This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN

J

839.33
J24

WOORDENBOEK

DER

Frequentatieven

in het Nederlandsch,

DOOR

Dr. A. de JAGER.

EERSTE DEEL.

GOUDA,
G. B. VAN GOOR ZONEN.
1875.

WOORDENBOEK

DER

Frequentatieven in het Nederlandsch.

WOORDENBOEK

DER

FREQUENTATIEVEN

IN HET

NEDERLANDSCH,

DOOR

Dr. Arie de JAGER.

EERSTE DEEL.

GOUDA,
G. B. VAN GOOR ZONEN.
1875.

PE1585
.E8

AAN DEN

GEMEENTERAAD VAN ROTTERDAM

WORDT DIT WERK,

TEN BLIJKE VAN ERKENTELIJKE HOOGACHTING,

DOOR DEN SCHRIJVER OPGEDRAGEN.

VOORREDE.

Bij de uitgave van mijne *Proeve over de Werkwoorden van Herhaling en During in de Nederduitsche Taal*, nu drie en veertig jaar geleden, liet ik dat werk voorafgaan door eene *Inleiding*, die ten doel had, den aard en de vorming der behandelde werkwoorden te doen kennen. Zulk eene toelichting van mijn onderwerp was toen niet overbodig; in de vaderlandsche Spraakkunsten van dien tijd vond men daaromtrent geen of weinig terechtwijzing.

Thans is het met de zaak anders gesteld. In het vak der nederlandsche taalkunde zagen verschillende handleidingen het licht, in welke, onder veel wat meer grondig en wetenschappelijk is bewerkt, ook eene beschouwing van de meergenoemde werkwoorden niet wordt gemist. Ten voorbeelde noem ik de beide voortreffelijke Spraakleeren van den hoogleeraar Brill; een stel werken, zoo om den leiddraad — het in mijne oogen steeds onovertroffen *Lehrbuch* van Heyse — die daarin is gevolgd, als om de oordeelkundige wijze, waarop dat volgen ten behoeve van nederlandsche beoefenaars plaats had, hoog te waardeeren. Zelfs onder de leerboeken van kleineren omvang en voor het middelbaar en meer uitgebreid lager onderwijs bestemd, komen er voor, zooals die van den hoogl. Kern en Dr. Cosijn, en den heer De Groot, die meer of min beknopt onze werkwoorden van herhaling en during behandelen.

Op grond van het aangevoerde heb ik gemeend, dat de Inleiding, die voor de *Proeve* noodig en misschien nuttig kon zijn, bij het tegenwoordige *Woordenboek* zonder bezwaar mocht worden achterwege gelaten. Om zich voor zooveel noodig is tot het begrijpen en schatten van den inhoud mijns werks te zien ingelicht, kan men thans op eene voldoende wijze elders te recht raken. En verlangt iemand aangaande het onderwerp eene meer opzettelijke, eene grondige en zich over het gansche taalgebied uitstrekkende ontwikkeling, hij zal de *Sprachwissenschaftliche Abhandlung* van Dr. Georg Gerland, getiteld *Intensiva und Iterativa und ihr Verhältniss zu einander* en in 1869 te Leipzig verschenen, met vrucht kunnen raadplegen.

Terwijl ik mij aldus thans ontslagen reken van de behandeling van het onderwerp op zich zelf en in het algemeen beschouwd, mag ik dit niet ten aanzien van de wijze, waarop het door mij in het Woordenboek is opgevat en uitgewerkt. Die opvatting moet verantwoorden *wat* door mij is opgenomen; de uitwerking, *hoe* het opgenomene is behandeld.

Onder de benaming van *frequentatieven in het nederlandsch* is door mij begrepen de klasse van werkwoorden in onze taal, die uit reeds bestaande werkwoorden zijn afgeleid, en door verlenging of versterking van den uitgang van het zakelijke deel eene herhaling of voortduring, eene vermeerdering of afneming van de werking aanduiden. Bij de taalkundigen dragen ze den naam van *frequentatieven*, *fortatieven*, *intensitieven*, *iteratieven* en *diminutieven* (of wil men liever *deminutieven*); benamingen, deels hetzelfde aanduidende en dus onverschillig toegepast, deels onderscheiden en dan gegrond op het verschil dat men meende te bespeuren in den aard der wijziging, die de beteekenis des primitieven werkwoords bij het overgaan tot afleiding ondergaat. Daar bij die wijziging het denkbeeld van *herhaling* zeker het meest algemeene is en de overige onderscheidingen dikwerf ineenloopen en moeijelijk zijn uit elkander te houden, is door mij, in navolging van anderen, de geheele woordklasse met den naam van *frequentatieven* bestempeld.

De meest gewone vorming van frequentatieven is die, waarbij de werkwoordswortel de uitgangen *el* of *er* aanneemt, en zoo nieuwe werkwoorden maakt met de uitgangen *elen* of *eren*, door Lambertus ten Kate zacht-dubbelstaartig genoemd. Zij maken de Eerste en de Tweede Afdeeling van het Woordenboek uit. Dat de tweederlei verlenging in beteekenis weinig verschil maakt, blijkt uit het aantal frequentatieven van beiderlei uitgang, die van hetzelfde primitief zijn afgeleid, b v. *bobbelen* en *bobberen*, *kekelen* en *kekeren*, *kentelen* en *kenteren*, *knippelen* en *knipperen*, *mangelen* en *mangeren*, *pondelen* en *ponderen*, *snippelen* en *snipperen*, *stamelen* en *stameren*, *teutelen* en *teuteren*, *wandelen* en *wanderen*, *wispelen* en *wisperen*, *zengelen* en *zengeren*, *zijpelen* en *zijperen* enz. Men weet trouwens, dat de tongletters, op welke het hier aankomt, ook in andere gevallen meermalen worden verwisseld.

Veel minder talrijk zijn de werkwoorden. die in de Derde Afdeeling zijn opgenomen. Zij voegen achter den wortel den uitgang *en*, en geven alzoo afleidingen op *enen*. Het bestaan van deze soort van werkwoorden als frequentatieven is niet algemeen aangenomen, en ook werkelijk betwistbaar. Bij niet vele toch is een blijk van het herhalende in de beteekenis te ontdekken, en de vorming op *enen* heeft groote overeenkomst met de gewoonte in het middelnederlandsch om de vormen der onbepaalde wijze in de uitspraak te verlengen, en het nog heerschende gebruik in onze volksspreektaal om die verlenging steeds in acht te nemen bij eenlettergrepige werkwoorden, als *zij zienen het niet*, *wij ganen niet meê*, *de voldoenende maatregelen* enz. Intusschen, door Bilderdijk en anderen is het bestaan van nederlandsche frequentatieven op *enen* aangenomen, en ook Adelung noemt b. v. *rechnen* een intensivum van *rechen*, en *zeichnen* van *zeichen* Ja zelfs Dr. Gerland, in zijne bovengenoemde geleerde Verhandeling, meent in verschillende talen sporen te zien van de verlenging door *n* en voert als voorbeeld daarvan het tegenwoordige hoogduitsche werkwoord *staunen* aan, dat door hem, evenals vroeger door Adelung, verklaard wordt door *stau-e-nen*, van den wortel *stau*, aan *stehen*, staan, verwant. Hoe dit zijn moge; nevens *arnen*, *bakenen*, *barnen*, *rokkenen*, *tarnen*, *zamenen* heeft of had onze taal *arren*, *baken*, *barren*, *rokken*, *tarren*, *zamen*, in blijkbaar dezelfde of samenhangende beteekenis. Wat zou beletten, de eerste vormen te beschouwen als uit de tweede ontstaan, en de wijziging der beteekenis, door de verlenging aangebracht, gelijk te stellen met die, welke de invoeging van *el* of *er* veroorzaakt, en die waarlijk ook niet altijd evenzeer in het oog loopt? Wie in *zamelen* een frequentatief ziet van *zamen*, mag dit ook zien in *zamenen*, zij de aard van het suffix in het laatste daartoe minder geschikt dan in het eerste. Verre van het moeijelijke vraagstuk als door deze opmerkingen uitgemaakt te

willen zien, ontleende ik er de vrijheid aan, om de werkwoorden op *enen* in het Woordenboek, gelijk vroeger in de Proeve, op te nemen.

Als de Vierde Afdeeling uitmakende zijn opgenomen de werkwoorden met de uitgangen *chten* of *gten* en *ften*. Zij ontstaan door zelfstandige naamwoorden, die eigenlijk den onvolmaakt verleden tijd van het primitieve werkwoord vormen. Zoo is van *waken wacht*, van *togen tocht*, van *stijven stift* of door eene gewone letterwisseling *sticht*, en vandaar wederom de afleidingen *wachten*, *tochten* en *stiften* of *stichten*. Bilderdijk, die in zijne Verhand. over de Geslachten vooral over dit onderwerp verdient nageslagen te worden (zie b. v bl. 109, 133, 134, 305—310 en 327) merkt te recht op, dat *wachten* een aanhoudend *waken*, *tochten* een aanhoudend *togen* is enz. Zoowel de wijze, waarop deze werkwoorden ontstaan, als de wijziging, die zij in hunne beteekenis vertoonen, geven hun eene plaats onder de frequentatieven.

Aangaande de woordklasse, in de Vijfde Afdeeling van het Woordenboek opgenomen, die op *igen*, is het recht tot die opneming niet zoo zeker. Sommigen onzer taalvorschers brachten ze tot de frequentatieven; sommigen niet. Bilderdijk, die moest erkennen, dat onze werkwoorden op *igen* niets minder dan frequentatieven zijn, en dat zij noch herhaling noch during uitdrukken, stemt toch toe, dat, om door hem gegeven redenen, in eenen ruimen zin genomen, de benaming van frequentatief er op toegepast kan worden; zie zijne Verhand. over de Gesl. bl 329 en 332. De Redactie van het Woordenboek der Nederlandsche Taal erkent, in onze taal zoowel als in het hoogduitsch, afgeleide werkwoorden op *igen*, met bijvormen op *en*, en gevormd van grondwoorden die niet op *ig* uitgaan, zooals *reinigen* van *rein;* doch weet de wijze hoe die vorming heeft plaats gegrepen, niet voldoende op te lossen; zie Kolom 7 van het art. *G*. Welnu, tot zoo lang verdere nasporing hier meer licht geeft, neem ik de vrijheid, om de bijvormen op *en* te beschouwen als primitieven, van welke door eene inlassching van *ig*, die de Redactie »anorganisch noemt, naar analogie van regelmatige afleidsels" afleidingen ontstaan, die, zooals Bilderdijk het uitdrukte, iets hebben zoowel van het herhalende als van het durende, of wil men liever zooals Lulofs zeide, die den schijn van frequentatieven hebben.

Ziedaar de stof, die het Woordenboek heeft opgenomen! Wat betreft de wijze, hoe zij is bewerkt: die kan in weinig woorden aangeduid worden. Het doel des werks is *de frequentatieve werkwoorden onzer taal in hun bestaan, afkomst, beteekenis en gebruik te staven.*

Is een frequentatief uit zijn aard een afgeleid woord, dan moet het woord waaruit het ontstond, 't welk den naam van *primitief*, ook wel van *simplex* draagt, zijn aan te wijzen of op te sporen. Is het binnen de grenzen van ons taalgebied niet te vinden, dan moeten de verwante tongvallen of talen het opleveren; en doorgaans is dit ook het geval. Niet dikwerf is door mij een primitief moeten worden aangenomen of ondersteld, dat niet door den een of anderen vorm in verwantschap of afleiding werd aan de hand gedaan of bevestigd. Ik houd het voor niet onmogelijk, dat een werkwoord van frequentatieven vorm als op eens en zonder voorafgaand primitief zij ontstaan; woordvormingen, bloot uit analogie met andere geboren, zijn in de taal geene zeldzaamheid. Zelfs acht ik het voor zeker, dat somwijlen door een omgekeerden gang der zaak, een primitief werkwoord is gesteld nevens een vroeger reeds bestaand frequentatief, om de eenvoudige reden, dat voor het taalgevoel nu eenmaal een woord van de laatste soort niet geacht werd te bestaan zonder een vorm van de eerste. Het juiste tijdperk van het ontstaan der meeste woorden ligt te zeer in het onzekere, om hier met stelligheid op de voorbeelden te kunnen wijzen.

Uit het verband van het frequentatief met zijn primitief vallen natuurlijk opmerkingen te maken over de overeenkomst of het verschil in beteekenis en gebruik van beiden. Die beteekenis en dat gebruik heb ik gemeend zooveel mogelijk in tweederlei opzicht te moeten nagaan; vooreerst uit de verwante talen, en ten tweede uit onze vroegere en latere spreek- en schrijftaal. Den schat onzer moederspraak, zooals die gedurende de opvolgende eeuwen onzer lettergeschiedenis in de geschriften der nederlandsche schrijvers in gebonden en ongebonden stijl is nedergelegd, heb ik mij bevlijtigd vooral te raadplegen. Het is mij steeds voorgekomen, dat door het te weinig putten uit die bron menig onjuist oordeel is geveld, menige verkeerde beslissing is gevallen. Men kan een geleerd en scherpzinnig taalbeoefenaar zijn en toch, waar het op het stellen en toepassen van regels aankomt, mistasten, alleen omdat men verzuimd heeft, den aard der taal uit den mond des volks of de pen der schrijvers behoorlijk te leeren kennen; omdat men, met andere woorden de processtukken niet heeft bestudeerd, waaruit hoofdzakelijk het vonnis moet worden opgemaakt.

Dat ik mij in alle artikelen des Woordenboeks even streng aan dezelfde methode heb gehouden en niets geleverd, wat buiten het opsporen der primitieven en het toelichten der beteekenis door het gebruik gaat, zal ik niet beweren. Veeleer belijd ik, waar de gelegenheid mij voorkwam tot het maken van opmerkingen van anderen aard, daarvan te hebben gebruik gemaakt Bijzonderheden van eenig taal- of letterkundig belang, ook niet in rechtstreeksch verband met het frequentatiefwezen, kwamen mij voor in een werk als het mijne niet misplaatst te zijn. Het werd opgezet en bijna voltooid, toen Weilands werk »*het* Woordenboek" was: aan te vullen wat daaraan ontbrak, was bij de uitgave mijner Proeve evenals bij de latere bewerking van haren inhoud steeds mijn toeleg.

In verband met de laatste opmerking kan de vraag rijzen, of de volvoering der taak zooals die door mij werd opgevat, geacht mag worden haar belang te behouden bij de bearbeiding van »*het* Woordenboek", dat we nu sedert elf jaar zien verschijnen; dan wel of de artikels van het eene wellicht die van het andere overtollig maken, zooals werkelijk een mijner Beoordeelaars daaromtrent eenige bekommering scheen te voeden. Mij dunkt, voor vrees te dezen opzichte bestaat geenerlei grond. Twee boeken, waarvan het eene de woorden uit één of twee oogpunten beschouwt, en het andere zulks doet in veel, in alle mogelijke opzichten. kunnen elkander niet in den weg zijn. Wil men eene proeve van deze bewering nemen, men vergelijke slechts mijne bearbeiding van het woord *Aarzelen* met die van »het Woordenboek" op hetzelfde artikel, het eenige van mijn Eerste Deel, dat het met de elf A-Afleveringen der Redactie gemeen heeft. Dat »*het* Woordenboek", indien het tot de behandeling der overige frequentatieven wordt voortgezet, van mijn voorarbeid gebruik zal kunnen maken, ligt in den aard der zaak en wordt door mij ook wenschelijk geacht; doch ongerustheid, dat aan de Redactie door mij het werk uit de handen zou zijn genomen, en dat zij zich slechts tot overnemen zou hebben te bepalen, bestaat bij mij volstrekt niet. Ik meen dat zij, ook naar den aard van haar werkplan, in enkele opzichten wel iets minder, maar in andere heel wat meer zal hebben te leveren dan mijn werk bevat.

Tot de opmerkingen, waartoe een blik op het Woordenboek der Frequentatieven, waarvan het nu verschijnende Eerste Deel de kleinste helft aanbiedt, mij, en ik vertrouw ook anderen, leidt, behoort in de eerste plaats, dat onze moederspraak eene rijke taal is. Wie zou hebben kunnen vermoeden, dat alleen de Afdeeling, die het tegenwoordige Deel uitmaakt en in mijne Proeve van 1832 nog geen vierhonderd hoofdwoorden telde, tot meer dan

duizend artikels zou uitloopen? Wel mag, zooals ik in mijne vroegere Inleiding opmerkte, op eene taal geroemd worden, die de onschatbare eigenschap bezit om door eene eenvoudige wijziging der uitgangen haren woordenschat als tot in het oneindige te vermenigvuldigen; eene eigenschap, die (naar de uitdrukking van Huig de Groot) zelfs de kinderen in staat stelt, onder het spelen en dartelen, zonder dat zij er zelve om denken, zich woorden te laten ontvallen, die wel nieuw zijn, doch geen de minste gedaante van nieuwheid vertoonen; en die men niet alleen verstaat, maar zelfs niet aanhoort, dan als zulke, waaraan men dagelijks gewoon is.

Ter voorkoming van misverstand is het wellicht voor sommigen nuttig hier te herinneren, dat het Woordenboek alleen frequentatieven opneemt, die het *werkelijk zijn* en niet die er *den vorm* van hebben. Tot de laatsten behooren behalve de werkwoorden van vreemden oorsprong, als *duivelen, spiegelen, boegeren, foeteren, folteren*, dezulken, welker wortels geen verbalia zijn, zooals *adelen, disselen, pekelen, hameren, meesteren* enz., alsmede de zoodanigen die, ook wanneer de wortels van werkwoorden afstammen, genomen worden in eene beteekenis, die niet ontleend is aan het primitieve werkwoord, maar aan het daarvan gevormde naamwoord; dus is het met *handelen* voor koophandel drijven, *borrelen* voor een borrel drinken, *mazelen* voor aan de mazelziekte lijden, *wervelen* voor met een' wervel sluiten, *ankeren* voor het anker uitwerpen enz. Al de genoemde dubbelstaartige werkwoorden zijn wat men noemt *denominatieven* en geen *frequentatieven*. Achter mijne Proeve gaf ik er eene lijst van, die voor groote uitbreiding vatbaar is. In plaats echter van de vermeerderde opgave hier opnieuw te leveren, zag ik er grooter nuttigheid in, meer opzettelijk stil te staan bij die uitdrukkingen er onder, welker afleiding niet zoo dadelijk in het oog valt. Onder den titel van *Schijnbare Frequentatieven in het Nederlandsch* vindt men in De Taal- en Letterbode eenige reeksen opgenomen, die ik denk daar of elders voort te zetten.

Eene andere opmerking, die zich ook den oppervlakkigen beschouwer van dit Woordenboek aanbiedt, betreft de nauwe verwantschap der germaansche talen en tongvallen onderling. Zij blijkt, zou ik zeggen, in geene woordklasse meer, dan in de hier behandelde. Bijna geene uitdrukking, bijna geene beteekenis, of zij wordt gestaafd door meer of min overeenkomstige vormen of beteekenissen van elders. Van een nederlandsch frequentatief het primitief alleen in een of ander hoogduitsch dialect of in het verouderd engelsch aan te treffen, is geene zeldzaamheid; wederkeerig is van vreemde frequentatieven somwijlen de oorsprong alleen in het nederlandsch voorhanden Eene krachtiger bijdrage ter aanbeveling van eene vergelijkende taalbeoefening kan wel niet worden geleverd.

Van niet minder waarde is mij bij ondervinding gebleken de kennis onzer volkstaal te wezen. Aan een goed deel onzer frequentatieve werkwoorden gaf zij het aanwezen. Het volk is in dit opzicht vooral het spraakmakende deel der natie. Ik houd mij verzekerd, dat zoo iemand zich wilde verledigen om, bij voorbeeld, uit het Idioticon van Schmeller de frequentatiefvormen te verzamelen, die in dat werk uit den mond des volks zijn opgeteekend, hun aantal duizenden zou bedragen, waarvan de Woordenboeken er geen enkelen bevatten. De werken der belgische taalkundigen, Schuermans en De Bo, leveren eene dergelijke bijdrage ter waardeering der door hen behandelde volksdialecten, en het verblijdt mij, dat ik met die twee onschatbaar rijke bronnen mijn voordeel heb mogen doen. Zij hebben mij de gelegenheid verschaft om aan menige uitdrukking, die alleen in de aloude vlaamsche taal wordt gehoord, naar recht eene plaats te verleenen in een *nederlandsch* Woordenboek.

In hoeverre ik overigens geslaagd ben in het opsporen en raadplegen van wat bij de behandeling van mijn onderwerp van dienst kon zijn, moet de inhoud des werks getuigen. Dat ik niet alles heb gezien, dat ik niet altijd juist heb geoordeeld, weet ik zelf te goed, dan dat ik er geen verschooning voor zou inroepen. Meer lectuur, een langer onderzoek, zou tot grootere volledigheid en nauwkeurigheid hebben geleid. Dan, gelijk ons leven, moet ieder onzer werken een einde hebben. Ofschoon onder de later verschenen hulpmiddelen er nog wel een en ander voorkwam, dat ik gewenscht had te gebruiken, zooals b. v de nu onlangs volledig geworden voortreffelijke uitgave van Hoofts Gedichten door den heer Leendertz: ik moest het opgeven. En ook, wáár zou het einde zijn?

Ik zou aan mijn plicht te kort doen, zoo ik hier niet met erkentenis gewaagde van de gunstige wijze, waarop het Woordenboek door deskundigen is ontvangen. Zoowel vlaamsche als noordnederlandsche Geleerden hebben er van gesproken op eene wijze, die mij voldoening schonk. Mogen zij wederkeerig de voldoening smaken, dat hunne aanbeveling bij velen belangstelling wekt. Het behoeft niet te worden gezegd, dat ondernemingen gelijk deze zoodanige ondersteuning te onzent grootelijks behoeven, om tot stand te komen. De wijze waarop en de spoed waarmeê de Uitgevers zich van hunne taak kwijten, geven hun, mijns bedunkens, daarop almede billijke aanspraak.

Den belangstellenden Lezer dezer Voorrede zij nog bericht, dat aan het slot van het werk een alphabetische Kolomwijzer der behandelde nederlandsche woorden en vormen zal geplaatst worden.

Rotterdam, 16 Junij 1875. A. DE JAGER.

AANWIJZING

van eenige verkorte aanhalingen en gebruikte uitgaven.

Adelung. — Grammatisch-Kritisches Wörterbuch der Hochd. Mundart, u. s. w. von Joh. Christ. Adelung, 4 Theile. Zweyte Ausg. Leipzig 1793—1801. (4to.)

Akensch diálect, *zie* Müller u. Weitz.

Anton. — Alphabetisches Verzeichniss mehrerer in der Oberlausitz üblichen, ihr zum Theil eigenthümlichen, Wörter und Redensarten, 19 Stücke. Görlitz 1825—1848. (4to)

Bekker, De betoverde Weereld, Deventer, 1739. (4to)

Benecke. — Mittelhochd. Wörterbuch. mit benutzung des Nachlasses von Georg Friedrich Benecke ausgearbeitet von Wilh. Müller und Fr. Zarncke. 3 Bde. Leipzig 1854—1861. (Roy. 8vo)

Bernd. — Die Deutsche Sprache in dem Grossherzogth. Posen und einem Theile des angrenz. Königr. Polen, u. s. w. von Dr. Chn. Sam. Theod. Bernd. Bonn, 1820. (Kl. 8vo.)

Bloemkrans. — Bloemkrans van Verscheiden Gedichten, door eenige Liefhebbers der Poëzij bij een verzamelt. Amst. 1659. (Kl. 8vo.)

Bo (De). — Westvlaamsch Idioticon, bewerkt door L. L. de Bo, Priester en Leeraar enz. 2 Deelen. Brugge, 1873 (Roy. 8vo.)

Bock. — Idioticon Prussicum oder Entwurf ein. Preuss. Wörterbuches, u. s. w. eröfnet von Joh. Geo. Bock, u. s. w. Konigsberg. 1759. (Kl. 8vo.)

Bomhoff. — Nieuw Groot Woordenb. der Nederl. Taal enz. door D. Bomhoff, Hz. Leyden, 1858. (8vo.)

Borel. — Dictionn. des termes du vieux François, ou Trésor de Recherches et Antiquités Gauloises et Françoises, par M. Borel etc. Paris, 1750. (Fol.)

Bouman. — De Volkstaal in Noord-holland, enz. door J. Bouman enz. Met een Voorw. van P. Leendertz Wz. Purmerende, 1871. (Kl. 8vo.)

Bredero. — Alle de Wercken, soo Spelen, Gedichten enz. van den geestrijcken Poët Gerbr. Adr. Bredero. Amst. 1644. (Kl 8vo) Inh. (met afzonderlijke titels): Roddrick ende Alphonsus — Griane — Lucelle — Moortje — Jerolimo — Stommen Ridder — Angeniet — Schijn-heyligh — Het daget uyt den Oosten — Nederd. Poëmata — Kluchten — Boert Amor. en Aend. Liedtboeck (ongepagineerd).

Brem. Nied. Wtb. — Versuch eines bremisch-nieders. Wörterbuchs, u. s. w. von der bremischen deutschen Gesellschaft (J. H. Tiling) 5 Theile. Bremen, 1767—1771. (8vo.)

Brockett. — A Glossary of North Country Words with their Etymology etc. Third Edition, 2 Vol. Newcastle upon Tyne, 1846. (8vo)

Brune (Jan de) de Jonge, Jok en Ernst, Minnedichten enz. Harlingen, 1668. (8vo.) — Dez. Wetsteen der Vernuften. Aemsteldam, 1648. (4to.)

Bühler. — Davos (Kanton Graubünden) in seinem Walserdialekt, u. s. w. von Valentin Bühler, St. 1—3. Heidelberg, 1870—1874. (8vo.)

Burman. — Eenige Aanmerkingen, de Nederd. Taal, en versch. Oudh aengaende, door Frans Burman 2 Dln. Utrecht, 1768. (Kl. 8vo.)

Castelli. — Wörterb. der Mundart in Oesterr. unter der Enns, von J. F. Castelli. Wien, 1847 (Kl 8vo)

Cats. — Alle de Wercken soo Oude als Nieuwe van den Heer Jacob Cats enz. in Folio, 2 Dln. Amst. en Utrecht, 1700. Daarachter: Gedachten op Slapel. Nachten en het Twee- en tachtig-jarig Leven.

Cieraet (Vrouwelick) van Sint Agnes versmaedt, enz. (door Joh. Stalpaert van der Wielen.) t'Shertoghen-Bosse, 1622. (4to)

Dähnert. — Platt-Deutsches Wörter-Buch, nach der alten und neuen Pommerschen u. Rügischen Mundart, von Joh. Carl Dähnert. Stralsund, 1781. (4to.)

Danneil. — Wörterbuch der altmark. plattd. Mundart von Joh. Friedr. Danneil. Salzwedel, 1859. (8vo.)

Delling. (Von) — Beitrage zu einem baierischen Idiot ges. von Joh. von Delling 2. Th. München, 1820. (8vo)

Discoursen van Machiavel. — De Discoursen van Nicolaes Machiavel Florentijn enz. uyt den Italiaanschen in onse Nederd. Tale overgeset door A. van Nievelt. — Daarachter: Nicolai Machiavelle Prince ofte Onderrichtinghe enz. Beiden z. p. Ghedruckt Anno 1625 (Kl. 8vo)

Don Quichot. — Den verstandigen vromen Ridder Don Quichot de la Mancha, geschreeven door Mig. de Cervantes Savedra, en uit de Spaansche in onze Ned. Tale overgezet door L. v. B. De 6e druk. 2 Dln. Amst. 1707. (Kl 8vo.)

Epkema. — Woordenboek op de Gedichten enz. van Gijsbert Japicx, door E. Epkema. Leeuw. 1824. (4to.)

Erasmus Lingua. — Lingua, Dat is de Tonge leerende enz. Inden Latijne beschreven door. Erasmus van Rotterdam, enz. 's Gravenhaghe, 1628. (Kl. 8vo.)

Fulda. — Sammlung und Abstammung Germanischer Wurzel-Wörter u. s. w. (von Friedrich Carl Fulda.) Herausgeg. von Joh. Georg Meusel. Halle, 1776. (4to.)

Fulda, Idiotikens. — Versuch einer allgem. teutschen Idiotikensammlung, u. s. w. von Friedrich Carl Fulda. Berlin und Stettin, 1788. (8vo.)

Gangler. — Lexicon der Luxemburger Umgangssprache u. s. w. von J. F. Gangler. Luxemb. 1847. (8vo)

Gedichten (Versch. Ned.) — Verscheyde Nederduytsche Gedichten, van Grotius, Hooft, Barlaeus, Huygens, Vondel en andd. Amst. 1651. (Kl. 8vo.)

Graff. — Althochdeutscher Sprachschatz oder Wörterbuch der althochd. Sprache u. s. w. von Dr. E. G. Graff. 6 Theile. Berlin, 1834—1842. Mit Vollständiger alphab. Index von H. T. Massmann. Berlin, 1846. (4to.)

Grimm. — Deutsche Grammatik, von Jacob Grimm. 4 Theile. Gottingen, 1819—1837. Erster Theil, 2te Ausg. 1822. 3te Ausg. 1840. (8vo.)

Grolman. (Von) — Wörterbuch der in Teutschland üblichen Spitzbuben-Sprachen, von F. L. A. von Grolman. 1er Band. Giessen, 1822 (8vo.) Der 2. Bd. ist nicht erschienen

Halbertsma Aantt. — Aanteekeningen op het Vierde Deel van den Spiegel Historiael van Jacop van Maerlant, door J. H. Halbertsma. Uitgeg. door de Tweede Kl. v. h. Kon. Ned. Inst. Deventer, 1851. (8vo.)

Halbertsma Woordenb. — Woordenboekje van het Overijsselsch. Proeve van J. H. Halbertsma. Gepl. in den Overijsselsche Almanak voor Oudh. en Lett. van 1835. Deventer. (Kl. 8vo.)

Halliwell. — A Dictionary of Archaic and Provincial Words, absolete Phrases, Proverbs etc. by Jam. Orch. Halliwell, 2 Vol. Third Ed. London, 1855. (8vo.)

Halma. — Woordenboek der Nederd en Fransche Taalen, enz. door François Halma. 4e druk. 's Hage en Leiden, 1781. (4to)

Harrebomée. — Spreekwoordenboek der Nederl. Taal enz. door P. J. Harrebomée. 3 Dln. Utrecht, 1858—1870. (Royaal 8vo.)

Hécart. — Dictionnaire Rouchi-Français. Par G. A. J. Hécart. 3e Ed. Valenciennes, 1834. (8vo.)

Helicon. (Den Nederd.) — Den Nederduytschen Helicon, Eygentlijck wesende der Maetdichtbeminders Lust-tooneel, enz. (door K. van Mander en andd.) Alckmaer, 1610. (Kl. 8vo.)

Heyns (Maria) Bloemhof. — Bloemhof der Doorl. Voorbeelden enz. Uit de Schriften van Ph. Come-

rarius, Michiel de Montanje en andd. Schr. getrokken en vertaalt, door Maria Heyns. Aemst. 1647. (4to.)

Hoeufft. — Proeve van Bredaasch Taaleigen enz. verz. en toegel. door Mr. J. H. Hoeufft. Breda, 1836. Aanhangsel, ald. 1838. (8vo.)

Hoeufft. — Verzameling van Fransche Woorden, uit de Noordsche talen afkomstig enz bijeengebr. door Mr. J. H. Hoeufft. Breda, 1840. (8vo.)

Höfer. — Etymologisches Wörterbuch der in Oberdeutschland vorzügl. in Oesterreich üblichen Mundart. Von Matth. Höfer. 3 Theile. Linz, 1815. (8vo.)

Honigbije. (De) Zes deelen. Leeuw. 1765—1771. (Kl. 8vo.)

Honigbije. (Nieuwe) Zijnde een uitmunt. Verzameling van schoone Verzen. 4 Dln. Leeuw. 1784. (Kl. 8vo.)

Hooft. — P. C. Hoofts Nederl. Historien. Derde Druk. Amst. 1677. (Fol.) — P. C. Hoofts Werken. D. i. Henrik de Groote. Rampzaaligheden der verh. van den huize Medicis. Gedichten. Amst. 1671. (Fol.)

Hoofts Brieven. — P. C. Hoofts Brieven, Nieuwe vermeerd. uitg. enz. (door Dr. J. van Vloten.) 4 Dln. Leiden, 1855—1857. (Kl. 8vo.)

Hoofts Tacitus. — C. Cornelius Tacitus Jaarb. en Hist. enz. Vert. door P. C. Hooft. Amst. 1684. (Fol.)

Hoogstraten. — Lijst der gebruikel. Zelfstandige Naamwoorden, bet. door hunne Geslachten enz. door D. van Hoogstraten. Zesde Druk enz. aanmerk. verm. en opgeh. door Adriaan Kluit. Amst. 1783. (8vo.)

Hor. Belg. — Horae Belgicae, Studio atque opera Henrici Hoffmann, Fallerslebensis, 12 Vol. Vratislaviae, Lipsiae, Hannoverae, Göttingae, 1830—1862. (8vo.)

Hügel. — Der Wiener Dialekt. Lexikon der Wiener Volkssprache. Von Dr. F. S. Hügel. Wien, Pest, Leipz. 1873. (8vo.)

Huppel — Idioticon der Deutschen Sprache in Lief- und Ehstland, (von C. Huppel.) Riga, 1795. (Kl. 8vo.)

Huygens. — Korenbloemen. Nederl. Gedichten van Const. Huygens. Tweede Druck. 2 Dln. Amst. 1672. (4to.)

Idioticon (Algemeen Vlaamsch) enz. bewerkt door L. W. Schuermans enz. Leuven, 1865—1870. (8vo.)

Johnson. — A Dictionary of the English Language etc. By Samuel Johnson. In two Volumes. 8th. Ed. London, 1799. (4to).

Juweel (Constthoonende), by de loflijcke stadt Haerlem.. in 't licht gebracht. Enz. In twaelf Spelen van Sinne. Zwol, 1607. (4to.) Daarachter: Haerlems Juweel. Zwol, 1608 (beiden ongepagineerd.)

Kaindl. — Die Teutsche Sprache aus ihren Wurzen u. s. w. von Joh. Evang. Kaindl. 4 Bde. Sulzbach, 1815—1824. (8vo.)

Kaltschmidt. — Sprachvergleichendes Wörterbuch der deutschen Sprache u. s. w. von Jak. Heinr Kaltschmidt. Leipzig, 1839. (8vo.)

Kate. (Ten) — Aenleiding tot de Kennisse v. h. verh. Deel der Nederd. Sprake enz. door Lambert ten Kate Hermansz. 2 Dln. Amst. 1723. (4to.)

Kausler Denkm. — Denkmäler altniederländischer Sprache und Litteratur, herausgeg. von Eduard Kausler. 3 Bde. Tübingen, 1840—1844, Leipzig, 1866. (8vo.)

Kehrein. — Volksspr. und Volkssitte im Herzogthum Nassau von Jos. Kehrein. 2 Bde. Weilburg, 1862. (8vo.)

Kil. Kiliaan. — Etymologicum teutonicae Linguae, etc. Curante Ger. Hasselto. 2 Vol. Traj. Batav. 1777. (4to.)

Klein. (Von) — Deutsches Provinzialwörterbuch. Von Ant. Ed. von Klein. 2 Bde. Franf. u. Leipzig, 1792. (Kl. 8vo.)

Klioos Kraam, vol verscheiden Gedichten. Leeuw. 1656 (Kl. 8vo.)

Krul. (J. H.) Pampiere Wereld enz. In Vier (naar de pagin. in Twee) Deelen. Amst. 1681. — Dez. Eerlycke Tytkorting, waarin Minnebeelden, Minnel. Sanghrympjes, Bruyl. Ged. Diana, Cloris en Philida, Rosemondt en Ranicles, Helena enz. alles afzond. gepagineerd. Haerlem, 1634. (4to.) — Dez. Minnespiegel ter Deughden en Weghwyser ter Deughden. Amst. 1639. (4to.)

Laurman. — Proeve van Kl. taalk. Bijdragen tot beter Kennis v. d. Tongval in de Prov. Groningen, door M. T. Laurman. Gron. 1822. (8vo.)

Leven van Marc. Aurel. — T'gulden Boeck, Van het leven ende Seyndbrieven van den welsprek. Orateur ende Keyser Marcus Aurelius, enz. Amst. 1612. (Kl. 8vo.)

Levens van Plut. — 't Leven der doorl. Griecken ende Romeynen, tegen elck anderen vergeleken door Plutarchus van Chaeronea. Wt de Grieksche Sprake overg. door M. Jaques Amyot enz. van nieus verduyscht door A. V. Z. V. Nieuvelt. Delft, 1644. (Fol.)

Lexer. — Kärntisches Wörterbuch von Dr. Matthias Lexer. Leipzig, 1862. (Kl. fol.)

Lexer, Handwtb. — Mittelhochdeutsches Handwörterbuch von Dr. Matthias Lexer, u. s. w. 2 Th. Leipzig, 1869—18.... (8vo.)

Mareta. — Proben eines Wörterb. der österreich. Volkssprache, von Hugo Mareta. Wien, 1865. (8vo.)

Marnix. — Het Boeck der Psalmen, wt der Hebr. Sprake in nederd. dichte enz. doir Philip van Marnix. Middelb. 1591. (Kl. 8vo.)

Marnix' Bienkorf der Heyl. Roomscher Kercke, z. p. Anno 1572. (Kl. 8vo.)

Meijer. — L. Meijers Woordenschat enz. Twaalfde Druk. Dordrecht, 1805. (8vo.)

Ménage. — Dictionnaire Etymologique de la Langue Française, par M. Ménage etc. Nouvelle ed. etc. 2 Vol. Paris, 1750. (Fol.)

Moock. (Van) — Nieuw Nederduitsch-Fransch Woordenboek, door S. J. M. van Moock. 5 Stukken. Arnhem, 1833—1846. (8vo.)

Müller und Weitz. — Die Aachener Mundart. Idiotikon u. s. w. von Jos. Müller und Wilh. Weitz. Aachen u Leipz. 1836. (Kl. 8vo.)

Museum. (Belg.) — Belgisch Museum voor de Nederd. Tael- en Letterkunde en de Gesch. d. Vad. door J. F. Willems. 10 Dln. Gent, 1837—1846. (8vo.)

Museum. (Vad.) — Vaderlandsch Museum voor Nederd. Letterkunde, Oudheid en Geschiedenis, uitgeg. door C. P. Serrure. 5 Dln. Gent, 1855—1863. (8vo.)

Nachtegael. (Den Gheestelijcken) Inhoudende Geestel. Lofsangen op alle de Feestdagen, enz. 3 Dln. t' Antwerpen, 1634. (Kl. 8vo.)

Nares. — A Glossary or Collection of Words, Phrases, Names and Allusions etc. By Robert Nares. Stralsund, 1825. (8vo.)

Nicolai. — Versuch eines östreich. Idioticon, von F. Nicolai. 1785. (8vo.)

Oorlog (Uytheemschen) ofte Roomse Mintriomfe, door M. van Merwede, enz. 3e dr. In 't jaer 1676. (Kl. 8vo).

Orangien Lely-hof, (Het Leydsch Vlaemsch) verciert met veel verscheiden nieuwe Vruchten, tsaemgest. by de Broeders In liefden Groeyende. Leyden, 1632. (4to.)

Oudaan, Agrippa. — Henrik Kornelis Agrippa van Nettenheym. Van de Onzekerh. en Ydelh. der Wetensch. en Konsten, Uit het Latyn enz. door J. Oudaan. Rotterd. 1661. (Kl. 8vo.)

Outzen. — Glossarium der friesischen Sprache, besonders in nordfr. Mundart, zur Vergleichung u. s. w. von N. Outzen. Herausgeg. von L. Engelstoft und C. Molbech. Kopenhagen, 1837. (4to.)

Paffenrode. — Gedichten van J. van Paffenrode, 12e Dr. Amst. 1711. (Kl. 8vo.)

Plantijn. — Thesaurus Theutonicae Linguae. Schat der Nederd. Spraken. Antv. ex· offic. Christoph. Plantini Prototyp. Regii. 1573. (4to.)

Plutarchus. — *Zie* Levens van Plut.

Rabelais. (Werken van) — Alle de geestige Werken van Mr. François Rabelais, Geneesheer, enz. Met groote vlijt uit het Fransch vertaelt door Claudio Gallitalo. 2 Dln. Amst. 1682. (Kl. 8vo.)

Regel, — Die Ruhlaer Mundart, dargestellt von Karl Regel. Weimar, 1868. (8vo.)

Reinaert. — Reinaert de Vos, Ep. Fabeld enz. met Aenm. en Opheld. van J. F. Willems. Gent, 1836. (8vo.)

Reinwald. — Hennebergisches Idioticon u. s. w. von W. F. H. Reinwald. 2 Th. Berlin und Stettin, 1793—1801. (8vo.)

Richey. — Idioticon Hamburgense oder Wörterbuch u. s. w. von Michael Richey. Hamburg, 1755. (8vo)

Richthofen. (Von) — Altfriesisches Wörterbuch von Dr. Karl Freiherrn von Richthofen. Gottingen, 1840. (4to.)

Roquefort. — Glossaire de la Langue Romane etc. par J. B. B. Roquefort. 2 Vol. Paris, 1808. (8vo)

Rusting. (Van) — De Volgeestige Werken van Salomon van Rusting. Med. Doct. 2 Dln. Vierde Druk. Amst. 1699—1698. (Kl. 8vo.) (Het 2e Dl. bevat afzond. gepagineerd: Lucifer in zyn Biegtstoel. Luc. in zyn Regterstoel. De Kat in 't Vagevuur. Duvels leven onder de Duvelen. Aran en Titus.)

Schade. — Altdeutsches Wörterbuch von Oscar Schade. Halle, 1866. (8vo.)

Schambach. Wörterbuch der niederd. Mundart der Fürstenth. Göttingen und Grubenhagen u. s. w. von Georg Schambach. Hannover, 1858. (8vo.)

Scheler. — Dictionnaire d'Etymol. française etc. par Aug. Scheler etc. Brux. et Paris, 1862. (8vo.)

Schilter. — Joannes Schilteri Thesaurus Antiquitatum teutonic. ecclesiast. civ. litter. etc. etc. 3 Vol. Ulm. 1728. (Fol.)

Schmeller. — Bayerisches Wörterbuch, u. s. w. von J. Andreas Schmeller. 4 Th. Stuttgart und Tübingen, 1827—1837. (8vo.)

Schmeller, Cimbr. Wtb. — Cimbrisches Wörterbuch, oder Wörterb. der deutschen Sprache wie sie sich u. s. w. auf den Alpen von Vicensa und von Verona erhalten hat. Von Dr. J. A. Schmeller. Mit Einleitung und Zusätsen im Auftrage der Kaiserl. Akad. d. Wissensch. herausgeg. von Jos. Bergmann. Wien, 1855. (8vo.)

Schmid. (Von) — Schwäbisches Wörterbuch met etymol. und histor. Anmerkingen von M. Joh. Christ. von Schmid. Stuttgart, 1831. (8vo.)

Schmidt. — Westerwäldisches Idiotikon, oder Sammlung u. s. w. von Karl Christ. Ludw. Schmidt. Hadamar und Herborn, 1800. (Kl. 8vo).

Schöpf. — Tirolisches Idiotikon von J. B. Schöpf, nach dessen Tode vollendet von Anton J. Hofer. Innsbruck, 1866. (8vo.)

Schröer. — Beitrag zu einem Wörterbuche der Deutschen Mundarten des Ungrischen Berglandes. Von Karl Julius Schröer. Wien, 1858. Nachtrag, Wien, 1859. (8vo.)

Schueren. (Van der) — Teuthonista of Duytschlender van Gherard van der Schueren, uitgeg. door wijlen Mr. C. Boonzajer, met eene Voorr. van Mr. J. A. Clignett. Leyden, 1804. (4to.)

Schuermans. — *Zie* Alg. Vl. Idioticon.

Schuller. — Beiträge zu ein. Wörterbuche der siebenb.-sächs. Mundart. Von Joh. Karl Schuller etc. Prag, 1865. (8vo.)

Schultze. — Idioticon der Nord-thür. Mundart. Von Dr. Martin Schultze. Nordhausen, 1874. (Kl. 8vo.)

Schütze. — Holsteinisches Idiotikon, u. s. w. von J. Fr. Schütze. 4 Theile. Hamburg, 1800—1806. (8vo.)

Smyters Fabelen. — Esopus Fabelen, in rijm ghestelt door Anthoni Smyters enz. Rotterd. 1612. (4to) ongepagineerd.

Snellaert, Ned. Ged. — Nederlandsche Gedichten uit de veertiende Eeuw van Jan Boendale, Hein van Aken en andd. enz. uitgeg. door F. A. Snellaert. Brussel, 1869. (8vo.)

Spelen van Sinne. (Antw.) — Spelen van Sinne vol scoone moralisacien enz. Ghespeelt binnen der stadt van Andtwerpen enz. 1561. Antw. 1562. (4to) ongepagineerd.

Spelen van Sinne. (Rotterd.) — Spelen van Sinne vol schoone allegatien enz. Ghespeelt ende vertoont binnen der Stadt Rotterdam enz. 1561. Rotterd. 1614. — Daarachter: Dryderley Refereynen ghepronuncieert opte Rethorijckfeest enz. Rott. 1614. (Kl. 8vo) beiden ongepagineerd.

Sprankhuisen (Dion.), Opuscula Practica ofte Alle de Stichtel. Werken enz. byeen vergadert enz. Franeker, 1658. (4to.) *Daarin afzond. gepag.* Vande Scheppinge. Van Blyschap. Van het Ghebedt. Vande Danckbaerheydt. Vermaninge tot Danckbaerheydt. Geestel. Balsem. Geestel. Bataille. Geestel. Triumphe. Rouwklage.

Stade. (Von) — Erläuter- und Erklärung der vorn. Deutschen Wörter, Deren sich Doct. Martin. Luther In Ubers. der Bibel in die D. Sprache gebrauchet. Von Diederich von Stade. Bremen, 1724. (Kl. 8vo).

Stalder. — Versuch eines Schweizerischen Idiotikon, mit etymol. Bemerkungen untermischt u. s. w. Von Franz Jos. Stalder. 2 Bde. Basel und Arau, 1806—1812. (8vo.)

Strodtmann. — Idioticon Osnabrugense, u. s. w. von Joh. Christ. Strodtmann. Leipzig u. Altona, 1756. (8vo.)

Stürenburg. — Ostfriesisches Wörterbuch. Ges. und herausgeg von C. H. Stürenburg. Aurich, 1857. (8vo.)

Terwen. — Etymologisch Handwoordenboek der Nederd. Taal enz. door J L. Terwen Gouda, 1844. (8vo.)

Teuthonista. (De) — *Zie* Van der Schueren.

Thirsis Minnewit, bestaande in een verz. der moyste en aangen. Minnezangen en Voysen. 3 Dln. Amst. 1752, 1750 en z. j. — Daarachter: De vrolyke Zanggodin enz. z. j. (12mo.) (*Dit te onderscheiden van* Scoperos Satyra ofte Thirsis Minnewit enz. door Joh. van Dans Rechtsgel. 2 Dln. Amst. 1668. (12mo.)

Tiling. — *Zie* Brem. Nieders. Wört.

Tobler. — Appenzellischer Sprachschatz, Eine Samml. u. s. w. Herausgeg. von Dr. Titus Tobler, Zurich 1837. (8vo.)

Toekomst. (De) Tydschrift onder Red. van Frans de Cort. Brussel, Amst. en Gron. 1857 en vervolg. (8vo.)

Trachsel. — Glossar. der berlin. Wörter und Redensarten u. s. w. von Dr. C. F. Trachsel. Berlin, 1873. (8vo.)

Tuinman. — Fakkel der Nederd. Taale enz. *met* Vervolg. Door Carolus Tuinman. 2 Dln. Leyden, 1722, en Middelburg, 1731. (4to.)

Ueberfelder. — Anton Ueberfelder's Kärntnerisches Idiotikon. Herausgeg. von S. M. Mayer. Klagenfurt, 1862. (12mo.)

Vilmar. — Idiotikon von Kurhessen. Zusammengest. von Dr. A. F. C. Vilmar. Marburg und Leipzig, 1868. (8vo)

Vondels (J. van) Treurspelen, 2 Banden in 4to. Inhoudende 1e Band: Lucifer, 1654. Adam in ball. 1664. Noah, 1692. Het Pascha, 1636. Jos. in Dothan, 1692. Jos. in Eg. 1644. Jos. in 't Hof, 1692. Samson, 1694. Jeptha, 1659. Gebroeders, 1650. David in ball. 1691. David herst. 1693. Adonias, 1661. Salomon, 1648. Peter en Pauw. 1691. Hierus. verwoest, 1665. — 2e Band: Faëton, 1663. Salmoneus, 1657. Herk. in Trachin, 1668. Hippolytus, 1658. Edipus, 1660 Eurip. Fenic. 1668. Palamedes, 1652. Amst. Hecuba, 1693. Elektra, 1658. Ifigenie, 1666. Batav. Gebroeders, 1690. Maechden, 1643. Gysbr. van Aemstel, 1659. Maria Stuart, 1646. Zungchin, 1692. Leeuwendalers, 1647.

Vondels (J. van) Poëzy, 2 Dln. Franeker, 1682. — De Helden Godes, Amst. 1620. — De Heerlyckheyd van Sal. Amst. 1620. — Toonneel des Menschel. Levens, Amst. 1661. — Vorstel. Warande der Dieren, Amst. 1682. — De Vaderen, Amst. 1768. — Horatius Flaccus Lierzangen en Dichtk. Amst. 1703. — Publ. Ovid. Nas. Heldinnebrieven, Amst. 1716. — Kon. Davids Harpzangen, Amst. 1723. — Bespiegel. van Godt en Godtsd. Rott. 1700. — Joannes de Boetg. Amst. 1696. — Altaergeheim. Keulen, 1618. — De Heerl. der Kercke, Amst. 1702. — Brieven der H. Maechden, Amst. 1702. — Ovidius' Herscheppinge, Amst. 1671. — Virgilius' Wercken in Dicht, Amst. 1660. — Virgil. Wercken (in Ondicht), Amst. 1646. — Allen in 4to.

Wassenbergh. — Taalk. Bydragen tot den frieschen Tongval, door Ev. Wassenbergh, enz. 2. St. Leeuw. 1802—1806. — *In het* 1e *St. het* Idioticon Frisicum. (8vo.)

Weiland. — Nederduitsch Taalkundig Woordenboek, door P. Weiland. 11 Dln. Amst. 1799—1811. (8vo.)

Weinhold. — Beiträge zu einem schlesischen Wörterbuche von Dr. Karl Weinhold. Wien, 1855. (8vo.)

Wiarda. — Alt friesisches Wörterbuch von Tileman Dothias Wiarda. Aurich, 1786. (8vo.)

Wright. — Dictionary of obsolete and provincial English etc. comp. by Thomas Wright etc. 2 Vol. Londen, 1857. (Kl 8vo.)

Zaupfer. — Versuch eines baier- und oberpfälz. Idiotikons, u. s. w. von Andreas Zaupfer. München, 1789. (Kl. 8vo.)

Ziemann — Mittelhochdeutsches Wörterbuch zum Handgebr. von Adolf Ziemann. Quedlinb. und Leipz. 1838. (8vo.)

Zingerle — Lusernisches Wörterbuch von Dr. Ignaz v. Zingerle. Innsbruck, 1869 (8vo)

EERSTE AFDEELING.

WERKWOORDEN

OP

ELEN.

WERKWOORDEN

OP

ELEN.

Aarzelen—Aarzen.

Buiten samenstelling is het ww. *aarzen* mij een paar malen voorgekomen; in Brederoo's: Het daget uyt den Oosten, 23:

— *dan ist treckt aen mijn leersen;*
Hout jongh jy treckt te stijf, wilt nu weerom
wat eersen.

dat wil zeggen: *wijken, achteruitgaan*, en dus onzijdig. Evenzoo bij Dullaert, Ifigenie (1697) bl. 69:

Met welk een stoutheyt heeft me ons over al gehoont,
En 't scherp der schichten voor 't verbaast ge-
zigt getoont?

De lijfwacht aarssen *doen?* —

Racine heeft hiervoor »repoussés." In het ééne voorb., mij van 't woord in 't hoogd. bekend, is het bedrijvend; Hans Sachs, aangeh. bij Schmeller, I. 110:

Dass sie anlauffen, stürmen solten.
Dess sie sich ärssten *und nicht wolten.*

Samenstellingen met dit woord vinden we intusschen bij ons meermalen, b. v. *blikaarzen*, bij Kil. *eenen bleckaers rijden*, door te rijden de achterdeelen beschadigen, eigenlijk het vel afstroopen, van *blecken*, bij Kil. decorticare, bij Schmeller »die Blätter abnehmen," en dus niet van 't eng. *black*, zwart, als Bilderdijk meende Verh. o. d. Gesl. 345; te onderscheiden van *blek-eersen*, bij Wiarda en in 't Brem. Nied. Wtb. met het achterste bloot loopen, van *blekken, blikken*, schijnen. — Voorts *bolaarzen*, bij Kil. hetzelfde wat onze vroegere schrijvers ook noemden *aars over bol tuimelen;* 't ww. komt voor in de Spreckwoorden (Campen, 1550), 127: *Weel sijn wijser leert, sijn rijcker gheeft, ende sijn stercker stoept* (slaat), *die* bolleerst *geern.* — In gelijke bet. heeft Kil. *werpelaarzen.* — *Boutaarzen*, bij Kil. nederstorten, afvallen; voorts gebrekkig gaan, onwillig handelen, als ontleend van den *bout* of pijl, die in omgekeerde richting vliegt. — *Draaiaarzen*, met een hoovaardigen tred gaan, bij De Bo *oeselaarzen;* dus Bredero, Moortje, 76:

Hoe parmantigh, hoe prat, of hy 't selver wel weet
Hoe kostlijck dat hy 't maeckt? hebje van al u dagen
Sulck draey-aersen *gesien? ick kant niet wel ver-*
dragen.

Starters Jan Soetekau, 2:

(ken bijt,
— dat 's al me ien veughel die de korf an stuc-
Die gaat so draey eersen, *besietse iens te deghen,*
Hadse ien Beusem in 't gat, se sou de straet wel
Van der Veens Zinneb. 139: *veghen.*

Wanneer ghy draay-eerst *op der straeten:*
Een yeder wijckt sich aen een kant.

Visscher, Sinnepoppen, 86: *de hoveerdighe opgheblazen menschen, die by der straten gaen proncken, ende* draeyeerssen *met haer kostelijcke kleederen.* Werken van Rabelais, I. 444: *comje hier aan* draayaarsen *om mijn wijn te pegelen?* — Gelijken zin had *draainaarzen* en *draaibillen*, zie Te Winkels N. Ned. Taalmag. IV. 36; men kan daar 't subst. *quikbil* bijvoegen, dat Jonctijs bezigt van een licht vrouwspersoon, Toon. d. Jal. I. 23. — Van gelijke beteekenis is *wringaarzen* bij Kil. en Ten Kate, II. 495, alsmede in Jan Zoets Uitsteek. Digtk. Werken, bl. 378: *Als je* — wringaarst *als een aal.* — *Pieraarzen*, naar 't mij voorkomt van *pier*, worm, ontleend, is ook wel eene draaijende beweging maken, doch minder uit trotschheid, dan uit onwil; 't komt bij onze schrijvers niet zeldzaam voor, b. v. Bredero, Boert. Liedtb. 25:

Sy rijst, sy staet, sy coemt, sy pieraerst, *neen, sy gaet.*

Dez. Roddrick, 40: (*cken?*
Pieraarsdy (*O mijn hant*) *nu dubb'le winst te wer-*
Westerbaen, Ged. II. 80:
Hoe sy meer peer-aerst (sic), *hoe hy sich te heeter vindt.*

De Brune, Jok en Ernst, 272: *het is een algemeenen aart der menschen, dat zy van hetgeen daar men hun voorforsselik meint toe te dwingen, dapper* pieraarzen, *en 'er sich, naar hun uitterste vermogen, tegen kanten.* Dus ook 't spreekw. in de verz. te Campen, 1550, bl. 39: *Als men die bruydt bidt soe* piereerstse, 'd. i. als men de bruid noodigt, is zij weigerachtig. Tuinman, II. 235, vroeg er den zin van, en Meijer, in zijne uitgave, bl. 19, teekende er op aan: »*Piereerschen* beteekent in Kleefsland een kinderspel, waarin men, op de hurken zittende, zich verschuilt." Ik geloof niet, dat het woord in dien zin bij ons gebruikt is. — *Panaarzen* is bij Kil. *bridse slaen*, dat is volgens hem met een ijzeren pan of ook met een schoen voor het achterste slaan, waarmede overeenkomt bij denz. *bot-aarzen*, d. i. met botten of laarzen voor de billen slaan. — *Polaarzen*, bij De Bo met zijn achterste een kuil in aarde of zand graven om daarin te gaan zitten. — Bij Halma komt met het genoemde *panaarzen* overeen *stutaarzen* of *stotaarzen*, dat volgens hem, zoowel als in het Brem. Nied. Wtb. beteekent, iemand aan de handen en voeten opheffen, om hem met het achterste op den grond te doen nedervallen. 't Werkw. leest men bij Oudaan, Toneelp. 284:

— *voorts is hy*
Van 't onbeschoft en wreed stot-aarzen *vry.*

Hoorns Liedb. 267:

'k Sou ligt in gebreken blyven,
En dan raak ik in de ban,
Of gestodaarst *van de Wyven,*
Omdat ik mijn les niet kan.

Ald. 272:

En doet gy 't niet ter degen,
't Stodaarsen *op u past.*

Nog een' anderen vorm heeft Valentijn, Werken van Ovid. I. 122: *'k wens dadelijk dat staal eens op mijn dijen te* stuitaarzen. — *Rukaarzen* is bij Kil. het achterste heen en weêr bewegen; terwijl het Brem. Nied. Wtb. het verklaart door niet stil zitten, in welken zin Dähnert *wippeersen* heeft. Zoo zegt De Brune, Bancketwerck, II. 353: *de wegh naer de helle helt zachtjes naer om leegh en valt ghemackelick voor leuye beenen; maer die naer den hemel leydt, is hard en steyl, daer men* ruckaerzen *moet en met geweld opstijgen* — d. i. snel loopen, of zooals de volkstaal zegt: de beenen goed naar zich halen. — *Slingeraarzen*, bij Valentijn, aangehaald werk, II. 74: *den ouden dronken Silenus, die met sijn kruk het* slinger-airsen *stut.* — Het genoemde lexicon heeft eindelijk *werpel-aarzen*, voor zijn achterste deelen om- of omhoogwerpen. In het platduitsch bij Dähnert heeft men *swippeersen* voor den gang van een vlug meisje, waarmede men onze spreekwijs, *het is een vrouw als een zwiep*, kan vergelijken.

De eigenlijke beteekenis van *aarzelen* is, evenals die van *aarzen*, achteruitgaan. Dus de Lancelot, B. II. vs. 38971:

Hi arselde *allettel over voet*
Tot enen berge, die daer stoet.

De Grimb. Oorl. I. 169:

Hem dachte verloren 't spel,
Dies erselden *sy, dat wet wel,*
Vorder dan si waren comen.

Ald. II. 251:

(*Si*) *Vochten daer met selken nide,*
Dat die van in 's hertogen side
Erselen *moesten eer die strijt*
Gestreden waer; —

Brab. Yeesten, II. 203:

Want menich man van hooger daet
Was aldaer in beiden siden,
Die liever, eer si achter tieden
Ocht erselen *souden enen voet,*
Storten wouden daer haer bloet.

Der Leken Spieghel, III. 52:

— *die alle hoghe begaert,*
Aerselt *sulcstont achter waert*
Ende valt neder ondervoet.

Vondel, Hierus. verw. 14: (*ons henen.*
Vermeestren 't uitheemsch volck, dat aerzelt *voor*
Ald. 24:
Het kraeckende gedreun doet aerslen *ons Jordaen.*
Orangien Lelyhof, 58: (*kloncken,*
Ja! Thomas tast, en slagh, heeft soo in 't oor ge-
Dat hy met schand en schaed' is dwers ge-erselt *dan.*
Plutarchus, fol. 155 verso: *staende voets te vechten, sonder te* eerselen, *noch van plaetse te veranderen.* Fol. 214 verso: *overmits dat alle dinghen bereyt waren dat hy niet en conde* eerselen, *ginck hy te schepe.* Fol. 499: *zy werden bedwonghen te* aerselen *ende de plaetse te verlaten.* Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 214: erselt *wat, om meerder sprong te doen.* Oudaan, Agrippa, 59: *derhalven vechtenze al* aarzelende, *na de Partische wijs.* Bara. Herstelde Vorst, 10: *dies* aerselen *sy nae 't bosch.* — Voor het inzakken van den grond leest men het ww. Uyth. Oorlog ofte Roomse Mintr. 28:

De grond is vlot, en eersselt *van mijn bouwen.* Zie ook 't Wbk. des Inst. op Hooft.

In de tot hiertoe bijgebrachte plaatsen is het ww. onzijdig. Hooft bezigt het bedrijvend, Ged. fol. 201: *Hoe, zonder hindernis zy* aarzeld' *hare schreden* (*). Hij werd hierin reeds voorgegaan door den vertaler van de Discoursen van Machiavel, 142: *Een sonderlingh remedie dat grootelijck suyverde ende* eerselde *de bederfenis van Romen.* Plutarchus, fol. 22 verso: *de gene die door vertsaechtheyt van herten het sterven* gheeerselt *hadden,* d. i. achteruit gezet, achtergesteld. Ald. fol. 76 verso: *gheen gelt hebbende, ende nochtans niet willende sijn woort* eerselen, d. i. terugtrekken. Dietsche Warande, X. 113: aerselt *u spraeke niet.* — De eigenlijke beteekenis vindt men hier tot oneigenlijke overgegaan, en zoo kennen wij het ww. thans alleen, en dan onzijdig, voor weigeren, in bedenking nemen, bijv. Siegenbeek, Leerred. II. 154: *Dat..... zal zeker geen verstandige..... één oogenblik,* aarzelen *te erkennen.*

Macquet spelt *aertzelen,* zie zijne Dichtl. Uitspann. II. 20 en 34; om welke reden kan ik niet bevroeden. De oorsprong van het woord toch is duidelijk: het levert een bewijs, dat de gewoonte het aanstootelijke eener uitdrukking geheel kan wegnemen. Zelfs in den deftigsten stijl zullen wij even weinig schromen ons *aarzelen* te gebruiken, als de Franschen hun *reculer* (†).

Onze vroegere schrijvers hadden het bijwoord *aarzelings,* voor rugwaarts, achterwaarts, Kil. retrogade. Bredero, Griane, 50:

Myn aessemrijcke loop, keert aers'ling *niet te rugh.*

Vondel, Hierus. verw. 32:

— *zulcken punt* —
't Welck aersling over *smyt al watter scepters draeght.*

(*) In mijn Archief, I. 148, werd als een ander voorbeeld van 't bedrijvend gebruik van *aarzelen* aangevoerd de pl. uit de Brab. Yeesten, in den tekst vermeld: *die erselen souden enen voet.* Dit is niet juist. Beheerschingen, die eene maat uitdrukken, hebben den vierden naamval, zonder dat het werkw. daarom bedrijvend wordt. Men zegt ook zoo: *hij wijkt geen' voet, hij gaat geen' voet achteruit.*

(†) Boileau, in zijne Réflexions Critiques, gaat zoover, dat hij dit woord onder de schoone rangschikt. »Il y a (zegt hij) des dérivés et des composés, qui sont fort beaux, dont le nom primitif est fort bas, comme on le voit dans les mots de *pétiller* et *reculer.*" Voltaire oordeelt anders, als hij in zijn Dict. Philos. op het subst. *cul* zegt: »Il faut répéter toujours, jusqu'au tems où les Français se seront corrigés, qu'il est indigne d'une langue aussi polie et universelle que la leur, d'employer si souvent un mot déshonnête et ridicule, pour signifier des choses communes, qu'on pourrait exprimer autrement sans le moindre embarras." En verder: »Il est triste qu'en fait de langue, comme en d'autres usages plus importans, ce soit la populace, qui dirige les premiers d'une nation."

Gijsb. Japiks gebruikt dit voor averechts, verkeerd; zie Wassenb. Bijdr. I. 8, en Halbertsma, Naoogst, 205. Van *aarzeling* vindt men een werkw. *aarzelingen* voor aarzelen, bij W. Dz. Hooft, Jan Salie, aangeh. in Dr. van Vlotens Levensbode, II. 12:

— *hoe ick nader kom, hoe ick meer begin te* aerselinghe,
Nochtans de liefde gaet er me schrickelijk en wreedelijk toe dwinghe.

Met het voorz *in* samengesteld, kwam mij *aarzelen* voor bij Brandt, Poëzy, III. 227:

— *als Gaston zyn tuchteloze legers,*
Vervult van bloet en roof het rijk in aarzlen *ziet.*

D. i. invluchten of inwijken (zoo ik de pl. wèl vat). — *Uitaarzelen* heeft De Bo voor achterwaarts uitkomen. — Voorts *schor-aarzelen,* naar ik meen voor *schoorvoeten.* Werken van Rabelais, I. 299: *het ingewand van den beuling* schor-aarzelde *om de beursen der woekeraars..... aan te grijpen.*

Bij de afleidingen van het woord *aars,* door Weiland opgesomd, kan nog gevoegd worden die van Wassenbergh, t. a. p., volgens wien 't woord is saamgetrokken van *aversa,* bij verkorting voor *pars aversa* gezegd. Grimms Wörterb. doet nog geen stellige uitspraak.

Akelen—Aken.

Het ww. *akelen* was ten tijde van Tuinman, benevens *akelig,* nog in gebruik voor *walgen.* Het is mij voorgekomen bij Kiliaan, die *ackelen* als verouderd vermeldt voor *schromen,* horrere, in welken zin het w. ook gelezen wordt bij Bekker en Deken, Brieven, II. 275: *wi* akkelen *nyet, um oeck al dit averspraack an di haderscap toe te scriven.* Kil. brengt er ook toe *ackelick,* horribilis. De korte *a* is eene hoogduitsche verharding van de uitspraak. Wij zeggen steeds *akelig* en onze vroegere schrijvers *akelijk;* Oudaan, Roomsche Mogenth. 370: *onder schrikkelijke gedaante, en* akelijken *toestel;* zie voorts Hooft, in mijn Archief, I. 149, nog gevolgd door Bilderdijk, zie mijne Pr. o. d. Invl. van B.'s Dichtw. 225. In Oudaans Uytbr. over Job, 18, leest men mede: *aaklijkheid,* en in Brederoos Schijnheyligh, 20: *akelheydt,* en bij Feitama, Tooneelp. I. 374: akele *gedachten.* Dit *akel* komt in beteekenis te zeer overeen met het hoogd. *ekel* (bij ons *ekel* en *hekel* in de volkstaal) dan dat men hier aan geen verwantschap zou denken; van dit *ekel* zelf intusschen is de oorsprong zeer onzeker; zie Grimms Wtb. i. v. Vooral echter komt als grondwoord in aanmerking ons tusschenwerpsel *ake,* bij Tuinman *ak* en *ekke,* in 't neders. *akke,* voor iets wat walging of afkeer wekt.

Met het door mij aangenomen prim. *aken* kan men vergelijken het zwitsersche *äken*, *äacken*, bij Stalder iemand doen walgen, afkeer wekken.

Amelen—Amen.

Wij zeggen *be-amen* voor toestemmen, eig. *amen* zeggen op iets. Men had daarvoor vroeger twee frequentatiefvormen, *be-amelen* en *be-amenen*. Het eerste leest men in Hoofts Tacitus, fol. 432: *Men vondt goedt het Capitolië te herstichten — — eenighe weinighen, die aanzienlyke waardigheit, oft het verstandt in 't vlaayen geoeffent hadden*, beaamelden *'t met ghedichte reedenen*. — Meermalen echter zei men bloot *amelen*. Dus h. a. w. fol. 172: *De gemeente wakker*, amelde *dit met schreeuwen*. Rodenburgh, Jacoba, 89:

Maer wat den Prins oock doet dat moet goet zijn geacht,
En d'een pluymstrijcker of den ander die op wacht
Die amelt *het voor goed alwaert een boos bedrijven.*

Dez. Jal. Studenten, 16: *Ghy* amelt *wat ick seg.* Trouwen Batavier, 63: *Te* amelen *ist best.* Dez. Poët. Borstw. 242: (*het zegghen*

Dyn waerd houdt ick in waerd, en amel *traegh*
Des Herders, die om u beveynsde laghen legghen.

En 250: (*de Bruydt.*

Vraeght ghy 't de Bruydegom, oft aen mijn Vrouw,
Zoo zy 't niet aemlen *beyd', zoo is mijn zeggen uyt.*

Brederoo's Moortje, 44:

Komt gawe, seyd hy, en laet ons dit eens doorspoelen.
Wy ameldent *al: maer Piet Recht-uyt wouw na de Kerck.*

In al deze plaatsen heeft men dezelfde beteekenis van *toestemmen*, *goedkeuren*. Er is echter ééne plaats, die men anders heeft uitgelegd, t. w. in Hoofts Ged. fol. 117:

— *Pallas lichtelijk belezen kon een kindt,*
Dat schoolpraat amelt *en niet ongelooflijks vindt*
In wijtgehaalde reên van ingebeelde goeden,
Die naa onzaadbren windt doen hongren de gemoeden;
Tot dat zy, aan de proef, bevinden het bedrogh.

Bilderdijk in zijne Aanteekk. op Hooft, III. 197, en het Wbk. des Inst. verklaren *amelt* hier door *napraat*, *navolgt*. Die verklaring strijdt tegen Hoofts meening. Hij spreekt, zooals uit het verband blijkt, van een kind, dat schoolpraat voor goede munt aanneemt en alzoo zijn vertrouwen en goedkeuring daaraan schenkt, en het ww. heeft derhalve ook hier zijne gewone beteekenis. In één der friesche tongvallen wordt die bet. gewijzigd tot »lang en vervelend over eene onbeduidende zaak spreken;" zie De Taalgids, III. 282. Zie voorts op *Amenen*.

Ampelen—Ampen. Gampen.

Het ww. *ampelen* leest men in Theophilus, door Hoffmann uitgegeven, vs. 198:

Machschein du ampels *dan sulve na,*
Dat die bischop werdes, haha!
Dat sal wol wederwaren dy
To sunte Nicolaus avent, love wy.

De beteekenis komt overeen met die, welke het Brem. Nied. Wört. toekent aan *ampeln*, d. i. zich moeite geven, zijne krachten inspannen tot het overwinnen van hinderpalen, die in den weg staan; bij Adelung, met armen en beenen beweging maken om iets te bekomen. Het Idiot. Osnabr. van Strodtmann heeft daarvoor *gampeln*, en het Hamb. van Richey, *anampeln*. De oorsprong van het ww. komt mij voor te liggen in *gampen*, in 't Schwäb. Wört. van Von Schmid: met de voeten schommelen of wibbelen; in Toblers Appenzell. Sprachschatz, *gämpfen*, hobbelen, over ééne zij gaan, waarvan *gampross*, hobbelpaard. In 't oudfr. werd *ambler*, en in 't oudeng. *to amble* gebruikt voor den eersten gang van een veulen, dat nog niet sterk genoeg is om te draven; volgens Ménage en Johnson van 't lat. *ambulare*. Almede verwant en in beteekenis zelfs nog naderbij komend, acht ik *gampen*, *gampern*, bij Schmeller huppelen, springen. Wij bezigen het ww. *springen* op gelijke wijze, als wij zeggen: ik sta te *springen* naar dit of dat, d. i. een ongeduldig verlangen naar iets hebben, en dus hetzelfde wat in de plaats uit den Theophilus bedoeld wordt.

Angelen—Angen.

Het bijv. naamw. *ang*, *eng*, geeft het ww. *angen*, benaauwen, prangen, kwellen, drukken; Roemer Visschers Sinnepoppen, 130: *die den grondt van zijn professie niet en kan, die* angt *en hangt altijdt.* Hooft, Ged. fol. 48:

— *zoo* angen
Met giftigh blaazen, hen, deez' opgekrulde slangen.

Fol. 71:

Hem angt, *geduurende 't beliedt*
Van zijnen aanslagh, d' ontrouw niet.

Bogaert, Ged. 530:

Noch 't grimmen der gevaaren
U angde, *noch die volken.*

Oudaan, Uytbr. der Ps. I. 98:

Wat doodsgevaar my dreef en angde.

Voor insluiten, inpakken (in een doek) leest men in het Vrouw. Cieraet, 151:

Bewaerdt toch wel het pand.....
Tot dat g' het in de hand vant Battaviersche Rijck...
In een dierbaren douck eens komen zult te Angen.

Zie ook 't Wbk. des Inst. — Vandaar *angel*, prikkel, waarvoor men *ang* leest in de Rott. Spelen van Sinne, 10:

Myn fenijnighe anghen, *zoua' ick zoo dapper uyt schieten.*

Voorts *angelen*, steken: Vondel, Warande der Dieren, 107: (*Swarmen?*

Gans doodt! hoe prickelt ghij mijn dus, ontelbre
En angelt *mij ter doodt, hebt over mijn erbarmen.*

't Werkw. is ook in anderen zin gebezigd, door Feith, Dichtw. XI. 135:

— *zoo lang gij, ongekrenkt,*
Als wijsgeer zorgloos in uw' zachten armstoel denkt,
En zalig in de roem uws stelsels aan te staren,
Met sluitreen angelt *op een' drom bewonderaren.*

Hier beteekent het *hangelen* of *hengelen*, zie deze woorden. Van 't ww. *angen* heeft men *be-angen;* Camphuysen, Uytbr. der Ps. 117:

Hy sucht, hy quijnt, hy wordt beangt.

Ald. 286:

De kluyster heeft sijn voet geprangt,
Het yser sijne ziel beangt.

Saamgetrokken tot *bangen;* A. v. d. Venne, Holl. Turf, 76:

Laet geen slappe harten bangen.

Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 86:

Wat is daer voor een beest, die u, myn ziel, doet banghen?

Huyg. Korenbl. I. 101:

— *'t sweeterige* bangen
Van den doffen Somer-brand.

Vandaar wederom *verbangen;* Marnix, Ps. 69, vs. 23:

Dies haren disch end' maeltijt hun verkeer,
In eenen strick die hun verbang *de leden.*

Met *be-angen* komt overeen *be-engen*, dat ik, in den eig. zin van binnen eene nauwe ruimte beperken, aantref bij Luiken, Bykorf des Gem. 395:

— *die zyn lichaam hier* be-engt,
Op dat zyn Geest mogt ruimte vinden.

Fraai voegt Sprankhuisen *eng* en *ang* bij elkander, Geestel. Triumphe, 58: *wanneer ons door Kruys, door Sieckten, door den Doodt, dese Aerde te* engh *en* angh *valt.* — Van *angen* smeedde men ook *ont-angen*, Camph. Uytbr. der Ps. 299:

Wat raedt in sulcke nooden?
Sy roepen tot den Heer.
En Hy (de grootst' der Goden)
Ont-angt *en redtse weer.*

Zie *Angstigen*. 'k Voeg hier nog het bijw. *angelijk* bij, voor *angstelijk*, bij Kil. onbekend; Rodenburgh, Jacoba, 93:

Maer toont u hert en ziel manhaftigheyt behielen,
En ghy de doodens schicht so angelijck *niet vreest.*

Babbelen—Babben.

Beide vormen komen voor bij Kiliaan. Eigenlijk beteekenen zij *zeeveren*, *knabbelen*, *kauwen*, inzonderheid van tandeloozen gezegd; en voorts, ziende op het geluid dat daarbij gemaakt wordt, *keuvelen*, *snappen*, als bestaande dit in een bestendige beweging der kaken, waarom het ook *kakelen* heet. Het oudfr. zeide *bave*, zoowel voor speeksel als voor gesnap, en *baver*, met speeksel werpen, zeeveren, gaf *bavard*, snapper. In het nederl. is *babbe* een speekseldoek; De Brune, Banckétw. I. 193: *als (haere kinderen) nauwelicx de* quylbabbe *afgeleght hebben.* — Hiervan de afl. bij H. van Halmael, De Schynheilig, 35: *'k Heb geen lust voor de* kwylebabbery. — Voorts een schimpnaam voor eene vrijster; De Schermerhornsche Vrijstermarkt (Amst. 1743), 24: *Weg malle, laat de* babbe *loopen.* — In onze platte volkstaal heet, evenals in het nedersaksisch bij Tiling, de mond van den kwijlende of snappende *babbert*, waarvoor ik *babert* aantrof in de Werken van Rabelais, I. 248: *de bewaarsters hadden hem* de baabert *of smoul niet wel gewischt.* Ald. 381: *het wapperen van onse* baaberts, *of beweegen der kaakebeenen.* De Regts Mengeld. hebben, 133: *Fluks, snoermc je* babbus!

Ons *babbelen*, dat bij Kil., behalve *bibbelen* (zie dit), ook *barbelen*, *babelen* en *bebelen*, in verschillende hoogd. dialecten *bappelen*, *papperlen*, *papelen*, *bäberlen*, *bäppern*, eng. *to babble*, fr. *babiller*, heet, had vroeger de beteekenis, boven als de eigenlijke vermeld; Meermans Bootsmanspraetje, 102: *de paerden stonden en krabbelden de steenen uyt de straten, en* babbelden *het gebit.* Hoffm. Hor. Belg. XI. 128:

Hi sidt en babbelt *al waert een gans,*
Hi en heeft in alle sinen mont
Och niet meer dan eenen tant.

De Casteleyn, Hist. van Pyramus en Thisbe, 553, van den leeuw:

In syn muylgat van bloede root
Staet hy thooftkleedt vast en knabbelt.
Ziet hoe hyt schudt.
Ziet hoe hyt babbelt,
Bloedich root wordet van coleure.

S. van der Cruyssen, Esopus, Blyspel, 26:

— *in de kamer wierd gerucht gemaakt, door 't* babb'len
Van een klein Muisje, 't geen zat op een noot te knabb'len.

Westerbaen, Ged. I. 626:

— *wyl hy tand noch kies meer in zyn mond en vind*
So moet hy babbelen *met wapen-loose kevlen.*

Zoo nog Bilderdijk, Aanteekk. op Huyg. V. 145: *zy schreeuwen harder, en maken de kleinen bang, of geven ze een kokinje te* babbelen. — Vandaar *bebabbelen*, bij Krul, Diana (1627) 14:

Mijn lust de bebabbelde *brockjes niet van jou beknauwelde Koeck.*

Valentijn, Werken van Ovid. II. 203: *draagt sorg dat mijn loof en takken nooit gesnoeit, of van 't vee* bebabbelt *werden.* — In sommige streken heet de kokinje zelf *babbelaar.* — Van Beers, Gevoel en Leven, 180, drijft, dunkt mij, de beeldspraak wat ver:

Beken En vlieten..... vloeien
Met tintlenden glans,
Kabblend En babbelend
Hunne oevers langs.

Als afl. vindt men *babbeling* voor gebabbel, bij Bekker, Betov. Weer. II. 6: *dat baart misverstand en brengt in plaats van spraak maar* babbeling *te wege.* Bekker en Deken, Brieven, I. 168: *laage* babbelingen, *uit nyd en kwaadsprekenheid voortgevloeit.* — *Nababbelen* heeft Bilderdijk, Verscheid. IV. 62: *Dommigheden.... die men dat.... volk.... nog steeds* nababbelt.

Babeguichje en *babbeleguichje* is een schertsend of spottend gesnap, zie *guichje* of *guigje* op *Guichelen.* De uitdrukkingen leest men Werken van Rabelais, I. 152: *allerley aardige* babeguigjes *van beleeftheeden.* De Vrijer in de Kist, 9: *Waarom maakje me zukke* babbeleguichjes, *zukke krisjes?* De Gelijke Twélingen, 48: *Al die* babbleguigjes *aan een' zy!* Bekker, a. w. III. 46: *dat sy.... voor een huysje sich heeft konnen stellen, en daar hare* babbeleguichjes *maken. Want doe het spel volbracht was* enz. D. IV. 86: *sijne* babbeleguichjes *en grimatsen die hy maakte, om der omstanders ogen af te trekken.* Dr. Hilarides (Dr. Büser) Humoristische Rijmelarijen, 36:

— als ik, met open ooren
Haar babbleguigjes *aan moest hooren.*

Sommigen hebben het woord *babbelen* afgeleid van de »*babelsche* spraakverwarring;" zie Becanus, Opera, II. Hermathena, fol. 218, en Le Long, Boekzaal der Ned. Bijbels, 5. En zelfs nog Roquefort acht die verklaring niet verwerpelijk. — Ik vermoed, dat Huydecoper, Pr. II. 471, op dien grond *babelen* beter keurt dan *babbelen;* bij onze schrijvers kwam het mij het eerste intusschen alleen voor in de kromtaal bij Bekker en Deken, Brieven, II. 275: *olycke droghenaers, dye soo wat Favelkens* baabelen. — Van Scrieck, daarentegen, oordeelde dat *Babel* den naam had van 't verwarde babbelen der torenbouwers; zie zijne Werken, fol. 4, en den Ind. Geogr. op *Babel.*

Baggelen[1]—Baggen.

Beiden, voor *baggeren*, bij Wassenbergh, Taalk. Bijdr. I. 12, die ook *baggelaar* heeft voor zware, harde turf. Zie voorts *Baggeren.*

Baggelen[2]—Baggen.

Baggelen is bij Kil. jongen werpen, van het varken gezegd. *Baggen* komt overeen met eng. *to bag*, bij Nares broeden. Kil. heeft daarvoor de wwn. *biggen* en *viggen.* Van dit *biggen* is ook *biggelen*, zie dit woord n°. 2.

Baggelen[3]—Baggen.

Baggelen is in Drenthe bakeren, stoven; Dr. Volksalm. 1844, bl. 144. Schmeller en Von Schmid (Schwäb. Wtb.) hebben daarvoor *bächeln*, freq. van *bachen*, dat ook *bakken* en *bakeren* geeft. De uitdrukking *bächel-warm* bij Schmeller vindt men letterlijk terug in 't drentsche *bagge-warm*, drukkend warm. Alm. 1847, bl. 173.

Baggelen[4]—Baggen.

Baggelen is in Drenthe ook morsen, zeeveren, kwijlen. In dezen zin kan het gelijken oorsprong hebben als het voorgaande. Van het daar vermelde *bachen* is het grondwoord *ba-en*, *bähen*, d. i. stoven, warmen, ook primitive vorm van *baaijen*, *baden*, als zijnde het *bad* eigenlijk ter stoving. *Baggelen* kan vandaar *bevochtigen*, *nat maken* en zoo *morsen* enz. beteekenen. *Bächeln* is bij Schmeller ook in de kindertaal water loozen.

Baggelen[5]—Baggen.

Volgens Halbertsma, Overijss. Alm. 1836, is *baggelen* in 't overijselsch dialect zich wentelen als een kind dat op den grond ligt; en ook in 't groningsch komt het voor, in den zin van waggelen, wapperen, slingeren; Dr. Volksalm. 1844, bl. 144. Het primit. *baggen* vindt men in het eng. *to bag*, bewegen, schudden, bij Halliwell; bij Ueberfelder *bagen*, *wagen*, schudden, waggelen. Met een letterwisseling zijn de wn. één met *faggelen* of *waggelen;* zie dezen.

Bakelen[1]—Baken.

Bake is bij Kil. verouderd voor *varken.* Dus Clignett, Bijdr. 130:

Die pape had selve twe vette baken,
Die beyde waren van goeder smaken.

Van Velthem, fol. 257:

Die Here van Bruborch lach gecloeft,
Van beneden tot an 't hoeft,
Gelyc oft een bake *ware.*

»Een *beuk*," zegt Le Long. Ook nog bij Hondius, Moufeschans, 133:

— *den os*
En de baken *die verheven*
Hangen aen den balcke los.

Vandaar mede bij Kil. *bakelen*, jongen werpen, hetzelfde dus als *baggelen*, zie hierb., en met dit van éénen oorsprong. Een belangrijk artikel over de verschillende vormen en beteekenissen van 't znw. *bake*, *backen*, heeft Tobler, in zijn Appenz. Sprachschatz, art. *Bacha*.

Bakelen²—Baken.

Voor het gewone *bakeren* leest men *bakelen* bij Conscience, De Zending der Vrouw, 23: *Het goede kind heeft eene pop; zy* bakelt *en kleedt ze.* — Ook het Alg. Vlaamsch Idioticon heeft dezen vorm, en zegt, dat te Antwerpen de vroedvrouw *bakel* genoemd wordt. In Holland zijn de baker en de vroedvrouw twee verschillende personen. Dat voorts het frequent. op *len* oud en nog in eenige hoogd. dialecten gangbaar is, zie men op *Bakeren*.

Bakkelen—Bakken.

Bakken wordt gezegd van het harden eener oppervlakte door de vorst, zie Weil. Vandaar bij De Bo *bakkelen* voor »een weinig vriezen, zoodat de opperkorst er stijf van worde."

Bandelen—Banden.

Bandelen is bij Kil. en Ten Kate, II. 121, binden, kluisteren, gebonden houden. *Banden* is één met *binden*, *benden*. Zie ook *Banderen* en *Bandigen*. Grimms Wtb. kent *bandeln* alleen voor *bengelen*, heen en weer bewegen. Doch *bändeln* is bij Schmeller met *binden* bezig zijn, en vandaar fig. *intriguer*. In 't Brem. Nieders. Wtb. heeft *bändeln*, *bendeln*, den zin van ons *bandelen*.

Reeds in het middelhd. komt *bandeln* voor; een wapenkleed wordt gezegd *gebandelt* te zijn als lijnwaad; zie Lexer, Handwtb. Bilderdijk heeft het znw. *bandeling* voor gekluisterde, gevangene; Proeve door Dedekind, 75: *dat hy.... ons als eenen losgelatenen* bandeling *in de vrijheid stelt.*

Bazelen—Bazen.

Bazen heeft Kil. voor ijlen, ijlhoofdig zijn. Dus Marnix Biencorf, 203 recto: *hy is alsoo vierichlick ontsteken met den yver der Heyligher Roomscher Kercken, dat hy by na suft ende* baest, *ende en siet niet wat hy seght.* Bredero, Angeniet, 58:

— *'t is vreemt dat ick niet* baes,
Jae dat ick t' eenemael van gramschap niet en raes.

Vondel, Amst. Hecuba, 26:

Zoo 's baezenden *gemoeds verstocktheid zoude mogen*
Gereeckent zijn voor slaep: —

Fr. Volksalm. 1846, bl. 119:

Het voll inschencken, in grote glasen,
Het droncken drincken, het biesen, het basen.

Heyns, Bartas' Wercken, II. 361:

— *men veel serpenten sagh,*
Die basend' *hier en daer vast kropen voor den dagh.*

Hier komt *basend* overeen met wat anders *biesend* heet (zie op *Bijsteren*). *Biezen* en *bazen* trouwens zijn nauw verwant. In het groningsch (zie Laurman), het friesch en het neders. komt *bazen* in denzelfden zin voor; ook bij Grimm, die het »ein seltnes wort" noemt.

Behalve de afl. *bazing*, die men leest bij Maria Heyns, Bloemhof, 233: *De vliegende ogen.... voorteekenen beroving van zinnen, en* bazing. — hebben wij er van *ver-bazen*, dat dus eigenlijk beteekent: iemand in een *bazenden* toestand brengen; de Engelschen *to a-bash*, en waarschijnlijk de Franschen hun *ébahir*, *esbahir*, waarvan zij geen afleiding weten te geven. *Verbazen* wordt door Weil. omschreven »door iets vreemds en treffends bedwelmen;" Bomhoff voegt er bij »grootelijks verwonderen." Wagenaar bezigde het w. voor »schrik aanjagen;" Vaderl. Hist. XVII. 234: *De.... Regenten, deeze verkiezing voor wetteloos houdende, sloegen de handen aan dezen, om de burgers te* verbaazen; *doch men hieldt hun de tromp van 't geweer voor de borst, en deedt hen terug wijken.*

't Frequent. *bazelen*, in onze woordenboeken onbekend, beteekent hetzelfde als *bazen*, en wordt bij latere schrijvers aangetroffen. Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 296: *Wel kind!* bazelje *nu?* Fokke, Verz. van Spreekw. 70: *nu, dan moest je Grootje Rede reis hooren* bazelen. Ald. 45: *woorden, die men zoo dikwijls hoort en zelf* uitbazelt. Scheltema, Gesch. der Heksenpr. 134: *zij lag ziek in het gasthuis, en had aldaar in eene heete koorts* gebazeld, *van den duivel en van tooverheksen.* Van Lennep, F. Huyck, I. 68: *het is een voorrecht van den ouderdom — wat te beuzelen, 't geen soms* bazelen *wordt.* — In de verwante dialecten is dit woord mij alleen voorgekomen in de taal van 't vorstendom Lippe-Detmold; zie Herrigs Archiv. VIII. 351. *Baseln* is daar: zonder helder bewustzijn handelen. Schmidt heeft vandaar in zijn Westerwäld. Idiot. *verbaselt*, verwirrt, bestürzt. Von Delling heeft *baseln*, *bascheln*, voor kleinigheden verrichten als tijdverdrijf, knutselwerk doen; en Ueberfelder *baseln*, *basteln*, allerlei geringen handarbeid doen, als snijden, draaijen, zonder het ambacht geleerd te hebben. Beide schrijvers voeren ter afleiding der wn. eenige gissingen aan. Zou men hier niet aan *bazelen* te denken hebben? Van Lennep in de aangeh. pl. merkte op, dat *beuzelen*

soms *bazelen* wordt; ik meen dat *bazelen* ook aanleiding geeft tot *beuzelen*, d. i nietigheden of kleinigheden verrichten. Het schijnt wel, dat Ockerse die beteekenis voor oogen had, toen hij Proeve tot eene Algem. Characterk III. 245 schreef: *Voorts houde ik de Nederlanders voor bemoei-allig en* bazelachtig. — Busken Huet, Schetsen en Verhalen, II. 372, schrijft: (*hij*) bazelt *al uwe woorden* na. — Hier schijnt men aan *nabauwen* te moeten denken.

Het hoogd. heeft, door verwisseling der lipletters, voor ons *bazelen: faseln*, zie Adelung; en dit freq. bezigt Van Duyse, Vad. Poezy, III. 136:

Den belgischen zanger bejegent slechts de uitroep:
Wat fazelt *die luit?*

Bedelen—Beden.

Beden is oud voor *bidden*. Der Leken Sp. I. 160:

(*Doe*) *Joseph ende Maria te samen*
Met Jhesum te Jherusalem quamen
Toten temple vanden steden,
Om datsi daer souden beden.

Ald. 270:

— *die tempel,*
Of dat huus dat daer staet,
Daer dat volc in beden *gaet.*

Vaderboeck, fol. 117 verso: *Doe begonde die oude.... te* beden.... *Du doetste wel dattu* bedeste. Fol. 118: Bedet *sonder ophouden*. Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 102: *Doen hem die oude vader vermaent hadt, dat hi als ghewoenlic was soude gaen* beden. Everaert, Polit. van Lips. 5: *die....* bedinghen *stortt, looft ende danckt.* Rott. Sp. van Sinne, 78:

Eenen Godt suldy dienen, aanbeden *en eeren.*

Voor ons *bedelen* zeiden de Ouden *bidden;* b.v. Maerl. Sp. Hist. I. 121:

Alse hem die honger dede gewout,
Bat *hi eten teenen male.*

D. II. 180:

Ic hebbe ane mi een belof,
Dat ic biddende *mijn broot*
Beghere te blivene doot.

Zoo ook nog bij Oudaan, Uytbr. over Job, 82:

Die, om zijn brood te bidden,
Moet dolen —

Zie voorts Ten Kate, II. 115.

Beggelen—Beggen.

Beggelen bij De Bo, *begchelen* bij Schuermans, is »babbelen met eene schrille stem." De bet. des woords schijnt bepaald te worden door den aard van het geluid. Het komt overeen met *begelen*, *bágelen*, ook *begenen*, *bágenen*, bij Stalder geluid maken als eene geit, en aldaar afgeleid van het klanknabootsende *bee*, *báá*, 'twelk dit dier laat hooren Het prim. *beggen* vindt men in *bágen*, *bággen*, bij denz. voorkomende voor een eentoonig, afgebroken geluid van dieren en ook van menschen. Ook Schmeller heeft dit *bägen*, bij Ueberfelder *beggazn*. Bij Schöpf is *bägen*, *bägglen*, kijven, morren.

Beitelen, zie Buitelen.

Bekkelen—Bekken.

Het freq. is gebruikt en denkelijk ook gesmeed door Van der Venne, Belacch. Werelt, 230:

Laat ons sitte Grasjes knoopen,
Of wat Biesjes-groente stroopen,
Daar de veugels altemaal
Beck'le *soete Seumer-Taal.*

't Beteekent: met den *bek* uiten. *Bekken* is te vergelijken met *becka*, *bicka*, aanhoudend blaffen, of ook hoesten, bij Tobler.

Bengelen[1]—Bengen.

Bengen is slaan, eng. *to bang*, hoogd. in Grimms Wtb. *bangen*, bij Tobler *pingen*, friesch bij Epkema *binsgjen*. Vandaar *bengel*, stok, en tevens — gelijk die beide beteekenissen zich ook in *vlegel* vereenigen — ruwe of stoute knaap; Willinks Amst. Arkad. I. 44: *dat men er de stoutste* bengels..... *te water en broödt gevangen zet.* Nomsz, Het verijdeld Huwlijksontw. 63: *dat uw.... oom het ontwerp heeft gemaakt, zijn'* bengel *aan u te koppelen, om hem door een wijf wijzer te maken.* Ald. 119: *moet de jonge een allerondeugendste en lichtvaardigste* bengel *zijn geweest.* — Minder gewoon is dit naamw. bloot voor knecht, als in Molières School van de Mannen, bl. 19:

Ick moet mijn plicht voldoen, en senden hem terstont
Sijn doos en brief weer 't huys, —
Maer my ontbreeckt hier toe een jongen, of een bengel;
Want u te vergen, Heer.....

Krul past het w. op Cupido toe; Minnespiegel, 176:

Agh! agh! ik bid, dien bengel *doch verbiet*
Dat hy op my sijn pijltjes niet en schiet.

Vandaar *bengelen*, bij Kil. en Grimm met een stok slaan; voorts (als met een stok) uitdrijven, wegjagen; Hooft, Tac. fol. 168: *Hy, gelyk hy veirdigh was tot stout bestaan, komt binnen twee daaghen drie duizendt stadien ingevallen, en* bengelt *den onwetenden en verbaasden Gotarzes* her uit. — Meulewels, Timon Misanthropos, 30:

— *als een onwaerdich gast*
Van u verworpen — verdruckt en uytgebengelt.

Bredero, Griane, 57:

O rijcke dwaes! die doot die ronmelt ande poort,
Sy bengelt *den Gelt-suchtige Prachter* voort.

Oudaan, Uitbreyd. over Job, bl. 39:

— *als een eygen slaaf, die, zonder eynd te weten*
Gebengelt *hene moet.*

d. i. voortgedreven, gejaagd. Dez. Toneelp. 148: *Wat bengel* bengelt *hier d'ontzachbre Majesteyt! Waar gaat gy Konradijn?*

Bengelen is wijders ruw behandelen, kwaad of met minachting bejegenen, ringelooren; ook volg. Johnson de beteekenis van 't eng. *to bang* (dat hij van een nederl. ww. *vengolen* afleidt!) en volgens Tobler van 't zwits. *binggela* (door hem verkeerd van *pingen*, *peinigen*, afgeleid). Dus twee pll. uit Hooft in het Wbk. des Inst.; doch ook elders; Meermans Bootsmanspraetje, 59: (*zy*) *vermaenden de H. Bewinthebberen de gantsche Wereldt over, dat zy heur niet meer en moesten laten* benghelen *van heur Stuyrluyden seggen: maer selfs 't roer in de handt nemen.* Paffenrode, Ged. 134:

— *zoodra en zyn se niet getrouwt, of se kennen somtyds de mans wel ringelooren en* bengelen.

Westerbaen, Ged. II. 408:

Daer is geen knecht so goed, die 't hier sal konnen herden,
Als men van yder een dus sal gebengelt *werden.*

Van Zevecote, Ged. 254:

Den Spaignaert hout u veel te lanck
Met soo veel volck becingelt,
De straffe doot en hongersnoot
Te seer uw' borgers bingelt.

d. i. kwelt of plaagt, wat volgens Castelli ook het oostenrijksche *benzn* beteekent; dus ook Valentijn, Werken van Ovid. I. 241: *Een schraal man, die deerlijk met een rijk wijf* gebengelt *is.* Oudaan, Voorschaduwing, 20:

Een tuchting, die met vrees, als kind'ren, haar koom bengelen.

Bij Schmeller is *benzen* en *bengsen* iemand kwellen of lastig vallen door aanhoudend bidden of verzoeken, en daarmeê komt overeen *bengelen* in Brederoos Het daget enz. 28:

— *laet Vechthart vry wat heng'len,*
Hy vindt niet wat hy soeckt; sy laet hem soo wat beng'len,
En geckt met hem als blijckt. —

Bij Schmeller is *bengeln* nog eene zekere manier van dorschen, van *bengel*, soort van dorschvlegel; en bij Johnson *to bangle* bij beetjes verspillen. Hoe die laatste beteekenis thuis te brengen zij, is mij niet duidelijk.

Bengelen²—Bengen.

Bengelen, *bingelen* is ook klokluiden, en *bengel* een klok, inzonderheid een poortklok, zooals in Luykens Bijkorf, 71:

De bengel *luid: de poort wil sluyten.*

Dus Willinks Amst. Buitens. 14:

Daar legt de trekschuit aan het veer,
Gereed op 't benglen *af te steeken.*

Mijns inziens terecht beschouwt Tuinman, Fakkel, I. 40, deze woorden als geluidnabootsend, en te vergelijken met *bombammen*, dat van grooter klokken gebezigd wordt. *Bengen* komt dan overeen met *bingen* en *bangen* in *bingebangen*, zie mijne Verscheid. 137 en Lat. Verscheid. 450. Tuinman zelf gebruikt het freq. *bingelen* in zijn Rymlust, 320:

Ei hoor eens hoe de klok daar bingelt.

Anderen hebben *bengelen;* Berkhey, De Toren van L. Saaihal anderm. sprekende ingev. 4:

Mijn klingeling en klokkenspel
Zal benglen: *'t ga mijn Leyden wel!*

Tollens, Laatste Ged. II. 49:

De noodklok bengelde *in 't gehucht.*

Westerman, Ged. IV. 171:

— *dan* gebengeld *en geluid,*
Dat alle klokken scheuren!

In de Werken van Rabelais, II. 52, leest men: *het geluyd der klokken, die....* bombambengelden. — Hiertoe is te brengen *bengelen*, *bungelen*, *bongelen*, voor heen en weder slingeren; Bilderdijk, N. Uitspruitsels, 174: *(den bek. Hier hangt hy, met het hoofd hem* benglende *uit*

Tollens Dichtbloemen, 91:

— *de cerlooze schooijer zal sterven als zij,*
En benglen, *den kop naar omlaag, aan een koord.*

Van Lennep, De Pleegzoon, I. 190: *Achterop* bungelden *drie lange slungels van lakeien.* De Genestet, Leekedichtjens, 117:

Dat ik u....
Aan een Witte Das verhangen
Ergens plechtig bunglen *zag.*

Ter Haar, De St. Paulus Rots (5de dr.), 47:

Een andre spaan, in twee gebroken,
Hangt met ver-uitgestoken tand
Te bunglen *aan den achtersteven.*

Cremer, Twee Novelletten, 5: *dan ziet gij..... een uithangbord, door den morgenherfstwind bewogen, op zijne hengsels* heen en weder bungelen. Halbertsma, Lappekorf, door Goeverneur, II. 42: *een rotting.... waaraan een zware zilveren ketting* bongelde. Ald. 85: *lange kettingen, daar een heele vracht kopergoed aan* bongelde. Beets, Nav. van Byron (1848), 15:

En bunglende *over 't drovevig graf*
Hong van de zuil zijn keten af.

De nieuwe druk heeft hiervoor:

En benglende *over 't graf*
Hing daar de zware keten af.

Zoo ook in deszelfden Sch. Camera Obscura, 5de dr. bl. 339: *het tusschen de wielen* bengelende *net.*

Van dit ww. heeft men gemaakt *zich verbengelen* voor zich verslingeren; Werken van Rabelais, I. 631: *geen Vrouw te hebben is*, zich *niet te verslaaven, te* verbengelen *aan haar.*

Het Alg. Vl. Idiot. heeft voor *bengelen*, slaan, *bentelen*, naar het schijnt als bastaardvorm, en ditzelfde beteekent op het platte land van Noordholland »lastig vallen door herhaald aanloopen en bezoeken;" (zie De Navorscher, VIII. 89). Eig. zal dit laatste moeten zijn: heen en weer loopen, of slingeren in fig. zin. Tiling heeft *bentern* voor het onrustig heen en weer loopen van kinderen; zie ook Kaindl, II. 651.

Benselen—Benzen.

Volgens Halbertsma, Wbk. voor het Overijss., is *benzen* in dat dialect aansporen, haastig drijven; volgens Dr. Te Winkel (Taalgids, II. 99) te Arnhem, »het dwingen" van kinderen. Dat dit w. zou komen van het angels. *bensian*, bidden, is niet waarschijnlijk. Eerder zal het te brengen zijn tot *banschen*, bij Stalder schudden, stooten, ook slaan, waarvan bij denz. het freq. *bänseln*, in gelijke beteekenis. Ook bij Halliwell is *to bansel* en *to bensil* slaan, straffen. In onze dialecten komt het frequent. mede voor. *Wegbenselen* is in Groningen wegjagen, wegdrijven, en *benzelaar* in Noordholland een levenmaker, zwetser, eig. dus iemand die veel leven, beweging of opschudding maakt; zie mijn Taalk. Mag. II. 344, en III. 511. Hiertoe zal ook behooren *penzelen*, dat, naar mij medegedeeld is, het veluwsche dialect gebruikt voor ranselen, afkloppen.

In de dieventaal bij Von Grolman is *benschen* bidden, zegenen, en tevens bestelen, het laatste zeker ironisch van het eerste. Althans Tendlau, Sprichw. und Redensarten Deutsch-jüd. Vorzeit, 147, geeft aan het joodsche *benschen*, d. i. benedicere, op gelijke wijze den zin van afrossen. Verwantschap van dat woord met het zwitsersche *banschen*, en alzoo ook met ons *benzen*, is niet onwaarschijnlijk.

Bentelen, zie **Bengelen²**.

Berdelen—Berden.

Berdelen, met uitlating der *d berrelen*, is bij De Bo hetzelfde als *Berderen* bij Kil. Zie dit w.

Beugelen¹, zie **Bogelen.**

Beugelen²—Beuken.

Beide wwn. beteekenen in het vlaamsch het bulken of loeijen van runddieren; zie de Idiot. van Schuermans en De Bo. Het fransch zegt *beugler*, oudfr. *bugler;* voorts *bugle*, ook in 't eng. bij Halliw. voor buffel.

Beugelen³, zie **Beukelen.**

Beukelen—Beuken.

Bilderdijk, Verh. o. d. Gesl. 180, en Verkl. Geslachtl. I. 67, vermeldt een ww. *beukelen*, waarvan zoude afkomen ons subst. *beukelaar.* »Het beteekent (zegt hij) het schild dat gebeukeld wordt." Dat het freq. in den zin van slaan gezegd wordt, blijkt uit de vlaamsche Idiot. van Schuermans en De Bo, die het frequent. vermelden voor herhaaldelijk slaan of kloppen zooals stokvisch; voorts is het vlas kloppen of slaan. Dus lees ik in De Ned. Taal, VI. 212, dat *vlaken* in Friesland gebruikelijk is »als benaming voor het *beukelen* en hekelen van vlas."

Eene verzachte uitspraak van *beukelen* is *beugelen*, voor slaan gebezigd in de pl. bij Oudemans, Bijdrage: *dat ik mijn wijf soo* beugel.

De wallen eener vesting zegt men door het geschut *gebeukt* te worden; vandaar *beukerij* voor batterij; Schermers Poëzy, 88:

Daar zy voor 't sterk Toulon....
Hun' veltmetaalen op de beukerijen *planten.*

Maria Heyns, Bloemhof, 253: *Terwijl hy..... de bequame wegen tot de* beukery *bezag, wierd hy van de belegerden.... bekent.* Wagenaar, Vaderl. Hist. IX. 115: *'t opwerpen eener nieuwe* beukerye.

Wat *beukelaar* betreft, dat behalve van *beukelen* door Bild. zelf t. l. a. p., zoowel als door anderen van *beugelen*, door nog meerderen van *bokkenleer* wordt afgeleid, dit zal wel van het fransche *bouclier* zijn; zie Hoeufft, Fransche Woorden, en Scheler, Dict. d' Etym. Franç.

Beurlen, zie **Burlen.**

Beuzelen—Beuzen.

Bild. in zijne Geslachtl. op *Bezem*, leidt *beuzelen* van *boos*, kwaad, ondeugend, af; *beuzelen* zou dan zijn afkeuren, tot verwerpen en verstooten overgegaan. Wat het woord betreft, is die afleiding waar; niet wat den zin aanbelangt. Ons werkw. *beuzelen* is van *boos*, doch dit adj. dan genomen in zijn oorspronkelijke beteekenis. *Bosi* in 't oudhoogd., *böse* in 't middeld. en nog in 't beijersch, is gering, nietswaardig; zie dit uitvoerig bewezen bij Graff, Benecke en Schmeller. Vandaar ook 't ww. *boson*, nugari, dat met *beuzen* overeenkomt. Ons znw. *beuzel*, dat bij Weiland niet had mogen ontbreken, komt bij vroegere schrijvers dikwijls voor. Erasmus, Lingua, 46 verso: *soo heeft het kint met* een beusele *die hy voor de handt versierde, sijn moeder gepaeyt ende bedrogen. Ende de moe-*

der terstont eenen yegelicken de beusele *vertreckende* enz. Van Ghistele, Heroid. Ep. 127 verso:

Hoe derfdy dan met zoo stoute manieren
En zoodanighen loghenen verklaren,
En vreemde beuselen *versieren*, enz.

Jonctijs, Venus, 15:

Het al-te-lijdsaem oyr....
Dat voor deez beuzelen *te lang ontsloten staet.*

Bloemkrans van Versch. Ged. 470:

Dat zijn maar beuzelen; *dies acht het maar voor grollen.*

Vrouw. Cieraet van St. Agnes, 170: *Dit is nu immers geen* beusel. Levens van Plut. fol. 10 recto: *nochtans zyn daer eenighe die meenen dat het al te samen* beuselen, *ende enckel leugenen zijn.* Fol. 102 verso: *cleyne crackeelen ende* beuselen. Jonctijs, Toon der Jal. I. 603: *een kleinmoedige hartstocht, die op geringe* beuzelen *opstuift.* — Vandaar *beuzelmarkt*, beuzelarij, gebeuzel, bij Kil. en Van Hasselt aldaar. Zoo ook Sprankhuisen, Van de Scheppinge, 107: *'t is enckel* beuselmart, *dat de Menschen voor den Val souden blint gheweest zijn.* Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 24: *Siet voorts wat* beuselmarckt *daar om gaet.*

't Freq. *beuzelen*, dat in het hoogd. den vorm *pöseln* heeft (zie *Peuzelen*), staat bij Weil. als onzijdig voor »kleinigheden vertellen, niets beduidende dingen verrigten." Dus b. v. Erasmus, a. w. 62: *met dinghen daer luttel verlanghen aen hanght daer* beuselt *hy mede.* — 't Komt echter ook bedrijvend voor; Rabus, Vermak. der Taalkunde, 19: *Hy* beuzelt, *dat deze Sibyl van haer zelven getuigt* enz. Nieuwland, Lett. en Oudh. Verlust. II. 468: *de Joden* beuselen, *dat Josephs lyk.... naar Canaan overgebragt zoude zyn.* — Jonctijs, Toon der Jal. II. 643, gebruikt *uitbeuzelen* in zulken zin: *Rabbi Abraham.... derft* uitbeuzelen, *dat de Satyrs wel schepselen, maar onvolmaakte zijn.* — Op deze voorbb. is toepasselijk wat Conscience opteekent in zijn Houten Clara, 7: »*Beuzelen* beteekent te Antwerpen zoo veel als leugenen verdichten en onwaarheden verzinnen, doch zonder boos inzigt en alleenlijk uit scherts." Zoo is ook met verdere overdracht het holsteinsche *böseln* liegen.

Het ww. *doorbeuzelen* heeft Beets, Stichtel. Uren, III. 310: *jaren en leeftijden.....* doorgebeuzeld, *doorgeslapen.* — En *voorbeuzelen*, Van der Palm, Salomo, II. 173: *den zoon uit een aanzienlijk huis, dien men.... heeft* voorgebeuzeld *van zijne geboorte.*

Kil. heeft voor *beuzelen* ook *feuzelen*, bij 't welk eene gewone letterwisseling valt op te merken; en voor dit laatse hebben de Zeeuwen, met invoeging der *r*, *freuzelen*, volgens Tuinman in zijne Fakkel, i. v. Ook in zijn Rijmlust zegt hij bl. 341:

De Zeeuwen praten van gefreuzelt.

De beteekenis van het ww. is dezelfde met die van *beuzelen*. Voor een beuzelaar zeggen zij een *freuzelaar.*

Het middelh. ww. *verbosen*, praet. *verboste*, beteekende reeds met een niet ongewonen overgang: slecht maken, bederven, en vandaar de bij Cats meermalende voorkomende uitdrukkingen *verboste saecken*, *verboste staet*, *verboste sinnen* enz., d. i. derhalve eigenlijk *bedorven zaken* enz., 't geen in de door prof. De Vries en mij bezorgde uitgave diens auteurs niet altijd nauw in 't oog is gehouden; zie b. v. D. I. 7 en 9, D. VII. 210. Een ww. *verbossen*, zooals daar, evenals bij Kil., is vermeld, geloof ik niet, dat bij ons bestaan heeft. Even weinig als 't ww. *verbosten*, dat De Brune vermoedelijk van 't deelw. *verbost* heeft gesmeed, Bancketwerck, I. 144: *Ongeduldigheyt doet dikwils een goede zaecke verbrodden en* verbosten.

Voor *zich boos maken* treft men het ww. *zich verboozen* aan, Vliss. Red. Lusthof, 209:

En dat elck naer syn plicht sich *selven niet* verboost
Op syn Overheyt, maer laet elcx Liefde branden.

Bibbelen[1]—Bibben.

Bibbelen ontmoet men voor *bibberen*, d. i. beven, trillen, bij Berkhey, Eerb. Proefkusjes, 305: *onze lieve Broertjes, die in de koude staan te* bibblen.

Ook het akensch dialect kent *bibbele* in dezen zin, en het Alg. Vl. Idiot. heeft daarvoor *bubbelen;* in 't westerwaldsch is *bubbeln* zoowel snappen als beven. Zie voorts *Bibbelen*[2] en *Bibberen.*

Bibbelen[2]—Bibben.

Bij Kil. is *bibbelen* vlaamsch voor *babbelen*, in den eig. zin van wauwelen. *Bibben* is hetz. als *babben*, doch, naar den verschillenden klank, minder volmondig dan dit. Het eng. voegt beide vocalen bijeen in *bibblebabble*, onsamenhangend gesnap, bij Halliwell. De samenhang dezer wn. met *bibberen*, beven, blijkt op *Bibbelen*[1]. De korte *i* wordt in de korte *u* verwisseld in *gebubbel*, gesnap, bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 65: *dat bloedlaauwe, alledaagsche* gebubbel *van onze zoogenaamde wèl opgevoede mannen.*

Biezelen—Biezen.

Biezelen is in Noordholland zacht spreken, fluisteren; zie mijn Archief, I. 250. Bij Schambach en andd. is *biseln* hetzelfde wat bij ons *biezen* of *bijzen* heet; zie *Bijsteren* en verg. *Bazelen*. Het eng. *to buzz*, dat evenals dit biezen *snorren* beteekent, is insgelijks fluisteren, iemand iets influisteren,

waarvan wij het geluid ook wel door *bies! bies!* aanduiden.

Biggelen[1], zie Bikkelen.

Biggelen[2]—Biggen.

Biggen is, benevens *viggen*, bij Kil. jongen werpen (van het varken gezegd). Dus Vondel, Warande der Dieren, 16: (*liggen*,

De Wolf, een vuyle Zogh ziende in den mesthoop
Die zwanger nu bestond te stenen en te biggen,
Zich vroemoer heeft geveynst, en haer in biggens *smert*
Te helpen aengeboon uyt een medoogend hert.

Smijters, Fabelen, n°. 18:

De Wolf van verre zach een Soch vol jonghen staen,
Dewelcke viggen *wouw.* —

Ons subst. *bigge*, eng. *pig*, luidde voorheen *vigge;* Kausl. Denkm. I. 221:

Hi dede een jonghe vigghe *bringhen.*

De Bie, Faems Weergalm, 217:

't Is schand daer in altyt te vroeten als een viggen.

Moons, Sedel. Vermaecksp. 425:

Hier tegen roept het Peerdt: gy sijt het vuylste viggen.

Ogier, De Seven Hoofts. 96:

Wat schalke Hoer is dat? wat een doortrokken viggen?

Hondius' Moufeschans, 58:

Twee, dry seugen met haer viggen.

Smijters, t. a. p.:

Mijn vigskens *zijn verveert, vertreet dan nu ter tijt.*

Van 't ww. *biggen*, volgens Bouman, De Volkstaal enz., in Noordholland nog bekend, is *biggelen*, dat Halbertsma bezigt, in zijn Woordenboekje, Overijss. Alm. 1836, art. *Gelte: varken dat nog niet* gebiggeld *heeft.* Zie voorts *Baggelen*[2]. Men heeft ook *Viggenen* als frequent., zie dit w.

Bikkelen—Bikken.

Beiden beteekenen bij Kil. *hakken, afhakken;* b.v. Sprankhuisen, Geestel. Balsem, 26: *Men hackt,* bickt *en polijst eenen Marmersteen.* — *Steenbikkelaar* was een steenhouwer, zie Kil. en Gloss. op Maerl. Rijmb. De wn. worden in dien zin nog wel gehoord; voorts geven zij te kennen (met de tanden) vermalen, verbrijzelen, en vandaar kauwen, eten. Weil. vermeldt de gemeenzame spreekwijs: *daar valt niet veel te* bikken; dus Maria Heyns, Bloemhof, 186: *de genen,die hun middelen toegebracht en niet meer* te bikken hebben. De Pots van Kees Krollen, 9:

— *ik hou soo veel van dat kieskassen en* bikken,
Je sout het niet gelooven, en ik kan ook wel redelijk slikken.

In Noordholland en Westfriesland zegt men daarvoor *bikkelen* en *bikkeren*, volg. De Nav. VII. 194 en XV. 45. Zie *Bikkeren.*

Bikken, ook *bekken*, was oudtijds wat wij nu met verscherpte uitspraak *pikken* noemen. Dus Van Velthem, fol. 184:

Sach hi den vogel sitten daer
Die daer vore maecte mesbaer,
Ende sat ende bicte *op enen boem*
Met sinen becke.

Snellaert, Nederl. Ged. 484:

Worme ende venijne slecken
Die dijn lichaem sullen becken.

Spieghels Hertsp. 64:

Dees haan, de dierbaar steen weghschrabt, en koren bikt.

Voorts iemand slaan, of in den oorlog op hem aanvallen; Bred. Lucelle, 44:

Bickter *op, 't is een wees, maer siet toe waer ghy slaet.*

Van Velthem, fol. 401:

(*Si*) *begonden weder* bicken
Opten sonen, na desen sticken
Ende hebben hem sint sonder waen
Dicke groten pant gedaen.

Fol. 6:

Sone wilden si niewer op micken,
Ende wilden altenen vorwert bicken
Ende altemale dan bringen onder.

En fol. 175:

Datsi opt zee voren dicken
Ende also op Ingelant bicken
Ende roveden, enz.

Verg. 't Wbk. des Inst. op Hooft. — Al verder nu: op iemand aanvallen, door hem leed of smaad toe te brengen; Rodenburgh, Borstw. 366:

Die in de neerlaech is, daer wil elck een op bicken.

Br. van Niedek, Zinneb. der Tonge, 303:

De hooghste trap van staat, daar steets de nydt op bikt.

Aanbikken is aanvallen, Vond. Virg. 316: *Den Veltheere Turnus, die vast aen verscheide oorden toestreeft, en op den vyant* aenbickt, *komt een tijding ter oören.* — *Afbikken* beteekent afhakken, Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 770: *de Steenen* afbikken, *en van de Kalk of het Tras afscheiden.* — Voorts afnemen, verminderen, te kort doen, benadeelen; Lev. van Marc. Aurel. 123 v°.: *dat wy — ons leven willen afkerven ende onse eere met groote moeite* afbicken. Ald. 131: *zijn lichaem te avontueren, ende zijn goede fame* af *te* bicken. — Wederkeerig leest men hetz. w. ald. 92, v°.: *En hebt ghy* u *niet* afgebict *van de steen-*

clippe daer ghy op ghebracht waert? En 112 v°.: *andere als verquisters* hen afbickende, *gheheel verarmen.* D. i. dunkt mij, in de eerste pl. zich door de rots uit of af te hakken, daarop redden; en in de tweede pl. telkens van zijn goed wat af te kappen. — *Doorbikken* is doorhakken; Huygens, Korenbl. I. 132:

Hy is de wijse beest die in de boomen pickt,
En t' elcker hoopt, het hout is daer mé door gebickt.

Kiliaan heeft ook *bikkelen* voor uitspringen, in de uitdrukking: de tranen *bickelen* wt de ooghen. Wij zeggen daarvoor *biggelen*, dat hij niet heeft, en dat dus waarschijnlijk voor *bikkelen* gezegd wordt. *Bikkelende* of *biggelende tranen* zullen dan zijn tranen, die uit het oog *springen.* Het Alg. Vl. Idiot. heeft *biggelen* voor »met den kaatsbal spelen" en verklaart het w. door »afrollen." Volgens Bild. Geslachtl. op *Pegel*, is *biggelen* eigenlijk *pegelen*, voor zwellen genomen. Indien eene en vooral de eerste van deze verklaringen gestaafd ware, en Kiliaans *bickelen* haar niet in den weg stond, zou zij, mijns inziens, wel zoo natuurlijk zijn. In ieder geval zijn het de *tranen* die *biggelen*, b.v. Feitama, Telem. 132:

De tranen biggelden *uit hare aanlokkende oogen.* Valentijn, Werken van Ovid. III. 184: *'K heb u tranen op mijn aansigt sien* biggelen. — en niet de *oogen*, zoodat Oudaan, Tooneelp. 242, niet gewagen mocht van »met *biggelende oogen* aanzien." Fraaijer is de overdracht bij Ten Kate, in zijne Vert. van Tassoos Jeruz. I. 101:

— d'uchtenddaauw, *die* biggelt *op 't geblaâri.*

Met gelijksoortige overdracht, doch niet zoo keurig, heeft Bara, De herstelde Vorst, 31:

Daar biggelt 't edel bloed, *en borrelt uit dees aderen.*

en nog minder Delcroix, Geld of Liefde, 181: De volle maan *spreidde haar weifelend vale licht over het landschap uit, en* biggelde *in lange gele banden over het kabbelend water.* — Voor *biggelen* vond ik *beggelen*, Halbertsma, Hulde aan G. Jap. II. 155:

Herts traenen.... die Drucks bulster baden,
En begg'len *langs bleeck' koon voor ne'er.*

alsmede — wat vreemder is — *boggelen*, Gheestel. Nachtegael, I. 131:

Hier soo werden alle de Fonteynen
En de poorten van een warachtich berou,
Gh'opent daer die tocht van tranen reynen,
Overvloedelicken door boggelen *sou.*

De afl. *biggeling* komt voor bij Bilderdijk, Mengel. IV. 151: biggeling *der wangen.* — Met voorzetsels heeft men *afbiggelen;* Vondel, Herschepp. 316: *traenen, langs de kaecken* afbiggelende. Antonides, Ged. 320: *Hoe zie ik.... zoo veel traenen langs de wangen* afbiggelen. J. de Haes, Ged. 67: *de tranen vast* afbiggelen *langs de kaken.* Nieuwe Honigbije, I. 46:

Hoe goot hun oog een ganschen Tranenvloed,
Die, zilt en heet, van 't hart, dat scheen te branden,
Afbiggelde —

»Afbiggelen van het hart" is wat vreemd. — Voorts *nederbiggelen;* Feitama, Telem. 547:

— *zyn tranen* bigglen neêr (*heer.*
Langs 't achtbaar wezen van den wijzen voedster-

Eindelijk het bedrijvende *uitbiggelen;* Krul, Minnel. Sanghrijmpjes, 35:

Ik biggel uyt *een bracke tranens vliet.*

Dat *bikkelen* inderdaad één woord is met *biggelen* blijkt ook uit de omstandigheid, dat het niet frequent. *bikkelen*, met bikkels spelen, voorheen ook *biggelen* heette.

Bimmelen—Bimmen.

Beide wn. heeft het Alg. Vl. Idiot. voor »het gelui van eene kleine schelle." Van *bimmelen* heeft men een voorbeeld in Van Dans Thyrsis Minnewit, I. 53:

— *verstaeje u op 't* gebimmel
Van een starte clavicimmel.

Bimmen kennen wij nog in *bimbam;* zie mijne Versch. 137, en Lat. Versch. 449. Dit *bimbam*, zoowel als *bimln und bamln*, is ook in het oostenrijksch dialect, voor klokluiden; zie Castelli.

Bingelen, zie Bengelen[1 & 2].

Blindselen—Blinden.

Blindselen is bij Kil. blind zijn. Dit ww. kwam mij voor bij De Brune, Bancketw. II. 405: *die een-oorigh is, is bey zijn oogen quijt, en* blindselt *op den klaren middagh.* — 't Hoogd. *blinzeln* heeft, onder anderen, ook deze beteekenis.

Bobbelen—Bobben.

Bobbelen, ook *bobberen* (zie dit woord), is wat men anders *borrelen* noemt, d. i. waterblazen opwerpen, opwellen, van *bob* of *bobbe*, borreling, opblazing. Verg. Bild. Geslachtl. op *Bob.* Dus de Randteek. op Job 8, vs. 17: *daer de wateren haren oorspronck nemen*, bobbelen, *wellen* enz. De Meijer, de Gramschap (door Schrant) 107:

Het schuim komt wit als sneeuw gebobbelt *uyt den mond.*

Huygens, II. 491:

De Zee zal bobbelen, *en steigeren en stijgen.*

Schimmel, Verspr. Ged. 41:

Waar de Maas.... haar bobbelende *vlokken*
Rondspat op de vruchtbre klei.

Constantinus (Amst. 1637) 36:

— *sagh ick....*

Een Boer in Koe-grip, of in 't water, 'k ginghje deur
En liet hem bobb'len; *ja ick sou hem onder domplen.*
Br. v. Niedek, Zinneb. der Tonge, 268:
Als des getergdens bloedt aan 't bobblen *raakt en ziedt.*
Bogaers, Gez. Dichtw. I. 275:
— *'t* bobbelt *en kookt en het bruist en het sist,*
Of water zich mengde met vier.
Valentijn, Werken van Ovid. II. 143: *Gelijk de smis gemeenlijk soest.... soo kraakt en* bobbelt *hun verbrande keel en borst, die niet als vlam opruspt.* De Brune, Zinnew. 89: *eenighe veersen en gedichten, die de wallende hitte van dat ziedende bloed* uytghebobbelt *hadden.* — d. i. *uitgeborreld*, al *borrelende uitgeworpen;* zoo is *opbobbelen* in den eigenlijken zin borrelend opstijgen, Randteek. op Levit. 6, vs. 21: *soo gesoden, dat het* opbobbelt. Vondel, Maria Stuart, 38: *hoe wil dit ziedend bloet* opbobbelen *van toorne.* Bilderdijk, Navonk. II. 89:
't Water schijnt zoo op *te* bobblen.
Doch fig. opgeblazen zijn, zich verheffen; Oudaan, Agrippa, 93, waar van Zeuxis, die kunstiglijk de druiven geschilderd had, gezegd wordt: *hij, die door 't oordeel der vogelen* opbobbelde. Ald. 357: *de grootsheid, door welke zij* opbobbelende *boven haar lot en staat, 't geen alle schelmstukken te te boven gaat, bestaan durven.* Poirters, Masker, 237: *hoe ras* bobbelen op, *en loopen over onse driften, en blinde begeerlijckheden.* — *Bobbelmoedig* is opbruischend, opvliegend, Oudaan, a. w. 297: *Alexander de groote, die van zelf* bobbelmoedig *genoeg was.* — En *opbobbeling* en *opbobbelendheid* opbruisching, ald. 29: *zulk een* opbobbeling *van dolligheid.* Dez. Ged. 81:
— *dat vereischt gezag*
Dat alle opbobblentheid *en twist beslechten mag.*
Weil. heeft *overbobbelen* en verklaart dat door overschreeuwen; liever zou ik zeggen: door drift of geweld de overhand behouden. — In het Kinderwerck ofte Sinnebeelden van de Spelen der Kinderen (Amst. 1626) wordt op n°. 16 *bobbelen* geheeten het zeepbellenblazen, wat mede in 't nedersaks. *bubblen* heet. — Een waterbel zal *bobel* beteekenen bij Bredero, Jerolimo, 56:
En of hy een stucks gelts verteerde, hy achtent als een bobel.
Doch wat is bij hem *bobbelvast*, Schijnheiligh, 18: *Soo ick niet* bobbelvast *gingh in de jonste van u, Ick sou meenen dat ghy waert onse vyant nu.*
Misschien ironisch gezegd voor *vast als een waterbel*, zooals het neders. *bubbelhaftig* heeft voor week of los als schuim. — Numan, Strijt des Gemoets, 36 recto leest men *boubbele:*
Een Princersse wyens Heerschappije wijt
Over gansch aertrijck men siet extenderen:
Inde handt droech zy het teeken van haer iolijt
Een boubbele *zeer schoon om contempleren,*
Daermen duysent coleuren sach representeren,
Gelijck int gesteente daer de Sonne op raeijt.
En 41 recto:
Met desen heeft Redene een cleyn windeken gemaeckt
Metten monde, al oft Zephyrus had' gaen waeijen:
Waerdeure die schoone boubbele *werdt geraect*
En gescheurt, daer die Vrouwe met was gelaeijen.
De hr. Oudemans voert in Te Winkels Taalmag. IV. 22, een voorbeeld aan van *bobbel* voor mond; ons gemeen zegt daarvoor wel een *bolle blaas-op.*
Van *bobbelen* is door invoeging der *r* gemaakt *brobbelen*, in den Bijbel van Plantijn, herdr. bij Mourentorf, Exod. 8 vs. 3: *den vloedt sal vorschen* brobbelen, *die opkomen sullen.* — Evenzoo leest men *brubbel* voor *bubbel* of *bobbel*, Ypermans, Traité de Méd. Prat 128: *dattie camergane es scumech ende vol* brubbelen. — Zoo ook De Swaen, Leven en Dood van J. C. II. 101:
Het Bloed dat uyt syn lyf al brobb'len(d) *nedervliet.*
Blijkens De Bo's Idiot. zijn *brobbel*, *brubbel* en *brobbelen* in Vlaanderen met deze beteekenis nog gangbaar.

Boddelen—Botten.

Volgens eene aanteekening van prof. Bormans, in De School- en Letterbode, I. 107, is *boddelen* te Sint Truijen gerucht maken met stoelen, blokken of andere zware voorwerpen, door ze omver of ondereen te stooten, vooral boven iemands hoofd; b. v. wat zit gij daar op 't zolder te *boddelen?* Straks zult gij zelf nog langs de trappen *afgeboddeld* komen. — Vandaar *boddelkar*, hotkar, d. i. stootwagen. Zie ook het Alg. Vl. Idiot. i. v. *Boddelen* is dus hetzelfde wat wij *stommelen* noemen, en wat bij Schmeller *butteln* heet, d. i. hier und her werfen; freq. van *botten*, hoogd. *butten*, stooten, slaan. Dit *botten* geeft *afbotten*, afstooten; Moons, Sed. Verm. Tonn. 241: *dees goede vermaningh sal op u ghelijck op een aenbeelt* afbotten. En 390: *al hun spotteryen moet op u* afbotten. — Hiertoe zal ook wel behooren *uitbotsen* voor uitstooten, uitdrijven; Meerman, Com. Vet. 36: *Hoe het oock den* uytgebotsten *hoop verdroot schippers te voet te wesen.* — Het ww. *botsen* voor stooten is overigens bekend.

Boezelen[1]—Boezen.

Beide wwn. komen voor bij Schmeller onder

de vormen *busseln* en *bussen*, voor nat maken, bevochtigen. *Boezen*, naar het schijnt voor redderen, leest men in de Gewaande Weuwenaar, III. 54:

Je suis à tout faire.....

En moet overal by zyn, daar wat is te boezen. Wij zeggen *boezelen* voor spoelen, wasschen enz. Dus Bekker en Deken, Will. Leevend. VIII. 269: *Maar hoe er ook* geboezeld *en uitgehaald wordt, er is niets onreins in.* — Vandaar *boezelaar*, schortekleed, beschreven bij Berkhey, Nat. Hist. v. Holl. III. 992, ook *boezel* geheeten, welke laatste naam mede toegepast wordt op de stof, waar het kleedingstuk van vervaardigd wordt. — Bilderdijk vergiste zich met *boezelen* door »*vuil* werk doen" te verklaren, Verkl. Geslachtl. op *Bezem*. 't Moest zijn »*nat* werk doen;" doch hij verviel in de dwaling door de verwantschap des woords te zoeken in *boze*, vuil, en 't fr. *bouse*, koedrek. Veeleer is te wijzen op 't fr. *baiser*, kussen, want ook daarvoor werd *bussen* gebruikt; zie Grimms Wtb. Berkhey gaf t. a. p. twee verklaringen van *boezelaar;* vooreerst dat het van *boezem* is, als zijnde een *boezemdekker;* ten andere van *roezeboezen*, d. i. morsen, omdat »de vrouwen haar schrobben, wasschen en plassen, dat met morsen vergezeld gaat, niet zelden ook *roezeboezen* noemen." Dit laatste, 'twelk men leest bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, V. 331: *dat ik u in mijn Laboratorium meer te* roezeboezen *gaf, dan u lief zijn zal.* — houd ik voor één met *roezemoezen*, door wisseling der lipletters. — Van het znw. heeft men het ww. *boezelaren* gemaakt; Jan Klaasz, of Gewaande Dienstm. 42:

Hy boezelaert *al hiel, 't past hem alles ondieft, netjes en glat.*

Boezelen*—Bossen.

Boezelen, beuzelen, is in het Alg. Vl. Idiot. »onachtzaam schieten en met marbels naar den put schieten." Dit kan gezegd zijn voor *bosselen*, van *bossen*, bij Kil. hetzelfde als *botsen*, d. i. stooten, slaan, een w. dat zich in verwante talen in verschillende vormen voordoet, b. v. oudfr. *bousser*, bij Stalder *boossen*, bij Schöpf *bôssen*, bij Von Schmid *bauschen*, hoogd. *boszen*, middelhd. *biuzen*, allen stooten of slaan; Schmeller heeft in dien zin *bössen*, doch mede voor »een kegel uitstooten" en daarbij *bozzen* met de bet. van »met kogels werpen." Met de laatste beteekenissen toont het vlaamsche spraakgebruik overeenkomst.

Bogchelen—Bokken.

In het Alg. Vl. Idiot. is *bogchelen*, ook *bugchelen* en *boechelen* »fel en aanhoudend hoesten en geweld doen om de fluimen kwijt te raken." Het frequent. komt overeen met *bègklen*, bij Schöpf »uit de aangetaste long hoesten;" en het primit. *bokken* met *becken, becksen*, bij Schmeller in dezelfde bet.; *bicken*, bij Stalder droog hoesten; *bäcken, bäcksen*, bij Von Schmid hoesten. Het gen. Idiot. heeft *bogchelen* mede in den zin van »naarstig, doch met eenig gevaar arbeiden," waarmede overeenkomt de plaats in A. L. F. en A. P. S. Proeve van Dichtoeff. 282:

(*Die*) *op den driestal zat te* bochlen *om den kost.* alsmede *boggelen* in Oudemans' Bijdrage, I. 761 opgenomen uit eene klucht en ald. verklaard door »werken, sloven," en ook dezen zin vindt men terug in het prim. bij Von Schmidt, die het omschrijft door »vermoeijend met stompe werktuigen kloppen, houwen enz."

Bogelen—Bogen.

Kiliaan heeft beiden, en Ten Kate, II. 142, mede *beugen* en *beugelen*, voor rond maken (als een boog), *arcuare*. Volg. Bilderdijk in de Verkl. Geslachtl. I. 67, is *beugelen* »by de Ouden het goud- en zilverdrijven, dat is, uitdrijven, opdrijven, uitslaan tot verheven rond beeldwerk."

Bokkelen—Beuken.

Men leest dit frequent. in Den Nederd. Helicon, 189:

Op hem met zijnen donder
Den hooghsten bockelt *stijf....*
Met kracht hem uyt den waghen stoot.

D. i. slaat, treft, en dan komt het w. overeen met *bôckeln*, bij Schmeller stooten, schudden, neders. *bökern*, kloppen, slaan, bij Adelung *bakern*.

Laatstgemelde heeft ook in dez. bet. *baken*, bij Schambach *bôken*, eng. bij Halliwell *to buck* en *to boken*, nederl. *beuken*.

Bommelen—Bommen.

Geluidnabootsende woorden. Den wortel *bom* bezigt Vr. Van Ackere, Geb. Doolaeghe, Madelieven, 9:

Hoort daer den vlaemschen beyaerd schallen,
Weêrgalmende met bom by bom, *door 's hemels boog.*

Bommen zeggen wij inzonderheid van ledige vaten en andere holle en ledige voorwerpen; b. v. Vondel, Virg. 122: *de holte* (van den buik) *daer van* bomde, *en door den weerstuit een naer geklanck gaf.* Van Hoogstraten, Haegaenveld, 29: *daer de yskegels als balken in den gudzenden draeypoel* bommen. — Wij zouden hiervoor *ploffen* zeggen. Oudaan bezigt het w. op gelijke wijze als wij van het *bombammen* der klok spreken; Ged. 18:

(*Het*) *slaat, als 't koper doet op 't vallen van den klop*
Een bommende *geluid* —
Elders vindt men *rombomben*, als samenstelling van *rommen* en *bommen* of *bomben;* Wellekens en Vlaming. Dichtl. Uitsp. 210:
'k Hoor liever.... naar Amarillis zingen....
Dan raazende oorlogstoon rombomben *door de hei.*
Zie voorts Kluit op Hoogstr. 74; doch Kil. heeft het w. ook voor *trommelen*. *Bommelen* wordt gebruikt van de honigbijen; Tuinman, Rymlust, 366:
Zou 't wel een hommel zyn die bommelt?
Oudaan, Uytbr. der Ps. I. 193:
Dat de schelle fleuyte breek'
Op 't gebommel *van de byen.*
De Brune, Bancketw. I. 467: *te* bommelen *als een hommel, en geen heunigh of wasch te maken.* — De bij, anders *hommel*, wordt ook *bommel* geheeten; Vondel, Virg. in Dicht, 117:
— *de* bommel, *traegh van aert, quam met haer troepen*
En slickte een anders kost. —
Ald. 149:
Gelijck de bie.....
De bommels, *in een' troep uit haere korven houdt.*
Hetz. w. geldt ook voor holle ruimte, opzwelling, anders *bobbel*; Valentijn, Werken van Ovid. I. 128: *dan sal ik* den heelen bommel *doen uitbreeken, en mijn eigen schande aan den dag brengen.* Immerzeel, Ged. I. 90:
Maar eindlijk brak de bommel *uit.*
Weil. begreep dit w. volstrekt niet; het Wdb. op Hooft iets beter, door aan »buil" te denken. — Voorts geldt het ww. voor 't luiden der klok; dus in Nijhoffs Bijdr. V. II. 182: *De Heidenen welke in gezegden kuil verblijf hielden, hadden gezegd, dat men uit denzelven niet zoude* bommelen, *hoe hard men ook te Epe de klokken mogt trekken.* — Van Duyse, Ged. 48:
Er bommelt *geen domklok, zijn deugden ten blijk.*
Hiertoe behoort *bommelgat;* Boitet, Beschrijv. v. Delft, fol. 221: *enen schoone stercke tooren.... van harde steen ende back-steen t' samen, ende werd oock cortelijck vervolcht ende opgebracht tot* den bommel-gaten *toe.* — Eindelijk is, door denzelfden overgang, die in *bengelen* is opgemerkt, de beteekenis van het geluid overgebracht op de beweging die het veroorzaakt; vandaar *bommelen* voor slingeren. Zoo spreekt men in De Gids van Aug. 1851, bl. 208, van »kwasten die *bommelen.*" En zoo heeft het Alg. Vl. Idiot. *bommelen* voor »ergens met eene beweging aanhangen." — Dus *uitbommelen*, van den zwierenden dronkaard gezegd, Geld. Volksalm. 1844, bl. 204: *Dan aoverkwiem 't um wel es niet zeldzaam, dat i zulk en huus* uutbommelde, *zonder te weten, hoe i er in gekommen waor, of hoe i ziin eigen huus mogt weer vinden.* — In de beteekenissen van *luiden* en *slingeren* heeft het Brem Nied. Wtb. *bummeln;* doch dit gewaagt niet van *bommelaar*, voorkomende bij Marnix, Biencorf, 187: *de figure des cruyces heeft ontwijfelick alsulcke cracht, dat het de duyvel voor een* bommelaer *oft bijtebau aensiet, ende loopter voor wech.* — 't Is de *bommeler* of *bommelnecker* van Kil. d. i. een waterdemon of spooksel, die zijn naam heeft van bommelend of bulderend geluid; zie V. d. Bergh, Krit. Wdb. der Ned. Mythol. 181.

Tot het primitief *bommen* behoort *bomme*, tympanum, etymologisch één met *bonge*, dat bij Kil. dezelfde beteekenis heeft; dus dit laatste bij Maerl. Sp. Hist. III. 196:
— eene bonge *na haer lands zede*
In die hant: daer sloughen si an.
En lager:
— *omme datsi souden gedogen*
Van den bongen *dat ghescal,*
Dedi hem die oren stoppen al

Bondelen—Binden.

Bondelen, bundelen, met tusschengevoegde *s*, *bondselen, bundselen*, neders. *bebundeln, inbundeln*, is inwikkelen, omwikkelen; zie Kil. en Ten Kate, II. 121. Dus *losbondelen*, losmaken, uiteenwikkelen, Oudaan, Uytbr. over Job, 101:
Zijn zij gelijk het losgebondelt *stroo,*
Of als het kaf, dat van den wind gedreven
Daar hene vliegt —
Van *bundselen* is *bunselen*, De Brune, Bancketw. II. 99: *ongeboren kind, dat noch in de eerste windselen van de natuyre* gebunselt *light.* Van Duyse, Vaderl. Poezy, III. 37:
— *'t Leven aller ding daelt van den eewgen trans,*
En uit den bunseldoek *straelt ondoorstaenbre glans.*
En hiervan weder *ontbunselen;* De Toekomst, 1870, bl. 3: *een zuigelingje ontdoen van de heele vracht zijner windselen.... 'tgeen wij eenvoudig weg, doch zoo 't schijnt niet taalkundig,* ontbunselen *noemen.* — Zie ook het Alg. Vl. Idiot. op *Bunselen.* — Het znw. *bunsel* leest men Dietsche Warande, VI. 212: *daerom winden sy de* (*voeten*) *van jonckx af in* bunselen.

De hr. Oudemans, Taalgids, II. 47, ziet een primitief van *bunselen* in *ponsen*, bij Bredero instoppen. De bet. strijdt daartegen niet, doch dit *ponsen* komt niet van *binden*, maar van een znw. dat in het neders. luidt *pung*, angels. insgelijks *pung*,

middeleeuwsch lat. *punga*, *puncha*, *pochia*, in welken laatsten vorm de *n* is uitgelaten, evenals in het fransche *poche* (doch *ponchée*, zakvol), eng. *pouch*, *pocket* enz., d. i. beurs of zak, zie Tiling. Het gen. *ponsen*, dat Kil. niet kende, kwam mij ook voor in het Vrouwel. Cieraet, 151:

Pongt, *Angt met vrije moed* —

welke uitdr. verklaard wordt door het voorafgaande:

Bewaerdt toch wel het pand....
Tot dat g' het....
In een dierbaren douck eens komen zult te Angen.

Bongelen, zie **Bengelen**[2].

Bonselen—Bonsen.

Het ww. *opbonselen* kwam mij voor bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 131: *een' deugeniet, uit de heffe des volks voor korten tijd* opgebonzeld. — Vreemd genoeg wordt deze, naar 't schijnt, noordhollandsche uitdrukking opgehelderd door het luxemburgsch dialect; Gangler toch heeft *bonzelen*, dat hij verklaart door 't hoogd. *burzeln* en het fr. *culbuter*, d. i. derhalve buitelen. *Opbonselen* is alzoo zich (als bij toeval) naar boven opwerpen, opbuitelen. Het eng. *to bounce up* is evenzoo opstuiven, opspringen, van *to bounce*, nederl. *bonsen*, eig. een ruwe beweging maken, die een dof geluid teweegbrengt, in 't neders. *bumsen*, *bomsen;* bij Lexer *pumps'n*, dof klinken, slaan, vallen, *unpumps'n*, aanstooten, aanrennen. Hiervan is ook het fransche *bondir*, dat zoowel klinken als opspringen beteekent, bij Hécart *bonder*, kloppen, opspringen.

Boostelen—Boosten.

Beide wwn. heeft Kil. voor pellen, van *booste*, *boostele*, *bustel*, vlaamsch *buistel*, pelle, schil. Zie Ten Kate, II. 604. Het Brem. Nied. Wtb. vermeldt *boossen*, zoowel voor gepeld worden als voor pellen. Ook de schil heet daar *boossen*.

Bootselen—Bootsen.

In de randteekening van een blad eener oude nederlandsche overzetting van den Bijbel las ik op 2 Chr. 18, vs. 10: *om de wercken Godts* na *te* bootselen. — De Bo's Idiot. heeft hiervoor *boetselen*.

Borbelen, zie **Borrelen**[1].

Bordelen, zie **Borrelen**[1].

Borrelen[1]**—Borren.**

Borren is van *beren* (imp. *bor*, partic. *geboren*), d. i. beuren, dragen, opheffen; zie Ten Kate, II. 584 en 589. Ons *borrelen* is dus eigenlijk het *opstijgen* der waterbellen, en wordt onzijdig gebruikt; b. v. Sifflé, Ged. 195:

Vreugde borrelt *in bokalen.*

Bedrijvend kwam 't ww. mij voor bij J. H. Krul, Diana, 40:

Ick borrel *traen op traen, eylaes! uyt dese oogen.*

Overdrachtig zegt Bredero. Lucelle, 54:

Myn sinnen borlen *saem, myn harte schopt van vresen.*

d. i. mijn zinnen *loopen in de war*, mijn hart schommelt of schudt van vrees. Bij Bilderdijk is het voor overvloeijen; Zedel. Gispingen, 66:

Het overbodig walgt en borrelt *van verdrieten.*

Met voorzz. heeft men *opborrelen;* Van Merken, David, 383: *dat..... 't bloed met sterke stroomen* Opborrelde *uit de kloof.* Oudaan, Ged. 104:

Daar z' als een Zeenimf op *komt* borlen
In eene parlemoere schulp.

Met overdracht der bet. J. de Haes, Ged. 9: *Thans* borrelde *alles* op *in zijn wraekgierigh harte.* Verv. op Wag. XX. 372: *De oude wrok* borrelde op. D. XXIX. 175: *Het ongenoegen der Vlootelingen* borrelde op. — *Ontborrelen;* Vondel, Altaergeh. 153:

(*Het water*) *dat met bloet gemengt, Godts harte* ontborrelde —

Bilderdijk, Ter Naged. 7: *tranen.... die.... Zijn oog* ontborrelden. — En *uitborrelen;* Valerius, Gedenckkl. 254:

Eer het quaet En 't verraet
Overluyd Quam borr'len uyt.

Rodenburgh, Geb. Christi, 23: *Dickwylen* borlen uyt *haer tranen.* Bilderdijk, Bydr. tot de Tooneelp. 47: *als hy Rozelijns tranen ziet* uitborlen. Vr. Bild. Vad. Uitboez. 98: borrel' *ze* uit *by 't dankgebed.*

Borrelen was bij onze vroegere schrijvers minder bekend dan *bortelen*, en komt bij Kil. niet eens voor. *Bortelen* had dezelfde beteekenis als tegenwoordig *borrelen;* Coornherts Odyssea, I. 81 verso:

Het water bortelde *in de lucht ruysschende vervaerlick.*

Six van Chandelier, Poesy, 67:

— *waaterglas,*
Dat krik krak opbarst, en een plas
Van 't duister en benaauwde nat
Doet bortlen, *uit het lengend gat.*

Oudaan, Poëzy, I. 137:

't Bloed bortelt *door de lippen van de wond.*

Bortelen, zoowel als *ontbortelen*, beteekenden voorts borrelende als 't ware opkomen, voor den dag komen, ontstaan, voortspruiten; Erasmus, Lingua, 25 verso: *hy loopt ende* bortelt *in de huysen, daer hem een yegelick terstondt moede is.* Cats, I. fol. 315:

— *een losse vreugt,*
Die van de werelt spruyt of bortelt *uyt de jeugt.*
Ald. fol. 352:
Wat koomt er overal gebortelt *uytter weelden!*
Udemans, Geestel. Gebouw, 42:
Siet wat uyt Aerdegrondt tot onsen dienste bortelt.
Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 377:
Strijt in 't eerste vromelijck teghen de minne,
Tot dat Cupido uyt u herte ghebortelt *is.*
Klioos Kraam, 344:
'k Meen schoonheit, wiens geboortestralen
Doorschem'ren 't dak van Phoebi zalen;
Niet die in 't klippich minnenmeer
Ontbortelt: —

Opbortelen is opschieten, verrijzen; Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 6: *dat het oorlogh uyt den afgrond der Hellen tot ons komt* opbortelen. Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 212:
Ha! ick ghevoel alree veel sins tot mijn ontwerp
Opbort'len *in mijn breyn* —
Oudaan, Ged. 39:
Ziet weer het heerschend Huis, zoo vaak op weinig leevens
Gebracht, in kracht en jeughd opbortelen *al tevens.*
Huydec. Hekeld. 22:
Of, noch natuur, noch kwaâ gewoonte, daar geen zaad
Van ondeugd heeft gestrooid, die somtijds op *komt* bortlen.
Oudaan, Agrippa, 422: *van toen af is het recht der volkeren* opgebortelt.

Met *heen* leest men 't ww. bij Van Hoogstraten, Haegaenvelt, 12: *daer de beek.... met een eenzaam ruischen* heen bortelt.

Doorbortelen is door- of voortdringen. Marnix, Ps. 93, vs. 3:
De baren fel doirbortlen *met gedruys.*
Houwaert, a. w. II. 173:
Dus moet daer stercke resistentie zijn,
Eer het herte van de liefde doorbortelt *is.*

Uitbortelen is uitvloeijen, uitstroomen, zich ontlasten; De Harduyn, Goddelycke Wenschen, 426: *met wat redentaele, in wat ghestel van woorden sy (de liefde)* uytbortelt. Ald. 428: *een woordt dat in te groote stouticheydt* uytbortelt. Den Nederd. Helicon, 301: *om dese feesten oock te helpen vercieren.... door 't* uytbortelen *van hunne kloeck beredende veerssen.* Cats, I. fol. 413:
Men siet het menigmael, dat tweederley gebreken
Gemeenlijck in het breyn van oude vrouwen steken;
Het eerste bortelt uyt *door al te lossen praet;*
Het tweede, dat er schort, is sparen boven maet.
Nog bij David, Vaderl. Hist. VII. 270: *Op dat gezigt kwam de burgery van Dinant haestiglyk* uitgebortelt, *om de Naemsche stouterikken met overmagt aen te randen.* — Met het denkbeeld van hevigheid of onstuimigheid daarbij, in den zin dus van ons uitspatten, losbarsten, is het Heyns, a. w. II. II. 173:
Gods wraeck den Koningh straft, die teghen Gode uytbortelt.
Cats, I. fol. 410:
Myn geest is op de loop, myn losse reden holt,
Myn breyn dat bortelt uyt, *mijn siele suyseholt.*
Bredero, Roddrick, 35:
Doch 's Coninck strack ontsagh 't gemoet alsoo betemt,
Dat nu mijn gramschap heet niet na sijn lust uytbortelt.
Zoo ook *bortelen*, ald. 70:
Siet yemant al een anders schaa,
Hy leert daar an, noch laat niet na
Sijn bremstigh bortelent *rasen.*
dat mede in dien zin — en niet in dien van *zich zwaâr vergrammen* of *vertoornen*, zie Oudemans' Wdb. — voorkomt bij denz. Lucelle, 54:
Ick tart u alle uyt, komt hebdy hart of macht.
Bortelt *op dese borst, en kneust myn kloecke leden.*
d. i. barst los, valt aan. — Elders ontmoet men het ww. voor door iets heen of tegen iets inbruisen; Van Ghistele, Heroïd. Ep. 81 verso:
Bortelende *door bosschen, hegghen en haghen,*
Zoekende meest de onbekende zydweghen
Antw. Spelen van Sinne, 45:
Soo ist dan om niet, dat ick er teghen bortele.
Eene afl. leest men in den Nederd. Helicon, 138:
Met borteligh *geluyt zijnd' eygen quaet uytschuymigh.*
en, zoo het mij toeschijnt, eene andere bij Maria Heyns, Doorl. Voorbeelden, 142: *dat haer* (d. i. *der zalve*) *dikkigheyt doet, dat 'et lood aan de handen niet kleven kan, en dat in kleine* porteltjes *van hem drijft.* — Ik versta hier *borteltjes*, d. i. bobbeltjes, verg. *Portelen*[1].

Van *borrelen* is bij Kil. en Ten Kate, t. a. p. behalve *bortelen*, ook *borbelen* en *bordelen*, welke beiden mij bij onze schrijvers nog niet zijn voorgekomen. Tot *bordelen* heeft men gebracht het subst. *bordèl*, dat gelezen wordt bij De Decker, Rijmoeff. I. 111:
— *zonder dezen nood den menschen opgelegd....*
Stond byl en beitel stil, verflaeude 't aenbeeldspel,
Liep alle nutte kunst en ambacht in bordel.
En 149:
Ghy mocht uw' buicken wel of kelen toe doen knoopen:

Want all' zou 't in bordell', *all', all' in 't wilde loopen.* Witsen Geysbeek, in zijne uitgave der Oorspr. Dichtst. van De Decker, I. 40, teekent aan: »Men moet hier niet aan bordeel (hoerhuis) denken: dit *in bordel* is zooveel als *in de war, in het honderd*, en is afkomstig van het oude werkwoord bordelen, *tumultuari*, etc." Wat den zin betreft, kan die verklaring worden aangenomen; doch hoe de vorm *bordél* van *bordelen* af te leiden zij, is nog niet duidelijk; evenmin, hoe De Deckers uitdrukking met het oudfr. *bordel*, waarvan ook ons *bordeel*, kan samenhangen. Men zie voorts *Bornen*[2].

Borrelen[2]—Borren.

Kil. heeft *borlen* voor clamare, vociferare; dus Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 493:

Ick en hoorde niet dan wilde Dieren
Zeer vreeslijck ghebeeren, borlen *en huylen.*

Ten Kate II. 589, die dit ww. vlaamsch noemt brengt het tot éénen oorsprong met het voorgaande *borrelen*. 't Kan evenwel ook het frequent. zijn van *borren*, een geluidnabootsing van dieren, bij Oudaan, Uytbreyd. over Job, 112:

D' uur-ossen en woudezels der woestijn,
Die vroeg aan 't borren,
Aan 't ruchchelen, aan 't brullen met den dag, enz.

En 189:

Dat zy.... van toorne.....
Aan 't borren, *bulleken en ruchchelen en brullen*
't Veld met geloey vervullen.

Of hetzelfde met *burrelen, burlen*, brullen; zie dit w.

Borstelen—Borsten.

't Is niet duidelijk, wat Van Lennep bedoelt met dit werkw., Ged. zoo O. als N. 207:

En vechtend en slechtend,
En worst'lend en borst'lend,
En wijkend en strijkend.

Waarschijnlijk is 't genomen voor tegenstreven, tegen iets opzetten, waarvan *weêrbarstig* [illegible] *weêrborstig*, van *borsten*, bersten, barsten, [illegible] an ook de stugge, stijve rugharen, zoowel al [illegible] daarvan vervaardigde schuijer, den naam van *borstel* hebben, die weder het ww. *borstelen*, afschuijeren, geeft, hoogd. *bürsten*, van *bürste*, borstel. Het groningsch dialect heeft *borstelen* voor vechten (Taalk. Mag. I. 311), hetwelk het freq. van Van Lennep zijn kan, of ook voor afschuijeren in overdrachtigen zin, zooals men mede zegt: *iemand uitstrijken, den mantel uitvegen* enz. Daar in het nederl. geen subst. *borst* voor schuijer, of *borsten* voor afschuijeren bekend is — zooals in het hoogd. — kan ons ww. *borstelen*, afschuijeren, niet als een frequent. aangemerkt worden.

Bortelen, zie Borrelen[1].

Bosselen—Bossen.

Beide wwn. worden vermeld door Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. I. 102, met de bet. van »door 't verzamelen tot een *bos* of *bossel* maken." Van *bossen* herinner ik mij geen voorbeeld bij onze schrijvers; nogtans komt het in de spreektaal wel voor, b. v. in »radijs *bossen*." Ook hebben Weil., Bomhoff en andd. het, benevens *opbossen*, in gelijken zin opgenomen. In Höfers Idiot. is *büschen* »kaarten bundelsgewijze samensteken." Voor *bosselen* vindt men in het Alg. Vlaamsch Idiot. ook *busselen* gezegd in gelijken zin, beantwoordende aan het hoogd. *büscheln*, bij Stalder *büschelen*, veel zaken tot een' bundel vereenigen; bij Von Schmid *einbüscheln*, (een kind) inbakeren.

Als zelfst naamw. is thans de gewone vorm *bos*, doch vroeger zeide men daarvoor *bussel, bossel*, dimin. *busselken, bosselken;* Moons, Sedel. Vermaecksp. 165:

Den Esel droegh een bussel *hout.*

Van Oudenhovens O. en N. Dordrecht, 225: *de* Fasces *of kleyne* busselkens *van roeyen, rontom den bijl ghebonden.* Wtenhove, Hond. Psalm. Dav. 140 verso:

Daervan syn hand de maeijer niet vullen kan,
Noch haeren schoot die de handbussels *versamen.*

Zie voorts mijne Handl. tot den Statenb. i. v. en Lat. Verscheid. 209.

Brabbelen—Brabben.

Het ww. *brabbelen* beteekent wat wij gewoonlijk *rammelen* of *snappen* noemen, d. i. op verwarde of onverstaanbare wijze spreken. Hoofts Ged. fol. 266:

Wat brabbelt *me deuze vent* — —?

Bredero, Lucelle, 29:

— *wat* brabbelt *myn dit bocheltje?*
Siet teghen wien ghy spreeckt, as ick myn dingen dor.

Dez Jerolimo, 21:

Wat brabbelt *mijn die ficksert* — —?

De Ingebeelde Zieke, 26:

— *Het* brabblen *van die Taal,*
Die gy toch niet verstaat, vermeerdert wis uw kwaal.

Della Casa, Galatéus, 95: *gy zult niet stamelen op elken oogenblik, noch* brabbelen *om eenen naam te vinden* Bilderdijk, N. Vermaking, 204:

Op doode talen heeft de Tijd zijn recht verloren;
Maar ons, na honderd jaar, wie zal ons brabblen *hooren?*

Bedrijvend in dezen zin is *uitbrabbelen;* Hooft, Br. III. 390: *Omdat ghy wilt dat ick eerst* uytbrabbel *wat ick wel willen soude.* Ogier, Seven Hoofts. 192: *soo moet ick het al drolligh* uytbrabbelen. Della

Casa, a. w. 87: *de gene die hen hooren een taal* uitbrabbelen *die hen vreemd en onbekend is.* — De afl. *brabbelaar* vindt men voor rammelaar, snapper; Bredero, Moortje, 38:

Dees brabbelaer *die quam in een kuf over tafel*
Daer een snol by men sat, stracx gingh hem daer
Wt de kerf. — (*de wafel*

Bij uitbreiding zegt het ww. bederven, knoeijen; Huydec. op Melis Stoke, III. 458: *Wij hebben elders gezien, dat'er meer* gebrabbeld *is in de Telletters.* — Voorts verwarren en twisten, bij Kil. confundere, miscere, turbare, rixari, altercari; Discoursen van Machiavel, 21: *de Gemeene regieringhen die langhe tijt in Vryheyt geduert hebben, sonder alsoo beroert ende* -ghebrabbelt *te zijn.* — waarvan *brabbeling*, bij hem zoowel als bij Van der Schueren warring en getwist, gekijf. Het eng. heeft in dezen zin *to brabble* en *a brabble*, bij Johnson to contest noisily, to clamour; bij Nares to quarrel, en afgeleid van ons *brabbelen*. In den zin van verwarring of twist komt *brabbeling* voor bij Hooft, N. Hist. fol. 858: *d'ouwde weederstreevers.... braghten in Vlaandre zoo veel te weeghe, dat de vier Leeden van dat Graafschap hunnen gemaghtighden bevaalen in geen' vorder onderhandeling met Anjou te bewillighen, 't en waar dat hy eerst de steeden ontruymde..... 't welk bystre* brabbeling *maakte, en 't verdragh zeer verachterde.* Meerman, Com. Vetus, 45: *Sommighe willen..... andere seggen.... Dese* brabbeling *had langh geduyrt* enz. — Anders ook *brabbelarij;* Don Quichot, II. 160: *Meester Pieter wou geen* brabbelary *meer met Don Quichot aenrechten.*

Brabbelen beteekent als bedrijy. ww. voorwerpen op eene verwarde wijze dooreenmengen; Duyfk. en Willem. Pelgrim, 19: *en* brabbelt *soo gheene vremde woorden onder uwe redenen.* Ald. 146: *Waerom wilt ghy dan uytheemsche woorden leeren, ende die daer onder* brabbelen. Ogier, De Seven Hoofts. 301: *Dat onse Dochter.....* brabbelde *noch iet, dat Sottigheyt geleeck.* Van der Veens Zinneb. 433:

Sy haspelt en vermenght en brabbelt onder een
De Schelde, Rijn en Maes, de Schansen met de Steen.

Vreemd past Valckoogh het w. toe, Regel der Duytsche Schoolm. 35:

Hout u handen stil, wiltse hier noch daer brabbelen.

Rustings Werken, II. 98:

Behalven dat mijn winkel nog
Geen mengzel had, als, met bedrog
En schacherzucht, byeen gebrabbelt.

Verbrabbelen is door brabbelen verdoen, verknoeijen; V. d. Veens Zinneb. 221:

Want daer is van d'Echten stuet
So veel schoon papier verbrabbelt
En bekrabbelt.

Nolet de Br. Ged. II. 104: *'t fransch* verbrabbelen *en brillen.* Quos Ego! Hekelr. 29: *de engelschoome kunst, tot bastertkunst* verbrabbeld.

Voorts verwarren: Werken van Rabelais, I. 581: *ik ben zoo verbruid* verbrabbelt *en verbijstert in mijn gemoed.* D. II. 190: *eenen grooten* verbrabbelden *bundel van sleutelen.*

Wat de afleiding van *brabbelen* betreft: men kan, met het oog op de beteekenis van rammelen, snappen, denken aan *rabbelen* (zie dit woord) met een voorgevoegde *b;* doch daar bij ons somwijlen, en in 't eng. bestendig, die van verwarren plaats vindt, met Kil. aan 't eng. *to brawl*, dat wederom verwant schijnt aan 't fransch *brouiller.*

Er is een bijv. nw. of bijwoord *verbrabbeld*, dat als vloek of stopwoord gebruikt werd, waarvoor wij nu *verrloekt, verwenscht* of zoo iets zouden zeggen en dat ook *verbrubbeld* en *verbribbeld* luidt: V. d. Muyr, De Ketelboeter, 11: *dien* verbrabbelden *Boer.* Jorissen, Const. Huygens, I. 371 (in een brief van 1624): *Die* verbrabelde *meysens en syn noch niet genoch geleert.* De Griek, Mislukte Dragonder, 3: *Wat seght ghy Labbekack;* verbrubbelt *Slangenvel.* Van de Venne, Bel. Werelt, 18:

Fy, mijn vrijster, mooy en glimpigh,
Is soo niet verbrubbelt *schimpigh.*

Dez. Sinnemal, 28:

Waarom kiesd mijn kaar geen vré
Voor de onrust van de sté,
Daer 't verbribbelt *schietigh spotten,*
Uyt de schend-luy staagh comt vlotten.

Coster, Teeuwis de Boer, 33: *die* verbribbelde *Jonghe.* Jorissen, a. w. 375: *Ghy* verbribbelde *werckmaecker als ghy sijt.* — Tuinman zegt in zijn Rymlust, 387:

Men zegt ook voor verbrilt verbribbelt.

waarmeê hij zal hebben willen aanduiden, dat *verbribbelt* in beteekenis met *verbrilt* overeenkomt. Hij gewaagt ook van een subst. *bribbel*, t. a. p.:

Ontbreekt noch rym, dan vult' een bribbel *'t.*

En bl. 155:

Een handenstomp is slechts een bribbel.

Van deze woorden durf ik de beteekenis niet bepalen.

Braggelen—Bragen.

Indien *braggelen* of *bragelen* als nederlandsch woord mag aangenomen worden, kan men het van *bragen* afleiden, dat Bilderdijk als een zwakker

vorm van ons *pragchen* erkent, (Aanmerkk. op Huyd. 72) in 't fr. *braguer*, bij Kil. *braggéren*, in 't oudeng. *to brag*, zie Nares. — Doch *braggelen* komt mij voor, alleen door de schrijvers der Tael- en Dichtk. Bydr. uitgevonden, om het door hen tegen Huydecoper in bescherming genomen *brallen* als eene samentrekking daarvan te doen voorkomen; zie prof. De Vries, Warenar, 172, en de daar aangeh. schrijvers. Ik kan echter mijn hooggeleerden Vriend niet nazeggen, dat »het gevoelen, dat *brallen* uit *braggelen* ontstaan zijn zou, algemeen is aangenomen." Ter gunste van dat gevoelen heeft, zoover ik weet, alleen gesproken prof. Siegenbeek in het Wbk. des Inst. en in de Oct. uitgave van Hoofts Hist. I. 51. Het freq. is ook niet noodig om *brallen* te verklaren; dit kan zeer wel, zooals Bild. (Aanmerkk. op Huyd. 29) te recht beweert, eene andere uitspraak van *pralen* zijn, gelijk er ook eene verschillende nuance van beteekenis in beide woorden valt op te merken; »*brallen*, zegt hij, is een grover en minder kiesche wijze van *pralen*." En *brallen* staat tot *pralen*, gelijk *pragchen* tot *bragen*.

Brakelen[1]—Braken.

Kil. heeft beide wwn. voor wat wij *ledebreken* en *nachtbraken* noemen, d. i. door zwaren arbeid of langdurig waken zich de ledematen als 't ware breken. Dus Biblioth. van Middelned. Lett. 4e en 5e Afl. 97:

— *die slapen toter noen,*
Voert dan niet en moghen doen,
Ende die nachts waken ende braken.

Bredero, Poëm. 11:

Of als den rijcken wauckt en braackt
Opdat gheen Dief met list hem taackt
Sijn Huys-raet, Kleed'ren of Juweelen.

d. i. nachtbraakt. Elders is het zich door zware vermoeijing uitputten en dus *ledebreken;* Van Ghistele, Heroïd. Epist. 30:

Over berch en dal heeft men my zien braken,
Naer loopende de honden als de onverzaechde.

Bijns, Refer. III. 111, heeft het frequentatief:

Keerdt weder, terstondt sal Gods toren minderen,
Tot ws moeders huys, ter rechter banen vry.
Groote compassie doet dit vermanen my.
Dinckt hoe ghy van d'een bandt in d'ander brakelen *moet*
Als ballinghen —

Ogier, De Seven Hooftsonden, 197:

— *sy is als dul*
Van Amouretten, sy keert haer, sy wendt haer, sy braeckelt,
En peyst geduerigh om die Smoddermuyl, enz.

Bij Van Velthem leest men fol. 239:

Wie oec van den Paus spraken,
Dat hi den Coninc soude doen braken,
Dien wildi graven op ter stat
Oft sijn lijf nemen omme dat.

Le Long vertolkt dit door *overgeven* (!). Men zou kunnen meenen, dat hier aan *ledebreken* te denken is; doch dezelfde schrijver gewaagt lager meermalen van *brake* als subst. voor halsketen of boei; b. v. fol. 371:

— *om dit ward si gevaen*
Ende in gevangenesse geleit swaer,
Ende gevetert daer openbaer
Ende met ketenen geslagen mede
An een stijl daer ter stede.
Ende om den hals een brake
Daer si in lach met ongemake.

zoodat het mij waarschijnlijk voorkomt, dat het ww. *braken* door hem voor ketenen, boeijen, genomen zij. — *Brake*, inmiddels, goldt ook voor halssieraad, als in de Hor. Belg. III. 44, bij de beschrijving van een prachtigen paardentoom:

die braken *entie ketenen waren van goude.*

Kil. heeft daarvoor *broke*, *broocke*, *breucke*, ornamentum colli etc.

Brakelen[2]—Braken.

In Meulewels' Misantropos leest men bl. 8:

Dan schorst ghy weer den nacht, dan braeckelt *met gefluyt*
Het soet ghebeckt gediert uyt sijn stiefvaders muyt.

Ik verklaar dit *brakelen* door roepen, schreeuwen, tieren; bij Fulda, Idiotikensamml., is *brachen* spreken, *bracht* groot geschreeuw; bij Benecke in 't middelh. *brahten*, *brehten*, bij Schmeller *brächten* in dezelfde beteekenis. Zie ook Graff, III. 269. Deze Geleerden brengen de wwn. tot *brechen*, breken; men zal dan te denken hebben aan het *uit-* of *losbreken* der stem, gelijk wij inderdaad *uitbreken* voor roepen lezen in den Statenbijbel, Galaten 4, vs. 27: breeckt uyt *ende roept, ghy die geenen barensnood en hebt.* — Wij zeggen in gelijksoortigen zin *losbersten*, en inderdaad wordt bij Graff *brahtan* gelijkgesteld met *brestan*, welk laatste ons *bersten* is.

Brandselen—Branden.

Het deelwoord der wwn. *verbranden* en *verbrandselen* komt, met meer of min afwijkende vormen, in onze oude kluchtspelen voor als een vloek- of scheldwoord, voorts bloot als stopwoord ter versterking en dan zelfs in goeden zin. Hoofts Ged. fol. 271: *die* verbrantste *peekelhoer.* Noose-

man, Beroyde Student, 9: *jou* verbrangde *stuckevleys*. Bredero, Jerolimo, 15: *dese* verbrancste *scherluynen*. Fielebout, 29: verbrangste *grillen*. J. Vos, Oene, 3: *ik bin zoo* verbranst *hiet*. Bredero, Meulenaer, 3: *soo* verbrangst *gilden de sporten*. Dez. Roddrick, 46: *die* (*kelderin*) *eer ick soo* verbranxst. Ald. 52: *hoe* verbrancxt *stel ghy den Dief*. Dez. Jerolimo, 10: *ghy* verbranselde *hoerenkijnt*. Ald. 56: *dat* verbranghselde *bengeltje*. — Zie ook de aant. achter prof. De Vries' Warenar, 175.

Brasselen—Brassen.

Mijn vriend Bormans berichtte mij, dat *brasselen* in het truijersch of limburgsch dialect gebruikt wordt voor »banketteeren, als kinderen; met vruchten en koekjes een maaltijd simuleeren." Deze bet. komt overeen met die van *brassen*, in het akensch dialect, 'twelk nog bij kinderen gebruikelijk is, als zij allerhande lekkernijen bijeenbrengen en gezamenlijk opeten. Ons *brassen*, hoogd. *prassen* en *brassen*, voor slempen, zwelgen, is bekend. Het subst. *bras* is bij Kil. mede comessatio, epulatio, in Grimms Wtb. *bras* en *pras*. Men leest in den Reinaert, vs. 3134:

Die welpkine liepen ten brase,
Ende gingen eten algemene.

Willems, evenals vóór hem Bilderdijk, Brieven, III. 248, en na hem Grimm, t. a. p, verstaan hier »om te *brassen*." De hoogl. De Vries verwerpt die verklaring en meent dat in het aangeh. vers moet gelezen worden: *ten base*, d. i. bij den baas, den huisvader; zie zijne Proeve van Middeln. Taalzuivering, 26 en volgg. De eerste bet. van het ww. *brassen* wordt aldaar beweerd te zijn brouwen, waaruit die van slempen later zou ontstaan zijn; en *al den bras*, d. i. den geheelen hoop, zou eig. zijn »het geheele brouwsel of mengsel." Grimm verklaart die spreekw. anders; hij ontleent ze van de opgehoopte gerechten, die bij het brassen worden opgedragen; terwijl Stalder, die *press*, *präss* schrijft, denkt aan het eng. *press*. De hoogl. De Vries had zijne verklaring van *brassen* kunnen staven met het gezag van Tuinman, die in zijne Fakkel zegt, dat »*brassen* voor onder een mengen, hetzelfde is met *brouwen*" en dat het genomen wordt »voor zuipen en zwelgen, dewijl de brassers spijs en drank in hunne magen onder een mengen." Zie mede Bild. Geslachtl. op *Bras*. Ook 't fr. werkwoord *brasser*, door Roquefort nog van *bras*, arm, afgeleid, werd reeds door onzen Hoeufft als afkomstig gehouden van het keltische *brais*, mout; Verz van Fransche Woorden, i. v.

Bresschelen—Bresschen.

Beide wwn. heeft De Bo voor met kracht gaan, met spoed loopen. *Bresschen* is door omzetting hetzelfde als *berschen*, in het vlaamsch en ook bij Kil. in die bet. voorkomende, en beantwoordt aan het eng. *to brash*, bij Halliwell onstuimig en snel loopen; bij Fulda (Idiotikensamml.) *breschen*, jagen, bij Anton (XVI) *breschen*, snel loopen, bij Schöpf *barzen*, met geweld voortdringen. Het frequent. vindt men terug in *brasteln*, *brosteln*, *brosseln*, bij Schmeller haastig te werk gaan en iemand op lastige wijze voortdrijven. Alles misschien van het stamw. *rasch*, eng. *rash*, spoedig, in tallooze vormen en veel talen voorkomende.

Breuzelen, zie Brijzelen.

Briezelen—Briezen.

Deze woordvormen, voor *brijzelen* en *brijzen*, komen overeen met het friesche *briezjen*. Men vindt ze bij enkele schrijvers, als Hofferus, Poem. 299:

'T en is geens menschen hand die 's viands kracht verbriest,
Maar eere sy den Held, dien God daar toe verkiest.

Huygens, Korenbl. I. 44:

— *ten zy ghy my vermoordt*
En van mijn selven scheurt, en brieselt *de gewrichten*
Van mijn' verstockte Ziel —

Luyken, Jezus en de Ziel, 24: *den Hemel moet* briezelen, *en de Helle sitteren*. Dez. Gezangen, 157:

Laat u Gods magt verbrieslen *en verbreeken.*

Starters Fr. Lusthof, 181:

— *'t dondren uyt ons Stadt*
Verbrieselt *al sijn macht, en schiet sijn wercken plat.*

J. G. Tengnagel, Verw. des St. Naerden, 13: (*ons*) *gansch* verbrieselt *hart*. Bl. 56: Verbrieselt *door gebeden.... 't hart van Frederick*. — De *s* wordt verscherpt; Klioos Kraam, 309:

— *ick poogh de ebben randen*
Te briess'len *en te branden.*

Briezen luidt bij Bilderdijk, naar eene gewone klankwisseling, *bruizen;* Oprakel. 27:

Uw last zal hem de schouders bruizen

en de Dichter zegt (Verkl. Geslachtl. I. 114) dat *brijzelen* het frequent. is van *bruizen*. In zijne Aanteekk. op Huygens echter (V. 40) verwerpt hij de spelling *briezelen*, op grond dat het primitief *brizen* is, van het fransche *briser*.

Brijzelen—Brijzen.

Het thans verouderde ww. *bryzen*, dat overeenkomt met het fr. *briser* en ook bij Kil. is opgeteekend, wordt bij onze schrijvers aangetroffen. Six van Chandelier, Poesy, 408:

— *de dood die tast*
En bryst, *in Amstels kroon, die paarel.*

Vlissings Red. Lusthof, 282:

Al ghenaeckt ons veel bedroeven
Dat het hart haest wort gebrijst:
Als des Hemels kracht ons spijst
Wy zijn gunst genieten.

Brijzelen is zoowel onzijdig; Poirters, Den Alderh. Naem, 41: *dat ghy.... tot stof toe sult* briselen. Zweerts, Zede- en Zinnebeelden, 271:

Het maeksel van uw hant, aen 't bryslen, *valt daer heen.*

Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 759: *daar zijn* (*Spathsteenen*), *die, door 't drukken met de hand,* bryzelen. — als bedrijvend; Berkhey, a. w. II. 746: *eenige* (*steenen*) *zijn zelfs door een zwaren moker niet te* bryzelen. David, Vad. Hist. VIII. 340: *niet bekwaem zynde het* (*jok*) *af te schudden of te* bryzelen.

Zoo ook *verbrijzen;* Pers. Gez. der Zeeden, 167:

— dat de dood, als 't noch in 't bloeyen was,
Snel verbrijst *dit teed're glas.*

Belg. Mus. IV. 1: *ik zal de pen* verbryzen.

Het ww. *verbrijzelen* wordt wederkeerig gebruikt door Bilderdijk, Mengelp. II. 130:

De speer verbrijzelt zich *tot gruis.*

Gelijk in *briesselen* vindt men ook hier de *s* verscherpt; Levens van Plut. fol. 30 verso: *als men twee lichamen onder malcanderen vermenghen wil, die om hen hardicheyt ofte teghenstrijdentheyt der natueren, gheen vermengynghe de eene met het andere ontfanghen willen, men die* brijsselt *ende in stucken slaet.* — Dan wordt de *i* ook kort, ald. 131: *de storm quam, omwerpende ende* brisselende *al de gene die in de wech waren.* Boet. a Bolsw. Duyfk. en Willem. Pelgrim. 255: *ghy blixem,* brisselt, *scheurt ende verbrandt my.* Rodenburgh, Alexander, 15:

Hoe wreed u wreede handt nu Guydem aentaste,
En brisselt *gantsch tot niet uw smekende ghedacht.*

Dez. Borstweringh, 383:

Hoe wrevlich dat Fortuyn een deugdzaem man mach quellen
En zijn verheven lucken briss'len *gantsch tot niet.*

Hiervan wederom, door verwisseling der korte *i* met de korte *u*, *brusselen*, dat wij, althans ten tijde van Tuinman, hadden voor »in kleine stukjens breken" (zie zijne Fakkel, I. 51). Dit is mij in dien zin elders nog niet voorgekomen, zoomin als *breuzelen* en *brozelen*, bij Kil. en Ten Kate, II. 610, almede in dezelfde beteekenis vermeld. De twee laatste vormen komen overeen met het hoogd *bröseln*, door Adelung van *brosen* afgeleid, bij Stalder *bröselen* en *verbröselen*, en wijzen ook op ons *broos* voor breekbaar, verkort tot *bros*.

Bij sommigen kwam mij de spelling *breizelen* voor; Bogaert, Ged. 384: *Den eendrachtsbandt..... Te* breizelen. Nomsz, Titus, 56: Verbreizel *Sextus hart.* Dez. Zoroaster, 41: *den kop* verbreizelen.

Met voorzz. heeft men *afbrijzelen;* Berkhey, Nat. Hist. van Holl. II. 746: *sommige* (*steenen*) *die* afbryzelen. D. VI. 108: *daar de galsteenen.... ligter* afbryzelen. — Minder gepast *nederbrijzelen;* Tollens, Ged. II. 90:

Zij (d. i. *de hel*) brijzelde *op u* neêr: *gij weder-stondt haar schokken.*

Eindelijk *uiteenbrijzelen;* Bilderd., Najaarsbl. II. 39:

Zoo brijzelt *deze slag de balken wijd* uit één.

Het hoogd. heeft *brosame* voor stuk, brokje, kruimel, en Stalder *bröseli;* wij hebben daarvoor *brijsel, brisel;* Six van Chandelier, Ps. 51, vs. 4: *'t gebeent, dat gy aan* brysels *sloegt.* Rodenburgh, Melibea, II. 9: *'s Hemels dondertooren u in* bris'len *scheurt.* Constth. Juweel, 243:

Och, wasser yemant die ons wat briselen *gaf,*
Om onsen hongherighen buyck mede te versaeden.

Brijzelig, breekbaar, ontmoette ik bij Berkhey, a. w. II. 218: *die* (*schoteltjes*) *waren onverbonden, mitsgaders* bryzelig. Bl. 1095: *vaste, dog niet te* zeer bryzelige, *klonten.*

Aan het diminutief *brosamlein* beantwoordt ons *brijzeltje* of *brijselken;* Don Quichot, II. 406: *soo wel oude als nieuwe boecken vlogen terstont in* bryseltjes *van malkander.* Van Zevecote, Ged. 312: *De* bryselkens *van 't broot.* — Zie voorts mijne Latere Verscheid. bl. 81, en Ypeij, Gesch. d. Ned. Taal, II. 77.

Brikkelen—Breken.

Tot de beteekenissen van het ww. *breken* behoort die van eene afwijkende richting aan iets geven. Vandaar in het vlaamsch bij De Bo het w. voor »de gelijkaardigheid van iets wegnemen met er iets anders in te roeren en te mengen. Meelbloem breken in het water. Dooiers van eiers breken met olijfolie. Een dierenras wordt gebroken door 't paren met een ander." Voor dit *breken* van dierenrassen zeggen wij *kruisen*, het fransch *croiser*, en het is in dezen zelfden zin dat volgens den genoemden Schr. het vlaamsch *brikkelen* en *brekkelen* bezigt, van welk gebruik mij elders geen blijk voorkwam. De *e* van het nederl. *breken* is ook kort in 't hoogd. *brechen*, middelhd. *brichen*, goth. *brikan*, eng. *to break*, bij Halliwell *to brick*.

Brimmelen—Brimmen.

Brimmelen, bremmelen, brummelen, is bij De Bo licht vriezen, en *brimmel* rijm of rijp. Het w. is

van het angels. *brymme*, eng. *brim*, middelhd. *brem*, hoogd. *bräme*, d. i. rand, boord, zoom. Vandaar het middelhd. ww. *bremen*, hoogd. *brämen*, omzoomen.

Brimmelen is eig. een zoom van ijs aannemen, zooals de rijm om de takken, en het oudfr. noemde met gelijke figuur zulk vriezen *barbeler*, en de rijm *barbelée*.

Brinselen—Brinsen.

Bij De Bo is *brinselen* broddelen, morsen, en *brinsel* afval, onbruikbare dingen. Ik denk hierbij aan het oudfr. *brinser*, breken, brijzelen, *mettre en bringue*, volkstaal, voor in stukken of lappen breken, lat. *frangere*.

Brobbelen, zie Bobbelen.

Broddelen—Brodden.

Brodden is knoeijen, op eene slordige of onhandige wijze iets doen; Coornherts Wercken, I. fol. 270 verso: *vreemde bedel-lappen te* brodden *opten rijcken mantele der Neerlantscher talen.* — Vandaar *brodder;* Van Beverwijck, Schat der Ong. I. 90: *Niemant sal een kleet laten maken, als van een Snijder, die een goet meester is, vreesende dat het* een brodder *mocht bederven.* — »Het werk te *verbrodden*" voor te bederven, was vroeger eene zeer gewone uitdrukking, en is nog niet geheel verouderd, hoewel men thans meer het frequent. hoort; Willinks Amst. Arkad. II. 41: *vonden* (*zy*) *door de drift..... den ganschen aanslag* verbrod. Don Quichot, I. 222: *om sijn lach op te houden.... 't welk al den handel sou* verbrod *hebben.* Wagenaar, Vad. Hist. IV. 251: *Brederode..... vernam haast, dat de aanslag* verbrod *was.* — Ook van personen, Ogier, De Seven Hoofts. 51:

— *soo ist een trek der Vodden,*
Om deughdelijcke Lien hun Kinders te verbrodden.

Verbroddelen heeft gelijke bet. David, Vad. Hist. IX. 585: *de Engelschman.....* verbroddelde *aldus geheel het werk.* — Luyken bezigt *voortbroddelen*, Gezangen, 190:

Soo broddelt *elk onagtsaam* voort,
Maar 't aardsche maakt hy soo het hoort.

in den zin van onachtzaam en slordig, ten aanzien van de hemelsche dingen, voortleven. — De afl. *gebroddel* is gebezigd van leelijk schilderwerk door Bogaers. Gez. Dichtw. I. 165: *Dat haatlijk* gebroddel.... *moet uit.* — Bij Kil. is het adj. en subst. *brodde* wat slordig of leelijk is; doch in de Antw. Spelen van Sinne, 230:

Och tis heel brodde *en verloren que paers.* (?) beteekent het verknoeid of bedorven werk; en zoo kan ook de spreekwijs *de brod in iets brengen*, in het Wdb. des Inst. uit Hooft vermeld, verklaard worden door eene zaak bederven, of, zooals men zegt: de klad er in brengen. — Het neders. *bruddeln* en *verbruddeln* en het hamburgsche *verbrüden* komen in beteekenis met ons *broddelen*, *verbroddelen* en *verbrodden* overeen. In Castelli's Wtb. der Mundart in Oesterreich is *brodln* langzaam te werk gaan; in Toblers Appenz. Sprachschatz *brodla* onduidelijk en snel spreken, rammelen, en in Von Schmids Schwäb. Wtb. *brudeln* het eerste stameren der kinderen.

Brokkelen—Brokken.

Brokken, hoogd. *brocken*, middelhd. *brücken*, is onzijdig; Schimmel, Verspr. Ged. 2:

Tempels schokken, Beelden brokken!

Porjeere, Zangl. Uitsp. 211:

Hier ligt een schoorsteen om, tot enkel gruis gebrokt

of bedrijvend; Biestkens Klaas Kloet, 5:

Sou ik mijn schoonheyt, die van elck ien wort behaacht,
Voor hem bewaren? ick wouse liever afrukken,
En brockense *veur de hoenderen in kleyne stucken.*

Vondel, Joannes de Boetg. 90:

Als zou men hier de kroon, en lijf en ziel in brocken.

Met voorzetsels hebben we *af-* en *verbrokken;* Van Zeggelen, Licht en Bruin, 52:

Ja, Richelieu, uw werk brokt af
In 't overleefde wonder.

d. i. onzijdig; bedrijvend bij Van den Bergh, Fantazij en Leven, 182:

— *de zee, die wilde! die in toorneylwed ontbrand,*
Rotsen afbrokt, *duinen wegscheurt*, enz.

Van der Hoop, De Renegaat, 17: (*het fort*) *in puin* verbrokt.

Het frequent. is insgelijks zoowel onzijdig; Den Nederd. Helicon, 189: 't gebrockelt *lijf.* Beets, Sticht. Uren, II. 274: *als de kinderen met het.... brood* brokkelen. — als bedrijvend; Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 40: *men kan* (*de korst*) *met weinig moeite* brokkelen, *en aan stukken wryven.*

Het heeft dezelfde voorzetsels als het primitief. Geel, Onderzoek en Phantasie, 50: *een steil en naauw pad, dat somtijds* afgebrokkeld is. Max Havelaar, I. 93: *dat* afbrokkelen, *dat stooterige en hobbelige, maakte het aanhooren* (*des sprekers*) *lastig.* Bogaers, Gez. Dichtw. II. 274: *'t IJs* verbrokkelt *telkens weder.* Bilderd., Krekelz. I. Voorafspr.: *Wat de Lente los* verbrokkelt, enz. — Doch ook nog andere, min gewone; Nolet de Brauwere, Ged. III. 228:

Waar 't letterjongske iets had misbrokkeld.

d. i. naar het mij voorkomt: verkeerd afgedeeld, of behandeld had. Dodd, Liefde — Lief en Leed, 1: *het* neêrgebrokkeld *Steen.*

Het verouderde nw. *brokkel* heeft Beeloo, Ged. 67:

— *het marmer stond te beven*
Waar mijn hamerslag op klonk,
Dat in brokkels *'t hulsel zonk,*
Waarmeê 't beeld nog was omgeven.

Brokkeling in denzelfden zin zie men in de aant. op *Troetelen.*

Hoogstraten kent het znw. *brok* alleen in het mannelijk geslacht. Het wordt nogtans ook wel eens onzijdig gehoord. Dus zong ook H. H. Klijn, Ged. (tweede druk) II. 40 (van een volk):

Dat nog bij iedren stap voor 's meesters tuchtroê beeft,
En van 't verachtlijk brok, *het toegeworpen, leeft.*

Bilderdijk zeide daarvan in zijne Verkl. Geslachtl.: »Kwalijk maakt men 't woord bij ons Onzijdig." Evenwel schreef hij zelf, Nieuwe Verscheidenh. I. 178: Dit brok *begint wederom afgebroken in 't midden van eenen volzin.* Ald. bl. 209 intusschen leest men: *Men zal in* dien brok *echter geen stopwoorden vinden.*

Brommelen—Brommen.

Bij Kil. en Ten Kate, II. 690, *brummelen, brummen.* Als eene herhaling van het geluid heeft Dodd, Liefde — Lief en Leed, 47: *'t poesjen* brombromt *bij de warme houtasch.* — *Brommen* is ook snoeven; dus Bilderdijk, Avondsch. 13:

— *wars van de aard ten hemel opgeklommen,*
Waar echter 't zelfgevlei niet nalaat op te brommen.

Vondel, Lucifer, 54:

— *men zagh ontelbre drommen,*
In een driekantigh heir, aen alle kanten brommen.

d. i. meen ik, pralen, pronken. Bij Plantijn is het w. ook schuimen, van *brom* of *broem*, schuim. Doch iets anders bij Moons, Sedel. Vermaecktonneel, 371:

Ist dat ghy my belooft, dit brommen *stil te swijgen,*
Gy sult als gy maer wilt, van my veel slempen krijgen.

D. i. naar het verband te oordeelen, drinken of slempen; van het subst. *brom*, dat slemperij of zoo iets beteekent, ald. 274:

Want mijnen Boer sal houden brom,
En oock genoodt sijn wederom.

Dez. Sedel. Verm. Spiegel, 174:

Ick vindt ghereedt den vollen brom,
Ick krijgh den onbesorghden kost.

Ogier, De Seven Hoofts. 160:

Sackerloot meester, en sullen wy bruyloft houwen?
Wel dat's een brommeken *onverwacht.*

Ald. 106:

Slampamster, toen gy waert genegen tot den Brom,
By onghelijcke slach, toen ginck u Maeghdom crom.

Hier schijnt aan het *wijntje* zich *Trijntje* te verbinden.

Brommelen, dat in onze woordenboeken niet voorkomt, bezigt Bilderdijk, Rotsg. II. 81:

— *gantsche neevels van door één gedreven hommelen,*
Elk vliegende in 't gezicht met hol en aaklig brommelen.

Ueberfelder heeft *brumeln* voor mompelen, door onverstaanbaar spreken onvergenoegdheid toonen, en Stalder en Schmeller *brummeln* voor aanhoudend morren. Bij Kehrein daarentegen is *brummeln* en *brumbeln* een weinig brommen, en met den laatsten vorm zal *prompelen* overeenkomen, dat Schuermans heeft voor pruttelen.

Brondselen, zie Prondselen.

Bronkelen—Bronken.

Bronken, ook *pronken*, is bij Kil. met wolken betrekken, en vandaar stuursch of zuur zien, pruilen. Ik lees dit ww. in de Antw. Spelen van Sinne, 608:

Suermuyl wilt dat ghy thuys sult sitten broncken.

vandaar het freq. *bronkelen*, in gelijken zin, hetzelfde werk, bl. 572:

Mynen scheel en staet niet recht naer dbronckelen.

d. i. mijn wenkbrauw staat niet goed, naar 't stuursch uitzicht te oordeelen. 't Wordt gezegd door iemand, dien men zich in den spiegel laat bekijken, en die er op ten antwoord ontvangt:

Siet met dit yser sal ment wat cronckelen.

Het ww. *bronken*, in de vermelde beteekenis van pruilen, ontevreden zijn, komt ook reeds in het middelned. voor; Van Velthems Spiegel, fol. 366, waar verhaald wordt van twee legers, die elkaar gaarne zouden aantasten, maar niet durven:

Aldus gesciet min no mee —
Onder gene heren twee,
Die al bronckende *hene varen*
Ende deen den andren niet der daren.

(*Der daren*, durft deren.) Maerlant, Alex. Geesten, II. 20:

Die wijf....
Waendi hen en sal verdrieten
Ende si en souden sere bronken,
Ocht si lagen met desen stronken.

Snellaert, Ned. Ged. 246:

Songhen si, het dochte hem lachter;
Maer si sitten daer ende broncken.

Grimb. Oorlog, I. 152:

Daer hoerde men menich ors neyen,
Dat broncken *ginc te dier tijt.*

Dus ook *gebronc*, Belg. Mus. I. 296:

Mer wat dooch al dit gebronc?

d. i. wat baat al dit pruilen? — Of dit *bronken* met ons gewone *pronken* samenhangt, kan Grimm niet uitmaken; zie zijn Wtb. i. v. *Brangen*. Het schijnt wel zoo, want de Teuthonista heeft *brunken* = *prijken*, en prof. Bormans verklaart, Parthonopeus, vs. 8154: *si sat in bronc*, door zij zat in praal, hield zich deftig.

Bronselen—Bronsten.

Schuermans heeft *bronselen* voor koken. Ik acht dit w. gezegd voor *bronstelen*, van *bronsten*, in 't hoogd. en nederd. niet onbekend.

In het middelhd. is *brunst* een van *brinnen*, branden, afgel. subst. voor brand, dat ook in het middel- en later ned. voorkomt. Snellaert, Nederl. Ged. 587:

Daer hen die duvels scincken
In die ewelike bronst.

d. i. vuur of brand der hel; ald. 611:

(Si) sincken haer ziele met hare cunst
In die ewelike brunst.

Sluiter, Huis- en Winterl. 112:

Uw soete gunst- en liefdens brunst,
Sal my vernoegt weer maken.

Dez. Gesang. 66:

Door uw' soete liefdens brunst.

Vandaar *brunstig*, middelhd. *brünstec*, hoogd. *brünstig*, bij lateren *bronstig*, en bij Kil. ook *brunstig* en *bruistig*, brandend, hitsig, paardriftig; Sluiter, Gesang. 112:

Door herte nijd zijn wy gemeenlijk brunstig.

Swaanenburg, Arleq. Distel. 62: *de Deerens, als ze zo* bronzig (sic) *worden, gelijk de harten in den Herfst.* Potgieter, Lied. van Bontekoe, 4:

De tijger lekte in 't scheemrig duister,
Van 't roode hol zijn bronstig *lief.*

Geestel. Nachtg. II. 211:

't Maechden bloede, bruystich *vloede.*

Brunstigheid voor vurigheid heeft het Wdb. des Inst. op Hooft.

Het ww. *brunsten* kende Kil. nog niet, hoewel Marnix het bezigde, Ps. 42, vs. 1:

Ghlijck een hert met groot verlanghen
Brunst *na waterbeken koel.*

Bredero, Lucelle, 21:

Het hooghmoedighe beest
Verheuchden in syn gheest....
En bronsten *dies te blyer.*

d. i. toonde zijn vuur; en zoo dan ook bij Starter, aang. door Oudemans' Bijdrage:

Gelijck een Honigh-bye
Verquert den honigh dauw en singt en bruyst en brunst.

waar het w. onjuist tot *bronsen* gebracht wordt. Van Rusting, Geh. Duvel, 195:

— een storm, die over Dijkken
Ja Kerk, Palleys, en Raatsaal bromt.

d. i. met onstuimige drift raast. — Adelung kende het ww. zoomin als Kiliaan. Grimm nam het in zijn Wtb. op uit Luther, doch Fulda had het reeds in zijne Idiotikensamml. voor het hitsig zijn van herten.

Bronzelen—Bronzen.

Dit frequent. heeft De Bo voor *bronzen*, d. i. eene bronskleur geven, fransch *bronzer;* zie Bomhoffs Wdb. In 't hoogd. vind ik *bronziren*. Bilderdijk zegt, dat het nederl. w. voor *brons* is klokspijs en dat het w. komt van 't zware geluid, dat deze stof aan de klok geeft (!). *Brons*, fransch *bronze*, is een romaansch woord, van een stamw. *bruno*, d. i. *bruin;* zie Scherer, en Schade op *Brün*.

Brozelen, zie Brijzelen.

Brusselen[1], zie Brijzelen.

Brusselen[2]—Brussen.

In het groningsch dialect is *brusselen* rumoer of twist maken. Men heeft dit van de *Brusselaars* willen verklaren; verstandiger zal het zijn, aan het ww. *brussen* te denken, vroeger gebruikelijk voor kwellen, plagen, enz.: b. v. De Vakantie, door Constantia et Labore (Amst. 1707) bl. 13: *ik zal haar zo lang* brussen *en kwellen* enz. Scapyn, 3: *wat* brustme *dese Gek?* Paffenrode, 67: *wat* brust *me dese nar?* Ald. 156: *wat* brust *me die vent?* De Schilder door Liefde, 2:

— in plaats van troost malkander lydig brussen.

Fielebout, of de Dokter tegens Dank, 43:

Brust heen, *loopt saamen veur Sint Felten!*

Bekker en Deken, Econom. Liedjes, 189:

— het vaaren is myn lust!
'k Heb er myn moeder lang om gebrust.

Zie voorts mijn T. Mag. II. 333.

Brutselen—Brutsen.

In het Alg. Vl. Idiot. is *brutselen* »weinig en langzaam koken of stoven." In denz. zin heeft Schmidt *brotzeln, brutzeln*.

Het prim. vindt men gebezigd door Cremer, in het geldersche *broetsen;* Neerl. Biblioth. door De Keyser, Jaarg. II. D. I. 297: *dat de vrouwe.... den middagpot reeds te vuur heeft en dat de groentenmoes er reeds aan* 't broetsen *en proetsen is.*

Dat de wn. nauw verwant zijn aan ons *prutteln* (zie dit art.), bij Schmidt *brudeln, bröddeln* enz. valt in het oog, en evenzeer dat *prosselen*, 't welk Schuermans ook voor »stillekens koken" heeft, eene verloopen uitspraak van *brutselen* is.

Buffelen—Buffen.

Het ww. *buffelen* is in het dialect van Utrecht eten, smullen; Belg. Mus. VII. 266, in de gelijkenis van den Verloren Zoon: *mosttie sen murf wel vol stoppen met de varrekeskost, om datti van niemand wat anders te* buffelen *kreeg*. En bl. 267: *slacht gouw het vette kallef, dan selle we is lekker* buffele. — 't Zal zijn van *buffen, boffen*, den mond vullen. Bij Kil. is *bof*, bij V. d. Schueren *buf*, bucca; *boffen*, inflare buccas; *buffen*, insolenter sonitum facere. Meer gewoon is anders *buffen* en *boffen* voor blazen, en dan figuurlijk voor pogchen; b. v. Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 135:

ghi ne durt blazen, scalpen no buffen.

Van Zevecote, Ged. 336:

Balde, wat helpt uw stoffen,
Uw schelden en uw boffen?

Anders ook *poffen* (zie Weil.). Zoo spreekt Jonctijs, Venus, 57, van: *hooger roem en* opgepoften *lof;* —gelijk men onze vrouwen van *opgepofte mouwen* hoort spreken, en reeds bij Berkhey, Nat. Hist. v. Holl. III. 508, van »eene losse *opgepofte* kleeding" voor ruime mansbroeken, leest. De vraag is, of *poffe, puffe*, dat volgens Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. Aantt. 225, in Vriesland »een wel gerezen tarwenbrood" beteekent, den naam heeft van het rijzen, zooals het meer bekende *poffertje*, in sommige streken ook *boffertje* geheeten, naar zijn bollen vorm genoemd schijnt. Wij kennen nog *bof* voor klap, slag, in den Lancelot *buf;* B. II. ve. 37517:

Swiget daer af, quade pute!
Bi Gode, haddic u daer ute
Ic soude u geven ene buffe.

En vs. 7629:

Ic ware quaet dattic ne wraecs mi
Vander buffen *die gi hare hebt gegeven.*

Ook het middelhoogd. en het oudfr. had *buf* en *buffe* in dezen zin, zie Benecke, en Burmans Aanmerkk. II. 28; waarbij het opmerking verdient, dat het fr. *souflet*, voor klap of slag, van *soufler* afkomt, dat evenals *boffen*, blazen beteekent; 't fr. woord wordt inzonderheid verstaan van een klap op de *wang*, hetgeen ons weder naar de *bof* of *kaak*, waarvan we uitgingen, terugvoert. Van *bof, buf*, in dezen zin, is *buffelen*, slaan; Noozeman, Bedrooge Dronkkaart, 24:

— *en met dat volle lijf,*
Teeg hy dan met vuisten en stokken te buffelen *op sijn Wijf.*

Buitelen—Buiten.

Dit *buiten* herkent men in 't fr. *cul-buter*, dat letterlijk ons *buitelen* uitdrukt. Als ziende op de afwisselende beweging van den buitelaar, verklaart Ten Kate, II. 611, het voor één met *buiten*, dat ruilen beteekent, en bijzonder ruilhandel drijven; b. v. R. Visscher, Lof der Mutse, 16:

T'sy int coopen oft vercoopen, int beuyten *off ruylen.*

Zie ook Fortmans aant. achter zijne Dichtl. Mengel. 58; in 't hoogd. *beuten*, ruilen, verwisselen; neders. *büten, verbüten, umbüten*. Dit *verbüten* treft men ook bij ons aan; Dietsche Warande, VII. 111: *Sijn raet was, dat men gheen lant vercoepen off* verbuten *en solde*. Don Quichot, II. 110: *koopmanschap die men veranderen, verruylen of* verbuyten *mach*.

Van dit *buiten* is ook het compositum *ruilebuiten*, bij Weiland; Van den Berg, Gestoff. Winkel en Luyfenbanquet, 20:

Ik ben een Smous en handelaar;
Verkoop Tabak, voor geld of waar;
Ik ruylebuit *in Lombardyen.*

Valentijn, Werken van Ovid. III. 147: *Ik swerf niet over zee als een gretig koopman, om met* ruilebuiten *oneindige rijkdommen te vergaderen.* Van Swaanenburg, De Vervrol Momus, 26: ruylebuyte *Roomen zyn Hemelgloben voor de Comeetstar der aarde*; — alsmede het zelfst. nw. *ruilebuit*, dat ik aantref in het blijspel De Verstandzoekster, door Van Elvervelt, 5:

— *'k Ben met die* ruilebuit
Wel in myn schik, ik ruil een daalder voor een duit.

Men zou *buitelen* ook verwant kunnen achten aan 't hoogd. *beuteln*, schudden, mede *beiteln* luidende; en zoo spelt ook Vondel ons frequent. Warande der Dieren, 89:

Den Aep eens guychelaers bedreef zeer vreemde dingen,
Met dansen in het perck, met beytelen, *en springen.*

Dez. Poëzy, II. 457:

De boxvoet vast hippelt
Langs d'oevers van 't water,
En beitelt, *en trippelt.*

overeenkomende met *beyteler, buyteler*, bij Kil.

Eene afl. vindt men bij Valentijn, a. w. II. 118: *sat gij Sisyfus op uwen* beuitelsteen.

Weiland heeft *buitelen* als onzijdig ww.; men bezigt het ook bedrijvend, b. v. Van Swaanenburg, De Vervrol. Momus, 36: *Wat scheelt het Diogenes, waar hy zyn Ton* buitelt.

Het voorz. *om* versterkt de bet. van het ww.; Halbertsma, Het Geslacht der Van Harens, 289: *dat een zware koffer bij het* ombuitelen *van een postwagen op zijne borst viel.*

Afbuitelen leest men Beronicius, Boeren- en

Overh. Strijd, 162: *die.... ontvlugtte op eenen Ram.... van welken de Zuster ongelukkig* afbuitelde *in dat gedeelte der Zee.*

Bundselen, zie **Bondelen.**

Bungelen, zie **Bengelen**[2].

Bunselen, zie **Bondelen.**

Burrelen—Burren.

Burlen stelt Kil. gelijk met *brullen.* Zoo leest men Proverb. Selecta, HS.: *Koeyen, die meest* burlen, *geven 't minst melck*; en in het Vad. Mus. II. 440, in eene vertaling van Ps. 38, vs. 9: *ic* burrelde *vanden ghescutten mijnre herten.* — waar de Statenbijbel heeft: *ik* brulde *van het geruysch mijns herten.* Despars, Cronijcke van Vlaend. I. 35: *wat hy badt, huylde,* burrelde *ofte riep, 't was al te vergeefs.* Vanden Heil. Sacramente, door Dr. Verwijs, 70:

Laedt ons nu burrelen.... *Laedt ons nu crysschen.* Baron Penninck, 127: burrelen *van den honger, lijk de koeyen.* — Volgens het Belg. Mus. VIII. 170, en het Alg. Vl. Idiot. heet dit in Vlaanderen *beurlen.* Het prim. *burren* vindt men bij Schmeller, waar het o. a. van het huilen van den wind gezegd wordt. Zie voorts *Borrelen*[2].

Busselen, zie **Bosselen.**

Bustelen, zie **Borstelen.**

Buttelen—Botten.

Beide wn. heeft het Alg. Vlaamsch Idiot. *Botten* wordt uitgelegd door »aan de buurtwegen werken" en *buttelen* door »bouwland met den riek rein, klein en mul maken." Bij Tiling is *böteln,* dat hetzelfde w. zal zijn, »de zoden, waarmede een dijk belegd is, vast kloppen"; en bij Fulda, Idiotikensamml. »met een beitel afhakken." De eig. bet. zal kloppen, slaan, houwen, zijn, dat verschillenderwijze wordt toegepast. Men vindt dan ook die bet. aan het ww. *botten* toegekend; zie b. v. Fulda, a. w.

Dabbelen—Dabben.

Kil. heeft beide wwn. voor graven, stof of slijk met de handen of voeten omwentelen; en Plantijn voor betasten, streelen, ook flodderen. *Met de voet int slijck dabbelen* is bij den laatste: trépiner des piedz en la fange, en *dabbinghe*: pattelage, trepinage. Volgens De Navorscher, IX. 293, is *dabben* in het land van Kuik nog in zwang voor in de aarde wroeten; en volg. mijn Archief, III. 349, *dabben* en *dabbelen* beiden in Maastricht, voor graven met handen en voeten. Volgens het Alg. Vlaamsch Idiot. is *dabbelen, dabberen* en *dabben* »met de voeten in slijk trappen en wroeten." De overeenkomst valt in het oog van deze wn. met het eng. *to dab,* zacht met iets slaan; *to dabble,* nat maken, besprenkelen, in water of slijk morsen; zoowel als met het eng. *to daub,* besmeren, bepleisteren, fransch *dauber,* met de hand op den rug slaan; ook het hoogd. *dappeln,* dat Grimm in zijn Wtb. uit Göthe opteekent voor »*trippeln,* trepidare" behoeft niet te worden uitgesloten, als zijnde dit niet anders dan een herhaald bewegen van de voeten.

Bij de nederlandsche schrijvers is mij alleen voorgekomen het primit *dabben;* Croon, Cocus Bonus, II. 48:

Het en staet niet met den duym
't Dabben *over al in 't schuym.*

D. i. wroeten. Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 31: *De Christenen moeten lijden, dat haere Lichaemen onder de Aerde* ghedabt *ofte geschrabt worden, om daer te verrotten.* D. i. al gravende of wroetende induwen. Doch voor graveeren, Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 252:

Al leyt men op syn lijff een steen
Daer met houweel is in ghedabt
Wat hy gheweest is voor een Abt, enz.

Het ww. *afdabben* of *afdappen* is duwende wegnemen; Valentijn, Werken van Ovid. I. 195: *Laat sij u bekreten sien, en in 't kussen u tranen met de drooge lippens* afdappen.

Dammelen—Dammen.

Volgens Boers' Beschrijving van het Eil. Goedereede en Overflakkee, bl. 50, is *dammelen* op het gen. eiland gangbaar voor »met de voeten stommelen"; en volgens het tijdschrift De Nederl. Taal, I. 193, *dameln* in Groningen voor het drentelen van kinderen. Deze wn. zullen wel één zijn met *demmelen* en *bedemmelen,* in het Vl. Idiot. verklaard door »den grond vasttrappen." Verwanten zullen zijn *dammern, dämmern, demmern,* bij Kehrein met gedruisch stampen, den grond plat trappen; *dammeren,* stampen, bij Kaindl, II. 277, en Schmidt, Westerwäld. Idiot.; *tammern, temmern,* bij Lexer kloppen, en *dammern, dampern,* bij Schmeller kloppen met de vingers. De woorden bootsen blijkbaar het geluid na, zooals ons *stommelen* en *stampen;* en het prim. *dammen* is van *dam,* bij Schmidt t. a. p. een klanknabootsend woord, dat oorspronkelijk stooten beteekent, volgens Lexer bijzonder het aanslaan van krijgswapenen; voor welk laatste Schmeller (I. 369) *gedäm* heeft.

Dampelen—Dempen.

Beide wwn. benevens *bedampelen,* heeft Kil. voor met de voeten treden. De afleiding zie men bij

Ten Kate, II. 614, en Kaindl, II. 279. Men zeide hiervoor ook *dompelen*, zie dit woord.

Dangelen—Dangen.

Beide woorden zijn in het vlaamsch in gebruik voor *dingelen* en *dingen*, zie dit art. Het frequent. luidt ook *djangelen;* zie de Idiot. van Schuermans en De Bo. In het noordhollandsch is *dangelen* »beuzelend, bijna doelloos zich bewegen," zie De Navorscher 1871, n°. 10, bl. 530. Men kan hier denken aan de beteekenis van slingeren, die het eng. *to dangle* heeft.

Dantelen—Danten.

Prof. Bormans deelde mij mede, dat in het limburgsch dialect het frequent. *dantelen* zeer gemeen en dagelijksch is voor »op zijne beenen, als een dronken mensch, waggelen." Het eng. bij Halliwell heeft *to dander* voor waggelend gaan, wat dus hetzelfde is, en *to tantle* voor zachtjes gaan, wat er eenigszins bijkomt. Als primitief zou men kunnen aanmerken *tanden*, dat nevens *tandern*, bij Schröer beteekent »nieder und under einander treten." Al deze woorden zijn wellicht verwant aan *dansen*, hoogd. *tanzen*, dat oorspronkelijk trekken is, doch in de verschillende talen, waarin 't overging, springen beteekent, en dus evenals *dantelen* op eene beweging der voeten of beenen ziet. Zie Diez, Etymol. Wtb. I. 151. Zoo Adelung wèl gezien heeft, dat in *dansen* de beweging het hoofdbegrip is en het hoogd. *tändeln* daaraan verwant, dan behoort ons *dantelen* tot *tantelen* (zie dit w.).

Dartelen[1]—Darten.

Bilderdijk leidde ons adj. *dartel* van *darren*, durven, af; zie zijne Nieuwe Verscheid. IV. 79 en de Aantt. op Hoofts Ged. 5; voorts Epkema, Wdb. op Japix, 77, en Terwen, in zijn Etymol. Handwdb. insgelijks. De bet. van het adj. zou dan zijn stoutmoedig, koen, vermetel.

Het gebruik intusschen past het w. niet zoozeer in dézen zin toe, als in dien van speelsch, wulpsch. Hoe stoutmoedig een held ook zij, hoeveel hij durve ondernemen, nooit geeft men hem uit dien hoofde den naam van *dartel*. Bij voorkeur past men het w. toe op kinderen, op knapen of meisjes, en dus op den *tederen* leeftijd, en in het denkbeeld van tederheid ligt de hoofdbeteekenis des woords. Kil. verklaart dan ook *dertel*, zooals hij spelt, door teder, week, en voorts wellustig, weelderig. Halbertsma zegt, dat het w. »in het tegenwoordig gebruik de vroolijkheid van een kind aanduidt, dat van speelzucht niet weet, welke kuren dat het maken zal." Letterk. Naoogst, I. 278. Deze beteekenissen vindt men door het gebruik steeds in acht genomen. Valentijn, Werken van Ovid. II. 199: *een vervelde slang, die, met de huid den ouderdom uitgeschooten hebbende, plagt te* verdartelen. D. i. weelderig te worden. D. III. 215: *Ik was* dartel-aardig, *min-siek*. Coornhert, Wercken, I. fol. 526 verso: *Doe hebstu het gheluck schoon woorden ghegheven, als sy dy niet anders dan haer* dertelaersken *troetelde*. D. i. haar teder wicht, haar troetelkind, anders geheeten een *derteling;* zie de pl. uit De Brune op *Troetelen* aangeh. en verg. *zärtelinc*, bij Benecke een verweekelijkt mensch, bij Schmeller *zärtling*, troetelkind. Rodenburgh, Geboorte Christi, 24, van eene wellustige vrouw:

Die met jeuckend' oog en dartelijcke *pronck*
Bedectelijck ontsteeckt, door vleesche tochtens vonk.

d. i. weelderige of wellustige pronk. Der Minnen Loep, I. 47, van meisjes, die wispelturig van aard zijn, zoodat zij nu neen, en dan ja zeggen:

Al zijn zij bi wijlen derten,
Het staet hem oock wael inder herten.

Spreckwoorden (Campen, 1550) bl. 22, wordt dit *derten* verwisseld met *lekker*, d. i. iemand die weelderig of kiesch is in spijs en drank: *Ick en bin niet lecker, of* derten, *mer wat wel smaeckt dat mach ic wel geerne*. Bij Huygens, Korenbl. I. 273: *'k Kan 't niet onschuldigen, 't is* derteltjes *gepraett*. De Dichter wil zeggen: het is niet ernstig gemeend, het is uit jokkernij gezegd. In Molls Angelus Merula leest men 195: *soe wye van den iongheren niet leeren en wil, ofte rebellicheyt ende* dartsimheyt *pleichde tegens den anderen*. — De Hoogl. denkt hier aan »dartele simheid, van *sim*, *simia*, aap"; 't w. schijnt eenvoudig eene afleiding (*dartsenheid, dartzaamheid?*), die speelschheid beteekent, of moedwil, in welken zin althans Dähnert *dartenheet* kent.

In den Teuthonista is *dartten* één met »vertardt, verweent". *Verweent* is in het nederl. bekend voor weelderig, zie De Taalgids, I. 128; en *vertardt* wijst op het hoogd. adj. *zärt*, d. i. fijn, teder, in welk woord de wortel ligt van ons *dartel*, en waarvan het hoogd. ww. *zärteln*, tederlijk behandelen, en *verzärteln*, vertroetelen. Het primitieve ww. dat in het nederl. *derten* of *darten* zou luiden, geeft het middelhd. *zerten*, liefhebben (waarvan *verzerten*, verweeken), *zarten*, met tederheid behandelen, liefkozen; oudhd. *zartjan*, *zarton*, streelen, liefkozen; zie Graff, Sprachsch. V. 696. Bij Schmeller hebben *zarten* en *zärteln* nog gelijken zin. Het ww. *dartelen* heeft derhalve met *darren* niets te maken.

Dit freq., zooals het boven naar het tegenwoordig gebruik is omschreven, wijkt dus van de oorspronkelijke bet. eenigszins af. Het hoofdbegrip van tederheid of liefheid is tot dat van wulpschheid en speelschheid overgegaan, en dan wordt het woord vooral door onze dichters op verschillende wijze toegepast Zoo b. v. op bloemen; Schimmel, Verspr. Ged. 110:

Hoeveel bloemen in de weide,
Thands te dartlen *op de heide,*
Als de vogelkens omhoog!

Weil. heeft niet de afll. *doordartelen* en *opdartelen;* Schenk, Nachtged. I. 177:

In 't zwierig treurgewaad ter feestzaal ingeleid,
Doordartelt *ze al den nacht in ongebonden dansen.*

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 311:

Doch 's avonds — dan dartelde *ze* op *uit den vloed.*

Dartelen²—Darden.

Dit primitief beantwoordt aan het fransche *darder*, eng. *to dart*, d. i. schieten, uitschieten, van het subst. *dard*, *darde*, in het fr. een pijl of werpspies, doch ook de scheut eener plant, eng. *dart*, schicht, pijl, angels. *darath*, *dareth*. Gelijk nu het fr. w. *darder* ook gezegd wordt van het uitschieten der boomtelgen, smeedde Oudaan een nederl. *dartelen*, *uitdartelen*, in dezen zelfden zin, Poëzy, I. 52:

— vruchten, die men wacht
Van goede boomen, of die wel gestelt ter dragt
Hun schaduryke loof uitdart'len *aan de stroomen.*

Dauwelen¹—Dauwen

Het onpers. *dauwen*, d i. dauw ontstaan, wordt ook fig. en bedr. gebezigd, zie Weil. Bij De Bull leest men Verspr. Ged. 140:

't Rust alles in de kloostermuren....
Maar op zijn slapen dauwt *het zweet.*

Vondel heeft ook *nederdauwen;* zie Weil.

Iets *be-dauwen* of *be-dauwelen* is bevochtigen en voorts bevlekken, bezoedelen; zie Bilderdijk, Verh. o. d. Gesl. 349. »*Onbedaauwelde onschuld* is, waar de minste walm of waas niet op hecht" zegt hij Verkl. Geslachtl. I. 169. Dus P. van Woensel, aangeh. in De Gids, 1863, II. 519: *terwijl hij.... een crucifix kust en met zijne tranen* bedauwelt. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 1216: *als men het stuk.... ter beschouwinge opneemt.... zonder het veel te behandelen of te* bedaauwelen.

Bedauwen in gunstigen zin is met dauw overdekken, De Bull, Verspr. Ged. 134:

Hij maait, wat gij zaait en bedauwt *met uw zweet.*

En zoo fig. Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 8:

(dat) mi uwe gracie so bedauwe,
dat mi de duvel niet ghelauwe.

Ald. 15:

— die bedauwet *es met rouwen*
ende vreese heeft in sijn ghedochte.

Vondel, Poëzy, I. 475:

Godt zegene en bedauw *zijn zaligh graf.*

Het vlaamsch bij De Bo heeft in dergelijken zin *dewlen*, *dewwelen*.

Dauwelen²—Dauwen.

Een *dauwel* is in de volksspraak een traag vrouwmensch; bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, VI. 118, leest men daarvoor *daaweltje* (zooals daar zal moeten gelezen worden voor *dwaaweltje*). *Dauwelen* is traag, langzaam handelen; zie Weiland. Volgens Bild. (Beg. der Woordv. 59) zegt men *dauwelen* van doffe en daardoor trage menschen. Dus Fokke, Verz. der Werken, VII. 61: *Mercuur, wiens eene hielvleugel bij ongeluk losgeraakt was, stond nog wat te* dauwelen *en te binden.* — Hiermeê komt overeen *daueln*, bij Richey den tijd verbeuzelen, niets degelijks uitvoeren; *daueler*, tijdverbeuzelaar. In Groningen is *daueln* drentelen, tijdschr. De Ned. Taal, I. 193; en in Overijsel en Gelderland *dauwelen* dartelen, stoeijen, volgens Halbertsma's Woordenboekje (Ov. Alm. 1836), en het tijdschrift De Ned. Taal, II. 201. Dus Geld. Volksalm. 1865, bl. 119: *Heele dagen leep ik met mien mooder in de weide te* dauwelen. Overijss. Alm. 1836, Achterw. bl. VI:

Et lutke wichtertuug dat lacht
En speult en maakt gesnater
En dauwelt *umme êer moderschoot.*

Van der Veens Zinneb. 73:

Nu gaettet uyttet spoor met wangelaetigh kussen,
Met trecken Mondt an Mondt, en dauw'len *metter hant.*

Zulk *dauwelen met de hand*, hoewel dan niet wellustig, bedoelt Oudaan, Toneelp. 224:

Dies wacht uw' handen voor het krabben van dien krauwel,
Of meent gy dat voor elks gedauwel *en gewauwel,*
En 't klieken aan den disch, 't Aarts-priesterlijk geslacht,
Hun tegenwoordigheyd, en byzijn waardig acht?

Vandaar *bedauwelen* voor met de hand op wellustige wijze betasten; Berkhey, Vad. Afscheid, 50:

Daar ligt voor het toilet een ligtnis op de knien
Bedaauweld, *dat alleen den braven man mag zien,*
Om dus aan de afkomst en aan 't bloed de kragt te ontsteelen.

versta: Bedaauwelt, *wat alleen de brave.*

Een primitief ww. *dauwen* is mij in onze taal niet voorgekomen, dan misschien in Blommaerts Oudvl. Ged. II. 105:

Die maghet si dauwen *metter armen,*
Recht of sine wilde verwarmen,
Ende custen daerna metten mont.

waar aan een wellustig omarmen of betasten te denken is. Het naast bij komt *daven* (waarvan zie op *Daveren*), op hetwelk ook Halbertsma wijst, en dat Richey aanvoert voor ronddartelen; en Schütze (Holstein. Idiot.) stelt *daueln*, *daveln* en *daven* nevens elkander, zoowel voor talmen, als voor razen, tieren.

Deekelen—Deuken.

Oudaan, Ged. 15, heeft:

Uw' Joodsche Zanggodin, die smerige Bruinette,
Hel zy ze op d'outerdisch haar oly-koeken zette,
Met duim en vingeren gedeekelt; —

Ik versta dit *gedeekelt* het naast als ingedrukt, en alzoo van *deuken*, het transit. van *duiken*. Een *deuk* in iets geven, zeggen wij; dus mede een *ingedeukte* hoed. Zoo meen ik ook, dat Oudaan van oliekoeken spreekt, met duim en vingeren *gedeukt*.

Deinzelen—Deinzen.

In het vlaamsch is *deinzelen* gebruikelijk voor het gewone ww. *deinzen*, achteruitgaan. Zie het Idiot. van De Bo. Verg. *Dijzelen*.

Demmelen, zie Dammelen.

Dibbelen—Dibben.

Beide wn. zijn in het vlaamsch dialect gebruikelijk voor *dubbelen*, *dubben*, d. i. in het onzekere zijn. Zie *Dubbelen*. Bij Schuermans wordt *dibben* en *dubben* ook verscherpt tot *dippen*, *duppen*.

Dichtselen—Dichten.

Het ww. *dichtselen* voor *dichten*, doch, zooals de invoeging der *s* meêbrengt, in den minder edelen zin van dat woord, treft men aan bij Cremer, in de Luimige Poezy van V. d. Bergh, enz. (Rott, 1862) bl. 49 (van een bruiloftsvers):

't Is toch niet veur heur gedichtseld.

Het subst. *gedichtsel* voor gedicht, *poema*, heeft Kil., doch het is anders meer bekend voor verziersel, verzinsel; Vondel, Noah, 15:

Laet dees gedichtzels, *die de geilheit voên, dan vaeren.*

Statenoverz. des Bijbels, Gen. 8, vs. 21: *het* gedichtsel *van 's menschen herte.* Randt. op Jerem. 23, vs. 28: *valsche leere, ofte menschen* gedichtselen, *die geen nut en konnen doen.* — Wij zeggen nu *verdichtsel*, dat Kil. nog niet kende.

Dijzelen—Deizen.

In het Westvl. Idiot. is *dijzelen* of *dizelen* aarzelen, dubben, en wordt aldaar gebracht tot *deinzen*, bij Kil. ook *deizen*. Ter bevestiging daarvan dient, dat bij Anton (VII) *deiseln* beteekent »zijnen weg zachtjes aan vervolgen," en bij Von Schmid *deinsen* en *deinselen*, weggaan, heensluipen. *Deizen* was voorheen bij onze schrijvers niet ongewoon; Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 659:

Ick besorchde riemen, en roeyers, t' uwer baten,
Daer ghy van my na huys met zijt ghedeyst.

Ald. 705:

— *Jupiter heeft Mercurium ghepresen*
Aen hem ghesonden, dat hy van hier zou deysen.

Vondel, Jeptha, 53:

— *indienge stil bleef staen*
Of deisde *voor dit outer* —

Poot, Ged. I. 319:

Haer heugt van meer dan vyftigh deizende *eeuwen.*

D. II. 55:

Hoe deisden *toen de ryke. dalen*
En 't vaste land te rug!

Brandt, Leven van De Ruiter, IV. 387: *dat hy.... zich genoodzaakt vondt wat van de vyandt* af *te* deizen.

Dingelen—Dingen.

In het vlaamsch zijn *dingelen* en *dingen* beiden in gebruik, t. w. in de samenst. *achterdingen* en *achterdingelen* voor (iemand) napraten, d. i. spottend zijne woorden herhalen; alsmede *dingelen* voor *dingen*, d. i. voor eene koopwaar een prijs bepalen, een bod doen, een lageren prijs bieden dan gevraagd wordt, anders *afdingen* genoemd, in het fransch *marchander*. Het frequent. luidt ook *djingelen* en *dangelen*. Zie dit laatste en voorts het Idiot. van De Bo. Weil. merkt op, dat *dingen* oulings was over en weder spreken, wat de gemelde verklaringen bevestigen. Voor spreken voor het gerecht, leest men het w. in het Passionael Winterst. fol. 89: *doe die vader mitten sone voer den Keyser perlemente of* dinghede, *soe wort ghewijst* enz. — Een rechthuis heet daarvan *dinghuis*, ald. fol. 67: *wert ic ghetoghen totten* dinchuse *dairmen die misdadige menschen plach te verwisen tot* enz.

Bij Schmeller komt mede een freq. *dingeln* of *dingern* voor, doch in anderen zin, t. w. als werkw. voor een ander woord gezegd, dat men zich op 't oogenblik niet herinnert of niet weet uit te brengen, zooals wij gewoon zijn het subst. *ding* en het adj. *dingsig* in soortgelijke gevallen te gebruiken. Nog een ander w. is *dingele* bij Outzen, ook *dangeln* luidende en in bet. overeenkomende met het eng. *to dangle*, d. i. slingeren, wapperen, bij Halliwell *to dingle-dangle*.

Dobbelen—Dobben.

In Pers' Bellerophon, 135, leest men:

Sy is gelijck een bel die vliegt,
En dobbelt *op een water-plas.*

Zoo het geen drukfout is voor *dobbert*, heeft men hier het freq. *dobbelen* voor het gewone *dobberen* of voor *tobbelen*, welke twee wwn. in afl. en bet. nauw verwant zijn. Zie op die artt.

Dodelen—Doden.

Volgens de Vad. Letteroeff. 1852, n°. 10, bl. 74, bezigt de belgische schrijver Zetternam in zijn Arnold de Droomer, het ww. *dodelen* voor stameren. In het Alg. Vl. Idiot. heet dit *doddelen* en *dodderen*. Het ww. is niet vreemd in de verwante talen. In het neders. toch beteekent *doddeln*, in het zwaabsch *dudern*, oostenr. *dudarn*, zwits. *dodera*, *dadera*, *toderen*, hetzelfde. Tobler meent, dat het w. een gemeenen oorsprong heeft met *stotteren*. Mij dunkt, het drukt het tegen de tanden duwen of stooten van den stamelaar uit, in wat zachter graad dan *stotteren*, en Tobler omschrijft het ww. dan ook door »schnell und undeutlich reden, *beinahe* stottern."

Doebelen—Dubben.

Doebelen heeft De Bo voor duwen, dompelen, en de Schr. brengt het tot *dubben*, bij Kil. onder de aarde steken. In het friesch is *dobbjen* in een kuil begraven, *bedobbjen* met aarde bedekken. Zie Epkema. Hiertoe behoort het znw. *dobbe*, kuil, groef, put enz., waarover men zie Taalk. Mag. IV. 680 en Archief, I. 258. 'k Voeg daarbij een voorb. van *heerddobbe*, voor haardkuil; Bekker, Bet. Weer. IV. 172: *de asch in de* heerddobbe *liggende*.

Doedelen—Doeden.

Doeden is zachter dan *toeten*, doch er overigens aan verwant. In 't hoogd. is hoornblazen *düten*, bij Wachter *duden*, sonare. Vandaar *doedelen*, een geluid maken als van den doedelzak. Bilderdijk, in zijne Voorafspraak van de Ziekte der Gel. past het ww. toe op de herdersfluit:

Haar zacht, haar zoet, haar doedelend *geluid.*

Dus mede Hippokreen-Ontzwaveling. 5:

— *ezels.... die by geval aan* 't doedelen,
De kroon verdienen, enz.

Het w. komt ook in 't hoogd. voor, doch *dudeln* beteekent daar inzonderheid op eenig instrument slecht spelen; zie, behalve Adelung, het Brem. Nieders. Wtb., Schmeller, Schützes Holstein. Idiot., Schmidts Westerwäld. Idiot., Idiot. d. deutsch. Spr. in Lief- und Esthland, allen i. v.; en in dezen zin zingt onze dichter Ten Kate, Alm. voor Jan en Alleman, 1853:

Te doedlen *en te veedlen*
Op allerhande maat,
Om bravoos rond te beedlen
Bij 't volkjen van de straat.

Doekelen—Doeken.

Beide wwn. staan vermeld in den Drenthschen Volksalm. 1844, bl. 148, voor kussen, liefkozen, troetelen. Zij worden aldaar bij gissing tot *duiken* gebracht »van kinderen die *wegduiken* in den schoot of aan de borst der moeder." Ik meen, dat niet het kind, maar de moeder troetelt, en zou *duiken* dan nemen als 't hoogd. *ducken*, voor drukken. *Sich anducken* is bij Schmeller zich aan iemand vastklemmen.

Doetelen—Doten.

De Teuthon. heeft i. v. *Basen* »*verdoetelen*, delirare. *Verdoetelt*, delirus." En wijders »*verdolt*, *verdoetelt*, deliratus." Het primitief heeft Kil. »*doten*, *dutten*, delirare," eng. *to dote*, fr. *ra-doter*, oudfr. *re-doter*. Bij denz. »*ver-doten*, *ver-dutten*, delirare, desipere, dementem esse." Tot dit *dutten* zal behooren het adj. *duts*, dwaas, onzinnig, waanzinnig; Oudaan, Poëzy, III. 431:

O duuze daad der zinnen, duts *en dom!*

Dez. Toneelp. 76:

— *de Juff'ren* duts *en dom,*
Door druk en treurigheyd, zien nergens recht na om.

Doezelen—Doezen.

Doezelen is in de teekenkunst een term, waarmeê wordt aangeduid het verdrijven of doen smelten der omtrekken door middel van een dotje wol of katoen, of een opgerold stukje zeem of leêr, welks punt afgestompt is, waarom dit werktuig in 't fransch *estompe* genoemd wordt, bij ons *doezelaar;* zie Feith en Kantelaar, Bijdr. II. 100. — Het prim. *doezen* zou ik verklaren door zacht maken, fransch *doucir*, waarvan ook het adj. *does* voor zacht; Van Swaanenburg, Arleq. Distel, 275: *het zuiker van het ziltig, het* does *van het scherp.* Porjeere. Dichtmengel, 169: *'s tortels* doesch *geluid.* — In de spreektaal hoort mén: er *doezig* uitzien, voor: een zacht, goedaardig voorkomen hebben. — En het subst. *doeze*, onnoozel meisje (Bild. Geslachtl. III. 302), anders *doetje*, b. v. Krul, Drooge Goossen, 2: *hoe souje bewaert wesen met sulck een* doetje. Dez. Pamp. Wereld, I. 311:

Vrijd gy om het geld van Doetje.

Ald..

Als een Doetje *niet kan dragen*
Laste die zy dragen moet.

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 310: *Onze Keetje is zo een* doetjen *niet.*

Doffelen—Doffen.

Het ww. *opdoffelen* leest men in de vertaling van Marryats Newton Forster, II. 64: *Toen voor eenige dagen Nicolaas en zijn zoon hier kwamen, en zich bij mij vervoegden, om ondersteuning, wel, dat was alles goed en best, daar kwam bloedverwantschap bij te pas; maar waarlijk, om zoo maar het kind van een ander mij* op *te* doffelen! — De bet. is blijkbaar opdringen. In gelijken zin zegt men elders *opstoffelen*, zie *Stoffelen*. *Doffelen* met verscherpte uitspraak *toffelen* (zie dit w.) en met *s* voorop, *stoffelen*, komt overeen met *döffeln*, volgens Von Klein in den Elzas slaan, bij Schmeller *deffeln*, slaan, kloppen; bij Regel *döffeln*, treffen van het gemoed, verslagen maken, bij Wright *to duffle*, futuere, bij Schmidt en Kehrein *töffeln* en *stoffeln*, aandrijven, voortduwen; van het bij ons bekende *doffen*, d. i. een *dof* (duw of stoot, in het vlaamsch *doef*) geven; eng. bij Halliwell *to duf*, slaan, bij Schambach *döffen*, *deffen*, angels. *dufian*, ten gronde stooten. Dus lees ik dit in De Tijd, XXIV. 240: *het dringen en* doffen *der dansers, het stooten en storten der schutels.* — Iemand, die zich goedschiks laat voortduwen, een dom of onnoozel mensch, is bij Schmidt, Kehrein en Regel een *stoffel*, *stöffel*, *toffel*, *töffel*, 't welk de beide laatsten verbasterd achten van *Christoffel*, hoewel de eerste reeds voor eene halve eeuw die afleiding voor een misverstand hield.

Dokkelen—Dokken.

Beiden heeft Kil. voor *duikelen*, *duiken;* zie ook Ten Kate, II. 172. Een voorbeeld van *dokkelen* vindt men in Matth. Anal. 8°. V. 325: *mer die Arkelsche scoten mit donrebussen, die doch geen scade deden int heer, ende hieldent doch al vaste* dockelende *om t'heer allencken neder te trekken.* D. i. bukkende of duikende, om het leger nader te trekken, of te naderen. In 't hoogd. heet dat duiken *ducken*, eng. *to duck*, en Schmidt heeft daarvan 't frequent. *duckeln*, zich al bukkende verbergen.

Dommelen¹—Dommen.

Dommelen is bij Kil. en Ten Kate, II. 614, een dof, brommend geluid maken. Dus van het klokgebom; Van Bleyswijck, Beschryv. van Delft, I. 397: *dus wierdt hy ingehaelt met groter magnificentie onder* het gedommel *van de Klocken.* Van Lennep, Ged. zoo O. als N. 135: *het* dommlend *klokgebom.* Blieck, Mengelp. I. 48: *De dorpklok* dommelt *reeds.* Dautzenberg, Ged. 89: *een klokjen* dommelt. Dez. Verspr. en Nag. Ged. 242 (van een kerkklok):

— dommelt *mij bij struik of boom*
Die dorpsstem vroeg of laat ten ooren.

Van het gonzen der bijen; Marnix, Byencorf, 261 verso: *dar gaen* (*de biën*) *al truerende in hare cellekens sluypen, ende* dommelen *oft swermen so langhe* enz. Sleeckx, in Goeverneurs Huisvriend, 1864, bl. 103: *de muggen en de vliegen snorden en* dommelden. Antonides, Ged. 6:

Al 't honigleger....
— *mort en* dommelt *met een mommelend gedruis.*

Schimmel, Verspr. Ged. 115:

Wespen, hommelen Gonzen, dommelen.

Voorts van verschillende geluiden; Huygens, Ghebr. en Ong. van 't Orghel, daarachter, 168:

Daar hoert ghy nu de zucht,
En 't stervende gheluyt, noch domlen *door de lucht.*

E. Bekker, Adele en Theodoor, III. 288: *Men hoorde een stil* gedommel *van zuchten en traanen.* Van Duyse, Vad. Poezy, I. 59:

Geen mokerbons dommelt *er langer.*

De Nieuwe Honigbye, II. 34: *'t schor geluid Der* dommelende *donderklooten.* Werken van Rabelais, I. 101: *deed hy Trommelen en Trompetten de gansche stad aoor* dommelen *en grommelen.* Geestel. Nachtegael, III. 196:

Ghy walvisch....
Doet dommelen *sijn lof van onder op tot boven.*

Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 242:

— *'t zacht* gedommel
Van de trippelende Trommel.

Zweerts, Semiramis, 40:

Hoorde ik 't gedommel *niet der Tromm'len en Trompetten?*

Van Beaumont, Ged. (door Tideman), 144:

— *als de Rol is vol spraeck en* gedommel,
Wanneer op 't end veel overhoop wat seggen, enz.

Levens van Plut. fol. 89: *dat sy binnen de haven souden zeylen, het meeste gherucht, verbaestheyt ende* gedommel *maeckende.* Fol. 205 verso: *dat hy naulicx wacker konde worden door het* ghedommel *van de nederlaghe ende vlucht van zijn volck.* Fol. 224: *so was het rumoer ende het* ghedommel *groot.* Camphuyzen, Uytbr. der Ps. 135: *een woeligh* voet-gedommel. Bekker en Deken, Corn Wildschut, V. 174: *wij sliepen in, doch eenig* gedommel *hoorende, stonden wij op.*

Met voorzetsels heeft men Van Beers, Jongelingsdr. (2e dr.) 13:

— *luister*
Wat zielbetoovrend gefluister
Ons tegendommelt! *'t is als biegegons.*

Bekk. en Deken, Will. Leevend, III. 285: *een stem, die zo van tusschen de kussens* op dommelt. — Op de volgende plaatsen: Oudaan, Toneelp. 232:

't Geluyd verzwaart en komt uyt alle straten ruyssen;
Men melde ons wat het zy: dat dommelen, *dat druyssen,*
Dat loopen, neemd geen eynd: —

Dez. Uytbr. over Job, 193:

Dat donderend gedreun, en dommelend *gejuych.*

zouden wij liever *stommelen* zeggen.

De samenst. *dommelmetten* beteekent metten (matutinae) die in de Goede Week gezongen werden; in 't hoogd. genoemd *pomper-* of *pumpermetten.* Op het einde dier metten werd, onder het maken van zeker gedruisch of gebons, een lichtende kandelaar van achter het altaar te voorschijn gehaald. Symbolisch gaf men door dat gebons de groote verwarring te kennen, in welke de wereld door Jezus' dood gebracht werd; zie Moll en De Hoop Scheffer, Studiën en Bijdr. op 't Gebied der Hist. Theol. III. I. 75 en 76.

Het primitief *dommen* leest men voor dreunen, daveren (de tekst heeft *doven*), in de variant op den Grimb. Oorl. I. 201:

Men mochte d'eerde dommen *hooren,*
Daer hi overe ghevaeren quam.

Dommelen²—Domen.

Dommelen is bekend voor sluimeren, niet volkomen slapen; *dommelig zijn* is neiging hebben tot slapen. Zie de pll. in mijn Taalk. Mag. III. 58. Niet zeer juist zong dus Mev. Overdorp, geb. Post, Ontw. Zanglust, 26:

Lief onschuldig teder wigt!
Dat zo rustig dommelt.

De denkbeelden *rustig* en *dommelen* voegen niet bij elkaâr. Beter bij Schimmel, Verspr. Ged. 109:

Weldra sliep hij in op rozen
Domlend *op de handvol stroo.*

De slaap was niet rustig; 't was sluimeren, want er volgt op:

Hoe de kranke onrustig woelde!

Beets, Ged. (1847), bl. 193:

Gy dommelt *in halfsluimerende rust.*

S. J. van den Bergh, De Geuzen, 37:

Is de arme moeder dommlend *in zachten dut geraakt.*

Dichterlijk wordt het w. toegepast in Ten Kates Schepping (3e dr.), 55:

De nevel, die....
Zwaarmoedig dommelde *op de varens aan de zoomen*
Der Zee —

Van Oosterzee, Redev. II. 276:

Stil! Geen enkel koeltje fluistert;
't Golfje dommelt *aan de kust.*

Ten Kate brengt dit bij Kil. onbekende woord tot *demp, damp, domp,* waarvan ook de wwn. *dompen, domen* enz. Ik meen, dat die afleiding juist is, doch niet zoozeer om »het met dompen of dampen als overdekt zijn," als wel wegens den tusschenstand tusschen waken en slapen, tusschen het helder zijn en niet helder zijn, tusschen het licht en donker alzoo, in welken de sluimerende verkeert, en die ook de beteekenis uitmaakt van het hoogd. *dämmern,* ons *demsteren* of *deemsteren* (zie dit w.) en het eng. *to dim,* die eigenlijk beteekenen tusschen licht en donker in zijn.

Bij Houwaert tref ik een ww. *verdomen* aan, dat verduisteren, benevelen, bedekken, schijnt te beteekenen, en alzoo een primitief zou opleveren; Lusthof der Maechden, I. Voorwerk, XIX:

God behoede u voor den mist, die het cruyt doet verdomen,
En d'edele gheesten houden in de muyten.

Nog een ander gebruik van ons *dommelen* schijnt deze verklaring te bevestigen: ik bedoel dat voor ineensmelten, dooreenmengen, mede reeds in mijn Taalk. Mag, III. 298 met enkele voorbeelden aangewezen, en hier nader te staven. Zoo leest men de volgende regels, ziende op het ineensmelten van de tonen eener dichterlijke lier, in Groebes Versch. Ged. I. 126:

Als dat zielvervoerend trecken
Onse blijdschap op sal wecken,
En die dommelende *spraeck,*
Opgepronckt met gulde woorden,
't Leven geeft aen doode koorden,
Dat het rotsen schier vermaeck.

Zeeus, Ged. 174:

De stem der Joffers, die zich dommelt *zacht in een,*
By toonverwisseling —

Hoogvliet, Abr. de Aartsv. 73, van Saraas gelaat:

Nu zag men 't blank en rood gedommelt *onder een.*

Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 193:

(*Die*) *de verwen zag verdeelt,*
En gedommelt *op de maat.*

De Haes, Verh. en Vern. Portugal, 120:

ô Ja, wy zien 't aen all' dien zwier' en glans',
Zoo schoon en grootsch gedommeld *en gemengeld.*

Antonides, Ged. 278:

Haar schoonheit vint zy net gedommelt *in uw wezen.*

De Brune, Wetsteen, II. 59: *om te kennen te geven, dat men de zielen wederzijdeliks, wel d'een*

in d'andre wenschte te gieten, en haar t'eenemael ondereen te dommelen. Bekk. en Deken, Will. Leevend, II. 263: *onze gewaarwordingen* dommelen *zich verwardelijk in een.* Oudaan, Uytbr. over Job, 182:

Daar anders alles leyt gedommelt *onder een.*

Bekker en Deken, Brieven, III. 103: *eene klevige mist....* dommelde, *als 't ware lucht en land onder elkander.* Oudaan, Roomsche Mog. 371: *alderleye slag van wapens.... zoo onder een* gedommelt, *datse kunstelyk..... overhoop gesmeten schenen.* Cats, I. fol. 390:

Siet daer een jonge stam en al het teer gewas,
Geslingert op het velt, gedommelt *in het gras!*

Bilderdijk, Vad. Oranjez. 70:

'k Zie 't woelen der vermengde scharen:
'k Zie 't dommlen *onder een op 't rokende Oorlogsveld.*

Hier gaat de beteekenis over tot op eene verwarde wijze vereenigen, en zoo vermengen, verwarren. Bij Oudaan geldt het ww. voor zich vereenigen, zich scharen; Agrippa, 446: *om dezen* (*Leeraers*) dommelt *zich dan een meenigte van toehoorders.*

Huygens maakte het ww. *dóórdommelen* voor doormengen; Korenbl. I. 460:

Konnen u de tamme trecken
Van mijn' darmen-nijpers wecken
Doorgedommelt *door mijn' spraeck.*

Meer bekend is *bedommelen;* Verwer, in de Boekzael van 1708, bl. 532: *in groote nevelen* bedommelt. — Zulke nevelen worden gezegd te *dommelen,* Beets, Navolg. (1847), bl. 119:

Zal zy den nevel zien verdwijnen,
Die domlend *voor de erinring zweeft?*

en heeten zelve *dommelingen* bij Hilarides, Phaedrus, Voorreeden, 26: *meer vlekken van duizend malle grimmassen, als ooit het klaarste vergesicht* dommelingen *in de maan bespeurd heeft.* — Luyken, Gez. 115:

Wat zoo diep bedommelt *lag*
Komt dan helder voor de oogen,
Schaduw heeft het Hert bedroogen,
Dat het oog niet klaarder sag.

d. i. als in nevelen bedolven. Don Quichot, II. 395: *latende de bergen en dalen.... in een duysterheit* bedommelt. — Bij anderen is het w. bedelven, verbergen, bedekken; Oudaan, Roomsche Mog. 126: *dat (de Pannoniërs) van de hoofdpan tot de voeten toe wel gedekt.... en* bedommelt *zijn.* Wagenaar, Vad. Hist. II. 317: *zig bergende in een Visschers Schuit, alwaar hy, onder de natte netten* bedommeld, *van zyne vervolgers gezogt; doch niet gevonden werdt.* Dus reeds bij Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 254: — bedommelt *met die Deken.* Dez. Ged. 74:

Daar m'alle naarheid, met de hangende gordyn
Bedommelt *en verbergt:* —

Dez. Uytbr. over Job, 82:

— *'t prossig aanzicht was* bedommelt *in zijn vet.*

In de laatste voorbeelden zou men ook *dompelen* kunnen lezen, dat etymologisch met *dommelen* één woord is. Zie dat w. Een bijw. *dommeling* bezigt Oudaan, Roomsche Mog. 329, voor in benevelden of verwarden toestand: *Daar my geen heldere fakkel voorlicht, wil ik veel liever wangeloomig stille staan, dan* dommelings *in eenige duystere en kromgedrayde aardspelonken volgen.* — Voor verbergen, bedekken, zeide men ook *verdommelen;* Oudaan, Agrippa, 161: *verborgentheden — — die onder de schorsse der woorden des Wets* verdommelt *lagen.* Dez. Roomsche Mog. 57: *een besnedenheyd der ledematen, onder te groote genoegzaamheyd* verdommelt. Dez. Poëzy, II. 55 (van een schilderij):

— *als we dus dit Huis, met alle zyn vertrekken,*
Zyn veelderleiheid zien verdomm'len *en ontdekken.*

Ald. 237:

Daar 't hagelwit gewaad doorschynig, zonder vlekken,
Geen wangestalte wil verdom'len, *noch bedekken.*

Huygens, Korenbl. I. 442: *'t gerommel van sijn' snaeren,* Verdommelt *met sijn' keel.* — waarop Bilderdijk (V. 309) aanteekent: »*door één gemengeld.* Schilders kunstwoord, voor zacht in een smeltend."

Ons adj. *dom,* voor bot, plomp, behoort hier mede toe, en 't woord, gelijk zulks te recht door Schmeller ten aanzien van het middelhoogd. is opgemerkt, had oorspronkelijk geenszins de ongunstige beteekenis van tegenwoordig. *Dom* of *domp* — want ook dus schreef men — is iemand, die onbesuisd, onbezonnen, te werk gaat, die geene heldere bewustheid heeft van 't geen hij doet, met één woord, die *dommelig* of *dof* is. Belg. Mus. VII. 192, leest men:

Die meester, hare alre here,
Seide: Die broecrime es mijn.
Doe antworde die grave fijn:
Ja, selde mi laten bloet,
Dat ware u lachter alte groet.
Nenic, seide die domme,
Ic sal u den minen doen ombe.

Willems verklaart *domme* hier voor *dominus;* 't is ons gewone adj., doch in den zin van *die onbedachtzame.* N. Werken der L. Maatsch. IV. 68:

Want ghene dinc es hem te swaer,
Die van sinne es wijs en claer.

Ander domme *te sprekene plien:*
God heret vorseit ende vorsien enz.

De *dommen* worden hier tegenover de *wijzen* en *klaren van zinnen* gesteld. Hor. Belg. III. 22:

al hebbicken domlike *ghemint.*
ic weet wel, dat hi mi niet gheteme.

d. i. dwaselijk. Ald. 65:

maer ic seggu overluut.
sidi om hare gheporret uut,
so sidi dommelike *hier comen.*

Maerl. Sinte Franc. Leven, vs. 8738:

Als hi dompelike *weder ende vort*
Wanderde, daer twater liep.
In den stroom, daert was diep.
Vel hi daer twater lopen moet,
Dat de muelne keren doet.

d. i. onbedachtzaam, onbesuisd. Ald. vs. 8488:

Die man antwoorde in dompheit *groot.*

en vs. 8494:

Al te hart berau den man
Dat hi sulke dompheit *began.*

Zoo ook 't ww. *dommen*, onbedachtzaam zijn. Der Lek. Sp. III. 165:

Mi dunct datsi zere dommen
Die dese loghene maken cont.

Volgens Dr. Halbertsma, Aanteekk. op Maerl. 134, is de eigenlijke beteekenis van *dom* stom; met evenveel recht kon men die in *doof* zoeken; want de woorden zoowel als de beteekenissen van *doof*, *dom* en *stom* liepen vanouds in elkander (zie Graff, V. 425), en nog verschillen een *doffe*, een *domme* en een *stomme* jongen bij ons alleen in den *graad* van vatbaarheid, niet in *wezen*. Ik twijfel echter of men in onze taal immer *dom* voor *stom* gebezigd heeft, en vind ook, onder de menigte voorbeelden, die bij Benecke van het middelhoogd. *tumb* worden aangevoerd, er niet één, dat dien zin heeft.

Ik voeg hier nog de opmerking bij, dat wij den vorm *domp*, als adj., nog kennen voor dof: dus Feiths Werken, X. 75:

Hoe mak is de onderdom, ook waar zijn konst ons vleit,
Een dompe *slaap der ziel bij loutre magtloosheid.*

En bl. 98:

De doffe galm der klont, die op de doodkist schiet,
Domp *om haar dondert, dan verdwijnt, is 't laatste lied.*

Zoo ook Paffenrode, Ged. 30:

Dat de veldtrom sig verdooft....
Op dat onse droeve ooren
Hare dompe *rou-mars hooren.*

Dompelen[1]—Dompen.

Het prim. *dompen*, duiken, is thans verouderd en door zijn frequentatief vervangen. Hoofts Ged. fol. 26:

Maar 't overtreden
Van noodtdruftigheden,
Dat dompt' *een yder*
In de zorgen wijder.

Lydius, Vrol. Uren des Doodts, 2:

— *de vloeck sal u omvangen*
En even als een kleet om al de leden hangen,
En dompen *in de gloedt van 't ongebluste vyer.*

Oudaan, Uytbr. over Job, 53:

Hy doch zou my nederplompen
In een volle vuylnis-gas,
En my duykelen en dompen
In een diepe modderplas.

Blasius, Dubbel en Enkkel, 61:

Sy hadden my onderweegen
Nog wel in 't waater gaan dompen.

Bara, Galteno, 58:

Den Afgrond bulkt, en loeit.... (dompen
En spalkt haar muyl, en haakt verhit om u te
In haar gezolfert wrak. —

Berkhey, Zeetriumph, II. 264: (*tje ziet.*
Zij weeten door de kunst, waar men een bruin-
Den riem te dompen, *en de golf deert haar dan niet.*

Dez. Eerbare Proetkusjes, 376: *Vader* dompte (*de ineengestrengelde rechtehanden*) *in het nat.*

Het frequent is bij Weil. bedrijvend: dus b. v. Valentijn, Werken van Ovid. II. 330: *Uit welke* (*vlaag*) *Cybele.... de schepen met de smuit voorover te grond* dompelt. — Doch het ww. ik ook onzijdig; a. w. III. 191: *de noorderbeeren, die nooit in zee* dompelen. — Voor *dompelen* leest men *dumpelen*; Van Dans, Thyrs. Minnewit, I. 102:

Savonts als hy na de Zee
Dumpelt *in de wester-stee.*

Meer gewoon echter was *bedompelen;* Tuinman, Voorr. van de Fakkel, bl. 3: *in zulk een duisternis* bedompelt. Overbeke, Rijmw. 14:

Den Heylgen Bisschops-Hoed
Bedompelt *en geverwt in 's Meesters eygen bloed.*

Nieuwe Hoornse Speelwerck, 57:

't Veerschip van de Helse gloet
Leght bedompelt *in de Vloed.*

Van Rustings Werken, I. 342:

Wat weysheit vont zig noit in 't minnezoet bedompelt?

Zeeusche Nachteg. II. 59:

Wegh dan, verslijmt ghemoet, bedompelt *in de fluymen,*
Van laffe deughd-loosheyd —

Holl. Parnas. 415:

De silvre maen komt voor, en Titans gulde playmen
Bedomp'len *in 'et nat van Thetis pekel-schuymen.*

Vondel, Palam. 78: (*valsch*

Zoo woelt en pooght hy oock bedompelt, *om het*
En loos gebreit gewaet te rucken van den hals.

Schaep, Bloemtuintje, 208:

Dat hy (*hoe hy sich wendt*) bedompelt *leyt in druk.*

Zoowel *dompen* als *dompelen* hebben in de aangevoerde voorbeelden den zin van duiken, duikelen, onder water of iets anders steken. Vandaar de vogelnaam, bij Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 206: *hij tuimelt van den wal*, Een' dompelaar *gelijk.* — Het ww. *dompen* beteekent echter ook *dampen*, b. v. De Harduyn, Uytgel. Dichtst. 74:

— *den vuylen stanck*
Die dompte *van mijn lichaem cranck.*

bij Bilderdijk *bedompen*, Krekelz. II. 45:

Doch als 't gebruisch der woeste najaarsvlagen
De rozen knakt op de ijlgedorde hagen,
Met vuile mist de heldre lucht bedompt.

zooals *domp* ook gezegd werd voor damp; Huyg. I. 101:

Jae vergadert all' de Dompen,
Daer het vochtigh Veen af sweet.

Hondius, Moufeschans, 57:

Daer de dompen *dick en swaer*
Mij verdrijven haest van daer.

Van Beaumont, Ged. (door Tideman), 7:

Wat eenen dicken domp *bedwelmt ons swacke sinnen?*

Oudaan, Uytbr. der Ps. I. 328:

Is dan zoo diep, om niet t' ontfonken,
't Hert in zijn duyzeldomp *verzonken!*

Nog bij Willems, Mengel. I. 17:

Toen zich van uit de wei een zwartgekleurde domp
Verhief —

Het zooeven vermelde ww. *dompen* geeft het freq. *dompelen*, in Vlaanderen bekend voor: in dampen of nevelen omdwalen, fig. om een onzeker heenkomen rondtasten, daar ook geheeten *op den dompel zijn;* zie Belg. Mus. VIII. 173. Daartoe zal ook behooren het ww. *dompelen*, in sommige hollandsche steden gebruikelijk voor het begraven des avonds met fakkellicht; zie de beschrijving daarvan bij Berkhey, Nat. Hist. v. Holl. III. 1875. — Een ander ww. ontmoet ik bij De Brune, Jok en Ernst, 183: *'t Binnenste des hemels, het heiligdom der heiligen, sien wy nu dagelix van allerlei menschen, sonder uitneminge, met ongewasse voeten,* bedompelen *en betreden.* Dit *bedompelen* is één met *dampelen*, met voeten treden; zie dit woord.

Domp en *dompen* luidden ook *doom*, *doomen*, *doemen* (verg. *Dommelen*[2]). Zie van deze wn. mijne Proeve over Bilderdijk, 164, en voeg bij de daar geleverde plaatsen nog de volgende. Der Vrouw. Heimel. vs. 1653:

— *die bivoet in water sode,*
Ende gaeft haer drinken in der noede,
Ende daese daer over sitten gaen,
Ende liet den doem *opwaert slaen*, enz.

De Brune, Jok en Ernst, 20: *dat de glanssen van ontzagh of rijkdom die hun omringen, dikwils eenige* doomen *verwekken, die.... hun manieren met een bittere smaak veronaangenamen.* Van Beers' Jongelingsdr. (2e dr.) 118:

Ziet hoe het kerkje, als in een doom *van vrede,*
Met glansen ongewooner blijheid glimt.

Schimmel, Verspr. Ged. 38:

De ridders vermoeid —
Zien uit naar de plaatse der ruste
Als 't scheepsvolk naar 't doemen *der kuste.*

En bl. 42:

Waar de Briel haar torens opheft,
't Kerkjen doomt *van Zwartewaal.*

Dez. Nieuwe Ged. 23:

Zie, een boot doemt *uit de baren.*

Dompelen[3]—Dompen.

Van *domp*, *damp*, (zie *Dompelen*[1]) is het ww. *dompen*, in de uitdr. *de kaars dompen* of *uitdompen.* Eig. zegt het w. door *domp* of *damp* verstikken of smoren, en voorts stikken of smoren met andere toepassing; hoogd. *dämpfen*, middelhd. *dempfen*, eng. *to damp*, nederl. *dempen.* Dus *verdompen* bij Marnix in de pl. aangeh. in Weil. Wdb.: *de verstanden der slechte eenvoudige menschen als met eenen rook* verdompen. Hulde aan Gijsb. Japiks, II. 154:

Dencke of den geest niet gansch verdompt
In swyndraf van zulk' zond-genuchten.

Niet dikwerf, maar toch enkele malen, bezigt onze taal in deze bet. der freq. vorm. Dus voor het uitdooven der kaars, bij Malfait, aangeh. door den heer Oudemans, De Taalgids, II. 48: *Ik zal de kaars* uitdompelen. En meer figuurlijk bij Vondel, Poëzy, I 70:

— *De maght*
Der Staetzucht, die de Vrede dompelt,
De rust der weerelt overrompelt, enz.

Voor ons gewone w. *domper* heeft Kil. *domphoorn*, *demphoorn*, en Tiling *damphoorn.* 'k Moet echter opmerken, dat Bilderdijk het w. gebruikt voor een muziekinstrument; N. Uitspr. 16:

— *Andren slaan de rinkelende trom....*
Doen domphoorn *of klaroen zijn schorre tonen galmen.*

Donkelen¹—Donken.

Het ww. *donkelen* voor *donkeren* heeft het middelned. in den Parthonopeus, door Bormans, 80:

Hier es ene lanterne so ghemaect,
Dat se no wint no water mach
Donkelen, *ende bernt nacht ende dach.*

Het middelhd. heeft *tunkeln*, donker zijn of worden, *betunkeln*, donker maken, zie Benecke; hoogd. *dunkeln* Voorts zie *Donkeren*.

Donkelen²—Donken.

Volgens de Idiot. van Schuermans en De Bo is *donkelen* in het vlaamsch bekend, en ook bij schrijvers gebruikt voor *duikelen*. Het primit. heeft het hoogd. in *tunken*, middelhd. *tunken* en *dunken*, oudhoogd. *dunken*. Bij Schmeller is *dunken* het duiken van het hoofd bij iemand, die zittende insluimert; en bij Stalder *tünkelen* het doopen van kleine sneden brood in brij. Dat *donkelen* evenzeer aan *duikelen* verwant is als *klont* aan *kluit*, *stronk* aan *struik*, wordt door De Bo te recht opgemerkt. Men kan er nog het hoogd. *tauchen* en *tunken* bijvoegen, over welke en andere vormen men raadplege Diefenbachs Vergl. Wtb. II. 627 en 628.

Doovelen—Dooven.

Het verl. deelw. van *verdoovelen* heeft de Grimbergsche Oorlog, II. 124:

— *hi* verdoevelt *ende 't ongereke*
Sat van den selven steke,
Hine wiste werwaert
Hy was gekeert. —

De variant luidt »verduyselt." Elders zegt de Dichter op de gewone wijze *verdoofd*; ald. 110:

Een cleine wonde van der snede
Hadde hi in sijn vorhoeft
Soe dat hi sat al verdoeft.

En bl. 145:

(*Heinric*) *slwech heer Janne van Aa op 't hooft*
Dat hi liggen bleef verdooft
In onmacht op 't gereide sijn.

Zie ook de Glossaria op Der Leken Spieghel en Der Minnen Loep. Kil. »*verdooven*, exsurdare, surdum reddere; obsurdescere, surdum fieri."

Drabbelen¹—Drabben.

Drabben is bij Kil. en Ten Kate, II. 622, *draven*, loopen. Dus Van Rijssele, Sp. der Minne, 77 verso:

Sy wilt tot haren Lieve waert drabben.

Doch Oudaan, Voorschad. 166:

— *mans en paarden* drabben
In 't uitgestorte bloed tot over hunne knien.

Ald. 169:

(*Dat beest*) *morgen* drabt *in bloed en knarsselt op de schonken.*

Dez. Uytbr. der Ps. I. 355:

— *hy* drabt *en plast in 't bloed.*

ald. 408:

Ik zal u zelfs doen drabben *met den voet....*
In 't vyandlijk, en uytgestorte bloed.

Hier heeft het ww. bepaaldelijk de beteekenis van »door bloed heentreden," en het komt mij voor, dat *drabben* zich van de verwante wwn. *draven* en *trappen* onderscheidt door meerdere plompheid of ongeschiktheid bij den gang, zooals men die waarneemt bij iemand, die door weeke of vloeistoffen heenwaadt. — De benaming *drabbers* voor schoenen, bij Kil. voorkomende, zal wel tot dit ww. behooren.

Ons nederl. frequent. *drabbelen* wordt, gelijk het prim. *drabben* zelf, gebruikt voor eenvoudig *dribbelen*, heen en weêr loopen. Dus Six van Chandelier, Poësy, 64:

Haar rokken, waar veel winds op stuit,
Draaistaarten als een drabblende *eend.*

Bredero, Roddrick, 59:

De schaapjes sabb'rend knabb'len
Het groene grasjen of,
Die met haar woelend drabb'len
Bewolcken hun in 't stof.

Dez. Moortje, 46:

— *ghy slacht de hockelingen*
Ghy hippelt, ghy drabbelt, *ghy raest, ghy springt, ghy baert,*
Al eveleens of ghy niet gaer gebacken waert.

Dichtje op Camphuysens dood, vóór diens Stichtel. Rijmen:

Zy voerd hem op haer koets, waar voor vier hengsten drabbelden.

Met voorzetsels: Franssoons, Giertje Wouters, 18:

— *de kindertjes* —
Die met sulcken soeten tret dan komen drabblen an.

Coster, Itys, 27:

Datter u teedere voeten maer even
Over heen drabbelen. —

Drabbelen²—Drabben.

Het hier bedoelde *drabben* is van *drab*, *drabbe*, angels. *drab*, eng. *draff*, thans nederl. *draf*, bij Ueberfelder *traf*, doch nog voorkomende bij Nolet de Brauwere, Ged. III. 75:

Dat de heldre welvaartsbronnen dempe tot een moddrig drab.

en waarvan bij Weil. *drabbig*, troebel, onzuiver; Valentijn, Werken van Ovid. III. 301: *Gelijk de slibbe de bronaderen* drabbig *maakt en stopt.* Bilderdijk, Vaderl. Oranjezucht, 30: *geen huurlings* drabbige *ader.* Porjeere, Zangliev. Uitsp. 6: *het*

drabbig *zweet*. Bl. 22: drabbige *aarde*. — Het eng. zegt hiervoor *draffy*, draf- of spoelingachtig. Halliwell heeft *drafsak*, zak met draf, en voorts een verachtelijk mensch, en die samenst. leest men ook bij ons; Valentijn, aang. werk, I. 103: *vaar wel, loome* drafsak. Bl. 194: *de min heeft een weersin in logge* drafsakken.

Het ww. *drabben* komt voor in den zin van vuil keukenwerk doen, flodderen; Van de Venne, Belacch. Werelt, 108, van een' man die voor zijne vrouw den vloer moest dweilen:

Na sijn Wijf heur leppigh dwingen,
Gingh hy drabben, *gingh hy wringen,*
Stof op-licken mit der vaart,
Gins en weerom aen den haart.

Vondel, Pascha, 36:

— *als ghy meynt te* drabben
In zyn gestolen vet, zult gy u niet beslabben.

Van Lennep verklaart dit in zijne uitgave door »trappen, heen en weer loopen;" doch dit levert geenen zin. Het w. is gericht aan de kraanvogels, die, naar luid der fabel bij den vos genoodigd, de spijs bereid vinden op platte schotels. Er viel dus niet door dat vet »heen en weer te loopen," maar er den bek in te steken en er in te flodderen, zooals vogels, voor den drinkbak staande, plegen te doen.

Nog meer eig. is de zin in *bedrabben* bij Oudaan, Voorschad. 178:

— *mijn kleedren zijn* bedrabt,
Bezoedelt van de kracht der bezen. —

d. i. met droesem bedekt.

In de verwante talen heeft het frequent. dergelijke bet. Bij Halliwell is *to drabble* in slijk morsen of flodderen; bij Stürenburg *drabbeln* met water morsen; bij Richey (in het ditmarsch, 406) *beslabbern*, zich bij het eten beslobberen; evenzoo bij Tiling, die er toe brengt het eng. *drab* »eine schmutzige Magd." Dan, dit *drab* beteekent een licht vrouwspersoon, en Horne Tooke, Ep. Pter. II. 154, leidt het af van het partic. van het goth. *dreiban*, als zijnde die persoon eene verdrevene, verworpene, het uitschot der maatschappij, waarvoor ook wij met gelijke overdracht, schuim, heffe des volks en derg. benamingen bezigen.

Bedrabbelen is, evenals *bedrabben*, met vuil of onreinheid bedekken. Dus Duyfk. en Willem. Pelgrim. 68: *de* bedrabbelde *kalveren met de vuyle stinckende bocken*. Werken van Rabelais, II. 264: *waren (de wapenen) op een ander plaats in uw huys geschildert; het zy in uw slaapkamer... of elders, Help Sinte Veronica met je vaatdock! hoe zou je 't over al* bedribbelen en bedrabbelen *zoo haast gyse slechts kwaamt te kyken.* — Uit wat voorafgaat blijkt, dat deze wwn., alleen in klank verschillende, beteekenen: bekakken, bedrijten, en den oorspronkelijken tekst raadplegende, vindt men dit bevestigd. De fransche uitdrukking luidt: »Sacre Dieu, vous *chieriez* partout."

De afl. *drabbelig* is hetzelfde als *drabbig*, boven vermeld; Bredero, Quacksalver, 7:

Want 't liep tappelingh uyt mijn lijf, soo drab-
beligh *en soo dun.*

Zie voorts *Dribbelen*[3].

Dragelen—Dragen.

Indragelen of *indraggelen* zegt men te Groningen voor *indragen: gij moet zoo niet indraggelen*, d. i. de sneeuw aan de voeten in huis dragen.

Drazelen—Draaijen.

Draselen is bij Kil. en Ten Kate, II. 620, omzwerven. dolen; met tusschenvoeging der *s* is het van *dra-en*, draaijen. Schmeller heeft evenzoo van *draën: draëln* en *drahseln*.

Drebbelen, zie Dribbelen.

Dreeselen—Dreesen.

In den Teuthonista is *dreeselen* draaijen; zie p. 323 op *Wryten;* en *dreeseler* is daar wat bij Kil. een *draaijeler* of *draaijer* heet, d. i. een kunstdraaijer. *Dreesen* en *dreeselen* zijn verzachtingen van het hd. *drechsen* en *drechseln*, draaijen, in een kring bewegen. Beiden bij Kaindl, II. 363, zoowel als p. 374 en 375 *driesen* en *drieseln*.

Dremelen, zie Dreumelen.

Dremmelen—Dremmen.

Dremmen is dringen, benauwen; Lancelot, B. II. vs. 37659:

Sijn helm die was hem ontletst.
Hi spranc op ende bantene weder.
Dat hi was gesteken neder
Dat dremde *hem sere utermaten:*
Hine wist hem hoe gelaten.

Vandaar *bedremmen*, in het nauw brengen, prangen; Don Quichot, II. 92: *Sanche, die daer door* bedremt *wierde, niet wetende waer hy met de kaes sou blyven.* Paffenrode, Gèd. 10:

Gelijk de leeuw, als hy sig voelt al om bedremt,
Met dobble kracht de klaauw in 's vyands spieren
klemt, enz.

Elpenor, 24:

Maer als s'haer lichtlijck van de honden laet
bedremme,
Zoo komt de pijn en doot alle beyde haer be-
klemme.

Van Dans, Thyrs. Minnewit, I. 81:

Moest Leander niet gaen swemmen
Na sijn Lief, dat hem bedremmen
Somtijdts quam een hooge baer?

Berkhey, Akad. Vertell. I. 26:

Heer Denkwel zweeg en stond bedremt,
Want hij had ook géen geld, dat was het dat hem klemt.

En bl. 139:

Lizet ziet hem bedremt, *zij lacht, begint te lonken.*

Volgens de Navorscher, 1854, n°. 7, bl. 193, is *bedremd* in Noordholland nog gangbaar; anders zegt men thans gewoonlijk *bedremmelen*, in dezelfde beteekenis. Alzoo Trip, Tijdwinst, 27:

Gelyk een schuwe snip door 't wapp'ren zyner vlerken
Zich in het klevend net bedremmelt *en verwart.*

Wagenaar, Vad. Hist. IV. 64: *De Friezen vonden zig, op 't ontvangen deezer maare, ten uitersten* bedremmeld. Ockerse, Nagel. Redev. 80: *dat al de wapenen der natuur.... het* bedremmeld *dierenheer te gelijk ontvallen.* — Laatstgen. schrijver heeft ook 't zn. *bedremmeling*, a. w. 58: *Julius Caesar.... roept den bedeesden schipper toe... en 's mans* bedremmeling *wijkt.* — Elders leest men *bedremmeldheid;* Verv. op Wagenaar, XXIII. 260: *Men zou van dit Antwoord mogen zeggen, dat hetzelve by het Gouvernement eene* bedremmeldheid *met dit geval tekende.*

Het frequent. zegt eig. in het nauw dringen; b. v. Rivier, De Verover. v. d. Briel, 38:

Om hen, op 't onverwaght en spoedigst, te verrasschen,
En te bedremmelen *in zooveel waterplassen.*

Meer fig. bij David, Vaderl. Hist IX. 467: *Het schot der musketten en de ballen* bedremmelden *hen nog meer.* — Het w. heeft den zin van belemmeren, hinderen, bij Nieuwland, Letterk. Verlustig. III. 19: *de algemeene overlevering is, dat Hannibal, om in zynen overtogt over de Alpische klippen niet* bedremmeld *te worden, zich eenen weg baande midden door de rotzen heen.* Dez. Uitlegkund. Vermaakel. 39: *welke zegwyze de Uitleggers zeer* bedremmelt, *en in verscheiden zypaden heeft doen uitloopen.*

Bedremmelen, zegt Weiland, is hetzelfde met *bedrommelen;* en *dremmen* dus met *drommen, dromen*, waarvan zie op *Drommelen.*

Drentelen—Drenten.

Het prim. *drenten* heeft Brederoos Moortje, 30:

Om dat myn oudt Oom daar so langhe stont en drenten.

Verg. *Trentelen* en *Trantelen.* — Plantijn en Kil. hebben ook een ww. *drenten*, doch voor zwellen, dat ook *drinten* luidt, en over welks mogelijke verwantschap met *drentelen* men zie Clarisse in de N. Reeks v. Werken der L. Maatsch. IV. 381.

Onze vroegere schrijvers hebben een mans bijnaam *Drent*, voor iemand die boersch of plomp is; Focquenbroch, Werken, I. 155: *Sthenelus, die styve* drent. Hoorns Liedb. 19:

Van waar komt ons desen drent?

Van Arp, Claes Klick, 6:

Och, was ick soo gheluckig dat hy doot was, dien Drent.

Coster, Teeuwis de Boer, 5:

Sulcken plompen Drent, *een mensch soo bot en onbeschoft.*

Thirsis Minnewit, III. 107:

Van waar komt ons deze drent?

De hr. Oudemans (N. Reeks van Werken der L. Maatsch. IX. 94) verklaart dit door treuzelaar, beuzelaar, als van *drenten* afkomende; doch op dez. bl. wordt door hem op deze pl. uit Brederoos Moortje:

— ick wijck hier in een stoep,
En sie wie dat het is, een Wael, een Drent *of Poep.*

aangeteekend: »Inwoner van Drenthe, welk woord, in Bredero's tijd, bijna met *Poep* of *Westphaling* gelijk stond." Mij dunkt, er kan geen reden bestaan om hier aan tweederlei bijnaam te denken. De laatste verklaring, die mij het aannemelijkste voorkomt, zal ook wel voor de overige plaatsen gelden. Iemand die *drent* of *drentelt*, is daarom nog geen stijve plomperd, en zijn naam zou dan een *drenter* of *drenteler* moeten zijn. Ook schijnt de kapitale letter, die niet alleen bij Bredero, maar ook bij eenige der andere aanhalingen wordt aangetroffen, een eigennaam aan te wijzen. — Een knuppel wordt bij Plantijn »een *drentsche* hellebaerd" genoemd, wat misschien met den bijnaam *Drent* in verband staat. *Drentelen* luidt bij De Bo ook *drendelen.*

Het Wdb. der Ned. Taal heeft *afdrentelen* voor »drentelend nederkomen, met langzamen en onzekeren gang afdalen;" het w. beteekent echter ook »al drentelende ten einde loopen." Dus De Veer, Frans Holster, II. 69: *Antoine.... had de Kalverstraat reeds herhaaldelijk* afgedrenteld.

Voorts heeft men nog *aandrentelen* en *achteraandrentelen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 347: *Eindlijk komt de oude koude winter.... al rillende* aandrentelen. Bl. 184: *d'oude luitjes, die.... door 't lang* achter aan drentelen *sig selve afmatten.*

Dretelen—Drijten.

Drijten is het bij Kil. zoowel als bij Weil. bekende ww., dat ook voorkomt in het schotsche *to drite*, angels. *gedritan*, den buik ontlasten. De wortel *drijt* is bij Kil. stercum, waarvan in het vlaamsch bij De Bo *drits*, *drets*, drek, en het eng. heeft daarvoor, zooals Ten Kate, II. 165, juist opmerkt, *dirt*. Kil. heeft ook, van het imperf., *dreet*, neders. *dröt*, zoowel voor merda als voor crepitus; zie meer over dit w. in mijne Lat. Verscheid. 131. En geen andere bet. heeft het w. bij Vondel, Poëzy, II. 181:

Nu Prekers bijstre wegen gaen,
Riep Breroo, vijst'*er tegen aen:*
Laet Luit en Koster, Viktorijn,
Of Malzen vry de piktor zijn,
Om af te malen dezen dreet, enz.

Hiervan is *dreutel*, *drotel*, bij Kil. en Weil. hetz. als keutel, bij De Bo *dretel*, fig. toegepast op iemand die klein en rond is. Kiliaan heeft in dien zin *dreuteleerken*, Ten Kate, II. 21: *dreutelken*, *dreutelmanneken*, en hiertoe zal ook wel behooren *dreetelinck* in het oude spreekw. vermeld bij Oudemans, Bijdrage, i. v. aldaar in navolging van Meijer door »troetelkind" verklaard.

Het ww. *dretelen* zegt derhalve een herhaald *drijten*. Zoo leest men bij Huygens, Korenbl. I. 588:

— *Hay sal soo wach goön* dreutele
Bay halve woordekens, en mompelen en preutele.

D. i. zooals Bilderdijk, Aantt. VI. 145, zegt, »eigenlijk by kleine flortjens uitbrengen." Vandaar bij De Bo *bedretelen*, bevuilen, nederl. *bedreutelen;* Herst. Uitgel. Ged. 245:

Hoe 't Lot ons opschikt hier beneen,
't Zy 't ons bedreutelt, *of bepeerelt,*
Men moet er al meé zyn te vreen.

hetzelfde dus, wat anders *bedrijten* heet, b. v. Berkhey, Snerpende Hekelroede, 45:

Kwam vaardige Romein, en Brouwer uit hun kisten,
Ik wedd' dat zy den hoop bedreeten *en bepisten!*

Overdragtig werd *dretelen*, *dreutelen*, gebezigd voor langzaam te werk gaan, talmen, treuzelen. Richey en Schütze hebben *drötelen* insgelijks voor »zaudern, zögern." Dus Bredero, Roddrick, 52:

Nouw komt wat by de Luy, hoe sta gy dus en dreutelt?

Claas Kloet, III. 8:

Wel wat schorter, hoe stae ick hier dus en dreutel?

Dezelfde bet. heeft het w. nog in Drenthe; zie den Dr. Volksalm. van 1839, bl. 188. Kil. verklaart het ww. door »met kleine schreden voortgaan," drentelen.

Dreumelen—Dreumen.

Dreumen = *dromen* (zie *Drommelen*) is dringen, draaijen, wringen; het ww. komt voor bij Bredero, Moortje, 64:

Siet daerom heb ick dese dreumde *dweyl me ghe-* (*nomen.*

Wij zeggen hiervan *een dreumis*, voor een klein. ineengedrongen manneke. Door eenen vrij natuurlijken overgang van beteekenis geldt het frequent. *dreumelen* voor wegdringen, wegstoppen, verbergen; dus dezelfde schrijver, in Jerolimo, 54:

Ick heb hier ien sack daar kan ick myn oudt yser in dreumelen.

Kl. van den Meulenaer, 8:

Se dreumelt *het goetje so wech datset self niet weer weet te soecken.*

Hoofts Ged. fol. 277:

Daer ging hy de Pot dreumelen *onder een steiger in de nieuwe stadt.*

Op andere plaatsen beteekent het ww. draaijen, doch verscheidenlijk toegepast. Het geldersche *dreumelen* beteekent draaijend of waggelend gaan, zooals een driejarige dreumes doet, zie V. d. Helm, Proeven van Woordgronding, II. 37. In Bredero's Boert. Liedtb. 5, draaijend dansen:

Sy gingen in 't selscip: daar worden so eschrangst,
Gedroncken, gesongen, gedreumelt *en gedangst.*

Dus nagevolgd in Van Lenneps Voorouders, IV. 73:

Komt samen in 't gezelschap! daar wordt nu geschranst,
Gedronken en gezongen, gedreumeld *en gedanst!*

Voor dralen, talmen, en dan met de spelling *dreemelen* of *dremelen*, bij Kolm, Malle Jan Tots boertige Vryery, 3:

Soo beginje dan te seemlen,
Hadt ghy 't niet ghesneen, sieje wel dat komt vanje dreem'len,
Nou sel 't niet klaer wesen. —

Voor draaijend zingen; H. van Halmael, De Listige Juffer betrapt, 13, zegt de boer Kees, nadat hij eene juffer een minneversje heeft hooren zingen:

O! de pokken, de droes, ik weet niet wat me schort,
Van dit dreumelen *is 't of ik puur mislyk word.*

Een wellustig denkbeeld is aan het draaijen verbonden in de Bruyloftskost, 47:

Goosen wou en moest mee huwen —
Dit scheen al de stat een wonder —
Wyl hy 't dreumlen *niet verstaet.*

In dien zin zal ook *dreumelaar* op te vatten zijn bij Paffenrode, Ged. 149:

Wat komt de dreumelaer *over, dat hy hem durft* (*verkloeken,*
Om een jonge meid, als ik ben, voor hem ten huwelijk te versoeken?

De beteekenis van *wellusteling*, dien men anders ook een *sneukelaar* noemde (zie op *Sneukelen*), schijnt verkieslijk boven die van *oude sukkel;* zie Dr. De Vries, Warenar, 205.

Dreutelen, zie **Dretelen**.

Dreuzelen—Dreuzen.

Dreuzen vermeldt Bilderdijk, als beteekenende »suizen of suizelen," zie Verkl. Geslachtl. I. 164. Het zal wel één zijn met *drozen* of *droozen*, dat Kil. verklaart door sluimeren, slaperig zijn, en Plantijn door zacht ademende slapen. Volgens het Alg. Vlaamsch Idiotikon is dit w. in het vlaamsch nog in gebruik voor »sluimeren, suffen, twijfelachtig zijn, droomen, er onnoozel uitzien, gaan of staan te gapen, langzaam aan iets bezig zijn, moeilijk iets doen." Er behoort toe het deensche *dröse*, talmen, dralen, waarvan bij Strodtmann *dröser*, een talmachtig mensch.

Vandaar *dreuzelen*, in het aangeh. Idiot. »kwijnen, ziekelijk zijn, iets traagzaam verrichten;" en in het Westvl. Idiot. omschreven door »ziekachtig zijn, kwijnen." Met dit frequent. acht ik één ons ww. *treuzelen*, sukkelen, talmen, zooals dan ook reeds prof. Lulofs dit ww. afleidde van het deensche *dröse;* zie zijne Reis naar Hamburg, I. 330. Dus leest men bij Bilderdijk, Bydr. tot de Tooneelp. 29: *lang te loopen* treuzelen *dient ons niet, zegt Aaron. Ik weet beter weg.* Westerman, Ged. II. 127:

'k Wil niet van al 't goedje beuzlen,
Waar gij (met vermaak misschien)
Dagen lang aan zat te treuzlen,
Om het kindje net te zien.

Vandaar het znw. *treuzel, treuzeltje*, voor sukkelaar of -laarster; Ogier, De Seven Hooftsonden, 85:

— comt hier myn treuseltjen *en spreeckt my toch eens aen.*

Bl. 87:

— neen, sey hy, daer moet ik die albasten Poppen, Die treuseltjens, *die Hoerkens noch wat mé onder hun kin cloppen.*

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 178: *een kribbig neuswijs* treuseltjen. — Bekend zijn ook de afleidd. *getreuzel, treuzelarij* enz. — Tuinman, Fakkel, I. 383, en na hem Weil. en Willems, Mengel. 376, achten het niet zeer oude *treuzelen*, min verkieslijk, één met *trijselen;* zie dit woord; en Bilderdijk doet, nog minder aannemelijk, het w. afkomen van *leyertros*, omdat deze pleegt achteraan te komen; zie de Verkl. Geslachtl. III. 161.

Bogaers heeft het ww. *vertreuselen;* Gez. Dichtw. II. 326:

Ik heb mijn lente vertreuseld.

Drevelen—Dreven.

Drevelen is bij Kil. »heen en weêr gaan," bij De Bo »straat op straat neêr gaan." *Dreven* is dan voor *drijven*, zie Ten Kate, II. 167. 't Schijnt inzonderheid een vlaamsch woord en is ook in Kortrijk nog gangbaar, volg. Belg. Mus. VIII. 173. Men treft het aan bij De Harduyn, Godd. Wenschen, 303: *Ick ben opghestaen, ende hebbe t' allen kanten* doordrevelt *de stadt van dese teghenwoordighe wereldt.* Ald. 332: *ick en prijse niet dat ghy loopt* drevelen *langhst de merckten.* Lager: *die dwaese ende quaelijck beraedde Maeghden* drevelen *daer sy willen.* Dez. Uitgel. Dichtst. 13, van Diana:

Als zy door het boschwout gaet drevelen *ter jacht.*

Hiervoor zou men anders zeggen *drillen*. »Door de stad of het woud *drillen*" is een gewoon zeggen. Dus almede bij Van Zevecote, Ged. 188:

Al drevelen *alom de schichten door de wolcken.*

Dit *drillen* nu is hetzelfde met *trillen*, schudden, en ook dezen zin had *drevelen* bij Poirters, Masker, 48: *'t gene de conscientie — soo dede* drevelen.

Volgens den Dr. Volksalm 1847, bl. 177, heeft *drevelen* in Drenthe twee beteekenissen. Vooreerst die van »het voortgedreven worden van de fijne sneeuw door den wind," en ten andere van »nevelachtig weêr zijn;" de laatste is als gevolg of toepassing van de eerste aan te merken.

Drijven is bij Kil. ook verscherpt tot *drijffen*, en voor *drevelen* heeft De Bo *dreefelen*, »drijven, voortdrijven, voortdringen." Ook het eng. bij Halliwell heeft *to drife*, angels. *drifan*, en het partic. *drefene.*

Dribbelen[1]—Dribben.

Dribben is één met *drebben, draben*, hoogd. *traben*, bij Otfried *drephan*, gaan, enz. *Dribbelen* is met kleine schreden gaan; Berkhey, Eerb. Proefk. 195: *als gijlieden nog pas* dribbelen *en even loopen kost.* Dez. Verh. Leyden, 71:

De kinders dribbelden, *daar moeder lakens nopte.*

Immerzeel, De Moederliefde, 16:

Zij dribbelt af en aan *met hemelheldre blikken.*

Dez. Ged. I. 125 (zij):

Dribbelt heen *met zachte stapjes.*
Dat zy 't slotgezin niet wekk'.

Bekker en Deken, Adele en Theodoor, I. 23: *terwyl myn meisje* heen en weer dribbelt, *en aan myn Bureau staat te spelen.* Beecher Stowe, De Kl. Vossen, 58: *het geschreeuw van zijn jongste kind of het* ronddribbelen *van zijn oudste.* — Het luidt ook *drebbelen;* Huyg. II. 186:

Maey heeft een' mann die nacht en dagh slaeft,
En spitt en delft, en drebbelt *en draeft;*
Om vrouw en kinderen 't onderhouwen.

Margrietje, 15:

Och dats een kleyniyheyt, het drebblen *van een Luys.*

En *drubbelen;* Stoke, III. 371:

Hi drubbelde, *ende sprane op waert*
Van bliscapen, ende sanc.

d. i. hij trippelde, danste. Van Beverwijck, Schat der Gesondh. 128: *door haer* (d. i. *der Geyten*) *gestadigh* drubbelen *wert de overtollige vochtigheyt verteert.* Van Bleyswijck, Beschrijv. van Delft, I. 368: *Voert en moet niemandt opten Kerchove Kaedsen.... stienen noch aenbeelten* (*) *werpen, stellen,* drubbelen, *te Vogelinge lopen, met Stocken springen, noch Ludsen.* — Hier schijnt met het woord eenig spel bedoeld te zijn, vermoedelijk hetzelfde, dat Huydec. t. a. p. op Stoke als de beteekenis opgeeft van *dribbelen,* »springen (namelijk) met de twee voeten vastgeslooten nevens elkanderen."

Voor *drubbelen* zegt men *droebelen* in den zin van trappelen, *gedroebel,* getrappel of gedreun, in het Land van Kuik, volg. De Navorscher, 1859, bl. 61.

Het ww. *bedribbelen* ontmoet ik in een' ongewonen zin in Scharps Leerrede: De achtste Maart 1791, bl. 59: *Staatszaaken moeten van deezen Leerstoel blijven, bedillen van Regenten,* bedribbelen *van elks doen, haatelijk twistvuur stooken is zoo vreemd van onze bediening, als kwalijk passende bij den eerdienst.* — »Elks doen *bedribbelen*" zal beteekenen zich daarmeê bemoeijen of inlaten, zich er druk meê bezig houden, er (als 't ware) gedurig om heen drentelen, om het te bespieden en te beoordeelen. Een gelijken overgang van beteekenis treft men aan in *drillen,* loopen, en *iets bedrillen,* zich druk met iets bemoeijen of bezig houden.

Aandacht verdient het gebruik van *bedrillen* in R. Visschers Sinnepoppen, 118: *soo haest de Gierigheydt haer herte* bedrilt, *soo loopt men van de eene kromme gang in de ander.* Huygens' Korenbl. I. 31:

't Zijn de konstelicke grillen,
't Zijn de krabbelgrepen niet
Die my lust te sien bedrillen,
'k Vergh u heel een ander lied.

d. i. doen drillen of trillen. Zoo ook *betrillen,* ald. 136, van den matroos:

— *die 't Zuyden meest besweet*
En 't Noorden heeft betrilt —

d. i. dien het Noorden heeft doen trillen (van de koude). Dit ww. is door Bilderdijk in 't geheel niet, en door Hinlopen (Verhandd. van de M. v. Lett. II. 1. 251), niet naar eisch verklaard. En zoo zal ook te verstaan zijn de plaats uit Der Minnen Loep, II. 85:

Ic hebbe dicke horen prisen,
Die horen mannen ere bewisen
Ende him ontsien in redelicheit;
Mar die horen mannen toern ende leyt
Hebben ghedaen mit weder stribben,
Ende over hem lieghen ende dribben,
Daer off en hoordic nye, in twaren,
Datmense prijsde van enen hare.

Over den man dribben kan beteekenen steeds rondom hem zijn, om zijn doen te bedillen; en de vrouw, die dat doet, is *een dribbe,* in hetz. werk, I. 113:

Men vint menighen quaden dribbe,
Mocht sy haren toern soo wreken,
Sy soude u vriendelic aenspreken
Mit zulken liefliken woerden.

Zulk eene *dribbe* is eene looze en bedriegelijke vrouw, en die beteekenis past zeer wel op *tripe,* in de Hor. Belg. VI. 111:

Tfi der pelsen, tfi!
Ghi hebse ghecocht eenre ander tripe.

Lager »eenre ander *hoeren;*" althans beter, mijns bedunkens, dan die van *trijpbuik, panszak,* welke door Hoffmann, en later ook door Prof. De Vries (Warenar, 107), of die van *gulzigaard, slemper,* welke door het Wdb. des Inst. op Hooft is voorgestaan. Ook in het eng. is *drab,* dat met *drib* verwant is, eene hoer. Het denkbeeld van slimheid of loosheid bleef later aan het woord *trip* of *trijp* verbonden. Men denke aan »de looze trip" in Cats Twee-en-tachtig-jarig Leven; doch ook elders is het dus, b. v. Bredero, Schynheil. 53:

Ick segh fortuyn dat ghy een trijp *zijt, heel loos en schrander.*

Bilderdijk (Aantt. op Hooft, III. 148) zegt, dat *trip* eigenlijk knip of val is. Het bewijs ontbreekt zeker; doch men kan toch niet loochenen, dat de *trip* iemand zoekt te *betrappen,* d. i. in den *trap* of *val* te krijgen, en dat zij, in hare kunst bijzonder ervaren zijnde, eene *doortrapte* genoemd wordt.

Dribbelen*—Dribben.

In Greenwoods Boere-Pinxtervreugt leest men 24:

Daar niet te doen valt, ja, daar benje elkeen de baas....
Maar Piet, dat zullen je de kinderen verwyten,
Kan je altegaar begut wel dribbelen *en schyten.*

De bijeenvoeging van deze twee wwn. doet aan eene gelijke bet. denken, en inderdaad werd *bedribbelen* voor beschijten genomen, zie de pl. op *Drab-*

(*) *Aenbeelten* zal beteekenen (kerkelijke) beeldjes; over *ludsen,* anders *lutsen* gespeld, zie men op *Loteren.*

*belen*². Men heeft dus hier met verwisseling van klank dezelfde wn. als *drabbeln* en *drabbelen*.

Drimmelen—Trimmen.

Drimmelen, *dremmelen*, is bij De Bo »draven, trippelen, met kleine stapjes loopen." en wordt aldaar in verband gebracht met het fr. *trimer*, snel loopen, van welk ww. Scheler de afl. vraagt. Zij ligt in het stamw. *trym*, *trem*, in het angels. een stap, en *trimmen* luidt bij ons *trimpen* (zie *Trimpelen*), verwant aan *trampen*, en dit wederom aan *trappen*, *trippen*. In het neders. wordt *betrimmd* en *betrippd* beiden gezegd van iemand »die met kleine en afgemeten schreden gaat;" zie Tiling.

Dringelen—Dringen.

In het Alg. Vl. Idiot. is *dringelen*, ook wel *drungelen* uitgesproken, gebruikelijk voor »met behulp van schouders en ellebogen door de menigte heen dringen." Bernds Idiot. heeft insgelijks *drängeln*, als frequent. van *drängen;* en Stalder *drungeli*, *drungelich*, als bijw. voor *dringend*, hd. *dringlich*.

Drispelen—Drispen.

Hoeuffts Proeve van Bredaasch Taaleigen vermeldt *drispelen* voor heen en weêr draaijen, waarvan ook *gedrispel*. Met invoeging der *p* kan dit ww. zijn voor 't hoogd. *drieseln*, ronddraaijen, in een' kring bewegen, van *driesen*, voor draaijen bij Stalder voorkomende; welk *drieselen* in Holstein ook bekend is voor talmen, waarvan *drieseler*, *drüsler*, sammelaar. Dat zoodanig ww. ook bij ons niet geheel vreemd moet geweest zijn, blijkt uit Kil., die voor *draaijer*, *draaijeler*, ook *dresseler* heeft. Misschien is *drispen* echter één met *tripschen*, in Schmidts Westerwäld. Idiot. druk op- en neêr loopen.

Droebelen, zie Dribbelen

Droezelen—Droezen.

Van *droezelen* is *verdroezeld*, dat in Drenthe bedwelmd, verbijsterd, beteekent; zie den Dr. Volksalm. 1846, bl. 267. *Droezen* of *druizen* is *druischen*, d. i. zich met geweld aankanten of verzetten. Kil. heeft, wellicht met uitlating der *r*, *doesen*, met drift of geweld stooten. Verwant met dit denkbeeld is dat van *dreigen*, d. i. een vertoon van geweld maken, 't welk in dezelfde provincie *droesten* en *driesten* heet, zie den Dr. Volksalm. 1839, bl. 188, en 1846, bl. 255 *Dreigen* luidde voorheen dan ook niet alleen *driegen*, als Vondel, Pascha, 13:

Dus laet ons dese roe waer mede hy ons drieght,
Waernemen nog in tyts, eer onsen tyt vervliegt.

Nieuwe Hoornse Speelwerck, 292:

Op dat ick roepen magh, wanneer de doodt my drieght.

Luyken, Bijkorf des Gem. 219:

D'Elendens, die het Leven drieghen.

maar ook *drieschen;* Coster, Iphig. 62:

Men sal, Ulysses, my tot Goddelijcke dinghen,
Door driessen *noch door stael ten ghener tyde duinghen.*

Hooft, Ged. fol. 51:

Hoe zy meer riep, en kermd', en badt,
Hoe dat hy dwong en drieschte *grover.*

en fol. 63:

By naare middernacht doe ik mijn' eunjers draven
Het kerkhof om, en driesch *de dooden uit de graven,*
En breek hun yzren slaap —

Hier is *drieschen* meer dan *dreigen;* 't is werkelijk met geweld aanranden, aanvallen; zoo is *opdrieschen* bij Antonides, Ged. 11, met geweld opjagen, opschrikken:

— d' Ykoning wort gelooft,
Zijn watergodendom, om hunne wraek te wetten,
Te hebben opgedriescht *met klinkende trompetten.*

Samendrieschen bezigt dez. bl. 145, voor met geweld bijeenbrengen van woeste soldatenbenden; hij noemt ze »een *zaemgedrieschten* hoop, het schuim van Oostenrijk". Zich *verdrieschen* is bij Camphuysen zich (met geweld of oproer) verstouten, Psalm 106, vs. 4:

— ter muytscher re'en
Verdrieschten sich *de boose tongen*
By 't roode meyr. —

Ons adj. *driest* krijgt door *drieschen* zijne opheldering: 't zegt »met stout en woest geweld zich verzettende." Onze Ouden hadden *druust* als subst. voor geweld, b. v. Maerl. Sp. Hist. III. 200:

Met groter druust *so viel hi saen*
Indie vianden mettien.

Zie voorts Huydec. op Stoke, III. 110. In den Bijbel van 1477, Job 22, vs. 11: vind ik daarvan *druusting: du waenste.... mitten* druusting *van overvloeyende wateren niet verdruct te gaen.* Alsmede *bedruusch*, *bedruisch*, voor geweld, storm, onweder; 2 Reg. 23, vs. 8: *hi dode achte hondert man mit enen* bedruyssche. 4 Reg. 2, vs. 11: *helyas voer op mitten* bedruissche *in den hemel.* Nah. 3, vs. 3: *tgheluyt van den* bedrusschen *des wiels.* 2 Machab. 3, vs 25: *dit paert overreet met* bedrusche *heliodorum daer neder.* Job 38, vs. 1: *die here antwoerde iob wt enen* bedrusche. Parab. 27, vs. 4: *wie mach bedrieghen eens geests* bedrusch? En elders. Passionael, Winterst. fol. 85 verso: *si maecten eenpaerlic* een bedruysch *in* (d. i. *tegen*)

hem ende sy worpen (hem) uter stadt en steenden (hem). Blommaert, Oudvl. Ged. II. 17:

Daer voer die Kiel, in corten wyle,
Over menige mile.
Dat quam van enen bedruussche,
Ende van eens wints gheruussche.

Kil. kent deze wn. niet; wel *droestigh, drustigh,* violentus, impetuosus, bij Bredero *druistich,* zie Oudemans Wdb. i. v. en voeg daarbij Boertigh Liedtb. 57:

Ons Korpernel wat druystich *is,*
En daer by al wat vet.

Dus ook Coornhert, Wercken, I. fol. 352: *In soodanighen (mensch) werdt de* druystighen *aanloop des wraackgierighen toorns betemt.* — Bij Rodenburgh, Melibea. II. 47, *druizig:*

Mijn gheest zo druyzich *is, dat ick na slaep moet haken.*

d. i. verward, onstuimig. Voor onstuimig roepen heeft Oudaan het bedrijvende *druyssen,* Aand. Treurigheyd, 38:

Waar op zy 't oude lied, kruyst kruyst hem, neemt hem weg,
Met vollen monde druyssen.

Meer op de handeling ziende, beteekent het w. ons *gedruisch maken;* Thirsis Minnewit, I. 38:

Ik heb en Gebuur,
Diggjes by mijn Huyze,
Die schier alle uur
Door het huys gaat druyze.

Valentijn, Werken van Ovid. I. 59: *waar* druist *gij* heen? *gij sult brant weer brengen.*

Elders is dit ww. eenvoudig dreigen; a. w. I. 8: *gij* druist *om mij hier te laten? Gaat heen.* — Een oudere vorm van *druischen* is *druwen* en *drouwen,* zie Van Hasselt op Kil. Dus Karel de Gr. 237:

Onse reede die heeft gedruwt *wale.*

Hor. Belg. IX. 16: *De van* druwen *sterft, den sal men mit dreten overluden.* En bl. 8: *Alle* druwers *en vechten niet.* — Het middelhd. had *drowen,* en Schmeller heeft *droen,* hoogd. *drohen,* en volg. den Dr. Volksalm. 1846, bl. 255, het tegenwoordige drenthsch nog *drüwwen,* uitgesproken *drowen, drouwen.*

Van het aangewezene *droezen* zal te onderscheiden zijn *verdroesten,* dat men leest in Vlaerd. Redenrijckb. 159:

Wilt doch inspireren die noot heeft abondant,
Op dat d'inlantschen twist oproerich heel verdroest,
Wat middel dat best dient genomen byder hant, enz.

d. i. verstikke of smore, van *drüsten,* bij Tiling in deze bet. te vinden.

Drogelen—Drogen.

Het freq. *drogelen* van *drogen* d. i. *driegen,* is in de Aant. op Hoofts Hist. (in 8vo) I. 52, ondersteld, als hebbende bij samentrekking voortgebracht het ww. *droelen,* hetwelk beteekent: bedriegen, foppen, te leur stellen. Dus de gem. Hist. fol. 17: *de Fransois* gedroelt *en bedrooghen.* Fol. 1003: *door spyt dat men zyn vonden dus* droelde. Dez. Ged. fol. 157:

Ik meen, ghy, Venus, voelt
Uw vlammen wel verkoelt,
Sint dat zy u dus heeft gedroelt.

Dus het subst. *droel,* fopper, bedrieger; Negenthien Refereynen int Sot, 29:

Al schiet den droel *over den Doel, ten is geen noot;*
Maer die hem laeckt, daervan hy maekt een Esel snoot.

Dit *droelen* is te onderscheiden van een ander, b. v. Udemans, De waekende Ooge, 125:

— als komt wel te varen
Sijn evennaeste Mensch, dan sit hy eerst en droelt.

Ald. 149:

Siet Mensch ghy moogt dan niet soo ledigh sitten droelen.

Van Dans Thyrsis Minnewit, II. 35:

(Ghy) wandelt met hem door het groen,
Om dit misschien of dat te doen,
En zet u met heur in het gras...
En als dat droelen *is gedaen,*
Ghy kondt weer na u Hengsten gaen.

Dit is wat anders *druilen* heet. Antw. Spelen van Sinne, 46:

Daerom niet beters laet ons gaen druylen,
Ghelijck de wlen moet ick wel by nachte vlieghen.

Hofferus, Poem. 392:

De ossen komen oock wel moede druylen aan.

Wij hebben daarvan het znw. *druiloor,* bij Sprankhuisen het ww. *druloren;* Geestel. Balsem, 3: *dat hij veeltijds dubt,* druloort, *vreest, droevich is en weent.*

Ik moet echter bekennen, noch bij onze schrijvers, noch in de verwante dialecten, een spoor van *drogelen* te hebben aangetroffen, zoodat ik het bestaan van dat freq. in twijfel trek. Ook meen ik, dat *droelen,* 't welk in de volksspraak ook *trullen* luidt, beter verklaard wordt door het middelhoogd. *trüllen,* bedriegen, oorspronkelijk betooveren, begoochelen, van *trolle,* spookachtig wezen uit de noordsche mythologie, bij Kil. *drol,* waarvan bij dezen ook *drol* voor potsenmaker, snaak, kwast, fr. *drôle;* zie Benecke, en Van den Berghs Krit. Wbk. der Ned. Myth. 24. Laatstgemeld subst. *drol,* thans

in dien zin geheel verouderd, ontmoeten we in de Antw. Sp. van Sinne, 571:

— *ick sal die sinnekens van den ionghen* drol
So blijelijck noch sleypen, in mijnen hol.

Coornhert, Odyssea, II. 136:
d'Eerste valt hy in 't lijen altoos, de dronken drol.
Vondel, Toonneel des Mensch. Lev. 65:
De Drol *en is niet slinks, hy past op deze stukken.*
Waarvan *drollig*, aardig, snakig; ald. 73.

De droll'ge *en oude Pouts, Diogenes ik meen*

Cats, I. fol. 439, van het »Venus soontjen":

(*Het*) *koppelt menig* drollig *paer.*

De Brune, Jok en Ernst, 24: *Op zo* drolligen *voorstel berste 't gantsche geselschap in lacchen uit.* Van Effen, Holl. Spectator, I. 23: *de wonderlykste invallen, en de* drolligste *grappen, die bedacht kunnen worden.* Ald. 428: *men moet* drollig *of hoogdravend zijn.* — Bilderdijk leidde in de Tael- en Dichtliev. Oefen. van het leidsche Gen. III. 292, dit *drollig* van het fransche *drôle* af; later in de Geslachtl. III. 169, omgekeerd — en beter — het fr. *drôle* van het noordsche of germaansche *trul.*

Voor bedrieger zei men oulings *drogenaar*, bij Kil. *drogener;* Maerl. Spieg. Hist. I. 94:

Die zieleverterres, die drogenaren,
Die onwetende loghenaren.

Ald. 394:

So dattene elc goet man daere
Hilt voer enen droghenare.

En in het oude rijmpje, vermeld bij Bilderdijk, Aantt. op Huyg. VI. 70:

Spreekt ge van een drogenaar;
Op het noemen is hij daar.

Dit w. kan doen denken aan een frequent. *drogenen*, en, hoewel niet bij ons, bestaat dit werkelijk. Graff, V. 509, heeft *truganon*, waarvan het subst. *truganari*, bedrieger, welk laatste zoowel in het middelhd. *trügenaere, trogenere*, als in het middelned. *drogenaar*, wordt aangetroffen.

Drommelen—Drommen.

Drommen, dromen, is dringen; Clignetts Bijdragen, 270:

Alsi den vleeschhouwer saghen comen
Dene woude achter den andren dromen.
Elc woude and'n steken voert.

Kauslers Denkm. I. 20:

Hi soude hem sciere te hulpen comen,
Ende doen den keyser achter dromen.

S. 196:

Want te Trengis in den tornoy
Waert doot ghedroomt *die rudder moy.*

En S. 256:

Daer was de paeus in persen zwaer
Ghedroomt, *ende staerf over waer*
Van der zwarer perse groet.

Th. III. 20:

Want twijf drijft den aerbeit fel
In haers kints voert dromen.

Wapene Martijn (door Verwijs), 76:

Dus wille hi uten hemel dromen
Den mensce —

En bl. 86:

— *thelsce vier....*
Daer hem die duvel in droemt.

Maerl. Spieg. Hist. I. 409:

So quamen dan die mordenaren,
Die hautasisen, mids der scaren
Drommende, *nu hier, dan daer,*
Ende daden den volke groten vaer.

Hautasisen, verbasterd van het fr. *assassins*, beteekent moordenaars.

Vandaar *dromming*, gedrang, ald. 408:

Bleven daer in die dromminge *doot*
Jueden onder cleine ende groot.

Dit *drommen* komt nog bij Hooft voor, zie het Wbk. des Inst. Mede bij Despars, Cron. van Vlaend. III. 465: *dater zulc een ontallicke menichte van volcke versaemde, dat zy mencandren.... in de reviere van den Tijbere* dromden. Ald. IV. 476: *dat tvolck mencanderen voor die backers winckels doot* droomde.

In samenstelling ontmoet men bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 47: *'t Volk* dromt bij een. Vondel, Virgil. in Dicht, 111:

Men zietze in eenen drom oock dicht in een gedromt.

Oudaan, Poëzy, I. 249:

Laat alle zwarigheen zich samendrommen —

Vandaar *doordroomen* voor doordringen, d. i. doordrijven; Despars, a. w. II. 472: *by ghemeenen tusschensprekene een huwelijck te makene ende* deur *te* droomene *tusschen den hertoghe Philips.... en vrau Margriete.*

Ons *drom*, een samengedrongene menigte, welk w. Vondel heeft voor *dromgaren* (zie Kil.), Virgil. in Dicht, 30: *binde ick u met dees dry linne* dromme. — luidde vroeger *dromel* of *drommel;* Bredero, Lucelle, 34:

De hoopen dicht gemengt, de dromels *ysre lien.*

Jerolimo, 18:

Daer staen die Laarysters, zy an zy, drommel *by* drommel —

Jan Vos, Ged. I. 13:
— *godt Augustus — bestuwt van yzre* drommelen.
Vondel, Gebroeders, 57: *een* drommel *volx.* Dez.

David herstelt, 33:

Zoo draeft den prins den drommel *voor.*

Peter en Pauwels, 9:

'k Zal stampen, dat het dreunt, en al den drommel *wecken.*

Salmoneus, 25:

Gewelt te keeren met een' drommel *hofsoldaeten.*

Virg. 316: *nu verzamelen de Trojanen in* eenen drommel *weder by een.* Zeeus, Ged. 208: Een drommel *van afgryselijke Vloeken.* — Voorts *gedrommel*, gedrang, eng. bij Halliwell *drunge*, dat Kil. niet kent; Vondel, Poëzy, I. 15: *in het midden van* 't gedrommel *Der duizenden.* Virgil in Dicht, 111:

Dan voort ter poorte met gedrommel *uitgebersten.*

En elders. Doch ook op zaken toegepast; Hooft, Henr. de Groote, fol. 109: *eenen* drommel *van noodtlykheden.*

Vandaar het freq. *drommelen*, dringen, prangen; Hoofts Tacitus, fol 184: *daar* drommelt *een' gemengelde meenighte 't zaamen.* — *Bedrommelen* is, gelijk *bedremmelen* (zie op *Dremmelen*), nauw insluiten; Verscheyde Ned. Ged. 175:

Terwijlen komt hij aen bedrommelt *en benauwt.*

In het limburgsch dialect wordt *drommelen* of *drummelen* als *drungelen* uitgesproken; zie mijn Archief, II. 366.

In een niet gewonen zin komt *dromen* voor, D. Warande, I. 31:

Wanen comt dat esbattement,
Die trompetten die ick hoor dromen?

Misschien heeft men hier een gelujdnabootsend *dromen* of *drommen*, 't welk men mede aantreft bij Berkhey, Meygroete aan de Haagsche Schutterye 1785:

Ja, Echo bromt en dromt *weerom,*
Op 't raetlen van haer Burgerstrom.

Doch wat beteekent *drumel* bij Rusting, I. 555:

— *ik ben een sterflyk mens:*
Geboren met een rop, en drumel, *blaas en pens.*

Droppelen—Droppen.

Droppen, hoogd. *tropfen*, eng. *to drop*, en bij Halliwell *to drope*, is van *druipen*, Ten Kate, II. 170. Het is onzijdig; Westerman, Ged. IV. 62:

Toen nog de moedermelk op mijne lippen dropte.

J. C. van de Kasteele, Nag. Ged. 180:

Ook holt den hardsten steen 't vocht, dat gedurig dropt.

Bilderdijk, Najaarsbl. II. 50:

Niet anders, of een lek door 't grotgewelfsel dropte.

En bedrijvend; dez. Ovidius' Gedaantv. 7:

— *wat de eik of beukstam* droppen
Wanneer het najaar door hun bladers ruischt. —

En Sadi, Spreuken en Voorb. 9:

De grasbloem dropte *een traan.* —

Bogaers, Gez. Dichtw. II. 93:

— *als* dropte *een teedre hand*
Verkoelende artsenij.

Het frequent. *droppelen* is alleen onzijdig; b. v. Westerman, Ged. III. 119:

— *de tirannij 't (bloed) doet* dropplen.

zie Weil. — Vrouwe Bilderdijk heeft *verdroppelen;* Ged. 17:

't In gloed verdroppelend *gestarnt'.*

Blieck, Mengelp. I. 71, *bedroppelen:*

Ons nog met najaersdauw zoo mild bedropplen *mag.*

En bij Bogaers, Gez. Dichtw. II. 265:

— *'t zoet, ons gegeven,*
Bedroppeld *met zuur.*

Elders, t. w. Friesche Volksalm. 1836, bl. 106, leest men *ontdroppelen:*

Ween vrij, zie, elk onzer ontdroppelt *een traan.*

Deze wn. verwisselt men met *druppen* en *druppelen.* Zie dat art.

Drubbelen, zie Dribbelen.

Druipelen—Druipen.

Druipen in zijne verschillend toegepaste bet. zie men bij Weil. Aardig bezigt Vondel het w. Noah, 21:

Gy zijt aerstherder....
En komtge hier om hulp gedropen *van uw wacht?*

De Brune heeft *wegdruipen*; Bancketw. II. 46: *krijght hy* (d. i. *de hond*) *niet, zoo* druypt *hy* wegh, *met de steert tusschen de beenen.*

Voor *druipen* heeft Kil. ook *droopen*, inzonderheid *droopen met vet;* men leest dit bij Brandt, Leven van De Ruyter, II. 233: *daarna brieden zy hoenders aan een houtte spit, daar men hun boter toe gaf, om ze te* droopen.

Het freq. *druipelen* komt voor in De Hollebollige Lachende Dokter, bl 20: *een* druipelende *haarnaald.* En De Harduyn, Goddel. Wenschen, 280:

U handekens wit ende socht
Die druypelen *een hemels-vocht.*

Drukkelen—Drukken.

Dit *drukken* komt overeen met het hoogd. *drucksen*, dat Grimm in zijn Wtb. een iteratief noemt van *drücken*, genomen in de bet. die hij Kol. 1447 onder letter *e* (en niet zooals hij opgeeft letter *d*) opneemt, t. w. van zich terughouden, zich terugtrekken, in het spreken niet vooruit willen of kunnen uit list of schroom. Zoo hebben Bernd en Vilmar *drucksen*, versterkte vorm van *drucken*, talmen. Reinwald heeft in denz. zin *trucksen* en *trocken.* Bij Schmeller is *trucken*,

trocken, met schroom te werk gaan, niet vooruitkomen. Schmidt omschrijft zijne wwn. *druckse*, *tröckse*, op gelijke wijze met uitbreiding der bet. tot die van langzaam arbeiden, bij een besluit of onderneming aarzelen, hetzij uit list, overleg of vrees; doch, wat de afl. aangaat, wijst hij op tweederlei: op *drukken* en op *trekken;* want, zooals hij juist opmerkt, het zwaabsche dialect heeft in dez. bet. het frequent. *treckeln*, waarvan bij Von Schmid *drekkelen* voor iemand die niet gereed kan komen, en ook Reinwald leidt dit *treckeln* af van het nederl. *trekken*. Als men overweegt, dat het nederl. *trekken*, in *vertrekken*, tot de bet. van vertragen overgaat, en dat *tragen* zelf trekken beteekent, dan heeft de laatstgem. afleiding inderdaad een goeden grond.

De frequent. vorm echter, die mij in het nederl. voorkwam, moet liefst aan *drukken* doen denken. In Despars' Cronijcke van Vlaend. leest men IV. 327: *dies wierden zy daer beide ontboden, ende deden haerlieder eedt.... niet jeghenstaende dat er Joos de Deckere ontwijffelick wat jeghens* druckelde, *maer hy en hadts anders.* — De bet. komt mij voor te zijn, dat men tegen den eed opzag en dien zocht te ontwijken, dat men alzoo overhelde om zich terug te trekken. *Drukkelen* komt dan overeen met *trukkelen*, bij Schuermans *truggelen*, *trukkelen*, talmen, bijna niet voort kunnen gaan.

Druppelen—Druppen.

Hetzelfde als *droppen*, en *droppelen;* zie dit. Van *druppen*, neders *drupen*, heeft men *afdruppen;* Van Hengel, Leerred. II. 134: *waar geene tranen van onze oogen meer* afdruppen. — En *bedruppen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 328: *de spelonk.... met digt geboomte overlommert, en met loofdau nat* bedrupt. Bilderdijk, Mengelp. I. 125:

't Is als een zachte damp, die....
...'t veldgebloemt' bedrupt: —

Van *druppelen*, dat in 't hoogd. *tröpfeln*, neders. *druppeln* luidt, en b. v. gelezen wordt bij Zeeus, Overgebl. Ged. 19:

Een geit, zoo wit als 't vocht dat uit haer jadders druppelt.

hebben wij, behalve *afdruppelen* 't welk zie in het Wdb. der Ned. Taal, *bedruppelen* en *ontdruppelen;* Bilderdijk, Treursp. II 94:

— *grijp van voor mijn' voet, een' pijl, met bloed* bedruppeld.

Wiselius, Mengel- en Tooneelp. I. 193:

Als welvaart uit haar rijke bron....
Ons brood met vreugdenat bedruppelt.

Schimmel, Nieuwe Ged. 40:

— *'t bloed is den top onzer vingren* ontdruppeld.

Dubbelen—Dubben.

Dubben is bij Kil. en nog tegenwoordig bekend voor tusschen twee dingen in het onzekere zijn, aarzelen in het besluiten, twijfelen. Dus b. v. Sprankhuisen, Geestel. Balsem, 3: *wanneer men bespeurt, dat hy veeltijdts* dubt, *druloort, vreest, droevigh is en weent, niet konnende seggen waerom hy sulcx doet.* Cats' Wercken, I. fol. 461:

De schipper selfs die staet geheel verbaest,
De stierman dubt *wat dienstig is begonnen.*

De verwantschap van dit w. met het lat. *dubitare*, waarvan ook het eng. *to doubt*, fr. *douter*, oudfr. *doubter*, valt in het oog.

Het frequent. *dubbelen* komt in denz. zin voor in het vlaamsch, benevens *dubberen*, *doebelen*, *dibbelen*, *dibberen*. Zie de Idiot. van Schuermans en De Bo.

Duikelen—Duiken.

Duiken, neders. *duken*, eng. *to duck*, beteekent eig. verbergen; vandaar bij Schmeller *ducksen*, verborgen kwaad doen en hoereeren, en to *dock*, bij Halliwell bijslapen. Wij bezigen het voor bukken (d. i. het hoofd verbergen), onder water dompelen enz., en wel onzijdig. Dan, voorheen was het mede bedrijvend; De Meyer, De Gramschap, 141:

Een ieder weet het kwaad met schyn van goed te duiken.

d. i. bedekken; en wederkeerig, Oudaan, Poëzy, II. 62:

Als die zich, *als een slang, in modderigen grond Van 't onherboren hert zouw* duiken, *en bedekken.*

Dez. Uitbr. der Ps. I. 9:

Ik houw my stil, my duykende *in my zelven.*

Dus nog bij Bilderdijk, Mengel. II. 74:

Zoo ziet men swakke rozenstruiken
Het hoofd *in 't mulle zandbed* duiken.

Nalez. I. 104:

Zalig die in holle rotsen....
't Hoofd *mag* duiken *in haar kloof.*

Dez. heeft ook *nederduiken*, bij Richey *nedderduiken;* Verspr. Ged. II. 92:

Duik neêr *'t verwoestend hoofd, geteekend met den moord!*

Verouderd zijn *induiken* en *verduiken*, het eerste gevolgd naar 't hoogd. *eintunken* d. i. indoopen; Statenb. Job 9, vs. 31: *Dan zult gy my in de gracht* induyken. De Meyer, de Gramschap, 149:

En wilt u het fenyn der Gramschap niet verduiken.

Thans hebben we *ontduiken*, zie Weil. en *afduiken*, zie het Wdb. der Ned. Taal.

Het frequent. *duikelen* zie men bij Weil. Bij Schmeller is *duckeln* gebukt gaan, en bij Höfer *dückeln* verdrietig en mokkende zijn. Zie voorts *Dokkelen*.

Het ww. *omduikelen*, dat Weil. niet heeft, leest men bij Ter Haar, De St. Paulus Rots (5e dr.), 79 (van een zeegedrocht):

Het neemt een luchtsprong, duikelt om.

Onderduikelen heeft Valentijn, Werken van Ovid. II. 70: *sprongense op, spartelden in 't water en* duikelden *weer* onder. — En *ontduikelen*, beantwoordende aan het figuurl. *ontduiken*, heeft h. a. w. 76: *Thisbe.... tragt hem te verhalen wat gevaar sy* ontduikelt *was*. — Eig. bl. 160: *'t fel gebit te* ontduikelen. Bl. 277: *een worplans..... welke hij niet* ontduiklen *kon*. En bl. 381: *als gij na schipbreuk heelshuids een storm* ontduikelt *sijt*. Jonctijs, De Pijnbank (1651), 74: *Dat niet te min verscheye den modderpoel harer ondeugden* ontduykelt *zijn*.

Duimelen—Duimen.

Het ww. *duimen* is met den duim vatten of kneden. Zoo leest men in de Camera Obscura (5e druk), bl. 165: *een meester koekebakker en zijne vazallen, die..... dergelijke schoone wonderen kneedden*, duimden, *schikten en bakten*. — Ook het eng. *to tumb* zegt betasten; doch bij Halliwell is hetz. ww. den duim onder den gordel houden ten blijk van zwaarmoedigheid, en dit heldert de pl. uit Spieghels Hertsp. op, B. III. vs. 313:

By veel, ist weelde-lust, vrouweren, sluymen,
duymen.

waar *duimen*, derhalve te recht, door Vlaming wordt uitgelegd door »ledig en vadzig zijn." — Wat de afl. beteekent bij Sprankhuisen, Van de Schepping, 16: *tot suyveringe der Aerden, om deselve af te spoelen, en van meenigerley* ongeduymigheyt *te reynigen* — erken ik, niet te weten. — Voorts *be-duimen* bij Huygens, II. 189, waar hij spreekt van eene luit, die *beduymt* is, d. i. behandeld, bespeeld.

Vandaar *duimelen* en *beduimelen*, behandelen. Westerbaen, Ockenb. 134:

— *pruymen, fris en vers,*
Van niemanden gefoolt, geduymelt *noch gevingert*.

d. i. eigenlijk met den duim betasten; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 340: *hy scheurt den man de brieven uit zijn handen*, beduimeld *die, om te voelen of er ook iet in zit*. D. IV. 229: *ze moeten alles* beduimelen *en in handen hebben*. Dez. Brieven, II. 155: *wierd (de brief) gebruikt om een pijp aan te steken, na dat hij wel* beduimeld, *en tot een Lont gedraaid was*. De Toekomst, XII. 289: *Het papier is dik en stevig, zoodat het al eens wat onzacht mag* beduimeld *worden*. — Hieraan verbindt zich dan allicht het denkbeeld van bezoedelen of bevlekken, en zoo leest men Bekker en Deken, Will. Leevend, VI. 4: *er stonden (op het kabbenet) zoo veele moeten, en het was zoo* beduimeld, enz. Dez. Corn. Wildschut, III. 74: *als dezze beklonterde.... knaapen.... de witte marmere plinten zelf* beduimelden, *met hunne morsige klavieren*. — Hiervan bij Loosjes de uitdrukking: *onbeduimelde onschuld*, waartegen Bilderdijk zoo uitvoer in zijne Geslachtl. op *Duim*, gelijk hij ook het ww. *beduimen* van Huygens (Aantt. VI. 228) »een walglijk woord" noemt.

Een later taalkundig dichter schroomde niet, *beduimelen* te bezigen; Hilarides, Humor. Rijmelar. 103:

'k Mocht strafloos niet uw schoon beduimelen.

Intransitief komt *duimelen* voor in den Geestel. Nachteg. I. 202 (tot een zuigeling):

— *waertoe doch u handekens reyn*
Duymelen *alsoo stijf*
Op het albaster van mijn borst?

Dus ook bij Van de Venne, Belacch. Werelt, 54:

Sonder morssen en duymelen
Kan men niet verkruymelen.

d. i. de duimen te roeren of te gebruiken. Voor handelen of behandelen is het bij Coster, Tafelspel van twee Personagiën, 4:

Ick gae de const beginnen, en die wel duymelen.

Dez. Duytsche Academi, 8:

Daer sy swaermoedich denckt om saken die daer treffen,
En hoe sy 't vast beduymelt, *sy maeckt het noch niet effen.*

d. i. hoe zij het aanvat. — Bij Rusting, II. 88, is *duimelen* met duimijzers pijnigen, (bij Stalder en Schmeller *däumeln* mit Daumschrauben foltern und quälen):

(*Ik heb*) *Een menigte van rijke en armen,*
Na beuls wijs, sonder my t' ontfarmen,
Gerekt, geduymelt, *en gedraayt.*

Verduimelen bezigt Huygens, I. 241, voor het met den duim rollen, dat de apotheker b. v. zijne pillen doet:

'k Levert all in kruymelen
Wat ghy siet verduymelen,
Wat ghy lesen siet en pluysen
Voor de vracht van peperhuysen
In de bittre Coomeny.

De genoemde verklaring althans, welke Hinlopen van deze uitdrukking geeft (Verhandd. der leidsche

Maatsch. II. 1. 260) komt mij zeer aannemelijk voor. Bilderdijk liet ze onverklaard.

Weiland voert nog de spreekwijs aan: *gij zult niet veel daarvan duimelen*, niet veel trekken. Men heeft dus hier *geld* onder te verstaan; en dat denkbeeld heerscht in meer uitdrukkingen. *Duimkruid* kennen wij voor geld, en dat woord dagteekent van reeds lang: Antw. Spelen van Sinne. 344:

Hy soude u eenen drinckpenninck schincken,
Maer daer en schuylt gheen duymcruyt.

Bijns, Refer. II. 56:

D'een gaet vry, magh hy wel duymcruyt *toonen,*
En d'ander moet sterven, magh hy niet gheven.

Bij Schmeller vind ik de spreekww. *den Daumen rueren*, geld uitgeven, betalen; *einen kranken Daumen heben*, geen geld bezitten. *Den duim roeren* heeft ook Harrebomée, doch in eene geheel andere beteekenis. Wij zeggen mede van iemand, wien het niet aan geld ontbreekt: *hij kan zijne handen roeren.*

Oudaan heeft een ww. *deumelen*, naar ik meen voor *duimelen;* Agr. 372: *Epikuur* (*zeit*) *dat het* (*zaad*) *uit lichaam en ziel* saamgedeumelt (*is*). Ald. 545:

Daar aan denzelven dis hem uit Paulinus handen
Vergif en levensspijs quam vallen op de tanden.
Nu roept gij, raakt dat ons? dat 's jaren lang geleen!
Maar 't is uw kok geweest, die 't deumeld *onder een.*

d. i. duidelijk genoeg: *kneedde.* Dit *deumelen* herinnert mij het subst. *deumis* voor een klein mensch, bij Schmeller *Hans Däumeling*, nederl. *klein Duimpje*, en voor 't welk men thans bij verbastering *dreumis* hoort zeggen. Men leest het bij Langendijk, Ged. IV. 237:

— *ik opende daar myn kas,*
En ik vond dat 'er een kleine deumis *in verschooten was.*

D. II. 261:

Hou op! jou deumis, *ben je gek?*

Berkhey, Akadem. Vertell. I. 149:

Gij waart haar allerliefste kleine;
Hé! wat kon zij met U dodeinen,
Als uw Papatje met haar door een Linden-laan
Van onze Buitenplaats wou gaan;
En gij als Deumisje *in het klimopprieeltje,*
Het schuilewinkje was —

Duizelen—Duizen.

Het prim. *duizen* is te vinden bij Epkema, op Jap. 503: *dattet him itta ara dâvid ende* duset, d. i. dat het hem in 't oor doof en *duizelig is.* Bij Tiling is *dussen*, *bedussen*, bedwelmd worden, en bij Schmeller *dusen*, *duseln*, schwindlich seyn.

Vandaar ons *duizelen*, draaijerig, bedwelmd zijn. Bij Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 198, lees ik:

— *maer 't bonsen en* het duysen,
Welck steets noch grooter werdt, deed so haer ooren suysen.

'k Durf niet beslissen of dit voor bedwelmen genomen is, dan voor het geraas, dat het bedwelmen veroorzaakt; in den Walewein *tuselen*, vs. 2199:

De gone viel neder in dat sant:
Hi tuselde *so, ic wanem swoer,*
Nader voere di hi voer,
Sijn hovet utermaten sere.

In het vlaamsch luidt dit w. *deuzelen;* zie de Idiotikons van Schuermans en De Bo. En bij den laatste gaat de bet. van *duizelen* over tot »niet wel te pas zijn, eene wankele gezondheid hebben."

Verouderd is *beduizelen;* Lev. van Plut. fol. 9 verso: *hy was so* beduselt *dat hy op staende voet een schickte* enz. Fol. 427: *de Eunuchi namen hem* (*den beswijmenden Cyrus*) *onder hen armen, soo* beduyselt *als hy was.* Oudaan, Roomsche Mog. 222: *die.... in haar verstand verstrikt en* beduyzelt *wierden.* Ald. 356: *het water van Stix.... waar mede een.... Wijsgeer doorluchtige verstanden zich zouw doen* beduyselen. De Brune, Jok en Ernst, 37: *verbaastheit, daar hem de menighvoude glanssen.... mee* beduizelden. Huyg. I. 462:

Soo beduyz'len *hem de roocken*
Die den Herten-brand ontsmoocken.

Oudaan, Poëzy, I. 122:

Schoon rook, en smook, en stank, en gloed, en bloed en brand,
Bedompt, beduizelt *had het gansche Nederland.*

Dez. ald. II. 397:

Dat zy, beduizelt *van dien slag,*
In hunn' bedrieghelycke gronden
Niet half zoo vast staan als ze stonden.

Dez. Ged. 231:

— *van zulk een kracht bewust,*
Waar van Brittanje, noch beduizelt, *kropt met zuchten.*

Beduizelen is dus bedwelmd of duizelig maken; zoo is *beduseld* in Drenthe nog in zwang voor bedremmeld; waarvoor men in sommige streken van Gelderland ook *beduusd* hoort. De afl. *beduizeldheid* hebben de Levens van Plut. fol. 323 verso. Eene gelijke beteekenis had *verduizelen* reeds in den Lancelot, B. III. vs. 11617:

— *hi ne horde noch en sach,*
Ende stont verduselt *al met allen*
Gelijc als oft hi soude vallen.

Vs. 11675:

Derward rindic met snelre vart
Ende stac dengenen ende sijn part,
Dat hi so verduesselt *was,*
Dat ickene vinc —

En vs. 13899:

Doch was di slach so groet aldaer
Dat hi ter eerden viel daer naer,
Al verduesselt *ende in onmacht.*

Grimb. Oorl. I. 199:

(*Si*) *en hoorden no en sagen,*
So verduselt *waren si*
Van den valle; —

Doch ook bij latere schrijvers; Vondels Pascha, 21:

De zorg die 's Koninex hooft met heuren swerm verduyselt.

Dez. Virgilius, 388: (*hy*) *vatte met de slincke hant zijnen* verduizelden *vyant by de locken.* Bredero, Roddrick, 40:

Myn verduysselde *vriendt en hallif doode Vrouwe.*

Bilderdijk heeft dit ww. meermalen in zijne poëzie opgenomen, altijd in den zin van bedwelmen, doen duizelen; zie mijne Proeve over hem, bl. 178. Ook Beets gebruikt het, Twaalf Preeken, bl. 166, doch in een' ongewonen zin, die mij niet geheel duidelijk is: *zoo gy alle ydelheden naloopt, en van dag tot dag in haar bedwelmenden kring uw kostelijk leven* verduizelt.

In de beteekenis van bedwelmen heeft Kil. ook *verduysemen*, dat we aantreffen in Six van Chandeliers Poësy, 374:

De brandklok bomde naar. Ik liet de leedekant,
Verduisemt, *half in 't hemd, de deuren uitgevloogen.*

In mijn Taalk. Mag. I. 56, maakte ik eene bedenking op het gebruik van het ww. *afduizelen;* zij is ook van toepassing op deze pl. van Tollens, Ged. I. 123:

(*De magt*) duizelt *op zijn grootheid* af. (*)

Op *henenduizelen* bij denz. ald. III. 124:

Een enkle zucht tot u.... en alles duizelt henen.

Op *nederduizelen*, dat Schenk bezigt, Nachtged. II. 32: *de rede* duizelt neêr. Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 69:

En de eerste Frank, dien hij omlaag ontmoet,
Ploft van zijn ros, dat naast hem nederduizelt.

En op *omduizelen*, Dautzenberg, Ged. 180:

Hy duizelt *in het donker* om.

(*) In het Wdb. der Nederl. Taal wordt dit w. genoemd eene »stoute, maar onberispelijke, dichterlijke uitdrukking." Ik kan het nog niet toegeven. De Red. stelt *duizeling* gelijk met *bedwelming*. Weinu, zou zij toelaten te zeggen: *de macht* bedwelmt af?

Van het ww. *duizen* leidde Bilderdijk ons telwoord *duizend* af, als zijnde het getal dat (door zijne grootte) doet *duizelen;* Taal- en Dichtk. Versch. IV. 9. Deze verklaring, vroeger reeds door Fulda gegeven, schijnt minder aannemelijk dan de door Ypeij medegedeelde, Gesch. d. Ned. Taal, II. 62, volgens welke het woord eene samenstelling is van *duis-hend*, d. i. tien honderd, en die mede door Heyse (Ausführl. Lehrb. d. deutschen Spr. 1838, I. 625) wordt voorgestaan. Ik moet echter bekennen, dat Grotefend aan Fulda's uitlegging de voorkeur geeft; zie zijne geleerde Verhand. over de duitsche telwoorden in de Abhandl. des frankf. Gelehrtenvereines für d. Sprache, III. 138. Dat onze schrijvers vroeger *duist* voor *duizend* zeiden, en dat zulks ook in Vlaanderen het geval is, wordt aangewezen in de Tael- en Dichtk. Bijdr. I. 92.

Met meer zekerheid dan *duizend* is van *duizen* af te leiden het verouderde *deusig*, ond. and. bij Cats voorkomende, I. 367:

Ontlast u deusich *hooft van alle vyse droomen.*

En fol. 180: *Loth.... in* deusigheyt *van dronkenschap, syn dochters omtrent hem gevoelende, is onbesuysdelick weg geruckt.* Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 67: *Dan is des Menschen hert op het alderswackste, syn verstant op het* alderdeusichste. Oudaan, Toneelp. 202:

Bezadig u, Mevrouw, 't zijn deuzige *gedachten.*

Bij Van Velthem, fol. 180, *dozig:*

Oec was hi geduwet, des geloeft,
Dat hi al dosech *was in 't hoeft.*

Ogier kapt den uitgang af; De Seven Hoofts. 49:

Soo komter geen besluyt uit Vaders deuse *Cop.*

Wij zeggen nu *duizelig;* doch De Bo heeft *deuzig* en *dozig;* en Wiarda *dusigh*, schwindlich; het Brem. Nied. Wtb. *düsig*, *dösig*, schwindlig, taumelig, enz.

Dummelen, zie Tommelen.

Dumpelen, zie Dompelen.

Durzelen—Dorschen.

In het boerenzeeuwsch van Axel is *durzelen* verbrijzelen; zie mijn Archief, II. 161. Voor zoover uit de omschrijving met een enkel woord is te oordeelen, komt het mij voor, dat dit frequent. afgeleid kan worden van *dorschen*, bij Kil. *derschen*, bij verplaatsing der *r* van het oudhoogd. *trescan*, hoogd. *dreschen*, eng. *to thrash*, *to thresch*, d. i. eigenlijk kloppen, slaan. Door gedurig te kloppen of te slaan worden de voorwerpen verbrijzeld. Het eng. *to thrust*, bij Halliwell *to threste*, stooten, kan hiertoe mede behooren; vooral ook *to durse*, bij Halliwell uitspreiden, strooijen, en *to durze*

out, gezegd van graankorrels, die door groote rijpheid gemakkelijk uitvallen.

Ik merk hier nog op, dat bij Halliwell *to durse* ook kleeden beduidt, en dat alzoo dit ww. tot opheldering kan strekken van het oude subst. *doerselen*, Maerl. Sinte Franc. Leven, vs. 514:

Sine cledren gaf hi hem dan
Ende nam zine doerselen *an.*

in het Glossar. verklaard door »vodden, slechte kleederen."

Dutselen—Dutsen.

Beide wwn. heeft De Bo voor sukkelen. Volgens Hoeufft, Bred. Taaleig. is *dutselen* te Breda bekend voor suffen, door hem afgeleid van *dutten*, *doten*, thans slaperig zijn; doch blijkens Kil. voorheen delirare, waarvan ook het eng. *to dote* en 't fr. *radoter*, suffen, raaskallen. *Dut*, zooals Hoeufft te recht opmerkt, gold en geldt nog voor delirium; zie het Wdb. des Inst. op Hooft. *Duts* is in 't vlaamsch de naam van een' armen bloed, sukkelaar; ook als adj. Verwant zijn het neders. *dusken*, sluimeren, *verdutzt*, verbaasd enz., welk laatste ook gelezen wordt in den Nederd. Helicon, 197: *swaermoedighe bekommernisse, daerse alreede byna in* verdutst *saten.* — In Zeeuwsch Vlaanderen is *verdutsen* »op den hol helpen, slecht behandelen." Zie De Navorscher XI. 211; zoo ook ons *duizelen*, zie dit woord. — Dat *dutselen* insgelijks buiten Breda gangbaar is, bewijzen de volgende voorbeelden. De Nederlander van 20 Januarij 1852: *Vader Smits, vader Smits, gij* dutselt *weêr.* Schetsen uit de Pastorij te Mastland, 297: *Neef zit daar zoo te* dutselen *en te muffen onder die boeren, hij heeft wat opbeuring noodig.* Büser, Klaroengalmen, 121:

Is het wonder, dat de krijgsman....
Eindlijk door den slaap verwonnen,
Dutselend *daarhenen gaat!*

Zie wijders *Dodderen.*

Dwarelen—Dwaren.

Dwaren is het gewone *waren* (als in *rondwaren*) met *d* versterkt. Het freq. gebruikt Bilderdijk, Rotsgalm. I. 196:

Een dobberende boot, die dwars door klippen dwarelt.

Affod. II. 106:

— *hoe 't zichtbaar Al in zijnen maalstroom* dwarelt.

Sprokkel. 99:

De eeuwge Bouwheer slechts dier wereld
Die voor ons gezicht zoo dwarelt, enz.

En elders, zie mijne Proeve over Bild. 40. — Onze dichter verkoos het om op zijn »wareld" te rijmen, gelijk men om dergelijk rijm leest in de Herst. Uitgel. Ged. 79:

Op dat de tranen langs d'Uitheemse wangen dwaarlen.
Dit past uw Zanggodin, doorluchtige van Baarlen.

En bij Jan Vos, Ged. I. 47:

Wegh met steenen, wegh met paarelen,
Hier eischt steen noch paarelsnoer;
Want de traanen, die hier dwaarelen,
Stremmen nu tot perlesnoer.

Dwarelende, d. i. *rondwarende*, tranen is niet fraai gezegd. Van der Hoop heeft *omdwarelen*; Renegaat, Opdracht, 7:

De Dichter, die voor eedler roeping blaakt,
Dan die, waarvoor de winzucht ommedwarelt.

Hier heeft het voorzetsel den klemtoon, doch niet in *doordwarelen*, bij denz. De Kon. v. Rome, 31:

— *Sneller dan de zon heur baan* doordwarelt.

Men heeft ook *dwerelen* (zie dit woord), en latere dichters, zich naar Witsen Geysbeeks puntdicht onzijdig willende houden, verkiezen *dwaerelen;* Schimmel, Verspr. Ged. 102, als rijmwoord op *waereld* en *bepaereld:*

't Voetjen wankt, het hoofdtjen dwaerelt.

Beter echter, het rijm nu daargelaten, ware hier om den zin *dwarrelt* gezegd. Ten Kate, De Planeten, 30:

Wat wolk omdwaerelt
Mijn zinnen dus?

Dwarrelen—Dwarren.

Dwarrelen, ook *dwerrelen*, zijn voor *warrelen*, *werrelen*, met de *d* voorop, van *warren*, *werren*. Zij worden vooral gezegd van damp, rook of dergelijke voorwerpen. Tollens, N. Ged. II. 29:

Een zwarte rookwolk dampt en dwarrelt *naar den hoogen.*

De Gids, 1870, D. III. 462. *Donkere rookwolken* dwarrelen *over het plein.* Lulofs, Louise, 26: *een wolk van rook* dwarrelde *ter zijde uit naar den hemel.* Büser, Klaroengalmen, 140: *Dan* dwarrelt *de kruiddamp.... om den doode.* Lulofs, a. w. 117: *waar de avondwind bontkleurig loof van de boomen deed* dwarrelen. Schimmel, Verspr. Ged. 145:

Den kreet aan Ganges boord....
(*Die*) *door den kokos klept en in de zandzee* dwarrelt.

Huisinga Bakker, Poëzy, III. 66:

Daer de Maegd nog dubt en dwerrelt,
Als verlaên met heel de werreld.

Hier komt de bet. nabij aan die van ronddwalen, zooals ook in Starters Jan Soetekau, 6:

Veel houwen wat van 't vryen, maer my dunckt dat
het niet veel om 't lijf het,
Dus te loopen dwarlen *langhs de straet! en dan*
noch ien spijtigh angtwoord.

Met een omschrijvend voorvoegsel verbonden, is de bet. nog eigenl. in *opdwarrelen*; H. H. Klijn, De Driften, 29: 't opgedwarreld *stof*. Dez. Ged. (tweede druk) I. 15: *het* opgedwarreld *zand*. Bl. 151: 't opgedwarreld *kaf*. — Daartegenover staat *nederdwarrelen;* Sifflé, N. Ged. II. 208·

Vaak dwarlde *digte jagtsneeuw* neêr,
Als wolken zilverstof.

In *ronddwarrelen;* Van den Broek, Nag. en Verspr. Ged. 114:

— *die wolkkolom,*
Die ronddwarlt *in de tempelbogen.*

Doch overdrachtig bij Vondel, Dav. Harpz. 76:

— *terwijl de werrelt*
Vast woelt en ommedwerrelt.

Bilderdijk, Ibn Dor. (2e dr.) Voorb. 2: *mijne aandoenlijke ziel.... die.... in haar eigen Athmosfeer van verbeelding* omdwerrelde. Dez. Spiegh. Hartsp. 96:

Wie slaat den heilweg in en dwarrelt *niet ter zij?*

Dez. Verspr. Ged. II. 36:

— *niets bleef ooit de palen in*
Van d' eensgezetten tocht,
Maar dwarrelde af *naar eigenzin.*

(Deze volzin is foutief; het onderwerp ontbreekt). Tollens, Laatste Ged. I. 188:

Mijn uitzigt dwarrelt weg *in rook.*

Onpersoonlijk komt het ww. voor bij S. J. van den Bergh, De Geuzen, 37:

't Is wintertijd. Al dichter
valt sneeuw en hagel neêr;
Het klettert tegen 't venster,
en 't dwarrelt *heinde en veer.*

De Marquis De Thouars heeft gezorgd, dat het onzer tale niet aan een primitief ontbreekt; Letterkundig Mag. 1835, D. II. 44:

— *myriaden starren,*
Die door de onmeetbre sferen dwarren.

De Citadel van Antw. II. 125:

Dat stuifzand, dat door 't luchtruim dwart.

Dwemelen—Dwemen.

Het freq. *dwemelen* kwam mij voor bij Pers, Bacchus Wonderwerkken (aang. in het Tijdschr. Nederland, 1853, n°. 4, bl. 278):

Geen wynen hebben kracht, noch geene soete
drancken,
't En zy die zijn gestooft met dese lieve rancken,
Geseten in de smis, bedwemelt *van den roock,*
Bekrosen van de lucht, bestoven van de smoock.

Dit ww. is van *dwemen*, zonder de versterking *wemen*, middelhd. *wemman*, bij Graff *wemmian*, bevlekken, bezoedelen; *bi-wemmian*, bederven, schenden. — Het Brem. Nieders. Wtb. kent *dweimen* en *dweimelen*, doch voor wankelend of tuimelend gaan. De begrippen van *bevlekken*, *bewalmen*, echter en *wemelend bewegen* zijn niet zoo uiteenloopend, of er kan aan een' gemeenschappelijken oorsprong der woorden *dwemelen* en *dweimelen* gedacht worden; gelijk ook Schmeller, IV. 75, verband stelt tusschen *wemman* en *wimmen*, waarvan *wimmern*, ons *wemeren*.

Dwerelen—Dweren.

Dwerelen komt in beteekenis overeen met *dwarelen*, *dwarrelen;* Maerl. Rijmbijbel, vs. 2618:

Die riviere dats die werelt,
Daer die stroom in keert ende dwerelt.

Poot, Ged. III. 108:

— *o tyt, die eeuwigh zwiert en* dwerelt.

d. i. ronddwalende of warende beweegt. Pers, Bellerophon, 153:

Offer een met steentjens lonckt,
Die voor d' oogen dweerlen.

Thirsis Minnewit, I. 20:

't Gezigt my dwereld *daar voorby,*
Zo loopt de Stroom genaamd het Y.

Brandt, De veinz. Torquatus, 37: *ach, wat* dweerelt *In myn heerschzugtend brein?* — Zoo is het voor dwalen, verdwaald raken, bij De Brune, Jok en Ernst, 311:

Wat's 't weegjen dat haar scheit? een graf van
vier'ge kusjes,
Daar d' eere dweerelt *in.*

Voor ronddwalen (naar het schijnt) in Severijns Mengel. I. 26:

(*Een ster*) *Waerop het oog der kleenste werelt*
Als op een wonder-fakkel dwerelt.

Verdwerelen komt reeds in het middelned. voor; Blommaerts Oudvl. Ged. III 8:

Tot dat hi vaert van deser werelt,
Die valsch is ende verdwerelt.

Ald. 73:

Du prijs die giften van der werelt,
Die valsch sijn ende verdwerelt,
Jegen die scoenheit van den trone,
Die de zalige hebben te lone.

De zin is hier niet duidelijk; ik denk het liefst aan spoedig voorbijgaand, vergankelijk, wat schielijk daarheen *dwarrelt* of *dwerelt*. Dit is dus intransitief; doch transitief komt hetz. ww. voor bij G. Japiks, Hulde, II. 154:

— *all' wat we'erzijdsche Indien schenkt,*
En Moore en Noor' ten prael verdwerelt.

Er schijnt bedoeld te zijn: verdoet, verkwist, verspilt.

Dwerrelen, zie Dwarrelen.

Dwingelen—Dwingen.

Het freq. *dwingelen* is gebezigd door den dichter Simon van der Waal, in een zijner prijsverzen, Poët. Mengelstoffen van het haagsche Genootschap, II. 282:

— *schoon 't U vaardig mogt gelukken,*
In onrijm U naar wensch natuurlijk uittedrukken,
Het dwingelend *gebruik bragt U in slavernij,*
't Wil, dat het laatste woord van 't vaers, een rijmklank zij.

Bilderdijk had dit vers van zijn' kunstvriend kunnen inroepen tot bevestiging zijner stelling, dat *and* in *dwingeland* een participiale uitgang is; zie zijne Verh. o. d. Gesl. bl. 55. Ook Kil. en Ten Kate, II. 175, zagen in het genoemde subst. zulk een' uitgang, de laatste zelfs met aanvoering van een »oud frequentativum *dwingelen*." Zoolang echter het bestaan van het »oude frequentativum" niet is bewezen, mag men het beschouwen als aangenomen ter gunste van de vermelde afleiding van het subst. *dwingeland*. Indien Ten Kate daarbij opmerkt: »Die meenen mogt als of dit een Compositum van *dwinge* en *land* ware, om dat een Tijran zijn volk met dwang bestiert, zal niet overwogen hebben, dat dit tegen onze samenzetting strijd, dewijl het dan zou moeten geweest zijn *landdwinger*" — kan men daarop antwoorden, dat samenstellingen als die van *dwingeland* in onze taal gansch niet ongewoon zijn, ja zelfs meer gewoon dan substantieven met den participialen uitgang *and*. Men denke aan *stokebrand*, *hangedief*, *toterkwaad*, *vraagal*, *weetniet*, *doeniet*, *albedrijf*, *albedil*, *kwistgoed*, *kwistpenning*, *spilpenning*, *splijtmijt*, *bemoeial*, *roerdepot* enz. Het eigen ww. *dwingen* levert meer voorbeelden van die soort, b. v. *dwingemerkt*, bij Huyg. I. 456, voor *merktdwinger*, en *twinghert*, voor *hartdwinger*, door Gijsbert Japiks meermalen op Amor toegepast, zie Epkema, 505. Er is derhalve niets onwaarschijnlijks in, dat men iemand van tirannischen aard een' *dwingeland* genoemd hebbe, en zulks te minder als men overweegt, dat in de vijftiende eeuw en later in Duitschland de benaming van *landzwinger* in zwang was voor landloopers, inzonderheid afgedankte soldaten, die op hunne vuist leefden en den goeden burgeren velerlei overlast aandeden; zie Schmeller, IV. 306. Dit *landzwinger*, tot het voor ons vloeijender *dwingeland* omgezet, is genoegzaam om ons niet alleen het woord, maar ook zijne toepassing te verklaren.

Dat Feitama in *dwingeland* eene afleiding en geen samenstelling zag, blijkt uit zijn vervrouwelijkt *dwingelandes*, Tooneelp. II. 4.

Eekelen—Eeken.

In Six van Chandeliers Poësy, 109, leest men:

Geronster niet zoo oud, vliet verdertjes van 't suiden,

Omeekelt *met een plein voor wandelende luiden.*

De *Geronster* is eene fontein te Spa, en *omeekelen* van *om-eeken*, d. i. met *eeken* of *eiken* beplanten. Die beteekenis is ook aangewezen door Hinlopen in de Verhandd. der L. Maatsch. II. 1. 248. De *eik* heette vroeger *eek*, waarvan *eekelboom* voor *eikenboom*; Lev. v. Plut. fol. 129 verso: *hy hadde laten afhouwen een hoogen ende rechten* eeckelboom.

Emelen—Emen.

Volgens De Navorscher, 1856, n°. 6, bl. 181, is *emelen* groningsch voor talmen; wat één zal zijn met *eamelen*, neulen, malen, vervelen, bij Wassenbergh, Taalk. Bijdr. I. 27; teemen, door onaangename redenen vervelen, lastig zijn, in de Vrije Fries, I. 172; bij Epkema *aemeljen*, tellen, met de grondbeteekenis van drentelen, malen. Het prim. *emen* schijnt mij toe overeen te komen met het eng. *to aim*, mikken, gissen; oudfr. *esmer*, *aesmer*, *aemer*, wanen, meenen, gissen; middelhd. *ämen*, meten; hoogd. *ahmen*, peilen; zie Schmeller, I. 54. Het ongewisse, onbestendige, wankelende, schijnt het hoofdbegrip te zijn, dat door al de opgenoemde beteekenissen heenloopt.

Entelen—Enden.

Volgens de plaatsen waar *entelen* voorkomt, schijnt de beteekenis te zijn twisten of door gestadig berispen iemand kwellen; Paffenrode, Ged. 175:

Want anders en hoor ik van onsen ouden niet anders dan kyven en entelen.

Kl. van de Uyterse Juffers, II. 8:

Maer mynen Droogkloot sie 'k liever gaen als kommen.

Dat entele *ben ick so moe als gespoge speck.*

Hiermede komt vrijwel overeen *enteren*, dat Schuermans heeft voor »malen, zagen, met woorden lastig vallen," dat echter een' anderen oorsprong kan hebben; zie *Enteren*[3].

Het primitief *enten* kan zijn *enden*, *anden*, bij onze Ouden ond. and. verstoord of boos maken, hinderen, kwellen, beteekenende, middelhd. *anden*, hoogd. *ahnden;* zie Huyd. op Stoke, II. 451, Clignetts Bijdr. 367, Halbertsma op Maerl. 50, en Benecke en Adelung. Schmeller heeft *äntelen* in den zin

van porren, verontrusten, dat hij van hetz. *anden* afleidt, bij hem mede berispen beteekenende (I. 74 en 85).

Etelen—Eten.

De Teuthonista heeft *etelen* voor knagen, graven. Ik versta dan *eten* in den flg. zin van inbijten, zooals wij spreken van *voortetende kanker*, *iaetende* of *invretende roest* en derg. Zie ook *Fretelen*.

Faggelen—Fakken.

Volgens het getuigenis van Siegenbeek, in de N. Bijdr. ter bev. van het Ond. en de Opv. 1833, bl. 565, is *faggelen* nog in gebruik voor los daarhenen gaan, zonder zich te vermoeijen. Waar het ww. mij voorkwam, heeft het den zin van waggelend gaan, los daarheen gaan, heenwaggelen; Oudaan, Poezy, II. 203:

Wat toeft gy lieve Lepelaers,
Al is 't een weinig binnens jaars,
Wilt dan maar haastig hene fagg'len.

Rabus, Rijmoeffeningen, 72:

't Vuile zwijn, gemest, en grof,
Faggelt *meê allenx na boven.*

Paffenrode, Ged. 158:

Ik liet haar praaten, en ik faggelde *alweeraan voort.*

Van Effen, Holl. Spect. V. 461: *Hy* faggelt *zonder uitstel mee, want hy mogt wel een dropje.* — Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 5, wordt van een klein kind gezegd: *Onsen kleynen* Fagghelaer *die hebdy hooren roepen om hulpe.* Doch, van suffende en dubbende grijzaards; Van Hoogstraten, Haegaenveld, 63: *de braefste Jongelingen.... en zelf Suffers, en verwaende* Faghelaers. — *Op de faggel* is op den loop of drentel; Kolm, Malle Jan Tots Boert. Vryerij, 2: *mien jy.... sturen my slechts voort* op de faggel? — Zulk gaan als hier bedoeld wordt heet ook wel *waggelen*, en zoo van *faggelen* geen primitief aan te wijzen ware, zou men het laatste voor hetzelfde als het eerste kunnen houden, met verwisseling der *w* in *f*. Doch wij hebben het ww. *fakken* in dezelfde beteekenis; Vincent, Loon naar Werk, 8:

Als ik dan met twé drie bakken
Engelsche Oesters aan *kwam* fakken.

Voor dit laatste heeft het Brem. Nieders. Wtb. *fakkeien*, omloopen, zwieren; in verschillende dialecten *fackeln*, bij Reinwald voor omloopen, beuzelen; Von Schmid voor heen en weêr gaan; Schmidt (Westerw. Idiot.) zich heen en weêr bewegen, rondloopen; Schambach talmen, veel omslag maken, langzaam te werk gaan; Schmeller langzaam te werk gaan, dralen. Deze beteekenissen zijn allen zoo nauw verwant, dat men *faggelen*, *fakkelen*, *fakkeien* en *fakken* voor dezelfde wwn. moet houden.

Voor *fakken* hoort men thans wel *fokken*. Men leest dit bij Langendijk, Ged. I. 494:

— straks wierd het lichaam stijf;
Haar geest ging aanstonds henen fokken.

Van *fokken* voor gaan in het bourgoensch dialect zie men voorbb. in het Belg. Mus. I. 450.

Ons freq. *faggelen* komt mede bij Strodtmann voor, doch in den zin van uitvluchten zoeken, en flikflooijen, welk laatste bij Reinwald en in het Brem. Nieders. Wtb. ook aan *fakkeln*, en bij Schmeller aan *facken* wordt toegekend; een nieuw bewijs voor de identiteit der drie werkwoorden, ja ook *fokken* kan men daarbij opnemen, dat Schmeller met *facken* gelijkstelt, zoowel als met *foppen*, dat onze volkstaal mede kent, en dat eigenlijk zegt door pluimstrijkerij of schoonschijnende redenen iemand misleiden. Zoo gebruikt Bredero *focken*, Angeniet, 58:

Maer waer toe streckten dan haer Crocodille tranen? —
Om u te focken, *soo dat ghy geen arg soud wanen.*

Hiervoor zouden wij thans zeggen: om u te *foppen*, een woord dat aan Hoffmann v. Fallersleben niet bekend was, toen hij *foberdie* en *fobitasie* trachtte te verklaren, Hor. Belg. VI. 248; anders zou hij ons *fopperij* en *foppasie* daarin herkend hebben. — Men verwisselde *fokken* en *fakken* ook in een' anderen zin en 't laatste thans met *pakken*, (zie *Fakkelen*).

Door dezelfde letterwisseling van de *f* met *p*, namelijk, heeft Van de Venne voor *faggelen*, het frequent. *paggelen*, in denzelfden zin van daarheen waggelen; Belacch. Werelt, 42:

Sleept, en maeckt een kieremier.
Scharle-beent, en streeft, en waggelt,
Schongel-narremt, puft en paggelt.

Bl. 260 aldaar is het ww. bedrijvend, naar 't schijnt voor schudden:

Hadd' ick jou thans in een Mangde (d. i. *mande*),
'k Souje pagg'len *op men Lijf,*
En omwinden vast en stijf.

Bij De Bo is *faggelen* moeijelijk gaan, zooals kinderen, oude of kreupele lieden; doch bij Schuermans »wroeten," misschien niet al te juist.

Faggen is de naam van iets, dat tot de vrouwelijke kleeding of opschik behoort, doch waarvan de oorsprong mij onbekend is; De Brune, Bancket-

werck, II. 179: *De pronckerije is noch eenighsins te lijden, in die teere kunde* (*kunne*), *die op haer kaeckel-bonte* fagghen *verzot zijn, ghelijck een bedelaar op zijn go-korf.*

Fakkelen—Fakken.

In het vlaamsch, althans te Gent, is *fakkelen* een kinderspel, bestaande in twee, vier of meer stukken van griffels, pennen of knikkers op den rug der hand te leggen, ze omhoog werpen en vervolgens met dezelfde hand grijpen; zie De Toekomst, XII. 460. In het Alg. Vl. Idiot. is *fakkelen* kaatsen, en wordt dit afgeleid van *fakken*, grijpen. Die afleiding wordt door het genoemde kinderspel bevestigd, 't welk toch alleen bestaat in een grijpen met de hand. Kil. noemt *fakken* vlaamsch voor »grijpen, *apprehendere*." Men leest het w. bij De Harduyn, Goddel. Wenschen, 369:

— *'t is onder uwe tacken*
Dat ick vermoeyt ben vindende mijn rust,
Niet om den slaep ghemackelijck te facken, enz.

Wij zeggen gemeenlijk: den slaap *vatten*. Diezelfde schrijver heeft *herfakken* in gelijken zin, ald. 325:

— *soudt wederom my lusten*
Op 't selve, soo ick placht, t' herfacken *mijne rusten?*
Neen, Liefste, sonder u en hebb' ick gheenen vaeck.

In den meer letterlijken zin van grijpen is *ontfakken* (lees misschien *omfakken*), ald. 342:

Als de Wijngaert die hem vlecht
Slim en recht,
Rondt omm' die ollem-tacken....
Soud' ick u heel ontfacken.

Wij zeggen voor *fakken* in denzelfden zin *pakken*, dat blijkbaar met eene gewone letterwisseling hetzelfde woord is en waarvan *aanpakken*, d. i. aangrijpen. Ook zal met *fakken* wel één zijn het vroegere *fokken*, pakken, aangrijpen; Valckoogh, Regel der D. Schoolm. 9:

D'eerste maent moet men hun slaen noch focken.

Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 148:

— *zoo ick mijn dicht begost* by een *te* focken,
Zoo waren mijn versen al amoureuse dinghen.

Voor minnehandel drijven vindt men dit ww. in Carons klucht van Houtebeen met Els, 2:

Hy hout meer van Hoer Mary, of goelijcke Griet,
Die hy daer flus met sulcken furye in huys lockte,
En strackx achter in de loots eens lustich fockte.

Verg. het eng. *to fuck*, eene vrouw oneerbaar betasten. Voorts in de spreekwijs *bij de ooren fokken*, R. Visscher, Brabbeling, 49: *Elck een wilt ghy belacchen, en* by d'ooren fokken. Hoofts Brieven, II. 6: (*my*) *die niet genoegende aan UE.* by de ooren gefokt *te* hebben *met dit Gedicht, eenen tweeden torn met het zelve koom doen op UE. oogen.* — Zie wijders Oudemans' Taalk. Wdb. op Hooft en verg. ook *Faggelen*.

Fartelen—Farden.

Fartelen leest men bij Jan Zoet, Zabynaja, 42:

(*Zy*) *zey: wat meent den baas, wel hey! is kan niet vliegen.*
Mit teegze op 't fartelen.

D. i. gaan, loopen; waarvan ook *op de fartel* voor op den loop; zie N. Ned. Taalmag. IV. 85 en 86.

Voortfakkelen meen ik te moeten lezen in de Boertige klucht Vande Saus (Amst. 1679) bl. 4:

Een Diender daer niet veer van daen quam voortgesartelt,
En riep Burgers hout vast, dat hyje niet ontspartelt.

Een ww. *sartelen* heb ik niet kunnen opsporen, en in den druk verschilde de lange *s* van de *f* weinig. Volgens Martinet, Het Vaderland, is *fartelen* in Westfriesland »*heen en weër loopen*, zonder iets uit te voeren"; zie ald. bl. 372. Gelijk wij gewoon zijn de ww. *oppakken*, *wegpakken*, te bezigen voor heengaan, wegloopen, acht ik *fartelen* in den gemelden zin genomen van het eng. *to farthell* of *to fardel*, bij Halliwell oppakken, in 't fransch *fardeler*.

De oorsprong des woords ligt in het fransche *farde*, spaansch en portug. *fardo*, fr. *fardeau*, oudfr. *fardage*, pak, baal of bundel, eig. een last dien men *voert* of draagt; waarvan het fr. ww. *farder*, dat bij ons *farden* zou luiden, voor zwaar drukken, door den zwaren last inzakken; in het bretonsch *farda*, laden; voorts het eng. *fardel*, een last, ook *farthel* (zie Nares), hoogd. *fardel*, nederl. bij Kil. *fardeel;* zie Diez, Etymol. Wtb. I. 173 en Scheler, Dict. d'Etymol. 131.

Eig. zou men als prim. van *fartelen* voor loopen, wegloopen, mogen stellen *varen;* want dat met dit w. de bovengemelde verwant zijn, blijkt uit ons *vracht* voor last, dat door verplaatsing der *r* hetzelfde is als *fahrt*, in 't hoogd. »zooveel men (op het hoofd) *voeren* kan," gelijk wij ook spreken van »een *voer* hooi." Zie inzonderheid Von Schmid, die de verwantschap van *fahrt* met *fardel* aanwijst.

Fazelen[1], zie Bazelen.

Fazelen[2]—Fazen.

In Hoeuffts Bredaasch Taaleigen is *fazelen* uitrafelen, bij Ten Kate *vazelen*, anders gewoonlijk

vezelen genoemd; zie dit woord. Zoo heeft Bilderdijk, Rotsg. I. 74:

De lang verkrompen snaar tot faazlens *afgespeeld.*

Bij Kil. is *fazelen*, ook *facelen* gespeld, iets doen, verrichten, zich bezighouden; spelling en omschrijving toonen, dunkt mij, dat aan het lat. *facere* gedacht is. Het prim. *fazen*, één met *vezen*, *fäsen*, in het Brem. Nieders. Wtb. en *fasen* bij Strodtmann, kwam mij voor, in den overdrachtigen zin van zich met beuzelingen ophouden, talmen, waarvoor men bij Schütze het frequent. *faseln* aantreft, in Rosseaus Zingende Kraamer, 20:

Ja. antwoorden ik haar, en wy stonden niet lang te faaze,

Maar gingen na de kermis. —

Dez. Aran en Titus. 20:

Ik sweer ô sal'ge schim, dat sonder lang te faasen,

Van avond Titus huys sal raake sonder glaasen.

Ald. 30: *men* faast *niet langer hier*. Dez. Verjaarf. van Venus, 67:

Daar werd beget niet lang gefaast.

Doch voor *drentelen*, bij denz. Zingende Kraamer, 22:

Wij betaalden ook ons gelag en gingen na huys toe faazen.

De Helsche Kermis, 95: *zoo* faasden *Bagchus* heenen. Verjaarf. v. Venus, 12:

Elk die faasde *van beneden*
Na de eetzaal —

Fazel is bij Kil. ook voor embryon; dus De Brune, Bancketwerck, II. 99: *Een* fazel *of ongeboren kind.* — Hoogd. *der Fasel*, zie Adelung. In dezen zin vindt men: *d'eerste fasel-clomp* voor chaos, Zeeusche Nachteg. II. 59.

Vandaar 't hoogd. ww. *faseln*, voorttelen, zich vermenigvuldigen, bij Kil. *faselen*, liberis operam dare; voorts uitdijen, gedijen; bij Von Schmid *fasen*, *faseln*, gedijen, nuttig zijn; bij Reinwald: *es faset nicht*, het gedijt niet. Vandaar dat in het Belg. Mus. II. 111, de »man" tot het »wijf" zegt: *goey faes!* d. i. 't gedije, lukke wel! Eenige regels hooger luidt dergelijke groet: *schoon spel!* Willems legde *goey faes* uit door »goed gerafel"(!) en verstond het woord dus even weinig als 't ww. *fasen*, eenige bladzz. verder, 133:

Duufkens met eyers ghefaest
En zijn ooc niet quaet, —

»met dooreengeslagen eieren" zegt hij. 't Is »duifkens met eijeren *gevuld.*" Waarvan ook *opfazen;* Woordenstrijdt tusschen de Passien en de Reden, 16:

Gemest nu als een vette swyn,
En opgefaest *als een Cappoen.*

Zie Kil. op *fasen*.

Femelen—Femen.

Femelen is één met *fimelen*, *fijmelen*. Kiliaan onderscheidt tweederlei *fimelen;* het eene voor wol kaarden, de noppen afpluizen, van het subst. *fimel*, *femel*, en hetwelk bij uitbreiding de beteekenis erlangt van talmen, en voorts muggeziften; het andere voor de vingers bewegen en wellustig dartelen. Het eerste beschouw ik niet als frequentatief; zie daarover mijn opstel in De Taal- en Letterbode, II. 302—6. Wat het laatste betreft, Schambach heeft daarvoor *vammelen*, *vimmelen*, *vummelen*, grabbelen, tasten (in onkuischen zin); van welk laatste w. men den klank terugvindt in *foemelen*, in het dialect van Maastricht gangbaar voor dartele beweging met de vingers; zie mijn Archief, III. 355; Strodtmann: *femelen*, *fimelen*, met de vingers zacht strooken of daartusschen rollen; en het Idiot. van Reinwald eene uitdrukking, die zoowel het primitive als 't frequentative ww. bevat, namelijk *fimelen und fämen* voor in het donker om zich heenvoelen. Reinwald, het is zoo, brengt dit *fämen* tot *abfämen*, d. i. afschuimen, doch ik zie daarvoor geen' grond. De bijeenstelling der wwn. *fämen* en *fimeln* pleit zeker voor eene gelijksoortige beteekenis, en bij zooveel overeenkomst in vorm, ook voor gemeenschappelijken oorsprong. Daarbij zegt het deensch, volgens Fulda's Idiotikensamml. *fameln* voor »in het donker met de hand voelen." Outzen heeft daarvoor *famlen* en *famble* en doet opmerken dat het ijslandsch *falma* zegt, 't welk aan het angels. *folm*, handpalm, doet denken. Het nederlandsch kent *femelen* en *fijmelen*, voor zacht aanraken; Orizandts Heraclitus, 253: *dat hy dan aen dat schadelijcke aes des bedrogs niet en spele, noch en* fimele. — En voorts voor folen of betasten (op wellustige wijze), alsmede minnehandel drijven, hetzelfde wat ook de eigenlijke beteekenis van *fommelen* is (zie dit woord). Dus Jonctijs, Rosal. Oochjes, 137:

O, geneuchelijke nacht!
Woeld en wemelt heele nachjes,
Foold en femeld *heele dagjes,*
Kust en blust uw lieve lust.

En zoo ook Jan Vos' Oene (kl. 8o. druk van 1658), 24:

De Dochter tegen de Moeder sprak:
Zijn hert is as ien Turf;
Want hy en kanme niet Fymelen,
Fymele, Fymele, Fymelen,
Al was 't ook dat ik sturf.
Bakt hem dan een struyf van Ayeren,

En schenkt hem dan de Wijn,
En kan hyje dan niet Fymelen,
Fymele, Fymele, Fymelen,
Zoo moet hy ien hoetelaar zijn.

Ook voor *fommelen*, in de minder dartele beteekenis van met de hand vouwen, heeft men *fijmelen*, bij Cats, II. fol. 595:

En fymelt *niet met u servet,*
Want dat is tegen d'oude wet.

Volgens Weil. is *ontfijmelen* een geldersch woord voor stil ontnemen, wat men anders heet: afhandig maken.

Hoewel min of meer gewijzigd, komt de zin van de wwn. *fommelen, fimmelen, fijmelen, fimelen, femelen*, altijd neder op betasten, en het moet, dunkt mij, a priori waarschijnlijk zijn, dat zij afkomen van een naamwoord, dat *hand* beteekent, en zulk een naamwoord kent de nederl. volkstaal inderdaad, zoowel als het gemeene hoogduitsch; ik bedoel het woord *feem*, in Grolmans Wtb. der Spitzbuben-Sprachen »*Fehme* en *Vehm*, Hand; *die Fehme stecken*, die Hand geben." Op gelijke wijze komt *feem* bij een paar nederl. platte dichters van de vorige eeuw voor; Van Hovens Leedige Uuren, 28, aan een Bruid en Bruidegom:

Opdat dit blyken mag voor allen
Die ik hier tot getuigen neem,
Zo zult gy op uw gat neêr vallen,
En geeve elkaâr de linkerfeem.

Rosseau, Aran en Titus, 52.

— *ô Ouwe gryse teem,*
Ik breng gelyk gy siet u afgekapte feem.

En De Regts Mengeld. 72, in een Ossenkoopers-zang:

d'Eene sprak den ander aan:
Hei! dat is schrick van hoorenman;
Slaa je feem *eens in de vangen,*
Zesmaal honderd pond weegt elk, ik wil me laaten hangen.

En het w. bestaat nog in het dialect van Zele; Belg. Mus. I. 450: *dokt hem ne ronderik aen zynen* feem, d. i. doet een' ring aan zijne *hand*. Het eng. bij Halliwell heeft het subst. *fambles* voor handen, en in Grose's Class. Dict. of the Vulgar Tongue *fams* in dez. bet. Mij dunkt de afleiding der wwn. *femen* en *femelen* van dit *feem* ligt zeer voor de hand. *Femelen* verschilt alleen in klank met de andere vormen, onder welke dit freq. bij ons en in de verwante dialecten voorkomt.

Gelijk *fommelen* door invoeging der *r* tot *frommelen* is geworden, hoort men in de volkstaal voor *fimelen* ook wel *friemelen*, b. v. hij *friemelt* met de handen in den zak, waarbij zich eene nuance in de beteekenis opdoet, als tusschen *frommelen* en *fommelen* is op te merken. Zie dit laatste.

Ferpelen—Ferben.

Ferben is het hoogd. *färben*, nederl. *verwen*. Vandaar 't hoogd. ww. *färben*, in het zwabisch door leugen opsieren, wit maken; bij Adelung *gefärbte Freundschaft*. Wij zeggen in dien zin *kleuren* en *vernissen*. Vandaar het subst. *ferpel*, en *verpel*, misleiding, bedrog, bij Nijhoff, Gedenkw. uit de Gesch. v. Geld II. 76, 96, 107 en 135; *ferpely*, argelist, in den Teuthonista; *forpel*, in de Ged. van Van Hildegaersb. 149:

— *wye sijn schout verghelden wil*
Sonder forpel *of geschil,*
Die houde zijn rekeninghe recht.

En het freq. *ferpelen*, waarvan *beferpelt*, voor bedrogen, misleid, bij Van de Wall, Handv. van Dordr. 531. — Volgens Nijhoff, h. a. w. bl. 76, leest men in Kremers Acad. Beiträge, I. 68, 79: *Argelist*, firpel *und behendigkeit*. — 't Freq. *färbeln* kent ook Schmeller, voor wat wij in het kaartspel *kleuren* noemen.

Feuzelen, zie **Beuzelen**.

Fezelen, zie **Vezelen**[1].

Fijfelen—Fijfen.

Fijfelen is bij De Bo »op eenen fijfel spelen, pijpen, doch ook fluiten met den mond." In den laatsten zin kan het als freq. beschouwd worden van *fijfen*, hetz. als *pijpen*, hoogd. *pfeifen*, bij Benecke *phifen*, waarvan ook het fr. *fifre*, oul. *piffre*, nederl. bij Kil. *fijffel*. Vandaar *fifelaar* bij Poirters, Den Alderh. Naem, 59: *dan loopense noch perijckel om van eenen schalcken* Fifelaer *verleydt te worden*. — Ook het eng. bij Halliwell heeft het freq. *to piple*, voor fluiten. Zie mede *Pijperen*.

Fijmelen, zie **Femelen**.

Fijtelen—Fitten.

Bij De Bo is *fijtelen* »grillig, lastig en ongeduldig zijn," en de Schr. wijst op het eng. *fit*, dat vlaag, stuip, plotselinge gewaarwording als van een steek, enz. beteekent, en waartoe ik breng het adj. *vits* bij Kil., *fijts* bij De Bo, *fits* bij Cats en andd. voor haastig, hevig, fr. *vite*, oudfr. *viste*, als bij Baardt, Deugdenspoor, 377:

Al zijnse noch so Erent-rijck,
Hy valtse fits *en lasterlijck.*

waarover men voorts zie mijne Aant. op Cats' octavo-uitg. VII. 187. Van het door mij aangenomen primit. *fitten* komt ook het eng. *to fitter*, bij Halliwell »in drift zijn," misschien ook *vitter*, een gril.

Fikkelen—Fikken.

Beiden bij Kil. en Ten Kate, II. 635, voor roeren, met een stokje aanraken. *Ficken, figken*, is bij Schmeller, *fieggen, figgen*, bij Stalder, korte en snelle bewegingen maken, dikwerf heen en weêr wrijven, en bij Lexer met roeden slaan; *mit den Augen ficken*, de oogleden schielijk bewegen; *ein Thier mit der Ruthe figken*, hem met een stok drijven; *ab-figken, ab-figkeln*, in dezelfde beteekenis, enz. Het primit. luidt *fijken*, voor coire naar ik meen, in Van Bruyningens Vlaemsche Klucht, 9:

('k ga) zeggen dat Sinjoor hem vaerdigh maeckt tot fijken.

In de taal van Kortrijk verstaat men door *fikkelen*, elders *figgelen, viggelen*, met een stomp mes ergens aan tarnen, Belg. Mus. VIII. 175; en in die van Yperen, kwalijk snijden en alzoo bederven. Zie ook de Idiot. van Schuermans en De Bo. — *Ficken* geldt in het zwabisch en zwitsersch voor raken, in den zin van aangaan: *was fikkets mich*, wat gaat het mij aan. *Fikkeling* is geeseling bij Ogier, De Seven Hooftsonden, 164:

Soo mocht ik....
Een fickelingh *met u verwachten op de Mert,*
Indien d'er anders de galgh niet g'ordonneert en wert.

Finkelen—Vinken.

Het ww. *wegfinkelen* is, volgens De Taal- en Letterbode, IV. 233, in het zuidbevelandsch dialect in zwang voor schuilen. De oorsprong daarvan is niet moeijelijk aan te wijzen. Wij kennen het ww. *vinken* voor vinken vangen, zie Weil. Als eene ook bij de jeugd geliefkoosde uitspanning heeft dat vinken aanleiding gegeven tot verscheidene uitdrukkingen, om het heimelijk schoolverzuim aan te duiden. Men zegt daarvoor *vinkemannetje spelen, vinkertjes leggen*, en in het dialect van Lijf- en Ehstland *schulfinken*; zie mijn Archief, I. 195. Op gelijksoortige wijze vind ik van bedevaartgangers, die, in stede van hunnen weg te vervorderen, zich op eene min of meer verborgene plaats ophouden, de uitdrukking *vinken vangen*; Boet. a Bolswert, Duyfkens ende Willem. Pelgrimagie, 35: *Sy spelen al ende ligghen altemets wat achter den dijck* vincken vanghen, *komense heden niet soo komense morghen.*

Behalve voor vinken vangen ontmoet men het ww. *vinken* nog in een' anderen zin, t. w. voor het zingen of slaan als een vink; Den Nederd. Helicon, 234:

— *'t vrolijc vederschoon, veelverwigh vlucht-gediert,*
Dat int geboomt springt, singt, vinct, *quinct, en tiereliert.*

Fisselen, zie **Vezelen**[1].

Fitselen[1], zie **Futselen**.

Fitselen[2], zie **Vezelen**[2].

Fizelen, zie **Vezelen**[2].

Fluimelen—Fluimen.

Weil. heeft het ww. *fluimen*, fluimen opbrengen. Daarvan leid ik af het freq. *fluimelen*, bij De Bo »slechte klap spreken, onzedige woorden uitbraken." De overdracht toch van het speeksel op de »uitgebrachte" woorden schijnt niet te gewaagd. — Het adj. *fluimig* kwam mij voor bij Maria Heyns, Bloemh. der Doorl. Voorb. 279: *de geen, die gy na middernacht heel* fluimig, *leepoogig en besmeurt van zijn boekoeffening ziet komen.*

Fluizelen—Fluizen.

Bij De Bo hetzelfde als *pluizen, pluizelen*, d. i. pluizig, vlokkig worden. Het neders. heeft *flüsen* voor wol plukken of afnemen, van *flüs*, wolvlok, bij Fulda, Idiotikensamml. *flusch*, hoogd. *flausch*. Zie *Pluizelen*.

Fnezelen—Fnezen.

Het subst. *vaze, veze* — waarvan *fazelen* en *vezelen*, zie deze wn. — luidde oulings ook *vnase, fnaze*; zie Steenwinkel op Maerl. III. 41, en Ypeij, Geschied. d. Ned. Taal, II. 391. *Fnazel* ontmoet men bij Bilderdijk, N. Dichtsch. I. 204:

Roof- en dwangzucht brak mijn banden
Tot den laatsten fnazel *af.*

Van Beverwijck, Schat der Gesonth. 132: *de* fnaselen *van haer vleesch.* Dez. Schat der Onges. I. 40: *indien men maer een* fnasel (van niesswortel) *in de neus steeckt.* Berkhey, Nat. Hist. van Holland, I. 434: *wolkfnazels.* Ald. 439: *waterfnasels.* — Van dien vorm zijn de wwn. *fnezen* en *fnezelen*, welker deelwoorden op de volg. pll. voorkomen; Paffenrode, Ged. 17:

Dies, o Hemel, staakt uw woeden,
En verwerpt de strenge roeden,
Op ons huid nu afgefneest.

Bekker en Deken, Willem Leevend, III. 283: *witte zyden koussen*; gefnezelde *gouden kniebanden aan een vry kaal gesleten rooijen broek.*

Fobbelen, zie **Fommelen**.

Fochtelen, zie **Vochtelen**.

Foefelen—Foefen.

Volgens het Belg. Mus. I. 400, beteekent in de straattaal van Yperen *foefelen* iets verkeerdelijk of slecht doen, en is *foefje* in hetzelfde dialect een meisje van een slecht gedrag. Volgens De Bo's Idiot. is de bet. veel uitgebreider; t. w. *foefelen* is haastig en ruw behandelen, wegstoppen,

voortdrijven, broddelen en knoeijen. Het primit. *foefen* wordt ald. verklaard door foppen, en het nw. *foef* door versleten lap, streek, list, en vadzige of zedelooze vrouw. In het overijselsch en groningsch dialect is *foef* gangbaar voor grap, of voor iets buitengewoons, een gelukje. Zie Halbertsma, Overyss. Alm. 1836, i. v. en het Taalk. Mag. II. 336 In het akensch dialect *fuff*, uitvlugt, ijdele verontschuldiging. De onderlinge verwantschap der opgegeven beteekenissen is niet te miskennen. De eerste er van zal liggen in het znw. *foef*, lap of vod; want ook het waalsch heeft in dien zin *foufe*, en daarvan de wwn. *foufi*, (als primitief) zich met beuzelingen ophouden, en *foufeter* (als frequent.) slecht naaldewerk verrichten; zie de Dict. étymol. par Grandgagnage. — Bij Schuermans zijn de vormen ook *fof*, *foffen* en *foffelen*.

Foemelen, zie Femelen.

Foetelen—Foeten.

Het ww. *foetelen* bezigt Rusting, Werken, I. 441:

Waar ben je nou? je legt en muyzebruyt, en foetelt
Als of je mal waart? scheer je her uit, en kom ten stryt:
Of gy raakt Helena zo wel als Trojen quyt.

De Kat in 't Vagevuur, 155:

Daar was hy drok mee doende in 't foetlen,
En wreef ze, met zyn scharpe smoel,
Geen beetje, en zei: ben ik in 't troetlen
Schier zo plysierig als u boel?

Gehoornde Duvel, enz. 165:

Al gaande en staande, wout gy nooyt
Dat foetlen *en dat troetlen staken*

Op deze plaatsen is de beteekenis van dit ww., 't welk mij alleen bij den minst kieschen onzer schrijvers is voorgekomen, blijkbaar minnehandel drijven, en het prim. *foeten* zal afkomen van *fut*, *futte*, *fotte*, bij Kil. te vinden, anders ook *vot* luidende, als in *hondsvot*; zie mijne Latere Verscheidenh. bl. 130 en de daar aangeh. schrijvers, bij welke nog vooral Von Schmid, Schwäb. Wörterb. S. 207, kan gevoegd worden. — Rusting neemt *foetelen* in min eigenlijken zin voor betasten, in Loknians Fabulen, achter den Ovidius, 305 (drie honden vinden een leeuwenhuid):

Die wiert al strak van haar beknaagt,
Herom geslingert, en gefoetelt.

Gefottel is bij hem langzame handeling, getalm; Geh. Duvel, 111:

De Duvel zal je een rokje najen
Indien ik geen Jenever krijg.
Ik heb den bruy van jou gefottel.
Ik sal 't betalen. —

Volgens De Navorscher, X. 145 en het Alg. Vl. Idiot. is *foetelen* in het Land van Kuik en in Vlaanderen valsch spelen; waarmeê overeenkomt *futteln*, in sommige hoogd. dialecten beteekenende in 't geheim bedriegen, valsch spelen of handelen. Zie Schmidts Westerwäld. Idiot. en Die Aachener Mundart von Müller u. Weitz. De overgang van geheime tot bedriegelijke handeling is niet ongewoon; verg. *futselen* en *iets wegfutselen*. Hiertoe behoort wellicht het geldersche *befoetelen*, bij zeker jongensspel in gebruik, wanneer een gegraven kuil door een' stok wordt bezet; zie Geld. Volksalm. 1862, bl. 108 en 109.

Foetzelen, zie Foezelen.

Foezelen—Foezen.

Beide wwn. ontmoet men in de composita *konkelfoezen* en *konkelfoezelen*, zie Hoeuffts Bred. Taaleig. i. v., het Taalk. Mag. II. 490 en het Alg. Vl. Idiot. Ik ontmoette het eerste bij Van Halmael, Overdaad en Gierigheid, 18:

— wat spreekt gy met de lui!
Wat konkelfoes *je daar, jou onbeschofte Trui?*

Met verwisseling van *oe* in *ui*; De Vryer in de Kist (door Nil volent. ard.) 9:

Ik weet al jouw konkelfuizen *niet, ô neen, het is heel verborgen!*

Zij beteekenen »bedriegelijk, arglistig. bedekteljk handelen, met draaijerijen omgaan"; van *konkelen* en *foezen*, *foezelen*, vermoedelijk één met *fuseln*, bij Schmeller beuzelen, overijld en slecht of ook doelloos arbeiden. Het subst. *kunckelfuse* komt bij Richey, Schütze en elders voor in den zin van verwarring. Richey leidde het af van 't fr. *confusion*, doch Schütze vond dit bedenkelijk. — De toestand van iemand, die bedriegelijk of arglistig is behandeld, heet in Groningen *befoezeld*, d. i. beteuterd, verlegen; zie Taalk. Mag. II. 332.

Halma heeft het freq. ww. *foetzelen* voor het kinderspel, dat anders *slariem* heet, en bestaat in het voortslaan van een duit of cent met een' lederen riem. Berkhey in zijne Nat. Hist. van Holland, III. 1442, gewaagt van dit spel, en noemt den riem »lederen *foesel*". 't Werkw. zal van dit *foesel* gemaakt zijn; doch waarvan dit zij af te leiden, en of het verwant zij aan *foezel*, hoogd. *fusel*, slechte brandewijn of ook slechte tabak, is mij onbekend.

Fokkelen—Fokken.

In het Alg. Vl. Idiot. is *fokkelen* »zuigen aan de fok." en dit znw. *fok*, zoo aldaar als in het Westvl.

Idiot. wat elders *dot*, *zuigdot*, heet. Men mag dus een van *fok* afkomend werkw. *fokken* aannemen, waaruit het frequent. is ontstaan.

Fommelen—Fommen.

Fommelen beteekent betasten, op wellustige wijze; Rusting, De Kat in 't Vagevuur, 155:

De Non die zulk een keel opspalkte,
Wiert, van een scharpe duvels smuil,
Gelyk een egels-rug met pennen,
Gefommelt, *en gesmoddermuilt.*

Dez. Ovidius, 102:

Indien ik nimmermeer weer by mijn wijf sal komen,
Noch in haar ammeltjes, op quabbeljes, te Romen
Gefommelt *worden;* —

Ald. 140:

— *Dog ik woud ondertussen,*
Dat ik te Romen, u gerimpelt vel mogt kussen!
Hoe woud ik fomlen! *ackrement hoe sou dat gaan!*

En 262:

Sy had noch spijs, noch drank, noch kleet, noch mar. gebrek.
...en wiert immers wel gefommelt, *so men giste.*

Hiertoe behooren de volgende samenstellingen; Valentijn, Werken van Ovidius, I. 132: *dan wens ik.... dat ik, u omhelsende, duizent* fommelkusjens *knippen mag* D. III. 108: *omdat onse dartelheid 't vrij* nagtgefommel *past.*

Doch ook betasten, aantasten in 't gemeen; De Brune, Bancketwerck, I. 238: *De mensch en wil niet* gefommelt *en gesleuyrt, meer ghestreelt en geleyt werden.* Hooft, Ned. Hist. fol. 265: *Men speurt 'er alles op gewoonlyken stel; haar bed* ongefommelt, d. i. ongekreukt, onaangeroerd. — Voorts met de hand iets wegstoppen; Rusting, Lucifer in zyn Regterstoel, 14:

Al wat gy in u zak kont fomlen,
Of wat gy hymlyk weg kont stomlen,
Vermits gy daartoe schelmen hadt,
Was weg, en eewig op een padt.

Van Beaumont, Ged. (door Tideman) 98:

Halve taerten, lege korsten van pasteyen, kanten broot,
Grabbelt sy van alle zijden en vergaert het in den schoot,
En sy schort het in de slippen, en sy fommelt *in den sack.*

Huyg. II. 417:

Wie droegh het pack in 't hoofd, wie sou sich derven wagen
Aen dry in eene bael gefommelt *en getast?*

Wijders met de hand plooijen, vouwen, ineenrollen; Huyg. I. 142:

Hoe hanght him 'l lubbbe-tuygh efommelt *over ien!*

Waarschijnlijk wordt eene handeling van dezen aard bedoeld bij Crous, Josephs Droev- en Blyeinde Spel, II. 246:

Duukt Gy Aardsche Waan Geleerden!
Steekt uw Hoofden, in de kapp'!
Staakt uw fomm'len *en gebeerden;*
Die zijn sonder wietenschap.

Halbertsma, Alm. 1836, art. *Preuze* van het Woordenboekje: bijeengevommeld *hoopje van lappen, garen, enz.* — Eindelijk met iets omvouwen, omrollen, omwinden; en dan met het voorzetsel *be, om* of *in;* Oudaan, Agrippa, 239: *als* (*de Kerk*) *niet met zoo veel webbens van byplechtigheden* befommelt (*was*). Werken van Rabelais, II. 531: *haar schortekleed over 't hooft.... voorts 't zelve met een.... band onder haar keel.... Dus* befommeld *dronkse eenen hartelijken toog.* Huyg. I. 99:

Beid' behangen als de Leeuwen
Die men voor de schoonste kiest,
Beid' bedot, bedoeckt, befommelt,
Beid' de mutsen over 't oogh.

Van de Venne, Sinnemal, 109:

Geertjen is deurgaens befommelt
Off heur altijt wat ghebrack.

Dez. Wijsmal, 3:

Van hoofde tot de voet met lappen omgefommelt.

Bilderdijk, Bydr. tot de Tooneelp. 56: *het nieuwgeboren kindjen, ter dege omwikkeld en* ingefommeld. — Met *weg* bekomt het ww. de bet. van verstoppen, verbergen; Bekker, Betov. Weereld, IV. 270: *'t vrouwvolk heeft noch betere gelegenheid om iets tusschen hare kleederen* wech *te* fommelen. — Met *ver*, te veel vouwen en dus kreuken; E. Bekker, Adele en Theodoor, II. 127: *zonder collier, zonder poeijer, en met* verfommelden *doch teffens gezochten opschik.*

Deze beteekenissen, welker onderlinge samenhang in het oog valt, worden bevestigd door de verwante dialecten, die het ww. mede kennen. Bij Müller und Weitz is *fomele* betasten, bevoelen; in 't Brem. Nied. Wtb. *fummeln* rondtasten, in den zak tasten, *to Hope fummeln* onordelijk te zamen grijpen; bij Strodtmann *fommeln* onordelijk bijeenrapen. Volgens Richey heeft *fummeln* in Hamburg den zin van ledig ronddrentelen, doch hij geeft er de opheldering bij, dat dit eigenlijk gezegd wordt van vrouwen, met opzicht tot hare lange rokken; *fummelke* is de naam dien men aan eene vrouw geeft, die achteloos op hare kleeding is. De beteekenis dezer woorden is dus ontleend van de niet nette en behoorlijk aangetrokken, maar los *omgefommelde* kleeding. Wij zeggen van die klee-

deren, dat zij *flodderen*, en de vrouw, die ze draagt, wordt gezegd *daarheen* te *flodderen*, en is een *floddermadam*, een *floddervos*, *flodderkous*, enz.

Het eng. heeft *fommelen*, *fummelen*, overgenomen in den vorm *to fumble*, voor eene zaak wat onhandig of ruw aanvatten of ondernemen. De beteekenis van »zich kinderachtig aanstellen," die de woordenboeken er bijvoegen, houd ik voor ongegrond, en ontstaan door eene onjuiste verklaring van Johnson. Deze vermeldt, onder de beteenissen van *to fumble*, to play childishly, ten voorbeelde eene plaats aanvoerende van Shakspeare, uit diens Henri V, en dus luidende: *I saw him* fumble *with the sheets, and play with flowers, and smile upon his finger's end.* Dan, die verklaring is gansch verkeerd. In de aangehaalde plaats, Act II, Scene III, van genoemd tooneelstuk te vinden, geeft de Hostess bericht van de wijze van Falsstaffs sterven; onder anderen zag zij hem »de beddelakens vouwen of *fommelen*", een bekend teeken van veegheid. Al kon men nu die handeling »een kinderachtig of kindsch aanstellen" heeten — ik meen dat »zich veeg aanstellen" beter zou zijn — dan mag die beteekenis daarom nog niet aan het ww. *to fumble* worden toegekend; dat beduidt, ook te dier plaatse, niet anders dan het nederl. *fommelen*, waar Johnson te recht het engelsche ww. van afleidt.

Zoowel overeenkomst in vorm als in beteekenis noopt, met *fommelen* verwant te achten ons *fomfaaijen* of *fomfeijen*, bij Halma en Weiland minder goed *fomfooijen* gespeld. Volgen Hoeufft is *fomfaaijen* en *verfomfaaijen* te Breda — doch ook elders in de Nederlanden — gangbaar voor »door kreuken, als anderzins, verhavenen." Liever zou ik het omschrijven »door eene onachtzame behandeling iets bederven," en voorts bederven in het algemeen. Dus Fokke, Boertige Reis door Europa, II. 238: *ziet me dat lieve leven reis aan, mijn kiepje is evenwel heel en al* verfonfaaid *en bedorven.* Bekker en Deken, Willem Leevend, II. 128: *dat je mooije kleertjes.... niet na jen dood by Uitdraagers in kelders gestopt.... en van onreine handen, ja van Smauwzen betast en* verfonkfooid *worden.* Hoffham, Nagel. Geschr. 107:

Foei! foei! je hait, dat zweer ik, mit jou allen
'Et hiele spul verfomfayd —

Paffenrode, Ged. 85:

Myn wyf en Godefroy waren in onse kamer met haar bloote beyen;
Nu is 't tyd om op te passen, dogt ik; want se zouwen 't me daar verfonfeyen.

Intusschen, als men eenige hoogduitsche dialecten raadpleegt, rijst er ten aanzien van de verwantschap dezes werkwoords met *fommelen* bedenking. In de Aachener Mundart is *verfomfeie*, in den Elzas *verpfumpfeien*, in het Henneberg. Idiot. *verpfumfeyen*, ja tot in het Idiot. van Lief- und Ehstland toe *verfumfeistern*, eene zaak bederven, en dus 't ww. gelijkbeteekenend met het onze. Doch elders, met name in Hamburg, Bremen, Osnabruck en Holstein, heeft het ww, behalve de genoemde, ook de beteekenis van lustig spelen en dansen, en voorts in spel en dans doorbrengen en verkwisten; en deze schijnt wel de eigenlijke zin des woords te zijn. *Fumfumfeyen* — dus luidt bij hem het ww. — zegt Richey, is een woord, »dat het geluid van den strijkstok op de viool uitdrukken moet." Volgens Strodtmann heet »was daher schrapen auf der Violine *funfeln*, *fumfeln*," en daarvan is naar hem *verfumfeyen* afkomstig; en in het Brem. Nieders. Wtb. heet een viool *funfel*, en een violine *fidel-fumfei*. Zulke stellige verklaringen moeten tot het besluit leiden, dat *fumfeijen* van den vioolnaam of het vioolgeluid afkomstig is, en dat de eerste beteekenis van het ww. is op een viool spelen, voorts vroolijk dansen, vroolijk zijn, zijn geld in vroolijkheid doorbrengen, en daarvan wederom verspillen in het algemeen, en eindelijk iets bederven of verloren laten gaan. In deze laatste beteekenis is *verfomfeijen* of *verfomfaaijen* door ons overgenomen, en de overeenkomst in klank met het nederl. *fommelen* schijnt alleen toevallig.

Wat de afleiding van *fommelen* betreft, ik houd het voor hetzelfde met *femelen* en *fiemelen*; zie op *Femelen.* — Door verwisseling van de lipletters *m* en *b* heeft men *fobbelen*, dat ik aantrof bij Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 73:

'T lywaet.... is soo wit niet als den sneew,
Wat ghefobbelt, *wat gheplackt.*

Ald. 36:

U doosen men ghebrooken vint,
Vercrockt, verfobbelt *al u lint.*

En door invoeging der *r*, *frommelen*, dat dikwerf in het gebruik met *fommelen* verwisseld wordt. De Regt heeft het voor *fommelen* in de eigenlijke beteekenis des woords, Mengeld. 97:

'k Weet myn geld wel anders uit te zoetelen,
'k Heb den bras van 't frommelen *en troetelen.*

Meer onschuldig is het tasten in De Gids, 1859, D. II. 383: *een rooker.... die in zijn vestzak* frommelend *bemerkt dat hij zijne lucifers vergat.* — Een kreukend vouwen geeft het w. te kennen bij Bekker en Deken, Sara Burgerhart, I. 122: *Juffrouw Lotje snuift en* frommelt *haar zakdoek.* Dez. Corn. Wildschut, III. 138: *gaazen zo geel en* gefrommeld

dat zij geheel onbruikbaar zijn. Verliefde Brechje, 18: *je mot 'et doen* (t. w. *een zoen geven*) *zonder my te* frommelen. — Zoo ook *verfrommelen;* Tollens, Dichbl. 10:

De bruigom verfrommelt *zijn linten en strikken.* Voorts wegstoppen; Berkhey, Eerb. Proefkusjes, 101: (*zij*) *wilde haare hand schielijk onder het zijden evaatje* frommelen. De Gids, 1862, D. II. 340: *vergeefs* frommelde *Lidner het handschrift* weg. Lozemans Garther of het Verwarde Huishouden, 27: *die zit er tegenswoordig zoo warm en zoo digt* ingefrommeld, *dat men geen stip van haar zien kan.* — Voor *verfrommelen* heeft men *verfrompelen* gezegd; Jonctijs, Roz. Oochjes, 121:

Een verrompeld,
Een verfrompeld,
Een verschrompeld
Monster-dier
Zaagt gy blinken.

Door verwisseling der aanvangletter *f* met *p* heeft men *prommelen*, dat Tuinman zegt hetzelfde te zijn als *frommelen;* zie het Vervolg zijner Fakkel. Men vindt dezen vorm bij Cabeljau, Treurbr. van Ovid. 254:

'k Verlaat mijn woorden half volmaakt, zoo als ik spoede,
En prommel *'t schrift in mijn benaauwde borst met vlijt.*

Ook Schuermans heeft *prommelen* voor induffelen verklaard, en Schambach *prummeln*, bij hem voor het »holl. *frommelen*" gehouden, alsmede *prummelig* en *prummelie* voor slordig en slordigheid van kleeding. In het Brem. Nieders. Wtb. is *prümmel* een brok en *prümmeln* verbrokkelen. Van de Venne heeft *prommeling*, Sinnemal 103:

Kleyne Lijsje prijst heur leuren,
Prommeling *van poppe-goed.*

Ik meen dat de Dichter hier *pronseling* of *prondeling* bedoeld heeft; zie *Pronselen.*

Bilderdijk meende in zijne Aantt. op Huyg. VI. 319, dat *frommelen* van *frommel*, voor *vrongel* of *wrongel*, afkwam; doch *fommelen* daarentegen van het lat. *fovere* en *fomentum*, in den zin van stoven, koesteren. De door mij aangewezen gang der beteekenissen van het ww. *fommelen* pleit voor zulk eene afleiding niet, al kon zij zich overigens ook aanbevelen.

Fonkelen, zie Vonkelen.

Frazelen—Frazen.

Frazen beantwoordt aan het fransche *phraser*, als muziekterm volgens de Dict. de l'Académie »faire des phrases, des suites régulières et complètes de chant et d'harmonie." Vanhier het frequent. dat J. Chr. Gewin bezigt in De Recensent, 1851, n°. 10, bl. 612:

Die 't onder geen beding gehengt,
Dat meerdren ooit de mindren dwingen
Te frazelen *zoo als zij zingen.*

Fretelen—Vreten.

In het vlaamsch komt dit frequent. voor in de bet. van »door den sleet losgaan; *uw kleed begint te* fretelen," zie Schuermans' Idiot. Het primit. vindt men terug in het middelhd. *vreten*, *vraten*, bij Benecke wrijven, schuren; bij Schmeller in gelijken zin, b. v. van het stukwrijven van een' zak, door den sleutel dien men er in draagt; in het eng. *to fret*, afschaven, inbijten, kerven, als van zijden stoffen, bij Halliwell losscheuren. Het nederl. *vreten*, *invreten*, *wegvreten*, in dergelijken zin is bekend. Höfer is van meening, dat *fretten*, 't welk ook hij in verschillende beteekenissen heeft, etymologisch één is met *fressen*, goth. *fretan*, daar ook dit eig. een vermalen of kleinwrijven aanduidt. Zie voorts *Etelen.*

Freuzelen, zie Beuzelen.

Frevelen, zie Wrevelen.

Fribbelen, zie Wribbelen.

Friemelen, zie Femelen.

Frikkelen—Vrikken.

In de volkstaal van Yperen is *frikkelen* gangbaar voor het lijf om en weder draaijen; zie Belg. Mus. I. 400. Volgens het Alg. Vl. Idiot. is hetzelfde w. te Antwerpen en elders »eene boot door een enkelen riem voortdrijven": terwijl het Westvl. Idiot. het kent voor »het boogsgewijze uithollen, bij kopergieters." Het ww. is blijkbaar van *vrikken*, *wrikken*, waggelen, draaijend bewegen, en b. v. toegepast op het staande voortroeijen eener boot, waarbij de ligchaamshouding volmaakt overeenkomt met de beteekenis, aan *frikkelen* toegeschreven. Het zwabisch dialect heeft *fricken* voor wrijven, bij Fulda, Idiotikensamml. *friken.*

Frinkelen, zie Wrinkelen.

Fritselen—Frisen.

Fritselen is voor wat in den frieschen tongval anders *frisselen* luidt, d. i. vlechten, zie Wiarda, Epkema, Wassenbergh en Von Richthofen, i. v. Een *frissel* is een haarvlecht, over welken zie De Dietsche War. I. 395. Het freq. ww. waarvoor het eng. *to frizzle* heeft, gebruikt Halbertsma, Naoogst, 81: *het hoofdsiersel.... hetwelk bestond in lange haren, die* gefritseld *bij den rug nederhingen.* En in den Overijss Alm. 1840, bl. 154: *eenen reusachtigen krakeling met drie openingen,*

wier trek uit drie repen deeg gefritseld *of zamengevlochten was.* — In Carons klucht van Houtebeen met Els, is *frisselen* fig. aan eene geldbeurs trekken of tasten:

Nu Griet, wat schort u, daer aen mijn beurs te frisselen?

Het primitieve ww. vindt men in het fr. *friser*, nederl. *frisen* of *frijzen*, waarvan het deelw. voorkomt bij Jan Zoet, Digtk. Werken, 145: *Met* krulgefrijsde *Pruik.* — Ook het zn. *frize*, krul, komt bij ons voor; V. d. Wielen, Vrouw. Cieraet, 99:

— *tgeeluw haer geringt met duizend* frizen.

Men zie wijders Hoeufts Fr. Woorden, i. v. *Friser.*

Frittittelen—Frittitten.

Dit frequent. is gevormd ter nabootsing van een vogelgeluid, door Berkhey, Eerb. Proefkusjes, 256:

De tortel kirt, terwijl het koninkje frittittelt.

Het rijmwoord is: kittelt. Ik ben niet in staat te beoordeelen of de uitdrukking juist is, en onderstel alleen, dat het geluid bestaan zal in een herhaald *frittitten.* — Het geluid, intusschen, van het bedoelde vogeltje schijnt nog al verschillend te zijn, want dez. dichter zingt Wintersche Tegenzang, 7:

— *'t winterkoninkje hoort men nog* tierelieren.

Froezelen, zie **Wrastelen.**

Frommelen, zie **Fommelen.**

Frompelen, zie **Fommelen.**

Fronkelen, zie **Fronselen.**

Fronselen—Fronsen.

Deze wwn. beteekenende kreukelen, rimpelen, worden door Ten Kate, II. 327, gebracht tot het worteldeel *ron*, waarvan ook *kronkelen* en *fronkelen*, welk laatste door Kil. als leuvensch dialect voor *fronselen* staat opgeteekend. Het fransch heeft *froncer*, dat door Borel en Roquefort van het lat. *frons* afgeleid wordt »parce qu'on le ride volontiers." Wel zoo natuurlijk schijnt het, het ww. *froncer* te houden voor ons *fronsen*, gelijk het oudfransch voor ons subst. *frons* ook *fronse*, *fronce*, *fronche*, had.

Fronsen wordt vooral van het gelaat gezegd; b. v. Westerman, Ged. III. 48:

Het pijnigend verdriet fronst *zijn verbleekte wangen.*

doch ook van andere voorwerpen; Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 111: *de beffen in zoveel plooijen te* fronsen.

Het frequent. is zoowel bedrijvend; a. w. 390: *Zyn bakkes te* fronzelen *als een Aap.* Poot, Ged. III. 190: *Wat* fronsselt *g'uw gelaat?* — als onzijdig; Bilderdijk, Najaarsbl. II. 186:

Mijn' blik als ik fronsel, *uw' mond als gy lacht!*

Eene afleiding is *befronsen;* Baardt, Deugdenspoor, 321:

Sy comen 'smorgens uyt den Slaep,
En sien befronst *gelijck een Aep.*

d. i. met fronsen of rimpels voorzien. Daarentegen *ontfronsen*, van rimpels ontdoen; Verv. op Wag. XLII. 95: *Deeze kundschap....* ontfrontzde *het hoofd der Volksvertegenwoordigeren.* — *Infronsen* is met rimpels omgeven; Van Walré, Heksluiting, 45:

Van onder d'ingefronsten *boog*
Dreigt, rolt en dwaalt het glinstrend oog.

Het ww. wordt, met een voorzetsel verbonden, ook wel genomen voor kreuken of verkreuken, en alzoo met *frommelen* verwisseld; Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 47: *Polyphemi baert was* verfronst, *verwildert.* — Insgelijks voor vouwen; Van Heemskerk, Batav. Arcad. 71: *de witte hembsmouw.... die op den arm dichjes* toegefronst *was.* — Zoo ook met den frequent. vorm; Van Duyse, De Spellingsoorlog, 82:

— *Wie zou 't verdragen*
Dat men aldus de Tael verfronselt *als een Kaert?*

Trip, Tydwinst, 58: *Een dor en* toegefronseld *blad.* — *Ontfronselen* is wegpakken; Rosseau, Verjaarf. van Venus, 65:

Gy hebt myn beste krultabak,
Die 'k negen dagen in me zak
Bewaard heb, mooitjes my ontfronsseld.

Berkhey neemt *opfronselen* voor rimpelen van kleedingsstof; Nat. Hist. van Holl. III. 503: *De Mouwen waren* (*aan het Wambais*) *vast: en op de schouders, aan den arm, 'was een hoog* opgefronselde *pof, of eene troes* (*dat de Franschen noemden* un habit troussé) *met dwarsse insnydingen.*

Opmerking verdienen de samenstellingen *kreukefronzen*, waarschijnlijk voor doen inkrimpen; Bloemkrans, 95:

Om arrigwaan te kreuke-fronzen,
Krook, met een troup, stoot flux voor heen;
Om aardig om den tuin te leen
Den Don, die 't al meent neer te donzen.

Fronselfrons, d. i. iemand die het hoofd fronst; Rusting, Ovidius, 31:

Was dat een digtwerk voor een man van staat te lezen?....
't Is voor geen fronsselfrons, *noch voor geen vrouw, noch maagt,*
Gemaakt. —

Vanwaar *fronselfronsig* voor gefronsd (van toorn), ald. 165:

— *Als hy* fronsselfronssig *siet,*
Soo mag de nicker by hem zijn en schromen niet.

Het ww. *fronselplooijen;* Vr. Bilderdijk, Nag. Ged. 182:

— *Grijsheids* fronselplooien,
Als het schoon geen spoor meer laat.

Waarvan het znw. te lezen is in de N. Honigbije, II. 9: fronselplooije *en wapperenden zwier.*

Het adj. *fronselig* heeft Krul, Pamp. Wereld, I. 34: *Het voorhoofd* fronsselig.

De subst. *frons* en *fronsel* worden vooral van het gelaat gezegd; Poot, Ged. II. 43:

Kalliope, nu ly geen frons
In 't aengezigt; —

Berkhey, Eerb. Proefk. 85: *dat zijn gelaat de bleeke* fronssels *voor genoeglijke blosjes verruilt had.* Bogaert, Roomsche Mog. 41: *de* fronssels *in uw voorhoofden.*

Fuikelen—Fuiken.

Het frequent. *fuikelen* heeft Holtrops Eng. en Ned. Woordenb. ter vertaling van *to cheat*, bedriegen, valsch doen. Dit, zoowel als het primit. *fuiken*, hebben onze schrijvers met het voorzetsel *ont*, dat er dezelfde kracht heeft als in *ontrooven*, *ontstelen;* Godewijck, Wittebroodskinderen (uitg. van Dr. Schotel) 55:

Een fijn geweven webb'? soo waer als yemant leeft,
Hy slaept, hy ronckt, hy droomt: ik moet hem die ontfuycken.

Ald. 62:

— *die 't bedecktelyk syn naesten kan* ontfuycken.

Elpenor, 9:

'k Heb onder d' Hooft-beulingh de Broeck met gelt geleyt,
Opdat mijn die niet wort ontfuyckelt *van de Meyt.*

Ald. 38:

Dat ick Mopsame socht haer Vader te ontfuyckle.

Schimp- en Hekeldichten (Hoorn, 1718), 121:

Gelyk als bleek, toen 't Schouts- en Secretarisschap
Van Nieuwerkerk my wierd ontfuikelt, *en zoo knap*
Als 't my ontdrayt was, aan uw dartel Wigt gegeven.

De wwn. *fuiken* en *fuikelen* komen overeen met *fucken* en *fuckeln;* het eerste bij Wachter handel drijven; vanwaar 't laatste, tot ongunstige beteekenis overgaande, ook onder de vormen *fukeln*, *fuggern* en *fukern* voorkomt als oneerlijk handelen, bedriegen; en voorts heimelijk afzetten, ontstelen; zie het Brem. Nieders. Wtb., Von Schmid, en vooral Reinwalds Idiot. — De laatstgemelde beteekenis, van heimelijk afzetten of ontnemen, komt met die van ons *ontfuikelen* volkomen overeen; het neders. heeft er voor *wegfukeln*, heimlich wegpraktisiren. Het ww. *fuiken*, *vuiken*, in het Gloss. op Van Vrouwen ende van Minne (door Dr. Verwijs), schijnt een ander woord te zijn.

Futselen—Futsen.

Fut, waarschijnlijk hetzelfde met *vod*, geeft *futse*, (*) *futsen*, *futselen;* zie Bild. Verkl. Geslachtl. op *Vod.* Kil. heeft *futsel*, oude lap; *voetfutsel* is voetlap, voetveeg, bij De Harduyn, Godd. Lofsanghen, 18:

— *ondersaet, en knecht,* voetfutsel *ende slave.*

Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 94:

— *hy heeft my als een* voetvutsel *veracht.*

Vandaar is *futselen* eigenlijk zich met beuzelingen bezig houden, beuzelen, talmen. Hooft, Tac. fol. 463: *d'eerste jaghtende van hoop en jeughdt; d'ander zoekende* 't futselen, *om den blaakenden te weederhouden.* Gemeng. Parnasloof, 25: *Met dit verbruide bier wierd* gefutseld *tot twaalf uuren toe, eer wy het scheep kreegen.* Duyfk. ende Willem Pelgrimagie, 164: *smetten, die sy selver op haren luyen sack halen, met* futselen, *met lanterfanten.* Werken van Rabelais, I. 65: *Wy weeten van hutzelen noch* futzelen; *wy dichten en doen onse dingen.* Ald. 488: *valt'er niets meer te vragen en te* futzelen. Moons, Sedel. Vermaeck Tonneel, 54: *met haer* futselen *en haperen hebben sy de deur voor haeren neus ghesloten ghevonden.* Pefroen (1702), bl. 25: *Wat staet dien wijnbalgh daar te* futselen? Alewijn. De Bedrooge Woekeraar, 2: (*ze*) *leggen niet te* futzelen, *hier met lonkjes uit een venster, en daar met Minnebrieven.* Asselijn, De Schoorsteenveger, 25: *Hoe, legje noch al en* futzeld, *en arbeid met die touwen.* Dez. De Stiefmoer, 24: *Geduurig leitz'er in te* futselen (d. i. *in de kist*), *en kom ik op 't mat, straks smyt ze ze toe.* Anna Rodenburghs Trouwen Batavier, 43:

Hoe futselt *ghy Margriet, 't schijnt dat uw handen beven,*
Wat vreest ghy my t' ondoen? nu nu ondoet de knoop.

Versch. Ged. (door Groebe), II. 90:

Wat wachtens sal u Lief te meer verlanghèn doen....
Doch futselt *niet so seer dat het hem moe kan maken.*
Noch laet hem voor u deur geen drie vier uren staen.

(*) Behoort tot dit woord het kleedingstuk, vermeld bij Puffendorde, Ged. 251:

Men sag daar Scholsmans blaauwe muts,
Der Zwitsers flodderbroek en futs.

Of bedoelt hij daarmeê de *pulse*, beschreven bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 588?

Huygens, Korenbl. II. 163:
Klaes light en futselt *met sijn slagh-werck.*
Ald. 445:
Als 't langh gefutselt *is, soo schijnen sy genesen.*
Dullaerts Ged. 55:
Wat futzelt *gy om d' aarde en my van my t' ontlasten?*
Coster, Isabella, 2:
Ick sat een ommezien te futs'len,
Daer quam een buytje, 'k zeyd loop huts'len,
Of wilt ghy malen, maalt wat aars.
Schimp- en Hekeldichten, 49:
— *zijn Barbiertje, waard gewraakt,*
Die, wen hy iemánd zal een weinig bloeds aflaten,
Gelyk een keffertje, met futselen *en praten*
Zijn lijder pynigt en verveelt —
Hier denkt men aan prevelen, en zoo meer; Bekker, Betov. Weereld, III. 111: *daar dese wicchelaars sich afgesloten hielden, dat niemant merken konde, wat sy by henselven* futselden. Huygens, I. 348:
My docht sy futselden, *en hare lusten spraken*
Van Tabernakelen om hoogh te mogen maken.
Iets futselen of *aan iets futselen* is iets verrichten, waar eene kleine beweging of handgreep bij te pas komt, of iets kleins of gerings uitvoeren of voor den dag brengen. Dus Paffenrode, Ged. 95:
— *ondertusschen soo begon se soo een lutje te* futselen *aan haar linkerbeen.*
Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofd. 129:
Futselt *knoopen drie-maal dry.*
Oudaan, Poëzy, I. 68:
— *dat men, zonder grond van zaken,*
Zich uitslooft, eer men dit verklaart,
Met futs'len, *om hem* (den knoop) *los te maken.*
Berkhey, Zeetr. I. 254: (*bos:*
Al futzeld *dan de uitheemsche aan dezen bundel-*
Snoerd hem uwe Eendracht vast, geen keizer maakt dien los.
Dez. Akad. Vertell. I. 31:
— *alles wierd bezorgt, zoo stilletjes geknutseld,*
Bedisselt in 't geheim, en met beleid gefutzeld.
Bilderdijk, Nalez. II. 102:
Ik futsel *en lijm,*
En slaag ik in 't rijm,
Zoo worden 't gedachten.

Hiertoe behoort *bijeenfutselen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 183: *haar lafelbank, van willige stijlen en planken* bij een gefutselt.

De Hoogl. Bormans meldde mij (en Schuermans' Idiot. bevestigt dit), dat het truijersch dialect in dien zin zegt *fitselen*, b. v. »gij zult uw horlogie bederven met er altijd aan te *fitselen;* erwten polen (nederl. *doppen*) is een *fitselwerk.*"

Minder gewoon, en ook minder gepast, komt het ww. voor in den zin van *fommelen;* Hooft, Ged. fol. 281:
— *wat* futzelje *mit de mantel?*
Niet mit allen, ik heb zukken jeukt in me zy.
De uitlegging »verfrommelen" in Oudem. Wdb. is niet volkomen juist; *frommelen* ware gepaster; het w. ziet toch op het handgebaar. Van Effen, Holl. Spect. I. 30: *dezen goeden Heer, die onophoudelyk in zyn zak* futselde. — *Verfutselen* is verbeuzelen; Westerbaen, Ockenb. 119:
Daer half de tijdt versien en half verfutselt *wordt.*
Bij Huygens verdoen, onnut besteden; Korenbl. I. 270 (van des Kramers prullen, die ze):
Voor de volmaecktheit der volmaecktheden aensagh,
Eer 't Kermis-capital daer voor verfutselt *lagh.*

Ontfutselen is al futselende afhandig maken, stillekens ontnemen; b. v. Poirters, Duyfken, 172: *hy wist soo den beleefden te maecken, dat hyse by naer* ontfutselde *allen den tyt, en gelegenheyt om te sondigen.* Huygens, Korenbl. II. 90:
(*Sy*) *meenden hem een' stock* t' ontfuts'len *in 't gekijf.*
Krul, Pamp. Wereld, I. 214:
Als uwe valsche min ontfusseld *d' eerbaer maeyd,*
Wat zal ik zeggen? 't eelst en waerdigst dat zy druegd.
Valentijn, a. w. III. 56: *Hij liet meer diergelijke schildetjens maken, op dat de luipers, die 't mogten soeken te* ontfutselen, *in de keur verbijsteren souden.* E. Bekker, Adele en Theodoor, III. 146: *bekentenissen, die de zwartgallige Misantropen een haatlyken lach* ontfutzelen! — Vooral futselende losmaken, bij Huygens, a. w. II. 85:
Ondoet mijn' futselingh, ontfutselt *mijn gedoe.*

Ook *befutselen* komt voor; Werken van Rabelais, I. 655: *de twistzaake te deegen gehutselt,* befutselt *en bekaakelt zijnde.* D. II. 76: *de Geloofsleedtjes wat te* befutzelen *en verlappen.*

Futseling is getalm; Rodenb. Wraeckgierighers Treurspel, 6:
— *stelt het flucks in 't werck, de tijdt gheen* futslingh *lijdt.*
Tengnagel, Verwoestingh d. St. Naerden, 76:
Soo futslingh *gaf verlet, soo stonden wy verlegen.*
't Subst. komt reeds in het middelned. voor; Snellaert, Nederl. Ged. 510:
Hen es niet dan futselinghe;
Men soudt vertrecken in gheen gedinghe.
Ald. 521:
Nu en willic mi houden nemmere,
Seit hi, ane dese futselinghe,
Wi moeten spreken van zwaren dinghen.

D. i. beuzelingen. Zoo ook bij Van Velthem, in den zin van geringe voorwerpen; hij noemt althans fol. 288 »menige scerpe ende menich staf", die aan een' boom waren opgehangen: *gene futselinge.* — Insgelijks bij lateren; Huygens, a. w. I. 198: Futselingh *van lint en knoopen.* D. II. 375:

— *wat hoeft hy* futselingen
Tot scherm van heet en koud, wat al ontleende waer?

Dez. heeft nog andere afleidingen; D. II. 121:

De kostelicke tijd kan geen gefutsel *velen.*

Ald. 7: *Ick ben geen* futselaer. Berkhey bezigt *ontfutseling* voor ontsteling; Nat. Hist. v. Holl. II. 1239: *Kan'er.... zoo de luister en waardy der zaake al eens iemand in eene onredelyke bekoring bragt, niet ligtlyk eenige* ontfutseling *geschieden.*

Gelijk wij figuurlijk spreken van een *gedenkboek, vergeetboek, kladboek* enz., kende men voorheen een *futselboek.* Dat te *zoeken* was eene gewone spreekwijs voor uitvluchten zoeken, op uitstel bedacht zijn; Westerbaen, Ged. III. 701:

Wat zoekt ghy 't futselboek? *spreeckt, Joffer, uyt de mond.*

Van Hasselt, Arnh. Oudh. I. 132: *een brief, die genoeg bewyst dat by de stad* het futsel-boek gezogt *wierdt.* Poirters, Duyfken, 174: *Wel is waer dat hy aerdige grepen wist te vinden om* het futselboecxken *al te soecken, om soo noch al tijt, en plaets te bereyden voor de gratie Godts.* Valentijn, a. w. I. 3: *Mijn vader.... knort sonder eind om dat ik* 't futselboek soeke. — Zie ook het Wbk. des Inst. op Hooft. Dan, ook in andere spreekwijzen komt dat boek voor; Bijns, Refereynen, I. 31:

Die 't futsel-boeck studeert, *die weet nu watte:*
Om loose vonden te vinden elck praktizeert.

Ald. III. 224:

Bedrog en tfutsel-boeck *is alomme* bereet.

Bruno, Mengelmoes, 249:

Wie weet, hoe langh het dan met 't futsel-boeck *mocht* duuren?

Poirters, Hof van Theodosius, 282: *maer Pulcheria.... soeckt* het futselboekxken *al meer en meer* uyt te trecken, *om de verwonderinge en het verlangen van den Keyser hoe langer hoe meer te scherpen.* — Deze laatste uitdrukking is niet eigenaardig te noemen; een *boek trekt* of *rekt* men niet *uit.*

Gabbelen[1]—Gabben.

Volgens den heer Büser is *gabbelen* in de provinciën Groningen en Overijsel gangbaar voor herhaald of spottend lachen; zie Dr. Te Winkels N. Ned. Taalmag. III. 130, en de Ned. Taal, I. 193. Ook in het oostfriesch bij Stürenburg komt dit frequent. voor, waar het wordt omschreven door »onder elkander en in de vuist lachen." Het eng. heeft mede *to gabble* voor babbelen, snappen, en het oudfransch *gabeler*, voor schertsen, spotten. De beteekenis van het ww. komt dus overeen met die van 't meer gewone *gabberen*; zie dit woord.

Gabbelen[2], zie Kabbelen.

Gadelen—Gaden.

Gadelen is door Kil. opgeteekend voor een geluid als het kwinkeleeren der vogels. Hoewel hij het in afleiding onderscheidt van het ww. *gaden, gaaijen*, schijnt het daartoe te behooren; dit laatste dan genomen in den zin van vroolijk zijn, waarvan *gading*, bij denz. voor lubentia, voluptas, voorkomt.

Gagchelen, zie Gagelen.

Gagelen—Gagen.

Beiden bij Kil. en Ten Kate, II. 217 voor het snateren der ganzen. Het primit. *gagen* heeft Von Schmid, Schwäb. Idiot. in denzelfden zin. *Gagelen* luidt bij onze schrijvers *gaggelen*, eng. *to gaggle.* Dus Bilderdijk, Elius, 22:

De vogel stijgt ten hemel,
En gaggelt *zijn genoegen* uit,
Met klepperend gewemel.

Avondschemering, 84:

Maar zoo we uw grootheid wel beschouwen,
Waar heel het wareldrond voor zwicht,
Gy zijt ze aan 't krijten van de vrouwen
En 't ganzengaggelen *verplicht.*

Zie ook mijne Proeve over dezen dichter, bl. 176. Van Walré, Heksluiting, 120 (de vogel van het Kapitool):

— *borst zelfs uit in* gaggelend *gelach.*

Tollens, Laatste Ged. II. 14 (van de vogelen):

Hoe ze schaatren, hoe ze fluiten,
Gagglen *hier en kaaklen daar!*

Bij Croon, Moy-al 244, beteekent het ww. liefelijk galmen: *soeten sanger, soo menighmael als ghy uwe keel soo konstighlijck laet* gaggelen. Dautzenberg bezigt *nagaggelen* voor nagalmen, napraten; Vlaemsche Taelstryd, 43: *lieden, die wonder fyn en beschaefd dachten te zyn, wanneer zy wel of slecht hunne vreemde taelmeesters en geluksridders, welke overal krielden, konden* nagaggelen. — Kil. heeft almede *gagchelen* voor schateren, dat voorkomt bij Hooft, Ned. Hist. fol. 1170: *gewoonlijke wulpsheyt van woiteren,* gachelen, *gabberen.* En Van der Schueren in denzelfden zin *gakelen.* Zoo-

wel van hoenders als van ganzen zegt het hoogd. *gackern*, bij Schmeller *gagkern*.

Gaggelen, zie **Gagelen**.

Gakelen, zie **Gagelen**.

Garrelen[1]—Garren.

Het freq. bezigt Maerlant in de volgende plaats uit zijn Naturen Bloeme, aangeh. in Jonckbloets Gesch. d. Middenned. Dichtkunst, III. St. 1. bl. 135:

Garrulus es eens voghels name,
die in bosschen ende in bramen
vor alle voghele die leven
meest crijschen, meest luuts uut can gheven,
dies es hi Garrulus genant;
een gay hetet int walsche lant.
Van bome te bome vlieghet ende springhet,
ende crijscht ende garlet *meer dan singhet,*
noch gheduurt in ghene stede.

't Kon gevormd schijnen naar 't lat. *garrulus;* doch het is regelmatig af te leiden van *garren*, *gerren*, d. i. schreeuwen; Reinaert, vs. 6069:

Wi hadden gevaen te samen een swijn,
Dat beten wi doot, voor tlude garren.

in den Teuthonista vermeld voor »cryten, crischen, *garrire*" enz. zooals ook 't middelhoogd. *garren* kent in gelijken zin; zie Benecke. 't Ww. *garrelen* is derhalve eene zeer gepaste uitdrukking voor 't snappen van den ekster of papegaai, door Maerlant bedoeld. In de uitgave der Naturen Bloeme zelve vindt men als variant *garren* opgegeven. Indien de opvatting juist is, dan behoort hiertoe *gerrelen*, bij Ruusbroek, aangeh. door Oudemans, Bijdr. II. 549: *Si* gherrelden *underlinge ende spraken.* — 't Woord wordt aldaar verklaard voor »feziken"; misschien beter door »snappen."

Garrelen[2]—Garen.

Begarrelen vermeldt Dr. Te Winkels N. Ned Taalmag. II. 218, als een zuidbevelandsch woord voor schikken. Indien de opgave dier beteekenis juist is, kan de oorsprong liggen in *garen*, bereiden, gereed maken, waarvan ook ons *garwen*, bereiden, hoogd. *gärben*, enz. Zie mijn Taalk. Mag. I. 95, Benecke op *Gar*, en vooral Adelung op *Gärben*.

Geeselen—Geesen.

Den vorm *geesen* weet ik niet anders te staven dan door de bij Schmeller aangevoerde wwn. *gäsa*, in een Dialect-Lexicon van Ihre »herum rasen, herum stürmen," en *geisa*, ijslandsch voor »cum vehementia ferri." Wij kennen 't ww. alleen verscherpt tot *gespen*, *gispen*, dat denzelfden zin heeft als *geeselen*, zie *Gispelen*. Vandaar ook *gesp*, d. i. wat steekt, en *wesp*, fr. *guespe*, *guêpe*.

Een *geesel* is dus naar de eerste beteekenis des woords een voorwerp waarmeê men *slaat*, en wel met eenige *beweging* of *drift*. 't Frequent. *gaisseln* heeft dan ook bij Schmeller de onzijdige beteekenis van rondbewegen, rondloopen; en 't is opmerkelijk, dat mede ons *zweep* zijne beteekenis ontleent van de *zwiepende* of *draaijende* beweging van den stok of het touw waarmeê men slaat.

In den Bijbel van 1477 komt *geeselen* voor in den zin van kastijden; Tobias 13, vs. 2: *Here.... ghi* gheeselt *ende du verlosses.* Judith 7, vs. 17: *wreke onse quaetheden in dijnre* geeselinghen. — Ongewoon zegt David, Vad. Hist. III. 250: *moesten de hoorige lieden in de vyvers en de hofgrachten het water komen* geesselen *om de Kikvorschen te doen zwygen.*

Afgeeselen is bij Bilderd. door geeseling afmatten; N. Uitspruitsels, 37: 't afgegeesseld *lijf.* Doch bij Poirters is het afslaan; Den Alderh. Naem, 32: *veel* (*vruchten*) *worden* afghegheesseldt *van de winden.*

Gengelen—Gengen.

Gengelen is groningsch voor drentelen, langzaam gaan; zie mijn Taalk. Mag. I. 314, en De Ned. Taal, I. 193. Ook overijselsch voor dartelend daarheen trippelen; zie Overijss. Alm. 1836, bl. XIV. Volgens Te Winkels N. Ned. Taalmag. III. 131, zou het w. in Overijsel ook *gangelen* luiden. Het ww. komt voor in het spreekw. *het paard* gengelt *aan een losse lijn, gelijk de man aan het draadje van de vrouw*, vermeld bij Harrebomée, I. 150. Voorts Geld. Volksalm. 1862, bl. 96: *Ze wörd wat lomp dikke, zoo dat ze* gengelt *as 'n pielende.* — Het prim. *gengen*, zoowel als *gangen*, ontmoet men bij Schmeller; het laatste ook bij de onzen; Maerl. Sp. Hist. I. 60:

Sidert meer vort, soudi ghanghen,
Spreken die liede, hi moeste hanghen
Een cleet vor sine ogen na dien.

Bl. 414:

Want hi weet di saken al,
Elc welcsins het gangen *sal.*

En bl. 455:

So dat mer dicke uut siet gangen
Ende dauwen, eist lief of leet,
Een dinne getempert sweet.

Dez. Rijmbijb. vs. 32528:

— alstie min scuwede thanghen
Dan van hongher te ghanghen.

d. i. te vergaan. Het deelw. is *gegangen;* dez. Sp. Hist. I. 93:

Een quam daer gegangen *na.*

Bild. Versch. IV. 130:

Doe. ol'. quam geganghen *in.*

en *begangen, ontgangen;* Baardt, Deugdenspoor, 186:

Heeft yemandt van sijn Cameraets,
Begangen *'t alderminste quaets.*

En ald. 109:

Hoe dat een Juffrou, aen haer knecht,
Begangen *heeft een schandich Echt.*

Bild. Versch. IV. 131:

Dies ne mochti niet ontgangen.

Wij zeggen nog: de *veryangen* week, enz. Het hoogd. zegt *gängeln* bedrijvend voor doen gaan, leeren gaan; het middelhoogd. *gangeln* onzijdig, en *gengel*, benevens *gengelære*, voor het nederl. *ganger*, dat alleen in samenstellingen gebruikt wordt, als *voetganger*, *voorbijganger* enz. Zie Benecke.

Dat de wortel *gang* in het middeln. steeds in gebruik was als enkelvoudige imperatief, blijkt in mijne Verscheid. 197 en 198. En hetzelfde gebruik in de oude en verwante talen werd gestaafd door Stalder, Die Landessprachen der Schweiz, S. 161, 162.

Het w. *geng*, als bijv. nw. beteekende gangbaar; Geld. Volksalm. 1873, bl. 85: *dat ellick Borgers soon... jaerlix voor syn schoolgelt gefen sal ses brab. stuver, bynnen unser Stadt Nymegen* gengh en geve *synde.* — Dit w. bij Schmeller *gäng*, en bij Stalder *gäng*, *geng*, luidde in het oudhd. *gengi;* zie Graff, Sprachsch. IV. 104 en Benecke. Ook de vermelde geldersche spreekwijs *gengh en geve* is middelhd., zie Lexers Handwörterb. op het w. *Gaebe*, dat goed, aannemelijk, beteekent. In het zwitsersch luidt zij *gäng und gebe*, d. i. in algemeen gebruik, zie Stalder, I. 422, die opmerkt, dat Luther in zijne Bijbelvert. de uitdr. bezigt Genes. 23, vs. 16. 'k Voeg daarbij dat de Geref. Overz. van Piscator ze insgelijks bezigt, en dat zij in onze Statenvert. luidt »onder den Koopman *gangbaer.*"

Gerrelen, zie Garrelen[1].

Gerzelen—Gerzen

Gerzelen, volgens De Bo in het westvlaansch *kerzelen*, is bij Kil. horrere. horrorem habere; *gerzeling* horror. Ook Ten Kate, II. 636, vermeldt het frequent., doch brengt het verkeerd thuis. 't Woord geeft te kennen de gewaarwording, het gevoel dat men heeft, bij het hooren van iets onaangenaams, en komt in beteekenis, wellicht ook in vorm door verplaatsing der *r*, overeen met *grijzen*, *grizen*, waarvan ook *grijzelen*, *griezelen* enz.; zie op deze wn. Het prim. *gerzen* komt overeen met het hoogd. *garren*, een knerpend geluid maken, bij Schmeller *garzen*, *garrezen*, knarren, knirschen. Bij onze schrijvers uit de 17e eeuw luidt het *girzen*, *girsen;* Zweerts, Dichtkund. Zinneb. 42: *wanneer de zeissen door 't gras* girst. Vondel, Poezy, II. 569: *De zeissen* girst *door 't gras.* Six van Chandelier, Poesy, 64:

Wyl voet voor voet fel zydlinks roeit,
En girst *in ys* —

Oudaan, Poëzy, II. 5:

Om den slaap voorts weg te bannen,
Girst *de garde door het vleesch.*

Vondel, Hierus. Verwoest, 12:

De sabel girst *van le'er, als kolen d'oogen branden.*

Jan Vos, Ged. I. 110:

Het lemmer girst *van leer.* —

Ald. 552:

Hy spant zijn boog en schiet. de pijl, die deur de lucht
Komt snorren, knarst door 't been en girst *deur d'ingewanden.*

En 713:

My dunkt ik hoor de dop noch girsen *deur zijn hart!*

Hollantsche Parnas, 567:

Soo girst *door 't hert des vyands 't Vorstgeweer.*

Dit »*girzen* door 't hart" komt geheel overeen met »*grizelen* door 't hart" van Vondel 't Friesch heeft in dezen zin *girzjen*, zie Epkema op Japix. Thans zeggen wij: door 't hart *snijden.*

Geubelen, zie Gobbelen.

Gibbelen, zie Gobbelen.

Giebelen—Gieben.

Giebelen, bij Weiland *gijbelen*, is in Groningen, Overijsel en Gelderland in gebruik voor lagchen, spottend of boertend lagchen; zie De Ned. Taal, I. 193 en II. 209. Halbertsma zegt, Overijss. Alm. 1836, i. v. »*Gijbelen*, Gron. spotlagchen, boerten; freq. van *giben*. A. S. *gabban*, Isl. *at gabba*, bespotten, bedotten." De verwantschap met ons *gabben*, *gabbelen*, valt in het oog. *Giebelen* leest men in den Geld. Volksalm. 1855, bl. 238: *Nou, die kunnen dan ok wa* giebelen *en gekschären.* Cremer, Anna Rooze, I. 108: *Moeder Haverkist* giebelde *terwijl ze de beide handen in de linkerzij drukte.... omdat daar de milt zat.*

Gigchelen—Gigchen.

Beide wwn. heeft Kil. voor lagchen, spotlagchen. Men zeide ook *gigcheren*, zie dit woord. Dus Van Iperen, Obadja digtkundig opgeh. 17:

Waarom zoo uit de borst geschaterd,
Gemeesmuild en gegichcheld, *om*
Vorst Juda's val? —

Valentijn, Werken van Ovid. I. 214: *Schater niet lang agter een, maar* gigghel *iets soets, en vrijsteragtig.*

De Veer, Trou-ringh, 181: *drie boerenmeiden....* gichelden *bij de pomp.* Tuinman, Rijmlust, 207:

Ik acht geen lachen, noch gegichel.

Oudaan, Toneelp. 263:

(*dat*) *Kalvijn de mantelslip om 't aanzicht had geslagen,*
Op dat geen oogen op zijn lach en kichling (sic) *zagen,*
Daar hy zijn greeniken, dat hy niet breeken kost,
Uyt schaamt', om eers wil met de mantel dekken most.

Vandaar *begigchelen*, belagchen, bespotten; Van der Veens Zinneb. 14:

De schamp're is wel eer met ongeluck geslagen,
Begichelt *en bejout in plaetse van beklagen.*

Ald. 52:

En wie nu op 's werrelts mael en feest bestraffet dese dingen,
Wert van ieder een begichelt *en bespot.*

En 153:

Of die als sy, geen staet en voeren,
Die wert begichelt *en beschimpt.*

Voor *gigchelen* heeft Max Havelaar *giechelen*, D. I. 172: *te luisteren naar het snappen en* giechelen *van de viooltjes.* — En van dit, met voorvoeging der *s*, is het vlaamsche *schiechelen;* zie de Idiot. van Schuermans en De Bo.

Hetzelfde woord is *giggelen*, dat mede voorkomt; Kl. van den Pasquilmaker, I. 7:

— *ey ick moet*
Eens gaen hooren, wat die twee daer soo giggelen *doet.*

Coornherts Odyssea, II 115:

Als eenige der maechden ten huys uyt zijn gegaen
Om op haer te gaen nemen den ghewoonelijcken last,
Ulysses hoord'se giglen —

Men leest het nog bij Busken Huet, Schetsen en Verhalen, I. 62: *los, flapuitig,* giggelend. Van Lennep heeft daarvoor *giegelen*, Klaasje Zevenster, II. 1: *heel aardig! zei Snel,* giegelende *om de woordspeling van Drenkelaer.*

In het eng. is *to giggle* op eene dartele of gekkelijke wijze lagchen; bij Grose, Classic. Diction. of the Vulgar Tongue, eenen lach onderdrukken. Schmidts Westerwäld. Idiot. heeft *gickeln* voor lagchen; en Benecke één voorbeeld van dat ww. in denzelfden zin als 't vermelde *begigchelen*, d. i. bespotten: *ein lamer* gickelt *uf den krummen.* — Anders beteekent dit ww. in 't middelhoogd. wat wij *jeuken* noemen, d. i. een' sterken trek tot iets gevoelen; zie ook Schmeller. Doch in Massmanns Denkm. I. 111, tref ik een ww. *gigelen* aan, door Benecke over 't hoofd gezien, en dat, als tusschen de ww. *blerren, schrien, snarren*, in geplaatst, een geluid zal te kennen geven als *gaggelen.* — Verg. *gagchelen* enz. op *Gagelen.* Deze beteekenis van ons ww. treft men aan bij Mevr. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, III. 235: *Juliaan.... kreeg nog een nap met graan in de hand, en trok doarmeê af naar 't happig volkje* (t. w. de kippen) *dat joelend en* gigchelend *om hem rondstormde en pikte.* Ald. 236: *het gekir,* het gegigchel, *het wiekgeklep, de wildzang, al te zamen stelden een concert daar.*

Giggelen, zie Gigchelen.

Gijbelen, zie Giebelen.

Gijzelen—Gijzen

De verschillende gevoelens nopens de afleiding dezer woorden zie men bij Adelung — uit wien Weiland een uittreksel levert — en Kaltschmidt. De laatste zegt: die Entscheidung ist hier schwer. Ik zal ze dus niet beproeven, doch liever voorbeelden bijbrengen van het bij Weiland niet vermelde naamwoord *gijzel*, 1°. voor *gijzeling;* Hooft, Tac. Jaarb. fol. 38: *Vonones, dewelke van Phrahates aan Augustus te* gyzel *gegeven was.* Ned. Hist. fol. 19: *Philips.... stelle midderwyl te* gyzel, *de perzoonen, die de Fransche Koning zal kiezen.* Bredero, Bron der Minnen, 63:

Ick hoope door mijn dienst, u hartgje noch te vangen,
In gijssel *voor het mijn, dat ghy ghecluystert hout.*

2°. voor *gijzelaar;* Maerl. Sp. Hist. I. 81:

Ende met ghiselen *daer na*
Keerdi in Samaria.

Ald. 213:

Dese was stout ende sere quaet
Ende hadde te Rome gysel *gewesen.*

Dez. Rijmbijbel, vs. 18719:

Van Romen heeft hi hem verheven,
Daer hi was ghizel, *ende ontstal.*

Van Bleyswijck, Beschr. v. Delft, I. 115: *de gevangenhuysen waren juyst dier tydt met gevangens en* gysels *wel voorsien.* — De hoogl. David spelt, op zijn hoogd. *geizelaers*, in zijne Vad. Hist. II. 456 en 468; doch *gyzelaers*, D. III. 46. Het vrouw. van dit subst. bezigt Nomsz, Mohammed, II. 81: *Ik ga.... als* gyzelaresse *naar Medina.*

Het frequent. komt reeds voor in het middeln Meded. achter de Handel. der leidsche Maatsch. van 1872, bl. 23:

(Ic) werde u man eygenlike,
Ende wille u emmer getruwelike
Dienen in Parthonopeus stat,
Ende sekeren ende giselen *dat,*
Also gelijc alst daertoe staet.

Weiland zegt dat in de uitdrukking: het zwaard in de schede *gijzelen*, 't werkwoord figuurlijk in den stijl der dichters genomen wordt voor verbergen, insteken, en Van Moock vertaalt het dan ook onder anderen door *cacher*, *inférer*. Dit is wat al te figuurlijk, dunkt mij. Veeleer is hier te denken aan verzekeren, verbinden, verpanden; dus Rotgans, Poezy, 76:

Maar vrou Penélopé vermeestert zyne zinnen,
En gyzelt *hart en zwaardt aan d'Ithakasche kust.*

Ald. 347:

Maar zoo 't bewint van hooger zaaken....
Zyn snaaren gyzelt *aan de muuren*, enz.

Gispelen—Gispen.

Deze wwn. beteekenen *geeselen;* Roemer Visschers Sinnepoppen, 166: *een Drijftol, die niet meer gheslaghen of* ghegispt *en wort, die valt haest in onmacht ende blijft ligghen.* Bellamy, Proeven (3e dr.) 36: *Toen ik zo, naast het beest stappende, bij mij zelven redeneerde, ontzette mij* het gispen *van de zweep des slepers.* Westerbaen, Ged. I. 519:

Een fynen burger wierd met roeden wat gestreken
Om dat hy, seymen, twee getrouwde vrouwen had:
Een ander van den hoop, die nae dit gispen *keeken*, enz.

Van Rijnsdorp, De Geschaakte Bruid, 6:

Wanneer men my zo wat kwam gispen: *flist en flest.*
Me dunkt dat ik daar reeds de Beul al heb vernomen!

Vondel, Herschepp. 70:

De boom boogh van 't gewight des boschdraer, die den stam
Met zijnen langen staert vast gispte *dat het klapte.*

Poot, Ged. I. 101:

— d' omgeroerde zee, die gruwzaem schuimt en barnt,
En met haer golven gispt *'t nu dubbel blint gestarnt.*

Oudaan, Poezy, II. 116:

Schoon vinden gispelen, *en regenbuijen slaen.*

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 219:

Want gheen soo kleynen wicht, oft 't wordt de letters wijs,
Soo dattet maer en siet wat ghispelingh *van rijs.*

Plaatsen uit Bredero gaf de heer Oudemans, in zijn Wbk. Oudaan voegt *geeselen* en *gispen* in overdrachtigen zin bijeen; Uytbr. over Job, 32:

Laat booze nijd der lasterlyke tongen,
Als uyt den band gesprongen,
Met schelden, met braveren, met berispen,
Elk geesselen, en gispen.

In de Collectan. Etymol. van Leibnitz, I. 126, komt het subst. *gysp* voor in de beteekenis van phrenesis, en wordt aldaar gebracht tot *vespa*. *Gispen* is in zijne eerste beteekenis een slaande, draaijende beweging maken; verg. *geeselen* en denk aan *wispelen*, *kwispelen*, ronddraaijen. Vandaar dus ook *gisp* voor ijlhoofdig; gelijk *gispel* in 't zwabisch dialect iemand beteekent, wien 't hoofd draait, en bij uitbreiding een onbezonnene, onbesuisde; zie Von Schmid. Bij Schmeller een onbedachtzaam, gedachteloos mensch. *Gisp* is bij Weiland eene dunne roede; 't woord kwam mij voor in figuurlijken zin, bij Huisinga Bakker, II. 96:

Het bytend hekeldicht, der leemten gisp, *verwagt*
Een Juvenael vol vuurs —

Gniffelen—Gniffen.

In de volkstaal van Groningen is *gniffelen*, ook *kniffelen*, in de vuist lagchen; zie Weil. en De Ned. Taal, I. 199. Men leest het bij Halbertsma, Lappekorf, door Goeverneur, II. 59: *Maar toen 'k wat nader bijkwam, begon ik in mijn vuistje te lagchen. Een kerel, die naast mij stond, vroeg mij, waarom ik zoo* gniffelde. Koopmans van Boekeren in Westermans Bato, 1865, n°. 5, bl. 321: *Natuurlijk, natuurlijk, sprak Eduard en* gniffelde *zoo wat voor zich heen, daar hij 't zoo loos had aangelegd en den stuurman zoo goed had ingepalmd.* — In Van der Veens Zinneb. 246 leest men:

o Moetje, hoe praetje beter als stom?
Siet, Gysjen en Lysjen die lacchender om.
Jou kallen en mallen dat hooren sy juyst,
Nou griffelt *dat volkjen in heur vuyst.*

Dit *griffelt* zal wel eene misstelling zijn voor *gniffelt*. Het woord bestaat mede in verwante dialecten; Richey, Idiot. Hamb. »gnyfeln, *lächeln*, subridere;" Brem. Nieders. Wörterb. »gnifeln" in gelijken zin; en het Holstein. Idiot. van Schütze heeft zoowel het freq. *gniefeln* als het prim. *gniefen*, »lächeln, in sich hinein, in den Bart lachen." Die Aachener Mundart von Müller und Weitz stelt *gniffelen* gelijk met *giffelen*, in dat dialect gebruikelijk, en voorts met *gichelen*.

Gnoffelen—Gnoffen.

Het freq. bezigt Oudaan, Poëzy, I. 348:

Een vuil, onnut, en gruwzaam Verken,
.... 't gnofflen *langs de straat gewoon*
Door drek en vuilnis —

't Is blijkbaar één met *knüffeln*, in 't Brem. Nie-

ders. Wtb. opgeteekend voor in de aarde woelen; *knuffel* is daar zwijnsnoet; voorts verwant aan *gnubbelen*, mede aldaar te vinden voor stooten, ook tasten; bij Schütze *knuffen*, *gnuffen*, welk laatste als primitief is aan te merken. Dat *gnoffelen* aan ons *knoffelen* verwant is, zooals Siegenbeek vermoedde in de N. Bijdr. ter bev. van het Ond. en de Opv. 1833, bl. 565, is door het aangevoerde meer dan waarschijnlijk. Er is ook te wijzen op het angels. *gnafan*, snuffelen, vanwaar kan zijn het oud-eng. *gnoffe*, een gierige snuffelaar, doch ook voorts een onhebbelijk mensch. Zie Nares' Glossary.

Gobbelen—Gobben.

In het groninger dialect is *gobbe* weeke modder, *gobben* lillen, schudden (van vet), *gobbelen* storten, *gobbe regen* stortregen, *uitgobbelen* uitstorten; zie Taalk. Mag. II. 336 en IV. 677, en De Ned. Taal, I. 194. — Vandaar bij Kil. *gobelen*, *geubelen*, *gubbelen*, vomere, eructare; en bij Müller und Weitz *göbbele*, speien. Zoo leest men *gubbelen* onzijdig voor storten, vloeijen; Herstelde Uitgelez. Ged. 15 verso:

Wat al uytgesogte taal
Wat al wonderlyk gemaal....
Dat haar uyt de keele gubbelt.

En *uitgubbelen* bedrijv. voor uitstorten, uitbraken in figuurlijken zin bij Marnix Biencorf, 57: *de fijne brieven.... die een droncken Monick ende ongeleert buffel ergens op een S. Mertens avondt* wtghegubbelt *heeft.* — *Geubelen* leest men in De Geest van Tengnagel, aangeh. door Oudemans in De Taalgids, II. 52:

'k Sou by-kans aen 't geublen *tyen.*

En Van de Venne heeft er twee samenstellingen van, Belacch. Werelt, 65:

Wy en gaan niet wiggel-wanck,
Overgullept van den dranck,
Niese, rispen, walgen, wroegen,
Geubel-schocke, *brocke-spoegen.*

Ald. 123:

Wegh! de Kijckers souwe segge
Dat wy gingen Eyers legge,
Of wat geubel-galpe *stijff*
Wt jen puf verbraste lijff.

Door eene meermalen voorkomende verwisseling van *u* met *i*, leest men voor *gubbelen*, uitstorten, *gibbelen*, in het Kinderwerck, ofte Sinneb. van de Spelen der Kind. 37:

Gaet het soo niet in ons leven,
Ist niet vechten, loopen, streven,
Kibblen, gibblen, *spot en gal,*
Dat men meest siet overal.

Goechelen—Goechen.

Goechelen is in 't geldersch en overijselsch dialect gedurig lagchen, spotlagchen; Taalk. Mag. III. 59. Dus Cremers Bet. Nov. I. 19: *De jonge heeren bleven* goechelen, *maar eensklaps stoven ze uit een.*

Men spelt het w. ook *goegelen*, Geld. Volksalm. 1862, bl. 102: *As er manges twie jonges zatten te proaten, te* goegelen.

Halbertsma, Ov. Alm. 1836, i. v. leidt het ww. af van *guich*, spotternij. Liever houd ik het met verandering van den klank voor één met *gagchelen*, dat hetzelfde beteekent; zie dit woord. *Goechen* en *goechelen* komen vrij wel overeen met *juchen* en *juchelen*, een vroolijk geschreeuw aanheffen, juichen, in 't Brem. Nied. Wtb. en 't Idiot. van Müller und Weitz. De beide klanken *oe* en korte *a* zijn vereenigd in *joechjagchen*; Beets, Cam. Obsc. (5e dr.) 334: *Het is een* gejoechjach, *een geschater, een instellen van toasten zonder end.*

Gokelen—Goken.

Beiden zijn verouderd. Het primitief leest men voor bedriegen, Van Vrouwen ende van Minne, (door Dr. Verwijs), 80:

Die doer den penninc heeren goken,
Ende segghen datmen mitten loken
Wel den duvel eten mach.

Het frequent. heeft Kil., dat hij saxisch sicambr. noemt, voor *guichelen*, van hetwelk het tegenwoordige *goochelen* niet dan een wisselvorm is. Men leest het w. in den Ferguut, vs. 2772, in den zin van ons *goochelen:*

ic waenre speelt die duvel mede,
dattie minne es van so grote crachte,
dat si eens mans gedachte
in so corter stont onder doet,
wel gokelt *si onder den hoet,*
bedi en cans nieman gehoeden.

Met *be* voorop, Vanden Lev. ons Heren, door Dr. Vermeulen, vs. 1121:

Selen wi gheloeven desen man,
Die al tfolc begoclen *can,*
An sine tale, an sijn ghebot?
Newy! maer anden hoghen God.

Ald. vs. 2450:

Wi weten wel dat hi heeft u
Begokelt *in corten tiden nu;*
Judas, gi sijt ries ende sot enz.

Passionael, Somerst. fol. 143: *daer so vant hi twee* gokelaers.... *ende dese* begokelden *die luden met haer consten.*

De afl. *begokeling* heeft men in de Levens van Plut. fol. 412: *de* begokelinghen *ende betoveringhen*

van haer schoonheydt. — Dikwerf ontmoet men *gokelie* voor goochelary, toovery; Vanden Lev. ons Heren, vs. 1069; Bilderdijks Verscheid. III. 144; Parthonopeus (door Bormans) vs. 2190; Van Velthem, fol. 37; Lev. v. Sinte Franciscus, vs. 3640; Der Ystor. Bloeme, door Oudemans, vs. 170; Hor. Belg. III. vs. 2357, 2490 en 3129; Passionael, Winterst. fol. 16 verso; Somerst. fol. 79 verso, 102 verso en 143, en elders. — *Gokelaer* is misleider, bedrieger; Vanden Lev. ons Heren, vs. 2624:

Als dit was, groet ende clene
Riepen si lude alle gemene:
Here, Barnabasse laet quite gaen,
Dien gokelere *laet ons verslaen!*

Doch wederom toovenaar, en wel Simon »de toovenaar" uit Handel. der Ap. 7, in Der Yst. Bl. vs. 109, 114 en elders. De Bijbel van 1477 spelt *kokelaers*, Levit. 20, vs. 6, waar de Statenoverz. *duivelskonstenaers* heeft. Op andere pll. waar de laatste *guychelaer* heeft, zooals Exod. 7, vs. 11, Dan. 2, vs. 2, leest men in den eersten *toveraers*. Elders vindt men nog andere vormen; dus *coechlen* bij Van der Schueren; *bekokelen*, Scheltema, Oud en Nieuw, I. 231: *dat Uluyder oogen bij den Spaengaerden.... verblinthoct ende, zoe men zegt*, bekoockelt *waren geweest.* — *Bekoeckelen*, in de Gem. Duytsche Spreckw. van 1550, bl. 82: *Hy* bekoeckelt *hem die ogen.* — In het veluwsche dialect is, naar mij door een' deskundige bericht is, *bekoekelen* nog voor betooveren in zwang. — *Bekogelen*, Constth. Juw. 524:

Met 't Mammon diep uyt thert der harden op- (ghetoghen
D' werelt bekogelt *ons oogen* enz.

Kiliaan heeft *kokelen* nevens *gokelen* en *gochelen*, hoewel *guychelen* bij hem de meest gewone vorm is, dien wij dan ook bij de boven aangeh. schrijvers uit het op hem volgend tijdvak aantroffen. Eénmaal spelt hij *gouchelaer*, p. 917, waar hij onder de benamingen van honden ook telt »gouchelaers hondt," waaruit wij moeten opmaken, dat zulk slag van kunstenaars er een bijzondere soort van dat dier op nahield.

De vraag is nu, welke is van het werkwoord, dat zich in onze taal in zulke verscheidene vormen, en in de verwante talen nog in andere voordoet, de eerste en eigenlijke beteekenis? De voortreffelijke Ten Kate heeft juist geoordeeld, toen hij haar vond in het oude *goch*, celer (Aenl. I. 280). Adelung leidde *gaukeln* evenzoo van *gau*, *gach*, snel, af; zeewel als later Kaindl, Die Teutsche Spr. aus ihr. Wurzen, III. 323. Eene tot hiertoe bij ons geheel voorbijgeziene beteekenis van het ww. is daar, om die afleiding te bevestigen.

De oorspronkelijke beteekenis van het hoogd. *gaukeln*, nederl. *goochelen*, is snel bewegen. Adelung bewijst dit voldoende. 't Wordt nog nader gestaafd door Schmeller, bij wien *gäugken* en *gäugklen* als neutrum beteekenen snelle, waggelende beweging maken, rondwentelen (als op handen en voeten); en als activum doen omvallen, omstorten, neêrwerpen. Nog in het dialect van Aken is *kokele* omstorten, kop over bol vallen; zie Müller und Weitz' ld. — Doch ons eigen nederlandsch komt hier te stade, om de aloude beteekenis in het licht te stellen. *Keukelen*, dat (blijkens dèn Dr. Volksalm. 1839, bl. 193) in Drenthe voor goochelen geldt, beteekent in Overijsel buitelen, volg. Halbertsma's Wdb. Dus leest men in Cremers Betuwsche Novellen, II. 47: *als Paul soms op den deel aan Anneke wees, hoe ze* köpke *most* keukelen; d. i. over het hoofd buitelen. Zoo ook beteekent *koggelen* wentelen, tuimelen; bij Oudaan, Voorschad. 228:

— daar, als d' oudermoordenaren,
Profeet, en Beest, en Slang, als in een zak vergaren,
En kog'len *in die Zee, uit vuur en rook bereid.*

En bij denz. Poëzy, III. 424:

— de koggelende *kielen,*
Tot zinkens toe verla'en met ballast van belet.

Hetzelfde vindt men — doch bedrijvend — in *kookelen;* in Meermans Com. Vet. leest men bl. 26: *De Keyser moest oock al zwijghen en noch Amen toe segghen, wilde hy anders niet wachten dat hem Heeroom.... van de plecht* koockelde, *en dan met kakhielen achter land deed loopen.* — De uitdrukking *van de plecht koockelde* wordt aan den voet der bladz. uitgelegd door »uit zyn Ryk jaegde." *Kookelen* is derhalve aldaar doen tuimelen, neêrstorten. Op eene andere pl. (bl. 19) leest men: *Heeroom met zijn witte hembden* koocheldese *altemael als domme snippen. 'T kleyn gebeent at hy selver op. 'T groote dat hy niet alleen vermannen kondt, bande hy onder een kevy.... 'T scheen Tovery te wesen.* — De zin is hier, blijkens het verband, door behendige grepen overmeesteren of vangen; en deze uitdrukking: *als domme snippen koochelen* heldert den jachtterm *keukelen* op, dien Westerbaan bezigt, Ockenburgh, 162:

Hy, die sich op dit goed te keuckelen *verstaet,*
Die doet de beste vangst die 't al te boven gaet.

Dit goed is hier »snippen"; en die te *keukelen* »op zekere behendige manier vangen." Dus ook in den Navorscher, 1857, bl. 136, uit een oud Houtvesters-dagboek: *Opten XIXden Octobris rydende tusschen Lis en Sas aldaer gevonden* een keucke-

laer *die een snip* gheceuckeld *hadde*. En mede aldaar uit eene aanteekening van de 16e eeuw: *Eyndelyck sou ick oock noodigh achten dat men* de keukelaars *oock verbood, want de haesen in dat saysoen meest aen struycken en heggen liggen, alwaer* de keukelaers *ordinaris de snippen soecken, en als sy dan een haes sien leggen, geeft geen apparentie, dewijl het die luyden doch alleen om winst te doen is, dat sy hem souden laeten leggen, sonder hem met een hout in syn lenden te slaen.* — Dat overigens in het geldersch dialect *bekeukelen* nog bekend is, in den zin van begoochelen of betooveren, blijkt uit den Geld. Volksalm. 1872, bl. 182, waar men leest: *ja we spraken van 't* bekeukelen, *en van 't beheksen deur d' oogen.* Bij G. van Spaan, Gelukzoeker over Zee, 91, zijn het geen snippen, maar vijanden, die worden aangevallen en overmeesterd of te onder gebracht: *Maar deze, ook niet slinks zijnde,* kocchelden *de vianden zoo lustig,* enz. Van den Berg, Gestoff. Winkel en Luyfenbanquet, 18:

Tromp naar Zee toe, de slag is ons;
Louis gekoggelt *met een gons.*

Voor aanvallen leest men het bij denz. schrijver, Opk. d. Oostind. Comp. 47:

't Kasteel Zeelandia wierd van haar ook besloten,
Met groot en klein geschut gekogcheld, *en beschoten.*

Ald. 41, onzijdig:

— *Frans Karon met een draai*
Die rukt'er weder voor, en kogchelden, *en knotten,*
En pompt'er weer op in met kogels en stinkpotten.

En mij dunkt, wanneer onze volkstaal nog tegenwoordig het werpen met sneeuwballen *kogchelen* heet, bezigt zij dezelfde uitdrukking. En voeg ik hier nu nog een voorb. van *kogchelen* bij, dat mij voorkwam bij V. d. Venne, Belacch. Wer. 68, waar hij van den over den kop buitelenden aap zingt:

Straalt je oogen op den Aap,
Die soo tuymelt springt en kogchelt,
Die sijn kaale-gatje bogchelt,
Mit een averechtse draay.

dan zijn we weder tot de beteekenis teruggekeerd, waarvan we uitgingen en vinden letterlijk den jongen bij Schmeller weder, die *gäuggelt* »wanneer hij zich op handen en voeten, als een wiel om zijn spil, in een' kring voortbeweegt."

De eigenlijke beteekenis van *goochelen* is alzoo behendige of snelle bewegingen maken, en de daaruit afgeleide: misleiden, bedriegen, spotten, schertsen. Het gewone zeggen: *goochelen is bloot een gauwigheid,* behelst niet alleen eene physieke, maar ook eene etymologische waarheid. De *goochelaar* was van ouds potsemaker, iemand die door behendigheid anderen vermaakte en misleidde tevens. Het beweren van Tuinman, Van Wijns Avondst. I. 234, en Bilderdijks Versch. II. 146, dat ons *goochelaar,* met het fr. *jongleur,* van het lat. *joculator* komt, en *goochelen* van *joculari,* behelst in zooverre waarheid, dat, dieper onderzocht, de betrekking tusschen die woorden niet ontbreekt; doch de naaste graad der verwantschap wordt bij die afleiding evenzeer voorbijgezien, als zij de wijzigingen der beteekenis van ons ww. in zijne verschillende vormen onopgehelderd laat. Van andere etymologiën, zooals die van Bilderdijk (Geslachtl. op *Gek* en *Guich*), zwijg ik. Terwen heeft er in zijn Etymol. Handwbk. verscheidene vermeld: alleen Ten Kate noemde hij daar niet.

Goochelen, zie Gokelen.

Gordelen—Gorden.

Gorden heeft den zin van omgorden, omringen; Passionael, Winterst. fol. 115: *hi heeft mijn rechterhant ende mijn hals* ghegort *mit preciosen steenen.*

Begorden is omringen, omkleeden, bedekken; zie mijne Lat. Verscheid. 175 vlgg. Van de daar aangewezen en verklaarde bet. van bezwangeren geef ik hier nog een paar voorbb. Passionael, Somerst. fol. 115: *doe si haren derden sone....* begort *hadde in den lichaeme.* Leven van Marcus Aurel. 47: *dese Wet, datmen geen* begorde juffrouwen *yet weygheren en soude.* Maria Heyns, Bloemhof, 214: *word zy* begord, *en draegt haer vrucht ter bestemde tijt.* Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 624:

Oft d' overspeelder die my doet treuren en zuchten,
My rampzalighe niet en zou hebben begort.

Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 88:

Dees maeghd zal moeder zijn; dees sonder dat begorden
Haer yemand zal, *zal van haer Vader teelster worden.*

Vondel, Leeuwend. 39:

Dat (Pan) om d' oude maen by avont te begorden,
Ging mommen, als een bock, ja zelf een bock most worden.

Dez. Poezy, I. 338 (aan den Rijn):

— *toen een zelve moeder,*
Begort *van regen, ys en sneeuw,*
U baerde voor zoo menige eeuw.

Hier wordt de bet. figuurlijk; dus ook Oudaan, Poëzy, 509:

Dat kon zyn manb're geest met zulk een kracht begorden.

Vandaar de afl. Leven van Marc. Aurel. 41 verso: *siet, ic ben bevrucht.... ick mocht sterven van dese* begordinge. En wellicht ook bij Bara, Galteno, 21:

't Loopt zo als 't loopt, ik zie dat vryen bruyery is,
En lukkig hy die van de vuylnisbennen vry is,
Die baliën vol dreks, ik meen begorteling.

Zoo ja, dan zou men aan een freq. *begortelen*, bezwangeren, kunnen denken.

Weil. merkt te recht op, dat *ontgorden* het tegendeel is van *begorden*, en dus verlossen; alzoo Heyns, Bartas' Wercken, II. 1. 111:

Hy met den heylighen Gheest verselt vervult sal wesen,
Eer hy ontgort *sal zijn oft syne moer ontresen.*

In den gewonen zin is *ontgorden* ontbinden, losmaken; Houwaert, a. w. I. 663:

Heb ick u mynen gordel niet laten ontgorden?

Duim, Mengelz. 221:

(*Hy*) *greep de mait, en fluks hy 't kleed* ontgorden.

De bekende afleidingen *ómgorden* en *omgórden* zie men in het Wdb. d. Ned. Taal voldoende toegelicht. Bij de opmerking dat »hedendaagsche schrijvers *omgórden*" bezigen in pl. van *ómgorden*", kan gevoegd worden, dat bij hen ook het omgekeerde geschiedt. Vr. Bilderdijk bezigt het laatste, waar volgens de Redactie het eerste te pas komt; Rodrigo, I. 12:

Nu gordt *hy voor den tocht zijn zwakke lendnen* om.

Ald. 26:

Hy gordt *zijn lenden* om —

Opgorden is opbinden; Valentijn, Werken van Ovid. II. 193: *de jagtgodin, met* opgegort *gewaat.*

Het frequent. *gordelen*, dat onze woordenboeken niet hebben, leest men bij Oudaan, Uytbr. over de Ps. I. 140:

Dat hy den Lijfrok dragen mag,
En 't linwaad gordelt *om de lenden.*

Tollens, Romancen, 45:

(*Hij*) gordelt *stool en staatsiekleeden*
Den priester om de eerwaarde leden.

Vandaar *begordelen*, bekleeden, bedekken: Meulewels Misanthropos, 29:

Wat isser op der aerdt soo heylich nu geschapen?
Oft soo begordelt *vroom in sijn scheutvrije waepen,*
Dat deur den rijckdom niet in d' asschen werdt gestormt?

Hetzelfde zegt *omgordelen;* Oudaan, Roomsche Mog. 339: *een vrouwenbeeld, dat.... benedenwaarts met een slang* omgordelt is. Dez. Uytbr. over de Ps. II. 133:

Daar 't schoon en heerlijk uytgerust
Zich met een heylig lijfgewaad
Omgordelt —

Dez. Uytbr. over Job, 196:

Dat uwe macht en kracht u als een riem omgordel'.

Jan Vos, Ged. II. 161:

(*een stadt*) *t'* omgordelen *met hemelhooge muuren.*

De Hses, Nag. Ged. 208:

(*Het zy ze*) *met een snoer van meer dan veertig schakelen*
Gods teergeliefde Bruit omgordelt *en versiert.*

Westerman, Ged. I. 1:

Voort, voort, met vlugge vaart, de keten,
Die u omgordelt, *losgeweten.*

Van der Hoop, Feestzang (Gouda, 1840) bl. 8:

ô Grijze Gouwe stad, wees prat op 't frisch gebloemt,
Waarop de groene tuin, die u omgordelt, *roemt.*

Zulk eene overdracht is stoutdichterlijk genoeg! Het ww. komt ook wederkeerig voor en zonder overdracht; Van 's Gravenweert, Odyssea, III. 38:

— Omgordel u *terstond,*
Opdat geheel de schaar u dat gevecht zie wagen.

Ontgordelen, het tegendeel daarvan, losmaken; Oudaan, Uytbr. over Job, 67:

Den riem van haar geweldigheyd
Ontgordelt *hy*, enz.

Gorgelen—Gorgen.

Het primitief dezer geluidnabootsende wn. is *gorren, gurren*, bij Frisch zeker keelgeluid maken; door Maerlant van een varken gebezigd, Alex. Geesten, II. 213:

Drivet vor swijn ende sogen,
Doetsi gorren, *ghi soelt mogen*
Die olifante soe vervaeren.

Lager aldaar:

Men soude die soge soe doen gorren,
Sine souden hen niet weren dorren.

Ook met andere toepassing; Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 7:

By dit beeckjen daer de baeren
Vloeyen met een soet gesnor:
Hoort men noyt de geesten baeren,
Hoort men nimmermeer gegor.

Vandaar *gorrigen, gorregen*, contr. *gorgen*, zoowel als 't fr. *gorge*, middelhd. *gorg, gorge*, keel, strot, nederl. *gorgel*, oudt. *gurgel*, b. v. in de Randteek. op den Statenb. Pred. 12, vs. 4. Van hetzelfde *gorren* heeft het Brem. Nied. Wtb. 't freq. *gorrelen*, hoogd. *gurgeln;* in andere dialecten *gorzen, gorksen, gorzgen;* zie Von Schmid, Schwäb. Id. — In Massmanns Denkm. I. 110 lees ik *sich ergurgeln: schenk, mein Son, schenk. dass würd mir die Leber erfrischen. Gib her, dass ich* mich ergurgele. D. i. mij de keel doorspoele; zeer onderscheiden

derhalve van *ergörgeln*, dat Reinwald voor wurgen heeft. Een bedrijvend *gorgelen* hebben ook de onzen; Coornhert, I. Od. 84:

de son rees, ic quam by de dootlicke Charybdim weder,
Die gorgelde *de vloeden in haer grondeloose wanghen.*

Baardt, Deugdenspoor, 236:

Die slickt so graeg een vette Pan,
En gorgelt *joucke-Bier en Wijn.*

Vondel, Helden Godes, 25:

(*een walvisch*) *die zonder zich te belgen,*
Myn levend' gorg'len *kan, verdouwen, en verzwelgen.*

D. i. in de keel slikken, inslikken. Zoo ook *ingorgelen;* Pers, Bellerophon, 51: *een van sijne Overste, dewelke hem verstikte door 't* ingorgelen *van 't water.* — Alsmede *uitgorgelen*, d. i. iets al gorgelende uiten; Ockerse, Nagel. Redev. 24: *Het* (*wichtje*) gorgelt *zijne vergenoegdheid* uit, *schaterlacht* enz. Tollens, N. Ged. II. 19:

(*Hij*) gorgelt *met een vloek zijn afscheid* uit *aan 't leven.*

In dezen laatsten zin vind ik de afl. *gorgeling*, bij Ockerse, Napol. Redev. I. 123: *zieltogende Franschen.... wier laatste stuipachtige* gorgelingen *vervloekingen van Napoleon waren.*

Meest bekend is echter bij onze dichters *gorgelen* als onzijdig ww. ter aanduiding van het geluid, allereerst der vogelen; N. Honigbije, II. 72: 't gorglend *pluimgediert.* Huyg. Korenbl. I. 342:

Hier sitt de Nachtegael en gorgelt *met sijn' vrijster.*

Bilderdijk, De Mensch, 55: (gorgelt.

Voor u is 't fluitjen niet, waardoor de rietvink

Tollens, Romancen, 13:

Reeds gorgelt *de leeuwrik zoo luid en zoo schel.*

Klijn, De Driften, 115:

Het veld, het woud weêrgalmt van 't treffendst maatgeluid...
Wat mengling van gevoel! — wat schatren, fluiten, gorglen.

Bilderdijk, van een heilig bosch sprekende, met omzetting in den onpers. vorm, Dood van Edipus, 2:

Van binnen gorgelt het *van dichte nachtegalen.*

Van de vogels wordt het geluid overgebracht op gepersonifiëerde wezens; Tollens, van zijne Zangster, Laatste Ged. I. 3:

'k Liet haar gorglen *langs de velden.*

Ook op het watergemurmel; Sprankhuisen, Vande hepping, 61: *het ghesangh van de Vogelkens, het ruysschen van de Boomen, het* gorghelen *van de soetvloeijende Waterkens.* — En op het orgel, Sifflé, Ged. 197:

Terwijl het statig spelend orgel,
Met trager noten, heerlijk dreune en gorgel'!

Müller en Weitz hebben een ww. *vergörge*, verhongeren, van *görrig*, hongerig, ledig van maag, dat zij tot het nederl. *graag* brengen. Die afleiding zal wel niet opgaan; doch de vraag is of *görrig* in gemelden zin aan te merken zij als verwant aan *gorgelen*, en dus als klanknabootsend van 't geluid dat de ledige maag maakt, zooals zij bij ons wel gezegd wordt »van den honger te *rammelen*"; dan of er te denken zij aan *gorre*, gierig, vrekkig (bij Kil.), friesch *goarre*, gierigaard, *goarrig*, karig; welk adj. bij ons *gorrig*, *gorg*, luidt in Van Nyveldts Souterliedekens, Ps. 9, waar 't woord genomen blijkt voor *ellendige*, *nooddruftige:*

Ghelyck een Leeu can worghen
Den armen en den gorghen,
Can hy vercleynen en nederslaen.

't welk men wedervindt in 't middelhd. vers: *owé ir armen* gorgen, dat derhalve zonder de bijvoeging »vielleicht" bij Benecke tot »gorec, *miser*" had mogen gebracht worden. Dat intusschen de oorsprong dier woorden, gelijk daar geschiedt, in *goor*, mest, slijk, zou te zoeken zijn, schijnt minder aannemelijk.

Gorselen, zie Gorstelen.

Gorstelen—Gorsten.

't Ww. *gorstelen* wordt aangetroffen bij Oudaan, Toneelp. 270:

— de borst verbrand in assche;
't Hooft gorstelt *zwart als pik —*

En Poëzy, II. 292:

Na dat een langsaam vuur 't Geduld geblaakt, gegorstelt,
En overstreden had —

De zin des woords is blijkbaar zengen, blaken, schroeijen, en dus hetzelfde wat bij Kil. *gortselen*, bij Plantijn *gorselen* heet. Weiland heeft als noordhollandsch bakkerswoord daarvoor *garstelen*, en verklaart dit door »het schroeijen van de bovenkorst der brooden." Wellicht is 't woord niet anders dan *korstelen*, van *korsten;* zie dit w.

Gortselen, zie Gorstelen.

Gosselen, zie Gusselen.

Grabbelen—Grabben.

Grabbelen heeft zijne eig. bet. Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 16: *Met de Doodt soo gaen open de handen van de gierige vrecke Menschen, en sy laeten alles vallen wat sy* ghegrabbelt *hebben.* Vondel, Poëzy, I. 15 (van een' klepper):

— *afgerecht, om met 't hoefyzer fel te* grabbelen
In Spaensche troepen: daer hy schrick en ruimte maeckt, enz.

Figuurlijk wordt het w. toegepast bij denz. Maeghden, 69: *men* grabbelt *om dees bloemen*, d. i. men beijvert zich om ze te bekomen.

Met voorzetsels heeft men, Westerbaen, Ockenburgh, 24:

— *raect de boerin te mert,*
Daar 't suyvel hier van daen haest opgegrabbelt wert.

Dus de 4to druk van 1654; de 8vo van 1672 heeft bl. 62: *opgebrabbelt*. Huygens, Korenbl. I. 454: (wolven) *Die uw' Lammeren behuylden,*
En ontgrabbelden *uw Vee.*

Voor *te grabbel* (als wij zeggen) vindt men *in de grabbeling*, Constthoonend Juweel, 372:

Want Godt sal om uwe sondighe lusten,
Uwe schatten groot in de grabbelinghe *geven.*

Het freq. luidt in het land van Kuik *groebelen*, volg. De Nav. IX. 293; doch ook voorkomende in de Vaderl. Letteroeff. 1872, n°. 11, bl. 529: Groebelende *in die notulen*, enz. Voorts in de volkstaal ook *grobbelen*. Te recht wordt nopens dezen vorm in De Ned. Taal, I. 194, opgemerkt, dat het ww. beteekent »binnen eene beslotene ruimte grabbelen of rondtasten in 't donker"; zoo omschrijft ook het Brem. Nieders. Wtb. *grubbelen* door »met de hand rondtasten"; wat in Von Schmids Schwäb. Id. *begroppen* en in 't engelsch *to grobble* en *to grubble* heet. — Ik zou daar de opmerking bijvoegen, dat het ww. met den korten *o*-klank vooral wordt toegepast op »grijpen op eene ruwe, ongeschikte, onbetamelijke wijze." Dus leest men *grobbelen* bij Langendijk, Ged. IV. 43:

Men grobbelt *in geen bovervat:*
Maar wascht de handen rein en glad.

Op- en Ondergang van Flora, 155:

Maer, Fopje, al te rijck! dat sou je niet wel schicken,
Je grobbelt *al te graeg.* —

Bartelink, De Beemster Kermis, 15:

Jansz Theunis sat bij Trijn, en grobbelde *in heur zak.*

Apollo's Marsdrager, II. 129:

Wat legt gy al en grypt en grobbelt *met je hand.*

Dus Fokke, Boertige Reis, II. 211: *maar met zag hy juist eene hand onder de schaal* grobbelen. D. IV. 99: *men kan toch zoo niet, met schik, in het hoofd van de menschen liggen te* grobbelen, *zoo lang als ze leven.* Vermaakl. Lottooneel v. Holland, I. 152: (*raasen.*

Met zoete meisjes is 't goed grobbelen *en zoet*

Kl. van Jaep Rontvoet, 18:

Och! datse doodt was, ick huylde mijn oogen an sticken.
Wie souw me dan soo begrobbele? *wie soume soo soenen en licken?*

Grabben is thans verouderd, doch vroeger niet zeldzaam, b. v. Hor. Belg. IX. 32: *Meest* grabt, *meest heeft.* Bijns, Refer. II. 14:

Hoe sy daerom bedrieghen, grabben *en ghieren.*

Constth. Juw. 330:

Jae, dat heb ick al door Gierichcyt vercreghen,
Met loopen, grabben, *soo heb ick 't doen verveelen.*

(*Verveelen*:=vermeerderen). *Ontgrabben* bij V.Mander schijnt weggrijpen te beteekenen, Bucolica, 121:

— *hun* (den stervelingen) *comen sieckten schandich,*
Droef outheyt, moeyt', en 't onmeedoogs ghequel
Des harden doodts van hier ontgrabtse *snel.*

Zie voorts *Grappelen.*

Grappelen—Grappen.

Grappelen heeft Hooft, Ged. (door Leendertsz) I. 191:

Oft weêr groete de soete moorbeesen?
Oft weêr grappelen *d'appelen wrang?*

Hoewel dit w. hier voor het gewone *grabbelen* om het rijm is gebezigd, kan de vorm toch gewettigd worden. Want het primit. *grappen* is volgens Vilmar niet alleen in Opper- en Nederhessen algemeen bekend, maar het vertoont zich ook in ons *grapen;* Vondel, Toonn. des Mensch. Levens, 103:

Wie door begeerlikheid pleegt onrechtvaardig grapen,
Is eenen Wolf, die zich geneeret op de Schapen.

Cats, II. fol. 397:

Wat heeft de vogel al van doen?
Hy raapt en graapt *het dorr' en groen.*

Pers, Bellerophon, 139:

(*Die*) *Grypt, en* graept *en wroet,*
Om het snoode goet te winnen.

En 184:

Al watse maer schrapen, ja grijpen en grapen.

Van *grabben* dat *één* is met *grapen, grappen*, leidt Ten Kate, II. 200, te recht af ons *grappe*, druiventros, fr. *grappe*, eng. *grape;* bij Kil. ook *krappe.* Dus Hondius' Moufeschans, 62:

Of ick plucke een dichte crap
Druyven, enz.

En lager:

Een goe crappe *sal my geven*
Witte druyven, enz.

Voorts *grap*, aardigheid, zooals men zegt een

greep, een *zet*, een *trek*. Burman zocht dit woord in 't fr. *caprice;* zie de Taal- en Dichtk. Bijdr. II. 228, en verg. Bild. Versch. II. 111. — Verwanten zijn nog het eng. *grapple*, een sterke haak om schepen aan elkander te haken, *grapnel*, fr. *grappin*, een dregge, enz. Van 't hoogd. *grapsen* heeft Schütze *in de Graspel smieten* voor *in de Grabbel*, nederl. *te grabbel gooijen;* met eene letterverplaatsing die ook in 't eng. *to grasp* valt op te merken.

Er is ook een frequent. *opgrabbelen;* Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 24: *soo wort het* (*ghewin*) *van een deel quade boeven.... te greep* opgegrabbelt.

Grazelen—Grazen.

Grazen is weiden, figuurlijk zich vermeiden, zich verlustigen, zich te goed doen in of met iets, zijn hart aan iets ophalen. Dus Oudaan, Poëzy, I. 153:

Hier valt hy in, en graest *en schraevelt.*

Verm. Lottoon. v. Holl. II. 132:

Dies graast *hy dubbel, 't zy hy 't goed of 't wyf wil vatten.*

Van der Veens Raetselen, 134:

So meugt ghy sonder moeyt gaen grasen *ende grabb'len.*

Zoo ook fig. van levenlooze voorwerpen; Jan Zoet, Digtk. Werken, 166:

Hoe heeft de Moord gegraast, *wanneer men, in de vlooten,*
Nog zien, nog hooren kon, door 't donderend metaal.

Hoofts Brieven, IV. 411:

Wanneer het gift des slaeps mijn leden door gaet grasen.

d. i. rondweiden. — Mij kwam voor *doorgrazen*, dat onze woordenboeken missen; Van der Woordt, Ged. (1843) 50:

— *'t Glanzend vee*
doorgraasde *stil de vette weide* —

Bomhoffs N. Gr. Wdb. kent alleen *dóórgrazen*, d. i. aanhoudend grazen. — Voorts *overgrazen;* Valentijn, Werken van Ovid. I. 2: *de stads ruïnen sijn* overgraast. — Voor dit laatste is anders *begrazen* het gewone woord.

Het freq. heeft denzelfden zin; Vondels Hekeld. 14:

Schout Bont die grazelt *vast, en blinkt in 't gouden leder.*

W. D. Hoofts Kl. van Stijve Piet, 21:

Hoe wil hy met haer graeselen, *hoe wil hy met haer eten.*

Beide wwn. komen ook bedrijvend voor, en beteekenen dan iets genieten, of op eene overvloedige wijze gebruiken of tot zich nemen; b. v. Bredero, Boert. Liedtb. 61:

Als die vermoeyde straat
Wat ruste waant te grazen,
Menich kroes onverlaat
Ontweckt haer door het rasen.

Coster, Tysken v. d. Schilden, 1:

't En was gheen noot, deden 't sommighe, die 't haer staet is,
En die wat ghegraselt hebben, *doeder wat te* graselen *was:*
Maer neen, 't gaet al even dom aen, al was er niet in de tas.

Bredero, Moortje, 27:

Hoe plecht ick onse Trijn in 't lange gras te graeslen.

Te dezer laatste pl. is 't ww. voor dartel stoeijen of betasten. Volgens Siegenbeek, in de N. Bijdr. ter bev. van Ond. en Opv. 1833, bl. 567, is *grazelen* op het land gebruikelijk voor met gras overdekken, eene bekende plagerij. Bij onze schrijvers vindt men in dien zin iemand *grazen;* Krul, Pamp. Wereld, III. 224:

Om plukken Bloem en Kruyd, daer 'k Amaril meê graze.

Bogaert, Ged. 35:

Wanneer zy derwaart heen somtydts te speele varen,
Om eens malkanderen te graazen *in het velt.*

Tot *grazelen* breng ik *groezelen*, op het platte land van Noordholland in zwang voor met de hand in 't duister omtasten, en dus ook grabbelen; zie De Navorscher, VIII. 89. Het akensch zegt *grusele* voor grijpen, of eig. grabbelen.

Voor *begraasd*, met gras bedekt, als in *begraasde weiden*, of zooals Schermer heeft, Poëzy, 202: versbegraasde *dalen* — heeft Bredero *begrazeld*, Boert. Liedtb. 39:

De dorre drooghe dijck
Die was besneyt met Menschen;
Ick sach het al na wenschen
In mijn begraselt *rijck.*

Mijn begraselt rijck is hier, wat in 't zelfde Liedeken kort te voren genoemd werd »'t groen geschilderd veld." — Doch Westerbaen, Ged. II. 435 bezigt het partic. *begraasd* in een zin, die mij niet duidelijk is; ter vertaling, namelijk, van de uitdrukking bij Terentius (Adelphi, Act. V. Sc. 8): *Ineptis*, heeft hij: Sijt ghy *begraest?*

In de boven vermelde beteekenis van zich te goed doen treft men bij Schmeller aan *sich begrasen* en *ergrasen*, waartoe ook zal behooren onze uitdr. *iemand doen begrazen*, voor »vet doen worden," die ik aantref bij Van Beverwijck, Schat der Ges. 135: *In magere lichamen, ende die, gelijck men seydt, van de graet vallen, en isser geen bequamer voedtsel, om deselve metten eersten te doen*

begrasen, *dan de Melck.* — En zij moet ook worden toegekend aan onze nog niet geheel verouderde spreekwijs *in grasduinen gaan*, die ik hier vermeld om te doen opmerken, dat Bilderdijk haar kwalijk verstond. Hij zegt (Geslachtl. op *Duin*) »*in grasduinen gaan* is *in 't gras* deinen *gaan*, gelijk de beesten in 't gras wentelen. In 't vlaamsch heeft men hier 't verbum *randuinen* voor." *Duinen* is hier verkeerdelijk aangezien voor een werkwoord; 't is het meerv. subst. *duinen*, voor heuvels genomen. Kil. »*gras-duynen*, colles sive aggeres graminosi." — »Daer van (zegt Ten Kate, II. 641) de spreekwijze van *in gras-duinen gaen*, exhilari; ontleent van 't vee dat in versche grashoopen zig vermaekt, of van de kinderen die spelende zig daer in omwentelen;" met welke verklaring die van Tuinman, Spreekw. I. 100, overeenstemt. En indiervoege is de uitdrukking ook steeds begrepen en gebezigd geworden. Sartorius Adag. 399: *Hier is hy in* gras-duynen. *Hier is hy in sijn schick, in sijn koewey.* Ibid. 545: *Nu gaet hy in* grasduynen. Marnix Bienkorf, 48 verso: *dat sy haer oock menichmael gaet verlusten in de beemden ende* grasduynen *der oude Ketters.* De Decker, I. 110:

Dan zyt gy in uw' schick, dan gaet gy in grasduynen.

Rosseau, De Zingende Kraamer, 9: (*ken*,

En magge zy zomtyds op de Straet eens labbekak-
Dan gaanse in grasduyne. —

Werken van Rabelais, I. 105: *zoo grof in* grasduinen *gaande met houwen en hakken in Wijnstokken.* Van Effen, Holl. Spect. III. 493: *'t is niet uit te drukken, hoe Jacob in* grasduinen *ging.* Ald. 639: *De Advocaten gaan van beide kanten schoon in* grasduinen. Fokke, Verzam. der Werken, VII. 25: *Kijk, daarin zullen we, bij leven en gezondheid, reis regt in* grasduinen *gaan.*

Geen van deze plaatsen laat de opvatting van een werkwoord *grasduinen* toe; waar men dit werkelijk aantreft, zooals ik het deed in Vincents Klucht Loon naar Werk, 22:

Als ik denk hoe 'k met myn kluiven
In een schooteł jonge duiven
Ging graasduinen, *seldremast,*
Broer, hoe ging ik dan te gast!

en in Kneppelhouts Stijl Kunst, 35: *Hij ziet, hoe om zich heen spil- en hebzucht* grasduinen — daar mag men aan een misverstand denken, dat het aloud en volstandig gebruik niet omstoot.

Gremelen¹—Gremen.

Gremelen is bij Kil. bevlekken. Zoo heeft Vondel, in zijn' Virgilius, bl. 88, van eene koe:

Een die gegremelt *is zal mijne keur niet stooren.*

Berkhey, Nat. Hist van Holl. IV. II. 204, las hier min juist »gegremmelt." Kil. heeft insgelijks *be-gremelen*, en voegt daar *be-gremen*, *be-griemen*, bij, welke hij vlaamsch noemt. Met *gremen* komt overeen *griemen*, in 't Idiot. van Wassenbergh het friesche *griemjen*, vuil maken, morsen, ook *begrijmen;* Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 35:

broosch ende wanc na den lechame,
die lichte ontfaet smette ende blame,
daar hi de ziele mede begrijmt.

het eng. *to grime*, bevlekken, dat Bailey van ons *begriemen* afleidt. Voor *begremelen* vind ik *begrimmelen;* De Brune, Bancketw. I. 70: *Gheen zoo stercke ziele, die niet eenigsins door quaed ghezelschap besmeurt en* begrimmelt *wert.* Croon, Moy-al, 293:

Oft er geene strepen sijn,
Die 't (aangezicht) begrimmelt *maecken.*

Bij Richey en anderen is *grimmeln* schmutzig werden; en de uitdrukking, die het Brem. Nieders. Wtb. ten voorbeelde bijbrengt: *ingrimmelige Huud*, is ook bij ons gangbaar: *een grimmelig vel.* Zie ook *Grijmelen.*

Gremelen²—Gremen.

Gremelen bezigt Van Beers, Jongelingsdr. (2e dr.) bl. 10, waar van de maan gezegd wordt, dat zij:

— aen het eind van elke laen
Stilgreemlende *u schijnt ga te slaen.*

d. i. lagchende, grimlagchende: bij Croon *gremmelen*, Moy-al, 188:

Neen, ghy gremmelt *omdat ghy*
Peyst dat ick uyt geckerny
U dit vroegh; en 't is ook waer.

Bij Plantijn en Kil. is *gremen* treurig zijn, wat zeker ver van lagchen is. Doch *grimlagchen* is eigenlijk »met een vertrokken gezicht lagchen," en *grimmen*, waarmeê het saamgesteld is, »weenen of schreijen." Hier geldt dus de opmerking, die het Brem. Nieders. Wtb. maakt ter gelegenheid van het hoogd. *grinen*, hetwelk zoowel lagchen als weenen beduidt, dat namelijk het vertrekken der gelaatstrekken de eigenlijke beteekenis des woords uitmaakt, en dat dit in beide toestanden plaats heeft. Ook in Schuermans' Idiot. is *gremelen* het freq. van *grimmen* genoemd en *gremmen*, *gremen*, opgenomen voor »ontevreden zijn en dit door eene klagende stem te kennen geven."

Gremmelen, zie Gremelen².

Greppelen—Greppen.

Greppen, *grebben*, is graven, Ten Kate, II. 197.

Vandaar bij Kil. *grebbe, greppe, grippe*, fovea; bij Weil. *greb*, zooals ook Staring heeft, Ged. II. 5:

— *wat nog van snood gespuis*
Zich achterhield, en hukte in grebbe *en haag.*

En Tollens, Laatste Ged. I. 50:

De wouden in, de grebben *door.*

Het verouderde *grippe* vindt men in Janssens en Van Dale, Bijdr. VI. 334:

Es beter bedwonghen in penitencie
Dan te legghene in der sonden grippen.

Meer gewoon is anders *greppel*, waarvan dan 't frequent. *greppelen, grippelen*, d. i. met *greppen* of *grippen* voorzien (in 't holsteinsch *grippen, grüppeln, gröpeln*) dat voorkomt bij Berkhey, Nat. Hist. van Holl. IX. 120: *Na het slooten behoort het* greppelen *insgelijks tot het welzijn der wei- en hooilanden.* Oudaan, Toneelp. 128:

Hy brak de straten op, die h' grepp'len *liet en voren.*

E. Bekker, De Nat. is mijn Zangg. 74:

't Bewerken van den Akker,
Het greppelen, *het ploegen.*

Halbertsma, Hulde aan G. Japiks, II. 138:

(*Sy*) grippelde *de tuyn, om 't moes, tot mensche baet.*

Weil. heeft *afgreppelen*, met greppels afscheiden.

Greumelen, zie **Grommelen.**

Grezelen—Grissen

Grezelen, greizelen, heeft Kil. voor bijeenschrapen en *grezeler* voor een vrek. Dit laatste tref ik aan in De Brunes Bancketw. I. 67 (van een' gierigaard): *daer de* grezelaer *zijn zelven verkniest, en zijn beenen ontmarght heeft.*

Grissen (wellicht voor *gripsen* gezegd, dat Von Klein heeft voor wegnemen, stelen, bij Tiling *grapsen*, van *grippen, grijpen*, voor welk *grapsen* men *grassen* leest voor het bijeenschrapen van spijs; Vaderboeck, fol. 111 verso: *dat si van den potten scarede ende* grassede.... *dat was haer spise.*) is bij Bomhoff »steelswijze bijeenrapen en wegnemen." Men leest dit bij Brester, Verspr. en Nag. Ged. 148:

Wat grijpt en grist *en vangt en vat*
Men 't zoet gebak of 't frissche nat.

Westerman, Ged. I. 158:

Zien wij ook ons spel bederven,
Steekt ons 't grissen *in den krop.*

Waarvan *grisser* voor kaper, roover, ald. 157:

— *de* grissers *die steeds loeren*
Om te warren in uw snoeren
En, door 't kwisplen van den staart,
Alles met zich meê te voeren, enz.

Het Wdb. der Ned. Taal heeft *afgrissen* voor »behendig ontstelen, afkapen" en geeft daarvan een voorb. uit Fokkes Boertige Reis. Bij De Genestet is dat *weggrissen*, Eerste Ged. (2e dr.) 241:

Die gooit zijn broertjen met een half vertrapten mop
En grist *wat beters voor zijn neus* weg —

Oudemans vergist zich met in deze plaats uit Hooft:

'K past' op kat noch kiekendief.
Oft zy beeten, greepen, greezen enz.

greezen door *grissen*, wegrapen, te verklaren. 't Is het imperf. van *grijzen*, waarvan zie op *Grijzelen.* Leendertz verklaart in zijne uitgave der Ged. I. 344, het w. juist door »grimmig zagen."

Gribbelen—Gribben.

Deze wn. verschillen slechts in vokaal van *grabbelen, grabben*, en beteekenen hetzelfde. *Gribbelen* is groningsch, volgens De Ned. Taal, I. 194. In De Navorscher, VI. 332, leest men: *Te midden van het* gegribbel (*naar centen*) *begroet men de* gribbelaars *met water.* — De uitdrukking *gribbelgrabbel* komt bij ons voor; zie mijne Verscheid. 142.

Gridselen—Gridsen.

Het primitief heeft Stalder: *gritzen*, knersen, bij Stürenburg *griedjen*, beven, rillen; en het frequent. onze schrijvers. Hooft, Ned. Hist. fol. 151: *Die van Geneeve.... begosten te* gridzelen *van vreeze.* Ald. fol. 1180: *De Grooningers....* gridzelden, *ooverdenkende in wat gèvaar zy geslaapen hadden.* De Brune, Bancketw. I. 389: *hard-vochtige zielen, die van vreeze niet en* gridselen. De Brune (de Jonge), Jok en Ernst, 172: *al d' omstanders van vrees* gritselden *en beefden.* Oudaan, Voorschad. 177:

Zij kauwen hare tong, en gridzelen *van pijnen.*
Zij knarzelen van smart, en smelten, en verdwijnen.

Ald. 206:

Hij siddert, klemt van angst de tanden op elkaar,
En gridzelt *voor dien nood, en uiterste gevaar.*

Dez. Poëzy, III. 496:

Gods onsagb're Majesteit
Doet haar sidderen en vreezen;
En ze gridzelt *voor dat Wezen.*

Dezelfde beteekenis van sterk beven, rillen, knersen, heerscht dus mede in *gridselen.* Dit woord kan een versterkte vorm zijn van *griezelen, grijzelen*, zoowel als *gridsen* van *grizen, grijzen;* zie op *Grijzelen.* Het oostfr. zegt *griddeln.*

Griemelen, zie **Grimmelen²**.

Griezelen¹, zie **Grijzelen.**

Griezelen², zie **Gritselen**

Griffelen¹—Griffen.

Thans beiden in gebruik voor ingraven (met een stift), oulings *griffiën*, zie Ten Kate, II. 639. Van den laatsten vorm vindt men een voorb. bij Valerius, Gedenckkl. 2: *datmen in de Nederlandsche scholen de Jonckheyt inscherpte ende in 'therte*

griffide, *wat haren ouderen overgekomen is.* De Groot, Van de Waarh. d. Chr. Godsd. 11: *hier kan.... geen vermogen.... de dingen* in-gegriffijt *werden.* — Onze latere schrijvers hebben *griffen;* Geel, Ond. en Phant. 207: *Wanneer hij spoedig iets boeken wilde.... dan* grifte *hij het met de scherpe punt van zijn* stilus *op het was van zijn tafeltje.* E. Bekker, De Twee Moeders, III. 273: *den naam.... voluit op eene plantana te* griffen. Loosjes, Leven van Const. Huyg. 153:

— *Lang heeft de stift verwijld,*
Vaak om en om gekeerd, eer dat men wel beraden
Die woorden grifde (sic) *op schors, op parkement of bladen.*

Beeloo, Ged. 144:

De nepen van onduldbre smart,
In wang- of voorhoofdgroef zich griften.

Nolet de Brauwere, Ged. III. 75:

Nijdige afgunst, haat en wrok....
Griffen *rimpels in het voorhoofd—*

Dautzenberg, Verspr. en Nag. Ged. 40:

Ja, wij griften *ons wel dien dag in het diepste geheugen.*

Den wortel *grif* leest men bij Bilderdijk, Mengelp. I. 3:

Die namen, daden, kunst....
Als met een' ijzren grif *in 't weeke brein graveert.*

Dez. Spieghels Hartsp. 71:

— *die mat aarde en zee met* grif *en passer uit.*

Onze spreektaal noemt de leistift *griffie* en *grift;* het eerste zie men voor schrijfstift in den Statenbijbel, Jes. 8, vs. 1 en Jerem. 17, vs. 1; het tweede voor leistift in het eng. bij Halliwell. Een schrijver is een *griffer,* nu *griffier;* Levens van Plut. fol. 109 verso: *de Romeynsche spraeck ende geleertheyt, die hy so wel wist te schryven dat hy der Overicheyt... voor een schryver ende* griffer *diende.* — Het fransch zegt *greffe* voor schrijfkamer, bij ons *griffie,* en *greffier* voor gerechtsschrijver.

Het frequent. vindt men Levens van Plut. fol. 467: *alwaer hy zeer socht hem wel diep te* griffelen *in de goede gunst van Junius.* Kneppelhout, Stijl Kunst, 63: *de zerk.... waarop hunne hand het onfeilbaar lofschrift* griffelde. Jorissen, Const. Huyg. I. 273: *waar de dood.... zijn* Memento mori *op den wand* griffelde Bilderdijk, Affod. II. 25:

Ach! schatbaar, wat ze in 't hart door God gegriffeld *vonden!*

Dez. N. Uitspr. 103:

— *het geen ons, stervelingen,*
De Almacht ingegriffeld *heeft.*

Griffelen²—Griffen.

Deze wn. beteekenen ook (boomen) enten. Oudaan, Agrippa, 315: *zaad te havenen, boomen te* griffen. Berkhey, Nat. Hist. van Holl. IX. 58: *de plantsoenen stellen om te* griffen. — Ook *griffiën;* ald.: *de volwassene en* gegriffijde *boomen.* — En *ingriffen;* Marnix, Godsd. en Kerkel. Geschr. I. 499: *de onnatuerlicke ende van buyten* ingegreffede *tacken.* Krul, Helena, 20:

Dat men de Boompjes snoeyt, oft elders lootjes enten,

Ingriffen *op de stam, oft planten nieu gewas.*

Voor dit bij Kil. onbekende w. vindt men het freq. *griffelen* of *greffelen;* Sprankhuisen, Vande Schepping, 121: *'t Is goedt* griffelen *op een goede stam.* Valentijn, Werken van Ovid. I. 232: *Pas in de lente u tijt waar te nemen, om te* griffelen *en te oculeeren.* (Riemsnijder) Proeven van Dichtl. Kleinigh. 31:

Hy griffelt; *ent; snoeit vlytig wilde looten.*

Nolet de Brauwere, Ged. I. 211:

Gij zijt en blijft toch broederloten,
Gegriffeld *op denzelfden stam.*

Handel. van het Kongres te Brugge, 318: *dan is er eene andere ent op den stam* gegriffeld. — Ook met *in;* Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 205:

Met (welcke wetten) hy veel boosheyt uytroeyde,
En ingreffelde *de deucht dat sy groeyde.*

Op *Griffie* maakt Weil. geen gewag van de beteekenis van *entrijs;* men vindt die bijv. Antw. Sp. van Sinne, 643:

Aenmerckt oock tplantsoenen, welcken grooten st(r)uycken
Van kernkens en griffikens *worden gheplant.*

Rodenburgh heeft daarvoor *grif,* Casandra, 31:

Want wat ik heb of ben 't is uwe hoogheids plant;
't Is uwe grif, *mijn prins—*

Dit wortelwoord is mede in het fransch *greffe,* eng. *graf* en *graft;* en het ww. fr. *greffer,* eng. *to graff.*

Dat het ww *griffen* voor enten één is met dat voor ingraven of schrijven, toont Scheler aan in zijn Dict. d'Etymol. Franç.

Grijbelen—Grijpen.

In het vlaamsch dialect bij De Bo zegt men voor *grijpen: grijbelen,* en niet daarin alleen; ook in de engelsche volkstaal, bij Halliwell, is *to griple* met de hand grijpen.

Grijmelen—Grijmen.

In het vlaamsch is *grijmen, begrijmen* en *begrijmelen* »met rookzwartsel bevlekken" van *grijm,* dat zoodanig zwartsel aanduidt; zie de Idiot. van De Bo en Schuermans. De wn. zijn één met *gremelen, gremen,* (zie dit art.) en worden alleen in een' meer bepaalden zin genomen dan dezen.

Grijnkelen, zie **Grinkelen**.

Grijnzelen—Grijnzen

Grijnzelen is door Bilderdijk gevormd. Ond. der Eerste War. 131:

Zy zijgen spartlend neêr, en grijnz'len *en verbleeken.*

Voor het prim. *grijnzen* heeft dez. dichter (*aan*)-*greinzen*, Mengel. IV. 55:

Waar men niet een' stap kan deinzen,
Schoon de dood u aan *moog* greinzen.

wat niet bloot om het rijm is, want Kil. vermeldt dien vorm als vlaamsch en volgens Ten Kate, II. 199, luidde het præteritum van het wortelwoord *grijnen* oudtijds ook *green*, *grein*. Dus ook bij Maerlant, Spiegel Hist. III. 135, van een' wondheeler:

Die van wonden sere es vroet,
Ende nu wonde diept ende nu wijt,
Ende nu bernet ende nu snijt,
Ende niet sinen zieken en spaert,
Hoe hi greinst *ende mesbaert.*

En de afl. bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 9: *Van desen* (*boef*) *heeft de wolf dat* greinsmuilen.

Het ww. *grijnzen* is thans gelijkvloeijend: *ik grijnsde, heb gegrijnsd;* voorheen echter ongelijkvl. *ik greens, heb gegreenzen.* Vondel, Hierus. Verw. 6:

— als ick d' een met smeken noch ophiel,
En d' ander aengreens *dat hem 't hert en staal ontviel.*

Hooft, Ned. Hist. fol. 238: *De verstikte menschen* (*een yslyk toonneel*) *hingen en* greenzen *in de boomgaarden onder de stadt.* Ald. fol. 45: *dat zy* (t. w. *de Hemelsche lichten*) *in lang den Nederlanden niet naarer hadden* toegegreenzen. — Hieruit volgt dat Siegenbeek (Bijdr. ter bev. v. h. Ond. 1833, bl. 567) te onrecht meende dat *grijnzen* niet afkomt van *grijnen*, maar van het subst. *grijns*, momaanzicht; in 't laatste geval zou het afgeleide ww. niet ongelijkvl. hebben kunnen zijn. 't Ww. *grijnen* zelf was oulings mede ongelijkvl. b. v. Maerl. Sp. Hist. II. 264:

Dat hi bi naer naect sceen
Ende van couden bevede ende green.

Ald. III. 137:

Die dorper spotte ende green.

Dez. Wap. Martijn (door Dr. Verwijs), 5:

(*Dat*) *edelheit daer omme* green.

Vondel, Peter en Pauw. 35:

Al wat my voorquam green *afgrijslijck, wreêr dan wreet.*

Dez. Palamedes, 72:

— van 't leelijck ongediert
Begreenen *en begrimt—*

De infinit. *greenen* of *grenen* komt bij onze schrijvers voor; zie *Grenigen*. Als groningsch staat *grienen* vermeld voor »pruilen van kinderen", in De Ned. Taal, I. 195. Men leest dat bij Rosseau, Medea, 30:

— griend en bruld gelyck een Tyger.

Voor *grijns* leest men *grins* bij Van 's Gravenweert, Odyssea, III. 107:

Terwijl de grins *der spijt zich uitbreidt op zijn kaken.*

Bild. Spreuken, 37:

— bang te wezen voor zijn (d. i. des doods) grins
Is dwaas en erger nog dan kindsch.

't Werkw. *grijnzen* vindt men ook voor schreijen; Van Rijndorp, Tertuffe, 32:

Goet, nou aan 't grijnssen —

Eene afl. is *grijnig* voor grimmig; Don Quichot, I. 104: *De Waert wiert op het laetste heel* grynig *en dreigde* enz. Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 61: *een uytermaten* grijnigh *mensch, die alles met kijven en slaen uytreghten wilde.*

Grijzelen—Grijzen.

Grijzen, oul. *grusen*, in den Teuthon. *gruysen*, in 't hoogd. *griesen* en *grausen*, leeft nog in ons *afgrijzen* en *afgrijslijk*, en beteekent huiveren, een' inwendigen afkeer van iets gevoelen; 't w. is verwant aan *grijnen* en *grijnzen*. De vervoeging was ongelijkvloeijend; Taalk. Mag. IV. 27:

Josephat vel doe in spraken,
Onwerden alder werelt saken,
Ende leden tleven dattu wilt prisen,
Datten meneghen soude doen grisen.

Van Hildegaersb. Ged. 101:

Den bosen macher wel off grisen.

Leven van S. Amand, I. 5:

— hi wert also houde
Ghefenijnt van eenen diere quaet,
So dat die knecht, dat verstaet,
Swal so groot dat elken man
Of grees, *diene daer sach an.*

Cats, I. fol. 44:

Ghy sult daerom den visch van desen hooren prijsen,
Ghy sult om desen visch een ander hooren grijsen.

Ogier, De Seven Hoofts. 112:

Lachte daer mé? en ick soud' er wel me grysen.

Ald. 195:

Ick grees *tranen gelijck haer eygen Lolle-potten.*

Coornhert, Odyss. II. 146:

Dus lietense hem hanghen, daer huylen ende grijsen.

Huyg. Korenbl. I. 29:

Hoe de Son hem dunckt te grijsen
Die van over 't Schelde komt,
Met gevaren en afgrijsen
Droeffelicken overmomt.

Dr. Van Vloten, in de Pantheons-uitgaaf, III. 3, verklaart 't w. hier onjuist door »verduisteren." Heyns, Bartas, I. II. 569:

Haer huyt doorhouwen was, van spijt haer tanden gresen.

Brab. Voyage, 56: grees *hy lelijk en knerste op sijn tanden.* — In de twee laatste pll. nadert de beteekenis die van *grijnzen*, welke door meer voorb. gestaafd is in mijn aangeh. Mag. bl. 65. Dus ook nog bij Van Beers, Gevoel en Leven, 11:

— *hoe* grees *zij*
Dan hare peuluw nat van tranen.

De afl. *gegrijs* heeft Heyns, Bartas' Wercken, II II. 152: gegrijs *der tanden.* — Vandaar ook bij Kil, »begrijsen iemanden, *frendere in aliquem, fremere ore in aliquem subsannare.*" Vlaerd. Redenrijckb. 150:

— *laet wy niet zijn* begresen,
Denckt dat wy doen ons best —

Van der Veens Zinneb. 381:

Dat weerdigh is bespot, bespout, begrimt, begresen.

Heyns, Bartas, I. II. 570:

De wreede Vader doet zijn sone d' aerd begrysen.

D. i. verachten, of wellicht betreuren.

Van *grijzen* is het freq. *grijzelen* in dezelfde beteekenis; Van der Veens Raets. 115:

Sy grijselt *en verschrickt van 't leelijcke gelaet.*

Bij Vondel *grizelen*, Virgil. 298: *de spijt* grizelt *hem.... door het lijf.* Dez. Peter en Pauw. 44:

Och al t' onmenschlijck slaen, dat grizelt *door mijn hart.*

Van Lennep schrijft *griezelen*, Ged. zoo O. als N. 240:

Wijl 't denkbeeld ieder griezlen *deê.*

Dus ook Van Beers, Jongelingsdr. 2e dr. 128:

Doch, of haer dit aenschouwen zeer deed, wrijft
Ze, plotslings griezlend, *zich voor 't hoofd* —

Ald. 138:

Niets, dan bij poozen in 't geboomte een snok
Des winds, een griezlen *der verdorde bladeren,*
Der stuip gelijk, die ritt door 's veegen aderen.

Voor dit laatste zeggen wij gewoonlijk *ridselen*, d. i. rillend of trillend bewegen. In dergelijken zin schijnt Tengnagel het w. te bezigen, Verwoest. d. St. Naerden, 70: *'t veselige stof, dat* grieselt *in de Son.* D. i. opstuift. In 't geldersch is *griesselen* nog huiveren; dus Geld. Volksalm. 1836, bl. 95: *de haoren staon min nog te barge, en 't* griesselt *min nog deur alle leejen hen.* D. i. onpersoonlijk; zoo ook a. w. 1872, bl. 182: *ons* grieselde *er van.* Dus mede in 't drentsch, zie den Dr. Volksalm. 1839, bl. 190. In De Navorscher, VII. 208, komen in denzelfden zin voor de uitdrukkingen *zich vergriezelen* en *ergens van griezelen.* Het hoogd. zegt *grieseln*, bij Schmeller *gruseln*, beide onpersoonlijk; bij Von Schmid, Schwäb. Wtb. *greuseln* en *grüsseln.*

Begriezelen is door huivering bevangen; Thirsis Minnewit, II. 6:

Mijn kaken zijn blouw,
Begriezeld *van de kouw.*

Voor *griezelen* leest men met verscherpten klank *grisselen*, en dan voor grimlagchen, eene beteekenis, aan meer dan één' vorm van dit woord eigen, zie *Gremelen*[2]; Hoorns Liedb. 251:

Ziet Gijsje, En Lijsje, die lacchen er om;
Jou kallen En mallen, dat hooren sy juyst,
Nou grisselt *dat volkjen in haar vuyst.*

Het Alg. Vl. Idiot. heeft *grezzelen*, dat ald. te recht vergeleken wordt met *gerzelen.*

Grimmelen[1], zie Gremelen[1]. Grimmelen[2]—Grimmen.

Dit *grimmelen* luidt ook *krimmelen*, *griemelen* en *kriemelen*, en beteekent wat anders kriewelen en krioelen heet, d. i. het door of bij elkander bewegen, vooreerst van dieren; Vondel, Virgil. 87: *daar schynt een wonderlijck gedierte te* grimmelen. Ald. 66: *Om de wouden van Silanus vlieght en* grimmelt *de horsel.* — Hier dient het w. ter vertaling van *volitans*, en zou, van één dier gezegd, weinig gepast zijn; men denke dus aan de diersoort. Dez. Poëzy, I. 10 (van »zwarte slangen"):

Men hoortze biezen, en men zietze afgrijslijck grimmelen.

Voorts van menschen; Oudaan, Roomsche Mog. 476: *de menschen als misren te doen* grimmelen. Vondel, Leeuwendalers, 21:

Wat grimmelt *'er een drang van menschen onder een.*

Dez. Maeghden. 42: het grimmelt *er van liên.* Deze onpersoonlijke vorm des werkwoords is zeer gewoon; Hooft, Ged. fol. 221:

'T en grimmelt *hier van geen geschilderd' oorloghslieden.*

Rusting, Gehoornde Duivel, 139:

Het had *wel eertijts daar* gegrimmelt
Van spoken.

Bij overbrenging gaat het w. van de zich bewegende dieren of menschen over op de plaatsen, waar de beweging geschiedt; dus Camphuysen, Ps. 78, vs. 27:

Haar huysen *dicht van quel-gewormt liet (hy)* grim'len.

Vondel, Virgil. 195: het strant *van menschen* grimmelde. Bl. 271: al het velt grimmelt *van schiltvoerende troepen*. Dez. Poëzy, I. 342:

— Spier, *dat zwart van pleiters* grimmelt.

Schermers Poëzy, 87:

De wegen grimmelen *alom van 't groot getal,*
Dat d' armen openslaat —

Hooft, Ged. fol. 225: (de gassen?
Wat vloeid' er volks dat pas? wat grimmelden

Vervolg op Wag. XII. 407: de Straaten grimmelden *van Menschen*.

Eindelijk met toepassing op levenlooze voorwerpen; Hooft, Ged. fol. 69:

Van schuiten *zonder tal* grimmelt het *op het* Y. Ook op abstracte; Vondel, Poëzy, I. 267: *Hier* grimmelt het *van* plagen. Bl. 352: *Daer* 't grimmelt van onzekerheên. Poot, Ged. II. 46: *Terwyl uw kop* van zorgen grimmelt. Bekker en Deken, Brieven, II 168: *De Zang....* grimmelt van de verhevendste schoonheden. Vervolg op Wag. XXXIV. 196: de contradictien en inconsequentien, *waar van dezelve Missive* grimmelt. — De afl. *gegrimmel* leest men bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 142: *vergaarden 't volk op 't heilig veld van Mars.... In 't midden van* 't gegrimmel *stont de Koning.*

De vorm *krimmelen* kwam mij slechts éénmaal voor; De Brune, Wetsteen (1658) II. 204: *Het* crimmelt *van uitleggers, en van Schrijvers.* — Evenzoo die van *kriemelen;* Snieders, Anna Julia, 146: *zilveren knoopen, waerop slangen en gedrochten* kriemelden. — waartoe ook de samenst. zal behooren in Van Dans Thyrsis Minnewit, I. 125:

— *doe ghy Thyrsis lisschen*
Met u kriemelhandt *gingt wisschen.*

Meermalen die van *griemelen;* Sprankhuisen, Vande Schepping, 11: *De Zee en* griemelde *noch niet van Visschen.* Tengnagel, Spaensche Heidin, 99:

Het tallelooze stof, dat griemelt *in de zon.*

Scriverius, Ged. 68:

Als water van den Ryn, de Cabalynsche vloedt
Hier griemelt, *waar meed' elk zyn dorst vermaaklyk boet.*

Westerbaen, Ged. III. 155:

— *het* griemelt *op de stranden*
Van menschen, enz.

A. Simons, Verhandel. 115: *daar* grimelt *het van slangen.*

Het ww. *uitgrimmelen* komt bedrijvend voor; Marius, Amst. Eer ende Opcomen, 29: *De rivier sal de kickvorschen* uyt-grimmelen. D. i. wemelende opgeven. De Bijbel bij Vorsterman van 1528 heeft Exod. 8, vs. 3, daarvoor: *die rivier sal* van *vorssen* wt crielen.

Aangaande de afleiding van dit bij Kil. noch Weil. voorkomende w. heeft men slechts gissingen geopperd. Ten Kate, II. 251, bracht het tot *kruimelen*, en Epkema, op Jap. 185, tot *grimmig*, als ziende op het zwarte of donkere van den grimmelenden hoop. Ik meen dat het elders moet gezocht worden, en acht het met *wriemelen* en *wrimmelen* (zie dit) af te komen van het oudd. *krimman*, middelhd. *krimmen*, *grimmen*, d. i. krabben; zie Graff, IV. 607, en Benekes Wtb. Zoo leest men in Otfrieds Evang. Cap. 25, vs. 56 (van de duif):

Mit snabulu ni uuinnit, ouh fuazin ni krimmit. D. i. zij strijdt niet met den snavel, of *krabt* niet met de voeten. Die beteekenis, genomen als *kriebelende* of *kriewelende* beweging, gaf aanleiding tot twee andere; vooreerst tot de aandoening, die zoodanige beweging bij ons verwekt, en die men jeuken noemt; zoo is *grimmen* bij Anton (VIII) in dien zin bekend; *es* grimmt *mich* zegt bij hem: het *jeukt* mij. Evenzoo is *krimend* jeukend bij Schöpf. Vandaar bij Fulda, Wurzelw. 136, het frequent. *krimmern*, jeuken, en het nederl. *grimmelen* in denz. zin bij Berkhey, Zeetriumph, II. 299:

De helden grimmelden *van ijver op de vloot.*

Zoo ook, naar 't mij voorkomt, doch alsdan niet bij uitstek gepast, bij denz. Eerb. Proefkusjes, 304: *wanneer ik.... met de jongstgeborenen op den schoot. van honger* grimmelde.

De andere is die van het kriebelend, kriewelend of krioelend bewegen zelf, die men, behalve in ons bovengem. *grimmelen*, *krimmelen*, *griemelen* en *kriemelen*, ook aantreft in *krimmeln* bij Dähnert en Schmeller, *krümmeln* bij Frisch en Schütze, en *kremeln* in het Brem. Nied. Wtb.

Verg. *Krevelen*, dat insgelijks de beide hier aangewezen beteekenissen in zich vereenigt.

Grimpelen—Grimpen.

Grimpelen, *grempelen*, is bij Kil. handel drijven; *grimpel*, *grempel*, oude vodden; *grimpeler*, *grempeler*, iemand die daarin handel drijft, en *grimpelmerckt* voddemarkt. De woorden, door hem als saksisch vermeld, zullen geen nederduitsch zijn. Ten Kate, II. 251, neemt *grimpelen* onder onze wwn. op, en brengt het tot *rimpen*, *schrimpen*, »als zijnde het verkoopen van allerhande oude en verschrimpelde vodden." Bij Adelung is *grempe* een kramer, en hij brengt het etymologisch tot dit woord. Ook Schmeller stelt verwantschap tusschen *grempeln*, handel drijven, en *kraam;* hij heeft intusschen ook een ww. *gremsen*, voor streven, begeerig zijn, dat als prim. van *grempelen* kan worden aangemerkt. Von Schmid, Schwäb. Wtb., heeft

grümplen, dat hij verwant acht aan het eng. *to ramble*, heen en weêr trekken. Blijkens Toblers Appenz. Sprachschatz is *grempla* in 't zwitsersch handel drijven in kaas, boter, hout enz. Uit een latijnsch Wdb. van 1539 wordt aldaar aangevoerd: »*Cauponor*, ich verkauff Wein, ich gewinn, ich *gremple*." De etymologie van dit woord geeft Tobler niet; doch het is vreemd dat hij het niet brengt tot het bij hem mede voorkomende *grümpel*, *grumpel*, oude waar, plunje; dat hij opheldert door *grümpel*, scruta, *gerimpel*, oude rommel, hoogd *gerümpel*, dat Adelung afleidt van het *rommelen* van oude waren of huisraad.

Gringelen—Gringen.

Deze wwn. heeft De Bo voor *grinken* en *grinkelen*, waarvan zij verzachte vormen zijn. Zie dus dat art.

Grinkelen—Grinken.

Kil. heeft beiden voor grijnzend lachen, anders *grinneken* geheeten, welk woord hetzelfde is als *grinken*, nog anders *greniken*, thans verouderd; Vondel, Ovid. Herschepp. 419:

Hy grenikte *eens, en sprak*, enz.

Antonides, Ged. 27:

Hy grenikt *op dat woord* —

't Wortelwoord is *grijnen*, eng. *to grin*, waarover zie op *Grijnzelen;* zie Ten Kate, II. 199. Bilderdijk gebruikt dit *grijnen* nog, Krekelz. III. 150:

De tijgers grijnen *thans die eerst afgrijslijk brulden.*

Ook *grinnen* komt voor bij Moerman, De Cleyn Werelt, 29:

Ick en weet niet wat Momus alleen daer op wou grinnen.

D. i. spottend aanmerken. Van een paard gezegd, en dus eigenlijk voor *grinneken*, leest men dit w. in den Op- en Ondergang van Flora, bl. 25: *dit Vrouwtjen dacht in haren sin, dat sy dit Veulentjen al sagh springhen ende* grinnen.

Het frequent. is te vinden bij Tuinman, Rijmlust, 342:

Ei let eens hoe die jongen grinkelt.
Het is om dat zyn hoep zo rinkelt.

Sluyter, Buytenl. 16:

Daer met betooverend gegrinkel,
De Wereld open doet haer winkel
Van wellust, kostlijkheid en eer.

Grippelen[1], zie Greppelen.

Grippelen[2]—Grijpen.

Een frequent. *grippelen* komt bij ons voor in de samenst. *grippelhand*, bij Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 61, waar van de Discordia getuigd wordt:

Bloedighe tanden ende grippelhande
dat dinct haer eere, al es het scande,
want rapen, roven ende tasseeren.
daer mede can soe haer gheneeren.

Blijkbaar worden bedoeld handen die rapen en rooven, en dus *grijpen*. De vorm is niet ver te zoeken. Voor *grijpen* hebben verscheidene hoogd. verwante dialecten *grippen*, fransch *gripper*, *griper*, eng. bij Halliwell *to grip*. De laatste heeft méde het frequent. *to griple*, met de hand grijpen. Vandaar het eng. *gripple*, een gierigaard, en datzelfde w. als adj. bij Halliwell voor gulzig, roofzuchtig, wat bij Brockett *grippy* heet.

Grisselen, zie Grijzelen.

Gritselen—Kritsen.

Gritsel is bij Kil. een hark, en *gritselen* harken. Ten Kate, II. 334, leidt deze wn. af van *kratsen*, *kretsen*, *kritsen*, welk laatste voor wolkaarden gebezigd wordt, van *kretse*, *kritse*, kaarde, een werktuig, dat, evenals de hark, den naam heeft van het inrijten der tanden of punten. Het wortelwoord is *rijten*. Zoo zijn ook in 't Brem. Nieders. Wtb. *kritzen* en *kritzeln* beiden opgeteekend voor met een puntig voorwerp over iets heentrekken.

Volgens De Navorscher, 1859, bl. 61, heeft het dialect in het Land van Kuik, voor *gritsel* en *gritselen*, in de vermelde beteekenis, *griezel* en *griezelen*, welke laatste vormen bloot verzachtingen zijn van de eerste. Ten Kate vermeldde reeds het subst. *grietsel*, en stelde ook *kriezeltje* naast *kritzeltje*.

Grobbelen[1], zie Grabbelen.

Grobbelen[2], zie Grommelen[2].

Groebelen, zie Grabbelen.

Groentelen—Gronden.

Dit frequent. komt voor in Detpars Cronijcke van Vlaend. I. 331: (*abten ende prelaten*) *laghen al ghelijcke droncke meschverkens.... achter tcloostere en* groentelde *in haerlieden' vullicheit.* — De aant. hierop zegt »wentelden"; doch het Glossar. D. IV. 534: »*Groentelde*, voor *grontelde*, verdiepte". — *Wentelen* en *verdiepen* is zeker niet hetzelfde. Ook zou men kunnen denken aan *gruntelen*, het knorren van varkens; zie *Gronselen*. Deze bet. voegt intusschen hier minder dan die, waarbij men met het Glossar. aan het znw. *grond* denkt, en dan komt als primit. in aanmerking het ww. *gronden*, bij Kil. door eene ondiepte waden, als vlaamsch opgeteekend. Gelijk men zegt: in slijk of modder *waden*, is de zin dan t. a. p. door onreinheid *waden*.

Groezelen[1], zie **Grazelen**.

Groezelen[2]. zie **Gruizelen**.

Grommelen[1]—**Grommen**.

Van het geluidnabootsende ww. *grommen* heeft men *grommelen* met verschillende toepassing. Vooreerst van den donder, in welken zin 't w. nog gangbaar is in Groningen en Drenthe; zie De Ned. Taal, I. 195, en den Dr. Volksalm. 1839, bl. 191. Dus Schaghen, aangeh. bij Huyd. Proeve, III. 143, van een' donderslag:

Hy rommeld heen en weer, al greumelende grommeld.

Scharp, Nov. 1813, bl. 27:

Reeds kraakt het, en grommelt, *en klettert van verre.*

Voorts van grove speeltuigen; Rabelais' Werken, I. 101: *deed hy Trommelen en Trompetten de gansche Stad door....* grommelen. — Van de zee, De Harduyn, Goddel. Wenschen, 116:

Ghy bast, ghy grommelt, *en ghy schuymt.*

Zoo mede van menschen gezegd, Huyg. I. 656:

Een knecht die grommelt *en suer siet,*
En is de beste Dienaer niet.

Ald. II. 381:

— wat ligh ick hier en ween,
En grommel *end' en steen?*

Bij denz. I 553, *begrommelen*, beknorren, bekijven:

Sulcks onder ons wel wierd begrommelt *en bestraft.*

Ook lateren bezigen het ww. nog; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 273: *mijne ouders, die doorgaands wat* grommelden *over mijn uitvliegen.* D. VI. 119: *hij.... keerde zich om en* grommelde *in zich zelven.* Geel, Onderz. en Phant. 78: *hij begon, eenigzins* grommelend. Bogaers, Gez. Dichtw. I. 257:

Best schipper! (zoo gromlen *ze) vrij weêr of dood!*

Conscience, De Boerenkrijg, I. 50: *Beetje moeite!* grommelde *de knecht, als de andere in de herberg zitten, sta ik den ganschen zondag boven op den molen te verdroogen.* Ald. 100: *Onderwege deed hy niets dan* grommelen, *klagen en verwenschen.*

Met *grommelen* komt overeen het fr. *grommeler*, eng. *to grumble*, hoogd. *grummeln;* en met *grommen* het hoogd. *grumen* en 't eng. *groum*, volgens Bailey bij Chaucer voor *grumbling* voorkomende, doch bij Nares zoomin als bij Johnson te vinden. Den nederl. vorm *greumelen* ontmoetten wij in de boven aangeh. pl. uit Schaghen.

In het nederl. heeft men den wortel *grom*, bij Fokke, Verz. der Werken, II. 126: *Het antwoord blijft wat achter; eenige hoesten en kugchen, en* een grom *of twee komen vooruit.*

Grommelen[2]—**Grommen**.

»*Begrommelen* (zegt Bild. Aant. op Huyg. VI. 27) is bemorsen. „Van *grom*, ingewand van visch, en voorts alle vuil dat aanhangt." Dit *grom* leest men, ook met den vorm *groom*; Valentijn, Werken van Ovid. I. 210: *Laat andere op 't oude* grom *verlekkeren: ik bedank het mij, dat ik in dese eeu gekipt ben.* Vondel, Poëzy, I. 74:

De walvisch slickt het bloedig groom.

Holl. Parnas, 278:

De Opperbouwheer van het Y, en d'Amstelstroom,
Bleef onder 't gloeyendt puin, en smoorde in zijn groom.

De samenst. *kikkrengrom* heeft Bilderdijk, Dichtw. (door Da Costa) XIV. 64.

Dus het ww. bij Cats, van eene onhebbelijke, morsige vrouw, I. fol. 358:

Begrommelt, *ongesien, met ongewasse kaken.*

Elders van eene jonge maagd, die zich de wangen door het eten van moerbeziën heeft besmet, II. fol. 356:

De jongman, die omtrent haar stont,
En haar aldus begrommelt *vont,*
Ging henen, enz.

Huyg. Korenbl. I. 122:

— dan sweert hy by de korven
Die 't Spuy begrommelen *met kruymel-mul van torven.*

't Verm. Lottooneel, I. 50: (*hy*) *sloeg zyn wyf.... voor haar* begrommelde *kruimelkist.* Oudaan, Agrippa, 415: *midden in de kolen van zwart kool-ziftsel* begrommelt. Werken van Rabelais, I. 36: *Hy wentelde gedurig door 't slijk....* begrommelde *sijn aangesicht.* D. II. 261: *zyn baard was t'eenemaal* begrommelt *met brood-kruymelen.* — Dit frequent. zal wel hetzelfde zijn als *grommelen* bij Weil., 't welk hij verklaart door zich wentelen. Deze beteekenis, mij overigens onbekend en naar 't schijnt van Halma overgenomen, houd ik niet voor de ware, althans niet de eigenlijke. Bij onze schrijvers is mij 't ww. alleen in den zin der aangeh. plaatsen voorgekomen; ook de Woordenlijst der L. Maatsch. heeft *begrommeld* voor »bemorscht"; en in dezen zin zegt onze volkstaal *hij ziet er begrommeld uit.* Zoo kan dan ook *grommelen*, eigenlijk morsen, gezegd zijn, voor zich (in slijk of bloed) wentelen, bij Halma *se vautrer.*

Grommelig is vuil, en *grommeling* vuilnis, afval; b. v. Asselijn, Kraambed enz. 8: *daar sou ik ze toe* (t. w. *de eijeren tot het kandeel*) *gebruiken, en siet, dan sien ik niet garen dat'er die* grommeling *in sit.*

Als men nu in aanmerking neemt, dat *grom*

mede voor vuilen afval van visch gezegd wordt, dan schijnt Bilderdijks afleiding niet onaannemelijk. Een ww. *grommen*, 't welk gewoonlijk beteekent *ontgrommen*, d. i. van het grom ontdoen, kan ook gevormd worden voor *begrommen*, d. i. met grom of vuil bezoedelen, en werkelijk leest men dit in Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 394: *om datze.... in hun tyd eenig papier* hebben begromt *met rym.* — En vandaar dan regelmatig *begrommelen*, bemorsen, bevuilen. Tuinman gist, in zijne Fakkel, dat *begrommelt* »bekruimelt" is, en ook Ten Kate, II. 651, leidt *grommeling* van *krummelen*, *kruimelen*, af.

Grommelen is in beteekenis zoo overeenkomend met *grimmelen* (waarover zie op *Gremelen*[1]), dat eene nauwe verwantschap in de afleiding dezer wn. moet aangenomen worden. Bij Richey is *grimmeln* niet alleen »schmutzig werden", maar ook »schimmeln, die Farbe verlieren"; en onder de beteekenissen van *grommeling* is bij Kil. ook die van schimmel. *Grimmelig*, vaal, of ook met vuil of stof bedekt, komt met ons *grommelig*, *grummelig*, overeen. Hiertoe zal almede te brengen zijn *grimmeln*, voor verrotten bij Fulda, Idiotikensamml. en *grimmelen*, *grijmelen*, voor het stremmen of kappelen van melk, in het vlaamsch bij De Bo. Al deze woorden derhalve wijzen op een' gemeenschappelijken oorsprong.

Voor *begrommeld* heeft Bredero tweemaal *begrobbelt*, waarbij men aan eene niet ongewone verwisseling der lipconsonanten te denken heeft; Moortje, 74:

Seker het kindt sacher uyt, soo begrobbelt, *dattet mier as wonder was.*

Kluchten, 22:

Hoe siet gyer dus uyt? dus begrobbelt, *en bekreten?*

Zoo mede *grobbelig* voor *grommelig*; Roddrick, 32:

— grob'lich *bequijlt met schuymbecken en severen.*

Dan, *grobbelen* is ook wasschen, en wel de handen en het aangezicht wasschen, in het noordhollandsch of friesch dialect, zie Scheltema's Mengelw. V. St. III. 13, en De Navorscher 1857, bl. 106. Ik kan niet beslissen of het w. in dezen zin één is met *grobbelen*, morsen, of verwant aan *schrobben*, boenen.

Gronselen—Gronsen.

Gronselen is bij Tuiman, Fakkel, II. 70, ook *grunselen* gespeld, en komt met den laatsten vorm voor in den zin van knorren, uit ontevredenheid morren; Van Dans, Thyrsis Minnewit, I. 151:

Gouw wat, wilj' u sinnen breken,
Seyd den grunselenden *Weert.*

Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 188, van een gespeend wordend kind:

Het grunselt, *en het honkert,*
Na 't vochje dat het quijt is.

De Gewaande Weuwenaar, III. 27:

— *zoo haast den Deurwaarder liet blyken,*
Dat ze 't Interdict aan 'er steel hadden....
Grunzelde(n) *zy, als een Bok die Kool knoude,*
ieder om 't zeerst.

Zoo toch, meen ik, dat hier gelezen behoort te worden voor »gruuzelde."

Het frequent. luidt ook *gruntelen*, eng. bij Halliwell *to gruntle;* Van Hoogstraten, Haegaenveld, 59: *U vooreerst een vryer, zey Matelieve, al* gruntelende.

Die beteekenis van beiden wordt gestaafd door het primit. *gronsen*, dat in het vlaamsch bij Schuermans en De Bo knorren beteekent, als van varkens, en voorts grommen, pruttelen. Het w. is van *grunnen*, dat Van Teylinghen bezigt, Paradijs der Wellust. 270: *te* grunnen *als verckens.* Bij Kil. *grunnire*, fr. *grogner*, *gronder*, oudfr. *groucer*, *grondir* etc., eng. *to grunt*, hoogd. *gruntzen*, bij Ueberfelder *grunzn*, bij Schmeller *graunzen*; met welken laatsten vorm overeenkomt *granzen*, dat ik aantref in Rabelais' Werken, I. 365: *alle de honden om haar hengelden en* gransden, *gelijk se doen om een jagtige teeve.* — Allen duiden aan knorren, inzonderheid van varkens, doch voorts ook voor het morren of pruttelen van menschen gezegd. In 't holsteinsch is *grönsen* steunen, kreunen, waarvoor Kil. heeft *groonen*, *gronen*, eng. *to groan*; dus De Brunes Zinnewerck, 290:

Zoo yemand, als 't gebeurt, van spijt begon te groonen.

Dit *groonen* komt in beteekenis met *grunselen* overeen. Doch het frequent. kwam mij ook voor in een' tegenovergestelden zin, namelijk in dien van een aangenaam geluid maken, en zoo levert het hetzelfde verschijnsel, dat zich opdoet bij de verwante wwn. *grijnen*, *grimmen* enz. Zie op *Gremelen*[2]. Zoo leest men in Oudaans Poëzy, I. 248:

— *Vooglen, van alom, die vrolijk, in 't ontmoeten*
Met gruns'len, *en gezang, dien Zonnezoon begroeten.*

Kl. van den Pasquilmaker, II. Voorzang, te midden eener reeks van tegenstellingen:

Tussen groen en tussen dor,
Tussen 't gruns'len *en 't geknor.*

Grunselen alzoo rechtstreeks overgesteld tegen *knorren*. Daarmeê komt overeen Van Effens Spectator, III. 485: *Moeder kwam hierop my haar mond aenbieden, en ik kuste haar dat het klapte, zo wel als 't goed Motje, die my al* grunselende

meer dan tienmaal verzeekerde, dat ik van harten welkom was. — Alsmede *gruntelen* en *grundelen*, zooals die voorkomen bij Valentijn, Werken van Ovidius, I. 223: *selfs een sot* gruntelt *als hij wat krijgt.* Bl. 200: *Als sij heftig sal gebuldert hebben, en u wisse vijandin sal schijnen; versoekt dan een nagje: ik wet, sij sal* grundelen. En II. 331: *Doen sprak vader Jupiter: gij sijt waardig, o dogter, dat u soon nevens u vergodet met onsterflijkheid gekroont wert: hou daar, ontfang dan uwen eis. Op dat woord* grundelt *Venus, bedankt haar vader* enz.

Grouwelen, zie Gruwelen.

Gruizelen—Gruizen.

Gruizen heeft Weil. als bedrijvend ww.; onzijdig is het bij Bogaers, Gez. Dichtw. II. 88: *waar flus haar boeijen* gruisden.

Het frequent. is onzijdig; De Thouars, De Cit. van Antw. I. 220: *Alles davert, schokt, en* gruizelt. — En bedrijvend; Tollens, N. Ged. II. 118:

Daar loeit een rukvlaag aan, den polder ingebroken,
En stoot de hutten los en gruizelt *leem en steen.*

Van der Hoop, Warschau, 107:

Ziet gij dat bolwerk, dat het starend oog doet duizelen,
En schijnbaar door 't geschut te ontmantlen noch te gruizelen?

Vergruizen, d. i. tot gruis maken, is in dien zin, (zooals Weil. het dan ook heeft) bedrijvend; en overdr. gebezigd door Van Alphen, Dichtw. III. 175:

Den dood!.... Wie kan het denkbeeld dragen,
Dat hij dit ligchaam heeft vergruisd?

Nog overdrachtiger bl. 176:

Maar ach! 't vergruist *ons in onze oogen,*
Dat U de mensch aan 't Kruis kon slaan.

Het komt intusschen almede onzijdig voor; Berkhey, Nat. Hist. van Holl. II. 1122: *Men vind (deeze Schelpen) gemeenlyk* vergruisd; *gantsch vast en hard; byna geheel versteend.* — Vandaar het frequent. *vergruizelen;* Bilderdijk, Navonk. I. 132:

De duizenden, door knots en vliegend schroot vergruizeld.

Dez. Schemerschijn, 34:

Laat me Uw kastijding niet vergruizlen *door heur slagen.*

Vrouwe Bild. N. Dichtschak. I. 141:

ô Wee my, dat de storm my niet alleen vergruizelt!

En onzijdig; Tollens, Ged. III. 178:

De slagboom viel vergruizeld *neêr.*

De wwn. *afgruizen* en *afgruizelen* worden bij Weil., ja het eerste ook in het Wdb. der Ned. Taal, gemist. Berkhey, a. w. II. 226: *dat dezelve (Zandsteen), met de vingeren gewreeven zynde, ligtlyk* afgruist. Bl. 104: *Worteltjes, aan welker doorgebrooken toppen dit blaauw* afgruisde. Kuyper, Technol. II. 736: *het* afgruizelen.... *dat is het afknappen van kleine stukjes van de kanten der glasschijven.*

Niet fraai is de samenst. *nedergruizelen;* Tollens, Ged. III. 164:

— 't reuzenbeeld....
Schokt, waggelt, stort en gruizelt *neêr.*

Nagevolgd door Van der Hoop, De Renegaat, 55:

Gelijk de ontboeide sneeuwlawine....
Langs de Alpen dondrend schuift en kraakt,
En dorpen slecht of nedergruizelt.

Begruizen is met gruis of stof bedekken, en vandaar bezoedelen, bemorsen; Vondel, Jos. in 't Hof, 15:

Het grijs Godvruchtig hair begruisde *hy met asschen.*

Antonides, Ged. 155:

Den sabel, scherp van snê, met burgerbloet begruist.

Oudaan, Haagsche Broederm. 5:

— 't vuil, waar met hy wierd begruist.

Dez. Poëzy, II. 34:

Onbillik dan, dat valsch vernis begruis'
Dat heerlyk werk en praalstuk van vermogen.

Valentijn, Werken van Ovid. II. 94: *daar hij maar den rug met holle schelpen* begruist.... *sag.* — Zie wijders het Wbk. des Inst. op Hooft. — Dezelfde beteekenis heeft het freq. *begruizelen;* Paffenrode, Ged. 23:

Van aangebakke bloed begruizelt *en bemorst.*

J. v. Dans, Thyrsis Minnewit, II. 79:

— flucx hongen al haer kleeren
Begruyselt *van de Stof, bestoven van de Veeren.*

Hetwelk ook *begroezelen* luidt, Orangien Lelyhof, 85:

De letters waren diep, begroeselt, *schaers te gronden;*
Met vocht en mesgeschrap, 't uytwisschen sy begonden.

En bij De Bo vindt men in denz. zin *gruizelen*, evenzoo *kroezelen.* Dezelfde klankwisseling merkt men op in *groezig*, zie Wassenberghs Bijdr. I. 38, en *gruizig*, vuil, bemorst; welk laatste voorkomt bij Bara, Galteno, 56:

Megeer, die gruizig *ziet en bleek.*

Brandt, Veinzende Torquatus, 58: 't gruizig *middelrif.* En nog bij Bilderdijk, Kallimachus, 5:

Men ging, al had zijn bron van ondren vollen loop,
Met drooge voetzool, zelfs door gruizigen *Metoop.*

Luiken laat den uitgang van dit adjectief weg, Leerz. Huisraad, 85:

Veel vuile Zielen in 't gemien,
Die deze zuivering ontzien,
Vertroosten haar met deze droomen,
Dat zy zo morsig en zo gruis,
In 't allerzindelykste huis
Doch zullen worden opgenoomen.

Hor. Belg. XI. 320, leest men:

Ick wassche, ick backe, ick vage den vloer,
Ick doe dat werc al vanden huyse,
Ic sette dat kint op mijnen schoot,
Dan vraghe ick vanden gruse.

Voor *gruse* zal te lezen zijn *gruyse*, en 't woord beteekenen ongezift of zemelbrood, bij Kil. *broodt met den gruyse.* — In Moons' Sedel. Vermaeck-Spiegel, 298, is *gruys* een scheldnaam, voor hals of domoor:

Den meester is den botsten gruys;
Want hy en houdt in huys gheen kat.

Ogier, De Seven Hooftsonden, 174:

— *daer is eenen* gruys....
Die maeckt ons aenslach slecht, en gansch een onvry baen.

Ik houd dit voor 't fransche *grue*, lat. *grus*, *gruis*, kraanvogel, in den gemelden figuurlijken zin gebruikelijk; zie Dict. de l'Acad. i. v.

Gruntelen, zie Gronselen.

Gruwelen—Gruwen.

Ook *grouwelen*, *grouwen*, en beiden van ouds onpersoonlijk. Der Minnen Loep, II. 10:

Alsmen van sulker leliker aert
Spreect, wort elck man vervaert
Ende hem gruwet *altoes daer voren.*

Vondel, Pet. en Pauw. 22:

— ons gruwt *van dit verslagh.*

Dez. Eurip. Fenic. 16:

My gruwt, *ô Argos, voor dit woeden.*

Zoo nog bij Tollens, Ged. II. 87:

Van hier: haar gruwt *een lof, met siddring opgewrongen.*

Lancelot. B. III. vs. 11461:

Here, ic sal u den wech wel nomen,
Ende den casteel u wisen van verren;
Maer dan willic vlien sonder merren,
Want mi gruwelt *daer of wel sere.*

Maerl. Sp. Hist. II. 231:

Dat se niemen en sach levende,
Hem *en* gruwelde *daer hise sach.*

Der Minnen Loep, I. 87:

Him gruelde *dat hise anesach.*

Antw. Sp. v. Sinne, 390:

Maer my grouwelt *voor het eynde seer stranck.*

Hor. Belg. II. 44:

Hoe luttel dat hem *daer over* gruwelde.

Passionael, Somerst. fol. 153: mi gruwelde *van minen leden, gecleet met enen sac.* Fol. 155 verso: alle menschen gruwelt *natuerlick van dusdanighe menschen.* Cassianus, Der Oud. Vader Collacie, fol. 48: hem gruwelt *voer die celle ende voer tyebeth ende voer die psalmen.* Erasmus, Lingua, 79: Ons grouwelt *ende wy vreesen ons van een Scorpioen.* Den Nederd. Helicon, 45: Ons gruwelt *uws ghesichts.* Coornherts Wercken, I. fol. 530: *Daarom en* grouwelt my *nu niet alleen niet van de geneesdrancken die ghy onlanckx seyde scherp te wesen.* Vondel, Jos. in Dothan, 15:

My gruwelt *dat ik 't hoor: om Godts wil, zwijgh toch stil.*

Zoo zeide reeds het middelhoogd. *mir gruwet* en *mir gruwelt*, zie Benecke; later het hoogd. *mir grauet* en *mir gräuelt*, bij Schmeller *mir gräuwelt.*

Als persoonlijk ww. ontmoet men *gruwelen* in den Statenbijbel, randteek. op Joël 2, vs. 3: *Woestijne, daer*men *van* grouwelt, *ende schrickt.* Alsmede meer dan eens in den tekst zelf, zie mijne Handl. o. d. w. Erasmus, Lingua, 19 verso: *een groot ende merckelick gebreck.... daer 't verstant seer af* grouwelt. Sprankhuisen, Van Blijschap, 24: *Wat sal ons dan doen* gruwelen? Bekker, Betov. Weerelt, III 181: *so hy self al* gruwelde *sulxs uit te seggen.* Huyg. Korenbl. II. 4:

Ick grouwel *voor krackeelen*
Als voor ontstelde Veelen.

Westerbaen, Ged. III. 680:

So dat veel vroome *daervan* grouwelen *en yzen*
En meynen, als men 't zegt dat het gelastert is.

Oudaan, Toneelp. 165:

— *die onvergeetbre daad,*
(*die*) *'t Geslacht doet* gruwelen, *en trappelen en krimpen*
Van schrik. —

Bloemkr. v. Versch. Ged. 205:

Ik grouwel *'t schelmstuk op te halen.*

Jonctijs, Toon. d. Jal. II. 340: *ik laat staan dat* zy *van hare blaam niet* zoude grouwelen. — Camphuysen heeft *grouwen* en *vergrouwen* wederkeerig, Psalm 14, vs. 10:

(*Haer*) *eeltich hert, dat* sich *geens quaet kan* grouwen.

Sticht. Rijmen, 374:

— *'k Heb een haet in 't hert gevat*
Tegen alle leugenmonden. daer 't gemoedt zich *voor* vergrouwt.

Dus ook Lev. van Marc. Aurel. 171: *maer ick* vergruwe my *om datter in u ende in uwe ghebueren soo veel boosheden zijn.* Ald. 186: *dat niemant hem*

goet en guune, ende alle man hem *zijns* vergrouwe.

Elders is *vergruwen*-bedrijvend; h. a. w. bl. 64: *so beginnen wy terstont noch weder wat anders te beloopen, dat dan verworven hebbende, beginnen* wijt *van nieus aen weder te* vergrouwen. — Doch ook onzijdig; Oudaan, Agrippa, 366: *van leugenen zult gij* vergruuwen.

Vergruwelen is bedrijvend, h a. w. 130: *zoo* vergruwelen *Moizes, Ezaias....* dezelve. Ald. 213: *want de Joden* hebben niets *zoo zeer* vergruuwelt *dan de beelden.* Lev. v. Marc. Aurel. 180: *vervloect moet hy zijn vanden Goden ende* vergrouwelt *vanden menschen.* — Doch onzijdig bij Oudaan, Roomsche Mog. 104: *indien zy geloofden dat'er de Joden voor* vergruwelden.

Wat betreft de beteekenis dezer ww.: zij is die van een' afkeer van iets hebben, ijzen, en voorts, als een gevolg daarvan, vreezen, schrikken, ontzetten. Die beteekenis blijft, mijns inziens, bewaard bij Bredero, Griane, 72:

Men Wijf het sucke vervaerlijcke Hempjes, jy soutje deur ien ringetje trecken,
Mit ien kleurde paerse Spriet, die wy ast Pasepronck is, decken.
Ja wy hebben soo reynen Huysraetje, trots ymet in de buurt.
In as me wijf heur vaten, en heur Tinne-werck schuurt,
Je gruwt *dat ghy 't siet, soo besuckt tentigh en klaer isse.*

waar mijn vriend Oudemans meent, dat eene andere opvatting van 't w. moet plaats hebben, en met verwijzing op den Teuthonista het uitlegt door versuft, verbaasd zijn. Zie het Woordenb. op Bred. 137. Ook hier, intusschen, heeft men ijzen of schrikken te verstaan, volgens eene in de volkstaal zeer gewone wijze van spreken. Wat sterken indruk maakt, zoowel ten goede als ten kwade, wordt *ijselijk* genoemd; vandaar zelfs *ijselijk mooi*, zoowel als *ijselijk leelijk*. Het wijf schuurde het tinnegoed zóó net en helder, dat men er van *schrikte* of *ijsde*, als men 't zag. De eigen plaats van Bredero bevestigt dat spraakgebruik. De »Hempjes" die het wijfje zoo net staan, dat men haar door een ringetje zou halen, noemt hij *vervaarlijk*. Ook de Teuthonista pleit daar niet tegen. *Gruwelen* stelt deze gelijk met *eysen;* en als hij op *Anxten* dit ww. zoowel door *versuffen* als door *gruwelen* omschrijft, bewijst dit alleen dat *versuffen* ook voor *schrikken* genomen werd, gelijk ook de overige omschrijvende wwn. te dier plaatse dit bevestigen. *Versuffen* zelf, i. v., verklaart hij dan ook alleen door *verveeren*, d. i. vervaren.

Nog eene andere beteekenis wordt aan *grouwelen* toegekend, ter plaatse van G. Japicx Rijmlerye, 19:

Mars, yerds-fijnne fen mijn minn',
Grouw'let *nu oon oare weagen.*

Epkema houdt dit ww. voor 't gewone *gruwelen*, en verklaart het niet alleen door donderen, maar beweert zelfs, dat deze of eig. een grof gedruisch maken de eerste en hoofdbeteekenis des woords is, en dat »vandaar de beteekenis van vreezen, en verder die van afschrik hebben, zeer gemakkelijk en natuurlijk is." Gansch verkeerde voorstelling der zaak, in tegenspraak met de geschiedenis des woords! Indien kon bewezen worden, dat Japicx met het ww. *grouwelje* gruwelen had bedoeld, dan zou de eerste beteekenis des woords, die van »afschrik hebben," daardoor niet kunnen veranderen, maar daarvan wellicht die van »schrik verwekken, zich schrikbarend aanstellen," kunnen afgeleid worden: doch ik ontken, dat *grouweljen* bij den Dichter voor *gruweljen* te houden is. Waar hij het laatste ww. of derivaten daarvan bedoelt — en dit is blijkens Epkema's Wdb. op talrijke plaatsen het geval — daar spelt hij altijd *gruw* en nimmer *grouw*. Ik denk dus bij *grouweljen* met Epkema aan een »klanknabootsend werkwoord," doch onderscheiden van *gruweljen*, en één met het eng. *to growl* en *to groul*, en waarvoor wij, in de aangeh. regels *bolderen* of *bulderen* zouden zeggen.

De vormen *gruijen*, *gruijelen*, voor *gruwen*, *gruwelen*, volgens De Bo in het vlaamsch voorkomende, zijn blijkbaar als navolging aan te merken van het hoogd. *grauen* en *gräueln*.

Gubbelen, zie Gobbelen.

Guichelen—Guigen.

Guigen is bij Kil. lagchen, schertsen, potsen maken. Vandaar *beguigen* en *beguichen*, bespotten; Hooft, Ned. Hist. fol. 578: *in 't Toorentjen, gingen vier lichte quanten zitten, speelende,* beguighender *wyze, de Burghermeesters naa.* Werken van Rabelais, II. 173: *zedert dien uur en tyd dat gylieden den Paus* beguygchte, *is dit geheele land ons toegewesen.* Oudaan, Toneelp. 209:

(Zoo) 't heyloos onbesnedendom
Ons aanschimp, en beguych *alom.*

Jonctijs, Venus, 96:

Laet u de Wereld met een spotters lip beguychen.

Ook *verguigen;* Westerb. Ged. I. 548:

Uw naam geraeckt op straet; daer salmen u verguygen.

En *aanguichen;* Werken van Rabelais, II. 172: *om datse de afbeelding des Paus de vyg getoont,*

of met de uitgesteeken tong aangeguigcht *hadden.*

Men zei ook *de guig maken, steken* of *nasteken*, fr. faire la moue; Six van Chand. Ps. 22, vs. 4:

Al wieme siet bespotme bits, en lacht;
Men maakt de guig, *steekt oope lippen uit.*

Zeeus, Overgebl. Ged. 174:

— *wie is te teugelen,*
Die zege ontfangt, en steekt de guich *met al zyn' druk?*

Schimp- en Hekeld. (Hoorn, 1718), 120:

Ziet gy niet, hoe men u, waar gy voorby komt ryden,
De guich nasteekt, *en u beschimpt aan alle zyden?*

Heyns, Bartas, I. II. 364:

— *gelijck een snoode kindt,*
Dat seer geveysd'lijck schijnt tot syne les gesint,
Soo langh de Meester hem geen roeden laet ontbreken,
Maer keerende den rugh sal hem de guigh na steken.

Valentijn, Werken van Ovid. II. 117: *soo sij meende.... met een groot geschal.... ons* de guig na *te* steeken, enz. — Hiervoor vind ik *de guich aansteken* bij Baardt, Deugdenspoor, 194: *datse, u beschimpende.... met uytgereyckten Tonge* den Guych, *soo men seyt,* aensteecken. — Het naamwoord gold ook voor *bespotting;* De Brune, Bancketwerck, II. 424: *Die zyde of taf, met een packnaelde aen een wil rijghen, verliest zijn stoffe, en wint* de guych *van menschen.* — Een onschuldiger, maar toch altijd een *spottend* gebaar is *guigje* bij Cats, Werck. I. fol. 250, van een' aap, ten aanzien van een' ezel:

De derde siet 'k en weet niet hoe,
En schiet hem hondert guygjens *toe.*

En II. fol. 179:

Als Chloris dit vernam, en voelt haar aansicht swellen,
En dat den bokevoet Pan ook quam den potter stellen,
En schoot haar guigjens *toe, doen wertse gansch ontstelt.*

Een bijv. naamw. *guigel* is door Oudaan gesmeed, Woestijnstr. 4:

Daar heb ik 't veld al heimelik,
Met guig'le *godspraak, vrees, en schrik,*
En spook, en siddring ingewonnen.

Dat zal zijn: valsche, bedriegelijke godspraak; zoo noemt Heyns, Bartas, I. II. 225, den Spanjaard *guigel-aerdich*, en bl. 361 de egyptische priesters *Osiris guighelboden.* — *Guichelspel* behoort hierbij; Bekker, Betov. Weerelt, III. 88: *sien voor ogen is geen* guichelspel.

Denzelfden zin als *guigen* heeft het frequent. *guichelen;* Marnix' Bienk. 176: *liever dan dat sy also met Godt ende met Godes Woordt souden* guichelen *ende spotten.* Van der Veens Zinneb. 409:

Verkeert, kaetst, tuyst, en schreeuwt, schrijft, guyghelt, *schimpt en knerst....*
't Is ons al-even-eens, wy laten u bedrijven.

Oudaan, Aand. Treurigh. 57:

Zy guychelen *al voort met scherssen en begekken.*

Dez. Toneelp. 162:

Waar dat ik vraag of zoek, elk toont zich stom en vlug,
Of guychelt *met myn eysch, en keert my nors de rug.*

Dez. Uytbr. der Ps. I. 262:

Men schud den kop, men guychelt *met den mond.*

Dez. Woestijnstr. 5, waar de Satan spreekt:

Zoo guigelde *ik met Sokrates;*
Zoo steef ik mijn geheimste les.

D. i. zich bedriegelijk voordoen, mommen, misleiden. Zoo mede Bloemkrans, 572:

Dat 's guichelen *in huis en huichelen op straat:*
Nooit kuist blanket-bedrog 't geen vuil is in der daad.

Bij Luiken is het eene bedriegelijke vertooning of beweging maken; Vonken der Liefde Jez. 73:

Zy blyven wel voor uw gezicht verhoolen,
Als dun gespens, en guich'len *om u heen,*
Maar haar bedrog doet u elendig doolen.

Bij Vondel zeer nabij aan tooveren, Virgil. 270: *een die met zangk en hantgebaer adders en Hydren.... plagh in slaep te* guighelen. Coornhert, Wercken, I. fol. 452 verso: *die spottelijcke allegorie by* (*Moses*) gheguychelt *in 't eerste boeck.* — Elders bloot spelen; Vondel, De Gebroeders, 23:

(*Wy*) *lachen, als de wint noch* guichelt *met zijn* (*stof.*

Antonides, Ged. 85:

Het zeeschuim, daar de wint meê guichelt *naar zijn zin.*

Het bedrijvende *beguichelen* is insgelijks zoowel bedriegen, misleiden, als bespotten. De eerstgemelde beteekenis treft men aan bij Coornhert, Wercken, I. fol. 62: *Dus en bedrieght noch en* beguychelt *hy niemandt met aandieninghe van gheschildert broot.* Fol. 154 verso: *Wilt ghy ons so doende niet* beguychelen? Hooft, Ned. Hist. fol. 441: *om zich van verre te laaten zien, en de ooghen der beleegherden, met den schyn van een' nieuwaankoomende hulptroep, te* beguighelen. Dez. Rampz. 19: *in wille te zijn van om hals te brengen zeekeren 's Hartogen dienaar, die hem* beguighelde, *ende den Philosooph noemde.* Vondel, Noah, 28:

Gy weet afsichtigheit een' glimp, een verf te geven,
Gebrek t' ontveinzen, en beguigcheit *ons gezicht.*

Dez. Leeuwendalers, 50:

Te loozer is de vont, die hem beguighlen *kan,*
Die scherp en helder ziet uit alle bey zijn oogen.

Dez. Heerl. der Kercke, 52:

Zijn grijns beguichelt *eerst het eigen vaderlant,*
Zoo schendigh, datz' op hem, als op een godtheit hopen.

Voor bespotten bij Bredero, Griane, 76:

Komt yemant tot wat meerder staat,
Hy werdt beguychelt *en versmaet.*

Dez. Het daget enz. 54:

Die gistren sich sagh verschoven,
Beguychelt *en daer toe belacht,*
Die siet sich heden nu al boven.

Doch het komt insgelijks voor in den zin van het tegenwoordige begoochelen of betooveren; Vondel, Virgil. 340: (*dat*) *droomen slaperige zinnen* beguichelen. Bekker, Bet. Weerelt, III. 88: *wie heeft dat* (*verstant*) *dan* beguichelt *of betoverd?* Nomsz, De Huigchelaar, 9:

Tartuffe, die hem kent, en die hem 't oog verblind,
Beguichelt *daaglijks hem, daar hy 't voordeelig vind.*

Tollens, N. Ged. II. 110:

Geen wuftgewiekte droom beguichelt *mij met logen.*

Van 's Gravenweert, Verspr. Lettervr. 162:

Hoe vaak een Opperheer door Raadslien wordt gedreven,
Die, blind voor waarheid, hem beguich'len *door hunn' schijn.*

Dus *beguichèling* bij Fokke, Verz. der Werken, V. 81: *Dezelfde aanschouwer is weder het voorwerp van hare* (d. i. der wereld) beguicheling. Ockerse, Napol. Redev. I. 15: *De* beguicheling, *de zoete droom, door Napoleon verwekt, is voorbij.* Van 's Gravenw. De Ilias, I. 39:

Een schaadlijk droombeeld ter beguichling *af te zenden.*

Ontguichelen is door bedrog of behendigheid ontfutselen, bij Coornhert, Werck. I. fol. 52 verso: *daar sulcke.... nieuwe Pharizeen d'onversichtige Overheydt.... 't swaart* ontguychelt. Fol. 359 verso: *zijnen broeder het sijne te* ontguychelen *met loch ende bedroch.* Fol. 537 verso: *Verblijdt yemandt als een heymelijck belagher om yemanden 't syne met bedrogh* ontguychelt *te hebben?* Vondel, Virgil. 256: *dat slagh* (*van paerden*) *door de spitsvondige Circe den vader Pikus* ontguighelt. — Ook Weil. geeft een voorb. van dit ww. op *Ontgoochelen*, waarmeê het één is, doch waarvan hij geen plaatsen aanvoert. Men leest dit bij Snieders, De Verstooteling, 22: *hadt gy die* ontgoochelende *woorden niet uitgesproken, ik had nog geruimen tyd in den droom verkeerd* enz. Bl. 148: *Christiaen verkeerde nu nog in den zoetsten droom; doch wie weet hoe ras hy zal* ontgoocheld worden! — Zie voorts *Gokelen.*

Guifelen—Guiken.

Volgens het Idiot. van De Bo komen deze ww. in het vlaamsch voor in gelijken zin, t. w. gooijen, smijten, onderste boven werpen.

Guifelen komt overeen met *gaufeln*, bij Von Klein en Von Delling „in zijne handelingen zeer haastig zijn;" *gauffern*, bij Schmeller met haast over iets heenloopen, zich overijlen; *gaukeln*, bij Von Schmid her- en derwaarts bewegen; en *guiken* met *gauken* ald. gelijk met *gaukeln*, *gäufen*, behendig iets wegnemen. De hoofdbet. ligt dus in de snelle beweging.

Schmeller vraagt of het vermelde *gauffern* ook verwant is aan *gäuffeln*, met beide holle handen nemen of geven. Ik laat die vraag onbeantwoord, maar vermeld ze, omdat zij mij de gelegenheid geeft een nederl. woord op te helderen, dat tot hiertoe onverklaard bleef. Het beijersche *gäuffeln*, waarvan bij Castelli *aufgauf'ln*, met handen vol op elkander werpen, komt van *gäuffel*, bij Vilmar *gaufel*, de holle hand, in het Cimbr. Wtb. en bij Von Zingerle *goffela*, diminutief van *gaufe*, bij Schmeller, Fulda en Vilmar de holle hand. Dit gaf als bijv. nw. of bijwoord bij Vilmar *gäufelsch*, bij Fulda *gäuffet*, en bij Schmeller *gauffet*, met holle of volle hand. En vandaar zonder twijfel bij Kil. *guf*, mild, verkwistend, *gufheid*, *guffelijk*, woorden door hem als vlaamsch opgegeven, doch bij Schuermans noch De Bo vermeld. Men vindt ze bij onze schrijvers der 16e en 17e eeuw. Everaert, Politica van Just. Lipsius, 142: *hy sal verbieden de* gufve *verdoeninghen.* De Decker, Rymoeff. I. 159:

Ick worde droef ja gram, wanneer ick....
Verneme, hoe guf *en grof aldaer word aengegaen.*

Oudaan, Poëzy, I. 86:

— *die hier* guf *en vol gezopen,*
Met goud, gesteente, en paarlen, praalt.

Ald. 92:

Hun geest begeert al and're spys,
Tot voedsel van hun guffe *lusten.*

Ald. 96:

Daar waan en wil 't hert in zyn gufheid *styven.*

D. II. 92:

Nu dronken van zyn gufheid....
Tot berstens toe verladen van de brokken.

En zoo zal ook wel gelezen moeten worden in het Esbatement van Everaert, door Dr. Van Vloten medegedeeld in Janssen en Van Dales Bijdr. VI. 334.

Van ghufheit *moet ghy pijnen te vercoudene*
.... *Ghy hebt te vele te onderhoudene,*

in plaats van *ghafheit*, te recht onverstaanbaar geacht. *Vercouden* is verkoelen, verflauwen, verminderen. — Een paar andere pll. zie men in Oudemans' Bijdrage. Ook het bijw. kwam mij voor; Everaert, Polit. 141: *dinghen, met de welcke t' ghelt* gufvelick *ommegebrocht wordt.* Bl. 143: *als de menschen henlieder goeden verteren met* guflick *te leven.*

Gusselen—Gudson.

Gusselen, ook *gosselen*, is bij Kil. vlaamsch voor storten; De Swaen bezigt het w. met den vorm *guisselen;* Leven en Doodt van J. C. II. 164:

— *spyt de loop, die* guysselt *van syn wangen.*

Schmeller heeft er *güsseln* voor. Wij zeggen *gudsen.* Kil. heeft daarvoor insgelijks *guysen*, en dat leest men bij Van de Venne, Holl. Turf, 38:

Dan noch een, die wou de Vloet
Guysen *opwaert met sijn Hoedt.*

Dez. Sinnemal, 5:

Sy (*de Trytons*) guisden *met de vloet, en spëitten met een vlucht*
En 'sloeghen na my toe, met vreesselick gherucht.

Antonides, Ged. 409:

— *het bloet* guist *van zijn leën.*

Walewein spelt *goysen*, vs. 10611:

Die staline hoede, al waersi goet,
Dursloughmen, datter duere tbloet
Ute goysde *al even dichte.*

Wat men ook te lezen zal hebben, vs. 8237:

Tbloet liep uten verscen wonden
Ende goyde *recht als ene beke.*

Verg. Halbertsma's Naoogst, bl. 174, en Ten Kate, II.. 191. — *Gudsen*, gewoonlijk onzijdig, is bedrijvend bij Helmers, Nag. Ged 3e dr. 188:

Dat hij verga, wiens woest gemoed
Voor Hambroeks deugd geen' tranenvloed
Van eerbied gudst *langs dankbre wangen!*

Begudsen, in onze woordenboeken onbekend, lees ik bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 55: *Midlerwijle scheppen Swaantje* enz. *water, en* begudsen *Diana.*

Den wortel *guds*, dien onze woordenboeken niet vermelden, en die overeenkomt met het hoogd. *guss*, bezigt Bilderdijk, Navonk, I. 123, in de samenst. *regenguds.* — Weiland leidt, zonderling genoeg. *gudsen* af van *guds*, holle steekbeitel. Omgekeerd zou de naam van 't werktuig, dat men aantreft bij R. Visscher, Lof der Mutse, 28:

Menich soeckt een beytel en vint een gutse.

en Huygens, Cluyswerck, 21:

Verroeste beitelen en gudsen *en formooren.*

als *goot*vormig ligchaam, kunnen afkomen van *gudsen* of *gieten.* Doch *guts* beteekent meermalen hol, b. v. Vlaerd. Redenr. 459:

— *wat ick daer door win,*
Dat slockt de gudse *maech allenelijcken in.*

Zoo is bij Halliwell *gutter* zoowel een kleine waterstroom als de gootswijze holligheid in een' boog, waarin de pijl ligt, en *guttertiles* holle tegels voor den waterloop. Wat hol is kan veel verzwelgen, en zoo heeft het eng. de frequent. *to guttle* en *to guzzle* voor zwelgen, brassen, waarmeê het lat. *gutter*, dat het fransche *guttural* geeft, wel zal verwant zijn. Doch *guttlehead* is bij Halliwell een vergeetachtig, zorgeloos, onnadenkend mensch. Is dat iemand door wiens hoofd de dingen heengaan, of heengeworpen worden als water door een goot? Het schijnt wel zoo; doch dan behoort er ook toe het ww. *verguttelen*, dat in Zuidbeveland beteekent »niet goed oppassen," zie N. Ned. Taalmag. II. 236; en wellicht mede *vergudderen*, in het boerendialect van Axel »bederven", zie mijn Archief, II. 194; welke beide frequentatiefvormen zich vereenigen in *vergutterlen*, bij Von Schmid »door onhandigheid bederven," en door dezen gebracht tot *guttern*, werpen, drijven, afgeleid (bij gebrek aan beter) van het fransche *jeter.*

Guttelen, zie Gusselen.

Habbelen—Habben.

Het frequent. wordt gezegd van zuigelingen, die, den tepel der moederborst niet goed kunnende of willende vatten, dien gedurig en met zekere drift uit den mond laten schieten en weder opnemen. Het primitief, een verzwakte vorm van *happen*, heeft Kil. in de spreekwijze *habben en snappen*, die Ten Kate te recht vergelijkt met *hauwen en snauwen*, Aenl. II. 222. Wat de bet. aangaat, kan het prim. niet nauwkeuriger worden aangeduid, dan door het eng. *to hab*, bij Halliwell schielijk en onbesuisd iets aangrijpen. *Habbelen* is, door verwisseling der lipletters, één met *haffelen*, bij Wassenbergh, Bijdr. I. 38, en in de Vrije Fries, I. 172, vermeld voor het mommelende of wauwelende kaauwen van tandelooze lieden, die, als de zuigelingen, niet gemakkelijk met de lippen iets kunnen opnemen. In 't groningsch beteekent dit ww. wauwelen of babbelen »op vischwijfs manier," zoodat men heesch van stem wordt; zie De Ned. Taal, I. 195. In de hieraan verwante bet. van onverstaanbaar spreken leest men *habbelen* bij Van Halmael, Crispyn, Boek- en Kashouwer, 11:

— *ik kan jou* habble *niet verstaan.*

In kleine zaken met woorden of daden talmen is bij Dähnert *häbeln*, *häveln;* voorts wordt onbesuisd en overijld handelen, zoodat men niet slaagt, bij Von Schmid en Vilmar uitgedrukt door *happeln*.

In de spreektaal hoorde ik wel de uitdr. *er behabbeld uitzien*, voor bemokkeld, 't welk mij voorkomt te spruiten uit het bemokkelen, dat de zuigeling door de boven omschrevene handeling zich zelven doet. Er kan toe behooren *g'happlet*, dat Von Schmid van zijn *happeln* afleidt, en door onbesuisd, kinderachtig, verklaart. Bij Kneppelhout, Geschriften. X. 140, lees ik een bijwoord *onbehabbeld: hoe* onbehabbeld *sliert zij van den eenen kant van de straat naar den anderen.* — De bet. schijnt te zijn ongeschikt, ongemanierd. 'k Verklaar, dit mij nimmer voorgekomen woord niet met het vorige te kunnen rijmen, hoewel de bet. overeenkomt. Ik gis, dat ook in deze volksuitdrukking *behabbeld* bedoeld, doch dat zij door verwarring met *onhebbelijk* ontstaan zal zijn.

Het Woordenb. der Ned. Taal heeft Kneppelhouts uitdrukking *onbehabbeld* opgenomen en acht haar een' frequent. vorm van *onbehouwen*. Zonder nader bewijs is die afleiding niet zeer aannemelijk. Over dit *onbehouwen* of *onbehouden* zie men beneden op *Havenen*[1].

Hier zij nog opgemerkt, dat Von Schmid tot *happeln* verkeerdelijk brengt het fr. *hableur*. Het ww. *habler*, waarvan dit de afl. is, komt van het spaansche *hablar*, ital *favolare*, *favellare*, oudfr. *fabler*, *fabuler*, *faveler*, lat. *fabulari*, eig. fabelen vertellen, voorts praten, snappen, enz. Zie Diez, Etym. Wtb. I. 175.

Hadelen, zie Haderen.

Haffelen, zie Habbelen.

Hagelen—Hagen.

De eigenlijke beteekenis van het primit. *hagen* is onzeker. De gissing van Bilderdijk, Geslachtl. op *Hagel*, dat *hagen* beteekent treffen, verwant aan *hakken*, is ook voorgestaan bij Kaindl, III. 446, en wordt er versterkt door de opmerking, dat in de taal des landmans de minder schadelijke hagel gezegd wordt te »häckeln." In Beijeren zegt men voor hagelen ook *steineln*. Maerlant spelt *hagelen* op eene wijze, die het woord niet voor ieder terstond kenbaar maakt; hij verlengt den uitgang, neemt de adspiratie weg en verscherpt den wortelmedeklinker, dien tevens verdubbelende en wel — thans een gruwel in sommiger oogen! — met de *g* bij de *ch;* Sp. Hist. I. 399:

Want het achgelende *so sere*
Ende reinde so utermaten, enz.

Hakelen—Haken.

Hakelen is redetwisten, kijven; Boet. a Bolswert, Duyfk. en Willem. Pelgrim. 201: *Dus verre, beminde Suster, hoorde ick dit* haeckelen *ende kaeckelen tusschen den soldaet ende den boer.* — In gelijken zin komt *haken* voor bij Ogier, De Seven Hoofts. 173:

— gy sijt een Tyran, een ongenadigh Beul
Van my, en van u selfs: u haecken *en u weiren*
En dient maer, om den Segen uyt ons huys te keiren.

Aan dit w. is soortgelijke beteekenis in het dagelijksch leven eigen. »Die dingen *haken* nog", is bij Weil. zij zijn in verwarring. Zie voorts *Hakkelen*, met *haken* en *hakelen* nauw verwant. Bij De Swaen, Leven en Dood van J. C. II. 142, leest men *doorhakelen* voor met wonden bedekken, en dus in den eig. zin van *doorhaken*, met haken doorboren:

Wanneer ik u aensien, vol scheuren en vol wonden,
Van hoofde tot de voet doorhakelt *en geschonden.*

Wellicht echter heeft men hier te lezen »doorhakkelt"; zie op *Hakkelen*[1].

Hakkelen[1]—Hakken.

Hakkelen is aan kleine stukjes hakken, of kleine hakken doen. Dus Westerhaen, Ged. II. 751:

Om 't lichaem voor een tijd te vrijen voor het sterven
Sult ghy u in uw vleys doen hackelen *en kerven.*

Ingen, Ged. 32:

Een Adder, vol fenijn, die....
Al wat op 't Raadhuys zit
Raakt met zijn vuyle staart, of hakkelt *met 't gebit.*

Oudaan, Haagsche Broed. 50:

— zulke (dukatons) toont hy ons,
En hakkeltse *op den kant met krappen, tot een teken*, enz.

Dez. Roomsche Mog. 478:

Des oorlogs overschot, een kolder of helmet,
Gehakkelt *en geblutst.*

Den Nederd. Helicon. 184:

— hy vont het wapentuygh
Metaligh, ijs'rich, scherp, ghehackelt —

Bijns, Ref. II. 24:

Met afghesneden hosen, ghehackelt *op sijn sots.*

Huyg. II. 467 (een paar hosen):

Tot op en door de leste draeyen
Gehackelt *en vergaen.*

Coornhert, Wercken, I. fol. 238 verso: *soo* hackeltmen, *snijdtmen* (*de half ghesleten kleederen*). Werken van Rabelais, I. 101: *haare hoeden* gehak-

kelt, *haar kleederen gescheurd.* Ald. 419: *een mooy klein linnen wambisje, gansch* gehakkelt. De Harduyn, Godd. Wenschen, 258: *hoe ghescheurt, hoe* ghehackelt, *hoe overvloedich van alle verschrooomenisse ghy te voren gheweest zijt!* Gheestel. Nacht. II. 150:

Met wat ghewelt, die (roos) wert ghequelt, ghehackelt *en ghesteken,*
Haer lijdtsaemheyt, is door gheen leyt, onder 't gewicht beswcken.

Schippers, d'Onvergel. Ariane, 29:

Ons weeren, tot dat wy geslagen zijn ter aerden;
Dan 't aenzicht hakkelen. —

In de laatste voorbeelden is, gelijk men bemerkt, de zin figuurlijk geworden. Nog anders toegepast, t. w. voor regelmatig uithakken, bij Oudaan, Roomsche Mog. 13: *Zaagpenningen, welker rand met tandekens* gehakkelt is.

Men heeft ook *doorhakkelen* en *verhakkelen;* Levens van Plut. fol 446: *toonende hoe die rock* doorhackelt *was.* Bijns, t. a. p.:

Sijde laken flueel en soude niet verslijten,
Waer 't niet deurhouwen, deurhackelt, *deursneden.*

Ogier, De Seven Hoofts. 240:

'k Heb nu u Backhuys soo doorhackelt —

Vondel, Poëzy, I. 25:

— *'t aenzicht van de Nijt,* doorhackelt *met quetsuuren.*

Moons, Sedel. Verm. 548:

Hoewel geen kracht meer is, noch 't leven in sijn leden,
Omdat sy sijn doorscheurt, doorhackelt *en doorsneden.*

Poirters, Het Duyfken, 51:

Hanght gy hier, mijnen Godt, doorhackelt *en doorsneden?*

Van der Veens Zinneb. 253:

Sich dossen meer als wel, in 't wol, in 't bond, in 't rouw',
Niet op de Fransche wijs met lange sne'en doorhackelt.

Ald. 407:

Hebb' ick hem als een fielt geschildert, en met kleeren,
Verhackelt *en gescheurt:* —

Ogier, De Seven Hoofts. 180:

— *ick gaen altijdt arm,* verhackelt *en verscheurt.*

Van de Venne, Wijsmal, 22:

Myn Voogt, bekijckt u lijfsgewaet,
Hoe dat het nu verhackelt *staet.*

Huygens, Korenbl. II. 41:

Wat wert er Houts en Steens verhackelt *en verhouwen,*
Om eene Kerck te bouwen!

David, Vad. Hist. VIII. 187: *(zy) werden eerlang ingehaeld door de Burgondiërs die.... ze* verhakkelden *als slagtvee.* D. X. 303: *de bibliotheken (werden)* verhakkeld.

Gelijk *hakken* wordt ook *hakkelen* wel voor twisten gebruikt, zie mijne Verscheid. 144. Kil. heeft in dien zin »hackelinghe ende werringhe, *difficultates, res intricatae,*" en het oudfransch *hocler, hocqueller* voor »faire des difficultés, élever des disputes." Weiland zegt (Voorb. D. III. bl. XI) dat *hakkelen* bij Oudaan voor kijven voorkomt; de pl. is niet aangehaald; misschien is bedoeld deze, die door twisten of kijven kan uitgelegd worden; Roomsche Mog. 351: *deze twee dagen, waar in men over de verandering, noopende den stand van den Staat, had leggen* hakkelen.

In 't groningsch dialect zegt men voor *hakkelen: hakselen,* en bedoelt er meê bij het schaatsenrijden korte, afgebroken sneden doen, in tegenoverstelling van wat anders »een lange sneê maken" heet; zie De Ned. Taal, I. 195.

Hakkelen[3]—Hakken.

Hakkelen heeft ook den zin van stotteren of stamelen, en alsdan houdt men het w. voor hetzelfde met het voorgaande; »want een hakkelaar schijnt mede de woorden aan kleine stukjes te hakken" zegt Huydecoper, Proeve, II. 460.

Echter dunkt mij, dat hier nog eene andere opvatting kan plaats hebben. De eerste indruk, dien een hakkelaar maakt, is niet dat hij de woorden afbreekt, maar dat hij telkens stoot of blijft steken. Dat steken blijven of stooten kan eigenaardig *hakken* geheeten worden, en heet, volgens Serrure, in de Middelaer, II. 288, te Leuven werkelijk alzoo. Wij noemen het ook *hikken* en *hokken,* waarvan de uitdrukking *den hik hebben,* welk naamw. *hik* ook buiten dien zin voor *snik* gebruikt is; b. v. Oudaan, Aand. Treur. 47:

En zouden onze hikken,
Ons klagen, onze zee
Van tranen stille staan! —

Voor *hik* heeft het fransch *hoquet,* dat tevens stoot, schok, is. *Hikken* in den eigenlijken zin van *hakken* leest men bij Van Mander, De Gulden Harpe, 45:

Luyde ginghen sy roepen ende tieren,
Mét messen ende priemen haer lijf
Tot den bloede hicken *end' pickieren,*
Al nae der Heydenen bedrijf.

Oudaan, Voorschad. 169:

Dat (beest) nu het graf bekruipt, met hikken *en met tjonken*
En morgen drabt in bloed en knarsselt op de schonken.

Doch voor stooten of snikken, en dus meer figuurlijk; Vondel, Virgilius, 308: *dat hy kout wiert, een warme beeck ter borst uitbraeckte, en* hickte *en snickte, dat de darmen schudden.* Van Hoogstraten, Haegaenveld, 212: *niet dan* hikken *en een benout gezucht, niet dan tranen, niet dan jammer.* Borger, Nag. Ged. (1858) 83: *(keel.*

'k Heb echter krachts genoeg, al hikt *de heesche*

Bilderdijk, Treursp. I. 35:

(Zy) trapt haar 't hikkend *ja haars ondanks uit den gorgel.*

Wat Cremer, in zijn Reisgezelschap, I. 206, uitdrukt: *het* hikte *haar in de keel*, noemt hij vroeger, bl. 73: *de woorden* hokten *haar in de keel.* — Dit *hokken* hoort men in de volkstaal nog wel voor stuiten, een' hinderpaal ontmoeten; dit of dat *hokt*, zegt men, d. i. het stuit, wil niet voort.

Fraai stelt Oudaan de wwn. *hikken* en *hakkelen* bijeen, Voorschad. 119:

Maar God, om in haar loop den hoogmoed t' achterhalen,
Stut, door verwarring, en vermengeling van talen,
Het aangevange werk, daar deze dit, die dat
Hikt, hakkelt, *tatewaalt, niet kan verstaan, niet vat.*

Het frequent. ontmoet men voorts nog bij Udemans, De Waekende Oog', Voorw. 10:

In tgene dat ick schrijf van onses levens draet.
Ick weet dat ick hier in seer hackel *ende stamer.*

De Meijer, De Gramschap, 59:

Den ouden man wordt gram: doch sal dit spel haest staken,
Hy hakkelt *en hy beeft, het woord blyft in de kaken.*

J. de Haes, Ged. 396:

Des schudde hy met een vergramt geluit
Al hakkelende *zijnen krop dus uit.*

Oudaan, Poëzy, I. 11:

Hier stamelt myn vernuft, myn uitspraak, en myn pen,
Hier isze stomp, en schor en 't hakkelt *watze ken.*

H. van Halmael, De Panlikker, 13:

Ik laat my branden, kan jy sonder hackelen *leesen!*

Immerzeel, Voor Opgeruimden, 94:

(Zij) zingen, kunnen zij niet prêken,
En hakklen, *kunnen zij niet spreken.*

Jonctijs, Toon. der Jal. I. 644, schrijft aan den ouderdom toe „een *hakkelenden* schapenhoest", waarmeê hij een' hoest of kuch zal bedoelen, die bij het spreken telkens de woorden doet haperen.

In bedrijvenden zin leest men het ww. bij Versnaeyen, Lange Jan, 33: *(Hij) kon slechts eenige onverstaanbare woorden* hakkelen.

Het is ook met voorzetsels samengesteld; De Laet, Vlaamsche Zaak, 45: *Bij het regiment leert hij niets, of doet hij er ook al hier of daar wat* nagehakkeld *fransch op*, enz. Feith, Poët. Mengelwerk, 192 (van kinderen):

Al speelend hakklen *zij de woorden, Heilge Geest, God, Zaligmaaker* uit: —

Hakselen, zie Hakkelen.

Hampelen—Hampen

Bij Van der Schueren is *hampelen* kijven, kibbelen, twisten; *hampeler* kijver, twister; *hampeling* brabbeling, geschil, twist enz. In Von Schmids Schwäb. Wtb. heet dit ww. *hempeln, himpeln*, saks. *humpeln;* 't beteekent daar echter ook: niet goed gaan, b. v. met de gezondheid of het huishouden. Adelung heeft, in de eerste beteekenis, *kampeln*, waarmeê Von Schmid *hempeln* gelijk stelt. Die gelijkheid nu daargelaten, komt het mij voor, dat het primit. *hampen, hempen, himpen, humpen*, te houden is voor *hompen*, d. i. stooten, waarvan ook *hompelen* voor gebrekkig gaan. De overgang van deze beteekenis tot de figuurlijke van niet goed of niet vlot gaan, en voorts tot die van de rust verstoren door het opwerpen van allerlei kibbelarijen, is niet moeijelijk. Het subst. *himp-hamp* behoort hiertoe, dat in den akenschen tongval gekijf of twist beteekent. Zie mijne Versch. 145.

Handelen—Handen.

Een primitief ww. *handen*, buiten samenstelling, is mij in onze taal niet voorgekomen. De Hoogl. De Vries meende (Gloss. op Der Lek. Sp.) dat aan te treffen in den Walewein, vs. 8547, waar van den held, die eene beleediging heeft ondergaan, gezegd wordt:

Walewein sweech ende reet vort.
Hi was so hovesc, so goedertiere,
Dat hi ne wilde in ghere maniere
Dat handen *als menich soude doen.*

Ik versta hier echter het bekende ww. *anden*, wreken, met de adspiratie voorop, zooals dit dikwerf plaats vindt; zie Clignett op Maerl. I. 15 vlgg. In het oudfriesch is de bedoelde primitieve vorm aangewezen bij Wiarda, 173, en ook bij Schilter; zie beneden op *Handigen*. Onze spreektaal kent nog wel een ww. *handen*, bij Kil. en mede vermeld bij Hoeufft, Bred. Wdb. voor gelegen komen, te pas komen; doch in dien zin bestaat geen frequentatief. Wèl een tegenovergesteld *mishanden*, bij Kil. male convenire, displicere, molestum esse. Men leest dit Antw. Sp. van Sinne, 674:

Wy hebbent (t. w. *dat Handtwerck*) *tot niet bracht, van deuchden ghescroyt*
Ja ommers seer cleyn doen achten, wie dat mishant.

In Zeeland is die uitdrukking nog gangbaar, naar ik meen; zij wordt daar verbasterd tot *mesanje*.

In saamgestelden vorm komt het primitief van *handelen* bij ons voor. Dus *mishanden*, in den zin van *mishandelen;* Vlaerd. Redenr. 208:

Hoe zydy dus belaan....
Wie heeft u dus gewondt?....
Soud' men u, ghy die alleen verciert dees landen,
Aldus mishanden, *elk mensche sout betreuren*

Zoo ook *behanden* voor *behandigen*; zie *Handigen*. — Voorts *omhanden* (met de hand omvatten), Huyg. Korenbl. I. 34:

Laet Dijnen grooten arm behouden en omhanden
Die op den dorpel-trê van doods-verhuysen staen.

En *aanhanden*, door Nierstrasz gebezigd voor (naar ik meen) met de hand aangeven; Frans Naerebout, 58:

(*Men*) *laat de lonten koud, die in de stokken steken,*
En handt *geen kogels* aan *voor d' aanval op den Brit.*

Van het freq. *handelen* zijn de beteekenissen bekend en bij Weil. opgeteekend De allereerste zal wel die zijn van met de handen aanraken, door de handen laten gaan, zooals b. v. Dietsche Warande. VI. 350: *De spijse eenen anderen voor te leggen, die ghy* gehandelt *hebt.*

In de Epis. uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam) leest men vs. 4702:

Her Hector keerde op hem (d. i. Achilles) *te hant,*
Ende heeften ghehandelt *met twee sclagen.*

Is dat straffen, als bij Schmeller; of houwen, snijden, als bij Stalder? Misschien eenvoudig: onder handen nemen.

Het deelw. *mishandeld*, voor *misgehandeld*, bezigde Marnix, Tgebet Danielis (achter de Psalmen) vs. 10:

Grootelijcx hebben wy mishandelt,
Want wy hebben noyt gewandelt, enz.

Opmerking verdient dit ww. bij Vondel voor iets verkeerd behandelen; Joannes de Boetg. 99:

'k Heb als Helias, voor Godts oogen streng gewandelt,
De bloetschande en gewelt bestraft, en niets mishandelt.

De uitdrukking iets aan iemand *afhandelen*, hoogd. *abhandeln*, kwam mij voor bij Brandt, Leev. v. De Ruyter. II. 255: *quaamen veele Negers met hun kanoos aan boord, die den matroozen hunne rokjens en andere dingen voor goudt* afhandelden. D. i. aftroggelden, afhandig maakten. Zoo heeft men ook *aanhandelen*, voor door handeling meester worden of verkrijgen, in het Woordenb. der Ned. Taal niet opgenomen; Trip, Tydwinst, Voorr. 15: *Onder alles.... heeft de Satan.... het gebruik.... zich zoo* aangehandeld, *dat wy, voor hem, en niet voor Godt, leven.* Bl. 16: *Hy geeft ons de prys van waakzaamheid en gebeden, om denzelven* aan *te* handelen, *tot die oogmerken* enz. De Vrije Fries, IX. 119: *het nieuwe huis, waaruit hij drie jaren vroeger de eeuwige rente van 7 goudgulden* had aangehandeld. — En *inhandelen*, bij Weil. verklaard als »door ruiling verkrijgen" en te vergelijken met inruilen; Verv. op Wagenaar, XIV. 34: *dat hy op de Goudkust zyne Slaaven aan de Hollandsche Kantooren* hadt ingehandeld. — De Teuthonista heeft *verhendelen* voor vermompelen, verbergen.

Van *verhandelen* heeft men, met ingevoegde *s*, *verhandselen*, gewoonlijk *verhanselen* uitgesproken en geschreven. 't Beteekent in de eerste plaats handel drijven, doch in den min goeden zin van verruilen of verkwanselen, op eene slinksche of bedekte wijze afhandig maken; dus Quos Ego! Hekelrijmen, 45:

— *Amerikaanschen kost,*
.... *met een maaklaarebluf voor allerpuikst* verhandseld.

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 6: *terwijl gij de kaarten vervalscht, of de kunstige.... dobbelsteenen in den hoorn* verhanselt. — En voorts vervormen veranderen, doch ook in minder edelen zin genomen. Zoo zegt Hooft, Ned. Hist. fol 1068: *Toen werd het schrift wat* verhanselt, *en eenighe Raadsluiden in 't bezonder aangewcht, zich daar naar te voegen.* D. i. verplooid, verdraaid. Dez. Brieven, III. 25: *het* verhansselen *aft liever verwisselen van 't erbarmelijck Italiaansch.* H. van Halmael, De Panlikker, 13:

En dan setje nog uit andere Taalen, sindelijk over,
Dat moet schoon weesen als men aan 't verhanselen *gaat*
Van 't geen men selfs niet begrijpt, nog verstaat.

En Oudaan, Agrippa, 262: *door eene* verhantzelde *jeugdelijkheid de verloren maagdom te herstellen.* D. i. hersteld, opgelapt. Zoo zegt Bilderdijk van verzen die gelapt worden, Krekels. I. 178:

Hier een woordtjen uitgeschrapt,
Daar wat anders bygeflapt,
Hier verhanseld, *daar verschikt,*
En de geest er uitgelikt.

Dez. Verscheid. IV. 92: *eenen opzettelijken verknoeier, die 't werk geheel door ém wierp en* verhanselde *naar zijn wil en goeddunken.* E. Bekker, Adele en Theodoor, III. 130: *Moeglyk zoude ik het in onze taal hebben kunnen* verhanselen. Bekker, Betov. Weereld, II. 72: *een seer werkelyk volk,*

daar veel aan valt te verhanselen. Bekker en Deken. Corn. Wildschut. V. 8: *hij zal, door u wat* verhanseld. ... *u nog al best voegen.*

Van dit ww. is te onderscheiden *verhansen*, d. i. in een hanse, verbond of gemeenschap worden opgenomen: zie Kil. en Halma. 't Nedersaks. zegt *hänsen*, het hoogd. met frequentatiefvorm *hänseln*, fransch *hanser*. De Antw. Sp. v. Sinne, 216, hebben er van *behansen*, d. i. associeeren, (als helper) toevoegen:

Hoort nichtken, ick moet u een woort segghen,
Sout ghy my eenen hulper behanssen?

Dat opnemen in het verbond of de gemeenschap ging gepaard met het ledigen van een' beker, *hensbeker* genoemd: zie Alkem. en V. d. Schelling. Ned. Displ. II. 227. Dus leest men in Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, II. 557: *voor welcke gunst sy ook.... tot een onsterffelijcke erkentenisse de gewoonte onderhouden, van een ygelijck d'eerstemael met haer ter maeltijdt komende te doen* verhensen... *uyt een groten gulden Kelck ofte Kop, daer toe specialijck gemaeckt.* — In Van Hoogstratens Haegaenveld, 192, wordt aan iemand, die met water is overstort, ironisch gevraagd: *wie hem had aangeport hier aldus te* verhensen, d. i. zich te doen inwijden. 't Werkw. schijnt verbonden zijn of wonen te beteekenen bij Van der Veen, Zinneb. 388:

Hoe na en heeft hy niet in uwe stadt verhenst? Doch *verhanzen* is ook van plaats of stand verwisselen. (Misschien voor *overhanzen*, d. i. van de eene verbintenis tot de andere overgaan.) Oudaan, Agrippa, 183: (*zij*) *doen de redelijke zielen, tot rededervende lichamen, ja tot de plantzoenen toe, voor eenige keeren der tijden, of zoo als 't anders toekomt,* verhanzen: *van deze overhuizingen maken zij Pythagoras den ervinder.* — Daarmeê komt overeen Coster. Niemant genoemt, niemant gheblameert, 12:

— *Van hier, van hier, ghy moet* verhensen.

Hangelen, zie Hengelen

Hanselen, zie Handelen.

Haspelen—Haspen.

Beiden bij Kiliaan. Het verouderde, doch nog vlaamsche *haspen* komt voor bij Kausler, Denkm. III. 46:

Wiltstu haspen *mijn ghespin,*
Het mach di doen leven.

En S. 70:

Naer dattu hebs ter leere beghin
Onder haspt *wel mijn ghespin,*
Du vints andwoerde fijne.

Van Zevecote, in den eig. zin van 't woord, Ged. 47:

Ghy sult lichtelick geraecken,
By het ander licht gespuys,
Of in 't tuchthuys om te raspen,
Of in 't spinhuys om te haspen,
Of in 't Bruysels dollen-huys.

Het frequent. is eigenlijk bij Bilderdijk, Buitenl. 65: (*Het waterrad*) hasple *weeke zij, of klinke 't hard metaal.*

Figuurlijk genomen bij De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 14:

— *onder 't groen bevangh der loover-rijcke linden,*
Als haspelt *tusschen die de reuselingh der winden.*

De Hoogl. Schrant vat dit op als verwarren; ik zou liever denken aan fladderen, spelen, dansen, welke beteekenis aan het ww niet vreemd is; zie Schmeller. Niet minder fig. is het ww. bij Vondel, Virg. 163: *By wijlen braeckt hy rotsen en ingewant van den bergh afgescheurt, uit zijne keel, en* haspelt *krack op krack gesmolte steenen in de lucht.* — 't Is hier genomen voor 't lat. *glomerat*, en beteekent derhalve winden, rollen, opeenhoopen. Bij denz. Elektra, 29:

Zoo dat de wagendrift de gantsche reuhaen vult,
Gehaspelt *stof de lucht.* —

De afl. *afhaspelen* is eig. bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 10: *Laat Brisei's u nedrige slavin slegts haar taak* afhaspelen. Van Swaanenburg, Arl. Distel 388: *ik moet, of ik wil of niet, die begonnen web* afhaspelen. — Doch fig. ald. 271: *Ik wil liever, als een Poeet.... myn laatste levensgeesten* afhaspelen *aan het vertualen van een Treurspel.* — En in spreekwoordelijke zegswijs, Van Effen, Holl. Spectator, III. 487, na het vermelden van eenige schikkingen ter plaatsing aan een' disch: *in een ogenblik* was dat garen, *dikwils zo verward in andere gevallen*, afgehaspeld.

Met verdere uitbreiding der bet. gaat het begrip van *haspelen* geheel te loor en gaat de zin over tot allerlei verward, onhandig of weêrstrevig bedrijf; dus b. v. Fokke, Verzam. der Werken, VII. 48: *Dat geringe gedeelte des volks.... woelde en* haspelde *gedurig tegen het bestuur der voornaamsten.* D. IX. 84: *daar zij zeer subtiel, met allerlei slangetjes, tusschen de menschen* doorhaspelde.

Het samengest. ww. *haspelbeenen* bezigt Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 585:

Als sy door dronckenschap niet en konnen ghe- (*staen,*
En als sy al haspelbeenen *achter straten gaen.*

Hefselen, zie Hevelen.

Heimelen—Heimen.

Heimen, heemen, hemen, is bedekken, insluiten,

omgeven. Vandaar ons *heim*, *heem*, woonplaats, huis. Hooft, Tac. 496: *yder regeert zyn* heim, *zyn huis*. Hor. Belg. XI. 15:

dye dobbelen wil die brenget gelt
anders mach hi tso heyme *wel blijven.*

Visscher, Brabb. 105:

Was het soo, hy had wel heym *ghebleven.*

Voorts *hemen*, wonen; Van Mander, Olijfbergh, 124:

Dan dat ghebercht had hy wel willen nemen
Hem t' een woonplaets, om daer altijts te hemen.

En hiertoe behoort *onthemen*, dat Nolet de Brauwere bezigt voor vervreemden, van afkomst berooven; Ged. III. 66:

Schoon 't broederlijk gastvrije onthaal
Op Belgies boôm ons niet ontheemde.

Heimen geeft *heiming*, omsluiting, thans *heining;* Marnix, Ps. 80, vs. 13:

Heer, waerom hebstu nu ontloken
Sijn heyming? —

Ps. 89, vs. 41:

Du hebst ... sijnen scherm geweirt, sijn heyming *heel ontloken.*

Ald Eerste Lofs Esaie, vs. 5:

Sijnen tuyn sal ick uytrucken....
End' sijn heyming *slaen in stucken.*

Ook *afheiming;* Mourentorf. Twee Boecken van Lips. 135: *de tuynen ende* afheiminghen *der hoven.* — Voorts *beheimen*, bij Kil. sepire, obvallare, en derh. hetz. als *omheinen;* De Bie, Faems Weergalm, 191: *die syn vruchten des landts wil bevryden voor de beesten, sal in 't begin de selve vruchten doen* beheymen, *betuynen, oft met draeyboomen afsluyten.* — Bij Schmeller is *einhaimen, haimssen, einhaimssen* (de veldvruchten of den oogst) thuis brengen. Vandaar ons *inheemsch*, inlandsch, wat hier thuis hoort of woont. Camphuysen heeft *aangeheimd*, Ps. 94, vs. 3:

Sy moorden (o onwaerdigh ding!)
Den aen-geheymden *vreemdeling.*

Figuurlijk is *geheimen* bedekken, verbergen, verborgen houden; Van der Veens Zinneb. 264:

Maer Triton kloeck van Geest, geheymde *sijn gedacht,*
En trock bedecktlijck heen in 't midden van de nacht.

Ontheimen is daarentegen openbaren, ontdekken; Camph. Ps. 145, vs. 2:

Al wat van des den sinnen en gedachten
Oyt wierd ont-heymt, *is maer een vonk te achten.*

De frequentt. *heimelen* en *hemelen* beteekenen bij Kil. insgelijks versteken, verbergen; dus Six van Chand. Poesy, 237:

Daar gaat hy nu in 't swart,
Meest in het heimlend *hart,*
Met traanen, op de kaaken, enz.

Met zinspeling op den titel van zijn ambt, zingt dez. in een vers aan den Secretaris van Amsterdam, bl. 462:

— hun pand,
Dat langh, met rechtsgeleerd verstand....
De heimelbank, *en 't seegelkruis*
Geheimelt *heeft, op hun steehuis.*

De *heimelbank* is hier de secretaris-bank; en *heimelen* als secretaris of geheimschrijver dienen, dunkt mij. — Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 123: *dat in den inaderen ende in den merghe overmyts gulscheyt te voren* gehemelt was, *dat moet van node.... also wtgewrocht werden.* Hooft, Ned. Hist. fol. 406: *T' zynent komende, gaf hy zyner echtgenoote de zwaarigheit te kennen, en dat men hen uit den weeghe moest* heemelen. D. i. afhandig maken, ruimen. Zie bij Van Hasselt op Kil. de voorbb. van *hemelen* voor wegstoppen, verbergen, in welken zin dit lexicon ook *verhemelen* heeft.

Zoowel *verhemelen* als *behemelen* leest men in den gemelden zin in het Lev. van Marc. Aurel. 159 v°.: *dat ghy doch der werelt niet ghelooven noch betrouwen en wilt, die welcke voor sulcke condicie heeft, dat sy onder weynich gouts,* verhemelt *veel roests.* En bl. 122: *dat ghy het cofferken van u benautheden int binnenste mijnder herten doch* behemelen *wilt.*

Behemstig en *behemstelijk* is bedekt, verborgen; Oudaan, Agrippa, 257: *de manier van* behemstig *te schrijven.* Bl. 379: *het weinige datze weten, houdenze* behemstig. En bl. 248: *binnen de vertrekken* behemstelijk *te snoepen.* — *Heimelijk* beteekende oulings ook wat wij nu innig, inwendig verteederd, noemen; Vaderboeck, fol. 58: *doe die heilighe vader appolonius in sine vuerighe gebeden seer* heimelicke *gheweest had.* Eenige regels verder leest men daarvoor: *Doe badt hi God seer* innichlike. Zoo ook t. a. p. hooger: *Want hi was gode also* heimelick *ende alsoe lyeftal* enz.

Hemelen en *verhemelen* hebben nog eenen anderen zin, die van de genoemde kan worden afgeleid. *Hemelen* is bij Kil ordenen, schikken, opschikken; in De Vrije Fries, I. 174, opredden, verzorgen, zindelijk maken; bij Wassenbergh, Bijdr. I. 41, schoonmaken; en *hemel* is daar een adj. voor schoon, friesch *himmel*, waarvan *himmeljen*, schoonmaken. In Drenthe en Groningen is *hemmelen* in denz. zin bekend, zie den Dr. Volksalm. 1847, bl. 182. Deze beteekenis laat zich uit die van verbergen,

bergen, wegruimen, gereedelijk afleiden, zooals prof. De Vries uitvoerig aantoont, Warenar, bl. 124. *Verhemelen*, ofschoon bij Kil. in dien zin niet bekend, is almede schoon maken, reinigen; Levens van Plut. fol. 150: *op de tijt als zijn huysvrou het kint wiesch, ende* verhemelde. — Zoo ook, als in Van Wijns Huisz. Leeven, I. 493, gesproken wordt van jaarlijks uitgegeven gelden voor »*'t verhemelen* van allerhande boeken in 't Coer, voor het betrekken derzelven met leder, en voor raexen, om die boeken mede te hangen", dan zal men door *verhemelen* schoonmaken te verstaan hebben. Bilderdijk zegt wel, dat *een boek hemelen* oudtijds beteekende inbinden, d. i. eigenlijk met een band overdekken; Aant. op Anton. III 33; doch het bewijs voor die uitspraak is niet bekend. Het binden der boeken wordt ook in de aangeh. pl. *betrekken* genoemd, en van het *verhemelen* onderscheiden.

Ophemelen beteekent opruimen, d. i. in de eerste pl. wegruimen, op zij leggen, afhandig maken, zooals wij zeggen papieren opruimen; doch ook voorts ordenen, schikken, zooals wij spreken van eene kamer op te ruimen; en die overgang staaft de gegeven verklaring. Van het eerste vinden we een voorb. bij Bredero, Griane, 41: (*weem'len?*

Wat levendigh gevoel komt my voor 't herte
d'Inheymsche vreught moet ick wech ruymen en opheem'len...
Mijn overladen geest souw als schip-breukigh stranden.

Van het tweede bij Hooft, Ged. fol. 23:

Hemelt *de kooken* op, *en stoft het voorhuis uit.*

Langendijks Ged IV. 49:

De kamer, die ik voor u schik,
Zal 't volk in eenen oogenblik
Opheemlen, *'t is er licht; daar zal ik by u komen.*

Zie voorts De Vries t. a. p. — Eene zaak *ophemelen* kreeg later de beteekenis van opsieren, opschikken, optooijen; b. v. Della Casa, Galateus, Uitl. van de Titelpr.:

Den hof te zuiveren, de paden te beslechten,
En op *te* hemelen *de bloemen en de blaân*

Antonides, Ged. 57:

Zy brengt ons sappen aen, met gommen, groot van kracht....
Gewoom het lichaem op *te* heemlen, *quaet te weeren.*

Du Moulin, De Lichtmis, 26:

Kom, Bruigom, 'k zel me ook wat ophemelen, *en ik zal jou schoone lubben, en mouwen geven.*

De Wanhebbelijke Liefde (van Nil volent. ard) 30:

kyk, hoe ze 'er opgehemeld heeft! *dat's een staaltje! dat's een beeld!*

J. de Haes, Ged. 16: (*zael....*

Hier zat d' Aertspriester in het midden van de
En opgehemelt *met zijn pleghtige Sieraden.*

Bilderdijk, Floris, 30:

Kom, Woerden, schuif die wolk, die door uw oogen wemelt,
Ter zijde! 't hart verlicht! het voorhoofd opgehemeld!

En door misverstand, alsof 't w. van 't nw. *hemel* ontleend was, ten hemel heffen. Zoo zong reeds Antonides, Ged. 306:

Gy dichtkunst die van trap tot trap in Nederlant
Zijt opgehemelt *tot zoo heerelijk een stant.*

En eindelijk geldt de uitdrukking voor verheffen in fig. zin, b. v. Cassianus, a. w. fol. 92 verso: *dat wise* (t. w. de deugd der lijdzaamheid) *niet alleen metten lippen en belieden, mer inder inrester in relicheyt onser sielen* ophemelden. — Voorts bovenmate prijzen, schooner voordoen dan met de werkelijkheid overeenkomt. Zooals *zich verhemelen* reeds in het Lev. v. Marc. Aurel. 109, genomen werd voor wat op den rand heet »sich al te vermetel houden": *en wilt* u selven *oock niet al seer verachten, noch al te veel* verhemelen. Dus Verv. op Wag. XXXIX. 48: *Friesslands ryklyke tegen de schaarsche opbrengsten van andere Gewesten* op te hemelen. Beets, Stichtel. Uren (2e druk) IV. 96: *een schriftgeleerde... die zijne deugden* opgehemeld had.

Bij Coornhert kwam mij het ww. *onthemelen* voor; Wercken, I. fol. 131 verso: *dat Godes Woordt... niet.... ons* onthemelt, *ontvreemt, ofte verborghen is, maar dat het naby ons is.* — Dit kan niet anders beteekenen dan, zooals het daaropvolgende w. het aanduidt, ontvreemden, en de frequent. vorm komt dan in bet overeen met het primit. *onthemen*, dat boven werd vermeld.

Men ziet, de gang der beteekenissen van het woord is juist het omgekeerde van hetgeen daarover tamelijk verward bij Weil. voorkomt, en ook Ten Kate, II. 643, oordeelde dat »het schoone, reine en heldere vertoog van de Lucht en 't gesternte" ons ww. *ophemelen* verklaarde.

Dat er, intusschen, etymologisch verband bestaat tusschen het ww. *hemen* en het nw. *hemel*, is meer dan waarschijnlijk. De *hemel* is wat onze aarde overdekt, insluit, omspant, zie Grimm, Gramm. II. 55 en D. Mythol. (1835) 398, en Maerlant redekavelde dus niet onjuist in zijn' Rijmbijbel, I. 10, dat het firmament *hemel* wordt genoemd:

Omdat hi bedect al te samen
Ende verhemelt *die warelt al,*
Water, vier, berch ende dal.

D. i. zooals Kil. *verhemelen* verklaart, overwelft. Van dit *hemel* is mede een ww. *hemelen* ontstaan, dat, als eig. geen frequentatief, hier niet thuis behoort.

Met de uitdrukking: onder de aarde *hemelen*, d. i. wegsteken of verbergen, bracht de Hoogl. De Vries in verband te *hemel* varen of gevoerd worden, te lezen in Oudemans' uitg. van der Ystorien Bloeme, vs. 1151, en verklaart die door in de aarde verbergen, ter aarde bestellen, begraven:

Doen ginghen van effesien d'e heren,
Ende daden stichten met groter eren
Ene kerke in St. jans name,
Daer sint sijn lichame
Te hemele ghevoert was
Als ict in die scrifture las

en de Uitgever neemt die verklaring over, doch merkt aan, dat twee andere pll. waar dezelfde uitdrukking voorkomt, t. w. vs. 1263:

Doen god onse here dit hadde geseit,
Voer hi, *sonder aerbeit,*
Te hemele, *daer hi ute was comen.*

En vs. 1411:

— *daer hi totem quam gegaen*
Eer hi te hemele varen soude.

die opvatting niet toelaten, maar beteekenen moeten wat wij nog noemen »ten hemel varen". Te recht, voorzeker; doch ik ga verder en beweer, dat men geen vrijheid heeft, om het woord *hemel* in de eerstgemelde pl. anders op te vatten, dan in de beide andere. De uitdrukking »ten hemel gevoerd worden" aangaande het ligchaam van den heiligen bisschop die begraven werd, is het gevolg eener grof zinnelijke voorstelling, waarbij men meende dat het ligchaam met de ziel tevens ten hemel ging, zooals in hetz. werk bl. 41 werkelijk verhaald wordt, dat de Apostel Johannes, toen hij sterven zoude, »ghinc ten grave waert, ende ghinker in al ghecleedt"; en dat een uur later het volk naar 't graf ging:

»Daer si anders niet en vonden,
Dan manna ter selver stonden.
Manna, dats broet van hemelrike.
Ende oec vonden si sekerlike
Sine cleedre, dats waer;
Maer sijn lichame en was niet daer."

Of de uitdrukking is ironisch voor begraven worden in 't algemeen op te vatten; op gelijke wijze b. v. als Luther in zijne bijbelvertaling 3 Maccab. 5, vs. 45 »ihre letzte Himmelfahrt" zegt, voor wat de onzen (vs. 32) heeten »de laetste oogenblick hares levens"; of als de groote hoop heel Duitschland door het sterven *himmeln* (bij Schambach *verhimmeln*), *hemmeln*, *henhemmeln* noemt, dat letterlijk beteekent — niet heengaan, vertrekken, maar — ten hemel varen.

Heiselen—Hoozen.

In het vlaamsch is *heiselen*, ook met den vorm *heisteren*, storten van natte of droge dingen. Ik acht deze wn. af te komen van *hoozen*, *oozen* (*ik hies*, *heb gehoozen*), dat niet alleen scheppen, maar ook gieten of storten beteekent, zie Ten Kate, I. 298 en II. 644, en Wassenb. Bijdr. I. 71. Bij Epkema luidt het ww. *ease*, bij Tiling *ösen*, bij Outzen *use*, ijsl. *ausa* (*ek eys*).

Men leest het ww. bij De Groot, Bewijs, 49:

— *'t Bahuusche water*
't Welk veele stromen slurpt en nergens weder loost,
Maer word of onder d' aerd of van de Son geoost.

Huygens. Korenbl. I. 44:

Haer' spieren uytgetangt, haer' ad'ren uytgeoost.

D. i. uitgeschept, uitgeput. Doch voor gieten, Gijsb. Japicx Rijml. I. 58:

Oalje' in swevel, ijnne brân,
East *me' ijnn' pleats fen wetter.*

D. i. olie en zwavel *giet* men in het vuur in plaats van water.

Het subst. *oose* is bij Kil. een gieter; elders is het een schepper, anders *hoosvat;* Six. van Chand. Poësy, 306:

Het scheen of 's daaghs de heete Son,
Met oosen *'t diep had opgesoogen.*

Ald. 456:

— *reegentonnen,*
Geput, met oosen, *uit de zee.*

Meer bekend is het w. in de samenst. *oosdrup*, *hoosdrup*, dakdrup, d. i rand aan een dak, tot afdruiping van het water, bij Tiling *öse*, Outzen *ose*, *oosling*, *usling;* Pers, Bellerophon, 140:

(*Hy komt om goot of* oosdrup *u aen boord.*

Bij Van Walré, Gedachtn. aan Bingley, 92:

Bedaarde trouw school weg, als tusschen oozing-
droppen.

Wagenaar, Amsterdam, III. fol. 38: *een watergàng of* oysendrop. Alkemade en V. d. Schelling, Beschr. van Brielle, I. fol. 265: *tot sinen waterganc, ende* eosendrop. — Wagenaar, t. a. p. zegt dat hij in de oudste Keurboeken ook *ijssendrop* heeft gevonden en dat men daarvan gemaakt heeft *huizendrop*, zooals Kil. ook de verbastering *huisdrup* heeft, door Wassenbergh t. a. p. afgekeurd. De ijslandsche vorm *eys*, en dit *ijssendrop* geven eene verklaring van de vlaamsche frequentt. *heiselen* en *heisteren*.

Hekelen—Heken.

Heken is het transitief van *haken*, (Bild. Ge-

slachtl. op *Hekel*). Kiliaan zegt te recht, dat *hekelen* eig. *haeckelen* is. Zie ook Graff, IV. 763. In Orizandts Democritus, Voorr. 4, leest men: *Ick* hekele *oock al aen de wereltsche schurftheydt.* Hier schijnt het w. te beteekenen: vast zijn. Het middelhoogd. heeft de uitdrukking »einem den rucke *hecheln.*" Een ww. *behekelen* kwam mij voor bij Valentijn, Werken van Ovid. III. 297: *dat d' een of d' ander loer mijn digt* behekelt. Nieuwland, Lett. en Oudh. Verlust. I. 646: *Wat 'er op dezen of dien te vitten, en door laffe praatziekte te* behekelen *valle?* — En bij Nomsz de afl. *hekelarij*, De Huigchelaar, 5:

— *die daar 't haar nooit ontbreekt*
Aan stof tot heeklary, *ons saam' ten nadeel spreekt.*

Zeer overdrachtig is het znw. *hekel* gebezigd door Kumpel, Vaderl. Gedenkst. 194:

U wien geen dondertoon in rook en damp verzaagt,
Nog dichte hekel *van gevelde Legerspeeren.*

Hekkelen—Hekken.

Hekkelen is bij Wassenb. I. 41 »alle vuiligheid met een werktuig, dat men *hekkel* noemt, uit grachten en slooten ophalen." *Hekken* is de verscherpte uitspraak van *heken*, op zijn hoogd., dat *hechel*, *hecheln* zegt; en *hekkelen* is eig. zooals Wassenb. zegt: met eenen *haak* uithalen, en etymologisch één met *hekelen.*

Hemelen, zie Heimelen.

Hengelen—Hengen.

Hengen, eig. het transitief van *hangen*, doet zich voor in ons *heng* en *hengsel*, d. i. iets waarmeê een voorwerp *hangt.* De eerste der genoemde vormen is verouderd; dus bij Vondel, Poëzy, I. 158:

— *'t Kompas dat kanze brengen*
Door ongebaenden plas, en toonen 's werelts hengen.

De andere is thans algemeen bekend en gebruikelijk, b. v. Van 's Gravenweert, Verspr. Lettervr. 61:

De poort wordt, knarsende in haar hengsels, *opgestooten.*

Bij Kil. *hangsel*, anders ook *hangel*, als in den Bijbel, 1477, Amos 8, vs. 3: *die* hanghelen (*) *des tempels sullen kerren in dien daghe.* — Andere vormen van dit woord zijn *hangeles* of *hengeles*, die men heden ten dage nog in de samenleving hoort; en *gehinge*, in de Randteekk des Statenbijbels; zie mijne Lat. Verscheid. 241. — Wijders in ons *gehengen* en *verhengen*, die Weil. onverklaard laat, en welke eigenlijk beteekenen laten hangen (den teugel van een paard b. v.), zich vrij laten bewegen, en zoo toelaten, toestaan, gedoogen; oudtijds bloot *hengen*; Camphuysen, Stichtel. Rijm. 202:

Of is 'er yet, o Godt, u bet dan my bekent,
Waerom ghy hengen *wilt, dat ick in dees ellendt*
Tot aen mijn endt zal zijn: —

Dez. Ps. 25, vs. 20:

Sta op, mijn Godt, ach! heng *het niet*, enz.

En Ps. 42, vs. 1:

Stercke liefd' hengt *geen vertoeven.*

Gevolgd door Feith, Verlust. enz. (uitg. 1826), 214:

— *aan den horizont, zoo ver het oog wil* hengen.

Eindelijk in ons *henker*, d. i. iemand, die (misdadigers) *hengt* of *henkt.* Reeds in Notkers schriften, zegt Benecke, werd *henchen* (suspendere) van *hengen* (concedere) gewoonlijk onderscheiden, welke onderscheiding dan voorts de voorbb. uit het middelhd. staven. *Hencken* komt dan ook bij Kil. voor; dus mede Boert. Kl. van de Saus. 3:

Se souwen op sen Engels speulen, Hachje die moet hencken,
En ick hou daer niet of —

Bredero, Lucelle. 14:

Hy werdt schand'lijck ghehenckt *tot schande van sijn Neven.*

Van Rusting, Ovid. Klaagd. 242:

— *aan u sal ik tot in de hel,*
Ja by de duvels, en de spoken, noch gedenken:
So niet, so moet my dan der geesten henker henken.

Deze *henker* heet bij M. Stoke, B. VI. vs. 1049: *hangheman;* Cats, II. fol. 86:

Onthoud u, wreede beul, hier dient geen hangeman.

Anders *hangedief*. Vondel, Hierus. verw. 56:

— *namaels tot gerief*
Te dienen een schavuit een eerloos hangedief?

Het ww. *hengelen*, ook wel *hangelen*, heeft, behalve de beteekenis van met een hengelroede visschen, die hier niet in aanmerking komt, als frequent. den zin van over en weêr hangen, heen en weêr loopen of vliegen, of zich op andere wijze bewegen, met het doel om iets te verkrijgen, in de platte volkstaal »loopen draaijen" geheeten, en voorts naar iets streven of trachten. Het middelhd. *hengen* is reeds bij Benecke najagen, ijverig naar iets trachten, achternaloopen. Wij zeggen met gelijke figuur *overhangen* tot het eene of andere, voor trek of neiging hebben; en het hoogd. *hang* beteekent zelfs trek neiging, in welken zin Meerman het overnam in den Messias, Z. 15, vs. 15:

(*) De Statenoverzetting heeft: de gesangen *des Tempels sullen te dien dage huylen. Tempelgezangen* verschillen veel van *tempelhangelen* Hoe dit te rijmen is, moeten deskundigen uitmaken De eerste opvatting hebben onze meeste vertalingen, alleen in die bij Vorsterman van 1528, vind ik: *Die harren des tempels*; zoo ook in de Cathol. Uebersetzung uit de Biblia Pentapla: *die Thür-Angel des Tempels*

— *Zij waren gekochten*
Van de Aarde, bevlekt door geen' laagen hang *tot het ijdle.*

Onlangs nog door Prof. Pierson gevolgd, De Gids van 1872, D. IV. bl. 14: *den algemeenen* hang *in Nederland tot het theologische.*

De volgende voorbeelden zullen de genoemde verklaring van het ww. achtereenvolgens bevestigen. Lofdicht vóór Rodenburghs Vróu Jaboba:

U hooft krijght kranssen van veel Englen;
Ick sie die soete Schelmpjes heng'len.
En blasen op haar Loftrompet.

Hier valt de bet. van *hangen* in het oog. Wagenaar, Vad. Hist. VI. 340: *Willem van Blois van Treslong. last.... hebbende, om twee schepen in zee te brengen,* hengelde, *met een derzelven.... omtrent de gaten der Zuiderzee.* Levens van Plut. fol. 75 verso: *sijn vyants ruyterye, die hy altijt omtrent* henghelde, *sulcx dat als de vyant op een plaetse stil bleef leggen, hy oock alsoo dede.* Hooft, Rampzaal. fol. 29: *de gemelde weduw, die.... om de wooning van haaren vryer Pieter quam* hengelen. Valentijn, Werken van Ovid. II. 45: *gelijk den geswinde gier.... hongerig om sijn prooi* hengelt. D. III. 37: *nu swerven de geesten der begrave lighamen,* hengelen *om de graven* Constth. Juw. 292:

— *'t hels verschrick'lijck vier,*
Daer onbarmhertieheyt en nydicheyt steeds heng'len.

Starters Lusthof, 67:

Sy blyven altyd t'huys te heng'len *by den haerd,*
En weten niet wat nut sich elders openbaerd.

Bredero, Het daget enz. 28:

Ick acht nu gheen ghesegh, laet Vechthart vry wat heng'len,
Hy vindt niet wat hy soeckt —

Vondel, Jos. in Eg. 25:

Wie om het lokaes zwiert en hangelt *raeckt wel vast.*

Dez. Samson, 10:

Ben ick het waerdigh dat de keurighste om my hengel,
Zoo houme in waerde. —

Huygens, Korenbl. II. 549:

— *mijn Hert, dat studigh leght en sweet,*
Om hier te nestelen, en hengelt *om een' beet.*

Westerbaen, Ged. II. 677:

Gaet somtijds haestigh, gaet somwijlen weer wat zacht,
Blijft henglen *om het huys, daer ghy ziet dat sy wacht.*

Vondel, Herscheppinge, 194:

Zy waent een' godt, geen' mens, t' aenschouwen met haer oogen,
En hangelt *om hem heen, verstomt en opgetogen.*

A. Deken, vóór E. Bekkers Proeve o. d. Opv. 16:

Yder kind wil by haar wezen, als zy 't hare hand slegts bied.
Yder hengelt *om haar henen; yder dribbeld aan haar zy.*

Huis. Bakker, Poëzy, III. 26:

De moeder is 't naer wie zy haken;
Zy henglen, *juichend, om haer heen.*

Schutte, Stichtel. Gez. II. 178:

Hoe kan ik ooit dat hartenleed verkroppen,
Die korts nog hengelde *op Uw zij!*

Nieuwland, Lett. en Oudh. Verlust. IV. 630: *Zy die belang stellen in een wys, of aanzienlyk Man dikwerf te spreeken, waaken,* hengelen, *en verkeeren bestendig rondom, en aan zyn Huis.* Rodenburgh, Jal. Stud. 12:

(*Ick*) *heb* gehengelt *al dees koude donkre nachte*
Nae u myn eygen hart.

Ald. 35:

T' schijnt dat ick nu alreed' na u weeromcomst (hengel.

Dez. Hoecx en Cab. II. 28:

Ick henghel *na mijn eynd, en na mijn graff ick streeff.*

Dez. Keyser Otto, III. 29:

Maer door de schijn van liefd' zy hangelen *en dregghen*
Na onze herts gheheym. —

Dez. Poët. Borstw. 265:

Ick weet de herten nu ghelijck na vreughde hengh'len.

Dit *hengelen naar iets,* d. i. verlangen, streven, vindt men ook bij Bilderdijk, Avondschem. 10:

Wat hengelt *men naar Deugd of Wijsheid by den tast?*

Zoo ook met *om;* Wit en Rood, II. 208:

— henglen *om een ampt, een eerlijk man onwaard.*

Waarbij 'k nog voeg de samenstelling: *lipjenshengelen,* uit den bekenden wellustigen Bruiloftszang (Avondsch. 44).

Als samenstellingen met voorzetsels heeft men *omhengelen* en *nahengelen;* De Decker, Rijmoeff. II. 439:

Daer duizend Eng'len
Myn Troon omheng'len.

Hier valt de klemtoon op het werkw.; doch elders valt hij op het voorzetsel; Maria Heyns, Bloemhof, 316: *Ik eisch zulke redenen, die terstont de twijffeling.... aentasten; maer de zijnen* hengelen *slechts wat* om. Bekker en Deken, Will. Leev. IV. 303: *Jetje, myn favoritje,* hengelt *my zo vriendlyk na: zy zit zo dikwyls op myne schoot.*

Herkelen—Herken.

Herken, thans *harken,* is met een *hark* of *herk,*

anders *rijf* of *klauw* genoemd, den grond overstrijken, en lichtelijk met aarde of zand overdekken. Vandaar bij Kil. het frequent. *herkelen*, in de eerste plaats voor het *herken* zelf; doch voorts ook bewerken, behandelen, zacht behandelen, streelen.

De *hark* heet in 't hoogd. *rechen* en in 't eng. *rake*. Adelung acht deze wn. door letterverzetting uit elkander ontstaan te zijn. Kaindl, I. 223, houdt *ahr* voor het wortelwoord, d. i. hoog, als zijnde *harken* ophoopen. Liefst zou ik Bilderdijk volgen, die (Geslachtl. i. v.) *hark* uitlegt door *harrig*, van *harren*, in den zin van schrappen.

Er is nog een ww. *herken*, en bij Huyd. Pr. III. 279 met een paar voorbb. opgehelderd, als beteekenende begeerig zijn, najagen. Ik moet echter opmerken, dat het meest voorkomt voor luisteren; b. v. Antw. Sp. v Sinne, 36:

Ick mocht wel hercken, *om tvonnis te hooren.*

Constth. Juw 303:

Willende niet ophouden, naer Godts liefde te hercken.

Van Ghistele, Heroid. Ep. 28 verso:

Zal ic daerom na u liefde hercken?

Houwaert, De vier Wterste, 130:

Propheet David, die naer u goetheyt plach te hercken.

Wtenhove, Hond. Ps. Dav 78:

O Heer end God der heyrscharen verhoor
Myn bidden, herck *God Jacobs onghestoort.*

A. Bijns, Refer. III. 133:

Al hoor ic Gods woort, ic en stelts niet te wercke,
Maer lacen ick hercke *meer nae sotte cluyten.*
Ick hoorde veel liever herpen en luyten, enz.

Anders *hurken;* Antw. Sp. van Sinne, 264:

Mont toe, laet ons hier ligghen op hoede
Ende neerstich naer sijn relaes hurcken.

Ald. 269:

Wat soeter gheluyt clinct daer outrent mijn ooren?
Rasch, mijn sinneken, hurckt *achter en vooren*

Of ook *horken;* Van Velthem, fol. 92:

Scat ende Penninge die hem boet
Al hemelike, dit horken *doet*
Menige die 't omme niet dade.

Steeds zal men deze werkwn. moeten of kunnen verklaren door luisteren, overeenkomstig met het friesche *harkjen*, het eng. *to hark* en *to hearken;* en ook met het gebruik dat Maerl. van 't w. maakt den enkelen keer dat hij 't gebruikt, Wap. Martijn (door Dr. Verwijs), 66:

Noch es hi buten al, nu herke!

Of naar een ander Hs.:

Hi is buten, wilt hier na hercken.

Zelfs eene der drie door Huydec. aangevoerde pll. — »naer wat nieus te *hercken*" — laat de opvatting van luisteren even goed toe als die van verlangen, najagen, van welke de gen. taalkenner zoowel als Plantijn uitsluitend gewaagt. De laatste beteekenis, intusschen, past het best in de uitdrukkingen: »na vryheyt *hercken*", en »nae tydelijcke goederen *hercken*", door Huydec. aangehaald. Ook nog elders; Schadtkiste der Philos. fol. 228:

Maer een die neerstich is, die sal in deucht versterckcn,
Want ledicheyt die is de wortel van alle quaet,
Soo Sencca dit leert, naer neersticheyt wilt hercken,
Want sy brenght nutheyt in, en brenght den mensch tot staet.

Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 116:

My verwondert hoe u hert naer my kan ghehercken,
Daermen zoo vele rijcke dochters vint.

Het verband pleit hier voor haken, streven. Niet geheel duidelijk is eene andere pl. Antw. Sp. v. Sinne, 389:

Voorwaer, hy is geheel van verstande bloot,
Die alleenlijck wilt nemen sijnen raet
Wt het ghene dat voor de handen staet,
En het toecomende niet en wilt bemercken;
Het is wel waer, dat dbeghinsel en deerste daet
By my seer herdt sijn, maer int aenherken
Ben ick ghewoone, en sal mijn volghers stercken.

Zoo spreekt een goede geest »den Mensch" toe, om hem van den kwaden weg af, en op den goeden te brengen. De zin is, naar 't mij voorkomt: 't begin, de eerste stap op den goeden weg, is zeer moeijelijk, maar *het aanhooren van — luisteren naar* — degenen die mij volgen willen, ben ik gewoon; ik zal hun kracht geven. Hoe dit zij, doorgáans was de beteekenis van *herken* luisteren naar iets; soms ook verlangen, haken, welke laatste uit de eerste voortvloeit: die naar iets luistert, toont werkelijk eene begeerte, hij verlangt, hij haakt.

Is dit *herken* nu hetzelfde woord met *herken*, opklouwen? Bij Epkema zie ik, dat men dit werkelijk heeft gemeend, en 't w. verstaan als eig. verzamelen, *corradere*, bijeenzwelen. Die afleiding is gezocht en onnoodig. *Herken*, *hurken horken*, voor luisteren, is van het andere in oorsprong onderscheiden; het is één met het hoogd. *horchen*. oudd. *horechen*, een versterkte vorm van *hooren;* zie Adelung i. v., Kaindl, IV. 235 en Graff, IV. 1008.

Heukelen—Heuken

Heukelen is hinken, gebrekkig gaan, in Drenthe;

zie den Dr. Volksalm. 1846, bl. 258; en *hökkelig*, gebrekkig in 't gaan, loopen enz. Met het frequent. komt overeen *hickeln*, in Schmidts Westerwäld. Id. op éénen voet hinken. Het primitief breng ik tot *hikken*, *hokken*, dat haperen, stooten, beteekent, waarvan zie op *Hakkelen*.

Heutepeutelen—Heutepeuten

Beide wwn. heeft De Bo voor »zich met kleinigheden en beuzelingen bezig houden." De Schr. denkt aan verwantschap van deze wn. met *hoetelen* en *peuteren*. Men zou in plaats van het laatste ook aan *poetelen* kunnen denken, waarvan zie op *Pootelen*.

Heuvelen, zie Hovelen

Hevelen—Heven.

Heven is *heffen*, gelijk *even* = *effen*, *nevens* = *neffens*, *tevens* = *teffens* enz. Dus Vlaerd. Redenr. 480:

Zijt nimmer afgewent van waerheyt, mat noch schu,
Die u in vrye vreed' tot grootmaeck soeckt te heven.

Rodenburgh, Jac. 16:

Om van de duystre aerd, mijn ziel hoogh op *te* heven.

Dez. Geb. Christi, 26:

Sy die haer zielens oog alleen pleeg op *te* heven
Om aen haer hoogen Godt herkentenis te geven.

Ook in proza en buiten het rijm; Coornhert, Wercken I. fol. 206 verso: *Die eerste wijse van bidden .... van roepen, van handt* op-heven, *knien buyghen.* Hoofts Ged. (uitg. van Bild.) II. 356:

By Godt ist geen manier,
Staach hooger te verheven,
De ghene die alhier
In staghen voorspoedt leven.

Visscher, Brabb. 41:

Die sonder hop zijn bierken brout,
Brooi backt sonder te heven *of seuren*, enz.

Ter laatste pl. is 't ww. voor gisten of rijzen: het naamw. *heve* is gist; Van Mander, Gulden Harpe, 479:

Een weynigh heve *swaer....*
Versuert dat deegh alyaer.

De Groot, Bewijs, 49:

— *als een weynigh* heefs *des werelts deegh doen sueren.*

In fig. zin; Orizandt, Democr. 16: *Was Jacob niet in Labans huys als* een heve *die sijne middelen dede rijsen?* De Brune, Bancketw. II. 389: *helsche warrekoppen.... verzuyrende, door* de heve *van hare twistzucht, de lieffelicke massa van vrede.*

Anders *hef*, *heffe*, ook droesem beteekenende, b. v. Bijb. 1477, Ezech. 23, vs. 34: *du sultste dien* (*nap*) *drincken ende supen totten* heffen. Lev. van Marc. Aurel. 20 verso: *ghelijck* de heffe (*alst bier wt is*) *den dronckaerts wten herberghen verdrijft.* Statenb. Jerem. 48, vs. 11: *Moab .... heeft op sijn* heffe *stille gelegen, ende en is van vat in vat niet geledigt.* Ald. Randteek. op Jes. 25. vs. 21: *gesuyverden wijn, daer geen* heffe *in en is: of, die van* de heffe *gesuyvert is.* J. de Haes, Ged. 43:

Zoo zett' hy onbeschroomt dien beker aen den mont,
En drink' hem uit met hef, *met droessem tot den gront.*

Dus nog Van der Palm, Verhandd. III. 210: *Het is* een hef, *die het edelste vocht doet opbruisen en verzuren.* — Fig. wederom bij Daniel Mostart, Mariamne, 33: *deze* Hef *van twist en muytery.* — Vandaar ook »de heffe des volks" voor het gepeupel, d. i. niet zooals Weil. zegt, »geringheid, slechtheid," maar de droesem, het bezinksel des volks; *la lie du peuple*, als 't fransch zegt. Het geslacht van ons naamw is van ouds vrouwelijk, zie Hoogstr., en niet mannelijk, als Halma wil. Dat Vondel eenmaal *op het hef* schreef, en sommigen hem navolgden, b. v. Feitama, Henrik, 78: *by* 't hef *des volks geboren.* Berkhey, Zeetr. I. 9: het heff' *des volks*, is verkeerd. Bild. keurt dit goed, als zijnde 't woord daar voor de stof gebruikt; doch *hef* voor droesem zal wel doorgaans de stof beteekenen, en wordt toch anders, ook door Vondel zelven, vrouwelijk gebruikt, terwijl de aangeh. twee onzijdige voorbeelden juist niet op de stof zien.

Een znw *hever* kwam mij voor bij Van Oudenhoven, Oudt ende Nieuw Dordr. 391: *allen Koggen*, Hevers, *Hulcken, ende anders alle Schepen die met Koopmans goederen geladen zijn.* — De hier bedoelde vaartuigen zullen zijn wat wij nu *lichters* noemen, als waardoor de goederen uit grootere schepen *gelicht* worden. — Een ander bij Fokke, Verzam. der Werken, II. 121: *voorzigtige en zuinige turfdragers en* turfhevers. Wat dit zijn, leert ons Wagenaar, Amsterdam, II. fol. 452: t. w. mannen, door wie de manden, door de Vulsters geschud en gevuld, »*getild worden* op de schouders der Turfdragerenen".

Het subst. *hevel* is bekend voor werktuig om iets op te trekken of te heffen, zie Weil., en zoo, maar dan fig., neemt Van Loghem het w. N Ged. 26:

Zij treedt de werkplaats in: hangt daar nog dikke nevel,
Zij roept de morgenzon, zij wenkt.... en schept den hevel.

Ald. 59: (*nevel:*

Hangt voor het oog der ziel ook soms een dikke

De liefderijke zorg wordt voor den geest een hevel. Doch het heeft ook andere beteekenissen; Ampzing, Tresoor, 30:

Doch hevel *ingemengd en honing wil hy niet.*

D. i. edikdroesem; later voor mist en nevel; Vr. Van Ackere, geb. Doolaeghe, Madel. 44:

Licht ryst de dag niet meer die in den hevel *zonk.*

Van *heven*, gisten, rijzen, is bij Kil. in denzelfden zin *hevelen*, waarvan bekend is de uitdrukking »*ongehevelde* brooden", in de Statenvert. des Bijb. b. v. Matth. 26, vs. 17, en elders in het N. Testament; het O. Test. heeft bestendig »*ongesuerde* brooden", b. v. Exod. 29, vs. 2. Thans is dit freq. verrijzen (als uit mist of nevelen); H. H. Klijn, Nag. Ged 76:

(*'k Zie*) *uit het golven van zijne ondoordringbre nevlen*
Het eeuwig wisselend beeld van 't vlugtig aanzijn hevlen.

Bilderdijk, Mengelp. I. 125:

— *een zachte damp die, uit het meir* geheveld,
Het zwijgend veld bedaauwt, het bloeiend dal benevelt.

Tollens, N. Ged. I. 129:

Daar hevelt *Katwijks duin, ginds glinstert Scheveningen.*

Van den Bergh, Heden en Verleden, 16:

Gij ziet.... uit saamgeschoolde neevlen,
Op eens den schoonste' en rijksten morgen heevlen.

Met overdracht, Klijn, Montigni, 40:

Wat zorg, wat diepgaande angst, uit de enge borst geheveld.

Met het voorz. *op* heeft men denz. zin; Tollens, Ged. III. 151:

Maar hoe! of is 't een droom, of hevelt *langs de kimmen*
Een drom van spooksels op, *die weemlen over 't meir?*

Prudens van Duyse, Vad. Poëzy. II. 21 (van den tabaksrook):

Uit zijn geliefde pijp volgeurig opgeheveld.

En dan ook bedrijvend; Van Someren, De St. Eliz. Nacht, 6:

Straks als de gloed der zon de misten op *gaat* heevlen.

D. i. optrekt, waarvoor Bilderdijk *verhevelen* bezigt, Buitenl. 67:

Ja, Ceres-zelve kwijnt, waar 't gloeiend Hemelteeken
Het luchtverkoelend nat verhevelt *uit de beken.*

Van dit optrekken der dampen krijgt hetzelfde ww. dat ontstaan, verrijzen, beteekent, den zin van het tegengestelde opgeheven worden en dus verdwijnen; zoo *hevelen* bij Van Someren, Ged. II. 50:

Zij breekt gelijk een zon den diksten mist te boven:
Zij hevelt *walm en wolk* enz.

En *verhevelen* bij Bilderdijk, De Voet in 't Graf, 111:

Waar Zijn Heilwoord daalt in 't hart,
Daar verhevelen *Alle nevelen, Hoe verward.*

Prof. David gebruikt *uithevelen* voor »van water berooven, droog maken"; Vad. Hist. V. 178: *te midden eener langdurige droogte die al de grachten had* uitgeheveld.

Voor zuurdeeg of gist zeide men oul. ook *hefsel;* Bijb. 1477, Deuteron. 16, vs. 3: *Seven daghen sultstu eten broot van quellinghe sonder* hefsel. — Hiervan bij Kil. *hefselen*, gen. Bijb. t. a. pl.: *Du en sultste daer in geen* gehefselt *broot eten.* — En hiervan wederom *gehefsel*, het gezuurde, mede ald. vs. 4: *Binnen seven daghen en salmen niet* ghehefsels *vinden in dijnen terminen.*

Higchelen—Hikken.

In het limburgsch dialect is, zooals Prof. Bormans mij mededeelde, *higchelen* gebruikelijk voor »lagchen met ingehouden, doch hoorbaar geschater." Men kan dit w. voor één houden met *gigchelen* (zie dit); of óok voor het westerwaldsche en nassausche *hicheln*, dat het hinneken der paarden aanduidt, doch ook een daaraan gelijkend schel gelach, vooral van vrouwen, in 't neders. *hucheln.* Het prim. is dan, vanwege het inhouden en daardoor stokken des adems, *hikken*, verwant aan *hijgen*, bij Stalder *higgen*, hikken, snikken, bij Schambach *hichen*, hijgen, bij Fulda 226 *hichsen*, singultire, bij Schmeller *hichezen*, kugchen, en ook hinneken (van paarden). Zie Schmidt, Anton en Schöpf.

Hijchelen—Hijgen.

Het frequent. heeft De Bo voor »hoorbaar en lastig ademhalen" en dus een sterk *hijgen.* Een ander frequent. is *hichten;* zie dit w. alsmede *Heigeren.*

Hijzelen, zie IJzelen.

Hikkelen—Hikken

In sommige streken van ons vaderland, met name op het eiland Goedereede en Overflakkee, is *hikkelen* in gebruik voor hinken; zie Boers' Beschr. van dat Eil. bl. 51. Ook in Noordholland schijnt het w. bekend, want Bekker en Dekker zingen in hare Econom. Liedjes, bl. 61:

Coos kan aartig, aartig zingen;
Jan houdt veel van hiklen, *springen.*

Ja, ook buiten onze grenzen; Schmidts Westerwäldisches Idiotikon heeft »*hickeln*, auf einem Fusse herum hüpfen." Het primit. *hikken* is be-

kend in den zin van schokken, stooten; zie op *Hakkelen; hinken* is inderdaad een schokkend, stootend gaan. De opmerking dat *hinken* in een hoogd. dialect *hichsen* luidt (zie Kaindl, III. 439), zou aan eene nauwe verwantschap van *hinken* en *hikken* kunnen doen denken.

Hiertoe zal ook behooren *hikkelen*, in het Alg. Vl. Idiot. verklaard door »de harde korst des gronds, met een krom getand werktuig, breken," elders *hakken* geheeten.

Hindselen—Hindsen.

De Bo heeft *hindselen* voor »aarzelen, achteruitgaan, fr. *reculer*," en leidt het af van 't oude bijw. *hind*, achter, waarvan het eng. *behind* enz. Regelmatiger nog kan het w. afkomen van het zwabische *hinz*, bij Von Schmid hetzelfde als *hinter*, achter. In oorsprong komt alzoo *hindselen* overeen met ons ww. *hinderen;* doch overigens verschilt het hiervan in twee opzichten. Het laatste is bedrijvend, het eerste onzijdig. Het eerste komt van een bijw. *hinds* en heeft een' frequent. uitgang aangenomen, terwijl het laatste van een bijw. *hinder* afkomt, en dus niet als frequent. is aan te merken.

Hinkelen—Hinken.

Het frequent., thans eenigszins verouderd, zie men bij Kil. en Ten Kate, II. 644. Men leest het bij Oudaan, Agrippa, 36: *de rondvoeten die al* hinkelende *voortgaan*. Dietsche Warande, VI. 359: *met beyde de voeten tsamen, oft op eenen voet* hinckelen. Noozemans Lichte Klaartje, 4:

— *daer tijdt de droes met belle weer aen* 't hinckelen.

E. Bekker, De Nat. is mijn Zanggodin, 68:

Dan springen ze in het touwtje,
Of hinkelen, *of schoppen,*

Fokke, Verz. der Werken, IV. 234: *niets is pijnlijker dan.... met knellende schoenen te moeten* voorthinkelen. Kinker, Brieven van Sophië, 3:

Kant wandelt, Fichte vliegt, en gij? — *gij* hinkelt heen.

Bilderdijk, Perzius, 42:

— *Een plompe en scheeve kinkel*
Maakt nooit een goeden pas in 't Aarleveensch gehinkel.

Volgens Taal- en Letterbode, II. 23, is *hinkelen* in Zeeuwsch-Vlaanderen voor *hinken* nog bekend.

Volgens Hoeufft is *hinkelen* in het bredaasch dialect méde nog in zwang, en wel bepaaldelijk voor »op éénen voet springen." Deze geleerde wil dit freq. dan ook in beteekenis onderscheiden hebben van *hinken*, kreupel of gebrekkig loopen. Kiliaans vertaling van het eerste door *unico pede saltare*, en het andere door *claudicare*, schijnt daarvoor wel te pleiten. Voldoende taalkundige grond is er anders niet voor. Het bekende spel moge hier of daar *hinkelen* heeten, elders heet dat *hinken*, waarvan ook *hinkperk;* en *hinkelen* daarentegen wordt, blijkens de aangeh. pll., ook voor gebrekkig loopen genomen.

De *hinkende bode* of het *hinkende paard* komt achteraan, zegt men; doch waarom? De ongeluksbode komt altijd traag »omdat niemand gaarne het ongeluk aankondigt," zegt Bilderdijk op Huyg. VI. 175. Zie ook Tidemans aant. op Van Beaumont, 155.

Als hoogd. staat *hinkeln* bij Schottel, Ausf. Arb. v. d. Teuts. Haubtsprache, S. 1337, vermeld. De spreekw. *aan beide zijden te hinken*, bij Weil. opgenomen en verklaard door »onzeker te zijn wat men kiezen zal", komt voor in de Randteek. op den Statenbijbel, Gen. 31, vs. 82: *Hy vermengt den Godt Abrahams... met de Afgoden.... niet alleen om hem wat nae Jacob te voegen, maer oock als een Afgodisch huychelaer* aen beyde zijden te hincken. De zin echter is hier anders, en zal zijn: zich onzijdig houden, met beide partijen heulen of meêdoen. Dat hinken over twee kanten heet in het Brem. Nieders. Wtb. *hinkhanken;* wij noemen dat, doch in letterlijken zin opgevat, *hinkepinken;* De Harduyn, Godd. Wenschen, 207:

Ick suckel hier, ick duysel daer
Als off ick vol gedroncken waer.
Ick hincke-pinck, *ick vall' om verr'.*

Van de Venne, Bel. Werelt, 175:

Nochtans gaatje hincke-pincken,
Lijck een die wat letsel heydt.

Valentijn, Werken van Ovid. III. 138: *'t geselschap....* hinke-pinkte *als klonterpootige hanen.* Bl. 178: *Dat de versen* hinke-pinken, *komt, of bij gebrek van een been toe, of door 't lang reisen.* — Van dit *hinken* der verzen leest men bl. 179: *mijn papier besterft, en* hinkel-versen *beefden.* — Voorts heeft men nog als znw. De Brune, Bancketw. II. 169: *een* hinckepinck *werden wiecken aen de hielen gheschoeyt.* Van der Veen, Zinneb. 112:

Hoe gaet hy nu ten dans ghelijck een hincke-pinck.

Hippelen—Hippen.

Bloot in klank verschillend van *huppelen, huppen*, zie Kil. en Weil. *Hippelen* komt meermalen bij Hooft voor; Ged. fol 13:

Dat vogeltjen —
— hippelt *queelende zoo licht, zoo wildt, zoo wuft,*
Waar van 't natuur begaaft met menschelijk vernuft.

Erasmus, Colloq. Famil. 370: *Ick voel dat my 't hert in 't lijf* hippelt. Sprankhuisen. Vande Schepping, 12: *Wy Menschen den dach voelende* hippelen *van onze Bedden.* Vondel, Adam in Ball. 40:

Gunt uw gasten, datze om strijt,
Gode en u ter eere, trippelen,
En rondom u heene hippelen.

Dez. Poëzy, II. 457:

De barvoet vast hippelt
Langs d'oevers van 't water.

Dullaert, Ged. 172:

Laat, Heemlen, uwe reien hooren;
Dansl, Aardryk, hippelt, *maakt geschal.*

Krul, Pamp. Wereld, III. 287:

O zoete Zuyer-zee! hoe hippelen *uw baren*
Van blijdschap enz.

Nieuwe Honigbije, IV. 88:

Al ons hipplen, *al ons tripplen, vriendlijke Ouders, is voor U.*

Feitama, Nagel. Dichtw. 357:

De eedle Vrindschap, die hunn' Rei
Dus uw' Vliethofs gloritrappen
Hipplend, *tripplend, op teer' stappen.*

J. C. van de Kasteele, Nag. Ged. 257:

Ziet gij die tortelduif....
(*Zij*) hippelt *om haar tortel.*

En nog bij Bilderdijk, Navonkel. II. 140, van het slaan der pols:

Gelijk of hipplend, *glad of hortend, kwijnend.*

wat overeenkomst heeft met *hippen*, in 't Brem. Nieders. Wtb. het steken eener zweer of wond, bij ons gewoonlijk *kloppen* genoemd.

Den gewonen zin van huppelen heeft *hippen* bij Molenhof, aangeh. door Oudemans in de Taalg. II. 55:

Jei meugt hippen
En springen zoje wilt.

Schaap, Bloemtuyntje, 73 (van spreeuwen):

Dies hipten *sy vast heen en weer.*

En lager:

Doen hipt *hy vaerdig na het gat,*

en het eng. zegt *to hip* bij Halliwell. Een licht of lichtzinnig meisje heet *hippel-klink* of *hippeklink;* Westerb Ged. II. 755:

Segt in u hert: waerom ben ick met min ontsteeken....
Op zoo een hippel-klinck, *al toont zy als een pauw?*

Bruno's Mengelmoes, 12:

Gy hippe-klinckje, *die uyt 't snapper-beckje stoot*
Soo veel onnutte praet —

Van der Veen, Zinneb. 153:

Ey lieve siet dees' hippeklinken ...
Al gaen zy ruygh, 't zijn kale vinken.

Don Quichot, II. 11: *Loop met jou eylanden.... wat valt hier te eylanden met dit* hippeklinckje? — Ook nog met anderen vorm, Krul, Minnel. Sanghrijmpjes, 43:

Een huppel-klinck, *een lichte vinck,*
Daar niet en is ten besten.

In Drenthe is *huppelklinke* de benaming van den sprinkhaan; zie den Dr. Volksalm. 1839, bl. 192; bij Kil. *huppelkoren;* ook *hippelkoren*, bij Maria Heyns, Bloemhof, 80: hippelkorens, *die den dauw zuygen, en met zingen zich verheugen.* Fokke, Boert. Reis, I 84, met eenige verbastering: *toen ze nu alle wel degelijk op dien mooijen stier, die wel een douzein zulke* hippeklikjes *dragen kon, gezeten waren*, enz.

In eene niet gewone beteekenis vindt men 't ww. *hippen*. Valentijn, Werken van Ovid. III. 105: *Drie werf stond ik* op 't hippen *om haar 't baarmiddel te belooven, drie werf had ik de klem in de mond.* Paffenrode, Ged. 38:

— *schoon Heer Reinout haar vermaand tot tegenstand,*
Zij deisen echter staag, en wijken hand voor hand:
O ja de neerlaag scheen voor ons geheel op 't hippen
En 's vyands yver wies. —

D. i. op het punt zijn van te veranderen, wat men anders heet »op den *sprong* zijn." Bij Epkema is dat in 't friesch uitgedrukt: *it is op* 't hipke *dat hij komt*, d. i. hij staat op *sprong*, op *het punt*, van te komen.

Het frequent. *hippelen* heeft Huygens met voorzetsels; Korenbl. II. 167:

— *Soo langh sy 't Roomsche Kalf*
Behippelt *of bestuypt, en eert het heel of half.*

D. I. 419 (een stippel):

Die niet te noemen is voor dat hy ons onthippel'.

Onze vroegere taal kende de uitdrukking *behipt zijn in* of *met iets.* Bilderdijk legt die uit door besprongen zijn, en denkt dus aan 't werkw. *hippen*, huppelen; Aanteek. op Anton. III. 46. Niet onaardig gevonden, maar bezijden de waarheid; *behipt* heeft met *hippen* niets gemeen. Daar dit w. nergens naar eisch is toegelicht, moet ik zijn geschiedenis wat dieper ophalen.

Het oudduitsch had het ww. *bihaftjan*, d. i. behechten (part. *beheftet*) voor binden, vangen, verstrikken, inwikkelen, van *haftjan*, *heftjan*, d. i. hechten of heften; zie Schilters Thes. III. 415: Junius in Willer. 115, en Graff, Sprachsch. IV. 749. Vandaar in het middelhd. de uitdrukking *behaft* of *beheftet sin* voor verbonden, gevangen, verstrikt, ingewikkeld zijn; zie Ziemann en Benecke. Uit

een paar schrijvers zijn enkele voorbeelden voor mijn doel voldoende. Barlaam und Josaphat (herausgeg. von Pfeiffer), 47:

den was daz as mit swacher kraft
An daz gebeine behaft

D. i. dien was het vleesch met zwakke kracht aan het gebeente *gehecht*, *verbonden*. S. 229:

der stric, der do von im geleit
was und von der heidenschaft,
da was er inne behaft.

D. i. daar (in dien strik) was hij *gevangen*. S. 98:

mit dem tiuvel sint behaft
diu selben sinnelosen vaz.

D. i. door den duivel zijn die zinnelooze vaten *gevangen*, *verstrikt*. Dus mede S. 38:

wirt mit dem tiuvel behaft
ieman, die tuot er erlost.

S. 31', in bedrijvenden vorm:

da mite hast du dich behaft
in der lantliute vientschaft.

D. i. hebt gij u *verstrikt*, *gewikkeld*, in der landlieden vijandschap. En S. 259:

as die hate sich behaft
ir muot mit staeter trütschaft.

D. i. aan dezen heeft zich hun gemoed met standvastige liefde *gehecht*, *verbonden*. Dus ook Der Nibel Noth (ausgeg. durch V. d. Hagen) vs. 752:

des wart der chunech riche mit grozen sorgen behaft.

D. i. in groote zorgen *gewikkeld*. In Luthers Bijbelvert. vindt men de uitdrukkingen *mit Seuchen und Qual behaft*, *met einen harten Fieber behaftet* (Matth. 4, vs. 24; Luk. 4, vs. 38), waar de onzen hebben *bevangen*. In het tegenwoordige hoogd. is dit verouderd; hoewel het beijersche dialect nog zegt *umb Schulden behaft sein*, d. i. gearresteerd, zie Schmeller. (*)

Ook het nederlandsch nam niet alleen het ww. *heften*, *hachten*, *hechten*, (zie dit laatste) over, maar ook bepaaldelijk het deelw. *behaft*, en wel in tweederlei vorm; *behacht* of *behecht* en *beheft*. *Behacht* is in den Teuthonista »*behalden, gevangen;* captus, captivatus, detentus;" etc. Dus in eene keur van 't jaar 1482, Belg. Mus. VI. 207: *Wie* behaecht *goet aenveerdt dat metten rechte* behaecht is, *ees om ij pont jegen den here, ende hi moet tgoet wederbringhen ter stat daert was, ende ten rechte.* D. i. aangeslagen, geapprehendeerd. Bij Hooft vinden we *behecht;* Ned. Hist. fol. 1064: *den Heer van Heemert, Hopluiden Koeboekum en Du Ban, als wel niet* behecht *in verraderye, maar hebbende, uit ontydighe vertzaaghtheid, hunnen eed en plicht te laffelijk betracht.* D. i. verstrikt, gewikkeld. Ald. fol. 1204: *niet te gehengen, dat de Staaten ter luste van een deel raazbollen, in quelling en moeite* behecht *warden.* D. i. gewikkeld. — Een voorbeeld van den vorm *beheft* levert Jonctijs, Roselijns Ooghjes, 6: *misschien maar met een oog, zonder tanden, en* beheft *met meer dan twintig qualen.* — Men vindt hem ook in 't friesch bij Japicx, II. 114: *want dit lichem dear y mey* beheft *binne, iz allijck it boyemleare fet fenne Danaïden.*

De vormen *behecht* en *beheft*, blijkens de weinige voorbeelden, die men er van aantreft, nooit sterk in zwang geweest, maakten weldra plaats voor twee andere, een' gewonen en een' minder gewonen. De eerste is *behept* of (waarschijnlijk om het rijm) *beheept*, Van Vrouwen ende Van Minne (door Dr. Verwijs), 70:

— *die met kaerlen is* beheept,
Die heeft den duvel selver ghesceept.

D. i. aangehaald, gekweld. Later schreef men *behebt*, in de Woordenboeken van Plantijn, Kiliaan, Mellema en anderen onbekend, maar in het begin der achttiende eeuw in het werk van Ten Kate opgenomen; hij vermeldt als nederlandsch de uitdrukking »*behebt* zijn met eenige quale," en maakt daarentegen van *behecht* en *beheft* geen gewag. Een nader bewijs dat de eerste vorm toen reeds den laatsten had verdrongen, levert de omstandigheid, dat »*beheft*" boven uit den eersten druk van Jonctijs aangehaald, in den derden (bl. 2) veranderd is in »*behebt*". Dit *behebt* is sedert en tot op den tegenwoordigen tijd in gebruik gebleven B. v. Jonctijs, Verhand. der Tooversieckten, 73: *Vrouwen en Mannen, in 't minsten met de melancholije niet* behebt *zijnde.* Bekker en Deken, Will. Leevend, I. 10: *Ik ben wel niet* behebt *met gebreken.* Nomsz, De Driftige, 60: *menschen...* Behebt *met zwakheid.* Fokke, Verzam. der Werken, VII. 8: *lieden.... met deze of dergelijke ziekten* behebt. Des Amorie van der Hoeven, Redev. 174: *Menschen, met één dier euvels* behebt. Pierson, Intimis (4e dr.) 48: *Met gebreken vond ik haar* behebt.

Ten Kate, en onze overige taal-kenners na hem, zeggen derhalve niet juist, dat *behebt* een verleden deelwoord is van *behebben:* het werkw. *behebben* heeft in het nederlandsch nooit bestaan. *Behebt* is het deelwoord *behecht* of *beheft*, met verwisseling der verwantschapte medeklinkers *ch* of *f* en *p*. Ik zeg *p;* want men had eigenlijk

(*) De Hoogl. Brill meent in *behacht, behecht, beheft*, bijvoegelijke naamwoorden te zien van het znw. *haft* of *hacht;* zie De Taalgids, VI. 127. Men vindt echter het werkw *beheften* gestaafd bij Benecke

moeten schrijven *behept*, zooals ook heeft E. Bekker, Adele en Theodoor, II. 105: *dat deeze verstandige Lieden met dezelfde kwaal* behept *waren.* — De *b* in *behebt* is alleen te wijten aan de veronderstelde rechtstreeksche afleiding van *hebben.* De uitspraak van het slot des woords is stellig hard; men zal h. v. altijd hooren »de met eenige kwaal *behebten*" en niet »*behebden.*" En dit is zoo waar, dat bij de regeling onzer spelling in 't begin dezer eeuw *behebt* de *t* heeft behouden, in strijd met de regelmaat, die achter de *b* de sluitletter *t* niet toeliet. Bij Bilderdijk vond ik eenmaal *behebd;* Krekelz. I. 89:

Wees met geen twijfelmoed behebd!

De andere vorm, die voor *behecht* en *beheft* in de plaats trad, is *behipt.* Ik noemde dien minder gewoon, omdat hij slechts korten tijd heeft bestaan en nimmer veel opgang schijnt gemaakt te hebben. Hij komt alleen voor bij Hooft en eene enkele maal bij een paar schrijvers na hem. Wie den toeleg van den genoemden doorluchtigen letterheld kent, om zijnen taalvormen, hetzij dan uit keurigheid of gezochtheid, dikwerf iets ongewoons bij te zetten, zal het niet vreemd vinden, dat hij voor *behept* of *behebt*, *behipt* schreef; wellicht ook dat zijne ons niet bekende denkwijs aangaande den oorsprong des woords, of de manier waarop hij het hoorde uitbrengen, tot die spelling aanleiding gaf. Nog zijn er streken in ons vaderland, waar de korte *e* op de tong weinig van de korte *i* verschilt. Den Delvenaar b. v. die te Rotterdam *behept* hoort uitspreken, klinkt dit stellig als *behipt* in 't oor. Hoe dit zijn moge, er blijft geen twijfel over aangaande de identiteit van *behipt* met *behebt*, en van deze beiden met *beheft* en *behecht*, als men de plaatsen overweegt, waar het eerstgen. deelw. bij Hooft voorkomt en die ik hier laat volgen. Ned. Hist. fol. 179: *deed (Alva) bannen op den hals, met verbeurtmaaking van goederen, den Prins van Oranje, als* behipt *in misdaadt van gequetste Majesteit.* D. i. gewikkeld, betrokken. Ald. fol. 408: *De bezonderste vraaghstukken waaren, naa 't verstandt, gehouden met Neyen en zyn' metplechtighen* (d. i. let wel! *metplichtigen); naa de Wethouders in 't stuk* behipt, enz. D. i. wederom betrokken, gewikkeld, verstrikt. Zoo ook fol. 427: *Hy .... voer daarop uit, min nocht meer, dan oft hy een deel hunner voor* meêbehipt *in 't verraadt gehouden hadde.* Fol. 498: *beschuldight hy de stenden des Heilighen Ryx, voor muiters en eerlooze schelmen,* behipt *in gespan en vloekverwantschappen, met de Spanjaardts gemaakt.* Tac. Jaarb. fol. 76: *zoo hy zich van 't versche zuiverde nocht verdaadight vryen moght, zoo hy in grooter gruwelen* behipt *was.* En fol. 75: *dat in Tiberius daarteegens een groote dapperheid was om opspraak te versmaaden, en hij zelf* behipt *in de gewisse zyner moeder.* Ter vertaling van het latijnsche *et conscientiae matris* innexum *esse.* — Degenen die *behipt* zijn, worden *behipten* genoemd, bij denz. Ned. Hist. fol. 410: *'t achterhaalen der* behipten. Dez. Brieven, I. 168: *met extensie om eenigen der* behipte *persoonen impuniteit toe te moghen zeggen.* — Buiten Hooft zijn mij niet veel plaatsen van *behipt* bekend; 'k trof het aan bij Vondel, Heldinnebr. 156: *myn huis* behipt *met trouloosheid.* Bij Antonides, Ged. 94:

Gelyk hy onlangs al dien aanhang van het Y
Heeft uitgekreten, voor behipt *met muitery.*

Bij Halma in zijn Voorbericht voor Rotgans' Poëzy, bl. 10: *eenige hekeltrekken, tegens zommiger verwaantheit, gierigheit, belachelyke grootsheit, en andere menschelyke gebreken, die de* behipten *hier mede.... mogelijk al zullen hebben gevoelt.* Bij den Schrijver der Heusche Vermaning van Gisbertus Hortensius aan den Lasteraar van den Heere Dr. David van Hoogstraten z. j. en pl. 8: *te gaan voor* behipt *met ongerymde en Godtslasterlyke gevoelens.* En bij Bekker en Deken, Brieven, II. 158: *maar die Jonker is met een geheel ander gebrek* behipt.

Men ziet, het gebruik van *behipt* is hier, met betrekking tot zijn beheersching, reeds genaderd tot *behebt;* het is niet meer het oude en echte *behipt in* maar *behipt met*, zooals wij ook altijd zeggen *behebt met.*

De eerste verklaring, mij van *behipt* voorgekomen, is die van Meijer, in zijn' Woordenschat, (5e druk van 1669, die voor 't eerst verouderde woorden opnam). Hij vertolkt het woord door »schuldig," dat is zoo wat ten naaste bij uit den zin opgemaakt. Van een ww. *behippen* maakt hij echter nog geen gewag; dit geschiedde later in de Fragment-Woordenlijst der leidsche Maatschappij; vervolgens in het Uitlegk. Woordenb. des Inst. op Hooft t. a. p. en eindelijk door Bilderdijk en Dr. W. Bisschop (zie mijn N. Archief, 93). De eenige onzer taalkundigen, die een verstandig woord over den oorsprong van *behipt* heeft gezegd, is Carolus Tuinman, die voor meer dan anderhalve eeuw in zijne Kakkel schreef: »*Behipt* is verbastert van *behebt*, bevangen." Daarna was echter ook deze weêr van het spoor, toen hij in zijn Rijmlust (van 1729) een imperf. smeedde, dat hem voor het rijm te pas kwam, bl. 274:

Schoon dwaazen wel een waan behipte

Geen menschen zijn hier uitgekipte,
't Zy blanken of ook dikgelipte.

Uit al het aangevoerde is het, dunkt mij, duidelijk geworden, dat het verouderde deelw. *behipt* niet is van *hippen*, huppelen; maar dat het met geringe wijziging in den vorm hetzelfde is als het nog oudere *behecht* en *beheft*, en als het latere en tegenwoordige *behebt;* en eindelijk dat dit *behebt* dus onjuist verklaard en gespeld wordt als een deelw. van een' vermeenden infin. *behebben*.

Hobbelen—Hobben.

Hobben, dat overeenkomt met het eng. *to hop*, oudfr. *hober*, is verouderd, doch beteekende nagenoeg hetzelfde als *hobbelen*. Hooft, Ned. Hist. fol. 734: *hadden de Koninklyke Raadsluyden dat verzoek ten eerste ingewillight, men* hobde *nu niet, ooverstolpt van de zee der jammeren.* Van der Veen, Zinneb. 232:

De Vrouw' die overtreft de Man in vele deelen,
Sy lydet vaeck verdriet, daer hy is sonder smart,
Siet hoe sy hobt *en tobt, haer hart is vol meê-*
Krul, Minnespiegel, I. 113: *(dogen.*
Troost u, bedroefde slaef, die....
Soo hobt, *soo tobt, soo woelt* enz.

Het eigenaardigst wordt het frequent. gezegd van de beweging op de golven; Vondel, Virgil. in Dicht, 207:

— *wy* hobbelen *door vlaegen....*
Op zee, en zien geen licht van starren, zon noch maen.

Voorts ook te land op oneffen wegen; Rens, Ged. 7:

De heillooze doolt op onzekere paên,
En hobbelt *langs kronklende wegen*

Figuurlijk op de gemoedsbewegingen toegepast; Vondel, De Leeuwendalers, 53:

Dan hobbelt *het gemoed te langer heene en weder.* Trip gebruikt het w. voor het afwisselend voorbijgaan van den tijd; Tydw. Voorr. 2: *Men porde my.... ter uitgave. Dan, om hier in tot een besluit te komen,* hobbelde *jaar en dach.* — In 't hoogd. is *hobeln* schaven, van *hobel* een schaaf, en *abhobeln* afschaven, ook fig. voor polijsten. Vandaar heeft Geel *afhobbelen*, niet zeer nederlandsch, gebezigd voor afschaven; Ond. en Phant. 221: *Hinder mij nu niet meer met die* afgehobbelde *woorden!*

Volgens Weil. is *hobbelen* ook stameren; het w. is mij in dien zin nergens voorgekomen. Wel voor warren, twist maken; Hoffhamms Nagel. Geschr. 7:

Jelui bint in de kunst all' saemen goeije broërs.
'T is main schuld niet; je mot nou op'et laest niet hobblen;
Wangt ummers gong jelui saem om de rollen dobblen.

In den hobbel is in de war; Dichtk. Praaltooneel van Neerl. Wonderen, I. 195: *dien gekken hagel is in staet, om alles* in den hobbel *te maken.* Bekker en Deken, Will. Leev. VI. 240: *Indien zy door een onzer puik extra puik Poëeten moest beschreeven worden, dan zou hy al rasch alles* in den hobbel *gegooid hebben.* Dez. Corn. Wildschut, III. 169: *uw hoofd is zoo* in den hobbel *dat gij misschien mij niet wel zoudet verstaan.* — Mij staat voor, een lastig, warrig mensch, vooral eene vrouw, *een hobbel* te hebben hooren noemen: *zij is een rechte hobbel.*

Bij Kil. is de samenstelling *hobbel-tobbel* een bijwoordelijke spreekw. voor verward, gemengd, hoopsgewijze; zoo leest men Lev. v. Plut. fol. 496 verso: *sommige (waren) soo roeckeloos... datse sich* hobbel-tobbel *gaven onder de vluchtende.* Jonctijs, Toon. der Jal. I. 472: *Tot dezen dienst vloeiden toe zoo vrouwen als mannen; den welken van den Priester bevolen werd, haar met den anderen* hobbel-tobbel *te vereenigen.* Banket der Ghoden, 15: *dat der beesten zielen, die hier enighen tijdt komen, om daar na eindelijk in andere lichamen te ghaan, daar insghelijx* hobbel-tobbel *overghaan.*

De naam van *hobbelaar* werd oulings gedragen door den klapknecht van een leproosgesticht te Rotterdam, ontleend wellicht aan de beweging, die hij vóór het gesticht met een' grooten klap moest maken; zie Van Reyns Beschr. dier Stad, II. 19.

Hoddelen, zie Hoetelen.

Hoedelen, zie Hoetelen.

Hoepelen—Hoepen.

Het ww. *hoepen*, door Weil. niet vermeld, is zoowel een' hoep om een vat slaan, als somwijlen ook met den hoep of hoepel spelen, wat meestal *hoepelen* heet. Dus Coornhert, Wercken, I. fol. 141 verso: *metten kinderen te gaen kooten,* hoepen. Cats, Wercken, I. 397 (van de jeugd):

— *alsse besig is met* hoepen *en met koten.*

Pefroen (door Nil volent. ard.) 13:

Men speelt met knikkers, men gaat hoepen.

Onthoepen, van de hoep ontdoen, bezigt Van der Veen, Zinneb. 227:

Heefter yemand quade vaten,
Heel onthoebt, *vol worrem-gaten,* enz.

Aaneenhoepelen is verbinden, bij Van Swaanenb. Vervrol. Momus, 284: *zo* hoepelen *de ducaten, en de ducatonnen.... de schrale duigen....* aan één. — En *omhoepelen* (als met een' hoep) omkransen, omringen; Six van Chand. Poësy, 392:

Den Heemel heeft u lief....
Wyl hy uw haairsneeuw goedertier
Omhoepelt *wet een lentekroone.*

Gaan hoepelen of *ophoepelen* is in de volkstaal fig. rondloopen wegloopen, weggaan, zich weg maken. *Hoepel op!* zegt men tegen iemand. wiens bijzijn ons onaangenaam of lastig is. *Hoepen* had dien zin reeds bij Roemer Visscher, zooals de heer Oudemans opmerkt in de Taalgids, II. 55; ja, ook nog met andere toepassing bezigde men dit w.; Nooseman, Beroyde Student, (1679) bl. 29:

Loop by jou hoere.... wilje hoepe.

Andere gemeenzame spreekwijzen zijn, bij Harrebomee, III. 32: *Hy* hoepelt *hem wat.* D. i. hij speelt wat met hem, neemt een loopje met hem. — Bij Fokke, Boertige Reis, II. 82: *We* hoepelen *wat in Mars, als Minerva ons maar niet laat zitten.* D. i. bekommeren ons niet over, geven niet om.

Voor den houten ringband, die meestal *hoepel* heet, vindt men ook *hoep*; G. Brandt, Poëzy, III. 365:

Gy zijt gelyk de most die uit het vat wil springen,
Daar ieder hoep *door kraakt* —

L. van den Broek, Ernst en Luim, 93:

O Hemel! dacht ik bij de hoep,
Die door mijn stok werd voortgedreven.

Dr. Schotel vergiste zich in zijne Tilb. Avondst. in de meening, dat ditzelfde subst. bedoeld wordt, ald. 85: *doe hi misse dede, soo quam een* hoep *vuers op zijn hoeft.* Hier heeft men, naar eene *o*-verlenging die ook in 't onmiddellijk volgende *hoeft* wordt aangetroffen, te verstaan *hoop.*

Hoetelen—Hotten.

Hotten is voortgaan, en wel inzonderheid stootend voortgaan. De wortel *hot* is in verschillende talen een bekend voermanswoord, ter aandrijving van het lastdier,en wel naar de rechterzijde, gelijk *her* of *haar* naar de linkerzijde. Vandaar de fig. uitdrukking *hot en her, hot en haar,* rechts en links, in tegengestelde richting; b. v. Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 158:

— *menigh duysent ster,*
Die konstich sonder konst, d'een hot *en d'ander* her,
Dees schoonte met haer licht vercieren end' omvangen.

Verm. Lottoon. van Holland, I. 141: *Den een wil* hot *en d'ander wil* haar. Bekker en Deken, Will. Leev. II. 24: *dat zal daar zyn,* hot en haar. (*) — Zie voorts mijn Mag. III. 55. Vondel beeldt met *hot* het voortgaan van den wagen af, Pascha, 22:

Hot, hot, *al breydeloos den wagen henen glipten.*

Hiervan is ook de benaming *hottekar,* in sommige streken van ons land bekend voor eene soort van boerekar, die hotst of stoot, te St Truijen *boddelkar* (zie op *Boddelen*), in Beijeren *hodel-* of *hudelwagen,* van welken naam Schmeller den oorsprong niet vatte. Voorts ook *hotweg,* ongelijke of strompelige weg. Spieghels Hertsp. B. IV. vs 178:

Gi zijt ter slinker hand verdoolt: om die te schouwen
Geen rechter hotwegh *voeght, maar 't middelpat te houwen.*

Vlaming dacht hier een oogenblik aan »de weg ter rechterhandt", en Hoeufft verdedigt die opvatting in zijn Bred. Taaleig. op *Hot;* doch andere plaatsen van Spieghel pleiten stellig daartegen. Men leest ald. B. VI. vs. 157:

Dees eigen zinlikheid, dees hot-wegh *ten verderve.*
Bracht Adam in den dood: doet noch zijn nazaats sterven.

en B. VII. vs. 127:

Bezinningh, d' eerste trap die vrijt van zonde (schennis,
Verdruktet misverstand, en grondvest beter kennis:
Zy rokt u van de hotwegh, *wijst een beter pat,*
Dat eerst zwaar ganghbaar scheen, dit toont zy gangbaar plat.

De Dichter bedoelt hier blijkbaar geen rechterpad, maar een ruw, ongebaand pad; zulk een dat onbruikbaar is en niet tot het doel leidt.

Het ww. *hotten* hebben onze Ouden, onder den vorm *houten,* voor hinkend voortgaan; Maerl. Rijmbijbel, I. vs. 2458 (van Jacob):

— *hi* houtte *daer an ene side.*
Dat dede hem des ingels slach.

Lancelot, B. II. vs. 27371:

— *sijn pert hadde tien stonden*
In sijn hoeft wel. xx. wonden,
Ende het was gewont int slinke been
Soe dat houte *in een.*

Walewein, vs. 1370:

Het was magher ende manc,
Sijn haer loke ende lanc,
Neder hinghen hem die oren,
Het houtte *bachten ende voren.*

(*) Een mij onverstaanbaar *hot* lees ik bij Kausler, II. 288:

— *huwen onwerdeghen putiere,*
Die dat hebben van maniere
Dat si dese ghehuwede vrauwen
Leden met hem, te hären rauwen
Achter bossche den dau of slaen
Ende dan so seyghen si saen:
Ondanc hebs die vilein wi hot,
Die so ialous es ende so zot.

Is voor *wi hot* te lezen: *wislot,* bij Roquefort »mari dont la femme est infidèle"? De fransche Roman de la Rose, die mij niet ter hand is, zal wellicht deze vraag beantwoorden

Dus ook in deze eeuw voor stooten, stremmen; Immerzeel, Ged. II. 112:

En wat zij vroeg en wat hij bragt,
Het groot ontwerp bleef hotten.

Doch het w. beteekent ook voortgaan, zonder het hinken. Het Brem. Nieders. Wtb. heeft *hotten*, als oudd. voor »fortgehen" en Schmidts Westerwäld. Idiot. voor »vorwärts gehen". Vandaar *hotten*, fig. bij Kil. voor goed gaan, gelukken, slagen. Men leest het ww. in dien zin bij Marnix, Bienkorf, 106: *als wy onse wterste beste ghedaen hebben, om selve te betalen, oft een ghenoechsame borge te vinden, ende dat het dan niet* hotten *en wil, so seght onze Lieve Moeder de Heylighe Kercke, dat Christus voort comen moet .... om onse gebreken te helpen.* Ald. 174 verso: *Ende datmen oock seggen wil, dat* enz. .... *can oock niet wel* hotten. H. van Halmael, De Gev. Kwaker, III. 16:

Met eentje, dunkt my, dat 'kan wel hotten.

Dez. Waarheid en Loogen, 28:

't Zal waarlyk met ons niet hotten *van daag.*

Van Rusting, Ovid. Klaagd. 166:

Dies dient' er niets, met kragt, voor Naso ondernomen.
Dat soud niet hotten: *maar bedenk u slegts op list.*

Montanus, Oorlog der Philos. 19:

Dray om den bruy, het moet wel hotten.

Van Swaanenb. De Vervrol. Momus, 186: *nu kunnen vlees en geest beter te zaamen* hotten, *als de Digtkunde met een gouden buidel.* — Dez. beteekenis wordt aan het ww. toegekend in het Brem. Nieders. Wtb., in Toblers Appenz. Sprachschatz en in Von Schmids Schwäb. Wtb. welk laatste bovendien nog vermeldt: *met einem hotten*, éénen weg gaan, van éénen zin zijn.

Het denkbeeld van stootend of stuitend bewegen heeft aan *hotten* de andere bet. gegeven, die het bij Kil. en Weil. heeft, t. w. die van stremmen of runnen der melk. »Het *hotten* van de melk, zegt Bilderdijk, N. Versch. IV. 98, is niets anders dan stooten of stuiten, en dus uit zijn natuurlijk verband der bestanddeelen gebracht worden." Zoo leest men bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 223:

Wat is het lief voor ons, als zoete melk te hotten!

Van *hotten* is het frequent. *hottelen*, in de verwante dialecten bekend. In den Elzas is *hotteln* rijden; in het oostenrijksch volgens Castelli's Idiot. *hottln, forthottln*, voortstrompelen, moeijelijk voorwaarts gaan. En bij Schuermans is *hotselen* »niet vast staan, niet goed gaan." Tuinman merkte in 't Verv. op de Fakkel reeds op, dat *hotten* bij de Oostenrijkers »gaan" beduidt. Meer gewoon is bij onze naburen de vorm *hutteln* of *hudeln*, en wel in de beide beteekenissen, die *hoetelen* bij ons heeft, waaruit zich bij ons de oorsprong van den *oe*-klank in dit woord laat verklaren. De eerste beteekenis van *hudeln* is bij Adelung »over eene zaak heenloopen, zonder den noodigen tijd en aandacht daaraan te wijden"; en Kil. omschrijft *hoetelen* door »kunst- en geesteloos te werk gaan, beuzelen, broddelen", wat derhalve op hetzelfde neêrkomt. De volgende plaatsen uit nederlandsche schrijvers zullen de gegeven verklaring bevestigen. Hooft, Ned. Hist. fol. 736: *terwyl Philips hier te* hoetelen *lagh, had hem de Turk het Koninkryk Tunis en de vesting La Goletta 'ontstreeken.* Rodenburgh, Otto, II. 44:

Wat's ons bedrijf? Ick bids, wy narren en wy hoet'len;
Wy zwieren zonder spoor, wy hollen zonder toom.

Ogier, De Seven Hooftsonden, 226:

O Duynkercken! Duynkercken! waer ick op u zee, k'en had' geen quellingh;
Dat's u schult, ghy verbraste Hoer, dat ick hier op 't Schelt soo ligh en hoetel.

Van de Venne, Belacch. Werelt, 144:

Wangt ick siet, en segt byloo,
Dat je hort, en hoetelt *snoo.*

Ald. 272:

Deur het sien, en 't schier beflaauwen,
Dat een van de Steedse Maauwen
Komt en hoetelt, *en belacht*
Al mijn leet, en spijt, en klacht.

Verm. Lottoon. van Holl. I. 50: *Hoor Man, jou* hoetelen *en inleggen in de Lotery, komt maar uit op Nieten en leuren.* Zeeus, Overgebl. Ged. 16:

De gront is plat getreên. geen grasje kan 'er groeien;
En 't helder beekje wordt door 't hoetelen *en stoeien*
Weêrhouden in zyn' vaert; —

Bedrijvend gebezigd is *hoetelen*, zooals Adelung ook *hudeln* in de tweede plaats omschrijft »iemand vergeefsche moeite of arbeid veroorzaken en daardoor afmatten," korter gezegd »kwellen, plagen." Dus Westerb. Ged. II. 530:

Sijn vaêr heeft hem so langh de rugge raeu gereen,
En staegh gequelt en hem te hoetelen *genoomen,*
Tot dat hy eyntlijck tot zijn opset is gekoomen.

Ald. 738:

— haer pijnelijcke wonden,
Als sy haer gehoetelt *vonden*
Van een dertele baezin.

Van Paffenrode, Ged. 136:

— *worden we nu zoo* gehoeteld, *het is onse eyghen gierigheid schuld.*

Huygens, II. 272:

Men hoetelde *Reinier om een goed Wijf te trouwen.*

D. i. duidelijk: viel lastig, plaagde. Gansch te onrecht teekende dus Bilderdijk in zijne uitgave van Huyg. VI. 265, op dit w. aan: »Lees: *tockelde. Hoetelen* heeft hier geenen zin." — Zoo ook aldaar 499: *(den Wijn.*

Phlip hoetelt *ons met veel lam Sneldicht by* Ofschoon onzijdig is het ww. toch plagen. Dichtk. Praaltooneel van Neêrl. Wonderen, I. 140:

— *daar ze koest en* hoetelt
Om óók een brok uit Grootvaars Boel,
Het zy voor kindren of Bekende.

Van een' persoon op een voorwerp overgebracht is het voor trekken, plukken; V. Rusting, Ovid. Klaagd. enz. 305, van een leeuwenhuid, door honden gevonden:

Die wiert al strak van haar beknaagt,
Herom geslingert, en gefoetelt,
Getrocken, en al meer gehoetelt,
Als was hy door haar selfs gejaagt.

Deze schrijver spelt in hetz. werk, bl. 251, *hoedelen:*

Op 't lest seyd Jupiter: jou mallen duyvel, 't schort
Aan ons niet, dat je dus verbruyt gehoedelt *wort.*

Hoedelen of *huedelen* komt voor in den zin van hutselen, Belg. Mus. IV. 67, waarvoor men te St. Truijen zegt *hodderen*, terwijl *hoddelen* daar gebruikt wordt voor stooten of stommelen; zie den School- en Letterbode, I. 107. De daar vermelde bijeenvoeging van *hoddelen en boddelen* vindt men terug bij Kaindl, III. 446: »*hudlen en budlen*, zerkrüppeln, confricare, frangere." In het dialect van Maastricht is *hoddelen* zich bewegen, wiggelen, niet vast staan; voorts hotsen, schokken, en eindelijk verwarren, verkeerd doen; zie mijn Archief, III. 359. — Voor iemand die gaarne verwarring sticht of ruzie maakt, vindt men *hodeleer* (*hoddelaar*) in het middelned. bij Serrure, Vad. Mus. I. 87:

— hodeleers, *vechters, die haar ghedochte*
setten op dobbelspel ende baten,
ende niet en soeken dan gherochte,
desen sal men die taverne laten.

Het eng. *to huddle*, dat zoowel dooreenhutselen als wegstommelen beteekent, hoort hier mede toe, al schijnen de etymologisten dit niet in te zien. Bailey weet van het ww. geene afleiding te geven; Johnson en anderen denken aan *hood;* Booth (Analyt. Dict. I. 165) aan *to hide;* »*to huddle*, zegt hij, is *to hide* by heaping, or pressing, a number of things together so as they cannot be separately distinguished." Whiter daarentegen doet in zijn Etymol. Universale, II. 633, met veel juistheid opmerken, dat *to huddle* »certainly belongs to the idea of agitation, and tumultuous-disorderly action", en wijst dan ook te recht met Skinner op het hoogd. *hudeln.*

Hoetelen heeft bij Kil nog eene beteekenis, die ik tot hiertoe niet vermeldde, t. w. die van »winst bejagen door geringen handel." Voorbeelden van het w. in dezen zin zijn mij bij onze schrijvers niet voorgekomen, waaruit ik opmaak, dat het althans zeer schaars in gebruik geweest is. Het schijnt meer eigen te zijn aan sommige hoogd. dialecten. Bij Kaindl l. c. is *hudeln* in het klein verkoopen; bij Schmeller *hödeln* en *hodeln.* Bilderdijk, Aanteekk. op Huyg. VI. 223, leidt dit *hoetelen* af van het *hotten* der melk. »Een *hoetelaar* of *hottelaar* is, volgens hem, die zure melk verkoopt, en *hoetelen* voor geringen prijs, of ondeugdelijke waar verkoopen." Men zal eerder te denken hebben aan het hoogd *hudel*, bij Schmeller *hudel, huder;* bij Müller und Weitz *hodel, hoddel,* bij Tobler *hotta*, nederl. *huds*, (zie Kil. en Weil.) d. i. lap, lomp, fr. *haillon.* Het denkbeeld van heen en weêr bewegen is te zeer aan dat van lap verbonden, dan dat het gen. subst. niet tot het ww. *hudeln, hoddelen, hoetelen, hotten*, zou behooren. Het akensch dialect kent nog het nw. *hodele*, voor het flodderen der loshangende lappen.

Verhudeln, zegt Adelung, is »door hoetelen bederven;" en zoo geldt ook *verhoetelen* bij ons voor bederven in 't algemeen. Oudaan, Agrippa, 371: *de boeken van Hippokraat en Galeen.... hebben zulk een geloof verkregen, dat zoo iemand zonder hare zetregels eenen voorneemt te genezen, hij het klaarblijkelijk behoud opentlijk schijne te* verhoetelen. Rabus, Vermakel. der Taalkunde, 355: *de gedrukte (berijmingen) die de Friesche tolk verflanst en* verhoetelt *heeft.* Don Quichot, I 375: *vreesende..... dat Sancho niet ter tyd het werk* verhoetelen *mogt.* Van Overbeke, Rijmw. 44:

Maer waer in heb ik 't verhoeteld?

De Malle Wedding, of Gierige Geeraard, 74:

(*Zy*) *zouden 't wel* verhoetlen *met dat blijven,*
En daar te talmen. —

Van Paffenrode, Ged. 161:

— *wil je niet swijgen, soo sel j'et heele spel* verhoetelen *met je malle kueren.*

Huyg. I. 358.

— *Verr is het strack gemoed,*
(*Dat*) *liever Schip en goed* verhoetelen (*wil*) *dan strijcken.*

Oudaan, Poëzy, II. 33:

— *moet hy dus dien onwaardeerb'ren buit*
Vertrouwen aan onweerb're kaag en Boeijer,
Of op een plat-geboomde steigerschuit
Domschotig zien verhoet'len *van een knoeijer?*

De Regts Mengeld. 98:

Al haar (d. i. *der vrouwen*) *gestreel*
Zou by myn keel,
Een mensch verhoetelen.

Schimp- en Hekeldichten, 187:

(*Gy die*) *'t eelste van uw geest doldriftig dus* verhoetelt
Door eygen liefde, die gezuster van de waan.

Scheltema, Mengelw. II. II. 138, uit een Liedeboekje:

Monsieur zag dat het spel niet docht,
Hij palmde, wat hij palmen mogt,
Opdat al dit verhoeteld *leuteren,*
Het heele spel niet zou verpeuteren.

Het passive deelw. is hier voor het active genomen. — Bekker en Deken, Will. Leevend, VIII. 114: *dit schelmpje, dat al vry wat bedorven, en met een ziek, zwak,* verhoeteld *lichaampje by haar kwam.*

Overal geldt hier de beteekenis van bederven. Als Huyg. II. 180, echter van den nieuw getrouwden Jan zegt:

Jan had sijn' vryheit korts verhoetelt *lijf om lijf.*

zou ik eerder aan verruilen, verkwanselen, en dus aan het *cauponari* van Kil. denken, zooals ik ook meen, dat Bilderdijk (VI. 223) het w. opvat. Een nederl. werkw. *zich verhoetelen*, beantwoordende aan het hoogd. *sich verhudlen*, zich een lid verrekken, zich bezeeren, dat Reinwald vermeldt, is mij niet voorgekomen.

Hokkelen[1]—Hokken.

Hokkelen, en ook *hokkeren*, is, volgens De Nav. XV. 45, »zich warm kleeden," in het dialect van Westfriesland. 't Woord komt overeen met *inhucheln*, bij Danneil zich in kleederen hullen tegen de koude. Het primit. *hokken* acht ik te zijn *heuken* of *huiken*, van *huik*, oostfriesch *hokk*, *hokke*, neders. *heuken*, *hoiken*, falie, een bekend, vroeger zeer gewoon vrouwenkleed. Ook bij ons spelde men *heuk;* dus Hondius' Moufeschans, 527:

Dat hy zyn mantel metter spoet
En sy haer heuck *aflegghen moet.*

Hokkelen[2]—Hokken.

Hokken, *hukken*, *huiken*, is eig. een hoek maken en vandaar buigen; dus Antw. Sp. van Sinne, 317:

Godt is elcks toevlucht die in hem betrouwen
Oft anders wy souwen hucken *als een riet.*

Voorts zitten; Reinwald: »zu Hause hocken, *zum Hause auf einem Flecke sitzen.*" Tobler: »Hock, Mh. Höck, *der Sitz, des Plätzchen zum Sitzen.* Hocka, *sitzen.*" Dus *huiken*, Alkem. en V. d. Schelling, Nederl. Displegtigh. I. 78: *die met gebogen knien, en kruiswyze geschikte beenen op den grond, of op de aarde neder* huikten. — In dit *huiken* herkent men het *hoekige*. Onze platte spreekw. *met iemand hokken* duidt aan samenzitten niet alleen, maar ook samenwonen, en dan meestal in oneerlijken zin. Echte lieden *wonen*, doch ongehuwde *hokken* samen. Berkhey bezigt het ww. van de zeeroovers, Zeetriumph, I. 183:

Zij wijst hier Tetuan, Algiers en 't stout Marokken,
Waar 't gitzwart moorenheir, op roof, te saam gaat hokken.

En dit kan gaan, doch als hij het toepast op de juffers, die zich opsieren ter eere van de overwinning bij Doggersbank, verliest hij om het rijm de beteekenis des woords geheel uit het oog; ald. II. 462: (hokken,

De Meisjes, kies van smaak, ziet men te samen
Om wat bedenklijk was van Jufferlijken tooi,
En wat bevallig was te voegen bij het mooi.

Beter is het w. gebruikt, Verv. op Wagenaar, XVIII. 198: *de Veldtekens by welke al het schuim des Volks* zamenhokte.

Van *hokken*, in den zin van ontuchtig samenzijn, zal het frequent. *hokkelen* afkomen in Vos' Kl. van Oene (druk van 1658; in dien van 1662 en 1710 is de pl. uitgelaten) bl. 8:

Onderdaegs docht ik, ik moet hem iens zoetjes aan de veter tokkelen,
Dan zel hy, het hy bloet in 't lijf, wel wat te beter hokkelen,
Maer toen ik quam, 't was, van hier of ik zelje de bienen aan stikken slaen,
Al zouje, jy ritze-meer, al jou leven op krikken gaen.

Een' anderen zin heeft het ww. in de klucht Margrietje (Amst. 1639), 39:

— *in ruyght, in bos, in dal*
Of waer d'onhebbelyckheit weghhockelt *mijn Margrietje.*

Hier denkt men aan wegsteken in *hokken* of *hokkels*, want ook 't laatste naamw. werd voorheen gebezigd; zie De Vries op Warenar, 194. Een *hokkelplaats* is een bergplaats; Jan Soets Jochem Jool, Opdracht: *mijn Pen (hebbende) dit ter Wereldt gebraght: heb ick gheen bequamer* hockelplaets *kunnen vinden om dit selve te berghen, dan de schaduw-rijcke Lommer* enz.

Hommelen—Hommen.

Hommen is bij Kil. *hummen*, mutire, hoogd. *hummen*, eng. *to hum*, d. i. een dof, gonzend geluid of gedruisch maken; zie Dr. Halbertsma, in het Alg. Letterl. Maandschrift, voor 1848, n°. 8, bl. 570, en Van den Helm, Proeven van Woordgr. I. 90. Vandaar *hommelen*, bij Weiland, evenals *hummen* bij Kil. mompelen; waartoe behooren zal *gehommel*, in Jonctijs' Ros. Oogjes, 136:

Stelt uw lipjes allebei
Tot een vriendelijk gevlei,
Tot een heuchelijk gehommel.

doch anders meer bekend voor geraas of geruisch maken, en dan op verschillende wijzen toegepast. De Brune, Bancketwerck, II. 376: *Hy heeft zijn hoofd altijd vol byen, of muyzenesten, die altijds* hommelen, *en ritzelen.* Conscience, Batavia, III. 39: *een verward geraes als het* hommelen *van eenen ontelbaren biënzwerm.* Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. 182: 't hommelende *bieken.* Hoogvliet, Ovid. Feestd. 109:

Toen de oude honig vondt, daar hy 't gehommel *hoorde.*

Valentijn, Werken van Ovid. II. 267: 't gehommel, *datge op 't lest hoort, als Jupiter de swarte wolken heeft doen kraken.* D. III. 76: *De schouburgen* hommelen, *en speltrompetters lokken 't volk.* Bl. 232: 't hommelt *hier allen t'halve van 't vervaarlijk gebrul der Geten.* Tael- en Dichtk. Bijdr. I. 110:

O vuurkuil, daar ontelbre zielen
Steeds homm'len, *domm'len, grimm'len, krielen.*

Camphuysen, Stichtel. Rijmen, III. 429:

De Maechden dan, en haer gebom,
Met zancks en klancks gerucht,
Doorbromt de herten om end' om
En hommelt *door de lucht.*

»Door de lucht *hommelen*," zal hier beteekenen zwermend door de lucht ijlen," en zoo versta ik 't ww. ook bij Oudaan, Agrippa, 287: *andere* (*kinderen*) hommelen *door de ongebondenheid aller ondeugden heen.* D. i. zwermen of zweven als de bijen door de lucht. — Immerzeel, Ged. I. 169:

Tor en Vlindervlerkje....
Domm'lend homm'lend *ondereen.*

In den Navorscher, IV. Bijblad, bl. 26, leest men: »Men zegt door geheel N. Braband, als de donder vernomen wordt: *'t hommelt*, hoor 't eens *hommelen*, enz. Insgelijks als er getwist, geraasd en getierd wordt: *'t hommelt* daar, hoor 't daar eens *hommelen*, 't is er *hommeles.*" — Het ww. *hommelen*, hier in de eerste plaats genoemd, in den zin van razen, tieren, waarmede Halliwells *to hum*, met geweld gooijen, overeenkomt, leest men bij Van Ryswyck, Poet. Luimen, 139:

En zie, daer daelt een wind, die door den schoorsteen hommelt.

En bij Van Elvervelt, De bedrogen Officier (Amst. 1761), 35: (homlen.

Verdord, daar is de Jood! nu zal 't er duivels
Maar 'k hou couragie! —

En wat de laatstvermelde spreekwijs betreft, die is ook elders bekend, b. v. Lentfrinck, Hovaardye in Armoede (Amst. 1764), 9:

— Daar komt de kamenier,
't Lykt homles; *'k draai op zy. —*

Alewijn, De Puiterv. Helleveeg, 33: *'t is daar weêr* hommelis *met Swaan.* Fokke, Boertige Reis, II. 46: *het is* hommeles *tusschen ons en dit volkje.* Dez. Verzam. der Werken, IV. 182: *maar als het dan* hommeles *was, ging hij maar weêr op een' ander'.* En zelfs bij onze hoofddichters te vinden, Huyg. I. 603:

Hoe ister, hommeles? — *In 't alderminste niet.*

Bilderdijk, Navonk. I. 196:

'k Denk alle harten by het mijn,
En vrees, het mocht er hom'les *zijn.*

Doch daarvan is eene andere verklaring gegeven. Bilderdijk, in zijne Verhand. over het Treurspel, bl. 174, acht de spreekwijs *het is hommeles* ontleend aan den titel van eene oude komedie *Homulus*, als waarin »Hel, Hemel en Aard, alles met met één woord, in de grootste verwarring, opstand en strijd is." De Hoogl. Serrure handelde over de uitgave van dat tooneelwerk in zijn Vad. Museum, I. 34 en volgg., en beloofde, later op den inhoud en den gang van het stuk te zullen terugkomen; dit is echter niet geschied, wellicht zou deze Geleerde anders tevens zijne gedachten bekend gemaakt hebben over den oorsprong der spreekwijs en hare verwantschap met den *Homulus. Hommeles* van *hommelen* af te leiden, komt mij wegens den vorm des woords eenigszins bedenkelijk voor.

Dat van dit frequent. de naam der hommelbij ontleend is, valt in het oog. Door letterverzetting van *hommel* naar 't schijnt, heeft Kil. daarvoor ook *holm*, dat men leest bij Marnix, Bienkorf, 260: *int Latijn Fungi, dat is, op onse sprake bommelen of* holmen *te segghen.* Werken van Rabelais, I. 157: *De bijen jagen al de* holmen *van haar korven.* Hilarides, Phaedrus, 85:

— de holm *ontging 't verdrach van dat geding.*

Bij Bredero, Jerolimo, 40, zijn *vreemde hommelinghen* bedelaars, die als de bijen in zwermen binnen Amsterdam komen dringen.

Hompelen—Hompen

Hompen, volgens De Navorscher, 1859, bl. 61, in het land van Kuik nog gebruikelijk, is hinken, bij Schmeller *humpen*. Dus Rosseau, Medea, 39:

De nikker die mag hier ook zonder struykle hompen;
Gins leggen bekkeneels vertreeden in de asch,
Daar een geraamte enz.

Dez. De helsche Kermis, 21:

Want ik kan zo ver niet hompen,
Mits myn eene been gekrompen
Is enz.

Ald. 51:

Zie Vulkanus nu eens hompen,
Als een Baviaan op klompen.

Oudaan, Ged. 53:

Dat smaak, dat streel de tong van die met schoen en koussen
Aanhompen, *op den geur van lang vermufte sousen.*

Vandaar *hompelen*, in dezelfde beteekenis of juister in die van stootend gaan, waarvoor het ww. volgens Hoeufft nog gangbaar is; Oudaan, Poëzy, II. 195:

De wuften Albeschik, die stand noch maat kan ramen,
Buskon, die hompelt *heen;* —

W. D. Hoofts Kl. van Stijve Piet, 17:

Hy hompelden, *hy strompelden, al schuddende voort.*

Porjeere, Zangl. Uitsp. 243:

Hier zakt het volk opeen en hompelt *door malkander.*

Fokke, Boertige Reis, II. 172: *begonnen ze achter malkaar door de hut te* hompelen. Bl. 257: *de mensch is gevormd, om.... over struiken en steenen te* hompelen. Bilderdijk, Najaarsbl. II. 133:

— *die daar gebonden leit,*
In kwalen zonder tal tot over 't hoofd gedompeld;
Geen voet verzetten kan, of op den hiel wat hompelt.

Dez. N. Verscheidenh. III. 132: *Dat is geen rechtschapen wandelen, maar 't is* hompelen *op niet sluitende klompen.* — Ook voor gebrekkig dansen; E. Bekker, Adele en Theodoor, III. 221: *zulken, die, in spyt van (de Natuur), eene keurige Menuet willen* hompelen.

Figuurlijk is het w. gebezigd voor haperen, stooten; H. van Halmael, De Geveinsde Kwaaker, III. 52:

Hier hompelt *het zeker in dit of in dat.*

Hiermeê komt overeen het hoogd *humpeln* en *hümpeln*. Er behooren toe de samenst. *hompompen, hompompelen* enz. waarvan zie op *Pampelen*[3].

Schonck, De Strijd der Reuzen, 81 (van Vulcanus):

Althans, indien het hompelvoeten,
Deez' fabeltaal zal staaven moeten,
Dan is dit buiten tegenspraak:
Daar deze God gesmakt van boven,
En neêrgedaald bij Lemnos oven,
Nog homp'lend *arbeidt aan zijn' taak.*

Van der Veen, Raets. bl. 111, drukt het hinken uit door *homp en tromp:*

(*Zy*) *gingh soo* homp en tromp *aen beyde sijden manck.*

Het frequent. wordt met voorzetsels samengesteld; Bekker en Deken, Econom. Liedjes, 423:

Toen kwam daar eene ouwe sloof
Met een stok den trap af hompelen.

Hippokreen-Ontzwav. 29:

— *hunkert één, zijn voetstap* nagehompeld,
Naar 't lauwertakkebos, enz.

Fremery, Mijn Letterhof, 155: *een stokoude Vrouw, die, op krukken leunende.... steeds* nahompelde. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VIII. 31: *Het best is, dezelve (gezwellen) dikwijls.... met aluinwater te wasschen, dan* hompelt *de Koe er nog al lang mede* voort. Fokke, Verzam. der Werken, IX. 83: *met die kruk kan ik nog al wat* voorthompelen.

De eigenlijke beteekenis van *hompen* en *hompelen* is ongeschikt of plomp gaan; zoo vindt men *hompelig* voor oneffen, ruw; Porjeere, a. w. 212: *doodsch en* homplig *duin.* — Ook heet een ruw afgesneden stuk brood of vleesch *een homp*, waarvan bij Kil. het ww. *hompen*, zulke stukken afsnijden; zoo is ook de *drinkhomp* volgens Von Schmid, Schwäb. Idiot. een groot, wijd drinkvat, zonder voet, en dus afgestompt. Bilderdijk verklaarde te recht (Verkl. Gesl. op *Hamp*), *hompen* door »op een plompe wijze aangrijpen." Van Rusting bezigt dit ww. voor ruw wegstooten of stompen; Werken, I. 637:

Van hier, te kamer nit, met u bekladde klompen,
O brootbeest, zo zal ik u van de tafel hompen.

Dez. Ovid. Klaagd. 211:

Gy haet de vijnsaarts, en de nijdigen: die lompen
Soud gy, tot uwent, kant en knap de kit uyt hompen.

Ook bij Gijsb. Japicx is *hompjen* stooten. — Vandaar het frequent. *humpelen*, bij Kiliaan opgeteekend voor broddelen, ongeschikt handelen; hoogd. *hümpeln, verhumpeln, verhümpeln*, eene zaak door verkeerde of ongeschikte behandeling bederven. Bij onze schrijvers evenwel is mij dit ww. nog niet voorgekomen.

Honkelen, zie **Hunkeren**.

Hoppelen[1]—Hoppen.

Bij Kil. hetz. als *huppelen, huppen;* zie dat art.

Hoppelen[2]—Hoppen.

Beiden in het vlaamsch gebruikelijk volgens het Idiot. van De Bo. *Hoppen* is het nederl. *hoopen*, op een hoop zetten, doch naar de uitspraak van sommige hoogd dialecten; zie b. v. Von Schmid. Vandaar *hoppelen*, ook *hopperen*, voor »in hoopjes samenkomen, fr. *se grouper, s'attrouper.*" Het beijersch bij Schmeller kent het frequent. *haufnen*, in hoopen samenbrengen.

Horrelen—Horren.

Beide wwn. heeft Weil. voor stooten, anders *horten*, dat eene versterking van *horren* is. Bij Benecke is *hurren, horren*, snel bewegen, waarvan bij Schmeller *hurlen, horlen*, rollen, wentelen, waarbij men het snorrend geluid, dat Bilderdijk (Geslachtl. I. 322) aan het ww. toeschrijft, niet behoeft uit te sluiten; want beide beteekenissen vloeijen vaak ineen. Men leest het prim. bij Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I. 13 (der Nareden): *de spinrockens, die de oude Wijven al* horrende *en spinnende in voortijden plegen te practiseren.* Vondel, Lierz. van Hor. 20: *De* horrende *Fortuyn.*

Het frequent. voor stootend, strompelend gaan, heeft de pl. bij Oudemans, Bijdr. i. v. aangehaald: *Zy* horrelt *noch gaat mank.* — Vandaar de bekende *horrelvoet*, verbasterd tot *horlefoks*, bij Rosseau, Verjaarfeest van Venus, 47:

Jou kreup'le bisschop, horlefox,
Jou luijen rekel, scheeve hox.

En mede in het Blijspel Schrokhart Slingerbeen, 33:

— zel ik je smoelwerk zo raaken,
Dat je bakhuis zoo schief als je horrelepoot *zal staan.*

Bij Weil. is *horrel* een stoot; eig. is het een of ander voorwerp, waartegen men stoot, en alzoo belemmering of staking. Zoo leest men bij Asselijn, De Stiefvaer, 46: *ben ik weêr in duizend vreezen, Dat de minste* horrel *die' er weêr op komt, de laatste dwaaling slimmer als de eerste zel weezen.* Lottooneel van Holland, II. 200: *Zulke Gekken Die een* horrel *in de Koopmanschap maakten met'er opkoopery.* — In het dagelijksch leven is het znw. ook toegepast op iemand, die lastig in het verkeer is, die licht aanstoot geeft of neemt; bij Tiling *hurl*, iemand die in kwaden luim is, en het ww. *hurlen* voor plagen, verdrietig maken. Von Klein heeft *hurrleburrle* voor een warhoofd, onbezonnen mensch, en Bernd *hurlipurli* voor eene rassche, onbezonnen beweging. Een dwarrelwind is bij Halliwell *hurlewind*, en bij ons zijn *horrel* en *horlement* bekend voor dooreengewarde zaken. Met de afl. van het laatste tobt Bilderdijk t. a. p. ijselijk. Na eerst van het freq. *horrelen* gesproken te hebben, denkt hij aan eene verbastering van *ornament* en aan het spaansche *orlar*, omranden. Men leest het w. bij Van Rusting, Ovid. Klaagd. 279:

Ik was al overlang, by die doorlugte geesten,
Roemrugtigh; en ik was, by al dien horlement,
Voor eene, die een kop vol harssens had, bekent.

Bekker en Deken, Maria Wildsch. IV. 411: *dat gij al dit geschrijf hebt kunnen leezen zonder mij.... en al den* horlement *naar sint felten wenschen.*

Met invoeging der *z* heeft men den wespennaam *horzel*, die dus evenzeer aan het geluid is ontleend als die van *hommel;* doch *horzel* is ook toegepast op de draaijing of verwarring in 't hoofd; De Meijer, De Gramschap, 15:

Het is ook quaed, den tyd met spelen te verquisten,
Den horsel *schiet in 't hoofd, en 't gelt schiet uyt de kisten.*

Het frequent. *horzelen* wordt eigenaardig gebezigd in de volg. pl. uit de Antw. Spelen van Sinne, 655, waar »Heyn Corsel" spreekt:

Griet Suermuyl mijn wijf heeft mij vleus corsel ghemaeckt,
Daerom ben ick terstont op mijn peerdt gheraeckt,
En hebbe de wespe int hoot *ghecreghen;*
Ick moet nu horten, *daer en is gheen baet teghen;*
Heyn Corsel en heeft noch niet wt ghecorselt,
Want de wespe leydt my int hoot en horselt,
Soo dat ick nau en sie oft en hoore.

In Fulda's Idiotikens. is *horseln* brommen; elders razen en kijven, zie Kil. en Belg. Mus. V. 73. Dus Bekker en Deken, Brieven, II. 275: *Laaten di Flaamers mer eensins* horselen. — Niet duidelijk zingt de Zeeuwsche Nachtegaal, II. 55:

De dese wert gheroemt, dat hy in d' Hemels stroomen
Van den gevlerckten Hengst syn lippen heeft gheweyckt;
De ghene, dat hy heeft, gehorselt, *ligghen droomen,*
Op het twee-hoornigh spits, dat tot de Manc reyckt.

»Het twee-hoornigh spits" is waarschijnlijk de Parnassus, dien de Dichter gezegd werd te bestijgen om daar (dus schijnt de zin) te verwijlen, en evenals de Pythia van Delphos, die aan de helling des bergs haar verblijf had, in den toestand eens razenden gebracht zijne orakels te spreken.

Hortelen—Horten.

Het frequent. ww. treft men aan bij Van Someren, Ged. II. 43:

't Is Weiland, die het pleit heeft van haar schoon voldongen,
Haar niet doet hortlen, *maar doet rollen van de tongen.*

Dat de Dichter hier van de moedertaal spreekt, valt in het oog en het w. is zeker niet onaardig gekozen.

Het prim. is bekend en komt overeen met het fr. *heurter*, eng. *to hurt*, frequent. *to hurtle*. Dit *horten* of *hurten* was bij onze Ouden niet ongewoon; Maerl. Sp. Hist. II. 124:

— ghelijc alst een wint ware,
Wart die boem gehuert *van dare.*

D. i. als met een hort bewogen, omgebogen. Dez. St. Franc. Leven, vs. 8861:

Een staerc wint begon daer horten.

Ald. vs. 9071:

Maer de baren hurten *ende staken*
Also dat de cabelen braken.

Parthonopeus (door Bormans) 133:

— den scilt aen hals, spranc hi te hant
Wel lichtelijc op Maroene....
Hi hurte *voort, ende opent den toom.*

Bl. 188:

— Gaudijn hurte *uut wijchghere*
Met scilde ende met gherechten spere.

Maerl. Rijmb. vs. 28791:

Doch dat si met ghenendecheden
An den muur hurten *den ram.*

Der Minnen Loep, II. 118:

Want dat sij daer veel teghen hort
Ende mit wreden woirden kijft.

Vanden Lev. ons Heren, vs. 775:

Sijn hoet hurti *dicke an de wech.*

D. i. zijn hoofd *stiet* bij. Bijbel 1477, Exod. 21, vs. 14: *Soe wie dat bij voorsienicheden sijn evenkersten doot, ende bi bespien, dien sulstu* horten *van minen outaer dat hi sterve.* 2 Kon. 11, vs. 16: *si sloghen die hande an haer ende si* hurtense *wt doer den wech aldaer die paerden in quamen.* — In zedelijken zin is het ww. genomen, Leven van St. Amand, I. 93:

Hi es te Ghend binnen comen,
Daer heeft hi sine wandelinghe ghenomen
Onder 't folc, om dat hi maerken
Wilde, of God yet soude werken
Moghen, ende gracie sturten,
Up dat hiere jeghen hurten
Begonste, met predicatien soete.

D. i. zich verzetten, zich tegenkanten. Vandaar het adj. *hortig*, stootig, weêrbarstig; Cats, I. fol. 254:

En stelt u stuer noch hortig *aen.*

Krul, Pamp. Wer. I. 224:

Ik heb een hortig *wijf, dat niet wel leven kan*, enz.

Dez. Weghwijser ter Deughden, II. 31:

Alwaer een hortigh *wijf kant tegens haren Man.*

Het akensch dialect zegt daarvoor *horrig*, door Müller en Weitz verkeerdelijk tot *haar* gebracht. In beteekenis zijn derhalve dit *horrig* en *hortig* onderscheiden van *hortig* en *hurtig* bij Kil., in 't hoogd. *hurtig*, dat snel, vlug voortgaand, aanduidt.

Horzelen, zie **Horrelen.**

Hottelen, zie **Hoetelen.**

Hubbelen, zie **Huppelen.**

Huichelen[1]—Huiken.

De oorsprong van het ww. *huichelen*, hoogd. *heucheln*, *häucheln*, is onzeker. Adelung deelt eene reeks van afleidingen mede, doch beslist niet. Bij de door hem genoemde kunnen nog gevoegd worden de meening van Tuinman en Bilderdijk (zie des eersten Fakkel, en des laatsten Verscheid. II. 145 en 146, en Verkl. Gesl. op *Huich*), dat *huichelen* één woord is met *guichelen*, en afkomt van het lat. *joculari;* wat ook Epkema in zijn Wbk. op Japicx schijnt voor te staan. De gissing van Bruining, Synon. II. 354, dat *huichelen* van *äugeln* zou zijn, is niet nieuw, als bij Adelung blijkt. Halbertsma wijst in zijn Overijss. Woordenb. op de verwantschap van *huichelen* met het overijselsche en groningsche *hugen*, vleijend smeeken als een kind om iets lekkers. Elders geeft deze Geleerde eene andere uitlegging, t. w. in de Aanteekk. op Maerl. 505 en 506, volgens welke *huichelen* gezegd wordt voor *huifelen*, frequent. van *huiven*, een huif of kap aandoen, zooals men zegt *de huif naar den wind hangen.* — Zoo men hier *huiven* met *huiken* verwisselt, komt men naderbij. Heyne toch (in Grimms Wtb.) brengt *heucheln* liefst tot *hauchen*, nederl. *huiken*, d. i. duiken, het hoofd voorover laten hangen. In het deemoedige dier houding ligt het eigenlijke des woords. De eerste beteekenis van *huichelen*, Heyne merkt het te recht op, is die van kruipen, vleijen, hoogd. *schmeicheln*, met welk laatste woord Adelung ook *huicheln* etymologisch verwant acht. Kil. vertolkt het ww. alleen door »blandiri, assentari." De beteekenis van (door vleijen) bedriegen, en voorts inzonderheid bedriegen door uiterlijk vertoon van godsdienstigheid, in welken zin wij het ww. thans bezigen, is van later dagtee-

kening. Als primitief is door den heer Oudemans uit Z. Heyns aangevoerd, in De Taalgids, II. 56, de vorm *huigen:*

Also de Gleysenaers gaen Huygende *ter Kercken,*
Met eenen heyl'gen schyn verthoonende haer wercken.

Van de afleidingen, door Weil. opgenoemd, komen de drie laatste niet dikwerf voor; er volgen daarom hier enkele voorbeelden. Statenbijbel, Num. 24 Inh.: *Bileam sijn* huychelye *verlatende.* Sluiter, Gesangen, 133: *uw vermomde* huychely. H. H. Klijn, De Driften, 145: *snoode* huichling. Statenb. Randt. op Ezra 4, vs. 2: *dit* huychelsch *versoeck.* — Hetz. werk heeft het door Weil. niet vermelde, onnederlandsche *huichelisch;* zie mijne Lat. Versch. 265. — De samenst. *huichelmoord* bezigt Zubli, Nag. Poëzy, 56:

Jeruzalem!.... uw oord,
Zoo vaak besmet door huichelmoord.

En *huichelkleed,* De Fremery, Mijn Letterhof, 12:

Hij kent den sleep der fijmelaren
(*Die*) *onder 't pikzwart* huigchelkleed,
Ook niet dan zwarte beelden schildren.

Huichelen²—Huichen.

In het Westvl. Idiot. is *huichelen* ook *huikelen,* scherpe en afgebrokene geluiden maken, zooals bij het hoesten of lagchen. De Schr. vergelijkt dit w. met het middelned. *huken,* schreeuwen. Liever denk ik aan *huichen,* hoogd. *hauchen,* dat, om met Adelung te spreken, het geluid nabootst, dat men bij zulk hoesten verneemt. Benecke heeft daarvoor *huchen* en Fulda *hug* voor *hauch.* Het frequent. zal ook wel overeenkomen met *hucheln,* bij Richey luidkeels en onbehoorlijk lagchen.

Huikelen, zie Huichelen².

Hukkelen—Hukken.

Hukkelen (of ook wel *huikelen*) is bij Schuermans »het hooi op kleine hoopen zetten." Het w. is aan de hoogduitsche tongvallen ontleend. Bij Danneil is *hock* een hoop gras of hooi, die tegen den avond op de weide gemaakt wordt, en *hocken* het maken van zulke hoopen. Schmeller heeft in dien zin *umhocken,* benevens de frequent. *hockern* en *hockenen.* Zie ook Stürenburg en Schöpf.

Humpelen, zie Hompelen.

Hunkelen—Hungen.

Dit frequent. heeft Valentijn, Werken van Ovid. III. 174: *Hij wist wel wien de hond bebafte, dewijl hij alleen om haar huis* hunkelde. — Het w. beteekent hetzelfde als het gewone *hunkeren;* zie dus dit art.

Huppelen—Huppen.

Anders *hippelen, hippen* (zie dit); bij Kil. *hoppelen, hoppen,* overeenkomende met het eng. *to hop,* doch bij onze schrijvers mij niet voorgekomen. Het primit., in 't hoogd. *hüpfen,* leest men bij Bilderdijk, Krekelz. I. Voorr. 3: *waarom zou hy dan niet op zijne wijze.... door het graan* huppen *en kwelen?* — Meermalen echter in Poëzy; dez. Wit en Rood, II. 111:

— *daar zy langs de heide*
In 't luchtig jachtkleed hupte *en vloog.*

Tollens, Dichtbl. 27:

Ik hup *niet over 't kruid.*

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 53 (de blijmaarbrengster):

Die, hijgend, naast haar hupt, *haar kust bij elke schrede.*

Ook met voorzetsels; Bilderdijk, N. Verscheid. III. 144: *wanneer men haar de koten aan stukken slaat om op een Latijnschen kruk* na *te* huppen. De Thouars, Zriny, 33 (van een ros, dat):

De drommen nahupte *op 't geschetter der trompet.*

Bilderdijk, Affod. II. 15:

Den krekel.... die vast omhupt *door het kruid.*

Schimmel, N. Ged. 2:

Hupt *niet de vink de twijgen* over.

Kiliaan vermeldt als vlaamsch *hubbelen,* dat men leest bij Despars, Cronijcke van Vlaenderen, II. 486: *die men dansers hiet, omme dieswille, dat zy continuelick* hubbelden, *dansten enue luyts keils zonghen.* De Casteleyn, Pyramus ende Thisbe, 8:

Om derwaert wy hubbelen, *dinct my tsienste:*
Ons voeghende tot ghestadighen dienste.

De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 127, bezigt *hupsen* voor ontspringen:

Want van sulck eenen Godt het segghen was 't volbringhen,
Zijn woord schiep al uyt niet des weerelts bolle rondt:
Jae al de wonderheydt, 't zy van hoe vremde dinghen,
Is 't werck eens inckel woords dat hupste *zijnen mondt.*

Het laatste halve vers luidt in den Gheestel. Nachtegael, III. 195, waar het dichtstuk mede voorkomt: *ghecomen uyt sijn mondt.* — Men zou kunnen vragen of van *huppen* ook afkomt ons adj. en adverb. *hupsch,* en werkelijk heeft men dit gedacht, zie Bruinings Synon. I. 77, om »het denkbeeld van vlugge geschiktheid tot huppelen dat op den grond kan liggen, als in *fluksch* eene tot vlugtige bewegingen." 't Is zeker ruim zoo aannemelijk als dat *hupsch* van *heup* zou zijn, en dus *wel geheupt,* en zoo *welstaltig;* zie Bild. Verkl.

Gesl. op *Heup;* eene afleiding als die, welke Tuinman van *huppelen* geeft, hetwelk hij houdt voor *oppelen* van *op*. Uit het middelhoogd. blijkt intusschen dat *hupsch* alleen een andere vorm van *hoofsch* is, zoodat het met het fr. *courtois* overeenkomt; zie Beneckes Wtb. en verg. Adelung en Schmeller, en ook Bilderd. zelven in h. a. w. eenige bladzijden verder, op *Hof*, waar hij die verklaring uit Leibnitz overneemt.

Bilderdijk schijnt het ww. *huppelen* bedrijvend te nemen, Winterbl. I. 112:

Die (muzyk) *bezweert den neep der smarte,*
Als uw Vriendschap my doordringt;
't Huppelt *blijdschap in mijn harte,*
En de stramme toon ontspringt.

Liever denk ik hier aan een onpersoonlijk gebruik, in navolging van het hoogduitsch, dat het pron. *es* evenzoo bezigt. Wij zouden er voor zeggen: *er huppelt blijdschap*, of *de blijdschap huppelt;* een gelijksoortig gebruik van *het* vermeldde ik in mijne Proeve over den Invl. van 's Dichters Werken, bl. 133. — Figuurlijk toegepast vindt men het w. bij denz. Treursp. II. 93:

'k Herinner my den boog, die aan mijn schouders huppelt.

Met voorzetsels saamgesteld vindt men het freq. op volgende wijzen; Fokke, Boertige Reis, I. 30: *hem daar zoo springlevend te zien* aan *komen* huppelen. Bilderdijk, Mengelp. II. 211:

Verneemt hij Geertes Edelknaap,
Aanhupplend *door het dal.*

Van 's Gravenweert, De Ilias, III. 242:

Dan weêr uiteengesneld, doorhupplen *zij de reijen.*

Bilderdijk, Muis- en Kikv. 34:

Wanneer een fixe hand.... omhuppelt *langs de snaren.*

Hier heeft het voorzetsel den klemtoon, doch de regel is daardoor in strijd met de voetmaat. — De Vrije Fries, X. 30: *alwaar zij de kinderen als vogelkijns op de takken der boomen zagen* omhuppelen. Van den Broek, Ged. 64:

Kom, mijn geliefde, de dageraad wenkt,
Vrolijk het geurige leger onthuppeld.

Blieck, Mengelp. II. 99:

Een geestig boertje, vlug en jong....
Onthuppelde *eens zijn vreedzaam dakje.*

D. III. 80:

— maegden, dansende en tamboerende in een rei,
Het hof onthupplen, *om hem feestlyk in te halen.*

Vondel, Davids Harpz. 157:

'k Zal in de schaduw van uw schachten
Ophupplen, *nimmer schuw.*

Revius, Ps. 68, vs. 8:

Hoe comtet, dat ghy bergen trots
Dus tegen het geberchte Gods
Op-huppelet *en springet?*

Vr. Bilderdijk, Wit en Rood, II. 36: *'t gebergte* huppelde op. (Nieuwenhuizen) Keur van Dichtbl. 59: *vrolyk* huppelt *zy my* tegen.

Een adj. *huppelig* heeft Huygens, Korenbl. I. 509:

De Vrouw valt.... huppeligh *van voeten en van praet.*

Hutselen—Hutsen.

Beide wwn. heeft Kil. voor schudden, schommelen, in beweging brengen. *Hutsen* luidt bij ons ook *hotsen* en *hossen;* bij Von Schmid, Schwäb. Wtb. *hossen, hoschen, hotzen;* bij Schmeller *hutschen;* in 't fr. *hocher*. Dus Croon, Cocus Bonus, II. 188:

Dat ghy eenen Hutspot zijt,
Die Godt oock al hutsen *moet.*

Valentijn, Werken van Ovid. III. 174: *hoe de steenen* gehutst *en geworpen moeten worden.* D. II. 13: hutsende *die* (*woorden*) *over en weder.* Later bij Bilderdijk, N. Mengel. II. 163:

Wen Brontes u omhelsde en op zijn kniën hutste.

Naklank, 56:

Waar 't lot my sleepte, rond gedragen,
De wareld op en neêr gehutst.

Avondschem. 87:

Altijd op en neêr gehutst.

Eene samenst. er van heeft Croon.' a. w. II. 188:

Vreest het hutseklutsen *niet.*

Het frequent. *hutselen* is bij Poot, Ged. I. 342, uitschudden, uitstorten:

In uw goutkantoren wassen
Atlas appels, hoog en laeg,
En de tuimelende Taeg
Hutselt *'er zyn blonde plassen.*

Zoo ook Bilderdijk, in Leydens Ramp, 44:

De straten hutzlen *goud, de Rhynstroom gouden baren!*

Meest gebruiken wij *hutselen* voor het dooreenschudden van speelkaarten, dobbelsteenen en dergelijke voorwerpen. Vondel, Virg. in Dicht, 315: *Schout Minos* hutselt *hier de loten.* Duim, Mengelz. 142:

Men hutzelden *'t bovenst naar onder,*
Men trok de briefjes terstond

Tollens, Liedjes, 48:

(*Zij*) hutselden *het een door 't aâr,*
Alsof het moes en poespas waar.

Lulofs, Louise, 8: *de door elkander* gehutselde *spijzen.* — Oudtijds was er een spel, bekend onder den naam van *hutselen*, waarschijnlijk aan het schudden der geldstukken in de hand, of der dobbelsteenen in den koker, ontleend; zie Van Has-

selt op Kil.; Hoeufft, Aanh. op het Bred. Taaleig. 18, en Oudemans Wdb. op Bredero i. v. — De uitdrukking *loop hutselen*, tegen iemand gebezigd, gaf te kennen, dat men onverschillig omtrent hem was, of van hem ontslagen wilde zijn; thans zegt men daarvoor *loop spelen*, *loop hoepelen* en meer andere. Men treft ze aan bij Coster, Isabella, 2:

Ick sat een ommesien te futs'len,
Daar quam een buytje, 'k zeyd loop huts'len,
Of wilt ghy malen, maalt wat aars.

Jan Vos, Kl. van Oene (1662), 14:

Ritsaart et hier eweest, die overritze Dief,
En wou met al zen kracht, al zeiden ik loop hutselen,
En stiet hum van men lijf, men eerbaerheydt ontfutselen.

Krispijn Barbier, Dansmeester enz. 14: *Ei, Sinjeur,* loopt hutselen. — Het is opmerkelijk, dat een dergelijk gebruik van het ww. in het zwitsersch wordt aangetroffen. Tobler heeft *hötschela* (d. i. *hütscheln*) in de spreekwijs *mer wönds hötschela loh*, d. i. wij willen het laten glippen, ons daarom niet meer bekommeren.

Met voorzetsels hebben we *omhutsen;* Croon, a. w. II. 187 (van etensbrokken):

'k Hebse....
Niet met lepels omgekeert,
Maer ick hebse omghehutst.

Hiervan het frequent. Erasmus, Colloq. Famil. 353: *Werpt, maer* hutselse *my eerst om, fyn man.* Vondel, Horatius' Lierz. 37: *In den ruimen korf worden allerleie naemen* omgehutselt. E. Bekker, Het Nut der Vooroord. Voorb. 14: *nadat wy den Beschuit-trommel zeer onzydig hadden* omgehutzelt. Zeeus, Overgebl. Ged. 22:

— *onder 't stierenbloet het bloet van draken plengen,*
Dat, omgehutseld, *al de lucht met stank besmet.*

Twee plaatsen uit Hooft zie men in het Wdb. des Inst., doch aldaar verkeerdelijk gebracht op *Hutselen;* ééne ervan stelde Oudemans, in het Taalk. Wdb. op Hooft, ter rechte plaats.

Wij zeggen *onthutsen* fig. voor schrikken, ontstellen. Weil. verklaart dit als »door omhutsen van juistheid en orde ontblooten." Beter zegt Bruining. Synon. I. 127, »als door hutsen, schudden en schokken, uit zijnen vorigen staat gebracht." Een *hots* toch is een schok of stoot: en zelfs *hotzlen* bij Tobler een' stoot geven. Dus in den eigenlijken zin heeft Oudaan het woord, Agrippa, 163: *'t een uit het ander trekkende,* onthutzenze *de voeten des Waerheids.* D. i. van zijn plaats of stel brengen. Ald. 428: *oorlogen te voeren, verbonden te* onthutsen, *eeden te ontbinden.* D. i. ontbinden, losmaken. In den meer gewonen fig. zin is het w. bedrijvend; bij E. Bekker, De Twee Moeders, I. 207: *die vrees* onthutst *mij dikwijls.* Porjeere, Dichtmeng. 109:

Staak toch eens het zorgloos ronken,
Eer de doodsbode u onthust.

H. H. Klijn, Ged. I. 39:

Geen onbereikbre wensch onthutst *thans meer zijn rede.*

En onzijdig, bij denz. Agathocles, 29: *Agathocles en Marcellus* onthutsen. — Vanhier de bij Weil. zelfs niet vermelde afleidingen *onthutsing* en *onthutstheid;* Oudaan, Roomsche Mog. 133: *dat Landschap dat.... de Roomsche Mogentheyd.... met geen minder* onthutsing *gekneust heeft.* E. Bekker, De Twee Moeders, I. 208: *Hij ondervraagde Du Rocher, die antwoordde met* onthutstheid. D. II. 63: *Mijne* onthutstheid *konde.... niet bedaaren.*

Voor dit *onthutsen* bezigt men ook wel den frequentatiefvorm *onthutselen;* Ogier, Boere-Geck, 25:

Gedenckt hoe dat ik was met mijn verlies onthutselt.

Nomsz, De Geldzuchtige, 232: *Hij ging buiten, en kwam eenigermate* onthutseld *binnen.* Dez. Vertelsels, II 78: *Oom raakte een weinig* onthutseld. Lesturgeon, Verstrooilingen, 92:

Doet het uitzicht u onthutseld *beven,*
Als gy 't oog slaat om u heen?

Kinker, Post. v. d. Helicon, II. 259:

Wie zoekt hier door zijn' geest mijn zangrig brein te onthutselen?

Wiselius, Meng. en Tooneelp. V. 44:

— *Waarom dus* onthutseld *en verslagen?*

De Hoogl. Bormans gebruikt *onthutselen* voor: in de war brengen, bederven; Leven van Sinte Christina, 5: *in den tekst is nog meer* onthutseld. Ald. 501: *ook deze plaets is oogenschijnelijk* onthutseld.

Hiervan *onthutseling;* Nomsz, Gabriëla Van Vergy, Voorb. 6: *Die akelige ongerustheid.... die* onthutselingen *die hem telkens zo natuurlyk bedriegen.*

Weil. heeft *verhutselen* voor »al hutselende van zijne plaats brengen;" het w. komt voor in den Brief van Joh. Hilarides over de nieuw herdr. Roozelyns Oogjes (Amst. 1712), bl. 4: *hoe de Hollanders heeden zeer druk bezig zijn, om de gemeene Neederduitsche taal eens lustig te* verhutselen *en te verboeten.*

Zie voorts nog *Hotteren*[2].

IJzelen[1]—IJzen.

IJzen is bij Kil. vriezen, oudhd. *isen;* en zoo leest men nog bij Arntzenius, Nagel. Ged. 78:

't Zij, wanneer de winter ijst,
't Zij, wanneer de lente rijst.

Vandaar *ijzel*, ijskegel, reeds in 't oudhoogd. *isilla*, *hichela*, Graff, I. 485; waarvan wederom *ijzelen*, bij Kil. ook *hijselen;* Poirters, Den Alderheyl. Naem, 10:

Het sneeuwden, en het stormden seer
Het hyselden *van boven neer.*

hetzij voor vriezen, hetzij voor tot ijskegels worden. Voor dit *ijzelen* zegt het vlaamsch ook *ijzeren;* zie De Bo. 1469. *Beijzen* is met ijs bedekken; Bogaert, Ged. 73: beysde *bergen.* Snieders, De Verstooteling, 270: *de* beysde *haken.* Bij Vondel, Pascha, 44, kan *behijzeld* zoowel beteekenen bevrozen, als met ijzel bedekt:

Sy reysen naar 't besneeuwt en 't kout behyselt *noort.*

Poëzy, II. 5:

Een woest Sarmaet, wiens hair om hals en hooft en ooren,
En wit behijzelt *voor 't gezicht klinkt, stijf bevrooren.*

Dus ook Kinker, Ged. II. 51:

Haar moordschichten vliegen bij dagen en nachten,
Door de ijzlende *en ademverdelgende lucht.*

De laatste beteekenis kan alleen plaats vinden bij Ingen, Getr. Herderin, 150:

— de vuyle Herfst
Komt met zijn kou en Ys, de Bloemen witt' en roode
Op-eten, 't vyer uytdoven;
De tintelende hayren,
Als goude Koren-ayren,
Behyzelen. —

Bij Kil. is *ijzen* ook het ijs breken, eng. bij Halliwell *to ice*, dat zal te verstaan zijn als *ont-ijzen*, d. i. van ijs bevrijden; Schmeller heeft daarvoor *abeisen*, *auffeisen*, *ausseisen*, en het frequent. *eisnen*, het ijs wegruimen. Wij hebben er niet alleen *ijzen*, maar ook *bijten* voor, en beide wwn. vindt men bijeen, Wagenaar, Vaderl. Hist. XIV. 229: *Amstelland, welk zelf op* het yzen en byten *orde zou moeten stellen.* — *Bijten* vindt men voorts bij Brandt, Het Leeven van De Ruyter, I. 470: *Dus werdt dit* byten *meermaalen, zoo ras als het ys der gracht zoo dik en sterk was, dat 'er menschen over moghten, hervat.* Wagenaar, a. w. VI. 341: *arbeidde Treslongs volk, om 't schip* los *te* byten. Wiselius, Meng. en Tooneelp. V. 113: *Men* bijte *'t ijs!* — Vondel bezigt het ww. sterk; Maeghden, 26:

(*Amazonen, die*).... beeten *met de bijl*
Den stroom Thermodoön, en onzen Tanais open.

Wagenaar, a. w. XIV. 229, heeft mede dit *openbijten: het* open byten *van de groote en kleine Wierikken tot aan den Ryn.* — Vroeger had men daarvoor *opbijten:* Bogaert, Ged. 2:

Gereet de Noortpool met den steven op *te* byten.

Zie ook de pll. bij Weil.

Kil. heeft *verijzen* voor bevriezen, tot ijs worden; het frequent. daarvan leest men Nieuwe Honigbije, III. 129:

— als 't uitlopend Bloey van enen boom veryzelt
Door onverwachten vorst in 't voorjaar —

IJzelen[2]—IJzen.

Van *ijzen*, schrikken, ontzetten, komt het frequentatief voor bij Sluiter, Eybergsche Sanglust, 48:

Geen ander smert is uwe smert gelijk;
Wy staen hierom ontset, en moeten yslen,
Dat gy, als borg in onze plaets getreen,
U selve soo geheellijk laet verbrijs'len.

Ald. 50:

Een hert, dat om sijn vuyle sond',
Heel walg'lijk van sich selven yselt.

En De Swaen, Leven en Dood van Jes. Chr. I. 186:

Hy yselt *in den geest, en stoort sig in 't gemoet.*

In het vlaamsch is dit w. nog bekend; zie het Idiot. van De Bo. Zie voorts op *IJzeren.*

Jampelen—Jampen.

Jampelen heeft Kil. voor wankelen, waggelen, fr. *chanceler.* De oorsprong van dit frequent. is niet twijfelachtig. Het primitief, dat bij ons *jamben* of *jampen* zou luiden, indien het gangbaar ware, laat zich in de verwante tongvallen duidelijk aanwijzen. Het middelhoogd. heeft bij Benecke *gumpen* (*ich gimpe, gampe*) voor huppelen, springen; het zwabisch bij Von Schmid *gampen*, met de voeten hobbelen, *gumpen*, huppelen; het beijersch bij Schmeller *gampen* (ook *gampern*), huppelen, springen, *gumpen*, lustig springen; het zwitsersch bij Tobler *gimpfa*, *gempfa*, wippen als met een' stoel, *gampa*, een bank of stoel her- en derwaarts bewegen, *gampfa*, wippen, hobbelen, waarvan *gampross*, een hobbelpaard. Het ww. dat zich in de genoemde vormen voordoet, duidt eigenlijk eene beweging met de beenen aan, en komt van 't fr. *jambe*, lat. *campa*, oudfr. en in sommige streken nog tegenwoordig *gambe* en *gampe*, d. i. been; waarvan de wwn. *gambier* bij Roquefort en Hécart, en *janbi* bij Cambresier (Dict. Walon-fr.) voor de beenen bewegen, gaan, loopen; voorts *gambade*,

sprong; *gambader*, oudfr. *gambadir*, springen, en meer andere.

Met den frequentatiefvorm heeft men in 't fr. *gambiller*, met de beenen spartelen, bij Hécart *gambelier*, gaan, loopen, bij Roquefort *gambeler*, de beenen bewegen en in de hoogte slingeren. loopen, springen, in welken laatsten vorm men zoowel Kiliaans *jampelen*, als het eng. *to gamble* en het zwab. *gaumlen* terugvindt.

Jangelen—Janken.

Halma en Weil. hebben beiden voor huilen, inzonderheid van honden gezegd, doch vroeger ook van menschen; zie op *Jammeren*. Met *janken*, waarvoor men *jangen* leest bij Valerius, Ned. Gedenckkl. 40:

Slae dat hy (d. i. *Alva*) *pypt, en kirt, en* jangt.

zullen verwant zijn eenige wwn. die in 't algemeen huilen, weenen, grijnzen, te kennen geven, als *zanen, zannen, zännen, zennen, zinnen*, bij Von Schmid, Schmeller en Tobler opgeteekend; het hoogd. heeft daarvan *zanken* in de gewijzigde beteekenis van in woordenstrijd zijn, krakeelen.

Met *jangelen* laat zich vergelijken het fr. *jangler*, bij Hécart *jengler*, schreeuwen, schertsen, liegen enz.; doch men houdt dit voor ontleend van de *jongleurs;* zie Roquefort en vooral Pougens, Archéol. Franç. I. 320. Ik moet evenwel doen opmerken, dat Borel op *Jangler* zegt: »on dit encore *jangoula* et *changoula* en Languedoc, pour dire *crier fort*, à la manière d'un chien battu."

Wat betreft de beteekenis, die *janken* en *jangelen* bij ons doorgaans hebben: Weil. geeft die niet voldoende op. Tobler zegt aangaande *zinnen*, dat dit ww. een middelding is tusschen schreijen en niet schreijen bij kinderen. Dat is juist opgemerkt, naar ik meen. *Janken*, ook wel *jenken, tjenken*, en vooral *jangelen*, insgelijks *jengelen* en *jingelen* uitgesproken, duiden inzonderheid aan het op half schreijenden toon plagen van kinderen, als zij het een of ander verlangen, dat hun geweigerd wordt, hetgeen men ook wel *dwingen* heet; en voorts, ook met toepassing op volwassenen, zulk plagen of aanhouden, waarbij niet zoozeer de schreijende toon, als wel een lastig en vervelend vragen of snappen wordt vernomen. Vandaar bij Weil. de uitdrukking *om een ambt janken*, d. i. op aanhoudende en vervelende wijze er om verzoeken; Dus ook bij Vondel, Poëzy, I. 721:

Toen dees Godinnen tijt om sprecken was gegont,
Daer lang om was gejankt, *zoo riepenze uit een' mont*, enz.

Onze volkstaal noemt dat mede *saneken* of *zaneken*, in welk woord men het straks vermelde *zanken* herkent, doch dichter dan dit bij de ware beteekenis gebleven. Dus Fokke, Boertige Reis, II. 92: *toen* sannekten *ze al verder: och, goede Jansje* enz. Dez. Verzam. van Spreekw. 69: *wijl ze ons altijd heel ontijdig.... met* hun gezanik *komen vervelen*. Dez. De Vrouw is de Baas, I. 156: dat gezanik *en geschreeuw is niet om uittehouden*. Ald. 185: *Al* dat achter na gezanik *zijn nu zeker wel woorden in den wind*. — Bij Epkema heeft *janckjen* niet alleen den zin van treuren, maar ook dien van lofzingen, loven, prijzen; en tevens van haken, verlangen, streven: beteekenissen ten goede alzoo, aan het friesch bijzonder eigen. — Volgens Willems (Mengel. 343) is in Braband *jangelen* of *djangelen* lang aanhouden met dingen of bieden; iemand die zulks doet, wordt er een *djangelaar* geheeten. Zoo leest men in De Dietsche Warande, I. 417:

Doe zijn beste die 't wille doen,
Al cocht hy een mande fruuts overhoopt,
Hy en zal niet crijghen dat hy koopt,
Al comt hy noch so wel dijcken (*) *en* janghelen.

D. i. aanhoudend dingen; Janssen en Van Dale, Bijdr. VI. 230:

— *Verstaet mijn segghen,*
Besiet of ghy 't doen wilt zonder janghelen.

D. i. lastig dwingen. — In gelijken zin bezigt onze volkstaal *jengelen*, als men zegt: *hij loopt ergens om jengelen*, d. i. hij houdt op lastige en vervelende wijze aan met vragen om iets te verkrijgen. Weil. brengt dit ww. verkeerdelijk tot *gengelen*, d. i. gaan (zie dit w.). Bij Tuinman, Rijmlust, 181, leest men:

Men zegt van tandpyn, dat ze jengelt.

D i. aanhoudend plaagt of kwelt. En volgens Dr. Te Winkels N. Ned. Taalmag. II. 224, is in Zuidbeveland voor »ergens om dwingen" *jingelen* in gebruik, wat van *jengelen* alleen door gewone klankwisseling verschilt. Zie voorts *Tjangelen*.

Bij Nolet de Brauwere, Ged. II. 126, is *jangelen* van het snaargeluid gezegd:

Door het jangelen *op de overgemoedelijke snaer*.

En Huygens vergelijkt het w. met het geluid eener bel, Korenbl. II. 234:

(*) Dit *dijcken* komt mij voor te zijn het merkwaardige middelhoogd. ww. *tichen, teichen*, waarover Grimm handelt in zijne Grammatik, IV, 335 en 336, en dat ook in Beneckes Wtb. is opgenomen. De beteekenis: in het werk stellen, beproeven, komt althans in de bovenst. pl. zeer goed te pas. Evenzeer voegt die van zingen, een gezang aanheffen, in de pl. Hor. Belg. XI. 36:

Al is die winter stranck,
Haer nachten die zijn lanck
Om vrolijc te zijn ter tijcke.

Ghy light en jangelt *als een' bell,*
Verstajet wel, verstajet wel?

D. i. gij houdt aan met vragen, alsof ge een bel waart. Men zou daaruit kunnen afleiden, dat het belgeluid mede *jangelen* heet, wat zeker niet ongepast zijn zou. In onze taal zijn mij voor dergelijk geluid wel voorgekomen de frequentativa *tinkelen* en *tjinkelen* (zie deze wn.), doch niet *jangelen* of *jengelen*. Bij Shakespeare leest men intusschen, Hamlet, Act. 3, Sc. 2:

I am of ladies most deject and wretched,
That suck'd the hony of his musick vows:
Now see that noble and most sovereign reason,
Like sweet bells jangled out of tune, *and harsh.*

D. i. uit den toon geluid, ontstemd.

Jengelen, zie **Jangelen.**

Jeuzelen—Jeuzen.

Jeuzelen beteekent in Groningen en Overijsel morren, klagen, volgens Laurmans Bijdr. 29, en Halbertsma's Wdb. i. v. Dus leest men in den Tijdspiegel, 1852, n°. 3, bl. 173: *Geen* jeuzelen *en beuzelen over eene lamme en verlammende genade.* Halbertsma, Lappekorf door Goeverneur, II. 96: *na een uur pimpelen,* jeuzelen *en vloeken, kreeg onze boer twintig achtentwintigen in zijn zak.* Friesche Volksalm. 1841, bl. 87:

En wij? zoo jeuzelt *Jetje* voort, enz.

Vandaar *gejeuzel;* Lulofs, Staring geschetst, 12: *al dat gebeuzel en* gejeuzel, *al dat rijmend likken en flikken verveelde.* Friesche Volksalm. 1842, bl. 141:

'k Was eindlijk dit gejeusel *moe,*
'k Gaf hen 't adieu demoedig.

Halbertsma verklaart *jeuzelen* door *jaselen,* van *jaser,* in 't fr. voor snappen, babbelen, bekend. Het prim. *jeuzen, jazen,* komt dan overeen met *gatzen,* bij Schmeller snateren, *gaizgen,* kakelen als eene hen; waarbij opmerking verdient dat de Franschen hun *jaser* afleiden van *jas,* in 't oudfr. een haan.

Jingelen, zie **Jangelen.**

Jodelen, zie **Joedelen.**

Joechelen—Joechen.

Beide wn. komen in het Alg. Vl. Idiot. voor; *joechelen* voor »fausset zingen," en *joechen* voor »een vreugdekreet aanheffen." Zie *Jogchelen.*

Joedelen—Joe-en

Het frequent. *joedelen* komt voor in Van Oosterzees Redev. Verband. enz. II. 274:

't Is een zingen, een joedlen, *met einde noch maat,*
't Is reeds veel, zoo men 't ruischen der beek nog verstaat.

Elders vindt men *jodelen;* Auerbach, Op de Hoogte, II. 222: *In de verte hoorde men menigmaal* jodelen, *het blaffen van een hond en den riemslag van een boot.* Ald. 245: *Toen.... Walpurga.... over het meer heen* gejodeld *had om hem te huis te roepen.* Ald. 303: *Nogmaals weêrklonken heldere muzijk, gejuich,* gejodel *en luide schoten langs den oever.*

Het hoogd. heeft de wwn. *juden, jüdeln,* voor handelen of woekeren als een Jood, zie Adelung en Schmeller. Dat deze bet. hier niet bedoeld kan zijn, is duidelijk. *Joedelen, jodelen,* is hier hetz. wat gewoonlijk *joelen* heet, d. i. *joe-elen,* frequent. van *joe-en,* d. i. den juichkreet *joe* aanheffen. Dus Tollens, N. Ged. I. 101:

't Vaarwel en 't afscheid joelt *en schatert langs de stranden.*

Ter Haar, De St. Paulus Rots (5e dr.) 39:

Dáár huist en joelt, *dáár tiert en schreeuwt*
Een talloos heir van zeegevogelt.

Dit ons *joelen* is bij Von Schmid *jolen,* bij Richey en Stalder *jölen,* zingen, luid roepen, bij Schmeller *jo-eln* »jo, ju schreyen," met invoeging der *d, jodeln* bij Höfer, *jödeln* bij Schöpf, op luidruchtige wijze vroolijk zijn. De wortel van *jolen* beteekent vroolijkheid, pret; De Bull, Verspr. Ged. 92:

Vrolijk Fransjen alle dagen!
's Morgens, 's middags, 's avonds jool!

Het adj. *jolig* is in de volkstaal bekend.

In zijne Verscheidenh. II. 146, stelt Bilderdijk *joelen* gelijk of één met *juilen.* Somwijlen althans ontmoet men het laatste in den zin van het eerste, b v. Tollens, N. Ged. II. 75:

(*Hij*) juilt *van vreugd in 't huiswaarts trekken.*

Ald. 14:

Dan juilt *het volk van moed, bij 't hooren van zijn rede.*

Doch anders wordt het ald. 18:

Dat ziet de Saraceen en juilt *met schimpend smalen*
Den waan der christnen uit —

En dez. Laatste Ged. II. 5:

Hij wordt gemonsterd en begluurd
En nagejuild *in elke buurt.*

Hier gaat het gebaar van vroolijkheid tot dat van schimp of spot over, anders *uitjouwen* genoemd, en ook *najouwen;* Riemsnijder, Fab. en Vert. 192:

Want al 't gepeupel, jonge en oude,
't Welk zig daarmeê vermaakt had, jouwde
Nog verre buiten 't Dorp hem na.

Op den wind toegepast wordt *juilen* wat anders *huilen* heet en zoo heeft Weil. het w. Dus Maria van Zuylekom, Mengel. 119: (voord.

De orcaanen juilden *met een schriklijk woeden*

Van Someren, De St. Eliz. Nacht, 30:

— *dolle buijen, die vervaarlijk aaklig* juilen.

Jogchelen—Jogchen.

Beide wwn. komen voor in het dialect van Maastricht, voor lagchen, veel lagchen, waarvan ook *oetjochen* (*uitjogchen*) uitlagchen, bespotten; zie mijn Archief, III. 360. Vandaar *gejoechjach*, herhaald of verward gelach; Beets, Cam Obsc. 5e dr. 334: *De heeren zitten aan tafel.... Het is een* gejoechjach, *een geschater, een instellen van toasten, zonder end.* En waarschijnlijk ook *uitjuigen*, bij Bredero voor joelend naschreeuwen; Boert. Liedtb. 112:

Met quam daer een krioel van Jongen en van Ouwen,
En juigden uyt *den Nar met hondert duysent jouwen.*

Het akensch heeft *juchele*, joelen, juichen, en het vlaamsch *joechelen* en *joechen*, z. d. w. Dat het primitief verwantschap heeft met ons *juichen*, valt in het oog, en wordt bevestigd door de verwante dialecten. Schütze heeft *juchen*, juichen, Stalder *juchzen, juzen, juheien*, Schmeller *ju-ezen, juhezen;* zie wijders *Juchteren.*

Jongelen—Jongen.

In het Alg. Vl. Idiot. is *jongelen*, wat elders *jongen* heet, d. i. jongen werpen. Ook bij Stalder komt *jüngeln* voor in dien zin, van honden en katten gezegd.

Kaatselen—Kaatsen,

In het taaleigen van Maastricht is *kaatselen*, aldaar *koazelen* uitgesproken, bekend voor wat elders *kaatsen* heet, d. i. met den bal spelen, voorts werpen, slingeren enz.; zie mijn Archief, III. 361. Dat het w. eig. zou beteekenen voortjagen, voortdrijven, als Weil. en anderen meenen, en alzoo verwant zijn aan het fr. *chasser*, eng. *to catch*, komt mij niet aannemelijk voor. De bet. ligt in het afkeeren, zooals Bilderdijk te recht opmerkt in zijne Geslachtl. II. 20. Ook *ketsen*, dat Kil. nevens *kaatsen* stelt, beteekent dit, en niet, als Weil. zegt, een »kissend geluid" geven. Fig. wordt het afspringen; b. v. Bijv. op Wagenaar, XIII. 65: *waarom men.... uit vreeze voor* ketsen, *begreepen zal hebben, hier omtrend, niets... te moeten waagen.*

Kabbelen—Kabben.

Volgens Kil. en Ten Kate, II. 233, is *kabbelen* jongen werpen, inzonderheid biggen, van *kabbe*, bigge en ook onnoozel, dom mensch, in welken laatsten zin men 't naamw. aantreft bij Westerbaen, Ged. II. 692:

Een boer van over Maes, al is 't een hoddebeck
Een loer, en botterick, een kabbe, *een halve geck,*
Heeft hy maer geld, hy zal de meysjes haest bekooren.

Van Steyn, Kl. van de Melckboer, 30:

— *jy mogt de galgh jou Sot,*
Jou besuckten gierigen kabbe, *jou allemans spot.*

Voorts »met dezelfde overdragt (zegt Ten Kate) als men *kalven* foetare en vomere, gebruikt," is *kabbelen* braken, overgeven; en wijders ook: het golven van het water, en schiften der melk. De twee laatste beteekenissen zijn nog in zwang. Het *kabbelen* der golven is zeer bekend. Dus b. v. Antonides, Ged. 92:

Gelijk een vloet, dien ruim de teugel wort ge- (viert....
En kabbelt *slechts, en kust de lippen van de weiden.*

De Cort, Liederen, 218:

In den maneschijn ben ik buiten geweest,
Waar beken en vlietekens kabbelen!

Vondel (zooals reeds door Weil. is opgemerkt) bezigt het ww. bedrijvend; Brieven van H. Maeghden, 59: *in Provence, op zekeren bergh, van de zee* gekabbelt. Virg. in Dicht, 124:

Ter zyde in eenen bergh, gekabbelt *van de vloeden,* enz.

Het w. echter dat men leest Poëzy, II. 539 (tot de geitjes):

(*Ik*) *Zal u niet meer, van verre, kruit en lover*
Zien kabbelen *en kaeuwen, even graegh.*

houd ik voor eene misstelling voor *knabbelen*, alschoon ook dezelfde lezing voorkomt achter de Leeuwendalers. Hoe het wederkeerig gebruik, Nierstrasz, Frans Naerebout, 54:

— (*tot dat*) *de baren, weêr in rust,*
Zich kabblen *langs het boord.* —

te verklaren zij, vat ik niet. De bedrijvende vorm zal wel behooren te zijn *bekabbelen*, dat dan ook meermalen voorkomt; Vondel, Heldinnebr. 36: *Ick ken de wateren, die den Afrikaenschen oever* bekabbelen. Apollo's Marsdrager, I. 161:

Den Y- en Amstelstroom bekabbelen *myn grond.*

Willinks Amst. Buitens. 19:

Hier schittert de Amsterdamsche wal,
Bekabbelt *door twee frisse stroomen.*

Van 's Gravenweert, De Ilias, I. 67:

Egine en Asiné, bekabbeld *door de baren.*

De Zeeuwsche Nachteg. I. 75, heeft *begabbelen:*

Daer 't Y de gulle cant
Van 't vet-begraesde lant
Begabbelt *met sijn vloeden.*

Oudaan brengt het ww. van het water over op het vuur, Toneelp. 271:

Terwyl de beul het vuur met zijn gereedschap roert,
En op de knokken slaat, en luchtig op gaat krabbelen,
Wat onderdolven, 't vuur zoo wel niet kan bekabbelen.

D. i. met de vlam bereiken. — Voor het schiften der melk zegt men doorgaans *kappelen*, en dus ook Weiland; Bilderdijk echter spelt *kabbelen;* Perzius, 71:

Als of men gore melk ziet gieten
Die scheidt en kabbelt *voor de tuit.*

Zijn vriend Berkhey daarentegen is in overeenstemming met het tegenwoordige spraakgebruik; Nat. Hist. van Holl. III. 1701: *eene gestadig* kappelende *of stremmende stoffe.* D. VI. 254: *in warme dagen, wanneer de melk schielijk* kappelt. — Doch ook voor het *kabbelen* des waters vindt men dezelfde schrijfwijze; Van der Veens Raets. enz. 130:

— *men siet de scheepjes hellen,*
Het water voor de boegh, dat kappelt, *bruyst en schuymt.*

Six van Chand. Poësy, 55:

Hy blaast de golven van ter zy,
Soo kapplende, *of hy fors om veer*
Wou kappen *al het teegenweer.*

De twee laatste regels leveren eene woordspeling met *kappelen*, golven of doen golven, en *kappen*, afkappen, afhakken; eene aanduiding van etymologische verwantschap der beide wn. zal men daarin niet te zoeken hebben.

Het freq. *kabbelen* (op het water toegepast) komt bij vroegere en latere schrijvers met verschillende andere voorzetsels voor; Valentijn, Werk. van Ovid. I. 132: *dat het herwaarts aan goe wint sij, en 't water op dese strand* aankabbele. Berkhey a. w. I, 123: *zoo als het Haarlemmer Meer.... 'er* (d. i. de duinen) *nog heden* aankabbelt. D. II. 423: *het* aankabbelend *Zeewater.* Ald. I. 89: *de geweldige* aankabbeling *door het Marsdiep.* Ald. II. 341: *zoo dat* (*de kaden*) *met het* afkabbelen *der stroomen niet sterk slyten.* Willinks Amst. Arkad. II. 3: *is dit landt allengs* afgekabbeld *en weggespoeld.* Kist, Verhandd. en Redevv. 41: *het onmerkbaar* afkabbelen *van eenen oever door het water van eene rivier of zee.* Fokke, Boertige Reis, IV. 217: *vaneen gescheurde brokken,* afgekabbelde *landen.* Ook bedrijvend; Lubach, in het Alb. der Nat. 1862, bl. 147: *Wanneer een geweldige waterstroom den grond* afkabbelt *en omwoelt.* Van 's Gravenweert, De Odyssea, II. 43:

Een eiland, overal omkabbelt *van de baren.*

Het Woordenb. der Ned. Taal, dat deze pl. mede aanhaalt, noemt het object. »eene ruimte;" versta, dunkt mij, het tastbare voorwerp eiland, zooals bij Meyer, Heemskerk, 180, een kasteel:

— *een vast* kasteel, omkabbeld *van den vloed.*

Voorts Valentijn a. w. 183: *soo sluipsgewijs, als d'oevers door 't water* onderkabbelt *werden.* Berkhey, a. w. I. 421: *schoon* (*de Weste-wind*) *het Zeewater tot aan de Duinen jaagt, en dezelve met geweld* onderkabbelt. D. i. al kabbelende ondermijnt. D. II 151: *hoe zeer.... de hooge landen* onderkabbeld *of ondermynd zouden worden.* Dat Hooft dit woord reeds bezigde, blijkt uit Oudemans Wdb. op dien schrijver. — Vondel, Virgil. 90: *Ter zijde in eenen* uitgekabbelden *bergh staet een geweldige spelonck.* Dez. Ovid. Heldinnebr. 47: *een rots van het ruisschen der golven* uitgekabbelt. — Berkhey, a. w. I. 116: *afspoelingen.... waar door de Zee het zand* wegkabbelt. — Weil. vermeldt ook *inkabbelen* »door kabbeling indringen en dus uitholen;" hij geeft echter geen voorbeeld ervan, en ook mij kwam het w. nog niet voor. Bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, V. 125, leest men van: *de slecht onderhouden wegen, de bekroosde slooten, het* inkavelen *der rivier.* — 't Komt mij voor, dat dit *inkavelen* verkeerdelijk voor *inkabbelen* gesteld is.

Van Lennep, De Werken van Vondel, VIII. 267, leidt *kabbelen* van *kappen* af, d. i. hakken. Waarschijnlijk is hij daartoe geleid door Weil. die het bedrijvende *kabbelen* verklaart als »door den zachten slag van het water eenigzins van onderen afgespoeld worden, en aarde verliezen." Doch, in deze verklaring bedoelde de Schr. niet de etymologie te geven. Wie van het *kabbelen der golven* spreekt, denkt daarbij nimmer aan het hakken of afspoelen, maar altijd aan de golvende beweging. Dat door die beweging tegen den wal het een of ander kan afgenomen worden, is onbetwistbaar; doch dit is dan een gevolg van het *kabbelen*, en nimmer de daad zelve, en heet, volgens de bovenst. voorbeelden, *af-* en *uitkabbelen.* Naar Van Lennegs opvatting zouden *be-*, *aan-* en *omkabbelen* moeijelijk te verstaan zijn. Ook hier bepaalt het voorzetsel telkens den aard van het *kabbelen.*

Kakelen—Kaken.

Het nu verouderde ww. *kaken* is het geluid der hen; Jan Zoet, Digtk. Werken, 365:

Kaakt *uw Hennetje, voor 't leggen,*
Wilt daar op vry Amen zeggen.

Doch voorts meer in 't algemeen de kaak roeren, snappen; Rotterd. Spelen van Sinne, 153:

Wat wilt ghy veel kaken? *ghy zijt betaelt.*

Visscher, Brabb. 57:

Gerrit heeft Harman helpen kaecken,
Om dat zijn houwelick soud worden claer.

Huyg. Korenbl. II. 400:

Laet kaecken *al dat* kaecken *sal,*
En quaecken al wat quaecken sal enz.

Westerbaen, Ged. II. 293:

Houd ghy uw backhuys-toe: ghy hebt hier niet te kaecken.

Jonctijs, Venus, 30:

Zy spotten met die geên, die veel van Wijsheyd kaken.

Zie ook Van Hasselt op Kil. — *Bekaken* is bepraten; Constth. Juw. 310:

'Tis een arch gast, meent ghy die soo licht te becaecken?

Van *kaken* is *kaker*, snapper; Huyg. II. 14:

Was 't miss met Vrouw Natuer, of seggen 't maer de kaeckers?

Het vrouwelijke daarvan is *kaakster*, bij Vondel en Bredero voorkomende; zie Brender à Brandis' Mag. II. 139. — Voorts *gekaak;* Erasmus, Lingua, 183 verso: *op dat ick met mijn pocherie ende* gekaec *u niet al te moeyelijc soude vallen.* Huygens onderdrukt het voorvoegsel; Korenbl. I. 639:

Veel kaecks *op 't nest, en noyt een Ey.*

Naast *kakelen* wordt *kakeijen* gevoegd, een vorm die overeenkomt met *klappeijen* van *klappen;* Croon, Cocus Bonus, II. 199: *waer het saeken dat de Hinnen hun* kakelen ende kakeyen *kosten laten.*

In de Tael- en Dichtk. Bijdr. I. 4, werd beweerd, dat ons ww. *kallen* eene samentrekking zou zijn van *kakelen.* Het eerste is ondertusschen ouder dan het laatste; doch zie die dwaling wederlegd door Steenwinkel op Maerl. II. 144 vlgg., en Clarisse in de N. Werken der L. Maatsch. IV. 457, en voorts Benecke, i. v. *Bekallen* is bij dezen (eene zaak) *bespreken*, doch 't ww. komt bij ons voor in den zin van het zooeven gemelde *bekaken*, d. i. (iemand) bepraten, overreden; Marnix, Bienkorf, Opdracht: *uwe Heylighe Inquisitie heeft onsen alderghenadichsten Coninck alsoo wel* becalt *ende overredet*, enz. Ald. 111 verso: *de slanghe* bekalde *eerst de vrouwe tot de sonde.* — Het naamw. *kal*, dat zoowel Kil. als Ben. vermelden, heeft Krul, Pamp. Wer. III. 98:

— *Ach Cloris! wat* een kal.

Bij de samenstellingen van *kallen*, door Weil. aangevoerd, is nog te voegen *kallemoei*, te lezen bij Meulewels, Timon Misanthropos, 10:

Onraedsaem dant, sottin, ghy averrechtsche daey,
Ghy dulle kallemoey *en opghetoyde vlaey*, enz.

En *kallooi*, Berkhey, Nat. Hist. van Holl. III. 706: *die slordige* Kallooien, *welken geheele dagen met eene Stoof of een Lollepot onder de Mantel zitten te luieren.* — Bilderdijk nam dit laatste w. in zijne Geslachtlijst op met de bijvoeging »'t zelfde als *labbekak.* 't Woord is van het werkwoord *kallen.*" Doch wat is *ooi* of *looi?* Is *kallooi* eene samentrekking van *kallemoei*, of is het verwant aan het eng. *calot*, eene slechte vrouw? Wellicht is *ooi* bloot een uitgang, wat schijnt te volgen uit vergelijking met *klakkooi* en *klikkooi*, die in denzelfden zin als *kallooi* voorkomen bij Bredero, zie Oudemans i. v. en welk eerste, gelijk daar reeds is opgemerkt, een ww. *klakkooijen* heeft opgeleverd, dat nog gevonden wordt bij Visscher, Sinnep. 107: *hoe hy het* klackoyen, *kyven en schelden van zijn Wijf mochte verdraghen.*

Wij spreken van *kakelbont*, b. v. Schermers Poëzy, 209:

Hoe deerlyk sleept hy na zyn kakelbonte *pluimen!*

Bilderdijk, Buitenl. 131:

Geen wonder, zoo uw stijl, door 't kakelbont *gewaad,*
In 't schuldren van het veld den stedeling verraadt!

Schenk, Nachtged. II. 176:

Het kakelbont *geluk is 't kleed eens zinneloozen.*

En Vondel heeft daarvan een ww. *bont kakelen*, Hippol. 42:

— *bey zijne ooren*
Zien ruigh en borstligh, bont gekaeckelt *yder horen.*

Nagevolgd door Valentijn, Werken van Ovid. III. 284: *den altaar, die van wit marmer was gemaakt, staat nog, met bloed bestort, rood* gekakelbont. — Weil. zegt: »*kakelbont*, dat is zoo bont, als een hoen;" en Richey gaf lang te voren dezelfde verklaring. Zij bevalt mij echter weinig; een *hoen* toch heet geen *kakel.* Aannemelijker komt mij daarom de uitlegging van Bilderdijk voor. Aanteekk. op Huyg. VI. 260: »*kaeckelbont* is, eigenlijk gezegd, als de kleuren tegen elkander schreeuwen, gelijk men 't noemt, en niet samenstemmen, en waarlijk van *kakelen* (rammelen) gezegd. Ook zeggen de Schilders even zoo van een stuk, waarin geen algemeene harmonie van koloriet is, dat het *rammelt.*"

De samenstelling bij Crous is duidelijk genoeg; Jos. Droev' en Bly-einde Spel, I. 22:

— *men sallje 't Tongblad snoeren*
Dat Gy uw kaakelbek, *nooyt leydig meer, sult roeren.*

Evenals *kaken* wordt ook het frequent. allereerst van de hoenders gezegd: De Meijer, De Gramschap (door Schrant) 157:

Is 't wonder dat de hin wat kakelt *op de nest?* Voorts, door eene toepassing als de volgende, Vlaerd. Redenrijckb. 426:

Broerken, broerken, ghy dut, met kak'len *noch met seggen*
Ist niet te doen, maer 't sijn Gansen die d' eyeren leggen.

snappen, druk praten, mede met het denkbeeld van grootspraak (zooals boven ook pogcherij en gekaak verbonden voorkomen); Orizandts Heracl. 209: *Den Pharisaeus* kakelt en pocht, *dat hy geen Gierigaert noch Onrechtveerdige en is.*

In het taaleigen van Dordrecht is *kakelen* zooveel als hakkelen of stotteren; zie De Taalgids, IV. 35.

Verkakelen is door kakelen verdoen; De Vrijer, De Visscher door Liefde, 32:

Maar kom, ons tyd diend hier met praaten niet verkakeld.

Friesche Volksalm. 1842, bl. 143:

Hier dient geen tijd verkakeld.

Bij Weil. mis ik *aankakelen;* Schrokhart Slingerbeen, 2:

Laat ze wat aankakelen, *ik ben al wat een man van staat.*

Voortkakelen; Schaep, Bloemtuyntje, 71:

Al weet hy het bescheyt ook niet,
Hoe dat 'et is, of was geschiet,
Soo kakelt *hy het nochtans* voort.

Kakelen, in den zin van snappen, is bij Kil. ook *kekelen;* zie dit w. Het eng. zegt insgelijks *to cackle*, en het neders. *käkeln* in denz. zin.

Kanselen—Kansen.

De Bo heeft *kanselen*, ook *kantselen*, voor »door ruiling verwisselen, fr. *troquer*." Het w. kan gezegd zijn voor *kwantselen* (zie dit w.), waarmede de Schrijver het vergelijkt. Doch hij vergelijkt het ook, in éénen adem, met het fr. *changer*, hoewel die twee zeer verschillend in afleiding zijn. Inderdaad, het vlaamsche w. tot het fr. te brengen, schijnt zeer aannemelijk. *Changer*, van het lat. *cambiare*, luidt in het oudfr. *cangier*, *canger*, uit welk het nederl. *kansen* en voorts *kanselen* licht ontstaan konden. Kil. kent ook het znw. *kanseler*, voor makker (t. w. in den handel of de ruiling).

Het vermelde ww. *kansen* moet onderscheiden worden van een nederl. w. van denzelfden vorm, doch verschillend in beteekenis en afkomst. Van *kans*, fr. *chance*, oudfr. *chéance* (van *cheoir*, vallen, lat. *cadere*) eng. bij Halliwell *chance*, d. i. eig. val (der dobbelsteenen), voorts val der fortuin, heeft het oudfr. *chancer*, nederl. *kansen*, met dobbelsteenen werpen, en voorts het lot beproeven, een kans wagen; bij Bredero »een kancsie leggen." zie Oudem. Wdb. Dus Ingen, Getr. Herderin, 99:

Eer ik
De schoone Roozegaart aflaten zal te minnen,
Kanste *ik daar liever om met u, ja al uw Maatschap,*

Westerbaen, Ged. I. 52:

Daer en is geen meerder schanden
Dan.... te swijgen als een kloen.
Daerom is het heel nootsaeck'lick....
Datmer lustigh tegen kanst.

Hiertoe behoort ook *mommekansen*, waarover zie De Taalgids, II. 58; en *verkansen*, van kans of lot veranderen, dat ik aantref in de vert. van Don Quichot, II. 336:

Op dat sy, die uw harte heeft,
Betoovert blyft soo lang sy leeft,
En weet van ge n verkanssen.

Bekanssen voor verkrijgen, winnen; Antw. Spelen van Sinne, 669:

Luttel vreuchden soudick daer deur becanssen.

Kantelen—Kanten.

Kanten, bij Kil. alleen bekend voor de stukken of kanten van iets afsnijden, beteekent eigenlijk keeren, wenden; zoo zeggen wij *zich tegen iets kanten* voor zich plaatsen of stellen tegen iets. Dus leest men in de Randteek. van den Statenbijbel op 1 Kon. 12, vs. 30: *afgoderye, die met uytneminge, sonde genoemt wort, om datse regelrecht* gecant wort *tegen de Majesteyt Godts.* D. i. gekeerd, gewend wordt. Vondel, Lucifer, 49:

Zoudt ghy....
Op trommel en trompet den oorloghsstandert voeren,
En kanten *tegens Godt, den stercksten worstelaer?*

Van Lennep (VI. 272) verstaat dit *kanten* niet en verandert daarom het voorafgaande *En* in *U; kanten* is hier niet onzijdig, zooals hij meent; evenals *voeren* heeft het *standert* tot voorwerp. Meer in den zin van omwenden en dus overeenkomende met het frequent. bij Van Oudenhoven, O. en N. Dordr 288: *Indien de Koopman dat Hout van onderen begeert te sien, ende dat doet* kanten, *omme te weten, oft onder soo goet is als boven.* Van Rijswijck, Poet. Luimen, 40:

Alles wendt en keert en kant
Als het stuivend oeverzand.

Volgens het Idiot. van Schuermans zegt het vlaamsch *omkanten.* Men zei ook *kant zetten*, d. i. iets of iemand zoo plaatsen, dat hij bestand is tegen een' aanval; dus Oudaan, Poëzy, I. 144:

De goude Vrede, in spyt van die 'er tegenstreven,
Met kracht wierd kant gezet, *en op den troon geheven.*

Vondel, Noah, 2:

Verdoemde spooken, helpt ons raeden: zet *u* kant. Vandaar het bijv. nw. en bijw. *kant*, d. i. niet »fraai" zooals Weil. zegt, of »gereed, in orde" zooals Van Lennep wil. Werken van Vondel, XI. 123; doch eig. van voorwerpen die goed staan, en voorts ook personen, die flink of ferm zijn of zich houden; Bernagie, De Debauchant, 42: *zie eens, hoe* kant *die muuren staan.* Krook, Mei-avond, 9: *Als een lapper, net en* kant. Thirsis Minnewit, I. 36: *een tuyg heel* kant. Van Rusting, Ovid. Klaagged. 93: *een kerel.... so* kant *gelijk een perel.* Bekker en Deken, Econ. Liedjes, 37: *Ben ik dan geen* kante *vryer?* E. Bekker, Mengelp. II. 47: *en* kant, *en aartig paar.* Van Loghem, Mengeld. 163: *Wat is het meisje mooi en rondom* kant *en net.* — Geheel iets anders is bij Richey en anderen *in de kant zetten*, d. i. geld sparen, door de stukken (zooals wij zouden zeggen) *op zijn kant weg te zetten.* Ik vond daarvoor bij ons het ww. *kanten*, Vlaerd. Redenrijckb. 327, waar de »Eygen baet" spreekt:

— daer gae ik heen na plaetsen, daermen schrijft,
Een, twee, drie-hondert stucks weet ik in 't jaer te kanten:
Een kalen vogel mach niet dan kael nesten planten.

Het frequent. *kantelen* zegt iets dat hoekig is omwentelen. Berkhey, Eerbare Proefkusjes, 378: *eer de zuilen van ons Echtaltaar* kantelen. Van Hengel, Leerred. II. 122: *het* kantelen *van een' dobbelsteen.* Bilderdijk, Vaderl. Uitboez. 31:

De nacht besteeg haar top;
Zy kantelt, *breekt, verbleekt, verdwijnt.*

Van 's Gravenweert, Verspr. Lett. 72:

Een hooge poort van erts, die in haar schroeven kantelt.

En fig. Rau. Cedwalla, 22:

Daar hooren wij de donders knallen
Die 't lot doen kantelen *der aard.*

D. i. dus onzijdig; doch ook bedrijvend; Tollens, Ged. I. 23:

Maar eensklaps kantelt *magt van troepen*
Door overwigt de ligte sloepen.

En vóór hem, Berkhey, Zeetriumph, I. 56, doch figuurlijk:

Als 't zijn moet, dat me op zee den vrijen handel kantelt
Te land den voormuur van zijn sterkten worde ontmantelt. enz.

Met voorzetsels heeft men, David, Vaderl. Hist. IX. 238: *de onzen hadden ja bres geschoten, en liepen woedend tegen de* afkantelende *vesten op.* — Ockerse, Ontw. tot eene Alg. Char. III. 291: *Hoe veelen....* kantelden ... *naar de tegenpartij* over! — Bilderdijk, Poëzy, I. 174: *Uw aalmoes....* Wegkantlend *onder slijk en steen.*

Latere schrijvers hebben *kentelen;* Schimmel, Verspr. Ged. 114:

Want het windtjen....
Deed het pooplend blaadtjen kentelen.

Tollens, N. Ged. II. 100:

Een wagglend vlot, dat dreigt te kentlen *voor hun oogen.*

Dez. Rom. 99:

Daar kentelde *onze boot.*

Van den Bergh, Longfellows Ged. 44:

— den Tijd, die zijn golven doet kentlen.

Ter Haar, De St. Paulus Rots (5e dr.) 25:

Het werkend schip hangt overzij,
En woelt zich om en op en kentelt.

Naar den aard der klankwisseling die men ook in *hangen* en *hengen* aantreft, zou *kentelen* het bedrijvende ww. moeten zijn van het onz. *kantelen.* De aangeh. pll. voldoen daaraan niet. Wel deze pl. bij Nierstrasz, Frans Naerebout, 44 (van ijsklompen):

(*Zij*) kentelen *den rug voor stoot of aanval niet.*

Alsmede *afkentelen*, bij Schimmel, N Ged. 95:

Het vuur wordt *uitgebluscht en de outers omgewenteld;*
Het houten afgodsbeeld van 't voetstuk afgekenteld.

Onzijdig is wederom *omkentelen*, zie het Woord. der Ned. Taal, en *overkentelen*, Nierstrasz, a. w. 35:

— schots bij schots, in 't hortend overkentlen.

Bij Huygens, Korenbl. I. 429, lees ik: *Eenen Steenwegh van* kantelingen *Klinckaert te maken.* — Zijn dat *op zijn kant staande* klinkers? — Zie ook *Kenteren.*

Kappelen, zie **Kabbelen**.

Karnispelen—Knispen.

Dit ww. heeft Caron, Bly-eynd. Kyvagie van Mr. Houtebeen met Els sijn Wijf ('s Hage 1657), 1:

So segh ick noch, dat jy de Hoer daer om niet in huys riep
Om gelt te wisselen: wantje al te yverich naer achter liep,
O Veugel! ick ken jou oude nucken, jy soeckse te karnispelen,
Je bent alle bey waert datmen je op een schavot sou quispelen.

De bet. van *een Hoer karnispelen* schijnt te dezer pl. niet onduidelijk; doch de afleiding des woords durf ik niet bepalen. Is het eene verbastering

(om het rijm) van *karnuffelen*, *karniffelen?* Komt het van *knyssen*, *knüssen*, bij Stalder stooten, bij Benecke *knisten*, *knüsten;* van *knüssen*, sterk drukken? Ons *knispen* (zie op *Knisteren*) schijnt hier niet te voegen.

Karnuffelen, zie Knuffelen.

Karrelen—Karren

Volgens eene schriftelijke mededeeling van den hr. Lesturgeon zegt men in Drenthe *omkarrelen*, of naar het dialect *omkoarelen*, voor omkantelen Dit w. is ontleend van het omkantelen der *kar*. In het Nassausche zegt men volgens Kehrein *umkarchen*, eerstelijk voor de kar (karch) omwerpen, vervolgens voor bankeroet gaan en voor te vroeg (van een vrucht) bevallen, in onze platte volksspraak: den boel omgooijen. Dat de kar als het meest gewone voertuig werd beschouwd, blijkt reeds uit het eng. ww. *to carry* en de fransche *charier* en *charoyer* voor voeren in 't ålgemeen; bij Schmeller is het frequent. *kärreln*, *karneln*, voeren en gevoerd worden; en bij Stalder vindt men verscheidene fig. spreekwijzen van de *kar* ontleend. Ik twijfel niet, of onze landlieden zouden er ook wel weten aan te voeren

Kartelen—Karten.

Karten, *kerten*. verwant aan *kerven*, is insnijden; zie Kil. en Ten Kate, II. 23). Ook in het zwaabsch is *kerten* »einschneiden, kerben"; zie Von Schmid. Vandaar *kertelen*, *kartelen*, in de beteekenissen, die Weil. vermeldt. *Kartelen* is voor kerven genomen bij Oudaan, Toneelp. 140:

— *vergif, dat u 't gedarmte* kartelt,
En trekt, als aan een priem geregen; —

Dez. Uytbr over Job, 191:

— *heeft de Vogelstruys zijn doorgesnede vederen,*
Gekartelt *als de cederen.*

Schutte, Sticht. Gez. IV. 38:

Nog toont de rots de scherpe tanden,
Der breuk, gekarteld *in de randen.*

Verv. op Wag. XXVII. 298: *de andere zyde* (*der Noodmunte*) *was glad en de rand* gekarteld. Van Haeften, Dichtl. 75: 't gekarteld *loof*.

De samenst. *karteldarm* heeft De Vrijer, De Visscher door Liefde, 49.

Kartel is kerving, b. v. H. van Halmael, De Edelmoedige Vrinden, 51:

Ik heb myn gereetschap bedurven, de dirkers (*) *zyn vol* kartlen.

(*) Een *dirker* is een nachtsleutel of een sleutel om alle sloten te openen Het w is het neders *dierker*, hoogd. *dieterich*; zie Adelung l. v.

Doch elders de geledingen die gekorven zijn; bij Bara, Herst. Vorst, 67:

De kart'len *van mijn strot, die be, die beven al.*

Het Alg. Vl. Idiot. heeft *kartelen* voor »in een akeligen toestand zijn." Die bet. is te onbepaald opgegeven, om te kunnen beoordeelen of het w. in dezen zin met het gewone *kartelen* samenhangt.

Kasselen—Kassen.

Het ww. *kasselen* is door De Casteleyn gesmeed voor wat bij Kil. met basterduitgang *kasséren* heet, d. i. breken, afbreken, fr. *casser;* De Konst van Rethoriken, 70:

Hadt Atropos nu zoo verre ghekasselt,
Dat zy my onthaeld hadde zomighe lien,
Te weten, meester Ian van Asselt, enz.

De Dichter wil zeggen: had Atropos nu dus voortgegaan met den levensdraad *af* te *breken* van sommige mijner andere vrienden, enz.

Kauwelen—Kauwen.

Met de spelling *kouwelen* komt dit frequent. voor bij Schuermans, van het bekende ww. *kauwen*, bij Kil. ook *kouwen*, *kuwen*, *kuiden*, hoogd. *kauen*, bij Strodtmann *kawwen*, bij Dähnert *kaujen*, bij Von Zingerle *käujen*, *käuen*, *keuen*, bij Lexer *kajin*, *kojin*, bij Schöpf *kuien*, *kuid'n*, *kojen*, bij Schmeller *keuen*, bij denzelfden Cimbr. Wtb. *keuen*, *käugen*, bij Delling *kuyen;* oudduitsch *chouan*, *kiuwan*, middelhd *kiuwen*, *kuwen*, angels. *ceowan*, eng. *to chaw*, *to chew*, bij Halliwell *to chawe*, *to chow*.

Van *kauwen* is *verkauwen*. dat ik bij Weil. niet aantref; Strick van en tot Linschoten, Ged. 18:

Waarop men meenigmaal zijn schachten heeft verkaauwd.

Ook het frequent *kouwelen*, *kauwelen*, dat De Bo heeft in den overdrachtigen zin van »slecht vervaardigen, knoeijen, broddelen," komt in de verwante dialecten in velerlei vorm voor, in den zin van herhaald kauwen, of spreken, redeneeren; in de genoemde lexicons vindt men *kaueln*, *käveln*, *kaveln*, *kawweln*, *keuweln*, *keweln*, en bovendien bij Stalder *kaulen*, *käulen*. *Kieuwelen* is volgens De Bo vlaamsch voor knabbelen.

Bij Schuermans is *uitkouwelen*, bij De Bo *uitkiewelen*, uitspuwen. Eig. zal dit zijn: het gekauwde uit den mond brengen. Hiertoe kan behooren *kauwen* (*kaeuen*), bij Bredero van iemand gezegd, die onpasselijk wordt van den tabaksrook, en dan »van de bange lucht schier *kaeut* en koockt" (zie Oudem. Wdb.), d. i. bijna aan het braken raakt. Zie *Kwaderen*.

Kavelen[1]—Kawen.

Door sommigen is het ww. *kavelen* in de bekende

uitdrukking *redekavelen* voor een frequent. verklaard, als zijnde het platduitsche *kavelen* spreken. Dit is echter eene dwaling; *redekavelen* heeft eenen anderen oorsprong en is geen frequent., zooals ik aantoonde in De Taal- en Letterbode, IV. 11 en volgg Doch de onjuiste opvatting heeft ten gevolge gehad, dat *kavelen* in den zin van spreken werkelijk is gebezigd. Zoo leest men bij Van 's Gravenweert, De Ilias, IV. 101:

Men kavelt *niet met hem van steen of eikenloot,*
Gelijk de maagden met de jonglingschap in 't reijen,
De jonglingschap met haar bij 't boertende klappeijen.

Evenzoo bij Dr. Nolet de Brauwere, Dichtluimen, bl. 91:

Ge ontvangt van tijd tot tijd uwe uitgelezen vrinden;
Maer geen tabak, die 't zoet gekavel *onderhoudt.*

Op beide pll. is het w. blijkbaar genomen in den zin van spreken, praten, snappen, anders *keuvelen* geheeten, en met dit *keuvelen*, zoowel als met *kauwelen*, van éénen oorsprong. Zie dus deze artt.

Kavelen²—Kaven.

Bij De Bo is *kavelen* een timmermans term voor »een grooten kerf in hout maken," en zoodanige kerf heet *kavel*. Vandaar bij hem *uitkavelen*, uitkerven van hout, maar ook toegepast op grond die uitkalkt. Als primitief acht ik *kaven*, het fransche *caver*, lat. *cavare*, uithollen, uitgraven. Hiervan is niet alleen het adj. *cave*, hol, maar ook het subst *cave*, kelder, *caverne*, hol of spelonk enz. In het neders. is *kave*, *kaven*, een kleine omsloten hoek, waar men vee bergt, en bij ons is het w. een (holle) kist; Antw. Spelen van Sinne, 740:

Lijsken die leyen (*leide hem*, t. w. haar vrijer) *om haer gherieft*
Wat rouwelijck in een cave.

En lager:

De caefkiste *es op strate ghebrocht;*
Een vrouken met lichten sinne
Die heeft die oude cave *ghecocht*
Al met den vryer daer inne.

Kawauwelen—Kawauwen.

Beide wwn. heeft het vlaamsch bij De Bo, voor tateren, babbelen; en Müller en Weitz hebben *kawaue* voor iemand schelden. uitmaken. Het w. is blijkbaar eene samenstelling van *kauwen* en *wauwen*, waarvan zie op *Kauwelen* en *Wauwelen*.

Kebbelen, zie **Kibbelen**.

Keerelen—Keeren.

In Ypermans, Traité de Méd. Prat. 113, leest men: *Eist dat hi heeft cortse, hi ete amandel melc.... gekerelde melc gesoden metten brode.* — Waarschijnlijk wordt hier bedoeld *gekernde melk*, en in dat geval zou deze frequent. vorm de afleiding van *keeren* bevestigen, van welke zie op *Kernen*.

Kekelen—Keken

Keken is bij Kil. hetz. als *kaken*, d. i. snappen, eng. *to cake* bij Hall.; en *kekelen* bij Kil. hetz. als *kakelen*. Men leest dit bij Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 630:

't Is al genoegh gesnapt, u kek'len *niet kan baten.*

Den Ned. Helicon, 315:

Een groot ghesnap, end' keeck'len *der klappyen.*

Te Mechelen verscheen in 1621 een boek getiteld: *Apologia oft beschermredenen teghen* het kekelen *van de vyanden van de Berghen van Bermhertichevt, door W. Coberger.* Ogier heeft *kekkelen*, De Seven Hooftsonden, 215:

Nu Lebben keckelt *wat* —

doch *kekelaar*, ald. 176:

Ja stilt eens eenen Grimmer en kekelaer *van n'en man.*

Het dialect van Maastricht zegt nog *kekelen* voor schreeuwen, hard schreeuwen; zie mijn Archief, III. 361; dat van Vlaanderen voor wat minder sterk dan krakeelen; zie het Alg. Vl. Idiot., en dat van Leeuwarden, voor aanhoudend babbelen; zie de Taalgids, IX. 301. Verg. voorts *Kakelen* en *Kekeren*.

Kentelen, zie **Kantelen**
Kertelen, zie **Kartelen**.
Ketelen, zie **Kittelen**.
Kettelen, zie **Kittelen**.
Keukelen¹, zie **Gokelen**.
Keukelen², zie **Kokelen²**.
Keuvelen, zie **Kevelen**.
Keuzelen¹, zie **Kozelen¹**.
Keuzelen², zie **Kozelen²**.

Kevelen—Keven.

Het ww. *keven*, bij Schmeller *keuen*, bij Benecke *kewen*, beteekent kauwen; eig. de *kewen* of *kieuwen*, d. i. kaken, bewegen Vandaar bij Dähnert *keeve*, vischkaak, hoogd. *kiefe*, nederl. *kieuw*, *kevel*, ook *kever* (zie *Keveren*) voor tandelooze kaak; Tollens, Ged. I. 166:

(*Zij*) *kust en lekt 's verwinnaars voeten*
Met tandelooze kevels *af.*

Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 1269: *De* keveltjes *of kaakjes van binnen nog vleeschig, en aan 't zuigen gewoon.*

Voorts het frequent. *kevelen*, eig. de kevels roe-

ren, of uitsteken, als bij Oudaan, Roomsche Mog. 74: *de mond en kin, die vry meer dan gemeen* kevelt *en voor uyt steekt.* Doch bij overdracht, en dan doorgaans *keuvelen* uitgesproken, voor babbelen, praten. Zie Weil en Bruining, Synon, II. 256. Schmeller heeft insgelijks de beide frequentatieven *keweln* en *keuweln*, manducare. Dautzenberg bezigde *doorkeuvelen*, Ged. 45:

Drie nachten doorkeuveld, *drie nachten doorkust.* en Macquet *heenkeuvelen;* Proeven van Dichtkundige Letteroefeningen, I. 35: *over dit met den goeden ridder Temple wat* heen keuvelen. — Van Swaanenburg heeft de samenstell. *kevelkin;* Arlequin Distel. 1: *zestigjaarige druipneuzen en* kevelkinnen. Focquenbroch heeft, I. 116, de uitdrukking »aan hals en handen *kevelen*", wat een drukfout zijn zal voor *knevelen;* en Van Rijssele, Sp. der Minne, 59 verso: *Haer herte* verkevelt (*van liefde*), wat *verkrevelt* zal moeten wezen; zie *Krevelen.*

Kibbelen—Kibben.

Het nw. *kibbe*, bij Kil. en Weil. onbekend, werd gebruikt voor kaak; dus Cats, I. fol. 409:

Uw wangen sonder blos, uw kibben *sonder tanden.*

En II. fol 317:

Want schoon men vol gebit omtrent mijn kibben *siet,*
Een deel van dat behulp en is mijn eygen niet.

Vandaar het ww. *kibben*, bij Epkema *kibbjen*, d. i. kijven, twisten; Negenthien Refer. in 't Sot, 47:

Hoe souden dees sotten verdraechsaem komen over een,
Daer d'een seght ick ben wijs, maer d'ander seght zot,
Soo wel int beginsel als in het scheen (d. i. *scheiden*)
Kibbende *als knaghende honden aen een been.*

Thans zegt men alleen *kibbelen.* Dus reeds Levens van Plut. fol. 332: *lieve vrient, laet ons de tijt niet verslijten met te* kibbelen, *waer wy hem slacht sullen leveren.* Voorts Wagenaar, Vad. Hist. XIV. 427: *dat men den traagen voortgang der Vredehandelinge.... toeschryven moest aan het* kibbelen *der Staatschen, over de Volmagten.* Fokke, Boert. Reis, II. 9: *onderwijl begonnen de Engelschen en de Schotten onderling hevig te* kibbelen, enz. Van Loghem, Mengeld. 145:

ô Vrouw! wat vindt ge nu als wijf,
In 't kibbelen *een tijdverdrijf?*

Ook met de beheersching *tegen;* Levens van Plut. fol. 470: *een Athenienser.. die* tegen hem kibbelde *om de vromicheyt van beyde de volcken.* Fol. 437 verso: *dattet niet eerlijck noch profijtelijck van hem ghedaen was* teghen hem te kibbelen *om de eere.* Rodenburgh bezigt dit voor het dingen om den voorrang; Jacoba, 6:

Hier nae wracht weer 't gheval, hier kibbelt *weer om strijdt*
Het luck, en 't ongeluck in 't wercken van de tijt.

Wat gewoonlijk de *kevels* heet, wordt op Goedereede en Overflakkee de *kibbels* genoemd, volgens Boers' Beschr. van dat Eil. bl. 52. — De afl. *kibbeling* werd vroeger nog al gebezigd; Coornhert, Wercken, I. fol. 17: *d'oneyntlijcke* kibbelingen. *daer inne sich verwerret d'oprecht gheschapen Mensche.* Discoursen van Machiavel, 313: *ick wil by mijn selven leven ende in ruste, sonder vyandtschap noch* kibbelinghe. Macquet, Proeven van Dichtk. Letteroeff. I. 358: de kibbelingen *tusschen Adam en Eva.* Wagenaar, a. w. 425: *Men twistte lang over de Volmagten, zonder elkanderen te konnen verstaan.... 't Jaar.... liep, met deeze* kibbelingen, *ten einde.* — Weiland waarschuwt dat *kibbeling*, voor afval van visch, niet van *kibbelen* is, maar van *kippen*, houwen, hakken; ik zou het eerste toch meenen. *Kibbeling* is de *kibben* of *kieuwen*, die van den visch weggesneden en gezouten worden.

In het Alg. Vl. Idiot. is *kebbelen* gedurig praten; en bij Despars, Cron. van Vlaenderen, II. 9, *kabbelen* twisten, kijven: *dwers met elcanderen in de zaken.... kyvende*, cabbelende *daghelicx zeer injurieuselick.* Beide wn. met verwisseling van klank voor *kibbelen.*

De wwn. *kevelen* of *keuvelen*, *kebbelen* en *kibbelen*, zijn derhalve nauw verwant in oorsprong en verschillen alleen in de toepassing. *Keuvelen* en *kebbelen* is blootelijk babbelen, snappen; doch *kibbelen* is, wat de kortheid van zijn klank eigenaardig meêbrengt, zulks doen met hevigheid, drift, en vandaar kijven, twisten, strijden. Door den gang dezer afleiding niet in te zien, hebben Ziemann en Benecke de middelhd. wn. *kibe*, *kip*, *kibeln*, niet naar eisch kunnen verklaren; drift, ijver is de beteekenis van welke zij uitgingen, inplaats van daarmeê te eindigen. Ook Schmeller was hier in het onzekere. Tendlau, Sprichw. und Redensarten deutsch-jüd. Vorzeit, 129, heeft in het joodsch dialect *kippelen* voor *kibbelen.*

Kievelen—Kieven

Kievelen is bij Kil. hetzelfde als kauwen; en *kieve*, *kievel*, als kieuw. De wn. zijn dus één met *kevelen*, *keven*, met het onderscheid dat zij in hunnen eigenlijken zin worden genomen.

Kiezelen—Kiezen.

Een frequentatief *kiezelen* is gebezigd en, naar ik meen, gesmeed door Schimmel, N. Ged. 65:

Daar murmelt de welle....
Langs 't kiezelend *zand.*

Kiezelend zand zal hier te kennen geven wat gewoonlijk *kiezelzand* heet. *Kiezel*, ook *keizel* en *kittel* en bij Kil. *kezel*, is een diminutiefvorm van *kei*, en luidt in 't hoogd. *kies*, in 't boheemsch *kyz*, in 't oudhd. en middelhd. *kis*, *kisil*, *kisel*, angels. *ceosel*, *ceosl* enz. Graff, IV. 500, noch Grimm, Gramm. III. 379 vermelden de bet. van het w. Volgens Kaltschmidt ligt zij in het harde en vaste van den steen. *Kiezelsteen* zegt dus kleine harde steen, en de ww. *kiezen*, *kiezelen*, zooveel als *kei*, *keizel* of *kiezel* vormen. Het oudhd. had ook *kisiling*, *kieselinc*, middelhd. *kiselinc*, bij Kil. *keseling*, dat men, behalve in den Statenb. (zie mijne Lat. Versch. 269) leest bij Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 74 verso: *als hi selve een sprancke uten harden* kieselinc *ons herten gheslaghen heeft.* Heyns, Wercken van Bartas, I. II. 117:

— (*hy had*) *versamelt* keselingen
Die hy liet vanden strant rontom het vlecke bringen.

Bij Jan Vos mede *keizeling*, zie Van Hass. op Kil. Ook *kijzeling;* Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 60: *dicke ende duystere lichamen, als* kijselingen *of hout* — Bij Schmeller is *kisel* hagelsteen, en *kiseln*, bij Von Schmid *kieseln*, met zulke steenen werpen, hagelen. Ons *keilen* is hetz. w. Zie *Keilderen.*

Kiffelen—Kippen.

Het ww. *kiffelen* kwam mij tweemaal voor bij Van Mauricius, Onledige Ouderdom, I. 282: *Onderwyl dorst men geen' soldaat van zyn' post stuuren, uit vrees van* gekiffeld *te worden, zonder dat men wist, waar de schoot vandaan quam.* Ald. 285:

Daar moet gy blind met een' onzigtbren Vyand kampen,
Die u, als eenden, schiet, en kiffelt *in de zwampen.*

Ik acht dit w. voor 't naast het frequent. van *kippen*, dat dezelfde bet. heeft, namelijk treffen, raken, en wel met den kogel; dus Hooft, Ned. Hist. fol. 132: *Anderen,* gekipt *van den koeghel, deed, in 't waater, het vuur de doodt.* Fol. 317: *dat haest niemandt het hoofd uit de loopgraaven steeken mogt, oft hy werd van een koeghel* gekipt. Brieven, II. 389: *den houten burg, in de lucht gehangen, om den verweerders op den wal te* kippen. — Hiervan is ook *kippen*, voor uitkiezen of uitzoeken, doch dat eig. zegt het treffen of raken van hetgeen men te midden van andere voorwerpen verlangt, anders gezegd *pikken*, eng. *to pick.* Bekend is mede *kippen* voor het doorpikken van de eijerschaal, in 't eng. bij Halliwell *to chip;* en fig. voor het doorbreken van den dageraad, zie Oudem. Wdk. op Bredero.

Kigchelen—Kigchen.

Kigchelen is in het dialect van Maastricht lagchen, schateren; zie mijn Archief, III. 362. Eig. zal het w. willen zeggen: heimelijk of met inhouding lagchen, dat in het luxemburgsch *kickelen* heet, hoogd. *kichern* en *kicheln*, bij Reinwald en Schmeller *kickern*, bij Schröer *kikern*, nederl. *kekeren*, zie dit w.

Het prim. *kigchen* beteekent bij Kil. met eenige moeite ademen, hijgen, en geeft bij hem het subst. *kigcher*, asthmaticus; doch hetz. w. is bij Von Schmid een ingehouden lagchen. Als eene soort van freq. is daarvan mede *kickezen*, bij Schmeller afgebroken lagchen, hoesten en stamelen; bij Lexer *kichaz'n*, verborgen lagchen.

Kijkelen—Kijken.

In den Teuthonista is *kycklen* lagchen, en te Leuven zegt men *kijkelen* voor ketelen of kittelen; zie De Middelaer, II. 291. Dit frequent. is blijkbaar slechts een andere vorm van *gigchelen* (zie dit w.), dat ook als *gickeln* en *kichelen* voorkomt. Te Leuven zegt men *kijkhoest* voor *kinkhoest*, hoogd. *keichhust*, bij Kil. *kich-hoest*, gelijk deze ook het ww. *kinken* = *kichen* stelt. Met dit *kichen*, of naar de tegenwoordige spelling *kigchen*, komt het primitief *kijken*, *kijchen*, hd. *keichen*, overeen. De bet. der wn. ligt eig. in de kittelachtige aandoening der keel, die een geluid doet uitbrengen, dat door *kigchen* wordt afgebeeld. Ons *kugchen* is hetzelfde, doch mist het aangename, dat aan *kigchen* meer of min verbonden is *Gagchelen*, met den meer open *a*-klank, is nog vroolijker; zie *Gagelen.*

Kittelen—Kitten.

Adelung vermoedt dat het primitief van *kittelen*, hoogd. *kitzeln*, is *kiten*, dat licht steken of aanraken beteekent. Dit *kiten* of *kitten* vertoont zich in ons *ketsen*, dat een aanraken der buitenste oppervlakte van eenig voorwerp aanduidt. De jongens *kitsen* de steentjes langs het water, wanneer zij het nu en dan raken. Dit *kitsen* werd reeds in 1384 in eene keur te Leiden aan de jeugd verboden, zie Dr. Schotels Ill. School te Dordr. bl. 6. Ook *tikken* beteekent lichtelijk aanraken, doch met een puntig voorwerp; *kitsen* of *ketsen* met iets wat plat of vlak is. Het eng. heeft mede voor ons *kit-*

telen zoowel *to tickle* als *to kittle*. Ons frequent. leest men in Erasmus, Colloq. Famil. 298: *en* kittelt *u het herte niet, dat ghy dese Bedevaerden meugt doen?* — *Tsal my misschien* kittelen enz. Het luidt in de spreektaal ook *kietelen* en *kiedelen*, waar de zachte *i* en *d* de bet. verzachten, zooals de heer Beckering Vinkers (Orthogr.E-legie, 116) te recht opmerkt; voorts bij Schuermans *kitselen*, voorheen ook *kettelen* en *ketelen;* zie Huydec. Proeve, I. 459. Het laatste leest men Belg. Mus. V. 113: *doget hi wel dat men* (*onder de voete*) ketelt, *dats vrese*. Dus ook meer fig. Bilderdijk, Affod. I. 85:

— *wie hooger springdrift* ketelt

D. i. prikkelt. Dez. N. Dichtschak. I. 132:

— *zoo dit uw hart nog* ketele.

D. i. streele, aangenaam aandoe; en deze is de doorgaande zin des woords bij Huydec. Zoo ook Cassianus, Der Ouder Vad. Coll. fol. 51 verso: *Somtijt worden wij van voerledenen boertliken dwasen dinghen* gheketelt. Vondel, Poëzy, I. 666 (van muzijk):

Dat tigers in het woudt kan ketelen *en streelen.*

Ik trof het ook aan voor pijnelijk aandoen, bij Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 565, waar Rehabeam tot het volk zegt:

Mijn vinger grooter is als Vaders gansche lijf,
Hy u geketelt *heeft, ick sal u 't vel afrucken.*

Fig. is ook *kittelen;* Vondel, Poëzy, I. 342:

O zuivre en blanke Rijnmeermin,
Die my tot stervens toe kunt kittelen.

Ald. 447:

Hier kittelt *hy den kerkelijken galm,*
En rotsen weêrklank met een' nieuwen psalm.

Vandaar *ketelachtig*, d. i. licht geraakt, prikkelbaar; Levens van Plut. fol. 65: *in stede dat Themistocles van sijn kintsche dagen af, een* ketelachtighen *ende sorghelicken aert liet blijcken.* Zoo in onzen Statenbijbel, 2 Timoth. 4, vs. 3: ketelachtig *van gehoor* — wat wij in het dagelijksche leven *kitteloorig* noemen, d. i. niet (gelijk Weil. zegt) haastig, oploopend; maar licht aangedaan, licht geraakt, fijn gevoelig. Verhandd. der leidsche Maatsch. III. 128: *hoe* kitteloorig *de Staten der Provincien waren op alles wat de regten of vrijheden des volks betrof.* — Bredero heeft voor dit woord *oorketelijk*, in den zin van het oor ketelend, d. i. aangenaam aandoende; Ned. Poem. 15:

Dees Man vraeght nae gheen faem, noch haer
oorket'lijk *vleyen.*

Een ww. *kitteloorenen* leest men met gelijke toepassing bij Cabeljau, Treurbr. van Ovid. 274, waar van een Sireen gewaagd wordt:

Dat op een zoete wijs de Schippers kitteloord.

D. i. de ooren verleidelijk aandoet. Oudaan bezigt hiervoor *ketelstreelen;* zie Weil. Hooft spreekt Brieven, II. 2, van eene *ketelaghtige materie*, en bedoelt daarmeê een teeder, een delicaat onderwerp; en dus ook, Hist. fol. 3, van *keetelige zaaken*, in denzelfden zin. Zoo reeds vóór Hooft, Everaert, Politica van Just. Lipsius, 7: *En wilt my ooc niet* ketelachtich *sijn in woorden oft subtyle vragen.* — Weil. zegt Adelung na, dat de uitdrukking *dat is een ketelige zaak* in het gemeene leven geldt voor „eene bedenkelijke zaak." Ik erken dat ten aanzien van het hoogd. *eine kitzelige Sache*, maar meen dat de uitdrukking bij ons vreemd is, en vermoed verwarring met *netelige zaak;* Huydec. zeide ook dat Hooft t. a. p. het w. *ketelig* „op eene byzondere wyze gebruikt."

Insgelijks zingt Van Duyse op eene bijzondere wijze, Vad. Poëzy, III. 23, op eene perzik doelende:

De oranje lacht my aen, terwijl ik kitteltand.

Van het ww. *to tickle* hebben de Engelschen de adjectieven *tickle* en *ticklish*, die Johnson erkende niet te kunnen verklaren en Chambers geluidnabootsingen achtte. Zij komen overeen met ons *ketelachtig*, doch de beteekenis van licht geraakt is ook uitgebreid tot die van onzeker, onvast, wankelbaar; wie *gekitteld* of *getikkeld* wordt, kan moeijelijk stilstaan.

Afleidingen van *kittelen* kwamen mij voor bij Huygens, Korenbl. I. 80:

't Verheugelicke licht van 's hemels Waterboogh
Bekittelt *onsen lust.* —

Thirsis, Minnewit, I. 10:

— *zo beklaaglik is de smert*
Datze op een tijd kwest en doorkitteld *mijn Hert.*

Berkhey, Vad. Afscheid, 56:

— *daar ik uw jeugd tot eerzucht* aan *wil* kittlen.

Het ww. *kitten* is ook een jachtterm voor raken of treffen (naar 't schijnt); Hondius, Moufeschans, 491:

Wy hebben anders niet te doen
Dan stil te blyven sitten;
De hase sal haer selfs opdoen
Om haer te laten kitten.

Doch een ander *kitten* hebben de volgende plaatsen; Severijns Meng. II. 4:

Nu kan het hert dat altijt stikt
Aen dorst, in 't slemphuis veilig kitten.

Waltes Kl. van Bol- Backers-Jan, 5:

— *waer seljy soo langh blijven?* — *Hier in huys,*
en terwijl wacker met hem kitten.

Pels, Mengelz. 68:

Men weet niet als van lachchen, en van kitten;
Wy drinken slechts —

De Regts Mengeld. 8:

Daar valt een rytuig om, in 't draaijen van een hoek;
De man in Jaffa (*) en de plaaten uit zyn broek;
Een teken, dat hy niet heeft alles laaten zitten,
Maar noch wat over houdt om in de stad te kitten.

Julfus, Blyspel, 21:

— *Al weêr an* 't kitten
Na ue ouwe wijs den hielen dagh,
Wanneer hy gelt het, in 't gelagh.

Dit ww. beteekent »in eene *kit* of kroeg klempen." Van *kit* in dezen zin zou zijn *kittig;* zie Bild. Geslachtl. i. v. langs wat weg 't woord zijn beteekenis zou verkregen hebben. Ik acht *kittig* veeleer te behooren tot *kitten, kittelen.* De denkbeelden van licht aangedaan of geraakt en vlug in beweging komen mij voor nog al nauwe verwantschap te hebben, ja ook *ketsen* zelf beteekent driftig loopen bij Cats, I. fol. 615:

Sie hoe vrou Dwaesheyt rent ....
Sy loopt, sy ketst, *sy swiert* —

Verg. Kil. Vandaar ook, dunkt mij, *kits* voor een licht schip, dat over de golven heengaat als de kitsende steentjes. De Engelschen noemen het *ketch,* en de Franschen *quèche* of *quaiche.* Brandt spreekt er van in zijn Leeven van De Ruyter, I. 391: *een brief van den Engelschen Admiraal Montagu, nem met* een kits *toegezonden.* Ald. 397: *a'Admiraal Montagu zondt, met twee* kitsen *brieven aan den Heer van Wassenaar.* En IV. 376: *honderdt en acht zeilen: daar onder drieëndartig zoo* kitzen *als huyen.* — Ik vraag ten slotte of tot *ketsen,* loopen, mede behoort *kets-merie,* bij Kil. equa lasciva, mulier lasciva; 't welk de Antw. Spelen van Sinne, 579, bezigen in de teekening van hen, die de ambachten oefenen:

Waken en braken, niet dan miserie,
Tsvyants ketsmerie *elck hoot voor hoot is.*
Nymmermeer ghedaen voor datmen doot is.

Klaarselen—Klaarsen

Van het w. *klaren* is door eene meer voorkomende invoeging der *s, klaarsen,* en hiervan wederom *klaarselen;* beiden in het Alg. Vl. Idiot voor klaar maken.

Klangelen—Klangen.

Het frequent. *klangelen* bezigt Van Beers, Gevoel en Leven, 63:

— *losbarstend uit alle de torens,*
Klink en klangelt *het, bomt en bomst* enz.

Dez. Levensb. 123:

— *'t voortjubelend* klokkengeklangel.

(*) Men zie over deze spreekwijze mijn N Archief, 29 en 30.

Met verscherping der *ng* heeft *klankelen* onze dichter Ten Kate, in zijne vertaling van Tassoos Jeruzalem, I. 179:

De helm dreunt als een klok, bij 't klepelklanklen.

Er is meê te vergelijken *klenken* en *klengeln,* bij Schmeller den zin hebbende van het aanslaan van den klepel tegen ééne zijde der klok, in onderscheiding van het *luiden,* wanneer de klepel aan weêrszijden aanslaat. Bij ons duidt men dat aanslaan aan éénen kant wel eens door de benaming van *kleppen* aan. Ten Kates uitdrukking beduidt luiden in 't gemeen. Men verg. voorts *Klingelen,* met welks prim. *klingen* het ww. *klangen* alleen in vokaal verschilt.

Klankelen, zie Klangelen.

Klepelen—Kleppen.

Klepelen is met verzachting van den klank gezegd voor *kleppelen,* van *kleppen,* waarvan 't frequent. *klepperen* meer gewoon is; zie dit w. Men vindt het eerste bij Vondel, Ovid. Hersch. 163:

De blanke dekt den rug en 't lijf met zwarte pennen,
En klepelt, *zich ten roem, met eenen langen bek.*

Ook voor het kleppen der klok vindt men het; Van den Bergh en Ten Kate, Zangen en Beelden, 73:

Daar klepelde *in de verte*
De vroege morgenklok.

Ten Kate, De Planeten, 64:

Torens, kerken
Wagglen, vallen,
Kleeplend *met de koopren klokken.*

Klingelen[1]—Klingen.

Klingen werd van ouds gezegd van bellen, klokken en andere instrumenten. Lancelot, B. III. vs. 14390:

Soe begonste die belle clingen.

Van Hillegaersb. Ged. 31:

Tyden wy opter papen singhen,
Off op die clocken die clinghen.

Blommaert, Oudvl. Bijdr. II. 27:

— *'t water was so dinne*
Dat si onder hoerden daer inne
Clocken luden ende clinghen.

Ald. bl. 15:

Den lof Gods si daer boven zonghen,
Dat men de lucht mochte horen clonghen.

Om het rijm is *clongen* voor *clingen.* Ook bl. 23:

— *daer zonghen*
Molenen of si hadden tonghen,
Soo dat al verclonghen
Beede berch ende dal.

D. i. weêrklonken. Sambucius, Emblem. 123:

Terpsichore beweecht den mensch door sherpen clingen.

Cats, I. fol. 546:

Hoe lustigh uwe stemme klingt,
Hoe geestigh ghy een deuntjen singt.

Ampzing, Heyl. Dankoffer, 18:

Ik sal den Heer in Israel
Met Psalmen ende snarenspel
Sijn lof en roem doen klingen.

Ja ook bij denz. bedrijvend, Bibels-Tresoor, 148:

Alhier verweckt hy sich om Godes eer te klingen.

Randteek. op den Statenb. Jes. 24, vs. 8: *als sy lustich en vrolick zijn met singen en* clingen, *in hare dronckene gelagen.* — Bilderdijk bezigt *klingen* zoowel als *klingeln;* zie mijne Proeve over zijne Dichtw. bl. 40.

Den wortel des ww. als tusschenwerpsel bezigt Rens, Blad. uit den Vreemde, 32:

En ylings hoorde ik, klink, klink, klink,
Het belgeluid der schapen.

Eene variatie van de herhaling heeft Van de Venne, Bel. Werelt, 277, van de poortbel:

't Klockje linge-langt *en luydt*
Gekling vindt men ook bij Schimmel, Verspr. Ged. 25:

Maar bij 't gekling *der vesperklokken,*
Buigt hij de kniën, vroom en vroed.

Bij onze latere, ook belgische dichters is het freq. *klingelen* voorts niet vreemd. Tollens, Laatste Ged. II. 2:

— *geen voetstap zet ik uit....*
Of daar klingelt *weêr uw luit.*

Van Duyse, Vad. Poëzy, I. 54:

Op d'ouden tempeltoren
Ging nu het klokkenspel
Aen 't klingelen *en ramlen,*
Met rustelooze bel.

Van Beers, Jongelingsdr. (4e dr.), 38:

— *wijl boven, in de blauwe lucht,*
De beiaerd zijne klingelende *noten*
Wegspranklen doet in huppelende vlucht.

Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 932:

Al doen ze ook zijn metalen krijgshelm klinglen
Gelijk een klok, terwijl de vonken kringlen.

Friesche Volksalm. 1842, bl. 142:

Ik hoor 't geklingel *van de klok.*

Van Rijswijck, Balladen, 145: *Het* klingelen *der wapens.* Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 247: *die.... zoo ondraaglyk* klingelt *met een metalen bel.* — Het hoogd. heeft zoowel *klingen* als *klingeln*, en Schmeller bovendien *klengen, klengeln, klingseln, klinseln* en *glinseln.* Onze dichters hebben derhalve nog keur. Het middelhd. onderscheidde *klingen*, klinken, van *klengen*, doen klinken; en kende *klingelen* alleen voor het ruischen of murmelen van water. Zie Benecke, en Grimms Gramm. III. 386:

Klingelen[2], zie **Klungelen**.

Klongelen, zie **Klungelen**.

Klungelen—Klungen.

De beteekenis van ons frequent. *klungelen* blijkt uit de volgende plaatsen. Bekker en Deken, Will. Leevend, VIII. 269: *Ik* klungelde *met de kinderen naast mijn ouwe getrouwe Renard.* Dezz. Sara Burgerhart, I. 272: *dan* klungelt *men naar de vrijster, die men een hope leugens en liflafferijtjes vertelt.* Dezz. Corn. Wildschut, I. 209: *ik* klungel *veel liever in de keuken.* D. III. 51: *zij zou om man te voldoen, met hem naa de Beniste kerk* klungelen. Dezz. Econ. Liedjes, 286:

'k Zit wat te knoopen, wat te naayen,
En drentel zo wat op en neer;
Maar al dat klunglen, *en dat draayen*
Verveelt my daaglyks meer en meer.

Fokke, De Vrouw is de Baas, I. 141: *daar kunnen ze morssen en* klungelen, *zoo veel als ze willen.* Weil. heeft hiervoor *klongelen;* en Bild. *klingelen;* Mengelp. I. 328:

De goede lobbes blaft, en klingelt *flux naar zee.*

Het w. komt ook met voorzetsels voor: Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 107: *Ik zoude u echter gaarn eens een uur met die kinderen zien* omklungelen. D. III. 209: *geheel onkundig van zulke vermaaken....* klungelt *hij zo nog al vrij ordentelijk op zijn wegjen* voord. Fokke, Boertige Reis, II. 9: *daar meê* klungelde *hij al* voort, *als de waard van Bieleveld* Bekken en Deken, Sara Burgerhart, I. 22: *Maandag en Saturdag moet ik Tante....* naklungelen, *om.... alles gereed te zetten.* Fokke, a. w. II. 231: *wat hebben we er aan om ze verder* achter na *te* klungelen.... *laat het vee maar loopen.* Ald. 248: *op het zilver te passen en zoo wat in de keuken* rond *te* klungelen.

Het ww. duidt aan wat men ook slenteren en slingeren noemt, d. i. los of doelloos daarheen gaan, zich voortbewegen of ronddraaijen. Een primitief *klungen, klongen* of *klingen* is mij in onze taal niet bekend; doch daaraan beantwoordt het oudd. *klankjan* bij Graff, *klanken, klenken* bij Schmeller, d. i. draaijen, strikken, knoopen, ronddraaijen, zwaaijen; voorts het neders. *klingen, klinken, inklinken*, voor vouwen, plooijen, inkrimpen; en ook de eng. wwn. *to cling* en *to clung*, voor zooveel zij samentrekken, ineenkrimpen of rimpelen te kennen geven, komen hier in aanmerking.

Het valt in het oog, dat hiertoe behoort ons *klongel*, *klungel*, lap, kleedingstuk of ander voorwerp, dat eene vrouw laat slingeren zonder daarop orde of prijs te stellen, en voorts zulk eene achtelooze vrouw zelve. Vandaar het bnw. *klungelig*; Fokke, Boert. Reis, II. 174: *Is dat nou niet beter, dan dat* klungelig *Besjeshuis?* D. i. voddig. In dien zin bezigen wij de werkwoorden *verklongelen* of *verklungelen* (b. v. zijn goed of zijn tijd) d. i. verwaarloozen, verkwisten, nutteloos of doelloos doorbrengen. Door de verwisseling van *kl* met *kn*, welke dikwerf plaats heeft, zooals Schuermans Idiot. 259 opmerkt en staaft, zegt onze volkstaal voor *klongel*, *klungel*, ook *knongel*, *knungel*, en vind ik *knongelen* voor *klongelen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 183: *een peulu, van zacht wijer en ruigt* bij een geknongelt. Bl. 278: *ses leeuwe-vagten* aan een geknongeld. D. i. slordig en als lappen vastgehecht. — Ook acht ik met *klongel* en *klongelen* etymologisch één *klommel* en *klommelen*, met dezelfde beteekenissen in het Alg. Vl. Idiot. Wijders hebben wij *klonge*, bij Kil. voor *kluwen*, *klouwen*, bij samentr. *kloen*. Zoo ben ik zeer geneigd hiertoe te brengen ons *kling*, degenlemmer, als waarmeê men zwaait; *klink*, klap of slag, als zijnde een zwaai of draai (*); *klink*, draaiveêr tot sluiting van eene deur of venster; *klink*, misvouw of plooi in kleedingstukken door persing veroorzaakt, anders ook *link* of *lenk* genoemd. Aangaande *klink*, opengehaalde hoekige scheur, anders *winkelhaak* geheeten, en *klink*, coin ou fourche d'un bas, ben ik niet zoo zeker. — Uit de verwante dialecten zou nog veel aan te voeren zijn: ik vermeld alleen *klungel*, bij Tobler kluwen; *klunker*, kwast aan den kop der paarden, en *klunkerfoot*, slingervoet, bij Schütze, en *klinge*, anders ook *geschlinge*, ingewand, bij Von Schmid.

Knabbelen—Knabben, Knappen.

Een vorm *knabben* is mij alleen voorgekomen in het eng. *to knab*, 't welk die taal nevens *to knabble* bezit. Wij zeggen *knappen;* zie *Knappelen*. Blijkens de uitdrukking »*knabbelen* en kijven", die zoowel bij Plantijn als Kil. is opgeteekend, gold *knabbelen* vooral voor morren, twisten; dus ook leest men bij Marnix, Bienkorf, 90: *deen teghen den ander te kijven, ende te* knabbelen *als hoeren ende boeven.* — Anders is *knabbelen* zooveel als kauwen of knagen; Westerbaen, Ged. I. 286:

Het mondstuk wert niet veel geknabbelt *dat het schuym.*

Koopmans, Redev. en Verhand. I. 44: *een muis* knabbelt *de kaas.* Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, II. 29: *dat* knabbelen *op zijne mustatsen.* De Haes, Verh. en Vern. Portugal, 144:

— *gy, die uwe dorre handen*
Vast knabbelde, *onder 't knarsetanden,*
ô Bleeke Nyd enz.

Van Merken, Germanicus, 431:

De trappelende hengst....
Besprengt met zilvren schuim, in 't knabblen *'t gouden bit.*

Afknabbelen leest men bij Van Beverwijck, Schat der Gesonth. 123: *als den Bock, die de Wijngaert* afknabbelt. Fokke, Verz. vau Spreekw. 85: *door de rotten en muizen* afgeknabbelde *oude vuile papieren.* — *Beknabbelen* is in de eigenlijke bet. bij Antonides, Ged. 515:

'T schuimbekkend oorlogspaerd.... dat, verhit .... het goude montgebit

Beknabbelt. —

Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitspann. 39:

Die 't dor gebeent beknabbelen *als honden.*

Bilderdijk, Buitenl. 126:

— *'t haatlijk roofgespuis....*
De verzen van Jan Vos beknabbelt *als van Vondel.*

Valentijn, Werken van Ovid. II. 53: *de vastgehegte stang, die hij allen t' halve* beknabbelt.

Figuurlijk aan iets knagen, anders *beknibbelen* genoemd, bij Camph. Uytbr. d. Ps. 101, vs. 6:

Wie sluypelijck syns naestens eer beknabbelt.

Rabus, Vermakel. der Taalkunde. 218:

Ja zelfs de Trouw (word) thans beknabbelt *van de Nijd.*

Men bezigt het ook voor het tegen den oever kabbelen van water; Antonides, Ged. 481:

— *zuiderbosch en velden,*
Die Ganges waterkolk beknabbelt *met zijn vloet.*

Vollenhoves Poëzy, 693:

O Vader Tiber, die uw oevers, vry van toom,
Beknabbelt —

Bild. Buitenl. 131:

Terwijl een heldre vliet, zich windende in een bocht,
De kronkelige boord beknabbelt *met heur vocht.*

Ook *knabbelen* kwam mij eene enkele maal in dien zin voor; Rulofs, Amst. Hervormd, 35: *Het zuiver beekje kustte en* knabbelde *aan den voet der wilgen.* — Bilderdijk bezigt *doorknabbelen*, Ond. d. Eerste War. 94:

— *de knagende angst* doorknabbelt *hun gemoederen.*

Halbertsma, *omknabbelen*; Aantt. op Maerl. Sp. Hist.

(*) Van *klink* in dezen zin heeft men het ww *klinken*, slaan; zie Oudemans op Bredero.

Inl. 83: *Daar deze heeren nu hier te lande tot zeer onlangs op de schors der spelling hebben* omgeknabbeld, enz. En David *verknabbelen*, Vaderl. Hist. IX. 516: *anderen* verknabbelden (*de stroken perkament*) *met hunne tanden en slokten ze door.*

Zie ook Richey op *Knabbelen*, die zegt dat dit w. bijzonder den Hollanders eigen is, en dat Petrus Rabus in zijn Boekzaal de kritiek *letterknabbelarij* en de critici *letterknabbelaars* placht te noemen. Het eerste w. vind ik bij dien schrijver werkelijk, t. w. in zijne Vermakel. d. Taalkunde, 206: *'t Welk in alle gevallen een enkele* letterknabbelary *is.* — Doch ook het ww. bestaat; Valentijn, Werken van Ovid. III. 171: *waarom ooit mijn tijd tot* letterknabbelen *besteed?*

Door gewone letterwisselingen zegt men voor *knabbelen* in sommige vlaamsche streken *knobbelen* en *knoffelen*. Zie Schuermans' Idiot.

Knaffelen zie Knabbelen.

Knappelen—Knappen.

Dit frequent. leest men bij De Casteleyn, Pyramus en Thisbe, 64:

Midts dat (*kleęt*) deurknappelt *hadde den Leeu.* D. i. *doorknabbeld;* doch het prim. hiervan luidt gemeenlijk *knappen* en niet *knabben*. Zie *Knabbelen.*

Knarzelen—Knarsen

Het frequent. is geliefkoosd bij Oudaan, in den zin van ons *knarsen;* Ged. 80:

(*Leeuwen*) knarsselen *op 't stael, en bryzelen 't tot gruis.*

Woestijnstrijd, 14:

Knarssel *vrij met ijz're tanden,*
Vloek-verwantschap van de hel!

Voorschad. 169:

Dat beest — drabt in bloed en knarsselt *op de schonken.*

Ald. 177:

Zij knarzelen *van smart, en smelten, en verdwijnen.*

En Poëzy. II. 381:

— *dat men hen geketent, en in boeijen,*
Doe knarss'len, *en vergeefs zich t' ende kracht vermoeijen.*

'k Vond het achter mede in Hoofts Brieven, IV. 273: *quaade klancken....* knerselende *in de ooren.* — Voor ons *knarstanden* had men ook *knarzeltanden;* Six van Chand. Ps. 37, vs. 6:

Hy grimt hem toe, en knarsseltand, *uit haat.*

De Meijer, De Gramschap (door Schrant), 55: *Men* knerseltandt.

Het ww. *knarsen* of *knersen* is door invoeging der *s* van *knarren*, *knerren*. bij Kil. stridere, frendere, ringere; hd. *knarren* en *knirren*, eng. *to gnar.* Bilderdijk gebruikte *tandgekner*, en de uitdrukk. *aan eene deur knerren*; zie mijne Proeve over zijne Dichtw. bl. 165. Dit geluidnabootsende ww. ontmoet men voorts bij Petr. Moens, Hugo de Groot, 130:

De forsche deuren gaan, al krakend en al knarrend *Nu open* —

De Thouars, De Cit. van Antw. II. 192: *dat de poorten des doods op hare hengsels* knarren. Van den Bergh, Bloemlj. uit de Dram. Werken van Shakspeare, 108: *hoe* knart *het wiel daarbij!* De Thouars, a. w. I. 157:

Wen de scherpgewette zeissen door de golvende airen knart.

Staring bezigde *knerren* van krassend vogelgeluid, zie mijne Proeve t. a. p. en Rotgans noemt dat *knarsen;* Poëzy, 623:

De ravens knarssen *by den rook van uwe altaren.*

'k Voeg hier nog bij, dat dit ww. mede bedrijvend voorkomt; Van de Venne, Wijsmal, 55:

'T is beter dat de Doodt versmacht,
Dan ons bedodt, of borsten parst,
Of keelen stickt, of tanden knarst.

Bara, Galteno, 45: *Men* knerste *'t slotgat.* Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 242 (van granen):

Gebroken en geknerst *in d'omwoelende perssen.*

Cynthia Lenige, Mengeld. 3:

Gods onverzoenbre toorn springt los....
Die 't blikkrend wraakzwaard door al de eerstgeboornen knerst.

Ja ook *knarstanden* is als bedr. ww. gebezigd door Bilderdijk, Schemerschijn, 39:

Hy knarstandt *haat en vloek op zedige argeloozen.*

Vrouwe Bilderdijk bezigt *samenknarssen;* Wit en Rood, I. 113:

Haar tanden knarsen saam: *zy voelt haar kniën knikken.*

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat de wortel als znw. voorkomt in *grendelknars*, bij Van der Hoop, De Renegaat, 52. Zie ook *Knarzeren.*

Knaspelen—Knaspen.

Bij Kil. is *knaspen* knarsetanden; in het vlaamsch volgens het Idiot. van Schuermans knarsen; doch volgens dat van De Bo nauwkeuriger »iets eten dat het kraakt of ruischt onder den tand"; in het eng. bij Halliwell *to gnaspe*, met de tanden iets schielijk wegnemen, en *to gnaste*, met de tanden knarsen.

Vandaar bij Schuermans *knaspelen* »voortdurend

en heimelijk eten"; bij Von Schmid *knaspeln*, met de tanden in iets hards of knarsends bijten. Zie ook *Knasperen*.

Knauwelen—Knauwen.

Het frequent. komt voor bij Van Beaumont, Tytsnipp. 160:

Neemt hy kruyt-nagels in den mont
Die knauwelt *hy soo deur sijn tanden*, enz.

Duirkant, Sistiliaen (1628) bl. 18:

De Kat bewaert de ham voor 't knaeuw'len *van de Rot.*

Belg. Mus. IX. 62:

— *uwen tande*
Die ghi dorcnauwelt *hebt en versleten.*

Krul, Diana (1627), 14:

— *de bebabbelde brockjes van jou* beknauwelde *Koeck.*

Men vindt ook *afknauwelen* gebezigd; zie het Wdb. der Ned. Taal, i. v. Het Brem. Nieders. Wtb. heeft *gnaueln*, en Herrigs Archiv, VIII. 349, uit het dialect van Lippe-Detmold, *gnawweln* voor het knagen aan weeke voorwerpen.

Knauwen is bij Weil bedrijvend; zooals b v. bij Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 131: (*hy*) knauwdet (*papierken*) *met sijn tandekens.* En lager: *hy mompelde ende* knauwde *tot elcken beet dese woorden.* Hilarides, Humor. Rijmelar. 19:

Een ander knauw' *vrij roggenbrood.*

Fig. bij Fokke, Verzam. der Werken, VII. 18: *om je reis zoo hier en daar wat te* knaauwen. Onzijdig leest men het in de Randteek. van den Statenbijbel, op Pred. 12, vs. 4: *de wijle de tanden swaerlick* knaeuwen, *also datmender niet tusschen of onder en hoort kraken noch breken, gelijckmen wel hoort als de jonge lieden harden kost kaeuwen ende in stucken bijten.*

Hooft bezigde *doorknauwen;* zie het Wdb. des Inst.

Kneeuwelen—Kneeuwen.

In het vlaamsch gebruikelijk voor traag of met lange tanden eten, en dus nabij komende aan *knauwen* en *knauwelen*. Zie dit art. benevens de Idiott. van Schuermans en De Bo.

Kneukelen—Kneuken

Wij hebben in den gemeenzamen stijl de uitdrukking *zich verkneukelen* voor zich verlustigen, zich verblijden Dus Bilderdijk, Gesch. des Vad. XI. 4: *met dat kinderspel vermaakte hij zich en* verkneukelde zich *even zoo goed als Lodewijk de XIV* enz. Dez. Andw. aan Le Sage Ten Broek, 14: *de lang reeds walglijke aartigheid, waar de bestrijders en afvalligen onzer kerk* zich *zoo recht gaarne mede* verkneukelen. De Gids, 1853, D. II. bl. 568: *onvermoeide statisticus, die* u verkneukelt *van genot*, enz. Ald. 1860, D. I. bl. 253: *de handen* verkneukelden zich *bij den driedubbelen lof, Amsterdam gewijd.* Kneppelhout, Geschr. X 160: *ik* verkneukelde mij *onderwijl stilletjes met het vooruitzigt.* Jonckbloet, Geschied. der middenn. Dichtk. III. 1. 205: *het schijnt zelfs dat hij de galanterie ... niet alleen niet afkeurde, maar er* zich *in* verkneukelde. Mevr. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, I. 228: *de duivel* verkneukelt zich *er nu al aan, hoe hij er ons voor zal laten braden.* — Bilderdijk, Aantt. op Huyg. VI. 248, geeft daarvan de volgende zeer aannemelijke uitlegging: »Het wrijven van de vingeren over en door elkander was het gebaar van innige verheuging, waar van ook de spreekwijze *zich verkneukelen* dat is, de knokkels heen en weêr wrijven." Het prim. *kneuken* is dan *knoken, knokken*, verw. aan *knikken, knakken*, waarvan wij ook *knok, knook, kneukel, knokel* en *knokkel* hebben. — Het prim. *knoken* leest men in De Gids, 1860, II. 809: *Haar echtgenoot. zit zich de vingers te* knoken. — Van denzelfden oorsprong, doch in zin verschillend, is het frequent. *knokelen;* zie dit art.

Dezelfde beteekenis als *zich verkneukelen* heeft *zich verneukelen*, Bredero, Roddrick, 13:

Mijn Ziel verneuckelt haar *met innerlijck verfroyen.*

Ook als onz. en bedr. ww. voorkomende, bij denz. Bron der Minnen, 70:

Sy scheen haer bloode lief, Endimeon, te serren,
Om dat hy soude eens verneukelen *met haer.*

Hooft, Ged. fol. 303:

Wakker' handen, radde kneuklen,
Die, met strookend snaarenspel,
Plaght, alleen niet voorhoofts vel,
Maar de ziele te verneuklen.

Dez. Brieven, II. 335: *een uitspanning, om den geest wat te* verneukelen. — Elders leest men in dit werk, II. 326: *behalven dat de forme van den staet, haest onkenbaer, om de dwers- en dommel-kreuken in de pan der dienstbaerheit gekreghen, met der tijdt zal beginnen te* vermeukelen, *en aen eenigh noemelijk aengezicht te raeken.* De Uitgever verklaart dit *vermeukelen* door »van aanschijn veranderen"; en Oudemans, Taalk. Wdb. op Hooft. door »zachter, minder scherp en daardoor minder kenbaar, minder zichtbaar worden." Bij de laatste uitlegging is gedacht aan ons ww. *meuken*, doch zij levert geenen zin. Wat zou het beteekenen, dat de staatsvorm, door de kreuken bijna onkenbaar geworden, *zachter* begint te *worden?* Blijkbaar is *vermeukelen* hier eene schrijf- of leesfout voor *verneukelen*. Evenals Hooft in

de aangeh. dichtregels spreekt van de voorhoofdsrimpelen te *verneukelen*, bedoelt hij in zijnen brief dat de kreuken van den staatsvorm worden *gladgestreken*, zoodat deze daardoor »een noemelijk aangezicht verkrijgen", d. i. een aannemelijk voorkomen. (Dit *noemelijk* ontbreekt in Oudemans Wdb.)

Bilderdijk in zijne Aantt. op Hooft, III. 240, verklaart *verneukelen* als afkomstig van *noken*, buigen, gladden, ontrimpelen, blij maken; en het Wbk. des Inst. als frequent. van *verneucht*, *geneucht*. Ik meen echter het w. voor hetzelfde met *verkneukelen* te mogen houden. De beteekenis er van komt met dit volmaakt overeen, en de etymologie strijdt daarmeê niet. Het ww. *noken*, waarvan Bild. spreekt, is aan *knoken* nauw verwant, of liever *knoken* is *ge-noken* zelf. Voor *kneukel* vind ik ook *neukel*, Heyns, Bartas' Werck. II. 564, waar de Dichter tot den koning Rehabeam, die den raad der jongelingen volgt, zegt:

Maer ghy den lesten volgt, en treckende uwe neuck'len,
Met Isacx edel bloet na lusten tracht te keuck'len.

D. i. uwe knokkels samentrekkende, uwe vuisten vouwende. — Al verder pleit voor de identiteit van *verneukelen* met *verkneukelen* het freq. *vernukkelen*, volgens het Belg. Mus. VIII. 196, in den tongval van Kortrijk beteekenende: verslensen, of liever verkreukelen verfrommelen, in welken zin het friesch heeft het bovengemelde primitief *knuwkjen*. Dus bij Epkema i. v.: *ho* knuckstu *mijn hoed so*, d. i. kreukt gij. Het valt in het oog, dat ons *knakken* hier mede toe behoort; eig. zegt dit door vouwen of drukken breken, doch fig. schenden, bederven, als in »*geknakte* gezondheid" enz. 'k Voeg hier nog bij, dat Beets de vrijheid nam, *geknacht* voor *geknakt* te schrijven, Ged. van L. Byron (1e uitg.) bl. 9:

Mijn leden buigen zich ter aarde,
Door moeizame arbeid niet geknacht,
Maar door een lage rust ontkracht.

In het Idiot van De Bo wordt de bet. van *vernukkelen* en *verneukelen*, met die van *vernukken* en *verneuken* uitgebreid tot verbrodden, verhinderen, doen mislukken enz. Inzonderheid vermeld ik nog *verneukelen* en *verneuken* in eenen zin, dien het laatste ook in Noordnederland heeft, doch alleen in de laagste volkstaal, t. w. van foppen, misleiden, bedriegen.

Kneuzelen—Kneuzen.

Het frequent. bezigde De Potter, aangeh. in Huydec. Proeve, I. 387:

O braven hendt, die 't soo behendig hebt gevat,
En nergens hebt geraeckt, noch eenig lid gekneuselt.

En Van der Hoop. De Renegaat, 5:

Verplet, gekneuzeld, *diep vernederd.*

Kneuzen luidt bij Kil. *knoesen*, het Brem. Nieders. Wtb. *knusen*, middelhd. *knusen*, *knussen;* vroeger bij ons ook wel *knutsen;* Jonctijs, Verhand. der Tooversieckten, 180: *vreesende dat hy sijn lichaem tegens den stock* knutsen *mochte*. Bl. 260: *in een* geknutste *wonde, moet nootsakelick al 't* geknutste *in etter veranderen*. Van Beverwijck, Verv. van de Heelkonste, 22: *De kanten van een Wonde werden* geknutst, *oft geplettert*. Ald. 16: *eenige* knutsinghe *van 't geen, dat quetst.... Derhalve moet het* geknutste.... *van het gesonde ghescheiden werden.*

Knibbelen—Knibben.

Knibben verschilt alleen in klank van *knabben*, *knappen*, waarvan *knabbelen;* zie dit woord, en Ten Kate, II. 241. *Knibbelen*, in het vlaamsch ook *knebbelen*, zegt eigenlijk kleine stukjes afbijten, en heeft werkelijk zoodanigen zin in De Toekomst, 1867, bl. 103:

De visscher werpt angels met wormpjens omdaan,
Het vischjen omkwispelt ze en snapert daaraan,
Het nibbelt en knibbelt, enz.

Bij Schermer geldt het w. voor knagen, afknagen, verteren; Poëzy, 365:

Nooit knibbel *u de bitze Nyt.*

En vandaar wat men thans *kibbelen* noemt, d. i. om kleinigheden den mond roeren, woordenstrijd voeren, kijven, twisten; aldus Schadtk. der Philos. fol. 158:

— de jaloerse vrouwen, die altijt kijven,
Niet dan rasen, knibbelen *in haer bedrijven.*

Oudaan, Aand. Treurigh. 8:

Dat u gelusten kan te knibb'len *met malkandren,*
Wie van u allen schijn' de meeste boven andre.

Westerbaen, Ockenb. 189:

So ick doorloopen wil die van de Kercke schryven,
Wat vind ick haer gescheurt door knibbelen *en kyven!*

Dez. Ged. II. 689:

— Door knibbelen *en kijven*
Verdrijft de vrouw haer man, de mannen haere wijven.

Vollenhove, Poëzy, 337:

Wat knibbelt *men om 't heilverbont,*
Dat Godt en mensch bevredigt?

Oudaan, Roomsche Mog. 336: *met de drukkers en letterzetters te* knibbelen, *en over hoop te leggen.* Jonctijs, Toon. der Jal. I. 279: *uit deze spring komen twist en tweedracht, kijven en* knibbelen, *scheiden* enz. Oudaan, Toneelp. 26:

Dus slijten wy den tijd, met knibbelen *en twisten.* Dez. Agrippa, 438: *dat daar geen* knibbelen *noch redewegen valt, maar eenvoudelijk te antwoorden.* Lublink, Verhandd. I. 343: *over het getal der overbrengingen te* knibbelen. Andere pll. uit Hooft en Bredero zie men bij Oudemans in zijne Wdbb. op die schrijvers.

Vandaar de afleidingen *knibbelig, geknibbel* en *knibbeling;* Berkhey, Dichtm. Redenv. over de Plichten der Weezen, 20:

De Moeder, of Meestres (zij) niet knibbelig *nog kregel.*

Vollenhove, Poëzy, 410: *wrok, twist en* geknibbel. Vlaerd. Redenr. 296: *met* knibbeling *en kyven.* Levens van Plut. fol. 68: *de tweedracht ende* knibbelinge *van dese twee mannen was ghelijck een diepe incisie, die de stadt in twee partyschappen verdeylde.* Verwer, Ned. Seerechten, 141: Knibbelinge *rysende over het rooijen van den verkoopprijs,* enz. Rabus, Vermakel. der Taalkunde, 206: *'t welk my zekerlyk een gezochte* knibbeling *schynt.* De Groot, Van de Waarheyd enz. 344: *oneenigheden.... welke.... hy met* woorden-knibbelingen *noch verder heeft gevoed.*

Hiertoe behooren ook de composita *knibbelbrief,* brief die aanleiding geeft tot twist, Hooft, Ned. Hist. fol. 154; *knibbelkunde,* voor de haarkloverij der rechtsgeleerden, Van Effen, Spect. V. 601; *knibbellust,* twist- zucht, De Brune, Wetsteen, II. 108; *knibbelvuist,* Van Swaanenb. Arleq. Distel. 260; *knibbelvier,* twistvuur, Westerbaen, Ged.. I. 289; *knibbelziek,* twistziek, bij Berkhey, a. w. 43.

Het ww. *knibbelen* beteekent ook nauw dingen, van den prijs of loon iets afknibbelen; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 128: *als hij haar naauwlijks zo veel gelds geeft, dat zij armlijk huis kan houden; als hij op al hare uitgaven* knibbelt. D. II. 149: *ik gun den ambachtsman wel zijn beloning, ik* knibbel *niet met de geringe luidjens over een stuiver meer of min.* — Vooral blijkt die zin uit het bedrijvende *beknibbelen,* dat toegepast wordt op het nauw onderzoeken of nagaan van iemands woorden of handelingen; Bloemkrans van Versch. Ged. 465:

Hier om een duister woord diep te beknibb'-len; *daar*
Om eenig oude spreuk te trekken bij het hair.

Oudaan, Uytbr. der Ps II. 100:

— *in het niet* beknibb'len *onzer zonden ....*
Zien wy zoo hoog (Gods) goedheyd in haar Vaarde
Als zich verheft de Hemel boven d' Aarde.

Bilderdijk, Chalmers Bewijs en Gez. der Christel. Openb. 19: *dit* beknibbelt *de vrije werking en invloed van het bewijs.* D. i. dingt er van af, beperkt ze. Men leest bij Conscience, De Leeuw van Vlaend. I. 136: *alle hare daden werden met gramschap berispt en* beknibbeld. D. i. waarschijnlijk niet bloot nagaan, maar bekeven, begromd. 'k Heb het w. echter wel door Vlamingen hooren bezigen van het hekelend beoordeelen van een boek, van welks waarde men het een en ander tracht »af te dingen."

Afknibbelen is bepaaldelijk afnemen door te knibbelen; De Vrijer, Pulcheria, 68:

My komt noch zo wat gelds, dat kan hy nu de boeren
Weer af *gaan* knib'len, enz.

De Nieuwe Honigbije, III. 43:

Hij tracht vergeefsch van 't volle geld
Iets af *te* knibb'len, *'t wordt geteld.*

Berkhey, Dichtm. Redenv. over de Plichten der Weezen, 43:

Geeft hem zijn baas tot loon een afgeknibbeld *deel.*

Bilderdijk, N. Vermaking, 168:

Geen afgeknibbeld *deel dat aan den gever smart.*

Burlage, Acad. Tafer. 73: *van den prijs nog eerst wat* af *te* knibbelen. Van der Palm, Salomo, II. 25: *'t geen hij* afgeknibbeld *heeft (van 't geen hij aan den armen heeft geschonken).* — Vandaar de afl. *afknibbeling* bij Fokke, Spreekw 26. Men vindt flg. daarvoor ook *ontknibbelen;* Loosjes, Leven van Const. Huyg. 25:

Wat uren heb ik niet....
Ontknibbeld *aan den slaap?* —

Tegenknibbelen is tegen inleggen; Bruno, Mengelmoes, 84:

Hier en baet geen tegen-stribb'len,
Hier en helpt geen tegen-knibb'len,
Gy en blijft u eygen niet,
Gy vervalt in zijn gebiedt.

Kniffelen, zie **Gniffelen**.

Knijnselen—Knijnzen.

Knijnzen is in onze volksuitspraak, wat anders *knijzen* of *kniezen* heet, d. i. zooals Weil. zegt: »zich van hartzeer kwellen, een knagend verdriet hebben." Dus (wederkeerig) bij Hofferus, Poem. 392:

Wat een quade beest is Nijd ....
Die haar selven knijst, *end quelt.*

Bilderdijk, Poëzy, I. 135:

Dat uw boezem, wars van knijzen,
Tot den zijnen op kan rijzen.

De Thouars, Zriny, 56:

De Sultan knarstandt, knijst *van woede bij zijn' val.*

Hier schijnt het w. met *grijnst* verward te zijn; althans *knijst* is ongepast. Meer in gebruik is

verknijzen (wederk. en bedrijvend); Fardon, Nagel. Redev. II. 107: *dat men zich het goede van de eenzaamheid naar waarheid voorstelle, en wel verre van zich te* verkniezen, *dat goede tracht te genieten* Vlaerd. Redenrijckb. 88:

Al warenz' oock in staet verheven meer dan hy,
Sy zullen kinderlijck hem doch niet trots verknyzen.

Ald. 149:

Den Heer pryzen en loven, die ons noyt heeft verknezen.

D. i. doen verknijzen; Vlissings Redens Lusth. 256:

Al werden wy verknesen,
Door 't vervolgh of verdriet.

Springh-Ader aller Kind. Gods, 209:

Door reden waren sommighe van Godt verknesen.

D. i. gekweld. Schadtkiste der Philos. fol. 27:

Theophrastus wilt den wijsen leeren
Niet te houwen, om niet te worden verknesen.

Ald. fol. 250:

Die hem selven verwint, die is sterck onverknesen.

D. i. zonder kwelling. Den Nederd. Helicon, 256:

Leert my, dat wreedigheyt behoort te zijn verknesen.

D. i. met verdriet beschouwd. Constth. Juweel, 367:

Siet hoe sidt den ouderdom hem selven en verkeynst.

Veracht de jonckheyt, ende prijst zijn oversaten.

Men zal hier te lezen hebben *verkneynst;* het rijmwoord eischt de *n*, boven in de volksuitspraak vermeld. Oudaan, Uytbr. over Job, 73:

Als 't kleed dat door de mot zijn glans verliest,
Zoo zie ik ook gebroken en verkniest.

Is dat »door verdriet gekweld"? of *gekneusd*, want in dien zin komt *kniezen* mij voor bij Baerdt, Deugdensp. 130: *men stoot, men stampt, men* kniest... *en smeltet in malckanderen: 't Emplastrum is heel goet.*

Van *knijnzen* heeft het vlaamsch *knijnselen* gevormd; zie het Idiot. van Schuermans.

Knikkelen—Knikken.

Cremer schrijft in zijne Betuwsche Novellen, I. 99: *zeide Arie eindelijk....* knikkelend *en hakkelend.* Deze Arie is een »zenuwachtige oude", die met beklemd gemoed voor den »baron" verschijnt en hem aanspreekt. *Knikkelen* kan dus hier verstaan worden van het vooroverbuigend hoofdschudden; of van het waggelen der beenen. Zoowel het eene als het andere heet *knikken*, en in den laatstgenomen zin heeft Schmeller de frequent. *kniegeln, kniekeln, kneikeln.* Gerland, Intens. und Iter. 9, verklaart *knicken* zeer juist als oorsproukelijk neêrzinken of doen neêrzinken aanduidende.

Van *knikken* heeft men *aan-* en *toeknikken*, beiden bij Weil. bekend; doch ook *af-, be-* en *verknikken;* Valentijn, Werken van Ovid. III. 229: *soo dikwijl ik op haar seggen iets toe- of* afknik, *denkense iets quaats van mij* Ald. 272: Beknik *dit, o goedertiere Goden, op mijn angstige gebeden* D. I. 79: *Sij knikt staag ja.... klaas vaak* verknikt *het bessenhooft.* D. i. doet het hoofd der best knikken.

Den wortel des werkw. leest men als znw. bij Stoppendaal, De Lusiade, 11: *Wanneer Mars ophield te spreeken, stemde de Opperheerscher van den Olimp, door* eenen knik, *in 't geen hij had voortgebragt.*

Als samenst. heeft men *knikhulzen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 222: *de stervende jonge.... die bij gebrek aan levenskragt* geknikhalst, *topzwaar wierd.* — En *knikkeknieën;* Berkhey, Ter verj. van Will. V. (1786) bl. 5.

Nu knikkeknien *wy op ons pad.*

Knippelen—Knippen.

Knippelen is bij Weil. hetzelfde als *knipperen;* zie dit woord.

Knispelen—Knispen.

Volgens Bouman is *knispelen*, ook *nispelen* (met weglating der *k*), »slap melken, niet goed doormelken, met duim en vinger (in plaats van de volle hand) melken." Mede bij Kehrein is *knispeln* meer in 't algemeen kleinigheden verrichten. Tobler heeft daarvoor *nissla* en leidt dat af van *niss*, iets gerings, waarvan ook *nissig*, karig. In het oog vallend is de verwantschap met *nisselen, nusselen*, waarvan zie op *Nusselen.* Zie insgelijks *Knasperen.*

Knistelen—Gniezen, Niezen.

Oudaan, Poëzy, II. 199, heeft *doorknistelen:*

— Rade ik recht? ontdek
('k Kan 't alles op geen aas doorknistelen)
Zelf wat ge meent, of wat het was.

Dez. Agrippa, 117: *dien Hemel zelf, dienze* doorknistelen. Ald. bl. 352: *Laat ons ettelijker anderer Rijken beginsselen, en uiteinden* doorknistelen, *en wij zullen bevinden,* enz. En bl. 454: *want deze....* doorknistelen *de diepdringende zin.* (*) Dez. Roomsche Mog. 463: *scherpzinnige verstanden, die zoo menigmaal alles op een hair uytpluyzen, en* doorknistelen. — De zin eischt: doorzoeken, onderzoeken,

(*) De Woordenlijst der leidsche Maatsch., die dit woord uit Oudaan aanhaalt, heeft verkeerdelijk *doorkniestelen*, ten ware de eerste, mij niet ter hand zijnde, druk van den Agrippa zóó spellen mocht.

nasporen; en met het w komt blijkbaar overeen *knistern*, *in etwas herum knistern*, bij Von Schmid doorzoeken, doortasten. De afleiding geeft deze anders bekwame etymologist niet op Het Brem. Nieders. Wtb. heeft in denzelfden zin *nusteren*, van de spoorhonden ontleend. Het primitief der drie frequentt. is *niusjan*, bij Graff trachten; ijsl. *hnysa*, doorzoeken; nederl. *niezen*, dat wij in eene andere beteekenis van *niusjan* hebben, doch hier den zin heeft van *neuzen*, waarvan ook *neuzelen* (zie dit woord), dat *doorneuzelen* geeft in denzelfden zin als *doorknistelen* bij Oudaan. Ik merk nog op, dat ons *niezen*, sternutare, fr. éternuer, niet alleen zooals Weil. vermeld *fniezen*, maar ook in de volkstaal *geniezen* en *gniezen* wordt uitgesproken.

Knoedelen—Knoeden.

Het ww. *knoedelen* leest men in het Alg. Letterl. Maandschrift. 1848, n°. 4, bl. 240:

— *diplomaat*,
Uit schilderdeeg geknoedeld.

D. i. tot een klomp gekneed. Weil. heeft *knuidelen*, in Gron. *knoedelen*, iets in kronkelige en wanstaltige vouwen maken. Dit zal hetzelfde woord zijn. Het primitief *knoeden* of *knoeten* komt voor bij Von Schmid: *knütten*, iets met de handen buigen en draaijen, zoodat het lenig wordt. Wij hebben er van *knoedel* of *knoetel*, meelbol, hoogd. *knödel*, *knötel*, akensch dialect *knuddel*. Voor *knoeden* vind ik *knoezen* bij Baardt, Deugdenspoor, 248:

(*Men*) *sift en buylt hem wel een bet*,
En rolt en knoest *hem heen en weer*.

Volgens Schmeller maakt »die *Knödel*" nevens »die *Nudel*" (een gelijksoortige spijs) jaar uit jaar in in Beijeren het hoofdgerecht der boerentafel uit; hij bestaat uit meel met verschillende ingrediënten, als stukken vleesch, spek, lever, of gort, aardappelen, tot een klomp gekneed en gekookt. Bij Kil. is *knuttel* bult, buil. Weil. zegt, dat *knuidelen* een frequent. is van het hoogd. *knüllen*; juister ware gezegd: *knüllen* is eene samentrekking van *knuudelen*.

Knoezelen[1]—Knuizen.

Beide ww. komen, volgens Schuermans en De Bo, in het vlaamsch voor, en in dezelfde beteekenis, t. w. de enkels tegen elkander slaan onder het loopen, elders *knoezelvoeten* geheeten volg. het Belg. Mus. VIII. 182. Daar ze overigens alleen in wortelklank verschillen, mag het eene als frequent. van het andere aangemerkt worden. Den wortel *knus* heeft Stalder voor uitwas. In het nederl. is *knoest* hetzelfde als *knuist*, d. i. een plat woord voor de toegevouwen en alsdan de knokkels vertoonende hand; zie Weiland, waarvan bij Bod. Benninghs L. Oorl. 12: *de* dick-geknuyste *lieden*. Bij Kil. is *knoest* een harde uitwas aan boomen, waarvoor men *knuist* vindt bij Oudaan, Roomsche Mog. 202: *dat de lier niet op een altaar, maar op eenige tronk of* boomknuyst *zich steunde*. — Een *knoest* brood is een ruw afgesneden stuk, een homp; Huppel heeft in denzelfden zin *knust*, *knuust*; Von Klein *knust*, broodhomp, doch ook een lomp stuk hout en een plomp mensch; Von Schmid, *knaus*, *knaust*, *knust*, broodhomp en verhard kliergezwel. Van hier *knoezel*, bij Kil. *knoessel*, voetknokkel, enkel, in het middelned. niet onbekend; Roman van Walewein, vs. 6528:

Vore Waleweine laghen struke,
Hande ende voete ende andre lede....
Ende hi stont toten cnoessele *in 't bloet*.

Grimbergsche Oorlog, II. 217:

Menich orse daer stont,
Over de knoeselen *in dat bloet*.

Sylvius, Tfundament der Medicinen enz. fol. 8: *die ader onder den* knoessel *buyten des beens*.

Het znw. *geknoes* komt voor in den zin van knorrebeen; Ypermans, Die Cirurgie, 244: *zoe hevet ghemaect natuere* ghecnoes. Ald. 252: *omme dat desen roepere es van den* ghecnoesen. — Voor *geknoest* heeft men den frequent. vorm, ald. 243: *Die oore is buten den hasenbecken* ghecnoeselt, *noch pueren beene, noch puer vleesch*.

De genoemde werkwn. hebben in de verwante dialecten nog andere beteekenissen. Bij Weinhold is *knüsen* en *knuselen* kauwen, verduwen, en dergelijken zin schijnt *knuizen* te hebben bij Moons, Sedel Vermaecktonneel, 357: *sijt ghy in den dagh van u leven gewoon.... te teiren, te smeiren, te buysen, te* knuysen, *en soo voorts*. — *Buizen* is drinken; daarbij voegt, als allitereerend woord, kauwen of eten.

Bij Stalder is *knuselen* onder handen nemen, voorts liefkozen van kinderen, en *knüselen* vleijen. En zoo vindt men de uitdrukking: *de borstkens knuyselen*, in Oudemans' Bijdrage. Hierbij denk ik aan onze spreekwijs: iemand in de kluiven of bouten vatten, als gebaar van gemeenzaamheid en liefde; en hiertoe zal behooren het zelfst. nw. *knuis*, dat ik aantref bij Gheschier, Des Werelts Proefsteen, 263:

Wat-ser snelder als de saken
Die van soete suer gheraken?
Hoe langh duert het lieve knuys
Dat den Spielman sit op 't huys?

D. i. misschien: het lief gestreel of gevlei. Behoort hier ook toe het bijw. of bijv. naamw. *knuts*, *knus*, dat onze volkstaal heeft voor lief, aardig? Men zegt: iets *knus* of *knusjes* doen.

Knoezelen[2]—Knoezen.

Volgens De Bo zegt het vlaamsch *verknoezelen* voor »doen kennen, uiteendoen, verklaren, wijsmaken." Als primitief daarvan wordt vermeld *knoezen*, dat het Wdb. van Sleeckx heeft voor »comprendre." Ter vergelijking wordt alleen gewezen op het lat. *nosco* en het eng. *to know*.

In de verwante dialecten is *knoezen* niet geheel vreemd. Danneil heeft werkelijk *verknüs'n* voor »iets volkomen begrijpen." Ook zal er toe behooren *g'neisen*, bij Schöpf merken, waarnemen; en uit de dieventaal *kneissen*, ervaren, weten, kennis krijgen; *kneister*, recognoscent, *verkneisen*, *verkneisten*, verstaan, die voorkomen b | Von Grolman en vooral in het Wtb. voor het Policie-bureau te Weenen opgemaakt (1854).

Om het w. te verstaan vestig ik de aandacht op *verknoezen*, dat in het nederl. en vooral in de hoogd. dialecten zeer bekend is. Zoo leest men bij Van Rusting, Werken. I. 175:

Ik (zey God Bachus) hou van 't roezen;
Ik kan die louwen niet verknoezen;
Ik val 'er schier van in de slaap.

D. i. verdragen, dulden. Zoo ook de Holleb. Lachende Dokter of Den Bereysden Hans Zingzang (Amst. 1724) bl. 11:

Ik zou het je wel zeggen, maar, je moest het niet verknoesen.

D. i. (zoo ik versta) niet kunnen *verdragen*. Doch bij Van Effen, Holl. Spectator, IV. 8: *Zo heb ik het hier al weer* verknoest. D. i. bedorven. En bij Langendijk, Ged. IV. 187:

— *Ik geloof dat onze kapitein niet beter zou doen konnen*
Als te Parys te blyven: het waar gevaarlyk zo wy in de bosschen iets begonnen:
Want al de Huchten, het Gemot *en* de Verknoesters *hebben zyn portret.*

Gemot is de huiszoekers, en *verknoesters*, als boven *kneister*, de uitvorschers.

Deze verschillende beteekenissen worden door de hoogd. dialecten opgehelderd. *Verknusen*, *verknüsen*, *verknuzen*, is verteren, verduwen, in den eig. zin dier wn.; maar ook oneig. verdragen, dulden, lijden; zie Kehrein, Schambach, Stürenburg en Weinhold. Vilmar noemt het »in den nieuwen tijd eerst opgekomen, doch zeer gewoon geworden." Kehrein en Weinhold wijzen ter verklaring van het w. op *knusen*, *knüsen*, kauwen; de laatste tevens evenals Stürenburg, op *kneuzen*, en mij dunkt, met veel aannemelijkheid. Het verteren (van spijzen) is een kleinzen of vermalen, evenals kneuzen dat is.

Ook de bet. van verderven, die in *verknoezen* voorkwam en waarvoor Schmidt en Bernd *knutsche*, *verknutsche*, *verknütschen* en *verknautschen* hebben, levert geene zwarigheid; *kneuzen* toch is in verschillende toepassing aan verderven gelijk.

En met eene andere toepassing is dan ook *verknoezen* in de vlaamsche beteekenis evenzeer te verklaren. Danneil vertolkte het w. zeer juist door »iets volkomen begrijpen." Welnu, wij zagen dat de werkzaamheid der maag werd overgebracht op het gemoed: zou de beeldspraak vreemd zijn, dat diezelfde werkzaamheid ook op het verstand werd overgebracht? De zaak, die wij goed begrijpen, wordt door ons verstand niet alleen opgenomen, maar als het ware gekleinsd en verteerd, en daarom hoort men van moeijelijk te begrijpen zaken wel eens zeggen, dat ze wel kunnen opgenomen, maar niet verteerd worden. Op *Kleinsteren* gaf ik een voorb. van de uitdrukking *den raad Gods door de hersenen te kleinzen;* niet anders is de beeldspraak op te vatten, die er ligt in *knoezen* en *verknoezen* voor goed zich eigen maken of volkomen begrijpen; en *verknoezelen*, dat begrip overdoen aan anderen.

In de dialecten van Kehrein en Weinhold hebben de frequentt. *knuselen* en *verknuselen* ook den zin van verteren en verdragen. In eenig nederl. dialect kwam mij dit nog niet voor.

Knoffelen[1]—Knoffen.

Vlaamsche woorden. *Knoffen* is langzaam (of wel, gulzig) eten, en *knoffelen* uit de vuist eten; zie het Idiot. van Schuermans, die te recht verwantschap aanneemt met *knabbelen*, *knobbelen*.

Knoffelen[2], zie Knuffelen.

Knogchelen—Knogchen,

In sommige hd. dialecten is zoowel *knöchen* als *knöcheln* kwellen, plagen, martelen, zie Anton (IX) en Weinhold; en *knöchen* alleen in dien zin bij Reinwald en Schmeller. Anton voegt er ter opheldering bij: »bis auf die Knochen, bis aufs Blut." Ik twijfel echter of b. v. pijnigen tot op het been ooit *beenen* zou kunnen heeten, en zou dus *iemand knogchen* of *knogchelen* eerder verstaan als »hem de knokkels te laten voelen." In ieder geval is pijnigen, kwellen, de hoofdzaak, en in dezen zin heeft men het frequent. bij P. Croon Cocus Bonus,

II. 86: *weest in uwe handelinge swert ende slecht door ootmoedigheyt van buyten, gebocchelt ende* gheknocchelt *door verstervingen, maer inwendig in uwe conscientie wit van suyverheydt.*

Kehrein heeft *knöcheln* in een anderen zin, t. w. voor »de knokken of beenen afknagen."

Knokelen—Knokken.

Het frequent. *knokelen* heeft Kil. voor iemand onbetamelijk behandelen, eig. hem de knokkels doen voelen. Het primitief *knokken* heeft dergelijken zin; Rosseau, De Helsche Kermis, 91:

Weest te vreede, of deze stokken,
Zullen u zoo murref knokken,
Of gy half gebraden waart.

H. van Halmael, Crispijn, Bedrieger, 48:

't Zal 'er niet toe koomen, maar eer ik dat zag,
Wou ik jou liever knokken, *dat je drie myl in den grond lag.*

Reinwald heeft *knöchen*, kwellen, pijnigen; Epkema, *knuwckjen*, op of met de knokkels slaan; bij Van der Veen, Zinneb. 207: *men gaf my* kneukelsop. — Zie voorts *Kneukelen.*

Knongelen, zie Klungelen

Knoppelen—Knoopen.

Ons *knoopen* wordt *knoppen* in *beknopt*, in den Teuthonista en in het neders. *knuppen.* Vandaar het frequent. *knoppelen* voor knoopen, bij Schuermans; *knuppeln* bij Stalder, Bernd en Schambach.

Knorrelen—Knorren.

Volgens De Bo is het westvlaamsche *knorrelen* gebruikelijk voor het gewone *knorren*, fransch *grommeler*, d. i. uit ontevredenheid morren of pruttelen.

Knuffelen—Knuffen.

Knuff, *knuffe*, is in verwante dialecten slag, stoot, inzonderheid zulk een die met de vuist of den elleboog wordt gegeven; zie de Idioticons van Schütze en Schmidt. Bij ons vindt men *knuif* voor de vuist of knuist zelf; Nomsz, De Geldzuchtige, 164: *had gij in zulke jonge jaren den schurk niet met* de knuif *op den veter gezeten*, enz. Vandaar bij Reinwald *knuffen*, heimelijk en van ter zijde met vuist of elleboog een' stoot geven; bij Schmeller *knuffen*, met de kneukels slaan of stooten; bij Schütze, *knuffen*, *knüffeln*, met toegevouwen vuist stooten of slaan; bij Schmidt *knuffe*, *knuffeln*, met de vuist slaan en heimelijk slaan.

Ons ww. *knuffelen* of *knoffelen*, bij Kil. ook *knuifelen*, is derhalve een van onze naburen overgenomen woord, en Weil. omschrijft het te recht door »met de vuist onzacht stooten." Dus Vondel, Poëzy, II. 448:

Wie niet ontrennen kan, wort van
De buffels doot geknuffelt

Don Quichot, I. 364: *De Barbier* knuffelde *Sancho en Sancho den Barbier.* Aldaar, 404: *Don Quichot, die noch onder den Harder lag en keek, wel terdegen* geknoffelt *en geslagen.* — Wij gebruiken het echter ook voor minder hard behandelen, zelfs voor op eene wellustige wijze betasten; dus Starter, Klucht van Melis Tijssen (1646):

— *ick sou jou so koest'ren*, knoff'len *en behagen.*

Dus volgens de aanh. van Oudemans, Bijdr. i. v. Mijn druk (van 1706) heeft *koeffelen*; zie *Kokelen*; Thirsis Minnewit, III. 96:

Doe knoffeld' *ik rondom in 't duyster tot ter teyd,*
Dat ik een Bedde vond; ik nam haar aan mijn zeyd.

Men leest het w. nog bij Nolet de Brauwere, Ged. III. 218:

Dat ooit of nooit een ministerie
Ons knoffle *met schoolmeestersklap.*

Zie wijders Weilands pl. uit Noseman, Oudemans op Bredero. Figuurlijk bezigt Vondel het w. voor wat men anders noemt »iemand onder handen nemen" in het Berecht vóór den Lucifer: *wil men ons immers dus ongenadigh* knuffelen *om het woord spel, waer blyvenwe dan met orgelspel?*

Van Swaanenburg heeft daarvan *afknuffelen;* Arleq. Distelateur, 4:

— *daar zyn ten minsten hondert buff'len,*
Om 't (vaars) als een Iö van Jupyn zo af *te* knuff'len, enz.

Beknuffelen is betasten, overeenkomende met »attrectare, contrectare." waarmeê Kil. *knuyffelen* vertolkt; Camphuysen, Sticht. Rymen, III. 451:

De Woeckenaers, als ecchels, die moeten hem zijn goeden
Uytzuygen tot den bloede;
En, om hem niet te laten, zijn kisten gau doorsnuffelen,
En alles nau beknuffelen.

Verknuffeld is bij Oudaan, Uytbr. over Job, 137:

Na dat de kracht der handen hen verging,
En 't slappe lijf een' slapper moed beving,
En hen nu d' ouderdom
Van 't kruchchen liet verknuffelt, *koud en krom.*

er zoo uitzien, alsof men geknuffeld is, zooals Schmidts Westerw. Id. heeft *verknufft aussehen*, geslagen zijn.

De eerste beteekenis van *knuffe*, slag of stoot,

is zonder twijfel die van den *knok*, waarmeê de stoot gegeven wordt, bij Graff, IV. 583, *gecnuffe*, *gecnupfe*, hoogd. *geknüpfe*. Zeer juist zei dus Tuinman: »*knuffelen* is met *kneukelen* duwen of kneden." Ten Kate, II. 244, bracht het w. tot *knobbel*, en Weil. tot *knöbeln*. Halbertsma, Overijss. Wbk. verklaarde *knoffelen* door »in verkeerde plooijen brengen." Bilderdijk, Aantt. op Huyg. V. 243, noemt *knuffelen* een frequent. van *knaauwen;* elders houdt hij het voor *knobbelen* en nog elders voor *genoffelen*, van *noppen*, slaan. Geslachtl. II. 93 en 284. Voor zooverre met *knok*, *kneukel*, het naamw. *knobbel* etymologisch verwant is, mag dit laatste zeker bij de verklaring van *knuffelen* wel in aanmerking komen, zooals ook het eng. *to knubble* zegt voor met de kneukels slaan; doch de allernaaste afleiding ligt daarin niet.

Onze volksspraak zoowel als de hoogduitsche zegt voor *knuffelen* ook *karnuffelen* en wel in gelijke beteekenis; Werken van Rabelais, II. 85: *By get koom ik je daer by, ik zal je* karnuffelen *als een onweers-duyvel.* — Reinwald noemt dit »ein allgemeines Germanisches Volkswort." Niets schijnt meer voor de hand, dan beide wwn. oorspronkelijk één te houden, en het Brem. Nied. Wtb. noemt dan ook *knuffelen* eene contractie van *karnuffelen*. Nog eerder zou men, bij den zoo blijkbaren boven aangewezen oorsprong van *knuffelen*, *karnuffelen* mogen houden voor *knuffelen* met een voorvoegsel. Doch *carniffel* is bij Wachter gelijk *karnoffel* bij Kil. een breuk, inzonderheid een liesbreuk; en vandaar leidt hij *carniffelen* af voor pijnigen, kwellen (met woorden); ook andere taalkenners willen zoo, zie Richey. Ik vind den overgang dier beteekenissen wat sterk, en moet doen opmerken dat van het ww. *karniffelen* bij Adelung nog andere afleidingen voorkomen, die bewijzen hoe onzeker de oorsprong van dit woord is Bilderdijk, Geslachtl. i. v. hield niet onaardig *karnoffel* »eigenlijk voor een knorfachtig gezwel, en zekerlijk uit *knorfel* verbasterd." Zoo zou zeker de overeenkomst in beteekenis van *karnuffelen* en *knuffelen* zich goed laten verklaren; doch de noodige bewijzen voor die afleiding ontbreken. Wellicht is *karnuffelen* alleen ontstaan door verwarring van *knuffelen* met *karnoffel* of *karniffel*.

Volgens Adelung en Schütze is *karnüffel* of *karniffel* zeker kaartspel en het ww. *karniffelen* zulk spel oefenen. Het is opmerkelijk, dat men daarvoor bij ons het ww. *knuffelen* aantreft. Dus leest men in Blommaerts Geschied. van de Kam. van Rhetor. te Gent, bl. 8: *Verder staen boeten vastgesteld tegen dengenen.... die gedurende de vergaderingen eenig wetspel voorstelde, »daer men ghelt met vertieren mach, als dobbelen, ringhelen, queecken, verkeeren, kneylen, poutrainen, quarten,* knufflen, *of ander ongheoirlooft spel.*"

Knuidelen, zie **Knoedelen.**

Knuifelen[1], zie **Knuffelen.**

Knuifelen[2]—Knuiven.

Knuiven is hetzelfde als *kluiven;* en *knuifelen* bij Kil. knagen, afknagen, de buitenste randen afeten. Zie ook Ten Kate, II. 244, en het Alg. Vl. Idiot. Met deze wwn. komen overeen *kniefen* bij Von Schmid »iets hards bijten zoodat het knoerst," en *knieflen*, bij Reinwald, I. 112, vermeld als wurtenbergsch voor »lang en met moeite aan iets knagen."

Knuizelen, zie **Knoezelen.**

Knutselen, zie **Nusselen.**

Koedelen—Koeten.

Volgens De Navorscher, IX. 293, is in het land van Kuik *koedelen* in zwang voor broddelen. Men heeft dat w. aldaar overgenomen uit sommige oostenrijksche dialecten. Bij Schröer is *kudeln*, *kotteln*, aan stukken plukken, verwarren; het subst. *kudeln* is bij hem, evenals *kuder*, ook *kauder*, bij Schmeller, Tobler, Höfer en Stalder, verward of ongekamd haar, of ook *werk* van vlas, welk woord uit *werren* of *warren* is. De oorsprong ligt in *koeten*, neders. *katten*, hoogd. *kuten*, eng. *to cut*, d. i. afzonderen, vaneenscheiden; mede in den fig. zin van warren, d. i. twisten, komt het eng. ww. bij Halliwell voor. — Van dit *koeten* is waarschijnlijk het in de volkstaal gebruikelijke *koeskoesen*, d. i. dooreenmengen, 'twelk men leest bij Fokke, Boertige Reis, I. 225: *waarom ze hem dagelijks slecht voedsel lieten toedienen.... somtijds reis ook zoo wat vergiftigs er onder* koeskoesten. Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 147: *limonaden en siropen* koeskoezen, *geleien inleggen.* D. VI. 104: *zoo zot en gek* kōeskoest *zij alles dooreen.*

Koefelen, zie **Kokelen[2].**

Koekelen[1], zie **Kokelen[2].**

Koekelen[2], zie **Kokkelen.**

Koffelen, zie **Kokelen[2].**

Kogchelen[1], zie **Guichelen.**

Kogchelen[2], zie **Kokelen[2].**

Kogelen, zie **Guichelen.**

Koggelen, zie **Guichelen.**

Kokelen[1], zie **Guichelen.**

Kokelen²—Koken.

Kokelen, *keukelen*, is bij Kil. nutrire sive fovere culinâ; en Ten Kate, I. 281, leidt dit frequent. af van *koken*, *keuken*, coquere. Dus leest men bij den antwerpschen dichter Boudewijns, aangeh. door Willems, Verh. o. d. Ned. Tael- en Letterk. II. 126:

Vroukens weten ons te keuklen,
Stoven, braden, naer den wens,
Met een sausken soet of rens.

Westerbaen. Ockenburgh, 162:

Hy, die sich op dit goed te keuckelen *verstaet,*
Die doet de beste vangst die 't al te boven gaet.

Dit goed ziet hier op sneppen, welker vangst de Dichter vooraf beschrijft. Van de Vennes Bel. Wer. 53: *Alsmen heeft waer mee, ist goet* keuckelen. Hiervan t. z. p. het subst. *keuckelaar*. — In Heyns' Bartas, I. II. 564, wordt tot Rehabeam, die den raad der jongelingen volgt, gezegd:

Maer ghy.... treckende uwe neuck'len,
Met Isacx edel bloet na lusten tracht te keuck'len.

Dit zal zijn: uw hart op te halen, uwen lust te voldoen. Bij Schmeller is *köcheln*, frequent. van *kochen*, steelswijze betere spijs voor zich koken, dan de huisgenooten gebruiken. — Volgens De Navorscher, VII. 284, kenden onze Ouden *kokelen* of *keukelen* voor het plegen van verboden minnehandel. Die beteekenis erken ik, niet bij hen te hebben aangetroffen; alleen vind ik in Hoeufts Bred. Taaleigen *koekelen* of *kuekelen* en in De Navorscher, XI. 178 als zeeuwsch-vlaamsch dialect *kokkelen* voor elkander liefkozen, welk frequent., dat ook voorkomt in *koekelemeijen*, zie mijn Taalk. Mag. II. 490, mij hetzelfde dunkt met *kokelen*, *keukelen*. De eerste beteekenis dezes woords is dan »eten voor zich koken;" vervolgens »dit heimelijk doen;" wijders figuurlijk »zijn hart heimelijk aan iets ophalen;" vandaar »liefkozen, minnekozen" en wel »heimelijk" en zoo »ongeoorloofd."

Schütze heeft *kucheln* voor iets ongeoorloofds heimelijk verrichten; en deze beteekenis komt zoo nauw met de opgegevene overeen, dat men verwantschap tusschen dit ww. en ons *kokelen koekelen* onderstellen mag. Mede schijnt *bekokkelen* hiertoe te behooren, bij Alewijn, Latona, 17 voorkomende: *om dat hy... altyd zen kwaede nukken, as ien Aep*, bekokkeld *en belagt*. D. i. heimelijk of listig volvoert. Schütze voegt daarbij het subst. *kuchelersch* voor eene vrouw die gaarne verboden minnehandel drijft, en in dit w herkennen wij den vrouwelijken vorm van ons *kogchel*. d. i. iemand die hoererij bedrijft; bij Weil. hoerenwaard, en volgens Hoeufft te Breda nog gebruikelijk voor hoerenwaardin, of ontuchtige vrouw. Dus, voor een' man, J. Kemp, Kl. van de bedroogen Smith, bl. 2:

Ick gaf de Hoer een sufflet, mijn maat gingh
de Koggel *met hout slaen,*
.....Dat hy de geest haest gaf. —

Schimp- en Hekeld. (Hoorn. 1718) 118:

— *dat zy hem geeft den naam van* kogchel,
Die wagt houd voor het til, als zy de doffers lokt.

Valentijn, Werken van Ovid. I. 110: *Een hoer wert ijder voor gesette prijs geveilt, en soekt klein gelt voor de Roffiaan te verdienen. Dit staal vervloekt nog de gierige* kogghel, *die haar dwingt gelt te eissen.* Bl. 163: *Ik ben de* koghel *die.... minnaars aanlokte.* Du Moulin, De Lichtmis, 12: *De* kochel *en de hoerewaardin, wouwe wat zeggen*, enz. Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 276: *daar zyn altyd eenige jonge* Kocchels *ree, die met de waardinnen in compagnie doen.* Ald. 262:

Speelt Mie voor Hoerwaardin, en Jan voor 't
hooft der kocch'len.

Paffenrode, Ged. 165, heeft *kochelwaard* voor hoerenwaard. — Van eene vrouw vindt men *kogchelin;* Rosseau, Verjaarfeest van Venus, 44:

De kogchelin, *een schrokkig wyf,*
Die speelden een, twee, drie, vier, vyf.

De Gewaande Weuwenaar, I. 12:

— *die gauwers*
En Hoere Bestaidsters zauwen van den Aal
kraigen. —
Daar is de Kochelijn *weer, wild een lutjen*
zwaigen.

En II. 44:

— *Goosse van Thiel liet zich gezeggen,*
En ging by die kocchelin *op de Rustbank leggen.*

D. I. 13 leest men *kochel-stukjens* voor hoerenstukken of streken. — En nevens dit *kogchel* kan men wederom plaatsen het ww. *kogchelen*, in de zoo even aangeh. Schimp- en Hekeld. 162:

Hoe kogchelt *hy, hoe bedelt hy,*
Hoe schuimt en zingt, en vedelt hy, enz.

welks beteekenis niet twijfelachtig is, als men in aanmerking neemt, dat het een' man geldt die zijne echte vrouw voorbijgaat om elders zijn vermaak te zoeken. In dit *kogchelen* hebben we dan een' verhoogduitschten vorm van ons *kokelen* en waarschijnlijk hetzelfde w. dat in Hoeuffts Bred. Taaleigen, bl. 312 wordt bedoeld. Het w. *kogchel* is echter wellicht van een' anderen oorsprong, zie Hoeufft. h. a. w. 315, en zijn Fransche Woorden op *Cogul*.

Met *kogchelen* acht ik, door eene gewone let-

terwisseling, één het ww. *koffelen* bij Jan Zoet, Werken, 15, van een minnend paar:

Nu dit duurden nog een beetjen,
't Kofflen *onder 't schortekleedjen,*
Tot zy achter over vil:
En toen had den bloed zyn wil.

Bij Starter, Melis Tijssen (1706), 3, *koefelen:*

Somma, ick sel jou soo koesteren, koeffelen *en behagen,*
Datje jou in 't minste over mijn niet soud hebben te beklagen.

De vormen *koeferen* en *kofferen* heeft ook het Alg. Vl. Idiotikon voor »koesteren, dekken, toedekken, inwikkelen."

Kokkelen—Kokken.

Bij Weil. is *kokkelen* geluid maken als een haan, van *kokke*, bij Kil. haan, fr. *coq*, eng. *cocke*. Het ww. leest men bij Berkhey, in de Oefen. van 't Gen. Kunst wordt door arb. verkr. I. 40:

Het koklen *en toklen bij 't Hanengekraai.*

Dez. Vaderl. Afscheid, 13:

Terwijl de Fransche Haan al koklend *stond te mikken.*

En in De Negerhut, I. 115: *een kalkoensche haan van middelbare grootte kon haar op de vlugt jagen, als hij maar eens* kokkelde. — Men vindt het ww. ook *koekelen* gespeld, zie de Handd. van het Kongres te Brugge, 248. Zie mede *Kokkeren*[1].

Weil. leidt, in navolging van Kil., van dit *kokkelen* af *kokkeloeren* of *koekeloeren;* en voor zooverre dit ww. de beteekenis heeft, die Kil. daaraan toekent, namelijk die van »kraaijen als een haan" of »klokken als een hen," met grond; doch ik meen dat het woord gewoonlijk niet dezen zin heeft. Weil. heeft dan ook op 't woord zelf *koekeloeren* voor »een eenzaam leven leiden, te huis blijven, werkeloos zijn." Halma verstond er door »talmen, sukkelen." Halma noch Weiland hebben gelet op het gebruik, dat onze volkstaal van dit woord maakt. Nauwkeuriger zegt Franquinet in mijn Archief. III. 363, dat *koekeloeren* is »halsstarrig in eene zelfde rigting blijven zien, doch in gedachten verzonken" Vooral zegt men het van iemand die afgezonderd of opgesloten zit. Zoo leest men bij Bredero, Moortje, 56:

Sit daer en koeckeloert, *en pronckter dat ghy swiet.*

De Brune, Bancketwerck, II. 236: *een man die t'huys, met een warmen tabbert, aen den heyrt zit en* koeckeloert, *zijn vermaeck nemende, om mannekens of ander gedroght, in d'asschen te zien, of te maken.* Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 81: *Onze eerwaarde Vader* koekeloert *op Uilen eieren.* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 66: *ik dien ook wel eens een paar dagen stil in huis te* koekeloeren, *om wat uitterusten.* Ald. 79: *daar zit ik nu in dat doodsche langwerpige Leiden te* koekeloeren! David, Vaderl. Hist. VIII. 428: *Daer.... zat (Lodewijk) te* koekeloeren, *en aen zyne nagels te knabbelen, van spyt.* — Versnaeijen, Achter de Gordijn, 196: *Ik sta daar reeds een geslagen half uur te* koekeloeren, *als de koster naar eenen dooppenning.* — Ook van den te bed liggende; Erasmus, Colloq. Famil. 130:

Een man die 't gantsche volck moet wijsselijk besturen,
Betaemt niet al den nacht in 't bed te koeckeluren.

Het w. heeft in de hoogd. dialecten gelijken zin. Richey zegt *kukuluren*, lang of vergeefs wachten, inzonderheid waar men ingesloten is. *Dar mutt he sitten un kukuluren*, »daar moet hij zitten en loeren, tot iemand hem bevrijdt." Het Brem. Nied. Wtb. »*kukeluren*, eig. verborgen loeren, vandaar, lang en vergeefs wachten." Müller und Weitz »*kuckelure*, steeds thuis zitten, als het ware op de loer." De laatsten voegen er bij: »eene samenstelling van *gucken en lauern*" Te recht; *koeken*, Franquinet merkte het op, geldt ook bij ons in verschillende streken voor *kijken*, hoogd. *gucken* en *kucken*. Het w. vereenigt alzoo de denkbeelden van *scherp zien*, dat in *koeken* en *kijken;* en van *verborgen zien*, dat in *loeren* ligt opgesloten. Terwen zag dit beter in, dan Weil., die *koekeloeren* afleidde van *koekeloer*, huisjesslak; en Bilderdijk, die het verklaarde door *uit de kochel of kap loeren* (Verkl. Gesl. II. 96).

Kommelen, zie Kommeren.

Koppelen[1]—Koppen.

Volgens de Bo's Idiotikon zijn in Westvlaanderen deze beide wwn. gebruikelijk voor het »zuiveren van de koppels of kobben (d. i. spinnen) en hunne spinnewebben." De woorden zijn mij elders niet voorgekomen. Het w. *kob* of *kop* duidt een rond voorwerp aan; in het eng. bij Halliwell is *cobbs* testiculi. Bij Kil heet de spin *kop*, *koppe*, waarvan *spinnekop*, ook *spinne-kobbe*. Voor *spinnewebbe* of *spinneweve* heeft Kil. *kop-webbe* (eng. *cobweb*, bij Halliwell *copweb*) en *koppe-gespin*, welk laatste men aantreft bij Van Mander, Bethlehem, 64:

— *een stal, om Beesten stallen in,*
Niet ghetapijt, dan met vuyl kop-ghespin.

Het gewone eng. w. voor de spin is *a spider* (voor

spinder of *spinner*), doch bij Halliwell *spincoppe* en *attercop*, van het angels. *attorcoppa*, d. i. vergif-kop.

Koppelen²—Koppen.

Van Wijn spreekt in zijne Avondst. I. 219, van »ons *koppen* of *koppelen*, in den zin van de *hoofden by een te steeken*, *op te steeken*, *reikhalzen*." Op zijn gezag alleen neem ik deze wwn., welke mij in dien zin onbekend zijn, hier op. Zij moeten dienen ter vermoedelijke vertaling van het oudd. ww. *kaphen*, bij Otfried, die van de discipelen welke Jezus ten hemel zagen varen, verhaalt:

Kapfetun *sie lango*
Uuas uuuntar sie thero thingo.

Schilter vertolkte dit door *zagen naar boven*. Doch Van Wijn verklaarde die afleiding niet genoeg te voelen, en opperde daarom de gemelde gissing. Schilters vertaling was echter goed. *Kapfetun* is het imp. van *kaphen*, *kaphjan*, hoogd. *gaffen*, nederl. *gapen*, d. i. met opgespalkte oogen zien. Wij verstaan *gapen* alleen van den geopenden mond; doch het werd oorspronkelijk vooral van de geopende oogen gezegd; zie Adelung op *Gaffen*, en verg. Graff, IV. 369 en Benecke op *Kapfe*.

Korstelen—Korsten.

Volgens Bilderdijk, Geslachtl. op *Karsteling*, is *korstelen* een kunstwoord der bakkerij voor »het deeg met den rolstok tot *korst* bereiden." Buiten dien term echter vindt men het frequent. *bekorstelen* bij De Brune, Jok en Ernst, 45:

Geen goud is zoo gloorrijk,
Als 's jonglings gladde kaakjes, met
Geen ruwe baard, die kusjes let,
Bekorstelt, *wel bekoorlijk*!

Anders *bekorsten;* H. van Halmael, Verstand en Deugd, 35 (van lijnwaad):

My dunkt het aan uw mou, al staatlyk is bekorst.

Lublink, Thomsons Jaarget. 293: *de nog witter sneeuw, door de vorst gelouterd en hard* bekorst. Weil. heeft daarvoor *verkorsten*, 't welk men leest bij Orizandt, Democritus, 54: *Alsoo wy oock in den oven des Werelts geschoven zijnde*, verkorsten *en vereelen soo seer*, enz. Valentijn, Werken van Ovid. III. 191: *sneeu.... die de noordewind* verkorst. Bl. 315: *waarom de Pont Euxin door de scherpe kou* verkorst. Bara, Galtino, 15:

Die etterbuyl, ô pry! is eyndelyk geborsten,
Het vuylnis moet 'er uyt, dan mag ze weêr verkorsten.

Bilderdijk, Holl. Verlossing, I. 39:

Gy lekt de in 't bloed verkorste *handen*
Van d' eerlooste aller Dwingelanden,

Men vindt ook *omkorsten;* De Jaargetijden, naar St. Lambert, 131:

— *ondanks de vorst,*
Die, in ons droef gewest, het rustend land omkorst.

Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 970: *Steentjes... met kalkvogt doordrongen en* omkorst. Ald. 1005: *Op den bodem der.... Zee* omkorsten *de Beddingen*. Dez. schrijver spreekt ald. 1156, van: *een* gekorst *brood*, dat een werkw. *korsten* doet onderstellen, 't welk dan ook voorkomt bij Bogaers, Gezam. Dichtw. I. 245:

Om zijn nap moge ijs zich korsten.

Kozelen¹—Kozen.

Kozen, middelhd. *kosen*, oudhd. *koson*, is spreken, praten, kouten, fr. *causer*, lat. *causari*. Dus bij onze Ouden, Der Minnen Loep, B. II. vs. 1185:

Dat vriendelic drucken bijder hant
Maect van beyden enen bant.
Mit praten ende mit lieflic cozen
Breken sy die rode rosen.

Het Glossarium zegt: »*spreken*. De beteekenis van *vriendelijk zamenspreken* is van lateren tijd." Mij dunkt, de plaats wederspreekt de glosse; *lieflic cozen* is toch wel *vriendelijk zamenspreken*. Ook bewijzen onderscheidene voorbeelden bij Benecke, en reeds bij Graff, dat het ww., niet uitsluitend als thans, maar toch ook voor »minnelijk of vriendelijk spreken" gebruikt werd. Het subst. *cose* is reden, gesprek; Blommaerts Oudvl. Ged. II. 14:

Maer des duvels cose,
Die was arde boze.

Ald. 15:

Mi dincke dine cozen
Onnutte ende ghebozen;
Dyns sprekens bem ic zat.

Die Dietsce Catoen, door Jonckbloet, de var. bl. 19:

Want van lichteliker chosen
Comen dicke grote nosen.

D. i. van lichtvaardig gesnap; Buddingh, die dit gedicht opnam in zijn Arch. van Opv. en Ond., verklaarde bl. 62 de uitdrukking door »geringe dingen, fr. *choses*." — Het ww. *kozen* werd later gebruikt voor het vleijend spreken van verliefden; b. v. Westerbaen, Ged. I. 106:

Dick, als de soete Meyd haer oor begint te leggen
Nae 't koosen *van de knecht, en haer sou laeten seggen*, enz.

Rotgans, Poëzy, 675:

Daar zaten in een hoek twee liefjes zy aan zy,
En koosden *mondt aan mondt verwart in vryery*

Tollens, Rom. 7:

Daar had hij gezien en daar had hij gehoord
Hun kussen, hun kozen *van woordje tot woord.*

En gaf, behalve *uitkozen* voor pratende uiten; Van Steyn, Kl. van de Melckboer, 17: *Wel wat pocke sel deuse vent nog al* uytkoosen? — de bekende samenstellingen *liefkozen*, Coornherts Wercken, I. fol. 21: *niet* lief kosen, *maar lief doen thoont eens Christens aart.* — En *minnekozen*, alsmede *schoonkozen*, schoonpraten; Lev. van Marc. Aurel. 68: *dat wy altesamen gelijckelijck slechs metter tonghe* schooncosen *vander deucht, ende noch selve daer na den boosheden dienen met alle onsen leden.* — En *willekozen*, oudhd. *willikoson*, naar iemands wil spreken, vleijen (zie Graffs Sprachsch. IV. 504); Erasmus, Colloq. Famil. 10: *soo krijgtmen minder quaedt en ongeluck daer van, soo ghy al soetjens die selfde* willekoset, *dan soo ghy se met ghewelt wilt wederstrijden.*

Het vleijende, aan het *kozen* of spreken verbonden, is somwijlen de hoofdzaak geworden, zoodat het ww. gelijkbeteekenend wordt met vleijen of streelen en de handeling van den mond op de hand overgaat; dus Tollens, Ged. I. 181:

— als ge, aan gezwollen borst,
Bloode 't welig wichtje torscht,
Dat u dankbaar poogt te kozen.

D. III. 100 (van »mijn kroost"):

Dat mij hand en wangen streelt
En mij kust en koost.

Het frequent. *kozelen*, dat ook *keuzelen* luidt, heeft, meer dan het primitief, de beteekenis van *spreken* bewaard, hoewel toch met het denkbeeld van vriendschappelijkheid en vertrouwelijkheid verbonden, zoodat het synoniem wordt van *kouten* en *keuvelen*. B. v. Huyg. I. 373:

Hoe kooselde *die Vent, hoe still en hoe gerusjes.*

Lottoon. van Holland, II. 88:

Wyl zy bevallig weet te koos'len *en te jokken.*

De la Croix, De ingeb. Zieke, 58:

Wanneer een Doctor zoo wat koozeld, *zoo wat kalt.*

J. G. Tengnagel, Verw. d. St. Naerden, 74:

Ick voort naer Bussem toe, daer de Baljouw van 't Goy,
Door sijn genegentheyt, te koselen *wist soo moy*, enz.

Bilderdijk, Roteg. II. 164:

— ach! wat ik al mijmrend kozele.

Dez. ook in proza, Briefwiss. met Tydem. I. 42: *gij wilt wel dulden dat ik in mijne brieven zoo eens wat met u* kozele. Die ook een frequent. van *minnekozen* gevormd heeft, Oprak. 124:

— wacht u, lieve onnoozelen,
Eer een schertsend minnekozelen
U de boezemrust ontsteelt.

Van Effen, Holl. Spect. II. 399: *zo ik maar een half uurtje met'er wilde* keuzelen, *en een kopje thee drinken.* D. III. 305: *wat kan hy zoet* keuzelen! En IV. 298: *dat de sloven van Vrouwtjes ook eens haar tour kreegen om van hare liefhebbery te* keuzelen. Bekker en Deken, Will. Leevend, IV. 229: *Dewyl gy zo gaarn wat met my* keuzelt, *zo wil ik zien*, enz. Dezz. Corn. Wildschut, II. 110: *vriendinnetjens.... met wie men op deeze wijs konde* keuselen. D. VI. 119: *wat zouden Mietje en Leentje zoet* keuzelen! Dezz. Econ. Liedjes, 348:

Wy zitten by elkaêr te keuslen
Van d' oorlog, van den ouwen tyd.

En 508:

Als Vader, Moeder, Grootevaêr,
Met een verheugden geest,
Eenvoudig keuslen *met elkaêr*
Van 't zilvren Bruiloftsfeest.

Bilderdijk, Muzen-Alm. 1824, bl. 128:

Oude lieden moeten keuzelen,
Dat was zoo van Noachs tijd.

Dez. Naklank, 58:

Niet, dat hy vrolijk was op feest- of vriendenmalen,
En onder 't pijpjen, lief kon keuzlen *aan den haard.*

Tollens bezigt *kozelen*, evenals hij dit *kozen* deed, voor vleijen, streelen; Ged. II. 137:

o Dan voel ik, dan omvademd
En gekozeld *en gestreeld,*
Dat de ziel, die in mij ademt,
Met mijn kindren is gedeeld.

D. III. 91:

Als u 't gekozeld *wicht door 't eerste lachje roert.*

Van Beers spelt *kuizelen*, Jongelingsdr. (4e dr.) 61:

— dan weêr
Kwam daer op eens een stilte, een hemelzoet
Gesprek van oog tot ooge; dan een traen;
En dan weêr 't lachend kuizelen *op nieuw.*

Levensbeelden, 139:

Waer wij zoo menigen dag
in schuldeloos kuizelen *sleten.*

Dez. Gevoel en Leven, 162 (van vogels):

— ze kuizlen *samen! Arm gedierte!*
Ja, kuizelt *lang te zaam; uw heil is mij zoo zoet.*

De Dichter verklaart dit bl. 212 door »vriendelijk samen stoeijen."

In het taaleigen van Maastricht zegt men *kazelen* voor veel spreken, gedurig spreken, ook verward spreken; zie mijn Archief, III. 361.

Kozen luidt in het hennebergsch dialect *kusen*, in het zevenbergsch *kuisen*, hong. berglandsch *kausen*, (zie Schröer, Nachtr.) en in het beijersch *kous'n*, volgens Schmeller; en met het laatste komt overeen ons *achterkousig*, van *kousig*, bij Graff *kosig*. Het middelhd. heeft het ww. *afterkosen* en het subst. *afterkose*. voor lasteren en laster; zie Benecke. Doch het nederl. woord verschilt daarvan in beteekenis; het zegt niet lasterend of lasterlijk, maar achterdochtig, ergdenkend, argwanend. Ik meen, dat ons taalgebruik te dezen aanzien te rechtvaardigen is. Letterlijk zegt *achterkousig* »geneigd veel achter de hand te praten;" wie dat is, vermoedt of vreest doorgaans kwaad, en is dus »achterdochtig." Op alle mij bekende plaatsen heeft het w. dezen zin; Roemer Visschers Sinnepoppen, 65: *die soo* achterkoussigh *is, dat hy 't geluck 't welck hem voorkomt ende de handt biedt, gansch niet en wil of derf aensoecken*, enz. Westerbaen, Ged. II. 229:

Ch. Maer eene swarigheyd heb ick noch in mijn hooft,
Die my in mijn gemoed een doorn schijnt te laeten.
P. Die achterkousigheyd *is waerdigh om te haeten.*
In gladde biezen soeckt ghy knobbels. —

De Verzierde Onttoovering, Potsspel, 15:

Zy zal geen hinder doen aan mijn Groverrement
Zo 'k hoop? —
(Antw.) — *Wat ben jy* achterkousig, *vent.*

Klucht van de Glasen Doctoor, 6:

Je bint alte achterkousigh, *sou hy haer so vergeeten?*

H. van Halmael, Overd. en Gierigh. 10:

Wist gy 't hoe al de lui zich achterkoussig *houwen.*

Hoffham, Nagel. Geschriften, 57:

Jy bint 'en koffertje, dat prachtige joweelen,
Hiel achterkoussig *dekt.* —

Berkhey, Vertell. I. 35:

— *zulke Jonkers, die zoo gaarne keukenklouwen,*
En agterkoussig *zijn, zich agterwegen houwen.*

Werken van Rabelais, I. 558: *dunkt hy u niet wel wat* achterkouzig *in sijn antwoorden?* Bekker en Deken, Will. Leevend, VI. 283: *Hy is altyd zo* agterkouzig, *ook als er geen oogvol kwaad by is.* Dezz. Corn. Wildschut, IV 304: *hy werd soo kribbig, zo* achterkousig.

Tot dit *kousig* breng ik *kous*, waarvan *kousje*, praatje; Werken van Rabelais, I. 95: *allerley deuntjes en drolletjes van* misselijke-moers-kousjes. En dat, naar 't schijnt, ook gezegd is voor *kousige*, in samenstellingen uit onze volkstaal, als *babbelkous, praatkous, teutkous*, voor iemand, vooral eene vrouw, die veel babbelt, praat, teut. Het Lottoon. van Holland, II. 113, heeft *fijmelkous;* Bekker en Deken, Sara Burgerhart, II. 495: *keuvelkousjes;* dezz. Corn. Wildschut, IV. 430: *kwezelkous;* Pefroen (uitg. 1702) bl. 25: *Lys kleumkous;* en de Geld. Volksalm. 1836, bl 75: *talmkous.* — Zie *Koosseren.*

Kozelen²—Kozen.

Be-koselen, be-keuselen is bij Kil. bemorsen, bezoedelen; *be-koselt*, bemorst. Bij onze schrijvers is mij het woord alleen voorgekomen bij Van Beverwijck, Schat der Onges. I. 48: *de alderbeste (Myrrhe) is* bekeuselt, *gelijk besmeert.* — 'k Breng de woorden in verband met *kosel*, bij Von Schmid eene zeug, doch ook een vuil vrouwspersoon; *koslicht*, mede bij hem vuil, smerig; *kosig*, sordidus bij Schmeller. De eerstgen. voert de frequentt. *koseln* en *kösseln* aan, over welker verwantschap en beteekenis men liefst hem zelven raadplege. Ten Kate (II. 231) bracht *be-kozelen* tot *keuzelen*, ludere globulis, d. i. met *keuzels* of *kuizels* spelen, van *keuzel, kuizel*. knikker, omdat »de kinderen haer keuzelsteentjes uit den drek opzoeken." Hij acht er ook aan verwant *kiese, koose*, bijzit.

Kozelen³—Kozen.

De Teuthonista heeft *wt-koeselen* voor *uitkiezen;* het primitief *kozen* is dan één met *kiezen*, neders. *kösen*, eng. *to choose*. Ons naamw. *keus* was oulings niet alleen *koze*, maar ook *kies;* Van Rijsselen, Spieg. d. Minnen, 64 v°.:

Den hongherighen ziet hier syns hertsen kies,
Van spyse daer ic af moet ghejaecht blijven.

De Casteleyn, Div. Liedekens, 11:

God gheeft u weder puer naer weynsch en kies.

Six v. Chandelier, Poesy, 339:

Lydt ghy alweer soo swaer verlies,
Door wreedheid van de doodsche kies,
Weghsleepende den derden Kerkenhoeder.

En zoo reeds bij onze Ouden; Kausler, I. 39:

Boudine ende Robbrecht de Vriese,
Die daer naer ruddere was van kiese.

Seghelijn van Iherus. HS. 36:

Ic hoer wel aen uwe sprake,
Dat hi was uwer herten kies.

Van Velthem, fol 5:

Ende (hi) hadde daer af al sinen kies.

Tot den frequentatiefvorm *kozelen, keuzelen*, behoort *keuzelbetig*, d. i. vies in het eten; zie Kil. en Ten Kate, II. 231.

Krabbelen—Krabben.

Beiden bekende ww., behandeld bij Ten Kate, II. 337. *Ontkrabben* voor ontnemen bezigt Van Rusting, Ovid. 88:

— 't zy ik dese roem door gonst, of regt, verwerv,
Ik heb se al, en my sal geen duvel die ontkrabben.

Weil. heeft *opkrabben* in meer dan ééne bet., doch mist *opkrabbelen*, dat Geel gebruikt voor opsporen; Onderz. en Phant. Voorz. 16: *groote mannen... die hun hoogen oorsprong en voorvaderlijken adel uit oude boeken poogden* op *te* krabbelen. — Anders is dit zooveel als *openkrabbelen;* Don Quichot, II. 1: *ten einde die varsche wonde niet* op *te* krabbelen. — Bij Fokke, Boert. Reis, III. 20: *Wat wilje... zei de Keizer, toen ze weêr* opgekrabbeld *waren.*

Krabberij is het bijeenkrabben van voorwerpen, en vandaar dieverij; H. van Halmael, Crispyn en Crispiaen, 49:

Maar wie daar wat pokken wil dit weezen?
Een kruyer met een kist, en wat meublen daar by.
Zou Crispyn ook winkel houwen voor de krabbery?
Dit ziet er zoo verwaait uyt, als was het gestoolen.

Dez. De Gestrafte Pasquyn, 24:

Hy lykt handgaauw, en geëxerceerd op de krabbery.

Vandaar ook het ww. *krabbedieven*, waaraan mede het denkbeeld zich hechten kan van linkschheid en besluiping van ter zijde, ontleend aan den scheeven gang der krabbe; Van Lennep, Academ. Idyllen, 137:

Gij hebt uit Bérenger dit lied gekrabbediefd.

Krabbeling is slecht schrift; J. de Haes, Leven van Brandt, enz. 225. *Om woort te houden, beschikke ik heden deze uwe byvoegsels met myne* krabbelingen, *weederom aan Trojel.* — Iets *afkrabbelen* is met haast en slordig schrijven; De Toekomst, XIII. 60: *logische ontledingen, welke meesttijds heel of half bewusteloos door de leerlingen worden afgerammeld of* afgekrabbeld. Maar in onzijdigen zin hetzelfde wat anders *terugkrabbelen*, d. i. terugdeinzen, heet, bij Nolet de Brauwere, II. Ged. 127:

Maer krabbelt *ge* af, *dan wordt ge he l netjes onttakeld.*

Bekrabbelen is slecht beschrijven; Brester, Verspr. en Nag. Ged. 28:

'k Heb twintigmaal het blad
Bekrabbeld *en beklad,*
Om u een lied te schrijven. —

Doch bij Huygens met de handen bewerken, uitvoeren, bedisselen; I. 127:

Hoe hiet de Roomsche Jeughd, Carthagos val en vel?
De Schrijvers weten 't niet; 't was Scipios bestel;
Die 't stuck bekrabbelden, *vergingen voor een ander.*

d. i. de soldaten, die eigenlijk Carthago deden vallen, zijn vergeten. *Tegenkrabbelen* is tegenstreven, tegensporrelen, bij Van der Veen, Raetselen, 134:

Niemant so stouten hart die hier durf tegenkrabb'len.

De samenstelling *krabbelvuisten*, door Weil vermeld, leest men bij Udemans, Geestel. Gebouw, 99:

Siet doch eens de kleyne Wichten
Krabbel-vuysten *om een koot.*

Valentijn, Werken van Ovid. I. 182: *Doen voerde hijse, om sijn hals geklist,* (*want* krabbelvuisten *kost sij niet*) *daar van daan.* — Met de afl. bij denz. 170: *een die haar schaker fel* bekrabbelvuiste. D. II. 38: *Sij* bekrabbelvuiste *hem wel soo veel als een vrouspersoon kost.*

Krakelen—Kraken.

Bij De Bo is *krakelen* »frequent. van *kraken*, lichtjes en gedurig kraken." Ook Tiling heeft in dien zin *krakeln*. In andere dialecten is de frequent. vorm (bij Fulda, Idiotikensamml. *krakeln*, bij Schmeller *krackeln*, bij Dähnert en Danneil *kräkeln*) kibbelen, twisten, hetzelfde dus als ons *krakeelen*.

Krankelen—Kranken.

Het frequent. is gebruikt door Bilderdijk, Brieven, IV. 236: *schoon mijne Egâ zwak en* krankelend *is.* En Dr. Halbertsma noemt het een »Nederlandsch" woord, Aanteekk. op Maerl. bl. 121. Overeenkomstig zijn vorming zegt het woord, gelijk het hoogd. *kränkeln*, een weinig ziek zijn, sukkelen. Volgens De Navorscher, X. 379, zegt men in Zuidbeveland *krinkelen* (*krenkelen*) voor ziek noch gezond zijn. Het prim *kranken* komt bij onze vroegere schrijvers voor; Maerl. Sp. Hist. IV. 145:

Aldus crancte *troemsche rike*
In allen ziden jammerlike.

d. i. verzwakte, verviel. D. III. 286:

Ende hem wart ter herten wee,
Ende crancte *in lanc so mee.*

d. i. werd ziek, derhalve onzijdig; en zoo ook Gheschier, Proefsteen, 350:

Want ghelijck de volle Mane....
Kranckt *ghedurigh in haer licht.*

d. i. afneemt, vermindert; doch bedrijvend. M. Stoke, I. 11:

Dicken quamen si met scaren,
Om dat Roomsche Rike te crancken.

Karel de Gr. vs. 89:

So selen wi hare heerschap minder
Maken ende crancken *mede.*

Maerl. Spieg. Hist. II. 206:

Omme dat si met haren roten
Dat Roemsce rike cranken *souden.*

Passionael, Somerst. fol. 176: *doe si haer lichaem seer* gecranct *had.* Winterst. fol. 72 verso: *om sijn vyanden te vervolghen ende te* crancken. Coornherts Wercken, I. fol. 240: *dat sulcke..... sieckten de menschelijcke nature* krancken. Bijb. 1477, Ezech. 19 vs. 5: *Als die leeuwinne sach dat si* ghecranct *was.* — Wij zeggen daarvoor, en te recht, *krenken*, d. i. doen kranken. Onze Ouden bezigden dit *krenken* zoowel bedr. als onz.; zie het Gloss. op Der Minnen Loep. Dus ook Poirters, Den Alderheyl. Naem, 129:

Ick krenck *van dagh tot dagh, ick gae gheduri gh af.*

Camphuysen heeft *bekrenken*, Uytbr. der Ps. 358:

Wat quaedt kan u bekrencken
Die Godt en 't Goedt geeft steê?

Men had ook *verkranken;* N. Werken der L. Maatsch. IV. 63:

— sire liede aremoede,
Entie vercranct *sijn ende oud.*

Maerl. Sp. Hist. I. 411:

Naer Claudiuse —
Die hem qualike hevet gedanct
Sinen dienst, alse hi was vercranct.

Der Vrouwen Heimel. vs. 928:

— wet wel, al sonder waen,
Dat sulc wijf hevet den lost so groot.
Dat sij vercranct *al totter doot.*

Camphuysen, Ps. 112, vs. 7:

Geen ding soo sterck, off 't kan vercrancken.

Weiland zegt: »de eerste beteekenis van *krank* is dun, slank." Onjuist; de eerste beteekenis is klein, gering, zwak, en dan toegepast op alle voorwerpen, bezielde en onbezielde. Dus — om een paar voorbeelden aan te halen — Maerl. Sp. Hist. II. 111:

Doch hi was van cranker *gebort.*

d. i. van *geringe, lage* geboorte. Ald. bl. 120:

Maer dat hi was te cranc *van jaren.*

d. i. te *gering, weinig.* Van Velthem, fol. 117:

Die coninc hadde daer cranc *respyt*
Meer te spreken, daer ter stede.

d. i. *korten* tijd. Hor. Belg. XI. 17:

Dat iaer is lanck, mijn loon is cranck.

d. i. klein, gering. Levens van Plut. fol. 500 verso: *Die Aleuaden.... wilden sich dese nieuwe tyrannie teghenstellen; maer siende sich te* cranck *te wesen, verbonden sy sich met Philippus.* D. i. zwak. Vervolg op Wagenaar, XXXIII. 195: *zy ontvingen, in 't eerst,* kranken *troost.* Zie wijders N. Werken der L. Maatsch. IV. 278, N. Reeks van Werken derz. Maatsch. III. 308; en vooral Benecke. De tegenwoordige beteekenis van *krank* is één bijzonder geval van de vroegere algemeene, die nog eenigszins bewaard is in ons *krenken.*

Krasselen—Krassen.

In het vlaamsch dialect van het noorden van Frankrijk is *krasselen* arbeiden; men kent daar de spreekwijs »'t Is oltyd *krasselen* en klauwieren" voor »c'est toujours travailler et fatiguer." Zie Quelques Recherches sur le dial. flam. de France, par De Coussemaker et Carnel, 47. Bij De Bo zegt het w. werken en slaven voor zijn brood.

Het prim. *krassen*, eig. een kras of krab geven, b. v. Smyters Fabelen, n°. 63: *Sy (de Simme) nam des katkens poot, begon daerme te* krasschen; of ook het geluid maken, dat met die daad vergezeld gaat, wordt toegepast op verschillende verrichtingen, waarbij iets van het genoemde te pas komt. Zoo zeggen wij *opkrassen, heenkrassen* voor weggaan of loopen, van iemand die daarbij niet vlug te werk gaat, maar zich al *krassende* langs den grond beweegt. *Wegkrassen* is bij Kleyn, Oden en Ged. II. 34, al krassende wegvagen:

Zy (de dood) krast *dien tijd, uit den reij mijner jaren weg.*

Bij Strodtmann is *krassen* geld bijeenschrapen, of, plat uitgedrukt, bijeenscharrelen; en in denz. zin leest men het w. bij Godewijck, Wittebroodskinderen (uitg. van Dr. Schotel) 61:

Die nu vry krast *en steelt veel gelts met groote hoopen,*
O! die wort weeligh, rijck, o, die wort seer geacht.

Ook *krasselen* is bij De Bo grabbelen, schrapen. Evenals nu *scharrelen* gebruikt wordt voor allerlei bedrijf in ongunstigen zin, zoo is ook *krasselen* op dezelfde wijze op ruw of vermoeijend arbeiden toegepast.

In het Alg. Vlaamsch Idioticon is *krasselen* sukkelen, ziekelijk zijn, kwijnen, zooals van iemand, die niet goed gaan kan, gezegd wordt, dat hij maar wat *voortkrast.*

Bij Bernagie heeft *krassen* eene andere beteekenis; Studentenleven, 11:

— Vechten, kratsen *of slaapen*
Daar hebje de heele studie.

Ald. 28:

Studentje te spelen, de lui af te zetten en te krassen *is zijn daaglyks werk.*

Is dit afzetten, stelen; of een ruw leven leiden, of een vroolijk? 't Laatste heet bij Halliwell *to crash.*

Krauwelen—Krauwen.

Het freq. komt voor bij Breidenbach, aangeh. door Ypeij, Taalk. Aanm., bl. 47: *Daerna quamen sy lopende achter mijn rugghe, en wouden mij* crauwelen, *en in den barnenden put werpen.* En in Floraes Sotte-bollen, 66:

Ist een Lack, of ist een Duyck.
Die je krauwelt *in je buyck?*

Schambach heeft *kraulen*, neders. *kraueln*, krabbelen. — *Krauwen* is wat wij nu *klauwen* of *klouwen* heeten, d. i. zacht krabben; Vlaerd. Redenrijckb. 454:

Maer sy krauwen *den Leeu, om hem also te temmen.*

Doch *knauwen* of *knabbelen* bij Maerl. Sp. Hist. III. 379:

Den crucifixe hi anetaste,
Ende crauwedem *de aerme vaste,*
Ende at hem bi naer af di been.

't Woord *krauwel*, voor haak of vork, is uit de Statenoverz. des Bijbels bekend; zie mijne Handl. i. v. Dus Passionael, Winterst. fol. 13: *men scoerde so seer sijn syde met yseren* crawelen, *so datmen sijn ribben bloot sach.* Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 106:

— *Mooren die met opghesperde vleugels,*
En crauwels *in de handt met ketens en met teughels* enz.

Hetzelfde woord beteekent ook nagel, zie Weil. — Wat in den Statenbijbel, Deuteron. 28, vs. 27 *krauwsel* heet, bij Kil. *krauw-seer*, scabies, is in den Bijb. 1477: *crouwen.* — *Krauw* voor *krabbel* heeft Huydec. Hekeld. 33:

Fluks aan een zijde, eerdat ge een' kraauw *krijgt of een' beet.*

Kreiselen, zie Krijselen

Krekelen[1]—Kreken.

Van *krekelen* voert Weil. een voorb. aan uit de Vert. van Hervey: *den dag verspillen met ijdel niets beteekenend* krekelen — houdt dat voor een geluid maken als waarvan de *krekel* of *kriek* zijn naam heeft, en gebruikt zelf dat frequent. in dien zin op het art. *Krieken.* De plaats van Hervey kan ik niet beoordeelen, doch het ww. komt voor bij Dautzenberg, Verspr. en Nag. Ged. 263:

Eeuwig hoeft ja niet gekrekeld.

En is overigens te wettigen als afgeleid van *kreken*, bij Kil. te vinden, anders *krieken;* aldaar:

Wen er krekels driftig krieken.

Cremer, Anna Rooze, II. 161: kriekt *een krekeltje op een verborgen plek.* — Eng. *to creek*, fr. *criquer*, d. i. een piepend of krakend geluid maken; de gen. *krekel*, of *kriek* heet dan ook in 't eng. *cricket*, fr. *criquet.*

Bij Schambach is *krekel* en *krikel* de *kruk* eener deurklink, en *krekeln*, *krikeln* zulk een klink omdraaijen; wat hiertoe niet schijnt te behooren, dan voor zooverre die woorden een geluidnabootsing mochten zijn.

Weiland brengt tot *krekelen* een adj. *krekelig*, knorrig, gemelijk Ik ken dat woord als nederlandsch niet en vermoed, dat de Lexicograaf het uit Halma zal hebben overgenomen. Er zal *kregelig*, d. i. krijgelig, bedoeld zijn, dat in het vlaamsch *krekelig* wordt uitgesproken, zooals men daar ook het ww. *krekelen* aantreft voor »knorrig, gemelijk zijn;" zie het Westvl. Idiotikon van Schuermans. — Dit komt overeen met het hennebergsch *krickelick* bij Reinwald, van *krickeln*, bij Richey *krekeln*, aldaar met ons *krakeelen* gelijk gesteld, in welk dialect derhalve *krekelig* van Halma thuis hoort. Ten Kate (II. 250) en anderen met hem leiden ons *kregel*, *krijgel*, *kriegel*, af van *krijg;* waarvoor niet minder grond bestaat; zie *Krijgelen.*

Krekelen[2]—Kreken.

In een bericht uit Zierikzee in de Nieuwe Rotterd. Courant van 5 Januarij 1861 lees ik: *Drie meisjes van 13 en 15 jaren zich met sneeuwsleden, zoogenaamd* krekelen, *vermakende op de Oude Haven* enz. Dit frequent. is van *kreken*, en dit wederom van *kreek*, misschien in Zierikzee, doch zeker in het nedersaksisch, bekend voor eene kleine handslede, waarop de kinderen elkander voortschuiven; bij Richey en Schütze *krecke*, in het Brem. Nied. Wtb. *kreke.* In Holland noemt men die slede *tikslede.*

Kremmelen—Kremmen.

In het Alg. Vl. Idiot. is *kremmelen* »dringen door iets dat eng en nauw is," d. i. dus met kracht of geweld door iets heendringen. Het primit. heeft Oudaan, Uytbr. der Psalmen, II. 192:

Dat men niet aan d' eene kant,
Kremt *en dringt tot in den hoek,*
En alomme d' overhand
Over zijnen Broeder zoek.

D. i. stuwt of dringt. Ook het eng. heeft *to cram*

voor induwen, opvullen, opproppen, en *kremmen* komt reeds voor in het middelhd. voor drukken, knijpen. Het Idiot. van Schöpf kent het mede in zulken zin en *krämmen* is daarvan bij Tiling het opvullen van den hals van vogels.

Krenselen[1]—Krensen.

Volgens het Taalk. Woord. is *krenselen* een geldersch woord, voor korenwannen. Men leest het bij Van der Veen, Zinneb. 99:

Gelijk men stroo en kaf met dorssen ende wannen.
En suyver krenselen *van 't koren scheyden moet.*

In het osnabrugsch zegt men *kranzeln* voor dezelfde werkzaamheid, zie Strodtmann. Het primitief *krensen* leeft volgens De Bo in het westvl. en komt overeen met *krinsen* of *krinzen*, bij Kil. graan zuiveren, van *krinse*, kaf, afval van het graan. Dus De Brunes Bancket-werck, II. 19: *Ten tijde van den ougst, zal hy 't kaf* krijnsen *en zuyver graen zeer wel onderscheyden.*

Kranzeln heeft bij Strodtmann, behalve den vermelden, mede den zin van kwellen, plagen, die als figuurlijk is aan te merken van den eigenlijken zin van schudden. *Krenselen* heeft ook bij ons een figuurlijke beteekenis. In het amsterdamsch dialect is dit w. gezegd van iemand die zich op zijn' stoel heen en weêr beweegt, en van den slapelooze of onrustig slapende, die zich op zijn bed gedurig omkeert en woelt; zie Leendertz in De Nav. XIV. 341. In het westvlaamsch bij De Bo is *krenselen*, *krinselen*, zoowel als *krensen* en *krinsen*, het ligchaam wringen als wegens jeukte; en in het overijselsch geldt *krenselen* voor ongedurig, kribbig, verdrietig zijn; zie Dr. Halbertsma in den Overijss. Alm. 1836; eene beteekenis welke zich uit die van schudden, heen en weêr bewegen, lichtelijk laat afleiden.

Hiertoe breng ik het adj. *krentig*, voor kribbig, dat voorkomt bij Bekker en Deken, Willem Leevend, II. 76: *Zy zyn stylen van de Beurs, en niet* krentig *of sikkeneurig; zy durven wel een nieuw schip geeven.* Men vindt daarvoor *krenterig;* Halbertsma, Lappekorf, door Gouverneur, II. 120: *terwijl allerlei* krenterige *bazen de arme knollen afbeulen.* Bij uitdrukkingen als de gemelde aan *krent* (*kornit*) te denken, ligt geheel in den aard der spotzieke volkstaal; vandaar het gemeenzame, bij Weil. voorkomende *krentenkakker* voor een nauwgezet of gierig mensch, iemand die op kleinigheden let en daardoor lastig of kribbig wordt. Voorts het frequent *krentelen*, dat Bilderdijk bezigt, Mengel. IV. 52:

t' Huis te muffen, t' huis te krentelen,
Koe en ploegstaart na te drentelen,
Neen, dat leven heeft geen' aart.

Ongedurig en gemelijk zijn geeft hier een goeden zin. — Müller en Weitz geven in hunne Aachener Mundart eenige uitdrukkingen die tot *krenselen* of *krentelen* schijnen te behooren, als *krente* en *krentesire*, berispen, kibbelen, welke wwn. zij van het naamw. *krent* (NB. het fr. *crainte*) en het basterdw. *kritisiren* afleiden; voorts *krentachtig*, bedilziek, en *krentekōl* of *krentemesseies*, berisper, bediller, welk laatste zij, nog zonderlinger, van den vlaamschen schilder Quentin Messys doen afkomen; doch hunne opgaven zijn zoo weinig kritisch, dat ik er niet op bouwen durf.

Krenselen[2]—Wrenschen.

In het geldersch dialect is *krenselen* het hinneken van paarden; dus Geld. Volksalm. 1838, bl. 181: *Jaokep, de jeudde, die agosie in de paerden deut, en er altemets veur meistert, gaf 'm 'n drank in, en doe duerde 't 'n ummeziens of wat, of de Bles begos te* krenselen *en te miegen.* Dez. van 1865, bl. 120 (het paard spreekt): *Den eersten dag stond 'k meespart met de kop caver 't hekke te kieken of mooder kwam, moar dee kwam neet... aw mekare neet mear zeen konnen, begonne we beide te* kreanselen.

Als primitief stel ik *wrenschen*, *wrinschen*, bij Kil. bekend in dezelfde bet. Dus Banket der Ghoden, 35: *zo dat men veel waghens rollen en veel paerden* wrinschen *hoorde.* Bilderdijk, Affod. I. 74:

De Echo voert naar verre heiden
't Hijgend wrenschen *door de lucht,*
Van den springhengst uit de weiden,
Aan de Gá, die om hem zucht.

Het w. is ook in 't neders. en friesch bekend in verschillende vormen. Tiling heeft *wrensken*, *wriensken;* Strodtmann *wrenschken;* Stürenburg *wrünsken;* Outzen *wrienske;* Epkema *wrinsken*, *wrinzgjen.* Het zweedsch zegt *wrenska*, het deensch *vrinske.* Als verwant wordt vermeld het angels. *wraene*, deensch *vrinsk*, geil, tochtig, zweedsch *vren*, wild, niet gesneden. In het middelned. is *wreen* een paard; Lancelot, B. III. vs. 26404:

Elc hadde enen goeden wreen;
Ende rede so lange, dat si quamen
Datsi Mirauden casteel vernamen.

Rom. van Walewein, vs. 314:

Doe nam hi sinen breidel ter vaert,
Ende doolde in gonen berch allene,
Hi ende Gringolet sijn wrene.

N. Reeks v. W. d. L. Maatsch. VII. 1. 133:

Ic sie hier bringen sine wreene,
Dbeste paert, die nie liep over vier bene.

Die Hist. van Seghelijn, HS. bl. 83 (Seghelijn spreekt tot zijn paard):

Nu wilt hier al stille staen,
Glorifier lieve wraen.

Meer voorbb. van *wreen* vindt men bij Clignett, Bijdr. 114.

De *w* zoowel als de *k* schijnt bij ons voorgevoegd; immers Strodtmann heeft *runsken* en *ransken;* Tiling als hannoversch *rämsken*, en het nederl. *runneken* en *rinneken*. zie op *Ronkelen*.

Krentelen, zie Krenselen.

Kreuchelen—Krugchen.

Krugchen is zuchten, kreunen; Greenwood, Boere Pinxtervr. 9:

— *een' vuden, die vast steunde en kreunde....*
En op een bank reeds zat te krugchen; —

De Thouars, Zriny, 120:

(*Hij*) *zit mymrend op den stoel, in diep gepeins verzonken;*
Schiet als een bliksemstraal, van koorts doorgloeide lonken,
Bij rust'loos krugchen, *op zijn' lijfverzorger af.*

Kil. spelt *krochen;* dus Constth. Juw. 350:

O ellendich mensch, diens geboorte is crochen *steenen.*

Six van Chand. Poësy, 186:

— *'t huwlikdons, waar meenigh man op* krocht,
Als of het neetels waaren.

De Bie, Faems Weergalm, 165: (*Zy weten*) *soo te* crochen *oft dat sy soo moesten sterven.*

Bij Fulda, Idiotikensamml. is *kruchen* zuchten, en bij Strodtmann *kröchen* hoesten van oude lieden.

Het vlaamsche *kreuchelen*, dat Schuermans heeft, voor kugchen, veel hoesten, luidt bij Fulda, a. w. *krücheln*, hoesten; bij Huppel en Danneil *kröcheln*, sterk hoesten.

Kreukelen—Kreuken.

Thans gewone vormen voor het verouderde *krokelen, kroken*. Zie dit art.

Weiland merkt aan, dat *kreuken* ook onzijdig gebruikt werd; voorbeelden daarvan geeft Hooft, Ned. Hist. fol. 535: *hoe Don Johan d'Amsterdammers moedighde om niet te* kreuken, *maar te volharden*. D. i. buigen, zie het Wdb. des Inst. Alsmede Camphuysen, Ps. 82, vs. 3:

Kreuckt *noyt: doet We'eu en Wees gelijck.*

P. Moens, De Geschied. der Menschheid, 58:

De schoone sluier, om de ontwaakende aard gespreid.

Wordt *zacht* gekreukt *door morgenluchtjens.*

Ontkreuken is bedrijvend; Bogaert, Ged. 54:

Die... 't voorhooft noit ontkreukte *door een' lach.*

P. Moens, Hugo de Groot, 264: d'ontkreukten *wenkbrauwboog*

Het frequent. *kreukelen* behoort tot den gemeenzamen stijl; dus Fokke, Boert Reis. I. 109: *dan zeker zou ze hare muts* kreukelen. — D. i. bedrijvend; doch onzijdig, Lublink, Thomsons Jaarget. 43: *haar vederen* kreukelen. De Veer, Trouringh, 19: *een en ander.. dat heel licht* kreukelde, *onder anderen, een nieuw barège kleedje.* Doch ook leest men in meer verheven stijl bij Ter Haar, De St. Paulus Rots, 74:

Waar ook de trotsche Maranhon....
Zijn' hooggezwollen stroom verbreedt,
En op zijn kreuklend *golvenkleed*
De stammen meêdraagt, die hij knakte.

Dus vroeger reeds bij Van Alphen, Dichtw. I. 25:

— *wilt ge, zoo* kreuklend, *de rimpels gelijken,*
Die 't gladde van 't ouderende aanzigt doen wijken?

Gelijken zin heeft *verkreukelen;* Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, I. 62: *zijne ergernis te kennen gevende over* 't verkreukelen *van zijn kostbaar gewaad.* Dautzenberg, Verspr. en Nagel Ged. 121:

De herfst... verkreukelt,
Al amend, de bloem met den knop.

Eene afl. heeft Riemsnijder, Dichtl. Kleinigh. 144:

Zie 't Karpet eens kreuklig *leggen.*

Krevelen—Krewen.

Krevelen, krievelen en *kriewelen* zijn dezelfde woorden; Ten Kate, II. 336. Zij beteekenen vooreerst licht en veel bewegen, als bijv. van een hoop mieren of van andere dieren onder elkander; anders ook *krioelen* of *krielen* geheeten, van welke woorden de verwantschap met *kriewelen* in het oog valt. Het oudduitsch heeft in dien zin reeds *crewelon*, scatere; Graff, Diut. II. 238; en Schambachs Idiot. *kriweln*. *Krioelen* heeft Bilderdijk, Spieg. Hartsp. 48:

— *'t jong gebroed der vuile moedderpoelen,*
Dat, half gevormd en nog ten deele vormeloos,
Door een krioelt *in slib en drijvend waterkroos.*

Spieghel zelf zegt t. d. pl. *kryolen* overhoop. (Vergel. het aangemerkte op *Krijselen*). Van Lennep Marino Faliero, 58 (overdrachtig):

Als ik... uw haven ingevaren,
De vluyge gondels zag krioelen *op de baren.*

Hetzelfde wordt door *krielen* aangeduid; Vondel, Poëzy, II. 40: *de zielen, die daer* krielen. Tollens, Ged. III. 22:

Zij stuwden zich op een in 't hol
En krielden *onder dek.*

Alb. Thijm, Het Voorgeborchte enz. 81:

— *als 't wormgediert' eene aardkluit* rond *te* krielen.

Den vorm *kriewelen* heeft Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 295: *nu 'er de ertsketter met zyn slangesteert in* kriewelt. Fokke, Boert. Reis, III. 154: *de ochtendlucht komt me al in mijn' neus en* kriewelt *me zoo.* D. IV. 251: *het* kriewelt *me zoo aan me schouwers.* Dez. Verzam. der Werken, XI. 53: *iets aan zijn neus voelende* kriewelen. Westerbaen, Ged. III. 203, voegt *krevelen* en *krielen* bijeen:

— *wat willen dese zielen,*
Die hier met menigte dus krevelen *en* krielen?

Dus Van der Veen, Raets. 18:

Hoe krevelen *dus aen mijn krop*
U vingren, als een spinnekop.

De Herstelde Uitgelez. Ged. 138:

O neen, zy voelt zich als een uurwerk zonder rust;
Zy krevelt *op haar stoel,, in 't groejen van haar lust.*

Bilderdijk, Cycloop, 16:

Hoe 's 't met de lammetjens in 't hol, zoo versch geworpen?
Beginnen ze aan de speen van 't moederōoi te slorpen?
Of kriewlen *ze om haar heen?* —

Van der Veens Zinneb. 365, hebben het ww. voor het dooreen bewegen of oprijzen der haren, van spijt of toorn:

Doe gy leech weer-om most varen,
Dat u krevelden *de hairen.*

En Meijers Oude Ned. Spreekw. 71, van het kriebelen der muis: *Als de catte is van huys, so* crevelt *de muys.* Het vlaamsch zegt zoowel *kravelen* als *krevelen*, zie Schuermans en De Bo. De eerste verklaart *kravelen* door »klauteren," de laatste juister door »krabbende kruipen van insekten." Van *krevelen* heeft het westvl. bij De Bo, met voorvoeging der *s*, *schrevelen.*

De woorden beteekenen in de tweede plaats, wat men anders jeuken of prikkelen of kittelen noemt; een gevoel, zooals Schambach van *kriweln* niet onaardig uitdrukt, alsof mieren over mij heenloopen. Van Rijssele, Sp. der Minnen, 6 verso:

Hoe krevelt *sijn herte!*

Rodenburgh, Melibea, II. 20:

De liefde kreveld *zo ghestadich door mijn darmen,*
Dat ick, helacy, krijch de pyne in mijn zyd'.

Van daar *kreveling*, jeuking, kitteling; Antw. Sp. van Sinne, 572:

My dunckt dat ick self van creuelinghen *splijte.*

Overbeke, Rijmw. Bijvoegsel, bl. 7: *als hy stil was, had ick een geduerige* krevelinge *in myn gemoet, en als hy weer blies, was myn hert gerust.* Bij Bredero en Cats *krevel*, zie Oudemans Wbk.

Bilderdijk meende het primitief *kreven* te ontdekken bij Rodenburgh, Poeet. Borstweringh, 210:

Het luck zeer schielijck rugwaerts kreeft.

Zie Verkl. Geslachtl. II. 129. Ik ben het echter eens met Weiland, die t. d. pl. aan een ww. *kreeften* denkt, van het subst. *kreeft* gevormd. Rodenburgh wil zeggen: het geluk gaat *den kreeftengang.*

Het primitief van *krevelen*, *kriewelen*, moet gezocht worden in *krewen*, *kriewen*, welken laatsten vorm men aantreft voor kribben, onder elkander kibbelen of krakeelen; bij Busken Huet, Schetsen en Verhalen, II. 282: *om het nagelaten speelgoed.... prijs te verklaren en al* krieuwend *onder elkander te verdeelen.* Dez. Lidewyde, II. 135: *reeds hebben wij een paar malen over hem* gekrieuwd. — Het middelhd. zegt *kriuwen*, *krouwen*, nederl. *krauwen* (zie *Krauwelen*), en ook verwant aan *krieben*, *kribben*, *krabben;* want *krewelen*, *kriewelen* is in de hoogd. dialecten *krebeln*, *kriebeln*, *kribbeln*, *krabeln.*

Kribbelen—Kribben.

Kil. heeft beiden voor *krabbelen. Kribben* heeft bij Hooft den zin van tegenstreven, zie het Wbk. des Inst. Dus ook Westerman, Ged. II. 182:

— *Hoe het jongsken* kribben *moog',*
En 't troetlen weer moog' biën: —

De Génestet, Eerste Ged. (2de dr.) 241:

Dat kribt, *dat joelt en woelt, dat kwanselt met elkaâr.*

Vandaar het door Weil. niet vermelde *kribbig* bij Kil., dat men leest Huygens' Korenbl. II. 142:

Een kribbigh *Heer kreegh van sijn' luymen.*

Krul, Pamp. Wereld, III. 182: *de slaverny van 't* kribbig *hofs verdriet.* Fokke, Verz. van Spreekw. 221: *die (moeder) was verschrikkelijk* kribbig *en morrig tegen dat meisje.*

Kribbelen, ook wel *kriebelen*, wordt gebruikt voor klein of onduidelijk schrijven, gelijk *krabbelen* voor slecht schrijven. Dus prof. David in De Middelaer, III. 145: *de kleine uitgave... waarvan ik de kanten onder en boven, en tot tusschen de regelen toe, met aenteekeningen en verklarin-*

gen bekribbeld *had.* Van Zeggelen, in den Vergeet mij niet, 1848, bl. 143:

Geen haartjes in de inkt!
Geen brandbrief gekriebeld!

In Don Quichot, II. 417, is *kribbelen* hetzelfde als kibbelen, twisten: *twee jongens, die met elkander stonden en* kribbelden, *seggende den een tegen den ander* enz. Willems bezigde het w. voor *krevelen, kriewelen* (zie dit woord), Belg. Mus. V. 234: *Het* kribbelt *my geweldig in de ingewanden.* En zoo zegt het westpruisisch dialect *kribele* voor een jeukend gevoel hebben, en *kriblig* voor jeukerig, volgens Herrigs Archiv für das Stud. d. neuern Spr. XIII. 19.

Kriebelen, zie **Kribbelen.**

Kriekelen—Krieken.

Beide wwn. beteekenen bij Kil. rood worden, schijnen, blinken, en werden gebezigd van den morgenstond. De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 30:

Soo nu Aurora vroegh heur rooskens gaf te riecken,
En dat den dag begonst al blosende te kriecken.

Vondel, Poezy, I 140:

Het morgenroot verrees, het licht begon te krieken.

Ald. 607:

Zie dien dageraet eens krieken.

Vollenhoves Poëzy, 537:

Als de dag begon te krieken.

J. de Haes, Jonas, 7:

Naer 't uiterste der zee, daer 't licht begint te krieken.

Poot, Ged. I. 60:

Terwyl de waere faem uw lof met snelle wieken
Tot aen den avont draegt van daer de dagen krieken.

Geestel. Nachteg. III. 216:

Lof kriekelenden *dagheraet,*
Die ons de zon hebt voort gaen bringhen.

Six van Chand. Poesy, 27:

O kriekelende *Son, die juist den Burghschen tooren*
Roost enz.

Nog bij Rens, Bladeren uit den Vreemde, 6:

— *morgen, als de dag* kriekt, *vertrek ik naer den Rhyn.*

Wij spreken nog van *het krieken* van den morgen of dageraad, bij Kil. *kriecke* en *krieckelinghe.* 't Eerste leest men bij Rodenburgh, Trouwen Batavier, 7:

De luye slapers droom wilt schichtelijck ontwaken,
Op dat wy met daeghs-krieck *in tijts ter jacht gheraken.*

En bl. 51:

— *zo dat zy met hun beyden*
Doen met de krieck *des dach stil van mankander scheyden.*

Het nedersaksisch en osnabrugsch heeft daarvoor *de Krik vam Dage;* terwijl onze Ouden *grieking* en *graking* hadden; Van Velthen, fol. 96:

Des anders dages, herde vroe
Indie griekinge, *quamen doe*
Die buten lagen vor die port.

Maerl. Sp. Hist. II. 112:

Teersten dat hi dus treckende quam,
Eer hijt wiste ofte vernam,
Was hi midden eere laghe,
Indie grakinge *vanden daghe.*

Hetz. w. III. 342:

Dat tylike upstont een huusman,
Die indie grakinge *jagen began*
Sine coyen ter weiden waert.

Zij kenden voor *krieken* ook het ww. *graken,* en het nw. *daggrake,* anders *dagerake,* waarvan (wellicht) ons *dageraad;* zie Huydec. op Stoke, II. 496, en verg. mijn Taalk. Mag. I. 96.

Met zinspeling op de vrucht *kriek* zingt Rodenburgh, in een vers aan Krul, in diens Minnespiegel, II. 108:

De stonden die sy vrijt in 't rijsen vande Son,
Vermits mijn waerde Vrou de dagh-kriek *'t rypste von*
Om 't voedtgedight met murgh haer suyver toe te tellen.

Van het bovengen. subst. *kriek* is te onderscheiden hetz. w. in eene bet. die Kil. noch Weil. vermelden, t. w. als een verbloemde naam voor het achterste (ligchaamsdeel); dus Floraes Sotte Bollen, 65:

Wel hoe ist, ist niet te degen,
Heb je qua'e tijng ekregen,
Is je Vaer of Moertje sieck,
Of schort het je in je krieck,
Of schort het je in je kruyntje?

Roemer Visscher, Lof der Mutse, 17:

Ick heb pijn in mijn hooft, in mijn buyck, in mijn crieck.

Rosseau, Medea, 17:

Want weet ik ben wel goet, maer by myn kriek *niet mal.*

Bredero, Stomme Ridder, 45:

Elementsen Domine, de Princes hettet soo geweldigh in haer krieck,
Dattet niet te segghen is —

Oudemans Wbk. 503, verklaart hier onjuist door »bol, hoofd." 't Woord is mij in de gemeenzame

taal meermalen voorgekomen, doch altijd in den boven opgegeven zin.

Kriemelen[1], zie **Grimmelen**[2]

Kriemelen[2]—**Kriemen**.

Weiland kent aan *kriemelen* de beteekenis toe van talmen, marren, schoorvoeten. In dezen zin, misschien ontstaan door verwarring met *kruimelen*, is mij het w. niet voorgekomen; wel in dien van klagen, kreunen, Tuinman, Rijmlust, 319:

Het is gewormte dat daar wriemelt,
Maar 't zieke teere kindje kriemelt.

Daarmeê komt overeen het prim. *kriemen;* Het N. Hoornse Speelw. 153:

Zoo een huis vol kriemend *steenen*

Bij dit werkw. dat bij Plantijn en Kiliaan een' anderen zin heeft (zie *Krienelen*), zou men met Weil. aan eene verwantschap met *kermen* kunnen denken. Liever nogtans denk ik aan het middelhd. *krimmen*, oudhd. *krimman*, drukken, knellen, beangstigen; zie Schmeller, Benecke en Graff, IV. 608. Het naamw. *crieme* voor angst, nood, beklemdheid, treft men bij de onzen aan. Belg. Mus. IV. 354:

— die vrouwen waren vertroest,
Ende uut haren crieme *verloest.*

Krienelen—Krienen

Het ww. *krienelen* of *krinelen* wordt gezegd op Zuidbeveland te beteekenen »veel willen afdingen," waarvan ook aldaar *krienelig* »die veel afdingt." Zie N. Ned. Taalmag. II. 226. Ik acht dit w. afkomstig van het adj. *kreen*, dat onze Woordendenboeken wel niet vermelden, doch 't welk in het dagelijksch leven gebezigd wordt voor lichtgeraakt, nauw op kleinigheden lettend, en dus juist het karakter uitdrukkende van iemand, die te veel wil afdingen, of beter gezegd, die nauw dingt. *Krienen* of *krenen* kan één zijn met *kriemen* bij Plantijn en Kil., kribbig zijn, waartoe behoort *krimig*, in 't neders. lichtgeraakt; *kremig*, bij Höfer de gewaarwording van iemand, die door lang zitten een onaangenaam gevoel krijgt en behoefte heeft om de spieren uit te rekken. Ten Kate, II. 651, brengt het vermelde *kriemen* tot *kruimen*, *kruimelen* »als vittende op het minste krummeltje;" waarbij ik moet opmerken, dat het nauw dingen, 't welk door *krienelen* aangeduid wordt, inderdaad in Zuidholland ook *kruimelen* heet.

Kriewelen, zie **Krevelen**.

Krijgelen—Krijgen.

Het ww. *krijgelen* kwam mij voor in eene plaats uit Bentivoglio, aangeh. bij Eichman, Magdalena Moons (Leid. 1868) bl. 11, waar men leest: *Men arbeidde bij dag en nacht aan de wallen; en de wijven* krijgelden *in d'arbeit tegen de mannen.* De Schr. teekent hierbij aan »wedijverden." De eigenlijke bet. acht ik te zijn strijden; zooals wij ook spreken van een *wedstrijd* en van iets *om strijd* doen, als we aan ijveren om een' voorrang denken. Dus ook Cardanus, Neroos Lof, 54: *terwijl zy in die dingen, die van ontucht vry waren, uit eerzucht* krijgelden. D. i. streden, ijverden. Valentijn, Werken van Ovid. I. 240: *Een paart* krijgelt *dikwijl eer 't het gebit in den bek neemt.* D. i. verzet zich. D. III. 210: *oude ploegstieren* krijgelen *tegen 't jok.* Bl. 221: *draagt hij syn swaar kruis lijdsaam, en* krijgelt *niet, gelijk een ongetemt ros, tegen sijn tooni.* — Volgens Weil. gebruikt Hooft het ww. *kriegelen* voor »graauwen, norsch spreken." Dit is dan, zoo de verklaring juist is, een strijden met woorden.

Het primit. *krijgen*, dat wij voor oorlogvoeren kennen (zie Van Hasselt op Kil.), hoogd en middelhd. *kriegen*, bij Schröer *krigen*, bij Van der Schueren *kregen*, beteekent ook twisten en gerechtelijk strijd voeren of procedeeren; van het subst. *krijg*, bij Kil. en in 't hoogd. *krieg*, middelhd. *kriec*, oudhd. bij Graff, IV. 589 *kreg*, in den Teuthonista en het Algem. Vl. Idiot. *kreeg*, twist, strijd.

Als afleidingen heeft men de adject. *kriege*, bij Benecke wederstrevig, *kriegec* ald., bij Schmeller *kriegig*, strijdlustig, vlaamsch *krikkig*, oploopend, korzel; *kriegisch*, in 't middelned. en beijersch strijdlustig, waarvoor 't latere hoogd. *kriegerisch* zegt. Wij hebben met anderen uitgang *krijgel*, bij Kil. stijfzinnig, hardnekkig, bij Weil. ook *kriegel*, *kregel*. Dus Vondel, Noah, 11:

— dees strenge leert dien kriegelen
En byster barssen zich aen Kains onrust spiegelen.

Dez. Pascha, 30:

Want Godt in syn stoutheyt krieghel...
Heeft verstockt syn steenich hert.

En Jos. in Egypten, 11:

(*Dat*) *hy te* krijgel *valt, en al te stijf van zinnen.*

Ingen. Getr. Herderin, 78:

(*Dat*) *gy te* krijgel *zijt, en al te trots van zinnen.*

Six van Chandelier, Ps. 119, vs. 78:

Het heil is ver van 't goddeloos geslacht;
Wyl 't uw verbond niet soekt; maar blyft vertreeden,
En krygel *uw insettingen veracht.*

Fokke, Verzam. der Werken, VIII. 179: *er is geen* kriegeler *volk dan de schoone kunstenaars.* Nomsz, De Graaf van Warwik, 27:

De trotse en kreegle *Schot, wiens boei hier word gesmeed.*

Fokke, Boert. Reis, I. 206: *Dat maakte hem toen regt* kregelig. — In eenigszins andere bet. leest men het w. in Maria Heyns Bloemhof der Doorlucht. Voorb. 371: *dewijl wy te voren.....* getwist hebben *om wie van ons beide de grootste achting hebben, en meest ontzien zijn zou, zo laet ons voortaen* krijgel zijn *om malkander in matigheit en oprechtigheit t' overtreffen.* De uitdr. *krijgel zijn* wordt hier verwisseld met »twisten" (om den voorrang) en geeft hetzelfde te kennen als het freq. *krijgelen*, boven vermeld. — Voor *krijgel* heeft Schambach *kregel* en wel in de ten goede gewijzigde bet. van dartel, vroolijk, levendig; doch het Alg. Vl. Idiot. *krijchel, krikkel*, oploopend, korzel; dus Conscience, De Arme Edelman, 99: *vermits gy zoo* krikkel *op het punt van eer zyt.* Wij zouden hier zeggen kitteloorig, lichtgeraakt, zooals het Wdb des Inst. op Hooft *eerkriegelheid* te recht verklaart door »ligtgeraaktheid op het punt van eer." In denz. zin leest men *krik;* Della Casa, Galateus, 27: *Niets is onaangenamer als dat men al te* krik, *of te ligt geraakt is.* — En *kreeg*, Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 218:

— *hy slaet hoe langs hoe* kreger.

Meer in den zin van korzelheid, stijfzinnigheid, heeft Hooft het subst. Ned. Hist. fol. 699 (en niet 690 zooals het Wdb. heeft): *had Norrits.... verwaant booven maate, begonnen te warren.... en weigherde ... d' eerst in 't ruimen te weezen: welke* krieghelheit *zich niet paayen liet, dan* enz. Kil. heeft in denz. zin *krijgelheid.* Voorts heeft deze als adj. *krijgelijk*, obstinate, pertenaciter; middelhd. *krieclich*, krijgszuchtig, oudhd. bij Graff, IV. 590 *eincrigelich*, halsstarrig, bij Schambach *krikelig*, strijdlustig, bij Höfer *kriglich*, heesch (nam. van het twisten). Huygens gaf aan *krijgelijk* eene andere bet. Korenbl. I. 151:

— *sijn' Vorst, die somtijds op de Swijnen*
Of op een' feller' Leew, of op een' sneller' Haes
De schaduw schild'ren wil van 't Krijgelick geraes.

d. i. het krijgsrumoer.

Eene samentrekking van *kriegel* acht Ten Kate, II. 250, *kril*, dat Kil. heeft voor dartel, lichtgeraakt (op het punt van weelde of wellust), wuft, lichtzinnig; en 't welk men leest bij Meulewels, Tim. Misantr. 16: *de* cril *fortuyn.* Ogier, De Seven Hooftsonden, 205:

De wijn ontbint de tongh, dan volght een kril *ghesnater.*

Cats heeft daarvoor *kriel*; Wercken, I. fol. 21: *De Duyvel... verweckt in hem een* krielen *sin, vuylen lust.* Ald. fol. 183: *uwe* kriele *jeugt.* Fol. 184: *een* kriele *vrou.* En 203: *de* kriele *teven.* Fremery, Mijn Letterhof, 30:

Gij gloeide om vrouw en maegd uit krielen *lust te omhelzen.*

Bod. Benninghs L. Oorlofd. 63: *uw* kriele *tochten.* Ald. 64:

Waer door men jeughd bedwinght en snijt de krielheyd *af.*

Het Alg. Vl. Idiot. heeft daarvan *krielig*, voor dartel, lachziek, en Six van Chandelier *krillig*, doch wederom voor stijfzinnig, koppig; Poesy, 562:

De derde beeltenis ontwent
Een stier, met wilde vygebladers,
Syn krill'gen *hals, en maakt hem mak.*

Krijselen—Krijschen.

Krijschen is schreeuwen, met verscheidenerlei toepassing; eng. *to cry*, fr. *crier*, hoogd. *kreischen.* Bij Schambach is *krischen* luid schreeuwen, zoowel van smart als van vreugde; bij Schmeller *kreisen, kreisten*, stenen met angst; bij Schmidt (Westerwald. Idiot.) *kreisen, kreischen*, schreeuwen en weenen. Het middelhd. *krizen* beteekent roepen, schreeuwen. Onze Ouden kenden reeds *krijschen.* Hor. Belg. III. 83, van de jonkvrouw, door eene kapel gestoken:

si en moeste cryschen *ende also ghebaren.*

Ald. 82:

si creesc *ende maecte een gheluut,*
dat alle die joncfrouwen worden vervaert.

Maerl. Sp. Hist. I. 171:

Want het ginc hem inden live,
Alse die steke van enen knive;
Hi creesch *van groten mesbare.*

Met een basterduitgang zeide men *criëren, creyeren, crayeren, crayieren;* Der Minnen Loep, I. 84:

Corts so worter een bestant
Gheraemt van enen helen daghe.
Wye dat brake verloir sijn craghe.
Dat wart an elken zijde ghecrieert.

Van Heelu, vs. 5317:

Vele liede, met sterker vaert,
Torsse ende te voet met grooten roten,
Boenen met eyseliken stroten;
Crieerden *gruwelike, ende liepen* enz.

Karel de Gr. 217:

Binnen vrede, geloeft das,
Dien gi selve doet creieren.

Hor. Belg. III. 5:

(*hi*) *dede* craieren, *dat hi varen woude.*

Ferguut, vs. 2502:

met luder stemme hi craihiert:
heer ridder, ghi dunct mi al dol.

En elders. Geroep en geschreeuw is *gecri* en *gecrai;* Maerl. Sp. Hist. II. 142:

— alse hi was den hove bi,
Quamen ende maecten groet gecri
.lxx. duvelen omme hem gevlogen.

Van Velthem, fol. 295:

Om dit ward ginder groet gecri.

Reinaert (door Willems), vs. 2313:

Dies baden die oude entie jonge
Met groten gecraie, *met groten gelude.*

Bij Van Velthem, fol. 244 leest men:

Her! Grave! sprac hi doe mettien:
Al dat ic sie, dat syn crayolen
In die wapen, ende scieten spolen;
En sach niemen van valoer.

Op *crayolen* teekende Le Long aan »schreeuwers, keffers." Inderdaad is *kriöler* of *korjoler* in het holsteinsch dialect een schreeuwer, van het ww. *kriölen, krojolen, korjolen,* ald. schreeuwen, juichen beteekenende, zie Schütze. Het Brem. Nieders. Wtb. heeft er voor *krijölen, krijölken,* en stelt daarmeê gelijk het fr. *criailler* en het nederl. *krioelen* Indien deze gelijkstelling met *krioelen* juist is, dan volgt daaruit dat wij dit ww. doorgaans kwalijk verstaan of toepassen. Wij bezigen het voor wemelen, dooreenbewegen, als een andere vorm van *krielen* (zie op *Krevelen*); doch de beteekenis zou dan eigenlijk zijn: juichen, een verward en vroolijk geschreeuw aanheffen, hetwelk men ook wel *joelen* noemt, dat met *krioelen* kan samenhangen. Voor dit laatste trof ik inderdaad *krejoelen* aan bij Jan Zoet, Digtk. Werken, 125:

— Den Dam krejoeld
Van menschen, zonder tal. —

Voor *gecri* vindt men ook bloot *cri* of *cry,* fr. *cri, crie;* Kausler, Denkm. I. 304:

So sach mense zeere vergramen,
Ende haestelike te wapinen loepen,
Ende vergaderen met groeten hoepen;
Niet de delvene, was haerren cry.

D. i. wachtwoord, *cri de guerre.* Ook wel *crijt,* Hor. Belg. III. 31:

die vrouwe haer dies ververde,
ende gaf enen crijt *harde luut.*

Wij zouden zeggen *kreet,* gemaakt van het imperf. van *krijten,* dat een andere vorm is van *krijschen,* uit *krizen* ontstaan.

Het frequent. *krijselen,* zoowel als *krijschen* zelf, stelt Maerl. tegen het zingen der vogels over, in Der Nat. Bloeme, volgens de aanh. in Von der Hagens Neues Jahrbuch der Berl. Gesellsch. IV. 185:

Garrulus es eens voghels name
Die in busscen ende in brame
Vor alle voghelen die leven
Meest crijscen, *meest luuts wt gheven,*
Dies es hi garrulus ghenant;
Een gai hetet in walsche lant;
Van bome te bome vliecht si en sprinct
Ende crijscelt *meer dan sinct.*

Van Merwede bezigt het voor het knarsen eener wond, het *stridere* van Virgilius aan het slot van het vierde Boek der Eneïde, Uyth. Oorl. ofte Roomse Mintriomfen, 229:

De krijsselende *wond schrijnt in 't zieltogend lijf.*

Delille vertolkte het door »*forme un triste murmure.*" Van zich openende deuren leest men in Rabelais' Werken, II. 422: *datse zulk een snaarend gedruys, of ysselijk gekners en* gekrijssel *maakten.* — Bij Valentijn van ijskorsten, Werken van Ovid. III. 192: *Dikwijl* krijsselen *de bevrore hairbossen.* Gewoonlijk echter beteekent het ww. het knarsen der tanden; Lancelot, B. II. vs. 17249:

Die hem sine oegen hadde gesien
Verkeren ende sine tanden daertoe
Hadde gehort criselen *doe,* enz.

Vanden Lev. ons Heren, vs. 4042:

Daer sucht men, daer criselen *de tande.*

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 34: (*die duvelen*) criselden *up haer metten tanden.* Bijb. 1477, Job 16, vs. 9: *mi dreighende so* crijselde *hi teghen mij mit sijnen tanden.* Lament. Jerem. 2, vs. 16: (*mine vianden*) *wispelden ende si* crijsselden *mitten tanden.* Passionael, Winterst. fol. 144 verso· *daer openbaerden hem die duvelen ende* criselden *met horen tanden op hem.* En zoo zal het w. ook te nemen zijn ald. fol. 94: *Doe seide hi di woerden totten drake ende verbant hem sijn mule die blies ende* criselde Duyfk. en Willem. Pelgrim. 256: *mijn tanden* krijsselen. Vaderl. Mus. II. 415:

soe hoet mine ziele vorden vaer,
daer criselinghe *es van tanden.*

Der Lek. Sp. I. 47: gecrisel *van tanden,* en bl. 51: criselinghe *groot van tanden.* Dus op beide pll. de variant, waar de tekst heeft: *gecrijsch.* Maerl. heeft Rijmb. v. 23418: crijs *van tanden.* Ons *knarsetanden* is *krijzeltanden,* tSpel vanden H. Sacram. (door Dr. Verwijs) 71: *Hoe* cryseltandic. Houwaert, De vier Wterste. 185:

Ecuwelijck moeten wy schreyen en crijsseltanden.

Westerbaen spelt met den hoogd. *ei*-klank, Ged. III. 22:

De deuren van de kerck die knersten in haer sponden,
De kerren kreysselden, *van kooper altemael.*

Het Alg. Vl. Idiot. heeft *kreutselen* voor grommen, knorrig zijn, dat hier wel zal thuis hooren.

Krikkelen—Krikken.

Krikkelen wordt in het vlaamsch gezegd voor het *kraken* van brekende of brandende voorwerpen; zie Schuermans' Idiot. Bij Valentijn leest men het w. van knappend zout; Werken van Ovid. III. 82: *als gij de Godin op haar oude altaren offert, meel, met* krikkelent *zout, en wierook korlen.* — En voor het knappend breken der vochtblaasjes; D. I. 150: *vers gemolke schapemelk, daar 't speenschuim nog op staat en* krikkelt. — Kil. heeft *krikken, krakken,* waarvan *krikkrakken.* Het eng. zegt *crick* voor 't gekraak eener deur, en *to crack* en *to crackle* voor kraken, krakken, breken.

Krimmelen, zie **Grimmelen**[2].

Krimpelen—Krimpen.

Het frequent *krimpelen* is mij voorgekomen in het Alg. Vl. Idiot. benevens in het tooneelstuk Julius Cæsar, door Michaelius of Van Michiels, aangeh. door Dr. Schotel in zijne Tilb. Avondst. 131:

— *soo* krimplen *d'ingewanden.*
In my, om los te zyn van d'aterlyke banden.

Verwant hieraan is het eng. *to crumple,* in Schmidts Westerwäld. Idiotikon *krumpeln, krompeln, krömpeln,* Von Schmids Schwäb. Idiot. *verkrümpeln,* d. i. vouwen, kreuken, samendrukken

Kringelen—Kringen.

Kringen beteekent eig. een' kring maken, zich in eenen kring bewegen; b. v. Bogaers, Gez. Dichtw. I. 312:

Daar kringden *de golfjes; het paartje verzonk.*

Van Duyse, Ged. 69:

Verstrekt dan dit wolkengewemel,
Gekringd *om den vader van 't licht, hem ten stoet?*

Schimmel, N. Ged. 30 (van eene vlam):

Die dwarlend omhoog steeg en kringde *over 't wijd.*

Voorts draaijen, omwenden, en luidt dan ook *krengen.* Tuinman zegt, Fakkel, II 112, dat »bloode honden hunnen steert tusschen de beenen *krengen.*" Bij Weil. is »een wagen *krengen*" in het rijden een' draai maken; zie voorbb. hiervan in het Gloss. op Van Hildegaersb. Ged. In de scheepstaal is *krengen* het schip op zijde leggen. Dus Brandt, Leev. van De Ruiter, I. 28: *eer hy zoo ver kon koomen, werdt hy zoo doornagelt, dat hy wel ses schooten onder waater kreeg, en genoodzaakt was te* krengen, *om de gaaten te stoppen.* Ald. 256: *Zy* krengden *hunne scheepen, maakten ze schoon, en smeerden ze naar behooren.* — Tot *krengen* in dezen zin zal behooren *verkrangen,* herstellen, repareeren; Van Dans, Thyrsis Minnewit, I. 106:

Maer, o Nymphjes, uwe wangen
Die en konje niet verkrangen
Of afschellen: eens geschent
Blyven leelijck tot het endt.

En wellicht ook *kringen* in Serrures Vad. Mus. IV. 81:

Segt hoe ridderscap began....
ende wanen dat ons quam die ban,
ende hoe ons edelheit ontran,
Ochte si noch iet sal cringen.

d. i. of de edelheid nog weder eenigszins zal hersteld worden. Als antwoord slaat dan daarop bl. 86:

»Edelheit es leden"

en lager:

»Nu es der edelheiden hoed
gheworpen in die Seeusche vloet."

Winschooten en Van Lennep leiden, vreemd genoeg, *krengen* af van *kreng,* dood ligchaam, »dewijl soodanige *doode krengen* in het Waater op sij drijven." Doch *krengen* is ook op zij zeilen, volgens Halma, en zoo versta ik *kringen* bij Brandt t. a. p. 115: *Doch in 't heetste van 't gevecht raakten verscheide Hollandtsche scheepen... in onorde: en eenighe zagh men al* kringende *in elkandre wyken.* — In den zin van eene wijkende wending maken, komt hetz. w. voor in Severijns Mengel. II. 22:

Het paste u Ridderlijk hervoort te springen,
De wapenkreet te geven aen den strijt:
Maer op de eerste tegenstant te kringen
Verdient soo wel geen lauwren als verwijt.

En zoo versta ik mede het w. in Serrures Vad. Mus. IV. 63. naar welks bet. Oudemans vraagt in zijne Bijdrage, i. v.:

Werde God! laet ons verdinghen
onse mesdaet ende cringen
van desen loesen sade.

d. i. laat ons vergeven (eig. vrijpleiten) onze misdaden en *afwijken* van het looze gebroed. Als deelw. vindt men *gekrongen,* De Honigbije, II. 27. Het eng. *to cringe* beteekent samentrekken, en ook buigen, en dan dit laatste zoowel eig. als fig. (voor flikflooijen).

De ww. *krengen* en *kringelen* beteekenen in een der zeeuwsche dialecten »zeer nauw dingen," zie mijn Archief, II. 181; ook Winschooten, Halma en Weiland hebben *krengen* voor knibbelen, nauw dingen, en brengen dit tot den vermelden scheepsterm, wat niet onaannemelijk schijnt; wie

nauw dingt, sluit of krimpt in, omperkt. Daartoe behoort de uitdrukking in De Waarzegster (Blyspel, Amst. 1712) bl. 18:

— als ge my gehulpen hebt, zal ik nooit voor iemand krengen.
Hoor, daar is niemant in den Haag die zo mildadig leeft.

En het ww. *kringen* in de Springh-Ader aller Kinderen Gods, waar bl. 166, met het oog op den eergierigen Haman, gezegd wordt:

En zijt uwen Broeder aldus niet kringende.

Onze dichters hebben *omkringen* gesmeed; Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 160:

Zoo peinst hij in zich zelv', nu Troje voorwaarts dringt
En, digt ineengeprest, zijne eigen ramp omkringt.

Eene „ramp" te omkringen is wel wat vreemd. Van Duyse, Ged. 51:

Nu hief de muzijk hare klanken,
En slingrende dansen omkringden *den grond.*

Ook dit is zonderling: den grond te omkringen door dansen. Beter ald. 66:

— zij heft het oog, ziet Edwin,
Dien het Englenkoor omkringt.

Zie voorts het Woordenb. der Ned. Taal i. v. doch voeg daarbij dat het w. reeds in de zeventiende eeuw voorkwam; Valentijn, Werken van Ovid. II. 40: *daar de leste en engste riem de noorderas* omkringt.

Onze schrijvers hebben *bekrengen;* Westerbaen, Ged. I. 329:

Noch zijn u klaeuwen klam. u vingers noch bekrengt
Van 't bloedt —

Ald. 333:

Sie balck en ribb en plancken,
Hoe dat sy zijn bekrenght *van bloed en etter schuym.*

D. i. van kringen, moeten of likteekens voorzien. Het nw. *kringen* is in dezen zin in de volkstaal nog gebruikelijk. Overdrachtig wordt dit bevlekken, bezoedelen; en zoo heeft Oudaan, Agrippa, 258: *de kuisheid der Mevrouwen, als de eerbaarheid der maagden en weduwen te* bekrengen.

Het frequent. van *kringen* is in den gewonen vorm *krinkelen*, waarbij de verlenging des woords, als meermalen, met verscherping van den slotmedeklinker des wortels gepaard gaat. Zoo leest men, Vondel, Altaergeh. 42:

Zagh Memfis....
Des leitsmans staf zich krincklen, *als een slang.*

Schermers Poëzy, 412: *'t zilver duinkristal der* krinkelende *beek.* Thirsis Minnewit, I. 132: *'t haar... dat* krinkeld *en krullende wast.* Schouten, De Vrijmetselarij, 17: *lauwerblaân, die* krinkelden *om 't hoofd.* Bilderdijk, Poëzy, II 129:

Terwijl een glans zijne oogen blindt,
Waar alles door elkaâr voor krinkelt.

Onze dichters, vooral van den laatsten tijd, toonen prijs te stellen op den zachteren vorm *kringelen.* Dus Vondel, Virgil. in Dicht, 172 (zoo de lezing goed is):

De rugge kringelt *zich geweldigh boght by boght.*

Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 232: *terwijl de vonken* kringlen, d. i. dwarrelend opwaarts stijgen. Van Loghem, N. Ged. 161:

Dan weer door den doek vervangen,
Waarop lokjes kringlend *hangen.*

In proza komt het ww. voor bij Cremer, Uit het Leven, 37: *zoo als het (rookzuiltje) uit den kleinen schoorsteen naar boven* kringelt. Anna Rooze, II. 253: *spinnewebben die in elkaar* kringelden. De Veer, Frans Holster, II. 22: *het blauwe wolkje, dat* kringelend *opsteeg uit den schoorsteen.*

Met voorvoegsels ontmoet men het w. bij Schimmel, Verspr. Ged. 160:

— 't standbeeld der Godin,
Omkringeld *door de rosse vlam.*
Stort op het voetstuk in.

Van Lennep, Ged. 109:

Het riet kringelt weg *voor het vlammengeschroei.*

Dez. Vert. en Nav. 68:

Vereend als adders die omcingeld
En in hun broeinest saamgekringeld,
Zich went'len in hun moordvenijn.

Het frequent. intusschen is niet nieuw, maar bijna vier eeuwen oud in den zin van insluiten, omsingelen, fig. benauwen; Delfsche Bijbel van 1477, 2 Reg. (Sam.) 24. vs. 14: *In allen ziden bin ic sere* ghecringhelt. Exodus 14, vs. 3: *Si sijn* becringelt *int lant, ende inder wildernissen sijn si besloten.* 1 Reg. (Sam.) 13, vs. 6: *Doe dit die kinder van israhel sagen dat si* bekringelt *waren.* Cap. 28, vs. 15: *Ende saul seide Ic bin* becringhelt. *Want di philistinen vechten ieghen mi* enz.

Bij Vondel treft men meermalen eene spelling aan, die den overgang aanwijst van *ng* tot *nk;* Poezy, I. 136: kringkelende *bladen.* Virgil. in Dicht, 28:

— gedoogh dat zich dit groene klijf
Mag kringklen *om uw kooft.*

Van Hasselt, bij Kil. op *Klijf* deze pl. aanhalende, heeft verkeerdelijk *kruiklen*, wat aanleiding gaf, dat mijn vriend Oudemans in zijne Bijdrage een frequent. *Kruikelen* opnam, dat niet bestaat.

Het werkw. *krinkelen* heeft ook den zin van

krioelen; S. J. van den Bergh, De Geuzen, 40:

Zie, hoe men blijd dooreenjoelt en krinkelt *door elkaâr.*

In Schmidts Westerwäld. Idiot. is *kringelen* krullen (van 't haar), en in het Idiot. der deutsch. Spr. in Lief- und Esthland *kringeln* en *krengeln*, in een' kring rondloopen of doen loopen.

Krinkelen, zie Kringelen.

Kroezelen—Kroezen.

Kroezelen is in het Alg. Vl. Idiot. »sterk gekronkeld zijn," voorts krullen, omkrullen, en komt overeen met het hoogd. *kräuseln*. Vandaar bij Bogaers, Gez. Dichtw. II. 331: *zwart* gekroezeld *haar*. En de afl ald. 187:

Met kroezelig *hair in zijn kruin overkruld.*

Het geldersch dialect heeft hiervoor *kruselig;* Geld. Volksalm. 1872, bl. 179: *dat de haor zoo* kruselig *stinden.* — Het prim. is bij Kil. *kroezen* en *kruizen*, neders. *krüsen*, afgeleid van het adj. *kroes*, *kruis*, hoogd. *kraus*, middelhd. *crus*, gekruld. Voor *gekroesd* (*haar*) leest men *gekruisd*, Passion. Winterst. fol. 117 verso: *scoon van haer ende dat was* ghecruyst.

Krokelen—Kroken.

Verouderde vormen van het tegenwoordige *kreukelen*, *kreuken;* zie dit art. Kil. heeft alleen »*kroken*, *verkroken;*" de Teuthonista: *croecklen* Dus Heyns, Bartas' Wercken, II 1. 61:

— *Alexander selfs twee boomen t'saem ded'* kroken.

Everaert, Politica van Just. Lipsius, 46: *de contracten* ghecroket *ende gebroken sijnde.* Westerbaen, Ged. I. 375:

Met knien gekroockt *en herten neergeboogen.*

Huyg. I. 329:

— *Als de beloften uyt zijn,*
En 't Bruylofts-bed verkroockt, *dan moet ghy haer te buyt zijn.*

De Brune spelt *krokken*, Zinnew. 7: *Laet alle laster-reden den hals* ghekrockt *werden.*

De Hoogl. David bezigt *verkroken* voor (iemand) krenken of hinderen; Vaderl. Hist. III. 46: *de Grieken, die vloten uitrustten en naer de Italiaensche kusten zonden.... doch onder valsche voorwendsels, ten einde den Koning der Franken niet te* verkroken D. IV. 374: *om noch den Koning van Frankrijk, noch dien van Engeland te* verkroken. D. X. 41: *om zyne gemalin niet te* verkroken.

Het naamw. *kroke* beteekende voorheen krul, hairvlecht; Maerl. Sp. Hist. III. 90:

Nuwe scoen met behagelen hude,
Thaer gelu enten crooc,
Met vingerlinen verciert oec.

Enten crooc is »en op de krul" als wij zeggen; zie ook de Gloss. op Der Lek. Spieg. en den Rom. van Limborch. In den rom. van Ferguut, vs. 2410, leest men:

ghi sout mit rechte sijn calu voren,
ende ghi hebt uwen croec *verloren.*

Dr. Halbertsma (Naoogst, I. 20) en prof. De Vries (Gloss. op Der Lek. Sp.) hebben te recht opgemerkt dat prof. Visscher dit *croec* verkeerdelijk verklaart door *staf*, in stede van *krul;* doch zij hebben niet opgemerkt dat Willems vóór Visscher dezelfde fout beging. In des genoemden Vlamings Vaderl. Mengel. 38 vindt men in een hekeldicht van Maerlant:

So bem ic meester vander arten,
Ende wille eten vleesch ende tarten,
Ende hebbe gewonden den croec.
Ic soude node stoeten een loec,
Maer ic songe wel een montet.

»Het *winnen van den croec* (staf, kruk, ook wel *kroetse* geheeten) — zegt Willems — duidt in den gewoonen zin de pastorele waerdigheid aen." En dit denkbeeld blijft hij aankleven, hoewel hij — zoomin als de heer Buddingh, die in zijn Geschied- en Letterkundig Archief (Afd. Dietsche Taal en Poëzy) Gorinch. 1859, bl. 360, deze uitlegging overneemt — inziet, dat die waardigheid weinig lijkt aan den lustigen »meester vander arten." Neen, de uitdrukking is *den croec winden* en beteekent »het haar op krullen zetten," wat beter dan de »pastorale staf" strookt met het vleesch en taarten eten, het ongaarne schreijen en het montetzingen. Dezelfde uitdrukking bezigt Maerlant elders, t. w. Sp. Hist. II. 82:

Clerken sullen hem versamen
An gheselscap van goeder namen,
Noch croke winden, *no toppen maken.*

Den »clerken" was het verboden »krullen te zetten," noch *toppen* te maken, d. i. haarkuiven; *top* is kuif, fr. *toupe*, *toupet;* het ww. *toppen* beteekende een kuif maken of dragen, bij Schmeller *zopfen*. Elders vindt men *crooc wenden;* Vaderl. Mus. III. 273:

dats cort wenden *wel* den croc.

en lager:

du versmaeds dijns besscops sceers,
ende wens den croec *lancs ende dweers.*

De door Willems bedoelde staf heette geen *crooc*, maar — gelijk hij aanhaalt — *krootse*, fr. *crosse*. Dus Belg. Mus. VI. 159: *hadt haer belieft hier te*

kommene, ic hadde haer gaerne mynen staet gheresigneert, ende mijn kroetse *saudic haer hebben overghegheven.* Hondius' Moufeschans, 411:

(*Nieuwe Mijters*) ....
Die voor haer gewenste lot
Schuymen 't vetste van den pot
En haer crodsen *gaen verblijen*
In de Cloosters en Abdijen.

Krompelen—Krompen.

Den frequentatiefvorm bezigt Coornhert, in zijne Odyssea, I. 9 recto:

Maer u, o vercrompelden, *salment wreedelick loonen*
Met pijnlick gequel, daer men u sal trecken.

De hier toegesprokene is dezelfde grijze wigchelaar, die eenige regels vroeger genoemd werd: *creupele veelweter. Verkrompelen* is dus hier te verklaren door: kreupel of gebrekkig gaan, en in dezen zin is het ww. te wettigen. *Krumpen* is te verklaren door verminken of breken, bij Ogier, De Seven Hoofts. 36:

Flus langh ick u wat om de Ribben te crumpen.

In Von Schmids Schwäb. Wtb. is *krumpen* hinken, en bij Schmeller *krump* hinkende. Dus reeds bij Otfried, Lib. IV. Cap. 26, vs. 34: *Blinteman gischente, ioh* krumbe *gangente;* coecos videntes *claudos* euntes. Zie voorts Graffs Sprachsch. IV. 609. In het eng. is *to crumple* kreuken, havenen, bij Halliwell verminken; *a crumpling* is een mismaakte.

Kronkelen—Kronken.

Kronken ontmoet men bij Cabeljau, Treurbrieven van Ovidius, 118:

De Draak, die klatren deed zijn schubben, wreed t' aanschouwen,
Die hischte, en veegde d' aard met zijn gekronkte *borst.*

Berkhey, Het Orakel in den Tempel der Ned. Dichteren (Leyd. 1769), 10:

— *ik zag de wenkbrauw* kronken
En fronssen mit een trek van Edelmoedigheid.

Van der Hoop, Columbus, 37:

De stang, waar wy onze vlag om kronken.

Het w. is van *krinken*, door het imperf. *kronk*, gelijk ook de naamw. *kronkel* en *krinkel* verwisseld worden.

Het frequent. komt overeen met *krinkelen;* J. de Haes, Ged. 41 (van de vier troondieren):

Zij weten wonder zich in boght by boght te krongkelen.

Van Alphen, Dichtw. II. 248:

't Enge pad....
Kronkle *vrij door wildernissen —*

Westerman, Ged. III. 40:

— *gouden lokken, die langs d'elpen schouder* kronklen.

Ald. 106:

Doet lauwren om uw' schedel kronklen.

Schimmel, N. Ged. 55:

Waar 't klimop kronkelt *aan uw voet.*

Ook wederkeerig; Westerman, a. w. III. 39:

Het kransje, dat zich *zacht om mijnen schedel* kronkelt.

Fokke, Boert. Reis, III. 52: *door* zich *eerst in allerlei bogten te dwingen en te* kronkelen.

Verkronkelen is verkreuken, inkrimpen, verdorren; Bredero, Roddr. en Alph. 58:

Mijn Liefde die drooght uyt de seer vischrijcke stroomen,
En zijn verkronckelt *haast de dicht beblade boomen.*

Bilderdijk, N. Mengel. II. 21:

Gekwetst! en 't kostbre Bruidsgewaad
Verkronkeld *en vertrapt!*

Toekronkelen is in kronkels tegenrollen; Van Duyse, De Spellingsoorlog, 10:

Daer ryst, als uit een dampenbrakend graf,
Een draek; het oog van razerny ontvonkeld,
Is hy de Maegd reeds dreigend toegekronkeld.

Men heeft ook *afkronkelen* gebezigd; zie het Wdb. der N. T. i. v. Doch met and. bet. bij De Bo, Ged. 86:

Schelpjes puntig afgekronkeld.

Alsmede *ontkronkelen;* Immerzeel, De Moederliefde, 52:

Ontsnapt, ontkronkelt *dan aan 't vreedzaam moederbed*
Het helder vocht, enz.

D. i. al kronkelende ontvloeit. Eigenaardiger van haar, dat ontwart; Sifflé, Ged. 200:

De Furies sluimren in op de ijzren legersteé;
Toch hoort heur slangenhaar, ontkronkeld, *naar zijn beé.*

Nog heeft men *overkronkelen*, Alb. Thijm, Het Voorgeborchte enz. 93:

't Penceel der Staatskunst late een roode scheidingslijn
De kaart van Nederland gevoelloos overkronklen.

Kronkelen luidde ook *krunkelen*, bij Schütze *krünkeln, inkrünkeln, tokrünkeln, verkrünkeln;* dus Vondel, Noah, 9:

De slangen sluimeren, gekrunkelt *in een' wrong.*

Palamedes, 28:

— *gezworen hoogh en dier,*
By zijnen gordels draeck, by 't krunckelen *der slangen.*

Kronselen—Kronsen.

De Bo heeft beide wwn. voor wroeten van een varken, voorts futselen en broddelen. De Schr. geeft geene aanwijzing nopens de afleiding. Ik acht deze wn. één met *gronselen*, *gronsen* (zie dit art.). Meermalen toch vereenigt zich in hetzelfde w. de bet. van het geluid met die van de beweging, welke het geluid voortbrengt. Het eng. *to grunt* beduidt knorren, maar bij Halliwell ook trachten, pogen iets te doen, dat met het futselen wel eenige overeenkomst heeft.

Krozelen, zie Kruizelen.

Kruimelen—Kruimen.

Beiden in gebruik, hoewel. Weil. en anderen het prim. *kruimen* niet vermelden. Men leest dit bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VIII. 453: *als (dit alles) een weinig gekookt was*, kruimde *men al wrijvende daarin een stuk roggenbrood.* — De wwn. komen overeen met het eng. *to crum* en *to crumble.* Zie voorts Ten Kate, II. 651, die ook *krummelen* heeft. *Verkruimelen*, door Weil. zonderling verklaard door »al kruimelende van vorig bestaan berooven," is »tot kruimels maken." De Génestet bezigt het voor verbrokkelen, verdeelen; Eerste Ged. (2e dr.) 241:

— (*zy*) verkruimelen
't Begeerde stuk tot niets. —

Afkruimelen is kruimels afbreken of in kruimels afvallen, zie het Wdb. der Ned. T. i. v. *Uitkruimelen* nagenoeg hetzelfde, doch bedrijvend, bij Berkhey, Nat. Hist van Holland, IX. 457: *wordt de wrongel.... met de hand fijn* uitgekruimeld. En *nakruimelen* fig. in het klein nadoen, bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 23: *Uwe Apostelen ondernamen wél Lycurgus* natekruimelen, *zij lieten ook have en erf verkoopen* enz.

Voor *kruimels* vindt men *kruimeling* bij Huygens, Korenbl. II. 399:

Soo schockte mijn arm Dicht tot kruymelingh *van Rijmen.*

Van Teylinghen, Paradijs der Wellust. 182: *sy vergaderde met een wiecke de* cruymelinghen *der tafelen.*

Kruivelen—Kruiven.

Kruiven is krullen; b.v. Ingen, De Getr. Herderin, 86:

'k Heb mee blont hayr dat kruyft *om 't voorhooft hoog en glat.*

Het w. werd vroeger veel gebruikt, en ook wel verklaard door »met glinsterend stof bestrooijen," en »friseeren, coiffeeren," zie Weil., het Wdb. des Inst. op Hooft, en vooral de aant. van Groebe op zijne uitgave der Ged. van Van Baerle enz. II. 21. *Kruiven* schijnt wel verwant aan *krullen;* doch Groebe achtte het door invoeging der *r* van *kuiven* afkomstig

Het frequent. komt voor bij P. Bor, Apollonius (1617) bl. 24:

Het hair opt hooft rosachtig ende ghekruyvelt.

Kruizelen—Kruizen.

Bij Kil. is *kruysen*, *kruyselen*, *bekruysen*, *bekroselen*, zwart maken, met roet besmeren. Bij onze schrijvers der zeventiende eeuw heeft *bekruizen*, partic. *bekrozen*, meer in 't algemeen de beteekenis van bemorsen, bevlekken, bezoedelen; Huyg. I. 212:

'k Heb mijn schotel sien bekruysen
In de magere combuysen.

En II. 405 (van »Gods Woord"):

Sy krooken 't menighmael en vlacken en bekruysen *'t*
Door menschen-misverstand. —

Vondel, Jos. in 't Hof, 16:

Het grijs Godvruchtig hair begruisde hy met asschen
En slijck, en zag 'er zwart bekrozen *uit een wijl.*

Dez. Samson, 7:

Versuft, en afgeslaeft van arbeit, van het stof
En zweet en bozen stanck bekrozen. —

Cats, I. fol. 274:

— *dat happig volck*
Dat in den onderaertschen kolck
Bekrosen, *swart en vuyl begaet,*
Den bliksem metten hamer slaet.

En fol. 358:

Veel vrouwen sijn gestelt om kinders wegh te jagen,
Bekrosen, *ongeschickt, wanbacken, afgeslooft.*

Zie voorts het Wbk. des Inst. op Hooft, en Oudemans op Bredero. Voor het deelw. *bekrozen* heeft Bild. *bekroosd*, Winterbl. I. 123:

D' in 't bloed bekroosden *held in 't moedig aanschijn zien.*

Eene andere beteekenis heeft *bekroost*, bij Rodenburgh, Poeet. Borstw. 415:

Bekroost *is nu 't verstandt, de menschen werden blindt,*
Geblinthockt door de waen: —

Jan Zoet, Digtk. Werken, 1:

Als mijn dof gedacht met kommer
Was bekroost *en heel geboeid.*

Pers, Urania, 91:

Als men is bekroost *dan volght de slechte wijn.*

d. i. bedwelmd, verbijsterd. In plaats van *bekro-*

zen, in den gewonen zin, heeft Bild. *overkrozen*, zie mijne Proeve, bl. 55. Hiertoe behoort *bekrozen*, bij Kil. dronken, van *kroesen* (*), *krosen*, drinken, *bekruysen*, *bekroesen*, bij denz. urgere cullullis, obruere poculis; *kruseln*, bij Schmeller gaarne drinken. In Bilderdijks bewering, aangaande den gemeenen oorsprong van *kroos* (eendgroen, bij Kil. ook *kroost*, *kroes*, *kroest*), *kroes* (gekruld, waarvan bij Kil. *kroesen kruysen*, krullen, hoogd. *kräuseln*, bij Schambach *kruseln*, waarvan Pass. Wint. 117 v°: *ghecruyst haer*), en *kroes* (beker, neders. *kroos*, zweedsch *krus*, bij Schmeller *krausen*, *krusen*, *krausel*, *krusel*), hoewel wat verward, kan nogtans waarheid liggen; zie zijne Verkl. Geslachtl. op *Kroos*. De onderlinge verwantschap der genoemde woorden valt althans wel in het oog.

Krunkelen, zie Kronkelen.

Kugchelen—Kugchen.

Het frequent. van het bekende ww. *kugchen* komt voor in Van Overbekes Rymw. 52:

Na hy had een uur gekucheld,
Bood hy ons een goeden dag.

Van Rusting heeft er *kogchelen* voor, Gehoornde Duvel enz. 108:

— *na een vyf ses maal gerochelt*
Te hebben, en ruym soo veel maal
Sig blaaw om 't hooft gehoest, gekochelt,
En soo voorts, voerde hy dese taal.

Het Westvl. Idiot. heeft *kugchelen* en het Alg. Vl. Idict. *koechelen*. Verscheidene verwante dialecten hebben mede het frequent. *kucheln* of *kücheln*; zie de Idioticons van Richey, Schütze en Schambach.

Kuifelen—Kuiven.

Het frequent komt bij Bara voor, blijkbaar in den zin van kaatsen, 't Verslingert Moekroesje, 13:

— *Zy* kuyffelen *den bal*
Malkandren op 't Raket, zie reght, daar ginder komenze.

Van Meekeren, Tovery zonder Tovery (1696) bl. 55:

Wel lichtlyk dat 'er de een of de andre Geest meê speeld,
'k Meen kuiffeld *in de lucht zo op en neêr.*

En in figuurlijken zin genomen bij denz. Galtino en Alimene, 16:

— *'k ben lang genoegh in 't gilt*
Der gekken heen en weêr gekuyfelt —

Alsmede bij Bredero, Stommen Ridder, 32:

— *Hy mompeld inder harten,*
't Geen ander ralten uyt soo broot-droncken als darten:
En kuyf'len *met de beck de reen soo wilt en hoogh*
Al waert met een rancket. —

Angeniet, 22:

Fy Angeniet! ick merck de valscheyt van u kunsten,
Ghy kuyffelt *en ghy kaatst met wayfelige gunsten.*

Het daget enz. 6:

De tijdeloose mensch speelt met zijn aertsche sinnen,
En waggelt met zijn lust, en wayfelt met zijn minne.
Soo vluchtigh, soo gezwint, soo wuft, soo wispeltuur.
En kuyfelt *met de keur, wel duystmael in een uur.*

Zie ook Oudemans' Wbk. De oorsprong van de beteekenis dezes woords wordt duidelijk door de opmerking van prof. Siegenbeek, in de N. Bijdr. ter bevord. v. h. Ond. en de Opv. 1833, bl. 569, dat, namelijk »de *raket* in het Hollandsch eigenlijk *kuif* heet." Er zal hier bedoeld zijn niet de *raket*, maar de *volant;* het eerste toch is het net, waartegen de bal wordt gekaatst, het laatste de pluimbal, waarmeê gekaatst wordt, en welks veêren den vorm eener kuif hebben.

Bilderdijk zegt in zijne Verkl. Geslachtl. dat men voor *kuif* vroeger ook *kuifel* zeide, en hij gebruikt dit zelf in De Mensch (naar Pope) 74:

Maar ook deze Eigenmin wordt de oorzaak van den teugel,
Die ze inbindt en bedwingt, en kuiffel *kort en vleugel.*

Ons *kuif* is in 't hoogd. *kuffe*, *kuppe*, *gupf*, bij Benecke *kupfe*, *gupfe*, fr. *coife*, *coeffe*. d. i hoofddeksel met verschillende toepassing. Zie eene reeks van vormen dier woordfamilie bij Grimm, in Haupts Zeitschr. I. 137. (*)

Van *kuif* is het frequent. *kuifelen* regelmatig

(*) Van het nederl. ww. *kroesen*, drinken, kan afgeleid worden het fr. ww. *carousser*, boire avec excès, eng. *to carouse;* zie von Schmids Schwäb. Wtb S 326. Deze afleiding komt mij althans ruim zoo aannemelijk voor, als de meening dat het ww zou komen van het hoogd *gar aus!* Zie Le Dictionn. de Trévoux, Johnson, Nares' Glossary en andd.

(*) Grimm vermeldt t. a. p. a's middelnederlandsch *coifie*, Ferg. vs. 2701. Hij had er *cufie* bij kunnen voegen uit den Walewein, vs. 9996:

Mettien scoot hi den riddere an
Ende trac hem of, alsic lye,
Bede den helm ende die cufie,
Ende maecte hem tansichte blool mettien.

Huydecoper las daar verkeerdelijk *tufie*, zie zijn M. Stoke II. 141.

af te leiden; terwijl het prim. *kuiven* vergeleken kan worden met het ww. *küppen*, bij Kaindl, III. 537; en *gupfen*, bij Stalder en Schmeller hoog maken, verheffen en derg.

Kuijelen—Kuiden.

Kuijelen is bij Schuermans slordig eten, zoodat, als bij kleine kinderen, de spijs uit den mond valt. Hij acht het een frequent. van *kuiden*, bij Kil. opgeteekend voor knauwen.

Kuitelen—Kuiten.

Het frequent. beteekent in het Alg. Vl. Idiot. »buitelen, rollen, tuimelen." Men leest het bij Rosseau, De Helsche Kermis, 53:

— *zy (de reuzen) raaken al aan 't buit'len;*
Want de Goden doen haar kuit'len,
Bruyen bergen op hun bast.

Alewijn, Latona, 27:

Aenstonds zel je deuze Misgienis, twee of drie draijen om zien keeren,
En Juno daer uit kuitelen, *zongder haer in 't minste te bezeeren.*

(*Misschienis* is misboorling.) Apollo's Marsdrager, II. Opdragt:

— *zoo ziet men hoe de eer van de wereld, met de zelve draayt en* kuytelt;
Hy mag thans niet mee, die niet zoo een reys of twee over zyn hooft heeft gebuytelt.

Dit ww. kan hier met zijn rijm *buitelen* verwisseld worden en beteekent ook hetzelfde. Evenals het prim. *buiten* wisselen, ruilen, aanduidt (zie *Buitelen*), en voorts op een wisselende beweging wordt toegepast: zoo is mede *kuiten* het middelhd. *kuten*, bij Benecke ruilen; ook de Teuthonista stelt *cuyden* gelijk met »buyten, wesselen." Schmeller heeft *kauten*, ruilen, en *kaudern*, tusschenhandel drijven, makelen. Het prim. komt insgelijks voor in het neders. *kütbüten* bij Dähnert, *kütebüten* bij Richey, *kütjebüten* in het B.N.Wbk. én *kütbut'n*, *küterbutj'n* bij Danneil, verboden handel of ruiling doen, kwanselen; eene samenstelling, die met ons *ruilebuiten* overeenkomt.

Kuizelen[1], zie Kozelen[1].

Kuizelen[2]—Kuizen.

Kuizelen, *keuzelen* (naar Ten Kate, II. 231, ook *kozelen*) is met ballen, noten of andere ronde voorwerpen rollen of spelen, zie Kil. Dus *kuzelen* bij Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolm. 20:

Maer hun spel sal zijn hoepen, tol en koot,
Bickelen, kuselen, *soo de kinderen plegen te doen.*

Het freq. woord is afgeleid van *kuize*, volgens Halb. Wbk. voor 't Overijss. nog in zwang voor knikker, bij Kil. *kuizel*. *keuzel*. In het oldenburgsch is *kusel* eene wieling of draaijing in het water, en *kuseln*, *keseln*, beteekent in verschillende dialecten ronddraaijen of wentelen; zie het Brem. Nieders. Wtb., Richey, Schütze en Schambach. Het overijselsch heeft daarvan *kulen*, rollen; zie Halb. t. a p.

Kundselen—Kunden.

Beiden heeft Kil. nevens *kuyndselen*, voor bereiden, toebereiden, lat. *condire*. In het Alg. Vl. Idiot. is *kunselen* »onbehendig of uit den rouwe iets doen." Het primitief leest men in het Leven van Sinte Christina, vs. 646:

olien, daer si met, doer de noet,
cundde *ende weicde haer droghe broet.*

Een andere vorm van dit w. is *kuinen*, dat het gen. Idiot. verklaart door »spijs toebereiden." Prof. Bormans teekent bij het w. aan, dat het subst. *kundsel*, condimentum, in de limburgsche Kempen nog bestaat. Over de afleiding des woords uitte Ten Kate zijne gedachten, II. 228.

Kunstelen—Kunsten.

Het frequent. is hetzelfde als het hoogd. *künsteln*, d. i. gelijk Adelung zegt, »kunst aanwenden, doch in ongunstigen zin, zooals den diminutiefvormen meermalen eigen is" Het ww. verdiende bij ons te worden overgenomen, te meer omdat men niet kan zeggen, dat zijn vorming tegen ons taaleigen strijdt. Onder onze dichters werd het gebezigd niet alleen door Bilderdijk, maar ook door Wiselius en Tollens; zie mijne Proeve over Bild. bl. 129. En onder onze achtbaarste prozaschrijvers het eerst (naar het mij voorkwam) in de vorige eeuw, door Ockerse, Ontw. tot eene alg. Characterk. I. 44: *De mensch is een* gekunsteld *wezen*. Voorts door den genoemden Bilderdijk, N. Verscheidenh. II. 43: *waar 't Latijn tweederlei voornaamwoorden gebruikte, moesten wy er ook twee* kunstelen Wiselius, Over de Tooneelspeelk. 20: *wat aan uw spreken en werken een stijf en* gekunsteld *voorkomen zoude kunnen geven*. Schrant, Redev. en Verh. I. 107: *verraadt die lofrede... veel eentoonigs en* gekunstelds. Ald. II. 88: gekunstelde *sieraden*. Dermout, Tiental Leerred. 135: *Het beeld van den tekst is te eenvoudig om er aan te* kunstelen. Telting in De Vrije Fries, IX. 353: *welke laatste verklaring zeker te* gekunsteld *is*. Van Gilse in De Gids, 1857, n°. 7, bl. 31: *Neen, ik wil niet* kunstelen *aan de duidelijke woorden... om daar zulk een zin in te vinden, of liever er in te leggen*, enz. Dez. Twaalftal Leerred. 83: *zullen wij* kunstelen *aan zijn klaar en duidelijk woord?* De

Veer, Trouringh, 171: *die aan het hart en den geest der kinderen nooit zit te* kunstelen.

Immerzeel bezigde *verkunstelen;* Ged. I. 86:

Niets achtbaars of stemmigs, dat toeleg verraadt,
Verkunstelt *de trekken van 't minlijk gelaat.*

En Beets *nakunstelen;* Verpoozingen (2e dr.) 21: *wie den toon dier oude liederen niet* nakunstelde, *maar nieuw en versch wist aan te slaan.*

Van der Palm keurde het ww. als een germanismus af, zie De Taalgids, I. 194. Op de Lijst van prof. Siegenbeek, ten jare 1847 op gezag der leidsche Maatschappij uitgegeven, komt *kunstelen* niet voor; men mag het er dus voor houden, dat ook die Maatschappij aan 't woord het burgerrecht heeft verleend.

Dat de Hoogduitschers *künstler* zeggen voor kunstenaar in goeden zin, is niet zeer consequent. Beter is óns woord, waarvoor ook zij voorheen zeiden *künstner* en *künster*, bij Benecke *kunster*. Zie mede *Kunstigen*.

Kuwelen—Kuwen.

Beiden, ook onder den vorm *kuijen*, *kuijelen*, bij De Bo voor *kauwen*, *kauwelen;* zie dit art.

Kwabbelen—Kwabben.

Kwabben is bewegen, schudden, van *wabben*, middelhd. *wappen*, in zwenkende of trillende beweging zijn; van daar *kwab*, *kwabbe*, stuk vleesch, vet of andere zelfstandigheid, die lichtelijk beweegt; bij Kil. *quabbe*, *quappe*, slijmige visch; eng. bij Halliwell *to quappe*, schudden; bij Epkema *opquabbjen*, d. i. *opkwabben*, opzwellen, opblazen; in 't eng. *squab*, een vet mensch en een bol kussen; bij Kil. *quabbel*, een hard gezwel.

Het frequent. *kwabbelen* luidt bij Schmeller *quabeln*, van vet schudden, bij Von Schmid en and. *quabblen*, in denz. zin en ook voor onrustig bewegen; bij Huppel slap zijn. Voor schuddend bewegen leest men het nederl. *kwabbelen* bij Hofdijk, Ons Voorgeslacht, VI. 177: *wanneer ze* (t. w. *de schuddebollende*) *nu al* kwabbelend *teemt, wat ongetwijfeld met vuistslagen op bijbelboek en kanselrand eenmaal werd gebulderd.*

Kwaggelen, zie Kwakkelen².

Kwakelen—Kwaken

Kwaken, *kwakken*, *kwekken*, *kweken*, drukt het geluid uit van eenige vogels, als ganzen en eenden, en van kikvorschen, en voorts het snappen of kakelen van menschen. B. v. Van Swaanenburg, Vervrol. Momus, 274: *het knorren der varkens, het* quakken *der ganzen.* Nolet de Brauwere, Ged. I. 242:

— 't kwakken, *dat; uit Neêrlands waterkom,*
Als wraekgeschrei ten hemel klom.

Van der Veen, Zinneb. 393:

Ghy wenscht hem in een poel met op-gescheurde kaken,
Verandert in een Vorsch, om spottelijk te quaken.

En bl. 372:

— *dat wy stracks hem sien in eenen vorsch verand'ren,*
En dat hy queecken *gae in 't uytterst van parnas.*

De Meijer, De Gramschap, 47 (van »groene vorssen"):

— *schoon sy onder gaen, nog* quakken *s' in den grond.*

Cats' Werken, I. fol. 620: *Men treet oock een vors wel soo lange, tot hy eens* quaeckt. En fol. 245 (van eenden gesproken):

Dog mits een wartel daer verscheen.
Soo rees 'er strax door al den poel
Een hees gequeek, *een bly gewoel.*

Van Rusting, Ovidius, 77:

Wiens bek niet stil kan staan, van quaken *en krijten,*
Gelijk als d' eenden, in een boere winterbijt.

Poot, Ged. II. 290:

Doch schoon ik als een gans hier ook by zwaanen quaeke.

Vlaerd. Redenrijckb. 65:

— *als yemant yet te vele* queckt
Tegen ons voorstel, die zal ick daer mede wreet schenden.

Het frequent. *kwakelen*, dat men aantreft in het Alg. Vl. Idiot., heeft Berkhey, Zeetr. II. 413:

Het strandgevogelte hief zijn gekwaakel *aan.*

Nolet de Brauwere, Ged. II. 127:

Op den tweeden weg wordt veel geloftuit, georakeld,
Geschreven, gewreven, gerijmeld, gekwakeld.

Anders *kwakkelen;* Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IV. II. 159: *het kakelen der Hoenders en het* quakkelen *der Kwartels.* — Adelung vermeldt als »Niederdeutsch" *quackeln*, of beter *quakeln*, veel en onnuttig praten, het intensivum van *quaken*. Halma heeft *kwakken* en *kwakkelen* voor het slaan der kwartels. Zie voorts *Kwakeren* en *Kwekkeren*.

Als eene geluidnabootsing van eene andere soort bezigt men *kwakken* (*) van eenig vallend voor-

(*) Er is een ww. *kwaken* dat zeker spel aanduidt. Van Hasselt voert op Kil. daarvan een voorb. aan, en 't komt mede voor in Blommaerts Oudvl Ged III. 94:

— *ofte spelene si pleghen*
Met sciven, met dobbelen of met potreyen;

werp. Bekker, Betov. Weereld, IV. 197: *so viel een vloersteen* quakkende *achter in 't huis neder.* — Zulk vorwerp, zeggen wij, geeft een *kwak.* Men leest dat naamw. reeds in den Ferguut, vs. 553:

(*hi*) *viel ende gaf* enen quac.

Vandaar *kwakkeloos* voor *klakkeloos*, d. i. zonder klak, stoot of slag; zie mijne Lat. Verscheid. 454 en De Taalgids, I. 113. Dus Rodenburgh, Keyser Otto, I. 31:

— *'t eelste onses gheest ghy* quacklos *ons ontsteeldt.*

Dez. Poeet. Borstw. 320:

(*Hy*) *laet door zotte droom zich* quackeloos *verlayen.*

Ald. 328:

— quackelooze *hoop noch 't leven doet verlenghen.*

Krul, Minnel. Sanghrijmpjes, 55:

Al levend' scheen ick dood. Mijn sinnen doolend' waren;
Dat ik soo quackeloos *u wederom liet varen.*

Dez Kracht der Deughden, 9:

Verguist soo quackloos *niet het Roosje van u Jeught.*

Den wortel *kwak* heeft Schaep, Bloemt. 70:

(*Hy*) *geeft gelijk de Eend een* quak.

Kwakkelen[1], zie Kwakelen

Kwakkelen[2]—Kwakken.

Kwakken, kwaken, is schudden, trillen, bewegen, eng. *to quake.* Vandaar *kwakkelen* in denzelfden zin; Bredero, Roddr. en Alph. 40:

Hoe quackelde *mijn borst als ick dit treurspel sagh.*

Dez. Boert. Liedtb. 25:

Wat popelt u ghemoet? hoe sit ghy dus en quackelt.

Vlaerd. Redenrijckb. 65:

Haer begeerig herte quackelt *of z' alree te peerde zaten.*

Oudaan, Toneelp. 50:

— *Zy doet hem 't harte* quakkelen.

Dit's nu al 't vieren van den ghemeynen:
Quaken, *clossen, bancken, caetsen.*

Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 47: *wie dobbelt, quaect, pyst, of eenigerhande spil speelt om gelt.* In een handschrift van 1395 werden door hertog Albrecht verboden »de *Quaackborden* en Dobbelschoolen;" zie Wagenaars Amsterdam, I fol. 130. In eene Rekening van 1463 is er spraak van een »*queeckbret* te setten" bij gelegenheid van kermis op de dorpen tusschen Maas en Waal; zie Van Hasselts Geld Maandw. II. 185. Indien het vermoeden van Wagenaar, dat de *quaackborden* »de tiktakborden' zijn, juist is, zou het spel den naam kunnen hebben van het *kwaken* of *kwakken*, d. i. nederwerpen der stukken, van hetwelk ook het *tiktakken* genoemd is.

Voorts beteekent *kwakkelen* los, onzeker, onbestendig zijn; zoo zeggen wij van ongestadig weder, dat het *kwakkelt.* Een *kwakkelwinter* is bij Weiland een slappe, ongestadige winter. Dus bezigt Huyg. I. 495, *quackel-vorst* voor ongestadige vorst:

Ghy... stolt in all' mijn' ad'ren
Ghelijck een quackel-vorst, *mijn onlangs vlietend bloed,*
En doyt 'er 't leven in stracks met een' nieuwen gloed,
En vriester 't leven uyt stracks met een nieuw verstremmen.

Die afwisseling van dooijen en vriezen is juist wat men *kwakkelen* heet; en Bilderdijk, die in zijne Aanteekk. op Huyg. V. 368, het gemelde woord verklaart door »Lentevorst, die ons met de terugkomst der kwakkelen onverwacht op 't lijf valt," was hierin, gelijk in 't geen hij verder ter opheldering van *kwakkelen* zegt, het spoor bijster. — Zoo zeggen wij mede van iemand die niet bestendig gezond is, dat hij *kwakkelt*, dat hij eene *kwakkelende* gezondheid geniet, en derg. Hiervoor vindt men ook *kwakkeren*, zie dit.

Van *kwakkelen* is, met het denkbeeld van losheid, *verkwakkelen* (bij Kil *verquacken* en *verquackelen*) voor verkwisten en verbeuzelen, eig. op eene losse of loszinnige wijze met iets te werk gaan. De Harduyn, Goddel. Wenschen, 325:

Al hoord' ick al het spel der neghen sanghgoddinnen,
Soo en sou noch de Slaep mijn ooghen niet verwinnen,
Jae off hy sijne roe quaem strijcken over my.
En alle synen heul verquackelen *daer by.*

D. i. al zijn slaapkruid daarbij verdoen. Cats' Werken, I. fol. 293:

Men hout dat selden maegt in rechte vreugde leeft
Die, uyt een luchten sin, haer trou verquackelt *heeft.*

Scapijn, 24:

Zoo los sijn trouwtje te verquaklen, *sonder reden.*

Van der Veen, Zinneb. 253:

Wel eertijdts doe ick eens mijn trouwtjen had verquackelt,
En past' ick op geen munt, noch op geen Craesus slijck.

Lottooneel van Holland. II. 108:

— *Joost* verkwakkelde *zyn vryheid lyf om lyf.*

Bekker en Deken, Will. Leevend, I. 228: *als wy de meisjes tot wittebroodskindertjes* verkwakkeld *hebben.* — Poirters brengt het ww. bij speling tot het kwakkelen-vangen thuis, Het Heylich Hof van

Theod. 100: *hy was een groot liefhebber van de jacht, besonderlyck nochtans genegen om met het gaeren quackelen te vangen: en hy vonck soo quackelen, dat alle syn ryckste inkomsten door andere* verquackelt *wierden.*

Het ww. *kwakkelen* wordt ook van den geneesheer gezegd. Dus Van Rusting, Werken, II. 96:

Ook, om de luiden te verwildren,
Wist ik de Doctors af te schildren
Voor helden, die, door langen tijt
Te quack'len, *maar hun zelfs profijt,*
Meer als der zieken welvaart agten,
En maar na veel viziten tragten.

D. i. talmen, leuteren, slepende houden, niet op eene doortastende wijze bij de genezing te werk gaan, maar zooals de volkstaal zegt: oplappen. Wat anders *kwakzalven* heet, wordt te Leuven *kwakkelen* genoemd, volgens het Belg. Mus. VIII. 184, en mij dunkt, dat dit *kwakzalven*, met welks verklaring de etymologen niet te recht kunnen, door het opgemerkte volkomen opgehelderd wordt. De *kwakzalver* is iemand die kwakkelende de menschen zalft of geneest; hij heet ook *lapzalver*. Als Bredero hem *kwakverkooper* noemt (zie prof. De Vries' Warenar, bl. 202) is dit eene woordspeling en er volgt nog niet uit, dat »men deze lieden eertijds zoo plagt te noemen." Een *kwakverkooper* is iemand die kwakken verkoopt, d. i. die wat wijs maakt of bedriegt, en de toepassing van dien naam op den kwakzalver is zeer eigenaardig.

Het nw. *kwak* is bij Kil. eene beuzeling, en men heeft *verkwakkelen* van *kwak* in dézen zin afgeleid; zie de uitg. van Cats in 8vo bij Ter Gunne, III. 111. Ik meen echter, dat deze niet de hoofdbeteekenis des woords is. *Kwak*, de wortel van *kwakken*, is te verstaan als *slag, zet, kneep, steek*, flg. genomen voor een verstandig, geestig, puntig of grievend gezegde; het is een los daarheen geworpen, onbedachtzaam gezegde; een gezegde, waarop dus geen staat te maken valt, dat misschien aardig kan zijn, maar ook onzeker en bedriegelijk. In deze beteekenis vereenigt zich het denbeeld van losheid, dat in het nu behandelde *kwakkelen* voorzit, met dat van werpen of smijten, 't welk eigen is aan het geluidnabootsende *kwakken*. op het art. *Kwakelen* besproken. Eenige voorbeelden van het gebruik des woords mogen het gezegde staven. Bredero, Moortje, 44:

Ick wou liever een Roosenobel verrosesolissen vertabacken,
Eer ick by dat gescheurde goed sou praten alderley quacken.

Vlaerd. Redenrijckb. 17:

Sij keunen met behendighe toeghemaeckte quacken,
Tswert wit maken, en in 't aanzicht smacken.

Hoofts Brieven, II. 175: *Alle zijn misdaedt is slechts een faemroovend gedicht.... Maer.... Men deunt daer' met geen'* quakken, *die een heele gemeente aen 't hollen konnen helpen.* Dez. Ged. fol. 276:

Ten is mit gien quakken *te raaken an de kost.*

Meerman, Bootsmanspraetje, 62: *had ghy.... zoo veel* quacken *aent malle volck, en de vyse hoofden gehoort als ick, ghy soudse bet gewoon zijn, en zoo luyde niet uytvaeren.* Oudaan, Agrippa, 148: *op dat niet iemand en meene dat dit t' eenemael* quakken *en onmogelijke dingen zijn.* De Werken van Rabelais, I. 95: *zagense zomtijds na de Kluchtspeelers, Koorde-dansers en Quakzalvers, en hoorden haar quinkslagen,* quakjes *en koddige praatjes uitslaen.* Jonctijs, Toon der Jal. II. 618: *d'onnoosele Natuur, die ons immers geen* quakjes *zal op de mouw spellen.* Van der Veen, Zinneb. 323:

Kom soete Sackjes,
Vertelt ons quakjes.

Van Effen, Spect. III. 21: *waer sou de goe sul ooit iets van.... diergelyke* quakken *geleerd hebben, die zyn Zoon zoo vernuftig maeken.* Apollo's Marsdrager, I. Opdracht, 1:

De Koopmanschappen die ik in dezen mynen Mars heb gedaan.
Bestaan uyt Quikken en Quakken *en Snaakse grollen.*

Jan Zoet, Werken, 353:

Ieder schud een kwik *of* kwak
Uit de zak,
Om 't gezelschap te vermaken.

Het nieuwe Hoornse Speelwerck, 179:

Men bezigh hier maar zuikre woordtjes,....
Gemengt met quikjes *en met kluchjes.*

Zoo nog bij Bilderdijk, Mengelp. II. 30:

Zy wist dit al... met trekken van verstand,
Gevoel, en smaak, en kwikjens *te doormengen.*

Doch bl. 80:

Maar spelden wij malkaàr geen kwakjens *op de mouwen.*

Tot *kwakkelen* in den zin van ongezond zijn, sukkelen, kwijnen, is te brengen *kwaks*, ongesteld, onpasselijk; Hooft, Ged. fol. 277:

Houdt me ten minsten wat eeks veur mijn neus;
Wangt ik zou wel kooken. ik bender zoo quax *an.*

Bredero, Lucelle, 54:

Op dat haer laffe hart, quacx *'t anborstich hijgen,*
Weer wat verquickings en wat vryer lucht magh krijgen.

Volgens Bilderdijk (Aanteekk. op Hooft, III. 177) zou *kwaks* eene samentrekking van *kwalijkjens* zijn! Hetzelfde wordt uitgedrukt door *kwabs* of *kwaps;* Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 138: *Dat rijpe Moerbesyen... een* quabse *en heete Maegh verquicken.* Van der Veen, Raetselen, 121:

Al zijn wy nu wat swack, wat quabs *en ongesont.*

Bloemkrans van Versch. Ged. 671:

Hoe zit de vent zoo quabs? *of is 't een beeld van hout?*

Huyg. I. 608:

— *'k Magh niet ete.*
Me maegh staetme soo quabs. —

Ald. 439: *mijns meerders* quabs *verwijt*, d. i. walgend, stuitend. De Brune, Wetsteen der Vernuften, I. 324: *trek uit de* quabze *manieren die ghy u hebt aangewent.* Zie verder mijne Verscheid. 154, en Latere Verscheid. 458.

Van *kwaks* is bij Kil. *quecksen*, gemere, languere; en van *kwabs* bij den aangeh. De Brune *verkwabsen*, I. 286: *ul te laffe spijzen.... die de maegh* verquabzen, *en tot braken verwekken.* — De letterwisseling, die men hier in *kwak* en *kwap* waarneemt, doet zich ook op in het eng. *to quake* en *to quapp*, welke laatste vorm door Nares is opgeteekend; alsmede in *quabbeln*, bij Von Schmid zich onrustig bewegen.

Aan de beteekenissen, die Weil. van *kwak* optelt, kan nog worden toegevoegd die van treuzelaar, onbedachtzaam of onhandig mensch. Cats zegt, I. fol. 577, tot den hengelaar, die niet merkt dat hij aanheeft:

En gy zit als een rechte dwaes,
Gy sit gelijck een quack *en siet,*
En dat u raeckt en doet gy niet.

Een *kwakkelaar* is bij Hooft een aardige kakelaar of snapper, zie het Wbk. des Inst. In het Brem. Nieders. Wtb. is *quakkeler* een los, lichtzinnig mensch; evenzoo bij Schütze. Doch Strodtmann verstaat er door een treuzelaar, en Schambach een onbestendig mensch, een zwetser en een kwakzalver tevens. — Te Leuven beteekent *kwakkelen* ketelen of kriewelen, zie De Middelaer, II. 291; eene beteekenis, mij elders niet voorgekomen.

Andere vormen van *kwakkelen* zijn *kwaggelen*, in Maastricht ziekelijk, onpasselijk, misselijk zijn; zie mijn Archief, III. 305, en het Alg. Vl. Idiot. Het akensch dialect heeft *quaggele* niet alleen in den opgegeven zin, maar ook in dien van ongestadig zijn ten opzichte van het weder, alsmede *verquaggeln* voor verkwisten, en *quäggler* voor treuzelaar. Ook het eng. vertoont de *g* in *quagmire* voor *quakemire*, d. i. veengrond, die schudt onder de voeten, en *quaggy* voor onvast, schuddend. De eenzelvigheid der vormen *quake* en *quag* werd aangewezen door Whiter, Etymolog. Univers. II. 350.

Voorts *kweggelen* in het westvlaamsch bij De Bo. Lexer heeft daarvoor *kweaggaz'n*, het intensitief genoemd van *kweagg'n*, bij Weinhold *queicheln*.

Eindelijk *kwangelen*, volgens den Dr. Volksalm. 1839, bl. 194, in Drenthe braken, spuwen, beteekenende. Hiermeê komt overeen *kwak*, naar Weil. in Groningen voor speeksel bekend, d. i. eigenlijk uitwerpsel. *Kwangelen* staat tot *kwaggelen*, gelijk *wankelen* tot *waggelen*.

Kwangelen, zie Kwakkelen².

Kwantselen—Kwantsen.

De ww. *kwantselen* en *verkwantselen* bezigen wij in den gemeenzamen stijl voor ruilen, ruilhandel drijven, en wel op meer of min bedekte of oneerlijke wijze; Pers, Gezangh der Zeeden, 143:

Wilt ghy quanslen, *tuysschen, kopen,*
En op ruyme paden staan?

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 119: *dat zelfde meisjen.... is* verkwanseld.... *in eene lastige beuzelaarster.* — In dezen zin heeft Huygens het adj. *kwanselig*, Korenbl. II. 26:

De rechte uytdraeghsters zijn uw quanselige *wijfs.*

En vandaar iets op eene onbehoorlijke wijze besteden, of afhandig maken, verkwisten. Dus Bredero, Boert. Liedtb. 61:

Hoe sy heur Sondachs-duyt
Verquanslen *en versnoepen.*

Dez. Roddr. en Alph. 47:

Die al zijn lusten hier ter werelt graagh na speurt,
Verquanselt *al sijn doen in 't geen hy na betreurt.*

Oudaan, Uytbr. der Psalmen, I. 236:

Ach! dat men 't leven dus verquansel'
In ydelheyd! —

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 161: *dat ik zo al mijn' raad aan u verkwist? al mijn tijd* verkwansel? Dezz. Will. Leevend, III. 329: *welk eene groote hoeveelheid gezond verstand er verwaarloost*, verkwansselt, *verkwist wordt.* Ald. VII. 169: *onze Sexe, niet zo als zy door de kunst* verkwanzeld, *maar zo als zy uit de reine handen der Natuur komt.* — Ter laatst aangeh. pl. schijnt de beteekenis te zijn: veranderd, verwisseld (in ongunstigen zin), welke ook voorkomt in het primitieve *verkwantsen*, bij Camphuysen, Sticht. Rijmen, II. 244:

Waer is schier konst of ambacht, in dees soo
verquanste *tijdt,*
(*Hoe eenvuldigh in voortijden*) *dat zich zonder*
Malen lijdt?

Het Wdb. der Ned. T. heeft *afkwanselen*, iets door ruiling bekomen. Als afl. heeft Weil. *kwantselaar*, doch niet den vrouwel. vorm; Fokke, De Vrouw is de Baas, I. 203: *eene snoepster en* kwanzelaarster, *die haar geld aan nietswaardige lekkerbeetjes en galanterietjes verkwist.*

De oorsprong dezer woorden ligt in *kwant*, d. i. zoowel eene handeling, die zich anders voordoet dan zij werkelijk is, als de persoon, die zulke handelingen verricht. De handeling gaat gepaard met bedektheid en loosheid; vandaar is *kwant* een schalk of snaak. De aan onze taal verwante dialecten hebben de wwn. *quanten*, *verquanten*, met hunne frequentativa *quänteln*, *quäntern*, *verquäntelen*, voor bedekken, verbergen, in 't geheim oneerlijken handel drijven, ten kwade besteden, verkwisten, in welken laatsten zin het eng. *to squander* aan *quäntern* beantwoordt. Onze wwn. *verkwantsen* en *verkwantselen* zijn door invoeging der *s* van *verkwanten* en *verkwantelen* gevormd. Men zie het Brem. Nieders. Wtb. en Stalders Idiotikon. Von Klein en Vilmar hebben *quanzen*, in 't geheim verkoopen of handelen, van kinderen gezegd. Reeds in Beneckes Wtb. is *verquanten* verruilen, en in dat van Frisch verbergen.

Van *kwant* heeft men afgeleid ons *kwantswijs* of *kwansuis*, d. i. in schijn; zie mijne Verscheid. 154, en voeg bij de daar aangeh. schrijvers het Wbk. des Inst. op Hooft, Strodtmann en het Brem. Nieders. Wtb. Voorbb van *kwanswijs* ontmoet men b.v. De Honigbije, V. 136:

(*Hy*) *houdt*, quanswijs *als voogt, myn Staaten*
in bedwang.

Don Quichot, II. 296: *Dese, so haest sy Don Quichot sag, viel* quanswijs *van sich selven.* Smits, Baälfegorsdienst, 15:

De looze Juffers staen kwanswijs *dat smeeken*
tegen.

Cras, Nagel. Verhandd. I. 337: *om die onschuldige beestjes...* kwanswijs *door schijn van weldaad en aanbod van voedsel... te lokken.* — In de spreektaal hoort men veelal *quasi* en men leest dit bij Nomsz, Soliman, 5:

Dan speelt ze eens met een golvend lint,
Dat zich dan, quasi, *los bevind.*

Men moet erkennen, dat die afleiding voor de hand lag. In het Hannoversche en andere streken is niet alleen *quants-wies* of *vor quants-wise*, maar ook *vor quant* »voor of om den schijn." Intusschen, de hoogl. De Vries heeft aangetoond, dat de uitdrukking bij onze Ouden gebruikt wordt, wanneer men iemands gedachten of woorden aanhaalt, en eigenlijk is, zooals ook Müller en Weitz een oogenblik dachten, *quam si*, in 't middeln. verbasterd tot *quansijs*. b.v. Parthonopeus (door Bormans) 61:

Dat ghine begrijpt met dommen sinne,
Dat es quansijs: *dese hevet gheseit* enz.

verdubbeld tot *quinsi quansi* en dit wederom verkort tot *quinsiquans* en *quisquans;* zie mijn Archief, I. 72 en vlgg. Des Hoogleeraars beweerde kan ik nader staven uit Van Velthem, fol. 226:

Doe riep hi lude: Sciet! sciet!
Die Odevare en achtes niet,
Ende leide 't hovet in den necke,
Ende ginc clippen metten becke,
Quansijs: *dit hebb ic wel gedaen.*

Waarop Le Long zeer juist aanteekent: »Seggende, als of hy wilde seggen" En uit Blommaerts Oudvl. Ged. III. 83:

— sijn somighe rike lieden,
Die ter doot restoor ghebieden,
Als quans: *ic wil wederghéven*
Dat ic onthiel in mijn leven.

Ald. bl. 89:

Dese gulsichede, modi weten,
Pleghen lude herde vele,
Als quisquans: »*ic doet in spele;*"
Mer si nemen 't metter herten,
Te troesten haer gulsighe sterten.

Het zoo even gemelde *als quans* treft men ook aan bij Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 95:

Du spreecs ooc van den vonnesse,
als quans *du hebs groten vaer.*

En 163:

Al secghic wel, du houts dijn spel, als quans:
ic hore.

Doch ik kan tevens bewijzen, dat de uitdrukking ook bij onze Ouden reeds voorkomt buiten het genoemde geval, en geheel in den zin van ons tegenwoordige *kwansuis*, en derhalve bloot voor »in schijn;" Blommaert, het aangehaalde werk, III. 80:

— ledige menschen, die node minderen
Haer goet; maer gheen ambacht connen;
Dese sal men quanchuys *gonnen*
Dat si haer ghelt redelijc leenen
Dat si .x. penninghe om eenen,
Ja, sulc van achte, sulc van viven,
Ende dit sal men voer renten scriven,
Om dat si hen des woekerens scamen.

Hier vindt men reeds bijna volkomen onzen

vorm *quansuis*. Lager leest men weder blootelijk *quans*, t. a. pl.:

Nu es des woekers broeder voercoep,
Die nu sere heeft allen loep,
Daermen comenscape doet;
Want nu men quans *niet woekeren moet*
Voor die boete die daer op staet,
So vinden si enen anderen raet.

De zin is duidelijk: nu men *quansuis* niet woekeren moet, om de straf die er op staat, vindt men een ander middel; men koopt de waren op.

Het blijkt derhalve onwederlegbaar. dat de hoogl. De Vries met recht ons *kwansuis* afleidde van der Ouden *quansijs*, en dat *kwanswijs* een verzinsel is van lateren tijd. Een stap daartoe was misschien de vorm *quansvijs*, dien ik aantrof bij Sprankhuisen, Vande Scheppinge, 29: *den Olyphant van dien Beul* quansvijs *verlost hebbende, soo brengt hy hem Gerst, ofte Rijs.* — De overzetters van onzen Statenbijbel schreven nog juist, in de Randteek. op Gen. 39, vs. 22: *sy en noemt hem niet*, quansuys *gram op hem zijnde.* En Exod. 9, vs. 22: *Pharao* quansuys *hier sijn sonde belydende.* Grimm hield dus te onrecht vast aan de afleiding van *gewandes wis*, hoewel Bilderdijk hem op het lat. *quasi*, *quasi ceu*, gewezen had; eene aanwijzing die zeker evenmin volkomen juist was, als de daarbij gevoegde omschrijving van het woord bij onze Ouden; zie des eersten Reinh. Fuchs, 281, en des laatsten Brieven, III. 247.

Kwarrelen[1]—Kwarren.

Den anglicismus *kwarrelen* gebruikt Beets in De Gids van 1840, II. 228: *de fruitvrouw, die met zoo'n voorname keukenmeid ... niet* kwarrelen *wil.* En in de Verpooz. op letterk. Gebied, 17: *elk spreker of schrijver heeft de roeping niet van stonden aan met dezen* (*hoogmoed*) *aan het* kwarrelen *te geraken.* — Ik noem dit een anglicismus, omdat, voor zooveel mij bekend is, te onzent het ww. *kwarrelen* of zijn primitief *kwarren* niet bestaat. Bilderdijk heeft in zijne Verkl. Geslachtl. wel een naamw. *kwarrel* opgenomen; doch hij merkt er bij op, dat dit slechts »schijnbaar hetzelfde woord is als het *quarrel* der Engelschen;" dat het eigenlijk te houden is voor eene samentrekking van *gewarrel*, en dat het vanouds niet zoozeer twist of gekijf, als wel »*gewar*, *gemaal* of *gedraai* over iets" beteekende. Wat er van dit woord of zijne beteekenis moge zijn: in verwante dialecten is het primit. *kwarren* niet gansch onbekend. In het Idiot. der deutsch. Spr. in Lief- und Esthland, zoowel als in het Gött. Idiot. van Schambach, is *quarren* schreijen; en *quarre* een schreiachtig kind; en bij Reinwald *quärzen* klagen, jammeren. Deze beteekenis is juist die van het lat. *queror*, *queri*, van 't welk de Franschen hun *quereller* gemaakt hebben, welk laatste de Engelschen in *to quarrel* overnamen.

Kwarrelen[2]—Kwarren.

Bij Schimmel leest men N. Ged. 84:

Waar de Tong der vlamme schuifelt, knettrend op het kwarlend *hout.*

Kwarlend hout zal hetzelfde moeten beteekenen wat dez. schrijver in Apostelen en Profeten (Guld. Ed.) 38 noemt *kwarlig hout.* Dit adj. komt overeen met *quarrich*, in sommige hoogd. tongvallen knoestig en fig. kort en dik. In het akensch is *quarr* een klein mismaakt mensch, en ons *dwerg* zal van hetz. woord afkomstig zijn. Bij Schmeller is *quarn* kreupelhout. Of het eng. *to quar*, bij Halliwell klonteren, hiertoe behoort, durf ik niet bepalen.

Het ww. *kwarren*, waar *kwarrelen* van gevormd is, dat nauw verwant zal zijn aan *kwerdelen*, (zie dit w.) beteekent dan *kwarren*, d. i. knoesten, vormen of hebben.

Kwastelen—Kwassen.

Volgens het Alg. Vl. Idiot. is *kwastelen* te Leuven in gebruik voor een kinderspel, bestaande in het werpen van knikkers in een putje. Het primit. zal zijn *kwassen*, bij Kil. schudden, werpen, stooten; bij Strodtman *quassen*, eng. *to quash*, lat. *quassare.* Men vindt daarvoor ook *kwatsen*, hoogd *kwatschen;* zie mijne Lat. Verscheid. 491.

't Woord bootst het geluid na van den worp of slag, waarvan mede het subst. *kwas*, zie mijne Verscheid. 155. 'k Vind voor 't werkw. ook *kwatten;* Werken van Rabelais, I. 6:

Den Teemzer, neef van Cyclops, grijpt en quatze,
En haktze neer: —

Kwauwelen—Kwauwen.

Beide wwn. komen voor in deze plaats bij Baardt, Deugdenspoor, 326:

Men bijt en quaeuwelt *nacht en dach,*
Eer datmen 't Pit erlangen mach;
Men soeckt de schaduw van het Licht,
En 't ware Licht dat vindt men nicht;
Men quaeuwt *wel gaten in het been,*
En 't Merg dat werptme ginder heen.

De wn. beteekenen knabbelen, knagen, en zijn blijkbaar één met *wauwelen*, *wauwen*, met vooropgezette *ge* of *k*. Zie het gen. frequent.

Kwazelen—Kwazen.

In het limburgsch dialect is *kwazelen* zooveel

als »bazelen, beuzelarijen vertellen." Het w. schijnt hetzelfde met *quasseln*, bij Schambach »zonder overleg spreken of handelen." Het primit. vindt men in *quasen*, bij Tiling snappen, snateren, babbelen, bij Strodtmann *quaasken*, laffe of beuzelachtige dingen praten. De woorden kunnen verwant zijn aan *kwezen*, *kwezelen;* zie dit art.

Kwebbelen—Kwebben.

Kwebbelen, zoowel als het daarmeê nauw verwante *kweffelen*, zegt onze volkstaal voor babbelen, snappen, snateren. Door het augment *ge* of *k* zijn zij gevormd van *webbelen*, *weffelen*, bij Schmeller *wabeln*, *wabern*, bij Schmidt *waffeln*, bij Stalder *waffelen*, bij Schambach *weffeln*, allen in meer ot min gelijke beteekenis.

Het primit. *wafen*, *waffen*, is bij Schmeller spreken in verachtelijken zin, bij Schmidt *waffen* huilen, en de verwantschap van dezen en *waben*, *webben*, met *wauwen* en *kwauwen* (waarvan zie op *Wauwelen* en *Kwauwelen*) loopt in het oog. Sommige dialecten hebben voor mond ook *waffel*, waarvoor wij thans *wafel* zeggen, doch 't welk vroeger mede bij ons *waffel* luidde; Van Rusting, Ovidius, 4:

Hoe duvel keer je nu de baren van je waffel?
Ik kan van 't water niet een woort sien wat ik segg',
So slaat het me in 't gesigt. —

Focquenbroch, I. 155:

Maar Kalchas...
Hiel doe kwanzuis zyn waffel *toe,*
En zweeg zo ettelijke dagen.

Ald. 192:

(*Neptuin*) *vloekte te ysslyk uit zyn* waffel.

Bekker en Deken, Econ. Liedjes, 440:

Jy kunt in 't veurhuis mit jou boeren
Jou waffel *ook wel kostlyk roeren.*

Thans zegt men: *houd je wafel!* en wisselt dat af met: *houd je wawel* of *wauwel!* In Van Alkemade en V. d. Schellings Displegtigh. III. 82, en elders (*) wordt dit *wafel* min nauwkeurig door »aangezicht" verklaard. De daar aangehaalde spreekwijzen: *ik smijt u op den wafel* of *ik geef u wat voor den wafel* worden nog wel gehoord, en beteekenen hetzelfde als: *ik sla u voor den bek.* Door eene zonderlinge overdracht van beteekenis vind ik *waffel* genomen voor den slag, dien men op den mond krijgt; H. van Halmael, Crispyn en Crispiaan, 69:

Waar moeid de Lomp zig meê, wat rabbeld dese gek?
Soo je weer gaapt, soo krygje een waffel *voor je bek.*

Kwedelen—Kweden.

Kwedelen is in den Teuthonista zingen; bij Kil. praten, zingen, klagen. Wij kennen het in de samentrekking *kweelen*, vroolijk zingen, vooral van vogels gezegd; doch ook wel van menschen; Feitama, Telemachus (eerste druk) 213:

Men hoorde, door een' rei van jonge maagdenkelen
En jonglingschap, den lof des Bliksemvoerders kwelen.

Het zingen wordt ook klagen; Dullaerts Ged. 139:

Maar ach! verlaat hy ons, dan zullen lustprieelen,
Bezochte schaduwen en wandelplaatsen kwelen,
Door montstuk, snaar en stem; —

Vandaar *bekweelen*, beklagen; De Harduyn, Goddel. Wenschen, 326:

Gelijckt de Tortel-duyf oock niet en kan vervelen
Haer wederpaer ghetrouw ter doodt toe te bequelen.

Houwaert, Lusthoff der Maechden, II. 934:

Daerenboven moet hy zijn verlies bequelen
Als hem contrarie is gheloopen het lot.

Moons, Sed. Verm. Tonn. 44: *ghy sult dat spel* bequelen. — Zie meer pll. bij Oud. op Bred. bij wien, evenals bij Weil., gemist wordt *verkweelen*, in deze bet. Roddrick, 48:

Ick sal in 't hoogh geberght mijn Tijdt sluyten in rust,
Verquelen *eeuwelijck met innerlijcke rouwe,*
't Verkeert-spel van u hert, en over-vals ontrouwe.

Van de contr. *kweelen* is te onderscheiden *kwelen*, kwijnen, waartoe *kwaal* behoort Verward worden beide ww. bij Huydec. Proeve, II. 456 vlgg. en Ypeij, Taalk. Aanm. 82 vlgg. Men zie voorts over *kwedelen* nog Hoeufft, Oudfr. Spreekwoorden, 174.

Kwedelen luidt ook *kwetelen*, in het vlaamsch *kwietelen*, zie Schuermans Idiot. Lûlofs zegt in zijne Reis naar Hamburg. I. 315: »*kwetteren* is ook wel *kawetteren* en *kwetelen* geheeten." En Van Duyse zingt Vaderl. Poezy, I. 39:

Het woud herleeft: 't gepiep, 't gejoel,
't Gefluit, 't gekwetel *en 't gewoel*
Wint veld: —

Het primitief is *kweden*, spreken, praten; oudhd.

(*) Zie het getuigenis van een ongenoemde in de (4to) Werken der L. Maatsch. I. 100. Volgens Bilderdijk (Geslachtl. i. v.) is *waffel*, anders *wawel*, muil of mond, en bij uitbreiding voor het gansche gelaat.

quedan, middelhd. *quiden;* zie Graff, IV. 636, en Ten Kate, II 678. Onze Ouden bezigden *quedden* in den zin van toespreken, aanspreken, begroeten; Hor. Belg. III. 58:

Floris ghinc te hem ward, daer hi sat,
Van al den goden quedde *hine overluut.*

Beatrijs, vs. 549:

Daer omme sijn u die selve woert
Soe bequame, sonder wanc,
Dat ghijs wet elken danc,
Die u gheerne daer mede quet..

Ald. vs. 700:

Hets van Gode dat ic u quedde.

Reinaert, vs. 1108:

Sulc mochte ons bi dage gemoeten,
Hi soude ons quedden *ende groeten.*

Parthonopeus (door Bormans), 168:

(*Hi*) *hevet Parthonopeus ghesien*
Peinsende comen ende mettien
Rijt hi aen hem vele vaerdelike,
Ende queddene *harde hovescelike.*
Na dien queddene *seidi voort* enz.

Tot de frequentatiefvormen behooren ook *quedern* bij Wachter. en *kweteren* en *kwetteren*[1] bij ons; zie op deze laatsten.

Kweffelen, zie **Kwebbelen**.

Kweggelen, zie **Kwakkelen**[2].

Kwengelen—Kwengen.

Kwengelen is in Groningen aanhoudend water of eene andere vloeistof uitstorten, volgens de Commentatio van Swaagman, p. 65. Weil. omschrijft *met water kwengelen* als »door beweging van het watervat gedurig storten en kleine plassen maken." De laatste acht het verwant aan *zwengelen*, *zwengen*, en die afleiding wordt aannemelijk, als men bedenkt dat de hoofdbeteekenis van deze laatsten, t. w. die van heen en weder bewegen, ook aan *kwengelen* eigen is. In verwante dialecten heeft dit ww. een' anderen, doch aan het gemelde hoofdbegrip niet geheel vreemden zin. In het dialect van Groningen is *kwingelen* »door elkander mengelen, haspelen, knoeijen;" zie Taal- en Letterbode, III. 102. In het vorstendom Lippe-Detmold is *quängeln* slordig iets verrichten, den tijd doorbrengen zonder iets uit te voeren; zie Herrigs Archiv, VIII. 350. In Brandenburg mede talmen, zich met beuzelingen ophouden; zie Adelung. Zoo iets noemen wij ook wel *draaijen*, *ronddraaijen*, wat met *zwengen* of *zwingen* en *zwengelen* zeer wel overeenkomt; zie wijders *Kwentselen*. Doch *quengeln* is bij Weinhold op schreijenden toon iets verzoeken, bij Adelung op een uitgerekten verwijfden toon spreken; bij Schütze vertroetelen, en bij Schambach in meening en wil nooit met anderen overeenstemmen, maar altijd iets anders willen; en in die beteekenissen genomen, zal voor 't ww. naar eene andere afleiding moeten worden omgezien, die vermoedelijk in 't goth. *qweinon*, *queinan*, angels. *cwanian*, ligt.

Kwentselen—Kwentsen.

Kil. heeft *kwentselen* voor met lange tanden eten. In de plaats, die Oudemans' Bijdrage aanhaalt:

— *wat dunct u, maet!*
Eest schier niet tijdt om quenselen?

schijnt het w. eten te beduiden. Ik acht dit w. verwant aan *kwengelen*, dat bij Stürenburg zoowel *quenkelen* als *kwentelen* luidt, en den algemeenen zin heeft van bewegen, langzaam bewegen, hier toegepast op de trage beweging der tanden. Met *kwentselen* komt in vorm overeen het eng. *to quench*, bij Halliwell bewegen, en ook eenig geraas maken. Zie voorts *Kwengelen*.

Kwerdelen—Kwerren

Kil. heeft *querdelen* voor grof spinnen, waartoe ook behoort *querdel*, knoop, knobbel. Müller en Weitz leggen *kwarrel* uit door »al wat klein, ineengedrongen is." Het primitief *kwerren* of *kwarren* moet dus beteekenen samendringen, ineendrukken In verwante dialecten is *quar*, *quarg* (nederl. *dwerg*), een klein mismaakt mensch; *quarrich* wat met kwasten is (hout); *quarl*, *quarle*, het opzwellen der huid bij muggensteek of anderszins; zie Schmidt, Kehrein en Schambach. Oudaan heeft *kwarrel-knuist* voor kwast of knoest van een boom; Uytbr. over Job, 12:

— *een boomschors, ruw van puysten,*
Wanneer ze in harde quarrel-knuysten,
En harsdrop, telkens scheurt en borst.

Zie ook *Kwarrelen*.

Kwerrelen[1]—Kwerren.

Kwerrelen, d. i. herkauwen, is een freq. van *kwerren*, waarvan ook *kweernen* afgeleid is, 't welk gelijke bet. heeft. Zie dus dit w.

Kwerrelen[2]—Kwerren.

Volgens Schuermans' Idiotikon is *kwerrelen* gezegd voor het rommelen der ingewanden. Het prim. *kwerren* of *kwurren*, dat eene geluidnabootsing is, heeft in het neders. en oostfriesch dezelfde bet., zie Tiling en Stürenburg.

Kwetelen, zie **Kwedelen**.

Kwezelen—Kwezen.

Kwezelen beteekent beuzelen, zich met kleinigheden ophouden. Ypeij (Kerkel. Gesch der 18e Eeuw, XII. 59 volgg.) leidt het ww. af van *kwe-*

zen, d. i. keuvelen, praten, waarvan ook *kweesten*, dat men leest bij den vlaamschen dichter Sterlincx, in Serrures Vad. Museum, V. 350:

de waerheyt wil zy queesten
en dat in spijt, van alle diet benijt.

Voorts bij van Swaanenburg, Arleq. Distel. 27:

Of men al fyntjes kweest, *en van de liefde zwetst.*

De bet. van dit ww. gaat over tot die van een gemeenzaam onderhoud tusschen een' minnaar en eene minnares, beschreven bij Weil. en in dien zin heeft Van Paffenrode, Ged. 129: *om, op zijn Noordhollands, t' jouwend een lutje te komen* kweesten. Ja voor het bijslapen ontmoet men het bij Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 125: *seker Kruyt, hetwelck... sulcken kracht in haer leden opblies, dat sy* queesteden *als sy wilden.* Vandaar ook *kwezel*, klopje; Focquenbroch, Werken. I. 86:

Tot dat een Quezel, *of een Klopje,*
Of een koninklyke Non,
Twee kinders werpt op een gallopje,
Die zy bij Mavors overwon.

Volgens Hoeufft, Bred. Taaleig. is *kwezel* »eene geestelijke dochter, aan geene orde verbonden, en alleen de gelofte van kuischheid gedaan hebbende." De samenstelling *kwezelkous* zie men op *Kozelen*[1].

Verschillende afleidingen van het woord, de eene al vreemder dan de andere, kan men vinden bij Tuinman, Bilderdijk (Gesl. i. v.), Schmidt (op *Quisel*) en Müller en Weitz (op *Quiesel*). Tuinman zegt: »*queselen* was in de oude taal beuzelingen met ernst behandelen." Vandaar kan de bijbeteekenis van schijnheiligheid, nu en dan aan het woord verbonden, haren oorsprong hebben.

Kwikkelen—Kwikken.

Kwikken beteekent leven en bewegen. Zie Kil. Vanouds had *kwik* als subst den zin van levend gedierte, vee. Dus b. v. Van Velthem, fol. 82:

(*dese rovers*) *worden so in her quaet*
Verstout, datsi wilden aldare
Den lantlieder nemen openbare
Haer quec, *haer coye, ende die eten.*

Le Long las hier verkeerdelijk *guet*. Als adjectief levendig, vlug; Zeeus, Ged. 174:

— *gelyk in 't* kwikke *lenteweder*
Al 't veldgevogelt zingt en kwinkeleert in 't wout.

Anders met den vorm *kwiks*; Van der Veen, Zinneb. 323:

Al waerje noch so quix,
Geen kleyn noch grootje,
Van al het sootje,
Behalven onse Bruydt,
Of 't moet ter Camer uyt.

Jan Zoet, Werken, 139:

— *de Moeder van de Vreede,*
Die, in 'er kwikze *jeugd, van ieder wierd bestreede.*

Dikwerf ontmoet men den vergrootenden trap *kwikst*, die zoowel van *kwik* als van *kwiks* afgeleid kan worden; Vondel, Poëzy, I. 115: *In* 't quickste *van den May.* Bl. 726: *In het* quikste *mijner jeucht.* Macquet, Uitsp. I. 277: *uwe* kwikste *dagen.* D. II. 126: *in* 't kwikste *van haer leven.* Zeeus, Ged. 122: *in* 't kwikste *van het jeugdig maisaizoen.*

Het znw. *kwik* is bij Kil. ook kind, knaap, uithoofde van diens levendigheid; doch in ongunstigen zin voor woelgeest, oproermaker, leest men dit bij Despars, Cronijcke van Vlaenderen, II 503: *die vier vroomste, strafste ende hasardeuste* quicken *van der stede.* D. III. 16: *zo dater omme die ghiericheits wille meer vreimde hasardeuse* quecken *tallen canten uytliepen exploterene dan der wederkeerden.* Zie wijders hierover mijne Verscheid. 295 en volgg. — Bij onze Ouden had *kwikken*, of zooals zij schreven *queken*, inzonderheid de bet. van bewegen, schudden en verschillende figuurlijke daarvan afgeleid; zie Van Kalken in De Taalgids, II. 109—111. In den zin van wankelen komt het w. voor bij Dullaert, Ged. 32:

Hy zal...
Den voet die quijnt en kwikt *onwankelbaer doen staen.*

Den zin van bedrillen heeft het w. in De Gelijke Twelingen, 16: *Wat is 'er te* kwikken? — Vandaar ons *verkwikken* (zie op *Kwikkeren*), en *opkwikken*, bij Weil. opschikken, optooijen, doch 't welk eene latere beteekenis is; de vroegere is wat wij *opkweeken* noemen. *Quicken, quecken, queecken*, is bij Kil. één voor nutrire, alere, educare. Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 108: *hunne ouders ende meesters die hun* opgequickt *hebben ende onderwesen.* Elpenor, 15:

— *als zy* (*de Pelicaen*) *er borst oppickte*
De Iongen met het bloet in plaets van melck opquickte.

waarvan, ald. 4, het frequent. *opkwikkelen* in den zelfden zin:

— *door dien ick* opgequickelt
In vlammen wert, gelyck den kleynen krekel doet,
Wiens leven door de hit en vlammen wert gevoet.

Schmeller heeft *aufqueckeln* voor »een zwak kind of ziek mensch zorgvuldig oppassen." »Den staart *kwikken*" is dien heen en weêr bewegen, waarvan

onze vogelnaam *kwikstaart*. Dus Voet, Stichtel. Ged. II. 187: *het vogeltje dat met zijn staartje* kwikt. Doch ook van den hond werd het gezegd, Reinaert de Vos, vs. 5705:

Die hont spranc op, en quicte *sinen staert,*
Ende lecte sijn heer omtrent sinen baert.

Bijbel 1477, Tob. Cap. 11: *Doe liep die hont... ende ghelijc enen toecomende bode soe verblijde hij,* sijnen staert queckende. — Dit bewegen van den staart wordt in De Bo's Idiot. uitgedrukt door het frequent. *kwikkelen*. Ook in denzelfden zin heeft men het woord bij A. Bolswert, Duyfk. ende Willem Pelgrimagie, 20: *hoe neerstigh dat alle dese Voghelkens besigh zijn om haren schepper te dancken, met huppelen,* quickelen *ende door de lucht te swieren.* — Vandaar ook *kwikkel-staart*, bij Poirters, Masker van de Werelt, 311: *gelijck de liefde met sijn vleugelljens een* Quickelsteertjen *is.*

Van het znw. *kwikstaart* heeft men een werkw. gevormd; Meijer, De Gramschap, 11:

De exter maekt getier, en quiksteert *op de boomen.*

d. i. kwikt met den staart; doch elders heeft het w. een' niet zoo onschuldigen zin; Valentijn, Werken van Ovid I. 198: *Besluit hier uit niet, dat gij u bij één dier houden moet: dat verhoe den hemel!...* Quikstaart *vrij: maar hout u snoepen heus verholen.* Bl. 200: *Men segt, dat 't soet* gequikstaart *de woeste gemoederen verknede, doen man en wijf bij malkanderen raakten.* — Hiervan is ook de samenstelling, D. III. 175: *Als een geilvlieger sijn paardoffer door dese of gene vond* onderquikstaart heeft, *werd hem toegejuigt.* — Te Kortrijk is *kwikkelen* nog »gedurig het ligchaam bewegen," elders *kwikkebillen*, zie Belg. Mus. VIII. 184; en te St. Truijen »hangend wiggelen of wiegelen," zie Bormans' Christina, 89. In den laatsten zin denkt men terstond aan *kwikken*, bij Kil. vibrare, librare, pondus manibus examinare, in Breda nog gangbaar voor »met de hand wegen," volgens Hoeufft. Deze Geleerde vergist zich echter, als hij tot de vermelde beteekenis brengt de plaats uit Huyg. Korenbl. I. 36:

Lust u bly te hooren neuren
Die nu vrolick swijgen moet,
Vriend, alleen aen uw gevallen
Hanght het quicken *van mijn hert.*

't Woord is hier doen opleven, vroolijk maken.

Tot *kwikkelen*, heen en weêr bewegen, zal ook behooren de beteekenis van »met kleinen draf voortgaan," van paarden gezegd op het platteland van Noordholland (zie De Nav. VIII. 183). Men spreekt daar van een *kwikkel* voor kleine draf, en zegt: *het paard kwikkelt.* — *Kwikkelen*, volgens het Belg. Mus. t. a. p. te Gent en Meenen gezegd voor preutelen, knoteren, zou ik achten niet tot de gemelde woorden te behooren, maar tot het geluidnabootsende *kwekkelen*, *kwakkelen* (zie dit).

Kwinkelen—Kwinken.

Beide wwn. heeft Kil. voor zingen, anders met basterduitgang *kwinkeleeren* genoemd; ook de Randteekenaars van den Statenbijbel, zie mijne Lat. Versch. 274. Dus *kwinken* bij Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 153:

Die met u quinken
zi sullen drinken
van zulken biere.

De Brune, Bancketw. II. 276: *Daer kent men terstont het vogheltjen aen zijn* quincken, *en tirelieren.* Den Nederd. Helicon, 324:

— *'t vrolijc vederschoon, veelverwigh vluchtgediert,*
Dat in 't geboomt springt, singt, vinct, quinct
en tiereliert.

Bij Cats, I. 627:

Hy singt, hy quinkt, *hy drinkt een reys.*

Westerb. Ockenb. 114:

— *geen lichte vinck*
Die heele nachten deur, syn potter-deuntjes quinck.

De Thouars, De Cit. van Antw. I. 152:

Waar 't lofliedstemmend pluimchoor kwinkt.

Het frequent. heeft De Bo, Gedichten, 30:

De stille nacht hoort God bedanken
In 't kwinklen *van den nachtegaal.*

De eigenlijke beteekenis der wn. is eene herhaalde of snelle beweging maken, trillen, en vandaar dan: trillend zingen. Met eene andere toepassing der beweging is *kwinken* flonkeren, glinsteren: dus Kausler, II. 82:

Danne so saldi haers ghedincken
Ende peinsen om haer hoghen die quincken,
Ende om hare scone figure.

De Casteleyn, Pyramus ende Thisbe, 57:

De Mane zie ick klaer lustich blijncken,
De Sterrekens quijncken *an 't Firmament.*

De verwantschap van *kwinken* met *kwikken* (zie *Kwikkelen*) valt in het oog. Coornhert bezigt *opkwinken* voor *opkwikken*, Odyssea, II. 177:

D' oude Siciliaense, diese had op ghequinckt.

t. w. de zonen van Delius. En ons *kwinkslag* is niet, zooals Richey meende, metaphorisch van de quint-snaar afgeleid; of zooals Bilderdijk (Geslachtl. i. v) dacht »een trilslag, slag die schudden doet van lachen"; maar *kwink* in *kwinkslag* is, wat anders een *kwik* of *kwak* heet, d. i. geestige zet,

streek, aardigheid; zie op *Kwakkelen*². Vandaar bij Kil. *quinckte*, *quinckt*, bij Weil. *kwint*, loosheid, streek, kuur, gril. Te recht verklaarde Bilderdijk, Aanteekk. op Huyg. V. 383, »*quint*, eigenlijk *kwink*, levendigheid, van het zelfde grondwoord als *kwik*." Zoo leest men *kwint* voor gril, in Bekker en Dekens Sara Burgerhart, I. 286: *Dat... is ook weer een van die* quinten, *daar ik geen zin aan heb; 't is draaijen, anders niet.* In hetz. werk, I. 25, leest men de uitdrukking »met linten en *kwinten*," wat anders heet »met strikken en *kwikken*." — Vandaar ook *kwintig*, voor grillig; Langendijk, Ged. IV. 364:

In het laatste van April,
Wierd Kornelis vry wat quintig;
En hy kreeg een wondre gril.

Fielebout of de Dokter tegen Dank, 19:

— *(zy) dwongen*
De vent mit slaen: want, ziet, hy was
Op die tijd wat kwintig; —

En bl. 47:

Zyn weêrgâ wierd' er nooit gevonden.
Hy 's kwintig: *maar een doorleerd man.*

Het zwaabsch zegt *quintlich*, wonderlijk, eigenzinnig, fr. *quinteux*, eng. *quaint*. Als etymologische opheldering zegt Von Schmid: »vermoedelijk van het nauwkeurig afwegen tot op een *kwintje*." Roquefort voegt *quinte*, gril, en *quinteux* maar stillekens bij *quinte* »intervalle de cinq notes consécutives," zonder nadere verklaring; en Bailey en Johnson leiden hun *quaint* of van het fransche *coint*, met 't welk de Franschen zelve volstrekt geen raad weten; zie Roquefort, Gloss., de Dictionn. de Trévoux en, over het gebruik van *Coint* met zijne derivaten, Pougens, Archéol. Franç. I. 86—89. Het nederl. *kwint* en *kwintig* heldert alles op.

Kil. kent ook *kwint* voor winst, eig. de opbrengst van het vijfde, in 't fr. *le quint*, en Van Hasselt brengt daarvan een voorbeeld bij uit het Constth. Juweel, dat bl. 196 aldaar te vinden is. Doch vandaar ook het ww. *quinten*, dat Kil. niet heeft, eig. het vijfde deel van iets nemen, fr. *quinter*. Men leest dit bij V. d Venne. Belacch. Werelt, 128:

— *Fielen,*
Die een Beurs of yemants tas
Kwinten *off 't heur eygen was.*

Kwirrelen—Kwirren.

Volgens de Nieuwe Bijdragen tot opb der Vad. Lett. I. 388, is »*quirlen*" by onze koks in dagelijks gebruik." Onze Woordenboeken hebben nogtans het w. niet. Het beteekent eiwit of andere zelfstandigheden met eene soort van houten vork, *kwirrel* genoemd, snel roeren of klutsen. Het hoogd. zegt *quirlen* en *querlen;* zie het Brem. Nied. Wtb., Reinwald, Von Schmid en Adelung. Reinwald noemt het primitief *queren*, d. i. omdraaijen. Dit *kweren* of *kwirren* is van *wirren*, waarvan ook ons *zwirrelen*, het hoogd. *wirbeln*, het eng. *to twirl* en *to whirl*, allen omdraaijen te kennen gevende. Ook *kweern* of *kwern*, handmolen, behoort hiertoe; zie *Kwernen*.

Kwispelen—Kwispen.

Etymologisch zijn deze woorden eigenlijk *gewispelen*, *ge-wispen* en dus één met *wispelen*, *wispen* (zie dit), alsmede met *gispelen* en *geeselen* (zie ook dezen) In laatstgem. bet. leest men 't w. bij Rosseau, De Snoevende Minnaar, 56:

Dog myn Confrauter daar ik heden van verhaal,
Wierd binnen Amsterdam aan eene geezel-paal
Heel fray gekwispeld. —

Caron, Houtebeen met Els, 1:

Je bent alle bey waert datmen je op een schavot sou quispelen.

Duim, Mengelzangen, 19.1:

Al wie stout is kwispelt *'t gartje.*

Valentijn, Werken van Ovid. III. 91: *ik... ben met de natte laurier in 't aansigt* gequispelt. Vooral is *kwispelen* gezegd van het bewegen van den staart; Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VIII 340: *daar (de koeijen) anders met (den staart) heen en weder* kwispelen. Dez. Rhijnl. Wedspel, 57:

Zyn staart... lag stil ter zyden af
Te kwisp'len *heen en weer* —

Storm van 's Gravesande, Luim. Ged. 174:

Dan kwispelde *zijn staartjen.*

Tollens, Liedjes, 63 (van een hond):

Hij kwispelde *aan mijn zij'.*

Kwispelstaart en *wispelstaart* wordt beide gezegd, zie Huyd. Pr. III. 254, en Hinlopen aldaar. — Bilderdijk zegt van de koelte dat zij »over 't veld om bloem en distel *wispelt*", zie mijne Proeve over hem, 180; Van Beers zegt daarvoor *kwispelen*, Jongelingsdr. (2e dr.) 72:

Het windeken van tak tot tak,
Van blad tot blaedje wipt en kwispelt.

Figuurlijk is het ww. genomen voor rondloopen, in de volkstaal draaijen genoemd; Bekker en Deken, Will. Leev. IV. 35: *je deed niets dan zo wat* uitkwispelen *en* inkwispelen, *zo wat.... wandelen.* Dez. Sara Burgerhart, II. 669: *meisjes, die, de een voor, de andre na,* in- *en* uitkwispelen *en kiswebissen.* Iemand *kwispelen* is hem met een kwast water toewerpen; Erasmus, Colloq. Famil. 153: *'t heylighe water, dat hy hem wel overvloedelijck*

in 't backhuys quispelde. — *Uitkwispelen* is mede bedr. voor uitgeeselen; Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 267: Quispeldeme *meê uit onze Synagogen die fyne spooken eens* uit. — *Verkwispelen* is verbeuzelen, nutteloos verdoen; Jan Klaasz, of Gewaande Dienstm. 31: *daer heeft men zyn tyd* verkwispeld *en vermald.* — Zoo ook *afkwispelen*, zie het Wdb. der Ned. Taal, i. v. — Eene andere afleiding is *omkwispelen*, in De Toekomst, 1867, blz 103:

Het vischjen omkwispelt *ze (de wormpjens) en snapert daaraan.*

De bet. van de volgende samenst. is niet onduidelijk; Valentijn, a. w. II. 168: *U regte vader was een bul, die door zijn barren aart nooit vaars* bequispelstaarte. Bl. 321: *ontmoette ons een drommel van ontalijke wolven.... die... ons vleiende* bequispelstaartter.

Lagchelen—Lagchen.

Het frequent. *lagchelen* is, naar ik meen, het eerst gebezigd door Bilderdijk in den Muzen-Alm. van 1827, bl. 168:

De Lente kwam; in 't jeugdig blad gedoken,
Bloost reeds de roos het zwellend knopjen door,
Nog sluimerziek, en lachelt *half ontloken*
Den morgen toe *op 't rijzend hemelspoor.*

Daarna ook door Beets, Ged. (2e dr.) 45:

Heerlijkheid licht uit uw oog ons tegen,
En genade in 't lachelen *uws monds.*

En Korenbl. (1854) 4:

Genade is op de tippen
Dier lachelende *lippen.*

Het woord is genomen in denzelfden zin als het hoogd. *lächeln*, dat eig. een diminutief is, en van het prim. daardoor onderscheiden, dat het geluid minder hoorbaar is, en meer beantwoordt aan het nederl. *glimlagchen*. 't Bestaat meer in het trekken des gelaats, dan in het geschater. Zoo heeft Luther in zijne Bijbelvertaling Jezus Sirach 21, vs. 29: *Ein Narr* lachet *überlaut, ein Weiser* lächelt *ein wenig.*

Het herhaalde lagchen heeft Van de Venne anders dan door het frequent. afgebeeld, Belacchende Wer. Voorr.:

Lacchen moet ick, Lach-ha-hacchen,
Om al 'T Werelts ydel Yet.

Kil. drukt dit uit door *lachachen* en iets dergelijks schijnt te liggen in het znw. bij Jonctijs, Tooneel der Jal. II. 154: *waardoor het bepleistert wijf tot diergelijken* lachgelach *verstrekken kan.* — Weil. vermeldt *lagchelijk* als bij Rodenburgh voorkomende; men treft het insgelijks aan in de Levens van Plut. fol. 389 verso: *hy en konde hem... niet onthouden van hem altijt eenich* lacchelijk *schamper woort te laten ontvallen.* Fol. 400 verso: *ghewoon.... in sonderheyt eenich* lachlijck *woort te spreecken.* — Men versta hier niet: belagchelijk, *ridiculus* (zooals Kil. het w. heeft), maar lachwekkend. Nog iets anders is *lagchig*; Den Nederd. Helicon, 114:

Sy sieter vriendlijck uyt, haer mond is lachigh, *maar*
Met staticheydt verselt. —

Onze gemeenzame taal zegt hiervoor *lachachtig*, d. i. neiging hebbende tot lagchen; ik vind daarvoor *lachzuchtig* bij Fokke, Verzam. der Werken, II. 101: *de* lachzuchtigste *Thyrintiër zou de chemie der menschelijke vochten kunnen bijwonen, zonder eenigzins den mond te vertrekken.* — Dat deze Grieken lachachtig van aard waren, blijkt uit Barthélemy, Voyage du jeune Anach. IV. 359; het was hun niet mogelijk, de gewichtigste zaken ernstig te behandelen.

Leffelen—Leffen.

Het frequent. treft men aan bij Baardt, Deugdenspoor, 263:

Al staen de Kinders aen de Banck,
Men gaet nochtans sijn oude ganck,
Dus gaetmen selfs sijn Kinder voor...
Men kust, men leffelt, *waer men gaet.*

Ald. 294:

Hy soent. hy leffelt, *en hy drinckt.*

Waarvan ook het subst. *leffelij*, ald. 122:

Soud ick van mijn geleert Studoor....
Gaen maken tot de Vryery,
Off ander wulpse Leffely,
Gaen maken Winckels tot de Min?

En bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 144: *'T is lang genoeg* geleffelt. *Vangt wat grooters aan.* Bl. 218: *dat se met u praten, hebben sij met duisent vrijsters* geleffelt. D. III. 74: *Doen bestont de welsprekendheid in 't vermurwen van een barsse tas, en ijder sleep de tong om voor sig selfs te* leffelen. D. I. 201: *'t voegt niet dat welspreekende vrijers onder* 't vrij-geleffel *stadhuiswoorden dreunen.*

De bet. van dit ww. is blijkbaar lief praten, minnekozen, liefkozen, zooals *leffeln* en *löffeln* dan ook in dien zin voorkomen in Höfers Idioticon. Het primit. *leffen* heeft onze Kil. die het verklaart door snappen, babbelen; doch hij heeft ook het subst. *leffe* voor eene hoer, als die door hare tong den man verleidt. Höfer leidt het w. af van *lief*;

liever denk ik aan *lip*, oudh. en middelhd. *lefs*, hoogd, *lefze*, *lepse*. Men vergelijke ook Kiliaans *leffe* met *lebbe*, waarvan op *Labberen*[1]. — Zie mede *Leeveren*[2].

Lengelen—Langen

In het Alg. Vl. Idiot is *lengelen*, ook *lingelen* uitgesproken »de hand uitsteken, om verder te kunnen schieten". Het is dus het frequent. van *langen*, d. i. in de lengte uitrekken, en alzoo reiken, uitstrekken. Het ww. *lingen* noemt Kil. vlaamsch voor *verlangen*, en zoo leest men in de Antw. Spelen van Sinne, 286:

Laet ons daer henen nemen den loop dan,
My lingt *naer hem*, *die my mijn ghebreck vellen sal.*

Voor *verlangen* vindt men *lingen* in Der Lek. Sp. zie het Gloss.; en bij Halliwell is *to ling* de tong uitsteken.

Lispelen—Lispen.

Kil. heeft beide wwn. voor stamelen. Die beteekenis is niet volkomen juist aangewezen. *Lispen* is eig. met onvasten tongslag spreken, hetzij doordat de tong te lang is, of dat een der voorste tanden ontbreekt, waardoor, zooals Adelung zeer juist aanmerkt, een valsche zachte *s* gehoord wordt; en *lispeln* beteekent in 't hoogd. hetzelfde. Zoo wordt onder de gevolgen van het te veel wijn drinken, Dietsche Doctrin. 271 geteld:

Lespen *oec inder spraken*,
Ende die oghen leep maken.

Oudhoogd. is *lisber* of *lispar* iemand, die met een sissend geluid spreekt; zie Graff; Kil. heeft daarvoor *lispeler*, blaesus, titubator. Een adj. *lisp* heeft De Groot van Mozes, Bew. v. d. waren Godsd. 15:

Noyt sonder sulcx te sien en had dat stoute volk
Den lispen *Amrams soon gehouden voor Godts tolk.*

Bredero, Poem. 19:

Den bult'naer, kort gekromt, den stamlaer, lisp *in 't spreken.*

Vandaar bij Erasmus, Colloq. Famil. 61: *een stamelende en* lispende *tong.*

Lispen is ook gezegd van zacht windgeblaas; Bilderdijk, Mengelp. I. 113:

De teedre scheutjens.... van 't fluauwkens lispend *kruid*

Dautzenberg, Ged. 98:

Lief is der beek murmelend gelisp. —

In den fig. zin van spreken is *lispen* zeer verschillend toegepast Bij Benecke is *lispende kosen* met gladde tong spreken. Meermalen is het zacht of fluisterend spreken; Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 47: *Syne bekenden en vrienden.... met haer luysteren en* lispen, *vallen hem lastich.* Bellamy, Proeven, II. 280: *Somts* lispt *hij ook met Dames.* P. Moens, Joh. van Oldenb. 286:

De zelfvoldoening lispt *Gods troosttaal in 't geweten.*

Tollens, Dichtbl. 10: *hij* lispt *haar in 't oor.* Dodd, Liefde-Lief en Leed, 74:

Zij hebben haar in de ooren gelispt
Vele ijsselijke zaken.

Hiertoe behoort ook *nalispen*; Nierstrasz, John Howard, 6:

Hij bidt dat de Almagt hem goedgunstig gadesla,
En luistrend ligt de groep en lispt *zijn woorden* na.

En Huygens stelt het tegenover spreken, voor bedillen of gispen, I. 299:

— *in den druck van eer of oneer, van berispen*
Of prijzen; naer het volck of spreken will, of lispen.

Zoo ook zeker dichter achter deszelfden Ghebruik en Ongebr. van 't Orghel, 170:

— *'t Vaderlijck berispen*
Van al mijn lasteren, en lueghenen, en lispen.

Hiervan *belispen* bij Van de Venne, Bel. Werelt, 178:

Laete wy niet veul berispen.
Of te dwaas het dwaas belispen
Van het gecke Jong en Oudt.

Lispelen bezigen wij voor het zachte blazen van den wind; Bilderdijk, Mengelp. I. 30:

Men hoort de(n) wind door reep en zeilen ruischen,
En lispelen, *langs mast en waterboord.*

Van Loghem, Mengeld. 63:

Staak, luchtig windje! uw lisplend *blazen.*

A. M. Moens, Dichterl. Proeve, 128:

Hoort in het ruischen der cedren den lof der verrezenen lisplen.

Waarvan ook *tegenlispelen*, Bilderdijk, N. Uitspr. 122 (zij d. i. de ziel):

Lispelt *wien zij lief heeft*, tegen.
In het windtjen, dat haar voert
En den luchtstroom flaauw beroert.

Toelispelen; Van de Kasteele, Oden van Klopstock, 82:

Lispel *mij* toe, *uit het gezang der ontvlamde*
Zoonen des heils —

En *uitlispelen;* Bellamy, Ged. (1836) bl. 195:

Het dartel windje kwijnt,
En lispelt, *op een trillend blaadje*,
Zijn' laatsten adem uit!

Het w. zegt ook gebrekkig spreken; De vrije Fries, VI. 373: *Doorgaans spreken zij dan ook, gelijk de Engelschen, veel door de tanden*, lispelen enz. — zoowel als zacht spreken, fluisteren; Van 's Gravenweert, Verspr. Lettervr. 120:

Nog blijft zijn heldenziel, bij 't lisplen *der gezangen*
Van 't hemelsch orgelkoor, aan Neêrlands welzijn hangen.

En Stalder heeft daarvoor *liseln*, *lyseln*, *lisseln*, *gliseln*, waarvan het grondwoord is het middeln. en middelhoogd. *lise*, zacht, hoogd. *leise*, Brem. Nied. Wtb. en Schambach *lise*, Von Schmid *liesch*, rustig, kalm (*); Van Velthem, fol. 285:

Dit vernam ic, ende ginc lise
Tote daer, om dit te siene.

Sinte Christine, Vs. 1176:

— *si haer oghen toe dede,*
na die maniere ende die wise
dies si pleghen die slapen lise.

D. Warande, III. 309:

doen waest haer swaer dat si soud gaan
ter taflen, daer si soud so lyse
nutten eneghrande lichamlec spise.

D. i zachtkens, stillekens. Ald. IV. 169:

— *also ghelikerwise*
als men werpe, seer ocht lyse
een droppele waters in een vat,

Maerl. Sp. Hist. I. 163:

Die last was niet te telne lise.

D. i. de last was niet licht (gemakkelijk) te tellen of te begrooten. Elders is het stillekens, zie de de twee pll. bij Huyd. op Stoke, III. 233, met welk *stillekens* als diminutief overeenkomt *lisekine;* Lancelot, B. II. vs. 2761:

— *binnen dat hi dit seide te hem*
Hief hi op lisekine *te hant*
Hestors halsberch metter hant.

Vandaar ook *liselike;* Passionael, Winterst. fol. 168: *hy hoorde een stemme die hem al* liseliken *riep mit synen naam.* Kausler, Denkm. I. 120:

Int eerste leide die quade Boutsaert
Up des graven hoeft liselike *dat zwaert.*

Hor. Belg. IV. 27:

si rechte haer op ende stac
haer aenschijn over tbeddeboom.
Elegast die nam dies goom
ende croper liselike *toe.*

Ald. XI 93:

Hi clopte so lijselijck *aan den rinck*
Hi worde daer in gelaten,
Tsnachts ontrent der middernacht.

De Casteleyn, Pyramus ende Thisbe, 22:

Snel is u komste, u vertrek lijselick.

Ald. 42:

— *hoe wy hier secreet en* lijselick
Tsamen spreken —

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 157:

Want soo sy maer en wordt hoe lijselijck *ontbonden,*
Terstondt sy haer helaas! voor eenen Rechter siet.

Spieghel, Hertsp. B. III. vs. 45:

Quam my een helle stem al lizelijk *ter ooren.*

En B. IV. vs. 32:

Ik hoorde zoet gheruysch, dat in een hoos quam voort,
Al lyzelijk, *duer d' Amstel tot Meerhuyzens boord.*

Erasmus, Colloq. Famil. 119: *Somtijdts werpen (de slangen) haer al* lijsselijck *kruypende in den mondt der slapenden.* Zie wijders Huyd. op Stoke, III. 234, en Oudemans, Wbk. op Bredero. — Huyd. heeft een voorbeeld van *lijssentlijck;* die inschuiving der *n* voor den uitgang treft men reeds aan in den Lancelot, B. II. vs. 36817:

— *hi dectene al* lisenlike
Metter joncfrouwen clederen vrindelike.

Doch Kil heeft mede *lijnse*, *lijnselijck*, *lijnsachtig*, en houdt dat voor den primitieven vorm, naar 't schijnt: ook deze ingevoegde *n* komt meer voor, en wel reeds in het middelhoogd. *linse* bij Benecke, en het zwabische *leins* bij Von Schmid.

Onze volksspraak heeft nog *lijsachtig* en *lijzig* behouden. 't Laatste heeft ook De Harduyn, Goddel. Wenschen, 58:

Maer soo ghy met u handt hoe lijsigh *dat ghenaeckte,*
Van vleesche, been, en bloedt ghy my een lichaem maeckte.

Ald. 440:

Men siet de naelde van 't Compas
Hoe lijsigh *iemandt die doet beven*, enz.

En 493:

'T wordt aen Adam al gheweten
Dat hy lijsigh *heeft gebeten*
In den appel die hem schonck
Eva teghen sijnen danck.

Iets *lijzig* doen is hier, overeenkomstig de eerste beteekenis des woords, iets zacht of stillekens doen; doch tegenwoordig verbindt men er het denkbeeld aan van traag, onhandig iets verrichten.

(*) Het Gloss. op Der Lek. Sp. brengt hier ook toe het fransche *lisse*, wat echter, naar 't mij voorkomt, met meerder grond van 't gr. *lissos* afgeleid wordt.

Als men dus een onhandig mensch *een lijs* noemt, behoeft men juist niet aan *Lijsbet* of *Elizabeth* te denken. Ik onderscheid daarvan den naam *lange lijs*, waarmeê men een lang man bestempelt, welke benaming mij voorkomt ontleend te zijn aan de lange vazen, kruiken of flesschen, alzoo geheeten. Daarvan leest men in Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 48: *ik, die mijn huis propvol meubelen heb, met kraakporcelein en met* lange lijzen. »*Lange lijzen* met zes merken" zegt Beets, Cam. Obsc. 109. Bij Schmeller is *lisel*, *lisl*, onder anderen groote kruik. Ook zekere chineesche theekoppen dragen dien naam, volgens Van Effen, Spect IV. 79, en Mr. Pan brengt hem thuis op de lange, ranke poppen, die daarop geschilderd staan; zie De Taalgids, I. 28. In dien zin leest men 't w. in Bekker en Dekens Brieven, II. 58: *een stel met* lange lijzen *beschildert*. — Andere *lijzen* worden bedoeld in Tondalus Visioen, bij Blommaert, Oudvl. Ged. II. 54: *onder desen boom saten wiven ende mannen op guldine ende ivoore* lijsen. D. i. banken, zitbanken; zie Kil. en De Bo.

Maffelen, zie Moffelen².

Maggelen—Maken.

Volgens Weil. en Laurman beteekent *maggelen* in Groningen »nietsbeduidende haken en oogen met de pen op het papier halen", en volgens het Letterkundig Magazijn voor 1822, D. I. 600 »slecht en ellendig schrijven." In Overijsel, volgens Halbertsma's Wbk. »met de pen op het papier kribbelen als kinderen." Doch in Drenthe »morsen", zie Dr. Volksalm. 1844, bl. 155, vanwaar ook ald. *magge*, voorschoot of boezelaar, als 't ware een morskleed. In den groningschen zin leest men *bemaggelen* bij Brugsma, Opmerkingen en Wenken, I. 26: *daar zijn de vroeger geschrevene schriften niet* bemaggeld *of opzettelijk bemorst*. Deze beteekenis is echter eene bijzonder toegepaste van de meer algemeene van morsen, die in Drenthe heerscht. Te recht toch, naar ons inzien, verklaart Halb. t. a. p. *maggelen* één met *makelen*, van *makel*, bij Kil. vlek, *macula*. Het friesch zet het woord om tot *malken*, *malkje*, of liever dit is gezegd voor *malegen;* zoo heeft ook Von Schmid *mailigen*, bevlekken, en *vermalgen*, verontreinigen, van *mailen*, een vlek hebben. Als eene samentrekking van *makel* komt bij ons *maal* voor, in den zin van vlek; Spieghel, 271: *Buylen en blawe* maal *hoeden dik voor ongheval*. Westerb. Ged. II. 26:

— *de wratjes en de* maelen —
Te kussen in syn Lief, waer of dat oock uyt spruyt?

Het hoogd. heeft daarvoor *mahl*, volg. Adelung saamgetrokken van *machel*; voorts *makel*, (bij Von Schmid *makes*) vlek, *makelloos*, onbevlekt, *makelig*, bezoedeld, en *bemakelen*, bevlekken, bezoedelen. Van dit laatste kan het ww. *bemokkelen* afkomstig zijn bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 211: *Bloet! hoe* bemokkelt *vrou natuir u schoonheid*. — En in onze platte volkstaal vuil maken, bezoedelen, beteekenende, en ook door Weil. (op *Mok*) vermeld; misschien echter is dit *smokkelen*, zie *Smokkelen*².

Van *makel*, vlek, heeft Schmidt het ww. *makeln*, *mackeln*, ook *mackesen*, *macksen*, voor »vlekken slaan", en vandaar slaan, in 't algemeen.

Wat den primitiefvorm van *maggelen*, *makelen*, betreft: volgens Adelung behoort hij tot die woordenreeks, welker hoofdbegrip beweging uitdrukt en van welke men het ww. *maken*, hd. *machen*, voor zoover dit eertijds in 't algemeen »bewegen" te kennen gaf, als de bron mag aanmerken. Er behoort mede toe *malen*, *maaijen*, hd. *mahlen*, *mähen* enz.

Makelen—Maken.

Adelung acht het waarschijnlijk, dat het frequent. *makelen* afkomt van het hollandsche *maken*, d. i. verdrag maken, wanneer niet (laat hij er op volgen) veelmeer het begrip van handel drijven het heerschende is. Doch noch verdrag maken, noch handel drijven wordt bij ons door *maken* aangeduid. Ik meen dat Kluit (op Hoogstr. 304) de beteekenis juist omschrijft, als hij zegt: »Met dit *makelen* wordt dan een *dikwils* of *herhaald maken* aangeduid; want gelijk *maken* beteekent een zaak beschikken, bezorgen, zoo geeft *makelen* te kennen *een aanhoudend bezorgen*, *een over en weer beschikken*, *over en weer gaan*, enz." Overeenkomstig met den aard der frequentatieven, beteekent *makelen* ook wel een maken in het klein, en nadert dan ons *knutselen*. In zoodanigen bedrijvenden zin bezigt Hooft het ww. Brieven, III. 117: *belangende 't hanteeren met die staetlijke Heeren Italiaenen en andre; 't welk ik schijne* gemaekelt *te hebben* enz. Huygens in dez. Brieven, III. 195: *om tussen deselve ende gemelte Heere soodanighen onderlingen verstand ende vrundschap te* maeckelen, *als U. E..... aengenaem wesen zal*. Ogier, De Seven Hoofts. 167: *cost ick het helpen* maeckelen. David, Vaderl. Hist. IV. 556: *een huwelyk* gemakeld *tusschen den jongen Lodewyk en Mar-*

gereet. — Doorgaans echter wordt het w. toegepast op een beschikken in handelszaken; dus Van der Veens Zinneb. 86:

Wat batet dat een Makelaer,
Sijn groote winningh gaet verspeelen? —
Het maeklen *van alsulken man baart sonde,*
schad' en schant.

Pater, Nagel. Poëzy, 6:

Geen Koopman denkt om winst, geen Makelaar
om 't maaklen.

Paffenrode, Ged. 157:

Ik wou voor den Baas (gelijk ik schuldig ben)
op myn fatsoen soo wat makelen.

Schimp- en Hekeld. (Hoorn, 1718) 125:

Jan Neef! komt dat van het jassen
En van 't makelen, *goe maat?*
Wel je word een man van staat.

Hoorns Liedb. 272:

Het wijntje leert ons mak'len,
Zeyt Bruyd'gom Esterweeg,
Het spraaklit kan best kaak'len
Wie 't wijntje drinkt ter deeg.

Langendijk, Ged. III. 419:

Of men koopt, en of men makelt,
Of men 't land regeert, of preekt,
Of men rymt en of men kakelt,
Yder zoekt dat hem ontbreekt.

Bekker en Deken, Econom. Liedjes, 324:

Zeun, zeid zy, je moet door maaklen
En door uit en in te kaatklen,
Toonen dat je winklen ken.

Van Swaanenburg, Arl. Distel. 349: (*Hy*) *boekwinkelde en* makelde *in klinklaare Poësy.* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 52: *Pieter* makelt *alreeds in de Brunswijker garens.* — Anders wordt de bet. Berkhey, Akad. Vertell. I. 259:

Wat dat de Luiden doen, met spreeken en met
kaek'len,
Het Vonnis was geveld, er was niet aan te
maek'len,
Des gaan de Boertjes met dat mooije Vonnis
heen.

Hier wordt het w. genomen voor herdoen, veranderen (door praten of nauw dingen). Zoo ook Bilderdijk, Chalmers' Bewijs enz. 218: *Met den Bijbel is geen* makelen, *geen byleggen.*

De oorsprong van ons bekende *makelaar* is derhalve niet ver te zoeken, en Hoogstraten bespot te recht t. a. p. de betweterij van de amsterdamsche makelaars, die aan de posten hunner deuren stelden: *Maek klaer.* Zie ook de Werken der leidsche Maetsch. VII. 313. Hooft zegt van eene vrouw in verachtelijken zin: *makelster*, bij Kil. *maeckelersse;* zie het Wbk. des Inst. Het makelaarsloon heet *makelgeld* bij Bredero, zie Oudemans' Wbk. — Onze volkstaal zegt *makelij* voor maaksel, en ik lees dit woord bij E. Wolff, Mengelp. I. 167: *te groot van stuk, te grof van* makelij. Bilderdijk, Brieven, V. 129: *zulk een saamgestelde en kranke* makely *als ons lichaam is.* Halbertsma, Lappekorf door Goeverneur, II. 161:

De stof is fijn en 't makelij
Is naar den nieuwsten trant.

De fransche dieventaal zegt voor *faire, maquillier*, dat in vorm met *makelen* overeenkomt; zoo is in Victor Hugo's Les Misérables, VII. 417: *maquiller une tortouse* »faire une corde", en p. 427: *rien à maquiller là* »rien à faire là".

Het fransch heeft *maquereau* en *maquerelle* voor man of vrouw die huwelijk koppelt en hoerenwinkel houdt. Zonderlinge afleidingen daarvan vermeldt Scheler; hij zelf leidt het te recht van ons *makelaar* af; aan den anders nauwlettentenden Hoefft is het w. ontsnapt. De vrouwelijke vorm kwam mij voor bij Sprankhuisen, Van de Scheppinge, 21: *De Mane mochten wy met recht noemen....* een makerelle *van de Huwelijcken.*

Mangelen[1]—Mangen.

Mangen, angels. *mangian*, ijsl. *manga*, is handelen, handel drijven; *manghaus* bij Von Schmid een winkel of handelmagazijn. Vandaar (behalve *mangeren*, zie dit woord) *mangelen*, bij Schmeller *mänkeln*, bij Benecke *menkelen*, handelen, ruilhandel drijven, ruilen. Dus in eerstgem. zin, Janssen en Van Dale, Bijdr. VI. 230:

Onbeyt, laet my spreken van manghelen,
Die jaerlijkcx de maerkt, ter cause van dien,
Comme besoucken.

Jan Zoet, Adel. Huisvader, 157: *een goede Huishouster geacht zyn, inkopen, verkopen en* mangelen. — Ook met een voorwerp, Vondels Poëzy, I. 164:

Hy mangelt *zijne zijde, en zyn kattoene waren.*

En in laatstgenoemden zin Maerl. Sp. Hist. I. 114:

Archabanus quam daer ter stede
Metten anderen gewapent mede.
Doe sprac die jongelinc inder gebare,
Alse of sijn halsberch cortere ware,
Of Archabanus manglen *woude.*

Ogier, De Seven Hoofts. 77:

U dochter staets'u af; ick mangel *dit, om haer....*
Dosynen Dochters....
Die mangeld' *ick gelyck om sulck een lieven*
Dingen.

Vrouw. Cieraet van St. Agnes, 108:

— *Dan ick en heb geen zin*
Om voor een doppen gouds, een kraeltjen meer of min,
Daer me'e de iele lust vermaeckt werdt van de vrouwen,
Te mangelen *mijn rust in zoo veel beel-berouwen.* (*)

Poirters' Duyfken, 28: *soo sy daer anderlie cruyskens vonden die minder waeren als de hunne... dat het hun vry stont met die te* manghelen. Dez. Masker van de Werelt. 141: *wandelende door den hof,* mangelen *sy met malkanderen de Trouwringen.* Levens van Plut. fol. 540: *de stralen der deucht, ende de hope der onsterffelijckheidt der sielen, mette welcke wy* manghelen.... *alle de onghemacken die wy begrijpen in dit vergangheljck leven.*

Vandaar *mangeling,* handel; Vondel, Brieven der H. Maeghden, 41:

— *dat hy, zonder achterdocht,*
De have zyner bruit gewillighlyck verkocht,
Op hoop, dat zy 't genot der mangelinge *trouwelijk*
Besteden zou, enz.

Kausl. Denkm. II. 74:

Ic ate al ydele manghelinghe,
Ic ne mach der minnen niet,
Daer men die herte gedeelt siet
Ende hare minne werpen onberaden.

d. i. ik haat alle lichtvaardige *ruiling* of *verwisseling* van minnen, waardoor men nu den een en straks een ander lief heeft. Van Mander, Bethlehem, 7:

— *o* mangelinge *onvroet,*
De bitter doodt in plaets van 't leven soet.

Schippers, Verov. van Rhodes, 52:

Ey! Periandre, neem, ey neem toch deze band
In mangeling *van dien, die met haer lieve strikken*
Mijn ziel zoo houwt bestrikt. —

(*) Ter opheldering van den zin van het compositum *beelberouw* dient het w. *beelen,* bij denz. schr. eenige regels hooger voorkomende:

— *Die nu begeerten heeft*
Met kostelick gewaed met strijcken, en met streelen
Te koopen een getal van rouwen en van beelen,
Die gae voordaen te werck. —

Beel is wat wij noemen rouwkoop, d. i. berouw van een' of anderen handel gedreven, eene of andere verbintenis aangegaan te hebben. Bij Plantijn is *beel zijn* se repentir d'un marché mariage et semblable. De Killanus auctus (1642) geeft dezelfde verklaring. Het werkw. *beelen* is in dezen zin nog gangbaar in het zeeuwsch dialect van Sluis en Axel; zie mijn Archief, II 156, en Te Winkels N. Ned. Taalm. II 208, waar echter, blijkens het aangevoerde, de opgaven der beteekenis wel niet juist zullen geschied zijn.

Ook in concrete bet.; Van Teylinghen, Paradijs der Wellusticheyt, 67: *wat* mangelinghe *sal den mensch geven voor sijne ziele?* — Mede eenvoudig *mangel;* Krul, Minnesp. Faustina, 86:

Al waert dat my een Hof van Marmor opgebout,
Voor dees myn rosekrans in mangel *wierd geboden.*

In de rekenkunst is de term *mangelen, mangeling,* bekend. In een stuk uit de dertiende eeuw bij Von Schmid is *menkeller* een handelaar. *Zich mangelen* is bij Bredero verkeeren, veranderen; zie Oudemans' Wbk. In de D. Warande, I. 417, leest men mede een' wederkeerigen vorm:

Daer zijn groote crijghers, die hem manghelen
Metter coopmanscepe ende die vervulen.

wat ik opvat als handelen of ruilen op ongeoorloofde wijze, waarvan ook Schmeller gewaagt.

Vermangelen leest men in Janssen en Van Dale, t. a. p.:

— *Thoocht up, laet zien*
Wat ghy vermanghelen *wilt te deser feeste.*

Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 308: *erfgoeden, ende renthen, die voor andere erfgoeden ofte renthen* vermangelt zyn. Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 70: *hoir principale goet, dat zy dan hebben... niet versetten, verkopen,* vermangelen, *belasten.* Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 150: *dit syn de vruchten, die welcke ick niet en sal* vermangelen *teghen allen de rijckdommen* enz. Erasmus, Lingua, 123: *datse hunnen weytsack, oft male eens* vermanghelen. Vondels Virgilius, 12: *dan zal de zeeman het varen staecken, geene kiel heur waeren* vermangelen. Faith, Poët. Mengelw. 202: *hier plantten zij wijngaarden, vergaderden den wijn, en* vermangelden *dien.... tegen landvruchten.* Wagenaar, Vad. Hist. II. 134: *het Regt, om (de tienden) te doen invorderen, of te* vermangelen, *naar zyn welgevallen.* Levens van Plut. fol. 212: *soo liet hy eenen van dese jonghelinghen zijn cleederen uyttrecken, ende met hem de cleederen* vermanghelen.

Mangelen²—Mangen.

Voor ons tegenwoordige *mangelen,* d. i. linnen, wollen of andere stoffen pletten, heeft Kil. zoowel als het hoogd. den primitiefvorm *mangen,* zooals ook *mange* voor ons *mangel,* het werktuig voor die pletting. Hetzelfde woord is *mangel,* in de belegeringskunst bekend voor werpmachine of muurbreker, bij Benecke *mange,* doch ook bij onzen Maerlant, Rijmb. vs. 19184:

— *alst quam an die dagheraet,*
Sach hi hoe die heidine vochten
Ende manghen *ende ledren brochten*
Die veste te winnen mede.

Hor. Belg. V. 90:

si brochten manghen *ende pedrieren.*

Kil.: »manghe, mangheneel, *machinae bellicae genus.*" — Aan *mangelen*, waarvoor het hoogd. ook *mandeln* zegt, acht Adelung verwant *mangeln*, volgens hem bij Frisch en ook in verwante noordelijke talen vechten, strijden, beteekenende. Ik merk daarbij op, dat ook de Teuthonista heeft, »Mangel, *gevecht;* manghelen, *vechten.*"

Mangelen[3]—Manken.

Voor *manken* bezigen wij doorgaans het basterdwoord *mankeeren*, fr. *manquer*. Het eerste komt echter bij Kil. voor. Dus Marnix, Ps. 112, vs. 6:

— *wie recht wandelt sonder* mancken
Sal goeden name nae hem laten.

En nog David, Nederl. Ged. met Aantt. 83: *wat hier* mankt, *is dat de Dichter zulke peerden laet op den hol gaen.*

De meer gewone vorm was *minken;* Leven van St. Amand, I. 161:

— *Amand heeft verhaelt*
Sine glose ende sijn dinken,
Ende bat den bisscop sonder mijncken,
Dat hi hem hier up gave raet.

Moerman, Cleyn Werelt, 127:

Eenen boer mestede synen wijngaert sonder mincken.

De Brune, Zinnewerck, 263:

Och hoe veel onnutte blaen
Hebben 't op de vrouw ghelaen!
Die nochtans aen ziel, of lijf,
Noch in eenigh hand-bedrijf,
Noch in herssens, noch in zin,
Niet en mincken *erghens in.*

V. d. Muyr, De Ketelboeter, 3:

Daer sal 't niet aen mincken, *ic sal 't wel louter doen.*

D. i. ontbreken, in gebreke zijn; doch ook bedrijvend voor ons *verminken*; Maerl. Sp. Hist. I. 343:

Die vrouwe sprak: Vorwaer dat hort,
Dat ic lievere hier verdrinke,
Dan ic mine suverheit minke.

Meyers Lev. van Jezus, 37: *Nit dat imen sinen lichame si schuldech te* minkene. Bij Maerlant is het w. voor minder worden, afnemen; Rijmb. vs. 22502:

Ic moet mincken, *nu merchet des,*
Ende hi moet wassen —

In de pl. Constth. Juw. 479:

Ick wil op die Armen altijt gaen mincken,
En thoonen barmhertichcyt, als God selfs heeft ghedaen.

is het w. vermoedelijk genomen voor *micken*, d. i. letten.

Het naamwoord is bij Kil. *mincke* en *menoke.* Van 't laatste geeft Van Hasselt een voorbeeld. Het eerste hebben onze Ouden, b. v. Maerl. Sp. Hist. I. 109:

Daer wart hem up des scepes bort
Afgeslegen die rechterhant,
Daer hi tscip mede geprant.
Hine liets niet dordie minke,
Hine hilt tscip an metter slinke.

Ferguut, vs. 5234:

— *ic hebbe al te grote* minke,
mijn die schinkel es te broken.

Despars, Cronijcke van Vlaend. III. 262: *veel diversche* mincken *ende grievelicke quetseuren.* Het komt nog voor bij Udemans, Geestel. Gebouw, 60:

Litteyckens dienen niet, maer deugden moeten blincken;
Maeckt dat men daer op siet in plaats van uwe mincken.

Lager aldaar:

Die sonder eenig' minck *de zwaerste wond' genas.*

Men vindt ook *mank*, Der Minnen Loep, B. II. vs. 2701 (de variant):

— *wes men ghelooft den goden*
Dat salmen houden sonder manck.

Wij hebben thans *mank* als adj. voor verminkt aan de beenen, kreupel, en Willems heeft daarvan een ww. *manken*, kreupel gaan; Brieven, 121: *Het been... is... uit zijn scharnier geraakt... Misschien zal hij zijn geheel leven moeten* manken. Doch vroeger gold dat voor verminktheid van wat ligchaamsdeel ook; Maerl. Sp. Hist. II. 286:

Schent di oge, hant oft voet,
Werpt van di: hets noch also goet
In hemelrike manc *gevaren,*
Dan gesont ter helscher scaren.

Elders voor gebrekkig in zedelijken zin, Van Mander, Gulden Harpe, 64:

Dus vreesden sy eer lanck
Den Heere maer al manck
En niet nae sijnen danck.

De volgende pl. uit Reinaert de Vos, 168:

Gi weet so claer der werelt staet,
Dat niemen en mach voor u gaen manc.

had door Willems wel opgehelderd mogen worden De spreekwijs, die mede bij Harrebomée gemist

wordt, vindt hare verklaring in 't geen Weiland zegt: »*Gij kunt voor mij niet mank gaan*, gij kunt uwen naturelijken gang, uwe geaardheid en ware gedaante, voor mij niet verbergen."

Tot de bij Kil. niet voorkomende vormen behoort *minksel*, verminking, waarvoor wij ook wel *letsel* zeggen; Willems, Mengel. 441: *Sloghe hine oec dat hi blodde sonder* mincsele. Belg. Mus. VII. 301: *Wie eenen man doetslaet, oft* mincsel *geeft, oft quetst*, enz. Zie mede D. VI. 294. — Ook *menksel;* Ogier, De Seven Hoofts. 255: *s'en heeft krencksel, noch* mencksel. En *mingnesse*, var. *mincnesse, minkenesse, minckenisse*; Maerl. Rijmb. vs. 20766, van iemand, wien de ooren afgebeten zijn:

Dat hi dan, bi dier mingnesse,
Den dienst Gods nemmermeer dede.

Voorts *gemink*, adj. Levens van Plut. 263: *yemant met eenen voet* gheminck zijnde.

Het frequent. *mangelen* heeft meestal den onpers. vorm, b. v. Wagenaar, Vad. Hist. IX. 224: het mangelde *hem, dikwils, aan beleid.* Porjeere, Dichtl. Uitsp. 20:

Het mangelt mij *te veel aan redelijk ontzag!*

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 81:

Ook mangelde't *aan Hoofden niet,*
Bekwaam een kiel door zee te stieren.

Doch ook persoonlijk; Vondel, Poëzy, I. 633: *my* mangelen *geen jaren.* Bekker, Bet. Weereld, IV. 21: *Die nu niet weet dat daar iets aan* gemangeld heeft. Bilderdijk, Luchtreis, 46: *had niets aan mijn wenschen* gemangeld. De Lannoy, Dichtw. 145:

Wat trekken mangelen *nog aan 't glorierijk tafreel?*

De Thouars, Zriny, 123:

De ruiters mang'len, *goed en voorschot*, *'t een als 't aar.*

Het oudduitsche *mangalon* had reeds dezelfde beteekenis, die *mangelen* nog zoowel in het hoog- als in het nederduitsch bezit; doch het beheerschte er den genitief, die Adelung zegt in 't hoogd. ongewoon te zijn, en die mij bij ons onbekend is. Zie Graff, II. 807, en voorts Ten Kate, II. 672, en Schmeller. In de N. Werken der leidsche Maatsch. III. St. II. 333, staat *manghelen* opgegeven als ergens voorkomende voor »missen, in den zin van zijne beurt (in het drinken) te laten voorbijgaan."

Het nw. *mangel* voor gebrek is onzijdig; het mannelijk te gebruiken, zooals de taalkundige Wiselius, Mengel- en Tooneelp. V. Voorr. bl. 74: Deze mangel *aan geld* — en de niet minder geleerde Ypeij en Dermout, Gesch. d. Herv. Kerk, I 421: de mangel *aan hoop* — strijdt zoowel tegen de geslachtsbepaling van Hoogstraten en Kluit als tegen die van Bilderdijk.

Manselen—Mannen

Bij De Bo is het ww. *manselen* schikken, regelen, bereiden, fr. *arranger*. Ik meen ditzelfde ww. aan te treffen bij Van Velthem, fol. 281:

Laet ons rumen nu desen pas!
Wat waendi, datwi niet en sien
Wat men hier manselt *ende iaecht?*
Ic secge u, datmi qualike behaecht.

Ald. fol. 297:

— *hier binnen dit gesciede,*
Dat aldus slichten die liede,
So werd gemanselt *heymelike,*
Dat men dit slichte oec haestelike
Ende dat sy 't weder maecten daer naren enz.

Le Long verklaart hier »gemompelt." De zin eischt op beide pll. beramen, overleggen, regelen. Het znw. *manseling*, bij De Bo »schikking, beraming", leest men in gelijken zin mede a. w. fol. 324:

Doen den Paus dit wert cont,
Verliet hi hem der manselinge,
Ende absolveerdse om die dinge.

Le Long: verliet hij *zijn bedekt gedrag.*

Als primitief stel ik *mannen*, voor het goth. *manvjan*, expedire, van *manvus*, bereid, *manv*, gereedschap, waarvan het oudfr. *s'amanevir*, se préparer, se disposer, bij Roquefort. Tot het stellen van *mannen* nevens *manvjan*, meen ik grond te vinden bij Diefenbach, die Vergl. Wtb. I. 298 het hoogd. *bannen*, oudhd. *bannan*, brengt tot het goth. *banvjan*, eene afleiding, die door Grimm, Wtb. I. 1115, »glücklich" genoemd wordt. Is mijn vermoeden gegrond, dan is daardoor een bevestigend antwoord gegeven op de vraag van Diefenbach, I. 35, of er dan van den in het gothisch zoo vruchtbaren stam *manvus* in de andere talen geen spoor voorhanden is. Zie voorts over het ww. *manvjan*, h. a. w. 764, en mijn Taalk. Mag. II. 371. — Of de bet. van »traag en lui gaan", die Schuermans en De Bo aan *manselen* toekennen, met die van voorbereiden samenhangt, durf ik niet bepalen. Doch *vermansen*, dat De Bo heeft voor verwisselen, verruilen, schijnt mij toe eig. verschikken te kunnen beteekenen.

Marbelen—Morwen.

Het freq. *marbelen* leest men bij De Brune, Bancketwerck, I. 295: *als 't (brood) door ouderdom, begint te muffen, en te* marbelen, *wert het hoenderkost, of mestingh voor de verckens.* — Ik leid het af van *morwen, murwen*, van het adj. *morw, murw.* Dit laatste luidt in 't hoogd. *mürbe,*

en Adelung beklaagt zich, dat het hoogd. daarvan geen werkw. bezit. Het zwaabsch evenwel heeft, volgens Von Schmid, *vermürben* voor bederven, verrotten; want het adj. bevat niet alleen het denkbeeld van zacht of week worden, maar ook dat van vermolmen, zooals b. v. van hout, dat door wormsteek uiteenvalt. Naar dit *ver-mürben*, etymologisch één met *ver-morwen*, schijnt *marbelen* gevormd; de beteekenis althans van beide wwn. komt overeen, en de *u* is in 't woord niet vreemd, want het grondwoord doet zich bij Schmeller en Stalder ook voor in den vorm van *mar*, *marw*, angels. *mearwa*, *maerwa*; en laatstgem. heeft als werkw. *maren*, *maaren*, morwen, middelhd. *merwen*.

Het zou dus niet onmogelijk zijn, dat het adj. *mare*, bij Maerl. N. Werk der L. Maatsch. IV. 78:

Ghetidich es dan ende mare
Quackelen en siekene van hinnen.

»murw" beteekende, en dat dus de hoogl. Lulofs gelijk had; zie mijne Nal. op diens Handb. 28. Het gewone gebruik des woords, ook bij Maerlant, pleit evenwel niet voor die opvatting.

Het ww. *beworwen* heeft in den Bijbel 1477, 2 Chron. 24, vs 17, de beteekenis van »tot kwaad neigen": *doe ghestorven was ioiada, sijn inghegaen die princen iuda, ende aenbeden den coninc. Ende hij* bemorwet *met horen diensten volchde hem.* De Roomsch-Kath. overzetting van Ulenberg komt hier dicht bij: *der* sich *durch ihre Ehrerbitung* erweichen *liess.* De Bijbel bij Vorsterman heeft: *hi*, verleyt *met haren dienste*

Marrelen—Marren.

Marren, *maren*, *meren*, is als scheepsterm binden, vastleggen; b. v. Vondel, Ifigenie, 33:

Daer 't schip op anker leght gemaert *om af te varen.*

Ald. 42:

De roofgley maerde *al stil in 't boghtig strandgewest.*

Hofferus, Poem. 160:

End' soucken soo ons schip aan Godes Stad te meren.

Bilderdijk, Mengelp. I. 61:

— *wen*, meerende *aan de ree*,
De landwind naar mijn' wensch mijn zeilen zwellen deê.

De N. Honigbije, III. 104: *de Staatshulk* meerde. Oudaan, Roomsche Mog. 445: *ringen om de schepen aan te* meeren.

Bij Kil. is *ontmaren*, *ontmeren*, daarentegen losmaken. Men leest die wnn. Vondel, Virgil. in Dicht, 58: *Het schip* t' ontmaren. Dez. Maria Stuart, 17:

Toen gy den zeeman 't schip aan 't water zagh ontmeeren.

Valentijn, Werken van Ovid. I. 235: *Terwijl sij dus sprack*, ontmeerde *Ulysses 't schip, dat.... voor de wind heen stoof.* — Men vindt ook *ontmarren;* Westerbaen, Ged. II. 610:

— *Ghy, die eertijds onse vloot*
In Aulis hebt ontmart, *en haer de wegh ontsloot.*

Een geheel ander w. is bij Moerman, De Cleyn Werelt, 55, van den spinnenden Sardanapalus:

Die vrouwen hebben hem syn ghestadicheyt ontmeert.

Hier versta ik het tegendeel van *vermeeren*, en dus verminderen. — Zie voorts Van Hasselt op Kil., Weil. en mijne Proeve over Bild. 97.

De eigenl. beteekenis des woords is vasthouden, tegenhouden, zie Benecke. Vandaar ook *marren*, talmen, dralen; eig. zich ergens ophouden, vertoeven. Zoo in den Bijbel van 1477, 1 Chron. 29, vs. 15: *Onse daghen sijn als een scae op ter aerden: ende gheen* marringh *is hier* — waar Van der Palm heeft: *bestendigheid.*

Een mij niet duidelijk ww. *maren* treft men aan in Anna Rodenburghs Trouwen Batavier, 32:

Ick geef u, Theodoor, twee duyfkens die nu maeren.
Of mynen besten Pauw —

Het freq. *marrelen* is alleen als scheepsterm bekend, voor »de onderlijken der zeilen met marlijn omwinden." Zie Van Lenneps Wbk. en verg. Weiland.

Masschelen—Masschen.

Of *maasschelen*, *maasschen*, want Kil. dobbert tusschen den korten en langen klank in deze nu verouderde woorden. Zij beteekenen bij hem, evenals *bemasschelen*, bevlekken, bezoedelen. *Masschen maasschen* is in het middelhd. *masen*, bevlekken, van *mase*, vlek en lijkteeken, bij Hooft *masche* vlek, zie het Wdb. des Inst., bij Kil. *masschel*, waarvan het nederl. *mazel*. Zie Benecke, en Bild. Verkl. Gesl. op *Mazel*. Etymologisch is dit *mazel* een met *massel* of *masschel*, bij Kil. roode beenvlekken; dus Hor. Belg. XI. 128:

Hi heeft so veel masselen *aen zijn beyn,*
Ende dan moet ic hem gaen verwermen
Den leeliken ouden man.

Zeeuwsche Nachteg. I. 49:

Een vel is al myn lijf, heel vol van blinde ooghen,
Versteven door het vier, met masschels *overtoghen.*

Bij Plantijn is *de schoenen masselen* »noircir les souliers." Het hoogd. heeft *bemasen* en *bemasigen*

voor bevlekken: zie Grimms Wtb. en wijders *Meuzelen* en *Masscheren*.

Aan de gemelde frequentatieven is verwant *vermizeld* of *vermijzeld*, dat ik bij Tuinman aantref en dat tot het zeeuwsch taaleigen behoort. In zijn Rymlust zegt hij 171:

Het onderbleven is vermyzelt.

wat opgehelderd wordt door de Fakkel, II. 221, waar hij zegt »*vermiselt*, klein, dor, schraal, ondergebleven, is van 't Latynsche *misellus*, een diminutivum van *miser*, elendig." In Te Winkels N. Ned. Taalmag. II. 236 staat als zuidbevelandsch *vermisel*, klein gerimpeld, waar *vermiseld* zal moeten gelezen worden. *Misel*, etymologisch één met *mazel*, is in het oudhd. en nog bij Schmeller en Kil. die *mesel* spelt, melaatsch, oudfr. *mesel*, *méseau*, *meseus*, *mesias*, en voorts in de laatste taal ongelukkig, ellendig. In Notkers Ps. 50, vs. 9, wordt *leprosos* vertolkt door *miselen*, en *miselsucht*, *müselsuht*, bij Kil. *miselsucht*, *meselsucht* en *meselrije*, is melaatschheid. Zie Schm. i. v. maar ook II. 620. De ziekte heeft dus haren naam van de gevlektheid, en *vermizeld* of *vermijzeld* is voor ellendig gezegd bij overdracht, zooals in de gemelde oudfr. woorden, waarmée het lat. *miselus* overeenkomt.

Mengelen—Mengen

Over de waarschijnlijke afleiding dezer woorden zie men Ten Kate, II. 671, met wien Adelung vrij wel overeenstemt. Het middelhd. en ook het middelned. kende den frequentatiefvorm dezes woords weinig of niet, en nog is hij in 't hoogd. zeldzamer en minder edel dan bij ons. Den primit. vorm. vindt men met den frequent. afgewisseld, Passionael, Winterst. fol. 147 verso: *had ick haer knape mi willen* menghelen *in haer scande... soe ontsie ick mi in eenich menschen doot te* menghen. — In proza is *mengelen* minder gewoon; Bilderdijk, Chalmers' Bewijs, 183: *Het is onmogelijk... met zulk eene overweging, geene zedelijke indrukken van Godsvrucht te* mengelen.

Met voorzetsels heeft men de volgg. Hooft, Brieven, IV. 196: *met wien men hier veel te schiften oft* ontmengelen *gehadt heeft*. D. i. ontwarren. — Levens van Plut. fol. 541 verso: *dat hy van de snootheyt van de Epicureen onder de Stoische stuyrsheyt* vermenghelt *heeft*. Bekker, Bet. Weereld, I. 99: *so veel als... met het Heidendom* vermengeld is. — Koopmans, Redev. II. 17: *Het nieuwe gras der weilanden*, doormengeld *met veldbloemen*. Bilderdijk, Ovidius' Gedaantv. 3:

— *week- en hardheid, zich* doormenglend *met elkaâr*.

De korte *e* werd oulings ook met de *i* verwisseld. Janssen en Van Dale, VI. 179: *dat niemant oostersche versche visschen..* minghelen *moet met vlamschen varschen vissche*. — *dat niemant paeldinghen onder alen* minghelen *moet*. Despars, Cron. van Vlaend. IV. 32: *sumptueusheit ende costelicheit...* ondermingelt *met... fartsen, cluchten*. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 515: *den wijn... die* ongheminghelt is.

Menschelen—Menschen

Het nw. *mensch* geeft het ww. *menschen*, mensch zijn of mensch maken; zie Bild. Verh. o. d. Gesl. 83. Bij Benecke vindt men een voorbeeld van dit *menschen: er heizet ein* gemenschet *got*. Wij hebben er *vermenschen* voor; Udemans, Geest. Gebouw, 44:

Hy is met u vermenscht, *weest ghy met hem ver-God*.

Cras, Nagel. Verhand. I. 307: *het* vermenschen *van God*. — Het tegendeel daarvan is *ontmenschen*, b.v. Schenk, Nachtged. II. 96:

Wat toch, wat is die zucht, die zelfs den mensch ontmenscht?

De Toekomst, 1867, bl. 343: *men is begonnen met hem te ontadelen, te ontmannen, te* ontmenschen. Zie ook Weil. en Oudemans Wbk. op Bredero. Camphuysen heeft *uitgemenscht*, Ps. 4, vs. 5:

Hoewel my 't uytghemenscht *gepuffelt*
Belacht als ick dit openbaer.

D. i. het *ontmenscht* gepeupel. Bilderdijk heeft daarvoor *ontmenschelijkt*, Wit en Rood, I. 59:

— *dat Helsche spoken*
't Ontmenschelijkt *gemoed van razerny doen koken*.

Ook Beets, Verpoozingen (2e dr.) 29: *veel menschelijker dan sommige* ontmenschelijkte *menschen*.

Vandaar het frequent. *menschelen*, mensch zijn, doch met het bijbegrip van een minder gunstigen zin. Zoowel bij Von Schmid als Stalder (zie van dezen, behalve zijn Idiot. ook zijne Schweiz. Dialektol. 197) beteekent het woord hetzelfde wat wij heeten: iets menschelijks hebben, aan het menschelijke onderhevig zijn, de gewone gebreken hebben van een mensch. Hetzelfde woord, doch zonder het ongunstige in de beteekenis, heeft De Brune, Zinnew. 197: *Om niet van Apen en Paviaenen te spreken, die zoo wat schijnen te* menschelen, *en op onze gedaente te trecken*, enz.

Diminutieven als *menschelchen* bij Schmidt zijn

bij ons niet vreemd; Spieghel, 47: *der* menschelkens *gewoel*. Bredero, Stommen Ridder, 2:

Menscheltjes *Godt geeft elck zijn deel.*

Het zwaabsch Idioticon heeft ook een frequent. op *r: vermenschern*, en wel in de bijzondere beteekenis van met lichte vrouwen zijn goed doorbrengen, van *mensch*, dat in verschillende verwante dialecten zulk eene vrouw aanduidt.

Mergelen--Mergen.

Mergen is van *merg* (d. i. pit, kracht) voorzien zijn of worden. Dus in De Brunes Nieuwe Wyn, 469: *'Dat spade* merght, *is veeltijds goed.* De Statenb. Randt. op Jes. 25, vs. 6: *vette* wel-gemergde *beesten* — Van merg berooven is daarentegen *ontmergen;* De Brune, Bancketw. I. 26: *de Zorghe...* ontmerght *de beenen.* Ald. 67: *daer de greselaer.. zijn beenen* ontmarght *heeft* Schimmel, N. Ged. 192:

Geen laauwe dommeling, die lijf en ziel ontmergt.

Jonctijs spelt *ontmorgen.* (het subst. *merg* heeft ook de vormen *morg* en *murg*); Roozel. Oogjes, 120:

Klaagt haar, hoe de dulle zorgen
Mijn gebeenderen ontmorgen.

De Pijnbank, 117: *een deftig man... wien naderhand die van Kleef met een onderaardsche gevankenisse langen tijd* ontmorgt hebben. — Hetzelfde beteekent *uitmergen;* De Brune, Zinnewerck, 4: *dat wy ons zelven moeten* uyt-mergen *deur pijneliche gepeynsen.* Coornhert, Wercken, I. fol. 237: *'t ghebruyck van Venus onmatelijck ende te veele volghen tot de walghende satheyt of* uytgemerchde *swackheyt.* Vondel, Warande der Dieren, 112:

Aemachtigh slap en flau door de uytgemarchde *kracht.*

Hofferus, Poem. 383:

Mijn vleesch was uytgemerght *met jammer die my saghen.*

Bredero, Angeniet, 32:

Ach! sal ick, jonge maeght, verslijten al mijn jeught
By een uytgemercht *man, gantsch doodt en kout van vreucht?*

Van Borsselen, Strande, 2:

— *haer vaderland nu hol end* wtgemergt.

Den zin van *uitmergen*, zoowel als de afl. van dit w. drukt Van der Palm, Salomo, V. 182 op deze wijze uit: *de verslagenheid van een' ter nedergedrukten geest ondermijnt het kloekste gestel. Zij* zuigt, *als het ware*, het merg uit het gebeente. — Zoo leest men dan ook bij A. M. Moens, Dicht. Proeve, 54:

Een mergelooze *klomp een spijs voor worm en maden.*

Van der Veen bezigt *inmargen* voor (in het binnenste) indrukken, inprenten; Zinneb. 420:

Dus was ons ingemarcht *van galgh' en rat te spreken.*

Het frequent. *mergelen* zou eig. moeten zeggen: van merg voorzien, evenals het primit. *mergen;* doch het beteekent door eene weglating van *ont*, die zeer gewoon is, van merg berooven. Dus Croon, Cocus Bonus, II. 70 (van het zaad der hebzucht):

Het mergelt *ons gemoedt,*
Het magert vette aerde.

Swaen, Leven en Doodt van J. C. I. 143:

D' moeder selve quaem al weenen over 't lyk.

Gemergelt *door den rouw, een stervende gelyk.*

Niet zeer fraai gezegd is het w. in den zin van »binnenuit halen of trekken;" De bekeerde Alchymist, 15:

Heer, al de glazen zyn aan stukken
Gesprongen daar je zo veel goud,
Gelyk je hoopte, uit merg'len *zoud.*

Vandaar het adj. *ongemergeld*, niet van merg of kracht voorzien; Bredero, Roddrick, 45:

Ghy suyght u soete vreught in 't onghemerghelt *quijnen,*
Van my, troost-yle Mensch: —

Dus de druk van 1644, en evenzoo die van 1622; de eerste uitgave (die ik niet kan raadplegen) schijnt hier *uytghemerghelt* te hebben, zoo de aanhaling van Oudemans, die het woord zelf niet opnam, bl. 400 van ond. juist is. Beide lezingen kunnen bestaan, want *uitmergelen* was in den verm. zin, die ook met dien van *uitmergen* overeenstemt, in gebruik. Coornhert, Wercken, I. 274 verso: *Oock is dese minne schadelijck, wanneer hare onmatige ende heete vyerigheyt... de nature selve overweldight*, uytmergelt. Erasmus, Colloq. Famil. 242: *al ist schoon, dat de mensch sich door berou* uytmergelt. Bl. 364: *Ghy* mergelt *u selven* uyt *door het onmatigh studeren.* En 380: *datmen syn lichaem met vasten niet moet* uytmerghelen. De Brune, Bancketw. II. 210: *Niet dat den mensche meer verstelt, en* uytmerghelt, *als van dat spoock* (d. i. *de dood*) *vervaert en schouw te wezen.* Krul, Pamp. Wereld, I. 34:

Daer woeker 's menschen vleesch uytmergeld *tot 'er zielen.*

Ald. 159:

Zie eens dien mensch die 't hert de lust verleend
En d'arme mensch uytmergeld *op 't gebeent.*

Brandt, Poëzy, III. 243: *Ik zal... de stadt* uitmergelen. Wagenaar, Vad. Hist. III. 313: *deezen, moede van zig langer* uit *te* mergelen, *om 's Graaven spilzugt te voeden.* Vervolg op Wagenaar, XXVI. 94: *eene onderdrukking, die de Burgers tot op het been zoude afknaagen en* uitmergelen. Bilderdijk, Mengelp. I. 270 (onzijdig):

Nimf Echo mergelde *in spelonken,*
Van 't blaakren van de minnevonken,
Tot enkle geest en schaduw uit.

Ontmergelen heeft Van Merwede, Uyth. Oorlog, 31, voor uitputten, verteren:

'k Ontmergel *steeds myn vlam, en voey myn ongeluk.*

Bilderdijk bezigt dit ww. meermalen; Winterbl. II. 14 (van den onechten kunstenaar ten aanzien der kunst) hij:

Ontperst haar bloed en geest, ontmergelt *haar 't gebeent.*

Vermaking, 116:

— *daar ik rustloos zucht en woel,*
Ontmergeld *en ontkracht.*

Ald. 171: beenontmerglend *zonneroosten.* — Blijkbaar is de bet. gelijk aan die van *ontmergen*, d. i. van merg of kracht berooven.

Weil. heeft mede *afmergelen* voor verzwakken, krachteloos maken. Mij kwam dit ww. nog niet voor. Ik acht het art. uit Adelung overgenomen

Lublink heeft onderscheid gemaakt tusschen *uitmergen* en *uitmergelen.* Volgens hem zou alleen het eerste, als zijnde van *merg* ontblooten, op menschen en dieren toepasselijk zijn; en het laatste, d. i. van *mergel* (vette aarde, *marga*) ontblooten (en alsdan geen frequent.), niet dan op een akker. Zie Weil. i. v. Ook de hr. Oudemans is niet vreemd van dit gevoelen, zie zijn Wbk. op Bred. 405. En de hoogl. De Vries is die meening met zijn gezag komen staven; zie het Woordenb. d. Ned. Taal op *Afmergelen*, en vooral De Taal- en Letterbode, I. 37 en volgg. Ik meen, dat hetgeen in het genoemde tijdschrift, bl. 109 en volgg. daartegen door mij is ingebracht, en vooral het hier aangevoerde, voldoende zijn zal, om het nederl. frequent. *mergelen* te handhaven. Niet alleen het tegenwoordig taalgebruik, maar reeds dat van den tijd van Kil. verzet zich tegen de gemaakte onderscheiding; in zijn Lexicon vinden wij niet alleen *wt-ghe-mergheld land*, maar ook *wt-ghemergheld peerd.* Te recht zegt Weil.: »Wanneer *uitmergelen* het voortdur. w. van *uitmergen* is, dan kunnen menschen en dieren zeer wel *uitgemergeld* heeten." Het is, voeg ik er bij, niet denkbaar, dat *uitmergelen* en *ontmergelen*, die in dezelfde bet. als *uitmergen* en *ontmergen* gebruikt worden, een anderen oorsprong zullen hebben dan dezen. Grimm in zijn Wtb. beschouwt *abmergeln* en *ausmergeln* beiden als frequent. van *merg* afkomende, en waarschuwt op het laatste, dat de uitdr. *das land, den boden ausmergeln* niet met *mergel*, argilla, samenhangt.

Als ten overvloede wil ik nog door eenige voorbeelden staven, dat het deelw. ook als adj. gebruikt, van het meest bekende der twee genoemde frequentatieven steeds toegepast werd en wordt op eene wijze, die aan *merg* en niet aan *mergel* doet denken. Holl. Parnas, 576 (van Leidens burgers bij het ontzet):

Een uitgemergelt volk *laat zich door voetsel queeken.*

Coornhert, Wercken, I. fol. 144: Die (menschen) *sietmen...* uytghemergelt synde... *hare onkuyssche geylheyt vernieuwen en hanteren.* De Haes, Verl. Zoon, 30: Myn uitgemergelt lyf, *myn koud gebeente.* Fokke, Verzam. der Werken, X. 85: *ofschoon men... weduwen en weezen benadeele, gansche huisgezinnen* uitmergele. Lublink, Thoms. Jaarg. 133: *velden, waar dorst en honger het verzengde jaar* uitmergelen. Bl. 273: *De verzamelde wolven door den winterhonger aangedreven..... schonkig,* uitgemergeld *en grimmig.* Bl 310: *waarom de verlaatene weduw en haare weezen zich in hongerende eenzaamheid* uitmergelden. Van der Palm, Salomo, IV. 420: *die beroofde,* uitgemergelde... huisgezinnen. Borger, Leerred I. 113: *zoo ik.. door ramp op ramp getroffen, geteisterd,* uitgemergeld word. Nolet de Brauwere, Ged. I. 20 (van eene vrouw): *hare* uitgemergelde armen. — Overdrachtig vond ik het w. gezegd van ivoor, dat verteert, Van Beverwijck, Schat der Onges. I. 64: *Yvoor..... op een Porphyrsteen kleyn gewreven... en* uytgemergelt *in Staelwortel.*

Het frequent. *uitmergelen* drukt in één woord hetzelfde uit, als anders bij omschrijving gezegd wordt, b. v. bij Fokke. De Vrouw is de Baas, I. 179: *dat die lieden het middel vinden om... onbezorgd te kunnen leven; ten koste der arme natiën die ze* het bloed en merg.... afzuigen.

Mervelen—Merven.

Beide wwn. heeft De Bo; het frequent ook onder de vormen *merlen, marlen, maarlen;* de twee laatsten mede bij Schuermans. Deze omschrijft de bet. door »het samenspannen van twee paarden door twee boeren (één paard van ieder) voor den ploeg of de egge;" de eerste door »malkander helpen, gezegd van twee landbouwers die elk

op zijne beurt hun paard of paarden leenen om den akker te ploegen." Aanwijzing nopens de afleiding der woorden geeft de een zoomin als de ander. Heeft men ook te denken aan den wortel *mar* of *maar*, d. i. paard? Bij Graff, Sprachsch. II. 844, *marah*, noordsch *mar*, bij Schmeller *mar*, *marh*, bij Outzen *mâr*, *marr*, hoogd. *mähre* In de verwante dialecten vind ik alleen als werkw. *mârben* voor ploegen bij Stalder, dat overeenkomt met het vlaamsche *merven*.

Metselen—Metsen.

De eigenlijke beteekenis van *metsen*, *maetsen*, *matsen*, *motsen*, is snijden houwen, hakken, slachten, moorden Ferguut, vs. 3536:

ic wane dat sine sal quetsen,
si salne doet in d'erde metsen.

De bijvoeging *in d'erde* deed hier denken aan »in de aarde metselen;" de uitdrukking geeft te kennen ter aarde houwen, nederhakken. Men leest ze mede in den Walewein, vs 9903:

Den swarten ghinc hi asselgieren
Bitterlike in sulker maniere
Oft hine in die aerde *soude* maetsen.

Hetzelfde wordt uitgedrukt door *neêrmatsen* bij Focquenbr. Werken, I. 165:

Om Priaams braaf geslacht te dooden
En neêr *te* matzen *groot en klein.*

Schild en Vrind, Volksalm Brugge 1866, bl. 101:

Zy, Schild ende Vrind! de laatste neêrgematst!

Het hoogd. zegt daarvoor *niedermetzeln*. Vondel, Virgil. 134: *de Griecken binnen geraeckt, smijten om verre al wat hun in den wegh staet;* matsen *wat hun eerst bejegent.* De Decker, Rymoeff. I 292:

Ghy vertoornt en hoog verstoort
Hebt verworgt aen alle zyden,
Hebt geslacht, gematst, *gemoort.*
Zonder eenig medelyden.

Ald. 324:

Zy heeft den Vorst hier 't harnas aen doen gespen
Om zynen onderzaet
Te matzen, *op den raed*
Van slechts een deel gekapte Kloosterwespen.

Westerbaen, Ged. I. 303:

Hy kan ter naeuwernoood het overschot vergaeren
En treed op piek en swaerd van syn gematste *schaeren.*

Van Rustings Werken, I. 463:

— wie hem niet kon ontwyken
Wiert vluchtende gematst: *wat leiden daer al lyken,* enz.

Dez Ovid. 5:

— Was ik de doot nu waardig,
Hy had me, in Romen al, door d' een of d' ander, vaardig
Doen matsen; —

Vondel. Helden Godes, 14:

Ick Veltheer 't heyr aenvoerde en onverziens op 't lyf
Den vyand viel, en motste *haer Vorsten alle vyf.*

Ald. 41:

— (de leeuw) verblijd
Myn vyand met zijn kies, en klaeuwen motst *en rijt.*

Dez. Waraude der Dieren, 7: *soo dickwils* (*Justinianus*) *zijn neus snoot, ende zijn* afgemotste *neus aenraeckte.* — Men vindt ook *moetsen;* Sprankhuisen, Geestel Triumphe, 115: *daer nae liet hijse de Tonge uyt den Neck haelen, ende... soo* ghemoetst *en mishandelt zijnde, noch levendich.... braden.*

Het nedersaksisch heeft in denzelfden zin *matsken*. Bij Schmeller is *metzen* en *metzeln* inzonderheid vee slachten; *metzger* is in Beijeren (zegt hij) vleeschhouwer, en *fleischer* wordt er niet gehoord. Ook bij Benecke is *metziaere*, *metziger* en *metzeler* vleeschhouwer, en *metzjen*, *metzigen* en *metzelen* slachten. Voorts is *metzen* bij de genoemden steenhouwen, *steinmetze* een steenhouwer, en ons tegenwoordige *metselen* en *metselaar* hebben dus den naam van het houwen of afbikken der steenen, en worden niet dan bij uitbreiding toegepast op het bouwen. In die beteekenis is *metsen* reeds bij onze oudste schrijvers bekend; Maerl. Sp. Hist. I. 23:

Dat si eenen tor maken wouden,
Dien si so hoge metsen *souden,*
Dat si die lovie daer bi ontgingen.

Leven van Sinte Amand, I. 6:

Up dit fondament sonder waen
Heeft dit kint metsen *bestaen.*

Hermans, Geschiedk. Mengelw. II. 233:

Men ghinc daer timmeren ende maetsen
Ene Borch groot ende starc.

Despars, Cronijcke van Vlaend. II. 434: *dat hy van stonden an een nieuwe Carckere dede* maetsen *binnen den casteele.* Ook nog later; Hooft, Ged. fol. 45:

Oft waar dit levend' lijk gemetst, *met dikke muuren,*
In onderaardtsche tomb' —

Vondel, Peter en Pauwels, 44: gemetst *met bloedigh kalck.* Maeghden, 29: *torens dick* gemetst. Hierus. Verw. 51:

— metst *van beroockte steenen*
Een graf voor d'ydelheidt. —

A. Bijns, Refer. III. 177:
Op Apostels daghen sietmen openbaer
Metsen *en timmeren* —

Six van Chandelier, Poësy, 232:
Zoo metste *Henderik de derde*
Westmunsters voorste mop, op 't berde.

Oudaan, Voorschad. 38:
Maar God zal als een muur, een voorburgt, om hem metsen.

Prof. David schreef nog, Vaderl. Hist. I. 44: *Cesar had... een' muer doen* metsen.

Hollantsche Parnas, 388, leest men:
Doch soo noch evenwel het vallen wert gevreest,
En soud' niet beter zijn voor soo gedrayden geest
Dan aan de aarde vast *te* metsen *syne benen?*

Bij dit *vastmetsen* gaat het denkbeeld van houwen en zelfs van bouwen geheel verloren; 't beteekent verbinden, vasthechten, zooals de metselaar de steenen doet. Zoo is ook *bemetsen* bevestigen, Bloemkrans, 244:
Door haar werd Eenigheid bemetst *als in Tiras.*

Anders ommuren, omsluiten; Van Mander, Bethlehem, 53.
Mijnen wegh heeft hy met grondsteenen mede
Bemetst, *en al toeghestopt mijnen pad.*

Oudaan, Aand. Treurigheyd, 28:
O muren die 't gemoed des Rechters houd bemetst.

Bij Maerlant heet dit *vermetsen*, Rijmb. vs. 34807:
— *Paulinus quam int lant.*
Die nam al dat hiere in vant,
Ende vermetstene, *als ict las,*
Datter gheen gaen toe ne was.

In later tijd *overmetselen*, dat evenwel bij Weil. niet voorkomt; Vervolg op Wagenaar, XXVI. 430: *werd de eerste Steen, met een tinnen overtrekzel gedekt, en vervolgens* overmetzeld.

Met andere voorzetsels heeft men *doormetselen*, d. i. doorgaande bemetselen; Geld. Volksalm. 1874, bl. 119: *De stad is van onderen meerendeels hol en wel met verwulfsels* doormetselt. — *Ontmetselen* voor losmaken; Porjeere, Zangl. Uitsp. 202:
— *de storm met open kaaken*
Bewoog de vastigheên — ontmetzelde *onze daken.*

Meer gewoon is *opmetselen;* E. Bekker, De Twee Moeders, III. 204: *eene nis.... van klinkers* opgemetzeld. Fokke, Verzam. der Werken, XI. 159: *een met zware steenen eenvoudig* opgemetseld... *gebouw.*

Het freq. *metselen*, welks eig. en fig. bet. door Weil. is aangewezen, luidde oulings ook *maatselen;* Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 218 (betaald aan): *Jan van der aer met him derden* (d. i. met hun drieën) *van* maetselen (volgt de som). — Voorts nog in het vlaamsch *mutselen*, *mitselen*, *moetselen*, in den zin van afkappen, kleiner of korter maken; zie het Idiot. van Schuermans. Vandaar *mutselementen* voor kleingehouwen stukken; Despars, Cronijcke van Vlaenderen, III. 227: *aldaer zy up den Braemberch thuysekin met hamers in* mutselementen *smeten.* Thans zeggen wij *gruizelementen.*

Onze *metselaar* heette *metselier*; Serrures Mus. I. 348:
Sinen metselier *dede hi voert halen,*
die mechteghe wert, met ghewelt.

Anders *metsenaer;* Lancelot, B. II. vs. 17967:
Doe ontboot u vader te hant
Al die metsenaers *di waren int lant,*
Soe dat dese stat was al gereet
Ende gemaect eer die maent leet.

Bilderdijk, N. Verscheid. I. 188:
Doe horde Reynolt die niemare
Dat .i. kerke begonnen ware
Tote colne op die rijn stat,
Overwaer segic u dat,
Ende dat men daer ontbode te waren
Temmermanen ende mesnaren,
Ende allen die gelt wilden winnen.

Van Hasselt op Kiliaan geeft een voorb. van *maetsenaer.* En zoo leest men ook bij Despars, a. w. III. 14: *by de timmerlieden*, matsenaers *ende wijnschrooders van Brugghe.* Ald. 360: *haerlieder overdeken, een* maetsenaere *van zijnder ambochten.* Janssen en Van Dale, Bijdragen, VI. 348: *dat gheenen* maetsenare *en geoorlooft eenighe raeuwe... teghelen te* maetsene. — Deze vorm zou aan een frequent. *metsenen* doen denken, die mij echter niet voorkwam. Bij Maerl. Sp. Hist. III. 339, lees ik *maets:*
(*soe*) *staerf ende wart al daer begraven*
In dat graf van groter haven,
Ende besloten vanden maetsen.

Dat hier *metselaars* bedoeld zijn, wordt bevestigd door Hoeufft, die (Bred. Taaleigen, 383, en Fr. Woorden, 265) zegt in een stuk van de veertiende eeuw *maetse* voor metselaar gevonden te hebben. Het woord *metser*, te Breda nog in zwang, komt meermalen voor bij Cats, I. fol. 633:
Als iemant timmert aen de straet
Daer yder komt, daer yder gaet,
Daer al de werelt mal en vroet

Mach sien al wat de metser *doet*, enz.

En II. fol. 317:

Men moet een timmerman, een smid, een metser *halen.*

Meuzelen'—Meuzen.

Ook *mozelen, mozen*, met slijk bedekken, bezoedelen, van *moze*, slijk; zie Kil. en Ten Kate, I. 282. Te Kortrijk zegt men voor modder *moze, meuze* en *maze*, Belg. Mus. VIII. 187. Bij De Brune is *mooze* droesem; Bancketw. II. 59: *een keersse, die uyt-gaende stinckt, en niet naer en laet, dan een vuylen domp, en* een mooze *van onreynigheyd.* Ald. 65: *Men ziet den ouderdom aen, als de drabbe en* de mooze. Van dit w. is *mozegat* bij Kil. dat opgehelderd wordt door Berkhey, Nat. Hist. van Holl. IX. 29: *Bij sommige Boeren wordt de groep,* (d. i. *een geule of goot, waarin alle stalvuil bijeenloopt*) *ook* mozegat, mozegoot, moziergat *genaamd.*

Vandaar *bemozelen, bemeuzelen*, voor bevlekken, besmetten, bezoedelen, zoowel in bedrijvenden als onzijdigen zin, zoowel eig. als fig.; Huyg. Korenbl. II. 474:

Een Schuldbrief in papier, raeckt gh' hem te dickwils aen,
Kan licht bemeuselen *en slijten en vergaen.*
Gedenckt dit, Kinderen, en soo ghy op uw' Vrienden,
In tijden van gebreck, uw leven yet verdienden,
En meldt de weldaed niet te dickwils: metter tijd
Vuylt en bemeuselt *sy, en gaet haer' huyster quijt.*

Oudaan, Ged. I. 67:

— wat zoekt dit onderzoek
Dan 't werk der waarheid te bemeuzelen?

Brouër. van Niedek, Zinneb. der Tonge, 114:

Een zak met houte kool, ten keukendienst vervoert,
Waar dat hy nedervalt, of waar hem iemant voert,
Bemeuzelt *met zyn stof en vloer, en handt, en kleeden.*

De Brune, Wetsteen der Vernuften, I. 156: *Ik ben van de lui niet, die yemands glori zoeken te* bemeuzelen. A. Bolswert, Duyfk. ende Willem. Pelgrimagie, 188: (*de penning*) *is wat* bemeuselt, *maer ick gheloof dat het goedt silver is.* Ald. 195: *de simpele klare waerheydt, die om lief noch om leedt hem eenighsins en laet* bemeuselen *met dieghen.* Wagenaar, Amst. II. 283: *de zwarte* (*kleur*) *in de plaats van witte, die veel te ligt* bemeuzelen zou. Oudaan, Agrippa, 129: *alle goede konsten* bemeuzeltze (t. w. *de sterrewigchelarij*) *en werptze om veer.* Zie voorts de Wbkk. des Inst. op Hooft, en van Oudemans op Bredero. Ten Kate schrijft *bemoezelen*, Aenl. II. 700: *als de gebreken der dingen wat* bemoezelende *en bezwalkende, om het overige te beter schijn te geven.* Zoo ook Van Lennep, Ged. zoo O. als N. 217:

Foei! wat bemoezelt *hy zijn hes.*

Hiermede moet niet verward worden *bemoesd* bij Rotgans, Poezy, 669:

De juffer hadt de pruik gepoejert en gekroest,
De troni geblanket, bestreeken en bemoest.

Krook, Spiegel der Zotten, 16:

— ze is zoo raar gekleed, besmeerd, gemoest, *gekruld.*

D. i. niet het deelw. van *bemoezen* of *bemozen;* maar van het znw. *moes* of *moesje*, door Weil. genoemd een »pronkpleistertje"; door Huyg. bij J. de Haes' Lev. van G. Brandt, 118: »een pleistervliegh, die een schoone vrou op haer voorhooft zette, om haer wit nog sterker daer tegens op te halen"; Korenbl. II. 44: »plaesterkens, daer geen Zeer onder sitt"; alsmede II. 450: »plaesterpleckjens die 't Vrouw-volck *Vliegen* heet"; en bij Lafontaine, Liv. 4, Fab. 3: »un ajustement, des *mouches* emprunté." De Schimp- en Hekeld. (Hoorn, 1718) spreken er van, 38:

— Zy die voorheen noyt uit dorst gaan
Voor ze eenige uren voor haar spiegel had gestaan,
En daar met poejeren, met wassen en met hullen,
Met strikjes. moesjes, *of met nagebootste krullen*
Haar opgedaan had. enz.

De Hervormde Kerkeraad te Utrecht richtte in Junij 1665 een vermaanschrift tot de Gemeente over het toenemend zedebederf, waarin bestraft werd: *Item onkuische drachten in ontblootingen van 't lichaem, soo ook* moetsies, *vliegende hayrlocken, lichtveerdige en dertele veranderingen van de mode in kleederen en anders.* Zie de Boekzaal van 1872, bl. 920. — Zij bestonden in kleine stukjes zwarte zijde, die voorheen de vrouwen, en ook wel de mannen, in Frankrijk en hier te lande, zich in 't aangezicht plakten, om de blankheid te meer te doen uitkomen. Van verre gezien geleken zij op vliegen, en hun naam *mouches* brachten ze bij ons mede, en deze bleef tot op heden bestaan voor zwarte plekjes in sommige kleedingstoffen.

Tot *mozelen, meuzelen*, zal te brengen zijn het adj. *meuzelig*, dat ik voor drabbig aantref in Klioos Kraam, 339:

Zoo zal (Gods) *geheeve hand en naderende slagh*
Ons meus'lig *ingewand zoo deerelijk verpletten.*

Meuzelen[3]—Muizen.

Bij Kil. is *meuselen* lekkere beetjes proeven en wel heimelijk, en dus snoepen. Weil. brengt dit tot het hoogd. *müsen*, eten. Het middelhd. *muosen*, van *muos* (nederl *moes*), zie men bij Benecke; en *muesen*, eten, bij Schmeller. Het begrip van heimelijk en bij beetjes eten ligt niet alleen in ons frequent. dat bij Stalder *mauscheln* luidt en dat mij ook voorkwam bij Van de Venne, Belacch. Wer. 114:

Eer dat Heerschop heyt gepeuselt,
En gepitst, gevroet, gemeuselt,
Neemt de Gaauwert 't vetje wegh!

Maar reeds in het prim. *müsen*, dat bij Schambach, en *musen*, *mösen*, dat in het Br. Nieders. Wtb. beteekent snoepen en kleinigheden heimelijk wegnemen. Ik houd dit voor hetzelfde w. met ons *muizen* voor in stilte eten, waarvan ook *iets opmuizen*, en bij Bouman, De Volkstaal in Noordh. *muizelen* voor »peuzelen, eten," en 't welk men verkeerdelijk tot *muizen vangen* brengt. Als men zegt *de kat muist goed*, bedoelt men »muizen vangen;" doch in *hij muist wel, maar mauwt niet*, is *muizen* eten, en de bijvoeging *mauwen* door een spel met het beiderlei *muizen* ontstaan.

Mierelen—Mieren.

Beide wwn. komen in het vlaamsch voor in den zin van krielen of wemelen (als de mieren), een jeukerig, prikkelend of ook pijnlijk gevoel hebben, zooals door het loopen van mieren op het ligchaam wordt veroorzaakt; alsmede tintelen van gramschap, en voorts het tintelen of vonkelen van wijn of bier in het glas. Bij Kil. heet de ziekte, waarbij een pijnlijk gevoel als gezegd is plaats heeft *de mieren*, waartoe misschien behoort de spreekwijs *een mier aan iets hebben*, d. i. afkeer van iets gevoelen. Zie mijn Taalk. Mag. I. 318, Bouman, Volkstaal van Noordh. en elders. Men zegt evenzoo en in denzelfden zin: *een puist aan iets hebben*. Het bijv. nw. *miersch* is gezegd van koeijen, die een jeukende ziekte hebben; Berkhey, Nat. Hist. van Holl. VIII. 116: *oude en* miersche *koeijen in onreine stallen.* — De *mierschheid* zelve vindt men ald. 100 beschreven. Het bnw. is grijnzend, Oudaan, Aand. Treurigheyd, 57:

Zie dat verdrayt gezicht, aanschou dat miersse *wesen.*

Bij Van de Venne is *mierlijk* pijnlijk, kwellend; Sinnemal. 68:

Dit mierlijck *ongheval van dese domme dieren,*
Leert, yder wie het zy, geen vuyl ghecoppel vieren

In het dialect van Axel is *mierig*, kwaad, nijdig; zie mijn Archief, II. 174. Ald. is het ww. *mieren*, kwaad of nijdig zijn, in Fulda's Idiotikensamml. grof plagen; elders kwellen, schorten, Blasius, Dubbel en Enkkel (Amst. 1670) 46: *ik weet niet waer 't* miert.

Miezelen—Missen.

Beide wwn. benevens *miesten* voor *misten*, d. i. vochtig dampen of nevelen, en *mieseling* voor *mist*, heeft Kil. Voor *mieseling* leest men verkeerdelijk *nieseling* bij Marnix, Ps. 72, vs. 6 (proza): *Hy sal afdalen gelijck een regen op het afgemaei de gras, gelijck* nieselinge *bedruppende het eertrijck.* Van der Cruycen, Spreeckw. v. Sal. 726 heeft *mijzel:*

Wien is 't die in de locht, door Noordschen kauwen wint
De mysels *onder een tot sneeuw te samen bint?*

Bij nevelachtige lucht spreken wij van *mistig* en *miezerig* weêr, en *miesregen* is mot- of stofregen. Reinwald heeft daarvoor *moserig* en Schambach *miselig weer* en *muselweer*, en *miseln*, *museln*, *miseken*, stofregenen; Hunters Glossary *to mizzle.*

Van het weêr brengt de volkstaal de woorden over op de gemoedsgesteldheid. Hij of zij is *miezerig*, d. i. lastig of twistziek van humeur. Het *mist* daar, het is daar *mistig*, zegt men als er gekeven wordt. Reeds Coornhert sprak van een »*mistig* strijden," Wercken, I. fol. 529 verso:

Dan souden sy door 't strijden mistich
Na 's werlts vernielen poghen twistich:
Maar nu bestiertse liefd eendrachtich.

Bij Schmeller is *miselsüchtig* »gramlich, unmuthig, einbilderisch." Hiertoe behooren ook onze wwn. *miesmeezen* en *meesmuilen*. Van het eerste geeft Weil. een voorb. uit Six van Chandelier, dat voorkomt in diens Poezy, 28; doch ook nog werd gebezigd door Nolet de Brauwere, Ged. II. 121:

Hoe, gij miezemeest! *uw gezigt trekt leelijke wrongen.*

En 249:

Verbouwereerd gaept ieder in de lucht
Het steekspel aen, en miezemeest *en zucht.*

Het tweede is in algemeen gebruik en ook vroeger bekend; Krul, Minnesp. Celion en Bellinde, 164:

Hy meesmuylt *en hy laght.* —

Het lijdt geen twijfel of van *mist*, *misten*, angels. *mist*, *mistian*, is het fransche *moite*, *moiste*, en het eng. *moist*, *to moist* en *to moisten*, waarvan onze naburen zooveel etymologiën hebben gegeven. Hickes zag te recht, dat het eng. *moist* hetzelfde is als *mist*, zie Horne Tooke, II 316; nogtans blijven Johnson en anderen naar 't fr. *moiste* verwijzen, 't welk door sommige fransche Geleerden wederom van 't eng. *moist* wordt afgeleid. Vooral bevreemdt het mij echter, dat onze Hoeufft zich

hier nog met zooveel gissingen ophoudt, en de afleiding van het fr. *moite* van 't eng. *moist* »waarschijnlijk" acht; hij, die anders het verband van het fransch met de duitsche talen zoo goed inzag en door een geheel woordenboek gestaafd heeft. Zie dat Wbk. op *Moite*.

Migchelen—Mikken.

Het ww. *migchelen* ontmoette ik in de volgende plaatsen. Van Rusting, Werken, I. 167:

— *Erato vond ik netjes*
Perfectjes by een Pol te bedt;
Alwaar zy, leggende, ballétjes
Als kneutjes, michelden *by get.*

Ald. 671:

— *t' uwer eer, zyn al verscheyden dansjes*
Gemichelt....

Dez. Aran en Titus, 55:

Waar ben je nu die michlen *kunt?*
Zie zo! een dansje, dat 's de munt.

Van Elsland, Dronke Jaap de Boer, 6:

Maer stil te weezen, dat ken ik niet, wangt me bienen beginnen al graegte te krygen:
Wel zellen ommers wel rais michelen, *zou 'k hoope, van Koolslae of Kiekeboe.*

Ald. 12:

Of laeten we liever rais michelen *van »daer buiten daer de Zwaen uithangt," of van »Kropjes Groen."*

Greenwoods Boere-Pinxtervreugt, 33.

Een jonge Knevel...
Kwam hallef dronken met zyn meidt te voorschyn treden.
Wat ruimte, riep hy, hier waar benje? zaag eens op,
Jou luije Schrapers, 'k heb het danssen in den kop....
'k Roep schrik van michlen: *komt maar voort, jou lanterfanten.*

De beteekenis van het w., blijkbaar een lage, gemeene uitdrukking, is dansen, en wel van wellustigen of beschonkenen. Het heeft eenige overeenkomst met *mischkeln*, wegen, wiegen, heen en weêr bewegen, in de Gauner-Sprache, bij Grolman. Eerder denk ik echter aan een primitief *mikken*, beantwoordende aan het eng. *to mich*, ook *to meach*, *to meech* en *to mike*, dat eig. beteekent verbergen, schuilen, wegsluipen; voorts lanterfanten en zich aan geheime minnarijen overgeven; het adj. *michall* is overspelig; zie Nares en Halliwell. Het middelhd. bij Benecke heeft den wortel *muche*, die iets heimelijks of verborgens aanduidt, waarvan *mauchen*, *vermauchen*, *mucheln*, heimelijk snoepen van vrouwen buiten weten harer mans; *mäucken*, *muken*, *vermäucken*, snoeperij stelen, *schmäucken*, smokkelen, *mauchen*, paren, *muchen*, sluipen enz., alles bij Stalder en elders te vinden, en met welke ons *smuigen*, *smuiken*, *smokken*, enz. moet vergeleken worden, waarvan zie op *Smokkelen*[1]. Mij dunkt Stürenburg acht te recht het nederl. *mikken* eig. heimelijke aanslagen maken, en zoo op iets doelen of aanleggen, zooals ook Terwen reeds vroeger de verwantschap van ons *mikken* met het neders *mucken* enz. aanwees

De beteekenis van heimelijk of verboden handelen of genieten ging over tot die van dartelheid plegen, en vandaar bij de onzen het freq. *migchelen* voor wellustig of in beschonken toestand dansen. Tot dit *migchelen* zal niet behooren het adj. *migchel* bij Van de Venne, Bel. Wer. 33, waar van de ongestadige vrijster Soetje gezegd wordt:

Soet is maer een Dubbel-tael
Al te micchel, *al te maal.*

D. i. naar ik den regel versta: al te zeer, te veel; eene bevestiging, door *al te maal* herhaald. De beteekenis van veel, groot, was trouwens aan 't woord eigen; zie mijn Mag. I. 97, het Gloss. op Der Lek. Spieghel, en vooral den daar aangeh. Clignett. Op het gezegde van dezen laatste, dat het woord »bij Melis Stoke ten minste niet gevonden wordt" moet ik opmerken, dat dit niet geheel juist is. Wordt bij dezen het adj. *migchel* gemist: niet het daarvan afkomende *migchelic*, dat toch het gebruik of de kennis van het eerste onderstelt. D. II. 52 leest men:

Ghinder wort een groot gescal,
Ende een michelic *gheluut.*

Gelijk het woord *michel*, *mechel* of *mekel* zelf bij onze oudste schrijvers reeds voorkomt, niet in zijne eigenlijke beteekenis van groot, maar bloot ter versterking van een ander hoedanigheidswoord, (als b. v. Dietsche Warande, VII. 454: michel *mere*, michel *ungevuch;* Van Velthem, fol. 252: *enen* mechel *sterken stave;* Walewein, vs 3931: mekel *mere*, d. i. veel *meer*), zoo bleef het vermelde *michelic* nog lang in gebruik voor dergelijke versterking, maar zoo dat men het w. blijkbaar niet meer verstond. Dus leest men in Milders' Kl. van Groengeel, 12:

Ick heb de hiele spierighe, en michelijke *namiddagh*
Soo ongherust gheseten, offer ien stien veur mijn hart lagh.

Spierig, anders *spierlijk*, is mede zulk een vergrootingsterm; zie mijn Mag. IV. 685. — En Bernagie, Ontrouwe Voogd, 19:

Dat kan niet migelyke *meugelyk weezen.*

D. i. *volstrekt* niet mogelijk.

Miggelen—Miegen.

Miggelen is een groningsch en friesch woord voor stof- of motregenen, zie Laurman en Swaagman. In Noordholland luidt het *miegelen*, zie Bouman, De Volkstaal in Noordh. In Drenthe en Noordholland beteekent het krielen, wriemelen, wemelen, b. v.: *'t* miggelt *er oet*, van de bijen als ze driftig worden en in grooten getale uit de korf komen; *het* miggelde *van menschen, het was zoo vol als of het* miggelde; zie den Dr. Volksalm. 1844, bl. 156, en Konst- en Letterb. 1808, I. 204.

Weil. leidt dit frequent. af van *miegen, mijgen*, in Friesland, Groningen en Gelderland bekend voor pissen; zie Weil. en Wassenb. Bijdr. I. 60. Van *miege, mijge*, bij Kil. urina. Dit subst. leest men in Hoffmanns Reineke, vs. 6327:

Ysegrim wischede, dat dede em smerte,
so sloch denne Reinke to mit deme sterte
und blendede ene so mit der mygen.

Valentijn, Werken van Ovid. I. 105: *Sij weet op een prik wat kragt...'t vergiftig* merenmijg... *in heeft.* — En is mede vermeld bij V. d. Schueren, Richey, Schütze, het Br. Nieders. Wtb. en Schambach, welke beide laatsten ook het ww. *miegen* hebben.

Als men met Ten Kate, II. 297, aanneemt, dat de grondbeteekenis van *miegen* of *mijgen* gelegen is in het uitwerpen van vocht, dan kan de overgang hiervan op het dichte stofregenen, en vandaar wederom op het dicht dooreenwriemelen van bijen of menschen niet onnatuurlijk schijnen.

Mijmelen—Mijmen.

Voor ons gewone *mijmeren* treft men bij Van Mander *mijmelen* aan; zie de pl. en verder de toelichting van het w. op *Mijmeren*.

Mijzelen—Mijzen.

Beide wwn., ook *miezelen* en *miezen*, heeft het vlaamsch voor brijzelen, aan stukjes breken; zie De Bo en Schuermans. Van der Cruycen, Spreeckw. 249 heeft: de mysels *drooghen broot*. De oorsprong ligt waarschijnlijk in het znw. *mie*, in 't fransch kruim, *miette*, kruimel, lat. *mica*. De wwn. laten zich vergelijken met de fr. *émier* en *émietter*.

Mikkelen—Mikken.

Mikkelen zoowel als *mikken* is bij De Bo haperen, dubben, aarzelen. Vilmar heeft in dergelijken zin *mickeln*. Er zal toe behooren ons *mikmak* voor hinderpaal, zie mijne Verscheid. 159, en *mikken* hetz. w. zijn dat wij voor op iets aanleggen of doelen bezigen, en eig. een zeker bewegen aanduidt, lat. *micare;* zie Weil. Bij Dähnert is *micken* den mond bewegen, bij Anton (St. X) en Lexer *mucken* zich verroeren; doch bij Richey (evenals bij ons) *mikken*, in het gezicht vatten, ten doel nemen. Heins, Bartas' Wercken, I. II. 282, neemt, naar het schijnt, het ww. bedrijvend:

De Schutter synen pyl *op geen besond'ren* mickte.

Misschien echter vervangt *synen* den genitief. *Mik* is doel, oogwit; Rodenburgh, Jacoba, 36:

— *elck ernstigh is geneghen*
Tot wegh ter saligheydt: ons aller mick *en oogh.*

De spreekwijs *binnen mikken* is »in het bereik." Dus Westerbaen, Ged. II. 365:

'K heb selfs ten naesten by een andre binne micken.
In wien ick zin heb. —

D. III. 373:

— *als hy nu so wijd van Pallas was van daen*
Dat dees hem meynde nu te hebben binnen micken.

Thirsis Minnewit, III. 31:

Dat het maar zijn strikken,
Om jou binnen mikken
Te krygen...

Misschelen—Misschen

Beiden bij Kil. voor mengen, vermengen; hoogd. *mischen, mischeln*, eng. *to mix*, fr. *mêler, mesler, immiscer*, lat. *miscere*, part. *mistum, mixtum*, waarvan 't fr. *mixte, immixtion*. Hoewel de Teuthonista ook heeft »Menghen, *myschen*, plengen," en Plantijn: »*Misschelen*, oft Mengen," geloof ik echter niet, dat de woorden te onzent immer druk gebruikt zijn Bij onze schrijvers althans kwamen zij mij evenmin voor, als in onze tegenwoordige dialecten.

Moddelen—Modden.

Beide wwn. zijn in Overijsel in gebruik voor aardappelen rooijen, zie Te Winkels N. Ned. Taalmag. III. 241; in Gelderland voor eene nalezing doen op het rooijen, zie Weil.; in Vlaanderen in oude papieren of vodden zoeken, zie Schuermans Idiot. Bij Kil. heteekenen zij den modder omwroeten, eng. *to muddle*, (in den modder) nazoeken, wat met het vorige overeenstemt, of liever wat het verklaart. Met den vorm *mudelen* komt het ww. voor bij Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 142: *wat wilstu nu in den weghe van egipten om* ghemuedelt *water te drincken?* Blijkbaar wordt hier aangehaald Jerem. 2, vs. 18, waar ter pl. de delfsche Bijbel heeft »*vermoddert* water" en die van Vorsterman: »*vervuylt* water." In den gen. delfschen Bijbel leest men elders *vermoddelen* voor modderig of troebel maken, waarvoor Kehrein *muddeln* en *mutteln* heeft; Ezech. 32, vs. 2: *du* vermoddeles *die wateren mit dinen voeten: en du vertrades haren rivieren.* De Statenb. heeft: *gy* beroerdet *het water met uwe voeten, ende* vermodderdet *haerlieder rivieren.* Ald. cap. 32, vs. 13: *des men-*

schen voet en sal nemmermeer die wateren vermoddelen: *noch die hove vanden paerden en sal die wateren niet* vermoddelen. En cap. 34, vs. 18: *als gi al claer water drinct: so* vermodel (sic) *di mit uwen voeten dat u bleef.* De Statenvert. heeft hier *vermodderen.* Zie wijders *Modderen.*

Moetelen, zie **Mot'elen**.

Moezelen[1], zie **Meuzelen**[1].

Moezelen[2]—**Moezen**

Beide wwn. hebben bij De Bo de bet. van »tot moes maken, pletteren," van vruchten gezegd. Stalder heeft in dien zin *musseln.* Doch het oudhd. *môsjan*, middelhd. *muosen*, beijersch *muesen*, zwabisch *musen*, heeft een anderen zin, t w. van (moes) eten of te eten geven, spijzen.

Moezelen[3]—**Moezen**.

Moezen is het oudfr. *muser*, bij Roquefort Gloss. »jouer de la *muse*;" want *muse*, van het lat. *musa*, was de naam van het speeltuig, later *corne-muse* en *musette* geheeten. Grandgagnage, Dict. de la Langue Wall. vermeldt mede *muzer*, *musar*, in dez. bet.; en *muzer* is bij hem, zoowel als *muser* bij Hécart (Dict. Rouchi-fr.), »chantonner." Het speeltuig noemen wij zakpijp of doedelzak; vroeger echter zeide men vooral bij vlaamsche en zeeuwsche schrijvers *moezel;* Van Beaumont, Tytsnipp. 96:

De moesel *klinckt door 't gansche velt.*

Ald. 99.

Hy maeckt dat ick soo vry mijn moesel *mach doen spelen.*

De Bie, Faems Weergalm, 216:

— *als* de moesel *gaet met toomeloose pypen.*

De Brune, Bancketw. I. 243: *Die gheen tangh of* moezel *uyt een luyt en kent, is altijds goeds moeds.* En bl. 327: *Zulcke* moezels *moeten vol winds geblasen wesen, eer ze eenigh geluyd geven.* Den Nederd. Helicon, 307:

Al doend' een liet op Pijp oft Musel *kraken.*

Cats, I. fol. 314:

Maer als dan wederom de mousel *koomt te swijgen.*

waar ter pl. men het speeltuig afgebeeld vindt.

Het ww. *moezelen*, bij Kil. onbekend, leest men in den Nederd. Helicon, 235:

— *'t ruysch-getier zijns beeckjens, dat soet lect,*
Dat suyslend, moeslend', *hem een slaep-lust soet verweckt.*

Poirters, Masker (12e dr.) 243:

Claes die moetselt (sic), *Aerd wil springen,*
Hannen danst, en Lijs moet singen.

G. Jacobs in den Friesch. Volksalm. 1837, bl. 45:

't Sy dat ge singt een geestigh Lied
Of moezelt *op een haver-ried*
Uw lof-lucht-maet-gesangen.

Moffelen[1]—**Moffen**.

Ons woord *mof* (in *handmof*) beteekent *mouw*, en is daarmeê etymologisch één; hoogd. *muff*, bij Strodtman *maue* en *mowwe*. Hetzelfde of een dergelijk kleedingstuk heette ook *moffel*, door Huyg. I. 99, onder het meisjestoilet van zijn' tijd gesteld. Ook Poirters, Heyl. Hof van Theod. 185, spreekt van: *een* moffel, *eenen hoet met pluymage*, enz. Dez. Den Alderheyl. Naem, 11:

Hoe veel zijn vande kouw verveert,
Die moffels *met een otters-steert,*
En hebben bont daer in ghestelt?

Zoo leest men in Hoofts Ned. Hist. fol. 849: (*hy*) *stak het* (*briefken*) *voorts in* een moffelken, *dat hy aan den arm had.* De Decker, Rymoeff. I. 145:

Een' Wonderspreuck (*zoo 't schynt*) *die wonder doornig staet,*
En zonder moffelen *zich qualyck hand'len laet.*

Men herkent hier de spreekwijs, waarvoor de Franschen zeggen: *cela ne si prend pas sans mitaine*, nederl. dat is geen kat, om zonder handschoenen aan te vatten. De Franschen zeiden ook *moufle*, en bedoelden daarmeê een want of handschoen met één vinger, om welke reden de nederl. vertaler van Rabelais I. 293, *Thibault Mitaine* heeft overgezet door *Thibaut den moeffelaer.*

Ten tijde van Shakespear was in 't eng. *a muffler* een soort van masker, bestaande in een' doek die de kin en den mond, soms ook den neus bedekte, zoodat, indien over het voorhoofd de muts neêrgehaald werd, alleen de oogen bloot waren; zie de beschrijving met de afbeeldingen tevens bij Douce, Illustrations of Sh. I. 75—78.

Van het bergen in den moffel of mouw hebben wij niet alleen de spreekwijzen »iets in of achter den *mouw* hebben", maar ook in den zin van wegsteken, verbergen, de wwn. *moffen* en *moffelen.* Het eerste kwam mij voor bij Dullaert, Flavio en Juliette (1679) bl. 25:

— *zy verschieten naauw de kaarten eens ter loop,*
Hun lompe vingeren die moffenze *op een hoop.*

Het is vermoedelijk hetzelfde met *muffen*, dat Van der Schueren door »sluiken" verklaart en voor wegdoen, verdoen, neemt; en stellig met *mowwen*, bij Strodtmann »entwenden", met de opheldering: »*Mowwen* scheint nur ein Diebstahl zu seyn, den man im *Aermel* verbergen kann." Meer bekend

is bij ons *moffelen*, dat ook in het eng. *to muffle* zich vertoont, en door Bilderdijk even verkeerdelijk als eene verbastering van *muichelen* wordt voorgesteld (N. Mengel. Voorr. 26) als elders (Verkl. Gesl. II. 245) door hem omgekeerd *muichelen* van *moffelen*. Dus Van Hasselt, Arnh. Oudh. I. 253: *zo wierdt al in 1533 Gysbert Mess nagegeeven, dat hy een tynnen kanne* gemoffeld *hadt, en dat hem die weêr... uit* de mou *gehaald was.* H. van Halmael, De Schynheilig, 41 (van patrijzen):

— *zy neemender zoo maar drie op' er bort,*
De vierde mofflenze *onder de rand van de schotel.* —

Berkhey, Snerpende Hekelroede, 39:

Wie moffelde *aan een kant de drukpers en copyen?*

Valentijn, Werken van Ovid. I. 316: *Korts daar aan hadse de vloot der Trojanen in de gront* gemoffelt. E Bekker, De Twee Moeders, II. 105: *Ik* moffelde *mijne kleene Leocadie in een mantel.* Geld. Volksalm. 1862, bl. 103: *Ik hoeve 't onder giin steule of banken te* mofflen. — Ook zonder voorwerp der werking; H. van Halmael, Overd. en Gierigh. 18:

Wat wil dat moff'len *in het schorteldoek beduijen?*

Dez. Crispijn, Boek- en Kashouwer, 51:

Hoe leyd hy te mofflen, *hoe tast je zo luy?*

Rosseau, Helsche Kermis, 47:

Want zy speelden aan vier ploegen,
Zeeven streepjes om een duit:
't Waar elk past hier wat te raaken,
Schrik van mofflen, *en verzaaken.*

Hier denkt men aan de handgauwheid van den goochelaar. Daarvan bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 261:

Eer gij één zilvre mop zouwt moff'len *uit haar tasje.*

E. Bekker, Mengelp. II. 57:

Ei! Damon moffelt *met de kaart*

Het ww. *bemoffelen* is omwinden, inwikkelen; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 153: *zonder (de hand) met het pand van zijn' rok* bemoffeld *te hebben.* Doch bij Hooft, Ged. fol. 59:

— *men zal, naar ouwdt gebruik* —
— *zoo* bemoffelen *zijn handen, dat hy 't spel,*
Door hooghmoed, echter ons niet weêr in 't war en stel

heeft dit ww. een' anderen zin, t. w. met houten werktuigen, *moffen* genoemd, omklemmen; zie Oudemans Wdb. op Hooft i v. Maar zoo zal men ook *moffelen* kunnen opvatten bij denz. Ned. Hist. fol. 657: *De Prins, niet ziende, met handen zoo* gemoffelt, *daar ter steede yet goeds te doen*, enz.

In- en *toemoffelen* hebben weder den gewonen zin van in- en toestoppen; D. Warande, X. 604: *in de kousen van het mensch steken de bankjens van den boer. De Dame zeide, dat de huisman ze er uit de grap* had ingemoffeld Van Swaanenburg, a. w. 12: *dat ik jou mageren hond zes schellingen in de hand had gestooken, gelyk men een Advocaat* toemoffelt *voor een halfblanks consultatie.* De Schilder door Liefde. 6:

— *'k Zal myn muil*
Met vyf zes kapers zo wel wat toemoff'len, *uil,*
Dat hy niet zien zal als myn kleeren.

Westerb. Ockenb. Opdr. heeft:

— *nu dit arme wicht hier buyten is gebooren,*
Sal men 't vermoffelen *en voor een Zuyger smooren.*

Volgens Halbertsma's Wbk. voor het overijselsch is *moffelen* in dien tongval een jongensspel waarbij »de duiten (sc. de centen) met twee geslotene handen (en dus *vermoffeld*) naar partij worden overgebracht, die ze opsmijt."

De bet. van verbergen of inwikkelen gaat in *moffelen* over tot die van in wanorde brengen; Valentijn, a. w. I. 147: *wilt gij u hulssel door 't slingeren der tabbaarden niet uit 't fatsoen laten* moffelen.

In de volkstaal is *iemand moffelen* hem (in 't geheim) ombrengen; zie Hoeuffts Bred. Taaleigen. Zoo leest men Valentijn, a. w. II. 220: *genegender om mij, ten gevalle van de vijandige Goden, dood te* moffelen. Het begrip van wegstoppen zal daarbij wel ten grondslag liggen. In heel wat gunstiger zin maar toch op gelijken grond, zegt men *iemand moffelen* voor dartele stoeijerij met iemand plegen, wat Bilderdijk opvatte als kussen, van *moffel*, dierenmuil (Verkl. Geslachtl.).

Moffelen*—Moffen.

Moffelen, ook *maffelen* en *muffelen*, is bij Kil. de kaken roeren, en dus hetzelfde wat anders wawelen of mompelen heet, hetzij om te eten, zooals *moffelen* bij Schuermans en *muffelen* bij De Bo, d. i. »smullen, lustig eten" en waarvan, almede volgens hen in het vlaamsch, met voorvoeging der *s*, de wwn. *smoffelen*, *smuffelen* en *smoefelen* met dezelfde bet.; hetzij uit misnoegdheid of kwaden luim. Dus Westerbaen, Ged. II. 289:

— *wanneer sult ghy my seggen*
Met klaere woorden hoe dat dese saecken leggen?
Ghy moffelt *binnens-monds: ick weet, ick weet het niet.*

Bredero, Moortje, 68:

Hoe langh suldy dus dwars en twijfelachtigh spreken?
Wat gemoffel *is dit? ghy staemert in u praet.*

Het hoogd zegt in denzelfden zin *muffeln*, en het eng *to muffle* en *to maffle*. Bij Bouman, De Volkstaal in Noordholland, is *moffelen* »knabbelen op taai vleesch of broodkorsten van iemand die een gebrekkig gebit heeft."

Het primitief komt in verschillende verwante dialecten voor. Bij Schmeller is *muffen* morren, brommen, gemelijk de lip laten hangen; evenzoo bij Schmidt en elders. Het nw. *muff* is een knorrepot bij hen, dat te vergelijken is met *mafje*, 't welk wij voor beuzelaarster of eig. wawelaarster zeggen, en dat bij Bredero, Griane, 7:

Wel hoe ist hier? speul op een reys, mafje, *wy sellen de doodt danssen.*

juist geen »liefkozingswoord" behoeft te zijn, zooals de hr. Oudemans vermoedde, ten ware in ironischen zin. Voor den man luidde het w. *maf;* Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 28:

— *dat Matthijs was recht* een maf
En dat syn vader was een geck.

Ald. 129:

Den knecht die staet met 't hoetjen af
Seer slecht en loert als eenen maff.

H. van Halmael, Crispijn Weezenpl. 33:

Ons geld is op den hond, de maf *houd hem gek.*

Van Swaanenburg, Arl. Distel. 33:

— *bruijen Vorst Jupyn, gelyk een* Boere maf,
In 't aanzien zelfs der Goôn van zynen kakstoel af.

Ook als weetniet of gek komt het w. voor; a. w. 60: *ik, die anders maar voor* een maf *word gehouden, kan* enz. Bekker en Deken, Corn. Wildsch. IV. 399, met dezelfde spreekwijs: *uw Moeder* voor de maf te houden. D. V. 272: *zij heeft mij* voor de maf gehouden. D. III. 26, van een jongeling: *of men hem nu daar wat al te veel geplaagd en* voor 't mafje gehouden heeft.

Hiertoe behoort ook onze scheldnaam *mof*. Müller en Weitz zeggen in hun Idiotikon dat *Kölsche Muff* te Aken een scheldnaam voor de Keulenaars is, gelijk het hollandsche *mof* als benaming voor de westfaalsche grasmaaijers en voorts voor de Duitschers in 't algemeen. Naar Schmidt heet, wat elders *muff* of *mof* luidt, in Oostenrijk *muck*, van *mucken*, nederl. *mokken*, gelijk *muff* van *muffen*, boven in dergelijken zin vermeld. *Mof* zegt dus eigenlijk zuurmuil, onvriendelijk mensch. Bilderdijk verklaarde *mof* door maaijer, zie de Aant. achter den Perzius, 85, en N. Verscheid. IV. 186. Die afleiding berust op geen enkelen grond, dan alleen op de overeenkomst van het w. *mof* met het eng. — let wel, het engelsche — ww. *to mow*, en misschien ook de bijvoeging van *Hans;* Strick van en tot Linschoten, Ged. 291, in een gedicht van Jan van Hout: *den snorkenden* Hans Moff. — Aannemelijker nog ware Tuinmans meening, ook door Van Effen (Spect. VI. 261) en Weil. overgenomen, dat *mof* afkomt van *muf*, verschimmeld, wegens den onaangenamen geur. Want inderdaad is het ww. *muffen*, zoowel als het frequent. *muffeln*, in alle duitsche tongvallen bekend voor rieken, stinken. Men zie ook onzen Van der Schueren en Kil. Een znw. *muf* echter, op een persoon toegepast, ontbreekt er. Niets natuurlijker ook dan dat de westfaalsche arbeidslieden een onder hen bestaanden scheldnaam tot ons overbrachten; en dat ons volk den eigenlijken zin van dien naam gevoelde, blijkt uit zijne spreekwijs: hij *zwijgt* als een *mof*. Zwijgen is het eerste en meest gewone kenteeken van den gemelijken, onvriendelijken mensch. Reeds Rabus schreef voor twee eeuwen in zijne Vermakelijkh. der Taalkunde, 100: *heeft niet Tertulliaan, die onder den Keizer Severus schreef, een geheel boek tegen de Joden gemaakt? en van deze getuigenis van Jozefus* zwijgt hy als een mof.

Volgens Adelung is *muffen* in 't hoogd. ook blaffen, en wordt daarom in sommige streken een groote hond in de volkstaal *muff*, *muffer*, *muffel* en *muffmaff* genoemd. Die laatste benaming paste men bij ons op den Duitscher toe. Huygens, Korenbl. II. 104, op gedichten, door hem uit het hoogd. vertaald:

Dit heeft den Haesekop *gedaen en dat* de Moff.

De benaming *hazekop* doelt op den Hollander, zie Van Effens Holl. Spect. VI. 267. Ingen, Ged. 23:

Dat yder een in deze Stadt
Hem grootelijks verwondert, dat
Hans Mofmaf *in tien jaar*
Zo groot en ryk geworden is.

H. van Halmael, De Prins van Platte Marry, 65:

Hans mofmaf, *Breemer knoet, en onbeschofte vent!*
'k Woude ik myn daagen u gezien had, noch gekent.

Meulewels, Misantr. 34:

Cromtongen, cointermans, mouf-maffen, *iersche swaelems.*

Is. Vos, Kl. van Robb. Leverworst, 20:

soo een Hoogduytse hans mofmaf, *as jy bint, heb ik men leven .. niet esien.*

Zoodanige alliteratie is trouwens ook bij ons geliefkoosd. Van de Venne maakte ze met het adj. *muf*;

Wys-mal, Voorr.: *den* maffen, muffen *reuck.* Sinnevonck, 40, van den tabakrookenden boer:

d' Oogen stonden als een Dollen,
Bey de koonen opgezwollen,
Lippen naeuw, gelijck een slot,
Maf en muf, *en bol en bot.*

Maf is dus hier te onderscheiden van het gelijkluidende adj. door Weil. vermeld als laf, mat, vadsig, beteekenende. Liever zou ik dit verklaren door zat, vol, eig. afgemat als iemand die veel gegeten heeft; want *muffen* is in verschillende dialecten eten, en *muffeln* sterk en veel eten; zie vooral Schmidts Idiot. Daarop past dan ook de gewone, door Weil. vermelde spreekwijs: hij is *maf* van al het eten. Bij uitbreiding der beteekenis gold het w. voorts voor afgemat, krachteloos, laf, in het algemeen; b. v. Van Beverwijck, Lof der Medic. 29: *Diogenes, siende eenen* maffen *Worstelaer de Geneeskonste oeffenen*, enz. Westerbaen, Ged. I. 241:

Nu streck ick over zee dees handen, moe en maf
Door slaegen, die ick my op mynen boesem gaf.

Bloemkrans, 669:

— *d' heerlijkheid*
En macht, en waarvoor ooit een maffer *ziel mag bukken.*

Hoffham, Nagel. Geschriften, 6:

Maer, miester, je gaf main 'en maffe *rol in. 't spul.*

In dergelijken zin vindt men *muf* gebezigd; Erasmus, Colloq. Famil. 363: *Ghy wort dof en* muf *door al dat in (huys) sitten.* Bij Oudaan, Roomsche Mog. 237, leest men: *de* vermaffe *Roomsche Quistgoeden*, ik denk voor *vermafte.*

Mokkelen[1]—Mokken.

Mokkelen, door Bild. Verkl. Gesl. II. 245 vermeld, wordt in het dagelijksch leven gehoord voor een herhaald *mokken*, hoogd. *mucken*, d. i. eene inwendige ontevredenheid toonen zonder te spreken. Hiertoe behoort ook ons *nuk*, wonderlijke luim of gril, hoogd. *muck.* Dus leest men bij Ten Kate, Het Boek Job, 78:

Ik ken uw heimlijk overleggen,
Uw wreevlig mokken *al te goed.*

Mr. A. van Halmael Jun., Mathilda en Struensee, 3:

'k Hoor ook geen klachten, maar slechts mompelen en mokken.

Zulk *mokken* heet in het Brem. Nieders. Wtb. ook *muksen* en *muk seggen*, en door die laatste spreekwijs wordt de volg. pl. opgehelderd uit Hoffhams Nag. Geschr. 6, waar de boer, die onvergenoegd is, dat hem in het spel zulk een laffe rol is toebedeeld, zegt:

Ik roep *nog* mok; *verdord! ik bin gien prul:*
Me waif speult veur prinses, en ik loop mit de meulen.

Ik voeg hier nog bij, dat *mok*, bij Westerb. Ged. I. 482:

Ick en vreesde spat noch gallen,
Noch het veel of luttel stallen:
'k Sagh niet of de vilte-lock
Was bedraegen van de mock.

een ongemak der paarden is, bestaande in het zwellen der beengewrichten, hoogd. *mauke*, neders. *muke*, osnabr. *muken*, akensch *muff.*

Mokkelen[2], zie Maggelen.

Mokkelen[3]—Moggen.

Mokkelen beteekent in Gelderland wat men elders *mollen* noemt, d. i. uit liefde een kind vatten en kussen, vooral een kind dat dik en vet is. Dus in Cremers Bet. Nov. II. 7: *as ik oe 's oavonds is pakken en* mokkelen *kan.* Ald. II. 83: *hoe ze moeders evenbeeldige uit de krib neemt en* mokkelt *dat het een lust is.* Dez. Een Reisgezelschap, I. 9: mokkelt *Geertje haar krijtend jonkske.* Dez. Uit het Leven, 37: *ik ben met onze lieveling aan 't keuvelen en* mokkelen *geweest.* — Zoo vinden we reeds op het einde der 17e eeuw *bemokkelen* gebezigd; Valentijn, Werken van Ovid. I. 86: *Terwijl hij met den duim de slaande pols komt te tasten*, bemokkelt *hij, quansuis of 't so hoorde, dikwijl die blanke bouten.* — Minder nauwkeurig heeft deze Schr. het frequent. voor inwikkelen, ald. 195: *Sit sij in een winterdos* gemokkelt, *segt... dat gij sorg voor de gezondheid draagt.* — Men kan hier denken aan een inwikkelen door te betasten, of ook aan eene verwisseling met *moffelen.* Zie *Moffelen*[1]. Bilderdijk noemt *mokkelen* een vlaamsch woord, Geslachtl. II. 246. Ik weet den oorsprong er van niet beter aan te wijzen dan door een ww. *moggen, mogen, meugen, mugen*, wellicht zoo als Reinwald gist, hetzelfde als *meuken*, d. i. zacht of week maken. Dat zulk een vorm aan te nemen is, blijkt uit *muglich*, bij Von Schmid rond, glad; *moggel*, bij Weil. een dik, vet kind of vrouwmensch; *gemogelt*, bij Von Schmid dik in 't vleesch. De *g* wordt verscherpt in *mauck*, bij Stalder een vleezig en vet mensch; *muckelicht, mackelich* en *mokelich*, bij Reinwald dik en vet, kwabbig; *mokkel, mokkeltje*, bij Weil. een vet kind. Dus in het dialect van Groningen in Gouverneurs Huisvriend, XVII. 256:

Och, lijvert, roept ze, dat is goud;
Dou bist mien allerlijfste mokkel!

Ons werkw. *mollen* is ontwijfelbaar aan *mokke-*

len, *moggelen*, verwant en wellicht daarvan eene samentrekking. Een vet kind noemen wij *een molletje*, en bij Von Schmid is *molle* een dik, dom mensch, *molliskopf* een dikhoofd, *mollig* vleezig. Bij ons is dit w. meer zacht, waarvoor Von Schmid heeft *mollet*, fr. *mollet*, lat. *mollis*.

Het ww. *meuken*, straks genoemd, herinnert mij Schambachs *mök*, voor hoop, acervus, dat daarvan onderscheiden zal moeten worden. Schmeller heeft daarvoor *maucken*, *maugken* en *moger*, die hij met het angels. *mucg*, *muga*, vergelijkt. Die woorden helderen niet alleen op het eng. ww. *to mucker*, goed of geld bijeenschrapen, maar ook ons *meuk*, bij Westerbaen in de boerenspraak gebruikt, Ged. I. 140:

Ick heb noch be-gat
Yen meuck *van ien schat*
Bewaert in ien knoppel-doock.

D. i. een hoop. Een *meuk van een schat* is een rijke, opgehoopte schat. Iets anders wederom is *meuken*, *moken*, bij Kil. modiolus, voorkomende bij De Casteleyn, Const van Rethor. 8:

— *oock de keersse en wardt niet gheuseert*
Verborghen, onder mueykin *oft kiste.*

en dat eig. *muddeken* is, het diminutief van *mudde*, modius, en hier gebruikt voor korenmaat. De Bijbel van 1477 heeft *modeken*, 2 Kon. 7, vs. 1: *Morgen in desen tide sal binnen der poorte van semarien wesen* een modeken *blomen om enen stoter ende twee* modeken *ghersten om enen stoter.*

Mommelen--Mommen.

De eig. bet. van deze woorden is knabbelende de kaken bewegen, in welken zin Von Schmid zoowel het prim. *mummen* als het freq. *mummeln*, en Halbertsma's Wbk. voor het Overijss. *mummelen* heeft. Dus zingt Van Lennep, Beleg van Corinthe, 27, aangaande dieren:

Naauw kosten zij rijzen, in luiheid vereend,
Bij 't mumm'lend *herkaauwen van 't witte gebeent.*

Elliot Boswel, In één Bandje, 8:

Wij mummelden *flaauw op een suiker.*

Van Koetsveld, Fantasie en Waarheid, I. 116: mummelt... *Alex nog met een boutje tusschen de tanden.* — Schmeller heeft in dien zin *memmeln*. Dickens, Het verlaten Huis, door C. M. Mensing, 111: *Jo....* mommelt *onder het voortgaan zijn vuil stuk brood.*

Het prim. *mommen*, bij Stalder *mummen*, heeft de bij ons gewone beteekenis van *mommelen*, d. i. tusschen de tanden brommen, onduidelijk spreken, prevelen, bij Westerbaen, Ged. I. 11:

— *den een begon te morren*
En op den anderen al mommende *te gnorren.*

Dus ook het frequent. Don Quichot, I. 318: *Hy bleef een goede wyl staen*, mommelende *tusschen de tanden.* Gem. Duytsche Spreckw. (Camp. 1550), 62: *Men* mummelt *soe langhe van en dinck, henttet wtbrect*, d. i. men *mompelt* zoo lang van een ding, totdat het uitbreekt. Oudaan, Roomsche Mog 369 (het Rijkshoofd):

Welk 't aanzicht fronst'en trok op 't toverachtig mommelen.

Jonctijs, in Van Beverwijcks Wtnem. des Vrouw. Geslachts, 68:

— *gelijck d'Aegyptsche Priesters deden:*
Die eerd' haer Goden, met een mommelende *lip.*

Bilderdijk, Mengel. I. 6:

Wy slaan der dooden schild by 't momm'lend *lijkgebrom.*

Westerb. Ged. II. 129:

Als 't zijn gebedekens en sijn getykens leest
Of mommelt *so wat heen* —

Hier kan men het w. bedrijvend verstaan. Zeker is het zulks bij Erasmus, Colloq. Famil. 113: *Dewelcke alleen eenighe woorden* mommelt. Ald. 263: *D' andere...* mommelden *sommighe Psalmen met een droevighe stem.* Van Beverwijck, Begin van Hollant in Dordrecht, 335: *eenige woorden binnen 's monts* mommelende. Dez. Schat der Onges. I. 121: *sy...* mommelen *al benaeuwde dinghen binnen 's monts.* Oudaan, a. w. 142: *haare Priesterinnen, die de handen ten hemel heffende schrikkelijke gebeden* mommelden. Bloemkrans, 146:

Want de woorden die gy mommelt
Zijn zijn eigen A. B. C.

Jonctijs, Venus, 75:

Hetgeen' haer, in den slaep, den Droomgod heeft gemommelt,
Werdt van haer stoute pen te schendig wyt-gherommelt.

Hier zou men toefluisteren kunnen zeggen; zoo ook bij Baardt, Deugdenspoor, 242: *den Hospes* mommelt *den Beer al sachtjes in 't oor, dat hy* enz.

Overmommelen is naprevelen bij Huyg. I. 439:

Daer ick —
Beide 't Kostelicke mallen
En 't Voorhoutsche wandelkallen,
Met de waerheit, die ick daer
Heb geslingert by den haer,
Binnens lips kon overmomm'len.

In den zin van onduidelijk, onverstaanbaar spreken, leest men het w. bij Valckoogh, Regel der D. Schoolm. 13:

In 't opseggen sullen sy niet mommelen *noch dromen.*

Bl. 35:

Spreect geen vergeefsche woorden, wilt stamelen noch mommelen.

Voorts van het gonzen der bijen; Bilderdijk, Mengelingen, III. 9:

— *'t flaauw muzijk van deze onzichtbre reien,*
Maar dompig, en gelijk aan 't momlen *van de Bij.*

Dez. Vaderl. Oranjez. 144:

— *Een dof geluid, niet ongelijk aan* 't mommelen
Van nijvre bijen, of door een gedreven hommelen.

En dit op menschen toegepast; Van Lennep, Fiësko, 49:

— *Hun moedwil stiert het* momm'lend *volksgewemel.*

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 332:

Van rondom verschenen er armen en rijken;
De vlakte was zwart van het momlend *gewoel.*

Opmerking verdient het ww. nog, van den donder gezegd; De Harduyn, Godd. Wenschen, 136: *dat den donder beghint te* mommelen. Feith, Poët. Mengelw. 81, in de bij uitstek klanknabootsende regels:

— *het stommelend gedommel,*
Het klettrend klatren, en het murmelend gemommel
Der dondren —

Alsmede het nw. *mommelaar*, voor den dierenbezweerder, Oudaan, Uytbr. der Ps. I. 354:

Als een Aspis, zijns gevaars
Niet onkundig, op 't bezweren,
En 't geluyd des mommelaars,
't Oor stopt, om het af te weren.

En de hiervan weder gemaakte afleiding; S. van Hoogstraten, Den Eerl. Jongeling, 71: *groene nieuwelingen, en die van nature tot* mommelery *geneygt zijn.*

Mompelen[1]—Mompen

Eig. dezelfde woorden als *mommelen*, *mommen*, doch met meer verscherpte lipletter. De spelling *mondpelen* van Kil. steunt op de verkeerde, ook in het Brem. Nied. Wtb. en bij Ten Kate, II. 669 aangenomen onderstelling, dat het w. regelrecht van *mond* is afgeleid, en is zeker wel nimmer door de uitspraak begunstigd. Het eng. zegt er voor *to mump* en *to mumble*, en het hoogd. in de dialecten bij Schmeller, Stalder en Von Schmid *mumpfen* en *mumpfeln*, allen in den zin van *mommelen* en *mommen*.

Wat ons taalgebruik betreft: *mompen* is bij ons in dezen zin weinig gangbaar; althans het is mij alleen voorgekomen bij Hofdijk, in het Jaarb. voor Rederijkers, 9e Jaarg. 217:

»*Ik zal, o — 'k zal 't!*" *zoo wrokt en* mompt *de dienstman onder 't gaan.*

En zoo leest men ook in Bogaers' Togt van Heemskerk, privaat-druk door den Dichter, van 1837, bl. 8:

Dan, uitgeput, terneêrgeslagen,
Dan mompte *hij van vreêverdragen,*
Maar 't bleef bij 't momplend *stemgeluid.*

In de Werken van de Holl. Maatsch. die het stuk bekroonde, las men D. X (mede van 1837), bl. 183:

Dan, repte *hij van vreêverdragen;*
Maar 't bleef bij 't vlugtig *stemgeluid.*

In de openlijke uitgave (van 1860) vindt men, bl. 11, de beide regels dus:

En mompelde *van vreêverdragen,*
Maar 't bleef bij 't momplend *stemgeluid.*

En deze lezing is, natuurlijk, ook gevolgd in de Gez. Dichtw. I. 79. — Meer ontmoet men *mompelen*, dat zelfs zeer gewoon is voor binnensmonds of onduidelijk spreken, zoowel bedrijvend als onzijdig, b. v. Toetsteen van de Werelt, 381: *een quade Conscientie in die gene, dewelke meer tusschen de tanden wat* mompelen, *als die rondt uyt spreken.* H. van Halmael, Verstand en Deugd, 32:

Wy hooren van de Deugd half binnens monds iets momp'len.

De Vryer, Pulcheria, 30:

In onbekenden schyn hoor ik, hoe yder mompeld,
Dat ik te laf en flaauw my haar ontnemen liet.

Zie voorts Weil. Ik vermeld nog alleen het minder gewone *uitmompelen* voor mompelend uitspreken; Marnix, Bienkorf, 49 verso: *dat sy hare getijden, seven Psalmen, ende Paternosteren met getal, ende als op eenen kerfstock met bernende keerssen,* wtmompelen *sal.* — En *rondmompelen*, Van Duyse, Vaderl. Poëzy, I. 136:

Een lijkzang mort en mompelt rond.

welk laatste niet fraai gezegd is. Immers *mompelt* een lijkzang niet; hij *wordt gemompeld*, en dus ook *rond-* of liever *in het rond gemompeld*, d. i. binnensmonds aangeheven.

Evenals *mommelen* is *mompelen* ook toegepast, hetzij op het gonzen van insekten; Dautzenberg, Ged. 39:

De gulden kever snort en mompelt,
Eer hy zich in zyn bloembed dompelt.

hetzij op het murmelen des waters; Vondel, De Boetgezant, 61:

Zy gaen te water, dat nu zachter ruischt en mompelt.

De uitdr. *mompelige gebeden* vindt men in den Frieschen Volksalm. 1862, bl. 30.

Mompelen[3]—Mompen

Van *mom*, masker, is het ww. *mommen*, d. i. een masker voorhebben of toonen; b. v. Anna Bijns, Refer. II. 45:

Ist deught voor 't Sacrament storten de lampen?
En achter straten met tortsen loopen mommen?

En voorts fig. zich bedekken, verbergen, zie Huyd. Proeve I. 475—478. *Ontmommen* is daarentegen ontmaskeren, zie Weil. en het Wbk. des Inst. op Hooft. Een frequent. *mommelen* in dezen zin is mij bij ons niet bekend, hoewel Schmeller en Reinwald het hebben: *mummeln, sich zumummeln*, zich vermommen of vermaskeren. Wij zeggen daarvoor *vermómpelen*. Kil.: »*vermondpelen* (lees *vermompelen*), reticere, mussare, velare, celare, abscondere"; V. d. Schueren: »*vermumplen*, verstoppen, bergen, verbergen; *vermompelen*, verstomplen, verwymplen, verhelen," enz. Zoo leest men bij Poirters, Hof van Theodosius, 222: *wat souden wy al klachten voor de menschen* vermompelen? *wat en souden wy met een stilswygende gedult niet verdragen?* Meulewels, Misantr. 24:

— *naer dat ghy* (*wat hoeft men 't te* vermomp'len)
Syt creupel, steeke-blindt, enz

Bredero heeft daarvoor verkeerdelijk *ontmompelen*, wat het tegendeel van *vermompelen* uitdrukken zou, iets wat den nauwkeurigen Oudemans ontsnapt is; Angeniet, 19:

Dat my gantsch niet vernoeght, dat ghy soo licht dijn ooren
Aen de geveynsde re'en van desen Eelman leent,
Hoe wel ghy veeltijts dat my te ontmomp'len *meent,*
En hout my voor verdacht in u vergaderingen.

Een primitief *vermompen* is mij niet bekend. Doch onze vroegere schrijvers zeiden *mompen*, en wel op eene merkwaardige wijze. Zij bezigden het niet voor een mom aandoen en alzoo zich of iets anders voor een ander verbergen; maar zij zeiden *iemand mompen* voor iemand bedriegen of misleiden. Het woord drukt dus niet een *mommen* van zich zelven uit, maar het *mommen* of blinddoeken van een ander. Ik *mom*, *vermom* of *vermompel* mij zelven of eenig voorwerp voor een ander; doch die ander wordt door mij *gemomd*, *gemompt*, d. i. door schijn misleid, bedrogen, in verkeerden waan gebracht, met één woord geblinddoekt. De volgende pll. zullen die verklaring bevestigen. Bijv. op Wagenaar, Vad. Hist. VI. 35: *Om... Orange te* mommen *en eigen misdryf te dekken*. Hooft, Ned. Hist. fol. 61: *Het eene* (*bedrogh*) *zoud' hy met* mompen *van zeekren gemaghtigde... gepleeght hebben*. Ald. fol. 157: *om door* gemompten *middelaar den eenen van zyn weederspreekers by te brengen*. Ald fol. 197: *om den vyandt te* mompen, *gaat hy in der nacht toe* En fol. 731: *hoe dat besteeken was.. puurlyk om de gemeente te* mompen, *en hun bedryf met de schaaduw zyns naams en aanziens te maskeren*. Dez. Ged. fol. 233:

(*Hy*) *pooght de gasten, jaa zich zelven ook, is 't mooglijk,*
Te mompen *met den wijn.* —

Zie nog vijf andere pll. uit dezen Schr. in het Wbk. des Inst. — Oudaan, Agrippa, 166: *de zuivere en van Gode geopende oogen, konnen deze dingen niet* mompen. Dez. Aand. Treurigheyd, 13:

Om dus de Priesteren te mompen, *te bedriegen*.

Bredero, Poëm. 37:

Hy meynt hy mompt *de luy, maar wat ist? sy verstaan 't.*

Vondel, Peter en Pauwels, 41:

— *op dat men hem zou* mompen *noch verschalcken.*

Dez. Brieven der H. Maeghden, 41:

Myn bruigom, die dit roock, wist ghy door uw (lees *uwe*) *rede*
Zoo loos te mompen, *dat hy* enz.

Nog bij Macquet, Uitspann. II. 172:

De fyne Godsvrucht diende om 's volks eenvoudige oogen
Te mompen —

Wagenaar. Vad. Hist. V. 180: *dat hy François ligtelyk, met de belofte van het Hertogdom Milaan, zou konnen* mompen. D. VIII. 71: *de belofte... met welke men 't volk* gemompt hadt. Ja nog bij Bilderdijk, Perzius, 32:

— *wanneer ze een boer met woorden tracht te* mompen.

Gelijk men zeide *voor mom gaan* of *loopen* voor zich vermommen, zie Oudem. Wbk. op Bredero; had men de uitdrukking *de mompen geven* voor mompen; b. v. Westerb. Ged. II. 82:

Oock en gebreeck'er geen die haer de mompen geven,
Pluymstrykers, prekebroers, en vleyers, die Signoor
Vast flickefloyen en hem streelen aen het oor.

Ald. 250:

Kort om, ick heb my selfs een regel voorgeschreven,
Waer na ick sulcken volck de mompen *weet* te geven
En haer in alle dingh te spreken nae de mond.

Het tegendeel van *mompen* wordt uitgedrukt door

ontmompen, d. i. derhalve uit een verkeerden waan helpen, den blinddoek afnemen; Hooft, Ned. Hist. fol. 691: *Deeze blyken* (t. w. onderschepte brieven) *ter yl geschikt naa Groninge*, ontmompten *de Wethouders, dus lang geblinddoekt door Rennenberghs konstenaaryen.* — Bij Bredero is *ontmompen* wat anders, namelijk door mompen of misleiden iets aan een ander ontnemen, ontfutselen, zooals wij ook hebben *ontjagen*, *ontvechten* enz. Zoo leest men in 's Dichters Boert. Liedb. 58, tot een soldaat gericht:

Maackt de Waardin veel trompe diets,
En soeckt haer te ontmompen *yets,*
En gheeft haer van de lompen niets,
Ghy krijght de hoochste graet.

Aan hetzelfde werkw. heeft men te denken in zijne Kluchten, 53, hoewel hij er *ontmomt* spelt en de hr. Oudemans het w. om die reden op *ontmommen* plaatst; *jou goetje*, luidt het tot iemand die geen meid houdt:

— *jou goetje en werdje niet* ontmomt, *noch verhuys-morst.*
Wat helme onse Aecht wel goet ofhandich gemaeckt en ontlorst.

Doch in des Schrijvers Moortje, 76:

— *wat eer en wat lof*
Salmen van mijn dichten? hoe sal elck van mijn spreken!
Om dat ick een loose Hoer soo fray heb uytghestreken:
Want heb'cker niet ontmomt *door mijn scharpsinnigheydt*
Dat meysjen daer hy so sijn sin op had gheleyt?

is het w. niet voor ontfutselen, zoo als de hr. Oudemans verstaat maar werkelijk *ontmommen*, d. i. ontmaskeren. De Dichter vraagt: heb ik hun (t. w. *elk*, vooraf genoemd) niet door mijne scherpzinnigheid het meisje *ontmaskerd*, daar hij (Writsaert) zijn zinnen op had gezet? Men zie wijders het vervolg der alleenspraak van Koenraad.

Monkelen—Monken.

Deze wn. zijn verwant en komen in beteekenis vrij na overeen met *mommelen* en *mompelen*[1]. *Monken*, bij Schuermans en De Bo pruilen, hoort men bij ons in de spreekwijs: »in den donker is 't goed *monken*," waarvoor Harrebomée heeft: »in het donker is het goed *moffelen* of *mokkelen*." De laatste lezing is minder nauwkeurig, meen ik; de eerste beveelt zich aan door haren rijmklank en komt ook overeen met onzer naburen: »Im dunkeln ist gut *munkeln*." *Monken* is kauwen, eten, doch op eenigszins ongeschikte of ook bedekte wijze eng. *to munch*, bij Halliwell *to munge*, schransen, etende den mond reppen. Die beteekenis heeft ook *monkelen;* Bredero, Boert. Liedb. 40:

Laet hier u roockt-vleys sieden
En monckelt *hier doch wat.*

Van de Venne, Bel. Wer. 113:

Wauwelt wacker uytje sack.
Of gaat, monckelt *vanje hangden,*
Dattet kruymelt ande tangden.

Dez. Ald. 49:

Lusje Roompje, suyr' of soet?
Lusje Prol. of monckel-goet?

Oudaan, Poëzy, II. 127:

Men water-tant op gele peen,
Sy wekken lust tot monkelen.

Overeenkomstig hiermede is bij Kehrein *monkeln* iets droogs b. v. brood eten, bij Stalder *munggen*, *munken*, langzaam en moeijelijk, doch *münggelen* vlug en met lust kauwen; maar overigens hebben de wn. in de verwante dialecten meer gelijke beteekenis met *mommelen* en *mompelen*, in den zin van met den mond een zacht geluid maken, zacht of heimelijk spreken, prevelen, ook morren uit ontevredenheid. Zelfs bij Kil. is *monken*, *monkelen*, mussitare, susurrare. In het dialect van Kortrijk is *monkelen* de lippen even bewegen om te lagchen; zie het Belg. Mus. VIII. 187, en Van Huls noemt, Ged. 81, het kussen *monkelwerk*. Bij Schambach en anderen is *munkeln* nevelen, nevelachtig of donker zijn, van het weêr gezegd, bij Kil. *monken*. En bij De Bo *monkelen* zoowel als *monken* en *monkeren*, meesmuilen, pruilen. En zoo leest men het prim. bij Van der Cruycen, Sreeckw. 651: *sy* monckt, *sy preutelt heele daghen.* Conscience, Moeder Job, 20: *waerom zit gy daer te dubben en te* monken? .... *Is dat zuer zien?* — Vanhier ook *monker;* Toetsteen van de Werelt, 381: *die* monkers.... *die als de katten op schiltwacht staen, sonder nochtans haer pooten te roeren.*

Kil. brengt tot *monken* het ww. *monkefrooijen*, d. i. lagchen, glimlagchen, 't welk Van de Venne in dien zin bezigt, Bel. Wer. 244:

— *wanneerje mijn belonckt*
Sel ick onder 't Hoetje luyme,
Dan mijn Beckje laate schuyme,
Asje goelijck moncke-frooyt,
En nae mijn een suchje gooyt.

Mordelen—Morden.

Mordelen is in den Teuthonista drukken, kwetsen, brijzelen; zie ald. zoowel i. v. als op *Qwettzen*. Het primitief *morden* luidt bij Stalder *mürden*, *mörden*, kleinstooten; bij Schmeller is *merdern*,

mertern, iets of iemand bederven, onbruikbaar maken, en *merderer* iemand die alles bederft of beschadigt. De wn. hangen blijkbaar samen met *mortelen* en *morzelen;* zie dezen.

Morfelen—Morfen.

Beiden heeft Kil. voor herkauwen als van geiten, voorts kauwen. Bij Frisch is *murpfen* en bij Stalder *mürpfen* mede in de eig. beteekenis van geiten gebezigd van het afstroopen of afbijten der boombladeren, en dan bij den laatste van menschen gezegd kieskauwen. Bij Schmeller is *murfeln*, *morfeln*, met gesloten lippen kauwen als tandeloozen. Het grondwoord is ons *morf*, *murf*, in de gemeene volksspraak voor mond bekend. Dus Focquenbroch, Werken, I. 197:

Terwyl myn vrou haar dus liet hooren,
En speelde wakker met haar murf, enz.

D. i. dapper den mond roerde. Bara, 't Verslingert Moekroesje, 6:

Met'er glimmende Kinnetje, die tandelooze murf.

Dez. Galtino en Alimene, 37:

Wat bobbels aan de schoft, wat murven *als twee gaffels.*

Bekker en Deken, Will. Leevend, VI. 276: *zy babbelt van 's ogtends, tot des avonds... haar* murf *staat geen oogenblik stil.* Zie ook Ten Kate, II. 674.

Morkelen—Morken.

Morkelen is bij Kil. en Ten Kate, II. 674, hetzelfde als *morren*, en Tuinman noemt *morkelen*, *murkelen*, het diminutief daarvan. De verwantschap is zeker nauw, doch het naaste primitief is *morken*, bij Schambach *murken*, morren, brommen. Het freq. *murkeln* is bij Von Schmid — onder andere bij ons onbekende beteekenissen — onduidelijk spreken, als van iemand die de waarheid niet zeggen durft. Dus lezen wij bij De Brune, Zinnew. 337: *Marthe* murckelt *en prevelt teghen haer zuster Magdeleene, om dat zy aen de voeten Jesu zat.* Tuinman, Rymlust, 164:

Wie daar op rymen wil, die morkelt.

D. i. pruttelt, omdat hij 't woord niet vinden kan. In verschillende verwante dialecten is *murk* een onvriendelijk, norsch mensch; wij zeggen daarvoor *nurk*, zie Weil

In de Oudvl. Ged. van Blommaert, III. 50, leest men, op de vraag waarom jonge kinderen beter leeren dan oude lieden, na de opsomming van eenige redenen:

Daer omme comet dat si (de ouden)
Niet so vele leren, dat seg ic di,
Alse die van haren sinne
Vri sijn ende van goeder minne,
Ende nouwer om hebben morkelinghe
Dan allene om haer leringe.

Sloeg *morkeling* hier op de ouden, men mocht aan »prutteling" denken; doch het geldt den jongen, die aan de ouden worden tegenovergesteld. Ik verklaar dus *morkelinge* door *morgelinge*, van *morgen*, zich *vermorgen* of *vermergen*, d. i. zich verlustigen; zie mijne Verscheid. 235 vlgg. en Lat. Verscheid. 478. De Dichter wil dan zeggen: »die nieuwers (d. i. nergens) *lust* in hebben."

Morrelen[1]—Morren.

Geluidnabootsende woorden. *Morren* gebruiken wij doorgaans van een dof geluid binnensmonds uit onwil of misnoegdheid, en vandaar ook voor de uiting dier gemoedsgesteldheid, mede op andere wijze, b. v. door te klagen. Het komt echter ook voor als bloote geluidnabootsing. Dus b. v. van het water, bij Vondel, Hippol. 22:

— het zy een zoet geruisch gestort
Met vlienden waterloop door nieuwe bloemen mort.

Van den Cerberus, bij De Bartas, I. II. 80, die te gelijk:

Huylt overluyde, briest, met tanden knerst en mort.

Het ww. bedrijvend te nemen is ongewoon; nogtans vindt men het dus bij Vondel, Maeghden, 65:

Noch schijnt de purpre mond gebeen tot God te morren.

Het frequentatief hiervan leest men bij Van Lennep, Ged. zoo O. als N. 207:

Krioelend en woelend,
En borr'lend en morr'lend,
En gonzend en bonzend.

Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 167:

Sy morrelt *binnen 's monds, schaedlijcke schaemt, ick-stuytje.*

Coster, Polyxena, 54:

Om te besien wie 'k daer hoor suchten, preut'len, morlen,
Wie 'k weenen hoor —

dat beteekenen zal: een *morrend* of klagend geluid maken. Maar dan ook bedrijvend voor mompelen; J. G. Tengnagel, Verw. d. St. Naerden, 38:

Mijn Ruyters morlen *vast, dat by haer is verstaen*
Hier alles is gebreck. —

H. van Halmael, De Zedemeester en Kantoorkn. 8:

Wat of hy daar morrelde *uyt zyn bedurve kaaken.*

Men vindt *knorren* en *morrelen* in ééne samen-

stelling bij Marnix, aangeh. in De Tijdspiegel, 1866, n°. 1. bl. 85: *nadat hy er andermael eenighe Psalmen op* gheknorremorrelt *heeft.* — Het Idiot. van De Bo spelt *moorelen, moorlen.* en verklaart dat door »een dof gebrul geven," en zoo zingt de Schr. in zijne Ged. 38:

— moorelen *de tuimelbaren*
Op d'ongestuimen Oceaan.

Zie wijders mijn Mag. I. 345, en Weil. Wbk. bij welks voorbeelden men dit van *morrig* voegen kan, uit Van Effens Spect. IV. 299: *een* morrigen *ouwen gemelyken vryer.* Fokke, Verzam. van Spreekw. 221: *die (vrouw) was verschrikkelijk kribbig en* morrig *tegen dat meisje.* En De Groots Bewijs, 27: *Het* morrigh *ongeloof.* — Bij Weil. komt niet voor *morrerij;* Nomsz, Will. de Eerste, 233: *Die wreede* morrery. Bl 367: *der burgren* morreryen. Dez. Jeruz. Verl. I. 5:

Held Reinouts woeste geest, op krygsrumoer belust,
Verwerpt met morrery *de streeling van de rust.*

Morrelen²—Moren.

In het dagelijksch leven is *morrelen* ergens in roeren of wroeten, of zooals Weil. zegt, in het donker of bij den tast iets verrichten. Men *morrelt* b. v. met een stok in water of slijk; men *morrelt* in eene lade waar men alles dooreenhaalt, enz. Dus H. van Halmael, Crispyn, Bedrieger, 19:

Jou dronken Beest, wat morlje *daar in jou zak?*

Afmorrelen is afkrabben, Koddige Opschriften, IV. 119:

Doch zat 'er wat aan 't hembt, als d'eerswis was vergeten,
Dat morrelde *sy 'er* af, *en gaf 't haar kipjens 't eeten.*

Hetzelfde noemen wij ook wel *moeren,* of zooals Bilderdijk (Geslachtl. II. 252 en III. 38) zegt, *moren;* in het akensch *mûre,* bij Kil. *moeren,* in »*moeren het waeter,* turbare aquas." Dit *moeren* of *moren,* verwant aan *moer, moor,* slijk, is dan als het primitief aan te merken. Men leest het w. bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, II 241: *salmen tusschen den nieuwen Dyck.... ende den nieuwen Zeedyck... mogen* moeren. D. i. graven. Fol. 245: *dat sal hy mogen* moeren *ende uitdelven.* — Kil. heeft er ook van *vermoeren* of *vermuren,* dat men leest in Orizandts Heraclitus, 162: *om het Badt der Kercke heymelijck te* vermoeren, *en met meerder gewin te mogen visschen.* Dez. Democritus, 92: *de Paerden, die dorstigh in een water komende, 't selve met de voet* vermoeren, *en troebel maken.*

Vandaar ook *moerig,* troebel; Huyg. Korenbl. II. 103:

— noch keurde ghy niet recht
Het moerige *voor puyk, en 't hoogelandsch voor slecht.*

Volgens de mededeeling van Dr. Schotel in zijne Ill. School te Dordrecht, 6. wordt in eene keur van 1384, een knaap, die op tien roeden afstands van de school »*morelde.* kitste, of binnen die grens boverie deed of geruchte maekte" tot eene boete veroordeeld Wat hier door *morelde* bedoeld wordt, is mij niet duidelijk.

Morstelen, zie Morzelen¹.

Mortelen—Morten.

Mortelen, nauw verwant aan *morzelen*¹, beteekent hetzelfde als dit. Bredero, Rodd. 35:

Dat het den Lasteraars niet verdelght en verdempt,
Verplettert en vertreet, en niet in stucken mortelt.

Oudaan, Uytbr. over Job, 7:

't Gezelschap leyt bestolpt op 't vrolijk vreugdemaal,
Gemortelt, *en geknispt, men hoortse deerlijk karmen.*

Bara, Herstelde Vorst, 30:

Dat jae een hagelwolck my mort'len *moet het hooft.*

En bl. 50:

Ick sweer dien Styxen-hond sijn helsche muyl te mortelen.

Bogaert, Ged. 609:

Een goedt dat d'aardworm noit zal knaagen,
Noch mortelen *door regenvlaagen.*

Anders *vermortelen*; Van Merwede, Uyth. Oorlog, 187:

Den hagel moet haer boomgewas vermortelen.

Sluiter, Lofz. van Maria, 4:

Maria's zaed is 't welk de slang den kop vermorteld.

Brandt, Veinzende Torquatus, 6: *Ik zal u heel* vermortlen, *Zo gy me naakt.* De Thouars, Zriny, 113:

Hij mag verbrijz'len, 't slot vermeest'ren, 't volk vermortelen.

Lev. van Marc. Aurel. 159: *hoe vast dat de mueren ghemaeckt worden, de oudtheydt doetse al* vermortelen. Hier is 't ww. onzijdig en hetzelfde wat bij Weil *uitmortelen* is in de uitdrukking: de muur *mortelt uit,* d. i. kalkt uit, gaat los en uiteen Bredero gebruikt dit ww. zeer figuurlijk, Kl. 58:

Daer hanght botter in jou baert, veeght of eerter in gaet verwortelen.
Neen, laet hanghen, alst droogh is dan selter wel uytmortelen.

Elders heet dit *afmortelen;* Lev. van Marc. Aurel. 220 verso: *de mueren en vallen soo haest niet ter neder, oft daer* mortelen *eerst eenighe hornen calcx* af. — Onze volksspraak zegt in dien zin *afmolmen:* »dit of dat zal er wel *afmolmen.*"

Te mortel, gelijk *te morzel*, is eene adverb. uitdrukking, waarover men zie Bild. Geslachtl. II. 253. Zij luidde bij Walewein, vs. 374, *morteling:*

Mettien heeft Gringolet —
— den serpente enen slach ghegheven
Wel te pointe jeghen tbeste been,
Dat hem vlooch mortelinghe *ontween.*

Als subst. leest men dit *morteling* bij Vr. Bild. Rodrigo, II. 126: *Te* morteling *vergruisd.*

Bij Benecke is *murtelen* morren of murmureeren. Als primitief ww. komt voor *mörten* bij Fulda, Idiotikensamml., en *murten*, in het Brem. Nieders. Wtb. fijn maken, kleinstooten, vergruizen, gelijk ons nw. *mortel* daar ook *murt* luidt, voor gruis, zand, bij Kil. *morter*. Zie *Morteren*.

Morzelen[1]—Morzen.

Een naamw. *morse*, waarvan Bild. spreekt, Geslachtl. II. 253, is mij nog niet voorgekomen. Wel een primitief ww. *morsen*, *mürsen*, bij Höfer, Stalder en Schmeller. Het frequent. *morzelen* werd door Burman, Nieuwe Aenmerkk. 157, afgeleid van het fr. *réduire en morceaux;* de Tael- en Dichtk. Bydr. II. 244, achtten die afleiding »niet waerschijnlijk." Als men het w. toch uit het fransch wilde halen, waarom dan niet aan *morceler* gedacht? Ons *morzelen*, meestal *vermorzelen*, wordt zoowel fig. als eig. gebruikt, b. v. onzijdig bij Van Beverwijck, Steenstuck, 10: *een Steenken... dat in 't uyttrecken meest van malkanderen* morsselde. — Bedrijvend bij Visscher, Sinnepoppen, 66: *datse sich aen grooter en harder als zy niet wryven en souden, of zy souden vuyl en terstont* ghemorselt *worden.* De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 83:

Den rechten offer God's moet 's menschen herte wesen,
Ghemurselt *met den steen van diep-grondich berouw.*

Prof. Schrant verklaarde dit door »eigenlijk *dikwijls bijten*, en alzoo *aan stukken bijten.*" Van Mander, Olijfbergh, 116:

Gh'lijck ofmen wel met een swaer yser staf
Vermurseld' *al veel eerden vaten schervich.*

Niet eigenaardig uitgedrukt vind ik de samenstelling bij Tollens, Ged. I. 118:

Uit Vejes muren morzelt *Romen*
De Schenders van haar regten neêr.

De afleiding *morzeling* voor kruimel en dus in concreten zin, heeft Van Teylinghen, Het Paradijs der Wellust. 264: *overmidts hy de* morselinghen *des broodts by den dorpel noch sagh ligghen.* — Van Rusting heeft, Werken, I. 47, als rijmwoord *morstelen*, dat als eene versterking der uitspraak van *morzelen* zal zijn aan te zien, zooals Stalder op gelijke wijze *vermürzen* heeft:

(*Jupyn*) *zei: kom hier jou pekelhoer,*
Ik zalje zonder tyt te rekken,
Geen ooren maar de kop aftrekken...
En zo zy hem niet was ontworstelt,
Hy hadze zekerlyk gemorstelt.

Morzelen[2]—Morsen.

Een frequent. ww. *bemorzelen*, voor het gewone *bemorsen*, is mij voorgekomen bij Krul, Minnespiegel, I. 24:

U Edelheyt sout ghy haer hooghste roem ontrecken...

Bemorselen *u eer*, *u Edelheyt tot schandt*, enz.

Mottelen—Motten.

Mottelen, in het dialect van den Teuthonista *moetelen*, beteekent pruttelen, morren (uit ontevredenheid). Het zal ook wel één woord zijn met het zeeuwsche *meutelen*, dat Tuinman bedoelt als hij, Rymproeve, 239, zegt:

De Zeeuwen praaten van gemeutel:
Maar elk heeft van dat woord geen sleutel.

en dat hij in zijne Fakkel, I. 253 hetzelfde acht met *neutelen*, talmen, treuzelen; zie dit w. beneden.

Het w. doet zich reeds op in het middelhd. *mötelen*, oudhd. *mutilon*, morren, bij Von Schmid *mutteln* en *muttern*, bij Schmeller en Stalder alleen *muttern*, *mutteren*, eng. *to mutter*. Het prim. *motten* vermeldt Weil. voor kribben, netelig zijn, in het akensch *mute*. Dit w. is gelijk meer andere van de weêrsgesteldheid overgebracht op het gemoed; want *motten* is eig. misten, nevelen. Zie *Motteren*.

In De Brunes Bancketw. I. 441, leest men: (*Het geld*) *en kan oock nergens vaster geleght werden, als in Gods wissel-banck, die in* de motjens en kotjens *van de armen gehouden wert.* — *Kotje* is eene ellendige woning of armoedige hut; *motje* is wellicht genomen voor wat leelijk of vuil is, want dat beteekent *mot* als adj zie Weil. De uitdrukking *de motjens en kotjens* is om den rijmklank, met andere in de volkstaal, zooals ook *het hutje met het mutje*, en dergelijke, van welke Van Hasselt er op Kil. bl. 238 enkele optelt. Van de twee daarin vervatte rijmwoorden is dikwijls het eene naar het andere gevormd, en in beteekenis eigenlijk daarvan niet onderscheiden. Uit onze vroegere

schrijvers ware een lijst van zulke spreekwijzen te verzamelen, veel breeder dan die van Eiselein voor 't hoogduitsch.

Mozelen, zie **Meuzelen**[1].

Muffelen, zie **Moffelen**[2].

Muggelen—Muggen.

Het frequent. leest men in een opstel van den hr. Sleeckx (uit Lier) in Goeverneurs Huisvriend, 1864, bl. 104: *Dat ging er, in den tuin des schoolmeesters, van zingen en tierelieren... snateren en kleppenteren, gonzen en* muggelen!... *de muggen en de vliegen snorden en dommelden uit alle magt, om het koor te volledigen.* Blijkbaar wordt er door aangeduid het brommend of gonzend geluid der muggen. Ook bij Stalder is *müggeln* zoowel als *muggeln* en *muckeln* een dof en eentoonig geluid maken. Het fr. *meugler*, waarvan *meuglement* en *muglement*, dat voornamelijk van den os gezegd wordt, is louter geluidnabootsing; zie Nodier, Onomat. Françaises, op *Beugler*, dat alleen letterverwisseling van *meugler* en ons *bulken* is.

Gelijk van meer geluidnabootsende wwn. is in het ned. het eigenl. prim. van *muggelen* niet aan te wijzen. De hoogd. wwn. *muchen* en *mucken*, lat. *mugire*, worden door Kaltschmidt als verwanten van het nw. *mücke*, nederl. *mug*, vermeld, en Stalder stelt *mucken* als primitief.

In de Idiotikons van De Bo en Schuermans heeft *muggelen* de bet. van peuzelen, treuzelen. 'k Houd dit voor hetzelfde w., doch ontleend van *mug*, als klein dier; alzoo zich met kleinigheden ophouden. Men denke aan *muggeziften*. Van het eng. *midge* heeft Halliwell *midjans* (*midgens*) voor kleine stukken. Bij Stalder is *mugeln* kleinbreken, afg. van het celt. *mug*, klein.

Muichelen—Muiken

Het ww. *muiken* beteekent naar zijn oorsprong iets ter sluik of heimelijk verrichten; zie Grimm, Gramm. II. 471 en Benecke, i. v. *Müche*. Vandaar bij Stalder *mauchen*, in 't geheim snoepen, en verbergen in 't algemeen, anders ook *mäucken*, *mucken*, *müken*; nederl. *mokken*, *smokken*, *smuiken*, zie *Smokkelen*. Kil. heeft *muiken* niet, doch men leest het achter de Schadtkiste der Philos. in Porphyre en Cyprine, fol. 26:

Cygnus in swaen hem met dit water laeft,
Ceyx daer met Alcione muyckt.

D. i. minnehandel drijft, hetzij dan meer of minder ter sluik. Elders leest men het subst. van dien vorm, Rott. Sp. van Sinne, 113:

Myn bloeyende jeucht versch ende groene,
In veel turberinghe (ick) daghelijcx verslijte,
Deur 't discoort der ghedachten, die my tot een spijte
Niet dan onrust en muyken *en konnen baren.*

Duidelijker is het w. in de Honigbije, II. 6:

Laast dreef ik evenwel een kudde nog ter muik.

D. i. heimelijk. 't Woord komt overeen met *mucken* bij Reinwald en Schmidt, voor kwade of verdrietige zaken. Aan het denkbeeld van verborgen paart zich dat van boosheid, boos opzet; alzoo is *mukken* in 't neders. listig of bedriegelijk moorden; vandaar in 't oudhd. *muchilari*, middelhd. *miucheler*, moordenaar (met een dolk) en in 't hoogd. *meuchelmord*, sluipmoord, bij ons door Bild. en andd. overgenomen in *muichelmoord;* zie mijne Proeve, 125. Men leest ook *muichelmoorder* bij Van Walré, Heksluiting, 210; *muichelmoordenaar* bij Van Oosterzee, Mozes, 13; Römer, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. VIII. II. 98; *muichelkogel* bij Van den Bergh, Fantazij en Leven, 47; *muichelhinderlaag*, bij V. d. Hoop, Lente en Herfst, 34; en *muicheldolk* bij De Thouars, De Cit. van Antw. I. 119. Bild. sprak van een nederl. ww. *muichelen* in de Voorr. der N. Mengel. I. 26 en 27; 't woord kwam mij echter niet voor dan bij een' onzer latere dichters, t. w. Van der Hoop, Columbus, 29:

Den ponjerd in zijn gordel muichelend.

Waar 't freq. alzoo hetzelfde beteekent als bij Von Schmid *mauchelen* (*maukelen*, *maunkelen*, *maukern*, *mockelen*), t. w. versteken, verbergen, heimelijk handelen enz.

Mummelen, zie **Mommelen**.

Murkelen, zie **Morkelen.**

Murmelen—Murren.

Een eigenlijke primitiefvorm *murmen* is mij niet voorgekomen. Gewoonlijk wordt *murmelen* afgeleid van *murren*, d. i. *morren*, 't welk, met tusschenvoeging der tweede *m*, zoowel *murmelen* als *murmeren* oplevert, welke vormen zich in verschillende talen voordoen. Zie *Murmeren*. Met ons *murmelen* komt overeen het hoogd. *murmeln*, middelhd. *murmelen*, oudhd. *murmulon* en het oudfr. *murmeler*, waarvan bij Roquefort de uitdrukking *murmeler les salmes*, psalmen zingen of neuriën. Het ww. beteekent bij ons vooreerst een zacht morrend geluid maken, zooals in: *de beek murmelt*, en dan ook bedrijvend; P. Moens, Joh. van Oldenb. 7:

Ja, de Yssel murmelt *nog, bij 't statig, treurend vloeiën,*
Den grootschen naam, den roem van Vrijheids fieren zoon.

Vandaar bij Klijn, De Driften, 144:

't Is dáár dat al 't gebrul der levenszee verdwijnt,
Of door den afstand slechts een zachte murmling *schijnt.*

Vandaar Bilderdijk, Wit en Rood, II. 7, van de zee: *Ook deze* murmelt na. — Doch wijders wat men anders mompelen heet, d. i. binnensmonds of onverstaanbaar spreken. Dus leest men in de Randteek. des Statenbijbels, op Ps. 38, vs. 6: *om dat de tooveraers ende besweerders binnens monts spreken, ende* murmelen. En in den tekst, Joann. 7, vs. 32: *De Phariseen hoorden dat de schare dit van hem* murmelde. Dus mede Van Alphen, Dichtw. II. 18: *Ik* murmel *bij mij zelf.* Bild. Zedel. Gisp. 38:

Dan murmelt *hij van schuld, met half verstaanbre woorden.*

Waartoe de samenst. behoort. bij denz. N. Mengel. II. 309: *de geloften... die hy aan de Godheid* toemurmelt. Snieders, De Verstooteling, 15: *Hy zag den jongen Bohemer... aen, en* murmelde *zachtjes: Ik ben wreed,* enz. — Eindelijk mompelen uit ontevredenheid, waarvoor anders meer gewoon is het basterdwoord *murmureeren;* De Brune, Bancketw. II. 42: *Al dat ons overkomt, God wilt het zoo. Waerom dan te* murmelen, *of te kreunen?* Vandaar bij Van Hengel, Leerred. II. 14: gemurmel *van kleinmoedigen, altyd bezorgd.* Van Lennep, Marino Faliero, 10: volksgemurmel. — Het w. is ook van dierengeluid gezegd; Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 168 (van een' beer): *Dof* murmelend *en brommend ging hy verder.* Marnix, Lofsang Ezechie, vs. 14:

Ick hebb' gekrocht in mijne traenen,
End vast gemurmelt *als de kraenen.*

Ongewoon zingt De Bull, Verspr. Ged. 68:

— een klacht, zielroerend teeder,
Murmelt *uit zijn bleeken mond.*

Napelen—Napen.

Het ww. *napelen* trof ik aan in Nijhoffs Bijdr. N. Reeks, II. 225: *boeverien, die sie mit malcanderen, soe siet eens weren, onder den coepman bedreven hadden mit quaden terlingen, mit negensticken, mit quaerten, mit riemsteken en ander boeverien, mit* napelen, enz. Hier heeft men dezelfde bet. die het eng. *to nap* heeft, d. i. met dobbelsteenen bedriegelijk spelen; doch ook bij ons komt het primitieve *napen* voor in den zin van door goochelarij bedriegen; Oudaan, Agrippa, 414: *menschen... welken zy* (t. w. de alchimisten) *nu drie viermaal* genaapt, *altijd op nieuwe goochelarijen onvoordacht, we'erom bedriegen.*

Eene afleiding van het eng. *to nap* heb ik niet gevonden; er zal toe behooren Halliwells adj. *nap,* afgericht, handig, en *to nap,* grijpen, vatten.

Nasselen—Nasschen.

In het goth. is het adj. *hnasq* teeder, week, klein, angels. *nesc, hnesc,* eng. bij Halliwell *nesse,* zacht, *nesh,* teeder, week, arm van geest, hongerig, *nice,* teeder, lekker, kiesch, keurig, hoogd. *näschig, genäschig,* lekker, snoepachtig, nederl. bij Kil. *nesch, nisch,* zacht, teeder. Dus bij Cats, Wercken, I. fol. 350: *eyers vers en* nis. D. II. Ged. op Slap. Nachten, fol. 9: *eyers* nis *gekoockt.* — Het eng. *nice* is echter ook dwaas, zot, vreemd, (zie Nares en Halliwell), en in dienzelfden zin komt bij onze schrijvers dikwijls *nesch* of *nesk* voor; Rodenburgh, Alexander, 25:

Zottinne, nesk, *en broets, bal-oorich, slecht, en dom.*

Vondel, Jos. in Dothan, 27:

Daer ghy zult d'uitkomst zien van uwe neske *droomen.*

Leeuwendalers, 43:

Een neske *koeckoeck broet een anders eiers uit.*

Poëzy, II. 428:

De neske *koetjesherder*
Docht voort, dat is niet beus.

Brieven der Heil. Maeghden, 50:

Of zoeckt een dwalend licht aen Ammons bron; aen naelt,
En nesk *geheimenis, verbloemt met menigh teken.*

Oudaan, Agrippa, 217: *de overeenkoming des naams... en diergelijke* neske *dingen.* Bl. 320: *een volk...* nesk *en wuft.* De Brune, Bancketw. II. 239: *moet een man zoo* nesch *en simpel niet zijn.* Janssoons Grietje Wouters, 17: *Dat de ien* nesq *is, d'aer neuswijs.* Ald. 20: *D'aer is spytich of half* nesq, *elck hetter sijn gebreck* — Vandaar de afl. en samenst. Leven van Marc. Aurel. 64: *Onse voorvaders hebbent vercregen als wijse mannen, ende wij haer kinderen verliesent weder als slechte* nescaeits. Vondel, Herschepp. 419: *Dat's mis, ó* neskebol. De Verliefde Lubbert (Amst. z. j.) 9: *Een* neskebol... *een weetniet of een Jan hen.* Hooft, Brieven,

I. 398: neskebolletjen, *oft jooltje*. Westerbaen, Ged. II. 152: *wijven, oude lien, en* nesker-bollekens. — Zie voorts het Wdb. des Inst. op Hooft, De Vries op Warenar, 233, Oudemans op Bredero. — Ook het ww. *neskebollen* komt voor; Erasmus, Colloq. Fam. 85: *soo begeer ick liever met (de Christenen) te* neskebollen, *als met de Vleeschhouwers de wijsheyt alleen te hebben.*

De vraag is of ons *nesch*, eng. *nice*, voor teeder, lekker, en voor dwaas, zot, hetzelfde woord is. In laatstgemelden zin achten sommigen *nesch, nice*, dat dan overeenkomt met het oudfr. *nice, niche*, afgeleid van het lat. *nescius;* zie Ménage, Roquefort, Diez (Etym. Wtb. II. 374), Scheler en Chambers. Anderen, zooals Bailey en Horne Tooke (Ep. Pter. II. 335), van het angels. *hnesc*, teeder, zacht. Voor de laatste meening pleit wel de geleidelijkheid van den overgang van de bet. van week, zwak, tot die van onnoozel, dwaas. Door een anderen overgang van het weeke tot het vochtige of natte brengt men er ook toe ons *nesch, nes*, bij Kil. humidus, madens, waarvan bij hem *nescheyd, neschigheyd*, humor, mador, bij Oudaan *neschachtig;* Roomsche Mog. 25: *de lager landen, door 't overvloeyen der stroomen, somtijds drasch, en* neschachtig. — Het subst. *nes*, bij Weil. en Halbertsma (Overijss. Wdb.) door »waterleegte, zijp" verklaard, heeft de aang. Schr. voor »broekland", Agrippa, 302:

Zoo queekt den Ojevaar zijn kiekens met eechdissen
En kikkers, welk hij uit het broekland wiet te vissen;
Tot dat den jongen toom het vliegen machtig es,
Die stikkelt insgelijx die diertjes uit de nes.

Zie Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 570.

Van het adj. *nesch* heeft het angels. *hnexian*, eng. bij Halliwell *to neskin*, zacht maken, oudhd. *nascon*, snoepen (Graff, II. 1105), middelhd. *naschen*, snoepen, minnespel drijven als het vee, hoogd. *näschen*, met lust eten, snoepen, Dähnert *naschen*, veel fruit eten, minnespel najagen, Schöpf *gnaschen*, spaarzaam zijn, Van der Schueren *naschen*, bedelen, troggelen; in het gron. dialect bij Laurman *nasschen*, heimelijk wegnemen, stelen, in het vlaamsch bij Schuermans *nassen, nasschen* en ook het frequent. *nasselen*, het opeten van 't graan door de varkens.

Nestelen—Nesten.

Nesten, d. i. in een nest wonen, en voorts wonen in 't algemeen, is verouderd De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 115:

De voghelkens ghecleet in pluymighe livreyen,
Siet men hier oock ontrent gaen nesten *en vermeyen.*

Vlaerd. Redenrijckb 119:

Waar is 't Joods rijck gebleven,
Daer eendracht niet heeft mogen binnen nesten?

Coornhert, Wercken, I. fol. 506:

Wie dan der minnen list te voren kent,
En laet haer gheensins nesten *in zijn hert.*

Van Someren gebruikt het w. nog en wel wederkeerig; Ged. II. 60:

Zoo zwierf dat Spaansche roofgespuis...
En nestte zich, *met woest gedruisch,*
In kerkgebouw en burgerhuis.

Wij zeggen in dezen zin thans *nestelen*, en dan eig. zooals bij Tunnicius, 23: *Als de lunink* (d. i. *de musch*, zie Kil.) nestelen *wil, so socht he vele gette.* — En oneig. David, Vad. Hist. II. 452: *de Saracenen die daer in de buert... nog* nestelden. Zie voorts de voorbb. bij Huyd. Proeve, II. 392. In den Lancelot, B. II. vs. 44101, leest men *genesten*, naar ik meen voor zich ophouden, zich bevinden:

Nieman mochte an hem (Walewein) genesten,
Dat hem vergaen mochte ten besten,
Hine bleef doet oft so gewont,
Dat hi meer (?) ward gesont.

De Tristan althans heeft *genisten* voor wonen, zie Benecke. — *Vernesten* is onzijdig en bedrijvend, voor verhuizen en doen verhuizen; Hooft, Ned. Hist. fol. 386: *stelde Boisot zich in standt, om de Spanjaardts te doen* vernesten. Van Zevecote, Ged. 275:

God sal den stercken wint doen waeyen uyt 't Noordwest
Tot dat den hoogen vloet den Spaignaert heeft vernest.

En 292:

Och, dat er nu een hooge vloet
Met winden uyt Noordwesten
Ons quamen geven goeden moet,
En 't Spaensche heyr vernesten.

Kil.: »*vernestelen, vernesten*, nidum mutare, et nido expellere." Het frequentatief leest men in Rabelais' Werken, I. 96: *Alwaarse dan den ganschen dag doorbragten... met musjes en andere vogeltjes te* vernestelen. Ald. 403: *Lucifer... zal willen uyt den Hemel* vernestelen *alle Goden zo grooten als kleinen.* Vondel, Poëzy, I. 629:

(Hy) deê den dageraet vernestlen *'t luie Goy.*

Van Merken, David, 45:

De trotsche vyand vlucht, vernesteld *overal.*

Macquet, Proeven van Dichtl. Letteroeff. I. 195: *Ulysses die (de ganzen)* vernestelde. Vervolg op

Wagenaar, XVII. 378: *deeze vrugtlooze pooging om den Vyand te* vernestelen Van der Palm, Bijb. voor de Jeugd, VIII. 17: *de Kanaäniten te* vernestelen *uit die streken.* D. i. steeds bedrijvend; doch ook onzijdig; Van Merken, Nut der Teg. 200:

Hoe de fiere maagdenschaaren —
't Schuwe wild vernestlen *leerden.*

Zie ook Oudemans Wdb. op Hooft. Staring heeft daarvoor *ontnestelen*, Ged. II. 3:

Een spreeuw, een uil te ontnestelen, *in den muur*
Van 't leêgstaand klooster —

Nog andere afleidingen zijn de volgende. Bilderdijk, Krekelz. I. 112:

Een slaapzaal ontfangt haar in 't dichtst van het bosch...
Omnesteld *van zangers in vederendosch.*

Bekker, Bet. Weereld, II. 168: *die vooroordeelen, daar my allemans taal en leeraren overlevering in* benesteld *hield.* Vr. Van Ackere, geb. Doolaeghe, Madelieven, 19: *'s moorders graven* Benesteld *door onzaelge raven.* Westerman, Ged. III. 59: *Verveling* nestelt in. — Dit laatste komt overeen met het hoogd. *einnisten* en *einnisteln.*

De samenst. *nestelplaats* heeft a. w. IV. 11:

Daar hij den trots der Adelaren
Zelfs in hun nestelplaats *vergruist.*

Reeds vroeger gebezigd door Voet, Stichtel. Ged. II. 187:

Om 't breed gevogelt tot een nestelplaats *te strekken.*

Het nw. *nesteling* vind ik in abstracten zin bij Bruno, Ps. 104, vs. 9:

Daer is het dat voor sich een plaets beving
Het kleyn' gevogelt', tot haer' nesteling.

Doch bij een brusselsch dichter voor jonge vogel, in Willems' Verhand. II. 252:

— *als* de nestelingh *der valcken, licht en snel,*
Dwelck stoppelvedrich gaet tot vliegen hem verkloecken,
Eerst springht van tack op tack —

Ook in het eng. is *nestling* een jonge vogel. Zie mede *Nistelen.* — Van het znw. *nest* mis ik bij Weil. de volgende bet.; H. van Halmael, De Edelm. Vrinden, 42:

Laat hem houden, als deed hy volkoomen zyn best,
En klagen, als of iemand het nest
Van zyn sleutels *heeft bedurven —*

Neukelen, zie **Kneukelen.**

Neutelen, zie **Nusselen.**

Neuzelen'—Neuzen.

Neuzen is eig. den neus ergens in steken en voorts met nieuwsgierigheid ergens in kijken; zoo zegt de volkstaal: in papieren of in een boek *neuzen;* zie Bild. Aantt. op Huyg. V. 349. Eenige bladzijden te voren (bl. 330) was *neuzen* verkeerdelijk door *noesten* verklaard. Iets *afneuzen* zegt men voor in stilte of heimelijk waarnemen, begluren. Dus Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 24: *op onze vrienden en vriendinnen te letten... en alles* afteneuzen. Fokke, Boert. Reis, I. 260: (*Hij*) *verkeerde... als page aan het Hof, waar hij alle geheimen* afneusde. — Anders *beneuzen;* ald. II. 54: *alles wordt dan bekeken en* beneusd. — Men vindt ook *doorneuzen;* Physiologie van Den Haag, 41: *als ik ons Muzeum* doorneus *met hooghartige deftichheid.* — Wie alleen in de boeken *neust* en ze niet grondig onderzoekt, heet *neuswijs;* Dus Com. Vet. 47: *Hy selve is soo* neuswijs, *dat hy op een luysduymbreedt na seggen wil hoe groot dat de Son is.* Zie ook Weil. Van dit w. kwamen mij afleidd. voor; Levens van Plut. fol. 524: neuswijselijck *te blijven staen... op de orden des tijts.* Fol. 10 verso: *Dese... dingen sullen misschien de lezers wel aanstaen om de nieuwicheyt ende* neuswijsicheyt. — Het znw. keert het w. om; M. Tydeman in Verhandd. der leidsche Maatsch. II. II. 11: *Geene* wijsneuzen (*Sophisten*), *welken staande houden dat* enz. —

Vandaar bij Kil. *neuzelen* in dezelfde beteekenis als *neuzen.* Men leest dat bij Poirters, Duyfken in de Steenrotse, 339: *Jovius die alle dach tyt genoech hadde om in de boecken en rekeningen te* neuselen. Nolet de Brauwere, Ged. II. 32:

God dank, ik ben geen keukenpiet,
Die alles neuzelt *en bespiedt.*

Bl. 54: *ongemakkelijk in je werken te* neuzelen. D. III. 114:

Regt hebben Pruissische onderdanen
Alléen op neuzlen *hier te land.*

In het dialect van Maastricht is de bet. overgegaan tot dralen, talmen; zie mijn Archief, III. 374.

Met voorzetsels heeft men, Burlage, Acad. Tafer. 11: *niet langer* rondgeneuzeld. — Meer gewoon is *doorneuzelen*, doorkijken, doorsnuffelen; De Brune, Wetsteen, I. 6: *hen die deze bladeren zullen* doorneuzelen. G. van Spaan, Gelukzoeker over Zee, 37: *'t Schijnt dat deze Jezuitsche Vaderen de Kaap ook zoo naauwkeurig* deurneuzelt *hebben.* Rabelais' Werken, I. Voorr. 2: *Derhalven wil ik, dat gy dit werk eerst nijver* doorneuselen *zult.* Jan Zoet, De Adel. Huisvader, 65: *het* doorneuzelen *der geleerde boeken.* Bloemkrans, 203: — doorneuzelt

eerst meer blaân. Staring bezigt *beneuzelen*, Ged. II. 42:

— *Elk scheurtjen, elke reet*
Beneuzelt *hy:* —

dat echter reeds voorkwam bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 58: *ik... schroomde niet ijder van onder tot bove te* beneuselen.

Met ons ww. *neuzelen* komt overeen het engs. *to nuzzle*, in den grond wroeten, snuffelen; in het Brem. Nieders. Wtb. *nusseln*. Voorts *näseln* bij Stalder, *ausnäseln* bij Von Schmid, *nuseln* bij Schmeller, *neusla* bij Tobler, nieuwsgierig zoeken, uitvorschen.

Kil. verklaart *neuzelen* mede door mutire, mussitare, en Schuermans door »zachtjes en onverstaanbaar spreken"; De Bo door »door den neus spreken." Zij zullen hetzelfde bedoelen, wat in 't hoogd. *nieseln* heet, d. i door den neus spreken. Bij onze schrijvers kwam het ww. mij in dezen zin niet voor. Het schijnt meer hoog- dan nederduitsch. In Reinwalds Idiotikon vindt men het in verschillende vormen: *nieseln*, *niseln*, *nüseln*, *näseln*, *nosseln*, *nischelen*, waarbij men uit Stalder nog *nüscheln*, *nüschern*, voegen kan. Het fransch zegt *nasiller*, waar *nasillonner* en *nasillarder* van afgeleid zijn.

Oudemans' Bijdrage heeft *neuzeling* (naar het ook mij voorkomt) voor nasporing, beter misschien toeleg, opzet; doch het ww. *neuzelpotten* ald. zou ik verklaren door: in den pot neuzen, en dan toegepast op het Venuswerk.

De samenstelling *rimpelneuzen* bezigde Schonck, De Strijd der Reuzen, 73:

De Saters doen, door rimpelneuzen
En schertzend lagchen, duidlijk zien, enz.

D. i. grijnzend optrekken van den neus, over welk w. de Schr. zich bl. 128 verantwoordt.

Het Brem Nieders. Wtb. heeft het ww. *näsen* voor iemand een neus geven, d. i. hem honen door een welbekend gebaar. Het eng. zegt daarvoor *to nose one*, en onze Hooft heeft daarvan *beneusd*, in onze volkstaal: *met een langen neus;* Ned. Hist. fol. 486: *slip te haalen aan zyn' onderzaaten, en* beneust *te moeten heenen gaan.*

Neuzelen², zie Nusselen.

Nibbelen—Nibben.

Nibbelen is bij Halma en Weil. hetzelfde als *knibbelen*, d. i. kleine stukjes afbijten, zooals *knabbelen* wat grootere; in 't eng. *to nibble*, neders. *nibbeln* en *benibbeln*. Dus, van een vischje, dat aan het aas bijt, in De Toekomst van 1867, bl. 103:

Het nibbelt *en knibbelt, maar 't heeft het, och Heer.*

Het primit. ww. *nibben* is bij Richey en Schütze het trekkebekken der vogels, en zoo zingt Gijsb. Japicx, in Klioos Kraam, 346:

Daer 't Duyffje en Doffer nebbel-nebt.

En voorts, ook in de vormen *nippen*, *nipfen*, *nüppen*, *nupfen*, van spijs of drank even proeven, er den mond even in of aan steken, blijkbaar van *nibbe*, nederl. *neb*, eng. *nib*, bij Van der Schueren *nyb*, bek of snavel. Ons ww. *nippen* of *neppen*, met kleine teugen of ter sluik drinken, is geen ander woord; b. v. Huyg. I. 607:

Je ginght al staegh je coers ick segh niet as een beest,
Maer as en slaeprigh mens die wat te veul enipt *heit.*

De Ketelboeter, 2:

Ick ben bereyt om met jou eens lustich te neppen.

Jonctijs, Toon. der Jal. I. 358:

U wijf, wanneerje lang uitblijft,
Waant datj' eens anders min gerijft;
Of dat gij in de herberg nept.

Hilarides, Humor. Rijmelar. 47:

— *den ganschen dag te* nippen,
De flesch steeds in de hand, den beker aan de lippen.

(Nieuwenhuizen) Keur van Dichtbl. 63:

Daar moet myn meisje schenkster zyn,
En, op myn bede, eerst zelve eens nippen.

Dautzenberg, Ged. 167:

Die den Kelder en de tonnen
Vlytiglik bezoeken gaen...
Zullen ons met blyde lippen
Danken by hun geestig nippen!

Dez. Verspr. en Nagel Ged. 28:

Wie zoude niet in nederigen gehuchten
Eens nippen *aan natuur- en vreugdekruik?*

Bl. 247:

Kent gij het dal, waar vlinder en bij
Nippen *aan lelie- en rozenkelken?*

De Cort, Liederen, 233:

Nog roziger dan kersen, ja!
Zijn hare frissche lippen:
't is wellust zonder wederga,
Er kusjes van te nippen.

Men ziet dat het w. bij de vlaamsche zangers dichterlijk is geworden

Gelijk *knibbelen* genomen wordt voor twisten, kijven, en *beknibbelen* voor nauw of op kleinigheden dingen, zoo heeft *benippelen* dien zin bij Hooft, Ned. Hist. fol. 398: *inziende dat vrydoom*

van schattingen dikwyls uit noodt benippelt, *oft vernietight word.* Ald. fol. 1239: *'t vernuft spitsen op uitvinding van scherpzinnighe duidenissen, om het gezagh zyner Doorluchtigheit te* benippelen.

Een' anderen zin hebben *nibbelen* en *nippelen* in de volgende plaatsen. Oudaan, Poëzy, II. 333 (van kinderen gesproken):

Wen gy ze kust, en drukt, en nibbelt, *en omarmt:*
En moederlyk bezorgt, of vaderlyk beschermt.

Vondel, Samson, 11:

— (*als*) *ik u wederkuste,*
U streelde, nippelde, *en uw dolle vlammen bluschte.*

Dez. Hersch. van Ovid. 309:

— *'t vleesch, dat dus geport,*
Hem angst aenjaeght, of blaeu van al dat nipplen *wort.*

Valentijn, Werken van Ovid. I. 108: *hoe blond en blau* (*uw hals*) genippelt is *in liefkosery.* Ald. 183: *rept u stil bij haar;* nippeltse *met de vingers in ae sijde.* D. III. 174: *de blaauwe vlekken... die de minnaar in 't leffelen met de tanden in den hals* nippelt. Bl. 269: *Gequetste leden ijsen selfs voor 't minste* nippelen. — Deze wn. werden reeds opgehelderd door 't boven vermelde *nippen*, dat Richey door *schnäbeln* vertolkt, d. i. het trekkebekken of kussen der vogels; en nog nader door *neipeln*, dat het Idiotikon van Schmidt verklaart door »nu hier dan daar even aanraken, licht bijten of knijpen uit liefde of jokkernij, zoowel van menschen als dieren gezegd." En hiertoe zal dan *nippen* behooren, dat volgens Weil. nijpen beduidt, als in de spreekwijs *als het begint te nippen.* Zoo leest men bij Bekker en Deken. Corn. Wildschut, III. 340: *Ik denk... dat ik ook wat te zeggen heb, als* het nipt en wedernipt. — Zoo zegt men ook: als de nood *nijpt* of *prangt.*

Van *nippelen* heeft men eene afl. en eene samenst. bij den aangeh Valentijn, D. I. 86: *Hij* benippelt *haar boesem.* D. III. 248: *Mijne wonden schrikken* benippelt te werden. Ald. 104: *dat haar aansigt blau en blond geweest hadt door* lip-nippelen.

Het ww. *vernibbelen*, dat bij enkele onzer vroegere schrijvers voorkomt, beteekende met zeker aangenaam gevoel den mond of het hart op iets zetten, ergens naar haken of snakken, den mond als 't ware verlangende uitsteken. Joh. de Brune, Zinnewerck, 308: *Wy zijn zoo verlaft en verleckert achter de veranderinghen, dat wy nergens naer zoo zeer en'* vernibbelen, *als dat ons een nieuwe smaeck toebrenght.* De Brune, d. J., Jok en Ernst, 21: *dat wy ongevoelik meer* vernibbelen, *en ongelijk soeter sijn op dingen, die ons haast ontnomen sullen worden.* — Hetzelfde drukte men uit door *vernibbeld zijn* ('t welk Tuinman, Spreekw. II. 58, te onrecht voor eene verbastering hield van *vernikkert*, en waarvan het zuidbevelandsche *vermikkeld*, Te Winkels Taalmag. II. 236, waarschijnlijk inderdaad eene verbastering is.) Dus De Brune, Wetsteen, I. 8: *de genuchten, daer op onz' evenmenschen...* vernibbelt zijn. Ald. 141: *daar zy... op Leander buiten maat* vernibbelt was. Ald. 170: *dat minnaars met zoo duldelose lust op het kussen* zijn vernibbelt. D. II. 47: *dat zy dapper op wijn zijn* vernibbelt. Dez. Jok en Ernst, 18: *wiert hy daar ter plaats op een getrouwde Joffer... smoorich* vernibbelt. Oudaan, Agrippa, 310: *op woeker, en bankleening onophoudelijk* vernibbelt. Ald. 453: *andere,* vernibbelt *op de bespiegeling des oppersten levens.* H. van Halmael, Overdaad en Gierigh. 58:

Gy schynt vernibbeld *op de rampen, die gy voed.*

Van Swaanenburg, De Vervrol. Momus, 134: *Hadden die* (*afgoden*) *van koper geweest, Jacobs liefje was 'er niet op* vernibbelt *geworden.* — Bekker en Deken gebruiken het ww. wederkeerig, Sara Burgerhart, II. 560: *Ik* vernibbel my, *als ik zoo zie, dat de jonge lui tot aan de ooren in 't werk zitten.*

Nietelen—Nieten.

Nietelen is in Wassenb. Idiot. Fris. stooten »vooral van koeijen die jeukerig van hoornen zijn." Het prim. is *nieten*, bij Kil. mede met de horens stooten, neders. *niten.* Zie Ten Kate, II. 648 en Adelung op *Nieten.* Stalder heeft in de gemelde beteekenis *niffen* en *niffelen.*

Nijfelen—Nijfen.

Nijfelen, in Gelderland ook *niffelen*, beteekent bij Weil. in het gemeene leven »eene kleinigheid, op eene bedekte wijs, met vinger en duim wegnemen; iets op eene diefachtige wijs naar zich strijken." Daarmede komt overeen Halbertsma, in zijn Overijss. Wbk.: *Niifelen*, na zich toehalen; *ofniifelen*, met mooije praatjes of slinksche grepen afhandig maken." Vandaar het spreekw. »*hij steelt niet, maar hij* niffelt", vermeld bij Harrebomée, III. Voorw. 136 Bij Strodtmann is *nyfeln* stelen.

Het prim. *nijfen*, d. i. nijpen, eng. *to nip*, waarvan ook *knijpen*, hoogd. *kneifen* (imp. *knif*, part. *gekniffen*), is bij Stalder *niffen*, met de vingers vatten, en voorts bij kleine dingen met te veel nauwgezetheid te werk gaan; vandaar bij hem *niffig, niffelig*, al te stipt of gierig (bij Weil. *nij-*

felachtig en bij Von Schmid *gniffig*, *kniffig*), *niffigkeit*, te groote nauwgezetheid, en *niffelen*, nauwgezet of, zooals wij zeggen, nauw bezet of gierig zijn. Zie mede *Nijferen*.

Nippelen, zie **Nibbelen**.

Nispelen, zie **Knispelen**.

Nistelen—Nisten.

Overeenkomstig met het middelhd. heeft ook het middelned. in *nesten* en *nestelen* den korten *i*-klank. Der Minnen Loep, I. 149:

Waer reyne minne int herte nistet
Daer off coemt alle reynicheit.

D. II. 129:

Cephalus worts te hant ghewair
Ende meynde, doe hi hoerde dat ristelen
Dat een dier daer woude nistelen.

Ald. 83 komt ook (buiten het rijm) het subst. voor:

Goede wercken te bestaen
Ende uwer niste *niet af te guen.*

Melis Stoke, III. 109:

Laet ons winnen dat crayen nist.
Trouwen, wi wanen dat ghijs mist.

Evenals hier, ook bij lateren, met het rijm; De Brune, Nieuwe Wijn, 385:

Een vuyl, onnuttigh voghel ist,
Die daer bekackt zijn eyghen nist.

De Franschen zeggen mede *nicher;* gewoonlijk, door hunne etymologen van *nidificare* afgeleid. Beter doet Gotsched het van *nisten* afkomen.

Nokkelen—Nokken.

Schuermans heeft *nokkelen* voor »den draad met zeer kleine en rasse trekjes uit den spinrok trekken, stil en neerstig spinnen, stillekens voortgaan." Het prim. zal zijn *nokken*, in hetz. Idiot. opgenomen voor »breijen of knoopen", bij De Bo ook voor knoopen in het algemeen.

Noppelen—Noppen.

Volgens eene onder mij berustende Ms. aanteekening van het einde der vorige eeuw beteekent *noppelen* in het noordhollandsch dialect »er aan toe zijn." Ik merk het aan als het frequent. van *noppen*, bij Cats, I. fol. 577:

Treck, visscher, treck terwijl het nopt.

D. i terwijl het juiste oogenklik *dáár is*. Gewoonlijk zegt men daarvoor *nippen*, bij Weil. »*als het begint te nippen* of *te nijpen*, als de nood aan den man komt; *het is op het nippertje* of *nijpertje*, de zaak lijdt geen uitstel." Bij Müller en Weitz »*op het Nippe stohn*, auf der Spitze stehen; *op et Nippe kommen*, im letzten entscheidenden Augenblicke komme; holld. *nyper*, kritischer Augenblick." Van *nipp*, *nip*, *nipe*, bij Richey, Schambach en Outzen nauwkeurig, stipt, scherp, als adj. en adverb.

Noppen en *nippen* beteekenen derhalve juist treffen, en zijn één met het hoogd. *noppen*, nijpen, knijpen, bij Von Schmid stooten; en naar 't mij voorkomt ook met ons *nopen*, d. i. aanstooten, aandringen, maar ook treffen, raken, als in *nopens*, dat zooals Ten Kate, I. 310, en na hem Bilderdijk, Woordv 62, juist aanmerken, eigenlijk beteekent *quod attinet*. Een merkwaardig gebruik van *nopen* kwam mij voor Belg. Mus. VI. 166: *een stranghe ende onghewonelicke sieckte, daer vele van onsen susterkens af worden* genoept. D. i. getroffen, geraakt.

Nuffelen—Nuffen.

Het ww. *nuffen*, in het geld. *noffen*, is bij Weil. talmen; daarmede komt overeen *nüffken*, bij Stürenburg zacht en langzaam spreken, langwijlig vertellen of handelen; *nüffe* bij Müller en Weitz langzaam en onverstaanbaar spreken; *niffen* bij Stalder in kleinigheden met te veel nauwgezetheid te werk gaan, al te zuinig zijn; en in Brem. Nied. Wtb. neuswijze aanmerking maken.

Vandaar *nuffelen*, bij Stalder *niffelen;* Wolff, Mengelp. II. 97:

't En past geen deftig man, de kamers doortesnufflen;
En ginds, en hier, en dus, en zo, en dat te nufflen.

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 115: *zy stond altoos laat op, ontbeet langzaam*, nuffelde *zo wat met het theedoekjen, en waschte wel eens een kopjen of schoteltjen af*. De bet. van zich al te nauwgezet met beuzelingen ophouden, door Stalder aangewezen, komt ook hier te pas.

Het ww. *nuffen* zal zijn' oorsprong vinden in het nog bekende subst. *nuf*, een vitachtig, op alle kleinigheden te veel lettend, zich te veel inbeeldend meisje; bij Kil. *nufken*, neuswijze vrouw, terwijl hij *nuf* op een neuswijs man toepast. Ook het neders. heeft *nif*, *nuf*, *nifke*, *nufke*, voor een ingebeelden, neuswijzen persoon, inzonderheid eene vrouw, en leidt dezen af van het hamburgsche *nüff*, dat neus beteekent. *Neus* is echter nog geen *neuswijs*. Veeleer acht ik met Tuinman, Fakkel, I. 253, Bilderdijk, Geslachtl. II 284 en Hoeufft, Bred. Taaleig. 413 *nuf* gezegd voor *nif*, d. i. *nift* of *nifte*, hetz. als *nicht* of *nichte*, de vrouwelijke vorm van *neef*, bij Schmeller *neffe*, en mede bij Weinhold voor nicht. Het middelhd. zei voor nicht

niftel en *nüftel*, zie Beneckes Wtb. en ook Huyd. op Stoke, III. 427. Dit *niftel* leeft nog bij Schmeller voor nicht; bij Von Schmid voor neef, en bij Reinwald voor eene veranderlijke, karakterlooze, ook liederlijke vrouw. Voor ons *nuf* of *nufje*, met eene gelijksoortige overdracht op een meisje in 't algemeen overgebracht als bij *oom* en *tante* ook wel plaats vindt, leest men ook *nuffeltje;* Bekker en Deken, Will. Leevend, IV. 314: *een zoet* nuffeltje *van een meisje*. Dez. Corn. Wildschut, II. 75: *dat bleek ziekelijk* nuffeltjen. D. III. 226: *een zoet* nuffeltjen. — Dat het gemelde *nuf* eene verbastering zou zijn van het fransche *neuve* (zie het Bibliogr. Album van het Leeskabinet, 1868, n°. 3, bl. 64), komt mij niet aannemelijk voor.

Nukkelen, zie Kneukelen.

Nusselen—Nussen.

Nusselen vermeldt Weil. voor talmwerk doen. Een algemeen nederlandsch woord geloof ik niet, dat het is. Als tot het drentsch behoorende heeft het de Dr. Volksalm. 1839, bl. 196. In Maastricht spreekt men *neuzelen* uit, blijkens mijn Archief, III. 374, waar verkeerdelijk aan *neuzelen*, den neus insteken, gedacht wordt. Het woord is ontleend aan verwante dialecten. In het Brem. Nied. Wtb. luidt het *nusseln*, bij Richey en Schütze *nüsseln*, in 't Idiot. von Lief-und-Ehstland *nuscheln*, allen in de beteekenis van talmen, dralen, beuzelen; bij Reinwald *nusseln*, *nüsseln* en *nisseln*, voor langzaam eten, kieskauwen.

Primitiefvormen leveren dezelfde tongvallen meer dan één. Het Brem. Nied. Wtb. heeft *nussen*, besluiteloos zijn; Reinwald *nussen*, besluiteloos zijn, en achteloos en zonder ernst arbeiden; Strodtmann *nüsken*, langzaam arbeiden; Stalder *nuschen*, achteloos en zonder ijver werken, door 't verrichten van kleine zaken de hoofdzaak verzuimen.

Hiertoe breng ik *vernutseld*, bij den Vlaming De Harduyn klein, gering, beteekenende; Goddel. Wenschen, 438:

Soud een vernutselt *Venus kindt*
My met sijn torts wel dorven branden?
Off hebben over my bewindt?

Dez. Uitgel. Dichtst. 20:

Sal een vernutselt *wicht u meester moeten wesen,*
En ghy, dien meester groot, van 't selve sijn verwesen?

Kil. heeft daarvoor *vernutelt*, *verneutelt*, met verschillend gewijzigde beteekenis. Men leest het laatste bij De Brune, Zinnewerck, 45: *zijn kleyn en* verneutelt *lichaem*. Dez. Bancketw. I. 82: *een hoop* verneutelde *rijmerkens, die noyt de poorten van de Musen begroet hebben*.

Te recht leidde de hoogl. De Vries, Aant. op Warenar, 216, ons ww. *neutelen* af van 't hoogd. *nusseln*. Het eerste is de eigenlijke nederlandsche vorm van het laatste en heeft dezelfde beteekenis, die t. a. p. dus wordt omschreven: »zich met beuzelingen ophouden, veel werk aan nietigheden besteden." Kil.: *neutelen*, frivola agere. Dus Hoofts Ged. fol. 281:

— *Men leit en* neutelt
Mit het gelt, om deze zetting —

D. i. talmt, draalt, is traag (om te betalen). Van Hasselt, Geld. Maaltyden, 33: *met die messen zou ik veel langer kunnen* neutelen. D. i. mij beuzelend ophouden. — Een talmachtig of beuzelachtig mensch is in 't hoogd. *nusseler*, *nüsseler*, *nuschler;* nederl. *neutelaar;* Kil. *neuteler*, *neutelersken*; dus Poirters' Hof van Theod. 253:

Hy was, soo 't iemant was, een plant van hoogen aert,
Met wie geen neutelaer *was weert te syn gepaert.*

D. i. een geringe, onderblijvende. Lublink, Verhandd. I. 104: *terwijl men... onze uitvoerige schilders als loutere* neutelaars *aanmerkt*. Weil. heeft *neutel* voor een klein manneken. Eene beuzelachtige vrouw heette *neutje*, bij Kil. *neutken*, *neutelersken*, ook *neutken;* Westerb. Ged. II. 182:

Ey, siet het onbescheyd van 't ouwe neutien *aen*.

Met *nusselen* zal ook één zijn het limburgsche *nozelen*, talmwerk doen (zie het Idiot. van Schuermans); en *nöseln*, in 't Brem. Nied. Wtb. arbeiden zonder te vorderen; *nusselije* ald. voor zulk een arbeid; waartoe wellicht behoort *neuzeling*, Kolm, Malle Jan Tots Boert. Vryery, 12:

Hier mee laet ons korten, blijfje in je sotte neuselingh.

Voorts acht ik hieraan verwant *nudderen*, bij De Bo hetzelfde als *nusselen*. De Schrijver verwijst op het eng. *to nod;* doch dit is eig. neigen, buigen, het hoofd knikken.

Dat het ww. *neulen*, talmen, dralen, en volgens Swaagmans Comment. in Groningen »in een slecht humeur zijn," bij Richey *nöhlen*, talmen, dralen, in 't Brem. Nied. Wtb. *nölen*, bij 't werken niet opschieten, uit traagheid blijven steken, als eene samentrekking van *neutelen* is aan te merken, gelijk men wil, kan niet dan aannemelijk voorkomen. Er kan dan ook toe behooren *neutelig*, bij Swaagman, zoowel als in het Idiot. Fris. van Wassenbergh, verdrietig, kribbig, misnoegd, en het neders. *netelig*, dat denzelfden zin heeft en onderscheiden

moet worden van het nederl. *netelig*, vol netels, fig. licht geraakt, moeijelijk. — Verg. *meutelen* op *Mottelen*.

Voor *nusselen* heeft Schmidts Idiot. niet alleen *knostern*, maar ook *knusseln*, aldaar omschreven door »allerlei kleinen lichten handarbeid en wel in hout te huis verrichten of beproeven, die eigenlijk aan den handwerksman behoort." En ziedaar den oorsprong en de ware beteekenis van ons ww. *knutselen* naar de beschaafde, doch *knusselen* naar de volksuitspraak; b. v. Van Elvervelt, Henrik en Pernille, 30:

'k Heb ook gezien dat zy hem zoende, en wat ze meer
Geknusseld *hebben, weet hy-zelf het best* —

Het zegt dus niet alleen beuzelwerk, maar ook zulk werk verrichten, waartoe men onbevoegd is, en Tollens gebruikte het zeer gepast in zijnen Claudius, 27:

Wij knutslen *wat en spelen,*
En timmren luchtkasteelen.

Dus ook dez. Laatste Ged. I. 110:

De onnoosle dwazen! dachten zij
Dat de Almagt knutselt *zoo als wij!*

En reeds bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, V. 120: *mijn Vriend en ik, die al dikwerf zamen* knutselden *om iets te ondekken*, enz. Fokke, Verzam. der Werken, IX. 151: *Jupiter sneed er een schoudertje van... want hy kon aardig* knutselen. — Het ww. is ook in bedrijvenden zin gebezigd; Fokke, a. w. II. 156: *Ik heb daar een versje* geknutseld. Dez. Boert. Reis, II. 249: *al de mooijigheden... op de kunstdraaibank... te* knutselen. Kneppelhout, Geschriften, X. 41: *het volk is te natuurlijk voor alles wat schoolsch is, eenigzins opgesmukt en zoo'n beetje* geknutseld *lijkt*. Van den Broek, Zomergroen, 53:

Al wat door kunst, op doek of hout
Geknutseld *wordt voor stapels goud,*
Wordt hier om niet gegeven.

Dez. Nag. en Verspr. Ged. 106:

Al knutselt *de kunst soms een roos.*

Ten Kate, De Schepping, (3e dr.) 27:

Geknutselde *praal van verguldsel en leem!*

Nolet de Brauwere, Ged. III. 203:

Wen 't Ministerie voor de leege kas schermutselt,
Bezuiniging tot stelsel zamenknutselt.

Strick van en tot Linschoten, Ged. 162:

Met den slangenstaf knutzelt *ook*
Hermes' dikwijls de banden van 't
Zaamenleven behendig vast.

Voor *knutselen* heeft men ook *knutseren* gezegd; zie dit woord.

Oogelen—Oogen.

Het hoogd. *liebäugeln* werd door Bilderdijk nagevolgd in *liefoogelen*, Cycloop 33:

Liefooglend *treedt gy op van uit uw slaapsalet.*

Het vleijend toelonken, door dit woord aangeduid, wordt in 't hoogd. ook vaak door het enkelvoudige *äugeln* uitgedrukt, alsmede door 't neders. *oegeln*, en het eng. *to ogle*. — *Toeoogelen*, bij Schmeller *zueäugeln*, bezigt Beets, in het Tijdschr. De Vereeniging, Sept. 1847, bl. 173: *De lichten van Sheerness...* oogelden *ons... flikkerend en uitnoodigend* toe. Bij Kil. is *oogeler* een oogendienaar, hoogd. *äugler*, neders. *oegeler*.

Maerlant heeft een ww. *ontoogen*, voor uit het oog verliezen, niet zien; Rijmb. vs. 27081, van den hemelwaarts varenden Heiland:

— doe hi sinen lieven vrienden
Onthoocht was, *saghen si nochtan*
Up waerd na den wel lieven man.

Var *ontoghet was, uten oghen was.*

Paggelen, zie Faggelen.

Pampelen[1]—Pampen.

Pamp is met invoeging der *m* hetzelfde als *pap*, gelijk *trampen* met *trappen*. In het neders. is *pappe* = *pampe*, *pimpe*, en bij Schmidt *papch* = *pampch*. Bij Vondel is *pampzak*, wat anders in 't gemeene leven *papzak* heet; Warande, 17: *hoewel hy een luye ende trage* pampsack was, *soo hield hy hemselven nochtans voor rasch ende snel.*

Vandaar *pampen*, bij Schütze opeenpakken, samendrukken. Dit ww. heeft ook Oudaan, Agrippa, 139: *de* t' zaamgepampte *veelderleiheden, en kennissen des gemoeds.* Bij Stalder is *bampen* gestadig eten, bij Von Schmid e. a. *bampen*, *bampfen* met volle bakken eten, en bij Schmeller *vollbampfen* zich opvullen met spijs, vooral met meel. Het eng. *to pamper*, bij Halliwell *to pampe*, is mede opvullen, vet mesten, en *to pample* aan zijne lusten toegeven. Vandaar bij Schöpf *pams*, dikbuik, bij Ueberfeld *pamftig*, bij Lexer *pamstig*, eng. bij Halliwell *pammy*, gezwollen, opgezet. Hiertoe behoort ook misschien *pumm'l*, bij Danneil een kort en dik mensch, nederl. volkstaal *pummel*, *pummlich* bij denz. kort en rond en daarbij welgevoed.

Het ww. *pampen* komt bij ons voor in *uitpampen*, d. i. door lustvoldoening uitputten; Werken van Rabelais, II. 391: *Wanneerje nu gisteren alle uwe Zaadvaten geleedigt en* uitgepampt hadt. — Het fransch heeft hier *épuisé*. — *Slampampen* is daar-

van, een in vele verwante tongvallen en mede bij ons bekend ww. voor gulzig of onmatig eten en drinken, eig. zich al slempend volproppen. Dus Vlaerd. Redenrijckb. 419, waar twee onmatige drinkers zeggen:

— *wy gaen t' saem op 't oude weer* slampampen.

A. Bijns, Refer. II. 19:

Ghy wilt u mesten, ghelijck de verckene,
Slampampen, *boeleren, slapen totter noene.*

Westerb. Ged. II 306:

Ick weet 'er geen die so royaels is in sijn dis
Of die so lijdigh houd van smeeren en slampampen,
En so sijn gasten soeckt het eeten in te stampen.

Van Rusting, Ovid. 142:

Ik kan niet ledig zyn. Slampampen *in de kroeg,*
Of dobb'len, daar van heb ik afkeer. —

Huydecoper, Hekeld. 34:

Geweld te pleegen, en slampampen, *en rinkinken,*
Hoveeren, dag aan dag zich vol en zat te drinken.

Oudaan, Agrippa, 314: *met* slampampen, *hoereren, jagen en vliegen, kostlijk kleeden, en in alle wellusten de gilde te speelen.* Jonctijs, Toon. der Jal. II. 98: *dat zijn zoon... in* slampamppen *en hoereren quam uit te breken.* — Ook *slempempen;* Van Hasselt, Eerste Vad. Klugtsp. 54: *'t geen van de Rederykers Kamer daer in voorkomt, ziet meer op* 't slempempen *dan op wat goets.* — Vandaar *verslampampen,* d. i. met slampampen doorbrengen of verkwisten; Coornhert, Od. I. 5 verso:

Verslampampt *al uwe goeden, ick macht wel lijen.*

Van Mander, Gulden Harpe, 334:

Diet al gaet verslampampen,
Arem hy blijven moet.

Bredero, Moortje, 21:

Die al sijn goetje hadt verslampampt, *en versluymt.*

Vondel, Warande, 90: *na zijns vaders doodt heeft hij al zijn erfgoedt door de keel gejaegt ende* verslampampt. — Hij of zij die zich aan zulke brasserij schuldig maakt is een *slampamper* of *slempemper* en *slampampster;* Visscher, Sinnepoppen, 70: *de trage* Slampamper *mach hem zijns gheboorts niet roemen, als hy de dappere handt niet aen 't werck en slaet.* Sprankhuisen, Vande Schepping, 60: Slampampers, *Gulpers, welcke haer selven soo onmatig opvullen met gesoden en gebraden, met bier en wijn.* Van Alkemade en V. d. Schelling, Ned. Displ. I. Voorr. § 13: *dan zouw Accius wreed, Terentius* een slampamper... *moeten zyn.* Van Hasselt, Arnh. Oudh. II. 109 (welke plaats tevens ter opheldering strekt van de uitdrukking *de gilde spelen,* in de aanhaling boven uit Oudaans Agrippa): *Op die Gilden-maaltyden en alle anderen, wierdt in den ouden tyd straf gedronken, en meer dan overdadig, zo dat een liefhebber van zulke byeenkomsten den naam van* Gilde, *dat is van doorbrenger,* slempemper, *brasser, dronkaart wegdroeg.* Het bedurven Huishouwen (Amst. 1703) bl. 13:

Jy drinkt je, in Wyn en Brandewyn, zo wel dronken, als je Man;
Met jou Slampamsters, *Schorrymorrys, die dagelyks by je verkeeren.*

Hiertoe behoort de afl. bij Bredero, Griane, 57: *Hy prijst* slampamperyen enz.

Van *pampen,* in den zin van samendrukken, is *pampelen* bij Schuermans kreuken, verfommelen; en in dien van pappen is het gen. frequent. in het geldersch en overijselsch gebruikelijk voor lapzalven, kwakzalveren, eig. met pappen zalven en alzoo genezen; zie mijn Mag. III. 62 en 300, en Te Winkels Taalmag. IV. 233. Zoo leest men in den Geld. Volksalm. 1862, bl. 97: *Doar bi hef zi 't doanig op de boste... doar w' al veulle veur* 'epampeld *en 'emeisterd hebben zonder dat 't 'eholpen hef.* — De afleiding van den hr. Buser, ter voorlaatst aangeh. pl. is derhalve alleszins juist. Het eng. *to pamper,* door prof. Siegenbeek bijgebracht, behoort er ook toe, doch dit heeft denzelfden zin als ons *pampen* in *slampampen,* d. i. met eten vol proppen. Tot den vorm *pampelen* behoort ook *pampel,* bij Schambach dikke brij en weeke modder, anders bij hem *slampamp* èn *pröpel* geheeten. Bij dit *slampamp* denk ik aan *schlam,* d. i. modder, slijk, zoodat *slampamp* dan letterlijk is *modderpap.* Van 't gemelde hoogd. *schlam* heeft men ook het adj. *schlammig,* modderig, slijkerig, dat werd overgenomen door Reisig in zijn Milton, Verl. Par. 277: *vonden (de wateren) hunnen weg en ploegden ligtelyk diepe grachten door de* slammige *moerassen.* D. i. naar den eng. tekst: *the* washy *ooze.* — Het neders. *pröpel* doet aan ons *proppen* denken, neders. *propen,* hoogd. *pfropfen,* in beteekenis met *pappen* overeenkomende. Het eten *proppen* is het op gulzige wijze instampen; *propvol* is opeengepakt vol. 'k Twijfel niet, of tot *pappen* behoort mede ons *verpaft* en *paf.* »Ik bèn *verpaft* van het eten" zegt degeen, die zich meer dan verzadigd gevoelt, en zoo leest men in Fokkes Boert. Reis, I. 187: *Inmiddels werd de Koning, die zich nu braaf wat te goed deed, hoe langer hoe dikker en logger, en zijn zoon Robert, die nu dacht: oude man, je zit daar wel en wordt in die goede dagen*

veel te paf, enz. D. i. te dik gegeten, en voorts te log. Weiland heeft ook *pafzak* voor wat boven *papzak* en *pampzak* luidde.

Tot *pampelen* behoort eindelijk *pampelmoes*, door Van Rusting gebezigd voor 't geen een doctor of kwakzalver voor zijne patienten gereed maakt; De Kat in 't Vagevuur, 134:

Een dik, en drabbel pampelmoes,
Van velerlei ingredienten
Gekookt —

Lager heet dit *drabmoes;* Rosseau heeft daarvoor *pompelmoes;* De Helsche Kermis, 20:

Want zo gy me komt bedriegen,
Hak ik u aan pompelmoes.

Eig. zegt het *papmoes*, bij Schütze *pappmöschen*. Dit woord bevestigt derhalve de van *pampen* en *pampelen* gegevene afleiding. Het is te onderscheiden van het fransche *pamplemouse*, *pampelimouse*, oostindische oranjeappel. en van de bloem, bij Mevr. Van Streek, geb. Brinkman, Het Geluk, 30:

Als hij langs d'oevers heen met versch begraasde zoomen
De witte Pompelbloem *ziet bloeijen op de stroomen.*

Zie voorts *Pamperen*.

Pampelen², zie Pompelen².

Pangelen—Pangen.

In den Teuthonista is *panghlen* ruilen, wisselen. Daarmeê komt overeen het groningsche, geldersche en drentsche taalgebruik, dat *pangelen* heeft voor ruilen; *inpangelen*, inruilen; *verpangelen*, verruilen; *pangeler*, *pengeler*, *pangeljood*, schagcheraar; zie mijn Mag. II. 343; Wagenaar, Vad. Hist. VII. 251; Drenthsche Volksalm. 1847, bl. 180; De Ned. Taal, I. 204. In Zuidholland hoort men voor *verpangelen* bezigen *verpanjeren;* »hij heeft zijn goed *verpanjerd*" is daar: hij heeft op de eene of andere wijze zijn goed afhandig gemaakt, hij heeft het verschagcherd. Die beteekenissen komen dus vrij wel overeen; doch de afleiding is niet zoo duidelijk. Ter aangeh. pll. heeft men gedacht aan *verpandelen*, van *verpanden;* aan *ponge*, geldbeurs; men zou mede kunnen denken aan eene letterwisseling met *mangelen*, dat insgelijks ruilen, wisselen, beteekent, zie *Mangelen*¹, of ook aan *pantschen*, bij Weinhold ruilen, vervalschen. Het liefst denk ik aan een primitief *pangen*, door eene invoeging der *n*, die meer plaats heeft, verwant aan een ww. dat wisselen, ruilen beteekent, zooals er zich meer dan één voordoet. Het angels. *bycgean*, *bygan*, eig. wisselen, is zoowel koopen als verkoopen; goth. *bugjan*, bij Ulf. *baugian*, zwabisch *beugen*, oudfr. *biguer*, eng. *to buy* (imp. *bought*), nederl. *buiten* (zie op *Buitelen*), volg. Ten Kate, II. 611, eig. *buichten*: allen ruilen, koopen of verkoopen; waartoe, volgens de opmerking van Von Schmid, S. 58, behooren het ital. *pagare*, fr. *payer*, oudfr. *paicer* (dat aan *verpeyken* t. a. p. beantwoordt), *paiever* en *pagar*. De grond der gemelde beteekenissen ligt in het ww. *buigen*, met den eig. zin van omwenden, lat. *pagere* en *pangere*, en voorts wisselen, ruilen, ruilhandel drijven. Het angels. heeft voor koopen en verkoopen, zoowel als voor buigen, hetzelfde ww. *bygan*.

Pappelen—Pappen.

Pappelen beteekent in Noordholland *plakken*, b. v. zakjes *pappelen;* stijfsel heet er *pappels*. Weil. heeft de spreekwijs »twee bladen papier *zamenpappen*", die derhalve het primit. *pappen* behelst, dat eig. zegt »door eene *pap* vereenigen" of »met een *pap* bestrijken", zooals een wond ook *gepapt* wordt, door er eene pap op te leggen. Bij Benecke is *pappen* pap eten, en bij Von Klein een kind voêren; Benecke heeft *pepelen* met pap voeren. Vandaar *pappelen* voor eten in 't gemeen, dat mij voorkwam in de Bibliotheek voor het Huisgezin, 1860, n°. 11, bl. 343: *Maar, vrouwlief, moeten wij niet wat te* pappelen *hebben? Wie wil het diné gaan bestellen?*

Pegelen—Pegen.

Pegelen, bij samentr. thans *peilen*, beteekent een vocht bepalen, meten en ook uitdrinken. Het primitief *pegen*, *pe-en*, *pi-en*, vertoont zich in verschillende derivaten. Halbertsma brengt er toe *pegge*, in den Teuthonista de prop of spon van een vat, en te recht; bij Schmeller (I. 168) heet dat ding *peil*, en *verbeilen* een vat daarmeê toestoppen. Bij Stalder is *bygen*, *beigen*, (hout) geregeld in hoopen of stapels leggen, eig. dus dat aftellen of meten. Het oudfr. geeft *pier*, *pyer*, voor drinken, in het zwabisch *pichen*. Een *pegel*, bij Strodtmann *pygel*, is het merk aan eene kan ter meting; in Bremen bepaaldelijk een ring binnen in de kan, die aanwees hoe ver de drinker in 't gelag gaan kon; een vochtmaat of kan, bij Kil. hetzelfde als *pint*. Dus in den eersten zin bij Bernagie, Het Huwelyk Sluyten, 39: *Ik zalje zes oude Amsterdamsche tonnen gouds tot aan* de pegel *vol meten*. Rotterd. Spelen van Sinne, 244:

Godt heeftet al in syn ghewelt, maet,
Hoe 't anders ghespelt gaet, 't is buyten reghelen,
Onbederflijck na Godts beeldt zijn wy gheschapen,
't is den peghelen.

D. i. de maatstaf. Everaert, Politica van Just. Lipsius, 142: *hy sal...* een peghel *van costen ordonneren.* Van der Cruycen, Spreekw. 217:

Ghy, daerom, Christenmensch, hout voor u desen peghel.

Jan Zoet, Werken, 235:

Tieren, raazen, roezemoezen,
Daar is peegel, *maat noch deel.*
Niemand wil in teuge wijken, enz.

Vandaar *pegelen*, meten, afmeten, ook waarmerken of ijken. Bernagie, aangeh. w. 40: *Hier yken ze de tonnen, in Guiné worden ze* gepegeld. Valcooch, Chron. van de Sype, 47:

In Martio hebben sy —
Op die Banscheydinge naet ondiep gepegelt.

Van den Berg, Gestoff. Winkel en Luyfenbanquet, 157:

Den kan gepegelt *op sijn maat.*

Orangien-Lelyhof, 3:

Het is aenmerckens weert hoe diep hy peylt en pegelt.

A. Bijns, Refer. III. 74:

Neemt Christus leven tot eenen spegele:
Naer Gods geboden elck sijn werck pegele.

In den zin van meten, toemeten, versta ik het w. in de Antw. Spelen van Sinne, 582:

Vol leets een berie (d. i. *brrrie*) *muechdy elck verwachten;*
Armoede en aerbeyt sonder versachten,
Met truerighe drachten salment u peghelen.

Vandaar *ongepegeld*, d. i. zonder maat of bepaling, bij een dichter Jonker, aangeh. door Schotel, Lett. Bijdr. tot de Gesch. v. d. Tabak, enz. 189:

Komt dan, o gy drooge zielen,
Komt rondom de theepot knielen,
Zwelgt en ongepegelt *graag,*
Waater thee door strot en maag.

Merkwaardig is het ww. *beilen*, bij Stalder voor wat wij wijnroeijen noemen, en *beiler*, voor wijnroeijer; alsmede *beile* voor het kerfhoutje dat de bakker of boer bezigt om de geborgde stuks brood of maten meel op te snijden of te teekenen, enz.

Uit de beteekenis van nauw bepalen vloeit voort die van nauw dingen bij koopen of verkoopen, door zulk dingen iemand te kort doen, in welke *afpegelen* en *uitpegelen*, ook *afpiegelen* en *uitpiegelen*, in sommige dialecten bij ons gangbaar zijn; zie mijn Archief, I. 243, Halb. Overijss. Wbk. en Hoeufft, Bred. Taaleigen. En wederom is die van kwellen, plagen, door Schmeller aan *beilen* toegekend, hiermede verwant.

In den zin van drinken, dien Weil. vermeldt, is *pegelen* mij voorgekomen bij Rosseau, Helsche Kermis, 45:

Foei, dat's duivels ongereegeld;
Want den borrel wordt gepeegeld
Uit een glas dat deftig staat.
En dees dwaaze kakkerlakken
Zuipen nu uit houte bakken, enz.

Alsmede in de verwante dialecten. Bij Richey is *pegeln* aanhoudend drinken. d i. bij beetjes te gelijk, als 't ware om het vocht te meten; doch bij Schütze dóórdrinken, zuipen, waarvoor het Brem. Nied. Wtb. niet alleen *pegeln*, maar ook *picheln* heeft, het freq. van *pichen* boven vermeld, hetwelk als de verscherpte vorm van *pegen* is aan te merken.

Peizelen—Peizen.

Volgens Hoeufft, Oud-friesche Spreekw. 174, wordt *peizelen* door de Brabanders gebruikt in de beteekenis van drentelen, lanterfanten. »Mogelijk (zegt de Schr.) is het bij hen een frequentativum van *peizen*, bij ons *peinzen*, in gedachten zijn, en beteekent het eigenlijk, in hunne taal, in gedachten verdiept heen en weder loopen." Het gebruik des woords is mij niet bekend genoeg, om die afleiding te beoordeelen. Het zou ook kunnen zijn dat *peizelen* gezegd werd voor *peisteren*, in den zin van verpoozen, en dus zooveel als gedurig stilstaan, geen voortgang maken. Zie *Peisteren*. Het verwondert mij, dat Hoeufft het frequent. niet in zijn Bredaasch Taaleigen op het art. *Peinzen* heeft vermeld.

Pemelen, zie Pingelen.

Penzelen, zie Benselen.

Pergelen—Pergen.

In het westvlaamsch is volgens De Bo's Idiot. *pergelen*, *pengelen*, door het slijk gaan, door den modder loopen Het w. schijnt één te zijn met *pargkeln*, bij Schöpf waggelen, struikelend gaan, waarmede aldaar vergeleken wordt het beijersche *barkeln*, dat bij Schmeller denzelfden zin heeft en door Delling omschreven wordt als »met den voet ergens tegenstooten, zoodat men in gevaar komt van te vallen." Aan eene afleiding waagt zich geen der gemelde schrijvers. Zou men kunnen denken aan het lat. *pergere*, gaan? De aangeduide beteekenissen der frequentatieven zijn allen een gewijzigd gaan. Het engelsch bij Halliwell kent *to perge*, voorwaarts gaan, en daarmede zou een nederlandsch primitief overeenkomen.

Pestelen—Pesten.

Het freq. is te lezen in de fraaije vertaling van Don Quichotte, door L. V. B. (6e dr. Amst. 1707),

I. 91: *Daer na helpt hy Ronzinant op de been, die indien hy de tong soo wel had gehad als Monsr. Sancho, hem in vloecken en* pestelen *niet sou schuldig gebleven zyn.* — Het primit. *pesten* is het fr. *pester*. razen, tieren, vloeken. Dus in de verzen van Quinault:

On se soulage quand on peste,
Et l'on ne sçaurait trop pester *contre l'amour.*

Men weet dat het woord *peste* bij de Franschen voor een vloek of verwensching geldt, b. v. la peste, *qu'elle est belle!* peste *de l'ignorant!*

Peuzelen—Beuzen

Wat de afleiding betreft is *peuzelen* hetzelfde als *beuzelen*, zie dit woord; in de toepassing verschilt het daarmeê. *Beuzelen* zeggen wij van het verrichten van kleinigheden in het algemeen; *peuzelen* in het bijzonder met betrekking tot het eten. Weiland omschrijft *peuzelen* door »op zijn gemak eten"; beter nog bij Tuinman: »met kleine stukjes eten." Meestal gebruikt men het woord van zulk eten, dat in stilte en zonder omslag geschiedt en waarbij men wel bezig is, doch niet veel nuttigt. De hongerige wordt nimmer gezegd te *peuzelen*, maar veeleer hij, die reeds genoegzaam verzadigd is, doch hetzij om den smaak te voldoen, hetzij om niet ledig te zijn, den disch nog niet verlaat. Op iets anders toegepast, zou men het *beuzelen* heeten. Werkelijk is bij Richey, Schütze en in het Brem. Nied. Wtb. *pöseln* vlijtig in stilte arbeiden, doch met weinig vrucht; bij Schambach *pusseln* en *busseln*, aan geringen arbeid bezig zijn zonder veel uit te voeren, vooral van oude vrouwen gezegd; doch in het Friesch is *peuselje* een weinig of licht werk doen, maar ook eten; zie De Vrije Fries, I. 85. En bij Müller en Weitz is *pusele* langzaam eten, afknabbelen, van alle spijzen wat proeven. Met dit laatste komt ons *peuzelen* overeen, bij hetwelk Kil. inzonderheid denkt aan het aanraken der spijzen met de toppen der vingers, ja zelfs aan een spelen met de vingers.

Somwijlen wordt het ww. genomen voor eten in 't gemeen, b. v. Huygens, Korenbl. II. 331:

Ey, laet my liever t' huys wat peuselen, *of vasten*
Met goede kennissen: ick eet niet geern alleen.

V. d. Veen, Raetselen, 120:

Men peuselde *niet meer, het Eten was gedaen,*
Den Barkenmeyer most doe wacker ommegaen.

Nieuwe Honigbije, I. 131:

— *eene Spin, die haar* (d. i. *de mug*) *na haare Zegenpraal,*
Wel vaardig peuzelt *voor een lekker tusschenmaal.*

Fokke, Verzam. der Werken, XI. 86: *omdat hy eens een' ezel een' korf vol vijgen leeg zag* peuzelen. — Vandaar *oppeuzelen;* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 21: *dat ik.. wat melkspijs zal kunnen slurpen of een gestoofd hoen* oppeuzelen. Fremery, Mijn Letterhof, 17: (*wij*) *plukken de rijpe hazenooten, en* peuzelen *die* op. Kneppelhout, Stijl Kunst. 255: *de trommels en mandjes niet meê te hebben* opgepeuzeld. Krispijn, Jufvrouw en Notaris, 11:

Hy zou in Spanje van de wurmpjes al opgepeuzelt *weezen.*

Tuinman (Fakkel, II. 156) en Bilderdijk (Gesl. op *Peuzel*) doen *peuzelen* afkomen van het lat. *pusillum.*

De naam *peuzel* wordt op een persoon toegepast, Bekker en Deken, a. w. IV. 333: *zij kan zien hoe zij met haar lieven* peuzel *het maakt.*

Peuzelaar is iemand die peuzelt, doch bij Vischer duidt dit w. een drank aan, naar 't schijnt een gemeen soort van bier, Brabb. 67:

Want wy droncken Engels bier, en hy rekent peuselaer.

Ald. 96:

Die soo lieff peusselaer *drinckt als Rijnsche wijn.*

Jan Vos, Kl. van Oene, 4:

Hy doet hum op als Delfs Engels, en et is noch qualijk peuzelaar.

(*Delfs Engels* heeft veel van ons *amsterdamsch-beijersch*).

Piemelen, zie Pingelen.

Pierelen—Pieren.

Weil. heeft als gemeenzame spreekwijs het ww. *pieren* voor foppen, bedriegen, om den tuin leiden; dus in Jan de Regts Mengeld. 124: *We zullen hem wat zien te* pieren. Van Effen, Holl. Spect. I. 71: *Ik vatte toen de kneep terstond, en dat de Karel Menheer noch wat* pierde *toe.* Bekker en Deken, Will. Leevend, II. 150: *Neen, jy* piert *my altoos, Tante. Zo meen ik het niet.* Bilderdijk, Dichterl. Uitsp. 41:

— *ik weet wel, de Officieren*
Zijn zo licht ook niet te pieren.

Reeds in het middelned. komt het w. dus voor: Kausler, Denkm. I. 245:

Nu hoert, hoe te scerne dreef
De coninc van Ingelant sciere
Den Franxscen coninc in vremder maniere
Bi der falacie, die hi visierde,
Der coninghinne, die hi pierde
Met worden, alsoe ghi sult hoeren.

Walewein, vs. 8288, waar van den gevangen rid-

der verhaald wordt dat hij in een' anderen kerker gezet wordt dan zijne minnares:

Onsochte was hi daer in ghepiert.

Een bedrog, dat hem doet uitroepen:

Soete lief, en was noit minne
In aerdrike so sere verraden
Alse die onse! —

Vanwaar komt dit woord? Tuinman, Spreekw. II. 112, dacht aan *boren*, omdat men voor *iemand pieren* ook zegt »iemand door den neus boren." Ockerse leidt het w. af van den »beruchten Grooten *Pier;*" zie Ontw. tot eene alg. Characterk. III. 275. Weil. en Schuermans van *pieren*, bij Kil. (wormen) vangen. Die bet. is in de verwante dialecten mede bekend. Bij Bernd is *pirren* in slijk graven of woelen; overdr. *piren*, bij Tiling nauw zoeken, zorgvuldig zamelen, waartoe het eng. *peery* kan behooren, bij Halliwell »inquisitive, suspicious;" voorts door middel van pieraas paling vangen bij Stürenburg, waarvan Fulda Idiot. *piren* benevens *pirnen* voor hengelen, lokken. De bet. van iemand bespieden of beloeren en die van uithooren, heeft Schuermans, doch zij zijn mij elders niet voorgekomen.

Voor *pieren*, met wormen visschen, zeggen wij *peuren;* zie Weil. die daarbij opmerkt, dat het ww. voorkomt in gemeenzame spreekwijzen, als *aan het werk peuren, ergens naar toe peuren*, enz. Het ww. *pieren* werd voorheen mede overdrachtig, doch ook op andere wijze gebezigd; Van Rusting, Werken, I. 7:

De deur gink open en die Venten
Die pierden *daar weêr complimenten.*

Ald. lager:

Wyl Pan ter eeren Plutoos Bruytjen
Een deuntjen pierde *op zyn Fluytjen.*

En bl. 13:

— *Pan die* pierden *op zyn riet.*

Westerbaen, Ockenb. 157 (van vogels):

Sy komen pieren aan *en by der aerden scheeren.*

Dit *aanpieren* komt overeen met het ook nu bekende *aanpeuren.*

De bet. van foppen, bedriegen, wordt versterkt tot die van plagen, kwellen, dwarsboomen, in het frequent. *pierelen*, dat volgens De Bo in het vlaamsch gebruikelijk is.

Pijkelen—Pijken.

Pijkelen of *pikelen* is in het westvl. den grond openhakken met een houweel, in dat dialect *pijk* geheeten, in het fr. *pic;* zie het Idiot. van De Bo. Een primit. *pijken* komt daarin niet voor, naar 't schijnt.

Pikkelen—Pikken.

»Het koren *pikken*" en »het koren *pikkelen*" is beide »het koren maaijen" in Hoeuffts Bred. Taaleigen, 461; van *pik, pikkel*, eene soort van sikkel of korte zeis. Zoo leest men bij Moons, Sed. Verm. Tonn. 306:

Laet ons trecken dan van huys,
En het koren al afpicken.

En 309: *Kont gy huysman, u graen selfs* picken. — Anders is *pikken* hetzelfde als *bikken*, d. i. hakken, hetzij van de vogels, hetzij van de steenhouwers gezegd (zie *Bikkelen*); Schambach zoowel als Kil. hebben in de beide beteekenissen *picken.* Dus Hor. Belg. IV. 21:

Elegast die trac een iser uut,
daer hi den muur met soude picken.

En bl. 22:

dusghedaen en sach ic noit gheen (*yser*)
besighen tot sulcken sticken,
daer men mede door soude picken.

Daartoe behoort de naam van het hakwerktuig *bickel* bij Kil., hoogd. *bicke, bickel*, fransch *pic*, d. i. houweel, waarvan in het akensch *pickenire*, een bijt hakken. Met dien uitgang komt overeen *pickieren*, bij Van Mander, Gulden Harpe, 45, gezegd voor het hakken of steken in 't ligchaam, van de Priesters op Carmel:

Luyde ginghen sy roepen ende tieren,
Met messen ende priemen haer lijf
Tot den bloede hicken end' pickieren,
Al nae der Heydenen bedrijf.

Bij Kil. heet dit *pickeeren*, te onderscheiden van het ww. Levens van Plut. fol. 421 verso: *in de runbanen daer men de Paerden in placht te* pickeren *ende te berijden.* Fol. 536 verso: *hy schimpte hem siende de peerden* pickeren *ende beleyden.* Vondel, Warande, 17:

— (*de muyl*) *overtrof Rosbayaert in* 't pickeren
In ren of in tournoy, in springen of in keeren.

Hier beteekent het w. rijden, fr. *piquer*, waarvan de *pikeur* den naam heeft. En nog van een ander *pickeeren*, dat in 't nederl. stikken of doornaaijen heet, fransch *piquer;* Levens van Plut. fol. 301: *een pantsier veel reysen dobbel gemaeckt van* ghepickert *laecken.*

Pimpelen—Pimpen.

Pimpelen is in den gemeenzamen stijl drinken. Tuinman, Rymlust, 169:

Ik wil niet dat gy zoopjes pimpelt.

Van Rusting, Werken, I. 440:

— *een vergult gedraayt yvoren kroesjen...*
— *daar zy wel zomtyts een Borlesoesjen*
Uyt pimpelde. —

De Visscher door Liefde, 33:

Ik moet eens pimpelen; *wel, waar of 't flesch-je is?*

Krook, De Toets der Minnaars, 62:

Maar hy zal licht, als ik, meê wat beschonken weezen,

Hy heeft gepimpeld —

De bekeerde Alchymist, 14:

'k Maak oude wyven, die graag pimp'len,

Het aanzicht glad, en zonder rimp'len.

Halbertsma, Lappekorf, door Goeverneur, II. 96: *na een uur* pimpelen, *jeuzelen en vloeken kreeg onze boer* enz. — Ook met den basterduitgang; H. van Halmael, Crispijn, Bedrieger, 22:

De Man...

Nam dit pimpeleeren, *zoo stark en droevig ter harten...*

Dat hy ook in sijn wyfs konst toenam dag op dag.

Het subst. *pimpel* schijnt voor een drinkglas genomen; Rosseau, Verjaarf. van Venus, 14:

Zy ging dryvend aan het leppen,

En braef uit de pimpel *feppen.*

Ook bij Weil. is *pimpeltje* een klein borrelglaasje.

Een *pimpelaar* is een drinker, Werken van Rabelais, I. 307: *uw propere* pimpelaars *van Parys, die niet meer op meugen als een paar aamtjes.* Vandaar ook de uitdrukking: hij is *bepimpeld*, voor: hij is dronken, in plat fransch *il est pompette.* De beteekenis van *pimpelen* is eig. met kleine teugen drinken; Tuinman noemt het in zijne Fakkel »zoopjens slorpen"; en het prim. *pimpen* is hetzelfde wat met grover klank *pompen* heet, zie *Pompelen*[1]. Etymologisch is dit *pimpen* nauw verwant met *pinken* en *piën*, zie *Pingelen*[1] en *Pegelen.* Wij passen het toe op hetgeen klein of nauw is, b. v. *pimp-ooghen*, bij Kil. hetz. als *pinck-ooghen*, d. i. met vernauwde oogleden kijken of wenken.

Pimpelmees, kleine mees; *pimpeltje*, klein of vertroeteld mensch; hiertoe behoort *pimpelig* bij Schütze en Schambach week, vertroeteld; eng. *pimping; pimpler* bij Reinwald een weekeling, en *pimpeln* het klagen van zoo iemand; *piperling* in het Idiot. van Lief-und Ehstl. een ingebeeld zwak mensch, nederl. *piepertje*, in het nedersaks. *pipperling, pipp-meesken*, d. i. een zwak bleek mensch, waarvan ook *pippel-seek*, d. i. met een bleeke kleur. *Pimpelpaars*, zegt Weil. Halmana, is »donker-paars", op welken grond is mij onbekend; misschien naar de kleur van het aangezicht desgenen, die veel van *pimpelen* houdt; Van Elslands Gez. 153:

Knier heeft een arleveensche kin,

Met pimpelpaarse *wangen.*

Ald. 118 (met scheiding der samenstelling):

Die te Medenblik lustig wil draaven op haar Actiehengst, pimpel en paars,

Draaijen d'oogen in 't hoofd —

Krispijn, Jufvrouw en Notaris, 21: *Hy sloeg hem* paars en pimpel. Bij Westerb. Ged. I. 29, bloot *pimpel:*

Al die braeve sluyer dweylen,

Al dat pimpel, *al dat blaeuw*, enz.

Pingelen[1]—Pingen.

Pingen, pinken, vindt men in het zweedsche *pinka*, uriner, *pink*, urine, *pinkträngd*, pressé d'uriner. Vandaar *pingelen*, in Overijsel wateren, zie Halbertsma Wbk. in het neders. *pinkeln*, zie het Brem. Nied. Wtb., Richey, Schütze en Schambach.

Eig. geeft het ww. te kennen met kleine straal of droppelings wateren, en Schütze merkt dan ook op, dat *pinkeln* meest alleen van kinderen gezegd wordt. Onze volkstaal zegt, mede van kinderen, *piemelen*, dat met *pingelen* etymologisch hetzelfde is, en waarvan ook het in die taal bekende naamw. *piemel, piemeltje.* Bij Kil. luidt dit ww. *pemelen*, dat hij verklaart door kariglijk geven, waartoe behoort *pemelen* bij De Bo peuzelen, prutswerk verrichten; bij Schambach *pemmeln*, weinig vrucht van zijn arbeid aanbrengen; bij Von Klein langzaam en op onaangename wijze over eene zaak voortpraten; waarmeê weder in verband staat *pingelen*, in Gelderland en Overijsel nauw dingen, afdingen, b. v. Geldersche Volksalm. 1865, bl. 124: *meneer hult vaste neet van* pingelen, d. i. houdt vast niet van *dingen*; en ook nauwkeurig meten, de maat of hoogte bepalen; zie mijn Taalk. Mag. I. 320 en Halb. t. a. p. Het Wdb. der Ned Taal heeft voor nauw dingen *afpingelen;* zie dit w. in het Idiot. van Schuermans op *Pinkelen.*

De nauwe verwantschap van *pingelen, piemelen* en *pemelen* met *pegelen* en *pimpelen*[1] (zie dezen) valt bij vergelijking der beteekenissen in het oog.

Pingelen[2]—Pingen.

Een freq. *pingelen* leest men in de Antw. Spelen van Sinne, 399:

Hy wordt van loflijcker Glorien omcinghelt

En in den Famen Registers ghedraghen,

Opgheschreven, ghevestight en ghepinghelt.

Ik acht dit ww. om het rijm gesmeed van *pingen*, d. i. het lat. *pingere*, schilderen, teekenen, anders bij onze Ouden met den basterduitgang *pingeeren, pingieren;* Bijb. 1477, 2 Machab. 2, vs. 30: *ghelijc een die* pingeren *sal, moet ondersoken wat oerbaerlic is ter cyerheyt.* Maerl. Sp. Hist. I. 359:

Die mielre (d. i. schilder) *stont up sine stage*
Ende pingierde *ghene ymage.*

En Kil. heeft op zijne Lijst van Basterdwoorden geplaatst »*Pingier*, pictor."

Pinkelen[1], zie Pingelen[1].

Pinkelen[2]—Pinken.

Dit frequent. heeft Holtrop, die het eng. *to pink* overzet door »met de oogen *pinken* of *pinkelen*." Ook De Bo's Idiot. heeft het w. voor glinsteren, vonkelen, en de Schr. bezigt zelf het w. op deze wijze in zijne Ged. 126:

Daar blinkt het pinklend *stergewemel.*

De laatstgemelde bet. kent Kil. ook toe aan *pinken;* en zoo leest men het w. bij Vondel, Pascha, 11:

Maer onsen droeven staet gelijckt een vaste Pool
Die staeg wt een climaet blijft pincken *als een Kool.*

Pers, Bellerophon, 100:

— *edel steenen...*
Die als Sterren staen en pincken.

Weiland echter verklaart het w. door »met halfgesloten oogen zien", en dus heeft Huygens, Korenbl. I. 205:

Hoe moet nu de waerheit hincken
Die soo jongh begon te pincken?

Bogaert, Ged. 83:

(*Toen*) *'t licht der waarheit pas zyn straalen had gespreit*
Voor weinig oogen, die vast pinkten *naar die klaarheit.*

Dullaerts Ged. 191:

Zyn doelwit is Gods aangezigt;
Dat d' Engelen niet mogen velen;
Maar pinken *in 't onnaakbaar ligt.*

Trip, Tydwinst, 154:

Waar onze doorzicht pinke *of feil',*
Nooit zal een dwerr'ling ons vervoeren.

Fokke, Verzam. van Spreekw. 77:

Waarlijk 't zijn geen fraaije zaken,
Die ons ongelukkig maken,
En schoon 't oog er wel op pinkt,
't Is geen goud al wat er blinkt.

P. Moens, Joh. van Oldenb. 22:

Doe, ongeschapen zon! verengelde oogen pinken.

Kil. heeft daarvoor *pinkoogen*, eene zeer oude uitdrukking. Benecke heeft reeds *mit ougen pinken*, en het middelnederl. evenzoo, Van Velthem, fol. 122:

Ocht pinchodi *dicke* met den ogen
Daer hi sine tale soude togen.

D. i. *pinkoogde hij.* Jonctijs, Roozel. Oogjes, 46: *dat de geene, die haar aanzien van wegen haaren glintzterenden luister* pink-oogen. Ca. Lenige, Mengeld. 216:

Zie, hoe 't pas ontwaakt gezicht,
Pinkoogt *voor den glans van 't licht.*

Ook *pinkeloogen;* Valentijn, Werken van Ovid. I. 206: *Dan sult gy haar zien* pinkeloogen, *gelijk de zon op 't water flikkert.* D. III 138: *'S nagts, als 't geselschap, een roes gedronken hebbende, begost te quinkeleeren en te* pinkeloogen. — Berkhey vermoedde dat *pinkoogen* ontleend zou zijn »van het zijlings of lodderachtig zien der Pinkvaarzen"; Nat. Hist. van Holland, V. 278.

Jonctijs heeft de samenstelling *schemerpinken;* De Pijnbank (1651), 2: *De glimprede... heeft des redens ooge... doen* schemerpinken.

Het znw. *pink* is bij Kil. een oud w. voor licht, en het bnw. *pink* is bij Halliwell klein, welk een en ander de twee beteekenissen verklaart, die wij aan *pinken* en *pinkelen* hechten.

Pintelen—Pinten.

Pinten, van het nw. *pint*, fransch *pinter*, is drinken; vandaar is bij Kil. en nog in het vlaamsch (zie Schuermans en De Bo) *pintelen* en *pinteleeren* dikwijls drinken. Voorbeelden van deze wwn. leveren Tuinman, Rymlust, 271:

Nu word wel in de kroeg gepintelt.

Vondel, Warande, 106:

— *seght broeder Bock, hoe warm*
Verquicken soude ons borst door 't lieflijck pinteleeren?

En Pels, Mengelz. 128:

Ik hou van geen Tobak,
Noch glaasjes zes, of zeven;
Het heeft den drommel in
Altyd te pinteleeren.

Plammotelen—Plammoten.

Plammoten is met letterverplaatsing van *palmmoten*, bij Kil. *palmmotten*, onordelijk of onzindelijk met de (hand)palm betasten of bewegen, en voorts ruwelijk dooreenmengen. *Moten* of *motten* vindt zijne verwanten in *mottig*, slordig, nalatig, morsig; zie Weil. en verg. *Mottelen;* waarschijnlijk ook in *mudeln*, bij Höfer een week voorwerp dikwerf betasten; Tuinman zegt in zijne Fakkel, I. 279: »*motten* is mottig, vuil en slordig behandelen." Men vindt het ww. in dien vorm bij De Brune, Bancketwerck, I. 335: *dat ongansch vleesch, dat door veel Kocks* gepalmoot. *in veel schouwen gerookt, en in veel waters gheweyckt is.* — Meer gewoon echter is het woord met de verplaatsing der *l*, welke men ook opmerkt in *plammaete*, bij Kil.

voor *palmmaete*, *plamuse*, in 't oudfr. hetzelfde als *palmée*, slag met de hand, nog bij Hécart *plamusse*. Dus Hooft, Rampzal. fol. 33: *hoe Mevrouw zelf in de keuken geweest was, te* plamooten, *men wist niet wat, onder de spijze*. Oudaan, Agrippa, 148: *eenige vergiftiging, in kaas* geplamoot. Ald. 377: (*hij*) *neemt zich het gebied aan over den drogebereider en beveelt in zijn bijzijn alles te* plamooten. En 392: *dewijl de saamgekneede geneesmiddelen noodzakelijk uit ongelijke en strijdige stoffen* geplamoot *worden*. Dez. Poëzy, I. 133:

Zwart maken (*dacht hy*) *maakt de ving'ren zwart:*

Hy nam zich voor, zoo ietwes te plamooten, enz Bekker en Deken, Cornelia Wildschut, VI. 104: *onder dat alles* plamoot *zij het goeje er door*. D. II. 271: *als wasch in hunne handen... gekneed en* geplamot. Dez. Willem Leevend, II. 26: (*zy*) *rommelt en klutst dit alles in haar harssenvat tot hakmoes; met dat* geplamoot *komt zy, en presenteert het* enz.

Volgens Hoeufft is in het bredaasch taaleigen *plamooten* mede nog gangbaar; en »een Zeeuw" merkt in het Weekblad voor het Middelb. en Lag. Ond. 2e Jaarg. n°. 21 op, dat niet alleen *plammooten*, maar ook de frequentatieven *plammootelen* en *plammooteren* gewestelijke uitdrukkingen zijn. Andere gewestelijke vormen zie men op *Plamoesteren*.

Plandekselen—Plandiksen

Beide wwn. geeft de hr. Lesturgeon in den Dr. Volksalm. 1847, bl. 189. op, als in den drenthschen tongval beteekenende »den donquixotte spelen, mannetjens in de maan zoeken, luchtkasteelen bouwen," doch zonder verdere verklaring. De woorden kwamen mij elders niet voor. *Plandiksen*, volg. denz. Schr. ook *plandizen*, (Dr. Volksalm. 1846, bl. 263) heeft wel eenige overeenkomst met het eng. *to blandish*, *to blandise*, fr. *blandir*, lat. *blandiri*, vleijen, door vleijerij iemand bedriegen, waarvan de subst. *blandishment*, fr. *blandices*, lat. *blanditia*.

Pluizelen—Pluizen.

In het Westvl. Idiot. van De Bo is *pluizelen* hetzelfde als *pluizen*, d i. wol plukken en in pluisjes afplukken, anders *pluisteren* geheeten; *uitpluizelen* is bij hem mede hetzelfde als *uitpluizen* (van touw b. v.). Zie voorts op *Pluisteren*.

Poedelen, zie Pootelen.

Poepelen—Poepen.

Volgens de opmerking van Lulofs, Ned. Spraakkunst (2e dr.) 415, is *poepelen* de eigenlijke vertaling van het fr. ww. *pétiller*, diminutief van *péter*. Het ww. wordt in de volkstaal wel eens gehoord. Zie *Poeperen*.

Poetelen, zie Pootelen

Poffelen—Poffen.

Bij Schuermans is *poffelen* een voortdurend ww. genoemd ter aanduiding van »het geluid, dat groen hout, aan den heerd te branden liggende, maakt" D. i. dus eene soort van blazen. En dit, doch in meer algemeene bet., duidt het primit. *poffen* aan, b. v. Erasmus, Colloq. Famil. 295: 't poffen *en fluiten der ghener die de ongetemde Peerden tam maecken*. Anders *puffen* uitgesproken; zie Kil. en Weil. Er komen mede overeen het hoogd. *puffen*, eng. *to puff*, fr. *bouffer*.

Oppoffen is opblazen, opzetten, doen zwellen; Berkhey, Nat. Hist. van Holl. III. 508: *eene losse* opgepofte *kleeding van linten*. Jonctijs, Venus, 57:

Het eynd en het begin, van zijn gekozen stof,
Bestaet in hoogen roem, en op-gepoften *lof*.

Vandaar heeft het znw. *pof* de bet. van voorwerpen, die opgeblazen, opgezet, bol zijn; *poffe*, *puffe* is in Friesland »een wel gerezen tarwenbrood," volgens Ypeij en Dermout, Gesch. d. Ned. Herv. Kerk, III. Aantt. 225. Een bolrond gebak is bekend onder den naam van *poffertje*, neders. *puffer*, bij Von Klein *puffert*. — Voor den bovengemelden vrouwenopschik leest men het w. bij Van der Hoop, Leyden Ontzet, 14:

Een kostbre rand van hermelijn,
En zware poffen *van satijn*
Verhoogen 't schoon der stautsiedracht.

Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter. I. 62: *zie eens hoe verflenscht mijne* poffen *en strikken neerhangen!* Ja voor het aanbrengen van zulke voorwerpen bezigde Berkhey het ww. *poffen;* Zeetr. der Bat. Vrijheid, I. 193:

— (*zij*) poft, *met keur van zwieren,*
Festonnen op haar kleed naar maagdlijke manieren.

Waarvan *oppoffen;* Bosboom Toussaint, a. w. I. 97: *begon hij op nieuw zijne verkreukte mouwen* op *te* poffen.

Met het denkbeeld van opblazen, opzwellen is dat van trotsch zijn, en, bedrijvend genomen, van trotsen, trotseeren, na verwant. Dezen laatsten zin heeft dan ook *poffen* en *puffen;* Valerius, Ned. Gedenckkl. 246: *Hier door is... zijn vermeten* poffen *ende roemen gantsch ter neder geslagen*. Ald. 148:

— *uwen lof, U* gepof
Raeckt te met
Noch te gelyck In het slyck

Vondel, Poëzy, II. 260:

Daer puft *de stank des kerkers 't weeligh hof.*

En de wortel van dit ww. was vroeger, als voorzetsel en dus overeenkomende met ons *trots*, vrij gewoon. Dus Scriverius, Ged. 65:

Weet dit zyn Zangeres zoo aardig te verhaalen
In Nederduytsche spraak... puf *Fransman*, puf *Toscaan,*
Ja Griek, en zelfs Latyn. —

Langendijks Ged. II. 89:

Puf *nou Poëetjes, 'k ben de baas van 't gansche land!*
Puf *Salamanka, met uw alma akkademi.*

Te onderscheiden hiervan is hetzelfde w. als geluidnabootsing van een schot of val; als bij Bara, Herstelde Vorst, 19:

— *wanneer sy 't wreed geweer*
Hem stieten door het hert, en boorden puf *ter neêr.*

In bijwoordelijken vorm heeft men daarvoor *met* of *op een bof*, d. i. eensklaps, onverwacht; Coornhert, Odyss. II. 134:

Dit seggende is hy ghekeert met eenen boff.

Oudaan, Ged. 17:

— *klotsend* met een bof *verzet het (paard) met eenen zwier*
Naar eisch van 't styf gestel, de voeten alle vier.

Coster, Niem. ghenoemt, niem. geblameert, 6:

Met op den wilden bof *dus yemandt in te voeren.*

En hiertoe breng ik ook Huygens, Korenbl. I. 529:

— *die wijse gecken...*
Die met den eersten bof
Van 't niew daer henen vallen.

D. i. bij de eerste plotselinge verschijning (der mode). De hr. Oudemans, Bijdrage, i. v. verklaart *bof* door »snufje, mode." — Bredero, Angeniet, 39:

Is die gelatenheyt... so op een bof *verloren?*

Jan Vos, Ged. I. 826:

Nu vielen op een bof *de stormen, groot van kracht.*

Van Rusting, Geh. Duvel, enz. 57:

So dat de luyden so baloorig op u raken,
Dat sy u... op eenen bof *versaken.*

Van Hasselt, Vad. Klugtspelen, 11: *Dit kon... zo* op eenen bof *niet afgeschaft worden.* Den eigenl. zin heeft het naamw. bij G. Japix, Hulde, II. 150:

Hier vindt men Samgars knods...
Welks bof *slaet slag op slag*, enz.

Niet anders is het w. op te vatten, in de spreekw. bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 239: *sint die tyd kreeg de wysheit* den bof. D. i. als men anders zegt: *den bons.* En het werkw. waarvan het de wortel is, ontmoet men bij Hooft, Ged. fol. 76:

— *Jupijn, die... van boven neder* bofte
De lijven dikgespiert der reuzen —

Bilderdijk, Aantt. III. 81, zegt daarbij: »*Boffen* en *poffen*, thands onedel. Men gebruikt thands *ploffen*, dat voller klinkt." Nogtans zong hij zelf, Fingal, I. 32:

— *'t Maagdlijk hart, door 't gruwzaam woord getroffen,*
Bonst ijslijk in heur borst: men hoart zijn slagen poffen.

Niets belette hier, *ploffen* te bezigen.

Zoo Berkhey wel gezien heeft, Nat. Hist. van Holland, VI. 94, dan behoort tot *boffen*, opzwellen, ook de koeijenziekte *bof* of *pof* »nademaal men doorgaans in die kwaal de *meeste opzetting in de borst* het eerst ontdekt."

Pokkelen—Pokken.

Pokkelen is bij Kil. hetzelfde wat bij Weil. *pokken* heet, d. i. de pokken hebben of krijgen. Iemand die pokken heeft noemt Van Rusting *pokmok*, Werken, II. 89:

Hoe menig pokmok, *die aan pynen*
In zyne leden ging verquynen,
Vroeg my om raet! —

't Laatste lid dezer samenstelling zal *mok* zijn, bij Kil. eene zeug, doch ook toegepast op eene vuile vrouw, bij Schmidt *muck, muuck, mok*, insgelijks zeug en onhebbelijk mensch. Van der Veen heeft eene dergelijke allitereerende uitdrukking, Zinneb. 453:

Neen my lust niet meer...
Te dienen sulken pockigen mockigen *rauwigen krauwigen ende luysigen pluysigen Gras-Duyvel.*

Pompelen[1]—Pompen.

Pompelen is in het groningsch »sterk (jenever) drinken," zie mijn Taalk. Mag. IV. 682; en *pompen* komt overeen met het fransche *pomper*, in den Dict. du Bas-Langage »boire, sirotter, s'adonner au vin." De wn zijn, met grover vokaal en dus ook ruwer of sterker beteekenis, één met *pimpen, pimpelen;* zie dit.

Pompelen[2]—Pompen.

Volgens De Navorscher, XI. 375, zegt het zuidbevelandsch dialect *pompelen* voor »sjouwen;" *inpompelen* voor »op eene ruwe wijze iets ergens insteken." Deze opgaven zijn te onbepaald, om de afl. der wn. stellig te bepalen. Zij schijnen wel van het gewone *pompen* te zijn, d. i. met een werktuig vloeistoffen optrekken, een veelszins zoo zoo vermoeijende arbeid, dat het denkbeeld van »sjouwen" er niet vreemd aan is. *Inpompen* is

overigens bekend, zoowel eig. als fig. Er is nog een kinderspel onder den naam van *pompen* bekend, doch bij Weil. niet vermeld. Het wordt door Halbertsma beschreven in De Vrije Fries, X. 372.

Pompelen²—Pompen.

Beide wwn. komen bij ons voor in samenstellingen; Van de Venne, Belacch. Werelt, 197:

Voort al Lammert, mitje klompen,
Laate wy gaan hompel-pompen,
En besien deur elcke straat
Of daar Soet, of Fijtje staat.

Van Rusting, Werken, I. 158:

— *mits ik overal* hompomplen
Ging, wijl ik niet ter deeg kon gaan.

Van de Venne, Sinnemal, 112:

Bouwen-kijcker, Soetje-Lam
Gaen all' hompel-pompel-beyne,
Want zy beyde treen te stram,
Om te loopen. —

En Van der Veen, Zinneb. 430:

Hompel-pompel *ginck den bloet,*
Want hy sprongh op esschen krucken.

De bet. is blijkbaar (evenals van *hompelen*, zie dit w.) hinken hinkend gaan, in welken zin dan ook Richey en Schütze het ww. *humpumpen* hebben. Ik acht het niet onwaarschijnlijk, dat het primitief één is met *pompen* bij Von Schmid, *pumpen* in Fulda's Idiotikensamml. voor stooten, waarvan bij Richey *pümpeln* voor stooten in een mortier en bij Schmeller *pumpern*, stooten in 't algemeen, 't welk hij met *pampern*, *pempern* en *pimpern* uitdrukkingen acht, die een geluid te kennen geven, door stooten, vallen, kloppen enz. teweeggebracht, en meer of min helder of dof, naar den klinker des woords. In ieder geval zal er toe behooren ons *pompbeen*, in den mond des volks een been, waarmeê men niet vlug voort kan; *pumpbüxen*, *pumphose*, bij Richey, Schütze en Bernd een lange wijde pantalon, die het geregeld gaan belemmert, enz.

Het frequent. *pompelen* luidt in het eng. bij Halliwell *to pample*, verklaard door »met korte schreden als een kind loopen, en omloopen." En dit verklaart het ww. *pampelen*, door onze schrijfsters Wolff en Deken meermalen gebezigd voor gaan of loopen, doch met het bijdenkbeeld van slenteren of drentelen; dus Corn. Wildschut, I. 2: *het is geen mooi weêr, anders kon ik eens uit* pampelen. Bl. 210: *als een zuinige huishoudster met uw moeder naar alle markten* pampelen. D. III. 294: *met zo een' man kan men eens naar de comedie, ja zelfs naar de marionetten* pampelen. Frijlink, Elis. Wolff enz. geschetst, Bijv. 27: *omdat ik zo al zachtjes naar mijn eeuwig huis* pampel, *en rusten zal* enz. — Ook met voorvoegsels; Corn. Wildsch. IV. 42: *zo in alle weêr en wind, om een stuivertjen voordeels,* heen *te* pampelen. D. V. 310: *dat ik in mijne brieven zo wat* ompampel, *en niet altoos recht toe recht aan loop.*

Pondelen—Ponden.

Pondelen komt voor bij Kil. voor wegen, zoowel als *ponderen* (zie dit w.). *Pondel*, *pundel*, is bij hem weegschaal. Men leest dit bij Six van Chandelier, Poësy, 380:

Ik wed dat Zuilichem en Vondel,
U lastraars wikkende, op den pondel
Van reednen, met dit licht gedicht,
Vol waarheits, vinden veel te licht.

Oudaan, Uytbr. over Job, 77:

't Word gewogen op den pondel.

Dez. Agrippa, 376: *de verslijmtheden des zieken als in* een pondeltje *wegen.* — Een primit. ww. *ponden* treft men aan bij Schmeller: *auspfunden*, bij ponden verkoopen, uitwegen.

Pongelen—Pongen.

In het dialect van Goedereede en Overflakkee is *pongelen* het vastsjorren van een voer hooi of graan, door middel van een' boom, die *pongelboom* heet; zie Boers, Beschr. van het eil. Goedereede en Overfl. 54. De eigenlijke beteekenis is ineenpakken, van *pung*, *pong*, eng. *bung*, d. i. pak, bundel, buidel; zie het Brem. Nied. Wtb. en mijn Archief, I. 340. Vandaar ook *pong*, geldbeurs in het friesch. Een primitief *pongen* of *pungen*, regelmatig van het nw. afkomende, geeft het friesche *pongjen*, volgens Epkema lap op lap naaijen, en zoo knoeijend opeenpakken. In het nedersaksisch en akensch dialect is *pungeln*, *pöngeln*, een zwaar pak op de schouders torschen, welke beteekenis zich door het gemelde verklaren laat. Wat verder af is die van aren lezen, welke aan het geldersche *pongelen* wordt toegeschreven, en zal op te vatten zijn als pongels of bosjes van aren bijeenrapen; zie mijn Mag. III. 63.

Pootelen—Pooten.

Pootelen is in het vlaamsch nagenoeg wat anders in het nederl. *handelen* aanduidt, d. i. met den poot betasten en beduwen, iets door veel te behandelen bederven of bezoedelen. In het ned. is *poot*, voor hand gezegd, steeds in lagen of verachtelijken zin; dat het in het vlaamsch niet zoo is blijkt uit *poote*, 't welk in dat dialect gezegd wordt

voor handvol. Zie de Idiot. van Schuermans en vooral van De Bo.

Voor *pootelen* zegt de Hollander op zijn hoogduitsch *poetelen*, dat mij is voorgekomen in de wwn. *bepoetelen* en *verpoetelen;* De Tijdspiegel van 1845, n°. 3, bl. 78: *velen zijn zoo onverantwoordelijk ligtzinnig, dat zij er zich geen geweten van maken, om alles aan te vatten, te behandelen, te* bepoetelen, *wat hun voorkomt.* Kneppelhout, Stijl Kunst, 170: *terwijl het vleesch van het voorwerp hunner zinnen door den jongen heer minder kiesch* bepoeteld wordt. Prof. H. W. Tydeman in den Recensent, 1853, n°. 2, bl. 75: *de* verpoetelde *redactie der Verhooren.* — Dat deze vorm van *pootelen* uit het hoogd. is overgenomen, is duidelijk. *Putteln* is bij Schmidt met de handen in het water plassen, van *put*, d. i. hand, nederl. *poot*, gewoonlijk den voet, doch met verachting gezegd ook de hand aanduidende, zooals men van kinderen wel *pootjes* voor handjes bezigt. *Poeteltjes* daarentegen is voor voetjes, bij Van Effen, Spect. IV. 750: *De handjes en* poeteltjes *moeten eerst wel ter deeg gewarmt worden.* Echter geldt ditzelfde w. wel voor de kinderhandjes, b. v. Bokker en Deken, Corn. Wildschut, III. 48: *wat had het kind zelf aan die diggelen gehad, dan het gevaar om zijn* poeteltje *te bezeeren?* Bij Müller en Weitz is *sich puddele* zich over 't geheele ligchaam wasschen. Met eene eenigszins andere toepassing is *pudeln, erpudeln,* bij Schmeller en Stalder zonder verschooning of met verachting behandelen, hetwelk overeenkomt met den zin, in welken *verpoetelen* en *bepoetelen* voorkomt. Zoo leest men *poedelen* voor onhandig te werk gaan in De Spect. 1868, n°. 42:

Maar mik wat beter, vrind! — hou vol! —
Want al dat poed'len *onder 't vuren,*
Daar kan 'k — als oud Lancier — gerust mijn piek aan schuren.

En voor in het water plassen zegt het vlaamsch *poedelen* en *poddelen*, zie de Idiot. van Schuermans en De Bo; ook het overijselsch dialect heeft *poedelen*, volgens Halbertsma's Wbk. Wanneer deze Geleerde daarbij voegt »van hier *poedel-hond* voor water-hond", geloof ik dat hij zich vergist. Het is zoo, Berkhey zegt in zijne vertelling, *de Poedel* getiteld:

»— poedels zijn gewoon aan Meir en Waterplas." doch deze diernaam is geen nederlandsch woord. Berkhey laat ook voorafgaan:

»Hij had een trouwen hond, een krullok, zwart van haar,
Met lobbige ooren, breed van muil met zwaare kevels;
Men noemt hem *poesbaart*, om zijn zware ruige knevels,
Of *Poedel* in 't hoogduits, en in het fransch *Barbet.*"

En wat betreft het hoogd. *pudel*, 't is niet waarschijnlijk, dat die naam ontstaan zij van het in slechts enkele dialecten bekende *pudeln* of *putteln* (met de handen plassen). Zulk een algemeen bekend hoogd. woord heeft vermoedelijk een anderen oorsprong, en geen mij bekend duitsch Geleerde denkt dan ook bij *pudel* aan het gemelde werkw. *Pudel*, of zooals sommigen schrijven, *budel*, beteekent een kort en dik, gezet voorwerp, en daarvan heeft het dier den naam; zie Kaindl, II. 256. De meening van Richey en anderen, dat *pudel* afkomt van het ww. *pudeln*, d. i. waggelend gaan, verschilt met de eerstvermelde slechts schijnbaar: het w. *pudeln* in dezen zin is met het nw. *budel* verwant, en het waggelend gaan het gevolg van het kort en dik zijn. In Maastricht is *poedel* de benaming van »een dik poezelig kind," zie Schuermans; en het w. *poeleken* voor een klein kind is gezegd voor *poedelken;* zie Hoeufft, Bred. Idiot.

Popelen¹—Popen.

Huydecoper, in zijne Proeve, III. 48, leidt *popelen* af van den boom *populier*, ook wel eens *popel* genoemd, en Bilderdijk schijnt in navolging van Hooft daarop te zinspelen, Krekelz. I. 21:

Geen popel popelt *dus van 't Oostenwindgeblaas.*

Beter nog zou het omgekeerde zijn, volg. de gissing van Bilderdijk, Geslachtl. II. 367, die, mijns oordeels te recht, *popelen* doet afkomen van *popen, boben* of *bobben*, d. i. beven of schudden. Ook Stalder noemt het holl. *popelen* een frequent. van *beben*, welk *beben*, nederl. *beven*, en mede het prim. van *bibberen* (zie dit w.), volgens Adelungs opmerking in de hoogd. dialecten de frequent. *bevern, bebern, bobern* en *puppern* heeft opgeleverd. Ook bij ons zegt men *poperen*, zie dit woord. *Popelen* wordt gezegd van boomen; Bilderdijk, N. Uitspr. 18:

— *schreiende amberboom, nog* pooplend *voor het vier.*

Cremer, in De Nederl. Spect. 1863, n°. 36, bl. 281: *bij* 't pooplen *van de abeelen.* Doch inzonderheid van het beven of trillen van het hart, bij zekere aandoeningen, vooral van angst of vrees, b. v. Vondel, Eurip. Fenic. 29:

Zy vechten met den mont: hun harten poplen *al.*

Dez. Poëzy, I. 615:

— *dat gansch Konstantinopelen*
Van dootschrik 't hart in 't lijf beginn' te popelen.

D. II. 275:

My dunkt ik zie het hart der Ottomannen popelen.

Bredero, Griane, 11:

Hoe popelde *mijn hert, ach! doe mijn Broeder seyde*
Dat Florendus, den Prins, gantsch lagh op sijn verscheyde!

Oudaan, Uitbr. over Job, 203:

Wat sterke voelt het hert
Niet poop'len, *dat het zo week als water werd?*

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 6: *uw hart* popelt *terwijl gij de kaarten vervalscht.* Van der Palm, Salomo, V. 257: *hij, die bij het minste gevaar het hart zich in den boezem voelt* popelen. De Cort, Liederen, 309: *een weduwenhart Doen* popelen *van vreugd.* Of ook een ander ligchaamsdeel; Het Spookend Weeuwtje (door Nil volent.) 23:

Noch popelt *me myn' poort, noch trillen me myn' schonken.*

Zie voorts Huyd. t. a. p. — Ook wel voor beven in het algemeen, b. v. Oudaan, Agrippa, 309: *niet een mensch is er... die er niet voor en* popelt. Tuinmans Zedenz. 31:

Gy zyt niet bang; maar popelt *al.*

Westerbaen, Ockenb. 128:

— *Reusen...*
Die Jupiter en al de Goden der Poeten
Ten hemel op een nieuw deen popelen *en sweeten.*

Ook van steden en sloten; Bogaert, Roomsche Mon. 419:

Waak op, o Friderik, ik zie Konstanstinopelen
Door 't rammen schudden, en op haaren wortel popelen.

Bl. 446:

Dan ziet hy 't sterke slot op zijnen wortel popelen.

Brandt, Veinz. Torquatus, 37:

— *Beheerscher van de goo'n...*
(*die*) *De heemel* pooplen *deedt* —

Feith schreef *poppelen*, Werken, X. 12:

Waar nooit een menschlijk hart van vreugd of weedom poppelt.

Oden en Ged. (kl 8°.) I. 110:

Dan zwijmen ramp en smart
In 't lieflijk popplend *hart.*

Eigenaardiger ware hier »*kloppend* hart." Wat den vorm betreft, bij komt bij vlaamsche schrijvers meer voor, b. v. Conscience, Batavia, III. 58: *dan* poppelde *hun het hart van angstige blijdschap.* Van Duyse, Vaderl. Poëzy, I 130:

De boezem, dien de min-alleen deed poppelen.

En III. 175:

Wiens hart den lande ook tegenpoppelt.

Rens, Ged. 12:

Aen 't poppelend *harte te kleven.*

Dus ook bij Stalder *poppeln, bobbeln*, zacht kloppen, vooral van het hart. Wellicht behoort tot de gemelde wn. het eng. *to pop*, bewegen, schielijk in- en uitgaan, dat Johnson van het lat. *poppysma*, en Bailey en Chambers — beter — in 't geheel niet afleiden.

Popelen²—Popen.

Bij Kil. beteekent *popelen* mompelen, prevelen. Dus leest men het w. reeds bij Maerlant, Rijmbijbel, II. 182:

— *tilike quam hi ten pitte*
Wenende ende poplen *ditte:* enz.

Zooals men volgens Dr. Verdams Tekstcritiek, 81, behoort te lezen. In de Antw. Spelen van Sinne, 374:

Siet hem met sijnen grooten Paternostere
Soo vol devotien als een coe vol gouts nu;
Maer is ook therte soo vol alst thooft van u?
Ick peyse wel neent, ghy die sijt int bidden milt,
Blijft hier, en popelt *soo veel als ghy wilt.*

Spel van den Sacramente (door Dr. Verwijs) 44:

Soo maect ons eene corte collatie,
Ten baet ghepopelt *noch ghelesen.*

Van der Cruycen, Spreekw. 278:

Wat menigh mensch al bidt, en popelt *in de Kercke.*

Udemans, Nederl. Tragi-comedie, 71:

Ghy popelt *binnen 's monts al of ghy versen maeckte.*

Meijer, Spreekw. 70: *Gheene oude gheyte sonder baert, noch nonne sonder* popelinghe. D. i. preveling, geprevel. De Bo verklaart *popelen* door »aanhoudendlijk iets vragen met een vleijend en smeekend gemompel."

In dezen zin is het prim *popen* of *boben* één met *bobben*, waarvan ook *bobbelen*, opwellen (zie dit woord), en komt ons frequent. overeen met *poppeln, pobeln, pofeln*, bij Schmeller opwellen, draaijend opstijgen, zooals kokend water of de opstijgende rookwolk. De *popelaar* bootst binnensmonds het geluid der bruischende vloeistof na, gelijk de *pruttelaar* het opwellen der kokende brij. Bij Kil is hij *popeler* geheeten, en wij zouden *prevelaar* zeggen. Bij Despars, Cronijcke van Vlaend. III. 188, lees ik *popelaar*, naar 't schijnt voor eene ziekte (*popelsij*, apoplexie?): *ooc causeirde deze paeuselicke bulle zulc een toornelicke alteratie in het hert van de gravinne... dat zyder... zeer onvoorsienlick met eender* popelare *omme bestaen ende bevaen wiert, stervende daer mids dien achter een zonder late* (*gelaat*, gestus?) *ofte*

teeckene. Hiertoe behoort wellicht ook *pfupfen*, *pfuffen*, bij Stalder in toorn of onwil kort afgebroken geluiden uiten (van menschen en dieren).

Portelen[1]—Porren.

Beide wwn. vindt men naast *preutelen* gevoegd en geven dus een soort van mompelend geluid te kennen, als door *preutelen* of *pruttelen* wordt aangeduid. Van de Venne, Belacch. Werelt, 78:

Gabbert sacht, en stierje Tonghe;
Geeft laveuyt om oud, en jonge:
Preutelt, pord, *en poft al sacht,*
Dat ons duytse Werelt lacht.

Bred. Roddr. en Alph. 35:

Maar ghy Almijn wat staat ghy dus en knarst of portelt,
En preutelt binnens monts daar ghy den haat verbloemt.

Het primitief komt overeen met *burren*, bij Stalder brommen, eng. *to purr;* het frequent. met het eng. *to purl*, en wellicht ook met het fr. *bourreller*, bij Roquefort »gronder, crier après quelqu'un." Zie ook *Borrelen*[2].

Portelen[2]—Porren.

Porren is onder anderen nopen, drukken, dringen. Vandaar nog *een por geven*, een stoot geven, *iemand porren*, d. i. stooten, bij voorkeur met iets puntigs; in fig. zin *aanporren*, aandrijven, aanzetten, in welken zin Hooft zegt: *Zijne Majesteit porren;* zie het Wbk. des Inst. alsmede het Gloss. op Maerl. Sinte Franc. Leven. Bij Maerl Sp. Hist. I. 449, is *die* porringe *vander doot*, de *benauwdheid* des doods, welke hij onder de drie grootste rampen telt. — Vandaar *porse*, drang, gedrang, zie Halb. Aant. op Maerl. bl. 21. Dus ook Ferguut, vs. 4157:

Doe reden si alle gader an,
ende scorden die porse *met crachte.*

En vs. 4171:

Hi sat op ende sloech met sporen,
die starke porse *dedi dunnen*
waer so hi quam. —

Het ww. *porsen* (and. *persen*) is drukken, dringen, Die Dietsche Doctr. vs. 3562:

— hi die symonie doet,
Oft hare vonnessen daer omme scorssen,
Dat siere goet wt willen porssen.

Wij zeggen thans: iemands goed *afpèrsen*. Met *porsen* komt overeen *borzen*, bij Stalder ineenstooten, met geweld tot éénen hoop samendrukken; bij Tobler *bborzet voll*, propvol. In dezen laatsten zin heeft men bij ons het frequent. *portelen*, een bij het kaasmaken gebruikelijk woord, aanduidende het met de voeten treden van de stof, die tot kaas moet gekneed worden; welke werkzaamheid men omschreven vindt bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IX. 434. Weiland vermeldt *portelwei*, voor de wei of hui van gewrongen kaas. In flg. zin komt dit ww. *portelen* voor bij Oudaan, Poëzy, III. 521:

— op zyn Jupiters, al lang van zulk een ballast
Van wysheid in de kruin geportelt, *en gepallast.*

D. i. ineengeperst, volgepropt. *Uitportelen* is uitpersen bij R. Visscher, Sinnepoppen, 181: *soo is in een plomp verstandt oock luttel vernufts: maer krachtige dwang doet daer dickwils* uyt portelen, *datmen niet soude achten daer in bedeckt ende verborghen te wesen.*

Dat *portelen* niet zonder verwantschap is met *bortelen* (zie *Borrelen*[1]) loopt in het oog. Het eerste onderstelt eene krachtiger handeling dan het laatste, wat wegens de verhouding der *p* tot de *b* natuurlijk is.

Postelen[1]—Botsen.

Bij Kil. is *postelen* hetzelfde als *stampeijen*, anders *stampvoeten*, d. i. uit drift of toorn op den grond stampen, of andere hevige bewegingen maken. Ik leid dit af van het hoogd. *bossen*, nederl. *botsen*, bij Lexer *poass'n*, d. i. stooten, slaan, fr. *pousser*, eng. *to push* en bij Halliwell *to posse*. Vandaar ook het hoogd. *amboss*, aambeeld, middelhd. *aneboz*, volgens Benecke: »das worauf *gebosset*, geschlagen wird;" bij Schmeller *anapoz* en *anpost*, waarin wij dus reeds de verscherping van *b* tot *p*, en de versterking van *pos* tot *post* ontmoeten, die in *postelen* voorkomt. In den vermelden zin vindt men dit frequent. bij Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 122:

Tiert, vloeckt, stampt, postelt, *springht,*
Dat 't schuym ten mondt uyt dringht.

Sluyter bezigt het in de verzachte bet. van met drift of onstuimigheid tegen iets inleggen, zich aankanten; Lofzang van Maria, 37:

In 't swaerste lijden van ons Heyland vlien
Apostlen;
En hy, die tegen 't woord sijns Meesters scheen te post'len,
Als of hy sterker waer dan Jesus hem verweet,
Word d' allerswakste, ja versaeckt hem met een eed.

Postelen[2]—Posten.

In het dialect van Maastricht en in het vlaamsch is *postelen* »vragen, aanhoudend vragen;" zie mijn Archief, III. 377 en het Idiot. van Schuermans. Daarmeê komt overeen *postuleeren*, in het luxemburgsch aanhoudend (om een ambt of post) vra-

gen, en *posteleeren*, in hetzelfde taaleigen heen en weêr loopen, als iemand die een post verlangt, fransch *postuler*, lat *postulare;* zie Gangler. Kil. zoowel als De Bo hebben het primit. *posten*, voor loopen, hier en daar loopen. Stalder levert ons niet alleen het frequent. *posteln*, maar ook het primit. *posten* voor heen en weêr loopen, of ook heen en weêr zenden, om commissiën te volbrengen. Tuinman, Fakkel, II. 161, verwarde dit en het vorige *postelen* met elkander. Nog een ander *postelen* zie men bij Kehrein, 90.

Pranselen—Prangen.

De hr. Lesturgeon meldt mij, dat in het drenthsch dialect *pranselen* gangbaar is voor »het dwingen van een kind." Men vindt dat w. terug in het oostfriesche *pransseln*, bij Stürenburg »aanhoudend kwellend verzoeken," door dezen afgeleid van het neders. en holl. *prangen*, dringen, drukken, klemmen, middelhd. *phrangen*, *phrengen*. Het drenthsche frequent. behoorde dus *prangselen* geschreven te worden, als zijnde met een ingevoegde *s* voor *prangelen*. Bij Schambach is *prangen* zich afwerken, kwellen; bij Von Schmid *prensen*, drukken, eng maken; bij Weinhold *brensten*, kwellen, pijnigen; bij Schöpf *prängs*, *geprängs*, aandrijven tot werken. Dat deze allen verwante vormen zijn van ons *prangen* valt in het oog. Voor dit *prangen* had het nederl. vroeger *prengen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 314: *de gevaarlijke Straat, die, wedersijts door stranden* geprengt, *tusschen Italie en Sicilie heen spoelt.* Ald. 232: *Nu had haar 't groejend hout den swangeren buik vast* beprengt.

Pratelen—Praten.

Van *pratelen* zijn eenige voorbeelden bijgebracht door Huydecoper, in zijne Proeve, II. 471. 'k Voeg daar nog een paar bij uit lateren tijd; Willems' berijming van den Reinaert, 25:

Waerom hier nog lang getoefd,
En gepratelt *en gestaen ?*

Brieven van denz. 52: *Dat ongelukkig Brabantsch* pratelen! Bl. 77: *nu men 4 volle dagen* gepratelt heeft *over... Fontan.* De Corts Liederen, 111:

Gij praat *en* pratelt *maar immer voort*
Van stijl en gedachte, van vorm en woord,
O schrandere professoren !

Vandaar *pratelaar*, d. i. babbelaar, bij De Brune, Bancketwerck, I. 19: *Zulcke* pratelaers *zijn vaten onbequaem ten ghebruycke.* — Het Brem. Nieders. Wtb. en Schambach hebben *prateln*, Schütze en Richey *präteln*, Muller en Weitz *prattele*, Stalder *bradeln* en Von Schmid *b'rätlen*, allen in denzelfden zin van veel praten, snappen. Het eng. kent zoowel *to prate* als *to prattle.*

Von Schmid brengt, zooals reeds zijne schrijfwijze aanduidt, het frequent. tot een primitief *raten*, dat hij oud noemt, voor *reden*, d. i. spreken. Indien die oude vorm nader gestaafd kon worden, zou daarmeê de oorsprong van ons ww. *praten* aangewezen zijn.

Prazelen—Prazen.

Prasen is bij Kil. morren, mompelen, prevelen, en Van Hasselt geeft daar een voorbeeld van. Het ww. komt elders meermalen voor, b. v. de Antw. Spelen van Sinne, 577:

Tis verloren arbeyt, wat ghy al veel praest.

De Casteleyn, Pyramus ende Thisbe, 40:

Ey, arme dwase,
Wat sta ick en prase ?

Houwaert, Lusth. d. Maechden, I. 329:

Hy heeft doen noch al veel meere ghepraest,
Twelck wy om de kortheyt niet en vertellen.

Ald. 451:

Dan liep ick weder zitten binnens monts al prasen.

D. II. 902:

T' is kleyn wonder dat de vrouwen grollen en prasen,
Als de mans met ander vrouwen verkeeren.

De Dietsche Warande, I. 423:

Stilt uwen clap. — Ghy blijft staen praesende,
Ghy maect ons raesende te deser huere.

Constthoon. Juweel, 25:

Daer isser al rijcker dan ic, wilt die ooc vermanen,
Ick en can 't gheraes, en 't ghepraes *niet langher hooren.*

Marieken van Nijmegen, 34:

Sy sal hier achterdencken crijghen, ducht ic,
Door de prasinghe, *die sy daer hoort.*

Het frequent. treft men behalve bij Schuermans aan in het slot van een' brief van 't jaar 1624, bij Jorissen, Const. Huyg. I. 361: *nu niet meer: ick* praselder *dit noch by, terwijl ick na de... brief wacht.* Van de Venne, Belacch. Werelt, 270:

Goethals, doet as ickje segh:
Lacht, en praselt, *sit mit horten,*

Gedwongen Huwelijck verbeeld in den ouden Grimpaert, 3:

— *hy sucht en hy* praselt *oft hy beseten waer.*

Waarvan *prazeling*, bij De Brune, Bancketw. II. 153: *'t ghebed verliest zijn naem, en verandert in een ydel gheratel en lichte* prazelinghe.

In de verwante dialecten zijn mij deze wn. niet

veel voorgekomen. Alleen heeft Stalder *brasen*, *braasen*, aanhoudend en sterk bidden, 't welk hij gist aan Kiliaans *prasen* verwant te zijn; en Müller en Weitz *braschele*, voor »schwatzen, plappern," 't welk één zal zijn met ons *prazelen*.

Prebelen, zie **Prevelen.**
Prekelen, zie **Prikkelen.**
Premelen, zie **Prevelen.**
Prepelen, zie **Prevelen.**
Preukelen, zie **Prikkelen**
Preutelen—Preuten.

Deze wn., nauw verwant of één met *pruttelen*, *prutten*, worden vaak ook in het gebruik met dezen verwisseld. *Preuten* is bij Schuermans pruilen, ontevreden morren; dus *gepreuten* bij Despars, Cronijcke van Vlaenderen, III. 480: *die welcke alle die vluchtende lantslieden... buyter poorte sloot, wat zyder jeghens ghezegghen ofte* ghepreutten *consten.*

Preutelen, bij Kil. ook *protelen*, beteekent in de eerste plaats het geluid van kokende vloeistof of spijs, in 't hoogd. *prudeln*, neders. *pruddeln*, *pröteln*, oostfr. *pröddeln*, *pruddeln*, *prëddeln*, zwabisch *brudeln*, akensch *pröttle*, en bij Hebel *bruttle* (volgens Tendlau, Sprichw. und Redensarten deutschjüd. Vorzeit, 361). Dus Rodenburgh, Casandra 63:

Vermits het heete bloed zo vierichlike preutelt.

Bredero, Boert. Liedtb. 86:

Syn brand de koude vloedt deed' preutelende *koken.*

Ingens Herderin, 114, van een ketel vol water:

— tot hy allengs allengsjes
Bedaart, wat stiller preutelt.

Van der Veens Raetselen, 64:

Hy koockt en preutelt, *dit 's het slot,*
Dat hebt ghy van den aerden Pot.

De Brune, Bancketw. I. 140: *een huysman, welcke... aen den heyrt een goede pot hoorde* preutelen. Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 262: *een knorrende pot met haare* preutelende *erwten.*

Voorts binnensmonds spreken, prevelen; Erasmus, Colloq. Famil. 299: *Wat* preutelt *Hilarius by sich selven? Ick gisse, dat hy verskens maeckt.* Valentijn, Werken van Ovid. II. 47: *De nijt...* preutelt *binnens monts.* Huygens, Korenbl. II. 452:

Ghy preutelt *daer wat heen*
En meent ghy hebt gebeen.

Vooral echter mompelen uit onvergenoegdheid; Levens van Plut. fol. 3 verso: *alsmen quam te dwinghen de Vaderen... beghonsten de burghers van Athenen wederom teghen Aegeum te* preutelen. Ald. fol. 46: *in dien men te voren teghen hem* preutelde, *noch vermeerderde henluyder* preutelerie, *als hy hem meende te bemoeyen met dit oorloch.* Fol. 443: *dat Caesar schelmachtigh handelde... daer veel van de omstanders om* preutelden. Coornherts Wercken, I. fol. 10 verso: *de Huyrlinghen, die misgonstelijck* preutelden. Constthoon. Juweel, 277:

Wat mach doch desen droch noch preutelen *en praten?*

A. Bijns, Refer. I. 37:

Sy blasphemeren, sy preutelen, *sy kyven,*
Ist dat hen iemant contrarie seyt.

Overbeke, Rijmw. 171:

Haer stadigh preut'len *deê haer grijsen voor den tijdt.*

Ook bij latere schrijvers; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, VI. 284: *hy* preutelde *hier wel zo wat tegen, doch ik stoor 'er mij niet aan.* David, Vaderl. Hist. VI. 213: *Deze verordening mishaegde grootelyks aen de Valencyners, en deed hen* preutelen. Staring, Ged. II. 160: *geen* preutlen *hielp er tegen.* — Zie verder het Wdb. des Inst. op Hooft, en dat van Oudemans op Bredero.

Uit het aangevoerde blijkt, dat Bilderdijk *preutelen* onjuist verklaarde als eig. *pratelen*, frequent. van *praten;* zie zijne Aantt. op Hooft, III. 141, alsmede het Wdb. des Inst. op Hooft, IV. 357, welk laatste werk intusschen elders, t. w. op het woord zelf, te recht verklaart: »*protelen, preutelen* is een klanknabootsend werkwoord van vochten, welke door koking opborrelen; van hier alles wat een dof gedruis maakt, en dus mompelen, binnen 's monds tegenspreken."

Preutelen komt voor met *tegen;* Levens van Plut. fol. 64 verso: *hy is sonder eenich* tegenpreutelen *vertrocken.* David, Vaderl. Hist. VI. 260: *hetgeen dan ook geschiedde, ofschoon de bisschop* tegenpreutelde, *meenende nog altyd dat zyn regt miskend was.*

Van het ww. in den eig. zin van borrelen, blaasjes maken, heeft men het bedrijvende *bepreutelen* voor bedrijten; Ogier, De Seven Hoofts. 37:

Gy riekt gelijk een Spetie, gelijk een Tymes, gelijk een Roos,
En zyter niet Hooveerdigh op al hebt g'u wat bepreutelt:
Gy en hebt geen slot voor den Neers, enz.

De afl. *preuteling* vindt men in de Levens van Plut. fol. 403: *dat sy in tijde van vrede, oproerich, vol neuswijsheyt,* preutelinghe *ende gheschils worden.*

Samenstellingen heeft men in de spreekwijs bij Jonctijs, Toon. der Jal. I. 280: *dat 'er vele (knorrige vrouwen) gevonden werden die den* preutelpot

gedurig als op zij hebben. — Halma heeft *preutelgeld* en *preutelwerk*, voor klein geld, klein werk of kleinigheden. 'k Zie geen kans, die uitdrukkingen door de volkstaal of onze schrijvers te staven; Weil. nam ze dan ook niet op. Wel is mij bekend de spreekwijs *den preutel* of *al den preutel* voor den geheelen hoop, bij Weil. vermeld, hoewel niet verklaard. Dus Bredero, Schijnheyligh. 62:

Pestellentie, oorlogen en alle duure tijen,
En den ienen preutel *met den aer, dien ick noch stel ter zijen.*

Hooft, Ged. fol. 283:

Nu voortaen zoo wm ik wel al de preutel *'s weeks.*

Van der Veens Raetselen, 130:

— *daer leyt de pincxter-blom,*
Slaet wip-om Schip en Jacht, ja al de preutel *om.*

De Brune, Jok en Ernst, 184: *Als hy hem* (t. w. *den hoed met water*) *een oogenblik daar na op 't hooft zette, goot hy zich* al den preutel *'t gansche lijf over.* Marnix, Biencorf, 206: *dat sy* de gantsche pruetel *accijse alleene gehuert hebben.*

Bilderdijk verklaart de uit Hooft aangeh. pl. door »al dat klein geld", zie zijne Aantt. op dien schrijver, III. 184: wat echter zoowel tegen het verband der uitdrukking als tegen het taalgebruik strijdt. Tuinman zegt: »*Preutel* was in de oude taal een hoop *preutelaars*" Liever zou ik zeggen: »allerlei *gepreutel* door elkander." Een dergelijke overgang van bet. is meer op te merken bij geluidnabootsende woorden. Een *zwerm* is een hoop of menigte, die zwermt, en daarna een hoop of menigte in 't algemeen *Al den rommel* zeggen wij en bedoelen dan een hoop *rommelende* dingen en voorts een hoop van welken aard ook.

Preuvelen—Preuven.

In het westvl. is *preuvelen*, zoowel als *preuven*, gebruikelijk voor proeven, bewijzen, fr. *prouver*, oudfr. *prover*, *preuver*. In den zin van probeeren en smaken zegt het nedersaks. insgelijks *pröven* en *proven*, bij Schambach *pröwen*. Van den frequent. vorm is mij elders geen spoor voorgekomen dan in de samenst. *proeveljaar* voor proefjaar, Der Minnen Loep, II. 51 (van gehuwden):

Sy en hebben gheen proevel jaer
Als der begheven luden schaer.
Daer sy sijn daer moeten sy bliven.

(*Begheven luden* zijn kloosterlingen).

Prevelen—Preven.

Een primitief *preven* is mij niet voorgekomen. Zijne beteekenis ligt evenwel duidelijk in den vorm des woords. 't Is een spreken door middel eener lichte beweging der lippen; de lipletters *p* en *v* worden door de *r* — de letter der beweging — verbonden. Zulk een wortel *preven* of *preën* ontmoet men in *preprollen*, d. i. prevelend prollen of pruttelen, van welke samenstelling een voorbeeld voorkomt in mijne Verscheid. 162, alsmede bij Oudaan, Poëzy, II. 205.

Hy paste op Priester, noch op Paus,
Op zuivren Kerkgang, noch gepredik;
Die nu zoo prepolt, *grolt, en schrolt.*

Het frequent. heeft Higt, Ged. 70:

Hier telt men God gebeden toe;
En denkt met binnen 's monds te prevlen...
Den slag te keeren zijner roê.

Beets, Twaalf Preeken, 158: *Zoo lang zal... het oude volk van Israël... zijne ijdele lippendienst* prevelen.

Van *prevelen* in dezen zin is *afprevelen*, zie het Wdb. der Ned. Taal; voorts *voor-* en *uitprevelen;* Ca. Lenige, Mengeld. 212:

Men had mij van het spook verschriklijk voorgepreveld.

Bilderdijk, Geslachtl. Voorr. 17: *waarnaar zy... het volk leerden bidden, en 't vroeg en laat* voorprevelden Jonctijs, Verhand. der Tooversieckten, 59: *dese Hexen, eenige woorden* uytgeprevelt *hebbende.* Immmerzeel, Ged. II. 176:

Nog eenmaal de aanspraak uitgepreveld.

De afl. *preveling* komt voor bij Trip, Tydwinst, 168:

Een arme preeveling *van zyn gety.*

Stürenburgs Ostfr. Wtb. heeft *pröveln*, aldaar door morren verklaard. Het denkbeeld van ontevredenheid, aan morren eigen, en meer in *preutelen* en *pruttelen* heerschende, komt ook in *prevelen* voor; Rosseau, De Snoevende Minnaar, 44:

Zal ik van daag nog om een andre woning gaan
En tellen niet eens op zyn prevelen *en morren;*
Ik walg van hem en al zyn onverstandig knorren.

Bild. bezigt het voor praten, redeneeren, Dicht. Uitsp. 14:

En of ik voor of tegen prevel'...
Zij blijven hinken aan dit evel.

En bij Ueberfelder is *prefeln* veel spreken, alles door elkander praten. — Met de lipletter *b*, in stede der *v*, heeft Schmidt, mede in den zin van morren, *prebeln*, dat ook bij onze schrijvers voorkomt; Constth. Juweel, 77:

— *maect gheen langer sermoen,*
Prebelt *ghy noch meer, ick sal toestoppen mijn ooren.*

Bredero, Schijnh. 42:

Wat prebelen *is dit?* —

Althans in den druk, door den hr. Oudemans ge-

bruikt: de mijne (van 1644) heeft *prevelen;* Coornhert, Wercken, I. fol. 467: *als ghy wat* gheprebelt, *wat ghemist, ghebast ende ghesonghen hebt,* enz. Daemonologie door Con. Jac. vert. door Meusevoet, 17 verso: *lange gebeden ende veel* prebelen *ende murmelen der besweerders.* Rodenburgh, Jacoba, 31:

Deerlijck waert, dat in een Cel
Silla soud haer tijt verslijten,
Met geprebel *en gebel* enz.

De *b* wordt verscherpt tot *p;* Sprankhuisen, Onbedr. Leydsterre (achter Tranen over den Doodt van... Piet Pietersz Heyn) bl. 4: *datmen met lesen en* prepelen *sonder verstant, heele nachten en dagen soude doorbrenghen.* — Nog met een andere lipletter, de *m* namelijk, heeft men *premelen,* dat ik aantref in Erasmus Colloq. Famil. 152: *Faunus begon vast te* premelen. Kruls Minnel. Sanghrijmpjes, 57:

Wat soete droomen zijnt,
Die ghy soo soetjes premelt *binnens monds?*

Volgens den hr. Beckering Vinckers. Orthogr. E-legie, 116, is *prevelen* een oorspronkelijk nederl. woord, doch afkomstig van het middeleeuwsch latijnsche *parabolare,* spreken, door den overgang van dit tot *parabelen, paravelen, pravelen, prevelen.* De oorsprong der *b* in *prebelen* zou daardoor duidelijk worden; doch het is vreemd, dat de vorm *prabelen* of *pravelen* niet voorkomt, tenzij misschien in *prauwelen,* dat Schuermans heeft voor »binnens monds pruttelen." Men vergel. echter Diez, Etym. Wtb. I. 307.

Priegelen—Priegen.

Priegelen is in de volkstaal bekend voor steken, snijden, slaan, en derhalve één met het hoogd. *prügeln,* dat dezelfde beteekenis heeft. 't Woord is bij ons reeds lang in gebruik. Immers Van Alkemade noemde het in 1699, »een nog bekend woord," zie zijne Aanteek. op M. Stoke, fol. 7. Huydecoper voegde in zijne uitgave van Stoke, I. 36, daarbij: »'t Is waar; maar het is in klein aanzien. Het zegt zo veel als *steeken;* en, in 't byzonder, *grieven met een mes.*" Men leest het w. Apollo's Marsdrager, III. Voorr.: *ik kan, nog mag niet horen van afrossen, of* priegelen *als men my te gemoed komt.* Van Swaanenburg, Vervrol. Momus, 64: *de Duytsers, die schreeuwen* halt smaul *en* priegelen *hunne Gezellinnen.* Nomsz, Vertelsels, II. 103: *dat de man... my tot een' handelsman wilde rossen, gelyk men een' boer tot een' soldaat* priegelt. Epkema, Wdb. op Japicx, 203: *dat de zweepen... van bijzonder gebruik waren, om er slaven... mede te tuchtigen, te straffen en te* priegelen.

Het straftuig heet *priegel;* Nolet de Brauwere, Ged. III. 200:

Toch onderhield mijn krijgsvolk zuivre leering:
De priegel *maakte 't mij verknocht, gedwee.*

Voor *priegelen* zegt het limburgsch *preugelen* en het westvl. *preuvelen;* zie het Idiot. van De Bo. Den eersten vorm leest men in den Woordenstrydt tusschen de Passien en de Reden, 15:

Die tegen 't maenjen heeft gepist,
Of tegen onse scheen gebotst,
Gepreugelt *en ons afgeknotst.*

Nomsz heeft eenmaal *prugelen;* De Geldzuchtige, 167: *Och, Heer Kaptein! hebt gij hem dan* geprugeld?

Afpriegelen heeft het Wdb. der Ned. Taal. Volgens mijn Archief, II. 181, is *priegelen* in het zeeuwsch boerendialect in overdr. zin gebruikelijk voor »zeer nauw dingen."

Het ww. *priegen* of *prigen,* dat het middelhd. niet kent, ontmoet men bij onze Ouden voor gedrongen of geprikkeld zijn door eene aandrift, hetzij ijver of naijver. Dus M. Stoke, III. 4:

Doe begonde her Jan te prighen
Jeghen den grave alle de daghe,
Daer sint of quam menighe claghe.

Maeri. Sp. Hist. I. 132:

Hets beter leren, dan worden rike;
Nochtan eist nutteliker sekerlike
Die noot hevet, dat hi goet gecrige,
Dan hi omme leeren prighe.

Ald. 274:

In wille hogelike prighen,
Mi voert trecken ende toghen,
Ende meester maken vor die ogen.

N. Reeks v. Werken der L. Maatsch. III. 181:

Nochtan en can ic niet ghewanen
Dat ics nemmermeer ghecrighe,
Wat ic droeve of wat ic prighe.

D. i. hoe ik treure of hoe ik *mijn best doe, mij beijvere.* Ald. bl. 205:

Maer daer of willic vort swighen
Ende wille tere andre materien prighen.

D. i. voortspoeden, voortijveren. Bij Cassianus is *opwaarts prigen* opstijgen, zich verheffen; Der Ouder Vader Collacie, fol. 100 verso: *dat sij dese nederste dinghen ghebruken als si minste mogen ende altoes* opwaerts prighen. Lager aldaar: *Daer na hebben si heymelike steden in die woestine ghesocht op dat si onghehinderl altoes* opwaerts *mochten* prighen. — Vandaar het znw. fol. 101: *eenzedelen dat is* opwaert prighers *als bloemen ende vruchten wtghesproten.*

Men vindt ook den vorm *prien,* Clignett, Bijdr. 119:

Aldus sijn vele liede, die prien
Om eens anders heerscepien.

D. i. ijveren, strijden. Zoo heeft men ald. 205 het nw. *prie*, ijver, strijd, drift:

Die vlieghe street met groter prie
Jeghen .i. wilt om heerscepie.

Anders is de gewone vorm *prige*, dien de beide taalkenners Alkemade en Huydecoper mijns inziens te recht aan *priegelen* verwant achtten. Lancelot, III. vs. 3564:

— si quamen beide te wige
Ende vochten met groten prige.

Kausler, Denkm. I. 150:

Eens quamen si met groeten prighe
Te Axpoele te eenen wighe.

Maerl. Sp. Hist. I. 161:

Binnen deser tijt heeftem beraden
Alexander arde wel in staden,
Dat hi Porruse met prighe
Bestaen wille met eenen eenwighe.

Ald. 409:

Somwile mede gheviel dat,
Dat si quamen mids indie stat
Ende vochten grote staerke wighe.
Somwile so wan deen met prighe
Up den anderen dat velt.

D. II. 370:

Daer vochten si met groten prighe.

D. III. 69:

So dat si quamen teenen eenwighe
Up die brugge, met groten prighe.

Der Leken Spiegh. III. 243:

Daer sullen si met prighe
Vergadren te wighe,
Ende dat zal zijn die felste strijt
Die hem gheviel in haren tijt.

Het woord wordt mede verkort tot *prijch;* Maerl. Sp. Hist. I. 68:

Daer na quam die .xiiij. de wijch,
Daermen in hadde groten prijch

De beteekenis van ijver tot strijden gaat over tot strijd zelf, ald. 68:

So dat si quamen si twee
Ende vochten uptie zee
Met scepen eenen zwaren wijch.
Aldaer wart in ghenen prijch
Hanibal onderghedaen.

D. II. 275:

Daer verloren si indien prighe
Bi naer .xx. dusent man.

Te prighe beteekende — Huydecoper heeft het te recht opgemerkt — hetzelfde als *te stride*, d. i. om strijd, om het ijverigst, om het zeerst; a. w. I. 151:

Die baroene verre ende naer,
Die vernamen van desen wighe,
Quamen jegen hem te prighe,
Ende gaven up goet ende lant.

Van Velthem, fol. 255:

Dese twee waren daer te wige
Ende gingen houwen te prige
Al met enen starken stave.

Zie wijders Huyd. op Stoke, I. 36. — Epkema op G. Japicx, 362, wijst de verwantschap aan van *priegen* of *prigen* met *prikken;* alsmede Halbertsma op Maerl. 120. Ook die met *priemen*, *pramen*, valt in het oog, zoowel als met het hoogd. *prägen*, drukken. (*)

Prikkelen—Prikken.

Van *prik* voor prikkel, d. i. aansporing, en *prikken* voor prikkelen, d. i. aansporen, heeft Oudemans' Wbk. voorbeelden uit Bredero. Gansch verouderd is de vorm *prekelen* van Kil. en Van der Schueren. Men leest dien in Molls Brugman, I. 243: *een groet vrese van binnen, die se altoes* prekelt *ende en laetse niet rusten tot dier tijt toe.* Bijbel 1477, Eccles. (d. i. Jezus Sirach) cap. 14, vs. 1: *Salich is dē man die... niet* geprekelt *en is in sericheit der misdaet;* waar de Staten-overzetting heeft: die niet *doorprickelt* en wordt met de menichte der sonden. Ald. cap. 22, vs. 23: *Die die oghen duwet hi brenghet die tranen wt; ende die* prekelt *dat herte hi brenghet den sin dan voert.* Cassianus. Der Ouder Vader Collacie, fol. 24: *Rechtevoert* prekelt *hij ons metten geesselen.* Fol. 52: (*hi*) prekelden *met bornender vuericheit.* Fol. 56: *die sijn herte vanden doerne der sonden* geprekelt *wort.* Dietsche Warande, VI. 202: *Die doern* prekelt: *want hi scarp is.* — Vandaar het znw. Kausl. Denkm. I. 145:

Daer naer moestene die prekelinghen
Van sijnre conciencie dwinghen.

Cassianus, a. w. fol. 12 verso: *met alsulcke scutte ende* prekelinck *des vleyses dagelics ghequelt.* Fol. 23: *die* prekelingen *of die angelen des vleisches.*

Een andere vorm van *prekelen* luidt in het nedersaksisch *prökeln*, inzonderheid gebruikt voor hetgeen wij *stoken* of *wroeten* noemen (als in *tanden stoken, pijpen wroeten);* zie het Brem. Nied. Wtb., Richey en Stürenburg. Het groningsch dialect heeft dit overgenomen in *uitpreukelen*, de pijp schoon maken; zie mijn Taalk. Mag. II. 342.

Het boven vermelde *doorprikkelen* leest men insgelijks bij Bilderdijk, Oprakel. 4:

(*) Men vergelijke het nu (Julij 1874) verschenen breede artikel over *Prijch*, van Dr J Verdam, in De Taal- en Letterbode, V. 217—224.

Eene onmiskenbre, ons steeds doorprikklende *bewustheid.*

Meer gewoon is *aanprikkelen;* b. v. Zweerts, Scipio, 42:

Zeg me onderwijl wie 't volk hier toe heeft aangeprikkeld.

Waarvan de afl. bij Valentijn, Werken van Ovid. III. 301: *Toehoorders sijn* aanprikkelaars *van geesten.* — Men vindt mede *voortprikkelen;* Van 's Gravenweert, De Ilias, III. 163:

— *een leeuwenpaar, door honger* voortgeprikkeld.

En *opprikkelen;* Het Leeskabinet, 1872, n°. 2, bl. 103: *dat hij... zich slechts noode door de princes tot handelen deed* opprikkelen. Dr. A. Kuyper, Confidentie, 84: *Waar de volkskerk door krachtige concurrentie uit haar tragen aard* werd opgeprikkeld. — De samenst. *doodprikkelen* heeft Willinks Amst. Arkadia, II. 323: *door zyne schooljongens met yzere griffien of schryfpriemen...* doodt geprikkeld *te worden.*

Prommelen, zie Fommelen.

Prondelen—Pronden.

Pronden is, naar het mij voorkomt, de nederlandsche vorm van het ww. dat in verwante dialecten luidt *prünen* bij Strodtmann, Richey, Schütze en Schambach; *prün* bij Danneil, en *prinen* in het Brem. Nieders. Wtb., d. i. ruw, ongeschikt, slecht naaijen, een gat ruw toenaaijen. Vandaar bij dezelfden *prünerey, prünerie, prinerije,* slecht naaisel; *prünslick,* slecht, leelijk, in de eerste plaats bij Strodtmann van slordige kleeding, doch ook vervolgens van andere voorwerpen gezegd. Vandaar bij onzen Kil. *prondel,* oude vodden of lompen, *prondelinghe, prondselinghe* in dez. bet. doch ook voor prullen in 't gemeen; *prondselgheld,* kleine munt, *prondseler,* voddenkooper. Dus leest men *prondeling* en *pronseling* voor vodden, leuren, kleine voorwerpen; Marnix, Biëncorf, 19: *als daer zijn Vigilien, anniversarien, onderscheyt der daghen, der spijsen, der cleedingen... ende thien duysent andere dusdanige* prondelingen *meer.* Informacie, 331: *turf, hout, kaerssen ende alrehande* prondelinge, *die men behouft upte stedehuys.* Janssen en Van Dale, Bijdragen, VI. 231:

Ic en zoude niet willen, om uwe prondelynghe,
Mijn craem rechten, wel lieve gheck.

Luyken, Leerzaam Huisraad, 23:

't Is lap, en leur en voddery,
Daar 't edel hert aan leid gebonden,
Als in een huis der duisternis,
Zo dat het ook een winkel is,
Daar prondeling *in werd gevonden.*

Oudaan, Aandacht. Treurigheyd, 78;

Gy ziet de doeken wel, maar niet het lijf, en ach!
Wat leyt u aan de doeken?
Een ander neemze waar dien 't beter beuren mag,
U lust geen pronsseling *van Heyligdom te zoeken.*

Dez. Ged. 232:

Wat Kramer zet hier weer de Schuifgordynen open
Om dus zijn pronsseling *ten dierste te verkoopen*
In Roomens Poppekraam —

Samenstellingen zijn nog *prondelhoek,* Luyken, t. a. p.; *prondzelwerck,* De Brune, Bancketw. I. 397, en *prondselmerckt,* ald II. 184.

Als frequentatieven heeft het westvl. Idiot. van De Bo *prondelen* (ook *prongelen*), handel drijven in oude kleeren, oud ijzer enz.; bij Kil. *prondelen* en *prondselen,* tricari, scrutari; bij Weil. knoeijen, kwanselen. De beteekenis van knoeijen strookt met het primit. *prünen,* en wordt teruggevonden in *brondselen* en *bronselen* bij De Bo en in *pronsselen* bij Oudaan, Poëzy, II. 318:

Wat is 'er menig staal gesnippert van dat laken!
Zoodat het heele stuk, 't zy hoe men 't hechte of knoop',
Voortaan aan stollen legt gepronsselt *over hoop:*
En elk wil, op zyn wys, noch d'enden samenhalen.

In vorm komt met dit *pronsselen* overeen *prünsseln* bij Strodtmann voor kleinigheden op eene karige wijze bewaren, de beteekenis die bij Kil. is aangewezen.

Verpronselen is mede verkwanselen bij Udemans, Geestel. Gebouw, 175:

Heeft uw Buerwijf wat verpronselt
Dat uw voorhooft staet gefronselt?

Of verwisselen, veranderen; Valentijn, Werken van Ovid. II. 99: *sloeg hem Perseus met een stok... in 't aansigt, dat de troonje in het gekneust gebeent* verpronsselt was.

Pronselen, zie Prondelen.

Brotelen, zie Pruttelen.

Prutselen—Prutsen.

Beide wn. zijn in het vlaamsch gebruikelijk voor onhandig werk doen, knoeijen; zie De Bo en ook Schuermans; het znw. *pruts* beteekent kleinigheid, nietswaardig ding, vodde. Verwant zullen de wn. zijn aan *prudeln,* bij Danneil slecht werk doen, vooral van handarbeid, bij Weinhold langzaam arbeiden. De laatste stelt er nevens het nederl. *broddelen,* dat dan ook in vorm en bet. met *prutselen* veel overeenkomst heeft. Zie dit w.

Pruttelen—Prutten.

Prutten, protten, is eig. het geluid dat kokende, vloeibare spijs maakt, bij Kil. en Plantijn *prossen*, oostfr. *pröttjen*. De wortel *prut* is het bedoelde geluid zelf, doch wordt toegepast op de spijs of melk; Thirsis Minnewit, III. 79:

— *heb ik wat Leruyt, wat Stremis of* Prut
'k Gun jou strak de helft van elk Lepel die 'k nut.

(*Stremis* is stremmelis of stremsel; doch wat is *leruyt?*) Hoffham, Proeve eener Theorie, 10: *karnmelk, hui*, prut, enz. — *Prutten* is zacht koken te Sliedrecht, volgens De Taal- en Letterbode, V. 198. Voorts zulk geluid met den mond maken uit inwendige ontevredenheid. Dus Van den Berg, Gestoff. Winkel en Luyfenbanquet, 86:

Men sal u levren, naar den zin,
Erweten, Boonen, Meel en Grutten,
Daar niemand hem op hoeft te prutten.

Hooft, Ned. Hist. fol. 241: *'T gaat' er dan op een* protten. *en t' zaamensteeken van hoofden; aanhitsende d'een den anderen tot weeren van bezittinge.* Weiland verklaarde dit w. door »zamenloopen" en ook Siegenbeek staat die opvatting voor, in de uitg. der Hist. in 8vo. II. 290. Het Wbk. des Inst. ververwerpt haar, mijns inziens te recht, en noemt *protten* »het frequentativum" (lees »primitivum") van *preutelen*. Het akensch dialect heeft daarvoor mede *protte*, en Cremer in het geldersch dialect *proetsen;* Neerl. Biblioth. door De Keyser, Jaarg. II. D. I. bl. 297: *dat de vrouwe... den middagpot reeds te vuur heeft en dat de groentenmoes er reeds aan 't broetsen en* proetsen *is*.

Het frequent. *pruttelen* heeft eig. dez. bet. als *prutten;* Cremer, Anna Rooze, II. 279: *het fiksche vuur onder de witsteenen koffiekan heeft haar pittigen inhoud aan het* pruttelen *gebracht.* Bilderdijk, Muis- en Kikv. 35:

(*Wanneer*) 't pruttlend *water van den toonval springt en bobbelt.*

D. i. borrelend alsof het kookt. Dez. Krekelz III. Voorzang:

— *luttel* Gepruttel *van Bestevaârs brij.*

Vervolgens morren binnensmonds; Dez. Mengelp. II. 15:

Zoo mompelt hy, en pruttelt *in zich-zelven.*

Immerzeel, Voor Opgeruimden, 94:

— pruttlen *de ontevreden zinnen,*
De ziel leer' haar belang beminnen.

Fokke, Verzam. der Werken, IX. 75: *Het vrouwtje* pruttelde *en bromde daar veel tegen in.*

Eene niet gewone samenstelling ontmoet men bij Marnix, aangeh. in De Tijdspiegel, 1866, n°. 1, bl. 85: *na veele* prottelprutelinghe *van Psalmen, die totte sake dienen.*

Eene samentrekking van *pruttelen* is *prullen*, in de pl. door Dr. Schotel aangeh. in het tijdschrift Nederland, 1864, n°. 10, bl. 107: *Laet et water* prullen *en gooit er 't koffy-cruyt in.* Met verwisseling der voorletter heeft het vlaamsch bij De Bo *fruttelen*. Zie voorts op *Preutelen*.

Tot *pruttelen* en *preutelen* behoort *pratten*, bij het laatste gevoegd door Jonctijs, Toon. d. Jal. I. 280: *twist en oneenigheid*, pratten en preutelen, *kijven en knorren.* 't Laatste is anders vaak met *pruilen* verbonden; Bredero, Moortje, 37:

Sy pruylden, en pratten, *en borsten schier van spijt.*

Moons, Sedel. Vermaecksp. 470:

Wie heeft u leet gedaen? wie heeft u iet misseyt?
Dat gy soo prat en pruylt, *dat gy soo sucht en schreyt.*

Krul, Minnespiegel, II. 32:

Oft die, soo sijt niet krijght, loopt morren ende pruylen,
Loopt pratten *door het huys, en alle dagen huylen.*

Zie ook Oudem. op Bredero. Dit *pratten*, dat Kil. noch Plantijn kennen, doch door Van der Schueren en Halma met *pruilen* gelijkgesteld wordt, zal etymologisch één zijn met *protten* en *prutten*, en van dezen alleen in meerdere helderheid van klank verschillen.

Pugchelen—Pogchen.

In het Alg. Vl. Idiot. is *pugchelen* »muiten, oproer maken" en wordt het w. afgeleid van *pogchen*. Inderdaad is *pogchen* bij Kil. razen, tieren, met woorden donderen; en *puch'n* bij Danneil met geweld iets eischen, allen zaken, waarin het oproermaken bestaat. Ook past hierbij het beijersche *puchen, puchten*, zich trotsch aanstellen, *aufpuchen, aufpuchten*, zich trotsch verheffen tegen iets, eischen. Het hoogd. *pochen* vereenigt de bet. van slaan, stooten, kloppen, met die van ons tegenw. *pogchen*, d. i. ijdelijk grootspreken. — Schütze heeft *puckere* voor (het hoogd.) *pochen*.

Puppelen—Puppen

Volgens De Bo zijn beide wwn. in het westvl. gebruikelijk voor stamelen, hakkelen. De Schr. waarschuwt, ze niet te verwarren met *popelen*. De overeenkomst in vorm zou anders er wel toe leiden. Men zal moeten denken aan *poppern, poppern*, bij Schmeller zich snel bewegen en met

beving spreken. De laatste bet. komt aan stamelen zeer nabij. Ook bij Tobler is *pöppera* een bevend geluid van zich geven; doch deze Schr. acht dit verwant aan *poperen*, meer of minder zacht kloppen. Mij dunkt, die verwantschap zal bezwaarlijk te loochenen zijn; zie *Poperen* en *Popelen*.

Rabbelen—Rabben

Kil. vermeldt *rabbelen* in tweederlei beteekenis; die van schertsend snappen, en die van verward spreken of rammelen. In den eersten zin is het ww. mij bij onze schrijvers niet voorgekomen; wel in den laatsten, b. v. Rodenburgh, Poët. Borstw. 385:

Ick laet de kakel-tonghen snat'ren wat zy willen,
Ick laet hun rabb'len *in verzierde zotte klap.*

Bredero, Moortje, 34:

Den roof daer wy met nijdt soo mannelijck om streden...
Souwt ghy die, wat is dit, met rab'len *krijgen heden?*

De hr. Oudemans verklaart dit door »zwetsen, pochen, snoeven"; de gewone beteekenis van rammelen of snateren voegt ook hier ruim zoo goed. Er volgt lager in gelijken zin:

Hoe lange sullen wy noch dulden dit gerel?

En zoo ook in het Moortje, 91:

Hy verschoont oudt noch jongh, noch armen noch rijcke,
En rabbelt *sonder slot* —

Waar de bijvoeging »sonder slot" allen twijfel wegneemt. — Vondel, Bespiegelingen, 123:

— *daer al de toeloop* rabbelt
En raest, en om haer dringt, na gout en gaven grabbelt.

Ingen, Ged. 45:

Waar isze die staags zeyt
En rabbelt, *dat de Min is bitterheyt?*

De Decker, Rymoeff. II. 8, tot iemand die bidt:

Ghy rabbelt, *in uw bed op uwen rug gelegen,*
Wat heen; —

Apollo's Marsdrager, III. 108:

Spreek kort en duid'lyk, naar de waarheid...
Want al dat rabb'len *geeft geen klaarheid,*
Maar gy zyt, naar my dunkt, het rabb'len *zo gewend,*
Dat Rabbelaar *zig door het* rabb'len *zelfs niet kend.*

H. van Halmael, De Zedemeester en Kantoorknecht, 14:

Gy rabbelt *zo veel onder een, dat ik de helft niet kan verstaan.*

Dez. De Onberaaden Minnaar, 21:

In plaats dat men dan net spreeken zal, doetme niet als rabbelen.

Spranckhuisen, Van het Ghebedt, 29: *Den eenen, als hy bidt... die* rabbelt *syn Ghebedt ende Vader onse daer henen, jachtende na het eynde.* Werken van Rabelais, I. 297: *men my altijd komt quellen en lellen aan de voren met te* rabbelen *en babbelen dat ouwe dolle deuntje.* Bekker en Deken, Sara Burgerhart, I. 306: *als ik die kabouters hoorde snappen en* rabbelen. Fokke, Boert. Reis, I. 185: *ik versta althans, van al wat je daar* rabbelt. *pas hier en daar een half woord.* D. II. 242: *je* rabbelt *zoo, ik kan er de helft niet van verstaan.*

Op het schrift toegepast, is het voor *krabbelen* genomen, ald. 270: *te kunnen lezen wat ik, niet geschreven, maar, met halve letters,* gerabbeld heb.

Vandaar *afrabbelen;* Bilderdijk, Perzius, 64: *zijn* afrabbelen *en uitstoten* (*want uitspreken is het niet*) *van een vers of lid eener periode.* Van Lennep, Klaasje Zevenster, III. 135: *Hij haastte zich nu, de wederkeerige voorstelling... vrij onverstaanbaar* af *te* rabbelen. Zie wijders het Wdb der Ned. Taal, o. h. w. — *Voorrabbelen*, Fokke, Boertige Reis, 275: *die interpres heeft ons daar zooveel* voorgerabbeld, *dat ik het aanstonds op papier moet zetten.*

In het neders. is *rappeln* raaskallen; het Brem. Nied. Wtb heeft daarvan de uitdr. *idt rappelt em im Kopfe*, voor »es spuket ihm im Kopfe: er raset." In dezen zin heeft Vondel *rabbelen;* Poëzy, II. 214:

— *is Godt een huichelaer*
(*Die*) *pijnight Rachels geest, by duister, op te staen,*
Om van krankzinnigheit te spooken en te rabbelen?

Ook bij Halliwell is *to rabble* to speak confusedly.

Van *rabbelen* vindt men *rabbelaar* bij Krul, Minnespiegel, 267:

Den Snappert isser wijs, den Rabbelaer *ghesatigh.*

Als primitief heeft men aangemerkt *rabben*, bij Gijsbert Japicx *raebjen*, volgens Epkema achterklappen, kwaadspreken; doch volgens Halbertsma (Naoogst, I. 176) meer onschuldig klappeijen, waarmeê dan vergeleken wordt het ijsl. *at rabba*, schertsen. Anderen denken hier aan *rappen*, d. i. reppen, eene haastige beweging maken. »Ohne allen Zweifel (zegt Strodtmann) kómmt *rabbeln* (*rauwweln*, auch *rappeln*) von *rapp*, geschwinde."

Zie vooral ook Schmidts Idiot. i. v. *Rappeln*. Uit hoofde van de onderlinge etymologische verwantschap en overeenkomst in beteekenis van *rabbelen*, *rappelen* en *raffelen*, meen ik dat de laatstgemelde afleiding de ware is; zie op de genoemde wwn.

Epkema meende zijn prim. *rabben* aan te treffen in Camphuys. Psalmber. Ps. 15, vs. 3:

(*Die*) *houdt sijn tong alsoo in banden*
Dat sy van niemandt achterklapt,
En niet lichtvaerdigh sich verrapt.

Dan, dit *zich verrappen* is wat bij denzelfden dichter heet *zich verreppen*, d. i. zich bewegen of verroeren; zie de pll. door Epkema zelven bl. 374 aangevoerd. Al hebben Kil. of Weil. dit *verreppen* niet, het is niet zoo ongewoon; b. v. Levens van Plut. fol. 1 verso: *machtich ghenoch om desen steen te* verreppen. Ald. fol. 131: *met zo veel ende zo weynich crachts alsmen woude te* verreppen *alsulcken gewicht*. Krul, Pamp. Wer. I. 70:

De stralen van zijn goude kruin,
Die levend doode doen verreppen.

Rabbelen²—Rabben.

Voor dit *rabben* zeggen wij *raffen*, vanwaar in onze volkstaal het ww. *verraffen*, voor ruw behandelen, van zijne kleeding bij voorbeeld. Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolmeesters heeft daarvan het freq. *verrabbelen* voor verkreuken, bl. 27:

Die 't Boeck scheurt. of verrabbelt *sijn pampier*.

Op eene ruwe, ongeschikte wijze door den modder heen te waden, heet in 't holsteinsch almede *rabbeln*. Prof. Lulofs nam dat over in De Declamatie, bl. 73: *hij* rabbelt *door dik en dun heen*. Zie wijders *Raffelen*.

Rabbelen³—Rappen.

In het vlaamsch dialect van Frankrijk is, volgens Carnel, achter De Coussemakers Recherches sur le Dial. Flam. de France, p. 51, *rabbelen* klauteren; *up de boomen rabbelen*, grimper sur les arbres.

Rappen is hetzelfde als *reppen*, en dus *rabbelen* in dezen zin één met *rappelen*, eene vlugge beweging maken, zich haasten. Zie dit woord.

Rafelen¹—Raven.

Rafelen is los gaan of los maken van geweven draden bij ongezoomd doek; H. van Halmael, Crispyn Bedrieger, 31:

Maar den draad raafeld *al, zy is nog niet afgesponnen.*

Tollens, Laatste Ged. I. 195:

Raaflen *de afgesleten snaren*
Op de lang bespeelde luit.

Bilderdijk, Vaderl. Uitboez. 170:

— *by* 't raaflen *van de draden*
Bestemd voor 's krijgsmans diepe wond.

Dez. N. Uitspruitsels, 19:

Daar 't raaflen *van de wol haar vastkleeft om den mond.*

Vandaar *rafel*, waarvan het verkleinw. bij Bekker, Betov. Weereld, IV. 14: *versamelinge of scheidinge der alderfijnste* rafeltjes.

Het Wdb. der Ned. Taal heeft *afrafelen;* doch niet *omrafelen*, 't welk men leest bij Van der Hoop, Columbus, 61:

— *een drom van afgevallen engelen,*
Die in den slaap de ziel in duizend banden strengelen,
En ze als een spinneweb omraaflen —

Voorts vindt men nog de volgende; Bilderdijk, Luchtreis, 78: *Ik* ontrafelde *dan een lap van mijn kleed*. Geel, Onderz. en Phant. 139: *dat ontleden en* uitrafelen *van een onderwerp*.

Men had vroeger *ravelen;* dus Oudaan, Poëzy, II. 172:

(*Die*) *daarom aan dit webb' als van ter zyden* ravel.

Bij Kil. is *ravelen* verwarren, en *ontravelen* ontwarren; dit laatste leest men in het Ruygh-bewerp vande Redenkaveling, 150: *T" is ook een behendicheid de Bewysredenen te konnen* ontravelen. Bredero, Griane, 54:

Het geen de trotsche eer voor goedt waen-wetend kavelt,
Werdt van de soete min overredt en ontravelt.

Bloemkrans, 524:

Waar geen verward Recht word ontravelt.

Thans *ontrafelen;* Van Winter, Proeve over den Mensch, 25:

Of drift ontrafelt *reeds 't geen reden had gesponnen.*

Het eng. heeft *to ravel* en *to unravel*, doch neemt het eerste zoowel voor verwarren als ontwarren. Voorts het oostfriesch *rafeln*, *räfeln*, het neders. *reffeln*, *rebbeln*, *rebeln*, osnabr. *ryfeln*, allen voor ons rafelen, losrafelen. Met den laatsten vorm komt overeen *riffelen*, in het dialect van het land van Kuik uitrafelen, pluksel maken, volg. Nav. 1859, bl. 62. Voor *uitrafelen* vind ik ook *uitrijfelen* in het blijspel De Gewaande Weuwenaer, II. 16:

— *Nu begint hy gansch* uyt *te* rijfelen,
En moet gewasch-licht worden. —

De uitdr. *waslichten*, die hier de bet. duidelijk maakt, is een kleêrmakersterm en wil zeggen den rand van stoffen met het vet eener waskaars bestrijken om het rafelen voor te komen; zie Halma's Wdb.

Bilderdijk, Geslachtl. II. 395, leidt *rafelen* af van *raven*, d. i. roven, ruiven, ruw zijn. Stürenburg vermeldt die afleiding, doch denkt liever aan *raffen*, *reffen*, *riffeln*, waarvan zie *Raffelen*. Ten Kate brengt het ww. tot *rijven*, hoogd. *reiben*, zie Aenl. II. 336. Voor 't laatste zou kunnen pleiten, dat Kil. *rijffelen* heeft voor wrijven, en dit w. ook bij ons voorkomt voor *rafelen*.

Volgens het N. Ned. Taalm. IV. 256, zegt men in het overijs. taaleigen: iemand een *rafel* geven, en: iemand *uitrafelen*, voor berispen, bestraffen. Dit zou tot *rafelen*, uitpluizen, te brengen zijn; 'k denk nogtans liever aan *raffelen*, zie dit.

Rafelen²—Raven.

Rafelen komt in Oudemans Wbk. 122 voor onder de kaartspelen. Ik meen dat het een dobbelspel is, en het w. beteekent dit ook in den zuidbevelandschen tongval, volgens De Navorscher, XI. 376. In 't fransch is *rafle* zulk een worp, waarbij men hetzelfde getal oogen op elken steen treft; *passe-dix* daarentegen heet een worp met drie steenen boven de tien en zoo, dat tevens twee steenen een gelijk getal oogen hebben. De beide spelen vindt men bij elkaâr genoemd in Van der Veens Zinneb. 26:

— *raeckt hy in 't verlies*
Met rafel of pas-dies
Of door een Crimp of Roes,
Soo baert hy als een Droes.

Zoo ook de wwn. Westerb. Ockenb. 113:

Indien den ouden tot den Teerlingh is genegen,
De jongen aept het na; hy heeft een berd gekregen
En steens en horentjes nae groote van de Man,
En raefelt en pasdijst *eer dat hy tellen kan.*

Het naamw. *rafel* ontmoet men ook bij Six van Chand. Poësy, 134:

Wyl andren met niet min gevaars,
Het been, met eenentwintigh oogen,
Driemaal verdubbelt...
Stout tergen, om het hoogste raafel.

En bij Dullaert, Oratijn en Maskariljas, 55:

Gy maakte zullek een getrappel, onder tafel,
En stampte, als een die werpt een goede kans of ravel.

Hetzelfde luidt bij Kil. *rijfel*, sortitio. Vrouw. Cieraet van St. Agnes, 105:

Want wat de pronckeri belangt, daer is geen twiiffel
Of die werdt menigmael te wissel of te riiffel,
Jae eerelick te koop gedraegen op de borst.

D. i. dobbel. Kil.: *rijffelen*, met dobbelsteenen loten, waarvan bij Hooft *ryffeling*, zulke loting, zie het Wbk. des Inst.; en *verrijfelen*, verdobbelen, Franssoons Giertje Wouters, 6:

— *soo me weer iens wat liet* verrijffelen,
En stelden heur op veur 't hoochste Lot,
Ghy vondt nau in 't hiele landt Geck of Sot,
Of se souwender wel een blauw oogh na waghen.

Het fr. ww. *rafler* is het boven omschreven spel uitoefenen, doch ook alles wegpakken of meênemen; en het eng. *to raffle* — zoo Johnsons omschrijving juist is — een dobbelspel, waarbij men eene kleinigheid inzet met kans om veel te winnen, welk spel bij Halliwell *rifling* heet. De oorsprong komt mij dus voor te liggen in *raven*, d i. rapen, waarvan zie ook *Raffelen*.

Het bovengenoemde spel zal ook bedoeld zijn met *rufelen* of *ruifelen*, bij Schotel, Gesch. der Rederijkers, I. 118, waar een verbod voorkomt tegen »*dobbelen*, *ringhelen*... ruuflen" en andere spelen. En overdrachtig met *rijfelen* voor het minnespel bedrijven, in de Klucht Phantasia (Amst. 1645) bl. 2 (tot eene zwangere vrouw gezegd):

Een ander denckt, jy hebt te voren t' saem erijffelt.

Rafelen³, zie Raffelen.

Rafelen⁴, zie Raffelen.

Raffelen—Raffen.

Raffelen is hetzelfde als *rammelen*, d. i. op eene schielijke en daardoor onverstaanbare wijze spreken. Dus Fokke, Verz. der Werken, III. 6: *ik heb van mijn leven veel oude lui hooren beuzelen, doch zoo als die paai daar heeft staan* raffelen, *dat heb ik... nog zoo mal niet gehoord.* Dez. Boertige Reis, II. 47: *zwijg dan maar liever heel stil, want dat* geraffel *is lastig.* Van Rusting, Ovid. enz. 304:

— *die dien sot,*
Met al sijn Baviaans geraffel,
Door hant, of woorden, selfs de waffel
Snoert —

Montanus, Oorl. der Philos. 15:

Nu Hoddebek ontsloot sijn waffel
Met een vervaarelijk geraffel.

Rosseau, Medea, 14;

Genoeg, dat ik haar Tong voor al dat bits geraffel
Uit haare bakkis ruk —

Brederoos Schijnh. 65:

Wat raffelje *toch al?* —

Naar de lezing van den hr. Oudemans; doch naar mijn druk (van 1644):

Wat rafelje *toch al?* —

En die spelling komt ook elders voor, als H. van Halmael, Crispijn Weezenplaag, 38:

Kunst om kunst, 'k heb voor hem ook zoo gedaan,
Wat mag ik raaflen? *'t zal alles wel gaan.*

Dez. De Herstelde Zoon, 10:

So gy meer rafelt, *wort ik vliegende dronken.*

Met *uit* bij Van Iperen, Hist. van 't Psalmgez. II. 490: *Sommigen, daardoor onthutst,* rafelden *er de wanhoopigste taal over* uit.

Om het rijm heeft Oudaan *geravel* voor *gerafel,* Poëzy, II. 201:

Zyn kromme, gladde, scherpe snavel
D'onnooslen schrikt met schor geravel.

Raffelen leest men nog bij Van Lennep, Vermak. Lat. Spraakk. 149: *dien (toon) luid te doen hooren, zonder te stotteren of te* raffelen.

Vanhier *afraffelen;* Beets, Twaalf Preeken, 259: *geen bidden maar.. met verstrooiing van gedachten opzeggen, opzingen,* afraffelen. Beecher Stowe, De Kl. Vossen, 141: *Zij konden een lijst van namen* afraffelen. De Genestet, in Holland 1862, bl. 71:

Ik heb volstrekt geen lust mijn lieven, laatsten zang
Zoo af *te* rafflen *en ga weêr mijn ouden gang.*

Ypeij, Gesch. der Ned. Taal, II. 298, zegt: »*Rafelen* is bij ons nog bekend voor een *aanhoudend onzinnig geklap maken*" — doch brengt dit, min juist, tot *revelen.* Dez Geleerde noemt t. a. p. ook *roffelen* »over nietswaardige dingen klappen", wat dus hetzelfde is als *raffelen,* en aangetroffen wordt bij Van de Venne, Belacch. Werelt, 32:

Hoor wat deusen Slocker raast,
Laft, en roffelt, *fleemt, en blaast.*

Jonctijs zegt *uitroffelen,* Toon. d. Jal. I. 192: *die met een hondsche onbeschaamtheid* uitroffelen, *al wat haar in den vuilen mond valt.*

Een *raffeltuit* is bij Bred. (zie Oud.) een snapster, rammelaarster, in het Brem. Nied. Wtb. *rappsnavel.* Bij Stalder is *raffeln* in 't algemeen, klappen, klapperen, doch ook met toepassing op het snappen van den mond.

Het prim. *raffen,* d. i. met snelheid bewegen, welks wortel als tusschenwerpsel voorkomt in Don Quichot, II. 23: *die haestigheyt... als men maer speelt* raf raf — komt in dien zin voor bij Schmeller. Etymologisch is dit zoowel één met *rappen, reppen,* d. i. haastig iets doen, als met het hoogd. *raffen,* nederl. *rapen* eng. *to raff,* oudfr. *raffer,* fr. *rafler,* d. i. eig. met drift iets grijpen, pakken. Vandaar *rafelen, ravelen,* bij De Bo schrapen, bijeenscharrelen (met drift en spoed); waartoe *ravelaar* zal behooren, De Brune, Bancketw. II. 193: *dat zy... ten koste van haer smeer, de* ravelaers *dick en vet maken.* Voorts *raffelen* voor iets haastig of met drift doen, b. v. Beets, Cam. Obsc. (5e dr.) 21: *door het verhaal al* raffelende *voor u af te maken.* Men noemt dit ook *roffelen;* dus Feitama, Nagel. Dichtw. 266:

De drift doet (ik beken 't) u 't Rym wel rofflend' *smeden.*

Vandaar *voortroffelen,* met haast iets afdoen; Fokke, Verzam. der Werken, XII. 20: *als ik er dan zoo verlegen om ben, dan* roffelen *de werklieden ze* (d. i. de beelden) *maar zoo wat* voort. — Het hoogd. *raffen,* in den zin van rukken, rijten, scheuren, hoort men wel in de gemeenzame taal: zich het goed van 't lijf *raffen* of *afraffen,* en Huygens heeft het deelw. *verraft,* voor met raffen doorgebracht, Korenbl. I. 532:

— *uyt all' die* verrafte *nachten*
Een saligh eind te sien —

Ragchelen[1]—Ragchen.

Ragchelen is bij Ten Kate, II. 545, en Weiland hetzelfde wat anders *rogchelen* heet (zie dit w.), namelijk slijm uit de keel ophalen. Dus Van Rusting, Werken, I. 567:

Na dat Ulisses schier wel vyftig maal geraghelt
Had, en met snuiten van syn neus een uur gesaghelt, enz.

Bekker, Betov. Weereld, IV. 19: *het sal de stem vergroten in voegen dat een bloot* geracchel *als een donderslagh... gelijken sal.*

Het primitief komt meermalen voor, als Schied Rood-roosjes Spel, 32:

De ouwe Luydjes en lust gansch niet te lachen,
Heur zin is te hochen, te krochen, en te rachen.

Halbertsma, Lappekorf, door Goeverneur, II. 148:

Men schimpte en schold en rachte.

Vrouw. Cieraet, 96 (van het speeksel op het aangezicht des Heilands):

Al heeft het schoon de keel der Beulen uit geracht.

Vandaar bij Weil. het nw. *ragchebel,* De Gedwongen Doctor, 16:

— *treedt die* raghebel *wat wegh.*

Tot een ww. gesmeed bij Six van Chandelier, Poësy, 96:

Vermuft, besnot, berachebelt.

Het oudfr. zegt *raquer, raquier,* en bij Schmeller vindt men *rächsen, räcksen,* met nog andere vormen.

Ragchelen[2]—Ragchen.

Beide wwn. komen voor in den zin van smaden, schelden, lasteren, kwaadspreken; Hilarides, Phaedrus Vertell. Voorr. 25: *Naadien het een rechtschaapen liefhebber meer lusten moet, de handen aan het werk selfs te slaan: als onze taal, met*

geduerig rachchen *op de misbrujkers, te willen verweeren.* Oudgron. rijmpje, aangeh. bij Beckering Vinckers, Orthogr. E-legie, 66:

Ragchen, ragchen, *dut nyt zeer,*
Slaogen, slaogen betert 't weer.

Comenius, Ontsloote Deure der Taalen, 206: *dat ghy niemandt... en smadelt of* ragchelt, *en in een quaet gerucht brengt.* Ald. 296: *De boosaerdighe lasteraers... die d'onverdiende met pasquillen.. smaedelijck* rachelen. — Het oostfriesch heeft in dezelfde beteekenis *rachen*, en het eng. bij Halliwell *to rag*, waartoe ook *rag*, bij Nares een verachtelijk mensch, zal behooren. Zie voorts Stürenburg, i. v.

Rakelen—Raken.

Het primit. *raken* treft men aan in Der Leken Sp. III. 73:

Enen coeke si daer af maken,
Dien si thant in casschen raken.

Bl. 74:

Ghinc hi heimelec toten viere
Ende rac uut *den coeke sciere.*

En lager:

Tfier rac *hi weder* toe.

Van der Veens Zinneb. 41:

't Is ghelijck een kool in d'asse,
Die bedooven niet en blaekt,
Tot soo langh als 't komt te passe,
Datmen die weer boven raeckt.

Ald. 16:

(*Die*) *elcks vonk uyt d' assche schier*
Wist op *te* raken.

Van dit *opraken* is *oprakelen;* De Keyser, De Kerk Leidsvrouw tot Human. 70: *Haar prediking* rakele *geen gelooofsverschillen* op. — Hier is de bet. — en zoo meen ik ook, dat het gewoonlijk gezegd wordt — iets te voorschijn halen, dat beter bedekt bleve; doch ook als een goed werk komt het w. voor; Brester, Verspr. en Nag. Ged. 146:

Hij, hij leerde ons Holland achten
Wat alreeds ons dierbaar was,
Door de deugd der voorgeslachten
Op *te* raaklen *uit hunne asch.*

Voor *rakelen*, fr. *racler*, vindt men ook *rokelen*, b. v. Van Iperen, Hist. van het Psalmgez. II. 231: *Men* rokelde *dan dit uitgedoofde dichtvuur wat* op — Zoo het vlaamsch dialect en bij Schuermans mede *reukelen*, en in het gron. dialect zegt men *rekelen*. De afleiding vindt men bij Ten Kate, II. 683; doch men zie *Rekenen*.

Rakkelen—Rakken.

Het frequent. ontmoet men bij J. J. Cremer, Stad en Dorp, 29: *Moeder wilt gij wel gelooven, dat mijn hart als een wanmolen* rakkelt! Het w. zegt blijkbaar sterk kloppen of bonzen. Het eng. bij Halliwell heeft mede *to rackle* voor ratelen of rammelen, en hiermede komt bij den gen. Schrijver *rakkelen* overeen in Anna Rooze, III. 214: *'t Is als of alles kraakt; het rikkelt en* rakkelt *in den hoogen wijden schoorsteen.*

Het primit. vindt men in het neders. *rikk-rakken*, iets, vooral houten voorwerpen, heen en weêr bewegen, ze daardoor losmaken; zie het Brem. Nied. Wtb. Die bet. wordt uitgebreid tot »breken, verstoren, verbrijzelen" in het westvl. *rakkelen* bij De Bo. Bij Kil. en Tiling is *rakken* ook reinigen van slijk of andere onreinheden; en zoo leest men bij Fokke, Boertige Reis, IV. 230: *de boel is hier disperaat in de war, al de Kassen... zijn vol met zeewater geloopen; nou, ik zal wat te* rakken *hebben, of ten minste mijn schoonmaakster.*

Ramelen—Ramen.

Een frequent. *ramelen* kwam mij voor bij den brugschen dichter De Dene, in het Belg. Mus. III. 101:

Dits den adieu, huut recreatien becleedt,
Gheramelt *tsamen by my* —

»Den adieu" is de naam van het gedicht, door hem *gerameld*, d. i. naar ik versta *geraamd* of *beraamd*, geschikt, in orde gesteld.

Rammelen[1]—Rammen.

Geluidnabootsende woorden, waarvan alleen het frequent. gebruikelijk is; want in de uitdrukking: de poorten *openrammen*, waarvan Weiland een voorbeeld bijbrengt, is het w. voor *rammeijen*, d i. met een ram openstooten, en van openstooten in 't algemeen. Het eng. *to ram*, hoogd. *rammen*, in gemeenzame taal ook *rammeln*, geldt voor het instooten van palen, bij ons heijen genoemd. Den zin van stooten heeft het w. bij Croon, Cocus Bonus, II. 310: *Wie is 'er die niet en weet datmen met stampen en* rammelen *boter maect?* — Voor aanstooten of stootende botsen, zou men kunnen verstaan Vondels *aanrammelen*, in zijn Virgil. 338: *Gelijck Egeon... toen hy tegens Jupijns blixems met vijftigh schilden* aenrammelde, *en vijftig zwaerden uitruckte.* — Doch het latijn heeft daarvoor »streperet", zoodat men hier aan het tegen elkander klinken der schilden te denken heeft. Bl. 389 heeft op gelijke wijze: *Gelijck Mavors... met zijnen bloedigen beuckelaer* rammelt — voor het lat. »increpat".

Rammelen wordt inzonderheid gezegd van holle of ledige voorwerpen, en zoo is de uitdrukking te

verstaan: hij *rammelt* van den honger, d. i. zijne maag is geheel ledig. In eene der Opdrachten van zijn Moortje zegt Bredero: *een slechte Amstelredammer, die maer een weynigh kindts-School-frans in 't hoofd* rammelde. D. i. op eene *rammelende* of *rabbelende* wijze inprentte, zooals men van kinderen, die hunne les met te veel drift opzeggen, verklaart dat zij die *rammelen*. Elders laat Bredero iemand »het hoofd *rammelen* of *rommelen*", dat razen, raaskallen beteekent, en bij welke uitdrukking men geen ellipsis behoeft te onderstellen. Zie Oudem. Wbk.

Met voorzetsels verbonden heeft men in de vermelde bet. De Toekomst, 1867, bl. 502: *terwijl de arme leerling zijne les* aframmelt. Fokke, Verzam. der Werken, III. 135: *de heeren, die zoo even die vragen en antwoorden vlugtig en uit gewoonte* uitrammelden. Van der Palm, Salomo, II. 255: *die zonder omzigtigheid alles* uitrammelt, *wat hem voor den mond komt.* Ald. 361: *onverschillige dingen die men* uitrammelt. Immerzeel, Ged. I. 3 (minder eigenaardig):

De donder schokt den grond; de hagel rammelt neder.

En Van den Bergh, Fantazij en Leven, 52:

De looden rammlen in,
De ruiten rinklen neder.

Dit *nederrinkelen* is met *nederrammelen* zusje en broêrtje.

Bij Weil. mis ik de afl. *rammelig;* Fokke, Boert. Reis, II. 82: *een heel* rammelig *oud kasteel.*

Rammelen²—Rammen.

Beide wwn. heeft Kil. voor het bespringen door sommige dieren, wier mannetjesnaam *ram* is. Hij spelt ook *remmelen* en *rimmelen;* verg. Ten Kate, II. 252. Het frequent is in dezen zin reeds zeer oud; men treft het aan in Graffs Sprachsch. en bij Benecke. Dus in de Aanteek. op den Statenbijbel, Gen 30, vs. 40, van Labans vee: *als sy* rammelden. Bij overdracht op ontuchtige menschen toegepast; J. v. Dans Thyrs. Minnewit, I. 167:

Blijft hy niet op eene stal,
Maer hy remmelt *overal.*

Lottooneel van Holland, II Voorreden, bl. 11: *die ouwe Sneukelaers, die in 'er Jeugd zo veel* gerammelt *hebben.* Jonctijs, Tooneel der Jal. I. 415:

— zooze maer van 't ouwe lijf
De vette vruchten eenmael smaakt,
En met u in het ramm'len *raakt.*

Oudaan zingt, Uytbr. der Ps. I. 390, van de geit:

(Zy) 'juygt met hupp'len, en bewegen;
Ze brengt een remmelend' *geluyd,*
Tot teken van haar welstand, uyt

Ik verklaar dit *remmelend* door »blijk gevend van hare tochtigheid."

Met het voorz. *af* vindt men het frequent. bij Van Swaanenburg, Arlequin Distel. 1: *de laatste levensvlammen der* afgerammelde *natuur.*

Het eng. *to ramble*, rondzwerven, is hetzelfde met ons *rammelen*, als zijnde, zooals Skinner het omschrijft, »vagas veneres de domo in domum sectari instar felium."

Ranselen—Ransen.

Weil. leidt *ranselen*, dat in de volkstaal voor kloppen, slaan, gebruikt wordt, af van een boertig gebruik van het nw. *ransel* voor ligchaam. In dat geval zou het ww. niet frequentatief zijn. Liever echter zou ik het met Schambach afleiden van het primit. *ransen*, middelhd. *ranzen*, bij Benecke tergen, kwellen. In Schambachs Idioticon zelf is *ranzeln* het meer of minder wreed kwellen van iemand, die als nieuweling in eenige betrekking wordt opgenomen. Wij verstaan onder *ranselen* ligchamelijk mishandelen, door slaan enz.; b. v. Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 64:

Hier ranselden *de vrouwen een in den knel geraakt soldaat.*

Zie ook *Afransel n* in het Woordenb. der Ned. Taal. Zoo bezitten wij mede het primit. *ransen*, in *aanransen* voor gewelddadig of onwettig aanvallen; dus Cats, I. fol. 203:

Wat monster is een wyf, die, als de kriele teven
Door schaemteloozen brant daer henen wert gedreven,
En ranst *de mannen* aen, enz.

Fol. 205:

Een onbeschofte guyt, van Hebron hier gebragt,
Die komt my ranssen aen, *op dat hy my verkracht.*

En fol. 622:

De waerheyt aengeranst *met drift van quade tongen.*

Brandt, Leven van De Ruiter, I. 78: *dat de Regeering in Engelandt veele van 's Landts ingezetenen in hunne zeevaart en koophandel verhinderde, en der zelver scheepen en goederen vyandelyk in zee liet* aenransen, *bevechten, in den grondt schieten.*

Vondel heeft daarvoor *aanrannen;* Jeptha, 57:

Geweer, geweer, dat ick hem aen *magh* rannen.

Kon. David in Ball. 55:

Ick riedt den zoon den vader aen *te* rannen
Met puyck van strijtbre mannen.

Eurip. Fenic. 29:

Raetge op eenen andre wijs den vyant aen *te* rannen?

Bij Stalder is *ranzen* (meer onschuldig) stoeijen, worstelen, en de Teuthonista heeft in denzelfden zin *ranssen* en *rangen*, welken laatsten vorm ik ook aantref in *aanrangen* voor *aanransen* of anders meer gewoon *aanranden*, bij Van Mander, Bucolica, 140:

De sieckten doch niet altijdts en aenranghèn
Een lijf of lidt bysonder —

Bij Weil. mis ik de afl. *ranseling;* Versnaeyen, Achter de Gordijn, 44: *Ik heb hem eene verdiende* ranseling *gegeven.*

Rantelen—Ranten.

Het ww. *rantelen* treft men aan bij Westerbaen, Ged. II. 15:

Mijn oude sit en koost en rantelt *vast en snapt*
Terwijl het jonge goed noch niemendal en klapt.

Vandaar het nw. *ranteling* bij Numan, Strijt des Gemoets, Voorsprake: *wordende deselve* (d. i. *de Nederlantsche Poesye*) *gebruyct meest tot dwase* rantelinge, *ydelheyt ende dorperheyt.* — Dit freq. is van *ranten*, in den zin van praten, snappen, te lezen bij Snellaert, Nederl. Ged 249:

Wouter, van desen mendicanten
Moetic u een luttel ranten.

Bij Kil. ook *randten* gespeld, en verklaard door »delirare, ineptire, nugari, insanire." De beteekenis van onzinnige of dwaze dingen zeggen, raaskallen, vlijt alleszins in de bijgebrachte plaatsen van Westerbaen en Numan. De eigenlijke beteekenis van dit *ranten* is: van het spoor zijn, of nog eigenlijker: om den *rand* loopen, omheen loopen. Vandaar is *rantelen*, in het Brem. Nieders. Wtb. 445, in het vertellen een wijden omhaal maken. In verstandelijken zin is dit toegepast op hem die raaskalt of bazelt; doch het ww *randen* is bij Kil. insgelijks: eenig werk afbreken, of zooals Ten Kate, II. 326 het uitlegt: uitloopen, op den loop gaan; het werk, daar men over zat, laten varen. Beide taalkenners hebben ook daarvoor *rand uit hebben*, welk *rand uit* bij Stalder heet *rand auf*, als bijwoordelijke uitdrukking voor los, lichtzinnig, dartel, uit den band, en ook terstond doet denken aan het eng. *random*, *at random*, in het oudfr. *randon*, waarvan mede de wwn. oudeng. *to randon*, oudfr. *randonner*, loopen, en nog het subst. *randonnée*, omloop, omweg. De Engelschen leiden hun woord van het fransch af, en de Franschen laten de etymologie achterweeg of zeggen als Ménage: »L'origine de ce mot ne m'est pas connue." Het vlaamsche *randen* en *rand uit* wijst den oorsprong aan. Het komt mij voor, dat Kiliaans *randuinen*, in het wild of verwardelijk loopen, niets anders dan het fransch *randonner* is, en alzoo geen gemeenschap heeft met onze *duinen*, zij het dan *zee-* of *grasduinen*, zooals Bilderdijk meende in de Verkl. Geslachtl. op *Duin*. Verg. *Grazelen*.

Met ons *randen* (blijkens Kiliaans spelling ook *ranten* uitgesproken), komt overeen *ranten*, *rantieren*, bij Schmeller dartele dingen doen of zeggen; bij Von Schmid *randlen* in denz. zin, *rändlen*, naloopen, *rande*, dartele, moedwillige jongen, en *randel*, rondloopende vrouw. Bij Halliwell is *randall* hetzelfde als *random*, en voorts *randies*, rondreizende bedelaars of balladezangers, *randone*, eene lange redevoering, *randoum*, snelheid, *randy*, woelig, levendig. Bekend is het eng. *to rant*, snoeven, d. i. zooals wij zeggen: hoogdravend spreken, en *to rantipole*, wild rondloopen.

Rapelen—Rapen.

Voor het gewone ww. *rapen* heeft het Idiot. van De Bo *rapelen*, welk frequent. mij elders niet voorkwam. Bij denz. is de afl. *rapeling* »opgeraapt fruit"; doch bij Kil. is dit w. een collectief, onverschillig welke de bijeengeraapte voorwerpen zijn. Zoo vindt men dan ook in eenige nommers van den Alg. Konst- en Letterbode van 1825 en 1826: Rapelingen *van Vaderlandsche Spreekwoorden* (door Mr. G. van Hasselt); en zoo schreef Th. van Ryswyck in het Voorw. zijner Poet. Luimen: *Het is eene* rapeling *van hetgeen my in opgeruimde oogenblikken... op het papier gestroomd is.*

Rappelen—Rappen.

Rappen, *reppen*, is schielijk of sterk bewegen, vanwaar *rap*, ook *raps*, als vlug ter been, en bij Stürenburg vlug met den mond; en *rappig* bij H. van Halmael, De Kon. van Luilekkerland, 32:

Die verdoemde Bedelaer is stout en rappig *van bek.*

Het ww. komt als geluidnabootsing in den Teuthonista voor in den zin van ruischen, kerren, d. i. knarsen als een openstaande, zich bewegende deur.

Dezelfde grondbet. heerscht ook in *rappelen*, dat in sommige streken mede bekend is voor een of ander knappend of rammelend geluid. Volgens Epkema (op G. Japicx, 374) zegt men in Overijsel: de deur *rappelt*, d. i. klappert of rammelt; volgens Harrebomée, Spreekwbk. II. 210, in Groningen van een niet meer veêrkrachtig slot, dat het *rappelt*, dat mede rammelen, geraas maken, zal beteekenen, welken zin het ww. aldaar heeft volgens mijn Taalk. Mag. IV. 682. — *Rappelen* beteekent in verwante dialecten ook raaskallen, onzinnig spreken, zie Von Schmid en Stürenburg. Reinwald merkt deswege te recht aan: »Dies ist die moralische

Bedeutung; die physikalische: rasseln." De verwantschap met *rabbelen*, *raffelen* en *rammelen* valt in het oog.

Raspelen—Raspen

Het frequent. komt voor in een rederijkers-reglement, bij Schotel, Gesch. der Reder. I. 119: *Het was niet geoorloofd... vuiligheden te doen... te* raspelen. — Bloote letterwisseling met *ruspelen*, d. i. oprispen, anders mede *respelen;* zie *Ruspelen*. Ook het primit. *raspen* bestaat in het eng. *to rasp*, bij Halliwell met dezelfde bet.

Rasselen[1]—Rassen.

Een paar onzer schrijvers hebben het hoogd. ww. *rasseln*, waarvoor wij *ratelen* zeggen, overgenomen. Feith, Od. en Ged. (kl. 8vo.) III. 107:

Daar rasselt *de hagel.*

En de hoogl. A. Simons, Verhandel. (Amst. 1834) bl. 51: *in Teutonische verzen*, rasselen *de woorden, gelijk de pijlkokers der Oude Germanen.* — Het verouderde ww. *rassen*, waarvan *rasseln* het frequent. is, heeft volgens Adelung verwantschap met *reissen*, *rasen* enz. Het nederl. *rassen* beteekent haasten, spoeden, b. v. Camphuysen, Ps. 17, vs. 9:

Niet anders als een Leeu de holen
Verlaet, en graegh ter proye rast.

Ook in wederkeerigen vorm, Dez. Stichtel. Rijmen, I. 56:

Waerom zal ick, bang voor kommer, hert en zinnen zich *doen* rassen
Om veel goeds by een te tassen?

Doch vooral bij nog vroegere schrijvers; Vlaerd. Redenrijckb. 35:

Rast u, *mijn Duyvels dan, comt voort in deser stonde.*

Heyns, Bartas' Wercken, I. 1. 97:

De Zee wert weder kleyn, en elck Revier sich rast
Na hunne palen toe. —

Van Ghistele, Heroïd. Epist. 40:

En daer na moesten wy ons *subytelic van daer* rasschen.

Ons *verrassen*, eig. *overrassen*, hd *überrasschen*, is: in rasheid overtreffen, in gemeenzamen stijl: te gauw zijn.

Rasselen[2], zie **Wrastelen.**

Ratelen—Raten.

Het primit. *raten*, waarvan (zooals bij veel onomatopeën) alleen het frequent. gebruikelijk is, komt overeen met *roten* (zie *Rotelen*), alsmede met *raden*, bij Stalder eene snelle snorrende beweging maken, waarvan ook *rätzen* en *rätschen*, ald. zoowel als bij Schmeller onder anderen snappen.

Dienzelfden zin heeft *ratelen* bij ons van het geluid bij verschillende voorwerpen; Wagen. Amst. III. 184: *De Wagts moeten, om 't half uur, door hunne Wyk*, ratelen, *en uitroepen, hoe laat het zy.* Poirters, Masker van de Wer. 335: *beenderen, die gemeenlijck veel plachten te rammelen en te* ratelen. Bekker, Betov. Weereld, IV. 196: *'s Morgens* ratelde *ene blikken schrijflade, die op de tafel stonde.* De Jaarget. van Saint-Lambert. 65, in de fraaije regels:

De schorre donder bromt, rolt, loeijende in het ronde;
Zyn slag verdubbelt, raast, en ratelt *door het dal.*

Porjeere, Dichtmeng. 94, heeft: *den* rateldonder.

Toegepast op de taal of de spraak; Vondel, Ifigenie, Opdr. 4: *Laet uwe ooren niet streelen met* ratelende *rijmen.* Dez. Helden Godes, 55, van Job, zijn vrouw antwoordende:

Ay (zeght de martelaer) ghy ratelt *als d'onvroede.*

Trip, Tydwinst, 66:

Wanneer een Huurling...
...verr' van Schaapen op te zoeken,
By napraat ratelt *van een baan,*
Waar op hy zelv' niet voor wil gaan.

De mond heet *ratel*, Van Effen, Spect. II. 345:

Hy gunt hun datze daar de ratel *mogen roeren.*

Zulk *ratelen* heet ook *rattern*, *ratern*, bij Danneil, Schambach en elders, welke laatstgenoemde Schr. het door dat w. aangeduide geluid omschrijft, als »door een draaijend *rad* voortgebracht."

Van Ryswyck bezigt *ratelen* voor het reutelen van den zieltogende; Balladen, 105:

— *Hier wrong hem de* raetlende *keel,*
Hy snikte, en was niet meer in 't leven.

Dit schijnt wel uit eene verwarring der beide frequentatieven ontstaan; doch De Bo heeft werkelijk het znw. *ratel* voor reutel of rogchel van den stervende

Het znw *ratelaar* beteekent rammelaar of snapper; Erasmus, Colloq. Fam. il. 140: *sommighe* ratelaers, *dewelcke voorgheven* enz.

Ravelen[1], zie **Revelen.**

Ravelen[2], zie **Raffelen.**

Ravotselen—Ravotten.

Bij De Bo is *ravotselen* »dartelen en stoeijen, ritten (zooals van jongens), gedruisch maken" *Ravotten* wordt door Weil. bijna evenceens uitgelegd: »op eene dartele en baldadige wijze stoeijen, tieren en rinkinken." Zoo leest men het ww. reeds bij Hooft, Ned. Hist. fol. 366: *De muiters...*

hieven de hoornen bet op... 'T ravotten *en tieren duurde van aavont tot morghen.* — Vandaar ook het znw. *ravot*, opschudding, muiterij; Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I. 382: *wat een alarm en beroerte der Kerckelijcken oversulcks hier in Holland was ontstaen, en wat een* ravot *in 't St. Agathen Klooster hier te Delft... gebeurde* Ald. 388: *in cas sy quaet huys hielden, ofte eenigh* ravot *aenstelden.* Nieuwland, Letter- en Oudh. Verlust. III. 38: *Hadt de* Ravotmaker *Simei deze kunst verstaan, het wegloopen en te rug halen van zyne Slaven hadt hem het leven niet gekost!* — Bij Kil. is dit w. ook een hoop deugnieten, alsmede hun verblijf, en voorts een bordeel; Dus Coornhert, Odyssea, II. 92:

Waerom en soect ghy niet, om u yewers te doken (d. i. schuilen)
Een smitshuys of ravot?

Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 322:

Vreest dan Cupidinem eer ghy wert gheschint,
Oft ghy zult zeer qualijck uyt zijn ravot *raken.*

Vanwaar komt dit w.? Kil. houdt het voor het eng. *riot*, geweld, oproer en ongebondenheid, *to riot*, oproermaken en losbandig samenrotten. Chambers wijst bij het eng. w. op het fransche *rioter*, kibbelen, twisten, van *riot*, *riote*, geweld, geraas. Ook in het middelned. komt het subst. voor; Kausler, Denkm. I. 48:

— soe hadde daer naer
Menighe pine ende riote *zwaer,*
Bedi bi harer keytivicheden
Ende bi Arnouds haar soons dulhede.

Ald. 50:

Soe hadde eenen fieren moet,
Ende die vul van rioten *was.*
Soene hadde gheene scaemte das,
Dat soe derde waerf huwen saude.

Van dit w. wordt de afleiding onzeker geacht, zie Diez, Etymol. Wtb. II. 402. Niet onaardig is de gissing van De Bo, dat *ravotten* ontstaan zij van *rotten* met eene inschuiving, als hij in veel andere wn. opmerkt: *r-av-otten.* Het vl. *ravitsen*, dat gelijke beteekenis heeft, acht hij evenzoo ontstaan uit *r-av-itsen.*

Kil. heeft mede den vorm *revot*, en De Bo *ravooi;* ook *rawolt*, dat Gangler heeft voor onstuimige wanorde, schijnt hiertoe te behooren.

Razelen—Razen.

Razelen is bij Kil., Plantijn en Ten Kate, II. 339, ongerijmde dingen droomen. Dat ook *razen* denzelfden zin had, blijkt uit Plantijn, die opgeeft: »*hy raest of raselt in sijnen slaep.* Il resve en dormant. Somniat, in somniis delirat, agitatur in somniis." In den Teuthonista is *razelen* kallen, wat opgevat zal moeten worden als *raaskallen*, d. i. al razende kallen. In dezen zin leest men *razelen* bij H. van Halmael, Overdaad en Gierigheid, 84:

Wat is 't? Hoe raazeld *gy van zyn bankrot?*
het was
Ten zeeven uuren noch, dat ik hem hem gesprooken.

Müller en Weitz hebben *rasele* voor trillen van koude, en het is opmerkelijk dat het fransch mede *frémir* (d. i. trillen) zegt voor wat wij *razen* van het water noemen, dat bijna kookt.

Schmeller merkt op — wat Weil. verzuimd heeft — dat *razend* adverbiaal gebruikt wordt voor zeer: hij heeft *razend* veel gegeten, *razend* sterk, enz

Reddelen—Redden.

Bij Schuermans is *reddelen* babbelen, klappen en snappen. Het primit. kan *redden* zijn, dat ons voorkwam voor *reden*, d. i. spreken; zie *Redenen.* Het luidt ook *raten*, waarvan *rätern*, praten, *b'rätern*, uitsnappen (een geheim), bij Von Schmid.

Reepelen—Reepen.

Wat *reepelen* is, verklaart Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IX. 122: *De graszoden, welke uit de greppels worden uitgestoken, worden aan de kanten der greppels, omgekeerd, nedergelegd, hetwelk de Landlieden* repelen *noemen, dat is, de graszoden* op repen leggen. — Het primitief is alzoo van het znw. *reep* af te leiden. Voor dit *reep*, heeft het Alg. Vl. Idiot. *reepel*, *reipel*, *repel*, en zoo leest men dan ook bij Sleeckx, Tybaerts en K^le^., 117: *den misselijken* reepel *geel papier.* En 121: *de gedrukte* reepels, *die het ongeval melden, zijn klaar.*

Rekelen, zie Rakelen.

Remelen, zie Rijmelen[1].

Remmelen, zie Rammelen[2].

Repelen—Repen.

Repelen is bij Weil. vlas beuken of schillen; *repen* bij Kil. »stringere semen lini", en bij Strodtmann »het op 't veld staande vlas uittrekken." Zie *Reppelen.* Bij De Bo is *repen* en *repelen* beiden »het vlas door de repe trekken"; en *repe* of *reep* eene »soort van ijzeren kam." In het Wdb. der Ned. Taal is *afrepelen* de kleederen havenen en scheuren, en *afrepen* verslijten, fig. beteekenissen alzoo van het vermelde *repelen* of *reppelen.*

Het prim. leest men bij Maerlant, Spieg. Hist. Tweede Paertie, bl. 237:

Doe hiet die felle man Rufijn,
Dat menne (d. i. den heilige) *echter aneva ter pijn,*
Ende menne achterwege sleype,
Ende si tfleesch van den beyne reype,
So lange dat hi sterve.

Reppelen[1]—Reppen.

Volgens Weil. is (vlas)*reppelen* in Overijsel »vlas over een plank met ijzeren pennen halen, om er de zaadknoppen af te trekken." Diezelfde werkzaamheid heet bij Strodtmann *repeln* en *reppen;* bij Schambach *räpeln* en *repen;* volgens Herrigs Archiv, XIV. 140, in Westpruisen *raepele;* bij Halliwell *to ripple.*

Reppelen[2]—Reppen

(Zich 't goed van 't lijf) *reppelen* is in Overijsel door klauteren of andere ruwe beweging zich de kleederen van 't lijf scheuren; zie Te Winkels N. Ned. Taalmag. IV. 258. Het primitief heet in dienzelfden zin bij Kil. *repen;* elders zegt men *raffen;* zie *Raffelen.* Het oude *repan* beteekende rukken, trekken; zie mijn Taalk. Mag. I. 335.

Reppelen[3]—Reppen

Reppelen wordt in Overijsel gezegd voor het bespringen door den beer of het mannetjes varken. Strodtmann heeft in dien zin *reppen* (van dieren gezegd), en Schmeller voor »sich begatten," naar 't schijnt in 't algemeen. — *Reppelen* wordt in dezelfde provincie gezegd van het springen der tochtige koeijen op elkander; zie Te Winkels N. Ned. Taalm. t. a. p.; wat bij Schambach *repen* heet. Het ww. *reppen* in den vermelden zin zal bedoeld zijn in *ongerepte vaers* bij Moonen (zie Van Hasselt op Kil.), en onze uitdrukking *eene ongerepte maagd* heeft dan oorspronkelijk geen zeer edele beteekenis, indien zij namelijk van de eerste ontleend is, hetgeen mij toch zeer waarschijnlijk voorkomt.

De grondbeteekenis van *reppen*, waaruit al de vermelde zoo van dit primitief als van zijne frequentatieven voortvloeijen, is: bewegen, met drift bewegen. Verg. *Rappelen. Zich reppen* is zich haasten, eig. zich druk roeren, eng. bij Halliwell *to rip*, zeer driftig of hevig zijn, hoogd. *sich rippeln*, volgens Adelung herhaalde kleine bewegingen maken, doch in Lippe-Detmold ook zich haasten, zie Herrigs Archiv, VIII. 349. Ook in onze volksuitspraak gaat de korte *e* tot de korte *i* over. Zelfs Westerbaen schreef, Ged. I. 89:

(*Als*) *ick uw roosen-mond voel aen den mijnen* rippen.

D. i. roeren, en wel zachtelijk roeren, in welken zin *reppen* almede gebezigd wordt. Zoo ook Jonctijs, Rooz. Oogjes, 103:

Maar wanneer ik... die lieve lippen
Voel haar aan de mijne rippen.

Zekere brij, bij Berkhey omschreven in zijne Nat. Hist. van Holland, III. 1937, heet zoowel *repje* als *ripje den brij* (aldaar verkeerdelijk *den brui*). De spijs zal den naam hebben van den spoed, waarmeê zij pleegt te worden bereid.

Reurelen—Reuren.

Reurelen of *reurlen* is praten in het dialect van Overijsel; zie Halbertsma's Woordenboekje; en volgens dienzelfden Geleerde is het primitief het angels. *reordian*, spreken. Er kan toe behooren *rurren*, bij Stalder brommen, waarvan *rurri*, iemand die bromt; doch dit schijnt meer overeen te komen met ons *reren* of *reeren*, bij Kil. bulken, ook schreeuwen als een hert oudfr. *raire*, eng. *to roar*, angels. *raran*, hamburgsch *raren*, waarvan 't eng. *roarer*, een luidruchtig mensch.

Reutelen—Reuten.

Deze woorden duiden eene beweging, trilling of schudding aan, en tevens het geluid, dat door die beweging, trilling of schudding wordt veroorzaakt. Zij zijn nauw verwant aan *ratelen* en *rotelen*, zie deze wn. *Rütten* is in het oudhd. bij Ziemann bewegen, schudden; *zerrütten* in het nieuwhoogd. beroeren; *ruytten* in den Teuthonista een windgeluid maken door een zwaard of ander voorwerp rond te zwaaijen; *rut*, bij Halliwell het klotsend bewegen der golven; angels. *hrutan*, bij Halliwell *to rutten*, snorkend geluid maken; *ruta* bij Wiarda rogchelen; *ruyten* bij Kil. den snavel roeren, snappen; *to rute* bij Halliwell luid roepen; friesch *ruten*, bij Epkema gerucht maken, zich laten hooren. Dezen laatsten zin heeft *ruten* bij Maerl. Sp. Hist. II. 265:

Doe horden wi daer binnen ruten
Alse offer lieden binnen spraken.

D. i. zooals Dr. Halbertsma (Aantt. 111) zegt: ruischen van menschenstemmen. Een geruisch of gerucht maken beteekent hetzelfde woord bij Melis Stoke, II. 515:

De doe ghesien hadde de roere,
Hoe dat volc te scepe ginc,
Met groter haeste, om de dinc...
De dat volc doe hoerde ruten,
Hem mochte gruwen al daer ave
Hoe si riepen om haren Grave.

En bij Van Heelu, vs. 1993:

Dat men hoorde verre ende wide
Hare singen ende haer ruten:
Want met tamburen ende met fluten
Reden si doen tot vore Wijc.

Vanhier vooreerst de beteekenis, die *reutelen* bij De Bo heeft, van »roeren, omroeren" en voorts de twee andere die het w. bij ons doorgaans heeft, t. w. die van rammelen, rammelend en vervelend praten, snappen, eng. *to ruttle;* b. v. De malle Wedding of Gierige Geeraard, 55:

Is dit die ryke Neef daar Sieur altyd van reutelt?

Werken van Rabelais, I. 286: *wy doen niet dan* reutelen *en harrewarren met onse raadspleegingen.* Van Swaanenburg, Vervrol. Momus, 34: *by aldien de Courant niet van een Eclipsis* reutelde, *die in de Allemenak niet te vinden is.* Bekker, Betov. Weereld, II. 33: *wat van de verschijninge der zielen na den dood...* gereuteld word. De Gelyke Twelingen, 2:

Die me van vasten reutelt, *mag ik niet zetten.*

H. van Halmael, De Geveinsde Kwaaker, 37:

Wel ik weet niet, waarvan hy reutelt, *die vent.*

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 350: *Kees doet niets dan mij aan 't oor* reutelen *met zijne observatiën.* — In dezen zin zal van het w. afkomen de samenstelling bij M. G. Tengnagel, Frik in 't Veurhuis, 38: *Dat 's waer,* Reutelk.t, *konje mit zukken praetjen binnen myn deur komen?* — Waarop Trijntje antwoordt: *Wat hebje te* Reutelk.tten: *jy Zeemonster!* De Brune, Jok en Ernst enz. 301: *Wel, siet doch,* reutelde *hy* uyt, *wat is dit?*

Reutelig is ruischend, rammelend; Van Manders Bucolica, 69:

Zaeyt terwe blond daer ghy eerst hadt vergaert
Het grove zaedt met reutelighe *schocken.*

Schocken zijn schellen, volgens des Dichters randteekening.

Bij Rodenburgh is *reutelen* onvast zijn (in 't verstand), hetzelfde wat anders *leuteren* heet, zie dit woord. Dus in zijn Jal. Studenten, 31:

T' is rechte apery, k' geloof de vent moet reut'len,
Kweet dat hy in sich selfs nu hersenloos gaet preutlen.

Batavierse, 17:

Sy reutelt *schier van liefd'* —

Ald. 18:

Hoe reutelt *u de kay, 't is recht een Apespel.*

Casandra, 63:

Vermits het heete bloed zo vierichlike preutelt,
Dat smenschs verstant verdoold gelijk een dwaes die reutelt.

Is. Vos, Kl. van Robb. Leverworst, 23:

Hoe reutelje, *fynman? of is 't verstant op loop?*

Halbertsma, Lappekorf, door Goeverneur, II. 12: *ik geloof, dat het je begint te* reutelen: *loop naar het buitengasthuis bij de gekken.*

In 't hoogd. is *rütteln* bloot schudden, bewegen, in 't oostfriesch *röteln,* een weinig rammelen met kinderspeelgoed. Daaraan sluit zich de beteekenis, in welke *reutelen* bij de onzen voorkomt — zooals wij dit ook van *rotelen* zien zullen — namelijk van het oprakelen van vuurkolen uit de asch. Dus De Brune, Bancketw. I. 140: *een gloeyende kole, die onder de bedriegelicke asschen... gerekent gheweest is, en nu* ghereutelt *en ontdekt zijnde, haer hitte en geysteren uytgeeft.*

De andere beteekenis, die *reutelen* thans nog heeft, is die van rogchelen, of, zooals Weil. haar omschrijft »het geluid der ademhaling van een mensch, wiens longpijpen met bloed en slijm aangevuld zijn, zooals dit bij stervenden is." In het neders. is dit *rotteln,* oostfr. *rottelen,* akensch *rötele,* westerwaldsch *rosseln.* Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 23: *hoe dat hare ooren besterven... de borst swelt, de Keele* reutelt. Bilderdijk, Dood van Edipus, 87:

Daar drenkt hij 't zand der losse duinen,
Met reutlend *rundrenbloed ten zoen des Watergods.*

Van Someren, Ged. I. 195:

Hij krimpt en hij reutelt, *hij hijgt en hij snikt.*

Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 319:

— toen die vreeslijkste der Philistijnsche helden
Door 't steentjen van de beek geraakt werd... en reutlend *zonk in 't zand.*

Ook in dezen zin heeft men *uitreutelen;* Orisandts Heraclitus, 225: (*die*) *sal 't noch moeten bekennen, en* uytreutelen, *als hem d'alverslindende Doodt op sijn lippen sit.* Ald. 314: *recken, en trecken, om haer met pijn en smerte te doen* uytreutelen, *datse... ongeluckigh zijn.*

Het geluid zelf heet *reutel,* bij Halliwell *ruttling.* Van der Veen schrijft *rutel,* Zinneb. 302:

Dus laet de zieltjes zwemmen,
Speult de Rutel *uyt de borst.*

Reuzelen[1], zie Ruiselen.

Reuzelen[2]—Reuzen.

Beide wwn. heeft volgens de Idiot. van Schuermans en De Bo het westvlaamsch voor »af- of uitvallen, sprekende van graan, zaad, assche, zand, fijn gruis, houtmolm, en dergelijke gebrokkelde of karrelachtige dingen." De Oostvlamingen zeggen daarvoor *rijzen, rijzelen.* Men zie verder *Rijselen*[1].

Revelen—Reven.

Beide vormen heeft Kil. in dezelfde beteekenis, waarin het frequent. nog gangbaar is, nam. suffen, ijlen, raaskallen. Het primit. treft men aan, Beatrijs, vs. 597:

Doen wert die weduwe gram
Ende seide: Ghi dunct mi reven:
Derre talen seldi begheven
Te segghene vander costerinnen,
Oft ghi en blijft hier niet binnen.

Kausler, Denkm. III. 47:

Wat ghi hier af vint bescreven
Secht mi sonder eenich reven.

Brab. Yeesten, II. 283:

— *want*
Hertoge Willem al nog leefde
Sijn broeder, die sier sinne reefde.

Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 59:

Die coren om caf ende mout om draf hier wille gheven,
Ende gout om loot ende lijf om doot, hi dinct mi reven.

Het middelhoogd. heeft in denzelfden zin *reben*, nedersaks. *reven*, fr. *rêver*, eng. *to rave*. Ik houd het woord etymologisch voor één met *reben*, zoowel bij Ziemann als bij Schmeller bewegen, roeren, aanduidende; dewijl een dergelijke overgang van de beteekenis van bewegen, tot die van raaskallen, vrij gewoon is, blijkens *rappelen*, *razelen*, *reutelen* en and.

Revelen is doorgaans onzijdig; Werken van Rabelais, I. 510: *indien ik een ruym avondmaal doe, zoo slaap ik heel niet dat deugt, en doe al den nacht niet dan* reevelen. Oudaan, Agrippa, 113: *Ik ga hier voor bij, hoe ze* revelen *in 't verhalen.* Dez. Poëzy, I 46:

Hoe dunkt u, Zuilichem, dat ik hier nurke, of revel'?

Uytbr. over Job, 178:

Onz' tonge slipt, de reden revelt.

Vondel, Maria Stuart, 55:

Die Deken teegh terstont aen 't ratelen en revelen.

Dez. Herscheppinge, 181 (de tiran rukte):

Uitzinnigh zijne kling, gehangen op de zy,
Ter scheede uit, greep de maeght by 't haer, en raest en revelt.

Vollenhoves Poëzy, 58: *wie dwaes hier tegens* revel'. Dez. in een' brief bij J. de Haes, Leven van G. Brandt, 176:

Genoegh hier van gepraat,
Of gerevelt.

Don Quichot, I. 108: (*hy*) *begost met een heldere stem aldus te* revelen. Schimp- en Hekeld. (1718), 254:

Wie 't langer daar af lust te revelen,
Ik leg 'er 't byltje glad by neer.

Het ww. komt echter ook bedrijvend voor; Oudaan, Toneelp. 120:

Hor aalwaard uwen geest! wat beuslen zult gy revelen!

De Decker, Rymoeff. II. 343:

— *in een kloosterkot*
Te zitten revelen *'k en weet niet wat voor grillen.*

Higt, Ged. 70:

— *met binnens monds te prevlen,*
En onverstaanbre taal te revlen.

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 69: *al* revelt *daar de verrukte ziel lasterende murmureeringen.* Tollens, Romancen, 39: *Wat* revelt *gy, o dwaas!* Bilderdijk, Brieven, II. 34: *wat ik droomende en slapende* revel, *is meer dan wat ik wakende spreek.* Dez. Najaarsbl. II. 62:

Och! wat mag het menschdom revelen!
Wat vertelt het zich van heil!

Meer den zin van prevelen heeft het w. bij Rosseau, Aran en Titus, 43:

Ik hoor dat Roselyn als in haar selve reevelt.

Uitrevelen is al revelende uiten, en komt overeen met *uitreutelen* (zie *Reutelen*); Oudaan, Agrippa, 6: *hoe iemand beuzelachtiger en ongeleerder is, te meerder zal hy* uitrevelen. Dez. Roomsche Mog. 185: *na dat* (*de Spotter*) *veel* uytgerevelt *heeft tot verdachtmaking van Moises.* — Bilderdijk bezigde *voortrevelen*, Brieven, III. 22: *ongeletterde voorvaders, die op 't goed geloof hunner voorvaderen zoo wat* voortrevelden.

Het nw. *reveling* leest men b. v. bij De Brune, Bancketwerck, II. 59: *een sufferije en* revelinghe *van de nacht.* Rabelais' Werken, I. 29 (met een woordspeling): *Om gelyke reeden* (*zoo ikze reeden, en niet* reevelingen, *noemen moet*) *zoud ik* enz. — Bij Weil. mis ik *revelarij*, dat Bilderdijk bezigt, a. w. III. 14: *Ik moest u met deze* revelaryen *niet ophouden.*

Waarom heeten sommige balken *revelaars?* Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, II. 635: *Balcken van allerley groote, Sparrebalcken,* Revelaers, *Juffers, Capravens, Ribben, Swalpen* enz.

De samenstellingen *revelduitsch* en *revelstoel* komen voor bij Bredero, die ook *revelig kallen* heeft voor wat anders *revelkallen* heet, d. i. raaskallen. Zie Oudemans Wdb.

Voor ons *revelen* heeft Schmeller *rebern*, onver-

standig spreken, snappen; Stalder *räbeln*, alarm of rumoer maken, geruisch of gerommel maken zoo van dieren en menschen als van levenlooze dingen, luid schreeuwen uit onvergenoegdheid enz. Bij Halliwell is *to ravel* »to talk idly'; bij Von Schmid *reblen*, zich krachteloos heen en weêr bewegen, ook worstelen (tegen zwarigheden); en bij onzen Kil. is *ravelen*, ook *raveelen*, hevig bewegen, golven, bruischen, omloopen, zoowel als raaskallen. Wat het gemelde omloopen betreft: ik merk daarbij aan, dat ook Roquefort, Gloss. Rom. *resver* en *raver* heeft voor »courir les rues." Het ww. *ravelen* is mij bij onze schrijvers niet voorgekomen, dan bij De Brune, Nieuwe Wyn, 160, voor golvend bewegen:

Daar 't water ravelt *en zeer brandt.*

Waarmede overeenkomt *ravelen* voor het breken en uiteenspatten der schuimende golven, bij De Bo, 1476, dat aldaar gebracht wordt tot het fr. *raf*, springvloed, en *rafale*, windbui. En voorts bij Cats *raveel*, Wercken, I. fol. 309:

Veel is 'er wel geneygt het gladde lid te snoeren,
En, door een stil beleyt haer saecken uyt te voeren;
Maer als het mont-raveel *is eenmael op de vaert,*
Strax wijkt de goede wil voor haren swacken aert.

En II. fol. 287:

De tonge wort genaamt het beste van de leden,
Indien men haar gebruyck ten goeden wil besteden:
Maer soo het mont-raveel *gaat weyden sonder toom,*
Soo vloeyt 'er onheyl uyt, als met een volle stroom.

Met *mont-raveel* blijkt de tong bedoeld te zijn, en dus het werktuig voor de daad genomen, als meermalen.

De Brune, Bancketw. II. 193, noemt advokaten *ravelaars: De Pleyters loopen dat ghevaer te Hove, dat zy niet alleen, ten koste van haer smeer,* de ravelaers *dick en vet maken, maer dat zy ook van die huydvetters ghevilt werden.*

Ribbelen[1]—Ribben.

Beide wwn. worden door Bilderdijk vermeld als bestaande woorden, Verkl. Geslachtl. op *Rimpel*, en bij De Bo komt het frequent. inderdaad voor. De wn. beteekenen: van ribben of ribbetjes, d. i. strepen, voorzien, zooals ook het deelw. *geribd* in dien zin gebruikelijk is. In den drenthschen tongval is *ribben* eene soort van vlasbereiding, elders strijkelen genoemd (zie dit w.), volgens den Dr. Volksalm. 1847, bl. 190. En ook strijken of met den rand aanraken zal de bet. zijn van het w. bij Bogaers, Gezam. Dichtw. I. 94:

Zij fladdert langs den spiegel heen
En raakt en ribt *hem met haar vlerk.*

De appelnaam *ribbeling*, bij Bild. t. a. p. genoemd, komt voor bij Van Hasselt, Arnh. Oudh. III. 142.

Van het nw. *rib* is het ww. *ribbezakken*, volgens Weil. »met slaan en stooten aandrijven" en wel »in de gemeene verkeering." Vroeger gebruikten onze schrijvers dit woord, zelfs in den deftigen stijl, als bij Vondel, Heerl. van Salomon, 29:

Zijn groote steert zich in twee welfde tacken tackt;
Met vleugelruysschen hy zijn lenden ribbezackt.

Hier heeft men de letterlijke beteekenis: de ribben zakken, d. i. slaan. Bij overdracht wordt dit pijnigen, kwellen; b. v. De Brune, Jok en Ernst, 99: *Hy ziet iemandt, op sijn evennaasten gestoort, hem* ribbezakken *en mishandelen.* Westerbaen, Ged. II. 259:

— dat volck, dat ons en onse jeugd veracht
En quelt en ribbesackt *op allerley manieren.*

Zie ook Oudemans op Bredero, i. v. Jonctijs neemt het w. voor gekweld worden, Toon. der Jal. II. 97: *Hier mede willen wij niet zeggen, dat die gene, die God met overvloed van tijdelijke middelen gezegent heeft, op de wijze van Tantalus zullen hongeren en* ribb'zakken, *en gebrek lijden in 't midden van den overvloed.* Het nedersaks. en andere verwante dialecten hebben in denzelfden zin *pisakken*.

Ribbelen[2], zie Rijelen.

Riebelen, zie Rijelen.

Riemelen—Riemen.

Riemelen, zegt Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. op *Rimpel*, is »striemen of dwarsstreken maken." Indien het w. in dezen zin bestaat, zal het een kunstterm zijn; want het is mij alleen in het vlaamsch voorgekomen voor »een duchtig pak slagen geven," zie Schuermans. Het primit. *riemen* zal in de laatstgem. bet. van *riem*, als werktuig om te slaan, afkomen; Kil. en Weil. kennen het in twee andere beteekenissen, t. w. die van omgorden en roeijen. Bild. heeft het w. voor binden, vasthechten, Ziekte der Gel. 157:

Zoo dit d'onschatbren slaap aan de ijdle rustkoets riemt.

Riffelen[1], zie Rafelen[1].

Riffelen[2]—Riffen.

Riffelen wordt door Jonctijs, Toon. der Jal. I. 6,

geteld onder de geluidnabootsende woorden, gelijk »bleeten, kraken, bruissen, ruissen etc." Hij noemt deze »door *onomatopoeïa*, een zekere wijze van spreken, verzierd en gevormd tot na-aping der zaken, die zij willen uitduiden." Welke zaak door *riffelen* bij ons uitgeduid wordt, is mij niet gebleken; vermoedelijk dezelfde als bij Stalder, die *riffeln* verklaart door het knagen van muizen. Als primitief zou Toblers *ribsa*, *ribscha*, in aanmerking kunnen komen, 't welk een licht hoorbaar wrijven te kennen geeft.

Riggelen—Rijgen.

Volgens De Navorscher, 1868, bl. 625, is in de Beemster het frequent. *verriggelen* gebruikelijk voor »verschikken, veranderen, in orde stellen. De boer gaat aan het *verriggelen*, als het vee niet op de maat af staat." Het wordt aldaar afgeleid van *verrijgen*, de *rij* veranderen. Voor het subst *rij* zeide men inderdaad bij ons *rijg*, *rijge*, neders. *rige*, *rege*. Dus Maria Heyns, Bloemhof, 356: *Ik heb weleer Epaminondas in de rijg der uitmuntentste mannen gestelt.* Willinks Amst. Arkad. I. 6: *De stadt wierdt.. van buiten met drie* rygen *palen verzekerd.* Zie ook mijne Lat. Verscheid. 335, en Ten Kate, II. 331. Het ww. *rijgen*, hetzelfde als *rijen*, luidt bij Stürenburg *riegen*, in orde stellen.

Rijelen—Rijen.

Rijen, *ri-en*, is beven, huiveren, rillen, bij Graff *ridon*, ijsl. *rida*, bij Ziemann *riden*, *ridwen*, *ridewen*, *ritawon*. Dus Bredero, Jerol. 16:

Mijn bienen die ryen *mijn so, dat ik mijn niet ophouwen en kan.*

Elders *rijden* en *riden*, dez. Griana, 44:

Heer hoe staet mijn lijf en rijdt, *myn dunckt ick swiet het meyn.*

D. i. hoe *rilt* mij het lijf, zooals in de vorige plaats: mijn beenen *beven* mij zoo. De hr. Oudemans in zijn Wbk. meent hier tweederlei beteekenis aan te treffen, en houdt ook *rijden* voor beven onjuist voor hetzelfde met *rijden*, plagen, kwellen. Voorts prof. Molls Joh. Brugman, II. 304: *in arme doexken ghewonden*, ridende *ende bevende van colden.*

Van dit *rijen*, *rijden*, is de benaming der koorts bij Kil. *ridde*, *rijde*, *ridtse*, *redte*, *ritte*, bij Adelung *ritten*, Schmeller *rid* en *ritt*, Von Schmid *ritt*, *ryt*, Stalder *rije*, meerv. *rijene*, middelhoogd. *rite*, oudd. *rito*. De nederl. naam, bij Kil. niet vermeld, was *rede;* Maerl. Sp. Hist. I. 122:

— doe die Grieken, in siere ouden,
Teere feesten varen souden,
Quam hem indien woch die rede,
Ende bleef liggende teere stede.

Ald. 273:

Onverwinlijc was die ziechede:
Hi hadde eenen groten rede.

D. II. 78:

In desen quam mi an de rede.
Di mi also leede dede,
Dat hi mi sooch dmaerch uten live.

Van Velthem, fol. 288:

— die waren meest siec van den rede.

D. i. zegt Le Long: hadden meest gebrek aan haar verstandt. — Blommaert, Oudvl. Ged. III. 57:

Ter naester nacht daer naer
Was hem gedaen so groten vaer
Dat hem anquam enen rede,
Daer hi sijn ende in dede.

Haupts Zeitschrift, I. 104:

Daer genasen so vele blende
Dat ment getal niet en kende,
Ende so menich vanden rede.

Passionael Winterstick, 15 verso: *Ende doe hi een stuc tijts* den rede *of den corts hadde.* Ald. 35 verso: *doe sy dit hoerde so quam sy soe seer ghestoert in die stat van droefheden, ende began sy* die rede *te crighen.* Bijbel 1477, Deuteron. 28, vs. 22: *die here moet dij slaen mit armoede, metten* rede *ende mitten coude.*

Van *rijen* hebben wij het frequent. *rijelen* in dezelfde beteekenis (zooals ook *rijeren*, zie dit w.). Dus Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 109:

Hy ryelt, *schud en beeft, behyselt is zijn baert.*

Ald. 371:

Jacob weer vreesende te vallen in de handen
Van Pharo...
Wanhopich, ryelden: —

Huygens, Korenbl. I. 248:

Wie sal mijn duyzigh hoofd, mijn ryelende *leden*
Van byds bekoesteren? —

Klioos Kraam, 36:

Een huyverschrick, een ryelende *koorts.*

Van *ri-elen* heeft men, door invoeging der *b*, *riebelen*, dat in het veluwsch dialect beven, sidderen, beteekent; zie De Taal- en Letterbode, V. 70. Anders ook *ribbelen*, zooals men leest in Van Koetsvelds Fantasie en Waarheid, II. 73: *de bejaarde vrouw...* ribbelend *van de koû.*

Ons ww. *rillen* is blijkbaar niet anders dan eene samentrekking van *rijelen* of *ri-elen*. Huyg. heeft voor *rilling* ook *ryeling*, II. 339:

— *daer sult ghy in 't verachten,*
In ryelingh, *in sweet quick-silver-wijs vernachten.*

Van *rillen* hebben wij, door voorvoeging der *g*, *grillen*, huiveren, en van dit met *s* voorop, wederom *schrillen*, bij Vondel, Peter en Pauwels, 52:

— *dat kloppen kraecken knarssen*
Door zenuu en en been, ging t' elckens door mijn harssen,
Ja door mijn schrillend *hart, en moorde het gemoedt.*

Dit zal zijn: mijn *van angst bevend* hart. Weil. verklaart het adj. *schril* als eig. door »van koude bibberig of huiverig," en fig. door »schroomvallig van gelaat." Voor dit laatste zou ik liever zeggen, als het op een geluid wordt toegepast, bevend, beangst; en van het gelaat gezegd: benepen, benauwd. Zoo heeft men ook het adj. *gril*, volg. Weil. bij Hoogvliet in *grille winter*, dat is huiveringwekkende of barre winter. Men vindt dit ook in Vlissings Redens-Lusthof, 213:

— *vry zijnde voor 't gestoot,*
Van onweers vlaghen sterck, hoe bar, hoe gril, *hoe groot.*

In den zin wellicht van met een schril geluid uitroepen, angstig uitschreeuwen, vindt men het bedr. ww. *uitschrillen*, bij Rodenburgh, Vrou Jacoba, 100:

— *de Tyrannyen*
Die dees verdruckte Vrou, door u bedwang moet lyen,
M' uytschrillen *doen om wraeck uws Mariaensch bedrijf.*

Krul, Pamp. Wer. II. 112:

Staekt pluymgedierte, staekt u vrolijk tierelieren,
En schrild *met droeve galm, en ysselijk geluyt,*
Mijn onverwacht ellend op 't alderdroevigst uyt.

Dit *schrillen* zou echter ook eene samentrekking kunnen zijn van *schrikelen*, bij Schambach schreeuwen, krijschen, van vogelen gezegd, door hem van het oudsaks. *scricon* afgeleid; want ook het friesch heeft zulk eene contr. in *schrillen* voor *schrikken*, b. v. G. Japicx, I. 145, in de vertaling van Ps. 91, vs. 5: *du schitte naet* schrillje, d. i. gij zult niet *schrikken*. Volg. Epkema is dit van *schrikkelen*, en ook Wassenbergh, Bijdr. I. 90, verklaart *schril* voor *schrikkig*, van paarden gesproken.

Rijfelen[1], zie Rafelen[2].

Rijfelen[2]—Rijven.

Rijfelen is bij Kil. vlaamsch voor wrijven, zoowel als de primitiefvormen *rijfen* en *rijven*, hoogd. *reiben*, oostfr. *riefen*, *rieven*. Het ww. *rijven* leest men voor over den rasp halen bij Rosseau, De Helsche Kermis, 44:

— *een droes, die aan den haard*
Zat, wat nootmuskaat te ryven.

En ook in den Statenb.; zie mijne Lat. Versch. 335. Schambach heeft *riwen* en *riweln*, welk laatste inzonderheid het wrijven tusschen de handen of vingers beduidt, hetgeen bij Schmeller en Stalder *ribeln* heet. — Met dit *rijfelen* acht ik één woord te zijn *ruifelen*, bij Kil. »terere, vertere" En ook *rijfelen* voor los daarheen treden; Valentijn, Werken van Ovid. I. 122: *Gaat sij* rijffelen *langs straat, sij betoovert mij met haar trippelen.* Bl. 214: *Dese* rijffelt *wedersijts* over *na de konst... en trippelt trots op de teenen heen.*

Rijfelen[3]—Rijven.

Rijffelen is bij Kil. almede rooven, wegnemen, fransch bij Roquefort *rifler* en *riffer*, eng. *to rifle*. Dus ook bij Beets, Dichterl. Verh. 238:

Nog zal ik, nu als toen, beletten,
Dat hier de Oostfries een voet zou zetten,
En rijfelen *zijns broeders bloed*
Van heirgebied en gravenhoed!

Met den basterduitgang heeft de Grimb. Oorlog, II. 145, *rifeleeren* voor afgeschraapt worden:

't Vel rifeleerde *hem van de beene.*

Van *rijven*, bij Kil. harken, met den hark of *rijf* naar zich toehalen, en vandaar halen of schrapen in 't algemeen. Dus in de Souterliedekens (van Van Zuylen van Nyveld), Ezech. Lofsanck:

Mijn generacy is my onttogen
T' samen gevouwen, by een gerijft.

Marnix, Ps. 137, vs. 7:

Ruckt af, ruckt af, laet tot den grondt uytrijven,
End geenen steen meer op den andren blijven.

Zie voorts *Roffelen*[2]. Het straks vermelde znw. *rijf* leest men bij Hoogvliet, Ovid. Feestd. 32:

De ploegos zwichtte voor het briesschende oorlogspaert;
Het schuffelyzer, en de ryf, *voor 't glimmendt zwaerdt.*

Voorts bij Macquet, Proeven van Dichtl. Letteroeff. III. 147:

Vaek schame mij geen werk met schoppen, spaden, rijven.

Rijmelen[1]—Rijmen.

Rijmelen is hetzelfde als *revelen*, d. i. ijlen, raaskallen. Hoofts Brieven, II. 123: *Wy houden hier gasthuis, leggende jeghenwoordig twee meissen en* rijmelen *aen de koorts.* Werken van Rabelais, II. 450: *Ziet hoe hy schuymbekt: hoor, hoe hy* rijmmelt *en revelt.* Bredero, Lucelle, 50:

Ghy rijmelt, *ghy raes-kalt.* —

Dez. Angeniet, 34:

Al 'tgene dat u doet soo rymelen *en dolen.*

Kiliaan heeft daarvoor *remelen*, 't welk volgens De Navorscher, 1857, bl. 259, in Noordholland nog gangbaar is, en waarvan ook *remeltaal*, voor wat bij Hooft *revelkal* heet, in Bartelinks Beemster Kermis, 8:

— *zulk een* remeltaal
Alleenlijk uitgebromd om 't klinkende metaal.

En bl. 20:

'k Word door zijn remeltaal *vermoeid en laat hem staan.*

Dus ook Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 118: *ons* verstandsgeremel

Wat de afleiding dezer woorden betreft, ik zeg er van wat Ménage van het fr. *rêver* zeide: »ce mot est de difficile origine." De Roquefort, doch reeds vóór hem Henri Etienne (zie Morin, Dict. Etym. des mots Franç. dérivés du Grec, i. v.) leiden het genoemde *rêver* af van 't gr. *rhembéin* (ῥέμβειν): wat den vorm betreft, komt *remen* of *rijmen* met dit zeker nog méér overeen. De verwisseling van *rijmen* of *remen* en *reven* is ook niet vreemder dan die van *reven* met *reben*. Men kan derhalve *rijmelen* en *remelen* voor hetzelfde houden met *revelen* (zie dit woord).

Rijmelen²—Rijmen.

Kil. kende het frequent. nog niet. 't Woord kwam mij het vroegst voor bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 75: *met broeken te lappen, en gaaren toe te geeven, moet* gerymelt worden. — Voorts bij Smits, Intreêreden van Burman, 61:

— *zingen om de slemp, of* rymelen *voor geldt.*

Berkhey, Nat. Hist. van Holland, I 420: *de bekende Rederykers, in wier tyden de Boerenlieden, op het minste bouw- of landbedryf*, rymelden.

Nomsz, Iemant en Niemant, 4:

— *één getergde kwast, die* rymelt *dat hy zweet,*
En stoutlyk door wil gaan voor schryver of poëet.

E. Bekker, Mengelp. I. 14:

— *dat ieder zot die zig voor ons vertoont,*
Kan hy wat rymlen, *ons met lofgedichten hoont.*

Van Someren, Ged. I. 17:

Slechts wildzang gezongen en woorden gerijmeld.

Van Duyse, Ged. 24:

En gij, gij rijmelt voort, *durft taal en smaak vertreden!*

Beeloo, Ged. 167:

— *ja gij ziet het, op een haar,*
Niet of 't gerijmeld, *maar als of 't getooverd waar!*

Van Ryswyck, Poet. Luimen, 23:

— *allen vonden Dionys*
In 't rym'len *vlug en rap.*

De Cort, Liederen, 111:

Gij rijmt en rijmelt *er maar op aan.*

Weil., die het woord heeft, wijst echter niet aan het verschil in beteekenis tusschen het prim. en zijn frequent. Hoeveel talen het ww. *rijmen* met de onze gemeen hebben: het ww. *rijmelen*, dat overeenkomstig met zijn vorm en ook volgens het gebruik in de aangevoerde pll. minder edel van beteekenis is, schijnen we alléén te bezitten. Nogtans hebben sommige hoogd. woordenboeken — b. v. Oertel — *reimler* voor »versmacher."

De bij Weil. niet voorkomende afl. *rijmelares* heeft Van Duyse, Ged. 29. Dez. dichter heeft ald. 25 de samenst. *rijmelzot*, en Feitama, Nag. Dichtw. 267: *rijmelstuip.*

Bij Weil. mis ik *uitrijmen;* Bild. Krek. I. 186 (aan de Lijkzangers):

Dan is 't raadzaamst, maar te leven
Tot gy eerst hebt uitgerijmd.

Rijselen¹—Rijzen.

Af-rijselen is bij Weil. brokkelen, afvallen, van *af-rijzen*, bij Kil. delabi, in den Kil. auctus nader opgehelderd door »s'églisser, cheoir petit à petit." Het vlaamsch heeft in dien zin *reuzelen* en *reuzen;* zie op dit art. Het hoogd. zegt *rieseln*, *riesen*, neders. *riseln*, *risen;* reeds het middel- en oudhoogd. bij Ziemann *riselen*, *hrisilon*, en van *geriselen*, eig. bij droppels of korrels vallen, zegt gen. Schrijver, hebben de Franschen hun *grêler*, hagelen, als zijnde *gresler*, *greseler*, *griseler*. *Grêle* is in Roquefort Gloss. *grisil.* Adelung en anderen achten *riesen* en *rieseln* één met *reisen*, nederl. *rijzen;* Graff, II. 536, stelt dit echter nog twijfelachtig. Hoe dit zij, het ww. *rijzen*, dat wij thans alleen voor opwaarts bewegen gebruiken, beteekende vroeger ook nederwaarts bewegen, evenals wij nog van *op-* en *afklimmen*, en *op-* en *afstijgen* spreken. Dus Maerl. Sp. Hist. II. 175:

Ghef mi die crumen te mire spisen,
Die van dire tafl:n risen.

Moons, Sedel. Vermaecksp. 202:

— *gy moet in den put u eerst* af *laeten* rijsen.

En lager:

Hy af-rijst *in den put, en hy gaet sich daer leggen.*

Rijselen²—Rijschen.

Bij Kil. is *rijsselen* geruisch maken, zooals b. v. boomloof, of zooals Von Schmid, ter gelegenheid van het zwaabsch *risamen*, dat hetzelfde uitdrukt,

ons nederl. woord omschrijft »van den wind beven." Men leest het ww. bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 76: *sij...* rijsselde *als de zee, wanneerse door een klein koeltje op de bovenvlakte besoest wert.* Bl. 358: *even als de hooggetopte pijnbossen, door bitsen oostewind doorsuist*, rijsselen.

Ten Kate, II. 338, brengt *rijsselen* of *risselen* rechtstreeks in betrekking tot *rijs*, tak, en voert de angels. wwn. *hriscan* en *hristlan*, strepere, stridere strepitu levi. surculorum instar moveri, aan, in welke men ons *rijschen* en *rijselen* of *rijstelen* terugvindt. De nauwe verwantschap dezer frequent. met *ritselen* of *ridselen* (ook *rijstelen*, *ristelen*, zie op *Ritselen*[2]) loopt in het oog; zoowel als die van *rijschen* met *ruischen* (waarvan zie *Ruiselen*). Het ww. *rijsschen*, in Marieken van Nijmegen, 7:

Wee my! suchten, rijsschen, *hantgewrinc...*
Dits nu mijn solaes en anders geen dinc.

acht ik gezegd voor *krijschen*, krijten: zie op *Krijselen*.

Rijzelen—Rijzen.

Beide wwn. heeft het vlaamsch voor »rijshout in den grond steken bij erwten" enz. Zie Schuermans en De Bo; alsmede *Rijzeren*.

Rikkelen—Rikken.

Het frequent. leest men bij Cremer, Anna Roose, III. 214: *'t Is alsof alles kraakt; het* rikkelt *en rakkelt in den hoogen wijden schoorsteen.* Van het bijgevoegde *rakkelen* verschilt het alleen in klank, en beider klank heeft het neders. *rikkrakken*, het heen en weder bewegen van allerhande, inzonderheid houten voorwerpen. Het eng. bij Halliwell heeft het primit. *to rick*, voor een geraas maken, en het frequent. *to rickle* voor een rammelend geraas maken. Het vermelde *to rick* geldt mede voor kijven, schelden, en in dezen zin is daarvan waarschijnlijk het frequent. *rikkelen*, dat Schuermans heeft voor krakeelen.

Rimpelen—Rimpen.

Het primit. *rimpen*, waarvan wij *krimpen*, d. i. *ge-rimpen*, hebben, is verouderd. De Teuthonista heeft het nog. Dus Ruusbroek, aangeh. in Oud. Bijdr.: *Dat die cortinen der doghede niet en* rimpen. — Bij Ziemann en Schmeller luidt het *rimpfen*, en in des laatsten Cimbr. Wtb. *rumfen*, angels. *rimpan*. Van Zuylen van Nyveld bezigt *rempen* van gestremde melk, Souterlied. Ps. 118, J:

Als melc gerempt, *was haer hert gestrempt.*

Het subst. *rimp*, voor *rimpel*, heeft Baardt, Deugdenspoor, 321:

Dat (Geldt) lijdt niet dat-me rimpen *telt;*
Dat maeckt de druypend' Oogen heel.

Weil. heeft *rimpelen* zoowel bedrijvend als onzijdig in verschillende wijzigingen van het. Men vindt het w. wederkeerig gebruikt voor krommen of kronkelen (van den leeuw gezegd) bij Nolet de Brauwere, Ged. I. 4:

Dan rimpelt, *krimpt en plooit en kreukt hij* zich *in 't stof.*

Men heeft ook *berimpelen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 58: *dat sij... de huid* berimpelde. — *Ontrimpelen* heeft Weil. bedrijvend; en dus leest men Lublink, Verhandd. I. 169: *dat blijmoedige... hetgeen* (lees *hetwelk*) *ons voorhoofd* ontrimpelt. — Het is ook onzijdig; Valentijn, aang. w. III. 260: *als sijn aanschijn vrolijk staat, en die plooi* ontrimpelt. Bl. 272: *uwe aansigten* ontrimpelen *op de medalie hoe langer hoe meer.* — *Verrimpelen;* Bild. Redev. van Chrys. 159: verrimpelde *best.* Zie voorts *Rompelen*.

Rindelen—Rinnen.

Rindelen ontmoet men in het door Bormans uitgeg. Leven van Sinte Christina, vs. 1136:

so dat haer lichame als een dop,
daer kinder met te spelene pleghen,
rindelde —

D. i. haar ligchaam draaide, draaide rond, als een tol *Rinnen* is hetzelfde als *rennen*, d. i. loopen, rondloopen. Dezelfde frequentatiefvorm komt voor bij Schmeller, die *rindeln*, *rendeln*, *randeln*, *renneln*, heeft voor haver, gerst enz. in den molen pellen, dat mede in hetzelfde taaleigen *rollen* heet. Ook leidt hij dit *rindeln* van *rinnen* af. Bij Graff, II. 519, is *rennila* de omloopende molensteen.

Rinfelen—Rimpen.

Bij Schuermans is *rinfeln* (wellicht beter *rimfelen* te spellen) »de boekweit de pellen afdoen." Het w. komt overeen met *remmeln*, bij Schmeller gerst pellen, waarvan bij Von Schmid *gerimmelte Gerste*. Bij Weinhold is *rümmeln* (brood) fijn maken, en bij Schmidt en Kehrein *rimmeln* tusschen de vingers wrijven om het fijn te maken.

Als primitief is aan te wijzen *rimpen*, in Fulda's Idiotikensamml. de beteekenis hebbende van schaven, wrijven. Schmeller echter, III. 101, acht *remmeln* één met *renneln*, dat mede van haver, gerst, erwten enz. gebezigd wordt, en door hem van *rennen*, factitief van *rinnen*, afgeleid wordt.

Ringelen[1]—Ringen.

Beiden geluidnabootsende wwn. Kil. »ringhen, ringkelen, *sonare*, *pulsare*, *tinnire*." Ten Kate, II. 688: »ringen, ringelen" in dez. bet. Het eng. zegt

nog *to ring* voor ons bellen of schellen, en *ring* voor bel of schel, bij Bredero *rinkel*. Het freq. treft men aan in den Geld. Volksalm. 1836, bl. 78: *dan kan zij manlief met haar mooi stemmetje in slaap zingen, en met haar geld wakker* ringelen. Bilderdijk, Mengelp. II. 137:

De slotpoort opent zich terstond
Op 't ringlend *belgeluid.*

Tollens, Romancen, 46:

Dan vat de knaap op eens de bel
En klinkt en ringelt *lang en schel.*

Ringelen²—Ringen.

Het frequent. *ringelen* kwam mij voor in den onzijdigen zin van in een ring zich bewegen of wenden; Van der Hoop, Poëzij, 66:

— twee gladgeschubde slangen
Verschijnen in het Koningshof,
En went'len ring'lend *om in 't stof.*

Meer bekend was vooral voorheen *omringelen* voor het tegenwoordige *omsingelen*, en dus frequent. van *omringen*, als bedr. ww. een voorwerp (als door een ring) omgeven of insluiten. Serrure, Vaderl. Mus. IV. 373: *ter plaetsen, daer by gelegen, met waeter* omringelt. Ald. 405: *mannen, de welcke de kercke...* omringelden. Coornhert, Wercken, I. fol. 170: *Dese Vyant... laat den Mensche niet veylighlijck rusten, maar* omringelt *hem.* Fol. 174 verso: *desen Ridder Christi met sodanighen Crijghsvorst ende heyrleger* omringelt *zijnde.* Marnix, Ps. 22, vs. 13 (prozatekst): *Vele stieren* omringen *my, geweldige stieren van Basan* omringelen *my.* Dez. Biëncorf, 257 verso: *een swerm alsulcker bien die hem* omringelt *hadden.* Poirters, Het Duyfken in de Steenr. 267: *de Soldaeten, de welcke Jesum* omringhelen. Cats, I. fol. 19: *als met een heyrleger* omringelt. Vondel, Virgilius, in Dicht, 556:

Aen d' andre zijde wert hy van moerasch omringelt.

Camphuysen, Sticht. Rijmen, III. 465:

Zoo zullen oock uw kinderen...
Uw tafel zoet omringelen.

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 95:

'K vinde my allom beset
Als een dier dat is omringhelt.

Van Zevecote, Ged. 242:

— vervloeckte stat, stat die nu soo veel weken,
Omringelt *van mijn volck, noch derft uw' hooft opsteken.*

De Swaen, Leven en Dood van J. C. I. 19:

Syn bloosend' aensicht was omringelt *met een vlam*
Van Minne-straelen —

Dus ook David, Vaderl. Historie, III. 143: *zy... werden overmand,* omringeld *van alle kanten.* Kinker, Ged. II. 173 (van de Kroon):

Zy is, door lauwer, palm of eik omsingeld,
Gelijk de Vorst, wiens schedel zij omringelt, enz.

Beets, Navolg. 126:

— ik zag des tempels tinnen schittrende in den schoonen glans,
Die den heilgen berg omringelde *als een purpren stralenkrans.*

Onze Ouden bezigden daarvoor *beringen;* Maerl. Sp. Hist. I. 227:

Si hadden met waghenen haer here
Al beringet, *ende verdreven*
Die Romeinen —

Ald. 242:

Want die Gallen alle waren
Beringhet *metten Roemscen scaren.*

Ald. 296:

Die Jeuden hebbene (t. w. *Jezus*) beringhet,
Ghevraget vele ende ghedinget.

En bl. 443:

— met haerre behendichede
Bedrieghen si in haer smeken
Des menscen zin en streken,
Ende beringhene *so verre vort*
Dat hi altemale versmort.

D. II. 279:

Doe nam hi eere ossen huut
Die sneet hi alle uut ende uut
Teere rieme al omme ende omme.
Ende beringheder *in teere somme*
Eene grote wide stede.

Dez. Alex. Geesten, II. 166:

Mettien quam hem een mare
Dat sijn volc beringet *ware*
Van Poruse ende van den sinen.

Melis Stoke, I. 454:

Maer doe hi sach, hoe dandre ghinghen
Diene al omme wilden beringhen,
So es hi metten sinen gheweken.

En D. III. 57:

(Si) reden hem ane doe mettien,
Ende beringhedense *an bider siden.*

Men heeft hiervan de bij Kil. en Weil. niet vermelde afleidingen *bering* en *beringing;* Rodenburgh. Geb. Christi, 26:

Treedt in, omhelst het Kindt, waer in zijn geene datten,
En wilt het in beringh *uws narmen lieflijck vatten.*

(Wat zijn *datten?* Misschien vlekken; bij Ueberfeld is *tättern* bezoedelen.) Vervolg op Wagen.

XLI. 14: *de Dykbreuken te Millingen door* beringingen *te laaten insluiten.*

Het eng. zegt *to ring* voor omringen, omgeven; het friesch *ringen* voor een ring of kring maken (van een stappend paard in 't zand), bij G. Japicx, I. 87:

Den lied't se' in ruwn, in ringet *ringe' oon ring'.*

Epkema meent, dat deze plaats gevolgd is, naar Brederoos Lucelle, 21 (van den rijdenden jager):

Nae die loop, heeft hy wijslijck
Het jachten wat gheschort,
En opghehouwen kort,
En voort heeft hy met springhen,
Met knielen, en met ringhen,
En brillen in het sant
Te maken, syn verstant
Volkomen uytghegheven.

En verklaart dan dit *ringhen* door rondrijden. Dit zou zeker wel kunnen, doch 't woord zou ook als een subst. opgevat kunnen worden, en dan evenals *brillen*, d. i. brilvormige slingers, verstaan van de rondten of figuren, door het paard in het zand gemaakt. 'k Denk dat de hr. Oudemans de pl. in den laatsten zin heeft opgevat, dewijl een werkw. *ringen* door hem in zijn Wbk. niet is opgenomen, ofschoon hij op het art. *Bril* toonde haar te kennen. 'k Moet echter opmerken, dat de punctuatie in den door hem geraadpleegden druk der Lucelle meer aanleiding geeft, aan een naamwoord te denken, dan de mijne, welks lezing met die van Epkema overeenstemt.

Het ww. *ringelen* komt in bet. ook wel overeen met *slingeren*, bij Kil. in gyrum vertere; eig. is dit een voorwerp werpen door er eene ringvormige beweging aan te geven; dus meermalen bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 23: *Die haar broeder verscheurde en de leden over 't veld* ringelde. D. II. 68: (*Hij*) *had mij in zee* geringelt, *ten ware ik... aan 't wand had blijven hangen.* Bl. 86: *Tisifone...* ringelt *de slangen die haar over 't aansigt hingen in de nek.* Bl. 87: *dit wigt* ringelt *hij twee, driemaal, als een slinger door de lugt.* Bl. 192: *Ik...* ringelde *'t groen gewaat van de schouderen.* Bl. 273: ringelde *hij die op hem aan quamen aan een sij.*

Dez. Schrijver bezigt het znw. *ringel* voor ring of krans van bloemen; D. III. 265: *Eer sultge... welriekender* ringel *als provencij-roosen vinden, als dat gij onse onderlinge vriendschap soud vergeten.*

Ringelen[3]—Ringen.

Sommige dieren, met name het zwijn, worden getemd of bedwongen door hun een' ring in den neus te doen. Dit heet *ringen*, eng. *to ring*, hoogd. *ringen* en *ringeln*. Dus bij Wagenaar, Amsterd. I. fol. 30: *twee verkene, gaende wail* gheringet *met bellen.* Ald. fol. 127: *Dat niemant beesten weiden zou op den zeedyk... uytgeseit die* gheringhede *Vercken.* Meermans Bootsmanspraetje, 78: *de swerte Verckens, die altijt mijn Vaers thuijn omwroeten, en die niemant* ringhen *en kan.* Foquenbr. Werken, II. 315:

Het gout maakt hier ter stee u even als een zwyn,
Wiens macht men heeft betoomt door hem zyn snuit te ringen.

Hiervan het bnw. *ongeringd;* Van Alkemade, Beschrijv. van Briele, II. fol. 144: *een* ongeringden *vercken, ouldt zynde thien weecken.* En lager: *soe wie eenich varcken...* ongeringt *houdt* enz.

Vandaar is *iemand* of *iets ringen* fig. bedwingen, beteugelen, overmeesteren; b. v. Belg. Mus. IX. 62:

Maer dbest es, pinen wijs ons te wrekene
Ende met ons int strec te bringene
Die nu bi hem sijn; ic weetse te ringene,
Ja meester...
Ic crijchse by ons.

Wtenhove. Hond. Ps. Dav. 119 verso:

Al wouden my vele menschen omringhen,
Ick hoopse, door 's Heeren naem, wel te ringhen.

Hofferus, Poëmata, 290:

Toont, ô God, op dese tijd,
Dat ghy Heer van 't water sijt,
Dat ghy dat bepaalt, end ringht,
Dat ghy dat als eyghen dwinght.

Het frequent. *ringelen*, eig. met of door ringen vastmaken, als De Bo, Ged. 123:

— *Krans en festoen*
Aan krullende ranken te zamen geringeld.

heeft dez. fig. beteekenis als het primit. *ringen*, en breidt die uit tot kwellen, plagen; ook tot schudden, trekken, als een dier, dat men een' ring in het oor heeft gedaan en dat men dan leidt en behandelt gelijk men goed vindt, waarvan de bekende uitdrukking *iemand ringelooren*, d. i. naar zijn hand zetten, plagerijen aandoen. In de verwante dialecten komt het frequentatief in de gemelde beteekenissen niet voor. Alleen Strodtmann heeft *rengelen*, »vexiren, hudeln" en volgens Willems (Belg. Mus. IX. 62) is *rengelen* in Braband in zwang voor »vasthouden, overmeesteren." Zoo leest men bij Ogiers, De Seven Hooftsonden, 94, van ontuchtige vrouwen:

— *datse de mans gelyck de Kinders* rengelen.

Meulewels, Misantr. 30:

Tis dan voorwaer niet vreempt dat d' Arremoed u rengelt.

Onze vroegere schrijvers maakten van het w. nog al gebruik, b. v. Vondel, Herscheppinge, 325: *hoe zal de nijt om deze zegekroon My* ringlen? D. i. kwellen. De Brune, Wetsteen, I. 65: *nochtans wieren zy... getrokken, en* geringelt, *zoo wel in dezelfde zond, als in de zelfde straf.* Ald. 66: *dewijl hy hun... uit de grootste gelukzaligheid heeft* geringelt, *en in d'allerdiepste rampen bedraait.* Dez. Jok en Ernst, 46: *de Fortuin is een vrou, die geperst, gedrukt, gestooten en* geringelt *moet worden, eer wy haar t' onder konnen krijgen.* Ald. 65: *Dat* ringelen, *sollen, en kopgrijpen... pleeg ik altemet ook wel* Van Hoogstraten, Haegaenveld 20: *Lauwerveld... vloog 'er weer tegen* (d. i. *de trappen*) *op, kreegh een van de halfpieken, en* ringelden *'er alle bey van boven neer, datze rolden.* Van Rusting, Ovidius, 227:

— *word ik daar om van die vent aan 't oor* geringelt?

Zie ook mijne Lat. Versch. 337, waar, zoowel als in de tot hiertoe bijgebrachte plaatsen, *ringelen* beteekent trekken, rukken. Elders geeft het te kennen: vasthouden, gebonden houden; Wtenhove, Hond. Ps. Dav. 116 verso:

'S Doods banden hadden my gheringelt.

Cats, Wercken, I. fol. 323:

De vorsch was my een beelt van die geduerig suchten,
Van die geringelt *sijn, en niet en konnen vluchten.*

Eindelijk had het den zin van ons tegenwoordige *ringelooren;* Cats, I. fol. 225:

Veel Prinssen wijt en breet van yder aengebeden,
Geducht by al het volck, en deftigh van bedrijf,
Maer in hun eygen huys geringelt *van een wijf.*

Van Beaumont, Tytsnipper. 12:

Al schijnt hy, nae 't gewaey, een Roeland, of een reus,
t' Huys wordt hy van sijn Wijf geringelt *als een Kind.*

Gheschier, Proefsteen, 28:

Hy is dwaes en blijft te kort,
Die van wijfs gheringhelt *wort.*

Wtenhove, Hond. Ps. Dav. 97 verso:

Op dat hy, na synen wil
De Vorsten ringhelde *stil.*

Ringelooren zelf, bij Kil. nog onbekend, was naar ik meen vroeger niet zoo onedel als thans, en werd somwijlen nog al vreemd toegepast; Vondel, Poëzy, I. 268:

— *donders, door wier kracht de hel wort ingetoomt,*
En 't helsche zeegedrocht, dat opsmoockt van beneden,
De waetren ringeloort —

Geheel eig. is de bet. in Schermers Poëzy, 16:

Dianaas auter druipt van stroomend offerbloed,
Waar na de Helden 't zwyn in 't bosch gaan ringelooren.

En met eene gepaste overdracht; Vondel, Gijsbr. van Amst. 25:

Een krijghsman laet zich van geen paepen ringelooren.

N. Honigbije, II. 37:

— *hy, die met verdriet zig moet zien* ringeloren,
Van een onwaardige, of een onbewogen' meid.

Van Merken, Nut der Tegensp. 57:

Helaas! moet een prinses, zo hoog, zo vry geboren...
Zich door Schynheiligen zo snood zien ringelooren!

Ontringelen schijnt te zijn los maken, scheiden; Schadtk. der Philos. fol. 7:

Sy (t. w. *de deucht*) *bekent haer schad, en last explootelijck,*
Daer sy door ontringelt wordt *van veel geslachten.*

Toeringelen is met een ring sluiten; Marnix Geschriften, door Van Toorenenbergen, I. 531: *Dat hy der leewen muylen can toebinden als 't hem gelieft, ende der walvissche neusgaten* toeringelen. — En *beringelen* (wederom meer fig.) kwellen; Cluyte van Playerwater (door Mertens uitgeg.) 24:

Een walpuyt biers en heet niet vele ane,
Als meynchs met doerste es beringhelt.

Zie voorts Kil. en het Wbk. des Inst. op Hooft, i. v.

Ringelen[4]—Ringen.

Volgens Schuermans is *ringelen, rungelen,* in het vlaamsch gebruikelijk voor dringen, zooals men doet om door een hoop volks te geraken. Het primitief in dezen zin luidt in het nederl. *wringen,* als: zich met geweld ergens doorheen *wringen,* de natte wasch *wringen.* In 't engelsch is dit mede *to wring* (uitspr. *ring*) angels. *wringan,* dat bepaaldelijk drukken, persen, beteekent. Het hoogd. echter heeft in de gemelde beteekenissen *ringen.* En geen ander woord is het middelned. *ringen* voor worstelen, streven, trachten; Serrure, Vaderl. Mus. IV. 63:

Doe die heren...
na doecht niet en wouden ringen.

Ald. 81:

— *om dat ic u goets an,*
ende u vrientscap ic gewan,
so willic, sonder singen,
met herten hier na ringen.

Bij Van Velthem verneemt men fol. 407 (van kwade geesten):

Die oec heten vechtende gereet
Opten minsce, om hem te ringen
Vander doget, te quaden dingen.

D. i. tot kwade dingen te nopen, dringen of dwingen. Zie voorts het Gloss. op Der Minnen Loep.

In Marnix' Psalmberijming leest men Ps. 2, vs. 1 (druk van 1580; in dien van 1591 luidt de pl. geheel anders):

Hoe gaet dit toe, dat d' Heydens soo te gaer
Met groot ghewoel haer *rotten ende* ringhen?

Zich ringen is hier opgehelderd door het voorafgaande *rotten* en dus samendringen, opeenhoopen, bijeentrekken.

Ringelen[5]—Ringen.

Blijkens de volgende plaats uit Blommaerts Geschied. van de Kam. van Rhetor. te Gent, bl. 8, was *ringelen* voorheen zeker spel: *Verder staen boeten vastgesteld tegen dengenen... die gedurende de vergaderingen eenig wetspel voorstelde »daer men ghelt met vertieren mach, als dobbelen,* ringhelen, *queecken, verkeeren, kneylen, poutrainen, quarten, knufflen, of ander ongheoirlooft spel.*" Welk spel hier door het w. bedoeld zij, is mij niet gebleken. Wie geeft ons eene verklaring der oud-nederlandsche spellen?

Rinkelen—Rinken.

Beide wn. zijn eig. bloot eene versterkte uitspraak van *ringen, ringelen,* wat Kil. schijnt te hebben willen aanduiden met de spelling van *ringkelen.* Een groote ring heet zoo in 't hoogd. *rinken.* Het primit. ww. *rinken,* dat ook *rinkinken* maakt (zie *Rinkinkelen*), leest men bij P. Moens, Hugo de Groot, 95:

Nog rinkt *de kluister, in de vuist van 't woedend Spanje.*

Afleidingen van het primit. *rinken* doen zich voor in *gerink;* Van der Hoop, Warschau, 14: *'t Klettrend* staalgerink *van dolk en bajonetten.* De Thouars, De Cit. van Antw. I. 69: 't staalgerink. — *Rinkels,* d. i. rinkelend speelgoed; Fokke, Verzam. der Werken, VI 114: *zich... met een popje of eenige schelklinkende en sterkklinkende* rinkels *verlustigen.* En in de samenst. *rinkebom,* bij Hoogvliet, Ovid. Feestd. 177.

Rinkelen komt met *ringelen* (zie op *Ringelen*[1]) in zooverre in beteekenis overeen, dat het mede een klinkend geluid nabootst, zooals van glas of aardewerk; Werken van Rabelais, I. 13: *Daar mee begonden... de speten en schootels te* rinkelen. Nomsz, Willem de Eerste, 145: 't rinklend *vensterglas.*

Voorts van andere klinkende voorwerpen; Baardt, Deugdenspoor, 75: rinckelt *de Beurs, wech Cicero met u gladde Tong.* D. i. de muntspecie, in de beurs bevat. Vondel, Poëzy, I. 59: *den* rinkelenden *hoep.* D. i. door de blikken plaatjes aan den hoep bevestigd. — Van muziekinstrumenten; Zweerts, Dichtk. Zinneb. 187: *De Bommen* rinkelende *op heuvels.* Valentijn, Werken van Ovid. I. 250: *schoon niemant op 't kopere brom-bekken* rinkelt. — Van bellen; Porjeere, Zangl. Uitsp. 249: 't rinklend *klinken van zilvren bellen.* — Vooral van ketens en boeijen; Oudaan, Poëzy, I. 197:

Hem (t. w. *den Leeuw*) rinkelt *deze klank te valsch,*
Die geene ketting na wil slepen.

P. Moens, Joh. van Oldenb. 107:

Zijn ketens rinklen *nog in trotschen dwinglands hand.*

Erasmus, Onvers. Krijghsman, 8: *De geheele mensche* rinkelt *van yser.* Kleyn, Geb. Ockerse, Oden en Eleg. 26:

— de vloekstem des vervolgers,
Die, met zijn' rinklende *ketens, dreigde.*

Bilderdijk, Poëzy, II. 129 (een ketenklank):

Die gruwzaam in zijne ooren rinkelt.

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 78:

Liet dolle dwinglandij haar keten
Nog dreigend rinklen *aan de grens.*

Vereul, Ged. 39:

Hen streelt het rinkelen *der pijnigende boeiën.*

Vervolg op Wagenaar, XXV. 101: *de ketens, welke wy meenden te verbreeken,* rinkelen *tot nog om de halzen.* — Vervolgens van andere rammelende voorwerpen; Bilderdijk, N. Mengel. II. 160:

Ik vraag geen pijlbus noch geen' heirboog, zwaar en krom,
Als Mavors en Belloon doen rinklen *om hun leden.*

Bij Huygens leest men II. 257:

Neel rinckelt *als haer mann,*
En klapt soo veel sy kan.

Inzonderheid van menschelijke gebeenten; Van Teylinghen, Paradijs der Wellust. 338: *sijn gebeente* rinckelde *van magherheydt.* Vondel, Hierus. verwoest, 23:

Den honger uitgevast dat zijn gebeenten rinck'len
Spoockt straten op en neêr —

De Thouars, Zriny, Opdr. 14 (van een bruid):

Die de dood als vlekk'looze engel in zijn rink'lende *armen sluit.*

Ook als bedrijvend ww. Oudaan, Roomsche Mog. 9: *dusdanige (penningen) meyn ik dat het geweest zijn, die Verus... over de tafels* rinkelde, *om de glazen aan stukken te werpen.* Bij Valentijn, a. w. III.

5, leest men: *'t vee* rinkelt *en huppelt in de klaverwei.* Dit *rinkelen* zoowel als het volgende van Vondel, Herscheppinghe, 411:

Het Tracisch volk, vergramt opstuivende, loopt rinkelen.

zegt zooveel als *rinkelrooijen*, d. i. met geklank of getier reijen, ruijen of rondloopen (*), en dat voorkomt Marnix, Biëncorf, 100: *van deen altaer aen dander te* rinckelroyen. Levens van Plut. fol. 412 verso: *nam zy de cleedinghe van eenich dienstwijf, ende ginc met hem* rinkelroyen *op en neder loopende.* Vondel, Elektra, 22:

Nu rinckelroitghe *vast, en springt weêr uit den bant.*

Bredero, Griane, 55:

Ick prevel, ick raas-kal, 't gedachte rinckel-royt.

Hier zouden wij thans zeggen: loopt spelen, is aan 't hollen. Van Rusting, Ovid. 68:

Als gy te Romen, langs der gassen, rinkelrooyt.

Van der Veens Raetselen, 77:

Als 't Maentje schuylt des Avonts laet,
Dan rinckelroy *ick by de straet.*

Van der Cruycen, De Spreeckw. 763:

Te sweven op den dril, te loopen rinckel-royen.

Alewijn, Beslikte Swaantje, 58:

Alwaar ze mede raakt' aan 't pooijen,
Van 't pooijen aan het rinkelrooijen,
Van 't rinkelrooijen *aan 't gezoen.*

Huygens, II. 186:

't Wijf nam de kans te baet, en viel aen 't rinckelroyen,
En speelde selver mé Comedien in 't hoy enz.

Ald. 258:

Maey light en rinckelroyt, *dat is, sy light en schoyt:*
Dat 's recht gerinckelt, *Maey; maar 't is niet recht* geroyt.

Men bemerkt hier de woordspeling met *rooijen*, in zijn tweederlei zin van dansen, en van rechte streek houden. Elders vind ik het ww. voor met gerammel door elkander werpen; Uitvaart en Testament van Schrokhart enz 54:

— wy zullen alles aan stukken gooijen.
Wat om of aan is...
— Ik zal je wel helpen rinkelrooijen.

Ook bij lateren: Bellamy, Proeven, I. 59: *luidruchtig spelende Kinderen... die rondom ons aangezichte loopen* rinkelrooien. Bekker en Deken, Corn. Wildschut, V. 68: *door het huis loopen* rinkelroojen *en aangaan.* Van der Palm, Salomo, V. 231: *Den tijd... bragt hij door met spelen, met brassen en* rinkelrooijen. David, Vaderl. Hist. II. 95: *de menigte lei de wapens af en liep* rinkelrooijen, *langs de akkers.* — Vandaar de afl. De Gelyke Twelingen 9: *De rest van myn goedtje was toen haast* verrinkelrooid *en verkwist.*

Rinkelen komt met voorzetsels voor; Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 269: *De keten, die hun* narinkelt *aan den voet.* — Bij Oudaan is *omrinkelen* en *achterherrinkelen* rinkelend om- en achteraanloopen; Agrippa, Opdr.: *wanneer ik te zeer op zijn Pythagorisch* omrinkele, *en in zoo veelderleie schrik-dieren overhuize,* Ged. 145:

Dat 's de stof, daar Palefaat...
Griekenland te keer me gaat;
En zoo achterher *komt* rinkelen, enz.

(*) Hieraan denk ik liever, dan aan het van oorsprong onzekere fransche *rôder*, zooals Dr. Van Helten doet, Taal- en Letterbode, IV 44.

Rinkinkelen—Rinkinken.

Rinkinken vereenigt in zich het geluid van *rinken* en *kinken*, en is als zoodanig klanknabootsend. De geestige Van Effen, Holl. Spect. II. 641, achtte het w. afkomstig »van 't uitslaan van glazen," en de dubbele vorm er van drukt zeer eigenaardig het opeenvolgend geluid uit, dat men bij die omstandigheid kan waarnemen. Men vindt de uitdr. dan ook toegepast op glas of andere breekbare voorwerpen van die soort; Van der Hoop, Leyden Ontzet, 47:

Dat post en gevel daavrend klinkt,
En blind en vensterglas rinkinkt.

Kneppelhout, Stijl Kunst, 169: *de* rinkinkende *aanraking van twee wijnglazen.* Immerzeel, Voor Opgeruimden, 108: *'t porselein* rinkinkt. — Voorts op andere klankgevende voorwerpen; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 155: *wanneer mijn broêr... wat driftig met de tafelschel* rinkinkt. Schimmel, N. Ged. 23: *oud-Holland...* rinkinkte *met heur schalmen.* Berkhey, Leyden Verrukt op het Tweede Eeuwg. 1775, bl. 9: *'s Lands wapenen* rinkinken. Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 64: *doet Klorinde 't zwaard* rinkinken. Bilderdijk, Ovid. Gedaantverw. 137:

— geef u meê ter jacht, wanneer de horens klinken.
Vergeefs: zy heeft geen hart, geen ooren voor 't rinkinken.

Minder eigenaardig wordt de toepassing op het doffe geluid van dooreengeworpen voorwerpen; Rosseau, Aran en Titus, 47:

Vermits men met een steen gong bruyen in de tent,
Dat deure, vensters, dak, ja al den horlement
Rinkinkte —

Bilderdijk, N. Mengel. II. 194:

— *in 't siddringvol* rinkinken
Van 't samenploffende Heelal.

Bredero bezigt het w. voor het gerucht maken van iemand, die 's nachts het huis doorloopt; Het daget enz. 23:

's Nachts als men slaept en rust, dan wil Mejoncker drincken,
Of pissen, of yet aers, dan moet ick gaen rinckincken
By 't doncker, by de Maen, en doen wat hy my seydt.

Vooral van het tieren en razen van den losbandige in den nacht; Van der Cruyssen, Ezopus, 100:

— *voor alles geen*
Gezelschap. Likkebroërs, noch 's nachts gaan uit rinkinken.

Apollo's Marsdr. III. 20:

Een Nagtraaf, die met 't mes gaat by de straat rinkinken.

Ald. 50:

— *gaat nu geen meêr in de kost*
Of met uw Vrind des nagts rinkinken.

E. Wolff, I. 73: *als gy 's nachts zijt aan* 't rinkinken.

Al verder van losbandig zijn, zwelgen enz. ook buiten den nacht, tierend rondloopen enz. bij Stürenburg alarm maken; b. v. Immerzeel, a. w. 85:

Hoe menig gaat in 't zondagspak
In kroeg en kot rinkinken!

De brassende Dienstmeiden, 6:

O bloed hoe zullen wy rinkinken,
En smullen! —

De Schilder door Liefde, 2:

Zo loopt mynheer en ik langs straat in wind, en regen,
Om 't allereelste lief, dan vrolyk, dan verlegen,
Die zich om ons misschien niet ééns bekreunt,
Of met ons rennen en rinkinken *boert, en deunt.*

Vondel, Virgil. 149: *Naxos, daer de Bacchanten op de bergen* rinckincken. Bilderdijk, Holl. Verl. I. 86 (van het vaderland):

'k Zag by zijn diepen val de woestaardy rinkinken
En woelen, als een' stoet Bachanten —

Zoo bezigt Higt, Ged. 118, het w. van Mars; bl 324 van den moordlust. Smits, Rottestr. 40 van de pest en den krijg. Hoogvliet past het w. op het draven van een paard toe; Abr. de Aartsv. 8:

Gelyk een toomloos paert rinkinkt *met vlugge leden.*

Van Effen laakte t. a. p het gebruik des woords ten aanzien van de pest: daarbij kan men echter nog eenigermate aan een tieren en woeden denken, zonder daarom Dr. Beets toe te geven, dat die uitdrukking bij vergelijking »prachtig" klinkt (zie Handd. van het Zevende Kongres, bl. 101); doch van een rennend paard zal zij wel niet eigenaardig 'unnen heeten.

Vandaar bij Weil. het ww. *omrinkinken*, al rinkinkende rondloopen. Evenzoo *aanrinkinken*, bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 181: *Daar quawen* aanrinkinken *de wijnpapinnen.* En *deurrinkinken* bij Oudaan, Agrippa, 248: *het wijf van Keizer Klaudius, die de bordeelen* deurrinkinkte.

Eene afl. heeft Lublink, Thoms. Jaarg. 166: *den zomernacht in allerlei spel en* gerinkink *door te brengen.*

In den zin van geluidnabootsing is het frequentatief gesmeed, het eerst, naar ik meen, door Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 85:

— *op dien laatsten galm* rinkinkelen *de ketenen*
Der moorders in hun hol. —

Nagevolgd door Dr. Wap, Astrea, VI. 222: *Jan Vos, de glazenmaker* rinkinkelt. De Genestet, Eerste Ged. 132:

— *in de marmren gang hoort men een vreemd geraas,*
Iets als 't rinkinklen *van een keten* —

Nolet de Brauwere, Dichtluimen, 73:

Tot diep zelfs in den nacht rinkinkelen *de glazen.*

Rispelen—Rispen.

Rispelen heeft Vondel, Warande der Dieren, 100, in de fabel van de veld- en de stadmuis:

— *'s tafelknechts versoeck haar beven deed', en ijsen,*
Soo dik hij voorraets haelde om 's Meesters disch te prijsen (lees *spijsen*):
En steurden 't Muyse-mael, nu met, nu sonder kaers,
Naer 't rispelen *jeloers.* —

D. i. nauwlettend op het *ritselen* van de knagende muizen. Van Lennep (I. 599) verstaat deze pl. anders. Volgens hem is de knecht ijverig in de weer met de tafel goed te voorzien »omdat hij er jaloersch op is, dat de gasten zullen *rispen* van verzadiging." Mij dunkt, minder aannemelijk. In den ouden druk is het alsof men op de plaat den knecht (die op de afbeelding der nieuwe uitgave gemist wordt) ziet staan luisteren, of hij ook iets hoort van de etende muizen naast hem, en dit schijnt Vondel te hebben willen aanduiden door »jeloes of jeloers naer *'t rispelen.*" Dit w. trouwens is in het Idiotikon van Schmidt *rischpeln*, een licht en schielijk voorbijgaand geruisch maken, zooals dat van eene slang over dorre bladeren. In de

gezwindheid (zegt deze Schr.) ligt de grond des woords. Het komt derhalve overeen met *ritselen*², *risselen*, *ristelen*, zie deze wn. Er zal ook toe behooren *rispeln*, in het dialect van Lippe-Detmold »met dun ijs bedekken"; volgens Herrigs Archiv, VIII. 348. Aan een primitiefvorm ontbreekt het niet: *to risp* is bij Halliwell een geruisch maken; en het subst. *risp* ald. voor tak of struik, alsmede voor het loof van erwten en aardappelen, heeft zonder twijfel zijne beteekenis van het geritsel dier voorwerpen, zoowel als het hoogd. *rispe* voor eene bloem aan een langen, dunnen steel, en dus zeer licht bewogen.

Risselen¹, zie **Ritselen²**.

Risselen²—Rissen.

Het ww. *afristen* of *afrissen* komt in onze woordenboeken niet voor; nogtans is het in gebruik voor: een rist ontdoen van hetgeen er aan zit. Een tros aalbeziën b. v. wordt *afgerist*. 't Woord is van *rist*, d. i. rij of reeks, hoogd. *riste*, *reiste*, bij Schmeller *rissen*, Kil. *reessem;* dus Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 84 *een menichte van klachten, een lange* rist *van suchten*. Antonides, Ged. 552: *een* rist *van daken*. Bogaert, Ged. 2: *Een* rist *van Dorpen en adelyke Huizen*. Bl. 32: *een* rist *van overvette landen*. Bl. 79: risten *van Paleizen*. De Brune, Bancketw. I. 241: *maeckende alzo van elck ghedeeltjen* een reessem *van zoo veel sermoenen*. D. II. 346: *Hoe langher reeck van jaren, hoe langher* reessem *van oolick gheboefte*. — Vandaar het ww. *reessemen*, bij denz. I. 397: *Daer de galghen met gheworghde lijcken* ghereessemt *hanghen*. Six van Chand. Poësy, 207:

O! hoe gereessemt *neigen alle boomen!*

Wij zouden nu zeggen *gerist*, zooals we ook spreken van *gerist vol* voor zoo vol als eene rist. Van het gemelde *afrissen* vindt men het frequent. in Constantinus (Amst. 1637), 13:

— *'t onvoelijck lof*
Buyght voor mijn Nimph, en risselt of
De ongewelckte schaduwe blaetjes,
En deckt met groen heur wandel-paetjes.

Ristelen, zie **Ritselen²**.

Ritselen¹—Ritsen.

Aanridsen en *aanridselen* (beter *aanritsen*, *aanritselen*) heeft Weil. voor aanporren, aanstoken, aandrijven, hoogd. *reitzen*, middelhd. *reizen*, oudhoogd. *reizjan*, bij Schmeller *raitzen*, Kil. *rijtsen*, *ritsen*, lat. *ir-ritare*. Dus Coornhert, Wercken, II. fol. 170: *dat ghy volget denghenen die u tot dooden* anrissen. Lager: *en volgt dengenen niet, die u* aenritsen *tot vervolghinghe* — Vandaar ook *opritsen*, zie mijne Lat. Versch. 165, waar echter — zooals prof. Brill in den Konst- en Letterb. n°. 45 van 1859 te recht aanwees — de afleiding minder juist in het oudd. *risan*, d. i. rijzen, gezocht wordt. De vert. van Plutarchus heeft in gelijken zin *toeritsen*, fol. 86: *waer van alsoo het volck seer ghestoort was teghen Alcibiades, behalven dat Androcles de Orateur, welck een van die bitterste vyanden was die hy hadde, het selve noch meer verbitterde ende* toeritste.

Het frequent. leest men bij Trip, Tydwinst, 42: *'t hart met nieuwen moed* Aanritz'len *tot den krygh*. Vandaar, Bellamy, Proeven, II: *tegen de eerste* aanritselingen *van dit verfoeilijk kwaad op uwe hoede zijn*.

Ritselen²—Ritsen.

Deze wwn. beteekenen eene lichte, ruischende beweging maken. Zoo zeggen wij van het bewogen gebladerte, dat het *ritselt*. In Costers Rijcke Man, 9, leest men:

U onghemackelijk kleet, in ritselende *zy,*
Daerin ghy dootlijck prangt 't beweghen van u rubben (d. i. *ribben*).

Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitsp. 171:

Maar stil, wat ritzelt *'er, gints by die beukeboomen?*

Bilderdijk, Buitenleven, 141:

Hier, speelt een koeltj' in 't bosch en ritzelt *met de blaân.*

In de uitspraak valt (als boven in *anrissen*) de *t* weg; H. van Halmael, De herstelde Zoon, 27: *Daar* risselt *niet een muis*.

Vroeger bezigde men ook, door eene andere uitspraak, *ristelen* of *rijstelen;* Der Minnen Loep, B. IV. vs. 2185:

Cephalus worts te hant ghewair
Ende meynde, doe hi hoerde dat ristelen,
Dat een dier daer woude nistelen.

Vrouwel. Cieraet, 94:

— *daer 't hoofd niet dan van dooren* (d. i. *dorens*)
En ristelt —

Plut. fol. 128 verso: *omdat men op de zelve tijt... een muys hadde hooren* rijstelen. Harrebomée, Spreekwdb. III. 171, vermeldt het spreekw.: Hy is so drooch dat hy *rystelt*. Nu zeggen wij: dat hij *rammelt*.

Ten aanzien van de muis vindt men eveneens het primit. gebezigd bij Jonctijs, Toon. der Jal. I. 31: Ritst *maar een muis, ruist maar de wind*.

Met voorvoegsels heeft men; De Thouars, De Citadel, II. 83:

't Verwelkte lover ritselt rond
En schuifelt langs den dorren grond.

Poot, Ged. III. 140:

— *onderwyl* doorritselt *Levenwekker*
Gebloemt, en laen, en lisch.

Hoe Hooft dit ww. overdrachtig bezigt, zie men aangewezen in het Wdb. des Inst. o. h. w.

Niet duidelijk is mij Backer, Petrarcha en Laura, 40:

Als 't gezang der bosch-choraalen
Lieflijk klonk door 't bogtig dal,
Afgoritseld *door 't gemurmel*
Van een' zachten waterval.

Is dat *moêgeritseld?* Of is het van *afritsen*, volgens het Woord. der Ned. Taal een term in de waterbouwkunde voor langs zekere lijn den grond uitsteken?

Bilderdijk zegt (Verkl. Gesl op *Rits*) dat *ritsen* en *ritselen* »eigenlijk een geluid van scheuring is." Dit is het zeker niet altijd, maar toch somwijlen, waarvan men heeft het tusschenwerpsel *ris* of *rits!* als er iets gescheurd wordt, bij Weil. vermeld. Dus leest men dan ook bij Strick van en tot Linschoten, Ged. 106:

Ris! *spleet een bliksemschicht den mast.*

Bekker en Deken, Willem Leevend, VIII. 155: *sny zyne hoop* rids *af.* — En *ritsen* zal verscheuren beteekenen in den Bloemkrans, 498:

Al grimt men als een winterbeer,
Of als een wolf in 't ritzen.

Ten Kate, De Schepping (3e dr.) 78:

Ziet hem...
Met gekromde nagelspitsen
't Loover van de boomen ritsen.

Ritsen, door Bild. zoowel als *opritsen* voor rijten, scheuren, gebezigd (zie mijne Proeve, 121), komt dan overeen met het hoogd. *reissen* (imp. *riss*. partic. *gerissen*), welks eerste beteekenis het geluid eener snelle beweging is.

Het zoo even vermelde bijwoord of tusschenwerpsel *rits* duidt ook eene snelle beweging aan; dus in denz. Willem Leevend, VIII. 43: *daar rolt myn inkt-kokertje*, rids, rids, rids, *van de tafel.* Dezz. Corn. Wildschut, V. 119: *dat ik... de pen* rits *door dezen regel haal* E. Wolff, Mengelp. I. 91:

De Cyrus lazen wy rits *door in zeven dagen.*

Vr. Bilderdijk, Ged. voor Kind. 26:

Zoo als hy af wil stijgen,
Breekt, rits! *de vooze tak:* —

Gelijk het eerste *rids* of *rits* aan *rijten*, kan het tweede aan eene verwantschap doen denken met *rijden*, en dan behoort daartoe wellicht het ww. *ritsen*, bij Hooft en Bredero gebruikt voor schielijk heengaan, zich wegpakken, in de gemeenzame taal wel *oprijden* genoemd, b. v. *laat hem oprijden! ga heen, rij op!* Dus b. v. in des laatsten Moortje, Inhoudt: *sy most haer leste Lief doen* ritsen, *en hem* (d. i. *een anderen minnaar*) *de plaetse ruymen.* Zie voorts Oudem. Wbk. en dat des Inst. op Hooft.

Tot *ritselen* behoort ook — behalve *rijselen* en *rispelen*, zie deze wn. — *rijtelen*, bij Kil. susurrare, murmurare, en *zich verrisselen*, bij Oudaan, zich verroeren of bewegen, Poëzy, II. 184:

In bruin-groen-loof-schaauw-stilte en koelt',
Daar 't hert een zachte ontroering voelt,
Zoo dik zig *wind of vink* verrissel!

Robbelen—Robben.

Het freq. *robbelen* bezigt Cremer, in Neêrl. Bibliotheek, 2e Jaargang, D. I. 285: *De zwaar beladen wagen...* robbelt *over de houten brug.* Dez. Anna Rooze, III. 276: *in de verte* robbelde *straks de omnibus weer.* D. II. 161: robbelen *in de hoogte een paar droogstokken.* D. I. 143: *het* gerobbel *der kastrollen aan de halsters.* De beteekenis is blijkbaar »over ongelijkheden heenstooten,' en blijkt nader uit het vlaamsch bij Schuermans en De Bo. De oorsprong ligt in *robben*, eng. *to rub*, wrijven of schaven, doch bij Halliwell het stooten van ballen tegen elkander, van *rub*, oneffenheid op eene oppervlakte, bij Schmeller *roppen*, aangezichtspuisten. Het vermelde nederl. ww. *robben* voor wrijven, leest men bij De Lannoy, Dichtk. Werken, 62:

De vloer was glad gerobd, *en zoo met was bestreeken*, enz.

Het w. is ook één met het hoogd. *reiben*, oudhd. *riban*, *ripan*, bij Fulda 135 *roupan*, *rapen*, *rappen*, bij Stürenburg *rubben;* 't welk Adelung omschrijft door »het vlak van een ligchaam over dat van een ander heenstrijken, zoodat de verhevenheden van het eene in de holligheden van het andere grijpen." Vandaar bij Dähnert *rubberig*, oneffen; »ene *rubberige* Huud"; »een *rubberig* Weg" (Wo viele kleine Steine fest liegen); bij Danneil *rubblig*, in het Brem. Nied. Wtb. *rubberig* en *robbelig*, en dit laatste leest men in het nederl. bij Van Eyk, Liederen voor den Landman, I. 9:

(*De zaaijer*) *strooit met slingerende hand*
Het zaad op 't robbelige *land.*

Bij Schmeller *roppet*, bij Kehrein *ruppig*, *ruppel*, *ruppelig*. Ons nederl. zegt daarvoor *rappig*, dat Bild. van *roof* afleidt; zie Geslachtl. II. 430, en Aant. op Huyg. VI. 268. Ogier heeft *Jan rappig*

voor 't gewone *Jan Rap;* De Seven Hooftsonden, 111:

— *Maer hoe wel gelijckt gy by*
Malcanderen: Jan rappigh *met synen maet mocht*
men 't seggen.

Paffenrode maakt er *rappianis* van, Ged. 102:

Zie, we zullen daar niet zoo overloopen worden
van alderhande rappianis *en kanaalje.*

Met *robbelen* is één *roddelen*, bij Schuermans »schudden, schommelen, schokken: *een roddelend rijtuig.*" Halliwell heeft evenzoo *to rud* voor *to rub.*

Roddelen, zie Robbelen.

Roffelen[1], zie Raffelen.

Roffelen[2]—Roffen.

Roffelen komt in beteekenis eenigszins overeen met *rijfelen* (zie *Rijfelen*[3]), d. i. bijeenrapen of halen; het is het frequent. van *roffen*, hoogd *raffen*, eng. *to raff*, bij Schambach *ruffen*, rukken, trekken; oudfr. *raffer*, dat bij Roquefort, zoowel als *rafler*, beteekent »enlever tout, emporter avec violence; *rapere.*" Vandaar *raffeln*, bij Schütze tot zich trekken, *tosammenruffeln*, opeenhoopen; Schmeller *zesamenraffeln.* In denzelfden zin vindt men bij ons *roffelen;* Van Swaanenb. De Vervrol. Momus, 88: *met Elies Zoonen de grootste brokken te* roffelen *uit de ketel.* En voorts *bijeen- en t-zamen roffelen;* De Brune, Bancketw. I. 311: *de ouders die... veel goeds* byeen gheroffelt *hebben.* Oudaan, Agrippa, 258: *Geschichtschrijvers... die die minnestorien van Lancelot... en diergelijke* zaam geroffelt *hebben.* A.d. 396: *droguen... uit een deel vodden en leuren van stoffen* saamgeroffelt. Ald. 621: *eenige leden ofte articulen .. uit hetzelve werk* te zaam geroffelt. — Insgelijks *ontroffelen*, ontrukken, onttrekken, in de Lyste van Rariteyten van Anna Folie, II. 134: *Tot teeken van sijn overwinninge had hy een Cinctuur haar* ontroffelt.

Roffelen[3]—Roffen.

Roffelen is schaven, en wel het ruwste van eenig hout afschaven. Zoo leest men in Van Geuns, Beschr. van Zaandam, 407: *De over elkander slaande planken of deelen aan den buitenweg of wand der woning zijn van binnen hetgene men noemt getrapt, en van buiten* geroffeld. — Meer in figuurlijken zin, Dichtk. Praaltooneel van Neerl. Wonderen, I. 179: *Ja maer Pieter, zei Fytje, je* roffelt *'er al vry wat met de ruwe schaef overheen.* Valentijn, Werken van Ovid. III. 20: *deselve pligt... door welke d'ongeschaefde oudheid* geroffelt is. — Het hoogd. zegt *riffeln*, dat Adelung verklaart door sterk wrijven met een vijl, en het freq. noemt van *reiben*, wrijven. Dit *riffeln* zegt, volgens de opmerking van Gerland, Intens und Iterat. 11, ook »iemand met woorden eene bestraffing geven"; bekend is daarvoor bij ons: iemand *een' roffel* geven.

Het znw. *roffel* voor schaaf heeft Pels, Gebr. en Misbr. des Tooneels, 38:

— *van de Taal... Rym en Styl,*
Die de Overzetter met geen roffel, *'k zwyg een' vyl,*
Heeft overloopen: —

Het prim van *roffelen* zou dan liggen in *rijven*, d. i. wrijven, waarvan ook *rijfelen* (zie *Rijfelen*[2] en *Rijfelen*[3]), en 't welk in 't eng. *to rub* luidt, dat in vorm *roffen* zeer nabij komt. Voor ons *roffelschaaf* zegt het fransch *riflard.* Het hoogd. *riffeln* is ook hekelen, nederl *reppelen* (zie *Reppelen*[1]) en vandaar is dit *riffeln*, zoowel als ons *roffelen*, ook fig. doorhalen, schelden, verwijten. Von Schmid heeft in denz. zin *b'rafflen*, Schmeller *anraffeln*, *beraffeln*, Brem. Nieders. Wtb. *ruffeln*, Schambach en Stürenburg *räffeln*, Müller en Weitz *ruffele*, slaan. Als primitief in dezen zin kan men aanmerken *reffen*, middelhoogd. schelden, berispen, dikwerf voorkomende in Köpkes Barlaam und Josaphat, zie het Glossar., anders *refsen*, *rafsen*, bij Graff, II. 500, *refsjan*, *rafsjan.*

Eene andere uitlegging van *roffelen*, schaven, gaf Ypeij, Gesch. d. Ned. Taal, II. 259. Hij leidde het w. af. zooals Tuinman reeds vroeger had gedaan, van *rouw*, *ruw*, in het friesch *robbig*, waartoe ook het eng. *rob*, ruwheid, oneffenheid, behoort. Liever nogtans denk ik aan het bij Schmeller vermelde verouderde onzijdige ww. *raffen*, dat onder de verschillende vormen van *reffen*, *reppen*, *rappen* enz. voorkomt, en waarvan *rijven*, hoogd. *reiben*, niet behoeft te worden uitgesloten, van welke allen de eerste beteekenis eene beweging en wel eene snelle beweging aanduidt, die alleen verschillend wordt toegepast. *Rijven* is ravotten; Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolm. 28:

Vermanen 't volck, dat sy door de Kerck niet
loopen ryven.

Aufraffeln is dus nog bij Schmeller opspringen (van een paard), *herausraffeln*, uitvliegen zooals pijlen doen; *ein raffler* is eene plotselijke beweging of het daardoor ontstane gedruisch. Hiertoe zullen te brengen zijn *roffelen* en *ruffelen*, voor »met drift op den vijand instuiven;" dus Conscience, in zijn Batavia, I. 118: *als zy komen dan zullen wy, eerst met schroot en kogels en daerna met spies en degen, zoodanig er onder schieten en* roffelen, *dat ze* enz. En De Brune, Wetsteen, I. 89: *zy*

(de Spanjaarden) *mosten wel meinen dat het* (de Indianen) *geen menschen waren, na Gods beeld geschapen; uit reden dat zij ter jaght dachten te gaen, en een eerlikke oeffening by de hand te nemen, wanneer zy 'er met verwoede honden, onder* ruyffelden. — Alsmede *doorruifelen*, doorsnellen, doorijlen; Six van Chandelier, Poësy, 423:

Men siet het hart of haasen rennen,
Voorvluchtigh, of het swyn de dennen
Doorruifflen, *die men mikt van veer.*

En hierdoor zal ook wel verklaard zijn het middelned. *riveleeren* voor op een vijand aanvallen, bij Van Velthem, fol. 322:

Quamen die van Pergama,
Ende volgeden den Keyser heymelyc na,
Ende wilden dus op hem riveleren.

Fol. 337:

Na Edewerds doet sekerlike
Riveleerden *op Ingelant*
Die van Irlant al te hant.

En fol. 351:

Dus lagense, ende riveleerden *daer*
Op haer vanden openbaer.

»Zegepraalden" zegt Le Long!

Roffelen[4]—Roffen.

Beide wwn. komen bij ons voor, in den zin van koppelen en wel met betrekking tot het huwelijk. Coster, Duytsche Academi, 12: *Nimrod, de welcke zich vernederde om te* roffen *het houwelijk van Jonckheer hoghemoet, en Juffrou laat duncken.* Bredero, Jerolimo, 36:

— *is hier een hijlick te* roffen *in de Stadt,*
Daer heb ghy Andries het makel-gelt of gehadt.

Bruynbeeck, Kl. van de Vyaensche Reys (1649), bl. 13:

Trout niemant tegen jou sin, al heeft hy gelt of goet.

Gheroffelde *heylicken en deugen zyn leven niet.* Het neders. zegt in dezen zin *ruffeln*, zie het Brem. Nied. Wtb. i. v. Vandaar bij Bredero en Hooft *rofster*, voor eene vrouw die koppelt, in het neders. *ruffelerske* en *ruffel-wief*, en *ruffeler*, zulk een man, in het deensch *ruffer*, in het nederl. *roffiaan*, en dan inzonderheid voor hoerewaard, en voorts ontuchtig mensch; zie mijne Lat. Verscheid. 338.

Men houdt het w. *roffiaan*, dat in verschillende talen voorkomt, als van romaanschen oorsprong. Die oorsprong, zegt Schmeller, is door het neders. *ruffeln* en *ruffeler* eenigszins twijfelachtig, dewijl dan ook deze wn. uit het naamwoord zouden gevormd moeten zijn; en ook door mij werd t. a. p. *roffiaan* afgeleid van *roffelen*, koppelen. Volstrekt onmogelijk acht ik het intusschen niet, dat naar het onduitsche woord *roffiaan*, *ruffiaan*, in sommige duitsche dialecten de naamwoorden *rofster*, *ruffeler* en de wwn. *roffeln*, *roffelen* en *ruffelen* gesmeed zijn.

Von Schmid, die in het zwaabsch *riffian*, *ruffian*, als rondloopend booswicht kent, zocht de naaste afleiding in *rauben*, angels. *reafian*, rooven; en ook het Brem. Nieders. Wtb. gaf reeds lang vóór hem dezelfde verklaring. Zij strookt echter weinig met de gewone beteekenis des woords.

Ik merk nog op, dat bl. 339 mijner aangeh. Versch. het voorbeeld van *ontroffelen* verkeerdelijk is aangevoerd; zie boven *Roffelen*[2].

Roffelen[5]—Roffen.

Roffelen beteekent eindelijk bij ons trommelen. Men leest het in het Letterkundig Mag. van Wet. Kunst en Smaak, 1818, D. II. 576:

Roert, roffelt *en rommelt,*
En ratelt en trommelt.

Bilderdijk, Ovid. Gedaantverw. 140:

— *een woest geluid van* roffelende *trom.*

Daarvan *oproffelen*, d. i. voortroffelen, in Immerzeels Voor Opgeruimden van Geest, 118, ter gelegenheid dat de Dichter zijn zoontje eene trom vereerde:

Sla toe dan! roffel op *en rommel,*
Voor lot en toekomst onbevreesd!

Het znw. *roffel* leest men bij Wagenaar, Amsterdam, III. 316: *terwyl 't geweer gepresenteerd.. en* een roffel *op de trom geslaagen wordt.*

In verwante talen is mij deze beteekenis niet voorgekomen. Bilderdijk (Verkl. Gesl. op *Roffel*) leidt *roffelen* af van *rufen*, roepen, als zijnde die trommelslag het appèl. Liever zou ik met Ypeij het w. houden voor eene nabootsing van het doffe geluid, door 't gedurig slaan op eene trom verwekt; zie zijne Gesch. der Ned. Taal, II. 299.

Rogchelen—Rogchen.

Rogchelen, anders ook *ragchelen* (zie *Ragchelen*[1]), is bij Weil. bekend als onzijdig ww.; en zoo leest men Vondel, Heldinnebr. 120: *Wanneer... zy menschen ziet komen...* rocheltze, *en waerschuwt my daer door.* Bilderdijk, Krekelz. I. 112:

De Nijdigaart... rochelt *van wraakzucht en moord.*

't Komt ook bedrijvend voor; Van der Veen, Zinneb. 33:

Daar gaat den Satir-bok, en rochelt *fluymen.*

Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 262:

— *als Moeder amen zeit,*
Om dat haar huuwlyks baas plagt altoos neen te rocch'len.

Anders zegt men hiervoor *oprogchelen;* (Nieuwe) Godgel. enz. Vermaaklykh. IV. 712: *na den middag heeft zy... bloed...* opgerogcheld *of overgegeven.* Geel, Ond. en Phant. 28: *Keelklanken, uit het diepste der longen* opgerogcheld. — Van *uitrogchelen* heeft Bilderdijk het naamw., Brieven, II. 268: uitrocheling *van een heesche en schor gezongen keel.*

Voor *rogchen, ragchen* — waarvan »een ouden *rochaert*" bij Van Hasselt op Kil., en *rucchebalken* (van den ezel) bij Hoogvliet. Ovid. Feestd. 19 — heeft het geldersch *roeken* bij Ten Kate, II. 545, en de beteekenis dier woorden ligt in het halen uit de keel. Bij Stalder is *räggen, räken,* een heesch geluid maken, en *räggig* heesch, ruw of rauw van stem, waarmeê die Schr. vergelijkt het fr. *enrouer,* lat. *raucus,* fr. *rauque,* enz. In het zwaabsch is *rachen* het benauwd geluid van kinderen, bij wie de ademhaling eenigen tijd blijft steken. Vandaar ook dat hetzelfde *rogchelen,* anders *rugchelen,* toegepast wordt op het heesche geluid van sommige dieren. Zoo leest men reeds in Blommaerts Oudvl. Ged. II. 23:

Si rochelden *alle haerde* (d. i. *hard*)
Alse doen die wilde beeren.

Inzonderheid van den ezel; Rabelais' Werken, I. 303: *hy* rugchelde *gelijk een Ezel.* Toetsteen van de Werelt, 167: *Nu* rucchelt *ende balckt hy als een Esel.* Valentijn, Werken van Ovid. I. 214: *soo schor, als een Eselin...* rughelt. Oudaan, Roomsche Mog. 333: *deze Sibilla... word, gelijk den Ezel, die zich voor een leeuw uytgaf, genoeg door haer eygen* geruchchel *verraden.* Dez. Uytbr. over Job, 35:

Woudezels...
Of op hun stal de wel-verzorgde Koeijen...
Vervullen noyt met ruchchelen, *met koeijen*
Hun stal in 't woud.

Zie de voorbb. uit den Statenbijbel in mijne Lat. Versch. 340. Hoogvliet heeft, a. w. 20, hiervan *de ruchelaar,* voor den ezel van Silenus. Stalder heeft *rocheln, röchelen, rüchelen,* voor 't knorren der zwijnen. De uitdrukking »ein *rüchlender* Löw" komt voor bij Von Stade, 489. Het hoogd. bezigt *röcheln* inzonderheid van het reutelen der stervenden. In den Teuthon. eindelijk is *rochlen,* roepen, en in dezen zin neem ik het w in de Brab. Yeesten, I. 47, liever dan in dien van rommelen, zooals Willems verklaart:

Maer als tgemeinte overeen
Begint te rochelen, *elc seit tsine,*
Soe es wisen raet verloren pine.

En van hier *roggeling* voor geroep, gerucht; Despars, Cronijcke van Vlaend. II. 308: *rees er wederomme van nieus een nieuwe* rogghelinghe *van orloghe... maer Godt gaf die gracie dat zijs emmers eens wierden eer mer tot vechtene quam.* Het ww. van paarden gezegd is bij Schuermans *ruggelen.* Dat aan de vermelde woorden verwant is het hoogd. *rachen,* nederl. *raak,* keel, mond, ook gehemelte, is door Von Stade duidelijk gemaakt. Zie van dit *raak* mijne Lat. Versch. 329. Van Rusting bezigde den hoogd. vorm, Werken, I. 181:

Waar op de Goön, met open rachen,
Begonden over luit te lachen.

Rokelen, zie Rakelen.

Rokkelen—Rokken

In plaats van het gewone *rokkenen* leest men *rokkelen* in Van Wevelinchovens Elpenor en Rodope (1643), 36:

Den zielvermoorder heeft ons al dit quaet gerockelt.

Zie voorts *Rokkenen.*

Romfelen—Ronken.

Het ww. *romfelen* leest men in de Levens van Plut. fol. 294 verso: *soo lange als hy het (peert) sach* romfelen *ende blasen van gramschap.* De vertaling van Dacier heeft t. a. p. »pendant qu'il le vit encore plein de colère *ronfler* et souffler de toute sa force." Ik vermoed dat Amyot, dien Van Nyevelt volgde, doch wiens overzetting mij niet ter hand is, insgelijks *ronfler* bezigde, en dat dit in de nederl. vertaling door *romfelen* werd overgebracht. De bet. is dan een geluid door den neus maken, van een toornig of boos paard gezegd; zie Roquefort, Gloss. Rom. op *Ronflée.* In dezelfde beteekenis vindt men het w. ook op een mensch toegepast, a. w. fol. 351: *daer nae sliep hy een diepen slaep, sulcx dat de gene die buyten de camer waren hem wel hoorden* ronfelen. — Doch welke is de afleiding van het fr. *ronfler?* Roquefort, in zijn Dict. Etym. zoowel als Ménage vóór hem, doen het w. afkomen van een lat. *runcare, roncare,* waarvan ook *runculare, ronculare,* d. i. snorken. In dat geval is het primit. ons *ronken,* dat dezelfde bet. heeft; zie op *Ronkelen.* Bij Stalder is *rümmeln,* dat anders velerlei geluid, inzonderheid dat van een niet harden donder, aanduidt, het hinniken der paarden; en bij Frisch *die Nase rümpfen* nasum crispare: ook hieraan zou men kunnen denken. De eerste afleiding komt mij echter de waarschijnlijkste voor.

Rommelen—Rommen

Rommelen duidt een doffer geluid aan dan *rammelen;* het wordt inzonderheid gezegd van den

donder, het geschut, de trom, enz. De Jaarget. van Saint Lambert, 65:

Een' verren donder hoort men romlend' *zich verbreiden.*

Daemonologia door Con. Jac. 40: *de* rommelende *schoten van Canons.* Coornhert, Wercken, II. fol. 90 verso: *die de trommel luyder doet* rommelen. Valentijn, Werken van Ovid. II. 84: *de trommels... begosten te* rommelen. Van der Woordt, Ged. 32: *het* romlen *des krijgstroms.* Immerzeel, Voor Opgeruimden, 118 (aan een' trommelaar):

Sla toe dan! roffel op en rommel!

Thirsis' Minnewit, III. 88:

't Vaatje rommelt...
't Kraantje wil niet loopen.

Mede ook van de ingewanden; Levens van Plut. fol. 459: *dat als het op een vechten ginck, den Veltheere der Atheniensen de Buyck* rommelde. Van Beverwijck, Schat der Onges. 27: *den buyck* rommelt *gelijck of hy vol wint was.* — Het hoogd. zegt *rummeln* en *rumpeln*, en het eng. *to rumble*, bij Halliwell *to rummle.*

Voorts van bewegingen, die eenig geluid teweegbrengen; als wagens; Huydec. Hekeld. 51:

Schoon honderd wagens, drie lijkstaatsien daarby,
Krioelden langs de markt, en rommelden *in 't honderd.*

Of deurringen; Bredero, Griane, 57:

O rijcke dwaes! die doot die rommelt *ande poort.*

Of aardewerk; Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. IV. 167: *het horen* rommelen *van het Porselein.* — Even als rammelen wordt het ook gezegd voor snappen; Bredero, Angeniet, 61:

Sy rommelt *van het bedt, hy mijmert van het graf.*

Antw. Spelen van Sinne, 655 (van vrouwen):

Die u thoot vol rommelen, *als biemoeyers groot.*

Valckoogh, Regel. der D. Schoolm. 35:

Geeft duydelick u reden uyt, wilt niet aen een rommelen.

D. i. achter elkander voortrammelen. Hiertoe behoort *uitrommelen*, Bloemkrans, 146:

— *'t gevloek dat gij* uitrommelt
Maakt den Duivel niet gedwee.

Jonctijs, Venus, 75:

Het geen' haer, in den slaep, den Droomgod heeft gemommelt,
Werd van haer stoute pen te schendig uyt-gerommelt.

Verder heeft men met voorzetsels nog *aanrommelen;* Lev. van Marc. Aurel. 95: *de onversienige bespringer des doots aen den rinck van u poorte* aengerommelt *hadde.* — En *doorrommelen;* Bilderdijk, Affod. I. 11:

Gegeesseld door den storm die langs zijn vlakte loeit,
En 't hart doorrommelt *van den afgrond* —

Van ons *rommelen* intusschen is waar, wat Schmeller van *rumpeln* zegt, dat het beteekent »ein dumpfes Geräusch machen," en »sich mit Ungestüm bewegen." Eigenlijk vloeijen beide beteekenissen ineen: het is een geluid, door beweging veroorzaakt. Kil. kent ook *rommelen* zoowel voor gedruisch maken, als voor zich met drift her en ginds bewegen.

Het primit. *rommen*, bij Kil. voorkomende, is op het tromgeluid toegepast door Da Costa, Kompl. Dichtw. II. 172:

Hoort niet mijn hart ver in de lucht
De keteltrommen rommen?

En beteekent voorts draaijen, wentelen, rollen, waarmeê overeenstemt *to rummen*, bij Halliwell voorwerpen bewegen of van hunne plaats werpen. *Rommelen* is dan ook door elkander werpen, bij Oudaan, Agrippa, 207: (*dingen*) *die zeer goed gegrondvest zijn, worden door des graus vrijigheid eerder* door een gerommelt, *en vernietigt.* — Reinwald verklaart het w. in dien zin door »vermischen." Hetzelfde ww. maar onzijdig, vindt men elders; Van Merwede, Uyth. Oorlog, 216:

Men rommelt *overhoop, men singt, men springt als dol.*

L. Meijer, Het Spoockend Weeuwtje, 23:

Ick ben nieusgierig, wat of 't wesen mag. — *Maer sullen*
Wy hier niet rommelen? *dit zijn de knecht zijn prullen.*

D. i. dooreenwerpende zoeken. Van het znw. *rommel*, dat Reinwald mede heeft en verklaart door »ein Gemengsel, vermischte Species." Dus De Gids van 1862, D. II. 339: *Een ordelooze* rommel, *zegt gij, digter bij den lessenaar tredende.* — Ook *gerommel* en *rommeling* in de spreektaal, welke men aantreft, Levens van Plut. fol. 244 verso: *bollen ende ander* gherommel *van latoen.* Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, II. 635: *Cordewagens, Aerdmannen, Horden, matten van Bruggen en andere* rommeling. — Delling heeft daarvoor *rumplerei*, nederl. *rommelarij;* Fokke, Boertige Reis, II. 158: *ons langer, zonder pakhuishuur te betalen, met hunne* rommelerij *te belemmeren.* — Hiervan ons *rommelkruid, rommelzode* enz. Bij Bilderdijk leest men Mac Benac, 242: *aanleiding om den eed voor dezen geheimen Voddenkraam uit de* Rommelkamer *te ontheiligen.* — Von Klein heeft *rumpelkammer.*

Rompelen[1]—Rompen.

Het hier bedoelde *rompelen* kennen wij in *overrompelen*, hoogd *überrumpeln* (in het dialect van Schiermonnikoog *iverromfelen*, zie De Vrije Fries, I. 188), welks primitief *overrompen* in het Westvlaamsch Idiot. van De Bo voorkomt. De wn. zijn verhoogduitschte vormen van *rommelen*, *rommen* (zie het voorg. art.) en zij beteekenen overvallen, eig. iemand met drift of gedruisch op het lijf komen. Zoo is bij Schmeller *einen anrumpeln* iemand (met harde woorden) aanvallen, *einen um-, niderrumpeln*, iemand (in het loopen) omloopen, omverloopen. Schuermans in zijn Idiot. was van meening, dat dit *rompelen* eig. *rimpelen* is, en dus iemand *overrimpelen* eig. verkreuken, verfrommelen Bij onze vroegere schrijvers vindt men ook *verrompelen*, Bredero, Roddrik, 31:

Maar siet, de Doodt en korte Tydt
Den Mensch verrompelt *en benydt,*
Hem d'aardtsche goederen me te draghen.

Van der Veens Zinnebeelden, 37:

— *ergens in een boerenhuys verrast,*
Verrompelt *op sijn onversienst.*

Vondel vervoegde het ww. alsof het voorzetsel scheidbaar ware, Berecht voor Ad. in Ball.: *toen Rome en Italie van de Gotten* overgerompeld *werden.* Dichterlijk zingt hij, Virgil. in Dicht, 495:

— *waterstroomen, die hun killen* overrompelen.

Weil. mist de afleiding *overrompelaar*, die meermalen voorkomt, b v. Leuter, De Kruiskerk, 183; Nomsz, Anth. Hambroek, Voorb. 1, en bl. 6

Rompelen[2]—Rompen.

Beide wwn. vindt men bij Kil. voor *rimpelen.* Men leest het primit. *rompen* bij Baardt, Deugdenspoor, 535:

Wiens aensicht staet geschrimpt, gerompt,
Als oftet van den Hekel comt.

En *berompen* in de Materie der Sonden, MS. aangeh. bij Huydecoper, Proeve, III. 273: *enen alden crommen menschen op enen stave loenende, ende nauwe hem verruerende al* berumpen *ende verkrumpen.* Vaderboeck, 52: *O wee hoe die Keele* berumpen *is en hoe is dijn haer ende dijn baert verwelcket.* Passionael Winterstuck, 37: *een herde out man die een* berompen *aensicht hadde.* Blommaert, Oudvl. Ged. II. 14:

Die huut was hem ter vaert
Swart bemasschert ende berompen.

Kausler, Denkm. II. 12 (van de verpersoonlijkte »Outheit"):

Leelic ende zeere verboghen,
Harde cranc ende zeere verrompen,
Ende wel eenen voet ghecrompen
Van dien dat soe te sine plach.

Hoewel dit *be-* en *verrompen* als het partic. moet aangemerkt worden van een ww. *rimpen*, heeft het echter ook een ww. *rompen* geleverd, zooals niet alleen boven, maar ook uit Ziemanns middelhd en het nieuwhoogd. *rumpfen* blijkt. Zie ook Schmeller i. v. en Stalder, die *rümpfen* spelt.

Met ons frequent. komt *rumpfeln*, dat de beide gemelde Taalgeleerden hebben, in beteekenis overeen. Onze schrijvers gebruikten het ww. zoowel zonder als met het voorzetsel *ver;* Lancelot, B. II. vs. 16563:

Hi sachse ende mercte an hare das,
Dat si lelijc ende gerompelt *was.*

Kausler, Denkm. II. 393:

Nu bem ic hout in al mijn wesen,
Gherompelt, *grau ende zeer ghelesen* (*).

Gheschier, Proefsteen, 6:

— *een meester van den wijsen,*
Heel gherompelt *en ghefronst.*

Wtenhove, Hond. Ps. Dav. 125:

Ick bin ghelyck worden, door groot verdriet,
Eener blasen, gherompelt *door den roocke.*

Het Mergh van de Nederl. Spreekw. II. 41: *'t Velleken is geen sotken, het weet wanneer 't* romplen *sal.* Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 198:

Ghy en zult niet doen ghelicken u voorhooft,
Noch laten rompelen *noch te stijf recken.*

Van Zevecote, Ged. 25:

Siet het voorhooft, dat soo glat...
Ongerumpelt, *ongepleckt...*
Van Natuer is toebereet.

Marnix, Biencorf, 212 verso: *Sy* rumpelen *dat voorhooft als een bock.* Schadtkiste der Philosophen, fol. 68:

Het out verrumpelt *vel en ingetrocken wanghen*
Leert ons dat al haer doen ons tot geen vreucht en weckt.

Hor. Belg. XI. 52:

Oudt ende verrompelt *also ghi zijt*
Aen u en is doch gheen profijt.

Huyg. II. 567:

Siet d'Aerde sich verçieren,
Siets' oock somtijds haer' kalen kop verromplen.

Houwaert, a. p.:

— *die hem 'alderschoonste meynt maken,*
Krijcht aldereerst blau verrompelde *kaken*

Koddige Opschriften, I. 150:

— *op een aanzicht* verrompelt, *styf en oud.*

(*) *Ghelesen* is gevouwen, gepoold, partic. van *gelesen*, middelhoogd. *gelisen*, een kleed vouwen; zie Benecke, en Graff, II 250.

Zie voorts het Wbk. des Inst. op Hooft op *Rompelen*, en het Wbk. op Bredero door Oudemans op *Verrompelt*.

Het subst. *rompel*, dat Kil. voor *rimpel* heeft, wordt ook gezegd van oneffenheden op een weg; Don Quichot, II. 71: *Daer is geen so gemakkelyken weg, die niet een* rompeltjen *heeft*. Van der Pot, Endeldijk, 270:

Ach! dat ons Kroost niet valle op 's aardrijks rompelwegen!

Op zijn hoogd. luidt het w. *romfel;* De Honigbije, II. 25:

Schaaft geene met zyn neus de baan van romfels *klaar.*

Vandaar het adj. *rompelig*, dat Weil. heeft; Levens van Plut. fol. 439 verso: *om dat de plaetse enghe ende* rompeligh *was*. Erasmus, Colloq. Famil. 200: *ghy en hebt geen gryse hayren, noch* rompelige *huydt*. Vondel, Brieven der H. Maeghden, 36: *over slick, en* rompelige *steenen*. Tengnagel, Verwoestingh des Stadts Naerden, 16: *op* 't rompelige *spoor*. F. de Haes, Nagel. Ged. 227: *'s weerelds* rompelige *paden*.

Ronkelen—Ronken.

Ronken is bij Kil. snorken als een slapende, en ook een klinkend, brommend of gonzend geluid geven. Den eersten zin vindt men, Dryderley Refer. (Rott. 1614), 72:

— *begonst hy te* roncken,
Te slapen, te stenen ghelijck als een vercken.

Vrouwe Bilderdijk, Rodrigo, I. 41:

— *'s monsters Koets, wien, van den slaap verrast*
De hijgende adem door den dorren gorgel ronkte.

Den tweeden in de Rott. Spelen van Sinne, 135:

Een snellen windt... die de Zee zoo ded' roncken.

Bogaers, Gezam. Dichtw. I. 127:

Wel ronkt *het zeil van 't winddoorsnuiven.*

Udemans, De Waekende Oog', 69:

Den afgront sal aldaer weêr tot den afgront roncken,
*Gelijck een wederklanck in laechten, of spelon*cken.

David, Vaderl. Hist. IX. 123: *het Kanon* ronkte *van twee uren des morgens.* — Zie ook Van Hasselt op Kil. en de voorbeelden uit Bilderdijk, in mijne Proeve over den Invl. van zijne Dichtw. 41. Het vlaamsch zegt *ronken* van het snorren des spinnewiels; Conscience, Jac. van Artevelde, I. 91: *Zy zat... aen een* ronkend *wiel vlas te spinnen.* Dez. Rikke-tikke-tak, 6: *het eentoonig* geronk *van een spinnewiel.* Van Duyse, Vad. Poëzy, III. 27:

— *op het* ronkend *wiel een zyden draed te spinnen.*

Op gelijksoortige wijze heeft Bogaers, Gez. Dichtw. II. 33: *het stoomtuig rookt en* ronkt.

Gelijk *snorken* ook de bet. krijgt van pogchen, grootspreken, vindt men dienz. overgang van bet. in *ronken;* De Toekomst, 1867, bl. 562: *zal men 't belang des lageren onderwijzers met* ronkende *en pronkende wooraen mogen ophemelen.* — Vandaar de samenst. bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 160: *de goden der aarde te eeren, en te* roemronken *op de tropheen der Reuzen!*

Stalder heeft *runggen* voor brommen, morren. Er behoort toe het adj. *ronk* en *ronkig*, dat Rodenburgh bezigt voor schor of heesch van keel, Alexander, 16:

Het maeckt my ronck *en haersch, en yets onlieflijck voel,*
De schellen zijn wel heet, maer 't hert is zuur en koel.

Keyser Otto den Derden, III. 26:

Verhaerst en ronckigh *is mijn stemme door 't ghesteen.*

Een andere vorm van *ronken* is *ronniken, runniken*, dat ik aantref Levens van Plut. fol. 205: *met briesschen van een peert, ende het* ronnijcken *van een bo·k.* En fol. 185 (van eenen ezel): *seer luyd* runnijckende. — Vandaar *toerunniken* en *toerinniken;* Valentijn, Werken van Ovid. I. 174: *In de klavere wei...* runnikt *de meer den hengst* toe. Westerbaen, Ged. II. 673:

De merry rinnickt *oock den hengst van verre* toe.

Het frequent. *ronkelen* werd, naar ik meen, het eerst gebezigd door Bilderdijk, voor een huilend of brommend geluid maken, zie de pll. in mijne genoemde Proeve, t. a. p. Andere dichters namen het w. over, als Vrouwe Bilderdijk, N. Dichtschak. I. 141:

Wat is zijn schrikgeluid by 't raatlen van dien donder,
Die ronkelt *door een borst, mijn smart ten prooi gewijd?*

Dorbeck in den Recensent 1852, n°. 4, bl. 189:

Waanzin ronkelt *door mijn zinnen.*

Bogaers, a. w. I. 280:

Wel hoort men in d' afgrond het ronkelen *weêr*
Des donders, die 't springtij voorspelt.

Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 233:

— *de keel, waarin de woede* ronkelt
En reutelt met een halfgesmoord gehuil.

Ald. II. 119:

— *Heur adem* ronkelt
En rookt van gif. —

Ronselen[1]—Ronsen.

Ronselen, bij Kil. ook *runselen*, *runtselen*, bij Van der Schueren (zie op *Valden*) *runtzelen*, is rimpelen, plooijen, van *ronsen*, *runsen*, *runtsen*, hoogd. *runzeln*. *Verronselt* is gerimpeld in den Ferguut, vs. 2229:

Verronselt *was hem al sijn lijf.*

De Casteleyn, Konst van Rethor. 124:

De Troysche Helene, excellent ghewrocht...
Inden spieghel verandert ziende haer schoon voerm[e].
Begonste te weenene, zeer boven schreven,
Verwonderende haer zulck een veruntselt *woerme.*

In het luxemburgsche dialect vindt men *rondelen* voor wriemelen; De Toekomst, 1867, bl. 102:

Wê rondelt *d Well vum Fisch.*

Bij Gangler is *rondel* een subst. voor een rond. Bij Ziemann is *runze*, rimpel, hoogd. *runzel*, oudd. *runzila*, bij Kil. *ronse*, *runse;* dus leest men in de Goede Boerden (uitg. door Dr. Verwijs), 16:

Al heeft u anschijn menege runtse.

De verdere etymologie zie men bij Adelung, en voege bij het daar genoemde nog het eng. *to roncle* en *to runkle*, bij Halliwell rimpelen, plooijen, frequent. van *runken*, in Graffs Diutiska, II. 209, »corrugare."

Ronselen[2]—Ronsen.

Ronselen gebruiken wij voor: personen voor een of ander doel werven door geld of andere middelen. Zoo leest men het woord in Verzam. Dichtwerken van Hennebo, 84:

Beval hij ieder Lid te zweeren...
Dat niemand s' and'rens volk arglistig rons'len *zou.*

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, VII. 96: *geen schurk van een zielverkooper heeft mij* geronseld. Bilderdijk, Opst. II. 83: *van daar al dat* ronselen *'t geen van twee tegenstrijdige kanten geschiedt.* — Vandaar *ronselaar;* Verv. op Wag. XLI. 160: *den daader, als eenen* Ronzelaar, *aan te houden en als zoodanig te behandelen.* — Het ww. is ook fig. gebezigd; Immerzeel, Voor Opgeruimden, 67 (van den duivel):

Zie, dan speelt hij eerst zijn parten,
Zie, dan ronselt *hij de harten.*

Men zegt ook iemand *verronselen*, waaraan echter doorgaans, zooals ook wel eens aan *ronselen*, het denkbeeld verbonden is van iemand bedektelijk of listig in handen van een ander over te leveren. Voorts ook, op zaken toegepast, afhandig maken, kwijt raken; Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, I. 249: *Hij kan spelen op zijn eerewoord, de ongelukkige! en dat is nog snooder waagstuk dan* 't verronselen *van zijn geld.* — In het akensch dialect is *verronsele* heimelijk verkoopen, en in het oostfriesch *runsseln*, *verrunsseln*, verslenteren en met schade verruilen. Het vlaamsche *roeselen* (*roeisjelen*) bij Schuermans, is eene verbastering, gelijkstaande met het fransche *rouchin* voor *roncin* en andd. Reeds Kil. kende *ronselen* (bij hem vlaamsch genoemd) voor »mangelen, permutare," en *ronseler* (thans zeggen wij *ronselaar*) voor »mangheler."

Bilderdijks verklaring van dit w. (Geslachtl. op *Ransel*), volgens welke *ronselen* van *ransel* zou afkomen, en een *ronselaar* iemand zijn zou »die van den *ransel* voorziet, tot den *ransel* brengt, den *ransel* op den rug legt." verdient zeker weinig aandacht. Ten Kate, II. 327, vermoedt, om door hem bijgebrachte redenen, dat dit *ronselen* één is met *ronselen*, irrugare. Ik meen, dat die verklaring juist is, wat den oorsprong des woords betreft; doch dat wij de beteekenis ontleend hebben aan de hoogd. boeventaal, welke zich pleegt toe te leggen, om òf den vorm, òf de beteekenis der woorden te wijzigen. Het ww. *runtzen* geldt, volgens Grolmans Wörterb. der Spitzb. Spr. in die taal voor »betrügerischer Weise vermischen," aldaar ook *menckeln* geheeten, wel'k laatste het *mangelen* van Kil. is. Van dit *runtzen*, bij Müller en Weitz ook in den vorm (*ver*)*ramsche* voorkomende, heeft men *runsseln* in zijne boven vermelde beteekenis, en wij, bij overneming, ons *ronselen*, met toepassing op het zielverkoopen.

Bij Weil. is *ontronselen* »door ronselen ontnemen"; ik vind daarvan *ontronseling*, bij Stuart, Vad. Hist. III. 157: *dat sommige* (*schepen*), *door* ontronseling *van het bootsvolk, niet hadden kunnen terugkeeren.*

Ronselen[3]—Ronsen.

Volgens De Bo komen beide wwn. in het westvl. dialect voor in de bet. van knorren, snorken, als van zwijnen. Zij zijn wel na verwant aan *gronselen* en *ronkelen;* zie deze wn.

Rotelen—Roten.

Het ww. *roten* duidt het snorren van afgeschoten pijlen aan, bij M Stoke, III. 253:

De pile vlogen, dat si roten
*Ghelike recht oft wa*r*en bien.*

Huydecoper verklaarde dit door »roten, rotten, d. i. zamenrotten"; Alkemade echter (zie zijne uitgaaf, fol. 238) door »ruizen, swermen." In zijne Taalk. Aanm. op de Statenoverzetting des Bijbels, 88, heeft

Ypeij te recht aangetoond, dat de laatste opvatting de ware is.

Het frequent. wordt mede van pijlen gebezigd, en wel voor het rammelen of ratelen dat zij in den koker doen, in den Statenb. Job 39, vs. 26: *Tegen hem* rotelt *de pijlkoker*. Da Costa volgde dit na, Kompl. Dichtw. III. 54:

De pijlen, rootlend *in hun koker* —

Bij Oudaan, Poëzy, I. 304, is *gerotel* het gerammel van bekkens:

Dien 't Bekkens-spel verveelt, op zoo veel hol gerotels.

In het oostfriesch is *rotelen*, bij Stürenburg *röteln*, wat anders *reutelen* heet (zie dit w.), d. i. het rogchelen der keel. Dus in een oud Landrecht: *und* rotlende *sy mit der Keelen*, bij Wiarda, 309, die als oudfriesch *hrota* in dezelfde beteekenis vermeldt, dat dus met ons *roten* overeenkomt. In Schmidts Idiotikon heet dit geluid *rosseln*.

Gelijk meer ww. beteekent *rotelen* niet alleen het geluid, maar tevens de beweging, die het geluid veroorzaakt. Vandaar bij Stalder *rodeln*, *rotteln*, hoogd. *rütteln*, eng. *to rattle*, schudden, bewegen, bij wien het primit. *roden* insgelijks voor bewegen voorkomt. Vandaar ons *rotelen* voor het rakelen van vuurkolen, bij Van de Venne, Holl. Turf, 19: *terwijlje sit en bloost, en de Assen van de glommende kolen* rotelt.

Rotelen, ook *ruttelen*, is in het vlaamsch gebruikelijk voor het geluid, dat geldstukken maken, anders rammelen genoemd; zie De Bo en Schuermans.

Rugchelen, zie Rogchelen.

Ruggelen—Ruggen.

Ruggen is rugwaarts of achteruit gaan; Heyns, Wercken van Bartas, I. II. 25:

Het firmament sal eer sich ruggen *in den loop...*
Eer ick den Appel die verboden is aenraeck.

Ald. 124:

Soo dat hy door 't geluyt de bergen dede vluggen,
De bossen hooren toe, de Hem'len weder ruggen.

Vandaar *ruggelen*, in dezelfde beteekenis bij Kil., bij Epkema *riggeljen*. Volgens Halbersma, Overijss. Wbk. is *ruggelen* in dat taaleigen »teruggaan als de paardeh van koppigheid of schrik." In denzelfden fig. zin, waarin wij *aarzelen* bezigen, leest men *ruggelen* in De Middelaer, I. 48: *hij zal voor geene kosten* ruggelen *om zich hunne schriften te bezorgen*. Trip neemt het w. voor »den rug toekeeren"; Tydwinst, 39:

Hoe nu! dan treedge toe, dan ruggelt *gy my weder.*

Een anderen zin heeft het primit. *ruggen* in *opruggen;* Erasmus, Lingua, 11: *welck* (t. w. *de tong*) *als sy wilt haer selver verbreyt, versmalt, vernedert, verheft*, oprugget. D. i. zich rondt, als met een' rug zich opzet.

Ruggeling of *ruggelings* is een bijwoord, van het subst. *rug* met den uitgang *ling* gevormd, over welks verschillende beteekenissen men zie Hinlopen, Verhandel. der L. Maatsch. II. I. 275—7.

Ruifelen[1], zie Rijfelen[2].

Ruifelen[2], zie Roffelen[3].

Ruifelen[3]—Rijven

Ruifelen en *verruifelen* is bij Kil. rimpelen, fronsen, en *ruifel* rimpel, frons. Dit is blijkbaar hetzelfde woord met het neders. *rifeln*, voren trekken, strepen maken; eng. *to rivel*, rimpelen, *to ruffle*, fronsen, kreuken, in wanorde brengen. Het Brem. Nieders. Wtb. leidt *ruifelen* af van het nederl. *rijven*, harken of voren maken; waarbij nog vergeleken moet worden het eng. *to rive*, splijten, kloven, en *to rift*, den grond klieven, ploegen (beiden bij Halliwell).

Ruigelen—Ruigen.

Ruigelen komt voor bij Wassenbergh, Idiot. Fris. en in De Vrije Fries, I. 182, voor »strooijen, laten vallen, van *drooge* dingen gezegd." Eig. »*ruig* en los met iets te werk gaan." Bij Epkema *ruwggeljen*, in het bildtsch dialect *rugele*, volgens De Taalgids, III. 283. *Ruig* heeft hier den zin van *ruw*, waarmeê het w. etymologisch één is. *Ruig* is eene contr. van *ruidig* (zie Kil.) en dit afgeleid van *ruid*, *ruud*, hetz. als *ru*, *ruw*, b. v. Maerl. Sp. Hist. II. 78:

So namic dan teere ander uren
Eenen prophete ende began lesen;
So dochte mi die wort so ruud *wesen,*
Datter mine herte niet en mochte.

Belg. Mus. VI. 56:

De zeede beghunt zo rude *te ghaene.*

Camphuysen, Ps. 96, vs. 3:

De Goden, die den dommen luyden...
Verschrick'lijck zijn, zijn ver bene'en
Sijns Godtheydts hoog' ontsachlijckhe'en
Selfs in de herten van den ruyden.

Zie ook Dr. Verwijs' Gloss. op den Wap. Martijn.

Een ww. *ruigen* kennen wij in den zin van *ruig worden*, Camph. St. Rijmen, III. 487:

Het Bloempjen dringt ten knoppen uyt,
't Geboomte ruyght *van Lof.*

Doch het hoogd. zegt *rauhen* voor ruw maken, het eng. *to roughen* voor ruw worden en maken.

Ruiselen—Ruischen

Ons ww. *ruischen*, hoogd. *rauschen*, is bij Ziemann *ruschen*, *ruzen*, ook voor »ruere cum strepitu," in welken zin *rusen* zal te verstaan zijn in Blommaerts Oudvl. Ged. III. 94 (van de heiligendagschenders):

— *andre die gaen in rolle weghen*
Rusen, *ofte spelen si pleghen*
Met sciven, met dobbelen enz.

In dergelijken zin van met getier te werk gaan, rumoer maken, vindt men later bij Bredero *ruizen*, Boertich Liedtb. 78:

— *die ghesel, ghy kent hem wel,*
Die t' uwent dickwils ruyst.

Anders meer gewoonlijk *roezen*, b. v. Rodenburgh, Poët. Borstw. 270:

— *ziet hoe dat vele rollen*
De waghen uyt het spoor, zy hollen, roezen, *zollen,*
Bier-bancken met trararingh, d' handen gaen om 't hooft.

Dez. Melibea, I. 15:

— *wild en woest,*
De Bierbuyck hold, en zold, in kuffen, raest en roest.

En Jacoba, 61:

De dollaert raest en tiert, bierbanckt, tuyscht, roest *en kuft,*
Loshoofdich giert en swiert, wijl dat zijn tweede suft.

Van Rusting, Werken, I. 175:

Ik (zey God Bachus) hou van 't roezen;
Ik kan die louwen niet verknoezen;
Ik val 'er al schier van in slaap.

Huygens, Korenbl. II. 290:

Hebt voor, hebt tegenspoed, weest droevigh, of weest bly,
Gaet roesen *of gaet leggen;* enz.

Vandaar *geroes*, bij Hooft rumoer, gedruisch; Ged. fol. 291:

Weet ghy met uw' zang t' ontwild'ren
Steen, die staâgh met hun geroes
Waatr' en windt den kop maakt kroes?

Elders vindt men daarvoor *ruizing;* Don Quichot, I. 364: *De Dienaers... maekten sig omtrent hun Jongen Heer, op dat hy in dese* ruysing *niet ontloopen sou.* Oudaan, Uytbr. over Job, 12:

Dus zit hy flau, en moedernaakt,
Op eenen mishoop, 't zy zijn huyzing
Of legt vernielt in d' eerste ruyzing,
Of hem te grooten bangheyd maakt.

Bij Kil. *ruysch*, strepitus, bombus; thans zeggen wij *geruisch*. *Ruis* beteekende echter ook wat nu *ruzie*, in de volksuitspraak *ruizie*, bij Ten Kate *roezie* heet, d. i. twist, alarm; Gheschier, Proefsteen, 28:

— *den man is in den huyse*
Als een rechter van den ruyse.

Ald. 141:

Ruste brenght veel sorgh' en ruyse.

Van der Cruycen, De Spreeckw. 325:

Lijt liever wat verlies, struckt liever maar een deel,
Als dat ghy 't al bekomt, door ruys *en door krackeel.*

Bl. 362:

...*menigh huysen*
Vervallen in verdriet, en hondert duysent ruysen.

En 398:

Maer ick en soeck geen ruys; *wat wil ik my gaen quellen?*

D. Warande, IV. 130:

(*Sy*) *keerden midd'ler tijdt*
Met herten seer verblijdt,
Na soo veel moeyt' en ruys
Elck wederom na huys.

Hondius, Moufeschans, 65:

— *veracht de wilde* ruyse
Van de straten —

Ald. 282:

Off by huys off buyten huyse
Elck is in zijn werck en ruyse.

Bij Kil. is *ruischen* niet alleen een zacht geraas maken, zooals tegenwoordig: maar ook geweld maken met rumoer of onstuimigheid. Vandaar *ruischen* van Boreas, bij Westerbaen, Ged. I. 244:

Syn rouschen *dooft mijn stem.* —

Gheruusch van een stormwind, Blommaert, Oudvl. Ged. II. 17:

Dat quam van eenen bedruussche,
Ende van eens wints gheruussche,
Dat die kyel also verspranc,
So meneghe dachvaerde lanc.

En *ruusscing* voor een zwaar gedruis, Maerl. Sp. Hist. I. 193:

Alsi so naer quamen gevaren...
Wart ghinder ruusscinge *so groot.*
Die erde verbevede ende verscoot.

En ald. 351:

Eene russchinge *hi vernam,*
Alse of groot volc daer quam gaende.

Van *ruizen* of *ruischen* heeft Kil. mede de samenstelling *ruismuizen*, oostfr. *rusemusen;* dus Sprankhuisen, Geestel. Balsem, 12: *na dat het langh ghebuyt, ghestormt en* gheruysemuyst *heeft.* Bredero, Moortje, 73:

— *hoe dat hy jou moertjen het evrijt,*
In hoe wilt dat hy pleegh te loopen ruysmuysen
in sen tijt.

Van der Cruycen, a. w. 283:
Het is al sijn plaisier hier wat te ruysemuysen.
Holl. Parnas, 116:
Dat de winden
Wel eens mee
Harder suisen
En in huisen
Ruisemuisen.

Six van Chand. Poësy, 389:
Ik ken ontrent 't geruisemuis,
En guure weer, dat Amstelsluis,
Wanneer het vriesen kan, beleeft.

De Brune, Bancketw. II. 214, spelt *ruismoezen: als zy* (t. w. *de dronckers*) *tusschen de glazen* ruysmoessen. Anders zegt men *roezemoezen;* Bredero, Jerolimo, 37:
Geroesmoest, *gequetst, geranckoolt, noch glasen uytgesmeten.*

Langendijk, Ged. IV. 205: *Ik laat me* roezemoezen, *steekt 'er geen valse speelder in de Pellegroms py.* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 298: *men moet eens geheel uit* roezemoezen. D. V. 9: *ik hoor niet eens... boven mijn hoofd* roezemoezen. Fokke, Verzam. der Werken, XI. 71: *na lang gevochten en* geroezemoesd *te hebben.* — Waarvan ook het bijv. nw. a. w II. 8: *in dezen* roezemoezigen *tijd.* — Met den *ou*-klank, Werken van Rabelais, I. 82: *sijn drinkebreurtjes.. waar mee hy dan* rousemousde, *en poijde en pluisde.*

De *m* verwisselt in dit woord met *b;* vandaar bij Ten Kate, II. 684, *roezeboezen;* dus Berkhey, Nat. Hist. van Holl. III. 992: *gelyk.. de Vrouwen haar schrobben, wasschen en plassen, dat met morsen vergezeld gaat, niet zelden ook* roezeboezen *noemen.* Bij Danneil heet dit *rusebusen.* Vandaar wederom *geruizebuis,* Bekker en Deken, Econ. Liedjes, 297:
Neen, geen vreemden in myn huis;
'k Hou niet van geruisebuis.

Bij dezelfden wordt, bl. 278, de ongeschikte dienstmeid »Jakomyn" geheeten: *die reqte* Ruisebuis. Dus, voor een manspersoon, Oudaan, Ged. 184:
Kom ik ruim zoo wangelatig..
Als 't een woesten ruisbuis *past.*

Hiermeê komt overeen *ruschebusch* en *rauschebausch,* bij Reinwald een wild vrouwspersoon; *rusebuss, rusebusk,* bij Stürenburg een geraasmaker. In het neders. en platduitsch is *rusebuse* en *rusemuse* eene wanorde, die door verwarring van velerhande zaken veroorzaakt is.

Van *ruizen* of *ruischen,* welks eerste beteekenis derhalve is geluid maken, hetzij dan zacht of hevig, en voorts wordt uitgebreid tot de beweging, die het geluid voortbrengt, heeft men in meer dan éénen zin een frequentatief. Dus van het geluid van vlietend water, Hor. Belg. II. 153:
Ick hoorde een watertje ruiselen,
my docht, het was den Rijn.

Van Vliet, Lofdicht op Cats' Sorgh-vliet, in diens Wercken, II. fol. 278:
Komt gy eyntlijck aan het beeckje,
Dat al ruysselende *queelt.*

Beeloo, Muz. Alm. 1846, bl. 85:
Waar 't beekje ruisselt *langs 't gesteente.*

Beets, Korenbl. (1854) bl. 9, heeft: *het* ruiselende *bloed.* Bilderdijk bezigt het ww. van de regenvlaag, van den pijlkoker en van den wind; zie mijne Proeve over hem, bl. 176. In den laatsten zin leest men bij De Thouars, De Citadel, I. 133:
— *op d' aâm van d' avondwind,*
Die opgewakkerd suist, en ruiselt *in de vlammen.*

Van Beers, Jongelingsdr. (2e dr.) 75:
— *bij* 't ruizlen *van de boomen,*
Waerdoor de zon heur tintelvonken schiet.

Voor zulk zacht geruisch heeft Plantijn *reuselen,* dat in Schuermans' Idioticon en bij vlaamsche schrijvers voorkomt, b. v. De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 130:
Ceders, die het gheberght van Libanus verciert..
U groenheydt tot zijn lof al reuselende *swiert.*

Ald. bl. 135 (Zephyrus):
— reuselt *tusschen menigh blad*
Op Libanus en Galaäd.

Dez. Goddel. Wenschen, 220:
— *soo maer eenen windt en* reuselt *in 't gheboomt.*

Hooft, Ned. Hist. fol. 1170, bezigt het ww. voor het geluid van biddende stemmen: *In plaatse der gewoonlyke wulpsheit... galmden de hutten van psalmen... oft* ruiselden *van onderlinghe vermaaningen, gebeeden, en aanroeping Gods.* Minder gewoon leest men bij Van Beers, Levensbeelden, 36 (van een' zuigeling):
— *en 's nachts, als hij nevens de huwlijks sponde,*
Schier onhoorbaar te ruizelen *lag* —

Doch het primit. *rusen, ruussen* bij Stalder, en *rausen* bij Von Schmid, en zelfs *rouchier* in het oudfransch, beteekent inderdaad in den slaap snorken, en de frequentatiefvorm verzacht dat.

Ter vergelijking van het aangevoerde haal ik uit de verwante dialecten nog aan: *russeln,* in het

neders. gezegd van het zachte geraas dat eene muis in stroo, of dat het bewegen van zijden stof maakt; *ruscheln*, in het lijflandsch woelen, dooreenwoelen, verwarren; *ruseln*, in het westerwaldsch druk en schielijk arbeiden. Voorts *russen*, *ruessen*, bij Stalder rumoeren, *herumruusen* en *rauseln* bij denz. met gedruisch rondloopen, *ruschen*, *ruischen*, bij Schambach (in eene slede) rijden, waarbij men denke aan ons oude *rusen* (in den rolwagen) boven vermeld, alsmede aan Brederoos: *ruyschen* door het bosch van den te paard zittenden jager (zie Oudem. Wbk.), en het eng. *to rush*, in den Teuthon. *ruyschen*, rappen; *rusken*, *ruusken*, in het neders. woest rondloopen. Het neders. znw. *ruse*, *rusie*, beteekent geruisch, alarm, gestommel; twist, strijd, waarbij men onder geschreeuw handgemeen wordt; mengeling van voorwerpen, anders *rommel* genoemd. De uitdrukking *bij den roes koopen*, bij Weil. vermeld, is dus niet »op grond van losse gissingen," maar »bij den rommel," d. i. alles dooreen gerekend; en *roes*, bedwelming (door sterken drank veroorzaakt) is even zoowel van *ruizen* of *ruischen*, als *soes*, dat dezelfde beteekenis heeft, van *soezen* of *suizen* is. In het Belg. Mus. V. 368, wordt dit *roes* voor 't subst. *reus* aangezien.

Kil. heeft *ruyssche*, *ruysse* en *russche* voor vischfuik en bijkorf, hoogd. *reuse*, fransch *ruche*. Ten Kate acht die woorden te behooren tot ons ww. *ruischen;* naar ik meen te recht. Eigenlijk beteekenen zij riet of bies, in 't hoogd. *rusch*, eng. *rush*, en hebben den naam van het ruischend geluid der plant; vandaar, hetgeen van riet of bies is gevlochten, zooals de beide genoemde voorwerpen. De Franschen hebben over den oorsprong van hun *ruche* veel gegist, zie de Dict. de Trévoux; De Roquefort zegt »du latin *rupes*, à cause de sa forme, comme le prouve Ménage." Bij Ménage echter was die afleiding nog zoo zeker niet.

Een ander — in oorsprong mij onbekend — woord schijnt *rusch*, bij Kil. graszode, aardkluit, bij Plantijn ook *resch* en *risch*. Men treft het aan in Blommaerts Oudvl. Ged II. 16:

Doe quam hem an een sachte wint,
Doe saghen si waer een Gods kint
Up die zee voer hem zwevede;...
Het vlotede op eenen rusch *eerden...*
Sente Brandaen sprac hem toe...
Die rusch *verbeidde met ghemake,*
Ende wart ghehorsam saen.

En bl. 17:

Onse broeders es noch mere
Die ghelijc mi leven,
Ende up dese russche *zweven*
Boven der zeewes gronden...
Desen rusch *houdic vastelike*
Tote minen hutersten hende.

De Bijbel van 1477 heeft er *ruse* voor; Job 28, vs. 6: *Des saphiers stat sijn haer stene: ende haer* rusen *sijn gout.* Cap. 38, vs. 38: *Wanneer wort tghemul ghestort in die aerde ende wanneer maecte men die* rusen? En 39, vs. 13: *sullen di scoren die* rusen *vanden valeyen achter dy?*

In een uittreksel uit een latijnsch-nederd. Wbk van de 13e eeuw, door Graff in zijn Diutiska, D. II. medegedeeld, komt bl. 205 voor: »*cespes*, resch, *cespitare*, resken."

Ruizelen—Ruijen.

Ruizelen, of naar de uitspraak van het dialect *ruzelen*, is te Maastricht in gebruik voor *ruijen*, van welk woord het blijkbaar een frequent. is met invoeging der *s*. Volgens De Navorscher, 1859, bl. 62, spreekt men het in het Land van Kuik als *reuzelen* uit. Strodtmann heeft, zonder die invoeging, *rüeln*, *rülen;* zie mijn Archief, III. 378. *Ruijen* staat evenzoo tot *ruizelen*, als het fransche *muer* (nederl. *muiten*) tot het hoogd. *mausen* Met invoeging van andere overgangsletters heeft het neders. van *ruijen*, *rugen*, en onze Kil. *ruiven*, dat vroeger bij ons het gewone woord schijnt geweest te zijn. Zoo leest men bij Marnix, Ps. 103, vs. 5 (druk van 1580):

Ghelijck m' een Aer'nt zijn vedren ruyven *siet.*

Six van Chand. Poësy, 177:

Ook troost het wy niet seggen durven
Dat Jakob heellyk zy gesturven.
Hy ruifde *maar zyn ziel van veeren.*

Ogier, De Seven Hooftsonden, 47:

Myn Pluymen syn noch vast, sy willen noch niet ruyven.

Cats, Wercken, I. fol. 557:

De wolf ruyft *van baert.*
Maer noyt van aert.

Ald. fol. 66:

Mint eer u bloemtje ruyft, *of na der aerden duyckt.*

Runselen, zie Ronselen[1].

Rupselen—Rupsen.

Het frequent. *rupselen*, *ropselen*, heeft Plantijn; 't wordt ook vermeld bij Comenius, Portael der Saecken en Spraecken (Amst. 1673), Register, i. v. voor rogchelen; en *rupsen* dez. bl. 110, alsmede Kil. die ook *ripsen* en *rupsemen* heeft, tevens met het subst. *rupse*. *Ripsen* leest men bij Huygens, I. 139:

Soo braeckt hy wel een woort dat wijsen wel gevall',
Soo ripst *hy wel een' vlaegh daer Letterli'en uyt suypen*, enz.

En *rupsen* bij Erasmus, Lingua, 148 verso: *menschen... die uyter gewoonte dagelicx pleghen te hoesten, te stenen ende te* rupsen. Rabelais, Werken, II. 206: *Hier mee begon Homenas te lagchen, te* rupsen, *te vijsten* enz. — Elders *oprupsen;* Valentijn, Werken van Ovid. I. 233: *een bitteren drank... doorswelgt sijnde sal hij het soet* oprupsen. — Ook Schmeller heeft *aufrüpsen*, dat hij niet schijnt te verstaan, althans niet verklaart, hoewel de aangevoerde plaats »der Zitwar (d. i. zeeverzaad) sterkt den magen, und macht ainen menschen wol *aufrüpsen*" duidelijk is. De Teuthonista heeft daarvoor *oprepsen*, en Nieuwland *opripsen*, Letter- en Oudheidk. Verlustig. I. 699: *Circassische Tarters-Vrouwen, die, door 't enkel aanraken, en* opripsen, *zieken herstellen.* — Deze wn. zijn door letterverplaatsing van *rispen, respen, ruspen, ruspelen* (zie dit laatste). De klankverbinding *sp* schijnt niet zoo gemakkelijk als *ps*, zooals men dit kan waarnemen bij kinderen en ongeoefenden, die voor *gesp* dikwerf of bestendig *geps* zeggen. — Zie ook *Rupsenen.*

Ruspelen—Ruspen.

Beiden bij Kil. voor ons *rispen;* hij kende ook dit, zoowel als *respen.* Schmeller heeft *räuspeln* voor het anders gewone hoogd. *räuspern;* zie *Ruisperen.* Het fransch heeft of had *rousper, roupper*, en bij Roquefort het subst. *roupte. Ruspen* en *respen*, thans verouderd, leest men bij Coornhert, Wercken, I. fol. 126 verso: *die overladinge der* ruspender *en quellender mage.* Alkem. en V. d. Schelling, Ned. Displ. III. 413 (van dronkaards): *des anderen dages* ruspen *si, ende dat stincket oft van der dooden luden grave waer.* Bijbel 1477, Jes. Syr. Cap. 11, vs. 31: *ghelijc dat* die ruspinghe *der vervolder herten stincken.* Cassianus, Der Ouder Vad. Collacie, fol 25: *Al dusdanighen wil hi met eenre* opruspinge *wt sinen monde spouwen.* Coornhert, Od. I. 59 verso:

Hy begonst te respen, *en heeft den wijn uytghespoghen.*

In Don Quichot, II. 250, leest men: *Wagt u, Sanche... van yemant in het aengesigt te* rispen. Bogaert, Ged. 552:

Vermits 't Latynsdom, dat op Schoolgeleertheit roemt,
Dien brok onmogelyk ter keele door kan zwelgen
Dan met te rispen —

Vondel bezigt het bedr. ww. *uitrispen*, Virgil. 306: *toen streeck hy den meester zelf den kop af, en liet den romp achter hem bloet* uitrispen. En Huygens smeedde het ww. *berispen*, d. i. toerispen, *irructare*, als woordspeling met het gewone *berispen*, Korenbl. I. 158:

Hy wordt' er noyt beticht van stameren, van lispen,
Van sijn berisperen *ten loone te* berispen
Topzwaer van Druyven-damp; —

Voor *ruspelen* vindt men ook *raspelen;* zie dit w. alsmede *Rupselen.*

Rutselen—Rutsen.

Beide wwn. heeft het Alg. Vl. Idiot. voor schommelen, touteren. Schmeller heeft in denzelfden zin *rutschen, rutscheln*, en *raitschen, ratscheln*, en Stalder voor zich wippen *reiten* en *reiteln.* Bij Von Klein is *rütty* een schommeltouw, en bij Von Delling *rutsch* eene wieg.

Ruttelen[1], zie Rotelen.

Ruttelen[2]—Rutten

Volgens Boumans Volkstaal in Noordh. beteekent *ruttelen* »kwantselen, ruilebuiten, b. v. in paarden." Nauwkeuriger bericht geeft De Navorscher, XV. 77: »Veehandelaars in het klein... die allerlei groot en klein vee, hetzij gezond, ziek of dood, aan de huizen der landlieden opkoopen, heet men in de Beemster *ruttelaars*, in onderscheiding van de *schossers*, die slechts tijdelijk handel drijven. Vandaar *schossen, ruttelen.*" Ter verklaring van dit ww. weet ik alleen te wijzen op het vlaamsche *rutte*, voor magere koe; zie Belg. Mus. VIII. 190 en het Idiot. van Schuermans. De ww. *rutten* en *ruttelen* zouden dan willen zeggen: handel in magere koeijen drijven.

Saffelen—Saffen.

Het frequent. is in het vlaamsch met moeite doen, sukkelen, moeijelijk gaan, struikelen (zie Schuermans en De Bo). Men leest het w. in Van de Vennes Belacch. Werelt, 96:

— kom laet ons mit een loopje
Safle *na den ouwen drangh,*
Daar ick lijdigh na verlangh.

De zin is hier blijkbaar voortgaan, en het primitief te zoeken in *sappen, soppen, saipfen, saftsgen, saipfezen, saffezen*, dat eig. beteekent met de voeten door een weeken of modderigen grond waden, en voorts moeijelijk gaan, slepend gaan, en in verachtelijken zin gaan in 't algemeen; zie Schmeller

en Stalder. Een onhandige in het gaan heet bij V. d. Venne t. a. p. 13, een *saffel:*

Siet den Saffel *krom staan leenen!*
Watte platters, watte beenen
Heyt de Sebol onder 't lijff!

(*Sebol*, in het Brem. Nieders. Wtb. *Sebold*, *Sebald*, is een eenvoudig mensch, een sukkel, wellicht van den neurenbergschen heilige *St. Sebald*, ook *Seibold*, *Seibel*, genoemd; zie Schmeller.) Het vermelde subst. *saffel* doet mij denken aan het mijns inziens er aan verwante adj. *saffel*, dat ik in onze woordenboeken nergens aantref, doch 't welk onze volkstaal kent voor mat, zoowel van ligchaam als van geest, dof, traag. Men zegt bijvoorb. *saffel* te zijn, wegens overmatige hitte, vermoeidheid of uitputting. Ik vind dat woord terug in de engelsche dialecten. Bij Halliwell is *saffle* »dull, sad, melancholy," en tevens *saphead* en *sapscull* een botterik.

Saggelen—Saggen.

Saggelen beteekent moeijelijk gaan, strompelen, bij Oudaan, Agrippa, 447:

Dan moet de oude gier zich dadelijk verpijnen
Te scheiden van de kreng; hij saggelt *tot de zijnen*, enz.

Van Rusting neemt het w. voor talmen, treuzelen; Werken, I. 567:

Na dat Ulisses...
Had... met snuiten van syn neus een uur gesaghelt.

Boumans Volkstaal in Noordholland heeft in dezen zin *zaggelen*.

Met *aan* heeft men *aansaggelen;* Valentijn, Werken van Ovid. III. 12: *quam daar den ouden Silenus op sijn saalrugden esel* aan saggelen. — Vandaar *saggelaar* bij Bredero en anderen voor stumper, treuzelaar, sukkelaar; Thirsis Minnewit, III. 19:

Dan zit dien Ouwen zaggelaar,
En doet niet anders als bedillen.

De la Croix, De Ingebeelde Zieke, 75:

Ik lachme schier aen 't end, hoe 's mijn geluk zoo groot,
Ben ik die zagg'laar *kwijt, ha! ha! ha! is hy dood?*

De Gelyke Twêlingen (door Nil. Volent) 66:

Dien weêrwolf, dien scheeven hond, dien hangwiek, dien saggelaar,
Die zoo ménigen burger uitgezoopen heeft, en bedurven.

Zie voorts Oudem. Wbk. Het primitief vindt men in het eng. *to sag* of *sagg*, d. i. log neêrhangen, doch bij Nares moeijelijk voortgaan, en bij Halliwell »to decline in health", nederl. sukkelen.

Sammelen—Zamen.

Sammelen is dralen, talmen, langzaam of treuzelachtig te werk gaan, in den gemeenzamen stijl als bij Hooft, Ged. fol. 262:

Je zelt de mait hebben waer toe veel te sammelen?

Krook, De Spyt der Verliefden, 67:

— *Myn Heer, laat ons vertrekken,*
Ei, sammeld *langer niet.* —

Men vindt intusschen evenzeer het w. in meer deftigen stijl; Vondel, Virgilius, 175: *den Dardaenschen Vorst, die nu te Karthago, by de Tyriers, blijft* sammelen, *zonder eens om te zien naer de steden*, enz. Dez. Zungchin, 23: *Men* sammelt *veel te lang.* Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 33: *Indien ghy van herten wenscht in u Hemelsch Vaderlandt te moghen gheraecken, soo en* sammelt *niet in dese Wereldt.* Wagenaar. Vad. Hist. IX. 51: Sammelende *eene poos m't beraadslaan, werdt hy... voorgekomen.* Bl. 213: *Bucquoi..* sammelde, *met het ondernemen van 't gene hem gelast was.* D. XIX. 52: *men* sammelde *met deze uitrusting.* — Dichterlijk zelfs wordt het w. aangewend; Schermers Poësy, 443:

Nu sammelt *zelf de Zon in Tetis schoot te dalen.*

Ook wel van zaken; J. de Haes' Leven van G. Brandt, Voorr. van Spex: *Na veel* sammelens *komt eindelijk het Leven.. te voorschyn.* Verv. op Wagenaar, XIX. 32: *doch het overzenden* zammelde *tot in 't laatst van Zomermaand.* D. XXXII. 253: *De volvoering van dit werk* zammelde, *uit verscheiden hoofden.* D. i. vertraagde.

Vanhier het bij Weil. niet vermelde *sammelachtig;* Ypeij en Dermout, Geschied. der Ned. Herv. Kerk, I. 220: *Die* sammelachtig *waren in het vertrekken, of voorbedachtelijk achterbleven*, enz. —

Bredero schrijft *samelen*, Lucelle, 56:

Wat houwt my dat ick hier dus samelende *blijf?*

Elders heeft hij *semmelen*, Roddr. 39:

Waar blijft den Pochert nu? of mag 't hem nog niet beuren,
Door het verbaast besorgh van sijn bedeesde romp,
Die hy door 't semm'len *ciert met een weerloose pomp*, enz.

Dat mede elders voorkomt; b. v. Coster, Tijsken v. d. Schilden, 28:

Waer duysent pocken mach het toch nou aen feylen,
Dat de Roo Roe so lang semmelt, *ick word schier uyt mijn sinnen.*

Julfus. Blyspel, 27·

— *Waerom huylt hy? voort;*
Hier niet te semm'len; *strak nae boort.*

Kiliaan kent alleen *semelen*, waarvan zie op *Zeemelen*. Het Brem. Nieders. Wtb. heeft *semmeln* zoowel in den zin van langzaam spreken als langzaam handelen, en daarvan *semmelije*, geteem en getalm, *semmeler* en *semmelke* of *semmelerske*, hij of zij die teemt of talmt. Strodtmann: *semlen*, talmen, *semeler*, *semmelke*, *semmeltaske*, talmer, talmster. Stalder: *sempelen*, treuzelend arbeiden, een vorm uit *semmelen* licht te ontstaan. Schmeller: *säumeln*, *herumsäumeln*, talmen, *same*, *simsam*, talmer. Müller en Weitz: *zämele*, talmen, *zämelei*, *zämeler* enz. Schmidt eindelijk: *zammeln*, zich gaarne overal ophouden, *zammel*, treuzelaarster, *zammlich*, langzaam. Dit *zammeln*, d. i. *tsammelen*, geeft den overgang tot *tammelen*, zooals men in Limburg spreekt, volgens prof. Bormans' Verslag over de Verhandd. enz. 423, uit welk *tammelen* per metathesin ons *talmen* ontstaan is.

Het w. *besammeld* wordt als verachtelijke bijnaam aan eene vrouw toegekend; Bormeester, Zijtje Fobers, 13: *die* besammelde *Meer houter soo pal as ien 'Eycken schot.*

Ten Kate, II. 709, stelde de afleiding van *semmelen*, *sammelen*, in *temmen*, *tammen*, d. i. tam maken. Bormans, t. a. p. zoo ik hem wel versta, in *zamelen*, bijeenbrengen, bij Kil. *samelen*, *sammelen*. Ik ben het ditmaal eens met Tuinman, die in zijne Fakkel zegt: »*Sammelen*, dralen, langzaam zijn, is buiten twijfel een *diminutivum*, van *zuimen*, hetgeen de Hoogduitschen zeggen *saumen*." Bilderdijk komt dit denkbeeld eenigszins nabij, door in zijne Aanteekk. op Hooft, 150, *sammelen* eig. *sommelen* te heeten, d. i. slapen of zuimen; doch de etymologie, aldaar, en de andere in de Gesch. des Vad. I. 107, van *zuimen* gegeven, zijn verkeerd.

De oorsprong van *sammelen*, *semmelen*, ligt in *zamen*, d. i langzaam zijn, werkeloos zijn, dralen, van *sam*, bij Frisch traag, lui, langzaam, nog voortlevende in het zwabische *sam*, langzaam, en het beijersche *zamet*, in dezelfde beteekenis bij Schmeller voorkomende. Vandaar bij Adelung middelhoogd. *samen*, tegenwoordig opperd. *saumen*, hoogd. *säumen*, neders. *sumen*, nederl. *zuimen*, fransch *chomer* (zooals Le Duchat reeds opmerkte, hoewel hij het gebrekkig zegt en De Roquefort, die etymologie voorbijziende, slechts eenige ongerijmde gissingen heeft). Het primitief toont zich bij ons verwant aan de vormen *zeemen en teemen;* zie op *Zeemelen*.

Sankelen—Zaanken.

Kil. heeft *sankelen* opgenomen als vlaamsch woord voor »sukkelen, *titubare*, *cespitare*, fr. *chanceler*." Het komt blijkbaar overeen met Schmellers *zänkeln*, trekken, rekken, talmen, dralen, welke beteekenis derhalve verschilt van de gewone, die »een weinig krakeelen" is. Ook in het primitief is de wijziging der beteekenis op te merken. In het gewone hoogd. toch is *zänken* twisten, krakeelen, kijven; doch in 't osnabrugsch het in vorm verzachte *sahnken* langzaam zijn in woorden en daden, d. i. derhalve teemen, talmen, dralen, en het is dit woord, dat niet alleen in Breda, zooals Hoeufft schijnt te meenen, maar ook elders gangbaar is in de opgenoemde beteekenissen in den zeer gemeenzamen spreektrant. *Zaanken* of *zaneken*, dat ik als het primitief van het vlaamsche frequent. aanmerk, wordt althans in Zuidholland alom gehoord en verstaan. Strodtmanns uitdrukking *et is eene rechte Sahnke*, zij is eene rechte zanek, is hier voor niemand vreemd.

Sauwelen—Sauwen.

Sauwelen of *saauwelen* beteekent in Gelderland kieskauwen, waarvan ook *sauwelaar* en *sauwelig* in gebruik zijn; zie mijn Mag. I. 321. In het vlaamsch bij Schuermans luidt het w. *zauwelen*, *zouwelen* en *zoubelen*. Volgens Halbersma's Wbk. heeft het ww. in Overijsel dezelfde beteekenis, of »eig. (zooals de genoemde Geleerde zegt) op iets omlekken zonder er in te bijten." Dit laatste heet ook *sabbelen* (zie dit w.). Bij Schambach is *saweln* zoowel als *sabbelen* zeeveren. Het prim. *sauwen* treft men aan bij Epkema voor zeeveren; het luidt bij Schambach *sawen*, *säwen*, waarvan ook *sawern*, zeeveren van kleine kinderen. Eene slordige, vadsige vrouw heet bij Kil. *sabbe* en *sauel*.

Schuermans verklaart *sauwelen* eenigszins anders, t. w. door »zotten klap vertellen," en acht het w. tevens verwant ond. and. aan *sammelen*. In dezen laatsten zin komt het werkelijk voor bij Ogier, De Seven Hoofts. 118:

Hoe sauwelde *soo? ick hoor u noch, 't is laet, gy diendt*
Slaepen te zijn, want morgen moete tyelijck op wesen.

Schaffelen, zie Schoffelen.

Schagchelen[1]—Schagchen.

Schagchen is lagchen of schateren, bij Kil. cachinnari. Dus Maerl. Spieg. Hist. I. 417:

Dijn lachen (si) sonder schachgen *al,*
Ende dijn luut sonder ghescal.

D. III. 104:

Doe quamer van duvele ene scare,
Die brochten mettem aldare,
Al schachende, *vijf menscen zielen,*
Die mettem inden putte vielen.

Vincentius heeft hiervoor: *cachinnans et insultans;* dus: hoonlagchen. Van Rijssele, Spieg. der Minnen, 17 verso:

Ja ic zouter zelve om schachen.

De Bie, Faems Weergalm, 175:

Met lacchen en schacchen
Heel daeghen te jaeghen, enz.

Van der Cruycen, Spreeckw. 231:

Gaet liever daermen weent, als daermen lacht en schacht.

Valentijn, Werken van Ovid. I. 214: *Andere weetge niet of sij laghen of krijten. Sommige* schaghen *soo schor, als een eselin bij haar ruwe molesteen rughelt.* — Ook met het voorz. *be;* Wtenhove, Hondert Psalmen Dav. bl. 7:

Mer God die in den hemel woont,
Die salse noch belachen,
Oock vernietighen heur verbond,
End huer bedryf beschachen.

Het subst. *geschach,* hoongelach, heeft de Dietsche Warande, I. 336:

Die duvele dreven groet gheschach.

Ook de wortel *schach* was in dien zin gebruikelijk, Lancelot, B. III. vs. 26884:

Tirst dat desen Tristouse sach
Gaf si enen groten scach.

Horae Belgicae, XI. 224:

doen loech sinen grooten schach.

Het frequentatief is door Oudaan gebezigd, Voorschaduwing, 66:

— *snar geluid van* schachchelen *en schateren.*

Toneelp. 236:

Men hoorde een naar geluyd van schachchelen *en schateren.*

En Poëzy, I. 33:

Welk geschachchel, *en geschater,*
Wat getommel en bravade enz.

Het nedersaksisch zegt *schachern,* hoogd. *schäkern, scheckern* en *schökern.*

Schagchelen[2]—Schagchen.

Voor het meer gewone *schagcheren* vindt men *schagchelen* voor verhandelen in de Hor. Belg. II. 164:

Daar was er een oolijken schachelaar,
hij schachelde *een koning zijn dochter,*
hij schachelde *ze hier, hij* schachelde *ze daar,*
dat hij ze zoo duur verkochte.

Kneppelhout spelt *sjaggelen;* De Eksterhof van Klaus Groth, 12:

Alleen de Joden kunnen nog niet scheiden...
Hoe tobben zij zich af nog wat te sjaggelen!

Tobler heeft denzelfden vorm in *schaggela,* kleinhandel drijven. Zie wijders *Schagcheren.*

Schakelen[1]—Schaken.

Ons ww. *schakelen,* d, i. verbinden, vasthechten, luidt in 't eng. *to shackle; shackles* zijn schakels. Het prim. *schaken* zegt volgens Ten Kate, II. 692, schudden; volgens Bilderdijk, Geslachtl. op *Schakel,* haken; het eng. *shake* is schudden. *Schaken,* voor *schakelen,* leest men, List tot Welstandt ofte Bekeerde Dronckaert (1660) bl. 8: *'t Is een meulenaersvloy, 'k hadd' hem aers aen een gouden keten laten* schaecken. Het Gemengelde Parnasloof, Opdragt:

't Is niet slegts, mijn waarde Heeren,
Dat men u dit Boekje opdraagt,
Om 't te helpen defendeeren,
Als 't een kwade tong belaagt;
Nog omdat zulks na de sleur is,
Dat men steeds een Opdragt maakt
Van een Boek: neen, onze keur is
Wel aan andre reên geschaakt.

Volgens Adelung is het hoogd. *schake* een soort van ketting, waarvan iedere schalm uit een' enkelen omgebogen draad bestaat. De naam der ketting zal wel naar dien des schalms genoemd zijn, en het woord de wortel van ons *schaken* en *schakel,* 't welk Adelung niet scheen te kennen. — Voor dit *schakel* heeft Sluiter met een meer voorkomenden wisseluitgang *schaken,* Gesangen, 143:

Een sond' gaet niet alleen,
Maer sy sijn vast aen een
Als schaekens *aen een keten.*

Voor losmaken treft men *ontschakelen* aan bij Krook, De Wispelt. Minnaar, 36: *Zie, daar* ontschakeld *hy al weêr een reeks van woorden.* Fokke, Verz. der Werken, I. 264: *om de keten der besluiten... te* ontschakelen.

Schakelen[2]—Schaken

Schakelen beteekent loopen; Werken van Rabelais, I. 647: *Hy zou, hoewel hy kromme beenen heeft, nochtans wel een fadem voor uit* schaakelen. — Van *schaken,* bij Stalder *schaggen,* stooten, schokken, *umherverschaggen;* versterkt tot *schechten,* bij Schütze rondloopen. Het stamwoord schijnt wel te zijn *schake,* in 't neders. schenkel, been. Zoowel het prim. als het frequent. komen bij Halliwell voor; het eerste in *to shake,* dansen, het andere bij samentrekking in *to shail,* kreupel gaan.

Schakelen[3]—Schaken.

Verschakelen leest men in den zin van: van

vlekken veranderen, in Van Dans Thyrsis Minnewit, I. 105:

Konje als de oude slangen
Uwen ouderdom verhangen
En verschakelen *u huyt.*

Hor. Belg. IX. 73, komen als namen van kleuren voor: *ghemengde, strijpte, sciere unde* ghescakelde, d. i. gevlekte, geplekte.

Schaken is het hoogd. *schecken*, d. i. met witte vlekken op een gekleurden grond, of met gekleurde vlekken op een' witten grond voorzien. Vandaar bij Schmeller *geschegket, geschegget*, gevlekt; *gescheckete*n schafen, geplekte schapen, en in dezelfde beteekenis met den frequent. vorm: *geschäckert.* De woorden komen van *scheck, schecke*, toegepast op enkele dieren, op bovengemelde wijze gevlekt. 't Woord zelf, welks afleiding Adelung alleen bij gissing bepaalt, komt in zooverre met ons *bles* overeen, dat dit ook op een dier word toegepast, dat een *bles* heeft; zie mijne Lat. Verscheid. 196.

Schamelen—Schamen.

Westerbaens Ockenburgh, 122, heeft:

— *Indisch aerde-werck met bloempjes velerhand*
Op 't aerdighst opgeschickt, geschraept van aller wegen,
Door bedelen, door gelt, ontschaemelt *of verkregen.*

Dit woord, naar het schijnt van 's Dichters maaksel, beteekent bij hem: zonder schaamte verkrijgen, of afpersen. *Ont-schamen* zou kunnen aanduiden: geen schaamte hebben of schaamte ontnemen; iets *ont-schamelen:* iets van schaamte berooven, wat nog niet is: zonder schaamte rooven.

Dat het bnw. *schamel* thans de bet. heeft van armoedig of gering, is bekend en ook bij Weil. opgeteekend. Hiervan vind ik *schamelijkheid* voor geringheid, Verv. op Wag. XII. 222: *welke klem 't argument tot verbod der Adressen, voornaamlyk uit de* schamelykheid *en onkunde der Tekenaaren gehaald, zal kunnen hebben.* — De eigenlijke bet. van *schamel*, d. i. beschaamd, verlegen, heerscht in *schamerig;* Six van Chandelier, Poësy, 489:

— *moedernaakt,*
Behalven 't deel dat schaamrigh *maakt.*

Wij zouden hiervoor beter *schamelig* zeggen, zooals in sommige hoogd. dialecten, b. v. *schamlig* bij Tiling en *schamelich* bij Kehrein; doch die dialecten hebben mede met gelijken zin *schamerig, schämrig;* zie Kehrein en Danneil. Doch wat is *nachtschamel*, dat onzer taal eigen schijnt voor wrak (van haring gezegd)? Het w. kwam mij voor in het Placcaat ende Ordonnantie, beroerende het vangen, souten enz. van den Haring, van 1656 (Delft, 1715), art. 14: *den Haring wel te doen sonderen, den vollen uyt den yelen,* den nachtschamel, *kuytsieck, melksieck, stank ofte wanharing.* Byvoegsels op Wag. XVII. 92: *dat de Schotsche (haring)... eerst aan Land gevoerd en daar in tonnen gelegd wierdt, waar door dezelve* nagtschamel *of wrak was, bevorens zy onder 't zout kon worden gebragt.*

Schamfelen, zie Schampelen.

Schampelen—Schampen.

Schampen is licht aanraken, en wordt gezegd van een slag, stoot of schot, dat niet volkomen raakt, maar afglipt. Hoogvliet, Abraham de Aartsv. 88:

De ploegstaart vliegt voorby en raakt een' andren knaap
Noch schampende *voor 't hart, dat borst en ribben kraken.*

Daarvan het ww. *afschampen*, dat meest in gebruik is; Episodes uit Maerl. Hist. van Troyen, door Dr. Verdam, vs. 4553:

Tswert scampte af *ende heeft geraect*
Die curie, die den slach ontstoet.

Friesche Volksalm. 1837, bl. 106:

— *elke slag, die op het pantser stuit,*
Of afschampt *van het schild* —

Bekker, Betov. Weer. IV. 10: *het licht, dat op (de lichamen)* afschampt. Ald. 17: *'t breken en* afschampen *van deselve stralen.* — Zulk een slag of stoot noemt men een *afschamper*, anders *schampscheut* of *-schoot*, waarvan men zelfs een werkw. heeft gesmeed; Valentijn, Werken van Ovid. I. 63: *Mijn borst is niet pas* beschampscheut *van een schigt, maar tot in 't gebeente en merg getroffen.*

Voor afstuiten, afkeeren, leest men *schampen* bij Sprankhuisen, Van het Ghebedt, 32: *'t is een groote sake, datmen alle quaet kan doen* schampen. — Figuurlijk wordt *schampen* ook genomen van iemand die aan eenig gevaar ontglipt, b. v. Coornherts Odyssea, II. 112:

De Vryers comen om, daer en schampter *niet een.*

Vlaerd. Redenrijckbergh, 418:

Ick zie met wien ick ben gescheept, best ga ick schampen.

Anders *ontschampen;* Blommaert, Oudvl. Ged. I. 74:

— *een redelijc dier,*
Dat sterven moet, als comt den dach,
Daer du ontscampen *niet en mach.*

Camphuysen, Uytbr. der Psalmen, 205:

Hopend' off hy noch 't verderff
Tijdelijck ontschampen *mocht.*

Voor *schampen* en *ontschampen* in dezen zin heb-

ben Müller en Weitz *schampire*, Kehrein *schambieren*, Danneil *schampèrn*, *schampir'n*, en het oudfr. *escamper*. (*)

Bij Coornhert, Odyssea, II. 100, leest men:

Dit duerde heel dry jaren, dat ickse lavuyt gaff,
En als nu oock het vierde had *bynae* zijnen schamp,
Ende de langhe nachten...
De dagen corten deden, enz.

Zijnen schamp hebben verklaar ik hier door wegglippen, hetzelfde wat boven *schampen* beteekende.

Van *schampen* zijn de frequent. *schampelen* en *afschampelen*, bij onze Ouden steeds in den eig. zin voor *afschampen* gebruikt; Karel de Groote, 90:

En ware tswert niet gescampelt *dale*
In wane niet thouet en ware gecloven.

(*Dale* is nederwaarts.) Bl. 98:

Maer hi en hadde gene noet
Want tswert scampelde *in den scilt.*

Dus ook ald. 197 en 214. Nieuwe Reeks van Werken der L. M. II. 145:

Dat hi hem hadde thoeft gecloven
En waert (*tswert*) *niet* ghescampelt af.

En III. 74:

— *het ware ghecloven,*
Coyfie ende hoet altémale,
Ne ware dat (tswert) scampelde *dale.*

Bl. 97:

— *en hadde ghesijn*
Dat afschampelde, *hi ware bleven.*

En bl. 185:

Entie slach scampelde *godeweet*
Soe dat hi mi int herte sneet.

Gri..bergsche Oorlog, II. 109:

't Swert scampelde af *haestelike*
In den scilt. —

Blommaert, Oudvl. Ged. I. 19:

Dat swert scampelde *ende heeft geraect*
Die curie —

Ook nog eene enkele maal bij de lateren; Tengnagel, Spaensche Heidin, 75:

Zoo schaedt de avondzon, die door de lindebladen
Heur schichten schiet voorby, opdat ze schamplend *raekt.*

(*) Dat van dit *escamper* het fr *échapper* zou afkomen — wat anders wel voor de hand schijnt te liggen — acht Diez, Etymol. Wtb I 267, onwaarschijnlijk, om het ongewone van het wegvallen van de *m* vóór de *p* Diefenbach, Vergl Wtb. II 230, ziet in zulk een wegvallen geen zwarigheid, hoewel hij toch S 225 bij de behandeling van *schampen*, elabi, van dit fr *échapper* geen gewag maakt Doch vanwaar komt dan het fr ww *échapper?* De etymologen hebben daaromtrent allerlei gissingen gemaakt Diez, t. a. ., en andd na hem, b. v Scheler leiden het w af van *cappa*. mantel, en eig is het dan »uit den mantel kruipen."

In het westvl. is het frequent. nog in gebruik voor »even raken, zijwaarts afwijken," zie De Bo.

Schampelen is bij Kil. ook *schamfelen*, en dit leest men in Walewein, vs. 2092:

Tswaert scanfelde *ende ginc uut.*

Bij Schambach is *schampeln* waggelend gaan, bij Weinhold *schampern* trippelend gaan, en bij Halliwell *to shamble* op eene ongeschikte wijze gaan: zonder twijfel zijn deze wn. verwant aan het nederl. *schampelen*, en nog meer in het oogvallend is dit ten aanzien van het oudfr. *eschampeler*, bij Roquefort even aanraken, licht kwetsen. Zie ook *Kamperen*.

Schandelen—Schanden.

Het frequent. *schandelen* komt alleen een paar malen bij onze Ouden voor; Dietsche Doctr. 102:

— *eest dat u viant verstaet*
Ende vernemt uwen raet,
Soe moghe dine wel verwandelen
Sonder u selven te scandelen.

Der Leken Spieghel, I. 84:

— *die quade salmen haten*
Ende scuwen, waer men can,
Want daer en is gheen bate an;
So men meer met hem wandelt,
So men meer wort ghescandelt.

In beide plaatsen is het werkwoord bedrijvend, en beteekent: te schande maken, schandvlekken. Het prim. *schanden* had denzelfden zin, blijkens de variant op de eerst aangeh. pl. die *scanden* luidt. Dus reeds in Notkers Psalmen, 52 (53) vs. 6: *Sie uuurden* gescendet, *uuanda Got ferchos sie.* Statenov.: gy hebtse *beschaemt gemaekt*, want Godt heeftse verworpen. Ps. 70 (71) vs. 1: *An dih truhten kedincta ih*, keschendet *ne uuerde ih in euua.* Op u, o Heere, betrouw ick: en laet my niet *beschaemt worden* in eeuwigheyt. — Stalder onderscheidt *schanden*, onz. werkw. honen, en *schänden*, bedr. ww. iemand honen, en zoo is ook het nederl. *schanden* van *schenden*, dat wij bezigen voor bederven, onteeren, krenken, en welks imperf. thans *ik schond*, voorheen was: *ik schand.*

Aan frequent. vormen ontbreekt het in de verwante tongvallen niet. Stalder heeft *schändselen*, *schänzelen;* Schmeller *beschändeln*, *verschändeln;* Von Schmid *beschandlen;* Danneil *schandern*, *schändern:* allen voor honen, beschimpen, beschamen. Met den basterduitgang hebben Richey en Schütze *schandeeren*, verlengd in onzen Leken Spieghel, II. 256:

Nochtan so en woude
Hi Judas, wats gheschiet,

Dat sacrament wederzegghen niet,
Om dat hine niet en woude blameren
Voor dandere ende scandeleren.

Waarvoor de variant heeft: *scandaliseren*, dat wij nog gebruiken. Dit eigen basterdwoord heeft Meijers Leven van Jezus voor ergeren, bl. 115: *so wie so* schandaliseert *eenen van desen minsten... ghevallet di dyn voet ochte dine hant* schandalizeert, *snydse af.* — Het naamw. *schandel* is ergernis, t. a. p.: *Soo wee der werelt om de* schandelen *die daer binnen syn.* Bl. 108: *Vlie achter mi Sathanas, du best mi ene* schandele. — Zie ook *Schandigen.*

Schardelen, zie **Scharrelen**
Scharfelen, zie **Scharrelen.**
Scharrelen—Scharren.

Scharren, scherren, hoogd. *scharren*, oudd. *scerran*, is krabben, en werd bij ons inzonderheid gezegd van het schrappen der hoenders met hunne pooten; dit is ook wel eens *schraven* genoemd, doch dit zegt eig. al schrappende bijeenhalen, zie *Schrafelen.* Dus Hor. Belg. IX. 27: *Hoener* scharren *al achterwaert.* Ald. 44: *Thoen* schert, *al ist clauwenloes.* Belg. Mus. II. 107: *Achter waert, als de hinne* schert. De Brune, Bancketwerck, I. 245: *Als het goud reghent, en de hinnen voorwaerts* scharren, enz. Moons, Sedel. Vermaecksp. 292:

Den Haen uyt hongersnoot gaet in den mesthoop scherren.

Om het rijm met ingevoegde *d;* Haerlems Juweel, 18:

Ja ghelijck de hinnen scherden,
Hy wilde laten alle fantasie varen.

Bedrijvend leest men het werkw. in Clignetts Bijdragen, 336: *Dijn stof te* scarren *en moghen di nu niet baten.* Vaderboeck, fol. 111 verso: *dat si van den potten* scarede (lees misschien *scarreden*) *... dat was haer spise.* — De vlaamsche schrijvers bezigen het woord van verschillende geluiden; Van Ryswyck, Eppenstein, 122:

De grendels scharden *uit hun hol.*

Dez. Poët. Luimen, 30:

Want dat gerym van zomergloed...
Schart *ongerymd het oorvlies doof.*

Dez. Balladen, 50:

De kelder weêrklonk van een scharrend *gerucht.*

Conscience, De Boerenkryg, I. 20: *Slechts een mensch* scharde *van tyd tot tyd met de voeten.* Aid. I. 84: *Baes Cuylen vatte de tang,* scharde *er mede in het vuer.* Dez. Jacob van Artevelde, III. 36: *Hy* scharde *met eene groote vreugde de beide hoopen gelds in de tesschr.* D. i. dus wederom bedrijvend, doch die beteekenis is oud, want Ziemann heeft reeds: *er* schar *die unreinikeit mit einem scherben;* bij Kil. *uitscharren de aarde*, prosubigere terram; Ten Kate, II. 352. Voor klauterende beweging der beenen, Van Ryswyck, Balladen, 242:

Zy hangen en warren, Aen teenen en sparren,
En klaevren en scharren *Er eindelyk op.*

De Brune heeft *scharrebeenen* voor het slijpen met den voet, Jok en Ernst, 91: *Hunnen hoed heeft meer te doen, dan hun hooft: het strijken,* scharrebeenen *en biesbouten geeft hen haast meer werx,* enz. — Ook voor draaijende beweging met de hand; Conscience, Moeder Job, 43: *stak het (kind) de hand in de hoogte en* scharde *tastend in het ronde, als poogde het zyne moeder te zoeken.*

Een ander *scharren* is dat bij Bilderdijk, Buitenl. 101:

Zie daar de schelp een rots, waarop de beitel schart.

D. i. *schaart* of *schaardt*, schaarden krijgt; zie *Schaard* bij Weil. Bij Schmeller luidt het ww. *scertan, scherten, verscherten*, met schaarden maken, en hij wijst op het ijsl. *skerda, skarda*, in stukken breken of stooten, waarvan ook in zijn Cimbr. Wtb. *dorscharten*, bederven.

Het frequent. *scharrelen* is gebruikelijk in de beteekenissen door Weil. vermeld. Voor gebrekkig gaan leest men het w. bij Trip, Tydwinst, 41:

Vaar gy maar scharr'lend *voort! Hy zal u 't loopen leeren.*

Porjeere, Zangl. Uitsp. 254 (van een schaatsenrijder):

(*Hij*) *biedt hem de oude hand om* scharlend *voort te gaan.*

Westerman, Ged. I. 162: *Achter sleedje of stoeltje* scharlen. — Van ongeregeld dansen; Greenwood, Pinxtervreugt, 32:

(*Zy*) scharlen *onder een, onheblyk buiten maat.*

Dus Fokke, Boert. Reis, I. 93: *als die magere spelbreker... met zijne klompen in 't gezelschap komt* scharrelen. — Staring bezigt het w. van den doodendans, Ged. II. 172:

Zoo zwiert men lustig om de Kerk;
Dan uit, dan in 't gezigt;
Men scharrelt *langs een graf — en ziet!*
Iets flonkrends kwam aan 't licht.

Minder eigenaardig *in-* en *wegscharrelen* voor verbergen, verstoppen; Mulder, Bijbel voor de Israël. Jeugd, I. 80: *In den grond graaft hij eenen kuil,* scharrelt *er het bloedige lijk* in. Ald. bl 81: *de plek, waar hij het ontzielde ligchaam* weggescharreld *heeft. Voortscharrelen* is anders gebrekkig, langzaam voort-

gaan; Fokke, Verz. der Werken, IV. 123: *dat (de Egyptenaars) nog niet anders, dan zeer voorzigtig, in holle boomen, langs hunne eigen rivier, zoo wat* voortscharrelden. — Zoo is *opscharrelen* opwaarts gaan; aang. werk, XI. 20: *Het kind* scharrelde, *zoo goed als hij kon, den zandberg* op. — Bovendien wordt het in den gemeenzamen stijl dikwerf gebruikt voor de verrichtingen van iemand die zonder bepaald doel rondloopt, en door zijne handelingen niets degelijks teweegbrengt; soms bepaaldelijk van iemand die zonder gevolg om een meisje loopt; zie De Taalgids IV. 42. Men geeft hem den naam van *scharrelaar*. Ik vind daarvoor een *scharrel* in het Blijspel Schrokhart Slingerbeen, 15: *aan dien* scharrel *is niet gelegen*.

Voor *scharrelen* vind ik *schardelen* gezegd bij Van Beverwijck, Inl. tot de Holl. Geneesmidd. 11: *den diamant, die hy* (d. i. de haan in de fabel) *met de pooten* wegschardelde.

In de oostenrijksche volkstaal heeft men als frequent. *scharrezen*, herhaaldelijk krassen of knarsen; zie Mareta's Probe.

Met inbreuging der *f*, vindt men almede *scharfelen;* De Brune, Bancketwerck, I. 106: 't scharfelt *al wat van hinnen komt*. Ald. 172 leest men hetzelfde spreekw. dus: *'t Wil al* scrafelen, *dat van de henne komt*. — Men zou dus bij *scharfelt* aan eene drukfout kunnen denken; doch bl. 210 leest men nogmaals: *Men ziet, dat elck de rijve gebruyckt, om naer sich te* scharfelen. — En ook Von Schmid heeft *scharflen* voor »scharren." — Het blijkt dus dat *scharfelen*, in de bet. van *schrafelen*, niet geheel vreemd is.

Van Ryswyck heeft het bijw. *scharrelings;* Eppenstein, 53 (van helsche geesten):

(*Zy*) *kropen* schar'lings *op elkaar*,
En hinkten agter een.

Schartelen—Scharten.

Beide wn. zijn volgens De Bo in het westvl. gangbaar voor krabben, schrabben, en ook fig zijn best doen om door de wereld te komen. Zij beantwoorden dus aan *scharrelen*, *scharren;* zie dit art. En hiertoe schijnt te behooren *scherten*, bij Wtenhove, Hond. Ps. Dav. 66 verso:

My aangaende, myn voeten snel
Waren byna, sonder scherten,
Ghestruyckelt, end gheslippert schier.

In den zin van voortijlen leest men bij Bredero, Griane 50 (waar de Tijd van zich zelven zegt):

— *dese schrale leen vermagert door de wijlen*,
Die schartelen *soo snel, als d' aldervluchste pijlen*.

Niet duidelijk is de afl. *geschartel;* Thirsis Minnewit, I. 85:

Met een zo kwam de quartel,
Met een alzo bly gelaat
En met een bly geschartel.

Scheedelen, zie Scheidelen.

Scheidelen—Scheiden.

Scheidelen, *scheedelen*, hebben Kil. en Ten Kate, I. 247 en II. 356, voor afzonderen, onderscheiden, inzonderheid het scheiden van haar op den schedel, in den laatsten zin hoogd. *scheiteln*, neders. *scheteln*. Van den frequentatiefvorm is mij bij onze schrijvers voorgekomen *scheydel-muer*, *scheydel-priem*, *scheydel-steen* bij Kil.; *scheidelsmeer* bij Wassenbergh, en *scheyel-maal* voor afscheidsmaal, bij Bredero, Schijnheyligh, 12:

Daer is geen slemp, daer hy geen vette muyl van het (d. i. heeft),
By lijck en scheyel-mael *van vrienden de betreurste* (d. i. treurigste).

De gewone vorm is bij samentrekking *scheelen;* dus Westerbaen, Ged. II. 694:

Heeft zy haer hayr gescheelt, *is 't glad en opgestreecken*,
So dient ghy evenwel met lof daervan te spreecken.

Staring, Ged. I. 16, heeft: *gladgescheelde* lokken, dat *gescheiden* lokken zullen moeten zijn. Zulke gescheidene lokken heetten oudtijds *scheeltjes;* Van Wijn, Hist. Avondst. II. 130: *een Hairband, die, over de, in* scheeltjens *verdeelde, hairen om het hoofd liep*. Hoofts Ged. fol. 205:

Elpe scheeltjes, *doorschyn floers*,
Luistrend' op zijn perlemoers.

(D. i. blinkende als paarlemoer). In het Wbk. des Inst. ontbreekt dit *scheeltje*, en in Bilderdijks uitgave werd het (III. 242) verkeerd verklaard door *deksel*.

De wortel van *scheiden* komt zelfst. bij ons in eenige samenstellingen voor; Vondel, Josef in 't Hof, 38: *om den* landscheis *twist te mijden*. Kil. heeft daarvoor *landscheede*. — Vervolg op Wagenaar, XIII. 221: *de* Halfscheid *der stemmen*. Westendorp in N. Werken der leidsche Maatsch. II. 120: *de* halfscheid *der verslagenen in den oorlog vonden er ruste*. — Bilderdijk, Zedel. Gispingen, 58: *de aardsche* nevelscheid. — Men had ook *gescheid* als znw. waarop reeds Van Hasselt bij Kil. wees; Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I. 3: *den Rhijn is het oudtste* gescheyt *tusschen de Vriezen ende de oude Betuers ofte Bataviers*. Van Goor, Beschrijv. van Breda, fol. 301: het gescheyt *van de Vierschare van Breda ende Ghinneken is omtrent* enz. Fol. 302: *in den Marck is het* gescheyt *tusschen de Stadt en Terheyden*.

Ons *schedel*, vertex, bij contr. *scheel*, hoogd. *scheitel*, is van *scheiden*, hoewel Hoeufft (Bred. Taaleigen, 514) het tegenspreekt, het w. van *scheelen*, bedekken, afleidende. Het beijersche *harschaitel*, dat hetzelfde beteekent, bewijst dit; het *haar* toch wordt niet gedekt: doch zie mede Graff, VI. 439. Ook is het werkw. *scheelen*, bedekken, niet gestaafd.

Het verouderde *scheel*, dat voor deksel gold, is almede van *scheiden*, als zijnde volgens Ten Kate, II. 356 en Bilderdijk, Gesl. i. v. het afscheidsel van de doos, kist enz. Het woord werd inzonderheid gebruikt voor de oogleden; Marnix, Ps. 132, vs. 4:

Noch toedoen mijner ooghen scheel,
Oft inden oogen slaep ontfaen.

Vondel, Helden Godes, 23:

De dood zyn lichten met zyn schelen *had gheloken.*

Huygens, Korenbl. I. 29:

Seght hun...
Hoe 't haer ballingh-borger gaet,
Hoed' er in sijn' vochte schelen
Stadigh 't volle springh-Ty staet.

Doch ook voor andere deksels; ald. I. 161:

Stelt vryelick op 't scheel *van sijn' verrotte scherven*
Dit weinigh en dit veel: Hier leght voor Mier en Maey enz.

Belg. Mus. IV. 87:

Gheen zoe slimmen scheelken *ten vindt zijnen pot.*
— *tot alle cannekens vindt men* schelen.

Cats Wercken, I. 525:

— *eylieve! deck den pot:...*
Want als het scheel *niet wel en sluyt,*
De beste geest die vlieghter uyt.

Men leest *dekscheel*, Dietsche Warande, VI. 348: *Men behoeft ooc het* dekscheel *niet heel open te doen, als 't geenen schenckpot en is.* — Voor het *scheel* der oogen zeggen wij thans *ooglid*, welk *lid* Weiland en Schmeller hetzelfde achten als *lid*, membrum, articulus. Kiliaan intusschen had reeds aangewezen dat *lid* in ooglid beteekent deksel, en een geheel ander woord is dan het andere *lid;* zie dit nader gestaafd door Hoeufft, Bred. Taaleigen, 431, en Dr. Te Winkel, Nieuw Ned. Taalmag. II. 263, en verg. Graff, IV. 1115. Ik voeg daar nog bij, dat bij Halliwell *lid* een beddedek beduidt; dat het woord bij ons ook wordt aangetroffen voor deksel van andere voorwerpen; Van Hasselt, Geld. Maaltyden, 40: *Ernst hefft laten maken ein ton mit enen* lit, *dairmen den stoir* (d.i. steur) *in wairden.* Constthoon. Juweel, 150:

— *wanneer men hem wat geeft, der kannen* lidt
Wetense onder den duym niet dan al te veel te doen waghen.

En dat in het oud- en middelhoogd. dikwerf voorkomt *überlit*, bovendeksel, zie Graff l. c. en Benecke i. v. *Lit.*

Scheel, eindelijk, is verouderd voor onderscheid, verschil, geschil; Constth. Juweel, 156:

— *hy can my maer helpen een deel,*
En mit weynigh aelmisse, dit is het scheel.

Huygens, Korenbl. I. 211:

't Lecker scheel *van hoofd en wagen,*
Visch gevoert en visch gedragen,
Sluys en Schevelinger vangh
Schick ick van gelijck verlangh.

D. II. 6:

Ick weet niet wat mijn werck van 't schoonste schepsel scheelt:
Maer, als ick pocchen sou, het scheel *waer goed te wijsen.*

Oudaan, Uytbreydinge over Job, 166:

Want deugd of zond, acht God al even veel,
En zonder scheel.

Vondel, Maeghden, 33:

— *die, om* scheel *van Goden*
Vol haets, den nagebuur ter offermaeltijd nooden, enz.

Levens van Plut. fol. 10: *op het leste verdroeghen sy onder malkanderen dat sy dit* scheel *uyt de weghe souden maecken door het gevliech der voghelen.* Zie wijders nog het Wbk. des Inst. op Hooft.

Bilderdijk meende, dat *scheel zien* van *hoofdscheel* kwam, als zijnde: naar zijn *scheelen* zien; Gesl. i. v. Kwalijk. Het adj. en adv. *scheel* is het oudduitsche *scelah*, *scelh*, obliquus, strabus, hoogd. *schel*, *schelch*, bij Stalder *schalb*, *schälb*, *schelb*. Het woord komt bij ons voor in den zin van blind of eenoogig, Bijbel 1477, Exod. 21, vs. 26: *Soe wie sijns knechts of ioncwive oghe slaet ende maect hijse* schele, *soe sal hijse vri laten gaen over dat oghe dat hij wtgeslaghen heeft.*

Schemelen—Schemen.

Voor ons gewone ww. *schemeren* hebben Kil. en Ten Kate, II. 357, ook *schemelen*, dat in de zeventiende eeuw gebezigd werd; Rodenburgh, Melibea, I. 16:

De krul'ghe hare lokxkens op uw vel zo weem'len,
Door 't goudgeglinster dat de gauwste ooghen scheem'len.

Dez. Rodomont en Isabella, 62:

Mijn ooghen scheem'len, *ja ghelijck een padd' ick zwel.*

Schadtkiste der Philosophen, fol. 201:

Hy soude schemelen *in syn volherden*
En qualijck sien, hoe dat die sonne straelt.

Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 332:

Haer ooghen begonsten door 't weenen te schemelen.

Croon, Moy-al, 175:

Datter het gesicht op schemelt
Schier al oft de Sonne waer.

Heyns, Bartas Wercken, I. 1. 161:

— *dewijl 't gesicht ons* schemelt: —

Ogier, De Seven Hoofts. 208:

— *dat ick leelijck schijn, ist dat u Oogen* schemelen.

De Brune, Zinnewerck, 85: *Struyckelen*, schemelen, *veranderen, blind zijn in onzienlicke zaecken.* Vondel, Pascha, 20: *'t licht* geschemel. Zoo nog bij onze hedendaagsche dichters; Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 242:

De nevels... die voor zijn oogen scheemlen.

Van Beers, Jongelingsdroomen, bl. 17 (van zonnen en sterren):

Zie, hoe ze in 't blauw der ethergolven schemelen!

Versnaeyen, Liefde, Vreugd, Vaderl. 28:

De danser vangt weem'lend en scheem'lend *den zucht.*

Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 102:

't Boschjen (doet) mij vriendlijk zijn schaduwen schemelen.

Vandaar *beschemelen*, dat Kil. niet heeft; De Harduyn, Goddel. Wenschen, 125: *van wien den klaeren glans tusschen de duyster wolcken van verre* beschemelt *onse ooghen.* Dez. Goddel. Lofsanghen, 178:

Door wiens licht worden beschemelt
Locht, zee, en aerd, en het gehemelt.

Geestel. Nachtegael, II. 20:

Het ghehemelt wordt beschemelt *door u schijn.*

Het subst. *schemel* beteekende glans; Van Zevecote, Ged. 121: *al het andere, dat voorwaer niet dan met eenen ydelen schijn ende* schemel *behangen ende bekleet is.* Wolsschaten, De Dodt vermaskert, 63:

Maer soo sy 't schemel *sach van d'opperhemels steden,*
Gheraeckt sy op de wegh, enz.

De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 34:

Welck quaelijck yemandt siet, door den claerlichten schemel.

Vrouwelick Cieraet, 115:

Men hoort de Dronckers niet, wanneerze tot een schemel
Haers onmaets, brengen bi de zoete wingaerd struick.

Hier zou men nu zeggen: *een glimp.* Het woord werd nog gebezigd door Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 118:

Valsch is het licht van 's waerelds roem,
En kleurlooze avondschemel.

S. J. van den Bergh, in Boudewijns Proza en Poëzij, 73:

— *De hemel,*
Oneindige oceaan der wolken, kaatst zijn schemel,
Zijn aaklig graauw te rug. —

Deze achtte het noodig, het gebruik van het w. tegen een' Recensent te verdedigen; hij doet het èn op taalkundigen grond, èn door het gebruik.

Volgens Stürenburg is dit *schemel* in het oostfriesch nog in zwang; ook zegt het overijselsch nog *schimmelen* voor 't ww. *schemelen*; zie Halbertsma's Wbk.

Het woord *schemel* had voorheen nog eene andere beteekenis; Haupt, Zeitschrift, II. 352: *ene vrouwe, die hadde die sonne tenen cleede ende den mane tenen* vutscemele. Sluiters Gesangen, 3:

Also beginnen wy, aen sijner voeten schemel,
't Gesang, dat, voor sijn throon, klinkt met een donderstem.

Dez. Lof der Heylige Maegd Maria, 54:

Hoewel ik noyt, als Paul, ben, van Gods voeteschemel,
Verrukt in 't Paradijs, tot in den derden Hemel.

Anders *schamel;* Werken van Rabelais, II. 320: *deeden eenige, ik weet niet wat lieden... ons nederzitten op een* schameltje. Ook het middelhd. zei dit; Barlaam und Josaphat, 225:

Uf einen schamel *er gesaz.*

Der Nibelungen Noth, vs. 2688:

si warf in uz dem bette, dabi uf eine banch,
daz im sin houbet lute an einem schamel *erchlanch.*

Kil. *schemele, schaemele*, scabellum, en *schaemel*, tripes, volgens Wassenbergh in Friesland nog *schammel*, een drievoet, om eene tobbe enz. op te zetten, waarvan ook *waschschamel;* hoogd. *schämel, schamel, schemmel*, oudd. *scamal*, fransch *escabelle, escabeau.*

Onze dichters verkiezen thans, boven *schamel* of *schemel*, het w. *schabel* met den franschen uitgang, in hun *voetschabel*, en ook ons volk zei *schabelletje* voor het voetbankje, waarop de misdadigers op het schavot ten toon stonden.

Scherdelen—Scherden.

Scherden is bij Kil. en Ten Kate, II. 373, het-

zelfde als *schrijden*, hoogd. *schreiten*, d. i. den voet verzetten, eene schrede doen; dus Antw. Spelen van Sinne, 591:

Ick ducht datter veel onna so effen terden,
Maer wt den wech scherden *so menighen stap.*

Het woord is van *scherd*, door verplaatsing der *r* van *schred* (*), d. i. *schrede*, dat meermalen voorkomt; Walewein, vs. 9824:

Doch deettene vlieghen in dat gras
Drie scarden (†) *varre, so dat hi was*
Al in onmacht ende verdovet.

Ferguut, vs. 3527:

Hi tart vort sine scerde
ten ridderwaert, enz.

Ald. vs. 3544:

met grote scerden *hi te hem scricte.*

Der Leken Spieghel, II. 329:

Judas ghinc daer graven te hant
Omtrent twintich scherden, enz.

Vaderl. Museum, III. 266:

— mijn vader hiet edel herde,
Dien ic niet en volgede enen scherde.

A. Bijns, Refereynen, III. 161:

Ter hellen waert loopende met groote scherden.

Bij Kil. is *scherdelinck* schrijlings, d. i. met gescheiden beenen; met uitlating der *d*, *scherlinks* bij Cats, I. 567:

— een wispel-tuerig wijf,
Dat sit ('k en weet niet hoe) my scherlinx *op het lijf.*

Bij Van Ryswyck *scharrelings*, Eppenstein, 53:

(Zy) kropen schar'lings *op elkaer,*
En hinkten achter een.

Het frequent. *scherdelen* beteekent uit zijnen aard herhaalde schreden doen, d. i. loopen, en met drift; Huyg. Korenbl. I. 585:

— Woôr 't vreemt dad ick me retireerde
Wattaddick scherdlen *moght?* —

Bilderdijk verklaart dit in zijne uitg. VI. 143, onjuist door *scharrelen*. In het Leven van Marcus Aurelius, 98, leest men: *wat wilt ghy veel* schertelen *vant sterven, aengesien u leven noch al behouden is?* 'k Verklaar dit door terugdeinzen, eig. achteruitwijken (van angst) zooals *schrikken* eig. verzetten of verspringen is en mede op sommige gemoedsaandoeningen toegepast wordt. In dergelijken zin zou ik verklaren het ww. *luisterscharden*, bij Bara, Galteno en Alimene, 27:

Ik bidde u, om myn eer, verlaat dees droeve Maagd...
Uw oor dat luisterschard, *gy zoekt myn val, ô Hemel!*

D. i. uw oor *deinst terug* van te *luisteren*, wil niet naar mij hooren.

Schermutselen—Schermutsen.

Voor het tegenwoordige *schermutselen* was vroeger het primitieve ww. niet ongewoon; Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 45: *vechten... eerst* schermutsende, *daer na in staenden slach ende met vlieghende vendelen.* Erasmus, Colloq. Famil. 105: *Met volle bekers te* schermutsen *ende sich met den wijn vrolijck te maken, was zijn dagelijcx werck.* Bredero, Griane, 14:

Hoe schermutst *my vernuft! mijn sinnen zijn niet stil.*

Dez. Het daget enz. 8:

In de voordraf voor aen, de eerste aen de vesten,
In het schermutsen *streng, in 't af-wijcken de lesten.*

Zie ook het Wbk. des Inst. op Hooft, die 't woord dikwerf heeft; zoowel als *schermutsing*, dat mede voorkomt in de Lev. van Plutarchus, fol. 45: *een groote* schermutsinghe *lancx den Tyber.* Fol. 62: *soo haest als hy sach dat .. de* schermutsinghe *op d'ander zijde was aengeheven, doen dede hy oock*, enz.

De wortel *schermut* of *schermuts* komt voor in eene publicatie tegen het vechten der jongens van 1581, bij Kleyn, Beschr. v. Delfshaven, 35: *malcanderen vechten ende slaen bij forme van* schermut-smijthen. Lager: *vechtinge en* schermutz-smijterij.

Ook met den basterduitgang, als in 't hoogd. *schermutziren*, treft men het w. bij ons aan; Lev. v. Plut. fol. 76: schermutseerende *teghen de achtersten.* Ald. fol. 471: *sonden sy voor uyt om te* schermutseren *de beste ruyters.* Brandt, Leven van De Ruiter, II. 304: *ook begosten de Holkandtsche Negers... met hun te* schermutzeeren. Scriverius, Ged. 12:

(*) Dit *schred* bezigt Staring, Ged I 81:
Hij naakt, en voelt zich meer bewogen,
Op elken schred
Bl. 125:
— hij zoekt, met rasschen schred,
Het eenzaam leger op; —
Deze verkorte en verharde vorm nadert het hoogd *schritt*, dat men geheel terugvindt in *schrid*. Crispyn en Crispiaan, 61:
'k Zal 'er geen schrid, *of een voet om verzetten.*

(†) Van dit woord moet worden onderscheiden *scard*, bij Van Velthem, fol 127:
Daer maecten si doen enen scard
In die Turke alsoe groet,
Dat niemen en was in dat comroet
Hem en eysede, sonder waen,
Van den slagen, die d'onse slaen
Le Long verklaart dit door »slachting"; te recht. Ons *schaard*, hoogd *scharte*, beteekent ond and eene door snijden of anderszins veroorzaakte wond; zie Schmeller en Adelung.

Hier staat men op de wacht, daar ziet men scharmutseeren.

Heyns, Bartas' Wercken, II. 1. 77:

In 't schermutseren *doch, werd Iudas overwonnen.*

Focquenbroch, Werken, I. 136:

In 't midden nu van 't banketteeren,
En wyl een ieder vast niet deê,
Dan met 't gebit te schermutseeren, enz.

Ook hiervan is de afl. op *ing;* Willinks Amst. Arkadia, II. 18: *niet wetende, wat 'er aan de voorste troepen haperde, dewyl ze geen schutgevaart noch* schermutsering *vernamen.*

Vermelding verdienen nog het bij Oudemans niet voorkomende *beschermutselen;* Bredero, Angeniet, 26:

— *u licht-ghevoete waan,*
Die soo beleghert en van binnen selver muyten
Als beschermutselt, *en besprongen mas van buyten.*

D. i. met eene niet zeer duidelijke woordschikking: uw vluchtige waan, die binnen in u zelf muitte (oproerig was) en zoo belegerd was, als enz. — En het znw. *schermutseltje* voor kleine schermutseling; H. van Halmael, Crispyn, Bedrieger, 11:

'k Was arm, zo 'er anders niet een schermutseltje *viel.*

Wat de afleiding van *schermutsen* betreft, daarover is velerlei gevoelen. De zonderlingste verklaringen zijn die, volgens welke het woord zou samengesteld zijn uit *schermen* en *hutselen*, of uit *schaar* en *moete*, d. i. ontmoeting (fr. *rencontre*); zie Hoeufft, Fransche Woorden, en Bild. Gesl. i. v. Aannemelijker schijnt de afleiding, door Ten Kate, II. 350 en Adelung voorgestaan, t. w. van *schaar*, menigte, en *mutsen*, *metsen*, houwen; *schermutsen* zou dan zijn: op den troep inhouwen. Tegen die verklaring pleit echter de gewone beteekenis van het woord, die niet zoo ernstig is, en alleen een zeer licht gevecht, een eerste handgemeen worden aanduidt. De ware oorsprong komt mij voor te liggen in *schermen*, hoogd. *schirmen*, oudd. *scirmian*, bij Halliwell *to skirme*, dat vechten beteekende, en in sommige dialecten nog beteekent; zie Leibnitz, Collect. Etymol. II. 154, en Von Schmid. De vorm des woords is naar het italiaansch, waar de diminutief-uitgang kleinheid en geringschatting aanduidt, nagebootst door het fransche *escarmoucher* en het eng. *to skirmish.* De beteekenis van het woord *schermutsen* is alzoo in overeenstemming met zijn oorsprong. Zie nog Kaindl, I. 171.

Scheuvelen—Schuiven.

In het groningsch is *scheuvelen* schaatsenrijden; zie mijn Mag. IV. 683. Volgens Laurman is in hetzelfde dialect *scheuvel* schaats, *scheuvelloopen* schaatsrijden, en *scheuvelijs* ijs geschikt tot rijden. Het drenthsch heeft volgens Lesturgeon *scheuveljagen*, schaatsrijden. Volgens Bild. Geslachtl. III. 16, zei het oude hollandsch voor schaatsen *schovelingen*, bij Kil. *schaverdijnen* en *schuiverdijnen*, waarover zie ook Ten Kate, II. 346 en mijn Mag. t. a. p. Het frequent. *scheuvelen* is alzoo van *schuiven*, d. i. voortgaan, weggaan, in dien laatsten zin nog gebruikelijk, b. v. hij gaat *schuiven*, anders ook *heenstrijken;* De Meijer, De Gramschap (door Schrant), 11:

— *de hitte van de druiven*
Doet suisselen den voet, en doet de reden schuiven.

En 99:

Het is 'er al vervaert, en 't schuift *al waer gy gaet,*
Een Raedsheer schroomt by u te sitten in den raed.

Dus reeds bij Maerlant, Sp. Hist. II. 372:

Daer wart gevochten bitterlike;
Maer die Fransoyse wordens te boven
Entie andere weken ende scoven.

D. i. trokken af, namen de wijk. Hetzelfde beteekende oulings *schaven*, h. a. w. I. 21:

Noe sendde eerst uut den raven;
Hine quam niet, hi ginc henen scaven.

D. II. 153:

— *si henen gingen* scaven
In woesten lande ende in droghen.

Reinaert de Vos, vs. 2814:

Mettien woorde begon hi scaven (*),
Ende Brune die volchde mede.

(*) Met dit *schaven* komt in beteekenis overeen *schaveelen*, bij Van de Venne, Sinnemal, 17:

Gaat vry Leendert voort schaveelen

Dez. Belacch. Wereld, 20:

Meugje mijn niet langer veelen?
Hoe nu, moet ick meê schaveelen,
Lijck als Lammert flusjes deê?
Neen, gans vijgen! 'k hou mijn steê.

D. i. heengaan, zich wegmaken. Zoo ook Bloemkrans, 59, van de bij Duins door Tromp geslagen Spanjaarden:

Doch alzoo de mist 't geflonk
Van den heldren dag bescheeld' (d. i. *bedekte*)
Zijnder weinig geschaveelt.

Het woord is een zeeterm, en Winschootens Seeman verklaart het dan ook door »ruim baan maken, alles opruimen." Bij Brandt, Lev. van De Ruiter, IV. 338, leest men: *Zoodat de vyanden genoodzaakt wierden 't schip te verlaaten, en hun anker te laaten vallen, om zoo van malkanderen te* schavielen — dat dan beteekenen zal: om elkander *ruimte* te *geven*. Elders, D. III. 40, leest men: *van der Zaan.. hermaakte in 't jaagen zyne brassen.. zoo veel hy kon, om de zeilen naar den wind te konnen* schaveelen. Deze uitdrukking verklaart Win-

Bij Ziemann en Schmeller is *sinen wech schaben* zich wegpakken, en bij den laatste *schabeyen* op het ijs glijden. Stalder heeft het freq. *schöpelen*, als actief »auf eine feine Art fortschicken", in vorm met het nederl. *scheuvelen* overeenkomende, 't welk hij van *schieben*, nederl. *schuiven*, afleidt.

Volgens prof. Moll, Joh. Brugman, II., 110, heeten in het oudnederl. de schaatsen *scoloesten*, in Brugmans latijn: *solea lignea sufferrata*, bij Thomas à Kempis eenvoudig *sandalia*. 'k Merk nog op, dat de spreekwijs *op schaatsen gaan* fig. voorkomt voor achteruitgaan, verloopen; Antw. Spelen van Sinne, 592:

Datse meest verslinden 't ghemeyn goet over al...
Daer deur gaet *die weerelt oock schier* op schaetsen.
Maer alle plaetsen...
Met goey rechtveerdighe cooplien tallen stonden
Daer wort bevonden profijt en gheluck.

Schiechelen, zie Gigchelen.

Schiffelen—Schiffen.

Schiffelen is met steentjes langs de oppervlakte van het water werpen, zoodat zij beurtelings onder en boven het water heengaan; zie mijne Verscheid. 168 en 334. Bij Von Schmid (S. 168) heeft *schiffeln*, en bij Stalder *schiefern*, dezelfde beteekenis. Het water wordt door de beschreven handeling *gescheiden* en wel als 't ware in *schilfers*, en deze is dan ook de beteekenis van het primitief *schiffen*, dat bij Kil. hetzelfde is als *schiften*, de boter van de melk bij het karnen afscheiden. *Schiffen* voor scheiden (naar het mij voorkomt) leest men in een lofdicht vóór Kruls Inleydinghe op de Amsteld. Musyckkamer:

— *Wy sien de luyster* schiffen.

Vandaar mede in de verwante dialecten *schiefeln*, aan schijven deelen, bij Stürenburg; *schippel*, *schuppel*, schilfer, schijf, ook ijs(schots) bij Reinwald; voorts niet alleen ons *schilfer*, hoogd. *schiefer*, en *schijf*, maar ook de in de volkstaal bekende woorden *scheef* en *schiffel* (*scheefje* en *schiffeltje*), voor zeer dunne schijf, neders. *scheve* en *schevel*, anders ook *schib*, *schibbetje*, geheeten. Zoo leest men bij Oudaan, Toneelp. 287:

— *yskille waterspatten*
Of schibben *houts*, *of roeden*, *laat ik na.*

Dez. Poëzy, II. 5:

— *Zal ik tuigen*,
Waar men schibben *houts in dreef.*

Van *schiffelen* is *afschifelen*, in Oudemans' Bijdrage, en aldaar verklaard door »afschampen." Eig. zal het zeggen een scheefje afsnijden. Zoo leest men in Tspel vanden H. Sacram. (door Dr. Verwijs), 33:

Dats mijn ghelove... Al maecht affscifelen.

D. i. afwijken, afnemen; in Hoffmans Hor. Belg. VII. (Ed. Sec.) is *schifelen* »vallen, schrankelen, *dilabi*." En zoo leest men het ww. Levens van Plutarchus, fol. 218 verso: *begonsten de instrumenten van t' gheschut des Coninckx... te* schiffelen *ende te kraecken, door de beweginge vande wint.* D. i. los te schudden, vaneen te raken Plantijn verklaart *afschijfelen* door »afglijden."

Schijfelen, zie Sijfelen

Schimmelen[1], zie Schemelen.

Schimmelen[2]—Schimmen.

Schimmelen wordt van vochten of vochtige voorwerpen gezegd, als zij met een klein, witachtig mos bedekt worden, b. v. Poot, Ged. II. 46:

— *'t geen een moor uit d'aerde graeft*,
En weêr by u in d'aerde schimmelt.

Vondel, Poëzy, I. 10:

— *zwarte slangen, die vocht uitslaen en* beschimmelen.

Het ww. *verschimmelen*, dat van de genoemde niet verschilt, en evenzeer onzijdig is, kwam mij bedrijvend voor bij Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 421:

— *maer onsen wyden tocht*
Ons broot verschimmelt heeft *en 't kleet teschande brocht.*

Over de afleiding van het ww. bestaan verschillende gevoelens; zie Ten Kate, II. 358, en Adelung i. v. De aannemelijkste is, onzes inziens, die welke reeds voor eene eeuw werd gegeven in de Taal- en Dichtk. Bydragen, II. 194. Volgens deze is *schimmen*, *schiemen*, door voorvoeging der *s* van *kimmen*, *kiemen*, ontspruiten, uitspruiten, *germinare*. Het ww. *kiemen* is bij ons in dien zin bekend; doch men zeide daarvoor ook *kimmen*, Bydr. t. a. p.:

---

schooten niet; Van Lennep, die trouwens de vorige ook niet vermeldt, even weinig. Volledige is De Flines' Woordenb. die zegt dat »de zeilen *schavielen*" is »*orienter* les voiles," d. i naar den wind richten Westerhaen, Ged III. 101, heeft:

Als hy nu sagh dat heel den hemel helder was,
De sterren wel gestelt, en dat de wind schaveelde, enz

Volgens Van Lennep zou dit zijn: »langzamerhand veranderen"; volgens De Flines: *adonner*, d. i ruimen, ruimer worden, of zooals Winschooten zegt: goed beginnen te waaijen, waartegen (zegt hij) het *scharpen*, d i tegenloopen, overstaat. Eindelijk is *schaveelen* bij Van Lennep het afslijten van het touw door gestadige *schaving;* waarmeê overeenkomt de beteekenis door Stürenburg vermeld: het beschadigen van huisraad door stooten enz. 't welk bij ons *schaven* heet Zoo zeggen wij ook: het vel van de hand *schaven* en derg.

Een zaedje, op 's hemels juisten stond,
Gekimt *uit zijn ontdooiden grond.*

Het hoogd. zegt *keimen*, oudd. *kimjan. kinan*, goth. *keinan*, ontspruiten. Bij Kiliaan is *kiemen*, in het neders. nog *kimen*, zoowel in de beteekenis van ontspruiten als van schimmelen, zie het Brem. Nieders. Wtb., zooals bij Schmeller *keim* ook schimmel beteekent. In dien zin zeggen wij thans *kaam*, hoogd. *kahm*, en Kil. heeft *kiemigh* en *kaemigh* voor beschimmeld. De gothische vorm *keinan*, oudd. *kinan*, verklaart ons ww. *kenen*, bij Kil. regerminare, en *keen*, dat kiem beteekent bij Feith, Dicht- en proz. Werken, X. 104:

De keen *des levens, die haar rijpheid hier moest derven,*
Voltooit haar eerst bestaan, waar nimmer keenen *sterven.*

Doch bij Weil. kloof of spleet in de hand; en oudtijds weer of kwast in 't hout of de daardoor veroorzaakte spleet in den wand, Belg. Mus. X. 90:

Si sach opwert ende neder.
Daer si ginc aldus allene
Versach si in den muer een kene
Neven der Kokenen, ende leeter vore;
Daer sach sie bander side dore:

Voorts zal *kaan* of *kanen*, de overblijvende kern van het gesmolten vet. wel hetzelfde woord zijn; want het hoogd *kahm*, schimmel, luidt in andere dialecten mede *kan;* zie Schmeller.

De volkstaal bezigt *beschimmeld* voor verlegen, bedeesd, dat uit scherts of met woordspeling gezegd wordt voor *beschameld, beschemeld*, d. i. *beschaamd*, waartoe ook *schamel, schemel*, behoort; zie Ten Kate, l. c. Dit adjectief of adverbium behoort alzoo niet tot ons ww. *schimmelen;* ook niet het adj. of adv. *kiem* voor kiesch, waarvan zie op *Kommeren*. Daarentegen behoort er waarschijnlijk toe het subst. *kiem*, dat Berkhey gebruikt in zijn Zeetriumph, II. 282:

Men weet ook naar 't quadrant Noorweegen te vermijden,
Ver van den graat van koude, en laat het zachtjes glijden,
Waar heen d'aloude kiem *zijn schuim bruischt op het zout.*

Waarop de Schr. aanteekent: »*Kiem* is een zeer bekende streek in deze zee, die door een zeker schuim zich kennen doet.''

Schimpelen—Schimpen.

Bij De Bo is *schimpelen*, ook *schimperen*, »smertelijk en bedwelmend in de ooren klinken." Zooals het licht *schemert* voor de oogen, zoo *schimpelt* een gil of getier door de ooren. Ik denk hier aan eene afl. van het eng. *to chime*, dat als onzijdig ww. klinken, geluid maken, beteekent, en bij Halliwell ook den vorm heeft van *to chimbe*, dat met een nederl. *schimpen* overeenkomt.

Schindelen—Schinden.

Het ww. *schindelen* komt voor bij Hooft, Ned. Hist. fol 606: *Gruwen, derhalven, deed dit stuk alle luyden, daar eenighe vonk van reede en bescheydenheyt in* schindelde Elders vindt men bij hem *ontschindelen;* Ned. Hist. fol. 638: *Ook was 't niet dan een vond des vyands om den zijnen 't hart t'* ontschindelen. Brieven, II. 329: *maer zyn vuir in de straelen der zonne* ontschindelt. Gedichten, fol. 214:

De mensch, die zich, door lust tot broosheydt, laat ontschindelen. enz.

Dus ook De Brune, Wetsteen, I. 178:

— *zoo waren 'er die peerlen*
By wijlen lieten zien, en. met een fijn gepiep,
Ontschindelden, *tot vreught, het ongemeten diep.*

Hooft spelt het woord mede *ontzindelen*. Ged. fol. 189:

Want haar verheven geest ontzindelt *in de klaarheidt*
Van ongefronste deughd, blinkt met de blijde waarheidt, enz.

En dat hij daarmeê hetzelfde bedoelt, blijkt uit de Brieven, II. 22, waar de boven uit de Ged. aangehaalde regel mede met geringe verandering voorkomt op deze wijze:

De mensch, die zich, met lust nae broosheit, laat ontzindelen.

Op den kant der bladz wordt *ontzindelen* hier door »ontvonken" verklaard. Bilderdijk teekende in zijne uitgave der Ged. (III. 281) op het woord aan: »d. i. *ontvellen*"; doch liet er op volgen: »Ik versta de meening niet." Meijers Woordenschat spelt verkeerdelijk *onschindelen*, en vertolkt dit door *ontdekken*, van *schindel*, berdeken, latte of schalie, daar men de huizen mede dekt; *ontzindelen* verklaart hij door »van schuim zuiveren, van *zindel*, schuim van metaal," en *schindelen* door *schitteren*.

De bijgebrachte voorbeelden doen zien, dat *schindelen* beteekent het glimmen van vonken, en *ontschindelen, ontzindelen*, ontvonken, aanvuren. Het primitief *schinden* is mij, met den vorm *schenden*, voorgekomen bij Oudaan, Agrippa, 216: *Vorders deelen (de Priesters) op de wijze der Heidenen, onder den Heiligen zelf de ampten uit, en doen dezen, met Neptuun, in waternood te hulp komen;*

dien, met Jupiter den blixem, of met Vulkaan het vier opschenden; *een ander, met Ceres den oest bezorgen;* enz. D. i. blijkbaar: ontvonken of ontbranden.

De oorsprong des woords, verwant met *schindern, schinnern*, dat bij Schmeller blinken, glanzen, beteekent, ligt in het middelhoogd. *zinden*, nederl. *tinten*, waarvan ook *sintel* en *tintel*. Zie *Tintelen*[2]. In het middelned. heeft men daarvan *ontzunden* of *ontsunden*, ontbranden, ontvlammen, hoogd. *entzünden*, oudhd. *inzuntjan;* Nederl. Ged. door Snellaert, 628:

Des hoverdichs wijfs aensichte
Als een vierich wendt (d. i. *wind*) *het es;*
Want haer openbaerheit, sijts gewes,
Een herte sciere ontsundet,
Dat het met ghedachte sundet.

Schingelen, zie Schongelen[1].

Schinkelen—Schinken.

In de volkstaal beteekent *schinkelen* loopen, en wel op min of meer gebrekkige, althans ongeregelde wijze. Zoo heeft het ook Van de Venne, Belacchende Werelt, 42:

Lammert, houje selver wacker,
Gaat niet lijck een neder-sacker,
Die wat vuyl en mufjes stinckt,
Trecke-schinckelt, *hincke-pinckt.*

Het prim. *schinken* is van *schink*, ook *schinkel, schenkel*, d. i. been, anders meer gewoonlijk *schonk* geheeten, hoewel dit laatste meer grofheid of stompheid aanduidt. *Schink* is inzonderheid een been, waaraan men kluift; Jan Zoet, Werken, 76:

— een braave Schink *te kluiven,*
En dan een kittebiers nog stuuwen in zijn maag.

Jonctijs bezigt *geschink* voor de magere gebeenten eens menschen, Roozelijns Oogjes, 121:

Een verschrompeld
Monster-dier,
Zaagt gy blinken
Zyn geschinken,
Deed u drinken
't Minnevier.

Oudaan heeft het ww. *ontschinken* voor ontwrichten, Uytbr. over Job, 146:

O! dat zich dan van 't schouderbeen
Mijn schouder voel te pan uytlichten!
Myn heup ontschink', enz.

Schobbelen—Schobben.

Bij Oudaan, Poëzy, II. 177, leest men:

— braak uit door Mond, en Hals
En borst, geheele gulpen gals,
En brokken bloeds en fluimen;
En leg met schoblend-*schok-geluid*
Het zwart in 't witt'; wat zoo! braak uit;
Zoo mag de krop wat ruimen.

Schobbelen wordt hier gebezigd van den brakende, ter omschrijving van den toestand, waarin zijne keel onder het braken verkeert; 'k beschouw het daarom als het frequent. van *schobben*, bij Kil. en in het hoogd. *schoppen*, hetzelfde wat wij *proppen* of *stoppen* noemen. Het eten *schopt* of *propt* in de keel, wanneer het geen goeden doorgang heeft, wat plaats heeft bij hem, die *schokt*, d. i. te veel op eens wil inzwelgen. Oudaan voegt dan ook *schobbelen* en *schokken* bijeen. Bij Gysb. Japicx is *schobbjen* gulzig eten. en *opschobbjen* opeten, opvreten; zie Epkema.

Een te onzent meer gewone beteekenis van *schobben* is wat anders *schrobben* heet, d. i. zich schuren of schurken, hoogd. *schubben*. Vandaar is *schobber* of *schobbert*, evenals *schurk* zelf, eig. een wrijfpaal, en voorts een verachtelijk mensch; bij Kil. *schobbe*, scurra; dus Heemskerk, Bat. Arkadia, 55: *eerloose* schobben *en schavuyten*. Crispyn en Crispiaan, 36:

Dat is een schobhond *die van schurft zal vergaan.*

Schobbig en *schobbeerlijk* is ruw, gemeen; Baardt, Deugdensp. 6: *mijne eerste Editie, seer incorrectelijk*, schobbig *en lasterlyk nagebootst ende uytgegeven*. Het Leven van Marc. Aurelius, 189: *aen de tafelen ghenuechelijcke ende* schobbeerlijcke *dinghen te verhalen*. Vandaar het thans gebruikelijke *schobbejak;* Langendyk, Ged. IV. 151:

— 'k Heb deeze vent gegreepen,
En kom dien schobbiak *hier voor de krygsraad sleepen.*

Richey en anderen meenden, dat dit woord iemand beteekent die »zich in zijn jak schobt", wegens ongedierte namelijk. Volgens Bilderdijk (Geslachtl. i. v.) is het een ruiter, die een eenvoudigen *kolder* van *schobben* draagt, en alzoo een lichtgewapende, een gemeen krijger, en van geen aanzien; elders echter (Geschied. des Vad. I. 292) leert hij, dat de gemeene lichtgewapende krijgers *jakhalzen* heetten, en dat de *schobbejakken* de edelen waren, die harnassen droegen en minder gemakkelijk te dooden waren. Het scheldwoord is uit het bovenland afkomstig; in Holstein heet de paal, die op het land, waar geen boomen zijn, voor het vee is geplaatst om zich te schurken, *schubjack*, in Osnabrug *schubbelappe*, en van die benamingen, aldaar in algemeen gebruik voor een slechten kerel, is de eerste tot ons overgebracht; zie Schützes Idiot.

II. 184 en Strodtmann i. v. Oudaan maakte van het naamwoord een werkwoord; Agrippa, 25: *Zij* schobbejakken *Virgiel als eenen van klein verstand.* D. i. uitschelden; bij Stalder is *jemanden schobiacken* iemand bedriegen. In den zin van uitschelden vindt men ook *schobbeeren;* H. van Halmael, Crispyn, Boek- en Kashouwer, 50:

— *lustje te* schobbeeren, *zo scheld dan maar voort.*

Schoedelen—Schudden

Volgens mijn Taalk. Mag. II. 341 is *schoedelen* in Groningen gangbaar voor »de schouders op- en neêrhalen." Daar zoodanig gebaar gewoonlijk twijfel, onkunde of onmacht te kennen geeft, zal het woord één zijn met het neders. *schuddeln*, hoogd. *schütteln*, freq. van *schütten*, nederl. *schudden*, en dat, in verband met den aard der *beweging*, die 't aanduidt, eene verschillende beteekenis heeft. *Den Kopf, das Haupt schütteln* is een teeken van ontkenning, van afkeuring, bedenkelijkheid; ook van verachting en bespotting. Op gelijke wijze kan het bewegen der schouders tot het genoemde einde niet ongeschikt geacht worden. Zie ook *Schudderen.* Bij Stalder is *schodeln* het schudden van den buik van iemand, die lacht.

Schoffelen—Schoffen.

Het prim. *schoffen*, dat bij Kil. voorkomt in den zin van schoften of schoven, is één met *schoppen*, hoogd. *schuppen* en *schupfen*, zoowel volgens Ten Kate, II. 379, als volgens Adelung, van *schuiven*, hoogd. *schieben.* Het wordt inzonderheid gezegd van de schuivende beweging met den voet. Vandaar *schoffelen*, een herhaald bewegen van de voeten; Schotel, de Illustre School te Dordrecht, 28: *verboden om te* schoffelen *met de voeten.* De Nederlander, n°. 592: *toen er werd gesproken*, schoffelden *eenigen zoo met hunne voeten, dat de voorzitter tot stilte moest vermanen.* Fokke, Boertige Reis, II. 136: *daarop* schoffelde *hij den kuil weêr digt.* Ten Kate, De Schepping (3e dr.), 77 (van zeemonsters):

— *met de Krauwelpoten*
Schofflend *door de heete zanden.*

Ald. 95 ook op de tanden toegepast:

Daar neigt reeds de koning der luiaards den snoet
Met tanden, als beitels, en schoffelt *en wroet.*

In het dialect van Lippe-Detmold is *schöffeln*, volgens Herrigs Archiv, VIII. 350, met de voeten sleepen, zoodat het stof opvliegt; in andere dialecten *schüfelen*, zie Richey en Schütze. In Fulda's Idiotikensamml. heet dat zoowel *schuffen* als *schüffeln.* Zulk slenterend voortschuiven heet te Breda *schaffelen, voortschaffelen;* zie Hoeufft.

Figuurlijk wordt *schoppen* en *verschoppen* genomen voor verdrijven, wegdrijven, verjagen. »Jemanden (zegt Adelung) von einem Amte *schuppen* oder *schupfen*, war, ihn von demselben vertreiben, ingleichen, ihn desselben entsetzen." *Schoffelen*, ook *schuffelen*, heeft bij ons dezelfde beteekenis; Hooft, Ned. Hist. fol. 286: *Men had er... etlyken uit bedieningen van gast- en Godtshuyzen* geschoffelt. Ald. 837: *De Hartogh van Brabant... gebood... tien daaghen uit het jaar te* schuffelen. Vondel, Poëzy, II. 175:

Nu zit Koppen uit efloten,
En eschoffelt *uit het kot.*

Quos Ego! 42:

Ja schoffel *één voor één die beuzlaars uit hun nesten.*

Anders *verschoffelen* en *uitschoffelen;* Bilderdijk, N. Meng. II. 242:

— *de oude Duitsche trouw* verschoffeld *met den voet.*

Oudaan, Roomsche Mogentheid, 43: *Lepidus sedert* uytgeschoffelt, *en Antonius t' ondergebracht zijnde.* Dez Agrippa, 354: *Childerik de darde, die... ten rijxwaardij* uitgeschoffelt, *en in een Monnikenkloost er gesteken is.* — *Beschoffelen* is al schoffelende begaan; De Honigbije, II. 34:

Nu wort de stad bezien; markt, kerken, straten, stegen
Bekruist, betrentelt, en beschoffelt *aller wegen.*

Inschoffelen daarentegen is indrijven, inpakken; Six van Chandelier, Poësy, 94:

— *kas en koffers, daar men geld*
In haast getelt, en ongetelt,
En ongemunte stof van goud
En silver schoffelt in, *en stouwt.*

In den zin van pakken, vastmaken, neemt Van de Venne, Belacch. Werelt, 206, *schoffelen:*

Kon ick thans een Kabel vinden,
'k Sou mijn selven an jou binden;
Of ick sou (looft wat ick segh)
Jou wel schoflen *op men regh* (d. i. rug).

De beteekenis van *schuiven* komt vooral uit in den zin van *schoffelen*, dien Weil. aanvoert, t. w. het onkruid of onreinheden met den schoffel bijeenhalen; bij Adelung *schauffeln*, aarde of graan op een hoop brengen; bij Schambach *schüffeln.* Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 330: (*werktuigen*) *om de klai of de aarde te roeren, te* schoffelen, *of van onkruid te zuiveren: als daar zyn de Loet, waar mede de arbeider na zig toe* schoffelt... *en de* Schoffel, *waarmede hy van zig af den grond*

zuivert. D. IX. 67: *andere Laantjes eenmaal 's weeks...* schoffelen, *herken en schoonhouden.* Bekker en Deken, Brieven, III. 195: *nu moet ik* schoffelen, *dan harken.* Bilderdijk, Buitenleven, 97:

Eens, mooglijk! dat een volk, dat zich hier neêr zal zetten...
In 't schofflen *met de spâ in de overblijfslen stoot* enz.

Vandaar de samenst. *schuffelijzer* voor het werktuig dat anders *schoffel* heet, bij Hoogvliet, Ovid. Feestd. 32:

Het schuffelyzer (*zwicht*) *voor 't glimmend zwaerdt.*

Hiervan met voorzetsels *om-* en *afschoffelen;* Berkhey, a. w. II. 331: *het* omgeschoffeld *onkruid.* Van Koetsveld, Fantasie en Waarheid, II. 18: *brokken slijk vielen van de laarzen, die daarop nog wat* afgeschoffeld werden.

Eene schuivende beweging brengt evenwel niet altijd het denkbeeld mede van orde en netheid: zij kan ook tot het tegendeel daarvan leiden. Dit straalt door in het eng. *to schuffle,* dat Johnson dus omschrijft: 1. in wanorde brengen, zoodat de voorwerpen elkanders plaats innemen, verwardelijk dooreenwerpen; 2. kaarten met elkander verwisselen; 3. door list of bedrog verwijderen of verplaatsen. Het Brem. Nieders. Wtb. heeft daarvoor: *schüfeln,* dooreenmengen; de kaarten dooreenschudden; oneerlijk handelen, sluikerij plegen, valsch spelen enz. En die beteekenissen zijn ook bij ons niet geheel onbekend; zoo leest men bij Nomsz, Mijne Uitspanningen, II. 142: *dien heeten ijver... waarmede wij de kaarten* schoffelen, *rangschikken, ter neder werpen en oprapen.* De Gids, 1857, I. 620: *zoo lang de woorden van een staatsman geene kaarten zijn, om door elkaâr te* schoffelen. — De Bo heeft in dezen zin niet alleen *schoffelen,* maar ook *schaffelen* en *schobbelen,* welk laatste bij Schuermans verklaard wordt door »haastig en slecht werken." En tot den laatsten zin zal de afl. behooren, die Van Ryswyck bezigt, Poët. Luimen, 106:

Gy onbeleefde kladder, zie
Voor 't minste, vreemde schoff'laer, *wie*
Er zich gewaerdigd(t) hier te komen.

En in het geldersch dialect is *schoffelen* in sommige kinderspelen het geven van eene verkeerde plaats aan een of ander speeltuig, en ook verkeerdelijk of bedriegelijk meten; zie Taalk. Mag. I. 324 en II. 78.

Schokkelen—Schokken.

Schokkelen komt voor in den zin van schommelen, d. i. eene slingerende beweging maken; Poirters, Masker, 318: *daer eenen sit in een touw, oft zeel, om te touteren en te* schockelen. Huygens, Korenbl. II. 441:

'k Sagh ouden Adriaen voor heupe-kreupel aen,
Soo schockelt *hy langhs straet met waggelende leden.*

De Toekomst, 1867, bl. 11: *dan kon men in eene diligence soms uren lang over den steenweg* schokkelen. — Ook Schuermans' Idiot. heeft het woord. Het hoogd zegt *schaukeln,* volgens Adelung in het gemeene dialect *schockeln* en *schuckeln;* het eng. *to joggle,* bij Halliwell *to jogger.* Het prim. *schokken,* evenals het eng. *to shock* en het fransche *choquer,* beteekent bij ons meer stooten dan slingeren; doch den eersten zin, zoowel als den laatsten, heeft het hoogd. *schocken,* en het eng. *to jog* en *to shake.*

Schokken, intusschen, beteekent in sommige nederl. dialecten ook waggelend gaan, doch men zegt daarvoor *sjokken,* zie Weil. op *Omsjokken.* Hooft heeft in dien zin *schokken* en *aanschokken;* zie Epkema op Gysb. Japicx. *Insjokken* leest men bij E. Wolff, Walcheren, 180:

(*Hy*) sjokt *het renperk* in, *maar keert met schand belaaden.*

En *afsjokken,* Dickens, Het verlaten Huis, 250: *als hij* (d. i. het hitje) *met koppige traagheid eene beschadiwde laan* afsjokte.

Schokken was voorheen wat wij nu *schrokken* noemen, d. i. gulzig eten; Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 588:

Zy groulyck gaet te werck, mit gulsichlyck te schocken.

Overbeke, Rijmw. 133:

Dan de wijn in 't lyf te gieten
En te schocken *als een Beer.*

't Banket der Ghoden, 42: *nam* (*Momus*) *iet in een schotel, en* (*Jupiter*) *een klein beetken in de mondt ghesteken hebbende,* schokte *zelf 't overschot.* — Zie ook Oudemans Wbk. op Bredero. Vandaar *schokkebak;* Van de Venne, Wijsmal, 6:

(*De vreemden*) *Besaghen hoe de Smit sijn kaken wilde proppen,*
En dachten, sonder spraeck, wat schockeback *-is dit!*

Bilderdijk noemt dezen een *schrokkert;* Spreuken en Voorb. 53:

De grijze eet tot hy zweet, of tot hem 't lichaam spant;
De schrokkert, *al wat hy met de oogen kan verslinden.*

Ten Kate, II. 376, meent dat *schrokken* van *schrikken* komt, als zijnde »schrikkelijk veel opvreten";

ik denk, dat het van *schokken* is, met invoeging der *r*.

Schommelen[1]—Schommen.

Schommelen, d. i. eene schuddende of slingerende beweging maken, b. v. Bilderdijk, Mengelp. I. 196:

Waar wierdt gij meê gewasschen?...
In welke wieg geschommeld?

komt in beteekenis overeen met *schongelen*, *schonkelen*, en is blijkbaar met deze beiden door verwisseling der *mm* met *ng* en *nk* hetzelfde woord. Kiliaan kent *schommelen* in dezen zin niet, doch wel *schongelen en schonkelen*, die hij door »touteren, *motitari*" verklaart. *Schongelen* leest men De Honigbije, V. 83:

— *zoo sterk, aan leden, mond en oogen,*
Door trekkingen geschongeld *en gebogen.*

D. i. geschud. Voor schommelend of waggelend gaan bij Hooft, Ned. Hist. fol. 579: *Pieter Balling...* schongelend' *ontrent het koor, alzoo hy stikziende was, werdt van achtre gedolkt.* Oudaan, Haegsche Broedermoord, 63 (voor het slingeren op de weegschaal):

— *De Witten zwieren*
Zoo licht op 't schaalblad als plavieren,
En schong'len *zonder stil te staan.*

Huygens spelt *schoongelen*, Korenbl. I. 218 (van de rijkoets sprekende):

— *als wy het schockigh vlieten,*
't Schoongelend *gevaer genieten.*

Dezelfde heeft ook de samenstelling *schongelvlotig*, voor weifelend, Korenbl. I. 34:

Schongel-vlotigh *van gemoede.*

De samenst. *wageschongelen*, d. i. op een wagen schommelen, heeft Valentijn, Werken van Ovid. III. 138: *'t heerschap... hiel de hengelende pekbroeken op een wagen;... de nagt, het* wagenschongelen, *en de wijn wiegde 't nat geselschap in slaap.* — *Aanschonkelen* is bij Tuinman gezegd van het zwieren des beschonkenen, Rijmlust, 308:

Zie hoe hy yder stap schier stronkelt.
Hy komt al kruissend' aangeschonkelt.

In sommige streken van Noordholland zegt men *schompelen*, volgens Vad. Letteroeff. 1860, n°. 11, bl. 810. Waarschijnlijk behoort hiertoe ook *schingelen*, bij Schuermans en De Bo »slingerend schudden."

In de verwante dialecten zijn de vermelde frequentatieven niet geheel vreemd. Met *schompelen* is te vergelijken *schumfeln*, in het Brem. Nieders. Wtb. sluipend heengaan; met *schonkelen* het platd. *schunkeln*, bij Danneil schommelen; en met *schommelen* het hoogd. *schummeln*, bij Adelung los heen en weêr loopen; bij Schmeller, Schütze, Strodtmann en het Brem. Nieders. Wtb. heen en weêr loopen (in verachtelijken zin), onordelijk gaan, gaan met meer beweging dan noodig is en derg.

Iemand die op de beschrevene wijze gaat, noemen wij een *schommel;* vooral zeggen wij het van een dikke vrouw; ook Schmeller heeft *schummel* en *schumpel* voor vrouw, in verachtelijken zin, en het meerv. woord *schumeln* voor de vrouwelijke borsten; eene vrouw, in den genoemden zin, heet in het Brem. Nieders. Wtb. *schummelke*, bij Stürenburg *schummeltieke*, bij Von Schmid *schummel*, *schumpel* en *schumpfe*, welk laatste, volgens Ziemann, reeds in 't middelhoogd. een ontuchtig vrouwspersoon beteekende.

Een primitief werkw. van *schommelen*, *schompelen*, *schongelen*, *schonkelen*, is mij bij ons, evenmin als in de hoogduitsche tongvallen, voorgekomen. Het moet verwant zijn aan *schoppen* en *schokken*, welker frequentatieven eene gelijke beteekenis hebben als de genoemde. Adelung wijst op het zweedsche *skumpa* en het ital. *ciompare*, springen, huppelen; men zou daarbij kunnen voegen het neders. *schümen*, eng. *to skim*, vlug loopen, en het eng. *to shun* en *to schunch*, bij Halliwell voor stooten opgeteekend. Zooveel schijnt zeker, dat, gelijk Adelung zegt, de beweging het hoofddenkbeeld in de beteekenis der behandelde woorden uitmaakt.

Schommelen[2]—Schommen.

Schommelen heeft zoowel bij Kil. als bij Weil. eene beteekenis, die ik meen van de vorige te moeten onderscheiden, t. w. die van keukenwerk doen, keukengereedschap schoon maken, op eenigszins ruwe wijze reinigen. Volgens Bilderdijk (Aant. op Huyg. V. 122) is *schommelen* een amsterdamsch woord voor »een meer oppervlakkig schrobben en boenen, waardoor zich het Najaars- van 't Voorjaars-schoonmaken in de Hollandsche huishoudens plach te onderscheiden," — hetzelfde derhalve wat in Zuidholland *uithalen* heet, volgens Weil. »een bekend vrouwelijk bedrijf." Op gelijke wijze is in het Brem. Nied. Wtb., bij Richey (s. 423), Schütze en Stürenburg *schummeln* schuren, reinigen, schoon maken. Men leest het nederl. ww. in de Hor. Belg. VI. 112:

hout mine huke! gaet scommelen, *scuren!*

Lager:

mijn wijf...
...scuurt, si scommelt, *si spint, si nait,*
ende doet haren orbare binnen huus.

Van de Venne, Sinnemal, 109:

Zy lijckt schier een bulle-back,

Soo besmuystert, en begrommelt,
Nochtans schuyrtse, waeckt, noch schommelt.

Er behoort toe het verouderde *schommelkock*, *schommelknaep* en *schommelmaertken*, bij Kil. keukenjongen, vatewaschster; Weil. heeft daarvoor *schommelknecht*, *schommelmeisje*. *Schommelwerk* is schoonmaak- of morswerk, bij Van Beaumont, Tijtsnipp. 6:

— *de deernen net en kuys*
Doen al het schommel-werk, *en houden Roel sijn huys.*

Schommelplaats werk- of morsplaats bij Huygens, Korenbl. I. 147 (waar het ligchaam des zotten hovelings genoemd wordt):

De vuyle schommel-plaets *van soo veel wan-bedrijfs.*

Ziende op de ruwheid der beweging, zegt men *in iets schommelen* voor roeren; dus De Vrijer in de Kist (door Nil volent.), 3:

— *mits zie ik Moeder iets zoeken,*
Eerst op de zolder, toen beneên, en schommelen *in alle hoeken.*

Van der Hoeve, Menschenwaan en Christendom, I. 320: *hier* schommelde *hij in zijne aanteekeningen.*

Vandaar ook bij Weil. *omschommelen* en *opschommelen*. Het eerste hebben de Werken der leidsche Maetsch. VI. 240: *die... dezelfde denkbeelden weder* omschommelt. Het Spookend Weeuwtje (door Nil volent.), 17:

— *al myn geld te taaken, en de maalen*
Zo om *te* schomm'len, *en heel over hoop te haalen.*

Het eene zoowel als het andere leest men bij Fokke, Boert. Reis, I. 46: (*den vond*) *met den voet wat* omgeschommeld *hebbende*. Bl. 44: *zouden wij dan ook in de redeneerkunde niet iets* opschommelen. D. II. 30: (*hij*) *begon aanstonds de boel geweldig* op *te* schommelen. D. III. 123: *Kruisvaarders, die Pieter de Kluizenaar overal* opgeschommeld had. — Bij Huygens nog met een ander voorzetsel; Korenbl. I. 591:

Wat schommelde *die Vent een hoop goets* onder ien!

Volgens Bilderdijk t. a. p. is dit *schommelen* van *schuim*, oudtijds *schom*, voor vuil of gemors. Die opvatting schijnt weinig aannemelijk. Het ww. toch moge een *ruw* schoonmaken te kennen geven, het hoofddenkbeeld is altijd *schoon-* en niet *vuil* maken. Liever zou ik het prim. ww. *schuimen* of *schommen* nemen in den zin van »ontdoen van het schuim" en alzoo zuiveren, schoon maken. Kil. heeft ook werkelijk het w. *schommen*, voor het schom of mos van den boom afnemen, den boom daarvan ontdoen of zuiveren, fr. *émousser*, lat. *emuscare*. Dit laatste *schom* komt mij voor met het eerstgemelde, dat nu *schuim* heet, één woord te zijn. 't Verdient opmerking, dat bij Tobler *schumma* niet alleen beteekent afschuimen, maar ook »melken dat het schuimt," en dat het laatste ook door het frequent. *schümmla* wordt uitgedrukt.

Indien de bewering van Adelung juist is, dat de wn. *schuim* en *schuimen* etymologisch eene *beweging* aanduiden, dan zouden de door mij afzonderlijk genomen beteekenissen van het frequent. *schommelen* in den grond tot één gebracht kunnen worden. Het neders. *schumen* en het eng. *to skim* zouden daarvoor wel pleiten; want ook deze verba geven zoowel vlug loopen als schuimen te kennen. Intusschen blijft de toepassing der beweging genoeg verschillend, om beiderlei *schommelen* in het tegenwoordig gebruik als verschillende woorden aan te merken.

Schompelen, zie **Schommelen**[1].

Schongelen, zie **Schommelen**[1].

Schonkelen, zie **Schommelen**[1].

Schoppelen—Schoppen.

Beide wwn. heeft Kil. voor »touteren," d. i. schommelen, schongelen. Dus Jan Zoet, Digtkunst. Werken, 240 (van spelende kinderen):

Laatze tout'ren, laatze schoppen;
Wat te woelen, datz' er goed.

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 80: *Dikwijls wensch ik dat ik ook een boeren meisjen ware, dan zou ik ook* schoppen, *touwetje springen*. Fokke, Verzam. der Werken, VI. 110: *spelen... als zijn het schommelen of* schoppen, *het touwtje springen* enz. — De schommel heette ook *schop;* Vondel, Poëzy, II. 59:

(*Zy*) *schaterde op een* schop,
Of speelde met de pop.

Schoppen neemt Hooft voor het schommelen in een schip, Ged. fol. 193:

— *als hy, gewent op woelen*
Der golven hol van gang, te schoppen, *komt te voelen* enz.

Elders neemt hij het voor het schudden of trillen van den grond, Ned. Hist. fol. 1001: *'T aartryk* schopte *rondom, wel drie mylen verre.*—Schmeller verklaart *schupfen* door »met een kleinen stoot uit het evenwicht en in beweging brengen"; Von Schmid door »in de hoogte heffen." Figuurlijk is de beteekenis die Kil. aan *schoppen*, *schobben*, toe-

kent, nam. van »spotten, *convitiari; beschobben, beschoppen*, fland. bespotten, »*irridere*." Volgens Adelung is het hoogd. *beschuppen* in de volkstaal iemand door list of gauwigheid bedriegen; in het neders. *beschubben*. Het eng. zegt *to scoff* voor beschimpen. Het is opmerkelijk, dat onze volkstaal iemand bedriegen of foppen uitdrukt door dezelfde beeldspraak, t. w. »iemand in de hoogte steken," en dat hetzelfde door *schommelen* wordt aangeduid, blijkens het ww. *beschummeln* in het Nieders. Wtb. en bij Schmeller voor bedriegen, door list misleiden.

Het nederl. ww. *schoppen* ontmoet men in den Ferguut, vs. 1018:

ic ben die knape...
daer met scopte *mijnheer Keye.*

D. i. spotte, schertste; vs. 670 heette het:

— *dat ic* speelde *metten knape.*

Meermalen echter komt bij onze Ouden voor het nw. *schop*, spot, scherts; bij Kil. ludibrium, eng. *scoff*, schimp; Maerl. Sp. Hist. II. 175:

Dus es Alexis ginder bleven
In een sonderlinc scaerp leven,...
Die meiseniede hilt dies sijn scop,
Ende vanden scotelen dat sop
Goten si upten heileghen man.

Walewein, vs. 1518:

Die cnape seide: ghi hout u scop
Met mi, here; dat es mesdoen.

Hor. Belg. VI. 108:

ic en moet met scoppe *ende met scerne*
met hare haestelijc thuuswert gaen.

Belg. Mus. IV. 336:

— *houdt ment qualijc, des sijt vroet,*
So en eest maer sceren ende scop.

D. VIII. 97:

Die moeyaert hielt sijn spot daer mede,
Die daer sat bi der maghet,
Ende hevet hare in scoppe *ghevraghet*
Wanen hi soe ghelopen quam?

Schortelen—Schorten.

Het frequent. komt voor in de benaming *schortelenwoensdag*, volgens De Rooy, Mengelst. 15, voorkomende in een brief van Graaf Willem. Zoo ook Westendorp, N. Werken der leidsche Maatsch. II. 539: de Schortelwoensdag enz. *waren van ongemeene beduidenis.* — Kil. heeft daarvoor *schorselwoensdag*. Men weet, dat *sehorsen* nog voor *schorten* gezegd wordt. De bedoelde dag, de woensdag der groote of heilige week (de laatste der vasten) kreeg den vermelden naam van wege het stilstaan van alle bedrijf en uitspanning, waarbij het zelfs verboden was elkander te kussen. — Het eng. bij Halliwell heeft den frequent. vorm *to shurl* voor het afkorten der nekveêren van vechtende hanen.

Schorten of *schorsen*, welk laatste Weil. verkeerdelijk tot *boomschors* brengt, is eig. afsnijden, vervolgens trekken, optrekken of samentrekken, zooals een kleed in de hoogte. *Schortneuzen* is den neus optrekken, bij David, Vad. Hist. III. 519: *een van die welke... tegen het voorstel...* geschortneusd haden. — Kil. heeft *schortneuzig* en *schorsneuzig*, het hoogd. *eine aufgeschürzte Nase.* — Eene zaak *schorten* of *opschorten* is eig. haar gebonden houden, en niet, zooals Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 991, meende, haar oplichten of ophouden, zooals de vrouwen haar schortekleed. Dus bij Wagenaar, Vad. Hist. XVIII. 471: *de geheele vernietiging der Oostendesche Maatschappye, die slegts voor zeven jaren* opgeschort was. — Men zei vroeger en later ook *opschorsen;* Trip, Tydwinst, 113:

Sint dat de Rechtdach is vervlooten...
En zyn verbondsheil opgeschorst.

Feitama, Nagel. Dichtw. 170:

Myn wetten schors *ik* op, *reeds vaardig om te straffen.*

David, a. w. V. 249: *Alle koophandel was dus gestremd, alle maetschappelyke voortgang* opgeschorst. Brieven van J. F. Willems, 10: *De* Mercure belge *is* opgeschorst. — Met uitlating der *r* heeft Coornhert, Od. II. 121:

T'is wel teghens mijn danck, dat ick die sien opschossen.

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 103:

De liefd', ô liefste kint, ghebiet u ondertussen,
Met wederspannigh volck, de straffen op *te* schussen.

Zoo kan men dus met Wagenaar, t. a. p. 473, spreken van »de *opschorting* der Oostendesche Maatschappij"; of met Stuart, Vad. Hist. II. 231, van »eene *opschorting* van de werking des reeds genomen besluits"; doch (mijns inziens) niet, met Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. 400, van de »beroeping, *opschorting* en afzetting van predikanten." De predikanten toch kunnen niet geacht worden te zijn »opgetrokken of samengebonden."

In samenstelling vind ik *schortel* voor *schort*, bij Strick van en tot Linschoten, Ged. 98:

Zij neemt het blaauwe schortelkleed,
Dat om haar heupen vloog.

Lager ald.:

(*Zij*) *plant op d'opgeklopten wal*
De blaauwe schortelvlag.

In onze taal heeft *schorten* ook de bet. gekregen van haperen, ontbreken; zie Weil. Doch ik vind *schorting* mede voor geschil; Levens van Plut. fol. 52 verso: *als sy eenighe* schortinghe *hadden met de Corintheren, leyde (hy) henluyder scheelinghe neder.* Fol. 26 verso: *Dit middel docht henluyden goet... om haer teghenwoordighe* schortinghe *te vereenighen.*

Met het ww. *schorsen* heeft niet te maken de (*ijs*)*schots*, hoewel de volkstaal daarvoor wel *schors* doet hooren; ja ik lees in de vert. van Saint-Lamberts Jaarget. door een Genootschap van taalkundigen, 12: *de ysschorsen.*

Schrabbelen—Schrabben.

Schrabben is wat anders krabben of krabbelen heet; Bijbelvert. Job 2, vs. 8: *hy nam sich een potscherf, om sich daer mede te* schrabben. Verscheyden Ged. (door Groebe), II. 107:

Want so ghy u verhaest, soo sal de Min u zeeren
Op 't nieuws weer schrabben op —

De Meijer, De Gramschap (door Schrant), 139:

Het scrabben *van een spel(d) sult gy met zuigen helpen.*

Bredero, Schijnheyligh, 10:

Die soo met schrabbe *kon een deel papiers bekladden.*

Hiervan *opschrabben;* Blieck, Mengelp. I. 114:

Hy schrabt, *vol drift, de grafaerde* op.

Een *schrabbe* is een schrap; Vondel, Virgilius in Dicht, 429:

Themille had hem eerst een lichte schrab *gegeven.*

Of een streep, waarmeê men schrift doorhaalt; Marnix, Biëncorf, 33 verso: *wat tot haren nadeel mochte wesen, dat mach sy fijn met een* schrabbe *doortrecken.* — En *uitschrabben*, met de pen doorhalen, Schadtkiste der Philosophen, fol. 145:

Aristoteles schrabt *de gelt-verquisters* uyt,
Omdat sy ziel, en lichaem ghebonden houwen.

Een gelijken zin heeft het ww. bij Strodtmann, Müller en Weitz en Stürenburg, alsmede *to scrab* bij Halliwell. Doch *schrabben* is ook schrapen, bijeenbrengen; Statenvert. Tob. 5, vs. 26: *Och of dat gelt noyt voorgekomen en ware, maer dat 't gene wy* by een geschrabt *hebben, onses Soons zijn mochte.* — Zoo ook *inschrabben;* Crous, Jos. Droev'en Bly-einde Spel, II. 327:

Dat doet haer Gierigheid, om veel te schrabben in.

Het frequent. komt alleen in den eerstgemelden zin voor, althans bij ons; want Halliwell heeft *to scrabble* niet alleen voor »to scratch with the nails," maar ook voor »to scramble." Van een paard luidt het reeds bij onze Ouden, N. Reeks van Werken der L. Maatsch. VII. St. I. 135:

— het begonde neyen zere
Ende scrabbelde *metten voete.*

Bij Bilderdijk van de mosch. Buitenl. 109:

Een' sneeuwgrein door zijn poot in 't schrabblen *afgestoten.*

Voor schrijven; Hooft, Brieven, III. 74: *Ik heb nu reeds een goedt deel der Historie op deeze wijze* geschrabbelt. — Een *schrabbelaar* is een slecht schrijver bij Bredero, zie Oudemans Wdb.; bij Hooft een broddelaar in de kunst, Brieven, I. 266: *de penseel van... eenigen* schrabbelaer *oft kladtschilder.* — *Beschrabbelen* is (papier) beschrijven; Dez. Brieven, III. 399: *een swaegher, die papier* beschrabbelen *con, als ick in de boeckwinkels sagh leggen.* — *Afschrabbelen* heeft met *afschrabben* gelijke bet. in de Gesta Romanorum, Cap. XXI: *Soe begonde dat was* of *te* schrabben... *ende als si noch meer* of geschrabbelt *heeft, hoe hem dat schrift meer openbaerde.*

Voor *schrabbelen* heeft De Bo ook *schrabelen.*

Schrafelen—Schrafen.

Beiden bij Kil. voor krabben, schrabben, en voor schrapen. Bij Schmeller luiden zij *schrefeln* en *schrafen.* Het frequent. leest men bij Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 49: *sijn* gheschraeffelt *goet.* Ald. 189:

Gaert, menschen, ghelt en goet, en schraeffelt *macht van schyven.*

Cats, Wercken, I. fol. 332:

Sijn hinn'...
Sy gaet daer duycken heen, of schrafelt *in de mis.*

Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VI. 277 (van den stier): *het stampen en* schraaflen *met de pooten.* — Ook voor bijeenschrapen; Udemans, De Waekende Oog', 55 (van het kleine dier de mier):

Het schrafelt *om de kost soo lang' alst leven heeft.*

Poirters, Masker van de Werelt, 36: *Men* schraeffelt *dagh en nacht.* — Hetz. beteekent *verschrafelen;* Ogier, De Seven Hoofts. 60:

— in langh of kort, syn sterven
Dat sal 't verschrafelt *Goet aen haer alleen doen erven.*

Wolsschaten verhardt het w. tot *schraffelen*, De Doodt vermaskert, 215:

Aldus heeft hy met sijn ghewelt
By-een gheschraffelt *hoope gelt.*

Dus mede Pers, Gez. der Zeeden, 105:

Even als de Hane doet
Als hy schraffelt *met de voet.*

En zoo komt het w. nog bij De Bo voor. Zie ook Van Hasselt op Kil. en beneden op *Schriefelen.*

De vormen *schraven*, *schravelen*, waren echter meer in gebruik; zie dat artikel.

Schrankelen—Schranken.

Schranken heeft Kil. in de beteekenissen, ook bij Weil. vermeld. Voor de beenen kruisen, leest men het Hor. Belg. V. 46:

hi hadde ghescranct *sine been,*
sijn ellenboghe stoet op sijn cnie.

Voor overhellen of wankelen; Vondel, Poëzy, I. 222:

— *'t Romainsch gebiet, dat nimmer zackt, noch* schranckt.

Voet, Sticht. Ged. II. 149:

Haar (d. i. der natuur) *werken stooten,* schranken, *wringen,*
Juist als der menschen handelingen.

Kist, Verhandel. en Redev. 72:

Het stormdak staat geschrankt,
De vloed breekt door de poorten.

Wij gebruiken het ww. thans met een voorzetsel, *inschranken* en *beschranken;* Bekker en Deken, Willem Leevend, VI. 220: *Zouden wy... dit vaderlijk oogmerk van God in dit kort onzeker leven* inschranken? Vervolg op Wagenaar, XXXIV. 331: *dat... dat Regt... moet worden onverhinderd gelaaten, en niet* ingeschrankt. Bilderdijk, Ziekte der Gel. 33:

Dat wonderbaar gevoel van onmacht, dat ons lamt,
Dat zelfs de ziel beschrankt, *hoe fel heur yver vlamt.*

D. i. inperken en beperken, tusschen perken of grenzen bepalen, hoogd. *beschränken, einschränken.* Het subst. *schrank* is dan ook grenspaal, grens; Six van Chandelier, Poësy, 324:

— *waar Herkules een kerk had, en altaaren,*
En, als op Westens schrank, *geplant heeft, twee pilaaren.*

Berkhey, Zeetriumph, II. 285:

Men peilt de Zijlt, tot aan het schuim der witte banken,
Waar 't witte water vloeit, aan wangerooger schranken.

Weil. vermeldt de spreekw. iemand *in schrank houden,* d. i. bij zijnen plicht; indien de uitdrukking werkelijk nederlandsch, en niet van Adelung overgenomen is, zal zij beteekenen: iemand binnen de grenzen houden, voor afwijken bewaren; zoo hebben de Gemeene Duytsche Spreckw. (Campen 1550) 101: *Thoeft is hem* wt den schrank, d. i. als wij zeggen *op den loop, op hol. Schrank* zegt ook etymologisch hetzelfde als *schraag,* d. i. kruisgewijs aangebrachte stut of steun; vandaar heeft Berkhey, aang. w. II. 289:

Die God, voor wien 't Heeläl op zijne schranken *beeft.*

Bilderdijk heeft hiervan *verschrankt,* d. i. ontschrankt, van steun beroofd en daardoor verplaatst of verschoven; Leydens Ramp, 40:

Wien beurt men daar omhoog door dees verschrankte *poort?*

Het hoogd. *verschränken* zegt daarentegen: met palen afsluiten, wat, naar ik meen, onze Dichter niet bedoeld heeft.

De beteekenis van kruiselings over elkander leggen, die Schmeller ook aan *schräncken, schrencken,* toekent, heerscht nog in het drenthsche *schrankelen* voor een akker kruiswijze eggen; zie Dr. Volksalm. 1839, bl. 200 en 1846, bl. 265. Het frequent. beteekende anders wankelend en dus onzeker gaan, bij Kil. *schrankelbeenen,* en, volgens Tuinman, te zijnen tijde nog *voortschrenkelen;* Van de Venne, Belacch. Werelt, 271:

Kijck! hy schranckelt *lijck een Wever!*
Puff! wat doet hy uyt de Stee?

Bredero, Moortje, 82:

Sy ree harder dan hy, hy liet hum moytjes slepen,
En schranckelde *soo voort:* —

Namelijk op het ijs, vanwaar Westerbaen de schaatsen *schrenckel-schoenen* noemt; zie Van Hasselt op Kil. Bedrijvend is het ww. bij Meulewels, Misantr. 22:

— *wanneer de doodt*
Sijn dorre schenkels op den dorpel heeft gheschranckelt.

D. i. al schrankend zetten; zulke beenen heeten bij Visscher, Sinnepoppen, 91: *dunne* schrankele *beenen.* Dit adj. is wankelend, onzeker in 't algemeen, bij Bredero, Stommen Ridder, 12:

Het schranckel *wanckel avontuur,*
Dat went sijn raden alle uur.

En *schrankelen* evenzoo wankelen, waggelen, onvast zijn; Oudaan, Voorschad. 32:

— (*de voet*) *waarvan den stal verschuive*
En schrankel *onder 't Beeld, dat op zijn ijzre stelt*
Niet staan kan, enz.

Dez. Ged. 107:

Al scheen 't (*gevaarte*) *te* schranklen *in 't gezicht,*
't Staat in een zelven stand onschrikbaar.

Dez. Poëzy, II. 36:

Schoon alles om end' om u heen
Bouwvallig schynt omver *te* schrankelen.

Kil. verklaart *schrankelen* door slibberen, d. i. uitglijden. Een *schrankeler* of *schrankelbeen* is bij hem iemand die schrankelend gaat; Bredero noemt dus den dood, St. Ridder, 68:

O Schranckelaer! *ghy docht het al gewonnen was,*
Doen ghy de ziel verjoeght, en liet ons d'ydel kas.

Schranselen—Schransen.

Dit frequent. is gebezigd door den schrijver van Quos Ego! Hekelrijmen (Gron. 1844) bl. 45:

— *Amerikaanschen kost,*
Met ijzerhard gebit herkaauwd en weer geschranseld.

De bet. is die van *schransen*, d. i. eten, opeten. Dit in onze gemeenzame taal zeer bekende w. had oorspronkelijk een anderen zin, t. w. dien van scheuren, rijten, splijten; zie *schrenzen* bij Benecke en *schranzen* in 't hoogd. Frisch zegt dat de bet. van eten, als zijnde een aan stukken scheuren der spijs, aan het hollandsch eigen is; doch Adelung, dat zij in de volkstaal zoowel in 't opper- als in 't nederduitsch bekend is.

De bet. van scheuren is in 't hoogd. ook overgegaan tot die van »in stukken scheuren of deelen," vervolgens (zulke deelen) geven of mededeelen, zie Tiling; alsmede tot eene geluidnabootsing van het scheuren, d. i. knarsen, kraken; dus *schränzen* bij Stalder en *to scranch* in 't engelsch.

Volgens Benecke is het ww. van *schrinden*, d. i. scheuren, splijten; hoogd. *schrunden*, nederl. bij Kil. *schrinden* en *schronden*, welker laatste mij voorkwam in het Constth. Juweel, 566:

Al u ydel begeeren sou doen de clocke schronden.

Voor het gewone *opschransen*, b. v. E. Bekker, Het Nut der Vooroordeelen, 33: *Oblietjes, waar van eene gezonde maag... een honderd of drie zoude* opschranssen. — vind ik *opschrensen*, Leven van Marcus Aurelius, 173 verso: *dat hy dien stier met eenen vuystslach doodde, ende van dien dach self altemael noch* opschrenste.

Schrapelen—Schrapen.

Van het gewone ww. *schrapen* heeft Wiselius het frequent. *schrapelen*, Nieuwe Dichtbundel, 167:

Vergeefs, met onvermoeibre vlijt,
Aan koopvaardij uw zorg gewijd
En 't dierst metaal bijeen geschrapeld.

Ald. 236:

— *brokken, hier en daar uit boeken* saamgeschrapeld.

Hij was nogtans in dit gebruik reeds voorgegaan door Van Paffenrode, Ged. 17:

Onse bergen, vol gestapeld,
In ons sweet by een geschrapeld,
Sien wy wederom verbrand,
Of door krygsliên aengerand.

Schrapen in den eig. zin, waarvoor men thans *schrappen* of *raspen* zegt, hebben de Levens van Plut. fol. 441 verso: *een Raspe, om kaes met te* schrapen. Fig. is het w. in de uitdr. bij Halbertsma, Aantt. op Maerl. Inl. bl. 19: *Hare schrijftaal is vol... van* gehoorschrapende *klanken.* — Meer is het bekend voor bijeenhalen, b. v. Van der Palm, Salomo, V. 345: *gierigaards, die altijd* schrapen. — Men heeft er van *inschrapen*, Lev. van Plut. fol. 225 verso: *op dat hy altijt middel hadde om te gebieden, ende gelegentheyt om* in *te* schrapen. — Vandaar *inschrappers*, ald. fol. 212: *daer alle de andere regenten van sijnen tijt* inschrappers *waren.* — Voor *schrapen* leest men *schrepen;* Woordenstrydt tusschen de Passien en de Reden, 4:

— *zynde nu van hun* geschreept
En door den mostaert fraey gesleept,
En door den groven buydel g'haelt.

Zooals Kiliaan ook *schrepen* als vlaamsch voor *schrapen* heeft. Hiertoe behoort *schrepeling;* Die Cirurgie van mr. Jan Ypermans, 181: *Nemt* screpelinghe *van specke, van backen vleessche.* Elders met de *a: dat ghi gheene scaelge noch* scrapelinge *ne laat vallen.* — Voorts het adj. *schrepel*, bij Kil. mager, doch ook gierig; Huygens, Korenbl. II. 208:

Teun heeft een schrepel *hert, en wouw wel niet verteeren.*

Anders *schrapel;* Westerbaen, Ged. II. 719:

— *Draegt kleeren ruym en wijd*
Die wat afvloeyen so ghy ranck en schrapel *zijt.*

Jonctijs, Venus, 80: *een bleek en* schrapel *kakebeen.* Ald. 82: *de* schrap'le *schenen.* H. Dullaerts Ged. 27:

Hoelang zal onder ons de traanbron van elks oog...
Tot in den dorren mond langs schraple *wangen vloeijen!*

Valentijn, Werken van Ovid. I. 213: *Die al te* schrapel *is, moet sig in dik en ruimen dos steken.* D. III. 255: *Ik krijg weinig bloeds in mijn* schrapele *leden.* D. I. 18: *doen gij nog arm waart... hielt gij in u* schrapelheit *niemant als Euone tot u wijf.* — Waartoe behooren zal het nedersaks. *schrade, schrae*, mager, schraal, dat ook Trip heeft, a. w. 177:

Schuift eer voor 't ouderlyk gebrek
Al dekt het schraê, *een glimpig kleed.*

Eene andere afl. is *schrapig*, hebzuchtig; De Honigbije, I. 78:

Dees...
Word met zyn schraapige *amptgenooten...*
Van elk mishandelt en verstoten.

Bij Reinwald is *schraapen* en *scrapeln* (ook *schrafeln*) met eene dunne ijskorst bevriezen, hetwelk bij ons *rimpelen* heet. Het komt mij voor, dat in dezen zin de woorden mede behooren tot de behandelde, en wel tot *schrapel*, and. *schrepel*, d. i. schraal, dun. Volgens denz. Reinwald, II. 115, heet zulk rimpelen in Bremen *schrumpeln*, in Osnabrug *schrökkeln*, in Hannover *schreilen;* bij Stürenburg *schrikkeln*.

Schravelen—Schraven.

Schraven, bij Kil. hetzelfde als schrabben, komt bij onze oudste schrijvers voor; Reinaert de Vos, vs. 462:

Hier leget Coppe begraven,
Die so wale conste scraven.

Var.: die myt voeten cons *gescraven*. Ald. vs. 6999:

Reinaert, die sijn quaetste meinde,
Ginc doe scraven *in dat mol,*
Ende dede hem stuven die ogen so vol enz.

Var.: ging doen *scrabben* in het zand. Clignett, Bijdr. 334 (van eene hen):

Nochtan scravic *emmer toe.*

Ald. 336:

Soutstu dan dijn scraven *laten?*

Dus ook bij lateren; De Brune, Bancketwerck, II. 271: *Men vindt er... die gelijck de hoenders, altijd achterwaerts* schraeven. Cats Wercken, I. fol. 186:

Want schoon het dertel hoen mag eten met gemak,
Noch schraeftet *in de stof en laet den vollen back.*

Fol. 597:

Let eens hoe 't de hanen maken
Die hier schraven *in het kaf.*

Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 48:

Wat slinx dan is gheschraeft *en kan niet langhe duren.*

Ald. 538:

Niet wercken dagh en nacht, om ghelt en goet te schraven

De Swaen, Leven en Dood van Jesus Christus, II. 125:

Somwylen siet men daer, bij daeg; veel swarte Raven
En Kraeyen, in het vleys der opgehangen schraven.

Voor een schraper leest men *schraver* bij Van der Cruycen, a. w. 748:

Te maecken dat hun recht gheen schraver *en verkort.*

Het frequent. heeft genoegzaam gelijke beteekenis. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VIII. 227: *als de Koe... dikwijls met de achterschenkelen... in den grond* schravelt. Jonctijs, Toon. der Jal. II. 830: *Zoo* schravelen *ook vele mannen gretiger in 't kaf des onkuisheids*, enz. Zeeuwsche Nachtegael, II. 30:

Dat ghy oock selfs een hayr in sessendertigh klijft,
End' schravelt *om end' om al 't ghene dat verholen*
Of in uw buermans huys, of evennaastens blijft.

Oudaan, Poëzy, I. 153:

Hier valt hy in, en graast, en schravelt.

In de laatstaangeh. pl. is de beteekenis minder die van krabben of schrabben, dan wel van *schrapen*. De nauwe verwantschap dier woorden valt in het oog; zie ook Ten Kate, II. 375. — Jonctijs, a. w. II. 101, heeft een adj. *schravelig: met* haanschravelige *stuippen, en een zak vol hoofsche complementen.* — Een *schravelaar* is iemand die rijkdom bijeenschraapt; Fremery, Mijn Letterhof, 193: *bevond men, dat... Karel, een verborgen* Schravelaer... *met eene aanzienlijke erfgifte bedeeld was.*

In het akensch dialect is *schravele* zich met moeite voortbewegen, zich alzoo afmatten. In zulken zin zeggen wij *krabbelen, voortkrabbelen.*

Schrenkelen, zie Schrankelen.

Schribbelen—Schribben.

Het eng. heeft *to scribble* voor slecht of achteloos schrijven; doch ook bij de onzen komt dit ww. voor; Rodenburgh, Keyser Otto, I. 31:

Wech zotte taeffel-boeck —
Het schribblen *op uw' blaen, wiens stomheyt wy vertrouwen*
Veroorsaeckt dat wy zelfs niet in ghedachten houwen.

Dietsche Warande, IV. 467: *Hetghene den Heer Ambassadeur aengaet, had ick gheschreven; maer siende, dat het wat te seer* ghescribbelt *was, heb dat door eenen anderen doen overschrijven.*

Het prim. *schribben* kan verstaan worden als een vorm van *schrijven*, eng. *to scribe*, hoogd. *schreiben*, middelhd. *scriben*, oudd. *scriban*, lat. *scribere;* doch ook als alleen in klank verschillende van *schrabben, schrappen*, bij Epkema (406) *schrippen;* voor het laatste pleit dat in het westvlaamsch bij De Bo *schribbelen*, ook met de vormen *schribelen* en *schrijbelen*, bepaaldelijk beteekent een lichtelijk schrabben of krabben. Ten slotte komen beide opvattingen op hetzelfde neder; want *schrijven* heeft zijn naam van het *rijven* of ingriffelen der

karakters; zie Ten Kate, II. 335 en 374, en Adelung op *Schreiben*.

Schriefelen—Schriffen.

Schriffen heeft Benecke voor krabben en dit verschilt dus alleen in klank van *schrafen*, *schraven*, *schrabben* (bij Schmidt en Kehrein *schreefen*), waarvan de frequent. *schrafelen*, *schravelen* en *schrabbelen;* zie dezen. Het ww. *opschriefelen*, bij Schmeller *schrefelen*, heeft Berkhey, Snerpende Hekelroede, 42:

Hy schrieffelt *in het stof met Griffioenen pooten*
De knekelhuizen op *der wreede vloekgenooten.*

Schrijvelen—Schrijven.

Het ww. *schrijvelen*, eigenaardig als minachtende term voor *schrijven*, leest men in het Gentsch Kunst- en Letterblad, 1843, bl. 33: *alles wat van Parijs komt na te apen, fransch te hakkelen en te* schrijvelen. Nolet de Brauwere, Ged. II. 123: *nooit krabbelens en* schrijvelens *moe.* — Daarvan *schrijvelaar;* Conscience, De Geldduivel, I. 34: *omdat de Dichters en andere* schryvelaers *tegen de ryke menschen schreeuwen.*

Schrikkelen—Schrikken.

Schrikken beteekende oulings en eigenlijk springen, verspringen, groote schreden doen; zie Kil. en Bormans op Lev. v. Sinte Christina, 343. Dus Ferguut, vs. 3544:

met grote scerden hi te hem scricte.

Weil. voert uit Vlaerd. Redenrijckb. een voorbeeld aan, ten bewijze dat *schrikken* oulings evenals het hoogd. *schrecken* bedrijvend gebezigd werd en zegt daarbij, dat dit gebruik »reeds in den Statenbijbel door dat van *verschrikken* werd vervangen." Intusschen is het zeker, dat het bedrijvend gebruik der rederijkers, bij de tijdgenooten der Bijbelvertalers en ook na hen, nog zeer in zwang was, zooals de volgende pll. bewijzen. Spieghel, Hertsp. 120: *de nasmert zal* u schrikken. Lager: u schrikt *het hoerevoer.* Versch. Ged. (door Groebe) I. 38:

Sou den ontaarden mensch *dit woedende gedrocht*
Niet schrikken, *zeidz', indien 't ter Schouwburg wiert gebrocht?*

Hooft, Tacitus, fol. 424: de stadt *liever met het oorlog te* schrikken, *dan aan te tasten.* Ald. fol. 433: *wert de Vorst als vermaant, wie hy voor goedt te keuren,* wie *hy te* schrikken hadt. Dez. Ged. fol. 48: *Zoo* schrikt hen *'t open doen van deze gryns.* Vondel, Hippolytus, 29: (*Hy*) schrickt *die* kuische ziel. Dez. Iflg. 37: my schrikt *'t geen zy bedreven.* Dez. Davids Harpz. 34: *Hy* schricktze *met zijn onweêr.* Ald. 88: *Beschaem en* schrick hem. Huygens' Korenbl. I. 138: *Noch* schrickt hem *d'eerste Galgh.* Bredero, Lucelle, 14: *dat sy* de grooten schrickt. Dez. Het daget enz. 6: *O hooghvermogen Min, Die* Goden schrickt. Oudaan, Broederm. 29: my schrikte *het zwaar geweld.* Dez. Poëzy, I. 157: *Dat* schrikt geen oprecht Hollands bloed. D. II. 112: wien schrikt *dit niet?* Ald. 201: *Zijn... snavel* D'onnooslen schrikt. Camphuysen. Uytbr. der Ps. 241: *Uw toorn...* schrickt my *seer.* Dez. Stichtel. Rijmen, III. 311: *Steedts* word' ick *door uw toornen* geschrickt. Krul, Pamp. Wer. I. 193:

Dat alle maegden schrikt, *wil hier een maagd bestaen.*

Sluiter, Lofz. van Maria, 39: *Maer 't prikt en* schrikt haer *nu niet.*

Ontschrikken is ontspringen; Reinaert, vs. 3152:

Maer magic, ic sal ontscricken,
Hopic, eer liden dagen twee.

Overschrikken is overspringen; Marnix, Biëncorf, 164: *sodat sy wel connen al op eenen tijt door dese 7 ordene monsteren, oft ooc wel de 4 oft de* 5 overschricken.

En zoo kan *opschrikken* ook gelden voor opspringen, bij Bilderdijk, Fingal, I. 95: *De hinden* schrikten op. Het hoogd. zegt aldus *aufschricken* en *aufschrecken*, doch het laatste mede in bedrijvenden zin voor doen schrikken. Bilderdijk en Van der Palm hebben dat gebruik ook bij ons ingevoerd, zie mijne Proeve over Bild. 120. Andere schrijvers hebben hen daarin gevolgd; Mevr. Bosboom-Toussaint, Leyc. in Ned. II. 408: *dat hij* hare onschuld zou opschrikken *en ergeren.* Dez. Diana, 104: *wilde hij* Diana *uit hare rust* opschrikken. Van Oosterzee, Redev. en Verhand. II. 38: *dat hij met zijne zangen* u opschrikken *wilde uit een denkbeeldige rust.* — Zoo men in aanmerking neemt, dat ook *schrikken* in het nederlandsch bedrijvend gebruikt werd, schijnt dergelijk bezigen van *opschrikken* niet wraakbaar. Prof. Siegenbeek nam dan ook het w. niet in zijne Lijst op.

Voorts is *schrikken* van of uit zijn plaats wijken; Oudaan, Ged. 107:

Zoo staat dan 't Raadhuis als voorheen...
Al schynt het dat het schrikt, *of helt.*

Versch. Ged. (door Groebe), II. 121:

— *'t (hert) moet gelijck een rotz, in 't midden van de zee,*
Niet schricken *uyt syn plaets, niet wijcken van sijn stee.*

Camphuysen, Sticht. Rijmen, 151:

Vaste voet schrickt *nooyt van 't padt.*

Orangien Lelyhof, 42:

— *in gevangenessen*
Ter maeltijt of in tocht sy schrickten *niet een voet.*
Smits, Nagel. Ged. II. 203:
Geen tydlijk leet doe oait uw zielrust schrikken.
D. i. wijken. De beteekenis gaat hier tot het figuurlijke over, en wij kennen het w. thans alleen in den zin van ontstellen, d. i. door eenige gemoedsaandoening getroffen worden. Den dood noemen wij een bode van *verschrikking*, doch denken aan iets anders, dan wanneer Vondel zegt, Toonneel des Mensch. Levens, 13:
De Paal staat daar hy staat, hy weet van geen verschrikking.
Zie voorts Weil. die echter niet opmerkt, dat *schrikken* onpersoonlijk voorkomt bij Vondel, Jos. in Eg. 41: *Wat hoor ick daer?* my schrickt. — En dat het adverb. *schriks* beteekent wat schrijdt of helt; Oudaan, Ged. 108:
Staat...
't Groot Lant-gebouw niet schuins of schriks.
Dez. Agrippa, 344: *het opperste der dingen bemachtigt hebbende is hij ook zelf* ter schrikser weg *opgeslagen .. en heeft de Wet Gods verlaten.*

Van *opschrikken* maakte Cremer eene afl. Anna Rooze, I. 57: *Zij had iets* opschrikkerigs.

Van *schrikken* heeft men het subst. *schrikkel;* Geestel. Nachteg. 159:
Op dien dach, en op die ure
Sal de Doot met de nature
Staen in schrickel, *en in rure.*
De Harduyn, Goddel. Lofsanghen, 172:
Als 't al sal sijn ghestelt in schrickel *en in rure.*
De spreekwijs *in schrikkel en in roer* komt overeen met wat wij nu noemen: *in rep en roer*, zoodat *schrikkel* beteekent ontzetting, beweging; thans kennen wij dit w. alleen in de samenstellingen *schrikkel-dag*, *-maand* en *-jaar*, d. i. een dag, maand en jaar, waarin men bij de telling eenen dag *verspringt*. Oudaan, Ged. 161, vormde het woord *schrikkelstap* in denzelfden zin:
De Tyden gaan haar gang; doch afgedeelt in dagen,
Die op haar stonden staan,
Of zomtyds in den loop een schrikkel-stap *verdragen,*
Na leiding van de Maan.
En Hoogvliet, Ovid. Feestd. 30: *schrikkelfeesten* voor feestdagen, die niet op vastgestelde tijden gevierd werden.

Het frequent. *schrikkelen* voor (een dag) overspringen heeft Huygens, Korenbl. II. 467, in een puntdicht »op den 9 Febr. 1671; Verjaringh van Kon. Karel des eerstes Moord":
O uyt den Almanach, verloeckste dagh der dagen,
Begraeft u in den nacht, past nemmer weer te dagen;
En gaet, ghy, Sprockelmaend den negensten soo quijt,
En schrickelt *soo twee mael, en* schrickt *soo voor altijd.*
En volgens Willems zegt men nog in Vlaanderen *overschrikkelen* voor overslaan; zie de Aant. op Reinaert, 127. Van Beers heeft dat ww. in denzelfden zin; Gevoel en Leven, 23:
— *Coleta*
Heeft, van toen ze verscheen op het bal, geen enkelen dans nog
Overgeschrikkeld. —
In Limburg, zooals mijn vriend Bormans mij berichtte, wordt *schrikkelen* gezegd voor »op eene ijsbaan zonder schrikschoenen voortglijden"; en in Zeeuwsch Vlaanderen, volgens De Navorscher, XI. 212, voor overstappen.

Zoo ook de afl. *overschrikkelen* voor overspringen; De Toekomst, XII. 288: *Wat* (*de onderwijzer*) overschrikkelt, *staat er zelfs niet te veel, aangezien het hem kan te pas komen bij zijnen mondelingen uitleg.*

In den op het gemoed toegepasten zin van ons *schrikken* leest men het frequent. bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 563:
De ziel die schrickelt *oock; sy peyst wel duysent saecken*, enz.

Van het ww. heeft men wederom *schrikkeling* bij Hooft voor verplaatsing, verwisseling, overgang; Henrik de Groote, fol. 172: *dat zoo maghtigh een gevoel niet stillen en zoude met de nederlaagh van 't Guliksch geschil, maar wel op een* schrikkeling *van de keuze der Kaizeren moght' uitkomen.*

In den zin van het tegenwoordige *verschrikken*, d. i. ontstellen, ontroeren, zei men voorheen *verschieten*, bij welk woord, dat mede eigenlijk een schielijk bewegen of van plaats veranderen aanduidt, men denzelfden overgang van denkbeelden aantreft als in *verschrikken*. Dus Maerl. Sp. Hist. II. 265:
Alse wi daer geseten stille
Een stic hadden naer onsen wille,
Quam ons an een vaer so groot
Dat ons al onse lijf verscoot.
Reinaert, vs. 5254:
— *ic was so door gram,*
Doet mi in den mont quam
Van Cuwaerts hooft ende sijn doot,
Dat dede mi dat ic so verscoot.

Willems verklaarde het woord hier onjuist door »miste." Antw. Spelen van Sinne, 276:

Neen mensche en verschiet *van gheen gheruchten.*

Anna Bijns, Refer. II. 34:

Al versprack haer Christus, sy niet en verschoot.

Vondel, Poëzy, I. 123:

Waer van mijn hart verschoot, *als waer 't van doodse spoken.*

Huygens, Korenbl. II. 385:

Geen dingh en doet my meer verschieten, *dan verschieten* (d. i. geld voorschieten).

Tot zooverre onzijdig; doch het ww. komt ook bedrijvend voor, naar 't schijnt echter in den meer gemeenzamen stijl; Klucht van Jaep Rontvoet, 5:

Je soutme wel verschieten, *ick hadje niet esien.*

Kl. van Buchelioen, 4:

Och, jy hetme zo verschooten, *dat ik 'er deur al mijn lede van ontroert ben.*

Zie wijders het Wbk. des Inst. op Hooft, waar men ook een voorbeeld aantreft van het subst. *verschietenis*, ontsteltenis.

Schrimpelen—Schrimpen.

Schrimpen is van *krimpen*, en beteekent hetzelfde als dit. Dus Orizandts Heraclitus, 267: *Groen hout krimpt en* schrimpt *altijds in een.* Baardt, Deugdenspoor, 321:

Haer Oogen leep, haer Vel geschrimpt.

Hiervan *inschrimpen*, waar wij *inkrimpen* zouden zeggen; Huyg. Korenbl. I. 507:

(*Die*) *yder oogenblick in vren uyt kon recken,*
En schrimpen *yeder uer tot oogenblicken* in.

Elders (I. 278) spelt hij *schrempen:*

Totdats' eens in de keers haer' wiecken voelen schrempen.

Waar bepaaldelijk een krimpen door verschroeijing bedoeld wordt, als bij Bara, Hemel en Hel, 19:

— *hy spreet-oogt op het vuur,*
Dat zwarte zielen schrempt —

wat volgens den Dr. Volksalm. van 1847, bl. 192, nog *schremmen* en *schrempen* in het drenthsch dialect heet, en wat Camphuysen *verschrimpen* noemt, Uytbr. der Ps. 333:

Gelijck een Leyr, ontrent het vuyr geleyt,
Door kracht des hits allencken moet verschrimpen.

Ofschoon dez. het w. ook toepast op een krimpen door droogte, Stichtel. Rijmen, 365:

— *'t Lichaem is my uytgemergeld, al de leden, laf en zwack.*
Zijn niet anders als een droogen en verschrimpten *leder-zack.*

Toeschrimpen heeft Van Beverwijck, Heelkonst, 37: *dewijl de Aderen, door de hitte des vyers* toegeschrompen *waren.*

Van het ww. *schrimpen* is het eng. *shrimp*, garnaal, volgens Bilderdijk (Aant. op Huyg. V. 219) bij ons *schremp* of *schramp*, waarschijnlijk niet, zooals hij zegt, omdat men dien visch »oudtijds met een gloeijende tang of staaf de poten *afschroeide*"; maar omdat hij bij de bereiding *inkrimpt*, gelijk de Engelschen hetzelfde woord toepassen op een dreumes of ineengedrongen persoon. — Voorts het nederl. *schrimpel* voor rimpel, bij Coornhert, Odyssea, II. 53:

Zijn wangen werden glat, daer eerst veel schrimpels *in vonde.*

En eindelijk het frequent. *schrimpelen* bij Ten Kate, II. 251, vermeld en voorkomende bij Coornhert, Wercken, I. fol. 244 verso: *t'* (*aansicht*) *deur rimpelen en* schrimpelen *ongedaan ende de versche verwe verdwenen merckende.* Lager aldaar: *'t hayr te berghe staande, een* schrimpelende *voorhooft.* — Waarvan *verschrimpelen;* De Brune, Bancketwerck, I. 26: *De Zorge holt de oogen,* verschrimpelt *de huyt.* Halbertsma, Hulde aan G. Japiks, II. 155:

Volgt Dood dan selv', met dorre schinck'len...
Verschrimpeld *dat sijn beendren rinck'len.*

Schrinkelen—Schrinken.

Het frequent. ww. *nederschrinkelen* komt voor in den Bijbel van 1477, Jesaja, 29, vs. 21: *si* scrinckelden *daer* neder *den ghenen die berispte in die poorte.* Tuinman, die, hoewel onnauwkeurig, in zijne Fakkel dezelfde plaats aanhaalt, legt het w. uit door *schranken, schrankelen*, zonder iets meer. De vraag is dus, wat beteekent het woord? Onze Statenoverzetting heeft ter gemelde plaats: (*die*) leggen *dien* stricken, *die haer bestraft in de poorte*, en vele der door mij geraadpleegde bijbelvertalingen komen met die vertolking overeen, ond. and. ook Van der Palm. Doch eene hoogd. joodsche heeft de pl. dus: *der sie ofentlich straft* machen *sie* strauchelen; en de nederl. bij Vorsterman, 1528: (*die*) terden onder die voeten *den ghenen die indie poorte strafte.* En deze uitdrukkingen geven ons de beteekenis van *nederschrinkelen* aan de hand, namelijk die van »doen vallen, onder de voet werpen." Het is zoo, het prim. *schrinken*, bij Kil. voorkomende, verklaart hij alleen door krimpen, doch het eng. *to shrink* beteekent niet alleen krimpen, maar tevens (van angst) sidderen en wegkruipen. Zoo leest men in het oudeng. van More, aangeh. bij Horne Tooke, Div. of Purley, II. 110: *the lorde Standley which* shronke *at the stroke and fel under the table, or els his hed had been*

clefte to the tethe: for as shortely as he shranke, *yet ranne the blood aboute hys eares* — welke imperfecta *shronke* en *shranke* blijkbaar het maken van eene nederwaartsche beweging aanduiden, om den slag te ontwijken. Van deze onzijdige beteekenis nu geeft het nederl. *schrinkelen* de bedrijvende. Hen die in de poort bestraften of berispten, *deed* men (listiglijk) *vallen*, *stortte* men *t'r neder*, *wierp* men *onder de voet.* En niets belet, op dezelfde wijze het nederl. *schrinken* te verstaan, dat bij Van Velthem tweemaal in eene verwensching voorkomt; fol. 68:

— *die felle, en tie quade*
Her Symoen, die met valscen rade
Ons heeft bedroqen, God onse Here
Moeten scrincken *nu vort mere!*

En fol. 102:

— *die hier saten nu ter tijt*
Bi uwer siden eten ende drinken,
God hi moetse alle scrinken!

De verklaring: God moet hem *doen vallen!* schijnt althans wel zoo aannemelijk als: God moet hem *doen krimpen!* en het is derhalve niet zoo zeker, dat de gemelde oude vloek het tegenovergestelde uitdrukt van hetgeen het volk elkaâr heden toewenscht in *verrek!* zooals Alb. Thijm meent, in zijne Legenden en Fantaizien (1847) bl. 20. Zelfs zou men kunnen beweren dat beide vloeken op hetzelfde nederkomen; want wat in onze Statenoverzetting, Gen. 32, vs. 32, tweemaal genoemd wordt »de *verruckte* senuwe" van Jacobs ontwrichte heup, wordt in den engelschen bijbel telkens genoemd: »the sinew that *shrank.*"

Six van Chandelier noemt de muggen *schrinkels*, zeker uithoofde van de magere, schrale gedaante dier dieren, Poësy, 554:

Die vlugge schrinkels *maar geschaapen*
Om volk te plaagen, meest by nacht.

Bij Tuinman vindt men de uitdrukking: een lange *schrenkel*, en bij Hooft: een *schrinkinkel*, zie het Wdb. des Inst.

Schrobbelen—Schrobben.

't *Schrobbelen* komt voor onder de »spulletjes die Gargantua speelde met zijn gezellen," Werken van Rabelais, I. 78. Misschien was dit spel eene nabootsing van het bedrijf der wevers, dat dien naam voert; Berkhey, Dichtmaetige Redenvoering over de Plichten der Weezen, bl. 72: *dewijl deeze Bank gelijkenis heeft met den Bank waarop de werklieden de Wolle* schrobbelen, *die men* Schrobbelbank *noemt.* In 't hoogd. heet dit mede *schrubbeln* en volgens Adelung bestaat dit in het kammen van de wol tusschen twee kammen, om de lange en korte haren nevens elkaâr te werpen. Vandaar de weversnaam *schrobbelaar;* Berkhey, Nat. Hist. van Holl. III. 1058: *die van Leiden, vooral de* Schrobbelaars, *de Vetspinders, de Plooters, en soortgelijken.* Dez. Het Verheerl. Leyden, 70:

De schrobbelaar *zat, onder 't lommer, op de straat,*
Te neuren, wel te vreên, Wilhelmus van Nassouwen.

Dichtw. van Hennebo, 34:

Onmooglijk kan de beste Wever
Zijn werk doen zonder de Jenever;
Ook klaagen Spinder, Schrobbelaar,
Droogscheerder over Wol en Schaar.

Bij De Bo is *schrobbelen* hetzelfde als grabbelen, zooals b. v. de jongens doen naar de hun toegeworpen geldstukken.

Het prim. ww. is *schrobben*, hoogd. *schrubben*, eng. *to scrub*, bij Kil. schrabben, krabben, b. v. Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 15:

Comt een kraeye u verrassen...
Comt hy wat gevaerlijck krassen
Schrobben *met sijn poot in 't sand.*

Het N. Hoornse Speelwerck, 89:

— *dat hy voort u Thuyn behoet*
Voor 't schrobben *van een Hondevoet.*

Nog bekend voor op eene ruwe wijze boenen of borstelen. In den laatsten zin leest men het w. in het Leven van Marcus Aurel. 15: *soo nam hy een opsedt als een man van hoogher afcomste, ende van een strack ghemoedt, blijvende al evenwel de droeffenis binnen in zijn hert bewortelt, die telghen des droeffenis van buyten te* schrobben. D. i. weg te vagen of uit te plukken. Vandaar is iemand *schrobben* of *beschrobben* hem doorhalen of bestraffen; Erasmus, Colloq. Famil. 398: *dat eenighe wilden* beschrobben... *was een enckel lasteringh.* Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 245: *Over dit bedrijf dapper van den Abt* beschrobt *en uytgescholden wordende.* Ampzing, Heyl. Traenen, 55: *Als David Abner dus* beschrobde. Oudaan, Agrippa, 26: *Sallustius word van Avinius Pollis voor eenen te naukeurigen* geschrobt. Van Effen, Spectator, III. 436: *dat hy een goed gedeelte van dezelve op 't heldere tafellaken plengde, waar over hy geen kleintje* beschrobt *en bekeeven wierd.* Verbiest, Kl. van 't Wijnvaatje, 7:

Was mijn Vaer maer uyt, zoo sou hy my niet beschrobbe.

Zie ook het Wbk. des Inst. op Hooft, op *Beschrobben.* En voeg daarbij nog uit Tacitus Jaarb. fol. 269: *Als Paetus weedergekeert was en voor zwaarder vreesde, liet Caesar zich genoegh zijn hem boer-*

tende wyze te beschrobben. — Nog bij Scheltema leest men Mengelw. III. II. 159: *Dykveld* beschrobt *Witsen.* — Zie ook Te Winkels N. Ned. Taalmag. IV. 18.

Van *schrobben* in dezen zin is *schrobbing*, thans *schrobbeering;* De Gelyke Tweel. door Nil volent. etc. 91: *Kwam hy 't te weeten, wat zou ik een* schrobbing *krygen!* — Ook *schrobbe;* Van Slichtenhorst, Geld. Gesch. 230*a*: *In 't bysonder gaf hy die van Nymegen een* schrobbe, *dat sy van de pondschattinge... hadden afgenomen.*

Schrobben is bij Hooft mede bijeenschrapen, rooven; en zoo leest men in het Lev. van Marc. Aur. 68: *alle gelijc blasphemeren sy over de gierichevt, maer ick bevinde dat sy alle rapen en* schrobben. Van Aitzema, aangeh. bij Wassenbergh, Id. Fris.: *Die door gelt is gekomen aan eenig Ampt, die sal tot* schrobben *genegen zijn, totdat hij sijn gelt weder mach hebben. De regel gaet niet vast. Die arm sijnde een Officie voor niet krijgt, kan dat gebrek van* schrobberije *even soo wel hebben als een rijcke... dewijl onder d'Arme soo wel als onder de Rijcke* Schrobbers *worden gevonden.* Orizandts Heraclitus, 37: *om den rijkdom des Weereldts grof en groot by een te* schrobben. Ald. 268: *waerom* schrobben *wy dan soo veel gelt en goedts by een.* De Vrije Fries, IX. 223: *eene wijze van inning der belastingen, die de ingezetenen aan de fiscaliteit van* schrobbers *prijs gaf.* — Zie mede mijne Lat. Versch. 346.

Bij Kil. is *schrobben* ook reeuwen, d. i. pestzieken oppassen en dooden reinigen, doch dat volgens Tuinman dien naam heeft »omdat zulke huurlingen doorgaans gewoon zijn de goederen ten roof met diefachtige handen 't zamen te *schrobben*"; waarvan *schrobber*, reeuwer; het vrouwelijke daarvan is *schrobbe*, bij Moerman, De Cleyn Werelt, 33:

Hoe dat Priapus seer groot van machte
Een deel oude Schrobben *heeft verstoort by nachte.*

Waar, blijkens de plaat, die het bijschrift voert, met *schrobben* vrouwen bedoeld worden, die lijken opgraven. Een *schrobber*, hoogd. *schrubber*, eng. *a scrub*, is anders in 't algemeen een nietswaardig, verachtelijk mensch, en zoo leest men bij Sprankhuysen, Van de Danckbaerheydt, 8: *Hier uyt desen Kalis! wat maeckt* den Schrobber *hier?* — Hier zal ook behooren *schrobberij;* Maria Heyns, Doorl. Voorb. 74: *Buyten d'echte staet zegt hy stijf, dat, alleen te zijn, enkle* schrobbery *is.*

Schroevelen—Schroeven

Bij Schuermans is *schroevelen* »over den grond trekken en alzoo lichtelijk wrijven: *het kind* schroevelt *de stoelen van hier en daar.*" De hier bedoelde, maar niet al te juist omschrevene beteekenis zal wel overeenkomen met die van *schrufen, zusammenschruefen*, bij Stalder krabben, schrapen, samenschrapen. Het hoofddenkbeeld in deze wn. is dus naar zich halen, waarbij men kan denken aan verwantschap met *schraven, schrapen*, of ook aan *schroeven*, naar zich toe winden. Bij Schmeller en Schöpf is de toepassing anders; *schraufen, sich wegschraufen*, is bij hen wegsluipen, zich uit de voeten maken; terwijl de eerste het frequent. *schräufeln* heeft voor het gewone *schroeven.*

Van dit laatstgen. ww. heeft Vondel *verschroeven* voor verdraaijen, verzetten, veranderen; Hippolytus, 13:

Ick neem het aen des mans streng opzet te verschroeven.

En, evenzeer figuurlijk, *schroever* voor opheffer, bevorderaar; Amsterd. Hecuba, 54:

Een deel is van geloof, dat deze dood de schroever
Der schepen wezen zal en brengenze in gebruik.

Het ww. werd ook volgens Halma en Holtrop gebruikt voor zwetsen, pronken; dus Cabeljau, Treurbrieven, 191:

't Is een Barbarisch Land, daar gij dus breed op schroefd.

Starter, Friesche Lusthof, 189:

U Vyand komt hooghmoedegh aen...
En hy snorkt, en hy snuyft, en hy schroeft.

Intusschen het ww. had bij ons nog andere beteekenissen, die in verband staan — die ik althans in verband breng — met het znw. *schroef.* Men leest bij Cats, Wercken, I. fol. 319:

Uw vader nam een schroef, *en hiet de knegten schinken,*
En ging op onse pays een vollen roemer drinken.

In de octavo-uitgave verklaart prof. De Vries het w. door »kurketrekker"; doch er wordt een drinkglas of roemer mede bedoeld. Richey leert het ons. Een *schroef* heette (synecdochice, zegt hij) een drinkglas, gevat of geschroefd in een zilveren of vergulden voet. Toen men de kostbare geslepen glazen nog niet kende, maakte men veel werks van de voetstukken der bokalen. Onze Hooft bevestigt deze verklaring. In eenen brief aan Tesselschade verzoekt hij haar, op eenige glazen opschriften te snijden, die hij haar opgeeft. Onder die glazen zijn er twee kleinere, waarvan hij zegt, dat zij »tot last zullen dienen van twee *schroeven*," die Bacchus en Ariadne voorstellen; zie Brieven, II. 285. De hr. Oudemans meende in zijn Wdb. op Hooft, dat de *schroeven* zien op Bacchus en Ariadne, en verklaarde uit dien hoofde het w. door »lichtzinnige, wellustige, wulpsche."

Dat van *schroef*, voor roemer, het ww. *schroeven* kwam in den zin van drinken, is niets vreemds. In dien zin leest men bij Huygens, Korenbl. I. 608:

Claes. Men kop staet me soo suf; 'k weet quaelick offet licht is,
Of dattet nacht is...
Trijn. Jae, dat is dat ick segh, soo leghje staegh en schroeft.

Cats' Wercken, I. fol. 354:

— En laet u niet bestuyven
Of van het Rinsche nat, of van de Fransche druyven.
Of ander heet gewas; maer, als ghy vrienden toeft,
Zijt sober in den drank, schoon das er iemant schroeft.

Godewijck, Wittebroodskinderen (uitg. van Dr. Schotel), 2:

Hy kaetst, hy danst, hy damt, hy kan soo lustigh schroeven.

Uit deze pll. blijkt, dat *schroeven* niet zoozeer drinken, als wel veel drinken aanduidde, en die bet. breidde zich uit tot ongebondenheid of losheid van gedrag. Zoo leest men bij Hooft, Tacitus, fol. 423: *Oover de schermers... hadt Julianus 't bewindt, oover de roeyers Apollinaris, en geleeken in dartelheit en achteloosheit, bet schermers dan Hooftluiden...* Schroevende, *nacht en dagh, en wuitrende langhs de genughlyke stranden* enz. — Het latijn heeft hier *fluxi*, en doet dus denken aan ongebonden of achteloos daarheen slenteren; Ogier, De Seven Hooftsonden, 97:

Soo d'oud' songen pepen de Jongen, soo ist geen wonder dat ick my schroef
Als een naersaet van sulcken weerdigh Susanne Boef.

D. i. mij aan ongebondenheid wijd. Vooral komt dergelijke bet. uit in het bij onze schrijvers uit de zeventiende eeuw zeer bekende znw. *schroef*, als benaming van een lichtmis; Cats' Wercken, I. fol. 238:

— wat de vrek in d'aerde groef,
Dat is dan voor een malle schroef.

Ald. fol. 329:

Agt my, gelijck ick ben, de vuylste van de schroeven.

Andere pll. uit dezen dichter gaf Siegenbeek in het Wdb. des Inst. op Hooft. Coornhert, Odyssea, I. 145:

— soo ick den slimmen schroef
Meester maer worden can —

Beaumont, Tijtsnipp. 35:

Dan is hy bly, en dan weer droef,
Dan is hy stil, en dan een schroef.

Van Paffenrode, Ged. 99:

— al den hoop van leuye leeg-gangers en losse schroeven.

Oudaan, Uytbr. over Job, 138:

— het was een volk van weynig eer,
Befaamde lichte schroeven.

Westerbaen, Ged. I. 133, met verzachting van Cupidootje: *Het dertele* schroefje. Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 26: *'t arme* schroefien. Mellema vertaalt *schroef* door »un homme escervelé." Hoewel die bet. mij bij onze auteurs niet voorkwam, moet ik echter doen opmerken, dat zij mede bij Schöpf niet vreemd is, blijkens zijn voorb. *Sie seyn verschraufter Sinnen*, d. i. van verdraaide, verkeerde zinnen. Von Klein heeft: *hij heeft een schroef in 't hoofd* voor: hij is dom.

De aangevoerde pll. doen zien dat de bet. van *schroef* vooral is een wellusteling; de bijgevoegde epitheta van »los, licht, dartel, ongebonden, vuil" bevestigen dat Neemt men daarbij in aanmerking dat de engelsche boeventaal, volgens Halliwell, eene hoer mede *screw*, nederl. *schroef*, noemt, en de hoogduitsche volgens Von Grolman *schreff*, dat wel 't zelfde woord zijn zal, dan wordt het aannemelijk dat in dien lagen, thans bij ons gelukkig niet meer gebruikelijken term eene gelijke overdracht ligt, doch in omgekeerde reden, als volgens welke de deelen van het schroefwerktuig *vaarschroef* en *moerschroef* heeten. Bij Lexer is het ww. *schrauf'n* coire.

Schroffelen—Schroffen.

Het frequent. *schroffelen* treft men aan in G. van Spaans Aziaansche Wegwijzer, 65: *wanneer ze op den grond* schroffelen *met een dik yzer.* — De beteekenis is uit de plaats blijkbaar. De Honigbije, II. 24:

Nu moet men tot de beurs, en 't onderst raakt' er boven
In 't schroflen *hier en daar in deeze of geenen hoek.*

Bilderdijk bezigt het ww. in gelijken zin, Verkl. Geslachtl. II. 408: *het vuur in- of oprekenen, dat is*, schroffelen, *schrabben.* De verachtelijke titel, bij Alewijn, Beslikte Swaantje, 39: *Jou* afgeschroffeld' *Avecaet!* — in verband met het voorafgaande: *Wel, jou versoope kaele neet.* — zal zooveel zeggen als afgeschrabde, van alles ontbloote. Een primitief *schroffen* zou reeds te verklaren zijn, als door eene gewone letterwisseling van *schrobben* ontstaan; doch de eigen vorm blijkt uit *schroft*, bij Kil. voor *schorft*, *schurft*, d. i. dus eig. eene schrobziekte, waarvan eene afl. bij Mourentorf, Twee Boe-

cken van Lipsius, 226: *ghy weet dat onder dat gout* scrofticheyt, *rappicheyt, ende vuylicheyt schuylt.* — Het ww. komt voor bij Stalder in *scrufen, zusammenschruefen*, schrapen, bijeenschrapen (van geld, bij voorb.). Ook kan er toe behooren Kiliaans *schroeven*, in de mijn graven, volgens hem in het saks. *schroeffen;* wellicht echter is dit één met *schroeven*, doen rijzen, door middel eener schroef opvoeren.

Schrompelen—Schrompen.

Schrompen, alleen in klank verschillende van *schrimpen* (zie *Schrimpelen*) is in het hoogd. *schrumpfen*, neders. *schrumpen*, eng. bij Halliwell *to shrump.* Dus Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 14: *Als nu met veel vasten van dorricheden den buyc te gader* gescrumpen (*is*). Dit kan ook van *schrimpen* zijn, zooals Passion. Som. fol. 56 v°: *dat sijn aensicht sceen* bescrompen *van tranen.* — Doch *verschrompen;* De Brune, Zinnewerck, 210: *die oock ghesmaeckt heeft die gulde vryheyd des levens, zal van on-ghenuchte* verschrompen *en verdwijnen.* — Waarvan *verschrompt*, Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitspann. 65:

De nyd, met haar verschromte *en geele huid.*

Kil. heeft het frequent. *schrompelen*, in verschillende hoogd. dialecten *schrumpeln.* Dus Erasmus, Colloq. Famil. 70: *een* geschrompelde *verdorde Raep.* Oudaan, Poëzy, I. 190:

Daar zelf de Teems van zulk een brand
Te rug deist, en geschrookt, geschrompeld
Vergeefs zich in zyn killen dompelt.

Ten Kate, Dichtwerken, VII. 243:

Tot lompen schrompelde *uw satijn.*

Meer gewoon nogtans is *verschrompelen;* Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 48:

Ik zit gebroken, en verschrompelt.

D. II. 157:

't Geen m', als den rook een leren zak, verschrompelt.

Van der Veens Zinneb. 34:

Verschrompelt *en ontmant, verdort en afgeleeft.* Wolsschaten, De Doodt vermaskert, Voorr. 3: *de moeyelijcke sorghe... die den wreck* verschrompelen *doet het vel van sijne caecken.* Valentijn, Werken van Ovid. I. 191: *rimpels... die u 't vel sullen* verschrompelen. Ald. 209: *hoe haast komt het, dat 's menssen vel* verschrompelt! Ten Kate, Aenl. II. 376: *zinspelende op den ouderdom, by welken 't inkrimpen, vermageren*, verschrompelen, *zwak worden... eigen is.* — In de aangevoerde voorbeelden is het ww. zoowel onzijdig als bedrijvend gebezigd; ook Bilderdijk heeft het in beiderlei zin; zie mijne Proeve, 178. Zoo ook nog bedrijvend bij Borger, Leerred. I. 195: *zou dan de bliksem des hemels de garven* verschrompelen? De Thouars, De Cit. van Antw. I. 122:

Wanneer de dagvorstin, in 't leeuwgestarnt' genaderd...
De vochten opslorpt, en verschrompelt *bloem en plant.*

Halbertsma, in zijne Aanteekk. op Maerl. 215, gebruikt, ter verklaring van het middelhoogd. *rimpfen*, als nederl. woord: *verschronfelen*, hetwelk, vergeleken met het hoogd. *verschrumpfen*, niets anders is dan een verhoogduitschte vorm van ons ww. *verschrompelen.*

Schronfelen, zie Schrompelen.

Schronkelen—Schronken.

Halma heeft het ww. *verschronkelen* als botanische term voor het omkrullen der bloemen, fr. *se coffiner;* en zoo heeft De Thouars, Zriny, Opdr. XII:

— *'t dor* verschronkelt(d) *lauwergroen.*

Het w. is niet moeijelijk te verklaren. *Schronkelen* is van *kronkelen*, met voorplaatsing der *s*, gelijk *schrimpen* van *krimpen.* Het primit. *schronken* komt in vorm overeen met het eng. *to shrink*, imp. *schrunk*, angels. *scrincan*, imp. *scranc, scruncon*, d. i. rimpelen, nederl. *kronken, krinken*, waarvan *kronkelen, krinkelen*, oul. *krunkelen;* zie deze woorden.

Schrosselen—Schrossen.

De heer Lesturgeon meldt mij dat *schrosselen* in Drenthe beteekent rogchelen. 't Woord heeft groote overeenkomst met *rösseln*, bij Schmeller insgelijks rogchelen, in 't zweedsch *rossla;* en *chrösla*, bij Tobler een krassend of krakend geluid geven; de *k* of *g* en *s* worden meermalen voorgevoegd. Evenzoo komt *schrossen* overeen met *chröser*, bij Tobler een rogchelaar, *krossen*, bij Stalder hals of keel (die het geluid voorbrengt); *krötzen*, bij Reinwald een krassend keelgeluid maken; *gruchzen, rochzen*, bij Kaltschmidt rogchelen, *russen*, bij Schmeller snorken.

Onze taal kent den primitiefvorm *schrossen* eenigszins anders toegepast, t. w. voor brassen en smullen, d. i. door de keel lappen. Men leest dat bij De Bie, Faems Weêrgalm, 174:

Met schrossen *met brossen*
Met schransen met dansen.

Ald. 296:

Met veel schrossen *en veel brossen*
Leven in veel overdaet.

En 325:

— *rooven, stelen,* schrossen *en brossen.*

En in denzelfden zin heeft het zwitsersch bij Tobler het frequent. *rosla.* Met uitlating der *r* luidt het w. bij Kil. ook *schossen;* dus Van Rijsselen, Spieg. d. Minnen, 59:

Laet schossen, *laet brossen.*

Houwaert, De vier Wterste, 208:

U caetsen, u spelen, u jaghen, u vlieghen,
U schossen, *u brossen, u solaceren.*

Six van Chand. Poësy, 9:

De Cerbren loeren om daar kinvet van te schossen.

Schruwelen—Schruwen.

In het vlaamsch is, volgens Schuermans en De Bo, *schruwelen,* ook *schruijelen,* gillen, hard schreeuwen van schrik. Het w. is overgenomen uit de hoogd. dialecten. Bij Stalder is *schraulen* luid en onbehoorlijk schreeuwen en bij Danneil *schraul'n* het grimmen van kinderen en het huilen van honden. Het primitief komt almede in die tongvallen voor. Bij Schmidt is *schrauen, schruwen,* bij Richey en Tiling alleen het eerste, schreeuwen, luid en onaangenaam schreeuwen, ook wel *schrauwauwen.*

Schuddelen—Schudden.

Schuddelen heeft Schuermans voor het gewone nederl. *schudden.* In de verwante dialecten treft men aan *schûteln* bij Benecke, *schuddelen* bij Tiling, *schüddeln* bij Danneil en *schudeln* bij Stürenburg; alsmede *schuddern,* dat anders beven, sidderen beteekent, zooals ons *schudderen;* zie dit w.

Schuffelen, zie Schoffelen.

Schuifelen[1]—Schuiven.

Het ww. *schuifelen* leest men bij Van Koetsveld, Fantasie en Waarheid, I. 59: *nadat de twee knapen zich tien minuten lang de voeten warm* geschuifeld *en getrapt hadden.* En bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VIII. 30: *Men zegt, dat de Koe* schuiffelvoeten *heeft, als de poten, in het gaan, naslepen, dat... plaats heeft (als) eene poot...* naschuiffelt. — Hier heeft men te denken aan een herhaald *schuiven* en *naschuiven.* Evenzoo bij Sifflé, Ged. 71, aan onvast gaan:

Wanneer het knaapjen eerst den voet had neêrgezet,
En voorwaarts schuifelde, *met waggelenden tred.*

Het frequent. met zijn primit. heeft men bijeen, bij Van den Bergh, Heden en Verleden, 73:

Gelijk voor 't licht vervaarde slangen,
Schuift, *langzaam* schuiflend, *één voor één*
De stoet van Schriftgeleerden heen.

Zoo mede *voortschuifelen;* Ten Kate, Tasso's Jeruzalem, I. 47:

Een slang, die zich in elke bocht kan wringen,
Zoo schuifelt *hij met valschen glimlach* voort.

Bij Beets leest men, Cam. Obsc. (5e dr.) 260: *om de kaarten door hare hand heen en weer te* schuifelen. — Het nedersaks. zegt evenzoo: »De Kaarten *schüfeln* oder *dorschuffeln,*" het engelsch: »*to schuffle* cards." Deze beteekenis wijst dus insgelijks op een herhaald *schuiven;* en Kil. heeft *schuiven, schuifen* en *schuifelen* voor bewegen, voortschuiven, stooten, wijken; met hetwelk men vergelijken kan het oude *schuiven, schaven,* heengaan, ontsnappen, fr. *esquiver,* waarvan zie op *Scheuvelen.* Vandaar *doorschuifelen,* doorglippen of snappen, bij Berkhey, Vertellingen, II. De Poedel, 37:

Der Dievenleid'ren stoet treed door,
Een Jan ook met den boel, de pruik digt over 't oor,
Den laphoed over 't oog geluiffeld
En zoo is Jan er door geschuiffelt.

T. w. door het tolhek. Bij Kil. heet dit ww. ook *schijfelen,* en zoo leest men bij Houwaert, De vier Wterste, 64:

Maer die sijn ooghen des verstants doet open,
Die en sal op den wech der deught niet schijffelen.

D. i. uitglippen, uitglijden. Vandaar *schijfelachtig* voor glibberig; Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 19:

— *de playsantste alderschoonste Vrouwen*
Op de weghen die schijffelachtich *zijn*
Haer zeer qualijck konnen recht ghehouwen.

D. II. 484:

(*Den anderen weg*) *was beslijct, en zeer onreyne*
En om in te gane gheheel schijffelachtich.

In het Nieders. Wtb. en bij Richey heeft *schyffeln, schyvelen, schüfeln,* bij Schuermans *schuifelen,* bij Schütze *schieffeln,* eene beteekenis, die van de laatstgemelde is afgeleid, doch daar niet recht verstaan wordt, nam. van nalatig zijn, iets ontwijken of zich aan iets ontbreken; b. v. door, als men gezamenlijk een last draagt, de schouders zoo te plaatsen, dat de vracht op anderen neêrkomt; door als een ander ons met een dronk bescheid doet, zich te houden alsof men dien beantwoordt, doch eigenlijk niets of weinig drinkt en derg. Het Nied. Wtb. verklaart dit door bedriegen, als ontleend aan het behendig dooreenschudden der kaarten; doch Richey merkt aan, dat men in genoegzaam gelijken zin zegt: *slippen laten,* en zoo zeggen wij

ook van iemand die niet behoorlijk meêdoet: hij laat het *slippen*, 't welk dus de overdrachtige beteekenis is van glijden, uitglijden, ontwijken, door Kil. aan het frequent. toegekend.

In den letterlijken zin van *schuiven* bezigt Meyboom het ww. *afschuifelen* in Goeverneurs Huisvriend, XII. 98: *een ander, die maar niet klaar kan worden met de sneeuw van zijne voetzolen* af *te* schuifelen. — Men zou hiervoor ook kunnen zeggen *afschuffelen* of *-schoffelen*, zie dit woord.

Schuifelen, ook *schoefelen* bij De Bo, en *schuffelen*, *schaffelen*, bij Schuermans, heeft den zin van tafelschuimen, op den klap loopen, waarvan bij Kil. *schuifeler* en *schuifelschrappaai* voor tafelschuimer, schuimlooper; bij Oudaan *schuifelbout;* Agrippa, 182: *een Fransman, een bedrieger en* schuiffelbout. — Misschien behoort hier mede toe de scheldnaam *schuifel*, bij Ogier, De Seven Hoofts. 24. Weil. brengt het frequent. tot *schoffelen* voor schoonmaken, van *schoffel* of *schuifel*. Doch ook *schaven*, dat aan *schuiven* verwant is, heeft bij Kil. den zin van parasitari.

In het Belg. Mus. VIII. 191, verklaart Snellaert als frequent. van *schuiven* het ww. *schuifelen*, in Kortrijk gebruikelijk voor wat de Franschen in het damspel noemen »*souffler* une dame." *Ik schuifel* (zegt hij) wil dan zeggen: ik schuif herhaalde maal. Indien de nederlandsche uitdrukking voor die zaak den Schrijver voor den geest hadde gestaan, zou hij, dunkt mij, die verklaring niet aldus gegeven hebben. In plaats van het gemelde: *ik schuifel*, zeggen wij: *ik blaas* of *ik blaas u*, overeenkomstig met het fransche: *je vous souffle*, en dit bestaat niet in een herhaald *schuiven*, maar in het wegnemen eener damschijf, op welke men dan werkelijk *blaast*. Dit *schuifelen* komt derhalve overeen met het nederl. ww. dat van slangen, van den wind en derg. gebezigd wordt, en dat sissen, fluiten, blazen beteekent, anders *sijfelen;* zie dit.

Schuifelen², zie Sijfelen.

Schuinselen—Schuinen.

Volgens het N. Ned. Taalmag. II. 233, is *schuinselen* in het dialect van Zuidbeveland »slibberen langs een gladde baan." Het woord zal eig. zeggen: schuins gaan, en alzoo aanduiden de houding van iemand die langs een gladde baan voortglijdt. Weil. heeft het ww. *schuinen* voor schuin maken; het kan evengoed beteekenen: schuin zijn of worden, eene schuinsche richting hebben of aannemen. De afleiding van het, naar 't schijnt niet oude, nederl. *schuin* is vrij onzeker. Tuinman houdt het voor hetzelfde als *scheef* van het lat. *scaevus;* Terwen brengt het tot *schuiven*. Waarschijnlijk is het w. door ons overgenomen uit het nedersaksisch; althans het Wdb. van dat dialect heeft *schūns* en *schiens* als adverb. en schijnt het te brengen tot *schien*, d. i. schijn, in den zin alzoo van wat schijnbaar, voorgewend, en dus niet echt of recht is. Het eng. heeft *skew* (waarvan ook *askew*) en *askue*, welks oorsprong Johnson onzeker stelt, doch dat Horne Tooke, I. 440, afleidt van het deensche *skiaev*, scheef. Hij had het even goed tot het nederl. *scheef* kunnen brengen, zooals hij p. 441 het eng. *askant*, *askance*, *askaunt*, *askaunce*, te recht verklaart door het nederl. *schuin*, *schuins*, en gelijk het door Nares en Halliwell vermelde eng. *askile*, loens, ter zijde, blijkbaar ons *scheel* is.

Schuppelen—Schuppen.

Het ww. *schuppelen* leest men in Schuermans Idiot. op *Ruifelen:* »*ruifelschup*, eene schup om 't gras meê van de wegen te *schuppelen*." Het hier bedoelde werktuig heet in het nederl. *schoffel* en het ww. *schoffelen* (zie dit art.). Ook het neders. noemt het werktuig *schuppe*, en de werking *schuppen;* zie Tiling.

Schuttelen—Schutten.

Volgens het Idiot. van De Bo is *schuttelen* benevens *schutteren* in het westvlaamsch bekend voor een herhaald *schudden*, waarvoor (volgens hem) in geheel Vlaanderen *schutten* gezegd wordt. Deze uitspraak is naar het hoogduitsch. Het nederl. verkiest de zachtere letter en onderscheidt daardoor *schudden* van *schutten*. Het hoogd. heeft insgelijks de beide frequent. *schütteln* en *schüttern*, het eene voor meer, het andere minder sterk heen en weêr bewegen. Benecke heeft *schütteln* en *schoteln*. Zie ook *Schudderen*.

Sebbelen—Sappen.

In het vlaamsch bij Schuermans is *versebbelen* verrimpelen, verschrompelen of sappeloos worden van vruchten, en wordt aldaar van *sap* afgeleid. Het primit. is dan *sappen*, bij Tiling en Fulda (Idiotikens.) sap van zich geven. *Versappen*, en zoo dan ook *versebbelen*, is dus eig. van sap beroofd worden.

Segchelen—Zaken.

In het land van Kuik is, volgens De Navorscher, 1860, bl. 89, in zwang het freq. *segchelen* voor twisten, kijven, onder 't spelen of bij het maken van overeenkomsten. Dit gebruik is merkwaardig, omdat het primitieve ww. van die beteekenis in

het nederlandsch allerzeldzaamst is. Het goth. *sakan*, angels. *sacan*, oudhoogd. *sachan*, bij Stalder *sacken*, bij Schmeller *sachen*, neders. *saken*, eng. (bij Halliwell) *to sake*, is strijden, twisten, een rechtsgeding voeren, aanklagen; waarvan bij Kil. het subst. *sake* voor rechtszaak, pleit, geschil, twist, eng. *sake*, omtrent hetwelk Schmeller opmerkt dat de angels. vorm zoowel *sacu* als *secce*, en de oudd. zoowel *sahha* als *secchea* klinkt, gelijk hij uit zijn dialect *'sacher* en *sächer* aanvoert voor twister, pleiter; eene klankwisseling, die het kuiksche *segchelen* verklaart.

Aangaande het ww. *zaken* meende prof. De Vries in mijn Archief, II. 144, dat het in het middelned. niet dan in samenstellingen bestaat. Intusschen is mij daarvan één voorbeeld voorgekomen in Bormans Aantt. op het Leven van Sinte Christina, 491: *niet dat men daer* saken *sal, sal men gheversten.* D. i. niets dat men daar *aanklagen* zal, zal men uitstellen.

Van de samenstellingen met *zaken* zijn er drie verouderd, t. w. *bezaken*, *ontzaken* en *miszaken*, terwijl *verzaken* nog in gebruik is. Het eerste vindt men in De Dietsche Warande, II. 183:

— *dat ghi dafgode soudt laten*
Ende volghen siere gerechter straten;
Ic rade u dat ghijs niene besaect.

D. i. verzaakt, nalaat. Der Leken Spieghel, II. 311:

Want die begheerte vanden goude
Mi also ghierich maecte,
Dat ic der waerheit besaecte.

Dus de variant; de tekst heeft *missaecte.* Der Minnen Loep, I. 269:

Want si kende hoir selven wel
Ontschuldich in allen saken
Dair mense mede mocht besaken.

D. i. aanklagen, beschuldigen. Ald. II. 22:

Want Fineus verloos sijn sien,
Om dat hi blint hadde ghemaect
Ende sijn kinder valschelic besaeckt.

Ontzaken heeft Maerl. Rijmb. vs. 4816:

Daer in was (*wat holpt* ontsaect?)
Vol manna die goudine pot.

Twee varianten hebben: *onsaect;* de zin is blijkbaar: verzaakt, ontkend. Dez. Sinte Franc. Leven, vs. 8205:

Die dochter zweert, dies niet ontsaect,
Dat sonder wonde was gemaect.

Dez. Geestel. Ged. (door Mr. V. d. Bergh), 35:

Ic ben die gene die sijns onsaect.

Ald. 59:

Dat hi...
Mijns niet en moet onsaken,
Mer zijn oetmoet aen mi keren.

D. i. verzaken, verloochenen. — Willems meende het ww. *ontsaken* aan te treffen, Belg. Mus. IV. 356:

Philips suster van Vrancrike...
Pijnde om den pais sere
Tusschen elken coninc ende here,
Vroech ende spade al haer macht,
Ende doet haer te doene ontsacht,
Es si gekeert, enz.

En 365:

Philips, niet lange hier te voren,
Hadde gehuert .xvi. lantsheren,
Dat si Brabant souden strueren;
Daer elc toe dede sine macht
Al waert dat hen ontsacht.

Ik zou echter twijfelen — indien er niet moet gelezen worden *ontfacht*, van *ontfechten*, ontgaan, mislukken — of men hier niet te denken heeft aan het ww. *ontzeggen*, hoogd. *entsagen*, dat, wel is waar, in beteekenis meermalen met *ontzaken* overeenkomt, doch er van moet onderscheiden worden, blijkens Graffs Sprachschatz, VI. 74 en 101. In 't laatste geval zou *ontsacht* t. a. pll. ééne der beteekenissen kunnen hebben, door Adelung aan *entsagen* toegekend, t. w. van »niet willen aannemen, verwerpen, afslaan." Wat voorts *ontzaken* betreft, Kil. heeft het voor »negare"; van het middelh. *entsachen* in dien zin kon Grimm in zijn Wtb. geen later voorbeeld aanvoeren.

Miszaken, bij Kil. mede negare, ontmoet men reeds in Reinaert, vs. 6307:

Si en conde geweren niet haren toren,
So herde stont si int ijs bevroren.
Dit en can hi niet missaken.

En vs. 7625:

Ic wouden oec van alre macht
Helpen verjagen, ende sijns missaken.

Belg. Mus. III. 111:

Die knape seide...
Des soudi sekerlike missaken,
Wiet hem aentide, tot enegher stede.

D. VII. 74:

— *hoe ghy de waerheyt* messaect,
Ghy en kunt hier teghen niet gheseghen neen.

Dr. Hermans veranderde derhalve, in zijn Geschiedk. Mengelw. II. 213:

Der waerheit sal ic niet messaken.

te onrecht *messaken* in *verzaken.* Dit ww. bleef langer in gebruik dan de beide vorige; zie de voorbb. in het Wbk. des Inst. op Hooft, dat van Oudemans op Bredero, en mijne Handl. tot de Statenoverz. des Bijbels.

Verzaken, thans nog in gebruik, is reeds oud; Reinaert, vs. 6543:

Ic had wel gewilt te sijn van daen:
Ic was verveert; wat bate versaect?

D. i. ontkend. Van Velthem, fol. 103:

Doen dese letter was gelesen
Werd Lancelote hier af in vresen,
Ende versaect. —

Le Long zegt: »Vertzaagt, kleynmoedig"; 't beteekent: (hij) *onttrok zich, weigerde,* t. w. om te voldoen aan den inhoud des briefs, die eene uitdaging aan hem behelsde. Bijbel van 1477, Gen. 18, vs. 15: *Sara* verssectet *ende seide ic en loech niet.* Levens van Plut. fol. 104 verso: *nochtans zijn daer eenige die* versaecken *dat daer in het aertrijck vergaderinghe is van water.* — De beteekenis, intusschen, van ontkennen, loochenen, die hier plaats heeft, verschilt eenigszins met het tegenwoordig gebruik. *Verzaken* doen wij thans, naar de juiste opmerking van Weiland en Landré, Wbk. der Ned. Synon. I. 147, meer door *daden* dan door *woorden;* in 't laatste geval zeggen wij *loochenen, ontkennen.*

Semmelen, zie Sammelen.

Seuzelen—Seuzen.

Seuzelen heeft Oudaan, Poëzy, II. 391:

— *geen Lenteloof in wintergronden wast:*
Gelyk het menigmaal de rym-pen, als men sestigt,
Met leuterwerk bewyst, met seuzelen *bevestigt,*

Het is moeijelijk, uit deze ééne plaats de bepaalde beteekenis op te geven. Waarschijnlijk is de bedoeling »weinig beteekenend, beuzelend zingen"; en dan kan als het primitief beschouwd worden het neders. *susen,* hoogd. *sausen,* volgens Adelung zacht binnensmonds zingen, of zingen zonder woorden te uiten, waarvan het hoogd. *säuseln* in dez. bet., dat derhalve met het nederl. *seuzelen* overeenkomt. Als verwant zal men hebben aan te merken het maastrichtsche *zeuijen,* langzaam en langen tijd spreken; zie mijn Archief, III. 391; ook *zuijen,* een kind in slaap zingen (zie *Suizelen*); en *zeuzerij* voor deun bij Bekker en Deken, Sara Burgerhart, I. 9: *Tante wil niet hebben dat ik speel, dan naar ouwe lollige* zeuzeryen.

Sijfelen—Siefen.

Het nederl. *sijfelen,* bij Kil. *siffelen,* beteekent blazen, tevens met het geluid, door dat blazen veroorzaakt. Dus van de slang; Bilderdijk, Ovid. Gedaantverw. 89:

— *'t monster rekt den hals en spalkt den wijden muil*
En sist en sijfelt *met afgrijselijk moordgeruil.*

Van den wind; Vrouwe Bilderdijk, Wit en Rood, II. 70:

— 't sijflen *van de winden, dat terug klonk van de rots.*

En van den boogpijl; Bilderdijk, Mengel. II. 26:

De pijlen sijfelen *en vliegen door het bosch.*

De vroegere vorm was *siffelen;* Levens van Plut. fol. 522 verso: *O slanghe, immer ten laetsten salstu ophouden te* siffelen. Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofd. 56: sifflend *slangevleysch.* Coornherts Wercken, I. fol. 244 verso: *'t bloedt welt, den athem dubbeleert, de mondt* siffelt. Bekker, Bet. Weereld, IV. 18: *somwijlen word de stem... so merkelyk vergroot, dat een* gesiffel *of geblaas alleen wel tot een sterk geluid gedyen sal.*

In de vormen, welke zoowel dit frequentatief als zijn primitief in verschillende talen aanneemt, eindigt de wortel op tweederlei consonant, de *f* of *b,* en de *s,* met andere woorden: de blaas- en de sis-letter.

Met de *f* of haar verwanten heeft men *to cheep,* bij Halliwell piepen, wat aan een nederl. *siefen* zou beantwoorden, zoo dit gebruikelijk ware; het hoogd. *zife, zifel,* bij Schmeller een vederlooze gans, d. i. die nog *piept; zifer,* sibilans, bij Fulda, German. Wurzelwörter, 289, en daarom toegepast op ganzen, eenden enz.; voorts nevens ons *sijfelen, siffelen,* het fransche *siffler, chiffler,* nederl. *schuifelen, schijfelen,* neders. *schufelen,* ital. *zuffolare,* lat. *sibilare,* oudfr. *sibler,* eng. *to chipper.* Vandaar bij Kil. *sifflet, schuiflet,* fistula, fr. *sifflet,* oudfr. *chifflet;* in de Antw. Spelen van Sinne, 289, *siffel:*

Maer mijn hert verlicht, als ick u hoor commen;
Herpen en luyten, siffels *en bommen*
Tgheschot teender sommen doet sijn gheluyt hooren.

Wat *schuifelen* betreft: in den eig. zin van fluiten is het w. verouderd, hoewel in het land van Kuik *schuffelen* en in Zeeuwsch Vlaanderen *schufelen* nog beteekent »op de vingers een deuntje fluiten," volg. De Navorscher, 1859, bl. 62, en 1861, bl. 212. Men leest in het Haerlems Juweel, 26:

't En baat gheen schufelen, *als de mery niet seecken wille.*

Ogier, De Seven Hoofts. 174:

Wie schuyfelt *daer? dien* schuyfelt *gelijck Tys;*
Ick schuyfel tegen, *want ick ben* sijn fluytjen *wijs.*

Hondius, Moufeschans, 498:

De spreuwe... fleut en schuyfelt *vrouch en laet.*

Evenals *fluiten, uitfluiten,* hoogd. *auszischen,* is ook *schuifelen* en *uitschuifelen* een gebaar van spot of schimp; Vondel, Salmoneus, 26:

— *zie om: zy* schuifelen, *zy schimpen*
Met dezen Jupiter —

Oudaan, Uytbr. over Job, 125:

Als elk met schuyf'len *hem ter schanden*
Verwekt een spottig juychgeschal.

Dez. Aand. Treurigheyd, 35, noemt »schuyffel-spel" de bespotting van Jezus door de krijgsknechten van Pilatus. De Swaen, Leven en Dood van J. C. I. 145:

— *die rampzalig' is soo dwaes en onbedacht,*
Dat sy, in haar verderf, ook schuyffelt, *singt en lacht.*

Dr. Wap, Astrea, V. 208:

— *heeft er somtijds prins of held*
Zich van zijn rolle slecht gekweten,
Dan schuiflen *wy hem* uit, *maar fluiten naar ons geld!*

Bijzonder is *schuifelen* het blazen der slangen; Van Teylinghen, Het Paradijs der Wellust. 529: *om niet te hooren het* schuyfelen *der Serpenten, die u met haer venijn willen vergeven.* Vondel, Joannes de Boetg. 22: *de veltslang, die hier* schuifelt *met den beck.* Dez. Virgil. in Dicht, 172: *groote slangen... lillende den beck, die* schuifelende *sist.* Van Merken, German. 139:

ô Adder! schuiffel *nu; thans lagchen we om uw blaazen.*

Porjeere, Dichtmengel. 18 (met afwijkende spelling):

Geen dorre zandwoestijn — geen schuivelende *dieren.*

Met overdracht der bet. Bogaers, Gez. Dichtw. I. 64:

Wel schuifelt *de ondank op zijn wegen;*
Maar, de adder *vellend, stapt hij door.*

Schimmel, N. Ged. 84:

Zie, ik strooi ze heen als stuifzand, zie, ze zijn als 't eikenwoud,
Waar de tong der vlamme in schuifelt, *knettrend op het kwarlend hout.*

Tollens, Ged. I. 103 (van Alva):

Hij trapt op Vlaandrens vruchtbre velden
En aâmt en schuifelt *schrik en moord.*

Vandaar *omschuifelen;* Beeloo, Ged. 14: *'t Verraad* omschuifelt *troon en outer.* — Vooral is het w. gebezigd van den wind; Cats, Wercken, I. fol. 297:

Daer rijst een snelle wint, die bijster vinnig blies,
Die schufelt *in het want, en doet het seyltje swellen.*

De Swaen, a. w. I. 137:

't Gehuyl der swuere zee, den fellen donderslag,
Het schuyff'len *van den wind, der menschen droef geklag*
En jammer, doen het bloed in 't stoutste hert verstyven.

D. II. 155:

De winden schuyffelen, *en storten naer beneên*
Met dichte vlaegen, als met spuyen, 't regenwater.

Waarvan *beschuifelen* bij De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 33:

Het beeft al datter is, ghelijck het loof der linden,
Als 't wort met vollen blas beschuyffelt *van de winden.*

De Hoogl. Schrant verstond dit woord niet, toen hij er bij aanteekende: »*Schuivelen,* voortdurend werkwoord van *schuiven.*" Het loof der linden wordt *beschuifeld,* d. i. beblazen van de winden. Latere dichters, waarschijnlijk mede in de meening dat het woord een *verschuiven* te kennen geeft, en ook Ten Kate, II. 378, die gissende dacht aan het »*geschuif* met de vingers" op het instrument, brengen het over van den wind op het loof; b. v. Van Alphen, Mengelingen, 284:

't Verdorde blaadje schuifelt *niet.*

Tollens, Rom. 97:

(*De eik*) *wierp zijn gele bladers af,*
Die schuifelden *door 't zand.*

Dez. Ged. II. 161:

Neen, geen lachje blikt van boven,
Dat het schuiflend *loof verguldt.*

De Thouars, De Citad. I. 116:

De morgenkoelte ruischt door 't schuiflend *herfstgebladert'.*

D. II. 83:

't Verwelkte lover ritselt rond
En schuifelt *langs den dorren grond.*

Bilderdijk, Oprakel. 135:

Hoort gy 't schuiflen *van 't gebladert'?*

Vandaar — ten nieuwen bewijze, dat minder aan het geluid dan aan de beweging gedacht is — *wegschuifelen;* Tollens, N. Ged. II. 167:

Lauwren, die onwettig zijn,
Schuiflen weg *als kaf van de aarde.*

En ik twijfel niet, of in dergelijken zin moet opgevat worden het onpersoonlijke primit. *schuiven* bij denz. Rom. 6:

En pas zit hij neêr aan den boom, dien hij vond,
Of 't ritselt in 't loover en schuift *langs den grond.*

Kinker bezigt *toeschuifelen* voor toeblazen; Muz. Alm. 1825, bl. 36 (van een slanggedrocht):

En als ik hem dan schreijend naar
Mijn lieve moeder vraag,
Dan schuifelt *hij mij zachtjes* toe:
Daar binnen is mijn maag.

En zoo heeft Marnix het w. reeds, Godsd. en Kerkel. Geschr. II. 39: *dat hy den vliegen van Egypten, ende den biën van Assur* toegeschuiffelt hadde. — De Statenoverz. heeft daarvoor *toetsissen;* zie mijne Handl. 114. Doch Marnix bezigt het ww. ook bedrijvend, a. w. I. 543: *hy... diese* (d. i. de vijanden) *verwecket heeft, diese* toegeschuyffelt heeft, *diese hier int lant metder hant gebracht heeft.*

Insgelijks is het w. toegepast op het snorrende geluid van het boogschot; Van 's Gravenweert, De Ilias, I. 7:

— *ijslijk is de klank, dien* 't schuiflend *boogkoord uit.*

Bl. 123:

— *'t staal, met veerkracht afgevaren*
Vliegt schuiflend *heen naar 't hart van Agamemnons scharen.*

En 159:

Want schuiflend *vloog mijn pijl op twee der Grieken af.*

Schijfelen, dat in vorm overeenkomt met het fr. *chiffler*, leest men bij Van Teylinghen, Het Par. der Wellust. 270: *te* schijffelen *als serpenten.* De Brunes Wetsteen, I. 90:

O aller slangen bluf, wil zoo niet heene vlieten,
Ei! strem uw schijflend *schieten.*

Werken van Rabelais, I. 511: *de Olifanten balderden, de slangen* schijffelden. D. II. 126: *Wanneer hy* schijffelde, *'t waeren bennen vol van groene Simmen.* — Het Alg. Vl. Idiot. heeft *schiffelen.* Wij zeggen thans daarvoor *sijfelen*, gelijk de Franschen *siffler*, en dan ook alleen in den zin van het geblaas der slang. Vroeger ook voor fluiten; Dullaert, Ged. 46 (van den Vinkeman):

(*Hy*) schyffelt *op de quakkelfluit,*
Om een vervloge duif te vangen.

En voor uitfluiten; Levens van Plut. fol. 385 verso: *als Otho in het taneel quam, al het gemeene volcxken begost te* schijffelen *om hem schande aen te doen.* — Het drenthsch taaleigen heeft *besijfelen* (uitgespr. *besiifelen*) voor »misleiden, bedriegen, foppen," volgens den Dr. Volksalm. 1847, bl. 174; ik vermoed dat die bet. eig. is of geweest is »beschimpen, bespotten," boven aan *schuifelen* en *uitschuifelen* toegekend. — *Sijfelen* behoudt den gewonen zin van blazen in *aansijfelen*, bij Van der Palm, Al de Leerred. X. 280: *leeuwen zelfs en slangen mogten hen aangrimmen en* aansijfelen. — Dit heet bij denz. Bijbelvert. Aant. op Amos 8, vs. 4: (*die den behoeftigen*) *gelijk de slangen,* aanschuifelt.

Simmelen, zie **Zijpelen.**

Sintelen, zie **Tintelen**[2].

Sirrelen, zie **Sjirrelen.**

Sisselen—Sissen.

Volgens Schuermans zegt het vlaamsch *sisselen*, als frequent. van *sissen*, als in »het vleesch *sisselt* in de pan."

Sissen luidt in het eng. *to hiss*, angels. *hiscean*, bij Halliwell *to siss*, hoogd. *zischen*, in den Statenbijbel *tsissen*, beijersch *zitschen*, ital. *sischare;* met den frequent. vorm: bij Halliwell *to sizzen* en *to sizzle*, deensch *hwiszla*, hoogd. *zischeln;* waartoe behoort middelhd. *zisel*, *zisemus*, *zittelmus* (*), beijersch *zisslmaus*, hoogd. *zischmaus* en *zeiselmaus*, nederl. *piepmuis;* hoogd. *zeisig*, nedersaks. *zieske*, *zizeke*, eng. *siskin*, nederl. *sijsken*, *sijsje*, *sijs*, een vogeltje dat den naam heeft van zijn gefluit. 't Is zonderling dat Bilderdijk evenmin als Weiland, en Bailey evenmin als Johnson, zich aan de afleiding van dien vogelnaam waagden; Terwen, door Kaltschmidt op den weg gebracht, gaf haar juist.

De identiteit der vermelde woordvormen, wat de *f* en *s* aangaat, blijkt nader uit vergelijking met *siff'ln* en *siss'ln*, welke frequentativa bij Lexer de beteekenis hebben van wetten, slijpen, met de voeten slijpend gaan.

Dat *sissen* bij ons, evenals *schuifelen* of *sijfelen*, inzonderheid gezegd wordt van het geblaas der slangen, toonde Hinlopen op Huyd. Pr. III. 141. Men denke slechts aan Bilderdijks schoone regels, Ond. d. e. War. 26:

Of, Hemel! zou ook hier een Paradijsslang wemelen,
En logen sissen *op den waarheidtoon der hemelen?*

En de niet minder eigenaardige uitdrukking aangaande den locomotief Salamander, bij Da Costa, Kompl. Dichtwerken, II. 396:

Vuur sist *het uit zijn buik, die rammelt over de aard.*

(*) Tot deze benamingen zal ook wel behooren het eng *titmouse*, d. i. piepmees Zoo zegt het eng. ook *titlark*. Men leidt deze woorden af van *tit*, klein; zie Booth, Analyt Dict. I. 112; doch de overeenkomst van *titmouse* met *zittelmus*, *zischmaus*, is te groot, om toevallig te zijn. — Bij Halliwell is *titmose* het vrouwelijk schaamdeel, wat bij Wachter *maus*, bij Von Schmid *mees* en *mese* heet; terwijl *zisel* in het middelhd. en beijersch 't mannelijk deel aanduidt.

Zoo mede De Genestet, Eerste Ged. (2e dr.) 219:

De slang sist *in zijn hart: Hier kan geen engel zwijgen.*

Helmers voegt *schuifelen* en *sissen* bijeen, met *biezen* nog daarbij, Ged. III. 21:

— *zijn' bek, die* schuiflend biest *en* sist.

Het w. wordt echter ook wel op ander geluid toegepast, zie Huydec. t. a. p. en Weil. i. v. en voeg daarbij de toepassing op een pijl; Tollens, Rom. 85:

De pijl siste *snel als een bliksemstraal* weg.

Dat onze Bijbelvert. *tsissen* en *toetsissen* bezigt voor »door sissen of fluiten roepen," is overneming van het hoogduitsch; zie mijne Handl. op dat werk, en voeg daarbij dat eene R. Cathol. hoogd. overzetting voor *toetsissen* op beide pll. heeft *pfeiffen* (*). Voor *toesissen* vindt men *aantsissen*, bij Van Lodensteyn, Uytsp. 282:

't Is God die door Gerard sijne uytverkoren
Een teeken richt, en 't sist *haar herwaarts* aan.

Uitsissen is uitblazen; Bilderdijk, Krekelz. I. 106:

Weg 't klepprig kaakgekwak of snorkend neusgebrom,
Dat ge uitsist...

De engelsche en duitsche lexicographen vermelden op *to hiss* en *zischen* wel onze werkw. *hissen* en *kissen*, doch niet *sissen*, waarschijnlijk omdat dit laatste niet bij Kil. voorkomt. Intusschen zijn *hissen* en *kissen*, hoewel zij soms in 't gebruik er wel mede verward zijn, eig. verschillend in beteekenis met *sissen*. *Hissen*, *hisschen*, *hussen*, *husschen*, bij Schmeller *hussen*, is een jachtterm voor opjagen; zie prof. De Vries in mijn Archief, II. 112. Zoo mede Belg. Mus. VI. 417:

Mittien die jager vaste hist,
Si en wonnen metten honden.

Van Paffenrode, Ged. 209:

Zoo spreken vissers van haar visschen,
De wey-luy van den haas te hisschen.

Tengnagel, Spaansche Heidin, 67:

Ik dacht die haezen vangt staet dikwijls op den his.

Ald. 87 (de jager spreekt):

Mijn heer, wy hischten *zoo.*

Lancelot, B. III. vs. 24927:

— *binnen desen hi versach*
Twe scone herte lopen daer;
Ende hi huste *di winde daernaer.*

(*) Een ander woord is *besissen*; Van Lennep, Ferdinand Huyck, II. 167: *Wij moeten hem binnenroepen en* besissen. Dez. Vermak. Lat. Spraakk. 106: *Zich te* besissen *is een menschelijke zwakheid.* D. i. dronken maken. Te vergelijken zal zijn de uitdr. *hij is sips* voor hij is dronken, bij Harrebomée, II. 269, eng. *to sip*, neders. *sippen*, drinken, slurpen; voorts *tips*, *bettipst* enz. waarover zie op *Tippelen*.

Walewein, vs. 10781:

Die van buten an haren danc
Werden ghehuust *ende ghejaget,*
Ghesconfiert ende versaghet.

Blommaert, Oudvl. Ged. III. 62:

(*Du*) husses *op hem die honde dine,*
Die of licten de roven sine.

Antw. Spelen van Sinne, 631, voor met drift of onbescheidenheid aanvallen:

Waer wildy u keeren, als dit hantwerck rust?
Dit is best van doene, wie datter op hust,
Elck moet zijn ghesust; want dit moettet al spijsen.

Kissen bootst volgens Kil. het geluid na van een heet ijzer in het water, voorts van eene vloeistof in het vuur; zie Huydec. Pr. II. 278. Zoo ook Anna Bijns, Refer. II. 46:

Daer sullen sy metter duyvelscher scharen
Eeuwelijck moeten braeyen en kissen.

De Decker, Rymoeffen. I. 369:

Tot daer hy 't zonnevier hoort kissen *in het zout.*

Apollo's Marsdrager, III. 129:

ô Ys! hoe komt ge in 't vuur?...
Ik hoor het ys al kissen.

De Meyer, De Gramschap (door Schrant), 5:

— *d'hitsigheit van 't bloed, die d'aderslag doet* kissen.

Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 57: *het uytstortende* kissen *van den bloede.* — Merkte Huydecoper op, dat als Antonides, Ged. 59, van de verbrande steenen uit den Hekla geworpen zegt:

Tot datze al sissende *neêrplompen in den vloed.*

sissen voor *kissen* geschreven werd: evenzoo neemt Oudaan herhaaldelijk *kissen* in plaats van *sissen;* Roomsche Mogentheid, 339: *een altaar, die met ontsteke vlamme voor* (*de slang*) *staat, en waar op hy biezende, met zijnen zwadderenden aassem, schynt te* kissen *en te blazen.* Bl. 341:

Hy (de slang) *biest en* kist *haar* toe, *van d' aard om hoog gestegen.*

En 470: *gelijkse* (de Draken) *aldus als toornig schijnen te* kissen *en te biezen.*

Het ww. *sissen* heeft, behalve die van blazen, bij onze vroegere schrijvers nog twee andere beteekenissen; ten eerste die van *sussen*, stillen, met anderen vorm *zuisen* (waarvan zie *Suizelen*); dus de Antw. Spelen van Sinne, 255:

Onthoudt dit voor seker en weest ghesist!

Ten tweede vooral die van ophouden, waarover men zie mijne Lat. Versch. 482. Zie voorts *Sijfelen*.

Sjirrelen—Sjirren.

Sjirrelen is ronddraaijen bij Six van Chandelier,

zooals de zwaluw in de lucht; Poësy, 53: *de* sjirrelende *Swaaluw*. In het groningsch dialect heet dit *sirrelen*, zie Taalk. Mag. IV. 684; vandaar in Harrebomées Spreekwdb. I. 273: *hij* sirrelde *op de hakken rond.*—Bij Stalder luidt dit ww. *zwirlen*, eng. *to twirl*, *to whirl*. Het primit. *sjirren* vindt men weder in het fr. *gyrer*, *girer*, bij Roquefort, waarvan nog het fr. *giroyer*, lat. *gyrare*, allen beteekenende in een kring ronddraaijen. Het eng. heeft hiervan niet alleen *gyration* voor ronddraaijing, maar ook *gyre* voor den kring, door die beweging beschreven, en bij Johnson ond. and. gezegd van den arend in de lucht.

Sjoerelen—Sjoeren.

Bij Schuermans is *sjoerelen* »scheel zien, schuins kijken," en bij De Bo *soerlen* hetzelfde. Eerstgemelde acht het w. een frequent. van *sjoeren*, insgelijks bij hem voorkomende voor op de loer staan, hoogte nemen van iets, en vergelijkt daarmede het oude *soren*, *seuren*, bij Kil. heimelijk stelen, waartoe dan ook zal behooren de uitdrukking *sohre*, *soore* of *sore Waare*, bij Grolman als boeventaal opgeteekend voor gestolen goed.

Sjorrelen—Sjorren.

Volgens Tuinman, Fakkel, II. 192, zegt het zeeuwsch *voortsjorlen*, voorttrekken, 't welk hij het frequent. noemt van *sjorren* of *sorren*, trekken, rukken, een zoowel in het scheeps- als in het gewone leven zeer bekend woord. *Sjorren* is in de scheepstaal vastbinden, vastleggen; Berkhey, Vaderl. Afsch. 95:

Waar een verwonnen bark gesjord wierd *of* gesjoerd.

Of de Dichter met dit *sjoeren* nog iets anders bedoelt dan met *sjorren*, is mij onbekend. Het znw. *sjorring*, zegt Van Lennep, is »de band of vastnajing"; dus Bogaers, Gez. Dichtw. I. 116:

De sjorringen *zijn losgewonden.*

Ook op ander binden wordt het w. toegepast; Verv. op Wag. XXIX. 160: *De Stuurman... smeet het luik toe*, sjorde *'t zelve wel vast met touwen.*

Afsjorren is losrukken; Van 's Gravenweert, De Ilias, I. 46:

Het leger spoort zich nu om al zijn hooge schepen,
De steunsels afgesjord, *naar 't pekelveld te slepen.*

En *opsjorren*, opwaarts rukken of trekken; a. w. IV. 133:

— *'t afgevilde rif* (*wordt*) *ten stapel* opgesjord.

Van Someren, Ged. I. 99:

Toen sjorde *men in rengalop,*
Met zaam vereend geweld,
Het oorlogstuig ter schansen op.

Bilderdijk bezigde *insjorren*, met touwen inhalen; Najaarsbl. I. 13:

(*Wy*) sjorden *'t slachtvee* in, *langs de opgetreilde boorden.*

Bild. Verkl. Geslachtl. III. 35, acht *sjorren* eigenlijk te zijn *sjouweren*, en alzoo op zijne beurt een frequent. van *sjouwen*. Deze afleiding is in zoo verre aannemelijk, als dit *sjouwen* één is met de talrijke werkwn. die op de eene of andere wijze trekken aanduiden, als het hoogd. *ziehen*, goth. *tjuhan*, oudhd. *ziuhan*, eng. *to tow*, fr. *touer*, enz.

T. a. p. brengt Tuinman tot hetzelfde *sorren* of *sjorren* het ww. *sorlen* »zijn best doen om te ontkomen." In Winschootens Seeman komt dit frequent. in de gemelde bet. voor, en lateren, zooals De Flines en Van Lennep, hebben het in hunne Woordenboeken overgenomen, het verklarende door »vlieden, zig wegmaken." 't Woord zou dan op te vatten zijn als *tijen*, dat mede eig. trekken beteekent, als in *henentijen*, *op de vlucht tijen* en derg. *Sorren* of *sjorren* kan echter ook één zijn met het neders. *schurren*, in het Brem. Nied. Wtb. een geluidnabootsend ww. dat toegepast wordt op verschillende bewegingen, die het bedoelde geluid voortbrengen. *Afschurren* b. v. is met een krassend geluid afglijden, ook zich alzoo wegmaken en beschaamd weggaan — hetzelfde dus als de zeeterm *sorlen*. *Vorbi schurren* is voorbijkrassen of snorren, en zoo zou ook de pl. kunnen opgevat worden, aangeh. in Te Winkels N. Ned. Taalmag. IV. 10: *Hy heeft... een vier en twintig ponder brutaal om zyne ooren gehad, die hem, by geluk, maar het puntje van de neus heeft* afgesorreld. — Dit kan beteekenen: al snorrende afgenomen. Wellicht echter moet hier gedacht worden aan het eng. *to shurl*, bij Halliwell de toppen afsnijden van de vederen van een' haan.

Sjouwelen—Sjouwen.

Het frequent. *sjouwelen* is door Sleeckx gebezigd voor babbelen; zie het Maandbl. der Ned. Taal, 1862, bl. 56, en dit zoowel als het prim. *sjouwen* heeft het Idiot. van Schuermans. *Sjouwelen* wordt er verklaard door babbelen, snappen, en *sjouwen* door schreeuwen, doch ook spotachtig lagchen. Dit laatste doet aan het nederl. *jouwen* denken, dat onze Statenbijbel heeft, Job 30, vs. 5: *men* jouwde *over hem*, *als over eenen dief*. D. i. een spot- of schimpkreet aanheffen. Zoo ook Hooft, Nederl. Hist. fol. 234: *Dies gaat het op een* jouwen, *en uitlachen van den Stadthouder.* — Wij zeggen thans in denzelfden zin *uitjouwen*, dat overeenkomt met *uitsjouwen*, bespotten, bij Schuermans;

Van den Berg, Proeve van Geestl. Od. en Lied. II. 28:

Zie, hoe onmenschelijk, hoe wreed,
En jood en onjood, in zijn leed,
Hem zelfs noch uit *kan* jouwen.

Vervolg op Wagenaar, XXVI. 374: *dat onze in de daad schoone Taal voor die* uitjouwingen *beveiligd blijft.* De wortel *jouw*, dien ook Kiliaan heeft, is een schimpend geroep; Hooft, a. w. fol. 766: *Daarop schreeuwden de Soldaaten een' lange* jouw, *van de vesten.* — En de vergelijking biedt zich aan met het primit. *jawwen*, *jauen*, bij Strodtmann schreeuwen of weenen van kinderen; en de frequent. *to yawl*, eng. voor schreeuwen, *jaueln*, *jaulen* in het neders. voor luid weeklagen. Het schimpende ligt echter in die wn. niet.

Voor het gemelde *uitjouwen* hebben onze schrijvers ook *uitjokken* en *uitjuichen;* De Bie, Faems Weergalm, 43:

Schoon hy wordt uyt-gejockt *om sijn hooveerdich leven.*

Bredero, Boert. Liedtboeck, 112:

(*Sy*) juyghden uyt *den Nar met hondert duysent jouwen.*

De bet. van *juichen* in aanmerking genomen, is dit laatste niet eigenaardig; beter zong Bilderdijk, Krekelz. II. 64:

— *moogt ge dan uw hart voor 't oog van God ontblooten,*
En juichen *dankende* uit: *Die Almacht* enz.

Slungelen—Slingen.

Slungelen, frequent. van *slingen*, dat het nederl. *slingeren* geeft (zie dit w.), wordt gebruikt van het los of onregelmatig slingerend bewegen van een levenloos of levend voorwerp; Fokke, Boert. Reis door Europa, IV. 125: *gedurende welken langen tijd men evenwel penningen, met napjes er op, aan een lint voor zijne borst moest hebben te* slungelen. Beets, Cam. Obsc. (5e dr.) 318: *Dan komen al de boeren by troepen door het bosch* slungelen. — Vandaar het subst. *slungel;* Van Lennep, de Pleegzoon, I. 190: *die lange* slungels *van lakeien.* — En *slungelachtig;* Bekker en Deken, Will. Leevend, III. 283: *een lange...* slungelachtige *uitgerekte meid.*

Slunselen—Slunsen.

De Bo heeft de wwn. *verslunsen* en *verslunselen* voor het anders meer gewone *verslonsen*, d. i. slordig behandelen, op zulk eene wijze verdoen; zie Weil. Het ww. *slonsen* zonder voorzetsel leest men in Thirsis Minnewit, I. 23:

'k Draag een Fontangie hoog,
Daar een Boerin gaat slonze
Met een kap in de Nek,
Op houte Klonze.

Zoo ook *heenslonsen;* Valentijn, Werken van Ovid. I. 50: *ik sal... in slordig gewaat* heen slonssende *u krijgsramp na-apen.* Zie voorts de verwante wn. op *Slenderen.*

Smadelen—Smaden.

Evenals Adelung het hoogd. *schmälen* samengetrokken acht uit *schmähelen*, freq. van *schmähen*, verklaarde Huydec. Proeve, III. 230, ons *smalen* voor eene samentrekking van *smadelen*, frequent. van *smaden.* Het nederl. wordt, wat zijn vorm betreft, gestaafd door Comenius, Ontsloote Deure der Taalen (Amst. 1666), waar men bl. 206 leest: *wacht u dat ghy niet yemant sonder oorsake tegenstreeft.. en* smadelt *of ragchelt en in een quaet gerucht brengt.*

Van *smaden* hebben we ook *smadigen*, zie dit woord. Wiselius gebruikte het subst. *smaal*, N. Dichtb. 159:

Ginds een, die...
Onze overschoone en rijke taal
Bejeeg'nen durf met spot en smaal.

Welks invoering de Dichter verdedigde, bl. 3 der Voorreden aldaar. — Het hoogd. *schmählich*, nederl. bij Hooft *smalijk*, is in het neders. *smelik*, en dit w. leest men in de Ged. van Hildegaersberch, 237:

Daer hi smelic *wert ontfaen.*

Molls Joh. Brugmans, II. 320: *mit spitighen ende* smeliken *woerden.* — Zelfs vindt men *smeelen* voor smalen; De Gewaande Weuwenaar, III. 58:

— *toen wierd ik quasi bemind, beliefd en nu* smeeld
Men haast op mijn ouden dag, en byna afgezorgde hairen.

Fokke, De Vrouw is de Baas, I. 212: *onder het gedurig* smelen *en schimpen op de gierigheid van den Man.* — Zie ook mijne Proeve over Bild. 172.

Het ww. *smalen* kwam mij bij een' vroegeren en een' lateren schrijver bedrijvend voor; Valentijn, Werken van Ovid. II. 329: *Den Kinkel* smaalt *die nukken, aapt haar met een boerendans na, en beschemptse.* Immerzeel, Ged. I. 160:

Gesmaald *door maag en vrind,*
Schreit hij zich de oogen blind.

Van ons ww. *smalen* moet worden onderscheiden het gelijkluidende, doch verouderde ww. dat Kil. heeft voor *smallen*, *smalleeren*, d. i. smal of klein maken (want *smal* beteekende voorheen klein, zie Clignetts Bijdr, 358 en N. Werken der L. M.

IV. 304), en voorts verkleinen, verminderen, hoogd. *schmälern*; Van Hildegaersberch, Ged. 123:

Als dan tghelt beghint te smalen,
Soe sietmer sommighe nederdalen
Vanden hoghen in dat laghe.

N. Reeks van Werken der L. M. II. 107:

Ghi moget u tale wel smalen
Ende merren u daet of ghi cont.

D. i. gij moogt uw woorden wel wat *verminderen* en uwe daden vermeerderen, wat *minder* praten en meer doen. Van Maerlants Wap. Martijn (door Dr. Verwijs), 6:

Die scalc hout boesheit over spel,
Hi pijnt, hoe hi doghet smale.

De variant dezer pl. heeft *versmalen*, en prof. Siegenbeek verstond hier liefst *versmaden*, verachtelijk maken; zie N. Werken der L. M. III. St. II. 152; doch te onrecht. *Versmalen* is ook bij Kil. extenuare; en zoo leest men bij De Brune, Jok en Ernst, Voorrede: *nochtans heeft die bedenking 't opzet* (d. i. *het voornemen*) *dat ik had... niet een zier konnen* versmalen. D. i. verkleinen of verminderen. Ook de pl. door den Hoogl. ter staving van zijne opvatting aangevoerd uit Anna Bijns Refer. I. 48:

Alle deughden versmaelt,
En in sonden verstaelt.

kan even goed door »*verkleint, verlaagt* alle deugden!" als door »*versmaadt* alle deugden!" verklaard worden.

Smeekelen—Smeeken.

Smeekelen heeft Kil. voor vleijen. Bij een nederlandsch schrijver kwam mij het w. nog niet voor; dat daarentegen in het hoogd. *schmeicheln* het gewone woord is, weet men. Minder bekend zal het zijn, dat de hoogduitsche vorm ook wel bij onze schrijvers voorkomt; Pers, Urania, 75:

Antiochus, der wreedtheyd sat,
Den jongsten Soon socht t' overreden,
Op dat hy sijn geloof aftrat,
En smeicheld' *hem door soete beden.*

Crous, Jos. Droev' en Bly-eind. Spel, I. 83:

— *'k sie nog daeg'liks, dat aan Vrienden, Nigjes, Neeven,*
Die loopen smijchelen *en strijken, word gegeeven,* enz.

D. II. 258:

Wat ben ik wel een Gekk; Dat ik niet smijch'len *kan.*

Mede de afl. a. w. I. 23 (waar Gad aan Josef toevoegt):

Dat sult gy, smijchelaar, *wel worden flus gewaar!*

En bl. 81:

Wat is het Hoff niet...
Vol Snuishaans, Smichelaars, *soo binnen als daar buiten!*

Ja ook (maar met betere spelling) bij Bekker, Bet. Weereld. II. 154: *dat sich David... door den eenen of anderen grootschen hoveling en* smeichelaar *heeft overreden laten.*

Over de afleiding des woords heeft Adelung in het breede gehandeld. 'k Staaf hier alleen door enkele voorbeelden dat *smeeken*, thans geldende voor ootmoedig of dringend om iets vragen of bidden, oudtijds insgelijks vleijen, streelen, beteekende. Maerl. Spieg. Hist. I. 218:

Smeeken *dat mach vriende maken:*
Haetscap coemt van waerre spraken.

Ald. 430:

Gheselle di mettien smekers *niet:*
Hets volc dat bedriegens pliet.
Selc pleghets openbare vele
Alse dese smekende *menestrele.*
Selc smeect *ooc inder gebare*
Alse oft een simpel dorper ware;
Nochtan al sijn simpel sine wort,
Hine meent el niet danne mort.

D. II. 151:

Die rike waent datmen priset,
Alsemenne metten vingre wiset...
Hets al lieghen ende smeeken,
Dat si nyghen ende streeken.

Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 24 verso: *Op dat wi... niet te seer met ons selven en schinen te* smeken. Roemer Visschers Sinnepoppen, 88: *Een Valck die is van wilder aert, nochtans laet hy hem soo* smeken *van de leckere spysen des Hofs, dat* enz. Coornherts Wercken, I. fol. 526: *De Zee heeft macht nu met vlacke stromen te* smeecken, *dan weder met stormen en hoge baren te verschricken.* Levens van Plut. fol. 16 recto: (*hy*) *wort of een* smeecker *der ghemeente, of een hooveerdich meester, ende maeckt dat de onderdanen hem verachten of haten.* Ald. fol. 148 verso: *Competiteurs ende aenhouders, welck de gemeente gingen* smeeckende, *ende na de mont sprekende met minlicke woorden ende schoone beloften.* Hooft, Ged. fol. 172:

Neen, neen, voor geen geweldt uw sterkheidt zwicht: men moet
Haar maken dwee, door trek van eenigh smeekendt *zoet.*

Vondels Jeptha, 55:

Geen reden kan dien stroom van droefheit breecken,
Men hoeftze eerst bot te geven, zacht te smeecken.

Dez. De Gebroeders, 52:

Een damp holp 's Koninghs brein aen 't woên, en uit zijn stel,
Zoo dat men 't smeecken *most met 's herders snaerespel.*

Vandaar bij Bredero, Lucelle, Voorbericht: *ick achte meer de verstandighe beroepinghen, als des loftuyters* oorsmekerye. — 'k Merk nog op dat Halliwell vermeldt *to smeke* voor »to flatter."

Onze taal heeft ook *aansmeeken* voor biddend aanroepen; Van Alphen, Dichtw. II. 325:

Red mij toch, ik smeek *u* aan,
God der menschen, God der Goden!

Immerzeel, Ged. II. 24:

Om u zoo lang aan *te* smeeken,
Tot u eindlijk 't hart zal breken.

Vroeger voor biddend aanbevelen; Den Nederd. Helicon, 227:

Looft hem, en bidt... op dat hy 't voor u maeckt,
Al u zorgh hem aansmeeckt, *te willen daer op achten.*

Smeichelen, zie Smeekelen.

Smeuzelen, zie Smoezelen.

Smiespelen, zie Smuuspelen.

Smigchelen—Smiegen.

Volgens Beckering Vinckers' Orthogr. E-legie, 83, is in Groningerland *smigchelen* kruipend vleijen, en *smigchel* een laaghartige vleijer. Het ww. *smigen* heeft in 't neders. dez. bet., zie het Brem. Nied. Wtb. Het hoogd. *schmiegen* is buigen, zich gedwee betoonen; 't zweedsch *smyga* en 't angels. *smugan* kruipen. Het deensch adj. *myg* is buigzaam, smijdig, waarvoor wij *smieg* hebben; zie Weil. Aan deze wn. verwant zijn het hoogd. *schmeicheln, schmuggeln*, nederl. *smeekelen* enz., het zwab. *schmugelig*, vleijend enz.

Smikkelen—Smikken.

In het overijselsch taaleigen beteekent *smikkelen* lekker eten, snoepen; zie De Taalgids, III. 155; ook in het vlaamsch bij Schuermans en in het land van Kuik volgens De Navorscher, 1860, bl. 89. Die beteekenis vindt men terug in het prim. *smikken* in het Nieders. Wtb., aldaar mede *likkersmikken* genoemd, waarbij men denkt aan de composita van Bredero voor lekkere brok, lekkerbeetje: *slickermik* en *smicker-lickje* (zie Oudemans' Wbk.), van welke men het eerste mede elders aantreft; Ezopus, Blyspel, naar L. Noble, 76:

Wat slikkermikjes *heeft uw brein niet al verzonnen?*
Niets heeft uw lekkre tong en lust verzaaden konnen.

D. i. lekkerbeetje; doch voor lekkerbek in Jan Zoets Digtk. Werken, 24:

Heer z' had zulk een lekker stikjen,
Trouwen 't is een slikker-mikjen.

De hr. Buser, in De Taalg. t. a. p. wijst op het eng. *smick-smack*, gezoen, gelik; er kan ook vergeleken worden het eng. *to smicker*, verliefd of, als men zegt, snoeperig kijken; *smicker*, bij Nares en Halliwell adj. voor verliefd, van verwijfde en modezieke mannen gezegd, ook voor een vleijer of flikflooijer.

De verwantschap van de genoemde ww. *smikken* en *smikkelen* met *smakken*, en vooral met *smokken, smokkelen* (zie *Smokkelen*[2]), valt in het oog, en blijkt nog nader uit *smikje*, vlekje, in het groningsch dialect volgens Taalk. Mag. II. 341, en *besmikkelen*, dat volgens onder mij berustende aanteekeningen in MS. in Deventer en andere plaatsen van Overijsel aanduidt *besmokkelen*, d. i. bevlekken, bezoedelen. Ook beteekent het daar »iemand een roes aanzetten," en zoo lees ik *smik* bij Van Overbeke, Rijmwerken, 226:

Dus songen vier geselle, niet vuyl;
Dees van de Liefde blinde; die smik *als een uyl*, enz.

Waarvoor Harrebomée, II. 351, heeft: *hij is zoo* beschonken *als een uil.* Voorts is *smikker* een smokkelaar, d. i. sluikhandeldrijver, bij Van Hoven, Leedige Uuren, 254:

Ik wensch je 's jaarlyks zo veel plaaten...
Ja, zo veel daalders, als 'er kikkers
In 't heetste van de zomer zyn:
En zo veel poen als all' de smikkers
Van Engeland (is dat niet fyn)
In korten tyd staan te verdienen.

Smoddelen—Smodden.

Het ww. *besmoddelen* heeft Van der Veen, Raetselen, 115:

Besiet dit onderkleet, beset met duysent lappen
Van alderlye verf, besmoddelt *als een Sogh.*

Insgelijks Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 199: *de* besmoddelde *kokinjesmoelen.* Ald. 238: *toenze... een weinigje* besmoddelt *t' huis kwam.* — Ook Tuinman kende het woord; want in zijne Fakkel, II. 190, zegt hij: »*Besmoddelt* is bezoetelt." En in de verwante dialecten is het niet geheel onbekend; in het Brem. Nied. Wtb. is *smuddeln*, bij Schütze *besmuddeln*, bezoedelen, bemorsen; *smuddelig*, onrein, bezoedeld; en bij Schmidt *schmuttel* en *smudl* een vuil, liederlijk vrouwspersoon. Zie voorts op *Smodderen*, in het nederl. de meest gewone vorm.

Smoezelen[1]—Smoezen.

Schuermans en De Bo hebben beide wn. voor »tot moes pletteren, fijn maken." Blijkbaar zijn zij door voorvoeging der *s* ontstaan uit *moezelen*, *moezen*, in dez. bet. mede in het vlaamsch gangbaar; zie dus dit art.

Smoezelen[2]—Smoezen.

Smoezen komt voor in *besmoezen*, met den dialectvorm *besmossen* in Zuidbeveland, voor bemorsen; zie De Navorscher, XIV. 22. Wij zeggen er ook voor *smodden*, zie *Smodderen*. Doch het hoogd. heeft *schmutzen*, het zweedsch *smutsa*, eng. *to smut*, (bij Halliwell) *to smudge*, eig. besmeren, voorts bemorsen, bezoedelen, van *schmutz*, eng. *smut*, d. i. vet of smeer. Hiervan de frequent. *schmausseln*, *schmusseln*, bezoedelen, bij Kaltschmidt als tot het zwitsersch dialect behoorende vermeld, en ook werkelijk bij Stalder in die beteekenis te vinden, *schmud'ln* bij Lexer, benevens *beschmauseln*, *beschmusseln*, naar welke het bij onze schrijvers voorkomende *smoezelen* en *besmoezelen* is gevormd; Krook, De Buitensp. Toebaksnuiver, 33: *wat maakt de Snuif een* besmoezeld *gelaat*. Bekker en Deken, Willem Leevend, V. 204: *Tante... had haar fyn wit voorschootje in een papieren zakje op haar schoot, om dat Man het niet* besmoezelen *zou*. Dezz. Econ. Liedjes, 83 (van een Testament):

Ja het zal dat zelfde wezen
Zo besmoezelt *door den rook.*

E. Bekker, De Twee Moeders, II. 317: *al ziet het (schilderij) er door den rook zo* besmoezeld *uit*. Immerzeel, Ged. I. 96:

De bezems op den nek, de Schrobbers in de vuist,
En Herkules vooruit, besmoeseld *en begruisd.*

Van den Bergh, Longfellows Ged. 127:

Open lag, op haar schoot,
het besmoezeld *versletene psalmboek.*

In den Will. Leev. III. 283, is *smoezelen* smeren: *het coloriet asgraauw, met wat slegt rood er door* gesmoezeld. — En *afsmoezelen* is bij Luiken smerigheid afgeven; Leerzaam Huisraad, 151:

Want daarmen daag'lyk is gezeten,
Ter dis, van 't geen dit leven gaf,
Daar smoezeld *steeds besmetting* af,
Terwyl men bezig is met eeten.

Voor *smoezelen* vindt men *smeuzelen* bij Westerman, Ged. II. 108:

. Kluif en eet er smaaklijk van:
Ja, een schelm, denk dit bij 't peuzlen,
En bij 't smeuzlen,
Doet slechts meerder dan hij kan.

Hier drukt dit w. uit wat men anders in gemeenzamen stijl *smullen* noemt, waarvan zie op *Smodderen*. Krul heeft daarvoor *besmeulen;* Minnespiegel, Celion en Belliade, 187:

Wilt haer myn bloedigh hert ten offerande draeghen,
Soo vers en warm alst is besmeult *met minnebloedt.*

Men vergel. voorts *Smuisteren*.

Smoffelen, zie **Moffelen[2]**.

Smokelen—Smoken.

Het frequent. is eigen aan het westvl. dialect voor herhaald *smoken* of rooken en voor gedurig misten of stofregenen. Het platd. bij Danneil zegt *smökern* in den eerstgem. zin. Hoe Schöpf het prim. *smoken*, bij hem *schmöchen*, brengen kan tot het cimbrische *smockarn*, dat beantwoordt aan het ital. *smoccare*, d. i. kaars snuiten, vat ik niet. Dit zal wel verwant zijn aan het fr. *moucher*, van het lat. *mucus*. Primitief is dus dit ww. van den neus gezegd en vandaar op de kaars toegepast.

Smokkelen[1]—Smuiken.

Smuiken, *smuigen*, is heimelijk zijn of iets verrichten; Antw. Spelen van Sinne, 744:

Tsou al wel zyn, costmen voor my die duere gheluicken;
Al moet ick somtijts smuyken, *en zijn int duystere,*
O niemant en weet, hoe nau dat ick luystere,
Ick verneem iustere, dan oft ick ware present.

Lozeman, Garther of het Verwarde Huishouden, 33: *gy moet agter af* smuigende *peuselen, maar ik durf myn prooij voor ieders oogen tusschen de tanden nemen.* — *Versmuiken* is verbergen; De Harduyn, Goddel. Wenschen, 448:

Seght my waer mach hy zijn die mij aldus ontduyckt,
Houdt ghylieden hem misschien hier ieveringhs versmuyckt
Off erghens in een diept begraven, en ghedolven?

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 267:

Soo wie die dieren Schat versmuyckt *in sijn ghemoet.*

Ald. 695.

Ten waer dat hy verkoos hem liever te versmuycken,
En hem tot alderstont, in eenigh gat te duycken.

Iets *ter smuik* doen wil nog tegenwoordig zeggen: *in 't geheim* of *verborgen* doen, bij Coster *ter smuig*, Itijs, 11:

— *sijn Lief, die 'y nu so moet* ter smuych *gaen vryen.*

En *smuikerd*, *smuigerd*, bij Ten Kate, II. 699,

iemand die bedrieglijk en in 't geheim werkt.

Vandaar de samenst. bij Ockerse, Characterk. III. 242: *iet achterhoudends, iet loerends en* smuigachtigs.

Smuiken is bij Kil. wat wij nu *smeulen* noemen, d. i. op eene verborgene wijze gloeijen of branden; in Gelderland nog *smeuken*, Taalk. Mag. I. 325, in Groningen *smoegen* (rooken); Six van Chandelier, Poësy, 471:

Een smuikende *verborgen vonk,*
In baare vlam, door 't dak, geslaagen, enz.

Vlaerdings Redenrijckb. 137:

Blaest, soffelt in het vuyr 't geen zoetgens zwoelt en smuyckt.

Een *smuik* is een nevelachtige rook of damp, die zelf niet duidelijk zichtbaar is, en de voorwerpen bedekt of verbergt; De Harduyn, Goddel. Wenschen, 483: *de sonne heeft oock haren aenstrijdt; want* de smuycken, *ende die berghachtighe wolcken, die daer langhst de locht henen drijven, gaen die verduysteren.* De Decker, Rymoeff. I. 175:

(*Als*) *De lucht alom betreckt, alom in droeve* smuiken,
Peckzwarte dampen komt en nevelen te duiken.

Wtenhove, Hondert Ps. Dav. 157 verso:

Die de snee als wolle gheven kan,
Den smuyck *stroeyt, als assche, op erden.*

En in Breda is *smookregen* stofregen. — *Doorsmuigen* is doorsluipen of kruipen, d. i. bedekt en ineengebogen doorheen gaan; zie de pll. uit Bredero in Oudemans Wbk. Stalder verklaart *schmucken*, hoogd. *schmiegen*, door gedrukt of nedergebogen zitten, voorts demoedig zijn, en in dien zin zal *smuken* bij onze oude schrijvers te verstaan zijn; zie mijn Archief, I. 402. Ook Halbertsma verklaarde dit *smuken* door: zachtkens voortkruipen, en voorts: kruipend aanzoeken; zie zijne Aantt. op Maerlant, Inl. 96. *Smoegen* eindelijk is min of meer verborgen eten of drinken; W. D. Hoofts Kl. van Stijve Piet, 10:

Ien hielen dagh sit hy in de Herreberrigh wijn en bier te smoegen.

De verschillende toepassingen der beteekenis van *smuiken, smuigen, smoegen*, doen zich insgelijks voor in het frequent. *smokkelen*. De meest bekende zijn die welke Weil. opgeeft: »bedektelijk naar een onrechtmatig voordeel trachten: *als ik met u speel, moet gij niet* smokkelen; *hebt gij wederom een peertje* gesmokkeld? In het bijzonder sluikhandel, bij Hooft *smuikhandel*, drijven: *hij is zeer afgerigt op het* smokkelen; *die tabak is wederom* gesmokkeld." Dus bij Arntzenius, Nag. Ged. I. 127:

(*Wie*) *spijs of dranken* smokkelt,
Die wordt zoo eventjes door mij
Aan zak en beurs getokkeld.

D. i. heimelijk wegneemt. Hiertoe behoort *smokkeltappen*, heimelijk tappen of kroeghouden; Beaumont, Tytsnipp. 18:

Hy bedrieght, hy lorren-draeyt, hy smockeltapt. (*)

Smokkelen is verboden minnehandel drijven; Elpenor, 36:

Hy seyde, uwen Man met Amarille smockelt

En op het eiland Marken geldt het w. voor zekere vrij verre gaande vrijage; zie De Taalgids IV. 201. Te Kortrijk en in Zuidbeveland is het w. in gebruik voor misten of motregenen, uit hoofde van het benevelen der lucht daarbij; zie Belg. Mus. VIII. 192 en N. Ned. Taalm. II. 233. Voor bedektelijk drinken leest men het bij Van de Venne, Sinnemal, 106:

Dicke Dyeme smockelt *dapper,*
Hy besorght zijn hollen buyck
Met een opgevolde kruyck.

In het dagelijksche leven heeft men *een smokkel* voor opgewarmde spijs of drank, en ook voor geheime spaarpot, volgens Siegenbeek in de N. Bijdr. ter bev. van Ond. en Opv. 1833, bl. 569; en *smeugeltje* (in Groningen) voor rookertje, Taalk. Mag. IV. 685.

Het westvlaamsch bij De Bo zegt *smogchelen* voor »smulachtig eten en smaktanden." Het oostfr. heeft volgens Stürenburg *schmukkeln* voor sluikhandelen, het neders. *smuggeln*, het eng. *to smuggle*, bij Halliwell *to smuckle*. *Einschmockeln* is bij Von Schmid ineendringen, inkrimpen, waarvan bij Stalder en Schmeller het primit. *schmucken* te vinden is, dat zij tot *schmiegen* brengen.

Tot *smokkelen* brengt Ten Kate, t. a. p. met weg-

(*) Bredero vermeldt *smokkelbier*, Jerolimo, 65:

Segt nou en reys, Balich, waer is het beste smockelbier *in de stadt?*

Wat daar volgt, doet aan »*gesmokkeld* bier" denken: »de ontrouwe bierdragers, die des Heeren tol ontsteelen, brengen het de knoeten t'huys, om dubbelt loon, op Burgers ceelen." In hetzelfde Kluchtspel, bl 11, leest men *smokkel:*

— *En as daer een paer vaens kan is*
Met Dantsicker smockel *of met dat mannelick Rosticker bier.*

Zoo althans heeft de druk van 1644; die van 1622 heeft *smockuel*, en deze lezing is ook door Oudemans in zijn Wbk. gevolgd, die daarbij had kunnen opmerken, dat *uel* of *eul* olie is, hoogd. *öhl*, en dat in het nedersaksisch, volgens Adelung, dit woord ook bier beteekent, zooals bij Halliwell *oil of barley*, nederl. gerstenbier, voor sterk bier voorkomt. Der Engelschen *ale* is hetzelfde woord. — Het gem. *smokkelbier* gaf het werkw. bij Poirters, Masker, 217:

Men smockelbiert *daer aen den hert;*
Men weeft daer aen het ticktack-bert.

lating der *s*, het hoogd. *meuchlen*, waarvan men zie op *Muichelen*.

Smokkelen²—Smokken.

Bij Kil. is *besmokkelen* bevlekken, bezoedelen. Dus leest men bij Poirters, Masker, 114:

Dees (spijs) is besmockelt *met de handt.*

Den Nederd. Helicon, 189: *Zijn swart* besmockelt *wijf.* — En *smokkelen* is in Zeeland nog »vuil, smerig iets doen," zie mijn Archief, II. 186. Hiervan *smokkeling*, vlek; J. de Griek, Lemmen met syn Neus, 41:

En haer voorschoot, en haer mouwen
Waeren, als haer gantsche lyf,
Van de smockelinghen *styf.*

In dergelijken zin komt bij ons voor het ww. *mokkelen*, dat met afneming der *s* van *smokkelen* ontstaan kan zijn; doch zie op *Maggelen*.

Ten Kate, II. 700, acht aan *smokkelen* verwant *opsmokken*, *opsmukken*, versieren; »als (zegt hij) de gebreken der dingen wat bemoezelende en bezwalkende, om het overige te beter schijn te geven." Rabus scheen aan zulk eene opvatting van het woord te denken, toen hij *opsmuiken* aldus bezigde, Vermakelykh. der Taalkunde, 54: *indien we voortgaan derzelver* (t. w. *der taal*) *zuiverheid met den smook van walgelijke en gemaakte bastaardwoorden te willen* opsmuiken. — Elders vindt men in zulken zin *besmuiken;* Den Nederd. Helicon, 45:

U Reden 't hert verlicht, dat mistigh lagh besmuyckt.

Die afleiding intusschen is onzeker. Kaindl, IV. 129, oordeelt dat het hoogd. *schmücken* en *schmuck* zijn oorsprong hebben kan in *schmucken*, *schmiegen*, d. i. buigen, kruipen (waarvan zie op *Smokkelen*¹) omdat »de hoovaardij, die zich *opsmukken* wil, moet kruipen of zich verlagen," ten einde zich te doen gelden. Von Schmid meent, dat *schmuck* zijne beteekenis heeft van een stamwoord dat klein beteekent en vandaar overgaat tot net, aardig, schoon, bevallig; verwant alzoo aan *schmiegen*, nederdrukken of buigen. Fulda, Germ. Wurzelw. 145, Adelung en Kaltschmidt leiden *schmücken* en *schmuck* af van grondwoorden, die glanzig en schoon beteekenen, en waarbij dus ons *besmokkelen* weinig past.

Dit laatste is dan of door voorplaatsing der *s* van *mokkelen*, of van een primitief afkomstig, dat beantwoordt aan het eng. *to smoge*, *to smudge*, bij Halliwell smeren, bezoedelen; misschien tevens aan *to smutch*, hoogd. *schmutzen*, en hetwelk men aantreft in *besmukken*, dat denz. zin heeft als *besmokkelen;* Berkhey, Vad. Afsch. 15:

Stokoude Vaders, die reeds krom gaan en gebukt
Door 't juk van Staat, zag ik beswadderd en besmukt.

De wwn. *smokken* en *smukken* worden anders, ook bij ons, ten goede, althans niet bepaald ongunstig, opgevat, en komen met tooijen, sieren, opschikken, overeen. Levens van Plut. fol. 389: *latende wassen sijn baert ende hayr sonder de selve te kemmen noch te* smocken. Ald. fol. 244 verso: *dat hy hem het aenghesicht* smuckte *ende droech het hayr in eene huyve.* Gellerts Fab. I. 164:

't Is vergezochte tooi waarmeê zich de eerste smukt.

Vr. Bilderdijk, Rodr. I. 7: *een feest met Koningspracht* gesmukt. Dautzenberg, Ged. 33:

Met bloempjens wil ik 't plekjen smukken,
Waerop uw hoofdjen rust geniet.

Ald. 52: *den krans, die 't hemelsbruidjen* smukte. Hiel, N. Liedekens, 11:

't bedrog komt rijk gesmukt *u nagekropen.*

Vooral zijn deze wwn. in zwang met *op* samengesteld; Levens van Plut. fol. 273 verso: *latende vercieren ende* opsmocken *den tempel van Castor.* Maria Heyns, Bloemhof, 250: *zoo men* (*de tael*) opsmokt, *vermomt en keurzinnelijk slijpt.* Schermer, Poëzy, 382:

Geen schynschoon van de waereld...
Hoe kostlyk opgesmokt.

Tuinman, Beg. van Hemelw. 142: *Hoe* opgesmukt *met pracht.* Bl. 143: *die* opgesmukte *pop.* Bilderdijk, Redev. van Chrys. 93: *Ik zal mijn vertoog... met geene taal- of redenkunstenaryen* opsmukken. Dez. Verspr. Ged. II. 143: opgesmukte *reden.* Vrouwe Bilderdijk, Rodr. II. 49: *In* opgesmukten *dosch.* Dez. Nagel. Ged. 141: *de* opgesmukte *zaal.* — Men vindt hiervoor mede *opsmuiken;* Sprankhuisen, Geestel. Bat. 13: *Hier sit Jesabel en pronckt met haer* opgesmuykt *aengesicht en kostelijcke Juweelen.* Ald. 26: *zijn leemen hutte soo prachtich* op *te* smuycken. Udemans, Verk. Werelt, 6:

Onse Woorden ende Wercken
Zijn oock schoon opgesmuyckt,
Op dat niemant soude mercken
Wat 'er na de logen ruyckt.

F. de Haes, Stichtel. Ged. 17: 't opgesmuikt *bedrog.* Rabus, Rijmoeff. 47: opgesmuykte *gekkerny.*

Van de wwn. heeft men afleidingen; Bilderdijk, De Mensch, 83: *een taal, vol ydlen Schoolschen* smuk. Ald. 124: *Zijne gezochte Epitheta en valschen* smuk. Zie voorts mijne Lat. Versch. 353. — Rabus, a. w. 7:

— *'t zijn geveynsde reën,*

Gelijck wel eer de Farizeen
Met smuyck *van loutre vromigheyd*
Uytblaften...

Ampzing, Bibels Tresoor, 170:

Hier prijst de Bruydegom sijns Bruyds gesmuck, *en gaven.*

Oudaan, Ged. 122:

Een welgeschapen aangezicht...
Van geen onnut gesmuk *beticht.*

Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 415: *van praal en ijdlen* opsmuk *vrij.* — Levens van Plut. fol. 132 verso: *dese* opsmockinghe *ende bevallicheyt.* Krook, De Spiegel der Zotten, 48:

Wat is de Mode toch, wanneer men die doorgrond?
Slechts een opsmokking, *en een glinsterende vond.*

Kist, Verhand. en Redev. 186: *die zelfde pracht en* opsmukking *heerscht.* — Geel, Onderz. en Phant. 135: *De waarheid is eenvoudig en... laat die* opsmuksels *en tooisels nu eens daar.* — Levens van Plut. fol. 338 verso: *overmits dat sijn spraeck geen* gesmoctheyt *noch ghemaecktheyt van jeucht in hadde.* — Werken der leidsche Maetschappij, VII. 291: *die eeuwen... waarin de edele eenvoudigheid geweken was, en plaats gemaakt had voor* opgesmuktheid, *onnatuurlijkheid.* — Bilderdijk, Vaderl. Oranjez. 200: ongesmukte *deugd.* Dez. Sprokkel. 118: ongesmukt *van hart.* Dez. Krekelz. III. 137: ongesmukte *taal.* Dez. Brieven, III. 19: *de gulle en* ongesmukte *betuigingen.* — Wiselius, Mengel- en Tooneelp. III. 58: *de* onopgesmukte *dalen en stille beemden des levens.* Van Oosterzee, Redev. II. 203: *onze* onopgesmukte *Mededeelingen.* Van Alphen, Dichtw. I. 123:

Maar ik zie ook rijzige eiken; welk een fiere deftigheid
Ligt onopgesmukt *op wortel, stam en kruin, alom verspreid.*

Van der Palm, Al de Leerred. VII. 95: *Kunstelooze* onopgesmuktheid.

Smokkelen[3]—Smokken.

Volgens MS. aanteekeningen is in de omstreken van Deventer *smokkelen* zoowel als *smokken* in den gemeenzamen spreektrant gebruikelijk voor kussen; in Drenthe heeft *smokken* denzelfden zin, zie De Nederl. Taal, 1861, bl. 21; ook Laurman heeft het laatstgen. ww. benevens *smok* voor kus. Deze Schrijver noemt de woorden »klanknabootsend"; *smokken* verschilt dan alleen in klank van *smakken*, dat mede dergelijke beteekenis heeft; zie Weil. Stalder heeft *schmugeln;* het Brem. Nied. Wtb. *smukken*, en *smukhand* voor kushand.

Smuuspelen—Smuzen.

Dit *smuzen*, misschen nog beter *smoezen*, moet beantwoorden aan *schmusen*, bij Kehrein en Grolman praten, heimelijk spreken; 't welk verwant zal zijn, met voorplaatsing der sisletter, aan *muschen*, bij Stalder voorkomende in de bet. van mompelen, prevelen, lat. *mussare* en *mussitare*, een woord dat zich in vele verwanten onder verschillende vormen doet kennen, en door Stalder afgeleid wordt van den geluidnabootsenden wortel *mu.* Met dat geluidnabootsende paart zich, zooals gewoonlijk, de zachte beweging, die het geluid veroorzaakt. Vandaar *muster*, *musper*, *busper*, *wusper*, *gusper*, levendig, licht bewegelijk, bij Schmeller, I. 573 en II. 642, en Tobler, 71. Vandaar voorts de freq. *musseln*, fluisteren, in het Brem. Nied. Wtb.; *muscheln*, fluisteren bij Anton (X) en Stalder; *mustern*, fluisteren in het Brem. Nied. Wtb. III. 209; *to mouster*, bij Halliwell bewegen, en *to mustir*, heimelijk te zamen spreken; *buspern* en *fuscheln*, bij Danneil fluisteren; en *pustern*, in het Brem. Nied. Wtb. fluisteren. Schmeller denkt, mijns inziens te recht, hier aan verwantschap met *fispern*, *fispeln* enz.

Het geldersche *smuuspelen* voor lispelen is, met voorvoeging der *s* en met invoeging der meer voorkomende *p*, gevormd van *musseln*, *muscheln*. Men leest het bij Cremer, in het Geillustr. Stuiversmag. 1863, I. bl. 1: *as ie* (de Linge) *zoo stillekes vortkrupt en kabbelt en knabbelt oan zien boord, dan* smuuspelt *ie toch zuutjes tegen 't lies dat hum groet, en fluustert ie heel wat oarigs.* En bl. 2: *dan koatst ie weêrum en* smuuspelt *in 't lies.* — Men leest het w. met den vorm *smiespelen*, Geld. Volksalm. 1874, bl. 179: *Hm! stapel gek*, smispelde *de jongen voor zich heen.* Jaarg. 1873, bl. 174: *dat ik een dag of wat daarna* een gesmiespel *en gemompel — eene soort van afkeuring, welke al fluisterende en met halve woorden aan den man wordt gebragt — onder mijne naburen vernam.*

Men vindt mede *smuusperen* en *smiesperen;* zie dezen.

Snabbelen—Snabben.

Snabben is bij Ten Kate, II. 242, één met *snappen*, waartoe ook *snabbe*, *snebbe*, behoort, welker eerste, thans verouderd, bij Vondel voorkomt; Herschepp. 47:

— de mont verliest den tant,
In eene dikke snab *verandert lang uitsteekent.*

Ald. 360:

Een ent, dat 's havix klaeu en snabbe *wil ontrennen.*

En welker laatste bekend is in de *scheepssnebben*,

de *rostra* der Romeinen, waarvan ook bij Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 77:

Dan hakt zijn forsche hand de snebben *van de vloot.*

Dat ook *snebbig* geeft, bij Weil. vinnig, d. i. spits van taal, doorgaans *snibbig* uitgesproken, b. v. De Gids, 1873, D. IV. 437: *een paar* snibbige *woorden.* Een andere vorm is *snavel.* hoogd. *schnabel,* oudtijds bij ons *snabbel* en *snebel;* Gheschier, Proefsteen, 12:

In 't cort, desen grooten clapper
Liep hier inne wel soo dapper,
Dat ick met een grammen sin
Sloegh daer mijnen snabbel *in.*

Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 29:

— *wy wetent wel*
Dat gy dijn clappich snebel *slaet.*
In 't geen dat ju niet aen en gaet.

Zie dit laatste ook bij Kil.

Van *snabben* is *snabbelen,* in Kortrijk, volgens het Belg. Mus VIII. 192, voor snateren, waarvan aldaar *snabbelbek,* snappende vrouw, *gesnabbel,* bij Nolet de Brauwere, Ged. I. 228:

Wie zich verlustige in 't aeneengeflanst gesnabbel,
Ik noem die rommelzode erbarmelijk gekrabbel.

En *snabbeling* in Marieken van Nijmegen, 30:

Het is een sotte snabbelinge.
Lust u te hooren alsulcken brabbelinghe?

Dietsche Warande, X. 120:

Hoort en siet naer mijnen spiegel... dus ent u snabbelinge.

Cats heeft *uitsnabbelen;* Wercken, I. fol. 188:

Of klap die dees en geen, met ongeschickt getal
Uytsnabbelt *in de wyn.* —

Stalder heeft in dezen zin *schnappeln, schnäbelen* en *ausverschnäbelen;* Tobler *schnabla, schnäbela;* het eng. bij Halliwell *to snabble,* doch dit in den zin van gulzig eten en van wegnemen, nederl. *wegsnappen.* Zie ook *Snabberen.*

Het boven vermelde nw. *snebbe,* van de *s* ontdaan, is *nebbe,* dat evenzeer voor den spitsen vogelbek bij ons bekend is, in het eng. *nib,* bij Halliwell (in de bet. van neus) *neb;* dus Vondel, Poëzy, II. 465 (tot eene musch)·

— *gy grijptze met* de nebben, (*)
En verpiktze van verdriet.

Stoppendaal, De Lusiade, 330: *de musch draegt, in haere* nebbe, *het voedzel voor haere jongen.* Lublink, Thoms. Jaarget. 4: *zo dat de roerdomp naauwlyks zynen tyd weet, om* de nebbe *in den grond te steeken.* — Vandaar ook *nebaal* of *nebbeling,* bij Weil. aal spits van bek; dus Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 256: *het vangen van Aal,* Nebbelink *genaamd, Garnaalen* enz. — Bij H. van Halmael, Verv. van de Geveinsde Kwaker, 11, leest men:

De geveinsde, met haar gefronste nebben,
Belooven haar dit zoo vast, ofs 'er zeegels en brieven van hebben.

Ik denk hier aan: opgetrokken neuzen.

(*) Dat Vondel hier een meervoud bedoeld heeft, en alzoo willen aanduiden *den boven-* en *den onderbek.* als Van Lennep (III 273) meent, is bij mij niet zoo zeker. Men kan, vooral met het oog op den volgenden klinker, aan de paragogische *n* denken.

Snavelen—Snaven.

Snaven, door Epkema, 432, als oorsprong van *snauwen* aangewezen, bij Ziemann *snaben,* is snappen. Dus is *snave* bek bij R. Visscher, Brabbeling, 19:

Soo zijt ghy van ooren, Mieuwes, dooff en van snave *slecht.*

Het nedersaksisch heeft daarvoor *snau.* Vandaar *snavel,* hoogd. *schnabel,* bek van vogels en andere dieren, doch ook van menschen; Van Rusting, Ovidius, 38:

Laat ons die tempel, naast de schouwburg, in gaan: hoe!
Siedaar! men sluyt se ons ook al voor de snavel *toe.*

De vertaling van Rabelais heeft *snawel,* I. 298: *Indien een zober gezel na de sweetstooven gaat, om hem* den snaawel *te doen doorzuyveren.* — Het fransch heeft daar: *le museau.* — Het eng. zegt *snaffle* voor een paardentoom, die den neus bedwingt, en Van der Hoop nam dat w. over, Willem Tell, 79:

Zilver is de zware snaffel *die het ros in demoed houdt.*

Bilderdijk smeedde het ww. *wegsnavelen* voor wegsnappen, wegpraten; Nieuwe Uitspruitsels, 100:

Heb ik lang geredekaveld,
Tijd en ruimte weggesnaveld,
Uit is 't met mijn gantsch verstand.

De Dichter vermeldde het ww. *snavelen* in zijne Aantt. op Hooft, III. 245, en zegt, dat men ook *snaveren* zei, hetwelk mij intusschen nog bij geen onzer schrijvers voorkwam. Wel heeft Hooft *snaversnel* voor *snavelsnel,* reeds in het middelhoogd. *snabelsnel,* d. i. snel van snavel en alzoo voorbarig, overijld, anders *snatersnel* (zie op *Snateren*), en 't welk ook elders voorkomt, Bredero, Moortje, 71:

— *Nu,* snaversnel, *gaet deur.*

De Malle Wedding of Gierige Geeraard, 25:

Is vleisch by jou geen kost? zeg, snaversnel?

De Gelyke Tweelingen (door Nil volent.) 70: *Zwyg jy,* snaversnel! — Dan, dit *snaver* kan ontstaan zijn

uit vermenging van *snavelsnel* met *snatersnel*, of uit de meermalen voorkomende verwisseling van *l* met *r*. Van de Venne smeedde nog een andere dergelijke samenstelling, Sinnemal, 109:

Krijntjes neus gaet aessem druypen
Van de snippesnelle *kouw.*

D. i. *snel* van *snibbe*, *snebbe*, en dus scherp bijtend, vinnig.

De beteekenis, waarin wij het ww. *snauwen* bezigen, wordt opgehelderd door Van der Schueren, als hij *snawen* noemt »wretlick callen," d. i. hard of ruw toespreken, of (als men zegt) toebijten; zelfs hebben onze Ouden het w. in den eig. zin van bijten, happen; Reinaert de Vos, 146:

Doe scoot hi op, ende snaude *na mi;*
Maer ic ontvlooch, met anxte groot:
Anders ware ic bleven doot.

Clignett, Bijdr. 31 (van den hond in de fabel, die de schaduw van zijne prooi in 't water zag):

Hi snauwede *omt stic van onder.*

In nog een' anderen zin van den mond te roeren heeft Schambach het frequent. *snaweln*, namelijk voor eten; wat bij ons *snappen* heet. Dus *opsnappen* in de Randteek. des Statenbijbels, Ezech. 13, vs. 6: (*vossen die*) *seer gretich zijn, om het alderslechtste waerse 't krijgen konnen*, op *te* snappen.

Sneukelen—Snoeken.

De beteekenis dezer wwn., beiden bij ons bekend, is snoepen. Het simplex doet zich voor in *snoeken*, bij Kil. gelijk gesteld met *snoepen;* voorts in *schnaucken*, bij Schmidt in den eig. zin den neus en mond te gelijk in iets steken met het doel om iets lekkers te vinden, en dus snoepen; bij Schmeller *schnaicken*, *schnechen*, heimelijk zoeken om wat te snoepen; bij Reinwald *schneuken*, *schnucken*, aan de borst zuigen; in het eng. bij Halliwel *to snook*, verborgen liggen, en bij Nares bij eene vrouw liggen. Zie *Snokkelen*.

Vandaar bij Schmidt *schnuckeln*, gaarne iets goeds en lekkers eten en drinken en (van kinderen gezegd) de moederborst genieten; *der Schnuckler*, een lekkerbek, zoogkalf of zuigend kind; bij Schmeller *schnuckeln*, lekken, zuigen, snoepen; *abschnuckeln*, sterk kussen. Dat het eng. *to snuggle*, dicht en warm liggen, bij Halliwell koesteren, hier mede toe behoort, acht ik zeker.

Het aangevoerde heldert voldoende de beteekenissen op, waarin *sneukelen* bij onze schrijvers voorkomt. Voor met smaak eten en drinken leest men het ww. bij Boudewijns, aang. door Willems, Verhand. II. 126:

Vroukens weten ons te keuklen,
Stoven, braden, naer den wens,
Met een sausken soet of rens;
Daermé brenghen s'ons aen 't sneuklen,
Mits het wel, en wonder net
Wort ghekookt en voorgheset.

Croon, Cocus Bonus, II. 298:

Een vrauwe pryst de leckerheyt,
En sneuckelt *geiren soetigheyt.*

Men vindt daarvoor ook *sneukeren*, neders. *snökern*, zie *Sneukeren*. *Sneukelen* beteekent eenvoudig proeven, bij Croon, Moy-al, Voorrede: *denckt niet, dat ick elcke vermaninghe besonder en enckelijck toeschicke aen degene, die van zulken Stiel zijn, sonder andere daervan mede te willen laten* sneuckelen. — Nog tegenwoordig beteekent *sneukelen* in Kortrijk »in 't geheim lekkernyen eten," volgens het Belg. Mus. VIII. 192. — En *opsneukelen* voor opsnoepen leest men in De Toekomst van 1868, bl. 443: *Het is zulk een groot genot voor kinderen, de eene of andere kleinigheid te koopen, om ermee te spelen of om ze op te* sneukelen.

Voor *sneukelen* zegt men in Noordholland *snokkelen*, zie dit woord. Van de Venne verstond, naar ik meen, het woord niet al te goed, of paste het ten minste zonderling toe, toen hij *opsneukelen* bezigde voor opsmukken, opknappen, Sinnemal, 105:

Urssel is reyn opghesneukelt
Om wat schoontjes voor te doen,
Lanck ghekapt en cleyn van schoen.

Gelijk het drijven van verboden minnehandel wel eens snoepen geheeten wordt, zoo vindt men *sneukelen* bij ons vooral in dezen bij Weil. vermelden zin; 't Vermaaklyk Lottooneel van Holland, II. 81:

Piet hoort van sneuk'len *graag, en houd nog veel van vrijen.*

Van Merwede, Uytheemsen Oorlog, 94:

— *daer wil wat meer als* 't sneuklen *wesen,*
Om eenig aerdig goetjen te belesen.

Schimp- en Hekeldichten, 42:

Geen Regtsgeleertheit kan een hooft met gryze haren
Voor 't wulps gesneukel, *dat de liefde geeft, bewaren.*

Vandaar *sneukelaar*, voor iemand, die geheimen of verboden minnehandel pleegt; h. a. w. 53:

Gelyk een sneukelaar *met meysjes, en getrouden*
Of jonge weduwen zijn hart ophalen gaat.

De belachchel. Serenade (door Nil volent.), 20:

Waar zyn, waar zyn die sneuk'laars, *die*
Haar vryen? 'k zal met deezen degen
Hen allen straks den bek opveegen.

Thirsis Minnewit, II. 124:

Dan zal het zijn een Sneukelaar...
Dan zal het zijn een mooye Hoer.

Apollos Marsdrager, II. 45:

Bedaagde Vryer! ô berugte sneukelaar!
Die nimmer speelt als op een anders fluyt of snaar.

De Brune, Wetsteen, I. 165: *de vrouw, die met open armen tot hem aanstoof, meinende dat het heuren* sneukelaar *was*, enz. — Zie ook Oudemans Wdb. op Bredero. — Voorts *sneukeling;* De Honigbije, II. 171:

Wat is hier al gestoeijs, al sneukelings, *al pleizier.*

Sneuvelen, zie Snevelen.

Sneuzelen—Sneuzen.

Volgens mededeeling van mijn' vriend Bormans is in het limburgsch of truijersch dialect *sneuzelen* rondsnuffelen, ook sufferig of mismoedig gaan of zitten. 't Zal wel hetz. w. zijn met het neders. *snusseln*, van *snuss*, bij Schmidt *schnüss*, hoogd. *schnautze*, luxemburgsch *schnöss*, nederl. *snuit*, *snoet;* vandaar *sneuzen* of *snoezen*, dat beantwoordt aan het hoogd. *schnausen*, eig. den snuit of snoet uitsteken, om op te sporen en te snoepen, en bij Kehrein wegnemen, stelen. Het freq. dat bij Dähnert *schnüscheln* en bij Schröer *schnäseln* luidt, is alzoo na verwant aan *snoesteren;* zie dit w.

Snevelen—Sneven.

Den oorsprong van *sneven* stelde Ten Kate, II. 700, doch slechts gissende, in het goth. *sniwan*, gaan, weggaan; de overgang der beteekenis zou dan liggen in het lichtelijk struikelen en daardoor vallen van hem die schielijk gaat. Dr. Halbertsma, Aanteekk. op Maerl. 125, neemt die afleiding als zeker, en wijst tot staving daarvan op *over-lijden*, dat mede *over-gaan* beteekent, en evenals *sneven* voor sterven gebruikt wordt. Daartegen is in te brengen, dat sterven de latere beteekenis is van *sneven*, en alzoo slechts eene overdrachtige van de vroegere van vallen. Het woord *sneven* wordt met meer grond gebracht tot het middelhd. *snaben*, *sneben*, *besnaben*, bij Ziemann en Benecke struikelen, vallen; zie ook vooral Schmeller. De Teuthonista verklaart *sneven* alleen door struikelen, en ook *snübbelen* geeft het Brem. Nied. Wtb. in denzelfden zin als holsteinsch dialect, waarvoor volgens Kil. het geldersch *snovelen* zegt, dat echter mede reeds in een nederd. Glossarium van 1503 voorkomt, Hor. Belg. VII. 34, en te lezen is bij Coornhert, Wercken, I. fol. 478 verso: *als d'overheyt eenen... weder straffen soude om syn doolen ende* snovelen *in 't gaen.* — Hetzelfde woord acht ik *snoffelen* bij van Velthem, fol. 86:

Derna geviel hem tween
Die der ridende quamen op een
Dat si beide snoffelden neder,
Ende si sprongen beide op weder
Ende liepen te gader metten siden
Vreselike, sonder enich vermiden,
So datsi bede ter neder vielen.

De uitdrukkingen »nedersnoffelen" en »nedervallen" worden hier blijkbaar in denzelfden zin gebezigd.

Dat *sneven* in het nederl. van ouds struikelen of vallen aanduidde, blijkt uit Lancelot, B. II. vs. 38246:

(*Hi*) *reet na die hinden soe*
Dat hi ene hinde wel na doe
Metten spere hadde gesteken daer
Maer sijn ors sneefde *daer naer*
Ende mietde an enen voet.

Van Velthem, Spieg. Hist. fol. 123:

— *indie vlocht bleef mettien*
Saphadyn overreden daer,
Want syn ors snevede *vorwaer,*
En hi viel af ende brac syn been.

Serrure, Vad. Mus. II. 191:

Daer .ii. blende deen dander leiden,
si sneven *gherne eer si scheiden.*

Van Nyveld, Souterlied. Ps. 72:

Wanneer sy alderhoochste zijn geacht
Hebt ghyse alderleechste weer doen sneven.

Six van Chand. Ps. 66, vs. 4:

(*Die*) *onse voeten niet liet* sneeven
Maar staag voor wank'len trouw bewaart.

Ook in zedelijken zin; Dietsche Doctrin. 13:

— *en eest u niet wel cont*
Leght u hant op uwen mont,
Ende bepeinst u dat ghi niet en sneeft
Als ghi u vonnesse ute geeft.

Maerl. Rijmbijbel, vs. 3432:

Dies lietse God wel sere sneven,
Datsi worden also zot,
Datsi anebeedden, over God,
Enen stier die uten watre quam.

Antw. Spelen van Sinne, 30:

Maer Pan, hoe derfdy hier af maken mencie?
Wilt door negligencie niet comen in sneven.

En zoo verder: misdoen, misdrijf begaan, zie Huyd. Pr. III. 839 en Hinlopen aldaar, welke laatste mede voorbeelden aanvoert van het subst. *snevel*, *sneuvel*, misdaad, doch meer eigenlijk val, ongeval, bij welke nog te voegen is: Scheltema, Oud en

Nieuw, I. 117: *ofte eenich* sneevel *of ongheval geschiede in den Doelen ofte onder de Papegaije, als datter yemant gheschoten wordde.* Coster, Isabella, 47:

Dat ick na zoo veel ramps nu niet en kome tot
Een sneuvel *eereloos* —

Snevelen en *sneuvelen* hadden voorheen insgelijks den zin van struikelen, vallen, hetzij letterlijk, hetzij in zedelijken zin; Vondel, Warande, 73:

Wie zich te veel beroemt en zijnen kam opsteket...
Komt lichtelijk ten val, gesnevelt *onder voet.*

Dez. Herkules in Trachin, 18:

Doch 'k wilme, al hinkt mijn man geduurigh aen dit evel,
Niet stooren, neen geensins, noch wenschen dat hy snevel.

Coster, Teeuwis de Boer, 15:

Dat hy erghens ghesneevelt *was in ien drooghe sloot.*

Coornherts Wercken, I. fol. 396*: *Is dese arme Deerne uyt Jonckheydt* ghesnevelt, *sy is meer ontfermens dan bespottens waerdigh.* Leven van Marcus Aurelius, 44 recto: *My ghedenct wel dat ick in mijn ionckheyt veel reysen* snevelende *int vleesch, een vast opset nam, niet meer weder te willen vallen.* Bl. 169 verso: *ick wil u nu hier mede de stricken ontdecken, eer ghy daer in* snevelt. Bl. 13 recto: *die zijn voedt der booser gewoonten voor wtsteeckt, daer een yegelijck over heen* snuevelt. Coornhert, a. w. I. fol. 401 verso:

De duysterling valt dan over hooft en stert,
Sneuveldt, *wentelt, tuymelt, dooldt en swerft.*

Fol. 446 verso: *overmidts hy int optreden* sneuvelde, *ende byna ghevallen ware gheweest.* Vondel, Virgil. 202: *De jongelingh... kon zich niet tegenhouden, maer quam voorover te* sneuvelen *in dit vuile slijm.* Dez. Palam. 23:

Ziet toe, gy sneuvelt *licht, het is 'er slibbergladt.*

Ook van de min gezegd; Van Rijndorp, Tertuffe, 30:

Vaar wel, ik ga, vermits myn min al is gesnevelt.

Bij uitbreiding der beteekenis van vallen, had *snevelen* — gelijk *sneuvelen* en *sneven* nog tegenwoordig — den zin van omkomen, sterven; Hoofts Hist. fol. 192: *het jaar, waar in Don Karel* gesneevelt *is.* Poirters, Duyfken in de Steenrotse, 353· *naer veel vergoten bloet is party* gesnevelt. Van der Veens Zinnebeelden, 11:

Door 't Sweirt is mennigh Mensch gesnevelt *en vernielt.*

Huydec. Hekeld. 76:

Een' Gauler, sneevelende *aan een' gebroken schicht.*

Hooft bezigt *sneuvelen* van het vergaan van een schip, Ned. Hist. fol. 330: *booven dat 'er een waaterschip* sneuvelde *en boeyer op 't landt dreef.* Rodenburgh zegt daarvoor *versneuvelen,* Borstweringh, 309:

— *gelijck 't Schip op de klip*
Versneuvelt *onverziens door d'alderminste vlagen.*

Welk woord hij trouwens ook op menschen toepast, Melibea, I. 48:

Opdat ghy alle drie ghelijck versneuv'len *zoude.*

Om het rijm vindt men *snuivelen* voor *sneuvelen* gebezigd bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 328:

Dat Godt maer eens en wou, dat een van al de duyv'len
Ontploeyde gh'heel sijn macht, hy sou wel licht doen snuyv'len,
Doen vallen in het sandt, ook d' aldersterckste schans.

Het tegenwoordig taalgebruik handhaaft in *sneuvelen* meer dan in *sneven* de oorspronkelijke beteekenis, daar het eerste meer uitsluitend dan het laatste van het omkomen in den strijd wordt gebezigd, dat ook blootweg *vallen* heet. Ten Kate voegde beide wwn. bijeen in zijn' Tasso, I. 239:

Verwinnaars en verwonnenen doen sneuvlen
En sneven-*zelf, opéén getast tot heuvlen.*

Doch weinig gepast, mijns inziens, legt deze Dichter het frequent. aan Olinde in den mond, die met Sofronia, rug tegen rug gebonden op den brandstapel staande, haar toespreekt, I. 41:

Uw droevig lot verwekt mijn medelij';
Het mijne niet: ik sneuvel *aan uw zij'!*

De toestand, waarin de minnaar verkeert, eischt eerder *sneven.*

Een bij Weil. onbekend subst. *sneuveling,* voor de daad van sneuvelen, heeft Nomsz, Gabr. van Vergy, 74:

Zoud gy, daar uwe gunst hem 't krygsgevaar onttoog,
Hem hebben hier gevoerd ter sneuvling *voor myn oog?*

Ockerse, Lijkreden aan het Graf van Nap. Aant. 24: *zijn persoon aan geene gevangenneming of* sneuveling... *bloot te stellen.* — *Sneuvelplaats* is struikelplaats bij Coornhert, Wercken, I. fol. 329 verso: *sich bedaren,* de sneuvelplaatse *mijden.*

Sniebelen—Snieben.

In het Idiot. van Schuerman is *sniebelen,* ook *snieuwelen,* snoepen. Een primit. vorm kwam mij alleen voor in het hoogd. *schnieben,* volgens Adelung verouderd, doch volgens Fulda (Idiotiken-

samml.) en Kehrein in de dialecten nog levende voor inademen, snuiven. Liever zou ik daarom denken aan eene verwantschap met *snibbe*, d. i. puntige snavel of mond, die bij het snoepen vaak vooruitgestoken wordt.

Snikkelen—Snikken.

Snikkelen is in het vlaamsch aan stukken snijden; zie het Idiot. van De Bo, en deze Schr. zelf heeft daarvan *uitsnikkelen*, Ged. 137:

De bladeren fijn uitgesnikkeld.

Men zie voorts *Snikkeren*.

Snippelen—Snippen.

Snippelen, door Ten Kate, II. 240, vermeld, is hetzelfde als *snipperen*, hoogd. *schnippern*, doch ook *schnipfeln* en *schnippeln*, bij Stürenburg mede *schniepeln*, en dan evenals *schnippeln* in het nederrijnsch (volgens Müllers Niederrh. Provinzialismen, 21) inzonderheid voor het *snijden* van *snijboonen* die men inmaakt. Dus Berkhey, Eerb. Proefk. 117: *De bloemkelk is niet* gesnippeld. Ald. 46: *fijn* gesnippelde *anjelieren*. Six van Chand. Poësy, 24, heeft *versnippelen:*

Daar dikwils ook de moorder onbevreest
Self 's buurwyfs leer versnippelt *op syn leest.*

Voor *snipper*, eng. *snip* en *snippet*, bezigde men dikwerf *snippeling;* De Brune, Bancketw. I. 241: *'t en is de beste snijder* (*niet*), *die de meeste* snippelinge *maeckt*. Jonctijs, Tooneel der Jal. I. 162: *Deze* (*pleister*) *door de durtelheid aan ontelbare* snippelingen *verflentert*, enz. Loon naar Werk, Kluchtsp. 7:

Spaansche waafels, Snippeling
Van Oranje, of ander ding.

Anders ook *snippel;* Geel, Onderz. en Phant. 157: *Ik begrijp dezen* snippel *van uw wijsgeerige stelling niet.* — Berkhey bezigt de samenstelling *snippelloof*, Bloemhert, Hofzang, 20:

— *duizend wonderzaden,*
Snippelloof *aan tak en bladen.*

Men heeft mede het bijv. nw. *snippelig;* Berkhey, a. w. 4: *purper en* snipplig *zeewier.* — Zie wijders *Snipperen*.

Snobbelen—Snobben.

Bij Wassenbergh is *snobben* snoepen. Epkema, op Japicx, verklaart *snobbjen*, eigenl. *snoepen*, door »ter smuik iets lekkers koopen en eten, vandaar heimelijk iets doen; vooral van minnehandel, in een goeden en kwaden zin." Het frequent. *snobbelen*, naar 't schijnt alleen bij de nederl. schrijvers voorkomende, ja bij hen gezocht, beteekent dan ook kussen en ander minneplegen, of liever minnesnoepen; Bredero, Kluchten, 9:

Ick wouwer flusjes wat snobbelen, *wat soenen, wat sabben.*

Ald. 61:

Want dat ick soo ien reys mocht mit mijn neus in 't vet raken,
Hoe sou ick snobbelen, *hoe sou ick woelen.* —

Dez. Boertigh Liedtb. 86:

Wat wasser een krioel! men snobbelde, *men kusten.*

Krul, Diana (1627), 13:

Wel of ick jou te gast noode, Peetje,
Die daer van u soete struyfmont soe esnobbelt *wort.*

Noozeman, Beroyde Student, 21:

— *hoe Egbert met Neel miende te* snobbelen, *die hem in 't water stiet.*

Verm. Lottooneel van Holland, II. 63:

Zy snobbelt *graag en houd nog wonder veel van paaren.*

Bruyloftskost voor d' Aemsteld. Jeugd, 56:

Heer! hoe sal het rosemontje
Van het soete Hillegontje
Onze Symen, op het bed,
In het snobbelen *vermaken?*

Van der Veens Zinnebeelden, 225:

— *ick* snobbelde *soo louter,*
Ick kuste uyt den aem —

Ald. 234:

— *denckt hoe soet*
Het snobb'len *wesen moet.*

Thirsis Minnewit, III. 72:

Allang genoeg alleen geslapen...
Wie kan 't ook laaten
Dat men geern doet,
Want 't snobb'len *is zo zoet.*

Vandaar de naamw. *snobbelaar*, *snobbelarij*, *snobbeldief*, *snobbeltje;* H. van Halmael, Crispyn en Crispiaan, 62:

Ik weet van geen vryen; hy is bequaam,
Vergeefs heeft hy onder de snobblaars *geen naam.*

Dez. Crispyn, Bedrieger, 14:

Hy zal hem wel in stee voldoen by sijn Vrindinnen,
Die met de Snobb'lery *een smeerig broodje winnen.*

Jan Zoet, Werken, 25:

d' Een die kreeg my wonder lief;
Maar het was een snobbeldief.

Bredero, Jerolimo, 46:

Gaet heen mijn Engeltje, mijn snobbeltje, *och! hy is soo soet.*

En het adj. *snobbelig*, dez. Kluchten, 21:

Waerachtigh Giertje, gy bint soo snobbelighen *Waerdin.*

Weiland en Epkema achten *snol* en *snollen* contractiën van *snobbel*, *snobbelen*. De beteekenis althans komt overeen, zoowel van het werkw. Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 22: *een hoop vrolijcke gesellen, die... met drincken, smullen*, snollen, *lacchen*, *spelen*, *dansen*, *goede chiere maecken in braeve Saletten*. Bredero, Kl. 55:

Ja wel, datje mijn man waert, ick lietje ruynen of kapoenen...

Neen byget so niet, ick wod liever mijn leven niet uyt snollen *gaan.*

Meulewels, Tim. Misanthr. 2:

Oft sit ghy wat te stoof? oft zydy gaen uyt snollen?

als van het naamw. Bredero, Kl. 5:

— ick raeckten daer mee op 't hollen
By de soete Split-ruyters, die troetel-siecke Snollen.

Van Paffenrode, Ged. 165:

'k Zou meenen dat 'er pollen en snollen *waren, ja hoeren.*

Lydius, Vrol. Uren des Doodts, 147:

Als Ninus aen een snol, *die hem kon listigh vleyen...*

Vergonde voor een dagh den setel van het Ryck, enz.

Antonides, Ged. 529 (waar het keizerlijk hof genoemd wordt):

Een kuf van keizerbeuls en snollen, *zonder lof.*

Vlaerd. Redenrijckb. 18:

Troggelvrouwen met keurven, snolletjes *voor 't ghebooft,*
Daar mijn neus seecker wel op sou hebben estooft.

Voor *snobbelarij* heeft men *snollerij;* Den Nederd. Helicon, 328:

Hun snollery *minsamigh,*
Hoe vol vermaeck, magh oock niet blijven dueren.

Wat voor de meening, dat *snollen* saamgetrokken is van *snobbelen*, nog pleit, is het zwabische en beijersche *schnullen*, dat zuigen beteekent, en bij Schmeller inzonderheid gezegd wordt van het hab-belen met den tepel, dat de kinderen doen als zij aan de moederborst meer spelen dan zuigen; eene beteekenis, die men wedervindt in ons *snobbelen* bij Focquenbroch, Werken, I. 227 (waar van »twee geitjes" gezegd wordt):

Zy zuigen dagelyks met snobbelende *trekjes,*
Den beiden uiers van het schaapje schoontjes droog.

Ook op de honigbij wordt het w. toegepast, Bruyloftskost, 28:

't Bietje snobbelt *graag in roozen.*

Waarvoor men bij Jan Zoet, Werken, 306, leest:

Pietje snobbeld *in de Roozen.*

Volgens mijn Taalk. Mag. II. 341, is *snobbelen* in het groningsch dialect »een beentje afkluiven," waarin mede het trekkend zuigen herkend wordt.

Volgens Von Schmid is met *schnullen* één het zwabische *nollen*, *nullen*, dat mede zuigen aanduidt. Dáárvan echter is het nederl. *nollen* onderscheiden, dat voorkomt bij Bredero, Gr. Bron der Minnen, 45:

O Toveraer van Joffers en Princessen,
Die mijn bekolt
Jae nolt *en solt,*
Besweert en keunt beleesen.

En bij Van Elsland, Gesangen, 175:

Uit c, d, e, f, g, a, b
Nolt *hy al mee, la re, la re, la re.*

In de eerstvermelde pl. verklaart Oudemans het w. door »bedotten, foppen," en denkt daarbij aan *nol*, door Bild Verkl. Geslachtl. II. 94 en 280, voor goede sukkel of sul genomen, en mede bij Stalder in dien zin voorkomende; in de pl. uit Van Elsland heeft men wellicht aan *lollen*, voor zingen, te denken, evenals men zoowel *benul* als *belul* zegt. Een naamwoord *nol* leest men Negenthien Refer. int Sot, 53:

Nu mogen de oude Sotten van Haerlem niet spreecken,
Die moeten nu gaen in rouw met een roode nol.

D. i. een monniksmantel, bij Kil. »rouw-kappruyn" geheeten; en van dit oude *nol* acht Stalder afkomstig het door hem opgenomen *noll*, *nollibruder*, een leekebroeder, en wel zulk een, die voor zijn onderhoud allerhande huiselijken kloosterarbeid verrichtte en, zonder tot eene orde te behooren, het monnikskleed droeg. Mij dunkt, tot die *nollen* of *nollebroeders* kan onze »goede *nol*" licht behooren, althans even licht als tot den heiligen Arnoldus, tot wien Bilderdijk hem brengt.

Noch tot dezen heilige, noch tot de leekebroeders staan in betrekking de *nollen* bij Focquenbroch, Werken, II. 16:

Eerst hebj' in de Zyp naer om hoog
Veel zanden tot nollen *gestoven.*

En lager:

De kontribuabele landen...
Die geven haar Heerschappen meer
Als veele nollen *en zanden.*

Hier heeft men te denken aan hoogten, kleine van zand opgeworpen heuvels, oudhd. *nol*, *nollo*, pun-

tige heuvel; middelhd. *nol*, spits, gevel; bij Schmeller *nellen*, *nuelen*, hooge boomstam; bij Stalder *nollen*, sterk opgaande schuinte, en *nuele*, verdieping van aarde; bij Halliwell *knoll*, kleine ronde heuvel. Ook Westerbaen bezigde het w. in dien zin, Ged. II. 749 (van konijnen en lampreijen):

(Zy) zitten op den helm, of baeckren aen een nol.

En Ockenburgh, 148:

— *daer leyd hy 't om* een nol,
En 't voordeel, dat hy maeckt, bevryd hem in syn hol.

Dit *nol* breng ik tot het middelhd. ww. *nüllen*, woelen, bij Stalder *nuhlen*, *nuelen*, woelen; bij Scherz *nuilen*, de aarde doorgraven, waarvan bij Tobler *nielmuss*, bij Benecke *nülmüs*, muis, die als een mol de aarde opgraaft.

Maerlant gebruikt *nol* voor de kruin van het hoofd, zie de pll. bij Halbertsma, Aanteekk. 337.

Snoffelen[1]—Snoffen.

Verouderde vormen voor *snuffen*, *snuffelen;* zie dit artikel. *Snoffen* leest men bij Vondel, Hippol. 36:

Uit Plutoos viervliet, die met vlammen welt verborgen,
Te snoffen *naer de lucht* —

Vandaar *opsnoffen* voor opsporen; H. van Halmael, De Onber. Minnaar, 22:

Dat gaat nu na 't Koffyhuis, om een pypje te sloffen,
Of anders, om hier of daar, wat nieuws op *te* snoffen.

Een pijpje *sloffen* is slorpen, slurpen, bij Schmeller *schlufern*. Zoo ook *omsnoffen;* Vondel, Poëzy, II. 570:

Noch snoft *zijn hazewint eens* om, *met groot verlangen.*

Het ww. komt intusschen mede voor in de bet. van snoeven, pogchen; (L. Meijer) Het spookend Weeuwtje (Amst. 1697), 17*b*:

Al sijn snorcken, al sijn snoffen *Was maer windt.*

Ergens *de snof* van hebben of krijgen — een spreekwijs, die bij Weiland en ook bij Harrebomée ontbreekt — is »den *wind* of de *lucht* van iets hebben," d. i. iets bespeuren of gewaar worden; Vondel, Virgilius, 42: *de jonge koey stack den kop in den wint, en* had den snof *al wegh*, t. w. van de opkomende buijen. Cabeljau, Treurbr. van Ovid. 64: *Dido* den snof *in de neus* krijgende, *sprak hem... aan.* — *Nieuwe snof* is nieuwe mode; Sprankhuisen, Van Blijschap, 16: *een cierlijck kleedt, opgeschikt nae de konst en* de nieuwe snof. Fokke, De Vrouw is de Baas, I. 213: *al de modieuse en* de nieuwe snofjes *zijn duur.*

Het frequent. heeft Bredero, Roddrick, 7:

Te ruyschen door het Bosch...
Dat mijn snuyvende Jaght al snoff'lende *doorsmuyght.*

Blieck, Mengelp. II. 26:

't Zy waer de poolbeer gromt om spys.
En snoffelt *onder sneeuw en ys.*

Ook met verschillende voorzetsels; Hooft, Brieven, III. 413: *Daer is niet een hoeckjen in huis oft sy* snoffelt *het* duer. Vondel, Poëzy, II. 573:

De reuk betrapt den haes in 't vluchten,
En riekt en snoffelt *op het spoor*
De harten na, *door hazewinden* enz.

Van *omsnoffelen* geeft het Wdb. der Ned. Taal een voorbeeld uit Antonides; men leze echter daar 1, 140 (4to, 142). Kil. heeft *versnoffen* voor verkoud zijn, verstopt zijn in den neus, waardoor het ademen door den neus belet wordt; volgens De Bo is in het vlaamsch niet alleen dit w. bekend, maar ook zijn frequent. *versnoffelen.*

Snoffelen[2] zie Snevelen.

Snokkelen—Snokken.

Volgens De Navorscher, 1871, n°. 10, bl. 534, zegt men in Noordholland *snokkelen* voor »in huis nu van dit dan van dat snoepen," waarvan een *snokkel*, *snokkelder* en *snokkelaar* voor iemand die zoo snoept. Het w. is blijkbaar verwant aan *sneukelen* en *snoekeren* (zie dezen). Het ww. *snokken* leest men bij E. Bekker, De Natuur is mijne Zanggodin, 56 (van varkens):

Men trekt die bij hunn' pooten,
Hunne ooren, bij hunn' staarten,
Dan gieren en dan schreeuwen,
Dan bijten zij, en rukken
En snokken *bei de knechten.*

D. i. happen, of eig. steken den snuit uit naar, zooals Halliwell *to snoke* heeft voor snuffelen. Een ander *snokken* bij Kil. is snikken, anders *nokken* geheeten, waartoe *snok* behoort bij De Brune, Bancketwerck, II. 127: *Die... proeven 't alleenelick, met het tipjen van de tonge, by* snocken, *en ter snaps.* — In den zin van stooten of horten past Conscience dit *snokken* anders toe; Moederliefde, I 8: *Zy ging met* snokkende *stappen.* Van Beers, Jongelingsdr. 138, heeft *snok* voor ruk: *in 't geboomte* een snok *des winds.*

Snoodelen—Snooden.

De eerste beteekenis van het adj. *snood* is gering, slecht; zie mijne Lat. Versch. 353 en volgg.

Vandaar bij Kil. *versnooden*, vilescere, vilipendere. Dus leest men bij Coornhert, Wercken, I. fol. 527 verso: *ghenomen dat nu des Avontuurs gaven niet verganckelick en waren noch vluchtich: wat is daer inne... dat wel geaanmerckt of doorsien zynde, niet en soude* versnoden? Fol. 531 verso: *nadien (de eeren-ampteren) door der volcken achtingh* versnoden, *wat begheerlijcke schoonheyt mogen sy doch in heur hebben?* D. i. geringer of minder in waarde worden, en dus onzijdig; bedrijvend daarentegen voor minder achten of maken bij denz. schrijver, Odyssea, II. 86:

Ghy schijnt, Amphinome, u Vader niet te versnoden
In wijsheyt, die was ooc wijs, en van name eerlijck.

Ald. 87:

Penelope wijs sprack, dit sou de saeck versnoden.

D. i. erger maken. Janssen en Van Dale, Bijdr. tot de Oudh. en Gesch. van Z. Vlaend. VI. 227:

Ic hadde hier somtijts in éénen jaere
Meer ghecreghen, om by te levene,
Dan ic nu zoude in der jaeren zevene:
So zeere es de neerrynghe nu versnoot.

D. i. verminderd, verachterd. Het adj. *snoodel*, als ik t. a pl. toonde. had den zin van eenvoudig, onnoozel, als mede blijkt uit Maerl. Spieg. Hist. III. 130 (waar van Hilderick, één der »rois fainéants" getuigd wordt):

Een snuedel *waest die niet dochte*
Dat menne coninc heten mochte.

En bl. 384:

Hoe groot een snuedel *hi was, dese Steven..*
Dinken mi die vroede abten nu togen.

Vandaar bij Maerlant *versnodelen*, onnoozel of versuft zijn, versuffen; Sp. Hist. I. 361:

— *du ledich sitten sout,*
Versnodelt, *onnutte ende out.*

En II. 399:

— *God gheseldene omme dat,*
Want hi al versnodelt *sat.*

waar het latijn heeft: justo Dei iudicio *amentiam* incurrit. Zie ook *Snooderen* en *Snoodigen*.

Snorrelen[1]—Snorren

Dit frequent. treft men aan bij Hendr. Albertsz, May-Gift, 79:

De Zwaluw zwierd en zwaayd en snorrelt *dapper snel*
Gestadig heen en weer —

Van Rusting, Werken, II. De Kat in 't Vagevuur, 71 (van zuur en alcaly, onderoen gemengd):

(*Het*) snorrelt *zo lang door malkander*
Tot dit het zuur ten onder brengt.

Van *snorren*, d. i. zooals Weil. zegt »een brommend geluid geven," bij Ueberfelder *schnurn*, een dof geluid maken; bij Bogaert een blaasgeluid, Ged. 81 (van dolfijnen):

Die een kristalstraal door den sruit ten hemel blaazen,
En 't vischvolk in den vliet door dit gesnor *verbaazen.*

Doch waarbij tevens aan de draaijende of voortgaande beweging gedacht wordt, die het geluid teweegbrengt, gelijk Stalder *schnurren* ook omschrijft door »brommend voortgaan." Die beweging wordt wel eens de hoofdzaak in de beteekenis. Dus H. van Halmael, Wysheid en Zotheid, 38:

De Voog'len, die rondom haar leege nesten snorren.

Willinks Amst. Buitens. 176:

Toen sweefde 't Zeevolk... door de baaren,
En snorde *naar de Deensche Kust.*

Smits, Isr. Baälfeg. 81: *De winden* snorren *met.. gehuil.* H. H. Klijn, De Driften, 28: *de pijl, die van de handboog* snort. Ald. 13: *Het bloed... dat door de spieren* snort. Dez. Ged. I. 51: *'t levensvuur, dat hem door de adren* snort. — Hooft spreekt van »'t hooft *omsnorren*," voor met drift omwenden, zie het Wbk. des Inst. Oudaan bezigt hetzelfde ww. voor onhandig omwinden, Agrippa, 31: *saamgeroffelde vaarsjes voor der zotten ooren op te deunen, en met windels van verzierselen* om *te* snorren. — Het bij Weil. niet vermelde *afsnorren* is al gonzende wegvliegen; Vervolg op Wagenaar, XXVII. 178: *een der veelvuldig op hun* afsnorrende *kogels raakte het vaartuig onder de roerpen.* Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 168: *de* afgesnorde *pijl.* — Het w. komt ook zeer gepast voor met betrekking op het geluidgevend en tevens draaijend spinnewiel; Valentijn, Werken van Ovid. I. 44: *Doen hoorden* (d. i. *behoorde*) *de schikgodinne... mijn spin* afgesnort te hebben D. III. 332: *Clotho, nevens hare twee susters, die met een vasten dril haar taak...* afsnorren — Dez. heeft *snorren* met nog andere voorzetsels; D. II. 93: *soo digt als met een majorkeesse slinger een loot door de lucht* besnort *kost* worden. D. I. 35: *in* 't omsnorren *van de scheerdraats-pijl.* D. II. 371: *Ixion, die schigtig* omgesnort werd *op 't rat daar hij aan gevlegelt is.* D. I. 76: *wijst mij ook de koers om ten hemel* op *te* snorren. — Bilderdijk, Nieuwe Mengel. I. Voorr. 17: *het klateren der kleppende vleugelen onder* 't doorsnorren *der wolken.* Dez. Fingal, I. 42: *als een zwerm Van zeegevogelt'...* By een snort. Dez. Schemerschijn, 2:

De kille winter volgde een zomer, weggesnord
In donderbuien —

Het subst. *snor* beteekent een driftige wending; De Vermak. Rouw, Kluchtsp. (Amst. 1685), 17:

Gins schreef hy brieven met een snor,
Dan vloog hy als een gouwe tor.

Het komt ook voor in de spreekwijs: *een snor* van iets weg hebben, d. i. de gewoonte of hebbelijkheid van iets aangenomen hebben, zooals een voorwerp de beweging, waarin het gebracht wordt, behoudt. Dus leest men bij Bekker en Deken, Will. Leevend, III. 57: *Dat gy van beiden* (t. w. *van dichters en verliefden*) een snor weg hebt. Dez. Corn. Wildschut, I. 26: *toen wij losse jongens al* een snor weg hadden, *waart gij nog even zedig.* Bl. 27: *genie* heeft *altoos* een snor weg *van... dweeperij.* — De spreekwijs: *uit de snor helpen*, komt mij voor te beteekenen: uit de gewone beweging, den gang of toestand brengen; Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 67: *Als de Onreine Geest, die snode Gast, in een Mensche komt... datelijck* helpt hy *daer alles* uyt der snor. — Men zegt het ook van iemand, die door drank bedwelmd is; Fokke, Verzam. der Werken, VII. 25: *al die kunsten, die men niet oefenen kan, of men moet zoo wat* een halve snor *weghebben.* — Het holsteinsch zegt evenzoo: *he hett en Snurr* voor hij is dronken. Vandaar dat de dronkaard bij Gheschier, Proefsteen, 99, »een vuyle *droncke-snorsse*" heet. Doch bij Kil. is *snorre, snurre*, een bijwijf, en bij Schmidt *'n alte Schnorr* ein altes Weib, 't geen daar gebracht wordt tot *schnorren*, inkrimpen, vermageren. Nog een ander *snor* zie men in mijne Proeve over Bild. 87, en daartoe behoort *gesnor* voor niet veel beteekenende hoop; Maria Heyns, Bloemhof, 331: *Jan Bodinus is een goed schrijver, heeft meer oordeel, dan* 't gesnor *der Schrijvers van zijn tijt.* — Elders *gesnorte;* Het Orangien Lely-Hof, 33: *Om datter... Spaens* gesnorte *brust.* — Almede behoort hiertoe *snorrepijp*, bij Tiling *snurrpipen*, nietswaardig tuig; Roemer Visscher, Sinnepoppen, 74: *Confituren, Marmeladen en dierghelijcke* snorrepypen.

Voor *gesnor* heeft Bilderdijk *gesnar* (als rijmwoord); zie mijne Proeve, 157.

Snorrelen[2]—Snoren.

In het vlaamsch heeft *snorrelen*, ook *snoorelen* en *snoerelen*, den zin van »luid snuiven en blazen door den neus." Zie De Bo en Schuermans. Verwantschap van bet. heeft dit w. met het voorgaande, in zooverre als beiden een geluid nabootsen. Doch het hier bedoelde ziet bepaald op een geluid, door het sterk ophalen van den adem door den neus. Schuermans heeft als primit. in dien zin *snuren*, voor snuffelen, doch Richey en Tiling *snoren*, eng. *to snore*, voor wat het nederl. *snorken, snurken*, heet, d. i. hetzelfde als het vl. *snorrelen*, en het valt in het oog, dat dit *snorken, snurken*, zelf eigenlijk voor *snorrigen, snurrigen*, is, van *snorren, snurren. Versnoren* is in het neders. verslapen. Van *snurken* heeft Delling *schnurkeln*, onverstaanbaar door den neus spreken, en Von Klein *snurcheln*, sterk snuiven, en iets besnuffelen. Het hoogd. zegt *schnarchen* voor snurken, waarvan bij Von Zingerle *snarcheln*, en het eng. *to snarl*, bij Halliwell *to snar*, voor het neusgeluid van varkens en honden. Daartoe behoort ons adj. *snar*, d. i. bits, eig. ruw bijtend of toesnauwend; Rodenburgh, Jacoba, 5: snar *onluck.* Bl. 7: snarre *vlagen.* Bl. 83: *ellenden al te* snar. Bij Kil. als subst. *kwade snar*, scheldende vrouw. De oostenrijksche volkstaal zegt *schnarch, schnarcherich* enz.; zie het belangrijke art. *Schnarchen* bij Mareta.

Snuffelen—Snuffen.

Snuffen, thans in de volkstaal gebezigd voor (tabak) *snuiven*, werd voorheen met voorzetsels gebruikt voor het tegenwoordige *snuffelen;* Hooft, Ned. Hist. fol. 59: *Deese* (*Raadsheeren*) *den adem der getuyghen* besnuft hebbende. Dez. Tac. fol. 434: *de Burghery eunjer in* 't doorsnuffen *der gesteurtheeden.* Westerb. Ockenb. 191:

't Zy ick de ziel doorsnuff', *of op het lichaem merck.*

Moons, Sedel. Vermaecksp. 56:

Hoe veel en sijnder niet, die alles door *gaen* snuffen?

Het naamw. *snuf* is lucht; Nomsz, Vertelsels, III. 55: *dat de meeste verliefde menschen wel een klein* snufje *van de jalouzy weg hebben.* — Een *snuffer* is iemand die snuffelt; Berkhey, Eerb. Proefk. 202: *overal hadden zij bekijks, en bekeken op hun beurt, de* snuffertjes.

Snuffelen, anders onzijdig, Vondel, Bespieg. 95:

De brakken snuffelen, *om 't vlugtig hart te vinden.*

Feitama, Tooneelp. I. 29:

Alleen gewoon 't papier te hoeden voor de mot
En met den neus gestadig te snuffelen *in de boeken.*

Westerman, Ged. III. 83:

(*Hij*) *zoekt den mammon op en* snuffelt *in het ronde.*

is bedrijvend bij Poirters, Het Duyfken in de Steenr. 350: *swynen, die met den muyl lancx de aerde de eeckelen onder den boom* snuffelen, *en opeten.* Bilderdijk, Buitenleven, 17:

— de adem van de winden
Verraadt den brakken 't spoor om 't vluchtig dier te vinden.

Zy snufflen 't, *waar zijn stap in 't zand geteekend sta.*

Anders heet dit *opsnuffelen;* Vondel, Elektra, Opdr.: *het Griksche wild...* op *te* snuffelen. Dez. Herschepp. 72 (van jachtgenooten):

Die vast ter zijden af het dierenest by troepen
Opsnuffelden. —

Trip, Tydwinst, 170:

— *'t menschelyk begrip, dat d' aardbol meet...*
De paerlemynen
Opsnuffelt *aan der Ganges ryken boord.*

Valentijn, Werken van Ovid. II. 55: *die hier en daar sworven om 't wild* op *te* snuffelen. Dr. Römer, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. VIII. II. 174: *wanneer zij uit oude papieren iets kunnen* opsnuffelen. Beets, Cam. Obsc. (5e dr.), 344: *roggebroodskruimels, door den jachthond* opgesnuffeld. — Ook met andere voorzetsels; Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 18: *dat de Honden... 't gene sy eten willen, eerst met haer neus* besnuffelen. Valentijn, Werken van Ovid. III. 169: *dat digt... 't welk haren staat van leven niet toelaat te* besnuffelen. Westendorp, N. Werken der leidsche Maatsch. II. 546: *de honden... loopen den grond* besnuffelend *heen en weder.* Nierstrasz, Ged. 58:

(*Hij*) snuffelde, *door heel de stad,*
De buurten af, *de wijken plat.*

Bogaert, Ged. 91:

— *Hofheer Kalf, wiens reislust eer Germanje*
Doorsnuffelde, *en bezag Italie en heel Spanje.*

Ook, wat Weil. niet heeft, met scheidbaar voorzetsel; E. Wolff, Mengelp. II. 97:

't En past geen deftig man, de kamers doortesnufflen.

Zie voorts *Snoffelen* en *Snuifelen*, en de verwantschap dezer woorden onderling en met andere talen bij Ten Kate, II 399.

Vreemd acht ik het gebruik van *snuffelen* in den zin van moffelen, versteken, bij Valentijn, a. w. I. 222: *daar een slavin... u een brief bestellen kan, die zij in haar boezem* snuffelt.

Snuifelen, zie Snuivelen.

Snuivelen—Snuiven.

Het frequent. is gebezigd door Zubli, Nagel. Poëzy, 89:

't Vermoeide vee hijgt naar zijn stallen,
En snuivelt *langs 't begraasde land.*

Met verscherping der *v* door Six van Chand. Poësy, 303:

De wachters quaamen, aan syn knien,
Bangh snuiffelen, *jankende vervaarlick.*

Brandt spelt *sneuffelen*, Lev. van De Ruiter, II. 248: *Een der Negers.... die in de Negery liep* sneuffelen. — En Bilderdijk *gesnuivel*, Krekelz. III. 12:

Omringd van 't brakgehijg en moedig windgesnuivel
Uws veldstoets.

De tegenwoordige beteekenissen van *snuiven* vermeldt Weiland. Daartoe behoort vooral die van poeder in den neus ophalen; J. van Lennep, Leven van Mr. D. J. van Lennep, II. 155: (*hy*) snoof *toen nog niet, maar leerde 't later.* — Tollens bezigt dit van het stof; Ged. I. 75:

Men snuifde *het stof en men stoof er door heen.*

De allereerste is die van door den neus ademen; Sprankhuisen, Vande Scheppinghe, 87: *om dat uyt het* snuyven *der Neuse aldermeest ghespeurt wort, of de Ziel inden Lichame is ofte niet.* Bilderdijk, Het Buitenl. 17:

Zy (de brakken) *volgen 't* (spoor)... *met brandend* snuiven, *na.*

Met wind als voorw. is het w. voor inademen; Van Merken, German. 431: *De trappende hengst...* snuift *den oostenwind.* — Niet gewoon is *snuiven in iets;* Westerman, Ged. III. 122:

De dwaas moge in den wierook snuiven.

Ergens op *uitsnuiven* is met drift en ijver iets opsporen; Ockerse, Nagel. Redev. 258: *Eene derde soort dezer nieuwsbegeerigen* snuift er *zelve* op uit. Bekker en Deken, Econ. Liedjes, 469:

Kom, snuif 'er *maar* op uit,
Eens moet je 't wagen.

Eenigszins verouderd is die van snuffelen; Verscheid. Ged. (door Groebe), II. 73:

De grage Wolf die gaet rontom veel stallen snuyven.

Hooft, Ged. fol. 258:

— *'T geboeft loopt dapper* snuiven.

Zoo ook *doorsnuiven* voor doorsnuffelen; Bekker, Betov. Weereld, III. 132: *doe noch de Kerk so klein, en lichtelyker* door *te* snuiven *was, by datse nu is.*

Insnuiven is ademend inhalen, inademen; zie Weil. Dichterlijk wordt dit gezegd bij Lublink, Thoms. Jaarg. 258: *De voorgevoelende jonge koe...* snuift *het stormende luchtje* in.

Voor *snuiven*, blazen, vindt men *snoeven;* Oudaan, Uytbr. over Job, 192:

(*Het paard*) snoeft *met neus en ooren,*
Als of het antwoord gaf met briessende geluyd.

Berkhey, Nat. Hist. van Holl. IV. I. 170: *wanneer het* (*paard*) *in 't loopen of arbeiden, benaauwd* snoeft, *en zwoegende voortgaat.* — Dez. uitdruk-

king komt voor in Oudaans Ged. 7. — Daarentegen leest men *snuiven* voor *snoeven;* Starter, Friesche Lusthof, 189:

— *hy snorckt, en hy* snuyft, *en hy schroeft:*
Maer hy vlucht, en hy loopt as een Hart, as een Hind.

Ald. 147:

Veel snuyvers, *dien 't geweer doen binden op de zy,*
Die suypen dagh en nacht, en houwen, steken, kerven.

De Decker, Rymoeff. I. 132:

Maer hadde d' Eerzucht oock die Oversten, die knechten
Zoo by den hals als hem? en snuifden *die in 't vechten*
Niet, niet dan eer als hy? —

Willinks Amsterd. Buitens. 63:

Dus snuift *en pocht men dikwils zeer*
Op eigen goed, op eigen zaaken.

Inderdaad is *snoeven* met *snuiven* één woord, en eig. niet anders dan blazen, zooals men ook dit voor snoeven aantreft, Constth. Juweel. 162:

't Was van te spysen, te laven, te cleden, dat
Hy geduerich in de mont hadde; maer 't zijn vysevasen;
Van den vreemden te herbergen, wist hy veel te blasen.

Snutselen, zie Snutteren.

Sobbelen—Sobben.

Beide wwn. benevens *subbelen* heeft Kil. voor waggelen, wankelend gaan. De eigenlijke beteekenis acht ik beter uitgedrukt door Schmeller, die *sappen* omschrijft door »met zeker geluid in slijk rondtreden, en zoo, moeijelijk gaan"; *im Koth umbsappen* is bij hem »door de klei heenbaden".

Het prim. wordt gezegd van het dobberen op de zeegolven; De Brune, Bancketw. I. 114: *een bare en holle zee, daer in de menschen, met een leck schip, hobben en* sobben. — Op dergelijke wijze gebruikt Vondel het frequent. van de Egyptenaars, die in de Roode Zee door 't water overvallen worden, Pascha, 50:

Dat yder over hooft en hals in 't diepste sobbelt.

Elders is het w. gezegd van het moeijelijk gaan van een konijn, dat van de bergen afloopt; Croon, Cocus Bonus, II. 245:

Want het valt en sobbelt *dan*
Licht, om dat het niet en can
Daelen, met soo vaste spoor.

De Casteleyn, Hist. van Pyramus ende Thisbe, 8, heeft *subbelen:*

Wy zullense dienen, en stellense ter luere
Van tzoete int zuere, van tklare int trubbelen,
Terdense effene, wy doense subbelen.

D. i. struikelen, zooals ook bij Despars, Cronijcke van Vlaend. II. 402: *zo waren alle die edele rijcke ende machtighe zo duergaens in dooghe, dat zy zo lettele niet* subbelen *en consten of ten was om al dat zy hadden.* — Ook De Bo heeft *subbelen* in dezen zin; doch volgens De Navorscher, XI. (1861), bl. 212, is het ww. in Zeeuwsch Vlaanderen gebruikelijk voor »duizelig worden", waarbij dan de onvastheid van de beenen overgaat op de hersens.

De nauwe verwantschap dezer wn. met *soppen* valt in het oog; men zegt dan ook min of meer in boven beschreven zin: door dik en dun *heensoppen.* In het nedersaks. is *sobben,* met eene andere toepassing van *soppen,* »bij bier en taba' zitten" en »zwelgen." Van *sobbelen* voor drinken of zwelgen, waartoe ook *sobberen* zal behooren (zie dit woord), is *sobbelaar* bij Oudaan, Agrippa, 232: *roffianen, dobbelaars, slampampers,* sobbelaars, *giftmengers.* — Zulk een natte broeder heet in het neders. *sobbe* en *sobber;* ook onze volkstaal kent »een dronken *sop* of *sob,* en *subbe* heeft Van de Venne voor hals of bloed; Sinnemal, 20:

Daarje mijn selt, als een subben
Keunt sien pruylen en sien dubben.

Dez. Bel. Werelt, 131:

Ey! wat isset voor een bloet,
Die hier spartelt onder voet?
Jongens, meenje deusen Subben
Mitje beyen hier te lubben?

De wwn. *sobben* en *doppen* of *doopen* vindt men vereenigd in *sobbedoppen,* bij Weil. in navolging van Halma *soppedoppen* gespeld; Belg. Mus. III. 40:

Soete wijnen, stercke dranken
Connen soo ons sinnen krancken
Dat men weynig goets verhopt
Van die altijdts sobbendopt.

Vanhier *versobbedoppen,* d. i. door sobbedoppen verdoen; De Bie, Faems Weergalm, 373: *want is het onrechtveerdich goet* versobbedopt... *door de keel ghejaecht, vertuyst,* enz.

Soezelen—Soezen.

Soezen is in eene draaijing of bedwelming zijn, bij Wassenbergh *een soes,* dat Bilderdijk bezigt, Nal. II. 117:

Dat niemand langer voort laat slapen
In d' ouden soes.

En De Génestet, Eerste Ged. (2e dr.) 158:

'k Heb eerbied voor den blijden soes,
Wat anderen ook preeken.

En is verwant aan *suizen*, zie Weil. Vondel bezigt het w. van het draaijend suizen der vlam; Herschepp. 274:

De vlammen neemen toe, en gaen om 't lichaem soezen.

Voor een suizenden wind heeft Valentijn, Werken van Ovid. I. 104: *soeswind*, en dez. bezigt het ww. bedrijvend voor toeblazen; ald. 146: *dat ik u met de wajer een koeltje in 't aansigt* soes. Van der Veens Zinneb. 228:

O die wijse botte kroesen
Kunnen al te met soo soesen.

D. i. handelen als iemand die bedwelmd is; en bl. 358:

— die daer gaen barrevoets,
Dat zijn Lutzenborger droesen
Die gaen 't heele landt door soesen.

D. i. al soesende voortgaan, »*fortbrausen*" zooals Ziemann het middelhoogd. *susen* onder anderen vertolkt. Cremer, Uit het Leven, 56: *ik was aan* 't soezen *en mijn gedachten waren alzoo even onbestendig van vorm* enz. Ald. bl. 111: *het* soesde *en piepte haar zoo wonderlijk in de ooren.*

Het ww. *besoezen* beteekent besuizen of beblazen; Valentijn, a. w. II. 76: *wanneer (de zee) door een klein koeltje pas op de bovenvlakte* besoest wert.

Soezelen is draaijen bij Cremer, Bet. Nov. II 24: *Berend, wien alles* soezelde *en dreide, belandde eindelijk waar hij wezen wilde.* — En *versoezelen* is bij Van Lennep in bedwelming zijn; De Pleegzoon, I. 342: *hij gevoelde zich door de uitgestane vermoeienis, schrik en koude zoodanig verward en* versoezeld, enz. Ald. II. 46: *iemand, die na een lang afwezen,* versoezeld *en verwaaid te huis komt.*

Soffelen—Soffen

Voor het fr. *souffler*, oudfr. *soffler*, lat. *sufflare*, heeft Kil. niet alleen de frequent. *soffelen, soeffelen, suffelen*, maar ook een simplex *soeffen*, dat trouwens niet alleen staat, want het eng. heeft ook bij Halliwell *to suff* voor met geweld ademhalen, eene beteekenis, mede aan het fr. *souffler* eigen. Het frequent. komt bij de onzen voor; Numan, Strijt des Gem. 16 verso:

Van soufflen *en blasen waren hun kaken root.*

Vlaerd. Redenrijckb 137:

Blaest, soffelt *in het vuur 't geen zoelgens zwoelt en smuyckt.*

Sokkelen—Sokken.

Sokkelen luidt thans alleen *sukkelen*, en wij bezigen dit frequent. in twee beteekenissen, t. w. ziekelijk zijn, kwijnen, en tragelijk voortgaan, tegenspoed hebben. Die beteekenissen zijn zoo lichtelijk te vereenigen, dat het niet anders kon of men moest er toe komen, de eene uit de andere af te leiden en beiden in hetzelfde woord te vinden. Ten Kate, II. 567, leidde *sukkelen, sokkelen*, in de tweede beteekenis af van *sok*, voetzool, en achtte voor 't naast uit deze de eerstgenoemde bij overdracht ontleend. In Weil. Wdb. werd daarentegen voor de eigenlijke beteekenis gehouden die van »ziekelijk zijn" en »tragelijk voortkomen" voor de overdrachtelijke. Later herriep Bruining — als medearbeider aan Weil. Wdb. bekend — die verklaring, en stelde er die van Ten Kate voor in de plaats; zie Synon. II. 92. Bilderdijk, Geslachtl. III. 119, deed *sukkelen* of *sokkelen* afkomen van tweederlei *sok*, vooreerst als ploegijzer, in den zin van »moeielijken arbeid doen," en ten tweede als wollen schoe, in den zin van »niet goed voort te kunnen," en achtte het ww. bovendien verward met *ziekelen*. Terwen nam deze afleiding nauwkeurig over. Gerland echter, in zijne Abhandlung: Intensiva und Iterativa u. s. w. 37, zegt, dat *hinten nach zockelen* niet van het mhd. *zockel*, nhd. *socke*, is, maar van *ziehen*.

Bilderdijks afleidingen overigens thans daargelaten, meen ik, dat hij in zóó verre juist oordeelde, als hij ten aanzien van *sukkelen* eene verwarring deed opmerken. Zoowel de eerste of eig. beteekenis van ons werkw. als de vergelijking met verwante talen doet zien, dat wij thans tweederlei *sukkelen* hebben, in oorsprong geheel onderscheiden. Het eene behandel ik hier; het andere zie men op *Sukkelen*[1].

Kil. kende alleen *sockelen, suckelen*, dat hij door »struyckelen, *caespitare*" verklaart. Evenzoo Comenius, in zijn Portael der Saecken en Spraecken, zie het Register i. v. Plantijn vertaalt *suckelen* door »chanceler, *titubare*." Die beteekenis wordt nader opgehelderd door het Brem. Nieders. Wtb. waar *sukkeln* is »onder het rijden schokken, op een schokkenden of stootenden wagen langzaam en moeijelijk rijden." Richey, Strodtmann en Schütze hebben dezelfde uitlegging van het woord. Het gen. Wtb. brengt *sukkeln* tot den wortel *suk*, een woord, waarmeê men het schokkend rijden aanduidt: »dat geit jummer *Suk Suk!*" en als subst. overeenkomt met het fr. *choc*. De Nederlander herkent hierin het *sjok* uit zijne volkstaal, in de uitdrukking: dat gaat *sjok, sjok!* waarvan de werkw. *sjokken, omsjokken*, bij Weil. voorkomende. Wie zich dit *sjokken* laat welgevallen, wordt een »goede *sokses*" genoemd, en dus heeft het Kluchtspel De Verliefde Lubbert, 5:

Hy referijnt, en rondeelt, hy termt, en hy rijmt,
Die puursteken sokses, *datter een mensch schier van swijmt.*

Vondel, Poëzy, II. 682:

't Is al heilig, wat hy wenscht:
Wat hy spreekt, bedenkt, beluistert,
Alle menschen zijn verduistert,
Blint en dom, en zonder reên,
Soxes *is verlicht alleen.*

In het neders. is *sukse* een oud spinnewiel, en *suksen* hetzelfde als *sukkelen.*

Als primitief ww. van *sokkelen, sukkelen*, is derhalve aan te merken *sokken*, dat men leest in de Rotterd. Spelen van Sinne, 204:

— *dus meucht ghy gaen* socken.

welk gezegde terugslaat op een vorig:

Dus mocht ghy keeren wel, en van hier verharen.

komende dit *sokken* overeen met *sjokken, schokken*, fr. *choquer*, eng. *to jog, to shake*, bij Halliwell *to shuck.*

Vandaar ons frequent. *sokkelen, sukkelen* (middelned. *sokkeren*, zie dit w.), hoogd. *schaukeln*, neders. *schuckeln, schockeln, juckeln*, oostfr. *ssukkeln*, eng. *to juggle, to joggle, to jogger*, allen beteekenende schokkend of stootend rijden of gaan of andere beweging, en voorts, als bij Kil tegen iets aanstooten, wankelen, waggelen, struikelen. Die beteekenis treffen wij dan ook bij onze schrijvers aan. Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 396, d. i. in de vertaling van Spreuken, 19, vs 2: *wie met de voeten te haestigh is, die sal* suckelen. Het tegenoverstaande latijn heeft: *offendet.* De bedoeling is dus: *zal aanstooten*, en zoo heeft reeds de delfsche Bijbel: *sal hem stoten;* Van der Palm heeft: *valt ligt.* Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 134:

Drymael heeft sy ghesockelt *door de duysterheit.*

Ald. 654:

Noch en gaet op gheen uytlantsche maniere,
Noch oock al sleypende oft ghy waert manck....
Noch oock al zockelen, *noch oock te schiere.*

Versta: *zockelende*, wat hier tegenover *schier*, d. i. schielijk, gesteld wordt. D. II. 424:

Ick heb ghesuckelt, *maer ghy light ghevallen.*

D. i. gewankeld, gedreigd te vallen. De Harduyn, Goddel. Wenschen, 447:

Ghesuckelt *hebb' ick oock door 't strobbelachtich hout.*

Marnix, Ps. 56, vs. 9:

Du hebst mijn vlucht end suckelen *getelt.*

Hier heeft het w. de beteekenis die dikwerf voorkomt, namelijk van op zijn' weg met moeite en tegenspoed te moeten kampen. Dus Hooft, Ned. Hist. fol. 194: *Oranje...* sukkelde *al een' wyl, tussen Maas en Ryn* Fol. 393: *een' duij, 's daaghs te vooren opgeschooten.. was onder weeghe blyven* sukkelen Vondel, Herk. in Trachin, 10:

Toen ik dees vreemden zagh, eerst vry, gelijk slavinnen,
Van huis en ouderen en 't lieve vaderlant
Verstooten, sukkelen *in dien bedroefden stant.*

Dez. Virgil. in Dicht, 284:

't Verdriet haer langer dus te suckelen *op zee.*

Dez. Davids Harpz. 278:

Dat al zijn kinders zwerven,
En suckelen, *en prachen eeuw op eeuw.*

Valentijn, Werken van Ovid. II. 327: *soo deerlijk op zee* sukklen. Bl. 342: *Na lang* sukklen *in 't beseilen van die zeekusten.* D. III. 181: *Doen ik nog te water of te land gevaarlijk* sukkelde. Fokke, Verzam. der Werken, XII. 11: *Wat is het toch droevig... dat men op zijnen ouden dag zoo* sukkelen *moet!* Ook bij latere schrijvers; Immerzeel, Ged. I. 42:

Een ieder stapt, of draaft, of sukkelt
Daar heen op eigen hobbelpaard.

De Cort, Liederen, 174:

Van het spoor af sukkelt *wie geenen makker*
Mee op de reis neemt!

Met voorzetsels komt het werkw. mede voor; Poirters, Masker, 67:

Den Jongen siet den gang, en sockelt achter aen.

Bloemkrans, 417:

Topwaarts, tot het spits der Vromen
Opgesukkelt *is hij al*
Door het weiflend tegenstroomen
Van het onbesuist geval.

Omsukkelen werd vooral gezegd van het woelend en tobbend voortgaan op de golven; Vondel, Virg. 115: *Ick, die weet hoe het* omsuckelen *smaeckt, ben genegen den ellendigen de hant te bieden.* Bl. 129: *na veel* omsuckelens *op zee.* Bl. 210: *het verdriet haer langer op het water* om *te* suckelen. Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitsp. 158:

Gelyk een stuurman noch omsuklende *in de baaren.*

Ook op het land sukkelde men om; Vondel, Virg. in Dicht, 299:

Dat zy in Latium, met heilighdom en Goden
Van Troje omsucklende enz.

Dez. Herschepp. 464:

Men zegt dat Herkules..
Zich neêrsloegh, en vermoeit hier zocht den eersten nacht,
Na lang omsukkelen, *te rusten* —

Bij denz. ook figuurlijk van het overzetten van een treurspel, Elektra, Opdr.: *'t geen door tijds langduurigheid, en het menighvuldigh* omsuckelen, *van hand tot hand, uitgewischt, gevlackt, of verbasterd zy.* — Deze beteekenis werd reeds bij Kil. door *errare* aangewezen. Meer eig. is wederom *aansukkelen* bij Hooft, Brieven, II. 325: *Ik ben nu niettemin... over de Mooker neêrlaegh* aengesukkelt. — *Afsukkelen* bij Valentijn, a. w. II. 326: *Den Tyber sagse laatst door hartseer en swerven* afgesukkelt *op den oever... neersijgen.* — *Doorsukkelen* bij Fokke, Verzam. der Werken, XI. 93: *zeker hebben de meesten arm en berooid hun leven zoo wat* doorgesukkeld. — *Uitsukkelen*, a. w. IX. 81: *Ik ging dan weder met haar de kerk* uitsukkelen. — *Voortsukkelen* bij denz. Boertige Reis, II. 69: *ze hebben ook al zoo lang zonder schaatsen geleefd, dat ze nog wel wat buiten dezelve* voort *zullen kunnen* sukkelen. Bl. 175: *als we nu nog een jaartje of wat zoo zoetjes aan* voortgesukkeld *hadden.* Conscience, Jac. van Artevelde, III. 158: *By poozen viel hy in plassen of in grachten, en* sukkelde *met hygende borst en op ongebaende wegen, door slyk en door water* voort.

De beteekenis van slecht voort te gaan, weinig vooruit te komen, gaf van zelve aanleiding tot die van zich ophouden, dralen, talmen; dus Hooft, Ned. Hist. fol. 175: *Wat* sukklen *wy, tot dat de moedighsten zyn uitgemoordt.* Fol. 265: *Niettemin terwyl zy oft uit vreeze* sukkelt... *liep de bestemde tydt om.* Fol. 691: *zoo die (vendelen), op zyn aanschryven,* sukkelden *met vertrekken.* Fol 851: *een regement steedelingen... betrapte, terwyl hy* sukkelt, *hem in 't klooster.* Voet, Stichtel. Ged. I. 26:

Wat draalt, wat sukkelt *gy de haven in te loopen?*

Willinks Amst. Arkad. I. 210: *Door dit* sukkelen *was het dat zy drie uuren later... aankwamen.* Wagenaar, Vad. Hist. IX. 107: *Ook diende de tyd van* 't sukkelen *des vyands voor Rynberk te worden waargenomen.* Lydius, Vrol. Uren, 130:

Dus suckelt *hy gestaegh, en schoon hy schijnt te leven*
Een wonder langen tijt, noch heeft hy niet bedreven
Van dat gewichtigh is. —

D. i. den tijd met beuzelingen doorbrengen. En het ontmoeten van hinderpalen op den weg ging over tot het ondervinden van tegenspoed in het algemeen, en, zooals Weil. het uitdrukt, »een kommervol leven leiden," welke laatste beteekenissen vroeger en later in gemeenzamen stijl gebezigd worden. Dus b. v. Zeeus Overgebl. Ged. 25:

Hoe sukkelde *de Kerk van Juda!* —

Wie door toedoen van een ander sukkeling ondergaat, wordt gezegd door dezen *versukkeld* te worden, waarvan het bedrijvende *versukkelen*, dat reeds bij Kil. voorkomt. Zoo in de Antw. Spelen van Sinne, 381:

— der steden Hoofden gepresen,
Dewelcke dicwils...
Van dwanckelbaer volck versoeckelt *seere*
(Sonder acht heurder deucht) sijn tonder gheresen.

Fokke, Boertige Reis, III. 69: *ik durf je niet onder de Koningen te zetten, want die zouden je maar* versukkelen. Bl. 141: *ben jij een kerel en laatje je zoo* versukkelen! — Minder goed acht ik het, *sukkelen* zelf bedrijvend te gebruiken, zooals Vondel in de bij Weil. aangeh. pll. en elders, b. v. Den Nederd. Helicon, 288:

— den tijdt nu hier dan daer
Ons suckelt, *stoot en stiert, van d'een in d'ander wesen.*

Antonides, Ged. 143:

Eer 't staetschip deerlik strandde, in zulk een zeeorkaen
Gesukkelt; —

Van Paffenrode, Ged. 4:

— Gorkum, nu soo lang gesukkelt *van 't krakkeel.*

En 229:

— hy moet hem nog vervolgen,
Al waar het ongeluk hem sukkelt; —

Westerbaen, Ged. I. 520, noemt *sukkeling* den stoot die doet sukkelen, d. i. vallen:

Kryn, oneens met zyn Wyf, nae kakelen en snappen,
Ontfingh een suckelingh *en raeckte van de trappen.*

Zeeus bezigt de samenst. *minnesukkeling*, Ged. 161. Iemand die niet goed voort of te recht kan, is *een sukkel;* Fokke, Boertige Reis, II. 9: *Deze Jacobus was voorts een goede* sukkel *van een Koning.*

Sommelen—Sommen.

Het ww. *sommelen* is gebezigd en, naar ik meen, gesmeed door den dichter J. P. Regeer, Ged. 153:

't Honigbijtje is ingedommeld
In den rozenknop,
Zelfs geen enkel mugje sommelt
Noch zweeft lustig op.

Het w. is de frequent. vorm van *sommen*, 't welk men aantreft bij Dodd, Liefde- Lief en Leed, 8:

Zie, de sommende *bie*
Gaart den honing met vlijt.

en komt overeen met *zummele*, dat Schultze heeft in gelijke beteekenis. 't Woord is in het hoogd. *summen*, ook *sumsen*, d. i. brommen of gonzen, van bijen, wespen enz. gezegd.

Sompelen—Sompen

Sompelen geeft Schuermans' Idiot. voor stronkelen of struikelen. Evenals deze twee wn. zelve onderstelt dit een znw. als voorwerp, waarover of waartegen men stoot of valt, en werkelijk ontmoet men *somp* in het middelned. bij Blommaert, Oudvl. Ged. II. 14:

Die huut was hem ter vaert
Swart bemasschert ende berompen;
Van stocken ende van tsompen
Haddi ghehadt meneghen stoot.

Bij Weinhold is *zump* spits of eind, en bij Schuermans zelf *sompeling* oneffenheid of hobbel, waarover men struikelt. Het primit. *sompen*, struikelen, heeft Kil. alsmede *sompe* voor een' kreupele, als toestand van iemand die gestruikeld heeft.

In de hoogd. dialecten hebben de wn. eene andere bet. Voor *zump* geeft Weinhold als tweede bet. lomp of lap, en vandaar is *zumpeln* en *zumpen* beiden bij Anton, n°. XV, traag of langzaam gaan, achteraansleepen, eig. de slippen der kleederen zoo laten sleepen, dat zij in 't gaan hinderen. *Zumpeln* heeft bij Bernd, Stalder en Weinhold denzelfden zin, doch bij Kehrein den fig. van een liederlijk leven leiden.

Sorrelen—Sorren.

Het eene ww. leest men in de Honigbije, IV. 99:

Dewyl het schietgevaart, met ketens vast gesort,
Te zwaar viel —

Het andere met het voorz. *op*, De Vryer in de Kist (door Nil volent.), 23: *stae ruim, ik zelze* opsorlen. — Waarop gezegd wordt: »zo niet te post, Beproef 't noch iens mit je opsteekding.'' Er was, namelijk, eene gesloten kist open te steken.

De wwn. zijn dezelfde die met de gewone uitspraak *sjorren*, *sjorrelen*, heeten; zie dit art.

Spaarzelen—Spaarzen.

Beide wn. ook met de vormen *speerzelen*, *sperzelen*, *speerzen*, *sperzen*, heeft De Bo voor spreiden, uitspreiden, strooijen Het prim. ww. waarvan bij Kil. ook *bespaarzen*, *bespeerzen*, komt overeen met het lat. *spargere* (part. *sparsus*), *adspergere* (*adspersus*), strooijen, sprengen, eng. bij Halliwell *to sparse*, *to sperse*, fr. *disperser*, oudfr, *espardre*, (waarin evenals in *speerelen* (zie dit w.) de *s* achter de *r* verloren gaat) waarvan *espars*, thans *épars*. Het vlaamsche woord komt bij onze Ouden, inzonderheid bij Maerl. meermalen voor; Sp. Hist. I. 207:

Sijn here wart ghespaerset *wide*,
Som ghesleghen, som ghevaen.

D. II. 375:

Haer orssen waren gesparset *so verre*
Over .iij. milen —

Hetz. w. Tweede Partie, 143:

Doe trier gemaect was, quam te handen
Een regen, die sparste *den brant*
Op die quade, die daer stonden omtrant.

Dez. Sinte Franc. Leven, vs. 7125:

— hi twater ontfinge te handen —
Ende spaersder *zine beesten mede.*

Walewein, vs. 9231:

(*hi*) *stakene also onsoete*
Dat hi hem die herssenen sparsen *dede.*

Dez. Rymb. vs. 3923:

Nem asschen van den viere;
Ende Moyses die salse sciere
Spaerzen, *daert Pharao siet,*
In die lucht —

Vs. 10535:

Sijn haer sat ghesperset *wide*
Metten winde in elke side.

En vs. 15943:

— onse broedre —
Die uten lande van Israel
Ghesparst *sijn, sullen weder comen.*

Kausler, Denkm. I. 113:

Die huse gheworpen ter neder,
Ende gheroeft ende ghespaerst *huter maten*
Der liede goed —

En S. 121:

— die verwoedde Bautsaert
Slouch al dat hi gheslaen mochte
Den edelen grave onsochte
Int voerhoeft soe, dat hi daer mede
Sine hersenen spersen *dede*
Up dat pavement al duere.

Maerl. Sp. Hist. I. 87:

Die straten van Jherusalem
Waren alle bespaerset *bi hem*
Metter heileger lieden bloede.

D. III. 139:

Die ziec waren, versaemden si ter stede
Ende bespaersdense *daer mede* (t. w. *met bloed*).

Dez. Lev. van Sinte Franc. vs. 7030:

(*bloet*) *bede roc ende neder cleet*
Bespaersde *wijt ende breet.*

En vs. 7131:

(*hi*) bespaersde *sine beesten vort.*

t. w. met water. Walewein, vs. 8687:

Dat gras was oft met roden greine
Besperst *was* —

Nederd. Berijm. van den 51en Ps. (door V. Westreenen), bl. 21:

Bespeerse *mi heere met ysopen.*

Spankelen—Spannen.

Bij De Bo is *openspankelen* openspannen, opensperren, van den mond en de oogen gezegd. Het prim. *spannen*, door den Schr. aangewezen, ligt voor de hand. Bij Ueberfelder is *spän* = spleet, en bij Halliwell *to spane* het uitbotten van graankorrels.

Het freq. *span'ln* is bij Hügel breed maken, uitspannen. Verg. *Spankeren.*

Sparkelen—Sparken.

Spark, *sperk*, neders. *sparke*, middelhd. *sparche*, eng. *spark*, is bij Kil. vonk. Dus Lancelot, B. II. vs. 44048:

— *die* sparken *sprongen uut*
Doe si die helme gerochten,
Dat si enen bernen dochten.

Maerl Rymb. vs. 5943, van vurige slangen:

Dies waren si cleine ende snel,
Ende vloghen als die sparke *doet.*

Dez. Spieg. Hist. III. 104:

Daer saghic int vier menech waerf
Menschen zielen in diere gebare
Alse oft spaerken *in vlamme ware.*

Marieken van Nijmegen, 41:

Wt ooren, wt bachuyse blase ic helsche sperken.

Kausler, Denkm. II. 293:

— *chapele met guldinen* spaerken
Die wert sijn te .lx. maerken.

D. i. sluijers met gouden *vonken* of *sterren.* Bij Halliwell is *spark* een diamant, wegens de *uitspattende* glansen, en ook een losbol die in zijn gedrag *uitspat.*

Sluiter heeft een znw. *gespark* voor geschitter, lichtglans (zie Matth. 28, vs. 3); De triumph. Christus, 12:

(*Uw glans*) *blinkt weerzijds, als d'Arke*
Met de Cherubim, door 't paer
Uwer Englen, welks gesparke
Tuyqd, wie zy verresen daer.

Vandaar het ww. *sparken*, *sperken*, neders. *sparken*, eng. bij Halliwell *to sparke*, vonkelen, vol vonken zijn, doch vooral vonken van zich geven of uitstrooijen; vooreerst in eigenlijken zin, Jan Praet, Speghel d. Wijsh. door Bormans, 199:

anders dan hi vaert in vlammen
die spaerken *ute den helschen wammen.*

Wammen is buik of balg; de Hoogl. maakt in die opvatting bezwaar, omdat de plur. van *wam* zich niet laat denken. Doch, dit behoeft niet. Ook in het enkelv. luidt het w., waarvoor Kil. *wamme* heeft, bij Frisch *wammen* en bij Schmeller *wamben*, *wampen.* Vondel, Poëzy, I. 20:

Een fackel sparckt *van voor, en worpt haer schaduw achter*
Het gruwelbeelt —

Dez. Virg. 42: *als zy d' olie in de brandende lamp zagen* spercken. Dez. Pascha, 43:

Een torts die duerig schynt en smeltet al besweken,
Met dat heur lemmet sparct, *met dat sy is ontsteken.*

Doch voorts ook figuurlijk gezegd, Maerl. Sp. Hist. III. 170:

Sine ogen waren te scouwen ane
Ghelijc den leuwe int ghedane,
Die spaercten *inder ghebare,*
Ghelijc oft een carbonckel ware.

Lancelot, B. II. vs. 33142:

— *hi sloegene weder van hogen*
Op den helm, dat hem sparcten *doghen.*

En zoo zal men ook te lezen hebben ald. vs. 4509:

Doe gingen si groete slagen slaen
Elc op andren, sonder waen,
Dat dat vier tien tiden
Uten helmen spranc in allen siden,
Ende dat hen sparcten *die oegen*
Van den laste enz.

waar de tekst heeft: *spartten.* Gheschier, Proefsteen, 236:

Siet den grammen mensch ontsteken
Als een Leeuw die 't al wilt breken;
Siet hem brullen als een stier,
Siet hem sparcken *als een vier.*

scil. uit de oogen. Sluiter heeft *uitsperken* voor uitblinken, Buytenl. 21:

Moest niet de glans van sijne werken
In kleyne Stedekens uytsperken?

Dez. *besperken* voor bestralen of liever bespreiden; Gesangen, 187 (van een echtpaar):

Dat uwen Soon, de Bruyd'gom sijner Kerke
Haer beyde met genad' en vreugd besperke.

Bij Schmeller wordt *sparken*, *sperken*, gezegd van het onaangename gevoel, dat de huid van hand of voet veroorzaakt, die, als wij zeggen, *gesprongen* is; wij zouden dat misschien *tintelen* noemen.

Vandaar eindelijk *sparkelen*, *sperkelen*, bij Kil. zoowel vonkelen als verspreiden, eng. *to sparkle*, vonkelen en (bij Halliwell) verspreiden, zijnde de laatste beteekenis (*uitspreiden* in het algemeen) gesproten uit de eerste en eigenlijke (*uitspreiden*

van vonken). In den eersten zin treft men het frequent. aan bij De Brune, Bancketw. II. 112: *een eeuwigh vuyr, in volle laey, staet, gheduyrigh* sparkelende, *en naer om hooghe rijzende.* De Brune, Jok en Ernst, 381:

— *eene van de kolen*
Die met haar spark'lend *vuur den hemel steeds bedolen*

Vondel, Herschepp. 113:

De vette nachtlamp scheen te sparkelen *in 't branden.*

Antonides, Ged. 98:

— *blusch de fakkel, die hem roost*
En blaekert, en noch snerkt en sparkelt *in de baren.*

Macquet, Dichtl. Uitsp. III. 106:

De rook van 't sparklend *vet ryst steil in een pylaer.*

Schimmel, Verspr. Ged. 32:

De vlammen weerkaatsend van 't sparkelend *vuur.*

Ald. 167:

't Pitjen sparkelt *in de lamp.*

Dez. N. Ged. 140:

Het licht des Eeuwgen sparkelt *van Kuras,*
Van schild en helmkap. —

Dez. in De Gids, 1851, I. 485: *gij hadt... vonken zien* sparkelen *van uit de halfgesloten wimpers.*

Six van Chandelier, Poësy, 22:

Hoe sparkelt *'t velt ontgloeit van rooselaaren.*

D. i. schittert, blinkt; dus ook bl. 210:

't Sparklend *blad der tulpebloemen.*

De Brune, Wetsteen, I. 260: *De reden hier van* sparkelt *van zelfs in d'oogen aller menschen.* — In plaats van »sparkelen *uit* de oogen" heeft men hier — minder eigenaardig — »sparkelen *in* de oogen"; wij zeggen daarvoor: springen. — *Uitsparkelen* leest men bij Oudaan, Roemsche Mog. 63: *verontwaardiging, die hy door zijn geheele vertoog als een vierpop* uyt *doet* sparkelen. Ald. 240: *dat hier onder ook geen geringe straal* uitsperkelt *van de bedryven van Samson.*

In den tweeden zin, t. w. in dien van uitspreiden, verstrooijen, die ons boven reeds voorkwam in *besperken*, en bij welken men niet kan nalaten te denken aan het lat. *spargere, adspergere*, bij Kil. *sparsen, spaersen*, ontmoet men ons frequent. bij Croon, Moy-al, 99: *maer (hy sal) met de minste harder handelinghe van beproevinge, in duysent stucken en brocken* sperckelen Oudaan, Roomsche Mog. 70: *Ik zie dat aan Markus Aurelius de baard zoo wild* van een sparkelt, enz.

Sparrelen—Sparren.

De beteekenis van dit *sparren* of *sperren* meen ik te zijn het maken van beweging, met het doel van verzet of tegenkanting. Zoo is in 't hoogd. *sich sperren* zich heftig verzetten, in de eerste plaats door de beweging van handen en voeten, doch voorts zich verzetten in 't algemeen. *Sperzen*, bij Stalder eene versterking van *sperren* genoemd, heeft bij hem dezelfde beteekenis, alsmede *sporren, sporzen, versporren, versporzen, ansperzen; sporren*, met den voet slaan, ontwijken. Bij Schmeller is *sich sperzen, sich spirzen*, en bij Müller en Weitz *sporre* zich verzetten. Hiervan het neders. *sparrig*, onbuigzaam, weêrbarstig, nederl. *sporrig* in *wedersporrig;* Bijbel 1477, Jerem. 3, vs. 6: *hebstu niet gezien wat dat* wedersporrigh *wijf van israhel ghedaen heeft?* En vs. 12: Wedersporrige *israhel, keer weder, seit die here.* — Later zeide men *wedersporig*, door verwarring misschien met *buitensporig* of met de *sporen* des ruiters; Hooft, Ned. Hist. fol. 88: *dat alle leeden onderlingh* weederspoorigh, *en zommighe met zich zelve niet eendraghtigh waaren.* Fol. 77: *schyn van muitzucht of* weederspoorigheit. Cats' Wercken, I. fol. 311:

— *dat noch evenwel het onbedachte paer*
Oneenig in het werck en wedersporich *waer.*

Zooals Van Mander *tegensporen* heeft voor *tegensporren*, Gulden Harpe, 37:

— *die Godtloos Godt* teghensporen.

Bl. 236:

Dus sonder teghensporen
Wil ick opstaen.

En 534:

Maria uytvercoren
Heeft sonder teghensporen
Gode behaeght.

Van *sparren* of *sperren* is mede *sperring*, in *wedersperring* bij Hooft, Ned. Hist. fol. 268: *snooden handel... waardoor de Roomschgezinden, en booven al, hunne geestlykheit in* weedersperring *verhardde.* D. i. wederspannigheid.

Iets anders is *sparren* bij Bilderdijk, Fingal, I. 97:

Vertroost haar, daar zy, 't hair om d' elpen hals gespard,
Met opgeheven borst en tranen op de wangen, enz.

Doch wat? Waarschijnlijk voor spreiden, uitspreiden, eene bet. die de Dichter aan het woord toekende in zijne Mengel. II. 67. Macpherson heeft t. a. p. *her soft hair* flies *about her bosom.* — Van die bet. heeft onze Dichter ook *uitsparren* gesmeed, Elius, 17:

Hy spart *en staart en wieken* uit,
En heft zich in den hoogen.

Over nog andere beteekenissen van *sparren* bij Bilderdijk zie men mijne Proeve, 48, 49.

Het frequent. *sparrelen*, dat mede in het hamb. en oostfr. dialect voorkomt, bezigt het nederl. inzonderheid van de heftig opbruisende beweging van kokend water, waarvan in de spreektaal met opneming van den *i* + *a*-vorm de uitdrukking: het water *spirrelt* en *sparrelt*. Men vindt er ook *sporrelen* voor; Vondel, Gijsbr. van Aemst. 18:

(*Het*) *misvertrouwen wies. daer* sporrelden *de zinnen.*

D. i. bruisten of woelden. Bij Hooft in figuurlijken zin *doorsporrelen*, Ged. fol. 68:

De wederwaardigheidt doorsporrelde *mijn zinnen.*

D. i. niet »prikkelde" zooals Bilderdijk (III. 68) wil, maar gelijk het Wbk. des Inst. zegt, »bragt mij geheel in beweging"; wij zouden er voor kunnen zeggen: doorwoelde of doorbruiste. Op gelijke wijze De Vryer, Pulcheria, 17:

De wraak en minnenyd doorsporrelen *myn zinnen.*

Ook met *tegen;* Vondel, Herschepp. 374 (van een gloeijend ijzer, 't welk de smid):

Ten viere uithaalt, en steekt en dompelt in het nat
Des koelbaks, daer de gloet het water tegensporrelt.

Vanhier ook het subst. *sporreling*, tegenstribbeling; Hooft, Ned. Hist. fol. 895: *'T volk echter, hiermeê niet gepaayt, maakte zoo veel* sporrelings, *dat de scheepkens niet voort raakten.* Bredero, Moortje, 76:

— *sonder* sporrelingh *van schande noch van schaden,*
Alleen door het beleyt van mijn voorsichtigh raden.

En het adj. *sporrelig;* Van Paffenrode, Ged. 111:

'k Heb wel hooren zeggen, dat hy al een sporreligen *haan is geweest van syn leven.*

D. i. hetzelfde wat boven *wedersporrig* of *wedersporig* heette, en bij Hooft meermalen *wedersporrelig;* zie het Wdb. des Inst.

De wwn. *sparrelen*, *sporrelen* enz. met de *t* versterkt, geven *spartelen*, *sportelen* enz. Zie dezen.

Spartelen—Sparten.

Gelijk volgens de opmerking van Stalder *sperren* en *sporren* tot intensief hebben *sperzen* en *sporzen*, zoo wordt *sparren* tot *sparten*, een vorm, die bestaat in de eng. wwn. *to spirt* en *to spurt* (volgens Halbertsma, in De Vrije Fries, X. 358, mede in het eng. *to sport*, spelen), en voorts geeft de frequent. *spartelen*, *spertelen*, *sportelen*, eng. *to spirtle* (dat Johnson »a corruption" van *to spirt* noemt!) en waartoe ook het middelned. *sporteren* (zie dit w.) en het middelhd. *spirdern* van Ziemann behooren, bij Graff, VI. 363, *spirdran*, niti.

In *spartelen* vindt men dezelfde beteekenissen, door mij op *Sparrelen* aangewezen. De eigenlijke en ook thans nog meest gewone beteekenis treft men reeds aan bij Maerlant, Rymb. vs. 15571:

Die visch starf al te hant
Ende spaertelde *voor sine voete.*

Waarmede overeenkomt Feitama, Tooneelp. I. 394:

Terwyl haer teder kroost noch spartelt *op haar schoot.*

Van de bruisende beweging van kokend water heeft Vondel, Virgil. in Dicht, 356:

— (*dat*) *'t water koockt,*
En schuimt, en spartelt, *en geraeckt aan 't overloopen.*

Oudaan, Poëzy, I. 157:

— *de Zee die roockt,*
En spartelt *als een pot die kookt.*

Dez. Toneelp. 140:

— *'t* (*bloed*) *is te heet, het ziedet dat het* spartelt.

Duim, Mengelzangen, 190:

— *het smooken,*
Van het takkebossen hout,
Deed het water vaardig spart'len.

Met voorzetsels heeft men *ont-* en *uitspartelen;* David, Vaderl. Hist. I. 262: *hunne kluisters te* ontspartelen. Thirsis Minnewit, II. 20: *al meend gy de Min te* ontspartelen. Tollens, Ged. II. 19 (tot een kind):

Dat den schoot hebt omgewroet,
Waar gij 't lijf hebt uitgesparteld.

Ja ook *nederspartelen;* Ten Kate, Dichtw. VIII. 257:

— *de wilde heuvelstroom,*
Van 't rotsgebergte neêrgesparteld.

Kiliaans samenst. *spertelbeenen* leest men bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 273: *soo dat hij... agter over in 't beplengde sand geploft,* spartelbeende. Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitsp. 56:

— *een teedre zuigeling,*
Die spartelbeende, *en lachjes schoot en lonken.*

Overdrachtig zingt Van Beers, Levensbeelden, 2:

O! gelukkige jongens, wien 't levensgenot
In elk lid, in elk vezeltje spartelt.

Hetzelfde kan gezegd worden van *sportelen*, ten aanzien van *sporrelen* (zie dit w.). Vondel, Herschepp. 108:

— *schoon de taeie wortel*
De beenen vast houde, en hier tegens woele en sportel'.

Bilderdijk, Vermaking, 199:

Roei uit, wat in dat hart daar tegen tracht te sportelen!

David, Vaderl. Hist. X. 98: *dat ook de hoofden der abtdyen... zouden* sportelen *tegen den afstand hunner goederen.*

Bij vroegere en latere schrijvers is *tegensportelen* zeer bekend; Vondel, Poëzy, I. 227: *Hier baet geen* tegensportelen. Oudaan, Poëzy, I. 84:

— (*'t is*) *haat'lyke ongehoorzaamheid,*
Hier tegen aan *te willen* sportelen.

Dez. Uytbr. der Ps. I. 326:

— *dat zich, door zijn* tegensportelen,
De hoop, en vrees in 't hert ontwortelen.

Men heeft ook *doorsportelen;* Oudaan, Agrippa, 251: *deze wellustigheid* doorsportelt *alles, en geen mensch is 'er, die deszelfs vuur niet t' eeniger tijd gevoelt en heeft.*

Vandaar de afl. *gesportel* bij Vondel, Herschepp. 46:

— *eene andre* (Zonnedochter) *in dit* gesportel
Gevoelt haere armen vast in tak en telgh vergaen.

Voor het adj. *sporrig* of *sporrelig* heeft Van Bleyswijck *spartelig*, Beschryv. van Delft, I. Nareden, bl. 25: *waer op ons hedendaegs in dese* spartelige *eeuwe by wijlen ook te letten staet.* — Een bnw. *spertel*, zoo 't schijnt naar *dertel* gesmeed, heeft Bara, Herst. Vorst, 40:

Bedwing uw' spert'le *tong, of spreeck beleefdelijck.*

Speekelen—Speeken.

Speeken, speken, ook *spikken*, is spuwen; Cats' Wercken, II. fol. 459:

Het jonge dier begint te speecken, *spouwen, braken.*

Meulewels Misantr. 9:

Waer in 't vreet ongeluck sijn galle speecken uyt.

Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 654:

In 't smutten, in 't spouwen, in 't spicken, *in 't speeuwen,*
In 't lachen en zult ghy niet luyde schreeuwen.

Van Wolsschaten, De Doodt verm. 113:

Iek spick, *ik speeuw, ick braeck, iek gaep.*

Vandaar *spekel;* Bijbel 1477, Job 7, vs. 19: *Hoe langhe en spaerstu mi niet: noch en laetste mi niet dat ic mijn* spekel *verwelghen mach?* Vaderboeck, fol. 77: *doe bestreeck hi hem sine ogen mit* spekel. Passionael, Somerst. fol. 11: *hi maecte slijc met sinen* spekel. Fol. 94 verso: *die wedersaker vander waerheit die bespotten ende worpen na hem modder ende* spekel. Winterst. fol. 162: *dat aensicht dat boven alle menschen scoon is wort lelic vander joden* spekele. Ypermans, Traité de Méd. Prat. 80: *dat uwe substancie te bat soude dalen metter* spekelen *ter longeren.* — Het hoogd. zegt *speichel.* Het freq. ww. *speekelen* hebben Schuermans en De Bo voor spuwen, hoogd. *speicheln.* — Van *speeken* komt almede *speekel*, dat het verouderde *speekselen* maakt; zie Kil. en Ten Kate, II. 404; en voorts *Spugehelen* en *Speijeren.*

Speekselen, zie Speekelen.

Speerelen—Speeren.

Speerelen vermeldt Snellaert, Belg. Mus. VIII. 193 als kortrijksch dialect voor »met groen loof behangen." De eigenlijke beteekenis zal zijn bestrooijen, bespreiden in het algemeen; want ik lees in De Casteleyns Konst van Rethoriken, 122:

Wie isser met deuchden nu bespeerelt?

En nogmaals in diens Balladen van Doornijcke, 22:

Want hy was Monarche vul deughden bespeerelt
Van alder weerelt.

Snellaert kon den oorsprong des woords alleen bij gissing bepalen. Hij dacht aan *spergies*, eene plant welker groen zeer geschikt is om de straten te versieren, en aan *sperren, sparren*, omdat bij feestvieringen de straten met sparreboompjes plegen versierd te worden. Gedachtig aan de willekeurige invoeging of weglating van de *s* achter een anderen medeklinker (als in *meersen, vermeersen* voor *meeren, vermeeren, baersen* voor *baren, herft* voor *herfst* enz.) breng ik *speeren* tot *speersen, sparsen, spaarsen*, bij Kil. vlaamsch genoemd voor strooijen, verstrooijen, uitspreiden, en waarover zie *Spaarzelen.*

Spekelen, zie Spikkelen.

Sperelen—Speren.

Sperelen is bij Schuermans hetzelfde als *sparren*, d. i. sluiten; van *vastsperelen* geeft hij dit voorbeeld:

Broeders, in 't gevang der wereld
Nog in 't leven vastgesperelt
En gevangen. —

Speren is de neders. vorm van het nederl. *sperren, sparren*, waarvan *versperren* voor afsluiten. Het eng. zegt *to spar*, bij Halliwell *to sperre* en *to spere.* Het frequent. *sparreln* heeft Fulda's Idiotikensamml.

Spertelen, zie Spartelen.

Spiebelen—Spieben.

Spiebelen, spijbelen, beteekent in sommige streken onzes lands »heen en weêr drentelen" vooral van kinderen gezegd, en vandaar ook bepaaldelijk voor het rondloopen der schoolknapen gedurende den leertijd; hetgeen men ook noemt: een *spijbeltje* leggen; zie mijn Archief, I. 202. Voor heen- of rondloopen ontmoette ik het w. in het Blijspel De Gewaande Weuwenaar, III. 27:

Laaten wy spiebelen, *en bezorgen vast de rest.*

En bepaaldelijk voor het rondloopen van schoolgaande kinderen, in Victor Hugo's Ellendigen, vert. door Calisch, III. 8: *De buiten-boulevard is het middelpunt waar zij alleen kunnen ademen; de buitenwijken zijn hun domein. Daar* spijbelen *zij eeuwig.* Dus ook Kneppelhout, Stijl Kunst, 37: *(hij) houdt volhardend de wacht, of de groote man ook* spijbelt *en de thema wel vordert.*

Het prim. *spieben* komt mij voor, met verwisseling der lipletter te zijn *swieben*, d. i. *zweven, zwijven*, hoogd. *schweben, schweifen*, middelhd. *sweben, sweiben*, oudhd. *sveipon*, angels. *swifan, svifan;* Ten Kate, II. 747 en Schmeller, III. 527; alles van *wieben, weben*, d. i. bewegen; zie *Wiebelen.*

Spikkelen—Spikken.

Het ww. *spikken* beteekent, uit kracht van zijn vorming en zooals ook het eng. *to pike* aanwijst, punten, puntig zijn of punten maken; vandaar *bespikken*, bestippen of bevlekken, Oudaan, Toneelp. 97:

— *Wollefs-pellen*
Met bloed bespikt, *met strooken vels geboord.*

Anders *doorspikken;* Bilderdijk, Ovid. Gedaantverw. 198: *vleuglen, zwart* doorspikt. — En het frequent. *spikkelen*, oudtijds ook *spekelen*, van kleine vlekken voorzien; Vondel, Virgil. 253: *Circe...* spickelde *zijne wiecken met verscheide kleuren.* Apollos Marsdrager, III. 161:

— *dien zoeten mond, met Cidons rood* bespikkeld.

Bogaert, Roomsche Mon. 98: 't Bespikkelt *lakwerk.* Vollenhove, Poësy, 408: *krans van rozen, schoon* gespikkeld. Van 's Gravenweert, De Ilias, I. 54: *een schrikbre slang, met fonklend rood* gespikkeld. Maerl. Rymb. vs. 24961:

Men vint ghene so witte plastre;
Nochtan daer toe spekelde *fijn.*

d. i. daarenboven (zoo) schoon *gespikkeld*, t. w. als de albasteren flesch van Magdalena. J. David, Christel. Waerseggher (Antw. 1603), 372: *dat de lammerkens daer-naer voorts-comende oock* ghespekelt *ende ghepleckt wierden*

Men vindt ook *doorspikkelen;* Poot, Ged. II. 385:

Gy Flora, die den Hof zoo schoon
Doorspikkelt *met gebloemt en roozen.*

David, Vaderl. Hist. VI. 385: *dat de Officieren... des heeren kleederen droegen, de beide gemelde kleuren (rood en geel)... 't een met het ander* doorspikkeld.

Het bnw. *spikkelig* heeft Vondel, Poësy, I. 646: *De Lente schildert hier geen* spikkelige *bloemen.* Het znw. *spikkel* is, naar 't mij voorkomt, voor *spikkeling*, d. i. gevlektheid; Brugsche Volksalm. voor 1866, bl. 58: *De aartsvaderlijke boterhammen van koekbrood... vertoonden hunnen lekkeren* spikkel *van eierkruim en krent.* — Doch wat beteekent het w. bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 266: *het heugt mij nog wel.., en daar had ik dan grooten* spikkel *aan.* D. IV. 237: *dat is mij wat ligtvaardig,* spikkel *te hebben met een' bijbel.* D. V. 107: *zijn zij in haar hokjen zo tevreden, dat de Engelen zelven er hun* spikkel *in hebben.* En VI. 68: *Gods lieve vogeltjes te zien huppelen en te hooren zingen, daar ik echter ook recht mijn* spikkel *aan heb.* — De uitdr. *spikkel aan, met* of *in iets hebben*, is blijkbaar genoegen of schik hebben; doch de oorsprong er van is mij onbekend.

Met invoeging der *r* hebben deze wwn. die ook aan *spikken*, spuwen, verwant zijn (zie *Speekelen*), evenzeer de beteekenis van vlekken, bont maken; zie *Sprikkelen.*

Spirrelen, zie Sparrelen.

Spokkelen—Spokken.

Beide wwn. komen in het westvl. dialect voor met de bet. van knetteren, zooals hout dat brandt, brandende lamppit in water, en boonen of kastanjes die openbersten. Zie de Idiot. van Schuermans en De Bo. Men zegt er ook *sporken* voor, en op dien grond vermoedt Schuermans verwantschap tusschen *spokken* en *sporken*, welk laatste mede *sparken* luidt en met de eerstgemelde wwn. wel wat in bet. overeenkomt. Zie *Sparkelen.*

Sporelen—Sporen.

Beide wwn. ook *sporren, sporrelen*, heeft De Bo voor »met de sporen slaan, en voorts opstuiven, vechten." De wn. komen derhalve van het subst. *spoor*, hoogd. *sporn*, doch middelhd. en oudhd. *spore*, eng. *spur*, bij Halliwell *spore*, angels. *spor* en *spora.* Het hoogd. nw. *spornen* ontmoet men reeds in het oudhd. *spornon, spurnon*, bij Fulda, Idiotenkens. *spurnen*, eng. bij Halliwell *to sporne*, aanstooten, aanvallen enz.

Sporrelen, zie Sparrelen.

Sportelen, zie Spartelen.

Sprankelen—Spranken.

Sprank beteekent vuurvonk; dus Bilderdijk, Ziekte der Gel. 146:

— *de vuurvlam ging te niet.*
Zie daar den laatsten sprank! —

Tollens, N. Ged. II. 150:

Onvruchtbaar laagt ge, kil en dood,
Met elke sprank *in 't hart bevrozen.*

Fig. voor spoor of teeken; Westendorp, N. Werken der leidsche Maatsch. II. 94: *dat* de spranken *de-*

zer hulde... in de overblijfsels van feesten... opgespoord zijn. — Hetzelfde is *sprankel* bij Hooft, zie het Wdb. des Inst. En ook bij Tollens, a. w. II. 153: *Een* sprankel *van vuur.* — Doch de beide wn. gelden ook voor riviertak; N. Werken der leidsche Maatsch. II. 102: *twee voorname* spranken *of armen* (*van dezen stroom*). Verhandd. der zelfde Maatsch. II. I. 189: *van onze rivier den Rhijn en van hare* sprankelen.

Vandaar *spranken* en *sprankelen*, vonken, vonkelen; dus, wat het eerste betreft, Vondel, Pascha, (in Westermans uitgave, IV. 208):

't Bosch schijnt in vuur en vlam te sprancken *en te gloeijen.*

Jan Praet, Speghel der Wijsheit (uitg. door Bormans), 132 (van iemand, die eene adder slacht, welke in den zonneglans zich uitstrekt en die hij dan):

— *lecghen siet so clare*
oft eene ghesprancte *rieme ware.*

De Hoogl. zegt daarbij: »gespikkelde riem"; dit kan, doch dan denkende aan lichtspikkels. Gijsb. Japicx heeft *ontspranckjen*, dat Epkema verklaart door ontsprenken, ontvonken, ontvlammen.

Het frequent. heeft Tollens, Dichtbl. 32:

Want uit die blaauwende oogjes lacht
Een englenzieltje, rein en zacht,
En sprankelt *mij in 't jeugdig bloed*
Een hemelzoeten liefdegloed.

D. i. bedrijvend; doch Van Duyse, Vaderl. Poëzy, I. 138:

De lijkdosch zweeft, de lijktoorts sprankelt.

Van Beers, Gevoel en Leven, 179:

Leven spat en sprankelt *allerwegen.*

Bij Van Duyse is *ontsprankelen* ontvonken, a. w. II. 75:

De vryheid deed de vonk ontsprankelen.

En III. 178:

Zelf 't jammer doet zijn moed ontsprankelen.

Dez. De Spellingsoorlog, 38:

— *een bloedge star, in 't vreeslyk zwerk* ontsprankeld.

Dus ook Tollens, Laatste Ged. II. 79:

Wat aanwinst hebt gij de asch gelaten,
Ontsprankeld *en weêr uitgebluscht?*

Zoo mede *doorsprankelen*, dez. a. w. I. 15:

Een jeugdig vuur doorsprankelt *weêr ons bloed.*

Doch vóór hem De Thouars, Zriny, Opdr. bl. 12:

Ik zong den held van heilig vier doorsprankelt(d).

Blommaert heeft *besprankelen*, Ged. 42:

— *heur kleed met dierbre steenen*
Bezaeid, die hunnen gloed vereenen
Met purpren wederschijn,
Besprankelt, *als een schittrend karmozijn,*
Het golvend gaes om blanken hals gehangen.

Wegsprankelen is bij overdracht voor wegspringen, zich verspreiden gelijk vonken; Van Beers, Jongelingsdr. (4e dr.) 38:

De beijaerd zijne klingelende noten
Wegspranklen *doet in huppelende vlugt.*

Ter aang. pl. uit Vondels Pascha hebben vroegere uitgaven voor *sprancken* het ww. *sparcken*, zie mijn Arch. II. 335, en beide wn. zoowel als hunne frequentatieven geven volmaakt hetzelfde te kennen, zie *Sparkelen*. Weiland houdt dan ook *spranken* ontstaan door letterverplaatsing uit *sparken*. Doch *spranken* beteekent volgens Halb. Wbk. in het overijselsch dialect *spruiten*, en Ten Kate, II. 410, zoowel als Bilderdijk, Verkl. Gesl. III. 93, achten het w. verwant aan *springen*, *sprengen*. Bij Halliwell is *sprank* een besprenging of besprenkeling, en diezelfde beteekenis ontmoet men in Bilderdijks Ziekte der Gel. 147:

Geeft schokken door den kil der frissche waterspranken.

En vandaar ook het freq. ww. bij Tollens, op het bloed toegepast, Ged. III. 87:

— *Of voelt ge een droppel vloeijen*
Door de aders naar het hart, waaraan ge elkander knelt,
Die voor elkaârs geluk niet sprankelt *en niet welt?*

In den zin van uitspruitsel eener plant zegt men voor *sprank* anders *sprant*, een woord, dat onze lexicographen over 't hoofd zagen; Van Oudenhoven, O. en N. Dordrecht, 14: *'t Rivierken Dort, een* sprant *van de Merwe.* Oudaan, Woestijnstrijd, 13:

(*Zy*) *deelt de levens-kracht aan kruid, en spruit, en* sprant.

Dez. Poëzy, I. 4:

— *van de minste mier, en 't minste* sprantje *zelf,*
Tot aan 't gespanne rond van 's Hemels booggewelf.

Welk *sprant* weder overeenkomt met de eng. partic. pass. *spreint* en *sprent*, besprengd, zoowel als met het frequent. *sprentlende*, fladderende of golvende, bij Halliwell vermeld. Bij Schmeller is *spranz* splijting, *spränzel* uitspruitsel en *sprenzen* sprengen. Zoo leest men voor riviertak bij Van Goor, Beschrijving van Breda, fol. 48: *deze afleiding van de Aa zyn deszelfs twee* sprankels, *de Gampel en de Donk, mede t' eenemaal afgesneden.* — Wat anders eenvoudig *sprank* heet; Smits, Rottestroom, 145: *van waer* (*de Rotte*) *met een* sprank *of tak, naer de Bleiswyksche overbuurtsche molen loopt.*

Voor een takje dat in twee spruiten gescheiden is, heeft Bekker, Betov. Weer. IV. 209: *een* tweesprankeld *rijsken van den haselaar.* — Wat de beteekenis aangaat, kunnen dus al de vermelde wn. met Ten Kate tot *springen* gebracht worden; want ook met den zin van vonk ligt in *sprank* het denkbeeld van uitspreiden of uitspringen ten grondslag; verg. het opgemerkte bij *Sparkelen.*

Sprekelen, zie **Sprikkelen.**

Sprengelen—Sprengen.

Van *sprengen*, d. i. doen *springen*, in het Brem. Nieders. Wtb. *sprenken*, heeft men het gewone *besprengen*, bespatten of bestrooijen; b. v. De Brune, Bancketw. II. 347: *wanneer de slaep onze ooghschelen, met eulzaet*, besprengt heeft. — De vorm *bespringen* komt in denz. zin voor; N. Werken der L. Maatsch. V. II. 81:

Wilen zach zine onder die roede
Ende bespringhet *al met bloede.*

Levens van Plut. fol. 467: *dat Nero hem op een dach gheemeert hebbende met olyen... Othonem voorbygaende een weynich daer met* bespringde. — Doch dan ook met de sterke vervoeging; Passionael, Somerst. fol. 74: *vander aerde dye met sinte pieters bloede* besprongen *was.*

Het frequent. luidt *sprengelen* en *besprengelen*; Bredero, Roddrick, 47:

De soete soute Min sprengelt *mijn sinn'lijckheyt,*
Dus smaack ick in mijn fleur sijn bracke vochtigheyt.

D. i. besprengt (sc. met zout). Westerman, aangeh. in het Letterk. Mag. 1815, I. 95:

Als de dauw zijn' dropjes sprengelt
Op de zacht gekleurde blaân.

Wiselius, Mengel- en Tooneelp. II. 103:

Vergeefs den grond naar eisch te menglen;
Vergeefsch het stutten, snoeien, sprenglen.

Bara, Herstelde Vorst, 32:

Ten derd' een weynigh wijns, met Draecke-bloed besprengelt.

Westerman, Ged. I. 129:

Zoo de regen u besprengelt.

Van Duyse, Vaderl. Poëzy, II. 120:

— *'s lands blazoen, met 's vaders bloed* besprengeld.

Van den Nest, Godsd. Ged. 124:

De bloemen openen zich flaeuw,
Besprengeld *door den morgendauw.*

Bilderdijk, De Mensch, 65:

Geen deksel, geen gewaad, van wreeden moord besprengeld.

In proza of waar het rijm niet in 't spel komt, is anders naar de uitspraak het gewone woord *sprenkelen;* Van Oosterzee, Nieuwe Learred. 216: *wat heulsap hebt gij in zulke wonden te* sprenkelen? Tollens, Verstr. Ged. 16:

Welig sprenkelt *zij de geuren.*

Waarvan dez. Dichter het mijns inziens niet fraaije *nedersprenkelen* bezigt, Muz. Alm. 1841, bl. 1:

Tal van geuren vloeit ons tegen,
Tal van verwen sprenkelt neêr.

Bild. heeft *sprenkelen* in onzijdigen zin voor springen, Navonk. I. 34:

Geen zwerm van weerelooze duiven
Zal zoo voor adelaar of gier,
Geen zandhoos voor den wind, verstuiven;
Geen rotszout, sprenklende *in het vier.*

Fraaijer zingt b v. Bogaert, Ged. 549:

Plaats, noch besprenkelt *mit Prins Mirons dierbaar bloet.*

Of Ter Haar, De St. Paulus Rots (5e dr.), 58:

Wat zijn die eerste druppels zoet,
Die de opgekrulde lippen vangen,
Die 't oog besprenklen *en de wangen!*

Niet ongepast is mede *oversprengelen* bij Bogaert, Roomsche Mon. 85 (van een offerdier):

— *na 't stroien van dit zout,*
En meel, en wierook wierd met wijn het oversprengeld.

Ten Kate, Dichtw V. 102:

Een glazen zee met licht doormengeld,
Met duizend starren oversprengeld.

Verouderd zijn *besprinkelen* en *bespronkelen;* De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 40:

— *dat hy Gelboë* besprinckelde *met bloedt.*

Bredero, Bron der Minnen, 96:

O Venus weest my nu ghetrou
Bespronckelt *my met den koelen dou.*

De beteekenis der vermelde woorden is besproeijen, bestrooijen; eng. *to sprinkle*, en bij Halliwell *to sprinke;* doch *sprenkelen* en *sprinkelen* beteekende oudtijds bij ons, gelijk nog *sprengen* in 't hoogd. en *sprenkelen* in 't neders., spikkelen, vlekken van verschillende kleur geven; zie mijne Handl. tot den Statenb. 46. Eigenlijk zegt het w. dan spatten, en zoo bezigt Conscience het van het spatten der schrijfpen, anders *sprikkelen* geheeten, De Loteling, 43: *Dat die pen maar zoo niet* sprinkelde!

Een *sprenkel* of ook *sprengel* is een spat of vonk; Van Hasselt, Over de eerste Vad. Klugtspelen, 19: *van den regten jok, het Attische zout... zullen wy ook in tegendeel niet een of twee* sprenkels *mogen ontdekken.* Dodd, Liefde- Lief en Leed, 83:

— *het rollend rad*
Strooit mijn' rok vol sprengels.

Doch men treft het ook aan voor een gebogen houten staak met een wiphoutje en een koord voorzien, die *opsgringende* den vogel klemt; hoogd. *sprengel*, *sprenkel;* dus bij Oudaan, Uytbr. over Job, 90:

't Jachtgaren, en de sprenkel *houdt hem vast,*
Waar van hy als een vogel blijft verrast.

Hooft heeft daarvoor *spring*, zie het Wbk. des Inst. En bij Maerl. is *sprinkel* sprinkhaan; Sp. Hist. I. 285:

Die spise van siere menscelicheden
Dat was sprinkele *energertiere,*
Diemen eet in wilder maniere.

Kil. heeft »sprengen het vleesch" voor zouten; vandaar *sprengvleesch* bij Weil.; doch *sprenkvleesch* bij Arntzenius, Nag. Ged. I. 127:

Ik zorg, dat niemand borrels drinkt...
Zijn handen wascht, of sprenkvleesch *eet.*

Sprenkelen, zie Sprengelen.

Sprietelen—Sprieten.

Sprieten is *spruiten*, hoogd. *spriessen*, *spreissen*, neders. *spruten*, *sprotten*, angels. *spryttan*, eng. *to sprout*, *to sprit* (bij Halliwell), enz. De beteekenis des woords is uitschieten, vooral puntig of vorksgewijze, om welke reden het nw. *spriet* bij ons ond. and. ook vork beteekent. Dus leest men het van de lijnen of strepen in de menschelijke hand, in een oud opstel over de handwaarzeggerij, Belg. Mus. X. 279: *es dat dese linie* sprietende *es boven, dit beteekent*, enz. D. i. zich naar boven vorksgewijze uitstrekt, of zich splitst.

Vandaar *sprietelen*, strooijen, spreiden, vaneenspreiden of uiteenschieten. Dus De Harduyn, Goddel. Wenschen, 136: (*dat*) *hier ende daer de blixempijlen vreesselijck* (*beginnen*) *te* sprietelen *voor ons ghesicht*. Van Mander, Olijfbergh, 93:

— denct wat hem wijsheyt quam
Wt d'hooft-fonteyn der wijsheyt inghegoten,
Welck heeft so voort ghesprietelt *in sijn goten.*

De bliksemstralen *schieten vorksgewijze* door de lucht, en de waterstralen uit de fontein. Het *schieten* der lichtstralen in de lucht heet *gesprietel* en *sprieteling;* De Harduyn, a. w. 525:

— ick en sie maer wat ghewemel,
En wat ghesprietel *van den hemel.*

Dez. Uitgel. Dichtst. 28:

't Was nacht, soo dat alree het sterre-licht vergult
Hadde de duyster locht met sprietelingh *vervult.*

Een *sprittel* is bij Halliwell een spruit of twijg. Bij Kil. is *spriet-ooghen* en *sprietel-ooghen*, waarvan het eerste nog voorkomt bij Sifflé, Ged. 116:

Amor klapt de dartle wieken
Zet zich op een hoogte neêr,
Sprietoogt, *op de minnezieken*
En gezonden, keer op keer.

En Van Cappelle, Nag. Bijdragen tot de Nat. 226: *dat deze* (*belagers*).. sprietoogende *uitzagen naar nieuwe middelen.* D. i. verward zien, een zien waarbij de lichtstralen als door elkander heenschieten en men dus niet goed, of zooals de Kil. auctus het vertolkt, »de voorwerpen dubbel" en dus vaneen gescheiden ziet (*), wat ook *sprikkel-oogen* heet, zie *Sprikkelen;* dus *sprietoogen* bij Everaert, Politica van Just. Lipsius, 77: *Daerom* (*om de waerheyt te bekennen*) *ick ende ander hier* sprietooghen. Meerman, Com. Vet. 44: *Nu laghen zy altemael en sterooghden inde Son... en deden niet dan schemeren en* spriet-ooghen, *twee voor een... aensiende.* Vondel, Brieven, 65:

De doode ontwaeckt...
En sprietooght *tegens 't klare en nu ontwende licht.*

Immerzeel, Ged. I. 40:

(*Zij*) sprietoogt *naar Endymionnen,*
Die hier of daar te bibbren staan.

Higt, Ged. 72:

De Domheid sprietoogt *in een' kuil.*

Bilderdijk, De Mensch, 81:

(*Waar*) *de uitgezochtste geest op* sprietoogt *als de ontzinde.*

Ook *spreetoogen;* Bara, Hemel en Hel, 19:

De wanhoop voert'em voort, hy spreet-oogt *op het vuur*
Dat zwarte zielen schrempt —

En *sprieteloogen*, Marnix, Godsd. en Kerkel. Geschr. door Dr. J. J. van Toorenenbergen, I. 511: *wy* sprieteloogen *tot de grootte van hare heyrtochten.*

Men vindt ook *oogsprieten;* Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 8: *Hoe dat den Dronck op het Gesicht werckt, is genoegh van buyten, aen de Dronckaerts te sien, hoe dat sy* oogh-sprieten. —

(*) Merkwaardig is de verklaring, die de groote wiskunstenaar Simon Stevijn van het w *sprietoogen* geeft, in zijne Wisconst Gedachtnissen, Eerste Band, D II fol. 39: »Belanghende het woort *sprietooghen*, beduydende qualick of twee voor een sien: Het is te weten dat met *spriet* beteyckent wort cruys, als de spriet eens schips cruyswijs voor de mast commende, s' ghelijcx een *swijnspriet*, soo veel als swijncruys, om dat de staf wat heeft cruyswijs daer op commende: Oock sijnder die *sprietwech* voor cruyswech segghen. Sulcx dat *sprietooghen* soo veel is als cruysooghen, dat sijn oogen wiens sichtstralen niet evewijdich en strecken als vande rechtsiende, maer malcander cruysen, als van schele menschen die daerom twee voor een sien Inder vooghen dat dit woort comt uyt kennis der omstandighen vant ghesicht, als uyt cruysing of sprieting der sichtstralen."

In dien zin heeft Marnix het ww. *sprietelen* zelf, Ps. 88, vs. 10:

Twelck my so swaer valt, dat my d'oog
Heel sprietelt *ende treurt van smerten.*

En Ps. 119, vs. 82:

Mits ick so seer op dijne woirden wacht,
Dat d'oogen schier my spriet'len *ende breken.*

En De Harduyn *besprietelen* voor verblinden. Goddel. Wenschen, 7 (van de helbewoners):

— *oft schoon Sonn' oft Maen* besprietelt *hun ghesicht*
Daerom en zijn zy niet berooft van alle licht:
Want 't midden van den nacht sy hunnen nacht aenschouwen.

Van *sprietelen* had men ook het adj. *sprietelig;* Den Nederd. Helicon, 255:

Ooc dat geen sprietlig *werck en dient by 't kruypig vier.*

En de samenst. *sprieteltopje*, bij De Bo, Ged. 10. Zie ook *Sprittelen.*

Sprikkelen—Sprikken.

Deze wwn. hebben dezelfde beteekenis als *spikkelen* en *spikken* (zie dit art.). Het prim. vindt men bij Schmeller in *gespregkt* voor gevlekt, waartoe ook het subst. *sprack* behoort, ald. huidvlek aanduidende. In den zin van houtsprokkel heeft het neders. *sprik*, eng. *sprig*, 't welk ook in Drenthe en Groningen gangbaar is; zie mijn Arch. I. 349, en de gron. Hoogl. Van Swinderen schrijft in het Tijdschr. voor Onderw. II. 133: sprikjes *hout, die hij des daags langs den weg gezocht had.*

Sprikkelen is in het dagelijksch leven gebruikelijk voor het spatten of uitspringen der schrijfpen, wat ook *sprinkelen* heet (zie dit woord), en bij Schmeller *spratzeln.* Anders beteekent het ww. sprenkelen, met verschillende verwen bespatten en alzoo bont maken; Valentijn, Werken van Ovid. II. 89: *voelde hij dat op sijn verharde huid schobben wiessen, en met suarte en blaauwe plekken,* gesprikkelt wiert. Bl. 111: *'T (gedrogt,* d. i. de haagdis) *heeft een naam na sijn verf, want 't is sijn geheel lighaam over stersgewijs* gesprikkelt. — De hier bedoelde naam is *stellio*, van *stella*, d. i. ster. Vondel, Poëzy, I. 629:

— *veel meer stofs... als luchjes bloemen* sprikkelen
Op Hyble en op Hymet. —

Van Beverwijck, Wtnementh des Vr. Gesl. 277:

— *De klare wegh, dewelck*
Nu noch gesprickelt *is van Junoos witte melck.*

In de aanhaling dezer pl. van Heinsius, bij Huyd. Pr. I. 59, leest men *gespickelt.* Hondius, Moufeschans, 89:

Lelien van alle soort...
Blauw, gesprickelt, *peersch en groene.*

Men vindt ook *doorsprikkelen;* Den Nederd. Helicon, 96: *de groene beemden,* deursprickelt *met ontallijcke... schoonverwige bloemen.* — *Sprikkeloogen* is hetzelfde als *spriet-* of *sprieteloogen* (zie op *Sprietelen*); De Harduyn, Godd. Wenschen, 382:

Ick ben als een die stijf gheboeyt
In eenen kercker heeft gheseten,
En die met pijne sprickel-ooght
Soo hy hem aen de Sonne tooght.

Het w. luidde ook *sprekelen;* Bijbel, 1477, Gen. 30, vs. 35: *de bocken ende weders die menichfoudich waren van verwen ende* ghesprekelt *of mit vlecken.* En vs. 39: *si ghebaerden van menigherhande verwen bevlect ende* besprekelt *mit verkeerder verwen.* Evenzoo heeft het nederrijnsch (bij Muller, Niederr. Provinzial 24) *sprickeln*, het akensch dialect nog *sprekele*, het zwaabsch *spreckeln*, het beijersch *spregkeln*, het zweedsch *spräckla*, allen voor met vlekken besprenkelen.

Sprinkelen, zie Sprenkelen.

Sprittelen—Spritten.

Volgens De Bo's Idioticon zegt het westvl. beide wwn. voor spuiten, b. v. van speeksel door de tanden of het spatten der schrijfpen. Zij verschillen slechts in klank met *sprieten* en *sprietelen;* zie dit art. De hoogd. vorm van *spritten* is *spritzen*, nederl. *spritsen*, zie Weil., en mijne Proeve over Bilderdijk, 121. Vandaar *sprits*, een bekend gebak, waarvan bij Bekker en Deken, Brieven, III. 66: *Zo onze Menagere eens ondernam een korst te rollen, of* een sprits te spuiten, *dan liep zy groot gevaar om de rolstok, en* de spuit *tegen haar toupet te krygen.*

Sproedelen, zie Sproetelen.

Sproetelen—Sproeten.

Sproeten is het neders. *sprutten*, hoogd. *sprutzen, spritzen*, d. i. spatten, spuiten, ook nederl. *spritsen*, een vloeistof in sterke beweging brengen, waaraan het denkbeeld verbonden is van haar onder die beweging te verdeelen of uit te spreiden. Six van Chandelier bezigde het w. Poësy, 113:

Gelyk een halve drank des geisers, die niet machtigh,
Om door te werken, in het middelrift blyft wroeten,
Waar Ibis bek, om hulp, van onder in moet sproeten.

D. i. spuiten. *Spritsen* komt bij ons voor in den

zin van spuitend of spuwend de woorden uitspreken, zie mijne Proeve over Bilderdijk, 121. Vandaar het hoogd. *sprudeln*, opborrelen, naar boven werken, opbruisen, bij Schmeller en Lexer *sprüdeln*, vochten omroeren, doen opbruisen, bij Tobler *sprodla*, dat L. Ph. C. van den Bergh overnam, Ged. 9:

't Is zalig, als de wijn dan sproedelt *in de glazen.*

Doch Lexer heeft in die beteekenis mede *sprütt'eln*, dat insgelijks bij ons voorkomt; A. Simons, Verhandelingen, 113: *zij drinken het sap der birken, gemengd met honig, die bloem en krachten heeft en* sproetelt *in den vollen hoorn, omdat hem vele eeuwen heugen.* — In 't eng. bij Halliwell is *sprutted* oversprenkeld, dat hiertoe mede behoort, als zijnde: spattende overspreid. Ook ons *sproet*, *sproetel*, bij Kil. *sproetsel*, is van dezelfde familie, als spat of vlek, in 't hoogd. *sprosse*, dat tevens twijg, tak en ook laddersport beduidt, anders *spreissel*, *spriessel*, nederl. bij Kil. *sporte*, *sprote*, en waarvoor ook *sproet* gezegd werd; Schadtkiste der Philosophen, fol. 195:

Een leer, soo vol sproeten *gemaeckt dat men telcken keer*
Daer op gaende, ontrent het licht sou geraecken.

Ons *sport* is dus niet anders dan *sprot* met verplaatsing der *r*, gelijk door Ten Kate, II. 411, reeds is opgemerkt, doch door Weil. schijnt over 't hoofd gezien, en de beteekenis van trede der ladder is fig. voor de eig. van tak of twijg, die het woord ook bij ons bezat; Hooft, Ged. fol. 94:

Reikt nu het zuiver zout, en vuure sporten *aan,*
Om de kruipende vlam tot blaakren op te stooken.

D. i. takken of rijzen, zooals het Wbk. des Inst. had moeten opmerken.

Sprokkelen—Sprokken.

Het ww. *sprokkelen* is door onze taalkundigen nog niet lang als een nederlandsch woord erkend. Kiliaan heeft het even weinig opgenomen als Plantijn; Hoogstratens Nederduitsch-Latijnsch zoo min als Halma's Nederduitsch-Fransch Woordenboek, en zelfs Weiland maakt er geen hoofdartikel van, maar brengt het alleen te pas op »Sprokkelmaand." Intusschen komt het woord reeds voor in het Vervolg op De Fakkel van den zeeuwschen predikant Tuinman, in 1731 verschenen, en in 1763 noemde Meinardus Tydeman in de N. Bydr. tot opb. der Vad. Lett. I. 20, het »een woord in Gelderland en elders gebruiklijk." Op wat grond Weil. zegt dat het woord »oulings" gebruikt werd, heeft hij niet doen blijken. Het ware anders wel te staven geweest. Men leest het frequent. toch reeds in de Levens van Plut. fol. 291: *Ghelijck hy de selve* (t. w. *de stucken van een oudt visschers boodt*) *vergaderde ende by een* sprockelde, *quam daer een Romeyn* enz. Dus ook Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 92: *eenich dor houdt, dat hy* gesprokelt heeft. (Misschien eene drukfout voor *gesprockelt.*) De hier voorkomende uitdrukking »hout *sprokkelen*" voor: hout lezen, is thans algemeen erkend en verstaan. Huydec. gebruikte het w. min gewoon figuurlijk voor bijeenzamelen of schrapen, Hekeld. Voorafspr. »aan den Holl. Leezer," 8:

— de overwinst, die hy van vrienden en vertrouwden
Gesprokkeld *heeft op maat en wigt en soort van goed.*

Met eene andere beheersching leest men het ww. bij Brester, Verspr. en Nag. Ged 203:

Twee kindren, sprokkelend van 't hout
Dat 's nachts de sneeuwstorm nedersmeet.

Wat de afleiding van *sprokkelen* betreft: Bilderdijk in zijne N. Taal- en Dichtk. Versch. IV. 62, achtte het w. afkomstig van *brokkelen*, en wel zoodanig, dat het dit *brokkelen* zelf is, met voorvoeging der *s*, welke *s* dan de kracht eener ontkenning zou hebben, zoodat *sprokkelen* (brokken bijeenzamelen) het tegengestelde zou zijn van *brokkelen* (brokken verspreiden). Reeds Tuinman t. a. p. gaf in de hoofdzaak dezelfde afleiding, noemende de *s* bloot »een voorhechtsel." Het schijnt dat Bilderdijk, Tuinmans verklaring overnemende, en het tegenstrijdige in de beteekenis der beide werkwoorden gevoelende, tot die ontkennende *s* gekomen is, welke, althans met betrekking tot *onze* taal, als een vernuftsspel zal aan te merken zijn. Liever houden we ons aan hetgeen Bilderdijk in zijne Geslachtlijst ter verklaring van *sprokkel* zegt: »de letter *spr* toont verspreiding, wijd uit een." *Sprokkelen* is van het subst. *sprokkel*, en dit wederom van *sprok*, d. i. hetzelfde als *sprik* (waarvan zie op *Sprikkelen*), takje of stukje hout, bij Schütze *sprük*, *sprok*, klein, dun houtje, houtrijsje. Dit *sprok* vind ik reeds in den Lancelot, B. III. vs. 13165:

Her Druidein stac met hastecheden
Op Waleweine sijn spere ontwee,
Ende Walewein tsine, min no mee,
Gelijc oft ware een sproc, *Godweet.*

Kil. kent *sprok*, ook *spork*, als adjectief voor broos, d. i. dus wat licht breekt of verspreid wordt, en in verschillende onzer provinciën, als Groningen, Friesland, Noordbraband, is dit woord nog gangbaar, zie Laurman en Hoeuffts Idiot., zoo-

wel als in het nedersaksisch, blijkens het Brem. Nied. Wtb., Schmidt, Stürenburg en and. Valentijn, Werken van Ovid. III. 192: *hoe de rivieren toevriesen, en* 't sprok-water *uit de meiren wert gegraven.* Dus noemt de Schr. het ijs. — De Vlamingen kennen het w. mede; dus Croon, Moy-al, 97: *oock is het (glas) soo* sprock *ende onbuyghsaem, dat het met het minste gewelt aen duysent stucken berst.* Van Duyse, Vaderl. Poëzy, I. 33:

— *het (ros) sloeg de molensteenen,*
Als een sprokken *ysklomp, stuk.*

Men vindt daarvoor ook *sprokkig;* Moons, Sed. Vermaeck-Tonneel, 308: *als oft ghy u seiven vermoeydt sijnde op een* sprockigh *riet wilde betrouwen om te rusten.*

De beteekenis van *sprok* blijkt nader uit *sprokkel*, dat bij Kil. niet alleen kort, dun, droog hout beduidt, maar ook molm, in welken zin het w. thans, naar ik meen, verouderd is. Het ww. *sprokken*, in klank alleen van *sprikken* verschillende, zou dus willen zeggen: sprokken of sprikken maken, evenals *brokken* zegt: brokken maken, en even regelmatig zou *sprokkelen* moeten beteekenen: sprokkels maken, en het is dus niet dan door eene bijzondere en ongewone toepassing, dat dit frequent. gebruikt wordt voor: sprokkels bijeenzamelen, zoodat het tegen *brokkelen* overstaat, en Bilderdijk kon zingen, Krekelz. I. Voorafspr.:

Wat de Lente los verbrokkelt,
En in weeldrigheid vergooit
Wordt somwijl weer opgesprokkeld
Als de Winter vlokken strooit.

en den bundel, aan de Krekelzangen onmiddellijk voorafgegaan, kon betitelen: *Sprokkelingen*, in den zin van »zamengelezen stukken," terwijl *brokkeling* beteekent »verstrooide stukken"; Constthoon. Juweel, 283:

— *de* brockelingen *gaert,*
Dat niet te quiste gae, maer alles werd' bewaert.

In de aangeh. Voorafspraak heeft Bilderdijk *gesprokkel*, mede in concreten zin:

Die 't gesprokkel *niet versmaadde,*
Neme ook grijsheids teelt voor lief.

Men heeft gemeend, dat tot het nederl. werkw. *sprokkelen* zou behooren de benaming *sprokkelmaand*, wat echter zeer onwaarschijnlijk is; zie J. D. Meyers Verhandel. I. 91, en vooral Bomhoff en Hoeufft in mijn Taalk. Mag. I. 24 en 165, III. 231. Ik voeg daarbij alleen, dat onze Ouden die maand steeds *sporcle* of *sporkel* noemden; Maerl. Sp. Hist. I. 248:

Doe quam Numa, diere toedede
Laumaent ende Sporcle *mede.*

D. III. 137:

— *onser Vrouwen dach,*
Die in Sporclemaent *gelach.*

En lager:

Dit ijs es sonder mesquame leden
Binnen Sporkelle *up die zee.*

Leven van Sinte Amand, II. 194:

Binnen Sporkele, *den .vi. sten daghe.*

Zelfs Six van Chandelier schreef in zijne Poësy, 130, nog *sporkel.* Intusschen in den Bredaschen Alm. van Vlitius, van 1664, komt Februarij reeds voor onder de benamingen van »Sprockelmaend, Sprockelle, Sporckelm., Schrickelm., Selle, Selm., Zille, enz." — zoodat de metathesis van *sporkel* in *sprokkel*, of omgekeerd, reeds toen bestond.

Spronkelen, zie Sprengelen.

Spruchtelen—Spruchten.

Dit frequent. kwam mij voor in *voortspruchtelen*, bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VII. 41: *de bloedvaatjes, die... uit de onderbuiksche vaten* voortspruchtelen. — De bet. is blijkbaar voortspruiten, en dez. schrijver bezigt meermalen het znw. *spruchtel* voor spruit. Dus a. w. V. 26: *eene zeer sterke zenuw, die alduar zijne* spruchtels *schiet.* Bl. 147: *de* spruchtels *en takjes van het negende paar zenuwen.* D. VII. 57: *met* spruchtels *van bloedvaten doorweven.* — Dus ook in zijne Eerbare Proefkusjes, 121: *Een meloenplant strengelt door gekrulde* spruchtels *zich onderling te zaamen.* Bl. 127: *Rhijngolfjes, die hier uwe uiterste* spruchtels *aan de rollende heuvelen schuurt.* Oud-Hollands Vriendschap, 253: *De* spruchtels *van een beek.* — Halma en (uit dezen) Weil. hebben dit woord opgenomen met de omschrijving »tak of arm van eenen stroom of eene rivier." Bilderdijk, in zijne Geslachtl. verklaart *sprochtel* of *spruchtel* eenvoudig door »tak", en in die meer algemeene beteekenis heeft Berkhey het dan ook genomen. Overigens vermeldt Fulda in zijne Idiotikensamml. »*spruktel*, voor arm van eenen stroom, en wel in het *Nederlandsch.*" Elders kwam mij het w. niet voor. — Om de overeenkomst van *klucht* en *kluit*, *vrucht* en *fruit*, ben ik geneigd *spruchtel* voor één woord te houden met *spruitel*, en alzoo in *spruchtelen* een frequent. te zien van *spruchten*, d. i. spruiten, hoogd. *spriessen*, middelhd. *spriuszen*, oudhd. *spriuzan*, *spriozan*, angels. *sprytan*, *spreotan*, eng. *to sprout*, nederl. *spruiten*, welke laatste vorm ook *spruitelen* heeft opgeleverd. Zie dit w.

Spruitelen—Spruiten.

Dit frequent. leest men bij Hooft, Ned. Hist. fol-

388: *Prangende honger, wassende vreez, verstervende hoope, deeden 't zaat der weederstreeving zoo verre* spruitelen, enz. — Het is zonderling, dat dit w., mij alleen t. a. pl. voorgekomen, in het Wdb des Inst. wordt gemist; nog zonderlinger, dat het door niemand is overgenomen. Het subst. *spruiteling* bezigde Van Nievelt, Discoursen van Machiav. 191: *al de* spruytelinghen *die rondom (de stronck van sijn boom) wassen.*

Spugchelen—Spukken

Spugchelen, bij De Bo ook *spogchelen* en *pogchelen*, zegt het vlaamsch als frequent. van het evenzeer vl. *spukken*, bij Von Klein, Bernd e. a. *spucken*, nederl. *spugen*, spuwen. Een anderen frequentatiefvorm heeft het oostfriesch bij Stürenburg, t. w. *spuchtern*.

Tot de bijvormen van *spugen*, die Weil. niet vermeldt, behooren *spoegen*, in de spreektaal meest bekend en te lezen in De Honigbije, VI. 47:

De Doctor heeft...
Den lyder... den braakdrank ingegeven...
De lyder raakte nu aan 't spoegen.

En *spuigen*, dat het vlaamsch kent, doch ook bij hollandsche schrijvers gevonden wordt; Della Casa, Galatéus, 14: (*zy*) *moeten zich wachten... van te* spuigen, *van te hoesten*. Voor het znw. *spog*, volkstaal *spoeg*, hebben Danneil en Schröer *spuck*.

Van *spoegen* heeft Weil. *aanspoegen*, *aanspuigen* of *aanspugen*, van welke vormen het Wdb. der Ned. Taal alleen den laatsten opnam, en dan nog zonder eenig voorbeeld uit onze schrijvers. Dus Bilderdijk, Mengel. II. 54: *Van d' afgrond* aangespogen.

Staggelen—Staggen.

Staggelen is bij Halma het stampvoeten of trappelen van paarden. Ten Kate (II. 702) stelt het gelijk met *staggeren*. Zie derhalve dit woord.

Staketselen—Staketten.

Beide wwn. heeft Ten Kate, II. 433; Kil. alleen het frequent. Van het subst. *staketting*, afleiding van het ww. *staketten*, zooals *schutting* van *schutten*, door Weil. vermeld, vindt men een voorbeeld in de Lev. van Plut. fol. 122 recto: *Doen liet Pelopidas terstont omringhen met graften en* staketting*en van hout het Casteel Cadmaea.* — In dat woord met Bilderdijk, Geslachtl. III. 98, eene samenstelling *staak-ketting* te zien, is zonderling. De woorden zijn van *staket*, met basterduitgang gevormd van *staak*, dat ond. and. in het oudfr. luidt *estac*, *estache*, *estaiche*, *estaque*, waarvan *estachette*, thans *estacade*, nederl. *staket*, hoogd. *stachet* ens.

Stamelen—Stamen.

Het oudhoogd. bij Graff, VI. 679, geeft het primit. *stammen*, balbutire, dat ook, zooals Kaindl, II. 280, te recht aanmerkt, gestaafd wordt door het subst. *stammer*, balbus; insgelijks het zweedsch *stamma*, deensch *stamme*, en het nederl. *stamen*, dat gelezen wordt in het Belg. Mus. VI. 59, in een Esbatement uit de zestiende eeuw, waar op de bedenking:

Sulge (d. i. *zult ge*) *die sonde moeten weten,*
Noynt en ghesciede my meerder blaemen.

geantwoord wordt:

Seghse vry zonder staemen.
Ic belove u, in svyants spijt,
Nummermeer en doe icx u verwijt.

Stamelen, hoogd. *stammeln*, bij Graff *stamalon*, beteekent in het middelhd. bij Ziemann behalve balbutire, ook titillare, d. i. kittelen of prikkelen, 't welk mede in een licht afgebroken stooten kan bestaan, en in 't beijersch heeft volgens Schmeller *stameln* nog denzelfden zin. De eig. beteekenis des woords is, evenals van *stotteren*, stooten, doch bepaaldelijk met de stem; hij, die geheel belet wordt voort te gaan, blijft stom. Mij dunkt, de vormovereenkomst dezer woorden kan niet toevallig zijn, en hoewel men doorgaans *stem* niet zoo nauw verwant acht aan *stom* en *stamelen*, (zie b. v. Ten Kate, II. 422 en 423, Fulda, German. Wurzelw. 276 en 287, en Kaltschmidt, i. v.), acht ik met Bilderdijk (Geslachtl. i. v.) de *stem* een »uitstoting van den adem."

Weiland aarzelt in zijn groot Wdb. en zijn Handwoordenb. het ww. als bedrijvend op te nemen; nogtans is het dus gebruikt, b. v. Siffle, N. Ged. I. 149:

Hij stamelt *reeds een enkel woord.*

Van den Bergh, Heden en Verleden, 54:

— *toen, bij 't jongste krachtverzaamlen,*
Ge uw heilverwachting nog woudt staamlen.

Bl. 123:

— *klappertandend* stamelt
Hij zijn bevelen weêr.

Niet zeer gewoon komt *stamelen* voor met het »woord" als onderwerp; Nolet de Brauwere, Ged. I. 33:

't Woord stamelde *in zijn' mond en stierf op zijne lippen.*

Bekend is de afl. *stamelaar*, bij Kil. *stameler*. Ook vermeldt Weil. *stameling*, 't welk men leest bij Nomsz, Zaïre, 79:

— *een stem die door haar* staamling *toont*
Wat innerlyke schrik het schuldig hart bewoont.

Ockerse, Napol. Redev. II. 49: *om mijne* stamelin-

gen *door een waardiger lied te vervangen.* — Niet vermeld is *stamelachtig;* Erasmus, Lingua, 146 v°.: *die veel klaps hebben zijn ghemeynlick* stamelachtig, *ende spreecken al hackelende.* — Het ww. *nastamelen* leest men bij P. Moens, Hugo de Groot, 112:

Haast stamel *ik verrukt haar welkoomgroeten* na. Voorts *toestamelen* in de Brieven van J. F. Willems, 79: *na Hem lof en dank te hebben* toegestameld. — En *uitstamelen* bij Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 275: *Zy... hebben ligtelyk iet konnen* uitstamelen, *dat naar vreemde taal geleek.*

Sommige talen, en daaronder ook de onze, verwisselen in het frequent. de *l* met *r;* zie *Stameren.*

Steggelen—Steken.

Volgens de Geschriften van J. Kneppelhout, X. 60 en 252, behoort het w. *steggelen*, eng. *cribbing*, tot het taaleigen van Breda, in zooverre het aldaar onder de kadetten zeer gebruikelijk is. En volgens De Navorscher, XI. 21, is *steggelen* in de Betuwe gebruikelijk, en bezigt men dat woord »van iemand, die zich aan oneerlijk kaartspel schuldig maakt." Waarin die oneerlijke handeling bestaat, is opgehelderd door Holtrops Eng. Wdb. dat »cribbage" een kaartenspel noemt »waarbij de spelers, van de bekomen kaarten, eenige willekeurig uitschieten." Het woord zal wel overgenomen zijn van onze duitsche naburen, bij wie *stechen*, d. i. steken, in het kaartspel in meer dan ééne bet. gangbaar is; zie Adelung, Schmeller, Lexer enz »Um einen streitigen Preis *stechen*" is daarom strijden. Het denkbeeld van oneerlijkheid, aan het betuwsche frequent. verbonden, is verklaarbaar, als men bedenkt, dat *steken* meermalen eene heimelijke of listige handeling aanduidt. Zoo zeggen wij: eene zaak *besteken* voor heimelijk beramen; »Einem etwas *stechen*" is bij Schmeller en Anton iemand iets vooraf en heimelijk doen weten; eene zaak verraden. De nederlandsche vorm van *steggelen* zou *stekelen* moeten wezen. Schuermans heeft *steggelen*, ook *staggelen*, *stegchelen*, *stagchelen*, voor krakeelen, dat hetzelfde woord kan zijn, en althans aldaar mede van *steken* wordt afgeleid. De frequent. zijn in vorm meer hoog- dan nederduitsch.

Stekelen—Steken.

Hoewel het frequent. in onze Woordenboeken niet voorkomt, is het toch bij onze schrijvers, zoowel als in het dagelijksche leven, niet zeldzaam. Het heeft den eigenlijken zin bij De Brune, Jok en Ernst, 121: *De Peerlemoer word eerstelik .. als met een brandende schacht*, gestekelt. De Regts Mengeld. 79:

Dat je de wonderlyke Maart
Nimmer en steekelt *met zyn staart.*

Figuurlijk komt het voor, Oudaan, Agrippa, Voorr. 5: *'t gebeten Volk zal mij langs de straat met scheldnamen* stekelen. Van den Bergh, Bloeml. uit Shaksp. 103: 't stekelen *te dragen van 't beleedigend fortuin.* Geld. Volksalm. 1845, bl. 238: *grappenmakers en narren, die het volk geestig en ongeestig doorhaalden en* stekelden. — In dezen zin zegt men anders: iemand *een steek* of *steken* geven. Voor prikkelen of aanzetten leest men het ww. bij De Brune, a. w. Voorr. 1: (*dit*) *heeft mijne ziel, met een vergrage zucht*, gestekelt, *om iets anders... aan 't licht te brengen.*

Voor *stekelen* heeft Schultze met anderen frequent. vorm *steekere.*

Steukelen[1], zie Stokelen.

Steukelen[2]—Stokken.

De Bo omschrijft *steukelen* door »teedertjes bezorgen, koesteren, van menschen en dieren. Iemand *steukelen* die oud en zwak is. Iemand met geldelijke hulp of anderszins ondersteunen" enz. En wijst op het eng. *to stock*, verzorgen, voorzien. Dan, dit eng. ww. is niet anders dan het nederl. *stokken*, bij Kil. met een stok of staak bevestigen, ondersteunen; onzijdig: steunen of leunen op iets; waarvan bij denz. *op iemand stokken* voor op iemand steunen of vertrouwen. Zie ook Ten Kate, II. 433. Het westvl. *steukelen* is dus in de eerste plaats: iemand bij herhaling ondersteunen of helpen, en voorts bij uitbreiding: helpen, verzorgen, koesteren.

Steupelen—Steupen.

Steupelen bezigt Le Francq van Berkhey, Akadem. Vertell. I. 143:

— *Katrijn zag Jonkers hooft en schaamte*
In 't kaal geplukte Hooft, als levendig geraamte,
Toen zij hem heuschelijk ontmoet,
Daar hy een neusdoek had gesteupeld *om zijn hoed.*

D. i. gewonden, ten einde het kale hoofd te beter te verbergen. *Steupen* is derhalve hetzelfde als *stoppen*, hoogd. *stopfen*, eng. *to stop*, oudf. *estoper*, *estouper*, *stoupper*, *stopeir*, lat. *stopare*, *stupare*, bedekken, verbergen, verwant aan *stouwen*, *stuwen*, hoogd. *stauen*, eng. *to stow.* Bij Roquefort is *stoupe*, *étoupe*, iets waarmeê men stopt, lat. *stupa*, b. v. een oude linnen doek, en daartoe zal wel behooren het neders. *stulpe*, klep of omslag van een hoed, in den Teuthonista *stolpe*, hulle, doickhulle. Ook ons *stolp* en *stulp* beteekenen bedekking, en men zou kunnen vragen of de wwn.

stolpen, *stulpen* etymologisch één zijn met *stoppelen*, *stuppelen*, *steupelen*.

Steuvelen—Stuiven.

Bij Schuermans is *steuvelen* »kijven, ruzie maken." Dit zal wel het frequent. zijn van *stuiven*, d. i. van stof gezegd in beweging zijn of brengen. De verwante dialecten staven die afleiding. Het hoogd. *stöbern*, bij Schöpf *stöbbern*, neders. *stövern*, bij Danneil *stöwern*, beteekent stofregenen en fijn sneeuwen, frequent. van *stöben*, *stöven*, *stöwen*, causatief van *stauben*, nederl. *stuiven*. Evenals nu de wwn. rooken en misten gebezigd worden voor een' toestand van oneenigheid of twist en hetgeen daarmede gepaard gaat, zegt men ook »daar *stuift* het," d. i. daar wordt getwist of gekeven, en met deze bet. komt die van het vlaamsche *steuvelen* overeen.

Ter bevestiging van deze verklaring dient vooreerst het w. *steuveling*, dat Berkhey heeft, Nat. Hist. van Holland, II. 576: *Is het wyders dat de Turf bevroozen geraakt is, dan berst hy, en wordt kruimelig; dit noemt men* Steuveling-turf, *en het Veenvolk geeft ook dien naam aan het stof of de* steuveling, *die van den Turf, onder 't bearbeiden, afruid.* — Voor dit w. nu heeft Weil. *stuiveling*, »vervrozen turf, die lichtelijk tot stof wordt."

Vervolgens het ww. *steuveren*, dat evenzeer het hoogd. *stöbern* is, doch met de wijziging in de bet. die ook dit frequent. ondergaat, waarover zie het art.

'k Acht het niet onmogelijk, dat aan *steuvelen* verwant is het adj. *stüffe* in het cimbrisch, bij Bühler in het dialect van Davos *stoff*, *stoffa*, *stoffi*, *stoffs*, verdrietig, ongeduldig.

Stikkelen—Stikken.

Stikken, *stekken*, is versterking van *steken* of dit *steken* zelf; Ten Kate, II. 432. Bij Weil. is *aal stikken* aal trachten te vangen door middel van steken; evenzoo *aspersien stikken*, ze opdelven; dus voor vangen of grijpen; Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 83: *Ick ben seker, dat niemandt onder het gantsche Menschelijcke Geslachte en soude te* sticken *weesen, die eenige de alderminste Sonde soude begeeren te doen.* — Vandaar *omstikken* bij Oudaan, voor omgrijpen, in het rond tasten om te verkrijgen; Agrippa, 433: *die 'er de meenigte tot pleiten opstookt... die na rechtsdagingen* omstikt. — En hiervan *omstikking*, ald. 439: *mogelijk wil nu ter tijd zoo gestrenge* omstikking *de Kerke ten oorber strekken.*

Stikkelen komt vooral voor bij denzelfden auteur. Het beteekent zich diep insteken, zich inwikkelen. Poësy, III. 431:

Daar ze in de spinnewebben...
Zich stikkelt *om ende om.*

Voor indringen, Roomsche Mogenth. 208:

— haar boezem is ontregen,
Daar speelt een windje in, en stikkelt *in haar hair.*

Bij Bogaert, Roomsche Monarchij, 10:

Haer borst is open daar een windjen in komt speelen,
En stikkelt *in haar hair —*

Doch door steken vangen, Oudaan, Agrippa, 302:

Zoo qu'eekt den Ojevaar zijn kiekens met echdissen
En kikkers, welk hy uit het broekland weet te vissen;
Tot dat den jongen toom het vliegen machtig es.
Die stikkelt *insgelijx die diertjes uit de nes.*

Hiermede komt overeen, Sprankhuisen, Vande Scheppinge, 12: *Kinderen, die te samen Lestje speelen, en sonder ophouden rontom de Weerelt loopen* stickelen, *als ofte sy malckanderen sochten te kippen.* D. i. de handen uitstekende trachten te grijpen. Bl. 15 ald.: *laet Water en Aerd? elck in 't besonder aenmercken, over en weder* stickelende *van d'een tot d'ander.* D. i. elkander de hand toestekende.

Is *stikken* en *stikkelen* een vastmaken of hechten van iets, dan zal *ontstikkelen* een losmaken, ontbinden van iets moeten beteekenen. Dus leest men bij Oudaan, Agrippa, 432: *alle wetten... na zijn welgevallen wenden en drajen, of met allerlei ongerechtige afleidingen dezelve* ontstikkelen. Ald. 632: *gij denkt dat ik dit zegge, om den arbeid... door gezochte uitvluchten te* ontstekkelen (sic). — Hier zou men het w. door ontworstelen kunnen verklaren, evenals bij Van Heemskerk, in den Bloemkrans, 183:

Uw brein hebt ge op 't Latijn gezet.
Gij zijt, 't is waar, de Min' ontstikkelt,
Maar niet Natuurs aaloude wet.

Van de beteekenissen, welke het eng. *to stickle* heeft, komt die van sterk aan iets hechten, door Halliwell vermeld, met ons *stikkelen* overeen.

Stippelen—Stippen.

Volgens Weil. is *stippen* »eigenlijk het geluid van *tip* voortbrengen, door met den vinger, of eenig ander puntig ding, ergens op te stooten." Ik meen, dat »het geluid" hier niets te maken heeft, en dat *stippen* eig. is een *stip* maken of zetten en voorts de daartoe noodige handeling doen,

zonder juist den stip zelven te plaatsen. Zoo *stipt* men de punt der pen in den inkt; zoo *stipt* men een voorwerp even *aan*, enz. In den zin van stippen maken zegt het spreekw. in Roemer Visschers Sinnep. 119: *Laet de Kievit* stippen, *ick heb de Eyeren in de hoet.* — En voor even aanraken, Bilderdijk, Najaarsbl. II. 21:

— (*den meeuw*) *met den vlerk gestaâg in 't water* stippend.

Bestippen is met stippen bezetten; Dez. Krekelz. III. 192 (van een boek):

De band van achteren geribt,
De sneê met rood en blaauw bestipt.

Voorts door stippen te zetten eenen omtrek bepalen, alsmede bepalen, beperken in 't algemeen; Vondel, Noah, 29:

Een onderlinge min wort nimmer naeu bestipt.

Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 10:

— *'s Heerschers hand ons op de nek geleyt,*
Die veel te streng den arbeyd ons bestipte.

Nieuwland, Letter- en Oudheidk. Verlustig. I. 711: *Sommigen hebben hunne eerste opkomst in het twaalfde jaar van Keizer Theodosius* bestipt. Van Effen, Holl. Spect. III. 648: *de* bestipte *tyd wanneer zyn meester best is te spreeken.* — *Afstippen* en *uitstippen* worden bij Weil. gemist; Halma, Lofdicht vóór Zweerts, Zede- en Zinneb. 3:

't Hart te weiden in de weelden,
Door den Hemel afgestipt.

Cras, Nag. Verhandd. I. 231: *die palen van het Oppergebied juist* af *te* stippen. Bilderdijk, De Mensch, 122: *de grooter partyen* uitstippende, *maar de byzonderheden... overlatende.*

Het frequent. komt bij Ten Kate, II. 425 voor, en heeft bij hem twee beteekenissen: door stippen aanwijzen, en met stippen bezetten of veelkleurig maken. In den eersten zin spreken wij van »*gestippelde* lijnen of cirkels;" in den tweeden leest men bij Ten Kate, Dichtw. VI. 320: (bloemen) *rijkgestippeld* Vandaar *bestippelen* bij Oudaan, Voorschad. 224:

— *Hemels-blau met goud* bestippelt —

Snieders heeft *doorstippelen;* De Verstooteling, 53: *de grond* (*was*) *met goud- en zilverpapier, met wit zand en looverkens* doorstippeld.

Bij Müller en Weitz is *stippele*, eng. *to stipple*, met een naald figuren in een papier prikken, en ook langzaam voortstappen, voor welk laatste wij *stippen* zeggen in de spreekwijs *hippen noch stippen*, volgens Bilderdijk, Aant. op Hooft, III. 12, en wij hebben daarvan ook *stipstappen*, zie mijne Verscheid. 168; bij Danneil *stippeln*, in 't Brem. Nied. Wtb. *stippern* droppelen (van regen gezegd).

Het znw. *stippel* voor het meer gewone *stip* leest men bij Huygens, Korenbl. I. 15:

De kleinste stippel *heeft sijn Goddelick beduydt.*

Ald. 526:

En waer' t u niet geleert tot eenen stippel *toe?*

Van *stippen* hebben wij het adj. en adv. *stipt*, voor nauwkeurig bepaald, eig. *bestipt*, dat men ook vindt in Verwers Seerechten, 139: *soo hy dese pael* (d. i. *bepaling*) *niet* bestipt *en heeft naergekomen.* — Daarvoor *stip* te zeggen, verdient afkeuring; Hooft deed dit en ook Vondel, Noah, 8:

In 't bouwen volghde ik stip *des ouden vaders voorbeelt.*

Iets anders is het, zooals Hooft verkoos dikwerf te doen, van het subst. *stip* een adj. *stipsch* en adv. *stips* te maken; zie het Wbk. des Inst.

Stivelen—Stiven.

Het ww. *stivelen* komt eens voor bij Melis Stoke, I. 414:

Want morders haddense ghevaen
Metten haren, ende wilden saen
Al tfolc stivelen: *maer sine conden*
Met haren kniven niement wonden.

Doch meermalen bij Maerlant, Sp. Hist. I. 63 (van den richter Ehud):

Egloen, die van Moab drouch crone
Dien leeddi te meerre hone
In sine camere, ende stivelden *daer.*

Ald. 159:

Die Coninc wart bevaen met nide.
Eenen spiet hi geprant
Dien een knecht drouch in sine hant;
Ende stiveldene *daer uptie stede.*

En 409 (van een' drom moordenaars):

Want si stifelden *nu desen, nu desen*
So dat tfolc doot waende wesen.

Rymb. vs. 4511:

Wie so den berch tast, tesen tiden,...
Ic wil menne stivele *ofte steene*
Manne ende beeste ghemeene.

De aandacht werd het eerst op dit w. gevestigd door Clignett en Steenwinkel in hunne Taelkund. Mengelingen (of Schatk. der Taalen) 185, waar het echter, wat de afkomst betreft, onverklaard bleef. Daarna uitte Ypeij, in zijne Taalk. Aanm. over veroud. Woorden in de Staaten-Overz. des Bijb. 168, de meening, dat *stivelen* het frequent. schijnt te zijn van *stiven*, *steven*, *staven*, 't welk beteekend zal hebben »met een staf of stok slaan." De Hoogl. David, ten laatste, houdt het w. voor afkomstig van of verwant met *stift*, acus, en *stiften*, pungere; zie het Gloss. op den Rymb.

Inderdaad, aan het nederl. subst. *stift* (in *graveerstift*, *teekenstift* enz.) en het verouderde hoogd. werkw. *stiften*, steken, met een puntig werktuig stooten, moet een werkw. *stiven* of *stifen* voorafgegaan zijn. zooals ook Adelung te recht opmerkt; een werkw. dat hetzelfde is met het bij Graff, VI. 610, verloren genoemde stamwoord *stiban* of *steban*, en waaraan de hoogd. ww. *stippen* en *stupfen*, steken, nederl. *stippen*, bij Kil. stikken, verwant zullen zijn. Van zulk een primitief afkomende, moest *stivelen* of *stifelen* den zin hebben, waarin onze Ouden het bezigden, t. w. van (met een mes, zwaard of spies) doorsteken, op die wijze dooden, en alzoo dooden in 't gemeen.

Stoffelen—Stoffen.

Het ww. *stoffelen*, dat Schmidt heeft voor stooten, aandrijven, komt bij ons voor in *opstoffelen*. Iemand uit Arnhem schreef mij, dit w. aldaar gehoord te hebben in de uitdrukking: »ik houd niet van *opgestoffelde* vriendinnen," waarmeê bedoeld werd »opgedrongene." Het Idiot. van De Bo heeft *bestoffelen* met den zin van omstuwen, met een dichten drom omringen, b. v. de biechtstoelen waren *bestoffeld* van volk, hij was *bestoffeld* van arme menschen. De Schrijver noemt het een frequent. van *bestuwen*. Regelmatiger is het af te leiden van *stoffen*, in den zin van stooten bekend in het cimbrisch bij Schmeller, en het lucernsch bij Von Zingerle.

Stoffen en *stoffelen* zijn nauw verwant aan *doffen*, *doffelen* en *toffelen*; zie deze artt.

Stokelen—Stoken.

Voor ons bekende ww. *stoken* (in *tanden stoken*), b. v. Don Quichot, I. 396: *blyvende den Ridder op syn stoel sitten en sijn* tanden *te* stooken. — van *steken*, zeide men voorheen *stokelen*; Coster, Duytsche Academi, 12: *Ick bevinde, dat aan de oorlepels* tantstokers *vast zijn ghewrocht. Neen, bylo, dat was de meening niet, dat iemandt zijn tanden zoude* stokelen *met iets* enz. Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolmeesters, 34:

Ghy sult niet stoockelen *in neus, in tanden.*

Het groningsch heeft *steukelen* voor het opstoken van vuur, zie mijn Taalk. Mag. IV. 685, wat hetzelfde woord is, en in Noordholland moet *stokelen* in denz. zin, en ook in den fig. van twist stoken niet onbekend zijn. Zoowel voor het vuur als de tanden heeft het oostfriesch bij Stürenburg *stokeln* en *stokern*, het platduitsch bij Schambach *stokeln*, en het hoogd. *stochern*, welk laatste Adelung alleen voor de tanden aanneemt. Zie voorts *Stokeren*. — Voor het gaan met een' wandelstok leest men *stocken*, Hoefer, Denkm. II. 26:

He kan nicht gân dan bi dem stave,
Dâr mit he stocket *nâ dem grave.*

Stommelen—Stommen.

Ten Kate, II. 423, brengt *stommelen* tot *stom*, als aanduidende een geluid »verwart en rommelig als dat van de stommen"; en Terwen tot *stem*, als geluid voortbrengen, dof geraas maken. Het w. zou aangemerkt kunnen worden als bloote geluidnabootsing, alleen aan onze taal eigen. Liefst echter acht ik het met Bilderdijk, Verhand. o. d. Gesl. 363, als ontstaan van *tommelen* met voorplaatsing der *s*, in welk geval het primitief eig. niet *stommen* maar *tommen* is; zie daarvan op *Tommelen*.

Stommelen zeggen wij van een dof geraas, doch waarbij aan verplaatsing of beweging gedacht wordt, b. v. door het verzetten van huisraad in een aangrenzend vertrek. Eigenaardig zeide Bild. het van de donders in het gebergte, zie mijne Proeve hem aangaande, bl. 99. Hij was daarin voorgegaan door F. de Haes, in de bij uitstek geluidnabootsende pl. Verh. en Vern. Portugal, 42:

Men hoort gekraek, gedreun als van een grooven donder,
Die brommend', stommelende *en vrees'lyk romm'lende onder*
Den grond, zoo ver het oor kan reiken, henen rolt.

Dus zong ook Kleyn, Oden en Ged. I. 25:

De donder rolt in 't statig zwerk voort;
'k Hoor hem nog tegen de waereld stom'len.

Ald. II. 35, leest men:

Een wankelende doodkist, — deze is uw Troon!
Wen de voet des Eeuw'gen haar aanstoot,
Dan stommelt *gij met haar naar den afgrond.*

D. i. al stommelende dalen, zoodat de beweging hier meer op den voorgrond treedt; hetzelfde, doch in bedrijvenden zin, drukte het w. reeds uit bij Rodenburgh, Rodomont en Isabella, 13:

Daer leydt de Africaen, en daer leydt Medor doodt,
Wijl zy Angelica vast inde afgrondt stomm'len.

Valentijn, Werken van Ovid. I. 222: stommelt *'t groentje ergens in 't een of 't ander schuilgat.* Lublink, Thoms. Jaarg. 304: *In dierenhuiden* gestommeld, *leeft het ruuwe geslacht in geduurige bedwelming.* — Wederom meer voor geraas maken bij Burlage, Acad. Tafer. 18:

Zoo dat Te Veren...
De deur ontsloot, in 't voorhuis kwam,

Geen licht vond, maar behoedzaam stommlend...
Naar boven liep. —

En bl. 63:

Een hevig stommlen *op de trappen,*
Van iemand, die naar boven liep.

Van Heemskerk gebruikt het ww. voor op eenigszins ruwe wijze stoeijen, Batav. Arcadia, 27: *te kennen geevende, dat men met het Vrouw-volck, hoe quaelijck het sich houdt, wel wat rou magh omspringen, en dat het geluck den stouten in sulck* stommelen *somtijts eenigh onverwacht voordeel toevoeght.*

Die beweging, of, nauwkeuriger, de richting der beweging, drukt men anders gewoonlijk uit door een voorvoegsel bij het ww. Iemand *wegstommelen* is hem met *gestommel*, d. i. op ruwe wijze, verwijderen, verbergen; Oudaan, Haagsche Broederm. 53:

Die zelf een moord bedreef, en 't lyk in koelen bloede
Wegstommelde *onder 't bed, daar niemant iet vermoede.*

Van Rusting, Ovidius, 28:

Je hebt my aan 't entje van de werelt weggestommelt.

Wagenaar, Vad. Hist. IV. 213: *dat men.. verscheiden' jonge Kinderen dood tusschen de bedden vondt, die, met dezelven, opgenomen en* weggestommeld *geweest waren.* — *Uitstommelen* is op gezegde wijze uitdrijven; Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I. 449: *Dus waren nu de... Roomsgesinden, met al haer kostelijcke Bagagie, t' harer Heyliger plaetsen* uyt-gestommelt. Rodenburgh, Poeet. Borstw. 278:

Maer de Liefde quam ter vaerdt,
Stomm'lden uyt *dees twee onwaerdt.*

Noozeman, Bedrooge Dronkkaard, 2:

— *strak* stommel *ik jou en jou Dochter te deuren* uit.

Wagenaar, a. w. VII. 220: *Zy voeren voort*, stommelden, *alomme in Vlaanderen, de beelden ter Kerken* uit. — Onzijdig, voor met gedruisch weggaan; Geel, Ond. en Phant. 84: *reeds had hij den hoed van een anderrn gast opgezet. en was de deur* uitgestommeld. — Zie ook het Wbk. des Inst. op Hooft, i. v. — *Opstommelen* is op dezelfde wijze voor den dag of te voorschijn halen; Bredero, Lucelle, 42:

Ick sel jou stommelen op *een sulcken dollen duyvel*
Als immermeer de aerd' hier an de werelt brocht.

Vondel, Heldinnebr. 28: *Zy magh voor zich een' man* opstommelen. De Brune, Bancketw. I. 389: *Een toevloed van huys en hand-werck-lien, uyt stallen en winckels* opgestommeld. Oudaan, Agrippa, Voorr. 3: *de Lotzeggende Pythagorist (zal) onzalige getallen* opstommelen. Wagenaar, a. w. VI. 209: *Een hoop onbedreeven Volk, uit Westvlaanderen...* opgestommeld. Bl. 351: *mannen, uit de naaste Plaatsen van Holland*, opgestommeld. Weiland, Taalk. Woordenb. St. VI. 670: *onder het* opstommelen *van de oude brokken.* — Oudaan bezigt ook *bestommelen* voor met gestommel omringen, Roomsche Mog. 369:

Een Wapendrager, uyt de jongens van geel hair,
Die 't purp're Rijkshoofd dicht bewaren en bestommelen.

In een anderen stijl zou men hiervoor: omstuwen zeggen. Anders blootelijk inwikkelen; Valentijn, Werken van Ovid. I 42: *De vlijtige bes* bestommeld *het kind in groente... en ligte windselen.* Cabeljau, Treurbr. van Ovid. 108:

De vlijtige ouwe vrouw wil 't kindje in de Tempel
Bestommlen *met Olijve en dunne wijngerd blaân.*

Willink, Lusthof, 150:

De magtigste der gantsche Waereld...
Hoe ryk bestommeld *en bepaereld.*

Hooft *afstommelen* en *nederstommelen* voor stommelende naar beneden werpen, Tacit. fol. 402: *Die (soldaaten)* stommelen, *met balken, dekkelingen en toortsen, de verweerders* af. Aldaar: *Dezelve op den wal geklommen, van booven* needer gestommelt *hebbende de geenen, die weederstandt booden*, enz. — Een later schrijver bezigde *doorstommelen;* Immerzeel, Voor Opgeruimden, 15:

— *Een vreemd gedruisch*
Doorstommelt *dadelijk het huis.*

Kinker bezigt *verstommelen*. Ged. I. 46:

Neen, 't weefsel van de ziel, waarin de driften fonklen..
Moet niet verstommeld, *niet verlamd, noch uitgedorst.*

Dat is niet van ons ww. *stommelen*, maar het hoogd. *verstümmeln*, verminken, misvormen, en alzoo een germanismus. Men treft dien ook aan bij Bilderdijk, Fingal, I. 150: *De kinderliedtjens... waren mooglijk niet veel meer* verstommeld *dan deze gedichten.* — Uit kracht van de beteekenis, die *ver* meermalen heeft, komt *verstommelen* in onze taal nabij aan *wegstommelen*, boven vermeld voor verbergen, verwijderen, en zoo leest men het w. dan ook bij Stuart, Nagel Redev. I. 285: *de schoone standen en behagelijkste vormen niet...* verstommelen *onder het gering kostuum van gemeenzaam huisselijk bedrijf* — Waarvoor men bij ons *verstompelen* zeide. Zie *Stompelen*[1].

Crous, Jos. Dr. Bly-eind. Spel, I. 129, gebruikt

het znw. *stommeling*, van *stommelen* in den bovenvermelden zin van (met iemand) stoeijen:

'k Had laatst een stommeling *met onse Keukenmeid;*
Ik greep haar nauw'liks aan, of enz.

't Woord is anders gezegd voor gestommel of geraas; Feitama, Telem. 172:

— de oude vrouw verwekt, aan een der naaste deuren,
Een zagte stomling, *die hy even kan bespeuren.*

Stommelen²—Stommen.

Dit frequent. komt voor in *verstommelen*, bij H. van Elvervelt, De bedrogen Officier, Blijsp. (Amst. 1761) bl. 35:

Maar 'oe! begot, wat 's dit? 'oe zal ik dat verstaen?
Kiai! daer zie ik iets, dat doet me gansch verstomlen!

D. i. wat men anders *verstommen* heet of *verstomd staan;* zoo door ontzetting of verbazing aangegrepen zijn, dat men geen woord kan uiten. De wortel is het bnw. *stom*. Het middelhd. had het prim. *stummen* voor stom zijn en stom maken. Bij ons is *stommen* mij alleen bekend voor »den wijn zijne scherpheid benemen" volgens Kil., zooals men ook leest in Hondius Moufeschans, 33:

Twee drie soorten van de wijnen;
Die met stommen *opgeset,*
Meer verwecken dan verdwijnen
Lust om drincken wel en bet.

Een ww. *stommen* komt voor in de Dietsche Warande, VII. 106: *Hie... groeff mede die fundamenten ende metsselden mede, ende heyde ende* stomde *in die vasten.* — Het w. wordt verklaard door »sprak niet." — Is die opvatting juist, dan hebben we hier een nederl. primit. van het gem. *stommelen*. Doch de plaatsing naast *heijen* zou mij meer aan een harden arbeid, en alzoo aan *stompen, stampen*, doen denken. Het w. zou in dat geval tot het voorg. *Stommelen*¹ behooren.

Ons gewone w. *verstommen* is doorgaans, als het hoogd. *verstummen*, onzijdig, b. v. Bilderdijk, Nasprokkel. 3:

— Loots, sta af! blijf in uw eigen perken!
Uw toon, hoe hoog gestemd, vernedert. Neen, verstom!

Doch ook bedrijvend, b. v. Siegenbeek, Leerred. I. 73: *deze Jezus* verstomde, *als twaalfjarige knaap, alreeds de wijsheid van de geoefendsten en scherpzinnigsten zijner natie.*

Van het wortelw. *stom*, genomen in de bet. van dom, onhandig, hebben we als znw *stommeling;* Fokke. Verzamel. der Werken, VII. 59: *hij is zoo* een stommeling, *hij weet zoo nergens van.* Dez. Boertige Reis, II. 27: *dat zagen die* stommelingen *in hun eenvoud over het hoofd.* Bl. 223: Stommeling! *kan je dan niet spreken?* — En als bijw. hetzelfde voor stilzwijgend; Ingen, Getr. Herderin, 4 (van visschers die):

Malkander stommeling *uitnooden tot beminnen.* Bredero, Bron der Minnen, 70: *heeft hy al* stommeling *gepruylt.* — Zie meer voorbb. hiervan bij Hinlopen, in de Verhandd. der leidsche Maatsch. II. 1. 277.

Stompelen¹—Stompen.

Kil. heeft *verstompen* en *verstompelen* voor versteken, verbergen, wegstoppen, en Ten Kate, II. 424, neemt ze op onmiddellijk achter *stompen*, stomp maken, afknotten, verminken, hoewel het verband tusschen verschillende dier beteekenissen door hem niet wordt aangewezen. Te recht, onzes inziens, merkt hij op, dat de twee eerstgenoemde werkwn. in denzelfden zin voorkomen als *wegstommelen*. Wij houden het er voor, dat *verstompelen* in den gemelden zin — het bestaan van een ww. *verstompen* in dien zin is ons buiten Kil. nog niet gebleken en de Teuthonista kent slechts *verstompelen* — niet anders is dan *verstommelen* (waarvan zie op *Stommelen*¹) met ingevoegde *p*. Het werd op volkomen gelijke wijze als dit gebruikt, b. v. Poirters, Heyligh Hof van Theodosius, 117: *sy en mynheer haren man vinden goet, dese weese* (t w een vondeling) *voor hun eygen kint te houden; ende opdat . het een iegelyck te lichter soude aennemen, soo* verstompelt *men het kindt, ende den roep gaet dat Mevrouwe al lanck bevrucht was*, enz. Ald. 265: *dese hem pramende tot de verklaringe der waerheyt, die tot de* verstompelinge Dez Masker, 262: *daer steekt yet in den boesem van eenen sondaer, dat hy wel voor eenen korten tijt misschien sal* verstompelen, enz Meulewels, Misantr 17:

— den gulden Godt,
Den beul van sijn gemoet, verstompelt *in de pot.*

Dez. schrijft daarvoor bloot *stompelen*, bl. 15:

— werpt u herts cluysters uyt
Waerin u kloecke geest gestompelt *sit te muyt.*

Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. I. Voorr. 29: *Die (schriften) der Kloosteren zyn* verstompeld, *vervoerd of verwaarloosd.* D. III. 127: *het lighaam onder een bed* verstompeld. Ald. 148: *dat niemand die (gevangenen) zoude hebben te* verstompelen, *of verbergen.* Bormans, in de Dietsche Warande, IV. 161: *de e van* Gode *te verstommen of te* verstompelen. Dez. op Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 208: *een sedert lang* verstompeld *kloosterboek.*

Evenzoo vindt men *wegstompelen* voor *wegstommelen* bij Westerbaen, Ged. II. 757:

Dat zy geen tijd en heeft om alles wegh *te* stomplen.

Blijkens het Idiot. van De Bo zegt het westvl. voor *stompelen: stomfelen* en *stonfelen*.

Stompelen²—Stompen.

Gelijk van de subst. *struik*, *stronk* en derg. ontstaan zijn de wwn *struiken*, *struikelen*, *stronken*, *stronkelen* enz. in den zin van tegen een *struik* of *stronk* enz. met den voet aanstooten, geeft *stomp*, afgeknotte tak of stam, in gelijke beteekenis *stompen* en *stompelen*. Het ww. *stompen* voor stooten, bij Schmeller *stumpen*, met den elleboog, de knie of den voet stooten, is in onze volkstaal bekend, en dus leest men het w. bij Van Walré, Heksl. 135:

Zij vliegen reedloos, woest door een, de wijze helden;
De tafel gaat omver; zij stompen, *slaan en schelden.*

Burlage, Academ. Tafer. 37 (die):

Zich lijdzaam schudden liet en stompen.

Het frequent. is door vroegere en latere schrijvers gebezigd; 't N. Hoorns Speelwerck, 183:

Te zwoegen, op het bedd', tot dat hy maght'loos word',
En krimpend stomp'len ga, *van voet en lendengicht.*

Bekker en Deken, Brieven, III. 188: *hy hadt... geen handschoenen aan; en* stompelde *met my al om en om, even als een dansende Beer.* Spandaw, Ged. II. 144:

De grijsaard, stomplend, *op den rand der groeve bevend.*

Van Ryswyck, Balladen, 144:

Het jammeren van die te sterven lagen...
En 't stompelen *van minder zwaer gewonden.*

Westerman, Ged. I. 127:

Stomplende *in hooger jaren,*
Storten wij, met grijze haren,
In den moederlijken schoot.

D. III. 59: *De* stomplende *ouderdom.* Van Senden, Het Heil. Land, II. 61: *De paarden glijden en* stompelen. — Met voorzetsels samengesteld; Fokke, Boertige Reis, II. 169: *kwam ze met een' emmer met water* aan stompelen. Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 168: *om niet... te worden gekwetst,* stompelen *wij* door. Fokke, a. w. II. 205: *zoodat er maar heel weinig (Romeinen) te Rome terugkwamen, en... de stad* instompelden. Van Ryswyck, Poët. Luimen, 157: *De beed'laers* stomp'len rond. — Ook *stumpelen;* Ockerse, Lijkreden aan het Graf van Nap. 37: *Daar* stumpelt *eene deftige, maar deerlijk verminkte gestalte...* binnen. Waarheid en Droomen, 128: stumpelt *zij er zoo vlug mogelijk* heen. Bellamy, Proeven voor het Verstand, I. 6: *een sterveling... die mij van verre* nastumpelt. Ald. II. 170: *in welke erbarmelijke houding zij... langsaam* voordstumpelden.

Als afl. leest men bij Fokke, a. w. II. 168: *het ging alles wel wat teuterachtig, en* stompelig, *maar ze deden toch hun best.*

Met ons *stompelen* is te vergelijken het eng. *to stumble,* struikelen, bij Halliwell *to stummer;* bij Stalder *stümpeln,* trippelen van kinderen; bij Schütze *stumpeln,* hinken, moeijelijk gaan; in het Brem. Nieders. Wtb. *stumpern,* stootend gaan.

Ook het adj. *stomp* geeft een ww. *stompen* voor zijne scherpte verliezen, stomp worden; dus Van Ryswyck, Balladen, 202:

Hecht is hun bovenkleed waerop de bliksems stompen,
Door de oudheid zaêmgevoegd uit vuersteen en graniet

Schermers Poëzy, 146:

Alleen de Haan vlood weg met zyn gestompte *spooren.*

Waarvan *afstompen* enz. voor stomp maken, en dus in bedrijvenden zin, b. v. Hofdijk, in 't Jaarb. voor Rederijkers, 9e Jaarg. bl. 5: *Vaders, moêgemarteld,* afgestompt *naar hoofd en hart.* Nolet de Brauwere, Ged. III. 74: afgestompten *wellust.* — Bilderdijk bezigt dit laatste onzijdig; Dedekinds Proeve over de Geesten, 20: *waarin alle zijn lichaamsvermogens afnemen, verteeren, en* afstompen.

Storkelen—Storken.

Storkelen heeft Kil. voor stollen, stremmen. Vandaar *toestorkelen* bij Tuinman, Rymlust, 164:

Het water is al toegestorkelt.

En *verstorkelen,* bij Le Jeune, Bouwstoffen voor de Ned. Lett. II. Inhoud. — Volgens De Navorscher, X. 380, is in Zuidbeveland *sturkelen* voor stollen nog in zwang. Met *storken* is te vergelijken het eng. *to storken,* verkoelen, stijf worden, bij Halliwell; en met *storkelen* het zwitsersch *storcheln,* samenrunnen van bloed; het noordthuringsche *störrele,* storen, schuren, haken. De oorsprong der wn. zal liggen in *star,* stijf, waarvan *starren,* stijf worden; *starrig,* hoogd. *stärrig, störrig,* eng. *sturry, sturdy,* bij Nares *stark,* stijf, onbuigzaam; *starzen, storzen,* bij Von Schmid stijf zijn, enz.

Voor *storkelen* zegt men ook *strukelen,* zie *Struikelen.*

Strampelen—Strampen.

Bij Van Rusting, De Gehoornde Duvel, 122, leest men:

Gaat heen, en maak dat gy dat doet!
Hier is noch onmagt, noch gestrampel
In, Za! vertrek op staande voet!

Dit w. onderstelt een ww. *strampelen*, en men leest dit inderdaad in De Honigbije, II. 25 (van schaatsrijders):

Dees egter kan omlaag een poolsche Sleé verbeelen,
En maakt al strampelende *een gaffel uit* —

In het dialect van Borkulo, Geld. Volksalm. 1862, bl. 94: *Aevenwel kan 'k allebot zoo* strompstrampelen, *as of 'k mot gorg was.* — Dit ww. zoowel als zijn primitief, komt in verscheidene verwante dialecten voor. Het zwaabsch heeft *strampfen*, Halliwell *to stramp*, Reinwald, Loritza, Schambach en Danneil *strampeln*, Schmeller *strampeln*, *strampfeln*, voor spartelen, beweging maken met handen en voeten, uit wederstrevigheid. — Danneil oordeelt, onzes inziens te recht, dat *strampen* en *strampelen* één zijn met *trampen*, *trampelen;* zie dit woord. Ueberfelder noemt *strampfen* het eigenlijke w. voor *trampln*.

Het w. *gestrampel* bij Van Rusting beteekent dus wederstreving, tegenstribbeling.

Strekelen—Streken.

Streken is *strijken*, of liever van dit afgeleid, door middel van het imp *streek*. Vandaar *strekel* voor strijkstok, dat men aantreft in Marnix Biëncorf, 125 verso: *na dat onse mate fijn met eene* strekel *is afgemeten.* Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 338: *'t selve Loopen* (d. i zekere maat, anders *loop*) *tot vier malen.. gevult synde, ende metten* streeckel *afgestreecken.* — Voor dien strijkstok heeft Hécart *estrique*, en voor het strijken zelf: *passer l'estrique* en *estriquer;* vandaar het fr. *étriquer*, juist pas maken enz. En voorts *strekelen*, bij Kil. zachtkens aanroeren, hoogd. *streicheln*, neders. *strikelen*, *strakelen*. Ten Kate, II. 446, vermoedde dat uit dit *strekelen* ons *streelen* is saamgetrokken. Zie voorts *Strijkelen*

Stremmelen—Stremmen.

Stram is in het neders. wat sterk gespannen is, bij ons stijf; vandaar *strammen*, neders. gespannen of stijfgebonden zijn. bij Schmeller spannen; en bij denz. *stremmen*, te zamentrekken, nederl. dik of stijf worden (van vochten gezegd), stollen, en fig. belemmeren, stuiten Vandaar het frequent. *stremmelen* en *verstremmelen;* Van Beverwijck, Schat der Gesontheyt, 19: *de wermte doet dat de vochtigheydt niet lichtelijck en* stremmelt. Bl. 135: *de wijn doet den room* stremmelen. Dez. Schat der Onges. I. 31: *een douw, die uyt de Lucht op... d'aerde vallende, in eenighe stucxkens* stremmelt. Tuinman, Rymlust, 345:

Tot boter word de room gestremmelt.

Six van Chand. Poësy, 114:

Noch straks gedronken van de winterlijke stroomen
Om niet, door stremmlend *ruet, aan arger quaad te koomen.*

Ald. 551:

Wat is uw oogh
Dan stremmlend *loogh,*
Of peekelglans, in teere vliesen?

Huygens, Korenbl. I. 454:

Hoe dat hy 't Noordernatt verenghde,
En sijn' bobbelen versengde,
En sijn' stranden vloed op vloed,
Dé verstremmelen *in bloed.*

Van *stremmen* hebben wij *aaneenstremmen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 198: *alsmen segt dat... de sneeu op malkander beuitelende* aan een stremt. — Voorts a. w III. 191: *Die (Donau) weert de bitse heiren, als hij* ongestremmelt *stroomt.*

Als nw. heeft men *stremsel* voor een vocht dat de melk doet stremmen, in het neders. *stremsel*, *strämsel*, in 't holsteinsch *stremmels;* doch ook voor de gestremde melk zelve. Vondel heeft daarvoor *stremmel*, Virgil. 4: *wij hebben rijpe appels, nieuwe castanien, en* stremmel *genoegh.* — Met een ouden vorm van den uitgang *sel* zei men voorheen *stremmeles*, ook wel tot *stremmelis* overgegaan, zooals *zageles*, d. i. zaagsel, tot *zagelis;* zie mijne Lat. Versch. 241. Dus Huyg. Korenbl. I. 141:

— soo past sy op de kaeren,
Soo op het stremmeles; —

Van Elslands Gesangen, 179:

— zy loopt voor hem, om rust en vreé,
Met boter, kaas en stremmelis *in steé.*

Van Overbeke, Rijmw. 194:

Die gaf sijn Room, sijn Stremlis, *Booter,*
Wel lichtelijck nu om een stooter.

Buchelioen, 4:

't Smaaktme als Stremmelis *uit een nap.*

Naar deze vorming zou men voor *deksel*, *dekkeles* kunnen zeggen, 't welk men verbasterd heeft tot *dekseles*, Molières School v. d. Mannen, 5:

Ick wil in Modens spyt een deckseles *op setten,*
Die het gesteeck der Son volkomen kan beletten.

Strengelen—Strengen.

Streng, *strang*, etymologisch één met *stram*, beteekent eig. stijf, wat nauw aangehaald is, en werd

voorheen in ruimer beteekenis gebezigd dan thans; b. v. Maerl. Sp. Hist. I. 25:

Menech serpent groot ende stranc.

D. i. sterk. Ald. 158 (van eene rots):

— *dattie inganc*
Te moylijc ware ende te stranc.

D. i. te nauw. Ald. 162:

— *Alexander*
Ne was maer .iij. cubitus lanc,
Ende hi .v., staerc ende stranc.

D. i. kloek, dapper. Ald. 283:

Hi ginc stijf in sinen ganc
Daertoe van sinen leden stranc.

D. i. stram, strak. D. II. 101:

Hondert trappen —
Van groten steenen dorvast sere,
Ende dat hoghe, wijt ende lanc,
Dicke waest ende sere stranc.

D. i. sterk, zwaar; desgelijks ald. lager:

Seraphis beelde stont daer in
So groot, so stranc, *dat meer ne min*
Ne sceen, dan oft een man ware.

Ald. 121:

Dat hi soude, in desen ganc
Pine gedogen groot ende stranc.

D. i. zwaar, hevig. Dus ook (hoewel anders toegepast) ald. 300:

Men begonste den wijch stranc
Des morgens metter zonnen upganc.

Zie wijders Dr. De Vries' Gloss. op den Lekensp.

Het ww. *strangen, strengen, stringen,* is alzoo nauw aanhalen, strikken, vlechten; zie Ten Kate, II. 704. De vroegere dichters hielden veel van *verstrangen* en *verstringen;* De Casteleyn, Konst van Rethor. 6:

Vreest gheen verstranghen, *arbeidt noch pijne.*

Constth. Juw. 376:

Hongherich, dorstich, of naeckt in 't verstranghen.

Hofferus, Poemata, 253:

Die door de droefheyd eerst gebraght sijn in verstranghen.

D. i. benauwen. Voor strenger worden leest men het bij Camph. Ps. 119, afd. 3, vs. 3:

Ghy, die u handt ter wraeck sich laet verstrangen
En giet u vloeck op die uw woordt niet acht.

En voor vaststrengen of binden, Van Mander, Gulden Harpe, 610:

Jacobs soons ginghen verstringhen
Den buyt,
Daer in 't besluyt
Vrouwen en kinderen sy vinghen

Omstrengen voor omwinden, heeft Rau, Eneïs, I. 217:

— *'t karmozijn van 't snoer dat hun slapen* omstrengde.

Van den Bergh, Fantazij en Leven, 90:

— *zijn beide handen,*
Omstrengd *van blanke wol.*

Het frequent. *strengelen,* door onze tegenwoordige schrijvers meer geliefd dan *verstrangen,* heeft den zin van ineenvlechten, bij Pater, Poëzy, 259:

Komt, strengelt *thans uw handen.*

Het werd inderdaad dichterlijk gebezigd door Bredero, Roddr. 14, van een' beschonkene:

Siet hoe dat ick ter sluyp de straat met kruycen strengel:
Ick swier vast heen en weer, en soeck by u te zijn.

Meestal heeft het w. een voorzetsel, dat de bet. wijzigt; dus Van Alphen, Dichtw. III. 265:

Zou ik dien liefdeband geen' zegen noemen,
Waardoor gij vast aaneengestrengeld *zijt?*

Berkhey, Eerb. Proefkusjes, 72: *dat zij, met de armen* omeen gestrengeld, *als stokstijf stonden.*

Feitama, Telemachus, 5:

Ginds groeide een telgryk bosch, dat, welig onderéén
Gestrengeld, *altoos groen,* enz.

Willinks Amst. Tempe, 43:

— *takken rits'len op en neêr,*
Doorstrengeld *met veel levende aaren.*

Bl. 81:

— *Lauw'rier*
En Lykcipres door een gestrengelt.

Porjeere, Dichtmeng 80:

De dwarsbalk kroonschewijs 't geraamte doorgedreeven,
En rondgestrengeld *op houvasten neêrgelegt.*

Van *omstrengelen* vindt men tal van voorbb. in het Wdb. der Ned. Taal. Men leest daarvoor *bestrengelen* bij Krul, Rosemondt en Raniclis, 54:

Waer is 't gout geele hayr gekrulit en soet bestrengelt
Met sijde snoertjes! —

Verstrengelen is bij Weil »anders strengelen"; het w. kwam mij voor in den zin van wederzijds verbinden; Ockerse, Characterk. I. 129: *zetelen zij zich op elkanders bodem, en worden, door banden van echt en vriendschap* -verstrengeld, *genationnalizeert.* D. II. 166: *Landen... door vele banden van noodzaaklijkheid aan elkander* verstrengeld. — Ook wederkeerig; M. G. Tengnagel, De Spaensche Heidin, 67:

Ai let toch hoe de vreugd en vroomheid zich verstrengel.

Bij Bilderdijk is het voor verwarren; N. Oprakel. 79:

Verblinden, ziet gy 't niet, die, in dat net verstrengeld,
Meê in de gruwlen stemt, die God en reden doemt?

Ontstrengelen is ontbinden; Vondel, Poëzy, I. 720:
Een Beiert leit 'er, wilme' ontstrengelen *dezen knoop.*

Leuter, De Kruiskerk enz. 331:
(*Die*) *u aen God verbindt, met drie beloftebanden,*
...nooit te ontstrengelen *door menschelijke handen.*

Ten Kate, Dichtw. I. 153:
Nu sluit zij in d' arm hem zoo innig en naauw,
Als of zij dien nooit weêr ontstrengelen zou.

Eene afl. heeft Van der Hoop, De Renegaat, 23: *pezenknellend* koordgestrengel.

Streumelen—Stremen.

Het ww. *streumelen* komt voor bij Bredero, Jerolimo, 54:
Twie kleyntjes maecken ien groot, o ick wetet soo te streumelen,
Ick heb hier een sack daer can ick mijn out-yser in dreumelen,
Wat yet wat is, dat houw ick te raedt, ast maer wat dooght.

Uit het verband te oordeelen schijnt dit w. te beteekenen bijeenhouden of brengen, en dan kan het aangemerkt worden als het frequent. van *stremen*, bij Kil hetzelfde als *strengen*, d. i. strengen maken of binden. Bij Schmeller is *straimen* en *straimeln* met strepen, striemen of banden voorzien, en in het neders. is *stremel*, in 't hamburgsch *strymel*, in 't lijflandsch *strämel*, een strook doek of papier; bij onzen De Casteleyn een streep (van bloed), Baladen van Doornijcke, 9:

In Italien zaghmen menighe bloedighe stremele. Bij Oudaan, Agrippa, 362, leest men: *of eenig dezer dieren... in de wapenen te voeren een schandaardij en* naamstremig *is* —Dit *naamstremig* komt mij voor te zijn *naamstrepig*, dewijl de *streep* door het wapen het teeken der bastaardij was. Voorts bij Hooft, Ned. Hist. fol. 742: *de ban, waarby de vyandt pooght uwe Vorstlyke Doorluchtigheit met vuile en leelyke schelmstukken te* streemen *en haar te belasten met den haat van ingekroopen te zyn.* —In de uitgave der drie Hoogleeraars (V. 187) wordt dit woord uitgelegd door »striemen, striepen; eig. van het slaan met eene geeselroede." De uitdrukking »iemand striemen of geeselen met schelmstukken" levert geen zin op. Beter, onzes inziens, verklaart het Wdb. des Inst. het w. door »schandvlekken"; waarbij men te denken heeft aan de bovengenoemde onteerende *streep*, welk naamwoord door denzelfden Hooft op een eerloos mensch wordt toegepast, Ged. fol. 53:

Verrader, eerloos, streep, *en schandvlek aller grooten.*

en mede doelt op de streep in het geslachtwapen, zooals door Bilderdijk (III. 44) is opgemerkt. Verg. het Wdb. des Inst. Dat hetzelfde zou bedoeld zijn in het spreekw. »daar loopt een *streep* door," zooals Tuinman wil, Nederd. Spreekw. I. 37, kan ik niet toegeven, daar die uitdrukking niet van den eerlooze, maar van den idioot gebezigd wordt. —Aan het zoo even gemelde ww. *streemen* of *stremen* is het begrip van schandvlekken of liever schandstrepen toegevoegd; dit is niet het geval met Hoofts ww. *verstremen*, Tacitus, fol. 253: *overleeverende 't geen my met zyn' schitteringh* verstreemt, *zal ik allen den tydt, die nu tot het acht geeven op hooven oft hoeven wordt uitgeschooten, aan het gemoedt te koste leggen.* —De schrandere bearbeider der letter V in het Wdb. des Inst. verklaart dit w. alleen door omschrijving; »het drukt uit (zegt hij) de onaangename werking, welke het schitteren van licht doet op het oog, en, bij overbrenging, het aftrekken van het gemoed eens wijsgeers van wijsheid en deugd." Hooft zelf heeft bij het w. aangeteekend: »*Perstringor, schrabt,*" waaruit is op te maken dat het lat. *perstringor*, door hem in den tekst door »verstreemt" vertolkt, ook zijns inziens had kunnen vertolkt worden door *schrabt*. *Perstringor* nu heeft mede als eerste beteekenis strepen, wat boven ook als de beteekenis van *stremen* genoemd is, en men heeft derhalve in *verstremen* eene versterking van dit *stremen* te zien. De voorwerpen *verstremen* mij met hunne schittering, wil dan zeggen: zij *overstrepen* of *overstralen* mij zoodanig, dat ik daarvan verblind word. Hoe Hooft dat ook »schrabben" kon heeten, is mij niet duidelijk, tenzij hij aan het uitschrabben der oogen gedacht hebbe. Het Wdb. des Inst. schijnt bij *verstremen* aan verstijven te denken, wat men anders *versterren* noemt, omdat het zoude afkomen van *stram*, d. i. stijf. Ik meen, dat de oorsprong ligt in het znw. *streem*, d. i. streng, streen.

Streuvelen, zie Struivelen.

Strevelen—Streven.

Streven, hoogd. *streben*, neders. *streven*, *strewen*, eng. *to strife*, *to strive*, fr. *étriver*, *estriver*, is zich inspannen, zijn best doen, en zoo doende iets trachten te bereiken. Onze dichters bezigen het ook voor schrijden, gaan, zich ergens heen begeven, b. v Van Lennep, Ged. zoo Oude als Nieuwe, 70:

Ja, 't is mijn lot van hier te streven.

En bl. 96:

Ga ter glorie streven.

Beets, Rijmbijbel, 47:

Hy komt den tempel binnenstreven.

Ook wel bij prozaschrijvers; Wagenaar, Amsterd. I. fol. 491: *'t graauw, zulks verneemende*, streefde *naar 't verlaaten huis.* Fol. 639: *De menigte* streefde, *als dol, naar 't huis van den Luitenant Admiraal de Ruiter.* — Die beteekenis, door Kil. verouderd hollandsch genoemd, hoort, naar ik meen, bij ons even weinig als in het hoogduitsch te huis. Wij hechten aan *streven* steeds het denkbeeld van krachtsinspanning, van strijd, van wedstrijd, zooals ook de Teuthonista *streven* verklaart door arbeiden, en het fr. *étriver* gebruikt wordt voor worstelen, een denkbeeld, dat in het zoo even gemelde gebruik gemist wordt, althans dat daarin zeer op den achtergrond treedt. Dat gebruik behoort aan de nedersaksische tongvallen, waar *streve* een schrede beteekent, en *streven, striven*, voortschrijden, wijde stappen doen, ook wijdbeens staan; zie het Brem. Nieders. Wtb. en Richey.

Meer rechtstreeks behoort tot ons *streven* de beteekenis van strijden; het oudfr. *estriver* is bij Roquefort vooral »disputer, contrarier, contester, débattre, quereller," en het subst. *estrif* »querelle, combat" etc. eng. *strife.* In dien zin vindt men bij onzen rederijker Rodenburgh *strijven;* Melibea, I. 4:

Betaemt my niet met reden voor mijn eer te stryven?

Ald. 36:

't Is wonder wat ick hoor,
Dat twee goe vrienden strijven
Om weerliefd van een Vrou.

Keyser Otto, III. 33:

Ghenoeght u dat ick strijf *en woedich hassebas?*

Bij hem is *gestrijf* en *strijverij* hetzelfde als het fr. *estrif;* Jal. Studenten, 17:

Sou dan gekijf, gestrijf *en warring gans niet krencken?*

Poeet. Borstweringh, 230:

Met aenghename twist, met lieve kyverijen,
Met strelende ghenarm, will'ge stryverijen.

Het gen. ww. geldt bij hem echter ook voor ons *streven;* Otto, I. 15:

— (*die*) strijft
Na vreughd' en lust verquickt tot vrughtbaerheyt —

Hoecx en Cabeljaus, 2:

Hoe wel de Dolphijn zich den sevenden Charles schreeff
Die met ghewelt oock nae de Kroon en Tijtel streeff,

Poeet. Borstweringh, 314:

Gantsch vruchteloos hy strijft, *en zeker is de mis,*
Dis uyt de vyersteen waent de vlammingh aen te steken,
Waer onder vonckens-strael geen doeck of swavel is.

Ald. 223:

— *op dat een yder* strijft
Uyt jalousie, dat zyn liefd' de grootste blijft.
So yder een dan strijft *om d' ander t' overtreffen*, enz.

Hier loopen de beteekenissen van strijden en ons streven in elkaâr; wat ook duidelijk is, ald. 395:

Hoe dat weerbarsticheyt 't ploegyzer tegenstreedt,
Dat stryven *en dat* streven *d'aerde noch besweecken.*

D. i. deden bezwijken. Bij denz. leest men ook *weerstrijver* voor *weêrstrever;* Geboorte Christi, 18:

— *die all' zyn door hun verwaende sotheydt,*
Weerstryvers *van 't geheim syns menscheyds, en Gods Godheyd.*

Elders vindt men *strievelachtig;* Everaert, Politica van Just. Lipsius, 63: *sommighe sijn van aerde so* strivelachtig, *dat zy niet en doen dan eens anders opinie teghen spreken.* — Vreemd, dat het ww. *strijven* tot hiertoe de aandacht onzer taalkundigen ontsnapt is, zelfs van Ten Kate, die overigens, II. 445, het ww. *streven* tot den wortel *strijd* brengt.

De beteekenis van strijden vindt men mede in het frequent. *strevelen* bij De Brune, Wetsteen. I. 130: *de ringen of cirkels, die het oppervlies van 't water frizeren, als er een steen in... wort geworpen... gebeurt het... dat zy al t' zamen om plaats* strevelende, *malkander uitvaagen en te niet doen.*

Voor tegenstreven vindt men het frequent. *tegenstrevelen* bij Cats, Wercken, I. fol. 302: *Also kan de jonge vrouw aen d'ander sijde sich alsoo dragen, datse (haren man) niet light sal* tegenstrevelen. — Valckoogh heeft in dien zin *zich strevelen*, Regel der Duytsche Schoolm. 43:

De gerechticheyt en redelijckheyt stellen bezyden,
Noch strevelen hem *niet, ofte vallen rebel,*
Onderdanich de Overheyt enz.

Bij Schmeller is *strebeln, strabeln*, met handen en voeten spartelen; en in het drenthsch dialect *henstrevelen* voortsukkelen, zie den Dr. Volksalm. 1847, bl. 182, 't welk aan het neders. *streven* voor gaan herinnert

Stribbelen—Stribben.

Alschoon Kil. deze wn. niet kent, zij dagteekenen reeds lang. *Stribben* heeft Vondel, Warande, 88:

Hoe menigh plompaert noch al stribbende *bepleyt*

t' Ontgaen het dienstbaer juck dat hem is opgeleyd.

Vandaar *tegenstribben* bij denz. Palam. 49:

Indienze ons dienstigh zijn, wy willen datze spreecken,
Maer zwijgen, zooze ons 't hooft met tegenstribben *breecken.*

Waarvoor de nog oudere Potter *wederstribben* heeft, Der Minnen Loep, II. 85 (van vrouwen):

— *die haren man toern ende leyt*
Hebben ghedaen mit wederstribben.

De beteekenis dezer wn. is blijkbaar: tegen iets in leggen, wederstreven, en de nauwe verwantschap van *stribben* met *streben* of *streven* valt in het oog.

Het frequent. heeft gelijke beteekenis; Valentijn, Werken van Ovid. I. 42: *Gelyk 't water door een soeswind* stribbelt. Bredero, Griane, 1: *dat ick door onkunde der uytheemscher letteren dickwils tegen de maten en klancken der Latijnscher uytspraken hebbe* gestribbelt. Hooft, Ned. Hist. fol. 1120: *indien die van der stadt Uitrecht.. teeghens deeze ordeningen* stribbelden. De belachchel. Serenade (door Nil volent.) 25:

Want de allerwreedste, als zy my ziet,
Strykt straks de vlag, en stribbelt *niet.*

Pers, Urania, 19:

Hoe stribbelt *onse wil, eer datse stil...*
Sich tot 's Heeren juck wil wennen.

Bl. 220:

Schoon reden wil, soo strib'len *toch de sinnen.*

Wagenaar, Vad. Hist. VII. 141: *zo hevig werdt 'er* gestribbeld, *dat Don Jan, eindelyk, uitborst, in scherpe bedreigingen, over der Staaten wederspannigheid.* Bl. 401: *Over het stellen van Amptenaaren... werdt ook sterk* gestribbeld.

Voor ons gewone *tegenstribbelen* leest men *wederstribbelen*, Passionael, Somerst. fol. 121: *Dese apostel en was niet* wederstribbelende, *mer hi volchde des heren ghebot.* — Vooral echter werd het w. gebezigd voor een wederzijdsch tegenstreven, en derhalve voor kibbelen, twisten; Hooft, Ned. Hist. fol. 427: *Tussen deezen, en die van Hooren werd, oover en weeder, met scherpe brieven* gestribbelt. — Andere pll. zie men in het Wdb. des Inst. waar echter deze bet. niet is aangewezen. Dus mede elders; Don Quichot, I. 360: *Onder andere dingen, die den Barbier onder* het stribbelen *voortbracht, seyde hy ook* enz. Rodenburgh, Eglentiers Nieuwe-jaersgift, 14:

Laet vijftich Jaerens-staet nu op de wech niet stribb'len
Door geestelijcke twist, en een stijf-zinnich kibb'len.

Dez. Poeet. Borstw. 247:

Staeckt fluckx uw snarrich stribb'len,
Want als ghy beyd' begint zo is 't een langhe strijdt.

Oudaan, Toneelp. 23:

Een Hydra die de vlam der hoofden langer spint,
Die zich het stribbelen *dolkoppig onderwint.*

Ald. 19:

Mijn enge levenstijd vereyst geen stribbelrede.

Stribbeling is bij denz. verwarring, geharrewar, Aand. Treurigheyd, 30:

In deze stribbelingen
Van dingen, dringen, dwingen, enz.

Ook bij Hooft, zie het Wbk. des Inst. waar 't w. echter onverklaard is. In onze volkstaal hoort men nog zeggen: dat was een heele *strubbeling;* en dus leest men ook Byv. op Wagenaar, XVIII. 40: *schoon zy... in dat nader Verbond... traden, hoe zeer niet zonder* strubbeling *onder de Gewesten.* Nomsz, Willem de Eerste, 365: De strubling *van den staat.* — Want men vindt voor *stribbelen* ook *strubbelen;* Broes, F. van Marnix, II. St. II. bl. 79: *hij voert (het bestuur) twee jaren lang onder veel* strubbelen *tegen het hem opgelegd naauw beperkt verdrag.* — En volgens De Navorscher, X. 380, zegt men nog in Zuidbeveland *tegenstrobbelen* voor zich tegen iets verzetten. Prof. Hoekstra bezigt hiervoor *aanstribbelen*, De Hoop op Onsterfelijkheid (Amst. 1867), 4: *wij mogen er langer of korter tijd tegen* aanstribbelen, *wij vermogen niets tegen de waarheid.*

In eene ongewone bet. kwam mij het ww. *stribbelen* voor bij Cabeljau, Treurbrieven van Ovid. 108:

— *als een laauwe koelt het water op de stranden*
Doet stribb'len, *als een rijs, of lange korensteel,*
Zoo trilden ook mijn hert, mijn ingewand en spieren.

Er schijnt gedoeld te worden op het kabbelende aanspoelen der golfjes op het strand.

Striebelen—Striewen.

Volgens eene onder mij berustende HS. aanteekening beteekent *striebelen* in het vlaamsch strooijen, spreijen met groen, palm enz. De oorsprong van dit freq. is niet ver te zoeken Het is, met eene gewone verwisseling van *w* met *b*, van *striewen*, d. i. strooijen, eng. *to strew*, oudhoogd. *strewan*, *strevian*, angels. *streavian*, hd. *streuen*, bij Schmeller *strewen* enz. Dezelfde klankwisseling ontdekt men in ons *stroo*, in 't vriesch bij Epkema *strie.*

Striegelen, zie **Strijkelen.**

Striemelen—Striemen.

Beide wn. heeft Schuermans voor struikelen

of her- en derwaarts gaan." Kil. heeft *striemelen*, dat hij uitlegt door strompelen, waggelend of wankelend gaan, en Meijers Woordenschat *striemen* »strompelen, struikelen." Men heeft hier, zou men derhalve zeggen, ook bij Meijer het primitief, doch dit is slechts schijn. Het w. is aan een drukfout te wijten. De vijfde druk van den Woordenschat, in welken voor het eerst het derde Deel of de Verouderde Woorden voorkomen, heeft niet *striemen*, maar *striemelen*, gelijk vele andere artikels blootelijk uit Kiliaan overgenomen; en evenzoo de zesde en de zevende druk. Doch de achtste heeft, zonder twijfel bij vergissing, *striemelen* met *striemen* verwisseld, dat is blijven staan tot in den laatsten of twaalfden druk toe. De verwantschap van het vlaamsche *striemen* heb ik niet kunnen opsporen. Het frequent. schijnt gestaafd te worden door de volg. pl. uit den Lancelot, B. III. vs. 23648:

Enen anderen quareel scoet hi daer,
Ende scoet den genen in die oge,
Dat hi strimelde *van dien vloge.*

Hier kan men verstaan dat de in het oog vliegende pijl dengenen, dien hij trof, deed *waggelen* of *wankelen*. In het luxemburgsch is *strummen* niet wankelen of waggelen, maar integendeel snel loopen; hetwelk doet denken aan het eng. *to stream*, bij Halliwell voortgaan, in de dieventaal bij Von Grolman *strohmen*, loopen, gaan.

Striewelen—Striewen.

In het vlaamsch is *striewelen*, ook *strievelen* en *striebelen*, strooijen, volgens De Bo en Schuermans. Het primit. is dan gevormd naar het middelhoogd. *strewen*, eng. *to strew*, angels. *streowian*, hoogd. *streuen*. Voor het subst. *stroo* heeft Halliwel *stre*. Eene contr. van *striewelen* is *strielen*, zwitsersch bij Fulda, Idiotikensamml.

Strijkelen—Strijken.

Strijkelen, *striikelen*, is in het drenthsch dialect zekere vlasbereiding, die met het *striikelmes* geschiedt, en die ik vermoed in *strijken* of *uitstrijken* te bestaan. Zie den Dr. Volksalm 1846, bl. 267. Het hoogd. kent insgelijks het frequent. *streicheln*, van *streichen*, bij Schambach *strikeln*. *striken*. In 't osnabrugsch is *strykelwand* de wollen doek, dien de strijkster onder het te strijken goed legt.

Aanstrijken komt voor in den zin van streelen, Den Nederl. Helicon, 174:

Hoe lief u yeder heeft, u niemant aen en raeckt;
Maer my aenstrijcken *sy, aen hooft en leden naeckt,*
Ja in haer armen teer sy lieffijck my omvanghen.

Van *strijken* is ook bij Kil. *strijkel*, *strigel*, hoogd. *striegel*, eng. *strikle*, roskam; waarvan bij denz. *strigelen*, hoogd. *striegeln*, lat. *strigillare*, roskammen; doch (althans wat het hoogd. betreft) ook iemand plagen, of, zooals wij zeggen: onder handen nemen, wat mede *doorstrijken* heet. Zie voorts Ten Kate, II. 446 Als contr. van *strijkelen* of *strekelen* is *streelen*, dat ook kammen is; Berkhey, Nat. Hist. v. Holl. III. 449: *toen die Vorst den Franschen gelastte, om hun hair geel te maaken... beval hy tevens het zelve* welgestreeld *te laaten hangen; overeenkomstig waar mede ook Civilis geel lang welgekemd hair droeg* En lager: *eene bevallige krulling en* streeling. — Dr. Te Winkel, De Nederl. Spelling enz. (2e dr.) 65, acht *streelen* eene samentr. van *stregelen*, dat mij bij ons niet is voorgekomen, doch dat dan Kiliaans *strigelen* zal zijn, d. i. roskammen; zie Beckering Vinkers, Orthogr. E-legie, 84.

Strijpelen—Strijpen.

Kil. heeft *strijpe* voor streep; daarmede komt overeen het neders. *stripen* voor strepen, waarvan wederom *strijpelen;* Van Rijssele, Spieg. der Minne, 80 verso:

De conversatie van Venus discijpelen,
Die mach alle ongenoechte deurstrijpelen.

D. i doorstrepen, doorhalen, te niet doen. Het neders. heeft bij Adelung *streifeln* voor kleine strepen maken, en het Brem. Nied. Wtb. *strepeln* en *strepen* voor *stroopen* (de huid afhalen en plunderen), hoogd. *streifen*, eng. *to strip*, oudfr. *estriper*, bij Roquefort »briser, rompre, déchirer, enlever"; en het fr. *étriper*, boomen afstroopen, dieren ontweijen enz. — Bij Gerland, Intens. und Iterat. 11, vindt men: *meinem* gestriffelten *rock*, voor rok, met veel en smalle strepen. Of hiertoe behoort *strijpen* bij Anna Bijns, durf ik niet bepalen, daar de plaats mij niet helder is, Refer. II. 30:

Al hebben sy schoon huysvrouwen, sy schieten, strijpen,
En dat wijf en kinderen wel souden behoeven,
Hanghen sy aan hoeren...

Duidelijker is *logenstrepen*, bij onze Ouden voorkomende; Meijer, Nalez. 90:

En waert dat qi crepel sijt,
Ghi sout ontgelden teser tijt,
Dat gi mi dus logen streept.

Belg. Mus. VI. 293: *wie anderen* logestreept.. *met felheiden, hi es om v. sc. Lovenscher munten... jegen den here.* D. VII. 257: *wie eenen anderen* leughenstreept *in ghenouchten verbeurt vi den. par.* D. i. van leugen beticht, voor leugenaar scheldt, eig. met *logen streept* of *bestreept*. Kil. heeft

daarvoor *loghenstroopen*, en dit *stroopen* vermeldden wij reeds, hoewel in anderen zin; doch wanneer hij het ook *loghenstraffen* heet, en dus het eene met het andere gelijkstelt, heeft òf hij òf het tegenwoordig gebruik zich vergist; want *logenstraffen* is thans niet: van leugen betichten, maar op leugen betrappen, van leugen overtuigen.

Weil. merkt aan, dat *strippen* beteekent tabak van de stelen afstroopen, en het »*tabakstrippen*" benevens de »*stripsters*", zijn dan ook, althans te Rotterdam, zeer bekend; doch *strippen* beteekent mede geeselen; Westerb. Ged. I. 541:

Een beursesnyder was op dievery beknipt,
En als hy van de beul daer over wierd gestript, enz.

Six van Chand. Poësy, 388:

De vochte windroei snept, en stript
Vlak ons gesicht, de schoensool glipt enz.

Vandaar *strips* voor geeseling, Ap. Marsdr. II. 2 (van een dief):

Men liet hem met een strips, *en met een brandmerk vry.*

Vandaar ook *strippelekoord* voor koord om te pijnigen; Bredero, Schijnheyl. 31: *sy souden moeten bekennen ende belijden... al gaefjer oock* strippelecoorde.. *als dat Doctor... sulcken kennis heeft* enz. — 't Is mij onbegrijpelijk, dat mijn vriend Oudemans deze uitdrukking noemt »waarschijnlijk een verdraaid, misschien Lat. woord." Hooft schreef er voor, zooals door hem reeds is opgemerkt, *stroppelecorde*, dat ook Westerb. bezigt, Ged. II. 333:

— *Ghy kreeght maer quaede woorden*
En ick en quam niet vry als met een stropplekoorden
Indien het ergens aen mocht haperen..

En bij Kil. vindt men *stroppe-koorde*, fidiculae.

Strobbelen[1], zie Stribbelen.

Strobbelen[2]—Strobben.

Gelijk *struikelen*, *strompelen* enz. van *struik*, *stromp* enz., komt van *strobbe*, *strubbe*, bij Kil. struik, het frequent. *strobbelen*, *strubbelen*. Dus Tuinman, Rymlust, 350:

Men zegt voor struikel ook, ik strubbel.

Vandaar ook de bij Kil. niet bekende woorden *strobbeling*, *strobbelig*, *strobbelachtig*, *strobbelsteen;* De Brune, Bancketw. I. 456: *Die struyckelt, voordert zomtijds meer weghs, als die effen henen gaet. Zoo heeft* de strobbelingh *van den heylighen Pieter sijne groote boetveerdigheyd ghewroght.* Spranckhuysen, Vande Scheppinghe, 46: *het eene* (*element*) *is effen; het ander* strobbelich. Dez. Onbedr. Leydsterre, achter de Tranen over den doodt van P. P. Heyn, 16: *De Aerde was hobbeligh en* strobbeligh *door het gestadig delven.* De Harduyn, Godd. Wenschen, 447:

Ghesuckelt hebb' ick oock door 't strobbelachtich *hout.*

Nolet de Brauwere, Ged. II. 33:

Niet altijd vindt ge een' strobbelsteen
Waerop ge uw teenen stuit.

Van Senden bezigde *strobbig*, Het Heilige Land, I. 259: *Takjes ter lengte van twee of drie duimen schiet hij* (*de boom*) *uit dien dikken bast... de stam is er* strobbig *van.* — Het meer gewone woord hiervoor zou zijn: hobbelig, stompig, knoestig, of iets dergelijks. Zie ook *Stroffelen*.

Stroffelen—Stroffen.

Stroffelen wordt in het noordhollandsch dikwerf gebruikt voor struikelen; zie Boumans Volkstaal Ook Wassenberghs Idiot. heeft het w. in dien zin. De wn. *stroffen*, *stroffelen*, zijn door letterwisseling één met *strobben*, *strobbelen;* zie dit art.

Strompelen—Strompen

Bild. Verkl. Geslachtl vermeldt *stromp* voor stronk of struik, hoogd. *strumpf*. Vandaar *strompen*, juist wel niet letterlijk voor struikelen, maar voor moeijelijk voortgaan van iemand die met de voeten in de klei zakt, bij Schmidt *strompen* en *strumpfen*, en zoo ook bij ons; N. Reeks van Werken der L. Maatsch. II. 192:

Si lieten in die modre strompen
Die orsse die hem reden jeghen.

Elliot Boswel, In één Bandje, 5:

Daar strompt *een moedertje, arm en oud,*
Ten laatsten ook naar buiten.

Dat *strompen* oudtijds gelijkstond met ons draven, zooals in De Taal- en Letterbode, IV. 67, gezegd wordt, is mij nog niet gebleken.

Het freq. *strompelen*, neders. *strumpeln*, komt in bet. overeen met struikelen; Banket der Ghoden, 29: *Hy* strompelde *zo vaak, als hadden zijn benen niet als van stro gheweest* Hooft, Henr. de Groote, fol. 168: *quam 't laatste paar paarden ter zijden uit te schieten, dat zy over boordt* strompelden. Schipper, d' Onvergel. Ariane in Thess. 38:

Dewyle Pisistraet, die ik flus dacht te dooden.
Mits dat ik strompelden, *myn handen is ontvloden.*

Vlaerd. Redenrijckb. 127:

De grootsheyt doet den Mensch in 's Weerelts eere stromp'len.

Vondel, Palam. 82:

O raedelooze maght, die in uw degens strompelt.

Oudaan, Ged. 136:

Maar gy, vernufte, doet de duisterheden strompelen
In 't scherp van eigen zwaard..
Zeer dichterlijk gezegd! Schimmel, Verspr. Ged. 45:
Zij rent de hooge burchttn over
Als zocht haar wraak den vuigen roover,
Maar strompelt *tegen muur en bint.*
Het w. beteekent al struikelend voortgaan; A. Loosjes, De Watergeuzen (druk van 1796) bl. 68:
— *Dat ik, schoon zwak van tred,*
Maar nog met jonglings moed, na Brielles vesting stromp'le.
Tollens, N. Ged I. 114:
Zij vlugten in der ijl en stromplen *naar hun kroften.*
En al struikelend vallen; Vondel, Hierus. Verw. (Amst. 1620), Voorwerk:
Veel olick volcxken men alsins ter ne'er doet stromp'len,
Langhs straet, in huys enz.
Het Leven van Marcus Aurel. 12 verso: *Het volck*.. *en* strompelt *niet min ter aerden nae het valsche schijn der vederen.* Berkhey, Nat. Hist. van Holl. VIII. 33: *hoe (de koeijen), over eene met klampen geslagen brug gedreven, telkens* strompelen.

Men vindt *strompelen* saamgesteld met verschillende voorzetsels; Tollens, Ged. I. 71:
Waar strompelt *ge op uw krukje* henen?
Rens, Ged. 62, (figuurlijk):
Zoo strompelde *in verdriet en herfst en winter* henen.
Dautzenberg, Ged. 47:
Hier strompelde *ik aen moeders hand;*
'k Herstrompel *naer mijn vaderland.*
H. Meijer, Ged. 15:
Hij strompelt aan, *'s lands Bestevader.*
De Bull, Verspr. Ged. 65:
Hij strompelt *op zijn stokjen* voort.
Schenk, Nachtged. II. 131:
— *hoe stroef* doorstrompelt *tevens*
De martlaar van zijn zorg de schrikwoestijn des levens.
Fokke, Verzam. der Werken, IX. 76: *grootje* strompelde *de kerk* uit. Mevr. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, III. 335: *de goede Hadewij* strompelde *ter deure* uit.

Strompe, strumpe, is bij Kil. als 't hoogd. *strümpfe*, kous. Dit is het eigen woord met *stromp*, stronk, stomp; want er wordt meê bedoeld het onderste, als 't ware afgestompte gedeelte der beenbekleeding, die vroeger zich van den voet tot aan de dij uitstrekte, waarvan ook der Franschen *bas*, scil. *bas de chausses*. Het bovenste gedeelte heette *hozen*, welk woord één is met het fr. *chausse*, en ook met ons *kous*. Men vindt bij onze schrijvers de samenstell. *stromphozen*, osnabr. *strumphosen*, en *strompelingen;* Werken van Rabelais, II. 182: *een wijngaardenier van Orleans, met mooye linnen* stromp-hoosen. Le Francq van Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 617: *het Vrouwvolck ghemeenlijck met* strompelingen *om de kuyten van de beenen.* Toussaint, Het Huis Lauernesse, I. 253: *Een wijde rok... liet niets van de scharlaken* strompelingen *zien.*

Ook Bild. brengt, t. a. p. het hoogd *strumpf* tot *stromp*, doch op wat wijze, is niet recht duidelijk. Het bekleedsel bestond, volgens hem, in »polstertjens of matrasjens, waarmeê de geheele voet omgeslagen werd in geval van kwetsing of andere kwaal, en die 't gaan zeer belemmerden." Die matrasjens dan, wil de Sch. waarschijnlijk zeggen, deden *strompelend gaan*, en hadden alzoo den naam van *stromp*. Vreemd genoeg!

Eene samenst. is het ww. *strompelvoeten;* Poot, Ged. I. 426:
— *my achtende voor een' die in zijn' plicht*
Eilaes! erbarmelyk begint te strompelvoeten.
A. Loosjes, a. w. bl. 33:
Ik strompelvoet *vast voort.* —

Bij Schuermans vindt men, met uitlating der *p*, *strommelen*, ook *strummelen*, *strumelen*, voor *strompelen*, struikelen. Die uitlating is niet zonder voorbeeld; Adelung heeft *strumeln* voor het *afstrompen* of *afstompen* van houtblokken, door afbranden, en bij Kramers vind ik *stommel* als nederl. benaming van een blok brandhout.

Stronkelen—Stronken.

Kil. kent *stronken* voor knotten, afknotten, lat. *truncare*, fr. *tronquer*, bij Kil. *tronken;* doch het ww. gold mede voor struikelen; Rotterd. Spelen van Sinne, 136:
Weest toch ghedoghelijck, dat ick mach voor tstroncken
Aen u wat lenen —
Meermalen echter vindt men in die bet. het freq.; Poirters, Masker van de Werelt, 146: *dat Hercules... stootende sijnen voet aen eenen oneffen steen, leelijck is* gestronckelt. Dez. Duyfken in de Steenr. 257:
— *die beriep de felle doot,*
Die stronckelt *met den eersten stoot.*
Versch. Nederd. Ged. 112:
Quam Febus met zijn snelle rossen
In 't teeken van de Kreeft te stronkelen?
De Meijer, De Gramschap (door Schrant) 15:
De Saters stronkelden *met hunne kalverpooten.*

Vondel, Poëzy, I. 116:

Om wie my 't leven lust, en zonder wie ick niet..
(Als) droef en eenzaem wensch in duisternis te stronckelen.

Oudaan, Ged. 112:

Ach! wat zienw' er woeste paden!...
Daar z' op angels treën, en stronklen.

Dez. Woestijnstrijd, 36 (zeer figuurlijk):

— men schemert aan dat vier
En 't doet de oogen stronkelen.

Dez. Uytbr. over Job, 205:

Daar alle breyns vernuft
In stronkelt, *dwelmt, en suft.*

Toetsteen van de Werelt, 184: *de tonge stamelt, de voeten* stronkelen. Maria Heyns, Bloemhof, 273: *De vleiders...* stronkelden *over alles, dat hen voor de voeten quam.* — Dus nog bij Willems, Mengel. 19: *— een man, dien Bacchus vocht doet* stronklen.

Dautzenberg, Ged. 16:

Hoe de vliet...
Murmlend soms als minnedicht
Over zand en keijen stronkelt.

E. Hiel, Ged. (Arnh. 1868), bl. 75:

(Hoe ze) 't kindje steunt, dat wagglend voorwaarts stronkelt.

Men vindt ook *strunkelen;* Smyters, Fab. n°. 72:

Den Oliphant werdt ooc soo machteloos van lijf
En strunckelende *tradt hy op den draec soo stijf* enz.

Ogier, De Seven Hoofts. 112:

Wat brillet u oft ick strunckel, *ik wil* strunckelen.

Taelverbond, III. 59: *hoe hy.. van 't* strunkelen *tot den val komt.* David, Vaderl. Hist. I. 257: *zy* strunkelden *in de putten.*

In Den Ned. Helicon, 124, leest men de volg. samenstelling:

Men sietse gaen al stronckelvoets *laveren,*
Ghelijck een schip dat gins en weder helt.

De afl. *stronksel* heeft Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 280: *den wegh der rechtveirdighe is sonder* stroncksele.

Strookelen—Strooken.

Strookelen is bij Schuermans wat zijn primit. *strooken* bij Kil. en nog heden beteekent, t. w. strijken, streelen.

Stroppelen—Stroppen.

Beide wwn. heeft De Bo voor »rimpelen of plooijen, fr. *froncer*, en wel: een stuk lijnwaad op eenen draad of koord in kleine plooijen toeschuiven," hetzelfde dus wat elders *rimpelen* heet. Deze bet. is eene bijzondere van de meer algemeene, die het ww. *stroppen, stroopen,* bij Kil. heeft, t. w. door middel van een strop of strik toehalen, verwant aan *strippen,* waarvan zie op *Strijfelen.*

Strotelen—Strotten.

Schuermans heeft *strotelen,* ook *stroddelen,* voor stotteren, stamelen. Het akensch dialect zegt *strotele* met dezelfde bet. en wordt door Müller c. s. verwant geacht aan *strudeln,* een hoogd. ww. dat in verschillende tongvallen ook met de vormen *strodeln, struddeln, strüdeln,* haasten, ijlen, overijlen, beteekent en dus op stamelen past voor zoover het uit driftig spreken ontstaat. Het prim. is dan *strotten, strütten,* dat dez. bet. heeft; zie Schmeller en Stalder.

Struikelen—Struiken.

In het middelhd. bij Ziemann is *struchen* en in sommige hoogd. dialecten *strauchen,* struikelen. Op enkele plaatsen is mij daarvoor in het nederl. *struiken* voorgekomen, en wel bij Pers, Bellerophon, 218:

— geen mensch die is soo wijs,
Of hy struyckt *wel op 't gladde ijs.*

Dez. Urania, 220:

Ontset gy my, soo ick kan overwinnen,
Of anders struyckt *en slibbert mijne voet.*

Alsmede in een dichtje in den vlaamschen tongval, van Van Walré, gepl. in den Alm. voor Blijgeestigen, 1830, bl. 168:

Franciscus eenen Grenadier..
Was korts naer een' schermutseling,
Bebloed geretireerd,
En struykte *in 't laest door zyne wond,*
In een kwaelykte op den grond.

Voorts in proza; Dappere Oorlogsdaaden van de Kloekm. Land- en Zeehelden (z. j.) bl. 52: *het Paert van myn Overwinnaer quam een mael of twee te* struiken. — Ten Kate, II. 705, vermeldt *struiken* in een' anderen zin, nam. van struiken of takken uitschieten; en die bet. komt mij voor het best te voegen in de Antw. Spelen van Sinne, 271:

Ons ledicheyt hopick sal noch struycken *seer.*

waar het verband dezer pl. de verklaring schijnt te vorderen van »vrucht dragen, bloeijen, voorspoedig zijn." Nog anders komt het ww. voor in Costers Teeuwis de Boer, 30:

Die selje te nacht by doncker mit het volle Schip comen stooten an,
Of soo hy 't echter laet, en dat het niet vlooten can,
Sel hy 't wel erghens struycken *onder weech.*

D. i. wellicht »in de struiken verbergen."

Ons frequent. *struikelen* is reeds oud; want men leest het in den Grimb. Oorlog, II. 222:

— *gaf hem enen slach vreseleke*
In den hals metten swerde
Dat hi strukelde *jegen d'erde.*

Eig. is dit voor nederstorten of nedervallen, zoo-als ook de Teuthonista het w. door »sneven" verklaart, en reeds het middelhd. *struchen* aanduidt, b. v. Der Nibel. Noth, durch V. d. Hagen, vs. 854:

Die slege Liudegeres waren also starch,
Daz Sivride under satele strüchte *daz march.*

En vs. 3957:

Do was gestruchet *Hagene vor siner hant* ze-tal.

Ze-tal gestruchet is nedergestort. (*)

Opmerking verdient het bedrijvend gebruik van *struikelen*, 't welk mij éénmaal voorkwam; De Harduyn, Uitgel. Dichtst. (door Schrant), 76:

Want struyckel *ick maer* mijnen voet
Zy keerent al tot mijnder schanden.

Het ontsnapte aan de aandacht des Hoogleeraars.

Men vindt ook *omstruikelen;* Marnix, Ps 46, vs. 3 (proza): *dat de geberchten int herte vande zee* omstruyckelden. — En *nederstruikelen*, Bara, Galtino, 20:

— *Eer zullen 's Hemels muuren*
Neêrstruikelen —

Ook *afstruikelen*, Van Wijn, Nal. op Wagenaar, I. Voorrede, 16: *gevaar doen loopen, van* aftestruikelen *op duistere dwaalpaden.*

Voor *struikeling* leest men *struiksel* bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 54: *loopende, en sult ghy geen* struycksel *hebben.*

Het compos. *struikelbaan* is baan waarop men struikelt, bij Nierstrasz, De Verlosser, bl. 34:

O, sluit u vaster aan mijn harte,
Gezellen op de struikelbaan.

Struikelbeenen, met de beenen struikelen; De Honigbije, II. 177:

Haar vroomheit struikelbeent *in voor- noch tegenspoed.*

Adelung zegt, dat voor *straucheln* het gemeene spraakgebruik ook *sturcheln*, *stürcheln*, bezigt en Stalder heeft mede *stürcheln* in dien zin, een woord dat in vorm met ons *sturkelen*, *storkelen*, stollen, stremmen (zie dit), overeenkomt; en opmerkelijk is het dat in sommige onzer dialecten *strukelen* (blijkbaar in nederl. vorm *struikelen*) stollen beteekent, t. w. in Goedereede, Overflakkée en elders; zie Boers, Beschrijv. van het Eil. Goedereede enz. 56, en Mag. v. Ned. Taalk. V. 52. Neemt men aan, dat dit *strukelen* door verplaatsing der *r* uit *sturkelen* is ontstaan, dan moet men tevens aannemen, dat het hoogd. *sturcheln* (struikelen) uit *strucheln* is voortgekomen. Aannemelijker is het dus, aan twee verschillende wn. te denken — *struikelen*, *strukelen*, *straucheln*, *strucheln*, en *sturkelen*, *stürcheln*, *sturcheln* — die beiden zoowel struikelen als stollen aanduiden, als gevende het een zoowel

(*) Het middelhoogd. adverb. *ze tale* is neder, nederwaarts, middelned. *te daal, te dale;* Hor. Belg. III. 102:

daer si den graet te dale ginghen.

D. i. den trap *afgingen*. Van Maerl. Wap. Martijn, door Dr. Verwijs, 6:

Hoe hine getrect te dale.

D. i. hoe hij hem *nederwaarts trekt*. Dez. Spieg. Hist. II. 99:

Destruweerde hi altemale
Die pesterie, van hogen te dale.

En 318:

(*'t Bloet*) *liep dien dach dore also wale*
Alse ene beke van berghe te dale.

Kausler, Denkm. II. 73:

(*Ghi*) *ridet up ende* te dale.

Van Velthem, fol. 69:

Dat (*pert*) *emmer wilde* springen te dale.

Der Lek. Spiegh. I. 20:

Hondert jaer zoudet liden ooc wale
Eer hi neder quame te dale.

En II. 151:

Die ghene diet heeft ghesint
Onder tfolc hier te dale.

Te dale comen en *te dale senden* is bloot nederzenden; de bijvoeging in het Glossarium »op den grond, hier op aarde" ligt niet in de uitdrukking: de bijeensteiling van *neder* en *te dale* is een tautologie, die meer voorkomt, b. v. Reinaert, vs. 899:

Doe ginc hi neder te dale
Enen verholenliken pat.

Vs. 910:

Sach hi nederwaert te dale.

En vs. 958:

Hi liet hem neder *daer* te dale
Metten strome driven te hant.

Maerl. a. w. II 235 (van een' werkman die :

Viel van hogen neder te dale.

Te dale wordt saamgetrokken tot *tale;* Belg. Mus. VIII. 108:

Doe gingic al twater tale.

Ferguut, vs. 77:

— (*hi*) *sach op ende* tale.

Willems, Mengel. 460: *dasse vesschen moghen op ende* tale *inde rivieren*. Karel de Groote en zijne XII Pairs, 52:

Doe toechi die Mosele tale.

D. i. de Moezel af. Aid verbasterd tot *dale*, vs. 96:

sendense in die stat daer dale.

Ook vs. 580 en 1140. Visser en Amersfoordt, Arch. lief. I. 59: *soe sende hi in Friesiant* dale *synen bode*. — Coornhert behield nog *te dale*, Od. II. 12:

Als ick door Pallas raedt winck, en 't hooft buyghe te dale.

Anders schreven de lateren *ten dale;* Rodenburgh, Jacoba, 55:

Jacoob! is u onluck soo laegh ten dael *ghe bracht.*

Zie ook het Wdb. des Inst. op Hooft, waar echter *ten daal* onjuist verklaard wordt door »dalende" en door »zoo snel, als men van eene hoogte afloopt." De uitdrukking zegt niet anders dan »neder, nederwaarts," en die beteekenis heeft het nedersaksische *daal* nog tegenwoordig, zoowel als het friesche *del* (zie Epkema), welk laatste bijwoord ook bij Bredero voorkomt zie Oudemans Wdb. Het adj. *dal* bezigt Van Velthem, fol. 376:

In Brabant oec overal
Daer neder lant was ende dal
Dat verdranc al te male.

als het ander eig. een stilstand of stremming te kennen. Zoo heeft ook het nederl. *stolpen*, *stulpen* of *stelpen*, voor doen stilstaan, stremmen, en het hoogd. *stolpern* voor struikelen.

Struivelen—Struiven

Struiven is eig. stijven, stijf maken; dus Den Ned. Helicon, 194:

op dijn hert stael ghestruyft,
Dedaligh schuyft
Elck heen op twee Pegasen.

D. i. op uw harde, verstijfde staal, t. w. het ijs. In het dialect van het eiland Marken is *struiven* stormen (zie het Tijdschr. Nederland, 1862, n°. 7, bl. 263, en den Taal- en Letterbode, II. 65), dat wel hetz. woord zijn zal. In het neders. is *struven*, hannov. *strüben*, middelhd *strüben* en *strouben*, oudhd. *strûban*, hoogd. *sträuben*, d. i. de haren of vederen overeind zetten, zooals sommige dieren doen. Vandaar bij Kil. *struvelen*, de haren stijf zetten. en bij de vlaamsche schrijvers *struivelen*, in dez. bet. van menschen gezegd; De Harduyn, Godd. Wenschen, 255· *u hooft te vercieren, ende met afgheleent hair u te bereyden eenen hooghen tros om die te doen* struyvelen. Van Zevecote, Ged. 22:

Het blont gestruyvelt *hair, den kleynen rooden mont.*

En 25:

Siet de gouden stricken maer
Van haer blont gestruyvelt *haer.*

Dat *blond* en *gestruiveld* schijnt bij elkander te behooren; men vindt ze ook bij Van Beers, Jongelingsdr. (4e dr.) 37: *uw* blond gestruiveld *haer.* En Snieders, De Orgeldraeijer, 30: *dat* blonde, gestruiveld *hair.*

Bij overdracht is *struiven* weêrbarstig zijn, wederstreven; Hoefer, Denkm. II. 137:

Se streven unde strûven *sik wedder mi.*

Van het opzetten of opruijen der watergolven heeft De Harduyn *opstruivelen*, t. a. p. 123: *al waert dat den bovensten rugghe van dit ligghende element door eenighen windt noch quaelijck wierdt* opghestruyvelt.

Voor stijf overeind doen staan heeft Schmeller *strobeln*, Ziemann *strobelen*, en Graff, VI. 738, *stropalon*, van welk laatste ook komt het ww. *arstropalon*, inhorrescere, dat ook gezegd wordt van de stormachtige beweging der zee, waarbij men aan het vermelde markensche *struiven* denkt, bij Graff t. a. p. *gastruban* luidende. Voor *struivelen* heeft het vlaamsch *streuvelen* en *struivelen*; zie De Bo en Schuermans, die ook *verstreuvelen* en *verstruivelen* hebben voor het ongemanierd opzetten van haar enz.

Strunkelen, zie **Stronkelen**.

Stubbelen—Stubben.

Het ww. *stubbelen* komt meermalen voor bij den antwerpschen dichter Ogier, De Seven Hooftsonden, 24:

't Is al te ketelachtigh te stubbelen *met die Heybeyen.*

Bl. 110:

— *Gy* stubbelt *om het Tuchthuys.*

Bl 242:

Wat onbeleefde Pry sijde ghy? flus gaen ick oock om een Mes,
En ick stubbel *tegen u.*

En 260:

Sy sijn naer de gheweldighe, ghy stubbelt *tegen den bast, man!*

De bet. is blijkbaar vechten, worstelen, en daarmeê komt overeen *stubelen*, in de dieventaal vechten; zie het Kleyers Vocabulaer, achter de Hist. ofte Practyke der Dieven enz. (Utr. 1688) en het Belg. Mus. V. 75. In het vlaamsch bij Schuermans is *stubbelen*, *stibbelen*, kibbelen, tegenmorren; 't zal wel hetzelfde w. zijn Als prim. kan men aanmerken *stubben*, in het Brem. Nied. Wtb. herhaaldelijk werpen of stooten. Zoo is nederl. *verstubben* het wegstooten of verdrijven (van eene spin), bij Trip, Tydwinst, 59:

Tot dat, gelyk een wind
Of bezem u verstubt, enz.

Uitstubben is uitdrijven, wegjagen; Paffenrode, Ged. 61:

— *besoekt het niet, want wy zouwen je wakker 't gat* uit stubben.

Zoo zegt Weil. i. v. *Kit* »het hoerhuis *uitstubben*" voor wat men anders zegt uitboenen of uitvegen. Deze wwn. zijn van *stubben*, bij Kil. het stof verdrijven, wegvegen, van het znw. *stubbe*, stof; Passionael Somerst. fol. 65: (*sy*) *worden verteert mitter hitte des viers ende vervaeren als* stubbe. Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 207: *die sullen met hem in* 't stubbe *slapen.* — (Verg. Job 20, vs. 11). Zie *Stubberen* en *Steuvelen*.

Stubelen, zie **Stubbelen**.

Stuipelen—Stubben.

Stuipelen, wellicht beter *stupelen*, is volgens onder mij berustende HS. aanteekeningen in Noordholland struikelen en sneuvelen. Het ww. komt, wat den vorm betreft, overeen met *stuppeln*, dat even als het prim. *stuppen* bij Schambach beteekent »langzaam en met moeite voortgaan"; doch

daar struikelen en sneuvelen of vallen iets anders is, acht ik het noordhollandsch w. eerder afkomstig van het neders. *stubbe*, d. i. stronk of stomp van een boom, eng. *stub*, friesch *stobbe*. Vandaar bij Halliwell het adj. *stubby*, kort en dik, nederl. *stompig; stubbig*, in het lijflandsch plaats waar veel boomstompen zijn, bij ons gebezigd in fig. zin voor hardnekkig, weêrbarstig; Van Bleyswijck, Beschrijv. van Delft, I. 189:

Ten zy g'u stubbigh *quaet laet varen.*

En in het akensch dialect *stüppig*, weêrstrevig en onvriendelijk.

Het eng. ww. *to stub* is bij Halliwell de stompen of wortels opgraven, en ook etymologisch één met *stupfen*, bij Stalder, Lexer en Von Schmid met een meer stomp dan spits voorwerp aanraken, nederl. *stompen;* voorts stooten, steken, prikkelen, aandrijven (bij Stalder ook *stüpfeln*), plagen, tergen. Bij Halliwel is *to stub* mede ruïneeren, vernielen, en daarmeê komt overeen *verstubben* bij Van Velthem, fol. 259:

Die Fransoyse waren verstubt;
Het blev'er menich .c. gedubt
Ter langer Mere in die beke;
Si ne hadden noyt so quaden weke.

De randteekening zegt: »bestooven." Die ramp zou te overkomen geweest zijn! Het w. zegt blijkbaar, ook naar hetgeen nog volgt, verslagen, vernield. In zwakkeren zin zou men kunnen denken aan verdrijven, wegvegen; zie op *Stubbelen*.

Stukkelen—Stukken.

Het hoogd. heeft de werkw. *stücken*, *zerstücken*, in stukken deelen; *stückeln*, *zerstückeln*, in kleine stukken deelen. Het primitief is bij ons overgenomen door Oudaan, Agrippa, 467: *Uit dezen nu blijkt lichtelijk, hoe zelf ook de ware Godgeleerdheid, namentlijk de Heilige Schriftuur, in hare vele boekdeelen* gestukt, *en eenigsins verstuikt zouw konnen schijnen.* — En het frequent. is bij ons reeds gebezigd door Coornhert, Wercken, I. fol. 264: *dat het ghene daar God den Geloovigen toe verkiest ende predestineert, volmaackt is... ende geenssins* ghestuckelt *of ten halven.* D. II. fol. 73: *de beginwoorden... besnoeyt, ende* gestuckelt *wesende.* Meer in gebruik is echter in den laatsten tijd het ww. *verstukkelen*, waarvoor het nedersaksisch *verstukken* zegt. Inzonderheid ontmoet men het w. bij Bilderdijk; dus Chalmers Bewijs en Gezag der Christ. Openb. 218: *Daar moet geen* verstukkelen *zijn van het geen geheel is.* Verhandd. 118: *onze gebrekkige bevatting, die alles* verstukkelt. Ald. 166: *wanneer het innig gevoel dit* verstukkelen *van het voorwerp verdooft, en de Eénheid gevoelen doet.* Verscheidenh. II. 52: *het* verstukkelen *van een voorwerp... is de rechte weg om 't verhevene te missen.* Bydr. tot de Tooneelp. 84: *naar mate men... schoon en onschoon...* verstukkelt, *verwardt* (lees *verwart*), *of miskent.* — Kil. vermeldt een ww. *ontstukken*, lacerare, dat mede door Ten Kate, II. 434, en Weil. werd overgenomen, doch welks bestaan mij nog bij geen' schrijver is gebleken. Waar het woord mij voorkwam, was het niet een werkwoord; b. v. Passionael Winterstick, fol. 11 recto: *welck beelde die heilighe man vuerich vander godlijker minnen* ontstucken *brack.* Marnix, Biëncorf, 27 verso: *een hamer die de steenen* ontstucken *maelt.* Sprankhuisen, Vande Scheppinge, 141: *kraken als een aerden vat, dat* ontstucken *gheslaghen wordt.* Vlissings Redens-Lusthof, 74:

Maer soo ment anders doet, breeckt al den raet ontstucken.

Hier is *ontstukken* een bijwoord en eig. *onstukken* d. i. aan stukken, zooals men ook had *ontwee* voor aan twee, mede wel *onttwee* geschreven, zie Kil. en mijne Handl. tot den Statenb. 78, en zooals men dan ook leest, Sprankhuisen, Van het Gebedt, Opdr. 2: *even gelijck eenen lang-gespannen Boge ten laetsten van selfs* onstucken *springt* — De oude en echte uitdrukking was echter niet *onstukken*, maar *te stukken*, middelhd. *ze stucken*, wat ik door eenige voorbeelden wil staven; Maerl. Sp. Hist. II. 230: *doot ende* te sticken. Bl. 334: te sticken *ghehouwen.* Bl. 354: *brec* te sticken. D. III. 27: *tebroken al* te sticken. Dez. Rijmb. I. 79: te sticken *houwen.* Bl. 184: te sticken *vel.* Bl. 265: *braect* te sticken. D. II. 61: *brac* te sticken. Bl. 158: *dat viel* te sticken. Bl. 272: *si sloeghene al* te sticken. Bl. 591: *breect* te sticken. D. III. 224: te sticken *wilde breken.* Dez. Sinte Franc. Leven, vs 9888: *scuerde* te sticken. Reinaert, vs. 5138: te stucken *wriven.* Lancelot, B. II. vs. 17394: *al* te stucken *slaende.* Van Velthem, fol. 420: te sticken *gescord.* Clignett, Bijdr. 100: *slaen* te sticke. Kausl. Denkm. II. 108: te sticken *slaen.* Bl. 441: *hine slouchen* tsticken *alte male.* Blommaert, Oudvl. Ged. II. 88: *menech spere vlogre* te sticken. Bl. 96: *si sloegen al* te sticken *ende doet.* Bl. 97: te sticken *slouch.* Dez. Theophilus, 71: *breken* tsticken. Bild. Versch. III. 141: *brac* te sticken. N. Werken der L. Maatsch. IV. 58: te sticken *breect.*

Dat *te sticken* somwijlen wierd saamgetrokken tot *tsticken* is niets vreemds; ook niet dat de aldus voorop gezette *t* in de uitspraak verloren ging. Vandaar dat men als bijwoord mede vindt *stikken;* Maerl. Lev. v. Sinte Franc. vs. 8296:

— *die si te voren sagen*
Sticken *gehouwen van slagen.*

En vs. 8606:

Vel in een huus sticken *al te samen.*

N. Hoornse Speelwerck, 83:

Daer wierd ick in een kouw gesloten,
Daer ick mijn hooft gingh stucken *stooten.*

De Honigbije, II. 45:

Gelyk als zwanen die het nagt-ys stukken *klotzen.*

Nog bij Bilderdijk als rijmwoord, Mengelp. II. 58:

Zij wringt het, eer men 't weet, den teedren gorgel stukken.

Minder goed is dit bijw. *stukken* later overgegaan tot *stuk*, zoodat wij nu wel zeggen: stuk *vallen*, stuk *gooijen* enz. en zoo ook lezen; Tollens, Ged. III. 131:

Zoo reten zij beiden den boezem zich stuk.

Ten Kate, Dichtw. II 358 (het Lot):

Beukt met metalen kolf uw muren stuk *tot gruizlen.*

D. VIII. 227: *masten klaatren en knakken* stuk Schimmel, N. Ged. 40: *De schalmen zijn* stuk. — Zie voorts mijn Taalk. Mag. III. 517. Staring bezigde de ware schrijfwijs, Ged. II. 156:

De Tijd sloeg, op haar schacht, reeds zeis bij zeis te stukken.

In het friesch gaat het woordeke *te* evenzeer verloren; althans Gijsb. Japicx heeft D. I. 96: *to sticken;* doch I. 157 en II. 99: *sticken.* D. I. 228 en 230 leest men *oon sticken*, dat met het nederl. *aan stukken* overeenkomt, 't welk men b. v. aantreft bij Tollens, Ged. II. 94:

Hij knaagt op onzen bouw het stomp gebit aan stukken.

D. III. 168:

Europa trad haar boei aan stukken.

Hieruit ontstond misschien de verbastering bij Van Beverwijck, Steenstuck, 18: *Sommige steenen kanmen met de vinger* om stucken *wrijven.*

De nederl. volksspraak stevigt in: *aan stukken* en *stukken* den uitgang door de *d*, en zegt *aan stukkend* en *stukkend.* Zoo Bekker en Deken, Brieven, II. 28: *een dun Octaafje..* stukkend *en morsig gelezen.* Tollens, Ged. II 120:

Totdat op eens zijn zwaaijend zwaard...
Hem stukkend *vliegt om 't hoofd.*

Dez. N. Ged. I. 7:

Dat (d. i. welk ondier) .
Den muilband stukkend *wrong, waarin gij 't 't veilig dacht.*

Van Ryswyck, Eppenstein, 12:

Dan was het Eppo, die hun kluisters stukkend *sloeg.*

Deze schijnbaar participiale vorm maakt het — verminkte — bijwoord geschikt, om het als adj. te bezigen, en zoo spreekt men dan ook van »een *aanstukkende* broek" of ander kleedingstuk, en schreef Beets, Cam. Obs (5e dr.) 3: *een* stukkend *knipmes.* — Hoeufft noemde deze uitdrukkingen gebrekkig; zie Taalk Mag III. 516.

Voor onze uitdrukking *in stukken* heeft Maerlant, Sp. Hist. I. 366, *in stekelkine*, d. i. stukjes:

Twine haddi in stickelkine
Ghescuert desen? —

Elders leest men daarvoor *stuckeline*, en dan de adverbiale zegging zonder eenig voorzetsel; Reinaert, 197, de variant in proza: *si wriven alsoe die cledere tsamen al* stuckeline, d. i. tot stukjes. Doch ook de tekst heeft aldaar vs. 5138: *sleters wriven* voor: tot sleters wriven; zoodat de weglating van het voorzetsel in dergelijke bijwoordelijke uitdrukkingen reeds van oude dagteekening is.

Door middel van den adverbiaal-uitgang *ling* zeide Huygens voor »in stukken" *stukkeling*, Hoofts Brieven, III 276: stuckelinge *afschriften.*

Stumpelen, zie Stompelen².

Stuntelen—Stunten.

Volgens De Navorscher, 1857, n°. 11, bl. 321, beteekent *stuntelen* in Noordholland »een onvasten tred hebben, strompelen, stribbelen, den voet stooten." Het ww. is derhalve één met de talrijke frequentatieven als *stompelen*, *strompelen*, *struikelen* enz. die genoegzaam hetzelfde beteekenen en afkomen van een nw. stomp, stromp, struik enz. Ook van *stuntelen* is dergelijke oorsprong aan te wijzen. In het middelhd. bij Ziemann, zoowel als bij Schmeller, is het adj *stunz* stomp; bij Halliwell *stunt*, *stunty* en *stuntish*, weêrbarstig, stijfhoofdig. Het eng *to stunt*, kort of stomp houden, angelsaks *stintan*, verstompen, beijersch *stenzen*, verkorten of afstompen, leveren het primitieve *stunten.* Het hamburgsch zegt *stuntsel* voor een kort dik mensch, en Richey gist, dat dit het nederl. »steunsel" zij, alsof een steunsel juist kort en dik ware. Het w. is blijkbaar van *stunz*, *stunt*, stomp; ook het eng. noemt *stunted* wat in 't groeijen onderblijft en *stunt* is evenzoo bij Horne Tooke, II 306, in den groei gestuit, van het angels. *stintan*, waarvan, volgens hem, het ijsl. *stunta*, verkorten, en waarvan mede het eng. *to stint*, eig. tegenhouden, onderdrukken, *stintance*, stuiting, onderdrukking; zie Nares Glossary — Bekker en Deken, in den Will. Leev. V 138, bezigen het adj. *stuntelig*, dat dus evenzeer als *stuntelen* zelf in Noordholland gangbaar is of was: *om ons onze*

stuntelige *diensten ook nog af te trog(g)elen, worden zy onze Vrienden.* E. Wolff, Walcheren, 180:

Hy springt, beschaamd, van 't stuntlig *paard.*

Het w. zal beteekenen wederstrevige of onderblijvende, gebrekkige Zie ook *Stunteren.*

Sturkelen, zie Storkelen.

Subbelen, zie Sobbelen.

Suffelen—Suffen.

In onze spreektaal bezigt men wel eens *suffelen* voòr *suffen, suffelachtig zijn.* De afleiding dezes woords wordt bij Weil. gemist. Terwen vermoedt, dat het door letterverwisseling van *dof, doof,* ontstaan zij. Ik meen, dat Tuinman, in 't Vervolg op zijne Fakkel, den weg wijst. »*Versuft,* zegt hij, is eig. *verzopen* Sterke drank bedwelmt de hersenen Doch 't gebruik breid dat ruimer uit" Ons ww. *suffen,* door Weil. te recht omschreven door »bedwelmd of zwak van hersenen zijn," is van *suf,* bedwelmd, anders ook *suffig, sufferig, suffelig,* en dit van het neders. *soff, suff,* d i. een onmatige dronk en bij Reinwald de toestand van den beschonkene, dronkenschap. Iemand, die zich daaraan schuldig maakt, heet bij hem *söffling,* volgens Kaindl, IV. 342, in de Rijnlanden *een süffer.* Het Brem. Nieders. Wtb heeft ond and. de spreekwijzen *den Soff leven,* aan den drank zijn, *im Soff leven,* in een roes leven, bijna altijd dronken zijn; *an den Soff kamen,* aan den drank raken; van dezen acht ik onze spreekwijs *ik ben suf* voor »ik ben bedwelmd" afkomstig en voorts het ww. *suffen* in dienzelfden zin. Over de beteekenissen van dit ww. en andere afleidingen zie men Bruining, Synon. I. 83; Wdb. des Inst. op Hooft, IV. 112; Oudemans' Wdb op Bredero op *Suffen.* De beeldspraak, bij het ww., is dikwijls vrij sterk, b. v. Cats, Wercken, I fol. 461:

De kust die suft *en ligt geheel verwonnen,*
Vermits de zee zoo fel en bijster raest.

Da Costa, Poëzy, II. 88, sluit het deelw. van *versuffen* met *d:*

Mijn Vader is versufd *in 't onheil;* —

Wat een misstelling zijn zal; de Kompl. Dichtw. II. 71, hebben *versuft.* Opmerking verdient *insuffen,* bij Rooses, Levensschets van J. F. Willems, 52: *dat Willems niet in zijn klagen en treuren, over het verleden was* ingesuft.

Suizelen—Suizen.

Kil. heeft beide wwn. voor ruischen of murmelen, zooals van den wind of het water, lat. *susurrare.* Thans zegt men daarvoor meestal *suizen,* b. v. De Genestet, Eerste Ged. (2e dr.), 82:

— *uw naam zal heerlijk* suizen
Door de jongste orakelblaên.

Waarvan *toesuizen* bij Bilderdijk, N. Uitspr. 124:

Wen ik wegruisch door de lucht
Als het opgaan van een zucht,
En u vruchtloos toe zal wenken,
Toe zal zuizen *aan het oor.*

Het middelhd. en neders. zegt *susen,* hd. *sausen.* Bara heeft er *zuijen* voor; Hemel en Hel, 8:

Die in een biezekist gewiegd wierd van de golven,
Op 't suijen *van de windt* —

Het w. werd oudtijds bij ons ook gebezigd voor het gedruisch of rumoer van oproerige menschen; dus bij Scheltema, Mengelw. II. St. II. 19: *ende daer was een* susinghe *onder tvolk.* — Het hoogd. *sausen* wordt ook van een sterk en hevig geluid gezegd, terwijl het freq. *säuseln* een zachter geluid aanduidt. Zoo ook ons *suizelen;* Coornhert, Wercken, I. fol. 488 verso:

De beeczkens klaar al suyselende *vlieten.*

Dez. Odyss. I. 31 recto:

Vier crystallinige fonteynen sachmer mee ontspringhen,
Die suyselende *nederwaerts vloten* —

Dus ook Blommaert, Ged. 133: 't suizelen *der beke.* Haafner, Reize door Ceilon (uitg. bij Kruseman), 87: het suizelen *van den koelen morgenwind.* De Thouars, De Citadel, II. 146: *'t Luchtig uchtenwindjen* zuizelt. Potgieter, in De Gids, 1859, II. 381: *het koeltjen* suizelt *door uwe kroonen* om. — Vandaar de afleiding, Coornhert, Wercken, I. fol. 468* verso: *een sachte* suyselinghe *eens vercoelende windeken* — Ook op de bijen is het ww. toegepast; Van de Kasteele, Nagel. Ged. 200:

— *als het bijgegrom dan* suizelt *om mijn oor.*

Minder gepast zong Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 69:

Vooruit, berg af, waar 't oorlogsonweêr suizelt.

Suizen is ook door een zacht geluid tot stilte of rust brengen; De Brune, Banketw. I. 53: *dien de predickstemme, tot een wieghe dient, om zachtelick in slaep...* ghesuyst *te werden.* Fokke, Verzam. der Werken, X. 63: *met zachter kabbelingen het menschdom in slaap te* suizen. Van Loghem, Mengeld. 67:

Daal domlig neêr en suis *de leden*
Des matten stervlings nu in rust.

Meer gewoon dan *suizen* in dezen zin is *sussen;* Gellerts Fab. I. 133:

Om 't kind te sussen *in zyn kreunen,*
Zingt nu geen minnemoêr meer van het bonte schaap.

Smits, Rottestroom, Opdr. 8:

Den jongen Prins de poesle handjes kusschen,
Of, zingende, in een liefflyk slaepje sussen.

Dez. Nagel. Ged. I. 194:

Hemelrei, dek met uw vleugelen
Haer en 't lieve knaepje zacht...
Zie 't nu ras in slaep te sussen

Tollens, Ged. II. 170:

Om zijn kind, met koude kussen,
Op een vreemden schoot te sussen.

Figuurlijk wordt het ww. toegepast, in den zin van stillen, bedaren, op verschillende aandoeningen van het gemoed; Smits, Nagel. Ged. II. 182:

Hy wenscht... om uw rouw te sussen,
Uw traentjes af te kussen.

Van Loghem, a. w. 70:

Daal, zoete slaap! en sus *dit leed.*

En lager:

Al kunt gij ook 't geweten sussen.

Higt, Ged. 263:

Een zwaare slaapzucht had gezust *den moed der braven*

Smits, Ged. 53: *zyn wraek, door geen geween te* sussen. Ald. 73: *Myn zorgen in een' slaep te* sussen Nag. Ged. I 153:

Terwyl het koor der schelle nachtegalen,
Uw zinnen streelt, uw matte zorge sust.

Dez. Isr. Baälfeg. 15: *de dolle min te* sussen. Bilderdijk, Leydens Ramp, Toewijding: *De driften* sussen, *wonden streelen.* Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 425: *een wiens aart kunstmatig werd* gesust. David, Vad. Hist. VIII. 335: *eenen zeer ootmoedigen brief, om zynen wrevel te* sussen — Ook in wederkeerigen zin, bij Jongvr. Slicher, Weegschaal, 74:

Wanneer 't ontwaakt gemoed, door vrees voor straf ontrust,
Zich *al te roekloos met Gods heilbeloften* sust.

En De Vriendschap, 34:

Maar, zou 't genoeg zijn, zoo wij slechts ons zelven susten
Met d' afkeer van den haat? —

Vrouwe Bilderdijk, N. Dichtschak. I. 52:

Toen lei zich 't knaapjen neêr op 't kille marmersteen,
En suste zich *in slaap met kinderlijk geween.*

Als rijmwoord vindt men *sissen;* Antw. Spelen van Sinne, 255:

Onthoudt dit voor seker en weest ghesist.

De afl. *susser* heeft Bilderdijk, Schemerschijn, 84: *gy* susser *van 't geweten* D. i. de slaap. — En *onsusbaar*, Vrouwe Bilderdijk, Ged. voor Kind. (4e druk), bl. 80: *Met* onsusbre *wroeging.*

Tollens zingt, Ged. III. 8:

Een doodsche stilte sust *en fluistert door de zalen;*
De wanden luistren toe; geen adem hoort men halen.

Dat de »stilte" stilt, schijnt wel wat vreemd; doch ook het »fluisteren" schijnt dat mede, en toch is moeijelijk aan eene misstelling te denken, want ook de eerste uitgave des gedichts in de Werken der Holl. Maatsch. V. 246, heeft dezelfde lezing.

Den wortel van *sussen* kennen we als tusschenwerpsel om stilte of rust te gebieden; Smits, Ged. 212:

Stil! stil! lief Lyeje, sus! *ei* sus!
Wat slaekt gy droeve toontjes!

Hoe Kil. aan *sus, tus!* komt, is mij niet bekend. Hoewel dat *tus* in verschillende uitgaven voorkomt, houd ik het voor een drukfout. Plantijn althans heeft *sus, sus!* — Als bijw. uitdr. zegt de gemeenzame taal: *zich sus houden* voor zich stil houden. En zoo leest men reeds in het middelned. Der Minnen Loep, I. 117:

Achilles ende Patroculus
Quamen beyde stille en sus
In Jupiters tempel ghegaen.

Nevens *sussen* vindt men het zachtere, doch overigens gelijkbeteekenende *zuijen* geplaatst, bij Sluiter, Psalmen, Lofz 63:

Om te zuyen *en te* sussen
Dat hy niet weer op en waeck.

Dit *zuijen* heeft ook Hooft, Ged fol. 160:

Maak gelonk. maak gelach, maak geluidt,
Dat de zinnetjes zachjes zuidt

Het Wdb des Inst. wijst bij dit w. te recht op het baker- en minnedeuntje: *zuja, zuja Kindje!* Waarvoor mij nog e n andere vorm voorkwam in Den Nederd. Helicon, 287:

Singt met u tween, al soeye, soeye.

Hooft heeft de beide wwn. tot ééne samenstelling gebracht; Ged. fol. 195:

De slaapgodt, op zijn' luim, om vaak in my te werken,
Speeld' al 't gefluister naa, met wiegen van zijn' vlerken,
En zuijesust *zoo lang, dat hy 't gedacht verdooft.*

Hierin nagevolgd door Westerbaen, Ged I. 202:

Ghy raeckte meê in slaep, en wierd gezuyesust,
Al met de selve hand —

Ingen drukte de zaak dus uit, Getr. Herderin, 26:

— als u des Nayebuurs
Vlierboomde heyning
Al zuyje zuyje zuyjende
In slaep sust —

Van dit *in slaap s ssen* is *insussen* gevormd, ik meen door Bilderdijk, Vermaking, 60:

Terwijl een zachte daauw de sluimrende oogleên kust,
By 't hersenwieg'len ingesust.

Dus ook Vrouwe Bilderdijk, Wit en Rood, I. 158:

Worde ik op mijn stervensponde,
Door uw hallels ingesust.

Nagevolgd door Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 112:

— *Maar 's menschen geest* (heeft)...
Ten doodelijken slaap zich zelven ingesust.

En Ten Kate, Dichtw. I. 105:

Toch was Viënnes schrik vergeten,
En de angst voor morgen ingesust.

Doch de schrijvers der zeventiende eeuw hadden mede het bij Kil. zoomin als bij Weil. vermelde *versussen;* Rodenburgh, Poeet. Borstw. 230:

Ghebiedt ghy dat ick swygh, oft dat ick het verzus,
En dat ick niet ontdeck het stelende ghekus.

Heyns, Bartas' Wercken, II II. 75:

Ist billich dat ick oock alsulcken een versus,
Die voor hem vlieden sagh voor Gerar 't heyr van Chus?
Sal ick verswijgen dien, enz.

Hooft, Ned. Hist fol. 383: *wordende alles uit schaemte* versust, *en der vergeetenis bevoolen.* Dez. Brieven, II. 201: *Gelooft vry, dat er meenighe streek in 't heimelijk omgaet, die somtijds* versust wort, *somtijds tot openbaere arghernis uitberst.* Sluiter, Ges. 210 (aan den verrader Judas):

Hoe kondet gy versussen
Met sulk een slim beleyd
Uw ontrouw en verraed!

Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I. 195: *gheensints dingen die noodigh zyn* versust, *maer veeleer bekent gemaeckt te worden.* Brandt, Lev. van De Ruiter, IV. 394: *de rechte gelegenheit van hun verlies werdt* versust.

Nog twee andere voorbeelden zie men in Oudemans' Wdb. op Bredero, waar de beteekenis gezegd wordt te zijn »sussen, stillen," aldaar volkomen juist; doch die beteekenis gaat in eenige der hier medegedeelde pll. over tot die van »met stilte voorbijgaan, verzwijgen." En zoo ontmoet men het ww. reeds in het middelned.; Der Minnen Loep, II. 52:

(*Hy mach*) *bedriven alles des hem lust.*
Dat selve blijft altoes versust:
Nyemant en ruert daer aff den mont
Noch nymmermeer en basset daer om hont.

De bet. van *versussen* is alzoo met de afkomst des woords in zoodanige overeenstemming, dat dienaangaande wel geen twijfel zal bestaan. Vreemd is het daarom, dat het Idioticon van De Bo, hetwelk *versussen* mede als westvlaamsch vermeldt, daaraan eene andere bet. toekent, en wel eene zulke, die zich met de aangewezene nederlandsche niet laat vereenigen. Zij luidt: »Twisten, vitten, woordenwisselen, altijd met eenen *sus* of *ergo* in de weer zijn, fr. *ergoter* (van *ergo*), *chicaner, disputer.*" De verklaring gaat uit van het woordeke *sus;* indien dit werkelijk in Westvlaanderen voor *ergo* gehoord wordt — wat het Idioticon intusschen ter behoorlijke pl. niet doet blijken — dan meen ik, dat in dit gebruik een verloop is op te merken.

Bij Huydec. vindt men *versuizen,* Hekeld. 44:

De dag was op zijn eind, wy moede, toenwe ons zagen
Te Formien, daar ons, van 't reizen gansch versuisd,
Fontejus heeft gespijsd, Murena heeft gehuisd.

Doch dit beteekent iets anders, t. w. in een *suis* of *soes* gebracht, door het gewoel en de afmatting van het reizen. *Suizen,* namelijk, is mede het bedwelmen, in 't welk men door het gesuis of gedruisch geraakt, waarvan ook *suizebollen;* Vondel, Maeghden, 35:

't Gestarrent suizebolt, *het aerdrijck beeft voor hem.*

Van Merken, David, 378:

— *Gazaas Vorst... door dien vaart aan* 't suizebollen.

Bij Kil. *suizelbollen,* d. i. hoofddraaijen, en ook de samenst. bij Tollens, N. Ged. I. 53:

'k Zie den hoogmoed, suizeldronken
Van zijn ingebeelden rang.

Voorts het frequent. *suizelen,* eene draaijing of bedwelming in 't hoofd hebben; Sprankhuisen, Van Blijschap, 13: *sonder dat hy sijne oogen eens derf slaan op den stercken en geweldigen stroom die onder hem loopt; want andersins soude hy lichtelijck* suyselen, *ende van boven neder vallen.* Tollens, N. Ged. I. 50: suizlend *van den kogelslag.* Dez. Rom. 120:

De vreemdling beeft, ontroerd en bleek,
En zuizelt *daar hij staat.*

Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 428:

— *Alberts ruitery, die nu by honderdtallen*
In 't duinzand zuizelt —

Bilderdijk, Avondschem. 30:

Maar 'k haat de dronkenschap en 't zuizlen *van het brein.*

Ald. 19:

Maar leven in den naauwen kring
Van zuizlend *lijfsgenot.*

D. i. bedwelmend. Tollens, Liedjes, 41;

Mijn ooren suizlen *van 't geluid.*

Dez. heeft *nedersuizelen,* minder gepast voor in bedwelming nederstorten, N. Ged. I. 62:

Morgen komt de slaaf tot eer,
En de dwingland suizelt neêr.

De bet. van draaijen gaat bij Kil. over tot waggelen, wankelen, bij Schuermans verklaard door struikelen; dus Marnix, Ps. 107, vs. 27 (proza): *Sy draeyen, ende* suyselen *als eenen droncken man.* De Swaen, Leven en Dood van J. C., I. 112:

— *myn menschelyke reden,*
Sy suyselt, *sy verliest, sy put haer selven uyt,*
In 't grondeloos geheym van 't goddelyk besluyt

Ald. 173:

Die niet een steke siet, die zuyselt *voet voor voet.*

De Meijer, De Gramschap (door Schrant), 11:

— *de hitte van de druiven*
Doet suisselen *den voet, en doet de reden schuiven.*

Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 124:

Want ze wagg'len, want ze suys'len.

Van der Veens Zinneb. 409:

Ghy suyselt *op u gat en tuymelt in den dreck.*

Van *suizelen* heeft men *omsuizelen;* Van den Bergh en De Kanter, Evangeline, 32:

Hij was de heerscher der kudde..
En hun beschermer als 's nachts, omsuizeld *door hoorbare stilte,*
't Akelig wolvengehuil hen verraste —

Tot het vermelde *zuijen* zal moeten gebracht worden het bij Kil. ontbrekende ww. *zuilen,* dat sluimeren beteekent; bijv. De Harduyn, Godd. Wenschen, 448:

Dus vond' ick aen een dal een lommerhutte koel,
Daer d'Herders 'snoenens daeghs ontvlieden 't songhebroel.
Hier, docht ick, sal mijn lief misschien wat sitten suylen.

Van Beverwijck, Schat der Ges. 58: *dat hy al* suylende *van sijn selven viel, ende scheen geheel wech te wesen.* — Overdrachtig is het bij Van Beers, Levensbeelden, 9:

't Windje zelfs plooide zijn vlerkjes digt,
En zuilt *in de slapende boomen.*

Ook *zuilooren* is hiervan, dat sluimeren beteekent, volgens Tuinmans Fakkel, II. 205; bij Kil. den moed laten zakken, neêrslachtig zijn. Beide beteekenissen kan men vereenigen in het w. bij Cats, Wercken, I. fol. 173:

Hy sit alleen en dut, hy suyl-oort *langen tijt,*
Hy knaeght sijn innig hert, en dat van enckel spijt.

De verklaring van dit w. in de uitgave van prof. De Vries en mij, V. 122, is onjuist. Langendijk, Ged. I. 477, neemt *zuilen* voor zeulen, d. i. torsen, sleepen:

Naa 't esten gnat weer 't zuilen *aan;*
In 't kort, de heeren sjouwers werken
Of Jan Oostinje scheep zou gaan.

Weil. verwart beide wn. in zijn art. *Suilen,* dat op *z* had moeten staan; en verklaart (op *Zuil*) *zuiloor* door *steiloor,* in navolging (denk ik) van Halma, als ware 't w. van *zuil,* pilaar. — Zie ook *Soezelen.*

Sukkelen[1], zie Sokkelen.

Sukkelen[2]—Zukken.

Zukken, bij Bild. Geslachtl. III. 119, *sukken,* zou naar ons taaleigen *zieken* moeten luiden, d. i. ziek zijn, hoogd. *siechen,* oudd. *siuhjan, siuchen,* neders. *süken,* eng. *to sick.* De vorm *zukken* kan echter bij ons gewettigd worden door het deelw. *besukt,* waarvoor Kil heeft *besieckt,* doch dat vroeger zeer dikwerf voorkwam, als Epkema, 418, aantoont. Het woord ging over tot een soort van verwensching of vloek, evenals thans *verdord* en *beroerd;* zoo leest men het bij Van de Venne, Belacch. Werelt, 32:

Soetje vleytme, wel besuckt!

En zelfs nog in de Econom. Liedjes van Bekker en Deken, 472:

Nou weet jy 't hiele stuk;
Maar 't is toch hiel byzuk
Dat jy dat juist moet weten.

Men zei ook *bezucht;* en *zucht* voor ziekte is bekend en nog in gebruik in *geelzucht, waterzucht* enz. In de Uitgez. Analog. en Etymol. Gronden der Nederd. Letter- en Taalkunde, van Der Kinderen, leest men bl. 36: »*Sukkelen* van *suk* (ziekte)."

Het frequent. *sukkelen* is in den Teuthonista *suycklen,* bij Stürenburg *sükeln,* Müller en Weitz *suchele, versuchele,* bij Kaindl (IV. 411) *suchelen, seuchelen,* allen in den zin van: ziek zijn, kranken, kwijnen, lijden. Dus Vollenhove in een' brief bij J. de Haes' Leven van G. Brandt, 216: *Myne huisvrou* sukkelt *eveneens, met eene dubbele vierdendaagsche koortse.* Fokke, Boertige Reis, III. 297: *ondertusschen begon hij nu ernstig te* sukkelen, *waarvan zijn Doctor schoon gebruik maakte, hem telkens dreigende, dat hij het geen acht dagen langer zou uithouden.* Lublink, Verhandel. I. 39: *het onderscheid van* sukkelende *of langbloeijende ouderen.* — Men kan het w. in dezen zin verstaan bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 7: *uw verstant* sukkelt *ook nog somwijlen aan twijfelingen.* — Zoo spreken wij van aan eene kwaal of ongesteldheid *sukkelen.*

Van ziekelijke lieden zegt men dat zij *voortsukkelen;* Bilderdijk, Brieven, IV. 4: *Intusschen* sukkel *ik steeds* voort, *en verval dagelijks meer.* Bl. 252: *Wy zwakken en* sukkelen *hier al steeds* voort. — Men leest *afsukkelen* in een Rouwdicht op een beroemd Geneesheer, Higt, Ged. 171:

Wie zal nu de oorzaak, en de bron der kwaalen ziften?
Wie 't afgezukkeld *lijf weêr helpen op de been?*

Weil. heeft niet de volgende afleidingen uit Bild. a. w. V. 97: *Wy zijn hier nog zwakkelijk en* sukkelig. Bl. 115: *onzen zwakken en* sukkelachtigen *toestand* — In Van Itersons Stemmen leest men bl. 112: *hem huden voer verstueringhe.. ende* suckelicheit *ende voer al dat die mynne breken mach.* De noot zegt »twistgierigheid"; mij dunkt: zwakheid, achterlijkheid.

De vergelijking van de hier aangevoerde zoowel primitieve als frequentatieve vormen, met die welke op *Sokkelen* voorkomen, doet het verschil tusschen die beide woorden in het oog vallen. Ook is op te merken, dat *sukkelen* in den zin van ziek zijn, vanouds veel minder bij ons voorkomt dan in de andere beteekenis. Kiliaan, Plantijn en zelfs Halma kennen het slechts in de laatste. Alleen bij Mellema vind ik *suckelen* verklaard door »stronckelen" en door »catijvigh zijn," in welk laatste hij dus met den Kleeflander Van der Schueren overeenstemt. De verwarring van het tweederlei woord is ontstaan uit de toevallig gelijke schrijfwijze te onzent. Had men kunnen goedvinden, *sukkelen* voor ziek zijn met *z* te spellen, zooals men *ziekelen* zou doen, dan ware de dwaling wellicht voorgekomen, althans de etymologie beter in het oog gehouden. Stürenburg onderscheidt in zijn Wbk. de woorden, door ze *ssukkeln* en *sükeln* te spellen.

Taffelen, zie **Tjaffelen.**
Takelen, zie **Tokkelen**[2].
Tammelen, zie **Sammelen.**
Tantelen—Danten.

De Teuthonista heeft *tanteln* voor twisten, en Halliwell *to tanter* en Wassenbergh *tjanteren* in dezelfde beteekenis. In het neders. is *tantern* snappen, beuzelen en potsen maken, bij Halliwell *to dander* zonder samenhang praten; bij Weinhold *tentelen* werkeloos zijn, talmen, en bij Halliwell *to tantle* beuzelen, in 't hoogd. *tändeln.* Het eng. zegt *to dandle* voor spelen, 't welk Johnson van een »nederl. *dandelen*" doet afkomen, dat ik niet weet waar 't hem aan de hand gedaan kan zijn. Twisten en beuzelen is zeker niet hetzelfde, doch het laatste slaat licht tot het eerste over; door zich met de minste kleinigheden bezig te houden of daarop te letten, vervalt men dra tot kibbelarij, vooral als men daarbij veel snapt of potsen maakt. Ik acht daarom de vermelde frequentatieve woorden van denzelfden oorsprong, en breng er ook toe ons overijselsche en noordhollandsche *tuntelen*, sammelen, talmen, beuzelen; zie Halbertsma's Wdb., Boumans Volkstaal enz.; in Drenthe beuzelen, in de war brengen, volgens den Dr. Volksalm. 1839, bl. 202; alsmede *tontelen*, in 't land van Kuik in 't geheim »een lekker kopje koffie drinken", volg. De Navorscher, 1860, bl. 89. Deze laatste vormen zijn overgenomen uit de nedersaksische tongvallen. In het ditmarsch bij Ziegler geldt *tüntelen* voor in elkander slingeren, strikken maken, en *vertuntelt* voor verwikkeld, verslingerd; bij Richey en Schütze is *tünteln* langzaam en bevende iets doen, en *betüntelt* preutsch; eene *betüntelde Deern* is »une précieu e affectée"; bij Strodtmann is *tünteln* talmen, *tunteler* een talmer; in het Brem. Nieders. Wtb. *tunteln* verwikkelen, langzaam en traag in het werk zijn, *betunteln* verwikkelen, ophouden, maken dat iemand te laat komt; *betunteld* verward, verlegen, gemaakt kiesch; *vertunteln* verwarren, door talmen en traagheid eene zaak in wanorde brengen; *tuntelije* verwikkeling, verwarring, getalm, enz.; bij Weinhold *tuntern* talmen, langzaam zijn.

Bij onze schrijvers ontmoet ik alleen de afl. Bekker en Deken, Corn. Wildschut, V. 1: *al bespot en belacht men een goedaartig meisjen over haar huisiijk* getuntel. — D. i. naar ik meen, gebeuzel of gekibbel; de uitdrukking ziet op een meisje, dat lager eene »kwelgeestige zuster" heet.

Het primit. ww. vindt men in *danten*, bij Kil. zotternijen zeggen of doen, bij Stalder en Kaindl, II. 309, *tanten*, potsen maken, spelen, hoogd. *danten*, snappen; en het grondwoord in het middelhoogd. *tant*, d. i. nugae, waarvan ook het collectieve *getente*, in Beneckes Wtb. potsen, gebabbel, en het hoogd. *dant* voor gesnap. Uit het gemelde *tant*, nugae, laten zich de verschillende beteekenissen der gem. verba beter verklaren dan uit het ijsl. *tomr*, ledig, lui, schotsch *tume*, zw. *tom*, langzaam, van welke Halbertsma t. a. p. *tuntelen* doet afstammen.

Tot dit *tant* brengt Ziemann ook het oudhoogd. *tantaron*, bij Graff, V. 437, delirare, dat Benecke niet vermeldt, vermoedelijk omdat er in 't middelhd. geen voorbeeld van was aan te voeren. Men vindt daarin reeds den frequentatiefvorm op *r*, die boven meermalen voorkwam, en Grimm voerde in zijne Gramm. II. 119, als voorbeeld van de verwisseling der *l* en *r* aan het middelhd. *tenterie* en het hoogd. *tändelei*, dat men in het neders. *tuntelije* wedervindt. Men zie intusschen ook op *Tjanteren.*

Het bij Kil. vermelde ww. *danten*, bij hem ook

dantinnen, fr. *dandiner*, is bij ons niet veel in gebruik geweest, althans het is mij bij onze schrijvers nog niet voorgekomen. Zooveel te meer het subst. *dant* en wel met toepassing op eene achteloose, loszinnige vrouw of maagd, bij Halliwell »a profligate woman." Dus Belg. Mus. II. 184:

De lighte dante *Trijn pronckt t' midden van de mannen.*

Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 54:

Ghelijck de sneeu zomtijts vliecht in de locht,
Zoo vloghen de pheseyen op de mans en danten.

D. II. 32:

Had ick (*als ander lichtveirdighe* danten)
Hem iet te cort ghedaen, of verweten, enz.

Ald. 238:

Ghy leelijcke dante, *hebt ghy zoo vergheten*
U zelven, dat ghy u zoudt laten schoffieren?

Schadtkiste der Philos. fol. 153:

Aragnes onverstant,
Ghy erme slechte dant, enz.

Anna Bijns, Refer. I. 47:

Spinsters, naysters, malloten en danten.

Huygens, Korenbl. I. 99:

Siet mijn' Vryers, siet mijn' quanten..
Dit zijn menighmael de Danten
Die u kosten soo veel praets.

Bl. 411:

— *gy* Danten *en gy quanten*
Die niet als om 't Voorhout en weet te lanterfanten.

Van de Venne, Holl. Turf, 82:

Dan om-decken wy veel Danten
Nevens vaste losse Quanten.

Dez. Belacch. Werelt, 237 (de Vrijster spreekt):

Hietje mijn een swarte Dante?

Bl. 278:

Kijck! men prijst de meepse Danten,
Met heur Halsjes vlack mit Kanten!

Oudaan, Ged. 122:

— *andre vodden, die men merk'*
Dat yd'le Danten *aanzien geven.*

Wolsschaten, De Doodt verm 73:

— *ons* dantjen, *niet te gauw,*
Die heet »lauw," *sy siet niet nauw.*

Het w. komt nog voor bij Huisinga Bakker, zie mijn Taalk. Mag. III. 121. Kil. heeft voor *dante* mede *dantinne* en *dantelorie*, voor welk laatste Oudaan, Poëzy, I. 331, »*onze yd'le* Danteloore" heeft; volg. Bild. Gesl. III. 129, is dit *ore* een spaansche uitgang, en zei men ook *dantelette* bij verkleining. Men kan daar nog bijvoegen *dantel*, dat Bernagie bezigt, De Huwel. Stant, 26:

Recht seiden de oude Hollanders: die de Dantel *trouwt om de Mantel,*
Verliest de Mantel, en houd de Dantel.

Bij »de oude Hollanders" intusschen luidde het spreekw. anders, zie mijn Taalk. Mag. t. a. p. *Dantel* is hier om den *Mantel*.

Eén voorbeeld is mij bekend, dat *dant* op een jongeling wordt toegepast, en wel in eene berijming van de parabel van den Verloren Zoon, waarin de ontevreden broeder zegt, D. Warande, I. 32:

Ick hebbe altyt mijnen vadere
Ghedient metter hertsen adere;
Maer noyt en dede hy my sulcken samblant (*)
Als hy doet desen vuylen dant.

Tappelen—Tappen.

Dit frequent. komt voor in den zin van sterk vloeijen of gudsen, bij Bilderdijk, Poëzy, I. 94:

Ligt de maaier, mat en flaauw,
Door den middag uitgebraden,
In zijn tapplend *zweet te baden.*

Dez. Krekelz. III. 26:

— *met de armen uitgestoken*
Omvangt hy me — en — verdrinkt in tapplend *tranenvocht.*

En bij Van Lennep, Ged. zoo Oude als Nieuwe, 1:

't Lang gewenschte loon
Wordt met tapp'lend *zweet verkregen.*

Schmeller heeft mede *zäpfeln*, doch voor *tappen* in den eig. zin, d. i. vloeistof door eene opening of kraan laten loopen. In ons *tappelen* heeft men den overdrachtigen zin van dit *tappen*.

Vandaar ook het bijw. *tappelings*, d. i. loopende als vocht, dat getapt wordt. *Tappele*, voor trippelen bij Schultze, schijnt een ander woord.

Tartuffelen—Tartuffen.

Het ww. *tartuffelen* is, naar ik meen, van Berkheys maaksel, en komt voor in zijne Snerpende Hekelroede, 30:

Wy zullen 't Hagedisje uit Herdinks printeboek
Belasten met debiet, Tartufflen *in den hoek*
Der sluippoort; —

De zin eischt verbergen, wegmoffelen, waarbij men als van zelf denkt aan het bekende fransche *tartufe*, een schijnheilige, waarvan *tartuferie*, het karakter of de daad van zoo iemand. Indien het waar is, zooals sommigen beweren, dat Molière voor den held van zijn beroemd blijspel den naam ontleende van het ital. *tartufo*, 't welk van een klein, geestig, bekrompen mensch gezegd en in het blijspel op een dom en laag mensch toegepast werd, dan zijn de wwn *tartuffen* en *tartuffelen* etymologisch verwant met *truffen*, waarvan zie op *Trijfelen*.

(*) *Samblant* wordt hier door den bekwamen Uitgever verklaard door »schijn, schittering." Ik meen, dat wij er *blijk* of *betoon* voor zouden zeggen.

Tatelen—Taten.

De Teuthonista vermeldt *tatelen*, doch zonder verklaring. Volgens Willems' aant. op den Reinaert, vs. 4235, komt in de proza-bewerking van dat werk *tatelen* voor in den zin van haperen (in de reden). Bekker en Deken, Econ. Liedjes, 44, gebruiken het ww. voor het gestamel van een klein kind:

Ons Jantje, dat 's een aartig diefje,
Het tatelt *Moedje, en zeg ik, liefje!*
Dan kykt het my zoo snugger aan.

Het eng. zegt *to tattle* voor snappen. Het neders. *tateln, täteln*, is snateren als eene gans, en voorts snappen, babbelen, in beide beteekenissen in 't hd. *dadern, dädern;* zie Grimms Wtb. Meer gewoon dan *tatelen* is bij ons *tateren*, zie derhalve verder dit woord.

Teeuwelen—Teeuwen.

Beide wwn. komen in het vlaamsch voor. *Teeuwen* is bij De Bo »troetelende duwen en streelen, in de handen spelende wiegen en schudden," misschien van het adj. *teeuw*, bij Schuermans slap, teêr; als subst. bij De Bo een dier of kind, dat zwak, week of vertroeteld is. Minder, dunkt mij, met het subst. *teewe*, bij Kil. iemand van lagen stand, angels. *theow, theaw*, eng. bij Halliwell *thewe*, een slaaf of lijfeigene.

Teeuwelen, waarvoor men volgens De Bo ook zegt *tewwelen, tiwwelen, tebbelen, tibbelen, tubbelen, teffelen, teefelen*, heeft den zin van troetelen, kieskauwen en morsen. Hiertoe kan ook behooren *deefelen*, dat Schuermans uitlegt door »op eene ongeschikte, onzindelijke manier eten," en De Bo door »brij- en deegachtig worden, zooals b. v. de straat door het slijk," voorts door zulke weeke zelfstandigheid beentreden; waartoe schijnt te behooren het platd. *deep* bij Dähnert voor slijkerig, van de straat gezegd, en neders. *teevsk* laf, smakeloos, bij Tiling.

Teggelen—Teggen.

Het ww. *teggelen* wordt aangevoerd door Van Hasselt, op Kiliaans art. »Teggher, *stock*, numellae" — waarbij hij aanteekent, dat misschien van dit »teggher" afkomt het hedendaagsche »teggelen, *pro asperare, ciere aliquem*, sarren." In welk nederlandsch dialect dit werkw. in zwang is, meldt hij niet; ik vermoed in het hem zoo gemeenzame geldersch of overijselsch, waartoe Kil. ook het subst. *teggher* tehuis brengt.

Dat *tegger* aan *teggelen* verwant is, wordt door de hoogduitsche dialecten bevestigd. In het Brem. Nieders. Wtb. is *tagel* een eind gevlochten touw of riemen, waarmeê men iemand slaat, en *tageln, aftageln, dörtageln*, het slaan daarmede; bij Müller en Weitz *tachel* een oorveeg, *tachele* om de ooren slaan; bij Tobler *täggela* herhaald kloppen, zooals kinderen doen, die timmermannetje spelen; bij Stalder *däggelen, täggelen*, hameren, met afgepaste kleine tikken vlak en scherp slaan; bij Schmeller, Adelung en anderen *dachtel* oorveeg, *dachteln* om de ooren slaan; bij Richey *tachtel* klap om het hoofd; bij Lexer *tächt'l*, dimin. *tächtile*, oorveeg, *an tächtel'n, atächtel'n*, met de vlakke hand slaan, oorvegen geven, *tackel'n* wegstooten, slaan.

Dat de vermelde wn. onderling verwant zijn, zal met het oog op hunne beteekenis aan geen twijfel onderhevig zijn. Het nederl. *teggelen* voor sarren, verschilt zeker eenigszins met de overige frequentativa, die allen een kloppen, slaan of drukken aanduiden; doch het bedoelde sarren kan ook geacht worden te bestaan in een herhaald stooten of slaan, zooals het nederlandsch *tergen* mede van een woord afstamt, dat plukken of trekken beteekent.

Voorts valt het in het oog, dat tot de familie der der gemelde woorden mede behoort het nederl. *dagge*, pook of korte degen, oudfr. *dague*, eng. *dagger*, bij Halliwell *dag*, bijl en stompe boomtak; bij den vlaming Wolsschaten *degger* (voor het zwaard van Goliath), De Doodt vermaskert, 260:

David heeft den grooten vegger (*)
Uytgetrocken synen degger
Daer hy med'den cop afslaet.

Welk *dagge* mede bij ons als zeeterm bekend is voor een eindje touw, waarmeê de schepelingen gekastijd worden.

Wat den oorsprong dezer wn. betreft: Kaltschmidt zegt van het hoogd. *dachtel*, dat het is een op zich zelf staand woord, dat nog niet te verklaren is, en Grimm voert in zijn Wtb. alleen eenige gissingen aan. Hij wijst op een nederd. *taken*, obtundere; op het zwitsersche *döchen* (dat ook bij Stalder voorkomt) voor bedwingen, bemeesteren; en op *doch*, nederl. *dak*, als wordende het aangezicht door de slaande hand *gedekt*, zooals men ook zegt *einen abdecken, zudecken*, met slagen op 't lijf vallen. Adelung, zeker met minder grond, giste, dat *dachtel* van denken, evenals *Denkzettel*, d i. memorieboekje, ook voor een oorveeg gebruikt wordt en deze gissing is door anderen, b. v. Kaindl, II. 319, en Stalder, I. 254, overgenomen. Müller en Weitz beschouwen hun *tachel* als den opperduit-

(*) Dit *vegger* schijnt voor vechter genomen. — Bij Oudaan leest men, Agrippa, 406: *een ouden kok .. noch* smeerdagge *als hij was, druipende van den droop.* — Is dit *smeerdagge* zooveel als *smeerpook?* Onze volkstaal noemt een onzindelijk mensch een *vuilpeuk*.

schen diminutiefvorm van *Dach* voor hoofd. Indien deze beteekenis van *dach* kon gestaafd worden, zou die afleiding niet onaannemelijk zijn.

Tobler merkt op, dat het zwits. *täggela* eensbeteekenend is met *tengela*. Mij dunkt, *taggelen* zou etymologisch zeer wel één kunnen zijn met *tengelen;* zie dit woord.

Teinzelen—Teinzen.

Teinzen is een bijvorm van *teizen*, *teezen*, trekken, plukken, evenals men *deinzen* nevens *deizen*, *peinzen* nevens *peizen* enz. heeft, van welk *teizen* wij *teisteren* hebben, zie dit w. Het is opmerkelijk, dat die bijvorm, welke ook *tinzen* luidt, alleen in het vlaamsch voorkomt, en evenzeer, dat in datzelfde dialect een frequent. *teinzelen*, *tinzelen*, *tinselen*, en alzoo op *len* wordt aangetroffen, terwijl het nederl. alleen dat op *ren* kent Zoowel *teinzen* als *teinzelen* hebben de bet. van plukken, plagen, kwellen. Zie de Idiotikons van Schuermans en De Bo.

Tengelen—Tengen.

Dit frequent bezigt De Brune, Bancketwerck, I. 14: *Hoe jammerlick werden de jonge herssens inde hooge scholen* getengelt *en gerabraeckt, met moeyelijcke en subtyle beuzelinghen.* — 't Is het hoogd. *tengeln*, *dengeln*, in het middelhd. vooral gezegd van het slaan met het zwaard, doch tegenwoordig van het scherpen der zeis of sikkel door daarop te slaan, bij Tobler *tengela*, bij Stalder *dängeln*, bij Lexer *tängl'n*. Figuurlijk beteekent het w. lang aanhouden, of aankloppen bij iemand om hem iets in te scherpen, zooals b. v. van den leeraar ten aanzien zijner hoorders, zie Grimms Wtb. en het is in dezen zelfden zin dat het w. bij onzen De Brune voorkomt.

Volgens Grimm en Lexer is het primit. ww. *tengen*, slaan, stooten, angels. *dencgan*.

Tot dit *tengen* of *tengelen* behoort niet het subst. *tengel*, dat onze Woordenboeken missen, doch dat bij onze zeeuwsche schrijvers voorkomt voor de scharen der kreeften; De Brune, Bancketw. II. 311: *de krabben* (*hebben*) *veel* tengels, *en weynigh visch.* Zeeusche Nacht. I. 24:

Nu dewijl soo grooten quaet
Van soo cleynen dier ontstaet,
Als sijn scherpe tengel *straf*
Doet ons wijcken van hem af.

In figuurlijken zin heeft Cats, Wercken, I. fol. 248:

Dies wort haer eer, haer beste schat,
Met rauwe tengels *aengevat.*

met terugslag op »de loose kreeft," vroeger bij den Dichter vermeld. Vandaar zegt Tuinman, Rymlust, 181:

Gy weet, de krabben zyn getengelt.

D. i. van *tengels* voorzien. Ik meen, dat Tuinman (Fakkel, I. 370), dit woord te recht tot *tang* brengt. Trouwens het w. luidt ook *tangel;* Udemans, Verkeerde Werelt, 138:

Ghy bijt, ghy helsche kreeft, met uwen grooten Tangel.

Ald. 216:

Hy sondt hem om het gelt, maer om geen Kreeften-tangel.

Tentelen, zie Tintelen².

Tepelen, zie Tippelen.

Tergelen—Tergen.

Tergelen voor *tergen*, in den zin van sterk of onbescheiden manen of plagen, komt voor in Vlaerd. Redenrijckb. 448:

Dunckt u, is het dan recht, die uyt vry wil om niet
Den vyant, als ghy wilt, het stoute voorhooft biet,
Datmen hem soo beloon, en om sijn schulden tergelt,
Daer hy door langer strijt geheel is uytgemergelt?

Over *tergen* zie men *Terrigen*.

Tettelen—Tetten.

Het ww. *tettelen* staat in mijn Archief, II. 367, vermeld als een limburgsch of truijersch woord, doch zonder nadere opheldering. De heer Bormans deelde mij schriftelijk mede, dat het beteekent futselwerk doen, eig. met de hand iets licht aanraken, b. v. aan eene wrat *tettelen*, d. i. daar gedurig de hand aan hebben, en het Idiot. van Schuermans kwam daarna het w. uitleggen door »talmen, lunderen, frutselen." Het w. is blijkbaar van *tetten*, eng. bij Halliwell *to tat*, zachtjes aanraken, waarvan mede *tets*, *tats*, bij Kil. klauw; doch ook hand, hoogd. *tatze*, bij Bernd *tatsche*, bij Kehrein *totsch*, hand, en de werkwn. *tetsen*, bij Kil. zacht met de hand aanraken, in het hennebergsch, beijersch en elders *tetschen*, *tatschen*, *tätschen*, *taschen*, met de hand betasten of zacht slaan.

In den genoemden zin hebben Schmeller en Reinwald de frequent. *tätscheln*, *täscheln*, bij Schmidt *datscheln*, *dätscheln;* in het eng. bij Halliwell is *to tatter* sterk bewegen of schudden, en in 't hongaarsch-berglandsch bij Schröer *tettern*, met iets talmen, treuzelen.

Teutelen¹—Teuten.

In den Geld. Volksalm. 1840, bl. 157, leest men (in den hoog-veluwschen tongval): *hi* teutelt *mit*

oe, um oew rooije wängkes, en oew blaouwe eugkes, en as i oe in d' ellene hef ebrogt, zal i oe handelen as en lapzalver. — Dit *teutelen* komt mij voor te beteekenen: vleijen, en dan komt het overeen met het middelhoogd. *tutelen*, Haupts Zeitschr. V. 165:

Er sprach: kan mir ieman gesagen
waz die gebûre hie schaffen?
wie geturren si geklaffen
under der fürsten gesinne?
ir tutelen *unt ir geriune*
daz sol ich geminren.

D. i. hun *vleijen* en oorblazen zal ik minderen. Th. VIII. 555:

Mir ist mêr an den jungen leit
der sinem herrn od iemen seit
daz tûtelen *unde triegen heizet*
und in mit worten dar zuo reizet
dâ von er kumen mac in swaere.
Verwâzen sin die tutelaere!

Tuteren wordt hier naast bedriegen gesteld; *tutelaer* is dus iemand die vleit of bedriegt. Men had ook *zutûtlen* en *zudütteln;* zie Schmeller, Benecke en Lexer. De genoemde Geleerden en ook Grimms Wtb. plaatsen het w. onder *dutten, dutteln, tutten, tutteln*, aan de borst zuigen, van *dutte, tutte*, nederl. volksspr *tet.* moederborst. Mij dunkt, gansch kwalijk. *Zutûtlen* is eig. toeblazen, inblazen, van *toeten*, d. i. blazen. Ten bewijze daarvan dient, dat de vleijer in de boven aangeh. plaats een »*tutelaer*" geheeten, bij Schmeller voorkomt onder de benamingen van »*zutûtler, zuedûttler, zuditler, orenditler.*" welk laatste met ons *oorblazer*, oudned. *oorruner*, overeenkomt; en voorts dat bij Halliwell *to tuttle* nog inblazen, influisteren, beteekent. Ook voert Schmeller zelf uit Aventins Chronik van 1566 de volgende pl. aan: *Keiser Constantinus liess jm gern* zutûtlen, *glaubt gern was man Im* einblies. De laatste zinsnede verklaart hier de eerste.

Het primit. van het geld. *teutelen* is derhalve *teuten, tuten, tuiten, toeten*, d. i blazen, waarvan zie op *Tutelen* en *Toeteren;* en tot dat frequent. zal behooren *geteutel* bij Bredero, Moortje, 92:

— Giertje die pleegh my selfs te sabben,
En om een haver-stroo eens in mijn handt te krabben,
Met sulck gheteutel, *nou alle dingh dient niet eseit,*
Men mach seggen wat men wil 't is een hecht vannen meyt,
Ick konse met ghewelt niet van mijn lijf houwen.

Mij dunkt: gevlei, gestreel, vlijt hier uitnemend, en beter dan »gekriewel", waardoor Oudemans het w. uitlegt, en welke beteekenis ook niet gestaafd is.

Teutelen²—Teuten.

Het ww. *beteutelen* komt nu en dan bij ons voor; Hilarides, Esoop. Vertell. Voorr. 12: *de steeken van sijn bitse verwijtingen, die haar in soo een antwoordlooze verleegenthejt wiste te* beteutelen. Focquenbroch, Werken, I. 18:

Jupyn dan, dus met vrees beladen
En zo beteuteld *in zyn gat*, enz.

Ald. 25:

Geheel beteuteld *in zyn Poort.*

Bredero, Angeniet, 50:

Beteutelt *en beducht ben ick in dese zwaerheydt.*

De Malle Wedding of Gierige Geeraard, 56:

— Hoe stae je zo beteuteld?

Beteutelen is hier blijkbaar hetzelfde wat meer gewoonlijk *beteuteren* heet, althans voor *beteuteld* zeggen wij nog dikwerf *beteuterd;* zie op *Teuteren.* Ook *teutelen* voor bedremmeld of verlegen zijn komt voor; Van der Hoeven, De Hovenier door Liefde, 23:

— Benje met 't geld verlegen? hoe maakje zulk een mal gebaar?..
Hoe teutelje *zoo? wilje my het g ld dan weederom geeven?*

Evenals het gen. *teuteren* heeft ook *teutelen* de bet. aangenomen van langzaam te werk gaan, talmen; dus Bekker en Deken, Brieven, III 54: *ik wierd misselyk van* het teutelen *der derde meid. Zy stond.. stoelen te vryven, maar 't was of zy bang was dat zy de stoelen bezeren zoude.* — Hiervan de benaming van een meisje, bij dezz. Corn. Wildschut, IV. 407: *dat lief zindelijk* teutelkousjen

Tiebelen, zie Tippelen.

Tiepelen, zie Tippelen.

Tierelen—Tieren.

Bij De Bo is *tierelen, tierlen*, draaijen, keeren, wervelen. Het w. komt volkomen overeen met *tirlen, tirreln*, bij Bernd snel draaijen, eng bij Halliwell *to tirl*, in beweging brengen. Vandaar bij Gangler *tirlig*, draaijerig; bij De Bo *tierlwiewie*, draaitol, bij Anton, St. XIII en Bernd *tirletanz*, bromtol, bij den laatste *tirlleuchter*, draaikandelaar, *torl*, tol. Het neders. *tirreln*, dat Dähnert en Tiling hebben voor spartelend bewegen, zal, zooals Bernd reeds opmerkte, wel hetzelfde w. zijn.

Het primit. *tieren* meen ik te ontmoeten in *tierelieren*, d i. zingen van vogels. Van de *draaijende beweging* wordt de bet. overgebracht op het

draaijend lieren of *zingen*, en de samenstelling is tevens nabootsing van het geluid. Dus Heyns, Wercken van Bartas, I. I. 213:

Dé Leeuwerck geestichlijck met sijn soet tierelieren,
Tiert, en die tieren stilt, tierelierend' *in 't swieren*,
Begeeft zich na de locht —

Tot goed verstand dezer plaats haal ik hier het oorspronkelijke aan:

La gentille alouette avec son tire lire
Tire l'ire à l'iré, et tirelirant *tire*
Vers la voûte du Ciel —

Bredero, Liedtboeck. 46:

't Vrolijck Vinckje tiereliert,
Op de tackjes.

Valerius, Ned. Gedenckkl. 278:

Hoort 't vliegend' kleyn gediert
Hoe soet het tiereliert.

Hoogvliet, Mengeld. I. 435:

— *een nachtegaal in 't wout*,
Die, met geestigh tierelieren
Boven all' de vederdieren
't Gantsche jaar den voortoon houdt.

Evenals bij de latere dichters; Bilderdijk, Poëzy, I. 12:

Een Leeuwrik deed zich juist bemerken,
(*Die*) *Zijn lieflijk trillend* tierelieren
Uit d'opgezetten gorgel dreef.

Tollens, Dichtbloemen, 28 (op menschen overgebracht):

Dan orgel ik en schal
Met allerhande zwieren,
Met schaterende val
En rollend tierelieren.

Nog meer overdrachtig voor spelen, te werk gaan; Van Dans, Thyrsis Minnewit, I. 169:

Hy weet samen die manieren,
Hoe men daer moet tierelieren,
Die ick niet en weet of ken.

De oorspronkelijke bet. is bewaard in de afleiding bij Rodenburgh, Casandra, 72:

Ja zo ik 't pluym gediert hoor als ik 't bosch doorwandel,
't Schijnt of hun tierelieringe *schrildt* —

De verwante talen kennen het w. mede. Bij Tiling is *tierlier* het gezang van den leeuwerk en voorts alle gezang; *tierlieren* als een leeuwerk zingen. Het eng (zie Nares) heeft *tirra-lirra*, zinrijke verbinding van klanken ter nabootsing van den leeuwerk, met de varianten *teery-lerry*, *tyry-tyry-leer*. Het fransch heeft het znw *tirelire* en het ww. *tirelirer*, beiden van den leeuwerk.

Nodier, die in zijn Dict. rais. des Onomat. Franç. p. 191, *tirelire* behandelt, merkt daarbij op, dat, gelijk dit w. het geluid van den leeuwerk nabootst, *turelure* en *turelurelu* dat der fluit afbeeldt. Ondertusschen is bij hem zelven *turlut* eene soort van leeuwerk en het ww. *turluter* in den Dict. de l'Acad. evenzeer het nabootsen zoowel van dien vogel als het spelen op de fluit, welk laatste ald. ook is afgebeeld door *turlututu*. In het akensch dialect is *türelür* eentonige, slechte muziek.

In Vondels Pascha, druk van 1636, waarmede de eerste (van 1612) overeenstemt, leest men 41:

Noch 't soet gelureluer *van Pans veel gaetsche pijp.*

De uitgave van Westerman heeft hiervoor *getureluer*. Of deze laatste lezing op eenigen grond steunt, is mij niet bekend; zooveel is zeker, dat in alle mij voorgekomen zoo nederlandsche als uitheemsche vormen de wortel *tur* niet ontbreekt, en dat met dezen het w. in Vondel elders steeds voorkomt, b. v. Poëzy, II. 508:

Mijn ooren verduren
Dat zoet tureluren (t. w. op eene fluit).

En 535:

Gy Titir... tureluurt *op uwe pijp.*

Dus ook Vlaerd. Redenrijckb. 20 (waar Pan spreekt):

Hey Zyringh sta by, daar past op te tuerelueren.

Zyringh (Syrinx) is de fluit, gesneden uit het riet, waarin de nimf van dien naam veranderd was. — Van Paffenrode, Ged. 227:

Nu zal de ruis-pijp en de fluit
Gaan tureluren *harders deunen.*

Van der Veens Zinneb. 256:

Ick en wil niet turelueren
Op een rietje nieuwe kueren.

Hoogvliet, Mengeld. I. 161:

— *myn fluitje, schoon het nedrigh* tuureluurt.

Proeve van Dichtoef. (door A. L. T. en A. P. S.) 47:

— *om te luystren naer het lied*,
Dat ik tot haeren lof, op 't zevenmondig riet,
Vol blydschap tuureluur. —

In de aangeh. pll. komt het w. steeds voor van het zingen op eene fluit, zooals Nodier het omschreef; doch ook van de vogels is het gezegd; Versch. Ned. Ged. II. 129:

De Voglen tureluuren
Hem (d. i. *den boer*) *te vreden.*

De Honigbije, III. 105:

— *het vinkje* tureluurt.

Hoogvliet, Mengeld. I. 418:

— *'t vrolijk vogeltje begint te* tuureluren.

Zoowel als van de menschenstem; Bredero, Moortje, 77:

— *die heldere keeltgens die maeckten soet geluyt;*

Men deuninckten: men sprong met vrolijk tureluuren.

De Honigbije, VI. 84:

Wanneer we in eenzaemheid een deuntje tuureluuren.

Van zulk zingen heeft het znw. *tureluur* de bet. van zangwijs, in de uitdr. *uit zijn tureluur* (*zijn* of *raken*), bij Weil. verklaard door »uit zijnen luim"; eig. van de wijs, van zijn dreef. Zoo leest men in De Verwaande Holl. Franschman (Amst. 1684) 67:

— *dat is een zotte kuur,*

Ja welke daer? ik word schier uit myn tureluur.

Krook, De Spyt der Verliefden, 38:

— *Hoe word een mensch geplaagd!*

'k Word uit myn tuureluur. *Gy zult my noch vermoorden*

Met al uw zotte praat enz.

Reeds in het middelned. vindt men het w.; Snellaert, Nederl. Ged 191:

Om some dichters die sijn,
Die asaghen ende tureluren
Dichten vander avonturen,
Die niegherinc toe ende doghen.

in het Gloss. verklaard door »deuntjes", wat zeker bij de asagen of sprookjes niet kwalijk voegt. De verwante dialecten kennen almede het subst. voor wijs of dreef, doch het is niet altijd goed verstaan. Richey heeft *törelör* voor tucht, orde, doch belijdt, het woord niet te kunnen verklaren; bij Tiling is dezelfde vorm en bij Strodtmann *türlüe*, *türlüre*, goede gewoonte.

De overdracht wijzigt de bet. van *tureluren;* Rodenburgh, Hoecx. en Cab 8:

O Wispeltuer'ge Weerelt valsch, arghe Feecx...
Hoe tuereluert *ghy met u wulpse geyle Narren!*
Hoe kunt ghy dees loshoofden in u Net verwarren!

D. i hoe *deunt* of *speelt* gij. Krook, De Toets der Minnaars, 47:

Ik bid, Prinsesje lief, dat gy toch niemant stuurt
Die scheel ziet, en daar by zo drommels tuureluurt,

En dat met schietgeweer —

D. i. speelt of te werk gaat. Schuermans verklaart *tureluren* (zoowel als *tierelieren*) door »talmen, lunderen, tijd genoeg hebben." 'k Houd die uitlegging voor niet geheel juist. Er zal een spelend of beuzelend bedrijf bedoeld zijn. Beter zegt de Schr. van het vlaamsche: *zijn tijd verturluren*, dat dit »verspillen" beduidt. Het w. beteekende inderdaad bij de vroegere nederlandsche schrijvers verspelen, verspillen, verkwisten; Westerbaen, Ged. III. 592:

Maer als hy 't altemael gelapt had door de billen,
Vertuyscht, vertuyreluyrt, *verslempt, verhoerejaeght.*

Oudaan, Poëzy, I. 304 (van Lieven-Heers goed):

Vertuist, vertuureluurd, *verwisseld by de wegen.*

En II. 355:

Die aan 't bedrieghlyk velt-gewas
't Zelfstandig voersel van de kas
Vertureluuren *en verquisten.*

Zie voorts mijn Archief, II. 352, waar eene plaats van Cats is aangehaald, uit welke blijkt, dat het znw. *tureluur* door hem gebezigd werd voor verkwister.

De wn *tierelieren* en *tureluren*, die meermalen in denzelfden zin, maar ook met eene wijziging in de bet. gebruikt zijn, behooren tot de klanknabootsingen, en afleidingen als die van Strodtmann, die *tirliren* houdt voor *tribuliren*, of van Bilderdijk, die (Geslachtl. II. 162) het laatste w. der fransche uitdrukking *perdre son turelu* (nederl. *uit zijn tureluur raken*) uitlegt door *tourne le loup*, zullen wel geen aandacht waard zijn. Beter zeide Tuinman reeds in zijne Fakkel: »*Tierelieren* is eigentlyk op een lier tieren of spelen: maar 't gebruik heeft dat aan den zang der vogelen toegeëigent," en Bilderdijk zelf elders (Aantt. op Huygens, V. 229) dat *tierelieren* eene geluidnabootsing is van het *vogel-getier*. Dit neemt niet weg, dat het eerste lid der samenstelling, zooals ik boven beweerde, tevens eene draaijende beweging kan uitdrukken. Zelfs meen ik dit bevestigd te zien door de uitdr. *tierlantijn*, waarmede de volkstaal krullen of trekken of dergelijke sieraden aanduidt, die aan eenig voorwerp zijn aangebracht, en bij Huygens leest men, Korenbl. I. 298:

Het kreupele geschrift van teere Leerelingen
Wordt by des Meesters hand met konstelyke ringen,
Met strick en Spinneweb omvlochten en geçiert,
En hoe 't min deughdigh is, hoe meer betiereliert.

D. i. blijkbaar: met krullen en trekken, naar de wijze der oude schrijfmeesters, omringd of omtrokken. Bilderdijk t. a. p. verklaart dit w. voor het fransche *tireler*, waarvan ik echter het bestaan niet heb kunnen opsporen. In het vlaamsche *tierelen*, door den heer De Bo bekend gemaakt, hebben we nu eene betere bron van afleiding.

Tijkelen—Tijgen.

De Bo heeft *vertijkelen* voor metterwoon vertrekken, verhuizen. Men zou daarbij aan eene verminking van *vertrijkelen* kunnen denken, dat in Vlaanderen denzelfden zin heeft, zie *Trijkelen*. Doch het w. luidt ook *vertiegelen*, en niets belet

dus aan een frequent. te denken van *tijgen* of *tiegen*, d. i. trekken.

Tikkelen—Tikken.

Tikkelen wordt gebezigd van het *tikken* op de piano; Cremer, Een Reisgezelschap, I. 131: *als je zoo gaauw met de vingers moet* tikkelen. — Elders van het spattend nedervallen der dauwdruppels; Ten Kate, De Planeten, 135:

— tikklend *spat*
In zware drupplen
De dauw van 't blad.

Volgens Huydec. Pr. II. 470, is *tikkelen* een jongensspel. Of dit spel bestaat in het *tikk-takk-tukk spôlen* bij Stürenburg, of in *tripp trapp trull*, anders *tick tack to* geheeten, bij Richey, of in *tickle-me-quickly*, bij Halliwell omschreven of vermeld, is mij onbekend. Meer bekend is het spel dat bij Schuermans *tikkelen* heet, t. w. met bikkels spelen. Dat het eng. *to tickle* ons kittelen beteekent, is reeds opgemerkt op dit woord; bij Halliwell is het aanporren, aantokkelen, en bij De Bo stippelen, met spatjes besprenkelen. Zie voorts *Tikkeren*.

Tingelen[1]—Tingen.

In het maastrichtsch dialect is *tingelen* klingelen of luiden; Archief, III. 386. Lulofs bezigt het w. overdrachtig, Staring Geschetst, 124: *de eentoonigheid van velen onzer hedendaagsche dichters, die steeds op dezelfde snaar* tingelen. — Eene afl. met verlengden vorm heeft Fokke, Boertige Reis, II. 133: *dat* getingeling *op de lier.* — Oudaan heeft *gedingel* voor de beweging of het geluid van of veroorzaakt door het snekrad van een uurwerk, Poëzy, III. 516:

Hy kiest een klok-muzyk, en bauwt het geestig na;
Daar 't snik-gedingel *nooit met tripp'len stille sta.*

In 't eng is *to tingle* klinken, waarvan bij Halliwell *tingle-tangle* en *tingtang* voor soorten van klokken. Dez heeft het prim. ww. *to ting*, bellen, luiden, bij Kil. ook aanwezig in het compositum *tinghe-tanghen*, tintinare; want dus behoort men in Van Hasselts uitgave te lezen, en niet, zooals daar staat: *tinghe, tanghen*. Dus Croon, Cocus Bonus, I. 86 (van het mortierstampen sprekende):

'k Seyde: desen tintamaer
Breckt ons herssens altegaer,
Wy en zijn hier niet gewent
Sulcken tin-getangh *ontrent.*

Het ww. *tingetangen* komt ook als westvlaamsch bij De Bo voor. Het heeft voorts nog andere vormen; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, V. 86 (van het spelen op de harp): *ik zal zien of mijn* getinktank *u daar wat aan kan helpen*, t. w. aan het bezorgen van rust. Brester, Verspr. en Nag. Ged. 26:

Met tralala en tingtangtin
Wijdt men het nieuwe speeltuig in.

Het geluidnabootsende grondwoord vindt men in 't fransch, aangeh. bij Van Duyse, Verh. o. d. Ned. Versbouw, II 251: *une cadance... qu'on préfère aux* tins tins *insipides de nos rimes modernes.* — In die taal is *tintin* een onomatopee zoowel voor het schellen als (volgens het Complément du Dict. de l'Acad.) voor het klinken der aanstootende wijnglazen, en bij G. Japicx voor het geluid der lier, Fr. Ryml. I. 88: *mijn lieroms* tintin. — Eene uitdrukking, overeen komende met het eng. *ding-dong* van Shakespeare, waarvan zie mijne Verscheid. 170.

Tingelen[2]—Tingen.

Bij Kil. is *tingelen* mordicare, en in Zeeuwsch-Vlaanderen bijzonder het prikkelen of steken, dat de brandnetels vooroorzaken, die *tingels* genoemd worden; zie Bomhoffs Mag. van Ned. Taalk. V 52, mijn Archief, II. 191 en De Toekomst, 1868, bl. 416. Het Algem. Vl. Idiot. heeft daarvoor *betingelen*, en dan ook dit w. in den zin van brandend of vurig zijn om iets te doen. Het w. is het eng. *to tingle*, tintelen van vingers of andere ligchaamsdeelen gezegd, en zijn primitief heeft het eng. mede in *to ting*, dat Halliwell heeft voor prikkelen, steken als met een angel.

Deze wn. zijn verwant aan het neders *zinkeln*, nederl. *tintelen*[2], *sinteren* en *zengeren*; zie deze artt. Ook Von Schmid brengt *zengel, zingel*, brandnetel, tot *zengen*, branden, en Bilderdijk, Geslachtl. III. 142, leidt den naam *tingel* af van het gevoel van gloeijing, dat de netel veroorzaakt. Bij Stalder is *dingel, tingel*, de houtstekels, die zich bij het breken van vlas- of hennepstengels vertoonen, en hij acht dit w. na verwant aan het nederl. *tingelen*, steken.

Tinkelen—Tinken.

Beide wwn. komen bij onze schrijvers voor; Staring, Ged. I 106:

Nu tinkt *een speeltuig.* —

Alg. Letterl. Maandschr. 1846, n°. 4, bl. 311: *al hebben ze hunne cithers ook nog zoo laten* tinkelen. — Dickens, Het Verlaten Huis, door C. M. Mensing, 131: *Terstond daarop* tinkelt *de bel in den gang.* Hofdijk, Brielles Gedenkdag, 40: *nu de Heer.. de tonen van het klokkenspel op vrolijke wijze doet klingelen en* tinkelen. — Bij De Bo is *tinkelen* hetz. als het eng. *to tingle*, prikkelen als van koude of ook zacht aan een voorwerp aanraken. Het eng. zegt *to tinkle*, en (bij Halliwell)

mede *to tink* voor schellen, luiden, wat ook in het vlaamsch bij Schuermans *tinken* heet. Dat deze woorden overigens weinig verschillen met *tingen*, *tingelen*, valt in het oog.

Tintelen[1]—Tinten.

Bij Kil. is *tintelen* klinken. Dus Hilarides, Phaedrus Esoop. Vert. Voorr. 26: *een klinckenden bel, die by geleegenthejt eens door de weerelt* tintelt. Leven van Marc. Aur. 148 verso: tintelende *schellekens rontsom haer clederen.* — Het prim. *tinten*, bij ons onder de vormen *tingen* en *tinken* voorkomende, heeft het fransch in *tinter*, klinken, zoowel van schellen als van drinkglazen, waarvan *tintener*, bij Roquefort *tintinner*, als een frequent. in die taal mag aangemerkt worden. Het fransch heeft ook *tintamarre*, dat Croon overnam. Cocus Bonus, I. 85:

— *desen* tintamaer
Breckt ons herssens altegaer.

Het eng. zegt *to gingle*, en het beijersch *schindern*, *schinnern*. Zie voorts *Tingelen*[1].

Tintelen[2]—Tinten

De oorsprong dezer woorden ligt in het goth. *tundjan*, angels. *tendan*, *tyndan*, doen branden, aansteken, eng. *to tind* en *to tine*, oudhd. *zuntjan*, middelhd. *zinden*, *zunden*, *zunten*. hoogd. *zünden*. De nederl. vorm dezer wwn. is *tinten*, dat intransitief is en vonkelen beteekent; Vlaerd. Redenrijckb. 442 (van de stad Rome):

Steeckt sy op haeren kop, die nu so menich jaer
Gelijck den Sonnen schijn getint *heeft en geblonckcn.*

Vandaar ons *tintelen* in den gewonen zin van vonkelen, flikkeren, schitteren, fransch *etinceler*, *scintiller*, lat. *scintillare*, bij Schmeller *zinselen*, *zünzelen*, bij Stürenburg *tinkeln*, en bij ons ook wel *tonderen* (zie dit w.). Bilderdijk, Ziekte der Gel. 14:

De vonken, schitterend, en tintlende *onder 't knappen*
Der lucht —

Van Alphen, Mengelingen, 284:

Daar rijst het tintlend *starrenheir!*

Nieuwland, Ged. en Redev. 10:

Elk lichtje, dat gij tintlen *ziet.*

Oudaan, Poëzy, I. 248:

— *by de Volk'ren, die den aam in 't Noorden halen*
Wanneer de kille Beer hen tintelt *op den kop.*

Beets, Stichtel. Uren, II. 104: *eene flaauw* tintelende *lamp.* Ten Kate, Dichtwerken, I. 111:

Een koortsvuur tintelt *op hun kaken.*

Zoo ook meer figuurlijk, Wiselius, N. Dichtb. 136: tintelende *lonkjes!* Bloemkrans, 187: *een Roosjen...* tintelt *op zijn steel.* Bekker en Deken, Brieven, I. 217: *een* tintelend *genoegen.* Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. 124: *het zinnelijk gevoel van velen werd daardoor zoo* getinteld, *dat* enz.

Deze beteekenis breidde zich uit tot die van schitteren in fig. zin, d. i. uitsteken, uitmunten, zich op de eene of andere wijze treffend onderscheiden; Bogaert, Ged. 92 (van een buitengoed Lantlust): 't tintelt *aan myn vaart.* Bl. 520 (van een ander buitengoed): *Dat* . tintelt *door zyn groene bladen.* Bl. 523: *de deugd...* tintelt *in haar looten.* Bl. 533: *Dat gy uw bloet... Zie* tintelen *in eene reex van neven.* Bl. 538: *Dat steeds uw godtvrucht...* tintele. Bl. 543: *Dat... gy... moogt...* tintlen *met dien roem.* Willinks, Amst. Tempe, 4:

Hier over tintelt *op een ry*
Een reeks van kunstige gebouwen.

Doortintelen is doorschijnen, en zoo doordringen (als van een licht); Waterloos, achter Huygens Ghebruik en Onghebr. van 't Orghel, 148:

— *wanneer ghy uit den hooghen*
Met uw alziende en aldoordringhende ooghen
't Hooghmoedigh hart doortinteldt *had als glas.*

Bl. 156:

Doch Heere, laat mijn beê, als schoone rueken
Uw boezem zoo doortintelen —

En bl. 172:

— *ghy, die alle dingh* doortintelt *met uw weezen,*
En in den boezem ziet

Bogaert, Ged. 569:

Dat zal haar asch doortintelen *van vreugd.*

Schermers Poëzy, 100: doortintelende *Zon.* Koopmans, Redev. en Verhand. II. 26: *het gevoel heeft kracht om met de aangenaamste gewaarwordingen ons geheele wezen als te* doortintelen. Verv. op Wagenaar, XXXIV. 154: *hoe de laatste slag van den hamer elks ziel* doortintelde! Van Cappelle, Bijdragen tot de Gesch. der Ned. 397: *alsof u een heilige gloed hart en aderen* doortintelt. — Minder gewoon zijn *uittintelen* en *betintelen;* Bilderdijk, Mengel. IV. 5:

Wier vrije en open ziel uittintelt *in uwe oogen.*

D. i. uitschittert. Huygens, Korenbl. I. 209 (van sterren):

Die haer oogh in punten sperren,
En betintelen *schoon weer.*

D. i. door hare schittering aanduiden.

Het w. gaf eenige samenstellingen; b. v. Bogaert, Ged. 94: *tintelvuur.* Ald. 536: *tintellicht.* Bilderdijk, Naklank, 49: *lieflijk* tinteloogen. — Niet alleen minder gewoon, maar ook minder gepast acht ik het ww. met *neder;* Maria van Zuylekom, Mengel.

19: *mogt (de traan) zo warm.. voor uwe voeten* nedertintelen Bl. 81: *blaadjes, waarvan de... druppeltjes* nedertintelen. — Ook met *tegen;* Lublink, Thoms. Jaarg. 138: *een... hoop en.. gloed, die zich uit beider oogen* tegentintelden.

De beteekenis van aangestoken of aangezet worden door vuur, vlam of licht, gaat over tot die van geprikkeld, aangedaan worden op andere wijzen. Zoo zeggen wij van de vingers, de hand of den arm, bij het gevoel van zekere steking of prikkeling, dat zij *tintelen*, ook wel *tingelen*², *sinteren* en *zengeren*, zie deze wn.; vooral van de koude, Tollens, N. Ged. I. 116:

— (*'t volk*) *klimt de hangmat in,*
En wentelt zich in 't bont, maar tintelt *niet te min*

Doch ook anders, b v. Huygens, Korenbl. I. 204:

Beenen die van gaen vermoedt,
Tintelen *van ghistigh bloed.*

Loots, Nag. Ged. II. 216:

't Bewustloos lijf gevoelt dien gloed;
Hij tintelt *tot den top der vingren.*

De Génestet, Eerste Ged. (2e dr.) 75:

o Tintel' *uw hart in den druk van uw hand*

En bl. 92:

— *daar gloeit een lied in* 't tintlen *van mijn wangen.*

Beets, Stichtel. Uren, III. 201: *genot, waarvan een indruk... de geheele ziel eens menschen kan doen* tintelen. Ten Kate, Dichtw. V. 4:

Hij tintelt *van gekrenkte spijt en smart.*

Van Loghem, N. Ged. 166:

— *elke lachspier* tintelt,
Tot schateren geprikkeld.

Hier zou men kunnen zeggen: trilt. En zoo leest men reeds in den Ferguut, vs. 1465:

Op sine herte tintelde *hare hant.*

D. i. beefde of trilde van angst en bekommering. Dr. Halbertsma, Naoogst, 78, verklaart dit door »bevingeren, als om te voelen of er wederliefde voor haar in klopte." In dat geval zou het woord behooren tot ons *tintelen*². Doch er staat niet dat »de hand *het hart tintelt*", maar dat zij »*tintelt op het hart*," en dit onzijdig gebruik, in *tintelen* voor onderzoeken niet gewoon, doet mij die verklaring niet aannemelijk achten. Het geheele lichaam kan die aandoening ondervinden; Hooft, Henrik de Groote, fol. 142: *Zyn' Majesteit*, doortintelt *van blijdschap* enz.

Vroeger was in gebruik *tintelen* voor prikkelen in bedrijvenden zin, en dus aanzetten, drijven; Oudaan, Poëzy, I. 82:

Waar door men zich getintelt *voelt*
Om in te schikken, toe te geven.

D. II. 243:

Uw naam besmette noit myn lippen! dat ik, vry
Dier heuch'nis, des niet meer aan 't hert getintelt *zy.*

Hier zou men kunnen zeggen: licht aangeraakt, geketeld, doch met een onaangenaam gevoel, en dus hetz. wat Kil. door »titillare, leviter pungere" uitdrukt. Dez. Ged. 6:

Dies scheen voor Lodewyk en zyn getintelt *hof,*
Of geen gerechtiger of geen gereeder stof
Om zegenhaftig 't hoofd met wapenloof te cieren, enz.

D. i. geketeld, door zucht tot roem geprikkeld. Zoo is *tinteling* keteling; dez. Ged. 64:

't Hart flauwmoedig aangegrepen
Werd van zulk een vrees benepen,
Daar 't dus lang in twyffel hing,
Door die spitse tinteling
Van dees Staats-geheim-besluiten.

Vandaar bij Reinwald *zinseln*, kleinzeerig zijn; wij zouden zeggen: ketelachtig, lichtgeraakt zijn; *zinserlich*, teêr, zwak gebouwd, eig. kleinzeerig, lichtgeraakt; en ziedaar dan ook de oorsprong van het eng. *gingerly*, behoedzaam, voorzichtig, zorgvuldig, waarvan Johnson zegt »I know not whence derived."

Met dit *zinserlich* en *gingerly*, bij Halliwell ook *ginger*, is één en hetzelfde ons *tentig*, ketelachtig, nauwgezet, kiesch, keurig; met verdubbeling *tintentig*, en met voorvoeging van *mal* (ten teeken van overdrijving, als in *malzindelijk*, *malzoet*) *maltentig*, door Bild. van *tante* afgeleid, Verkl. Gesl. III. 129, en op dien onjuisten grond door hem *maltantig* geschreven, Geschied. des Vaderl. XI. 194, weder nagevolgd door Ten Kate, Bild. en Da Costa, 32, van welke woorden voorbeelden door mij werden aangevoerd in de Verscheid. 170—172 en 335. Men voege daar nog het volgende bij; Ockerse. Ontw. tot eene Alg. Char. III. 66: *dat keurige, dat* tentige, *dien zelfden helderen blink.* Van Effen, Holl. Spect. V. 300: *gy* maltentige *wyfjes, die u verbeeldt dat de zaligheid aan schrobben en schuuren hangt.* Fokke, De Vrouw is de Baas, II. 39: *eene soort van* maltentige *vrouwen, die zelf geen hand in koud water zouden steken.* Bredero, Griane, 72:

In as me wijf heur vaten, en heur Tinne-werck schuurt,
Je gruwt dat ghy 't siet, soo besuckt tentigh *en klaer isse.*

Dit *besuckt* is, evenals *mal*, eene afkeurende versterking, zie *Sukkelen*².

Men vindt ook *maltenterig*, Geld. Volksalm. 1862, bl. 97: *Daar bi is ze nooit* maltenterig, *of 'n kribbekatte.*

Dat van *tinten*, *tinden*, *zunden*, afkomt *tintel*, *tontel*, *tonder*, *tondel*, angels. *tender*, *tynder*, eng. *tinder*, oudhd. *zantaro*, middelhd. *zündel*, *zunder*, hd. *zunder*, enz. valt in het oog en is ook opgemerkt door Ypeij, Gesch. der Ned. Taal, II. 86. 'k Merk nog alleen op, dat *tintel*, waarvoor onze schrijvers meer 't hoogduitschachtige *tonder* verkiezen, ook vroeger wel voorkomt, b. v. Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 43: *Alle de Vyerwercken .. souden ons niet een hayr op den hoofde konnen sengen, waer ons eygen vleesch niet als* tintel *en fonck.* Orizandts Heraclitus, 123: *sommige vyervoncken van de vyersteen, ofte stael, die in 't vunsche* tintel *vallen.* Luiken, Leerzaam Huisraad, 43:

Of schoon de vonken ryk'lyk quamen,
En 't tintel (*) *was niet by der hand*, enz.

En figuurlijk toegepast wordt door Van Duyse, Vad. Poëzy, III. 40:

Dan ziet men in zijn blik verheevner tintel *blaken.*

En dat het geldersch *tuntel* zegt; Geld. Volksalm. 1862, bl. 97: *'k zal wel muer ketzen op den* tuntelpot. — Anders *tontel*, als bij Lulofs, Louise, 26: *Hier vong de knecht des huizes de spattende vonken van het staal in het zwamachtig* tontel *op.*

Doch ik zie niet, waarom men daartoe ook niet zou brengen *sintel*, bij Kil. *sindel*, eng. *cinders* (dat ook onze Ten Kate heeft, De Gjouwer, 11: *de* cinders *van hun vuurgloed*), fransch *cendre*, bij Stürenburg *ssinter*, *ssintel*, *ssinner*, bij Schmeller *cinsel*, *cinsile.* Voor *tintelen* in den laatstgem. zin zegt onze volksspraak ook *sintelen*, bij Tuinman *sinteren* (zie dit w.). Eene afl. daarvan kwam mij voor bij Bogaert, Ged. 193:

— ik merkte in zyn gemoedt
Geen blyk van hovaardye of sinteling *van bloet.*

Gelijk *tintel* beteekent eene stof die doet branden of gloeijen, zoo is *sintel* eene stof die gloeit, brandt, of gegloeid, gebrand heeft. Bilderdijk merkt, Verkl. Geslachtl. III. 53, te recht op dat *sintel* of *sindel* aangenomen werd als kolengloed, en *zander*, *zanter*, van een verloren sterk ww. *zinden*, is bij Benecke een gloeijende kool. Als onze Ten Kate het eng. *cinders* overneemt, verstaat hij er ook meer door dan asch of uitgeblaakte stof, De Gjouwer, 11:

Ja, rakel gy uit de asch der Vaderen
De cinders *van hun vuurgloed op!*

Hoe duidelijk is het middelhd. *zander* der Franschen *cendre!* Doch even duidelijk ligt in dit *sintel* of *sindel* het door Hooft en anderen gebezigde ww. *ontzindelen* en *ontschindelen* voor ontvonken, zooals Bilderdijk t. a. p. althans ten aanzien van het eerste met juistheid opmerkte; en evenzeer het beijersche *schindern*, *schinnern*, glanzen, blinken, door Schmeller onverklaard gelaten. Zie voorts *Schindelen.*

(*) Dit onzijdig geslacht komt met dat van *tonder* overeen, en is ook als stofnaam te rechtvaardigen.

Tintelen²—Tinten.

Bij Kil. is *tinten*, *tenten*, met hunne frequent. *tintelen*, *tentelen*, eene wond peilen of onderzoeken, anders met den basterduitgang *tenteeren*, fransch *tenter*, lat. *tentare*, eng. *to tent.* Voorbeelden van dit *tinten* en *tenten* gaf ik in mijne Verscheid. 171, het daar intusschen minder juist tot een ander *tintelen* brengende. Voeg daarbij Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 117:

'T is noodigh al te-mets te tinten *met den priem.*

Bl. 271:

Hy tint *tot op den boom, en peylt sijn diepste gronden.*

En 299:

Hy peylt het diep van 't hert, en tint *tot in de grondt.*

Orizandts Democritus, 137: *hoe die* (*geswellen*) *dieper ondertast ende* getintet *worden, des te gesonder sal 't vleesch wesen.* — Figuurlijk, Serrures Vaderl. Mus. V. 81:

Dus zegghic dat, als die vooren zulck hebbe ghetint,
De gheloovyghe mensche meest fortsen verwint

De Hoogl. legt het w. uit door »verklaard"; onjuist; het is: onderzocht. In den eig. zin is wederom *tenten;* Anna Visscher in Groebes Versch. Ged. I. 14:

Ick sal gheen byt-salf noch gheen pijnlijk tenten *vreesen.*

Oudaan, Toneelp. 22:

— men tent *de grond van 't zeer.*

Ald. 60:

Om dees ellendige te tenten *in haar zeer.*

De frequentatieven treft men aan in de Hor. Belg. XI. 297, (waar »een vrouken fijn" spreekt tot »een aerdich medecyn"):

Do neempt u tent *en* tentelt *my.*

Tent is tentijzer, sondeerijzer, en het vervolg van het »amoreus liedeken" doet verstaan door welke metaphora *tent* bij Halliwell heeten kan »a mans penis." De Brune, Zinnewerck, 227: *om de wonden van ons eyghen lichaem niet te* tintelen.

Het peilen of onderzoeken wordt overgebracht van de wond op het menschelijk hart, op den mensch zelven en op andere dingen, en zoo verkrijgt men langs zeer geleidelijken weg *tintelen* voor ondertasten, polsen in 't algemeen. bij Hooft en anderen. Dus Hooft, Ned. Hist. fol. 132: *Zy...*

sloeghen zich needer tot Oosterweel, op den oever, om Antwerpen te tintelen *oft het op hunner zyde moghte ooverslaan.* Fol. 816: *De Landtvooght,... peynzende dat het in allen gevalle niet hinderen kon de steeden te* tintelen. *veyrdighde. brieven af.* En fol. 1200: *naa 't omgaan van eenen styven dronk,* tinteld' *hem zyn geheimschryver Burghgraaf, by aanspraak.... die aangeleit bleek om hen van zelfs te doen zeggen* enz. — De beteekenis van polsen is hier ontwijfelbaar; fol. 768 is het woord voor beproeven, ondernemen: *Sonoy... werd bericht, dat het hem,* tinteld' *hy 't, niet ontstaan zouw.* — Voor ondertasten wederom leest men het w. bij Poirters, Heyl. Hof van Theodosius, 36: *De Keyserinne dan, om haere beloften naer te komen, heeft het gemoet van Arcadius beginnen te* tintelen, *om die met soete woorden en bondige reden tot haere begeerte te leyden.* Nog duidelijker bl. 203: *de naergemaeckte bloem van syde, daer de Koninginne Saba de wysheyt van Salomon mede quam* tintelen *en toetsen.* De Groot, Waarh. des Christel. Godsd. door Oudaan, 162: *den genen, die eenes vrouwen kuyscheyd* getintelt, *of met sijn ogen bezoedelt heeft.*

De afl *tinteling* is beproeving; Hooft, a. w. fol. 951: *De vreughd, om 't behouden van Berghen en Niemeeghe, was nauwlyx recht gesmaakt, als de bezetting van Oostende aan 't muiten sloegh: 't welk den Prins van Parma bekoorde tot* tinteling *hunner trouwe, by aanbod van acht maanden solds.* Oudaan, Poëzy, I. 91:

Of 't zy hy met arglistig overleg,
Door tinteling *en toedracht op de zinnen...*
Zoekt met een' glimp van wysheid veld te winnen.

In de uitg. van Hoofts Hist. door de drie Hoogleeraren, wordt *tintelen*, voor ondertasten, minder juist gebracht tot ons *tintelen*[2]; zie D. V. 246 en 362. Het Wdb. des Instituuts is ditmaal nauwkeuriger. Tusschen iemand prikkelen of ketelen, en iemand ondertasten of beproeven, is een wezenlijk onderscheid. Zie ook Hoeuffts Bred. Idioticon, i. v.

Tippelen—Tippen.

Tippen is met een tip of punt aanroeren, neders *tippen*, eng. *to tip*, hoogd. *tipfen, tupfen, tüpfen, zupfen;* vandaar in het middelhd. bij Benecke *zipfen*, met kleine schreden gaan, *zipfelzehen*, trippelend op de teenen gaan; en ook het frequent. *zipfeln*, aldaar en bij Schmeller hetzelfde als *zipfen.* Vandaar dus, behalve *tipperen* (zie dit w.), ook ons *tippelen* voor voorthuppelen, drentelen, gaande beweging maken zonder de voeten geheel op den grond te zetten. Dus leest men in Maria Monk, De Zwarte Non (Tiel, 1852), 41: *waardoor zij nooit ergens lang bleef, bestendig* rondtippelde *en nu van het een dan van het ander sprak.* In Mevr. Van Calcars Hoop der Toekomst, II. 93, leest men van »tien kuikentjes":

Zij tipplen *om de moeder* heên,
Of springen op haar rug.

In het noordholl. dialect is *tippelen* wandelen, volg. Taalk. Mag. III. 631; en in dat van Groningen *tipelen* drentelen, heen en weêr loopen, volg. Oudemans Wdb. op Bredero, 127, waartoe *getepel* zal behooren bij Bredero, Jerolimo, 7:

— haar nicht schoon Klaar,
Die over straat trip trap, en met sulcken getepel *gaat.*

Het ww. geeft echter niet alleen een beweging met de voeten te kennen: het duidt ook een betasting met de vingers, eig. met de tippen der vingers, aan, in het groningsch dialect *tipelen*, »op een doellooze wijze met zijne handen en met hetgeen men onder handen krijgt spelen"; Taal- en Letterbode, III. 107; bij Stürenburg *tiepeln* »fingern, einen Gegenstand betasten, zupfen und zerren, um damit zu spielen." Zoo leest men *tiepeln* bij Halbertsma, Lappekorf door Goeverneur, II. 57: *onze jongen zat maar al met de tang te* tiepelen. — En *tepelen* in Klioos Kraam, 206 (van de schrijfpen):

Uyt schraler schrijfpijp doch dringt deez, door 't vingerteep'len
In 't nat swart, langs 't droog wit —

Bij Stürenburg is *tiepelstikken* een spelletje, bestaande in stokjes en ringen op kunstige wijze in elkander te vlechten en los te maken; zulk een spel vermeldt zeker Nieuwold in zijn leerboekje »Wij zijn Kinderen met elkanderen," 2e St. 27: *dan had de een het boek, en de ander het* tiepelspel *in handen.* — In de Twespr. van de Ned. Letterkunst, 14, wordt het w. toegepast op het vouwen van een strookje perkament of papier tot de letters van het alphabet: *ick hebt de kinderen int school wel voor* tepeling *zo zien doen.* — Wij zouden hier thans zeggen: knutselarij, knutseling met de vingers. *Tepelwerk* is een der zonderlinge titels, die Roemer Visscher aan zijne gedichten gaf. In het oostfr. bij Stürenburg, en in het friesch, volgens Weil. is *tiepelen* knutselen, zich met kleinigheden ophouden, en in het drenthsch *tiebelen* beuzelen, zie den Dr. Volksalm. 1839, bl. 202, en 1847, bl. 194. In het groningsch is volgens Taalk. Mag. II. 341, *tipelzinnig*, eigenzinnig; 't zal eig. zijn lastig van humeur, over beuzelingen vallende en kibbelende.

Halbertsma bezigt *tippelen* voor drinken, in 't eng.

to tipple, Aanteekk. op Maerl. Inl. 7: *de kleplooper, die mijne cigaren oprookt en mijn wijntje* tippelt. — Eigenlijk zegt het w. bij beetjes te gelijk en alzoo herhaaldelijk drinken; bij Hügel is *zipf'ln* langzaam en droppelsgewijze uitdrinken. Schmeller merkt aan, dat *zepfen* en *zepfeln* niet alleen zoodanig drinken, maar ook eten en andere verrichtingen aanduidt; *zipfelweis* is vandaar bij hem met een kleine portie, *kein zipfel*, niet het geringste; en bij Höfer en Loritza is *zipfeln* in het klein nemen. Daarentegen is bij Ueberfelder, meer in overeenstemming met het eng. *to tipple*, *tippeln* overmatig voêren, de maag vullen hetzij met melk, hetzij met vaste spijzen. Vandaar voorts het eng. subst. *tip*, bij Halliwell een teug drank; het eng. *tipsy*, beschonken, nederl. *tips*, wonderlijk of lastig gehumeurd; Spranckhuysen, Van Blyschap, Voorreden, 2: *menschen die soo* tips *syn, wanneer haer alleen een Woordeken niet en smaeckt... dat sy datelijck een geheel werck verfoeyen ende uitspouwen.* Westerbaen, Ged. II. 78:

Dat sy so moeylijck syn, so tips, *so rasch geraeckt*
Dat hy het beter heeft die nimmer haer genaeckt.

En bij Tobler *tips*, kleine roes, bij Stalder *tips*, roes, *betipst*, halfdronken, *tipseln*, een' roes drinken. Ook in deze beteekenis van drinken is in 't w. het denkbeeld van iets puntigs bewaard, namelijk der vooruitstekende lippen, dat ook ligt in het *tippen* bij Bilderdijk, Mengelp. I. 276:

Hy biedt haar zijn verliefde lippen:
Hy ziet de haren zachtkens tippen,
In 't vormen van den kus der min.

Gelijk *zipfel* in 't hoogd wordt toegepast op allerlei puntigs, zoo geldt het bij Schmeller en Weinhold voor *penis*, en vandaar bij overdracht op een onbeduidend manspersoon, bij Von Schmid met het denkbeeld van verachting. Daartoe acht ik te behooren de benaming *tippelstok*, op een persoon toegepast; Werken van Rabelais, II. 91: *Hervoor dan, mijn geneuchelijck* typpelstokjen, *mijn getyboekjen, dat ik je eens in de wol vat.* — Het w. is hier dan te vergelijken met *hondsvot* (waarvan zie mijne Lat. Versch. 130), dat men mede zoo ironisch bezigt in: *mijn hondsvotje!* Ook elders geldt hetzelfde woord voor iets geliefkoosds, dat men steeds bij zich draagt, I. 395: *een zeems-leeren zak... die Panurge voor zich zelf in 't bezonder gevult had, en die hy sijn* (*vade mecum*) typpelstok *noemde.*

Tittelen—Titten

Tit is een stip of punt; Vlaerd. Redenrijckb. 457:

Wy wijcken niet een tit *van 't Voorouders gebodt.*

Vandaar een ww. *titten* of *tieten*, bij Bilderdijk, Verkl. Gesl. III. 144, door »stoten" verklaard; beter door een stip of punt zetten, waarvan ons gewone *tittel* en het ww. *tittelen*, d. i. herhaaldelijk een tit of tittel zetten, eng. *to tittle*, door Johnson mede van *tit* afgeleid, als duidende in die taal iets aan, dat zeer klein is. Suzanne van Baerle noemt dat *tuttelen*, aan het slot ven een' brief, bij J. de Haes' Leven van G. Brandt, 18: *nu heb ik noch niet* getuttelt, *een werk dat eertijts den wijzen Hooft toebetrouwt werdt.* — Hiertoe schijnt te behooren de plaats bij Jan Vos, Oene (van 1710), bl. 3:

Je moet haest in de Broeck, me dunckt datje de wieg ontwast:
Dan zel ickje School besteên by Miester Floor de vreemdert,
Leert dan, e, n, tuttelende, *b, a, b, o, in 't grootteemdert.* (*)

In den druk van 1662 luidt de laatste regel dus:

Leert dan e, n, tutelende, *b, a, ba, b, o, bo, in 't groot eemdert.*

Aan een ww. *tutelen* valt hier niet te denken; de

(*) Het *groot-eemdert* komt ook bij Bredero voor; Moortje, 71 (van St. Nicolaasgiften):

— *een walbercken warp-tol, met een staele pen, en een plaetje daer veur,*
Met een groot Embdert, *en een Euangely, met een Schrijfboeck* enz.

Oudemans zegt: »Waarschijnlijk een kinderspelboek." Dit schijnt wel zeker, doch vanwaar de benaming? Ik denk hier aan een godsdienstig schoolboek, evenals het er bijgevoegde »Evangely" destijds gebruikt om het lezen te leeren, genoemd naar de stad *Embden*. In de laatste helft der zestiende eeuw had die stad bij ons eene groote vermaardheid, als zeer vroeg de hervorming toegedaan. Amsterdam beriep vandaar zijne eerste twee hervormde predikanten, en een gedeelte der hoofdstad, omtrent de Haarlemmersluis, kreeg den naam van het *Embder-hoekje*, omdat er, nog vóór de beroerte, lieden woonden, die als niet zeer pausgezind bekend stonden; zie Wagenaar, Beschrijving van Amst. I. fol. 381. Sprak men nu te Amst. van een *Embder-hoekje*, niets meer mogelijk dan dat men er op de gereformeerde scholen een *Embder boekje* kende, als leermiddel overgenomen van — of genoemd naar — de stad, welker hervormde gemeente den naam droeg van »de moederkerk der nederlandsche hervormde;" zie Ypeij en Dermout, Gesch. der Nederl. Herv. Kerk, I. Aantt. 33. — Nog eene andere uitdrukking van Bredero, bij Oudemans mede onverklaard gebleven, zal hiertoe wel behooren, hetzelfde Moortje, 81 (het geldt eene gift aan de baanvegers op het ijs):

Maer ier dat ick een duyt an dat volckje souw geven,
Ick quam niet op het ys van al mijn hielle leven,
Wat haest het Lammert, neen ik geeffer niet een mijdt,
Soo ten iersten een duyt; 't is een kostelijcken tijdt:
Die wat spaert, die wat het: oock ben ick niet goed Emsters d. i. niet goed van de nieuwe leer, als kenmerk in die dagen van de ijdelheid of lichtzinnigheid dergenen, die zich op het ijs wagen en daar, naar de beschrijving die Lammert er van gaat geven, allerlei dartelheid bedrijven; hij houdt het met het oude geloof zoowel als met de oude zuinigheid.

maat van het vers brengt mede te lezen *tutel-* of *tuttel-ende*, en het kinderrijmpje doelt naar het schijnt op *en*, als verkorting van *ende*, en *tuttel* of *tittel* op de stip die de verkorting aanwijst.

Tjaffelen—Tjaffen.

Beide wn. heeft De Bo voor struikelen. Dr. Snellaert vermeldt, Belg. Mus. VIII. 195, als taaleigen van Kortrijk het frequent. in dien zin, en acht dat verwant aan *tjuffen*, suffen (?), en *tjok*, struik, uitgeroeide boomwortel. De afleiding van een woord dat struik of stronk beteekent, is analogisch met de talrijke frequentativa van dergelijke beteekenis; doch *tjok* en het daarvan af te leiden ww. *tjokken* eischt nog een' overgang tot *tjaffen*. Met het kortrijksche *tjok* is wellicht te vergelijken het eng. *chock*, bij Halliwell een stuk hout. Voor *tjaffelen* heeft Schuermans ook *taffelen*, en hij breidt de beteekenis van struikelen uit tot die van langzaam en moeijelijk werken, talmen, lanterfanten. Hierbij komt niet kwalijk *täppeln* en *täppern*, langzaam spreken en arbeiden, van *tappen*, ongeschikt grijpen en gaan; zie Bernd.

Tjakkelen—Tjakken.

Bij De Bo is *tjakken* zwikkende of schokkende gaan, en *tjakkelen* mank gaan, hinken. Volgens prof. Bormans, Leven v. Sinte Christina, 81, zijn deze beide wwn. te St. Truiden en elders in gebruik voor: met moeite te paard rijden, en voorts moeijelijk gaan; men zegt b. v. zij hadden menig bosch, menige heide *doorgetjakkeld*, en *tjak!* is een uitroep om voort te doen trekken, welk voorttrekken *tjakkevoyen* heet. De Hoogl. verklaart *tjakken* door het waalsche *sâki*, trekken, fransch *saquer*, *sacher*, *saccager*, middelned. *saken*, over welk laatste de hoogl. De Vries uitvoerig handelde in mijn Archief, II. 131—144.

Voor *tjakken* en *tjakkelen* doet, volgens De Bo, het westvlaamsch ook *tjanken* en *tjankelen*, *tjinken* en *tjinkelen* hooren.

Tjangelen, zie Tjankelen.

Tjankelen—Tjanken.

Van *tjankelen* is *getjankel*, bij E. Wolff, Mengelp. II. 93 (van de puit):

Schynt maar de helle zon, zo zal hy brikken, kweeken,
En kwakken, dat het hoofd u door 't getjankel *split.*

(Met dit *brikken*, *kweeken*, *kwakken*, wordt het vorschgeluid eigenaardig nagebootst; zie mijne Lat. Versch. 457). *Tjanken*, *tjenken*, is bij Weil. »klagend huilen van menschen of kinderen." 't Is echter ook van dieren, vooral van honden, gezegd, zooals bij Berkhey, Zeetriumph, II. 375:

— (*de zeedog*) *rept zijne altoos logge leden,*
En bast en gilt en tjankt *den strijdbren helden* aan.

De wn. *tjanken*, *tjenken*, *tjankelen*, zijn overigens dezelfde met *janken*, *jenken*, *jankelen*, met de *t* versterkt. Voor *tjankelen* en *getjankel* zegt men in Noordholland *tjangelen* en *getjangel*, zie De Taalgids, IV. 120. Dus Van Lennep, Klaasje Zevenster, III. 115: *het* (pianospel) *was, zeide hem zijn geöefend oor, niet het* getjangel *van een kind.* — Duim heeft *tjengelen*, Mengelzangen, 11:

Nu 'k hengel
En tjengel
Om 't zoet gevry.

Zie *Jangelen* en ook *Tjonkeren*.

Tjengelen, zie Tjankelen.

Tjingelen—Tjingen.

Tjingen is hetz. als *tingen*, *tinken*, waarvan ook *tingelen* en *tinken;* zie deze wn. Het frequent. *tjingelen* komt voor in Jonathans Waarheid en Droomen, 81: *de* tjingelende *triangel*. Bl. 119: *Zy* tjingelt *als een vochtig koord*. Cremer, in het Geill. Stuiversmag. (1863), I. 19: *zoodat het* (*blikken keteltje*) *in 't midden van den effen vloed al* tjingelend *neerploft*. Kneppelhout, Geschriften, X 141: *muziekanten... die tegen elkander in* tjingelen, *krassen*, enz. Zie voorts ook *Jangelen*.

Tjokkelen—Tjokken.

In De Navorscher, XII. 63, leest men: *De haan kraait; ook* tjokkelt *hij soms, als hij een graantje of iets vindt.* — Deze geluidnabootsende wn heeten anders gewoonlijk *tokkelen* en *tokken* (zie *Tokkelen*[1]). Er behoort toe de kiekennaam *tjoeken*, die op Schouwen gebezigd wordt, zie Mag. van Ned. Taalk. V. 52

Tjonkelen—Tjonken.

Bij Schuermans is *tjonken*, *tjonkelen* en *tjunkelen*, struikelen, van het mede bij hem voorkomende znw. *tjonk*, stronk, stam zonder takken. De wwn. zeggen dus: tegen zulk een *tjonk* stooten. Tot dit w. breng ik *tonkey*, bij Halliwell kort en dik.

Tjotelen—Tjoten.

Bij Schuermans en De Bo voor sukkelen, rondzwerven, en als samentr. van het frequent. *tjölen*, waartoe bij den eerstgen. gebracht wordt het antwerpsche *djool* of *jool*, voor sukkelaar en sukkelaarster, bij Kil. eene onnoozele vrouw. Dus De Casteleyn, Hist. van Pyramus, 13:

Een schieloos (d. i. onbedachtzaam) joolken,
Dat an Pyramus al haer zinnen leght.

Cats' Wercken, I. fol. 369: *trouje*.. een Jole *voor een wijf?* D. II. fol. 131: *een sloore*.. een jole *van het landt*. Bekker en Deken, Sara Burgerhart, II. 560: *de meisjes lopen als niets beduidende* jolen, *uit en in*. — Ook van mannen; Vondel, Toonneel, 65: *slechte* Jool (van Diogenes). Huyg. Korenbl. II. 562: *een Boeren-Herder*-Jool. Jonctijs, Tooneel der Jal. II 356: *werd hij voor* een jool... *gekeurt*. Focquenbroch, Werken, I. 233: *Iölas, die lompen* Jool. — Of ook in 't gemeen; Van de Venne, Sinnemal, 96:

Hael moslen die een jool *wel schendich ceunen nypen.*

Van Rusting, Duvels Leven, 131: *ô slegste van de* joolen. Van Walré, Heksluiting, 120:

De vogel van het Kapitool

Keek eens, bij toeval, in den spiegel, als een jool.

Tjouwelen—Touwen.

Van *tjouwelen* is het groningsche *getjouwel* voor laffe praat, beuzelpraat, zie Taalk. Mag. II. 366. In 't neders. is dit *taueln*, *tauelken*, *tauken*, — en dat zal de ware beteekenis wel zijn — langzaam en talmachtig spreken, de woorden uitrekken als een zotte vrouw. *Taueln* is ook langzaam zijn, niets voor den dag brengen, in 't ditmarsch, zie Richey, 426, en in 't holsteinsch bij Schütze. Het prim. *touwen* is hetzelfde als *touwen*, *towen*, dat Bild. Verkl. Gesl. III. 156, door trekken verklaart, elders (Aanmerkk. op Huyd. 30) door stooten, drukken, en dat wellicht ook ons *toeven*, verwijlen, geeft; althans bij Danneil is *tob'n*, *tow'n*, »warten." Het hoogd. *zähe*, nederl. *taai*, eng. *tough*, bij Halliwell *tow*, d. i. wat zich doet rekken, luidt in 't osnabrugsch *tau*, en het nederl. *touw* is wat gerekt, gespannen is. Verg. Kaindl, IV. 519, en Fulda, 519; en ook *Dauwelenz*, met hetwelk *touwelen* of *tjouwelen* verwant zal zijn.

Tobbelen—Tobben.

'k Meen dat Bilderdijk, Verh. o. d. Gesl. 362, *tobben* juist verklaart door schudden, of eig. de schommelende beweging die eene *tobbe* maakt, als zij op woelend water drijft, en ik twijfel niet of de *tobbe*, neders. *tubbe*, eng. *tub*, hoogd. *zuber*, *zober* (*), heeft daarvan den naam. Weil. en anderen houden als eerste en eig. beteekenis van *tobben* zich afsloven; doch kwalijk. Men *tobt* met iets, waarmeê men niet te recht kan of in het onzekere blijft, zoodat men nu naar de eene en dan naar de andere zijde geslingerd wordt; vandaar de bet. van onrustig, woelachtig zijn, als wanneer ik zeg: ik heb den geheelen nacht liggen *tobben*, ik heb met dit geval of die zaak of dien persoon *getobd*. Men zegt ook *tobben* voor met veel arbeids zijn best doen om iets te krijgen, en zoo verklaart Von Schmid *toben* door worstelen, zich inspannen. Richey, Schütze en Stürenburg, die in hun dialect mede dit *tobben* hebben, verklaren het door trekken, tot zich trekken; niet geheel juist, tenzij men versta: heen en weêr trekken of getrokken worden. Zoo heeft het onze Bredero, Kluchten, 85 (bedrijvend):

Hoe besuckt leyt mijn dit malle volck en tobt *en teest.*

D. i. leyt dit volck mij te *tobben* en te teesen, d. i. te trekken en plukken. Hooft, Tacitus, fol. 120: *Dat hy aan alle kanten van zorghen* getobt *zynde*, enz — Anders is het werkw. onzijdig; Bredero, Griane, 38:

Wat tobbende *gedrangh verschuyven al mijn krachten.*

Mijn vriend Oudemans teekent daarop aan: »Woelen, woeden, razen. Kil. Hd. *toben*." Alleen »woelen" is goed; de rest vervalt. Ook Kiliaan verstond het w. niet, en verwarde het met het hoogd. *toben*. Dr. Van Helten denkt mede bij ons *tobben* aan het ww. *toben*, volgens eenen gang van gedachten, die niet gewoon mag genoemd worden. Van een wortel *dob* kwam een werkw. dat met damp overdekken, bedwelmen, moet beteekend hebben, vervolgens in *toben* tot uitzinnig zijn overging, daarna is *tobben* tot bezorgd zijn, malen, zich kleingeestig beangst maken, en eindelijk tot heftig en onstuimig op en neêr of heen en weêr bewegen; zie De Taal- en Letterbode, IV. 290 en volgg. Eene »onstuimige en heftige" beweging beteekent *tobben* nimmer; wel eene onrustige, ongedurige, woelige. *Woelen* en *tobben* worden dan ook dikwijls bijeengevoegd. Nu wordt dit wel abstract opgevat, als bij Smits, Poët. Verrukking, 33: *een drom van* tobbende *gedachten*. — Maar dan is dit ontleend aan de concreete bet. b. v. Westerbaen, Ockenb. 137:

Maeckt dat v geen Colyck...

Doe tobben *door het bedd' en lanx de kaemer kruypen.*

De beteekenis van schudden of slingeren wordt voorts bevestigd, door de niet ongewone bijeenvoeging van *hobben* en *tobben*, zie *Hobbelen*. Zoo heeft Kil. ook het compositum *hobbeltobbel*, mede

(*) Adelung en Kaltschmidt stellen met deze wn. ook gelijk het fransche *douve*; doch dit is niet de *tobbe*, maar de *duig*, in 't provençaalsch bij Honnorat *douga* geheeten, waaruit zij bestaat, een woord, dat wel een anderen oorsprong zal hebben dan *tobbe*. Dat dit laatste met het hoogd *zober*, *zuber*, overeenkomt, vond ik bevestigd bij Ypeij, Gesch. der Ned. Taal, II. 90, waar men ook van het w. dez. afl vindt, als bij Grimm, Gramm. I². 681 en II. 936.

te lezen bij Jonctijs, Tooneel der Jal. I. 472: *zoo vrouwen als mannen, den welken van den Priester bevolen wierd, haar met den ander* hobbel tobbel *te vereenen.* D. i. allen dooreen als geschud en geslingerd.

Het ww *optobben* leest men in de Verzam. der Werken van Fokke, IV. 141: *ik kan het met mijne kostkinderen en naaimeisjes alleen niet* optobben. D. i. met werken winnen, anders *ophalen* genoemd.

Tobbelen is derhalve een herhaald schudden, slingeren, omwenden, omrollen; vooreerst onzijdig; Van Rusting, Ovidius, 4:

Hier is doch anders niet, als lugt en zee, ontrent:
Daar ben ik, spijt mijn bek, genootsaekt in te tobbelen.

Rodenburgh, Keyser Otto, II. 36:

Hoe tobb'len *oock de lien!*

Dez. Hoecx en Cabeljauws, I. 54:

Een doolhof waer de menschen woelende in sweven
En toblen *over hoop.* —

Dez. Poeet. Borstw. 324:

(*Hy*) *bruykten alle midd'len*, tobbeld, *woeld en sweeft.*

En 331:

Dus tobb'len *Lievers oock in zuchten, duchten, weenen.*

Huygens, Korenbl. II. 166:

Wat magh het volckje leggen tobbelen
Om geld op geld, en goed op goed.

Hofferus, Poem. 132:

Het (*leven*) tobbelt *om end'om juyst even als een bal.*

Severijns Meng. I. 26:

Terwijl zy van haer arbeit rusten: daer
De levende nog tobbelt *in 't gevaer.*

Oudaan, Toneelp. 57:

— *de wereld ga en* tobbel *haren gang.*

De Decker, Rymoeff. I. 116:

Wy hebben strax op zee getobbelt *en gedreven.*

Van de Venne, Bel. Werelt, 217:

— *terwijl de Steen verslijt*
En hobbelt en tobbelt, *en kletst, en kirst, en krijt.*

Het geldt hier den omdraaijenden steen van den scharenslijper. — En in bedrijvenden zin; Oudaan, Roomsche Mog. 11: *terwijl de Staat van veel bewegingen* getobbeld *wierd.* Cats' Wercken, I. fol. 81: *ieder dient syn vat* (*op de wyse van Diogenes*) *gestadelijk om en 't om te* tobbelen. En fol. 429:

Straks wert daer mijn weerde pant
Omgetobbelt *in het zant,*
En dan weder om gewent.

Al de aangeh. voorbeelden van het frequent. bevestigen den boven aangewezen zin van het primitieve *tobben.* Nu kan men door veel tobben *zich aftobben*, en vandaar kan *tobben* de beteekenis verkrijgen van zich afsloven, zich afmatten; en Richey en Schütze verklaren dan ook hun *aftobben* door »abzwacken;" doch dit blijft eene afgeleide en niet de oorspronkelijke beteekenis des woords

Het adj. *tobbelig* kwam mij voor bij Krul, Bruyloftsged. 18:

In 't Scheepje van de Min, dat vaeck so tob'ligh *sweeft*
In baren van verdriet en sware moey'lijckhede.

De afl. *tobber* heeft Weil. voor »ongelukkige sukkelaar." Eig. is het iemand die altijd onrustig is, zich nutteloos bekommert, en dat blijft doen zonder te trachten er zich door te helpen. De uitspraak is meestal *een tobbert*, zooals ook De Veer heeft, Frans Holster, I. 279. Een frequent. *tobberen* heeft men, voor zooverre mij bekend is, nog niet gemaakt.

Toefelen—Toeven.

Toefelen, ook *toufelen*, is in het vlaamsch bij De Bo »vriendelijk dienen en bezorgen" zooals het nederl. dus zegt »vriendelijk onthalen." Doch bij Schuermans »traag of langzaam bezig zijn." Met zeer geringe wijziging heeft men hier de beide beteekenissen van het primit. *toeven* vroeger en later in het nederl. die reeds Kil. onderscheidde, t. w. van onthalen en wachten of beiden. Bij het eerste treedt de vriendelijkheid of voorkomendheid van het onthaal, bij het tweede de toestand, waarin de wachtende allicht geraakt, op den voorgrond. De vraag is, hoe de twee beteekenissen uit de afleiding zijn te verklaren.

Huydecoper, die eerst betuigde dat de oorsprong van *toeven* hem niet zeer klaar was, kwam later op het denkbeeld, dat het woord afkwam van het voorzetsel *toe*, als bestaande het onthalen in *toe*brengen, *toe*drinken, *toe*bieden enz.; zie Proeve van Taal- en Dichtk. II. 419—421. Bilderdijk keurde die afleiding af, in zijne Aanmerkk. 107 en geeft er ald. 106, de niet veel betere, van *tafel*, voor in de plaats. Elders, t. w. Verkl. Geslachtl. III. 125, neemt hij de afl. van *toe* weder aan, om ze ald. bl. 156 door die van *touwen*, trekken, te vervangen. Hoe daaruit de bet. van onthalen zich ontwikkelen moet, wordt niet duidelijk gemaakt. Aannemelijker zou het nog zijn, *toeven* af te leiden van het angels. *thafian*, dulden, toestaan, zooals Richey giste en Tiling na hem meende; doch liever acht ik met Fulda, German. Wurzelw. 268,

toeven te moeten brengen tot het angels. *theowian*, *thiowian*, goth. *thivan*, oudhd. *dewjan*, *diwjan*, *dionon*, hoog- en nederd. *dienen*. In het begrip van *dienen* toch is dat van wachten zoowel als dat van onthalen opgesloten. De *dienaar* wacht op zijnen meerdere, en hij die een' ander onthaalt *bedient* hem.

De tegenwoordige bet. van het nederl. *toeven*, die van wachten, verbeiden, namelijk, komt ook in het neders. *töven* of *töwen* en het deensche *töve* voor; de bij ons verouderde van onthalen alleen in het vlaamsch bij De Bo. Daar Huydecoper, a. w. bl. 411 en volgg. de bet. breedvoerig staaft, zal ik aan het door hem aangevoerde slechts enkele pll. toevoegen. Heyns, Bartas' Wercken, II. 1. 12:

In grooten overvloet den Wijn werd ingeschonken,
Hy toevende *zyn volck*, *werd mede vol en droncken.*

Ald. 13:

Noch seven daghen langh daer by ter feesten quam,
Om toeven *na den eysch de vreemd' uytlantsche Heeren.*

Beaumont, Tytsnipp. 35:

Aen taefel hebt ghy u niet leckerlijck getoeft.

Huisinga Bakker, Poëzy, II. 112:

Met ligte lekkerny, of dagelyksche goeden
Behoeft gy u alleen te toeven *noch te voeden.*

Randteek. op den Statenb. I. Cor. 11, vs 21: *om dat sy malckandren op die maeltijden... soo* toefden *datse beschoncken wierden* Van Alkemade en Van der Schelling, Nederl. Displegt. I. 89: *terwyl* (*de gasten*) *zig lang by hunnen drank* toefden. Wagenaar, Vaderl. Hist. XIX. 420: *Ook deedt hy de gemeenen... rykelyk* toeven *met vleesch, brood, bier en brandewyn.*

Toetelen—Toeten.

Toetelen leest men bij C. van Overstege, Wereldl. en Geest. Poëzy, 19:

Ik zou, vergeefs, dan op myn snaren toet'len.

Zie wijders *Toeteren.*

Toezelen—Toezen.

Toezelen of *toeselen* is in Overijsel buitelen; men zegt daar: over den kop *toeselen;* zie De Taalgids, III. 176. De heer Büser leidt aldaar het w. af van *toesen*, in 't geldersch ruilen beteekenende, hoogd. *tauschen*, neders. *tuschen*, bij Kil. *tuischen;* mij dunkt met recht: want ook het primitief van *buitelen* duidt ruilen, wisselen, aan; zie dit woord. Dat tot *toezelen* behoort het groningsche *toeze*, verwarring, acht ik niet zeker. Dit kan tot een ander frequent. behooren, nam. *tuseln*, *tusen*, in 't oostfriesch plukken, trekken, door plukken in de war brengen, bij Lexer *tusl'n*, zwindelen, in 't akensch *tüsele*, door 't huis rondkwispelen, enz.

Toffelen—Doffen.

Over het werkw. *doffen*, slaan, zie men *Doffelen*. Met verscherping der uitspraak hebben wij *toffelen*, een herhaald slaan; Fokke, Werken, IV. 151: *om hem zoo lang op zijn' kop te* toffelen, *tot hij nog eene span kleiner zou inkrimpen.* Potgieter, Liedekens van Bontekoe, 72:

Men toffelde *den Portugees,*
En had de handen vrij.

In verwante dialecten ontbreekt dezelfde verscherping niet. Stalder heeft *duffen* en *tuffen*, en het hoogd. *dupfen*, *tupfen*, *tüpfen*, middelhd. *tüften*. Zoo ook in de frequentatiefvormen; bij Schmeller is *deffeln* dikwerf slaan, bij Stalder *töffeln*, *taffeln*, en bij Benecke *tüfteln*.

Tokkelen[1]—Tokken.

Tok bootst het geluid na der hoenders, en vooral van den haan; E. Wolff, Mengelp. I. 145:

(*Ik*) *luister' naar het* tokketok,
Daar monsieur haan
Zyn vrouwen roept —

In 't holsteinsch is *tuk, tuk!* de kreet, om de hoenders te roepen; hoenders heeten er in de kindertaal *tukkhönkens*. Vandaar het ww. *tokken;* Klioos Kraam, 345:

— *al wat adem swelgen*
En braken kan, 't zy 't . .
Of tokt, *of nokt, of tiereliert.*

De leevendige Doode (door Nil volent.), 33:

Hoe! zoude ik Haantje, die nou weêr in 't leeven ben,
Ik, ik gaan tokken *met een reeds verkofte Hen?*

Hier schijnt men aan meer dan bloot roepen te moeten denken. In 't neders. is *tukken*, ook *tukkern*, hoenders roepen. Valckoogh past het w. toe op het geluid, dat bij het drinken kan worden waargenomen, vooral bij kinderen. Reg. der Duytsche Schoolm. 34:

Drincket al sonder gulpen ende tocken.

Vandaar wijders het frequent. *tokkelen*, zoowel voor het roepen der kiekens door de klokken, zie den Dr. Volksalm. 1846, bl. 266; als voor het geluid maken van de hoenders zelve; Berkhey in de Oeffen. van 't Gen. Kunst wordt enz. I. 40:

Het koklen en toklen *bij 't Hanengekraai.*

Van Eyk, Liederen voor den Landman, II. 64:

Vriendlijk noodt de haan de hennen,
Roept en tokkelt *keer op keer.*

Hetzelfde geluid duidt men ook door *tjokkelen* aan; zie dit w.

Tokkelen[3]—Tokken.

Reeds in het middelhoogd. is *tuc* een stoot of slag; dus voor trek, Strick van en tot Linschoten, Ged. 135 (van den hengelaar):

— *bespeurt hij dan* een' tuk —
Flap! — een baars met éénen ruk.

Vandaar *tukken*, *tokken*, raken, treffen, aanraken, rukken, trekken; zie Schambach, het Brem. Nieders. Wtb. en anderen. Bij ons heeft *tokken* dez. beteekenissen. Coornhert, Odyssea, I. 81 verso (van de visschen gesproken):

Het curc drijft opt water, tot datter tockende
een aencleeft.

Jan Zoet, Digtk. Werken, 25:

— *het was een snobbeldief.*
Altijd stond hy hier te tokken,
Of dan greep hy na myn rokken enz.

Van der Veens Zinneb. in één der lofdichten:

— *hem, die met soetigheden,*
Of bevalligheyt sijn reden
Cieret dat d' aenhoorder lockt
En den Leser gretigh tockt.

De hr. Oudemans verstaat deze plaats kwalijk, door *tocken* op te vatten voor lokken, zoodat »de lezer gelokt wordt"; de zin is, dat de lezer gretig *tokt*, d. i. aanbijt evenals de visch aan het aas. In het Archief van Visser en Amersfoordt, III. 391, leest men: *die reyseghers* tockede *wat teghen die verloren hoep, ende sy toefdense wat, alsoe dat die Groenynghers tyt hadden toe wycken.* D. i. deden kleine aan- of uitvallen, geraakten in schermutseling of in een licht treffen. De Brune, Bancketw. II. 398: *houwelicken, daer twee bollen of hoofden in echte vereenighen; d' een is wel aen d' ander ghevoeght, maer zy* tucken *maer met een ondeylbaer stipken.* D. i. raken, raken aan. H. H. Klijn, De Driften, 10:

Van waar die tooverkracht, die...
Aan 't stil en rustig hart eerst zacht, onmerkbaar tokt?

Zoo ook in bedrijvenden zin, voor het aanraken met de hand of vingers; Bilderdijk, Odilde, 28:

Zou uw stem my niet verlokken
Om de snaar op nieuw te tokken?

H. H. Klijn, Ged. II. 51:

Dat Cats, zoo stout als rein, zijne eedle snaren tokte.

Meer overdrachtig; Camphuysen, Ps. 124, vs. 2:

Sy hadden ons, door heeten toorn getockt,
Als aes verscheurt. —

D. i. aangezet, geprikkeld. Klioos Kraam, 345:

Of tokt *de zinnelijke lent*
Haar spits penceel —

D. i. zet aan, lokt. Hoofts Ged. fol. 206:

Ghy hebt, lodderlijke schaartjen,
Elk zijn arghjen, aasjen, aartjen,
Daar ghy hartjes mede tokt.

Krul, Pamp. Wereld, I. 187: *De wellust* tokt *de wil.* Willinks Amst. Arkad. I. 115: (*de vogels*) *zouden ons dan te vergeefsch laten* tukken *en fluiten.*

In het middeln. vindt men voor trekken *tsukken;* Snellaert, Ned. Ged. 564:

Wie onnutte niet en verdruct,
Hi wert ter sunden schiere ghetsuct.

Ald. 621:

Den scat die vorste aen hem tuct,
Den lichaem die aerde te hare tsuct.

En *ontsukken*, onttrekken, ald. 615:

(*Dat ghi*) *Niet en neemt der armer goet...*
Noch met lasterliken stucken
Dat hare en selt ontsucken.

Baardt heeft *vertokken*, Deugdenspoor, 333:

Maer schuwt het geen u daer toe lockt,
Gelegentheyt, die meest vertockt.

Dat dit *tokken* één woord is met het eng. *to touch* en het fransche *toucher*, *tocquer*, *toquer*, behoeft geene herinnering. Kil. heeft nog *tukke-bollen* (en niet zooals Van Hasselts uitg. heeft *tukken-bollen*), d. i. met het hoofd tegen elkaâr stooten; dus fig. bij De Harduyn, Goddel. Wenschen, 116:

Alsdan het Oosten teghen 't West
't Zuydt teghen 't Noorden om het best
Afgrijsselijck daer tucke-bollen.

Elders *tokkebollen;* Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 852:

Speelt met de kinderen die daar tockebollen.

Tukken is zonder twijfel één van oorsprong met *tokken*, doch het wordt in een' anderen zin gebruikt: *tukken* en *vertukken* namelijk beteekenen vertrekken, doch dit genomen, zooals vroeger zeer gewoon was, voor uitstellen, vertragen, ophouden; zoo is bij Schambach *tucken*, *tücken*, en een ook *tuckern*, *tückern*, vertragen, dralen, talmen; evenzoo *tokkern* in het Brem. Nied. Wtb. en *dokkelen* bij Von Schmid. Zoo leest men in Hoofts Ged. fol. 162:

Sukklende Tijdt...
Dat ghy, als suf, de daagen die my drukken,
Die ghy ter ren omslingren moest, laat tukken.

D. i. vertragen, langzaam voortgaan; ald. fol. 231:

De fiere Grobbendonk noch schoorvoet, en met tukken,
Den spaaden avondt wint, eer dat hy ruimt zijn rijk.

D. i. met talmen of dralen, en niet »met horten en stoten" als Bilderdijk wil (Aantt. op Hoofts Ged. III. 270) en Oudemans overneemt. Waarom werd

dit w. door het Instituut niet opgenomen? Westerbaen, Ged. III. 497:

Het winnend Heyr staet voor de grachten.
En dreygt, indien zy langer tucken,
De Stad te vellen met zijn Stucken.

Zoo ook *vertukken*, ald. 56:

Sa, mannen, haest u wat. wat heeft u doen vertucken
Dat ghy so spade komt? —

Van der Wielen, Vrouwelick Cieraet, 141:

Maer Krijgsman! nu wanneer! hoe lang zult ghi vertucken?

En 171: *Ben ick noch bi tijds ghekomen?.. hebb' ick te lang* vertuckt? — De beteekenis van vertragen is hier overal duidelijk.

Ons frequentatief *tokkelen* volgt de beteekenissen van *tokken* op den voet. Onzijdig is het voor raken, aanraken; Sifflé, Ged. 152:

— *Mijne Zanggodes lachte...*
Tokkelde *en tooverde zacht op de luit.*

Van Walré, Heksluiting, 101:

Om, als Phebus arm, te tokklen
Op een welgestemde lier!

Fokke, Verzam. der Werken, XII. 32: *dan zijn er sommigen, die zitten er op* (d. i. op de lier) *te* tokkelen, *te* tokkelen, *dat het een' aard heeft.*

Arntzenius, Nagel. Ged. I. 127:

(*Wie*) *spijs of dranken smokkelt*
Die wordt zoo eventjes door mij
Aan zak of beurs getokkeld.

Bilderdijk, Mengel. IV 73:

Zucht naar 't uiteind van mijn smart
Tergt en tokkelt *aan mijn hart.*

Dez. Winterbl. II. 36:

— *al wat* tokkelt *aan dat hart*
Doet de aan zich-zelv ontveinsde smart
Met nieuwe hevigheid ontwaken..

Het herhaald aanraken wordt een aankloppen, een aandringen om iets te verkrijgen; Bogaert, Ged. 8: *zy* tokkelt *om zyn liefde.* Immerzeel, Voor Opgeruimden, 76:

Dit heden is 't onze; het tokkelt *tot lust.*

Bredero, Boert. Liedtb. 87:

Hoe tockelt *haar ghelaat, hoe stryen in haar sinnen*
De koude vreese en de soete brand van minnen.

J. Vos in een dichtst. achter J. Westerbaens Minned. (Amst. 1644), 287:

Zouw zijn Goddelijcke luit
Die 't geberrigte verkruidt
Als Apollos vedel takelen.

Takelen is hier om het rijm, voor getokkeld of bespeeld worden. Meer gewoon is de bedrijvende beteekenis; het aanraken geldt wederom de muziekinstrumenten; Feith en Kantelaar, Bijdr. II. 99: *als een muzijkant... de snaren zijner viool of de klavieren van zijn orgel* tokkelt. Bilderdijk, Mengelp. I. 70: *Gij wakkre Zanger, ô* Tokkel *gij die snaar!* — Personen kunnen getokkeld worden door verschillende middelen; Bredero, Angeniet, 61:

— *'t zy dat de gayle kusjes,*
Die sy by andre siet, haer tocklen *tot de lusjes.*

Krul, Minnesp. I. 226: *Hoe* tockelt *my de lust!* Scharp, Lijkgezangen ter naged. van P. Hofstede, Voorr. 18: *toch* tokkelde *mij het hart.* Willinks Amsterd. Buitensing. 137:

Maar waar de vreugde en overdaad
De zinnen tukkelen *en streelen.*

Hooft, Ned. Hist. fol. 1131: *de nabuurighe steeden.. met vlayende brieven tot omzwaay te* tokkelen. Bogaert, Ged. 57: *Hoewel* (*het bysieraadt*) *haar* tokkelt. Van Oudenhoven, O. en N. Dordr. 489: (*sy*) *springhen vaerdigh voor den dagh, en* tockelen *hem met Pijlen ende Werp-geweer.* — Personen tokkelen elkander; Pers, Urania, 24 (van Potiphars Wijf):

Hoe sy hem tockelt *tot de minne.*

Ingen, Getr. Herderin, 37:

Hoe koel geliet zy haar doen ikze flus wat tokkelde.

Bredero, Jerolimo, 28:

— *ick was oock soo groen*
Dat ick hem tockelde *as hy mijn niet aenraeckte.*

Een Brief van Verwer aan D. van Hoogstraten, in Boekzaal van May en Juny 1708, bl. 524: *omdat U. E. my* tukkelt *om die* (*stukjes*) *te zien.* David, Vad. Hist. II. 67: *Civilis . had.. beproefd om de belegerden tot overgaaf te* tokkelen. D. IV. 491: *Middelerwyl* tokkelde *Pieter de Gentenaers.* Bl. 599: *Eduard had... de Vlamingen* getokkeld. — Ook levenlooze voorwerpen ondergaan de tokkeling; Ingen, Getr. Herderin, 98:

— *Want nimmermeer het hart*
Van yver-zieke Minners
Vergeefs getokkelt wert.

Smits, Nag. Ged. II. 289:

Wat word *uw vlyt, in frissche lustprieelen*
Door lust en rust getokkelt *en gevoedt.*

David, a. w. IV. 459: *thans kwam hy het vaderlyk hart van den vlaemschen vorst* tokkelen. Bilderdijk, Edipus, Voorafspr. 31: *dat ik hunne aandacht* zou tokkelen. Dez. Mengelp. II 61: *de boomgaard..* tokkelt *oog en mond.* Hooft, Ned. Hist. fol. 1005: *eenen wal opgeleidt veel van takken, die,* getokkelt *van 't geschut, lichtlyk verstooven.* — Dat

middel was wel wat forsch! Ald. fol. 822: *Onder de beweeghenissen der oorlooghe bleef de burgherlyke rust niet* ongetokkeld. D. i. ongestoord, onaangeroerd.

Men zegt ook *aantokkelen;* eigenlijk, Bilderdijk, Odilde, 30:

Neen, waar ooit mijn Cyther trilde,
't Was alleen voor mijn Odilde,
Dat zy aangetokkeld wierd.

Meest echter in overdrachtigen zin genomen; Visser en Amersfoordt, Archief, III. 369: *sommyghe husluden die vervolchdense, ende* tockelde *sye wat aen, alsoe dat sy die beesten lieten lopen, die sy gheroeft hadden.* D. i. vielen ligtelijk aan. Leven van Marc. Aurel. 129 verso: *Sy en vinden geen . ionghe deernen, die sy niet* aen *en* tockelen. Van Effen, Holl. Spectator, I. 156: *zy zal zo een man* aantokkelen. Ap. Marsdrager, III. 56:

Gy tokkeld *my gestadig* aan,
Maar ik zal 't nimmer met u klaren.

Ockerse, Characterk. I. 129: Aangetokkeld *door de hoop op voordelen, zetelen zij zich op elkanders bodem.* St. II. 215: *andere volken,* aangetokkeld *door hunnen voorspoed.* Vervolg op Wagenaar, I. 10: *de bekooringen van* aantokkelende *Wellust.* Berkhey, Verh. Leyden, 98: *Eenen lof... die tevens in mij dat zoet genoegen* aantokkelt. Bilderdijk, Mengelp. I. 304:

Maar vreugde en lust zijn aangezeten,
En tokklen *u op 't dringendst* aan.

Ook met andere voorzetsels is het ww. verbonden; Van Vloten, Bekn. Geschied. der Nederl. Lett. (2e druk), 214: *Zijn zangerigste toonen* onttokkelde *hij zijner lier echter in het Minnedicht.* Bilderdijk, Mengel. I. 156:

— mijn boezem voelt de kracht
Die in uw harptoon dreunt, en ingewand en nieren

Doortokkelt *met een' gloed, die alle wee verzacht.* Rens, Ged. 121:

Voor u hertokkel *ik de snaren,*
Voor u, gewyde Broedermin!

Ik voeg hier bij, dat volgens Schambach het freq. *tuckern* nog gebezigd wordt van den visch, die aan den angel tokt, en volg. Lesturgeon, Dr. Volksalm. t. a. p. in het drenthsch dialect nog geldt voor uitlokken, verlokken. Zie eindelijk mijne Proeve over Bild. 212.

Tommelen—Tommen.

Kil. heeft *tommen* en *tommelen* als geldersch dialect voor handelen, ruilen, en deze wn. komen dan overeen met *verdomlen* in het zwabisch, met dezelfde beteekenis bij Von Schmid te vinden Bij de nederl. schrijvers intusschen heeft het w. een' anderen zin, t. w. dien van eene draaijende of woelende beweging maken. Het primit. *tommen* beantwoordt dan aan het angels. *tumbian,* dansen, oude glosse bij Schmeller *tumon,* circuire, bij Adelung *tumen, tumben,* fransch *tomber.*

De gemelde beteekenis van *tommelen* vindt men weder in het neders. *tümeln* (neutr.), *tummeln* (act.), bij Fulda, 261, *tummeln,* met haast bewegen, zich reppen; hoogd. *tummeln* (neutr.), het hoofd draaijen en alarm of gedruisch maken en (act.) heftig doen bewegen of draaijen, bij Loritza *sich tummeln,* ijlen, zich haasten, bij Weinhold *tumpeln,* alarm of geschreeuw maken; in 't eng. *to tumble,* bij Halliwell *to tummle,* vallen, buitelen, heen en weêr rollen. Zoo leest men bij de onzen; Hooft, Ned. Hist. fol. 217: *Onder dit* tommelen *en dwersdryven van 't menschelyk geslaght oover hoop, vermengden zich noch de plaaghen des heemels.* Fol. 475: *Het buitgoedt... werd gespilt aan slooren, aan slempen; met* tommelen, *met tuissen, en allerley ooverdaadt en ongereeghelheit.* Fol. 1079: *In dit* tommelen *der dingen schreef Leicester* enz. Huygens, Korenbl. I. 347:

Besteedt men daer beneên dat sorghen en dat wenschen,
Dat eewigh tommelen *aen sulcken nietmetall?*

Bredero, Angeniet, 58:

Soo tomm'len *door malkaer myn recht versteurde sinnen.*

Dez. Moortje, 13:

Hoe tommelt *het geluck van 's menschen staet en leven?*

Ogier, De Seven Hoofts. 204:

Mijn hert door schrick, en schroom, dat tommelt *gins en weer.*

Schipper, d' Onvergel. Ariane in Thessal. 65:

— een gedurig stryen
En tomlen *in een zee van woede razernyen.*

Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 87 (van de stroomen):

Laat hen tomm'len *met de vreugd*
Van hun opgezwolle Wateren.

Dez. Poëzy, II. 212:

— water, langs de gronden,
't Geen loeit, en mault, en draait, en tommelt, *dat het dreunt.*

Dez. Roomsche Mog. 132: *gelijk alles wat in de wereld is tot verandering neygt, en 't onderste boven* tommelt. Ald. 366:

— muren, opgehaalt
Daar 't oorlog tommelt —

Westerbaen, Ged. III. 174:

Also verwert de jeugd van Trojen onder een
Terwijl sy tommelen *en trecken aen en heen.*

Van der Veens Zinneb. 395:

Nu tommelt *hem het hooft gelijck een Mostermeulen.*

Zoo ook *omtommelen;* Meulewels, Misantropos, 16:

— *dat des weirelts bouw* omtommelde *tot niet.*

Ditzelfde heeft men bedrijvend bij M. G. Tengnagel, Spaansche Heidin, 123:

O Min...
Hoe tommelt *gy my* om! *hoe slingert gy mijn dagen!*

Van Rusting, Ovidius, 66: *so wierd ik* omgetommelt. — Ook *tommelen* is bedrijvend, en dan in den zin bij Kil. aan *tummelen*, *tuymelen*, toegekend, van een paard snelle wendingen te doen maken, bij Schmeller en ook bij Adelung *tummeln;* Westerbaen, Ged. I. 183:

't Zy dat uw hand het paerd met toom en strenghen dwingh,
'k Verwonder my hoe kort gy 't tommelt *in de ringh.*

Ald. 286 (van hengsten):

Men oeffents' in geen schuyr noch tommelts' *op het ruym.*

En III. 193 (bij overdracht op een waarzeggerin):

(*hy*) *Ment haer ten lesten af en temt het woeste hert*
En tommeltse *so langh tot hy haer meester wert.*

Van het onzijdige *tommelen* heeft men *getommel*, gewoel, gedruisch; Oudaan, Roomsche Mog. 364: *dit gewoel en* getommel *der heyren.* — In den Statenbijbel *getummel*, Randteek. op Jes. 22, vs. 5: (*een dag van beroeringe*) *van* getummel, *van gedruys.* — Elders *tommeling*, Oudaan, Voorschad. 74:

Wie kan die tommeling *der Joden niet bemerken*
Met haar Messiassen? —

Huygens, Korenbl. II. 211:

Ghy wilt wel lacchen, schijnt, en spreken,
Maer met geen' tommelingh *daer by.*

Volgens Schuermans' Idiot. is *tommelen* in het vlaamsch bekend voor vallen, uitvallen, gelukken; en volgens De Taalgids, III. 177, is het in 't overijselsch nog in zwang voor tuimelen, vallen, en volgens Weil. Wbk. in Gelderland *nadummelen* voor met een zwakken, waggelenden gang gaan, welk laatste dus overeenkomt met het hoogd. *tummeln*, bij Adelung »met een zwaar hoofd gaan, van de eene zijde naar de andere zwenken." Dat in verscheidene der bijgebrachte voorbeelden de beteekenis van *tommelen* nabijkomt aan die van *tuimelen* en vooral aan het primitief van dit ww., kan uit de vergelijking der beide artikels blijken. In oorsprong heeft men dan ook de beide woorden ten nauwste verwant te achten, ofschoon zij, althans in den frequentatiefvorm, in beteekenis eenigszins verschillen. Zie mede *Stommelen.*

Tontelen, zie Tantelen.

Toortelen—Toorten.

Bij De Bo is *toortelen* wringen, draaijen, ineendraaijen b. v. een koord. Deze frequent. vorm komt overeen met het fr. *tortiller*, bij Roquefort *torticier*, zooals het door mij gestelde primitief *toorten* met het lat. *torquere*, fr. *tordre*, bij Roquefort *tourtre.* Van dit *toorten* is het nederl. *toorts*, eig. ineengedraaid pektouw, bij Kil. *tortse* en *torck*, bij Frisch en Stalder *tortsche*, bij Benecke *torze*, bij Schmeller *tortzen*, fr. *torche*, oudfr. *torce*, *tortis*, *torteis*, middelned. *tortise*, *tortijtse*, zie Huyd. op Melis Stoke, III. 188 en Gloss. op der Leek. Spiegh. Mij staat voor, een end gedraaid pektouw, tot het aanmaken van vuur bestemd, te Vlaardingen *turk* te hebben hooren noemen, en Vondel bezigt hetz. w. voor fakkel; Virgilius' Wercken, 118: *De lampen hangen aen de goude balken, en* de turcken *verdrijven de duisternis by nacht.* — Zie ook dez. pl. uit den berijmden Virgilius, in het Taalk. Mag. IV. 587. Mede voor brandstof komt het w. voor; Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 106: *Behalve den Turf, verbrandde men... om 's nachts voor hunne tenten te stooken, omtrent agttien duizend* torken.

Eene andere afleiding is *torkeel*, halssieraad of halskraag, overeenkomende met *torche*, bij Roquefort een geplooide halskraag. Dus bij Van Wijn, Werken der leidsche Maetsch. V. 71: *een koord, 't geen ik achte tot sieraad te zullen hebben gestrekt, en dat mooglijk* torckeel *was genaemd.* Van Loon, aangeh. door Beeloo, achter zijn gedicht 's Gravenhage, 82: *nadat aan iederen deeser nieuwe Ridderen* een zilver Torkeel, *verstaa, Ridderlijke halsketen, gehecht was.* — De Dichter, ald. 7, maakt het zilver tot goud:

Die, Ridder zelf, hen wijdt door 't ridderzwaard,
Door 't goud torkeel, *dat hy hun borst omhangt.*

Doch Van Wijn toont in zijn Huiszittend Leeven, II. 285, aan, dat ditzelfde w. bij ons ook gold voor een kleedingstuk, wapenrok, wambuis of derg. en zoo heeft de delfsche Bijbel, Richt. 3, vs. 16: *hi haddet* (*zwaert*) *gegord onder sine* torrekele *ende op sijn rechte dye.* — De Statenvert. heeft »onder sijne *kleederen.*" Het halssieraad zoowel als het kleed zal den naam verkregen hebben van het *gedraaide* koord, waar het eerste uit bestond en

het laatste mede was bevestigd. Denzelfden naam vindt men ook toegepast op schroefwerktuigen. Bij Frisch is *torkelbaum* een persboom en bij Von Schmid *torkel* een wijnpers, bij Schöpf *torgk'l*, bij Tobler *törggel*, bij Frisch *dorgel;* bij Stalder is *torgge* een draaitol.

Een ww. *torken* meen ik te vinden in den Walewein, vs. 849, waar van des Ridders knaap, belast met de zorg voor diens paard dat »mesmaect uter riviere" gekomen was, verhaald wordt:

Hi torctene *vast ende wreef,*
Dat hem een twint niet ne bleef
Over hem dat hem messat.

D. i. hij *wrong* hem vast, waarschijnlijk door een of ander werktuig, daartoe dienstig. Bij Halliwell althans vind ik *torkwed* als naam van een instrument, ter bedwinging van een kwaad paard, dat beslagen wordt.

Totelen—Toten.

Totelen is in Tuinmans Fakkel voor stamelen, stotteren; de Teuthonista en Schuermans hebben daarvoor *tottelen*, en volg. De Navorscher, 1859, bl. 63, is *tottelen* in 't land van Kuik in dienzelfden zin gangbaar. Insgelijks in dien zin heeft Kehrein *totteln*, het Brem. Nied. Wtb. *doddelen*, en Schmidt *doddelen*, *datteln*, *totteln;* terwijl Lexer *tott'ln* heeft voor ongeschikt spreken. Bij Halliwell is het subst. *toteler* een oorblazer, d. i. iemand die eens anders kwaad in het oor *toot* of *totelt*, bij ons genoemd een *toterkwaad*. Zie wijders *Toteren*, dat ook *totteren* luidt en waarmede *totelen* één woord is.

Tottelen, zie Totelen.

Trakelen—Traken.

In het vlaamsch is *trakelen*, *tragelen*, het voorttrekken van eene schuit door middel eener lijn; dus De Bo, Ged. 141:

Waar dat de schepetreiler trampt
En trakelt *door de weie*

De weg, waarlangs dit geschiedt, heet *trakel* of *tragel*, waarvan *tragelweg;* Serrure, Vad. Mus. IV. 109: *behouden an elke zijde* (*der Leede*) eenen traghelwech, *also breet als die behoort te zine ende es up andere rivieren*. — Ook beteekent het ww. bij De Bo met moeite of langzaam voortgaan. Schuermans noemt het w. een frequent. van *traken*, *tragen*, voor trekken. Ook het beijersch heeft een frequent. *träckeln* voor langzaam voortgaan, talmen, en het zwitsersch bij Stalder *treckeln*, *dreckeln*, vertragen, langzaam worden, waarbij men van zelf aan het adj. *traag* denkt.

Trammelen—Trammen.

Trammelen bezigt Jonctijs, Venus, 94: *wen een vlugge hand de clave-cimbel* trammelt. — De zin is duidelijk: door drukking der vingers geluid doen geven. Het w. komt dan overeen met *tremmeln*, bij Kaindl, IV. 256, drukken, dringen, anders ook *trempeln*, nederl. *trampelen*, zie dit. Het prim. *trammen* is dus nauw verwant aan *trampen;* het laatste is een drukken of stooten met den voet, het eerste met de hand.

Elders bezigt Jonctijs het ww. *trembelen;* Toonder Jal. I. 247:

Verwint het tremblen *van de veel.*

En bl. 270: *haar* trembelende *tong gints en herwaarts te stuuren*. — De Schrijver heeft op beide plaatsen het lat. *tremulus* daarmeê willen overbrengen, en zijn ww. is dus het fransche *trembler*, dat van het lat. *tremere*, *tremulare*, wordt afgeleid. In verband met *trammelen* zou *trembelen* te beschouwen zijn als bedrijvend tot onzijdig; het eene *doen trillen*, het andere *trillen* aanduidende, op gelijke wijze als *hengen* staat tot *hangen*, hoewel de klanken daar omgekeerd voorkomen.

Trampelen—Trampen.

Trampen is trappen, doch trappen dat hoorbaar is; men zou kunnen zeggen: *trappen: trampen* = *stappen: stampen;* de eersten zijn gelijk aan de laatsten, plus het geluid. *Trampen* is zeer oud; het komt reeds in het goth. *trimpan* voor, en is in verschillende hoogd. dialecten, in 't eng. bij Halliwell, en bij ons in het overijselsch, bredaasch en maastrichtsch bewaard; zie De Taalgids, III. 178. Bij Ten Kate, II. 710, luidt het ook *trempen*, en deze taalvorscher (evenals na hem Bild. Verkl. Gesl. i. v.) leidt daarvan af ons *drempel*. Men treft *trampen* aan bij Lydius, Vrol. Uren des Doodts, Verkl. over de Tijtelplaet (van een paard):

Het trampt *ontrent een heyr, en danst heel onbeschroomt,*
Omdat voor hem de stof van overwinning koomt.

Vondel, Poëzy, II. 579:

Razen, buldren, trappen, trampen.

H. van Halmael, De Geveinsde Kwaaker, III. 49:

Een Zoldaat voor vyf stuivers moet schildre en trampen.

De Bo, Ged. 141:

Waar dat de schepetreiler trampt,
En trakelt door de weie.

Bredero heeft *trampvoeten* voor stampvoeten, zie Oudem. Wdb. Huygens doet bij *trampen* ook denken aan het bespelen van eene luit, doch door eene plompe hand; Korenbl. I. 468:

Om den Herder-tramp *te hooren*
Die ghy hem te wille sloeght.

In welken zin mede bij hem voorkomen de afleidd. ald.:

Luyt, die uwes Trampers *naem*
Kondigh maeckt en aengenaem.

En bl. 461:

Houdt, hier zijn de Roose-woorden
Die ick op mijn' voose koorden
Heb gewijdt tot uw vermaeck..
Mijn getramp *en neemt geen end.*

Schambach vermeldt *trampen* in eene mij elders niet voorgekomen beteekenis, nam. voor wat men het treden van den haan of andere vogels noemt, van welk »treden" ook bestaat het bij Weil. niet vermelde *treedsel*, *treêsel*, neders. *hanentrit*, kiem des kiekens in het ei. In verschillende hoogd. dialecten is *trampe*, *trampel*, *trampelthier* gebruikelijk voor een plomp persoon, vooral vrouwspersoon, zie Schmidt en Lexer; die laatste benaming gebruikt Van Rusting, Ovidius, 24:

Die fotsen minnekonst is d' oorsaak, dat ik hier,
Gelijk een poelsnip, of een duvels trampeldier,
Te turen sit, als of ik mal was. —

En bl. 259: *Ik arme* trampeldier!

Het frequent. van dit ww. komt reeds voor in het middelhoogd., zie Beneckes Wtb. Vele hoogd. dialecten bezitten het, zie vooral het Brem. Nied. Wtb., Stalder, Schmidt en Lexer. Ook het eng. *to trample* is bekend. Bij Von Delling luidt het w. *drampeln*. Te onzent trof ik het onder de vroegeren aan bij Van Rusting, Ovidius, 56:

De Pont Euxinus heb ik, droogsvoets, op gestaan,
Gereden met een paart, getrampelt, *en gegaan.*

Ald. 263:

(*Men*) *draagse in 't graf, en bruy se een party aart op 't lijf,*
En trampel *dat wat vast;* —

Dez. Geh. Duvel, 86:

Gy Bakkers, moet terwijl staan in de trogh te treden,
En tramplen —

En onder de lateren bij Bilderdijk, Rotsgalmen, II. 81 (van hommels):

— *juichende in triomf, wanneer ze een moedig paard*
In 't neusgat tergen, en hem tramplen *doen op de aard.*

Door voorplaatsing der *s* heeft men van *trampen*, *trampelen*, het hoogd. *strampfen*, *strampfeln*, ook bij ons nagevolgd, zie *Strampelen*.

Het ww. *trampelen* heeft niet den gewonen zin bij Van der Eembd, Sophonisba (1621) bl. 24:

Mits een verbleekte vrees my trampelt *door de leên.*

Ik denk hier aan trillen, rillen, en dan behoort het bij het voorgaande *Trammelen*, dat trouwens aan *trampelen* verwant schijnt. Men zie ook bij *Trantelen* eene derg. beteekenis.

Trantelen—Tranten.

Tranten is bij Kil. langzaam gaan, heen en weêr gaan, drentelen; Hoofts Ged. fol. 270:

— *altijt staet' er volk in 't voorhuis te* tranten.

Rosseau, Verjaarf. van Venus, 2:

— *daer de olifanten*
Samen zo wat loopen tranten.

Pers, Bellerophon, 231:

Luy en ledig gaen te tranten,
Slypen steenen langs de straet.

De Schoenlapper Kapiteyn, 18:

America, dat grote Land,
Dat heb ik ook al door getrant.

H. van Halmael, Het Schynh. Weeuwtje, 15, neemt het w. voor dansen:

Wil de vrou dan een deuntje, zellen w' eens helder op tranten.

Elders vindt men het voor ongedurig bewegen der vóeten; Erasmus, Colloq. Famil. 374 (als voorschrift eener goede houding): *de voeten by een ghevoeght. En* tranten *niet van d' een been op d' ander.* — Men verg. de uitdr. »*op een been trentelen*" op *Trentelen*.

Het znw. *trant* heeft Fulda's Idiot. voor »langzame omgang en gewoonte." Bij ons is het znw. bekend voor »wijze van doen"; deze bet. is ontleend aan de eig. d. i. »wijze van gaan" zooals Kil. heeft, en die ook voorkomt bij Hooft, Ned. Hist. fol. 302: *De vyandt, ziende de zaaken uit zyn' gissing gaan, en eenen traagen* trant *nemen* enz. — Bij Weil. is *trantje* eene wandeling, en dit zal het w. beteekenen bij Alewijn, De Puiterv. Helleveeg, 47:

De maats van dat consort, die houden veel van pikken,
Als ze om een trantje *zyn.* —

Het frequent. *trantelen* heeft denzelfden zin; Hooft, Ned. Hist. fol. 353: *Deez bedeest... ging eerst een' wyl in de poort staan* trantelen. Spiegh. Hertsp. 112:

Ik trantel *vol ghepeins, staegh-eenzaam, ook versuft.*

Rodenburgh, Melibea, III. 14 (met eene overeenkomst, die meer dan toevallig schijnt):

Ick trantel *vol ghedachten eenzaem en verzuft.*

Dez. Poeet. Borstw. 422:

Een quellyck leven is 't gestadelijck te swerven,
En trantelen *alleen, nu hier dan daer in 't woudt.*

Anna Roemers, bij Scheltema, Mengelw. II. St. II. 250:

Vermoeit van trantelen *was ick geseten neêr.*

Van de Venne, Bel. Werelt, 9:

Want ick mitje meen van daagh
Noch te trant'le *na den Haagh.*

die er het volgende compositum van maakt, ald. 31:

Nou, terwijl men trantel-wandelt.

Westerbaen, Ged. II. 578:

— *die met* trantelen *en treden*
En loopen heel den dagh versleeten heb. —

Six van Chandelier, Poësy, 57:

Wyl hy om 't weer niet trantlen *kan*
By Slyterdam den tydinghman.

En bl. 130:

Wyl 'k met myn Spader doornemantel
Uit beide Spaân, vermaaklik trantel.

Ingen, Getr. Herderin, 176:

Hy staat gelijk een staak, en trantelt *als een Mens*
Wiens zinnen speulen loopen

Bloemkrans, 18:

Te trant'len *op het ijs, te klautren in een boom.*

Van Effen, Holl Spect. VI. 49: *omtrent een uurtje daar ginds en weder, recht en dwars door* getranteld hebbende. Macquet, Dichtl. Uitsp. III. 233:

— *Wandellief, die in het groene veld*
Met eenzaem trantelen *zich dikwerf gaet vermaken.*

Ook van dieren heeft men het w. gebezigd; Bekker en Deken, Brieven, III 104: *Daar* trantelen *de eenvoudige schapen.* — Men vindt voorts *aan-* en *betrantelen;* Ingen, Getr. Herderin, 96:

Wat of dat zijn voor twee die gints aan *komen* . trantelen?

Sprankhuisen, Rouwkl. over Fred. Hendric, 11: *hoe wierden de trappen in zyn Palleys geduyrich* . betrantelt *door allerley Persoonen.*

Het aangevoerde zal hebben doen zien, dat *trantelen* vroeger in den zin van het tegenwoordige drentelen zeer gewoon was; men treft het echter nog in andere beteekenissen aan. Vooreerst in die van het hoogd. *trändeln*, in het middelhoogd. en beijersch *trendeln*, zwitsersch *tränteln*, d. i. zich met beuzelingen ophouden en daardoor niet vooruitkomen, en dus beuzelen, talmen. In dien zin heeft Kaindl, II. 373, *trenzen*, Stalder *tränschen*, Von Schmid *trantschen*, waarvan bij Kil. de frequentativa *trantselen* en *trensselen*, traag en onhandig vorderen in gaan en werken; bij den Vlaming Van der Cruycen *transselen*, Spreeckw. van Sal. 44:

Want soo ghy langher borght, ghy transselt *teghen reden,*
En hout dat teghen recht, gheheel den dagh van heden.

D. i. *gij talmt.* De wn. zijn in vorm alleen met *trantelen* verschillende, doch nog minder dan dit in gebruik. 't Laatste treft men in den gemelden zin aan bij Bredero, Schijnheyligh, 56:

Spoeyt u met u besluyt,
En voertet vaerdigh uyt,
En wilt niet langer trantelen,
Waertoe al dit bemantelen?

Ook *trentelen* heeft bij denz. schrijver die beteekenis, zie dit woord.

Bij Hooft leest men, Brieven, IV. 26: *de hoeve, waar uit zy helpt de maete slaen, daer de Duitsche dans op* trantelt. D. i. zich beweegt, en op derg. wijze neemt Oudaan het subst. *trant* voor wat men anders in de reijen *zang* noemt, als hij, Poëzy, I. 21 en volgg., een dichtstuk afdeelt in: *trant, tegentrant, hertrant, wedertrant* en *slottrant.*

Nog een andere zin moet worden toegekend aan het w. bij Vondel, Gijsbr. van Aemstel, 29:

Dan trantelde *ick van kou: dan viel ik eens aan 't pompen.*

En Bilderdijk, Muzen-Alm. 1821, bl. 149:

Het schijnt een reiziger in nood,
Die trantelt *van de kou.*

Hier heeft men te denken aan de trillende of bibberende beweging van iemand, die door koude is bevangen. Vanwaar die beteekenis ontleend zij, is mij niet gebleken. Zij komt ook voor in des laatsten Najaarsbl. II. 158, waar hij spreekt van het *koortsgetrantel*, en Da Costa volgde den Dichter na, Kompl. Dichtw. III. 42:

Zoo 'k ooit een mensch liet trantlen *van de koude.*

Terwijl Boudewijn het w. wederom anders toepast in De Tijd, 1846, n°. 6, bl. 181: *Zij, die oorlogsvrees noch lijfsgevaar kennen,* trantelen *van begeerte om op de mannen te gelijken, die door de wereld reden* enz. — Ook hier kan men aan eene rillende of trillende beweging denken.

Het subst. *getrantel* voor onrustig gewoel, heeft Rodenburgh, Poeet. Borstw. 316:

— *wat isser ongerustheyt?*
Wat isser al ghetrantel *in de vryery?*

Doch voor gedrentel Van Beaumont, Tytsnipp. 10:

Wel, waer toe dient dan al sijn ghetrantel?
Signoor draeght te pronck sijnen mooyen mantel.

Zie voorts *Drentelen* en *Trentelen*, alsmede Prof. De Vries' Warenar van Hooft, 160.

Trappelen—Trappen.

Het ww. *trappelen*, een herhaald *trappen*, bij

Schmeller *träppeln*, komt enkele malen bij onze schrijvers voor; Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 631:

Hy sal syn trotsen kop ghebruycken, op dat hy
U trappel *onder voet, en uwen dwinghlant zy.*

Oudaan, Toneelp. 158:

Ik trappelde *van spijt, en beet op tong en lippen.*

Dez. Ged. 12:

(*Hy*) trappeld' *als een ros dat langer niet kan staan.*

Jan Vos, Ged. I. 52:

Het graauw' hier door getergt, heeft op hem aangedrongen...
En trappeld *hem op 't hart, dat hy zijn ziel uitspoog.*

Klioos Kraam, 345:

— *hoe de felle Ottoman*
Dolt, trappelt *op de Christevanen.*

Van Merken, Nut der Teg. 116:

Haar sneeuwit hengstgespan..
— trappelt *voor haar kar, en knabbelt op 't gebit.*

Spandaw, Ged. IV. 178:

Elders trappelen *barbaren*
Hellas ed'len op den nek.

Conscience, Batavia, II. 24: *den Stedevoogd, die een weinig verder van ongeduld stond te* trappelen. En bl. 33: *hy... stond te* trappelen *van woede en droefheid.* — Ook in fig. zin; J. de Haes, Ged. 46:

Al wordt ge om laeg veracht, getrappelt *en vertreden.*

Bl. 54:

O neen, al worde ik hier getrappelt *en vertreden.*

Blieck, Mengelp. I. 62:

Hoe, zoudt gy dan den moed ontberen
Die 't noodlot trappelt *op den nek?*

Bilderdijk, Schemerschijn, 123:

(*Dat*) *onschuld, godvrucht, eer, ja God, op 't hart leert* trappelen.

Zoo ook *betrappelen* en *vertrappelen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 276: *hij steigert dus verwond tegen sijn vijand op,* betrappelt *hem met sijn paardevoeten.* D. III. 278: *Pontus gewest, dat de geburige vijand met geswinde rossen* betrappelt. De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 108:

Voor hem de cudden groot van alder-hande vee
Betrappelen *de wee* (d. i. weide).

De Decker, Rymoeff. II. 426:

— *Rhodope van woesten voet*
Alom betrappelt *en geslagen.*

Van den Borght, bij Willems, Verhand. II. 170:

Dat hy betrappelt *heeft de dorpel van uw kerk*

Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 129 (van paarden, die):

— *stijgrend deinzen bij* 't betrapplen *van die lijken.*

Het primit. in eig. zin leest men bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IV. I. 178: *kneuzingen, die andere Paarden, door elkander te* betrappen, *te wege brengen. In dien zin houd men de* betrappingen... *voor toevallige gebreken... De eerste* betrapping *bestaat* enz. — *Vertrappelen* heeft een' eig. zin; David, Vaderl. Historie, II. 342: *indien gy niet wilt dat de voeten onzer peerden u* vertrappelen. G. Brandts Poëzy, III. 261:

— *de Spaansche legerpaarden*
Vertrapplen *'t velt van Waas: och! waar wil Henrik hern!*

S. J. van den Bergh, De Geuzen, 100:

Het ros rekt pees en zenuw en jaagt al woedend door,
En vraagt niet wie 't vertrappelt *op zijn onzalig spoor.*

Voorts en overdrachtiger; Oudaan, Voorschaduwing, 144:

Dien zesten Koning, die zoo dartel, en zoo zat,
Noch meer dan d' andre vijf vertrappelde *en vertrad.*

Bilderdijk, Naklank, 119:

't Ondankbre Vaderland.. vertrappel *hun gebeent'!*

Dez. Rotsg. I. 183: *'t zuchtend en* vertrappeld *volk.*

Vr. Bilderdijk, Holl. Verl. I. 22:

Hy speelde met het lot en met des stervlings leven...
Vertrappelde *Natuur, en Kerk, en Heiligdom.*

Treifelen, zie **Trijfelen.**

Trembelen, zie **Trammelen.**

Trenselen, zie **Trantelen.**

Trentelen—Trenten.

Deze wn. zijn in oorsprong en beteekenis één met *tranten, trantelen, drenten, drentelen;* zie dezen. *Trenten* is mij éénmaal voorgekomen, Marieken van Nijm. 34:

— *comt sy niet voort,*
Ik sal se met vuysten van hier doen trenten.

Meermalen het frequentatief; Oudaan, Aand. Treurigheyd, 75:

Voorwaar gy weet het niet, dat blijkt wel by den weg
Aan 't mijmerachtig trentelen.

Van Paffenrode, Ged. 66:

— *soo nog wat loopen* trentelen *gins en weer.*

Van Focquenbroch, Werken, II. 309:

— *die verzuchtende vast* trenteld *heen en weer.*

De Fynman, Jonker, 44:

Hier ons voor de deur zoo lang te laaten trent'len.

Van Hovens Leedige Uuren, 282:

Die eenzaam, en vol schrik al heen en weder trentelt.

H. van Halmael, De Panlikker, 45:

Wel, los-tong, lam-bien, waar sijn jou gedagten?
Hier soo wat trentelen, *heen en weer,*
En niet eens te denken, om de last van jou Heer.

Van Effen, Holl. Spect. II. 277: *Terwyl wy met* trentelen... *eenigen tyd doorbragten.* En 59*i*: *hy betaalt en staat te* trentelen. Don Quichot, II. 51: *of se ook nu op de eene en dan op de andere voet staet en* trentelt. Toussaint, Leycester, I. 312: *dat wij zoo wat door de zaal heen en weer* trentelden. — Op dieren is het ww. mede toegepast; Valentijn, Werken van Ovid. II. 246: *ooren van een* traag-trentelenden *esel.* Zeeus, Ged. 140:

Hoe kieskaeuwt al het vee! het trentelt *in het rond'.*

Vandaar *getrentel;* Paffenrode, Ged. 1:

— 'k heb de voorleden nagt
In plaats van slapen, met getrentel *doorgebragt.*

En met voorzetsels; *betrentelen;* De Honigbije, II. 34:

Nu wordt... markt, kerken, straten, stegen
Bekruist, betrentelt, *en beschoffelt aller wegen.*

En *voorttrentelen;* F. de Haes, De Verl. Zoon, 20:

Men ziet 'er Vadzigheid voorttrentlen *langs de straten*
Met zenuwlooze knien. —

Van Effen, a. w. I. 240:

Zy trent'len *dus al zoetjes* voort.

Strodtmann heeft het ww. voor hoovaardig gaan; in dezen zin kwam het mij bij ons niet voor; wel echter in dien van talmen, dralen, reeds bij *trantelen* opgemerkt; Bredero, Kluchten, 20:

O bloedt; ick had sulcke moeyte eer ickse kon verkoopen (t. w. de koe)
De Vleys-houwers die trentelde *en dongen, daer was geen raet toe*

Trepelen, zie **Trippelen.**

Treukelen—Traken.

Schuermans geeft *treukelen* op als in Oostvlaanderen gebruikelijk voor »ziekelijk zijn, blijven kwijnen." Het primit. dat *treuken* zou moeten luiden, vindt men bij Halliwell met den vorm *to traik,* ziek zijn, sterven, en dit w., eigenlijk schotsch, wordt nader opgehelderd door 't geen Brockett vermeldt in zijn Glossary of North Country Words. Het ww. *to traike* is bij hem het laten hangen der vleugels van zieke vogels; het adj. *traiky* en *traiking* ziekelijk, vervallen, en het subst. *traike* een dood gevonden en tot voedsel gezouten schaap. Het laatste brengt hij tot het duitsche *trag*, slap, als ziende op het slappe vleesch van zulk een dier. Het primit. kan dus in het nederl. door hetzelfde *tragen* of *traken* uitgedrukt worden, waarvan ook *trakelen* komt; zie dit w.

Treutelen—Treuten.

In het vlaamsch beteekenen deze wwn. treuzelen, beuzelwerk doen; zie de Idiotikons van Schuermans en De Bo. Het primit. luidt aldaar ook *trutten* en *trutsen,* en het frequent. *trittelen, truttelen* en *trutselen.* De wn. komen van het znw. *trent,* in denzelfden tongval bekend voor »kleine hoeveelheid van natte of droge dingen."

Tot de samenstellingen van *treuten* rekent De Bo het ww. *treuteneuten,* dat den zin heeft van *treuten* zelf, en gevormd is uit dit ww. met *neuten,* waarvan *neutelen* (zie dit w.). Vandaar het znw. *treuteneute,* ook *treuzeneus,* d. i. kleinigheid. Onder den laatsten vorm is de samenstelling bij onze schrijvers bekend, zie mijn Nieuw Archief, 437 en volgg. waar eenige voorbeelden van het w. zijn aangevoerd en naar den oorsprong er van gevraagd. De door Tuinman gegeven verklaring toch van »noot met een gat" kwam mij onwaarschijnlijk voor. De Bo verdedigt nu die afleiding door onder anderen op te merken, dat voor *treuzeneus* ook gezegd wordt *treuteneut* en *truntenote.* Die vormverandering aan hare plaats latende, moet ik doen opmerken, dat De Bo zelf Tuinmans verklaring omverwerpt. Men kan wel niet aannemen, dat het subst *treuteneute* een' anderen oorsprong zal hebben dan het ww. *treuteneuten* Indien dan nu volgens De Bo dit w. gevormd is uit de twee wwn. *treuten* en *neuten,* dat kan *treuteneut* of *treuzeneus* niet samengesteld wezen uit de znwn. *treut* of *treus,* een gat, en *neut* of *neus,* een noot. Men kan toch aan één en hetzelfde w. niet twee uiteenloopende afleidingen te gelijkertijd toekennen. Ook is het zoogenaamde oude woord *treus,* voor een gat, nog niet gestaafd. Ik meen dat de afleiding van *treuzeneus,* naar welke ik t. a. p. vroeg, nu voldoende is geleverd, en voeg, aan de door mij vroeger aangevoerde plaatsen, nog een paar toe. Purgat et Ornat (H. van Halmael), De Onberaaden Minnaar, 42:

Zoo meend gy, dat ik u deeze klepper voor een treuzeneus *zou laaten?*

Ald. lager:

Ik wil met u niet zien op een treuzeneus.

Dez. Overdaad en Gierigheid, 84:

Wel 't is geen treuzeneus, *byloo, drie duizend ponden!*

Treuzelen, zie **Dreuzelen.**

Tribbelen. zie **Trippelen.**

Tribelen, zie **Trippelen**.

Trijfelen, zie **Truffelen**

Trijkelen—Trekken.

Naar het getuigenis van Dr. Snellaert in het Belg. Mus. VIII. 196, is in het kortrijksch dialect *vertrijkelen* »van nest of plaats veranderen," en komt dit frequent. van *vertrekken*. Bij Schuermans luidt het frequent. ook *vertrikkeln*, en deze staaft de afl. van *vertrekken* door de opmerking, dat ook dit w. algemeen voor verhuizen gezegd wordt.

Volgens Schuermans wordt het vl. *vertrikkelen* ook *vertrijkelen* uitgesproken, en, wat vreemder is, met uitlating der *r*, *vertijkelen* gezegd, bij De Bo al verder tot *vertijberen* en *vertijperen* overgegaan. Zoo is ook het oostfriesche *vertrekken* van woonplaats verwisselen, bij Stürenburg; en wat den vorm aangaat, kan men hiertoe brengen het beijersche *verträckeln*, vertrekken (verkeerd trekken), *trackeln*, *treckeln*, rondtrekken, bij Schmeller.

Trijselen—Trijzen.

Dit frequent. beteekent bij Kil. talmen, dralen. In het nedersaksische dialect komt het w. in dien zin voor; bij Richey is *dryseln* talmen, dralen, *dryseler* en *dryselmatz* een langzaam mensch, die niet met vlijt werkt. Als primitief kan men aanmerken *driesen*, in genoemd dialect »zaudern", zie Kaindl, II. 365, doch eig. aanduidende draaijen, ronddraaijen, rondloopen; in den Teuthonista *trijssen* »averlopen, transeneren"; dus nederl. *triesen*, *trijsen*, in Lancelot, B. II. vs. 39553, van eene jonkvrouw die heimelijk naar de stad terugkeert om:

— *te spiene oec also houde,*
Waer Walewein toe varen soude;
Ende al dat si triest *ende wacht,*
Dat was omdat si sine vracht
Gerne soude proven nu.

D. i. rondloopt; Van Velthem, fol. 468 (waar de Zaligmaker zegt):

— *dus ging ic vort*
In Lande, in Dorpe ende in Port,
Daer ic om u bespot was,
Ende wederseit dicke na das,
Ende getrijst *was ende gewacht,*
Oft ic yet vort hadde bracht
Dat men node hadde gehord.

Le Long verstaat: geslagen, mishandeld; ik meen: omgeloopen, omsingeld, omringd, zooals *gewacht* beteekent bewaakt, bespied. Hor. Belg. III. 82:

— *si quamen opten hoochsten vloer*
ende trijsten *der cameren, daer Blaneefloer*
in woonde, ende lietense staen
ter rechter hant, ende quamen ghegaen
ter ander camer, enz.

dat Hoffmann verklaart door: liepen voorbij. Die beteekenis van rondloopen blijft bewaard in *triseln*, in het Brem. Nied. Wtb. »herumlaufen, circumagi," bij Weinhold *trüseln*, in een' kring ronddraaijen, hoogd. *drieseln;* waarvan in den zin van omwenden of omtuimelen bij Stürenburg *triesseln*, *trüüsseln*, en in het friesch dialect bij Wassenbergh *truselèn*, buitelen, en (zie Taalgids, III. 284) *truzele*, onvoorbedacht achterover vallen, b. v. van een' stoel.

Tot de gemelde wn. behoort mede ons *trijsen*, opdraaijen, opwinden, neders. *drysen*, eng. bij Halliwell *to trise*, 't welk men leest bij Van Hildegaersb. Ged. 17:

(*Men sel*) *sonder peleyen hoghe* trisen,
Wye den swaersten budell draecht.

(*Peleye*, *paleye*, is een katrol.)

Kil. heeft mede *trijselen* voor ziften, en van dit leidt hij en ook Weiland *trijselen*, talmen, af. Ik meen te onrecht. Van het ww. *trijselen* voor ziften is mij in de verwante talen geen spoor voorgekomen en ook bij ons is het weinig bekend. Het schijnt mij toe te moeten worden afgeleid van het in oorsprong niet nederl. woord *trijsel*, zeef.

Trimpelen—Trimpen.

Deze wn., die in het Idiot. van De Bo beiden voorkomen, verschillen alleen in klank van *trampen*, *trampelen*, zie dit. Het geluid, er door uitgedrukt, is minder zwaar, zooals *trippen* minder sterk is dan *trappen*, *stippen* dan *stappen* enz. Het gothisch luidt *trimpan*, bij Ten Kate, II. 710, *trempen*, en het eng. bij Halliwell *to trimple*, besluiteloos of ongedurig heen en weêr gaan, in welken zin men ook bij onzen Severijn leest, Mengel. II. 5:

Nu kan de Minnaer onbesien
Omtrent het liefste huisje trimplen.

Zie voorts *Drimmelen*.

Trippelen—Trippen.

Trippen, van *trappen* alleen onderscheiden door de lichtere of snellere beweging die het uitdrukt, is bij Kil. treden en dansen. Dus Van Swaanenburg, Arl Distel. 42 (van eene Non, die):

Een Boeren haan, voor man, met lust te moete tript.

Bilderdijk, Nal. I. 45: trippende *achterhoeven* (*van een paard*). — Men leest het voor kreupel gaan bij Fokke, Boertige Reis, II. 272: *kreupele Grietje... zoo heette het meisje, omdat ze wel wat* tripte.

Hiertoe behoort het znw. *trip*, vooreerst voor een schoeisel zoowel voor mannen als vrouwen, be-

staande in een houten zool met hoogen hak en lederen bovenstuk, dat vroeger een gewone dracht was; zie Van Hasselt, Arnh. Oudh. II. 85 en Geld. Maandw. II. 54. Dus leest men het w. in Van Dans, Thyrsis Minnewit, I. 123:

— *twee oude* trippen
Scheyf gedrongen na de voet.

Schmeller heeft *trippschueh*. Volgens Strodtmann waren de *trippen* een bijzondere dracht der leekezusters in de kloosters en bestond er een gilde der *tripmakers;* een ambacht, ook bij Van Hasselt t. a. p. vermeld, zoowel als in Matthaeus Anal. I. 498 en in den Geld. Volksalm. van 1874, bl. 44. — Voorts wordt *trip* toegepast op iemand, en wel een vrouw, die trippend gaat; Van Effen, Holl. Spect. II. 296: *jou manke* trip, *daarje staat.* — Hoeufft verklaart, Fr. Woorden, 371: »men zegt nog *een manke trip*, om de trippelende beweging, welke eene mank gaande vrouw maakt."

Van dit *trip* is te onderscheiden hetzelfde w. fig. gebruikt bij Vondel, Poëzy, II. 83 (van eene musch):

Zy vreesde de kluitboogh, spat, noch knip:
Den molik kendeze op een trip.

D. i. op een prik, terstond, als bij de eerste beweging. En verder het w. dat men bij Cats aantreft, Twee-en-tachtig-jarig Leven, fol. 38:

Dit sprack de loose trip, *en liet de reste blijven.*

Hier is het voor een ontuchtig vrouwspersoon, blijkens het verband, en dus hetzelfde als *tripe* in de Hor. Belg. VI. 111:

ghi hebse ghecocht eenre ander tripe.

wat later uitgedrukt wordt met:

gaefdise eenre ander hoeren *dan mi.*

Ter opheldering dient wat p. 121 voorkomt:

Ay hoere, datmen u berren moete!
Wat quader trijpsac *sidi!*

Dit *trijpsac* is bij overdracht een scheldnaam voor wat bij Kil. heet »trijpbuyck, trijpsack, panssack," van *trijp*, fransch *tripe*, eng. *tripe*, ingewand, buik; een nog onverklaard woord, volgens Roquefort, Dict. Etymol. II. 474, en Diez, Etymol. Wtb. II. 424. Gelijk dit *tripe* in het oudfransch volgens Roquef. Gl. Rom. werd gebezigd voor »lâche, mou, énervé, paresseux," en in het tegenw. fransch volgens diens Dict. Etymol. l. c. »femme qui a un gros ventre" beteekende *trijp* of *trip* bij ons eene ongebondene, liederlijke vrouw. Later verbond zich aan het woord het denkbeeld van listig bedrog, »als gewoon attribuut van het eerste genomen," gelijk de hoogl. De Vries te recht zegt, in Hoofts Warenar, 108; en zoo komt *trip* voor bij Van Beverwijck, Schat der Onges. I. 7: *Dese wijsneuse* Trip, *dewelcke aennemende die gelegentheyt, om den Geneesmeester te bedriegen*, enz. — En *trijp* bij Hooft en Bredero in den zin van bedriegster, zie den Warenar, t. a. p.

Een adj. *tripsch* kwam mij voor, Don Quichot, II. 285: *besiet me toch eens de schoonheyt van Mevrouw de Hertogin.. die* tripse *gang, en dat aerdig wesen.* — Het zal statig beteekenen, met afgemeten tred gaande — Wat mag bedoeld zijn met het w. *tripmadam?* Het ding behoort tot de bestanddeelen van een' vriendendisch; bij Willink, Amst. Arkad. II. 115: *de aangename zuure agurkjens, de ziltige muskus-olyfjens, de getakte* tripmadam, *de welriekende limoenen.*

Gelijk ons prim. *trippen* weêrgevonden wordt in het eng. *to trip*, het oudfr. *triper, treper, trepper*, komt ons freq. *trippelen* overeen met het hoogd. *trippeln*, fr. *trépigner*, oudfr. *tripeter, trépeter, trépiter, trépeiller*, allen in dez. bet. van een herhaald *trippen*. Dus zeer eigenlijk bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 582: *teruyl zy het Veen plat* trippelt. — Voorts Passionaels Winterstuck, 28 recto: *so sach sinte clemens een lam staen* trippelen *metten rechter voet.* Vondel, Virgil. 17: *Daer had ghy de Saters en het wilt op maet mogen zien* trippepelen. — Geheel figuurlijk voor dansen leest men in Van Hoogstratens Haegaenveld, 152: *zach hy een dwalende vonk voor hem heen zwieren, en heen en weer op en neder* trippelen. Cats' Wercken, I. fol. 638:

(*Sy*) trippelt *op het velt, gelijk een kievit doet.*

Schermers Poëzy, 349:

(*De Kudde*) trippelt *op het zoet geschal*
Des Herders in de klaverlanden.

Nomsz, Mohammed, II. 17: *de ruitery* trippelde *in twee hoopen.* Bekker en Deker, De Twee Moeders, II. 105: *zij* trippelde *van vreugd en ongeduld.* — In de dichtkunst spreekt men van *trippelmaat*, wanneer de klemtoon telkens op de derde lettergreep valt, en zoo leest men bij Fokke, Boertige Reis, II. 313, van: *Dithyramben, zijnde vrolijk* trippelende *liederen.* — Zeer eigenaardig wordt het ww. tegenover *trappen* gebezigd in het kluchtspel De Ontrouwe Kantoorknecht, 6:

— *die zulke propre schoentjes, met smalle hieltjes,*
hebben aan haar plompe boerinne voeten,
Datse niet toe trappen *durven, maar wel* trippelen *moeten,*
Zo ofze op eyertjes gingen. —

Ook anderen hebben het onderscheid willen aanduiden; Jan Vos, Ged. I. 495:

— *met eenen dartlen voet*
Gaan trappelen *op 't hart, en* trippelen *in 't bloedt.*

Van Lennep, Saffo, 27:

Dart'lend gaat de maagdenrei,
Tripp'lend, trapp'lend *u vooruit.*

Een andere alliterarie heeft Feitama, Nagelaten Dichtw. 357:

De eedle Vrindschap, die hunn' Rei
Dus uw' vliethofs gloritrappen
Hipplend, tripplend, *op leer' stappen.*

Dichterlijk werd het w. al verder toegepast; Vondel, Poëzy. I 319:

De Poëzy, het Goddelykst van al,
Spant keel en snaer op sluizenwaterval,
En trippelt *op fluweelen burreghwal,*
Die krielt van zwanen.

Van Merken, Nut der Teg. 115:

Terwyl de Vrolykheid al tripplend, *hand aan hand,*
Den blyden feestdans leid der maagden en der knaapen.

Bij latere dichters ontbreekt het ww. mede niet; Van Loghem, Mengeld. 10 (tot een paard):

Gij trippelt *en het schuim verwt nu gebit en teugels.*

Van Zeggelen, Licht en Bruin, 129:

Braaf, wakkre mannen..
Komt, trippelt *nu niet uit de reek.*

Van Beers, Jongelingsdr. (4e dr.) 91:

Het meisje kwam nader en nader getrippeld.

Weil. heeft niet de afl. *trippeling;* Werken der leidsche Maetsch. IV. 204: *door den steep of* trippeling *zijner woorden.*

Voor *trippelen* heeft Kil. ook *trepelen* en Plantijn kent alleen dezen vorm. Bij onze schrijvers kwam hij mij nog niet voor; wel de afl. *trepelaar,* bij beide genoemden *trepeler;* Sartorius, Adag. 309: Trepelaers, *die veel muysenesten in 't hooft hebben.* — Voorts het nw. *trepelken,* Antw. Spelen van Sinne, 574:

Ghy moeste alsoo cleyn trepelkens *terden.*

Van *trippelen* heeft men afleidd. met voorzetsels; Lulofs, Louise, 61: *Daar kwam ijlings.. de ijverige Huismoeder* aantrippelen. Dickens, Het Verlaten Huis, door C. M. Mensing, 305: *Weldra kwam Charley vlug... tusschen de heesters door* aantrippelen. — Berkhey, a. w II. 569: *Op deeze wyze gestadig zylings* aftrippelende, *vervolgt hy lings en rechts.* — Fokke, Verzam. der Werken, VI. 43: *nu, met een' vluggen voet de aarde* betrippeld! — Valentijn, Werken van Ovid. I. 214: *Dese..* trippelt *trots op de teenen* heen. — Fokke, Verzam. van Spreekw. 179: *zoo..* trippelt *de jonge dame de rij* door. — Bilderdijk, Winterbl. I. 19:

'k Heb meê...
Uw ommegangen nagetrippeld *op de maat.*

De samenst. *voetgetrippel* bezigt Van 's Gravenweert, De Odyssea, III. 183.

Voor *trippelen* heeft Van Lodensteyn *truppelen;* Uytsp. 110:

Nu moogt gy weeldrig hupp'len,
En buytelen en trupp'len.

Ook buiten het rijm, 194:

Ons blijdschap komt uyt 't graff...
Dies truppelen *wy mee',* *Dies* truppelen *wy mee'.*

De Teuthonista heeft — doch zonder verklaring — *tribbelen* en *trubbelen,* denkelijk voor *trippelen;* en Schmidts Idiotikon *triebeln* in gelijken zin. Het eerste ontmoet men bij Udemans, De Waekende Ooge, 157, voor schuddend gaan (uit gemaaktheid):

Sy tribbelt *daer sy gaet, sy drilt met hare leden.*

En in samenstelling bij Berkhey, Hart. Welkom aan den Doorl. Bruideg. Will. Fred. (1789), 10:

Vlieg uw Prins-lief om den hals.
Tribbeldribbel *op uw voetjes.*

En het laatste komt overeen met *tribelen* bij Hooft, Ged. fol. 266:

Ghy hebt gelijk ook, zoo g'u zelf niet verhooght niemant zel je verhoogen,
Elk nae zijn kaleteit dat tribelt *alderbest.*

Doch hier is het w. genomen voor gaan, voortgaan in 't algemeen en dan in den fig. zin van goedgaan, slagen; eene beteekenis, die ontleend schijnt aan het friesch dialect, waarin volgens Wassenberghs Idiot. *tribelen* geldt voor »vlotten, lukken, gelukken, slagen," evenals *mistribelen* voor het tegengestelde daarvan.

In Houwaerts Handel der Amour. 30, leest men:

— *zulcken Heere*
Vol alder couragie,
Die menighe passagie met een stout verzoeck
Heeft doortrobbeld.

Ik versta hier: doorgetreden, doorgegaan, doorgestapt.

Dr. Schotel haalt in het Tijdschrift Nederland, 1864, n°. 10, bl. 107, de volgende pl. aan: *Moer set de melck op 't confoir en laet ze* tribbelen *met de fijne boonen* (d. i. koffieboonen). Hier wordt bedoeld koken, opkoken, en de benaming is wellicht van het dansend opborrelen, dat bij het koken wordt waargenomen.

Weil. zegt in zijn Wbk. dat *trippen* is »ook zeker kinderspel spelen"; uit zijn Nederd.-Fransch Wdb. blijkt dat hij bedoelt het spel, dat de franschen *bilboquet* noemen, d. i. volgens Ménage *balhoutje,* bestaande in een houten staafje, aan het eene einde gepunt en aan het andere met een bekertje voorzien en aan welks midden aan een

koord een balletje is bevestigd, dat op de punt of in het bekertje gevangen wordt (*). In Hunters Hallamshire Glossary, 93, wordt mede een balspel *trip* beschreven, dat van het genoemde verschilt, doch mij niet volkomen duidelijk is; en bij Schmeller is *tribeln* een jongensspel, waarbij men met een stok op het einde van een kort stokje slaat, om dit in de lucht te doen vliegen. Daar in deze spellen het opwippen of opspringen van den bal of het houtje de hoofdzaak is, kunnen hunne benamingen verklaard worden door ons ww. *trippen*, saltare.

Trobbelen, zie **Tribbelen.**

Troebelen—Droeven.

Droeven is de nederl. vorm van het hoogd. *trüben*, onklaar of onhelder maken, verduisteren, middelhd. *trueben*, oudhd *trobjan*, oudsaks. *drobjan* (Graff, Sprachsch. V. 489), lat. *turbare*, met welk laatste Kil. *droeven* zoowel vertolkt als met *dolere*, *tristari*. *Droeven* voor treurig zijn, dat in het middelned. meermalen voorkomt (zie De Glossar op Der Minnen Loep, Die Dietsche Doctr, Maerl. Rymb. e. a.) is eene afgeleide bet. *Droef* in den zin van *troebel* leest men bij Barthol. den Engelschman, aangeh. bij Scheltema, Mengelw. V. III. 45: *hij geeft puur bloed dat reyn is, en maket* droef *bloed suver*. Marnix, Psalm 60, vs. 5:

Du hebst... ons gelaeft met bitter smert,
Van tuymelwijn droef *end onklaer.*

En voor dik van regen; Snellaert, Ned. Ged. 603:

Want blixem ende menech donreslach
Uten drueven *wolken quam.*

Voor het hoogd. *trübsal* leest men *droufsal* bij Wtenhove, Hond. Ps. Dav. 42:

Verlos my van alle den sonden myn,
Die daer doorsaeck myner droufsalen *syn.*

En 109 verso:

Hy sal ghewis, wt der droufsalen *beken*
Drincken, dewyle hy over wegh sal gaen.

Het frequent. *troebelen* komt overeen met het fransche *troubler*, eng. *to trouble*, bij Halliwell *to drobyl*, oudfr. *tourbler*, lat. *turbulare*. De verplaatsing der *r* in sommige dezer wn. vindt men mede in *turbel* bij Kil. voor *troebel*, eng. bij Halliwell *drubby* en *drobly*. Het nederl. ww. is te vinden bij Ockerse, Napol. Redev. I. 13: *Moorddadige aanslagen op zijn leven* troebelden *al ras deszelfs stil genot*. H. H. Klijn, De Driften, 186:

De stormwind schudt het graan, en troebelt *d' effen vliet.*

Ald. 191:

Gij schept met drift zijn vocht,
— maar troebelt *dus het water.*

Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. 277:

Doch eene wolk... troebelt *soms den purpren avondhemel.*

Zie wijders over het w. mijn Taalk. Mag. III. 594, Schmeller, I. 471 en Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 646.

Voor *troebelig* vindt men *trublig* bij Krul, Minnel. Sanghrijmpjes, 134:

— dat u suyvre stroompjes trubligh *zijn vermenght.*

Troetelen—Troeten.

Weiland geeft van *troetelen* geen etymologie Bilderdijk leidt het af van *trotten*, treden; zie Aantt. op Hoofts Ged. III. 18, en Verkl. Gesl. III. 46. Inderdaad, één der nederl. vormen van *treden* is *trotten*, zie Ten Kate, II. 458, en men vindt dat bij onze schrijvers meermalen, b v. Gheschier, Proefsteen, 161:

Dese trotten, *d' ander draven,*
Onghewilligh als de slaven.

Zie voorts mijne Lat. Verscheid. 373. Dan, treden is nog geen troetelen, en voor zoover het eerste eene drukking mocht aanduiden, en alzoo somwijlen in beteekenis met het laatste overeenkomen: die drukking is bij het een gebaar met de voeten, bij het ander met de handen. Zij is ook van *troetelen* niet de eerste, maar eene bijkomende beteekenis; want, dat dit frequent. »oorspronkelijk van den haan gezegd wordt als hy zijne hennen *treedt*," als Bild. beweert, heeft geen' den minsten grond.

Het prim. van *troetelen* is *troeten*, oudhd. *trutjan* (Graff, V. 473); middelhoogd *truten*, *triuten*, in Fulda's Idiotikensamml. nog *truten*, d. i. liefhebben, liefkozen, in 't algemeen; en vooral dat betoonen op verschillende wijzen en met verschillend gebaar, b. v. (zooals Beneckes Wtb. het door talrijke voorbeelden staaft) met minnen, met wenschen, met de oogen, met kussen, met omvattende armen, met de handen, met den bijslaap. Het grondwoord is *trut*, bij Graff ook *drut*, als adj. lief, en als subst. geliefde, lieveling; oudfr. bij Roquefort *dru*, *drud*, ami, amant, favori, galant, amoureux etc. *drue*, amie, amante, chère etc.; roman. bij Dietz, I.

(*) Mr. J. van Lennep verhaalt, dat dit speeltuig eenmaal eene politieke beteekenis had. Op het einde der vorige eeuw oefenden de Prinsgezinden in de schouwburgen en op andere plaatsen van openbaar vermaak het joujou-spel uit, waar tegenover de Patriotten zich met het vangballetje bezighielden; zie het Leven van Mr. C. van Lennep, bl. 166. De geschiedenis van Frankrijk leert ons, dat het vangballetje een geliefkoosd vermaak van koning Hendrik III was, die het steeds bij zich droeg.

159, *drudo*, vriend, vriendin, geliefde; nederl. *truut*, adj. Der Minnen Loep, 132:

Waer blivestu, mijn trute *Leander,*
Dattu nu dus langhe marres

De variant heeft: »alre liefste", en het Gloss. heeft dus minder nauwkeurig »getrouw." Meer gewoon is bij ons het subst. waarvan Lancelot den meervoudsvorm *truder* heeft. B. II. vs. 14750:

— *ic souden sekerlike*
Altoes met mi houden waerdelike;
Want ic ne mochte in genen kere
Riker truder *hebben nembermere.*

Anders *druut*, *druut;* Hor. Belg. VI. 41:

Waer mach hi merren, mijns herten druut?

Doch de beteekenis van vriend wordt, evenals die van het w. *vriend* zelf, meestal ironisch opgevat, en zelfs wel op vijanden toegepast; Maerl. Wap. Martijn (door Dr. Verwijs) 32:

Martijn, du bist een vremt druut.

Reinaert, vs. 925:

O wi, Lamfroit, verscroven druut.

Der Minnen Loep, 274:

Dus heeft die bose druut *ghebrouwen,*
Twisschen Amon ende sijnre vrouwen,
Die malcanderen lieflic gonden,
Dat sy van een nu sijn ontbonden.

De Casteleyn, Hist. van Pyr. en Thisbe, 46:

Wy tooghen cierlick als ghetoyde druyts.

Marieken van Nijmegen, 20:

Dat's waer, ende wat leelycken druyt *van een manne!*

Costers Teeuwis den Boer, ald. 53 aangeh.:

Hier tusschen je muts, in de hoecken van u oogen, after u oor, Jan Druyt.

Springh-Ader aller Kinderen Gods, 15:

Laet desen Druyt *al vry seer stoffen ende blasen.*

Van der Wielen, Vrouw. Cieraet, 139:

— *bi vonnis van die dood,*
Waer toe ze werdt verzocht van d' Afgodiste Druiten.

Hor. Belg. XI. 118:

Si seyden ruyt guyt druyt
En pact u ter dueren wt.

Dietsche War. I. 19:

Wat leyt u daer aen, vuyl druyt?

Bredero, Kluchten, 30:

Wegh, wegh, ghy vuylen druyt, *fluckx segh ick, laatme staan.*

De verklaring in Oud. Wbk. door »scheldwoord, verwant aan *droes* enz." zal wel onjuist zijn. Ook van eene vrouw wordt het w. gebezigd; Constth Juweel, 185:

Slecht eeten en slecht in haer cleeren is dese bruyt, Die woont by dese druyt, *die moet wel leeren vasten.*

Hiertoe kan ook behooren *trui*, in gelijken zin gezegd zoo van een man als van eene vrouw; Anna Rodenb. Trouwen Batavier, 50:

Ja watten mallen truy, *en watten zotten wicht!*

Ald 51:

— *bemind hy deze* truy?

Als aan *truut*, *druut*, verwant of liever daarmede één, heeft het hoogd. *traut*, adj. lief, *truut*, *truten*, in 't Brem. Nied. Wtb. en bij Stürenburg teêrgeliefd; en het nederl. *troetje* en *troeter*, bij Van de Venne, Belacch. Wer. 45:

Neen, maar Lubbert, seqme troetje,
Ey wat praate jy mit Soetje?

En 18:

— *Ey watte Soeters!*
Watte Lobbers! watte Troeters!

Voor dit mannelijke *troeter* heeft Vondel *troetel* (*), d. i. minnares of boeleerster, Helden Godes, 18 (Simson spreekt):

Als op myn feest ick van mijn troetel *was verraden.*

En 21:

Die troetel *Venus, met haer lodderketelinghen*, enz.

Het aangevoerde zal den oorsprong van ons ww. *troetelen* wel buiten eenige bedenking stellen. Die oorsprong is door sommigen flauwelijk gezien. Bilderdijk zeide reeds in zijne Verh. o. d. Gesl. 202 — jammer, dat hij het later niet ter harte nam! — dat »ons *troetelen* gemeenschap heeft met het oude hoogduitsche *trud*, geliefde." De hoogl. David teekende bij zijne mededeeling van Willeramus' Hooglied op de uitdrukking *Sulich is min* drut, d. i. Zulk is mijn *lief*, aan, dat »met dit zonderlinge (?) woord *drut* ons *troetelen* en *troetelkind* verwant schijnen"; zie De Middelaer, III. 624. En zelfs Becanus, Origines Antwerp. I. fol. 591, zag juist, toen hij *trouten*, *troutelaer*, *troutelen* — zooals hij spelt — verwant achtte aan *trouw*, fides; want hoewel vanouds af *true*, trouw, en *trut*, lief, met hunne respectieve afstammelingen, in vorm en zin onderscheiden zijn geworden, hebben zij een gemeenschappelijken wortel in *tru*, zie Graff, V. 464, en verg. Beneckes Wtb. Zonderling echter is het wederom in Becanus, dat hij van *troutel* per

(*) *Troetel* is bij ons ook in gebruik voor kwastje of franje, als aan de hoeden of epauletten der soldaten. Dus Fokke, Werken, XII. 81: *een gladden hoed met* troetels — Bilderdijk in zijne Verkl Geslachtl houdt dit voor één met *troetel* in den tekst, als zijnde een teeken ter herkenning van *vrienden*. 't Woord zal wel van 't hoogd *troddel* zijn, anders ook *trottel*, *drottel*, en bij Schmeller *trollen*, over welker afleiding men zie Adelung I. v. en Stalder, I 306.

metathesim *tourtel* afleidt, in ons *tortelduif*, wat Kil. er toe bracht om »troetel-duyve" op te nemen, ofschoon — ik moet het erkennen — met de bijvoeging »Becano dicitur." Erger is het dat, zonder dien zegsman te noemen, alleen met verwijzing naar Kil. nog het Wdb. des Inst. op Hooft, IV. 135, en Van Lennep, aant. op Vondel (II. 57), stellig zeggen: »*troetelen* is van *troetel*, bij omzetting *tortel*."

Het frequent. *troetelen* is bijna uitsluitend eigen aan het nederlandsch. Beneckes Wtb. voert uit het middelhoogd. er slechts één voorbeeld van aan, en wel uit Vridank: triutelt *oder halst ein man ein wip;* en onder de verwante dialecten kwam het mij alleen voor in het holsteinsch bij Schütze »*truteln*, mit Traulichkeit begegnen, liebkosen." Tot dien vorm behooren ook *trütler-woche*, d. i. eerste week na de bruiloft, te vergelijken met ons *wittebroods-week*, bij Stalder en Tobler; en *trutilachti*, geliefde, bij Von Schmid, van het middelhd. *triutelēht*, *triutelich*.

Wat betreft de beteekenissen, die wij aan *troetelen* hechten: zij komen meerendeels overeen met die, welke boven aan het primit. *truten* zijn toegekend. Iemand liefhebben, en die genegenheid door streelen, kussen en koesteren aan den dag leggen: daarvoor geldt ook nog tegenwoordig het woord voornamelijk. Tollens, Ged. I. 182:

Maar als ge, aan gezwollen borst
Bloode 't welig wichtje torscht...
Als gij zalig, meer en meer,
't Kust en troetelt *duizend keer.*

D. II. 164:

Als gij mij omstrengeld houdt
En mij troetelt *in uwe armen.*

De moeder *troetelt* alzoo haar kind; doet zij het met voorliefde, dan is het wicht haar *troetelkind* (in 't oudhd. reeds *trutkind*, zoowel als *trutmuoter*). De minnaar aldus zijne minnares, en dan kan het w. door prangen, drukken, verklaard worden. Dus Immerzeel, Ged. II. 35:

Maar, snikkend, met verbrijzeld harte,
Ligt Chactas over 't lijk gestrekt,
En troetelt *lip, en wang, en schouder.*

Iemand *troetelen* is voorts hem aanhalen, lokken; dus b. v. Huygens, Korenbl. II. 91:

Meeuws Metselaer, van 't uerck getroetelt *met de Tromm*
En de gereede somm
Die m' op de lichtingh telde enz.

Vandaar bij hem ook *onttroetelen* (*ontroetelen* gespeld) voor ontlokken, D. I. 246:

Elck ontroetelt *my het prijsen*
Van sijn' hergebrachte wijsen.

En zoo kan *aftroetelen* bij Hooft verklaard worden door aflokken, aftroggelen; Brieven, III. 286: *Het* (*treurspel*) *heeft my meer tijds* afgetroetelt (*dan vierentwintig uren*).

Overdrachtig en dichterlijk is eene toepassing als deze; Vondel, Poëzy, I. 132:

— Het westen vroeger 't jaer
Met laeuwen adem weêr quam troetelen *en smeecken.*

Overdrijft de moeder, dan wordt het kind *vertroeteld*, welke laatste uitdr. ten tijde van Kil. niet bekend was. Wel vind ik bij Huygens in zulk eenen zin *overtroetelen*, II. 473:

— dat overtroetelt *werdt,*
Heet ick dat verhoetelt werdt.

D. i. wat te veel getroeteld wordt, wordt daardoor bedorven. Dus *vertroetelen* bij Mevr. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, III. 233: *dat ik mij nu zóó moet laten verplegen, ja!* vertroetelen — Die bet. wordt somwijlen overdrachtig, en toegepast op al wat men liefheeft, koestert of aankweekt. Dus b. v. Feith, Oden en Ged. II. 18: (*zij*) troetlen *het oorlog.* D. III. 146: (*ik*) troetel *nog de smart.* Eenigszins vreemd acht ik bij denz. dichter het volgende gebruik, Werken, XI. 37:

(*Hij*) *knielt bij 't zielloos stof van zijne zielvriendin;*
Hij troetelt *hare zerk en dreigt van smart te stikken.*

D. XII. 211:

Hier zinkt ze op het aardrijk...
En troetelt *het graf.*

D. i. omarmt, omvat; iets, wat ten aanzien van een grafzerk niet zeer gepast is uitgedrukt. — Ironisch heeft men het w. op te vatten in De weergalooze Bedrieger ontmaskerd, 57:

— of ik troetelje *daadlyk met een huid vol slagen.*

En het anders gewoonlijk bedrijvende ww. komt onzijdig voor in Apollo's Marsdr. I. 4:

't Lichtvaardige geluk verwisselt licht van loop;
Dan geesselt het met vrees, dan troetelt *het met hoop.*

Elders met de beheersching *aan iets;* Rodenburgh, De Geboorte Christi, 23:

Het kindt..
Speelt nu langs 's Moeders hals, en steekt zijn narmkens uyt,
En lieflijck troetelt aen zijn Moeder, en zijn Bruydt.

Voor iemand door mooije woorden vleijen leest men het in de Lev. van Plut. fol. 149 recto: *Lucius Quintius alsdoen om hem wederom van zijn*

zijde te troetelen *ende te smeecken, seyde tot hem* enz. Hooft, Tac. fol. 234: *Daar heeft* het troetelen *de vreeze (van Agrippa) verlicht, alzoo zy heusselyk ontfangen wordt.* Bredero, Jerolimo, Voorr.: *dat ick de eereloose... Banckeroetiers niet en kan* troetelen *noch nae de mondt spreken.* — Dez. Poem. 8, neemt het voor goed oppassen of bedienen:

De hebbers van Rijckdom en Macht
Weyden ghetroetelt *en bewacht*
Van Dienaers kloeck en trouwe Boden.

Ook voor het streelen van dieren komt het voor; D. Warande, VI. 354: *Ghelijc 't oneerlijc is de honden over maeltijt te* troetelen *oft te strijcken.* — Elders voor koesteren, kweeken van onbezielde voorwerpen; Bilderdijk, Mengelp I. 321:

Wat troetlen *we in 't kortzichtig harte*
Die misdracht van 't verdwaasd verstand!

Vooral intusschen werd het w. evenals *truten* in het middelhoogd. in de zeventiende eeuw gebruikt voor het plegen van minnehandel, nu eens meer, dan eens minder onschuldig; dus Houwaert, Lusth der Maechden, I. 64:

— wilt d' een d' ander uyt jongstigher minnen
Vriendelijck troetelen *en embrasseren.*

Anna Rodenburghs Trouwen Batavier, 43:

Hoe zal ick troetlen *u..*
Margriet nu maeckt een eynd, 'k zal u zoo lieflijck monden
Met d' alderzoetste kus die ghy oyt had uw leven.

Ald. 51:

't Is onze Lobb'rich die hy troetelden *behendich.*

Van de Venne, Bel. Werelt, 97:

Als men niet geraackt mach zijn,
Of gefoolt of stijf getroetelt.

Van der Veen, Zinneb. 30:

— wiens troetelend *gesoen*
En bly omhelsen is een strick der zielen.

De Regts Mengeld. 97:

'k Heb den bras van 't frommelen en troetelen.

Deze beteekenis des werkwoords heldert de volgende composita voldoende op; Vondel, De Helden Godes, 24:

— 't zammet vande koets, die wierd eerlangh genet
Van troeteljuff'ren, enz.

Versch. Ged. (door Groebe), II. 81:

Dit doet dat na haer Vrou de Mans niet seer verlanghen,
Dat sy so vaack 't hun lust haer moghen troetelwanghen.

Hooft, Ged. fol. 20:

— ghy vindt wel andre vrouwen,
Waar meê ghy oeffenen de troetel-kunste *meught.*

Bredero, Griane, 58:

(Sy) is uyt troetel-lust *met hem na bedt gestreecken.*

Dez. Kluchten, 5:

By de soete Split-ruyters, die troetel-siecke *Snollen.*

De Honigbije, III. 108:

Nu troeteldiefje, *nu laat ons van liefde handlen!*

Valentijn, Werken van Ovid. I. 93: *Die groente, weleer* mijn troetelbed, *moet nu mijn tranen drinken.* Bl. 96: *'k heb... nog* troeteljongen, *nog een meisjen met opgequikte hairlokken.* Bl. 191: *Delos, Apolloos* troetel-eiland. Lublink, Thoms. Jaarget. 65: *laat Oostersche tyrannen hunne* troetelslaavinnen *voor het licht van den hemel wegsluiten.* — Van minder dartelen aard is het volgende in Hoofts Brieven, II. 42: *Vallen ze* (t. w. *de raadtslaagen*) *wel uit... ik zal 't voor een'* troeteltrek *der fortuine houden, die 't hart aen den Prins schijnt verhangen te hebben.* D. i. een proef van bijzondere genegenheid of voorliefde. Zoo spreken wij van *troetelzonde;* bij Ten Kate *troetelkwaad,* Dichtw. I. 243:

Een bittre scheldnaam volgde, ontleend aan 't troetelkwaad,
Zijn lust eens, nu zijn last en walging. —

Voor *troetelkind,* boven vermeld, vindt men *troetelwicht;* Ten Kate, VI. 236.

Het subst. *troeteling* is volgens zijn' uitgang de daad van *troetelen.* Dus voor streeling, omhelzing; Hooft, Rampzaaligh. fol. 29: *'t zy dat hy zich .. van zyn' eigen' huisvrouw spaande, oft met het overschot haarder* troetelingen *niet te verzaaden was.* Dez. Ged fol. 21:

De troetelingen *van deez' halve vrouwen zacht.*

Bredero, Stommen Ridder, 49:

Versmader! ben ick dan so lelijck en onaerdigh,
Dat ghy my niet en acht u troetelingen *waerdigh.*

Pers, Bellerophon, 253: *dat hare kinderen van de wiege, ja zelve onder der Voedsters* troetelingen, *en der Ouderen kuskens, onder een verstandig oordeel wierden gedaen.* — Figuurlijk spreekt Hooft, Ged. fol. 216, van de »troeteling *der luit*", waarvoor men ook wel *streeling* zegt. — Doch men treft tevens *troeteling* aan voor het voorwerp dat getroeteld wordt, en dus in concreeten zin; Hilarides, Phaedrus, Voorr. 13: *een kroons* troeteling, *en gunstgenoot van 't rijk.* Lijckred. enz. op Fredr. Henr. 159: *de dappere Hoofluiden, en de versche* troetelingen *van 't gheluk.* Huygens, Korenbl. I. 534 (tot eene moeder, die hare dochter beweent):

— Kont ghy soo Moeder zijn,
Dat ghyse weder wenscht in d' afgeleden pijn?
Om weer u Troetelingh *in dezen poel te wesen?*

Bilderdijk, Ziekte der Gel. Nabericht, 3: *eenige klachten op het graf van mijn'* troetling. Tollens, Ged. II. 211:

Welk een drang van wee en rampen,
Die haar troetling *tegenkampen.*

Dus vindt men in den aangeh. vierden druk; in den vijfden, II. 173, leest men »liefling"; *troetling* was hier dan ook wel wat dubbelzinnig. Het w. *troeteling* in den hier gestaafden zin bewijst, dat afleidingen op *ling* in het gebruik zoowel (*) de daad van het werkw. als den persoon, die de daad verricht of ondervindt, kunnen aanduiden. Eene samenstelling met *troetelkind* overeenkomende, is *troetelpop;* Beronicius, Boeren- en Overh. Strijd, Voorw. 16: *Het Grieksch lag hem voornaamlyk aan 't harte; en deze taal was zyne* troetelpop. — En *troetelwicht* in Siegenbeeks Mus. III. 248. — Mij kwam nog voor, Porjeere, Zangl. Uitsp. 117:

Ach! Moederlief! uw dierbre Weesjens kermen!
Van uwen Troetelschoot
En liefde en zorg ontbloot!

Troggelen—Drogen.

Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. III. 164, leidt *troggelen* af van *troggen*, trekken, en Stürenburg denkt bij het oostfriesche *trüggeln* liefst aan *trekken*. Ten Kate, II. 164, echter, en mijns inziens te recht, brengt *troggelen* tot *driegen*, dat volgens Bilderdijk, a. w. I. 165, door verscheidenheid van uitspraak één is met *drogen*, en waarvan ons *bedriegen* (*bedroog, bedrogen*), hoogd. *betriegen* (*betrog, betrogen*), angels *adreogan;* en ook Tuinman in zijne Fakkel leidde *truggelen* af van het oude *trug*, bedrog.

Met *triegen* komt overeen het fransche *tricher*, bedriegen, valsch spelen, oudfr. *treschier*, eng. *to trick*, bij Halliwell *to trechet;* fr. *tricheur*, oudfr. *trichéours, trichierres, trikéeur*, bedrieger, eng. *treacher*, bij Halliwell *treachetour;* eng. *trick*, bedrog, bij Nares *treget, tregetry*, eng. *treachery*, bij Halliwell *trechoure*, fr. *tricherie;* eng. bij Halliwell *tricky, trucky, trichur*, eng. *treacherous*, bedriegelijk.

Doch het fransch zegt ook *trucher*, bedelen of beter schooijen, met list of bedrog iemand afzetten, waarvan *trucheur*, oudfr. *truchour*, »mendiant, gueux, imposteur, etc." Dit *trucher*, door Roquefort het diminutief genoemd van *tru chercher*, d. i. onderstand zoeken (!), wordt door Hoeufft te recht afgeleid van *trügen, triegen*, en geeft de beteekenis van ons *troggelen*, bij Kil. *truggelen*, bedelen, landloopen; neders. *truggeln*, vleijend en aanhoudend bedelen, bij Schambach *trücheln, trócheln*, deensch *trygle;* eng. *to truckle*, zich aan iemand onderwerpen, kruipen, de minste zijn.

Troggelen geldt bij ons doorgaans voor bedelen, en wel in den zin van op meer of min vleijende of bedriegelijke wijze iemand iets afvergen, en zoo was het reeds vanouds; Gem. Duytsche Spreckw. (Campen, 1550), 132: Getruggelt *broot is guet voer die Lazerie.* Coornhert, Odyss. II. 120:

Gast, zijt ghy noch hier, en valt dees mannen, fy,
Met truggelen *aen boort? — u beedelen valt stoudt.*

Crous, Jos. Dr. Bly-eind. Spel, III. 18:

— 't steelen 't allerhoogst op 't hangen is verboo'n,
Gaan trugg'len *wild ik niet; waar soud ik my dan keeren?*

Bredero, Roddrick, 45:

Want mijn trog'lent *ghegnock u jonst socht af te prachen.*

Bilderdijk bezigde het w. voor vriendelijk lokken, zie mijne Proeve, 99. Constth. Juweel, 444:

Soud ick sulck volck gheven..
die dus loopen troggelen *by straten en weghen.*

De Vos, Kl. van de Mof, 10:

Ja se troggele *soo langh tot datse twech hebbe noch.*

Men heeft ook *aftroggelen;* De Brune, Jok en Ernst, 59: *hoe meer hun iemant* aftruggelt, *hoe zy hem min bezinnen.* Severijns Mengel. II. 133:

Ik kom u stille schoot voor 't kout gebeente
Een sagte rust af-trugg'len. —

Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 339: *het geen.. een Winkelier zyn Arbeidsvolk* aftroggelt, *is nog verdommelyker.* Verv. op Wag. XXXII. 328: *het* aftroggelen *van aalmoessen.* Fokke, Verzam. der Werken, IV. 182: *die wist zoo schoon de jonge knapen en meisjes. braaf wat presentjes* af *te* troggelen. Bild. Chalmers' Bewijs enz. 69: *om een geloof of berusten van hun lezers daarin te verkrijgen of* af *te* troggelen. — Hiervan de naamwn. *aftroggelaar* en *aftroggeling;* Versnaeyen, Achter de Gordijn, 239: *'t Is geld, dat ik verlos uit de handen van* eenen aftroggelaar! Groen van Prinsterer, Parlement. Studiën en Schetsen, N°. XXX. 252: *is het ons niet te doen om* aftroggeling *van een aalmoes.*

Vandaar *truggelaar*, bij Kil. *truggeler*, bij Schambach *trüchelaer*, landlooper; Van Bleyswijck,

(*) De hoogl. Kinker heeft ergens het tegendeel beweerd. Met *brokkeling* en *darteling* b. v. is het evenzoo als met *troeteling;* Werken van Rabelais, II. 259: *kruymen en* brockelinghen *broods* De Brune, Zinnewerck, 18: *jonghe* dertelin gen... *die den hemel bespotten* — Elders sta ik wel eens meer opzetteijk bij deze vorming stil.

Beschr. van Delft, II. 538: Truggelaers, *Vagebonden, Nachtlopers en allerhande gespuys* — In de Dietsche War. I. 16, zegt de Verloren Zoon tot den broeder, dien hij wat vroeger »een vuyle hypocrijt" noemde:

kel siet doch desen truckeleere!

Het vrouwel. van *truggeler* is *trugelersse;* Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 76:

Twas een oude, magher, leelijcke, leepe,
Ghebulte trugghelersse, *onplaysant.*

Anders *troggelvrouw;* Vlaerd. Redenrijckb. 18:

Landtloopers met schootsvellen die na werck vraghen,
Troggel-vrouwen *met keurven, snolletjes voor 't ghebooft.*

In plaats van korven droeg men ook den zak; Bredero, Poem. 7:

Die Landtloopers en Prachers wildt,
Van 't swerven brenght in rust en stilt,
En van den Troggel-sack *kan trecken.*

De Vos, Klucht van de Moffin, 12:

— *se kommen so dra in de stadt niet, of se moeten* de troggel-sack *drage.*
Of leven van de Kerck, en giften van goe luy.

Bij overdracht zeide Bredero *troggelzak* voor den bedelaar zelven, zie het Wbk. van Oudemans.

Van het spelen om geld, zegt Huyg. Korenbl. I. 421:

Dats vuyle troggelingh —

Kil. heeft ook *trogchelen*, met groote steken naaijen of op eene losse wijze aaneenhechten of rijgen, dat hij te onrecht voor een ander woord dan *troggelen* schijnt te houden, en op 't welk Van Hasselt, evenzeer te onrecht, het bovenvermelde *troggelvrouwen* aanvoert, als waren dezen eene soort van »naaivrouwen"; dit ww. dat nog in het vlaamsche *tragchelen*, het akensche *trochele* en het neders. *trakelen* zich vertoont, wordt opgehelderd door het gelijkbeteekenende *driegen*, waarvan ons *drieg-draad*, zie Ten Kate, t. a. p.; het is een *bedrieglijk* of, zooals men zegt, een *loos* toenaaijen.

Het eng. heeft *truckle-bed* voor slaapbank, eig. een bed dat naast of onder een ander geschoven wordt om plaats te winnen; het heet ook *trundle-bed*, omdat het onder een ander gerold werd; zie vooral Nares Glossary op beide wn. De Engelschen leiden *truckle* in die samenstelling af van het lat. *trochlea*, rol of wiel; ik geef hun in bedenking, of het w. niet van hun eigen ww. *to truckle* zij, genomen in den zin van bedriegen; zulk een bed toch is, althans bij dag, voor 't oog verborgen of gemaskeerd. Met Johnson het ww. *to truckle* omgekeerd van *truckle*, trochlea, te doen afkomen, zal niemand in goeden ernst willen.

Trommelen—Trommen.

Geluidnabootsende wn. waarvan het primit. ww. overeenkomt met het hoogd. *trommen, trummen*, eng. *to drum;* en het frequent. met het hoogd. *trommeln, trummeln.* Wat het Brem. Nieders. Wtb. van het subst *trumme, tromme*, verklaart: »Die Hochdeutschen, wie die Holländer, brauchen lieber dat Verkleinerungswort *Trommel, Trummel*," is ook waar ten opzichte der werkwoorden; *trommelen* is bij ons het gewone woord. *Trommen* komt bij Kil. noch Ten Kate. II. 691, voor; doch wel bij Weiland. Men leest het bij Van der Veen, Raetselen, 104:

Het hout is uw, ghy meught dan trommen *ofte pijpen.*

Valentijn. Werken van Ovid. II. 279: *Die... met de piek op 't schild* tromde. — En naar het schijnt voor *trompen*, d. i. blazen, gezegd, Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. 71:

De krekel, heel van andren zin
Sjirpt en tromt *van liefde en lust.*

Daarvan is ook het znw. *trommer*, iemand die trommelt; Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 83:

— *als d' Heydensche soldaet*
Gewect door 's Trommers *slach, met pijl en pijcke staet.*

En de afl. *optrommen;* Quos Ego! Hekelrijmen, 30:

(*Elk*) tromt *de dooden uit hun graven* op —

Men weet dat verschillende holle cylindervormige voorwerpen den naam van *trommel* dragen, en ook blikken bussen, die een' anderen vorm hebben. In dezen laatsten zin zegt Van Loghem *trom*, N. Ged. 128:

— *al, wat moeders schat*
In kast of trom *bevat.*

'k Moet er bijvoegen, dat het nedersaksische *trumme* op dezelfde wijze gebruikt wordt.

De afleiding *omtrommelen* bezigt Immerzeel, Voor Opgeruimden, 117:

Had ik pas Chrisjes ouderdom,
En vond ik smaak in zijn rondom,
Ik zou naar geen verpoozing vragen,
Maar trommelde *ook mijn dagen* om.

En *optrommelen;* Fokke, Boertige Reis, III. 104: *ten welken einde hij .. de geheele Europische buurt* optrommelde.

Trondelen, zie Truntelen.

Tronkelen—Tronken.

Tronkelen, trunkelen, is bij Ten Kate, II. 704, hetzelfde als *stronkelen*, d. i. struikelen. Bij onze schrijvers kwam het mij nog niet voor. Het is even regelmatig af te leiden van *tronk, tronken*,

als *stronkelen* van *stronk*, *stronken*. Ook het prim. *tronken* bestaat, hoewel niet in den zin van struikelen; het heeft dien van tot een' tronk maken, afstompen, afknotten, lat. *truncare*, fr. *tronquer*, oudfr. *troncer*, *troncir*, *tronkier* etc. eng. *to trunk* (bij Hall.).

In de Antw. Spelen van Sinne, 572, lees ik *tronkel* voor iets wat tot der vrouwen opschik of kleedij behoort, zonder het nader te kunnen verklaren:

Ick merck u tronckelen *staen so net gheraemt,*
Oft ghy van Mechelen wten quartiere quaemt.

Troppelen—Troppen.

Beide wwn. zijn in het vlaamsch nog in gebruik voor zich vergaderen, in eenen troep bijeenkomen, fransch *attrouper;* zie Schuermans en De Bo. Het znw. *trop*, thans in het nederl. slechts met den franschen vorm *troep* bekend, wordt mede nog gehoord in het geldersch; zie Taalk. Mag. II. 407. Dus reeds bij Maerlant, Spiegh. Histor. II. 257:

Dat inden woch varende quamen
Een trop *hovelinge tsamen,*
Die brochten des heren tseins.

Dez. Rymbybel, I. 390:

Daer na saltu ghemoeten saen
.I. trop *van Propheten ghaen.*

En II. 478:

Doe baedsi dat si moesten varen
In een trop *swine daer te waren.*

Het ww. *troppen* meen ik te vinden in *tropen*, Blommaert, Oudvl. Ged. II. 45: *Doe de duvelen dit hoorden... so quamen zy te hant ende* troopten *omtrent haer* (d. i. *de siele*) . *ende si ommeghinghen se ghelijc biën.* — Zie zoowel over *trop* als *troppen*, die Kil. beiden heeft, voorts mijne Lat. Versch. 341.

Het vlaamsche frequent. *troppelen* vind ik terug in het oudfransch; voor *attrouper* heeft Roquefort *atruper* en *atropeler*.

Trubbelen, zie Trippelen.

Truffelen¹—Truffen.

Bij Kil. is *truffe* beuzeling, pots, boert, list, bedrog; oudfr. bij Roquefort *trufe*, *truffe*, *trufle*, *truferie*, in dezelfde verscheidenheid van beteekenis; eng. *trufle*, beuzeling, kleinigheid (bij Halliwell) en *trifles* beuzelingen. Dus Maerl. Sp. Hist. I. 16:

Dien dan die boerde vanden Grale..
Vernoyen ende niet en behaghen,
Houde desen Spiegle Ystoriale
Over die truffen *van Lenvale.*

Ald. 375 (van »onser Vrouwen miracien"):

Dat siere mede niet en spotten
Noch over truffe *niet en houden.*

En II. 115:

(*Hi*) *peinsde wat dieden mach dit wort,*
Ende hevet sinen wive ghetelt,
Diet oec over truffe *helt.*

Belg. Mus. VIII. 104 (de variant):

Die drome voor truffen *ne hilt.*

dat in den franschen tekst luidt: qui ne tient pas songes à *lobes;* welk *lobes* bij Roquefort beteekent »tromperie, mensonge, choses vaines et vagues etc." De uitdrukking: iets voor *truffe* houden, in de gemelde plaatsen, is: iets voor bedrog of beuzelarij houden. De *truffe* wordt gesteld tegenover iets dat »waar" is, Maerl. Sp. Hist. I. 422:

(*Het*) *moet werden openbaer*
Saen, wat hi meent, truffe *of waer.*

En nevens de sage en faloerde (d. i. »conte fait à plaisir" Roquefort), Kausler, Denkm. II. 429:

Dit en es truffe *no sughe.*

Dietsche Warande, I. 349:

— *des sijt gewes,*
Dat no truffe *no saghe en es.*

Maerl. Rymb. vs. 28:

Hier in ne vindi favle no boerde,
No ghene truffe *no faloerde,*
Maer vraye rijm ende ware wort.

Zoo bij denz. Wap. Martijn, door Dr. Verwijs, 54:

— *uwe woert,*
Die ghi nu hier bringhet voert
Met truffen *ende met poetrien.*

Blommaert, Oudvl. Ged. I. 84:

Die aldus lesen
Ende dichten quader truffen
Daer si 't folc mede versuffen.

Maerl. Lev. van Sinte Franc. vs. 37:

Truffe *van minnen ende van stride*
Leertmen dor de werelt wide;
Die ewangelie es ons te zwaer.

Vanden Levene Ons Heren, vs. 20:

Om horen truffe *ende ledichede.*

Lancelot, B. II. vs. 37518:

— *eest dan* truffe?

Velthem, fol. 107:

Maer dit was niet der Sonnen scout;
Hets truffe *datmen daer of hout.*

En fol. 400:

— *alsijs niet verstonden bloet,*
So sou 't hem donken truffe *groet.*

Nog in de zeventiende eeuw treft men 't woord aan bij Gheschier, Proefsteen, 1:

Niet-te-min met dese truffen
Laten wy ons al versuffen.

En 223:

Oft kan iemant noch soo suffen,
Dat hy vreught vindt in die truffen,
En door ydel-boecken-schijn
Een gheleert man meyndt te zijn.

Vanwaar komt dit *truffe?* Men heeft gedacht aan het keltische *druff*, hol, ledig, en aan het hoogd. *trug*, bedrog. Het w. is echter van romaanschen oorsprong, en volgens het vermoeden van Diez, Etymol. Wtb. der Rom. Spr. (2e aufl.) I. 430, hetz. w met het fransche *truffe*, nederl. *truffel*, d. i. aardzwam of aardknol; de taal (zegt de gem. Geleerde) droeg den naam eener kleine vrucht over op eene kleinigheid in abstracten zin, eene pots, eene dwaasheid. Merkwaardig is, dat ook wij het w. *knol* toepassen op verdichtsel, aardigheid, poets; waarvan de spreekwijzen: zich een *knol* laten wijsmaken, iemand een *knol* in de muts stoppen, *knollen* voor citroenen verkoopen. »Daar hebje 't hiele maandjen met de *knollen*" zegt de huisman, nadat hij eene opsomming van allerlei heeft gedaan, in Van Effens Holl. Spect. I. 467. Bij Hoffham, Nag. Geschr. 103, zegt de boer:

Je had niet aêrs as zoo'n onnoosle rol,
En maekten nog de grootste knol

D. i. grap of pots; wellicht ook gekke stap, bok. Bilderdijk zag in dit w. eene verbastering van *novel*, fr. *nouvelle;* Verkl. Gesl. II. 94.

Van het nw. *truffe* dan is het ww. *truffen*, waarvan ik uit onze schrijvers niet één voorbeeld weet aan te voeren, doch dat voorkomt bij Kil. voor beuzelingen doen, potsen maken, bedriegen; *truffer*, iemand die zulks doet. Bij Roquefort is *trufer*, *truffer*, beuzelen, zich vermaken, liegen, waarvan *truféeur* een beuzelaar, spotter.

En voorts in het vlaamsch *truffelen* »iets van weinige waarde verruilen", zie Schuermans' Idiot. en bij Kil. het frequent. *treifelen*, *vertreifelen*, *vertreefelen*, beuzelen, zotternijen zeggen of doen, lokken, liegen, bedriegen. De Teuthonista spelt *truyffelen*, *truyflen*, en verklaart dat door »boeven, tuyschen, kuytemuten," waarvan *trufely*, »boevery, tuyschery"; en dergelijken zin heeft *trijfelen* bij Berkhey, Dichtm. Redenv. over de Plichten der Weezen, 9:

Vermijd het slemphuis; grat niet trijff'len *op de stoepen!*

Volgens Von Kleins Provinzialwtb. is te Hildesheim *träufelen* iemand door list iets aftroggelen. Roquefort heeft *trufler*, het eng. *to trifle*, voor den tijd met nietswaardige dingen doorbrengen, beuzelen; *trifler*, bij Halliwell *trufillere*, een beuzelaar, en vlaamsch *trafelen*, al vleijende trachten te verkrijgen (bij Schuermans), het hamburgsch bij Richey *treufeln*, op wanvoegelijke wijze iemand iets met aandrang verzoeken. Voor bedriegelijk handelen, valsch doen, komt *trijfelen* voor in 't Verm. Lottoon. van Holland, I. 75:

Ik heb aan onze Meid getwyffeld,
Of zy met haar spel niet tryffelt.

Volgens De Bo is *trijfelen* in het vlaamsch beuzelen en kruis of munt spelen, en volgens 't N. Ned. Taalmag. II. 235, *trifelen* in Zuidbeveland gebruikelijk voor »zich nu met het eene, dan weder met het andere bezighouden." Mevr. Bosb. Touss. in haar Lauernesse, II. 339, voerde 't w. weder in met Kiliaans spelling en in den zin van bedriegelijk aanlokken of vleijen: *daarom kan ik niet* treifelen *met fleemwoorden* — De Lijst der leidsche Maatsch. v. Letterk. keurde die invoering niet goed. Zoowel met het oog op de verwantschap als op de meest gewone bet. verdient het w. mijns inziens ook in die spelling en in dien zin weinig aanbeveling.

Kil. heeft als vlaamsch het ww. *tweefelen* voor vleijen, fleemen, en *vertweefelen* in denzelfden zin. Hij stelt dit gelijk met *vertreifelen*, *vertreefelen;* aan zulk eene vervorming is niet wel te denken. Veeleer meen ik, dat de gemelde bet. wel uit die van ons *twijfelen* is af te leiden, en het w. mitsdien met dit één is in oorsprong. Zie *Twijfelen*.

Truffelen²—Drijven.

Bij Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 15, leest men:

Strackx de kuylen opgetruffeld,
Strackx geloopen nae het goud,
Strackx de potten doorgesnuffelt,
Wien het geld is toebetrouwt.

Optruffelen schijnt hier te moeten beteekenen opsporen, uitvinden, en dan komt het w. vrij wel overeen met het beijersche *auftrifeln*, dat Schmeller als bedr. ww. heeft voor »iets door nasporing, door keering of wending naar alle zijden, vinden of ontdekken." Hij brengt dit tot *trifeln*, draaijen, hoogd. *drieseln* en *driesen* (zie *Dreeselen*), vervolgens kwijlend spreken, stotteren, en vergelijkt dan daarmede het eng. *to drivel*, kwijlen, en het neders. *driven*, babbelen. De samenhang van dit *driven*, dat het nederl. *drijven* is, met *trifelen* en *truffelen* is mij niet duidelijk. Von Delling heeft mede een beijersch ww. *trifeln* voor wrijven en ineendraaijen, dat hij in verband brengt met het lat. *tero*, *trivi*, *tritum*. Het naast zou ik als prim. het ww. *drijven* stellen, hoogd. *treiben*, angels. *trifan*, en nog veel andere vormen. De beteekenissen van wrijven, draaijen, keeren, wenden, uit-

vorschen, zijn daaraan niet vreemd; zie Diefenbach, II. 639.

Truifelen, zie **Trijfelen.**

Truijelen, zie **Truwelen.**

Truikelen—Truiken.

Gelijk het vlaamsch zegt *tronk* voor *stronk*, heeft het mede *truik* voor *struik*. Vandaar het freq. *truikelen* in denz. zin als *struikelen;* zie het Idiot. van De Bo. Met het vermelde znw. *truik* heeft veel overeenkomst het eng. *truck*, dat Halliwell heeft voor stukken en brokken, afval, puin.

Trukkelen—Trukken.

Het freq. leest men bij Tuinman, Rymlust, 338:

Ziet gy dien ring, waar door men trukkelt?

Waarschijnlijk heeft men hier aan een (zeeuwsch) spel te denken, waarbij zich dan als prim. voordoet *trukken*, *trokken*, bij Weil. het trokspel uitvoeren, fransch *truc*, eng. *trucks*, dat omschreven wordt als eene soort van bal- of biljardspel, uit Italie afkomstig en aldaar *trucco* geheeten. Diez, Etymol. Wtb. I. 429, over de etymologie van dit *trucco* handelende (dat hij aan het hoogd. *drucken*, nederl. *drukken*, verwant acht) zegt, dat Muratori van een spel gewaagt, *trucco di terra* geheeten, waarbij het er op aankomt, ballen door een' op den grond bevestigden ring te werpen: ziedaar dan den ring bij Tuinmans *trukkelen*. — Dit frequent. heeft in het vlaamsch nog een' anderen zin, waarvan zie op *Drukkelen*.

Truntelen—Trunten.

Deze wn. komen in de vlaamsche Idiotikons van Schuermans en De Bo voor. *Trunten* wordt omschreven door »sukkelachtig werken, met ijdele bekommernissen bezig zijn, verlegen of traag iets verrichten en lastig zijn"; en *truntelen* door traag, langzaam zijn. Het frequent. luidt ook *trontelen* en *trondelen*, welk laatste De Bo verklaart door traagzaam en slepende gaan, slenderen, en voorwerpen uit achteloosheid laten slingeren. Verg. ook het Belg. Mus. VIII. 195, waar de bet. niet duidelijk wordt omschreven. De wn. komen van het znw. *trunte*, mede in het vlaamsch ijdele bekommernis, kuur, gril, ook op personen toegepast, die traag, beuzelachtig, verlegen of lastig zijn. Zij schijnen verwant aan het hoogd. *trödeln*, talmen, treuzelen, in oude kleêren of gereedschappen handelen, bij Bernd *trändeln*, langzaam zijn en zoo iets doen of maken.

Weil. heeft *trunt* en *truntel* voor »iets van geringe waarde." Het ald. aangeh. voorb. echter uit Westerbaen, Ged. II. 384:

— hoe ick dan sal raecken
Aen 't geld, dat weet ick niet. Het sullen trunten *zyn,*
Komt flus, komt morgen weêr. —

duidt iets anders aan, namelijk nietswaardige of looze uitvluchten, en daarmede strookt *trunteling*, De Gewaande Weuwenaar, III. 41:

Ze mosten my geen Truntelingen *verkoopen, of geen Pometjen heeten.*
Ik ben al mijn leven meê in de weereld geweest. —

D. i. vodderijen, ijdele praatjes, in welken zin het eng. bij Halliwell *truntlement* heeft.

Truppelen, zie **Trippelen.**

Trutselen—Trutsen.

In de Idioticons van Schuermans en De Bo staan deze beide wwn. vermeld met de bet. van treuzelen, zich met kleinigheden bezighouden, anders ook *treuten*, *treutelen*, geheeten, en tot deze woordvormen behoorende. Zie derhalve op *Treutelen*. De Bo heeft er van *vertrutselen*, met talmen of beuzelen verdoen of verliezen; en *vertritselen* bij Schuermans, voor »verkwisten, versnoepen," schijnt wel hetzelfde woord.

Truwelen—Truwen.

Het ww. *truwelen* komt in het vlaamsch voor. Schuermans geeft het de bet. van dralen, talmen, zich ophouden enz. De Bo insgelijks, doch bovendien ook die van garen of twijn in de war maken, en voorts van dartelen of stoeijen. Eenige aanwijzing aangaande de afl. geven de Schrijvers niet, en de vereeniging der verschillende beteekenissen maakt mij den oorsprong des woords niet duidelijk. Mocht men aannemen, dat het verwarren de eerste of voornaamste bet. is, en de andere daaruit kunnen afleiden, dan zou het primit. werkw. kunnen overeenkomen met het nederl. *droeven*, hoogd *trüben*, dat ook den zin heeft van verwarren, blijkens het fr. *troubler;* zie *Troebelen*. Misschien echter behoort *truwelen*, waarvoor hetzelfde vlaamsch ook *truijelen* zegt, tot *treutelen*, *trutselen*, zie deze artt. Wellicht ook dat er aan tweederlei *truwelen* te denken is, het eene voor verwarren, en het andere voor talmen.

Truzelen, zie **Trijselen.**

Tuimelen—Tumen.

De meest gewone bet. van *tumen* in het middelned. is vallen, nederstorten, en wel in den strijd; Grimb. Oorl. I. 205:

Dus moeste daer menich tumen
Ter erden, ende vallen doet.

D. II. 274:

Dus sach men onder voeten tumen
In beiden siden menighen man
Die aldaer die doot ghewan.

Walewein, vs. 2152:

Hi dider sulken over hals
Tumen —

Vs. 2380:

(*Hi*) *haddene welna met groter porsse*
Ghedaen tumen *vanden orse.*

Vs. 3887:

Doe moesti tumen *omme lanc.*

D. i. in de lengte uitgestrekt, zoo lang als hij was

Vs. 6646:

So slouch hine weder metten swerde,
Dat hi tumede *tote op die erde.*

En vs. 7067:

Dien dede hi tumen *sonder hovaerde*
Metten swaerde op die aerde.

Maerlant, Rymbybel, vs. 5198:

Dat si Egipten hadden gheruumt
Daer menech omme was ghetuumt.

Ferguut, vs. 3934:

alle die orsen moesten tumen
die hem quamen in 't gemoet.

Karel de Groote, 86:

Dat hem niet bescoet al,
Hi en moeste tumen *in tdal,*
Noch stegereep noch gereide.

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 88:

Vele Gricken daedsire tumen.

Ald. 96:

Pirrus dede hem 't gereide rumen
Enter erde nedertumen.

Historie van Seghelijn, vs. 89:

Seer onsocht dedi mi tuymen
Op die aerde —

Doch ook buiten het gevecht komt het vallen of nederstorten te pas; Van Vrouwen ende van Minne (door Dr. Verwijs), 84:

Hi, die sijn bedde dus hadde verloren
Taste so langhe mit sijnre hant,
Dat hi dat ander bedde vant,
Dat sijn gheselle hadde gheruymt,
Ende isser varinc in ghetuymt
Metter haesten, hine weet hoe.

Maerl. Sinte Franc. Leven, vs. 6757:

Een broeder was verswaert ooc mede,
Van so dor zware ziechede...
Want hi dickede ter neder tumede
Ende wentelde ende spumede.

Dez. Spieg. Hist. I. 295:

— *den riken man...*
Die Lazaruse ontseide die crumen
Daer hi omme moeste in die helle tumen.

Ald. 444:

Met scanden moetmen die borch rumen,
Daermen moet met crachte af tumen.

D. i. voor geweld zwichtende *afklimmen.* Ald. 143:

Segt Dariuse, dat hi der costume
Ontbere, eer hire omme tume.

D. i. dat hij dat gebruik nalate, eer hij er door *valle* of *in 't verderf storte.* Ald. 427:

Dicken sietmen nature tumen
Ende breken die coustumen.

D. i. omwentelen, omkeeren, veranderen; zulk omwentelen of omdraaijen in den eig. zin heeft bij het dansen plaats, vandaar bij denz. ald. 291:

— *daer* tumde *ende spranc*
Eene dierne voor sconinx banc,
Die was dochter Herodias.

N. Werken van de M. der Ned. Lett. I. St. 1. 237:

Die ionfere an dander side
Die was tallen tiden blide;
Si tumde, *danste ende spranc.*

Meer onstuimig is de beweging, als men opschudding of alarm maakt, in welken zin men leest bij Van Velthem, fol. 257:

Hi en wilde sine stede niet rumen.
Ontfarmelike ginc hi tumen
Dat hem 't folc dus was ontlopen.

Dit wordt toegepast op het met geweld voortrollen of stroomen der golven, M. Stoke, II. 73:

Tmeeste water quam daer tumen,
Datmen ie ut pit sach comen.

De vermelde beteekenissen worden gestaafd door de verwantschapte vormen; oudhd. bij Graff, V. 424, *tumon*, rotari, circumire; middelhd. bij Benecke *tümen*, omdraaijen, *tumel*, *getümmel*, gestommel, alarm; *tummel*, roes van dronkenschap in 't osnabrugsch bij Strodtmann; oudfr. bij Roquefort, en Diez, Etym. Wtb. I. 414, *tumer*, vallen, *tumber*, buitelen, vallen en doen vallen.

Vandaar het nederl. frequent. *tumelen*, thans *tuimelen*, hoogd. *taumeln*, *tummeln*, buitelen, waggelen, draaijen; oudhd. *tumilon*, rotari, ook »aestuare (mare)" en dus reeds hetzelfde als *tumen* bij Melis Stoke; middelhd. *tümeln*, in een' kring draaijen, eng. bij Halliwell *to tummle* en *to tumble*, dansen, eng. *to tumble*, neêrvallen en neêrwerpen, silezisch bij Weinhold *tumpeln*, alarm maken, schreeuwen enz. Verg. *Tommelen*.

Het freq. *tumelen* heeft in het middelned. den zin, dien *tuimelen* nog heeft. Lancelot, B. III. vs. 15366:

Weltijt riepti mi? — *Rechte nu*
Vor dien dat ic u tumelen *dede.*

Grimb. Oorl. I. 146:

Si daden tumelen *van den muere*
Met tweeen, met drien, ter selver ure.

Van Velthem, fol. 85:

Der reet selc andren in dat parc
Dat hi tumelde *van den perde,*
Ende alse een bloc viel hi opt arde.

Hor. Belg. IV. 13:

dat hien manlic hadde ghevelt
ende van den orse tumelen *dede*

Hist. van Seghelijn, vs. 21:

Laet sien, moechdi mi steken opt velt,
Ende tumelen *doen, so hebdi prijs.*

Iemand die tuimelt is een *tuimelaar;* dus in den eig. zin N. Reeks van Werken der L. M. II. 323:

Doch soe wert hi tumelere
Ende viel metten orsse int gras.

D. III. 243:

Doe wer die coninc tumelere.

Bij Kil. is *tuimelaar* een soort van kunstenaar, en zoo heeft reeds Graff l. c. *tumere*, histrio; en dus vindt men ook het ww. voor eene soort van kunstoefening; Episoden uit Maerl. Hist. van Troye (door Dr. Verdam), vs. 5496:

Die jonfere an d' ander syde,
Die was t' allen tyden blyde:
Sy tumelde, *baleerden ende spranc*
Boven opten pylaerne lanc.

en nog kennen wij dien onder de visschen en de duiven. Over een belegeringstuig van denz. naam handelt Benecke op *Tumelaere*, en Huydec. op M. Stoke, III. 313; over een soort van kogels, *tümlers* geheeten, Von Stade, Deutschen Wörter, 908; Weil. vermeldt onder dien naam zeker slag van masteleinbrood, dat Berkhey, Nat. Hist. van Holl. III. 148*t*, ons nader leert kennen; en meer andere door hem niet vermelde zaken voeren denz. naam, b. v. een raam, dat openbuitelt, een deel van het slot van een geweer, een niet vast staand drinkglas enz., bij welke ook behoort het voertuig in 't middelhd. *tumbrel*, fransch *tombereau*, oudfr. *tumereau*, *tumerel*, eng. *tumble-car*, nederl. *stortkar*.

De gewone bet. van *tuimelen* is onzijdig; bedrijvend komt het echter bij ons ook voor; Huygens, Korenbl. I. 495:

Een Esel die my draeght, is beter als een Paerd,
Dat my de zael uyt smyt, en tuymelt *op der aerd.*

D. i. doet tuimelen; S. van Hoogstraten, De Eerl. Jongeling, 12: *niet alleen op allerley wijsen het Paart te* tuymelen, *maar ook in den Zadel te springen.* — Zoo ook *overtuimelen* en *nedertuimelen;* Hooft, Tacitus, fol. 31: *alles werdt met eeven groot gewelt* overtuimelt. — De Brune, Bancketw. II. 262: *De hope* tuymelt *ons dickwils* neer. — Ook het eng. *to tumble* wordt bedrijvend gebezigd.

Als afleiding mis ik bij Weil. *toetuimelen*, dat mij voorkwam in De Gids, 1870, D. III. 473: *Het gerucht wekt den Bisschop, hij doorziet Hillaas plan, maar glimlacht en* tuimelt *op haar* toe. — En *optuimelen*, Vinkeles, Romant. Poëzij, 113:

Optuimlend *grijpen d' Ottomannen*
Verbijsterd naar hun wapens rond.

Tuimelen onderscheiden wij van *stommelen;* vandaar is *getuimel* voor gestommel bij ons vreemd. Men leest dat toch in onze Statenoverz. des Bijbels, 3 Machab. 5, vs. 32: *Als nu de Joden dat stof van de Elephanten die ter poorte uytquamen, ende van het ghewapende heyrleger, dat naevolghde, ende van het gaen des volcx, sagen, ende een grouwelick geluyt, ende* getuymel *hoorden*, enz. Zoowel de luthersche overzetting als de hoogd. gereformeerde hebben te dezer pl. *getümel*, dat door de onzen is overgenomen.

Even weinig nederlandsch acht ik *betuimeld*, voor het hoogd. *berauscht* gebezigd door Halbertsma, Aantt. op Maerl. Inl. 29: *De* betuimelde *losbol koomt tot indenken.* — Waarvan *betuimeling* bij Bilderdijk, Naklank, 80:

Bedwelming van betuimling *die vervliegt.*

En *tuimel* voor roes of bedwelming, door Lulofs, Louise, 141: *dat ons hart en zinnen in den* tuimel *der zaligste vreugde als weggeslept werden.* Ockerse, Napol Redev. II. 36: *In den eersten* tuimel *onzer verrukkingen waanden wij den vuurberg reeds gedempt.* Mevr. Bosboom Toussaint, in het Tijdschr. Nederland, 1861. n°. 11, bl. 188: *geheel overgegeven aan den* tuimel *der hartstogten.* — Zie van dit laatste Siegenbeeks Lijst, i. v. en Oudemans in het Mag. van Ned. Taalk. II. 238.

Onberispelijker dan *betuimelen* is *aftuimelen;* Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, II. 52: *toen hij van den wagen* aftuimelde. — *Overtuimelen*, bij Van Merken, German. 172:

Hier helpt noch kloeke raad noch onbezweken moed,
By 't overtuimlen *van den rusteloozen vloed.*

En *omtuimelen*, waarvan het Wdb. der Ned. Taal voorbeelden geeft.

Als bij Weil. niet vermelde samenst. kwam mij voor *tuimelval;* Van 's Gravenweert, De Ilias, I. 34:

(*Ik*) *viel den ganschen dag, in* tuimelval *gesleten.*

Loots bezigde *Staatstuimel* voor staatsomwenteling, in het Voorb. zijner Opwekking der Mogendh. bl. 2.

Tuitelen[1]—Tuischen.

Kil. geeft aanleiding, om deze beide wwn. bij elkander te stellen als frequent. en primitief. Ook hij voegt ze als gelijkbeteekenend bijeen, en verklaart ze door ruilen, kwanselen, handelen; en *vertuischen* en *vertuitelen* vertolkt hij op dezelfde wijze. *Tuischen*, volgens Halbertsma's Wdb. voor het Overijsselsch in dat dialect *toeschen*, komt overeen met het hoogd. *tauschen*, neders. *tuschen*, ruilen; en *tuitelen* met *täuscheln*, bij Schmeller heimelijk kleinigheden verruilen, bij Schmidt *täuschlen* en *dütscheln* in dez. beteekenis, welke laatste vorm door uitlating der *sch* als overgang dient tot *tuitelen*, welks scherpere aanvangsletter wederom voorkomt in *getütschel*, bij denz. gekwansel. Ook hij leidt het w. af van *tuschen*, tegere, en *tauschen*.

Tuitelen is verwisselen, verruilen, in het vlaamsch bij Schuermans; en voor handel drijven kwam het mij voor in Op- en Ondergang van Flora, 48: *so was 't eerst van Honden en Hanen dat wy plachten te* tuytelen, *daer na van Duyven, daer na is 't gekomen op de Kanary-vogelkens, ten lesten op de Bloemen.*

In het dagelijksch leven heeft *tuitelen* ook den zin van buitelen of tuimelen, van welk eerste w. men weet dat ook het prim. *buiten* ruilen of wisselen beteekent. Een voorwerp *tuitelt*, wanneer het omkantelt of dreigt zulks te doen; dien toestand noemt men *tuitelig* of *tuitelachtig;* dus in Van Lenneps Rom. Werken, XIV. 1-7: *Dat fraaie wagentjen is zoo smal en* tuitelig, *dat het gevaar loopt van om te slaan.* Kneppelhouts Geschriften, X. 133: *met de vuisten duchtig op het* tuitelachtige *tafeltje te trommelen.*

Tuischen in den zin van handel drijven is mij alleen bekend in *paardentuischer*, handelaar in paarden, dat men nog vindt in Van Effens Holl. Spect. IV. 44: *indien het u gelukt was een* paardentuisscher *of een verwaand kenner* (*van paarden*) *bij de neus te hebben.* — Meer gewoon is bij onze schrijvers dit ww. in den verwanten zin van dobbelen; Rodenburgh, Jacoba, 61:

De dollaert raest en tiert, bierbanckt, tuyscht,
roest en kuft.

Cats, Wercken, I. fol. 370:

Noch moet ons jonge vrouw geen dobbelspelen
leeren,
En quisten haren dagh met tuyssen *of verkeeren.*

Vondel, Virgil. in Ned. Dicht, 100:

Dus leeft de Rus gerust en leëgh in diepe ho-
len ...
Hier slijt hy al den nacht met tuisschen *onbe-*
zwaert.

De Decker, Rymoeff. I. 199:

Ach! waer een domme jeugd en ryckdom t' za-
menkoomt .
Daer houd men maet noch streeck in tuisschen
en krakeelen.

Huygens, Korenbl. I. 278:

— *dan sien se dat haer slempen,*
Haer hollen, haer getuysch *'t pad naer beneden is.*

Ald. 284:

De Jagers in haer veld, de Tuyschers *op haer'*
schijven
Zijn blinder dan de snepp —

Zie voorts mijne Lat. Versch. 374, het Wdb. des Inst. op Hooft, en dat van Oudemans op Bredero.

De laatstgen. schrijver maakt van *vertuischen* een compositum, Moortje, 21:

— *ick, die 't* (*goetje*) *heb* vertuysmuyst *en*
verspeelt,
Verhasardeert, versloert, verslemt, en verbourdeelt.

Zoo heeft de druk van 1622; die van 1644 heeft »vertuyswuyst," en Oudemans meent, dat dit de ware lezing is, ofschoon hij niets tot grond daarvoor aanvoert. Indien Bredero inderdaad *vertuyswuyst* heeft geschreven, zou dit kunnen gewettigd worden door *wuisten*, waarvan *wuisteren*, zie dit frequentatief; doch het ww. *muizen* is veel gewoner en wel in samenstellingen, die met *vertuismuizen* groote overeenkomst hebben. Men denke aan *ruizemuizen*, anders *roezemoezen*, waarvan zie op *Ruiselen;* aan *muizebruijen*, Van Rusting, Werken, I. 13:

Wat leg ik hier te muizebruyen
Met u die leuren te beduyen?

Dez. Ovidius, 50:

Dan, loov ik, sal sy in haar boeckenkamer sitten
Te muysebruyen; *of, met haar galant wat ritten.*

Bl. 239:

Wanneer hy dan, na so veel duvels muysebruyen
Een beetje rust heeft —

Dez. Gehoornde Duvel, 62:

Gy malle Duvels, die den naam voert van
Poëten!
Die sit en schrijft, en dicht, en rijmt, en muy-
sebruit.

Gemeng. Parnasloof, I. 287:

Ik heb geen zin in muizenbruyen
Nog met de kaart te lanterluyen;...
Die schepsels houden veel van poenen
Van muizen-bruyen *en van zoenen.*

De Ontrouwe Kantoorknecht, 9:

Eerst leerde ze me Muizebruyjen, *daerna Tik-*
takken, eindelyk Verkeeren.

Langendijk, Ged. I. 467:

Wat doet de vent te muizebruijen
By volk dat hem geen goed en gunt?

Van Elslands Gezangen, 139:

Mossieur Apol met uw gemuizebrui,
Sta by en help me nu verjaaren.

Bruijen is bekend; *muizen*, *moezen*, is onrustig zijn of te werk gaan, en één met *moeren*, *mueren*, bij Kil. commovere, turbare, perturbare; zie Bild. Verkl. Geslachtl. II. 255 en 438, en Aantt. op Huyg. V. 274. Vandaar ook *struismuis*, adverbialiter bij Oudaan voor »in woestheid doorbrengende," Agrippa, 289 (van het gestolene goed):

Dan gaat het streuismeuis *weg, men swetst, men slampampt, en men smult.*

Waarvan ook het werkw., dat met *vertuismuizen* zóóveel overeenkomst heeft, dat het ééne uit het andere gesmeed schijnt, ald. 233: *uit de aalmoessen onzer ouderen eigen kramerijen en kermissen toestellende;* verstreusmeuzende *dezelve met snollen, met den teerling, met vliegen en jagen, in alle overdaad, en onreinigheid.*

Wat betreft den oorsprong van het ww. *tuischen:* Kiliaan zocht dien in *Theut* of Mercurius, den god des koophandels en den uitvinder der dobbelsteenen. Bilderdijk zeide, van die afleiding (Aantt. op Huyg. V. 221) gewagende, »Kiliaen droomt," en beweerde dat *tuischen* komt van *tuit*, d. i. koker, waar men de dobbelsteenen door wierp. Ook Halbertsma geeft dezelfde uitlegging in zijn aangeh. Overijs. Woordenb. Ik zal niet zeggen, dat de beide Geleerden droomen, maar meen toch, dat hunne meening niet opgaat. Het naamwoord, waarvan zij spreken, is niet *tuisch*, maar *tuit;* en dit zou eerder *tuiten* dan *tuischen* hebben moeten voortbrengen, en dat dit *tuischen* de ware en geen verbasterde vorm is, bewijzen de boven aangehaalde verwante woorden. Ik meen dat het denkbeeld van list en bedrog, dat ook in ons kwanselen doorstraalt, mede voorzit in ons *tuischen*, gelijk dan ook Fulda, German. Würzelwörter, 276, en Kaltschmidt in zijn Sprachvergl. Wtb. het hoogd. *tauschen*, ruilen, en *täuschen*, bedriegen, tot denzelfden wortel terugbrengen. Von Schmid voert het subst. *taus*, *tose*, bedrog, aan, waarvan hij dan in hetzelfde zwabische dialect ond. and. afleidt *toser*, bedrieger, *tauseln*, bedriegen, *überdüzen*, verkloeken, *vertuschen*, geheim houden.

Tuitelen²—Tuiten.

Beide deze wwn. leest men in deze pl. uit Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 17: *de voorgemelte gebreken, die het* Tuyten (t. w. in de ooren) *verwecken... dat sulck* Tuytelen *alleen de* Tuytelingh *der Ooren soude konnen verwecken.* — Het ww. *tuiten* in dezen zin is nog zeer bekend; doch zie voorts *Tuiteren.*

Tuitelen³—Tuijen.

Volgens het Taalk. Mag. II. 342, beteekent *tutelen* in Groningen »vast maken, zoodat het nauwelijks weder los kan." Ik weet het niet anders thuis te brengen dan tot het primit. *tuijen*, eng. *to tie*, binden, waarvan ook ons *tuijeren.* Men zie dit w.

Tukkelen, zie Tokkelen².

Tuntelen, zie Tantelen.

Tuttelen, zie Tittelen.

Twantelen—Twanten.

Twantelen is bij Kil. en Ten Kate II. 711, hetzelfde als twijfelen. Zoo leest men het w. bij Six van Chandelier, Poësy, 228:

Noch twantel *ik onseeker waar*
Ik opgetoogen heen zal vliegen.

Bij Tengnagel, Spaensche Heidin, 85, leest men:

Hoe staetg' en twantelt *dus? daer! daer! ai neem het aen!*

Twijfelen levert hier geen al te goeden zin; 'k ben daarom niet vreemd van de gedachte, dat hier *wantelen* bedoeld zij, zie dit. Ook in oorsprong komt *twantelen* met *twijfelen* overeen. Gelijk dit van het grondwoord *twi*, *twee*, gevormd is, komt *twantelen* van *twa*, in 't oudhoogd. onder andere vormen ook *zwene*, bij Lexer *zwa*, *zwean*, *zweana*, nordfriesch *twanne*, waarvan ook het hoogd. *zwanzig*, eng. *twenty*, nederl. *twintig*, en waarvan ook ons *twaalf.* Het prim., zoo dit bestond, zou dus moeten luiden *twanten* of *twanen*, en in vorm alzoo te vergelijken zijn met het angels. *twaeman*, van *twa*, voor in tweeën deelen, verdeelen. Dr. Halbertsma onderstelde of vroeg naar een perf. *twant*, van een ww. *twinten*, dat evenwel nog niet gestaafd is; zie zijne Aanteekk. op Maerl. 526.

Tweefelen, zie Twijfelen.

Twijfelen—Twiën.

Het ww. *twiën* komt bij onze oudste schrijvers meermalen voor; Beatrijs, vs. 313:

In (ic en) *scede van u te ghere noet,*
Ons en scede die bitter doet.
Hoe mach u aen mi twien?
Ghi en hebt aen mi niet versien
Dat ic u fel was ofte loes.

D. i. hoe kunt gij aan mij (d. i. aan mijne trouw) *twijfelen;* zoo mede ald. vs. 764:

Si seide: Nu en darf mi niet twien,
Dese stemme comt van Gode.

Walewein, vs. 5212:

Ende als de r Walewein versiet
Up hem selven, want hem twiet
Van sinen wapinen, ende wart vervaert,
Ende vinc achter sijn swaert,
Ende wanet hebben an sine side.

Van Hildegaersb. Ged. 174:

Goeds mirakel machmen sien
Menichfoudelijc gheschien
Alle daghen in aertrijcken.
Twaer groet wonder soude ons twien

Ald. 185:

Woudi den sin berechten mi,
Soe dat mi niet en dorste twien.

En 196:

Soe en twiet *mi niet van enen haer,*
Als si den sin hebben verstaen,
Si en sellens lyen openbaer.

Dit *twiën* komt in beteekenis en oorsprong overeen met het oudhoogd. *zweon*, *zwehon*, angels. *tveon*, *tvian*, *tveogan*, *twigan*, van het telwoord *twee*, *twi*, oudhoogd. *zwene*, angels. *tvo*, *tvegen*, eng. *two*, hoogd. *zwei*. *Twiën* zegt derhalve eig. in of tusschen tweeën verdeeld en daardoor in onzekerheid zijn. Met eene andere toepassing zegt het ww. twisten, d. i. dus ook een verdeeld zijn, doch niet uit onzekerheid, maar uit oneenigheid; Theophilus, door Blommaert (1858), 93:

Al vallet dat die heren twien,
Si en houden ewich geen contraer:
Want die soenen wel daer naer, enz.

Der Leken Spieghel, I. 160:

Sine ghinghen onderlinghe twien
Met gheslachte ende met partien,
Om voordeel vander stat.

D. III. 215 (de variant):

Een poorter ende eens ridders zone
Waren wilen des ghewone
Datsi twiden *onderlinghe*
Dicwile om dese dinghe.

De tekst heeft t. a. p. *twisten*, en dit ww. zelf is eene afleiding van *twi-en* door een imperf. op *st.* Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 89 verso: *hoe soude hi ymmermeer met sinen vrienden moghen* twyen, *als hi eerste oersake des strijts... afsnede.* — Waarvan het znw. *twijing* voor twist; t. a. p. lager: *hoe soude van hem enighe* twijnghe *comen, die nemmermeer sinen eyghen wille en volchde, mer altoes eens anders wille dede.* En fol. 90: *Also maect hi oec onder die geestelike broeders .. een* twijnghe. Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 250: *wthemse luden, die vechten of* twien;... *een vreder des twists, ende den gheenre, die* twien. — Zie ook Van Hasselt op Kil. die intusschen, zooals de hoogl. De Vries reeds opmerkte, uit den vorm *twijden* niet juist tot een ww. *twijden* kwam. Hij vermeldt tevens een subst. *twij* voor twist, geschil; dat men ook leest in Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, II. 497: *den* twie *die is tusschen den Proost.. en Schepenen en Raedt van onser poorte van Delft.* — De uitdrukking *sonder twi* bezigden onze Ouden als uitdrukking ter bevestiging, gelijkstaande met *zonder* of *buiten kijf;* Die Dietsche Doctrinale, 49:

In desen tween, dats sonder twi, (*)
Hanghet al die wet ende die propheten.

Reinaert, vs. 4678:

Nochtan, heer coninc, hadden si
Genade (*ic segget* sonder twi)
Bi uwen bode aen mi begeert.

Prof. De Vries, Gloss. op Der Leken Sp. verklaart die uitdrukking door »zonder *twijfel*"; ik denk hier liever aan »zonder *kijf*," omdat het woord *kijf* op dergelijke wijze wordt gebezigd; omdat het ww. *twi* voor twijfel mij nergens bij onze Ouden is voorgekomen; en omdat in de pl. uit den Reinaert de opvatting van twijfel geen goeden zin geeft: Reinaert »zeide het" den koning niet »zonder *twijfel*," maar »zonder *twist*," hij wil geen tweedracht veroorzaken, er niet om twisten. Willems verklaarde »zonder *dubbelzinnigheid*," doch ook die beteekenis van het w. *twi* is niet gestaafd.

Het meest gewoon is bij onze Ouden ten aanzien van het w. *twi* de beteekenis van waarom; zie de Taelkund. Mengel. van Clignett en Steenwinkel, 158 en volgg. Dus mede ond. and. Maerl. Rymb. I. 5:

Twi *side vor mine ogen smeker,*
Ende achter valsch als de verrader?

Bl. 40:

Hoort hier der redenen ghenoech
Twi *dat Caym Abelle doot sloech.*

En bl. 302:

Josue die vraegdem saen:
Twi *so hebdi ons dit ghedaen?*

N. Werken der leidsche Maatsch. I. St. I. 218:

Ic wane hi heft geleit ane mi
Clene minne, ic segdi twi.

Belg. Mus. II. 66:

(*) Als varianten van dit vers geeft Prof Jonckbloet op *al sonder si* en *dats sonder sy*, en plaatst achter elk dezer lezingen een teeken van verwondering Dit teeken zelf moet verwondering wekken. De spreekwijs *sonder si* is toch bij onze oude schrijvers niet onbekend voor *zonder bedenking*, zie mijn Nieuw Archief, ŻŻŻ en volgg., en zij kon dus ook voor *sonder twi* gebezigd worden

Maer dattuut al souts witen mi,
Dat ware onrecht, ic segge u twi.

D. III. 210:

Doe sprac die maghet: o vule tyran!
Twi *tijstu mi verwoetheit an?*

Leven van St. Amand, vs. 1201:

— *ic segghe di redene* twi
Ic sal moeten, ten hutersten daghe
Van minen sonden liden die plaghe.

Vs. 1753:

Dies hoort twi *si dit deden.*

En vs. 1989:

Die hem vraghede twi *hi ghedaen*
Hadde sulke overdaet ende last enz.

Nog bij Van Mander, Bucolica, 56:

O Daphni, twy *siet ghy den opganck aen*
Der teeckens oudt? —

Twine is waarom niet; Maerl. Rymb. vs. 9694:

Hi sprac: Twine *vraegstu iet*
An mi? —

En vs. 17012:

Balthasar sprac Daniel:
Twine *anebeedstu desen Bel?*

Hor. Belg. III. 104:

twine *sladi, of ghi sult?*

Ald. V. 89, leest men:

twi *sullen si boden venden*
ende int lant van Surien senden.

Waarop Hoffmann te recht aanmerkt, dat, zooals het verband der regels aanwijst, in plaats van *waarom* moet verstaan worden *daarom*, middelhd. *ze diu;* doch als hij er bijvoegt, dat voor dit *ze diu* in het middelned. geen uitdrukking aanwezig is, vergeet hij ons *bedi*, dat toch zeer bekend is, zie b. v. Clignetts Bijdr. 210. Het w. *twi* is mij ook nog voorgekomen in den zin van *hoe;* Leven van St. Amand, vs. 1290:

Dat sine ghesellen t' aller stont
Wonder hadden, twi *hi mochte*
Vulbringhen sijn heilighe ghedochte.

D. i. zich verwonderden, *hoe* hij kon volbrengen. En zoo vatte men het w. ook op bij De Casteleyn, Konst van Rethoriken, 25, al levert het tautologie:

Waer by ghy verstout zult meughen speuren
Te dichtene, welck menigh niet en zal versmaden,
Van allen, Rondeelen, Refereynen, Baladen,
Liedekens ende spelen, twy *ende hoe.*
Amoureus, Wys, Zot, van allen daden.

Dezelfde spreekwijs *twy en hoe* leest men in de Antw. Spelen van Sinne, 338:

Maer segt my doch oft ick waer gheheel catijvich,
Wat profijt souden my de consten brenghen toe? —

Op deze vraag wordt geantwoord:

Qualijck eten, drincken.

Waarop een derde herneemt:

Ja dat is twy en hoe;
Want de consten seytmen sijn al broyeloos.

Deze uitdrukking acht ik 't best te vergelijken met ons insgelijks tautologische *zus en zo*, dat tot *twy en hoe* staat als aanwijzend tot vragend.

Van *twi* in den zin van waarom, leidde Dr. Jonckbloet *twiën*, twijfelen, af; zie zijn Gloss. op de Beatrijs. Het w. zou dan eig. beteekenen: waarom zeggen. Prof. Bormans merkte daarop met juistheid aan: »zoo versta ik het twijfelen niet," en wees voorts op de analogie in andere talen, die voor hetzelfde denkbeeld insgelijks een woord hebben, van het telwoord *twee* afgeleid; zie zijne Christina, 8.

Gelijk het ww. *twiën*, blijkens de boven aangehaalde plaatsen, wanneer het voor twijfelen genomen werd, steeds onpersoonlijk is, treft men in dien zelfden vorm ook het frequent. *twivelen* of *twifelen* aan; Walewein, vs. 9910:

Het en twivele *niemen das,*
Dat Waleweine sine oren songhen

Maerl. Sp. Hist. II. 93:

Hem twifelde *waer hi gevloen ware.*

En bl. 163:

Dien Bailliu twifelde *sijn moet.*

Dez. Rymb. vs 23986:

— *ne* twifelde *u min no mere.*

En vs. 29173:

Josephuse twifelde *van dien doene.*

Meijer, Leven van Jezus, 245: *alse sine saghen so anebeden sine; nochtan so* tuivelde *hen somen.* — Er behoefden dus t. a. pl. geen twee schrijffouten ondersteld te worden, zie ald. 397. Hor. Belg. XI. 228:

mi en twifelt *niet noyt erger quaet.*

Zij gebruikten het w. echter ook persoonlijk, en met de beheersching in den genitivus; Leven van St. Christina, vs. 1870:

— *in* twivels *niet hien worde verloest.*

D. i. ik *twijfel des* niet, of hij zal verlost worden. Maerl. Rymb. vs. 9164:

— des *ne* twifelt *niet.*

Ook zonder die beheersching en met *aan*, zooals het tegenwoordig gebruik meêbrengt; Van Maerlant, Alex. Geesten, II. 225:

Al nochtan twifelde *hie,*
Ocht enech were vanden drien
Daert eens af mocht gescien.

Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 35 verso: *Die en* twivelen *daer niet* aen, *onse wedersaken*

Wat wil mijn doffe geest, mijn uitgeput verstand?
Het troost en foltert my met twijfels *op te wekken.*
David, Vaderl. Hist. II. 359: *Zulke* twyfels *over de wettigheid haers zoons... baerden achterdocht.* D. III. 63: *om* de twyfels *en vragen der raedslieden op te nemen.*

Twippelen, zie **Wippelen.**

Vandelen—Vanden.

Vanden is bezoeken; dus Maerl. Sp. Hist. I. 63, van Ehud (bij hem Hayoch), die aan koning Eglon quasi een geschenk kwam brengen:
Hi quam rechts of hise soude vanden.
D. II. 235:
Maer die bisscop te hem quam,
Alse hine so sere bloedende vernam,
Omme dat hi sijns wilde vanden.
Ald. 307:
Dicken quam sijn here daer uut,
Ende vande *te sinen man...*
Ende Paulijn diendem vanden crude.
En 419:
Een out man, die hiet Sabijn..
Dien Totyla, die quade tyrant,
Eere dede, alse hine vant.
Lancelot, B. II. vs. 10137:
Wine sijn niet van uwen vianden
Ende wi comen uwes vanden
Ende willen u te staeden staen.
Der Minnen Loep, II. 39:
Des quam tot hem die wael gheraect,
Die sijn suster natuerlijck was
Ende vande *him inder siecten pas.*
Van Hildegaersb. Ged. 242:
Tot eenre tijt wert ic ghevant,
Voer dat Paesschen quam int lant
Vad. Museum, II. 416:
— *soe verwerf*
dat ic ben ane der salegher kerf,
daer die yngle die sielen vanden.
Passionael Winterst fol. 5 verso: *Nochtans machmen wel gheloven dat die goede engelen dicwil haer broeders ende haer ghesellen* vanden *ende troosten.* Fol. 78 verso: *die armen te* vanden *ende hen in node by te staen.* Fol. 137: *si plach bi wilen tot haren broeder te comen ende hi tot haer om malcander te* vanden *ende die leere cristi malcander te segghen.* Somerst. fol. 135: *maria wort alle dage* ghevant *vanden heiligen engelen.* Schotel, Tilb. Avondstonden, 83: *daeromme plaghen die Apostelen hem* (St Martijn) *dicwijl te* vanden, *als hoer gezelle in gheliken leven.* Moll, Joh. Brugmans, I. 295: *come, Heer, ende en wil niet merren ende* vande *ons in vreden!* D. II. 301: *O diepe oetmoedicheyt, dat die moeder ons Heren haer gheweerdicht te* vanden *des knechtes Godes moeder* (t. w. Elyzabeth). Rotterd. Spelen van Sinne, 98:
Godt zelve quam haer op aerden vanden.
En heeft voor haer miraculen ghedaen.
Huyg. Korenbl. I. 16:
— *de schorre Sanden,*
Daer Sinaï geberght de Wolcken schijnt te vanden.
En bl. 452:
Doe de Goddeloose machten
't Heiligh Heir en eigen lot
Van den onverwonnen God,
Van de Philistiner stranden
Voor sijn' poorten quamen vanden.
Westerbaen, Ged. I. 397:
Daer ghy gelegen zyt in 't prachtigh ledekant
En 't brave Jofferschap u nae gewoonte vandt
Om u geluck te bien met uwen eerstgebooren.
Jan Vos, Ged. I. 654, op de Schilderij van een Kraamvrouw:
Dus lang was 't vanden *voor het vrouwelijk geslacht:*
Nu noodt de kunst de mans om deeze vrouw te vanden.
Volgens dezen dichter werd het w. bijzonder toegepast op het »bezoeken eener kraamvrouw," wat ook blijkt uit Van Beverwijck, Schat der Ges. 179: *dat die* (kraemvrouwen) *mede alsoo van de vrienden en goede kennis* gevand werden. — En uit Alkemade en Van der Schellings Displegtigh. II. 233. Dat dit echter de eigenlijke beteekenis zou zijn, is eene dwaling, evenzeer als dat die zou wezen »een zieke bezoeken" zooals Van der Schueren en Kil. willen. Het w. zegt »bezoeken in 't algemeen," zooals Plantijn ook opgeeft, en door de boven aangevoerde voorbeelden wordt bevestigd, bij welke men nog die van Clignett, Bijdr. 137 en volgg. kan voegen. Het verkeerde begrip des woords heeft meer dan ééne zonderlinge afleiding doen ontstaan. Men leidde *vanden* af van *fanon*, inwinden, van het omzwachtelen der zieken en kraamvrouwen; zie Schilter, Thes. fol. 76, Alkemade en Van der Schelling, a. w. 235, het Brem. Nied. Wtb. en zelfs nog Weiland. Het genoemde Wtb. meent ook dat het zijn kan van *wandelen*, omdat zulke bezoeken »des Zondaags en vele achter elkander plegen te geschieden"; ook Bilderdijk dacht eenmaal aan *wandelen*, Verhand. o. d. Gesl. 320. Alkemade en Van der Schelling geven nog andere gissingen, der

vermelding niet waardig. Verstandiger oordeelde Ten Kate, II. 482, dat *vanden* is van het angels. *fandian*, tentare, probare; ook Wiarda, Altfries. Wtb. verklaarde *vanden* liever af te leiden van *fandia*, bezoeken, dan van *fannon*, inwinden. Zie mede Halbertsma op Maerl. 39 en 163. Of dit *vanden* ook nauw verwant is aan *vinden*, zooals door Ten Kate, t. a. p., Hinlopen op Huyd. Pr. III. 239, Bild Verh. o. d. Gesl. 337, Epkema op Japicx, 108, en Pr. De Vries, Gloss. op Der Lek. Sp. i. v. gemeend wordt, schijnt niet uitgemaakt; althans Graff, III. 539, trekt het nog in twijfel.

Hoe dit zij, alles bevestigt, dat ons *vanden* afkomt van het angelsaks. *fandian*, dat Bosworth vertolkt door »to try, tempt, prove, seek, search out." De eerste beteekenis, zegt Halbertsma, t. a. p. is »die van rimari, tentare, examinare, probare, inquirere aliquem, waaruit de andere specifique beteekenis van visitare geboren is." Opmerkelijk is het, dat dezelfde overgang van beteekenis, die in *vanden* is waar te nemen, zich tevens voordoet in ons *bezoeken*, dat nu meest geldt voor visitare, doch dat ook voorkomt voor beproeven, onderzoeken, plagen toezenden, enz. Zie mijne Handl. tot den Statenb. 20 en 122 In Maerl Sp. Hist. I. 191, leest men:

In sinen tiden daden die Gallen
Menegen ter erden vallen
In Grieken ende in andren landen,
Want si die wapene altoos vanden.

Clignett, 140, verklaart dit door »behandelen, er mede omgaan"; het beteekent beproeven, zooals wij nog zeggen: »het geluk der wapenen *beproeven*." In den Statenbijbel heet dit *verzoeken*, Richt. 17, vs. 39: *David gordde sijn sweert aen over sijne kleederen, en wilde gaen, want hy en hadde het noyt* versocht. — Zoo heeft Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 56: *ic bin met also onsprekeliker vruechden vanden here* ghevandet *ende begavet.*

Vanding is bij Hooft een »bezoek van vrienden," zie het Wdb. des Inst.; doch hetzelfde woord gold vroeger ook voor bezoeking (kastijding); Cassianus, a. w. fol. 21 verso: *Die ander sake der proevinghe is op dat onse volherdinghe. gheproevet worde. Ende op dat in ons geopenbaert worde, als ons die* vandinghe *des heyligen geestes ghelaten heeft, met wat volstandicheden des ghebedes wi dat dan weder soeken.* En ald. lager: *dicwil so werden wi oec met geesteliken roeken die boven alre menschen makinge soeticheden gaet in desen onversienliken* vandingen *begavet. Also dat onse gemoede in deser aenlockinghe hem selven ontglidet.* Bijbel 1477, Hosea 12, vs. 3: *Hierom ist oerdel des heren mit iuda: ende sijn* vandinghe *op iacop.*

Men vindt de samenst. *vantijd* bij Focquenbr. Werken, II. 351:

Bloed! wat zel 't een Vantyd *zyn,*
Als jy eens een knechtelyn
Op je schootje zult daudynen.

Bij Maerl. Sp. Hist. II. 261, is *vanden aan iemand* bij iemand een aanzoek doen:

Ten lesten vant *soe* an haren man
Datsi beede te gader baden, enz.

Zie daarop Halb. 100. — Men vindt ons *vanden* nog terug in het eng. *to fande*, bij Halliwell »to try, to prove"; *fanding*, angels. *fandung*, trial. temptation; oudfriesch *fandia*, bezoeken, bij Von Richthofen en elders; middelhd. *venden*, *ervenden*, auffinden, erforschen, erfahren, in Beneckes Wtb.; beijersch bij Fulda, 174, en Schmeller *fanden*, iemand nasporen (in de rechtsspraak), in het zwaabsch bij Von Schmid *fahnden*.

Een bijzonder gebruik van ons *vanden* is aangewezen door Huydec. op Stoke, II. 558, in den Roman van Walewein. Ook elders treft men dit aan; Maerl. Sp. Hist. II. 409:

Segebrecht, seit hi, vant *mi verstaen.*

Dez. Rymb. vs. 8427:

Nu merct wel ende vant *bekinnen.*

Der Lek. Spiegh. III. 265 (de variant):

— *des* vant *ghetrouwen.*

De tekst heeft: des *wilt* ghetrouwen, d. i. vertrouwen. De hoogl. De Vries, gelijk Huydec. vroeger, verklaart dan ook *vanden* door willen; Halbertsma merkt echter, mijns inziens te recht, op, dat willen het ware woord niet is, maar wel zoeken, beproeven; zie hem op Maerl. 164. Door die laatste uitlegging blijft men nader aan de eig. beteekenis, die ook overeenkomt met het eng. *to try*.

Van *vanden* is het frequent. *vandelen*, bij Alkemade en Van der Schelling, t. a. p. hetzelfde als *vanden*, kraamvrouwen bezoeken; in 't neders. met dezelfde beteekenis; doch in 't oudfr. *fandla*, bezoeken in 't algemeen, zie Von Richthofen. Voorts *opvandelen* bij Weil. bijeenhalen, bij Wassenbergh *fandelen*, al rondgaande verzamelen, inzamelen, vergaderen, ophalen; in den bildtschen tongval *fandelje*, verzamelen, bijeenvergaderen, zie Taalgids, III. 282; in het bredaasch volgens Hoeufft *vendelen*, rond gaan, rond loopen; in het vlaamsch »langs de straten zwieren, rondslenderen," zie Schuermans en De Bo. Ik meen, dat geen dezer omschrijvingen juist is. *Vandelen*, *vendelen*, is, overeenkomstig het primitief, opsporen, opzoeken; dit kan geschieden al rondgaande of loopende, al

inzamelende en bijeenhalende; doch dit gaan of loopen, inzamelen of bijeenhalen is daarom nog de hoofdzaak niet. De voorbeelden door Wassenbergh aangevoerd, bevestigen mijne opmerking. De *fuiken fandelen* is, zegt hij, »de fuiken van de gevangene visch ontledigen"; zoo zou dan *fandelen* ook ontledigen moeten beteekenen! het is »de fuiken navorschen, onderzoeken." *Eifandelen*, zegt hij, is »de ronde bij de eendekorven doen, om de eieren daaruit op te haalen"; kwalijk, het is eenvoudig: eijeren *zoeken*. In onze volksspraak zegt men: ik zal zien of daar voor mij wat te *vendelen* (of te *vaandelen*) is, d. i. of ik daar wat kan *opsporen*, dat mij lijkt; gij hebt hier niets te *vendelen*, d. i. er is hier voor u niets, dat u past. Ik twijfel niet, of het bredaasch dialect, wèl verstaan, zal daarmeê overeenkomen.

In Haupts Zeitschrift, V. 409, lees ik:

O leve hane, gy wolde my korne eten und nemen:
Dede ik des gelik, des wolde ick my schemen.
Ach leve hane, gy schold jwen mot vandelen:
Pandet doch wool eyn broder den andern.

Dit *vandelen* acht ik een misstelling voor *wandelen* (of om het rijm *wanderen*) d. i. veranderen; de bedoeling is: gij moet uw gemoed *veranderen* of *wijzigen*.

Varkelen—Varken.

Varken is een versterkte vorm van *varen*, dien men aantreft in het friesche *fearckjen*, varen, zie Epkema. Zoo leest men bij Gijsb. Japicx Rijml. I. 76, in het door Bilderdijks overzetting bekende dichtstuk: *Tjesk-moars see-aengste* (Grootmoeders Klacht):

Fearckjen, *fisckjen, ijnne sletten,*
Foecken fânlen, aef, ynn' netten,
Fuwggelt fean, op poal aef kling'.

Bilderdijk heeft daarvoor:

— fuiken uit te zetten,
Wild te lokken in zijn netten,
Aan de geest of waterkant.

Zeer vrij overgezet! zoowel het *varen* als het visschen ging er bij te loor. Van dit *fearkjen*, in nederl. vorm *varken* of *verken*, heeft het dialect van Kortrijk en het vlaamsch in het algemeen *varkelen*, met een bootje varen, spelevaren; zie Belg. Mus. VIII. 195, en het Idiot. van De Bo; bij Kil. en Plantijn *verkelen met een schuit*, naviculari, *s'esbattre sur l'eau en un bachot.*

Vendelen, zie Vandelen.

Verkelen, zie Varkelen.

Vernuftelen—Vernuften.

Vernuftelen werd door Feith gebruikt voor het hoogd. *vernünfteln*, d. i. spitsvindig redeneeren, haarkloven, het vernuft overdrijven of op beuzelingen toepassen; een woord, dat veel overeenkomst heeft met *kunstelen*, zie dit; Werken, IV. 163: *Men begint dan met te* vernuftelen (*om een woord van de Duitschers te gebruiken*) *en men eindigt gewis altijd met zeer koude verzen.* D. XI. 88:

— *die zijn zelfgevoel* vernuftlend *kan verdooven.*

Bredero noemde dit *vernufteliseeren*, met den basterduitgang, Griane, 5: *Is hier niet kunstelijck gheredenkavelt, noch van onsienlijcke of twijffelachtige dingen sinnelijck* ghevernufteliseert. — Zie ook Oudem. Wdb. Met een' vorm, dien men het simplex van *vernuftelizeeren* zou kunnen noemen, heeft Rodenburgh *vernuftiseeren*, Alexander, 3:

Studenten zyn te kloeck, steeds zy vernuftiseren.

Voor ons adj. *vernuftig* zei men vroeger *vernuftel* (zie Weil.), en ook *vernuft;* Vlaerd. Redenr. 349:

— *ghy hoort my danck te zeggen*
Voor mijn vernuften *raedt* —

Gheschier, Proefsteen, Voorr. 1: *soo vele gheslepen ende* vernufte *verstanden.* De Swaen, Leven en Doodt van Jesus Christus, II. 55:

Waer zyt gy, wyse Schaer, vernufte *Cherubynen?*

Vandaar het adj. *onvernuft;* Van Beverwijck, Schat der Gesonth. 23: *de* onvernufte *beesten.* Schat der Onges. 12: *de* onvernufte *Dieren.* — *Vernuftheid;* Poirters, Hof van Theodosius, 128: *eene wackere* vernuftheyt.. *om de herten der menschen te winnen.* Van Teylinghen, Paradijs der Wellust. 14: *eene ziele met* vernuftheydt *des hemels begaeft.*

In het middelned. vindt men het subst. *vernonft;* Snellaert, Nederl. Ged. 551:

Haddic der vernonften *prijs.*

Ald. 631:

Wee u, arme lieden, die
Ghelijct sijt ghelijc den vee!
Want ghi niet en hebt, dat verstaet,
Menschelike vernonft *na uwer mesdaet.*

Het is vreemd, dat in het Gloss. op beide pll. *vernouft* gelezen wordt. Beets schreef *vernoft*, Ged. (2e druk) 158:

Bloemen van Scherts en van vriendlijk Vernoft,
Schooner dan die, waar de zomer op stoft.

Indien deze dichterlijke vrijheid op Bilderdijks etymologie steunt, volgens welke *vernuft* gelijk is aan *vernochte* of *verknochte* (Geslachtl. i. v.), dan ware er meer grond geweest om *stoft* in *stuft* te verwisselen. *Vernuft*, hoogd. *vernunft*, luidde in

het oudhoogd. *farnumft* en *farnumst*, van *firneman*, capere, apprehendere, intelligere; van hetzelfde *neman* is het door Bilderdijk aangevoerde *notnumft*, d. i. gewelddadig nemen; zie Ypeij, Gesch d. Ned, Taal, II. 273; Adelung op *Vernunft*, Graff, II. 1075, en Schmeller, II. 695.

Hooft bezigde de afl. *vernufteling* voor ingenieur; zie Oudemans Wdb. op dien schrijver; gepaster zong Van der Dussen, Het Hoogste Goed, 39·

Vernufteling, *al waart ge een Gauler, koen in vonden,*
Al waart ge een diepe Brit, geboren tot doorgronden,
O zeg enz.

Vezelen[1]—Vezen

Het subst. *vees*, *vaas*, heeft de bet. van dun spiertje eener fijndradige plant, inzonderheid vlas, ook van fijn haartje, zegt Ypeij, Gesch. der Ned. Taal, II. 392. Wij zeggen meest *vezel*, *vezeltje;* in 't middelhd. is *vese* spelt, en voorts het omkleedsel daarvan. Maerl. Sp. Hist. II. 250:

— *die* veese *van sinen hare.*

D. i. de *vezels* of *draden* (van de randen of zoomen) van zijnen haren mantel. Ald. 126:

— *in die* vasen *van sinen clede*
Ghenas menech van groten lede.

Dus mede dez. Rymb. vs. 23140: *die* vasen *van sinen mantele.* Meijer, Leven van Jezus, 64: *de* vese *van sinen clede.* Ald. 182: (*de pharisesen*) *draghen grote* vesen *ende langhe.* Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 40:

Omdrayende als een vees, *voor d' Ooste en Weste wind.*

Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 71 verso: *nochtan en verbarnde die vlamme een haerkijn noch* een vaeskijn *niet van hem.* — Voor houtvezel of splinter; Van Teylinghen, Paradijs der Wellust. 138: *uwe sonden zijn ghelijck den balck; maer de sonden vanden Broeder.. zijn ghelijck dit* veesken. Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 61: *het minste* veesjen. — Six van Chandelier, Poësy, 269, spreekt van *een zonneveesjen* (*), voor zonnevezeltje of zonnestofje; elders bezigt hij het w. voor de worteldraden, Ps. 52, vs. 4:

Hy scheurt uw wortels, met haar veesen
Uit deeses leevens land.

In den bepaalden zin van hoofdhaar, overeenkomende met het middelhd. *fahs*, angels. *feax*, heeft Maerlant het w. Spieg. Hist. Tweede Paertie, bl. 5:

— *Nero was ter maten*
Groet ende sproete ende blont sijn vas.

Vandaar had het w. zoowel in het middelhoogd. als bij ons den zin van kleinigheid in het algemeen, zie mijne Lat. Versch. 114. De later meer gewone vorm is *vezel*, die bijzonder onzer tale eigen is; zie Weil. Om een zeer dunnen draad aan te duiden bezigt Rodenburgh *vezelvlas;* Poeet. Borstweringh, 368:

Want waer oneenicheyt in Burgherye was,
Daer hanght de staet, helacy, aan een veselvlas.

Van het genoemde subst. is ons freq. *vezelen*, d. i. in vezen, vezels of draden scheiden, rafelen; bij ons is het primit. *vezen* mij in dezen zin niet voorgekomen; doch wel in het neders. *fäsen*, eng. *to feaze.* Zie *Fazelen*[2]. *Vezelen* komt voor in *ontvezelen*, d. i. ontrafelen, ontpluizen; Bogaert, Ged. 391:

Maar gy, die... met lust
Natuurs geheimen in 't ontveeslen *strookt en kust.*

En geeft als afleidd. *vezelaar* en *vezeling;* Vondel, Bespiegel. 24:

Dat nu de vezelaers, *die deze weerelt bouden*
Uit vezelinge *en gruis, eens opstaan uit dien droom.*

Ald. 126:

(*De zelve*) *schept en baert een weerelt by geval,*
Uit vezeling, *en stof, gegroeit van overal.*

Poot, Ged. II. 56:

Hebt gy oit Karus hooren zingen
En beuzelen in 't breê
Van vliegend zaet en vezelingen?

Bij Kil. is *vezelen* met de uiterste vezelen eener roede slaan, wat ook *vitselen* heet; zie dit woord. Het prim. van het ww. in dezen zin, dat ook Schuermans en De Bo hebben, leest men in Vlaerd. Redenrijckb. 150:

— *laet wy niet zijn begresen,*
Denckt dat wy doen ons best, en wilt ons doch niet vesen.

Antw. Spelen van Sinne, 43:

Ick wou dat ghy met een sweepe moest worden gheveest.

Voor *vezelen* of *fazelen* leest men *fisselen* bij Van Rusting, De Gehoornde Duvel enz. 69:

— (*gy die*) *groen erwtsop niet voor swavel*
Meer door de monstring kunt doen gaan, wijl 't in de snavel
Niet fisselt, *noch geen vlam deelt aan den hennepijp.*

(*) Eene andere beteekenis heeft dit woord in Apollo's Maredrager, II. 35 (van een juffers hondje, dat)

— *dikwyls snoof zyn Juffers* veesjen
En altyd ging met haar te bed.

Vergelijk daarmeê het subst. *visel* bij Benecke, *fisel* bij Schmeller, Höfer en andd.

Vezelen[2]—Vezen.

Beide wwn. komen bij onze schrijvers voor in den zin van fluisteren, zachtkens spreken. Het prim. bij Anna Bijns, Refer. III. 198:

Heft op u stemmen, wilt u niet vesen *oft ruynen.*
Looft den Heer elck in sijnder talen.

Het frequent. bij velen; en dan zoowel onzijdig, Oudaan, Poëzy, II. 238:

U hoort hy als gy zucht, u vezelt *hy aan d' ooren.*

Als bedrijvend, Antw. Spelen van Sinne, 36:

— *hoordijt, wat ick u* vesele?

Van Mander, Olijfbergh, 44:

Daer wort gepreeckt genoech als op de daken,
Ja dat de Heer maer veseld' *eerst in d' oor.*

Vondel, Palamedes, 25:

— *in zijn' droom en slaap zal hy u hooren,*
En wat uw geest verdicht, dat vezel *hem in d' ooren.*

De Brune, Jok en Ernst, 46: *De Paadje..* veezelde *den anderen zoo aangenamen bootschap in 't oor.*

Men zeide ook *invezelen;* Oudaan, Agrippa, 51: *de Ketters vele bewijsvestigingen... in de ooren der eenvoudiger menschen* invezelende, enz. Dez. Woestijnstrijd, 8:

— *als de Man na Godes hart..*
Zich in *laat* veeslen *'t Volk te tellen.*

Vandaar nog *gevezel* bij Bekker en Deken, Econ. Liedjes, 230:

Dat gekwezel,
Dat gevezel
Is my te naar.
Laat zy leezen:
Ik wil weezen, enz.

De vlaamsche schrijvers verkiezen *fezelen;* Poirters, Den Alderheyl. Naem, 77: *dat hy... ghingh dief-ghewijs in d' oor* feselen *al oft haer de Jouffrouw hadde verloopen.* Dez. Masker van de Werelt, 313: *tusschen licht en doncker, als men soo langh aen de deure staet en* feselt. Ald. 14:

Daer sit Mejuffer heel den nacht,
Maer naer een mager Vlieg' en wacht,
Die feselt *haer wat in haer oor.*

Van Beers, Levensbeelden, 77:

Wat waren er velen, die na den dans
Mij fezelend *baden* enz.

Nolet de Brauwere, Ged. III. 136:

Ydle buurtpraat, hekelschicht,
Kwâtongs veezlend *onderrigt.*

De Cort, Liederen, 160:

Somtijds fezelt *hij me in 't oor*
Woorden, enz.

Doch ook de hollandsche dichter Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 155:

— *soo haer volmaecktheyd wil*
Uytstaemlen 't neenigh jae met feselend *getril.*

Te Kortrijk nogtans zegt men, volgens Snellaert in het Belg. Mus. VIII. 197, *vezelen,* waarvan aldaar het rijmpje: veseleers *zyn toovereers* enz.

Van hetzelfde *vezen* heeft men met een soort van diminutiefvorm *veziken;* Kil. *vesicken,* susurrare; *vesicken in d' oore,* in aurem dicere. Dus Oudaan, Agrippa, 478: *zijn Euangelium te verkondigen. niet in de duisternissen, niet met in het oor te* veziken. Dez. Uytbreyd. der Psalmen, II. 208:

't Oor-gevezik *noch zachter*
Dan een fluystrend' ademtocht.

Dez. gebruikt ook het subst. *vezikje* voor veesje of vezeltje; Poëzy, II. 47:

Daar zoo subtyl de streng van 't Recht door word gesplitst
Aan fyne vezikjes *geklieft, en uitgeplozen.*

Westerbaen spelt *fesicken,* Ged. I. 253:

Ick sit, of met de vrouw, die my heeft opgetogen,
Te fesicken *van u, soo stil als wy vermogen.*

De eigenlijke beteekenis dezer woorden komt mij voor te zijn, eene lichte beweging maken (met den mond); in het middelhoogd. was *visen* reeds zich bewegen, spelen, en *viselen* kleine bewegingen maken met de vingers of de tanden. In het neders. is *fiseln* met de vingers licht over iets heengaan, en in het beijersch kleine bewegingen maken met vingers, mond, en in 't algemeen. Nog andere beteekenissen vindt men vermeld bij Stalder en Höfer, bij welke allen eene lichte of kleine beweging ten grondslag ligt. Ik acht deze woorden etymologisch één met *Vezelen*[1] (zie dit woord), en derhalve afkomstig van *veze, vaze,* middelhd. *vese, vase,* hoogd. *faser.* In Beneckes Wtb. wordt evenwel die verwantschap als twijfelachtig gesteld.

Voor *vezelen,* fluisteren, zegt men in het limburgsch *fizelen,* waarvan *fizel-fazel* voor ijdele praatjes; ook *visselen* en *fitselen;* Asselijn, Echtsch. van Jan Claasz en Saartje Jans (1685), bl. 49: *altijd met dat Doctertje allienig ter zijen af te praten, en dan weer met Saartje te leggen* visselen. Ald. 8: *Altijd met onze Saartje te leggen* fitselen *en fluisteren.* — Zie mede N. Nederl. Taalmag. II. 237, en IV. 86; *fistelaar* is oorblazer, zie laatst a. p. Deze vormen zijn verhoogduitscht; gelijk bij Danneil *fiss* een vezel is, en *fisseln* vezelen, in den zin van uitrafelen.

Viggelen, zie Fikkelen.

Vijzelen—Vijzen.

Bij Kil. is *vijse* schroef, fransch *vis;* dus Cats,

De raders van het werck, dat ons plagh aen te wijsen
De stonden van den dagh, geslingert uyt de vijsen,
En onder een gestort —

Six van Chandelier, Poësy, 3:

Pars, swaare sark, pars vry; pars swaarder, dan met vysen,
d' Onafgesleete kleên in uwe kas geleit.

Vandaar bij Kil. *vijsen*, schroeven, fr. *visser;* dus Van Beverwijck, Lof der Medicine enz. 39: *een instrument, daer de Lijfmoeder mede* open gevijst *wert.* Meulewels, Misantr. 29:

— vijsden *uwe handt*
Niet open *ende* toe *de sloten van het landt?*

En *opvijzen*, in den fig. zin van opvoeren, verheffen; Tuinman in een Besluit-vers achter zijne Spreekw. I.:

— *daar ontbreekt noch aan die stof*
Niet weinig, om ons Duitsch ten toppunt op *te* vyzen.

Denzelfden zin hebben de frequent. *vijzelen* en *opvijzelen*, in het Brem. Nieders. Wtb. *upfiseln*, doch aldaar verkeerd tot *fiseln*, nederl. *vezelen*, gebracht. Dus in den eigenlijken zin; Vondel, Bespiegel. 26:

— *wat schroeftuig heeft die pakken*

Gevijzelt, *en gestut, bezorgt voor 't nederzakken?* Simons, De Waarde van den Mensch, 51: *daar* vijzelen *de Gothen, op ranke zuilen, ijsselijk hooge gewelven.* Bekker, Bet. Weereld, IV. 45: *een houten huisje, dat hy voor 't hoog water* op *kon* vyzelen. Rosseau, Medea, 25:

Een opgevyzeld *huis steund rustig op de schroeven.*

En figuurlijk; Zweerts, De beloonde Deugt, 48:

— *zulk een roemenswaarde daat*
Zal u dan vyzlen *op den troon van eer en staat.*

Feitama, Tooneelp. II. 240:

Maar géén der andren kon, door vorstelyke trouw,
Zoo hoog u vyzelen, *als ik alleen, Mevrouw.*

Bogaert, Ged. 166:

Hy wil u vyzelen *ten hoogsten top van eer.*

Willinks Amst. Arkad. II. 28: *door dit middel hunnen staat en zaken nog al hoger te* vyselen *en vaster te zetten.* Wagenaar, Vaderl. Hist. III. 222: *daar gebeurde meer, waardoor het (gezag) nog hooger in top* gevyzeld *werdt.* Bilderdijk, Nalez. II. 31:

— *zoo 't geweld, ten top* gevijzeld,
De tong, den vrijen gorgel klemm'.

Des. Krekelz. II. 10:

(Die) 't voor een deel zijns bloeds weêr vrijgekochte land..
(Moest) eens ten hoogsten top van macht en welvaart vijzelen.

Schotel, Gesch. der Reder. II. 137:

Had ik de Geest en Tong van Paulus, 'k sou althans..
ô Liefde! uwen roem opvijs'len —

Van Effen, Holl. Spect. III. 488: *wierd myne bekwaamheid in 't algemeen tot den hoogsten top* opgevyzelt. Fokke, Verzam. der Werken, XI. 33: *lieden* op *te* vijzelen, *van welke toch anders niet veel te zeggen viel.* Van Lennep, Rom. Werken, XIV. 155: *het* opvijzelen *der verdiensten en rijkdommen.*

In alle vermelde pll. is het ww. bedrijvend; doch Tollens bezigt het onzijdig; N. Ged. I. 129:

Gevaarten schaven langs elkander, kruijen, vijslen
En staaplen zich opeen —

Tenzij men *zich* ook betrekkelijk maakt op »vijslen," wat niet bedoeld schijnt blijkens eene andere pl. N. Ged. II. 105:

De klompen vijslen *op elkander, klemmen, wassen,*
En slaan de golven af, die op hun bolwerk plassen.

Van dit *vijzen* leidt men ook af ons *vijzel*, mortier, zie Weil. en Bild. Geslachtl. Kil. schijnt het daartoe niet te betrekken. Men hoort er ook wel *vijnzel* voor zeggen; mij dunkt, het zou *fijnsel* kunnen zijn, d. i. een werktuig dat *fijn* maakt, gelijk *stijfsel* iets dat *stijf* maakt enz.

Visselen, zie **Vezelen²,**

Vitselen—Vitsen.

Van *vitse*, tien of teen, is bij Kil. *vitselen* teenen vlechten. Zie ook Ten Kate, II. 474. Geen van beiden vermeldt het prim. *vitsen*, 't welk men aantreft in den Bijbel 1477, Spreuck. 7, vs. 16: *ic hebbe mijn bedde* gevitst *mit coerden* — waarvoor de Bijbel bij Vorsterman, 1528, heeft: *Ick hebbe mijn bedde* in een ghevoecht *met coordekens.* — Volgens Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. I. 220, en Hoeuffts Bred. Taaleig. zijn *vitsen* en *vitselen* in Noordbraband nog in zwang, en volgens Schuermans en De Bo mede in Vlaanderen.

Vliegelen—Vliegen.

Vliegelen heeft Kil. voor volitare; zie ook Ten Kate, II. 486, en de Tael- en Dichtkund. Bydragen, II. 193. Bij onze auteurs is het mij niet voorgekomen; wel het mede bij hen opgeteekende *vligchelen*, dat slechts een verharde vorm van *vliegelen* is. *Vlichsteerten, vlichelsteerten*, is ook bij hen den staart bewegen. Het frequent. leest men bij Six van Chand. Poësy, 53:

Men siet geen simple leeuwerwerk...
Van 't nestjen vlichelen *ter lucht.*

Ald. 75:

Sy vlichlen *sneller heen en weer*
Dan d' allersnelste swaaluwveer.

Van Mander, Bethlehem, 25:

De Bye en oock vijfwouter bont van wiecken,
T' ghebloeyde hof doorvlichlen *in ghedwael.*

Op menschen toegepast en dus figuurlijk voor af- en aanvliegen komt het ww. voor bij De Brune, Bancketwerck, I. 259: *de menschen fymelen en* vlicchelen *omtrent nietigh beuzelwerk.* De Decker, Rymoeff. I. 336:

Dees soort zal.. vlichelen *om buit*
Der koningen palyzen in en uit.

D. II. 62:

— *hy vlug te voet staeg* vlichelt *gins en weêr.*

Den Nederd. Helicon, 115:

Als sy (t. w. *de Biekens*) *by scharen groot* omvlichlen *zijnen throon.*

De Harduyn spelt *flichelen*, Uitgel. Ged. 138:

Ach! dat ick kuss' die crollend hairkens,
Die flichelen *dweersch ende crom.*

Zie voorts *Vluggelen* en *Vliggeren.*

Vligchelen, zie Vliegelen.

Vluggelen—Vluggen.

Hetzelfde als *vliegelen*, *vliegen.* Het frequent. hebben Kil. en Ten Kate, II. 487. Van *vluggen* vindt men voorbeelden bij Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 124:

Soo dat hy door 't geluyt de bergen dede vluggen,
De bossen hooren toe, de Hem'len wederruggen.

Ald. 283:

— *even alsmen siet twee hoopen kleyne muggen,*
Die tegens een opstaen, in 't vliegen ende vluggen
Sich mengen ondereen, steedts vliegend' af en an.

Men kan hier aan *vliegen*, doch, vooral wat de eerste pl. betreft, ook aan *vluchten* of *vlieden* denken, welker beteekenissen niet altijd onderscheiden werden, zie op *Vluchten.* Kil. heeft wel een werkw. *vluggen*, doch in een anderen zin, t. w. van vederen krijgen, wat men, zoo ik meen, anders noemt: vlug worden. Zóó denk ik niet, dat Heyns het w. bedoeld heeft. Het oudhd. bij Graff, III. 763, heeft *flucchen*, eene snelle beweging maken als opvliegende vlammen; het middelhd. bij Benecke *vlücken* en *flücken*, vlug maken, bij Lexer *flugg'n*, voor vliegen. Het behoeft nauwelijks herinnering, dat tot die wwn. behoort ons adj. *vlug*, en ook ons adverb. *fluks*, eig. *vlugs*, zooals men vroeger te recht schreef, b. v. Six van Chand. Ps. 62, vs. 6:

Sy werden lichter altemaal,
Dan d' ydelheit, vlugs *opgewoogen.*

En Ps. 103, vs. 10:

— *gy eng'len, sterke magten,*
Die vlugs *syn woord, door daaden, gaat betrachten.*

De Brune voegt *vlugs* en *fluks*, als twee verschillende woorden, bij elkaâr, Bancketwerck, II. 236: *zoo wert de schalck .. wacker, en komt zoo* fluckx en vlughs *voor den dagh springhen.* Onze volkstaal zegt *flus*, dat mede reeds voorkomt bij Six van Chand. Ps. 103, vs. 8:

Sy zyn, als 't gras, licht flus *om ver geslaagen.*

Huygens, Korenbl. I. 148:

(*Hy*) *wilde* Flus *waer'* Nu, *en* Nu *noch eens soo taey.*

Ald. 714:

Moet gh' aen den Hondsgat met een kuss,
Soo doet het liever nu als flus.

Antonides, Ged. 364: flus *vervaert.* — Ja reeds in den Reinaert, vs. 4168:

So wordic weder vlusch *gevaen.*

En vs. 5284:

Bellijn en bracht ons min no mee
Dan Cuwaerts hooft...
Dat ic vlusch *op hem wrac.*

Kil. heeft ook *vleugs* en *vleus*, welk laatste men leest Antw. Spelen van Sinne, 302:

Ick hope ghy seer vleus *sult troost ontfanghen.*

Ald. 655:

Griet Suermuyl mijn wijf heeft my vleus *corsel ghemaeckt.*

Numan, Strijt des Gem. 27 verso:

Climt vry op, het zal u berouwen vleus.

Eindelijk *vloes*, dat van *vloegs* is, 't welk voorkomt in het Belg. Mus. VI. 423:

Doen antworde vloechs *een hert.*

Ald. 425:

Sine versoenden vloechs *ter stede.*

Het middelhd. zeide *fluges* en *flügling;* zie Grimms Gramm. III. 129 en 235.

Het bijw. *fluks* wordt ook bijv. naamw.; Vondel, Poëzy, I. 228: *een* flux *soldaet.* Bl. 235: fluxe *gasten.* Zie mede Oudemans Wdb. op Bredero. En van dit w. heeft Hooft *fluksheid;* zie het Wdb. des Inst.

Vochtelen—Vechten.

Volgens het Taalk. Mag. III. 67, is in het geldersch dialect *vochtelen* of *vogchelen* »van een kind of klein mensch gezegd, loopen of gaan, met de armen slaande"; en volgens Halbertsma's Woordenboekje is *fochtelen* in het overijselsch »met korte beentjes al zijn best loopen." Deze wn. zijn blijkbaar het hoogd. *fuchteln*, bij Grimm ook *fochteln*, bij Strodtmann *fucheln*, door Adelung uitgelegd

als »met den blooten degen of ander gevaarlijk wapen heen en weêr zwaaijen." Indien deze de eerste bet. des woords ware, zou het af moeten komen van het subst. *fuchtel*, neders. *fuchel*, nederl. *vochtel*, degen of rapier, welk woord men aantreft in de Werken van Rabelais, I. 565: *als ik maar mijn hakmes of* vochtel *in de vuyst had.* — Dan, die bet. is niet de eerste. Kaltschmidt in zijn Sprachvergl. Wtb. noemt *fuchteln* een frequentatiefvorm, welks primitief eene beweging uitdrukt. Dat primitief is *vechten*, hoogd *fechten*, welks eerste bet. volgens hem insgelijks bewegen is. Doch zie dit woord. *Fuchteln* is dan ook bij Höfer onordelijk heen en weêr bewegen; bij Schmeller snel heen en weêr gaan; waarvan *fuchtel*, ongestadige, lichtzinnige vrouw, *fuchtlerisch*, onbezonnen; bij Von Schmid *fuchtler* en *fuchtelig* resp. in denz. zin; *fochte*, *fochen*, bij Stalder *fucht*, haastige beweging. Van de zwaaijende beweging heeft mede de *vochtel*, hoogd. *fuchtel*, zijnen naam.

Voetelen—Voeten.

Het ww. *voetelen* leest men bij Van Hildegaersberch, Ged. 240:

Die gheen, die lopen comt van verren,
Ende voetelt *wel, die wint sijn maet,*
Bet dan een die effen gaet.

D. i. die goed aanstapt. Dus ook Coornhert, Wercken, I. fol. 381: *Siet op welcke onsekere raminghen (hy) wil* voetelen. — D. i. voortgaan. Bij Plantijn is *vervoetelen* kousen verzolen, eig. andere voeten aanbrengen. Men invoeging der *s* in het w. zegt men op het eiland Goedereede en Overflakkee *voetselen*, voor »met de voeten tegen elkander springen"; zie Beschrijving van het gen. Eil. 57; ook verbasterd tot *voezelen*, zie Te Winkels N. Ned. Taalmag. II. 217, en De Navorscher, XIII. 377. In het vlaamsch bij De Bo is *futselen* met de voeten stampen van kwaadheid, fr. *piétiner*. Het ww. is overgenomen uit het hoogduitsch, dat volgens Adelung in sommige dialecten *füsseln* zegt voor »slecht ter been zijn" en voor »mét de voeten spelen." De laatste dezer beide beteekenissen komt hier in aanmerking, en het w. zou naar het nederlandsch taaleigen *voetelen* moeten luiden. Bij Stalder is *füsseln* met de voeten stooten, en vooral onder verliefden met de voeten spelen, enz. Een ww. *voeten* is bij ons niet in gebruik, wel in 't hoogd. waar *fussen* is den voet zetten, te voet gaan, waarvoor wij met basterduitgang *voeteeren* zeggen. Bij Höfer is *sich fussen* zich uit de voeten maken.

Met voorzetsels komt het ww. bij ons meermalen voor, b. v. in het bekende *stampvoeten;* voorts *schoorvoeten*, buiten het tegenwoordige deelw. verouderd of verouderend; Van Effen, De Holl. Spectator, IV. 140: *Daer omtrent derhalven te* schoorvoeten... *schynt een beledigend vermoeden te behelzen.* Ypeij en Dermout, Gesch. d. Ned. Herv. Kerk, II. 327: *Ter laatstgemelde stede* schoorvoette *de regering niet slechts in het uitvoeren der plakkaten.* — Ook in *viervoeten;* Valentijn, Werken van Ovid. I. 200: *De meren werden doltugtig, en* viervoeten *na de hengsten.* Bl. 222: *Dan* viervoet *het toernooi-ros eerst als een bliksem van de schutboom.* — Het dimin. *vüezel* komt in het middelhd. voor, bij Lexer *fuess'l.* Bij Kil. is *voeteling* een sok, neders. *fötling;* dus Buchelioen, 3: *wel asje doodt bint, zoo zellewe met* kous-voetelingen *om je kist dansse.* De Vryer in de Kist (door Nil volent.), 3: *ik haar na, op myn* kousvoeteling, *na beneên.*

Voetselen, zie Voetelen.

Vonkelen—Vonken.

Vonken heeft den zin van vonken uitschieten; Berkhey, Nat. Hist. van Holl. II. 1137: *Voorts is het geheele stuk (hout) hard versteend... en* 't vonkt *op 't staalslag.* — Voorts dien van glimmen; De Meijer, de Gramschap, 145:

Het vier schynt wel verdooft, maer 't blyft van binnen vonken.

Doch is ook fig. voor ontvonken, ontbranden, bij denz. 3:

Waer uyt de gramschap vonkt, *wat rampen uyt haer rysen*, enz.

En voor schitteren van de oogen, bij Bredero; zie Oudemans' Wdb. Fig. wordt het oog gezegd te *vonken* voor wat anders heet ergens op vlammen (van begeerte); Westerman, Ged. III. 127:

— als u 't regteroog belonkt,
Zoo vriendlijk als gij wilt;
Wijl 't ander op de handen vonkt,
Waarmeê ge uw schatten spilt.

Ontvonken is eig. en fig. beginnen te vonken, ontbranden, ontsteken; zie Weil., wiens voorbb. echter allen bedrijvend zijn. Onzijdig komt het ww. voor in Willinks Amst. Arkadia, II. 288: *Toen* ontvonkte *de moed.* — Met eene andere spelling leest men in de Levens van Plut. fol. 186 verso: *een cleyn camerken, in het welcke hy veel colen liet* ontfuncken. — Het minder gewone *aanvonken* heeft gelijke bet. Bara, Herstelde Vorst, Voorr.:

De Wraeck-toorts, aengevonckt, *haer tintel-kolen schiet.*

Ook bedrijvend; Bilderdijk, Krekelz. I. 44:

Doch moge een opslag van uw oog

Nog eenig menschlijk hart doorstralen van omhoog.
En vonken 't aan *tot helder vlammen!*

Dit heet ook *opvonken;* Tollens, N. Ged. II. 23:

Hij vonkt *den moed weêr* op *door 't vonklen van zijn blik.*

Toevonken is tegenblinken; Bilderdijk, Natlank, 29:

Een flikkring vonkt *ons* toe *in 't midden van dit duyster.*

Uitvonken is uitblinken, uitschitteren; Bilderdijk, Mengel. II. 54:

Reeds vonkte u *'t roemrijk bloed van uw beroemde Magen*
In 't schittrend oogjen uit, *van zeldzaam vuur doorgloeid.*

Wegvonken is uitdooven; Immerz. N. Werken der Holl. Maatsch. I. 509: *het* wegvonkend *levensvuur.*

Het frequent. is mede van vuur gezegd; Westerman, Ged III. 39:

— *dat Godlijk vuur, dat in mijne adren* fonkelt.

Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. 531: *het smeulend geschilvuur dat hier en daar van onder de asch toen begon te* vonkelen. — En van andere meer of min blinkende voorwerpen; Tollens, t. a. p.: 't vonklen *van zijn blik.* Brester, Verspr. en Nag. Ged. 172: *het bosch van rijm en ijzel* fonklen. Westerman, Ged. III. 40: *'t oogverblindend* fonklen *van gouden lokken.* D. IV. 2:

ô Dichtkunst! vonkel *in mijne adren*
Uw' Goddelijken toovergloed.

D. i. dus bedrijvend, in afwijking van het gewone gebruik.

Bedrijvend zegt men *ontvonkelen;* Bilderdijk, Krekelz. III. 51: *'t eens* ontvonklend *boezemgloeien.* Vr. Bilderdijk, Rodrigo, I. 43: *Om d' uitgebluschten moed.. Op nieuw te* ontvonkelen. Van Duyse, Ged. 69:

Hoe 't goudkleurig vuur, dat de dagvorst nog biedt,
't Weêrkaatsend kristalvocht ontvonkelt.

Dez. Vaderl. Poëzy, II. 88: *Die nooitgeziene schans* Ontfonkelt *de afgunst in zijn hart.* — Een enkele maal ook onzijdig; a. w. 188: *Zie 't koolvuur* ontvonkelt. — Voorts heeft het freq evenals boven het prim. samenstellingen met *aan, op* en *uit. Aanvonkelen* is opgenomen in Kramers Wdb. De andere leest men bij Bilderdijk, Sprokkel. 185:

— *Zou de glans dier deugd, van uit zijn stof herrezen,*

Opvonklen *op mijn stem in tijdgenoot en jeugd?* Wit en Rood, II. 61: *Een tintling, in zijn binnenste* opgevonkeld. N. Dichtschak. I. 119: *'t tintlend haardsteêvier..* Opvonklend *by uw naam.* — Najaarsbl. II. 60: 't uitgevonkeld *leven.* Krekelz. I. 111: *het (oog)* vonkelt *zich* uit. — D. i. dus in bedrijvenden vorm wat boven onzijdig *uitvonken* heette.

Doch het frequent. heeft bij onze dichters, vooral bij Bilderdijk, nog andere voorzetsels. Op *vervonkelen* wees ik reeds in mijne Proeve over Bild. 56. Van Duyse volgde dit na, Vad. Poëzy, II. 72: *na 't daglicht is* vervonkeld. — Wijders heeft men de volgende: Bilderdijk, Buitenl 138:

— *'t verglaasde vocht, met helgeslepen kanten*
Afvonklend *van den Den, als zuivre diamanten.*

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 45: *de hoop die u* doorvonkelt. Bilderdijk, Ovid. Ged. 166:

— *een outerhout, ten halven aangeglommen,*
Dat midden in de zaal nog na *te* vonklen *lag.*

Van Duyse, Vad. Poëzy, III. 95:

Van het zonlicht overvonkeld
Dat als juichend hem beschijnt.

D. i. overschitterd, met glans beschenen. Bilderd. Poëzy, III. 46:

Aan uw zij' te mogen zingen...
Toegevonkeld *door uwe oogen!*

Dez. Najaarsbl. I. 153:

Vluchtig schiet zijn leven om,
Weggevonkeld *eer het glom.*

Het hoogd. zegt *funken* en *funkeln.* Men weet dat Siegenbeek de spelling van *fonkelen* en Bilderdijk die van *vonkelen* voorstond; zie mijne Verscheid. 21. Uit de boven aangevoerde pll. blijkt intusschen, dat de laatste zich niet altijd gelijk bleef, en ook andere dichters tusschen de zachte en de scherpe consonant dobberden. Zie ook *Vonkeren.*

Het znw. *vonk* is bij Kil. ook tontel, en in dien zin leest men het w. bij Moons, Sed. Verm. Tonneel, 397: *u krancke natuer, die is gelijck* het vunck; het vunck *wort met een gensterken ontsteken.* Lager ald.: *dat lynwaet is* vunck *ghewordden.* — Van dit onzijdig geslacht maakt niemand gewag. Wij zeggen *het roodvonk,* volgens Bilderdijk als collectief. — In den gewonen zin van *vonk,* mist men bij Kil. *vonkel,* dat mij voorkwam Passion. Winterst. fol. 149 verso: *een cleyn* vonkel (t. w. van eene fakkel) *viel in sijn wit dinne overslop ende verbarnde al.* — *Vonksel,* dat Kil. voor *vonk* heeft, leest men bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 178: *(sij) liet 't hout en* vonksel *bij de hand brengen, en stak den brant daar in.* — De partijnaam der patriotten, *Vonkist,* (zie Vervolg op Wag. XXIII. 231) behoort niet tot *vonk.* Uit de spelling *Vonckist,* die in Bilderdijks Gesch. des Vaderlands, XII. 218, voorkomt, blijkt dit reeds;

hij is van den Advocaat bij den Souver. Raad van Braband *J. F. Vonck* ontleend.

Als afleidd. van de wwn. vermeld ik nog: Cras, Nagel. Verhandd. II. 148: *die gedurige* ontvonkingen *van ligt ontvlambare driften.* Bilderdijk, Navonk. I. 13: *Heemlen.. Schiet* vonkeling *noch straal;* Bogaert, Ged. 310: *zetels van vervloekte* ontvonkelingen.

Vribbelen, zie **Wribbelen.**
Vriemelen, zie **Wriemelen**
Vrievelen, zie **Wrievelen.**
Vritselen, zie **Writselen.**
Vroeselen, zie **Worstelen.**
Vroetelen, zie **Wroetelen.**

Wagchelen, zie **Wagelen.**

Wagelen—Wagen.

Wagen, één met *wegen* en *wiegen,* eng. *to wag,* beteekent schudden; zie mijne Verscheid. 181. Dus nog Coornhert, Odyssea, I. 67 verso:

Daer was groote blijschap, als sy malcanderen saghen,
Elc vertelde weenende tsijn, 't gantsche huys scheen te wagen.

Ook *gewagen,* ald. II. 85:

Maer hy heeft Irum so inden neck geslagen,
Recht ondert oor, dat doort daverent gewagen
De beenders inwendich braken, craecten en boghen.

Het frequent. hiervan is *wagelen,* dat Kil. heeft, en dat ook een enkele maal voorkomt; Tspel vanden Heil. Sacramente, door Dr. Verwijs, 36:

Ic springhe van vrueghden eenen spronck,
Dat my bey mijn billen waghelen.

De Brune, Bancketw. I. 5: *Al dat* wagelt *en valt niet.* — Gewoonlijk echter wordt dit verhard tot *waggelen,* gelijk het eng. ook *to waggle* zegt, en het hoogd. met nog grootere verscherping *wackeln.* In navolging hiervan zegt het vlaamsch *wakelen,* volgens Schuermans en De Bo, en zoo vindt men het w. ook bij een onzer rederijkers; Orangien Lelyhof, 37:

Had 's Keysers volck gesneeft, heel Neerland had gewakelt.

D. i. gewaggeld, gewankeld, op het punt gestaan van bezwijken.

Het schijnt wel, dat in *waggelen* de uitspraak van den wortelmedeklinker door sommigen verscherpt wordt; men leest althans bij Everaert, Politica van Justus Lipsius, 173: *stoutelick, ende sonder* wacchelen *voortgaan.* — En driehonderd jaar later, Nomsz, Willem de Eerste, Voorr. 10: *begon die stoel te* wagchelen. Dez. Mohammed, I. 2: *op een'* wagchelenden *troon.* Dez. Hassan, 145: *hij* wagchelt. Dez. Mijne Uitspann. I. 54: *een vles* wagchelt. Stuart, Vaderl. Historie, I. 146: *alle huizen en gebouwen* wagchelen. En 292: *het* wagchelen *van kassen en tafels*

Niet zeer geweon is het gebruik bij Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 21: *Dat ghebeth is onghestadich ende* waggelt *vanden enen totten anderen recht oft droncken waer.* W. van der Hoeven, 'T Koffyhuis (Amst. 1734), bl. 8: *die Jongman gaat zo sterk uit vryen, Dat hem de neus* waggeld.

Somwijlen wordt het frequent. met zijn primit. verbonden; Levensber. der leidsche Maatsch. 1872, bl. 45: *geen* waggelen en wagen *als van iemand die op glad ijs wandelt.* Maria Heyns, Bloemhof, 277: *Men verergert het quaet, als men daer aen roert; gelijk de masten in wieke modder, die, hoe men hen meer* wiegt en waggelt, *hoe zy dieper inschieten.* — Dus ook om den klank, Hiel, Nieuwe Liedekens 73 (van het dansen):

Welk een wigglen, *welk een* wagglen,
Welk een onbesuisd gebaar.

Wij kennen *waggelen* als onzijdig ww.; het voorlaatstverm. voorb. deed het als bedr. kennen, en dit ontmoet men bij vroegere schrijvers meer; De Brune, Zinnewerck, 266: *zoo* wert *een swack ghemoed... deur vermetelheyd gheschut en* gewagghelt. — Zoo ook *verwaggelen;* Vaderb fol 39 verso: *Mijn voeten sijn bina* verwaggelt. Maria Heyns, a. w. 197: *anders zouden alle volken... dit machtig rijk niet konnen* verwaggelen, *of omstooten.* Bl. 212: *de voet, die zo vast gestelt was, dat geen vyanden hem..* verwaggelen *konden.* De Brune, Wetsteen, II. 209: *een dwarrelwint, die tot aan de grontvest al dese ydele verbintenis der harten en woorden..* verwaggelde. Oudaan, Ged. 64:

Staanwe weer op d' oude gronden
Van 't verwaggelt *Vaderland,*
Thans bestendigt in zyn stand?

Schippers, Onvergel. Ariane in Thess. 76:

Verwaggel, *bid ik, niet de kracht van myn gemoed!*

Wij zeggen hiervoor thans *verwiggelen.* Zie voorts Ten Kate, II. 508, en Schmeller i. v. *Wagen.*

Maria Heyns, a. w. 304, heeft eene afleiding: *dat uwe meesteres* onverwaggelijk *in kuisheit is.* — Severijns heeft daarvoor *onwaggelijk,* Mengel. I. 25:

De werelt storme vry op sulck een vaste Rots,
Sy staet onwagg'lyk: —

Waggelen, zie **Wagelen.**

Wakelen, zie **Waggelen.**

Wamelen—Wamen.

Op het platte land van Noordholland wordt *wamelen* gezegd voor het twijfelen van eene vrouw ten aanzien harer zwangerschap; zie De Navorscher, VIII. 345, en Boumans Volkstaal enz. Ik acht dat woord hetzelfde met *wâfelen*, waarover Kosegarten handelt in Hoefers Zeitschrift, I. 375. *Wäfeln* beteekent op het eiland Rügen »het spookachtig verschijnen eener zaak, inzonderheid het daardoor aanduiden harer ophanden zijnde komst." Men zegt daar: ik heb een schip op het strand zien *wafelen*, voor: daar zal spoedig een schip stranden; het vuur heeft hier of daar *gewafeld*, voor: binnen kort zal daar brand ontstaan. Men heeft van het een en ander een duister voorgevoel of voorgezicht, en past het woord ook toe op vermeende luchtverschijnselen, de Fata morgana der Italianen. Volgens den gen. Schr. beteekent het w. eigenlijk fladderen, zweven; daaruit volgt onmiddellijk het »in onzekeren toestand verkeeren, het meer of minder duidelijk voorgevoel van iets hebben," van onze noordhollandsche jonggetrouwde boerinnen. *Wamelen* en *wafelen* zijn etymologisch hetzelfde met *waibeln*, bij Schmeller fladderen; *wabeln*, bij Reinwald in beweging zijn; bij Stürenburg *wäpeln*, weifelen, adj. *wäpel*, bewegelijk; eng. *to waffle*, bij Halliwell op- en neêr gaan; middelhd. *waberen*, fladderen, spoken, *waber*, fladdering, verschijning; bij Schmeller *webern*, heen en weder bewegen; *herumwebern*, omzwerven, *es webert*, het spookt (nederl. er *zweeft* iets); voorts bij denz. *wammeln*, hoogd. *wimmeln*, nederl. *wiemelen*, *wemelen* enz.; in welke allen de verwisseling der lipconsonanten wordt waargenomen, die men bij ons in *wemelen*, *wepelen*, *wibbelen* en *weifelen* opmerkt, welke in hunne eerste beteekenis nauw verwant zijn. Het nederl. *wamelen* en het oostfr. *wäpeln* geeft hetzelfde verschil in vorm als *wameling* of *wamelem* en *wapeling*, d. i. zeepsop, en waarvan het eerste mede in de noordhollandsche uitspraak voorkomt; zie mijn Taalk. Mag. III. 515.

Als primitiefvorm stelde ik *wamen*, dat slechts in klank verschilt van *wemen* en *wiemen*, bij Schmeller *wimmen*, en ook *wammezen*, *wametzen*, zich bewegen, en voorts overeenkomt met het oudduitsche *weibon*, middelhoogd. *weiben*, fladderen, hoogd. *weben*, enz. waarvan in het oostfr. *waapsk*, onrustig, *waapstaarten*, met den staart slingeren. In het eng. bij Halliwell is het subst. *waff* niet alleen de zwevende beweging eener vlam, maar ook een geest of spooksel.

Wandelen—Wanden.

Wanden leest men in Der Minnen Loep, I. 14:

Als beyde lampen ghelike branden,
Soe moet die liefte in vreuchden wanden.

En 250:

— wesmen mitten sotten doet
Dat plecht gheerne altoes te wanden
In druck, in schade off in schanden.

D. i. keeren, verkeeren, en het w. is één met *wenden*, in het oudhoogd. *wentjan*, *wantjan*, goth. *vandjan*, angels. *vendan*, gaan, omkeeren, eng. *to wende*, gaan, *I went*, ik ging.

Het frequent. beteekende oudtijds bij ons vooral veranderen; Meijer, Leven van Jezus, 25: *Bestu Gods sone so seghe dat dese stene werden* ghewandelt *in brode*. Ald. 212: *uwe drufheid sal in bliscap* ghewandelt *werden*. Sinte Franciscus Souter, 124: *Ghij hebt, here, in die bruloft twater inden wijn* ghewandelt. Die Dietsche Doctr. 102:

Raet die men niet wandelen *en mach.*

Bredero heeft *zich wandelen*, Griane, 50:

Al wandelt sich *te met der mannen moedigh hert,*
In vrouw de wanckelheydt recht uytghebeeldet werdt.

Hier wordt »*wandelen* van het moedige hart" vervangen door *wankelheid;* en inderdaad beteekenden de adject. *wandel* en *wandelbaar* wat wij nu *wankelbaar* zouden noemen, middelhd. *wandelbaer*, *wandelhaft* en *wandellich;* Maerl Rymbybel, vs. 17422:

Dus bleef doot die grote here:
Dus wandel *is die werelt ere.*

Ald. vs. 29953:

.I. valsch, .i. wandel *jonghelinc,*
Ende emmer staende na ommate dinc.

En vs. 30299:

Dus wandel *es die aventure,*
Die emmer gheeft na tsoete tsure.

Dez. Alex. Geesten, II. 20:

En kendi niet der wive nature?...
Si sijn wandelre *dan die wint.*

Kausler, Denkm. II. 571:

Want daventure es onghestade
Ende wandel *in hare dade.*

Vaderl. Mus. III. 251:

De werelt heeft in hare gewout
dit wandel *goet, scat, selver, gout.*

Zie meer pll. in de N. Werken der L. Maatsch. III. II. 150 en 151, en het Gloss. op Der Minnen Loep. Maerl. Sinte Franc. Leven, vs. 5908:

Een provendare, hiet Gedroen
Die wandelbare *was in sijn doen.*

Vaderboeck, fol. 121: *die menscheit is* wandelbaer, *nu droevich ende nu vrolick.* — Nog bij Huydecoper, Hekeldichten, Opdragt:

Die schatten, meerder waard dan wandelbaare *goedren.*

Het tegendeel hiervan is *onwandelbaar;* Coornherts Wercken, I. fol. 89 verso: *Maer die onderscheyt was tussehen die veranderinghe des menschen ende des Duyvels: dat dees in een* onwandelbaer *Duyvel, maer die in een* wandelbare *Sondaer is verandert.* Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 118: *dat enich dinck.. altoes* onwandelbaer *goet blijft.* Moll, Joh. Brugmans, I. 282: *mit verheven crachten ende mit enen* onwandelbaren *ghemoede.* — *Wandelbaarheid* hebben Van Itersons Stemmen, 91. Thans is *wandelbaar* gangbaar, zie Weil. Dus Nomsz, Athalia, 14:

Hy schonk zyn volk in 't meir een wandelbare *streek.*

Het naamw. *wandel* zelf beteekende wankelbaarheid, zie N. Werken der L Maatsch. IV. 197 en het Gloss. op Der Minnen Loep. Van Duyse bezigde dit w. op een ongewone wijs, Vad. Poëzy, III. 148:

— *dat de handel*
Der oude dagen zich verbrei',
En als de ontvlamde dagtoortswandel
De zegen op zijn tred versprei'.

D. i. wandeling of loop (der zon). Zoo had Focquenbroch, mede van Aurora, reeds *wandeltje* gezegd voor wandelingetje, Werken, I. 14:

(*zy*) *Was om* een wandeltje *gegaan.*

Gewoonlijk beteekent het w. anders iemands gedrag, of beter iemands wijze van verkeer onder de menschen; zoo zeggen wij nog: *in de wandeling,* voor: in het dagelijksch verkeer. *Wandelen,* voor verkeeren, is ook niet vreemd, zie het Gloss. op Der Lek. Spieghel. Dus ook Maerl. Sp. Hist. II. 202:

Een ander was in Palestine,
Hiet Gadanus, indie wostine,
Ende wandelde *over die Jordane.*

D. i. *verkeerde* in het land over de Jordaan. Ald. 183:

Dat mi die felle beesten aten,
Die wandelden *inden hole wijt.*

Vandaar is *wandeling* verkeer of omgang; Passionael Somerst. fol. 85 verso: *dat hi* wandelinge *soude hebben alleen met constantine ende met enighe andere, die hi wilde.* — En *ongewandeld* onbezocht, d. i. waar niemand verkeert; Maerl. t. a. p.:

Ic ginc henen in groter pinen,
In ongewandelde *wostinen.*

Tot de bijzondere beteekenissen van *wandelen* behoort nog die van verbeteren, bij Van der Schueren; van wentelen, bij Huydec. Pr. III. 345 (de noot); van reizen, in Hoeuffts Aant. op het Bred. Taaleigen, 62; en van logeeren of te waardschap gaan, zie Mag. van Ned. Taalkunde, V. 54. Bilderdijk heeft *wandelen* voor afwisselend zweven; Mengel. I. 9:

De wisling van zijn kleur op voorhoofd, mond en kaken,
Vertoonde een' killen schrik by diepverholen blaken,
En wandelde *af en aan op 't jeugdig aangezicht,*
Als over 't neevlig veld een zwevend flikkerlicht.

Macpherson, die hier is nagevolgd, heeft voor de twee laatste regels: »As shadows fly over the field of grass, so *various is* Cathlin's cheek."

Bij Cassianus, Der Oud. Vad. Coll. fol. 2, is *wandelen* bedr. voor afbrengen, afleiden: *daer moet hi van node af beweghet ende* gewandelt *worden.* — Zoo leest men bij Hooft, Ged. fol. 299:

Dien plukt de droeve doodt zyn vrienden af by risten.
Dien wandelt *zijn gedacht in koor vol lieve kisten.*

D. i. dien *voert* of *geleidt.* Deze bet. is der aandacht zoowel van mijn' vriend Oudemans als van de schrijvers van het Wdb. des Inst. ontsnapt. Bilderdijk bemerkte haar, doch hield de uitdr voor foutief, blijkens zijne Aant. D. III. 212: »*Dien,* Lees, of ten minste versta: *die.*" (Het staat wel aanget. op »reg. 5"; maar 'k meen daarvoor te moeten lezen »reg. 6." In *Dien plukt* enz. is *Dien* ontwijfelbaar een datief). Neemt men *wandelen* als bedrijvend werkw. aan — en men weet, dat die verwisseling van bet. bij veel en ook frequent. verba plaats vond — dan is de lezing *dien wandelt* taalkundig juist, en zij wordt dan ook bevestigd door de zoo nauwkeurige uitgave van den heer Leendertz, I. 297.

Van *wandelen* heeft men *verwandelen,* dat beteekent van plaats veranderen, op en neder gaan, bij Kil. deambulare, spatiari; Lancelot, B. II. vs. 15168 en 15172:

— *hi dranc,*
Ende hi verwandelde *eer iet lanc,*
Ende hi vragede daer nare
Waer sijn vrouwe die coninginne ware.
Si sach op hem ende wert geware das,
Dat hi een deel verwandelt *was,*
Want hine wiste niet doe
Waer hi was —

Vandaar *zich verwandelen,* zich vertreden, zich vermeiden; ald. B. III. vs. 26175:

Men dede Torec te gemake daer
Van etene, van drinke, ende daernaer
Ginc hi hem verwandelen *saen;*
Ende die joncfrouwe es met hem gegaen.

Hor. Belg. VI. 20:

Waer dat u mijn vader vant
in sinen bogaert, scone wigant,
daer hi hem verwandelen *ghinc.*

Nederl. Ged. (door Snellaert uitgeg.), 4:

Op enen tijt luste hem das
Dat hi van huus woude tiden,
Ende hem verwandelen *riden*
Opten velde verre buten.

En 208:

In (d. i. *ic en*) *mach niet wel vroech eten,*
Ic wille mi verwandelen *gaen*

In fig. zin duidt het w. de verandering van het gemoed aan; Lancelot, B. II. vs. 42860:

Hi es hovesch ende godertiren,
Jegen arme ende jegen rike
Als menne belgen nine doet;
Maer alsmen verwandelt *sinen moet*
Sone vondemen nigeren sine genoet.

Maerl. Sinte Franc. Leven, vs. 204:

Hoordi openbare gewagen
Ons heren minne in enigen dagen,
sine herte plach alte male
Te verwandelne *om de tale.*

Hor. Belg. VI. 56:

Sijn herte sal hem verwandelen *dan.*

Bild. Taal- en Dichtk. Versch. IV. 130:

... menich riddre ute vrankerike
Verwandelde *herte ende sin,*
Doe olivier quam geganghen in.

D. i. ontroerde. Bijbel 1477, Ezech. 27, vs. 35: *alle haer coninghen..* verwandelden *haer aansichten* (Statenoverz.: *sy* zijn verbaesd *van aengesichte*).

Voorts veranderen in het algemeen; Sinte Franc. Souter, 76: *ghy hebt die maledixie van eva* verwandelt *tot groter gracien.* En 161: *doen wert haren druc* verwandelt *in dusent vroechden.* Vaderl. Mus. III. 255:

Wel was die man in groet delijt,
mer sere verwandelde *hem die tijt,*
doen hi den dropel waters iesch.

Der Oud. Vad. Collacie, fol. 119 verso: *op dat die vrolicheit der feesten ons in ghenen wenen* verwandelt *en werde.* Passional Winterst. fol. 90: *te hant wort hi* verwandelt *in enen anderen man.* Fol. 107 verso: *dat hi niet van sijn kintsche dagen tot sijn eynde sijn cleder* verwandelde. Fol. 135 verso: *dat sy agaten binnen xxx. daghen raden souden ende horen wille* verwandelen. — Elders komt de bet. overeen met verwisselen of verruilen; ald. fol. 155 verso: *so wijcte hi des mans nijt ende nam sommige moniken met hem ende* verwandelde *die stadt ende ginc anders wert wonen.* Even dus Bijb. 1477, Levit. 24, vs. 8: *Alle saterdaghe salmense* (t. w. *de brooden*) verwandelen *voerden here.* Dus ook 1 Reg. (1 Sam.) 28, vs. 8: *Saul* verwandelde *sijn abijt: ende hij dede ander cleder ane.* Leven van Marcus Aurelius, 169: *wat een goede wisselinghe soude dat zijn, dat al de gierichcyt van Italien* verwandelt *worde om zijde van Alexandrien.* — Zie wijders de Glossaria op Der Minnen Loep, Beatrijs, Die Dietsche Doctr. en andd. alsmede Huydec. Proeve, III. 341 en volgg. 'k Voeg hier nog alleen een voorb. bij van een afgel. bnw.; Vaderboeck, fol. 37: *dat sijn lichame ende sine cledinge daer hi mede begraven was, also* onverwandelt *was gebleven als of hi noch levendich had geweest.* En fol. 91 verso: *wat die godlike voersichticheit eens insettet dat sal* onverwandelt *bliven.* — Kil. heeft dit w. niet; doch wel *onverwandelijk* voor onveranderlijk, dat men leest Bijb. 1477, Boeck der Wijsh. Cap. 14, vs. 21: *enen* onverwandeliken *name.*

Mij dunkt, latere schrijvers, die het woord *verwandelen* bezigden, kunnen moeijelijk beschuldigd worden van een germanisme te begaan, al zij het ook in 't hoogd. meer in gebruik gebleven, dan te onzent; b. v. Bellamy, Proeven, II. 245: *hoe menigen blos van onschuld. hebt gij... doen* verwandelen *in het doodig wit van ziekte en droefgeestigheid.* Ald. 258: *moet de eigenliefde in eene zucht, om conquêtes te maken, niet* verwandelen! Muntinghe, De Psalmen, I. 60:

Toen werd door u myn klagt
Verwandeld *in een reij.*

En ald. 65:

In zomerdroogte werd mijn levenssap verwandeld.

Werken der leidsche Maetsch. I. II. 20: *de deelwoorden, die by gelegenheid in voorzetsels* verwandelen. Ockerse, Characterk. I. 63: *hij wil.. toonen, hoe overgedreven* (sic) *deugd meestal in ondeugd* verwandele. D. III. 30: *De uitgeveende gronden, in plassen* verwandeld. Bl. 42: *toen onze maaltijden* verwandelden *in gastmaalen.* En 181: *De ruwe oorspronglijkheid der Natie...* verwandelt *allengs in eene weekheid.* Van der Palm, Redev. II. 283: *de vrees is in verrukking* verwandeld. Dez. Bijb. voor de Jeugd, XVII. 239: *de vesting, voorheen Stratons toorn geheeten,* verwandelde *hij in de stad Cesaréa.* Bilderdijk, Verlustig. 83:

Och of ik in uw schoen voor 't minst verwandlen *mocht:*
Zoo wierd ik door uw lieven voet vertreden!
Poëzy, I. 156:
.. *leer door deugdelijk te handelen,*
Haar (de wereld) in een Paradijs verwandelen.
Onderg. d. E. Wareld, 60:
— *welhaast in d' eersten klei* verwandeld
Waar uit ge wierd! —
Zie meer pll. in mijne Proeve over Bild. 179. Van Lennep, Fiëskо, 92:
Welaan! al moest hun spijt in haat voor mij verwand'len.
Van der Hoop, De Renegaat, 28:
Neen, dat (l. *dan*) *zoû 't hoofdental..*
Uw stedenvendel in een pantherhuid verwandelen.
Beets, Stichtel. Uren (2e dr.) IV. 63: *dat het woord des Heeren.. zich* verwandelt *in een ander woord.*
In een' anderen zin gebruikte Valckoogh het ww. Regel der Duytsche Schoolmeesters, 88:
Giften te nemen is groot te misprysen,
Het verblindet de oogen van den wysen,
En verwandelt *dickwijlen om 't ghewin*
De herten van den rechtveerdigen sin.
Ik versta: doet afwandelen, verwijdert. — *Ontwandelen* heeft den zin van: van den weg afbrengen, misleiden, bedriegen, bij Rodenburgh, Trouwen Batavier, 40:
Het schijnt dat ghy noch waent met u bevaynsde praet,
En dit ghemaeckt gheween my listelijck t' ontwand'len.
Van dit bedrijvende ww. kan als primitief aangemerkt worden *ontwenden*, dat, in onzijdigen zin, beteekent van den weg afgaan. N. Werken der leidsche Maatsch. V. II 40:
Nu spreect hi dat si sijn ontwent
Die hem niet so versinnen
Dat sine soeken ant hout gescent.
Maerl. Wap. Martijn (door Dr. Verwijs), 76:
— *dat hem die hemelsce blomen*
Niene werden bekent
Daer hi of was ontwent.
D. i. daar hij van was afgegaan. Anders is het ontgaan; Reinaert, vs. 1844:
Wildi mi sieden, ofte braden,
Ofte hangen, ofte blenden,
Ic ne mach u niet ontwenden.
N. Werken der L. Maatsch. V. II. 134:
Al haddic an twe yseren scoen,
Ic en mochte di niet ontwenden.
N. Reeks derz. Werken, III. 24:
Hi hadden ghesleghen ten gordle tale,
Maer dat hem een deel ontwant.
D. i. dat *ontging* hem ten deele. Walewein, vs. 2381:
— *dat hem sijn spere* ontwant
Ende spranc te sticken vor die hant.
Zoo is in het middelhd. bij Benecke *entwenden* van iets heen gaan, ontgaan, ontkomen; en trans. afwenden, van iets bevrijden, onttrekken, zich losmaken, iets aan iemand onttrekken, waarvan nog de hoogd. beteekenis van ontnemen, stelen, ook in het nederl. niet onbekend; zie mijne Handl. tot den Statenb. 19, en Lat. Verscheid. 310. 'k Voeg daarbij thans Tuinmans Liederen Zions, 168:
Heer! wat men my ook immer mogt ontwenden,
Laat my uw woord. —
En 344:
God zou billijk weêr ontwenden
't Geen ondank'bre niet erkenden.
Met *ontwenden* komt overeen *ontkeeren*, dat reeds blijkt uit het middelhd *entkeren*, zich omkeeren, afgaan; doch vooral uit het nederl. *ontkeeren*, bij Plantijn en Kil. avertere, intervertere, détourner ou dérober secrètement, soustraire. Men leest het voor heengaan, Maerl. Rymb. vs. 7543 (van Gideons manschappen):
Om dit woord ontkeerden *dan*
.xxxii.m man.
Doe blever hem .x.m mede.
Voor ontgaan, ontkomen, ald. vs. 32400:
Maer Jan ende Symoen,
Entie waren an haer doen
Wachtem dies also sere
Dat hem *niemene* ontkere.
En vs. 34694:
(*Si*) *wachten nachtes nauwe ende sere*
Om dat niemen hem ontkeere.
De hoogl. David noemt dit laatste voorb reflexief; doch het voorlaatste was dat mede, gelijk ook *sich entwenden* bij Benecke wordt aangetroffen. Niet reflexief wederom leest men het w. Maerl. Sp. Hist. II. 220:
Sine conste niet ontkeren
Die grote onwerdicheit ons Heren.
Elders is het voor afwenden, voorkomen; N. Werken der L. Maatsch. IV. 62:
Sone sal dat volc weten, hoe
Datsi quaet spreken van den here;
En ist dat men dat spreken ontkere, enz.
D. i. is het, dat men dat kwaadspreken afwenden of voorkomen kan. Ald. 76 beteekent het te keer gaan, afleggen:
Moet men oec costumen ontkeren,

Dat moet men der naturen leren
Van wilen te wilen, van dage te dage.

Ook voor ontnemen; Bilderdijk, Verscheid. III. 146:

Dat ic met arbeiden hadde geleert,
Dat es mi al bi u ontkert.

Van Velthem, fol. 135:

So began een orloge groet
Tusscen dien Hertoge, entie genoet
Die hem Limborch wilden ontkeren.

Van Heelu, vs. 4040:

Die hertoge Jan .. leide lage
Ghemeenlike alle dien heeren,
Die Limborch hem wouden ontkeeren.

Der Leken Spieghel, II. 380:

— al datsi mit haerre macht
Sinte Pieter hadden ontvracht
Ende van ouden tiden ontkeert,
Heeft hi hem al weder ghekeert.

Men vindt het w. mede voor (iets aan iemand) onttrekken of verbergen; Maerl. Sp. Hist. I. 267:

— omme dat men soude ontkeren
Den viant die coemst ons Heren,
Ende hine wiste noch en vernam
Dat hi vander maget quame.

Merkwaardig is bij denz. ald. 199 (het vleesch):

— dat liggende bleef te samen,
Ne rooc niet, noch ontkeerde *cleene.*

D. i. het stonk of bedierf niet in 't minst; *ontkeeren* is hier voor het bederven van spijs of drank door dik of zuur worden, in 't fransch *tourner*, eng. *to turn*, waarvoor onze volkstaal met triviale beeldspraak zegt: zijn gat omgooijen.

Met voorzetsels heeft men van *wandelen* eindelijk verschillende, meest bij Weil. onvermelde, afleidingen; Fokke, Boert. Reis, I. 22: *waarom hy zucht en... gemelijk de trappen* afwandelt. — Hoogvliet, Mengeld. I. 490: *Ik heb het velt*. omgewandelt. Bilderdijk in een min gewonen zin, Verscheidenh. I. 10: *de moorder, die 't ontledende mes in de levende borst* om *laat* wandelen. — Het kluchtspel De Gedwongen Doctor, 37:

Ik ken' er een die zou een andre wegh inwand'len.

Willinks Amst. Arkad. II. 314: *kwamen eenige der vrienden allengskens de laan* opwandelen. De Toekomst, 1869, bl. 152: *We zullen nu op onze stappen terugkeeren en naar den Rupel* opwandelen. — D. i. dus onzijdig, zooals het voorgaande bedrijvend. Van Ghistele, Terentius, Hecira, bl. P4:

Ghy en hebt noyt veel armoeden ghehandelt
Als ghy de zee niet en hebt overwandelt.

En De Herst. Uitgel. Ged. (Schiedam, z. j.):

(*Van*) *liefde ontaart, het spoor der zeden*
Miswandelen *verkeert van zin.*

Bilderdijk, Poëzy, II. 59:

(*Zy*) wandelt *heel den langen nacht*
Heur' dooden minnaar naar.

Bewandelen zie men bij Weil. die intusschen niet vermeldt de afl. *bewandelaar;* Nomsz, Vertelsels, I. 80: *om het getal te vermeerderen der* bewandelaars *van die plaats.* Br. à Brandis, Kabinet, III. 251: *alle dwaalwegen hebben hunne* bewandelaars — Het vrouwelijke hiervan zou luiden *bewandelaarster* of *bewandelares;* den ouden vorm daarvoor trof ik aan in Den Nederduitschen Helicon, 301: *veerssen, die de* bewandelerssen *des Helicons hun gheleert hadden.* — Ook heeft *bewandelen* nog een' anderen zin, t. w. eene plaats door wandelen bereiken; Fokke, Boertige Reis, II. 161: *Wij zouden het* (t. w. Whitehall en St. James) *wel kunnen* bewandelen, *want 't is hier kort bij.*

Het bij Weil. voorkomende *nawandelen* heeft P. L van de Kasteele, Gez. 4: *Zijn voetspoor* nagewandeld! — En het znw. *nawandel* J. de Haes, Leven van G. Brandt, 60: *aengedreven worden tot* nawandel *van zoo doorluchtigen voorgang.*

In de laatste eeuw is bij ons, ik meen door Van der Palm, *aanwandelen* ingevoerd voor aankomen, bekruipen of overvallen van iets aan iemand. Siegenbeek, in zijne Lijst, ten jare 1847 met goedkeuring der leidsche Maatschappij uitgegeven, vond, op daarbij ontwikkelde gronden »geen voldoende reden, om het hoogduitsche taalgebruik in dezen na te volgen." Ook de Redactie van het Wdb. der Ned. Taal acht het w. »inderdaad met den aard onzer taal in strijd," en ik weet niet, dat iemand het pleit er voor heeft ondernomen. Doch op het art. van het Wdb. heb ik een paar aanmerkingen. 1°. De Red. maakt met geen enkel woord gewag van de lang voor haar uitgebrachte oordeelvelling van Siegenbeek. 2°. Zij haalt alleen pll. aan uit de werken van Van der Palm. Deze was wel de eerste, doch niet de eenige schrijver van naam, die den germanismus bezigde; de Red. spreekt dan ook zelve van »sommige schrijvers hier te lande," en ik zie geen reden, om de namen van des Hoogleeraars navolgers ten dezen te verzwijgen. Behalve bij prof. Ter Haar, in het Tijdschrift Nederland van 1851, n°. 1, bl. 2: *tot dat eindelijk zekere loomheid mij* aanwandelde. — vindt men het w. herhaaldelijk bij Beets, Stichtel. Uren, III. 414: *als hem de verzoeking* aanwandelt *terug te keeren op zijnen weg.* D. IV. 168: *als dat gevoel hem* aanwandelt. — Met de afl. D. I. 280: *niet vrij van* aanwandeling *van hoogmoed.* D. II. 49:

eene aanwandeling *van dezelfde menschenvrees.*

De Red. van het Woordenb. t. a. p. doet opmerken, dat het hoogd. *wandeln* ruimer van opvatting is dan ons *wandelen*, hetwelk blijkbaar is uit de bet. van zich bewegen, die het eerste toekent ook aan levenlooze zaken. Ook dezen germanismus vindt men intusschen bij Bilderdijk, Mengel. I. 9:

De wisling van zijn kleur op voorhoofd, mond en kaken,
Vertoonde een' killen schrik by diepverholen blaken,
En wandelde *af en aan op 't jeugdig aangezicht.*

Wankelen—Wanken.

Het oudhoogd., middelhd. en nog hoogd. subst. *wank* is weifeling, onzekerheid. Het komt ook in het middelned. voor, zie de pll. in het Gloss. op Der Lek. Spieghel, en voeg daarbij Snellaert, Ned. Ged. 556:

Dijn ghemuede ende dijn ghedanc
En sal nemmer hebben wanc.

Hor. Belg. XI. 230:

Tfy der valscher ialosien
Daer noyt wanck *an en was geuonden,*

D. i. waar nooit *ontrouw* aan gevonden was; Theophilus (door Blommaert, 1828), bl. 73:

Ic wille dat pays van allen wanke
Emmermeer si onder u tween.

Ik versta: zonder allen wanke, d. i. bestendig, vast, onbreekbaar. — Vooral ontmoet men er de uitdrukking *sonder wanc*, d. i. zonder twijfel, en niet »zonder waan," gelijk Prof. De Vries t. a. p. te recht opmerkt. Dus b. v. Bilderdijk, Verscheid. IV. 102:

Wantic set mijn ghetrouwen al
In di, leander, sonder wanc.

Walewein, vs. 3052:

Dat ic jou soeken soude, sonder wanc,
Hebbic ghepeinst also houde.

Blommaert, Oudvl. Ged. I. 90:

Ic raden datti ten boeken ga
Dat ic maecte, en es niet lanc,
Daer vint hijt al sonder wanc.

Leven van St. Amand, I. 48:

In dese oordene, sonder wanc,
Was hi monc seven jaer.

Hetzelfde w. was als adjectief weifelend, onzeker, onstandvastig; Hor. Belg. VI. 11:

Want vrouwen sijn van herten wanc.

Maerl. Rymb vs. 1902:

Sijn wijf was van wanker *sede.*

Wanker is hier de vrouw. dativus van *wank*. Niet alzoo bij Vondel, Pascha, 49:

T' is eenen vasten gront, en twijffelt niet zoo wancker,
Vest u geloov' op hem, en worpt der hopen ancker
Op Gods almachticheyt —

Hier is het w. door verwisseling van den uitgang *el* met *er*, hetzelfde als *wankel*, dat wij nog voor onvast, onzeker, kennen; doch dat ook onstandvastig, loszinnig, beteekende; Theophilus (door Blommaert, 1858) 86 (van renten):

Die weerden verteert met wanckelen *wiven*
Onnuttelijc, als ghi wael siet,
Dat is der kercken groet verdriet.

Bij Graff, I. 691, is reeds *wanchal* instabilis, vacillans, en het w. leeft nog zoowel in het hoog-, als in het nederduitsch, alsmede in het eng. *wankle*, zie Halliwell.

Het ww. *wanken* zegt eigenlijk beurtelings naar de eene of de andere zijde overhellen, waggelen; dus Van Duyse, Vaderl Poëzy, III. 136:

De Zonen der Dichtkunst, wier wiegjen hier wankte.

Vandaar onvast staan, Bilderdijk, Mengel I. 62:

Tot driewerf wankt *haar voet, ontzenuwd met een zucht.*

Voorts zijwaarts bewegen van personen en verschillende voorwerpen; Six van Chandelier, Ps. 17, vs. 3:

Ik wankte *niet; maar ging recht door.*

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 324:

— *Onaas klok* wankt *heen noch weêr.*

Tollens, Ged. II. 186:

Breek af het zwellend lied, schoon 't Jovis wraak doe wanken.

Hier wordt de bet. overgedragen op abstracte voorwerpen; dus ook Bilderdijk, Treursp. III. 140: *zijn liefde kan niet* wanken David, Vad. Hist. IX 173: *Men vreesde voor haer verstand, dat reeds begon te* wanken. — Zie wijders over de beteekenissen van dit w. Huyd. Proeve, II 59—61; Van Lelyveld toont daar in eene aant. dat *wanken*, gewoonlijk en eigenlijkst onzijdig, meermalen als bedrijvend is gebruikt, 't geen Weil. onvermeld laat. In het Brem. Nied. Wtb. wordt als eene bijzondere beteekenis van *wanken* opgegeven »tegenwoordig zijn, zich laten vinden"; en tot voorbeeld daarvan: »*daar wanket wat*, daar is iets te doen, *daar wanket nichts*, daar valt niets voor." Die beteekenis is daar niet goed gevat. Zij komt ook bij ons voor, b. v. Vondel, David in Ballingschap, 29:

Laet hooren wat' er wanckt. *zegh op: hoe gaet de roep?*

En Huyd. toont, t. a. p. bl. 61. aan, dat dit beteekent: over 't hoofd hangen, en dus dreigen, zooals men die bet. nog bij een keurig schrijver dezer

eeuw aantreft; Van Cappelle, Nag. Bijdr. tot de Nat. 258: *wanneer wezenlijke onheilen over zijn hoofd* wanken.

Het frequent. *wankelen* wordt door Van Duyse evenzeer als boven *wanken* van de beweging der wieg gezegd, a. w. I. 15:

Op 's Denders aengebeden kusten,
Waer eens mijn wieg gewankeld *heeft.*

In onze ooren klinkt dit eenigszins vreemd, daar wij aan het ww. den zin hechten, niet van een regelmatig schommelen, maar eene onvaste, onzekere beweging, hetzij dan in eigenlijken, hetzij in figuurlijken zin; zie Weilands Wdb. In eene wieg, die wankt of wankelt, zouden onze moeders hare kinderen liefst niet te rusten leggen.

Daar *wankelen* als frequent. nog meer dan zijn primit. *wanken* een herhaalde beweging, en wel heen en weder, aanduidt, schijnt het w. in de bet. van naar eene bepaalde zijde afwenden minder gepast, zooals b. v. Vondel, Davids Harpz 24:

Al mijn verdruckers juichen bly,
Zoo ras ick wanckele *ten quade.*

Van der Palm bezigt *aanwankelen* voor al wankelende aantreden; Bijbel voor de Jeugd, XXI 91: *Daar kwam zij* (t. w *de kreupele vrouw*) *tot hem* aangewankeld.

Gelijk bij meer frequentt. plaats vindt, komt *wankelen* ook met den basterduitgang voor; bij Schotel, Geschied. der Reder. I. 180:

Hy is in Godt als colomnen vast gefundeert,
Want hy en wanckeleert *tot gheenen fyne.*

Eene afl. *wankelloos* trof ik aan in de Honigbije, VI 79:

— *zich bedienen van een'* wankelloozen *stut.*

Wantelen—wenden.

Het frequent. *wantelen* heeft Van Rijssele, Spiegel der Minnen, 46 verso:

Laet staen dat wantelen.

Deze uitdrukking laat voor het w. meer dan ééne verklaring toe. Liefst denk ik aan draaijen, heen en weêr bewegen, en dan komt het overeen met *wenten*, bij Stalder druk zijn in het maken van ligchaamsbewegingen, van *wenden* met versterking der uitspraak, gelijk bij Lexer *wend'n* ook *went'n* heet. Zie voorts op *Twantelen* de plaats uit Tengnagels Spaensche Heidin.

Warrelen—Warren.

Ook *werrelen*, *werren*. Den wortel *wer* zie men op *Wernen*. — Tot *warren* of *werren* zal behooren de samenst. *werreballen* voor verward door of tegen elkander kaatsen; De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 18:

Soo dick als uyt de locht de snee ter aerde valt,
Of haeghel daer den windt me caetst en werrebalt.

Dez. Goddel. Wenschen, 57.):

De koud' als hier soo niet en snijdt
Noch met den reghen werre-balt.

Wat door *warpalen* verstaan moet worden, is mij niet duidelijk; Sprankhuisen, Van het Ghebedt, Opdr. 3: *Het Gebedt heerschet over alle verhinderingen en* warpalen *hier beneden, dat is, niet alleen over alle uytwendige quellingen: maer oock over alle uytwendige Vyanden.* — Zijn dat *palen* die in de *war* brengen, of die tot *strijdwapen* dienen, of iemand *dwarsboomen?*

Kil. kende het frequent. niet. Men leest het bij Oudaan, Aandacht. Treurigheyd, 12:

De flaauwe maan ontduyckt
Het werrelend *gewoel, waarom men 't licht gebruykt.*

Zooals ook latere dichters; Tollens, N. Ged. II. 9:

De benden warlen *door elkaâr; de krijysschreeuw gilt.*

Schimmel, N. Ged. 71:

Men deinst, holt voort en zoekt een weer,
Maar valt terug op eigen speer
Of warrelt *door 't gelid.*

Ook met toepassing op levenlooze of abstracte voorwerpen; dez. Verspr. Ged. 3:

Waar is klaarheid
Bij het warlen *der Idee?*

Ald. 145:

Den kreet aan Ganges boord, die door het bamboes warrelt.

Bilderdijk, Buitenl. 8:

Voeg daar het warlen *by van zinneloozen waan,*
Waar onmin, wrevel, haat, partyschap, uit ontstaan.

Het frequent. voegt Da Costa bij zijn primitief, Brieven, III. 72: *Hoe* wart *en* warrelt *onze vriend in dit zijn opstel.*

Van *werrelen* is, met invoeging der *t*, *verwertelen* bij Ogier, De Seven Hooftsonden, 276:

Nu sit de goede Man verwertelt *in sijn schulden.*

Waartoe behoort het adj. *wederwertig*, d. i. tegenstrijdig; Coornhert, Wercken, I. 78 verso: *menighvuldige, verscheydene ende onderlinghe* wederwertige *dingen.* D. II. fol. 163 verso: *so gheheel een* wederwertighe *opinie opt uyterste daer teghen strydende aennemen.* — En met de meer gewone inlassching der *s* of *z*, *werzelen*, waarvan bij Kil. *verwerselen* hetzelfde is als *verwerren*, intricare. Dus bij Van Beers, Jongelingsdr. (4e dr.) 121:

— *in zijn midden* werzelde *en kriwelde*
De bonte en digte hoop ook door elkaêr.

D. i. warde dooreen. In de Antw. Spelen van Sinne, 421, versta ik er door zich in allerlei beslommeringen wikkelen:

— *sonder versoeten*
Altijt laboreren, werselen *en wroeten:*
Sou hy daeromme een beeste sijn moeten?

Croon, Cocus Benus, II. 12:

Ter wylen dat hy woelt
En werselt *hier beneden,*
En wordt van sorgh' en vrees
Soo jammerlijck bestreden.

Bl. 320: *Wy moeten lyden, woelen ende* werselen, *ende in benautheyt onse dagen overbrenghen.*

Warstelen, zie Worstelen.

Wartelen—Woorden.

Het ww. *wartelen* heeft Van der Eembd, Sophonisba, 2:

Want ghy vermoort ons luck, en wartelt *ons ghemoeden.*

D. i verstoort door twist, dat is dan in bedrijvenden zin wat het ww. in verwante dialecten in onzijdige bet. aanduidt. Bij Loritza en Hügel is *wartelen*, bij Ueberfelder *wertln*, woordenstrijd voeren, redetwisten, bij Schmeller *wertlen*, *wörtlen*, heftig redetwisten, krakeelen.

Het primitief van het in vorm hoogd. w. ligt in *warten*, *worten*, bij Schmeller spreken, eig. in woorden brengen, nederl. *bewoorden*, eng. *to word*, in woorden uitdrukken, bij Halliwell twisten, oudeng. *to worde*, redeneeren. Bij Loritza is *wartel* woord, en Bilderdijk heeft in zijne Geslachtlijst *wartel* voor twist. Vandaar *aan den wartel* voor aan het twisten; Valerius, Gedenckklanck, 94:

Het trots, jonc, hipplend' bloet, brooddroncken wulpsch end' dartel,
Dat soeckt ons slechts maer vast te brengen aen de wartel,
Om ons, door schijn van deucht, te helpen al van kant.

Bilderdijk, Brieven, II. 171: *Weet gy wel dat ik met onzen Koning zoo* aan den wartel *geweest ben?*

Wartel, *wertel*, van anderen oorsprong, is ook eendvogel, hetz. als *waard*, *weerd;* zie Bilderdijks Geslachtl. Doch wat beteekent het w. in het Kluchtspel De ontr. Kantoorknecht (Amst. 1737), bl. 32:

— *Geef een stok,*
En zoek de wartel *van onzen Aap. Jorden zal in het hok.*

Warvelen, zie Wervelen.

Warzelen—Warzen.

Deze wn. zijn van *wars*, als bijv. naamw. thans beteekenende afkeerig van iets, in het friesch bij Gijsb. Japicx *werz;* bij Kil. *wers*, *wars*, *warsch*, contrarius, adversus; bij Plantijn *wers* of *tegen zijn*, être à contre-coeur. Zoo leest men in de Levens van Plut. fol. 19 verso: *dat Lycurgus niet so straf noch so* wersch *en was als hy int aensien scheen, maer was de sachtste ende minlickste man tot anderen die daer zijn mochte.* — De vertaling van Wassenbergh en Bosscha heeft hier: eigenzinnig. Vandaar *warzig*, *weerzig;* Baardt, Deugdenspoor, 315: *want een Leerlinck* . warsig *valt onderricht te werden.* Ald. 380: *jegens hare.. goede nabuyren*, weersigh *ende verdrietich.* — Hooft zegt daarvoor, met den frequentatiefuitgang, *werzel*, *warzel;* Ned. Hist. fol. 915: *Toen weikten rouw en schrik de* werzele *gemoeden*, *en braght ze tot beken hunner blindtheit.* Fol. 726: *eenen* warzelen *ketter en staatsteurder* — Vandaar *werzelig*, wederstrevig, beantwoordende aan Kiliaans *wers-saem*, bij denz. a. w. fol. 711: *dit* werzeligh *gewricht van tyde.*

Vandaar het ww. *warzen*, en wel in bedrijvenden zin voor afkeer hebben van iets, iets verwerpen, bij Epkema *werzen*. Dus Vlissings Redens Lusth 95:

Al dat de sonde baert, dat soeckt sy te vernielen.
d' Onmatelijck Geldsucht sy op het hooghste warst.

Starter, Friesche Lusthof, 97:

Wat ghy warst, *wat ghy laeckt, wat u moeyt, wat u queld,*
(*Sal ick*) *Oock schuwen als de plaegh.*

Het frequent. *warzelen* of *werzelen* bij Kil., in 't engelsch bij Halliwell *to warsle*, is wederstreven, tegenkanten, en dus onzijdig Hooft heeft *wederwerzelen*, N. Hist. fol. 604: *Philips ook, eerlang, beval hem d' Opperlandtvooghdy, en zond des brieven oover: niet zonder veel* weederwerselens *der geenen, die noode eenen Italiaan, oft zelf gaading, in dat ampt, hadden.* En fol. 651: *dees* (*had*), *hoewel 't hem gelukte de geloofsvreede deur te dryven, in de rest veel* weederwerzelens *gevonden.* — Zoo ook ald. fol. 1216: *de* weederwerzelingen *gevallen in dit stuk.*

Kil., Ten Kate (II. 734), Epkema en andd. achten het gemelde *wars* één met — of nauw verwant aan — ons middelned. *wers*, *wars*, *wors*, eng. *worse*, oudhd. en middelhd. *wirs*, goth. *vairs*, d. i. slechter, slimmer, doch ook wel eens in den stelligen trap gebruikt voor slecht, waarvan dan wederom de eng. compar. *worser*, en de middelhd. superl. *wirsest*. Ik acht die afleiding onwaarschijnlijk, en zou *wars*, afkeerig, liever gebracht zien tot het

hoogd. *quer*, nederl. *dwars* enz., maar durf niet beslissen. Schmeller wil het beijersche *wirs, wirsch*, d. i. boos, toornig, liefst afleiden van *unwirsch*, *unwirdisch*, indignabundus. Van ons verouderde *wars* of *wers* volgen hier enkele voorbeelden. Van Velthem, fol. 263:

Hi dede der Coninginne verstaen
Anderssins, dant was vergaen
Tesen bitterliken stride
Si waende wers.

D. i. zij kreeg argwaan. Dus ook fol. 231:

Hier mede soude al die stede
Pays hebben, ende goeden vrede.
Die lieden binnen waenden wars.

Tegen *bet*, d. i. goed, en *wel* wordt het overgesteld; Kausl. Denkm. II. 679:

Mi dinke dat men weldoen verghet:
Men loent hem wers *die dienet* bet

Maerl. Spieg. Hist. I. 436:

Wat helpt hem meer dat hi leget
In een bedde met goude beleghet,
Oft in een ander houtijn bet?
Noch te wers *noch te* bet.

D. II. 79:

Wat hem wel *ofte* wers *behagede.*

Antw. Spelen van Sinne, 422:

Ja, dat hy leeft is hem dicwils te wersse.

Dietsche Warande, I. 412:

't En baet gheen helen, by sulcke truwandyse
Hebbens te weers. —

In den vergrootenden trap leest men bij Maerl. het w. ald. D. I. 450:

Wers *es hem die van weeldicheden*
Vallet in ere aermer steden,
Dan den aermen die noit en las
Noch en horde wat weelde was.

En bl. 451:

Wie es aerger ende wers *geleert,*
Dan die doget in quade kèert?

Belg. Mus. VI. 209:

Want men niet te besteden en pleghet
Wers *dan dat men den quaden ghevet.*

Eenmaal trof ik het w. *wers* als znw. aan; Van Nievelt, Discoursen van Machiavel, 91: *Indien daerom zijn Meester daer door* de wers *int hooft heeft, so kan het wel lichtelijck ghebeuren dat de Capiteyn eenich woordt ontvlieghe* enz.

Wauwelen—Wauwen.

Wauwen of *waauwen* is den mond bewegen en wel het voorste gedeelte er van, zooals *kauwen* (*kaauwen*) meer een bewegen met het achterste, aan de keel grenzende gedeelte uitdrukt; in *knauwen* (zie op *Knauwelen*) vindt men beide bewegingen vereenigd. *Wauwen* en vooral het freq. *wauwelen* worden inzonderheid gezegd van tandeloozen, en alzoo van zuigelingen en stokouden; ook van dieren, die met het voorste des beks gras enz. eten of op het gebit knabbelen. Dus De Brune, Bancketwerck, I. 379: *een Prins, die noch in de wiege* waeuwde. Dit kan beteekenen: die in de wieg *met den mond beweging* lag te maken, of ook heen en weder schommelde; want *wiewaauwen* werd in den zin van bewegen in 't algemeen gebruikt, zie mijne Verscheid. 184 en Lat. Verscheid. 467. En zoo vind ik het subst. *wauweling* gebruikt voor het lat. *fluctuatio* bij Marten Schagen, Godgel. enz. Vermakelykh. I. 715: *heeft men in deze onbepaelde Ziekte*... Waeuwelingen *en Schuddingen van een kramp- en stuiptrekkenden Aert.* — Duidelijker is B rkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 1269 (mede van een kind): *het lurkt gestadig aan de Bel; het* wauwelt' *er mede in den mond.* — Van de dieren leest men het w. bij Vondel, Pascha, 1, waar Mozes zijne schapen toespreekt:

Nu wauwelt *soo veel gras, soo vet en graeg bedijt,*
Tot gy van Madian de schoonste kudde zijdt.

Van der Veens Zinneb. 458:

— *terwijl de kudde snoept*
En wauwelt *kommerloos het aangename voeder.*

Pers, Bellerophon, 174:

De Beestjens gaen' er loeyen,
En wauw'len *'t klavergroen.*

Ald. 199:

Ey siet hoe 't Koetje graest,
En wauwelt *in de wey.*

Bredero, Lucelle, 21 (van een paard):

— *'t bruysden schuym sneeuwit*
Door 't waulen *op 't gebidt.*

Bij de menschen wordt het w. gebezigd voor snoeperijen eten; Dez. Moortje, 74:

Want onse jonghen en kondt niet uytstameren soo veul hadt hy te wauwelen
An sen vijghen, an sen neuten, an sen bockendeflensjes enz.

Van de Venne, Belacch. Werelt, 113:

Laatje Mondtje wipper-wapper
Speulen an dat soet geback,
Wauwelt *wacker uytje sack.*

Voorts voor op vervelende wijze babbelen, snappen; aanh. bij Schotel, Geschied. der Reder. II. 133:

— *miester* wauwelt *van Apollussen op een bargh,*
Is er zelf een, zeitie —

Bekker en Deken, Will. Leevend, V. 138: *Niet*

meer op de Beurs, in de Koffy-huizen verkeerende, en noch op hunne kantooren, noch in de waauwelende *waereld komende.* Fokke, Verzam. der Werken, VII. 61: *dat spel, dat het heele gezelschap stom maakt, of brabbeltaal doet* wawelen. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, I. 265: *Ik weet wel waarom de Luitenant altijd zoo kwaad wordt als Bastiaan over dat vaderhuis begint te* wawelen. Bilderdijk, Avondschem. 61:

Alle godsdienst uit te schudden, en te wawelen *van deugd.*

Van Beers, Jongelingsdr. (4e druk) 38:

Waerom dat los en wauwelend *gepraet,*
Dat uit hun menigt t' allen kant ontstaet?

Volgens De Navorscher, VIII. 345, is op het platte land in Noordholland *waauwelen* of *wauwelen* tijdverbeuzelen, talmen; eene beteekenis, welke uit die van babbelen, laffe of nietige beuzelingen praten, voortvloeit; en voorts *verwauwelen*, verbeuzelen, nutteloos verdoen, vermallen. Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 159: *hoe gij uw kostelijken tijd* verwaweld *hebt, aan dat vod.* — Zie ook het Bred. Taaleigen van Hoeufft, op het woord.

In de verwante dialecten komt het frequent. met verschillende wijzigingen van beteekenis voor. In het akensch is *wäuele* langdradig vertellen; in het beijersch *waueln* schreijen, kermen; in het zwitsersch *wauen, wauelen, waulen*, blaffen van honden en in verachtelijken zin van menschen; in het eng. is *to wawl* het lollen van katten, en bij Halliwell schreeuwen; in het friesch (bij Japicx) is *wauweljen* uitspuwen, uitbraken: altemaal derhalve geluiden, door mondsbewegingen voortgebracht. Tot den zin van bewegen in 't algemeen — boven reeds opgemerkt — behoort *wawelen*, bij Schambach voor heen en weêr bewegen, waggelen; en *wawweln*, bij Strodtmann gauw en slecht schrijven.

Hiertoe behoort ook het in onze vroegere platte volkstaal voorkomende zelfst. nw. *waffel* voor mond, door Bilderdijk gelijk geacht met het tegenwoordige platte *waauwel* of *wawel*, zie de Verkl. Geslachtl. III. 236. Het eerste schijnt oudtijds het gewone woord geweest te zijn; Van Rusting, Ovidius, 4:

Hoe duvel keer je nu de baren van je waffel?
Ik kan (van 't water) niet een woort sien wat ik segg',
Soo slaat het me in 't gesigt —

Apollo's Marsdrager, I. Opdragt:

— *Keetje hoddebek, welkers* waffel *staag gaat,*
Of' er een Kalkoensche haan in haar bakhuys te kaakelen staat.

Van Focquenbroch, I. 155:

Maar Kalchas, om dit wis te vragen,
Hiel doe kwamzuis zyn waffel *toe,*
En zweeg zoo ettelyke dagen.

En 192:

(*Hy*) *vloekte te yslyk uit zyn* waffel.

Bekker en Deken, Econom. Liedjes, 440:

Jy kunt in 't veurhuis mit jou boeren
Jou waffel *ook wel kostlyk roeren,*
Hoor, ouwerwetse Babbelaar.

Men zei daarvoor ook *wafel;* de uitdrukkingen: ik smijt u op den *wafel*, en ik geef u wat voor den *wafel*, worden als gewoon vermeld bij Alkemade en Van der Schelling, Ned. Displegtigh. III. 82; en zoo heeft ook Bredero, Moortje, 38:

Dees brabbelaer die quam in een kuf over tafel
Daer een Snol bymen sat, stracx gingh hem daer de wafel
Wt de kerf. —

waarop Oudemans Wdb. aanteekent: »*Wafel* is eene verbastering van *wauwel*"; liever, het eene is met letterwisseling van het andere, en beiden bestaan met evenveel recht. Immers *waffel* is in de hoogd. volkstaal voor mond zeer gewoon en ook bij ons niet vreemd; zie Ypeij, Gesch. d. Ned. Taal, II 70. Dus ook Fokke, Verz. der Werken, X. 7: *den bassenden* wafel *van Cerberus te stoppen.* — Ik merk nog op, dat door eene gevoelige overdracht van beteekenis *waffel* bij ons ook voorkomt voor slag op den mond; H. van Halmael, Crispyn en Crispiaan, 69:

Waar moeid de Lomp zig meê, wat rabbeld dese gek?
Soo jy weer gaapt, zoo krygje een waffel *voor je bek.*

Van Zeggelen heeft daarvoor *wafel*, De Valkenvangst, 54:

Want, 'k bin niet bang en 'k stae me man,
Ik gaf der ien in waefel, *die*
Niet mis was, jae, ij kwam goed an!

Als ww. heeft men in den primitiefvorm *wafen, waffen*, bij Schmeller verachtelijk spreken; en als frequent. *waffelen*, bij Stalder *wäffelen*, voor het snappen van kinderen en met verachting ook van volwassen menschen. Bij ons kwam het w. mij voor bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 387: *nog zouw hy tegens de meening van dit vaarsje niets konnen* tegenswaffelen.

Voor *waffelen, wafelen*, heeft men, mede door eene gewone verwisseling der lipletters, *wabbelen* en *wabelen* in het vlaamsch, en bij Schuermans verklaard als hetzelfde met »wouwelen en babbelen."

Weggelen—Weggen.

Bij Kil. en Ten Kate, II. 504, hetzelfde als *wiggelen, wiggen;* zie dit.

Weifelen—Weiven.

Het ww. *weiven*, bij Kil. onbekend, komt bij de middelned. schrijvers voor; M. Stoke, III. 6:

Dat quade wichten liepen daer
Ende weiveden *met swerden baer.*

De variant luidt: *weveden.* Maerl. Sp. Hist. II. 210:

Metter hant weivedi, *alse die woude*
Datmen een stic horen soude.

Hetz. w. Tweede Paertie, 192:

— *dese versach*
Dat wonder, dies ic dede gewach,
Ende si weyvede *metter hant.*

Passionael, Winterst. fol. 161: (*hi*) weyfde *mitten hoefde gelijc een sot.* Ook nog bij Beaumont, Tytsnippering, 126:

Die de vuyst heft, en weyft, *en gheenen slach en gheeft,*
Toont dat hy selve vrees van den gedreychden heeft.

Het ww. is derhalve doorgaans onzijdig: nogtans leest men het ook bedrijvend; Passionael, Somerstuck, fol. 9: *hi* weyfde *starckelick sijn speer.* — De beteekenis van dit w. is blijkbaar zwaaijen, en het is thans verbasterd tot *wuiven*, dat nog denzelfden zin heeft; b. v. Ruloffs, Amsterdam hervormd, 35:

Ginds zag men, langs den wind, de stille zwaluw wuiven.

D. i. zweven, draaijen; Huygens, Korenbl. II. 569:

— *Geefje die moeyte niet,*
'k Verstae je wuyve *wel, eerje me wat gebiedt.*

De hier gebezigde spreekwijs wordt bij Sartorius, Ad. 512, uitgedrukt door: *Hy verstaet u* weyven *wel.* Gewoonlijk is *wuiven* evenals *weiven* onzijdig; eene enkele maal echter mede bedrijvend; Kumpel, Vaderl. Gedenkst. 65:

Zij wuift den hoed *en drilt de lans*

Vrouwe Van Ackere, geb. Doolaeghe, Madelieven, 119:

Die liefde, die u zoo bekoort,
Zal van het pad des heils u wuiven.

Ten Kate, Dichtw. VI. 104:

Hij wuift *Antiochiëns muren*
Met blijde hand den afscheidsgroet.

Tuinman, Fakkel, 249, zegt dat *wuiven* ook *weeuwen* genoemd wordt, en zoo heeft hij in zijn Rymlust, 313:

Men heet die handgauw is, een preeuwer,
En die van verre wenkt, een weeuwer.

Dus ook Van de Venne, Wijsmal, 75:

Roep dan gelijck de Koeck-koeck doet;
En weeuwt, *en waeyt, en draeytje hoet.*

Bij Graff, I. 650, is *weibon* fluitare, agitari; en bij Benecke *weiben* schwanken, flattern; vandaar nog bij Schambach *weifen*, zwaaijen, zwenken, het omdraaijen van den haspel, en ook slaan; en bij Schmeller *waiben*, zwaaijen, draaijen als in een kring. Hiertoe behoort ons *wuft*, d. i. licht bewogen, los, veranderlijk (zie Weil.); dus b. v. Focquenbr Werken, I. 90:

— *'t hair* wuft *in de lucht verspreid.*

Boddaert Jr., Ged. 77:

Een boezem, wiens albast den wuften *halsdoek tart.*

Smits, Nagel. Ged. I. 58:

Hoe wuft *de weereldt draait, op altydwentlende assen.*

Feith, Werken, IX. 54:

Zoudt ge om een wuft *geluk hier slaven?*

Maar ook overgegaan tot lichtzinnig, losbandig; Gellerts Fab. III. 86:

Gargil gebruikt dus 't goud, en zet de zwelgery,
Waarmeê hy 't wuft *verbrast, nog grootsche naamen by.*

Hiervan in Brender à Br. Kabinet, IV. 215: verwufte *Mensch!* — Hiel heeft een bnw. *wuftig;* Nieuwe Liedekens, 44:

Diertjes vol genucht...
Wentlen in drolligen wuftigen *dans.*

Bij Kil. *wift*, zooals men ook leest in het Leven van Marcus Aurelius, 17 recto: *ist saecke dat hun wercken noch* wift *ende licht zijn.* — Het friesch heeft daarvoor *wif*, zie Epkema op Gijsb. Japicx, i. v. en zoo schreef ook Hilarides in Phaedrus, 155:

Die in een snelle loop wiff *met een scheermes sweevden.*

Het engelsch bij Halliwell zegt daarvan *whiff* voor flikkering of schemering. Voorts treft men ook *wuf* aan bij Van Lodensteyn, Uytsp. 118:

Dat soete beckje, 't pluymgediert,
Dat wuf *van tackje op tackje swierd.*

En bij Bredero en Camphuysen, zie de pll. aangehaald bij Epkema. Evenzoo vindt men *wifjes* en *wufjes* in den Bloemkrans. 395:

Werd gij terwijl, mijn hartjen, als een Rhee,
Dat vlug en wifjes...
U leert, hoe spoedig ik u wens te komen.

En 493:

— *in uw stroom gedoopte zielen,*
Die wufjes *dobb'ren op den gloed*
Van uw' gemaakte vlammevloed.

Ik acht daartoe ook te behooren *wips* en *wups;* Van de Venne, Belacch. Werelt, 105:

Wordje krijgel, wips *en krul?*

Bredero, Boertigh Liedtb. 43:

Princesse wulps, en wups,
Mijn liefde is vercout.

Van *weiven* is het frequent. *weifelen*, dat dus

eig. den zin heeft van herhaaldelijk bewegen, heen en weêr gaan; vandaar *weibeln*, bij Benecke heen en weêr gaan; *weifeln*, bij Von Schmid voor wankelen, tuimelen, zooals in dronkenschap, in den slaap of van zwakte, en bij Stürenburg heen en weêr zwaaijen met de armen of met kleedingstukken; *weibeln*, *webeln*, bij Weinhold wankelend gaan van zwakte; *weibeln*, bij Stalder veel beweging maken door gebaren, heen en weêr springen, enz.; *umherweibeln*, rondloopen; *waibeln*, bij Schmeller heen en weêr zwaaijen, fladderen enz. In zulk een eig. zin is *weifelen* ook bij ons niet geheel onbekend: De Bo verklaart het door »waggelen, wankelen"; Werken van Rabelais, II. 77: *de Stierman merkende het* weyffelen *van de vlag achter op, en voorziende eenen schrikkelijkken storm*, enz. Dit kan niet anders beteekenen dan het sterk waaijen of fladderen der vlag. Bij Jan Vos, Ged. I. 52, leest men:

Wy zullen 't laauwe bloedt de wraak ten offer brengen,
En met de weifflend' *asch van hun gebeente mengen.*

Ik versta hier: de *verwaaijende*, *wegstuivende* asch. En bij Hooft, Ned. Hist. fol. 765: *De Graaf van Rennenbergh... volhardende in Steenwyx beleg, dacht dien van binnen, de blyde maare van 't naakend' ontzet, tot eenen droeven strik huns bederfs te doen dienen. Ook was 't geschaapen hem te gelukken, met naabootsing van den Hollandschen en Engelschen tromslagh, indien hem de gunst eener dikke mist niet* geweifelt hadde, *met schielyk neêrvallen*, enz. — Weiland voert deze plaats aan als een voorbeeld van *weifelen* in bedrijvenden zin, en het Wdb. des Instituuts volgt hem daarin. Bedrijvend genomen, zou de uitdrukking moeten aanduiden, dat de gunst der mist Rennenbergh had *doen wankelen* of *aarzelen*, wat onzin levert. Mijns inziens moet het voorn. *hem* hier in den dativus genomen worden, zoodat *weifelen* onzijdig blijft, en de uitdrukking beteekent, dat de gunst van het mistig weder, met welke hij de uitvoering van zijn listig opzet begon, op eens voor hem *omwendde* of *kenterde*, naardien door het schielijk wegtrekken der mist de Steenwijkers zijn plan ontdekten. In Van der Veens Zinnebeelden, 233, wordt de herderin, die hare jonge gezellinnen gaat verlaten, genoemd: *geweyffelde Vriendin*, wat zal beteekenen: (van genegenheid of gezindheid) omgekeerde, veranderde; zooals *verweifeld* veranderlijk of wispelturig, in Vlissings Redens Lusthof, 141:

Als Moyses heeft ghedaen, dien rechten Godes knecht,
Voor dat verweyffelt *Volck, en haer godloosheyt slecht.*

P. Moens, Hugo de Groot, 25:

Getrouwe Ledenberg liet zijn angstvallig hart
Door wanhoop, in het eind, verweiffelend *vervoeren.*

Hier is de Dichteres, naar ik meen, in de war met *vertwijfelen*. Hooft, Ged. fol. 49, heeft een compositum *weifeloogsch:*

Mijn zinnen zijn, o alverdellegende Twist,
Gescharpt tot uwen dienst op duizendtderley list,
En valsheidt weifelooghsch.

Weifeloogsche valschheid is een valschheid die met de oogen *draait* of *wenkt*. De Dichter ontleende de uitdrukking aan Vlaerdings Redenrijckb. 237:

Der valsche wayffel ooch *gescherpt in nydich list,*
De blinde lagenis tot die vervloeckte Twist.

Dat Hooft in zijn Geeraardt van Velzen hier ter plaatse de ketelsche rederijkkamer De Sonnebloem heeft nagevolgd, blijkt reeds uit de aangehaalde regels; doch nog overtuigender uit eenige volgende, die letterlijk overgenomen zijn. Met de beteekenis van dit *weifeloog* komt overeen die, welke de Teuthonista toekent aan *weyvelen*, dat hij gelijk stelt met »lunschen, streylen, oghendyenen enz. — De afl *weifelaar* vindt men bij Mostart, Mariamne, 24: *een'* weyffelaer *en dubbeltongigh man.* Bogaert, Ged. 61 (tot den verrader Judas):

O snoode weifelaer, *verzaker van uw trou.*

En *weifeling*, Strick van en tot Linschoten, Ged. 263: *wat het jaartal betreft, daaromtrend is de* weiffeling *gegronder.*

Thans kennen wij *weifelen* anders alleen in figuurlijken zin voor besluiteloos zijn, of (zooals men ook zegt) geslingerd worden tusschen twee of meer gevoelens of voornemens; hoewel Bilderdijk het w. ook nog in den meer eig. zin dier bet. bezigt, Affod. II. 47:

De krijgskans weifelt *steeds aan de eene en de andre zijde.*

In de zoo even genoemde bet. vindt men het w. bij voorb. Vondel, Lucifer, 21:

Ghy kunt bederven zelfs de vroomsten van de wacht;
En leeren weifelen *wat noit op* weiflen *dacht.*

Scriverius, Ged. 63:

Die iet verbloemt, of heelt, en 't bladt met weyfflen *vult.*

Marius, Amstelr. Eer ende Opcomen, 173: *want* weiffelen *en heeft by hem geen eyndt, ende en gheeft gheen sekerheydt.* De Vryer. Pulcheria, 42: *In deeze nood weet ik van* weiff'len *noch verand'ren.* Kasteleyn, Nieuwste Poëzy, I. 21:

Dat ik... allen lofspraak weif'lend *noem'*.
Westerman, Ged. III. 100: *een* weifelend *begeeren*. Van 's Gravenweert, De Ilias, I. 199: *Bij* 't weiflen *van den strijd.* — 't Is opmerkelijk, dat die beteekenis zich mede vertoont in het eng. primitief *to wave*, dat Halliwell vertolkt door »to hesitate." Ook heeft hij *to wiffle* »to be uncertain."

In *weifelen* mag de spelling met den tweeklank *ei* als gevestigd beschouwd worden. Nogtans vindt men het w. ook wel met *ij;* G. Brandt, Poëzy, II. 93: *Gy wykt, gy wankt, gy* wyfelt *nooit*. Bogaert, Ged. 185: *Zyn* wyffelen.. *heeft my een' steun ontrooft*. Werken der leidsche Maetsch. VI. 293: *als* (*het oordeel*) wijffelt, *beginnen wy te raaskallen*. Broes, Leerred. II. 73: *Hare stellingen zijn arm*, wijfelende, *en.. afwisselende*. Van Ryswyck, Balladen, 90: wyfelende *zonen!* Schenk, Nachtged. I. 9: *het* wijflend *hart*. Beets, Ged. (1e druk) 20:

Uw boezem zwicht of wijffelt *niet*.

Staring, Ged. IV. 47:

Wiens voet nog angstig wijflen *mag*.

Vandaar ook *wijfelaar;* De Thouars, Zriny, 117:

Vizier! let op hunn' taal. Zegt hier dien wijfelaar enz.

Die schrijfwijze is vermoedelijk gegrond op de vermeende, ook door Weiland en Bruining vermoede, verwantschap van het w. met *twijfelen*. Het middelned. *weiven* en het hoogd. *waiben* pleiten echter voor de *ei;* zie ook Ten Kate, I. 184.

Met *weifelen* stelt Kil. gelijk *wepelen*, dat van *weven*, door verwisseling der lipconsonant af te leiden is. Zie dit woord, en voorts ook *Wevelen*, *Wiebelen* en *Wuifelen*.

Hiertoe behoort mede het znw. *weifel*, bij Kil. ook *weivel*, hoogd. *weibel*, *webel*, oudhd. *weibil*, bij Schmeller *waibel*, d. i. gerechtsdienaar of bode, als zijnde iemand, die her- en derwaarts gaat om bevelen uit te voeren. Dus Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 215: *Ook benoemde men... Wagtplaatsen op ieder van welken een generael Capiteyn ofte* Weyfel *tegenwoordig zyn moest, die ook door 't Geregt werden gesteld*. Dez. Vad Hist. IV. 435: *elcke tien knechten sullen hebben een Rotmeester en elcke tien Rotmeesters sullen hebben een* Weyfel, *daer sy onder staen sullen, en die tien* Weyffels *sullen staen onder den Capiteyn*. Scheltema, Oud en Nieuw, I. 70: *nu onder den titel van kapiteinen, dan hooftlieden, dan weder kapiteinen, luitenants, vendrigs*, weifels enz.

Het bijv. nw. *weifel* is *weifelend*, zooals *wankel* = *wankelend;* Mevr. Van Streek, geb. Brinkman, Het Geluk, 127: *goud, en rang, en* weifle *Vorsten gunsten*. (Men leze *Vorstengunsten*.)

Wemelen—Wemen.

Wemen of *wiemen* is het oudhoogd. *wiman*, *wimman*, *wimjan*, scatere, *wemon*, fluitare, middelhd. *wimmen*, zich bewegen of roeren; verg. ook Schmeller.

Vandaar *wemelen*, hoogd. *wimmeln*, nedersaks. *wemmeln*, *wummeln*, bij Plantijn en Kil. als geldersch en friesch dialect *wommelen*, d i. zich hoopsgewijze bewegen of dooreenkrioelen. Zoo b. v. de Statenbijbel, Ezech. 47, vs. 9: *alle levendige ziele, die der* wemelt, *overal waer henen een der twee beken sal komen*. Bilderdijk, Ziekte der Gel. 93:

Ziet alles weemlen *en krioelen over 't land,*
En klaatren in den stroom, en wriemlen door het zand.

Feith, Werken, X. 18: *in 't* weemlend *stof des doods*.

Voorts het maken eener kronkelende beweging; Statenbijbel, Jes. 27, vs. 1: *de* langh-wemelende *slanghe*. Bilderdijk, Ond. der eerste Wareld, 26:

— *zou ook hier een Paradijsslang* wemelen?

Westerbaen, Ged. I. 89:

Als ick het weemelen *van uw verliefde tongh*
Soo soet begin te voelen.

P. Moens, Joh. van Oldenb. 216:

'k Ontwijk dit naar verblijf, waar schrik, waar wanhoop wemelt.

Bilderdijk, Brieven, IV. 314: *Wonderlijk inderdaad is dat gevoel, en eene draaiende zuizeling gelijk... Dus* wemelende, *ontfangen we* enz. — Ook voor de golvende beweging van het licht (verg. het boven aangeh. *wemon*, fluitare); dus Bilderdijk, Ziekte der Gel. 56: *een* weemlend *maanlicht*. Ald. 145: weemlend *dwaallicht*. Krul, Minnesp. der Deughden, I. 189:

(*Maer*) *dat haer soete vlam my* wemelt *om het hert*.

Vondel, Poëzy, I. 143:

— *'k heb gemerckt hoe mijne lampen* wemelen.

Smits, Ged. 179:

Ei let hoe bly elk hemelt,
En waelt en woelt en wemelt.

Bilderdijk, Mengelp. I. 60:

Wat is die scheemring daar, die aan uw zijde wemelt?

Tollens, Ged. II. 142:

Reeds de schaduw van de blaadjes
Wemelt *met een breeder zwart*.

P. Moens en B. Bosch, Liederen voor het Vad. 62:

Geen blaadjen maakt gewemel.

De plaats, waar de wemelende beweging geschiedt, wordt gezegd te *wemelen;* vandaar uitdrukkingen

als bij Weiland *het water* wemelt *van visch, het* wemelt *er van menschen.* Dit onpersoonlijk gebruik ontmoet men b. v. bij Bilderdijk, De Dood van Edipus, Voorr. 6: *leermeesters der dichtkunst, waar 't hoe langer hoe meerder van* wemelt. Van der Palm, Salomo, III. 80: *overal rondom hen* wemelt het *van hunne vijanden.* — Elders geldt het w. voor wankelen; Udemans, Geest. Gebouw, 2:

Gods gebouw oock noyt en wemelt.

Ald. 77:

Hoe onse leeme hut oock waggelt ende wemelt.

Vondel bezigt *aanwemelen* voor al wemelende naderen, »van een heele vlucht van vogelen"; Salomon, 19:

— (*ik*) *kon terstont niet weten*
Wat uit de bergen quam aenwemelen —

Ten Kate zegt daarvoor bloot *wemelen,* Tassoos Jeruz. I. 71:

Heel 't Heidensch rot ontwijkt de worstelbaan,
En wemelt *stadwaards als op arendsveder.*

Ook voor zwevend voortgaan; Bilderdijk, Mengelp. I. 152:

Waar ik op wolken stap, en door 't onzichtbre wemel.

Tollens, Ged. III. 93:

De wereld wijkt terug en wemelt *uit onze oogen.*

Ald. 151:

Een drom van spooksels... die weemlen *over 't meir.*

Voor blootelijk zweven; Bilderdijk, Poëzy, I. 12:

Een Leeuwrik deed zich juist bemerken,
Die, hangende op zijn rappe vlerken,
Om 't kunstig nestjen weemlen *bleef.*

En dan zelfs van abstracte voorwerpen; dez. Vaderl. Uitboez. 146:

De doodsangst siddert in uw hand
En wemelt *op uw kaken.*

Tollens, N. Ged. I. 77:

— *op zijn lippen* weemlen
De oraaklen en 't geheim der heemlen.

De afl. *verwemelen* komt voor bij Van Beverwijck, Schat der Onges. I. 121: *de Koster, siende de beenderen wat* verwemelen. — Dit *ver* wijzigt de bet. weinig of niets; men zegt zoo ook *bewegen* en *verwegen* in gelijken zin.

Behalve de vermelde heeft men nog andere afl. met voorzetsels; Bilderdijk, Avondschem. 36:

Geen spooksel dat de lucht doorwemelt.

Loots, Nag. Ged. I. 136:

— *flonkersteenen, die zijn blinkend waterhof*
Doorweemlen *in de zon, als opgejaagde stof.*

En 189:

— *al de wormen en de maden,*
Die u doorweemlen —

De Bo, Ged. 48:

Wat sterren zonder tal 't onmeetbaar ruim doorwemelen.

Blieck, Mengelp. II. 80:

— *Myn lof*
Zweeft u niet langer na; maer hooger opgewemeld,
Gaet rusten op een zuil van Vlaendrens letterhof.

(Schenk) Keur van Dichtbl. 84:

Een wolk van stof en steenen
Vermengt zich met het stuivend zand,
En wemelt *om hen* henen.

Maria van Zuylekom, Mengel. 112: *den worm, die.. in onaanzienlijke kringen voor mijne voeten* voordwemelt. — Van Duyse heeft *ontwemelen,* Vaderl. Poëzy, III. 100:

De sterfling, dien zy (t. w. *uw luit*) *hier verhemelt,*
Daer zy het driemael Heilig! heft;
Wien 't aerderijk den blik ontwemelt,
Als een verrukkingsstrael hem treft.

D. i. naar het mij toeschijnt: al wemelend ontzinkt.

Meer bekend is bij onze dichters *omwemelen;* zie het Wdb. der Ned. Taal. Dit geeft één voorb. van het w. met den toon op *om,* doch verzuimt op te merken, dat die klemtoon in strijd is met de versmaat. Men leest de pl. bij Bilderdijk, N. Vermaking, 104:

Een prooi van 't in den grond omweemlend *wormennest!*

De fout komt meermalen bij onze dichters voor (zie De Tijdspiegel van 1869, n°. 8, bl. 148 en 149); doch hier heeft de bijzonderheid plaats, dat Bilderdijk zelf tegen het aldus verkeerdelijk gebruikte *omwemelen* uitvaart als een bewijs van hedendaagsche taalverbastering, die de beenders van het voorgeslacht zou doen beven; zie den Perzius, 10 en de Aant. bl. 64 Ook Wiselius waarschuwde later insgelijks tegen den misslag, zie zijn N. Dichtbundel, 221. — Plaatsen van *omwemelen* met den toon op het ww. als bij Schimmel, N. Ged. 195:

Neen, 't hoofd altijd omhoog met grootheid u omwemel'!

geeft het Wdb. in menigte; doch daaronder ééne, die mij toeschijnt ook niet onberispelijk te zijn. Bilderdijk heeft Krekelz. II. 12:

Hoe! neevlen, opgepakte dampen...
Omweemlen me om en om *met dompig naar gehuil!*

Dit *om en om* is de herhaling van een scheidbaar en betoond voorzetsel en alzoo kwalijk gevoegd bij

het werkw. met een onbetoond *om.* 't Is of men sprak van een ww. *ómomwemelen.* Het minder gepaste gebruik van *neder.* bij meer werkwoorden aangewezen. ontmoet men ook bij *wemelen;* Ten Kate, Dichtw. II. 201:

— *als de maan aan de effen heemlen*
De nacht heur sluier neêr *deed* weemlen.

D. VIII. 383:

Wel maq de sneeuw van uit den schoot der heemlen
In blanken dos en vlekloos nederweemlen.

Als afleidd. van *wemelen* vermeld ik nog *wemelig;* Fokke, Boert. Reis, II. 124: *Dit* wemelige *huis en drukke kindergewoel.* — *Gewemelte;* Van Teylinghen, Het Paradijs der Wellust. 253: *dat de wateren voortbrenghen* het ghewemelte *der levende ziele, ende 't ghevoghelte boven de aerde.* — En *wemeling;* Valerius, Gedenckklanck, 89:

Geen weemeling', *geen vaeck, geen schemering' van licht,*
Geen schettering der Son verhindert u gesicht.

Schmeller voert van het subst *wimel* eene hem duistere plaats aan, dus luidende: *und seiner clarhait* wimel *chains menschen sin begreifen mag.* Hij vraagt, en Beneckes Wtb. na hem, of dit *wimel* »fülle" beteekent. Ik zou er door verstaan »glans," zooals wij spreken van *lichtgewemel*

Voor bewegen, zonder het denkbeeld van menigte of golving, zeggen wij ook wel *wiemelen;* dus leest men in De Gids, 1838, n°. 2, Mengelw. bl. 73: *mijne gewoonte om onder het lezen het regterbeen over het linker te leggen, en dan met het laatste te* wiemelen. Dickens, Het verlaten Huis, door C. M. Mensing, 146: *de donkere keuken, waar Peepy en zijne broertjes en zusjes over den steenen vloer lagen te* wiemelen. — Anders heet dit *wiebelen,* zie dit woord.

Kil. heeft als saksisch en geldersch *weme,* een spijkerboor, en *wemelen,* het boren daarmede. Ten Kate, II. 577, zegt dat evenals bij *wemelen* een »schemerbeweging," evenzoo bij dat boren »de schemer-draeijing plaets heeft." Zie ook *Wemeren.*

Wendelen, zie Wentelen.

Wentelen—Wenden.

Het frequent. van *wenden* zou eig. moeten zijn *wendelen,* dat men werkelijk aantreft bij Rivier, De Verovering van den Briel (Treursp. Rott. 1777), bl. 55:

Wanneer ons Kruis, in 't oog van Lumeys vloekverwanten,
Al wendlende, *op de Vest, voor u ten pronk zal staan.*

Huisinga Bakker, Poëzy, III. 153:

Zo treedt myn Dichtvriendin, niet krank noch mank ter beên,
Op Voorlands wendlend *spoor, met ongelyke treên.*

Welk »Voorland" een lustplaats was, van welke iets lager gezegd wordt:

De vreemde slingering der paden, boschjes, vloeden;
Zy groeien, draeien, spoeden,
Gaen wendend *voort, of recht*

Dit *wendend* verklaart des Dichters »*wendlend* spoor." De spelling van Kiliaan, *wendtelen,* levert den overgang tot ons *wentelen.*

Het w. beteekent rondloopen in den Bijbel van 1477, Hester 9, vs. 4: *die nieumare van sinen name wies oec daghelijcs: ende* wentelde *in alre luden mont.* — Elders is het voor het onzijdige rollen of wat wij nu *zich wentelen* zouden noemen; Passionael, Winterst. fol. 155: *hy.. ghinc wt al naect* wentelen *in die doornen.* Somerst. fol. 156 verso: *so ghinc hy daer buten* wentelen *in een hoep snees al naect.* En fol. 158 verso: *doen hi sach dat sijn sone doot was soe* wentelde *hi op die aerde al wenende.* — Dus mede van rookwolken; Winterst. fol. 136: *so schoorde neven die stat eenen groten berch ende daer quam een vier wt* wentelende *van dien berghe ter stadt waert.* — Ook voor bewegen; Thirsis Minnewit, III. 65:

Uw Boezem als zy zwoegt en speeld,
En vrolijk wenteld *op en neder.*

Bewentelen is omwinden, omgeven; Werken van Rabelais, II. 309: *wanneer* (*de appelen* enz.) *ter aarden vielen, kwamense juist neder op een zoorte van kruyd... waarin 't zich* bewentelde *en bewond.* — Meer fig. bij Coornhert, Wercken, I. 457 verso: *om dat sy alle* bewentelt *zijn in die erfsonde.* Baardt, Deugdenspoor, 178:

So sal u de Schijn-Vroomste noch
Bewentelen *in sijn Bedroch.*

Zie ook de pl. uit Bredero in Oudemans Wdb.

Het tegenovergestelde daarvan is *ontwentelen,* ontwinden; Tollens, Ged. II. 142:

Zie hoe uit het zwanger knopje
't Blaadje zijn gekronkeld topje
Reeds ontwentelt *en ontwart.*

dat echter mede onzijdig voorkomt; Bara, Hemel en Hel, 4:

— *Hier gaat den Hemel oopen...*
De deuren van 't gewelf ontwentelen *uyt een.*

Ook had men *uitwentelen;* Vondel, Horat. Lierz. 70: *De vlam, den vuilen roock boven* uitwentelende, *beeft vast.* — En *opwentelen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 371: *Daar sweet Sisyfus met het* opwentelen *van sijn neerrollende steen.*

Van het bekende *omwentelen* heeft het Wdb. der Ned. Taal de afl. *omwentelaar*. 'k Moet echter opmerken, dat dit w. reeds vóór Bakh. van den Brink gebezigd werd door Van Kampen, in de N. Werken der leidsche Maatsch. III. I. 115: *in Chenier... den vuigen* omwentelaar, *den man des bloeds te zien en te laken.*

In Coornherts Wercken, I. fol. 534, leest men: *goetheyt te rechte gelooft te wesen de somme*, wendel *ende saecke alder begheerlijcke dinghen.* — Dit zal zijn de band of zwachtel, bij Kil. *windel, wendel;* zie op *Windelen.*

Een *wenteltrap* is een trap die draait (als om eene spil); zij is dichterlijk aangewend bij P. Moens, De Geschied. der Menschheid, 43:

Geen poëzij kan ooit den wenteltrap *beschrijven*
Naar wijsheids tempelchoor.

Voorheen zei men ook *wendeltrap;* zie mijne Lat. Verscheid. 413.

Gelijk Kil. voor *wendtelen* ook *windtelen* heeft, treft men *wintelen* voor *wentelen* meermalen bij onze schrijvers aan; dus reeds in den Lancelot, B. II. vs. 29365:

— alst serpijnt quam ter doren
Daert uut was comen te voren
Vielt vore die dore ter neder,
Ende wintelde *wech ende weder.*

In Maerlants Nat. Bloeme (door Dr. Verwijs), I. 88, leest men (van den egel):

Ysidorus scrijft, dattet clemt ter vaert
In heerfstijt op den wijngaert,
Ende vellet die wijndruven neder;
Danne lesetse te samen weder,
Ende wentelter *op, ende draget so.*

De variant heeft: »*wintelt* daer op." De zin zal zijn: het dier wentelt zich in de trossen en neemt ze zoo tusschen zijne pennen op. Van Mander, Bucolica, 129:

Ghelijck de golf... soo wintelt *heen en treckt*
Nae 't strandt, enz.

Ald. 139 (van de waterslang):

— (sy) door jeucht nu op en neder
Daer wintelt *voort int veldt: —*

Dez. Bethlehem, 53:

Hy winteld *my in d' asschen.*

De Harduyn, Goddel. Lofzanghen, 162:

Wil ick van nu, vroech ende laet,
My wintelen *in dese plasschen.*

De Teuthonista spelt *wyntelen* (zooals men voor *wytelen* lezen moet), alsmede *wentzelen.*

Wepelen—Wepen.

Wepen beantwoordt aan het oudduitsche *weipon, weibon*, bij Graff, I. 650, fluitare, agitari; in Beneckes Wtb. *weiben*, schwanken, flattern; bij Schmeller *waiben, weiben*, heen en weder bewegen, draaijen, fladderen, nederl. *weiven*, waarvan zie op *Weifelen.* Vandaar bij Benecke, Schmeller en Stalder *weibeln, waibeln*, hoogd. *webeln*, in dezelfde bet. als het primitief. In 't nederl. luidt dit *wepelen*, dat Kil. met *weifelen* gelijkstelt. Zoo leest men bij Marnix, Godsdienst. en Kerkel. Geschriften, door Van Toorenenbergen, I. 529: *Laet ons dan daer toe poogen, ende alle onse sinnen ende verstand daer toe gebruycken. Hier en dient geen* wepelen, *want* enz. Oudaan, Agrippa, 201: *Deze Heerschappij (des volks) zeitmen veel veiliger te zijn, dan der voornaamster, daarom datze minst van scheuring* leit en wepelt. — D. i. ligt te wankelen. Dez. Poëzy, II. 312:

't Zy daar de Ryn zyn killen boor'
En koom met zacht en stil gezepel
In 't Retische gebergt hervoor,
Tot hy om struik en heuvel wepel'.

D. i. heenslingere. Klioos Kraam, 200 (waar gedoeld wordt op het voortzweven der schrijfpen):

In 't nat swart, langs 't droog wit, 't Hoofd naer,
als steert te weeplen.

In dezen zin heeft Kil. *wepelsteerten* = *wispelsteerten*, dat men leest bij Bartol. Engelsm. aangeh. in Huyd. Proeve, III. 253: *alst (lam) sijn moeder gevonden heeft, soe* wepelsterlet *met sinen startken.* Trigland, Kerckel. Geschied fol. 180: *op welcke onderteykeninge hy wel aengaende de maniere wat* gewepelsteert, *ende dan sus dan soo syne onderteykeninge ingestelt heeft.* — Bij Orizandt is dit *weepstaarten;* Heraclitus, 374: *geeft ons maer een kruymken . wy sullen tot u* weepsteerten, *ende . met danckbaerheyt te rugge keeren.*

Met een voorvoegsel heeft men *toewepelen;* Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 56: *so hem* (d. i. *den hond*) *eenige luyden te gemoet quamen, dien* wepelde *hy mette steert* toe.

Vandaar *gewepel* voor wat zich (in de lucht) beweegt; Oudaan, Aand. Treurigh. 96:

Lucht-gewepel, *zee-gewemel,*
Roem der wysheyd, kracht en waarde, enz.

Wepelachtig is wankelbaar, onbestendig, bij denz. Agrippa, 414: *te geloven dat het bestendige* wepelachtig, *en 't* wepelachtige *bestendig worden zal.* — Anders *wepel*, Sartorius, Adag (1670), 216: *'t Is een man seer* wepel *op syn roer. Hier hebt ghy hem, daer verliest ghy hem.* — Volgens den Dr. Volksalm. 1846, bl. 269, is *wepel, wepelig*, nog in Drenthe gebruikelijk voor »kittelachtig" (van paarden).

Bij Kil. is *wepel* en *wepeler* iemand die buiten openbare ambtsbetrekking is, die derhalve onbelast en vrij is, en als 't ware los staat. Bij Wagenaar lees ik daarvoor *wapelaar;* Amst. III. fol. 182: *Voorts, waren haar* (d. i. aan de Ruiterwacht) *zekere vaste noodhulpen toegevoegd,* Wapelaars *genaamd.* — En die bet. verklaart het ww. *wepelen* in twee mij voorgekomen plaatsen; Blommaert, Beknopte Geschied. v. d. Kamers van Rhetorica te Gent (Gent, 1838), 24: *Die nuttelicxt ende prouffelicxt zijn zal, ende die der meester menichte ghenought, zal dekin ghecoren ende ghestelt zijn, voor de toecomende jaerscare, ende de dekin ende proviserers afgaende sullen* wepelen *twee jaer van den zelven dienste, up dadt hemlieden ghelieft, al worden zy eer daertoe ghecoren.* — Zie ook Belg. Mus. I. 436. Voorts ald. D. IV. 57: *alse de leercnape ute geleert heeft, so moet hy een jaer sitten in cnaepscepe, eer hy meester wart, ende die meester moet een jaer* wepelen, *eer hy eenen andren leercnape ontfaet.* — D. i. vrij zijn van dienst, ontslagen van ambtsverrichting.

Wertelen, zie Warrelen Wervelen—Werven.

Werven, middelhoogd. *wirben*, hoogd. *werben*, *werfen*, is eig. draaijen (als om eene as); zie Ten Kate, II. 525, Schmeller en Benecke Vandaar zich in beweging stellen, handelen, streven of trachten om iets te verkrijgen of te winnen; en vandaar wederom dat verkrijgen of het winnen zelf. Dus onzijdig voor keeren, wenden; Van Heelu, vs. 206:

Her Godevaert van Parweis starf
Daer na sciere, ende doe warf
Die montborscap van dien lande
In heeren Wouter Berthouts hande.

Doch bedrijvend, Leven van Jezus door Meijer, 195: *hi sprac aldus: wint ende* werft *hir met, tote din male dat ic weder come.* Der Minnen Loep, I. 137:

So woudsy ghelijc hem sterven
Ende nymmermeer nuwe minne werven.

Ald. 181:

Al waert oick datment werven *mocht*
Niemant en zal des begheren.

Hiervoor zegt men thans *verwerven*, vroeger *bewerven;* zie Huyd. Proeve, I. 138—140, de Glossar. op Der Lek. Spieghel, Der Minnen Loep en andd.

Kent het nederl. het primitief minder in den eig. zin dan in den overdrachtigen: het omgekeerde heeft plaats met het frequent. *Wervelen* beteekent ronddraaijen, hoogd. *wirbeln*, eng. *to warble.* Zoo leest men bij Tollens, Verstr. Ged. 75:

— hoe veel vaster jaar op jaar
't Gebeente wervelt *in elkaâr.*

De hier bedoelde beenders heeten *wervelbeenders.* Zoo spreekt men ook van *wervelwind;* dus het ww. bij De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 106:

De straffe Noordsche buy, hoe spijtich in het waeyen.
En dozt soo 't cleyn ghestof niet wervelen *en draeyen.*

Geestel. Nachteg. II. 21:

Al wervelde *veel wints u bladerkens ontrent.*

Van de Kasteele, Oden van Klopstock, 37:

Nu zweeven, en ruisschen, en wervlen *de winden!*

Bij Kil. is *wervel* een draaikolk, want ook het water *wervelt;* Bogaers, Gez. Dichtw. I. 276:

Al wervelend *storten..*
De golven zich neêr in dien vreeslijken trechter.

En zoo voorts met toepassing op het draaijend bewegen van verschillende voorwerpen; Beets, Navolg. van Byron (1848), 18:

Voorwerpen zonder plaats of stand,
Met eeuwig wervlen, *wielen, walen,*
Omzwierend buiten elk verband.

Ten Kate, Christenharpt. van J. P. Lange, 26:

Alles wervelt, *en mijn kniën knikken.*

Haafner, Reize te Voet door Ceylon (uitg. bij Kruseman), 21: *door de gespierde tromp* (van den olifant) *opgenomen, wordt hij* wervelende *boven de toppen der boomen gesmeten.* Schimmel, Verspr. Ged. 36:

Romes aadlaar klept de vlerk.
Wervlend *viel hij — steeg hij weder*
Tot zijn vleugel droop van 't zwerk.

V. d. Bergh, Fantazij en Leven, 36 (van den Eiber):

Dan wervelt *hij in 't ronde,*
Met kringen, steeds verengd.

Ook wederkeerig; Ten Kate, Dichtw. V. 77:

Een weêrlicht ging uit van zijn dubbelde raadren,
Zich wervlend *om de as met de kracht van d' orkaan.*

Huygens spelt *warvelen*, Korenbl. I. 432: *door het* warvelen *van de winden.* — Vandaar *omwervelen* bij Beets, Stichtel. Uren, I. 30: *waar (de schepping) niet meer bestendig zal* omwervelen *in den vermoeienden kreitsloop van worden en vergaan.* — *Dooreenwervelen;* Hofdijk, in het Jaarb. voor Rederijkers, 9e Jaarg. 218:

Daar wervelt.
Het rosgedruisch en hondgeblaf en hoorngeschal door een.

Nederwervelen; Bogaers, a. w. I. 280:

Het bruist in de hoogte — en het wervelt *weêr* neder.

Ten Kate, Dichtw. II. 159:

Nu wervelt *de sneeuwjacht bij wolken* neêr.

En *rondwervelen;* ald. I. 354:

Hij wervelt rond, *hij ruischt voorbij.*

Een *wervel* is wat ronddraait; vandaar dit w. voor draaikolk en ook voor een staaf of stuk hout, dat tot sluiting om een spil draait. Zoo leest men in Six van Chand. Ps. 83, vs. 8:

Maak, o myn God, dat hun het hoofd,
Als wervels *draai, van sin berooft.*

Van dit znw. hebben wij het ww. *wervelen* voor »op den wervel doen" d. i. (eene deur) sluiten. Dit ww. is dan in zooverre geen frequent.; doch wel met het oog op het vlaamsch. Bij De Bo heet het draaijend houtje *werf*, en vandaar is bij hem ons *wervelen* voor sluiten ook *werven.*

Ontwervelen is ontsluiten; Bodecheer Benningh, Leidsche Oorlofd. 67:

Maer als of teghenspoet, of voorspoet u bestrijt,
Ontwervelt *dan uw breyn, dan is het waeckens tijd.*

M. G. Tengnagel, De Spaensche Heidin (Amst. 1671) bl. 52:

Mijn maeg ontwervelt *zich, en togt vast naer 't inbijten.*

Het bnw. *wervelig* wordt toegepast op den snorrenden kogel; Heyns, Wercken van De Bartas, II. II. 198:

Terwijl de Capiteyn sijn Krijsvolck vast sprack aen...
Quam hem een werflich *loot sijn luyde spraeck beletten.*

De samenstelling *wervelziek* duidt eene ongesteldheid aan, door draaijing in 't hoofd ontstaan; Huygens, Korenbl. I. 411:

Werdt ghy niet wervelsieck *van dat mall mole malen?*

Fokke, Verzam. der Werken, II. 77: *wat zien ze er allen melancholiek uit! men zou er* wervelziek *van worden.* — Loots heeft de wel wat tautologische samenstelling, Nag. Ged. I. 45:

(*Men*) *voelt door* werveldraai *zich 't zand ter keel inbreken.*

Wesselen, zie Wisselen.

Wevelen—Weven.

In Twents Zeemans Woordenboek is *wevelen* hetzelfde wat in Winschootens Seeman *weeven* (*weven*) heet, d. i. het vlechten, spannen of (zooals de zeemansterm is) scheren der kleine touwen tusschen de hoofdtouwen, ten einde naar boven te klimmen. Die kleine touwen hebben den naam van *wevelingen* of *weeflijnen*, in 't eng. *rutlines*, in 't fransch *enflèchures.* Dus leest men Bloemkrans, 214:

Hy klam op de wevelingen
In de Marsch —

Nomsz, Willem de Eerste, 83, heeft het enkelvoud:

Men vliegt langs weveling, *langs touwen en langs wanden.*

Nierstrasz, Frans Naerebout, 31:

— *de wakkere vaartuigsgasten*
Zijn weêr geklauterd langs de weev'ling *in de masten.*

Een zelfst. nw. *weve* voor weefsel, heeft Maerl. Rymybybel, I. 47:

Tubalcaymus suster, Neoma,
Die visierde ooc daer na
Harde meneghertiere weven.

Het latijn heeft: artem variae *texturae.* Kil. heeft als weversterm *wevel* voor inslag, en zoo leest men het w. in den Bijbel van 1477, Levit. 13, vs. 49: *Een wollen of een linen cleet dat die lazarie heeft in werp of in* wevel. En vs. 59: *van wollen ende van linen clederen, ende van* wevel *ende van werpe.* — Het hoogd. zegt *webel.* (Verg. over *werp* of *werpe* mijne Lat. Versch. 269). In den genoemden Bijbel heeft *wevel* nog een andere beteekenis, t. w. Deuteron. 7, vs. 20: *Hier en boven sal die here dijn god* wevels *in hem senden.* Josua 24, vs. 12: *ic sant voer u* wevels *ende ic verdreefse van haren steden.* Dus mede Passionael, Winterst. fol. 101 verso: *die muggen ende die* wevels *staken hem.* — De Statenbijbel heeft daarvoor horzelen; en bij Kil. is *wevel* mede als saksisch en geldersch voor »scarabeus cornutus," terwijl bij Adelung zekere kever in het nedersaksisch heet *wevel*, angels. *wifel*, friesch *scharnwefel*, van welke benamingen volgens Ten Kate, II. 512, wellicht, doch volgens Adelung en Benecke zonder twijfel, de grond ligt in *wiebeln*, d. i. heen en weêr bewegen. Ook Schmeller heeft voor kever *wibel*, *wibbel*, bij Graff *wibil*, *wipil.*

Weselen—Wesen.

In de Verzamelde Poëzij van Adam Simons leest men bl. 33:

Zij brengt het volk te hoop, dat dubble wachten sart,
Den regterstoel bespot en Mogendheden tart,
Dat raast en vraagt om brood...
Het dringt; — de Majesteit, zijn wederwez'len *moê,*
Staat van haar' regten af en geeft zijne eischen toe!

En de afl. van dit werkw. in des Schrijvers Verhandd. 269: de wederwezeligheid *des misnoegens.* —

In bet. komt *wederwezelen* overeen met *wederwerzelen* (waarvan zie op *Warrelen*). Voorts weet men, en De Bo verklaart het in zijn Idioticon, 958, omstandig, dat voor de *s* of *z* de medeklinker *r* menigmaal wegvalt en het Idioticon van Schuermans berieht ons, dat in het vlaamsch dit werkelijk het geval is met het woord *werzelen*, waarvoor men in verschillende streken *wezzelen* zegt. Doch in deze uitspraak blijft de *e* kort, en in *wezelen* van den hoogl. Simons is de klank lang. Eerder zal men dus te denken hebben aan een frequent. van *wezen*, dat hetzelfde is met *weren*, waarvan Kil. heeft *wederwerig*, d. i. rebellis, repugnans, en alzoo geheel overeenstemmende met *wederwezelig*. Zie de afl. van dit *werig* bij Ten Kate, II. 724.

Wibbelen, zie Wiebelen.

Wiebelen—Wieben

Het prim. *wieben* is het hoogd. *weben*, middelhd. *wiben*, heen en weêr gaan, bewegen, en ook één met *wiemen*, *wemen* enz. Het frequent. *wiebelen* wordt gezegd van eenig voorwerp, dat men op en neder beweegt, of dat zulks doet uit hoofde van een onvasten stand. Dus Van Zeggelen, in Vergeet mij niet, 1848, bl. 143:

Geen tafel die niet wiebelt.

Beecher Stowe, De Kleine Vossen, 26: *Ga niet op dien stoel zitten; je breekt de veren met* dat wiebelen. — Men noemt dit ook *wibbelen*, dat Weil. vermeldt op *Kwab*, waar hij het een frequent. acht van *weven*, d. i bewegen, zweven. Dus leest men in De Gids, 1867, IV. 332: *Papa. onthaalt vrouwlief op zijn distracties en trakteert zijne kinderen aan den disch op het telkens herhaald: »niet vragen en niet* wibbelen!" — Bij Schmeller is *wibeln*, *wibbeln*, bij Lexer *wibeln* en bij Schultze *webbele*, zich roeren, snel bewegen, en reeds in 't middelhoogd. was *webeln* heen en weêr bewegen. Bij Reinwald, Schmeller, Danneil en Weinhold is *wibeln*, *wubeln* en *wibbeln* inzonderheid het wiemelen of wemelen van voorwerpen door elkander, en dit wordt ook bedoeld bij Von Schmid, als hij *wibeln* onjuist verklaart door »in Menge hervorbringen," daarbij aanvoerende eene vertaling van Psalm 104 (105), vs. 30: *ir land hat* gewiblet *frösch in den kämern izer künig.* — Neemt men met hem *wiblen* hier als actief, dan zegt het *doen wemelen*, wat nog geen voortbrengen is. Zoo heeft Schmidt (S. 215) de uitdrukking: *da* wibelt *und wabelt es von Raupen*, d. i. daar *wemelt* of *krioelt* het van rupsen. Weinhold heeft bovendien *wibeln* nog in den zin van zich vroolijk betoonen, waarbij hij den dichtregel aanvoert:

da vor Freuden alles wibelt.

Wat bij ons *kwispel-*, *wispel-*, *wip-* of *wepelstaarten* heet, is in het Brem. Nieders. Wtb. *wibelsteerten*, en *wibelig* is in het beijersch wat bij ons *wepel* en *wepelig* was; zie *Wepelen;* terwijl onze volkstaal van iets dat *wibbelt* of *wiebelt* zegt, dat het *wibbelig* of *wiebelig* is of staat. Ook in de engelsche dialecten vertoont zich het frequentatief; *wibble* is bij Halliwell een dun week vocht, en *wibble-wobble* een bijwoordelijke uitdrukking voor ongestadig, onbestendig.

Wiegelen—Wiegen.

Wiegen is eene zachte schommeling ondergaan of doen ondergaan; b. v. Lublink, Thoms. Jaarg. 255: *regens. schudden de bosschen, die beneden al morrende* wiegen. P. Moens en B. Bosch, Liederen voor het Vad. 180:

Mij dunkt, de wind steekt op;
Dat zal ons schip doen vliegen;
Dat vrij dit hart nog klop,
Daar mij de baren wiegen.

Voor het onzijdige vindt men den wederkeerigen vorm, bij Ten Kate, Dichtw. VIII. 227:

Uw onweêr, dat op d' oceaan zich wiegt

Iemand wiegen is bij Houwaert fig. genomen voor wat wij anders noemen: in slaap *wiegen*, d. i. bedotten; Lusthof der Maechden, II. 841:

Hoe sy (t. w. *de Fortuin*) *veel belooft, maer meestendeel lieght,*
Hoe sy gheveyst is, en variable,
En hoe dat sy ons abuyselijck wieght,
Al schijnt sy ons te zijne wat favorable.

Zoo bezigt men ook *opwiegen* voor opvoeden; hetzij dan eigenlijk, als Valentijn, Werken van Ovid. II. 59: *Dese pop* wiegde *moei Ino eerst heimelijk* op, *en bestedense ter minne bij de bronmaagden.* — Hetzij fig. ald. III. 153: *Hij was in den wreeden oorlog* opgewiegt. Bekker, Bet. Weerelt, IV. 147: *'t vooroordeel van de Spokeryen... waarin dat groot en klein word* opgewiegd.

Ongewoon is *inwiegen;* Ten Kate, Dichtw. I. 255:

Weet hij te vaak zich-zelven te bedriegen,
Of 't vonnis van 't geweten in *te* wiegen.

Prudens van Duyse bezigt *wiegen* niet zeer eigenaardig, Vaderl. Poëzy, I. 129:

Waar, nog onbemorst,
De oude vanen wiegen
Van den vlaemschen vorst.

Het wapperen, dat hier bedoeld wordt, ware nog beter door *wiegelen* uitgedrukt, welk frequent. bij Kil. en Ten Kate II. 505, niet voorkomt. Een enkele maal ontmoet men het echter reeds in het middelhoogd. bij Benecke, en ook in 't hoogd. bij

Kaindl, IV. 452. Weil. kent het w. alleen onzijdig; dus, met verschillende toepassing; Ockerse, Napoleont. Redev. II. 34: *dat de evenaar van het wereldbestuur geenszins* wiegelt *in de handen van een noodlot.* Van Assen, in de Nieuwe Werken der Holl. Maatsch. III. II. 10: *het* wiegelend *blad der boomen.* Tollens, Liedjes, 94:

Duizend bloemen lagchen me aan.
Wieglen *voor mijn schreden!*

Schimmel, N. Ged. 5 (zeer overdrachtig):

Schoon in het dal de Lente stoeit,
Of moêgespeeld en neêrgezegen
Zacht wiegelt *op heur legersteê*

Meijer, Heemskerk, 146:

Toen eindlijk Neêrlands fiere vloot
Slagvaardig wiegelde *op den schoot*
Van 't golvend kampveld —

Het ww. is intusschen ook niet zelden bedrijvend; Ockerse, a. w. II. 49· *waar een stoorelooze vrede de volken in zaligen sluimer* wiegelt. Van Assen, t. a. p. bl. 15: *heeft hij honger, zij* wiegelt *hem in slaap.* Ten Kate, Dichtw. I. 311:

De drift, in zijn verscheurd gemoed
In slaap gewiegeld *door 't verdriet.*

Meijer. a. w. 149:

Waar de avondlucht het donkre olijfblad wiegelt.

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 58:

(*Hij*) *slaapt,* gewiegeld *op haar knien,*
Gelijk hij sliep op 't wieglend meer.

Spandaw, Ged. III. 104:

Gelijk de zilvren maan aan 's hemels blaauwen trans
Met heilge stilte drijft...
Terwijl geen windjen suist en 't vloeibre dundoek wiegelt.

En wederkeerig; Ten Kate, a. w. VI. 333:

(*Tot*) zich *zijn vlotte ziel in zoete droomen* wiegelt.

Hiervan *ómwiegelen* bij Bilderdijk, Krekelz. III. 102:

Sluimert zorgloos, in die droomen
Omgewiegeld *en gesold!*

Over samenstellingen van *wiegen* met het nauw verwante *wagen* zie men mijne Verscheid. 180. Andere samenstellingen hebben Oudaan, Ged. 51:

Dus wikt, dus wiggewieght, *als op den eevenaar,*
Den uitslag van den Fransch en Spaanschen handelaar.

En Bilderdijk, Ovid. Gedaantverw. 110:

In 't doodenrijk gedaald by 't spokend schemerwiegelen.

In den Geld. Volksalm. 1862, bl. 105, leest men: *De jonge op de loop, de deure uut, die hi* wiege wage *los liet.* — Ik versta hier: *wijdwagen,* en zoo schijnt de borkuloosche tongval de verklaring van deze uitdrukking te bevestigen, die ik voorstond in mijne Verscheid. 323.

Van *wiegelen* heeft men in abstracten zin *wiegeling* voor de daad van *wiegelen;* Da Costa, Kompl. Dichtw. II 374:

Zijn we als de vogel, wien in schommelende abeelen
Een onbezorgde wiegling *lust.*

Doch men zou het w. in concreeten zin kunnen nemen, voor iemand die *gewiegeld* of *gewiegd* wordt, en dus kunnen afleiden zooals andere dergel. wn. Zie de aant. op *Troetelen.* Uithoofde echter van de meerdere bekendheid van het ww. *wiegen* boven het frequent. ww. denk ik daarbij liefst aan eene afl. van het eerste. Het w. ontmoet men bij Huygens, I. 135: een wieg'ling *met een baerd.* Westerman, Ged. III. 147:

Mijn zorg smelt tot aan 't graf den wiegeling *vooruit.*

De Thouars, Zriny, 109:

Maar mag ik, zoon van 't stof en wieg'ling *van den tijd,*
Een trouwe burgerschaar door 't offermes ontzielen?

Brender à Brandis, Kabinet, III. 110:

— *gy zaagt die wreede beulen*
Uw wiegelingen *op den hoogen houtmijt zeulen.*

P. Moens, Joh. van Oldenb. 31:

Uw wiegelingen *zaagtge in moeders arm ontzield.*

Wiegelwagelen—Wiegewagen.

Beiden vindt men in de Idioticons van Schuermans en De Bo. Het freq. heeft ook Tiling in *wigelwageln.* Zie wijders *Wagelen* en *Wiegelen.*

Wiekelen—Wieken.

Dit frequent. ontmoet men in de Werken van Rabelais, I. 555: *een schoonen witten Haan, de welke... het hoofd om hoog hief, met sijn vleugels wakker* wiekkelde, *en met een helderen keel bestond te kraaijen.* — De beteekenis is duidelijk, en komt overeen met het gewone *klap-wieken,* en het min gewone *tegenwieken,* dat De Thouars bezigt, Zriny, 121:

— (*die*) *door klapp'rende arendsvlogels*
De vrijheid tegenwiekt: —

De fransche auteur heeft te dezer pl. »lequel.. en grande allegresse *secoüa son pennaige,*" d. i. *plumage.*

Wiemelen, zie Wemelen.

Wiewauwelen—Wiewauwen.

Het frequent. ontmoet men in het blijspel van Nil volent. arduum, De Gelyke Twelingen, 65:

Nou, laet alle gekken vaaren, Kwieryn; wat beduit
Al dit wiewaauwelen? *antwoordme, als 't behoort, te degen.*

D. i. talmen, dralen, van *wiewauwen* of *wieuwauwen*, van *wieuwen* en *wauwen*, waarvan ook *wauwelen*, zie dit; en over *uiewauwen* mijne Verscheid. 184, en Latere Verscheid. 467. 'k Voeg daar alleen nog bij uit Valentijn, Werken van Ovid I. 181. *Silenus, die soo dronken was, dat hij op sijn kromrugden esel sat en* wiewaaude. D. III. 62: *In 't eerst strekense 't seil, en* wiewaauden *door variabele winden.* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 300: *met haar mes* wiewauwende, *hield zij haare oogen op haar bord geslagen.*

Wigchelen[1]—Wiegen.

Wigchelen komt voor in den zin van hinniken (van paarden) bij Jonctijs, Tooneel der Jalouzijen, I. 434: *Gelijk geenen hengst zoo kreupel noch verschokt is, of hij briescht en* wicchelt *eenigsints wat bij de merrijen.* — Kil. heeft *wichelen, wijchelen, wiechelen, wihelen* (dit laatste als saksisch en geldersch), hinnire; het middelhd. *wihelen* en *wihenen*, en het hoogd. *wiehern.* Het primitief, dat bij ons *wiegen* zou luiden, vindt men in het oudhoogd. *hweion, weigon*, middelhd. *weien, weigen, wejen, wajen*, eng. bij Halliwell *to wehee*, angels. *hnaegan*, eng. *to neigh*, en bij Halliwell *to neye*, nederl. *neijen* en *nijen*, en in Gelderland *neigen* volg. Weil.; dus Maerl. Sp. Hist. I. 106:

So wies ors dat daer teersten nijede.

En lager:

Darius ors dat ghedochte
Der merien, alst nature sochte,
Ende wart neiende *te hant.*

Ruygh Bewerp Van de Redenkaveling der Kamer In Liefd bloeyende, 27: nijen *of brinssen der paerden.* Plantijn, Kil. en Ten Kate, I. 187, spellen *neyen.*

Wigchelen[2]—Wikken.

Kil., Ten Kate, II. 505, Weil. en ook nog Terwen en prof. David (Nederl. Ged. met Taal- en Lett. Aantt. 421,) houden *wigchelen* in den zin van waarzeggen voor hetzelfde met *wigchelen*, hinniken. Huydecoper, Pr. I. 363, leidt het eerstgemelde af van *wikken*, wegen of overwegen, dat men ook opgevat heeft voor beschikken, bepalen; De Jaarget. van Saint-Lambert, 11:

Gy, die het noodlot wikt, *der stoffen woestheid temt!*

Deze afleiding is naderbij, doch nog niet volkomen juist. Het primitief is *wikken*, oudhoogd. *wicken*, waarvan de eerste beteekenis is huppelen, dansen goochelen; en vervolgens voorspellen, waarzeggen, tooveren; zie Benecke. In het neders. en oostfriesch heeft *wikken* nog dien zin van waarzeggen, zie het Brem. Nieders. Wtb. en de Idiot. van Strodtmann, Schambach en Stürenburg. En in dien zelfden zin leest men het w. bij Maria Heyns, Bloemhof, 144: *zo laten zy hem in duel treden tegen een, die zy in de hunne kiezen, en* wikken *d' uytgang der oorlog uyt d' eene of d' anders overwinning.* Bekker, Betov. Weereld, I. 19: *gedaanteschouwinge .. zijnde eene kunst van* wikken *uit de trekken van 't aangesight.* — Dus nog Westendorp, N Werken der leidsche Maatsch. II. 353: *Ook onder de Grieken* wikte *men uit het niesen.* — Hiervan *voorwikken;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 158: *Bij aldien ik anders het toekomende weet te* voorwikken. D. III. 158: *Dit* voorwikte *ik niet door veselen van schapen ingewand.* — Ook de Teuthonista heeft *wijcken* voor tooveren en wigchelen, en Kil. *wicher*, augur; dus Hilarides, Phaedrus, 67:

— hy verschrikt om dat gedrocht,
Bedroevd tot wikkers *liep, als daar men raad versocht.*

Bij Huydec. t. a. p. vindt men *noodlotwikker* aangehaald. Bekker, a. w I. 15, heeft: *Geweid- of* Ingewandwikkers. Valentijn, a. w. III. 6: *vogelwikker.* — En het vrouwelijke daarvan, Bekker, 125: *dat een Waarsegster of* wikster *ons kan seggen, waar 't verlorene te vinden is.* Westendorp, aangeh. Werken, II. 472, zegt daarvoor: *wikvrouw.* — Ook afl. op *ing* en *rij* komen voor; Sprankhuisen, Rouwklaage over Fred. Hendr. 2: *de Doodt van vrome.. Princen is veeltijdts* een wikkinge *ende een voorbode van volgende onheylen.* Levens van Plut. fol 444 verso: *door Hemelsche gesichten ende teyckenen, ende door* voorwickinge *der offerhanden.* — Bekker, a. w. I. Inl. 5: Wikkerijen *en Toveroeffeningen.* En bl. 19: *wanneer een teems of seve tot* wikkery *gebruikt wierd.* Valentijn, a. w. II. 101: *Ethion schrander in* wikkerij. D. III. 158: *De rede is* een wikkerij *en gissing van 't toekomende.*

Het frequent. luidt *wikelen* bij Maerl. Rymbyb. vs. 5381:

Boete, no wikelen, *no tovren mede*
Niemen gheloofde, none dede.

Waarvan bij denz. ook het subst. *wikelaer*, Sp. Hist. I. 391:

Ende hi peinsde omden wikelare,
Die hem eerst brochte die niemare.

Kil. kent alleen den vorm *wichelen, wijchelen*, die

dan ook gewoonlijk voorkomt; Levens van Plut. fol. 61 verso: *Romulus die hem in dese const van* wichelen *seer wel verstont.* Vondel, Ifig. 2:

Ik wichle *uit d' offerhande* —

Dez. Virgil. in Dicht, 221:

— *gewis dit zijn die steenen,*
Charybdis moortrots, daer ons Helenus voorheenen
Van wichelde. —

D. i. dus onzijdig, en zoo ook Bekker, a. w. I. Inl. 26: *den Duivel.. door wiens behulp en kraght zy* wicchelden *en toverden.* Bl. 56: *waarom sy uit de Doodsbeenderen* wicchelen, *en met deselve toveren.* D. III. 60: *gy en sult niet* wicchelen. Bl. 81: *datse. door sijn ingeeven dus* gewiccheld hadden. Byvoegs. op Wagenaar, I. 36: *bladen, .die aan riemen gesneeden en op den rug van den middelsten vinger gelegd werden, om daar mee te* wichelen. Fokke, Verzam. van Spreekw. 12: *den* wigchelenden *pijl der oude Assyrische Vorsten.* — Doch het w. komt ook bedrijvend voor; Vondel, Poëzy, I. 143:

Ick wichel *niet alleen den loop van 's Vorsten leven*
Door starrekund —

Westendorp, in de N. Werken der leidsche Maatsch. II. 219: *om den uitgang van eenen op handen zijnde veldslag te* wigchelen.

Het vrouwelijke van ons *wigchelaar* is *wigchelster;* Bekker, a. w. IV. 110: *de* wicchelster *Erichto.* D. III. 77: *deswegen sy dan door die* wicchelsters *opkomen deden de gedaante.* — In het neders. *wikkerske* en *wikkerwyv.* Maerl. heeft daarvoor *wikeligghe* en *wikelresse;* zie het Gloss. op den Rymb. De variant heeft voor deze woorden *wighelinghe,* dat door prof David niet is opgenomen, wellicht omdat hij dit een verschrijving achtte; doch het w. is goed en beteekent *wigchelarij.* In den Bijbel van 1477 leest men het 2 Chron. 33, vs. 6: *hi navolchde die* wijghelinghen; in de Statenoverzetting: hy gaf op *vogel-geschrey* acht. Dus ook Van Hildegaersb. Ged 7:

— wychelinge, *die die doren*
Licht geloeven of hanteren.

Everaert, Politica van Justus Lipsius, 235: de wichelinghe *vande voorseggende gheest.* Bekker, a. w. I. 18: *in welke de schaduwe.. tot* wicchelinge *strekte.* D. IV. 110: *die exempelen der sesderleye* wicchelinge.

Wigchelen is in 't angels. *wiglian,* dat Bosworth afleidt van *wig,* in dez. taal heilig, met een anderen vorm *wih,* oudhd. *wih,* goth. *veihs,* middelhd. *wich,* bij Schmeller *weih,* nederl. *wij* en *wie* (in *wijwater* en *wierook*) enz. De vraag rijst dus, hoe hangt dit grondwoord en dus ook het daarvan komende ww. *wihen,* hoogd. *weihen,* nederl. *wijen,* samen met *wikken?* Volgens Benecke en Graff zijn die woorden van verschillenden stam. Grimm noemde (Gramm. II. 18) het oudhoogd. *wihan,* heiligen »noch dunkel." Ik steek er dus een speld bij, doch meen dat *wigchelen,* wat de beteekenis betreft, zich eerder laat brengen tot *wikken,* dan tot *wijen.* Grimm vermoedde elders, dat zoowel *wigchelen* als het angels. *viglian* afkomt van het oude *veihan,* facere, sacrare; zie zijne Deutsche Mythol. (1835), S. 581.

Wiggelen—Wiggen.

Beide vormen heeft Ten Kate, II. 504. Zij zijn door klankverscherping van *wiegelen, wiegen,* en ook één met *weggelen, weggen, waggelen, wagen. Wiggen* heeft bij Schmeller nog de beteekenis van eenig voorwerp in de handen op en neder bewegen, om het gewicht er van te bepalen, hetzelfde dus wat bij Weil. *wikken* heet. *Wiggelen* is eig. in gedurige beweging zijn, waarvan ook 't eng. *to wiggle,* bij Halliwell voor wankelen, slingeren; dus De Decker, Rymoeff. I. 129 (van de drukpers):

Nu dat ik die al meê doe wiggelen *en kraken.*

Lev. van Plut. fol. 236: *schichten, pijlen ende gavelijnen, de beweginghe van de welcke de schepen dede* wigghelen. — Doch ook in bedrijvenden zin, Levens van Plut. fol. 27 verso: *die palen die men in d' aerde heydt, hoe men die meer* wiggelt, *hoe dat mense vaster doet staen.* — Zoo ook *verwiggelen;* Oudaan, Poëzy, I. 191:

Zoo iets zijn wrangheid kan verwiggelen.

Men vindt *zich wiggelen* en *inwiggelen* voor zich inwikkelen; Huygens, in Hoofts Brieven, I. 330: *de acten van de Nederlandsche tragediën, daer ick gaern hoore U. E.* zich *ernstelick* in wiggelt. Cats' Wercken, I. fol. 177: *onder den roock, stof, en het gewoel van een dadelijk gevecht,* sich ingewiggelt *te vinden.*

Men vindt *wiggelen* ook voor wankelen (in het gemoed), onzeker zijn, weifelen; Jonctijs, Toon. der Jal. II. 663: *Zelfs Augustin schijnt hier te* wiggelen, *daar hij zeit,* enz. Dez. De Pijnbank (1651), 23: *Het gemoed des Rechters, zoo lang het* wiggelt *op bloote geruchten.* Bl. 63: *de zoodanige... die zelfs ontrent des misdaads hoofdpunkt... in hare woorden* wiggelen. — Vandaar *wiggelig,* wankelend, bij denz. e. a. w. 229: *een prouf, of gij ook een* wiggelige *kuisheid hebt, die op nader verzoek. mocht overmeestert werden.* En D. I. 453: *zoodat uit zoodanige spelen vele vrouwen oneerlik, meer-*

der wiggelig, *en geene kuischer zijn t' huis gekomen.*

Wijfelen, zie **Weifelen.**

Wijpelen, zie **Wepelen.**

Wikkelen—Wikken.

Deze wwn. beteekenen vooreerst hetzelfde als *wiggen* en *wiggelen*, namelijk wankelen, onvast staan; Oudaan, Toneelp. 137:

Geen Mijlpaal stond zoo stijf, hy schrikte noch en wikte.

Camphuysen, Uytbr. der Ps. 281:

Een vasten stant, daer uyt sy noyt mach schricken,
En niemandts konst off macht kan doen verwicken.

Tuinman, Beginzel van Hemelwerk, 96 (bedrijvend):

Want zyn besluit bestaat,
En niets zal dat verwikken.

Hofferus, Poem. 161:

Keert weder, menschen kind, ghy wickelt *naar het graf,*
Indien u d' eerste sond niet houd van sonden af.

D. i. wankelt, waggelt; Bara, Herstelde Vorst, 14:

De Soon van Mavors boel sach d' hoge daecken wickelen
Van Priams hooft-gebou —

Dezelfde heeft ald. 75 het prim. *wikken* in den zin van *wikkelen:*

— hoe dat Stertâs wallen
Niet sijn door Rasimo den vyand toegeschickt;
Maer buyten Lodowijck in 's vyands macht gewickt.

En zoo ook figuurlijk voor weifelen, onzeker zijn; Oudaan, Aandacht. Treurigheyd, 14:

— 't wankel hert dat wikkelt *tusschen beijen*
Van hoop, van vrees beknelt.

Dez. Poëzy, I. 23:

Myn onkund wikkelt *tusschen beiden.*

Dez. Haagsche Broedermoord, 34:

Uw jongste Zoontje ziet ons schreyen,
En weet niet of het schreyen moet,
Maar doet het geen een ander doet;
Het noost, (*) *en* wikkelt *tusschen beyen*

(*) Wat beteekent dit ww. *noozen?* In 't verband zou uitnemend voegen »hésiter, balancer, être dans l'incertitude" zooals Roquefort ond. and. het oudfr. *noiser* omschrijft. Het knaapje, dat Oudaan teekent, weet niet of het lachen dan schreijen zal; het *is onzeker* en wikkelt, d. i. weifelt tusschen die beide aandoeningen. 'k Moet echter erkennen, dat die beteekenis bij onze schrijvers, en ook bij Oudaan zelf, ongewoon is. Elders is het w. bij hem genomen voor verdrietig zijn, een leedgevoel hebben (zie op *Nosteren*), en ook in dien zin zou men het t. a. p. kunnen opvatten.

Zoo ook *overwikkelen;* De Herstelde Uitgel. Gedigten, 251:

— haren Atlas, die met syn hals onderschoorde
Haar overwiklend *Ryk, en kragtig hiel om hoog.*

Deze beteekenissen, nog als vlaamsch bij Schuermans en De Bo voorkomende, zijn nu verouderd. Wij gebruiken *wikken* alleen voor wegen en overwegen, meest in overdrachtigen zin; zie *Wichten*[1]. Tot diezelfde overdracht kan men ook brengen het freq. *bewikkelen;* Oudaan, Agrippa, 203: *om datze de lof der gerechtigheid nastreven zouden,* bewikkelenze *de Wetten zeer eng.* — D. i. overwegen ze nauwgezet. Voorts is *wikkelen,* hoogd. *wickeln,* door eene gestadige beweging omwinden, omrollen of omgeven. Het bewegen is de hoofdzaak, die gewijzigd wordt naar het voorzetsel (*om, in, ont, uit*), dat er aan toegevoegd wordt; zie Weiland. Zonder voorzetsel leest men *wikkelen;* Maria Heyns, Bloemhof, 107: *Het (dier) begeeft hem. onder de wijnrakken, en* wikkelt *die met zijn pootjes, tot dat hy zoo veel druyven doet vallen, als hy dragen kan.* D. i. beweegt.

Met voorzetsels heeft men het bekende *omwikkelen,* nu met den klemtoon op het voorzetsel, dan op het ww. Zie het Wdb. der Ned. Taal, doch merk daarbij op, dat in het eerste geval 't w. ook van iets anders dan van kleedingstukken gezegd wordt; Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. 11: *Sommige ontwerpen zelfs zijn .. zoo* omgewikkeld, *dat een reddend voorval alleen gehoopt kan worden, om hetzelve met kracht te* ontwikkelen. — *Ontwikkelen* wordt door Kinker, Holl. Pros. 69, genoemd »een werkwoord, dat buiten de Hoogduitsche, in geene der hedendaagsche of oude talen zoo schilderachtig en veelbeduidend voorkomt."

Verwikkelen, bij Kil. involvere, implicare, is naar de kracht van het voorvoegsel *ver* sterker dan bloot *wikkelen.* Het hoogd. *verwickeln* is dan ook »ineenwikkelen zoodat het niet uit elkaâr te krijgen is." Weiland heeft dit ww. op zijn plaats niet opgenomen, hoewel hij het op *Wikkelen* vermeldt. Men treft het aan zoowel bij Bilderdijk, De Dood van Edipus, Voorr. 8: *de kunst van een treurspel te* verwikkelen. Verhandd. 81: *dat men zich in een doolhof zonder uitkomst* verwikkelde. De Mensch, 68:

Vergeefs zult ge uw verstand .
In 't warnet van Uw Wet rechtvaardigheid verwikkelen.

Buitenl. 92:

— weeke slib, die lucht en tijd verhardt,

En zetsel van het vocht, waar 't meê verwikkeld werd.

welk deelw. als adj. genomen wordt, Mengelp. II. 22:

Wier geest.. in 't verwikkeldst *pleit de waarheid onderscheidt.*

Verspr. Ged. I. 70:

Verplet, ô groote God, der zinnen overmoed!
Koom 't krank geloof te hulp, in hun gareel verwikkeld!

Als bij Meerman, De Groots Vergel. der Gemeeneb. I. 122: *hun.. die ons in twisten zochten te* verwikkelen. Bl. 399: *de gesteldheid der overige Mogendheden zoude al zeer* verwikkeld *moeten zijn.* — Voorts bij Kinker, Ged. III. Voorr. 27: *waarin de bovennatuurlijke drangredenen zoo gelukkig met het overige gedeelte van de fabel zamengeweven en* verwikkeld *zijn.* En bij David, Vaderl. Hist. VI. 502: *hy werd eerlang weêr* verwikkeld *in de onlusten van het fransche ryk.* D. VII. 312: *zich blindelings te* verwikkelen *in de zaken van Philips opvolger.* — Het komt mij voor, dat Siegenbeek in zijne Lijst van Woorden enz. het subst. *verwikkeling*, dat van het gen. ww. regelmatig afkomt, te onrecht »als onbestaanbaar met ons taaleigen" heeft afgekeurd. Men leest dat b. v. in Toussaints Huis Lauernesse, I. 150: *moeijelijke* verwikkelingen *der zaken.* Van Oosterzee, Redev. II. 226: Verwikkelingen *doen zich voor.* — Bekker en Deken schreven in dergelijken zin *inwikkelen*, Cornelia Wildschut, I. 257: *lieden die diep in de wereld* ingewikkeld *en in het aardsche verward zijn.* — Andere schrijvers — meerendeels van voornamen rang — namen het hoogd. *auswickeln* over; Broes, Leerred. II. 44: *de* uitgewikkelde *voordragt van het Evangelium.* Vervolg op Wagenaar, XXII. 114: *ten einde myne gronden wat* uitgewikkelder *aan den dag te leggen.* Muntinghe, Leerred. 73: *wat* uitgewikkelder *nadenken.* Bl. 251: *dit alles wisten deze eerste Christenen zoo* uitgewikkeld *niet.* Van Alphen, Dichtw. II. 319: *dat.. gewaarwordingen..* uitgewikkeld *voorgedragen worden.* H. W. Tydeman, Briefw. van Mr. W. Bild. I. 128: *eens opzettelijk, zoo veel noodig* uitgewikkeld, *aan mij te schrijven.* Ypeij in Brender à Brandis' Magazijn, II. 302: *een* uitgewikkeld *denkbeeld.* Ypeij en Dermout, a. w. I. 148: *niets anders te omhelzen, dan hetgene* uitgewikkeld *in de heilige schrift gevonden wierd.* Broes, De Kerk en de Staat, I. 181: *een helder* uitgewikkeld *begrip.* Da Costa, Voorlez. over het O. T. II. 218: *Dat zelfde denkbeeld... ligt zoo* uitgewikkeld *mogelijk in de verordening van Moses.* Brieven I. 36: *eene meer* uitgewikkelde *belijdenis.* — Tegenover dit staat *inwikkelen;* Verv. op Wagen. XLI. 50: *Het Artykel... kwam zommigen eenigzins* ingewikkeld *en onduidelijk voor.* — In den bedrijvenden vorm komt het zonder beheersching voor bij Nomsz, Vertelsels, I. 54: *daar vrymoedigheid om* zich in *te* wikkelen *tot zijn beroep behoorde.*

Bij Bilderdijk ontmoette ik *wegwikkelen;* Kerkred. van Merle d'Aubigné, 133: *ô Gy, die 't geen gy ontfangen hadt,* weggewikkeld, *of 't in de aarde vergraven hebt.*

Wimpelen—Wimpen.

De subst. *guimpe* en *guimple* komen in het oudfransch veelvuldig en in verschillende vormen voor in de beteekenis van eene soort van sluijer, om eenig deel van het aangezicht of het hoofd der vrouwen te bedekken; zie De Roquefort, Gloss. Rom. Vandaar had men de ww. *guimper* en *guimpler;* van welk eerste de Dict. de Trévoux eenige voorbeelden aanvoert van plaatsen, waarin het voorkomt voor een sluijer of hoofddeksel aannemen; terwijl van het tweede een voorbeeld te vinden is bij Dietz, Etymol. Wtb. der Rom. Spr. II. 325, in eene gelijke beteekenis als het vorige. Met de ww. *guimper, guimpler,* komt het nederl. *wimpen, wimpelen,* zoowel als het nw. *guimple* met ons *wimpel,* letterlijk overeen. Komen nu de nederl. woorden van de fransche of omgekeerd? Daar *guimpe* enz. in het oudfransch veelvuldiger schijnen voor te komen dan *wimpel* in het middel- of oud-, hoog- en nederd. denk ik het eerste, in welk geval de oorsprong met Roquefort kan gesteld worden in het lat. *vinculum,* middeleeuwsch lat. *guimpa* en *guimpla.* De afleiding van Siegenbeek in de aant. op De Ned. Hist. van Hooft, I. 130, volgens welke het prim. *wimpen* zou zijn van *winden;* of die van Mr. Van Berckel (zie Dietsche War. V. 325) naar wien aan *wapperen, wippen* en *wiebelen* moet worden gedacht; komen mij minder aannemelijk voor. Men zou eerder kunnen denken aan een ww. *wimpen,* dat bewegen beteekent, waarvan zie op *Wimperen.*

Hoe dit zij, van *wimpen* hebben wij bij Hooft *bewimpsel* voor bedeksel, bedekte wijze van uitdrukken; Tac. Hist. fol. 479: *Welke* bewimpzels *op Vespasianus en Titus voorsprooken waren.* — De eig. en eerste beteekenis van ons *wimpel* is dan ook niet scheepsvaan, maar sluijer of ander bedeksel der vrouwen; N. Werken der L. Maatsch. I. 1. 237:

Die ionferen, als hem haer hoet
Of haer mantel niet wale stoet,

Of wimpel *of coverkief,*
Dat was hem dicwile lief.

Ferguut, vs. 1911:

Hi seide: wildi..
draghen hem den wimpel *en den haren.*

waarvoor men vs. 1935 leest:

draghet hem den haren ende 't hoeftcleet.

Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 139:

cnapen josteeren ende breken speeren om rome saken;
joncfrouwen vermoyen, wempelen, *ployen ende hornen maken.*

Hornen verklaart de geleerde Bormans door punten van vrouwenkappen; doch evenzeer zijn *ployen* en *wempelen* voorwerpen, die tot opschik, of, zooals de Dichter zegt, tot het »vermoyen" dienen. De Hoogl. ziet in *wempelen* een werkwoord, dat *wemelen* zou beteekenen. Vandaar de wwn. *wimpelen, bewimpelen, verwimpelen, overwimpelen* en *ontwimpelen*, omsluijeren, ontsluijeren in den eig. zin; Kausl. Denkm. II. 122:

Die ghewimpelt *was toten oghen.*
Up thouet adde soe ene wile.

Belg. Mus. X. 73:

Alsoe pleghen de dorpwive
Op thoeft te draghen enen doec,
Alsoe wimpeldi *sijn broec.*

Versta: het hoofd met den broek. Van Rijssele, Spieg. der Minnen, 1:

Ons namen sijn vrouwelijc;
Daerom zijn wij gewimpelt.

Anna Bijns, Refer. I. 71 (van »weeukens en maeghden"):

Men siet hoe aerdigh dat sy haer nu wimpelen.

Nolet de Brauwere bezigde het w. voor zich bewegen, fladderen, Ged. III. 25:

Geen zwellende aêmtogt die langs 't hangend mastzeil wimpelt.

Elders is het denkelijk voor zich onrustig gedragen; Schotel, Gesch. der Rederijkers, I 117: *Zoo wie collacyt ofte drynct op de camere, die en zal noch* wimpelen, *cryschen noch roupen, gelyck men op de banc doet.* — Maerl. Sp. Hist. II. 195:

Doe hise bewimpelt *sach met doeken,* enz.

Lancelot, B. II. vs. 14814:

Si hadde hare bewimpelt *sere*
Jegen die heyten vander sonnen.

Der Minnen Loep, I. 276:

Frissche maechden, die hem bestoppen
Ende bewimpelen *mit een cleyt.*

Die Cirurgie van Mr. Jan Ypermans, 204: *soe stect eene naelde dore die lippen ende die wonde* bewimpelt *met drade.* Hooft, Tac. fol. 493: *Uitgezeidt dat de vrouwen dikwyls met lyne gewaaden* bewimpelt *gaan.* Dez Ged. fol. 119:

Want sterffelijken oogh' onsterflijkheidt te toonen
Die onbewimpelt *zy, der Godtheidt gaat te naa.*

Cats' Wercken. I. fol. 192:

Bewimpelt *uw bejach met alderley gewas.*

Lydius, Vrol. Uren. 201: *Neffens dien plachten sy oock in rouwen hare lippen te* bewimpelen... *met den boort ende slippe van haer kleet.* Rabus, Vermak. d. Taalk. 259: *dat de aangezichten der vrouwen gevaarshalven moeten* bewimpelt *worden.*

Het ww. werd nog met *om* versterkt, Coornherts Wercken, I. fol. 417: *des Menschen ghemoet is met sulcker duysternisse* ombewimpelt, *dat het dickmael om sijn verderffenisse wenschet.* — *Omwimpelen* is trouwens hetzelfde als *bewimpelen;* Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 7: *dit sijn donckere wolcken ende nevelen die u* omwimpelen. Bl. 212: *om dat dit*.. *des menschen verstant* omwimpelt *ende overdeckt heeft.* — En lager, als tegenstelling van *omwimpelen: can ick, ick sal u daer wt* ontwimpelen.

De voorz. *ver* en *over* komen met *be* en *om* overeen; Kausl. Denkm. II. 6:

Soe stont verwimpelt *daer ter stede*
Met eenen douke onzuverlike.

Belg. Mus. VI. 105: verwimpelt (*die inadren*) *in een root coolblat.* Van Hasselt, Geld Maalt. 18: *eyn avergult groet kroesen mit hoeren wapen* verwimpelt. — Van Hoogstraten, Haegaenveld, 274: *een groote Nimf*. *met zwart floers* overwimpelt. — Eindelijk Tengnagel, Sp. Heidin, 75:

— *Kan ik 'er niet* ontwimplen
Mijn aenschijn scheurt, en schrookt tot honderd duizend rimplen.

Voorts het ww. in dezelfde bet., doch figuurlijk, die, vroeger zeldzaam, thans de eenig gebruiklijke is; Maerl. Sp. Hist. III. 285:

— *beslotene worde,*
Ende so ghewimpelt *onder tlieghen,*
Datsi elken man bedrieghen.

Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 779:

Wy mochten u hier verhalen meer exempelen..
... *sonder de saken te* bewempelen.

(Zoo schreef ook Vondel om het rijm: *wempel,* Pascha, 32.) Coornhert, Wercken, I. fol. 541: *dat de handel van de voorsienigheyt met veele andere gheschillen is* bewimpelt. Hooft, Tac. fol. 472: *om zyn gemoedt te* bewimpelen. Wagenaar, Vad. Hist. XIV. 84: *begon een der Afgevaardigden van Rotterdam eerst* bewimpeld *te spreeken.* Van Merken, German. 57:

— *Ik giste, uit uw* bewimpeld *schryven*
Iets van een samenstel van snoode wanbedryven.
De Casteleyn, Konst van Rhetor. 22:
Also moet den Facteur...
Zomtijt wat verwimpelen *oft verborgen hauwen.*

Het ww. *wimpelen* is ook gebezigd voor fladderen (als een wimpel), in welken zin het echter niet als frequent. is aan te merken.

Wij kennen thans het subst. *wimpel* alleen als vaan, waarbij de vraag rijst, hoe daarvoor gebezigd worde een woord, welks beteekenis iets aanduidt dat bedekt. Mij dunkt, Tuinman geeft, door aan een tweederlei *wimpel* te denken, dat hij dan op verschillende wijze afleidt, een blijk, die tegenstrijdigheid gevoeld te hebben. De Teuthonista geeft het antwoord op de vraag, als hij de »wympels" noemt »baners off vanen oeverdeksel." Oorspronkelijk is dus de wimpel de strook van doek die boven de vaan, banier of vlag is aangebracht, en deze als bedekt. — Van dit w. is *bewimpelen*, van een wimpel voorzien en dus niet als frequent. gebruikt; het wordt fig. bij Petr. Moens, De Gebr. De Witten (lees: De Wit), 53:
Daar dobbert een bemande vloot
Door trouw bestuurt, door moed bewimpeld.

In het middelhoogd. is *wimpel* een strook of band, die het haar samenbindt, en te gelijk tot hoofdsiersel dient; voorts eene kroon en ook eene vaan, en het dimin. *wimplin* pluksel, als kleine strooken of strepen stof. Het tegenwoordige hoogd. *wimpel* beteekent vaan, doch in het neders. sluijer, zooals ook in dat dialect *wimpelen* en *bewimpelen* bemantelen is. De Teuthonista heeft *verwijmplen* voor verbergen; het eng. *wimple* voor sluijer en kleine vlag, en (bij Nares) *to wimple* voor bedekken, omsluijeren. Volgens Kil. en De Bo zegt het vlaamsch *wompelen* voor *wimpelen*.

Wat bij Strodtmann *wimpeln* en *utwimpeln* beteekent, zal men niet licht raden: 't is »een graf reinigen." Somwijlen (zegt de Schr.) neemt een ambt van de Overheid de taak over, een graf te laten reinigen en omdat bij den tocht daarheen de ambtswimpel vooruitgedragen wordt, heeft men daarvan de bedoelde wwn. gesmeed.

Waarom bij Schütze *wümpeln* beteekent onordelijk te zamen liggen, en bij Fulda, Wurzelw. 198, *wimp* weinig, en *wimpelen* verminderen, is mij onbekend.

Windelen[1]—Winden.

Windel, bij Kil. ook *wendel* en *windeldoek*, is omwindsel, inzonderheid van zuigelingen, en was dat reeds in het oud- en middelhd.; dus Nederl. Ged. (uitgeg. door Snellaert), 599:
Doen God door di wert gheboren,
Quaede doeke hadhi vercoren,
Beyde te wendelen *ende te ghewaden.*
Vlaerd. Redenr. 403: (*kinderen*) *met* wind'len *omgeslagen.* Vondel, Virg. 204: *het overzware vechttuigh, met zijne onmatige* windelen *en banden.* Dez. Poëzy. II. 496:
Ziet de Moeder: ziet den Zoon.
Kust de windels: *kust de doeken.*
Ampzing, De Christenhoogt. 32:
Hun Koning in de krib, in windelen *gewonden.*
M. G. Tengnagels Aemsteld. Lindebladen, 29:
Daer zijn lieve onnozelheed
't Voedzaem luchjen noch kon vinden,
Toen hy d' eerste windels *leed.*
Ook fig. Everaert, Politica van Just. Lipsius, 158: *Een yegelicx aert wort bedeckt met te seer veel* windels *van gheveynstheden.* Maerl. heeft daarvoor *winde*, Rymbyb. vs. 21326:
Soudsi in ene crebbe vinden
.I. kindekin in sinen winden.
Vandaar is *windelen* met doeken omwinden, bij Kil. en Ten Kate, II. 535, hoogd. *windeln*, in het truijersch *wendelen*. Dus Bekker, Bet. Weer. IV. 235: *Leggende dat* gewindelde *Popjen doen in een houten mowde, of een langwerpige bak, ter ne'er.* (*Mowde* is *moude* of *mouw*, zie Weil. op dit w.) Beets, Ged. (1847), 13:
— *Vrienden moeten*
Het lijnwaad windlen *om doorboorde hand en voeten.*
Ten Kate, Dichtw. I 247:
— *sombere planeten,*
Gewindeld *in een floers van wolken.*
D. VIII. 296:
(*De nacht*) windelt *om der menschen oogen*
Den blinddoek der Vergetelheid.
Anders *bewindelen;* Bredero, Griane, 70:
Ick lagh bewindelt *in schoon Sye rijcke snoeren.*
dat ook fig. gebruikt werd voor bedekken, bemantelen; Severijns Meng I. 24:
Bewindel *u gebreken niet.*
Hetzelfde drukt Bilderdijk, in den eig. zin, uit door *omwindelen*, zie mijne Proeve over zijne Dichtw. 40; zoo ook Ten Kate, Dichtw. VI. 189:
De blanke wade omwindelde *Zijn leden.*
Meer overdachtig is het bij Schimmel, N. Ged. 2:
De stofwolk, dwarlende opgevlogen,
Omwindelt *ginds een krijgenstoet.*
Het Alg. Vl. Idiot. heeft daarvoor *inwindelen.*

Windelen komt ook voor in den zin van een gedurig wenden, ronddraaijen; Leven van Sinte Christina door Bormans, vs. 1144:

omgekeert dicke ende gewindelt,
so dat hen van stuerheden dies kerens dochte
dat si verginc ende nommeer en mochte.

Opmerking verdienen hier nog een tweetal samenstellingen; Bekker t. a. p.: *de vrught, in doeken... van top tot teen, dight* toegewindelt, *en vast bespelt.* Vrouwe Bilderdijk, Vaderl. Uitboez. 18:

Wat mag hy thands voor lust genieten
Van 't zich ontwindlend *Lentegroen?*

Zie wijders mijn Archief, III. 389, en mijne Handl. tot den Statenb. 135.

Windelen²—Winden.

In Oudaans Agrippa, 445, leest men van godgeleerden: *geschilletjes te berd brengende, meeningen opklutsende, en de Scriftuur geweld aandoende, met doornestelde woorden daar een geheel anderen sin over ploojende, wilvaardiger te* windelen, *dan te doorpluizen.* — De Schr. teekent bij dit *windelen* aan, dat het ter vertaling strekt van het lat. *ventilare*, 't welk den zin heeft van in den wind werpen, zooals het graan in de wan, en vandaar ook wannen, zoodat *windelen* hier beteekent luchtig (met iets) omgaan, in tegenstelling van het (nauwkeurig) doorpluizen. Het primit. *winden* heeft Kil. alleen voor waaijen; doch reeds bij Graff, I. 626, is *winton* ventilare, oudfr. bij Roquefort *venter*, in den wind werpen; bij Schmeller *winden*, tegen of in den wind werpen, b. v. verschgedorscht graan, om het van 't kaf te zuiveren.

Met Oudaans *windelen* komt geheel overeen het oudfr. *ventiller*, bij Roquefort verklaart door »laisser flotter au gré des vents, agiter par le vent, vanner du grain."

Winkelen—Winken.

Het frequent. is gebezigd door Heyns, in zijne vertaling van De Bartas, I. II. 127:

Maer als een Arent die..
De wolck siet onder hem, en met een sterck gesicht
Doet winck'len *d' oogen van des Hemels grootste licht.*

Dit *winkelen* der oogen zal hetzelfde zijn wat bij Kil. en Ten Kate, II. 574, *wink-oogen* is, d. i. met de oogen *winken* of *wenken*, eene snelle beweging met de oogleden maken, bij Schmeller *zwinken* en *zwinzen*, waarvan het eng. frequent. *to twinkle*, knipoogen en ook blikkeren, flikkeren, tintelen, angels. *twinclian*, zooals die taal mede *twink* zeide voor ons *wink* of *wenk;* zie mijne Verscheid. 255. Denkt men bij Heyns liever aan de tweede beteekenis van 't genoemde eng. woord — blikkeren, flikkeren, tintelen — die nauw samenhangt met knipoogen: bij beiden ligt eene snelle beweging, hetzij van de oogleden of de lichtstralen, ten grondlag. Adelung merkt op, dat in sommige hoogd. dialecten *winken* heet, wat elders *blinken* of *blinzen* genoemd wordt.

Ogier bezigt de samenst. van *winkelen* voor het spartelend bewegen der voeten van iemand die aan den geeselpaal staat; De Seven Hooftsonden, 252:

Wat een Briscolen soude maken, hoe sulde met u voeten
Krinckele-winckelen? —

Briscole is het fr. *bricole*, eig. een terugsprong bij kaatsing; hier sprong of draai. In het vlaamsch bij Schuermans is *winkelen* wentelen en komt ook de samenstelling *krinkelwinkelen*, d. i. al krinkelend wenden of wentelen, voor.

Wintelen, zie Wentelen.

Wippelen—Wippen.

Van *wippen*, in den zin van luchtig en vlug daarheengaan, heeft men *wippelen*, volgens Ypeij in Brender à Brandis' Magazijn, II. 140. Zoo leest men Bekker en Deken, Willem Leevend, IV. 312: *Het stout ding* wippelde *nog eens in den tuin, en Rijzig haar na.* De Bo, Ged. 133:

De konijntjes, uit hun pijpen (d. i. holen)
Wippelende —

Schambach heeft *wippelen* voor heen en weêr bewegen, doen schommelen. Het vlaamsch versterkt de uitspraak in *twippelen*, volgens het Idiot. van De Bo. Hetz. Idiot. heeft ook *wijpelen* of *wipelen*, bepaaldelijk voor het spel: op eene plank of balk *wippen*. En dit zal het ww. *wijpelen* zijn, dat Zeydelaar als gelijkvloeijend vermeldt in zijne Regelm. Nederd. Spelkonst, 77, en daarna zoowel in zijne Nederd. Spraakkonst, 51, als in zijne Verhand. o. d. Spelling, 114.

Bij Weil. mis ik *ontwippen;* Ca. Lenige, Mengeld. 129:

Hij toonde aan haar het blad...
Maar Seftr blies door 't nat,
En 't ritslend loof, te ligt,
Ontwipte *'t 's boeftjens hand: daar 's blad en eed verdreeven.*

Zie voorts *Wipperen.*

Wispelen—Wispen.

De oudste beteekenis van *wispelen* is die van fluisteren, zacht spreken of ook een ander zacht gesuis maken. Het primitief *wispen* vermeldt Kaindl, I. 341, in denzelfden zin en komt ook in het cimbrisch bij Schmeller voor met den vorm *bispen;* het is ook nauw verwant aan *lispen*, en

komt overeen met *zwispen* bij Schmeller voor lispelen, fluisteren; *to wisp* bij Halliwell rimpelen of kronkelen, doch vermoedelijk eig. het gesuis dat zulk rimpelen veroorzaakt; en het noordsche *hvissa*, murmelen.

Vandaar het oudd. *hwispalon*, bij Graff, IV. 1239, susurrare, murmurare, sibilare; bij Benecke *wispeln*, zischen, pfeifen, flüsteren; en nog in 't hoogd. in verschillende dialecten gebruikelijk, zie Schmeller, die ook den vorm *zwispeln* heeft, Höfer en Von Schmid; bij Strodtmann is *wispeln*, *vispeln*, zacht spreken; bij Lexer *wischp'ln* fluiten; bij Castelli *wischbln* in 't oor fluisteren; in het Brem. Nieders. Wtb. *wispeln* lispen bij het uitspreken der *s* tegen de tanden; en zoo ook bij onzen Kiliaan *wispelen* fluiten, fluisteren en stamelen. Onze oudste schrijvers bezigden het woord vooral voor het sissen of sijfelen van slangen of draken; Maerl. Sp. Hist. I. 139 (van een tooverdraak):

Daertoe wispeldi *so onsochte,*
Dat die zale scueren dochte.

In mijne Proeve over Bild. 180, verstond ik hier het *wispelen* of *kwispelen* van den staart, wat mij nu, bij vergelijking met de volgende voorbeelden, onjuist blijkt; Blommaert, Oudvl. Ged. II. 83:

Doe dese sake al was ghehent
Ghinc hi soeken dat serpent,
Ende t' eersten dattene comen sach
Wispelet *lude al dat mach.*

Maerlant, Naturen Bloeme, II. 23:

Dies pleghet die visschere diese wacht,
Dat hise met wispeline *vaet,*
Wat soe uter riviere gaet,
Als die horen waent dat serpent.

D. i. de visscher die den visch wil vangen, maakt het geluid der slang na om hem daardoor boven het water te lokken. Ald. 45 (van den basiliscus):

Sijn wisplen *alle serpente ontsien,*
Ende alsijt vernemen, si vlien.

En 76 (van de vipera):

Want alsie es over enighe side,
Hi wispelt *na haer ende es blide,*
Als hise bevoelt bi hem sijn.

Dez. Alexanders Geesten, I. 11 (van een draak):

Met sinen wispelne *hadde hi verdoeft*
Alle die in die zale waren.

En II. 207:

Doe dat helsce volc versament was,
Die oude viant Satanas
Wispelde *drie warf, ende al die wene*
Wart gestilt: daer ne was gene
Die ropen dorste, doe hijt horde.

Dus ook meermalen in den Bijbel van 1477; 1 Kon. 9, vs. 8: *al dier doer liden sal, hi sal verwonderen, ende* wispelen *ende segghen* enz. De Statenoverzetting heeft hiervoor *fluiten;* vroegere vertalingen evenals die van Luther *blazen;* onder de latere heeft V. Hamelsveld: *zuchten*, V. d. Palm *schimpen;* en de engelsche *to hiss*, d. i. sissen als een slang, maar ook uitjouwen. Ald. Hoofdst. 19, vs. 12: *naden vyer quam een* wispelen *van tederen luchte* — Statenoverz. het suizen. Jes. 5, vs. 26: *hi sal ten teyken waert* wispelen *vanden eynde der werelt.* Statenoverz. *tsissen*, in de randteekening verklaard door »schuyffelen, syffelen, fluyten." Jerem. 18, vs. 16: *dat haer lant werden soude in bedroefheden ende in ewelike* wispelinghe; Statenoverz. *aanfluiting.* Ald. H. 19, vs. 8: *ic sal dese stat legghen in een verwonderen ende in* wispelen. *Alle die gene, die hier door lijden sal.. hi sal* wispelen *op haer alre plaghen.* Statenoverz. een *aanfluiting, fluiten* over. Ezech. 27, vs. 36: *Die comanscap lude vanden volcke* wispelden *op di.* Statenoverz. *fluiten* u *aan.* — Op slangen toegepast, komt het ww. nog voor bij Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 254: *alsoo sy van de Roomsche voorspraken seer uitgesogen waren geworden, soo hebben sy een der selve levendigh de Tonge uytgesneden, seggende: Ghy Slangh*, wispelt *nu meer.* (*Nu meer* = 't hoogd. *nunmehr.*)

Zooals bij meer woorden is bij *wispelen* de beteekenis van het geluid overgegaan op de beweging, die het geluid maakt, en het w. geldt alzoo voor zweven, zich heen en weêr bewegen. In het oude Glossarium bij Hoffmann von Fallersleben, Hor. Belg. VII. 123, vindt men het ww. met de beide beteekenissen. De gemelde bet. vertoont zich ook in het zweedsche ww. *wispa* en *hwispa*, heen en weder gaan, in gestadige beweging zijn, door Stalder het primitief genoemd van het bij hem voorkomende *wispeln*, dat hetzelfde aanduidt. Het nederl. primitief *wispen* is dus ook het kwispelen met den staart, Zangen en Dichten van Revius (uitg. in het Pantheon, door Dr. J. van Vloten), 91 (van een visch):

Hy wispte *metten steert* —

Zoo is bij Schmidt *wisbeln* eene groote drukte aan den dag leggen, in den Teuthonista *wyspelen* vagari, en bij Kil. *wispelen* vacillare, vagari. Ja, zelfs in het middelhoogd. komt die beteekenis voor, al is het in Beneckes Wtb. over 't hoofd gezien; althans het daar gegeven voorbeeld: *si* wispeln *hin und* wispeln *her*, doet denken aan: zij *loopen* heen en weêr.

Hooft en Bilderdijk bezigden *wispelen* voor zwe-

ven; zie mijne Proeve over laatstgenoemde, 179. Dus mede Vlaerd. Redenr. 194:

Een zonderlinge vreucht mijn wispelt *door de zinnen.*

Wij zouden hier zeggen: *speelt* mij door de zinnen. Bredero, Roddrick, 43:

Mijn sinnen wisplen *staagh, mijn lichaem heeft geen rust.*

Dez. Lucelle, 9:

— *my* wispelt *de spreuck des Schrijvers in mijn sin.*

Dez. St. Ridder, 40:

O Sapho, u gedicht dat wispelt *in myn sin.*

Van de zinnen is de beweging overgebracht op verschillende voorwerpen; dus bij Cats, Wercken, I. fol. 2:

Al kapt een staele bijl den paling inde leden,
Al is hem schoon de kop ten vollen afgesneden,
Noch springt hy om en om, hy wispelt *op den blok.*

En fol. 315:

Wanneer een gave slang in stucken is gesneden,
Sy wispelt *in het sant, en soeckt haer eerste leden.*

D. i. woelt. Dietsche Warande, VI. 345: *met de voeten te sitten spelen oft lillebeenen, ende metten handen te* wispelen. Hoofts Brieven, III. 397: *De koopman, die windt op de beurs maeckt, met het* wispelen *van sijn handtschoenen*, enz. G. Japicx, Fr. Ryml. I. Voorr. 27: *daer na heb ick geploeght ende gepooght als Icarus na 't* wieck-wispelen *ende Phaeton na 't karre-mennen.* Poirters, Masker van de Werelt, 172: *Veel bouten die uyt Cupidoos boogh vliegen*, wispelen. Nog bij Hiel, Nieuwe Liedekens, 115: *weien, waar 't geurig windjen* wisplend *speelt.* Ten Kate, VII. 411:

»*Zoetjens wat, zoetjens wat!*" wisplen *de winden.*

Bij Starter, Friesche Lusthof, 139, leest men:

Als myn u hondje, dat plat-beckje siet,
't Wiggeld, het waggeld, het wispeld *syn staert.*

Vanhier bij Kil. *wispel-staarten*, thans *kwispel-staarten;* Vondel, Leeuwendalers, 33:

Ghy wispelstaert *dan hier, dan ginder.*

Bij verdere overdracht bezigt Hooft *wispelen* voor wankelen, onzeker zijn; Ned. Hist. fol. 728: *mits 't* wispelen *des opperbestiers, en 't haaperen der raadschifting.*

Ontwispelen is bij Bredero ontworstelen, door wringen of wenden zich los maken, Jerolimo, 62:

Buuren, helpt dat Wijf, of ick selt op jou verhalen, indien hy heur ontwispelt.

Opmerking verdient eindelijk nog het frequent. bij Schmeller, in den zin van ineenwarren van het haar of den baard.

Van *wispelen* voor onbestendig zijn, heeft Kil. *wispeltuit*, homo mobilis, inconstans; dat De Bie op vrouwen toepast, Faems Weerg. 204:

Gy soete Maechden volck, gy ydel wispeltuyten.

Zoo had men ook *ijdeltuit* (zie op *Tuiteren*). Hooft bezigde *wispelziek*, zie het Wdb. des Inst. dat overeenkomt met het osnabrugsche *wispelhaftig* bij Strodtmann. Huygens *wispel-urig*, Korenbl. I. 85:

Wat gaet het raderwerck van binnen uyt de koten,
Daer buyten op de hand soo wispel-uerigh *wijst!*

Voorts hebben wij nog *wispelturig*, dat, volgens Weil. bij Kil. zou luiden »wispel-duerigh." Inderdaad heeft Van Hasselts uitgave, zoowel als de druk van 1623, het w. op de laatste wijze; doch de nauwkeuriger Kilianus Auctus, van 1642, heeft te recht »wispel-tuerigh," zooals reeds de plaats, waar 't woord in alle drukken staat — t. w. tusschen »wispel-*steerten*" en »wispel-*tuite*" — uitwijst, dat het zijn moet. Die misstelling heeft Weil. niet alléén in de war gebracht: ook Meyers Woordenschat geeft »wispelduurigh," doch voegt er bij: »waarvoor men *wispeltuurig* schrijft." Bilderdijk kwam er door in verzoeking om te vragen, of *wispelturig* ook is *van wispelenden duur*, wiens duur geen stand houdt; zie Aantt. op Hooft, III. 243; en de scherpzinnige Halbertsma schreef, Aantt. op Maerl. 468: »Ik moet hier nog waarschuwen, dat het *turig* in Nl. *wispel-turig*, inconstans, niet tot *tier* behoort, zijnde verbasterd uit Kil. *wispel-duerigh.*"

Wispelturig, zooals men steeds bij ons schreef en nog zegt (zie eenige voorbeelden bij Bruining, Synon. I. 188), in het neders. *wispeltürig* en *quispeltürig*, is zooals Stürenburg te recht opmerkt, een andere vorm van *wispel-tierig* Ook Bilderdijk erkent, dat het van *tierig* is, doch denkt dan aan het subst. *tier*, een boom, omdat »de boom in den wind wispelt" (Geslachtl. III. 270). Elders (Aantt. op Hooft, III. 243) acht hij het w van *wispel-tier*, schuddend plantjen, of van *wispel-dier*, als »hondtjen dat wispelt om nu op den schoot genomen te worden, en dan weêr daar af." — Het nederl. *tier* beteekent aard, gesteldheid; Historie van Seghelijn, 40:

Seghelijn sprac: wat doedi hier?
Mi dunct ghi hebt quaden tier.
Hoe ist met u aldus gestelt?

Haupts Zeitschrift, I. 265:

Als hi dan vol comt uten bier
So es hi van alte vreemden tier;
Want soe grimmet hie daer ende hier, enz

Zeer gewoon waren bij onze oudste schrijvers sa-

menstellingen met dit *tier*, om den aard, de soort of de gesteldheid van voorwerpen aan te duiden; zoo sprak men van *goedertiere*, *quadertiere*, *putertiere*, *argertiere;* van *alretiere*, *velertiere* enz. zie Grims Gramm. III. 80, Bormans Christina, 320 en volgg. en prof. Brill, in De Taalgids, VI. 126. *Goedertieren* is daarvan nog over, d. i. dus eigenlijk *van goeden aard*. Zoo is *wispeltierig* of *wispelturig* ongestadig van aard. Bredero schreef *wispeltuur* (zie Oudemans Wdb.), hetzij als navolging der oudere buiging van het subst. *tier*, hetzij met weglating van den uitgang *ig* der adjectieven, die te zijnen tijde in zwang was, zie mijn N. Archief, 80 en De Taalgids, IV. 231; ook anderen na hem; De Vrijer, Pulcheria, 35:

Dat 's 't werk van 't losse graauw, wiens wispeltuure *zinnen,*
Alleen hun wellust, in dit tyd'lyk leven, minnen.

Van Lennep nam dien vorm over, Ed. van Gelre, I. 52:

De stem van 't wispeltuur *gemeen.*

Mellema heeft dit w. als subst. voor een ongedurig, onbestendig mensch, hetzelfde dus wat boven *wispeltuit* beteekende, en zoo leest men bij Huygens, Korenbl. I. 494:

Ick doolde buyten 's weghs in 't swartste van 't onseker,
In Twijffelmistigheit, in Schrick, den hertenbreker;

In Hoop, de wispeltuer; *in Vrees, de vroege pijn.*

En Hooft maakte daarvan het verkleinwoord *wispeltuurtje* — dat het Wdb. des Inst. over 't hoofd zag — 't welk letterlijk beteekent: *ongestadig aardje*, Ged. fol 206:

Geestezweepjes; wispeltuurtjes,
Daar de Min af leert zijn' kuurtjes.

Een ander schrijver smeedde van dit w. een ww. *wispelturen;* Coster, Isabella, 2:

Zo moet hy hebben tijt-verdrijf,
Om stil te zitten met zijn lijf,
Aare leyt hy staach te wispeltuuren,
En ken zijn wesen niet bestuuren.

Zie wijders *Wisperen*.

Wisselen—Wiggen.

Ten Kate, II. 504, acht *wisselen* door uitlating der *g* gezegd voor *wigselen*, en dit door invoeging der *s* van *wiggelen*, *weggelen*, het frequent. van *wiggen*, *weggen*, verscherpt van *wegen; wisselen* is eig. alzoo een wegen of bewegen over en weder. Het friesche *wigseljen*, oudfr. *wixlen*, en het hoogd. *wechseln*, waarvan Adelung dezelfde afleiding geeft, blijven dus nader bij den oorsprong dan het nederl. woord. Ook Kaindl, IV. 455, brengt *wechseln* tot het worteldeel *wach*, en noemt het primit. *wechsen*. Het oudd. zeide voor *wisselen: wehsalon*, het middelhd. *wehselen*, en het neders. zoowel als de Teuthonista, *wesseln*, *wesselen*.

Wisselen is de eene plaats tegen de andere verruilen; bij Maerl. Sp. Hist. III 105:

Die in gepeinse ende in wort
Ende in alle gewerke vort
Vulmaect sijn, varen in hemelrike,
Teersten dat si wisselen *erderike,*
Daer du af sages den inganc,
Daer du hores den soeten sanc.

D. i. *wisselen* het aardrijk (met de plaats) waar gij enz. Ook van personen wordt het gezegd, D. I. 200:

— omme in sekerheit te levene,
Namen si van hem ghisel, om tgone
Sileucus, sinen oudsten sone,
Dien hi sijnt verwisselen *dede,*
Ende sendde te Rome in die stede
Te wiselne *sijn joncste kint* enz.

Dez. Rymb. vs. 7801:

Maer Castor ende Pollux, haer broeder,
Namen in wraken sier moeder,
Ende wisseletse *om die suster doe.*

De afl. *wisseling* beteekent ruiling; Bijbel 1477, Gen. 47, vs. 17: *hi voedese dat iaer om die* wisselinghe *vanden vee*. Vondel, Brieven, 34:

Men legge een wisseling *van middelen en staten.* (*Leggen*, voor aan- of overleggen, verdient hier de aandacht.) Een geruild of ondergeschoven kind heette *wisseling*, zie het opgemerkte op *Troetelen*.

In Maerl. Sp. Hist. I. 35, leest men:

Ten oevere van haren lande
Bringhen si in hare hande
Hare comenscepe, ende wissen *dare,*
Ende vercopen also dat hare.

Niet volkomen zeker aangaande de bet. van dit *wissen*, opperde ik daarover een paar gissingen in mijne Verscheid. 308, en Lat. Verscheid. 192. Uit den latijnschen tekst van Vincentius, dien de nieuwe uitgave t. a. p. mededeelt, zie ik nu, dat *wissen* inderdaad een ww. is en ruilen beteekent. Indien men hier geene verschrijving heeft voor *wislen* of *wisselen* — welke ook Epkema, Wdb. op Japicx, 534, vermoedde — dan zou dit *wissen* als primitief van *wisselen* kunnen aangemerkt worden, doch als zulk een, dat uit een reeds bestaand en in vorm gewijzigd frequentatief is afgeleid.

Het subst. *wissel* werd gebezigd voor ruiling; Lancelot, B. IV. vs. 12524:

— *Quaet verradere, ic hebbe nu*
Crancken wissel *gedaen om u*
Vander scaden die gi mi doet an
Minen broder, die was so goeden man.

D. i. een slechte *ruiling*. Van Velthem, fol. 58:

— *hi voer te hemelrike;*
Al sceent ter werelt ramspoet
Dese wissel, *hi was hem goet,*
Daer hi hemelrike met gewan.

Le Long dacht hier aan eene »verwisselde levenswijze!" Der Minnen Loep, I. 247:

Die knechte lietse hene gaen
Ende en hoede him voerden wissel *niet,*
Die daer binnen was gheschiet.

Het geldt hier eene geheime verwisseling van twee personen. Ald. II. 122:

Die wissel *stont op ghecker maten:*
Si waende verschalken horen man;
Mer si bleef selve in die pan.

Leven van Sinte Amand, I. 16:

So dincke mi dat ic wissel *goede*
Doe, an dat ic minen vader late
Ende an volghen die rechte strate,
Ende den weghe van daer boven,
Minen vader van hoghen love.

Zie voorts mijne Nalezing op Lulofs' Handboek, 31. Den jagersterm *den wissel geven* voor bij herhaling eene plaats bezoeken (zie Adelung op *Wechsel*), heeft Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 172: *Het hert* heeft *hem* den wissel gegeven — Minder gewoon dan het subst. *wissel* is het adjectief; Der Minnen Loep, II. 116 (van den lichtgeloovige):

Vrijlic, hi heeft enen wisschelen *sin,*
Ende is op him te vermoeden,
Dat hi lichtelic vanden goeden
Totten quaden soude gaen.

Wij zouden zeggen *wisselbaar*. In hetzelfde werk ontmoet men een paar malen de samenstelling *wisselgang;* D. I. 14:

Wil deen cort, die ander wil lanck,
So valter dan een wisselganc,
Daer si mede worden ghesceyden.

En bl. 133:

Want mijn ghetruwen settic al
In di, Leander, zonder wanch,
End oick en gheer gheen wisselganch.

Bilderdijk, Verscheid. IV. 102, verklaarde dit door teruggang; Leendertz, met meer juistheid, door omkeering, gemoedsverandering.

Niet onaardig noemde Hooft weêrschijnend *wisselverwig*, zie het Wdb. des Inst. Bilderdijk bezigde *wisselbeurtig*, zie mijne Proeve over zijne Dichtw. 26; dat, intusschen, ook voorkomt in het Vervolg op Wag. XIV. 156: *onze Vaderlandsche Geschiedenis, hoe ryk anders in* wisselbeurtige *Lotgevallen*. — Het friesch heeft daarvoor *wisselborrig*, Wassenberghs Bijdr. I. 160. Voorts ontmoette ik nog de volgende samenst. Ockerse, Napol. Redev. II. 24: *de eigene plek gronds ontving* wisselkeerig *vijanden en vrienden als overwinnaars*. Van Ryswyck, Počt. Luimen, 201: *het* wisselstandig *lot*.

Als gelijk aan de boven vermelde afleiding *wisseling*, als znw. voor geruild of ondergeschoven kind, heeft Kil. ook de samenst. *wisselbalg*, hoogd. *wechselbalg*, d. i. eig. een kind, door den duivel bij eene tooverheks verwekt en bij eene kraamvrouw ondergestoken; S. van Hoogstraten, Haegaenveld, 235: *Wat ben ik dan? een bastaert of helsche* wisselbalgh, *die mijn handen in broederbloed baede, en de Hemelsche gramschap tot ons huis te verderven stoffe gaf*. Palingh, 't Afger. Momaans. der Tooverye, 150: *de Duytschen, die altijdt veel Toovenaers ende Tooveressen gehadt hebben, die houden het daer voor, dat van sulcke vermengingh somtijdts kinderen ontstaen die sy* Wisselbalghen *noemen, en veel swaerder dan ander kinderen zijn*.

Het ww. *verwisselen* verbindt zijne bepaling aan de voorzetsels *met, voor, tegen* en *in;* zie Weil. Vondel bezigt een ander; Herschepp. 193:

— *ik zal dees woeste steên,*
En ongezonde lucht verwisselen aen *luchten,*
Die veel gezonder zijn. —

Het znw. *verwissel* gebruikte Bilderdijk, zie mijne Proeve, 59.

Wistelen—Wissen.

Wistelen is bij De Bo, 1481, sijfelen, bij Schuermans schuifelen, en wordt door dezen gebracht tot *wispelen*, wat kan, zoo men dit opvat in den zin van een zacht geluid maken, en niet in dien van zwerven, zooals hij aanhaalt. Het eng. zegt *whistle*, van het angels. *hwistlian*, blazen, fluiten, en het primitief vindt men in het eng. *to whiss*, bij Halliwell met denzelfden zin voorkomende. Zonder de ingevoegde *t* zegt het zweedsch met den frequent. vorm *hvissla*, fluiten.

Wobbelen—Wobben.

Bij De Bo is *wobbelen* »gerucht maken gelijk water dat brobbelende kookt." De opbobbelende beweging zal wel het hoofddenkbeeld zijn en dan is het w. één met het eng. *to wobble*, bij Halliwell opbobbelen. Bij Danneil is *wubbeln* schudden, trillen, bij Schmeller *wubeln* wemelend bewegen, waarmede ons *wabbelen* overeenkomt, zie dit w.

Wobben verschilt dus alleen in klank met *wabben*, op dezelfde wijze als bij Stürenburg *wobbig* met *wabbig*, d. i. schuddende (van vloeistof of vet).

Woetelen—Woeden.

Dit frequent. is in het vlaamsch volgens De Bo bekend voor zich wemelend bewegen. Het komt alom in de duitsche dialecten voor. Bij Schütze is *wuddeln* woelen (van menschen); bij Lexer *wud'len*, bij Weinhold en Bernd *wudeln* wemelen; bij Schmeller *wuedeln*, *wueteln*, het heen en weêr loopen van mieren, bij Von Klein *wuteln*, *wuweln*, wemelen. Bij anderen, zooals Schmidt, Kehrein en Vilmar, is *wuseln*, *wusseln*, zich meer of minder snel bewegen, wemelen of kruipen.

Het primit. is ons bekende *woeden*, hoogd. *wüthen*, middelhd. *wueten*, oudhd. *wuotjan*, *wotjan*, angels. *wodian*, welk ww. oorspronkelijk beteekent woelen, onrustig of hevig bewegen, voorts tobben, razen; zie Diefenbach, Vergl. Wtb. I. 216.

Het eng. heeft het adj. *wood*, *wode*, voor razend, waarvan *hornwood*, nederl. *horendol*; zie Nares. Bij ons komt *woed* meermalen voor; Vondel, Amst. Hecuba, 37: 't Woed *ongediert*. Six van Chandelier, Ps. 44, vs. 6: *onse haaters, trots en* woed. Ps. 79, vs. 1: 't Woed *heidensch heir*.

Wommelen, zie Wemelen.

Wompelen, zie Wimpelen.

Worgelen—Worgen.

De Bo's Idiot. heeft *verworgelen* voor *verworgen*. De frequent. vorm schijnt alleen aan het vlaamsch eigen; elders vond ik hem niet.

Worstelen—Worsten.

Worsten is van *worren*, *werren*, *warren*, d. i. draaijen, wringen, waarvan *worr*, in het akensch dialect verward garen, en ons *worst*, hoogd. *wurst*, neders. *wust* (met uitlating der *r*), welk *worst*, zooals Bilderdijk, Geslachtl. i. v. juist opmerkt, zooveel zegt als *wrong*. Van *warren* was het verl. deelw. ook bij ons *geworren*; zie Ten Kate, II. 735 en Siegenbeek, Taalk. Bedenk. 27. Dus leest men *verworren* voor verward, Lev. van Sinte Christina, vs. 1309:

— *al die donker questien, die daer in*
Verworren *laghen, ontbant si cleerleke.*

Van Velthem, fol. 118:

(*Hi*) *waende setten te rechte 't rike;*
Maer het was so sere verworren,
Dat daer toe en halp geen porren.

In den overtreffenden trap vindt men daarvoor *verworst;* Toetsteen van de Werelt, 103: *hy deckte en diende de tafel; reynighde de plaetsen des Cloosters, ende dede de* verworste *wercken.*

Het ww. *worsten* treft men aan in het carinthisch dialect bij Lexer: *wurst'n*, dat zoowel als zijn frequent. *wurst'ln*, ruw arbeiden beteekent; ook bij Schmeller is *herumwursten*, *durch-einanderwursten*, ruw met iets te werk gaan, zooals *wursteln* bij hem denzelfden zin heeft. Zelfs in 't vlaamsch komt het primitief voor, Den Gheestel. Nachtegael, III. 181:

Gods dienst ben ick ontvlo'on, tot veelderleye stonden,
Omdat ick lach in 't quaet verwerret, en verwust.

D. i. *verwurst*, zooals *ontwustelen*, mede in 't vlaamsch en buiten het rijm, *ontwurstelen* is, bij De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 71:

Den breydel en den toom die moeten hun bevrijen...
Die woust en onghetemt ontwustelen, *o Godt!*
U vaederlijck ghebodt.

Zoo leest men *wust* voor *wurst* of *worst*, Meijer, Oude Ned. Spreuken, 81; *busten* voor *bursten*, *borsten*, Den Gheest. Nacht. II. 21; *dustich* voor *durstig*, *dorstig*, Schadtk. der Philos. fol. 313; *dust* voor *durst*, *dorst*, De Harduyn, Goddel. Wenschen, 370 en 534; *imbuste* en *inbusten* voor *inborst*, De Casteleyn, Konst van Rhetor. 153, Constth. Juw. 360. enz. — Vindt men in deze wn. vóór de *s* de *r* uitgelaten, niet minder zeldzaam is bij andere de invoeging der *s* achter de *r;* b. v. *meersen* en *vermeersen* voor *merren* en *vermeeren:* Belg. Mus. VII. 264; Janssen en Van Dale, Bijdr. VI. 168; *baersen* voor *baren*, Belg. Mus. VII. 243, Serrure, Vad. Mus. V. 334, en Despars, Cron. van Vlaend. I. 139; *dierste* voor *dierte* en *verdiersing* voor *verdiering*, ald. II. 457 en 430; *verclaersen* voor *verklaren*, in laatstgen. w. telkens. En zoo moet ook verklaard worden het ww. *verworstelen*, ald. II. 89: *die groote verwaenthede ende oude* verworstelde *torene die in hem was.* — Door invoeging der *s* is dit w. voor *verwortelde*, d. i. ingewortelde, vastgehecht, zooals men in hetz. Deel, bl. 404, ook leest: *vastelick geallieert, ghehecht ende* verworteld.

Voor *worstelen* vindt men, zoo de druk goed is, *vorstelen*, Passion. Winterst. fol. 164: *so speelden si dic onderlinge mit* vorstelen *ende mit slingheren.* — Voorts *warstelen* in Schuermans' Idiot. wat in het middelned. gelijkstaat met *werstelen*, Sinte Franc. Leven, vs. 4927:

Hier omme wersteldi *ende vacht*
In sijn gebede dach ende nacht.

Tollens bezigt *worstelen* bedrijvend; Ged. II. 142:

Zie hoe duizend wondre plantjes
't Hoofdje worstlen *uit de zandjes.*

Weil. neemt het w. alleen voor physieke inspan-

ning van krachten; doch het wordt ook toegepast op moreele. Men denke slechts aan de bekende uitdrukking: *in den gebede worstelen.* Dus reeds Passionael Somerst. fol. 37: *Te hant so heeft dese gloriose coninck Karolus (Bonifacius) bedwonghen als dat hi anderwerf soude te romen trecken, ende begheren.. benedictie om te onfangen een bisdom in vrancrijcke: mer dese heilighe man heeft hier teghen* gheworstelt, *seggende dat hi niet waerdich en ware tot soe groter eeren verheven te sijn.* — Fraai wordt het w. toegepast bij P. Moens, Joh. van Oldenb. 143:

Soms worstelde *de nagt met 't bevend licht der maan.*

Verbasterde vormen van *worstelen* of *wrostelen* zijn *wrösseln* en *frösseln* bij Stürenburg, het twentsche *vroeschelen*, dat ik in hs aanteekeningen vond, en het geldersche *froesselen*, 't welk men leest Geld. Volksalm. 1862, bl. 102: *As er manges twie jonges... rusie hadden en* froesselden.

Met voorzetsels heeft men *aanworstelen*, dat reeds voorkomt in het Woord. d. Ned. Taal. — *Afworstelen;* Vondel, Bespiegel. 26:

(*Die*) *Wat zich hier tegens kant in 't vechtperk* af *wil* worstelen.

Ockerse, Napol. Redev. II. 90: *bekoorlijke vriendin van het* afgeworstelde *menschdom.* Bilderdijk, Navonk. II. 191 (van eene aan de lijmstang gekleefde duif):

(*Zy*) *spilt haar overspannen kracht,*
Tot ze. afgeworsteld *en verstijfd,*
Aan 't doodlijk twijgjen hangen blijft.

Blieck, Mengelp. III. 31:

De laetste stadgenoot die streed en stryden kon,
Ligt afgeworsteld: —

Doorworstelen; Meerman, De Groots Verg. der Gemeeneb. II. 160: *na eenige Staatsregelingen...* doorworsteld *te zijn.* Van der Palm, Sal. VI. 185: *anderen helpt Hij de gevaren* doorworstelen. Bilderdijk, Avondsch. 38: *'t eens* doorworsteld *leed.* — *Ontworstelen* is bij Weil. onzijdig: »worstelend of met moeite ontkomen"; anders bij Van Loghem, N. Ged. 21:

Zijn voedsel (*zij*) *schrale spijs,* ontworsteld *aan de golven.*

D. i. met inspanning verworven en dus in bedrijvenden zin. — *Opworstelen*, d. i. naar boven dringen, opwerken, stijgen, en niet »ontwarren" zooals Oudemans' Bijdrage gist; Antw. Spelen van Sinne, 40:

Tis nochtans eenen cam, die u rechts ghelijct:
Hoe ghijer meer me strijct, hoe thayr meer opworstelt.

Van Senden, Nagel. Leerred. I. 131: *het rotspad langs hetwelk hij tot de hoogte zoude* opworstelen. Het Hoogste Goed, 56: *Of* op *te* worstelen, *of 't loflijk op te geven.* — *Overworstelen*, d. i. al worstelende overmannen; Berkhey, Oud Holl. Vriendschap, 99: *beeldjes... verbeeldende Hercules, die Antinous* overworstelt. — Voor *uitworstelen*, dat Weil. heeft, bezigt Camphuysen *uitgeworstelen;* Stichtel. Rijmen, 310:

— *'t is met my niet anders als met een heylloos man,*
Die, vast geboeyt met yzers, niet uyt-geworst'-len *kan.*

Wraggelen—Wrakken.

Deze wwn. verschillen alleen in klank met *wriggelen*, *wrikken*. *Wrakken* zegt Wassenb. Bijdr. I. 116, is hetzelfde als *wrikken*, d. i. heen en weder slingeren of bewegen om te doen vallen. *Wraggelen* komt voor in den zin van waggelen (van vettigheid); Westerbaen, Ged. II. 720:

Hier sie j' er een op straet die wragglen *gaet en trappen*
Gelijck een gans —

Tuinman, Rymlust, 374:

Zo vet zy zulk een, dat hy wraggelt.

Van Steyn, Kl. van de Melckboer, 4:

'k Ga je heene wraggele, *'k weetje niet meer te segge.*

Bredero, Jerolimo, 21:

Wy sellense die wraggel-gat, *die lampoot werpen op sijn sack.*

Schambach heeft *wrakeln* = *brakeln*, niet vast staan, waarvan ook *brakelig*, wankelend; Danneil *wraggeln*, *wrakkeln*, door heen en weêr bewegen wankelend maken, en het Brem. Nieders. Wtb. *wrakkelen* en Schütze *wraggeln* in dezelfde beteekenis.

Wrakselen—Wrakken.

Wrakselen beteekent worstelen, en is een verhollandschte vorm van het friesche *wraegseljen*, angels. *wraxlian*, dat hetzelfde beteekent en het frequent. is van *wraggen*, *wrakken*, waarvan op *Wraggelen*. Zie Wassenb. Idiot., Epkema's Wdb. en De Taalgids, III. 284.

Wrasselen, zie Wrastelen.

Wrastelen—Wrasten.

Het primit. *wrasten* vindt men in het eng. *to wrest*, wringen, draaijen, angels. *wraestan*, waarvan in diez. taal *wraestlian*, eng. *to wrestle*, bij Halliwell *to wrassly*, worstelen. Met dezen laatsten vorm komt overeen *wrasselen* in den Teuthonista, aldaar ook *rasselen* geheeten, voor »prangen,

worstelen, ringen." In het groninger en ommelander dialect moet *wrasselen* nog voorkomen voor het worstelen of stoeijen van kinderen; in het oostfriesch bij Stürenburg is *wrösseln* hetzelfde als *worstelen*, doch als spel, en door verwisseling der *w* in *f*, ook *frösseln*, waarmede overeenkomt het geldersche *froezelen*, in 't groningsch dialect *fröseln;* hetwelk mede beteekent uit tijdverdrijf of al spelende worstelen, om de krachten te beproeven, zie De Ned. Taal, II. 208 De bij ons meest gewone vorm van het frequent. is echter het bij Kil. voorkomende *wrastelen* en *wratselen;* Van Mander, Bucolica, 128 (van vechtende stieren):

Wrast'lend *op een de toeghekeerde hoornen.*

Ald. 116:

Om op sijn boersch een wrastelingh *bedrijven.*

waarbij de Dichter aanteekent: »*wrastelen* oft *worstelen* een oudt spel der Sabijnen." Bijbel van 1477, Hosea 12, vs. 4: *in sijnre starcheit is hij ghestuert mit den engel* wrastelende.

Met de *t* vóór de *s* leest men het w. Leven van Marc. Aurel. 92 verso: *ghy hebt... teghens de fortuyne* ghewratselt. Ald. 142 recto: *alle de ghene die met u* wratselden, *die teghens u stormden.* Ald. 173 verso: *quamen.. eenighe wt alle natien des werelts tegens hem te* wratselen. En lager: (*dese slave*) wratselde *een lange wijle tegens eenen Leeu.* Erasmus, Colloq. Famil. 99: *Ick meen dat voor de swackheydt of sy schoon al een weynig teghen de Wet* wratselt, *verghevinghe bereydt is.* Meermans Com. Vet. 105: *als sy den heelen dagh op haer gat hebben sitten writselen,* wratselen Vlaerd. Redenrijckb. 23:

Hoe ben ick met gheluck van 't Hemelsche verleenen,
Ghewratzelt *deur 't verdriet, ver buyten yemandts meenen.*

Van Mander maakt het ww. bedrijvend met *be*, a. w. 116:

De Bocken vet malcander met ghedrangh
Der hoornen oock bewratselen *en bestrijden.*

Wratselen, zie Wrastelen.

Wrekelen—Wreken.

In het vlaamsch is *wrekelen* hetzelfde als *wrikken*, d. i. met een wrikriem roeijen. Bij Kil. is *wreken*, *wreiken*, uit de handen wringen, en in dien zin wordt het w. nog steeds gebruikt. Vandaar *loswreken*, *verwreken*, welk laatste mij voorkwam met een anderen zin in het Leven van Marcus Aurelius, 70 verso: *dat onse heymelijcke sonden* (*de Goden*) verwreken *om te doen over ons openbare castydinghe.* D. i. dringen, aanzetten. — Hiertoe behoort *aanwreker*, ald. 86 verso: *dat de schoonheyt vanden vrouwen niet en is dan een oochlockinge vanden ledichgangers, ende een* aenwreker *vanden lichtveerdighen.*

Wremelen, zie Wriemelen

Wrevelen—Wreven.

Frāv, *frāven*, is bij Stalder een bijv. nw. en bijw. dat moedig, dapper, koen, beteekent, doch in ongunstigen zin overgaat tot driest, stout; vandaar de wwn. *fräfen*, *frefen*, *freven*, bij Kaindl, III. 269, driest of stout zijn, driestheid of stoutheid betoonen. Van het deelwoord van dit *freven*, dat in het nederl. *wreven* zou kunnen luiden, waarvoor men *wreeuwen* aantreft bij Despars, Cronijcke van Vlaend. II. 141: *dat zy van quaden spijte zeer injurieuslick... met hem wierden te geckene, ende schimpende, ende* wreeuwende, *verwijtende hem* enz. — heeft het hoogd. nog *freventlich*, waarmede overeenkomt ons *wreventlijk* bij Coornhert, Wercken, II. fol. 170: *zy alle... die so* wreventlijc *bloet vergoten hebben* — Het oudhoogd. bij Graff, III. 823, kent geen verbum van dezen wortel; alleen het subst. *frafali*, *fravali*, wrevel, en het adj. *fravalligo*, wrevelig, in het angels. *fraefele* en *fraefelness.* Doch het middelhd. bij Ziemann en Benecke heeft niet alleen het subst. en adj. *vrevel*, maar ook het frequent. *vrevelen*, hoogd. *freveln*, bij Kaindl *fräflen* en *frefeln*, bij Schmeller *fräfeln*, nederl. *frevelen* (zie Kil.) en *wrevelen*, neders. *wreveln*, platd. *wreweln.* Dus Rodenburgh, Casandra, 71:

Ha alderdroefste borst, hoe warrelik ghy wrevelt!

Dez. Poeet. Borstweringh, 244:

(*Ick*) wrevel *met geweldt om uyt mijn kluys te wroetlen.*

Bilderdijk, Navonk. I. 94:

Algoede! komt uw heilgenade
Dat wreevlend *schepsel nog te stade,*
Wiens wanhoop zelfs uw wraak belacht?

Ook *tegenwrevelen;* ald. II. 146:

— een wareld, die, tot enkel slijk verlaagd,
't Engelaartig Hemelsche uitdooft, dat zy tegenwreevlend *draagt.*

Dez. bezigt ook nog het adj. *wrevel* (bij Kil. *frevel*), waarvoor men thans anders *wrevelig* (Kil. *frevelig*) zegt; Affod. I. 133:

Waarom dus, met schreiende oogen...
D' uchtend wrevel *aangezien?*

Van der Palm, Redev. V. 182: *het* wrevel *minoegen te doen zwijgen.* — Hiervan de afleiding *wrevelheid*, die men ontmoet bij Nomsz, Zingha, 40:

Dan spant zijn wrevelheid *te samen tegen mij.*

Mevr. Van Streek, geb. Brinkman, Het Geluk, 130:

Bant zelfverveeling, bant de woeste wrevelheid!

Voor Kiliaans *freveler* heeft Vondel *wrevelaar*, Batav. Gebr. 45:

— wrevelaars, *die 's raats bewint belachen.*

Nevens het compos. *wrevelmoedig* kan men plaatsen *wrevelhoofdig*, uit Crous, Jos. Dr. Bly-eind. Spel, I. 67:

— *Of is soo veel geleegen*
Aan een oneffen woord? Dat gy, soo kwaad, daarteegen
U wreevelhoofdig *stelt?* —

Wrevelwrakig, uit het Lev. van Marc. Aurel. 178 verso: *oorsake te ontnemen, om niet* wrevelwrakich *te wesen.* — En *wrevelbloedig*, uit Westerman, Ged. IV. 226:

(*Toen*) *de schaamte*, wrevelbloedig,
Ons in 't somber aanzigt vloog.

Een samengest. ww. treft men aan bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 233: *hoe stugger de stieren eerst onder 't ploegjuk* wrevel-staarten.

Voor *wrevelen* of *frevelen* bezigt het vlaamsch nog andere vormen, t. w. *vregelen*, *vreigelen* en *vreijelen*, zie het Idiot. van Schuermans. Zij schijnen tot de platte spreektaal te behooren; althans bij schrijvers kwamen ze mij niet voor.

Wribbelen—Wribben.

Wribben luidt met een' anderen klank *wrabben*, Constth. Juw. 314:

Met woecker, dievery sulcx men nu gaet hanteren,
Niet eens acht hebbende (*eylaes!*) *op haer zielen,*
Met wroeten, wrabben, *crabben, leelick om dat te begeren.*

En is ook *ribben* in het neders., *to rub* in het eng. alles één met het hoogd. *reiben*, oudhoogd. *riban*, middelhd. *riben*, nederl. *vrijven*, *wrijven*.

Het freq. luidt *vribbelen*, *wribbelen* en *fribbelen*. Het eerste bezigt Ten Kate, II. 495: *de kleine kinderen, die, met eenig ongemak onder de leden bezet zijnde, gestadig staen te* vribbelen, *en zig te vrijven.* Bernagie, Bel. Jonker, 28 (van iemand die bevende schrijft):

Zie hy eens vribbelen, *hoe staat hem dat ter hand.*

wat schijnt te zien op het onvaste zweven der hand op het papier.

Het tweede, dat men mede in het Brem. Nied. Wtb., bij Dähnert, Schütze en Danneil aantreft, in den zin van tusschen de vingers draaijen of wrijven, komt voor bij Tuinman, Rymlust, 387:

Gewreven *vormt men tot* gewribbelt.

welk vers eene (niet kwade) etymologie bevat. Bredero, Lucelle, 57:

Ick slacht 't gewonde hart, dat.. als met vroeten
De welgetroffen pijl wil wriblen *uyt zijn sy.*

D. i. heen en weêr bewegen of wenden; zoo ook *bewribbelen*, dez. Kluchten, 52:

— *ick moet de roo kuwen*
Selfs bewribbelen *en schoon maken en 't bloedt daer uyt duwen.*

In meer fig. zin voor zich al bewegende indringen, dez. Lucelle, 20:

Daer leyt yet in mijn harssen
En 't wemelt door mijn bloedt.
Ja 't wribbelt *sich soo vart*
Tot midden in mijn hart.

En het derde leest men bij Lentfrinck, Hovaerdye in Armoede (Amst. 1764), 22:

Zy zabblen op hun' duim, en friblen *zich in 't hair*
Veel uuren achter een om éénen enklen regel.

Cremer, Anna Rooze, II. 28: *de jonge echtvriend die inmiddels broodballetjes* gefribbelt *en zich nog eens heeft ingeschonken.* Ald. I. 138: *terwijl hij het bandje der portefeuille met* een fribbelknoop *sluit.* Ald. 284: *hij kan zich nog eventjes een petit coup de peigne geven, en links-rechts* een fribbel *aan de zwarte knevelpuntjes.*

Bij De Bo heeft men voor *wribbelen* en *fribbelen* met eene gewone letterwisseling *wrubbelen* en *frubbelen*. Zie ook *Wrobbelen*.

Wriemelen—Wriemen.

Wriemen leest men in De Toekomst, 1867, bl. 102:

Hoe wriemt *de baar van visch.*

Het is één met *wrimmen*, dat men aantreft bij Schütze, voor wribbelen of wrijven, in het holsteinsch ook *rimmen* uitgesproken. Bilderdijk achtte dit *wrimmen* eig. te zijn *wringen*, zie zijne Aantt. op Hoofts Ged. III. 210, wat zeker niet ongerijmd zou wezen; dan, mijns oordeels, zijn deze wn. etymologisch één met *grimmen*, *grimmelen*[2], zie dit. Kil. heeft alleen *wremelen*, zooals ook de Statenoverz. Gen. 1, vs. 21: *alle levende* wremelende *ziele.* En nog Trip, Tydwinst, 133:

Naau wremelt *myn onnoozel Piertje.*

En lager:

Niet anders doet 't herbooren Wichtje;..
Het wremelt *gints en weêr.*

De vroegere vorm was anders mede *wrimmelen;* Marnix, Ps. 105, vs. 30:

'T landt wrimmelde *van vorschenhoopen.*

Hooft, Ged. fol. 251:

Daer leit de woest' en ongemeete zee,
En wrimmelt *van het groote en kleine vee.*

Camphuysen, Ps. 78, vs. 27 (Hij liet):

Haer slaep-vertreck van vorschen walg'lijc wrim'len.

Epkema noemt dit »noordhollandsch." Wij zeggen nu gewoonlijk *wriemelen*, b. v. de fraaije uitdr. bij Van de Kasteele, Oden van Klopstock, 111:

— *'t wurmpjen, dat het naast bij 't niet zijn* wriemelt.

Bilderdijk, Odilde, 86: 't wriemlend *wormtjen.* Halbertsma, Het Geslacht der Van Harens, 69: *Dat wormpje van gekrenkte staatzucht begon telkens op nieuw te* wriemelen *en tegentespartelen.* Bilderdijk, Mengelp. I. 162:

Oneindig boven ons verheven,
Ons, wriemlende *op deze aardsche kluit.*

Tollens, Tuiltje van geurige Dichtbl. 125:

— *drok en lastig volk, dat* wriemelt *voor myn schreden.*

Kneppelhout, Stijl Kunst, 161: *plotseling geworpen in* het gewriemel *eener werkplaats, midden onder eene menigte.* — Dit komt echter ook reeds in den Statenb. voor, Ps. 69, vs. 35: *de zeen, ende al wat daer in* wriemelt. En Ps. 104, vs. 25: *daer in is 't* wriemelende *gedierte.* — Ja zelfs in het middelned. blijkens Dr. Verwijs, X Goede Boerden, 23:

Si lach stiller dan een steen,
Ende hi wriemelde *al in een.*

Met voorzetsels heeft men *door-* en *omwriemelen;* Schenk, Nachtged. II. 149:

— *de pracht van hen, die rijkdoms modderkreken*
Doorwriemlen, *en den kop zoo stout naar boven steken.*

Van Ryswyck, Balladen, 206:

Miljoenen Legioenen Doorwriemelen *de aerd.*

Bilderdijk, Gedaantverw. van Ovidius, 146 (van adders):

Daar wriemlen *ze eindloos* om, *en knagen 't lichaam rond.*

Het is opmerkelijk, dat in vele met *wr* aanvangende wn. bij de uitlating der *r* de beteekenis ongeveer dezelfde blijft. Zoo heeft men *wraggelen* en *waggelen*, *wribbelen* en *wibbelen*, *wriggelen* en *wiggelen;* zelfs vindt ik *wrekken* voor *wekken* herhaaldelijk bij Rodenburgh, Batavierse, 31:

Dat d' herders zoete slaep dan schichtigh wert ghewreckt.

Casandra, 66:

Zou dit de deughde zelfs tot tooren niet verwrecken?

Anna Rodenburghs Trouwen Batavier, 31:

Want mooghlijck zal hier door zijn liefde zijn verwreckt.

En bl. 62:

Op hoop dat ick daer deur zijn weerliefd zoud' verwrecken.

Daar deze woorden achtereenvolgens rijmen op *brect*, *trecken*, *vertreckt* en *vertrecken*, schijnt de invoeging der *r* daarin te zijn geschied, om naar den smaak des Dichters een rijker rijm te hebben. Buiten dit geval geeft de *wr* eene meer wringende of draaijende beweging te kennen, dan de bloote *w.* 't Is evenwel niet te ontkennen, dat beiden vaak met elkaâr worden verwisseld. Zoo b. v. heeft Van Hamelsveld in het boven aangeh. vers uit Genesis: *alle levend* wemelend *gedierte, van welken de wateren* wemelen. — Ja de Statenoverz. zelve in het onmiddellijk voorafgaande vers: *een* gewemel *van levendige zielen.*

Wrievelen—Wrieven.

Wrievelen of *wriewelen* is in de omgangsspraak het bewegen van handen of voeten van iemand, die niet stil kan zitten of staan. Weil. heeft het niet in zijn Wdb. opgenomen, doch toonde het toch te kennen in zijne Inleiding, 60. Ten Kate, I. 127, en II. 495, spelt *wrivvelen*, met den korten klank vóór de *v*, die wel niet in de beschaafde taal, maar in die des dagelijkschen levens wordt gehoord, zooals in de buiging der adject. *grif* en *grof.*

Het prim. *wrieven* of *wriewen* is één met *wrijven*, in het Brem. Nied. Wtb *wriven*, bij Dähnert en Schütze *wriewen*, bij Outzen *wriwwe*, bij Stürenburg *wriefen.*

Wriggelen—Wriggen.

Wriggen, met versterkten vorm *wrikken*, *wreken*, is heen en weêr bewegen, draaijen, angels. *wrigan*, inzonderheid met het doel om iets los te maken; waarvan ook *verwrikken*, zie op *Wrichten*[1].

Bilderdijk heeft, Geslachtl. III. 276, *wrijgen*, en stelt dat gelijk met *wrijven.* Men leest het ww. in den Geld. Volksalm. 1874, bl. 16: *Gerit de Coc mit den* wrigenden *hals.* D. i. draaijenden. — Vandaar het adj. *wrijg*, draaijend, in de Gemeene Duytsche Spreckw. (Campen, 1550) bl. 39: *Hoe men een keerle meer bidt, hoe hem den hals* wrijger *staet.* D. i. hoe hij den hals meer uit trotschheid draait. — De hoogl. Meijer in zijne uitgave, bl. 19, verklaart het w. minder juist door »scheever, afkeeriger." Het spreekwoord heeft eenige overeenkomst met het onmiddellijk daarop volgende: *Als men die bruydt bidt soe piereerstse*, waar *piereerzen* mede een gebaar van trotschheid aanduidt, en niet »een op de hurken zitten, om zich

te verschuilen," zooals Meijer meent. De Teuthonista vermeldt *wrijchhals*, zonder het te verklaren; 't woord zal iemand aanduiden, die den hals (uit trotschheid) draait. Zoo denk ik ook aan het draaijen of wankelend gaan van den gewonde in het oudfriesch bij Von Richthofen, 1161: *werther emmant dulget in syn hals, thet hi* wrigiande *gunge*, — waar de geleerde Uitgever vraagt of *wrigia* »röcheln" beteekent. Ook bij Outzen is *wriga*, *wrigian*, draaijen. Hiertoe zal behooren het bijv. nw. *wrigge*, op eene vrouw toegepast, Kausler, Denkm. II. 463:

Want ic en ben gheene clappigghe,
No fel, no wreet, no wrigge.

D. i. trotsch; volgens Epkema ook het znw. *wrigge*, een gedrocht, monster enz. dat dan echter nog al van beteekenis verandert. Beter komt bij de *wreeg* of *vreeg*, bij Weil. *wreef;* Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 578: *de vreef van den voet*, bij Kil. *wrijf des voets*.

Vandaar *wriggelen*, volgens Weil. kleine beweging aan eenig voorwerp doen, om het uit zijnen stand te krijgen; bij Danneil en Dähnert *wriggeln*, bij Richey, Strodtmann en Schütze *wrikkeln* en *verwrikkeln*; in 't eng. bij Wright *to wriggle*, draaijen of wringen; bij Epkema *wriggeljen*, weifelen, wankelen, waggelen. Dus Don Quichot, II. 239: *Trifaldi, siende vast Sanche heen en weêr* wriggelen (terwijl die, namelijk, achter op een ezel en dus in eene ongemakkelijke houding zat). — *Zich ontwriggelen* is zich ontwringen bij Jonctijs, Toon. der Jal. II. 200: *Willen wij* ons *'t gevaar* ontwriggelen, *zoo moeten w' onze harten om hoog en na beneden onze oogen slaan.*

Tot deze wwn. behooren het eng. *wriggles*, bij Wright aal die in het zand kruipt; en het holsteinsche *wriggel*, een wispelturig of eigenzinnig mensch, waarvan *wriggelig*, in het osnabrugsch *wrikkelig*, eigenzinnig, wankelend.

Wrikkelen—Wrikken.

Wrikkelen en *vrikkelen* heeft De Bo voor het gewone *wriggelen;* zie dit w.; en over *wrikken* het art. *Wrichten*[1].

Wrimmelen, zie Wriemelen.

Wringelen—Wringen.

Voor »wringend bewegen als van palingen" heeft het vlaamsch bij De Bo *wringelen*, dat, zonder de gewone verscherping der *ng* tot *nk* en dus rechtstreeks, van *wringen* komt. Zie *Wrinkelen*. Het w. werd echter reeds in de vorige eeuw door Arends, een' hollandsch' dichter, gebezigd, in De Honigbije, V. 82:

Daar knarstandt hy, daar wringelt *hy de handen.*

Wrinkelen—Wrinken.

Wringen, bij Kil. ook *wrengen*, bij Outzen *wrenge*, *wringe*, in het angels. *wringan*, eng. *to wring*, beteekent draaijen, en wordt ook aangetroffen in het drenthsche *wrangen*, worstelen (z. Dr. Volksalm. 1846, bl. 269) en het fransche *fringuer*, rondspringen, dansen. Vandaar is ond. and. ons *wrong*, saamgedraaide doek of krans, waarvan de samenstelling bij Poot, Ged. II. 245 (van een bruidegom en bruid):

Zy pronken met een' loverwrong.

Wrangen, volgens Halbertsma in het overijselsch de loopgraven der konijnen, als zijnde kronkelingen, en in zoodanigen zin, doch figuurlijk, zal 't w. genomen zijn door den gen. Geleerde, in zijne Aantt. op Maerl. Inl. 77: *gezangen, waarin de stortvloed der gedachten door* de wrangen *van altoos afgebrokene, maar hoogst dichterlijke volzinnen, hortend voortsnelt.* — Voorts *wrange*, bij ons voorheen meer dan ééne soort van slingerend kruid of gewas, zie Ten Kate, II. 496; *wringe*, in het friesch en neders. een draaiboom of draaikolk; *wrungtrappe*, een wenteltrap; *wrong* en *wronk*, bij Kil. wrok; zoo leest men in Poirters' Hof van Theodosius, 178:

Het saet van afgunst en van wronck.

Ald. 225:

Die sullen, spyt en leet en wronck
Vergelden met een vrede dronck.

En 228: *foey! datmen soo lanck om een beuselrye sal gaen... muylen en* eenen wronck *in het hert broeyen.* Taelverbond, III. 44: *Ze bleven dan goê vrienden, in schyn alever; want dat er tusschen hen getweeën geen* wrong *bleef bestaan, daer zou 'k myne hand niet voor willen in 't vuer steken.* — Hiermede hangt samen het neders. *wrange*, een twistziek mensch, het eng. adj. *wrong*, verdraaid, verkeerd, averechts, subst. *wrong*, ongelijk, onrecht, verb. *to wrong*, onrecht aandoen, bij Wright *to wring*, kwellen, *wringer*, verdrukker. Bilderdijk bezigt *wrongziek*, voor wrokkend of warrend, Navonk, I. 179:

— *Heidensch wangevoel, in 't* wrongziek *hart gekoesterd.*

Voorts ons adj. *wrang* voor wat den mond doet samentrekken, dat echter ook fig. wordt gebezigd, als bij Macquet, Uitsp. I. 349:

— *'t* wrong *geknars van dolk op dolken.*

Bij Kil. is het ww. *wrangen* samentrekken, en in de Randteek. op Jes. 5, vs 2, worden »suyre, onrype, ontijdige, wilde druyven" *wrangen* genoemd.

Met den frequentatiefvorm hebben wij *wrongel*, neders. *wrungel*, gestremde melk, doch bij Kil. ook hetzelfde als *wrong;* zoo bij Zeeus, Overgebl. Ged. 14:

Het volk brengt wrongel, *kaes, en melk en offerkoeken.*

D. i. gewrongen melk, waarvan bij Van den Bergh, Bloeml. uit Shakspeare, 65: *'s herders maagre* wrongelkost. — Waarvoor ik *wrongsel* aantref bij Meerman, De Groots Vergel. der Gemeeneb. III. 37: *gestremde melk... of, gelijk Virgilius het noemt,* wrongsel, *of boter, of kaas.* (Het latijn van De Groot heeft hier »pressum.") Maar bij Tollens, N. Ged. 170:

Dan zwierde een rijke vederpracht,
Van gouden looveren zwaar,
Een wrongel, *met juweel bevracht,*
Om 't weidsch gevlochten hair.

D. i. gewrongen band of doek. *Wrinkel, wronkel,* is bij Kil. rimpel, krul, *kronkel-wronkel* kronkelend, gedraaid, *wrinkelen* en *wronkelen* ald. en bij Ten Kate, II. 496, rimpelen, krullen, eng. *to wrinkle,* angels. *wrinclian;* dus leest men bij De Brune, Bancketwerck, II. 82: *wy zouden alle plaghen daer in* (t. w. in den buyck der zonde) *zien krielen, en door malkander* wrinckelen. — Bij toepassing heeft het eng. nog *to wrangle,* krakeelen, *wrangle-some,* bij Halliwell twistziek, en *to wringle,* bij Wright kraken.

Voor *wrinkelen,* in den zin van rimpelen, heeft De Bo *frinkelen.*

Writselen—Wrijten.

Writselen verschilt alleen in klank van *wratselen,* en is met dit van denzelfden oorsprong, zie *Wrastelen.* Het kan aangemerkt worden — zooals Weil. het reeds deed — als het frequent. van *wrijten,* welks beteekenis niet is »twisten, krakeelen," zooals Weil. zegt, maar, gelijk de Teuthonista en Kil. opgeven, wringen, draaijen, worstelen, eng. *to writhe,* angels. *writhan.* Bij Smits is *wrijten op iets* met vruchtelooze inspanning op iets bijten, Nagel. Ged. I. 103:

Andren doen hem (t. w. den Tijd) *op arduin,*
Yzer, stael en koper wryten,
Kerk en praelbeeld neder smyten.

Doorgaans echter wordt het w. fig. gebruikt voor tegen iets inleggen, tegenstreven, wrokken; zoo zeggen wij dat het hart of gemoed *wrijt* of *tegenwrijt.* Dus Vondel, Herschepp. van Ovid. 406:

— als of men, met dit doode lijk van strant
Te schuppen, en voort wechuit d' oogen heen te smijten,
Zich zelven, en de ziel van wroegen en van wrijten
Ontlasten konde. —

G. Brandts Poëzy, II. 173:

Hoe tradt dees vinnigheit den Christen vreê met voeten?
Hoe zocht ze in scheuringen te wryten *en te wroeten?*

Macquet, Dichtl. Uitspann. II. 292, neemt het ww. bedrijvend aldus:

Dan ziet men hen elkaêr aenvliegen, wryten,
Verwenschen in het midden van de vlam.

En verklaart dit dan in eene noot door »binden, knellen," met beroep op Ten Kate, II. 740. Ik meen, dat die beteekenis niet in het w. ligt. Dat de eig. zin draaijen of wringen is, wordt nog bevestigd door het oudfriesche *wridde,* ook *wrisse,* draaijen, heen en weder bewegen, krommen, krom houden; zie Outzen. Inzonderheid wordt het toegepast op iemand, die het gelaat uit afkeer wringt, scheef trekt of afwendt. Zoo is *to writhe* en *to wry* in het eng. verdraaijen, een scheef gezicht trekken, bij Halliwell afwenden; en het eng. adj. *wry,* scheef of verdraaid (van gezicht), komt dus overeen met het nederl. *wrijg,* scheef (van hals), waarvan zie op *Wriggelen.*

Kil. onderscheidt het frequent. *writselen,* draaijen, wringen, van *writselen, vritselen,* bewegen; beiden zullen wel één woord zijn, waarvan de bet. een worstelend bewegen, d. i. een bewegen of wringen met inspanning of aanhoudendheid, te kennen geeft. Het eng. *to writhle,* rimpelen, fronselen, zoowel als *to wristele,* bij Halliwell worstelen, zal aan ons ww. beantwoorden. Zoo leest men *vridselen* bij Van Merwede, Uytheemsen Oorlog, 134:

Als eenig vorentje, dat Maes of Merwe teelt,
Dat 't vridslend *aes behaegt, maer met den hengel speelt.*

En *writselen,* Kinderwerck ofte Sinnebeelden van de Spelen der Kinderen, n°. 33:

Writselt *ghy niet u best,*
Wint en roock is al de rest.
Maer als u geduurich wercken
Buyten hulp oock mach versterken,
Niets is dat beletten kan,
Ghy komt wt en raeckter van.

Com. Vetus van Meerman, 105: *als sy den heelen dagh op haer gat hebben sitten* writselen, *wratselen.* — Plantijn voert als spreekwijs aan: *de voeten writselen,* remuer les pieds comme en se chaussant. — *Gewritsel* leest men in Erasmus, Lingua, 79: *om dat het* (t. w. het nestelen der zwaluw

onder ons dak) *een yeghelick met sijn* ghewritsele *seer quellick is.* — *Writselaar* in Vlaerd. Redenrijckb. 443:

Den Leeuw te lang getercht die vliecht ten lesten op,
En breeckt die writselaer *sijn wreveligen kop.*

is hetzelfde wat anders *wrijter* heet; zie het Wdb. des Inst. op Hooft In den eig. zin van het w. is *wrijter* bij Kil., *vrijter* bij Plantijn, een draaijer (un tourneur). Ook een inlandsche vogel draagt dien naam, Westerb. Ged. I. 426:

Vincken, leeuwerck, wryters, *keepen.*

De friesche tongval heeft een ww. *frisselen*, dat vlechten beteekent, inzonderheid van het haar, en door Wassenbergh en Von Richthofen één geacht wordt met *vritselen.* Ik meen, te onrecht. Het fr. w. zal wel hetzelfde zijn met Kiliaans *friséren, vrieséren*, d. i. krullen, fransch *friser*, eng. *to frizzle.* Zie *Fritselen.*

Wrobbelen—Wrobben.

Volgens De Bo's Idioticon is *wrobbelen* tusschen de handen wrijven, zooals vrouwen de te wasschen goederen. Het komt overeen met het eng. *to wrobble*, iets rollen, oprollen of inwikkelen, bij Halliwell voorkomende. Schuermans heeft, minder nauwkeurig, *vrobbelen.* Het primitief daarvan heeft Halliwell in *to wrobbe*, waarvan hij uit een oud handschrift eene plaats aanhaalt, die hij (waarom weet ik niet) geheel onverklaard laat. De uitdr.: *with my tonge to* wrobbe *and wrye*, beteekent vrij duidelijk: met de tong *rollende en trekkende of draaijende* beweging maken. De nauwe verwantschap met *wribbelen* en *wrubbelen* loopt in het oog De Bo maakt deswege de opmerking: »Men *wribbelt* iets dat kleen is; men *wrubbelt* iets dat meerder is; men *wrobbelt* iets dat groot is." Men kan daar nog *wrabben* bijvoegen, eng. *to wrap*, ineenrollen of dringen, bij Outzen *wrappe*, ineenstoppen. Zie *Wrabbelen* en *Wribbelen.*

Wroetelen—Wroeten.

Wroeten, vroeten, is in het neders. *wröten*, oudfriesch *wrote*, op het deensche eiland Fohr *wruten*, eng. *to root*, bij Halliwell *to wrote*, angels. *wrotan*, d. i. (den grond) op- of omwoelen, en ook zulk woelen in het algemeen.

Bij Tollens, Ged. II. 84, leest men van »de domheid":

Zij wroet *in 't slijk* zich rond, *van eigen draf bevlekt.*

Wat is *zich rondwroetelen?* De bedoeling zal zijn *rond* of *rondom zich;* maar dan dient men te lezen: *om zich* of *rondom.* Aan een drukfout zal niet gedacht moeten worden, want van den eersten druk (1813) af leest men steeds hetzelfde.

Het frequent *wroetelen*, dat ook bij Halliwell in het eng. *to rootle* voorkomt, was vroeger bij ons, en bij vlaamsche schrijvers nog, in gebruik; Klachte der Kercke (1617) bij Bros. Vereenig. der Prot. 86: *een adderen ghebroetsel* (*light*) *gheduyrichlijck en* wroetelt *in mynen buyck.* Croon, Moy-al, 56: *Godtvruchtighe zielen en blyven niet* wroetelen *inde Aerde.* Rodenburgh, Poeet. Borstw. Voorr.:

In myn boezem zy dan wroetelt.

Dez. Casandra, 45:

(*Het*) wroetelt *lichtlik uyt de liefdens zwachtels winzel.*

Dez. Keyser Otto, II. 44:

Nae langhe sloverny, nae 't langhe woelich wroet'len,
Wat's ons bedrijf? —

Springh-Ader aller Kinderen Gods, 118:

Die daer dwalende sijn, wroetelende *in haer sonden.*

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 75:

Wat licht ghy in uw' bedt en wroetelt *gh'lijck de seughen?*

De Brune, Zinnewerck, 188:

— *de gheen, die in het stof,*
Van een heymelick vertreck
Wroetelt, *als een swijn in 't drek.*

Conscience, Simon Turchi, II. 64: *Hy..* wroetelde *met de andere hand in zyne tessche* Ald. 66: wroetelde *hy eene wyl met zyne vingeren in het goud.*

Anderen hebben met Kil. *vroetelen;* De Harduyn, Goddel. Wenschen, 240: *ghelijckerwijs de beesten te* vroetelen *in onkuysche lusten.* Ald. 278:

Maer oft ick vroetel *hier en daer.*

Dez. Goddel. Lofsanghen, 18:

Hier vroetelt (*hy*) *in een cribbe met luyerkens omwonden.*

Hier, zooals op enkele plaatsen meer, zou men 't w. liefst door worstelen verklaren. Zoo is mede *ontwroetelen* ontworstelen, bij Anna Rodenb. Trouwen Batavier, 24:

Zy doet dan wat zy kan, zy zal my niet ontwroetelen.

Eene samentrekking van *wroetelen* acht ik *wroelen*, Coornh. Odyss. II. 117:

My docht dat desen nacht by my een lach te vroelen.

Bl. 97 bezigt hij *vroelen* en *wroelen* beiden:

— *daerom is mijn gevoelen*
Dat enich vanden Goden hier binnen nu moet vroelen.

Hierop antwoordend' heeft Ulysses hem geseyt:
Swijcht end' blijft byden sin, met vraghen niet wilt wroelen.

Dergelijke contractiën vermeldt Outzen, t. w. *wrölen*, *wrulen*, in sommige deensche streken voor wroeten in gebruik.

Wronkelen, zie **Wrinkelen**.

Wuifelen¹—Wuiven.

Hetzelfde als *weifelen*, *weiven;* zie dit art. *Wuifelen* in dezen zin treft men aan in Scharps Lierzang 1813, bl. 23:

De vloek treff' den lafaard, die wuifelt *of huivert.*

Wuifelen²—Wuiven.

Volgens Ten Kate, II. 740, is — althans was — *wuifelen* in gebruik bij de zeelieden voor »van verre roepen" om hulp, voornamelijk in nood; »ten welken einde (zegt hij) men daerenboven veelal met den hoed over 't hoofd zwaeit, om ook van verre te konnen gezien worden." Hij brengt, naar 't schijnt, derhalve het frequent. tot *wuiven*, dat wij nog voor wenken kennen; doch dat heeft met de bet. van »vociferere, exclamare" niets gemeen; zie op *Weifelen*. Het hier voegende *wuiven* of *wuifen* is het oudduitsche *wuofan*, bij Graff, I. 780, clamare, in het middelhd. bij Benecke *wuofen*, *wuefen*, luid roepen, huilen, weeklagen, en bij Schmeller *wueffen*, luid weenen. Door verwisseling der lipconsonant zijn deze wn. één met *wupen*, *wupelen*, zie dit.

Wupelen—Wupen.

Beide wn. beteekenen roepen of weenen, en zijn dezelfde met *wuifen*, *wuifelen²*, zie dit. *Wupen*, zooals het Idiot. Ditmarsicum van Ziegler heeft voor »weinen, wie die kleinen Kinder," is het angels. *wepan*, eng. *to weep*, bij Halliwell *to wepen*, weenen. Ook in het mesogoth. is volgens Gaugengigl *vopjan*, *wopan*, »rufen, zurufen, weinen, wehklagen, beweinen," en nog in 't noordfriesch is *wöppan* weenen; zie Johansen, Die Nordfr. Spr. 56.

Vandaar bij Kil. en Ten Kate, II. 741, het oudvlaamsche *wuepelen*, vociferare, exclamare. Dit w., dat in ons dialect *wuipelen* zou moeten luiden, lees ik in eene oude ordonnancie voor de Rederijkkamer te Audenaerde, in het Belg. Mus. VII. 259: *zoo wie collaeyt ofte drijnct up de camere, die en sal noch* wupelen, *crijsschen*, *noch roupen*, *ghelijck men up de banck doet.* Voor *collaeyt* lees, of althans versta, ik *collacyt*, d. i. de tegenw. tijd van het ww. *kollacien*, bij Kil. comessari.

Zabbelen—Zabben.

Zabbelen is hetzelfde als *zabberen* (zie dit w.), doch komt minder dan dit bij ons voor. In zijn eigenlijken zin vindt men het bij Camphuysen, Stichtel. Rijmen, 468:

Des moeders lieve borsten,
Daar 't keeltjen zoo na dorsten...
De handtjes zoo na grabbelden,
Het tongsken zoo aen zabbelden.

Valckoogh, Regel der Duitsche Schoolmeesters, 35:

't Hooft niet klouwen, in de lippen byten, noch sabbelen.

D. i. zeeveren, met speeksel morsen. Bartelink, De Beemster Kermis, 15:

Hij sabbelt, *streelt, en aait haar dikke en bolle wangen.*

Lentfrinck, Hovaardye in Armoede, 22:

Zy zabblen *op hun' duim, en friblen zich in 't hair.*

Bekker en Deken, Fabelen 30 (van eenen vos):

Na wat besnuf'len en wat sabb'len
Begon hy aan den band te knabb'len.

Figuurlijk is het w. in De Gewaande Weuwenaar, I. 49:

Dewijl wy in 't kort hem zullen laaten zabbelen
Op een hand vol verklaaringen tot zijn nadeel.

Op gelijke wijze zeggen wij, dat we iemand iets te *knabbelen* of te *knauwen* geven, als we hem iets onaangenaams voorleggen. *Bezabbelen* is eig. bezeeveren, doch fig. besmeren, bezoedelen, bij Beets, Korenbl. 119:

Genoeg gesleept naar diepte en krocht,
En wat gy niet verslinden mocht
Bezoedeld en bezabbeld.

Men vindt het w. gebezigd voor het op- en neder plompen van den dobber op het water bij Alexander Verhuell, De Visch en De Mensch, waar op één der schetsen de hengelaar zegt: *ik kan dat spulletje al op mijn duimpje, 't is maar* zabbele, zabbele, *maar 't geeft niks, niemendal.* — Alberdingk Thijm bezigde *afzabbelen* in zijne Dietsche Warande, VIII. 199: *het* afgezabbeld *mondstuk van een opiumpijp.*

In de verwante dialecten wordt dit ww. veelvuldig aangetroffen. Bij Dähnert, Danneil en Stürenburg is *sabbeln* zeeveren, kwijlen, *besabbeln* bekwijlen, vooral van tandeloozen (kinderen en oude lieden) gezegd. Voorts is *sabbelen*, *besabbeln* bij Schütze en anderen, bij Schmidt *besäbeln*, *besabeln*, bij Reinwald *besappeln*, *besäbeln*, bij Kehrein *besabeln*, *besebeln*, bemorsen, bezoedelen; in het lippedetmoldsch (zie Herrigs Archiv, VIII. 349) *sabbeln*, nat maken, besmeren; en bij Gangler *sabbelen*,

vergieten, storten, morsen. Deze laatste beteekenis verklaart die van zich dronken maken, welke Schmidt en Kehrein aan *besabeln*, *besäbeln*, *besebeln*, toekennen en 't verdient opmerking, dat *säbel*, in kortswijl gezegd, bij Schmeller roes, dronkenschap, beteekent. Het eng. *to sipple*, bij Halliwell voor *to sip*, Kil. *sippen*, acht ik hier niet toe te behooren.

Grimms Wtb. heeft *besebeln*, *besefeln*, voor bezoedelen en bedriegen. Deze wn. zijn uit de Gaunersprache ontleend. Bij Grolman is *sefel* drek, *sewel* mist, *sebeln*, *säbeln*, *sefeln*, kakken, *besefeln*, *besebeln*, beschijten, bedriegen. Dat zij, zooals Grimm vermoedde, tot *zabbelen* behooren, zal door de bovenstaande vormen, die bij hem niet allen voorkomen, worden bevestigd, vooral als men daarbij bedenkt, op welke wijze in die soort van taal de eene beteekenis uit de andere wordt afgeleid. Dat de geleerde Taalkenner, zij het dan ook maar één oogenblik, aan het nederl. *besef* keeft kunnen denken, is vreemd.

Ter opheldering van de vereeniging der beteekenissen van beschijten en bedriegen, die anders vreemd mocht voorkomen, merk ik nog aan, dat van *schund*, d. i. drek, mist, bij Grolman afkomt *schundig*, morsig, *schunden*, kakken, *beschunden*, beschijten en bedriegen, en *beschunder*, bedrieger.

Zamelen—Zamen.

Het stamwoord dezer verba is het goth *sama*, oudd. *sam*, angels. *sam*, eng. *same*, idem, aequalis, similis; zie Graff, VI. 26. Het primit. *zamen*, dat bij Kil. voorkomt, en in 't eng. bij Halliwell *to sam* luidt, komt ook in het nederl. voor; Tollens, N. Ged. I. 160:

De rukvlaag buldert, zaamt *haar krachten, dreigt en nadert.*

Wij hebben mede *verzamen;* als a. w. I. 103:

— *de onverbeden storm verdubbelt zich in 't woeden,*
Verzaamt *zijn krachten*, enz.

Hiervan *verzaming;* Erasmus, Lingua, 97 verso: *de vreucht ende soetichei t van alle* versaminge *is een twistige tonghe krenckende.*

Het freq. is doorgaans aangedaan van een voorvoegsel; zonder dat komt het w. echter bij onze dichters mede voor; Vondel, Poëzy, I. 324:

Zoo samelt *Alf, de wrekke woekenaer,*
Zijn lombertgelden.

Van de Kasteele, Oden van Klopstock, 55:

Zwart, van verr' aan de kim,
Zaamlen *zich stormwolken.*

Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 172:

(*Hy*) *tilt het zwaard omhoog, en* zamelt *al zijn krachten.*

Hooft bezigde *herzamen*, zie het Wdb. d. Inst. Onzen tegenwoordigen frequent.-vorm *zamelen*, in 't hoogd. *sammlen*, zweedsch *samla*, deensch *samle*, fransch *assembler*, vind ik in 't oudhoogd. bij Graff niet en in 't middelhd. bij Benecke een enkele maal; de gewone vorm is daar *samanon*, *samenen*, vroeger bij ons *zamenen*, zie dit w.

Bij Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 814. leest men:

O Silvane die de bosschen doet rammelen,
Laet nu u oude maniere van doene,
Roert u groen hooft, en wilt af-sammelen
Alle de lustighe blaren groene.

'k Weet dit w. niet anders te verklaren dan door *af-zamelen*, het tegendeel van *op-* en *verzamelen* en alzoo verspreiden, verstrooijen. De hoogd. vorm *samlen* komt trouwens behalve bij Kil. meer voor, b. v. in Een Kamper Nieuwjaarsdicht voor het jaar 1631, door Dr. Van Vloten in 1853 ergens geplaatst, bl. 10:

— *luistert daer ter plaats, hoe dat die wielen ramm'len,*
Om 't anderdaagsche broot voor eygen gelt te samm'len.

Zangelen, zie Zengelen.

Zeemelen—Zeemen.

Het subst. *zeem* beteekende bij ons voorheen honig; dus Bijbel van 1477, 1 Kon. 14, vs. 3: *een vat* seems, waar de Statenoverz. heeft »eene kruycke *honighs.*" Van Mander, Olijfbergh, 28:

Ghy Biekens, seem, *en voghels ghy maect nesten.*

Vlaerd. Redenrijckb. 456:

— *lichtvaerdigen verraer,*
Die ons so meynt het zeem *om onse mont te smeeren.*

Dus nog H. H. Klijn, De Driften, 45:

't Zijn noeste Bijen die een voedend zeem *vergadren.*

Deze beteekenis intusschen is niet de eenige, of zelfs niet de eerste. Nader daarbij komt die van het hoogd. *seim*, d. i. vloeibare of weeke zelfstandigheid, in het nederl. lijmig genoemd. De grondbeteekenis van *seem* of *seim* is, zooals Kaindl, IV. 405, juist opmerkt, »pinguis," het moge dan was, honig, olie, vet of iets anders zijn. In het angels. is *seim*, eng. *seam*, fransch *sain*, *saindoux*, bij Dietz, I. 362, *saime*, reuzel, vet; waarvan bij Nares *to enseam*, bij Roquefort *ensaymer*, *ensainner*, vet maken, *enseamed* bij Shakespear smerig, vettig. In het middelhd. bij Ziemann is *seim*, *sein*, dik nat of sop en honigzeem, bij Schmeller *saim*, honig-

zeem, en bij Richey *seemig*, lijmig (van soep bij voorb.), bij Schambach en Danneil *semig*. Door *honigzeem* verstond men bij ons inzonderheid het vloeijende des honigs, zie mijne Handl. tot den Statenb., i. v.; en het werd van den honig zelven onderscheiden, zooals daar t. pl. blijkt, en ook uit Van Mander, De Gulden Harpe, 404:

Ick hebbe van mijnen seem *by desen*
Met mijnen heunigh *g'eten fijn.*

Vandaar het ww. *zeemen*, bij Kil met honig bestrijken, bij Kaindl *seimen;* doch fig. gebezigd voor zulk spreken als men in de volkstaal ook *lijmen* noemt, d. i. langzaam en de woorden rekkend of uithalend, zooals men het zeem of lijm doet. Dus Schotel, in het tijdschrift Nederland, 1860, n°. 6, bl. 150: *Vele (vroedvrouwen) waren snapachtig, lebbig, »zaten gedurig te dutten en te* seemen," *verachtten anderen* enz. — Men noemt dit ook *temen* of *teemen*, 't welk uit *zeemen* kan ontstaan zijn; dus Vlaerd. Redenrijckb. 208:

Of dat ick hoorde van Inlantsche onvre teemen,
Of datmen 't Gemeen wilde yet nieus aen praten.

Vondel, Herschepp. 29:

— slechthooft, gy gelooft dan, u ten hoon,
Al wat u moeder in de hant steekt met haer teemen.

De Huibert, De dubb. Schaking, 23:

Met uw verlof, laat ik het woord voor u opnemen,
Gy zouwt op deze wys wel zeven uuren teemen.

Fokkens, Klucht van den Ital. Schoorsteenv. 7:

— ik zou eens verneemen
Na zijn staat, en afkomst, of hy van Graaflik bloet is, en zonder teemen,
Gaan ik eens na twee koopluy, daer hy veel mee doet.

Hier gaat het talmend spreken tot talmend handelen, dralen, over. Kl. De Vakantie (door Constant. et Lab.), 34:

Je bent drommels lang van styl, heeft dat teemen *noch geen end?*

H. van Halmael, De Gev. Kwasker, III. 53:

Dat malle teemen, *die gemaakte stem,*
Vind by verstandige geen agting nog klem.

Fokke, Boert. Reis, I. 195: *na reeds een half uur gesproken en* geteemd *te hebben.* Van Zeggelen, De Valkenvangst, 43:

Het was geen zaak hiermeê te teemen,
De smak werd daadlijk schoon gemaakt.

Bilderdijk, Buitenleven, 35:

Waar m' eindloos bezig blijft in 't zelfde voort te teemen,
Is 't wonder, zoo 't verstand daar weigert vlucht te nemen?

Immerzeel, Voor Opgeruimden, 15:

Klos, klos, komt onder temend *mompelen*
De manke best naar voren strompelen.

Nolet de Brauwere, Ged. II. 19:

Pas op voor haer, de zoete meid...
(Die) flikkeflooyt en leemt en teemt.

Vandaar *temer* en *teemster;* Fokke, Verzam. der Werken, IX. 35: *Ik kon het discours van dien* temer *niet langer aanhooren.* J. de Haes, Lev. van G. Brandt, 16: *dat ik geen minder* teemster *ben als de rest van mijn orde.* — En *temerig;* Fokke, Boertige Reis, III 25: *Lodewijk was vrij kwezelig en* temerig. — *Geteem;* Ockerse, Nagel. Redev. 110: *Ging de smaak voor ware welsprekendheid onder het wanklankig* geteem *der monniken... verloren.* — En in denzelfden zin *teem;* ald. 106: *de verlichting en verbetering van het menschdom door godsdienstig onderwijs, door walgelijken, kouden* teem *bedervende.* — Het w. komt trouwens reeds vroeger voor; Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 266: *fyne resonnementen, zedige* teêm, *gemaakte pedanteryen, en Phariseese liefde.* — Zie over dit w. wijders prof. De Vries, Aant. op Warenar, 93, en Oudemans' Wdb. op Bredero, op *Teem* en *Temen.* Laatstgemelde geeft ook voorbb. van *teem* in een' anderen zin, t. w. van stelling, lat. *thema*, voorts inhoud, stof, dat ook voorkomt met eene spelling die op den oorsprong wijst; Gem. Duytsche Spreckw. (Campen, 1550), bl. 107: *Hy blijft al by sijnen* theem. — In dezen zin zou ik het w. ook verstaan bij Blasius, Dubbel en Enkkel, 9: *Hou vast, en ga terstond, maakje* teem *niet te lank.* D. i. wees niet te lang van stof. — Dus mede Oudaan, Uytbr. der Psalmen, I. 179:

Want hoemen my den mond verstomme,
Den aassem sluite, en 't leven neem,
Is al hun raadslag, en hun teem.

Van Hasselt, De eerste Vad. Klugtsp. 117: *Dan zouden onze kruiers en zakkedragers in plaets van laffe* teem *als de Venetiaensche Gondeliers wat beters zingen.* — Maar hiertoe — en niet tot *teem*, gelijm, als mijn vriend Oudemans meent — behoort dan ook de pl. uit Bredero's Jerolimo:

Mijn tijdt die is hiel kort, daarom maack ick gheen langhe teem.

Men heeft mede *voorteem;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 153: *'k sal alle woorden-cier en nette ordre nalaten, om u met geen langen* voorteem *op te houden.*

Van *zeemen* is het frequent. *zeemelen*, dat Bilderdijk bezigt, Mengel. IV. 64: *van 't* zeemlend *koppenhangen.* De Genestet, Eerste Ged. (2e dr.), 165:

Al uw zeemlen, *al uw zuchten,*
Al uw doen is laria.

Bij Bredero *zijmelen*, Schijnheiligh, 59:

Dees quam hem aen het hooft met veel ghesymels *teemen,*
Van een Hylick. —

Hiertoe behoort *seimel* en *seimelaer* bij Schambach, en *semeler* bij Strodtmann, een treuzelaar, *sainlen*, bij Schmeller langzaam zijn in doen en spreken, en *sainzlen*, bij denz. langzaam spreken. Stürenburg heeft *sämeln*, talmen, treuzelen en vergelijkt dit met ons *zeemelen* en *sammelen*, zooals ook Bilderdijk, Geslachtl. III. 289, *gezemel* verklaarde door *gezammel*, en als men eene enkele maal ook 't werkw. *zemelen* voor talmen aantreft, als W. Dz. Hooft, Klucht van Jan Salie, naar de aanh. van Dr. Van Vloten, in zijn Levensbode, II. 19:

't Is hooch tijt, en seght dat se niet langh moet legghen en semelen.

En inderdaad, hoewel deze twee wwn., zoowel wat vorm als wat beteekenis betreft, onderscheiden zijn, schijnen ze in hun oorsprong nauw verwant. Nevens *sein*, *seim*, boven aangevoerd uit Ziemann voor ons *zeem*, plaatst het middelhd. *sein* voor traag, nog bij Schmeller *sain*, en in het angels. is *saene* en *saeme* week, slap en traag, zooals *sennig* in 't friesch bij Outzen langzaam. Zie voorts *Sammelen*.

Sommige taalkenners beweren, dat ons *langzaam* niet van den gewonen uitgang *zaam* is afgeleid, maar van *seim*, d. i. traag; zie Von Schmid 446, en Schmeller, III. 245. Het oude en middelhoogd. zeide dan ook *lancseim*, *langseim*, en men moet erkennen, dat die verklaring beter strookt met den zin des woords. *Langzaam* zou, naar den aard des uitgangs *zaam*, aanduiden moeten iets wat lang duurt, en Adelung zegt, dat Kero werkelijk *lancsam* in dien zin bezigt; doch wij gebruiken het voor traag-of slap voortgaande, en daarmede komt *zeem* of *seim* beter overeen. Of Van de Venne er iets van gevoeld heeft, weet ik niet; maar hij spelt *lanssum*, Sinnemal, 82:

Zeggelen—Zeggen.

Het frequent. *zeggelen* is — naar ik meen eenigelijk — gebruikt door Hooft, ter vertaling van het lat *dictitare*, in de Jaarb. van Tacitus, fol. 9: *Hy* zeggelende, *datmen de eere der vrouwen behoorde te maatighen*, enz. — D. van Hoogstraten nam het w. in den achtsten Druk van Meijers Woordenschat op. Huyd. in zijne Pr. III. 471, oordeelde te recht, dat dit w. veel overeenkomst heeft met *pratelen*; zie dit w.

Zengelen—Zengen.

Van *zengen*, d. i. schroeijen, de oppervlakte van iets doen branden, angels. *saengan*, hoogd *sengen*, heeft Kil. het frequent. *zengelen*; zie ook Ten Kate, II. 558. Schuermans en De Bo hebben in dezen zin *zangelen*. Reinwald heeft *zängeln* voor branden en Von Schmid *senglen* voor het branden van netelen, waarvan bij Kehrein *sengnessel* voor brandnetel. Voorts behoort hiertoe *singeln*, *sengeln*, bij Schmidt en Kehrein tintelen, waarvoor Reinwald *sonklen* heeft (verg *Tintelen*[2]). Wij hebben mede *zengeren*, zie dit. Van *bezengen*, dat bij Kil., Ziemann en Schmeller voorkomt, en bij Graff, VI. 257, *bisengan* luidt, heeft men *bezengelen* gevormd; Klioos Kraem, 310: *'t* om-besengeld' *wonder*, waarmeê gedoeld wordt op de *onverbrande* lijst eener wonderschoone schilderij. Zie wijders *Zingelen*[1].

Het bij Weil. bekende *afzengen* leest men bij Schipper, Verov. van Rhodes, 36:

— *Waer zijtghe, blixemstralen,*
Dat ghy my niet omringd, en zengd *my 't leven* af?

Minder fig. bij Bilderdijk, Rotsg. II. 82:

Welaan dan! met de toorts die zwermen ingevlogen,
Hun vlerken afgezengd! —

Als zeeterm beteekent het subst. *zeng* onverwachte wending van den wind, rukwind; Tuinman, Liederen Zions, 45:

Betrouw voorwind niet al te vast.
O wacht u voor de gijp. Men hoed' er,
Dat zij ons door geen zeng *verrast.*

Berkhey, Zeetriumph, II. 416:

— *daar op de minste* zeng,
Elk schip van zijne vloot scheen in den grond te zinken.

Ik acht dit w. eene uitdrukking van het geluid, door den wind in het wenden veroorzaakt, en dus in zooverre niet zonder samenhang met *zengen*, *zingen*.

Zepelen—Zepen.

Zepen kan aangemerkt worden als ontstaan uit het imperf. van *zijpen*, dat eertijds was *ik zeep*; Dr. Verwijs, X Goede Boerden, 17:

Van bloede sepen *haer parueren,*
Want si waren beide al naect.

Vondel, Hierus. Verwoest, 5:

Al gy haers gramschaps gloed met 't purper moest verkoelen
Dat van uw lenden droop, en langs uw boezem zeep.

Het ww. zou dan eig. moeten beteekenen *doen*

zijpen; en in zulken of dergelijken bedrijvenden zin leest men het met den vorm *zapen*, bij Camphuyzen, Ps. 72, vs. 8:

Gelijck een lieffelijcken regen
Met laeffelijck gedrop
Den acker zaept *met soeten zegen* —

En Ps. 104, vs. 8:

Hiertusschen, Heer, daelt ghy met hemelsch nat
En zaept *het veldt, en maeckt de bergen zat.*

Oudaan, Ps. 72, vs 11 (die spons):

Die d' Aarde zaapt *door haar besproeyenissen.*

Anders *doorzapen;* Camphuysen, Ps. 65, vs. 9:

Ghy zijt het die, door verschen douwe
't Gegeven leven doet behouwen
En d' acker-voor door-zaept.

In fig. zin is *bezapen* bedruipen bij Van Mander, Bucolica, 69:

— *mankop die* besapen
Ons dooghen comt met een verghetich slapen.

Het frequent. *zepelen*, dat beantwoordt aan het zwits. *seifern* bij Stalder, is onzijdig; Maerl. Rymb. I. 113 (van Lea):

Soe was lelic, met zepelenden *oghen.*

De variant op dezen regel heeft: *sepel-oghen*, Kil. *sijp-ooghe*, nevens welke samenstelling men *zepel-ader* kan stellen, dat voorkomt in De Herstelde Uitgelez. Ged. 75:

Het water zoekt den gront, en hare holligheit,
En sluipt al heim'lyk in d' onzigtb're zepel-aderen.

Het Leven van Marc. Aur. 60: *al dat daer wt* sepelde, *en scheen niet dan venijn te zijn.* En 180 verso: *alsment (cruyt) snijt, soo* sepelter *bloet wt.* Westerb. Ockenb. 62:

— *waeter, dat van duyn komt* zeepelen *en zincken.*

En 178:

— *wat damp en dompen*
Tot waeter dicken doet, en zepelen *of plompen.*

Men heeft ook de afl. *ontzepelen;* Van Lodensteyn. Uytsp. 263:

Het suyg'ling smelt aan 's moeders lege teep'len
Van tranen nat,
Die haer ontseep'len
Als sy 't kintje vat.

En het bijw. *zepeling* voor druipelings; zie Oudemans' Bijdrage.

Zetelen—Zeten.

Zeten is een oude vorm van *zitten*, zie Ten Kate, II. 561. Tot dit *zeten* behoort het nw. *zeet*, in verschillende beteekenissen gebruikelijk, zie Weil. en Het Wdb. des Inst. op Hooft, i. v. Ik voeg daar voorbeelden van een paar spreekwijzen bij; Oudaan, Roomsche Mogenth. 16: *Dat de Katten.. al voor zo lange jaren hier te lande* t' zeet geraakt zijn. Ald. 21: *de welbegroeytheyd, die noyt met den eersten bou* haar zeet genomen heeft.

Ons *zetelen* is eig. een bestendig zitten, zooals het eng. *to settle*, bij Halliwell *to sattle* en bij Wright *to satell*, in 't algemeen aanduidt vaststellen of bepalen.

Volgens Bilderdijk, Geslachtl. III. 290, zou »*zete* in Rotterdam nog gebruiklijk, voor zitplaats of zitting" zijn; dit is mij niet bekend. Wel geldt er de benaming voor wat Weil. noemt »een klein kamertje, alleen geschikt om te zitten," en dat, als bij den ingang of opgang des huizes gelegen, ook als spreekvertrekje gebezigd wordt.

Voor zetel of zitplaats bezigde men oulings bij ons ook *zitten;* Maerl. Sp. Hist. I. 350:

— *oec so maectene daer mede*
Onse Vrouwe een sitten *ter stede,*
Ende hietem dat hi sitten ginghe.

Van Velthem, fol. 101:

Entie Heren van der Tavelronde
Dede die Coninc ter selver stonde,
In sittene *sitten oec daer mede.*

Bijbel 1477, Boeck der Wijsh. cap. 18, vs. 15: *vanden coninckliken* sitten *viel neder een hertvechter.* — Men leest *zitsel* bij Van Bleyswijck, Beschrijv. van Delft, I. 209: *alle die Outaren mit die* sitselen *worden oeck dair nae gehoicht.* — En nog bij David, Vad. Hist. IV. 635: *kussens te leggen op de* zitsels. — Schimmel, Verspr. Ged. 114, bezigde — wat mij bij onze Ouden niet voorkwam — *zit:*

— de zit *van zoden* —
In de slagschaaûw opgebouwd.

Wij zeggen, na lang achtereen gezeten te hebben: dat was een heele *zit*, doch bedoelen dan met dit w. de daad van zitten, en niet de zitplaats.

Van *zetelen* heeft men *zeteling;* Pass. Winterst. 141 verso: *Die heilige kerke viert feestelic sinte pieters dach apostels* setelinghe. Ockerse, Ontw. tot eene Alg. Char. III. 4: de zeteling *der Saxers en Franken in deze landen.*

Zeupelen—Zuipen.

Zuipen, oudhd. *sufan*, *soufen*, hoogd. *sauffen*, angels. *supan*, neders. *supen*, *sippen*, eng. *to sup*, *to sip*, had bij ons niet altijd de lage beteekenis, die het thans heeft; zie mijn Taalk. Mag. I. 159 en 372. Vondel zong nog, Jeptha, 13:

De roos van Jericho gaet open,
In 't opgaen van de morgenstont.
Zy heeft den koelen dau gezopen.

Opmerkelijk is, wat Stalder, II. 304, meldt van

het spraakgebruik der zwitsersche herders, dat de menschen *zuipen*, doch de dieren *drinken* laat.

Van *zuipen* heeft de vertaler van Rabelais, I. 414, een ww. *zeupelen*, waarvoor de oorspronkelijke auteur had *choppiner*, d. i. aanhoudend drinken: *zoo haast Epictetus my gewaar wierd, noodigde hy my zeer heusselijk met hem te drinken, 't welk ik zeer geerne deede: dus zaaten wy op sijn Preekebroers zeer zoetelijk te* zeupelen. — Als verwante frequentatiefvormen kwamen mij in dezelfde beteekenis voor *to sipple* bij Halliwell en *supfeln, sūfeln*, bij Schmeller.

Zijpelen—Zijpen.

Evenals *zepelen, zepen* (zie dit w.) beteekenen dezen druipen, lekken; Van Teylinghen, Paradijs der Wellust. 361: *als het wasch komt by 't vyer, so* sijpet *ende scheydet van een.* Cats' Wercken, I. fol. 369:

Wanneer men tonnen proeft, of door de losse duygen
Geen edel vogt en sijpt, *geen fijne dampen suygen.*

Vondel, Joannes de Boetg. 53:

— *geen verzoenaltaer dat* zijpt,
En drijft van bockenbloet, en kalveren, en ossen.

Dez. Jos. in Eg. 21:

Daer zy van kroezen zypen,
Op 't zatte en droncken feest.

De gewone bet. van drinken voegt hier weinig; Van Lennep (III. 832) verklaart het w. in eens af door »zuipen." Ik kan niet denken, dat Vondel *zuipen* en *zijpen* voor één gehouden, of om het rijm het een voor het ander gezet heeft. Liever denk ik aan *zipen* of *zippen*, neders. *sippen*, eng. *to sipp*, angels. *sipan*, bij teugen drinken en dus minder sterk van beteekenis dan *zuipen*, neders. *supen*, eng. *to sup*, angels. *supan*. *Zijpen* voor *zippen* mag te minder bevreemden, naardien het frequent. *zipperen* in het nederl. voor *zijperen* voorkomt. Zie *Zijperen*. Poirters, Masker, 81:

Den etter en het vleesch, die sypen *door de planck.*

Tuinman, Liederen Zions, 78:

Zijn die oogjes rood van weenen,
Zijpen *traantjes daar door henen* —

Zweerts, Semiramis, 48:

Als ik des Konings bloet zie zijpen *langs deez drempel.*

Bilderdijk, Ovidius' Gedaantverw. 195:

Het vocht zijpt *me uit het hair, uit al de vingertoppen.*

Ook bedrijvend; Ca. Lenige, Mengeld. 4:

Mijn menschenliefde zijpt een vlotte traan *uit de oogen!*

Ook *afzijpen* komt voor; Vondel, Brieven der H. Maechden, 41:

(*Daer*) *zilte tranen vast* afzypen, *langs de kaecken.*

Weil. heeft *doorzijpen* onzijdig; bedrijvend kwam het w. mij voor, Erasmus, Lingua, 9 verso: *vanden nieren af, so* wort *de pisse door witte aderkens* doorgesijpt *ende gedistilleert tot inde blase.* — De vervoeging was oudtijds sterk; Goede Boerden, door Dr. Verwijs, 17:

Van bloede sepen *haer parueren,*
Want si waren beide al naect.

Vondel, Hierus. Verw. 5:

Als gy haers gramschaps gloed met 't purper moest verkoelen
Dat van uw lenden droop, en langs uw boezem zeep.

Nog gevolgd door Blommaert, Ged. 79:

— *'t bloed, dat wellend gloeide,*
Zijn open muil en wyden strop ontzeep,
En vlammend op den helm des konings nedervloeide.

Dit *ontzijpen* kennen Weil. noch Kil. Bij den laatste is *zijpoog* een druipend of loopend oog; men leest dat bij Baardt, Deugdenspoor, 252:

Ghy wilt u Sijp-oogh *niet op d' Eygen Fauten setten.*

Het frequent. heeft dezelfde bet. Brandt, Veinz. Torquatus, 21:

— *Wat geluk als zulke zilvre druppelen*
Van blyschap zypelen! —

Hoogvliet, Mengeld. I. 63:

Een stinkende etterdragt zypelt *uit twee slapverflenste borsten.*

Bilderdijk, Elius, 13:

De wond zijns boezems rookte niet,
Noch sijpelde *van bloede.*

Deze spelling is overeenkomstig de uitspraak, die in dit w. dikwerf den scherpen sisklank doet hooren. Zij werd nagevolgd door Van Lennep, Ged. zoo Oude als Nieuwe, 48:

Daar sypelt *traag de Kedron heen door 't stof.*

Ja ook Tollens, N. Ged. I. 37:

Nog sijpelt *uit hun open wond*
Het bloed des nachts de wijken rond.

Het ww. komt met verschillende voorzetsels voor; Berkhey, Nat. Hist. van Holland, V. 310: *daarna haalt gij het horlogieglas uit het water, en laat het water voorzigtig* afzijpelen. Antonides, Ged. 40: *'t bloet uit uwe stramen En rueuwe wonden* afzypelende. Brandt, Poëzy, II. 161: *daar... de drupplen bloedts ten aenschyn* Afzypelden *in 't stof.* J. de Haes, Ged. 65: *Ei zie dat zuiver bloet* afzijpelen. — Berkhey, a. w. II. 34: *eene Zandbank, wel-*

ker yzerroestige vogten in de Klailagen doorsypelen. Bl. 668: *alle Zand laat het water* doorsypelen. Van der Palm, Salomo, V. 110: *Eerst ziet men het water dropswijze* doorzijpelen. Ald. 119: *ziet gij een gering lek, eene kleine* doorzijpeling *van water, verwaarloos het niet.* — Ook bedrijvend; Cl. Bruin, Kleefsch en Zuidh. Arkadia, 156:

Wy leiden u ook niet naar duin, daar beek by beek,
Het gulle zand met vrucht doorzypelt *en doorwatert.*

Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. III. 129: *vet, met de voorgaande vogtigheid allengskens* uitsypelende. — Berkhey, a. w. V. 406: *dat... (de geleibuizen der chijl) zeer kennelijk in de wanden van den mond* uitsijpelen. Byv. op Wagenaar, XIV. 87: *het maaken eener opening op den arm, ter* uitzypeling *der kwaade vogten.*

Met *zypelen* acht ik alleen in vorm te verschillen *simmelen*, dat in Overijsel gezegd wordt voor zoetjes regenen; waarvan *simmel-regentje*, stofregentje, zie Halbertsma, Aantt. op Maerl. 471. Voor *sipeln*, in het Brem. Nieders. Wtb. »eenige weinige tranen weenen," zegt het holsteinsch *zippeln* en *zippeltränken*, het neders. met invoeging der *m*, *simpeltranen*. Zie voorts *Simperen*.

Zindelen, zie Schindelen.

Zingelen[1]—Zingen.

Hetzelfde als *zengen*, *zengelen*, zie Kil., Ten Kate, II. 558, en het Idiot. van Schuermans. Ook het eng. zegt *to singe*. *Bezingen* was oudtijds, wat wij nu *verzengen* noemen; Maerlants Nat. Bloeme (door Dr. Verwijs), II. 45:

Vliegt een voghel daer ter stede,
Hine mach niet min verdinghen,
Dan hem die vederen besinghen.

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 14 (van een' in de hel boetenden dief):

So en ware hu crune met huwen baerde
Ende huwen hals niet so aerde
Swart bepeket no bezinghet.

Lager wordt hij genoemd: »*die* bezijnchde *capelaen*" Dus ook Maerlant, Spieg. Hist. III. 199:

In dit souken, in dit jaghen
Vant hi eenen Sarrasijn,
Swarter dan een besinget *swijn.*

D. i. een geschroeid of gebrand zwijn. Lancelot, B. III. vs. 4904:

Dit vier dat gi hier doet maken
Ne hevet niet sulke cracht over mi,
Datter een haer af besinget *si.*

Van Velthem, fol. 457:

Van ere blixeme...
So werd hi daer al besinct,
Ende verbernt te polver al.

Kil. heeft daarvan *verzingelen*, dat men leest bij De Harduyn, Goddel. Wenschen, 398 (een roosken):

Daer de middaegsche sonn' op staet,
En teenegaere dat versinghelt.

Ald. 533:

Wat fellen brandt dat my omringelt,
En my mijn hertien dus versinghelt?

En 591:

Wantt ick versingel *door u vier.*

Bij Stalder is *singele* een slag, die het oor doet *zingen*, d. i. suizen, of wat wij ook wel *tintelen* noemen (zie dit w.), de gewaarwording die wij mede hebben, als onze hand of voet gezegd worden te slapen, en die bij Schmidt en Kehrein uitgedrukt wordt door *singeln*, *sengeln*.

Zingelen[2]—Zingen.

Volgens het mij door den hr. J. Winkler meêgedeelde is *zingelen*, als freq. van *zingen* cantare, te Embden bekend in het kinderrijmpje:

De klokjes bigunnen to pingelen (bingelen, bengelen)
Leev' Engelkes bigunnen to singelen.

Elders kwam mij dit ww. niet voor. — Van *zingen* heeft men de afl. *zingelijk* gemaakt, die onze woordenboeken missen; Camphuysen, Stichtel. Rijmen, Voorrede: *nadien doch alle Rijm ofte Gedicht.. behoort soo wel leesselijck als* singelijck; *en soo wel* singelijck *als leesselijck te zijn.*

Zoedelen—Zudden.

Zoedelen, dat wij alleen met het voorvoegsel *be* gebruiken, is geen nederd. w., maar het hoogd. *sudeln*, waarin vroeger bij ons altijd de *d* tot *t* werd verscherpt. Kil. kent alleen *besoetelen;* dus de Statenb. Hoogl. 5, vs. 3: *ick hebbe mijne voeten ghewasschen, hoe sal ickse weder* besoetelen? Oudaan, Roomsche Mogenth. 300: *zonder.. haare Manhaftigheyd* bezoetelt *te hebben*. Huygens, Korenbl. I. 279:

— *spiegels, die de damp van eigen waen* besoetelt.

Tuinman, Liederen Zions, 273:

(*Hy*) *kruipt in slijk en slijm beneden,*
Waar door hy vuil bezoetelt *word.*

Leuter, De Kruiskerk enz. 38:

Naerdien dees pest de gansche Christenheid
Bezoetelde, *ten smaed van Gods geboden.*

Ald. 163: *dwalingen en misbruiken, waermede de Roomsche kerk* bezoeteld *was* — Nog in deze eeuw leest men bij Wijs, Zestal Leerred. 40: *gebreken, die de kennis . bleven* bezoetelen.

De ware beteekenis van het w. zal het hoogd. *sudeln* ons moeten aan de hand geven. Adelung omschrijft die door »onreinen natten arbeid verrichten, als b. v. in de keuken; vooral onzindelijk en ruw met iets omgaan, zooals de kok met de spijzen, de waschvrouw met de wasch." In de dialecten wordt dez. bet. toegekend aan het neders. en platduitsche *suddeln*, het eng. *to suddle* bij Halliwell, het osnabrugsche *söddeln*, het beijersche *sudeln*, dat volgens Schmeller bovendien aanduidt koken (in een verachtelijken zin). Vandaar in hetzelfde dialect *sudelkoch* en *sudler* voor gaarkok, en *sudlerin*, eene vrouw die kookt. Van den *sudler* en de *sudlerin* wordt in een geschrift van 1555 reeds gezegd dat ze »in het leger koken." Zoo is in het Brem. Nied. Wtb. *suddeler* niet alleen een morsig mensch, maar ook een vuile kok, en een marketenter, in het vrouw. *suddelerske;* in het zwaabsch bij Von Schmid *sudler* en in het eng. *sutler*, nederl. *zoetelaar* en *zoetelaarster*, d. i. iemand die in het leger de spijs bereidt, en vervolgens, die de spijs en drank met zich voert en verkoopt. Dus Smits, Burmans Intreêreden, 58:

Hier woont wat immer voor Apolloos glans moest zwichten,
Troeboeven, zoetelaars *en al zulk schuim van volk.*

Porjeere, Dichtmeng. 230:

De slimme zoetelaar, *op dubbel deel bedagt,*
Weet zijne waar... ten duursten te verkoopen.

Schrant, Redev. en Verhandd. II. 225: *ofschoon hij niet slechts tegen het krijgsvolk, maar ook tegen de* zoetelaars *en kooplieden en ander onweerbaar volk woelde.*

De vrouwel. vorm is bij Weil. *zoetelaarster;* bij Bilderdijk, meer dichterlijk, *zoetelares*, met toepassing op de dienstmaagd, die Petrus aansprak, N. Mengel. I. 105:

Een slechte Zoetlares, *by 't schuim der rotsgezellen*
Verachtlijk, is in staat die steenrots neêr te vellen.

(Voor *rotsgezellen* te lezen: *rotgezellen*. Da Costa heeft in zijne uitgave (V. 56) de fout onbegrijpelijkerwijze onverbeterd gelaten.) — De gem bet. treft men voorts aan in het freq. *sudeln* bij Stürenburg, *suitelen* bij Wassenbergh, die opmerkt dat de bet. ook uitgebreid wordt tot »allerlei waren op evenveel welke wijze uitventen"; in den bildtschen tongval *sutele*, Taalgids, III. 284; nederl. *soetelen* bij Kiliaan. Dus bij onze schrijvers; Werken van Jan Zoet, 6:

Om het geld is 't dat men zoeteld.

Halbertsma, Aantt. op Maerl. 425: *klein scherp landvaartuigje, daar groenten mede* gezoeteld *worden.* — De wwn. *verzoetelen* en *uitzoetelen*, bij Kil. niet vermeld, leest men bij Meulewels, Misantr. 25:

— dan wilt hy sijne siel
Versoetelen *veel eer.* —

D. i. verkoopen; De Regt, Mengeld. 97:

'k Weet myn geld wel anders uit *te* zoetelen.

D. i. uit te wisselen of te verhandelen.

Hooft bezigt het ww. *toezoetelen*, Brieven, I. 24: *sylieden* (t. w. *de Spaanschen*) *onder de handt, midden 't landt de Paepsche gezintheit* toesoetelen, *de ouwden styven, nieuwen winnen.* — De hr. Oudemans, in zijn Taalk. Wdb. op dien Schrijver, verklaart dit door »voeden, aankweeken." Zou men ook te denken hebben aan »aan den man brengen." zooals de zoetelaar zijne waren?

Wat betreft de etymologie van het woord: Bilderdijks verklaring, Geslachtl. III. 297, dat *zoetelen* of *sudeln* afkomt »van 't oude *sode*, als laf en walgend prikkelend in den mond," komt even weinig in aanmerking als de afleiding van *zoet*, door mij — ik weet niet op wiens gezag — vroeger gegeven. Schmeller denkt — althans in de bet. van *zoetelen* — aan *sieden*, koken, en lang te voren was die afleiding voorgestaan door onzen Bruining, Synon. II. 236. Ook deze verklaring komt mij onaannemelijk voor, omdat de bet. van koken niet de eerste of voornaamste is; maar wel die van nat maken, morsen in 't algemeen, waarvan het morsen in de keuken en voorts in den legertros slechts eene nadere toepassing is. Ik denk daarom liefst met Adelung en Stalder aan een verouderd *suden* of *sudden*, dat zich ook vertoont in het zweedsche *sudda*, uitwisschen, en waaraan het nederl. *sudde*, *sudse* (beiden bij Kil.), *sutte* bij Von Schmid, *sut* en *sutten* bij Schmeller, d. i. poel of moeras, verwant zullen zijn, alsmede *sutze*, een onzindelijk mensch, *sutzig*, onzindelijk, *besutzen*, bezoedelen, bij Schröer; *süddele*, eene onzindelijke vrouw bij Stalder, *zuttel*, bij Von Schmid in dez. bet. enz. Van *sudde* en *sudse* voert Van Hasselt voorbb. aan; (de pl. uit Vlaerd. Redenrijckb. komt ald. voor bl. 14); 'k voeg er een paar bij uit Van Alkemade, Beschryv. van Briele, I. fol. 5: *in de Overmaasse* (*landstreken*) *die uit aanwassen, gorsen en* riedzudden *bestonden.* Oudaans Toneelp. 129:

— hy dee na lang en langer klaveren
In d' Adriaatsche golf, Veneetsche zudzens *daveren.*

Kil. heeft het bijv. nw. *sudzig*, dat gelezen wordt bij Wagenaar, Amsterdam, III. 79: sudzig *of drif-*

tig rietland... welk geenen wederstand bieden kon.

Als eene samentrekking van *sudeln* heeft men beschouwd het eng. *to sully* en *to soil*, bij Halliwell *to sule* en *to sulsh*, het fransche *souiller*, in het Brem. Nied. Wtb. *sullen*, *sölen*, in den Teuthonista *soelen*, enz.; doch dezen kunnen met *zoel*, in het overijselsch vuil en ziekelijk van kleur volg. Halb. Idiot., het fransche *sale*, nederl. *zaluw* enz. gebracht worden tot het goth. *sauljan*, angels. *sylian*. Ons (*be*)*zoedelen* en het hoogd. *sudeln* kunnen met deze adjectieven in verband staan, doch dat zij door invoeging der *d* er uit zouden ontstaan zijn, gelijk Halb. t. a. p. en ook het Brem. Nied. Wtb. IV. 914, willen, acht ik onwaarschijnlijk. Vergel. Scheler, Dict. d' Etym. Franç. art. *Souiller*.

Zoetelen, zie Zoedelen.

Zwabbelen—Zwabben.

Zwabbelen is minder bekend dan *zwabberen*, zie dit. Men leest het eerste bij Van de Venne, Wijsmal, Voorrede: *soo moet men dan gelooven datter uyt de Wester-kusten menigte* (*van rook*) *komt* neder-swabbelen. Dez. Sinnemal, 37:

Kooplien...
Die veel goed by goed vergaeren
Dat de West en noorder Zee
Swabbelt *in een yder stee.*

Dat is dus zoowel bedrijvend als onzijdig. In laatstgem. zin komt het w. ook voor bij Cremer, Uit het Leven, 31: *'t lies begon ook te zwiebelen en te* zwabbelen. Dez. Anna Rooze, I. 2: *het schuitje van den grooten schommel* zwabbelt *ook al heen en weer.* — Weil. heeft *omzwabbelen*. Blijkens de verwante dialecten wordt het w. eigenaardigst gezegd van het schommelend bewegen van of op eene vloeistof. *Schwappen* en *schwappeln* beteekenen bij Schmeller het schommelen der vloeistof tegen of over den rand van het vat. *Schwabbeln* is bij Stürenburg en andd. hetzelfde. Tot de overdrachtige beteekenissen behoort die van het waggelen van den beschonkene of den vette bij Stalder; van onstandvastig of onbedachtzaam zijn in handelen of spreken bij Von Schmid en Danneil; van lichtzinnig zijn in eten en drinken, brassen, bij Reinwald en het Brem. Nied. Wtb.; van zabberen of zeeveren bij De Bo; met moedwil of onbetamelijk kussen bij Schütze; van harrewarren in *to swabble* bij Halliwell, enz. Voor *zwabbelen* heeft De Bo *swobbelen*. Zie ook *Zwiebelen*.

Zwadelen—Zwaden.

Zwaden, ook *zweeden*, is hetz. als *zwaaijen*, Ten Kate, II. 499 en 723. Daartoe behoort *zwade*, *zwate*, bij Kil. de zeis, waarmeê men zwaait, en de regel gras of koren, die door een zwaai wordt afgemaaid. In de eerste beteekenis leest men het w. bij Trip, Tydwinst, 171:

Geen kinkelsbrein zoo stug, dat niet de sneê
En slag der zwaden
Beproeft —

En in de tweede bij Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 180: *het gemaaide en in* zwad *liggende gras.* — Wat hierdoor te verstaan zij, leest men bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IX. 188: *Dit woord* zwad of zwad liggen *heeft zijn oorsprong van het ijzeren snijtuig, hetwelk men oudstijds en nog heden* de zwadde *heet, in den zin van een snijdend mes of sikkel, zijnde beide kromme messen tot hooi- en koornmaaijen geschikt, doch waarvan* de zwadde *bijzonder dienstig is tot het maaijen van het hooigras, en dus beteekent de spreekwijs* in het zwad liggen, *zoo veel als:* het met de zwadde afgemaaide Hooigras bij hoopjes of lagen op het land te liggen. — Ook het neders. heeft *swade*, zeis, en *swad*, grasrij; bij Schambach vindt men in den laatsten zin *swad* en *swed;* het friesch zegt *sweede*, *swee;* het eng. *swath*, bij Halliwell *swede;* en het hoogd. *schwaden*.

Vandaar de frequent. *zweedelen* en *zwadelen*, het afgemaaide gras bijeenhalen; het eerste saamgetrokken tot *zweelen;* zie Kil., Schütze, Bild. Verh. o. d. Gesl. 241, het Taalk. Mag. III. 68, en vooral Wassenbergh, Idiot. 102. Dus in het Archief van Visser en Amersfoordt, II. 154: *die Friesen . toghen thuys toe hoyen ende te* swelen Marnix, Ps. 102, vs. 12:

Ick droogh uyt, als 't dorre gras,
Datmen sweelt *op eenen tas.*

Pers, Bellerophon, 86:

Dat gy ons de kost gaet wijsen,
Die eens moeders grage hand
Heeft gaen zweelen, *plucken, schuylen*
Uyt de bosschen, weyden, kuylen.

E. Bekker, De Nat. is mijn Zangg. 41:

(*Gij*) *keert het gras en klaver,*
En zweelt *het uit elkander.*

Het tweede komt voor in den zin van zwaaijen, bij Schimmel, Verspr. Ged. 26:

Ze strekt den arm uit ter banier
Die klapprend zwadelt *om haar stander.*

In gelijken zin als hier, treft men bij ons ook *zwateren* en *zwetteren* aan, zie deze artt. Bilderdijk bezigde *ontzwadelen* in anderen zin, doch die hier mede thuis behoort. Van *zwaden* in den zin van winden is het eng. subst. *swathe*, zwachtel, en de verba *to swathe* en *to swatch* (bij Hall.),

voor omwinden, omzwachtelen; voorts met den frequentatief-uitgang *swaddle*, zwachtel, bij onzen Kil. *zwadel*, en *to swaddle*, bij Hall. *to swathele*, omwinden; en vandaar *ontzwadelen* voor ontvouwen, ontwikkelen, Kenschets onzer Voorvaderen, 123:

Wanneer 't verstand zijn kracht ontzwadelt.

En één van 's Dichters toenmalige vrienden volgde hem na; Kumpel, Vaderl. Gedenkstukken (Leyden, 1783), 176:

Zij steunt de Vrijheid, en de kracht
Der Ziel wordt, door haar Oppermagt,
Zelfs voor Gods oog ontzwadelt(d).

Ald. 212:

— *wordt de glans van 't een ook voor ons oog* ontzwadeld.

Zwangelen, zie **Zwingelen.**

Zwankelen—Zwanken.

Beide wwn. komen voor bij Kil., Ten Kate, II. 575 en het Idiot. van Schuermans voor schudden, zwaaijen, schommelen, waggelen, wankelen. Als frequent. heeft Schmeller *schwankezen*, *schuenkezen*, in dezelfde bet. doch als adj. *schwankel*, overeenkomende met ons *wankel*. *Zwanken* is eig. de onzijdige vorm van *zwenken*, dat nu, vooral in fig. zin, doorgaans onzijdig is, doch voorheen dikwerf bedrijvend werd gebruikt; Hooft, Tac. fol. 29: *om* de pylen *te* zwenkken. Ald. fol. 401: *teegens de welke 't werpgeweer van boovenen* geswenkt werd. Fol. 336: *Hy...* werdt... gezwenkt *op de schouderen van de draagers*. Dez. Ged. fol. 307:

Zoo uwer Kindren beê
U *boozen maakt gedweê,*
En kan tot weldoen zwenken.

Vondel, Poëzy, I. 138: zwenckend hare tronje. Oudaan, Poëzy, I. 54: de winkbrau *van 't gezicht Te* zwenken. D. II. 21: den speer *te* zwenken. Dus nog bij Bilderdijk, Nalez. II. 90:

— *welk een geest de tijden* zwenkt.

Vermaking, 87:

Waar Gods profeet zijn mantel zwenkt.

Het onzijdige *zwanken* leest men bij Van der Cruycen, De Spr. van Sal. 563:

Het hooft dat hanght en swanckt, *en wagghelt t' alle kanten,*

Bild. Poëzy, I. 47:

Zijn lichaam zwankte *en boog, maar niet van moed beroofd.*

En Rotsg. I. 106:

Ja, wy mochten altijd danken,
Midden in het tijdlijk zwanken
Onder 't looden lichaamsjuk.

Het ww. *zwanken* wordt echter mede bedrijvend gebezigd; Valentijn, Werken van Ovid. I. 95: *Minerva* swankte *de blakende minnetoorts*. Bl. 97: *dat* geswankte *fakkels heftiger opvlammen*. D. II. 222: *Febus was d' eerste die* (*de werpschijf*) zwankte. — En daarentegen *zwenken* onzijdig, zie Weil., die ook heeft het onzijdige *omzwenken*, waarvoor beter gezegd wordt het bij hem ontbrekende *omzwanken;* b. v. Oudaan, Poëzy, I. 242 (van een gebouw):

— *sedert, dat men 't heeft zoo deerlijk* om *doen* zwanken.

Bilderdijk, Treursp. I. 16:

— *wie* omzwankte *aan mijn zij'*.

Ten Kate, II. 574, heeft van *zwenken* als verouderde vervoeging *zwonk*, *gezwonken*, en zoo lees ik bij een dichter dezer eeuw, Van den Broek, De Batavieren, Voorr. 5: *hunne feesten en plegtigheden* zwonken.. *om den zelfden spil*. — Het ww. *uitzwenken* bezigde Hooft, Tac. fol. 247: *alzoo had zich d' ouwde soldaat t' schrap gezet om de pylen* uit *te* zwenken.

Het subst. *zwenk* is beweging, zwaai, wending (in 't fransch *coup* of *tour*) bij Bild. Mengel. II. 40:

Hy-zelf zal opstaan, en de vijand in een' zwenk
Verstuiven met dat heir, voor zijn' ontzachtbren wenk.

Doch voor wenk leest men het bij Sprankhuisen, Van de Scheppinge, 144: *na een woordt, na een* zwenck *behoort zy te luysteren.* — Ja voor blik, oogopslag, bij Hooft, Brieven, fol. 315: *Oft ze* (de Historien) *het geluk hadden, van eenige genaade voor de Vorstlijke oogen te vinden, en de zelve zich verwaardigen mogten, om* eenen zwenk *over 't vervolg te laaten gaan*. Van der Port, De Lof der Zotheid, 23:

Het grimmeld van 't getal, die als een groote wolk
Des Hemels op den swenk *van mijne oogen passen.*

Zwantselen, zie **Zwentselen.**

Zwarrelen—Zwarren.

Etymologisch zijn deze wn. van *warren*, *warrelen* met de *z* voorop; zie Bilderdijk, N. Verscheid. III. 93, en Gesl. III. 310 en 311, welke *z* men ook heeft in *zwieren* en *zwirrelen* (zie dit w.). Met invoeging der lipletter vindt men ze terug in het hoogd. *schwarben* en *schwarbeln*, bij Kaindl, III. 611, en zonder die invoeging in het eng. frequent. *to swerle* bij Halliwell, voor draaijen, omrollen. Naar den aard der voorgevoegde letter is *zwarrelen* een meer slingerend bewegen dan *warrelen*. Rodenburgh bezigde het w. van het dooreenzwe-

ven van de verduisterde glansen van parelen, Alexander, 26:

— *verliest u glans, ha Perlen!*

En laet uw zuyv're water donckerlijcke zwarlen.

Bilderdijk past het w. op meer dan ééne wijze toe; 't Nicot. Kruid, 14:

Als water in een kuip, dat in de rondte zwarrelt.

Odilde, 36:

Dan wordt mijn koets een boot, en zwarrelt *door de baren.*

Ovidius' Gedaantverw. 171:

— *als een hagelbui vliegt pijlschot, spiets, en speer..*

En zuizelt om zijn hoofd, en zwarrelt *voor zijne oogen.*

Dus ook Ten Kate, De Psalmen, 285:

Vliegenzwermen deed Hij zwarlen.

Bl. 394:

met giftige angelspitsen

zwarrelde *een muskietenzwerm.*

Bij Bekker en Deken is *omzwarrelen* doelloos rondloopen, Corn. Wildschut, II. 269: *ik zou anders kouzen en slaapmutzen breiën, in de keuken* omzwarrelen, *met de meiden krakeelen.* — Het woord werd meermalen nevens *zwirrelen* gevoegd; zie de op dat w. voorkomende plaatsen.

Zwermzwarreling gaf Bilderdijk (Rotsg. II. 81) ten opschrift aan eene beschrijving van dooreenvliegend ongedierte. Voor dit *zwarreling* vond ik *swardeling* bij Coornhert, Wercken, II. fol. 215: *Daer kan wel rust en vrede zijn, so langhe het weder stille is: Maer koomt daer inne ruysschen* een swardelinghe *van opinien, soo verheft zich daer ooc een groot gheswerm.*

Zwartelen—Zwarten.

Van het ww. *zwarten*, d. i. zwart maken, heeft J. van Arps Claes Klick, 3, het frequent. *zwartelen*, van schoenen gezegd:

Sieje niet, hoe hebje de schoenen gheswartelt?

En bl. 9:

Treckme de schoenen uyt, en swarteltse *wel schoon.*

Zoo leest men bij Starter, Boertigh. 7:

Ick sou jou schoenen swarten, *jou schorteldoeck bynen* enz.

En het hoogd. zegt *die Schuhe schwärzen.*

Zwatelen—Zwaden.

Het ww. *zwatelen* kwam mij het eerst voor bij Beets, Proza en Poëzy, (1840), bl. 69: *de toppen der boomen vingen aan welluidend te* zwatelen. — Dezelfde dichter bezigde het ook in een ten jare 1840 vervaardigd vers, Ged. 2e dr. 173:

't Zuidewindtjen in zijn zwatelen
Telkens door de vaak gestoord.

Alsmede later in de Cam. Obsc. (5e dr.), 179: *het luid* gezwatel *van stemmen.* En in de Verpoozingen op letterk. Gebied, 66: *dit* zwatelend *zijden kleed.* — Het w. werd overgenomen door Beeloo, 1572.1672.1772, bl. 36:

't Westen hult zich reeds in 't graauw,
Waar de volkswind zwatelt.

Door Schimmel, N. Ged. 21:

Daar zwatelt *de driekleur*
Zich los van de stag.

Alm. voor Holl. Blijgeestigen, 1875, bl. 93:

Haalt neêr die vlag;
Zij zwatelt *en plappert*
Slechts wee en ach.

Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 121:

— *'t papier, dat, schuiflend,* zwatelend,
Hier voor zilverwaarde geldt.

En vooral door Potgieter, Gids, 1848, I. 79: *boomen* zwatelen, *beekjes ruischen.* Ald. 1850, II. 171: *tot op den top des heuvels het geboomte ophield te* zwatelen. En 1859, II. 382: *wij wisten, wat die boomen elkander al* zwatelend *mededeelen.* — Zie ook *Zwateren.*

Het woord is niet geheel nieuw; althans in Tuinmans Rymlust, 158, vond ik:

In kroegen heeft men veel gezwatel,
En by de klapperwacht geratel.

Het latere woordenboek van Kroon nam het w. niet op onder de Rijmklanken, 159. De bet. des woords is niet moeijelijk op te maken: het is die van ruischen, een ruischend geluid maken door eene of andere beweging. Ik acht het verwant aan *zwadelen* (zie hiervoor), van *zwaden*, d. i. eene zwaaijende beweging maken. Men weet, dat veel woorden, die eene beweging uitdrukken, tevens het geluid te kennen geven, daardoor veroorzaakt Ook met *zwadelen* kan dit het geval zijn, en de verscherping tot *zwatelen* gewettigd worden door meer vormen, die door mij boven werden aangevoerd, en bij welke men nog *schwatteln* kan voegen, bij Schmidt, 214, opgeteekend voor »sich hin und her bewegen." Bij Schuermans is *zwatelen* rondloopen; bij De Bo heen en weder zwaaijen, schudden, schommelen, ras en onverstaanbaar spreken en het geluid van sommige vogels, b. v. zwaluwen, zoodat als verwant mogen beschouwd worden *schwatteln*, bij Fulda, Idiotikens. bruischend bewegen van vloeistoffen, *schwadern*, bij denz. plassend baden en bij Ueberfelder geruisch maken 1°. door water gieten, en 2°. door spreken; *to swatter*, bij Halliwell water plengen of werpen;

het eng. *to twattle*, snappen; het silesische *schwadern*, bij Weinhold en Lexer snappen, in 't water plassen en plasregenen, het hoogd. *schwatzen*, nederl. *zwetsen* enz.

Zwegelen—Zwegen.

Het ww. *zwegelen* bezigde Ypeij, Gesch. der Ned. Tale, I. 141, ter vertaling van Ulfilas' Lofzang van Maria. Het gothisch heeft aldaar Luc. 1, vs. 47: *Jah* svegneid *ahma meins du Gutha*, 't welk is overgezet: *En* zwegelt *mijne ziel tot God.* Dr. Janssen, in zijne Dissertatie De Linguae Belg. Etymol. (Leod. 1827), p. 12, zet dezelfde plaats over door »*ja* zwegelt adem *tot mijn god.*" De Schrijvers beroepen zich beiden bij het bezigen van dit w. op Kil. die het heeft opgenomen als saxisch-geldersch voor tibiis canere, evenals *zwegel*, *zwegelpijp*, tibia. Ook onze naburen kennen het; Stalder zegt: *schwägle*, *schwegel*, is een soort van veldfluit, die de zwitsersche herders zelve vervaardigen om er op te spelen; dat spelen heet *schwägeln;* zie ook Schmeller, Höfer en Lexer. Het oudhd. heeft het subst. *swegele* en het verb. *swegelen* in denzelfden zin, zie Ziemann; het oudhoogd. *suegala* en *suegalon*, zie Graff, VI. 857 en 858. De oorsprong van het frequent. ligt in het gothische *sviglon*, *svigljon*, op de fluit spelen, vroolijk zijn, van het goth. *svegnjan* (waarvan in het aangeh. vers *svegneid* de derde persoon enz van het praesens is, bij de onzen overgezet door *verheugt zich*), in het angels. *swegan*, *swogan*, *swogian*, een geluid maken, klinken, van *sweg*, *sveg*, *svog*, een geluid of klank als dat eener bel. Waarom Grimm, III. 486 en ook Schmeller eenigermate, het gothische w. niet wil afgeleid hebben van het angels. *sveg* (sonus), maar wel van het angels. *svegel* (coelum), is mij niet duidelijk. Ook komt het mij voor, dat Graff in die afkeuring of twijfel niet schijnt te deelen. Ik vat mede niet, wat Gaugengigl, Etymol. Wtb. 42 en 43, bedoelt met de opmerking dat het goth. *sviglon* is verplaatst tot »schwelgen" in pl. van »schweg-len"; ik kan toch niet denken, dat hij het hoogd. *schwelgen* van *sviglon* afgeleid wil hebben.

Zwendelen—Zwenden.

Lexer merkt te recht op, dat *schwenden* het causatief van *schwinden* is; vandaar is *verzwenden* bij Kil. verkwisten, doorbrengen, eig. doen heen of verloren gaan; bij Graff trouwens is *suandjan*, *suentan*, bij Ziemann en Benecke *swenden*, doen zwinden of verzwinden. Het prim. kwam mij in het nederl. voor bij Nolet de Brauwere, Ged. III. 44:

Zwend, magtig Rome, de aadlaarswieken.

D. i. wend of zwaai. — Van het reeds vermelde *verzwenden* heeft men eene afleiding; Ontzwaveling van den Hippokreen-Ontzw. 4:

Wie zijt gy, dat ge, ô Lijkenschender!
. .gierig aast
Op 's dooden naam, als Eerverzwender?

Het frequent. *zwendelen* leest men bij Feith, Poët. Mengelw. 224: *het* gezwendelde *goedje optekopen.* — Vandaar *wegzwendelen;* Berkhey, Snerp. Hekelroede, Voorw. 5: *dat de toverkollen met haare Meestresse Hekaté* weggezwendeld *waren.* D. i. verdwenen, en dus onzijdig als *zwindelen.* Dus ook, met de meer gewone bet. Fokke, Verzam. der Werken, X. 10: *zijn kapitaaltje, dat hij* weggezwendeld heeft. — De gewone bet. is die van zich met kleinen of oneerlijken handel ophouden. Voor zulk een' handel heeft men de volgende benamingen; Feith, t. a. p.: *een eerlijk* zwendeltje... *is ook vol gevaars.* Ockerse, Napol. Redev. II. 97: *het heilloos stelsel van woeker en* zwendelarij *der natiën.*

Volgens De Navorscher, VIII. 345, is op het platte land van Noordholland *zwendelen* misbruik van sterken drank met handelnering verbinden; een *zwindelaar* is daar een losbol. Bogaers heet hem een *zwendelaar*, Gez. Dichtw. II. 104:

Het middel, hoe de zwendlaar *scheldt,*
Dat veiligt voor zijn valsche munt.

Van Beers bezigt *zwendelen* in den zin van zwindelen, Levensbeelden, 4:

Wat schittren die oogen, van 't wilde genot,
Dat het zwendelend *zwirlen doet smaken!*

Deze en meer aangevoerde pll. bewijzen, dat, gelijk meermalen, ook bij dit w. het causatief met zijn primitief verwisseld wordt. Zie dus ook *Zwindelen.*

Zwengelen, zie Zwingelen.

Zwentselen—Zwentsen.

Beide wwn. heeft Kil. voor vagari. Het frequent. dat in het vlaamsch bij De Bo en Schuermans ook de vormen *swanselen*, *zwanselen*, *zwantselen*, *zwenselen* en *zweinselen* heeft, kwam mij voor in de dichtregels aang. bij Schuermans, 897 (van een bootje):

Hoe zwakt en hoe plooit en
Hoe zwanselt *het nu*
Op de hutsende baren.

Zwakken is zwenken. De Bo spelt *swanselen*, Ged. 131 (van het zeewater):

't Een dat altijd zwalpt en swanselt.

Voorts bij Hofferus, Poem. 66:

Hier, end' daarom, siet, soo ist
Dat de kleen begonnen Twist,

Die maar tusschen weynigh raast
In 't beghinsel, ook in 't laast
Swentselt, *ende daaghlijcx kruypt*
Langhs de straten, enz.

Dat zal zijn: rondgaat of zich voortbeweegt. In het middelhd. toch is het ww. *swanzen* zich draaijende of zwenkende bewegen en voorts het lijf al pronkende wenden, van *swanze*, d. i dansende beweging; vandaar een sleepkleed of dansgewaad der vrouwen, ook een vrouwelijk hoofdtooisel, en voorts den staart van dieren. Vandaar is in het vlaamsch bij Schuermans en De Bo *zwentselen* en *swanselen*, het golvend bewegen van de baren, van stortend water en van den dronkaard; in de omstreken van Maastricht ook met den vorm *zwenselen*, rondloopen zonder doel, inzonderheid van leerlingen die de school verzuimen; zie De Toekomst, 1868, bl. 85. De verwante dialecten hebben dezelfde beteekenissen. *Schwanzen*, *schwanzieren*, *schwanzeln* en *schwänzeln* is bij het gaan de achterslippen des kleeds heen en weêr bewegen, en zoo een trotschen gang aannemen; zie Reinwald, Schmidt, Stalder, Von Klein, Kehrein en (boven allen) Schmeller. Bij Fulda, Idiotikensamml. is *schwanzen* rondloopen, en *schwänzen* door rondloopen verzuimen, bij Adelung de school verzuimen. — *Schwanzn* bij Ueberfelder is uitspoelen, uitwasschen, 't welk zien zal op de beweging van het voorwerp, waarmede die werking verricht wordt. In het dialect van Maastricht is *zwentsen* in gebruik voor slaan; zie mijn Archief, III. 391. Dit zal eig. zijn met den staart of een daarop gelijkend voorwerp slaan; want bij Schuermans is hetzelfde w. het stof van de paarden slaan met een swens, d. i. paardenstaart, en voorts iemand afrossen. Het w. *zwans* voor staart zou bij ons thans weinig edel zijn; in Vondels tijd nogtans was het gangbaar Men leest het bij hem, Helden Godes, 5;

Haer zoo fluweele keurs sleepte als een achterswans.

En bl. 18 (van Simsons vossen):

Met vuurwerck inde swans, *ghekoppelt vast en styf.*

Een andere vorm van *zwentselen* of *zwanselen* schijnt *swijnselen*, bij De Bo kammen en opschikken; voorts *swijselen* of *swieselen*, water storten Volgens gen. Schrijver althans verschilt *swanselen* van *swieselen* dáárin, dat bij het eerste »plassen of groote zwalpen" gestort worden. De vlaamsche samenstelling *swijnsswansen*, morsen en storten, vereenigt de beide klanken.

Zwiebelen—Zwiepen.

Men leest dit frequent. bij Cremer, Uit het Leven, 31: *'t lies begon ook te* zwiebelen. En in 't Geillustr. Stuiversmag. 1863, I. 50: *de gölfkes van 't oarig revierke, ze lagchen in 't* zwieblende *lies.* — Reeds in den Tristan komt dit w. voor van de kronkelende slang, vs. 9044:

Doch werte ez niht vil lange,
der mortsame slange
der kom schiere dar an,
daz er swibelen *began.*

Bij Schmidt is *schwibbeln* in eene gestadige beweging zijn, vooral van weeke of vloeibare stoffen; wanneer een vat daarmeê tot overloopens gevuld is, heet dit *geschwibbelt vol* bij Schröer, *geschwippelet*, *geschwappelet voll* bij Von Schmid.

Het prim. ww. dat misschien teruggevonden wordt in *aanzwippen*, in de middelned. gedichten Van Vrouwen ende Minne (door Dr. Verwijs), 70:

Die somer comt hier angheswipt.

luidt bij Dähnert en Danneil *swippen*, vlug zijn, zich vlug bewegen; eng. bij Hall. *to swippe*, »to move rapidly," angels. *swipian*, schudden, nederl. *zwiepen*, volg. Weiland »hetzelfde als *zweepen*," d. i. met de zweep slaan; dit is niet juist. *Zwiepen* is heen en weêr bewegen, zooals het einde der roede, die men drilt, en de *zweep* of *zwiep* heeft daarvan den naam, en niet »van het sissend geluid," gelijk Weil. meende.

Het eng. heeft het adj. *swipper* voor vlug, gezwind, en het neders. *swipp* in denz. zin. »Ene *swippe* Deern, *swipp* im Munde." Ik denk dat wij hetzelfde bedoelen en dus ons verkeerd uitdrukken als wij zeggen: dat is een meid of een jongen als *een zwiep*, dat ging als *een zwiep*. Zie voorts *Zwabbelen*, waarvan *zwiebelen* alleen in klank verschilt.

Zwierelen—Zwieren.

De Bo heeft *zwierlen* in denzelfden zin als *zwieren*. Eene van *zwierelen* afgeleide samenstelling vindt men bij een' onzer dichters, door Dr. Schotel aangeh. in het Tijdschr. Nederland, 1865, n°. 1, bl. 43:

Somps gaen wy tabagieren,
En zwierelde zwierelieren.
Een soopje bij mie-ca.

Latere dichters verkozen het meer hoogduitschachtige *zwirrelen;* zie dit. De Bo wijst echter op het verschil tusschen beide frequentt. in het gebruik. Opmerking verdient het dimin. *zwiertje*, Van Halmael, De Edelmoedige Vrinden, 25:

Deeze nagt nog een zwiertje, *en morgen in een Barrevoeters Cel.*

Zwijmelen—Zwijmen.

Zwijmen, *bezwijmen*, was bij Kil. en is nog flauw

worden, in onmacht vallen, hoogd. *schweimen*, neders. *sweimen*, *swemen*, *swimen*, beijersch *schwaimen*, eng. *to swim*, Hall. *to sweem*, middelhoogd. *swimen*, oudhd. *suiman*. Dus Passion. Winterst. fol. 68 verso: *In welcke (godlike soeticheyt) dese heylige maget* was swimende *ende leet so grote pine.* Vondel, Leeuwend. 45:

Geen Hartman is zoo weeck, dat hy om 't lot zou zwijmen.

Bilderdijk, Ziekte der Gel. 35:

— zwijmende *in 't volop van ziel- en zingenot.*

Tollens, Ged. III. 42 (aan een bevrozen vliet):

— *geen adem vliegt voorbij*
Of ik zwijm *misschien als gij*
Waar uw golfjes gleden.

Bl. 98:

— *aan 't minnend hart, dat met mij klopt, te flaauwen,*
Te zwijmen *aan de borst, waarin ik leef en adm.*

Dez. Romancen, 122:

Toen zwijmden *haar vermoeide krachten.*

Weil. vervoegt het ww. zwak, en zoo heeft Bogaers, Gez. Dichtw. I. 39: *Ze* zwijmde. Nomsz, Soliman de Tweede, 3: *Zy, in uw arm* bezwymd. — Doch Ten Kate, II. 577, te recht sterk; zoo Bilderdijk, Krekelz. III. 38: *Nu* zweem *ik.* D. I. 194: *zijn* halfbezwemen *hart.* Dez. Nalez. II. 2: Bezwemen *in 't gevoel van smarten.* — Deze beteekenis is echter niet de allereerste; die is zweven, draaijen, zooals iemand, wien de genoemde ongesteldheid overvalt, ook zegt, dat hem alles voor de oogen *draait.* Volgens Graff, VI. 879, is dan ook het oudnoordsche *sveima*, angels. *svima*, draaijen, en bij Halliwell is *to swim* ronddraaijen als een ijlhoofdige. Bij Ziemann en Schmeller is *schweimen*, *schwaimen*, zweven, zooals b. v. de vogel doet in de lucht. Het subst. *schwaim*, *zweim*, is eene zwevende schaduw of schim; ons *zweem* bezigen wij voor flauwe overeenkomst of gelijkenis, b. v. Bilderdijk, Fingal, II. 170: *waar men den achtbaren* zweem *der Oudheid bewaren zal.* — doch Kinker heeft het voor beeld, Ged III. 4:

Iets stofloos houdt hem opgetogen,
Treft met een' zweem *zijn denkvermogen.*

Vandaar is ook ons *zweemen*, ontstaan uit het imperf. van *zwijmen* (*ik zweem*), en dat eig. zegt een schaduw of flauw beeld van iets vertoonen, en waarvan Bilderdijk het w. *toezweeming* heeft gevormd, N. Verscheid. III. 160: *wanneer zy de fijne verscheidenheid van twee of meer woorden... het zij aanzetteden of matigden, het zij met eenige* toezweeming *tot een ander dan 't hoofddenkbeeld verbonden.* — Voor dit *zweemen* zeiden wij voorheen *zwijmen;* Erasmus, Colloq. Famil. 130: *dat deelken des Godlijcken geestes* zwijmt *en smaeckt nae zijne afkomste.* Holl. Parnas, 568: *Heur rijck gewaeds fijn goud.* Swijmt .. *nae 't leven.* Vondel, Herschepp. 441: *Dit Kerkbeelt* zwijmt *naar hem.* Dez. Palam. 37:

Dit zwijmt *naer Priams hant, gelijck de druck van 't wapen*

Dez. Poëzy, II. 578:

Zijn beeldt na Febus zwijmt;
't Zy dat hy dicht of rijmt.

Ingen, Ged. 46 (op eene afbeelding van Huygens):

De Trony is 't geringste van
Dien onnasporelijken Man,
En daer hij 't minst schijnt naar te swijmen.

Snaekse Schaking van de Juffer enz. (Amst. 1669), 15:

Zijn wezen zweem *na onse Klaer.*

Men vindt het w. ook zonder *naar*, maar, evenals *gelijken* en *slachten*, met den datief; Vondel, Poëzy, II. 225:

Zoo krijgt dat ongestaltigh vleisch
Ten leste zijn gedaente en eisch:
En zoo men 't-aanzie, heen en weêr,
Het zwijmt *zyn moeder: 't is een beer.*

Het bovengen. nw. *zweem*, flauwe schets of gelijkenis, is bij Hooft *zweemsel*, zie het Wdb. des Inst. Dus ook Vondel, Poëzy, I. 647:

In hem, daer 't zweemssel *zelf van Romulus in blinkt.*

Hooft heeft mede *zwijmsel*, zie het Wdb. van Oudemans; dus ook J. G. Tengnagel, Verw. der St. Naerden, 33:

Noyt swijmsel *van gedacht tot anders heb ontfaen.*

Ook *zwimsel;* G. Tengnagel, De Sp. Heidin, 6:

Zoo flux een zwimsel *slechs, vol lieffelijk vermogen,*
Hun zeden overstrael, door opslag van uw oogen.

Ja ook *zwinksel*, waarbij men kan denken aan *zwingen*, dat insgelijks eene draaijende beweging aanduidt; Hooft, Ged. fol. 144:

Myn zwinksel, *antwoord' Eer, en mengt men op geen pletten.*

Vondel, Elektra, 30:

— *dat zelfs der vrienden oogen*
'T ellendigh aengezicht, noch zwinxel *kennen mogen.*

Gelijk *schweiben* (nederl. *zweven*) bij Stalder hetz. beteekent als *zwijmen*, *bezwijmen*, gebruikt Kinker *zweemen* in den zin van *zweven*, Ged. I. Voorr. 19: *Het vlugtig en* zweemend *allegorische aller kunsten.* Ald. 26: *het uiten van* zweemende

en vlugtige bygedachten. D. II. Voorr. 26: *dit* zweemende *waas.*

Het ww. *bezwijmen*, zooals reeds bleek, komt in bet. met *zwijmen* overeen; Tollens, Ged. II. 76: *De laatste moed* bezwijmt. D. III. 70: *Als het hart* bezwijmt *in 't wee.* — Doch ook bedrijvend; P. Moens, Joh. van Oldenb. 46: Bezwijmd *door 't zoet genot der glorie.* — Kil. heeft er van *bezwijmdheid* voor onmacht; Levens van Plut. fol. 290: *nae dat zy uyt* de beswijmtheydt *bekomen was.. ginc zy* enz. — Vanhier *onbezwemen* bij Ten Kate, Dichtw. VI. 331: *blozend purper.. met* onbezwemen *luister.*

Er is ook een ww. *verzwijmen*, dat de Kil. auctus (van 1642) evenals Plantijn verklaart door in flauwte vallen, wat ook bij Ziemann *verswimen* heet. Doch Van Hasselts uitgave, in overeenstemming met die van 1623, verklaart *verzwijmen* door hallucinari, d. i. gedachteloos, onachtzaam, verward van geest zijn; zie ook Ten Kate, II. 577. En in zoodanigen zin, doch actief genomen, ontmoet men het w. bij ons niet zelden; Die Dietsche Doctrinale, 285 (naar de variant):

Die wise duchtet nacht ende dach
Datti yet verswimen *mach.*

De tekst heeft *mestorden*, d. i. mistreden, een misstap begaan. Der Leken Spieghel, II. 254 (naar de variant):

Pylatus.. dachte wel in sinen moet,
Dat verswijmt *ware alte groot*
Ane Jhesus Cristus doot.

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 68:

— zo wie hem om een inbijt vergromt,
Die te ziere maeltijt niet ne comt,
Hy verswijmt *hemselven zeere.*

D. i. veronachtzaamt, verwaarloost. Meijer, Oude Ned. Spreuken, 80: *een goet peert is so vullincs* verswijmt. D. i. niet als de Hoogl. wil »ademloos gemaakt," maar veronachtzaamd. Belg. Mus. VI. 47: *Tspel.. waer mede dat* verswymt *was den uppren prijs, mids dat de naeme contrarie ghestelt was.* De Casteleyn, Konst van Rethor. 50:

Die dit verswijmen, *weet dat sy verwaten staen.*

Ald. 169:

Wee, die hem verswijmt *in dese zaken.*

Constth. Juweel, 24:

Die haren tijdt verswymen, *en soo haer welvaert misten.*

Hondius, Moufeschans, 314:

Daer doorloop ick alle wijcken
En verswijm *noch gras, noch stroo.*

Het subst. *verzwijm* heeft Van der Wielen, Vrouw. Cieraet, 103:

Indien men dan te hoof de Roeden ende Bilen
Zoo met gemeen verzwiim *van kost en kleed ziet ghilen.*

Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, II. 529, schrijft daarvoor *verzwijmenis: waer dat saecke dat dese ordonnantie ende stichtinge by* verswijmenisse, *of in eeniger wijs te niete worde.* — Kil. heeft daarvoor *verzwijmdheid*, hallucinatio, dat men aantreft bij Despars, Cronijcke van Vlaend. I. 230: *bijder negligencie ende* verswijntheit (sic) *van de cronijqueurs van dien tijde.* Ald. 331: *dat die abdie by die* verzwijmtheit *van eender keerse.. van den viere te niete ghinck.* — Doch Kil. mist het adj. *verzwijmig* voor achteloos, 't welk men leest bij Van der Wielen, a. w. 94:

— het haer der Nazareenen
Verzwimig *om het hoofd: —*

Zie voorts over dit w. mijn Taalk. Mag. I. 47.

Van *zwijmen* en *bezwijmen* in den zin van in onmacht vallen of doen vallen, heeft men het frequent. *zwijmelen* en *bezwijmelen*, neders. *swimeln*, bij Schmeller en andd. *schwaimeln*, *schweimeln*. Dus Vaderboeck, fol. 76 verso: *Doe begonden hem* die harne *also seer te droegen ende te* swimelen *so dat hi hem selven ene cleyne ruste moste geven ofte hi soude sine sinnen verloren hebben.* (*Harne* is hersens, bij Kil. *herne*, *hirne*, hoogd *hirn*, waarvan bij Halliwell *harnpan*, hersenpan). — Levens van Plut. fol. 278 verso: *dat een raven* (van het roepen des volks) swijmelde, *ende onder den drangh van het volck neder viel.* Bekker, Betov. Weerelt, IV. 152: *Dat* swymelen *en nedervallen van die menschen... kan natuurlyk en door konst also geschieden.* Toetsteen van de Wereld, 184: *de voeten stronkelen, het hoofd* swijmelt. Vlaerd. Rodenrijckb. 177:

Gelijck een die te hoogh ten Hemel is verheven
Staat op een steyle klip, oft torenspits gebout,
Nu zwymelt *al verschrikt —*

Oudaan, Voorschad. 107:

Hij zwijmelt *van verdriet en boosheid, daar hem deze*
Gedachten pijnigen; hij zwijmelt *op den grond.*

Van Alphen, Dichtw. III. 307:

Een dikke nevel dekt mijne oogen:
Ik zwijmel *door onachtzaamheid.*

Bilderdijk, Mengel. I. 239:

Mijn hijgend hart mocht aan uw lippen zwoegen...
En zwijmelde *en verloor zich in den lust.*

Van 's Gravenweert, De Ilias, I. 110:

(*Toen*) *'t vruchtbaar Kranoë in lommerrijke dreven*
Mij aan uw kloppend hart zag zwijmlen *en herleven.*

Ten Kate, Dichtw. VIII. 423:

— *gij, die in weelde rondzweeft,*
En zwijmelt *in den schoot van liefde en lust!*

Het ww. *bezwijmelen* is mede onzijdig; Rodenburgh, Poeet. Borstw. 244:

Beswymelt *niet uw' hert als ghy uyt dat ghezegh?*

Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 16:

Want alles is bezwijmelt, *en verdooft,*
Van zulk een slag, hen stortende over 't hoofd.

Bilderdijk, Nasprokkel. 26:

Geen felle hondstar, blaakrend heet,
Die voor heur glans niet onderdoet,
En, niet bezwijmelt *voor heur gloed!*

Tollens, Ged. III. 9:

— Bezwijmeld *en bevangen*
Van moord en gruwlen, holt en brast hij toomloos voort.

Doch ook bedrijvend; Nomsz, Mohammed, I. 20: *een man door den wyn* bezwymeld. Dez. De Geldzuchtige, 140: *dan* heeft *uwe behandeling* mij bezwijmeld, *die recht geschikt is om iemant razende te maken.* Oudaan, Voorschad. 82:

Zij heeft den gouden kop in hare rechterhand,
Die met den gruwelwijn bezwijmelt het verstand.

En wederkeerig; Bilderdijk, Krekelz. III. 42:

— *wat kon 't goochelspel des zintuigs dus verstoren,*
Waarin zich *'t dom verstand* bezwijmelde *en vergat?*

Bij Van Beers, Jongelingsdr. (4e dr.) 46, leest men:

Daer valt ze hun in de oog.. een komt tot haer
Gezwijmeld: —

D. i. in zwijmeling aangeloopen. — Andere voorbb. van dit w. zie men in mijne Proeve over Bild. 39 en 40, en mijn N. Archief, 88. Voorts is het w. bij Kil. sluimeren, onvast of droomende slapen, zoodat men eig. waakt noch slaapt, maar de geest zich als met zwevende schaduwen bezighoudt; dus De Meijer, De Gramschap, 51:

Daer by, een droeven last van siekten die hem quellen,
Hy swymelt *maer by nacht, en kan al d' ueren tellen.*

Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 138:

Zij dartelen geheel den langen dag,
En zwijmlen *'s nachts op donzen zwanenveeren.*

Vandaar *zweemeling*, sluimering, bij Rodenburgh, Trouwe Landsatens Klacht, 4:

— *het schijnt voor my te zijn ghespoock,*
Een sweem'ling *oft ghedroom:* —

De dichter Ten Kate bezigt *inzwijmelen;* Dichtw. I. 295:

— *'t oog op nieuw door nacht bedekt,*
Had *ze* ingezwijmeld *als te voren.*

D. i. was in zwijmeling geraakt. Het hulpw. *had* is minder gepast. — Bij Kil. is *ontzwijmelen* hetz. als ontslapen, eig. beginnen te sluimeren; dus in Die Rose (door Dr. Verwijs), vs. 3725:

Doe gingen si beide met erren moede
Tote Dangiere, daer hi was
Gelegen in dat groene gras,
Ende was ontswimelt *van groten vake.*

Meijers Leven van Jezus, 194: *binnen din dat de brudegoem merrede, so* onssuimelden *die magde ende onssliepen.* (Men lette op, dat *ontslapen* hier de eig. bet. heeft van: beginnen te slapen.) Dautzenberg, Bekn. Prosodia der Ned. Tael, 31, bezigt het voor uit de sluimering of bedwelming wekken:

Want aen nuchteren heeft godes geschik louter bezwaer bestemd;
Ook ontzwymelt *u nooit anders het diepknagende zorgenheir.*

Men heeft hier hetzelfde tweederlei *ont*, als in Kiliaans *ontslapen*, obdormire en expergisci.

In Maastricht heeft *zwijmelen* nog den zin van »bewegen, gedurig bewegen"; zie mijn Archief, III. 391 en verg. ook *Zwijmeren.* En bij De Bo van waggelen en ronddraaijen of wentelen van eenig voorwerp. Hetzelfde Idioticon heeft voor *zwijmelen* mede de bijvormen *zwimmelen* en *zwimpelen*, met welker eerste te vergelijken is *schwimeln*, bij Vilmar het waggelen van den dronkaard.

Kil. heeft het znw. *zwijmel* voor *zwijmeling;* dit mede bij Tollens, N. Ged. II. 35:

— *het Kind. zinkt van vreugd bezweken,*
Weêr in haar zwijmel *weg, onmagtig meer te spreken.*

Voorts las ik nog Levens van Plut. fol. 344 verso: *Ptolemeus alsdoen ghelijck uyt* een beswymeltheyt *tot hem selven comende* enz. — Dit w. komt in bet. geheel overeen met *bezwijmdheid*, boven uit hetz. werk aangevoerd. Even duidelijk is *zwijmenis*, bij Van der Port, De Lof der Zotheid, 81:

De jonge weduw-vrouw sal.. verresen
Als uit een swijmenis, *dus spreeken* enz.

En *bezwijmenis;* Focquenbroch, Werken, I. 439:

— *Men meende zy was dood;*
Maar haar bezwymenis *had, zoo het blykt, geen nood.*

Ald. 446:

Ik vrees, myn Heer, voor u hier een bezwymenis.
Kom beet zo lang in huis tot gy wat zyt bekomen.

Doch niet duidelijk is mij Erasmus, Colloq. Famil 84: *Wy verkoopen de jonge geytkens, voor de gene die met eene verdwijnende koortse oft teeringh ge-*

quelt zijn, niet voor de swijmelaers. — Uit het voorafgaande zou ik opmaken dat door *zwijmelaars* lekkerbekken bedoeld worden. De gelegenheid ontbreekt mij om den oorspronkelijken tekst op te slaan, die hier wellicht oplossing kan geven.

Zwindelen—Zwinden.

Zwinden is door invoeging der *d* van *zwinnen*, oudhoogd. *suinan*, middelhd. *swinen*, neders. en beijersch *schweinen*, welks actief bij Schmeller *schwainen* is, bij Kil. *swijnen*, *verswijnen*, wankelen, waggelen, verslappen, verwelken, afnemen, vergaan, verdwijnen. Bij onze schrijvers komt het ww. in dezen vorm enkele malen voor; N. Reeks van Werken der L. Maatsch. II 270:

— *niet en mach, dat dunct mi,*
Vrouwe enichsins van miere minnen
Troest of raste ghewinnen,
Dats die dinc die mi doet swinen.

D. i. kwijnen, verteren. — De Casteleyn. Pyramus en Thisbe, 61:

— *O* swijnende *diepte, afgrondighe gracht!*

D. i. verkwijnende, wegzinkende Parthonopeus (uitgeg. door Bormans), vs. 7430:

So hi meer om u verswijnt
Ende ieghen recht hem selven pijnt,
Te meerren loon soudijs hem doen.

D. i. vergaat, uitteert, zooals de aant. zegt. Hor. Belg. V. 18:

nemmermeer so en heb ic vrede
voor dat ic aenscouwe dat edel wijf.
Och ic minne haer reine lijf
so seer! mi dunct dat ic verswine.
het es een leven bi haer te sine.

D. i. verkwijne, verteerd worde — Evenzoo Belg. Mus. VIII. 113:

Si was gelu van magerheiden;
Ende van onwillen, die si sach;
Verswinde *hare herte nacht ende dach.*

Voor verdwijnen leest men het bij Vondel, Pascha, 43:

Een lieffelijcke bloem, bel, bobbel, damp en roock
Oft smoock, die inde locht verblaesen en verswenen
Gelijck een schauw verstuyft, en ijdel vliegt daer henen.

Hooft, Ged. fol. 303:

— *zoo iemant van hunliën*
Komt het roerend beeldt te zien,
Hy 't zal met een' sprong verswinnen
Doen; en 't geen hij waant te vinnen,
Beiden, mij en hem ontvliën

Met inlassching der *d* achter de *n* heeft men oudhoogd. *suindan*, angels. *svindan*, *swindan*, middelhd. *swinden*, hoogd. *schwinden*, nederl. *zwinden*, waggelen, bewegen, rondgaan, voortgaan, vergaan, verminderen, afnemen. Zie Graff, VI. 883, Adelung, Schmeller, Kil. en Ten Kate, II. 747. Ook dit ww. hebben onze schrijvers, mede van den laatsten tijd, zoodat prof. David, Aant. op Bild. Ziekte der Gel. 180, niet geheel juist zegt: »in de hedendaagsche taal komt *zwinden* niet meer voor." Dus Nederl. Ged. (door Snellaert uitgeg.) 567, waar gehandeld wordt over de egyptische plagen:

Want inden lande quamen mucken..
Daer mede wert vervult dat lant.
Daer af den meneghe dat leven zwant.

D. i verging of kwijnde. Hofferus, Poëm. 280:

Gelijck als een gedreve wind
Rontsom de huysen henen swint.

Hier zou men ook aan *swinnen* kunnen denken; de bet. is blijkbaar zwiert, rondgaat. — Muntinghe, De Psalmen, I. 192:

Daarom deed hij, gelijk een damp, hun dagen,
Hun jaren met verschrikking zwinden.

D. i. vergaan. — Feith, Verlust. van mijnen Oud. (1826), 11:

't Zwindt *alles om mij heen — ik zie, ik voel slechts God!*

Staring, Ged. II. 157:

Hij slaat ze binnen; en met een
Zwindt *de ezelshuid!* —

D. i. verdwijnt. Zoo ook ald. 173:

En als de Dans weêr kwam en zwond.

Van den Bergh, Bloeml. uit Shakspeare, 127:

In naam van roem en eer, die zwindt *in 't zoeken.*

Dautzenberg, Ged. 53:

Telkens echter by het krieken,
En by 't zwinden *van den dag.*

Het meest gewone woord echter is *verzwinden*, reeds bij Graff *farsuindan*, middelhd. *verswinden*, hoogd. *verschwinden*, en van Van der Schueren, Kiliaan en Plantijn af in alle nederlandsche woordenboeken te vinden. Wat mag de reden zijn, dat sommigen dit woord als een onlijdelijk germanisme uitmonsteren? In vorm noch beteekenis zie ik iets, dat tegen ons taaleigen strijdt. Dat het hoogd. het ww. mede bezit, kan het niet tot een onnederduitsch woord maken; onze naburen en wij hebben het uit de gemeenschappelijke bron, en in het middelnederlandsche woordenboek, dat wij te gemoet zien, zal het even weinig ontbreken, als in de middelhoogduitsche, die wij reeds bezitten. Dr. Beets vergist zich dus, als hij meent, dat *verzwinden* het eerst door Poot zou gebezigd zijn, en »dat deze het ongetwijfeld van de bovenlanders had, die zijn delflandsch gras maaiden;" zie Verschei-

denh. op Letterk. Gebied, 26. Poot, die in de 18de eeuw bloeide, vond het bij zijne onmiddellijke voorgangers, de schrijvers der 17de, en toen dezen het bezigden, was het bij ons reeds twee eeuwen oud. In het Vaderboeck (Leiden, 1511), leest men fol. 26 verso: *doe hem hilarion ommekeerde ende die tafel met schoone brode ende met wijn ende met anderen goeden gerechten alsoe wel bereit sach, doe lachede hi ende sprack: Heu, heer duvel, ghi sijt hier kloeck gheweest; ick en ete uwe spise niet. Ende altehant soe* verswant *die onreine kock ende die tafele mitter spisen.* D. i. in den nog heerschenden zin: ging weg, verdween. In den nog ouderen Passionael komt reeds het frequent. *zwindelen* voor (zie beneden), en deze, benevens andere afleidingen van het woord, in onze taal te allen tijde aangetroffen, bewijzen wel, dat het inheemsch is, en ons niet door de achttiende eeuwsche grasmaaijers behoefde te worden aangebracht. Ook Dr. Du Rieu, als hij in De Taalgids, II. 136, bedenking maakte tegen de uitdrukkingen »in God of in hemelsche bespiegelingen als *verzwonden*," bedacht niet, dat de bet. van absorberi mede bij Graff vermeld en gestaafd, en dus oud en echt is; zij vloeit dan ook voort uit die van vergaan, te niet gaan, verdwijnen. Te recht trad dus onlangs Mr. Bogaers als verdediger van *verzwinden* op, en staafde het gebruik van dit w. door voorbeelden uit verschillende schrijvers, zoowel uit de vroegere eeuwen, van de 15e af (Der Zielen Troost van 1484, Roemer Visscher, Vondel, Heyns, Datheen, Camphuysen, Revius, Bidloo, Poot) als uit de tegenwoordige (Bilderdijk, Tollens, Staring, Da Costa); zie De Taalgids, IV. 225—230 en V. 232. Ik zal die bewijsplaatsen hier niet herhalen, doch de kracht er van versterken door er andere aan toe te voegen, vooral uit schrijvers die Poot voorafgingen. Vaderboeck, fol. 40 verso: *doe hi dat gesproken had doe* verswant *dat licht als een roock.* Ald. lager: *doe die duvelen die woerden hoerden doe* verswonden *si van daer.* Fol. 41: *altehant soe* verswant *die duvel als stof vander sonnen.* Fol. 52 verso: *doe hise metten armen woude ommebevangen doe* verswant *si onder den armen als een roock.* Fol. 55: (*hi*) *schamende hem also sere dathi als een nevel van daer* verswant. Fol. 76: *so verbrande ende* verswant *dat* (*vat*) *of men dat in een vuer gheworpen had.* Fol. 116: *soe vloech hi omme ende omme in die wostenie ende* verswant *voer hem* Ald. verso: *doe* verswant *die duvel.* Fol. 117 verso: *so* verswant *dat kint achter hem.* Fol. 118: *wat van dinen goede in minen huise quam dat* verswant *met minen goede.* En fol. 118: *Monichen goet waer dat comet tot anderen goede so* verswinde *dat selve goet. Mer so wie arme luden van sijnre armoede helpet, den helpet oic god weder van sine armoede.* (Uit vergelijking van dit *verswinde* met het volgende *helpet* blijkt, dat het eerste in den tegenw. tijd bedoeld is.) Coornhert, Wercken, I. fol. 242 verso: *de ketelige lust als eenen droom* verswonden, *ende als eenen pijl door de lucht vervloghen zijnde.* Marnix, Godsd. en Kerkel. Geschriften (door Van Toorenenbergen) I. 512: *hoe snellick dat* (*de blixem*) ontschenen is, *ende schier geheelick* verswonden. (*Ontschijnen* is verschijnen, zie Weil.) Dez. Ps. 30, vs. 6: *sijne gramschap* wort verswonden. Ps. 37, vs. 1: *t' ionck-kruyt dat* verswint. Vs. 36: *korts daer nae, verghinck hy end* verswont. Ps. 39, vs. 7: *eenen schijn oft beelt dat haest* verswint. Ps. 68, vs 3: *Sy sullen .. voir Gods oog* verswinden. Ps. 90, vs. 5: *Dan moeten sy als eenen droom* verswinden. Ps. 107, vs. 26: *Den geest is hun* verswonden. En Ps. 109, vs. 27 (proza): *alle haere wijsheyt* verswint. Heyns, Wercken van De Bartas, II. II. 194:

Indien ghy oock verliest, so wilt dit vry verstaen,.
Dan sal de voor'ghe glants van al u eer verswinden.

De tekst heeft voor *Dan* in den laatsten regel *Dat*, en Bogaers, bij de aanhaling er van (t. a. p. 227) den druk volgende, merkt op dat de Schr. hier het w. in een bedrijvenden zin neemt. Inderdaad zou *Dat* die bet. eischen; doch bij de lezing van *Dan*, door het verband, naar ik meen, voorgeschreven, vervalt zij. — Levens van Plut. fol. 29*i*: *dat hy ghegaen sijnde in de tempel van Bel, terstont verdwenen ende* verswonden was. Oudaan, Agrippa, 165: *dat een Goochelaar Pazetes zijne gasten een wel opgediste maaltijd plag toe te dienen, en dat die, als 't hem beliefde, wederom* verzwond. Werken van Rabelais, I. 168: *door de kracht van dit .. water... de Duivelen dadelijk doen verdwijnen en* verswinden. Palingh, 't Afger. Momaansight der Tooverye (1659), 74: *daeghs daer aen was 't teyken* verswonden. Bl. 92: verswonden *al de menschen die hy sagh.* Van Hoogstraten, Haegaenveld, 46: *greep haar den Heldgod en* verzwond (*zij*) *in den strot van een vremd gedrocht.* — De volgende plaatsen uit dichters zal ik zoo beknopt mogelijk aanhalen. Revius, Ps. 68, vs. 1: *moet .. als den roock* verswinden. Ps. 119, vs. 75: *schenckt my weer het leven schier* verswonden. Van der Veen, Zinneb. 3: *Zyn gramschap doet* verzwinden *alle trots.* Bl. 83: (*het*) *sal als een schaduw* verswinden. Bl. 203:

al.. moet een Clapbus haest verswinden. Van Beaumont, Ged. (uitg. van Tideman) 128: *Hy sal... alle dompen doen* verswinden. Valcoogh, Reg. der Duytsche Schoolm. 146: *Kuysheidt*, enz. *zijn nu gans* verswonden. Oudaan, Uytbr. over Job, 27: *Dies zullen ze voor de mot* verzwinden *en vergaan.* Ald. 178: *gy moest* verzwinden *met al 't verdichtsel van uw breyn.* Dez. Voorschad. 191: *Hy zal dat verwaten Hoofd doen* verzwinden *en verkrimpen.* Ald. 196: *Die Maaneschadu dee* verzwinden *uit het oog.* Dez. Uytbr. der Psalmen, I. 24: *Des moet* verzwinden *voor uw oogen al wat* enz. Dez. Poëzy, I. 33: *'t Groote licht moest* verzwinden. D. II. 332: *de nacht des afgronds moet* verzwinden. D. III. 510: *'t vernuft te doen* verzwinden. Van Focquenbr. Werken, (en wel bedrijvend) I. 192: *ging zy haar zelf gezwind* verzwinden. Bl. 356: *gaat gy dus* verzwinden *myn rykdom, staat, en eer?* — Ook onzijdig; ald. 251: *De maanden zullen haar loop doen* verzwinden. Bl. 380: *Dit deed.. ons vriendschap als* verzwinden. Van Geleyn, de Sipier van zich zelven (Amst. 1678), 7: *Die aangenaame gunst doet myne pyn* verzwinden. Pels, Mengelzangen (1717), 141: *Inbeeldingen*, verzwindt, *vliegt heenen.* De bekeerde Alchymist (1714), 13: *om alles straks te doen* verzwinden. — Hier hebben we een' tijdgenoot van Poot en daartoe behooren ook Hoogvliet, Ovid. Feestd. 175:

Toen zy dit hadt gezegt verzwondt *ze in dunne lucht.*

Dez. Mengeld. I. 29:

(*Hy*) *doet hem fluks op zyn Almaghtigh woort* verzwinden.

Tuinman, Neanders Verbondsliederen, 87: *leer en goed* verzwinden. Bl. 98: *Laat wat verganglyk is* verzwinden. Blindemannetje, Kluchtsp. naar Dancourt, Amst. 1739: *hy zal op u letten, en uw voornamen doen* verzwinden.

Na Poot treft men het woord nog aan bij de volgenden, onder welke er zijn, aan wie, ook door de heeren Beets en Du Rieu, wel eenig gezag op het stuk van taal zal worden toegekend. Feitama, Telemachus, 424: *Een licht... doet* (*de duisternis*) *alom* verzwinden. Bl. 575: *dat de Kans* verzwind. Higt, Ged. 193: *een uchtenddauw, die met den dag* verswindt. Berkhey, Zeetriumph, II. 413: *'t Geboomte zag den damp des strijds* verzwinden. E. Wolff. Mengelp. II. 241: *dat haar gloed vuile dampen doet* verzwinden. Van Merken, Nut der Teg. 149: *Uws vaders droeve dood doet al myn hoop* verzwinden. Stoppendaal, De Lusiade, 50: *alles, wat deeze vermaerde mannen hebben uitgevoerd*, verzwind *voor de ondernemingen* enz. Bl. 60: *De* verzwindende *schaduwen.* Bl. 140: *Het gevaer* verzwind Bl. 170: *De bergen van Sintra* verzwinden *in 't verschiet.* Bl. 362: *de dood* (*zal*) *alle de beguichelingen doen* verzwinden. En bl. 386: *twee scheepen en eenige sloepen* verzwinden. Muntinghe, De Psalmen vert. I. 254: *Mijn levenstijd* verzwindt *in rook.* Ald. 374: *Wiens leven, als een schaduw haast* verzwindt. Van der Woordt, Ged. 32:

— *de onschuldige vreugden der kindschheid* verzwonden:

't heil mijnes levens verzwond *met hen* —

Feith, Oden en Ged. III. 44: *Eer zal het vast gestarnt'* verzwinden. Bilderdijk, Vad. Oranjez. 12: *Daar hoort ge de vrijheid* verzwinden *door de lucht.* Dichtst. op Zee, 9: *alles, wat... uw roem moest doen* verzwinden. Mengelp. I. 223: *die in lucht* verzwinden. Mengel. II. 87: *die ongemerkt in lucht* verzwinden. Poëzy, I. 68: (*hy*) verzwond *in damp.* Nasprokk. 118: *Dat alles zal* verzwinden. Tollens, Ged. I. 17: *wat ook moog* verzwinden. Bl. 80: *Daar* verzwinden *pijn en plagen.* En 88: *Laat hen* verzwinden *in hun vaart.* D. II. 105: *Spooksel en nevel verstuift en* verzwindt. Nalez. 110: *de tijd* verzwindt. En Dichtbloemen, 13: *Zou 't Paradijs in 't stof* verzwinden? De Thouars, De Citadel van Andw. II. 133: *Zijn geest* verzwond. Van Ryswyck, Balladen, 52: verzwonden *de spooken.* Bl. 146: *door het niet* verzwonden. En 165: *De drang* verzwindt. Beeloo, Ged. 93: *al de hoop* verzwonden! Sifflé, Ged. 82: (*De dood*) *heeft, wat stoflijk was*, verzwonden. Molster, Liederen en Gebeden, (2e druk), 156: *Een ademtogt, een wind, die heengaat en* verzwindt. Ten Kate, Christenharptoonen van J. P. Lange, 17: *De minuten..* verzwonden. En 31: *dan is geen star* verzwonden. Van Lennep, Ged. zoo O. als N. 65: *'t heelal in 't niet* verzwonden. Bl. 158: *Trojan is* verzwonden. En 173: *eindlijk moest de laatste kracht* verzwinden. Van Beers, Levensbeelden 4: *Te tuimelen in den wielenden wals.. Tot alles* verzwinde. Bl. 58: *Laet mijn arbeid en mijn naem...* verzwinden. Bogaers, Gezamenl. Dichtw. I. 46: *de nacht* verzwindt. Bl. 52: *Mirjams vorm* verzwindt. Bl. 178: *sinds Adams heil* verzwond. D. II. 69: *ons groen* verzwindt. Beets, Ged. (2e druk), 75: *En thands; die droom, dat lieflijk beeld* verzwond.

Als samenstelling met *om* heeft Bilderdijk *omzwinden*, Verspr. Ged. II. 36:

't Houdt al een eindloos ommezwinden,
En zoekt zijn' aanvang weêr te vinden.

Met *heen;* Feith, Verlust. 11:

't Zwindt *alles om mij* heen.

Van der Hoop, Poëzy, 93:

— *Gunlachs kracht* zwond henen *uit de diepe boezem wond.*

Fremery, Mijn Letterhof, 187: *de vale zwaluw* zwindt, *op hare zwarte vlerken*, hene en weder. — Met *voorbij;* ald. 145: *de* voorbijzwindende *dieren optemerken* — En met *weg;* ald. 152: *wanneer de Dagvorstin.. mij noodzaekte* wegtezwinden.

V. d. Hoop, Poëzy, 12:

De wolken zwinden weg *aan de ongemeten trans.*

Rau, Alcestis, 49:

Gij baat haar niet, die wegzwond *onder de aard.*

Tot *zwinden* behoort ons *gezwind*, hoogd. *geschwind*, vlug, vaardig; althans vermoedelijk; want Graff, VI. 884 en 877, durft het niet beslissen. Als Huygens dit w. bezigt, Korenbl. I. 234:

Geld met Guychelen verovert,
Goed, den eigenaar onttoovert
By geswinder *wetten treck,*
Acht ik minder dan gebreck.

dunkt mij met Bilderdijk, D. V. 187 zijner uitgave, dat dit zegt: „gezwaaide of verdraaide." En nog duidelijker komt de bet. uit in Vlaerd. Redenrijckb. 321:

(*Zy*) *klimt met d' armen tot het blaeuw* gezwinde *zwerck.*

Westerbaen heeft een znw. *zwind*, dat onze woordenboeken niet vermelden; Ged. I. 427:

Wilje visch? daer 's ook al raed toe.
Gaen wy even over duyn
By mijn naegebuyr Neptuyn;
Gaen wy singlen in de swinden,
't Wandt is ree, en maer t' ontwinden.

D. II. 664:

— *die haer voeten dan gaen wassen, en misschien*
Een bloote knie of noch yet hoogers laeten zien
Uyt vreese van haer rock of hemdje nat te maecken,
Indien zy in een swind *wat dieper mochten raecken.*

Ik acht dit één met *zwin*, bij Weil. kreek, kil of geul, en alzoo wellicht aan *zwinden* vreemd. Niet daaraan vreemd is *swindig* bij Severijn, Mengel. II. 30:

— *het* swindig *stof*
Der hoogste bergen.

dat ik niet opvat in de gewone beteekenis van *zwindig* of *zwijdig*, d. i. veel, groot; b. v. Ampzing, Heyl. Traenen, 60:

So swindig *volk dat niemand tellen kan.*

Maar in die van lichtbewogen, verwaaijend, wegstuivend.

De frequentatiefvorm *zwindelen* is even oud als het prim. ww. zelf, want reeds bij Graff vindt men *swintilon*, *gasuintilon*, bij Ziemann *swindeln*, draaijen, draaijing of duizeling ondergaan, hoogd. *schwindeln*. Kil. heeft het w. niet, ofschoon men in den Passionael Somerstuck, fol. 14 verso leest: *starcke iongelinghen ende vrome ginghen* zwindelen *achterwaert van honger ende vielen doot.* — In alle volgende tijdperken ontbrak het niet aan schrijvers, die het w. gebruikten. Hooft, Ged. fol. 214:

— *een tol, die, met geduurigh* zwindelen,
Zich zelve licht den voet, en eige grafsteê graaft.

Dez. Brieven, III. 53: *de tijdingen zulks* zwindelen.. *dat 'er eenen 't hooft af ommeloopen zouw.*

Dez Henrik de Gr. (en wel bedrijvend), 114: *Waar inne. zy van meenigerlei zorgen* geswindelt *werdt.*

Hoogvliet, Mengeld. II. 143:

Uw zydemolens, by het zwindelen *en zwaaijen*
Van 't kunstig waterrat, enz.

Vondel, Noah, 22:

— *een dwarling van gedachten,*
Die zwindelen *in 't hooft.* —

Dez. Salmoneus, 11:

Zy twijfelt ofze dwers of achter gaet, of voor,
Zoo zwindelt *haer het hooft:* —

En Ovidius Herschepp. 270:

Haer zinnen zwindelen *verbijstert heene en weer.*

Bredero, Griane, 26:

Hoe zwindelt *my mijn hooft? mijn ooghen sien al groen.*

J. G. Tengnagel, Verwoest. der St. Naerden, 44: *Mijn oogen* swindelden. Bl. 71: *'t volck, dat in een troep, al* swind'lent *liep verby.* Apollo's Marsdrager, I. 159:

— *monsters, hellewaard te* zwindelen *met een gons*

D. i. dus in bedrijvenden zin; en zoo ook De Honigbije, V. 63:

Hoe ylings zwindelt...
Uw rad de magtigsten ten grave in van den troon!

Oudaan, Poëzy, I. 263:

— *de logentaal, arghertigheid, en listen*
Die met een gansche wolk hem zwindelen *om 't hoofd.*

D. II. 161:

Wat heeft 'er menig eeuw gezwindelt *en gezwaait,*
Om 't aspunt —

D. III. 507:

— *op zijn Faëtons*
Gedraaiboomt, naar om laag te zwind'len *met een gons.*

Dez. Ged. (na des Auteurs dood door Poot in 't licht gezonden) 139:

Al wat gevoelig aan 't begrip der zinnen is,
Niet verder dan 't gevoel toepassen, zwindelt *mis.*

Smits, Rottestroom, 59:

— *door* 't zwindelen *en malen*
Van de watermolenraën.

Ald. 104:

Zwindelt, *dreunt de buskruitmolen*
Die den Lande in oorlog baet.

Korn. v. d. Palm, in Dichtoeff. van Stud. Scient. Gen. II. 168:

Hoe zwaeit de hemelbol, met zwindelende *schreden!*

J. P Kleyn, Oden en Ged I. 46:

Dartel, gelijk de morgenwind in de lente
Langs de bedaauwde velden zwindelt.

D. II. 68:

Reeds nad'ren van verre onzigtbare wolkjes:
In harmoniesche mengeling
Zwindlen *zij herwaart;* —

D. i. zweven al wentelende. Bl. 93 ald.: *De* zwind'lende *Zephyr.* Macquet, Proeven van Dichtl. Letteroeff. III. 154: *het* zwindlend *rad.* Hoeufft, Anakr. Gez. 62:

Daar een koor van visschen zwindelt,
Tuimelt, buitelt, op de baaren.

Tollens, Laatste Ged. I. 105:

Het zwindelde *alles voor zijn geest.*

De Thouars, De Citadel van Andw. II. 130:

Wat zie ik? — Zwindelt *'t voor mijne oogen?*

Schimmel, Nieuwe Ged. 10:

De neevlen zwindlen *hem van de oogen.*

Van Ryswyck, Balladen, 148:

Zwindelt *met ons dan op d' adem der stormen.*

Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 191:

Maar deze
Treft 's vijands hoofd en zwindelt *uit zijn oogen!*

Met voorzetsels samengesteld heeft men *verzwindelen;* Bredero, Angeniet, 40:

Op zijn aanblik verzwindelt *het duister!*
Maer soo haest dat ghedacht verzwindelt, *fluck ghezwint*
Loopt yder nae, dat hy uyt aert of onwenst mint.

Bogaert, Ged. 307: *moet haar glans* verzwindelen *tot asch.* Bl. 368: *ik zou..* verzwindelen *in 't vuur dier majesteit.* Beeloo, Frankrijk, Eng. en Ned. (1832), 28:

Op zijn aanblik verzwindelt *het duister!*

Dez. Ged. 139:

— *eigen leed* verzwindelt *uit hare oogen.*

Van Ryswyck, Poet. Luimen, 149:

Dit verzwindelt *als een droom.*

Blieck, Mengelp. III. 64:

Hy spreekt, het verschynsel
Verzwindelt *in damp.*

Hiel, Nieuwe Liedekens, 41:

Waar 't beekjen verzwindelt *in 't bosch.*

Ten Kate, Dichtw. VI. 288:

Hoe verzwindelt *de glans van een waereldsche kroon!*

Gelijk dit van *verzwinden,* zoo is *omzwindelen* van het door Bilderdijk gebezigde *omzwinden;* van Hooft zie twee pll. in het Woordenboek des Inst. en voeg daarbij Ged. fol. 118:

Indien ghy u vergaapt aan spiegling van gedachten,
Die zwindlen om *end'* om. —

Vondel, Faëton, 20:

Nu let eens hoe de kloot des hemels eeuwigh draeit,
En ommezwindelt *met zijn kringen.* —

Dez. Altaergeh. 75:

Het laet zich van 't vernuft niet ommezwindelen.

Dez. Herschepp. 35:

— ommezwindlende *al 't gestarnte met zich voert.*

Dez. Virgilius Wercken in Dicht, 255:

— *zy laet de zinnen en hun krachten*
Gezwint omzwindelen *van allerley gedachten.*

Ald. 352:

— *gedraeide tollen*
Van 't speelzieck kint, die snel omzwindelen *en rollen.*

Dez. Virgilius in Ondicht, 177: *Hy... maelt en hermaelt al wat hem voorkomt, dat hem het hoofd* omzwindelt. En 188: *laet haer zinnen van allerhande gedachten* omzwindelen. Macquet, Proeven van Dichtl. Letteroeff. III. 67: *gedachten, die gedurig* omzwindelen. De Brune, Bancketwerk, II. 247: *de dood-doecken daer in uw lichaem morghen zal* omzwindelt *ligghen.* — Deze bet. is minder gewoon; doch schijnt oud, want in een oud gebed tot Jezus lees ik, in Serrures Vad. Mus. II. 429: *met suchtender kelen, met* beswendelden *hoofden.* D. i. met *omwonden* hoofd; eene bet. die van draaijen, rondbewegen, licht af te leiden is. In den gewonen zin is het wederom bij Oudaan, Poëzy, II. 58:

— *dat de dweepery der yd'le wysgezintheid,*
Te spoorloos om *end'* om *moet* zwind'len *in haar blindheid.*

Dullaerts Ged. 4:

Langs ongebaande spooren..
Daar de Englen met een volle vlucht
Omzwindlen *zonder suisebollen.*

En Macquet, Uitspann. II. 41:

De dryvende aerde.. met bergen, zeeën en steden
Die met een snelle vaert omzwindlen —

Met andere voorvoegsels heeft men de volgende frequentatieven; Oudaan, Agrippa, 131: *de strikken der tegenwerpingen te* ontzwindelen. Dez. Roomsche Mogenth. 355: *haere wederstrevers te* ontzwindelen. D. i. door behendigheid te ontkomen, eig. te ontdraaijen. Dez. ald. 398: *waar door den strijder... zich door dusdanige kronkelige bochten verbergende... scheen tusschen de tanden en klauwen der leeuwen* door *te* zwindelen. Van Ryswyck, Eppenstein, 122:

Zoo zwindelde *de volkshoop* voort.

Tollens, Ged. II. 184:

De wanklank gill' zijn valsche toonen
En zwindel *met zijn lof* voorbij!

En N. Ged. III. 166:

Roem van helden zwindelt henen
Als een vlugtig droomgezigt.

Afleidingen van het frequent. zijn de adject. *zwindelijk* en *zwindelig;* Oudaan, Agrippa, 389: *de* onontzwindelijke *mengselen vertrouwende.* Delcroix, Geld of Liefde, 49: *zijn* zwindelig *hoofd zonk krachteloos naar zijne kloppende borst.* — Voorts de subst. *zwindeling* en *bezwindeling;* Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 139 verso: *wanneer die scadelike vochticheit in den hoefde blijft, dair coemt zweringhe ende* zwijndelinge *des hoefdes af.* Vondel, Bespiegel. 99: zwindelinge *in 't hooft.* Marius, Amstelred. Eer, 76: *ick hadde so groote* swindelinge *in mijn hooft.* Bilderdijk, Verspr. Ged. II. 54: de zwindelingen *Van des luchtruims opperkringen.* — Oudaan, Roomsche Mog. Voorr. 12: *niet dan een loutere* bezwindeling *der zinnen.*

Als samenstellingen teekende ik op; Kil.: *hoofdzwindel.* De Groot, Bewijs (Amst. 1648), bl. 84:

Maer eenen swindelgeest *als met een duystre mist*
Heeft het verstant verdwelmt van uwen Talmudist.

Koddige Opschriften, I. 23:

Nat is mijn gaat, dat de swindelbanden *druipen.*

D. i. naar het schijnt, banden, die het ligchaam omwinden. Ockerse, Characterk. I. 154: *overmorgen zal hij* eene zwindelpartij *van eenige duizenden maken.* Bilderdijk, Zedel Gisp. 65:

Maar 't oordeel. duizelt weg, als van bedwelming dronken,
En boet in zwindelzucht *de waarheid die men zocht.*

En Avondschem. 11:

— *hersenen, gesterkt door Duitsche* zwindeldroppen

Zie voorts ook *Zwendelen*, dat met *zwindelen* wel verwisseld wordt.

Dat het ww. *zwinden* etymologisch nauw verwant is met (*ver*)*dwijnen* valt in het oog. Kil. stelt dan ook *verdwijnen* gelijk met *verswijnen*, en *dwijnen* met *swijnen.* Het eng. *to dwine* beteekent bezwijmen en verdwijnen; vandaar *dwind*, verteerd, en *to dwindle*, afnemen, verminderen. Het ww. *dwijnen* is bij ons geheel verouderd. Enkele voorbeelden er van mogen het vroegere gebruik staven, en tevens aantoonen, dat dit *dwijnen* bij onze vroegste schrijvers althans dikwerf in beteekenis met *zwijnen* of *zwinden* overeenkwam. Maerl. Spieg. Hist. I. 47:

Want die vrouwen vanden lande
Daden hem so grote pinen
Omme minne, dat hi waende dwinen.

D. i. meende te vergaan, te verteren. Ald. 277:

Scoenheit es cranc toeverlaet:
So soe meer ter ouden gaet,
So soe meer breect ende dwijnt.

D. i. afneemt, vermindert. D. II. 97:

Hare dochte dat hare herte dwijnde,
Alsoe cranken oft aermen vant.

D. i. bezweek. In Willems Mengelingen, 469:

Die kinder diene pine niet te swaer,
Dat si van vresen dwinen *niet.*

D. i. bezwijken, verteren. N. Werken van de L. Maatsch. V. II. 34:

Egypten daer hi eerst in dween
Dinct hem so goet —

Maerl. a. w. I. 207:

Dus sal emmer sijn here dwinen.

D. i. verminderen, afnemen; zie Clignetts Bijdr. 370. Elders kan het gelijkgesteld worden met ons *verdwijnen;* Leven van St. Amand, I. 99:

— *emmer* dween *die heydene wet.*

Van de Venne, Belacch. Werelt, 280:

't Lacchen dwijnt *mit Wee ten End!*

D. i. vreugde en leed hebben ten laatste uit, vergaan eenmaal. Dez. Holl. Turf, 88:

Wel dien Geest, die Geest doet schijnen,
Als de Geest-Keest hun moet dwijnen.

Dez. Wijsmal, 10:

— *en hoe de dromen* dwenen,
Wanneer de schemerschijn het duyster hadt ontbloot.

Vondel, Amst. Hecuba, 24:

Gelijck men door de noordervlagen
De wolcken, die wy swanger zagen
Zoo daetelijck, ziet dwijnen *weêr.*

Dat dit gebruik niet door eene dichterlijke vrijheid plaats had, bewijst Lev. van Plut. fol 61 verso: *nae dat hij uyt der menschen ooghen* ghedwenen *was.*

Zwingelen—Zwingen.

Zwingen, *zwengen*, is zwaaijen, slingeren; Ten Kate, II. 575; hoogd. *schwingen*, eng. *to swing*, angels. *swingan*, middelhd. *swingen*, oudhd. *suingan*. Dus Der Minnen Loep, I. 34:

Mit crachte swanch *hise totter aerden.*

D. II. 33:

Die zoen die moeder zwanck *ter aerde.*

Hor. Belg. XI. 112:

Hi namse in sinen armen
Hi swanckse *al in dat gras.*

Van Hildegaersberch, Ged. 54:

Die wijl tserpent dair binnen tast,
Doe brocht die wynt alsulken last,
Dat hi zwanc *an dander zyde.*

D. i. onzijdig; zoo ook bl. 80:

Hy en condes (het zeil) *houden niet soe vast,*
Noch dat roeder soe bedwinghen,
Die mast most int water zwinghen
Mitten zeil in dat becoelen.

En Visser en Amersfoordt, Archief, I. 119:

Die meyskens quamen wtter poerten saen;
Nae haer koeyen ghinghen sie swinghen.

Hier zouden wij zwieren zeggen. Zoo ook *zwengen* voor draaijen, Bredero, Griane, 56:

— *de blinden, wilde fortuyn*
Die drijft soo kuyn, sy zwenght *met alle winden.*

Bedrijvend wederom is het ww. bij Tengnagel, De Spaensche Heidin (Amst. 1671), bl. 29:

— *Titan, die den zweep der dart'le dagen* zwengt.

Hooft, Tacitus, fol. 489: *'t Voetvolk spraait ook werpgeweer, ende elk man veel van dien, en* zwingen *'t een weldigh eindt heenen.* Coornhert, Odyssea, 48 verso:

— *dees* (*steen*) *heeft hy luchtigh opgeheven,*
En met manlicker hant boven zynen hoofde geswongen.

Dus nog bij Blommaert, Ged. 118:

Zy zwingen *'t glinstrend stael, zy slingeren en zwieren*
Het rond, en bonzen 't neer enz.

Zie ook mijne Handl. tot den Statenbijbel, 110.

Het zwaard *uitzwingen* is het uittrekken; Grimb. Oorlog, II 160:

— *die here van Zule, dat wet,*
Es op sijn voeten gesprongen,
Ende heeft 't sweert uitgeswongen,
Ende den scilt getogen voirt.

Rodenburgh, Hert. Celia, 4, heeft dit voor al trekkende of zwaaijende uitdooven:

Ha Celia! als ick dees steenen schratsten hier,
En met dit lemmers stael uytzwinghden *'s hertens vier.*

En Alexander, 61:

— *laet uw stael gheweer* uytzwinghen *vier en vlam.*

Ontzwingen is (al zwingende) ontkomen, hoogd. *entschwingen;* Van Rijssele, Spieg. der Minnen, 75:

Ontbeyt, ghy en sult my niet ontswinghen,
Ghy moet noch zinghen.

Het subst. *zwing* is zwaai of slag; Poirters, Den Alderheyl. Naem, 119:

Dan moet hy over dagh de swaere ploegh gaen trecken,
En in een lastigh greel sijn lee uyt een gaen rekken.
En soomen aen de swingh *kan mercken dat hy slapt,*
Soo wordt hy met de sweep in riemen haest ghekapt.

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 280:

Hy siet dien wegh bestaen met duysent kromme swinghen.

De Brune, Bancketw. II. 285: *ick hebbe, door ervarentheyd bevonden, dat veel taelkundige luyden* een zwingh *van pedanterye... hebben.* — Conscience bezigt het w. in den zin van vleugel, bij Kil. en in het eng. *wing* voorkomende; Leeuw van Vlaenderen, I. 33: *nooit zag ik schooner vogel dan dezen. Zoo gelykelyk gevederd, zoo sterken* zwing, *zoo geel geschubden klaeuw.* Van Ryswyck, Balladen, 199:

En als het nu getooid was
Met krans en gouden zwing,
Dan stelden er zich de englen
Rond om in digten kring.

E. Hiel, Ged. (Arnh. 1868), bl. 70 (tot den wind):

Ge ontplooit de zwingen *hoe en waar gij wilt.*

Dez. Nieuwe Liedekens, 106:

(*Zij*) *huppelt, schaatrend over 't zand*
als had haar voetjen zwingen.

De spreekwijs *in een zwing* beteekende: in één slag; Bredero, Het daget, enz. 20:

Ick jaeghje in een zwing *de ziel ten lichaem uyt.*

Het oudhoogd. heeft als subst. *suanc*, middelhd. *swanc*, hoogd. *schwang*, nederl. *zwang*, bij Kil. en nog, in de uitdrukking *in zwang zijn*, être en vogue. Beets heeft *uit zwang*, Stichtel. Uren, II. 213: *eenen by het volk* uit zwang *geraakten leeraar.* — De bij Weil. voorkomende spreekwijzen van *zwang* kunnen nog vermeerderd worden met *in zwang staan*, bij De Swaen, Leven en Dood van J. C. I. 43:

Geheel de wereld staet *door die beroert* in swang.

D. i. in gang of beweging. De bet. van zwaai, golvende beweging, heeft het w. bij Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 784:

— *met* eenen swange
Was 't schip zoo verre ghevaren in d' zee, enz.
Bilderdijk heeft het w. meermalen voor zwaaijende vlucht der vogels; Mengel. I. 7:
Den arenden gelijk, die
.. *'t halve hemelruim vervullen met hun* zwang.
Affodillen, I. 34:
— *eindloos hooger, en met uitgebreider* zwang.
Dan de arend van 't gebergt: —
Zie ook mijne Proeve over Bild. 202. In het middelned. is *zwang hebben* buigzaam zijn; Van Vrouwen ende van Minne (door Dr. Verwijs) 82, vs. 147:
(*Hi*) *sneet een haseline roede,*
Die groene was ende hadde swanc.
Zoo, namelijk, de lezing juist is. Indien men voor *hadde* leest *harde*, dan wordt *swanc* hetzelfde adjectief, dat lager (vs. 217) voorkomt:
Gaf hem die ander ridder enen slach
Mitter roede, die was swanc.
Ook het middelhd. kent het adj. *swanc* voor buigzaam, en in eene der bij Benecke-Müller aangeh. pll. is het verbonden met de roede:
wizer danne ein swane blanc,
als ein gerte *ran und* swanc.
(*Ran* is rank).

Het ww. *zwingen*, zoowel als het hoogd. *schwingen*, is inzonderheid bekend voor het slaan van het vlas, bij Schütze *swengen*, in het westpruisisch *swinge*, zie Herrigs Archiv, XIV. 144. Dus bij Coornhert, Wercken, I. fol. 468*:
(*Wie*) *hem laet* swingen *week als vlasch*
Door hekelen scherp en spijtich.
En het is in dezen zelfden zin dat men meestal het frequent. *zwingelen* en *zwengelen* bij ons aantreft; De Brune, Bancketw. I. 81: *stoppels en hennep... die wel dapper gebraeckt of* gezwingelt *werden.* Verv. op Wagenaar, XXIV. 71: *dat de Vlasbouwers en Bearbeiders in* het zwingelen *en opmaaken van dit Gewas.. met eerlykheid te werke gaan.* Hiel, Nieuwe Liedekens, 38 (van boeren en boerinnen):
De winter houdt ons langer niet
aan 't zwinglen, *hasplen, spinnen.*
Ged. van J. P. Kleyn en Vrouwe A. Kleyn. 168 (meer omschrijvend dan poëtisch):
't Zij men u braakt, of met een platte spaan —
't Heet zwingelen — *de scheeven af moet slaan.*
Tuinman, Rymlust, 181:
— *'t vlas wordt in een braak* gezwengelt.
Ten Kate, Dichtw. VII. 394:
Zijn wijffen staat hem trouw ter zij,
En zwengelt *er lustig op toe.*

Voor slingeren in het algemeen, zooals ook het eng. *to swingle* aanduidt, is echter ons frequent. mede gebezigd; dus Ter Haar, De St. Paulus Rots (5e dr.), 27:
Met de armen door het want gestrengeld,
Dat krakend over d' afgrond zwengelt.
Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 7:
Wier strijdkohorten, onder klettrend krijgsgerucht,
Haar oorlogsflitsen deden zwenglen *door de lucht.*
En zoo bezigt De Groot, Bewijs enz. 233, *zwingelgeest* voor wat wij nu *tuimelgeest* noemen:
Hier door is 't geweest,
Dat een Swingelgeest
Velen heeft verdraayt.
En hebben wij ook *zwangelen*, in de Werken van Rabelais, I. 17: *ik zal heeden vry veel moeten uitstaan, zoo d' Hemel niet en helpt; en dat door uw* zwans-zwangelen *daar gy mee vermaakt waart.* — Het nw. zwans heeft hier den bij Kil. voorkomenden zin van penis.

De samenstelling *zwingelzwaaijen* beteekent door elkander overhoop slingeren, in groote verwarring brengen; Orangien Lelyhof, 30:
(*In Duytschlant*) *wast onklaer, mits tLuterjaens ontvremen,*
Tlagh daer soo swyngel swaeyt —
Men versta hier het verl. deelw. *gezwingelzwaaid.*

Zwinkelen—Zwinken.

Zwinken, middelhd *swinken*, oudhd. *svincan*, is een bijvorm van *zwingen*. Halliwell heeft er van *swinky* voor buigzaam. De Bo heeft daarvan *zwinkelen*, zwenken, slingeren, en geeft tot voorb. de regels:
— *de zwanke vlinder,*
Die zwinklend *op en neder kwam.*
Zie voorts de verwante wwn. *Zwankelen* en *Zwingelen.*

Zwirrelen—Zwieren.

Ten Kate, II. 736, brengt *zwieren* tot het worteldeel *wier, wir, wer* of *war;* zie ook *Zwarrelen.* Ons *zwieren* luidt in het neders. *swiren*, hoogd. *schwirren*, zie Kaindl, III. 611; eng. bij Halliwell *to swir;* het middelhd. heeft daarvoor *zwirben.*

Vandaar behalve ons frequent. *zwierelen* (zie dit w.), *zwireln* bij Schmeller, *schwirrlen* bij Kaindl, III. 610 en Stalder; bij den laatste en bij Ziemann *zwirlen;* bij Schmeller, Stalder, Kehrein en andd. *schwirbeln* en *zwirbeln*, alles voor het gewone hoogd. *wirbeln.* Bilderdijk, die zoo menig woord van de door hem gehate Duitschers over-

nam, bezigde ook eenige malen het ww. *zwirrelen;* Bath Hernomen, 12:

Hoe bruist het in de kolken!
Hoe zwirrelt *kil en vloed!*

Rotsgalmen, II. 49:

Gy...
Draait zoldering en kamers om
By 't zwirr'len *van de rinkelbom.*

Andere pll. zie men in mijne Proeve over Bild. 42. Vóór hem had Fokke reeds geschreven, De Vrouw is de Baas, I. 173: *die.. meé praten, dat het eindelijk alles om hen heen dwarrelt en* zwirrelt. Dez. Verzam. der Werken, II. 176: *al de stieren, beeren.. en al dat heele Cortege de Blaauwjan* zwirrelde *en zwarrelde hem voor zijne oogen.* — Lateren volgden. Van Beers, Levensbeelden, 4:

Wat schittren die oogen, van 't wild genot
Dat het zwendelend zwirlen *doet smaken!*

Büser, Klaroengalmen, 8:

Geen zwirlende *dans door de schittrende zaal.*

Ten Kate, De Schepping (Je dr.), 82:

Nu zwirrelt *en zwarrelt, oneindig vermeêrd,*
En vleugelgedierte van alle geveêrt.

De hoofdbeteekenis des woords is draaijen, ronddraaijen, die zich ook vertoont in het eng. *swirl*, bij Halliwell een draaijende watergolf; doch er voegt zich ook bij het ruischende of bruisende geluid, door de draaijing teweeggebracht, en dat zelfs hoofdzaak is in het hoogd. ww. *schwirren;* zie Adelung. Verg. *Zwarrelen.*

BIJVOEGSELEN.

KOLOM 9.

Van *angelen*, steken, heeft Ten Kate eene afleiding gevormd, Dichtw. VI. 207:

Zij klemmen zich aan 't woord van God,
Spijt zieldoorangelenden *spot.*

Het ww. *beëngen*, uit Luiken aangevoerd, komt nog voor bij Broes, Filip van Marnix, II. II. 187: *het* beëngde *Antwerpen.* — Dez. schrijver heeft daarvan de afleiding *beënging;* De Kerk en Staat, IV. II. Voorr. 7: *Van die twee havens nu is de eerste.. van wege zoo naauwe* beënging... *verre na niet veilig.*

KOLOM 11.

Eene andere afl. van *babbelen* is *rondbabbelen*, bij Van Lennep, Romant. Werken, XXII. 257: *de man moge thans* rondbabbelen *wat hij hier gehoord heeft.*

KOLOM 15.

Bij het voorb. van *fazelen* voege men: J. van Waning Bolt, Daarheen niet! (Tiel 1873), bl. 25: *Wat Dr. Cramer..* faselt *is reeds zoo honderde malen wederleid* enz.

KOLOM 16.

Bengelen voor »met een stok slaan" schijnt bedoeld bij Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 67:

— *in 't ghevanghen-huys geslooten en* ghebenghelt.

KOLOM 20.

Van het freq. *beukelen* komt een voorbeeld voor bij De Bo, Ged. 47:

Op 't beuklend *weefgetouw u zelf te ledebraken.*

Voor *beukelaar* heeft Ten Kate *beugelaar*, Dichtw. I. 97:

Hij draagt noch bulk noch beugelaar:
Een zijden wambuis tooit zijn leden.

Met de aanteekening bl. 416: »*beugelaar* is schild ('t geen gebogen is)." Die onderstelde afleiding is overgenomen uit Bilderdijks Verhand. o. d. Gesl. 190 en Geslachtlijst, I. 67. Doch dezelfde Taalkenner leidt *beukelaar* in de eerste plaats af van *beuken;* zie de beide Werken, t. a. pp. Ten Kate noemt *beugelaar* een »middeleeuwsch woord"; ik vraag, wáár dat voorkomt.

KOLOM 25.

Voor het vlaamsch *boggelen*, d. i. *biggelen*, heeft het Idiotikon van De Bo, 1458: *bokkelen.*

KOLOM 27.

In de aangeh. voorbeelden van *opbobbelen* is dit woord onzijdig; het komt echter ook bedrijvend voor bij Sluiter, Psalmen, enz. 5:

Wanneer ik voel mijn teder herte
Geklopt, gestopt, gepropt met smerte,
Het word gestilt, ontlast, verlicht,
Als 't op *mag* bobb'len een gedicht.

Nevens de samenstelling *bobbelvast* plaatse men *bubbelwind;* Schotel, Letterk. Bijdr. tot de Gesch. van den Tabak enz. 164: *stroomde mij* de bubbelwind *van alle zijden te gemoet.* D. i. wind, door geblaas of het breken van blazen veroorzaakt.

KOLOM 30.

Het hier aangevoerde *bochlen* uit de Proeve van Dichtoeff., zoowel als het aangewezen voorbeeld van *boggelen* in Oud. Bijdr. is gezegd van het »zittend werken" des schoenmakers. In dien zin leest men *bogchelaar* bij Rabus, Voorr. van zijne met D. van Hoogstraten uitgeg. Rymoeffening, 4:

Ik noodige tot het lezen geene bochelaers. — Het w. dient ter vertaling van het lat. *sedentarios.*

Het zou wel kunnen zijn, dat dit *bogchelen*, bij Kil. *bocchelen*, *buchelen* (in Van Hasselts uitgave verkeerdelijk *boechelen*, *buechelen*), met inspanning werken en vooral op den zittenden schoenmaker toegepast, ontleend is van de bukkende houding, die den rug rond en alzoo tot een *bogchel* maakt. In dit geval is het ww. een nominatief, en niet frequentatief.

KOLOM 32.

Het ww. *bundelen* vindt men gebezigd door Lublink, Thomsons Jaarget. 93: *terwyl... de landvrouw... gereed staat om den wolligen schat* samen *te* bundelen.

KOLOM 34 en 35.

De gegeven voorbeelden van *bortelen* zijn onzijdig; bedrijvend is het ww. bij Krul, Pamp. Wereld, II. 32:

Ick bortel traen op traen, *eylaes! uyt deze oogen.*

KOLOM 37.

Elders neemt Van Lennep *borstelen* in den zin van »rechtop staan zooals het haar van een borstel"; Romant. Werken, XX. 60: *zoodat de weinige hem overgebleven haren* borstelden *als die eener kat.*

Voor »van borstels voorzien" heeft Maerlant *berstelen*, Nat. Bloeme (door Dr. Verwijs), I. 60:

Cacus es een dier..
Ende es gheberstelt *als een swijn.*

De varianten hebben: *gheburstelt*, *gheborstelt.*

KOLOM 39.

Voor *brabbeling*, verwarring, vindt men *brabbel;* Fokke, Boert. Reis, IV. 11: *al de nieuwigheden.. maken de menschen toch maar* in de brabbel. D. i. in de war.

KOLOM 49.

Van het vlaamsche *brom*, slemperij, dat Schuermans en De Bo niet hebben, ontmoet men nog een voorb. bij Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 560:

De gasten en den weirt die worden t' samen droncken,
Men hoort er aen den eirt op stoel en bancken roncken,
Men siet 'er achter aen die den gheslempten brom.
Ter eeren van den weirt, hem gheven wederom.

KOLOM 52.

Brosselen—Brossen.

Het ww. *brosselen* komt voor bij Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 25:

Swelt ghy van gramschap op, als u de menschen nad'ren,
Soo dat het bloet u siedt, en brosselt *in uw ad'ren.*

D. i. *bruist* of *ziedt*, en het frequent. komt overeen met *brauseln*, *bräuselen*, *bröselen*, bij Stalder het geluid, dat bij koken of bakken gehoord wordt; bij Müller en Weitz *brösele*, door elkaâr koken.

Het primitief is bij Plantijn *prossen*, schuimen, langzaam koken, bij Schuermans *prossen*, *pruisen*, een bruisend geluid maken als kokend water of brieschende paarden, bij De Bo *pruischen*, opborrelen. Bij Weil. is *pruisen* genoegzaam hetzelfde als *bruisen*, opborrelen. Zoo leest men bij De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 17 (van altijd versch water):

't Welck uyt een bronsen beeld constigh om hooghe pruyst.

En 117:

— *oock den rijpen wijn in volle vaeten* pruyst.

Bij Cats leest men (I. fol. 38) van den versierden en gevierden os:

Hy schuymbekt in den wijn, en pruyst *van enkel vet.*

Ter opheldering hiervan zegt Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IV II. 178: »het is overbekend dat overmatige vette Koeijen of Ossen zeer sterk kwijlen of *pruissen*, dat is *proesten*, schuimbekken, waarom men zegt: *hij proest van het vet.*" Dit *proesten*, dat bij Plantijn ook *proesen* luidt, is bij hem niezen en zoo verklaren het ook Holtrop, Halma, Kramers en Bomhoff (Weiland kent het w. niet). Het komt vooral voor in de spreekwijzen: *van lagchen proesten*, *uitproesten van lagchen*, waarbij het mij voorkomt eer te moeten denken aan schuimbekken dan aan niezen, hoewel ik toegeef dat het laatste bij Kil. *pruisten* heet, denkelijk een wisselvorm van *proesten*, en dat zoodanig inderdaad de bet. was, blijkt duidelijk uit het Passionael Somerst. fol. 18 verso: *also groot was dese plage, als daer yemant* nyesde *dat hem dicwijl die ziele mit dat sy* pruysen *wt voir* (*voer*). *Ende daerom als yemant den luden hoorde* pruyssen *soe liepen sy daer toe, ende riepen: god help dy: want als wy yemant horen* pruysen *soe segghen wi noch: god help dy!* Winterstuck, fol. 90: *doe hy dat mes in sijn hant hadde so* pruyste *hi sere.* — Men zal hierbij te denken hebben aan een hoorbaar uitspuwen of uitstooten van vochtdeelen. En zoo zeide men vroeger voor ons geluidmakende *brieschen*

der paarden insgelijks *pruischen;* Vondel, Jeptha, 5:

Men hoort alreê het pruischen *van de paerden.*

Dez. Virgilius (in Ondicht), 377: *zoo dra . Turnus. . het getrappel der voeten en* het pruissen *der paarden hoorde.* (Het latijn heeft hier *flatus*, geblaas, gesnuif.) — Westerbaen heeft daarvan het in 't Woordenb. der Ned. Taal ontbrekende *aanpruisen*, Ged. III. 443:

Daer hy sijn paerden eyscht: sy koomen pruyssen aen
Dat het voor hem een lust was om te sien en hooren.

Onze wwn. *brieschen*, *bruisen*, *pruischen*, *pruisen*, *pruisten*, *proesen*, *proesten*, *prossen* en *brossen* blijken van ééne afkomst te zijn met de hoofdbet van schuimen, borrelen of blaasjes opwerpen, en alleen in toepassing eenigszins verschillende. Onze dichters spelen wel eens met die verscheidenheid; Vondel, Poëzy, I 261 (van het zeepaard):

Het lustme 't schuim te zien neêrbruisschen *langs zijn toomen,*
Te hooren hoe het briescht, *als d' oorloghsvloten komen.*

Bilderdijk, Gedaantverw. van Ovidius 158 (van het zeegedrocht, door Perseus getroffen):

Hy dringt hem 't lemmer door de ribben tot 't gevest,
En 't monster bruischt en briescht, *onwetend wie hem kwetst.*

De boven vermelde bsteekenis van schuimen blijkt mede uit het bekende znw. *pruis*, bij Kil. *bruis*, zooals ook heeft Marnix, Ps. 93, vs. 3:

De baren fel romoeren met ghedruys,
Sy tieren sterk end' werpen schuym end' bruys.

Wegens de fierheid van het schuimbekkend ros, bekwam het znw. *pros* de beteekenis van een persoon van welgedane, rijzige gestalte en men zegt *een pros van een mensch.* Zoo leest men bij Westerbaen, Ged. II. 704:

Die vet en fobbig is, en als zy wierd gemeeten
Twee ellen en nog meer in dickten halen souw,
Segt dat die poeslig en een pros *is van een vrouw.*

Waarvan het bnw. *prossig*, bij Oudaan, Uytbr. over Job, 82:

— *'t* prossig *aanzicht was bedommelt in zijn vet.*

Het adj. *pruis*, waarvan Oudemans' Bijdrage een voorbeeld geeft, en dat ook voorkomt bij Krul, Diana, 36:

Ach! wilt eens over my,
Pruysse *Goddinne dy,*
Ghenadelijck erbarmen.

acht ik een ander woord, t. w. hetzelfde als *pruidsch*, *pruitsch*, *preutsch*, *prootsch*, fr. *preux*, oudfr. *preud*, *prus*, *pros*, d. i dapper, moedig, en dus niet »opbruisend, vurig, blakend," als Oudemans meende.

KOLOM 54.

Beitelen voor *buitelen* kwam mij nog voor in Van Lodensteyns Uytspanningen, 277:

De son in 't Zuyden siet ons tot hem komen
Al beyt'lend *op de wanckelbare stromen.*

KOLOM 57

Ook bij een noordnederlandsch schrijver ontmoet men het ww. *dantelen*, naar het schijnt voor drentelen, op- en neêr loopen; De Honigbije, II. 34:

Ten laatsten mat en zad gereden op de baan,
Gedantelt *op de straat, de kykens-lust voldaan.*

KOLOM 59.

In het aangevoerde voorb. van *doordartelen* valt de toon op het werkwoord; hij valt ook wel op het voorzetsel; P. Moens en A. van Overstraaten, Dichterl. Mengel. 170:

— *bij 't wijken van ons* doorgedarteld *leven*
Als hoop geen troostend licht verspreidt.

KOLOM 64.

Volgens De Taal- en Letterbode, V. 192, zegt men te Sliedrecht *does* voor droomer, suffer, en *doezerig* voor droomerig. Deze woorden kunnen behooren tot de hier vermelde *does* en *doezig;* of ook tot *deuzig*, *dozig*, op Kol. 102.

KOLOM 65.

Als men met *opdoffelen* vergelijkt het ww. *opdoffen*, bij Fokke, Verzam. der Werken, VI. 47: *eene gordijn, welke door drapperie met afhangende franjes en kwasten* opgedoft is. — is misschien van het freq. *doftelen* eene betere verklaring te geven, dan de hier voorkomende. *Opdoffen* is opvullen, bol maken, van het stamwoord *dof;* zie De Taal- en Letterbode, IV. 4. — Vandaar kan de uitdr. *iemand een kind opdoffelen* genomen zijn voor onder- of opsteken, als ware het in iemands kleederen. Blijft men bij voorkeur aan *doffen*, slaan, duwen, denken, dan kan die bet. nog bevestigd worden door den Teuthonista, die *duften* verklaart door slaan, beuken, en Weil die *opdoffen* heeft voor »met de vuist ergens op slaan." In het eng. is *to doff* (zijne kleederen) afdoen, zooals de Geleerden zeggen eene samentr. van *do off.*

KOLOM 80.

Bij de afleidingen van *drentelen* met een voorzetsel voegt nog *uitdrentelen;* Fokke, De Vrouw

is de Baas, I. 171: *een mensch dat alle dagen* uitdrentelt.

—

KOLOM 84.

Het ww. *drevelen* komt niet alleen bij den ouden schrijver De Harduyn voor; ook bij den hedendaagschen dichter Hiel; Ged. (Arnh. 1868), bl 23:

Liever drevelt *ze op de straat*
Vragend aan de buren raad.

En Nieuwe Liedekens, 69:

De boerkens en hunne meiden
verlaten stal en land,
ze laten niet lang zich verbeiden,
maar drevelen *hand in hand*
zoo vrolijk op 't zacht gevedel.

—

Van *dribbelen* is ook *nadribbelen* bij Beets, Verpoozingen (tweede druk); 187: *de jonge Huibert werd al vroeg gewoon (zijn vader) en zijne moeder bij den arbeid langs den stal en op den akker* na *te* dribbelen.

—

KOLOM 88

Drieschen voor *dreigen* heeft ook Vondel meermalen; Poëzy, I. 126 (van het strijdros):

— *'t moedigh dier met muil en oogen vreeslijck* driescht.

Ald. 315:

Laet de vyanden vry drieschen.

En zoo ook ald. 104:

— *om des vyants* driessen
En dreigen lacht de bloem van uwe ruytery.

Min juist verklaart Van Lennep (II 301) te dezer pl. het w. door »gedruisch maken," misschien omdat er »dreigen" op volgt; doch tautologische uitdrukkingen als *driessen en dreigen* waren om den wille der alliteratie niet vreemd.

Voor *zich verdrieschen* leest men *zich verdrijsten*, Geld. Volksalm. 1874, bl. 161: *dat nijmand van Thinsgenoten* sich sol verdrijsten, *oeren Thinspenningen anders wär dan allein aen oere des Con. Rentmrs. handen to betalen.*

Nevens *opdrieschen* voegt *aandrieschen*, in het Wdb. der Ned. Taal overgeslagen; Vondel, Heldinnebrieven, 104: *ick zal trachten tegen het water* aen *te* drieschen. Antonides, Ged. 244:

Zy zag...
Een vreesselijke orkaan van twist
Aendrieschen *stander tegen stander.*

Thans zeggen wij *aandruischen*. Het door mij vermelde adj. *driest* leest men b. v. Bodecheer Benninghs Leydsche Oorlofdaghen, 79:

Nochtans was hy wel driest, *en vreesde gheen gevaeren.*

Vervolg op Wag. XXXVI. 247: drieste *onkunde*. Ockerse, Nagel. Redev 187: drieste *dwalingen*. — Bij Kil ook *drijst*, en dus Acten van de Colloq. der Ned. Gem. in Engeland (door Van Toorenenbergen), 108: *die vreemde ende kettersche opinien* dryst *verspreydt ende hertneckelick voorstaet.* Bredero, Poem. 9 (van Diogenes en Alexander):

De Wereltwinner sot en slecht,
Die noemt hy drijst *der knechten knecht.*

Hiervan *drijstig;* Baardt, Deugdenspoor, 36: *prijsende sijn kloeck Verstandt, ende* drijstige *vrymoedicheyt.* — Van het aangeh. *drustig, druistig*, is de afl. in Van Itersons Stemmen, 90: *iuwer* druusticheit *ende hoemoedicheit te sterven.*

—

KOLOM 92.

Het verouderde *drommel* voor *drom* komt nog voor bij Bilderdijk, Ond der eerste War. 170: *heel zijn* drommel *vliedt* Rotsg. II. 16:

Die op zich zelven steunt gaat heel den drommel *voor.*

—

KOLOM 94.

Druggelen—Druggen.

Het ww. *druggelen* leest men bij Van Ghistele, Terentius' Heautontimorumenos, 86:

— *de tranen die* druggelden *over haar wangen,*
Denct dan, hoe si met uwer liefden was bevangen.

Het w. moet rollen beteekenen; doch door een primitief in dezen zin weet ik het niet te staven. Voor 't naast denk ik aan verwantschap met het hoogd. *drullen, drollen*, neders. *trulen*, eng. *to troll, to trowl*, allen rollen aanduidende, en door Tiling vergeleken met het cambr. *treiglio, treillio.*

—

KOLOM 95.

Het onzijdige *druppelen* komt bedrijvend voor bij Bilderdijk, Chrysost. Redev. 79: *dat hy met zijn vinger eenige lafenis op mijn tong* druppele.

Van het frequent. heeft men nog andere afleidingen; Kneppelhout, Eksterhof (van Klaus Groth), 111:

Als of haar gif in 't hart werd ingedruppeld.

Bilderdijk, Brieven, II. 252: *zoo ik nog wat* nadruppel, *het is my lief dat gy 't niet gants voor modder houdt.* — Weil. heeft hiervoor *nadruipen.* Dez. Chrysost. Redev. 71: *Wy* zullen.. *'t smartelijke der bestraffingen als met eene balsemende rede* overdruppelen.

—

KOLOM 97.

Het onzijdige *duikelen* is bedrijvend gebezigd door Hiel, Ged. 59:

Als het bieken in den bloezem,
duikel *uwen blonden kop*
in mijn' honigrijken boezem.

Van *duimen* voor kneden vindt men reeds een voorb. in Bodecheer Benninghs Leydsche Oorlofdaghen, 101:

Wanneer hy in de thuyn van Eden 't redenvat
Geduymt, *gedommelt, welgevormt, geschaepen had.*

Bij Fokke beteekent het ww. (met den duim) toevouwen; Verzam. der Werken, II. 170: *het (briefje) was, zoo als de vrouwen meer gewoon zijn, niet* geduimd, *maar geknoopt.*

KOLOM 102.

In de jongst uitgekomen Aflevering van De Taal- en Letterbode geeft prof. Kern een geleerd vertoog over den oorsprong van het telw. *duizend*, waarvan de slotsom is, dat het w. oorspronkelijk zou aanduiden eene macht of menigte; zie D. VI. 90.

Het bijv. nw. *deuzig* wordt op eene geestige wijze verklaard door Fokke, Verzam. der Werken, III. 192.

KOLOM 103.

Met *dutselen* komt overeen *dusselen*, een nhd. werkw. genoemd voor »in slaap niet recht helder zijn," bij Gerland, Intens. und Iterat. 21.

KOLOM 105.

Van *dwemelen* is ook *gedwemel;* Bodecheer Benningh, a. w. 90:

— de geest zal uyt den hemel
Neervallen op uw leen, door wonderlijck gedwemel
Vervullen uwen buyck met een gewenschte vrucht.

De pl. ziet op Lucas 1, vs. 35, en *gedwemel* alzoo op het »overschaduwen" dat daar voorkomt.

KOLOM 108.

De afl. *dwingelandes* komt ook elders voor; Valentijn, Werken van Ovidius, I. 140: *de Godheid van mijn* dwinglandes. Bilderdijk, Mijn Verlustiging, 61: dwinglandes *van 't vrije harte.* — Bij den eerste wordt de Min, bij den tweede de Zangkunst bedoeld. — Joan de Haes verkiest *dwingelandin;* G. Brandts Leven, 11: *de gewoonte, die* een dwinglandin *is der fraeie vernuften.* — Het bij Weil. vermelde bnw. *dwingelandsch* leest men Verv. op Wag. I. 20: dwinglandsche *beperkingen.* Dermout, N. Leerred. I. 207: dwinglandsch *geweld.*

KOLOM 113.

Het werkw. *fazen*, vullen, wordt gestaafd door Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 15:

Die nutten koelen wijn, en lecker spysen aten,
Die sullen dan ghevoet, en zyn met spys ghefaest.

Bl. 25:

Is u de maegh ghefaest *met vett' en lecker spysen.*

En elders.

KOLOM 116.

Voor *forpel* leest men verkeerdelijk *sorpel* bij Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 468: *dair en sal* sorpel *noch argelist in gesocht worden.*

KOLOM 117.

Van *fikkelen* ontmoet men een voorbeeld bij Van der Cruycen, a. w. 17:

Is 't dat ghy wort bekoort; dat u de duyvels fick'len,
Dat u de weirelt streelt, en u de lusten prick'len.

KOLOM 120.

Het kinderspel *foetselen* wordt *voezelen* geheeten bij Schotel, Vaderl. Volksboeken, I. 294: *Ook wordt hier het door de pijp blazen, way spelen,* voezelen, *met de rommelpot loopen, prentjes steken voorgesteld* (t. w. op eene kinderprent).

KOLOM 125.

Bilderdijk heeft, Naklank, 173, de samenst. *krepgefrom* (samenvouwsel van krep), die aan een primitief werkw. *frommen* zou kunnen doen denken. Zoolang echter het bestaan van zoodanig werkw. elders niet blijkt, houd ik *gefrom* voor eene verkorting van *gefrommel.*

Met de afl. *prommeling* voor samengefrommeld voorwerp zal overeen komen *prommel,* dat mij voorkwam bij Van der Port, De Lof der Zotheid (van Erasmus), 59:

— 'k laat Vogelnesjes halen
Heel hoog in Asia, en doe die duur betalen,
Om in een prommel, *voor een rariteit te doen.*

KOLOM 128.

Van *fronsen* heeft men *aanfronsen*, in het Woordenb. der Ned. Taal niet opgenomen; Ten Kate, Dichtw. VI. 101:

Rijs op, Marie! wees voldaan:
Fronst *u de Jonger morrende aan,*
De Meester heeft uw werk gezegend.

Dichterlijk-fraai wordt het ww. *fronselen* toegepast door Lublink, Thomsons Jaarget. 139: *Hy, die de gindsche hemelen in dreigende donkerheid* fronselt, *lacht u altoos toe* enz.

Ontfronselen komt echter ook voor in den zin van *ontfronsen;* Gellerts Fab. I. 123:

Ik zie de Gryzaarts, in het hoog gericht gezeten,
't Gelaat ontfronslen *en hunn' onderdaen vergeeten.*

KOLOM 129.

Het mw. *frons* beteekent ook een plooi of kreuk in een kleedingstuk; Van Focquenbroch, Werken, I. 189:

Zo dat ik zelf het minste fronsje
Kon zien in haar satyne huik.

KOLOM 136.

Van *geeselen* heeft men mede *opgeeselen;* Cynthia Lenige, Mengeld. 34:

— *hoe de omgeroerde kolken...*
Het slingerende schip opgeesslen *tot de wolken.*

Van den Broek, De Schipbreuk, 51:

De kracht van 't opgegeeseld *nat.*

Ook in het nederl. komt het werkw. *gengen* voor; Wagenaar, Amsterdam, II. fol. 537: *eenen Wisselaer te zullen aanstellen, die haer wissel wel verborgen zoude, en de genoemde meenten* ghengen, *of gang doen hebben.*

KOLOM 137.

De hier geldersch genoemde spreekwijze komt ook elders bij ons voor; Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 37: *een en twintig grooten pajements als* genge ende gave *is.* Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 447: *die weerde daer aff in anderen goeden pajemente, die* genge ende gave *is.*

KOLOM 143.

De uit De Taalgids overgenomen plaats van *geubelen* komt voor in Tengnagels Aemsterdamsche Lindebladen (Amst. 1640) 63, en luidt vollediger aldus:

Al genoegh van 't malle vryen.
Wat! ik word' er qualijk van.
'K zou bykans aen 't geublen *tyen.*

KOLOM 145.

De hier aangeh. plaats van *bekogelen* hoort niet in het »Constthoonend Juweel" thuis, maar in een blad, dat ik later bemerkte met nog een ander in mijn exemplaar van dat »Juweel" verkeerdelijk te zijn ingelascht. Van welken rederijkersbundel die bladen een deel uitmaken, heb ik nog niet kunnen ontdekken.

Het ww. *kokelen* of *kookelen* (zie Kol. 146) kwam mij nog voor in Lodensteyns Uytspanningen, 384:

Duc d' Alve, Duc d' Alve,
Sal u met tover salve
Haast koock'len *van dien Throon.*

En van *goochelen* de afl. *aangoochelen* (die in het Woordenb. der Ned. Taal ontbreekt) bij Van Focquenbroch, Werken, II. 35:

Daarom zo googeld *zo al* aan,
En houd de weereld in essen.

In essen is in wezen, van het lat. *esse*, zijn. Dus de Antw. Spelen van Sinne, 158:

Op dat de Edele reyn Rhetorijcke
In esse *blijven mach door dwijselijck ramen*
Van ons —

Levens van Plut. fol. 122 verso: *een tempel van Apollo.. al waer by ouden tijden een antwoort plach te zijn, dat nu is verlaten, ende noyt langhe* in essen *was, maer alleen tot de tijt van het oorloch der Meden.* Poots Ged. II. 58:

Dat ryk houdt zich van zelf in essen
Door zinnelooze kracht.

Van Huls, Ged. 74 (aan een bruidspaar):

— *al dat lieffelyk gebrui,*
Waar door de Wereld blyft in essen.

Kil. heeft dan ook »*esse*, essentia, esse, *noch in esse zijn*, exstare superesse," en die bet. past in de aangeh. plaatsen. Dan, in Vlissings Redens Lusthof leest men 384:

Danck Balssem-Blom die sit in ess',
In vrede vruchtbaer bloeyet.

In esse zitten voor in wezen zitten is wat vreemd; daarop past beter de verklaring in Meijers Woordenschat (Eerste Deel), waar voorkomt *in esse zijn* voor »zijn zooals het behoort." Ook Harrebomée (II. 235) heeft: *De zaak is in de S*, voor »het sluit goed, alles is in orde," en de spreekw. wordt daar volgens Van Eyk gebracht tot het beugelspel, waarin een ring voorkomt, die wel eens de gedaante der S zou hebben. Ik ken dien ring niet genoeg, om het geval te beoordeelen, maar acht het waarschijnlijk, dat aan den ijzeren haak gedacht moet worden, die den vorm der genoemde letter heeft, en bij sommige werktuigen wellicht dient, om het evenwicht aan te wijzen. Ook ijzeren staven, die muren moeten stevigen, hebben wel zulken vorm.

KOLOM 149.

Van *opgorden* is *opgordelen;* Hoeufft, Anakreons Gezangen, 5:

Dat dan Amor herwaards snelle,
Met Papyrus opgegordeld.

KOLOM 153.

Van *grobbelen* komt eene niet zeer duidelijke toepassing voor bij Lublink, Verhandd. II. 312: *mijne tusschenuren van uitspanning kan ik beter besteden, dan mij het hoofd met peinzen en* grobbelen *te breken.* D. i. naar het schijnt, in het onzekere rondtasten, zooals geleerden en kunstenaars doen.

Met *grobbelen* komt in bet. overeen *groffelen*, dat daaruit door eene gewone letterwisseling is ontstaan. Het w. is vermeld bij Der Kinderen, Uitgez. Analog. en Etimolog. Gronden der Ned Letter- en Taalkunde, 31, en aldaar verklaard door »overal intasten."

KOLOM 156.

Nevens het bedrijvende voorb. van het ww *grazen* voege men dit wederkeerige; Zeeusche Nachtegael, I 45:

Hier sach ick menich dier, gherust en sonder commer.
Sich grasen *by 't gheboomt in schaduw's lieve lommer.*

KOLOM 159.

Het ww *grissen*, wegnemen, wegkapen, uit een paar dichters gestaafd, komt mede in proza voor; Fokke, Verzam. van Spreekw. 70: *in verzoeking om zoo een of ander mooi goud wapen, kroon of ordeband stilletjes te* grissen. Dez. Nagel. Verhandd. 178: *die inmiddels zijne hand naar een' schotel uitstak, om nog in der haast een stukje tulband te* grissen.

KOLOM 161.

De spelling *grifde*, op welke hier in de pl. uit Loosjes is gewezen, schijnt aan geen misstelling te wijten. Zij komt ook voor bij Tollens, Minnedichtjes, 73:

Goed verzonnen! roept de herder:
Spoedig in de schors gegrifd.

De zachte uitgang dezer tijdvormen schijnt te rusten op eene zachtere uitspraak der woorden, of op den toeleg om de afkomst van *griffen*, in tegenstelling met die van *griften*, te doen blijken.

Van *griffen* heeft men *nedergriffen* gesmeed; Ten Kate, Dichtw. V. 222:

— *rimpels, slechts door oogenblikken, niet*
Door jaren, neêrgegrift, *en uren, ach!*

KOLOM 171.

Van »het geluidnabootsende *grommen*" komen geene voorbb. voor. Weil. gaf er één van den beer; 'k voeg er een bij van den mensch. Fokke, Boert. Reis, I. 38: *wij zouden mogelyk .. onze geheele reis dóór loopen* grommen *en pruilen.*

Ook het frequent. in dien zin wordt nog door denz. schrijver op menschen toegepast; Verzam. van Spreekw. 222: *begon het geheele leger.. onderling te morren en te* grommelen.

KOLOM 176.

Bij *nedergruizelen* kan men plaatsen *nedergruizen*, dat Ten Kate bezigt, Werken, VIII. 343:

Den bliksem die den titan nedergruist.

En nevens *begruizen* in dezelfde bet. *begroezen;* De Honigbije, II. 34: begroesde *nikkers.*

Met een ander voorzetsel vindt men *weggruizelen* bij Van den Broek, Zomergroen, 58.

De steenen gruizelen weg, *die eens als zonnen blonken.*

KOLOM 185.

Het primitief *gudsen* luidt ook *gussen;* Macquet, Proeven van Dichtk. Letteroeff. II. 147: *het bloed* gust *uit de wonde.*

KOLOM 186.

Met *habbelen* vergelijke men nog *habbelen*, bij Schöpf (244) stotteren, bij Schambach *habbeln* en *hawweln*, snel en onduidelijk spreken.

Het groningsche en friesche *haffelen* behoort ook (volgens De Taal- en Letterbode, VI. 72) tot de taal der Meijerij voor iets veel behandelen; *verhaftelen* is verfrommelen; beteekenissen, die wijzen op het hoogd. *haffen* voor *haven;* zie *Havenen*[1]. Ook bij Schiller en Lübben is *haffen* = *haven*, handelen, behandelen

Wat betreft *onbehabbeld*, omtrent welks afl. in het Woordenb. der Ned. Taal door mij Kol. 187 twijfel is geopperd: ik moet thans aanmerken, dat voor die uitdrukking mede voorkomt *onbehabben*, (zie Oudemans Bijdr i v.) en dat deze vorm, in verband met het zoo even gemelde *habbeln* = *hawweln*, de uitlegging door »onbehouwen" wel eenigszins aannemelijk maakt.

KOLOM 192.

Van het ww. *mishanden* kwam mij nog een voorbeeld voor bij Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 196:

Want Godt die is met hem, wat kan hem dan mishanden?

En *aanhandelen*, Kol. 193 en 194 gestaafd, leest men insgelijks bij Meerman, De Groots Vergel. der Gemeeneb. II 31: het aanhandelen *van ampten tegen den bloem der jeugd.*

KOLOM 194.

De onderscheiding, hier gemaakt tusschen *verhanselen* en *verhansen* (Kol. 195) wordt bevestigd door Brender à Brandis, Proeven van Geschied- en Letterk. Oeffeningen, 45 en 46. *Hanselen* noemt hij het *handelen* bij de hoogd. Joden in gebruik; doch het hoogd *hanseln*, van *hanse* of *hansa*, beteekent »iemand met bijzondere plechtigheden in een gezelschap aannemen."

KOLOM 196.

Van *haspelen* zijn ook de bij Weil. niet voorkomende afleidingen *heen-* en *verhaspelen;* Fokke, Boertige Reis, I. 40: *dat Ulysses met een' ploeg. over het zout* heen haspelde Ald. 32: *het (menschdom) wordt wel wat verlapt en* verhaspeld.

KOLOM 197

Van *heim* is ook *heimelijk*, dat zooals Mr. R. W. Tadama, N. Reeks van Werken der L. Maatsch. X. 36, juist opmerkt, geenszins, gelijk Weiland schijnt te meenen, beteekent »verborgen," maar »iets vertrouwds, iets bijzonders"; beter nog: iets dat ons van nabij behoort of bijzonder aangaat.

Verhemelen (zie Kol 199) voor schoonmaken, reinigen, leest men in eene oude leidsche rekening van 1419 bij Meerman, Verhandd. der L. Maatsch. I. 228: *meester jan van* 1000 *scuts te vermaken en out scut te verstriken en te* verhemelen — Bl. 59 vertolkt Meerman *verstriken* door »versterken"; doch wat is: het geschut versterken? Het zal wel zijn *verstrijken*, hoogd. *verstreichen*, middelhd. *verstrichen*, d. i. op nieuw smeren; zie Benecke.

KOLOM 202.

Von *hoozen* is *behoozen;* Krul, Eerl. Tydtkorting, Voorwerk, 15: *waternimphjes, die de Grysert nu* behoost. Fokke, Boertige Reis, II. 58: *de vloed en eb... schuurt de bogen zoo geweldig. dat dit dagelijksch* behoozen... *den heelen boël eindelijk meê zou kunnen spoelen.*

Van de samenst. *oos-* of *hoosdrup* treft men nog andere vormen aan; Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 265: *van sijnre erven, dair hi op timmert, te laten onbetimmert ledich leggen, tot sinen waterganc ende* eusendrop, *vi dumen breet.* Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 487: *al sulcke enge ende naeuwe plaetsen... die alleen* totter oseldrop *van den selven Huyse gedient hebben.*

KOLOM 207.

Herken luidt in het middelned. ook *harken*, zooals in 't engelsch; Maerlant, Spieg. Hist. Tweede Paertie, 95:

Omme .ii. preciose steene,
Die si bruchten in die marct,
Daer alt volc siet ende harct.

Hurken komt meermalen voor bij Van der Cruycen, Spreeckw. 27:

De reden is ter handt, voor dieder naer wil hurcken.

En 368:

Hy spalckt sijn oiren op, en hurckt *met open monden.*

KOLOM 211.

Van *hevelen* is *heveling* voor petekind, een kind dat door iemand ten doop *geheven wordt;* Bilderdijk, Brieven, I. 52: *zo het (vaers) in de Ystad geen' gevader kan aanwijzen, die 't voor zijnen* heveling *aanneemt.*

En van *verhevelen* de meer bekende afl. *verheveling* voor nevels, dampen enz. die zich in de lucht *verheffen;* Martinet handelt in zijnen Katech. der Natuur, I. 173 en volgg. over: *de Wonderen in* de Verhevelingen.

KOLOM 222.

Hoenkelen—Honken.

Volgens De Taal- en Letterbode, V. 231, zegt men te Sliedrecht *hoenkelen* voor »een kinderspel, d. i. al loopende elkander met den bal werpen," met de opheldering: »Ontwijken en raken maken er de pret van uit." Ik twijfel niet, of de benaming is van denzelfden oorsprong als het oostfriesche *hunkschmieten*, dat Stürenburg verklaart door »een kinderspel, waarbij men naar een opgerichten steen werpt." Om dit te verstaan, behoeft het w. *honk* opheldering.

Van dit nw. geeft Roemer Visscher in zijne Sinnepoppen, 62, de ware beteekenis, als hij zegt: *Alle menschen loopen na* een Honck, *dat is in Latijn* Meta *te seggen, ofte anders in Duytsch* Punt *of* Peghel. — Het bijgevoegde plaatje wijst aan het einde eener gladde baan een kegelvormig ligchaam, waarop door eene menschenhand geworpen knikkers of ballen aanloopen. *Honk* is dus het doel of de bestemming. Voor wat men anders mikpunt noemt, leest men in Oudemans Bijdrage, uit Nozeman: *Haar kop* zal honk zyn, d. i. daarop zullen de slagen nederkomen. Dus Paffenrode in gelijken zin, bl. 130:

Niet veel te hoeren, dat seg ik je, of jou billen worden straks honk.

Overdrachtelijk leest men bij Berkhey, Eerbare Proetkusjes, 70: *zij bloosde toen zij het zei: ik merkte hare belemmering, en zag wel waar 't* honk *was.* En bl. 210: *de warmonder herderinnetjes lagchten stilletjes onder elkander; zij zagen wel waar* 't honk *was.* D. i. waar het op gemunt was, wat men vóórhad. — Meer fig. geldt het w. van het doel van eenen tocht; Vondel, Virgilius in Ondicht, 167: *Hier was de uiterste paal van alle mijn omsuckelinge. Dit was* het honck *van de langdurige reize.* Ald. 199: *misschien hadden beide de snuiten te gelijck* aen honck *geweest, en den prijs gewonnen.* D. i. de bedoelde haven. Staring, Ged. I. 102:

— *Gaan wij nu deez' zij' henen...*
Gelukkig zijn we aan honk. *Het had ons haast verrascht.*

Vondel, Poëzy, I. 689:
Een blijde star, die zijn vryaedge zegent,
Nu vint hy zich, als Hippomeen, aen honk.

Vooral van het einddoel des levens; Tesselschade Roemers, in Hoofts Brieven, IV. 242:
— *daer 't nimmer kon geschiên,*
Dat ick het eeuwich honck *van deese reis souw sien.*

Vondel, Peter en Pauwels, 2:
De hemelsche en in klay gevange ziel,
Die haeckt te spoên, met wyde en wisse schreden
Naer 't zaligh honck, *waer op haer liefde viel.*

Dez. Maechden, 57:
Zoo strecken 's vyants punten spooren,
Om 't Christelijk gemoed te noopen
Veel spoediger naer honck *te loopen,*
De renbaen aller Martelaeren.

Ook de smart heeft zulk een einddoel, bij denz. Maria Stuart, 45:
Schep moedt, ick zie het honck *van mijn geleden smart.*

Gelijk het woonhuis dikwerf als de plaats van bestemming voorkomt, is *honk* ook voor het huis gebezigd; Sprankhuisen, Vande Danckbaerheydt, 8 (van den Verloren Zoon): *doen docht hy eerst om* honk *in syn herte.* Van de Venne, Wijsmal, 47:
Sijn Honck *dat is verroest en kleyn*
Gantsch uyt en in, geheel onreyn.

Dez. Sinnemal, 90:
Soo haest ick kom by honck *soo meen ick mijn te warmen.*

Vondel, Josef in 't Hof, 18:
— *diep in zee, en veer van* honck..
Te vaeren enz.

De spreekwijzen *van honk* en *bij honk* zijn nog bekend, en in sommige kinderspelen is *honk* nog, zooals Stürenburg juist opgeeft, de vrijplaats; *honk hebben* is zulk eene plaats bereiken of innemen, d. i. zich bevinden in de nabijheid van eenig voorwerp, dat voor het doel is aangewezen.

In den zin waarin Roemer Visscher 't woord nam, maakte Hooft er een bijwoord van, Tacitus, fol. 348: *De gelykenis der Godinne, geen' menschelyk maxel hebbende, is een vervolgende rondte, van breedachtig begin, tot eenen dunnen ommeloop* honkscher wyze *opgaande.* — Aan den voet de aant. »*metae*, honkpaal."

Het spel, dat het oostfriesch *honkwerpen* en het sliedrechtsch *honkelen* of *hoenkelen* noemt, heeft dus den naam van het voorwerp, waarop men den bal werpt. Het frequent. is regelmatig van *honken*, dat Bilderdijk bezigde voor huizen of wonen (zie mijne Proeve, 22), doch 't welk men evenzeer kan aannemen in den zin van het genoemde spel. Over het w. *honk*, dat Weil. en Bild. (Gesl.) zeer gebrekkig uitleggen, vindt men goede opmerkingen bij Epkema, hoewel de ware bet. ook hem niet voor den geest kwam, en de verwantschap met *hongeren* mij niet zeker schijnt. Van Dale begreep het w.

KOLOM 223.

Van het hier vermelde *ophoepelen* vindt men een voorb. in den Geld. Volksalm. van 1874, bl. 200: *de Kastelein, die . niets liever wenschte dan dat zijne bezoekers nu maar* ophoepelen *mogten.*

KOLOM 242.

In het gebruik van *óphuppelen* was Bilderdijk zijne Gade minder figuurlijk voorgegaan, Mengel. I. 121:
Des jonglings hart weêrhoudt zich niet,
Maar huppelt op *van vreugd.*

Bij de afleidingen met voorzetsels kan gevoegd worden *tegenhuppelen;* (Nieuwenhuizen) Keur van Dichtbl. 59: *vrolyk* huppelt *hy my* tegen.

KOLOM 245.

Voorbeelden van het werkw. *ijzen*, het ijs breken, heeft Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 291: *In tyde dat gecommandeert of de trom geroert sal worden om te* ysen, *sullen alle Borgeren... gehouden wesen selfs in persoon te komen... met een behoorlijcke byl of haeck voorsien.* En lager: *Ingevalle iemandt... sigh absenteert onder* het ysen enz. (De Ordonnantie is van 1724.)

KOLOM 254.

Tot de afleidingen van *kabbelen* behoort nog *voortkabbelen;* Brender à Brandis' Kabinet, I. 353:
— *een rivier, die, langs de groenbewassen zoomen*
Voortkabb'lend *naar de Zee* —

KOLOM 265.

Eene andere afl. van *keuvelen* is *afkeuvelen* in de Brieven van J. F. Willems, 8: *wat er in zulk gezelschap al niet* afgekeuveld wordt *over taal- en letterkunde.*

KOLOM 266.

Van *kibbelen* is *bekibbelen;* Van Focquenbroch, Werken, I. 336: *zo U E. niet de pyne waard acht hen te* bekibbelen, *zo wyst ze naer Jorisvaâr.*

KOLOM 272.

Ten Kate voegt *kleppen* en *klepelen* bijeen, Dichtw. VII 166 (van de klok):

Zij klept en klepelt *eeuwen lang.*

KOLOM 277.

Van *knabbelen* is nog *uitknabbelen*, reeds door Weil. opgeteekend; Higt, Ged. 333:

— *'t vraatig wormpje boor' door 't* uitgeknabbeld' *hout.*

KOLOM 288.

De gegeven bet. van *knuizen* wordt bevestigd door Van der Cruycen, Spreeckw. 6:

Goe knuysen, *malschen druyf, daer by een geestigh dier,*
Dat schynt nu sijn vermaeck, dat is nu sijn plaisier.

D. i. goed *eten* en drinken.

KOLOM 299.

Verkorsten is eig. *overkorsten*, een werkw. dat onze Woordenboeken niet kennen, doch 't welk men leest bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 177: *het Fonteinwater van Rome, 't geen... de buis daar het door liep, met Alabastersteen* overkorstte.

KOLOM 306.

Het werkw. *krakelen* vindt men door De Bo zelven gebezigd in zijne Ged. 135:

Waarom trappen dat het krakelt
Op dit grastapijt, enz.?

KOLOM 308.

Kranselen—Kransen.

De zoo even genoemde Dichter bezigt *omkranselen*, Ged. 19:

De moedige krijgsman..
Den vijand verslaat en verbrijzelt in 't veld,
En dan wordt omkranseld *met zegelaurieren.*

Bl. 40:

— *o die naam*
Omkranseld *met hemelsche stralen.*

En 107:

Hij schiep u omkranseld *met edel verstand.*

Omkransen zie men in het breede behandeld in het Woordenb. der Ned. Taal. De overdracht *iemand met verstand omkransen* komt daar echter niet voor; zij is trouwens wat verre gedreven; *versierd* of *bekroond* zou beter voegen.

Het werkw. *kransen* is bij Weil. »met een krans versieren." Doch bij Bogaers is de bet. anders, Gezam. Dichtw. I. 116:

Op 't halve dek en de overloopen
Verheffen zich de kogelhoopen,
Door kransend *touw rondom gestut.*

Bij Van Lennep is *krans* een »geteerd ringvormig touw"; hiervan het bekende *pekkrans. Kransend touw* zal dan zijn: een ringmakend pektouw.

KOLOM 310.

Het werkw. *kremmen* is mij nog voorgekomen bij een later dichter; A. Simons, Verzam. Poëzij 53:

Triomf! geen duivel zal meêr klemmen
In de enge sluis, uw' vrijen togt,
Geen Sparen meêr den handel stremmen,
Noch 't booze Meir de vrachten kremmen,
Voor goud en zweet, zoo duur gekocht!

KOLOM 313.

Het vlaamsche frequent. *kreuchelen* kon ook *krugchelen* luiden, niet alleen om het primit. *krugchen*, maar ook om de afl. *krugchelaar*, die voorkomt bij Smits, Nagel. Ged. II. 58:

Koude Grysaerdt, Kruggelaer,
Kwynende ouderdom van 't jaer.

De spelling *krogchen* kwam mij nog voor Marnix, Lofzang Ezechie (achter de Pss.), vs. 14:

Ick hebb' gekrocht *in mijne traenen.*

Coornhert, Odyss. II. 151:

Eeven als een visch hoop, dat op den Zeecant bloot
Vanden Visschers ghesmeten, niet lang spertelt noch krocht.

En N. Klucht van den Glasen Doctoor, 2: *och daer hoor ick de ouwe Man* krochen.

KOLOM 314.

Nevens *krioelen* heeft onze volkstaal *kroelen* met gelijke bet., 't welk men leest bij Huygens, Korenbl. I. 480:

All uw kroelen *All uw woelen Over 't Y.*

Eigenaardig is de samenvoeging in Vlaerd. Redenrijckb. 8:

Het Landt dat krielt en kroelt *van Boecken en Papier.*

KOLOM 327.

Krinkelen luidt ook *krenkelen;* Van der Cruycen, Spreeckw. 664:

Te proncken 't hooft om hooghe, en met gekrenckelt *hayr.*

KOLOM 328.

Het wederk. *zich kringkelen* van Vondel is fraai nagevolgd door Van den Broek, Bloemen en Bladen, 9:

't Lentebloempje van de vreugd
Kringelt zich *met zachte blaren,*
't Eerste vriendlijk om de haren.

KOLOM 332.

Bij de afleidingen behoort *doorkronkelen;* Ten Kate, Dichtw. I. 281 (een beekje dat):

Met hupplend golfje' een bergvallei doorkronkelde.

KOLOM 336.

Van *kuiven* is *gekuifd zijn*, dat Bilderdijk bezigt, naar het fransche *être coiffé de q ch.* d. i. met iets ingenomen zijn; Luchtreis, 75: *een model of voorbeeld. waarmede ik veel minder* gekuifd was. Opstellen, II 69: *systemata... die onrijp waren, en waar men nu meê* gekuifd is.

KOLOM 339.

Vóór Immerzeel werd reeds *verkunstelen* gebruikt door Kantelaar, Verh. o. h. Herdersdicht (in 1791 bekroond), bl. 306: *de natuur... door de kunst helaas!* verkunsteld *en bedorven.* — Opmerking verdient, dat Coornhert de zaak uitdrukte door den bastaardvorm; Wercken, II. fol. 71: *Moght dese hoogh-geleerde Lipsius zijn meyninghe niet klaerder uytgesproken hebben met eyghentlijcker woorden, daer inne hy, doch boven allen anderen* wil konstlizeren?

KOLOM 347.

Het primit. *kwantsen* komt voor bij Der Kinderen, a. w. 32, waar men leest. »*Kwantzelen* van *kwants* (een speeler); *kwantzen* (verwisselen)."

KOLOM 358.

Voor *kwinkeleeren* heeft één onzer dichters *kwinkelieren* (als rijmwoord) gebezigd; Letterschoof of Landel. Vruchten voor Verst. en Hart (Amst. 1828), I. 178:

(*Als*) *Duizend bloempjes 't veld versieren,*
Duizend voglen kwinkelieren

KOLOM 368.

Tot *bemokkelen*, vuil maken, zal behooren de samenst. *mokachtig* bij Van Ghistele, Terentius' Heautont. B5 verso:

— *een simpel ioncwijf*
Die een quaet grof dinck hadde aen dlijf,
Vuyl, mockachtich, *ontheghent en slecht.*

KOLOM 378.

Van *marrelen* als scheepsterm is *marling*, bij Winschooten »een dun touw dat bequaam is om iets te maaren of te meeren." Buiten dien term leest men het w. bij Van Focquenbroch, I. 113:

Wyl dat, ô Koningin, myn handen
Gelyk gy ziet, geboeiend zyn.
Des bid ik, wil doch kommandeeren,
Dat men deez' marling, *die my prangt,*
Komt van myn handen dechargeeren.

Van Lennep heeft *marlijn* en noemt dat den tegenwoordigen naam van *marling.* Zoo die opmerking juist is, dan zegt Weil. onjuist: »*marling*, in het fransch *merlin*, ons *marlijn*"; want dan is het fr. w. *merlin* de gebrekkige uitspraak des vreemdelings van ons *marling*, die we niet hadden moeten overnemen. Zie ook Hoeuffts Wdb. op *Merlin.* Het is er dan mede als met *bivouac, waggon* en andere uitdrukkingen, verminkingen van de nederl. wn. *bijwacht* en *wagen*, die wij nu als iets bijzonders overnemen.

KOLOM 387.

Eene andere afl. van *metselen* is *bijmetselen;* Van Lennep, Rom. Werken, XXIII. 82: *hij heeft zelf in den tijd dien buitenwal helpen* bijmetselen. (Voor *in den tijd* zal men hier te lezen hebben: *indertijd; in den tijd* staat tegenover *in de eeuwigheid.*)

KOLOM 457.

Voor het vlaamsche *poedelen* en *poddelen*, in het water plasschen, zegt het eng. *to paddle*, dat in een Glossary bij Halliwell verklaard wordt »eigenlijk met handen en voeten in 't water beweging maken; met de hand zacht betasten. b. v den hals of boezem eener vrouw." Chambers leidt het ww. af van het fransche *patte*, en wijst daarbij op het fr. *patrouiller*, dat bij Scheler ook *patouiller* luidt en door dezen evenzeer van *patte* wordt afgeleid. Het eng. ww is bij ons overgenomen in den zin van (met een roeispaan of schop) in het water voortwerken; door C. van Nievelt, Phantasiën, 47: *Ze zijn niet gekomen om te* paddelen, *maar om te duiken.* Aldaar: *Terwijl de vaders sliepen of rumineerden in 't kolengruis, zijn de zonen komen* aanpaddelen *in vlugge kanotjes.*

KOLOM 468.

Van *prevelen* heeft men met een ander voorzetsel *tegenprevelen* gevormd; Van Focquenbroch, Werken, I. 354:

Dit tegenprevelen *zal u niet wel vergaan.*

De beide gegeven voorbb. van *voorprevelen* zijn onzijdig; ook bedrijvend komt het voor, in Brender à Brandis' Kabinet, IV. 130: *wij zouden de vroomste.. Kruisgezanten.. hunne Gemeentens* de laagste straattaal voorprevelen... *hooren.*

KOLOM 487.

Rammelen heeft ook den zin van »te sterk afsteken van kleuren," wat men anders *schreeuwen* noemt; Van Lennep, Romant. Werken, XXII. 231: *eene schikking* (van een' ruiker) *waardoor elke bloem en bloemstengel evenzeer uitkomt, en er toch niets is, dat* rammelt *of aan de werking van het geheel schade doet.*

KOLOM 492.

Van *ratelen* is *nederratelen;* Vinkeles, Temora, 110:

Vergeefs wordt op mijn borst en pijl en speer gespild;
Zij zijn me een hageljagt, neêrraatlend *langs mijn schild.*

KOLOM 498.

Behalve met *uit* is *reutelen* ook met *voor* samengesteld; Van Lennep, Romant. Werken, XIV. 126: *de Kaerel is.. bezopen. Wat* heeft *my die man dan* voorgereuteld?

KOLOM 509.

Rijtelen, zie **Ritselen***.

KOLOM 522.

Bij de afleidingen van *rinkinken* behoort nog *narinkinken;* Ten Kate, Dichtw. V. 27:

— (*zal*) *'t dreunen van uw val nog jaren* narinkinken.

Eene samenst. vormde Vinkeles, Temora, 49:

Daar zat de vreemdling... en hoorde 't stormrinkinken.

KOLOM 572.

Van *scheuvel* voor schaats vindt men een voorb. in De Honigbije, II. 21:

Ha lustig Piet; jou haak; jou scheuvels; *'t ys is sterk.*

KOLOM 573.

Voor *schavielen* (zie de noot) vindt men *schevielen* bij Brandt, Leven van De Ruiter, IV. 213: *dat zy eerst hadden gelegen om den Zuidtoosten, maar de windt* schevilende, *zy 't doen hadden gewendt om den Noordwesten.*

KOLOM 610.

Van *verschronken* is *onverschronkt* bij Van Focquenbr.; zie de pl. in Oudemans' Bijdrage. De bet. naar welke aldaar gevraagd wordt, is niet »onverbiddelijk," maar, zooals wij zeggen, »ongekreukt."

KOLOM 614.

Schurrewitselen—Schurrewitsen.

Volgens De Taal- en Letterbode, V. 198, is in het taaleigen van Sliedrecht bekend het werkw. *schurrewitselen* voor »platte steentjes over het water scheren, zoodat ze verscheidene malen weêr opspringen." De oorsprong der samenst. is niet moeijelijk aan te wijzen.

Het ww. *schurren* komt in de hoogd. dialecten voor met de bet. van op het ijs glijden, zie Richey en Schambach; van naar beneden glijden bij Bernd; en (wat hier nog beter past) van schuiven, voortstooten, *schürr* bij Regel; snel bewegen, *to scur* bij Halliwell. Het andere lid der samenst. is mede in de verwante tongvallen niet vreemd. Van *wits*, bij Tiling gezwind, overeenkomende met het fransche *vite* (beter *vite*, oudfr. *viste*), heeft Vilmar *witschelig*, onrustig, *witscheln*, onrustig heen en weêr bewegen; zoo heeft Von Schmid van *witsch*, gezwind, het ww. *witschen*, snel wegijlen. *Schurrewitsen* is alzoo gezwind vooruitschuiven, en het freq. daarvan kon lichtelijk op het boven omschreven werpen van steentjes toegepast worden.

Van het werkw. *schurren* doet Regel afkomen het hoogd. *schurgen*, *schürgen*, bij Reinwald en Schmeller ook *schorgen*, *schörgen*, bij Vilmar *schergen*, d. i. schuiven, stooten, met geweld of drift voortdrijven, oudhoogd. bij Graff (VI. 542) *scurgan;* eng. *to scurge*, geeselen, bij Halliwell met een' bezem wegvegen, fransch *escourger*, zweepen, geeselen; waarvan bij Schmidt het freq. *schorgeln*, wegschuiven, stooten of drukken. En ziedaar dan verklaard het ww. *opschorgen* voor opzweepen, bij den vlaamschen dichter De Bo gebezigd, Ged. 145:

— *Het stormt daar op de zee.*
't Is hooge springvloed morgen;
En 't voorgetij begint alreê
De waatren op *te* schorgen.

In De Toekomst van 1874, bl. 173, wist men met dit ww. geen weg.

KOLOM 623

Voor *aantsissen* van Lodensteyn heeft een later schrijver *aansissen;* Brender à Brandis' Proeven van Gesch. en Lett. Oeffeningen, 398: *Woedende slangen* sisten *ons* aan.

KOLOM 626.

Voor *sorren* of *sjorren* leest men *zorren* bij Van Rusting, Werken, I. 53 (van gevangenen):

Hy lietze d' eene by den ander,
Met lonten zorren *aan malkander,*
En deeze binden vier aan vier.

Eene afl. van het ww. is *ontsjorren;* Van den Broek, De Schipbreuk, 26:

De sterke scheepsbarkas, zoo 't worstlen niet mogt baten,
Wordt *middlerwijl* ontsjord *en buiten boord gelaten.*

KOLOM 682.

Van *besprankelen* verschilt weinig *omsprankelen*, dat Ten Kate bezigt, De Psalmen, 358 (de aarde):

Die, van vlammengloed omsprankeld,
Bevende op het schouwspel staart.

KOLOM 684.

Het ww. *spronkelen*, waarvan de afl. *bespronkelen* gestaafd wordt, komt mij nader voor in Brender à Brandis' Kabinet, VI. 78: *De Nimfen der Beeken... storten* spronkelende *Beekjens tusschen de boomen.* — Het oorspronkelijke van Gessner, die in het aangeh. stuk is gevolgd, heeft: »Die Nymphen der Bäche... giessen *sprudelnde* Bäche zwischen Bäume."

KOLOM 708.

Stoppelen—Stoppen.

Het ww. *bestoppelen* komt meermalen voor bij Van Ghistele, Terentius, Andria, D6:

— *hebdy mi niet wel* bestoppelt?
Ja tegen minen danck aen een wijf ghecoppelt,
Daer ic of ontsleghen was? —

Adelphos, G:

— *sou een oudt verneutelt wijf gaen trouwen*
Daer ghy lieden my ane wilt coppelen.
Certeyn ghy sout my wel bestoppelen.

Phormio, K8:

Phormio die ons soo aerdich bestoppelt heeft
En Antipho aen dese vrouwe gecoppelt heeft.

De hier voorkomende fig. spreekwijs *iemand bestoppelen* komt mij voor te beteekenen, iemand van iets voorzien, iemand ter dege bezorgen, zooals men ook fig. zegt *iemand toedekken* voor hem voorzien van een pak slagen. *Bestoppen* toch heeft in eigenlijken zin en met verschillende toepassing dezelfde bet. Zoo leest men Der Minnen Loep, I. 276:

Frissche maechden, die hem bestoppen
Ende bewimpelen mit een cleyt.

Zich bestoppen = zich bedekken, geheel inwikkelen. Maerl. Rymb. vs. 14304:

(*Hi*) bestopte *die fonteinen so*
Of weder quame there groot,
Dat het water hadde noot.

D. i. vulde door insteking, anders *verstoppen* genoemd. Evenzoo met andere toepassing, dez. Sp. Hist. II. 426:

Mi sijn bestopt *mijn nesegaten*
Met vullecheden so utermaten.

Anders bloot *zich stoppen;* Der Leken Spieg. I. 62 (waar bij de vermelding van »die lichame (des gestorvenen) die vule stinct" gezegd wordt):

Want si die sine vriende waren,
Alremeest van hem vervaren,
Ende stoppen hem *daer jeghen.*

D. i. zegt het Gloss. »stoppen zich den neus toe." — Wat wij *verstoptheid* noemen, heet *bestoptheid* in Der Ouder Vad. Coll. fol. 60 verso: *dat mi hartheit of* bestoptheit *des bukes pijnt.*

KOLOM 711.

Het prim. *strengen*, waarvan geen voorb. is bijgebracht, leest men bij Van Focquenbroch, Werken, I. 278:

Zyn krans 't vercierzel van zyn hairen,
Gestrengt *van groene wyngaardblaren,*
Lag qints vertreden met de voet.

KOLOM 730.

In den zin van *verstubben, uitstubben*, wegstooten, uitstooten, heeft men *opstubbelen* voor opstooten, d. i voor den dag halen of brengen; bij Van Ghistele, Terentius' Eunuchus, E7:

Ick sal thuys aldereerst bevechten gaen...
Ick salder de maecht wthalen..
En ick sal haer mijn ghelt
Weder doen opstubbelen *tot minen wille.*

KOLOM 735.

Het freq. *suffelen* komt nu ook voor in Maerl. Nat. Bloeme (door Dr. Verwijs), I. 10:

— *als die mensche lijt*
Van .lxx. jaren die tijt
Gaet hi sufflen *ende rasen.*

Twee varianten hebben: »suffen."

KOLOM 739.

Nevens *insussen* en *versussen* behoort *besussen*, gebezigd door Ypeij, in Brender à Brandis' Kabinet, III. 235:

(*Hy*) *wil met tandgekners de staalen banden slaaken,*
Hoewel dit al het snood geweten niet bezust.

KOLOM 758.

Met het geluidnabootsende *tinten* is te vergelijken Van Focquenbr. Werken, II. 19:.

Kupied speelt tinge, tinge, *op cyter, en cymbalen.*

KOLOM 768.

De verklaring, in de noot van *het groot Eembdert*, wordt bevestigd door Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolm, waar in de afdeeling »Wat Boecken men de Duytsche Scholiers eerst leeren sal inde Scholen" bl. 21 voorkomt:

Met der Embder bedingen *sullen sy 't dan beginnen;*
De Embder bedingen *slechts geleert hebbende spellen,*
In den Catechismus of Fonteynen men hun sal stellen.

KOLOM 783.

Van *tommelen* is het bijw. *tommelings;* Van Focquenbr. Werken. II. 302:

— *de landschets, door een nagtstorm overrompeld,*
En tomlinks *over hals en hoofd in zee gedompeld.*

KOLOM 791.

Van *trappelen* heeft dez. Schrijver het coll. znw. *getrappelte*, I. 200 (van paarden):

Als een getrappelt *ons al nader*
En nader kwam met zwaar gerucht.

KOLOM 810.

Nevens *aftroggelen* heeft men *onttroggelen*, bij Weil. opgenomen en voorkomende bij Van Lennep, Romant. Werken, XXII. 283: *men* onttroggelde *elkander de goede spelers.*

KOLOM 812.

Een ander *trommen* dan het hier vermelde primitief leest men bij Van Ghistele, Terentius' Phormio G7 verso:

— (*hy is*) *na Cecilien ghevaren*
Tot synen ouden weert, die hem daer heeft getromt
Met brieven, groot profyt en winninge opgesomt
Hem toeseggende, dwelc was wel zijn gevoech.

D. i. heeft gelokt op meer of min bedriegelijke wijze Bij Kil. is *trompen*, *betrompen*, iemand bedriegen, fransch *tromper;* en *aftrompen* iets van iemand *aftrompen*, iets van iemand aftroggelen, dat ook Hooft heeft; zie het Wdb. der Ned. Taal. De oorsprong van dit *trompen*, *tromper*, schijnt onbekend; zie Diez, I. 426. Merkwaardig is de overeenkomst van ons oude *aftrompen*, *aftrommen*, met het latere *aftroonen*, welks oorsprong even onzeker is. Te Winkel dacht bij *troonen* aan het w. *trouw*, gothisch *trauan;* zie Leerb. der Ned. Spelling (vierde Druk) bl. 107.

KOLOM 853.

Wabbelen, zie **Wauwelen**.
Waffelen, zie **Wauwelen**.

Opgemerkte Drukfeilen.

Kol. 10 reg. 28 *barbelen* valt weg.
» 30 » 16 Von Schmidt l. Von Schmid
» 33 » 7 Pongt l. Ponst
» 39 » 36 Pelgrim, l. Pelgrim.
» 42 » 21 goldt l. gold
» 47 » 46 Bogaers. l. Bogaers,
» 52 » 4 bromt l. bronst
» » » 18 Scherer l. Scheler
» 63 » 50 Esthland l. Ehstland
» 70 » 9 *dommeling* l. *dommelings*
» 87 » 2 *drabbeln* l. *drabben*
» 96 » 22 to l. *to*
» 102 » 47 *thresch* l. *thresh*
» 125 » 4 Dichbl. l. Dichtbl.

Kol. 209 reg. 14 **Heuvelen**, zie **Hovelen**, valt weg.
» 225 » 35 *met* l. *mit*
» 254 » 42 negs l. neps
» 273 » 16 *klingeln* l. *klingelen*
» 294 » 46, 48, 49 en 50 **Guichelen** l. **Gokelen**
» 311 » 45 *kornit* l. *korint*
» 368 » 6 *makelloos* l. *makellos*
» » » 7 *bemakelen* l. *bemakeln*
» 452 Kolomcijfer 252 l. 452
» 734 » 9 *stekelkine* l. *stickelkine*
» 811 » 7 *trugelersse* l. *truggelersse*

Bericht aan den Binder.

De opdracht, die bij de Eerste Aflevering is gevoegd, behoort bij het innaaijen of binden van het Eerste Deel, op den titel te volgen.

WOORDENBOEK

DER

Frequentatieven

in het Nederlandsch,

DOOR

Dr. A. de JAGER.

TWEEDE DEEL.

GOUDA,
G. B. VAN GOOR ZONEN.
1878.

WOORDENBOEK

DER

Frequentatieven in het Nederlandsch.

WOORDENBOEK

DER

FREQUENTATIEVEN

IN HET

NEDERLANDSCH,

DOOR

Dr. A. de JAGER.

TWEEDE DEEL.

GOUDA,
G. B. VAN GOOR ZONEN.
1878.

AANWIJZING

van verkorte aanhalingen en gebruikte uitgaven.

(VERVOLG.)

Bee. — Sportman's Slang; a New Dictionary of terms used in the affairs of the turf, the ring, the chase, and the cock-pit; with those of bon-ton, and the varieties of life etc. by Jon Bee, Esq. London, 1825. (Kl. 8vo.)

Horne Tooke. — Epea Pteroenta or the Diversions of Purley, by John Horne Tooke; in two volumes. London, 1829. (8vo.)

Kosegarten. — Wörterbuch der Niederdeutschen Sprache älterer und neuerer Zeit, verfaszt von J. G. L. Kosegarten. Greifswald. Die erste Lieferung erschienen im Jahre 1856. (4to.)

Schiller und Lübben. — Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Dr. K. Schiller und A. Lübben. Bremen. Das erste Heft erschienen im Jahre 1872. (8vo.)

TWEEDE AFDEELING.

WERKWOORDEN

OP

EREN.

WERKWOORDEN

OP

EREN.

Angsteren—Angsten.

Het frequent. *angsteren* leest men in Meijers Leven van Jezus, 142: *mar die daghe selen comen, dat di dine viende selen beligghen ende ommeringhen ende* anxteren *in allen staden* — In de verwante dialecten komt het w. nog voor. In het göttingsch bij Schambach is *ängstern* beangst maken; bij Kosegarten, I. 440, *engstern, sik afengstern*, zich door angst ganschelijk afmatten of uitputten. Het primit. *angsten* is van *angen;* zie op *Angstigen.*

Ankeren[1]—Anken.

Voor zooverre *ankeren* beteekent het anker uitwerpen, ten anker komen of liggen, hetzij dan eig. of fig., is het niet als een frequent. aan te merken. Dus b. v. Van Wijn, in de Werken der leidsche Maetsch. V. 28: *Toen... zeilde Guy met zijn vloot naar Holland .. en* ankerde *zich in de rivier.* Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 27:

Terwijl een kielental, uit Lemnos aangekomen,
Alleen met wijn bevracht, zich ankert *bij de zoomen.*

F. de Haes, Verh. en Vern. Portugal, Voorr. 1: *Schoon ons besluit... nu reeds* geankerd was, *dobberden onze gedachten echter nog op den vloed der onzekerheit.* Bilderdijk, Spieghels Hartsp. 36:

Natuur...
Is, wat ze ooit dobber', aan die waarheid vastgeankerd.

In den zin van hechten, vastmaken, kan het als frequent. genomen worden; want Kil. heeft een prim. *anken* in denzelfden zin, alsmede Ten Kate, II. 104. Daar intusschen de fig. bet. van »ten anker komen of liggen," en die van »hechten, vastmaken, zich vestigen," ineenvloeijen, is het moeijelijk hier de scheidlijn te trekken. Udemans, Ned. Trag. Com. 51:

Soo dat mijn ziel en lijf aan Hop' geanckert *is.*

Camphuysen, Psalm 2, vs. 7:

Maer salich die, die, sonder oyt te wijcken,
Sijn gantsche Heyl aen hem geanckert heeft.

Den Nederd. Helicon, 111:

O alderquaetste quaet, die 't ingewant deur kanckert,
Hoe komt ghy dus gehecht, hoe zijt ghy dus geanckert
By 't menschelijck geslacht, om toonen uwen aert?

Schipper, Tomas Morus, 72:

Mevrou, 'k bedroog my zelf, ik kan de waerheyt niet
Verzwijgen, waer aen zich mijn ziel geankert *ziet.*

J. de Haes, Ged. 543: *dat ik niet lang draelde met mijn besluit te* ankeren. Ald. 592: *Ook kan het niet ongerijmt zijn dit besluit dan te* ankeren. Poot, Ged. I. Voorr. 4: *Na* het ankeren *van dit besluit heb ik dan de moeite en kosten op my genomen.* Feitama, Telemachus, 515:

Zyn aart blijft lang verzwakt, het hart noch lang geankerd
Aan kwade hebblykheën —

Moons, Sed. Verm. Tonn. 459: *ist dat ghy op de verdiensten... u hope* anckert. Orizandt, Democritus, 149: Anckert *slechts u hart en gemoedt niet aen de ydelheden.* Dautzenberg, Ged. 112:

— de tyd, waer 't eigentlik leven zich ankert.

Hier kan men eenvoudig denken aan vast maken; doch niets belet ook 's Dichters uitdrukking als eene aan 't scheepsanker ontleende beeldspraak op

te vatten. In de Levens van Plut. fol. 167 leest men van Pyrrhus: *hij vont middel om in de saecken van Macedonien te* anckeren — De overzetting van Wassenbergh en Bosscha heeft hiervoor: »voet krijgen." Dezelfde onzijdige bet. leest men in de Versch. Ged. (door D Groebe), II. 33:

't En zy ghy oock daer door mooght anckren *in haer gunst.*

Asselijn, Op- en Ond. van Mas-Anjello, Opdr. bl. 4: *om de (gemoederen) veel vaster noch te doen* ankkeren *in het herte van deze hooghloffelijcke Regeringe.* — Zie wijders de pll. uit Hooft in het Wdb. des Inst. Het middelhd. heeft bij Benecke *ankern* en *enkern.*

In den denominatieven zin van het ww. missen onze woordenboeken de afl. *ankering;* Nierstrasz, Frans Naerebout, 63:

— *'t onveilig Britsche strand*
Had de ankring *niet gedoogd;* —

Ankeren²—Anken.

Kil. heeft de uitdr. »anckeren nae eenich dinck," die hij verklaart door »haecken." In het Alg. Vl. Idiot. heeft *ankeren* dez. bet. Men vindt dit w. ook bij Reinwald: *ankern (nach etwas)* »sehnlich verlangen"; bij Schmeller: »darnach trachten, sich darnach sehnen"; bij Schultze: »ängstlich oder gierig blicken, streben (nach etwas)." Het prim. hiervan is *anken*, bij Danneil »Verlangen, Appetit, Sehnsucht nach etwas haben," en mede bij hem, zoowel als in het Brem. Nieders. Wtb. en bij Schambach, kreunen, kermen, zuchten. Bij Danneil luidt dat w. ook *janken*, 't welk wij mede kennen voor een kermend of klagend geluid, doch dat tevens een haken of verlangen te kennen geeft. Uit deze bet. laat zich dus die van *ankeren* gereedelijk afleiden. Grimm brengt in zijn Wtb. dit *anken* onzes inziens verkeerdelijk tot *enge* en *angere.* Zie *Jangelen.*

Argeren—Argen.

Volgens Graff, I. 411, is de oudste bet. van *arg*, oudhd. *arac*, *arc*, die van gierig, en zou, aangezien de gierigheid de wortel van alle kwaad is, daarvan die van kwaad, boos, slecht, bedorven, zijn afgekomen, en ook Grimm neemt in zijn Wtb. die verklaring over. Dit zoo zijnde, zou dan daardoor de afleiding van ons *karig* duidelijk worden. Omgekeerd houdt Schmeller slecht voor de vroegere en gierig voor de latere beteekenis. Hoe dit zij, het is opmerkelijk, dat het middelhd. het werkw. *argen*, *erargen*, zoowel als zijn frequent. *argern*, *ergern*, *verergern*, uitsluitend bezigt voor bederven, schaden, hinderen, in zedelijken of geestelijken zin; terwijl ons middelned. *argen* en *argeren* vooral gebruikt werden voor bederven of beschadigen van ligchamelijke of stoffelijke voorwerpen. Dus Lancelot, B. II. vs. 85804:

— *her Walewein die dede gereden*
Sine wapine ende cleden,
Ende verscuren ende verclaren,
Ende versachse daer si gearget *waren.*

B. III. vs. 4920:

— *dat hemde en es anders niet*
Gearget *dan gijt vor u siet.*

Ald. vs. 9137:

— *si voren danen doe dure*
Ene glasine venstre, die te dire ure
Nine argede *none brac.*

Maerl. Rymb. vs. 24963:

Die alabastre was marbrijn,
Daer gheen ungement in arghen *mach.*

Bijbel van 1477, Exodus 22, vs. 10: *sterftet (beest) of wortet* ghearget *of ghevanghen van den vianden.* De Statenoverz. heeft hier: *wort* verzeert.

Zoo mede het frequent. Lancelot, B. III. vs. 4909:

Geen linen dat es soe dinne,
Al haddict gedaen ane nu hier,
Ende gingicker mede in dit vier,
Het en soude niet argeren *dan*

Ald. vs. 3000 voor schade doen in 't algemeen (van goede hoedanigheden, door God aan den mensch verleend):

Hine gafse di niet bedi
Dat si souden argeren *in di,*
Ne mare dat si wassen souden.

Doch wederom met een bepaald voorwerp, Maerl. Sp. Hist. II. 148:

Die quam met ongetelden here
Ende dorreet alsonder were
Tracien ende aergeret *al*
Beede up berch ende int dal.

Dez. Rymb. vs. 34637:

Want hiere vant ghenoech...
Die was ghearghert *niet i. haer.*

Willems Mengel. 352: *dat wy binnen den vors. achtjaren de vors. nuwe penninge van goude oft van zilvere niet* argheren *en selen, noch lichten van snede, noch int alloy noch int gewichte.* Bijbel 1477, Exod. 22, vs. 5: *Ist dat yemant* arghert *enen acker of enen wijngaert.* Ald. Daniel 3, vs. 25: *ic sie vier ongebonden mannen wanderen in midden den vyere, ende in hemluden en is niet* ghearghert. Pass. Som. fol. 91 verso: *om dat die stanck die lucht niet* argheren *en soude.*

Met het voorz. *ver* is *verargen* hinderen, benadeelen, schaden; Coornherts Wercken, I. fol. 21:

des Schoonpraats doen, die zijn wel ghesproken Ja, met een qualijck gedaan Neen verargde. Fol. 185: *daar door hy in sijne krankheyt blijft, toeneemt ende* verarghet. Fol. 211: *Ja ick* verargde *soo dat... mijn zonden vermeerden.* Fol. 540: *so spaart dan de wijse bestieringh der gheenen die de teghenspoet* verarghen *soude.* Leven van Marc. Aurelius, 108: *den Prince met zijnen goeden raet niet te dienen, ende de ghemeynte door zijn eergiericheyt te* verarghen.

Evenzoo het freq. Antw. Spelen van Sinne, 391:

Dus tghene dat door Tvleesch is verarghert *fel*
Dat moetmen met goeden Raet verbeteren snel.

Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 104: *soe en* verargert *u niet aen des nydigen broeders exempel.* Coornherts Wercken, I. fol. 72: *d'opblasende wetenschap, die veelen* verarghert. Fol. 465 verso: *Dat en verbetert het volck niet, maer* verarghert *het.* Rabus, Vermakelijkh. der Taalkunde, 263: *dat (de monnikken) de gedenkwaardigste zaken met hunne snoode treken hebben* verargert, *en de werreld schuim voor goud verkoft.* Leven van Marcus Aurelius, 36 verso: *overmits datter niet ghoets ghedaen en wort door eenich deuchtsamich mensch, dat terstont van yemandt boosachtich niet en wert verandert: soo was dit werck soo* verargert *onder den quaden, als wel ghepresen by den goeden.* D. i. benadeeld, ten kwade uitgelegd. — Bij Hooft is het meer nabij de tegenwoordige bet. van slechter worden; Ned. Hist. fol. 879: *zich ziende beleeghert vande rondom verooverde plaatsen, de dinghen daeghelyx* verargheren. Bij denz. is *aanargeren* grooter worden, toenemen (in ongunstigen zin) ald. fol. 71: *Het achterdenken en onbenoeghen,* aanargherende *desgelyx onder den aadel.* — Bredero heeft *verargeren* voor zich ergeren aan iets; zie Oudemans Wdb., Van Hasselt op Kil, en voorts het Wdb. des Inst. i. v. *Argheren.*

Opmerking verdient nog *arg* voor kwaad bij Wag. Vad. Hist. IV. 210: *Zy toogen derwaards, zonder iet* args *te vermoeden.* — Het w. komt trouwens bij Kil. voor met dezelfde beteekenissen, maar ook met die van listig, loos; en wordt dus aangetroffen in de Lev. van Plut. fol. 243 verso: *Ariamnes, een* arch *ende doortrapt man.* Fol. 253 verso: *een groot ende* arch *middel om de Barbarisken in hun schuldige plicht te houden.* — Waarvan *argheid* voor slimheid; ald. fol. 195 verso: *de loosheydt ende* archeydt *van de verzieringhe.* En fol. 244 verso: *het is* een archeydt *van verzinninge van henluyden.* — *Argduiden* is ten kwade duiden; Coornhert, Wercken, II. fol. 72: *Ick wil so weynigh u* arghduyden, *sonder redene, ghelooven,* enz. — Hiervan de afl. ald. fol. 74: *dat ghy ontaerdende van u oude soete aerdt, verandert in* een arghduyder. — Het subst. *argenis* voor beschadiging; Lancelot, B. III. vs. 8209:

Tirst dat hi tswaerd hadde gesien
Hi priset herde sere daer nare,
Ende seide dat niet te broken ware
Dat swaerd bi eneger argenesse.

En *argering* voor ergernis, kwelling, in Rodenburghs Jacoba, 37:

(*Sy*) *kluyst haer selven op in een vergeten Cel,*
Waer sy geen argh'ring *sal bespeuren, g'lijck wy vinden.*

Zie wijders *Ergeren.*

Baarteren—Baarten

In Serrures Vad. Museum, I. 47, leest men:

Ic wisselde ende baerterde
mijn pasteide ende verterde
om die ander, die soe wale roec.

Met het oog op het fransche *bareter* en het middelhd *partieren,* bij Benecke voor bedriegen voorkomende, zou men hier kunnen denken aan een basterduitgang en *baerteerde* lezen. Doch daar van dit middelned. ww. de afl. *baartering* voorkomt, N. Werken der L. M. VI. 91: *Elk vremde man die* baerteringhe *doet van coopmanscepen, ende ghevet eene coopmanscepe omme die andere, so ess elke coopmanscepe van der welker* baerteringhe enz. — zoo kan ook gedacht worden aan een frequent. vorm *baarteren,* die mede voorkomt in het eng. *to barter,* d. i. ruilen, waarvan de subst. *barter, bartery* en *bartering,* voor ruiling, verwisseling. Naar de meening der etymologen is het ww. van het romaansche *barate,* middelhd. *parat,* middelned. *baraet,* ruil, wisseling, bedrog. Het ww. zou dan eig. luiden *barateren,* en de primitiefvorm *baraten,* aanwezig in het fransche *barater, bareter,* bedriegen, valsch spelen. Het nederl. *baraet,* zoo even vermeld, komt dikwerf voor in den zin van bedrog; dus reeds bij Serrure, a. w. I. 386

Die minnen sonder loes baraet
ende sonder dorperliker daet.

Belg. Mus. VI. 203:

Up dat hi bughen can ende nighen,
Soe es al sijn doen baraet.

Dietsche Warande, I. 359:

(*Hi*) *ontboet hem over waer,*
Dat si quamen, sonder baraet,
Hi woude betren sine mesdaet.

Zie overigens Clignett, Bijdr. 349.

Bageren[1]—Bagen.

Van der Schueren heeft *bageren* voor ostentare, blijkbaar van het mede bij hem voorkomende *bagen*, dat hij uitlegt door »beroemen, vermeten," waarvan hij ook heeft *verbagen* voor zwetsen, en *verbaging* voor roem, beroeming, pogcherij. Met dit *bagen* komt overeen *to bagge*, dat volgens Halliwell bij Chaucer denzelfden zin heeft. Kil. omschrijft het door hem vlaamsch genoemde ww. *verbagen* niet zeer juist door »verbazen."

Dat *bagen* hetzelfde is met ons *bogen*, angels. *bogan*, roemen, pogchen, lijdt geen twijfel. Voor het subst. *boog*, bij Hooft roem (zie het Wdb. des Inst.) had men vroeger *baag;* zie Huydec. Proeve, II. 97.

Bageren[2]—Bagen.

In Van Hasselts Geld. Maandw. I. 205, leest men in een stuk van 't jaar 1588: *Onse luden syn mit schrick ende vrees alteveel bevangen, dartegen ick na vermogen arbeide, um grote onheilen ende confusie te behinderen. — So die groote ongerustheid ende* bageren *vande luiden gehn ongeluck veroirsaeckt, mein ick, dat den viandt gehn plaetsen van ons winnen . sal.* — Dit frequent. komt overeen met *bageren*, in het Vl. Idiot. verklaard door »onrustig zijn." Eigenlijk zal het w. aanduiden »in beweging zijn"; en dan meen ik het terug te vinden in hetzelfde ww. dat Halbertsma in zijn Overijselsch Wdb. verklaart door »drukte op het lijf hebben zonder veel uit te voeren." Het primit. *bagen*, waarvan *bager*, voor een woesten bewegingmaker, in Van Dans Thyrsis Minnewit, II. 92:

Ick ben geen Morsse-bel, of slodderighe Jagher,
Of soo der oock wel zijn, een wilde woesten Bagher;
Neen, keurigh op mijn goed. —

luidt in het eng. *to bag*, dat Halliwell vertolkt door »to move, to shake, to jog."

Ons ww. *bageren* is in 't hoogd. *bägern*, bij Von Schmid »onrustig op- en neêrklauteren, van kinderen gezegd" en voorts plagen; bij Grimm, Wtb. kwellen; bij Lexer *ungebägert*, ongekweld. Grimm geeft geen afleidingen, doch wijst alleen op het oudhd. *påkan*, twisten, en op Stalders *bäggen*, hakken. Meer rechtstreeks dan uit deze, vloeit echter de beteekenis van kwellen voort uit die van bewegen, schudden, stooten.

In Brederoos Griane, 53, leest men:

O zwacke Vrouwen aert! wech dolle terrechlusten!
Ghy Baggert *aen mijn hert, en sulter geensins rusten.*

Dus de druk van 1644; die van 1622 heeft juister »bagghert" zonder hoofdletter. In mijne Proeve o. d. Werkw., waar ik de plaats aanhaalde, hield ik *baggert* voor een werkwoord. De hr. Oudemans in zijn Wdb., die achter het w. een comma stelt, ziet in het w. een zelfst. naamw. en leidt dit af van *bagge*, juweel. Ik houd die opvatting voor ongegrond en onjuist. *Baggeren* is hier hetzelfde als *bageren;* de Dichter zegt, dat de tergende lusten aan zijn hart tokkelen, d. i. door herhaalde beweging of aanstooting het trachten te overmeesteren. Op gelijke wijze trouwens wordt het w. gebezigd door Valerius, Ned. Gedenckkl. 49:

Wat baggert *aen myn hert, wat doet my so ontstellen?*

Ons gewone ww. *baggeren*, van 't welk mij nog geene goede afleiding bekend is, houd ik voorts voor hetzelfde woord. Het zegt eig. door herhaalde beweging of schudding (van den ijzeren beugel, aan welken het net is bevestigd) den modder loswoelen. Zoo leest men b. v. in Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 257: *al wat het schrobnet niet kan* baggeren, *word onder den zegen begraven.* In Friesland zegt men ook *baggelen;* zie dit w.

Het ww. *opbaggeren* leest men in eig. zin bij Willink, Amst. Ark. I. 139: *de darry... wordt.. met baggernetten... van den grondt* opgebaggerd. Udemans, Verk. Werelt, 201:

Ja baggert *nu eens* op *dien modder van uw' hert.*

Van Walré, Ged. aan Ward Bingley, 24:

Met opgebaggerd *moer van Thespis.. bestrijken.*

Weil. heeft dit w. ook fig. en zoo leest men bij Rabus, Vermakel. der Taalkunde, 31: *verdichtselen, uit den drek van 't afgodisch Heidendom* opgebaggert. — Nog met meer overdracht in De Honigbije, II. 43:

Die in drie lopen meê haar hoop gebonst ter neêr,
Of opgebaggert *zien door 't mind'ren der bestryders.*

Bij Hooft is *aanbaggeren* fig. voor aanwinnen, zie het Wdb. des Inst. Dez. spreekwijs leest men bij J. de Haes, Jonas, Voorwerk, 5: *Evenwel wist hy zyne rymen aen den man te helpen en... groot goet daer door* aen *te* baggeren.

Men heeft ook *uitbaggeren;* Willink. a. w. I. 140: *grote plassen... die zo allengskens om de turf* uitgebaggerd zyn.

Baggeren, zie **Bageren[2].**

Bakeren—Baken.

Baken is het oudhoogd. *bajan, bahan*, hoogd. *bähen*, d. i. van warmte laten doortrekken, stoven, koesteren.

Vandaar is bij Schmeller reeds uit Glossen van 678, *pachelon*, refocilare, recreare; bij denz. *bächeln*, bij Lexer *pächeln*, warm houden, zorgvuldig behandelen; bij Reinwald *sich bächeln*, *becheln*, zich te goed doen; hoogd. bij Anton (I. 7 en XVI. 11) en anderen *bächern*, nederl. *bakeren*, door warmte koesteren, stoven, en in het vlaamsch dialect ook *bakelen*, zie dit w. Het hamb. en holst. dialect heeft ons *bakeren* overgenomen, ook met de gewijzigde bet. van (vleesch of spek) rooken. De Fragment-Woordenl. der leidsche Maatsch. vraagt wat het w. beteekene in eene oude keur, waar men leest: *dat* baeckeren *is vercuert op een boete van vyf ponden.* Bij gemis aan gelegenheid om die keur in te zien, kan ik het antwoord niet geven. Eigenlijk is het w. bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 372: *Sij* bakerde *hem in gesengde lappen.* — Dus ook onzijdig; Bilderdijk, Nieuwe Uitspr. 169:

— *by dat schoone weder*
Lei Partelot zich in de zon wat neder
En bakerde *daar op den warmen vloer.*

Doch dichterlijk bij De Haes, Nag Ged. 132:

Van daer zich de Ysselnimf, by heldren zonnenschyn,
Met bakeren *verlust* —

Vondel, Palam. 58:

— *hy koestert onze plaegen*
En baeckert *ons bederf* —

En Blieck, Mengelp. II. 60:

Gaet, huichelende taelverzakeren...
Gaet daer uw slavenvuigheid bakeren.

Geel, Onderzoek en Phantasie, 81: *dat zij zich* bakerden *in den gloed hunner eigen grootheid.* — En in onzijdigen zin leest men het ww. bij P. Moens, De Lente, 38:

Het windjen sluimert op het vrolijk baakrend *kruid.*

Voor het gewone subst. *baker*, dat Scheltema, Mengelw. VI. II. 85, door letterwisseling van *waker* afleidde, heeft Six van Chandelier, Poësy, 250, *baakster*, en werkelijk zegt men dus, naar ik meen, in sommige streken onzes lands. Bilderdijk, Verkl. Gesl. I. 39, noemt het w. »zeer plaatselijk, en geen algemeen Neêrduitsch noch Hollandsch."

De afl. *opbakeren* leest men bij Van Beverwijck, Schat der Ges. 182: *Het kint aldus gewasschen.. sal sachtjens in de luyren geslagen ende* opgebakert *werden.* En lager ald.: *Als het kint nu* opgebakert *is*, enz.

Het spel verbakeren is eene oude spreekwijs voor eig. door te veel stoven, doch fig. in 't algemeen eene zaak bederven; zie Sartorius, Adag. 605, en de twee pll. aangeh. in Oudemans Wdb. op Bredero.

In een »Wiechliet" voorkomende in Minneplicht en Kuysheyts-Kamp, blad N, leest men:

Gebakeloerd *nu is myn lieve popje kleen;*
Myn melk-soppertje soet, suycht dyn memmetjes speen.

D. i in luren of luijers gebakerd; beter heeft dus Spieghel, Herstp. B. VI. vs. 504:

— *door dien datze worden hier ghemestereert,*
Gebakerloert *in kunst, by trappen op volleert,*
En zo doctoor gemaakt. —

Vlaming teekent daarop aan: »Baccalaureus gemaakt" enz. De hr. Alberdingk Thijm merkt in zijne Ged. uit de Verschill. Tijdp. I. 328, te recht op, dat die bet. hier gelden kan, doch dat het w. moedwillig gebezigd is voor »gebakerluurd, als in de bakerluieren gelegd." Van zulke woordspelingen hielden onze voorvaderen veel.

Balderen—Ballen.

Sommige onzer vroegere en latere dichters bezigen *balderen* voor het meer gewone *bulderen*, inzonderheid van den storm of het geschut; Vondel Poëzy, II. 13:

Toen, uit den Noortschen Oceaan
Dat oorloghsonweêr op quam dondren,
En baldren *over duin, en strant.*

Poot, Ged. II. 67:

Hoe balderden *die donderslagen!*

Antonides, Ged. 309:

Dan baldert *zijn papier van buskruit, brant en moort.*

Willinks Amst. Tempe, 53:

My dunkt gints barsten buskruittonnen...
Dit balderen *kan niemant schaaden.*

Van Harens Werken, IV. 69:

De Vryheid koomt! de Zeeuwsche Steden
Doen baldren *'t Schut, en Vryheids naam!*

Hoogvliet, Mengeld. I. 65 (van een gebouw):

Totdat het nederploft met balderen *en kraken.*

Bilderdijk, Poëzy, II. 140:

— *ten prooi van 't* baldrend *Noord.*

Fingal. I 18:

Het balderend *geluid bereikt des vijands ooren.*

En Nieuwe Mengel. I. 72: *'t* baldrend *woên van wind en golven.* Schimmel, Verspr. Ged. 67:

— *plofte er 't* balderend *geweer.*

En 72:

't Gekapte lood, helaas! het laatste,
Vloog baldrend *d'ijzren koker uit.*

De Thouars, De Citad. van Andw. II. 44, zingt van den storm:

Gij, die..
Den staatsstorm..
Met weenende oogen baldren *hoort.*

Ook in proza treft men het woord aan, b. v. Wagenaar, Vad. Hist. VI. 428: *begint het Spaansch geschut te* balderen. Verv op Wagenaar, XVII 197: het gebalder *des Geschuts*.

Strick van en tot Linschoten heeft de volg. samenst. Ged. 115:

Daar werpt de holle-bolle zee
De lijken hevig op en neêr,
En spoelt en braakt aan klip en reê
Hen uit, bij 't buldrend-baldrend *weêr.*

Minder gepast schijnt de uitdr. bij Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 98: *het* baldrend *handgeklap.*

Hooft heeft *afbalderen* voor het afschieten of losbranden (van het geschut), Ned. Hist. fol. 303: *de wachters, van zich ziende, beeterden 't begaan verzuim, met daatlyk* afbaldren *en toestreeven.* — Elders is *ombalderen* even fig. voor omver schieten; Klioos Kraam, 301:

— de stale Wetten
Gy zo reghtschapen hebt verdedight, doen een drom
Cyklopen grouwelijk hun daght te bald'ren om,
En heel t' ontschakelen. —

Volgens Lulofs, Reist. naar Hamburg, I. 334, is *verbalderd* bedremmeld, verbluft; hetzelfde dus wat *verbulderd* beteekent, waarvan zie op *Bulderen*[1]. *Balderen* schijnt gevolgd naar het hoogd. *ballern*, in Grimms Wtb. tumultuari, en wel voor wat wij het bulderen der stem noemen; en bij Schambach het klappen der zweep, het uitkloppen van stoffen of bedden enz. Het eng. bij Halliwell heeft *to balder*, mede van de menschelijke stem gezegd, en het subst. *balder* voor een luid gerucht, als dat van den donder.

Als wortel van het primit. *ballen* kan men aanwijzen het subst. *ball*, in Grimms Wtb. het geblaf van een hond, waarvan ook *bellen*, blaffen, eng. *to bellow*, zweedsch *bälla*, brullen, loeijen enz.

Banderen—Banden.

Van *banden* hebben wij *bandelen* en *bandigen*, zie deze wn. Het hoogd. heeft nog een ander frequent. in *bebändern*, d. i. met banden of linten voorzien. Bilderdijk nam dit over, Verspr. Ged. I. 90:

De boer Alexandert By mestpraam en kar;
De burger, gebanderd, *Loopt om voor een' nar.*

In den delfschen bijbel lees ik *banderik* voor wat wij *bandelier* zouden noemen, 2 Kon. 3, vs. 21: *alle die ghene, die boven gegort waren mit* bandericken De Statenoverz. heeft: *alle de ghene, die* den gordel *aengordeden, ende daerboven.*

Batteren—Batten.

Volgens De Navorscher, 1854, n°. VII. bl. 193, en Bouman, De Volkstaal in Noordh., is *batteren* in het noordhollandsch taaleigen »zwetsen, schelden, kijven, dwaselijk verwijten, tegenspreken; ontijdig, ongeroepen zich verdedigen, in het rond schermen." Naar deze vrij onbepaalde opgave van beteekenissen te oordeelen kan het w. hetzelfde zijn met *batteren*, in het Vl. Idiot. door »luidruchtig slaan" verklaard, en alsdan afkomen van *batten*, slaan, strijden, vechten, angels. *beatan*, eng. *to beat*, fransch *battre* enz., waarvan bij Kaindl, II. 87, een frequent. *battelen*, vechten, strijden; alsmede bij Fulda, 210, een ander frequent. *battern*, voor stooten, aanstooten, in welken zin Dähnert *batsen*, Kil *botten*, en onze tegenw. taal *botsen* heeft. Bij Schmeller, Von Schmid en Stalder is *battern* herhaald klappen met de vogelwieken als anderszins, en bij Schultze trippelend gaan.

Ook in het noordholl. ww. ligt de bet. van strijd ten grondslag, doch een strijd met woorden. De gesteldheid van zulk een strijdlustige wordt bij Kil. door het adj. en adverb. *batsch* aangewezen, 't welk hij door loos vertolkt, doch dat, zooals Weil. te recht opmerkt, eerder beteekent stout, trotsch; beter wellicht norsch; dus Van Rusting, Werken, I. 551:

— hy keek wel duivels bats
Als of hy vechten wou: —

Vondel, Helden Godes, 38:

De batse *Seron, die dacht dat ick van 't gerucht*
Verveerd was, quamen wy vernest'len op de vlucht.

Six van Chand. Poësy, 162:

Men late een batschen *dein* (*), *in Ambassaadschap gaan,*
Wat werd er, voor den staat, voordeelighs, afgedaan?

(*) *Dein* is hier een ongeschikt, onhandig mensch. Anders is het eerder een onnoozele, iemand daar niet veel bij is; Cats Wercken, I fol. 202:

Gy moest ja zyn een deyn, *een ongesouten bloet,*
Indien gy, houte-klaes! so soeten brock vermuyldet.

De Brune, Bancketw. II. 203:

Een vette kop, een magher breyn:
Een volle kas, een rechten deyn.

Antw. Spelen van Sinne, 706:

Sulck Handtwerckers naem is nu Keerl oft Vileyn,
My deert dat hem oyt deyn, *sulk onnut weipen, hiet*
Wiens edel Handtwerck men elcx commer stelpen siet.

Het w. komt echter mede in and. bet. voor; dus voor den verspieder van eens anders liefde, Hor. Belg. XI. 237:

Sy is mijn lief certeyn
In spijt commer oft deyn.

Waar voorafging:

Ic derve die liefste mijn
al door die clappaartsfeutjn.

Belg. Mus. X. 52, noemt een vrouw haren alles doorbrengenden man:

Dezen quaden valschen deyn.

Camphuysen, Ps. 75, vs. 13:

Steeckt, o! steeckt den grootschen kop
Niet soo bats *ten Hemel op.*

Dez. Ps. 101, vs. 7:

Een hert, fontein van trots' en batse *zeden.*

En Ps. 131, vs. 4:

Noyt heb ick my onheusch gehadt (†)
Off bats *getoont in eenigh ding.*

Men ziet, de bet. van loos of listig, door Kil. aan dit woord toegekend, en van hem door anderen, b. v. Van Lennep in zijne uitg. van Vondel, II. 97, overgenomen, komt weinig of niet te pas. Meijers Woordenschat, die anders Kil. vrij getrouw volgt, heeft dan ook op *bats* in de eerste plaats: »koppig, stijfzinnig" en dan ook »listig." Van dit *bats* of *batsch* heeft men in beteekenissen, die met het noordholl. *batteren* geheel overeenstemmen, het neders. *pazzig*, *patzig*, bij Kehrein en Reinwald *batzig*, trotsch, stout; *sich batzig machen*, zich dik maken, met stoute redenen opvliegen, met onstuimigheid zijn recht voorstaan; ook in 't fransch is in den gemeenzamen stijl *batteur* een twistziek mensch, iemand die over zijne minderen den baas speelt, en *battens* is bij Roquefort twist, geschil. Eindelijk noem ik nog het ww. *batsen*, *afbatsen*, dat Schütze vermeldt voor »iemand met weinig woorden op snauwende wijze afschepen."

Sedert de zeventiende eeuw vindt men het ww. *soebatten* of *soubatten* gebezigd, dat nog in de volkstaal bekend is voor sterk of aanhoudend smeeken; Westerbaen, Ged. III. 685:

Ghy zoud haest zien wat tael en zeyl sy souden voeren
Die nu soubatten *en een reefje binden in.*

Van Rusting, Ovid. Klaagd. 164:

Wat duvel Messalijn, hoe soud gy 't konnen laten,
Dewijl ik soebat, *als een hottentotschen aap?*

Bij denz. met den basterduitgang; geh. Duvel, 187:

Mits dat sijn haat zy onversoenlijk,
Alschoon syn vyant soubatteert.

Van Effens Spectator heeft III. 81 (door een drukfout?) *soulatten: dat hy na lang loopen en* soulatten *voor een goede som gelds is vry geraakt.* — Indien dit w. niet van maleischen oorsprong is, zooals Tuinman, Voorreden van het Verv. der Fakkel, bl. 45, meende en wat de vorm des woords aannemelijk schijnt te maken; maar, zooals Bilderdijk vernuftiglijk beweerde, *soubattre*, *sous-battre*. onderslaan, gelijk *supplier*, dat *sous-plier* zijn zou, d. i. onderbuigen (zie mijn Taalk. Mag. I. 33), dan zou het ww. behooren tot het bovenvermelde *batten*, slaan.

Bedderen—Bedden.

Het ww. *bedden* is een bed maken of te bed leggen, zie Kil. en Weil. Het eng. zegt *to bed*, bij Halliwell *to bedden*, angels. *bedian*.

Als frequent. heeft volgens De Bo het vlaamsch *verbedderen* voor (eenen zieke) *verbedden*. Het zwitsersch bij Stalder heeft mede een frequent. t. w. *bettelen*, verbedden, verschikken, doch ook »naar het bed rieken."

Zoo ook Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 111:

Het zijn zom ghilden, het zijn zom deynen.

Waarvoor men bl. 123 leest:

Eer ghilde oft quistgoeyken. —

Daarentegen, naar 't schijnt, voor gierigaard, Six van Chand. Poëzy, 162:

— *vryer Floor, het heerschap zonder hemt,*
Een rijke dein, *een hongrige scharminkel.*

En het is in deze bet. dat het w. bij Kil. vermeld staat Hij brengt het tot *deyn*, *deynken*, das of damhert, lat. *dama*, fr. *daim*, oudfr. *dain* (masc.), *daine* (fem.). Dit dier is bekend wegens zijn sneiheid, zoodat het fr. de zegswijzen heeft: *vite comme un daim, il saute comme un daim;* gelijk men ook bij ons leest, De Harduyn, Goddel. Wenschen, 600: *hy soude willen wesen ghelijck* een deyntjen, *dat de netten is ontspringhende.* En 592:

Dus settet dan vry aen een loopen
Ghelijkerwijs een deyntien *licht*
Dat metter vaert is uyt 't ghesicht.

Dez. Goddel. Lofsanghen, 57:

Keert weder dan tot my, met alzoo lichten spronck
Of ghy een deyntien *waert, of eenigh geyttien jonck*

Het dier is tevens bekend als vreesachtig van aard, en het zal in dezen zin genomen zijn bij Houwaert, a. w. I. 93, na eerst »het Lam" tegenover »den Wolf" gesteld te hebben:

De Tygren die 't al plachten te vermoorden oock,
Zullen de Deyntkens *noch bevryen, eer* enz.

Vanhier dan de toepassing op een bloodaard, een hals, een onhandig of ongeschikt mensch, en voorts als scheldnaam in 't algemeen.

Bij Schmeller is *dönlein* een eenvoudige, die zich door ieder laat foppen; doch *dainl*, *deenl*, *däni*, (beijersche vormen voor *dainlein*, *deenlein*, *dänlein*), is bij hem een ongeschikte, onhandige jonge vrouw of meisje, meer ijdel dan bruikbaar. Zulk een meisje heet bij Stalder *dämli*, mede een diminutiefvorm. Hoewel Schmeller deze benaming elders dan bij het dier zoekt, en Stalder aan een verkleinw. van het fr. *dame* denkt, acht ik het zeker, dat zij ook in de hoogd. dialecten ontleend is van het damhert, hoogd *dämlein*, *dänlein*, en bij Schmeller zelven *dänl*, *dienl*, *denl*, *donl*. Onze Hinlopen dacht bij *dein* aan verwantschap met *deun*, hoog zuinig; zie Verhandd. van de L. Maatsch. II. 1. 273.

Van *dein* vindt men *deinigheid*, voor leelijke handel, Antw. Spelen van Sinne, 600.

— *deur sulcken* deynicheyt,
Ick swijch vileynicheyt aen hunnen broeder.

(†) *Zich hebben* beteekent zich houden of gedragen; dus de Bijbel van 1477, 1 Sam. 18, vs. 30: *vanden beghinsel dat si uitquamen, soe* had hem *david wiseliker, dan al sauls mannen.* — Of (van zaken) zich toedragen, gesteld zijn; dus ald 2 Sam. 20, vs. 21: *Die dinc en* heeft haer *alsoe niet.* De Statenoverz. heeft hier: *De sake en* is *niet also.* — Zie voorts mijne Handl. tot den Statenb. i. v.

Beenderen—Beenen.

Het ww. *beenen* zegt in de volkstaal loopen; b. v. hij kan goed *beenen*, hij kan dat wel *aanbeenen*. Vandaar *beenderen*, in het zuid-bevelandsch gauw loopen, volgens De Navorscher, X. 252. Kehrein heeft *beinern*, *banern*, en Weinhold *beinern*, *bênern*, in dezelfde bet. Bij Stalder luidt het frequent. *beineln*, *beindeln*, met korten en haastigen tred gaan, doch ook met de voeten zacht stooten, vooral van minnenden gezegd, die elkaâr daardoor eenig teeken geven. Bij De Bo is *beenderen* niet alleen loopen, maar ook onder het schaatsenrijden iemand doen vallen, zooals het fr. *jamber* ons beentje lichten is.

In den zin van »van beenen ontdoen" hebben wij de ww. *ontbeenen* en *ontbeenderen*, het eerste bij Krook, Staatkunde, Vredespel, 13:

Wie teld my op 't getal, van die op zee of 't land
In Scheeps of Veldslag, zyn doorstooken of doorschooten,

Ontbeent, *onthand*, *ontarmt*: —
en bij Weil.; het andere bij Kil. *Gebeenderd* is met beenen of beenderen voorzien; Berkhey, Nat Hist. van Holl. IV. I. 153: *dat de beenkas der oogen sterkbeenig en knokkig uitsteekt. Dit is byzonder den zwaar* gebeenderden *eigen.*

Beijeren[1]—Beijen.

Bild. Geslachtl. I. 57 acht de bet. van *beijeren* te zijn »zwaaijen," van een vroeger werkwoord »*beijen* of *baien*." Dit vermoeden wordt eenigszins gesteund door de Idiotikensamml. van Fulda, die *beien*, kloppen, heeft en daarvan *beiern*, de klok met den klepel aanslaan. Volgens Adelung zou het ww. kunnen komen òf van *bären*, slaan, òf van *bären*, angels. *berian*, nederl. *beren*, *baren*, geweld maken, schreeuwen. Grimms Wtb. geeft geen afleiding. Kaltschmidt houdt het w. voor een oorspronkelijke geluidnabootsing, waarvan de primitiefvorm niet is aan te wijzen.

Beijeren is niet hetz. als *luiden*. Weil. noemt het »op de klokken spelen." Schütze, die zijne beschrijving door eene afbeelding opheldert, zegt, dat bij het *luiden* de *klok* wordt in beweging gebracht, doch bij het *beijeren* de *klepel*, en wel door middel van een koord, dat aan dezen is bevestigd. Müller en Weitz zeggen, dat bij het *beijeren* het aanslaan geschiedt door hamertjes, en zoo is het ook bij ons. Dus bij Van Hasselt, Geld. Maandw. II. 83 (waar we tevens den man leeren kennen, die *beijert*): *den Costers ind* Byerman, *die geluyd ind* gebeyert *hebben, drie vridage lanck, om die victorie.* Visser en Amersfoordt, Archief, I. 110: *Snekers* beyerden *ende hlueden hoer clocken hem teghen.* De Vrije Fries, VII. 94: *Dat alle donderdagen een halff vuyr voer die vroemisse ende loff* gebeyert *ende behoerlick geluyt worde.* Werken van Rabelais, II. 298: *ik en kost niet slapen door 't gekuurig bengelen en* baayeren *der klocken.* Coster, Duytsche Academi, 8:

Ey siet haer daer iens staen, trots den stienen Roelant
Die 'm driemael ommekeert, als hy de klock hoort beyeren.

Apollo's Nieuwe-jaersgift, Oly-podrigo, 23:
Eygen klokken, duurkoop beyeren.
Gierige Geeraard, Blyspel, 70:
Het beyert *daar van twaalef uuren.*
De Decker, Rymoeff. II. 245, zingt van »ons leven" dat het:
— *van 't uurklok staeg geslagen*
En gebeiert *word in 't graf.*
Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. 250:
Men beiert *luid ter feeste*
De burgerij te gaar.
In fig. zin zegt Hooft, Brieven, III. 143: *dit voorspel.. dat* gebaeyert wort *van de overmaetighe minne.* — Niet fraai acht ik de samentrekking, Van den Bergh, Heden en Verleden, 114:
En 't beiren *van de klok vermeldt*, enz.
Kil. spelt het ww. *beijaarden*, en zoo komt het mede in meer dan éénen afwijkenden vorm voor; Den Boom der Schriftueren (door Schotel), 29:
Si comen mi te ghemoete met den kercken staten,
Singhende, lesende, en si moeten beyaerden.
Janssen en Van Dale, Bijdr. tot de Oudheidk. en Gesch. van Zeeuwsch-Vlaand. II. 41: *vijf vamen coorden verbesicht op den torre om te* beyaerdene. Werken van Rabelais, I. 158: *ontrustense de gansche gebuirte door* 't baaijarden *en bengelen van haare klokken.* De Brune, Bancketw. I. 260: het bajaerden *van de klocken.* D. II. 169: *die, op den toren, de klocken doet* bayaerden.

Van den last, dien het beijeren iemand in 't hoofd kan veroorzaken, is de spreekw. iemand om of aan 't hoofd *beijeren*, voor lastig vallen; Starters Jan Soetekau, 13:
— *hoe meughje me dus aen 't hooft legghen* beyeren.
Bredero, Kl. 40:
Laet dees onnutte sorgh u toch niet meer om 't hooft beyeren.
Men zou dit echter ook kunnen verstaan als slingeren, bungelen, van de beweging des klepels ontleend; zoo althans heeft men op te vatten *aanbeijeren*, bij denz. Lucelle, 16:

Die altoos arme sloof... komt met dat krijtent goet an bayeren.

In Starters Fr. Lusthof leest men, 59:

— *doen schoot my inde sin,*
Hoe dat Cupido kroop het Henne-nestjen in,
Ontrent een Jaer verleen, wat was daer al gebeyers.

Hier denk ik aan beweging, gewoel. Het lange compositum in de Werken van Rabelais, II. 22: *Indien ik... uw zoo schoone... Vrouw eens* gehillebillebombambeyert had enz. is vrij verstaanbaar; wat ik echter niet zal beweren van den term: *sacsacbezevezinemassé*, dien het oorspronkelijke heeft.

Beijeren[a]—Beijen.

Van Mander zingt in zijn Bethlehem oft Broodhuys, 24:

— *dat wy tsaem yet singhen of vertellen,*
Fraey overhandt, misschien werdt onsen loon
Een altijdts groen ghebeyerd' *yesten croon.*

Ik versta hier een kroon van *beijen*, d. i. bessen, voorzien. Zoo leest men, zonder den frequentatiefvorm in Den Nederd. Helicon, 191:

Siet, Bacchus sterck komt ooc geladen
Met dick ghebeyde *trossen gaen.*

Het meerv. van het subst. *bei* is niet alleen *beijen*, maar ook *beijers* of *beijeren*, zooals Bilderdijk opmerkt, Verkl. Gesl. I. 56. Zoo leest men in Hondius' Moufeschans, 68:

Beyers *die haer pluckers steken,*
Ronde en lange met haer cruys.

Ald. 139:

— beyers...
Die leegh lanckst der aerde cruypen.

Het subst. *bei*, *bes* of *bees*, luidt in 't hoogd. *beere*, bij Schmeller *ber*, waarvan hij een primit. werkw. *beren* heeft, benevens een frequent. *bereln*, van bessen ontdoen. Het nederl. *bees* is thans verouderd; men leest het bij Focquenbroch, Werken, I. 325:

De bruine bees *kan zelf een grage maag verzaden.*

Vondel, Maeghden, 47:

Koomt, schept het sap der zuivre bezen.

Zie voorts Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. I. 63.

Beijeren[a]—Beiden.

Laurman heeft in het groningsch dialect het ww. *beijeren* voor vertoeven, af te leiden van het nederl. ww. *beiden*, dat gelijke bet. heeft, hoogd. *beiten*, oudhd. *biten*, angels. *bidan*, *abidan*, eng. *to bide* en *to abide*, bij Halliwell *to bie*. De gen. Schrijver leidt van *beiden* of *beijen* ook af het nw. *beijert*, »een vertrek waar vele menschen te zamen wonen, en te Amsterdam oudtijds eene plaats, waar een arm reiziger een' nacht kosteloos konde blijven en gevoed worden." Volgens Wassenbergh is *beijer* of *beijert* te Leeuwarden »het grootst vertrek in het St. Antoni Gasthuis, door vele menschen bewoond." In het akensch dialect is *beiert* de algemeene ziekenzaal in een hospitaal. En bij Weil. *beijert* de algemeene zaal der bijeenkomst in eene herberg, eig. dus het verblijf voor het gemengde publiek. Mij dunkt, Halliwells *byar* voor koehuis is hetzelfde woord, en evenzoo ons *baaijerd* of *bajerd* voor verwarde mengeling van voorwerpen, naar de hedendaagsche uitspraak beter *beijerd* of *beijert*, zooals men dan ook het w. leest, Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. 38: *In het holste van dien nacht was de kerk* een beijert *van dwaling, van bijgeloof* enz. Schutte, Stichtel. Gez. I. 144:

Mengelklompen, wisselingen,
Erger dan de beijert *was.*

Hier bepaaldelijk voor den chaos; Dez. Nagel. Ged. 37:

Toen de eerste Bejert *woest en ledig lag bedolven* enz.

Ald. 39:

Dees zon die op dien bejert *flaauwer scheen.*

En 42:

Dat als een bejert *is, en jammerlijk verward.*

Als deze spelling niet herhaaldelijk voorkwam, zou ik aan eene drukfout denken. De uitspraak *be-jert* is bezwaarlijk aan te nemen; eerder eene verkeerde afbeelding van *bei-ert* door den onbekenden Bezorger der uitgave. Bij Vondel vindt men zoowel *bajert* als *baiert*, zie Hoogstratens Geslachtlijst. Met meer nadruk op den uitgang heeft Oudaan *beyaard*, Uytbr. over Job, 162:

Dat schoon gespan zoo heerelijk geschapen,
...viel helaes ten beyaard *onder een.*

Bilderdijk heeft nog eenen anderen vorm, achter den Rodrigo van Vrouwe Bild. I. 176:

— *alles rende in 't wilde als redenloos en woest,*
Of heel de Wareld weêr ten Baiaart *keeren moest.*

Evenmin goed te keuren als *baiert* dat bij hem voorkomt, Gedaantverw. van Ovid. 2, en Geslachtl. I. 37. Beter is naar zijn systeem *baaiert*, dat men dan ook meermalen vindt, als Ziekte der Gel. 83 en Geslachtl. I. 127.

Dat het w. *beijert* voor chaos en voor verzamel- of verblijfplaats, zooals Weil. vermoedde, één en hetzelfde is, zal wel waar zijn, en daarmede is dan ook de afl. van *bajert* of *baaijerd*, dat Weil. niet verklaarde, en de hoogl. David van onzekeren oor-

sprong achtte (zie zijne uitg. van de Ziekte der Gel. 328) aan het licht gebracht. Ook Bilderdijk leidde *bajert* onder anderen af van *beiden*, verblijf hebben of geven, toeven (Geslachtl i. v.), en dus van hetz. w. als Laurman zijn *beijert*.

Berderen—Berden.

Berderen is bij Kil. met planken beschieten, in het vlaamsch volgens De Bo nog *berdelen* en *berrelen*. Het w. is van het nu verouderde, maar vroeger zeer bekende *berd*, d. i. plank, middelned. *bert*, middelhoogd. met verplaatsing der *r*, *bret*, hoogd. *brett*, eng. bij Halliwell *brede*, nederl. *bord*, neders *boord*, goth. *baurd*, eng. *board*, bij Halliwell *borde*, angels. *bord*. Bij ons liep de spelling oudtijds nog al uit elkaâr; de Statenbijbel heeft *bert* (meervoud *berderen*), Plantijn *berdt* en *bredt*, Maerlant *berdt* en *bard*, Spieg. Hist. I. 374:

Een quaet, valsch, onwardich ruede,
Die in een berdt (*var.* bard) *sach gescreven*
Onser Vrouwen, scone, verheven,
Ende ghenaghelt an eene want..
Doe wart hi al in frenesien
Van torne, ende liep met genen barde
Ten naesten huse enz.

Zie voorts van dit w. mijne Handl. tot de Staten-Overz. en Ypeij, Vervolg der Taalk. Aanm. beiden o. h. w.

Betwetoren—Betweten.

Iemand die eene zaak waant goed of beter dan een ander te weten, heet bij De Brune *een betweet;* Jok en Ernst, Voorrede (aan het einde): *onze* Betweten *willen hier niet aan.* En bl. 10: *een zaak, waar in hy alzoo onkundig was, als zy, en evenwel* de betweet *spelen willende*, enz. — Hooft noemde den zoodanige een *betweter*, zie het Wdb. des Inst. en wij hebben dit laatste behouden. Doch gansch nieuw acht ik het ww. *betweteren*, dat Van Duyse bezigt in zijn luimig heldendicht De Spellingsoorlog, 74:

Maer, Meester, kan het zyn, wat men op u betwetert?

D. i. wat men *beter* wil *weten* dan gij.

Beuteren—Beuten.

In Het Leydsch Vlaemsch Orangien Lely-Hof leest men 43:

Princier den Keyser quam tot Villac soo beteutert,
Al sprackmen hem veel goets, hy vreesde valschen waen,
Hy heeft gesucht, gesteent, gemimmert, of gekneutert,
Hy sagh den bot vergalt, den duytschen bry gebeutert.

Hier voegt vrij wel de bet. van *buttern*, *butteln*, bij Schmeller schudden, wegwerpen; ook deeg kneden en tusschen de handen verknijpen. Wat hier van het deeg gezegd wordt, past niet kwalijk op 's Rederijkers »duytschen brij," fig. voor het duitsche leger genomen, dat anno 1552 op de vlucht gejaagd werd. Hetzelfde w. schijnt *bützlen*, *verbützlen*, bij Kaindl, II. 254 en Anton, St. V. und XIV. in kleine stukken snijden en versnijden, van *butt*, nederl. *bot*, klein, kort en dik; waarvan het primit. ww. voorkomt in 't hoogd. *verbutten*, *verbutzen*, klein blijven, niet tot behoorlijken wasdom komen.

Bibberen—Bibben.

Het primit. *bibben* of *biben*, in het tegenw. hoogd. *beben* geworden, is de vorm dien men zoowel in het oud- als in het middelhd. aantreft, en die nog in het beijersch en friesch voortleeft. Dus in den Frieschen Volksalm. 1847, bl. 118:

Ljeawe minscen! 't hert dat bibbe
m' Yn it liif; —

En lager:

'k Sei 't rees, de uetrop...
Makke dat it hert my bibbe.

Het angels. zeide *bifian*, *beofian*, en het oudhoogd. mede *piben*, *pipen;* het göttingsch bij Schambach zegt *bewen*, nederl. *beven;* het luxemburgsch *biwen*.

Ons frequent *bibberen* is in 't eng. bij Halliwell *to bibber;* bij Stalder *bebbern;* bij Kehrein *bebbern*, *bebern en phippern;* bij Tobler *bibera* en *bippera;* Grolman heeft *bibern* voor het vriezen, dus voor de oorzaak van het bibberen. Andere frequentatiefvormen vindt men nog, regelmatig van ons *beven*, in *bevern* bij Outzen, *to bever* bij Halliwell, *bewern* bij Schambach; voorts het beijersche *bibenen*, reeds bij Benecke en zelfs bij Graff, III. 21, voorkomende; eindelijk *bibbelen* in het akensch dialect, ook bij ons wel voorkomende; zie *Bibbelen*[1].

Blieck bezigt *bibberen* figuurlijk van de boombladeren, Mengelp. II. 21:

— *terwyl 't gebladert* bibbert
En ritselt, als doorweefd van zielen —

En Cremer in bedrijvenden zin, voor bibberende zeggen, Anna Rooze, II. 68: »*Niks*" bibbert *Hanneke*.

Biberen—Biben.

Plantijn en Kiliaan beiden hebben *biberen* voor herhaald drinken. Men leest het in 't Vermaaklyk Lottooneel van Holland, II. 146:

Maai bibert *alle daag, haar Dogter maar by poosen;*
De Nigt is als een Aap, die drinkt haar beide na.

Visser en Amersfoordt, Archief, II. 258: *als sy aldus wel gheten ende ghedroncken hadden, ende waren wel* ghebybert. D i. bedronken, of, als wij nu zeggen, beschonken.

Met den hoogl. Siegenbeek (zie Bijdr. tot het Schoolw. 1833, bl. 570), zou men dit ww. als verhollandscht kunnen achten van het lat. *bibere;* doch er bestaan vormen, die als het primitief kunnen aangemerkt worden, ofschoon zij wellicht van later dagteekening zijn, dan het lat. ww. zelf. Bij Loritza is *bippe, pippe*, een buis of pijp om wijn uit het vat te laten; in het eng. is *to bib* herhaald met kleine teugen drinken, bij Halliwell ook *to beb*, en bij Von Schmid *pichen* sterk drinken In het oudfr. is *bibeton* een drinkvat, en in 't beijersch *bibal* drinkgeld.

Nevens het frequent. *to bibber* heeft Halliwell ook *to bibble* in dez. bet., welke beide vormen het weenensch bij Loritza vereenigt in *biberln*, weinig, doch aanhoudend drinken.

Het fransche *biberon* is bekend zoowel voor drinker (eng. *bibber* en *bebber*), als voor drinkpijp; doch ook *boire*, oudfr. *boivre, bèvre*, is van *bibere*, en *breuvage*, drank, is door verplaatsing der *r* van *beuvrage, buvrage.*

Bijsteren—Bijzen.

Kil. was het spoor bijster toen hij in het w. *bijster* een samenst. *bij-stier* zag (althans volgens de uitgave door Van Hasselt en die van 1623; die van 1642 erkent zulke samenstelling niet); ook Tuinman, Fakkel, I 54, meende dat »*bijster* kan zijn *bijstier*, voor *misstier*, 't spoor bezijden," en Bilderdijk maakte het niet beter, toen hij in zijne Aantt. op Hoofts Ged. III. 58, het w. uitlegde door *bij-ster*, nevenster in plaats van de noordster.

Even weinig meen ik dat Kil. geslaagd is in het aanwijzen van de ware bet. des woords. Het is bij hem »verschrikkelijk, wild, schadelijk; uitgeput, arm; uitgebreid, verbazend groot." Plantijn vertolkt het w. door »van goederen ontbloot, verward; uitgebreid; enorm." De vreemdsoortigheid dezer bijeengestelde verklaringen doet zien, dat de ijverige lexicographen het w. niet juist begrepen, hetgeen wel daaraan zal zijn toe te schrijven, dat het eigenlijk niet te onzent, maar in de verwante dialecten thuis hoort. Beter worden we daarom te recht geholpen door den Teuthonista, die *bijster* verklaart door »dwalende, errende, wildende, wildloopende"; en het ww. *bijsteren*, dat het nederl. niet dan met het voorzetsel *ver* kent, door »dwalen, erren, bazen, dolen, verwilden, wildloopen." Die beteekenissen, welker onderling verband in het oog valt, worden door de verwante dialecten bevestigd. Bij Outzen is *bister, biester, büster*, wild, dwalende; ook dol, verward, verstoord, verkeerd. Bij Von Richthofen *biusterlik* verward, dwalende, slecht. In het Brem. Nied. Wtb. *bister, büster*, woest, wild; *büstern* dwalen, in het wild loopen; *büsterge* verwarring, *verbüstern* verdwalen, van den rechten weg raken. Bij Dähnert *verbüstern* verdwalen. Bij Richey *verbystern* verdwalen; *byster slahn*, niet wel bij 't hoofd zijn. Bij Schütze *biester gaan, verbiestern*, verdwalen; *verbiestert* verward. Bij Strodtmann is *bysterwiese lopen* in 't wild loopen. Bij Schmidt *biester* woest, wild, vreeselijk; *büstern, biestern*, dolen, wild omloopen; *sich verbiestern* verdwalen; *verböistert, verbüistert*, wild, verward; *verbiestert* verschrikt; *verböistern* wild, schuw en verward maken, zeer verschrikken. Bij Huppel *verbistern* dwalen, zich vergissen. Bij Stürenburg *biesteree* verwarring; *biestern* rondom loopen, ronddwalen; *verbiestern* verdwalen, verwarren, van zijn stel raken. Bij Danneil *bistrig* waar men licht verdwalen kan; *verbistren* verdwalen. Bij Schambach *verbistern, vorbistern*, verwarren.

Het eenstemmig getuigenis van al deze tongvallen wordt nog bevestigd door het engelsch; *boisterous* is in die taal bekend voor onstuimig, onbesuisd, wild; doch dit adj. luidt bij Halliwell ook *boistous, boustous* en *bustous; boister* is in dat lexicon een woeste, wilde knaap, en *boistness* boerschheid, ruwheid.

Sommigen zochten den oorsprong dezer woorden in *buste*, dat hetzelfde is als *wuste;* zie het Brem. Nied. Wtb. en Schmidt. Anderen, met meer grond, in het ww. *bisen*, nederl. *bijzen* of *bizzen*. Reeds het oudhoogd. had *bisjan, bison*, springen uit geilheid of dartelheid, zie Graff, III. 216; en het middelhd. bij Benecke *bisen*, snorren, rennen, vooral van runderen, die door het steken van vliegen gekweld worden; volgens Ménage in Neder-Normandije *beser*, en in het friesch bij Outzen *bése, bäse, bösse;* nog in 't eng. *to buzz*, snorren, hommelen. Dus wordt in de duitsche dialecten *bissen* inzonderheid gezegd van het rondloopen van tochtige koeijen door de weide; zie Dähnert, het Brem. Nied. Wtb., Richey, Schmeller, Danneil, Schmidt die *biese*, en Lexer die *pis'n* spelt. Voorts ook voor loopen, rondloopen in 't algemeen; zooals bij Schütze *bissen, hissbissen*, van loopachtige, niets uitvoerende vrouwen gezegd; bij Schambach *bisen*, zonder doel rondloopen, en bij Schöpf *bisa*, in toorn wegloopen.

Kil. heeft voor dit ww. *bijzen, biezen;* doch onze schrijvers spelden ook *bizzen* en *bissen*, zie mijn Taalk. Mag. III. 469 en 470, waar voorbeelden zijn

aangevoerd van het gebruik des woords met opzicht tot het vee, bij welke nog kan gevoegd worden de zegswijze: *hy heft die* bisse *in den eers*, die voorkomt in de Gem. Duytsche Spreckw. (1550), 34, gelijk Tobler ook *biss* heeft voor jeukte en *bissig* voor jeukerig; Westerbaen, Ged. II. 83, bezigt het w. van een zwerm vliegen enz.:

— *Menippus... (die) kon sien*
Het bissen *en 't gewoel...*
Hem dacht, dat hy een swarm van vliegen, muggen, byen
Sagh onder een gemenght —

Van *bissen* of *biezen* in dezen zin is *bies-worm* voor paardenvlieg, *biesbout*, brommende of gonzende kever, waarvan bij Kil. het ww. *biesbouten*, gonzend rondloopen, dat men leest bij De Brune, Jok en Ernst, 91: *het strijken, scharrebeenen, en* biesbouten *geeft hen haast meer werx, dan het bestier* enz. — Dit *biesbouten* zal hetzelfde zijn als *biesbauwen*, dat in Noordholland voor *biezen* gebruiklijk is, volgens De Navorscher, 1854, bl. 193. Vooral echter, als ik t. a. p. opmerkte, komt het woord bij onze schrijvers voor onder den vorm *bijzen* voor rondloopen, wegloopen, loopen in 't algemeen; Van Hildegaersb. Ged. 170:

Doch en statet niet te prisen
Veel te lopen ende te bisen
In gulsicheden over pas.

Vaderl. Mus. II. 167:

Hebdy gheen gelt, men laet u bysen.

Antw. Spelen van Sinne, 385:

Ghy sult my groote vrientscap bewijsen
Wildy my openen en thoonen, naer
Wiens dienste ick alderbest mach bijsen.

Ald. 395:

Dat ghy lichtelijck sult moghen kiesen
En weten van elcker soorten de egghen
Daer u den Aert toe sal willen doen biesen.

Valentijn, Werken van Ovid. I. 92: *Daer* bies *ik harssenloos met den hairbos over nek en schouder, even of ik door de tooveres Erichto aan 't hollen was geraakt.* Anna Bijns, Refer. II. 5:

Maria, siet ons in 'swerelts foreesten bijsen,
Dwalende schapen, die de wolf in 't wilde jaeght.

Moerman, De Cleyn Werelt, 63:

Alle quade gheesten snetmen op aertrijck bysen.

Van Ghistele, Heroid. Ep. 101:

Myn liefde altyt tot uwaerts veerdich is,
Die my doet branden, en na u loopen en bijsen.

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 596:

Dus dan, mijn lief, packt u van hier
Haest u terstondt, gaet henen bijsen.

Dietsche Warande, X. 120:

— *Ey, plompe boeren,*
Onwetende loeren, wilt u vry gaen bysen.

Hoe komt men hier aan de verklaring »opwinden"? 't Zal wel heenloopen beteekenen. Kausler, Denkm. III. 203:

— *lichtelike dat si* bijsen,
Die hem van zonden niet af grijsen,
Ende vallen in des duvels strec.

D. i. dolen. Men leest bij Houwaert, Lusth. der Maechden, I. Inl. 31:

— *wout ghy eens peysen oft dincken*
Dat den hooveerdighen Pauw naer d' opbijsen
Van sijnen schoonen steert, sijnen moet laet sincken.

Hier versta ik opblazen (dichterlijk genoeg gezegd voor opzetten of opsteken); want, zooals ik t. a. p. mede aanwees, *biezen* is ook blazen; b. v. Schimpen Hekeld. (Hoorn, 1718), 181:

Waar voor het biezen *zweeg van de alderbooste slang.*

Bilderdijk bezigde het w. in dezen zin meermalen, zie mijne Proeve over hem, 163. Dus ook Van Halmael, Mathilda en Struensee, 61: *Hare adders* biezen *reeds.* Beets, Stichtel. Uren, II. 88: *gefluit... hetwelk niet ophoudt en niet ophouden zal rondom hem te* biezen (*)

Als wortel van *biezen* kan aangemerkt worden *bisa*, bij Graff t. a. p. noordenwind, bij Benecke *bise*, noorden- en oostenwind; bij Stalder *bys, bise, byse*, in dez. bet. en ook — evenals bij Johnson *boisterous* — voor den hoogsten graad der zomerhitte en voor dikke lente- en herfstnevel, waarvan ald. het ww. *bisen, bysen*, sterk waaijen uit het noorden; doch ook nevelen. Bij Lexer is *bise* mede noordenwind, zomerhitte en dikke nevel. Bij Kehrein is *biest, büst*, een regenbui met sterken wind. Bekend is het fransche *bise*, koude en

(*) Van dit *biezen* onderscheide men *bies, biessen*, het imperf. van *bassen*, dat bij onze Ouden voorkomt. Lancelot, B. III. vs. 12677 (van witte hondjes):

— *si* biessen *vromelike*
Ende lipen mede dapperlike.

Belg. Mus. I. 293:

Twilt, dat mi
Te vaen behaget
Daer ic om liep
Bies *ende riep,*
Ende hebbe gejaget.

't Is mij niet duidelijk, wat met het subst. *bisen* bedoeld wordt. Lancelot, B. II. vs. 17261:

Hi helt stille alse lyeberde plegen
Alse die bisen *hebben verslegen*
Ende si niet meer vinden moegen
Daer si wreetheit an moegen toegen.

Bij Lexer, Mittelhochd. Wtb. is *bize* eene wild zwijn.

drooge noordenwind, al ware 't alleen door de krekel, die:

Se trouva fort dépourvue
Quand la bise *fut venue.*

Ook bij ons is volgens Kil. en Ten Kate, I. 183, *bijze* noordenwind en hevige stormbui; dus Van Zevecote, Ged. 15:

Den koelen sachten wint,
Die uit het West begint,
Beademt al de kruyen,
Onslaet (sic) *het groene velt*
Van Boreas gewelt,
Van bysen *en van buyen.*

En Six van Chand. Poësy, 471:

Zoo werd een vaste boom gemaait
Wanneer een dolle byse *waait.*

Nog tegenwoordig is *bijs* in het maastrichtsch dialect in zwang voor scherpe noordenwind; zie mijn Archief, III. 348; en verschillende nederlandsche streken kennen de wn. *biester* en *biesterig*, voor buijig, onstuimig, stormig, van het weder gezegd, zie Tuinmans Fakkel, I. 54, mijn Taalk. Mag. I. 311, II. 76 en 419. *Bystre lucht* is bij Richey onstuimige, stormige lucht; en bij Bilderdijk leest men Mengelp. II. 200:

Zie hoe de wind de hagen schudt!
Het wordt een bijster *weêr.*

Van het weder is deze bet. overgebracht op de gesteldheid van het menschelijk gemoed. Bij Richey, Schütze en andd. is *byster*, *biester*, *bistrig*, somber, droefgeestig, onvriendelijk, zuur ziend; *biesternis* somberheid, donkerheid; bij Stürenburg *biester* boos, boosaardig; bij Reinwald het ww. *bisen* boos zijn.

Door *bijster* in den zin van donker wordt verklaard het ww. *verbijsteren* voor geld of goederen verduisteren, verdonkeren, of (in gemeenzamen stijl) verdonkeremanen, d. i. zooals V. d. Schueren het uitlegt, »ontdragen, ontvreemden, afhandig maken." Het Brem. Nied. Wtb. voert daarvan een voorb. aan uit oude hamburgsche Statuten: *der Kindere Gud truweliken bewaren, dat it nicht* verbystert *en werde.* — Van Hasselt op Kil. een dergelijk uit haarlemsche keuren: *zoo dat mits dien veel weeskinderen hare goede* verbijstert *zyn, en nog dagelicx ofhandich gemaect worden.* Ook in eene arnhemsche keur van 1356 leest men de uitdrukking als onzijdig ww., Van Hasselt, Arnh. Oudh. I. 230: *want dat Cloester vorss. noch ghenen voertganc en heeft, ende die reynten vorscr.* verbysteren *mochten.* — Hetzelfde heet *ontbijsteren*, Werken van Rabelais, I. 538: *die steelen wil, en zuygt niet; maar grijpt en haalt aan: en slokt niet; maar zakt, pakt, plundert en* ontbijstert. — Gelijk men, altijd in denzelfden zin van heimelijk wegpakken of verbergen, ook *ontduisteren* en *ontdonkeren* zegt; zie Weil.

Baarbijsteren komt mij voor te zijn *barende* of *berende*, d. i. tierende of uitgelaten zijnde, te *bijsteren;* Valentijn, Werken van Ovid. III. 16: *Doen begost Kakus.. met steen en kneppel fel te* baarbijsteren.

Niet vreemd is het voorts, dat een woord, 't welk als adjectief of adverbium in zooveel wijziging van bet. vooral in den gemeenzamen stijl gebruikt wordt, in zwang raakt als algemeene versterking van hoedanigheden of eigenschappen. Kil. vermeldde reeds *bijster groot* en *bijster arm* voor zeer groot, zeer arm; de Fragm. Woordenl. der L. Maatsch. *byster* voor zeer, valde; Epkema op Japicx *bjuester* voor zeer, grootelijks; en nog is dit gebruik heerschende; zie Weil. i. v., mijn Taalk. Mag. IV. 672 en Arch. II. 157 en 364. Het komt mij voor, dat *bijster* aan dit adverbiaal gebruik sommige beteekenissen verschuldigd is, die het op zich zelve niet gehad zou hebben. 'k Bedoel hiermeê, dat men voor *bijster arm*, *bijster groot*, bloot *bijster* heeft gezegd, en dat langs dien weg dit woord zelf voor arm en groot is genomen. Dus leest men het woord voor arm, bij Croon, Moy-al, 34:

Ryck oft byster, *hoogh off neêr,*
Weest dan altijt wel te vreden.

Despars, Cronijcke van Vlaend. III. 280: *menich rijck edelman, poortere ende landsman, die ter eeuwighen daghe omme* by stier *waren, ende som van deure te deure huerlieden broodt bidden moesten.* D. IV. 314: *nu alle ghelijck gheel aerme ende* bystier *gheworden.* Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 274: *dat sy.. berooft van Vader ende Moeder, die hen veel goets achtergelaten hebben, dickwyls arm ende* byster *worden.* Fol. 275: *sonder sorge van* byster *oft erm te worden.* Van Zevecote, Ged. 215:

— al dat hier is in 't leven,
Rijck en bystier, *out en jonck,*
Moet sich door dien weg begeven.

Deze, naar 't schijnt, vlaamsche uitspraak, die volgens het Belg. Mus. VIII. 171, te Kortrijk nog in zwang is, zal Kil. verleid hebben aan *bij-stier* te denken. Ook de vlaming Van Mander schreef dus, voor ellendig, Gulden Harpe, 387:

Want lichte Wijven
Maken so menigh man bijstier.

En 592:

Wy zijn al bloot verschenen
Jae naecht, ghelijck bijstier.

In den zin van groot nam Vondel het w. Batav. Gebr. 16:

Bedroefde Vrouwen, gy bezwaart met uwe klaght
En byster *straatgeschal al 't Bataviers geslacht.*

Aan het denkbeeld van groot paart zich dat van ontzettend, verschrikkelijk en deze bet. door Kil. vermeld, wordt bevestigd door Bilderdijk, Verscheidenh. IV. 110, en het Wbk. des Inst. op Hooft, op *Byster* en *Bysterheid.*

Gelijk het w *byster* in het middelhoogd. weinig of niet wordt aangetroffen — Benecke geeft evenals Ziemann slechts één voorbeeld en verwijst daarbij naar het nederl. en nederduitsch — zoo komt het ook bij de middelned. schrijvers schaars voor. De mij bekende oudste pll. zijn Maerl. in Willems' Mengel. 39:

So hebbic die prouende met gewelde
Tusschen couden berge ende biester *velde.*

Passionael Winterst. fol. 70 verso: *dat die Werrelt ghinc doer die wilde* bijster *wegen der sonden.* — Hier heeft men dus één der eerste beteekenissen, t. w. die van woest, wild, overeenkomende met die van *bijsteren*, in het wild loopen, boven aangewezen; en daardoor laat zich verklaren het friesche spraakgebruik, dat volgens Wassenbergh, Bijdr. I. 17, en Epkema op Japicx, *bijze* zegt voor schooijer, boef, schurk. Bruining, in zijne Synon. I. 130, en Ypeij, Gesch. der Ned. Taal, II. 424, merken op, dat dit w. eig. een vagabond aanduidt, een bedelende of andere landlooper. Vandaar is een *biesjager* een gerechtsdienaar, die zulke landloopers verjagen moest

Verbijsteren gebruiken wij thans voor verdwalen of verwarren (van hoofd, zinnen of gemoed), en die bet. heerscht ook in *bijster van zinnen* en *het spoor bijster*, d. i. verward van zinnen en van het spoor afgedwaald, en niet zooals Weil. wil, »beroofd van zinnen, zonder zinnen, zonder spoor." Bij persoonsverbeelding zingt Van Merken, Nut der Tegensp. 230:

— ik zie de Weetenschappen
Verbysterd *door dit aaklig doodsgeweld.*

Bilderdijk bezigde *verbijsternis* voor *verbijstering*, Navonk. I. 5:

En Neêrland durft zijn God miskennen?
Met blinde drift in d' afgrond rennen?
O keer die zielsverbijsternis.

Verbijstering beteekent de radeloosheid van iemand, die op ongebaande wegen verdoold is; Randteek. op den Statenb. Jerem. 2. aant. 82: *menschen, die in eene wildernisse ende duystere ongebaende wegen van honger, kommer, verdriet, ende* verbijsteringe *versmachten ende verdwijnen.* — *Verbijsterig* is' bij Huyg. Korenbl. I. 198, hetzelfde als het neders. *bistrig*, d. i. onvriendelijk, hard:

Niemand helpen aen een traen
Door verbysterige *woorden,*
Die d' onnoosele vermoorden,
De behoeftige verslaen
En ten tweeden doen vergaen.

Bijsteren is niet het eenige frequent. dat van *bijzen* is afgeleid; de verwante dialecten kennen er meer dan één, in 't welk de *t* niet is ingevoegd. Schambach heeft *biseln*, dol heen en weêr loopen; Anton, St. I. *bieseln*, springen van koeijen; Schöpf *biseln*, springen, en Kehrein *bieseln*, wild worden. Bij Von Schmid is *bisern* gauw loopen, bij Schambach hetz. schuw loopen. rondloopen, bij Schmeller dol loopen. Lexer eindelijk heeft *pisnen*, van het bij hem vermelde *pis'n*, loopen van koeijen.

Men verg. *Biezelen* en *Bazelen.*

Bikkeren—Bikken.

Volgens De Navorscher, XV. 45, is in 't westfriesch dialect *bikkeren* in zwang voor eten, zooals men ook *bikken* in dien zin leest bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 95: *den adel van Konink Cefeus komt ter bruiloft, die heerlijk toegeregt was. Wel* gebikt hebbende, *ontgrendelden sij haren kommer door frissen wijn.* — De wn. komen dus overeen met *bikkelen*, zie dit. Het frequent. in *er* vertoont zich mede in het eng. *to bicker*, krakeelen, vechten, met vijandschap op iemand aanvallen.

Blaaijeren[1]—Blaaijen.

Blaaijen is bij Kil. »waaijen, zwaaijen (met een zwaard)." Van een standaard leest men het Belg. Mus IV. 252:

Waer siet men nu uwen standaert blaeijen?

D. i. wapperen. Van Heelu noemt dat *bladen*, vs. 5743:

Die bosinen bliesen weder...
Doen si die banieren sagen
Opgaen, ende weder bladen.

En vs. 6583:

Maer doen en wouden langer niet
Daer die Brabantre gedogen
Dat die baniere soude, vor haer ogen,
Van Gelre openbare bladen.

Hiervan *blaaijeren*, in de pl. aangeh. bij Oudemans, Bijdrage, I. 712:

Glorifier, dat seit die yeest,
Blayerde *ende maecte feest,*
Met beyde sinen voeten voren.

En ald. verklaard door »zwaaijen, slingeren, heen en weêr bewegen."

Blaaijeren²—Blaaijen.

Beide wwn. zijn in de vlaamsche Idioticons opgenomen voor »blaken, vlammen, laaijen, schitteren." Zoo leest men in Serrures Vaderl. Museum, V. 86:

— *maer als ducr een speghele*
En zie ic nu maer, die in my dus blaeyt.

D. i. volgens de daar gegevene verklaring »schijnt, glanst." In het Alg. Vl. Idiot. is *blaaijen* »licht verbranden, verzengen." Dit w. zal wel één zijn met *blazen*, waarvan *blaasteren* of *blaaisteren;* zie het volg. art.

Blaasteren—Blazen.

Het ww. *blazen*, hier bedoeld, beantwoordt aan het eng. *to blaze*, vlammen, flikkeren, angels. *blasan*, *blassan*, *blisan*, in dez. bet. waarvan ook het eng. *to blast*, verzengen en (bij Halliwell) *to blassen*, frequent. verlichten; voorts het neders. *blass*, roode gloed, vuurvlam, fakkel, angels *blase*, *blyse*, eng. *blaze*, flikkering, en *blast*, verzenging, brand; *to blast* is bij Halliwell »geen vuur vatten"; wat dus beteekenen zal »slechts gloeijen."

Vandaar *verblaasteren*, verbranden, verschroeijen; Croon, Cocus Bonus, II. 229: *het (gebraet) soude* verblaesteren *oft verbranden van buyten, ende binnen rauw blyven.* En bl. 231: *het is te vreesen, dat wy alsdan somtyts maer en* verblaesteren, *ende van binnen noch rauw ende onverstorven blyven.* — De Harduyn schrijft *verblaaisteren*, Goddel. Wenschen, 450: *Ghelijkkerwijs het was is smiltende voor het aanschijn des viers. Alsoo wordt de siele* verblaeystert *voor sijn aenschijn.*

Door verwisseling van den tweeklank *aai* met *ei*, die zeer gewoon is, leest men voor dit laatste ww. *bleisteren*, voor flikkeren, bij Van Ryssele, Spiegel der Minne, 81 verso:

Haer oneere bleystert *als vier van vlasse.*

Nog een andere vorm van dit ww. is *bluisteren*, die bij ons het meest voorkomt; zie dit.

Bladderen, zie **Bladeren**.

Bladeren—Bladen.

Beide wwn. zijn in gebruik voor bladeren krijgen (van boomen en planten gezegd), van bladeren voorzien. Dus Epis. uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), 82:

In die boengaerden..
Want jeghen den zomer, als 't al groyet,
Waren si gheblaet *ende ghebloyet.*

Hooft, Ged. fol. 196:

— *een pryëel van myrthen, dicht* geblaadt.

Elders, fol. 23, heet dit *beblaad:*

Daar kruidt, en boom beblaadt,
By blije bloemkens staat.

Zoo ook bij Focquenbroch, Werken, I. 222:

— *een olmentak,*
Beblaad *van loof, en diep van wortel.*

In frequent. vorm is dit *bebladerd;* Schipper, Verovering van Rhodes, 30:

— *een bloem die bloeyd, op 't schoonst* bebladerd.

Brender à Brandis' Kabinet, V 235: *dit* bebladerd *huis.* Ald. VI. 79: *ô Lente! bebloem de Tuinen;* beblader *het Woud.* Van den Broek, Ernst en Luim, 72:

Natuur, die zich zoo vriendlijk wreekt,
Bebladert *weer de twijgen.*

Doch ook zonder voorvoegsel vindt men dit ww Van Alphen, Dichtw III. 322:

Genade zij natuur gelijk,
Nu onvoorzien 't geboomte bladert.

In het middelhoogd. heet dit *bleteren*, zie Benecke; *blaten* is bij denz wat wij *ontbladen* en *ontbladeren* noemen, zie Weil.; ook het hoogd. zegt daarvoor *blatten* en *blättern*, bij Stürenburg *bladern*, bij Dähnert en in het Brem. Nied. Wtb. *bladen*, eng. bij Halliwell *to blade.* Bij Maerl. komt *bladen* voor in den zin van plukken, eig. dus *ontbladen;* Willems, Mengel. 54:

Die gaen in Gods wijngaert bladen,
Ende sniden af die druve vet.

En 48:

Nu gaen si op die crune bladen,
Die gierege, die niemen en mochte versaden!

De vrucht, of, zooals men zegt, het vruchtgebruik van goederen of inkomsten, heeten *de bladen*, *de bladeren* of *de blâren;* Kil. heeft daarvoor het enkelv. *blad*, *blade*, benevens *blading*, 't welk men leest Belg. Mus. I. 72: *an sine leenen can hi niet vordere comen, dan an de cateilen, of* bladinghe. Serrure, Vad. Mus. IV. 338: *becommeric.. iii jaer lanc* de bladinghe *omme mede te vuldoene* enz. Van Oudenhoven, Oudt ende Nieuw Dordrecht, 335: *den langhst-levende... treckt oock geen* bladinghe *ofte tocht.* De Brune, Bancketw. I. 437: *Hier genieten wy, by voorkomste*, de bladinge *van die hope der heerlickheyd.* Poirters, Masker van de Werelt, 109:

Daarom geniet dat Godt u geeft,
Ten minsten van de blading *leeft.*

Ja ook een ww. *blaaijen*, met de afl. *blaaijer* in dien zin komen voor; Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 315: *den persoon, die den onderpandt als proprietaris gebruyckt, ende* geblaeyt heeft, *in 't jaer daer men de gheeyschte rente.. betaelen moet.*

Lager: *den selven ghebruycher ende* blayer *die proprietaris is.*

Verbladeren is bij Bild. van blad verwisselen; Buitenl. 113:

Somwijlen wordt...
..de een met de andre plant verbladerd *of versteeld.*

Ontbladeren is bij Weil. bedrijvend; het is ook onzijdig gebruikt; Van Oosterzee, Nieuwe Leerred. 31: *Terwijl de wereldling de rozen onder zijne handen voelt* ontbladeren. Ten Kate, Dichtw. V. 38 (den heldenstam):

Die eens in Fingal bloeide, en nu in mij ontblaârde.

Lesturgeon, Verstrooilingen, 100:

Of ze ook ontbladerde *en verging,*
De Roos, waar onze ziel aan hing.

Bogaers, Gez. Dichtw. II. 174:

Die englenkrans van liefde en deugd,
Wiens bloemen nooit ontblâren.

Deze heeft ook *ombladeren*, ald. II. 269:

De poorten ombladerd!
De wegen gebaand!

Nog meer eig. Van den Broek, Bloemen en Bladeren, 24, waar de Krokus spreekt:

Maar ik...
Betrek weer mijn ombladerd *huis.*

Het Woord. der Ned. Taal staaft het w. alleen in overdr. zin.

Bladen zoowel als *bladeren* zeggen wij mede voor het omslaan der bladeren van een boek, in 't hoogd. *blättern*, in het neders. *bladern*. Voor *doorbladeren* (van een boek) zooals Weil. heeft, vindt men *doorbladen*, bij Voet, Nag. Sticht. Gez. 178:

— *denkt, als gij dit boek* doorblaadt.

Met een verhoogduitschten vorm zeggen wij *bladderen*, *afbladderen*, voor het losgaan, eig. tot bladders of bladen overgaan van vliezen op de huid, van kalk op den muur, en derg., in 't hoogd. *blättern*, bij Danneil *bladdern;* bij Schmeller *blätteln*, bij Schöpf *blatteln*. Dus Trip, Tydwinst, 242: *een* bladderende *korst*. Bilderdijk, Najaarsbl. I. 105:

(*Waar*) *het blanke nachtdaauwvliesjen* bladderend *op overbleef.*

Elders spelt deze *afbladeren*, Brieven, III. 34: *een stuk van zeer hoogen ouderdom, waar een kroon en kraag allengs* afbladerde. Buitenl. 107:

De afbladerende *lei, en 't uderrijk albast.*

Gewoonlijk zegt men: *de lei* bladdert. — Het w. zegt eig. splijten in *bladen* of *bladders*, hoogd. *blatter*, neders. *bladden* en *bleddern*, eng. *bladder*, angels. *blaeddre, blaedre.* Somwijlen zeggen wij ook *bladderen* voor met bladders bedekken, b. v. een *gebladderd* aangezicht, en Bild. heeft het subst. *windgebladder* voor het spelen van den wind door de bladeren, Krekelz. II. 2:

'k Wensch iets grooters van een Dichter
Dan dit ijdel rag-gespin.
Windgebladder, *ja noch lichter,*
Houdt het ziel noch waarheid in.

Het nw. *bladder*, dat men leest bij Coornhert, Wercken, I. fol. 446 verso: *dat een Huysman sijnen Knecht toornichlijck met een sweepe in 't aensicht sloegh, in sulcker wijsen datter een lange witte* bladder *rees wt sijn aensicht* — wordt samengetrokken tot *blaâr*, en zoo versta ik door het ww. *blaren* mede *bladderen*, met bladders, hier met gestolde tranen, bedekken; Coornhert, Odyss. II. 87:

— *baedt u, ook sy t' aensicht eerst met salve bestreken,*
Gaet niet, so lang de verstijfde tranen daer op blaren.

Evenzoo zong Bilderdijk, Ziekte der Gel. 11:

't Gehemelt' word' geblaârd *door bijtende amperzuren.*

En Loots, Nieuwe Ged. 58:

— *de gloed der middagstralen...*
.. schroeit en blaârt *de lip, en droogt de vochte tong.*

Blakeren—Blaken.

Het subst. *blaak* is gloed of vlam; Lancelot, B. III. vs. 20679:

An sinen scilt stont een drake,
Daer eens groets viers blake
Ute sire kelen vloech.

Ampzing, Heyl. Traenen, 16:

'k Wil uw saed veel meerder maken
Als de blaken
Aen des hemels firmament.

Dus nog bij Conscience, De Boerenkryg, II. 55: *By het zien van den rooden* blaek, *die tot het binnenste der huizen den brand verkondigde.*

Blaken is gloeijen; Hor. Belg. V. 15:

O scone wijf, in der minnen vier
so leit mijn hert temael ende blaect.

Tollens, Ged. II. 152:

Kom, Corinna! laat ons blaken,
Kussen 't hijgend hart in gloed.

Spandaw, Ged. I. 178:

't Krijgsvuur blaakt *bij ons nog niet.*

D. i. onzijdig; bedrijvend daarentegen Bilderdijk, De Dieren, 12:

— *'t alverwoestend vuur dat eens deze aard moet* blaken.

Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. III. 446: *de Predikstoel* (*door den brand*) *een weinig* geblaakt, *werd egter behouden.* Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 655: *Hy werdt.. veroordeeld om geradbraakt en in 't aangezigt met een brandend bos stroo* geblaakt *te worden.* — Meer dichterlijk, Antonides, Ged. 468:

Zoo lang u niemant blaekte *als ik, en Chloë niet*
Mijn plaets had ingenomen.

Van Walré, Gedachtenis-Offer aan Ward Bingley, 6:

De vriend der kunst, die...
Alle ondeugd zwart, verachtlijk heeft gemaakt,
En voor de deugd, met geestdrift, elk geblaakt.

Minder gewoon is *blaken naar iets*, zooals men ook zegt »branden naar iets," een brandend verlangen naar iets hebben; Spandaw, Ged. IV. 160:

— *haakt en* blaakt *naar glorie.*

Bij Van Velthem is *blaken* voor blinken, fol. 244:

Ene Baniere sag ick 'er blaken,
Den Lupert van goude —

De goudkleur zou echter gezegd kunnen worden te »gloeijen"; doch voor blinken had men ook *blakkeren* en *blekkeren*, waarmeê *blaken* zonder twijfel verwant is; zie *Blikkeren.*

Met voorzetsels heeft men *aanblaken*, dat Vondel bezigt voor aanvuren, aanmoedigen, Poëzy, I. 479 (van den engel in Gethsemane):

Hy kust Godts mont, en schijnt hem aen *te* blaken,
En sterkt het hart, met geur uit Godts priëel

Afblaken voor afbranden; Van der Hoop, Poëzy, 54: 't landafblakend *plonderen.* — *Doorblaken*, doorgloeijen; A. van Halmael Jr., Mathilde en Struensee, 79:

— *ik voel alreeds uw ijver mij* doorblaken.

Nederblaken, een geliefkoosd woord van prof. David, Vaderl. Historie, III. 51: *hoeven* neêr *te* blaken *en akkers te verwoesten.* Bl. 385: (*zy*) blaekten *zoo veel kerken* neêr *als zy genaken konden.* D. VII. 77: *de molen werd ingenomen*, neergeblaekt. Bl. 235: het neerblaken *van zoo menige dorpen.* En elders. — Fraai is dit evenmin gezegd als *nederbranden*, bij denz. Schrijver, D. VIII. 166. Men zegt niet *branden* of *blaken* naar *beneden* of *boven.* Beter is *ontblaken* voor ontgloeijen; Strick van en tot Linschoten, Ged. 8:

Voor andrer landen schoon ontblaakt.

Ald. 78:

Ontblaakt *van 't vuur der liefde.*

Bilderdijk, Navonk. II. 18: *te* ontblaken *Van heilig vuur.* Van Duyse, Vaderl. Poëzy, III. 79:

't Was menschlijkheid, die u ontblaakte.

D. i. deed ontblaken en dus bedrijvend. — *Opblaken* zie men in het Woordenb. des Inst. op Hooft. — *Tegenblaken* is tegenblinken; Bilderdijk, in Rodrigo, I. 204 (geen kroon):

Waarin gesteente en goud elkander tegenblaken.

Toeblaken, brandende toewijden, bij denz. Krekelz. II. 86:

Om 't school van Socrates den wierook toe *te* blaken.

En *wegblaken*, door branden te vernielen; Van 's Gravenweert, De Ilias, IV. 77:

Om de eens verspreide vlam onteugelbaar te maken,
En al de Trojers met hun wapens weg *te* blaken.

Blakeren is, zooals Weil. zegt, schroeijen; bepaaldelijk ook de strafoefening, die boven in Wagenaars Amst. *blaken* heette; hetz. w. fol. 483: *In July... werdt... Balthazar Paul... gewordd en* geblakerd. — In Oudemans Wdb. op Bredero is te recht opgemerkt, dat *blakeren* niet slechts bedrijvend is, zooals Weil. opgeeft, maar ook bij genoemden poëet onzijdig. Bij anderen mede; Rodenburgh, Hertog. Celia, 30:

— *inde lievers hert moet noch een voncxken blijven,*
't Welck vaeken licht ontsteekt aen g'heugenissens vier,
En blaekert *zo in 't hert* —

Den Nederd. Helicon, 325:

Maer blakert *wel na wil, dat uwen silv'ren hooren*
Nu doe al langs hoe meer zijn stralen glinstren vry.

Vooral bij lateren; Tollens, Ged. II. 148:

De aarde blakert, *waar wij dolen.*

Ald. 150:

Blakert, *lieve bliksemstralen!*
Maar verdroogt de dropjes niet.

Spandaw, Ged. I. 178:

Blak're *'t krijgsvuur overal.*

Zeer fig. zingt Bilderdijk, De Dieren, 10:

— *een deel van de uwen, door den trots*
Geblakerd —

En Vrouwe Bild. Treursp. I. 113:

— *thands voelde ik, wat beminnen,*
Wat blaakren *zegt van 't hart.* —

Ook het frequent. is met verschillende voorzetsels aangedaan; *afblakeren* bij H. Maronier, Ged. 67: *de* afgeblakerde *oorden.* H. H. Klijn, Nieuwe Ged. I. 55:

't Wordt dag! het morgenrood der vrijheid is aan 't klimmen!
Rijs afgeblakerd *woud! rijs! rijs verstorven veld!*

Doorblakeren; Bilderdijk, Treursp. III. 78:

De zelfde gloed voor u doorblakert *my 't gemoed.*

Herblakeren; Van Duyse, Vaderl. Poëzy, I. 135:

Jaerlyks als de zon herblakert.

Ontblakeren; dez. a. w. II. 189: *'t belgisch hart* ontblaker' *by uw lied.* Bilderdijk, Vermaking, 195:

— *waar 't hooger Hemellicht*
Zich instort in 't gemoed.
't Ontblakert *in den gloed*, enz.

Opblakeren; Ockerse, Characterkunde, III. 18: *binnenlandsche factien.. welker vuur zoo menigmaal met nieuwe woede* opblakerde. Dez. Lijkreden aan het Graf van Nap. 6: *dan* blakerden *de roode vlammen.. tot aan de wolken* op. — *Uitblakeren;* Bilderdijk, N. Mengel. I. 142: hartuitblakerende *dorst.* Dez. Wit en Rood, I. 58:

Het zij een wreede kwaal den zetel van 't verstand
Hebbe uitgeblakerd *in het opperste ingewand.*

Da Costa, Kompl. Dichtw. II. 92:

Dien moet de dichtvlam in zijn borst,
Daar zy geen uitkomst vindt, uitblaakren *en verteeren!*

En *verblakeren*, bij Ten Kate, Dichtw. I. 267: 't verblakerd *stof.*

Sommige hoogd. Woordenboeken vermelden *blaken* in eene bet. eenigszins verschillend van de bij ons gewone van gloeijen; t. w. in die van met sterken rook branden, in rook opwalmen; zie Oertels Grammat. Wtb. en Kaltschmidts Sprachvergl. Wtb., zoodat Grimm in zijn Wtb. te onrecht zegt, dat dit w. in geen hoogduitsch woordenboek voorkomt. Zoo mede *blak*, met rook vermengde vuurvlam, *blakig* en *blakerig*, met damp of rook brandende. Bij Dähnert is in het platduitsch *blökern* van geplukte ganzen de kleine veertjes afbranden, wat wel het frequent. van het vermelde, door Kaltschmidt nedersaksisch genoemde *blaken* zijn zal; en dit platduitsche ww. vindt men weder in het drenthsche *bleukeren*, volgens Lesturgeon berooken, en voorts bewasemen, bedampen; zie den Dr. Volksalm. 1847, bl. 174.

Blakkeren, zie Blikkeren.

Blateren—Blaten.

Beide wwn. heeft Kil. voor snateren, snappen, babbelen, zwetsen. De eerste bet. dezer wn. zal wel zijn het geluid, dat inzonderheid de schapen maken, anders *bleeten*, eng. *to bleat*, angels *bleatan*, oudhoogd. *plazan*, hoogd. *blassen*, bij Schmeller *blässen*. Het Passion. Winterst. bezigt het w. van den stier, fol. 93 verso: *so sloech die stier sijn oghen neder ende* blatede *ende starf.* En Reinaert de Vos van de geit, vs. 2090:

— *ic ging ten geeten*
Int wout, daer icse hoorde bleeten

In de Ned. Baker- en Kinderrijmen van Dr. Van Vloten (3e dr.) leest men bl. 18:

't Koetjen gaf een blater
't Koetjen gaf een schop.

Het frequent. *blateren* in denz. zin, bij Schmeller *blättern*, leest men Werken van Rabelais, II. 25: *Daer tegen 't Schaep weder* blaetterde. Bl. 29: *hy... nam het (schaep) mee al schreeuwende en* blatende; *'t welk de andere zoo haest niet en hoorden, of zy* blaeterden *desgelijks.* En 30: *daer 't (Schaepjen) erbarmelijk* blaterde. — Men vindt *bletteren* bij Cremer, Anna Rooze, III. 236: *de lammeren...* bletteren.

Vandaar de fig. bet. door Kil. vermeld; Schotel, Vaderl. Volksboeken, I. 229:

Gij en zijt niet dan een blaterende *kokaert.*

Van Rusting, Gehoornde Duvel enz. 105:

Ja self, men durft volmondig snaatren,
Dat, van een Duvel praten, wis
Verstrekt voor sotten praat, en blaatren.

Bij Tuinman, Fakkel, II. 24, is *blateraar* een kakelaar, en deze bet. wordt ook aangewezen bij Becanus, Op. II. fol. 77.

Het middelhd. had de wwn. *blaten* en *blateren* voor op een blad blazen of fluiten; zie Benecke, doch vollediger Massmann, Denkm. I. 111:

Bleekeren—Bleeken.

Het frequent. *bleekeren* voor bleek worden, anders *bleeken*, *verbleeken*, hoogd. *verbleichen*, middelhd. *bleichen*, eng. *to bleach*, bij Halliwell *to blake*, heeft Six van Chand. Poësy, 102:

Syn voorhooft blaauwt en bleekert *meer noch min,*
Dan ooveraassemt tin.

Gelijk nog onze volksuitspraak luidt, bezigde men oudtijds bij ons *bleiken* voor *bleeken;* Hor. Belg. III. 7:

daer sise sach roden ende bleiken.

Bleisteren, zie Blaasteren.

Blekkeren—Blekken.

De Bo heeft beide wwn. voor *blikken*, *blikkeren*. De vorm *blekken* komt bij onze Ouden voor; Maerl. Rymbybel, vs 28931:

Wijf ende Kinder ghemeene
Saghen...
Dat harnasch blecken *entie sweerde.*

Dez. Spieg. Hist. I. 163:

Al was goudijn dat ghesmide
Vanden beesten, die blecten *wide.*

En II. 341:

— *Waluweyn versach den aren*
Blecken *inden Roemschen standaert.*

(D. i. blinken, schitteren, en niet: verbleeken,

zooals Dr. Halb. 223 verklaarde en 463 in 't midden liet.) Kausler, Denkm. III. 147:

(*Hi*) *sach, daer hi reet bi der zee,*
Die berghen blecken, *ghelijc den snee.*

En S. 209:

Doe quam een ionghelinc tote hem daer,
Scone bleckende *ende arde claer.*

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 52: *haerlieder aenschijn* blecte *gelijc den sonnen te middaghe.* En 54: *alle die sielen* blecten *met groter claerheden.* — Men bemerkt dat het w. hier steeds genomen wordt in den zin van ons blinken. Zie voorts *Blikkeren.*

Bletteren, zie **Blateren**.

Bleukeren, zie **Blakeren**.

Blikkeren—Blikken.

Blikken beduidde voorheen wat wij nu *blinken* noemen welk laatste van later gebruik dan het eerste en daarvan gevormd is; Nederl. Ged. (door Snellaert), 97:

Dat die avonture es een glas,
Dat scone blict *ende claer.*

Dietsche War. III. 291:

(*Dit*) *cleed, dat* blickend *es, ende wit*
als een gevallen sneu —

D. IV. 290:

maer si blicte, *de maget fijn,*
doen si starf, in haer anscijn
als een lylie —

En lager:

dat (*haer vel*) *sacht was alse samijt*
ende blickende *daer toe verwendelike.*

Der Leken Spieghel, II. 249:

— *altehant daer ane*
Verwandelde hoer gedane
Ende worden blickende *claer.*

En 394:

Glasen venstren die daer sijn
Daer dore blict *dat sonneschijn.*

Bijbel van 1477, Exod. 19, vs. 16: *blixemen begonsten te* blicken. Ezech. 21, vs. 15: *om dattet* (*zwaert*) blicken *sal, so ist gevijlt.* Pass. Som. fol. 77: *so* blicte *haer aensicht so claer vanden geselscap der engelen dat hi bet hadde mogen sien inder sonne.* Fol. 94: *In steven so* blicte *die schoonheyt sijns lichaems.* Camphuysen, Ps. 119, afd. 12, vs. 1:

Soo lang 't Gesternt' aen 't Hemelrondt sal blicken.

Hofferus, Poëmata, 108:

Ghy speelt maar met eens anders pop,
Al blickt *sy schoon, end geeft wat schijn,*
Nochtans sal 't ongeraden sijn.

De Bie, Faems Weergalm, 298:

Silvre stricken die daer blicken
Altemael en is 't maer vals.

De Swaen, Leven en Dood van J. C. II. 95:

Een scepter, die van goud en diamanten blikt.

Moons, Sed. Verm. Tonn. 306:

Morgen, als de son sal blicken.

Croon, Cocus Bonus, II. 343: *de gryse hairen* blicken. — In de taal der zeevaart is het een sein geven met een licht, bij Brandt, Leven van De Ruiter, III. 240: *dat ze.. met een lantaarn driemaal zouden* blikken.

Sommige hoogd. dialecten hebben, voor dit *blikken, blecken* of *blekken;* zie het Brem. Nied. Wtb., Kehrein en Schmeller.

In plaats van den korten *i*- en *e*-klank vindt men den langen; Maerl. Sp. Hist. I. 207:

Alsi sagen den brant bliken.

Hor. Belg. III. 51:

eens anders daghes saghen si bliken
ene roke (d. i. *rots*), *daer op war gheseten*
een stat —

En 68:

— *een carbonkelsteen,*
die so bernet bi nachte ende bliket
so claer, dat hi der sonne gheliket.

Maerl. Alex. Geesten, II. 18:

— *som* bleken *oec die tande.*

Waarvoor Kil. heeft *bliktanden*, dentes renudare. Ook Schöpf heeft *bleken* voor blinken en laten zien.

Bij Vondel is *blik* hetzelfde als bliksem; Dav. Harpz. 195:

Het aerdtrijck daverde van schrick
Op zulck een donderwoort,
En yslijck weêrlicht, blick *op* blick,
Eer 't stilzweegh. —

Bij Weil. ontbreekt het ww. *opblikken*, opwaarts blikken; Halbertsma, Het Geslacht der Van Harens, 113: *met een wijsgeerig oogje in nacht en eeuwigheid* op *te* blikken. Bilderdijk, Spiegh. Hartsp. 49:

— *bestelpt van eerbied, onder 't gaan,*
Die me in 't geroerd gemoed ten hemel op *deed* blikken.

Alsmede *uitblikken;* Ten Kate, Dichtw. I. 171 (waar):

Een Jonkvrouw over 't hekwerk heen
Nieuwsgierig staat gebogen,
En uitblikt *naar beneên.*

Van *blikken* in den zin van blinken heeft men het bij Kil. nog onbekende *blikkeren* gevormd; Bredero, Roddr. 2: het blickeren *en blaackeren van u heldere glase vensteren van u Geest.* Ald. 36:

O lichten brandt van Minne!
Die met u vlam, so weerlicht blick'rend *flonkert.*
In mijn verliefde sinnen.

De druk van 1622 heeft hiervoor de misstelling *klick'rend.* — Starter, Fr. Lusthof, 84:

In 't blickren *van 't geweyr, in 't blaeckren van het vier.*

Vondel, Batav. Gebr. 60:

De doot, terwijl 't gezicht, als een paar blixems, blickt

En blickert, *weeck te rugge* —

Dez. Poëzy, I. 273:

— *Geweer en wapens blaecken,*

En blikren *van gesteente, en gout.* —

Ald. 295:

Dees blickerende *lamp verdrijft door hare klaerheit*

Den luister onzes naems; —

Oudaan, Poëzy, I. 8:

Hem loov' de zon, en maan, de starren, 't hemelrond,

't Vuurblikk'ren, *'t lucht-geschep,* enz.

Smits, Nag. Ged. II. 272:

U prachtig kleên in watergroen gewaedt,

Daer parelen op blikkeren *en vierrn.*

De Lannoy, Dichtk. Werken, 102:

De wanhoop blikkert *op zijn weezen.*

Bilderdijk, Mengelp. I. 45:

Dat berg en heuveltop van zilvren glans moog blikkeren.

Bogaers, Gezam. Dichtw. I. 89:

— *toen hij weder 't heldenstaal,*

Als vroeger, aan zijn heup zag blikkren.

De Thouars, Zriny, 44:

o Voed de heilge vlam, die... op zijn voorhoofd blikkert.

Deze Dichter heeft *blikkertanden*, De Cit. van Andw. I. 160:

— *de woudschrik schudt zijn manen,* blikkertandt, *hunn' trots ten straf.*

Dat echter ook Bild. heeft, Vermak. 48:

De Woudschrik, by wiens blikkertanden

De wapens vielen uit de handen.

Voor *bliktanden*, dez. N. Uitspruitsels, 96:

Grijnst gy ook den dwaze tegen,

Als gy bliktant (sic) *om zijn koets.*

D. i. blikken met de tanden, zooals dez. heeft, Navonk. II. 49:

Geen leeuw, geen tijger zal ik schroomen,

Hoe fel hy met de tanden blikk'.

Tollens zegt van de tanden, dat zij naar iets *blikkeren*, N. Ged. II. 26:

De blanke tanden bloot, die blikkren *naar de keten.*

Schimmel bezigt het w. in den zin van tintelen; De Gids, 1860, II. 666: *het vischjen in den vliet spartelt en* blikkert *van genot en soms ook van vrees.* — Hooft heeft *blikkeren* voor in vlam raken, even ontbranden, Ned. Hist. fol. 252: *een zaadt, 't welk, ontfonkbaar als bussekruydt, in 't begin by vlaaghskens* geblikkert heeft.

In de Werken van Rabelais, II. 359, leest men: *Op haar aankomst wierden we wederom* verblikkert *en verblind in ons gezicht, en verbijstert in onse sinnen.* — Hetzelfde wordt uitgedrukt door *verblikken*, Vlaerd. Redenrijckb. 180:

U Ruyters wapens glans verblickt *ons teer gezicht.*

Camph. Sticht. Rijmen, III. 480:

Schiet uw stralen, en verblicktse

Dien 't hert na mijn onheyl neyght.

Weil. verklaart dit ww. door *verbleeken*, en zeker geeft dit eenigen zin en is *bleeken* ook aan *blikken* wel etymologisch verwant; doch ik meen, dat de bet. van *verblikken* eig. is overblikken, d. i. overschijnen en alzoo verdonkeren; zooals bij Benecke *überblicken*, »stärker leuchten, verdunkeln." Anders is het met de uitdr. *blikken noch bloozen*, waar *blikken* inderdaad voor *bleeken*, bleek worden, gezegd wordt.

Met andere voorzetsels heeft men De Corts Liederen, 233:

Haar blosje als de uchtend flikkert

Die al wat spruit bij haag en heg

Met peerlen dauws beblikkert.

D. i. blinkend maakt, met glans overdekt. — Conscience, De Ziekte der Verbeelding, 99: *vlokkige wolken, tusschen welke de schoonste starren des hemels* heenblikkerden. Vlaerd. Redenrijckb. 134:

So breng ick meed' een zwaert, ja kom een vier te maecken,

Ja wensch maer dat het mocht opblickeren *en blaecken.*

Van Duyse, Vad. Poëzy, I. 83:

Een ridder op het ros, in stalen platen

Uitblikkrend, *daegt, met vreesselyken prael.*

Eene afl. van *blikkeren* is *blikkerig* voor blinkend; Den Nederd. Helicon, 126:

Wanneer sy 't net noch eens dan trecken mis,

Voor blickrigh *goudt een ydel niet beërven.*

Voor *blikkeren* vindt men *blakkeren* bij Starter, Fr. Lusth. 113:

De wolcken vande nacht vercierende zijn krans

Met d'heughelijcke dagh, en 't black'ren *van haer glans.*

Benecke heeft het compos. *blickenblacken;* verg. mijne Lat. Versch. 450.

Het frequent. *blikkeren* komt in geen der mij bekende dialecten voor; het tyroolsch bij Schöpf heeft er voor *blekern*, ook *blekezn*, weêrlichten, en het zwitsersch bij Stalder *blickeln*, een herhaald blikken of knippen met de oogen.

Over *blikken* en *blikkeren* zie men voorts Huydec. Proeve, II. 395 en verv. en Clarisse in N. Reeks v. Werken der L. Maatsch. IV. 440. Tegenover Bilderdijks Verklaring, dat *blikaars* van het eng. *black*, d. i. zwart, zijn zou, zie men Dr. Verwijs' Wap. Martijn, 132.

Blinkeren—Blinken.

Blinken komt in het middelhd. bij Benecke een enkele maal voor, en wel voor (met de oogen) blikken. Dus leest men ook in onzen Statenbijbel, Hoogl. 2, vs. 9: *hy staet achter onsen muer, kijckende uyt de vensteren*, blinckende *uyt de tralien.* — In den gewonen zin van schitteren, glans afgeven, heeft Kil. mede *blenken*, dat men aantreft in Der Minnen Loep, I 170:

Lachende blencken *dair die oghen.*

Passion. Wint. fol. 91 verso: *hi hadde een engels aensicht ende was* blenckende *in talen.* Passion. Som fol. 92 verso: *enen* blenckenden *mantel.* Cassianus, Der Oud. Vad. Coll fol. 74 verso: *wanneer sijn goedertierenheyt een cleyn voncxken des goeden willes in ons siet* blencken. — Dezelfde spelling hebben Gangler en Schmeller. Vandaar bij Schambach het frequent. *blenkern*, bij Anton XVI *blinkern*, en bij Danneil *bländkern*, *blünkern*, *blinkern*, aanhoudend of sterk schitteren. Zie ook Fulda, Wurzelwörter, 85, en Herrig, Archiv. VIII. 350. Gerland, Intens. und Iterat. 91, vermeldt, als keukenterm ten aanzien van het geschuurde tin: *es blinkert und bländkert.* — Bij de onzen komt *blinkeren* een enkele maal voor, t. w. De Brunes Bancketw. II. 457: *of die (invloed van het hemels licht) voor een tijd wat flikkert en* blinckert, *'t en heeft geen duyr.*

Gelijk er ongetwijfeld een nauwe verwantschap is tusschen *blikkeren* en *flikkeren*, vindt men voor *blinken* ook *vlinken;* Vad. Mus. I. 337:

Als ic ane sie die rode monde,
met haren lachende vlinckenden *oghen*, enz.

Onze oude taal kende een adj. *blonk*, voor stomp of bot; Belg. Mus. X. 278 (nadat van een »hoec" is gesproken die »recht ende scarp is"): *eist dat hi* blonc *es, so bediedet quade dispositien, quade wandelinge, niet vroet, ruut ende* blonc. — Hier heeft men het w. eerst in den eig. daarna in den fig. zin. Den laatsten heeft ook Maerl. Sp. Hist. I. 420:

Wie so hem hout recht ende wale
Indie middelt waghescale,
Wachtem niet te sine te blonc,
Noch te scaerp in ghenen spronc.

Brab. Yeesten, II. 333:

Willeme, heere van Cranendonck
Ende her Janne, die niet en was blonc.

En 379:

Heer Jan van der Calsteren, die niet en was blonc.

De Casteleyn, Konst van Rethoriken, 48:

Ziet toe ende zurght bee lude en stille
Dat ghy u niet en vindt in gheschille
Om u personagen, en valt dies niet blonck.

De Fragment-Woordenl. der L. Maatsch. heeft uit een gendschen rederijker *blonkheid* met een *quid?* Bilderdijk vraagt niet, maar zegt, Verkl. Geslachtl. I. 84, dat »het *blonk* der Ouden voor *bolrond* is, en in de uitspraak verbasterd van *bolling.*" De afleiding is even fraai als de beteekenis. Mijns bedunkens is *blonk* het eng. *blunt*, bot, stomp, van 't welk Bailey noch Johnson den oorsprong kennen; dat Chambers tot het hoogduitsche *plump* brengt; doch dat Horne Tooke, Div. of Purley, II. 175, regelmatig afleidt van het angels. ww. *blinnan* (eng. bij Halliwell *to blinne*), d. i. stoppen, ophouden; imperf. *blon*, partic. *bloned*, *blon'd*, *blont*, *blunt*, eig. dus afgebroken, geknot, en alzoo stomp. Bij ons schreef men dan ook *blont*, blijkens de vermelde Woordenlijst, waar men deze plaats leest: *haerlieder slach swaerden wierden* blont *ende ommeghehouwen.*

Uit deze verklaring volgt, dat het adj. *blonk* niet met het ww. *blinken* verwant is. Blijkens het Belg. Mus. VIII. 171, is het w. in Kortrijk nog in zwang.

Bluisteren—Bluizen.

Bluizen is het neders. *blüsen*, bij Richey gloeijen, een vuurgloed veroorzaken, waarvan ook het subst. *blüse* voor vuurtoren of baken. Zonder de *s* zegt het vlaamsch *verbluijen*, ook *verbloeijen*, voor verschroeijen, verzengen; zie De Bo. Bilderd. Geslachtl. I. 85, spreekt van een ww. *bluisten* of *bloesten*, dat niet bestaat.

Vandaar in het neders. *bleustern*, gloeijen, lichten, vlammen; bij Dähnert *bleuschern;* bij Kil. *bluisteren*, zengen, blakeren. In het drenthsch dialect is *bluusteren* opdrachtig, opgezet, opgeblazen zijn, van het gelaat en van 't weêr, zie Dr. Volksalm. 1847, bl. 174; dit w. heeft meer overeenkomst met het eng. *to blister*, bladderen, van het angels. *blaesan*, blazen. Ons *bluisteren* is dan *to blister* niet, zooals Bild. t. a. p. zegt, en Van Lennep, Vondel, I. 29, hem nazegt. Dus De Brune, Bancketw. I. 261: *de krakende en* bluysterende *vlammen, die 't metael doen smelten.* D. i. vlammen, flikkeren; voor blinken, bij Z. Heyns, De Dry Hooftd. 18:

Wat raest doch dit Wyf, het is om me te gecken,
'T is wonder, Heer, dat ghy daer na luystert,
Want sy de schrift met logens verduystert,
En wat sy (t. w. *de H. Schrift*) bluystert, *ten mach niet baten.*

Six van Chand. Poësy, 540:
Siedkeetels bluistern *haair en huid.*

Westerb. Ged. III. 633:
Ter keucken dientmen zich somtijdts van sulcke bladen
Om een Bredaes Kapuyn voor 't bluystren *te behoen.*

Van der Schelling in Van Alkemade, Beschr van Briele, I. fol. 216:
Wie voerde zyne ziel tot God, terwyl hy bad,
Eer dat de Martelvlam hem nog gebluisterd had?

Het ww. *verbluisteren* heeft gelijken zin; Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 67:
Zoo een vierich forneys op een kort verbluystert
Een schoon Roose dier in vallen mach.

En bl 302:
Zoo de Sonne 'tghemaeyt kruyt kan verbluysteren.

Vandaar *ongebluisterd* voor ongezengd, ongedeerd, bij Vondel, Jos. in Eg. 30:
— *het onbevleckt gemoet,*
Dat ongebluistert *in dien gloet*
Een zelve wert bevonden.

En het subst. *gebluister*, bij denz. Poëzy, II. 620:
De vyerge Zonne-kloot, die met een heet gebluister
Na 'et tweelingsteeken liep —

Het ww. komt nog voor omstreeks de helft der vorige eeuw, bij Higt, Ged. 120:
Onder 't bluistren, *onder 't blaaken*
Van de vlam, die ijzing baart.

Ald. 324:
'k Zie zolfer bluistren. *'k Hoor geklikklak van geweer.*

Met verwisseling der *b* in *f* of *v* heeft men het voor *fluisteren;* Visscher, Brabbeling, 179:
De hayren over 't geheele lichaem fluysterende,
Hebben klaer-schynende stralen (*als de zon*) *uytgeschoten.*

D. i. glinsterende, gloeijende, alsmede de naamwn. *fluister* en *vluister*, glans, gloed, bij Kil. *bluister;* Cats' Wercken, I. fol. 538:
Siet voor eerst een schoone vlam,
Die schier aen de solder quam;
Maer het is terstont gedaen
Als de fluyster *is gegaen.*

Van Lodensteyn, Uytsp. 330:
Ja 't vier aan 't branden...
Ja sendt sijn kracht, en dringt sijn fluister
Door 't vel, om 't vleesch met pijn te brâen.

Severijns Mengel. II. 104:
— *Sie haer bey te moe,*
Hoe langs hoe feller
Aen 't gloejen. Dat geen zaet' dien vluister *blus.*

Men vergel. voorts *Blaasteren*, waaraan *bluisteren* nauw verwant is

Bobberen—Bobben.

Bobberen komt voor in *opbobberen*, hetzelfde als *opbobbelen*, zie *Bobbelen*. Dus Bredero, Griane, 33:
Op bobbert *uyt de grondt, ghy gladde Meereminnen!*

Coster, De Rycke Man, 1:
O vader, die 'm van oudts gingh onder 't kroos bedelven,
Dien doet ghy bobbren op.

Ten Kate, De Schepping, (3e dr.) 41 (van paddestoelen):
Zij bobbren op *en bersten,*
Het beeld van den Nijd,
En blazen een gifdamp
Die doodelijk bijt.

Volgens De Taalgids, IV. 29, is in het dordsch taaleigen *bobbertje bloedworst* de bijnaam van een goeden sukkel. Ook in het eng. is het subst. *bubble* een onnoozel mensch, iemand die zich laat bedotten, een sul; en *to bubble* iemand bedotten, welke beteekenis ontleend is van het bedriegelijke van den *bobbel* of waterbel, en in dezen zin heeft Halliwell het primit. *to bob.*

Bodderen—Botten.

Volgens Schuermans' Idiot. is *bodderen* in het vlaamsch hetzelfde als *boddelen*. Zie dus dit w.

Boenderen—Boenen

Het frequent. *boenderen* komt voor in het tooneelstuk Margrietje (Amst. 1639), 23:
— *nou die vaetsheydt is* eboendert
En uyt eveeght, sy gaet nou daer heur Jantje hoendert.

Ook het holsteinsch heeft *boonern*, het houtwerk met een stijven borstel schuren, in Grimms Wtb. *bohnern;* van *boenen*, hoogd. *bohnen*, neders. *boonen*, *bonen*, *böhnen*, zweedsch *bona* enz. Het eng. bij Halliwell heeft *to boon* voor den openbaren weg herstellen, en *boonmaster* voor den opzichter over dat werk; wij zeggen „de straat *boenen*" voor met den bezem en water schoon maken; bij Huygens het schoonmaken van schoenen, Korenbl. I. 544:
Ick sie niet een paer niewe schoenen,
Ik sie niet een paer oude boenen:
All 't slijck van gist'ren hanghter aen.

Vandaar het bekende werktuig *boender;* Meerman, Com. Vet. 78: *dat ick haer... met eenen selvigen*

boender *geschrobt heb.* — Met eene bijzondere toepassing gebruikt Schermer *boenen* voor »van eene waardigheid ontdoen"; Poëzy, 112:

(*Gy*) *Dorst wel Minutius van d' edle waardigheit*
Des Burgemeesterschaps om zyne lafheit boenen.

Huygens heeft *onboend* (*ontboend*) voor schoongeveegd, Korenbl. I. 539:

— *Vind ick een Huys voor aerdigh*
En achter niet onboent, *in 't midden lijdelijck.*

En *uitboenen*, fig. voor wegvegen, heeft reeds Van Hildegaersberch, Ged. 82:

Die langhe veete ende groote gheschille
Die soe heeft hi al ghesoent,
Reyn ghemaect ende uutgheboent.

Een ww. *boenen* leest men Van Heelu, vs. 5316:

Vele liede, met sterker vaert,
Torsse ende te voet met groten roten
Boenen *met eyseliken stroten;*
Crieerden gruwelike, ende liepen
Achter die Brabantre, ende riepen:
Slaet, vaet ende brint enz.

Willems vat dit op als een praesens, en verklaart dan *boenen, bounen* of *bouden*, door getier maken, verwijzende naar *boun*, bij Epkema uit Gysb. Jap. opgeteekend. Doch *boenen* is hier het imperf. van *bannen*, d. i. vloeken; bij Kil. zijn »*bannen*, vloecken ende schenden," het »*bannen* ende schenden" uitdrukkingen voor sinistra imprecari, diris devovere, execrari, detestari; dirae, sinistra imprecatio, detestatio, execratio; Van Hasselt staaft die uitlegging door een voorbeeld, en ook bij Outzen is *banje, bannje*, vloeken, ééne der beteekenissen van het ww. *bannen*, in den *ban* doen, waarvan men zie de Wdbb. van Benecke en Grimm.

Met ons ww. *boenen* heeft dus Van Heelu's *boenen* niet te maken; en even weinig het adj. *boen* uit het Constthoon. Juweel, 321:

Maer off die persoonen somtijts niet al te boen *en waren,*
Een halff slacht, off crom was van leeden.

Voor 't naaste denk ik hier aan het fransche *bon*, goed, dat blijkens Halliwell ook in sommige engelsche dialecten is overgenomen onder de vormen van *bon* en *boon*, van welk laatste de uitspraak met de spelling onzes rederijkers overeenkomt.

Bolderen—Bollen.

Ten Kate, II. 593, leidt *bolderen* af van *bollen*, bij Kil. klappen; doch bij Stalder een hevig geraas of gestommel maken. In zulken zin is het ook bij Six van Chandelier, Poëzy, 304:

— *met zoo dom getier*
Of Heemel tegen Heemel bolde.

D. i. met stommelend geweld tegen elkander botste. Het frequent. *bolderen* geeft dan ook een herhaald stommelend geraas te kennen, zooals van een rijdenden wagen; Randteek. van den Statenb. op Nahum 2, vs. 4: *de wagens sullen met sulcke snellicheyt ende rumoer door de straten en stegen der stadt rollen, en hollen, en* bolderen, *als of de voerlieden .. dol ende rasende waren.* Op Joël, 2, vs. 5: *als ofmen een hoop wagenen hoorde op de bergen, daer sy een sulck* bolderen *ende rammelen maken.* En in den tekst zelf Jerem. 47, vs. 3: *het geraes sijner wagenen en* het bolderen *sijner raderen.* Van Beers, Levensbeelden, 102:

— *kwam daer een wagen, tot klinkens*
Opgestapeld van d'oogst der boekweit, nader gebolderd.

Zoo ook van het geraas des donders; Sluiter, Eyb. Sanglust, I:

Daer gy uw opperzalen zoldert,
Van waer gy met uw donder boldert.

En van hevig geschut; Hooft, Ned. Hist. fol. 252: (*dat*) *t'hans vinniger vuur gegeeven, endtlyk met zoo yslyke slaaghen* geboldert (heeft) enz. Macquet, Dichtl. Uitspann. II. 10:

Dan boldert *het kanon;* —

Van Beers bezigt *opbolderen* van het stommelend oploopen eener trap; Gevoel en Leven, 35:

— *hij* boldert .. *den donkren trap* op.

De afl. *boldering* leest men bij Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 215:

— *d' ander* (t. w. *de leeuw*) (*steeckt*) *uyt sijn keel, gheterght, als eenen donder*
De bolderinghe *stuer, vier spouwende daer onder.*

Om het geluid nog nader af te beelden, heeft men het compos. *holdereboldeven;* Van Rusting, Duvels Leven onder de Duv. 126:

Dat hem de Duvel eens verscheen,
En liet zich horen op zyn zoldren,
Met een afgryslyk holdreboldren.

Waarvan de bijwoordelijke uitdrukking *holderbolder;* H. van Halmael, Overdaad en Gierigheid, 73:

Dit maakt malkand'ren dol, en rolt maar holder bolders
In alle dertelheid malkand'ren over boord.

Dit *bolders* is om het rijm op *zolders.* En Potgieter, Liedd. van Bontekoe, 34 (van Maurits' zeilwagen zingende):

Toen het holdebolder *ging*
En de koensten zich ontzetten.

Den *bolderwagen* of *bulderwagen*, dien Weil. kent, vindt men in De Honigbije, V. 154:

Hier vliegt een chais, daar hotst een lompe bolderwagen.

Voor ons *bolderen* zegt het hoogd. met verscherpte medeklinkers *poltern*, doch in de dialecten ook *boldern*, *bollern*, *poldern* en *pollern;* zie Höfer, Kehrein, Stalder, Schambach en Schöpf, alsmede Grimms Wtb. Ook in 't eng. bij Halliwell is *bolder* een luid gerucht.

Met eenige wijziging der bet. is *poltern* bij Anton dansen en feestgetier maken; *polten*, *poldern* en *pollern* bij Schmeller beangst maken; *überpoltern*, overweldigen; *boldern* bij Von Schmid alarm maken; *bollern* bij Schmidt onstuimig te werk gaan, en ook wild spreken, rammelen, met welk laatste het *bollen* van Kil. overeenstemt. In onze dialecten vond ik nog *bolderen* voor het schreeuwen der korhoenders, volgens Dr. Volksalm. 1839, bl. 187, in Drenthe gebruikelijk, waarmeê wederom *bollen* voor huilend schreeuwen overeenkomt, dat Von Schmid vermeldt.

Een ander woord schijnt *bollen* voor slaan, treffen; bij Weil. *eenen os bollen*, d. i. voor den bol treffen; dus Six van Chand. Poësy, 130:

Ik slongh den staf, op scherpen steen, zoo swaar,
Dat 's duivels staart daar heene rolde.
Noch gaf het spul, eer ik hem bolde.

Nog een ander is *bollen* voor rollen, bij Kil. van *bol* of *bal*, waarvan ook zeker spel met den bal, kaatsen genoemd, bij Van Alkemade en Van der Schelling, Ned. Displegt. III. 245: *dat de armen in geen herbergen mogten gaan, nog keegelen,* bollen *of verbode speelen.* Udemans, Geest. Gebouw, 15:

Hoe wel dat uwen kloot seer ongestadig rolt,
Den Koning met een stoot ghy uyt het midden bolt.

Vandaar *verbollen;* De Toekomst, XII. 395: *Wat ze met hunnen vrijen tijd voor het grootste deel doen? Hem* verbollen *of verbiljarten.* Belg. Mus. IV. 247:

Laet vaeren tcaetspel, het steken naar den rynck,
Steict naer den vyant .
Zouckt den vyant ende gheen bolbanen.

Zoo leest men nog bij Versnaeyen, Lange Jan (Brugge, 1864), bl. 12: *de jaarlijksche* prijsbolling... *is afgeloopen.* — ...*hij heeft koning* gebold. En bl. 17: *omdat hij nu de eerste* bolder *van het dorp was uitgeroepen*

Van *bollen* is ons compos. *rollebollen;* alsmede *rolenbolen*, in Ulm een kaatsspel volgens Von Schmid.

Bolteren—Bollen.

Het ww. *bolteren* trof ik aan in Berkheys Zeetriumph, I. 114:

's Lands Hulk hoe zeer geschokt, geslingerd en gefoltert,
Dreef stil op de effe zee, aan 't wrak te loef geboltert.

In geen der mij bekende woordenboeken, ook voor het zeewezen, komt dit w. voor. 't Schijnt vast maken, bevestigen, te beteekenen. In zeemanstaal is *bollen* volgens Winschoten het zeil van de bezaan inhalen of korten; misschien van *bollen* of *bolen*, slaan, waartoe dan ook behooren kan het eng. *bolt* voor touw, waarin het zeil genaaid wordt, en het neders. *boller*, een scheepspaal of blok, om welk men de zeilen slaat en bevestigt.

Bonsteren—Bonsen.

Het ww. *bonsen* is bekend voor stooten of slaan, dat een dof geluid geeft. Tiling heeft daarvoor *bunsen* en *bumsen;* Bernd *bumssen*, *bumpen* en *bumpfsen;* Von Delling *pumsen*, *pumpsen*, Von Schmid *pompen*, *bummen;* en het eng. *to bounce*, bij Halliwell *to bunch.*

Als frequent. kwam mij *pumpern* voor bij Ueberfelder Het vlaamsche *bonsteren* heeft denzelfden zin bij De Bo, die ook, met uitlating der *s*, *bonteren* er voor heeft.

Boorderen—Boorden.

In Coornherts Wercken, I. fol. 462* verso leest men: De boorderinghe *van Incredulitas was met gulden letteren beschreven .. ende hadde* de boorderinghe *van Inconstantia met dan swepen ende sporen d' een onder den ander vermenghet ende rontsom den rock gaende.* — Dit w. is blijkbaar omboording, omzooming, en onderstelt een ww. *boorderen.* Het beantwoordt aan het middelned. *borderen;* Die Rose (door Dr. Verwijs), vs. 13227:

Sine targe was...
Van stouterne al gemaect,
Die haddi vaste ane hem gesaect,
Ende al gebordert *met onwerden.*

De frequent.-vorm komt overeen met het eng. *to border*, gelijk het prim. met het fr. *border*, middelhd. *borten.*

Botteren—Botten.

In Serrures Vad. Mus. III. 57, leest men: *die houden ende leven op vrouwen van lichten leven, ende hanteringe hebben van quaden terlingen, ende* botteren. — Zoo het in Oudemans' Bijdr. I. 792, juist gezien is, heeft men hier een ww. *botteren* voor valsch spelen, en alzoo in dez. bet. die het ww. *botten* meermalen heeft, zooals blijkt in desz. Schrijvers Wdb. op Bredero.

Brijzeren—Brijzen.

Met verwisseling der tongletters heeft het vlaamsch

voor *brijzelen* het frequent. *brijzeren;* zie De Bo en voorts het art. *Brijzelen.*

Bulderen[1]—Bullen.

Bulderen verschilt alleen in klank met *bolderen* en wordt ook in de bet. met dit meermalen verwisseld. Verg. dit w. benevens *Balderen*, waarvan hetzelfde gezegd kan worden, doch 't welk alleen bij ons minder gewoon is. Vondel voegt *bulderen* en *balderen* bijeen, Faëton, 41:

Nu blixem, het is noot. nu bulder, balder, *donder,*
En weêrlicht —

En Zungchin, 37:

Het dondren baldren en buldren *der kortouwen.* Wat bij ons een *bolderwagen* heet, noemt het Brem. Nieders. Wtb. *buller-wage.* Het neders. zegt *bultern* voor *bulderen*, zie Richey, Schütze en andd. en 't eng. bij Halliwell heeft in dien zin *to buller.* Bij Outzen is *bullern* donderen, en bij Danneil het knappen van een hevig vuur.

Wij kennen het w. met toepassing op het geschut en den wind; Van Merken, Nut der Teg. 242: *het* buldrend *zeegebruisch.* En 312: *laat de storm vry* buldren. Bilderdijk, Mengelp. I. 29: *een* buldrend *stormgeweld.* Bogaers, Gezam. Dichtw. I. 89: *'t* bulderend *Noordwest.* — Doch fig. ook op de menschelijke stem, die zich met woestheid doet hooren. Dus Levens van Plut. fol. 427 verso: *T' welck de Kamerlinck uyt archeydt seyde.. om (den Coninck) aen 't spreecken te brenghen, ende aen* 't bulderen. Hooft, Ned. Hist. fol. 877: *als Noël van Caron.. hun met straffe woorden toedreef...* bulderden *z'er teeghen aan, met half vertwyfelde grimmigheit.*

Zoo ook *uitbulderen;* Moons, Sedel. Verm. Tonneel, 167: *goet en quaet* buldert *hy* uyt. Vondel, Brieven, 5:

Hy grimt my grimmigh toe, en buldert uit, *vol toren.*

Nomsz, Gabriëla van Vergy, 22:

Faïel weet alles, ja! uitbuldrend' *hoogst verstoord,*
Verwyt hy bitterheên die gy niet hebt gehoord.

Snieders, De Verstooteling, 86: *terwyl hy een aantal bedreigingen* uitbulderde. — Welk woord intusschen ook van het geschut gebezigd voorkomt, b. v. Loots, Nieuwe Ged. 31:

Terwijl de Trompen, met een donderend geluid,
Uw glorie bulderden *langs verre watren* uit.

Niet onaardig is *overbulderen* voor overschreeuwen; Van Rusting, Aran en Titus, bl. 3:

Zet vry een bast op, of je Cerberus verbluffen
En overbuldren *wout:* —

Met andere voorzetsels heeft men voorts hetzij meer of minder eigenlijk, *aanbulderen;* Vondel, Joann. de Boetg. 40:

De storremwinden, fel aenbulderende, *ruisschen.*

Nomsz, Vaderl. Brieven, I. 50:

Hy bulderde *onbezuisd zyn' Konings zuster* aan,
Als waar' zy zyns gelyks, en deed dees taal my hooren.

Losbulderen; Bilderdijk, N. Uitspruitsels, 17 (van golven, die):

Dan, met het schuimend hoofd ten hemel opgestoken,
Losbuldren, *en elkaâr verdringen onder 't koken.*

Ombulderen; Immerzeel, Ged. I. 32:

Het noorden ombuldert *ons hutjen op 't norscht.*

En *opbulderen;* Westerman, Ged. III. 57:

De buijen buldren op, *de gure winden loeijen.*

Bij Kil. is *verbulderen* iemand door harde woorden nederslaan, overbluffen, anders ook *verbalderen*, zie *Balderen.* Dus de Levens van Plut. fol. 131: *Maer Plato daer nae henluyden* verbuldert *hebbende.* Fol. 142 verso: *hy noyt sprack met de andere Crijchsoverstens... of het was altijdt met een toornich gemoet, ende* verbulderdese *schamperlick.* En fol. 169: *de sommighe werden* verbuldert *door het gheroep ende ghewelt van de gemeente.* Erasmus, Lingua, 17: *met groot geroep ende getier alle dinck willen bevestighen en* verbulderen. Ald. 91: *dat wy op ons maerten ende knapen schimpich kijven ende haer* verbulderen. Van Ghistele, Terentius, Phormio, bl. Iviij:

Te deghe heeft hy gheiaecht int gadt
Uwen vadere, en hem verbuldert *int leste.*

Weilands afl. *bulderig* leest men bij Coornhert, Wercken, II. fol. 241 verso: *hoe bitter ende* bulderigh *zijne penne was.*

Den primit.-vorm vindt men Van Vrouwen ende van Minne (door Dr. Verwijs), bl. 73:

Wanneer een kaerl wort recht vergult,
So raest hi wie en dwaes die bult.
Sijn aensicht drint (d. i. *zwelt op*) *hem ende zwilt,*
Hi sweert, hi doemt, hi vloect, hi scilt.

Van Santen, aangeb. bij Oudemans, Bijdr. I. 852:

Altijt moetje doch krackeelen
G'lijck d' onheuse kaeckers doen,
Of je bult *wanneer wy speelen.*

Höfer heeft *büllen* voor brullen of loeijen van het runddier, bij Frisch *bullen, pullen, bolen*, bij Lexer *püllen.* Van het brullen of loeijen — en niet van de halsbel als Bilderdijk in zijne Verkl. Geslachtl., of van den teelbal, als Tuinman wil — heet de stier *bul*, hoogd. *bulle, bolle*, zweedsch *bola* enz.

Bulderen[2]—Bullen.

Het hier bedoelde prim. zou ook *bollen* kunnen luiden, van *bol*, opgezet, rond van vorm. Met de *u* zeggen we nogtans ook *bulster* en *bult*. Maerl. Sp. Hist. III. 225, noemt Godevaert »die *buulriggede*," d. i. de bolgerugde.

Hiervan is *bulderen* bol opzetten; bij J van Dans, Thyrsis Minnewit, I. 186:

Staense (d. i *uw lipjes*) opgebuldert *rondt*.

Dez. Kushemel, 25:

Anna zette straks haer muyltje
Opgebuldert *met een buyltje*
Ofse Kinders stillen wouw.

Ald. 45 (meer figuurlijk):

Hoe meer sich dan sijn vyer verspreyt
En buldert *tot een grooter vlam.*

Met dit *bulderen* komt overeen het eng. *to bollen*, bij Halliwell voor zwellen opgeteekend; en tot het primit. *bullen*, *bollen*, breng ik ook ons *bollen*, in onze gemeenzame taal het gevoel hebben van eene aangename of streelende gewaarwording, als ziende op het zwellen of opzetten der borst, zooals dit uit genoegen of trots pleegt te geschieden. Men leest het w. bij Van Effen, Holl. Spect. I. 159: *niets* bold (*de vrouwen*) *zo, niets doet 'er zoo'n vermaak* enz. Sluiter, Gesangen, 258:

Want siet, aldaer is weggeworpen .
Ja Sauls schild, alsof hy niet en waer geweest
Gesalfd met Oly, 't welk den vyand bold *op 't meest.*

Schaap, Bloemtuyntje, 223:

Want hy weert een vyand af
Die hem listig bolt *van binnen.*

In dezen zin zou men ook kunnen uitleggen het middelhd. ww. *ballen*, naar welks bet. Benecke vraagt:

daz vrouwen wolgevallet
und lieht gemüete ballet.

D. i. dan (*lieht* voor *liht* genomen): wat de vrouwen wel bevalt, en het lichtzinnige gemoed *aangenaam is.*

Bulkeren—Bulken.

Het frequent. *bulkeren* komt, zoo de druk juist is, voor in Van der Veens Zinnebeelden, 262:

— *doen Belgica de handen,*
Geklankt ten Hemel sloeg, en vreugdevuyren branden,
Liedt beyeren 't Metael, liedt bulkeren *de Slangh,*
Wiens vuyrige vergift maeckt trotse krijgers bangh.

De slang, die hier *bulkert*, in plaats van *buldert*, is een stuk geschut van dien naam. Het w. is overigens niet gansch onbekend, want ook Huppel zegt in zijn Idiotikon, dat *bölken* of *bölkern* in Lijf- en Ehstland voor hevig bulken van het rundvee gebruikt wordt.

Dat voorts het welbekende *bulken* afkomt van *bullen*, een brullend, loeijend of ander geluid maken (zie *Bulderen*[1]), valt in het oog. Een zachter vorm is *bulgen*, het kugchend hoesten van een oud man; Der Lek. Sp. III. 45:

— *dattie oude*
Biden haert zitten zoude
Hoesten, bulghen, *spade ende vroe.*

De variant heeft *bulsen*, wat ook Kil. vermeldt, en meer voorkomt; Belg. Mus. X. 63:

Hi hulsde, hi bulsde; *die stanc was groet.*

(*Hulsen en bulsen* is blijkens Kil. een gewone uitdrukking, zooals reeds in het Gloss. op der Lek. Sp. is opgemerkt.) Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 654:

Houdt u manierlijck als kloecke verstanden,
In 't hoesten, in 't bulsen, *in 't niesen, in 't gheeuwen.*

Waarvan ook *bulzig;* Janssen en Van Dale, Bijdr. VI. 330:

Hoester hyement, ic worde bulsich *mede.*

Een geheel ander *bullen* leest men bij Maerl. Sp. Hist. III. 165:

U privilegie es spot ende sceren,
Voer alle princen, vor allen heren.
Ic wane ghire in sijt verdullet:
Soe was met botren ghebullet,
Sone conste ghene zonne gedoqen.

D. i. verzegeld, van *bul*, *bulle*, roman. *bulla*, zegel; zie Beneckes Wtb. i. v. en Diez, Etymol. Wtb. I. 73.

Bulteren—Bulten.

Beide wwn. heeft het vlaamsch voor meelziften, builen of buidelen. Voor het primitief zegt ook het eng. bij Halliwell *to bult* en *to boulte;* het fransch per metathesin *bluter*, doch Hécart wederom *bulter*. Over de afleiding des woords zie men eenige gevoelens bij Scherer.

De Bo noemt *bulteren* het freq. van *bulten*, d. i. »uitzetten, uitwaarts buigen op wijze van eenen bochel of gezwel." Dit ww. *bulten*, dat ik van het vorige onderscheid, kennen wij meest door het deelw. *gebult*, toegepast op iemand die eenen bult heeft, of op voorwerpen met bulten voorzien. Meerman, Com. Vet. spreekt van *bultekaarten*, 56: *de Stuyrluyden stelden sommige soo slordigen cours op haer* bultecaerten, enz. Ald. 103: *doen de winden van* Bulte- *en Platte*-Caerten *begonden tegens den anderen aen te waeyen.* — De Lijst achter het werkje verklaart de benaming breedvoerig; het zijn *bulte* of

ronde kaarten, waarop de breedtegraden naar het noorden wassen en vergrooten en zich dus uitzetten, in tegenstelling van de *platte* kaarten, op welke die vergrooting geen plaats heeft. Bij Stürenburg is *bûlten* hoopen maken. Vandaar ook *uitbulten*, dat men leest voor uitzetten, ophoogen, bij Oudaan, Roomsche Mogenth. 216: *den heuvel,.. naa de mart* uytbultende. — Het adj. *bulterig*, bij Weil. gemist, kwam mij voor bij Voet, Stichtel. Ged. I. 127:

— *een benauwd en moeilyk pad,*
Vol dorens, bulterig, *en glad.*

Daaijeren—Daaijen.

Daaijeren vermeldt Hoeufft in zijn bredaasch Wdb. met de beteekenis van talmen, en gist het eene verbastering te zijn *draaijelen*, freq. van *draaijen*, »zich besluiteloos keeren en wenden, zonder te weten wat men doen zal." De hoogl. Siegenbeek in den Letterbode (van 1836) kon zich — te recht voorzeker — met die afleiding niet vereenigen, en gaf eene andere, die, mijns inziens, evenmin steek houdt, t. w. van het ww. *dagen*, dat in den Ferguut voorkomt en »toeven, talmen" zou beteekenen. Veeleer schijnt *daaijeren* het freq. van een ww. *daaijen*, dat mij nog wel niet is voorgekomen, doch dat naar zijn' klank niet ongeschikt zijn zou, om een langzaam bewegen, een sleepend voortgaan, een treuzelend handelen aan te duiden. In het holsteinsch is *deien* voor wiegen in gebruik; Nares en Halliwell hebben *to dade* voor kinderen leeren loopen, en ook langzaam voortbewegen, dat wellicht dezelfde woorden zijn. Zekerder is het, dat het zelfst. nw. *daai* bij ons en elders bestaat voor eene onhandige, treuzelende vrouw; in Meulewels' Timon Misanthropos (Antw 1636), leest men 10:

Onraedsaem dant, sottin, ghy averrechtse daey
Ghy dulle kallemoey en opghetoyde vlaey.

In het zwabisch is volgens Von Schmid *dai* eene eenvoudige, onnoozele vrouw, en volgens Fulda, Germ. Wurzelw. 276 en 334, *daik* een dommerik, iemand die op niets let, die, zooals men zegt, Gods water over Gods akker laat loopen.

Met het freq. *daaijeren* kan vergeleken worden het ww. *daren*, dat zoowel bij Stalder als bij Anton (St. I) treuzelen, langzaam zijn in spreken en handelen, beteekent; en als Von Schmid zegt, dat hem van het zwab. ww. *dätteln*, langzaam, kinderlijk, ongeschikt te werk gaan, *dattern*, bang zijn en dat in zijn spreken door stotteren aan den dag leggen, geen primitief ww. is voorgekomen, zou hij wellicht gewezen kunnen worden op het zoo even vermelde eng. *to dade*. Ook 't eng. zelf heeft bij Halliwell *to daddle* voor waggelen, ongeschikt iets doen, en treuzelen.

Door met Siegenbeek *daaijeren* van ons middelned. ww. *dagen* af te leiden, legt men in dit w. eene beteekenis, die het mist, t. w. die van talmen. Het zegt, zooals Benecke het uitdrukt, eig. den dag doorbrengen, en vandaar verblijven, vertoeven, verwijlen. Dus in de twee door Siegenbeek aangeh. pll. Ferguut, vs. 39:

Neen ic, seit hi, ic sie 't weder
scone ende claer, in wille niet daghen,
bedi ic wille varen jaghen.

En vs. 4978:

Hi riep ridders ende seriante,
dat si aisierden Galarante,
ende leidene ter coninginnen
Genoeveren, si wilden kinnen;
si hadde vele van hem horen saghen,
bedi moeste hi met hare daghen.

D. i. daarom (omdat zij Galarant, van wien ze zoo veel gehoord had, nader wilde leeren kennen) moest hij met of bij de Koningin *verwijlen*, eenigen tijd doorbrengen. »Met de Koningin *talmen*" zou onzin wezen. Dus ook dikwerf elders; b. v. Lancelot, B II. vs. 9865:

Gine sijt niet wel genesen nu;
Gi moet hier daegen *toter stonden*
Dat genesen sijn uwe wonden.

En vs. 46272:

Dus bleven daer alle met vlite
Ende dageden *metten hermite.*

Walewein, vs. 4144:

Dander twee ooc niet ne daghen,
Sine trecken swaerde sonder soelden.

Vs. 6579:

Darne was gheen van dien
Die so langhe dorste daghen
Ter porten, enz.

En vs. 10859:

Ic wane hi daer onlanghe daghet.

Kausler, Denkm. I. 52:

Hi voer tote sijns wijfs vader te hant,
Den hertoghe van Sassen, ende daer
Bleef hi een stic daghende *daer naer.*

En 149:

Om dat Diederic met siere ghewelt
Daer (t. w. te Rijssel) *meest* daghede *ende helt.*

En II. 468:

Voer dien casteel daer si laghen
En willen si niet langher daghen.

Zie wijders de pll. aangeh. door Dr. Jonckbloet,

op Kar. de Groote, 281 (waar men intusschen voor »Kausler, vs. 130" te lezen hebbe »vs. 730"). Hetzelfde als dit *dagen* beteekent ook *gedagen;* Maerl. Sp. Hist. II. 380:

Maer eer hi staerf haddi ghedaghet
So lange daer, enz.

D. i. verwijld; de eerste uitgave, IV. 344, verstond hier »als in een rechtsgeding voor den vrede pleiten." N. Werken van de L. Maatsch. I. 1. 221:

Si en consten niet gedagen;
Si en vloen dersi dandre sagen.

D. i. zij konden geen *stand houden, blijven staan;* de Uitlegger denkt aan *gedoogen* voor uitharden, doorstaan. Blommaert, Oudvl. Ged. I. 18:

Doer die vrucht van sinen slagen
Voer hem en conde niet ghedaghen.

D. i. door de vrees voor zijne slagen kon niemand voor hem *stand houden.* Anders is *gedagen* wat wij *opdagen* noemen, d. i. verschijnen, zich opdoen; Van Heelu, vs. 4277:

Ons es heden groot geval
Hier op desen dach bedaget.

En vs. 5771:

— *u es* bedaget
Dat ghi lange hebt gheiaget.

Der Lek. Sp. I. 96:

Ic waenre lettel bedaghet
Diere diemen hier ghenaecht.

Dus naar de variant; de tekst heeft *ghedaecht;* de zin is: ik meen, dat er zich weinigen *opdoen* van hen, die men vermeld heeft. En in dien zin versta ik *dagen*, Belg. Mus. I. 278:

Ghestadelicke, sonder verwanderen,
Sprac soe vroedelike die maghet
Van onsen ghelove, wat vromen het daghet.

D. i. (in bedrijvenden zin) wat nuttigheid het (geloof) *doet opdagen*, teweegbrengt. In den Ferguut, vs. 1666:

vrient, seit hi, dat di Godt moet daghen,
wijst mi den horen ende 't hoeftcleet,
in cans vinden, dats mi leet.

vat prof. Visscher dit *daghen* mede bedrijvend op, als »behoeden, eig. de dagen besparen, verlengen," en ook prof. Jonckbloet, t. a. p. bl. 282, geeft die uitlegging. Zij komt mij echter niet gestaafd en dus te gewaagd voor; ik denk liever aan opdagen, verschijnen, of, zooals wij zouden zeggen, nabij zijn, en dus onzijdig.

Voor het ww. *dagen* leest men *tagen*, Episodes uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), vs. 6713:

Die vander stat werden versaecht,
Daer en was niet langhe ghetaecht,
Sy en ghingen vlien haer ende daer.

In de noot leest men: »Men leze *ghedaegt*, van *daghen* = rusten, talmen." Het woord »talmen" moet hier vervallen, zie het boven door mij opgemerkte. Dr. Verdam verwijst naar vs. 2931, uit hetz. werk, waar men leest:

Si daden maken nuwe scilden,
Haer orssen maerschalken ende daghen.

En naar vs. 4308:

Witte, yseren, scarpe sweerde
Hadde elc als hyt begeerde.
Die orsse gemarscalct ende gedagt.

met bijvoeging, dat de laatst aangeh. pl. beantwoordt aan het fr.:

Séjorné *sont li buen destrier.*

Dagen staat dan gelijk met *séjourner*, verblijven, of (wil men) rusten; doch niet met talmen. (*Een ors marschalken* is een paard beslaan.)

Dabberen—Dabben.

Het frequent. *dabberen* is in het vlaamsch volgens het Alg. Vl. Idiot. hetzelfde als *dabbelen;* zie dus dit w.

Daggeren—Daggen.

In het Alg. Vl. Idiot. is *daggeren, deggeren* »het rondloopen van boren, in stede van dadelijk het hout in te gaan." 'k Weet het w. alleen te vergelijken met het eng. *to daggle*, bij Halliwell sleepen, nasleepen, ook loopen als een kind, het freq. van het mede aldaar voorkomende *to dag*, dat onder anderen mede sleepen, »leuren, aanduidt; het subst. *dagge* is daar een slip of lap die sleurt of slingert.

Dakeren—Daken.

Bij Kil. zoowel als in de neders. Wdbb. van Dähnert, Richey, Schambach en andd. is *daak* nevel, *daken* nevelen, nevelig zijn, en *dakig, dakerig*, nevelig. Kil. heeft tevens *dakeren*, dat hij niet als met de vorige wn. verwant schijnt te beschouwen; hij noemt het oudvlaamsch, in de bet. van fladderen, zwaaijen, wapperen. Werkelijk komt, naar 't schijnt, het freq. dus voor bij onze Ouden; Ferguut, vs. 3894:

hi sach dakeren *die banieren*
metten winden, ende menech ponioen.

Grimb. Oorlog, II. 265:

Men sach daer dakeren *heerlike*
Menighe baniere op den velde.

Bl. 267:

Dus sach men dakeren *baniere viere.*

Intusschen is, naar ik meen, de bet. van wapperen, die anders op de banier bij uitnemendheid past, niet de ware of eigenlijke, en komt het frequent. van het vermelde *daken*, nevelen. Niet alleen toch

komt dit prim. in denz. zin van wapperen voor; Grimb. Oorl. II. 42:

Daer quam Geraert van Assche
Met sinen maghen wel ter harnassche,
Nevens sijn baniere dakende *sere.*

Maar ook *dakeren* wordt aangetroffen in een' anderen zin, Walewein, vs. 9799:

Recht voer die swerte of hi uter helle
Hadde ghecomen dakerende *daer.*

Hier kan men moeijelijk aan wapperen denken; de zin vordert opdoomen, of, zooals Willems, Belg. Mus. VI. 54, zegt, opdauwen, d. i. uit den doom of nevel te voorschijn komen, en zich in 't licht vertoonen. Deze bet. komt overeen met die van de wn. *daak*, *dakig* en *daken*, en leidt ook tot het schemeren, schitteren, vonkelend golven der opgestoken of zich ontplooijende banier.

In De Navorscher, XXIII. (1873), bl. 355, wordt uit den Spieghel der Volcomenheit (Hs. van 1419) fol. 23, aangehaald: *want sy* (d. i. *de eigen wille*) *is alleen een fundament, daer alle ongheoerdinaertheid van sonden op* ghedadert *ende rust.* — Dr. Van Helten meent, dat hier *ghedakert* moet gelezen worden; de zin zal dan zijn, dat alle wanordelijkheid der zonde *nederkomt* en rust op de eigenwilligheid, en de lezing wordt waarschijnlijker, daar *rusten* evenzeer gevoegd wordt bij het primit. *daken* in de rederijkersplaats, ald. aangeh.:

Des hemels vaders troostelic woort.
Waer op hope ende ghelove rust ende daect.

De hr. Oudemans leverde in mijn Arch. IV. 259, een drietal plaatsen van op iets of iemand *daken*, uit het tijdvak der rederijkers, en gist dat het w. daar »op het dak komen, t'huis komen, op iets neêrkomen" beteekene. De zin laat stellig zulke opvatting toe; doch de vraag is, of het beeld van den nevel ook hier niet zou kunnen toegepast worden. *Nevelen* is in nevels opstijgen, doch ook in nevelen nedervallen en zoo nedervallen in 't algemeen. In Den Boom der Schriftueren, (door Dr. Schotel), 28, leest men:

Noch eenen pot wijns haelt eer icker by daecte.

D. i. volgens het Gloss. »beneveld werd." Dat zal dan zijn voor insluimeren, want er gaat vooraf eene opwekking tot »slapen." De onvolm. verl. tijd in plaats van den tegenw. is om het rijm. Coornhert zingt van een vernieuwd hart, Wercken, I. fol. 497 verso:

Het is ontschaackt, daar ruste daakt,
En smaackt de eyndeloose deughde.

Op gelijke wijze Haerlems Juweel, 14:

Ick gae geerne me tot die metten droeven geest
beladen zijn: want op haer veel smerte daect.

Mij dunkt, Feith zou hier gezongen hebben:

— *daar smart of ruste* dauwt.

En *bedaken* is bedauwen in Vlaerd. Redenrijckb. 108:

Mits ghy Wijsheyt aenroept, sal u Wijsheyt genaken.
En neffens Wijsheyt sal u Waerheyt oock bedaken
Met spraken, daer niet een tittelken aen gebreckt.

Meer letterlijk voor nedervallen, Haerlems Juweel, 12:

En nochtans sou elck wel willen den prijs crijghen,
Al sou al haer ghelt op muyl of kemel daken.

Een ander *daken*, en waaraan de hr. Oudemans dacht, heeft Dullaert, Ged. 22:

— *Babel, trots* gedaakt, *de pronk van al dat land.*

Dammeren—Demmen.

Bilderdijk bezigt *opdammeren*, Mengel. IV. 224:

Echter zoo van de oude jammeren
Weer een schemer op *mocht* dammeren.

En op zijn' voorgang Ten Kate *dammeren;* Dichtw. II. 95:

(*Zij*) *drinkt mijn troost in duizend kusjes in,*
Tot, alteras! de wreede morgen dammert.

D. i. aanbreken; een germanismus. Het nederl. ww. is *deemsteren;* zie dit.

Dapperen—Dabben.

Dapperen is zeeuwsch voor plasschen, met de voeten doorwaden; Zeeuwsche Volksalm. 1846, bl. 192 (van paarden):

Hun pooten
Gaan klapperen
Bij 't dapperen
Door 't water-
Geklater.

Heinsius heeft het w. voor zijpelen of pruisen, Nederd. Poemata, 112:

— *zijn oogen die bestonden*
Van tranen overdeckt te vloeyen en terstondt
Quam hem een leelick nat gedappert *uyt de mondt.*

Dit ww. is in beteekenis en oorsprong één met *dabbelen;* zie dat w.

Daveren—Daven.

Bij Outzen is *daw* geraas, getier, geweld, en *dauwen* razen, tieren, geweld maken. Daaraan verbindt zich het denkbeeld van de beweging, waarmeê dat geraas of getier vergezeld gaat, of liever die dit teweegbrengt. Plantijn en Kiliaan onderscheiden het ww. *daven*, razen, van *daven*, schudden, dreunen; dit is echter één en hetzelfde woord, zooals de friesche en nedersaksische dialecten toonen. Bij Wiarda is *dawan* gedruisch of getier maken; bij Dähnert *dawen*, bij Stürenburg

zoowel als bij Richey en andd. *daven* woelen, tieren, razen enz., waarvan bij Dähnert *dawendicheit*, uitgelatenheid, dolheid. Ook het eng. *to tave* bij Halliwell vereenigt de bet. van in beweging zijn met die van razen.

Het frequent., dat bij Stürenburg *davern* en bij Schambach *dâwern* luidt, had bij ons reeds van ouds de nog geldende bet. van het schudden van den grond; blijkens Grimb. Oorlog, II. 86:

Men mochte die eerde daveren *horen*
Daer sy te gader ghevaren quamen.

Waar de variant heeft »dreunen." Vollenhoves Poësy, 71:

Zy staat . .
By 't kruis, daar aardtryk bang van davert.

Ook andere schudding wordt er door aangeduid; Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 256:

Ja door mijn beven daverde *'t bed' daer ick op lach.*

Ald. hooger:

Zoo het bies door den wint te daveren *plach.*

En D. I. 526:

Zoo langhe als Boreas de looveren ruren zal,
En de hooghe boomen doen daveren *met krachten.*

»De spies *daveren*" zegt Plantijn is haar drillen; en dus 't ww. in bedrijvenden zin; zoo leest men bij Crous, Jos. Dr. Bly-eind. Spel, II. 188:

Wiens Hoofd de Croone draagt, wiens Hand de Rijksstav' daavert.

Doch wederom onzijdig in de Lev. van Plut. fol. 113: *dat de spies die sijn beelt in de hant hadde,* ghedavert *hadde.* Higt, Ged. 104:

Dat ieder scheutje naar mijn veldfluit drille en daver!

Somwijlen geldt het w. voor klinken, waarbij dus het geluid weder op den voorgrond treedt; Jan Vos, Ged. II. 19:

— daavert *dit te dof om my bekend te maaken?*

Indiervoege zingt Tollens, Ged. II. 98:

— *dronken van den lof, die* davert *uit den stoet.*

Als afl. met voorzetsels heeft men *opdaveren;* G. Brandt, Veinz. Torquatus, 24:

— *toen Room' deed door haar vreugdevlam*
Den heemel, aardt en zeên opdavren, *en weêrlichten.*

Even dichterlijk is *nederdaveren* bij De Swaen, Leven en Dood van J. C. I. 166:

Terstond komt uyt de wolk een stem als eenen donder,
Die dese woorden doet neêrdaveren *naer onder.*

Revius, Psalm 18, vs. 2, voegt *op* en *neêr* bij elkaâr:

De bergen hoogh en waren niet te stillen,
Haer diepste gront die daverd' op en neer.

Doordaveren; Bilderdijk, Wit en Rood, I. 77:

Zoo t Englendom zijn God mag prijzen,
Ook de aard doordavert *van Zijn lof.*

N. Dichtschak. II. 76:

Dat bosch en strand doordaver' *van 't gerucht!*

D i. onzijdig; doch ook bedrijvend; dez. Wit en Rood, I. 80:

Dees stem...
Doordavert *aâr- en zenuwepranken.*

Sprokkel. 47:

Zijn vreesselijke stem doordavert *dak en wanden.*

Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 242:

't Heelal der hemelen van loutre harmony
Trilde en doordaverd werd. —

En *ronddaveren;* Vinkeles, Temora, 71:

Hij doet de stem des krijgs, in 't koopren schild besloten,
Ronddaavren *langs het veld;* —

Meer gemeenzaam is *daveren* en *uitdaveren* voor wat men anders noemt drillen, heendrillen, uitdrillen; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, IV. 191: *Mevrouw Lenting denkt, dat zij heel naar Engeland* gedaverd *zijn.* En D. III. 76: *landjuffrouw(en), die zo hard zijn als spijkers, en door allerlei weêr er op* uitdaveren.

Van *daveren* heeft men de afleiding *davering;* dus Vervolg op Wagenaar, XXIX. 320: de davering *van hunnen godloozen Throon.* — Alsmede *gedaver;* Ten Kate, Dichtw. I. 34: *Omvergerukt by* 't stormgedaver.

Het eng. bij Halliwell heeft *to daver* voor verbazen, verdooven, doen verstommen. Die bet. wijst op de uitwerking of het gevolg van het *daveren* in den eig. zin; en zoo kunnen ook *to doff* en *to daw,* in hetzelfde lexicon voorkomende, voor vrees aanjagen, verschrikken, dezelfde woorden zijn met het primit. *daven.*

Deemsteren—Demen.

Demen komt voor in het middelned. bij Snellaert, Nederl. Ged. 369:

— *hier boven in dewecheyt,*
Daert en daget no en deemt,
Noch nemmermeer inde en nemt.

En in *bedemen,* bij Kil *bedeemen,* verduisteren, eng. *to dim,* van het angels. *dim,* duister, eng. (bij Halliwell) *dimme, dimly, dimish;* waarvan ook *dimness,* bij Hall. *dimhede,* duisternis, *dimming,* krieken van den dag, *dimmet* en *dimpse,* schemering; bij Anton, St. VII *dämmen,* licht benemen, beschaduwen, aldaar onjuist van *dam,* beschutting, afgeleid. Dus N. Reeks van Werken der L. Maatsch. II. 235:

Maer gheeft ons ter vaert
Uwe wapene ende u paert..

Het sal eer hondertwarf bedemen
Eer ic u ene slee sal gheven.

D. i. duister of nacht worden. Vandaar *deemstig*, bij Kiliaan *demstig*, overeenkomende met het genoemde engelsche *dimish*, duister; Coster, Polyxena, 68:

Dat ick myn eyghen kint niet ken door 't deemstig *licht.*

Anders meer gewoon *demster*, *deemster* of *deimster;* Belg. Mus IX. 60:

Dies bliven si ewelic int verdriet
Int ewige demster *sonder verlaet.*

Ald. 85:

Inder demster *hellen grachte.*

D. IV. 203: *daer worden zy overvallen in eender* deemster *nucht.* En VI. 45:

De lucht beroert, deimster *ende druckigh.*

Vandaar *demsternis*, *deemsternis*, *demsterheid*, *deemsterheid*, *deimsterheid*, duisternis; Meijer, Lev. van Jezus, 3: *dat licht scheen in den* demsternessen. Bl. 147: *de menschen van der werelt hebben liever* de demsternessen *dan de clerheit des lichts.* Bl. 154: *worptene in dechterste* demsternesse. Blommaert, Oudvl Ged. II. 6:

Dies willic weder varen
Te mijnre aermer scaren,
In die deemsternesse.

De Casteleyn, Konst van Rethoriken, 80:

Verlicht ons, die in deemsternissen *sitten belaen.*

Blommaert, a. w. I. 65:

Dus sijn si ghesceden beide,
Tote in der demsterheide.

Maerl. Sp. Hist. I. 17:

— *God versciet* deemsterheit *ende lecht.*

Ald. lager:

Die quade ingle, die hi hiet
Vallen in die deemsterhede.

D. II. 414:

Die meester vander deemsterheden.

D. i. de duivel. Leven van St. Amand, I. 137:

— *ter quader stede,*
Die vul es van deemsterheden.

Maerl. St. Franc. Leven, vs. 10109:

Aldus staref de keitijf,
Der zwarter deemsterhede *kint.*

En vs. 2757:

Al waest els waer deimsterhede,
Dat si sagen bider clarede.

Cassianus, Der Oud. Vad. Coll. fol. 90: *die duyster* deemsterheit *der sinnen.*

Andere voorbeelden dezer woorden zie men bij Clignett en Steenw. Schatk. 176—184: Prof. De Vries in mijn Taalk. Mag. IV. 72 en Gloss. op Der Lek. Sp., en Prof. David, Gloss. op Maerl. Rymb. (*)

Vandaar bij Kil. *verdeemsteren*, *verdemsteren*, *bedeemsteren*, verduisteren. 't Laatste kwam mij voor in de Springh-Ader aller Kinderen Gods, 131:

Of heeft sy somtijts schijn, 't is als bedeemstert *glas,*
Dhaer gheen oprechten glants noyt binnen quam ghestreken.

De Brune, Bancketw. I. 64: *wanneer haer* (t. w. *der ghesteenten*) *spel en luyster* bedeemstert *en doof gheworden is.*

Het hoogd. zegt voor dit ww. *dämmern*, bij Weinhold *demmern*, bij Schmeller *verdumpern*, van *dimper*, *dumper*, duister, bij Schutze en Schambach *demmerig* enz. Zie ook Ten Kate, II. 614, en *Dammeren* en *Dimmeren*. Er kan mede toe behooren *verdemmen* voor smoren, verstikken, bij Van Toorenenbergen, Acten van de Colloq. d. Ned. Gem. in Engeland, 133: *int laetste is quaet om overwinnen, dat int eerste met cleenen arbeyd had moghen neergheleyt ende* verdemt *worden.*

Deisteren—Deizen.

Het frequent. *deisteren* komt voor in *bedeisteren*, 't welk men leest bij Tuinman, Spreekw. II. 69: *Men weet dat jonge kinderen hunne moeders al dikwyls bespuwen en* bedeisteren, *zo dat zy vry wat te kuischen, te vagen, te wasschen en te plassen hebben 't Is daarom een spreekwoord: Wie heeft zyne moeder niet bekakt?* — Het verband doet zien, dat *bedeisteren* hier gelijkstaat met bekakken; en een primit. *deizen* of *deissen* zou in denzelfden zin te wettigen zijn door het oudhoogd. *daisc*, *deisc*, bij Graff, V. 231, mest, stercus; waarvan ook bij Von Schmid *däuschen*, *deischen*, koemest.

't Verdient opmerking, dat, gelijk *mest* of *mist* bij ons zoowel stercus als dikke nevel beteekent, nevelig en ook vuil bij ons wordt aangeduid door *deizig* en *dizig;* zie mijn Taalk. Mag. IV. 675, en Archief, II. 161. Voor de twee genoemde vormen van het adj. ontmoette ik *dijzig;* De Honigbije, V. 26:

(*) Een ander *deem* dan den wortel der hier vermelde wn. leest men in de Antw. Spelen van Sinne, 595 (waar »Truycken melckstoop" spreekt):

Ter vrolijcker mert wil ick my gaen spoeyen,
Met mynen melcke, 'tsal segk wel focken,
Al sou mijn vrouwe wat vreemts vermoeyen,
Want de deme *die vol was, is slap getrocken.*

De verklaring van dit woord schijnt gegeven te worden door het akensch dialect, dat volgens Müller en Weitz *d'äme* zegt voor de spenen aan de uijers der koe. De vlaamsche Rederijker nam *d me* voor den uijer zelf De verwantschap van dit woord met *am*, voedster, *mam* of *mem*, vrouwenborst, ligt, dunkt mij, voor de hand.

Dan volgt een dag van slecht vermaak,
Gansch dyzig, *mottig, en ook vaak*
Verzeld van zuydelyken regen.

Denderen—Dennen.

In de Camera Obscura van Beets (5e druk), leest men bl. 94: *het gesnor aan onze ooren en* 't gedender *aan onze voeten* (t. w. van een rijtuig). — Dit subst. onderstelt een ww *denderen*, een dreunend of stommelend geluid maken, derhalve verwant aan *donderen;* van *dennen*, bij Schmeller *danen*, voor donderen. Als verwant aan dit *danen* of *dennen* mag men aanmerken het eng. *to dene*, bij Halliwell een geraas of gerammel maken, waarvan bij denz. het part *denned;* het subst. *dene*, *dean*, *dane*, geraas, gerammel; en *to dander*, dat hobbelen, waggelen, beteekent en alzoo niet op het geluid, maar alleen op de beweging wijst; evenals het hiertoe behoorende *dinderen*, dat in het dialect van Urk. behalve donderen, ook aanduidt »de knie op en neêr bewegen, terwijl het voorste van den voet op den grond blijft." Zie De Taal- en Letterbode, VI. 31; en verg. *Dinneren*.

Detteren—Detten.

Volgens mijn Archief, II. 160, is *detteren* in de boerentaal van Axel »met de eg rijden, dat de tanden slepen." Dit mij overigens nergens voorgekomen ww. kan zijn van *detten*, bij Schmeller *dätschen*, bij Schöpf *datschen*, (wol)kaarden of kammen, d. i. over de kaard of kam (bij Schmeller *dätschn*, *wolldätsch*, hoogd. *kardätsche*, fransch *cardasse*), halen of strijken, hoogd. *kardätschen*.

Dibberen[1]—Dibben.

Beide wn heeft het vlaamsch voor *dubben*, d. i in het onzekere zijn, lat *dubitare*, volgens de Idiot. van Schuermans en De Bo. Zie ook *Dubbelen*. Halliwell heeft *duberous* en *dubersome* voor twijfelachtig. Met voorplaatsing der *s* heeft het vlaamsch bij De Bo *sdijberen*, *stijberen*, voor dralen, aarzelen.

Dibberen[2]—Dippen.

Dit *dippen* is het angels. *dippan*, *dyppan*, *depan*, eng. *to dip*, friesch en noordholl. *deppen*, d. i. doopen, indompelen, en voorts drukken, nederdrukken, onderdrukken. Het friesch heeft daarvan *bedjoepen*, drukken, vernederen, mishandelen, benadeelen; zie Epkema. Bij Stürenburg is *bedüpen* bedriegen en bij Von Schmid *überdipsen* iemand benadeelen en bedriegen. Bij ons heet dit *bediepen;* Van der Veens Zinneb. 46:

Het is een Salomo, die niet en wert bedrogen.
Of listelijck bediept *door d' opgepronckte loogen*

D. i. bedrogen, of, zooals onze volkstaal het uitdrukt, ingepakt. Bij Kil. is *duipen* met neêrgedrukt of gebukt hoofd gaan; en het subst. *duipen* of *duiper* iemand in die houding daarheengaande, bij Plantijn *duipen* »un lourdaud." Dus leest men in de Rotterd. Spelen van Sinne, 233:

Wy en zullen u niet ontsluypen fellijck,
Oft anders een duypen *quellijck zouden wy slachten.*

En Antw Spelen van Sinne, 371:

Wat duypen *coemt ons hier, siet, Hennen van vlessen,*
Wat hooft sijt ghy doch?

Dat dit w. één is met het fransche *dupe*, d. i. een onnoozele, iemand die zich lichtelijk laat inpakken of bedriegen, valt in het oog, en zoo zal dan ook wel de oorsprong ontdekt zijn van het ww. *duper*, waarvan de laatste mij bekende etymoloog verklaarde, »etymologie inconnue." Roquefort, zoowel als Ménage, achtte *duper* afkomstig van het lat. *decipere*.

Van het ww. *dippen* of *diepen* komt *bedibberen*, dat in den bildtschen tongval beteekent bedwingen; beter waarschijnlijk: onderdrukken· zie Taalgids, III. 282. Het oostfriesche *dibbern*, dat Stürenburg joodsch-duitsch noemt, en welks beteekenis is druk praten, is waarschijnlijk een ander, en hetzelfde w. met *dippelen* bij Von Grolman ond. and spreken, van *dippen*, aldaar mede vermeld. Tendlau, Sprichw. und Redensarten deutsch-jüd. Vorzeit, S 42, vermeldt *gedibber*, gepraat, gesnap, als navolging van het joodsche *dabber*, dat hetzelfde beteekent.

Didderen—Didden

In het Alg. Vl. Idiot. is *didderen*, ook *dedderen* en *dudderen*, bibberen of beven van koude. Het w. komt overeen met het eng. *to didder*, bij Halliwell *to dedir*, *to dadder* en *to dudder*, beven, trillen, en het prim. *didden* met het eng. *to dud*, t. a. p. trillen, schudden.

Dat de wn. verwant zijn aan het nederl. *sidderen*, zooals Johnson en Bailey meenen, kan men bevestigd zien op *Sidderen*.

Dimmeren—Dimmen.

Dimmen komt overeen met het eng. *to dim*, verduisteren; zie *Deemsteren*. Vandaar *dimsterheid*, duisterheid; De Harduyn, Goddel. Lofsanghen, 141:

— de dimsterheydt *van 't wout.*

Ook bij Wiarda is *dimme* duister, bij Stalder *dimmer; dimmern*, oudhd. *betimbern*, verduisteren; en zoo ook de Teuthonista, die *dimmeren* (*dymmeren*) heeft zonder eenige vertolking, doch waarmeê wel niet anders dan het frequent. zal bedoeld zijn, dat verduisteren beteekent, en, blijkens het aangevoerde, in andere talen of dialecten, en mede

in 't vlaamsch, denzelfden wortelklank heeft, die aan de korte *e*, in vele andere woorden aanwezig, zeer nabij komt. Volgens Stalder, Schweiz. Dialectol. 186, leeft het ww. nog in het ijslandsch.

Dinderen, zie **Denderen.**

Dinneren—Dinnen.

De Teuthonista heeft *dinneren* (*dynren*) voor »luden, sonare" De oorsprong van dit w. is niet ver te zoeken, als men denkt aan het eng. *din*, geluid, gerammel, geraas, en *to din*, iemand door zulk geluid als verdooven; van het angels. *dyne*, geraas, donder; *dynian*, geraas maken, donderen. Nauw zijn deze wn. verwant met *denderen* en *donderen;* zie dezen. Voor donder heeft Halliwell ook 't subst. *dinder*.

Disteren—Tissen.

Volgens Halbertsma, Overijss. Wdb. is *disteren* in zijn dialect »haspelen en twisten." Van het ww. *tissen* is de wortel *tis* niet onbe'end, voor gedraaide of gevlochten knoop of knot, waarmede overeenkomt het friesche *ties*, verwarring, holsteinsch *tiss*, *tist; in de ties* of *tiss* is in de war. Dus bij Coster, Polyxéna, 8:

Zo dat de tissen *zijn niet dan door 't swaart te ontwarren.*

Oudaan, Roomsche Mogenth. 199: *baard en haren, die aan* tissen *gedrayt zijn* Ald 70: *welker baarden in gedrayde* haartissen *verdeelt zijn.* — Dezelfde verzachting der *t*, die in *disteren* plaats heeft, ontmoet men in het subst. *dise* bij Dähnert, *dies* bij Schütze, en *dysse* bij Strodtmann, een knotje vlas. Ja ook nevens *to teaze* heeft het eng. bij Halliwell het primit. werkw. *to dise* en *to dize* voor vlas op een spinrokken doen. Het nederl. ww. *tissen* leest men voor draaijen, vlechten, bij Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofd. 113:

Haer baerd getist *lagh als een woud*
Met onbesneden bladerhout.

Oudaan, a. w. 48:

Het haar getist, *de baard in een gewrongen.*

Ald. 56: *dat het* (*haar*) *aan lokken* getist *en opgehondelt geweest zy.* Dez. Aandacht. Treurigheyd, 14:

Zijn valsche reden hangt geletert en getist.

D. i. verward. Van Rusting, De Kat in 't Vagevuur, 82:

Zo zeer is alles in malkander
Verwart, gehaspelt en getist

Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, voorafg. Liedt:

Al waert, dat lasterlick getist
Op hem waer borgherlijcke twist.

Bodecheer Benningh, a. w. 14:

In wat drucken, in wat wenschen,
Ghy ghestaedigh zijt ghetist!

Bekker en Deken, Willem Leevend, II. 75: *al dat* tissen *en kribben om de Schrift.* D. i. warren, in fig beteekenis, zooals bij dezz. Econom. Liedjes, 446:

Hoor, ik hou niet van dat tissen.

Vandaar bij Kil. *vertissen*, dat hij gelijkstelt met verwarren; benevens de bij hem niet voorkomende afleidingen *ineentissen* en *onttissen*, allen bij onze schrijvers, zij het dan ook met kleine vormwijzigingen, voorkomende; Spieghels Hertsp. en Zedeschr. 196:

De eeuw, die wy beleven,
Die is geheel vertist
Door misverstand ghedreven,
In woord en kerken twist.

Ald. 311:

— eer sy twist
In Goods woord vaten an, die elck te vroegh vertist.

Het Nieuwe Hoornse Speelw. 126:

— menigh hert
Dat in 't Net van de Min werdt beset en benart,
Ja vertist *eer hy 't gist of voeldt.*

Baardt, Deugdenspoor, 219:

— woorden van een dobbel Sin,
Een Slechaert (sic) *die* vertijster *in.*

Bekker en Deken, a w. V. 248: *indien Chrisjes hart niet te zeer in het wargaren der liefde* vertitst *is.* — Oudaan, a. w. 337: *die kronkelige*, ineengetiste, *en slibbergladde slang.* — Bodecheer Benningh, a. w 147:

— soo verwert
In stracke ketens van de min
Dat hy sijn sieltje door gheen list,
Door gheene moeyten weer ontist.

Bruylofskost, 97:

Datmen, door kragt noch list
Die warring noit onttist.

Van het ww. *tissen* heeft dus *disteren* op eene natuurlijke wijze de bet. van haspelen en twisten; in het neders heeft het w., aldaar ook *diosteren* en *diusteren* gespeld, den zin van vechten. Met anderen frequent. vorm heeft het friesch bij Epkema *tijzeljen*, verwarren, waartoe bij denz. behooren *tijzeling*, *tijzelhoofdig* en *tijselzinnig*, warhoofdig, twistziek; het ww. *tijzelhoofden*, in de Koddige Opschriften, I. 153:

Tyzelhoofden, *toorn-bedwingen...*
Dan noch duizend zulk geveert,
Plangt hem, die een School regeert.

Dat *tissen* verwant is met *teezen*, waarvan *teisteren*, schijnt duidelijk.

Dobberen—Dobben.

Het ww. *dobben* leest men bij Luyken, Duitsche Lier (druk van 1860), 76:

Nu dobden *hy in al de Golven,*
Die bey zijn beenen vast bedolven.

D. i. gingen op en neder, naar de beweging der golven, en *dobben* is dus na verwant aan *tobben* (waarvan zie op *Tobbelen*); het eerste kan geacht worden eene zachtere beweging aan te duiden dan het tweede. De *dobber* is bekend; Schaap, Bloemtuyntje, 47:

Ik haeld' een dobber *op, en siet ik ving een Snoek.*

Krook, Spieg. d Wanschikkel. Tooneelst. 33:

Het gaat op en neêr gelyk een visschers dobber — Het is van dat op- en nedergaan, dat het voorwerp zijnen naam heeft. Ook bij lateren; Van 's Gravenweert, De Ilias, IV. 177:

Aan 't moordend lood gelijk, dat naar den grond moet glippen,
En, aan zijn' dobber *vast, de heldre stroomen scheidt.*

Ten Kate, Dichtw. II. 160:

(Hij) houdt bedaard de hengel vast,
En ziet den dobber *gaan.*

Met *dobben* komt overeen *dubben* bij Cremer. Anna Rooze, II. 123: *de lange zwarte oogwimpers* dubben *op en neer.* — En zoo dan ook in overdrachtigen zin bij Sprankhuisen, Geestel. Balsem, 3: *dat (de mensch) veeltijdts* dubt, *druloort, vreest, droevigh is en weent, niet konnende seggen waerom hy sulcx doet, alles sonder oorsake en billijcken grondt.* Cats, Wercken, I. fol. 461:

De stierman dubt *wat dienstig is begonnen.*

Udemans, Verkeerde Werelt, 205:

Hier dubden *hy dan op, en stondt met sijn gepeynsen* enz.

Van Lodensteyn, Uitsp. 128:

Laat dubben, *dutten in gepeynsen..*
Die Jesum niet lief en heeft.

M. Nieuwenhuyzen in Brender à Brandis' Magazijn, I. 227:

Verdwaalde! die hier dubt *en mort om 's Heeren wegen.*

Dat zal wel ontleend zijn van den toestand van iemand, die op het water *dobt* of *dobbert*, zooals van iemand, die in eene zaak niet tot een besluit kan geraken, gezegd wordt, dat hij »geslingerd wordt."

Een ander *dubben* heeft Van Velthem, fol. 259:

Het bleu' er menich .c. gedubt
Ter langer Mere indie beke;
Si ne hadden noyt so quaden weke,
D' een versmorde daer den ander.

Dezen *dubden* niet *op* de golven, maar er *in;* zij werden er door bedolven; zie Epkema, i. v. *Dobbe.*

Van *dobben* is het frequent. *dobberen*, dat is dus: herhaaldelijk op- en neder bewogen worden, zooals voorwerpen op het water; Lublink, Thomsons Jaarget. 88: *Waar de vyver met een groen schuim bedekt is, wemelen onzichtbaare millioenen in de* dobberende *groente.* Van Winter en Van Merken, Tooneelp. 245:

Al dobbrende *op een plank.* Van Merken, Germanicus, 263 (van eene vloot):

Zy danst en dobbert *op het rustloos rollend zout.*

Van Oosterzee, Mozes, 17: *terwijl de lieveling op het watervlak* dobbert. Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 37:

Daar dobbren *dan die dappre scharen*
Op de altijd rustelooze zee.

Ongewoon is de bedr. bet. bij Coster, Polyxena, 54:

En 't lichaem wert *in zee* ghedobbert *van de winden.*

Bij overdracht wordt de beweging toegepast op het menschelijk gemoed of verstand; Vervolg op Wagenaar, VII. 237: dobberde *men in onzekerheid wat 'er van de zaak zou worden.* Bilderdijk, Edipus, Voorafspr. 26: *De Rei* dobbert *in twijfel, en hangt... den Koning aan.* Dez. N. Mengel. I. 252: *Zoo* dobber *ik hier weêr om het* hoe *te begrijpen.* Dez. Bydr. tot de Tooneelp. 114: *mijn twijfelmoedig* dobberen Van der Palm, Al de Leerred. X. 240: *'t zij hij besluiteloos* dobbert, *en heen en weder geslingerd wordt, niet wetende, waartoe zijne keus te bepalen.* — Eene enkele maal ook wel eens van andere voorwerpen; Verv. op Wag. XXXIII. 228: *In eenen onzekeren en hachlyken staat* dobberden *onze Buitenlandsche Bezittingen.*

Het frequent. komt met verschillende voorzetsels voor; Ten Kate, De Zondvloed, 19:

De Gods-ark, midlerwijl, aandobberende *in 't verschiet.*

Valentijn, Werken van Ovid. III. 159: *Nu bid ik dat het (schip) sonder onheil... die zee* doordobbere. Siegenbeek, Leerred. I. 16: *een arme schipbreukeling, die.. op een roer- en masteloos schip* omdobbert. Dez. Museum, III. 80: *zet dit eiland, dat eerst op de golven* omdobberde, *zich vast.* Halbertsma, in De Vrije Fries, IX. 221: *nadat wy lang als een speelbal van den storm hadden* omgedobberd. Bilderdijk, Mengel. IV. 51:

Op de baren rond *te* dobberen.

De afl. *dobbering* komt bij Bilderdijk voor in de fig. bet. van wisseling, onzekerheid; Chalmers' Bewijs enz. 71: *hy zou al* de dobberingen *van zijne geschiedenis niet hebben kunnen voorzien.*

De samenstelling *dobbervreugde* beteekent eene vreugde, die uit afwisseling ontstaat; De Honigbije, IV. 43 (van de goden):

't Is waar, somwyl min straf, verwislen zy de plaagen
Met iet dat ons gemoedt verheugt:
Maar zulk een ligte dobbervreugdt
Haalt zelden by het leedt 't geen wy daar na verdraagen.

Minder overdrachtig, maar meer schalks wordt de uitdrukking toegepast door De Brune, Jok en Ernst, 94: *in gelegentheydt van 't geen twee Geliefjes doen, wanneer zy* die dobbervreught *genieten, zonder welkers toedoen al myn Lezers noch tegenwoordigh zouden wezen ter plaats, daar zy voor hunn' ontfankenis waren.*

De aangewezen afleiding van *dobberen* is te duidelijk en de gang der beteekenis te regelmatig om dit werkw. als een denominatief van het znw. *dobber*, dat van doppen, doopen, zou afkomen, te beschouwen en alzoo als frequent. te schrappen, zooals Dr. Van Helten in De Taal- en Letterbode, IV. 294, verlangt.

Het vlaamsch zegt voor *dobberen* met verwisseling der vocaal *dubberen* en *dibberen;* zie deze artikels.

Dodderen[1]—Dodden.

Beide wwn. komen bij onze schrijvers voor; Van Rustings Werken, I. 649:

Daar leg ik hier en brui, en dodd, *en droom, en waak;*
Dan wil ik slapen, en dan heb ik weer geen vaak.

Bilderdijk, Buitenleven, 21:

Ook dan, wen 't alles slaapt en doddert *om u heen.*

Zij beteekenen sluimeren, even inslapen, of eig. het zijn tusschen slapen en waken in. Ons primit. vindt men terug in het middelhd. *totzen, getotzen*, bij Benecke voor sluimeren, bij Lexer *tutsch'n*, bij Schöpf *dutschen*, aldaar verklaard als »door een *dotje* (bij Schmeller *dutzel*) in slaap gebracht."

De wortel des werkwoords is *dod, dodde*, in 't friesch bij Gijsb. Jap. meermalen voorkomende, in 't nederl. verscherpt tot *dut*, dat nog in onze spreektaal in gebruik is voor sluimering, b. v. in *den dut* zijn, *een dutje* doen enz. Dus Camphuysen, Ps. 3, vs. 7:

— slapen met een lust
En wederom ontwaken,
Ontleegt van allen dut.

Van der Veens Zinneb. 205:

Dies raekt' ik diep in dut *en schreef al kleyne streepen.*

Ald II. 138:

— u saken zijn in den dut.

D. i. fig. gezegd voor: in verwarring. Vondel, Jos. in Dothan, 47:

Och, broeders, spreekt recht uit, en helpt my uit den dut.
Och, zeght waer Joseph bleef.—

Zoo zeggen wij insgelijks: iemand uit den *droom* helpen, d. i. uit onzekeren toestand brengen, te recht helpen. Dez. Poëzy, I. 721:

(Jupijn) in zich zelven gram verrijzend uit den dut.

Wagenaar, Vad. Hist. VII. 223: *niemant zo koen, die hier tegen kikken, of hen uit* den dut *helpen durfde.*— Meer in den zin van onbedachtzaamheid leest men het w. bij Mostart, Mariamne, 28:

Een kleynen dut *alleen, die zal my nu berooven*
Van die genaede en gunst, die ik, voor al mijn slooven,
En al mijn weldoen, hier verkreegh van langer hand.

waarop geantwoord wordt:

Ghy, trouwelooze, zoekt uw misdaad te verbloemen,
En, tot verschooning, dien alleen een dut *te noemen.*

Zie ook het Wdb. des Inst. op Hooft. Van sluimering gaat de bet. van het w. over tot die van bedwelming, en Kil. kent het alleen voor delirium; in den Teuthonista is *dod* gek en *dodden* gekken; in het eng. *to dote* suffen, mijmeren, kindsch zijn; in 't friesch bij G. Jap. *doddjen* dutten, suffen en waggelen; in 't fransch *radoter*, oudfr. *redoter*, suffen, raaskallen; bij onzen Kil. *dutten, doten*, delirare, desipere. Nogtans is *dutten* bij ons in den gemeenzamen stijl zeer gewoon voor sluimeren in den eig. zin. Vroegere schrijvers nemen het ww. doorgaans voor mijmeren, suffen; Vlaerd. Redenrijckb. 292:

Hy staet by-na en dut *oft heel sijn kracht verdween,*
Ende oft hem verscheen twyfeling voor de oogen.

Bl. 426:

Broerken, broerken, ghy dut, *met kak'len noch met seggen*
Ist niet te doen —

Vondel, Toonneel des Mensch. Lev. 76:

Ziet hoe de Philosoof hier aan de Tafel dut,
En den gezonden Wijn heel zoberlikken nut.

D. i. mijmert, peinst. Dez. Jos. in Doth. 14:

Dan wijder raet geleeft: nu nergens in gedut.

D. i. gesuft. Dez. Maeghden, 62:

— *'t gespoock stond naer*
En vreesselijck by nacht. de krijghsman aen het dutten
Wijckt af, verloopt, en ick zoeck hen vergeefs te stutten.

D. i. in bedwelming of verwarring rakende. Bredero, Roddr. en Alph. 33:

Wy parsten soo den Swart dat hy de vlucht verkoor,
Verliet verbaast den buyt en 't bange lijf in dutten.

Hoe mijn vriend Oudemans hier aan »slaan" heeft kunnen denken, is mij onbegrijpelijk; *in dutten* is nagenoeg hetzelfde als het voorafgaande *verbaast*, namelijk in bedwelmen of verwarren; de verbaasde Moor verliet (raakte kwijt) in verwarring den buit en het leven tevens. Cats' Wercken, I. fol. 189:

Sit uwe man en dut, *met droefheyt overvallen,*
Ten is dan geensins tyt om dan te komen mallen

D. i zit te *dutten* (en niet zooals Epkema las: *zit in dut*), d. i. ernstig of droevig mijmeren of peinzen. Van Lodensteyns Uytspann. 128:

Laat dubben, dutten *in gepeynsen,*
Laat suchten vry soo lang hy leeft.

S. van Hoogstraten, Den Eerl. Jongeling, 47:

Ten past geen Brutus schrandre geest,
Te dutten *over bouw en ploeg.*

D. i. peinzen, mijmeren; meer voor in verwarring of onzekerheid zijn bij Valentijn, Werken van Ovid III. 92: *de menigte van oorsaken doet my* dutten, *en twijffelen waar ik eerst sal beginnen.* Bl. 98: *soo staa ik hier en* dut, *niet wetende wat ik kiesen wil.*

Mij dunkt, deze beteekenissen geven een goeden zin, en vloeijen rechtstreeks voort uit die van sluimeren; minder juist is het, in voorbeelden als de aangeh. aan twijfelen te denken, en *dutten* één te achten met het fransche *douter;* dit toch, oudtijds *doubter* gespeld, komt van het lat. *dubitare*, en is in vorm zoowel als in beteekenis er van onderscheiden; zie Mr. A. Bogaers' Taalkundige Opstellen, 19 en 42. Het moge zoo zijn, dat Vondel, gelijk Mr. Bogaers aantoont, *dut* bezigt ter overzetting van het fransche *doute:* dit bewijst alleen dat de Dichter misschien beide woorden als identiek heeft aangezien, waartoe zeker in de overeenkomst van hunnen vorm en in hunne vrij nabij komende beteekenis gereede aanleiding was. Dat Vondel zelf intusschen aan *dutten* de beteekenis van suffen hechtte, blijkt ook daaruit, dat hij meermalen *suffen* en *dutten* bijeenvoegt, zooals uit eenige der talrijke, door Mr. Bogaers aangevoerde plaatsen blijkt, waarin hij door Loots werd nagevolgd, Nagel. Ged. II. 189:

Gij, Amsterdammers! dut en suft.

En de meening, dat de beteekenis van sluimeren bij het ww. *dutten* van lateren tijd zijn zou, wordt weêrsproken door het middelhd. *totzen*, den oudsten vorm, waarin wij 't woord kennen.

Met *be* voorop hebben wij *bedodden*, *bedotten*, *bedutten*, die naar de kracht van het voorzetsel moeten beteekenen: in sluimering, en fig. in bedwelming of verwarring brengen. *Bedodden* heeft dan ook bij Hooft die bet. zooals uit de talrijke voorbb in het Wdb. des Inst. blijkt, waar men intusschen aan de verkeerde afleiding niet hechten moet. Gelijke bet. heeft *bedutten;* Heyns, Bartas' Wercken, II. 1. 39:

Sijn volc wel half bedut *met sijn vermaen verstout.*

Vondel, Poëzy, I. 105:

Daer ghy, hoe jong en teêr, de schorre donders hoorde,
En met uwe oogen zaeght, en waert niet eens bedut,
De blixems van het grof en van het klein geschut.

En bl. 139:

— *Men hoorde Oranje lossen*
Tot zevenmale toe al 't grof en kleen geschut.
De berghgoôn kycken vit, vol twijffels, en bedut.

D. i. versuft, bedwelmd (door het hevige geschut). Dez. Helden Godes, 11:

— *maer Ruben noch* bedut
Te weegh bracht datze in 't hol my lieten van een put.

Dr. Van Vloten verklaart het w. hier door »bedacht, beraden," wat te recht door Mr. Bogaers wordt afgekeurd; zie a. w. bl. 41. Mij dunkt *bedut*, hier van Ruben gezegd, teekent den toestand, waarin deze was, t. w. van strijd bij zich zelven, of hij den raadslag zijner broederen zou bijstemmen, dan wel Jozef redden; hij was in onzekerheid wat te doen, en daardoor verlegen, verward, als iemand die *dut* en alzoo niet helder ziet of denkt en niet weet wat te besluiten of aan te vangen. Zoo heeft De Vos, Kl. van de Moffin, 2:

Hy was in 't eerst bedut, *en hy stont as een mensch die droomt.*

En Camphuysen van het hert, Ps. 119, afd. XI. vs. 1:

Het hert, benert, is angstigh en bedut.

Valentijn, a. w. II. 20: *Hier staat de man* bedut: *hart is 't sijn liefde af te snijden; verdagt, de koe niet te vereeren. Aan dees' sijde raat hem sulks sijne schaamte, aan geene sijde ontraat het hem de liefde.*

Kil. heeft *bedodden* met eene eenigszins ver-

schillende bet. en wel dezelfde, waarin wij *bedotten* gebruiken, t. w. van foppen, misleiden, bedriegen. Iemand *bedotten* is hem in den *dut* brengen, d. i. in een verkeerden waan, zooals men met gelijke beeldspraak zegt: iemand *in slaap* wiegen, d. i. zegt Weil. »met schoone woorden misleiden." Stürenburg heeft insgelijks *beduddjen*, *bedottjen*, dat hij verklaart door: bepraten, door overreding bedriegen. Van *bedotten* zij nog vermeld de afl. *bedotterij*, fopperij, bedriegerij, voorkomende bij H. van Halmael, De Panlikker, 49:

'K ben een vyandin van bedrog, en bedotteryen.

En 61:

Dat is bedottery, *mijn Heer, die komt te laat.*

Hetzelfde als *bedut* beteekent *verdut* bij Bredero, Angeniet, 47 (waar van »de wetenschap" gezegd wordt):

(Sy) maecktet groot vernuft van d'alder-eelste kloecken,
Verduyvelt en verdut *oock breyneloos en sot.*

D. i. verward of verdoofd. Bij Kil. is *verdut* delirus; *verdutten*, *verdoten*, delirare, radoter; en *verdutten* verstompen, verdooven (actief en passief).

Onze gemeenzame taal kent *indutten* voor insluimeren, en men vindt het gebezigd door S. J. van den Bergh, Heden en Verleden, 131:

— de kachel, rood van gloed,
Waarby de poes, met vriendlijk knorren,
Indut *eer de baas het doet.*

Onze en onzer naburen gemeenzame taal kent verschillende woorden, die meer of min fig. van de behandelde zijn afgeleid. Een *dodde* of *dod* zeggen wij voor goede sul; vindt men hem of haar daarbij lief, dan zegt men *dodje*, anders *doetje*. Dus in Kruls Klucht van Drooge Goossen, 2:

— gaet je liefde op sulck een meyt niet leggen;
— hoe souje bewaert wesen met sulck een doetje!

D. i. onnoozel meisje. Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 310: *Onze Keetje is zo* een doetjen *niet als haar vader geloofde!* — Minder lief is het w. *doy*, in den Nederd. Helicon, 237:

— malle doyen,
Die savonts, smorgens, sdaags, gaan slingren over straet.

Bij Outzen is *dodd*, bij Schütze *dott*, bij Schöpf *dotl* en bij Lexer *tott'l* een ongeschikt, onhandig, dom mensch, en *dote* bij Halliwell een dwaas. Als adject. komt hiermeê overeen *duts*, dat Oudaan heeft, Toneelp. 76:

— de Juff'ren duts *en dom,*
Door druk en treurigheyd, zien nergens recht na om.

En Poëzy, III. 491:

O dwaze daad der zinnen, duts *en dom!*

Dit *duts en dom* is tot één woord gebracht bij Van Rusting, Werken, II. 109:

— dit domdoddig *zoort van boeren*
Liet zig van my gewillig loeren.

Zoo is ook *doted* bij Halliwell dwaas, simpel; *dottig* bij Anton, St. I. en Lexer, *dutzig* bij Richey en Danneil, en *duzzig* bij Schütze eenvoudig, stomp, dom. Het nederl. *doddig* is bij Plantijn duizelig van hoofd, en *dodderig* is bekend voor slaperig; b. v. Focquenbroch, Werken, I. 272:

— Sileen, die nu met kyven
Zyn doddrig *gezicht uit slaap begon te wryven.*

Gelijk men iemand die *druilt* of *kniest*, een *druiloor* of *kniesoor* noemt, zoo is hij die *dodt* of *dut* een *dodoor* of *dudoor;* Van Rusting, Ovid. Klaagged. 53:

't Is met mijn geest, gelijk als met mijn lijf gelegen:
Ik ben een dod-oor, *die nu nergens sin in heeft.*

H. van Halmael, De Zedemeester en Kantoorkn. 8:

— schoon men in deze dodoor *nooit geest of harssens vond.*

Waarvan *dudd'oorig* bij Bredero, zie Oudemans Wdb. Men vindt ook *doetoor*, Bekker en Deken, Corn. Wildschut, VI. 154: *kunnen meisjes... een lummel van* een' doet-oor *uitstaan?* — Kiliaans *dotelore* is mij niet duidelijk; 't is bij hem voor delirium, insania, en *lore* of *ore* een uitgang.

Als frequentatiefvormen nevens ons *dodderen* biedt het eng. bij Halliwell *to dudder*, in bedwelming of verwarring brengen; en het dialect van Lippe-Detmold *doddeln*, onverstandig, onhandig of dwaas te werk gaan; zie Herrigs Archiv, VIII. 349.

Het gemeenzame fransch zegt *faire dodo*, te Luxemburg volgens Gangler *dodo machen*, voor slapen en in slaap wiegen, over welk *dodo*, dat bij Halliwell een slaapdeun beteekent, de dwaast mogelijke uitleggingen voorkomen bij Court de Gébelin, Monde prim V. 398 en 399. Hiertoe behoort het fransche *dodiner*, *dodeliner*, *dondeliner*, in slaap wiegen. Met *dodiner* komt overeen het nederl. *dodeinen*, waarin Bilderdijk, Geslachtl. I. 151, het ww. *deinen*, hossen of schudden, ziet. Onze Bogaers heeft het w. in aanzien gebracht, in zijne Gez. Dichtw. II. 126 (van den schaatsenrijder):

Zacht gedodeind, *als gewiegd op de lucht.*

En 138:

Terwijl in 't rond..
Zich pinken en barkassen..
Dodeinen *in het sop.*

In den eig. zin bezigde Bilderdijk het w. in zijne Bydr. tot de Tooneelp. 57: *het kind.. 't geen de*

Keizer dan voor 't zijne mag streelen en doedijnen
In zijnen Perzius, 18, van eene grootmoeder en haar kleinkind:

(*Zy*) *kust en troetelt het, en likt het de oogjens uit,*

Doedijnt *het op haar arm* —

Deze spelling met *ij* strijdt tegen 's Dichters boven medegedeelde afleiding; de ww. *deinen* en *dijnen* toch worden door hem onderscheiden, zie Gesl. III. 16, en Aant. op Antonides, III. 31. Nog grooter verscheidenheid van vorm evenwel bieden ons de vroegere schrijvers bij 't gebruik van dit w. aan; Berkhey, Akad. Vertell. I. 149:

Gij waart haar allerliefste kleinen:
Hé! wat kon zij met u dodeinen.

Pels, Mengelz. 77:

Gy zult een kleintjen op jouw schoot doudeinen.

Rodenburgh, Keyser Otto, I. 18:

Die zmeecktmen met ghebeen
Met koestringh, en doudeyningh.

Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 65: *Een vremde magh dat kind uyt de wiege opnemen, daer mede* douwdeynen, enz. Langendijk, Ged. I. 456:

Opdat ik met een' jong' Eneas
Eens mocht doudynen *op myn' schoot.*

En D. IV. 153:

't Is wel. Ik zal terwyl dan met ons kind doudynen.

B. Bosch in Brender à Brandis' Kabinet, IV. 354 (tot een zuigeling):

Als de dag weêr komt verschynen,
Zal Katryn met u doudynen.

Van Focquenbroch, Werken, II. 351:

Als jy eens een knechtelyn
Op je schootje zult daudynen.

J. Franssoons Giertje Wouters (Amst. 1640), 17:

As Moer daer sit en doudaynt —

Jan Zoet, Werken, 366:

't Zal staâg weezen: doudre deintje,
Zuije, zui, wat schort mijn kleintje?

Van Rusting, Werken, I. 471:

— *'k heb heel dikwils op myn schoot met u* doudeyne
Gespeelt, myn Vrintje: —

Van de Vennes Bel. Werelt, 6:

Slobber-voet, nouw Dommer-deyn,
Houdje net, soo blijf ick reyn.

welke benaming wordt toegepast op iemand die waggelend gaat.

In alle tot hiertoe besproken of vermelde wn. is, naar ik meen, eenheid of verwantschap, zoowel in vorm als in beteekenis waar te nemen; doch ik mag niet nalaten te doen opmerken, dat sommige hoogd. dialecten frequentatiefvormen hebben, die hier schijnen thuis te hooren en echter in beteekenis van sluimeren en wat daarmeê in verband staat, verschillen. In het nassausch dialect volgens Kehrein, in het westerwaldsch volgens Schmidt en in het noordthuringsch volgens Schultze is *dottern, dotern,* »in angst zijn, omdat men iets kwaads vermoedt"; en bij Stalder is *dottern, duttern, duttere,* een vermoeden, voorgevoel of flauwe herinnering van iets hebben; evenzoo *dottern* bij Schöpf en *dottera* bij Tobler: twee beteekenissen alzoo, die men in het fransche *douter* terugvindt. *Douter* in het oudfr. en nog *redouter* beteekenen vreezen, evenals *to doute* in het eng. bij Halliwell, en *se douter* een vermoeden hebben. Hoe die beteekenissen met twijfelen samenhangen, verzuimen de fransche taalkenners ons op te helderen. Scheler noemt *redouter* »renforcement de *douter*." Sterke *twijfel* kan tot *vrees* overslaan, en die slechts een *vermoeden* heeft. *twijfelt* nog. De overeenkomst van beteekenis tusschen het fr. ww. en de vermelde frequentatieven moet tot het besluit leiden, dat de laatste etymologisch van het eerste afkomen, zooals ook Tobler aanwijst; doch deze brengt daartoe mede ons *dutten,* en Mr. Bogaers t. a. p. verklaarde *bedut* door beangst, door twijfeling enz. Zeker, wie verward of verlegen is, begint allicht beangst te worden: doch beide toestanden zijn daarom nog niet dezelfde, en de etymologie wijst op twee afzonderlijke woordfamiliën, de ééne van *totzen, dodden* of *dutten,* de andere van *dubitare, doubter, douter,* afstammende. De loten dezer stammen mogen elkaâr soms vrij nabij komen; in wezen, zoowel als in afkomst, blijven zij onderscheiden. Vooral waar beeldspraak heerscht, moet men op zijne hoede zijn, de ware beteekenis niet uit het oog te verliezen, wil men bij de verklaring van het woord het spoor niet bijster worden. In het Somerstuck van den Passionael lees ik fol. 178 verso eene spreekwijs, die hier uitnemend voegt: *Desen daer hy lach in eenre nacht* in twifel van slape, *openbaerde een out man,* enz. Hier is *in twijfel van slaap* gezegd voor sluimering; doch daarom zou men *twijfelen* en *sluimeren* nog niet voor synoniem, en, zoo de vorm der woorden toevallig overeenkwam, voor etymologisch één mogen houden.

Dodderen[2]—Dodden.

Dodderen is in het Alg. Vl. Idiot. stamelen, anders *doddelen* en *dodelen;* zie dit laatste.

Doeveren—Doeven.

Beide wwn. heeft De Bo's Idioticon als vlaamsch

voor het anders gewone *doffen*, d. i. een' dof of slag toebrengen; zie *Doffelen*.

Doggeren—Doggen.

Kil. heeft beide wn. voor heimelijk wegnemen, stelen; en dan nog eens *doggeren* voor inpakken, heimelijk in den zak steken, wegnemen, stelen. Waarom hij hier aan tweederlei frequent. denkt, is mij niet duidelijk. 't Laatste brengt hij tot *dogger*, een soort van sleepnet, gedacht bij Smits, Rottestr. 68:

Zegen, schrobnet, gebbe en haef
Werpnet, schakels, doggers, *fleuren*,
Doen dan 't zilvren stroomfloers scheuren.

Dan, dit *dogger* zelf zal wel afkomen van het ww. *doggen*, door Kil. genoemd, een anderen vorm van het nederl. *togen*, d. i. trekken, waarvan ook het eng. *to tug*, trekken of rukken, en bij Halliwell bestelen, rooven; en *to tuck* bij Halliwell optrekken. In het zwitsersch bij Tobler is het ww. *dòcka* kleinigheden ontvreemden.

Dogger is, zoo in 't eng. als bij ons, een vischpink, en volgens het Aardrijksk. Wdb. van Van Wijk Rzn. heeft de *Doggersbank* den naam van zoodanig schip. Bilderdijk meent, dat de bank genoemd is van *dogger*, wat de hollandsche naam zijn zou van kabeljau; Geslachtl. I. 38; terwijl Berkhey, Zeetr. I. 13, denkt aan *doggen*, den naam van zeehonden, op de zandbank aangetroffen. Ik durf voor die diernamen niet instaan.

Dokkeren—Dokken.

Beide wwn., ook met den vorm *radokkeren* en *redokkeren*, zijn in het vlaamsch met velerlei toepassing in gebruik voor aanstooten, kloppen, slaan, botsen enz. Zie het Idiot. van Schuermans en vooral dat van De Bo; en voorts het verwante *Tokkelen*.

Dommeren—Dommen.

Dommeren is in het vlaamsch wat anders *dommelen*, sluimeren, heet; zie de Idiot. van Schuermans en De Bo, en voorts *Dommelens*.

Domperen—Dompen.

Voor het gewone *dompen*, d. i. uitblusschen (zie Weil.) leest men *domperen* bij Van Someren, Ged. II 151:

Niet lang blijft zoo veel lichts gedomperd *en verborgen.*

En evenzoo voor *uitdompen* het freq *uitdomperen* bij Ypeij en Dermout, Geschied. der Ned. Herv. Kerk, I. 263: *al het licht, dat er nog hier of daar flikkerde, werd door de priesterschap* uitgedomperd.

Donderen—Donen

Het primitief *donen*, dat voorkomt bij Kil. en met den vorm *deunen* bij De Bo, beantwoordt aan het angels. *thunnan*, *thundian*, lat. en ital. *tonare*, het fransche *tonner* en het beijersche *danen* en *donen*, allen in de bet. van hevig weêrgalmen, en bepaald dat van den donder, en kan gestaafd worden door verschillende vormen; b. v. Blommaerts Oudvl. Ged. I. 31:

D'erde duende *onder die calcoene.*

D. i. de aarde *klonk* onder de hoeven der paarden. Ferguut, vs. 2387:

Elc was van groten slaghen milde,
in stucken laghen hare scilde;
van den slaghen verdoende *'t wout.*

De Uitgever denkt hier aan het ww. *verdoen*, dat »zich bewegen" zou beteekenen; het imp. moest dan *verdeed* of *verdade* wezen. 't Is het imp. van *ver-donen*. Het middelhd. heeft voor dit *donen*, en insgelijks van twee vechtende ridders, *tunen;* Haupt und Hoffm. Altd. Blätter, I. 338:

Si slugen daz ez tunte
Ob in der luft sih enzunte.

Coornhert, Odyssea, II. 134:

— sooder yemant is van ons werckluy int Hof
Die ghesteen hoort off ghekrijsch, offt yet vallende donnen,
dat hy niet uyt en loop, maer blijve by zijn stoff.

Van *donnen* is het evenzeer geluidnabootsende *donsen;* Valentijn, Werken van Ovid. III. 77: *Sommige* donsden *met kluppels op schilden.* Bloemkrans, 95:

Den Don, die 't al meent neer te donzen;
Diens wenk strekt ijder krijgsmanswet.

Van Zuylen van Nyveld, Souterlied. Ps. 123:

Als die menschen met swaer gedons
Al tegens ons opstonden.

Verscheid. Ged. (door Groebe), II. 23:

't Gedons *van trommel-slagh, 't geluyt van woeste zang.*

En 238:

't Naer ghedons *van 't ketelboeten,*
En het timmermans gheklop.

Bodecheer Benninghs Leydsche Oorlofdaghen, 47:

Ver van Vulcaens gedons, *en gloeyend yserstof.*

En 106:

In ruyghen vederbos, in schricklijck roergedonder,
In luyt gedons, *in trommel-wijs.*

J. G. Tengnagel, Verwoestingh d. St. Naerden, 24:

Roept van den tooren af den Wachter voort by ons,
Op dat hy reden geeft sijns schaeterent gedons

Vandaar het ww. *bedonsen;* Valentijn, a. w. II. 257: *al d' andere (golven) die 't schip* bedonsden Ald. lager: *een stad, wiens wallen bij sommigen van buiten beboort en* bedonst... *sijn.* D. III. 279: *om dat de vijand onse stadsmuir* bedonst.

Als samenstellingen heeft men a. w. III. 165: *Dus is dit huis . door een lak, en geen geringen* doemdons *ingestort.* Spieghel, Hertsp. B. III. vs. 75:

Als een ghemommeldons *my eerst in d' oren scheen.*

Van *donnen* heeft het hoogd. regelmatig *donnern*, zooals ook wij vroeger *donneren*, *donren*; Lancelot, B. III. vs. 9439:

Het begonste donren *tien tiden,*
Ende blixemen in allen siden.

Bijbel van 1477, Job 37, vs. 5: *God sal* donren *mit sijnen stemme wonderliken.* Passion. Somerst. fol. 169 verso: *nochtans begonst so seer te blixemen ende* donren *dat die tempel in drien scoorde.* En Winterst. fol. 157: *doe wort soe grote blixem ende* donre *ende reghen dat nyemant sijn voeten en had mogen versetten.*

Het voor de uitspraak gemakkelijker en daardoor al vroeg ingevoerde *donderen* wordt in de eerste plaats gezegd van het natuurverschijnsel: *het dondert.* In de Heilige Schrift wordt God gezegd te *donderen*, en alzoo het onpersoonlijk werkw. persoonlijk voorgesteld. Dus b. v. naar de Statenoverz. 2 Sam. 22, vs. 14: *de Heere* donderde *van den hemel.* 1 Sam. 7, vs. 10: *de Heere* donderde *te dien dage met* eenen grooten donder *over de Philistijnen.* Zoo leest men ook Gellerts Fab. III. 112:

Gy dondert *in de lucht, en schrik vervult het land.*

Van der Hoop, Poëzy, 72:

— *krachtig als het raatlend* donderen
Doet zich zijn godenstem verstaan.

Evenzeer is het bijbeltaal met het verschijnsel Gods stem te vergelijken of te vereenzelvigen; Job 37, vs. 4: *hy* dondert *met* de stemme *sijner hoogheyt.* Cap. 40, vs. 4: *kondt ghy ghelijck* (*Godt*) *met* de stemme donderen? — Zoo ook bij Da Costa, Kompl. Dichtw. II. 136:

Een' woord zal *uit den Hemel* donderen!
En, Stad der Steden! gy stort neêr!

Voorts insgelijks van de menschenstem, die ondersteld wordt zich met kracht te doen hooren; Hooft, Henrik de Groote, fol. 48: *men* dondert *overal op, van de preekstoelen, om den lieden 't beduchten... in 't lijf te doen vaaren.* P. Moens, Joh. van Oldenb. 29:

Terwijl reeds de oorlogskreet *langs strand en rotzen* dondert.

Ald. 53:

Het Prinselijk bevel, *dat door het leger* dondert.

Cynthia Lenige, Mengeld. 82:

Mij dondert *reeds in 't oor de vaderlijke* vloek.

Ten Kate, Dichtw. I. 69: de vloek *die in mijn boezem* dondert. Bilderdijk, De Dieren, 13 (ziende op de stem des gewetens):

Betreuren zy 't vergrijp, dat door hun boezem dondert.

Tollens, Dichtl. Mengel. 228:

(*Hy*) *wiens geducht geweer steeds bliksemde in elks oogen*
Wiens naam steeds donderde *in elks oor.*

Ledeganck, Al de Dichtw. 46:

— *waar Demosthenes zijn godenspraak deed* donderen.

Engelen, Poëzy, 142:

Toen Corvers fiere stem op 't hoog tooneel mocht donderen.

De hyperbool is wat groot bij Gheschier, Proefsteen, 61:

Vriendt, dit zijn oock mede grillen,
Die my niet en konnen stillen,
Van te spreken claer en rondt,
Dat ons vrydom is ghewondt.
Ick en ben niet seer verwondert,
Dat ghy van u vrydom dondert, enz.

D. i. pocht, grootspreekt. — Eigenaardiger is de toepassing op het geschut; Vlaerd. Redenrijckb. 125 (tot Koning Filips):

Ken ik u heerschsucht niet die met u tytels wondert?
Die met u blazers schrickt, die met u donder dondert?

Vondel, Poëzy, I. 83:

Drywerf dondrenze *op het meer*
Door Britanje heene en weêr,
Met grofzwangre schutgevaerten,

Smits, Nagel. Ged. I. 13:

Nu dekt me een buskruitwolk, dan zie ik 't blixemlicht,
Dan hoor ik 't donderen *op 't bevende Maestricht.*

Hoogvliet, Mengeld. I. 49:

Het hard metaal zal *in de ribben* donderen,
Dat alles kraakt, en baldert in de lucht.

Sifflé, N Ged. II. 51:

Dáár zwaait men 't staal, dáár dondren *nog kanonnen.*

Loots, Nagel. Ged. II. 128: *'t schandlijk* donderen *van 't ons ontroofd kartouw* — Dez. Dichter bezigt het ww. ook van andere geluiden; ald. 122:

Op, zangster, op! gij moogt geen zachte galmen vormen;
Met donderend *geweld moet ge op de snaren stormen.*

En bl. 138:

— *onder* 't donderen *van 't schaatrend feestgeluid.*

Bij Maerlant vindt men het w. voor daveren of

dreunen; Episodes uit de Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), vs. 2695:

(*Die Sagytaer*) *maekte een vreselyc gheluyt;*
Die erde donderde *onder die calcoen.*

(*Calcoen* = paardenhoef.) Vs. 2754 heeft daarvoor:

Die eerde bevede *onder die calcoen.*

Te niet donderen schijnt bij Bilderdijk te beteekenen: door of bij donderslagen vergaan; Wit en Rood, I. 50:

Wat duchten we in die Godsbescherming..
Al dondren *aard en hel* te niet?
Laat warelden, laat heemlen vallen; enz.

De ruwe volkstaal maakt het onzijdige ww. ook bedrijvend, als zij spreekt van *iemand* of *iets uit het huis, van de trap* of *uit het venster donderen.* De dichter doet hetzelfde; Boddaert, Jun. Ged. (1827), bl. 119: *Tweedragt, uit de hel* gedonderd. Alberdingk Thijm, Het Voorgeborchte, 100:

— *in benden afgezonderd*
Wordt *lichter door ons heir, dat hem rondom belaagt,*
De geest der bastaardij van 't hoog gestoelt' gedonderd.

Evenzeer bedrijvend heeft Bilderdijk, Treursp. II. 78 (tot de Godheid):

Bevestig thands het woord dat op mijn lippen beeft,
En donder wraak *op hem die de uitspraak tegenstreeft!*

De Bull, Verspr. Ged. 13:

— *op de bede om lijfsgenade,*
Is heel zijn andwoord: »*'t is te spade!*"
Of donderen *zijn lippen:* neen!"

Vooral met voorzetsels voorzien is *donderen* in onze dichterlijke taal een zeer gezocht woord. De door mij opgeteekende afleidingen, waarmeê ik mij geenszins vlei den voorraad te hebben uitgeput, volgen hier in eene alphabetische orde.

A a n d o n d e r e n, der aandacht van de Redactie van het Wdb. der Ned. Taal ontsnapt; Beeloo, Tooneel- en Mengel-poëzij, 15 (waar het Van de Werff geldt, door de Leidenaars omsingeld):

Hij staat daar als een rots, voor duizendtal van jaren
Door de almagt van een God gegrond in 't hart der baren;
Zij dondren *op hem* aan, *en brijzlen aan zijn' voet.*

(Dat *brijzelen* is eene wel wat vreemde overdracht van de brekende golven).

A f d o n d e r e n, in het Wdb. der Ned. Taal opgenomen, doch door niet één voorbeeld gestaafd; Vondel, Bespieg. 179:

Dees wet, van Sinaes top ter bergspitse afgedondert.

Lublink, Thomsons Jaarget. 117 (van den Nijl):

Vandaar breekt de mannelyke stroom moedig op . tot hy.. over de Nubische rotzen van de eene steilte op de andere afdonderende, *zyne kruik uitgiet.*

D. i. dus: naar beneden donderen, met het geweld van den donder benedenwaarts storten. Doch voor afschieten, d. i. geschut of geweer ontladen, leest men bij Ampzing, Heyligh Dankoffer, 12:

Ja, k wil op hen al mijne plagen gieten,
Al mijn geschut afdond'ren —

B e d o n d e r e n; Huygens' Korenbl. I. 136:

— *Nu siet hy van die steilen*
Een' vlotte Republijck verbonden aen sijn' Zeilen:
Wie die bestormen derft, bedondert *hy in tijds.*

D. i. treft hij met zijn geschut. Doch in de volkstaal is iemand *bedonderen* hem (als 't ware door een donderslag) treffen, en hem zoo in ontsteltenis brengen; en dus ook schroomden eenige dichters niet zich te uiten; Tuinman, Nieuwe Mengelst. 73:

Zy waren wis verwondert, bezagen zy hun zaad,
En stonden als bedondert *door al dat pronkgewaad.*

Boddaert Jun. Levensgesch. en Portefeuille, 33 (toen hij door een naburigen smid in het dichten gehinderd werd):

De groote Piet Boddaert, dien iedereen bewondert,
Wordt, *op dit oogenblik, door Pietje Smit* bedonderd.

Scharp, Lierzang November 1813, bl. 5:

Toen 't kroost der Bataven, met smachtend geduld,
Vergeefs op een' straal der gelukzon bleef wachten,
En, daar het, bedonderd, *vol siddering, lag,*
Geen licht, dan het blaauwen der bliksemen, zag.

(Men zou kunnen vragen of de Bataven vóór 1813 een straal der gelukzon met »geduld," dan wel met »ongeduld" wachtten; en of van »het geduld" wel gezegd kan worden dat het »smacht.") Van Walré, Heksluiting, 200:

Maar toch, zijn moed is niet bedonderd.

Het hoogd. zegt in denz. zin *bedonnern*, zie Grimms Wtb.; en reeds het oudhd. *bidonaron*, zie Graff, V. 150.

D o o r d ò n d e r e n, met buitengewoon geweld doordringen; Huygens, Korenbl. I. 247:

(*Ick*) *steên als steenen doen van onderaerdsche dompen,*
Die haer doordonderen, *en scheurense tot klompen.*

Bilderdijk, Navonk. I. 40:

Maar welk een toon bereikt Uw wonderen..
Die Aarde en Zee en Hel doordonderen!

L o s d o n d e r e n, voor losbranden van geschut; Tollens, N. Ged. I. 101:

— 't losgedonderd *schot wenscht heil aan 't vaderland.*

N a d o n d e r e n, (met geschut) achterna roepen; Loots, Nagel Ged. II. 147:

— *de afgunst zelf wordt stom voor wondren,*
En zou, in geestdrift, wel te moê,
't Vaarwel de vloot schier na *doen* dondren:
Vaarwel van ons ook, gij, enz.

N e d e r d o n d e r e n, volgens Weil. een bedrijvend ww. voor »door eenen donderslag treffen en nederwerpen. Oneig. met schrik en groot geweld nederbonzen." Dus met personen tot voorwerp; Kasteleyn, Nieuwste Poëzy, I. 142: *Uw afgod* dondert *u nog* neêr! Clarisse, Ged. 88:

Straks dondert *Ze in gerechten tooren*
En u en 't strafbaar onrecht neêr!

Van den Broek, Jezus, 6: *de afgedwaalden in d' afgrond* neêrgedonderd. Vrouwe Bilderdijk, in Bilderdijks Poëzy, IV. 77 (tot den Egade gericht):

't Is veel en wat te recht verwonderd(t),
Hoe fel door 't noodlot neêrgedonderd,
Aan deze zy(ij) van 't graf te staan!

Voorts ook van andere voorwerpen; Loots, Nag. Ged. II. 124:

Hier wordt geroofd, gemoord..
Het heilige bespot. Gods outers neêrgedonderd.

H. Meijer Jr. in de Dicht. Gedenkrolle van Ned Verl. in 1813, bl. 25:

— *'s dwinglands zetel* neêr *te* donderen.

Warnsinck, ald. 36:

Uw staatsgebouw ligt neêrgedonderd.

S. J. van den Bergh, Een Dichtb. voor mijn Vad. (uitg. 1851), bl 48:

(*Die zaal*) *al ligt haar spits ook eenmaal* neêrgedonderd.

De Bull, Verspr. Ged. 135:

— *nog* heeft *Hij deez tempelwanden..*
Niet neêrgedonderd *op uw hoofd!*

A. van Halmael, Peter de Groote, 79:

— *zie billijk mij verwonderd,*
Dat de aanblik van uw lot u dus ter neder dondert.

Doch het ww. komt mede onzijdig voor; Ten Kate, Dichtw. I. 138:

— *Straks* dondert *uit den Hoogen*
Het vonnis neêr *dat alle hoop vernielt.*

Blieck, Mengelpoëzy, II. 100:

(*Hy*) *tiert, en tuimelt wyd en breed.*
Tot, eindlyk moê, het dampend zweet
Hem afdruipt en hy nederdondert.

Hier komt de dichterlijke taal wederom met de ruwe volksspraak overeen.

Hetzelfde kan gezegd worden van o m d o n d e r e n en o m l a a g d o n d e r e n, in beteekenis met het voorgaande ww. overeenkomende. Van het eerste zie men twee voorbeelden in het Wdb. der Ned. Taal; het tweede, aldaar niet vermeld, leest men bij Blieck, a. w. II. 71:

— *De onweêrvlaeg,*
Op myn schedel losgebroken,
Buldert, dondert *my* omlaeg.

Van alle afleidingen is zeker o p d o n d e r e n bij onze dichters en prozaïsten wel de meest gezochte. Zij beteekent: met kracht, geweld of gedruisch opkomen, opdagen, voor den dag komen. In zijn Taalk. Wdb. op Hooft heeft Oudemans uit dien Schrijver acht voorbeelden bijgebracht of aangewezen, die hier niet herhaald behoeven te worden. Zoo ook bij Vondel, Berecht vóór den Salmoneus, 3: *eene opgaende brugge.. waer langs de reus Goliath met de heirkracht der Filistynen tegens Sauls leger aen quam* opdonderen Achter de Elektra, 1: *Elektra.. verzond het kleene kind ter sluick naer Phocis,.. om... tot vaders wraecke, te mogen* opdonderen. D. i. onverwacht verschijnen. Krachtiger elders; in den Salmoneus, 2:

Wat mannen komen hier van buiten opgedondert
By avont naer dit feest? —

Zoo ook Poëzy, I. 82:

Als of d' afgront, uit zijn kolken
Opgedondert, *dol van spijt,*
Wekte een' nieuwen reuzestrijt.

Ald. II. 416:

Tot dat de springvloet der opdonderende *volken*
Uw hoogheit pletten quam —

Adam in Ball. 13 (ik, Lucifer):

Koome uit den zwavelpoel opdondren *van beneên.*

Palamedes, 68 (van Alcides):

Hy dondert op *van 't noit verlichte spoor,*
En jaeght, vol moedts, den zwarten rekel voor.

Bespiegel. 24:

Indien hier by geval een Tegenvoeter quam
Opdondren *uit den gront der aerde* —

Virgilius, 249:

d' Altaeren staen rondom. de priesterin verdaeght,
Terwijlze in 't hangend haer opdondert *onvertsaeght*

Evenzeer bij anderen uit hetzelfde tijdvak van Hooft en Vondel; Huygens, Korenbl. I. 413:

Geheimen die de Konst heeft onlanghs op *doen* dond'ren.

Van Beverwijck, Schat der Gesonth. 82: *gelijck hy* (de Zuyt-Westen Windt) *subijt* opdondert, *soo is sijn rasen oock haest gedaen.* Van Alkemade, Beschrijving van Briele, II. fol. 213 (in eene Approbatie van 1661): *of niet, in tyt, ende wyle, d' een of d' andre mogte komen* op *te* donderen, *om haere*

gekofte Landen... te ontnaesten. Sprankhuisen, Van het Ghebedt, 35: *Een geruyme poose hout (Godt) de menschen wat op, ende stelt zich aen, als ofte hy op haer Ghebeden geen acht en nam: Maer ten laetsten soo* dondert *hy noch* op *met zijn hulpe.*

Het zal erkend moeten worden, dat *opdonderen* in de zeventiende eeuw beschouwd werd als een gebruikelijk woord, door allerlei schrijvers en in verschillende soorten van stijl; in de eerste plaats voor met geweld of gedruisch verschijnen, voorts onverwacht opkomen zonder het denkbeeld van geweld of gedruisch hoegeraamd. In dat verzwakken van de beteekenis zal wel niets vreemds of ongerijmds liggen: het komt tallooze malen in de taal voor. Het verraadt dus in Van Lennep geene groote mate van bekendheid met het aloude nederlandsche taalgebruik, als hij *opdonderen* alleen gepast oordeelt in een dichtstuk »dat den *donderenden* en door *den donder* getroffen Salmoneus tot onderwerp heeft"; zie zijne uitgave van Vondel, VII. 46. En niet minder moet het verbazing wekken, dat Dr. Jonckbloet in zijne Geschied. der Nederl. Letterkunde, II. 240, ook het woord *opdonderen* aanhaalt ten bewijze, dat Vondel zich aan »opgeblazen bombast" schuldig maakt, en dit oordeel in den tweeden druk van datzelfde werk (II. 97) onveranderd heeft opgenomen. Bovendien, Vondel heeft het woord niet ingevoerd; hij vond het bij zijne voorgangers; zoo leest men in Vlaerdings Redenrijckb. 236, waar de »Tyrannye" sprekende optreedt:

Her opgedondert *uyt door 't voorburch vander Hellen,*
Spert uwen mont vry op, en greynst met dijn rebellen.

De uitdrukking is zoozeer als gevestigd beschouwd, dat in alle volgende tijdperken, tot op den dag van heden toe, schrijvers van naam niet geschroomd hebben, haar over te nemen. Enkele voorbeelden mogen deze bewering staven. Antonides, Ged. 31:

Zoo d' Arragonner weêr...
Van bloetdorst opgehitst, quam rukken voor uw wal,
En opgedondert *met ontwonden krijgsbanieren,*
Uw daken dreigde met verslindende oorlogsvieren.

En bl. 57:

De britsche zeebanier... die in den schijn
Van bontgenootschap, langs het goutstrant op *quam* donderen.

Focquenbroch, Werken, I. 296:

Alfesibeus zal *met onderaârs geschrei*
Opdondren *in ons dicht met nare tovery.*

G. Brandt, De veinz. Torquatus, 2:

— laat my na d' ontworstelde ongelukken
Opdonderen *met het staal, om hem myn kroon t' ontrukken.*

Pers, Urania, 94:

Wat vreemts is 't, dat ons hier opdondert!
't Is noyt gehoort en uytgesondert!
Wie zee en wind bedwingen kan
O dat 's een Godlijck man!

Valentijn, Werken van Ovid. II. 318: *Terwijl... quam den Trojaen Eneas uit 't onderaards gewest te Kume...* opdonderen. Don Quichot, II. 148: *het beest* op *te doen* donderen, *al was het in het midden van het ingewant der aerde verborgen.* Adr. Kluit in De Honigbije, III. 25:

Gij, pesten van de Hel! vorst Plutoos vloekgenoten,
Uit 's afgronts kerker opgedondert *naar onze aard'.*

Vaerzen van Ultrajectinus (Van Vloten?) (Utr. 1784), 31:

Toen uit een zwarten kolk de heerschzucht op *kwam* dondren.

Ockerse, Characterkunde, II. 187: *een nieuw onweder van denzelven aart, maar uit eenen anderen hoek* opgedonderd. — Bij deze schrijvers der achttiende eeuw voege men nog Rabus, Moonen, Feitama en Hoogvliet, waaruit door Weil. plaatsen zijn aangevoerd. Doch ook in de negentiende bleef het gebruik stand houden; Bilderdijk, Mengel. III. 43:

Van daar, dat heir van bleeke kwalen,
Dat, opgedonderd *uit den afgrond, immer groeit.*

Dez. Navonk. I. 102:

Neen, 't is de wraak van 't Voorgeslacht,
Dat, van 't verbasterd zaad veracht,
En opgedonderd *uit zijn graven,* enz.

Loots, Nagel. Ged. I. 54:

Kom, dondren *we* op *met onze watermagten,*
En 't siddrend volk valt smeekende ons te voet!

Ten Kate, Dichtw. VIII. 308:

— daar rijst het steengevaart',
Uit 's aardrijks vuurkolk in één etmaal opgedonderd.

Van de bet. der straattaal »braaf opdoffen, slagen geven," bij Weil. vermeld, zijn mij bij onze schrijvers geen voorbeelden voorgekomen. Doch ik ontmoette het werkw. een paar malen in bedrijvenden zin, dus voor doen opdagen of verschijnen; Vinkeles, in de Dicht. Gedenkr. van 1813, bl. 84:

De volken, van geen leeds bewust,
Met rovrenklaauw op 't hart te treden,
En op *te* dondren *uit hun rust.*

Warnsinck, ald. 165:

Hij valt, de dwingland, eens door d' afgrond opgedonderd.

Loots, Opwekking der Mogendheden, 21:

Daar zou dan duurzaam zijn de hoofdgroeve aller kolken,
Wegknagende den grond van onder alle volken;
Hen eindloos schuddende en opdondrende *uit de rust.*

Toedonderen, in de eerste plaats van het geschut gezegd; F. de Haes, Het verh. en vern. Portugal, 69:

Wat Schepen zien wy gints, zoo yslyk en verwoed,
Malkandren, reis op reis, toedondren *dat de vloed,*
Gelyk van schrikk', bezwymt?

Ockerse, a. w. II. 198: *Keizers gedogen, dat, in hunne hoofdstad, de Aflaat des H. Vaders hunnen onderdaanen, van rontsomme, uit de gloeiende monden van het bulderend Kanon* worde toegedonderd. — Doch voorts ook van de eene of andere stem, die zich krachtig en luid laat hooren; F. de Haes, Stichtel. Ged. 61:

Gods vreeselyke stem, u, in uw' veegen staet,
Toedondrende: *in dees' nacht' word u de ziel ontnomen.*

Clarisse, Ged. 84:

Eeuwigheid! grimt Gij nu nog een' Cato aan?
Dondert *Gij hem nog vrees en verschrikking* toe?

Zubli, Nagel. Poëzy, 96:

Hij werpt uw tafels om, en dondert *u reeds* toe:
Van hier met al uw vee en geld, gij woekeraren!

Loots, Nag. Ged. I. 31:

Dit dondert *elk geschiednisblad*
U vreeslijk toe, *als gij.. de rol des tijds in uwe vingren vat.*

Uitdonderen heeft bij Weil., behalve de lage spreekwijs: *iemand de deur uitdonderen*, waarvan mij geen voorbeeld bekend is, mede den zin van »ten einde donderen"; dus leest men bij Vrouwe Bilderdijk, Holl. Verl. I. 31:

Maar 't onweêr op uw hoofd heeft *eindlijk* uitgedonderd.

Bilderdijk, N. Oprak. 168:

Dat onweêr in de lucht heeft *nimmer* uitgedonderd.

Karel Bogaerd, Stemmen des Gevoels, 49:

Het staatsorkaan heeft uitgedonderd.

Doch voorts en vooral (wat Weil. niet vermeldt) van al donderende uiten, uitspreken, aankondigen, hoogd *ausdundern* en *ausdonnern*, zie Grimms Wtb. Meest eig. van het geschut; Fokke, De Vrouw is de Baas, I. 176: *het vreeselijk aanzien van vuurmonden, die dood en verwoesting* uitdonderen. Antonides, Ged. 56:

Wat zie ik Hulken en zwaerlijvige Oorlogsvlooten..
Die onder 't zeegejuich, hun aenkomst altemael
Uitdondren *over 't vlak met keelen van metael.*

Loots, Nagel. Ged. II. 241 (aan den Baron Chassé):

Het door u uitgedonderd *vuur*
Was kostbaar, maar toch niet te duur.

S. J. van den Bergh, Een Dichtb. voor mijn Vad. 39:

Vluchten moest hij voor het wachtwoord uitgedonderd *van de vloot.*

Maar dan ook dikwerf toegepast op krachtige goddelijke, menschelijke of andere stemmen; Vollenhoves Poëzy, 11:

Nu zyn...
Zyn vloeken met een' naren kreet
Op hem, die onder 't kruispak zweet,
In eenen kruisvloek uitgedonderd.

Cynthia Lenige, Mengeld. 187:

't Verbaazend woord van: keer tot stof!
Werd kraakend uitgedonderd.

Smits, Nagel. Ged. III. 77:

Dan lustte 't hem Gods wetten uit *te* donderen
Met kragt van tael —

Bogaert, Ged. 380:

't Hofpaleis der oude Graven...
Daar de Staatszorg zit te waaken,
Kryg uitdondert, *vrede geeft.*

Ald. 523:

't Zyn Orakels groot van kracht,
Niet ten drievoet uitgedondert.

Van der Port, De Lof der Zotheid, 2:

Dat haare vrienden sijn, die doen de vlugge Faam,
Uitblaasen haaren roem, uitdond'ren *haren naam.*

P. Moens, Hugo de Groot, 165: *Hoe zal de heerschzucht Haar vloek* uitdondren. Oudaan, De Groots Waarheyd enz. 373: *vloekbesluiten, die d' een tegens den anderen* uitdondert. Wiselius, Over de Tooneelspeelk. 3: *mannen.. die over de beoefenaren van die kunst... den vloek van ban en verdoemenis* hebben uitgedonderd. Van der Palm, Al de Leerred. XI. 15: *om plegtig in den tempel het wee! over hen* uit *te* donderen. Beronicius, Boeren- en Overh. Stryd, 67:

Eenstemmig dond'ren *ze* uit *deez' onbezuisden Raad:*
Laat ons enz.

Bilderdijk, Fingal, I. 98:

Dus was ons beider taal als Gaol 't woest val aan
Uitdonderde *in een kreet, afgrijslijk opgegaan.*

Blieck, Mengelp. I. 29:

De Koning dondert *zyn bevel* uit.

Verdonderen eindelijk is de oudste afl. in het nederlandsch van allen Kil. en de latere Woordenboeken kennen haar echter niet. Het voorvoegsel versterkt soms de beteekenis; dus Van Velthem, fol. 359:

Hier werd daerom so groet gescal,
Dat dit here verdonderde *al.*

Fol. 190:

Men vedelde ende tambuerde mede,
Men trompte daer in menige stede;
Si hadden spel ende feeste,
So dat van desen grooten oreeste
D' woud daer verdonderen *dochte.*

En fol. 346:

Dit riepen si met so luder voes,
Dattie zale verdonderde *al.*

Op de vóórlaatste pl. teekende Le Long aan: »als van den donder scheen te weêrgalmen"; dit is niet zoo kwaad geoordeeld. Boven bleek, dat *donderen* in het middelned. in bet. gelijkstond met beven, dreunen en daveren; welnu, met *ver* versterkt, blijft die zelfde bet. bij Van Velthem stand houden; het leger (de legerplaats) *daverde* van het geschal, het woud van het feestgetier, en de zaal van het geroep. Huygens heeft het w. bedrijvend, waarbij *ver* den zin heeft van *over;* Korenbl. I. 4:

Maer slae dijn slincker Oogh op 't ooge van de Volcken ..
Nu staen ze thien om een, nu worden *wy* verdondert
Met dusenden om hondert.

D. i. overdonderd, als door den donder getroffen. Ald. 454:

Roeptse wederom ten lesten
Naer de Vaderlicke vesten,
En de laetste wonderen
Sullen *'t eerst* verdonderen.

D. i. zullen het eerste (wonder) als door een donderslag te niet doen, overtreffen. Waarom teekende Bilderdijk in zijne uitgave op deze plaatsen niets aan? De opheldering was te noodiger omdat Vondel en Antonides het werkw. in anderen zin bezigen. Vondel, Poëzy, I. 555:

Hier leeft hy, die de zee kon vagen van den roof,
d' Amerikaensche kust verdonderen *van weêrzyen.*

D. i. met den donder (van het geschut) treffen en overmeesteren. Van Lennep teekent er (X. 587) niet ongepast bij aan: »stout uitgedrukt, voor: met grof geschut schoon veegen (*lees* vegen)." Antonides, Ged 43:

Van hier, ter koopvaerdye of oorloge uitgerust,
Verdondrenwe *aen weêrzy al d' Indiaensche kust.*

Bl. 285:

Als Brakel inzeilt op het onweêr der Kortouwen
En kogels, al de Kust verdondrende *aen weêrzy.*

En 506:

Men hoorde nauwelijx het dreunen van mijn wagen .

Verdonderen *met moort de zorgelooze wacht,* enz. De bet. van »schoonvegen" voegt hier niet; 't is treffen, verpletteren.

En voordonderen; Tollens, Ged. III 146:

— de onafzienbre vloten
..donderden *Euroop den wil van Neêrland* voor.

Als afleiding van het ww. *donderen* geeft Weil. alleen op *dondergaar* voor den dondergod Jupiter, en zoo leest men het w. b. v. bij Meerman, De Groots Vergel. der Gemeeneb. II. 513, Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 203 Dan, voor Jehova komt het voor bij Van de Kasteele, Oden van Klopst. enz. 9 (tot den Veroveraar):

Sterf! hoe diep ook geworteld,
Spoort hen het oog van den Donderaar *op.*

Er zijn echter nog andere; bij Bekker en Deken, Will. Leevend, VII. 361: *de eerste, die zyn smoel tot lachen vertrekt, zal ik zoo hagels op zyn* Donderement *doen geeven,* enz. Erasmus, De onvers. Krijghsman, 6, leest men: *het* donderigh *geluyt van 't geschut.* Six van Chandelier, Poësy, 590: donderbare *vloot.* D. i. donderende.

Van samenst. van *donder* met een znw. geeft Weil. eene reeks; 'k voeg daarbij alleen *donderknods,* Brender à Brandis' Magazijn, I. 188; *donderstof* bij Bilderdijk, Ond. der Eerste War. 93; *dondertoon* bij Loots, Nag. Ged. II. 138, en *dondertrede* bij Van de Kasteele, a. w. 53. Doch er zijn ook samenst. met werkwoorden, als *donderknallen* bij Bilderdijk, a. w. 164; *donderhalen* en *donderjagen* in de platte volkstaal, waarover zie Bilderdijk, Over een Amst. Volksdeuntjen (Leyd. 1824), bl. 11.

Donkeren—Donken.

Den primit.-vorm *donken* leest men N. Werken der L. Maatsch. IV. 89:

(*Wijn*) *maect die iucht in die lede,*
Ende verdonket *doghen mede.*

Bl. 436 ald. verzekert Clarisse, dat twee handschriften deze lezing hebben. Men mocht anders aan eene misstelling denken. Het bestaan van een primitief wordt echter ook beweerd door Grimm, zoowel in zijne Gramm. II. 60 als in zijn Wtb. Het nederl. adj. *donker,* hoogd. *dunkel,* middelhd. *tunkel,* oudhd. *tunkal,* enz. is bij Richthofen niet alleen *diunker, dionker,* maar ook *diunk.*

Van het ww. *donkeren,* zonder voorvoegsel, 't

welk Kil. heeft, zie men een voorb. bij Weiland. Deze heeft ook *ontdonkeren*, verduisteren, verbergen; Westerbaen, Ged. III. 142:

— *'t gesicht, soo schielijck hem verscheenen*
En schielijck wederom ontdonckert *en verdwenen.*

Meestal wederkeerig gebruikt; Brandt, Leven van De Ruiter, I. 36: *elk deê... zyn best om* zich *voor de vyanden* t' ontdonkeren *en t' ontkoomen.* D. II 392: *gelyk de Ruiter* zich *met zyne vloot voor hun zocht* t' ontdonkeren. Wagenaar, Vad. Hist. XV. 322: *dat de laatste* zig *van 't Fransch Esquader hadt gezogt te* ontdonkeren. De Jonge, Geschied. van het Ned. Zeewezen, IV. II. 289: *Zes oorlogschepen... die* zich *met den nacht* ontdonkerden. — Ook wel met den lijdenden vorm, Wagenaar, a. w. VI. 459: *doordien de roerenden* (t. w. *goederen*) *den regter* ontdonkerd *en ten Lande uitgevoerd* werden — Zie *Donkelen*[1].

Dopperen—Doppen.

Bij De Bo is *dopperen* wat anders keilen heet, d. i. steentjes zoodanig langs het water scheren, dat ze er telkens in en uit gekaatst worden. Het is van *doppen*, vroeger meermalen gezegd voor *doopen*, d. i. indompelen. De steen *dopt* herhaaldelijk in het water. Over *doppen* zie men mijne Handl. tot den Statenb. 34.

Dotteren, zie Talteren.

Dubberen—Dubben.

Van het nederl. ww. *dubben* heeft het Westvl. Idiot. van De Bo het frequent. *dubberen* in denz. zin. Zie voorts *Dubbelen*.

Dudderen, zie Talteren.

Endteren—Endten.

Endteren is bij Kil. snateren, van eendvogels gezegd; hij heeft er de afleidd. *endterer* en *endtering* bij. Het w. schijnt overgenomen uit het hoogd. Grimms Wtb. heeft *entern* in denz. zin. Volgens Kaindl, Die Teutsche Spr. aus ihrer Wurzen, I. 292, waar de spelling *änteren* is, hebben sommigen het werkw. ook wel voor snateren of snappen in het algemeen; welke bet. echter aldaar niet erkend wordt. De vorm is, door middel van een prim. *endten*, regelmatig van den diernaam af te leiden.

In het Alg. Vl. Idiot. wordt het antwerpsche *enteren*, voor »malen, zagen, met woorden lastig vallen," met *endteren* gelijkgesteld. Dit kan goed gezien zijn; het laatste zou evenwel ook één kunnen zijn met *entelen*, zie dit w.

Enteren[1]—Enten.

Enten en *enteren* komen beiden voor in den zin van *tenten* en *tentelen*, d. i. (eene wond) peilen of onderzoeken, zie *Tintelen*[3]. Wellicht meende men, dat de *t* in de gen. wwn. voorgevoegd, en dus voor weglating vatbaar was. Bredero, Griane, 10:

Het enten *noch bijt-salf, noch u seltsame pijn,*
En mag in 't alderminst geleecken zijn bij mijn.

Dez. Boertich Liedtb. 92:

Een grondeloose wond, een wonde onbekent,
Wiens smarte niet gedooghd dat mense tast of end.

De Brune, Wetsteen, II. 361: *zich in stukken zien snijden, een koegel tusschen 't gebeente uithalen, lijden dat men weêr te zamen genaait, gebrant en* geënt *word.* En 363: *een van Cesars schermers verdroegh al lachende dat men hem zijn wonden sneed en* enterde.

Enteren[2]—Enten.

In Brederoos Roddr. 55, leest men:

Alphonse hittigh heet,
Bezayde daar de landen
Met menschen, hoofden, handen,
Met stucken van Geweer:
Wat hy trof viel ter neer.
Hy heeft soo seer ge-entert,
't Velt klonterigh beklentert,
Met nat, zwart, purper bloedt
Van het Maraans gebroet,
Soo dat zijn treden misten,
En slibberigh uitglisten.

De heer Oudemans verklaart *enteren* hier door »aanvallen," en denkt daarbij aan het *enteren* van schepen. Vooreerst merk ik daartegen aan, dat dit *enteren* niet aanvallen beteekent, maar het eene schip aan het andere vasthaken of klampen en zoo in 't laatste indringen; doch bovendien, wat zin levert het op, te zeggen: hij *valt* het veld *aan* met bloed? Mijns inziens heeft men hier het frequent. van *enten*, inbrengen, inplanten, zooals pokstof in het vleesch en een rijsje in den boom. Bredero zet dan met dit woord de beeldspraak voort, vroeger door hem gebezigd: Alphonsus *bezaaide* het land met menschen, hoofden enz. en *entte* het veld met bloed. Wij zouden anders zeggen: hij *doortrok* of *doorzulte* het veld met bloed. Op vrij gelijke wijze bezigde Hooft het w. *inenting*, Ned. Hist. fol. 39: *'T ontvouwen deezer stoffe, ten breedtste, en met* inenting *van alle bypassende reedenen.* D. i. opneming, invlechting, invoeging.

'k Teeken hier nog aan, dat het Wdb. der Ned. Taal niet heeft opgenomen het ww. *aanenten*, dat Focquenbroch bezigt, Werken, I. 224:

Ent *Melibé vry peeren* an,
En wil vry wyngaardranken snyden,
Zo raakt je vrucht haast aan de man.

Ergeren—Ergen.

Dezelfde woorden met *argen, argeren*, zie dit art. In de bet. van beschadigen, benadeelen, aan dezen eigen, vindt men *ergeren*, Meijer, Lev. van Jezus, 41: *legt uwen schat in den hemel daer noch rostegheit noch motte din en moghe* ergren. — Anders is het Maerl. Sp. Hist. I. 21:

Die werelt began ergeren *doch.*

D. i. in het booze toenemen, verslimmeren. Het prim. van dit ww. vindt men in *verergen;* Coornherts Wercken, I. fol. 64: *Nadien nu de werelt... van 't quade in 't alderarghste* verergh t. Vondel, Toonneel des Mensch. Levens, 58:

De Wereld is vol strijds, en heel in 't quaed verergt.

Ogier, De Seven Hooftsonden, 66:

Omdat het droef altydt in dat vermaeck verergh t *wordt.*

Hooft, Henr. de Gr. fol. 127: *'t Waar om 't quaadt te* verergen *met hunne ontijdigheidt.* Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. I. 288: *De ziekte* verergde *hoe langer hoe meer.* Broes, Leerred. III. 273: *Wanneer zijne luide intrede in Jeruzalem.. de boosheid* verergde. — Pr. David bezigt het deelw. *verergend* als bijv. naamw. voor *ergerlijk*, Vaderl. Hist. IX 457: *losbandigheden, die het* verergend *wezen zou hier omstandiglijk op te halen.* — Elders is het w. voor *erg*, d. i. boos of toornig, *maken;* Houwaert, Lusth. der Maechd. II. 616:

— *in als wat ghy doet, oft wat ghy peyst,*
Moet ghy u wachten voor hem iet te verberghen,
Want hier dore mocht ghy hem verergh en.

En 876:

Want door te veel verwijt en kijven, zoo plaghen
De vrouwen ghemeymelyck te verergh en
De mans, enz.

Als primitief van *ergen* in dezen zin is *erren*, boos worden of maken, vertoornen; Karel de Gr. 227:

Hem en sal erren *niet Garijn*
Noch daertoe die vriende sijn,
Dat ic gerecht vonnesse doe.

Parthonopeus (door Bormans), 168:

Dies hi hem selven sere erret,
Want sijn die scouden waren meest.

Serrure, Vad. Mus. IV. 65:

Die menschen doen, om cleen geniet,
alse Iudas dede, die Gode verriet,
dies moechdi u wel erren.

N. Reeks van Werken der L. M. II. 177:

Dus dedi den lande pine
Ende errede *oec die vriende sine.*

D. III. 236:

Waerbi wildi u dus verslaen
Ende erret *u, ghine wet op wien?*

Hor. Belg. III. 65:

vrient, seit Daris, wat help dit erren?
ghi secht ende wedersecht uw wart.

Hoffmann verklaart dit verkeerdelijk door »dwalen." Hetz. is *geërren*, N. Reeks van Werken der L. Maatsch. II. 50:

Sine conste ons nemmeer gheerren
Dan dat si onse kint betoevert heeft.

Doch meermalen *vererren;* Maerl. Sp. Hist. I. 15:

— *bider mesdaet van Adame,*
Daer hi Gode omme vererrede.

D. II. 260:

Alse hine comen sach van verren,
Begonste hi hem dies vererren.

Van Velthem, fol. 140:

(*die biscop*) *heeft Kerpen die Borch verbert,*
Dies die Hertoge werd verert.

Hor. Belg. III. 92:

Hi sat verbolghen ende sere vererret.

Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 52: *Ist dat wi... van binnen* vererret (*werden*) *ende houden.. of wijs niet en achten.* Ald. fol. 102: *werden wi als men ons oefent* vererret, *dat es een teiken* enz. Fol. 104: *Want dat evel.. met dyenstachticheyt* vererret *wort.* — Anders ook *verarren;* ald. fol. 72: *luden dye dicwil met smeeken.. meer* verarret *plaghen te werden.* Ald. fol. 89: *dat hi om geenre hande sake wille... in toernicheyt* verarret *en warde.* Fol. 91: *die si sculdich hadden gheweest met sueten woerden te vreden te setten, die maken si met swighen meer* verarret. — Vandaar het znw. *verarring;* ald. fol 92: *die wrake ende die* verarringhe *des gheens die ons moeyt.* — Zie voorts de Gloss. op Der Leken Sp. en Maerl. Rymb. — Dit *erren*, dat mede een frequent. *ernen*[1] gaf (zie dit w.) is van het adj. *erre*, boos; Pass. Wint. fol. 135 verso: *Doen wort Quinciaen* erre *ende dede hair borsten quellen ende daerna ofsniden.* Som. fol. 3: *doe die ioden vernomen hadden dat ioseph... hem begraven had in sijn graf, so worden sy* erre *teghen hem.* Antw. Spelen van Sinne, 370:

Om tquaet te verhoeden niemant en sy erre.

Anna Bijns, Refer. I. 67:

Door dit aenmercken segghe ick half erre:
Luthers liefde is van Gods liefde verre.

Waarover zie het Gloss. op Der Lek. Sp. en Halb. Aant. op Maerl. 86. 'k Voeg hier nog enkele woorden bij, van *erre* afgeleid; Maerl. Sp. Hist. I. 139:

Omme dat hi altoos sine gebare
Errelike *togede te hare,*

Keert hem Nebtanabus om die sake
Bi toeverien in eenen drake.

Der Lek. Spiegh. II. 350:

Dat om errescap *noch om haten*
Gheen priester en zoude achter laten
Sine ghetiden, groot noch clene.

Belg. Mus. VI. 58:

Doen ghinct ghy van erheyt *vloucken, zweeren.*

Van deze wn. heeft Kil. alleen *erschap* als verouderd voor gramschap opgeteekend. Thans kennen wij niet dan *verergeren*, in zedelijken zin in 't kwaad toenemen, en zich of iemand *ergeren*, hinder of aanstoot krijgen of geven.

Fateren—Faden.

Fateren is bij Kil. fratsen of beuzelingen doen, bij Schuermans beuzelen, bij De Bo zich met beuzelingen ophouden, hier en daar een weinig rondwandelen. Dr. Halbertsma, in het Alg. Letterl. Maandschr. 1848, n°. 8, bl. 574, leidt het w. af van 't gothische *fetjan*, opschikken; Kaindl, III. 4, van *fad*, waaraan ook het fransche *fat* en het lat. *fatuus* verwant zijn. Daarbij is te voegen het eng. *fad*, bij Halliwell een beuzelachtige gril, *faddy*, beuzelachtig. Het primit. ww. doet zich voor in het eng. *to fad*, bij den gen. beuzelen, dat bij ons *faden*, *faten* of *fatten* zou luiden en ook het beijersche *fatzen* geeft, potsierlijk spreken of handelen, waartoe *fatz*, *faaz*, *faats*, behoort, bij Kehrein een zot. Kil. heeft van *fateren: faterer*, nugator, frivolarius; *faterachtig*, nugax; *fatering*, nugae, gerrae, frivola. Het laatste ontmoette ik Boet. à Bolswert, Duyfk. ende Willem. Pelgrimagie, 125: *sy en moeyen haer niet eens met de kinderachtighe* fateringhe *van lackernije.* Erasmus, Lingua, 22 verso: *van alle dingen ende* fateringhen *so uytter maten snappende ende rellende, dat hy niet en waer om verdraghen oft lijden.* En Oudaans Agrippa, 365: *lang zouw vallen te verhalen diergelijke* fatering. — Bij deze afleidingen voege men nog *faterij;* Poirters, Heyligh Hof van Theod. 185: *een moffel, eenen hoet met een pluymagie, eenen nieuwen rock, jae* een faeterye *aen d'een meer gegeven als aen d'ander; wat kan dat niet al roockx maecken?* — En vermoedelijk ook *fateraan;* Hondius, Moufeschans, 14:

Al die steetsche fateranen
Daermen 's nachts is mé belaen.

Fepperen—Feppen.

Feppen is een gemeenzaam w. voor drank drinken; Focquenbr. Werken, I. 142:

— een goude kelk..
Voor Belus, en zyn gansch geslacht:
Waar van zy vaakmaal leeg gefept *was.*

De Regts Mengeld. 147:

Ei, Loutje, laat ik ook eens feppen..
Ei hoor eens: klok, klok, klok, klok, klok.

Ap. Nieuwejaersgift, 97:

Laet ons feppen *van dees wyn*

Van Effen, Holl. Spectator, II. 400: *daar* fept *men weer een klokje keurelyke Ratafia.* — Bredero schrijft *febt*, Roddrick, 18:

Ick hoor Veughel datje al wat garen febt,
En datje sulcken quaan dronkenschap hebt.

Men behoeft daarom met Oudemans, Wdb. i. v. nog geen infin. *febben* aan te nemen; men ging in het gebruik der *b* en *p* zeer willekeurig te werk; zie b. v. het op *Labberen*[1] aangevoerde. De drinker heet *feppert;* Van Elsland, Dronke Brechtje, 21:

Wel Lubbert, wordje almede een feppert?

De drinkkan een *fepper;* Pels, Mengelzangen, 233:

Lest zong Keesje Horrelvoet,
Met de Fepper *aen den mond.*
O! wat smaakt de borrel zoet!
O! wat is de fep *gezond!*

Dit *fep* voor drank, of de daad van *feppen*, heeft ook Krook, Het bedurven Huishouwen, 29:

Ik geloof dat ze iewers aangezeild is, daar ze geplakt zit, want zy heeft
Pik aan haar Rokken als ze komt, daar men de Fep *geeft.*

Langendijk, Ged. II. 413:

— Wy raakten aan de fep.

D. III. 220:

'k Hou van schransen en van zingen
En ook vry wat van de fep.

Bekker en Deken, Sara Burgerhart, I. 40: *Ik had al lang gemerkt, dat Zuster Bregtje aan* de fep *was.*

Het frequent. komt voor in de Pots van Kees Krollen, 4:

Ik hou niet van die luy die soo leggen en lepperen
En suigen aen de kan en geeugaeuwen, en fepperen.

De vorm van het woord verklaart zich zelven; de lipletters spelen er de hoofdrol in. De onderlip heet bij Halliwell *fipple.* Een andere vorm is *meppen*, dat in de zoo rijke taal der drinkebroeders hetzelfde aanduidt; De Regt, t. a. p.:

Je zuipt je, by myn keel, aan flarden.
Wat beestig meppen *doeje daar.*

Fibberen—Feben.

In het Alg. Vl. Idiot. komt *fibberen* voor in den

zin van »met kunst werken," en wordt gevraagd of het w. ook zij van het lat. *fabricare*. Eerder acht ik het ww. overgenomen uit de hoogd. dieventaal, die bij Von Grolman *fibern*, *febern*, heeft in de eerste plaats voor maken, vervaardigen (wat dus met *fabricare* in bet. letterlijk overeenkomt), en bij uitbreiding schoonmaken, reinigen. Een prim. van dit frequent. kan *veben* zijn, dat Schmellers Cimbr. Wtb. heeft, mede voor reinigen, zuiveren, inzonderheid door eene fijne zeef, in desz. Idiot. *feben*, hd. *fegen*, oudhd. *fähen*, *fäen*, bij Graff, III. 727, *fehon*, *fowjan*. Ook het eng. *to fay* behoort hiertoe, dat bij Halliwell reinigen, zuiveren, beteekent, maar tevens, het vlaamsche *fibberen* naderende, handelen, werken.

Fichteren, zie Vichteren.

Fijkeren—Vijken.

In het vlaamsch is *fijkeren* snel loopen, voortijlen; zie De Bo. Het primit *vijken*, *vijgen*, heeft (zie mijne Lat. Verscheid. 100) Van der Schueren, die het verklaart door heenloopen. Den tweeden dezer vormen biedt het middelned. aan; Reinaert, 128, vs. 17 der variant:

Hy sel my haestelic volgen naer,
Ende sel my hangen, kan hi my krigen;
Dair om wil ick van hier gaen vigen
In een schoon ander foreest.

Willems verklaarde het w. onjuist door *vijen*, eene veete hebben. Dus ook later in de Antw. Spelen van Sinne, 145:

Met desen sermoen, moeghen wy gaen vijghen;
Als meerder man comt, moet minder man swijghen.

Het ww. *vijgen* of *vigen* komt overeen met het lat. *fugere*, vluchten, eng. bij Halliwell *to fuge*, fr. *fuir*, subst. *refuge*.

Flabberen—Flabben.

Flabben, eene zachtere uitspraak van *flappen* (zie *Flapperen*), duidt eene beweging aan b. v. van een stuk doeks, flauw door den wind geschud; of ook het geluid, door eene beweging veroorzaakt, anders *klappen* genoemd, met *flappen* of *flabben* etymologisch verwant; zie Ten Kate, II. 656.

Dus is het eng. *to flap down* slap neêrhangen, *flabile* wat verwaaijen kan, *flabby* slap; bij Halliwell: *flabell* een waaijer, *flabsy* en *flabberkin* slap, *flappy* ongestadig, en *flappers* vogeltjes, wier vlerken nog niet uitgewassen zijn, die dus alleen fladderen kunnen. Zoo bij Kil. *flabbe*, vliegenlap, eng. *flyflap*; *flabbe*, *flebbe*, thans *flep*, *flepje*, neders. *flebken*, *flippke*, voorheen door vrouwen, doch thans alleen door kleine kinderen op 't hoofd gedragen.

Het subst. *flabbe* duidt eenig voorwerp aan, dat slap neêrhangt; dus Berkhey, Nat. Hist. van Holl. IV. I. 188: *zoo dat... de Spieren aan de Liezen, onder het loopen, als* flabbes *log en los schudden.* — Bij Cats heeft het de bet. van de tong, ook in de volkstaal wel *lap* genoemd; zie de pl. aangeh. in het Wdb. des Inst. op Hooft; en dus ook Udemans, bepaaldelijk van de »ongezonde tong" sprekende, De Waekende Ooge, 139:

Wat heeft men al van doen tot die vervuylde flabben.

Evenzoo is in het neders. volgens Dähnert, het Brem. Nieders. Wtb., Richey e. a. *flabbe* een dikke neêrhangende lip, en bij uitbreiding de mond. Dus Hoefer, Denkm. II. 63:

Ik wil di up de flabbe *slân.*

Ook bij Outzen is *flabbe*, *flabs*, een breede, hangende muil. Vandaar heeft in 't neders. het werkwoord *flabben* of *flappen* den zin van kussen en wel hard, zoo (als men zegt) dat het klapt. In minder liefelijken zin zegt het friesch bij Gysb. Jap. *flaebjen* en *uwtflaebjen* voor (laster) uitslaan; ook het nederl. zegt: ongeschikte taal *uitflabben* of *uitflappen*; dus Beecher Stowe, De kleine Vossen, 169: *allerlei onaangename dingen voor elkander* uit *te* flappen; *zoo als, bij voorbeeld: Wat zie je er van ochtend raar uit!* — En het eng. bij Halliwell kent *to flapse*, onbeschaamd spreken. Bij denz. is *flepper* de onderlip, en *to flepper* de lip laten hangen.

Flabbe eindelijk is bij Kil. een klap in 't gezicht, een oorveeg, neders. *flapp*, *flapsch*, eng. *flap*. Bekend is het nederl. ww. *flappen* voor slaan of kloppen, dat men in het eng. *to flap*, akensch *flabben*, met de vlakke hand op 't hoofd slaan, enz. terugvindt.

Van de drie mij bekende voorbb. van het frequent. van *flabben* gevormd, duiden er twee het licht bewegen der zeilen aan bij eene flauwe koelte; Hooft, Ged. fol 195:

Een weeligh windtjen lagh en flabberd' *in de zeilen.*

En Westerl. Ged. II. 674:

— *'t zeyl noch is aen 't swellen,*
Dat licht aen 't flabbren *quam indien 't die wind begaf.*

Terwijl het derde ziet op het druk en ongepast roeren der tong; Cats, Wercken, I. fol. 7: *Is 'er dan yemandt die een breetweyende tonge wil inbinden? dat hy de tegenheyt, die hy van haer* flabberen *inwendigh heeft... uytdrucke, en 't sal 'er mede gedaen wesen.*

Vanhier *flabberig*, wat licht beweegt; Dickens, Het verlaten Huis, door C. M. Mensing, 268: *een oudachtig klein meisje, met zulk een* flabberig *hoedje op, ook al van gaas.*

Het w. *flab* is mij voorgekomen in beteekenissen, die ik nog niet vermeldde. In Van Dans Thyrsis Minnewit, leest men, I. 58:

Veluwsch Huyden, seidt de Plooter,
Gelden maer een Kopsche Stooter,
Huyden van het Leydtsche veldt
Worden op een Flab *gestelt.*
Juffrouw watte seltsaem rancken,
Kiesj' een Flab *dan om twee blancken.*

Dit *flab*, blijkbaar evenals *stooter* een geldstuk, wordt opgehelderd door Wassenbergh die in zijn Idiot. Fris zegt: »*Flab*, eene Geldmunt, of Geldstuk, ter waarde van een Schelling," die in de aangeh. pl. op vijf stuivers gerekend schijnt. Daar ook het w. *schelling* van schellen of klinken den naam heeft, kan de *flab* insgelijks behooren tot *flabben*, klappen; althans in 't oostfriesch is *flappert* een dunne platte munt, die volgens Stürenburg den naam heeft van het geluid bij 't vallen.

Wat *flap* beteekent in de volgende pll. bij Oudaan is mij onbekend; Agrippa, 106: *hoe, als de ingewanden der aarde uitgehoold zijn*, de flappen *der bergen te onderstutten.* En Roomsche Mog. 424: *den zuyl, van zeer grooten* flap *en gevaarte.* — 't Woord schijnt grondslag of grondvlak aan te duiden.

Men leest *vlabbe* bij V. Rusting, De Geh. Duvel, 86:

— *sloten suyvren van* vlabben, *kroos en drek.*

En *flabbe* bij Strick van en tot Linschoten, Ged. 133:

Tusschen kroos en flabben *tuuren,*
Langs den groenen slootkant gaan,
Om een baarsjen op te slaan!

't Welk opgehelderd wordt bij Berkhey, Nat. Hist. van Holl. II. 492: *het waterkruid, dat men gewoonlyk* Flab *noemt, en doorgaans in menigte alle jaren verteert, en de meeste stilstaande wateren vervult.*

Fladderen—Fledden

Het tegenw. *fladderen* is in de plaats getreden voor Kiliaans *fledderen*, *flederen*, en dus aan 't hoogd. *flattern*, dat hetzelfde w. is en bij Schultze *fleddere* luidt, nader bijgekomen. De bet. is zich vrij in de lucht bewegen, zooals b. v. de haarlokken. Dus vroeger *fledderen*, De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 13:

— *doet langhs heuren hals soo* fledderen *die hairkens*
Al oft het waeren al veel waeter-blauwe baerkens.

't Gold ook voor rondloopen; Six van Chand. Poësy, 73:

— *Aen my kan*
Noch sneeuw, noch sorgelyk kristal...
Behaagen, om te fleddren *gaan.*

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 499:

Uw leven fleddert heen, *met soo gheswinde Vleuglen.*

In deze bet. vindt men ook *flatteren* gebezigd; Bernagie, Studente-Leven, 7:

Ga na 't pakhuis —
Maar flatter *onderwegen niet, kom ras weêr, of jy moogt schroomen.*

De Honigbije, II. 45:

Gelyk als zwanen die het nagt-ys stukken klotzen,
En flatteren *met poot en vleugels langs de schotzen.*

De thans gewone vorm *fladderen* wordt inzonderheid gebezigd van het vliegen van vogels, bepaaldelijk met het oog op het op- en neder bewegen der wieken; dus Bogaers, Gez. Dichtw. I. 94:

Het is de blanke meeuw alleen:
Zij fladdert *langs den spiegel heen,*
En raakt en ribt hem met haar vlerk.

Schimmel, N. Ged. 2:

De leeuwrik fladderde *in de sfeeren,*
Eer 't licht d' Olijfberg had begroet.

Immerzeel, Voor Opgeruimden, 96:

't Bont kapelletje, en het bijtje
Aast alom, en fladdert *vrij.*

Voorts (vooral bij Bilderdijk) van de vlag; Vaderl. Oranjez. 49:

Ja, fladder, *blijde kleur, van wal en torentransen.*

Rouwzangen, 6:

Die vlag...
Keert zonder hem, ô God! en fladdert *zonder rouw.*

Mengelp. I. 66:

'k Zag 't fladderen *der banier, ten optocht toegerust.*

Nieuwe Dichtschak. I. 90:

— *daar, waar uw banieren* fladderen.

Ook van nederhangende kleederen, bij denz. Mengelp. I. 129:

— *By 't flaauwe maangeflonker*
Bemerkte ik heur gewaad, daer 't fladderde *in den donker.*

En van andere voorwerpen mede elders; Brender à Brandis' Kabinet, II. 316: *zo lang 'er nog eenen vedren hoed om het slot* fladdert. Van Walré, Died. en Willem van Holland, 22:

Zijn zilvren helm, met gouden kroon en blanke vederen,
Die fladdren *in de lucht* —

Schimmel, a. w. 44:

— *wiens goudgeel hoofdhair* fladdert
Om de slapen zonder band.

Dichterlijk wordt de wind, die de voorwerpen doet *fladderen*, gezegd, dit zelf te doen; Macquet, Dicht. Uitsp. II. 10:

Een luchtig windekyn, geademd uit het Zuiden,
. fladderde *langs graen*
En malsche klavers op bedaeuwde wieken aen.

Deze afl. met het voorz. aan komt elders mede, maar dan zonder die overdracht van het. voor; Kneppelhout, Stijl Kunst, 237:

Een kapel komt aangefladderd;
in den fijnen draad verward.

Insgelijks andere voorzz. heeft het ww.; zooals doorfládderen en dóórfladderen; Hoeufft, Anakr. Gez. 11 (tot het duifje):

Van waar die nardusgeuren,
Die, daar gij 't ruim doorfladdert,
Zoo lieflijk van u druipen?

Ten Kate, Dichtw. II. 165:

De vleermuis doorfladdert *de ledige hal.*

A. w. I. 212 (van schimmen gesproken):

Zij deinsden weg, en fladderden door één.

F. Rauwenhoff, Leerr. 187: *Hij* fladdert *het leven* door. — Heenfladderen bij Van Lennep, Rom. Werken, XIV. 250: *Zy was schoon .. dus* fladderden *er genoeg om haar* heen. — Infladderen; Broes, De Eng. Herv. Kerk, I 139: *met al dezen fraaijen pluimentoestel den hemel* in *te* fladderen. — Nafladderen; Van Kampen, in de Werken der Holl. Maatsch. VI. 296: *omdat zij met hunne wassen vleugels een' man van genie* nafladderden. — Nederfladderen; Tollens, Nal. 147:

Daal, koestrende engel! fladder neêr,
Zijg af van boven naar beneden.

Omfládderen; Bilderdijk, De Ond. der eerste War. 25:

Een adem, als een wind, met leliegeur bevracht,
Omfladdert *ze en hergeeft haar de uitgeputte kracht.*

Van den Broek, De Schipbreuk, 34:

De bontste seinen zaamgevoegd
Omfladdren *mast- en riementoppen.*

Engelen, Poëzy, 176:

Zijn losse hairen, door de winden zacht bewogen,
Omfladdren *golvende het morgenlandsch gewaad.*

Blieck, Mengelp. I. 29:

Daer prykt zy met de kroon op 't voorhoofd...
Omfladderd *van gevleugelde engelen.*

Van Duyse, in de Bijdr. der Gazette van Gend, III. 51:

Daer, van uw Schimmenheir, in 't avonduur omfladderd,
Zweert hy, dat nimmer Frank dit Vryheidserf bezwaddert.

Ten Kate, Dichtw. VIII. 413:

Zeker omfladdren *de hupplende droomen*
Luchtig uw koets in hun bonte livrij!

Doch ook met den klemtoon op het voorzetsel; Van Hengel, II. 303: *even gelijk de vlinder op de bloemen* omfladdert. Elise, De Dertiende, II. 178: *den... vogel, die op hun getier angstig in zijne kooi* omfladderde — Met het laatste komt overeen rondfladderen; Van Lennep, t. a. p.: *een kapel* fladdert rond *van de eene bloem op de andere.* Tollens, Liedjes, 54:

De kraaijen fladdren *om mij* rond,
En volgen mij naar 't land.

Tegemoetfladderen; in Brender à Brandis' Magazijn, III. 75: (*Zephir*) fladderde (*Dione*) *al ruischende* te gemoete.

De samenst. *fladderwieken* vindt men bij Schenk, Nachtged. I. 97:

(*Wij*) fladderwieken *blij naar 's hemels lustwaranden.*

Ten Kate bezigt haar, Dichtw. VI. 222, van »de Hemelsche Vlinderkens"; en VIII. 182, van »het windtjen."

De afl. *fladderig, flatterig*, beteekent in de berlijnsche volkstaal bij Trachsel slordig in de kleeding, waarbij men denkt aan ons *floddermadam.* En Van Winter, Amstelstr. 16, zingende:

De een spoelt hals en borst en pluimen
In het fladdrend *waterwed.*

bezigde *fladderen* voor het meer in dien zin gewone *flodderen*, en vergat bovendien dat niet het waterwed, maar de zwanen enz. gezegd worden te *flodderen.* Smits zong van de Vloednimf, die er den naam van heeft, Rottestr. 53:

Fladdrig fladdert *door den stoet,*
Met haar levend stroomgeschater.

Van Merken, van de »Vloednajaden," Nut der Tegensp. enz. 239:

Wier hand het hoofd der Stroomnimf toont,
En scheutig waterloof, in 't fladderen *en waaden*
Om haaren wagen strooit.

En De Harduyn, Goddel. Lofsanghen, 74:

Men siet daer neven aen
Het cristalijnen vocht, al fledderende *vloeyen.*

Men vindt de *f* tot *v* verzacht in Brender à Brandis' Kabinet, V. 36: *Kapelletjens die over de Vijver* heen vladderden.

De verschillende hoogd. dialecten bezitten in al de vermelde beteekenissen het ww. onder de vor-

men van *fladdern*, *flädern*, *flatchern*, *flaudern*, *floudern*, *fleudern*, *flodern*, *fluddern*, *fluderen*, *fluttern*, *flettern*, *fliddern*, *flidern*, *fledern;* en het eng. *to flutter*. Terwijl het middelhd. reeds wijst op *vlederen*, *flederen*, met de vleugels slaan, en *vloderen*, *floderen*, *fluderen*, fladderen.

Als primitieven kan men wijzen op *flaën*, *flähen*, heen en weder bewegen (waarvan bij Schmeller *flä-eln*, *flä-heln*, in de lucht heen en weder bewegen, waaijen), bij Stalder met de ingevoegde overgangsletter *fläuten*, fladderen in de lucht; bij Schröer *flattan*, *flotan*, loopen; en in het eng. *to flit*, wegvliegen, onbestendig zijn en bij Hall. zich bewegen, welk laatste Adelung bepaaldelijk als prim. van *flattern* opgeeft. De nederlandsche vorm zou *fledden*, òf, in overeenstemming met *vledder*- en *vledermuis*, *vledden* moeten luiden. Zie voorts *Flodderen;* alsmede Tael- en Dichtk Bydr. II. 192, waar in 1762 op *fladderen* als een nieuw woord de aandacht wordt gevestigd. Er wordt ook ald. bl. 193 gezegd, dat van *fladder* door letterkeer afkomt *flarde*, verzacht *flarze*, als iets dat wapperende na-*vleddert* en *flentert*. Die afleiding heeft zeker niets ongerijmds. Intusschen, het w. is door ons overgenomen uit het osnabrugsch en ditmarsch dialect, waar *flarre* lap of lomp, en *flirre* een kleiner stuk beteekent. Die bet. is echter niet de eerste en oudste. In het middelhd. reeds is *vlarre*, *vlerre*, een breed stuk, en ook een breede wonde. Bij Adelung is *flarden* een ijsschol (ook bij ons overgenomen, zie Weil.), en *flarren*, *flarre*, *flirre*, een houw, of het teeken der wonde daardoor veroorzaakt. Dit gebruik verbiedt aan eene letterverplaatsing van *fladder* te denken, een w. dat wel bij een lap, doch niet bij een ijsschol of wonde te pas komt. Grimm zegt in zijn Wtb. alleen, dat de »anlaut" (*aanklank* vertolkte Lulofs ergens) van *flarre*, *flatter* enz. overeenkomst hebben. Eer dan tot *fladderen* zou ik *flarre* of *flarde* brengen tot het ww. *flarren*, *flerren*, snijden, in stukken verdeelen, zich wonden rijten; zie Von Schmid, Schöpf enz.; eig. een onomatopee, en in zooverre één met *flarden*, *flerden*, door Bild. Geslachtl. I. 200 vermeld; hoogd. *flarren* »vom vieh koth auswerfen, pissen"; doch in de toepassing van het geluid daarvan verschillende. Zie wijders mijne Verscheid. 138, 9; bij de daar gegeven pll. voeg ik er nog van *flard;* Bilderdijk, Fingal, I. 23:

— *De kunst van honderd Barden,*
Zong vruchtloos harp en snaar op dezen toon
aan flarden.

Rotsg. II. 80:

(*Al*) *vliegt hem 't kleed aan* flarden *van de lenden.*

En voorts van *flar*, *flerd* en *flars*, vormen, bij Weil. niet vermeld; Crous, Jos. Dr. Bly-eind. Spel, II. 198:

— *Ik lach my schier aan* flarren.

Mostart, Mariamne, 37:

— *Laet vry mijn lichaem rijten*
Aen flarren —

Krook, De wispelt. Minnaar, 86:

— *'k scheur myn kleederen uit boosheid wel aan*
flerden.

Focquenbroch, Werken, I. 6:

Die myn Paleys dus smyt in flerden.

De Brune, Bancketw. I. 330: *zoo dat het* (*kleed*) *naer langh keeren en weder-keeren, in* flarzen *en tot niet raeckt.* En bl. 397: *Daer... de raders met ghekneusde leden en* flarzen *van menschen omslinghert hanghen.* G. Brandt, Veinz. Torquatus, 58: *aan* flarzen *scheuren.*

'k Vermeld nog, dat Bild niet zeer in overeenstemming met zijne meening aangaande het woord *flard*, voor het gewone *aan flarden* zegt *te fladder;* zie mijne Proeve over hem, en verg. de Gesl. t. a. p. En dat het door hem vermelde ww. *flarden* inderdaad voorkomt bij H. van Halmael, Overdaad en Gierigheid, 17:

Wie daer? wie schelt, dat hier schier alles stukken flard?
't Zyn hier maar endjes touw, myn vriend, hier zo te schellen!

Denkelijk vormde de Dichter het w. van het znw. *flard*. Van dit nw. kwam mij de vorm *vlard* voor, Vlaerd. Redenrijckb. 128: *scheuren in duysent* vlarden.

Flaggeren[1], zie Vlaggeren[1].
Flaggeren[2], zie Vlaggeren[2].
Flakkeren—Flakken.

Van *flakkeren* zegt Weil. »het is waarschijnlijk het voortdur. werkw. van *flakken*, dat in gebruik moet geweest zijn." De Schr. had dit *flakken* kunnen vinden in zijnen Adelung, die onder de beteekenissen opgeeft »zich heen en weêr bewegen, in 't bijzonder van de vuurvlam gezegd." Dezelfde alzoo als het frequent. bij ons vroeger en ook later had. Vondel, Peter en Pauw. 34:

— *smook verdunnen, onder 's hemels boog;*
De vlam dan weder flackren, *als herboren.*

Ald. 43:

— *in geteerde rocken braën*
Of flackeren *in wassekleën.*

Dez. Faëton, 40:

Waeck op. de brant steekt op, en flackert *fel en snel.*

Dez. Virg. Wercken, 211: (*ze*) *zwaeit het* (*brant-hout*) *al* flackerende *om haer hooft* Hoogvliet, Abr. 89:

— *wanneer 'er brant in eene buurt ontstaat,*
En 's nachts al flakkrende *in de korenschuuren slaat.*

Moons, Sedel. Vermaecksp. 575: *Sijn* flackerende *torts.* Higt, Ged. 340:

De flakkrende *oorlogstoorts schijnt op een meir van bloed.*

Macquet, Dichtl. Uitsp. III. 178:

— flakk'rend, *krakend in den jongsten gloed verzinken.*

Staring, Ged. III. 120:

Bij 't flakkren *van de legervuren.*

Beets, Korenbl. (1854), 187:

(*men*) *laat het* flakkrend *vuurtjen kwijnen.*

Van Beers, Jongelingsdr. (4e dr.) 1:

— *boven 't* flakkrend *slagen*
Der vlammen —

Rau, Cedwalla, 30:

Dees jongman... die het flakkeren
Des ruwen haards met rijs scheen aan te wakkeren.

Van Ryswyck, Onze Vader, 26:

Onuitdoofb're zwavelvlammen
Flakk'ren *uit geheime bronnen*
Alverschroeijend naer omhoog.

Voor dit *naar omhoog flakkeren* zeide men anders *opflakkeren;* Vondel, Poëzy, I. 263:

— *ons kust en stranden*
En wateren in 't ronde opflackerden, *en brandden.*

Dez. Joann. de Boetg. 97:

Gelijck het nachtlicht in de pijp brant, dan verheven
Opflackert, *dan bezwijct* —

Dez. Virgil. 74: *tot dat de Vlam..* opflackert, *dat het kraeckt.* Oudaan, Agrippa, 261: *zulke dingen... door welke de wellustigheid* opflakkert. Hoogvliet, Abr. 11: *Totdat de lichte vlam* opflakkert. Huisinga Bakker, Poëzy, I. 138: *Het veenvuur* flakkerde op. Lublink, Thoms. Jaarg. 253: *een hart dat hevig blaakt, niet in wilde vlammen* opflakkert. Rooses, Levensschets van J. F. Willems, 10: *om de smeulende warmte onder de asch te bewaren, en aldus het weder* opflakkeren. *mogelijk te maken.* Beets, Verscheidenh. V. 80: *een vreugdevuurtje, dat lustig* opflakkerde. Ter Haar, Ged. 135:

— *als de roode vlam* opflakkert *uit de daken.*

Bij overdracht sprak Vondel, Poëzy, II. 239 van een: flakkerend *geluk.* Vreemd is bij Oudaan, Agrippa, 131, het bedrijvend gebruik voor blakeren: *dat onder u niet gevonden en worde, die zijn Zoon* flakkert, *hem door 't vuur leidende.* — Volgens Halbertsma's Wdb. is *flakkeren* in het overijselsch dialect nog in zwang voor flikkeren.

De afl. *opflakkering* heeft Lublink, a. w. 233: een opflakkering *van verhevelingen.*

Over *flakken* zie men voorts, behalve Adelung reeds genoemd, Kaindl, III. 196 en Grimms Wtb. Verg. *Flikkeren.* De zachte aanvangsletter, die in *vlikkeren* en *vlikken* wordt aangetroffen, vindt men mede in *vlakkeren;* P. Moens, Hugo de Groot, 96:

— *daar 't bliksemvuur*
Al dreigend vlakkert, *door de opeengeperste wolken.*

Flapperen—Flappen.

Hetzelfde met sterkere uitspraak van de consonant, als *flabben* en *flabberen,* zie dit art. Het prim. beduidt het nederhangen en slingeren der lappen bij een kleed; Jan Zoet, Digtk. Werken, 150:

Nu is 't oude kleed versleeten,
Dat gelapt, geflapt, *gescheurd...*
Al zijn welstand had verbeurd
Wyl 't de naaktheid niet kon dekken.

Gepaster het wapperen der vaderlandsche vlag; De Thouars, De Cit. van Andw. I. 12:

Zij golft en zwiert, en flapt *en kronkelt.*

Waarvan bij dens. II. 69: *vaangeflap.* Van den Bergh, Longfellows Ged. 154:

Langs haar stevige masten
hing flappend *het treurige zeildoek.*

Dezelfde Dichter bezigde het door hem (naar ik meen) gesmede frequent. Fantazij en Leven, 94:

Ik hoorde Spanjes krijgsgeschal,
Zijn rustloos kruis-vaan-flappren.

Flateren—Flaten.

Flateren, leert ons Tuinman, Fakkel, I. 92, is snappen. En dus leest men bij Pluimer, Krispijn, Starrek. (1709), bl. 15:

Wat legje daar te flateren *met de jongen.*

'k Vind in dien zin *flatteren;* Negenthien Refer. int Sot, 25:

Comt s' werelts gecxkens hier, comt uyt alle contreyen
Die u gaerne bemoeyt met flatt'ren *en clappeyen.*

Een bedrijvend ww. *uitflateren* kwam mij voor bij Van Hasselt, De eerste Vad. Klugtsp. 34: *niet tegen te spreken, 't geen* Pere Jean. *over hunne tael.* uitflatert. — Zoo zegt men anders *uitflapt,* d. i. onbedachtelijk uit den mond werpt. 't Is het neders. *flätern,* ook *plätern,* d i. zegt het Brem. Nieders. Wtb. »onnut gesnap voeren, en

daarmeê den naaste doorhalen, zooals oude vrouwen en dienstmeiden doen, als zij op de straat of elders bijeenzijn." Mede bij Stalder is *flädern* snappen. Het hoofdbegrip des woords is drukke beweging, hier met de spraakorganen, en het heeft dus gemeenen oorsprong met *fladderen*, *pladeren* (zie dezen), alsmede met het hoogd. *plaudern*. Het primit. *flaten* = *vladden*, *vledden*, vindt men het naast in 't hoogd. *platzen*, klappen.

Dit *flateren* zal ook wel opheldering geven van het nw. *flater*, in de uitdr. een *flater* begaan, voor een zotte of domme streek; het Brem. Nied. Wtb. heeft *fläter*, *pläter* voor »plaudermaul" gelijk het celtisch *ffladr* voor snapper, zot; zie Leibnitz, Collect. Etymol. I. 119. Ons *flater* brengt de bet. van het werktuig of den persoon op de daad, en ook het eng. zegt *flitting* voor misslag. Dr. Halbertsma, in De Nav. VII. 174, meent dat wij het w. van de Spanjaarden hebben. »Hun *faltar* (zegt hij) te kort schieten in 't geen men regt heeft van iemand te wachten, hebben de Nederlanders omgezet tot *flatar*, *flater*, en er een substantivum van gemaakt." Een ongenoemd Geleerde ontleende het w. aan denzelfden oorsprong, doch haalde het niet van zooverre; naar hem is *flateren* door omzetting van *falteren*, en dit het frequent. van *falen;* zie mijn Taalk. Mag. II. 335. Bilderdijk, Geslachtl. I. 201, legt het w. uit door »breuk of gebrek, eigenlijk *vleter;* zie *vleet*" doch geeft op »vleet" ter gewenschte nadere uitlegging — niets.

Flatteren[1], zie **Fladderen**.
Flatteren[2], zie **Flateren**.
Flatteren[3], zie **Fletteren**.
Fledderen[1], zie **Fladderen**
Fledderen[2], zie **Fletteren**.
Fleisteren[1]. zie **Glijsteren**.
Fleisteren[2]—**Vleijen**.

Volgens Schuermans' Idiotik. is *fleisteren* in het vlaamsch gangbaar voor »vleijen, iemand de mouw vagen"; volgens De Bo »vleiende flitsen, zachtjes met de opene hand slaan." 't Is blijkbaar het frequent. van *vleijen*, hoogd. *flehen*, goth. *flekan*, bij Kil. *vleiden* en *vladen*, met invoeging der *s* en door de *t* versterkt. Bij Strodtmann vindt men de *s* mede in *flahsken*, naar den mond praten. Andere frequentatiefvormen zijn *flehnen*, weenen, bij Gaugengigl, Ulf. I. 53, en *flädelen* bij Stalder voor vleijen, liefkozen.

Het hoogd. kent het subst. *flehe*, oul. *fle*, waarvan Grimms Wtb. zegt, dat men het te onrecht buiten gebruik gesteld, en door den infin. heeft vervangen. Bij onze Rederijkers vind ik het subst. *vlei*, doch voor de persoon die vleit; Springhader aller Kind. Gods, 15:

Wy souden gheerne doen dees valsche Vrou vertrecken,
Want ons sin kan niet strecken tot dees leelijke vley.

Men vindt daarvoor ook *vlaai;* Meulewels, Tim. Mis. 10:

Onraedsaem dant, sottin, ghy averrechtse daey,
Ghy dulle Kallemoey en opghetoyde vlaey.

Mij kwam nog voor het bij Kil. noch Weil. vermelde *vleibekken;* De Brune, Bancketw. I. 18: *Daer mede wert die zonde gelieflockt en* gevleybeckt. Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 18:

— *Cygnus met zyne sneeu-witte swanen*
Beginnen te paren en te vleybecken.

Flenteren—Flennen.

Dit *flennen* beantwoordt aan het angels. *fleon*, vliegen (eig. eene samentrekking van *fleogan*, *fleohan*), in 't eng. bij Halliwell *to flene*, vliegen, vlieden, ontsnappen. Vandaar *flenteren*, op het eil. Marken op een draf wegloopen; zie het tijdschrift Nederland, 1862, n°. 7, bl. 264; en in Noordholland, langs de straat fladderen; zie Bouman, De Volkstaal in Noordh. Bij Lexer is *flenderen* fladderen, waaijen, en bij Schmeller *fländern*, *flandren*, her- en derwaarts bewegen, waaijen, trekken.

Merkwaardig is de overeenkomst van *flenteren* met *fletteren*, gelijk *flinteren* met *flitteren*, *splinteren* met *splitteren*, het eng. *flindermouse* met *flittermouse* en derg. Wat Bilderdijk, Mengelp I. 332, noemde »*verflenste* bloemen" heet bij zijne Egade, Poëzy, 70:

't Bloemtjen, dat de Zon verfletste.

Zie wijders op *Flitteren* en ook *Vlinderen*. Hier volgen nog enkele opmerkingen ter staving van de indentiteit der vormen met en zonder de *n*.

In het neders. wordt *flinder* en *flitter* in meer dan ééne bet. verwisseld; zie Tiling, I. 421; en ook op het eil. Urk is *flinster* bekend voor dun stukje, zie De Taal- en Letterb. VI 32. Het eng. zegt voor stukken, brokken, zoowel *flitters* als *flinders*. Bij Halliwell is *flitters* dunne pannekoeken, bij ons *flintertjes* of *flentertjes* geheeten, alsmede *flensjes;* De Regts Mengeld. 78:

Zo kom ik ten eeten,
Al hadje maar bokkende flensjes *gaar.*

Bij Schröer is *flinder*, *flinderchen*, een goudblaadje, en bij Lexer *flenderle* iets kleins, dat door de lucht vliegt, van *flendern*, fladderen, waaijen· het nederl. zegt daarvoor *flenter*, waarvoor ik *fletter* ontmoette in een vers achter Huygens' Ghebr. en Onghebr. van 't Orgel, 146:

Dat goddeloos ghespan werdt door de vonken,
En 't vuur, dat hy na ond'ren heeft gheklonken,
An flarsen, en an fletteren *ghegonst.*

En *fleter* bij Wag. Vad. Hist. XIV. 173: *een algemeen Salvo, welk de lighaamen aan* fleteren *geslaagen zou hebben.* Ald. 175: *de lappen en* fleteren *van 't gewaad.*

Rodenburgh, Keyser Otto, I. 19, bezigt *flenters* voor lappen:

— so hy heur sleghts dreyght,
De lammen quidam krijght
De flenters *om zijn ooren.*

Fokke, Verzam. van Spreekw. 90: *eene menigte oude* (*vaandels*), *waar* de flenters *en lappen bijhingen.* Siegenbeek, Leydens Ramp, 10: *Het buskruid... deed het vaartuig met al, wat op hetzelve was, in spaanders en* flenteren *in de lucht vliegen.* Bilderdijk, Mengelp. II. 33:

Het was geen lap van een doormorsig laken.
Met alle kleur van flenters *opgezet.*

Westerman, Ged. IV. 92:

Het zeil, aan flenteren *gereten.*

Van Merken, German. 463:

Hun staatsiekleeders zyn aan flenteren *gereten.*

Schenk, Nachtged. II. 176 (van een kleed):

Uit flenters *zaamgeflanst, belachlijk zelfs gekozen.*

Tollens, Ged. I. 21:

Men grijpt en rijt en scheurt aan flenter.

T. w. op een vijandelijk geënterd schip. Hiervan het ww. *flenteren*, d. i. tot flenters overgaan, en dus even weinig een frequentatief als *beflenteren*, met flenters bedekken, dat Oudemans opnam in zijne Bijdrage.

Fletteren—Fletten.

Hoeufft in zijn Fr. Wdb. spreekt bl. 176, van »ons verouderde *fletten*" (vleijen); ik moet belijden, dat mij dit nog niet is voorgekomen; doch wij vinden het in het fr. *flatter*, dat Scheler erkent van duitschen oorsprong te zijn. Met dezen behoeven wij daarom evenwel niet aan *platten*, *pletten*, plat of effen maken, te denken, maar veeleer met Stalder aan de woorden *flät*, *flet*, *fletig*, adj. en adv. voor hupsch, zuiver, rein. Een zachteren vorm van het ww. hebben wij in *vladen*, bij Kil. vleijen, streelen, liefkozen (*); dus bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 289:

Als dat hy om het gout, een ander vlaet, *en stroopt.*

In overeenkomst met het eng. *to flatch* bij Hall. is bij ons de oude vorm *fletsen;* Dietsche Warande, I. 412:

Fletsen *en fleeuwen is huerlieder maniere.*

(*Fleeuwen* is fleemen.) Antw. Spelen van Sinne, 573:

U vleyen en fletsen *is niet dan bedroch.*

Six van Chandelier, Poësy, 568, heeft *fletterij;*

Dat zulks...
Geen flettery *noch beuslingh is,*
Zal d' ongebooren verre dagh
Doen blyken.—

Waarvoor mij *flatternij* voorkwam bij Van der Port, De Lof der Zotheid, 20:

Maar ik die maake alleen, dat alles blijft in vreden;
Voor eerst door flatterny, *dan door onagtsaamheid.*

Voor het frequent. *fletteren.* dat Kil. heeft, vindt men in den Teuthon. *flatteren.* Volgens De Nav. IX. 293, heeft men in 't Land van Kuik en volgens het Alg. Vl. Idiot. in Brabant, voor vleijen *fledderen*, en met dien verzachten vorm komt overeen *fladelen* bij Stalder. De scherpe wortelconsonant is behouden in het nassausche *flattern* bij Kehrein, en in 't eng. *to flatter.*

Flibberen—Flippen.

Dit frequent. leest men bij De Brune, Bancketw. I. 418: (*de besoeckingen*) *sullen maer* flibberen *over de vastigheyd van een vrome siele, min noch meer, als oly of water over een spiegel loopt.* — De Schr. heeft het w. aan het eng. ontleend, dat (bij Hall.) *to flip* zegt voor zich vlug bewegen, adj. *flip*, vlug, gezwind, *a flip*, een lichte, plotselinge slag; *to flip up*, de mouwen opslaan. Het gewone eng. heeft *flippant* voor vlug, levendig, rad, dat

---

(*) Wel te onderscheiden van een ander mede bij Kil. voorkomend *vladen*, *vlaen*, dat villen beteekent, eng. *to flay*, zoowel in het middeln. als later voorkomende; Kausler, Denkm. II. 678:

Die nie en rovede zie ic vlaen,
Den onsculdeghen an di slaen.

Rom. van Walewein, vs. 8868:

Eer soudic mi laten vlaen;
Eer ict ghedoghede motict verweren.

Van Maerlant, Leven van Franc. vs. 10219:

Een sijn rent brac sijn been zaen,
Also dat gene hope desen
Int herte cam ons genesen,
So dat hijt te vlane *dochte.*

Meijer, Oude Ned. Spreuken, 72: *So vele heeft hy, die 't beenken haudt, als die tschaepken* vlaedt. Despars, Cron. van Vlaend. I. 422: *dat hy hem zelve liever levende zoude laten* vlaen *dan spaeus ghebodt vulbrenghen.* Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 669 (bij):

Schudt weeuw' en weesen uyt, ja vlaetse *tot de beenen.*

Een viller is een *vlader*, eng. *flayer;* Woordenstr. tusschen de Passien en de Reden. 33:

Die vorsche-vladers *souden wel*
Ons hebben afgestroopt het vel.

Bailey noch Johnson verklaren: zóó weinig kennen de Engelschen hunne eigene dialecten!

Flibberen zegt derhalve vlug om iets heen gaan. Etymol. zal het w. één zijn met *glibberen*, zooals *flippen* met *glippen*.

Fliggeren, zie Vliggeren.

Flikkeren[1]—Vlikken.

Vlikken is bij Kil. glinsteren, en 't w. is één met *blikken*, zie Ten Kate, II. 124. *Geflik* is voor *geblik* bij Pers, Urania, 61 (van Jonas onder den wonderboom):

De Sonne met haar heet geflick,
Die prangd' hem yder oogenblick.

Het frequent. *flikkeren*, ook *vlikkeren* (zie dit w.), is mede glinsteren; zie Weil. waar Vondels »fraaije" pl. ontleend is uit Virgil. Wercken, 270. De bet. komt overeen met die van schitteren; Valentijn, Werken van Ovid. III. 68: *schept de Krijgs-Godin lust in* 't flikkeren *van bloote swaarden.* Bilderdijk, Mengelp. I. 211:

Doch ieder (en wat wil men meer!)
Is van haar opgetoogen,
En roemt, en lieft haar even zeer.
Zoo flikkert *zij in de oogen.*

Opmerking verdienen de volgende met voorzetsels saamgestelde wwn. Afflikkeren; Bilderdijk, Brieven, IV 174: *het licht... 't geen het (water) doorlaat,* afflikkert *en aanneemt.* Dez. Mengelp. II. 85:

De glans der ruwe diamanten
Verspreidt zich uit de ontelbre kanten..
En flikkert *uit hun zilvren randen ..*
Met duizenden van kleuren af.

D. i. wederkaatsen. — Beflikkeren. door flikkering aandoen of treffen; Klioos Kraam, 52:

De fiere Paauw..
Beflikkerde *mijn oogen*
Met meer als hondert oogen.

Het laatste *oogen* zal ringen moeten beteekenen. — Doorflikkeren; Ten Kate, Bilderdijk en Da Costa, 24: *den zonnegloed der Inspiratie, die de Ossiaansche wolk* doorflikkerde. — Omflikkeren; Bilderdijk, Mengel. II. 29:

Vaak scheent ge in 't heetst des strijds, omflikkerd *van het staal.*

Dez. Navonk. I. 15:

Op gistren nog (helaas!) zag my de ontzette wareld
Omflikkerd *met de kroon;* —

D. i. omglansd, omblonken, zooals ook bij Bogaers, Gez. Dichtw. II. 250:

Een winterdos van wit hermijn,
Met nestelpronk van kristallijn
Omflikkerd *aan de boorden.*

Ontflikkeren, doen ontvlammen; Van der Schraft, in het Jaarb. voor Rederijkers, 9e jaarg. bl. 54:

De trouwe Pool, wiens lans een vuurtong schijnt te ontflikkeren.

Meer gewoon is opflikkeren; Poirters, Het Masker, 176: *vyerkens van stroy, die eens voor eenen korten tijdt* opflickeren, *maer gemeynlick niet lang en branden.* De Gids van 1873, D. IV. bl. 458: *een eiken blok... hetgeen de vlam helder deed* opflikkeren. Van Lennep, Rom. Werken, XXIII. 67: *toen op eens de lamp... helder begon* op *te* flikkeren. Van Someren, Verspr. en Nagel. Dicht- en Prozast. 113:

De ontleende gloed..
Is niet bij dezen opgeflikkerd.

Meer figuurlijk, Jonctijs, Tooneel der Jal. I. 68: *wat een flauwe liefde doet leven, en ten hoogsten* opflikkeren. Valentijn, Werken van Ovid. I. 52: *Ik offer wierook, en stort mijn tranen daar in, die* opflikkeren, *als wijn in 't vuir gestort.* — Overflikkeren; Bogaers, Gez. Dichtw. I. 89:

Toen scheen op eens een vreugdestraal
Zijn donker voorhoofd te overflikkren.

Toeflikkeren; Bilderdijk, Holl. Verl. I. 31:

De zwarte nacht verdween, waarin geen enkle ster
U met een zachte glans toeflikkren *mocht van verr'.*

Uitflikkeren, uitblinken; De Decker, Rymoeff. I. 197:

Want waerom slaeft en draeft de groote hoop om geld?
Is 't niet om pracht te voên?..
En uit *te* flickeren *in pronckende gewaden?*

Antonides, Ged. 537:

Wy zagen een gerit van stralen, en hem zelf
In 't midden van een vlam uitflikkren —

Verflikkeren is opnieuw flikkeren, opleven, herleven; De Gids, 1859, D. II. 390: *de snelheid waarmeê het weêrlicht* zich verflikkert (*liever:* verflikkert). — Zoo spreken wij van eene *verflikkering* van het leven bij iemand, die op het punt schijnt van te sterven; van eene *verflikkering* der hoop en derg. Doch bij Bilderdijk heeft het voorzetsel een anderen zin; Krekelzangen, I. 111:

Hier blaken my vlammen van heviger gloed,
Die vreugde noch kommer verflikkeren *doet!*

D. i. uit- of te niet flikkeren, te niet gaan. — Eindelijk wederflikkeren, schitterend weêrkaatsen; Vondel, Virgil. 421:

— *daer de helm, in 't oogh der ruitery',*
By 't scheemren Euryael verriet door 't weder-
flickeren.

Het buskruid noemt Huyg. I. 92, *flicker-sout.* Het znw. *flikkeroogen* heeft Van der Port, De Lof der Zotheid, 36. Het Brem. Nieders. Wtb. heeft *flikkern en flukkern* voor blinken Zie ook *Flakkeren* en *Vlikkeren*[1].

Flikkeren[2]—Flikken.

Flikken, hoogd. *flicken*, eng. *to flick* bij Hall., is lappen, oplappen, van *flick*, Brem. Nieders. Wtb. *flikke*, lap. Dus voor schoenen lappen, Bara Galteno, 45:

— *die daar ginder zit en* flikt *vast oude schoenen.*

En samenlappen, Busken Huet, Schetsen en Verhalen, II. 361: *hoe zij uit den afgedankten wintermantel... een daagschen kiel voor Anton* flikken *zouden.* — Zie wijders mijne Lat. Verscheid. 398. Onder de fig. bet. van het ww. behooren die van glad maken, Gellerts Fab. I. 19:

Hoe flikt *en pikt de Duif haar lyf!*

Van (een huwelijk) koppelen; Conscience, Moeder Job, 17: *dat er een huwelyk* geflikt *wordt tusschen hem en Rosina.*

Daartoe behoort *beflikken;* Claas Kloet, II 7, 21:

Dat dier is bestrickt, in beflickt, *in besnoert, in*
besneen.

D. i. opgeschikt, opgelapt; anders meermalen *opflikken;* Vondel, Amst. Hecuba, 44:

Strijckt neer 't gerezen hair: duld dat het word
geschickt,
En met een aardig' hand getoyt, en opgeflickt.

Dez. Virgil. Voorw. 15: *dat het den Dichteren geoorloft zij hunne vaerzen met de zetredenen...* op *te* flicken. M. Tydeman, in de Briefw. van Mr. W. Bild. II. 31: *welk werk.. door Goesius misbruikt is om zijne editie* op *te* flikken. Gellerts Fab. I. 19:

Zich fraai te tooijen, op *te* flikken
Was daaglyks al haar tydverdryf

De Thouars, Zriny, 33:

Een schoon Arabisch ros.
Trots(ch) op zijn rijder, opgeflikt *met donzen*
Kuiven.

Zie mede de aangeh. pl. mijner Verscheid.

Als frequent. hiervan kan men aanmerken *opflikkeren*, in 't dagelijksch leven gebezigd voor opknappen, herstellen, enz.

Flikken beteekent ook slaan, beweging maken; vandaar bij Schmidt en Kehrein *flick*, vlug, t. w. van vogels gezegd, die in staat zijn te vliegen; eng. *a flick* een lichte slag. Hiertoe zal behooren *flikken* voor drinken, misschien eig. klinken, het aanslaan der glazen; Waltes Klucht van Bolbackers-Jan, 6:

Nou dat praten deer komt geen winst van, je
most een reys flicken.
Avous Bol Backers Jan, een glaasje, je hout doch
so veel van 't licken.

Het *flikken* met de kaart, Asselijn, Melchior, 6:

Alle dingen zou wel gaan, Pieter, konje dat
flikken *met de kaart, en 't bord laaten.*

Langendijk, Ged. I. 459:

Des avonds even na het bikken,
Moet hy nog eens in 't breed en lang,
In plaats van op de kaart te flikken,
Opzaagen Trooijes ondergang.

Verm. Lottoon. v. Holland, II. 191:

— *dat ze een kaartje gaat* flikken
Met Jasperneef, in de Gekroonde Wandelaar.

Bij Hoeufft is in 't bredaasch dialect *een flikker slaan* in den dans een kruissprong doen; elders zegt men ook een *kuitflikker*, als bij Bogaers, Gez. Dichtw. I. 332:

Een kuitflikker *sloeg hij en wipte op de planken.*

Vandaar 't ww. *flikkeren* bij Cremer, Twee Novellen, 89: *al hebje mijn goeije vader met je valsche kuiten van de baan* geflikkerd. — Stürenburg heeft *flikkern* voor zich snel bewegen, en het eng. *to flicker* voor het klappen met de wieken, angels *flicerian, flicrian.* Hiertoe breng ik mede *flikkeren* bij Cats, voor het fladderen van vogels, Werken, I. fol. 51:

De Meeu die soeckt haer aes, en geeft haer op
de sanden,
Sy flickert *over zee, sy wandelt aen de stranden.*

Ald. fol. 439:

Het voert twee vleugels als een swaen,
En noyt en kan het stille staen;
Het flickert *hier en weder daer.*

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 65: *die huppelende, snappende,* flikkerende, *liflaffende Petits-maitres.* — Bij Huygens leest men, Korenbl. II. 314:

Ses Paerden, Heer, en soo veel' Knechten,
Daer gh' alle daegh voor aen moet rechten,
En die daer voor uw' Koets bestaen,
Of achter u geflickert *gaen.*

Ik zou hier denken aan: opgeschikt, opgetooid; Bilderdijk in zijne uitgave zegt er van — niets.

Bij Höfer is *flicken* het vriendschappelijk omgaan van twee jongelingen met elkander, meer uit vluchtige ijdelheid, dan bestendige genegenheid. Bij Lexer en Schöpf daarentegen beteekent het w het omgaan van personen van beiderlei sekse, en

wel het bijslapen, dat daar niet onvernuftig vergeleken wordt met *neien* bij Schutze (een in onze volkstaal mede niet onbekende term). Dit dient ter opheldering van eene uitdr. bij Rosseau, Aran en Titus, 19:

— *Ik voeg me by de Juffers,*
En speel *eens* met de flik *al waar ik dryvend beest.*

Onschuldiger leest men in Schied. Roodroosjes Spel, 32: *ghelic en* gheflic *en ghezoen.* — Halliwell heeft *to flicker*, kussen, omhelzen.

Dähnert eindelijk heeft *flikkern* voor *flikkflijen*, nederl. *flikflooijen*, en dit wederlegt de meening van Ten Broecke Hoekstra, in den Recensent ook der Rec. 1816, n°. 7, volgens welke deze samenstelling zou afkomen van *flik*, zoom, slip of rand; zoowel als die van Ypeij, Gesch. der Ned. Taal, II. 392, waarbij gedacht wordt aan het znw. *flik*, vederschacht. — Volgens Beckering Vinckers, Orthogr. E-legie, 71, is in Groningen *flikkert* een kleine vleijer, en *zich bij iemand inflikken* zich door lage vleijerij in iemands gunst dringen. En dus beteekent *flikken* vleijen bij H. van Halmael, De Panlikker, 49:

'K heb geen muts op de Langvinger, 't is een ontrouw knegt,
En nogtans kan hy de Baas, met sijn flikke *behaagen.*

Men zie op *Vlikkeren*², ook *sich einflicken* in Grimms Wtb. Reeds in de Levens van Plut. is de samenstelling *flikflooijen* bekend; fol. 69: *somtijts uyt haet ende nijt, ende somtijts door gunst of* flickefloyerie. En fol. 100: *vol geveynstheyt, dertelheyt, ende* flickfloyinge. Fol. 259 verso: *dat sy.. begosten onbetamelijcken te smeecken ende te* flickefloyen *de oude Macedonische soudenieren, henluyden gelt schietende, ende bancketten ende maeltijden van offerhanden ghevende.* En fol. 239 verso: *hoe wel hy een seer groot* flickefloyer *was.* Voorts Cats, Wercken, I. 397:

Wie streelt, en flickefloyt, *of boven reden mint,*
En krijgt maer enckel leet, oock van een aerdig kint.

H. van Halmael, De Gewaende Prins, 13:

't Is een flikfloyer *die gy niet moet gelooven.*

De beide samenstellende wwn. vindt men bij Westerbaen, Ged. I. 490:

Hy had geen verstand van te floyen *of* flicken,
Het moster rond uyt of hy mochter aen sticken.

En *vlooijen* voor vleijen bij Rodenburgh, Vrou Jacoba, 95:

Pluymstrijkers vloyen *staech; al sijn de daeden bloedigh,*
Sy loven het bedrijf —

't Is het neders. *floien*, zie het Brem. Nied. Wtb. en over *flikflooijen* Bild. Gesl. I. 207, benevens Stürenburg, die het w. goed verklaren.

Flinkeren—Flinken.

Beide wwn. heeft het hoogd. voor blinken, schitteren. *Flinken*, dat naar de juiste opmerking van Ten Kate, II. 130, één is met *blinken*, kwam mij bij ons in dezen zin niet voor; nogtans reeds het middelhd heeft *vlinke* voor een stuk blinkend metaal. Doch het frequent. bezigde Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 38: *al en sietmen juyst de Sterren niet* flinckeren *aen het Firmament des Hemels.* En bl. 120: *Wanneer de Sterrekens op het alderklaerste schijnen en* flinckeren *aen den Hemel.*

In het middelned. ontmoet men *vlinken* en bij latere vlaamsche schrijvers evenzeer *flinken*, doch in een' anderen zin; Roman van Cassamus, uitg. door Dr. Verwijs, 44:

Sijn ors, dat swarter dan een raven
Was, dat liet hi hene vlinken.

Poirters, Heyligh Hof van Theod. 91:

Mameer gaet heele daegh' uyt flinken *en klappeyen.*

Ogier, De Seven Hooftsonden, 94:

— *gingde niet om profijt hier* flincken *over straet.*

En bl. 101:

— *wat doede als dagelyckx* flincken *en drillen.*

Moons, Sedel. Verm. Tonneel, 357: *oock sijt ghy in den dagh van u leven gewoon te drincken, te* flincken, *te spelen, te stelen, te swieren, te tieren* enz. — Om den wille van het bij dezen Schrijver bij uitstek geliefkoosd rijm geeft hij 't w. een basterduitgang, bl. 147: (*de jonghmans*) *picquéren door* flinckéren *hun leven soo dapper af, dat sy het afryden op korten tijt, en vallen soo al vroegh int graf* — Hier heeft men te denken aan het werkw. *flunkeren*, dat in verschillende hoogd. dialecten beteekent blinken, doch vervolgens pronken, zich mooi voordoen, door mooije kleederen iemand misleiden; zie Schütze. Zoo iemand heet een *flink* of *flinker* bij Ogier, De Seven Hooftsonden, 99:

— *Hoe komt dat gy de Falien soo veracht?*
Omdat het wort een rechte flincken *dracht,*
Waer onder veel bedrogh geschiet by claere daegen.

Van der Venne, Wijsmal, 21:

Pratte, kaale, trotse flinckers,
Die gaan duycken in heur kraagh.

En in dien zin van pronken, den heer of de dame uithangen, den bretteur spelen, »windbeutelen" zooals Stürenburg het neemt, kan *flinken* in de verm. pll. worden opgevat. Het subst. *flink* is voor snoe-

verij, bij Bekker en Deken, Sara Burgerhart, I. 138: *Nu ik er deeze* flinken *weer uitgegooit heb, ga ik er my eens terdeeg toe zetten, om uwen brief te beantwoorden.*

Het w. *flink*, dat wij adj. en verb. kennen, wordt door Weil. en anderen kwalijk uitgelegd. De eerste bet. er van is, zooals het Brem. Nieders. Wtb. te recht opmerkt, die van glanzend, helder; voorts wat zich goed voordoet, wat aan het oog gevalt en zoo hupsch, knap enz.

Flitteren—Flitten.

Het primit. *flitten* biedt ons het eng. (bij Hall.) *to flit* en *to fliz*, vliegen, wegvliegen, eig. in dunne stukjes of blaadjes, waarvan ook het adj. *flit*, dun, het subst. *fliz*, een splinter of spaantje, nederl. *flitje* en *flitsken*, sneedje, reepje; zie Hoeuffts Idiot. hoogd. *flitsche*, dun blaadje.

Vandaar *flitter*, in 't hoogd. een glanzend stukje koper, bij Lexer papiersnijdsel om eene bruid meê te strooijen. Dus ook in onzen Statenbijbel, Randt. op Jes. 3, vs. 19: *de cleederen bezaeyt met dunne goudene of silvere schubbekens of* flitteren, *die eenen glans gaven.* — Alsmede t. z. p. het ww. *flitteren* voor het bewegen of glinsterend bewegen van zulke dunne stukjes: flitterende *of bevende loverkens.* — Bij Lexer is *flidern* schilferen Zie voorts *Flenteren.*

Flitteren komt ook voor in een eenigszins anderen zin, t. w. voor het puntig uitschieten der vlam; Roemer Visscher, Brabbel. 177:

Schijns omhangen waren klaer oogsienlijk blinkende,
Soo dattet door 't flitteren *de oogen was minckende.*

Kleyn, Oden en Gedichten, I. 38:

't Zwaarmoedig flitt'ren *der vlammen*
Blikt om de rokende wolk!

Schimmel bezigt daarvoor *flitsen;* Verspr. Ged. 32:

De reuzenkeurs van staal,
Die blikkerde en flikkerde en flitste *aan den muur,*
De vlammen weêrkaatsend van 't sparkelend vuur.

N. Gedichten, 2:

— Een woud van speren
Flitst, *flikkert in den zonnegloed.*

Ald. 30:

Uit de boot
Flitste *een vlamme*, enz.

En 69:

Geen wapen flitst, *geen lont weêrglimt.*

Van Someren, St. Eliz. Nacht, 31: *De bliksem* flitst. Ten Kate, De Psalmen, 569: flitsend *vuur.*

Dit ww. *flitsen* is bij Kil. wegvliegen, alzoo overeenkomende met het boven vermelde eng. *to fliz.* Hiertoe behoort ook ons *flits*, pijl, fr. *flèche*, doch oudfr. *fliche*, *flich*, *flique*, *flic*, *flis.* Van het znw. *flits* zou ik afleiden het ww. *doorflitsen* bij Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 163:.

— onsen Bruydegom, wiens doorgeflitste *hert*
Te vooren klaeghen moght van aeckelijcke smert.

Flitteren beteekent eindelijk nog heen en weêr drentelen, in het bildtsch dialect, zie De Taalgids, III. 282. Het heen en weêr schietende der beweging maakt hier het hoofddenkbeeld der bet. uit, die we reeds zien in het eng. *to flit* en *to flitch*, zich bewegen, zich van de eene plaats naar de andere begeven; het eerste bijzonder in den zin van 's nachts van verblijf veranderen, om den huisheer te bedriegen; zie Hall. Volgens het tijdschrift Nederland, 1862, n°. 7, bl. 264, is *flenteren* op het eiland Marken »op een draf wegloopen." Ook hier valt dus weder de overeenkomst van *flitteren* of *fletteren* met *flenteren* in het oog.

Flobberen—Floppen.

Het ww. *flobberen* heeft Van de Venne, Bel. Werelt, 88: *Soo haest de Swaen sich wascht en* flobbert *in 't water.* — Het w. schijnt eene verscheidenheid te moeten zijn van *flodderen.* Een primit. *floppen* zou kunnen gewettigd worden door het eng. *to flop*, uitspreiden, *a flop*, een plas dunne modder; zie Hall.

Flodderen—Vlodden.

Flodderen is evenals *fladderen*, van 't welk het alleen een andere uitspraak schijnt, het heen en weêr door de lucht vliegen van vogels; Van Rusting, Ovidius enz. 322:

Een uyl quam floddren *met sijn vleuglen.*

Van Lennep, Fiësko, 37:

Zoo flodd'ren *duiven, als de sperwer nederstort.*

De Thouars, Citadel van Andw. II. 121:

Waar 't vliesgevlerkte nachtgeveugelt'...
Loom flodderde *om de oranjevlag.*

Lublink, Thoms. Jaarg. 256: *die (vogels) welke gewoon zyn in de beroerde lucht te speelen, of over het golvende meir te* flodderen. — Of van winden; ald. 25: *wanneer de* flodderende *westenwindjes dartelen.* — Of het bewegen van neêrhangende stoffen, als vlaggen, zeilen, kleederen enz; Stoppendael, De Lusiade, 56: *De ontrolde purpren vlag* floddert *door het geblaes der winden.* Bilderdijk, Mengel. III. 35:

De krijgsvaan was geplant en flodderde *op de winden.*

Dez. N. Mengel. II. 52:

Al zijn glans is uitgeflonkerd.

Het hulpw. *zijn* zal minder gepast zijn dan *hebben;* het eerste zou beteekenen: *is uitgeflonkerd geworden.*

De spelling *vlonkeren* kwam mij voor bij Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 229: *alsse* (d. i. *de keerssen*) *al te seer* vlonckerden.

Als afl. heeft Weil. *flonkering*, die men b. v. leest bij Bogaers, Gez. Dichtw. I. 89:

Toen scheen op ééns een vreugdestraal
Zijn donker voorhoofd te overflikkren.
Deê voorgevoel van zegepraal
Door 't nevelfloers die flonkring *zweven?*

Doch niet *flonker*, dat Bilderdijk heeft, Voet in 't Graf, 129:

Zij me in 't donker
Slechts één flonker
Van Uw heilzon afgebeên.

Onze platte volksspraak heeft een nw. *flonk* in meer dan ééne bet. Bij Van der Veen, Zinneb. 34:

Daer sit den druypneus (tot een spot der snollen)...
Sy steelen hem sijn gelt, En wert daertoe gequelt,
Bejout en uytgelacht van dese floncken.

Dit *flonken* slaat op het voorafgaande »snollen," en het w. komt dan overeen met *flank*, bij Schmeller een liederlijk vrouwspersoon. Elders, en meermalen, geldt *flonk* voor klap of slag; De Verliefde Lubbert, 11:

— *ze wierd kwaed .. en gafme* een flonk *aan 't oor.*

Julfus, 37:

— *mit ien*
Kreeg ik twee floncken *om men ooren.*

De malle Wedding, of Gierige Geeraard, 60:

— *'k Zeg je kykt Myn an, of 'k geef* een flonk.

H. van Halmael, Overdaad en Gierigheid, 32:

— *ik geef u strak* een flonk,
Dat het u heugen zal, ik zal u dit verleeren.

Dit w. houd ik voor een klanknabootsing; gelijk wij ook hebben een *klink* voor »een klap die klinkt" zooals Weil. zegt; welk woord men leest bij Vondel, Noah, 43:

Walvisschen kunnen met een' klink *van hunnen staert*
Dat houten zeegewelt te gronde slaen en sloopen.

Zulk eenen slag geven heet insgelijks *klinken;* dez. Jeptha, 23:

Eer de hant haer in 't zant quaem te klincken.
Eer 't hooft gevallen lagh.

Schermers' Poëzy, 104:

(*Hy*) klinkt *zyn glinstrend staal van acht'ren in hun rug.*

En 403:

(*Men*) klinkt *malkaar naar 't hooft met losgerukte steenen.*

En dit geschiedde met:

— klinkerts, *licht genoeg voor armen onzer eeuw.*

Anders *klinkers* geheeten; zie Weil. Deze Schr. zag niet in, dat hetzelfde *klink* voorkomt in de uitdrukking: een bewijs van *klink*, waar hij 't w. door »belang of gewigt" verklaart; 't is een bewijs dat *klinkt*, zooals we van eene bondige redeneering zeggen: zij *klinkt* als een klok.

Flotteren—Flotten.

Flotteren, en met klankherhaling *flieflotteren*, heeft volgens De Bo het vlaamsch voor *flodderen*, *fladderen*. Het eerste, blijkbaar eene verscherpte uitspraak der laatsten, komt overeen met het hoogd. *flattern*, en nog nader met het dialectische *flottern* en *fluttern*, bij Höfer, Schöpf en Stürenburg te vinden, zoowel als met het eng. *to flutter*.

Laatstgenoemde taal bezit het primit. in *to flotte*, bij Halliwell, waarvan bij Schmeller *flotschen* (dat aldaar het frequent. *flotschenen* oplevert), en bij Stalder *flodschen*, allen in de bet. van het nederl. *fladderen*, het bewegen der wimpels, vlaggen, vleugels en derg.

Fluisteren—Fluizen.

Adelung vermoedde, dat het hoogd. *flistern*, neders. *flüstern*, en dus ook ons *fluisteren*, afkomt van het nederl. *luisteren*. Grimm in zijn Wtb. houdt *flistern* voor hetzelfde met het oudhoogd. *flistran* (Graff, III. 777) fovere, palpare, blandiri. Doch Graff zelf, zoomin als Kaltschmidt, erkende die eenzelvigheid, en koesteren, streelen, liefkozen, is dan ook nog geen fluisteren. 'k Meen dat Kaindl, III. 220, de juiste bet. des woords aanwijst, als hij zegt: *flüstern* is uit- en inademen, d. i. eene aanhoudende fladderende of golvende beweging maken. Zoo zegt ook Bilderdijk: »*fluisteren* drukt de inblazing van 't mommelend geluid des sprekers in 't oor des hoorers uit." (Aantt. op Huyd. 51.)

Het prim. ww. vindt men in Kiliaans *fluizen*, fluere, meare cum impetu, waartoe behoort *fluize*, aquagium, aquaeductus; verwant aan 't hoogd. *fliessen* en *flössen*, nederl. *vlieten* en *vloten* (d. i. *doen vlieten*). In oude glossen bij Schmeller I. 593, is *kiflos* susurratio. Verg. Bild. Geslachtl. I 203.

Fluisteren is alzoo etymologisch één met *floesteren* (zie dit w.); doch 't laatste wordt toegepast op de beweging, terwijl 't eerste vooral ziet op het geluid, dat de beweging veroorzaakt: twee zaken, steeds nauw verwant en vaak ineenvloeijende. Het hoogd. bezigt het ww. voor zacht blazend of ruischend geluid van verschillende soort, zooals van

het boomloof, het bronwater en and. Zoo zong de nederl. dichter J. P. Kleyn in de vorige eeuw, Oden en Ged. I. 36 (van de zee):

't Levenverwekkend geruisch fluisterde *tegen het strand.*

En D. III. 56 (van eene harp):

Wen zij, de gunst der Waereld moede,
Zagt aan de borst van Elize fluistert.

En vóór hem Schermer, Poëzy, 129:

In Haarlems lommerbosch het lustprieel van 't Spaaren,
Daar ik in slaap gesust op 't fluisteren *der baaren,*
Door 't ruischend koeltje weer gewekt wierdt by den stroom.

In dezen zin bezigt Van den Broek *omfluisteren*, Ged. 65:

Als ons geen windjen omfluisteren *zal.*

Doch gemeenlijk wordt het w. gezegd van het geruisch der menschelijke stem; Vondel, Jos. in Dothan, 9:

Daer na scheen 't of er een al fluisterende *zey:*
Schep moedt, ô jongelingk, Godt zal uw reize zegenen.

Ovid. Hersch. 365:

Men zwijght 'er niets, nochtans verneemt men geen geschrey,
Maar momplen, fluisteren: —

Poëzy, I. 122:

Om haer gerusticheit met fluisteren *in d' ooren*
Met minnebeelden en met droomen noch te stooren.

Dav. Harpz. 106:

Het gruwelijk besluit
Wort fluisterende *in d' ooren*
Gemompelt —

Van Merken, Nut der Tegensp. enz. 241:

Dan scheen het vlug-gevederd Choor,
In 't schaduwryk geboomte, elkaër in 't oor te fluistren:
Hoe schoon zingt hy ons vóór.

Voor dat »in 't oor fluisteren" heeft Oudaan *befluisteren;* Uytbr. der Ps. II. 175:

Als quam, daar z' over d' oogen glee,
Een slaap, door 't stil befluyst'ren
Haar in den droom ontkluyst'ren.

Zeer overdrachtig zingt Ten Kate, Dichtw. I. 243:

Wanneer d' ontvloden dag het maantjen wakker fluistert.

Bij Bilderdijk leest men. Zed. Gisp. 45: *zacht in 't oor* gefluit! — Het w. komt als rijmwoord voor; *fluiten* dient dan in den zin van blazen genomen te worden. Doch moet het niet zijn *gefloten?* Zie daarover het opgemerkte bij Ten Kate, II. 179, en bij Van Lelyveld op Huyd. Proeve, I. 371.

Thans zegt men *influisteren;* dat Weil. echter niet heeft; Van Cappelle, Nag. Bijdr. tot de Nat. 231: *om wraakzuchtige(n) gemoederen de oproerigste raadslagen* in *te* fluisteren. Van Lennep, Rom. Werken, XIV. 155: *al* fluisterde *de stem der gezonde rede haar* in, *dat* enz. — Ook *toefluisteren;* Clarisse, voor Jongel. I. 112: *den troost der vergiffenis.. den zieltoogenden* . toetefluisteren. — *Overfluisteren* leest men Dietsche Warande, N. Reeks, I. 105: *de Leidenaars, die te Andwerpen den Heer.. overschreeuwd of liever* overfluisterd hebben.

In plaats van 't gewone *gefluister*, als bij Helmers, Holl. Natie, in 't bekende nachtgezigt, bl. 51: *het was een stil* gefluister, verkiest Focquenbroch, I. 153 — misschien sprak Eneas sterk door den neus — *gefnuister:*

Ik school geduirig in het duister,
Mits my het zonnelicht verdroot,
En zat staag met een stil gefnuister
Te vloeken op myn meesters dood.

Hoewel ik ook moet doen opmerken, dat de noordhollandsche volkstaal *fnuisteren* zegt voor *fluisteren;* zie Bouman, De Volkst. in Noordh. i. v.

Fluisteren², zie Bluisteren.

Fluiteren—Fluiten.

Het frequent. van 't bekende ww. *fluiten* smeedde Vondel, Pascha, 39:

Oft schoon 't wildt vogelken met lust
In 't korfken tierreliert en fluytert.

En ook t. d. pl. alleen; want als men bij hem in Dav. Harpz. 146, leest:

Zy fluiterden *in d' ooren:*
Wie kan dien bloetraet hooren?

is dit een misstelling voor *fluisterden*, die de druk van 1657 niet, doch die van Westerman wel heeft.

Bij Kil. is *fluit* schalksch bedrog, en *fluiten* jokken, misleiden; dus leest men in Boetius a Bolswerts Pelgrimagie, 21: *soo maecken sy de Meyskens wonder* fluytkens *wijs.* Gheschier, Proefsteen, 9:

Al dat iemandt siet van buyten,
Zijn al dickwils ware fluyten.

Huygens, Korenbl. I. 142:

Wel, hadd ick 't niet esien, ick hiet men Vaertgie fluyte.

D. i. ik heette het mijn vaartje *liegen.* Ten Kate, II. 179, meent dat die beteekenis ontleend is van het vogelaarsfluitje, dat de vogels in het net lokt en aldus bedriegt. 'k Meen echter, dat *fluit* en

fluiten in dezen zin kunnen zijn van 't hoogd. *flause* en *flausen*, die gelijke beteekenis hebben, en bij Schmeller *flose* en *flösen*, oudhd. *flosari*, mendax. Dat zijn *flouzen* of *flousjes*, zegt onze volkstaal van vertelsels, die men niet gelooft, te Brussel *flauskens*, zie mijn Arch. III. 88. In 't friesch luidt het w. *vlouw*; dus bij Wassenb. Bijdr. I. 157: *sunder vlouwen*. D. i. zonder jokken of liegen; bij Van Elsland *flouwen*, Gez. 74 (waar Krelis zegt):

Ai zeg rais dat Krelis, De schoonzeun van Melis,
Jou deel is, myn suikerde Maid,

antwoordt Trijn:

Heer, Krelis! dat 's flouwen!.
Wel Vryer, jy trouwen?
Jy mient 'er, Jy mient 'er niet ien.

Bij Gysbert Japicx is *flouwheftig* leugenachtig, zie Epkema; wanneer deze Geleerde echter meent, dat de zeeuwsche of hollandsche uitroep: *dat is flauw!* van dit *flouw* is, vergist hij zich; de gemelde uitroep is *flauw*, het gewone bijv. nw. voor laf, zouteloos.

Fluteren—Fluten.

Volgens De Navorscher, X. 153, is te Krommenie *fluteren* in gebruik voor wapperen. Dit w. dat in Holland *fluiteren* of *floeteren* zou luiden, is het neders. *fluttern*, bij Stalder en Von Schmid *fludern*, bij Schöpf *flottern*, hetz. als 't hoogd. *flattern*, nederl. *fladderen*, en de vleêrmuis heet daarvan bij den laatstgem *flutter*, *flotter*, *flitter*.

Het prim. *fluten*, *flotten*, nederl *vloten*, is in 't eng. *to flit*, wuft of onbestendig zijn, wegvliegen; bij Hall. in 't bijzonder verhuizen, wat bij Schütze *flütten* is. Zie wijders *Fladderen*.

Fnuisteren, zie Fluisteren[1].

Foeteren—Foeten.

Dit frequent is bij De Bo »gedijen, goed voortkomen, wel gelukken." De oorsprong van het w. zal wel liggen in het znw. *fut*, dat hetzelfde Idioticon vermeldt voor levenskracht, bij het gemeen ook teelvocht. Dit *fut*, dat ik in onze woordenboeken mis, is ook in het nederl. zeer bekend. In de platte volkstaal hoort men van iemand, die verzwakt, afgeleefd of machteloos is: *er zit geen* fut *in*, welke spreekwijs dan ook bij Harrebomée, I. 198, voorkomt. Van personen wordt zij op zaken overgebracht, b. v. op laken, linnen stoffen enz., die minder degelijk of stevig bevonden worden. Dat het vlaamsche *foeteren* van dit w. is, blijkt te meer, daar De Bo vermeldt, dat het grauw voor *fut* ook *foeter* zegt.

Het bestaan van een prim. *foeten* of *futten* is mij in het nederl. nog niet gebleken. De Bo wijst ter vergelijking op het gr φυω, telen, en het zw. *foda*. Het laatste echter is het nederl. *voeden*, dat van het goth. *fodjan* en alzoo van een anderen stam is; zie Diefenbach, Vergl. Wtb. I. 410. Het zw. *foda* heeft behalve de beteekenis van ons *voeden*, ook wel die van baren, ter wereld brengen; doch dit is nog geen telen. Eerder schijnt te kunnen gewezen worden op het lat. *futuere*.

Fonkeren, zie Vonkeren.

Fretteren—Fretten.

Men leest bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 227: *die men bevinden sal* fretterende, *ofte met lange netten conynen in de Duinen afsteeckende*. En fol. 283: *dat niemandt anders binnen de voors. bepalinge sou mogen jagen, nogte* fretteren. — Zoo de tweede *e* in dit w. toonloos is — want omtrent de uitspraak ben ik niet zeker; die zou ook *fretteeren* kunnen zijn — dan heeft men hier het freq. van *fretten*, d. i. met fretten op konijnen jagen, in het fransch *fureter*, en evenals dit mede voor zoeken, snuffelen, gebezigd; dus Rodenburgh, Trouwe Landsatensklacht, 8:

Ja hoe ick fret *na yets, hoe dat mijn Musa streeft*
Om vinden yets waer door men voor u mochte spreken,
't Is ydelijck ghezocht; —

Fulteren—Vullen.

In het vlaamsch is *fulteren* een hoedenmakersterm voor het ineenwerken of drukken van de haren stof; zie De Bo. Het primit. is dus het bekende ww. *vollen*, bij Weil. ook *vullen*, bij de bereiding van stoffen, inzonderheid laken, bekend. Het fr. zegt daarvoor *fouler*, het eng. *to full*, enz. Zie Diez, Etymol. Wtb. I. 184.

Futeren—Futen.

In de noordhollandsche volkstaal is *futeren* zacht blazen; zie Bouman. Het woord is geluidnabootsend en gemaakt van het in de spreektaal niet onbekende tusschenwerpsel, waardoor men een licht geblaas wil aanduiden. 't Bestaat uit de medeklinkers *f* en *t*, die zoo onmiddellijk verbonden worden, dat de overgang bijna niet merkbaar is. Zoo leest men bij Bilderdijk, Bloemtjens, 19:

Wat pocht ge, stoute boef? wat zegt een nietig kusjen?..
Ik wisch mijn' mond slechts af, en — ft! *daar gaat uw zoen!*

In de Proeve van Poëet. Mengelst. van het haagsch Genootschap komt dit dichtje mede voor, X. 107,

waar men »f—t" leest. Dez. Dichter schreef elders *fut;* Zedel. Gispingen, 51:

— *Hy spot met d' ouden Grijn*
Die 't meisjen opsluit. Fut! *dat scheiden is maar schijn.*

Weil. heeft daarvan *dat is maar fut* voor »dat is niets." Eig. hetzelfde als: dat is maar wind! d. i een geblaas, en dus iets anders dan *fut*, vod, waarvan zie op *Futselen*

Naar de uitspraak schreve men het tusschenwerpsel beter *fuut*, in overeenkomst met het noordholl. *futeren*. Het tusschenwerpsel luidt bij Outzen *fitt*, waarvan bij hem het ww. *ütfitten* — dat met het primitief *futen* overeenkomt — voor uithissen, uitslijpen.

Gaaisteren—Geesten.

De Navorscher, XIII. 37?, meldt, dat in den zuidbevelandschen tongval *gaaisteren* bekend is in de spreekwijs: 't zal der *gaaisteren*, voor 't zal er *spannen*. Voor zoover uit die enkele opgave mag geoordeeld worden, acht ik dit w. afkomstig van *geesten*, met eene hoogd. uitspraak *geisten*, *gaisten*, in den zin van spoken Zoo zegt men trouwens ook: het zal daar *spoken*, voor: het zal daar bang of schrikkelijk toegaan. Voor die uitlegging pleit, dat Schmeller niet alleen de wwn *gaisten*, *geisten*, maar ook het frequent *geistern* heeft voor spoken, bang maken, kwellen, waarmede hij vergelijkt het goth. *gaisjan*, dat Gaugengigl vertolkt door verschrikken, ontstellen. Ook in 't nassausch is *geistern* kwellen, bang maken. *Es geistet*, zegt Stalder, wordt gehoord, als het een of ander ongeval plaats heeft, waarvan men de oorzaak niet ziet; bij Tobler *es gästet*. Ja ook uit Engeland kan *gaaisteren* naar Zuidbeveland zijn overgewaaid; want men zegt er in de algemeene taal *to gast*, en volgens Hall. in sommige streken *to gaster*, voor bang maken, verschrikken. Bij Nares kan men van beide vormen voorbeelden uit eng. schrijvers opgeteekend vinden.

Gaarderen—Garen.

Het frequent. leest men in Nijhoffs Gedenkw. I. 234: *van elcken vullen twee penningen cleene und calve eenen cleinen penninck der munte voors., te* garderen *ende te bueren alle jaer op sunte Remijs dach*. D. i. inzamelen, verzamelen, van *gâren*, friesch *gaarjen*, samentr. van het ww. *gaderen;* zie dit w. Een *gaarder* is bekend, al vermelden Weil. of Kil. het w. niet, voor inzamelaar, ontvanger; b v. *tolgaarder*, *verpondinggaarder*. — Behoort hiertoe het ww. *gaarden?* bij Wagenaar, Vad. Hist. V. 121: *Na 't bemaqtigen van Koppenhage.. werdt de Vloot, te Veere, onttakeld, en 't Boots- en Krygsvolk afgedankt. Men vreesde hier, dat de Knegten, by gebrek van betaaling, in Holland zouden komen* gaarden.

Gabberen[1]—Gabben.

Gabben is in 't oudfransch *gaber*, *gabber*, in 't eng. bij Hall. *to gabbe*, ital. *gabbare*, schertsen, spotten, ijdel praten; waarvan 't oudfr. *gabeur*, bij Plantijn *gabber*, schertser, spotter. Over den wortel *gab* zie men Wagner, Zum Europ. Sprachenbau, II 200. 't Werkw. *gabben* komt bij Plantijn noch Kil. voor; nogtans leest men het reeds bij Anna Bijns, Refer. II. 30:

Sy blasphemeren, sy spotten, sy gabben.

Geld. Volksalm. 1846, uit een oud HS. (dat hier en daar gemoderniseerd schijnt) bl. 123: *Wilt gy veel* gabben, *de lieden mogen daarover lagchen, doch zoo houden zy dy voor* een gabbert.

Vandaar de samenst. *ginnegabben* of *ginnegappen*, nog in de volkstaal bekend, en welker eerste deel verwant zijn zal aan *ginneken*, dat almede een spottend grimlagchen te kennen geeft; Coster, Duytsche Academi, 8:

Met ginnegabben, *en met gesang, en met gelach.*
Koom ick geneuchelijck en vrolijck voor den dach.

Overbeke, Rymw. 221:

Altoos by u te ginnegappen
Daer Bacchus soo veel tranen giet.

Schied Roodroosj. Spel, 32: *om die malle Ghecken zeer te doen* ginnegappen. Valentijn, Werken van Ovid. II. 201: *dat Galantis, om dat sij de Goden.. had uitgelaghen.. in* 't ginnegappen *bij de voortuit ter aarde gerukt wert.* Van Lennep, Romant. Werken, XXII. 36: *een gegil en een gelach en een gegiegauw* (*) *en* geginnegap *van al die.. Dafnees.* Hilarides, Humor. Rijmelar. 65:

Doch als zij doorgaans ginnegapt,
Te pas of te onpas lacht en snapt.

Van Rusting maakte er *beginnegappen* van; De Gehoornde Duvel, 103:

U agting, en u gants respect,
Wort nu, in alle werelts hoekken,
Beginnegapt, *en maar begekt.*

Eene verbastering is *ginnegapen;* Meiavond, Klugtspel, aangeb. bij Schotel, Lett. Bijdr. tot de Gesch. van den Tabak enz. Bijvoegsel, bl. 3:

Hoe datje met malkaêr. steets door de glaesen ziet,
En ginnegaept *en lacht met andermans verdriet.*

(*) Dit *gegiegauw* schijnt hier niet juist gebezigd; zie de bet. van het w. in mijne Verscheid. 194 en Lat. Versch. 451.

Zoo ook Berkhey, Snerpende Hekelroede, 38:

Wat kan dat Linkertje niet ginnegaappend *kweelen!*

Nog erger, De Denker, I. 93: *Men wijst en* guinegapt. — Verg. het aangevoerde op *Ginnigen.*

Gabberen beantwoordt aan het thüringsche *gebbere*, bij Schultze snappen, het eng. *to gabber* en *to jabber*, bij Hall. onzin praten, en komt in gelijken zin als het primitief zoowel bij hollandsche als bij vlaamsche schrijvers voor, gelijk Kil. het dan ook heeft opgenomen voor nugari, jocari. Hooft, Ned. Hist. fol. 1170: *de gewoonlyke wulpsheit, van woiteren, gachelen*, gabberen, *golpen en brassen.* Cats, Wercken, I. fol. 563: *Veel ontrent het manne-volck te boerten en te* gabberen, *en is u niet te raden.* Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 26: *Neemt dat yemandt schipbreucke gheleden hebbende, midden in de holle zee lagh en dreef.. soude hem in dien staet wel lusten te potteren en te* gabberen? De Brune, Wetsteen, I. 158: *De gene die dit testament eerst zagen, wisten niet anders te doen als 'er mee te* gabberen *en te spotten.* Oudaan, Roomsche Mog. 178: *heeft hy met groot gelach...* gegabbert. Dez. Toneelp. 127:

— *zy, Edele Vorstin,*
Wierd ruggeling gezet, op eene Ezelin..
(En) door de Stad gevoerd, met gabberen *en jouwen.*

Van de Venne, Bel. Werelt, 78:

Gabbert *sacht, en stierje tonghe.*

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 127:

De tongh is al te glat, sy gabbert *onverricht.*

En 148:

Maer fy, ghy langhe tongh, en onghebonde klapper,
Ghy gabbert *voor den tydt, en spreeckt al veel te dapper.*

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 73: *wij kunnen zelfs wel lagchen en* gabberen *met de boojen.* D. VI. 70: *je zat te lagchen en te* gabberen *met uwe snoeshanen.* Boet. a Bolsw. Pelgrimagie, 69: *met een rouwe boerinne van sulcke vuyligheyt te* gabberen, *dat ghy kluchtigh kouten noemt.* Bl. 75: *die verbrabbelde boeren met opene monden staen* gabberen *ende bespotten my noch toe.* En 196: *verslijten (sy) den tijdt met klappen ende* gabberen. Croon, Cocus Bonus, I. 163: *van alle saken* gabberen *ende clappen.* De Harduyn, Goddel. Wenschen, 220:

Men gabbert *met de Heel, en met den helschen gloet.*

Het ww. *uitgabberen* voor al lagchende en schertsende uitmaken, leest men bij Oudaan, Agrippa, Voorr. bl. 3: *de klapperige Dienstmeisjens (zullen mij) voor een danssenden Kemel* uitgabberen.

Met het oudfransche *gaberie*, spot, en het eng. *gaberies*, bij Hall. listig bedrog, komt overeen *gabberij;* Jonctijs, Toon. der Jal. II. 186: *Voor al staat haar alle jokkerige, ik mag zeggen jeukerige, dertelheden in 't spreken te vermijden.. welke boerterijen en* gabberijen *bij geen prijsselijke mannen geprezen werden.* En 93: *dat zij door eenige ijdele* gabberijtjes, *en dertelheden haar aan haren man mocht aangenaam maken.*

In het luxemburgsch bij Gangler is *gabber* een gemeenzaam woord voor mond; De Meyer heeft daarvoor *gabbermond*, De Gramschap (door Schrant), 125:

Of dat gy overal uw tong te veel wilt roeren,
En uwen gabbermond *voor niemant pleegt te snoeren.*

Voorbb. van dit w. uit den Statenb. zie men in mijne Lat. Versch. 234. Gelijk in andere talen werd ook bij ons, doch zeldzamer, het frequent. op *len* gevormd; zie *Gabbelen.* Door eene niet ongewone letterwisseling zegt het vlaamsch *gefferen*, »voortdurend lagchen op eene onaangename, onbeleefde wijze"; zie Schuermans' Idiot.

Gabberen²—Gabben.

Volgens Boumans Volkstaal is *gabberen* in Noordholland bekend voor »stelen, stroopen, rooven." Elders, althans te Rotterdam, heeft *gabben* of *gappen* dezelfde beteekenis. Iets *gabben* of *weggabben* is in de platte volkstaal aldaar bekend; evenals het bij Bouman vermelde *gabbert*, voor iemand die steelt of wegneemt.

Gaderen—Gaden.

De beteekenis in welke wij het ww. *gaderen* kennen, t. w. van vereenigen, bij elkander voegen, in 't eng. *to gather*, hoogd. *gattern*, waarvan *ergattern*, verkrijgen, en die men reeds in het middelned. gestaafd kan zien door Clarisse in Brender à Brandis Magazijn, IV. 100, ligt insgelijks in het prim. *gaden*, bij Kil. ook *gaaijen.* De Teuthon. heeft *vergaden* voor verparen en huwen, en bij Schambach is nog *gaden* verzamelen, bijeenlezen, in de uitdrukking *bauk gâden*, d. i. boeknootjes zamelen. Het hoogd *gatten* is vereenigen, bijeenlezen en paren (van dieren). Het vereenigen, door het w. bedoeld, onderstelt overeenkomst of gelijkheid van hetgeen vereenigd wordt; vandaar is *gaden* of *gaaijen* almede voegen, passen, voor elkander geschikt zijn, aanstaan, behagen; zie eenige voorbb. daarvan in het Gloss. op Der Lek. Spiegh. Dus leest men in de Dietsche Warande, VII. 115:

wanneer sy merckten dat onse salige moeder wat had, rock of pels, dat hoer gaeden, *dat wolt sy dan hebben.* D. i. dat haar beviel. De er bijgevoegde aant.: »Goeden, gagen = behagen" is mij onverstaanbaar. Evenzeer onjuist is het w. opgevat in een schoolcontract, Geld. Volksalm. van 1873, bl. 90: *oft saeck wezen dat die Stadt en Meister Peter... nae omganck der ses jaeren die eyn mytten anderen nyet langer* gegadet weren, *soe sal* enz. De aant. zegt »gegund worden"; doch wat zegt met elkander *gegund worden?* De bedoeling is: met elkander overeenkwamen, elkander bevielen. — Vondel, Heerl. van Salomon, 28:

Een hoed geweven gaer van bloemen die wel gaeijen.

D. i. die wel bij elkaâr *voegen.* Vandaar *gadelijk* en *ongadelijk*, samengetr. *galijk* en *ongalijk*, wat al of niet past, voegt, bevalt enz.; zie Huyd. Proeve, III. 219 en volgg, waar echter geen voorbeeld wordt aangevoerd van den vorm *ongadelijk*, dien ook Kil. niet heeft; dus bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 97: *den buissen, die de voors.... dair inne* (d. i. in de haven) ongadelik *leggende hebben.* D. i. ongeschikt. — De samentrekking hiervan komt nog voor bij Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. 311: *hunne al te naauwgezette en soms* ongalijke *levenswijze.* — Ook bij Bilderdijk, zie mijne Proeve over hem, en voeg daarbij uit (Westermans) Keur, bl. 25:

Voort, riep zy toen, ongâlijk *paar,*
Onwillig zult gy aan malkaâr!

Ook dit w. is wel eens verkeerd uitgelegd; in eene Kronijk bij Visser en Amersfoordt, Archief, III. 417, leest men: *die Gellerssen... reysden ewech myt 2 of 3 seynschepen mit volck ende myt guet, al dat sy* galiken *conden mede nemen.* Bl. 225 luidt de aant.: »*gelijkelijk*, ter zelfder stonde." Het w. zegt, zooals ook de zin meêbrengt: behoorlijk, voegzaam.

Het middelned. *gegade* beteekent wedergâ, en dan met een zeer bijzondere toepassing; zie het Gloss. op Der Lek. Sp. Men vindt het echter ook voor genooten, makkers; Willems, Mengel. 54:

Dat sijn si, ende hare gegaden,
Die tfolc leeren van goeden daden.

Het middelhd. heeft daarvoor *gegate*, zoowel voor gelijke als voor echtgenoot, en *gaaike* (van een duif). In dezen laatsten zin leest men bij ons *gading*, Elpenor, 24:

Ick treur, gelyck een Tortelduyfken doet,
Die door de ramp haer gadingh *missen moet.*

Vondel voegt *gade* en *gading* bijeen, Lucifer, 5:

— *wy weten van geen trouwen,*
Van gade *of* gading, *in een hemel, zonder vrouwen.*

In Beneckes Wtb. wordt tot het ww. *gaden* (*gaten*) gebracht *begaten*, teweegbrengen, in 't werk stellen, bezorgen. Het middelned. zegt daarvoor *begaden;* Lancelot, B. II. vs. 29998:

— (*hi*) *gaf*
Hem soe groten slach ende soe stranc,
Dat hem dat bloet ten nese uut spranc.
Alse hi hem sach alsoe begaden,
Bat hi Lancelote genaden.

D. i. toestellen, toetakelen, berechten. Ald. vs. 31841:

— *ic salne bider genaden*
Van Gode alsoe begaden,
Dat hi sal hebben berouwenesse
Van sire groter verradenesse.

B. III. vs. 19346:

Her Walewein seide ten riddere doe:
Dit salic harde wel begaden.

D. i. ten uitvoer brengen. Wederom voor berechten, ald. vs. 19982:

Ic wilre vive allene begaden,
Dat si om te behoudene tleven
Hem gerne op selen geven.

En voor aanleggen, vs. 20349:

Si namen raet an hare vard
Hoe sijt so mochten begaden.

Maerl. Sp. Hist. I. 327:

Echt up onser Vrouwen dach,
Alsemen hare boodschap begaet.

D. i. viert (met feestelijken toestel). Ald. 393:

Mettien aldaer up hem quamen
Joden, die quaet van hem spraken,
Ende begaedden *so die saken,* enz.

D. i aanlegden. En bl. 440:

Die keysers waren...
Entie Jherusalem entie Jueden
Begaedden *alse quade rueden.*

D. i. behandelden. Blomma ert. Oudvl. Ged. II. 87:

Die drie sijn begaet *ter cure;*
Banieren ende coverture
Hadden si van menegere gedane.

D. i. uitgerust, toegesteld. Van Velthem, fol. 92:

Hier op behoeft ons goeden raet
Hoe wi dit mogen begaden *nu.*

Fol. 318:

Dit haddi van den Paus van Romen
Al hemelike so begaet
Dat hem des wel was gestaet.

D. i. zoo beschikt, aangelegd. En fol. 369:

Doen die gene dus nam goem
Datsi her pard aldus versaden
Opten Kerchof, ende begaden
Den kerchof lelic met haren torde.

D. i. toemaakten, toestelden (door hun trappen) (*)
Onbegaad leest men Maerl. Sp. Hist. III. 40:
Een ersatre was daer gehaeld,
Diene ondoen soude na de sede
Ende oec eerlike balsemen mede.
Des dages ne was hi niet vonden
Ende bleef onbegaet *tien stonden*
D. i. (het lijk) bleef onverpleegd, onverzorgd.
Parthonopeus (door Bormans), 156:
Sine dorste nemmer in Spiegel sien;
Sine ware ooc nemmer vonden indien
So onbegaet, *so onghemaect,*
Hadde si gheslapen, hadsi ghewaect.
Zie wijders Clignett, op Maerl. bl 36 en volgg.; het Gloss. op Der Lek. Spieg. en dat op Maerl. Rymb. Ook bij latere schrijvers is het w. niet onbekend; Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 719:
Haer wanghen waren zeer begaeyt (sic) *en beklast*
Van de menichte der tranen en ghetreure.
Springhader aller Kind. Gods, 236:
Maer laes! van dach tot dach sy op haer laeyt
Veel sonden, en begaeyt
Haer seer, dies afghemaeyt
Sal sy werden en verdwynen.
Van Ghistele, Terentius' Adelphos, bl. F4:
— datsi tallen ure.
Begaeyt, *besmeyrt, ontschict sal wesen.*
Zeeusche Nachteg. I 29:
— al waer hi soo begaet
Van schelpen en van slym, enz.
Westerb. Ged. II. 18:
Daer hy veel smaedheyd lijdt en van de dertle boeren
Met vygen werd begaeyt, *met most en hef en moeren.*
Alewijn, Latona, 8:
Want de Kinkels hadden grond omeroert en 'et waeter begaait *en bemorst.*
Cats, Wercken, II. fol. 459:
Och! hoe ben ick nu begaat
Van te loopen achter straat.
D. I. fol. 618 (van den dwaas, die in het hoendernest valt):
Hy is begaet, *bestruyft, bedot.*
En II. fol. 80:
Haer oogen vuyl begaat, *en even bijster root.*
Oudaan, Poëzy, II. 136:
Siet hoe sy 't huis begaed, *die ruime waterplengster.*
Vondel, Palamedes, 72:
— dat aenzicht van den staet
Wert jammerlijck van bloet besprengkelt, en begaet.

Men ziet, dat de beteekenis van toestellen in 't algemeen is overgegaan tot die van op eene onhebbelijke wijze toemaken, welke laatste in het middelhd. nog niet voorkomt. De beteekenis des woords, door Huydec. niet juist ingezien, is door Clignett, t. a. p. aangewezen en sedert door prof. De Vries en andd. gestaafd; doch de afleiding, door de genoemde Geleerden met stilzwijgen voorbijgegaan, gaf Dr. Halbertsma, Aantt. op Maerl. bl. 3. Hij wees namelijk op het oude, bij Kil. voorkomende *gade*, cura, dat wij nog hebben in *gadeslaan;* en de beteekenis van dit w. wordt bevestigd door Grimm, die Gramm. II. 25, vermeldt het »altn. *gat*, cura, *gaetir*, custos, *gaeta*, observare" enz. Ook het oudfransch had *gait, gaite, guete,* hedend. *guet*, voor wacht; en *gueter*, hedend.

(*) Met *begaden* stelt Bilderdijk, Brieven, III. 223, gelijk *begaan*, bij Maerlant, Sp. Hist. II. 238:
Desen gheviel bin siere ouden,
Dat hi een deel bi sinen scouden
Vanden valschen Pelagiaen
Gehonet was ende begaen.
Die ongelove ende heresie
Sterken wilde met sire clergie.
»*Begaden* ou *bega-en* (zegt Bild.) c'est un obsoletum, mais qui fut en vogue jusqu'au commencement du dernier siècle: il signifie proprement *crotté*. La combinaison des deux participes détermine le sens de l'expression. Il était infecté de quelque tache de Pelagianisme; *bespat en bemorst met pelagianery*." Deze verklaring van *begaan* sluit zich zeker aan de opvatting van *honen* als bespatten. Doch de eene en de andere zijn beiden onjuist. *Honen* is bij onze middelned. schrijvers misleiden, bedriegen, als in den Teuthonista; zie ond. and. het Gloss. op Der Leken Spieghel. En Halbertsma onderscheidde te recht *begaden* van *begaan;* zie zijne Aantt. op Maerl. bl. 3. *Begaan* is t. a. p. aanvallen, aanranden, bemachtigen. *Ghehonet ende begaen* is, zooals wij zouden zeggen: op bedriegelijke wijze aangevallen. Dus b. v. bij Van Velthem, fol. 121:
— ride wi vaste metter spoet
Na die sarrasine! Ende elc sla
Waer dat hire enen bega!
Sinte Franciscus Leven, vs. 8228:
Die enen wech ginc harde spade,
Daer ene lage lach bi rade
Om enen doot te slane;
Niet om hem te begane,
Maer om enen andren zine gelike,
Die met hem cam de zelve wike.
Rymbybel, III. 145:
Doe sendde Tytus volc na hem,
Maer hi was in Jherusalem.
Dien ne mochten si niet begaen.
D. i. dien konden zij dus niet machtig worden. — Aardig is de opmerking van Bilderdijk, t. a. p. bl. 234, aangaande den overgang van het begrip van bezoedelen tot dat van bedriegen, door hem opgehelderd door het oudfr. *conchier* en het nederl. *beschijten*. Dat echter ons *bedriegen* met denzelfden overgang van *drijen*, d. i. *drijten*, zou komen, zal in ernst wel niet beweerd zijn.

guetter, toezien, waken, in acht nemen. In het eng. bij Shakespear is *gait* wijze van gaan of doen, zie Nares Glossary.

Dat het middelhoogd. *begaten*, nederl. *begaden*, aan de genoemde woorden, en niet, zooals Bilderdijk in zijne Geslachtl. I. 214, meende, aan *gaden*, vereenigen, verwant is, schijnt buiten twijfel.

Galveren—Galpen.

Kil. heeft beide ww., *galpen* verklarende door huilen, janken, als van wolven, en *galveren* door janken, huilen, potsen zeggen of maken, schertsen. Dat het laatste als frequent. van het eerste kan aangemerkt worden, blijkt uit den aard der consonanten (*p* en *v* of *f*) die verwisseld worden en ook uit de verwante dialecten.

Het middelned. kende reeds *gelpen* voor schreeuwen, gillen, huilen; Reinaert, vs. 6325:

— *want si* galp
So lude van smert, eer ic se halp,
Dattie dorpers dat vernamen,
Ende op ons gelopen quamen.

Maerl. Sinte Franc. Leven, vs. 9091:

Ghi roupt up alle helege ende gelpt
Ende ziet dat u geen ne helpt.

Latere schrijvers hebben *galpen* en *gilpen;* Van Rusting, Ovidius, 147:

Bid, smeek, schrey, huyl, en galp, *als of je mal en dol*
Waart: —

Luyken, Gezangen, Voorreden: *in de eeuwige duysternis niet koomen te huylen, te gieren en te* galpen. — Ook wel *jalpen;* Despars, Cronijcke van Vlaend. I. 356: *daer hy zes daghen lanck zeer deerlick op hadde ligghen* jalpen *ende hulen.* — Klioos Kraam, 345:

— *al wat adem swelgen*
En braken kan, 't zy 't in de telgen
Of gilpt, *of tilpt, of giert of tiert.*

Dit *gilpen* is, volgens De Nav. XV. 45, nog in 't westfriesch dialect aanwezig.

Vandaar *gegalp* bij Bredero, St. Ridder, 43:

Wel wat ghegalp *is dat?* —

En ook 't subst. *galp;* Klioos Kraam, 36:

Ach! al te veel word dit bekommerd vraghen
Door 't oog te scherp, door 't oor te gauw, voldaen.
Och! hield hen soo 's ramps swalp en galp *beslagen,*
Dat dat niet sien, end' dit niet kond' verstaen!

Ook met versmelting der *g*, *gejalp;* Van Lodensteyn, Uytsp. 372:

Treur Nederland! Treur Nederland!
Ay my! wat hoor ick voor gejalp?

De Teuthonista heeft als adj. *gelps*, voor *kleps*, d. i. die gaarne nutteloos klapt of snapt; en voorts *galpen* als een vogel, crocitare.

Voor *galveren* spellen de Idiot. van Schuermans en De Bo *galferen*, met de beteekenis van »lagchen, gabberen, dwaas klappen, raaskallen" enz. Daartoe behoort *galferij* voor scherts of jokkernij, meermalen voorkomende bij De Harduyn, Goddel. Wenschen, 301: *sonder oyt te vraeghen naer den spot oft* de galfereyen *der wereldtlijcker menschen.* Ald. 78:

Het is al oorloogh, ende twist;
Ten is noch geck, noch galferije:
Maer bitterheydt aen alle zije.

En 220:

Dit schijnt al galferij, *en tijdtverdrijf te wezen.* Alsmede het ww. *golveren*, in het geldersch het huilen van honden beteekenende; zie Taalk. Mag. III. 59.

Ter bevestiging zoowel van de aangevoerde beteekenissen als van de verwantschap der vormen *galpen* en *galveren* of *golveren*, strekken de verwante dialecten. In het Brem. Nied. Wtb. is *galpen*, *galpern*, *galfern* en *jalfern*, huilen en ander onaangenaam geluid maken; bij Schmeller *gelfen*, *gilfen*, schreeuwen, huilen; bij Stalder *galpen* spelen, potsen maken; bij Schambach *galfern* gillend lagchen; bij Kehrein *galbchen*, *gilbchen*, luid roepen, hoesten en spuwen, *galbsen* blaffen, en *galwern* huilen van honden; bij Schmidt *galwern* en *jalpern* huilen van een hond, die geslagen wordt; bij Stürenburg *galpen*, *gilpen*, *gälfern*, huilen van honden; bij Reinwald *gelfen* twisten, *gelfern* hevig tegenspreken, uitvaren; bij Schütze *gulbern* onvoegzaam luid lagchen; bij Danneil *galpen*, *galpern*, *galfern*, sterk oprispen; bij Dähnert *galkern*, *jalkern*, vroolijk spelen, alarm en potsen maken; *galfern* klagelijk bidden; bij Schöpf *gelmen* luid roepen (nederl. *galmen*), welks frequent. *gelmern* voorkomt in het dialect van Lippe-Detmold, volgens Herrigs Archiv, VIII. 351, voor gillen; enz. Het eng. zegt *to yelp* voor 't keffen van honden of vossen.

In het middelhd. is *galpen* ond. and. gezegd voor het blaffen van honden, en *gilfen*, *gelfen* voor luid schreeuwen.

Mij dunkt, het is ontwijfelbaar, dat alle vermelde woordvormen door invoeging van de *b*, *p*, *v*, *f* of andere consonanten afkomen van *gallen*, *gellen*, *gillen*, welke vormen alle drie reeds in het middelhd. voorkomen. *Gillen* kennen wij nog als nederduitsch; *gellen*, in 't eng. *to yell*, huilen, komt voor in het middelned.; Kausl. Denkm. I. 221:

Men trac (die bigge) *bider hoeren sterkelike,*
Ende het ghelde *so overlike*, enz.

En volg. Weil. is in de gemeenzame taal *gelletje* een gekkernij, bij Outzen *gällerie* scherts en gelach van jonge lieden (verg. *galferij*, boven vermeld). *Gällen* en *gellen* is bij Anton (St. XVIII) gillen, en *gellen* bij Schmeller het geluid van den vos. *Gallen* is bij den laatste schallen, en komt ook bij ons voor, Van Rusting, Ovid. 279:

— *Gallus, die in digt, garnalen leerde* gallen.

Voor ons subst. *gil* hebben Von Schmid, Weinhold en Anton (St. I) *gal*. En het frequent. *gallern* is luid roepen en zingen bij Gerland, Intens. und Iterat. 156.

Gasteren—Gasten.

Het frequent. *vergasteren* is aan het rijm te danken. Bilderdijk bezigt het, Nieuwe Oprakeling, 75:

Sints...
Redenaars en Poetasteren
Alles daaglijks meer verbasteren
Wat zy in hun klubs vergasteren.

D. i. eig. als gast ontvangen of opnemen, doch hier opnemen in 't algemeen. Het primit. *vergasten* heeft mede zulken zin bij Hooft, Brieven, II. 57: *mon frère Bartolot my heden* vergastende. D. i. zooals het verband aantoont, tot gast hebbende, zonder het later daaraan verbonden denkbeeld van buitengewoon onthalen. Dus ook *vergasting*, bij Bilderdijk, Mengel. I. 5:

De Koning reikt hem straks den drinkhoorn der vergasting.

Een onz. ww. *gasten* heeft Hooft, Ned. Hist. fol. 113: *de Chartroizen* (d. i. Karthuizers) *waaren, om hun* gasten *en brassen, in 't ooghe*. Valentijn, Werken van Ovid. III. 81: *waarom meest op desen feestdag 't over en weer* gasten... *in swang ging*. En lager: *soekense door 't beurtig* gasten... *geluk te bejagen*. Van der Veen, Zinneb. (1642), bl. XVI:

— *maecken Gout van hout en silver van de* basten,
En houden houts genoegh, om 's winters by te gasten.

Hiervoor zeggen wij met den basterduitgang *gastereeren;* Fokke, Boertige Reis, III. 207: *dagelijks werd er* gegastreerd, *gezongen, gedanst*. Van Walré, Heksluiting, 132:

— *de sporelooze wijs*
Van gastereren *en van uitgezochte spijs*.

Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 27:

— *ieder schikt zich nu tot vrolijk* gastereren.

Ten Kate, Dichtw. II. 151:

Daar slempt en gastreert *een luidruchtige drom*.

Meerman heeft hiervan eene afleiding, De Groots Vergel. der Gemeeneb. II. 21: *den feestdag, welke, behalven met de vreugd der* gastereeringen, *ook door krijgsmonsteringen en markten gevierd wordt*. Bl. 284: *Intusschen kosteden hem zijne* gastereeringen... 900 *millioen Sestertien*. — Alsmede Bilderdijk, Kerkredenen van Merle d'Aubigné, 219: *Hoe zal hy spaarzaam leeren te zijn, die aan rijke* gastereeringen *gewend is?* — Het neders. zegt *gasteriren;* zie Dähnert; en dien zin heeft *gasten* in het drenthsch; Leeskabinet, 1864, n°. 7, bl. 49: *alles duidt aan, dat zij er niet te* gasten *genoodigd zijn, maar dat andere belangen hen derwaarts hebben gedreven*. — De spreekw. *uit- en ingasten* beteekent te gast gaan en weder als gast ontvangen; Bekker en Deken, Het Nut der Vooroordeelen, 3: *De Schryvers deezer Boeken hebben veel overeenkomst met onze ryke Tractanten, die nimmer dan op »zo goed weerom" gasten noodigen. Men kan ook op hen toepassen het algemeene woord: zy doen niets dan* uitgasten *en* ingasten.

Een ongewonen zin heeft *vergasten* in M. G. Tengnagels Aemsterd. Lindebladen, 42:

'k Heb de gansche week genaeit,
En pas half zoo veel gewonnen,
Zeid' hy, als 'er is vergast.

D. i. met gasten verdaan.

Het middelhd. had reeds het ww. *gesten* (imp. *gast*), tot gast maken, als gast ontvangen, voorbereidsels daartoe maken enz. Bij Von Schmid is *gasten* maal houden, en *übergasten* door lang bezoek lastig vallen, welk laatste een eigenaardig w. mag heeten. En Halliwell heeft de deelwoorden *gestened* voor gehuisvest, en *gestening* huisvestende, feestelijk onthalende, die op een werkw. *to gesten* wijzen.

In eene amsterdamsche Notificatie van 1684, bij Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 686, leest men: *dat niemant 't zy Herbergier*, Drogasteryhouder, *of houders van slapers.. yemant van buyten inkomende.. sal vermogen... in syn huys te houden*, enz. — Duidelijker wordt dit w. door de schrijfwijze, door Wagenaar zelven gebezigd, ald. II. fol. 258: *dat niemant bier ter sleete zou mogen tappen, noch gelagen zetten van wyn, bier, brandewyn of tabak, ook geene* drooggastery *houden*. Lager: *voor het houden van* drooggastery, *en den wyn- en biertap daarbenevens*. — Als men bedenkt, dat *droog* in de gemeenzame taal dikwijls geldt voor »zonder drinken"; zooals men spreekt van *een droogen maaltijd, op een droogje zitten, zijn natje en droogje lusten*, dan zal *drooggasterij houden* beteekenen: gasten houden, aan wie men niet te

drinken schaft. Volgens den Kilianus auctus (1642) is *droog-gasterij* eene herberg, waar men alleen wijn schenkt aan de gast-tafel (*table d'hôte*).

Gateren—Gaten.

De Teuthonista heeft »*doyrgateren*, perforare, cabiare; *doyrgatert*, perforatus, cavernatus, unde cavernosus." Dit frequent. is derhalve hetz. wat bij Kil. *doorgaten* is, d. i. doorboren, doorsteken. Van Hasselt voerde een voorb. van dit w. aan uit Van Mieris Charterboek; men leest het ook in den delfschen Bijbel, 2 Kon. 18, vs. 21: *betrouwestu inden riedene stoc die te broken is in egipten? Waert datter een man op leende: soe soude hij breken ende gaen: ende* doregaten *sijn hant.* Die Cirurgie van mr. Jan Ypermans, 241: *het sijn vertighe* (l. *vortighe*, d. i. rotte) *humoren die se* (de tanden) dorgaten. Van Alkemade, Beschrijv. van Briele, II. fol. 255: *dat die Duinen aldaar tot veel plaetsen vergaen, ende* deurgatet *sijn.* Erasmus, Lingua, 46: *een* doorgaette *ende doorboorde tonge.* Beronicius, Boeren- en Overh. Strijd, 93:

Blootsvoets, met broek aan 't gat, zoo slordig, zoo doorgaat,
Dat zelfs geen Beed'laar die zou rapen van de straat.

En bij Bild. Najaarsbl. II. 32:

Den draaiboor, waar hy 't hout op 't kunstigst meê doorgaat.

Dez. Spieg. Hartsp. 62:

Ach, ijdle rok, voor 't oog dat menschen kent, doorgaat.

Weil. heeft het ww. *gaten* ook zonder voorzetsel.

Het ww. *gateren* doet mij denken aan den meervoudsvorm *gaters*, dien onze volkstaal nog wel doet hooren, hoewel Weil. hem niet vermeldt. Ook bij vroegere schrijvers is hij niet vreemd; Vlaerd. Redenrijckb. 384: *sy tast vast na de* gaters. Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 73: Gaeters *grooter als een handt.*

'k Vermeld hier nog een spreekwijs van *gat* ontleend, die bij Harrebomée, ondanks de menigte bij hem opgenomen, ontbreekt; Houwaert, De Vier Wtersten, 73:

Al werpt ghijt *oock* in thien duysent gaten,
Bidden, noch smeecken en sel u niet baten.

Geesteren—Geesten.

Het ww. *begeesteren* is, naar ik meen, het eerst gebezigd door Bilderdijk, Buitenleven, 154:

Uw' invloed roep ik aan, ô dat hy my begeester!

Hij werd hierin nagevolgd door Helmers, Nagel. Ged. 78:

Verrukt, begeesterd, *opgetogen*
O Dichters, door uw zangvermogen.

Ald. bl. 286:

Nu wil hij 't koele hart bemeestren,
Het doen ontgloeijen door zijn taal;
Hij zal 't Spartaansche volk begeestren.

Meijer, Heemskerk, 3:

— *Calpes bergtop rees, van Heemskerks roem omgloord,*
Een grafzuil, Heemskerk waard, voor mijn begeesterde *oogen.*

Ald. bl. 137:

— *menige allerliefste vrouw*
Had toen, begeesterd *door zijn trouw*
Den schoonen held om niets gegeven
't Geen zij verweerd had met haar leven.

Van Ryswyck, Balladen, 148:

De veldheer, nog van 't droomgezigt begeesterd,
Klom duizelig te paerd, geheel vermeesterd
Door nieuwen moed; —

Van Duyse, Ged. 72:

Wij blijven, begeesterd *daar staan!*

Rens, Ged. 91:

— *nog* begeestert *my een sprankje van dien gloed.*

Ald. 114:

Wie voelt zich niet de ziel vermeestren,
Het aenzyn schokken en begeestren?

Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 45:

Dat is heur ijdel Stof met 's Heeren Licht begeesterd.

Elliot Boswell, In één Bandje, 53:

Toch voelt zich 't hart begeesterd.

Ald. 156:

— *met* begeesterd *oog valt ze in.*

Ten Kate, Dichtw. VI. 90:

't Is de wijnstok . wiens heulsap wondren werkt,
Mannen moed geeft en begeestert —

Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 174: *het* begeesterend *jachtgenot.* Verslag van het Gen. Met tijd en vlijt, 1866—67, bl. 82: *'s vaderlands grootwording, die alle groote letterkunde bezielt en* begeestert.

Het subst. *begeestering* treft men aan bij Van Zeggelen, Licht en Bruin, 60:

't Is alles begeestring *der zinnen.*

Men kan in dit w. eene navolging zien van het hoogd. *begeistern*, d. i met geest of leven, en vervolgens met kracht, moed, geestdrift voorzien, inblazen, bezielen, *inspirare;* zie Adelung. Het gebruik des woords is door sommigen afgekeurd (door Siegenbeek, Taalk. Mag. I. 364; door Nassau, Mag. van Taalk. I. 298; door Van Vloten, De Taalgids, I. 35); door anderen goedgekeurd (door Swaving, Taalk. Mag. I. 264; door Oudemans, Mag. van Taalk. I. 298). Ons dunkt, dat het w., wat

zijn vorm betreft, niet tegen ons taaleigen strijdt; gelijk *bezielen* letterlijk zegt »*ziel* instorten," kan *begeesteren*, van *geest*, als ww. de nuances van bet. toelaten. waarin het subst. zelf wordt gebezigd. Ook kan het w. verdedigd worden als frequent. van het nederl. ww. *begeesten*, dat evenals *ingeesten*, bij ons vanouds gebruikelijk was. Dus Bredero, Angeniet, 9:

Horati vader was een slaaf,
Maar niet te min soo was hy braaf,
En wel begeest, *aardigh en wacker.*

D. i. van geest of verstand voorzien. Camphuysen, Uytbr. der Psalmen, Ps. 135, vs. 11:

Daar is (wat 's de mensch verbeest't!)
Wind noch kracht die 't lijf begeest't.

D. i. bezielt, inspireert. Zoo ook Ockerse, Ontw. tot eene Alg. Char. III. 213: *dat een handeldrijvend volk* begeest *moet zijn door eene alles overwinnende drift om geld te zamelen.* Verloo, Verh. op het niet achten der Moederl. Tael, 56: *Zullen welsprekendheyd, tooneelen, gedichten.. niet grooter, edeler, ryker zyn, waer ze* begeest *zyn door het vaderland?* Ockerse, Nagel. Redev. 31: *hoe minder spraak, hoe meer* begeesting.

Met dit znw. komt overeen *vergeesting*, dat gelezen wordt bij Mourentorf, Twee Boeken van Lipsius. 145: *hier sult ghy vervult worden.. van een suyvere locht als* een vergeestinghe *van een nieuwe leven.*

Ingeesten is nog ouder; het komt reeds vóór in het Passionael Winterstuck, fol. 13: *na dien dat hy een ionc kint was so* ingeeste *hem god soe dat hy doen hi twalef iaeren out was.. ginck ter kercken ende hi badt* enz. Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol 21 verso: *soe gevaltet dat die selve genade somtijt den versumenden ende die lichtveerdige met dier heyliger overvloeyender* ingeestinghe.. *begavet, en* ingheestet *geestelike gedachten denghenen dies onwerdich zijn.* Ald. fol. 35 verso: *dat (de bose geesten de sielen) onvernemelic toespreken ende insayen ende* ingeesten *daerin wat sij willen.* Fol. 73 verso: *Hi* ingheestet *in ons dat beghin des heiligen willes.* Fol. 74 verso: *als wi alle dese voerseide oefeninghe sonder* dat ingesten *gods niet begheeren en mogten.* Fol. 76: *dat dat beghin eens goeden willes altoes vander ghenaden gods* inghegeestet wort. D. i. inblazen, ingeven; waarvan ook zeer gewoon is het subst. *ingeesting;* ald. fol. 18 verso: *alswi vander* ingheestinghe *des heeren beweget werden.* Fol. 19 verso: *Aldus en mogen wij sonder sijn* ingheestinghe *ende sijn medewerkinghe geen geestelike vruchte wercken.* Ald. fol. 20: *dat ons dat beghin des goeden willes van des heeren* ingheestinghe *gegeven wort.* Fol 54: *Als micheas die propheet begheerde loghenachtich te werden ende vreemde van* den ingheestinghe *des geestes.* En fol. 74 verso: *(hi) verwecketse ende maketse met sijnre* inghestinghe *starck* Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 45: *maer dese (wijsheyt) leert die* ingheestinghe *Godes alleen.* Moll, Joh. Brugmans, I. 286: *die* ingheestinghe *Godes.* — De hoogl. Moll, zelf (II. 148) de uitdrukking »*ingeestende* kracht" bezigende, teekent daarop aan: »De lezer zal mij, hoop ik, niet ten kwade duiden, dat ik, over het godsdienstig leven der vijftiende eeuw schrijvende, een in dat tijdvak geliefd woord gebruik, alsof het niet verouderd ware. En waarom zullen wij het niet liever bezigen dan het vreemde *inspireren?*"

Ook in de 17e eeuw komt het woord voor; Coornherts Wercken, I. fol. 55 verso: *door eenen nieuwen. Geest, hem door Christum* inne ghegeestet. Ald. fol. 17 verso: *Kennisse.. door Godes* ingheesting *licht verstaan.* Ald. fol. 79 verso: *t' gunt de Waarheyt den Mensche voorhoudt, of door* innegheestinghe, *oft door den raat der versochte wijsen* D. II. fol. 226 verso: *die goede affectien die hy ons heeft* inne ghegeestet *of geinspireert.* Oudaan, Agrippa, 462: *dat (Sokrates) niet alleen door een verstandzame invloejing, maar ook door stem en zamenspraak,* ingegeestet *geweest zij. de Profetische Godgeleerdheid is, welke uit een doorschouwige* ingeesting *het onbeweegde Woord Gods leeraart.* En bl 470: *deszelfs Ervinders, op goddelijker wijs* ingegeestet. Werken van Rabelais, II. 440: *deeze (fles) is mijn hengstebron: deeze is mijn eenigste* ingeesting. — En nog in deze eeuw schreef Ockerse, Napol. Redev. II. 46: *als door eene goddelijke* ingeesting. Steenbergen van Goor, in zijne Vertaling van Heerens Gevolgen der Kruistogten, 188: *Daar nu naauwelijks een ander onderwerp de Muze van het epische gezang beter kon* ingeesten. Van Someren, Verspr. en Nag. Dicht- en Prozast. 161: *in den fijngevoelige, in den dieper* ingegeeste, *met één woord in den Kunstenaar.*

Zoowel *ingeesten* als *ingeesting* komen bij Kil. voor; doch niet *ontgeesten*, dat men leest bij Coornhert, Wercken, I. fol. 135: *dat ick int lustige speculeren van de lieflijcke Harmonie wesende my oock lichtelijck als* ontgeest *zijnde buyten mijn weten soude hebben laten doot slaen.* — Weil. verklaart dit door »buiten de zinnen verrukken." Dus *ontgeest* bij Van Alphen, Dichtw. II. 92: *door blijdschap schier* ontgeest. D. i. van reden beroofd. Zoo reeds bij Cassianus, a. w. fol. 56 verso: *Antho-*

nis... dien wij somtijt inden ghebede ter sonnen onderganc toe wisten dat hi ontgeestet wort. D. i. van den geest beroofd was — Doch fig. voor van kracht beroofd; Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 13:

Als u in d' uyterst' ur', het aensicht sal verand'ren
En uwe knyen ontgeest, *hen stooten aan malkand'ren.*

Poirters heeft *ontgeesting* voor verrukking, Het Duyfken in de Steenrotse, 90: *nu (sijn sy) opgetrocken door een soete* ontgheestinge. En 152: *is Dionysius opgetrocken in eene* ontgeestinge, *inde welcke ghesien hebbende de verborghen oordeelen Godts.*

Van Ryswyck heeft *ontgeesterd*, doch in den zin van »van geestkracht ontbloot," Balladen, 90:

o Weeke Kinderen van heden!
Wat zyt gy by het voorgeslacht?
Door zelfzucht en bedrog vermeesterd,
Kruipt gy ontzenuwd en ontgeesterd, enz.

Sommige schrijvers, schroomvallig naar 't schijnt om *begeesteren* als een nederlandsch woord te gebruiken, laten het den hoogduitschen *ei*-klank behouden; Ter Haar, in de Nieuwe Werken der Holl. Maatsch. II. 486: *Hymnen, die*.. — men vergunne mij dit woord — *een* begeisterend *vermogen hebben.* Reunie en Akademiefeest (Gron. 1851), bl. 109: *de list zijner zoo hoog* begeisterde *moeder.*

Het middelhoogduitsch kende reeds het werkw. *geisten* voor »met geest vervullen," zie Benecke. Bij Schmeller is *geisten* en *geistern* spoken en (daardoor) kwellen; ook het eng. *to ghost* heeft dien zin. Bij Stalder is *geisten* spoken en ook sterven, den geest geven, beteekenissen, aan onze taal vreemd Zie echter *Gaaisteren.*

Een ander soort van frequent. namelijk van het subst. *vrijgeest* gesmeed, leest men in een opstel van den hoogl. R. Fruin, in De Gids van 1866, D. II. bl. 52: *sedert zijn zij* (t. w. de lezers van het boek van Scott) *aan het* vrijgeesteren *geraakt.*

Gefferen, zie **Gabberen.**

Geinsteren, zie **Glinsteren.**

Geisteren, zie **Glijsteren.**

Gelderen—Gelden.

Het ww. *gelderen* komt voor in het rederijkers treurspel Porphyre en Cyprine (Mechelen, 1621), fol. 16:

Dan ben ick oock een crasy om te gelderen *te te troeven,*
Om te trossenteren, te hocken en te snoeven.

De beteekenis van dit w. weet ik niet te bepalen. Het is de taal van iemand, die op zijne behendigheid in het spelen pocht. Ik gis daarom of *gelderen* beteekene »zich geld laten betalen." Bij Schmeller is het subst. *gelder*, ook *gelderer* en *gelter* een schuldeischer, iemand die geld invordert; en het ww. *gelderen* kan dus zeggen: geld invorderen, zooals een *gelder* pleegt.

Op eene lijst van kaartspelen, voorkomende in Oudemans Wdb. op Bredero, bl. 122, vindt men: *hocken, poggen,* gelders troeven, *muysebruy.* Dit *gelders troeven* schijnt hetzelfde als *gelderen*, en wellicht »troeven op zijn *geldersch.*"

Gensteren, zie **Glensteren.**

Gibberen—Gibben.

Gibberen is vlaamsch voor lagchen; zie Schuermans' Idiot. In het eng. is *to gibber* snappen; zie Halliwell en vooral Nares.

Het prim. *gibben*, dat reeds onder den vorm *gieben* voorkwam (zie *Giebelen*), komt overeen met het eng. *to ghybe* bij Halliwell, *to gibe* bij Nares, boerten, kortswijlen. Zie ook *Gabberen.* Het eng. heeft de subst. *gibber-gabber* en *gibble-gabble* voor gesnap, onzinnige praat.

Gigcheren—Gigchen.

Gigcheren is hetzelfde als *gigchelen*, zie derhalve dit woord. Men leest het in Van de Vennes Belacchende Werelt, Voorbeduydsel, bl. 3: *Hy lacht soo wel die na ginneckt, als die voor* gicchert. — Anton (XVIII) heeft *gickern, kickern* en *kichern* voor herhaald, niet zeer luid lagchen; en Tobler *gigera* in denz. zin.

Ginsteren, zie **Glinsteren.**

Gleisteren, zie **Glijsteren.**

Glensteren—Glanzen.

Glanzen zou eig. moeten onderscheiden worden van *glenzen*, als zijnde *doen glenzen;* doch die onderscheiding kennen wij niet, en nemen *glanzen* voor beide beteekenissen. Kil. spelt *glantsen;* Benecke heeft *glenzen*, glans voortbrengen, glanzig maken.

Glensteren was vroeger hetz. als *glinsteren*, d. i. glans van zich geven; dus Sluiter, Triumph. Christ. 15:

't Volk, siend' u van verre glenst'ren,
Komt gevlogen als een swerk.

Oudaan heeft *opglensteren*, Toneelp. 270:

— daar vat de vlam na 't hart
En glenstert *levend op.* —

De vlaming Blommaert bezigde het w. nog, Ged. 34:

Puntsieren blikkren, helmen glenstren.

Met uitlating der *l* heeft men hiervoor *gensteren* en *opgensteren;* Heyns, Bartas' Wercken, I. 1. 56:

— *het licht vier door de cloven*
Des grooten Chaos sich begevende strack maeckt
Door een verscheyden cracht, dat 't self gegenstert *raeckt.*

Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 235:
Het vier, dat onder d' asschen lagh,
Dat ghenstert op, *dat branden magh.*

Ook als zelfst. naamw. vindt men zoowel *glenster* als *genster*, in dez. beteekenis; Die Dietsche Doctrinale, 261:
Van eenre ghenstren *.i. wijs man spreet,*
Dat dicke een groet dorp ontstect.

Vondel, Hierus. verw. 23:
— *met* de glensters
Eens gloeiendigen brants. —

Dez. Toon. des Mensch. Levens, 93:
Anschouwen van het licht den laatsten straal of glenster.

Houwaert, de vier Wtersten, 218:
Soo uyt een cleyn ghenster *groot vier comt voort.*

Wolsschaten, a. w. 5:
— *Jacobus door* een genster
Ontsteken in de vlam hem seer vertorent vindt.

Zie voorts *Glijsteren* en *Glinsteren*. Ook bij Lexer vindt men het subst. *glânster* en de wwn. *glânstern* en *glenstern*.

Glibberen—Glibben.

Het ww. *glibben* kwam mij bij ons niet voor; wij verscherpen het tot *glippen*. Het tyroolsch kent *glieben* voor buigzaam zijn, zich gemakkelijk voegen, en *glibig*, buigzaam, week. Het eng. adj. *glib* is glad, *glibness* gladheid. Voor glad zeggen wij *glibberig*, bij Schambach *glippig* en *glipsch*, doch somwijlen bij overdracht voor gevaarlijk, of liever zulk eene gesteldheid, waarin men lichtelijk struikelt of valt, b. v. Vervolg op Wagenaar, XXX. 118: *zeer voorzigtige gedraagingen der twee genoemde Commissarissen... in het* glibberig *Londen.* — Bij Jonctijs vond ik *glibberheid*, Toon der Jal. II. 51: *kouwe, en slijmerige* glibberheid *zig uitstekender in 't zap vertoonen.*

Glibberen is gewoonlijk glijden, uitglijden wegens gladheid; dus Westerbaen, die het freq. en prim. bijeenvoegt, Ged. III. 164:
Als Nysus 't ongeluck in 't lopen is ontmoet
Dat hy te glippen *quam en* glibberen *door 't bloed*
Van beesten, enz.

Vondel, Virg. in dicht, 453:
— *laet ons hun eerst door stof*
Ontmoeten, aen den kant van 't water daerze glibberen.

Bilderdijk, Mengelp. II. 253:
(*De kat*) *rekt zich uit zoo lang zij is,*
Doch glibbert *van de gladde baan,*
En stort in d' oceaan.

Schimmel, N. Ged. 71:
Men glibbert *in de purpren sneeuw.*

Ook in zedelijken zin; Vondel, Dav. Harpz. 295:
Hoe hoedt de jeught zich allerbest, ô Godt,
Voor 't glibberen? *zy lette op uw gebodt.*

Bilderdijk, Schemerschijn, 44:
Ja, 'k glibberde *op mijn pad en wankelde in mijn treden.*

Eigenaardig is het w. gebezigd voor voortglijden; Bara, Herstelde Vorst, 42:
— *al wat maar droefheyd is*
Drijft aen op Rasimo, en glibbert *nimmer* mis.

Vóór dit *misglibberen* zou men *ontglippen* kunnen zeggen; al verder voor het glijdende voortkruipen der slang, door Oudaan, Roomsche Mog. 340:
— *een slibberige Slang*
Verheft zich uyt het hol... en glibbert *op 't altaar.*

Dus mede Tollens, Rom. 23:
De slang gleed raam en venster door...
En glibberde *om des keizers lijf.*

Bild. Rotsg. II. 44:
De haagdas glibber' *door de struiken.*

Men vindt mede *ontglibberen;* Ockers. Ontw. tot eene Alg. Char. III. 184: *Wij...* ontglibberen *gedurig de hand, die... op ons leunt.* — *Voorbijglibberen;* De Lannoy, Dichtk. Werken, 62:
Maar nichtje... rijst, glibbert *ons* verbij.

In het eng. is *to glib* lubben, dat Bailey en andd. afleiden van het adj. *glib*, als zijnde (zegt Nares) »zacht maken, 't welk het gevolg dier kunstbewerking op de menschen is." Het ww. *to glib*, dat bij laatstgem. mede *to lib* heet, zal wel 't zelfde w. zijn met *lubben*, verwant aan *to lop*, afsnijden, snoeijen, in 't pruisisch bij Bock *lubben*, villen.

Glidderen—Glidden.

Het ww. *glidderen* was, naar 't schijnt, een aan Tuinman welbekend woord; hij gebruikt het in zijne Fakkel, I. op *Glad* en *Glippen*. Dähnert vermeldt hetz. w. als platduitsch voor op het ijs glijden, anders *gladern*, en bij Weinhold *glittern*. Bij Stürenburg is *gliddrig* glad, en *glidder* gelei of lil.

Glidden is hetz. als *glijden*, in 't hoogd. *gleiten*, in verschillende dialecten *glitsen*, *glitschen*, *glisken*, fr. *glisser*, enz. Onze taal heeft ook *goudglid*, zie Ten Kate, II. 193, die mede een nederl. ww. *glidsen*, *glitsen*, *glissen*, opgeeft, welken laatsten vorm, voor uitglijden, men leest bij J. G. Tengnagel, Verwoestingh der St Naerden, 45:
— *'k reê voor, hy volghd' en* glisten
Op een been achter nae: —

Hij was vooral in zedelijken zin vrij gewoon; Spieg. Hertsp. 90:

Ghi ziet om hoogh en glist: *wie 's d' oorsaak van dit* glissen?

Waterloos, achter Huyg. Ghebr. en Onghebr. van 't Orghel, 179:

Zoo raakt die gheen, die in de duisternissen
Te wand'len plagh, ook nimmermeer te glissen.

Sluiter, Ges. 162:

Soo 'k u te volgen wiste,
En van die ware levensbaen..
Soo dikwils niet en gliste.

Leven van Marc. Aurel. 135: *sommighe menschen* glissende *haer goederen verliesen.* En nog bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, V. 252: *tot dat wy weêr eens* glissen, *tuimelen, opstaan.*

Het bijv. nw. *glissig* is glibberig; Coornhert, Wercken, II. fol. 187 verso: *dat de Overicheydt seer* glissich *gaen hebben soude soo wanneer sy niet by der handt... gehouden worde.*

Glijsteren—Glijzen.

Glijsteren is bij Kiliaan en Ten Kate, II. 193, hetz. als *glinsteren*, anders ook *glisteren* en *glidsteren;* middelhd. *glitzeren* en *glitzenen;* eng. *to glister* en *to glitter;* en *glijzen* evenzoo de nederl. vorm voor 't hoogd. *gleissen*, anders *glitzen*, dat hetz. beteekent, middelhd. *glitzen* en *glizen*, eng. bij Halliwell *to glise.* Kil heeft nogtans mede *gleizen, gleissen*, als »germ."

Hiertoe behoort ons oude naamw. *gleste*, glans of gloed; Der Minnen Loep, I. 42:

So heet waren der minnen glesten.

En bl. 110:

Alst quam anden avontstonde
Dat die duisterheit begonde
Des daghes glesten *te verdriven.*

Ook bij ons komt in deze wn. de *ei*-klank voor. *Fleisteren* (dat één zal zijn met *gleisteren*) is in Groningen het flikkeren der kaars, zie Taalk. Mag. II. 335, en (met uitlating der *l*) *geisteren*, in 't zeeuwsch vonken, branden (fig. van gramschap gezegd), Archief, II. 163, en zoo te lezen bij Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 27: *daer blijven in haer merckelijck die* gheysterende *overblijfselen van dat eerste suyver vier.* — Dus ook *geister* voor vonk, Dietsche Doctr. 261, var. van een *genster* (vs. 821); Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 340:

Hy ghevoelde de geysteren *der liefden woelen.*

D. II. 160:

— *ghelijck* een gheyster *viers licht wort ontsteken.*

De Brune, Bancketw. I. 140: *een gloeyende kole die... haer hitte en* geysteren *uytgeeft.*

Glimmeren—Glimmen.

Sommige onzer dichters hebben *glimmeren* gebezigd voor een herhaald *glimmen*, hoogd. *glimmern*, eng. *to glimmer*, deensch *glimre*, zweedsch *glimra* en reeds in het middelhd. bekend. Van Merwede, Uyth. Oorlog, 51:

Ik had soo wat myn boeyer leggen timm'ren,
Men sach myn hel geweer en huysraet glimm'ren.

Bilderdijk, Mengelp. I. 89:

Heur helmen glimm'ren *schoon by 't schijnsel van de maan.*

Kinker, Ged. II. 58:

Die vreugde, in 't midden van 't gevaar — dat tarten
Van de overmagt — dat glimm'ren *aller harten.*

Waarvan bij denz. I. 28, de samenstelling: *starrenglimmering.* En Bogaers, Gez. Dichtw. II. 56:

Bij 't glimm'ren *van de laatste vonk.*

Glinsteren—Glinzen.

Zeer eigenaardig wordt bij Comenius, Port. der Saecken en Spraecken, 92, de maan gezegd te *glinzen* en de sterren te *glinsteren.* Ook Kil. heeft *glinzen* opgenomen, dat mij anders bij onze schrijvers niet voorkwam. Ten Kate, II. 194, vermoedt alleen dat een ongelijkvl. werkw. *glinzen* bestaan hebbe, welk vermoeden nu door Beneckes Wtb. gegrond blijkt.

Houwaert schrijft *gelinsteren* (ook bij Kil. te vinden), De vier Wterste, 176:

Ghelijck de claerheyt der Sonnen 't licht vermeert,
En soo blinckende ghelinstert *in haren opganck.*

In het middelhd. treft men de partic. *glinstende* en *glenstende* aan, die op een ww. *glinsten, glensten*, wijzen. Het subst. *glinster* is bij ons bekend; Jonctijs, Roz. Oogjes, 85:

Roozelijn, die met den glinster *van den gladden marmer spot.*

De Brune, Wetsteen, I. 215: *hoe edeler en volmaakter eenige soort is, hoe hy 'er meer* glinsters *zal van laten blijken.* Bilderdijk, Verspr. Ged. II. 118:

Ja, de gloeijende granaat
Is een edeler sieraad
Dan de glinster *der robijnen.*

De oudste spelling van het w. bij ons is *gleinster;* Dietsche Doctr. 261, als variant van vs. 821; Blommaert, Oudvl. Ged. II. 20:

Eene vlamme so ghedaen
Daer die gleinstren *hute vloghen.*

En 44: *verberrenden te pulvere ende te* gleinsteren *van viere.*

Als tot het vlaamsch dialect behoorende, heeft

Kil. voor *gleinster* en *gleinsteren* mede *kleinster* en *kleinsteren*, waarin alleen eene verscherping der aanvangletter plaats heeft.

Het hoogd. frequent. is *glinzern*, en naar deze uitspraak zei men voorheen bij ons ook wel *glintseren;* Mourentorf, Twee Boecken van Ovid. 131: *die vierige Sterren by schoone claeren nachte en* glintseren *niet soo schoon.* Statenb. Deuteron. 32, vs. 41: *mijn* glintzerende *sweert.* Jes. 18, vs. 4: *de* glintzerende *hitte.*

Met uitlating der *l* heeft men de wwn. *ginsteren* en *geinsteren;* Poirters, Heyl. Hof van Theod. 59: *de groote Heeren van het hof bloncken.. als* ginsterende *sterren.* Six van Chand. Poësy, 258:

Hen hoofden geinsteren *van tongen*
Die daar als vlammen, booven hongen.

En de naamwn. *ginster* en *geinster;* Van Mander, Bucolica, 84: *Spercken is* ginsteren *of voncken uytwerpen.* Poirters, Duyfken in de Steenr. 186: *isser noch een* ginsterken *liefde in u?* En bl. 187: *blinckende als* ginsteren *in de locht.* De Brune, Bancketw. II 57: *een grondeloose kolck, vol van vlammen en* geinsteren. De Brune, d. j. Jok en Ernst, 18: *Zo (van dit misnoegen) by wijlen eenige* geinsters *bleken.* Dez. Wetsteen, I. 164: *noch sprong 'er een* geinstertjen *uit dat vuur.* Oudaan, Roomsche Mog. 18: *waren . uyt de schentoortsen, die zo heerlijke gestichten aan brand staken, eenige* geynsters *afgevlogen.* Zeeus, Overgebl. Ged. 144: de geinsters *van uw dicht.* Voet, Sticht. Ged. II. (in een daarvoor gepl. lofdicht, van A. van den Berg): *een* geinster *van het eeuwig licht.* — Zie voorts *Glensteren.*

'k Voeg hier nog eenige afleidingen met voorzetsels bij. Valentijn, Werken van Ovid. II. 372: *Venus nog Jupiter heeft u op dat uir* toegeglinstert. Schermer, Poëzy, 255:

Dus wederglinsteren *de spiegelende stroomen*
Van 't groen, van 't hemelsblaau, het wit, en safferaun.

Bilderdijk, Najaarsbl. II. 22:

— *'t Haardsteêvuur* doorglinsterde *de bogen.*

Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 304:

Dat oog, doorglinsterd *van een traan.*

Van Walré, Ged. aan Ward Bingley, enz. 44:

— *gloeijende en goudgele stralen,*
Waarin het licht der hoop afglinstert *naar beneên.*

Glipperen—Glippen.

In pl. van het gewone *glibberen*, voor uitglijden, leest men *glipperen*, in de Levens van Plut. fol. 307: *als hy op den anderen oever van de riviere .. overmits dat het aertrijck aldaer zeer gheweyckt zijnde,* glipperde. Ald. 457: *om dat men min* glippert *met naecte voeten de ladderen opgaende.* Van Hoogstratens Haegaenveld, 86: *in 't heetst van 't gevecht, als het zwart bloed langs duin en akker vloot,* glipperde *dit Koninklyke dier, en sulde op zyn achterkooten.*

Afglippen is afglijden; Bilderdijk, Buitenleven, 78:

Maar 't bodemlooze veld, met de oevers zwak verbonden,
Glipt *van zijn grondveste* af —

Figuurlijk bij Zubli, Nagel. Poëzy, 163:

'k Beroep mij op dit woord, dat vloeide van uw lippen,
Waarvan geen andere (l. *andre*) *taal dan waarheid* af *kon* glippen.

Zoowel dit als *ontglippen*, b. v. Bilderdijk, Holl. Verl. I. 92:

Mocht mijn' lippen
Dat ontglippen
Wat mijn brekend oog hier ziet.

En *inglippen;* Ten Kate, Dichtw. VII. 298:

De ziele-zelf, die afvloeit van 't koraal,
En, ruischend op de zachte wiek der taal,
Des hoorders hart verheugt (lees *verheugd*) *schijnt* in *te* glippen.

is bij onze dichters om het rijm op *lippen* zeer gezocht. — Weiland heeft *afglipperen.*

Kil. verklaart *glippen* door wegsluipen, heimelijk ontsnappen; vandaar bij hem *glipper*, een vluchteling of deserteur. Zoo leest men Van Zevecote, Ged. 287:

De dijcken doorgeboort, de opgestelde sluysen..
Syn van de glippers *daer, en schimpers hier bespot,*
Die lachen met den Prins, en houden hem voor sot.

En bl. 305:

Vlucht ghy oock, Glippers, *die de stat*
Soo geern' had' onder 't jock gehat
Met dreygen en met liegen.

Scriverius, Ged. 70:

De Glippers *deeden goedt, die by den Vyandt waaren,*
Die rieden al te zaam de schoone Stad te sparen.

Een glippert maken is wegglippen, wegsluipen; Van Rusting, Werken, I. 10:

Maar 't speet hem...
Dat hy zoo onverrigter zaken
In 't donker moest een glippert maken.

Glipperig wordt gezegd voor *glibberig;* Coornherts Wercken, I fol. 151: *Niet anders dan een* glipperige *slanghe ontsluypt ghy telcken.* Ald. fol. 426 verso: *het padt is* glipperich *dat ghy bestaet*

te betreden. D. II. fol. 78 verso: *nerghens aen uwe woorden ghebonden, dats overal* glipperigh *te zijn.*

Glisteren, zie **Glijsteren**.

Gluijeren—Gluijen

Het hier door *gluijen* aangeduide primitief is van het wortelw. *glu*, in het neders. vonkelend, blinkend (van de oogen gezegd), bij Stürenburg *gloo*, hoogd. *glau*. Vandaar het eng. ww. bij Halliwell *to glow, to glowe*, aanzien (met vonkelende oogen), aanstaren. Zonder het augment *ge* heeft het hoogd. volgens Adelung *lauen*, en volgens Stalder (II. 179) *luen*, beiden voor zien, waartoe ook het hoogd. *lugen*, zien, behoort.

Als frequent. van de genoemde wwn. hebben wij *loeren* en *gluren*, oulings *gloeren*, hoogd. *lauern*, loeren, begluren, eng. bij Halliwell *to glower*, sterk aanstaren. Een nederl. vorm hiervan is *gluijeren*, bij Kil. en Ten Kate, II. 258, wenken, knijpoogen, met een linksch oog aanzien. Men leest dus bij De Brune, Bancketw II. 162: *Een konstigh afbeeldsel* gluyert, *en werpt de ooghen op een yder, die het zelve aenziet.*

Een andere frequentatiefvorm is *glustern*, bij Danneil met glinsterende oogen aanzien, dat hij te recht brengt tot *glu*, boven vermeld. Als primitief van dit ww. kan men aanmerken *gleuzen*, dat mij voorkwam in *begleuzen*, voor bezien, bekijken, in het Klugtspel Het Verwarde Huyshouden (Amst. 1710), 28:

Trekt my die kous eens van de voeten;
Ik moet eens begleusen *of de wond*
Ook doodlijk is; —

Gluisteren—Gluizen.

Dit *gluizen* is hetzelfde als *glösen, glosen, glous'n, glosten, gloschgen*, dat bij Höfer, Dähnert, Lexer, Von Schmid en andd. voorkomt en glimmen, gloeijen, beteekent, eng. *to glow*, nederl. *gloeijen*, platduitsch *glöjen, gleuen, gleujen* (bij Dähnert), bij Stürenburg *gleien*.

Het hiervan afgeleide frequent. ontmoet men meermalen bij Oudaan, Toneelp. 270:

Het gluystren *van de vlam vermindert door de vocht.*

Ald. bl. 271:

Dat 's voetzel aan de vlam, die gluistert *als een oven.*

En Poëzy, III. 517:

— *Juvenaal verwint, in* 't gleuist'ren *van zyn vier.*

De bet. van dit ww., dat mij elders niet voorkwam, is blijkbaar glinsteren, gloeijen, en de verwantschap er van met het voorafgaande *gluijeren*, als met *bluisteren, glijsteren* en andd. valt in het oog.

Van het boven vermelde *gleuzen, glozen*, moet een ander gelijkluidend w. onderscheiden worden, dat voorkomt bij Van Mander, Gulden Harpe, 92:

Desen Meyboom begloost
Is Christus exellent.

En waarvan ook het subst. *glozer* en *gleuzer;* Sluiter, Ges. 174:

Eygen sin en mening doch
Zym de rechte gloser(s) *noch.*

De Brune, Bancketw. I. 148: *Die zich anders draeght, zal ander* gleuzers *vinden.* En 203: *uw eygen zin en meeninge moet de rechte tolck en* gloozer *zijn.* — Deze wn. zijn van *glose, glosse*, lat. *glossa*, d. i. noot of aanteekening, ter verklaring bij den tekst gevoegd. Een *glozer* of *gleuzer* is dus een uitlegger, en de *begloosde* Meiboom is de boom van welken de poëet vooraf verscheidene verklaringen had medegedeeld. Het nw. *glose* komt bij onze Ouden voor; Leven van St. Amand, vs. 4987:

— *Amand heeft verhaelt*
Sine glose *ende sijn dinken.*

Zie ook prof. Davids Glossar. op Maerl. Rymb. i. v. Dat de Franschen hiervan een ww. *gloser*, en de engelschen *to gloss* hebben voor uitleggen en bedillen, is bekend; onze Ouden gaven aan het w. den basterduitgang; Der Minnen Loep, I. 144:

Hoe vast bezeghelt ende bebrieft
Was sy! nochtan wert hoir leven
Nye beseghelt noch bescreven,
Alsoe die menighe dat glosieren.

Gnisteren, zie **Knisteren**.

Gnutteren, zie **Kneuteren**.

Godderen—Godden.

Het ww. *godderen* leest men bij Bredero, Jerolimo, 25:

O monarchale Vrouw! dat ou dien Phoebus sagh,
Dat groote licht en sou niet stralen desen dagh,
Hy soude sayn Karos en pyaerden laten rusten
Om te gaudeeren en godderen *in zijn lusten.*

(De druk van 1644 heeft hier *goddeeren;* de vroegere van 1622 waarschijnlijk beter *godderen*, welke lezing ook door Oudemans is gevolgd.) Vermoedelijk is dit ww. gesmeed ter verhollandsching van het voorafgaande basterdw. *gaudeeren*. Dit laatste komt bij ons meer voor; Antw. Spelen van Sinne, 638:

Neen, doet mynen Raet. hy sal vrolijck boeleren
Wellustigh gauderen, *en den gheest verfraeyen.*

D. i. evenals bij Bredero zich verheugen, een vroolijk genot hebben; in den zin van voorspoedig zijn is het ald. 560:

Ghebenedijt was (Laban) in alle zijn goet,
Deur den rechtveerdighen Jacob wijs en vroet;
Want deur zijn rechtveerdicheyt moest al gaudeeren,
Midts dat hy Godt behaechde door zijn ootmoet.

Alsmede bij Van Bleyswijck, Beschr. van Delft I. 424: *so schynen sy echter van dese vrydom geen geruymen tijdt* gegaudeert *te hebben*

Gaudeeren, dat bij ons *godden* zou kunnen luiden, is van het lat. *gaudere*, zich verblijden of verlustigen, fransch *se gaudir*, eng. *to gaude*, bij Halliwell *to gaud*. Voor het lat. *gaudium* hebben Schmeller, Stalder en Schöpf *gaudi*, eng. *gaudy*, *gaude*, *gawd;* zie Nares.

Goederen—Goeden.

Het ww. *goederen* leest men bij Despars, Cronijcke van Vlaend. I. 229: *vreesende dat zy... endelinghe meer kijnderen zoude mueghen vergaderen, dan zy naer haren staet wel machtig zoude wesen te* goederen. D. i. behoorlijk te doen erven. Het prim. is dus *goeden*, dat Kil. heeft voor erven, en waarvan men zie op *Goedigen*.

Golveren, zie Galveren, Gopperen—Gobben.

Gopperen omschrijft Wassenbergh (Idiot. Fris.) door »met grooten lust en begeerte naar iets verlangen, ergens als watertandende op hoopen." Dus in de pl. uit Plutarchus Leven, door hem aangeh.: *gestaadig* gopperende *om zich in genot of aandenken aan wellust te verlustigen.* — Starter heeft *gupperen*, Friesche Lusthof, 103:

Elck guppert *na sijn deel, elck soeckt sijn wederga.*

In De Honigbije, II. 12, vind ik *gooperen* gespeld:

Elck heeft zyn zinnen op het spel alleen gezet,
En merckt 'er buiten niets, naardien al 't gooprend *zoodtje*
Zyn oog, slegts tuk op winst, in 't zeil houdt van zyn bootje.

Nieuwe Honigbije, I. 23:

— *het vuur, dat zyne Vrintschap voed,*
Is 't gooperen *alleen op meerder eer, of goed.*

Epkema zegt dat in het friesch *gobberjen* zeer bekend is voor »ergens zijn mond op zetten, inhiare." En die bepaling der beteekenis is (naar ik meen) de ware. Het w. toch is van *gob*, bij Halliwell mond, gewoon eng. een mondvol, anders *gobbet*, fransch *gobet;* vandaar ook *to gobbet*, bij mondvollen slikken, fransch *gober*, inzwelgen, eng. *to gobble*, welk laatste inmiddels bij Halliwell ook geldt voor den mond roeren, snappen.

Het primit. *gobben*, bij Epkema *gobbjen*, beteekent dus eig. den mond openen, hetzij dan als in 't friesch om te lagchen, hetzij als hier om een verlangen of graagte naar iets aan te duiden.

Grooteren—Grooten.

In het vlaamsch is *vergrooteren* gebruikelijk voor *vergrooten*, zoowel in bedr. als in onz. beteekenis; zie het Idiot. van De Bo. Het hoogd. heeft *vergrössern*, ook *ergrössern*, doch alleen bedrijvend.

Gudderen—Gudden

Gudderen komt voor in *vergudderen*, dat in het kanton van Axel beteekent bederven; zie mijn Arch. II. 194; in Zuidbeveland *verguttern* in denz. zin, zie Nav XIII. 376. Het w. is van *gudden*, hoogd. *geuden*, *vergeuden* en *vergüden*, verdoen, verkwisten; zie Kaindl, III. 373 en Adelung i. v. Het w. is mede verwant aan het nederl. *gudsen*, gieten, storten. Het hoogd. *geuden* is bij Kehrein *geusen*, *geusten*, en bij Tobler *gusla;* en *gödla* bij dezen en *güdeln*, *güdern*, *gutteln*, *gutzeln*, bij Stalder, met water spelen, ruw daarmeê omgaan, zoodat het door storten verloren gaat, en *vergütterlen*, iets door onachtzaamheid of door spel verliezen. Zie de breedvoerige toelichting van deze woorden bij laatstgenoemde, en *Gusselen* hiervoor. Anderen, b. v. Höfer, brengen *geuden* tot het lat. *gaudere*, met minder waarschijnlijkheid, naar mijn oordeel.

Guiteren—Guiten.

Kil. heeft *guiteren* voor gannire, dat hij brengt tot *guiten*, den guit spelen, schertsen, spotten, lagchen. Het eerste ww. kwam mij elders niet voor; wel het tweede; Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 335:

— *want ghy zoudt met my* guyten.

Ampzing, Christenhoogt. 60:

Dat hoorden sommige die by den kruyze saten
En guyten *met sijn klagt* —

Com. Vetus, 4: *onse Koc... begond heel luyd* uyt *te* guyten *en te lacchen.* — Meer in den zin van huilen (van het weder gezegd), en dus overeenkomende met *guiteren*, leest men het w. Pekelharing in de Kist, 10:

Het onweert, 'k bid, ei, hoort
Hoe dat het buldert, tiert en guit
En weerlicht t' elken stond.

De composita, door Weil. van *guit* gegeven, kunnen nog vermeerderd worden met *guitzak;* De Regts Mengeld. 142:

— *ook is myn neef gegreepen...*
Is 't mooglyk! licht van dees gesleepen
Guitzakken. —

Het door hem vermelde *guiterij* leest men Gellerts Fab. II. 156:

Hy is rampspoedig, maar aan guitery *niet schuldig.*

Gunteren—Gunnen.

Volgens den Drentsch. Volksalm. 1846, bl. 257, is in het drentsch dialect *gunteren* het wrenschen van paarden. Dit kan zijn van *gunsen*, in verschillende platd. dialecten kermen, en bij Danneil ook janken van honden; of ook van *gönnen*, bij Stalder een oud woord genoemd, voor begeeren, waarvan bij hem *gunlich* en *gännig*, hakend, sterk verlangend naar iets.

Gupperen, zie Gopperen.

Gutteren, zie Gudderen.

Haderen—Haden.

Kil. en Plantijn hebben het uit het hoogd. genomen *haderen*, twisten, bij samentr. *haren*, in den Teuthonista *hadelen*. Zoo leest men bij Marnix, Godsd. en Kerkel. Geschriften (door J. J. van Toorenenbergen) I. 158: *bedenckt dat der diakenen ampt is niet te twisten, noch te* haderen. — Met den klank, door Adelung opperduitsch genoemd, heeft Bredero, Aend. Liedtb. 63:

O Heer! ick kyve niet, noch hadder *niet met u.*

Het subst. *hader*, samengetr. *haâr*, is mede bij ons bekend; zie de pll. in mijn Taalk. Mag. II. 213; en voeg daarbij Marnix, a. w. I. 159: *soo ghy recht kont hebben in eenen alsoo ongherechtighen* hadere.

De heer Oudemans wijst in het Wdb. op Bred. en in De Taalgids, II 54, op een ww. *haaijen*, dat in onze spreektaal voorkomt, hetwelk alsdan als primitief van *haderen* kan aangemerkt worden. Mij is echter in den zin van twisten of kijven geen ww. *haaijen* bekend. Adelung zegt, dat het w. buiten twijfel van *hassen*, nederl. *haten* is, waartoe ook Fulda, Germ. Wurzelw. 229, het vóór hem bracht; doch Kaindl, III. 463, keurt die afleiding af. Volgens hem is *haden* van *had*, een grondwoord, dat los, verward, verwikkeld, gescheurd enz. beduidt, en waarvan zoowel het hoogd. *hader* voor lap of lomp, als *hader*, twist, afstamt; zie zijne breede beschouwing S. 456—465. Het komt mij voor, dat ook Grimm, Gramm. II. 122, *hader* in beide beteekenissen voor één woord houdt. Opmerking verdienen *hädern*, bij Höfer onordelijk bijeenvoegen; en *gehäder*, verwarring, verwikkeling, *verhädern*, verwarren; *gehäder*, verwarde twistzaak, *hädern*, een woordenstrijd voeren, bij Stalder.

Bilderdijk, Geslachtl. I. 280, spreekt van een ww. *haaijen*, dat afbijten beteekent. Ook dit herinner ik mij niet. Wel ken ik in dien zin in de volkstaal *hauwen*, dat men met *snauwen* pleegt samen te voegen; zooals Boet. a Bolswerts Pelgrimagie, 177: *met beleeftheydt ende vriendtschap... sult ghy duysentmael meer winnen, dan met bulderen, preutelen, suere gesichten*, hauwen *ende* snauwen. — Het tusschenwerpsel *haauw* wordt gebezigd van iemand die gaapt of geeuwt; Van Lennep, Acad. Idyllen, 96:

Haauw! — *is dat gapen!*

Bij onze Rederijkers kwam wel een ww. *haaijen* voor, doch dit beteekent blijkbaar grijpen, vatten; Serrures Vad. Mus. V. 83:

Thelyghe woordt Gods pijnt, hem eer tontwaeyne
Dan subtyle verzierijnge van menschen ghevonden;
Zy zauden naer de zulcke eer pynen te hayene,
Dan naer haer zaligheyt —

De geleerde Uitgever verklaart »pynen te *hayene*" door »betrachten"; dit is niet juist; de uitdrukking beteekent »pogen (zijn best doen) om te grijpen." Ald. 85:

Al crijghic door tdylayeren een zwaer allende,
Het wert vullick, hopic, al ghebeytt ghehaeyt.

D. i. verkregen; Constth. Juweel, 368:

Wanneer uwe broeder verarmt, wilt hem versaeyen...
Nae den vergeten schoof en wilt niet weder haeyen,
Maer opent uwe milde hant daer toe bereit met eenen.

De beteekenis van grijpen, vatten, schijnt hier weder te pas te komen; doch bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 342:

Soo 't hout of haeyt, *of draeyt, of uyt sijn richtsnoer raeckt,*
'T wort effen door de schaef, en weder glat ghemaeckt.

is mij de beteekenis des woords niet volkomen duidelijk. Wellicht is *haaijen* hier voor haken.

Hakkeren—Hakken.

In de plattelandstaal van Noordholland zegt men, volgens De Nav. VI. 361, voor *hakkelen* (in den zin van stamelen, stotteren) *hakkeren*, zooals het eng. bij Halliwell in dezelfde beteekenis *to hacker* heeft. Zie voorts *Hakkelen*.

Halmeren—Halmen.

Bij Bouman, De Volkstaal in Noordh. is *halmeren* »heinen, wal ophalen, den flodderwal afsteken en optassen." 'k Zou dit w. als frequent. beschou-

wen van *halmen* of *helmen*, d. i. van halm of helm ontdoen. *Halm* of *helm* is eene gras- of rietsoort. In het hoogd. is *halmen* halmen krijgen (zie Grimms Wtb.), doch hier wordt bedoeld van halm berooven, eig. *onthalmen*. Bij Lexer, Mittelhd. Handwtb. is *halmen* koren snijden; bij Halliwell *to helm* de korenaren van het stroo snijden vóór het dorschen, en bij Schmeller *einhalmen* het stoppelveld omploegen. Met dit laatste komt het noordh. *halmeren* in beteekenis het meest overeen.

Hankeren, zie Hunkeren.

Haperen—Hapen.

Hapen komt bij Strodtmann voor, die het verklaart door »niet voort willen." Etymologisch is dit w. hetzelfde als *hafen* of *haven*, nederl. *hechten*, goth. *haftjan*, van *haban*, hoogd. *haben*, nederl. *hebben;* zie Diefenbach, II. 488, Adelung en Anton, St. XIX, S. 14. Vandaar is *haperen* in de eerste plaats haken, ergens in vast raken; dus De Harduyn, Goddel. Wenschen, 98: *daer is lijm in het silver als wy soecken het silver, wy* haeperen *in het lijm*. Huygens, in Hoofts Brieven, III. 195: *hoe dat hy, afscheidt van den Prince nemende, ende, in 't uytgaen van den Hove,* haperende *aan de touw, die de deure met gewicht toehaelde.* Croon, Cocus Bonus, II. 255: *vele menschen... verwerren inde garens ende stricken, ende blyvender in* haperen, *tot dat men hun daer uyt neemt.* De Meijer, De Gramschap, 39:

Hy valt den wagen af, en hapert *in de stringen.*

Wie alzoo *hapert*, komt niet vooruit; vandaar de beteekenis van: niet vorderen met iets, talmen; Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 25:

Dien wegh tot voor Godts Throon, is al te bystер smal,
Een hert, geneyght tot ghelt, dat hapert *over al.*

Moons, Sedel. Vermaeck-Tonn. 54: *met haer futselen, en* haperen *hebben (de dwaese Maeghden) de deur voor haren neus ghesloten ghevonden.* En 416: *als ghy naer een rypelijck beraet den sin hebt van in een clooster te gaen, ghy en moet dan niet blyven* haperen, *ghy moet dien goeden raet brenghen terstont tot de daet.*

Van het verward raken (in touw b. v.) is de beteekenis van harrewarren of twisten, die men aantreft in Hoofts Tacitus, fol. 66: *werdt 'er langhe* gehapert *oft het Vibius Marsus, oft Gn. Sentius zyn zoude.* D. i. volgens Hoofts eig. aant. bij een »geschil over de Landtvooghdy van Syrien" De verklaring, door Oudemans hier gegeven, van »dobberen, in twijfel of onzekerheid zijn" is minder juist. Rabelais, Werken, I. 59: *Na datze daar over voor en tegen wel dapper* gehaapert *en gehaspelt hadden,* enz. En 428: *den tijd staay toe te brengen met* haaperen *en harrewarren over dingen daarse niemendal kennis of zeekerheid af hebben.*

Meer gewoon is de toepassing van het w. op eene zaak die belemmering ondervindt, en alzoo blijft steken. Dus Van der Palm, Salomo, II. 404: *de tegenstelling... schijnt te* haperen *en mank te gaan.* Bilderdijk, Vermaking, 127:

Zy zijn wat Siegenbeeksch, daar hapert *het alleen.*

Vooral bij het spreken, zooals de Parthonopeus (door Bormans) reeds heeft, vs. 3752:

— als haer een lettel was ghesaecht
En mocht soene noemen niet noch doe;
Newaer al haprende *seide soe*
Vele crankelike: »Partho.. Partho "

Vondel, Poëzy, I. 650:

Het Jawoort . hapert *op de tong,*
En kan 'er qualik uit. —

Hooft, Brieven, I. 419: *toen sy noch maer op 't ontknoopen van de tonge ende in* 't haeperen] *van haer kintsheit was.* Erasmus, Lingua, 146 verso: *dat die wat* haperen *oft stamelen meer tot klappen geneghen zijn dan een ander.*

De uitdr. *haperen aan iets* heeft den zin van ontbreken; Vervolg op Wag. XLI. 229: *Naa deezen stryd, waar in het geen der partyen aan moed of beleid* haaperde. Van der Palm, Salomo, VII. 124: *dat het ons aan bekrompenheid* hapert. Bilderdijk, Vermaking, 126:

— 't heeft my nooit gehaperd
Aan d'een of anderen recht opgetogen gapert.

In Rabelais' Werken, II. 446, is *uithaperen* al haperende of stamelende uitbrengen: *Als hy dit liedje* uytgehaapert *had,* enz.

Voor de zelfst. nwn. *hapering* en *hapernis*, in het Wdb. des Inst. op Hooft uit dezen opgeteekend, heeft Stürenburg *haper*, en Schambach *haperie.*

Sommige hoogd. dialecten verscherpen den *a*-klank en zeggen *happern;* zie Dähnert en Schöpf. Dien vorm leest men ook in de (Rotterd.) Spelen van Sinne, 247:

Hoe staet dees tronghe aldus en happert,
Floecx van hier.

(*Tronge* is *tronie;* wij zeggen zoo: dat malle *gezicht*). Dit ww. is derhalve te onderscheiden van *happern*, een herhaald *happen*, d. i. bijten, dat Schambach heeft, van dieren gezegd.

Het zweedsch zegt *happla* voor stameren.

Eene van de boven vermelde niet wijd verschillende afleiding van *haperen* gaf reeds in 1759

Bock, Idiot. Pruss. door het namelijk van *haken* te doen afkomen, dat verwant is aan *haften*, *hechten*. Doch Kaltschmidt is van eene andere meening; volgens hem is *hapern* een versterkte vorm van *abern*, aanstooten, welk laatste echter niet gestaafd wordt. Fulda, German. Wurzelw. 237, wijst op *hobbelen*, *hupfen* enz. Zie ook *Hateren*.

Happeren, zie **Haperen.**

Harderen—Harden.

Harden voor verduren, uitstaan, eig. *hard*, d. i. bestand zijn, kennen wij nog in *volharden*, d. i. volkomen, ten einde toe harden. Met den *e*-klank bezigden het onze Ouden; dus Maerl. Sp. Hist. II. 249:

Een lanc jaer al omme ende omme
Herde *hi dit teere somme.*

En 318:

Dit herdi *aldus .vi. jaer.*

Hetz. w. Tweede Paertie, bl. 83:

— *Sdaechs ginc hi vort*
Dicwile predeken in die port.
Dit hevet hi daer lange ghehert.

Die Dietsche Doctrin. 87:

Ghelijc dat liede besmet werden
Die hore wandelinghe herden
Met hem, die malaets sijn.

Ald. 152:

— *soe* (*die vrienscap*) *langher duert ende* heerdt,
Soe si menichfoudere weerdt.

Het middelhd. had in dez. beteekenis *herten*, *erherten*, *geherten*, *volherten*. Men zei bij ons ook *uitharden* (hcogd. *ausharten*); Schermers Poëzy, 389:

Hart *tot den zomer* uit, *wanneer de krekels komen.*

Nog meermalen bij Bilderdijk, N. Mengel. II. 230:

Ja het is niet uit *te* harden,
Zoo ik hier nog langer blijf.

Ziekte der Gel. 5:

De romp is buiten staat de werking uit *te* harden.

Sprokkel. 68:

Wat ziel is 't, die dit uit *kan* harden?

Rotsg. II. 32:

Geen middel meer om 't uit *te* harden
Daar zee en lucht verwoesting braakt.

Die mede het bloote *harden* bezigt, Verspr. Ged. I. 178:

Zy scheurde zich woedend van uit het kasteel,
En kan 't in heur wanhoop niet harden!

Van dit ww. hebben Kil. en Plantijn *herdeeren*, *herddeeren;* en zoo leest men dan ook bij Snellaert, Ned. Ged. uit de veertiende Eeuw, 6:

— *al woudijt langhe hanteren,*
Ghine mochtes niet harderen.

Vreeds Triumph (1609), bl. 12:

— *na Jaren twaelf indien Tbestant* herdeert.

Doch elders bij onze oude schrijvers vindt men het frequent. *herderen* en *harderen;* althans zoo meen ik, dat al de volgende plaatsen kunnen, en sommige moeten gelezen worden; Walewein, vs. 9019:

(*Sy*) *sloughen van bachten ende van voren*
Alle up den ridder uutvercoren,
Ende harderden *dit also langhe,*
Dat sine velden bi bedwanghe.

Die Dietsche Doctrin. 283:

Men moet herderen *alle dinghen*
Die men toten ende wilt bringhen.
Na dien dat herderen *dan hoert*
Tenen orbare tsetten voert, enz.

Belg. Mus. V. 450:

Doen haer twifelde ane minen dienst,
Ende ics niet langer herderen *en mochte,*
Doen was dat scheiden ons beiden sienst.

Bredero, Angeniet, 46:

Met harderende *twist en sonder schijn van re'en.*

D. i. met volhardende, voortdurende. Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 596, met het voorgev. *ge:*

Als sy nu zach dat sy 't niet langhere
En kond' gheherderen *in gheender manieren.*

Nevens *volharden* zegt men ook *volhouden*, tegen welk woord Bilderdijk in zijne Verkl. Geslachtl. III. 248, hevig uitvaart als een der afgrijslijkheden, aan de omwenteling van 1795 te danken. Ook Siegenbeek in zijne bekende Lijst kon de uitdr. niet goedkeuren. Het woord strijdt dan ook met den regel onzer uitspraak, blijkbaar in het onderscheid tusschen *vólmaken* en *volmáken*, *vólstaan* en *volstáán*, *vólbrengen* en *volbréngen*, van welke in de eersten de eigenl. en in de tweeden de overdr. beteekenis heerscht. *Vólhouden* kan dus alleen gezegd worden in den letterlijken zin, en niet in dien van *volharden*. Onze woordenboeken, tot op Bomhoff en Kramers toe, hebben het woord niet opgenomen, met uitzondering van Holtrop en wellicht enkele anderen. Van Dale gaf er eene plaats aan, en, wat mij bevreemdt, zonder eenige aanmerking. Het oudste mij bekende voorb. van het gebruik des woords is bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. (1793), bl. 318: *zij wilde* volhouden, *omdat zij zig heeft laten wijsmaaken, dat haare Tante oogmerken heeft.* Daarna bij Kluit, Hist. der Holl. Staatsreg. II. (1803), bl. 56: *dat de krijgslieden onder Sonoy te Medenblik* volhielden, *om zich niet te onderwerpen* (aangeh. bij Sieg. t. a. p.) En later bij Van der Palm, Salomo, VI. 13: *welhaast gevoelen zij, het aldus niet* vol *te kunnen* houden. En bij Bilderdijks taalgeleerden vriend,

Wiselius, Mengel- en Tooneelp. III. (1819), bl. 124: *indien zij den krijg* volhouden. — Het echte woord bij ons is *aanhouden;* dus b. v. de Statenbijbel, Luc. 23, vs. 5 en 23, Coloss. 4, vs. 2, 1 Tim. 4, 13 en 2 Tim. 4, vs. 2, waar Van der Palm dan ook *aanhouden* behouden of door *volharden* en *aandringen* vervangen heeft. Onze spreekwoorden luiden zoolang zij bekend zijn en in alle lezingen: *aanhouden doet verkrijgen* en *de aanhouder wint;* zie Harrebomée, III. 98.

Van *volharden* of *volherden* heeft Kil. het bnw. *volherdig;* dus Vlaerd. Redenrijckb. 270:

— *trecken aen eenen zeel,*
D een herwaerts, d' ander gints, hertneckich en volhaerdich.

Coornhert, Werck. I. fol. 132 verso: *alle onverstandighen, die* volhardigh *daer inne blijven.* Fol. 137: *dat ghy niet* volhardigh *en bleef ten eynde uwer krachten toe.* — Als bijw. leest men *volherdelijk,* dat Kil. niet heeft, bij Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 80: *Nyemant en sal ghecroent werden dan die* volherdelike *strijt.*

Hateren—Haten.

Hateren is bij Kil. stamelen, en dus hetz. als *haperen* Men treft het w. aan in het Ruygh-bewerp vande Redenkaveling, door de Amst. Kamer, 140: *hy beeft, hy verandert van wezen, ende* hatert *in zyn woorden.* — Vandaar bl. 149: *ghelycke de zulcke niet rasch ende zonder* hatering *lezen kan.* — In Meijers Woordenschat (Afd. Konstwoorden) hebben alle uitgaven voor *Tautologia* »hatering"; alleen de laatste heeft »hapering in het spreken." Oudaan heeft *heteren,* Poëzy, II. 19:

— *dus wort menig werk gehakkelt en* gehetert,
Wanneer de Drukker schryft: vermeerdert en verbetert.

De bijeenvoeging van *gehakkelt* en *gehetert* doet zien dat deze Schrijver aan *hateren* (stamelen) gedacht heeft; aan de beide wwn., door hem gebezigd, zal men den zin moeten hechten van »gebrekkig behandeld of voor den dag gebracht."

Wat de afleiding van dit *hateren* of *heteren* betreft: Anton, ofschoon niet bekend met dit ons ww. heeft ze, dunkt mij, voldoende aangewezen. In zijn XIXe St. vermeldt hij *hötern* voor haperen, stokken, niet voortgaan; hij acht dit gezegd voor *hatern,* met uitlating der *f,* van *haftern,* frequent. van *haften,* hetz. woord waarvan Adelung *haperen* afleidt; zie dit w. Het primit. *haten* is evenzeer als *hapen, haken,* van *ha-en* (dat ook *haben, hebben,* geeft) en waar de ingevoegde consonant de beteekenis alleen wijzigt of versterkt. Anton zegt dan ook, dat *hötern* met *hapern* dezelfden oorsprong schijnt te hebben.

Heerschapperen—Heerschappen.

Het ww. *heerschapperen* maakte een rijmelende Rederijker in de Antw. Spelen van Sinne, 646:

Aristoteles zeydt dat soeter is bekent
En veel ghenuechlijcker te planten, hier en daer,
Te bouwene, en te laborerene,
Dan te ionckeren oft te heerschapperene.

Hoewel hij dit woord regelrecht kan afgeleid hebben van het nw. *heerschapper,* dat nevens *heerschap* voor gezagvoerder bestond, belet niets *heerschapperen* aan te merken als het frequent. van het ww. *heerschappen,* dat voor heerschappij voeren, heerschen, in zwang was; zie Kil. en Weil. Zoo leest men in de Levens van Plut. fol. 512: *hoe wel hy* gheheerschapt *hadde den tijt van achtendertich heele jaren.* Coornhert, Wercken, I. fol. 31 verso: *omme over alle dat onder die Sonne is, te* heerschappen *ghelijck Godt* heerschapt *over Adam selve.* Fol. 144: *so sal terstont die gierigheydt* heerschappen. Fol. 145: *dat het Vleesch niet en* heerschapt *over die Ziele.* Fol. 182 verso: *dat de Sonde niet meer en* heerschapt. Fol. 259: *Nadien nu Godt self* heerschapt *in dat deel ende daar tegen de Duyvel* heerschapt *int ander deel.* Van Teylinghen, Paradijs der Wellust. 173: *den hooyhsten* heerschapt *over 't rijck der menschen.* Ald. 185: *ghy* heerschapt *over die macht der zee.* Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 24: *waerom* heerschappen *de Romeynen hedendaegs niet over Africam?* Dus nog De Bo, Ged. 118:

Die heerschapt *in den hemel,*
Hij spotlacht met hun wrevelzin.

Vandaar *beheerschappen;* Coornhert, I. fol. 142: *de Siele, die door haren wille het Lichaem* beheerschapt. Fol. 446 verso: *dat der mannen krachte die vloeden* beheerschapt. — Het genoemde zelfstandige naamwoord leest men aldaar fol. 182 verso: *Is de Gherechtigheyt de* Heerschapper. De Groot, Van de Waarh. des Christel. Godsd. door Oudaan, bl. 380: *om datze een zigtbaren* heerschapper *gehoorzaamt.*

Heideren—Heiden.

Beide wwn. heeft Kil. voor lichten, weêrlichten; *het heidt* en *het heidert* worden bij hem aangevoerd als uitdrukkingen voor: micat aether, coruscat, doch in het saksisch of geldersch dialect. Bij onze schrijvers zijn mij de wn. nog niet voorgekomen. Wellicht behoort er toe *geheid* bij Rodenburgh, voor flikkerend of brandend, Jaloersche Studenten, 9:

Wat meynt ghy, dat mijn hart ter vaert sou zijn geleecht
Van die geheyde *liefd! die ick u trouwlick drage?*

En *heijig* voor helder; Meijer, De Boekanier, 85:

Steeds hooger klom in 't heijig *Zuid*
Haïtis land de golven uit.

Deze adjectieven zouden overeenkomen met Kiliaans *heider*, clarus, coruscus, resplendens, en het hoogd. *heiter*, bij Schmeller *haiter*, oudhd. *haitar*, helder, klaar.

Het ww. *heiden* schijnt niet samen te hangen met *heitse*, bij Kil. verouderd voor fakkel of toorts, in 't goth. *hais;* zie Diefenbach, II. 492 en 506, en Beckering Vinckers E-legie, 98. Men leest dit nw. bij Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 148:

Tortsen, heytsen, *keerssen*, *waren al uyt*,
Op de Bruyt-kamer en was bancket, noch fruyt.

En met verzachten uitgang (als rijmwoord) bij Anna Bijns, Refer. I. 6:

(*Sy*) *sullen hen niet verbranden aen* den heyse.

Heigeren—Heigen

In Der Minnen Loep, I. 219, leest men:

Si gonde him wael heymelijck;
Mer omme dat sy was gheestelick
Soe was si altois in vaer
Dattet horen vrienden tondanck waer,
So dat si him altois weygherde;
Doch lach hi altoes ende heygherde
Omtrent den tempel ende dair bij,
Ende visierde altoes, hoe hi
Mochte comen hoir te spreken.

De heer Leendertz noemt dit *heygheren* »het frequent van *hijgen*, van hijgend of smachtend verlangen vervuld zijn." De zin, waarin het w. voorkomt, wettigt zeker zoodanige verklaring. Eigenlijk intusschen zou het primit. moeten zijn *heigen*, dat ontstaan kan uit het imperf. van *hijgen* (*heeg*, *gehegen*), en tot dit *hijgen* staat als *neigen* tot *nijgen*. Werkelijk heeft Beets *heigen* (als rijmwoord) gebezigd, Dichterl. Verhalen (1848), 203:

— *'t neêrgeslagen harte* heigt
Naar 't noodweêr, dat zijn kreet ons dreigt.

Heisteren[1]—Haasten.

Het ww. *heisteren* kennen wij alleen door onzer dichteren *ontheisteren*. Ik meen, dat Ten Broecke Hoekstra, in den Rec. ook der Rec. van 1816, n°. 8, den juisten oorsprong van dit w. heeft aangewezen. En dan is het noch van *hette* of *hitte*, zooals in Meijers Woordenschat gegist wordt; noch van *heester*, zooals Weil. en Epkema vermoedden en ook Schambach nog stelde; noch van 't hoogd. *heiter*, zooals Weil. het liefst aannam; maar van *haasten*.

Heisteren komt bij onze oudste schrijvers evenmin voor als bij Kil., Plantijn of Van der Schueren, doch is bij ons uit het friesch overgenomen. Men leest bij Gysb. Japicx, I. 137:

Lijcke' eer'n mijn Maet heyst're *Adam oppe troay.*

D. i. gelijk mijn makker (Gabriel) eertijds Adam op den draf (op loop) deed *ijlen* of *snellen*. Dezelfde beteekenis ontmoet men in het middelhd. *heistieren* (met den basterd-uitgang), zie Benecke. Dus in den Parzival, 592:

Si chomen geheistieret,
Durch di passascen uf den plan.

D. i. zij komen *geijld* door de doorgangen op de vlakte. En 778:

Nu lat si heistiren *her.*

D. i. nu laat zij (haar paard) herwaarts *ijlen*. — Evenals Ten Broecke Hoekstra leidt ook Benecke het w. af van *haasten*, fransch *hâter*, oudfr. *haster* en *hastier*, bij Van der Schueren *haisten*.

Uit haast spruit drift, overijling en wanorde; vandaar is *heisteren* in den frieschen tongval »over hoop halen, van zijn stel brengen, omhalen, schommelen"; zie Wassenberghs Idiot.; en in het vlaamsch, ook met afkapping der *h*, *eisteren*, verward wijd en zijd rondstrooijen; zie Schuermans Idiot.; en vandaar ook (als gaande dat veelal met omhalen vergezeld) schoonmaken, of, zooals het in Groningen beteekent, reinigen; zie Beckering Vinckers E-legie, bl. 41. Elders, t. w. in Noordholland, geldt het w. voor »rondloopen, of op andere wijze veel drukte maken, zonder een bepaald doel," zie De Nav. VI. 361; ook uitgelegd door klimmen, klouteren, wurmen, wroeten, met veel moeite en tegenstribbeling zijn doel bereiken; zie Bouman, De Volkst. in Noordh. i. v. Mede bij Höfer is *heitzen* (tochtig) omloopen, en bij Kehrein *hatzen* haastig iets doen, overeenkomende met het hoogd. *hetzen*, haasten en doen haasten.

Drift slaat lichtelijk over tot toorn; vandaar is reeds bij Roquefort *haster* tergen, boos maken; en het eng. *hasty* zoowel haastig als oploopend. Zie ook vooral het aangevoerde bij Diefenbach, II. 507.

Van dit *heisteren* vindt men *doorheisteren* voor met onstuimigheid doordringen, doorjagen; Herstelde Uitgelez. Ged. 50

— *beulen, die 't gewisse*
Doorheisteren *met anxt en nare beeltenissen,*
Van oproer, moort en wraak —

En heeft het friesch *ontheisterjen*, zoowel bedrijvend als onzijdig, voor ontstellen, van zijn stuk

brengen of geraken; zie Epkema. En het is dit w. 't welk enkele onzer vroegere en latere schrijvers of wel dichters overnamen, in gelijke beteekenis, doch op verschillende wijzen toegepast. Dus Vondel, in zijn onberijmden Virgilius, 344: *d'* ontheisterde *Mezentius drilt vervaerlijck zijne spiets.* En nogmaals 382: *Van zulcke razernyen wort hy gedreven: 't* ontheistert *aenzicht is vol gloets.* Don Quichot, I. 31: *het visier van den helmet... dat door het slaen heel* ontheystert *was.* Ald. 231: *Sancho was so niet* ontheystert, *of hy hoorde al de woorden.* D. II. 82: *sijn Schiltknaep, soo misnoegt en* ontheistert *als 't mooglyk was.* Ald. 345: *Don Quichot bleef heel verbaest, Sanche geweldig* ontheistert. Macquet, Proeven van Dichtl. Letteroeff. I. 194: *zijne Bruid, met gloeiende wangen, door den rusteloozen nacht* ontheisterd, *en met ongevlogten lokken.* Van Ghistele, Terent. Eunuchus, bl. Bvi:

Ick en weet niet weer ick sitte, oft stae,
Soe ben ick ontheystert, *en verbaest.*

Oudaan, Uytbr. over de Psalmen, I. 317:

— *'t smerts-gevoel, 't geen 't bloed om 't hert doet koken,*
't Merg in 't gebeente ontheystert —

Antonides, Ged. 23:

Het aerdrijk wort van bosch en wildernis berooft,
De boom ontwortelt en ontheistert *van zyn loten.*

Zweerts, Semiramis, 7:

Doch wy bevonden 't heir des vyants, na dit slagten,
Door zyn wanorde haest ontheistert *van zyn krachten.*

De Verwaande Holl. Fransman, 28:

Dien beest —
Heeft ma Kousine, en al haar kleederen heel ontheisterd.

Van Lennep, Marino Faliero, 65:

— *de kielen, zwaar geteisterd*
En in den laatsten krijg onttakeld en ontheisterd.

De »*ontheisterde* kiel" is hier hetzelfde wat Tollens, N. Ged. I. 103, het »*ontredderd* schip" noemt. Bilderdijk vooral maakte van het w. nog al gebruik, waartoe de geschiktheid tot het rijm op *teisteren* zeker bijdraagt; Buitenleven, 95:

Terwijl de ontheisterde *aard, in dorre onvruchtbaarheid,*
Den luister van heur schoot in 't rouwkleed droef beschreit.

Mengelingen, II. 38:

Niet anders zuist het vuur dat woud en veld ontheistert.

D. III. 89

(*Het rijk*) *van alle kant geplonderd en* ontheisterd.

Vaderl. Oranjez. 60:

— *'t lijdend Vaderland, zoo gruwzaam wreed* ontheisterd.

Floris V, 26:

Wat bracht ons Willems val dan onorde en verdeeldheid,
Waarvan 't onheisterd *land nog woest en onbeteeld leit.*

En Kallim. 46:

— *zijn kust, steeds vormloos en* ontheisterd.

Zeer overdrachtig zong Clarisse, Ged. 49:

Zie kuische min vertrapt — den Godsdienst snood ontheisterd!

Bij Bilderdijk leverde het ww. de samenstelling, Vad. Oranjez. 1: 't alontheistrend *bliksemvier.* — Bij Antonides treft men de afleiding *landontheisteraar* aan, Ged. 366:

Dan zag Oranje van zijn hoogen zegewagen
De lantontheistraers *in verdiende wraek verslagen.*

Nagevolgd door Arn. Willis, in zijne Opdragt der Overgebl. Ged. van Zeeus, 6:

Terwyl uw strenge tucht aartsplonderaars en fielen
Als lantontheistraars *met de straf zit op de hielen.*

Heisteren[2], zie **Heiselen**.

Heitsteren—Hitsen.

Kil. heeft *verheetsteren* en *verheitsteren* voor heet zijn en worden. Van den eersten vorm zijn mij bij onze schrijvers geen voorbeelden voorgekomen; zij geven aan den tweeden, ofschoon meer naar 't hoogduitsch hellende, de voorkeur. Dus De Brune, Bancketw. I. 486: *Ghelijck de zonne* verheytstert, *en de lucht schadelick is voor blancke en delecate aengezichten.* — Waarvan het naamw. ald. 474: *de schoonste daden, en die op haren middagh sijn, werden duyster en zwart, met* de heytsteringh *van den tijd.* De Brune, d. j., Jok en Ernst, 14: *De warmte... maakt ons bruin en* verheistert. Moons, Sedel. Vermaecksp. 289:

Den Esel gaet sijn ganck; maer hy heeft onderwegen
Verheystert *van de son, soo grooten dorst gekregen,* enz.

Men ziet uit deze plaatsen, dat *verheitsteren*, in de uitspraak ook *verheisteren* geworden, genomen werd voor schroeijen of roosten; en bij Weiland vindt men dan ook nog »*ongeheisterd* brood" voor ongeroost.

Het primitief is in het nederl. *hitsen* of *hetsen*, waarvan *verhitsen* en *verhetsen* voorkomen; Geld.

Volksalm. 1854, bl. 93: *Vader is vroeg gestorven. Hij had zich bij 't hooijen* verhitst. — Dit woord is ald. uitgelegd door »bezweet, te spoedig verkoelenden drank gebruikt." Het zegt intusschen alleen, zooals men anders zegt »inwendig sterk *verhit*." En bij Rodenburgh, Poëtens Borstw. 248 leest men:

De warringh dezes twee is steets mits myn afwezen
Verhetst, *want alle dwael uyt styf-zinn' is gherezen.*

D. i. verhit, aangeblazen. De Teuthonista heeft in zijn dialect *heytste* voor warmte; Huppel *heitzen*, branden, Schöpf *hitzen*, heet maken, Halliwell *to haste*, roosten, en Anton (XIX) het adj. *heistern* voor »hitzig," nederl. *hitsig*, meest in overdrachtigen zin gebruikt, zie Weiland. Bredero en Gysb. Japicx hebben *hetsig;* zie de Wdbb. van Oudemans en Epkema. Voor het nu gewone »*heete* koorts" leest men in de Randteek. op den Statenbijbel, Dan. 8, vs. 8: *Hy is gestorven aen een* hitsige *koortse.* — Met weglating van den uitgang heeft De Decker daarvoor *hits;* Rymoeff. I. 132:

— *dat dier zoo* hits *om op de wiecken*
Te zweven van de Faem —

En ald. 192:

Dus hits *met all' zyn hart naer macht van munt te staen.*

Helkeren, zie Hulkeren.

Hengeren—Hengen.

Het frequent. *hengeren* komt voor in het Archief van Visser en Amersfoordt, III. 300: *inden Wynter voer die oploep, doe die knechten laghen Toppenhuysen ende int Wallengherga, ende sy* heengherde *vast om Sneeck*, enz. — Het w. beteekent zweven, zwerven; zie de Aant. ald. 159, en is hetzelfde met *hengelen;* zie dit w.

Herbergeren—Herbergen.

Dezen frequentatiefvorm heeft Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol 6: *dat dat ghemoede vanden ghedachten nyet aenghetast en worden, dat is onmoghelicken. Maer die te* herbergheren *ofte versmaden is elcken vlytighen menschen moghelick.* — Hij kwam mij elders niet voor; wel *herbrigen* en *beherbigen;* zie Schöpf. *Herbergen* heeft Weil.

Hergeren—Hergen.

Men leest in Maerl. Spieg. Hist. III. 107:

Tien tiden quamen van hogen Cyten
Liede van vreseliker viten,
Die Bulgren bi namen hieten,
Die cume iet in Grieken lieten,
Sine ergeren *wat daer es.*

D. i. of zij *plunderden* het, wat er was. En ald. 130:

— (*die Sarrasine*) *daden pine*
Der stede van Arleblanke.
Si ergerdent *al sterke ende crancke,*
Datsi in Proventsen vonden.

Elders spelt hij *aergeren*, a. w. II. 148:

Die quam met ongetelden here
Ende dorreet alsonder were
Tracien ende aergeret *al,*
Beede up berch ende int dal.

Dit w. is het frequent. van het oude ww. *hergen, ergen*, dat in gelijken zin van plunderen, rooven, verwoesten, voorkomt; zie *Herigen.*

Heteren, zie Hateren.

Heukeren[1]—Heuken.

Het frequent. *heukeren* heeft Goeverneur, Huisvriend, XXI. 259: *dat het hem niets verschelen kon, welk vrouwspersoon hij kreeg, als ze maar hield van* heukeren *en bezuinigen en slag had van op te potten.* — De zin van dit w. is blijkbaar geld besparen, door goed overleg of spaarzame levenswijs. Daarmede komt overeen *uitheukeren* bij Ten Kate, II. 676, voordeelshalve waren in het klein uitventen. Het hoogd. heeft in dezen laatsten zin *höken, hökern, aushöken* en (in het neders. dialect) *aushökern*, ook *uthökern* en *verhökern, häkern, uuthäkern, verhäkern;* bij Schmeller *hugkeln, hugknen;* eng. *to hawk.*

Over den oorsprong van dit *heuken* of *höken* wordt verschillend gedacht. Volgens Tiling is het »unstreitig" van *haken.* Onze Ten Kate, t. a. p. zoowel als Von Schmid, denken aan *oeken*, lat. *augere*, goth. *aukan*, waarvan ook *woekeren;* doch zie Adelung i. v.

Hiertoe behoort *hoeker, hukker* (bij Kil.), hoogd. *höke, höker, häker*, eng. *huckster, hucksterer*, iemand die waren in het klein uitvent, een uitventer of marskramer, bij Weil. *heuker*, in Gron. »een kruidenier in het klein." Dus leest men bij Baardt, Deugdenspoor, 216:

De Heuckers, *en de Koopluy zijn*
Vast allegaer in eene schijn.

Spekheuker voor handelaar in spek, Meerman, Com. Vet. 72: *soo dat .. 't spek nu al op vijf groot was gekomen. Daerom* de Speckheuckers *siende dat Matroos .. heur koopmanschap wel op noch een lager merckt mocht brenghen*, enz. — Volgens Halbertsma is in het landfriesch *heukerboer* een gering boertje, en *heukerje* zich ellendig behelpen; zie zijn Overijss. Wdb. op *Heuker.* In De Honigbije, II. 28, leest men:

'k Heb laatst nog tegens hem gereden, maar beken
Dat hy 't my te nâ ley, schoon ik juist geen heuker *ben.*

Dat moet hier zijn: een achterblijver, t. w. in het schaatsenrijden.

Heukeren²—Heugen.

In Hoofts Ned. Hist. fol. 841, leest men: *dat de Neêrlanders... het oover een' andren boegh zouden wenden, ende, zat zijnes* (d. i. van Anjou) *naa den ouwden Heer* heukeren. — Weil. vermeldt dit ww. op *Hunkeren*, en in de uitgave van Hooft door de drie Hoogleeraars, V. 423, is aangeteekend: »*Heukeren*, hetzelfde als *hunkeren*." Verwantschap zal er tusschen deze wn. wel bestaan; doch *heukeren* kan rechtstreeks worden afgeleid van *heugen*, bij Stürenburg *hügen*, sterk naar iets verlangen, in datzelfde dialect ook *huchten*, *hüchten*, *hüchtern*, in dergelijke bet., bij Halliwell *to hug*, jeuken naar iets, van *heug*, goth. *hugs*, oudhd. *hugu*, middelhd. *hûge*, zin, gemoed, gedachtenis, doch ook verlangen, begeerte; zie Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 575.

Het subst. *heug* kennen wij in de oude spreekwijs *goeds heugens*, bij Kil. goeds moeds; anders *in goeden heugen;* Mone, Uebersicht, 293:

Nu laet ons leven met blijden gheeste
ende drinken den wijn al metten keesten
ende blidelic leven in goeden hueghen.

En in het nog gewone zeggen *tegen heug en meug*, d. i. tegen zin en genoegen, dat wij nu doorgaans toepassen op eten en drinken, doch 't welk vroeger in 't algemeen werd gebezigd; Poirters, Het Duyfken in de Steenrotse, 30: *Moet gy sommighe menschen, omdat gyse van doen hebt*, tegen heugh en meugh *incruypen?* Sprankhuisen, Geestel. Balsem, Voorr. bl. 1: *Hier krijght ghy... een werck, dat wy ghenoeghsaem* teghens heugh en meugh *hebben by de hant genomen.* Van Alkemade en Van der Schelling, Nederl. Displegtigh. III. 216: *maar ook* tegen heug en meug .. *spys en drank te zwelgen.* Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolmeesters, 37:

— het is veel beter, wie dat ghy zijt,
Een luttelken te leeren met sin ende appetijt,
Dan veel dings tegen heugen en meugen *te willen lesen.*

Hobberen—Hobben.

Prof. Bormans vermeldt (in De School- en Letterbode, I 107) *hobberen*, als (in het truijersch dialect) voorkomende, eenigermate in de beteekenis van *boddelen*, d. i stommelen (zie dit w.) Het prim. zal dan zijn *hobben*, heen en weêr bewegen, waarvan ook *hobbelen;* zie dit. Met den vorm *hoppen*, waarbij men aan *hopsa* denkt, leest men het prim. bij Hiel, Nieuwe Liedekens, 69:

(*Zij*) *drevelen hand in hand*
zoo vrolijk op 't zacht gevedel,
of hoppen *door wijk en straat.*

Hodderen—Hotten.

In het dialect van St. Truijen is *hodderen* gebruikelijk voor hutselen, onthutselen; zie De School- en Letterbode, I. 107. Het w. komt overeen met het eng. *to huddle*, dooreenhutselen en wegstommelen, en is van *hotten*, stooten, eene stootende of schuddende beweging maken, waarvan zie op *Hoetelen*. Het eng. *huddled*, d. i. verward, luidt bij Halliwell *hodred*. Van dit *hotten* of *hodden* is mede *hoddebek* voor stotteraar, welks beteekenis duidelijk blijkt uit eenige der volgende pll. Coster, Duytsche Academi, 13: *dat Demosthenes, by hem geleken, maar* een hoddebeck, *en Cicero een stamerbout is.* Van der Hoeven, De Hovenier door Liefde, 47:

't Gezelschap van die quibus kan my gansch niet vermaaken,
En vrees, dat ik die hoddebek, *met zyn stameren, niet ligt quyt zal raaken.*

Rosseau, Aran en Titus, 40:

Ik sal dien hoddebek *so sitten in sijn haar*, enz.

Focquenbroch, Werken, II. 165:

Kees hoddebek *voert steets, waar dat hy is, het woort,*
Zo dat men niemand dan zyn lompe snapper hoort.

Van Paffenrode, Ged. 155:

Wat kwelt my desen hoddebek, *dese gietleugen?*

Westerbaen, Ged. II. 264:

— Met wat een verkens graty
Begint den hoddebeck *het hooft van syn oraty?*

Ald. 306:

Voorts is 't een lompen guyl, een rechten hoddebeck.

H. van Halmael, De Herstelde Zoon, 8:

Dat is een slimme Botmuil, en een hoddebek *zonder verstant.*

En elders; zie Oudemans Wdb. op Bredero, waar de eigenlijke beteekenis niet in de eerste plaats is aangewezen. Een anderen vorm der samenstelling heeft Bormeesters Klucht Zijtje Fobers, 17: *Wat roert 'et jou*, hoddebackis!

Hoederen—Hoeden.

Van Hasselt voert op Kil. i. v. *hueds* (*hoede*) de volgende pl. aan uit Dumbars Anal. II. 263: *ende der Greve ofte syn erfnamen te* huederen *in desen voerschreven voerwaerden.* — Dit frequent.

zal dan zijn van *hoeden* in den zin van houden, zooals men ook in het middelhd. dit ww. bezigde in de uitdr. *een eed hoeden;* dus Der Nibel. Lied, vs. 4539:

Do sprach der chunich Gunther: ich swür einen eit...
und wil es furbas hüten. —

Den meer gewonen zin van bewaken heeft het frequent. bij Schimmel, Verspr. Ged. 116:

Waar...
Zich de kudde aan 't knappend kruid
Dartlend voedert,
Trouw gehoederd
Door den hond —

En zoo zou men het w. ook kunnen opvatten in deze pl. bij Udemans, Verkeerde Werelt, 285:

Dewijl ghy dit uw Volck noch koestert ende hoedert.

Het kan echter hier eenen zin hebben, die aan het onmiddellijk voorafgaande *koesteren* nabijkomt; want bij Strodtmann is *huddern* het overdekken van de kuikens door de hen; bij Schambach *hudern* hetzelfde, doch ook van menschen gezegd, die door drukking elkander verwarmen, en bij Tiling *hudderken* op kuikens zitten, doch ook kinderen met zorg opkweeken. Vandaar in het vlaamsch bij Schuermans *hoeijeren* »koesteren, langzaam warmen," *hoeijerpot*, eene stoof, en bij Von Klein *hütscheln*, (spijzen) opwarmen. De beteekenis van warmen, die het w. in sommige dialecten heeft verkregen, is bijkomstig, en de hoofdzaak altijd het bewaken of bewaren, door *hoeden* aangeduid, dat in ieder geval als het primitief is aan te merken.

Hoekeren[1], zie Oekeren.

Hoekeren[2]—Hoeken.

Beide wwn. bezigt het vlaamsch. *Hoeken* is bij Schuermans »in een hoek zitten" en *hoekeren* »zich ophouden," 't welk dan zal willen zeggen: voortdurend in een hoek blijven zitten." Bij De Bo is *hoekeren*, *afhoekeren* en *afhoeken* als kinderspel »iemand in eenen hoek opjagen, om hem daar te vangen."

Hoenderen—Hoenen.

Een ww. *hoenderen* leest men in het tooneelstuk Margrietje (Amst. 1639) bl. 23:

— *nou die vaetsheydt is eboendert*
En uyt eveeght, sy gaet nou daer heur Jantje hoendert.

De zin van dit w., uit de aangehaalde regels moeijelijk met zekerheid op te maken, kan zijn *broedt*, zooals Strodtmann *huddern* heeft voor »het broeden der hennen op kuikens"; of *hoenders* houdt of aankweekt.

Hokeren—Hokken.

In het vlaamsch bij De Bo is *hokeren* »stamelen, haperen in 't spreken." Bij Halliwell heeft *to hocker* dezelfde beteekenis en het primitief is blijkbaar *hokken*, door Weil. vermeld als uitdrukking bij het kaartspel: *het hokt*, d. i. blijft steken. Doch ook buiten het kaartspel wordt dat *hokken* zoo gebezigd Een plan, eene onderneming *hokt*, wanneer zij op oneenigheid of andere zwarigheid afstuit. Wat wij *hik* noemen, d. i. volgens Weil. een stootende zucht, heet in 't fransch *hoquet*, waarvan het ww. *hoqueter*, hikken; doch Roquefort heeft een frequent. *hocler*, voor zwarigheden in den weg leggen.

Hokkeren—Hokken.

Hokkeren is in het westfriesch dialect »zich warm kleeden," anders ook *hokkelen;* zie dit w. (1e art.) Tot het aldaar vermelde *huiken* = *hokken* behoort ook *huikevaken*, voor onder de huik en dus heimelijk het een of ander verrichten; Berkhey, Akadem. Vertell. I. 9:

Ook met een ligtekooi in 't stille huikefaaken,
En dus zijn welvaart te verzaaken.

Vandaar ook het subst. *huikevaak* of *huikevaker*, *huikefaker*, voor een sluiker, geheime kwaaddoener; Bredero, Jerolimo, 39: *Bedelaers*, *Landtloopers*, *Bayert-boeven*, *Trogghel-sacken*, Huykevaken, *'t zy oudt ofte jongh.* Coster, Rijcke Man, 31:

Huyse verspiersters, en veel snoode huyckevaken,
Die quanzuys tot de luy een loose bootschap maken.

De Gelyke Twelingen, 59:

Is het die zelfde huikevaak *van daatelyk? Wel slokepek, wie*
Heeft jou gehuurd, om altyd de vreemdelingen
An te randen? —

Berkhey, Snerpende Hekelroede, 5:

Dees Huikefaaker *niet te vreên met het gebeente*
Der dorrende Armoe, trapt de zugtende gemeente,
Daar hy zyn woekrend goud aan schaal en rechtroe hangt.

Huygens schijnt aan 't woord een vrouwelijken uitgang te geven, Korenbl. I. 595:

Besteedtsters, *Heelsters*, Huyckefaexe, *Dobbelaers.*

Bild. in zijne Aantt. op Huyg. VI. 151, verklaart dit door »mantelfeexen." Zeker niet onaardig; doch niet genoegzaam gestaafd. Het laatste lid der samenstelling *huikevaken* is mij, wat zijn oorsprong aangaat, niet duidelijk.

Honderen—Honden.

Het frequent. treft men aan in Bekker en Dekens Econ. Liedjes, 294:

Dat babblen heeft de droes gemaakt!
Nooit heeft het my verwondert
Dat dit een man maar gantsch niet smaakt,
En 't t'huis dan wel eens hondert.

De beteekenis is gelijk aan die van het ww. *honden*, bij Weil vermeld in de spreekw. *het zal er honden*, ald. verklaard door »daar zullen stokslagen vallen." Juister gezegd is *honden* te werk gaan als tegen een hond, iemand als een hond behandelen. Vandaar bij Halliwell *to hound*, en bij Stalder *hunden*, kwellen, onbarmhartig plagen; bij Anton (XIX) *hunzen*, schelden, scherpelijk verwijten; bij Schöpf *hunzen*, *hundsen*, op eene hondsche wijze behandelen. Dus Bara, Het Verslingert Moekroesje, 6:

— *wijl luys'ge Marri kijft*
En tiert, en schelmt (sic), *en* hont. —

Meer gewoon is de spreekw. met het onpers. ww. Westerbaen, Ged. I. 11:

Men sagh 't en was geen deeg en dat het honden *souw.*

H. van Halmael, De Gev. Kwaaker, III. 35:

Hoe zal het honden, *komt hy die potzen te merken!*

Rosseau, Aran en Titus, 52:

Ik bender toe gereet al sou 't er nog so honden.

D. i. ruw toegaan. Zie ook Oudemans Wdb. op Bredero.

In de hoogd. spreektaal is *verhunzen*, bij Stalder *verhunden*, bederven, onbruikbaar maken; Van Lennep nam dit over in *verhondsen;* Ged. zoo Oude als Nieuwe, 212:

Schoon zich elk op 't zeerst hier toeleg',
Zelfs in 's Lands vergaderzaal
Op het onbeschaamd verknoeien,
Ja verhondsen *van de taal.*

Quos Ego! Hekelrijmen, 26:

— (*als hij*) *d'allerkleinsten regel,*
(*Waar gij uw schande in schrijft*) *bespot, beschimpt*, verhondst.

Bilderdijk heeft in deze beteekenis *verhonden;* Mengel. en Fragm. 85: *Zoo heb ik duizenden verzen zien mishandelen en te niet maken, zoo heb ik ze van de dichters zelven zien* verhonden (*om dit oud Hollandsche woord hier een plaats te geven*).

Onze vroegere gemeenzame spreektaal had de uitdr. *op een hond zijn* of *raken* voor berooid of ongelukkig zijn of worden, *op een hond helpen* voor zoodanig maken; Van Rusting, Werken, I. 435:

— *Diomeed heeft my zo strak gewont:*
En had ik 't niet ontvlugt, zo was *ik* op een hont,
En had nu (*mooglyk*) *by de dooden al gelegen.*

Ald. 246:

Wy hoopen niet, dat u genade
Zich uren lang hier op beraden
Zal, want dan raken *we* op een hont.

Bl. 467:

Der zyn 'er veel van ons gesneuvelt en gewont,
Maar dus geraken *we al den bruy wel* op een hont.

Dez. De Gehoornde Duvel enz. 64:

Waar door ge u neering dan niet langer dryven kondt,
En door u eygen schult geraakt zijt op een hont.

Rosseau, Aran en Titus, 20:

— *Het sou my gans niet lyken*
Dat gy om sulken dier geraakten op een hond.

Van Hovens Ledige Uuren, 117:

— *waaren zy niet weg geweeken,*
Nooit zou men, zelf tot dezer stond,
Van Muis, noch Muisgelyken spreeken;
Wandt alle raakten *ze* op een hond.

Van Rusting, Werken, I. 428:

— *hotstotsen* helpt *hem zeker* op een hont;
En daarom ry dan zo voorzichtig als je kent.

Dez. De Gehoornde Duvel enz. 66:

Dus helpt *de vloek wel Heer en Dienaars* op een hont.

Zoo verklaart ook Schöpf *auf dem hund sein*, *auf dem hund kommen*, door »zijn vermogen, krachten enz. inboeten, *ad nihilum redigi*, voornamelijk door slecht huishouden achteruitgaan." De verklaring hiervan ligt niet alleen in *hundsig*, karig, armoedig, behoeftig, door Schmeller aangevoerd; maar vooral in de opmerking, bij hem voorkomende en gestaafd, dat de genitief *hunds* in de dialecten menigvuldig voorkomt als superlatief voor ellendig, ongelukkig enz.; wat Praschius deed zeggen: canis est miseriae typus.

Hongeren, zie Hunkeren.

Honkeren, zie Hunkeren.

Hopperen—Hoppen.

Vlaamsche woorden. *Hoppen* is hoopen, d. i. tot een hoop maken; en *hopperen* »in hoopjes samenkomen, fr. *se grouper, s'attrouper.*" Zie voorts *Hoppelen.*

Hotteren[1]—Hotten.

Hotteren komt voor in *onthotteren* bij Van Effen, Holl. Spect. V. 107: *'t Is waar, dat hy me onmenslyk groot voorkwam, en dat ik 'er in den eersten opslag al vry wat van* onthotterde; *niet zo zeer*

uit schrik enz. En lager: *dat myn* onthottering *vry wat bedaarde zo haast ik hem eens ter deeg onder de oogen zag.* — Het w. komt overeen met *onthutselen*, d. i. bedremmelen (zie *Hutselen*) en is wellicht entleend aan het eng. dat bij Halliwell heeft *to hotter*, kwellen, plagen. Het prim. *hotten* zegt eig. stooten; zie op *Hoetelen*.

Hotteren[3]—Hotten.

Hotteren is in het vlaamsch schudden, inzonderheid zooals ligchamen van dieren of menschen doen van vet. Bij Stalder is *hottern* het schudden van een wagen, en bij Von Klein *hotteln* wiegelen, wankelen. Het primit. *hotten* heeft Schambach in dezelfde beteekenis van wiegen, schudden, anders *hotzen*, waarmede het fr. *hocher* (waarvan bij Roquefort *hocqueter*), het eng. *to hotch* (bij Halliwell) en het nederl. *hutsen* overeenkomen. Zie voorts *Hutselen*.

Van *hotten* heeft Van Rusting voor het schudden op een' wagen eene samenstelling gesmeed; Werken, I. 428:

— *je moogt wel met myn wagen ryen:*
Maar op conditie, dat je slimme wegen myen
Zult: want hotstotsen *helpt hem zeker op een hont.*

Meer bekend is *hossebossen* (eig. *hotsebotsen*); Florae Sotte-Bollen, 18:

— *dat sy t' samen* hossebossen
Op Waghens, Karren en Karossen.

Sluiter, Buytenl. 35:

— *al dat voeren op en neder,*
En 't hossebossen *door de Stad.*

Langendijk, Ged. I. 446:

— *ryden zy wat hard te post,*
Zo word hy warm gehossebost.

Berkhey, Akad. Vertell. I. 226:

Toen zegt men, dat de dart'le Rossen
Opsprongen onder 't hossebossen
Van 't Bruidje.

Het neders. zegt *husse-bussee* voor eene soort van wiegelied; zie Tiling.

Huggeren—Huggen.

Huggeren is bij Kil. hetzelfde als *huiveren;* ik meen echter dat de wn. een' verschillenden oorsprong hebben. *Huggeren*, waaraan Kil. de beteebenis van huiveren toekent, is af te leiden van *huggen*, bij denz. Kil. voor nauw toezien »verouderd" genoemd, doch in het angels. *hogian*, *hugian*, ook te zwaar denken, beangst zijn; eng. bij Halliwell *to hug*, jeuken, en van koude in zijn bed kruipen (waarvan ook *to huggle* in dez. bet.), welk laatste aan die van huiveren nabijkomt. Hiertoe behoort het eng. *hogge*, vrees of kommer; in den Teuthonista *hugge*, naijver, nijd, haat; angels. *hoga*, *hogan*, zorg, vrees, angst; waartoe ook zal behooren het eng. *huge*, zeer groot, eig. vervaarlijk (groot), dat Johnson kwalijk van ons *hoog* afleidt; bij Nares luidt dat adj. *hugy* en *hugie*, en het beantwoordt aan het angels. *hugfull*, *hogfull*, d. i. angstvol, vreesachtig.

Huiveren—Huiven.

»*Huiveren* (zegt Bild. Verh. o. d. Gesl 163) is van 't schuddende *hui*." Een prim. ww. van dit *hui* gemaakt, is mij intusschen in onze taal niet bekend. Het zou *hui-en* moeten luiden, waarvan dan met tusschenvoeging der *v*, *huiven*, welke *v* met *b* verwisseld wordt in de frequent. *hübern*, *hubberen*, van koude trillen, en de adj. *hüberg*, *hübberg*, *hubbrig*, huiverachtig bij Stürenburg. Een' primitiefvorm, die aan *huiven* beantwoordt, vindt men nogtans (behalve in het bij Kil. voorkomende *kuiven*, zie *Kuiveren*), in het eng. *to queeve*, bij Halliwell trillen, en dat tot *huiven* staat als het eng. *to quever* of *to quiver* tot ons *huiveren*. Met de *s* voorop heeft men het w. *schuiven*, waarvan bij Kil. *schoeveren;* zie dit w.

Rodenburgh spelt het w. met *eu*, Keyser Otto, II. 45:

— *helacy! hoe mijn bloed*
In heuverende *angst, mijn laffe hert doet beven.*

En het westvlaamsch zegt *hiiveren*, volgens het Belg. Mus. VIII. 178.

Opmerking verdient vooreerst het subst *huiver* bij Nolet de Brauwere, Dichtluimen, 70:

— *ik weet niet welk* een huiver
Mij overkomt op 't zigt alléen van snuif en snuiver.

Ged. III. 9:

— den huiver
Die(n) de aangevuurde koorts der weelde in de aadren giet.

En voorts het gebruik des werkwoords bij Tollens, N. Ged. II. 12:

— *Zij dwalen...*
Door boog en tempelwulft in heilig huivren *voort.*

Die het ook onpers gebruikt, Rom. 151:

Het huivert *hem door merg en been.*

De fig. beteekenis van *huiveren* is schroomvallig zijn, waarbij dus de gemoedsgesteldheid van dengene die huivert op den voorgrond treedt. Dus (Eerste) Verv. op Wag. II. 110: *hoe zeer Staaten van Holland hier* huiverden, *en 'er niets van viel.* (Tweede) Verv. XIV. 195: *Eenige Staatsleden... waren hier in* huiverende. — Figuurlijk is het w. bij Ten Kate, Dichtw. I. 177:

De stilte huivert *door hun top.*

D. II. 109:

Een koude nevel huiverde *in 't verschiet.*

Dez. De Psalmen, 193:

Kille doodschrik huivert *door mijn adren.*

Waarvan *huiverigheid* voor schroomvalligheid, a. w. XII. 29: de huiverigheid *van zommige Officieren omtrent de volvoering dier Afkondiging.* Ald. XXIII. 318: *zy konden niet ontveinzen hun schroom en* huiverigheid, *of mogelyk* enz.

Anders ook *huivering;* Stuart, Vad. Hist. I. 483: *den Secretaris, eenige* huivering *latende blijken om de aflezing te doen.*

Voor ons *huiveren* zegt het hoogd. mede *schauern*, neders. *schuren*, doch dezen worden ook gebezigd voor sterk hagelen en dergelijke; het subst. *schauer*, neders. *schuur*, eng. *shower*, is een storm-, regen- of onweêrsbui. En zoo vindt men ook *huiveren* toegepast op den wind, in den Frieschen Volksalm. 1845, bl. 35:

De stormwind huiverde *over 't dak,*
De hooge toren kraakte.

Het ww. *doorhuiveren* ontmoet men bij Ten Kate, Dichtw. I. 130:

Een ademtocht van Eeuwig Leven
Doorhuivert *mijn verrukt gemoed.*

S. J. van den Bergh, De Geuzen, 145:

— *toen hij sprak* doorhuiverde *een rilling heel de zaal.*

Dez. Heden en Verleden, 24:

Doorhuivert *heel die schaar 't bewustzijn van haar schuld.*

Ook *tegenhuiveren;* ald. 21:

— *'t gebergt dat d' adem* tegenhuivert
Des Eeuwgen, die de lucht van doffen stikwalm zuivert.

Hulkeren—Hulken.

Bij De Bo is *hulkeren*, ook *helkeren*, *hilkeren*, herkauwen. Het is mij niet gelukt, elders dit w. op te sporen of verwanten er van, die licht aangaande de afleiding geven, dan alleen het eng. *to hulk*, welks beteekenis zich wel eenigszins in overeenstemming laat brengen met die van het vlaamsche frequentatief. *To hulk* beteekent een dier van het ingewand ontdoen, eigenlijk eenig voorwerp ledig of *hol* maken. Volgens Halliwell zegt het ww. ook als mijnwerkersterm eene uitholling maken. Als znw. kennen wij *hulk* voor een schip, zooals Bilderdijks Geslachtl. juist opmerkt, zooveel als *holk*, d. i. *hollig*, eng. *hulk*, romp van een schip, angels. *hulce*, een klein schip, doch ook *hulc*, een hut of stulp, eng. *hulk* bij Sternberg (The Dialect and Folk-Lore of Northamptonshire) een stulp, die men tijdelijk opslaat voor den schaapherder.

Zoo wij dus het ww. *hulken* als primitief mogen aannemen, beteekent dit hol of ledig maken, ledigen, en bij *hulkeren* ziet dan die werkzaamheid op de maag, uit welke het eerst ingeslokte voedsel weder in den bek des diers wordt teruggevoerd, en die alzoo *hol* wordt. De uitdr. *holle maag* is bij ons bekend; de volkstaal heeft er *holwammes* voor.

Heikeren, dat De Bo heeft voor herkauwen, zou geacht kunnen worden als door wegsmelting der *l* ontsproten uit *helkeren*; ik meen echter, dat dit w. langs een' anderen weg ontstaan en geen frequentatief is. Zie De Taal- en Letterbode, V. 59—61.

Hulsteren—Hulsen.

Hulzen is omkleeden, bedekken, van *hullen*, waarvan ook het subst. *hulze*, omkleedsel; dus de Statenbijbel, 2 Kon. 4, vs. 42: *groene aren in hare* hulsen. Van Hasselt, Geld. Maandw. I. 328: *dat in Tapobrane de syde ook uen de bomen wast . want ik voor desen wel 2 off 3* hulsen, *waer de natuurlyke syde noch in was... heb bewaert.* — Anders is het w. ook wat nu *hulst* heet, fransch *houx* (*houlx*), eng. *holly*, steekpalm; Six van Chand. Poësy, 556:

— de hulse, *in weinigh weeken*
Geplukt, van tuinloof, dat voorts dort, enz.

Van het ww. *hulzen* is *onbehulsd*, onbedekt; Van Hildegaersb. Ged. 34 (naar de variant):

Soe segtet mi al ombehulst,
Mach u helpen minen raet,
Die ic can vinden, of mijn daet?

En voorts het frequent. *hulsteren*, voor verbergen, smokkelen, in eene oude keur, Handvesten van van Vlaardingen, fol. 344: *worden sy bevonden, dat sy des* hulsteren, *zoo verbeurden sy drie out scilden.* — Waarvan ook het eng. *hulstered*, verborgen, b. v. Rowley, Poems, 196:

Plonged to the hulstred *bedde of laveynge seas.*

Het angels. heeft *heolster*, een duistere of verborgen plaats; en de adj. *heolster*, *heolstre*, duister.

Bij Kehrein heeft *hülsen*, *helsen*, nog eene andere beteekenis, namelijk van »noten van hare schaal ontdoen"; eig. is dit dus *ont-hulzen*, zooals wij ook *villen*, *schillen*, *doppen*, *pellen*, zeggen voor *ontvellen*, *ontschillen*, *ontdoppen* en *ontpellen*.

Hunkeren—Hungen.

Dit prim. *hungen* wordt gestaafd door het goth. *hunjan*, trachten, streven (naar iets); Grimm, Gramm. IV. 841, Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 584;

het zwits. *hungen*, van boomen gezegd, welker bloesems door droogte niet uitbotten kunnen, bij Stalder; en het eng. *to hank*, haken naar iets, bij Halliwell.

Vandaar is *hunkeren*, eng. *to hanker*, haken of verlangen naar iets; Smits, Burmans Intreêreden, 61:

— een hoop verhongerde Poëten,
Die om der ryken disch, die grage magen voed,
Staeg loopen snuffelen en hunkren *naer wat eten.*

Dez. Rottestroom, 71:

Zeelands Leeuw, die uur op uur
Door de golven word bestreden,
Hunkert, *om zyn natte leden*
Op te droogen by uw vuur.

J. G. Tengnagel, Verwoestingh der St. Naerden, 16:

't Besluyt des vollen Raets te brengen den Soldaet,
Die zidd'rent hunckert *vast, in kouw naer de bescheyden.*

Lublink, Verhandd. I. 60: *die .. naar de saletten en speeltafels* hunkeren Borger, Leerred. I. 2: *te* hunkeren *naar hunnen vaderlijken godsdienst.* Koopmans, Redev. en Verhandd. II. 30: *die... buiten zijnde, spoedig weder naar de arme stad* hunkeren. Beets, Stichtel. Uren, III. 343: *hy* hunkert *niet naar hetgeen hy niet heeft.* Van Gilse, Twaalftal Leerred. 46: *Het (gespeende kind)* hunkert *niet meer naar de moederborst.* Bogaers, Gezamenl. Dichtw. I. 80:

Het krielde aan Maas en Scheldezoomen...
Van mannen, hunkrend *naar de zee.*

Ald. I. 179:

Het (aardrijk) *grijnst mij wrevlig aan en* hunkert *naar mijn zweet.*

Immerzeel, Ged. II. 5:

(Hij) lonkt het schepevolk toe, dat hunkert *naar 't vertrek*

Meijer, Heemskerk, 176:

Wat vraagt de dappre meer, die hunkert *naar den strijd?*

Van Alphen, Dichtw. I. 314:

(Ieder) Hunkert *naar hetgeen hij zien zal.*

Büser, Klaroengalmen, 114:

Slechts stervenden ..
Die naar een frisschen laafdronk hunkren.

Ten Kate, De Psalmen, 509:

'k Hunker *niet naar groote dingen.*

Fokke, Boertige Reis, III. 76: *zijne bedienden stonden vast te* hunkeren, *om hetgene waarvan hij niet genuttigd had, van tafel te dragen.* Vervolg op Wag. XXXII. 177: *onze Kinderen* hunkeren, *om den Vaderlandschen bodem weder te betreden.*

Ook zonder beheersching, voor verlangen in 't algemeen; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 139: *dat zij de zeven vette koejen opaaten, hoewel zij zelve zo mager als droog brood bleven staan* hunkeren. Tollens, Ged. II. 72:

Moeder, laat de Kinders spelen;
Zie, zij hunkren, *blij en graag.*

Oulings was de spelling, zooals nog naar de vlaamsche uitspraak, ook *hankeren;* Orizandts Heraclitus, 330: *als wy* hanckeren *naer eens anders welvaren, soo verliesen wy ghemeenlijck, dat ons ghegheven is.* En *honkeren;* Bloemkrans, 271:

Daar werd de mensch een Wolf, en honkert *op den roof.*

Oudaan, Uytbr. der Ps. II. 188:

— het (wichtje) honkert
Na 't vochje dat het quyt is.

De Brune, Bancketw. II. 17: *dat haer dienaers naer 't lijden schijnen te* honckeren. Van Lodensteyn, Uytsp. 294:

Die eyndelose Salighe'en en Wereld
Die 't honck'rend *hert hier soeckt met alle list.*

F. de Haes, Stichtel. Ged. 29:

Om voor den Vorst' het schrift te ontwinden,
Wiens oor vast honkert *naar den zin.*

In dergelijken zin vind ik *honkelen* bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 161: *Hoe! heb ik, om d'een of ander vink, die gij in d'armen had, als een slaaf voor de deur op den drempel sitten* honkelen!

Eene meer bepaalde beteekenis is die van het tochtig wrenschen der paarden, bij Kil. en De Bo vermeld en ook in den Statenbijbel voorkomende; zie mijne Handl. Men leest het w. nog in dezen zin bij Willink, Amsterd. Buitens. 130:

Wanneer zijn brieschend ros, gesart
Tot hunkren, *zich al vroeg liet hooren.*

Voorts die van etenstrek hebben, met den vorm *hongeren*, hoogd. *hungern*, eng. *to hunger*, angels. *hungrian*, goth. *huggrjan.* Deze vorm komt echter ook voor in den zin van verlangen; Verv. op Wag. XLV. 33: Gehongerd hadden *de Vorsten op de Barbarysche Kust na de Geschenken.* Huygens, Korenbl. I. 126:

Hy hongert *na den dagh daer honger uyt moet groeyen.*

Helmers, Holl. Natie, 116:

Aanschouwt dit zeekasteel! het hongert *om in 't west,*
's Lands overwonnen vlag in 't rijk Brasil te vesten.

Evenals *dorsten* was *hongeren* oulings onpersoonlijk; Maerlant, Rymbybel, II. 496:

Hem hongherde, *ende si wreven die haer* (korenaren)
Ende aten vanden coarne aldaer.

Zoo ook nog somwijlen in den Statenbijbel; Ps. 50, vs. 12: *Soo* my hongerde. Jes. 8, vs. 21: *wanneer* hem hongert. Matth. 12, vs. 3: *doe* hem hongerde. Doch Jes. 9, vs. 19: *sal* hy *doch* hongeren. Cap. 49, vs. 10: Sy *en sullen niet* hongeren. En elders. — Van der Palm behield den onpers. vorm ond. and. Ps. 50 en Matth. 12. Over dit gebruik in alle germaansche talen zie men Grimms Gramm. IV. 231. Merkwaardig zijn de voorbeelden, die Gerland, Intens. und Iterat. 34, aanvoert ter aanwijzing, dat de gemeenzame taal der Duitschers den vorm bij voorkeur bezigt bij ligchamelijke verrichtingen of toestanden.

Niet onpersoonlijk, maar slordig alsof het ww. lijdend kon gebezigd worden, heeft Krul, Pamp. Wereld, I. 46:

Na lang en veel verdriet van pijnelijke plagen,
Met doorenen gekroond, met geesselen geslagen...
Gehongert, *en gedorst, ô mensch! om onze zond.*

Uithongeren heeft Weil. doch niet in dezen zin, De Denker, V. 219: *hy was* uitgehongerd *naa wat nieuws.*

Het ww. *hongerbrokken* is hongerlijden; Oudaan, Voorschad. 61:

De treurigheid van geest leit op hun aangezicht,
Van weemoed, angst, van smert, noch dieper ingetrokken,
Dan in zijn holligheid van 't lange hongerbrokken.

Eene andere samenstelling is *hongerlijf*, de benaming van een vrouwenkleedingstuk, anders *zieltje* of *keurslijfje* geheeten; zie Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 521 en 614. De reden der benaming, die de Schr. niet geeft, zal daarin liggen, dat het voorwerp zoo nauw om den middel sloot, dat het niet toeliet veel te eten. — Het adj. *hongerig* wordt tot *honger* verkort; Die Dietsche Doctr. 42:

Den verdoelden te weghe hulpen;
Den hongheren *den hongher stulpen.*

En 308:

Dwerckende leven, wildijt weten,
Dats den honghere *gheven teten.*

Bij Weil. mis ik de afl. *hongerloos*, waarvan bij Van der Palm, Salomo, VI. 8: *dat hij... zijne* hongerloosheid *door streeling van den smaak bedriege.*

Het prim. *hungen* is ook verwant aan *hangen;* zoo is bij Halliwell *to hang* aankleven; ons *hang* tot iets hebben, hetzelfde als trek of neiging. Vandaar *hengelen* (zie dit w.), en het is in dezen zelfden zin, dat Lulofs *hunkeren* bezigt; Nederl. Spraakk. (2e dr.) Voorb. 11: *het eeuwig* hunkeren *om eigen huis en haard.* D. i. het blijven hangen, fig. gehecht zijn. Zoo heeft Halma de uitdr. »ergens om de deur *hunkeren*" die hij vertolkt door »passer et repasser souvent une porte, pour obtenir ce que l'on souhaite." Zoo is ook *nahunkeren* aanhangen, navolgen; Jonctijs, Toon. der Jal. II. 101: *gij zult uitvinden, dat gij van meer zult* nagehunkkert *werden, dan Bacchus koomt Menaden met hem te slepen.* — Men vindt mede *henen-* en *tegenhunkeren* gebezigd; Ten Kate, Dichtw. II. 39:

Zij hunkert *naar heur zusjen* henen.

Van den Bergh, Fantazij en Leven, 37:

De redding van zijn jongen,
Die, klepprend in hun angst,
Zijn weêrkomst tegenhunkren.

De bij Weil vermelde afl. *hunkering* leest men bij Broes, De Kerk en de Staat, IV. II. 667: de hunkering (*naar een nieuw Huwelijk*).

Uit het aangevoerde volgt, dat Bilderdijk met meer juistheid in zijne Geslachtl. *honger* afleidde van *hangen* in den zin van haken; dan in zijne Verscheid. (II. 145) *hunkeren* of *honkeren* van *jonkeren*, d. i. den jonker spelen. Zie ook *Hunkelen* en *Unkeren.*

Hutteren—Hotten.

Halma heeft *hutteren* voor »stameren, *bégayer.*" Het w. schijnt hier of daar bij ons overgewaaid van de engelsche kust; want Halliwell heeft *to hutter* voor verwardelijk spreken. Het w. is in allen gevalle te wettigen als frequent. van *hotten*, dat stooten beteekent in meer dan éénen zin; zie *Hoetelen. Hutteren* of *hotteren* komt dan vrij wel overeen met *stotteren;* zie dit w.

IJzeren—IJzen.

Bij Kil. is *verijzen* ijs worden, bevriezen; De Bo (1469) heeft daarvan *ijzeren* voor bevriezen en van koude verstijven, alsmede den versterkten vorm *ijsteren.* Het middelhd. (bij Lexer) kent *isen* voor bevriezen, hoogd. bij Grimm *eisen.* Zie wijders *IJzelen.*

Ikikkeren—Ikikken.

De eigenaardigheid van het vlaamsch, volgens Hoeufft ook in Zeeland en Noordbraband niet ongewoon, van in het gemeenzaam gesprek het pers. voorn. *ik* bij herhaling te bezigen, en die ook Paffenrode bedoelt, als hij Ged. 109 zegt: Kik benne kik *nog vegterken nog smeyterken, zei den Braber* — gaf aanleiding tot het frequent. *ikikkeren*, in den Holl. Spectator, V. 338: *als ik 'er* (t. w. op de kunstverkoopingen) *deezen of geenen Antwerpschen Signoor lustig op zyn Brabantsch onder hoor* ikikkeren.

Dit w. is te vergelijken met het fransche *tutoyer*, oul. ook *tutayer;* het hoogd. *dutzen*, bij Schmeller

duizen, duhizen; eren, erezen, bij denz. iemand met *er* aanspreken; *ierznen* in het tyroolsch bij Schöpf met *Ihr* aanspreken, enz.

Inneren—Innen.

Het ww. *innen* heeft meer dan ééne beteekenis. De meest gewone is die van (geld) inkrijgen, ontvangen; en ik erken, dat deze van ouder dagteekening is, dan ik vroeger (zie mijne Lat. Verscheid. 480) meende. Zoo leest men reeds in stukken van de jaren 1388 en 1389, Bijdragen tot de Oudheidk. en Geschied. van Zeeuwsch-Vlaanderen, door Janssen en Van Dale, VI. 375: *datte voorseide scoutheeten tvoorseide ghelt uplegghen mochten ende betalen (den weercliden) ende* innent *voort metten twivouden up die ghone diere of in gebreke wesen souden... ende* innent *voort metten viervouden.* D. IV. 69: *dien cost halen ende* innen *op de stede van der Sluus ende op de persone van der stede.* En D. VI. 168, in een document van 't jaar 1441: *dat deken ende vinders vanden vors. amb. machtich zijn alle de boeten te* innene *die men verbeurt int vors. amb.* Zoo ook in Serrures Vaderl. Museum, V. 228, een handvest van 1462: *zo sullen de dekin ende den gheswoernen alle dese vorschreven boeten* innen *ende byeenbrenghen ten oirbore ende proffite vander gulde* (d. i. *van het gild*). Dus ook bij Kausler, Denkmäler, III. 72:

Gracie ne sal niet ghedoghen
Dat hi sneve, maer queeken, zoghen,
Ende den loen doen innen,
Die gheens zins mach dinnen.

Dinnen is *dunnen*, d. i. klein, gering worden, verminderen.

Onze Rederijkers brachten het inzamelen van het geld over op andere zaken, als Constthoonend Juweel, 420:

(*die*) *nu moghen behertighen ende bequamelijck* innen
alle het tuchtich berecht, dat haer hier is voorgheset.

D. i. ontvangen, aannemen, t. w. al het leerzaam onderricht. Springhader aller Kinderen Gods, 143:

Och! of Godt gaf dat d' onreden most wijcken,
Men soude hier woonen als int beloofde Lant:
Maer soo langh d' onreedlijckheyt boven steeckt als brant,
Sal den Vyant met den sijnen haer ghenoeghen innen.

Ald. 211:

Sy is een reden Godts, Godts wil en welbehaghen,
Die ons leert aenroepen en deucht innen.

Leydsch Vlaemsch Orangien Lelyhof, 119:

— *yder*
Wilt blijtschap innen
Mit danckbaer sinnen.

De Casteleyn, Konst van Rethor. 133:

Wilde dieren vrientschap met vrientschap innen. (*)

Dus wederom minder figuurlijk, bij Coornhert, Wercken, I. fol. 234: *de vruchten te verkoopen ende de incomsten te manen ende* innen. D. II. fol. 402 verso: *dat... de Aelmissen by den Diaconen te beter sullen mogen werden* gheinnet. Informacie, 72: *dat zy heurluyder beden ende ommeslagen* innen *by eyssehen.* Hooft, Nederl. Hist. fol. 443: *Dies wend' hy 't oover een' ander boegh, en verzocht slechts twaalfhondertduizent gulden te leene... Als dit meede niet gaan wilde, bestond hy weeder zelf omslaaghen te raamen, en die, met geweldt, te* innen. Wagenaar, Vad. Hist. IX. 68: *onaangezien men, in dit jaar, veel moeite gehad hadt, om de enkele schatting te* innen. Van Wijn, Nal. op Wagenaar, II. 241: *De gaarder moest, na verloop van iedere maand, van elken Persoon of hoofd... twaalf stuivers* innen. Huydecoper, Hekeld. 26:

Den vrekken Ruzo, die onbuigelijk van zinnen,
Op d'eersten dag der maand zijn interest loopt innen,
En prompt betaalt wil zijn. —

Nog bij Bilderdijk, Odilde, 123:

— *arbeid, die vernuft en zinnen*
En brein, en bloed, en merg verteert,
Op dat wy 't handvol nooddruft innen,
't Geen leven, stand en rang begeert.

En Najaarsbl. II. 139:

— *Ik huis en goed regeeren?*
Ik weten, hoe het ga met innen *of verteeren?*

Uit al deze plaatsen — en men voege daar nog de twee bij Van Hasselt op Kil. en de ééne uit Hooft bij Weiland aan toe — blijkt duidelijk, dat het ww. *innen*, zoowel vroeger als later, den zin had en heeft van inkrijgen, ontvangen, inzamelen, inooogsten, hetzij eigenlijk, hetzij overdrachtelijk.

De heer Leendertz heeft beweerd, dat ik mij in deze meening vergis, en dat *innen* beteekent »binnenbrengen"; zie De Navorscher, D. VIII. 376 en volgg. Ik behoef slechts op de zoo even beroepen getuigen te wijzen, en te vragen, of de schouts het geld op de nalatige schuldenaars moeten verhalen en *inbrengen* of *inkrijgen;* of de kosten op

(*) Deze plaats werd mede aangevoerd in mijne Verscheid. 267, doch aldaar min juist verklaard door »herdenken, vergelden." De vergelijking met andere door mij aangetroffene uit hetzelfde tijdperk doet zien, dat ook De Casteleyn bedoeld heeft: inzamelen, inoogsten, ontvangen.

de stad Sluis door denzelfden persoon moeten worden verhaald en *ingebracht* of *ingekregen;* of de deken en vinders van het ambacht de verbeurde boeten moeten *inbrengen* of *inkrijgen;* of het onderricht door denzelfden persoon moet worden behartigd en *aangebracht* of *ontvangen;* of de vijand over de onheilen zijner tegenpartij genoegen zal *aanbrengen* of *inoogsten;* of Ruzo den intrest van zijn kapitaal, en de Gaarder zijn twaalf Stuivers *binnenbrengt* of *binnenkrijgt;* of Bilderdijk belijdt onbekwaam te zijn tot verteren en geld *inbrengen* of *ontvangen*, enz. Niemand heeft ooit anders begrepen, dan dat telkens het laatste wordt bedoeld. Men raadplege onze voornaamste woordenboeken. Bij Kil. is *innen* colligere, cogere, recipere; bij Mellema: recevoir, collecter; bij Casp. van den Ende: recevoir, colliger; bij Corleva: recevoir peu à peu; bij Halma en Van Moock: invorderen; bij Kramers: invorderen en ontvangen, encaisser etc.; bij Holtrop: invorderen; bij Bomhoff: to gather in, to receive; bij Hannot en Van Hoogstraten: invorderen, ontvangen; bij Weiland: invorderen; enz. Altijd en overal is *innen* de daad van dengene die *ontvangt*, nimmer van hem die *betaalt;* van dengene die *binnenkrijgt*, nimmer van hem die *binnenbrengt*. De analogie met *uiten* van *uit* moge voor de beteekenis van binnenbrengen pleiten: zij strijdt met het volstandig gebruik van bijna vijf eeuwen lang.

Diezelfde beteekenis blijkt mede uit het zelfst. nw. *inner*, dat voorkomt in den zin van ontvanger, inzamelaar; Halbertsma, in De Vrije Fries, IX. 224: *molenhuisjes, waar de* inners *der belasting van het gemaal in woonden.* Zoo reeds in eene Ordonnantie van 1620 bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 205: *soo sal hy gehouden wesen den Gegyselde... te betalen 's daegs dertig stuivers elck... welcke kosten de selve* inner *wederomme sal mogen verhalen aende gebrekigen: des sullen de Gegyselde* den inner *dateliken waerschouwen van de gyselinge, ende* den inner *wederomme de gebrekige.*

Eene enkele maal gaven de Rederijkers aan *innen* eenen anderen zin, namelijk van binnengaan of binnentreden; dus in de Rotterd. Spelen van Sinne, 236, waar (moet men weten) »Duyster Verstandt" eene soort van herberg is:

Hier in duyster verstandt wilt tzamen binnen innen,
En u aldaer met ons dranck en spijs voet.

Dezelfde beteekenis kan het w. hebben in Houwaerts Lusthof der Maechden, I. 843:

Als die Griecken uyt waren om Troyen te innen,
Hetwelcke daer naer ghebeurde veel jaeren enz.

Men heeft hier waarschijnlijk willen vertolken het fransche *entrer*, lat. *intrare*, en vandaar, doch in bedrijvenden, bij Kil. de beteekenis van invoeren, inleiden, doen ingaan; eene beteekenis, die zooveel mij bekend is, bij onze schrijvers niet voorkomt, en op den klank van het woord af schijnt aangenomen.

Noch in den zin van inkrijgen of ontvangen, noch in dien van intreden of doen intreden, is *innen* het primitief van *inneren;* dat moet elders worden gezocht. Men vindt het in het middel- en oudhoogduitsch. Bij Benecke komt *innen* en *erinnen*, en bij Graff, I. 298, *innon*, voor in de beteekenis van gedachtig of opmerkzaam zijn, of zooals het Wtb. van Benecke te recht zegt: (ich) *erinne* = (ich) *werde inne*. Het middelhd. verbond namelijk — men zie altijd hetzelfde Wtb. — het adverb. *inne* met verschillende werkwoorden; *inne werden* (met den gen. *eines dinges*) duidde aan gewaarworden, leeren kennen; *inne brengen* (insgelijks met den gen.) gewaar doen worden, doen leeren kennen; men zie dit nader gestaafd in mijne Verscheid. 265.

Hetzelfde gebruik van *in* met een werkwoord had, en veelvuldig, bij onze Ouden plaats; zie t. a. p. 263—6. Een paar voorbeelden voeg ik daaraan toe. In de eerste plaats van *inne worden;* Lancelot, B. II. vs. 31371:

(*hi*) *peisde dat hi niet doe*
Sonder sake en peisde soe;
Der ghelike die coninginne
Warts *bi sire manieren* in inne,
Ende si peisde alsoe houde enz.

Ald. vs. 36935:

Die goede man trac achterward
Ende werd *daer wel doe* in inne,
Dat Lanceloet was uten sinne.

Maerl. Spieg. Hist. II. 245:

Want hi warts *daer bi* in inne
Dat hi neven den duerpel vant
Crumen liggende int sant.

Ald. 387:

Gontymara die coninghinne
Hort dies mare ende werts in inne,
Dat haer man es inden lande.

Horae Belgicae, V. 53:

Ywe stont ten tinne
ende wert *der ridders* in inne.

D. i. werd gewaar. — Voorts van *inne maken*, dat beantwoordt aan het middelhd. *inne brengen*, en derhalve beteekent gewaar doen worden, indachtig maken; Lancelot, B. III. vs. 11925:

Her Keye, dat ic u dit make in inne

Dat doet mi di starke minne
Daer ic om hem af ben gevaen.

Maerl. Spieg. Hist. II. 293:

— *berecht mi doch*
Eene dinc, die ic vraghe noch,
Ende dan salic u maken in inne
Al dat leit in minen zinne.

Snellaert, Nederl. Ged. 146:

Soudic u des maken in inne
Vander werelt beghinne

Ald. 152:

— *nu hebdi mi* ghemaect inne
Vander werelt yrst beghinne.

Episodes uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), vs. 5754:

Den coninc maecten *sy des* in inne,
Dat hy her Hector bynnen houde.

Al verder *inne doen*, in gelijken zin; Kausler, Denkm. III. 55:

Verstant, ik sal di doen in inne.

En eindelijk ook van *inne zijn* of *wezen*, 't welk mij zoomin als *inne doen* vroeger was voorgekomen; Maerlant, Spieg Hist. Tweede Paertie, 135:

So mechtech was hi van sinne,
Dat hi wilde sijn in inne
Elke clercgie in elke tale,
Dat hi den gront mochte kinnen wale.

Der Leken Spieghel, II. 326:

Helena, die Reiserinne,
Woude nu wesen in inne
Waer dat cruce ware ghedaen,
Daer Cristus aen hadde ghestaen.

D. i. kennis dragen. Deze verschillende uitdrukkingen hebben bij ons niet, zooals in het hoogduitsch, een ww. *innen* doen ontstaan, tenzij in het dialect van den Teuthonista, die *er-innen* heeft voor leeren en vernemen, beteekenissen, welke met die van kennis dragen en kennis nemen vrij wel overeenkomen. Geen wonder derhalve dat ook het frequent. *erinneren* of *herinneren* te onzent veel later voorkomt, dan bij onze naburen. Reeds het oude hoogduitsch bezat *inneron*, zie Graff, t. a. p. en het middelhoogd. evenzoo *sich innern* en *geinnern*; een' ander of zich indachtig maken. Vandaar dan vervolgens het hoogd. *erinnern* en *sich erinnern*, werkwoorden, ten tijde van Hooft naar ik meen, ook bij ons in zwang geraakt en sedert gebleven. Dat zij daarom germanismen zouden zijn, behoeft niet te worden toegegeven. Wij hebben, het is zoo, het primitief *innen* in den hier bedoelden zin niet opgenomen; de reden daarvan ligt vermoedelijk in de omstandigheid, dat dit woord bij ons in andere beteekenissen gebruikelijk was, wat in het hoogduitsch geen plaats had; doch de wortel des werkwoords, het adverbiale *in* (d. i. indachtig, inwendig bekend) bezat het middelnederlandsch evenzeer als het middelhoogduitsch, en het vermogen, om zelve daaruit een werkwoord, ook in den frequentatieven vorm, af te leiden, zal onze taal door niemand betwist worden. De kundige Ypeij was dus in een goed spoor, toen hij zeide: »(*Herinneren*) is hetzelfde met het oude *in inne worden*, 't welk eigenlijk *te binnen brengen*, *indachtig worden* beteekent, hetwelk geschiedt in het binnenste van den mensch" enz.; zie Brender à Brandis' Magazijn, II. 282. In het begin der achttiende eeuw schreef Sewel in zijne Spraakkunst (Amst. 1708) bl. 129, (Derde Druk, 1733, bl. 247), dat *erinneren*, één van »die woorden was, welke sommigen niet bevielen"; hij wijst echter ook op den voorgang van Vondel, en beweert dat men dezen, alhoewel »met bescheidenheid en niet al te dikwijls" mag navolgen. Waaruit bij den Spraakkunstschrijver die schroomvalligheid sproot, blijkt niet. Huydecoper deed dan ook wel, met (Pr. II. 86) te doen opmerken, dat het woord, als bij tal van schrijvers, zelfs van vóór Vondels tijd, voorkomende, »zekerlijk" mag gebruikt worden.

Minder wellicht gaf echter het gebruik van het ww. *erinneren* bij ons aanstoot, dan de beheersching, die men er naar het hoogduitsche taaleigen somwijlen aan toekende. Ik heb elders mijne gedachten over die beheersching ontvouwd (*) en behoef dus daarbij niet wederom stil te staan. De heeren Leendertz en Te Winkel deden mij het genoegen, mijne gronden te overwegen, en mij hunne bedenkingen niet te onthouden; zie De Navorscher, t. a. p. en De Taalgids, IV. 7 en volgg. De laatstgenoemde Geleerde, van wien het mij bevreemdt, dat hij in de opgave van de gevoelens onzer taalkenners aangaande het onderwerp van zijn vertoog het getuigenis onbesproken en zelfs onvermeld heeft gelaten, door den hoogl. De Vries zoo duidelijk als krachtig afgelegd (†), gaf wederom een blijk van scherpzinnigheid, door de oorzaak van de tweederlei beheersching (*iemand aan iets* en *zich iets herinneren*) te zoeken in een wezenlijk verschil, tusschen deze uitdrukkingen bestaande. Ik voor mij zou niet durven aannemen,

(*) Zie Verscheidenh. 263 en volgg., Nalez op het Gloss van Prof. Lulofs' Handboek, 54, en Latere Verscheid 480 In het laatstaang. w 481 wees ik op de verschillende beheersching van *indachtig*, dat wij bezigen voor het oude *in*; met *van* vindt men het w. bij Huygens, Korenbl I 242: *Wy sullen malkanderen* indachtigh *houden* van *alle deser dingen gedaente.*

(†) Zie het Glossarium op Der Leken Spieghel, o. h. w.

dat zij, die er zich van bedienden, zoo diep hebben gedacht, en kan, althans van één der aangevoerde schrijvers, het tegendeel staven. Dr. Te Winkel haalt, bl. 9, van Feith de volgende plaats aan, als pleitende voor het gebruik van een' vierden naamval:

Herinnert *ge u, vriendin, wanneer de zon heur stralen*
Om 't brandend middaguur meer lijnrecht neer doet dalen,
Hoe we in een koele grot enz.

Evenwel is er reden om te twijfelen, of de taalkundige grond, op welken Feith hier »den vierden naamval" bezigde, bij hem wel zeer vast was; want dezelfde Auteur gebruikte elders herhaaldelijk in gelijken zin eene andere beheersching; Oden en Ged. (uitg. in kl. 8vo) I. 197:

Ach! ieder stille maneschijn
Herinnert *mij* aan eedle vrinden,
Die thans een prooi der wormen zijn.

D. III. 44:

Herinner *u* aan Alba's woede
Op wier herdenking 't hart nog beeft.

De Eenzaamheid en de Wereld, 150:

Herinnert *ge u* aan nog zoo menig stil gesprek,
Dat ons toen boeijen kon aan dien vertrouwden plek?

En in de Verlustiging van mijnen Ouderdom zette de Dichter, bl. 111, als opschrift: *Herinnering* aan *het oude Nederland* — zoodat, als zijn gezag op het taalgebied gelden mag, het eer tegen dan vóór de beheersching met den vierden naamval pleiten zou.

De afwijking intusschen bij onze schrijvers van de aloude wijze van beheerschen, die in het hoogduitsch ten aanzien der wwn. *innen*, *erinnen* en *erinnern* plaats had of nog heeft, is volstrekt niet bevreemdend. Bij tal van werkwoorden is de beheersching in de verschillende tijdvakken, ja zelfs in hetzelfde tijdvak, niet steeds dezelfde. En wat ons *herinneren* betreft, komt daar nog de omstandigheid bij, dat zijne beheersching met den tweeden en derden naamval alleen begrijpelijk was voor hen, die het gebruik en de beteekenis der middelnederl. wn. *inne worden*, *inne maken* enz. hadden leeren kennen, en dat het veel meer voor de hand lag, het woord af te leiden van het bij ons niet onbekende *innen*, hetwelk zich, met eenigen schijn zoo al niet van juistheid, dan toch van regelmatigheid, door »inbrengen" liet verklaren. De redeneering, die men, naar ik meen, voor het eerst vermeld vindt in Der Kinderens Uitgez. Analog. en Etimolog. Gronden der Ned. Letter- en Taalkunde (1802), bl. 30: »*Herinneren*, of liever *herinnen*, van 't voorzetsel *in*" — en breedvoerig ontwikkeld vindt in den Konst- en Letterbode, n°. 8 van 1803, was zoo natuurlijk: *herinneren* = een herhaald *herinnen; innen* = te binnen brengen; dus *herinneren* = een herhaald te binnen brengen, en wel, *van* de zaak *aan* den persoon, en geenszins *van* den persoon *aan* de zaak. Er haperde slechts één punt, of liever twee punten: men vatte een verkeerd primitief *innen* bij het hoofd en nam dan dit nog in eene verkeerde beteekenis.

De beheersching van den vierden naamval van de zaak, bij ons eenmaal gevestigd, te willen gaan weren, zou dwaasheid zijn. Doch men zegge niet, dat zij de eenig ware is, en late aan bevoegde schrijvers de vrijheid om het oude en eigenlijke taalgebruik te volgen.

Ten aanzien van *herinneren* zij vooreerst nog opgemerkt, dat sommigen — Huydecoper zegt »op eene kluchtige wijze" — er een' vreemden uitgang aan gegeven en *erinneeren*, *herinneeren*, uitgesproken hebben; zie mijn Taalk. Mag. I. 48, en voeg daarbij nog uit Pels, Mengelzangen, 12:

Gy moet u erinneren, *dat groote Heeren*
Die al te streng zijn, niet zeer lang regeeren.

Ten andere, dat de door sommigen gebezigde schrijfwijze van *errinneren*, als allen grond missende, geene wederlegging behoeft; zie dus alleen Huydecoper, Pr. II. 87 en Ypeij in Brender à Brandis' Magazijn, II. 282.

Ten slotte, dat het voorvoegsel *her* van lateren tijd is, en almede heeft bijgedragen om het werkwoord minder juist op te vatten. *Her* toch is zoowel in uitspraak als in beteekenis sterker dan *er*. *Herdoen* is opnieuw doen, en zoo heeft men dan ook *herinneren* opgevat als: op nieuw te binnen brengen; zie b. v. Lulofs, De Declamatie, 22. Ja zelfs heeft men in *erinneren* eene verbastering willen zien van *herinneren;* zie Brender à Brandis' a. w. II. 263. Gelijk ieder het onderscheid zal gevoelen tusschen *eene weldaad erkennen* en *iemand herkennen*, behoorde men te hebben ingezien, dat *herinneren* niet hetzelfde uitdrukt als *erinneren*, en daarbij gevoeld, dat, in overeenkomst met *erkennen*, *er* gepaster prefix is dan *her*. Gelijk in *erkennen*, *ervaren* enz. had men *er* bij ons in *erinneren* zeer wel kunnen of liever moeten behouden. Als onze dichters het nog wel eens bezigen, dan is dit alleen wegens de versmaat, b. v. Bilderdijk, Fingal, I. 56:

Ze erinnert *me aan den tijd der lang vervlogen dagen.*

Dit voorvoegsel moge in het nederlandsch niet zoo veelvuldig voorkomen als in het hoogduitsch: wij kunnen niet zeggen, dat het onzer tale vreemd is. Dr. Te Winkel vergiste zich tweemaal, met bl. 12 te meenen, dat onze woorden met *er* slechts vijf in getal zijn, en dat men buiten de spreekwijze *mijns erachtens* het werkwoord *erachten* bij onze schrijvers te vergeefs zal zoeken. Wie eenmaal de voortzetting van het Nederl. Woordenboek tot de aanvangsletters *er* zal beleven, zal ontdekken, dat onze taal veel meer dan vijf werkwoorden met dat voorvoegsel bezit. en dat *erachten* ook buiten de genoemde zegswijze wel degelijk voorkomt

---

Jakkeren—Jakken.

Jakken, een versterkte vorm van *jagen*, is bij Weil. een vlaamsch woord, voor »het paard met de klappende zweep voortjagen." Bij Kehrein is *jacken* snel rijden. Men leest het bij ons in De Honigbije, II. 29:

Een Bruid, die agter aan in een der kluften reed,
Waar meê men langs het ys aldus al jakkend *gleed*

Ald. 50:

— *kouw, en stopen vogt. in herberg, op de baan,*
Of in het jakken *langs de straten opgedaan.*

Vandaar *jakkeren* bij Van Beers, Levensbeelden, 124:

— (*die*) *overendweder*
Jagen en jakkren *op hun forsche en zwaertrapplende peerden.*

Hilarides, Humor. Rijmelar. 67:

Vervrolijkt.. door scherts en wijn,
Zou hij dat kunstje ook eens probeeren
En jakkren *als de groote heeren.*

Uit het voorafgaande blijkt, dat te paard rijden bedoeld wordt, doch met het bijdenkbeeld van op eene onhandige wijze. Volgens mijn Arch. III. 360, is het in Maastricht hard loopen, draven, galoppeeren (van paarden en ruiters gezegd); bij Müller en Weitz *jackere*, galoppeeren; bij Vilmar *jackern*, snel rijden; bij Schultze *jachtere*, met kinderen jagende spelen; Brem. Nieders. Wtb. *jakkern*, *uutjakkern*, uit rijden gaan, een wandelrid doen; bij Reinwald *jackern*, *utjackern*, slecht rijden, ook *jäckeln*. In algemeene toepassing is *jakkeren* in Zuidbeveland »iemand dringend aanzetten om spoedig iets te doen," volg. N. Ned. Taalmag. II. 224, en De Navorscher, XI. 375; en dus leest men bij Cremer, in 't Geillustr. Stuiversmag. 1863, I. 69: *'t vlêgelt en zingt, en 't* jakkert *en joagt, went t' oavend mot 't kloar zin.*

Iemand *afjakken* is eig. hem door jakken of jachten afmatten, en zoo in 't algemeen kwellen of mishandelen. Die beteekenis heeft ook het frequent. *afjakkeren* bij Van Lennep, De Pleegzoon, I. 239: *dan spijt het mij, dat ik den armen Joan zoo heb* afgejakkerd. Doch Dickens, Het verlaten Huis, door C. M. Mensing, 146: *de kunst van weiden* afjakkeren.

Doorjakkeren behoudt de eigenlijke beteekenis van snel doorrijden bij Beets, Cam. Obsc. (5e dr.), 333: *Fiks* doorjakkeren, *Gerrit!* (zeggen de studenten tegen den voerman). Zie ook *Jachten*.

Jammeren—Jammen.

Adelung merkt op, dat in *jammer* en *jammeren* de *j* niet tot den wortel behoort en de vergelijking met andere talen bevestigt dit. Bij Graff, I. 598, vindt men als subst. *jamar* en *amar*, als adj. en adv. *jamar*, *jamarlih*, en *amer*, *amerlih*, en als ww. *amaron*, *ameren*. In het middelned. was de *a* niet als nu kort, maar lang; zie Huyd. op M Stoke, I. 13. Het prim. dat bij ons *jammen* of *jamen* zou moeten luiden, vindt men in het oudnoordsche *emja*, weeklagen, *ama*, lastig vallen, leed veroorzaken, het zweedsch *ömma*, smarten, droevig zijn, *ömka*, klagen.

De laatst aangeh. vorm wijst op een nederl. ww. dat Bilderdijk, Geslachtl II. 10, te recht aan *jammeren* verwant achtte, t. w. *janken*, dat door eene meer voorkomende letterwisseling etymologisch aan *jammen* gelijk is. Dit *janken*, waarvan ook het frequent. *jangelen* (zie dit w.), wordt doorgaans gezegd van het huilen of kermen van dieren, als Vondel, Poëzy, I. 13:

— *honden* jancken *en half doode menschen huilen.*

Beronicius, Boeren- en Overh. Strijd, 11:

't Was of ge een ritzen hoop van Katers hoordet janken.

Doch gold vroeger evenzeer, en bij Outzen uitsluitend, van menschen; Vondel, Toonneel des Mensch. Lev. 39:

Terwijl dat d' eene vast heur voor de gift bedankt,
Zucht d' ander om zijn loth, treurt, vast, ja weent en jankt.

Dez. Poëzy, I. 322 (overdrachtig):

Zijn maet is uitgeleert wanneerze vrijt:
Zy jankt *van hartepijn, of kropt haer spijt.*

Hooft, Ned. Hist. fol. 289, in de beschrijving van den moord te Naarden: *een kryten en kermen, zuchten, en* janken, *om steen en staal te vermurwen.* Van Lennep, Rom. Werken, XXII. 24: *Kinderen, die om brood* janken. Bl. 176: 't gejank *van dochter en meiden.* — Vooral *janken naar iets;* Beronicius, a. w. 43:

De woeste Schreeuw'ren, die naar strijd en plundring janken.

De Denker, III. 63: *Zyn hart...* jankt *na (de divertissementen).* Vlaerd. Redenrijckb. 377:

So heeft ons hert gejanckt *naer u die schone bloeyt.*

Pers, Urania, 155:

Brand ons hert gelijck een vyer,
Dattet janckt, *na lang verpoosen,*
Na de vruchten en haer cier.

Ald. 102:

— u blint verstant
Verlangt en janckt *na d' ydelheên.*

Bl. 195:

Want menschen en het Vee
Na u, ô Vreede! jancken.

En 220:

Soo jancken *wy na 't rechte Vaderland.*

Higt, Ged. 106 (van Satyrs):

— schoon zij janken *naar een aangenaamen buit.*

En 295:

— dat uw dappre en jeugdige arm
De kuischheid van 's Lands vrije Maagd bescherm,
En hem, die naar heur jankt, *beschaamd te rug doe vlieden.*

H. van Halmael bezigt *opjanken;* Wysheid en Zotheid, 48:

— willen wy weer eens opjanken? —
Wil jy weer balken, zal ikje met oorvygen bedanken.

En Bilderdijk *najanken;* Zedel. Gispingen, 53:

Die Duitschland onvermoeid, en dweepziek na *blijft* janken.

Hiertoe behoort het adj. *jankerig;* Hilarides, Humor. Rijmelar. 62:

Hij fleemt niet meer, hij lacht noch speelt:
Is kribbig, jankrig *en nog meer.*

Voet bezigt een adj. *jammer* voor jammerlijk, Sticht. Ged. I. 49:

't Zyn jammre *dwaasheên of regtaarte Satans laagen.*

De vorm is bij ons vreemd, doch wel te wettigen volgens het boven aangeh. uit het oudhoogd. De Dichter heeft het w. wellicht analogisch geacht met het adj. *wonder.* — In den Gysbr. van Aemstel, 62, voegt Vondel *janken* met zijn frequent. bijeen:

Men recht met jammeren *noch* jancken *hier niet uit.*

Met den langen *a*-klank van het primitief heeft Maerl. het ww. Episodes uit de Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), 59:

Sy was dick en bleec ende root,
Die in die sale feeste groot
Maecten, daden se dicken jameren.

Het rijmwoord is *cameren.* Evenwel Vondel heeft dus buiten het rijm in Maria Stuart, 42:

My jamert *zulk een spruit van vierentwintigh jaer.*

D. i. dus onpersoonlijk, en zoo werd *jammeren,* gelijk veel andere die eenige inwendige gewaarwording te kennen geven, dikwerf gebezigd; zie Weil. en Grimm, Gramm. IV. 231; doch ook vaak niet, als Werken van Feith, X. 106:

Hij grijpt het [kind] uit den nood, en, met zijn' last beladân,
Jurcht hij zijn veiligheid, ook waar 't nog jammert, *aan.*

En lager:

De zwakke moeder schreit en jammert *op een graf.*

Vondel heeft *uitjammeren* (zie Weil.), 't welk men ook leest bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 84: *sij... konden niet als een sagt gekris* uitjammeren. Van Lodensteyn, Uytsp. 220:

— om 't misbaar...
Uyt *te* jamm'ren *nagt en dag.*

Van Kampen, Uitgel. Verh. 384: *woorden, die men in de eenzame lucht moest* uitjammeren. — D. i. bedrijvend; doch onzijdig bij Westerman, Ged. IV. 215:

(Die Euroop) uit d ontzetbren bloedstroom beurde,
Waar 't, uitgejammerd, *in verzonk.*

Het middelned. heeft het ww ook met den vorm *jamberen* en het adj. *jamberlike;* zie Oudemans' Bijdr. i. v.

De afl. *jammeraar* heeft Loots, Nag. Ged. I. 29: de jammeraars *om inkwisitievuren.*

In de verwante dialecten heeft men ook de vormen *jämsern* en *jamseln;* zie Kehrein en Stalder.

Tot *janken* zal behooren *moosjanken* of *moesjanken,* bij onze vroegere dichters vrij gewoon; Six van Chand. Poësy, 186:

Wyl ik in wind, in sneeuw, en zonder maan,
Licht moosejank, *of voor een spleet zal staan,*
Kleptandende, om myn duif te spreeken aan.

De Gelyke Twelingen, 21:

Je loopt te veel moesjanken, *en je dobbelt te garen.*

En lager:

Je moesjankt *ook graâg, al ben je nou zo staatig in 't bruin.*

En bl. 44:

Dat zel je rouwen: dat gaet, recht toe recht an, nae je wyf...
Die zel je 'er veur begroeten, en dat moesjanken *wel verleeren.*

De Hoventer door Liefde, 42:

Ik zal je oude quibus, dat moesjanken *wel betaald zetten.*

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, V. 223: *eerst* moesjanken (*de mannen*) *ons* na, *vrijen ons* enz.

Vandaar *moosjanker* of *moesjanker;* De Brune, Jok en Ernst, 273: *dan sal* een Mozejanker, *om tot sijn voornemen te komen, zweeren, liegen, en 't meisje beloven te trouwen.* De Decker, Rymoeff. I. 208:

— *myne daelderen, die borst en bloed ontvoncken*
Met eenen gloed, een vlam, die vry wat anders blaeckt,
En hun moesjanckeren *wel anders gaende maeckt.*

Misschien door eene misstelling lees ik *moesjonker* bij Lublink, Verhandd. I. 59: *oude afgeleefde* moesjonkers, *die van de eene partij naar de andere snellen.* — Men meent, dat dit w. ontleend is van de honden, die buiten de huisdeur, aan de *goot*, bij Kil. *mose*, huilend staan te wachten op den afval. In dien zin is het mij evenwel niet voorgekomen. Daar *janken* evenzeer aanduidt het schreijend en en verlangend klagen van menschen, kan het w. dunkt mij, rechtstreeks gezegd zijn van den minnaar, die heimelijk of verboden aan de beminde zijn hof wil maken, en zijn verlangen aan de huisdeur op eene klagende wijze te kennen geeft. Zie Kil., Plantijn, Weil., Hoeuffts Idiot. en Oudemans' Wdb. op Bredero.

Welk insekt wordt er bedoeld bij Lublink, Thomsons Jaarget. 287: *terwyl* de moesjonker, *een vrolyk insekt, hier, in den zomerzonneschyn, al flodderwiekende, de rykgekleurde vleugels uitspreidt?*

Van *janken* hebben Halma en Weil. ook *venusjanker*, bij hen door bordeelbrok verklaard; men leest het w. bij De Casteleyn, De Konst van Rethoriken, 192:

Dees Venus-janckers, *dees aerme zotkins,*
Int Liefs volghen rumen sy menighe potkins.

Jeukeren—Jeuken.

Jeuken, ook *joken*, luidt in de gemeenzame spreektaal *jukken* en in den Teuthonista *joecken;* het hoogd. zegt *jucken*, in 't gewone gesprek *jücken;* neders. *jöken*, platd. bij Danneil *jäök'n*, eng. *to yuck*, bij Halliwell *to yuke.* 't Woord zegt eene prikkeling ondervinden van meer of min gevoeligen aard. Maerlant bezigde het van de kwelling der koorts, Spieg. Hist. I. 273 (van Herodes):

Hi hadde eenen groten rede,
Entie joocte *mede so groot,*
Dat het sceen eene mate doot.

Een *mate* dood is een nare of jammerlijke. Eig. zegt het w. arm, schamel, gering; dus de Bijbel van 1477, Richt. 9, vs. 4: *so huerden si* mate *mannen ende vluchtighe.* 1 Sam. 2, vs. 8: *Den* maten *wect hi uten ghemulle.* En cap. 18, vs. 23: *want ic bin een arm man ende* mate. — Zie wijders van dit w. mijne Nal. op Lulofs' Handb. 29 en volgg.

Bij Bredero is *jeuken, joken*, fig. aangeprikkeld zijn tot iets, sterk naar iets verlangen; Griane, 12:

Ick gaep, ick snack, ick joock *na die gewenschte nacht.*

En zoo ook Vervolg op Wagenaar, XVI. 378: *Plundering, hoe zeer veeler handen des* jeukten, *hadt 'er geen plaats.* D. XVII. 370: *Het hart...* jookte *naa gelegenheden om aan den slag te komen.* Van Lennep, Marino Faliero, 115:

— *'t rusteloos gemeen,*
Dat toomloos holt en woelt, en jookt *naar nieuwigheên.*

Vandaar in laatstgen. beteekenis het freq. *jeukeren*, bij Oudaan, Poëzy, I. 175:

Zich willig t' offeren, met onverschrokken moede,
Niet wuft, niet reukeloos, niet jeukerend *om lof.*

Waarvan *gejeuker* bij Berkhey, Snerpende Hekelroede, 22:

't Melaetsche Schurft, door al 't gejeuker *en 't gekrab,*
U bynaar schooijen deedt om Haarlems Laz'rusklab.

In dergelijken zin heeft men het adj. *jeukerig* of *jokerig;* Van Swaanenburg, De Vervrol. Momus, 26: *De Wysheid is zo* jeukerig *na Overvloet.* Tollens, N. Ged. I. 48:

Wel jookrig *naar den buit en de eer.*

En Hooft, wederom met andere toepassing, het subst. *jeukering*, Ged. fol. 13:

— *weet dat grooter smart noit iemand overquam,*
Dan jeukering *van min in leden oudt en stram.*

Later ook gebezigd in het Verv. op Wagenaar, XVI. 114: de jeukering *tot zoodanige demarches.*

Jodderen—Jotten.

Volgens een mij verstrekt bericht is *jodderen* in het veluwsch dialect »zeker spel met bak- of keisteenen." Het spel zal overeenkomst hebben met een dergelijk, dat elders met kooten geschiedt. Als prim. kan in aanmerking komen *jotten*, bij Epkema het hotten of stooten met den wagen. Ook bij Halliwell is *to jut* werpen, gooijen, en bij Fulda, German. Wurzelw. 236, *jutsch* stoot, beweegkracht.

Joechteren, zie Juchteren.

Joekeren—Joeken.

In het Land van Kuik is, volgens De Navorscher, IX. 293, *joekeren* »op een stoel zittende, er voor- en achterover mede schokken." Bij Kehrein heeft *jockeln, juckeln*, dezelfde beteekenis en is *jukeln*

slecht te paard zitten; bij Schambach is *jökeln* zich bewegen zonder vooruit te komen, van rijdenden gezegd. Nog nader komt *joekeren* in vorm overeen met het eng. bij Halliwell *to jogger*, ook *to juggle*, en in gewoon eng. *to joggle*, schudden, stooten.

Het prim. dat *joeken* of *jokken* zou kunnen luiden en aan *sjokken* en *schokken*, fransch *choquer*, verwant zal zijn, biedt ons mede het eng. *to jog*, bij Halliwell *to jock*, schudden, stooten.

Jongeren[1]—Jongen.

Het freq. *verjongeren* zoowel als het prim. *verjongen* heeft Plantijn; het eerste is, naar ik meen, alleen door Bilderdijk gebezigd, Affod. I. 142: *Daar wenscht hy zich* verjongerd. En Avondschem. 6: *met den tijd* verjongerd. — De beteekenis des woords is dezelfde als *verjongen* bij Weil. in 't hoogd. *verjüngen*. Dit is zoowel onzijdig, Poot, Ged. I. 156:

De tyt scheen te verjongen.

Westerb. Ged. I. 317:

— *wyl ick weer* verjongh' *die t' eynden aessem lagh.*

Vervolg op Wagenaar, XLV. 362: *'s Grysaards kragt scheen te* verjongen. Ten Kate, Dichtw. V. 44:

— *ons zijn krachten die in eeuwigheid* verjongen.

Als bedrijvend; Het Spoockend Weeuwtje, 40: 't Verjonkt *u heel en al.* Krook, De triomf. Mede-minnaars, 79:

U weer te aanschouwen, zal verjongen *onze moeder.*

Boddaert, Levensgesch. en Portef. 87: *Lagchende vreugde* verjongde *den ouden man.* Fokke, Verzam. der Werken, VI. 121: *Medea, die door een kooksel van ailerlei jeugdige kruiden den ouden Aeson telkens weder* verjongt. — En wederkeerig; Van Oosterzee, Mozes, 160: *het hart, dat nog bidden kan*, verjongt zich. — Voor *verjongen* bezigt Berkhey *herjongen*, Oud Holl. Vriendschap, 5:

Wijl ik, alreê gegrijst, in 't afgaan mijner dagen,
Herjong, *nu ik aan u mijn lofspraak op mag dragen.*

Vreemd van vorm is het w. *verjongelijken*, bij De Brune, Bancketw. II. 370: *een quaed, dat noch eenigsins genezelick is, al waert maer door den ouderdom: daer de gierigheyd, door den ouderdom* verjongelickt, *en stercker wert.* — 't Woord is gesmeed naar het bekende *verouwelijken*, en alzoo te verkiezen boven *verjongelingen*, gelijk Plantijn heeft. De oudste vorm van het w. was zonder voorzetsel; oudhd. *jungian*, middelhd. *jungen*, zoowel jong maken als jong worden, beteekenissen, later door *jungen* en *jüngen* onderscheiden. Zie voorbb. van beiden bij Staldei, Schweiz. Dialektol. 180.

Jongeren[2]—Jongen.

In het Alg. Vl. Idiot. is *jongeren* jongen krijgen (b. v. van konijnen gezegd). Het w. is niet nieuw; want ook Schmellers Cimbr. Wörterb. heeft *jüngarn*, jongen werpen. Het prim. heeft Weil.

Jonkeren—Jonken.

Jonken is hetzelfde als *janken*, *jenken* (zie op *Jammeren*), anders ook *tjonken*, een geluid maken, inzonderheid van honden, doch ook van andere dieren en van menschen gezegd; zie op *Tjonkeren*. Vandaar *jonkeren*, »kermen gelijk jonge hondjes"; Alg. Vl. Idiot.

Jouweren—Jouwen.

Men leest in de Honigbije, VI. 90:

— *schoon zyn laffe styl en kreuple Poëzy*
Wordt uitgejouwert *door de jongens langs de straten.*

Blijkbaar het frequent. van *uitjouwen*, in gelijken zin bekend; Van den Berg, Proeven van Geestel. Oden, II. 28:

Zie, hoe onmenschelijk, hoe wreed,
En jood en onjood, in zijn leed,
Hem zelfs noch uit *kan* jouwen!

Hiervan in het Verv. op Wag. XXVI 374: *dat onze in de daad schoone Taal voor die* uitjouwingen *beveiligd blyft.* — Den wortel *jouw* als znw. heeft Oudemans' Wdb. op Bredero. — Een voorb. van *najouwen* zie men op *Joedelen.*

Juchteren—Juichten.

Juichten, dat Kil. heeft, is een versterkte vorm van ons gewone *juichen;* zie dat woord. Men leest in Molls Joh. Brugman, II. 332: *se* ioochten, *se riepen: cruusten, cruusten!* — Dit *ioochten* kan een sterk imp. van *juichten* zijn, voor joelend schreeuwen; of ook een zwak van *joochen*, *joechen*, een bijvorm van *juichen.*

Het ww. *juchtern*, bij Schambach juichen, jubelen, komt ook in sommige onzer dialecten voor. Lulofs zegt Reis naar Hamb. I. 433, dat *juchteren* is vroolijk gedruisch maken; in Halbertsma's Wdb. van het Overijs. is *joechteren* uitgelaten vroolijk zijn, wild stoeijen, geen maat in luidruchtigheid kennen, waarvan ook *joechterig* en *gejoechter;* komende deze laatste beteekenis overeen met *juchteren*, stoeijen, zie De Nederl. Taal, I. 199; en *jüchtern*, *jächtern* »sich spielend herumtummeln" in het oldenburgsch; zie Herrigs Archiv, VIII. 350. Men zie ook *Jogchelen* en *Juichten.*

Juiteren—Juiten.

Kil. heeft *juiten*, 't welk hij verklaart door *juichten* (l. *juichen*), jubelen, luide en vroolijk schreeuwen; bij Plantijn »roepen van blijdschap" Voorts *juit*, gejubel, bij Van Mander van de vogels gezegd, Gulden Harpe, 206:

Den Meytijdt is voor duere,
Die Tortelduyve puere,
Nu ter ure, hoort men overluyt
In ons landt, al vol juit.

En bl. 581:

Reghen en winter ruyt
Is al vergaen, vol juit
Hoortmen nu het gheluydt der Tortelduif playsant.

En *juiting*, in dezelfde beteekenis, bij Plantijn »gekrijsch van blijschap," waarvan bij Six van Chand. *juitingjaar* en *juitingtij* (jubeljaar en jubelgetijde), Poësy, 388:

Ik streek se, met de staart van 't jaar,
In 't juitinghjaar, *op heeschen snaar,*
In wintermaand, om tydverdryf.

En bl. 569:

Roem u dan saaligh, borgery,
Zoo bloeijende, in een juitinghty:
Waar overheën, als sonneschyn,
Gerechtigh, en milddaadigh zyn.

Vandaar *juiteren*, bij onze schrijvers herhaaldelijk voorkomende; Coster, Isabella, 60:

— *en my verheughen kan met* juytren, *dansen, springhen.*

Bredero, Bron der Minnen, 69:

Het Purpur-root verschoot, den droom-God yling susten
Al juyterend *in slaep.* —

Hier ziet het w. op het vroolijk zingen der vogels. Dez. heeft *injuiteren*, Stommen Ridder, 40:

O Sapho, u ghedicht dat wispelt in myn sin,
En 't juytert *my de galm van desen inhout* in.

Epkema op Jap. 483, leest hier *tjuytert;* hoewel de uitgaven van 1622 en 1644 beide *'t juytert* hebben, kan de eerste lezing, wellicht naar een anderen druk, bestaan, want ook elders vindt men het ww. met voorvoeging der *t;* Vondel, Pascha, 39:

Oft schoon 't wildt vogelken met lust
In 't korfken, tierreliert en fluytert
En in de traly t' wyl het tjuytert
Verdient 't gekochte zaedt gerust.

Is. de Vos, Iemant en Niemant, 64:

Daer was sulcken getjuter, *en sulcken gesang, wat, men dansten 'er op soolen.*

En ook Gysb. Jap. heeft van het pluimgedierte, Ged. I. 207:

Dear 't tuereljuerck tjylp'-tjoyt'ret *twissche beamt'.*

In plaats van het zoo even vermelde *getjuter* heeft Oudaan *getjeuter*, Agrippa, 77: *Muzijkanten.. tegenzingende, en meezingende, aller vogelen* getjeuter *te boven gaande.* — Inzonderheid van de zwaluwen gezegd; dez. Roomsche Mogenth. 162: *dat het* (*speeltuig*) het getjeuter *der zwaluwen nabootse.* Doch wederom ald. 485 in 't algemeen: *'t gekir,* 't getjeuter, *en 't eeten van de Vogelen.* (De Woordenl. der leidsche Maatsch. heeft kwalijk: *het* getjenter *der zwaluwen.*) Het w. moet nog in gebruik zijn, want Lulofs zegt, Eene Handvol Hulstbladen, 33: *onze zwaluwen* tjeuteren.

Oudaan eindelijk heeft het ww. *uittjeuteren* voor uitgalmen, uitzingen, Agrippa, 32: *alle gedichten der Poeten zijn vol van verzierselen .. tot vermaak der zotten* uitgetjeutert.

Dat *tjuiteren* of *tjeuteren* inderdaad van *juiteren* is, met voorvoeging der *t*, zal na inzage van het aangevoerde niet twijfelachtig zijn, en de plaatsing van het eerste w. op het laatste door den heer Van den Helm niet langer »min juist" geoordeeld worden; zie des kundigen Schrijvers Proeven van Woordgronding, I. 109.

Kabasseren—Kabassen.

Dit frequent. heeft Tuinmans Fakkel, I. 160, met aanhaling dezer plaats: *Hy* (*Judas*) *plach den thienden penninck te steelen, 't welck men nu noemt* cabasseren. En ook bl. 317 vermeldt hij het als een woord, dat de »Christenen aan de Smousen behooren te laten."

Het prim. *kabassen* is meer bekend; zooals ook 't fransche *cabasser*, dat nu wel bedriegen, strikken spannen, beteekent, doch bij Roquefort nog den zin heeft van verbergen, heimelijk stelen. De eig. zin is oppakken, bijeenpakken, t. w. in zijn *kabas*, d. i. korf, draagmand, welk subst. van het spaansch *capazo* ontleend is, dat hetzelfde beteekent; zie Bild. Aantt. op Hooft, III. 188, en Scheler, Dict. d'Etym. Dus Huyg. Korenbl. I. 564 (van den opschik eener boerin):

In 't end quam de Cabas, *of, als ick 't wel vertelden,*
't Bruynhouten Emmertje met spykertjes verguldt.

't Woord komt nog bij Bilderdijk voor, zie mijne Proeve, 145. Het ww. leest men bij Marnix, Biënkorf, 231 verso: *middelen .. om ghelt ende goet by een te* cabassen. Bl. 232: *dewijle hy also goede middelen vinden conde, om ghelt te* cabassen. Elpenor, 8:

De Mantels, die ick hadt gist'r Avont gekabast,
Die staen in Jan Ooms huys voor sestig gulde vast.

Rodenb. Vrou Jacoba, Opdr.: *veel-voudighe bekommernissen in wichtigher bedryven, de herssenen vermoeyt hebbende, behendigh steels-wijs tijt* kabasten, *om te verpoosen* enz. — Zie ook 't Wdb. des Inst. op Hooft.

Kadijsteren, zie **Kijsteren.**

Kadodderen—Kadodden.

In de Koddige Opschriften enz. III. 10, leest men:

Hier woont een Man
Die wel zuipen en cadoddren *kan.*

Ik erken, dit w. niet te kunnen verklaren; ook al verneem ik uit De Taalgids, VI. 309, dat in de waterlandsche volkstaal *kadodder* beteekent »jonge spreeuw, die nog geen veeren heeft." Als het w. één is, zooals het wel schijnt, met het vlaamsche *kadotteren*, dat De Bo heeft, dan heeft men keur van beteekenissen; want dit geldt voor sterk daveren, schudden, op een stoel heen en weder wiegen, koesteren, troetelen, afrossen. In het aangeh. rijmpje laat het w. verschillende opvattingen toe, of liever is de ware opvatting niet licht op te maken. *Ka* als aanlassching beschouwende, heeft men te denken aan ééne der beteekenissen van *dotteren* of *dodderen*. Zie dezen en ook *Talteren*.

Kageren—Kagen.

Dit frequent. is in den Teuthonista hetzelfde als *bageren*, d. i. pogchen, zwetsen; zie *Bageren*[1]. Dit kan zijn door bloote letterwisseling. Anders is *kagen* als prim te verklaren door het hamb. *kagen*, hoesten en snuiven te gelijk, waartoe het silez. *käfern*, *käwern* en *nagen*, zwetsen, snappen, behooren, zie Weinhold. Ook Toblers *kafla*, zwetsen, snappen, zal hieraan verwant zijn.

Kalfateren—Kalfaten.

Kil. kende het frequent. nog niet. Men vindt het bij Vondel, Horat. Lierz. 1: *De Koopman...* kalfatert *zijn lekke kiel.* Antonides, Ged. 457:

Flux maeckt hy tuich en takel klaer,
Kalfatert *sloep en kiel om d' armoede af te wijzen.*

Koolaart, Naagel. Ged. 7:

Zo noest kalfatren *de scheepsliên 't schâloos boord.*

Ogier, De Seven Hooftsonden, 114:

— *ke, wilt hem sijn hooft wat helpen* callefaeteren.

Doch ook *kalfaten* was in gebruik; Erasmus, Colloq. Famil. 221: *mijn schuyt nu van ouderdom verrot ende* gecalfaet *zijnde.* Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 659:

U schepen heb ick (dwaes sijnde) doen kalefaten,
Door u bevel, daer ghy met wech zijt ghereyst.

Zooals nog bij Tollens, N. Ged. I. 128:

Zij boeijen 't vaartuig op: herstellen en kalfaten,
En breken af van 't huis, wat aan de schuit mag baten.

En Bilderdijk, Sprokkelingen, 37:

Ach! heb ik-zelve uw kiel, in 't golfslaan half bezweken,
(Onnoozle! met mijn hand niet zelve!) gekalfaat?

Het fransch zegt voor onze beide vormen: *calfater* en *calefeutrer*. Het w. is verschillend afgeleid. Becanus beuzelde, dat het kwam van *al* en *vat* en eig. was de laatste of geheele hand aan 't schip leggen (Op. II. Hermathena, fol. 74) en Kil. nam dat in ernst over. Anderen dachten aan het fr. *cale*, kiel; zie Weil. en Bild. Aantt. op Anton. III. 17. De ware afleiding is van het arab. *qalafa*, dat dezelfde beteekenis heeft; zie Roquefort, Scheler, en Diez, Etym. Wtb. I. 99.

Keizer Michael *Calaphates* had van dit w. den naam, omdat (zooals ik aangeteekend vind) »zijn vader een schipslapper geweest was." Omgekeerd zegt Tuinman, dat het ww. van den scheepstimmerman afkwam, wiens werk in 't bijzonder was »de schepen dicht te maken, door de reten te stoppen." 't Is er meê, als met den naam van den vermaarden Paracelsus *Bombastus*, van wien sommigen het w. *bombast* hebben afgeleid; terwijl anderen, naar 't mij voorkomt met meer recht, van dit den eigennaam hebben doen afkomen; zie mijn Taalk Mag. III. 442.

Kalveren[1]—Kalven.

Bij Benecke is *kalben* een kalf werpen. Het hoogd. zegt daarvoor niet alleen *kalben*, bij Schambach *kalwen*, eng. *to calve*, angels. *calfian;* maar ook *kälbern*, bij Schmeller *kelbern*, bij Lexer en Schöpf ook *kalb'len*, en bij Schmeller, Cimbr. Wtb. *kalbeln*. Bij ons is (naar ik meen) het gewone w. *kalven*, dat ook in het middelned. voorkomt; Maerl. Spieg. Hist. Tweede Paertie, 47:

Dat men brachte ter offeranden
Ene coe, die calvede *een lam.*

Hoewel reeds Kil. mede *kalveren* heeft. Men leest dit frequent. in Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 10: *de biest, en het eerste-stremzel.. van myn* kalverende *Koe.* Gotthelf, Lief en leed uit het Leven van een Schoolm. (Amst. 1850), I. 146: *koeijen die niet meer* kalveren *wilden.* Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 254:

De beemden kalverden, *de bosschen wierpen jongen.* (*)

(*) Met eene werkwaardige overeenkomst leest men bij Ten Kate, Dichtw. V. 96:

Kalveren (zegt Weil.) is ook »kalf maken, op zee overgeven, braken." Bij Bernd en Kehrein is dat *kalbern*, *kälbern*. Het prim. ww. in dezen zin heeft de Toetsteen van de Werelt, 159: *De oogen draeyden in 't hooft... de spraeck ontbrack hem, ende eyndelijck begon hy te* kalven. De Honigbije, IV. 7:

Dat 's maer een ongeluk, het kalven *van dien Heer.*

Bredero, Moortje, 82:

— *'t is jammer dat blaeuw Aeght*
Soo vreeslijck van de kouw is alle Jaers gheplaeght,
Helften tijdt kalftse *an haer hangden en heur wanghen;*
't Is vreemt dat an haer neus geen groote spijckers hangen,
Soo kouwt-vorstigh isse —

Ik versta hier niet met mijn vriend Oudemans »dikke klonters of winterzwellingen krijgen," maar het ontlasten van de stof, in die zwelling voorhanden: een metafoor van denzelfden trant, als ten aanzien van den neus in de volgende regels gebezigd is. Door welke beeldspraak overigens *kalven* of *kalveren* voor braken gezegd wordt, leert de Boertige Klucht van de Saus (Amst. 1679), 5:

— *'t minste dat ick dronck een pont was of een half,*
Soo dat ick zwangerde en baerde *voort* een kalf,
Hetgeen ick na de Marckt vergeten heb te stuuren.

Voor dit *een kalf baren* zegt Marnix *een kalf leggen*, Biënkorf, 216 verso: *Hy mochte wel so seer walghen, dat hy* een calf soude legghen, *ende dan soude de lieve Godt wt de maghe moeten ruymen.* Insgelijks bij Erasmus, Colloq. Famil. 37: *als hy dan 's nachts .. droncken t' huys komt, gaet hy .. leggen roncken, al te met* leyt *hy noch* het kalf *in 't bed.* — In het neders. heet het *een kalf anbinden;* zie Tiling en Stürenburg.

Bij Focquenbroch vindt men *kalverbraken*, Werken, II. 383:

— *wyl ik vast lach*
Om dat bezukte kalverbraken,
Daar ge in uw brief van maakt gewag.

Een klein briefje, ook steekbriefje geheeten, heette een *kalfken;* Coornherts Wercken, I. fol. 554 verso: *In* een kalfken *was noch een vraghe, of* enz. — Vanwaar die benaming?

Kalveren[2]—Kalven.

Beide wn. heeft het Idiot. van Schuermans voor »het afvallen van aarde, zand of iets anders, dat los op een gestapeld is," juister gezegd: het afbrokkelen van kalk of andere stof aan een muur, aardhoop of dergelijke Onze schrijvers hebben daarvoor *uitkalven;* Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 569: *een schuine wal, die* het uitkalven *van 't Veen belet.* Nieuwe Honigbije, III. 149:

De onthutste Wier kan zulk een kracht van wind niet doorstaen,
En de uitgekalfde *zak zal haest in wielen doorgaen.*

Van Merken, Germanicus, 180:

— *Als een noordweste wind*
Het meirnat tegen 't bed van deeze stof doet spoelen,
Word straks het veen doorweekt, en slaat allengs aan 't woelen,
En kalft *inwendig* uit *door 't kubblen van den vloed.*

Ald. 302:

De uitkalvende *oevergrond ontzinkt hen onverwacht.*

Immerzeel, Ged. II. 74:

Op molmend hout en brokkelend arduin...
Ontdekt het oog, na tienmaal zeven jaren,
Slechts schimlig graauw bij 't uitgekalfde *puin..*

Lublink, Thoms. Jaarg. 27: *den* uitgekalfden *oever.*

Het frequent. *kalveren* heeft Stürenburg voor »het achtereenvolgens instorten van eenen oeverrand," en zulk een ingestorte plek heet bij hem *kalv.*

Schuermans zegt, dat in andere streken voor *kalven* gezegd wordt *afkalken*, en dit vindt men dan ook in de Woordenbb. van Bomhoff en Kramers voor »van kalk ontbloot worden." Als men aanneemt, dat de uitdr. oorspronkelijk gezegd is van het afvallen van muurkalk, en zoo toegepast op andere stoffen, komt men tot de gedachte dat *kalven* eene verbastering is van *kalken* (voor *ontkalken*). Vergelijk intusschen de gissingen in het Wdb. der Ned. Taal, op *Afkalven*.

Voor *uitkalven* zeide men ook *uitkauwen;* Porjeere, Zangl. Uitsp. 194:

Dra werden dijk en dam doorweekt en uitgekaauwd.

Ald. 212:

Gindsch is het dak gevild — naast uitgekaauwde *wallen.*

De velden kalverden, *de bosschen wierpen jongen.* Merkwaardig vooral, omdat de plaats bij Milton, waarvan de regel eene vertaling is, zeer ongetrouw is gevolgd: *The grassy clods now calv'd*, d. i. zooals Reisig overzette: De begraasde klomp baarde. Ook Delille was nauwkeuriger:

Chaque sol est fécond, et chaque glèbe enfante.

Zoowel als De Chateaubriand: *Tantôt les mottes de gazon mettent bas une génisse* Het denkbeeld van onze Dichters om de graskluit in velden, beemden en bosschen te veranderen, mag niet gelukkig heeten.

Kamperen—Kampen.

Het frequent. *kamperen* komt, volgens De Bo, in het vlaamsch voor en beteekent den knikker zoodanig tegen den muur werpen, dat hij daartegen afstuit, wat in het fr. *bricoler* heet. Blijkbaar is hiermede hetzelfde bedoeld, wat door *schamperen* en *schampelen* in den eigenlijken zin dezer wn. wordt aangeduid; zie *Schamperen*[1] en *Schampelen.*

Bij het even aanraken der voorwerpen, bij het daar slechts langs gaan, is de mate van het treffen onzeker. Vandaar is *kampelijk* gevaarlijk, hagchelijk; Ferguut, vs. 4346:

dat es mi van herten leet,
dat u so campeliken *steet.*

Bredero, Het daget enz. 43:

Een Vroome Soldenier sijn Vaendel niet verlaet,
Alst op een krap, of kampelijcken *staet.*

Bij Kil. luidt dit w. *kamperlijck;* dus Hooft, Tacitus, fol. 509: *Nooit, zeeker, quam 't 'er meer op aan in Britannië, oft stondt het daar* kamperlyker. De Decker, Rijmoeff. I. 123:

(Dat) met zyn stevigheit Vrou Spraeckkonst hiel aen 't gaen,
Die waerlyck zonder dat heel kamperlyck *zou staen.*

Ook zonder den uitgang *lijk;* ald. 166:

Hoe? staen uw' deugden dan zoo kamper *op haer' koten,*
Dat haer een' hand vol gouds zou weten om te stooten?

De uitgang *er* wordt met *el* verwisseld; Jonctijs, Tooneel der Jal. I. 455: *Geen plaats dan daar de kuisheid zo* kampel, *en in zulken gevaar staat om overweldigt te werden, dan even deze schouwhuizen.* Valentijn, Werken van Ovidius, I. 60: *Indien gij doen met haar gekomen waart tot keur. 't had met Venus prijs* kampel *afgelopen* Bl. 84: *Schoon 't* kampel *is of ik u vange: 'k sal u wis grijpen.* En 134: *Korinna, waagt in 't toekomende soo* kampelen *gevegt nooit meer.*

Het middelhd. *kampflich, kempflich,* is van deze wn. onderscheiden; het beteekent tot den strijd behoorende, of daartoe bereid; zie Benecke.

In *kampen* en *kamperen* vindt men *schampen* en *schamperen* van hunne *s* ontdaan. Zoo is het boven vermelde *kampelijk* hetzelfde wat *schamfelijk* heet bij De Harduyn, Goddel. Lofsanghen, 156:

Het gheen' de Weerelt selfs heur Vrienden kan ghegheven,
Op eenen aerden bol seer schamffelijck *al staet.*

Kanteren—Kanten.

Kanteren wordt ook wel gezegd voor *kantelen:* de boot *kanterde* of *kanterde om.* Het neders. en oostfriesch heeft hetz. frequent.; zie Tiling en Stürenburg. Verg. voorts *Kantelen.*

Kanteren is ook *kenteren,* en dan, zoals 't behoort, bedrijvend; Berkhey, Zeetriumph, I. 26:

Waar een onwrikbre wet elk in zijn dampkring rolt...

Zijn wentelingen aan Saturnus wagters kentert. Er zal bedoeld zijn: doet omkeeren. De Schr. zegt tot opheldering: »Men verstaat er door een punt van overhelling en stilstand, dat in twee tegenstrydige keeringen plaatse grypt. Zo als 'er in ebbe en vloed een tijdstip is dat de vloed tot ebben overgaat, dit is eigenlijk *kenteren.*" In dezen laatsten zin heeft het Verv. op Wag. XX. 167: *vóór* het kenteren *des Staatsgetys.* Nomsz, Willem de Eerste, 185:

Boisot deed midlerwyl zyne overheerde schepen,
Na 't kentren *van den stroom, naar Walchrens kusten sleepen.*

Petr. Moens en A. van Overstraten, Dichterl. Mengel. 208:

Kuissche maagdelijke maan!
Die den blanken Oceaan
Kentrend *af en aan doet rollen*

Ter Haar, De St. Paulus Rots (5e dr.), 63:

Wis heeft de zee de boot verslonden!
En zonk zij kentrend *in den vloed!*

Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 428: *Dan* kentert *weêr de Kans.* — Vandaar *kentering;* Verv. op Wagenaar, XVIII. 405: *ten tyde deezer* Staatskenteringe. Van Walré, Heksluiting, 143:

Op 't hart, van diep gevoel doortogen,
Krijgt elke kentring *nieuwe kracht.*

In het beijersch is *kentern* zich omwenden; doch in 't neders. heeft *kentern, kendern,* een andere beteekenis, t. w. die van een' steen in kantige of hoekige stukken slaan of breken; zie Schambach.

Kasperen—Kaspen.

Het frequent. komt voor in *buitenkasperen* en *wegkasperen,* bij De Bo verklaard door buitenjagen (van honden of katten) en *wegkasperen* (iemand uit eene stad enz.)

Bij *kaspen* zal men te denken hebben aan het fr. *chasser,* oul. *cacher,* dat afstamt van het lat. *captiare,* het part. *captus. Captia* wordt aangetroffen voor het jagen; zie Diez, I. 98.

Kauwetteren—Kauwetten.

Kil heeft beide wn. en leidt ze af van den vogel *kauw,* daar zij het geluid te kennen geven, door dien gemaakt. Veeleer acht ik de wn. slechts een anderen vorm van *kwetteren, kwetten* (zie dit).

Het frequent. kwam mij voor in de eigenlijke beteekenis in Willems' Oudvl. Liedjes, 532:

De voghels kwamen te saem:
En als zy nu waren gezeten,
Zoo liet men den nachtegael weten,
Dat hij met zijn stemmeken gauw
Het eerst kauwetteren *zou.*

En in den overdrachtigen zin van snappen; De Brune, Bancketwerck, II. 164: *zotte hoofden... welckers tonghe gheduyrigh kittelt, om van haer eyghen verdiensten te* kauwetteren. — Zie ook *Klawetteren.*

Keijeren—Keijen.

In het vlaamsch is *keijen* werpen, gooijen, smijten; en *keijeren*, ook *keisteren* en *kijsteren*, wegslaan, wegjagen: zie de Idiot. van Schuermans en De Bo. In het thüringsch bij Schultze is *keiere* in de hoogte slaan, van de beenen gezegd. De beteekenis van *keijen* wordt door veel hoogd. dialecten bevestigd. De wwn. *keien*, *keijen*, *keia*, *heien*, *geheien*, *giheien*, *ghain*, *kain*, beteekenen onzijdig vallen, storten; bedrijvend werpen, slaan, smijten; *umkeyen* is omwerpen enz., voorts in fig. zin kwellen, plagen, enz.; zie Von Schmid, Höfer, Von Klein, Schmeller, Schöpf, en vooral Weinhold, Tobler en Lexer. Weinhold zegt, dat de oorspronkelijke beteekenis van dit w., dat in het oud- en middelhd. niet voorkomt, slaan, snijden, werpen, schijnt te zijn; Tobler brengt het tot *kei*, steen, als zijnde dus »met *keijen* werpen." Stalder wijst op het birmansche *khia*, en inderdaad voert Adelung, Mithridates, I. 76, uit die indische taal het onzijdige ww. *kia* aan voor vallen, bedrijvend *khia*, werpen. 'k Moet daar bijvoegen, dat de overoude vorm *kia* nog leeft, met dezelfde beteekenis van werpen, in een der zwitsersche dialecten; zie Davos in seinem Walserdial., von Bühler, I. 70. Dat voorts het subst. *kei*, steen, aan het ww. verwant is, wordt bevestigd door Bilderdijk, die in zijne Geslachtl. II. 22, dat woord afleidt van het oostersche *kaia*, rots of steen. Zie wijders *Keilderen* en *Kiezelen.*

Keilderen—Keilen.

Keilen, eig. zelf een frequent. van *keijen* (waarvan zie op *Keijeren*), is keisteentjes zoo langs de oppervlakte van het water werpen, dat zij al kaatsende opspringen; Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 810: *De Jongens, aan de Zeestranden... zoeken (de platte steentjes) op, om 'er langs het water mede te* keilen. — Zie Weiland, en Bilderdijk, De Mensch, 223. Van Lennep heeft *voortkeilen*, Ed. van Gelre, I. 104:

— zoo vaak de gladde kei
Met snelheid voortkeilde *over 't water,*
Herklonk zijn dartel vreugdgeschater.

Vandaar golvende of kaatsende beweging in 't gemeen; Margrietje, 18:

(*De havick*) *dreef en* keylde *door de lucht.*

Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 80:

— over ijs en sneeuw de trouwe reysers keylen.

Fokke, Boert. Reis door Europa, III. 145: *een hunner sloeg hem met zijn breed slagzwaard net den kop af... en* keilde *zijn hoofd door de kamer.* Oudaan, Woestijnstrijd, 48:

Door alle leed en rampen
Geteistert, en getaant, getornt, gekeilt, *gekaatst.*

H. van Halmael, De Gezwoore Bedrieger bedroogen, 24:

Zo mag je malkaâr met de stukken na de ooren keilen.

Bredero, Schijnheil. 64:

Domine, weet ghy niet dat die een steen uyt de hand gaet keylen,
Kanse niet te rugh doen keeren?

Bij Danneil is *sich keil'n* zich omwentelen, zooals kleine kinderen in 't bed of in 't gras.

Vandaar *keilderen*, dat volgens De Gids, 1840, n°. 8, bl. 384, op sommige plaatsen in den eersten zin van *keilen* gezegd wordt. Men weet, dat dit spel bij ons nog andere namen draagt, als *kitsen*, *kiskassen*, *stipstappen*, *slifferen*, *slingeren*, *botten* en *scheren*. Verg. mijne Verscheid. 335, en voeg bij het daar aangevoerde over de hoogduitsche benamingen van het keilspel uit Von Schmid, ook het art *Bämmelen* uit Stalders Idiot. — Zie voorts nog *Kiezelen.*

Het znw. *keil* zie men als door Bilderdijk gebezigd, in mijne Proeve, 145. Doch van waar is *gekeil*, dat Van Mander heeft, Bucolica en Georgica, 136:

— bly door dit gelucken
Wechdraghen t' vleys sy met een groot ghekeyl.

Er wordt gesproken van de Scythen, die een hert gevangen hebben. *Met een groot gekeil* dient ter vertaling van »*magno laeti clamore*"; Vondel zette het over: *met een vrolijck geroep.*

Voor *keizel*, dat wel eene afl. van *kei* zijn zal, heeft Bilderdijk, om redenen die hij niet doet blijken, de spelling *kijzel;* Ibn Doreid, 8 (van den kemel, die):

Zijn klaauwen op 't gesteent' te barsten treedt en scheurt,
En met zijn sijplend bloed de blanke kijsels *kleurt.*

(De eerste druk spelt bl. 15 evenzoo.) Wel heeft

Kil. *kezel*, Weil. beter *keezel;* dus Coornhert, Wercken, I. fol. 126 verso: *Gelijck inden* kesel *geen vyer en is.* — Bij denz. *keseling;* ald. fol. 127: *also uyten* keselinghe *vande Wet der naturen het verborgen vyer der broederlijcker Liefden.. te doen voortcomen.* Dus mede Passionael Somerst. fol. 181: *dat wt* een kezelinc.... *olye vloyde.* Levens van Plut. fol. 213: *met ghewelt van groote* keselinghen *ende steenen die men in* (*het moerasch*) *wierp.* Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 117:

(*hy*) *versamelt* keselingen,
Die hy liet vanden strant rontom het vlecke bringen.

Jan Vos spelde *keizeling;* zie Van Hasselt op Kil.

Kekeren[1]—Keken.

Keken heeft bij Kil. de beteekenis van sterk lagchen, en dan zal het prim. *keken* moeten verklaard worden door *kikken*, een geluid in de keel maken, verwant aan *kigchen*, bij Kil. sterk hijgen, doch waarvan ook het frequent. *kigchelen*, mede lagchen, schateren; zie dit w. Het hoogd. zegt zoowel *kichern* als *kicheln*, voor zeker lagchen, en de gegeven afleiding wordt bevestigd door *kikkeren*, dat, volgens de Taalgids, IV. 200, op Marken lagchen aanduidt. Schröer heeft daarvoor *kikern*. Wat bij Kil. *kekerzot* is, heet *kekermal* bij Westerbaen, Ged. II. 59:

Die of uytsinnigh zyn of puyr en keker-mal.

Oudaan heeft *kekeren*, naar 't schijnt voor lagchen, schateren, Ged. 27:

Of zong een nieu Muzyk met kekerende *keel.*

Kekeren[2]—Keken.

Keken is bij Kil. snappen, snateren, en in 't maastrichtsch nog schreeuwen, hard schreeuwen; zie mijn Arch. III. 361. Ook het eng. bij Halliwell heeft *to cake*, snappen, snateren, en *to kick*, stamelen. In dezen laatsten zin bezigt Van Beverwijck het w. Schat der Onges. II. 34: *werdt de Spraeck verhindert.. Dit heeten wy..* keeckeren. — En hebben wij de afl. *kekerachtig;* Leven van Jacob Zeeus, vóór zijne Overgebl. Ged. 38: *Zyne spraak was eenigzins belemmert en wat stamerende of* keekerachtig.. *inzonderheit wanneer hy wat driftig was.* — Het snappen is met eenig verwijt verbonden in *keken* bij Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 903:

(*Dat hy*) *Zijn eene, en zijns soons ander ooghe liet*
Wtsteken, op datmen op hem niet en zou keken
Dat hy te straf was, oft dat hy oock niet
De wet en voldede. —

Inderdaad is ook het eng. *to check* berispen en (bij Halliwell) verwijten. Het frequent. *kekeren* is bij Kil. snappen en stamelen.

Zie voorts Ten Kate, I. 234, benevens *Kakelen* en *Kekelen.*

Kenteren, zie Kanteren.

Keperen. zie Kipperen.

Kerteren—Kerren.

Kerteren vermeldt Kil. voor knarsen. 't Is blijkbaar het frequent. van *kerren*, *kirren*, middelhd. een geluid geven, ruischen, schreeuwen; oudhoogd. *kerran*, snappen, geruisch maken, ratelen. Bij Schmeller is *kerren*, *kirren*, (met de tanden) knarsen; bij Schöpf schel schreeuwen; bij Lexer *kier'n*, *kirn*, gillend schreeuwen, van hevige pijnen weenen. Het hoogd. zegt *quärren* voor morrend schreijen of schreeuwen, en ons *kirren*, dat blijkbaar één is met *kerren*, hoogd. *girren*, bezigen wij van het klagelijk geluid der duif, doch het wordt ook op andere dieren toegepast, b. v. op het angstgeschrei der hoenders bij Tiling. Hij Hall. is *to querk* en *to quirk* knorren en weeklagen.

Ketteren—Ketten.

Geluidnabootsende wn., die beantwoorden aan de eng. wwn. *to chat* en *to chatter*, beiden snappen, snateren, beteekenende. Het frequent. *to chatter* is echter ook het kwetteren van vogels en het klapperen der tanden, terwijl Halliwell *to chitter* bovendien heeft voor tjilpen. De hoogd. tongvallen hebben *kittern* voor eene soort van heimelijk of ingehouden lagchen; zie Stalder, Schmeller en Von Klein. Bij Stürenburg is *kattern* snateren. Volgens De Navorscher X. 153, is te Krommenie *ketteren* pret maken, doch in het vlaamsch wordt het w. volgens Schuermans en De Bo op velerlei geluid toegepast, en beteekent een schellen weêrklank geven van geschut, van de klok, van de zweep, van het vogelgezang enz. Bij den laatste is *verketteren* onstuimig door elkander werpen, aldaar afgeleid van *ketten*, slaan. Dat *ketteren* voor vloeken hetz. w. zou zijn, zooals Schuermans meent, is niet waarschijnlijk; hierbij denkt men aan de spreekwijs, ook door den Schr. aangehaald: *hij vloekt als* een ketter, die toch wel niet zal beteekenen: hij vloekt als *een vloeker.* Doch ik lees in Vlaerd. Redenrijckb. 134:

Knerst, Joden, roept en raest, wilt vry den Steph'num kett'ren,
Werpt steenen, flucx tast toe, dit Lichaem moet verplett'ren.

Ald. 429:

Sulcx dat d' een d' ander schelt, verdoemt, en kettert *licht.*

Coornherts Wercken, II. fol. 186: *dat wy.. met schelden ende* ketteren *onsen nabueren ende ver-*

wanten... verbitteren. Lager ald.: *als de autheuren vervolch leden, ende* ghekettert *werden.* — En hier kan men het w. verstaan in den zin van woeden, tieren, dien Halliwell mede aan *to chatter* toekent; bij Stürenburg *kettern*, alarm maken; bij Schmeller *ketzern*, Schmidt *kätzern*, kwellen, plagen; vooral bij Ueberfelder *keazln* op iemand aanvallen. Notker heeft Ps. 118, vs. 161: *chazzonse mit craphon*, ungulis torqueo (zie Schilter, I. fol. 234). Graff, IV. 536, meent dat hier wellicht »chrazzon" te lezen is en Schmeller, II. 347, stelt die lezing als de ware. Met de nagels *krabt* men zeker; doch men *pijnigt* er ook mede, en het bestaan van *katzen* of *ketsen* blijkt van elders.

Keusteren—Keusten.

Vlaamsche vormen voor *korsten*, *korsteren*, d. i. zóó braden of bakken, dat het gebradene of gebakkene eene korst krijgt, vandaar braden, bakken in het algemeen; zie Schuermans en De Bo. De uitlating der *r* in de beide wwn. is niet vreemd; zij heeft in verschillende dialecten ook in het subst. *korst* plaats, blijkens *köste* voor broodkorst bij Richey, Schütze e. a. in het akensch *ko'sch*. Schuermans spelt ook *kesteren;* korst is in het welsch *crest*, zie Kaltschmidt.

Keuteren, zie Koteren[1].

Keveren—Keven.

Keveren is in den Teuthonista herkauwen. Etymologisch is dit hetz. w. met *kevelen*, doch in de toepassing der beteekenis is verschil.

Van *keven*, waarvan zie op *Kevelen*, is niet alleen *kevel* voor tandelooze kaak, maar ook *kever* in denz. zin; dus Jonctijs, Toon. der Jal. I. 644: *voor een' ijvore peerlen doos, tandelooze* kevers. — *Keverbek* is bij Kil. iemand wiens onderkaak uitsteekt, en dat uitsteken zelf *keverbekken*.

Kieperen—Kiepen.

Volgens De Taalgids, II. 105, is in de noordhollandsche volkstaal *kieperen* gooijen, smijten; b. v. *kieper* hem 't gat uit. Het prim. *kiepen* kan één zijn met *kippen*, bij Stürenburg omstorten, en bij Schambach iets heen en weêr bewegen. Of het eng. *to keave*, dat bij Halliwell duiken, tobben, worstelen, is, hier in aanmerking komt, durf ik niet bepalen.

Kijsteren[1]—Kijzen.

Kijsteren, ook *keisteren*, is bij De Bo wegjagen, wegslaan. Als primitief zou ik aannemen eene dialectische of verbasterde uitspraak van het fr. werkw. *chasser*, oudfr. *cacher*, *cachier*, eng. *to catch*, bij Halliwell *to ketch;* in het waalsch toch vindt men daarvoor *k'chessi*, *kichèsi* (*k'* en *ki* zijn voorvoegsels); zie Cambrésier en Grandgagnage. In het platd. bij Schambach is *küschen* verjagen. Verhollandscht of vervlaamscht wordt dit *keizen* of *kijzen*.

Wat deze afleiding nog waarschijnlijker maakt, is dat het frequent. *kijsteren* door eenen lasch in den grondvorm, die in het vlaamsch zeer gewoon is (zie De Bo, bl. 321) *kadijsteren* wordt, dat mede voor wegjagen in gebruik is. En dat er ook in het vlaamsch een ww. *kadijzen* bestaat, dat wel andere beteekenissen heeft, maar toch met *kijsteren* kan verward zijn.

Kadijzen, namelijk, is bij De Bo vooreerst »woorden wisselen, tegenstribbelen." Zoo vindt men het w. ook bij onze schrijvers; Phantasia (Amst. 1645), bl. 22:

Swijgh jy, kronge, jy hebt hier niet te kadiesen. Letterlijk komt deze pl. overeen met het voorbeeld van De Bo: *Gij hebt hier niets te* kadijzen. Men vindt ook *kediezen;* De Ontr. Kantoorknecht en Lichtvaerd. Dienstmeid (Amst. 1685), bl. 38: *Houje smoel Waal. Jy hebt hier niet te* kediezen. De Wanhebbelijk Liefde (door Nil volent. ard.), 33: *Daer valt niet teugen te* kediezen. — De heer Oudemans, die in zijne Bijdrage, III. 338, mede een paar voorbeelden van het werkw. aanvoert, acht het ontstaan uit het fr. *que dis-je?* Zeer waarschijnlijk! Gelijk de Nederlanders meermalen uit spotternij of minachting fransche of waalsche uitdrukkingen, die ze dikwijls hoorden, met vervorming overnamen, zooals de wwn. *foeteren* van *foudre! avoezen* van *à vous! beneviniren* van *bien venu!* zoo hebben ze van het telkens vernomen *je dis, dis-je, que je dis, que dis-je*, het ww. *kediezen* gesmeed, dat wederom *kadiezen* werd, en voorts verbasterde tot *kardiezen;* Bekker en Deken, Will. Leevend, I. 257: *hy is met een staand zeil naar je toe, om eens te hooren, wat of gy al op ons te* kardiezen *hebt.* — De heeren De Groot c. s. in hunne Ned. Letterk. (Gron. 1874), bl. 280, verklaarden het w. niet juist.

Het genoemde *kadijzen* is ook in het vlaamsch onder anderen verorberen, spijs nuttigen, en ook in dien zin is het w. uit het waalsch genomen. Bij Cambresier is *k'dâci* met de tanden vermalen, inslikken zonder vermalen, bij Grandgagnage *kidâci*, kauwen en inslikken.

Schuermans vermeldt het antwerpsche w. *kadij*, feest, smulpartij, en zegt dat het w. »zijn bestaan is verschuldigd aan den franschen republikeinschen *decadi*." Een anachronisme van belang! Het subst. komt voor bij de vlaamsche schrijvers van de ze-

ventiende eeuw. Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 13:

Wat vreughdespel, wat mal gheveert?
Men rijter op een houten peert;
'T is al cadey *wat datmer doet* enz.

Moons, Sedel. Vermaeckspiegel, 303:

Want t' is van daegh hier kinderfeest,
Het sal van daegh hier sijn caddey,
Daer is gemaekt een pot-pastey,
In 't rijs is suycker, en canneel.

Bl. 368:

Als ick krijgh een lam op d' hey,
'T is voor my dan al caddey.

Bl. 503:

Den honger spaert geen Sim, de Sim dient voor caddey;
Men schaft in noot van broodt de korsten van pastey.

En 520[3]:

Al ben ick niet gemetst, houdt daer met my kaddey.

Zou het w. niet tot het ww. *kadijzen*, eten, slikken, behooren?

Kijsteren[2]—Kijsten.

De wwn. *verkijsten* en *verkijsteren* heeft het Idiot. van De Bo voor vertroetelen. Het eerste, welks frequent. het laatste is, komt van het mede vlaamsche znw. *kijste*, d. i. een vertroeteld kind. Doch van waar komt dit?

Het znw *kijste* is gevormd van een adj. dat in het nederl. onder twee vormen met verschillend gewijzigde beteekenissen bekend is, t. w. *kiesch* en *kuisch;* beiden duiden eene keurigheid, eene nauwgezetheid aan, bij het eerste met betrekking tot den smaak of eenig ander zintuig, ook op zedelijk gebied; bij het laatste bepaaldelijk met opzicht tot de eerbaarheid. Zij stammen af van het ww. *kiezen*, hoogd. *kiesen*, oudhd. *chiosan*, goth. *kiusan*.

Het bedoelde adj. luidt in het oudhd. *chusk*, *chiusck*, middelhd. *kiusch*, hoogd. *keusch*. Tot de dialectische beteekenissen van dit *keusch* behoort die van het beijersch en oostenrijksch, t. w. van dun, zwak, teêr, fijn; zie Schmeller en Höfer. Vandaar bij Ueberfelder *keisch*, wat fijn of teêr gemaakt is. En het is deze, die leidde tot het vlaamsch *kijste* voor weekeling, vertroeteling, dat wederom de wwn. *verkijsten* en *verkijsteren* opleverde.

Onmiddellijk van het bnw. hebben wij den deelwoordvorm *verkuischt*, als bnw. gebruikelijk voor overeenkomstig met onzen smaak of ons gevoel, en alzoo ingenomen of voldaan met iets. Uit Hooft vindt men pll. in het Wdb. des Inst. Dus ook Vondel, Poëzy, I. 710:

Nu treê naer 't lieve Bruitsbedt heen,
Uw Bruit is niet verkuischt *met zingen.*

De Gebroeders, 22:

Het volck beklaegh' zich niet, 't was met dien moort verkuist.

De Decker, Rymoeff. II. 221:

Ghy Vorsten, die met zorg noch arbeid zijt verkuischt.

Wagenaar, Vad. Hist. VII. 174: *den Aartshertoge .. zeer* verkuist *met de eer, welke hem .. opgedraagen werdt.* De Denker, II. 55: *die zich met Niets ophouden .. die hier mede* verkuist *zyn* enz. Bilderdijk, Gesch. des Vad. XI. 194: *Zij was wel* verkuischt *met een ampt, waar zij in haar kring een vermeerderd aanzien in vond.* Van Lennep, Romant. Werken, XIV 179: *Ofschoon weinig met dien raad* verkuischt .. *zoo besloten Ruytenburgh en Nikolaas eindelijk dien op te volgen.*

Een' anderen zin heeft het w. in de pl. bij Scheltema, die eene gelukkige navolging van Hooft mag heeten, Mengelw. III. 1. 49: *niet alleen is bij dit vertalen . niets geplengd, maar er zijn ook geene geesten vervlogen, zelfs is er veel bevalligs bij gedaan, en het dartele en wulpsche is op vele plaatsen* verkiescht en verkuischt. D. i *kiesch* en *kuisch* geworden of gemaakt, gelijk Weil. dan ook *verkuischen* in dien zin zoowel bedrijvend als onzijdig vermeldt

Halma heeft het ww. *kuischen* voor wasschen, reinigen, genomen in een gemeenzame uitdrukking: *ik zal dat wel kuischen*, voor: ik zal dat wel maken of stellen, zooals ook eene andere spreekwijs luidt: *ik zal dat varken wel wasschen.* De handeling van het reinigen of wasschen wordt daarbij, als eene bij de Nederlanders dikwerf voorkomende zaak, voor handeling in 't gemeen gebruikt, en het ww. wordt dan hetzelfde als in orde brengen, schikken, stellen, doen. Hiertoe vermoed ik te behooren *nakuischen* in de zeventiende eeuw, voor nadoen, nabootsen; Vondel. Salmoneus, Berecht:

Dees zinnelooze duif... met razen, ruischen
En stom den blixem en den donder na *te* kuischen.

Van Lennep, in zijne uitgave, VII. 32, teekende daarop aan: »een uitdrukking, welke ik my niet herinner, elders by Vondel te hebben aangetroffen, en het is my niet klaar, hoe *kuischen*, dat zuiveveren, *purgare*, *mundare*, beteekent, door de byvoeging van *na* een zin kan bekomen, zoo geheel van den oorsprong vervreemd." Bij overdracht echter, is, als wij zagen, die zin wel te verklaren. Ook gebruikte Vondel het w nog op eene andere pl. Peter en Pauwels, 6:

— *Ick* kuiste, *om de oogen te benevelen,*
In schijn hun wondren na, *en prediken, en prevelen.*

(Bij Van Lennep, IV. 51, is hierop niets aangeteekend.) Ook Hooft heeft het w. Ged. fol. 113:

Weten moet ghy, dat reden
Zinnelijk heeft, *met uw' glansrijcke kroonen*
Naagekuist *de zons sieraden.*

In den algemeenen zin van doen, ten uitvoer brengen, behandelen, overleggen, laat zich *kuischen* verklaren bij Cats, Wercken, I. fol. 273:

Dan lacht hy dapper in de vuyst,
En meynt hy heeft 'et wel gekuyst.

Ook Vondel kende deze bet. Virgil 203: *indien de zelve Fortuin, die het Salius* kuischte, *my oock den voet niet dwers had gezet.* Virg. (in Dicht), 423:

(*Hy*) *riep: raeckt my: raeckt my: ick ben de man, de gast,*
Die u dit heeft gekuischt. *Wilt hier uw gramschap staecken.*

De proza-vert. heeft bl. 308: *raeck my, raeck my: hier is de man, die het u* dede. — En het latijn, dat de Vertaler op den voet volgde, zegt: *Me, me; adsum qui* feci. Sterker bewijs kan men niet hebben, dat Vondel *kuischen* nam voor »doen." Dus mede bij hem, Herkules, 34:

(*Ik*) *spelle u, schoon ik smilt, zy zal, die my dit* kuischte,
Myn wraek gevoelen —

Van Lennep teekende hierop (XI. 225) aan: »die my dit *berokkende*, die my *dezen trek speelde.* Ik heb echter het woord kuischen, dat *zuiveren, reinigen* beteekent, nergends in den hier bedoelden zin aangetroffen." De verklaring is niet geheel ongepast; eenvoudig *doen* ware nog beter; doch wat er op volgt, is geheel onjuist. Tot tweemaal toe had de Schr. vroeger hetzelfde woord in zijnen auteur aangetroffen en van eene aanteekening voorzien; zie D. V. 235 en VIII. 538.

Van *keuschen* heeft het hoogd. het frequent. *keuscheln* zeer eigenaardig voor zich kuisch houden; zie Hildebrand (Grimms Wtb.) i. v. — Opmerking verdient het bnw. dat voorkomt bij Bekker en Deken, Will. Leev. IV. 291: *Als een Mensch evenwel met zulke* onkuizerige *gedagten naar zyn huis gaat.* — 't Woord lijkt gevormd naar het joodschduitsche *kauscher*, rein, bij Grolman en ook in de gemeenzame taal bij ons bekend. Von Klein heeft *keisigt* voor wellustig.

Kikkeren[1], zie **Kekeren**[1].

Kikkeren[2]—**Kikken.**

Geluidnabootsende wn. Het ww. *kikken*, waarvan de bekende benamingen *kikvorsch* en *kikker*, voor welk laatste Bekker en Deken, Econ. Liedjes, 152, *kittertje* zeggen:

Scheid, Kittertjes, *om my niet uit.*
Gaat met uw brik wrak voort.

vindt men in *borrekikken*, bij Vondel, Hersch. 174:

(*Zy*) borrekikken *heesch in 't slijmige moeras.*

Waarvan *borrekikker* bij denz. Virg. in Dicht, 102:

— *haeren zwarten balgh en vraetzucht stadigh aen*
Met borrekickren, *vorsch, en visschen te verzaen.*

Zou Vondel onderscheid gemaakt hebben tusschen borrekikker en vorsch? In zijne proza-vertaling leest men, 74: »visschen en *borrekickende vorschen.*" Bredero spelt *boerekikken;* Moortje, 67:

Nu boerekicken *mijn darmen ofse rasende dol sinnen.*

Van dit *kikken* dan heeft men het frequent. gemaakt; Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 329: *Wy willen geen Worken meer langs de Kastalise wel hooren* kikkeren. Berkhey, in de Werken van Kunst wordt enz. I. 47:

Daar zij, met een schor geschater,
Kikkrend *borlen door het water.*

Verkikkerd tref ik aan voor verliefd, Nederland, 1863, n°. 10, bl. 111: *Nou Willem! heb ik je niet gezegd dat onze Jan op Lena* verkikkerd *is? Hij heeft haar al lang zoo vriendelijk aangekeken.* — Vindt die beeldspraak haren grond in de bekende huwelijksmin van het dierken? Zie wijders *Rikkikkeren.*

Met het vermelde ww. *kikken* acht Weil. één het gelijkluidende w. dat wij b. v. kennen uit de spreekwijs: *hij durft niet kikken.* Mij dunkt, hier is te onderscheiden. Het eerste *kikken* bootst een dierengeluid na; het tweede bedoelt een menschengeluid aan te duiden in ongewijzigden vorm. Als wij, namelijk, willen aanduiden, dat iemand niet het minste woord heeft gesproken, dan zeggen we: *hij zei geen kik.* Dus leest men, Aanh. op de Hist. van Will. Leevend. 28: *hy zit geheele dagen zonder* een enkelde kik *te geven.* Bekker en Deken, Econ. Liedjes, 66:

Hy dorst geen kik *er tegen reppen.*

Het ww. bij dezz. Corn. Wildschut, IV. 269: *Wildschut durft immers niet* kikken *als zijn wyf het niet hebben wil.* Fokke, De Vrouw is de Baas, I. 210: (*hij*) *durft niet eens* kikken *om haar verandwoording van hare uitgaven te vragen.* — Mede met eene beheersching; Immerzeel, Voor Opgeruimden, 109:

Wil nooit me ook weêr van worm, van made en seraf kikken.

Ook bedrijvend; Vondel, Herscheppinge, 398: *Daer Ajax niet* een woort *durft* kikken. Strick van en tot Linschoten, 139: *Niet* een enkel woord *te* kikken. — Elders met het allitereerende *mikken* verbonden; Sluiter, Lofzang van Maria, 35: *Sy* kikt of mikt *niet weer*. David, Vaderl. Hist. I. 167: *dat Cingetorix.. niet meer dorst* kikken of mikken, *uit vrees voor zyn leven*. Bl. 210: *niemand had het hert van* te kikken of te mikken. — En deze spreekwijs komt reeds in het middelned. voor; Brab. Yeesten, II. 245:

Dandre, diere bleven binnen,
Die en dorsten in ghenen sinnen
Hen heffen, noch daer jeghen steken,
Kicken noch micken, *noch wort spreken.*

Corn. Everaert schreef als rijmwoord *kukken;* Janssen en Van Dale, Bijdr. VI. 329:

So neimpt men tmijne van goede ende ghelde,
Daer ic niet en mach tjegens kucken;
D' eene zye ic breken, tander slaen ontstucken.

Het neders. zegt mede *kikken* en *kik seggen.*

Wij hebben een ww. *kikhalzen;* Frijlink, Bijv. op Elis. Wolff en Ag. Deken, 28: *omdat ik, zal ik nog een duitje verdienen, moet vertaalen dat ik* kikhals. Dit gebruik komt overeen met de pl. bij Hooft, Ged. fol. 234:

— wie zoud daarom de boeyen
Niet lijden aan zijn been, en slooven dat hy kikhalz'?

Weil. verklaart dit door »in spijs of drank bijna stikken," doch dan valt het moeijelijk, aan het boven behandelde *kikken* te denken. Ik zou hier *kikken* nemen voor *kigchen*, bij Kil. moeijelijk ademhalen, waarbij men dreigt te stikken, waarvan ook bij denz *kikhoest*, and. *kinkhoest*. De samenst. *kikhalzen* zegt dan: in den hals een stikkend gevoel hebben en minder juist bezigt Bilderdijk het w. Mengel. en Fragmenten, 105: *hunne volmaaktheid, waar zy zoo naar* kikhalzen. — Hij zegt wel (Verkl. Gesl. II. 71): »Het *kikhalzen* in den gorgel opwaarts en by herhaling uitstrekken als by eene verlangende begeerte"; doch die uitlegging wordt noch door de bet. van *kikken*, noch door het vroeger gebruik van *kikhalzen* bevestigd. Beter zegt hij (a. w. II. 141), dat *kikhalzen* is van *kich, kuch*, d. i. kortademigheid; doch daar komt het »verlangen" niet bij te pas.

Kilderen—Kilden.

Het ww. *verkilderen* is bij De Bo »eene verkildheid krijgen, van koude verstrammen, verkleumen." Het prim. *verkilden* heeft Schuermans en reeds Kil. in dez. bet. Het w. is van *kilden, kelden*, bij Kil. van koude verstijven. *Kilde* is bij hem koude, dat ook voorkomt bij Bredero, zie Oudemans Wdb.; doch hij heeft niet *kilderig;* Croon, Cocus, II. 127 (van wijn gesproken):

Of hy blyft gelyc hy is,
Koel en kildrigh, *versch en fris.*

Meer bekend is de vorm *killen*, hoogd. *kellen* (door Hildebrand een zeldzaam en merkwaardig woord genoemd), eng. *to chill*, bij Halliwell *to keld*, angels *celan*, subst. *cyld*. Dus Hoofts Tac. fol. 367: *een' teugh* killend *waters*. Bredero, Angeniet, 7: *zijn* (d. i. des doods) killende *handt*. Bilderdijk, Ziekte der Gel. 119:

Beproeft ge een ledigheid in 't killende *achterhoofd,*
Onthoud u, krank gestel! het kon u doodlijk wezen.

Ald. 147 bezigt de Dichter het znw. *kil* voor kilde, koude:

Geeft schokken door den kil *der frissche waterspranken.*

Kinderen—Kinden

Het ww. *kinden* voor een kind of kinderen baren is oud. Bij Graff, IV. 439, is het *kindon, chindon*, en bij Benecke *kinden*. Bij de onzen is het ww. mij niet voorgekomen, doch wel in het zwabisch dialect bij Von Schmid. Wij bezigen daarvoor het frequent., b. v. Gheschier, Proefsteen, 266:

Trauwjer eene die veel kindert,
Sorghe meerdert, ruste mindert.

Van Beverwijck, Schat der Ges. 180: *Sy en vermocht oock het Vroe-moers ampt niet te oeffenen, voor al-eerse uyt* het kinderen *ghescheyden was: alsoo het een vrouwe die noch* kindert *ende swangher gaet, seer moeyelijck valt de kraem ende arbeydt van andere waer te nemen.* Valentijn, Werken van Ovid. I. 209: *Behalven dit kerft* 't kinderen *de jeugt seer kort.* Ampzing, Bibels Trezoor 15:

Ook kinderd *Lea weer; en Rachel gaet beginnen.*

De verwante dialecten hebben in dezen zin *kindeln, kindern* en *kinnern;* zie Tiling, Von Schmid, Schöpf en Danneil; het eng. *to kindle*, alleen van hazen en konijnen gezegd.

Hetzelfde ww. gold ook voor kindsch worden, als in het spreekw. *Als de liens bystier worden, beginnen zy te* kinderen, Harreb. III. 253. Meer gewoon echter was daarvoor *verkinderen*, als Hooft, Brieven, II. 424: *de Rechters, die.. sijn vernuft oordeelden verre van* 't verkinderen *te wesen.* Huygens, Otia (uitg. 1625), 65: *Salmen niet seggen dat ick hier* verkinder. Van Mander, Olijfbergh, 13:

Hy knort, hy raest, versuft en wort verkindert.

Westerb. Ged. I. 627:

Men siet door ouderdom 't verstand en geest vermindren,
En yemand altemet verslechten en verkindren
So verre, dat hy wel zijn eygen naem vergeet.

De Decker, Rymoeff. I. 274:

Merck hoe hier de Grootheid Gods
Uwenthalven zich vermindert,
Hoe de wysheit Gods verkindert.

Het geldt hier de geboorte van den Zaligmaker, en *verkinderen* is dus niet zoozeer: kindsch worden, als wel: tot een kind overgaan, gelijk Benecke *erkinden* omschrijft niet door »kindisch werden," maar door »zum kinde werden." Bij Nolet de Brauwere, Ged. II. 207, leest men nog:

— *Tot kleiner schael verfijnd*
Verkinderd *en verlamd, in lijf en ziel vergrijnd.*

In denz. zin van kindsch worden heeft Kil. *verkindschen*, neders. *verkindsken;* en dit leest men bij Van Beverwijck, Schat der Onges. I. 102: *begint het Verstant mede aldengskens af te nemen, so dat oock vele Stock-oude Luyden, ghelijck wy wel seggen*, verkintschen. Lydius, Vrol. Uren des Doodts, 52:

Ach! was het niet een schandt, dat als wy nu verouden,
Dat wy meer als een kint alsdan verkintschen *souden.*

Houwaert maakt het w. bijna onkenbaar, De Vier Wterste, 167:

Noch veel onachtsamere (soo my docht)
Was ierst het volck, jae heel kensch, *niet om* verkenschen,
Tot desen affgrijsselijcken val onsocht
Over den hals viel van alle menschen.

Dit *verkenschen* zal wel één zijn met *verkinsen;* H. van Halmael, De Geveinsde Kwaaker, 20:

Die leeft steeds vol en zat, en d' ander, half verkinst,
Zwerft zeên en landen door, op hoop van yd'le winst.

Nog vindt men, altijd voor kindsch worden, *herkinderen* gebezigd; De Meijer, De Gramschap, 51:

'T is soo gelyk men segt: den ouderdom herkindert,
De hersens worden krank, en het verstand vermindert.

Met de voorzetsels *be, ont* en *uit* samengesteld heeft het ww. andere beteekenissen *Bekinderen* is van kinderen voorzien; Bredero, Lucelle, 61:

— *hy sterf* bekindert *rijck en grijs.*

Ontkinderen van kinderen berooven; Gem. Parnasloof, 245:

Geheel Euroop' zit als verslaagen,
Betreurt het droevig Oorloogslot,
't Geen hare Inwoonders dus verminderd,
En jaar op jaar haar meer ontkinderd.

Voorts: het kind zijn afleggen; Geel, Onderz. en Phant. Voorr. 10: *Ik heb, even als gij, een afkeer van* ontkinderde *mannetjes.* — En *uitkinderen*, hoogd. *auskindern*, staat bij Weil. opgeteekend voor geen kinderen meer krijgen.

Opmerking verdienen verschillende andere van *kind* afgeleide wwn. die in sommige hoogduitsche dialecten voorkomen, als: *verkinden* is bij Benecke ophouden kind te zijn; *kindlen* bij Stalder als een kind rieken, en zich als een kind gedragen; *kindschen* en *kindeln* bij Weinhold kinderlijk spelen; *kindlen* bij Schmeller teeder met kinderen omgaan; *kindsen* bij Schöpf kinderen oppassen; en *auskindeln* bij Reinwald met roeden slaan, ter gedachtenis aan den kindermoord te Bethlehem.

Ten slotte zij vermeld, dat de meervoudsvorm van het subst. *kind* voorheen bij ons dikwerf *kinden* luidde; zie Clignetts Bijdr. 79 Ten Kate, II. 227, geeft dien reeds als verouderd op.

Kipperen—Kippen.

Volgens Weil. is *kipperen*, in Gelderland *keperen*, »een prikkelend gevoel der handen, wanneer zij van koude doortinteld zijn." Te Kortrijk noemt men dat *tintelen*, zie het Belg. Mus. VIII. 195. Voor zooverre mij bekend is, zegt men daarvoor doorgaans »*kippenvel* of *kippetjesvel* hebben of krijgen" Het ligt voor de hand, uit die zegswijze op te maken, dat zij ontleend is van den vogel *kip* genoemd, als met wiens vel de menschelijke huid eenige overeenkomst zou hebben in het vermelde geval; en zoo hebben haar dan ook Sprenger van Eyk, Spreekw. uit het Dierenrijk, 50, en Snellaert, Belg. Mus. t. a. p. verstaan.

Kippen, als prim. van *kipperen*, zou echter ook op te vatten zijn in den zin van kerven, waarvan mede *keep*, d. i. kerf, insnijding. Zoo is *kippen* bij Schütze kappen, afsnijden, bij Stürenburg kerven, insnijden, in 't eng. *to chip. Kipperen* zou dan zijn kerfjes of rimpeltjes maken, en werkelijk heeft Von Schmid *verkippeln* voor plooijen of vouwen in eene gladde stof brengen.

Indien, zooals ik meen, de laatste verklaring de ware is, dan ligt in het vermelde *kippenvel* eene woordspeling, als in veel andere onzer gemeenzame zegswijzen is waar te nemen.

Klaasteren—Klauwen.

Schuermans en De Bo hebben *klaasteren* voor klimmen. Ik acht dit w. gezegd voor *klauwsteren*, met tusschenvoeging der *s* van *klauwen, klawen*, waarvan ook *klauteren* en *klaveren;* zie dezen.

Kladderen[1]—Kladden.

De eig. bet. dezer wn. is eene *klad* maken of aanwrijven. *Kladden* is spuwen, Apollo's St. Nicol. gift, Olypodr. 43:

— *ik verstaa niet dat hier ymand* kladd' *of spouw.*

Vandaar in de lagere volkstaal bij Hoeufft *kladde*, uitgeworpene fluim, anders *kladder* en *klodder*. Iets *bekladden*, in 't middelhd *bekletzen*, is bevlekken, bemorsen, bezoedelen; iemand *bekladden*, zijn naam bezwalken. Het bnw. *onbeklad* leest men in De Honigbije, VI. 101: *een blank gemoet van gruwlen* onbeklad.

Vandaar *kladderen*, vlekken maken en slecht schilderen in het vlaamsch; en dus, in den laatsten zin, een bericht uit Gent aan de N. Rotterd. Courant van 12 April 1875: *Het kind heeft inderdaad volgens getuigenis met verf en penseel omgegaan, wellicht heeft hij iets* gekladderd. — *Bekladderen;* Conscience, De Geldduivel, II 108: *mischien* bekladderd *worden door de wielen van haar rytuig.* Boetius a Bolswert, Duyfk. ende Willem. Pelgrim. 42: *Willemijnken wilt haren begeerigen lust met brassen blusschen, waerdoor sy haer* bekladdert. Van de Venne, Sinnemal, 88:

Bedriegelijcke muts, hoe benje nouw bekladdert.

Klad is eig. een vlek of smet, b. v. Schrant, Redev. en Verhandd. I. 13: Die kladde *moge op andere takken des Duitschen taalstams hechten.* — Het geldt ook voor wat men in 't ruw schrijft of ontwerpt, waarvan de bekende benamingen *kladboek, kladschrift* enz. Vandaar is *kladden* en *kladderen* bij Kil. knoeijen, broddelen; en papier *bekladden* het ten vermelden einde bezigen. Het frequent. in dezen zin leest men in den School- en Letterbode, I. 109: *die met hunne proza en vooral met hunne verzen papier* bekladderen.

Volgens De Bo zegt het vlaamsch *klasteren* en *klijsteren* voor kladden; ik vermoed dat het eerste gezegd is voor *kladsteren* en dus van *kladderen* afkomt. Wat wij eene *inktkladde* noemen, is bij Von Klein *klatsch*. En het tweede zal eene verbastering zijn van het eerste.

Het adj. *kladdig* is slijkig bij Vondel, Virgil. in Ondicht, 5: *op het* kladdige *lant, in een boere stulp te woonen.* Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 110: *het* kladdighe *moeras.* — Bij toepassing vuil, morsig; H. Meijer, Ged. 150:

Een kladdig *wijf* (*welks vies gewaad*
Te vaak een vuile ziel verraadt)
Waaraan geen hand durft roeren.

En *kladderig*, ook wel *kledderig* uitgesproken, morsig; De Haes, Verh. en vern. Portugal, 118:

— *het kleed der Ongerechtigheden,*
Alom besmet door kladdrige *euveldaën.*

Dez. Verloren Zoon, 68:

(*Gy zoudt*) kladdrige *ondeugd min dan zuivre deugt waerderen.*

Fokke, Boert. Reis in Europa, IV. 28: *de heele pot en tafel werden zoo nat en zoo* kladderig [*van bloed*], *dat men er viesch van werd.* — Zoo ook *kladderij;* Coornhert, Wercken, II. fol. 247 verso: *Is mijn segghen maer* kladderije, *soo en behoevet gheen antwoorde.* Luiken, Leerz. Huisraad, 75:

— *Modder, Drek, en* kladdery,
Van ongebaande en diepe wegen.

Een morsig, onhandig meisje heette *kladde;* zie Kil. en Huyd. Proeve, II. 368. Doch men smeedde daarvan ook *kladdeunie;* Bernagie, Fran. Studentenl. 8:

Kladdeuni! *zoumen niet meenen, dat jy de zindelykste Meid waard van de heele stad.*

De Vryer in de Kist, 9:

Jou zelf zo te versmyten an ien kladeunie, *an ien kleuter, fy, fy.*

Krul, Pamp. Wereld, I. 6:

En zie! een vuyle sloy wil strax een jufvrouw werden...

Kladdeuny *voert de pronk, en koopt al watze ziet.*

Elders *kladdorie;* Antw. Spelen van Sinne, 225:

Ou claddorie!.. *Wat ist, clabots hoot?*

De wwn. *kladdeijen* en *verkladdeijen* beteekenen bij Kil. verdoen, verkwisten; het neders. heeft daarvoor *verkladderen.*

In 't gewone leven is *kladden* ook knoeijen, bederven, en dan vooral op handelswaren toegepast. Vandaar ond. and. bij Weil. *kladdeboter*, vervalschte boter, en bij overdracht (zegt hij) »een morsig wijf." Eig. een knoeister. Dus Bekker en Deken, Sara Burgerhart, I. 243: *ik hoop niet, dat de Jufrouwen my voor* een kladdeboter *zullen houwen.* Krul, Minnespiegel, 245:

Ik bin vande ouwe afkomst van de kladde-botters. —

En hiervan dan het ww. *kladdeboteren* voor knoeijen; Bekker en Deken, Will. Leevend, IV. 311: *die menschengeur moet er zo schoon weer uit; 't is anders by my maar* kladdebotteren. En Corn. Wildschut, III. 280: *alle dagen voor het toilet te zitten* kladdebotteren *met fleschjens en pomaden.*

Bij Kil. hebben *kladden, kladderen* en *afkladden* den zin van »van kladden ontdoen," en dus afborstelen, schoonmaken; vandaar is *kladder*, in het akensch dialect *klalter*, een borstel of veger, zie Oudemans op Bredero.

Over de genoemde en andere beteekenissen zie

men wijders Weiland benevens Tiling en Richey.

Volgens Snellaert, Belg. Mus. VIII. 182, zegt men te Kortrijk *klateren* voor papier bekladden. Met eene gelijke verscherping der *d* vindt men *beklatteren* in den Teuthonista voor *bekladden*, bezoedelen; bij Stürenburg in *klattern*, *klutern*, plassen van regen, *klatternatt*, nederl. *kleddernat* of *kledsnat* enz. Ook 't eng. bij Halliwell zegt *clatty* voor slijkerig, ja zelfs ons nederl. zegt *clatte* voor *kladde*, in den zin van klis, oudhoogd. *kletta* en *kledda;* zie Dr. Verwijs, Wap. Martijn, 170. Ook hebben wij, met verwisseling van de *a* met de *e*, de wn. *kleter* en *bekleteren*; Houwaert, Handel der Amoureusheyt, 155:

't Welck met druckige kleteren *zeer* bekletert *is.*

Kladderen², zie Kletteren².

Kladiteren—Kladiten.

Kladiteren is in het dialect van Axel op kinderachtige wijze nieuwtjes aanbrengen; zie mijn Archief, II. 168. Het prim. ww. heeft het Brem. Nieders. Wtb.: *klauditjen*, aldaar vertolkt door »allerlei zaken listig doorzetten"; en het wortelw. Kil. *klaudit*, aanbrenger, verklikker, bedrieger. Welke is de oorsprong van dit woord?

Klaferen, zie Klaveren

Klakkeren—Klakken.

Klakken bootst een geluid na, weinig verschillend met dat van *klappen*. Zoo leest men in de Daemonologia door Con. Jacobus, vert. door Meusevoet, 40: 't clacken *eens Pistolets*. Bilderdijk, N. Verscheid. IV. 13: *de heldere of* klakkende *klank van de* a. Vondel, Warande der Dieren, 64:

(*De klockhen*) *vliegt rondsom de kouw, zij* klaeckt *en slaet geluyt*

Van Lennep, in zijne uitgave, I. 527, verklaart dit *klaeckt* door »klokt"; 'k twijfel echter, of de hen *klokt*, als zij in angst over hare kiekens is; ook laat de Dichter er op volgen: »(zij) slaet geluyt," wat weinig zin zou hebben, indien dat geluid reeds door »klokken" ware aangeduid. *Klaken* ziet op het gebaar dat het angstgeschrei der hen pleegt te vergezellen: het klappen of slaan met de vleugelen. Vondel bezigde in het w. wellicht de lange *a* in navolging van het fransche *claquer;* ook zegt het luxemburgsch nog *klaken* van het klappen eener zweep. Van *klakken* heeft men onder anderen *geklak* bij Bild. N Mengel. II. 52: geklak *van ramm'lend staal.* Dez. Ovid. Gedaantv. 163: *klaatrend* staalgeklak — Vooral verschijnt het w. in de samenstelling *klikklakken;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 143: *soo groeide 't menssen kroos... en* klikklakte.. *met 't geweer, dat met haar uit d'aard opschoot.* Vondel, Virg. in Dicht, 395:

De wapens schitteren, klicklacken, *vol krackeel.*

Schimmel, N. Ged. 155:

De wapens klikklakken
Op 't spiegelglad schild.

Vondel, Gysbrecht, 35: 't geklicklack... *en rammelen van 't stael.* Bild. Mengelp. I. 147: geklikklak *van 't geweer.* Dez. Mengel. III. 25: 't geklikklak *van de klingen.* Schrant, Redev. en Verhandd. I. 196: het geklikklak *der zwaarden en helmen.* — Zie wijders mijne Lat. Versch. 454.

Met eene andere toepassing had men *klakkooi* voor wat anders *klappei* heette, d. i. een klap- of snapachtige vrouw, waarvan wederom het werkw. *klakkooijen;* Roemer Visschers Sinnep. 107: *hoe* (*Socrates*) het klackoyen, *kyven en schelden van zijn Wijf mochte verdraghen.* — Zie Oudemans op Bredero.

Overklakken is ander geluid te boven gaan; Valentijn, Werken van Ovid. II. 102: (*sij*) *vervulden de salen met gehuil; maar 't gerammel der wapenen, en 't gekerm der neer-gemaakten* overklaktent.

Het frequent. ww. ontmoet men bij Heyns, Wercken van Bartas, II. 316:

Het klack'rende *geluyt der Leyen 't dack betreurt,*
En men'gen stercken Muer al daverende scheurt.

En in het zeeuwsch dialect is *klakkeren* nog een jongensspel, bestaande in het tegen elkander slaan van twee houtjes; zie mijn Arch. III. 209.

Van den wortel *klak* had men vroeger het bijwoord *klaks*, dat ik in onze woordenboeken niet vermeld vind; Sprankhuisen, Geestel Balsem, 13: *Alle ongeloovige . menschen verlaet Godt de Heere* klacx *aling, en al.* Orizandts Heraclitus, 302: *De wint keert wel* klacx *in Zee.* Jonctijs, Toon. der Jal. I. 19: *Maar dezen* [*tulleband*] klax *scheurende... zeideze* enz. Ald. 204: *alwaar dan 't hart door dien brand* klax *gevat, en ontsteken werd.* Dez. De Pijnbank (1651), 19: *den overwonnen te willen pijnigen, is* klax *tegens 't recht.* Dez. Venus, 68:

Die van 't gemeene Volk klax *uytgelacchen wierd.*

Ald. 91:

Zou Theophrastus 't Heyr een mannenmoed inspreken,
Die klax, *uyt vyze vreez', verstomt bleef in zijn preken?*

Westerb. Ged. III. 590:

Al wie het Dortsch besluyt niet klax *en onderschreef.*

En ald. 705:

Aen wien ick het krackeel wel klax *verblyven wil*
Van 't geen dat tusschen ons bleef hangen in geschil

Het woord zegt: op eens, als 't ware gelijk met den slag, dien men door *klak* voorstelt. Men vindt dan ook in denzelfden zin *eensklaks*, d. i. letterlijk: met éénen klak; Oudaan, Agrippa, 621: *doch .. wilde de Keizer* eensklaks *dat hij alles zou herroepen en zijn leedwezen betoonen.* — Thans is het woord *eensklaps*, bij Schütze bloot *klapps*, anders ook *plots* (waarvan het bekende *plotselings*); dus Smyters Fabelen, 73:

Dat sy plots *neder viel ter aerden doot int gras.*

Camphuysen, Uytbr. der Ps 130:

Soo storten wyse plots *ter ne'er.*

Six van Chand. Ps. 69, vs. 11:

Hun trots palleis val, plots *verwoest, daar henen.*

Staring, Ged. II. 72:

— *tot nu op eens 't geweld*
Van duizend armen met onwrikbren dam de baren
Pal zet, en plots *terug doet varen.*

Ald. 124:

Plots *heeft de luchtreis uit;* —

Van Beers bezigde het w. als adjectief, Jongelingsdr. (4e dr) 41:

— *Maer, welk een* plots *gewoel is dat?*

Beter te wettigen is *ter plots;* Bloemkrans, 285:

Wanneer die wreede koorts verdelgster van mijn leven
Soo fel, en onverwacht aen mijnen drempel sloech,
En dwong ter plots *mijn bloet aen haer ten roof te geven.*

In Fokkes Boert. Reis, I. 144, leest men: *door* plotsverloren *op een' stoel neêr te vallen.* — Dit bijwoord is gelijk aan 't geen men vindt bij Van Ghistele, Heroid. Ep 121 verso:

— *dan dat icke van Leucades erven*
Zal laten vallen zoo plompverloren.

D. i. verloren als in éénen *plots* of *plomp*, welke woorden daarin van *klak* en *klap* verschillen, dat zij het geluid nabootsen van een voorwerp dat valt. Op de rij der bijwoorden *eensklaks* en *eensklaps* behooren nog andere meer of minder bekende, als *eensslags* bij Hooft (zie het Wdb. des Inst.). nog bij Staring, Ged II. 97:

De Scheich had eenslags (sic) *uitgevonden* enz.

En 119:

Toen, om 't mirakel te voltooijen,
De fletse wang des Boetlings eenslags *bol*
En rood werd —

Eensprongs, bij De Brune, Banketw. II. 18 *Men weet wel, datmen* eensprongbs *uyt dat weerelds slijck zich niet werpen kan.* — *Eensstoots* en *eensloops*, in de Levens van Plut. fol. 152: *Daer Marcus Cato... hem* eensstoots *ginck werpen... in een oneyndelicke zee der regeeringhe.* Ald. fol. 156: *inde plaetse van* eensloops *recht tegen de Achaeiensen aen te vallen.* — *Eensgangs*, bij Vondel, Herschepp. 141:

— (*ze*) *kiest* eensgangs. *noit ommevliegens moe,*
De reisbaen overzee, heel kort naer Tebe toe.

Hetzelfde w, mede door Kil. opgeteekend, heeft men, naar ik acht, ook te lezen bij Camphuysen, Stichtel. Rijmen, I 114, waar men. althans in den druk van 1677, vindt:

Zal 't heyr...
Met u, haer Opperhooft, in schoonen pracht en staet,
Na Godts geheylight Huys eensgans *de voeten spoên.*

Van het behandelde *klak* is ook afgeleid het bekende *klakkeloos*, van 't welk ik handelde in mijne Lat. Verscheid. 454 en 455, en dat men ook vindt bij Krul, Cloris en Philida, 12:

— *stelt ghy Thirsus liefd', en trou beloofde min*
Soo klackeloos, *Lerind', lichtvaerdich uyt u sin?*

Immerzeel, Voor Opgeruimden, 109:

Zij brengen braking voort om klakloos *in te stikken.*

Burlage, Acad. Tafer. 92:

Al heeft hem klakkeloos *de neiging eens bekropen.*

Fokke, Boertige Reis, III. 53: *Laat me ten minste eerst reis hooren, waarom je me dat zoo* klakkeloos *en zoo raar vraagt.* Bl. 55: *hoe kan ik daar toch zoo* klakkeloos *aankomen.* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 140: *een adeldom door geboorte, daar men heel* klakkeloos *aankomt.* — Dähnert, die »klagloos" spelt, verklaart het door »onschuldig"; Richey, Tiling en Schütze (II. 277) door »niet vast, los, onzeker"; Strodtmann door »onvoorziens." Bij ons omschreef de Teuthonista het w. door »geheel en al," en het Wdb. des Inst. op Hooft door »zonder geluid of redengeving." Met Weil., Hoeufft en andd. meende ik t. a. p. dat de bet. der uitdrukking eig. was »zonder slag of stoot" als men zegt, dat is zonder eenige opschudding, beweging, gedruisch of moeite, en zeker is het, dat doorgaans het w. aldus gebruikt wordt. Dan, in Haupts Zeitschrift, V 237, heeft Grimm gewezen op het oudnoordsch *klaklaus*, querela, en 't angels. *clacleas*, immunis a querela, a lite; gelijk ook Bosworths Dict. het angels. *claecleas*, *clacleas*, door »free" verklaart; en daarop grondt hij de uitlegging: »was frei von klang, nachhall und vorwurf ist," die voorts nog stavende door het zweedsche *kläk*, opprobrium, het deensche

klak, macula, en 't hoogd. *kleck*, *klecks*, vlek. Deze verklaring is niet duidelijk. *Klak*, een geluid en dan als men wil, klank, en *klak*, vlek, fig. schande, zijn niet dezelfde woorden; althans de toepassing hunner beteekenis loopt zoodanig uiteen, dat zij niet tegelijkertijd kan plaats hebben. *Klakkeloos* is zonder slag, of zonder vlek, één van twee; doch niet beiden te gelijk. De hier te beslissen vraag is: wat beteekent *klak* en *clac* in de oudnoordsche en angelsaks. samenstellingen *klaklaus* en *clacleas?* Zegt dat woord werkelijk klacht, bezwaar, twist? Grimm noch Bosworth helderen dit voldoende op. Zoo ja, dan vervalt de bet. van klank, zoowel als die van vlek, en komt de ware zin van ons *klakkeloos* niet altijd met het gebruik overeen. Kan daarentegen gestaafd worden, dat het oude *klak* één is met het latere, dat wij als geluidnabootsing kennen, dan stemt de oorsprong des woords vrij wel met het gebruik overeen.

Klammeren—Klammen.

Klammeren met het voorzetsel *be* is gebezigd door De Harduyn, Goddel. Wenschen, 570: *Ick bekenne, dat de vleughe soo seere niet en wordt* beklammert *door 't ghewichte van de leden, als 't wel en doet van de sonden.* — De bet. komt overeen met die van *belemmeren*, doch de vorm verschilt. 't Hoogd. *beklammern* is van *klammern*, met handen of klauwen vasthouden. Het middelhoogd. had daarvoor reeds *klembern*, *klampfern*, vast te zamen drukken, vasth uden.

Het prim. *klammen*, dat Adelung verouderd noemt en dat in het akensch dialect nog voorkomt, wordt eig. uitgedrukt door het nederl. *klampen*, hoogd. bij Schmeller *klampfen*, middelhd. *verklamen*, *verklamben*, *klimpfen*, *klampfen*, eng. *to clamp*.

Een ander *klammen* heeft Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolm. 36:

— *door veel* klammens, *en twistich bedryven,*
Zijnder veel Geesten gekomen tot bederven.

En andermaal, 86:

Twee Katten met een Muys,
En twee ghebroeders Wyven,
Zijn selden sonder klammen *ende kyven*

Duircant, in een ged. vóór Orizandts Heraclitus:

Vitten, borgen, klammen, *klagen.*

Waarvan *klammer;* Van Alkemade, Beschrijv. van Briele, II. fol. 148: *goede Mannen sullen vrede moegen nemen tusschen eenige vechters ofte* clammers. — Dit, mij overigens onbekende, w kan verwant zijn aan *kliemen*, dat sommigen bezigen; Bekker en Deken, Corn. Wildschut, IV. 29: *als zij wat te klaagen en te* kliemen *heeft.* Willem Leevend, VIII. 61: *Ik ben dat* gekliem *en geklaag al lang moe.* Fokke, Verzam. der Werken, II. 127: *als we altijd ook het ergste vreezen, dan valt er altijd wat te* kliemen *en te klagen.* Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 62: *Men kan licht nagaan, hoe die.. uitgeloten liepen te* kliemen *en te grijnen.* — Doch wat zegt dit ww.? Is het *kleemen* bij Kil. en Plantijn voor lijmen, eng. bij Hall. *to clam* en *to clame*, bij Wassenbergh *kliemen* voor morsen? *Bekliemd* is fig. belijmd, bestreken, bij Starter, Lusthof, 64:

Heeft oock de slappe slaep mijn sluymerige oogen
Met harem leem bekliemd, *benevelt en betoogen.*

Het ww. *kliemen* kan zoo, evenals *lijmen* zelf, voor langzaam, teemend en vervelend spreken of zeuren genomen zijn. Meer in den zin van het friesche *kliemen* heeft De Genestet *kliemerig*, vochtig, kledderig, morsig, Eerste Ged. (2e dr.) 283:

Uw kliemerig *klimaat maakt my het bloed in de aderen*
Tot modder —

Klamperen—Klampen.

Klamperen is bij De Bo het blijven vastzitten van de sneeuw aan de voetzolen, en ook het gaan van iemand in dien toestand. Weil. heeft *klampen* voor het aankleven der sneeuw; dit w. zegt dan ook vastklemmen of kleven. Reeds in het oudhd. komt het frequent. voor; Diutiska von Graff, III. 60 (van Noachs ark): *so uaste hiez er si* chlampheren *unde limen, daz si der flûte ureise erliden mahte.* — Het middelhd. heeft *klemberen*, vast samendrukken, hoogd. *klammern*. Het eng. bij Halliwell heeft *to clamb* en *to clamber* voor zwaar of langzaam voortgaan. Van Hasselt leert ons, Arnh. Oudh IV. 29, dat *een klamp mik* en *een klamp weggen* stukken brood zijn, aan elkander gehecht of *geklampt*.

Het ww. *verklampen* is herstellen; Cabeljau, Treurbr. van Ovidius, 15:

'k Heb uw verflenste vloot verklampt *en weer doen boeten.*

Klapperen—Klappen.

Het middelhd. kende reeds *klapern* en *klappern*, zoowel voor een klappend geluid maken of geven, als voor snappen of babbelen. Evenals in het hoogd. is vanouds het w. bij ons gebezigd van den ooijevaar en van de tanden. De Twespraack der Amst. Kamer (van 1584) zegt bl. 62: *katten maewen, oyevaars* klapperen, *mosschen tjilpen.* (De druk van 1649 heeft foutief: *klappelen.*) En onder de lateren, Bild. Ovidius, 203:

— *als oievaar op dak en trans te* klapperen.

Dez. Krekelzangen, I. 109: *het eeuwig* exterklap-

peren. En Luchtreis, 29: het klapperen *en snateren van gevogelte.* — Ook van andere dieren; Haafner, Reize te Voet (Haarlem, bij Kruseman, z. j.), 28: *met vooruitstekenden kop* klappert *hij* (de rolleway) *tegen het onnoozel lagchende Kind.* — Bij Benecke treft men reeds aan: klaperten *mit iren zenen.* Dus Van 's Gravenweert, De Ilias, IV. 22 (van Peleus' zoon):

De tanden klappren *hem bij 't foltren van den hoon.*

Behalve ons gewone *klappertanden*, b. v. Pers, Urania, 197:

— *gy sult in vlam en roock*
Voor 't gespook
Zijn verschrickt en klapper-tanden.

De Thouars, Zriny, 83:

Begroeven we onze doôn, bij knarsend tanden-klapperen.

Inzonderheid was bij ons gewoon Kiliaans »*klapperen* met de handen." Dus Marnix, Ps. 47, vs. 2:

Volcken allerhandt
Klappert inde handt

En Ps. 98, vs. 8:

Laet 't vloeden ende stercke stroomen
Van vreugden clappren inde hant.

Hoeufft, Anakr. Gez. 49 (van Cupido):

— *met* zijn handjen klapprend,
IJlt hij straks... naar zijn Moeder.

Levens van Plut. fol. 64: *met groot gheschal, ende* klapperinghe van handen. Snieders, De Orgeldraeijer, 48: *lagchend en* in de handjes klapperend. Schimmel, Nieuwe Ged. 19, zonder voorzetsel:

Doet de handen joelend klapperen
Van matroos en bootsgezel.

Evenals *klappen* zelf is het frequentatief ook wel eens vroeger, doch vooral later, op velerlei voorwerpen toegepast; Krook, De Spiegel der Zotten (Amst. 1699), 79: het klappren *van duizend zwaarden.* Brester, Verspr. en Nag. Ged. 64:

De molen klappert *in de beek.*

Bild. Mengel. II. 130:

De vensters klapperen *in hut en koningszalen.*

Dez. Gesch. des Vad. XIII. 42:

Hoort haar (t. w. de pijlen) *in den koker* klapperen.

Lublink, Thoms. Jaarg. 240: (*daar*) klappert *de knuppel en stryden de worstelaars met verdubbelde krachten.* Van der Hoop, Lente en Herfst, 112:

Nu klappert *de rijzweep, nu prikkelt de spoor.*

Beeloo, Ged. 27:

— *waar 's Prinsen standert wappert,*
En met zijn gulden spreuk, hoog op den luchtstroom klappert.

Schimmel, Verspr. Ged. 21:

— *den muurkanteel*
Waar boven 't vorstlijk vaandel klappert.

A. M. Moens, Dichterl. Proeve, 57:

Terwyl de ontslaakte ziel, de gulden vleugels klappert.

Bilderdijk, Vermaking, 28:

Englen, die...
't Lied dat eeuwig klinken zal
Klapprend *aanhieft op uw wieken.*

Van Lennep, Romant. Werken, XX. 161 (zeer eigenaardig): *het zeil* klapperde *tegen den mast.* Ten Kate, Dichtw. VII. 133: *Doet uw vloot haar zeilen* klapperen.

In De Gewaande Weuwenaar leest men, III. 73:

Heb jy 't coliek! dat zou men niet zeggen aan u spreekend lid! —
— *'t Medicament begint te werken.* —
Dat kan ik aan 't klapperen van u kinnebak *wel merken.*

Van dit »klapperen van het kinnebak" is het w. zonder bijvoeging in 't middelhd. en nog bij Schöpf gezegd voor snappen of babbelen. Halliwell heeft daarvoor *to claper* en *to clappe;* terwijl de subst. *clap, clappe* en *clapper* bij hem de tong beduiden. Een klapper of snapper heette bij ons *klappaart* of *klappert*, en eene snapster *klappei.* Dus Hilarides' Phaedrus, 93, waar »quidam e turba garrulus" vertolkt wordt door: een klappert *van den hoope.* Jonctijs, Rooz. Oogjes, 89:

't Was niet genoeg dat zy dien Klappert *had*
Zo door haar vlam gevat.

Moerman, De Cleyn Werelt, 124:

Van Tantalus torment, en van sijn bitter schreyen,
Een goet exempel voor clappaerts en clappeyen.

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 137:

Maer wat is van de tongh' van klappers, en klappeyen?

Ald. 246:

Daer 't landt is dick bestaen van klappers en klappeyen.

Cats' Wercken, I. fol. 6:

Wie oyt tot spreken verght de tonge der klappeyen,
Die opent haer den mont, om breet te mogen weyen.

En fol. 648:

Hoe dienstigh waer het voor het landt,
Indien men geen klappeyen *vandt!*

Zoo nog bij Bilderdijk, Nieuwe Dichtschak. I. 195:

't Geheim is veilig, en geen klappaart *kraait er naar.*

Zulk een snapper heeft nog andere van het *klappen* ontleende namen; Moons, Sedel. Vermaecksp. 92

Hy roept: wel alle-clap, *ghy weet heel hoogh te singhen.*

Hoorns Liedb. 85: klapspaan, *hou u snater.*

Het znw. *klappei* heeft een ww. opgeleverd; Van der Cruycen, a. w. 137:

De duyvel, en de doot die sitten op de lippen
Van die te veel klappeyt: —

Ald 715:

Maar een die veel klappeyt, *de tucht en helpt hem niet.*

Bilderdijk deed het ww. een voorzetsel aan; Mac-Benac, 195: *zy die . even als zwakke vrouwen, de misslagen...* uitklappeien

Het w. *klap* voor praat komt bij onze oudste schrijvers voor; N. Reeks van Werken der L. Maatsch. III. 135:

Van minnen en hebbic *maar* den clap,
Anders en dogicker niet toe.

Den *klap* hebben is hier »hooren spreken"; voor ander genot der min was hij niet geschikt.

Opmerking verdient *afklappen* voor »door klap afraden"; Valentijn, Werken van Ovid. I. 241: *Naso, die de kommerige min dan eens aanpreekt, dan weer* afklapt. — En *opklappen* voor openslaan; ald. II. 47: *dat de deur door dreun* opklapte.

Bij de samenstellingen, door Weil. vermeld, mis ik *klapbaks* voor klap voor het bakhuis; 't Banket der Ghoden, 35 (van iemand die twee wijven heeft): *hy heeft dat voordeel boven ons, dat hy 'er twe op een tijdt kan kussen. Maar.. ook... dat hy op de zelfde tijdt vier* klap-baxen *kan krijghen.* — En het minder kiesche nw. bij den zededichter Baardt, Deugdenspoor, 79:

Nu Volckjen; ghy, die alle daeg
Gaet los en ledich by de waeg,
En clap-cloot *daer wat heen en weer,*
Van Jonckers knecht, en Juffrous Heer.

Zou het hier aangesproken »Volckjen" ook niet bedoeld zijn door *klootjesvolk*, bij Weil. door janhagel verklaard? Bredero, Griane, 7:

Dit klootjes volck *van de vesten, of uyt de slopjes,*
Die leggen en loopen, in goyen elck ien mit dopjes.

Bij Oudemans mis ik de uitdrukking. — Six van Chandelier, Poëzy, 376:

Toen, toen sach klootjes volk, *en ieglyk burgers kind,*
Hoe yvrigh dat den Raad, om huis en goed te sparen,
Stond tot de leste, in 't vuur. —

Eene samenstelling van *klapperen* vindt men bij Nolet de Brauwere, Ged. III. 63:

De koningsvlag ontplooit haar uit de vouwen,
Roemklapprend *steeds van d' ouden watergeus.*

Eene andere bij H. Meijer Jr., in de Dicht-Gedenkrolle van 1813, bl. 27:

Ons hart ontbrandt bij 't hoevenklapperen
Van 't vlammenbrieschend oorlogsros.

En de afl. *klappernij* in Vlaerd. Redenrijckb. 324:

Ghy prijst, ghy pocht, ghy praet, en al dijn klappernijen
En konnen doch int minst bestaen, noch yet bedyen.

Van *klappertanden* vindt men *klaptandig* in den Nederd. Helicon, 196:

Hier in den Mensch niet en is vry
Maer teghen wensch, klaptandigh *hy*
Gaet, als koortshebbend' op de leden

Men zie voorts *Klepperen* en *Klipperen.*

Klasteren, zie **Kladderen**[1].

Klateren[1]**—Klaten.**

Het primit. *klaten* is te staven door het eng. *to clat* bij Halliwell, en Danneils *kläön*, d i. *kla-en*, beiden voor snappen, klappen. Beteekent *klateren* bij ons, zooals Huydec. Proeve, II. 105, zegt, »een helklinkend en scherp geluid geven," er valt op te merken, dat die van snappen daarmeê vaak vereenigd wordt. Zie ook *Kletteren.*

In het middelned. is *klateren* gezegd voor het rammelen van of aan een' poortring; Serrure, Vad. Mus. III. 258:

Hine mochte niet in...
hi claterde *der doren rinc.*

In hetz. gedicht, bl. 252, is die bet niet zoo duidelijk; van denzelfden rijken man in de hel wordt gezegd:

Ter porten claterde *hi sijn bart.*
ende riep dat hem die kele smart.

't Woord zal zeggen: tegen de poort *ketsen* of *aanslaan.* Van Rusting heeft, Ovidius enz. 303:

Een kat quam, daar men 't Ambeelt klatert.

D. i. doet klinken. Ogier, De Seven Hooftsonden, 13:

Oft ick geeft u een Oorbant dat u tanden klateren

D. i. klapperen of rammelen. Vooral werd het w gebezigd voor het klappen der zweep; zie Huyd t. a. p.

Niet zeer gepast komt *klateren* voor bij Van Duyse, Vaderl. Poëzy, III. 12:

Hoor! hoor! de vedel stijgt; volzuivre stemmen schateren,
En doen het danklied tot Jehova godlijk klateren.

De afleiding *aanklateren* leest men in een lofdicht vóór Kruls Eerlijcke Tydtkorting:

Ja selfs, de minnevrou, al rijdend komt aanklat'ren.

En *beklateren* bij Bogaers, Gez. Dichtw. II. 161:

— *rotsen met heur schaduwholen*
Beklaterd *van een zilvren beek*

Fraaijer zijn *rondklateren* en *doorklateren;* Van Lennep, Fiesko, 92:

— *'t plechtig uur genaakt dat op 't gebied der waat'ren*
't Alomherklonken sein des aanvals rond *zal* klaat'ren.

Bild. Rotsg. II. 84:

— doorklatert *u 't geweten*
Met donderslagen.

Ten Kate, Dichtw. V. 393:

Dan zullen de fonteinen de heide doorklaatren.

Dez. bezigt *terneder klateren*, De Psalmen, 322:

Gelijk de waatren, In wilden val,
Ter-neder-klaatren *In 't drijvend dal.*

Het subst. *klater*, van een primit. *klaten* af te leiden, is bij Bredero een slag, die klinkt, eigenlijk dus een klinker; zie Oudemans Wdb. en bij Kil. een kinderspeeltuig, anders *ratel* geheeten, ook wel *rammelaar*, en waarop men fluiten kon; Poirters, Masker van de Werelt, 244: de klaterkens *die men hun* (d. i. *den kinderen*) *in de handt geeft, om daer mede te spelen.* Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 80:

Den clater, *'t fluytien, d' houte mem'* enz.

Van Ryswyck, Eppenstein, 135:

Hy had een klater *om den nek,*
Waermeê hy schelde en floot.

Vr. Bild. Nagel. Ged. 181:

Zwaait hij thans den gouden klater,
ô De zelfde hand zal later
Zwieren met den Vorstenstaf.

Bij Kil. is *klaterbus* wat anders *klap-* of *klakkebus* heet, d. i een bus of buis, door welke de jeugd kalmoesproppen schiet.

Voor het *klateren* der zweep heeft Bredero *klatteren*, Boert. Liedtb. 39:

De gladde paerden renden
Langhes de harde slijck,
De Voerlug diese menden
Klatterden *vreeselijck.*

Deze vorm komt overeen met het eng. *to clatter*, geraas maken en snappen, neders. *klätern*, noordthüringsch bij Schultze *klaatere*, met geraas vallen.

Misschien om het rijm heeft Anna Bijns *kleteren* voor *klateren*, in den zin van snappen, babbelen, dien ook 't bovenvermelde *to clat* heeft, zoowel als het mede bij Halliwell voorkomende *to clatter*, waarvan ook het subst. *clatterer* voor iemand, die een geheim niet verzwijgen kan; Refer. III. 61:

Want voorwaer 't is al verloren pijne,
Dat wy van malkanderen clappen en cleteren.

'k Moet echter opmerken, dat, ook buiten het rijm, *kleeter* voorkomt voor *klater;* zie Oudemans Wdb. op Bredero.

Klateren[2] zie **Kladderen**

Klatteren[1], zie **Kladderen**

Klatteren[2], zie **Klateren**.

Klauteren—Klauwen.

Klauwen, van *klauw*, is (met den klauw) grijpen; in 't angels. is *clowian*, eng. *to claw*, klauwen, d. i. krabben, oudhd. *klawjan;* het middelhd. *beklaewen* is grijpen; *klauen*, bij Fulda klimmen; *aneinkläuen*, bij Stalder met de klauwen vasthaken; en *to claw*, bij Halliwell grijpen, wegpakken; nederl. *klauwen*, bij Ten Kate, II. 236, inhaken, vastgrijpen; Willems, Berijming van den Reinaert, 51:

Eensklaps ..
Vloog hy op des kosters been
Klaeuwde *en beet zoo sterk, zoo straf* enz.

Nolet de Brauwere, Ged. III. 102:

Zie, de eigen hand die scheurt en klauwt,
Zal de opgereten wond verplegen.

Bij Van Velthem *beclawen*, waarvan zoowel de beteekenis als de afleiding duidelijk wordt gemaakt, fol. 342:

Rechte na des Aers (t. w. arends) *sede,*
Die sine pride (d. i. prooi) *node laet gaen,*
Die hi heeft met clawen *bevaen;*
Al dese gelike mocht men sien
Van den Keyser ginder gescien;
Hi wilt beclawen *sine vianden daer,*
Waer sy voren (l. voeren), *hi trac hem naer.*

Vandaar *klauweren*, met invoeging der *t*, *klauwteren*, verbasterd tot *klauteren*, *klouteren;* nog kenbaar in 't hamb. *klauern*, osnabr. *klawwern*. Bij Stürenburg luidt het w. ook *klaustern*, en dienzelfden vorm treft men bij ons aan in den Ned. Helicon, 113: *ick begaf my derwaerts op een seer smal weeghsken* . klausterende *met grooten arbeydt over handen ende voeten.*

Ons ww. *klauteren* zegt dus eigenlijk een herhaald grijpen of haken met de nagels der pooten, en zoo opklimmen De aanwending is somwijlen fig. b. v. Verv. op Wag. XXXIV 58: *de Intriguant, die listig zocht voort te kruipen, en anderen boven het hoofd te* klouteren. — Schermer bezigt *ontklauteren* voor ontkomen door te klauteren, zooals Weil. ook *ontklimmen* heeft; Poësy, 123:

— *de troep wordt naauwelyks gevaar*
De woede van het beest, of zoekt zyn lyfsgevaar
Al beevende om het snelst t' ontklaut'ren *op de boomen.*

De afl. *klouteraar* leest men bij Zubli, Nag. Poëzy, 164:

De stoutste klouteraar, *die het van allen won.*

Het ww. *beklauteren* is bekend; b. v. Huygens, Korenbl. I. 136:

Door sulcke distelen, die in het Zee-sop groeyen,
Beklauwtert *hy den trap* —

Bild. maakte daarvan het subst. *beklouter*, voor het beklouteren of het geklouter, Vermaking, 54:

't Is zaad der Titans, dat nog stouter
Dan 't Goönbestokend bergbeklouter,
In d' engen boezem voedt: —

De spelling *opklouteren* heeft ook de keurige Lublink, Thoms. Jaarg. 16: *het zy hy.. de bergrots* opkloutert. Alsmede prof. David, Vad. Hist. VI. 342: *de* opklouterende *mannen.* — Zoo vindt men ook *herklouteren;* Heyns, Bartas' Werck. II. II. 160:

Herkloutert *dagh en nacht de dobble steyle rots!*

Het ww. *klauwen* komt nog in een' anderen zin voor dan boven is gemeld. Bredero, Jerol. 15:

Aauwe wille t' samen klaauwen?

Zoo zegt de eene jongen tegen den anderen. Het ww. is voor *kooten*, een bekend jongensspel en komt van *klauw* voor koot, dat in de onmiddellijk volgende regels wordt aangetroffen:

Ick ra stoof, Aauwe schijt,
Aauwen is sijn klaauwen *quijt.*

Klaveren—Klawen.

Klawen is slechts een verschillende spelling van *klauwen;* zie op *Klauteren.* Huydec. zegt Proeve, I. 392: »Van *klaauw* komt *klaauwen*, en het frequent. *klaauweren*, doch, om de welluidendheid, *klaveren:* dat het rechte woord, en naderhand, gelijk meer anderen, onnoodiglijk met een *t* vermeerderd en in *klauteren* veranderd is." Dus bij onze vroegere dichters; Oudaan, Tooneelp 142:

Maar lees eens af, hoe dat de Monsters daveren,
Na datz' op dezen zetel klaveren.

Minder gepast voor woelen, tobben, ald. 129:

— *hy die na lang en langer* klaveren
In d' Adriaatsche golf, Veneetsche zudzens (*) *daveren.*

(*) Dit znw. leest men ook in Vlaerd. Redenrijckb. 14: (*Ick*) *sprongh, en berghden mij in* zudsen *van langh riet.* Halbertsma bezigde het w. nog in dezen vorm; De Vrije Fries, IX. 263: *die de derrie... op eene het water uitstekende* sudse *legden te droogen.* — Het w beteekent riet, rietmoeras, bij Kil. *sudde*, zooals men ook leest in Willinks Amst. Arkadia II. 19 *de bisschop zelf, dien zy.. door slyk en drek sleepten, en eindelyk in een* zudde *wierpen.*

De Meijer, De Gramschap, 131:

— *Dees grypt een kabel vast,*
En klaevert *als een kat tot boven op de mast.*

Trip, Tydwinst, 120:

Nooit scheen de snoode Ondankbaarheid
Tot hooger euveltrap geklaverd.

Zie voorts Huydec. t. a. p. Doch men ontmoet het w. ook in proza; Marnix, Bienkorf, 235 verso: (*hy*) clauerde *selve op den Roomschen stoel sonder leeder.* Bl. 236 verso: *dat hy wederom als een catte op synen stoel* clauerde. Valentijn, Werken van Ovid. II. 88: *Hier op* (t. w. op de klip) klavert *Ino.*

Met voorzetsels heeft men *opklaveren;* Het Leven van Marcus Aur. 196: *snellijcken ende al teenemael zweetende* op *te* claveren, *ende dan weder al rollende van boven af te dalen.* Zoo ook Vondel, Hierus. verwoest, 52:

Geen klip zoo yslijck steil, geen afgrond is zoo naer,
Vol slangen, vol gedierte, of 't uiterste gevaer
Hadde ons doen klimmen, en opklaveren *en dalen.*

Davids Harpzangen, 168:

De bergh, daar Moses klavert
De kruin op —

Nagevolgd door Vollenhove, Poëzy, 71:

Zy staat, ten kruisberge opgeklavert.

Maar ook *overklaveren;* Poëzy, I. 710:

Zuil en Kantzelier van 't Rijk,
Dat den Duitschen gront doet daveren,
En 't geberght dorst overklaveren,
Op 't rappier, zijn stale wijk.

Van *afklaveren*, dat het Wdb. der Ned. Taal niet vermeldt, geeft Van Hasselt een voorb. op Kil. Men kan het ook lezen bij Focquenbroch, Werken, I. 103 (van het trojaansche paard):

Nu komt het van de vest af klaavren,
En drukt de ronde kegels plat.

Zie wijders over *klaveren* Van Lelyvelds Aant. op Huyd. en het Wdb. des Inst. op Hooft.

Ten Kate, II. 236, teekent *klaveren* als verouderd aan; Bilderdijk en anderen voerden het weder in. Mengelp. I. 230:

— klaavrend *dwars door 't ijs der Kalidoonsche bergen.*

Van Duyse, Vaderl. Poëzy, II. 21:

— *de dorps-Orpheus dien 't hupplend choor deed* klaveren
Op een verheven ton. —

Van der Hoop, Warschau, 54:

Als woû de Geest van 't vuur het firmament beklaveren.

Bilderdijk bezigde almede *beklaveren* en *opklaveren;* zie mijne Proeve, 180. De vlaamsche uit-

spraak verscherpt de *v* tot *f;* althans Moons, Sedel. Vermaecksp. 282, heeft:

Strackx t' beest doet al sijn best om uyt de gracht te raecken:
Het claeffert *daar soo ianck, tot dat het raeckt daer uyt.*

En Van Beers insgelijks, Jongelingsdr. (4e dr.), 101:

— *hoe gy misschien*
Weldra een zwerm van bruine kroezelbollen
Rond u, in 't zand, ziet tuimelen en rollen,
En klaefren *van uw schoot op vaders knien.*

En 157:

Wij zagen bedelaers in lompen,
Spotlachend klaefren *op den troon.*

Deze uitspraak nadert het hoogd. *klaftern*, d. i. zooveel omvatten als men met de *klaften* of *klauwen* doen kan. Verg. Bild. Aanm. op Huyd. 39. Nog eene andere hoogduitschachtige uitspraak is *klefferen*, in het vlaamsch bekend (zie Schuermans en De Bo), en bij den vlaming De Harduyn, Goddel. Wenschen, 526:

Den vogel alder-eerst ghesloten in de muyt,
Is altijdt in de weer, en wou wel wesen uyt,
Hy kleffert, *en hy springht, noch hy en wilt niet eten.*

Klawetteren—Klawetten.

Evenals *kauwetteren* acht ik *klawetteren* een van *kwetteren* afgeleiden vorm. Cremer heeft er *geklawetter* van, Anna Rooze, III 226: *De omstandigheid, dat de nicht.. met den baron was komen meerijden, gaf ook al aanleiding tot allerlei* geklawetter. D. i. gesnap, gebabbel. — Den primitiefvorm heeft Kehrein in *klawatschen*, veel snappen, waarvan *klawatsch*, een babbelaar, en *klabbatschke*, de mond of snater. Zie mede *Kwetteren* en *Kauwetteren*.

Klawsteren, zie Kwalsteren

Kledderen—Kledden.

Beide wwn. komen voor in het dialect van Maastricht; het prim. in den zin van hechten, vasthechten; het frequent. in dien van klimmen, klauteren; zie mijn Archief, III. 363. Zij zijn eene verzachte uitspraak van de gelijkbeteekenende hoogd. *kletten* en *klettern;* zie op *Kletteren*². Fraai voegt Hofdijk de beide frequentt. bij elkander, Brielles Gedenkdag, 42: *dan verheft zich een windvlaag en dan* kleddert *de natte vlag te gelijk met den* kletterenden *regen wel eens tegen de ruiten.* — In de volkstaal zegt men *kledderig* van een natten doek, die aan eenig voorwerp kleeft, of daartegen aanslaat. Doch bij Schotel, Vaderl Volksboeken, I. 69: *eenighe onstuymige ende* kledderige *dagen.* — Anders zegt men daarvoor ook *smerig*.

Klefferen, zie Klaveren.

Kleinderen¹—Kleinen.

Volgens de Woordenl. der leidsche Maatsch. heeft Oudaan *doorkleinderen* gebezigd voor »doormengen, *intermiscere.*" Het is dan één met *doorkleinsteren* (waarvan zie op *Kleinsteren*²), van *kleinen*, dat wederom hetzelfde is met *kleinzen*, *klenzen*, eng. *to clean*, angels. *claenan*. Zie Weil. op *Klens*.

Kleinderen²—Kleinen.

De Bo heeft *verkleinderen* voor kleiner maken. Het hoogd. heeft evenzoo *verkleinern*, doch ook *kleinern;* zie Hildebrand (Grimms Wtb.), Von Schmid en Schmeller. De eerste vergist zich met nevens *kleinern* als nederl. te stellen »kleyneren, Kilian." Kil. heeft met den basterduitgang: *kleineeren*, zooals zijn klemteeken aanwijst. Het ww. *kleinen*, zonder voorzetsel weinig voorkomende, is meermalen gebezigd door Hooft, zie het Wdb. des Inst. Dus ook Coornhert, Wercken, I. fol. 284: kleynen *sy t' seyl van hare toornige krachte*

Bij Kil. mis ik *verkleinte* voor verkleining; Antw. Spelen van Sinne, 55:

Jerusalem is besweken.. Door die vercleynte.

Bl. 57:

Die haer lieten duncken, dat haer ghesciede vercleynte.

En 132: *ons ionste uyten sonder* vercleente.

Kleinsteren¹, zie Glinsteren.

Kleinsteren²—Kleinzen.

Dit *kleinsteren*, voor 't welk Kil. *kleinzigen* heeft, schijnt gevormd door Bild. De Mensch, 42:

De stuifkalk wordt cement, doorkleinsterd *met dit zand.*

't Is het frequent. van *doorkleinzen*, dat ook bij heeft, Buitenleven, 80:

— *'t al met slib* doorkleinsd *der steeds beroerde plas.*

Ziekte der Gel. 11:

De maag verzuim' heur plicht van 't voedsel door *te* kleinzen.

Oudaan, Agrippa, 174: *dat (de ziel) een roerlijke, en vuurachtige geest, met stippen* doorkleinst *is.* — Anders ook *verkleinzen*; Bilderdijk, De Dieren, 47:

— *'t gistend bloed,*
Dat zelf, door 't geen 't verkleinst, *zijn slijting weêr vergoedt.*

Kleinzen, ook *klenzen*, is zuiveren, eig. als door eene zeef afscheiden, van *kleins* of *klens*, bij Kil. *kleinzer*, *klenzer*, d. i. een zeef; eng. *to clean* en *to cleanse*, zuiveren, reinigen, van 't adj. *clean*, rein, angels. *clænan* en *clæn*. Zoo heeft de delf-

sche Bijbel, Maleachi, 4, vs. 3: *hij salse* cleynsen *als gout ende als silver.* — waar de gewone overzetting heeft: doorlouteren. — Coornhert, Wercken, II. fol. 191* verso: *trecht der Kercken twelck syluyden* (de Censeurs) *op een haerken daer weten te* cleynsen. Meerman, Com. Vetus, 132: *Den raed Gods moet door onse grove herssenen als door een Teems* gekleynghst *werden.* Van der Boon Mesch, Werken der Holl. Maatsch. VII. 243: *waardoor de planten raauwe vochten opnemen, en in en door vaten* kleinsen. Voet, Stichtel. Ged. II. 155:

De zwavel, de olie, 't zout, en wat uit d' afgrond steeg,
Wordt met de lucht gekleinst, *gestooten op de rotzen.*

Schenk, Nachtged. I. 87:
Den duur gewonnen oogst te kleinzen *zonder smaak.*
Bild. a. w. 30:

Geen vocht, dan welgekleinsd, *bezit zijne eigenschappen.*

Dez. Nieuwe Oprakeling, 89:
— *alles* kleinst *zich-zelf, en maakt zich-zelf tot pap.*
Van Loghem, Mengeld. 112:

ô, Als gij, wars van schijn en veinzen,
Verleiding vliedt, hoe zoet ze ook kweel',
Zal reine deugd het stroompje kleinzen,
En zuivren van 't onedel deel.

'k Meen dat het hier den levensstroom geldt, en vind het woord daarbij wel een goed rijm op *veinzen*, doch niet fraai toegepast.

Men vindt ook *klenzen;* Van Beverwijck, Heelkonste, 17: *Dan werdt het suyver nat, het welck boven drijft,* geklenst. Trip, Tydwinst, 220:

Hoe elk kliertje.. Vogten klenst, enz.

Van Haeften, Dichtluimen, 49:

— *daar ik in het veen, met sterkgespierde handen,*
Den modder zag geklensd, *die 't wintervuur doet branden.*

Blieck, Mengelp. III. 68:

— *'t verwoestend nat.*
Dat met rammeijen, knagen, klenzen,
Steeds yvert enz.

En Weil. heeft *uitklenzen*, uitzuiveren.

Tot het vermelde eng. *clean*, angels. *clæn*, zuiver, brengt Leibnitz, Collect. II. 109, *kleino* bij Otfried, nederl. *klein.* Ook Halbertsma doet zulks, Aantt. op Maerl. 101. Het is zoo, Grimm, Gramm. III. 611, Graff, Sprachsch. IV. 559, en Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 413, geven grond voor die meening; doch dat *kleino* bij Otfried »purus" beteekent, zie ik bij Graff zoomin als bij Schilter bevestigd.

Kleisteren—Kleijen.

Het ww. *rondkleisteren* leest men in den hoogveluwschen tongval; Geld. Volksalm. 1836, bl. 46: *as hi in dissen tied van 't jaor, al is 't ook nog zo'n stor wärken, deur dun en dik mot* rondkleisteren *om naor de öskeskermis te gaon.* — Men heeft hier het frequent. van *kleijen*, bij Dähnert »zich rijdende door een moeras heenwerken," eig. dus met veel arbeids door de klei gaan. Ook Schambach heeft dit *kleijen*, in fig. zin »van zaken die veel arbeids of kosten veroorzaken", doch brengt het verkeerd tot *kleien*, dat krabben of klauwen beteekent. Hij heeft ook *kleierie* (*kleijerij*) voor het omwoelen van drek of slijk. Het frequent. van *kleijen* zou *kleijeren* luiden, doch is door de *st* versterkt in de uitspraak, zooals dikwerf plaats heeft.

Klemmeren—Klemmen.

De wwn. *klemmeren* en *omklemmeren* zijn door Bild. herhaaldelijk gebruikt als frequentt. van *klemmen* en *omklemmen;* zie de pll. in mijne Proeve over dien Dichter, bl. 43. Hij werd daarin nagevolgd door Kinker, Ged. II. 59:

't Zijn zoo veel vonken, die uit de asch verrezen,
Zich om de brandstof klemm'ren, *die ze trekt.*

Van den Bergh, Heden en Verleden, 195:

— *het groen van klimop scherpend,*
Klemmrend *langs de blaauwe zerk.*

Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 8:

— *den graauwen mist, mijn leden*
Omklemrend *met zijn koû* —

En Bogaers, Gez. Dichtw. I. 23:

Maar, siddrend van angst en de vingren versteven,
Omklemmert *de uitzinnige 't slingrende want.*

Het ww. is overgenomen uit het dialect van Hamburg en Holstein, dat *klemmern* bezigt, hoewel juist niet in den zin van een herhaald *klemmen*, maar in dien van *klimmen*, in welken (als ik t a. p. reeds opmerkte) Bilderdijk ook in Leydens Ramp, 31, zegt:

Wat knaapjen..
Stijgt, klautrend, klemmrend *op langs deze vensterpost?*

Hier kan men, althans evenzeer, aan klauteren denken als aan klimmen. Inderdaad vloeijen de beide beteekenissen ineen, of liever uit elkander voort; ook *klauteren* zelf (zie dit woord) is van *klauwen*, d. i. zich met de klauwen vasthechten; en van ouds werd *klemmen* voor *klimmen* gezegd. Dus de Antw. Spelen van Sinne, 347:

Maer daer staet gheschreven, wie hooghe wilt clemmen
Soect den val —

Vondel, Pascha, 50:

D' eene roept Osiris, o! helpt my te boven klemmen.

De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 36:

Hebb' ick oock niet voor hem de voghelen doen clemmen.

Ald. 108:

Voor hem het voghel-dier leert vlugghe-wijs opclemmen.

Voor *klimmerblad*, bij Huyd. Proeve, II. 102, vermeld, leest men *klemmerblad;* 3 Machab. 2, vs. 21: een klemmerbladt, *het wapen van Bacchus.* Zoo ook 2 Machab. 6, vs 7: *wierdense gedwongen*, klemmerkrantsen *dragende, in Bacchi feest om te gaen.* — Een klimopblad, als het vermelde, waarmede »met vyer aan het lichaem de opgeschrevenen werden geteekend," zal ook bedoeld zijn met *klemmer*, Antw. Sp. van Sinne, 369:

— wie ingeschreven wort tsy man oft vrouwe
Sal eenen clemmer *ontfanghen op de hant*
En niet daer in. —

Ten Kate bezigde *klemmerkrans*, Dichtw. II. 133:

Het Altaar, met de klemmerkrans
Der dronkenschap omwingerd

Zie ook Ten Kate, II. 237, en Benecke, I. 842. Het eng. dat voor klimmen *to climb*, angels. *climban*, zegt, heeft bij Halliwell *to clim* en *to clem*, en als frequentt. *to clamber, to clammer* en *to climber* Het hoogd. *klammern* is zich vastklampen, terwijl het neders. *klempern* zegt voor klauteren.

Klenkeren, zie Klinkeren.

Klenteren[1]—Klennen.

Volgens het tijdschrift Nederland, 1862, n°. 7, bl. 264, is *klenteren* in het taaleigen van het eil. Marken »een kindervermaak met een schuitje of bootje." In den Taal- en Letterbode, II. 65, wordt het w. in hetzelfde dialect verklaard door »spelevaren," waardoor hetzelfde zal bedoeld zijn. In vorm komt met het w. overeen *klenderen*, dat in den Elzas op het ijs glijden beteekent, van *klennen*, dat in den Palts hetzelfde aanduidt; zie Von Klein, Deutsches Provinzialwörterb. Voor zoover beide wn. een vermaak aanduiden, dat is een zwierende of slingerende beweging bestaat, in het eene geval op het water, in het andere op het ijs, kunnen zij verwant zijn.

Klenteren[2], zie Klonteren.

Klepperen—Kleppen.

Met verwisseling van vokaal zijn deze wn hetzelfde als *klappen, klapperen; klippen, klipperen. Klepperen* wordt gesteld tegenover *klinken* bij De Brune, Nieuwe Wyn in Oude Le'ersacken, 226: *Het oude* kleppert, *'t nieuwe clinct.* — Eigenaardig zegt Scheltema, Mengelw. IV. II. 288: *wanneer er bij het referein met de deksels* (t. w. der bierkannen) *moest* geklepperd *worden.* — Voor het kleppen der klok b. v. De Cort, Liederen, 33:

Daar klepte *voor hare oudste spruit*
De bittre stervens stonde.

bezigt Van den Bergh het frequent. Longfellows Ged. 64:

— op nieuw werd daar de alarmklok
kleppend *in het rond gehoord.*

en de vertaler van Rabelais' Werken, II. 122, met buitengewone nabootsing: *het* klinkklankklepperen *der klokken.* — Meest gewoon is het w. van den wind of de wieken der vogels, voor 't welk men *kleppen* leest in De Denker, XI. 140: *de ooijevaar* klept. Bild. Elius, 17:

Flux schudt hij kop, en hals, en sneb,
En trapt en klept *door 't water.*

Dus Snieders, De Verstooteling, 74: *de zoldering... waer de wind aller-akeligst met de losse ruiten* klepperde. Bild. Mengel. IV. 74:

Lieflijk kleppert *aan en af*
't Avondwindtjen over 't graf.

Dez. Verspr. Ged II 147:

Daar kleppert *de oievaar, den gorgel opgeheven.*

Najaarsbl. I. 49:

Hier stond hy in 't geruisch van klepperend *gevleugelt'.*

Vermaking, 84:

— met wijd uitgebreide pennen
Te kleppren *waar het hart hem voert.*

Schimmel, Nieuwe Ged. 58:

Ik hoor ze daar zwieren, In klepprende *vlucht*

En 61 (bedrijvend):

Klepper *uw vlerkjens, Zwaluw, naar 't Oost!*

Van Oosterzee, Redev. II. 9: *menig winterkoningje zich veilig neder kon zetten, om* klepperend *opwaarts te varen.* — Ook van andere voorwerpen; Vinkeles, Temora, 76:

Zijn schild hing in den riem, en klepperde *onder 't gaan.*

Figuurlijk wordt het w. van den snappenden mond der menschen gezegd; Bild. Naklank, 59:

Munt de een in 't kleppren *op den spreekstoel heerlijk uit*, enz.

Meer eig. van de stoombootraderen; Brester, Verspr. en Nag. Ged. 125:

Daar kleppert *een boot u op zij en vooruit.*

Macquet heeft, Dichtl. Uitsp. I. 366:

— wy hoorden de oorlogspaerden
Langs de oevers klepperen —

Westerman, Ged. I 2:

Als ik 't gevleugeld ros zag kleppren *met den hoef.*
Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 131:

Ik hoor bescheidenlijk het kleppren *van een paard.*
Van hier, in dichterlijken stijl, zegt Weil. *klepper* voor rijpaard. De Thouars, Zriny, 33, bezigde daarvoor *klapper:*

— *de Sultan, vlammen schietende als zijn* klapper.
Van top tot teen verstaald als volkenregt vertrapper.

Bl. 17 der Voorrede achtte de Dichter het noodig, zich wegens dit gebruik te verschoonen. — Bij Weiland mis ik de afl. *klepping;* Sifflé, N. Ged. II. 64:

Gij stijgt al juichend bij der vleuglen zachte klepping.

De samenst. *klepperriet* komt voor in Brender à Brandis' Mag III. 201: *dan slaan de Faunen met hunne* klepperrieten *de maat.* — Het primit. *kleppen* wordt met *kletteren* verwisseld, Verv. op Wag. XVII. 67: *Het* kleppen *der Geweeren, gepaard met een luidrugtig* Hoezee! Doch lager ald.: *dat het* gekletter *der Geweeren anderwerf ten blyk van goedkeuring diende.*

Met een voorzetsel vindt men *wegklepperen;* Ten Kate, Dichtw. II. 332 (twee meeuwen):

Met het lokäas in den snavel weggeklepperd *naar de kust.*

De ooijevaar heeft bij Kil. den naam van *kleppenter* en hiervan bij denz. het ww. *kleppenteeren,* klepperen als een ooijevaar, een woordvorm, die aan vreemden oorsprong zou doen denken. Bij onze schrijvers evenwel vind ik den basterduitgang niet, maar wel den van *kleppenter* regelmatig afgeleiden vorm *kleppenteren;* Six van Chand. Poëzy, 53: 't Kleppentren *van den Oyevaer.* Ald. 533: *d' Ojevaer, hoor,* kleppentert *al.* Sleeckx, in Goeverneurs Huisvriend, 1864, bl. 103: *Dat ging er in den tuin des schoolmeesters, van zingen en tierelieren.. snateren en* kleppenteren, *gonzen en muggelen!* — Uit deze laatste pl. maak ik op, dat het w. in het vlaamsch nog bestaat; Schuermans en De Bo missen het nogtans. De eerste heeft alleen *kleppenteer* voor vlinderboom, en ook vlinder, en mede daarbij zal het *kleppen* of *klepperen* der bladeren of vleugels in aanmerking komen.

Kleteren[1], zie **Klateren**[1].

Kleteren[2], zie **Kladderen**[1].

Kletteren[1]—**Kletten.**

Geluidnabootsende wn. ten nauwste verwant aan *klateren;* zie *Klateren*[1]. Het frequent. wordt verschillend toegepast; Van der Hoop, Leyden Ontzet, 74:

Reeds klettert *van alom een dichte kogelregen*
Van Duyse, Vad. Poëzy, I. 8.:

De zwaerden krassen, 't zwerk wêrgalmt en klettert.

Tollens, Ged. II. 162:

Och, hoe kletteren *u de tandjes!*

T. w. van de koude Bilderdijk, N. Vermak. 156

Daar vaste wind noch stroom uw klettrend *zeil mag stijven.*

Arntzenius, Nagel. Ged. Ged. I. 123:

— *als de hageljagt op zijne woning* klettert.

Van Duyse, Ged. 44: *de zweepslag* klettert — Bilderdijk bezigt ook *nederkletteren* voor al kletterende nederslaan, Poëzy, IV. 89:

Het onweêr, dat dees eik verplettert,
En 's Boumans graanoogst nederklettert.

De samenstelling *klettertoon,* van karabijnen gezegd, vindt men bij Ledeganck, Al de Dichtw. 41.

Het primit. *kletten,* dat in 't eng. *to clat* voorkomt, treft men aan in de Dichtstukjes door S. Moulijn Jsz. (Vlaard. 1854), bl. 13:

Als niet de regen sachtkens stort..
Maer buy op buy ter neder klet
En wey en acker onderset.

waarvan het subst. *geklet,* bij H. H. Klijn, N. Ged. I. 41: 't geklet *van t oorlogswapen.* D. II. 60: 't geklet *van zwaard en dolken.* Dez. Filips van Egmond, 106: 't Geklet *der waapnen.* — Doch het luidt bij ons gewoonlijk *kletsen;* zie Weil. E. Bekker, De Twee Moeders, I 198: *als ik een zweep hoor* kletsen. H. H. Klijn, Nagel. Ged. 57: *de regen* kletst *ter deeg.* — Van den Bergh voegt *kletsen* en zijn frequent. bijeen in Longfellows Ged. 39:

Hoe schoon in de regen!
Hij klettert en kletst *op de daken* —

Voor *geklet* of *geklets* (van het water) heeft Vr. Bilderdijk *geklats,* Rodrigo. II. 33:

— *d' oorsprong van den plasch,*
Die met zijn snelle vaart, zijn rusteloos geklats, enz.

D. i. dus als rijmwoord; maar dan nu ook buiten het rijm, bl. 57: *'t plassende* geklats *der waatren.*

Weiland heeft *klets* voor schuld, anders *kladschuld,* bij Kehrein *klitterschulden* en *klepperschulden,* hoogd. *klecks* en *klitter,* bij Stalder *klütter,* waarvan bij Schmeller *klitterbuch,* kladboek. Het nederl. *klets* in dien zin heeft Noozeman, Beroyde Student, 3:

Goedenavont, vroutjes, sou een afgemat gesel,
Die gelt, of klets *en heeft by waerden, hier nu wel*
Vernachten mogen, op de sacken in u moolen?

Van Iperen, Obadja opgeh. 4:

Dat koomt 'er af! Want al dat snoeven,
Die batze hoogmoed, dat gezwets... geeft u nu de klets.

En ook 't ww. *kletsen* voor schuld maken komt voor bij Ogier, De Seven Hooftsonden, 32:

Ick was verwondert als ick 't hoorden, want van he'en morghen
Heb ick uytgeloopen om voor u-lieden te kletsen *en te borghen.*

Voor *kletsen*, d. i. met een kletsend geluid slaan of werpen, b. v. Schutte, Nag. Ged. 167:

— *hij schetst een fraaije schilderij*
Met kladden op 't paneel te kletsen.

zeide men ook *klitsen;* Vondel, Poëzy, II. 485:

— *die de teedre harssen*
Van Babels zuigeling op rotsen klitst, *en slaet.*

Zie voorts Weil. op *Klits.*

Kletteren²—Kletten.

Kletteren komt bij Kil. voor in den zin van 't hoogd. *klettern*, d. i. klimmen, klauteren. In het vlaamsch bij Schuermans heeft *kledderen* en in het drenthsche taaleigen *kladderen* dez. beteekenis; zie Dr. Volksalm. 1846; en Bilderdijk zong, Ovidius Gedaantverw. 181:

— *daar hy 's hemels hoogte onzinnig dorst* bekletteren.

Het primit. *kletten* komt in 't hoogd. in verschillende dialecten voor; zie, behalve Adelung, Stalder en Kaindl, IV. 8, en beteekent haken, zich vasthaken. Wij zeggen daarvoor *klitten* of *klitsen;* Schermers Poëzy, 110:

Het saamgeklitste *hair verbeelde 't slanyenhooft.*

Zeeus, Overgebl. Ged. 149:

Als gy haer pruik, die zy met goutdraet plagt te snoeren,
Nu zaegt in een geklitst —

Hoogvliet, Ovid. Feestd. 104:

— *Dido, met bebloede in een* geklitste *lokken.*

Meest echter, met uitlating der *t*, *klissen;* Smyters Fab. n°. 37:

Want hy haer hadde vast gheklisset *aen syn been.*

Ald. n°. 50:

Maer als sy op den rugh haer naghels in de wol
Gheklisset *hadde vast* —

Vondel, Poëzy, II. 9:

Hoe zien we nu de grijsheit zijner hairen
Geverft, geklist *van zijn doorluchtigh bloet.*

D. i. aaneengekleefd; dus ook bij denz. Virgil. (in Ondicht), 128: *zijn baert hing morssigh, het hair was* geklist *van bloet.* Camphuysen, Stichtel. Rijmen, 44:

Wordt oude schuldt, hoe dicht op een geklist,
Door boet en be'e geboet en uytgewischt.

Nog bij Van Duyse, De Spellingsoorlog, 76:

Ik heb ontdekt waerin de Bilderdyken missen.
O, die zyn veel te groen, om ons daeraen te klissen.

Verklissen heeft gelijke bet. M. G. Tengnagels Frik in 't Veurhuys, 46:

— *vermids het tydverslytent Juffergeslacht*
So niet mitje verklyst *is als 't plach* —

Men vindt daarvoor ook *klessen;* De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 12:

Mijn haecken, die in 't mergh van David sullen klessen.

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 603:

Maer mits hy is gheklest *aen 't grof, en aertsch plaisier.*

Zooals het gewone nw. *klit*, *klits* of *klis* ook *kles* luidt bij Kil. en Coornhert, Od. I. 31:

Ondermengt met wildernis, als braem, netels en clessen.

En *klas*, bij Sluiter, Vreugd- en Liefdez. 14:

Siet men niet, hoe 't snoo geboeft
Aen malkander hangt als klassen.

En vroeger reeds bij onze Ouden; zie het Gloss. op Der Minnen Loep; die ook den vorm *klat* hadden, bij Kil. *kladde*, hoogd. *klette;* zie Dr. Verwijs, Wap. Mart. 170.

Kleuteren—Kleuten.

Den wortel van dit *kleuten* leest men in De Gewaande Weuwenaar, III. 73:

Als ik hier wat te zeggen had, zou ik je kleut
In plaats van Medicamenten en Drank geven, je spot met de Gooden.

D. i. klop of slaag. Het ww. luidt bij Stalder *kluten*, in 't eng. *to clout*, herstellen, lappen, eig. knutselwerk maken, waarbij kloppen te pas komt.

Vandaar *kleuteren*, *klateren*, bij Kil. slaan, kloppen, *battre à petits coups*, bij Van der Schueren *cloeteren*, timmeren; in de verwante dialecten *klütern*, volg. Stalder en Schambach allen harden mechanischen arbeid verrichten, zonder dat geleerd te hebben; bij Strodtmann *klöttern* in denz. zin; volgens Herrigs Archiv, VIII. 350, is *klütern* in Oldenburg allerlei huishoudelijke kleinigheden verrichten, en bij Müller en Weitz *klötere*, langzaam en angstvallig-nauwgezet arbeiden.

Overeenkomstig met de vermelde beteekenissen treft men het frequent. *kleuteren* aan in het Alg. Vl. Idiot. van Schuermans, en bij onze schrijvers; Jorissen, Const. Huygens, I. 377, in een' brief van 't jaar 1624: *totdat ick deur al mijn moyt* (*moeite*) *ben van timmeren en van* kleuteren. Ogier, De Seven Hooftsonden, 107:

't Is een Timmermans-gast die t' onsent quam om iet Te cleuteren —

Ald. 33 (waar de knecht zegt):

— *ick hielp wat* kleuteren, *en dat ginck my soo wel ter handen*

Dat Juffrou heel familiaer wert. —

Volgens De Navorscher, VIII. bl. 183, is *kleuteren* in de plattelandstaal van Noordholland klaar krijgen, b. v. hij zal het wel *kleuteren*. Elders zegt men in dien zin *knutselen* En volgens Willems, Belg. Mus. I. 230, zegt men nog *zijn tijd verkleuteren*, voor verspelen, beter voor: verbeuzelen, aan beuzelingen besteden. In het overijselsch is *klutteren* langzaam slenteren; zie Halb. Wdb. Zoo bezigt de antwerpsche dichter Hansen *rondkleuteren* voor rondslenteren, zich al rondloopende met geringe zaken bezighouden; in de pl. aangeh. in het Bibliogr. Album van het Leeskabinet, 1868, n°. 3, bl. 74:

Meester, die kleuterde rond,
en gaf den paerden te drinken.

De nederl. vorm van het prim. *kleuten* is eigenlijk *klutsen*, bij Kil. niet zeer juist vertolkt door »quatere, concutere"; 't woord zegt kloppen, timmeren; zie Weil. en het Wdb. des Inst. op Hooft. Vandaar nog *eijeren klutsen* voor kloppen of slaan, vroeger ook *kloteren;* dus Horae Belgicae, VI. 101:

in (d. i. *ic en*) *koste in eenre maent ghecrighen*
van mire blare coe eneghe botere.
wat ic clutse *of wat ic* clotere,
het es al te male om niet.

Van de Venne, Sinnemal, 86:

Wanneer die [*eijeren*] *zijn* gheklutst, geklotert *en ghebroocken.*

Hondius, Moufeschans, 213:

— *een sause die gebotert*
Met asyn is opgeklotert.

Ook voor het timmeren van schepen; Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 11:

Wie zouw willen schepen klutsen
Om te vaeren over 't meyr?

De Bo geeft als vlaamsch *klodderen* en *klutteren* voor schudden of hutsen; mij dunkt dat ook deze wwn. tot *klutsen* behooren wegens de schuddende beweging, daaraan verbonden.

Als afleidingen der gemelde wn. ontmoeten we bij Richey *klöterey*, *klöterkrahm*, kleinigheden, beuzelingen; bij Schambach *klüterie*, klein, beuzelachtig werk; *clout*, bij Halliwell stuk of fragment; *kluttig*, in 't Brem. Nieders. Wtb. langzaam, traag, *klütje*, ongeschikt, onhandig vrouwspersoon. Bij ons hebben wij *kleutergeld*, kleingeld; Alewijn, De Puiterv. Helleveeg, 55:

Noch hebben wy wat snuistery,
En vry wat kleutergeld *daar by,*
Daar boven in een kast gevonden.

Bij Kil. ook *klotergeld; kleuter-* of *kloterboek*, adversaria, d. i. boek, waarin kleinigheden worden opgeteekend enz. Voorts *kleuter* voor klein mensch of kind; door Bild. Aantt. op Hooft, III. 184, Willems, Belg. Mus. t. a. p. en De Vries, Hoofts Warenar, 217, te onrecht afgeleid van *kloteren*, d. i. kaatsen. Dus Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 54: *By ons zingt zomtyts* een kleuter *van zestien jaaren al brandende minnevaerzen.* Ald. 194: *de reden van Arlequin, die reets zo lang heeft droog geslapen, doet thans haar dingen, als* een kleuter, *dat dekens bevogt.* Krook, Krispyn, Barbier enz. 28: *Jy lui jonge* kleuters *weet niet watje best is.* Dez. De Theezieke Juffers, 8: *die jonge* kleuters *weeten, als ze verliefd zyn, honderd duizend laagen te bedenken.* De Denker, IV. 179: *ik was* een kleuter, *die eerst in de weereld kwam kyken.* — Als afleiding hiervan leest men bij E. Bekker, Adele en Theodoor, III. 178: de kleuteragtigheid, *de lompheid* enz. — De dichter Ten Kate heeft *kluiter*, Dichtw. VII. 234:

Ons groeiden door Gods zegen
De kluiters *boven 't hoofd.*

Minder op de kleinheid van den persoon, dan op zijne onhandigheid ziende, zeide men bij ons *kluts;* dus Cats' Wercken, I. fol. 60:

Noyt kond' ick gunstigh woordt van Rosemont gewinnen,
Tot Floor, een rechte Kluts, *haer eens bestont te minnen.*

En fol. 428:

Sedert noemt gy my een loer...
En een klunten, en een kluts.

Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 85:

Eer dat een reedlijck dier zouw dienen gheene Goden,
Wilt 't liever kluts, *of steen, of hond, of kalf vergoden.*

Kleveren—Kleven.

Bij Kil. beteekent *kleveren* klimmen, 't welk Ten Kate, II. 235, te recht afleidt van *kleven*. Stalder heeft *klebern, kläbern*, in denzelfden zin, dat hij vermoedt van 't hoogd *kleben* af te komen. Bij Schambach is het *klewern*, van 't bij hem almede voorkomende *klewen*. Het eng. bij Halliwell heeft den nederl. frequent.-vorm overgenomen in *to clever*, klimmen, opklauteren.

Weiland vermeldt niet, dat *kleven* ook wederkeerig voorkomt, bij Feith, Verlust. en Eenzaamheid, 150 (*Eiken*):

Om wier bemosten stam zich *kamperfoelie* kleefde.

Klijsteren—Klitsen.

Dit frequent. komt bij herhaling voor in een tractaatje van de helft der 14e eeuw, door Willems meêgedeeld in zijn Belg. Mus. III. 234: *Die de stemme groet of lude* clijsterende *heeft, bediedet clappende* enz.... Clijstrende *stemme bediedet nidecheit.. Die de stemme heeft claer, sonder* clijstren, *betekent sot.* — Dr. Snellaert, die dit stukje, D. X. 285, andermaal geeft, verklaart het ww. door kletteren, klateren enz. De zin schijnt zoodanigen zin te eischen, en het prim. is dan, door eene niet ongewone letterverplaatsing, *klitsen*, hetzelfde als *kletsen*, dat wij voor verschillende geluidnabootsingen, ook van de menschelijke stem, kennen. Het hoogd. *klatschen*, snappen, heeft bij Schmeller de frequentt. *klattern*, snappen, babbelen, en *klittern*, vertellen. Bij Halliwell is *clish-clash* ijdel gesnap.

Klikkeren—Klikken.

Beide wwn. heeft het vlaamsch in De Bo's Idiot. voor een geluid »iets minder en scheller dan *klakken;*" zie *Klakkeren*. Onze dichter H. Meijer Jr. bezigde het w. voor het klapperen der uitwaaijende vlaggen, in de Dichterl. Gedenkrolle van 1813, bl. 123:

Zoo vaak gij hoort haar plooijen klikkeren.

Von Klein heeft mede *klickern;* maar in den zin van bevlekken, besmeren; nederl. een *kliek* voor een spat van slijk, kalk of dergel. en *klieken*, daarmede werpen of bezoedelen.

Het geluidnabootsende *klikken* heeft het eng. in *to click* voor het tikken van een uurwerk; Versnaeijen voor zeker geluid met de tong tegen het gehemelte, Lange Jan, 22: *Hij* klikte *met de tong, de hoefijzers van het paard sloegen vuur en de wagen rolde daavrend langs den steenweg.* — Wij kennen *klikken* en *verklikken* voor klappen en verklappen. Het laatste bij Krul, Pamp. Wereld, III. 6:

't Gevogelt in de boomen,
Noch stomme waterstromen,
Verklikken *nimmer 't zoet,*
Dat liefde, lievert, doet.

Van het eerste heeft Weil. *klikspaan* voor iemand die klikt of klapt; men voege daarbij *klikspil* en *klikkooi;* Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 41: *dese dertele* klickspille, *naer dat sy den heelen morghen besich hadde gheweest* enz. Antw. Spelen van Sinne, 593:

Comt oock sonder toeven ghy lichte clickoykens,
Die vrolijck hippelen als ionghe vloykens.

En 598:

Klickoykens *fraey, die om een gaey*
Somtijts suchten en weenen.

Verg. *klakkooi* op *Klakkeren*. *Klikkers* en *klikkertjes* zijn muilen of sloffen, dus genoemd om het geluid dat zij maken; zie Oudemans' Wdb. op Bredero, en Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 574. Vandaar als scheldnaam, Krul, Minnespiegel, I. 187:

Sy overdenkt in 't hert, en isser dan geen raet,
Dat desen houten klick *van liefde my ontslaet?*

Eene andere bet. heeft het naamw. Van Ryswyck, Poet. Luimen, 24:

Hy hield zich met geen rym'laers op,
Hy was niet van de klik.

D. i. van de bende, fr. *cliquc*, evenzeer geluidnabootsend als *claque;* zie Scheler.

Voor *klikkeren* zegt het vlaamsch ook *klakeren*.

Klinkeren—Klinken.

Klinkeren en *klenkeren* is bij De Bo een freq. van *klinken*, *klenken*, ter aanduiding van zekere geluiden, zooals van den donder, van den zweepslag enz. *Klinkern* is ook silezisch, volgens Weinhold. De vorm *klenken* is middelhd en komt mede in sommige dialecten voor, zooals bij Schmeller, Stalder en Schöpf. Zie voorts de nauwverwante *Klangelen* en *Klingelen*.

Klipperen—Klippen.

»*Klippen* of *klipperen* (zegt Oudemans' Wdb. op Bredero, 180) zeide men vroeger, waarvoor men nu *kleppen*, *klepperen* en *klapperen* zegt." Het frequent. is mij alleen voorgekomen in de samenstelling *klippertanden*, die behalve bij Bredero, voorkomt bij Focquenbroch, Werken, II. 4-6: *my te zien leggen, in myn kooi gedoken*, klippertanden *van kou.* Vondel, Poëzy, II. 135:

Zy klippertant, *en zit met naekte scheenen.*

Dez. Gysbr. van Aemstel, 28:

— *ick ben nat, en* klippertant *van kou*

Westerbaen, Ged. II. 88:

Hierom ontsien s' haer niet te sitten klippertanden.

Het prim. *klippen* heeft Van Velthem voor 't kleppen des ooijevaars, fol. 226:

Die Odevare en acht 'es niet,
Ende leide 't hovet in den necke,
Ende ginc clippen *metten becke.*

Huygens voor 't klapperen van koude, Korenbl. I. 482:

Laetse lipp en Tanden klippen
Mette slippen In de schouw.

Beklippen is verklappen; Van Beverwijck, Vande Uitnementh. des Vrouw. Gesl. 544: *Maer sy siende, datse* beklipt *was... bekende datse vergif toegemaeckt hadde.* — Gelijk het subst. *klip* gebezigd werd voor *knip*, b. v. Smijters Fabelen, n°. 83:

— *(hy) heeft het hooft ghevat*
En in de klip *ghevaen, die ander woude vanghen.*

Schutte, Stichtel. Gez. III. 124:

— *'t vogeltje, dat flus in banden,*
Of de enge kooi gevangen zat,
En pas bevrijd de klip *vergat.*

Zoo beteekende *beklippen* ook beknippen, d. i. vangen; Van Velthem, fol. 384:

Want also alsi liepen scumen ..
In orlogen, so worden si
Som beclipt.

Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 327:

— *zoo zaen als sy t' huys gekomen was,*
Heeft sy de quackel beklipt *op den neste.*

Den Nederd. Helicon, 312:

Door liefde groot beklipt *in droefheyts strick.*

Marnix, (1580) Ps. 12, vs. 4:

Hy sal te recht deess' tonghen al beclippen
Die spreken hooch met seer groot onverstant.

Levens van Plut. fol. 547 verso: *sulcx dat de andere ter aerden vielen eer sy by dien conden geraken dien sy wilden* beclippen. — *Afklippen* is afknippen of afslaan bij Poirters, Duyfken in de Steenrotse, 350: *die op den boom sit,en besich is door synen aerbeyt de vruchten* af *te* klippen.

Klodderen, zie **Klotteren.**

Kloesteren, zie **Koesteren.**

Kloe'eren, zie **Klooteren.**

Klokeren—Kloeken.

Het ww. *klokeren* komt voor in een' brief van Christ. Huygens (des grooten Dichters vader), in 1623 geschreven aan Suzanna van Baerle, door den heer Alberdingk Thijm medegedeeld in De Gids van 1871, D. I. waar men bl. 285 leest: *in ons huys, daer vaeder ende moeder, bruer en zusters u allen eere, vruntschap, dienst zouden bewijsen, tracteren ende* klokeren, *zoo veel ja meer als in eenich ander huys of familie* — De hoogl. Jorissen, die in zijn Constantin Huygens, I. denzelfden brief opnam, stelde bl. 133 in plaats van het w. een vraagteeken, vermoedelijk om de onleesbaarheid van de vreemde uitdrukking. Er zal wel van afkomen het vlaamsche *onbeklokerd*, dat De Bo ons doet kennen voor »onfatsoenlijk, onbetamelijk," en dat mij voorkwam bij Despars, Cronijcke van Vlaenderen, I 105: *die herten der menschen, die welcke eerst zo* onbeclokert *ende onbesneden waren, dat zy niet dan wilde wouters ende onberede volen en schenen te wezene.* D. III. 389: onbeclokerde *woorden ende onverdraghelicke injurien* En IV. 322: *wel merckende dat metten upgheroerden* onbeclokerden *ghemeente... gheen spit te wendene en was.*

De heer Alberdingk Thijm teekende bij het w. aan: »koesteren?" en die gissing geeft de juiste verklaring. De wortel des werkwoords is *klau*, in verschillende hoogd. dialecten bekend in de uitdr. *es thut ihm klau*, voor het doet hem goed; zie Reinwald, Von Klein en Kehrein. De laatste omschrijft het w. *klau* door glad, aangenaam, goed, wel, lauw of zacht warm; hoogd. *glau*, helder, zoowel van het licht als van het verstand, middelhd. (bij Lexer) *gluche*, glanzend, *glau, glou*, kloek, omzichtig, oudhd. *glaw*, goth. *glaggv*, angels. *gleaw*.

Als primitief stel ik *kloeken*, van ons *kloek*, dat Weil. (mij dunkt te recht) brengt tot het hoogd. *glau*, eig. helder, d. i. dus helder en voorts verstandig maken *Klokeren* is dan (als gezegd is) koesteren, goed doen; en *onbeklokerd* eig. onaangenaam, onbevallig, en voorts onbehouwen, ongemanierd, onvoegzaam. — Of *klökn*, bij Ueberfelder genoeg zijn, voldoen, er toe behoort, durf ik niet uitmaken.

Klommeren—Kloomen.

Het ww. *klommeren* heeft De Wit, De ingeb. Edelman (Amst. 1700), 51:

— *Spel jij geen* klommers *op myn mouw?*

waarop het antwoord luidt:

'k Meen ik u klomm'ren *zal.* —

Het hier gebezigde subst. *klommer* voor uitvlucht of leugen, dat ook Halma en Weil. kennen, komt meer voor; b. v. De Gewaande Weuwenaar, I. 31:

Me niet ophouden, Sus, of geen klommers *wijs maaken,*
Het is hier geen korswijl, maar het zijn zaaken
Van belang —

Apollo's Marsdrager, I. 152:

En hy kreeg papieren geld:
Zie, dit zijn de rechte klommers
Van een goeyen Advocaat.

Bij Tuinman, Rymlust, 6, leest men:

Hier geld geen dubben, noch geen kloomen,
Hier baat geen lappen noch geen zoomen,
Vermits 't blanketsel is benomen.

Daar dit *kloomen*, naar 't verband te oordeelen, misleiden of uitvluchten zoeken moet beteekenen, stel ik het als het prim van *klommeren*. Weil. brengt *klommer* tot het grieksche *κλέμμα*.

Klomperen—Klompen.

De bet. dezer wn. is tot een klomp worden, zich tot een klomp zetten. Het primit. heeft men in het middelhd. *klümpen*, in Lexers Handwtb.; bij Fulda, Idiotikensamml. *klumpen;* en het frequent. dat De Bo vermeldt, in het hoogd. *klümpern*.

Klonderen, zie **Klonteren.**

Klonteren—Klonten.

Klont, in het neders. *klunt*, etymologisch ver-

want aan *klomp*, *kluit*, *kloot* enz. heeft in den Bijbel van 1477 de bet. van een ineengedrongen hoop visschen; Ezech. 29, vs. 4: *ic sal aen* enen clont *vergaderen aen dijnen vinnen die visschen van dijnen rivieren* Van Beverwijck, Heelkonst, 38: eenen klont *vleysch*.— Hooft bezigt op gelijke wijze *kloot*, doch van soldaten gezegd, Tacit. Jaarb. fol. 42: *de geene die zich aen* een kloot *verzaamelt hadden*. D. i. ronden hoop. — Van *klont* is het ww. *klonten*, te vinden bij Trip, Tydwinst, 221:

— *waterkegels*,
In het stookkuis van Natuur
Naar de alwyze scheppingsregels
Saamgeklont *uit zoet en zuur*

Meer gewoon echter is het frequent. *klonteren*, d. i. tot klonters worden of maken, in 't eng. bij Halliwell *to clunter* in denz zin; in 't platduitsch bij Dähnert *klüntern*, vloeistoffen, b. v melk en water, ondereengieten; bij Strodtmann *kluntern*, vlas of garen in de war, tot dotten maken. 't Woord komt reeds bij onze Ouden voor; Die Dietsche Doctr 52:

Dat selve dat die herte can
Vernemen, dat bringt haer an
Die oren ende die oghen met.
Ende soe clonteren *si ghemeen*
Ende werden twee alsoe een.

D. i. zegt de variant: *kleven* zij. Leven van Sinte Christina, vs. 526:

— *als haer lede weder quamen,*
ende haer ierste vorme namen,
die als een igel waren in een
gecluntert, *alst aen haer wel sceen.*

Voorts Oudaans Poëzy, II. 21:

Een wrong, die klontert *om de speer.*

Berkhey, Bat Atheene, 5:

Ja gy had al uw wol door 't klonteren *verlooren.*

Ypermans, Traité de Méd. Prat. 123: *so gaet ter camere die zieke, ende dats onderwilen vele ende puur naturlyc, ende onderwilen* clonterende. Ald. lager: geclontert *bloet*. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VIII. 100: *dat het zweet tusschen het oude haar hetzelve niet doet* klonteren. D. IX. 389: *zoodra die (boter) begon te stollen of te* klonteren. Statenbijb. Randt. op Levit. 3, vs. 17: *het vet, dat door koude* klonterende, *hart ende brekelick wort.* Op Job 36, vs. 27: *in de lucht, alwaer sy (de dampen)* in een klonteren, *ende wolcken worden* Ald. op Cap. 26, vs. 8: *de dampen der aerde. in de lucht soo* t' samenclonteren, *datse schijnen in sacken gebonden te zijn.* Berkhey, aangeh. werk, VIII 47: *een zoogenaamde wen, veeltijds met verhard vet als* zaamgeklonterd. Oudaan, Agrippa, 370: *die de welstand en gezontheid der menschen... bind aan eenige* t' zaamgeklonterde *neuswijzigheden.* Halbertsma, Aantt. op Maerl. Inl. 37: *elke taal, waar de vormen afgesleten en de lettergrepen* zamengeklonterd *zijn.* — Berkhey, a. w. IX. 30: *het aanbakken en* aanklonteren *van drek en vuil.* Ald. 252: *de staarten op te houden, en te beletten dat dezelve niet* aanklonteren. Ald. VIII. 101: *het haar der koeijen, dat, als* aaneen klonterende, *verslapt en uitvalt.* — *Beklonteren* is bezoedelen, zegt Weil. Het is ook met klonters bedekken; Lublink, Verhandd. I. 98: *zulke morssige*, beklonterde *koeijen.*

Het ww. is mede gebezigd voor »door klonters heenwaden"; Dickens, Het verlaten Huis, door C. M. Mensing, 388: *tot aan zijne natte knieën (door eene korst natte sneeuw) heen plassende en* klonterende.

Men vindt voorts *verklonteren*, in Die Cirurgie van mr. Jan Ypermans, 271: *waer bi dat bloet... vercout ende verdict, ende* verclontert. Dez. Traité de Méd. Prat. 123: *so moet (het bloet)* verclonteren *biden couden leden daert in comt.*

Voor ons naamw. *klonters*, dat men leest De Stoppelaer, Ged 19:

Geen plekjen grond, daar spade en ploeg
De vette klonters *niet doorbooren!*

heeft Stürenburg *klunters* en *klunders*, en die verzachting der *t* treft men mede aan in ons werkw. Bredero, Lucelle, 53:

Komt onder-aartsch ghedroght beklondert *van het slijck.*

Zoo leest men in den druk van 1644, welke voor mij ligt, en volgens Oudemans' Wdb. (31) ook in dien van 1638; de vroegere uitgave van 1622 heeft *beklontert;* doch de allereerste, doo. Oudemans gebezigd: *beklautert.* De laatste lezing zal wel als eene misstelling te verwerpen zijn: zij levert trouwens geen goeden zin; *klauteren* gelijk aan *klonteren* te stellen, zooals de heer Oudemans doet, gaat niet aan. En dat *klonderen* nevens *klonteren* bestond, bewijst één der varianten op de plaats, boven uit Die Dietsche Doctr. aangehaald, waar men vindt: *alsoe* clondert *si.* En zoo vindt men ook *beklonderen;* Jan Klaasz of Gewaande Dienstm 4:

— *hier leid myn onderrok en Saartjes bratte bouwen,*
Noch nauwlyks angeraakt, en bei noch even beklonterd *en bespat.*

Dat Bredero, Roddr. en Alph. 55, *beklenterd* heeft, is om het rijm:

Hy heeft soo seer ge-entert,
't Velt klonterigh beklentert,
Met nat, zwart, purper bloedt
Van het Maranns gebroet.

Als afleiding heeft Stürenburg *kluntrig* voor plomp, onbeschaafd, 't welk bij Halliwell *clunterly* luidt Zie *Klotteren*. De samenstelling *klontervoetig* is gebezigd van lieden, die niet op hunne beenen kunnen staan, als hadden zij klonters aan de voeten; Valentijn, Werken van Ovid. I. 54: *de Bruigoms. door sterken drank* klontervoetig.

Klooteren—Klooten.

In de Aantt. op Hoofts Ged. III. 184, zegt Bilderdijk, dat »*kloteren* kaatsen is." Zooveel althans is zeker, dat *klooten* oudtijds zulk een spel aanduidde. Dus in eene oude Ordonnantie bij Van Bleyswijck, Beschr van Delft, I. 368: *Voert en moet niemandt upten Kerchove Kaedsen*, Cloten, *Coten noch scieten mitten Boghen*. Antw. Spelen van Sinne, 277:

Ja armoede menich ander listen verciert
Die schandelijck waren om vermonden hier,
Dobbelen en botten heeftse ghevonden schier,
Quaerten, Keghelen. clooten *ter grooter schande.*

In het Leven van Sinte Christina beteekent het w. omwentelen, ronddraaijen; vs. 1143:

Doen langhe alsus de maghet rene
was geclotet *ende gerindelt,*
omgekeert dicke ende gewindelt,
so dat hen van stuerheiden dies kerens dochte
dat si verginc —

Voor *klooten* in den zin van kaatsen heeft Kil. mede *bollen*, een woord van gelijke vorming. Bij Schambach heet een dergelijk spel, bij hem »met aardballetjes werpen" genoemd, *klüten, klütjen;* naar zulk eene vreemde uitspraak schijnt *kloeteren* gehoord te worden in de waterlandsche volkstaal voor knikkeren; zie De Taalgids, VI. 309. Volgens Halb. zegt men in Gelderland *kloeten* voor oudtijds ronde turven.

Klotteren—Klotten

Bij Kil. is *klotte* hetzelfde als *klonte*, en *klotteren* als *klonteren*. Het naamw leest men bij Van Beverwijck, Heelkonste, 24: *vette vochtigheydt . in greynen, ende* klotten *ghestijft*. Houwaert, Lusth. der Maechden. I. 816:

Agatodis dochter die heeft metten viere
Die aldereerste potten ghebacken,
En heeft daer toe ghebesicht clotten *en tacken.*

En D. II. 747:

Doode lichamen en zijn maer eerden klotten.

Udemans, Verkeerde Werelt, 11:

Dit kleyne klotjen *Aerd', uyt Niet oock eerst geschapen.*

Volgens Hoeuffts Wdb. is *klot* voor klomp, en *klotje* voor klompje of klontje in Breda nog gebruikelijk. Het eng. zegt *clod*, bij Halliwell *clot, cloude* en *clodge*, voor kluit en klonter; *cloddy* voor kluitig, klonterig, en bij Halliwell, benevens *clodgy*, voor dik, plomp; en het friesch bij Outzen *klud, kluth*, voor klont of kluit.

Het ww. *klotten* is mij bij ons niet voorgekomen, doch het wordt aangetroffen in het eng. *to clod*, tot kluit worden, klonteren; bij Halliwell is *to clod, to clot* en *to clat* aardklonten breken, evenals in 't neders. *kluten* kluiten aan stukken slaan beteekent.

Met ons frequent. *klotteren* komt overeen het neders. *klutern*, klonteren; en als naamw. het eng. *clutter*, bij Halliwell bloedklonter. Laatstgemelde heeft mede *to clodder*, voor klonteren of stremmen, en met dien vorm komt wederom overeen het frequent *klodderen*, voorkomende bij Van Lennep, Ged. zoo O. als N. 208 (van het water der Dusse):

— hupp'lend en drupp'lend
En klodd'rend *en flodd'rend.*

En bij Hofdijk, Ons Voorgeslacht, IV. 32: *eer zy* (d. i. de wasschende vrouw) *het* (linnen) klodderend *doopt en dompelt en als met vinnige handen tegen elkander wrijft.* — Alsmede *beklodderen;* Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 86: *een der belangrijkste monumenten is.. met pleister* beklodderd. — Het overijselsche *klodder* voor klonter; zie N Ned. Taalmag. III. 219 De heer Buser brengt daarbij te pas het in onze volkstaal bekende *klodder* voor borrel, zoopje; langs wat weg, is niet duidelijk. Het kan zijn, dat het w. in laatstgem. zin, in welken mij ook *klottertje* voorkwam, Herst. Uitgelez. Ged. 243:

Myn vrek heeft noyt half zoo mildadig
U op een klottertje *genood.*

doch waarvoor hetz. werk ook *klodder* heeft, 292:

Daar zy haar alle daag zoo vol zuipt als een verken,
In sterke klodder, *en in barneveltjes wijn.*

genomen is wegens het dooreenmengen hetzij van verschillende dranken, hetzij van suikerklontjes in het vocht. Het ww. *klodderen*, van het naamw in dezen bijzonderen zin afgeleid, is dan niet als een frequent. te beschouwen. Dat het w. van *lodderen*, sluimeren, slapen, zou afkomen, zooals Tuinman, Spreekw. II. 50, vermoedde, zal wel niemand aannemen.

Klouteren, zie Klauteren.

Kluisteren—Kluizen

Van het znw. *kluis*, d. i. afgeslotene, afgezonderde plaats of verblijf hoogd. *klause*, middelhd. *klus, kluse, klose*, oudhd. *chlusa*, middeleeuwsch

lat. *clusa*, oudfr. en eng. (bij Halliwell) *close*, is het ww. *kluizen*, in afzondering leven of wonen; Thirsis Minnewit, I. 21:

De Man stond geheel verstomt,
En zeyd' wat baat het naare kluyzen.

Kil. kende dit ww. niet, doch het middelhd. had reeds *geklusen* en *verklusen* voor opsluiten (in eene kluis). Bij ons vindt men daarvoor *opkluizen;* Rodenburgh, Jacoba, 37:

Soo dees' Juffrou nu vlucht: sy doet mijns oordeels wel,
En kluyst *haer selven* op *in een vergeten Cel.*

Cabeljau, Treurbrieven, 134:

Ik zit hier opgekluyst, *geboeyd, omringd met hoeders.*

Van dit ww. vindt men het frequent. bij Rabus, Vermakelijkh. der Taalkunde, 59:

De heerlijkheid der Grieksche taal verdween,
d' Aalowdheid of vervoert, of opgekluistert,
En d'ed'le Zon, die eertijds uit Atheen
Ons toeblonk, als voor eeuwig wierd verduistert.

Rodenburgh, a. w. 24, heeft hiervoor *opkloosteren:*

Hoe ick besloten ben gantsch van de werld te scheyden,
En kloosteren *my* op, *om dienen daer mijn Heer.*

Doch, als van het subst. *klooster*, lat. *claustrum*, afgeleid, kan dit w. niet als frequent. aangemerkt worden. Evenmin is dit het geval met *kluisteren*, een' kluister aandoen, waarvan *omkluisteren* in het Wdb. d. Ned. Taal. Frequentatief is het ww. in Vlaerd. Redenrijckb. 104: *Nu* cluystert *u, mijn mont.*

Klummeren—Kleumen.

In het drenthsch is *verklummeren* verkleumen; zie Dr. Volksalm. 1846. Stalder heeft hetzelfde frequent. en wel onpersoonlijk: *es klummert* en *klammert mich*, d. i. de vingers bevriezen mij.

Het primit. *kleumen* (zie Weiland) bezigen wij meestal in *verkleumen*, bij Kil. ook *verkloemen*, *verklomen*, neders. *verklamen*, *verklommen*, *verklammen.*

De Teuthonista heeft *beclummen van kelde*, verstijfd van koude, en dien deelwoordsvorm ontmoet ik mede bij den vlaming De Swaen, Leven en Dood van Jes. Christus, II. 62:

't Is eenen grooten Godt, wiens handen staen verklommen,
Terwyl de sondaers hem tot hunne strat verdommen.

Op twee andere plaatsen spelt dez Schrijver *verklonnen*, te vreemder, daar het rijm telkens *verklommen* eischt; ald. 105:

Indien hun blinde daed ded' uwen mond verstommen,
Hoe word uw tonge niet door myn bedryf verklonnen?

En D. I. Opdr. 2:

't Gesicht van uwen glans en seldsaem eygendommen,
Maekt 't hert in myne borst, 't bloed in myn hert verklonnen.

Intusschen, ook bij den anderen deelwoordsvorm *verkleumd* gaat de *m* tot *n* over; Van Hoogstraten, Haegaenveld. 95: *zijn vriend, die door de koude en reghen van de vorige naght* verkleunt *was.* De Brune, Zinnew. 102: *Alle zijn leden zijn gelijck* verkleunt *en stijf van koude.* Ald. 156: *Het verstand... light blind, en* verkleunt *door de koude van de aerdsche vochtigheyd.* Cats, Wercken, II. fol. 212:

Ick roepe dat ick kug, en dat het aartrijck dreunt,
En al dees grooten hoop die staat gelijck verkleunt.

Ja, Van de Venne bezigt denzelfden vorm in den tegenw. tijd der aant. wijs; Sinnevonck, 25: *de dorre quaekel-vorst, die stromen sluyt .. en handen* kleundt. — En 't friesch bij Japicx heeft als infinitieven voor ons *kleumen*, zoowel *kluynjen* als *klomjen.*

Klunderen—Kleunen.

Volgens Laurman, 37, is *klunderen* in 't groningsch razen, stommelen; Kil. geeft het de bet. van slaan, stooten, en Plantijn stelt *buysschen, klonen* en *klunderen* bijeen met de verklaring »coigner, frapper, buquer." De laatste wijst dus tevens als primitief aan *klonen*, ook *kleunen*, beiden bij Kil. in dez. bet. *Kleunen*, welks afleiding Weil. aanwijst, komt bij onze schrijvers meermalen voor; Vondel, Toon. des Mensch. Levens, 137:

De slagen, 't ongemak, en honger neemt geen end'
Daar meê hy werd beswaart, nu kleunt *men hem met stokken.*

Starter, Friesche Lusth. 188 (den vijand):

Dien hy klopt, dien hy kleunt, *dien hy plaegt, dien hy weerd.*

Van de Venne, Bel. Werelt, 127:

Hey, die moet ten eersten swijmen,
As ick hem maar soetjes kleun.

Franssoons Giertje Wouters, 18:

Dat ick jongh was, ick kleunde *jou mit dese Vuysten wel en bet.*

Overbeke, Rijmw. 135:

Soo Jupiter sijn Blincken
En Donder neerwaerts kleunt —

Dus nog bij De Bo, Ged. 47:

Neen, kloekgespierde Smid, 't is uit dat ge u vermoeit
En kleunt *en ijzer kneedt dat op het aanbeeld gloeit.*

Zie voorts ook Oudemans' Wdb. op Bredero. Men vindt het zelfst. nw. *kleun*, misschien voor *gekleun;* J. Soet, Jochem Jool, 11:

En sooje weer komt ick selje byloo groete
Met kleun *van vuysten, nar, en trappeje met voete.*

Klutteren, zie **Kleuteren**.

Knapperen—Knappen.

Het frequent. is mij alleen bij Bilderdijk voorgekomen; Geschied. des Vaderl. XIII. 42:

Maar die Duitsche lepelschrapperen,
Door hun distelvoer verhit,
Als zij met de tanden knapperen,
Knaauwen slechts op 't ezelsbit.

Krekelz. II. 121:

— dees onstuimige eeuw,
Die niemand lust noch rust vergunt,
By 't knapprend *uilgeschreeuw.*

Hij kan het w. zelf gemaakt of ook overgenomen hebben uit het nedersaksisch, waarin het voorkomt. Het zweedsch heeft *knappra*, en het friesch bij Outzen *knäbbre, knabbre*, voor 't klepperen des ooijevaars.

Het vuurwerk dat wij *klappertje* noemen, heet *knappertje*, De Denker, XII. 291.

Knarzeren—Knarsen.

Het ww. *knarsen* heeft in het vlaamsch, behalve de gewone klanknabootsing (waarover zie *Knarzelen*) ook den zin van knorren, gemelijk zijn, en bij uitbreiding gierig zijn; vandaar in hetz. dialect het freq. *knarzeren* voor »baatzuchtig en hardnekkig dingen, en traag zijn in 't geven." Ook bij Fulda, Idiotikensamml. is *knarsen* zoowel »knirschen" als »murren," en wordt daaraan gelijkgesteld *knarfen* en *knarpen*, welk laatste ook bij ons het vlaamsche spraakgebruik bevestigt. In Van Effens Holl. Spect. IV. 385, leest men: *dat hy, en niemand anders. haar wayer, snuifdoosje, of Eau de la Reine-fleye* geknarpt heeft. D. i. hebzuchtig afhandig gemaakt, beter nog uitgedrukt door *ontknarpen* of *ontknerpen*, d. i. al knerpende ontnemen; De bekeerde Alchymist (door Nil vol. ard.), 29:

(Hy heeft) overal het volk met list
Haar geld ontknerpt, *en weêr verkwist* enz.

Kinker, Parodie op De Alrik en Aspasia, 7:

Als' ze...
Op ieder bloempje een traantje wierp,
En dan — dat traantje aan 't steeltje ontknierp.

Het eng. zegt *to gnar* en *to gnarl* voor grauwen, snauwen; bij Halliwell ook krakeelen.

Knasperen—Knaspen.

Beiden in het Westvl. Idiot. voor »knapperen, iets eten dat kraakt of ruischt onder den tand." Bij Weinhold heeft *knaspern*, ook *knuspern, knispern*, dergelijke bet.; doch bij Kehrein wordt dat frequent. ook toegepast op eenigen arbeid, die niet vlot van de hand wil. Zie wijders *Knaspelen* en *Knosperen*.

Knatteren, zie **Knetteren**[1].

Kneisteren, zie **Knisteren**.

Knetteren[1]**—Knetten.**

Het frequent. *knetteren* dient ter nabootsing van een geluid; vooreerst van een brandend voorwerp; Jan Zoet, Werken, 138:

De Teerton knettert *op de Vyver, heet van vonken.*

Tollens, Romancen, 47:

Hij knapt en knettert *reeds in d' oven.*

Van der Hoop, Hugo en Elvire, 105:

De vlam sla knettrend *uit de dichtgesloten huizen.*

Waarvan het nw. *knettering* bij denz Leyden Ontzet, 74:

Een breede vuurgloed..
— paart zijn knettring *aan 't onstuimig golvensuizen.*

Hiel, Lucifer, 12, bezigt in dezen zin *knatteren:*

Knatterende *stronken, met bang gekraak,*
Storten jamrend in mijnen helschen gloed.

Ook in proza; Bouman, Gesch. der Geld. Hoogesch. I. 145: het knetteren *der vuurwerken en eereschoten.* — Bedrijvend is het ww. gebezigd door H. Maronier, Ged. 68:

Onder 't smeulend puin...
Daar de vlam nog vonken knettert.

Vervolgens van het knersen der tanden; Bilderdijk, Ond. der Eerste War. 127:

Wat nog de leden krimpt of met de tanden knettert.

Van Duyse, Vad. Poëzy, I. 85:

De woeste moor, die op de tanden knettert.

Ten Kate, Tassoos Jerez. II. 263:

Hoort! hoe hij met de tanden knerst en knettert.

Doch voorts ook wel op ander geluid toegepast; Van Duyse, a. w. III. 188: *Het raedrentuig* knettert. Bilderdijk, Sprokkel. 161:

Ik hoor van alle kant de donderslagen knetteren.

Da Costa, Kompl. Dichtw. II. 362: hagelsteengeknetter. D. III. 423: geknetter *van 't musket.* — Het naamw. *geknitter;* Bild. Krekelz. II. 69:

— 't ijzergeknitter *van grendels en slot.*

is van den vorm *knitteren*, dien men aantreft in den Frieschen Volksalm. 1841, bl. 84:

Al knitterde *de lucht ook zoo;*
Een kleumhak die hier zwicht.

Het hoogd. zegt *knittern*, *knattern*, bij Schultze *knaetere*, en in 't neders. ook *kneteren* en *gneteren*. Van dit laatste is *gekneter*, Porphyre en Cyprine, fol. 66:

Ick sweer u dat ick u sal soo in u Caert gaen sien
En spotten met u Const en allen u gekneter.

Het is de Nijd, die hier tot Mars spreekt, in antwoord op diens felle dreigementen; 't woord moet dus beteekenen: gebulder, geraas, getier. In Brederoos Jerolimo, 52, leest men:

— *om dat ick een Edelman heb qualayck afgenomen*
Dat hy mijn niet eerst reverentelijck heeft gegroet.
Wanneer mijn simptueuse parsonagie hem quam te moet,
Hy salueerde my wel, maer met te langen kneeteringh.

Oudemans verklaart dit *kneetering* door »draling, aarzeling." en dit strookt wel met het verband, doch hoe 't woord dit beteekenen kan, blijkt niet. Indien dit naamw. tot *kneteren* behoort — 't geen ik niet durf bepalen — dan zou het mompeling, morring, kunnen aanduiden, ziende op de gemelijkheid des Edelmans, die onwillig scheen te groeten. Als ongewone afl. vermeld ik, Van den Bergh, Heden en Verleden, 88:

— *de smook,*
Uitknettrend *onder 't kankrend smeulen.*

Den oorsprong van *knetteren*, *knitteren*, *knatteren*, *kneteren*, vinden wij in *knitten*, door Epkema op Japicx, 177, genoemd als één der verwantschapte termen, anders *knetsen*, als in Cremers Anna Rooze, II. 10: *een nachtpitje dat in zijn laatste vet staat te* knetsen. — Den wortel van dit ww leest men ald 11: *Het lichtje vlamt sterker — nog één* knets, *en — nu is 't uit.* — Of ook *knitsen*, Snellaert, Nederl. Ged. 278:

Dwijf mach oec onlanghe zwighen,
Maer cnitsen, *scelden ende crighen,*
Daer toe steet altoes haer moet.

D. i. preutelen (uit ontevredenheid). — En voorts in den wortel *gnat*, door Tiling, II. 822, aangevoerd, en die gekraak, geraas, te kennen geeft.

Knetteren[2]—Kneden.

Het frequent. beteekent in dezen zin samendrukken, waarvoor Stürenburg *knittern* heeft; in 't neders. bij Dähnert is *knettern* en bij Tiling *knidderen* het kreuken of vouwen van papier of andere stof.

Het nederl. *kneden*, dat als primit. te beschouwen is, heeft in de verwante talen de *t;* het oudd. luidt *knetan*, middelhoogd. *kniten*, *kneten*, hoogd. *kneten*, friesch *knettjen* en *knetten*. Onze zachtere vorm, die met het angels *cnaedan* en 't noordsche *hnoda* overeenstemt, zou als frequent. *knederen* of *knedderen* vereischen; doch *knetteren* is met zoo menig ander niet naar ons taaleigen gesmeed, maar uit naburige dialecten overgenomen. Bilderdijk gebruikt het ww. voor aan stukken stooten, Najaarsbl II. 53:

Wat baat me een boot vijf zes, geknetterd *tegen 't strand?*

En *verknetteren* voor kneuzen, Taal- en Dichtk. Verscheid. III. 195: *zoo schreien de kinderen en* verknetteren *de rijpe druif die zy in den mond willen steken.* — Dezelfde bet. heeft *te* (d. i. *ver*) *knoteren*, in Van Vlotens Nederl. Proza, bl. 87: *een ape... die mijn mont ende lippen ende tanden* te knotert. — Vooraf gaat het verhaal dat een aap voor de boeteling stond »ende sloech met een stien to stucken hoer mont ende hoer tanden."

Kneuteren—Knutten.

Kneuteren, ook *knoteren*, wordt bij Kil. verklaard door neurien, kirren, snappen als een kraai, babbelen; voorts morren, brommen, mompelen, prevelen Het komt mij voor, dat hier tweederlei beteekenis ten grondslag ligt, ten eerste een geluid van meerder of mindere vroolijkheid; vandaar de vogelnaam *kneu*, *kneuter* of *knoter* voor den vlasvink, bij Bilderdijk vermeld, Nieuwe Dichtschak. II. 64:

De blijde leeuwrik zingt het schaatrend morgenlied;
Het kneutertj' *antwoordt uit het riet.*

Kneuteren en *knoteren* voor zingen der vogels; Vondel, Poëzy, II. 124:

Musch en knoter tjilpt en kneutert.

De Harduyn. Uitgel. Dichtst. 115 (van »de voghelkens"):

— *elck naer zijnen aerd, hier* knotert *en daer fluit*

Berkhey, Oud Holl. Vriendschap, 29: *bij* 't kneutren *der karkiet.* — Door Oudaan niet zeer fraai toegepast op 't gekrijsch der jonge raven, Uytbr. over Job, 188:

— *hoe de ongepluymde raven..*
Van honger kneuterden *en schreeuwden al hun best,*
In 't hulpelooze nest.

Tot *kneuteren* in dezen zin zal behooren het zelfst. nw. *knut*, in de gemeenzame spreektaal gebezigd voor vroolijkheid, pret; en het ww. *zich verknutteren* voor zich vermaken: Humor. Album. 1867, bl. 36:

De schutters gaan uit schuttren.
Wat drukte op straat, Hoezee!
De jeugd mag zich verknuttren
En loopt met moeder meê.

Anders *zich verkneuteren*; Busken Huet, Schetsen en Verhalen, II. 258: (*hij*) verkneuterde zich *in de gedachten* enz. — Zoo hoort men ook wel zeggen: iemand *opkneuterem*, voor: opvroolijken. Vandaar *knutterig* voor genoeglijk; De Veer, Trouringh, 105 *samen heel* knutterig *over den ouden tijd te praten.* Halbertsma, Overijss. Wdb. heeft *knutteren*, het alleen verklarende door »kneukelen." Bij gemis van de opheldering van dit *kneukelen*, merk ik alleen op, dat ook *verkneukelen* in bet. met *verknutteren* overeenkomt; zie *Kneukelen.* Moet bij *kneukelen* gedacht worden aan iemand pijn doen door hem met of op de kneukels te slaan, dan zou men aan een primit. *knetten* kunnen denken, waarvan zie op *Knetteren*[2].

Ten tweede beteekent het w een geluid van ontevredenheid of gemelijkheid, anders door *knorren* uitgedrukt, 't welk etymologisch van denzelfden oorsprong is, als zijnde eene samentr. van *kno-e-ren*, freq. van *kno-en.* Dus Dryderley Refereynen (Rott 1614), 72:

T'wijf dit hoorende is uyt het bedde ghesteghen,
En heeft hem al knoterende *inghelaten,*
Zegghende: Ey dronckaert wanneer zuldy besaten?

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 651:

— gheknoter, *en ghekyf,*
Dat schynt haer eyghen ampt, en haeren tijtverdrijf.

Gheschier, Proefsteen, 100:

In het Dul-huys hoort-men tieren
Dwaese menschen als de dieren;
D' eene kneutert, *d' ander prolt.*

Orangien Lelyhof, 43:

Hy heeft gesucht, gesteent, gemimmert, of gekneutert.

Oudaan, Poëzy, II. 237:

— *kan het u behagen,*
Dat zich Apollo quyt met kneuteren, *en klagen!*

Zie meer voorbb. in mijne Lat. Verscheid. 271.

Vandaar *bekneuteren*, beknorren; Van de Venne, Bel. Werelt, 20:

Noyt en quam ick oyt soo vord'
Daarme dus bekneutert *wort.*
Meugje mijn niet langer veelen?

'k Geloof niet, dat Van Merwede het w. verstond, toen hij in den Uytheemsen Oorlog, 51, zong:

Daer staet den Stuerman met het roer beteutert,
Duer sie ik al den heelen bras verkneutert.

D. i. naar 't schijnt: verknold, bedorven, verloren; eene bet. derhalve, die niet met *kneuteren* is overeen te brengen

Andere bij ons voorkomende vormen, altijd in den zin van knorren, mompelen, zijn *knotteren* en *gnutteren;* het eerste wordt in De Toekomst, XII. 389, genoemd een vlaamsch gewestwoord voor »kneuteren, mompelen, knorren." Men leest het bij Van Rusting, Gehoornde Duvel, enz. 111:

Apollyon dee 't eerst sijn waffel
Op: maar, wijl hy sijn gadt vol hadt,
Verstond geen Duvel sijn geroffel.
Men wist niet, of 't sijn snats, of gadt
Was, dat so mislijk knottren *konde.*

Dez. Duvels Leven, 186:

— *d' ander* knottert, *als een besjen,*
Van al de rest het zelve lesjen.

Dez. De Kat in 't Vagevuur, 86:

In 't kort, al 't gene, wat men hier
In 't Boek der Schepping van kan lezen.
Heeft hy het volk eerst voor geknottert,
En doe in 't heylig Boek gestelt.

D. i. voorgepreveld. Bekker en Deken, Sara Burgerhart, I. 271: *ik ben geen knorrepot, die altyd legt te gnokken, en te* gnutteren *op Jongelui.*

Zooals *gnutteren* één is met *knutteren*, is bij Kil. *knorren* ook in ouderen vorm *gnorren;* neders *gnarren* en *gnurren;* dus Constth. Juweel, 172:

Wy en hebben ons daer aen gheenssints willen stooren
Noch acht slaen op haer grim-spijtich gnorren *oft twisten.*

Coornherts Wercken, I. fol. 493:

Roertmense aan, men vintse fel,
Gnorren *en knorren is haar spel.*

Westerbaen, Ged. I. 11:

De Zaelen wierden stil: den een begon te morren
En op den anderen al mommende te gnorren.

Erasmus, Colloq. Famil. 260: *Sy* gnorden *ick en weet niet wat van* enz. Levens van Plut. fol. 455 (van een jachthond): *een weynich* gnorrende. Wolff en Deken, Sara Burgerhart, II. 819: *een onguur* gnorrend *varken.* — Hiervan de afleidingen *gnorrer* en *gnorrig;* Bredero, Angeniet, 31:

Een gnorrer, *een suurmuyl, en een jaloersche loer.*

Focquenbroch, Werken, I. 473:

Doch, ik mach nu met recht wel vraagen,
Waarom gy dus gnorrig *zyt?*

Hiervan *nagnorren;* De Denker, I. 74: *dat Parmenio zyne goede Vrienden vervrolijkte, door Varkens* na *te* gnorren. — Hooft bezigt, met invoeging der *t*, *gnorten*, zie het Wdb. des Inst. en zoo leest men ook bij Erasmus, a. w. 50: *daer*

soo veel Verckens tegen ons gnorten, *daer soo veel Esels tegen gieren.* — En Bredero *gnortig;* zie Oudemans, i. v. Ook *gnarren* komt voor bij Oudaan, Agrippa, Opdr. 2: *dat ik.. in een Hond verandert ben, en... niet en kan, dan bijten, aanbassen,* gnarren, *en schelden.*

Als samenstellingen of afleidingen kwamen mij, behalve *knotering* bij Kil., voor *kneutervaâr*, bij Heemskerk, in de Versch. Ged. (door Groebe), II. 177:

Kneutervaer, *ghy suft, ghy suft.*

Wijders *kneuterig* en *gneuterig;* De Brune, Bancketw. II. 354: *'t En is niet vremd, dat den ouderdom* kneuterigh *en ghemelick is.* — Volgens Hoeuffts Idiot. is dit adj. in Breda in denz. zin nog gangbaar, en *knötterig* evenzeer in 't drenthsch, volg. Dr. Volksalm. 1847. Van Dans, Thyrsis Minnewit, I. 76:

Laet het gneuterighe *kijven*
Zijn alleen voor oude wijven.

Voorts *kneuter* voor *gekneuter;* Poirters, Masker van de Werelt, 102:

— *in den ouden krommen dagh,*
Is 't kreunen, kneuter *en geklagh.*

Alleen in de tweede der vermelde beteekenissen treft men het frequent. in de verwante dialecten aan. Bij Gangler is *knóteren* knorren, brommen, en *knóterer* brommer; bij Stalder, Reinwald, Schmidt, Kehrein en Lexer *knottern, knuttern,* knorren, toornig of gemelijk zijn, *beknottern* bekijven, *knotterer* een gemelijke, *knotterig* gemelijk, verdrietig, bij Stürenburg *knüttrig, knöttrig;* bij Schambach *gnattern, gnaddern,* gemelijk zijn, schreijen, *gnötterig, gnadderig,* gemelijk; en bij Halliwell *to gnatter* knorren, kijven.

Het prim. van *kneuteren, knoteren,* zou *kneuten* en *knutten* moeten luiden, met den boven vermelden wortel *knut;* Van Rusting heeft het in *knotten,* De Kat in 't Vagevuur, 179:

— *zulke zotten,*
Als gy, by wyzen, munten uit:
Hun zotheyt hoort men maller knotten:
Haar gantze wezen, en geluit,
Vertoont zich maller, by de wyzen.

D. i. vroolijkheid bedrijven, aardig uit den hoek komen. Vandaar het adj. *knoddig;* Van de Venne, Belacch. Werelt. 73:

Lacche moet ick mit geschater,
Om dit knoddigh *tongh-getater.*

Van Beverwijck, Schat der Gesonth. 177: *de* knoddige *Doctor Rabelais.* Harrebomée, Spreekwoordenb. III. Voorw. 290: *Toen de vermaarde schilder Droogsloot, in eene boerenkermis, zeker boertje mismaakt had afgemaald, vroeg men hem, hoe hij dat menschje zoo* knoddig *had kunnen bedenken.* Valentijn, Werken van Ovid. III. 176: *Daar sijn mijn digten . dikwijl in u bijwesen* knoddig *beaapt* Ald. 30: *een oude fabel vol* knoddigheids. — Vandaar ook *knodderij* bij denz. I 182: *In sulk geselschap moogt gij* knodderijtjes *uit een wijnklad op tafel schrijven, waar uit sij lese, dat sij u matres is.* — Alsmede *knudderig;* Schimp- en Hekeld. (Hoorn, 1718), 251 (van Anacreons duifje):

(*Het*) *was zoo listig en zoo koen,*
Dat het, op zyn gezwinde veder,
Bootschappen voor zyn heer liep doen
En dat zoo knuddrig, *en zoo aardig* enz.

Ik zou in bedenking geven of van het gem. *knoddig,* door uitlating der *n,* niet afkomt *koddig,* dat volmaakt denzelfden zin heeft, en is afgeleid door Weil van *kodde,* coleus, testiculus, en door Bilderdijk, niet minder vreemd, van het spaansche *coda,* fr. *coude,* elleboog, zie Verscheid. II. 110. Verlangt men een ander voorb. van zoodanige uitstooting der *n,* ik wijs op *kudse* voor *knodse;* Moerman, De Cleyn Werelt, 77:

Eens op den middach ginc Diogenes deur die stede
Met licht, en met een kudse, *dies elck daerom loech.*

Van Ghistele, Heroid. Epist. 25:

Metter kudsen *vermoorde hy mynen broeder deerlyc.*

In 't hamb. vindt men als verwanten van het prim. met de eerste bet. *gnadden,* het brommen of knorren van honden; zie Fulda's Wurzelwörter, 159, bij Richey *gnauen* en bij Strodtmann *gnauwen,* verdrietig en boos zijn.

Knieteren—Knieden.

Volgens Oudemans' Wdb. op Bredero, 183, leeft het ww. *knieteren* en *knieterig zijn* in de volkstaal voor »karig zijn, iets noode afstaan." Het prim. *knieden* vindt men in het eng. *to gnede,* behoeven, ontbreken, partic. of adj. *gnede,* karig, zuinig; zie Halliwell; het angelsaks. *gnethen,* matig, *gnednes,* matigheid, gebrek, *gnethelice,* karig. Ik acht de wn. verwant aan ons *kniezen;* althans bij Stürenburg is *knieser* en *kniesoor* niet alleen een ontevreden, maar ook een gierig mensch, evenals *knieper* en *knikker,* 't laatste van 't gewone hoogd. *knicken,* bij Adelung nauw en op een inhalige wijze dingen, waarvan in 't gemelde dialect wederom het frequent. *knikkern,* gierig zijn, *knikker,* gierigaard, en *knikkerig,* gierig.

Knipperen—Knippen.

Knipperen, anders *knippelen,* is bij Weil. »met het knipperspel spelen." Bij Schambach zegt het w. schrapen, gierig zijn, van *kniepen* (zie *Knete-*

ren); en bij Tiling het knappen eener kaars, welker lemmet vochtig is. Te onzent werd het oudtijds van het klappen der tanden gezegd; vandaar *knippering*, bij Heyns, Bartas' Wercken, I. I. 108:

— *even als de kou met* knipperingh *der tanden,*
De hitt' met sweeten me den kortsigen beranden.

En de samenstelling *knippertanden;* Dietsche Warande, VI. 225:

Daer staet den gast en knipper-tant,
Al ist dat hy van binnen brant.

Poirters, Masker van de Werelt, 277:

Daer sat den koelen Jan, en bleef soo knipper-tanden.

En 349:

Een Vryer...
Die dickwils sat heel nachten lanck,
Bevrosen op een steene banck,
En knippertande *voor de deur.*

Udemans, Geest. Gebouw, 145:

— *door vele Noordsche vlagen*
Hebben wy geknipper-tandt.

In eene andere samenstelling heeft Heyns *knippen*, a. w. I. II. 109:

Hy ryelt, schud en beeft, behyselt is zijn baert,
Hy knippe-knerssel-tand —

Als het is gelijk Bilderdijk zegt in zijne Gesl. I. 56, dan beteekent de geslachtsnaam van het bekende hoofd der wederdoopers *Bernard Knipperdolling* »een knipmes." *Dollen*, waarvan ons *dolk*, is treffen, wonden; waarvan ook het friesche *dollinga*, zie Epkema op Japicx en Von Richthofen, 689.

Wat wil Hoogstraten in zijn Geslachtlijst (van den tweeden druk af aan) op het art. *Fortuin* met de uitdrukking: »Waerom dan ook niet, *het Tempel*, even als zekere Vriesche Knipperdolling schrijft, *het brief?*" Is *Knipperdolling* hier een schrijver, of is 't woord als appellatief genomen voor *herdooper?* 'k Denk het laatste; in den derden en vierden druk heeft het w. geen hoofdletter.

In een schotschrifje van Nomsz, get. Bedenking over het Zotte en last. Vaers enz. lees ik bl. 13: *een trommel Delfse* Knipperdolletjes, *beschuitjes, kraekelingetjes, bestelletjes* enz. — Het w. schijnt een gebakje aan te duiden; thans spreekt men van *delfsche jaapmaatjes.* Cremer heeft een ww. voor toeknippen, toevallen; Anna Rooze, I. 31: *de oogleden begonnen te* knipperdollen. — Verg. het bekende *knikkebollen*

Wat het vermelde w. *knipmes* betreft, d. i. een mes, hetwelk eene veêr doet *toeknippen:* in de hoogd. dialecten heet dat *knip* en *knipper;* zie Fulda's Idiotikensamml. en Von Klein.

Op knip, bij Schuermans en De Bo *op de knip*, is eene bijwoordelijke uitdr. voor op het nippertje, op het punt van toe te knippen; Van der Cruycen, Spreeckw. van Salomon, 13:

Als ghy sult zijn op knip, *te braecken uwen geest.*

De volkstaal past het w. *knip* toe op den toestand van den beschonkene; Van Effen, Holl. Spect. VI. 144: *naar ik merken kon, was het gansche gezelschap reeds in eene verheuging, die naar* een knip *begon te lyken.* Ald. 400: *gebeurt het niet dat de Wyn hen al weg heeft, eerze het eens merken? en 't geen ze met verzagte uitdrukking verheuging noemen, is dat niet wel nu en dan* een stevige knip? D. II. 377: *Zyn Character is eigentlyk eene natuurlyke dronkenschap, hy is met* een knip *ter waereld gekomen, en die zal hem byblyven.* — Waarvan de volgende spreekwijzen, ald. I. 467: *ik heb maar iens of tweemaal van me leven* een schoone knip ehad. D. II. 128: *Ik wou niet garen* een knip krygen *terwyl een ander nugter zou blyven.* De Denker, IV. 102: *Sophronius vaart altyd vreeslyk uit tegen de dronkenschap. Een man, die eens* een knip weg gehad heeft, *is by hem, voor altoos, zyne agting kwyt.* D. VI. 87: *zo zy zich buitens huis gediverteert, en* een kleine knip weg hebben. — Hiervan het bnw. *knips;* E. Wolff, bij Frijlink, Eliz. Wolff, geb. Bekker en Ag. Deken, Bijv. 19: *Ik ben* knips *van blijdschap dat ik u weergevonden heb.* — Bij Vilmar is *knipsch* flink, net, geschikt, en komt dus overeen met het nederl. *knap.*

Knisteren—Knisschen

Knisschen is bij Kil. hetzelfde als wat Adelung het oude *knissen* noemt, een krakend of knappend geluid geven, en 't welk deze als primitief aanwijst van 't hoogd. *knistern*, welk frequent. volgens De Nederl. Taal, I. 194, in het groninger dialect voorkomt, evenals *gnisteren*, dat insgelijks bij Kil. vermeld staat. De genoemde frequentatieven beteekenen in Groningen het knappen of kraken van zand tusschen de tanden.

Het oldenburgsch zegt *gniestern*, volgens Herrigs Archiv, VIII. 351; en Benecke zoowel als Stalder hebben *geneisten*, *gneisten*, voor het knappen van vonken of vlammen, en het is van dezen primitiefvorm dat Bilderdijk, hier, gelijk zoo menigwerf elders, den vorm van het nederlandsche achterstellende aan het anders door hem zoo verfoeide hoogduitsch, zijn frequent. *kneisteren* smeedde, dat — men moet het erkennen — de eerste maal bij hem in het rijm paste; Mengel. II. 38:

Wanneer de schrikbre vlam door loof en takken kneistert.

Sprokkel. 119: 't kneistrend *overschot van 't leven.* En N. Dichtschak. II. 61:

Zijn fakkel klatert reeds van kneisterende *vonken.*

De meest gebruikelijke nederl. vorm van *knisschen* of *knissen* is eigenlijk *knispen*, dat in den zin van kraken of doen kraken meermalen bij onze schrijvers voorkomt; dus Vondel, Hecuba, 54:

De swaerte..
Heeft al de leên geknispt, *en vlieyen doen om veer.*

Oudaan, Uytbr. over Job 7:

't Gezelschap legt bestolpt op 't vrolijk vreugdemaal,
Gemortelt, en geknispt, *men hoortse deerlijk karmen.*

Dez. Tooneelp. 283:

Daar knispen *hem de leden uyt malkaar.*
En rib en 'rug', het barst 'er al te gaar

Dez. Roomsche Mogenth. 243: *toen Simon de Samaritaan... ter aarde stortte, dat hy* knispte, enz — En dit *knispen* is het primit van *knispern*, dat Weinhold voor »knittern, knappern" heeft, gelijk Kiliaans *knaspen* het is van *knaspern*, bij denzelfde te vinden. Voor het gewone eng. *to gnash*, knarstanden, heeft Halliwell *to gnaste* en *to gnaspe.*

Knitteren, zie Knetteren[1].

Knoeperen—Knoopen.

In Beets' Cam. Obsc. (5e druk), bl. 264, leest men: *Klachten, loopende over geruusch, zuzelingen en drilligheden in den kop.* knoeperingen *in den hals.* — Dit w waarmede de gewrichtsongesteldheid zal bedoeld worden, die anders de engelsche ziekte heet, onderstelt een ww. *knoeperen*, dat in één onzer dialecten kan voorkomen voor het nederl. *knooperen*, zooals het zal moeten luiden als frequent. van *knoopen*, hoogd. *knüpfen*, dat Schmeller heeft voor het ongesteld zijn van kleine kinderen, in de vorming hunner hals-, hand- of voetgewrichten. Het fransch heet insgelijks het ongesteld zijn *se nouer*, en de ziekte *la nouure.*

Knosperen—Knospen.

In De Bo's Westvl. Idiot. hetzelfde als *knaspen, knasperen.* Men vindt het w. gebezigd door den Schr. in zijne Ged. 101 (van een eekhoorn):

Het knosperde *applen uit mijn handen*

Waarvan *opknosperen;* ald 99:

Wie knospert *nu mijne applen op?*

Zie voorts *Knasperen.*

Knoteren, zie Kneuteren.

Knutseren—Nussen.

Knutseren, dat in het met *knutselen* overeenkomt, leest men in De Tijdspiegel van 1861, n°. 1, bl. 54: *dan kunstelt en* knutsert *ze* (d i. *zijne Muze*) *met moeite bijeen, doet, wel 't gebouw verrijzen, maar vol naden en hoeken.* — Zie de afleiding van 't w. op *Nusselen*, waar blijkt, dat de frequentatief-uitgang van *knutseren* voorkomt in *Knostern* bij Schmidt.

Knutteren, zie Kneuteren.

Koderen, zie Koeteren

Koekeren—Koeken.

Het frequent. *koekeren* leest men bij Beets, Cam. Obs. (5e dr.), 264: *draaïnghen van 't hart, water over hetzelve hart loopende, watergal,* koekeren *van winden en wat dies meer zij.* — Blijkbaar bootst dit woord het geluid na der winden in de darmen, en dan komt het prim. *koeken* overeen met *kuchen*, sterk ademen bij Stalder, *chuchen* bij Von Schmid, *kugen, kogen* bij Strodtmann; hoogd. *hauchen.* Vandaar hebben ook Richey en Schambach het frequent. *kuchelen*, een herhaald hoesten.

Koeneren—Koenen.

Het werkw. *verkoeneren* komt tweemaal voor in Maerlants Rymbybel, vs. 28829:

Maer die Romeyne vercoenerden *weder,*
So dat si den ram, die daer neder
Gheveliet was, na den middach
Weder rechten daer hi lach.

En vs. 28842:

Maer als hem ghebonden was sijn voet,
So vercoenerden *sijn moet.*

D. i. zoo *verkoenerde hem.* Dus luiden de beide pll naar de variant; de tekst heeft op de eerste plaats:

Maer die Romeyne vercoenden *weder.*

En op de laatste:

Doe vercoende hem *sijn moet.*

Men heeft dus hier zoowel het primit. als het frequent. werkwoord. De bet. is duidelijk. *Verkoenen* is *koen worden.* Men treft dit w. meermalen bij onze Ouden aan; b. v. Meijer, Nalez. 108

Die Keyser en es niet so bloet,
Dat hi heeft onser giften noet.
Geven wise onsen maten baroenen,
Dier nu cume van vercoenen,
Ende vor ons wagen haer leven.

Zie wijders de Glossaria op Der Leken Spieghel en op Karel de Groote, uit welke blijkt dat het w. ook *koen maken* beteekende. Kil. kende het niet meer.

Koesteren—Koetsen.

Tuinman gaf de ware afleiding van dit w. »*Koesteren* (zegt hij) schijnt te willen zeggen *koetzeren*, van *koetze*, een bedstede, waarvan *koetsen* is liggen 't Zoude dan eigentlyk zyn, ymand op zyn bedde gemakkelyk bezorgen, als een Kraamvrouw."

Het oude Idiot. Prussicum van Bock heeft reeds *kutschen* voor te bed liggen; *sich einkuschen*, zich te bed inwikkelen; Weinhold heeft hetzelfde, doch daarbij: *kuschern*, *einkuschern*, iemand doen inslapen, en in 't algemeen teêr en zorgvuldig behandelen. Ook Stürenburg heeft, nog nader aan den nederl. vorm: *kustern*, warmen, bakeren. Elders heeft het frequent. de *l*; bij Kehrein *kutscheln*, in 't bed warm toedekken, en Gangler *kutschelen*, dorloter. Het fransche *coucher*, naar of van 't welk ons *koetsen* en het hoogd. *kutschen* genomen zijn, zie men verklaard bij Diez, Etym Wtb. I. 134, en 't verdient opmerking, dat, zooals daar wordt meêgedeeld, reeds het romanische *colgar*, waarvan 't fr. *coucher*, oudfr. *colchier*, afkomt, reeds de bet. had van toedekken, bij voorb. planten met aarde. Uit Weil. blijkt, dat het ww. *koetsen* bij ons gebruiklijk is in de papierfabrieken, waar 't beteekent »geschepte vellen op vilten doeken leggen." Overigens is het w., en was het reeds ten tijde van Kil., bij ons verouderd. Het kwam mij voor bij Van Swaanenburg, De Vervrol. Momus, 10: *blaft* (*de Deugt*) *tegens het Onregt, zoo word ze nog meer geknuppelt, dan dat ze* koetst, *en zwigt* D. i. gaat liggen (als een hond). Ald. 64: *die knorrige Grieten..* koetsen *daar als Fidelletjes.* Zeeus, Ged. 61:

— (*zy*) *streelt den Leeu, bevryt van banden,*
Die quispelstaert, en koetst *en lekt haer handen.*

Eigenaardig wordt *koesteren*, dat, zooals Weil. opmerkt en aantoont, beteekent »door eene aangename warmte troetelen, verkwikken," enz. toegepast bij Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 181: *Meynt ghy dat onse* (*oeffenaer*) *de syne..* coestert *met alle leckernyen ende wellust?* — Het wordt bij ons zeer fig. gebezigd voor de belangen van iets voorstaan of de werking bevorderen; Vondel, Poëzy, I. 203:

Daer koestert *zy de burgerlijcke zeden.*

T. w. Koningin Christina in Zweden. Ald. 218:

— *dit gestarnt..*
— koestert *nu den zanglust, en de Min.*

Hoeufft, Anakr Gez. 25:

Maar hoe grooter nog is 't minvuur,
Dat mijn hijgend hartje koestert!

Van Cappelle, Nag. Bijdr. tot de Nat. 239: *dan de vijanden* een voorgevoel koesteren *uit de eerste bedrijven.* Berkhey, Natuurl. Hist. van Holland. III. 427: *een magtig ryk Volk, dat den Koophandel* koestert. — Wij zouden hier kunnen zeggen aankweekt of bevordert. In dergel. zin leest men het znw. *koestering*, bij Dermout, Nieuwe Leerred. I. 77: de koestering *en uitoefening van ondeugdzaamheid.* — En zoo ook de samenstelling *koesterplaats* voor kweekplaats, bij denz. a. w. I. 234: *vermits God het is, die* de koesterplaats *van het menschelijk leven opent of sluit.*

Opmerking verdient ook 't wederkeerig gebruik des woords voor zich voeden; Zweerts Semiramis, 18:

Dat ik de wraek dien', die zich koestert *in onze aderen.*

Oudaan, waarschijnlijk gedachtig aan de afl. van *koetsen*, schreef bestendig *koetsteren;* Roomsche Mog. 150: *een schaap.. 't geen.. haar Zoogelingen met de tong lekte en* koetsterde Ald. 151: *daarze van de Wolvin gevonden en* gekoetstert *wierden.* Uytbr. der Ps. I. 108:

Tot dat de milde Zon gerezen,
Al wat het Aardrijk voed, en baart,
Verquikt, en koetstert *in zijn wezen.*

Toneelp. 29:

Dus koetstert *men het volk in fabelen en grollen*

Poëzy, I. 82:

O vleiende bedriech'lykheid,
Om zich te koetstren *in zyn zonden*

In De Brunes Bancketw. II. 112, lezende: *de zonde, door ghewoonte, ghestooft of* gekloestert, *en door hals-starrigheyd verhardt.* — hield ik dit *gekloestert* voor een drukfout. Ik vind echter in het Nieuw Ned. Taalmag. II. 225, dat in Zuidbeveland, en in De Bo's Idiot. dat in Westvlaanderen *kloesteren* in zwang is voor »zacht, beleefdelijk en warm behandelen der kinderen," en moet besluiten dat deze vreemde invoeging der *l* eene eigenaardigheid is van een zeeuwsch dialect.

Weil. vermeldt de afl. *koesteraar;* hij had er bij kunnen voegen, dat het vrouwelijke hiervan luidt *koesteraarster* of *koesterares*, doch geenszins *koesteres*, zooals de anders nauwkeurige Pater heeft Nagel. Poëzy, 33:

Koesteres *van t waar genoegen!*

Plantijn heeft *koestererse*, eene oude woordvorming, die met *koestereres* of *koesterares* overeenkomt, en door mij behandeld werd Lat. Verscheid. 219.

Met voorzetsels heeft men aankoesteren, in het Wdb. der Ned. Taal niet opgenomen; J. de Haes, Leven van G. Brandt, 30: *gemeenzaemheit, die zy van tijt tot tijt wederzijts* aenkoesterde. Berkhey, Wintersche Tegenzang, 9

. — *'t is natuur die nieuwe kragt in d' adren*
Aankoesterd *op het veld, en 't golvenstuitend Duin.*

Higt, Ged. 319: *weetenschap en Konst* Aankoesteren. Kist, Verhandd. en Redev. 174: Koesterde *hy ook verkeerde denkbeelden van den Godsdienst* aan.

Doorkoesteren; Rau, Dicht- en Zedek. Studiën, 14:

Zon die ten leven wekt, doorkoester *mij het hart!*

Opkoesteren; Van Ghistele, Terent. Andria, bl. Cv verso:

Als tkint gheboren ware, datment ter voesteren
Sou beschicken, en wel opcoesteren.

Vondel, Poëzy, II. 198:

— *uw voestervrou, die elk*
Gebaekert heeft, en opgekoestert *met haer melk.*

Verkoesteren; Cabeljau, Treurbr. van Ovid. 72: *Het Bootsvolk en de Vloot vereyscht noch wat te zitten*
Ter Haven daarze nu maar half verkoesterd *staan.*

En voortkoesteren; Brender à Brandis' Kabinet, I. 68: *Hy moet het vuur dat zynen boezem blaakt, door verscheide kundigheden en denkbeelden kunnen* voordkoesteren *en aan den gang houden.*

Koeteren—Kouten.

Koeteren is gebroken, gebrekkig, slecht of verward spreken. Dus Mauricius, Onled. Ouderdom, I. 56: *een onbeschaafde Holländer noemt het Fransch spreeken* koeteren. De Verwaande Holl. Franschman, 96, waar François zegt:

»Mais je te peyerai"

en Jacomijn antwoordt:

Wat koeterje, *wat maalje?*

Bernagie, De Debauchant (1686), bl. 38:

Ik kan noch een beetje koeteren.

D. i. fransch spreken. De Ontrouwe Kantoorkn. 34:

Wat of die rottige waal wel mag meenen?
Dat onze Juffrouw lust heeft, een half uur met hem te koeteren.

Van der Cruyssen, Ezopus, 85:

Kunt gy wel koet'ren *als zy spreeken altemaal?*

Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 74: *men moet met zulke lui meê* koeteren, *en meê lagchen.* Ald. 178: *de vreemdelingen* koeteren *hun Deensch, Noordsch en Engelsch onder elkander.* Dezz. Will. Leevend, I. 257: *al heb ik niet op 't Fransche School gegaan... om te* koeteren, *dat hond noch kat het verstaan kunnen.* Fokke, Boertige Reis, I. 115: *daar gingen ze aan* 't koeteren *en parlevinken, datje hooren en zien verging* Stuart, Nag. Redev. II. 122: *om de* koeterende *tongen aldaar te buigen naar de schoone en rijke Nederlandsche taal.* Lulofs, De Declamatie, 19: *die de Nederlandsche woorden op zijn Fransch, Engelsch of Hoogduitsch* koetert *en verkromtongt.*

Men vindt het w. ook met de spelling *couteren;* zie de Bijdrage van Oudemans. De afl. *coyting* vindt men (zoo de lezing juist is) in de Stemmen uit den Voortijd, door Van Iterson, 155: *mit al te vrolyker medesprake ende onderlinghe* coytinghe *ontheffet Hi se van den arbeit des weghes.*

In den Teuthonista is *koteren, koderen* (ook *kudren*, zie op *Crancken*), kallen, spreken, kozen. Men leest dit in den Theophilus, Niederd. Schauspiel, vs. 241:

Hei nemet vor vruntschop ofte vor hôn,
Hei meint, mit koderen *syt gôt dôn.*

D. i. met *babbelen, praten*, is het goed gedaan. Volgens Adelung heeft de hoogd. spreektaal *kaudern* voor onduidelijk spreken; bij Richey en Strodtmann is *köddern* snappen; bij Von Schmidt *kudern* snel en onverstaanbaar spreken; en bij Kehrein *kodern* het eerste stamelen van een kind.

De oorsprong van het frequent. ligt, wat den vorm betreft, in ons *kouten*, dat van een gemeenzaam aangenaam onderhoud gebezigd wordt, doch wel één woord zal zijn met *köden, keden*, middelhoogd. *quiden* (*quat, gequeden*), angels. *cwithan*, eng. bij Halliwell *to quethe* (waarvan *he quoth*, hij zeide), goth. *quithan*, allen in de bet. van spreken. De omschrijving van het werkw. door »alles dooreenhalen," van De Groot c. s. in hunne Nederl. Letterkunde (Gron. 1874), bl. 280, is alzoo onjuist.

Samenstellingen van *koeteren* zijn *koeterfoeteren*, in De Gewaande Weuwenaar, III. 81:

Ik hieuw my voor die tijd caché, want ik zou 't met coeterfoeteren
Toch niet goed gemaakt hebben. —

Koeterwalen; De Verwaande Holl. Fransman, 56:

Michiel, wel hebtge u nu in alle bey de taalen
Geoefend, zult gy die wel kunnen koeterwaalen?

Asselijn, De Spilpenning, 23:

— *zy diende wel, heel op zyn Westfrans, te* koeterwaalen.

Langendijk, Ged. II. 161:

— *Je praat van* koeterwaalen;
'k Kan dat natuurlyk als een povre savojaard.

Pierson, in De Gids, 1873, D. I. 427: *Een Hollander is een wezen dat met veel moeite zijne spraakkunst leert, het boek sluit, en dan er op los* koeterwaalt, *juist alsof hij geen spraakkunst bezat.*

Volgens Weil. zegt dit w. »gebroken nederduitsch spreken van eenen waal of franschman." Het nw. *koeterwaal* heeft Bredero; zie Oudemans Wdb. Vandaar bij Stürenburg *kuterwaalsk*, hoogd. *kauderwälsch*, van 't welk Adelung eene andere verklaring van Frisch bijbrengt en voorstaat. Men vergelijke echter daarmede Schmeller, IV. 70. Dat het w. *koeterwaalsch* reeds in het jaar 1379 bestond, blijkt uit Haupts Zeitschrift, IV. 578.

Als men in De Gewaande Weuwenaar, III. 31, leest:

Koetertje koet, *zey Jan van Spanjen. Ik ben voor haar niet bang,*
Of ze zuur ziet, en of ze zoet ziet, wy gaan onze gang.

hebben we daar niet te denken aan 't ww. *koeteren*, maar aan eene verbastering van 't fr. *coûte que coûte;* zie Harrebomées Spreekwdb. I. 428. De bijvoeging *zey Jan van Spanjen*, die mijn' vriend nog niet schijnt voorgekomen te zijn, doet denken aan een' Spanjaard, die ondersteld wordt het fransch te râbraken.

Kokkeren[1]—Kokken.

Volgens De Navorscher, XV. 45, is *kokkeren* in het dialect van Westfriesland het klokken van eene kip, en dus hetzelfde als *kokkelen;* zie dit w

Kokkeren[2]—Koken.

Volgens De Navorscher, t. a. p. is *kokkeren* in hetzelfde dialect »voor kok spelen, eten gereedmaken." Ik acht dit w. niet afgeleid van het nw. *kok;* maar eene verhoogduitschte uitspraak van *kokeren*, freq. van *koken*. Immers bij Stalder is *köchelen* op dergelijke wijze het diminutief van *kochen;* en bij Schmeller *köcheln* koken in verachtelijken zin, en ook heimelijk voor zich zelven betere spijzen gereedmaken dan voor de huisgenooten.

Kolderen—Kollen.

Kolderen is wat Weil. noemt »den kolder in den kop hebben, van koeijen of paarden gezegd," d. i. in een toestand van dolheid of woede zijn. Dus Berkhey, Nat. Hist. van Holl. V. 147: *wanneer deze (aderen) verstopt zijn, kwijnt de Koe, en raakt aan* het kolderen. Max Havelaar, I. 106: *wat drommel zie dat paard eens springen, ik geloof dat het* koldert. — Het hoogd. heeft *koller* en *kollern* in denzelfden zin. Doch zoowel in die taal als bij ons is het werkw. tevens gezegd van een mensch, die onzinnig is; zoo haalt Adelung uit Luthers bijbelvert. 1 Sam. 21, vs. 13, aan: *David* kollerte *unter ihren Händen.* — waar onze Statenoverz. heeft: maeckte hem selven geck. Dus bij ons, Berkhey, a. w. V 70: *eene dichterlijke vrijheid... den Dichter aangewreven, als of hij* kolderde *of suisebolde.* De Denker, VII. 179: *De Karel is zot. Hy* koldert Fokke, Boertige Reis, I. 111: *Wel, mijn goede man! je* koldert! De Theezieke Juffers, 13:

— *Maar al die* kold'ren, *zyn die dan gek?*

Ald. 14:

— *daar zyn 'er weinig te vinden, die niet* kold'ren.

Waar ook 't subst. *kolderaar* voorkomt:

— *wou jy niet wel, dat je zo* een kold'raartje *al had?*

Immerzeel, Voor Opgeruimden, 51:

— *Ik vraag 't geen* kolderend *poëet,*
Die niets van noten weet.

Bilderdijk, Krekelz. II. 116:

— *stoor u niet aan 't ouden mans* gekolder.

D. i. geraaskal. Berkhey en Bilderdijk nemen *kollen*, het prim. van *kolleren* of *kolderen* in den zin van doodslaan, eig. voor de kol van den kop slaan; zie des eersten Nat. Hist. van Holl. IV. 1. 207, en des tweeden Verkl. Geslachtl. II. 103. Zoo leest men bij Berkhey, t. a. p. 79: *Deeze* kol *is wyders de plaats, daar de Vilders de Paarden* kollen *of doodslaan.* — Volgens Adelung en Kaltschmidt is de bet. van *kollen* een woest, onzinnig geraas of geschreeuw maken, en behoort er toe het eng. *coil*, geraas, gestommel. Die bet. vindt men terug in *kollern, koltern*, bij Kehrein en Schmeller. *choldera* bij Tobler, enz.

Wat beteekent *gekoldert* in Van Hovens Leedige Uuren, 92:

— *Doch 't mocht weezen*
Dat een, die buiten dienst des krygs was, zich daarvan
En over zulk geweld beklaagen dorst; die man
Zal straks een ruuw en grof gekoldert *Rechter krygen,*
Die hem de vierschaar spand —

Ik denk geharnast, in fig. zin, van *kolder*, rok of kleed, dat het bovenlijf bedekt, inzonderheid van soldaten; dus Staring, Ged. I. 65:

— *een witte roos, als Leus*
Op 's kolders *bruin gehecht.*

Zulk een rok zal ook bedoeld zijn door Berkhey, Zeetriumph, I. 53:

Als de Oostenwind Eool smakt uit zijn bergspelonken,
Op ons Batavisch strand, waar onze helden pronken,
En met een koljert *aan, nog kampen met de orkaan.*

Elders *koljer* gespeld, bij denz. Oud Holl. Vriendschap, 10:

Wat zijn, door u bezield, aan strand geen stoere knapen,
Die in den koljer *van den zeerob zijn geschapen.*

D. i. in dat kleed als geboren, van jongs af daarin gewikkeld. Dit w. heeft overeenkomst met het deensche *kollert*, lederen rok zonder mouwen, om rug en borst te bedekken. Vandaar ook *malienkolder*, zie mijne Handl. tot de Statenoverz. 66.

Bij Bredero, Schynheyligh, 15, leest men (de knecht spreekt, die uitgestuurd was om voor een pond vlaamsch Civet met Amber vermengd te halen, waarmeê een brief moest welriekend gemaakt worden):

Mijn Heer daer ist parfuym, Meester Boudain dit seyde

Dat het van 't selfde was daer hy mede bereide
De kolder van de Palts, *daer is so veel aen wicht.*
Wat is *de kolder van de Palts?* Oudemans Wdb. heeft de uitdrukking niet opgenomen. Heeft men te denken aan *paltrok* bij Weil en Kil., doch *paltsrok* bij Halma, neders. *paltrok*, oudfr. *palletocq*, eng. *pall*, bij Halliwell *palle*, een kleed, een fijn bisschopsgewaad, vroeger kleed om een lijk of een doodkist? En werd dit ook met muskus of amber doortrokken? Ik kan het niet bewijzen, doch de pl. van Bredero zou dan verstaanbaar zijn.

Kolveren—Kolven.

Kolveren of *kolferen* wordt door Van Bleyswijck, Beschrijv. van Delft, II. 645, genoemd een spreekwoord, dat volgens hem den oorsprong heeft van een gild, aldaar bestaande, en geheeten Sint Nicolaes Colve, en tot merk hebbende twee kolven kruiswijs over elkander ligge de »Te sitten *colfferen*, hier te Delft (zegt hij) is soo veel te seggen, als in gezelschap, onder benefitie van een glaesje, den tyd te korten, gelijck de Broeders van de Colf van ouds gewoon waren." Kiliaan, naar 't schijnt van den oorsprong dezes woords onkundig, spelt het *kolleféren* en vertolkt het door een tusschenmaaltijd houden. Mede naar 't schijnt met den basterduitgang treft men hetzelfde w. aan in Vlaerd. Redenrijckb. 412:

Zijn wy geen grote Maets? hoe, 't schijnt ghy my niet en kent,
Wy plegen doch wel t' saem een bierken te kolveren:
Dan alle spreeuw'ry af, en zeght, 't is mijn begeeren, enz.

Kommeren—Kuimen.

In navolging van Adelung gaf Weil. aan *bekommeren*, naarmate van de verschillende beteekenis diens woords, tweederlei afleiding: in 't eene geval van een verouderd *kamen*, dat nemen beduidt en van welke het ww. in beslag nemen zegt; en in 't andere van het oude *kuimen*, zuchten, dat aanleiding gaf tot de bet. van in nood of druk zijn. Jacob Grimm was lang omtrent den oorsprong van het w. in het onzekere. In het tweede Deel der Grammatik (1826) zegt hij, S. 59, dat het middelhd. *kumber*, nieuwhd. *kummer* (dolor), hem uitheemsch (fransch *encombre*, *comble*) toeschijnt; in het derde Deel (1831) noemt hij beide gemelde woorden, S. 510, »welligt onduitsch." Het vermoeden van Grimm had reeds onze Huydecoper in 1772 geuit; in zijne Aantt. op M. Stoke, III. 291, zegt hij, dat het fransche *encombrer*, van *combre*, groote overeenkomst heeft met ons *bekommeren* en *kommer*. Het Wtb. van Benecke sprak in 1854 eenigszins stelliger; bij *Kumber* in al zijne beteekenissen wijst het op de romaansche woorden, waartoe het fr *encombrer* behoort, en aan het ww. *kumen* geeft het eene afzonderlijke plaats. Ook Diez in zijn Etym. Wtb. (1861), I. 134, acht het hoogd. *kummer* uit het romaansch ontstaan En laatstelijk schijnt ook Grimm de zaak voor uitgemaakt te houden, want in het Deutsches Wörterbuch wordt *bekümmern* een onduitsch woord genoemd, gevormd naar 't fransche *encombrer*.

Indien werkelijk ons *bekommeren* rechtstreeks uit *encombrer* is ontstaan, dan is het geen frequentatief, en behoort, als overgenomen uit den vreemde, niet te dezer plaatse. Doch ik zie dat nog niet zoo duidelijk in. Dat de genoemde wwn. verwantschap hebben, schijnt zeker; maar hoe en langs welken weg, dit is de vraag, die door Diez niet zeer bepaald is beantwoord. Om van het subst. *colmo*, van 't welk hij uitgaat, tot het fransche *décombres* en daardoor tot het hoogd. *kummer* te komen, wordt de redeneering door een »wenigstens" en »vielleicht" verzwakt; en waarom is daar niet gewaagd van het oudfr. ww. *comber*, dat bij Roquefort evenzeer als *combrer* vermeld is voor met de hand vatten, met geweld nemen, en als een primitief kan worden aangemerkt, met het bij Adelung onderstelde *kamen*, in denzelfden zin, van de frequentt. *combrer*, *kommeren?* Daarenboven, waartoe behoort dan het middelhd. *kumen*, dat in vorm en bet. zooveel overeenkomst heeft met *kummer?* Benecke schijnt dan ook niet alle verwantschap van die beide woorden te loochenen; hij zegt alleen bij *kumber* of *kummer*, dat de afleiding van *kumen* onvoldoende is. Hildebrand, die Grimms Wtb. voortzette, leidt het ww. *kümmern*, *kummern*, af van het znw. *kummer* en acht dit voor 't naast een germaansch woord, welks eerste bet. in den waterbouw of het krijgswezen te zoeken is, in verband met het portugeesche *combro*, aardhooging, *cómaro*, dijk of dam. Tot zekerheid is de zaak dus nog niet gebracht. Inmiddels veroorloof ik mij, in *kommeren* nog een nederl. frequent. te zien, verwant niet alleen aan de duitsche, maar ook aan de romaansche wn. van overeenkomstigen vorm en zin. Fulda bracht de meeste hoofdleden dier familie reeds bijeen in zijne Germ. Wurzelwörter, 230.

Kuimen, middelned. *kumen*, is bij Kil. stenen, klagen; dus Lancelot, B. II. vs. 40919:

— ten selven stonden
Daden si keyen sitten op,
Daer si mede hilden sere haer scop,

Omdat hi soe cuemde *ende steinde,*
Alsine metten handen gereinden.

D. i. als zij hem met de handen aanraakten. Van Velthem, fol. 257:

Ontfarmelike ginc hi cumen:
Dat hem 't folc dus was ontlopen.

»Kermen" zegt Le Long. Maerl. Epis. uit de Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), 84:

Die helme cloncken van den slaghen
Vele Griecken daden si der cumen
Ende menghen den sadel rumen

Antw. Spelen van Sinne, 260:

Adiu nichte, ick laet u op tcussen kuymen;
Ick sal hier achter de gordijnen sluymen

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 30:

Och! Och! ick kuym, *ic kucch', ic kerme.*

Ald. 277:

Ick kroch', ick kuym', *ick kuch', ic stéen',*
'Ken kan ghedueren in mijn léen.

Dez. Uitgel. Dichtst. 61:

Siet my mijn lichaam cranck langhs deser aerde strijcken,
En vroeten als een beest al kuymende *naer 't graf*

Dautzenberg bezigt het w. nog in De Toekomst, 1867, bl. 30 (van eene pas verloste moeder):

Denkt, hoe ze waardig de liefde vergelde der kumende *helpstren.*

D. i. *kuumvrouwen*, buurvrouwen bij de geboorte tegenwoordig (volg. de aant. des Dichters). Zoo ook Hiel, Nieuwe Liedekens, 54:

— *nieuwers* kuimt *er droef gezucht,*
slechts louter vreugdgeschal.

Het middelhd. *kumen* is ziek of ellendig zijn, *sich kumen*, zich bemoeijen of bekommeren; het oudhoogd. *kumjan, kumon, sih kumjan*, treurig zijn, klagen, gedrukt zijn, zich bezwaren; zie Graff, IV. 396. Deze heeft ook *bichumjan*, beklagen, bij ons *zich becumen*, Der Leken Spieghel, I 147:

Hi moester tparadijs omme rumen,
Dies wi ons *allen noch* becumen.

En III. 129:

— *die oec dat versumen,*
Wet dats hen becumen
Die zielen, daer si staen
In dat vaghevier ghevaen.

De eig. bet. des woords is, naar ik meen, in het nauw zijn, benauwd of gedrukt zijn, benauwen of drukken: vandaar bij Kil. het bijw. *kuim, kume*, nauwelijks, ternauwernood, met moeite; hoogd. *kaum*, middelhd. *kum*, oudhd. *chumo*. Dus Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 14 recto: *sij gheprijsdent seere dat sommighe met twee broedekens ghededen, daer de twee* kume *een pont wegens afhadden.* Delfsche Bijbel, Gen. 27, vs. 30: Cume *hadde ysaac dese reden voldaen.. so quam esau.* En Cap. 33, vs. 11: Cume *mit sijns broeders dwange ontfinc hijt* — Zie wijders Huyd. op Stoke, II. 186, Kil en Weil.

Ook het oudhd. adj. *kum*, zwak, krank, bij Stalder *kum, kumig*, komt bij ons voor met den vorm *kiem*, dien we lager ook in 't nw. zullen aantreffen; Van de Venne, Belacch. Werelt, 105:

Wordje krom, en stijf, en dubbigh;
Wordje kiem, *en drits, en dorr'?*

In ongewonen zin komt *kommer* bij ons voor; Blommaert, Oudvl. Ged. II. 7:

Doe si den vissche ontvaren,
Ende wech zeylende waren,
Om te ziene meer wonder,
Saghen si een eyselic commer
Up dwater voer hem gaen.

En bl. 23:

Latet tscip al sachte gaen
Hier in desen vliete,
Dat ons niet en sciete
Dit eyselike commer.

D. i. naar ik acht, gevaarte, klomp, portug. *comoro, combro*, aardhoop, lat. *cumulus.*

Eene der oude beteekenissen van ons *bekommeren* is, voornamelijk in gerechtelijke stukken, de hand of beslag op iets of iemand leggen, welke handeling beschreven wordt door (nu wijlen) Mr. A. Nortier, Bijdr. tot de Kennis van het burg. Proces enz. bl. 24. Dus in Serrures Vad. Mus. IV. 338: *Int eerste* becommeric *alle mine leene, die ic houdende ben, iii jaer lanc de bladinghe, omme mede te vuldoene ende te gheldene mijn testament.* Lager 't nw. in dezen zin: *dat Willem vorseit, omme* de commere *ende laste, die hem bliven zullen na mi, dat hi behoude alle de bladinghen tsinen live.* Evenals bij Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 311: *erfven... medepant wesende van eenighen* commer *daer 't verkochte goet mede belast waere.* Nijhoffs Gedenkwaardigh. I. 237: *soe en mach sij nyemant bynnen onsen landen besetten oft* becommeren, *om schult.* Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 61: *soo en sal die ghene, die recht spreeckt, den anderen, dien hy toespreeckt, binnen onser Stede niet moghen* becommeren *om der schult wille.* Fol. 211: *verbiedende aen allen... die voors. persoonen, ofte hare goederen binnen den voors. tyd te* bekommeren. *beletten of arresteren.* Van Bleyswijck Beschr. van Delft, I. 83: *dat men hemluiden... mach arresteren, besetten, noch* becommeren *van schulden.* D. II. 660: *dat op deselfde (Jaermarcten) niemand om eenige civile schulden*

bekommert *of gearresteert mag werden.* Wagenaar, Vad. Hist. III. 33: *Ook staat hy toe, dat de Koning van Engeland, de Graaf van Vlaanderen en de Hertog van Brabant hem..* bekommeren *èn aantasten mogen, tot dat het verdrag voldaan zy.* D. IV. 289: *Eenige Steden, immers Hoorn was zo zeer ten agteren geraakt, dat de Poorters... om de schulden der Stad,* bekommerd *werden; en naauwlyks ergens, dan op de vrye jaarmarkten, verschynen durfden.* Bredero, Moortje, 77:

Soo tyen sy nae 't huys hier van Gerrit den Dief,
En huuren daer een kleedt, of lossent uyt de Lommert,
Of naer de Schoyer, of daer 't goetjen is bekommert.

D. i. verpand. Overbeke, Rijmw. 46 (van de kleêren):

's Winters staense in de Lommert,
En tot Jan Oom vast bekommert.

Zie wijders Oudemans' Wdb. op Bredero, en het Wdb. des Inst. op Hooft. Deze bet. welke zich uit die van benauwen, nauw bezetten of insluiten verklaren laat, komt ook voor in 't middelhd. *verkummern, verkumbern.* Eén voorbeeld van *bekommeren* is mij voorgekomen voor het bezetten of innemen van de grenzen van een land; Delfsche Bijbel, Judith 2, vs. 15: *hi* becommerde *die termine van dien lande van cilicien tot die einden van iaphet.* En een ander in denz. Bijbel, Exod. 6, vs. 11 en 29: *Hoe sal mij pharao horen sonderlinghe om dat ic* becommert *bin inden lippen? — Sich ic bin* becommert *van lippen.* — Hier schijnt men te moeten denken aan »geprangd, belemmerd"; eene hoogd. vertaling heeft »verstopft." Zoo ook Levens van Plut. fol. 377 verso en 381: *een* becommerde *spraeck.* Bij Wagenaar, Amst. II fol. 512, leest men: *Volgens eene Ordonnantie.. moet, by beslooten of* bekommerd *water, dubbele vragt, in de Koeschuiten, betaald worden.* — Dat zal zijn: belemmerd (door ijs).

De andere meest gewone bet. van het ww. is mede een arresteeren of verpanden, doch in anderen zin opgevat. Zich met, in of door iets *bekommeren* is zich daarmede bezighouden, er door vervuld zijn, zoodat ons gemoed, onze aandacht daaraan verbonden, verpand of in beslag genomen is. Dus N. Reeks van Werken der L. Maatsch. VII. St. I. 38:

So, dat onze herte worde rene,
Ende van allen sonden vri,
Daer si mede becommert *si.*

Die Dietsche Warande, III. 161:

so dat hi hem becommerde *alneen*
met hare, om haer te done vrede.

Der Minnen Loep, I. 271:

Hier sijn u cleynoden ende juwelen.
Dese gaff si my dus an deelen
Ende hietse my u weder bringhen,
Want si en woude mit uwen dinghen
Niet becommert *sijn voert aen.*

Het Gloss. zegt hier: »belemmeren, hinderen"; liever zou ik *bekommerd zijn* verklaren door zich inlaten of bemoeijen. De Dietsche Warande, III. 310:

en es geen tijt dat ic mi nu
met uwer welden becummeren *moet.*

En lager:

— becommert *haer herte met u.*

D. i. *vervul* haar hart van u. Ald. nog lager:

dat si nyen woude met geestleken saken
haer *so* becummeren *noch onledech maken.*

Maerl. Alex. Geesten, II. 142:

Wat sal di tgoet, dat emmer doet
Bekummert *wesen dinen moet?*

D. i. dat altijd uw hart *vervult.* Leven van Sinte Christina, vs. 170:

(*si*) *vuegdent also, dat doudste van desen*
met haren gebede becommert *soud wesen.*

Belg. Mus. VI. 159: *als sy mochte was sy* bekommert *met lesen oft bidden.* Passionael Winterst. fol. 62 verso: *Doe sinte barbara die reine maget mit desen... gebeden aendachtich ende* becommert *was* Ald. fol. 170 verso: *Boven dit was hi altoes in orloghen ende striden* becommert. Het Leven van Marcus Aurelius, 23 verso: *Doet hem altijt in deuchdelijcke wercken* becommert *zijn.* Ald. 49: *Men sal den wel* becommerden *mensch altijt voor goet houden.* D. i. den bezigen, werkzamen; want er volgt: *ende sonder verder te bevragen, moetmen* den ledighen *veroordeelen voor boos en quaet.* Ald. 54 recto: *als sy hun cracht niet en* becommeren *in goede wercken.* Levens van Plut. fol. 141 recto: *Pausanias* becommerde hem *hierentusschen met den Goden te offeren.* Ald. fol. 149 verso: *een lichte saeck . daermen* hem *niet als by maniere van tijtcortinghe met behoordt te* becommeren. De Harduyn, Goddel. Wenschen, 517: *ten zy dat sy hun oeffenen, ende* bekommeren *met grooten arbeyt.* Houwaert, De vier Wterste, 219:

— becommert u *vlytich nachten en daghen*
In Godes dienst met diligentie.

Vondel, Poëzy, II. 510:

De weereltsche, beslommert
Als Marta af en aen,
Met huiszorgh zich bekommert.

Westerbaen, Ged II. 316:

— *hebt ghy 't huys so weynig wercks, dat ghy*
't So ledigh hebt dat ghy u selven *moeyt met my*
En kunt bekommeren *met ander luyden saecken?*

Wanneer de zaak, die ons bezighoudt, ons niet aangenaam is, of wanneer zij ons te sterk inneemt, wordt zij tot last en zij kwelt of hindert ons eenigermate; vandaar is *zich bekommeren* van lieverlede overgegaan tot de bet van bezorgd zijn, zich kwellen. Als men reeds in Maerl. Rymbybel, vs. 24215 leest:

— *daer quam*
.I. siec wijf, alsict vernam,
Die hadde ghecommert *.xviij. jaer*
Die quade gheest. —

ligt thans natuurlijk de opvatting voor de hand dat de kwade geest de vrouw achttien jaar had *gekweld;* ondertusschen kan men hier ook denken aan vasthouden; want de Statenoverz. zegt Luc. 13, vs. 16, dat de Satan de vrouw *gebonden* had. De spreekwijze *van eene ziekte bekommerd zijn* kwam vroeger meermalen voor, blijkens de aantt. van Steenwinkel op Maerl. Spieg. Hist. (8vo) III. 40. Hoewel wij nu, naar ons spraakgebruik, dit door *gekweld* zouden verklaren, is het meer in overeenkomst met vroeger gebruik, evenals Bild. t. a. p. het woord door »bezet, benauwd" uit te leggen.

Bij de tegenwoordige bet. van *zich bekommeren*, waarvoor Vrouwe Bilderdijk de vrijheid nam *zich kommeren* te zeggen, Ged 91:

ô Martha, (*sprak de Heer haar toe*),
Wat zorgt gy overbodig,
En kommert u *om velerlei!*

is het merkwaardig, dat zij weder eenigszins terugvoert tot het eerste begrip van ligchaams- of ziels-aandoening van pijnlijken of onaangenamen aard, dat in ons *kuimen* en het middelhd. *kumen* heerscht. Intusschen had *sich kumen eines dings* volgens Beneckes Wtb. ook reeds den meer onverschilligen zin van zich met iets bemoeijen of inlaten.

Het tegendeel van *kommeren* of *bekommeren* is *ontkommeren*, losmaken, ontslaan, ontlasten, bevrijden, helpen; een thans geheel verouderd, doch vroeger niet zeldzaam woord. Men zeide zoowel *iemand* of *iets ontkommeren* en *ontkommerd zijn*, als *zich ontkommeren*. Dus, om met het laatste te beginnen, Lancelot, B. II. vs 12186:

Mi dunct wel, woudic, dat ic mi
Wel hier of getrecken mochte
Ende dar af ontcommeren *sochte.*

Belg. Mus. III. 207:

Om datter de mensce bi soude leeren
Hoe hi hem ontcombren *soude*
Van sinen sonden, alsi woude.

Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 28: *ten sij dat hi* hem *van allen desen... pine te* ontcommeren. Delfsche Bijbel, 2 Sam. 24, vs. 13: *Nu hier om* ontcommer di: *en besich* (d. i. bezie) *wat reden dat ic hem antwoerden sal die mi ghesonden heeft.*—De profeet spreekt dus tot David, nadat hij hem de keus heeft gedaan uit drie plagen. De Statenoverz. heeft: *merckt nu*, dat *ontcommer di* hier weinig opheldert. Op dezelfde wijze zegt in Karel de Groote. 201, Karel tot Garijn, wanneer deze te kiezen heeft tusschen oorlog en vrede:

Nu gaet ende ontcommert u *dan.*

Dr. Jonckbloet verklaart dit door »den kommer laten varen, onbezorgd zijn," wat echter met het oude taalgebruik zoo min strookt als met het verband. Op beide pll. verklaar ik de gebiedende wijs door: wees vrij (in uwe keus), reken u door niets gebonden.

Voorts als bedrijvend ww. Serrure, Vaderl. Mus. II. 404:

Ontcommert *mi, Here, van allen dien,*
die ghenoechte es in mijn messchien.

D. i. *verlos* mij van al degenen, die zich in mijn ongeluk verblijden. Meijer, Leven van Jezus, 97: Ontkommer *dat wyf. want si roept na ons.* Severijns Mengel. II. 36:

Sonder dat gy u gedagten
Kunt ontkommeren *van druk.*

Huygens, Korenbl. I. 83:

Onkommert *uw gemoed..*
Schudt pack en ballast uyt, ghy die op 't vliegen staet.

D. i. ontlast u (sc. van de zorg voor uwe goederen). *On* voor *ont* is afwijking van het goede gebruik.

Vanwaar dan de lijdende vorm, De Dietsche Warande, III. 162:

— *tehant met dien*
dat si hem bat so ernsteleke,
wart *hi* ontcommert *volcomeleke.*

De bede, die voorafging, was:

ocht verloest *den minsche nu.*

Van Velthem, fol. 28:

Make di diere gracie mi
Dat ic altoes mach sijn bi di...
Ende ic doe dat behage oec di,
So dat mine Ziele ontcommert sy.

Cassianus, Der Ouder Vad. Coll. fol. 29 verso: *hoe soude hi vander eenre passien* ontcommert *mogen* werden. Ald fol. 57 verso: *als wi onse herten van... der sorchvoudicheit* ontcommeren. — Vandaar ook het znw. *ontkommering*, ald. fol. 47 verso: *eene ruste ende* een ontcommeringhe *van allen quaden.* — *Ont-* en *bekommeren* worden tegenover elkander gesteld in eene hollandsche Rekening van 1419, door Meerman medegedeeld in de Verhandd.

der leidsche Maatsch. I. 187: *heyn die bastairt, die noch die lakene van leyden niet* ontcommert *en* hadde, *die hii* becommert hadde. Ald. 189: *dat hi* ontkommerde *een deel goets, dat hii* becommert hadde, *toebehoerende weeskinderen van leyden.*

In onze oude dieventaal is *verkimmeren* verkoopen; zie Hist. ofte Practyke der Dieven (Utr. 1688), 660, en Belg. Mus. V. 75; in Grolmans Wtb. der Spitzbuben-Spr. I. 73, *verkümmern* en *kümmern*, koopen. Zoo is bij Benecke *verkumbern* in de macht van anderen brengen, hetzij door verpanding of door verkoop, *verkummern* (ook bij Schröer) verkoopen. Den *i*-klank, die reeds boven in het adj. *kiem* voorkwam, vindt men ook in het zweedsche *bekymmer* en het gallische *cymmwy* (Boxhorn, Orig. Gall. 21), beiden voor 't nederl. *kommer;* en in 't ww. *verkimmeln*, bij Kehrein hetz. als *verkümmeln.*

Kil. heeft *verkommelen*, als zeeuwsche uitdrukking voor verkouden; dit wordt opgehelderd door het eng. *cumbly-cold*, bij Halliwell zeer koud, verstijfd van koude, eig. overweldigd, aangetast van koude, van *cumbl*, fr. *comble*, volle maat, eng. *cumbled*, gedrukt, bekneld, en ook verkleumd van koude. *Verkommeld* van koude is dus hetz. als *bekommerd* van koude, doch het w. genomen in den zin van prangen, drukken, knellen.

Koonderen—Koonen.

Volgens De Navorscher, 1871, n°. 10, bl. 533, bezigt men in Noordholland de wwn. *opkoonen* en *opkoonderen* voor »er beter, frisscher, gezonder uitzien," ook van gunstig wordend weder gezegd. De wn worden aldaar afgeleid van *koon*, wang. Het ww. *koonen*, *opkoonen*, zal dan beteekenen: koonen krijgen, dikker van koonen worden.

Vanwaar komt het zww. *koon?* Ten Kate, I. 310 en Weil. zeggen er niets van, en Bilderdijk zooveel als niets. Tuinman bracht het tot het grieksche *κυνεῖν*, kussen, en Terwen tot *kin*. Dr. Te Winkel in den eersten druk zijner Nederl. Spelling, acht mede het w verwant aan *kin*, in den tweeden en derden druk aan *kin* en *canebeen* en spelt op dien grond het meervoud: *konen;* doch in den vierden druk wordt die verwantschap niet vermeld, maar daarentegen gewezen op het oudnoordsche *kaun*, en om die reden het meervoud *koonen* aangenomen, zooals dat trouwens reeds door Ten Kate geschied was Mij komt *koon* voor, eene samentrekking te wezen van *koden*, bij Schambach wang, onderkin, bij Schmeller *koder* en *goder*, bij Tiling *ködder*.

Koosseren—Kozen.

Het frequent. komt voor bij Bredero, Griane, 48:

Ha, meyneedige Vrouw; ay myn, ick raes! wat raet?
De gemeente koossert *niet dan van myn schant en smart.*

Zoo leest men 't w. althans volgens Oudemans in den eersten druk; de latere (van 1622, 1638 en ook van 1644) hebben *koessert*, dat eene misstelling schijnt; want de tijd van *oe* = *oo* uit te spreken was in de zeventiende eeuw voorbij. De zin bij Bredero laat wel niet anders toe dan te denken aan praten, babbelen, en dus *koosseren* gezegd te achten voor *kozeren* van *kozen*, praten, waarvan ook *kozelen;* zie *Kozelen*[1]. 'k Moet hier echter bijvoegen, dat het frequent. op *r* gestaafd wordt door het hennebergsche *kuesern*, dat Schröer uit Frommann opgeeft.

Kopperen[1]—Koppen.

Kopperen is bij Kil. vroolijk feestvieren. Men leest dit ww. bij Bredero, Angeniet, 10:

De armen vinden kunst en raat,
Sy schrandriseren vroegh en laat
Als den Paf-sack weyd'lijck koppert,
En smetst, en smult, en slempt, en slaapt.

De heer Oudemans haalt nog eene tweede pl. aan uit de Poëmata, doch dit is dezelfde. *Weyd'lijck* is wat wij nu *weidsch* noemen, d. i grootsch, prachtig. Verschillende verklaringen van dit woord, van 't welk de bekende *koppermaandag* den naam heeft, kan men vinden in Alkem. en Van der Schellings Displegt. I. 162—166; onder anderen leidde men 't w. af van *kop*, drinknap. Volgens Bilderdijk is *kopperen* van *koppen*, d. i. koppen zetten, bloedlaten; Huyg. Korenbl. I. 137:

Een chirurgijn in 't gros, die 't al geneest met koppen.

Dit *koppen* was vroeger zeer in zwang en geschiedde in de badstoven der barbiers. Enkele dagen in 't jaar hadden de *koppers* vierdagen en inzonderheid was de maandag na Driekoningendag, nog door de boekdrukkers gevierd, hun feestdag, dien zij in vroolijkheid doorbrachten; zie Bilderd. Verkl Geslachtl. II. 115. Van dit *koppen-* of *kopperfeest* zou dan het ww. *kopperen* ontstaan zijn.

Kopperen[2]—Koppen.

Volgens De Navorscher van 1853, n°. 10, Bijblad, bl. 147, is *kopperen* te Sluis wat elders heet »kruis of munt spelen." De benaming is ontleend van den *kop* van het muntstuk. De centen, die, op den grond gevallen zijnde, met den *kop* [of naamletter] naar boven liggen, komen den omhoogwerper toe, de andere den tweeden speler.

Korteren—Korten.

Den freq. vorm *afkorteren* ontmoet men bij Van Doorninck en Nanninga Uitterd. Bijdr. tot de Gesch. van Overijssel, I. 106: *wat van de slaep*... afgekortert *kan worden, behoort altemael geëmployeert te worden.* (In een stuk van omstreeks 1611). — En *verkorteren* in een geldersch document van omstreeks 1484, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. X. 232: *dat wy*.. *dairmede boven Got, recht ind reden onrecklicken beszweert, verechtert, ind* verkortert *werden.* D. i. verkort, zooals men ald. 205 leest: *onvereehtert*, onverkurt *ende onvermynret.* — Het frequent. komt echter in verschillende verwante dialecten voor; Stalder heeft *abverkürzern*, afkorten, Von Schmid *kürzern*, korter worden, en het middelhd. bij Benecke *kürzeren*, korter maken. Zie Frisch, en vooral het nauwkeurige artikel van Hildebrand.

Kosteren[1]—Kozen.

Kil. heeft *kosteren* voor morren, tegenpruttelen, en Huydec. Proeve, II. 472, plaatst het op zijne lijst der frequentatieven. Het w. schijnt van éénen oorsprong met *kosslen*, malle dingen praten, bij Bock, en dan van *kozen*, praten, waarvan zie op *Kozelen* en *Koosseren;* of anders van *kaussen, kauschen*, bij Schmeller voor twisten, krakeelen.

Kosteren[2]—Kozen.

In het overijselsch dialect is *kösteren* loopen, kuijeren; zie het Nieuw Ned. Taalmag. III. 224. Dit w. kan verwantschap hebben met *kösen*, bij Schöpf rondloopen, waarvan ook de frequentt. *kesseln* ald. vermeld, *küseln* bij Richey en *kötern* bij Danneil in gelijke beteekenis.

Koteren[1]—Koten.

Koteren, ook *keuteren*, is bij Kil. hetz. als poteren, peuteren, en inzonderheid gezegd van het peuteren in of tusschen de tanden, om ze te reinigen, anders *stoken* of *wroeten* genoemd. Dus reeds bij Kausler, Denkm. II. 246:

— *al mochtijt proeuen al*
Met goeder orconden, dat loghen ware,
Nochtan soudijt houden openbare,
Ende meer sine tande coteren *mede,*
Dan hi te voren dede. —

De spreekw. *sine tande coteren* is hier spreekwoordelijk voor zich schoonmaken of zuiveren. In den eig. zin is het bij Goetman, Spyeghel der Jonghers, vs. 396:

— *wilt niet spreken een dorper woert*
Noch niet veel coteren *aen u tande.*

Poirters, Masker van de Werelt, 211: *op de straet* koterden *hy sijn tanden, seggende, datter de patrijsbeentjens noch tusschen saten.* — Figuurlijk bij Six van Chand. Poësy, 40:

— *op dat geen jeukerige tanden*
Sich kootren, *ons ten hoon, op 't snappen van de pars.*

Ald. 313:

Dit is een bekje, om kokodrille tanden
Schoontjes te kootren —

Voor steken of stooten leest men het w. in Willems' berijming van Reinaert de Vos, 31:

Vuilmaert scharpöog, een der slooren..
Koterde *ook al naer zyn oog,*
Met een lange scherpe stave.

Prudens van Duyse heeft *opkoteren*, De Spellingsoorlog, 93:

Als ik zijn schriften lees, dan slaap ik en met een,
En diende wel eens opgekoterd.

D. i. opgepord. In De Brunes Bancketw. II 213, leest men: *'t gaet zoo ghemeenelick, dat* de koteringh *van den boomgaert meer weerdt is, als de volle pluck van 't oofi* — Weil. brengt dit znw. tot *koteren*, doch wijst de bet. niet aan. Het w. zal porring, aanstooting, moeten beduiden.

Het prim. *koten* is het hoogd. *kutten*, graven, waarvan *auskutten*, omgraven, doorzoeken. Schuller heeft daarvan *kottern*, ijverig zoeken, woelen, wroeten, welk w. dus met ons *koteren, keuteren*, overeenkomt.

Koteren,[2] zie Koeteren.

Kouderen—Kouden.

In den Spectator van 1874, n°. 25, leest men bl. 207 (van een in De Gids geplaatst opstel van prof. Veth): *dit verouderd en* verkouderd *verslag van Veth.* — Flanor smeedde dit w. zeker wel om den wil van het voorafgaande *verouderd.* De frequent. vorm intusschen is niet geheel nieuw; ook Von Schmid heeft in zijn Schwäb. Idiot. *kältern*, koud worden, onpers. *es käldert.*

Het ww. *verkouden* zie men bij Weil.; doch aldaar ontbreekt het wederk *zich verkouwen*, verkouwen worden; E. Bekker, Adele en Theodoor, I. 109: *ik dank den Hemel, dat ik nu niet verpligt ben*, my *op de straten van Parys, of op den weg naar Versailles te* verkouwen.

Kruideren—Kruiden.

Bij Weil. is *kruideren* »een stuk nieswortel op de borst van een paard leggen, om het van eenig ongemak te genezen." *Kruiden* heeft de meer algemeene bet. van »met kruid of specerij bestrooijen of vermengen." In de verwante dialecten is de frequentatiefvorm niet geheel vreemd In het neders. is *verkrüed* en *verkrüederd* wat naar krui-

derij of specerij smaakt. Bij Stalder en Schmeller vindt men in die bet. *kräuteln*, 't welk bij den laatste tevens rapen ontbladeren is. *Kruden* en *krüwwen* is daarentegen in 't neders. kruiden verzamelen of lezen. Dat het meerv. van ons subst. *kruid* voorheen ook *kruideren* was, zie men in mijne Lat. Versch. 274. Bij Weil. mist men *doorkruiden*, dat gelezen wordt bij Lesturgeon, Verstrooilingen, 2:

Waar de gedienstige tochtjens van 't Zuiden..
— heel de luchtkreits met geuren doorkruiden.

Kudderen—Kudden.

Kudderen is in onze volkstaal een voorwerp afwasschen of schoonmaken, doch op eene ruwe of achtelooze wijze. Men zegt ook *iets afkudderen*. Den doek, dien men daarbij gebruikt, anders vaatdoek of afneemdoek geheeten, noemt men wel een *kudder*. Een *kuddeman* is gezegd van iemand, die onzindelijk is, zich niet behoorlijk wascht; Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 105: *dvet niet ghelijck die van Dardanien.. die maer drymaels in als* (d. i. *alles*) *ghewasschen wierden... ghy soudt segghen, niet datse menschen waren, maer* kuddemans. — Het w. is van *kodden* bij Tiling, met de daarvan saamgestelde en afgeleide *koddeln*, *uutkoddeln* en *kodde-waschen*, voorkomende in den zin van »in haast en luchtig linnengoed wasschen." Schambach omschrijft *koddeln* door »een kleine wasch doen, in welke niet veel stukken en dezen niet met de gewone zorg gereinigd worden." Over den oorsprong van *kodden* geeft Tiling eenige gevoelens; wellicht behoort er toe *kuder*, grondsop, en *verkudern*, grondsop oproeren, troebel maken, bij Schmeller opgeteekend.

Kuideren—Kuijen.

De Teuthonista heeft *cuydren* en *cudren* voor ziek zijn, sukkelen, kwijnen. Het w. komt overeen met *kuvern*, bij Richey ziek of zwak zijn, en met *kudeln*, bij Dähnert ziekelijk zijn, nooit geheel gezond worden, waarvan bij dezen *kudely*, bestendige ziekelijkheid. De afwisseling, die men hier aantreft van de *d* en *v*, doet vermoeden, dat die consonant is ingevoegd, en dat het prim. ww. *ku-en*, *kujen*, nederl. *kuijen*, zijn zal. Fulda, 74, brengt het hamb. *kuvern* tot een wortel *kuf* of *kut*, die duisternis, slaap, vermoeidheid, beteekent, en waaraan hij het angels. *scydan*, overschaduwen enz. zelfs het nederl. *kooijen*, gaan slapen, verwant acht.

Kuijeren[1]—Kuiden.

Bij Kil. is *kuijeren* spelen, schertsen, kouten; bij Plantijn kortswijlen, en bij Van der Schueren (die op *Callen* »*coeijeren*" heeft) kallen. Zoo leest men in M. G. Tengnagels Aemsterd. Lindebladen, 46:

— ik kan niet meerder wenschen
Als met jou, mijn keizerin,
Afgezondert van de menschen,
Dus te kuiren *van de min.*

Die bet. leeft nog in het geldersch dialect; zie mijn Taalk. Mag. II. 413 en III. 47. Men leest *bekuijeren* voor bespreken, bepraten, in den Geld. Volksalm. 1862, bl. 95: *dat zal kommen da'k die dinge nog al ens* bekuujere *met den ien of ander.*

De oorsprong van dit frequent. werd het eerst door Siegenbeek aangewezen. In mijn aangeh. Mag. III 296, vermoedde hij, dat *kuijeren*, in den gemelden zin, in verband staat met *kuiden*, bij Kil voorkomende, voor knauwen of kauwen; eene afleiding, die later door Van den Helm, Proeven van Woordgr. I. 22, werd bevestigd. Ook bij Schöpf vindt men *kuien*, *kojen*, *kuid'n*, en bij Von Schmid *kuijen* voor kauwen; bij den laatste *einkuijen* voor licht en duidelijk maken, als brij instrijken, dat ik opvat als door veel praten iets duidelijk maken, iemand iets inpraten. Men zie ook *Keuvelen*, met welk w. *kuijeren* in oorsprong en bet. nauw verwant is.

Kuijeren[2]—Kuijen.

Kuijeren beteekent ook, en deed dit reeds ten tijde van Kil., wandelen; b. v. Valentijn, Werken van Ovid. II. 41: *soo ik langs strand na mijn gewoonte op 't sand* keuier. Fokke, Verzam. der Werken, X. 127: *wanneer de wolf naast het lam zal* kuijeren. De Cort, Liederen, 235:

Ik kuier *langs het groene bosch.*

Het w. is gemeenzamer en minder edel dan wandelen. Sommigen achten het w. in dien zin één met *kuijeren*, praten; zie Van den Helm, Proeven van Woordgronding, I. 22, en — hoewel langs een anderen weg — ook Halbertsma, Overijss. Wdb. Die verwantschap, of liever, die éénheid, is mij nog niet duidelijk. *Kuijeren* voor wandelen, waaraan Kil. het denkbeeld verbindt van zich te verlustigen, en 't welk in 't holsteinsch *kaiern*, en in 't helgolandsch bij Oelrichs, 45, *keuere* luidt, acht ik verwant aan het hamb. *kueln*, wentelen, rollen, het nassausch (bij Kehrein) *kauweln*, *keuweln*, *kaweln*, *kuweln*, eenig voorwerp voortrollen, of ook (van kinderen gezegd) zich ergens laten afwentelen. *Kuijeren* is eig. zich voortbewegen of zich beweging geven uit vermaak, en het prim. ww. ligt in *ku-en*, *kuwen*, nederl. *kuijen*, hetzelfde, wat Bild. *kogen* noemt, waarvan ons *kogel*, hoogd. *kugel*, en (zonder de *g*) zweedsch *kula*, boheemsch *kaule*, *kule* enz, als voorwerp dat gerond is. Met invoeging der *s* in plaats der *g*, heeft men hier-

van *kösen*, bij Schöpf omloopen, rondloopen, van 't welk het frequent. *küseln* bij Schambach voorkomt voor in een kring ronddraaijen.

Aan gissingen aangaande de afl. van ons ww. *kuijeren* heeft het niet ontbroken. De Tael- en Dichtk. Bijdragen, II. 296 *u*, leidden het w. af van *gieren;* Weiland van *keeren;* Bild. van met de *keu* of *kui* drijven, Geslachtl. II. 142; Halbertsma van *queue*, staart, Overijss. Wdb.; en Brill van *tijeren*, frequent. van *tijen*, gaan, Holl. Spraakl. 467.

Hooft bezigde *kuijeren* bedrijvend, Ged. fol. 225:

Daer was 'er die 't beleidt van stip tot stip, naa reeden
Van staat gekuijert... *opwoegen boven al.*

Ned. Hist. fol. 777: *'t waarneemen der weeghen, waar door de dingen* gekuyert *worden.* — In 't eerste dezer voorbeelden verklaarde Weil. het ww. door kouten; het Wdb. des Inst. legt op beide plaatsen *gekuijerd* te recht uit door: gevoerd, geleid.

Het werkw. komt met verschillende voorzetsels voor; aankuijeren, in het Wdb. der Ned. Taal alleen vermeld; Fokke, Boert. Reis, III. 146: *De Turken, hen* (de Christenen) *daar zoo eenvoudig en ongewapend ziende* aankuijeren, *wisten zelve niet* enz. — Afkuijeren, langzaam afgaan, bij Hooft; zie het Wdb. des Inst. — Bekuijeren; Valentijn, a. w. 205: *terwijl* (*Cyane*) *de kromme bogten van haar vaders stroomdijken* bekeuierde. — Doorkuijeren: Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 2: *De derde neemt sijnen lust in* het doorkeuyeren *van de onmetelijcke landsdouwen en lieffelijckheden des Hemels.* Fokke, Verzam. der Werken, III. 5: *dat hy.. al de kundigheden van een groot generaal* doorgekuijerd had. — Inkuijeren; Fokke, Boert. Reis, III. 185: *waarna hij... met zijne vrouw onder den arm, de stad* inkuijerde. Dez. Verzam. van Spreekw. 177: *daar komt... een man... de Kramen* inkuijeren. — Nakuijeren komt meermalen bij Hooft voor; zie Weil. en het Wdb. des Inst. — Omkuijeren; Fokke, Boert. Reis, II. 86: *dat hij 's anderen daags reis een buitensingeltje* omkuijeren *moest.* Dez. Verzam. van Spreekw. 175: *die* (man en vrouw) *zullen maar reis* omkuijeren, *om reis rond te kijken.* — Opkuijeren; Fokke, Verzam. der Werken, VI. 21: *Me dunkt, nu moesten we maar weer* opkuijeren. D. IX. 76: *Kom, mijnheer! laten wij maar* opkuijeren. — Elders figuurlijk; dez. Boert. Reis, II. 247: *toen hij deze zijne eerste vrome vrouw, omdat ze hem wat al te veel naging, had laten* opkuijeren. — Thans zeggen we in dien zin: *oprukken.* — Overkuijeren; Valentijn, a. w. I. 137: *Dan had mij de weg, al most ik rillende de winderige Alpen* overkeujeren, *makkelijk gevallen.* — Rondkuijeren; Fokke, Boertige Reis, II. 166: *ik wil reis... metje in Phrygie wat* rondkuijeren. — Uitkuijeren; ald. 282: *dat het* (*begrip van den toehoorder*) *tegen dien sprong wel degelijk opziet en liever de naaste deur der gehoorzaal langzaam* uitkuijert. — Verkuijeren; Fokke, Verzam. van Spreekw. 178: *die man komt slechts zijn' ledigen tijd, zonder bedoeling, zoo wat* verkuijeren. — Voorbijkuijeren; Fokke, Boert. Reis, IV. 14: *zie dan maar regt uit, dan zult ge uwe zonen zien* voorbij kuijeren.

Het znw. *kuijer* is even gemeenzaam als het ww.; Berkhey, Eerbare Proefkusjes, 86: *deze* kuijer *heeft mij dorst verwekt.*

Kuiperen—Kuipen.

Het frequent. heeft Wolsschaten, in den gewonen zin van *kuipen;* De Doodt vermaskert, 9:

Een teyl of nieuw ghecuypert *vat*
Rieckt naer het inghegooten nat.

Dus ook Constantinus (Amst. 1637 4to), 33:

— *hy* kuypert *uyt de vuyst:*
't Is weetje niet, van die die ouwe duygen krijten.

Men kent den fig. zin, aan *kuipen* en *bekuipen* toegekend; in de Koddige Opschriften (1690) wordt daarop gedoeld, IV. 5:

Ging het met onze kuipery *als 't wel met andren doet,*
Onze kuipery *had vry wat meerder voorspoed.*

Dus in een werk van denzelfden tijd, Toetsteen van de Werelt, 394: *Henrik Graye Marquis van Dorcester was door* het kuypen *van Dudley Hertog van Suffolk gemaekt.* Huyg. Korenbl. II. 510:

Jan is van slecht Soldaet, door Vrienden, Geld en Magen,
Tot op den hooghsten trap gekuypt, *gekruyt, gedragen.*

Men heeft deze bet. willen afleiden van Starters hekeldicht »de kuiper"; doch prof. Fruin heeft aangetoond, dat de spreekwijs reeds bestond vóór dat gedicht; zie De Ned. Spectator, 1864, n°. 25. Zij laat zich dan ook evenals andere gelijksoortige uitdrukkingen als: iemand *voortkruijen*, eene zaak *bedisselen*, gereedelijk afleiden uit den aard van het handwerk des kuipers, zooals dit reeds meermalen is opgemerkt; zie bij voorb. Winschootens Seeman op *Kuipen;* Burmans Aanmerkk. I. 22, en Tuinmans Spreekw. I. 252.

Kuiteren—Kuiden.

Te Zoutelande is *kuiteren* gebruikelijk voor het verzuimen der school; zie mijn Arch. III. 400.

Aangaande de afleiding des woords kan ik alleen gissen, dat het primit. te zoeken is in *kuiden*, in den Teuthon. voor ruilen, kwanselen; bij Strodtmann *kütken*, bij Tiling *kuten*, *kauten* en *kuden*. Het voornaamste begrip dezes woords is dan iets verborgens of ongeoorloofs doen, waarvan dan bij Schmeller het frequent. *kaudern*, tusschenhandel drijven, makelen, niet alleen, maar ook bij Kehrein *kutscheln*, heimelijk verkoopen, alsmede (in het spel) bedriegen, knoeijen; alles dus ziende op eenig min eerlijk bedrijf.

Kuiveren—Kuiven.

Kil. heeft beide wn. voor *huiveren*, met welk w. zij etymologisch één zijn. Men vergelijke het op *Huiveren* aangevoerde, en voege daarbij de opmerking dat het eng. bij Halliwell *quew* heeft voor koud.

Kwaderen—Kwaden.

Het frequent. ontmoet men met den vorm *bekwajeren* bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 226: *eet geschikt met drie vingers, en* bequajert *den mont niet met vette vingeren.* — Het w. komt overeen met *quadern* bij Schambach, die het heeft in drie beteekenissen; het uitloopen van den etter uit eene buil, het pruisen van den geeuwhongerige en veel in water bezig zijn of morsen. Hetz. dialect heeft *quader* voor droppelend smerig vocht, *quaderaer*, iemand die in vuil water morst, *quaderie*, zulke morserij, en *quaderig*, vuil water opgevend zooals op slijkige straten. De oorsprong ligt in het znw. *quat*, in het middelhd. beneven *kat* en *kot*, hoogd. *koth*, d. i. slijk, drek. Benecke heeft daarvan de samenst. *quatkever*, *quatsac*, mestkever, drekzak Het daarvan afgeleide ww. dat bij ons *kwaden* zou luiden, heeft het hoogd. in *kothen*, met drek of slijk bedekken.

Het door Valentijn gebezigde frequent. heeft den zin van bezoedelen, besmeren. Halbertsma, in zijn Lexicon Frisicum, 747, brengt tot het vermelde *kothen* en *kwaden* het nederl. ww. *bekaden*, gewone uitspraak *bekaaijen*, waarvan dan de bekende uitdrukking *hij komt er bekaaid af*, volgens hem: hij komt hij er bestront af.

In zooverre acht ik deze opmerking juist, als onze taal een ww. *bekaaijen* bezit, dat den opgenoemden zin heeft, en werkelijk leest men dat in Bormeesters Zijtje Fobers, 30: *Help sinte Saturnus, of ick* bekaay *myn hielen.* — Doch overigens meen ik, dat de spreekwijs *hij komt er bekaaid af* daartoe evenmin behoort als tot *begaden*, ornare, waartoe Dr. Van Helten haar brengt in zijne Proeven van Woordverkl. 9, maar dat zij een anderen oorsprong heeft. Onze taalkundigen, en daaronder Winschooten het eerst, leiden dit *bekaaid* af van het znw. *kaai;* het woord (zegt hij) »werd eigendlijk gesegt van Vis, die soo lang op de *Kaai*, of Wal gestaan heeft, dat sij begint te sterven, soo seidmen *De Bruin* 142, *de Vis is bekaaid:* maar in de volgende spreekwoorden *hij komt 'er bekaaid af, hij stond bekaaid*, beteekend *bekaajen:* schande behalen, dewijl *bekaaide Vis* voor een slegt onthaal bij ons gehouden werd, en den Huiswaard gants geen eer daar meede komt in te leggen, of te behaalen." Tuinman, in het Vervolg op de Fakkel, denkt mede aan *kaai*, doch vraagt of de benaming *bekaaid* van visch gezegd »zoude zyn, om dat zy dan naar de kaai of kant zwemt, en zich zo laet grypen." In de Fakkel zelf, bl. 166, schijnt hij den oorsprong des woords in *kei* te zoeken, zooals ook Hoeufft deed in zijn Bred. Taaleigen

Winschooten heeft goed gezien, dat *bekaaid* in de eerste plaats van de visch gezegd wordt, doch met het znw. *kaai* heeft het w. niets gemeen.

Door genoegzaam alle duitsche dialecten heen vindt men een ww *keyen*, *keien*, ja zelfs daarbuiten in den vorm *kia* (zie Adelungs Mithrid. I. 76) in verschillende beteekenissen. Stalder en Lexer hebben dat het best opgehelderd. Onder de vormen *keyen*, *g'heyen*, *ge-heyen*, *kain*, *g'hain*, *giheien*, zegt het w, dat ook met verschillende voorzetsels wordt aangedaan, in bedrijvenden zin, werpen, doch onzijdig vallen, op den grond vallen, inzonderheid (van dieren gezegd) dood gaan, hoogd. *verrecken*, gemeene nederl. volkstaal *verrekken* (Stalder, II. 31). 'k Haal alleen nog aan Von Kleins Provinzialw. *keien*, vallen, storten; en Fulda's Idiotikensamml. »*Keien*, Holl. *Kaien*, stinkend werden." Zoowel deze hollandsch genoemde vorm als de uitlegging er van wijzen aan, dat ons *bekaaid* van *keijen* is; onze uitdrukkingen *de visch is bekaaid* en *de visch is stinkend* zijn synoniem. Onder onze Dictionnaires onderscheidt zich wederom het Ned.-Eng. van Holtrop, dat *bekaaijen* uitlegt door bezwijmen, in onmacht vallen, als visch, en volgens De Taal- en Letterbode, V. 192, zegt men te Sliedrecht *bekaaijen* voor »bekeeuwen van stank." Die bet. van in levensgevaar zijn, op het gijpen zijn, van menschen en dieren, straalt op onderscheidene pll. bij onze schrijvers door. Dus Cats, Wercken, I. fol. 50:

De Meeu is in de klem, de Meeu die is gegrepen,
De vogel is bekayt, *de vogel is benepen.*

De verklaring, die in den 8vo druk (II. 34) wordt gegeven: »verlegen" is te zwak. — Valentijn, Werken van Ovid. II. 33: *De zeekalveren drijven* be-

kaait *op den rug boven.* D. I. 181: *Doen verstomde sij uit schrik.. en* bekaaide *als een bloedeloos lighaam.* D. I. 104: *Sij stont* bekait *en besturven als een doode.* D. II. 143: *Medea selfs stont* bekaait, *en besturf.* D. III. 44 (*sij*) *doorstiet sig selve op staande voet de borst en viel in haar bloed voor vaders voeten neer. Nu reeds* bekaait, *dreeg sij nog sorge om niet in 't vallen ergens blaot te leggen.* Lager aldaar: *Ter selver ure quam Brutus inspringen, die. 't gekegtte lemmer uit* 't bekaait *lighaam rukte.* D. II. 125: *Waar onder Ismenus . een schigt in de borst krijgt, ai mij roept, den toom* bekaait *uit de hand laat glippen.* Spraakhuisen, Geestel. Triumphe, 63: *ghelijck de koele Windt een* bekaeyt *Mensche ververscht.*

Het spreekt als van zelf, dat de verlegenheid, als waarin een stervende of in onmacht gevallene verkeert, in vergelijking gebracht wordt met elken anderen verlegen of verwarden toestand, waarin personen en zelfs zaken of voorwerpen kunnen geraken. Vandaar bij toepassing uitdrukkingen als de volgende; Vlaerd. Redenrijckb. 188:

Ja, Ja, 't is by gantsch macht wel beschickt en bekaeyt,
De Duyvel die heeft hier onkruyt in den acker gezaeyt.

Valentijn, a w. II. 256: *Den stuerman selfs stont* bekaait, *en sei ront uit, dat hij niet en wist hoe 't stont.* Vondel, Jos. in Dothan, 49:

Ja schaam u, om uw moêr, als 't uitvalt zoo bekaait.

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 237:

— waer het stier mancquiert daer is het al bekaeyt.

Krook, De triomf. Medem. 44:

Ik spykerde dit werk zo hecht, zo vast en trouw,
Dat hy bekaaid *zou staan die 't weêr veranderen wou.*

Schimp- en Hekeld. (Hoorn, 1718). 203:

Met reden staat myn held verzet, en vry bekayt
In zyn gedroomd geluk te schielyk hem ontvlogen.

Pers, Bellerophon, 262:

Waer heen loopt doch het end,
Als een het mallen van uw sotheyd wort bekent?
Daer stady dan bekaeyt.

De Honigbije, IV. 3:

Kwakzalvers staan in 't end bekaaid.

Willinks Amst. Tempe, 52:

Waar Moeder spint 't geen Vader draait,
Daar is nooit huisgezin bekaait.

Poirters, Het Duyfken in de Steenr. 244:

— met een windeken dat waeyt
Light gy en al uw eer bekaeyt.

Van Beverwijck, Verv. van de Heelk. 34: *sulcks niet konnende gheschieden, soo is 't* bekaeyt *werck.* Brouërius van Niedek, Zinneb der Tonge, 71: *dat haastigheidt meerendeels* bekaaidt *werk maakt* Dietsche War. VI. 216: *als het selve voor de ooghen moet komen van wijse lieden, dan komt het al* bekaeyt *uit.* Ogier, De Seven Hoofts. 105: *het isser al* becaeyt, *Het isser aengebrant* Sprankhuysen, a. w. 20: *Rijckdom, die door ongeval van brandt.. han* bekaydt *worden.* D. i. bedorven. Cats, Wercken, I. fol. 273:

Indien hy maer een punt verset,
Of slechts een letter omme draeyt,
Uw gants beleyt dat is bekaeyt.

Fol. 275:

Dat vreemde woort, hier in gedraeyt,
Dat maeckt het gantse stuck bekaeyt.

Fol. 317:

Met oorlof, wie het raeckt, het syn bekaeyde *streken,*
Die van het oude recht sijn byster afgeweken.

En fol. 368:

Te drijven sijnen wil, te stijven sijn gezag,
Maer, vrienden, met verlof, dat sijn bekaeyde *slagen.*

In deze en enkele andere pll. kan *bekaaid* verwisseld worden met *verkeerd*, eene bet. die Bilderdijk (Verkl. Geslachtl. II. 22) opmerkt, dat voorkomt in de amsterdamsche spreekwijs *bekaaid uitkomen*, en die hij dan (vernuftig genoeg!) daaraan toeschrijft, dat *kaai* eig. *keer* beteekent, als keerende zij het water. Met meer grond zou men hier kunnen denken aan eene andere zegging, die wel niet alleen bij het gemeen van Amsterdam zal bekend zijn, t. w. *bescheten uitkomen*, en zoo zou dan daarop toepasselijk zijn de verklaring, boven uit het Lexicon van Dr. Halbertsma aangehaald en gestaafd. Dan, ofschoon dit toegevende, meende ik dat de gedachtengang: dood gaande — op het gijpen — in zwijm — in bangen nood — verlegen — verward — verkeerd, te geleidelijk is, om bij voorkeur aan de meest onbehoorlijke der twee beteekenissen van *bekaaijen* te denken.

De Zeemanswoordenboeken van De Flines en Lantsheer leeren ons, dat *een bekaaid schip* gezegd wordt van een bedorven of ontredderd vaartuig, in het fransch *largue*, 't welk Romme, Dict. de la Marine Franç. verklaart als een toestand, waarin de deelen van het schip losgeraakt zijn, hetzij wegens langdurigen dienst, hetzij door harde zeeën. Van hout, van de motten doorknaagd, zegt Van der Cruycen, a. w. 604:

Dat hout dat is bekaeyt, *men wystet van de hant.*

De bet. van bedriegen, die Weil. aan *bekaaijen* toekent, is uit de pl. van Six. van Chandelier: *dat u nooit de bankrotiers* bekaaijen — niet voldoende bewezen. Men kan daar ook aan »in verlegenheid brengen" denken.

Hoeufft, t. a. p. vermoedt, dat de brabandsche of vlaamsche tongval van *bekaaijen* is *bekeijen*. Dit is in zooverre meer dan een vermoeden, dat die klank werkelijk voorkomt. Vlaamsch schijnt hij niet te zijn, want het Idiot. van De Bo, dat talrijke voorbeelden van *bekaaid* aanvoert, geeft hem nergens. Gelijk trouwens de *aai-* en *ei* klanken oudtijds dikwerf elkander afwisselden, vindt men ook, in overstemming tevens met den hoogd. tongval, *bekeijen;* Bredero, Groote Bron der Minnen, 101:

Door 't onderscheyt Van waerheyt en van loghen,
Ben ick bekeyt *En vind my selfs bedroghen.*

Het Nieuwe Hoornse Speelwerck, 54:

Dat maekt een valsche toon, en 't gantsche werk bekeyt.

Krul, Minnesp. 195 (buiten het rijm):

Hier is het heel bekeyt, *hy wort als wt sijn sinnen.*

Niemand zal in één dezer gevallen licht aan iets anders denken dan aan *bekaaijen*. Welnu! in Hoofts Ged. (uitg. van Leendertz), I. 91, leest men:

Of lust het u in 't net haer weder te bekeyen,
Soo sluit haer dan soo vast dat sij niet connen scheyen
Op haer bestemde tijdt, enz.

Bilderdijk, Aantt. op Hoofts Ged. III. 272, verklaarde dit door »*bekooien*, in een kooi besluiten." Leendertz door »ten spot maken." Oudemans, Wdb. op Hooft, dit laatste denkbeeld uitwerkende, door »tot *key*, tot dwaas maken, bespotten; verlegen, onthutst doen staan." — We zullen wel te denken hebben aan het gewone *bekeijen*, in den zin van verwarren, verward houden. In een »net" bespot men niet, maar verwart men iemand. De zin is, ook in zijn verband, volkomen duidelijk.

Zoo ik wél zie, is met dit *bekeijen* en *bekaaijen* tevens een ander moeijelijk woord opgehelderd: ik bedoel *bekeeuwen*. De meeste onzer woordenboeken hebben — om welke reden toch? — dit ww. niet; maar in de spreektaal is het des te meer bekend. Het wordt gebezigd in de eerste plaats van visch, voorts van andere dieren, die dreigen óm te komen. *Bekeeuwde visch* wordt nog meer gehoord dan *bekaaide visch*. Zoo leest men bij Rabus, Rijmoeff. 3 (van eene slang):

Die van de kou schier hallef dood
Bekeeuwt *lag, en alle oogenblik*
Zieltoogde na zijn laatsten snik.

Mijn vriend Oudemans dacht — en dit lag inderdaad voor de hand — bij dit w. aan de *kieuwen* der visschen »waardoor zij ademhalen, en welke zij, buiten hun element zijnde, sterk bewegen." Zie het Wdb. op Bredero, 165. Ik meende, dat de bekeeuwde visch de kieuwen juist niet meer bewoog en dat de toestand der kieuwen een kenteeken was van het meer of minder bekeeuwd zijn. Hoe dit zij, het ww. *kieuwen* zou kunnen beteekenen de kieuwen bewegen, kieuwen krijgen of zoo iets, doch hoe nu met het voorz. *be* het ww. de bet. hebben zou van flauw worden, schijnt niet duidelijk. Bij *bekeeuwen* denk ik derhalve aan een wisselvorm van *bekeijen;* vooreerst omdat die klanken meer wisselen, b. v. *schreeuwen* = *schreijen*, *fleeuwen* = *vleijen;* ten andere, omdat Lexer, die ons het ww. *keijen* vooral leerde kennen, als dialectvorm daarvan S. 137 ook *keuen* heeft.

Tot *bekeeuwen* brengt de heer Oudemans, t. a. p. deze pl. uit Bredero's Griane:

Schaemt jou! dat jy hier lecht en Tabackt, en quylt, en roockt,
Denckt dat ien angder vande bange lucht schier kaeut *en koockt?*

De opvatting kan juist zijn; *bekauwen* voor *bekeeuwen* intusschen is nog niet bekend, en *kaeut* zou kunnen doen denken aan een mondgebaar van dengene, die uit onpasselijkheid dreigt te gaan braken. Zie *Kauwelen*.

Kwakeren—Kwaken.

Dit frequent komt voor bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 128:

Die oud, en traag, als Gosewyn, dog kwakert
Van 't jeugdige vermaak, dat Venus geeft.

Ald. 261: *Ik zouw hier geen kleintje van weeten te* kwakeren, *had ik de eer niet* enz. Dus ook Berkhey, Eerbare Proefkusjes, 249: *het* kwaakrend *eentje*. D. i. kakelen, snappen, van het prim. *kwaken*, oorspronkelijk van vogels gezegd (zie op *Kwakelen*); doch ook op den mensch toegepast; Bilderdijk, Poëzy, I. 5:

Waar Dwang den naam voert van vermaken,
De Liefdegloed in ydel kwaken,
De deugd in ongevoel bestaat.

Dez. Krekelzangen, II. 81:

Laat het dwaze suffersgild
Afgezaagde spreukjens kwaken!

Kwakkeren—Kwakken.

Bij De Bo, op *Kweggelen*, vindt men een voorb. van *kwakkeren* voor *kwakkelen*, d. i. eene wankele gezondheid hebben; zie *Kwakkelen*[2].

Kwalsteren—Kwallen.

Kwal is taaije, dikke slijm, waarvan de *zeekwal* den naam heeft; en *kwallen* bij Kehrein met een bollen mond kwijlen of spuwen: bij Kaindl, IV. 471, opzetten of opdringen van opborrelend water; eng. *to quail*, dik worden, van melk of ander vocht. Van Swaanenburg heeft *uitkwallen;* Arleq. Distel. 213:

Ze kwallen *zwavel* uit *in 't aanzien van den dag,*
En hoesten met verlof, in traanen, en geklag.

Vandaar *kwalster*, opgebrachte slijm, en het ww. *kwalsteren*, slijm opbrengen. Berkhey, Nat. Hist. van Holl. V. 407: *ook gaat dit kwijlen of* kwalsteren *der koeijen wel over tot een gebrek.* — Bilderdijk heeft *verkwalsteren* voor tot kwal overgaan; Krekelz. I. 154:

Moest menschenhart en long in menschenborst en ribben
Met bloed en stem en al, verkwalstren *en verslibben.*

Bij Schröer is *qualstern* op eene onhebbelijke wijze spreken; en volgens Halbertsma, Wdb., Te Winkels N. Ned. Taalmag. IV. 255, wordt *kwalsteren* in het overijselsch en twentsch dialect omgezet tot *klawsteren.*

Stürenburg en andd. brengen *kwalsteren* tot het angels. *geolster*, etter, welk woord Bosworth van *geolo*, d. i. geel, eng. *yellow*, afleidt. Indien deze afleiding juist is, meen ik dat ons *kwalster* daartoe niet behoort.

Bij Kil. is *kwalster* ook een haveresch of lijsterbessenboom; vandaar leest men in het Poët. Mengelw. door Rh. Feith, 262:

Wanneer de graage lijster vliegt,
Die hij met kwalster-aas *bedriegt.*

Kwedderen—Kwedden.

Kwedderen is in Overijsel gebruiklijk voor »kneuzen, door vingerdrukking de vruchten kwetsen," zie Halb. Wdb. — Weil. heeft *kwetteren* in gelijken zin, dat mij onzijdig voorkwam bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IX. 32: *dat ook het graan daarop* (t. w. *op steenen vloeren*) *te sterk gebeukt wordt, en, zoo zij zeggen,* quettert. — Het prim. *kwedden* en *kwetten* heeft Strodtmann in gelijke bet. In den fig. zin van sleepende ziekte of tering heeft het drenthsch *kwedderij*, en *kwedderachtig* voor teringachtig; zie Dr. Volksalm. van 1839, bl. 194, en 1846, bl. 260. Uit deze wn. blijkt, dat de *d* daarin, althans in de dialecten, op de *t* de bovenhand heeft. *Kwedden* is met minder kracht drukken of schenden dan *kwetten* of *kwetsen*. Het naamw. *kwets* is eene gekneusde vrucht, en ook de kneuzing zelve; dus Spieghel, Hertsp. enz. 246: *ook de dieren, ja 't gewas der aerden zijn gheneicht.. quets te ontwijken.* — Ook fig. voor druk; Verhandd. van de leidsche Maatsch. II. St. I. 184: *om nu de landen met de minste* quets *te beswaren.* — Zie mede het Wdb. des Inst. op Hooft.

Kwekkeren—Kwekken.

Kwekken is bij Weil. kakelen, kwaken, en zoo leest men bij Mevr. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, I. 115: *het was juist zaak de gans te plukken, zonder dat ze* kwekte. — Kil. heeft daarvoor *kweken*, dat men leest bij Erasmus, Lingua, 26: *De vorsschen beginnen spade inden avont te* queken. De Brune, Jok en Ernst, 24: *toen* (*de vrouwen*) *al t' zaam door lacchen en* queeken (*gelijk als*) *afgemat waren, terwijl elk een, van stilswijgentheit overschaduwt, woordeloos, en in gedachten stont.* — Bij Halliwell is *to quek* het kwaken der ganzen, en *to quack* het kraken eener noot. Berkhey maakte het frequent. *kwekkeren*, van eendvogels gezegd; in de Werken van het Gen. Kunst wordt door arbeid verkregen, I. 40:

(*Daar*) *'t Waardje zijn paartje snelzwemmend vermaakt,*
Daar 't naakende, kwaakende, kwekrende *kwaakt.*

Zie voorts *Kwakeren* en *Kwakelen.*

Kwelsteren—Kwellen.

Kwelsteren is in het Vlaamsch Idiot. van De Bo kwijnen, en gevormd van *kwellen*, dat in dien tongval dezelfde bet. heeft, en onderscheiden moet worden van het tegenwoordig nederl. *kwellen*, klagen. pijnigen; het laatste is het causatief van het eerste en dus eig. doen kwijnen. In het middelhd. zeide men voor kwijnen, inwendig pijn lijden, *quillen* (*qual, gequolen*); middelned. *kwelen*, insgelijks sterk; Maerl. Spieg. Hist. II. 187:

Snachts, daer hi water halen soude,
Slouch hine met eenen stave
Uptie lendine, dat hi daer ave
Bleef liggende uptie stede..
Daer hi af qual *aldus.*

Bl. 328:

— omme dat hi gherne wonne,
Daer hi mede mochte onthalen
Die aerme, die van hongre qualen.

Bl. 345:

.lxx. daghen voer sine doot
Qual *hi in siecheden groot.*

Bl. 376:

Daer na wart coninc Gyldebrecht
Quelende *nader natueren recht.*

Bl. 406:

Die keyser Justijn die qual
Lange an sine voeten al

Bl 412:

Maer daer na, doe hem bet waert,
Worden sine kindere beswaert
Ende worden quelende *tier stont.*

Van Velthem, fol. 117:

Dus werd hi siec, ende ongesont,
Ende qual *al gaende een wile.*

Leven van Sinte Amand, I. 25:

Te biddene Gode, Onsen Heere,
Over eenen persoon, die zeere
Lach ende qual *van ziecheden groot.*

Hor. Belg. V. 30:

want mi nie sint vroochde en bequam
dat ic die edel gaerde verloos,
sint heb ic ghequolen *altoos.*

Episoden uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), vs. 7826:

— den man, die inden moet
Al verert is ende verwoet,
Ende bequolen *van siecheden.*

De klank van *kwelen* werd reeds verhard tot *kwellen;* Maerl. Sp. Hist. II. 353:

Dat soe brochte eenen anderen sone,
Dien soe oec ten doepsele brochte,
Entie wart quellende *onsochte.*
Doe sprac die coninc: Dese moet mede
Sterven alse dander dede.

En 363:

Alse Clodoveus van Vrankerike
Gheregneert hadde
Wart hi quellende enz.

In het volgende tijdvak hebben onze schrijvers bestendig *kwelen;* Coornherts Wercken, I. fol. 245 verso: *een ghestadigh treuren,* quelen, *verdwijnen ende sterven.* Fol. 246 verso: *een* quelende, *quijnende ende ghestadige bitterheyt.* En fol. 525 verso: *Ist zoo dat ick grondlick d'oorsaack dynre zieckte kenne: soo* queelstu *door de herts-tochte* enz Croon, Moy-al, 37: *hy magh u in voorspoet laten verheugen, oft in tegenspoet laten* quelen, *al gelijck het hem belieft.* De Harduyn, Goddel. Wenschen, 321: *laetende de (siele) haecken,* quelen, *ende suchten.* Camphuysen, Stichtel. Rijmen, 358: *'t Hert...* queelt *inwendigh.* Vlaerd Redenrijckb. 459:

Of 'tlijf kan niet bestaen, maer leeft in staech
gequeel.

Zie meer voorbb. bij Huydecoper, Proeve, II. 456 en volgg. Een andere vorm van het ww. is *kwenen* bij Kil., die niet dikwerf voorkomt; Vlaerd. Redenrijckb. 459:

Daerom ô Godlijck zaet wilt toch weer tusem verasnen
Met uwe Overheyt, laet stadts lijf niet meer queenen,
Soeckt het gemeene best na recht en billicheyt.

Bredero, Lucelle, 27:

— ick kender heden eene
Die om u liefde lang en bitter heeft gequenen.

In Oudemans' Wdb. wordt dit w. gemist. — Het ww. *kwelen* moge in het vlaamsch dialect *kwellen* worden uitgesproken, David behield toch de eerste uitspraak, Vad. Hist. IX. 372: *hy verreisde met zyne gemalin, die sedert een geruimen tyd* kweelde, *naer Aken om de waters te nemen.* — Weiland brengt, en mij dunkt met recht, tot dit ww. het znw. *kweeltje* voor gebrek, vlek, smet; ik trof dit w. aan bij Immerzeel, Voor Opgeruimden, 10:

Een meid als melk en bloed: geen kweeltje *was er aan.*

Dat ons *kwaal* uit het imperf. van *kwelen* is ontstaan, behoeft geene aanwijzing.

Kweteren—Kweden.

Kweden, bij Kil. *kwaden,* is spreken, praten. Het frequent. *kweteren* hebben onze schrijvers in gelijken zin; Antw. Spelen van Sinne, 235:

Wilt niet queteren,
Want hy sal als de rijpe gherste beteren.

Ald. 609:

Wij sullen Suermuylen leeren queteren.

Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 261:

Al dat ghy ghebiet, zonder teghen queteren,
Dat zal ick volbrenghen naer myn macht fijn.

Vandaar *kwetering,* gepraat, gesnap; Der Minnen Loep, I. 187:

Dat wy segghen van reynen dinghen
Houden sij voer queteringhen.

Voor *kweteren* zegt men ook *kwetelen.* Zie wijders *Kwedelen* en *Kwetteren*[1].

Kwetteren[2]—Kwetten.

Kwetteren is bij Kil. snappen, snateren; dus De Brune, Banckstw. I. 366: *die kleyne onwetelinghen van 't Latijnsche land* quetteren *en snateren, als de snellebeken, vermoeyende al de weereld, met haer gesnap.* Huygens, Korenbl. I. 390:

Van 't prachtige Madridsch, of in het Engelsch
quett'ren,
De Tael van alle Tael, die nergens t'huys en hoort.

Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 54:

Koerantnieuws, fondsenkoers, of wat de Kamers
kwettren.

Oudaan bezigt het w. van de vogelen, Uytbr. der Psalmen, II. 104:

Al wat zich kommerloos met pluymgewaden dekt..
Vervult hier tak, en telg, met quetteren, *en schateren.*

Alsmede Nolet de Brauwere, Ged. I. 166:

't Gewelfsel juicht van zoet gekwetter.

Hiel, Nieuwe Liedekens, 8:

— *waar 't vinkjen* kwettrend *fluit*

Van den Bergh van de zwaluwen, Longfellows Ged. 37:

De zwaluw kwettert *luid bij 't rustloos dartlend scheren.*

De Cort, Liederen, 239:

Wijl kwetterend
En schetterend
Het vogellijn naar zijn nestje snelt.

Des. heeft *kwitteren*, ald. 227:

De vlugge zwaluw kwittert.

als rijmwoord op *schittert* En Potgieter van de kikvorschen, in De Gids, 1850, II. 169: *De gulden eeuw der kikvorschen scheen gekomen; uit sloot bij sloot kwaakte en* kwetterde *het in het ronde.* — Jonctijs maakte van *kwetteren* en *snateren* een bijv. naamw. Toon. der Jal. I. 562: *dat de vrouwen van naturen zeer jaloers, en* quettersnaterig *zijn.*

Kil. zelf leidt *kwetteren* af van *kwetten, kwaden*, oudtijds spreken; waarvan zie op *Kwedelen*. Dit *kwetten* vindt men mede in het goth. *qithan*, spreken, zeggen, angels. *cwethan*, eng. *to quethe*, bij Halliwell zeggen, verklaren, waarvan nog het imperf. *quoth*, vroeger *quod*, als in Rowley, Poems, 46:

I'm come, quod *hee, unto your grace*
To move your clemencye.

Thenne quod *the kynge: Youre tale speke out* etc. en van 't welk ook nog *to bequeath*, vermaken (bij uitersten wil), eigenlijk bespreken. Zie wijders Ypeij, Gesch der Ned. Taal, I. 180 en de Schatk. der Taalen, 421 Van *kwetteren* heeft men ook *kauwetteren* en *klawetteren*; zie dezen.

Kwetteren², zie Kwedderen.

Kwikkeren—Kwikken.

Kwikkeren heeft Kil. in *verkwikkeren*, bij hem hetzelfde als *verkwikken*. Over *kwikken* zie men *Kwikkelen*. 'k Voeg daarbij de opmerking, dat voor *verkwikken* Plantijn en Kil. ook *bekwikken* hebben; zoo heeft de delfsche Bijbel, Judith 7, vs. 10: *Nochtan waren fonteynen niet verre vanden mueren daer die poorters scenen te sceppen heymelijc waters: meer (om) hem daer mede te* bequeckene, *dan om te drinckene.* — Huygens heeft het w. in den zin van opschikken, schikken, bestellen; Korenbl. II. 4:

Door my by een gebracht;
Maer niet door my te schicken:
Dat laet ick hem bequicken,
Die lust in onlust vindt.

Zich kwikken en *zich opkwikken* is zich schikken of opsieren; Valentijn, Werken van Ovid. I. 14: *Weg met jongmans die* sig quikken *als wijven.* Bl. 91: *Voor wie, og arm! sou ik* mij opquikken? *wien sou ik soeken te behagen?* Bl. 250: *gij wilt u geurig hair met streel* (d. i. eene kam) *en krul* opquikken. Smits, Nagel. Ged. I 78 (van Dichtnimfen):

Die kwikte *haren boezem* op,
Die hare blonde tuitjes.

Ja ook het subst. *kwik* was opschik; Valentijn, a. w. 249: *Leert, deerns, van mij, met wat* quik, *en op wat wijse gij 't aansigt opluisteren moet.* D. III. 74: *De min... leerde (den mensch) tooi en* quik.

Kwisteren—Kwisten.

In den zin van *kwisten. verkwisten*, d. i. overdadig verteren of doorbrengen, heeft Van Ruysbroek het frequent *kwisteren*, Belg. Mus. IX. 173: *Die wel* quysteren *can en veel bejaecht hi es wel ontfaen.* — In het oostfriesch komt dezelfde vorm voor en Stürenburg zegt zelfs, dat in dit dialect *quiestern* en *verquiestern* meer gebruikt worden dan *quiesten*.

Kwitteren, zie Kwetteren².

Labberen²—Labben.

Bij Kil. zoowel als bij Adelung in de volksspraak is *labberen* snappen, babbelen. In die beteekenis is het woord buiten samenstelling mij alleen voorgekomen bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 52: *In 't kussen staakt de tong.. haar praat; die soete toeving smeert dat lit om des te gladder te* labberen — *Labbertong*, bij Van Paffenrode, Ged. 191, kan zooveel zijn als tong die snapt:

Zoo veel als Ajax geld in aanloop, storm of slag,
Zoo veel Ulysses met syn labbertong *vermag* (*).

(*) Ook *labberlot* kan hiertoe behooren. Berkhey bezigt dit w. in zijn Feestvierend Leyden in Zes Lierzangen (1793), bl. 45:

Dit driewerf afgeschurde schot
Gaf van des Vijands Laberlot,
In Willemstad, een blijde maere.

en teekent bl. 61 daarop aan, dat men er »een dreevig lot" door verstaat, met aanh. der pl. uit het Geuzen Liedenboek:

Hij zat te Woerden op het Slot
Daar peinst hij op zijn Laberlot.

Weil. verklaart het door »plug, straatschender." Stürenburg, die het mede heeft, en door lutje babbelaar, onverstandige vrouw, verklaart, vergelijkt het w. naar 't mij voorkomt te recht met het hoogd. *lotterbube* van *lodderen*, d. i. snappen (zie

Doch het w. kan ook een anderen zin hebben, waarvan op het volgende artikel. Dat het prim. ww. *labben* den gemelden zin heeft, is minder twijfelachtig. Leven van Marc. Aurel. 78 verso: *Een man maeckt hem door verstandelijck dichten.. vermaert: maer een vrouwe en weet niet waer mede dan alleen met* labben *en callen.* Visscher, Brabbelingh, 126: *En niet daer op achten wat dat sy* labben. M. G. Tengnagel, Frik in 't Voorhuis (Amst. 1731), 20: *Ik loof datje an mekaer hangt van praten, van* labben *en van kallen.* Van Rusting, Ovidius, 89:

Of Momus, en Sint Jeun wat snaatren, en wat labben,
Men acht die mackers niet: sy zijn daarvoor bekent.

Ald. 207:

Daar valt by nacht, gelijk gy weet, niet veel te labben,
Ten zy men krols is —

Krul, Noodsak. Wereldhaten, 52:

Met een gevalschte tongh van labben *en gekal.*

Lottooneel van Holland, I. 136:

Hoe staan die verbruide Jongens en Wyven
Te labben *en te kyven.*

H. van Halmael, Overdaad en Gierigheid, 30:

Zy lapt, *en kaakelt my te veel aârs by de buuren.*

De Gelyke Twélingen, 5:

Als jy loopt labben *by je konkelmoêrs, loop ik je dan na?*

Higt, Ged. 269:

— Het labben *van 't gepeupel...*
Alsof 's Lands ondergang niet lange konde ontstaan enz.

Vandaar de znw. *labbe, gelab* en *labster;* het eerste van het werktuig, de tong, zelf; De Brune, Zinnewerck, 350 (van iemand, die een ijzeren pompslinger staat te lekken):

'T was kluchtigh om te zien zijn labbe *zoo te recken.*

Van der Veens Zinneb. 219:

Door 't gelab *der Totebellen..*
Splijt bykans mijn onderlijf,
En mijn hooft loopt schier op stelten.

Eliz. Wolff, geb Bekker, Mengelp. II. 45:

Fy is een labster: *in wat vinnig ding is Griet!*

Alsmede het bijv. naamw. *labbig,* ook *lebbig* en *leppig;* Bredero, Griane, 38:

Sie deuse labbige *hoop, die lachender heel scheets om.*

Zeeusche Nachteg. III. 16:

Om dat mijn vyant spijtich,
Soo lebbigh, *dreuts, verwijtich*
En schamper my belacht.

Asselijn, Gusman d'Alfarache, 24:

— *hy geeft maar* lebbig *en norts bescheid.*

H. van Halmael, Crispyn Weezenplaag, 35:

Zy weeten daar raad voor een lebbige *tong.*

Rotgans, Poëzy, 646:

Men noemt ze mooje Klaar. ô 't is een lebbig *dier!*

M. Tydeman, in Briefwissel. met Mr. W. Bild. I. 64: *Locke spreekt* lebbig *over de dichtkonst.* Westerbaen, Ged. I. 416:

Waer souw het Vosje stof tot leppigh *schempen haelen?*

Huygens, Korenbl. II. 121:

Soo leppigh *spreeckt hy staegh van vrienden en gebueren.*

Ampzing, Bibels Tresoor, 155:

Hier klaegd de Kerke Gods van 't leppig *vinnig praten.*

Dez De Saturnalia van Scriverius, 7:

'k Sie Momus, dat gy vast mijn arbeyd denkt te steken,
En leppig *van mijn werk nae dijnen aerd te spreken.*

In de volkstaal leeft *lebbig* nog, evenals *labbekak;* Van Teylinghen, Paradijs der Wellust. 350: *de snaterende* labbe-kacken. Asselijn, Melchior, 23:

Jou labbekak, *wat heb je dan den hielen ochtent bedreeven?*

De Vakantie (Amst. 1707), bl 40:

— *die drie* labbekakken,
Die schytpelsen van vrouwlui, die my laast een pots hebben gebakken.

Nieuwe Honigbije, I. 23:

Adelung). Het woord leest men bij onze schrijvers meermalen in zoodanigen zin; H. van Halmael. De Ongel. Broeders, 38:

De tugtroê zou de Guit daar makkelyk uit slaan.
'k Zou hem verleeren zoo den Laberiot *te speelen.*

Krispijn, Jufvrouw en Notaris, 10:

Het was een groote Laberiot, *die niet als quaad en dee.*

Rosseau, Medea, 47:

Laat my slegts wand'len in het Pieterselie groen
By labberiotten, *die heel graag, je weet wel bakken.*

Hoffham, Nagel. Geschr. 48:

Zei jy niet altoos, dat hi was 'en deugeniet?
'En laberiot? *dat hi veul maisjes in 't verdriet*
Gebragt had —

Doch *labberiot* is ook een vaartuig, vermeld bij Berkhey, Zeetr. II. 123:

— *zijne* laberiot
Doorschooten, hoopt men in een sloepje nog op God.

waarop de Dichter aanteekent, dat dit denkelijk eene soort van groote boot is. Van Lennep heeft het w. mede, doch voegt er alleen bij: »Naam van eene der sloepen." Twents Zeemans Wdb. vertaalt het w. door »certain canot Hollandais." Heeft de boot den naam van haren lichten, waggelen den vorm? 't Is mij onbekend; doch duidelijk is het, dat de zeeterm *labberiottig,* dien Van Lennep met *belabberd* gelijkstelt, van het gew. *labberiot* afkomt, zooals men wel hoort spreken van *liederlijk* weêr.

Hiertoe is alle tyt een Labbekak *bekwaam;...*
Hy geldt slegts door zyn tong; zyn handwerk is bedriegen.

Rotgans, t. a. p.:

Hier zweeg de labbekak, *en dus ving d'ander aan.*

Zie meer voorbb. hiervan bij Oudemans op Bredero, waar ook *labbekaak* voorkomt, welke vorm, zooals daar te recht wordt opgemerkt, aan eene samenstelling met *kaak*, van *kaken*, snappen, moet doen denken, in overeenstemming met de verklaring, van het w. gegeven door Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. II. 156 en Stürenburg: en waardoor de meening van Weil. dat *kak* »achter" zou beteekenen, vervalt. Ook Tuinman vatte in zijne Fakkel het w. dus op; doch in 't Vervolg op dat werk denkt hij mede aan *labbekaak*, welken vorm men ook vindt bij Alewijn, Latona, 9:

Pikton.. die zyn snaeter zel roeren. as Lobbetje Labbekaek.

Van het nw. *labbekak* heeft men een ww. gesmeed; Asselijn, De Stiefvaar, 7:

Ik zelje dat labbekakken *aan de deur noch eens zo heerlyk betalen.*

De Denker, X. 360: *dingen, waarover men in Koffyhuizen en op de Beurs* labbekakt. — Strodtmann: *labbekakken*, ungereimt verliebt thun. En een ander subst.; G. van Spaan, Gelukzoeker, 96: de labbekakkeryen *van zulke, die qualyk weten ofze dryven of zinken.* — Men heeft ook gesmeed de samenstelling *labbekallen;* Herst. Uitgel. Ged. 293:

Ziet hoe zy met de vent . weer labbekald.

Het w. *lebbe* was een scheldnaam van vrij algemeene bet.; Moons, Sedel. Vermaecktonneel, 214:

Gy wenscht u moeder doot, gy bly sijt, stouten lebben,
Om dat gy naer haer doot de krib alleen sout hebben.

Ogier, De Seven Hooftsonden, 24:

Treckt hem den baert uyt sijn backhuys, dien Lebben.

Eene snapachtige vrouw heette *labbei* (een w. van dezelfde vorming als *klappei*, waarvan zie op *Klapperen*); Bekker en Deken, Econom Liedjes, 294:

En hou me ook geen bezoekjes aan
Met Klungels en Labeyen.

De Denker, IV. 411: *dat onze Meid eene der olykste* Labbeien *is, die 'er uit kan koomen.* Van Effen, Holl. Spect. I. 568: *Dat zoort van gevaarlijke Vrouwluiden, die al werken ze niet, wel een fortuintje maken, is bekend onder den naam van* Labeyen. — En dit naamw. gaf het ww. *labbeijen* of *labbaaijen;* aangeh. w. IV. 303: *Toen kon Myn Hier.. de vrouwen haar* labyen *betaalt zetten met hartige mannepraat.* Schotel, Letterk. Bijdr. tot de Geschied. van den Tabak enz. 65: *Hier »zaten goê burgerlui, terwyl 't vrouwvolk aan de thee- of koffypot* labbaayden." — Volgens Willems, in zijn Belg. Mus. I. 316, was *labbayen* »een samenkomen van jongmans en jonge dochters in herbergen, om te praten en te drinken, en was dit door verschillende geestelyke verordeningen op het allerstrengste verboden." Zie ook Kil.

Van *labben* had men wijders, behalve het nw. *labberij*, Van der Veens Raetselen, 97:

Labbery *noch licht gerel;*
Hoerdery noch overspel.

het ww. *belabben*, d. i. bepratèn, in ongunstigen zin, en alzoo kwaadspreken, belasteren; Bredero, Griane, 76:

Hierom 't Heromnes, ist niet vremt?
Den ander schots belabt, *beschempt,*
Beschelt, belieght, bekalt beseffen.

Westerbaen, Ged. II. 289:

— *Wie sult ghy noch* belabben?
Ghy tovenaerster? —

Huygens heeft daarvoor *belebben*, imperf. (om het rijm) *belepte*, Korenbl. I. 444:

Die t' uwen ondienst noch sijn' tonge noyt en repte,
Die met gedachten u noch d' uwe noyt belepte.

Hinlopen, in de Verhandd. van de leidsche Maatsch. D. II. St. 1. 252, kon met dit woord niet te recht; en in de Pantheons-uitgave, III. 90, verklaart Dr. Van Vloten dit *belepte* kwalijk door »bevuilde." Westerbaen, Ged. I. 413, heeft het deelw. *belipt:*

Ick wierd van yder een besproocken en belipt.

Huygens, a. w. 607:

Je ginght al staegh je coers..
Daer je je vrouwtje toch soo dickwils om belipt *heit.*

Bij Roemer Visscher is *onbelabt* onbelasterd, Sinnepoppen, 135: *die (Heeren) zijn nimmermeer* onbelabt, *onbesproocken noch onbenijdt.* — Hier schijnt te behooren *labzoet*, van »een Venus-dier" gebezigd bij Udemans, De Waekende Ooge, 158:

Dat die labsoete *dan haer hovaerdy laet weten.*

Van *labben* of *lappen* is ook *uitlappen*, ten monde uitslaan; zie Weil. Dus De Denker, I. 173: *dat zy wel driehonderd malligheden* uitlappen *tegen eene uitdrukking, die men inderdaad geestig mag noemen.* H. van Halmael, Waarheid en Loogen, 59:

Dat niemand mag denken, durft hy 'er uitlappen.

Dez. De Edelmoedige Vrinden, 16:

— *myn Raasengel is gebooren om te snappen,*
Al stont er myn bederf op, zy zou 't 'er uitlappen.

Vollediger gezegd *uit den bek lappen;* dez. De Gezwoore Bedrieger bedroogen, 12:

Dat is een visteef, wat of ze nog uit 'er bek zal lappen?

Kil. heeft een ww. *belabberen* en stelt dat gelijk met *belammeren;* zoo ook Danneil (misschien in navolging van Kil.), die *belämmert* en *belabbert* voor één adjectief verklaart. De verwisseling der labiale *b* en *m* zou wel geen bezwaar hebben, doch ik meen dat zij niet aangenomen behoeft te worden. *Belabt* kwam ons voor in den zin van belasterd, beschuldigd; wie dat ondergaat, is daardoor belast, bezwaard, en nu meen ik, dat deze beteekenis van belast of bezwaard te zijn, ook op andere wijze dan door lastering, licht kan overgaan op het frequent. deelw. *belabberd* Zoo leest men bij Van Beverwijck, Van de Wtnementh. d. Vrouwel. Geslachts, 322: (*de vrouwen*) *zijn meestendeel* belabbert *met ydele, ende slechte zorgh.* D. i. bezwaard, belast. Hofferus heeft Poem. 390:

Die met sijn eyghen vee sijn eyghen land kan bouwen,
End' hem voor al van schuld kan onbelabbert *houwen* enz.

D. i. onbezwaard, onbelast, vrij. Bij verdere uitbreiding is *belabberd* als adjectief toegepast op al wat lastig en onaangenaam is, wat een ongunstigen indruk maakt, wat afkeurenswaardig of gebrekkig is. Dus Nolet de Brauwere, Ged. III. 230:

Gelijk men soms professors treft,
Veelwetend, — ja, — maar hoogst belabberd.

En zoo spreken wij van *belabberd* weder, een *belabberd* gevoel, *belabberde* gezondheid, een *belabberd* wat niet al? b. v. Fokke, Boert Reis, II. 309: *dan was het ten minste nog wat, maar wat komt dat toch nu ellendig* belabberd *uit.* — *Belabberd* spreken is bij Westerbaen gebrekkig spreken, Ged. II. 720:

Dies dwingen zy haer tong tot een belabbert *spreecken,*
En leeren achterwaerts in plaet van voort te gaen.

Dus ook bij Van Beverwijck, Verv. van de Heelkonst, 45: *men bevindt oock, dat de gene, die tandeloos zijn,* belabbert *spreken.* Udemans, Verkeerde Werelt, 32 (van de babelsche torenbouwers):

Hier stondt dit boose Volck met hare Tong belabbert.

En *belabberde* paarden, bij Stürenburg gebrekkige paarden.

Dat *belabberd*, zooals Van Lenneps Zeemans-Woordeb. zegt, zou afkomen van het maleische *palabber*, vergadering, omdat die langzaam toegaat, zal wel niemand aannemen.

Labberen[2]—Labben.

Evenals in het vorige artikel is dit *labben* de uitdrukking eener beweging, en wel der *lippen* of tong. (*Lippe* is bij Adelung in de volkstaal *labbe.*) Dáár was het een beweging om te praten; hier om te lekken of te slurpen. Voor 't laatste zegt onze taal *leppen* of *lapen* (zie *Lepperen*), doch het neders. *labben*, bij Weinhold *lappen.* Bij De Bo is *labben* slabben, likken Het fransch zegt in denz. zin *laper*, als in de bekende fabel van den vos en den ooijevaar: *le drôle* eut lapé *le tout en un moment.* Het eng. *to lap*, angels. *lapian, lappian.*

Vandaar spreekt Bild. Verkl. Geslachtl. I. Voorw. 43, van: *de daad van uitsteken* (der tong), en: het labberen *daarmeê.* — Bij Danneil is *labbern* lekken; bij Weinhold *lappern* lekken en drinken; bij Halliwell *to labber* baden, wasschen, ook bespatten, beplassen; in Brocketts Glossary *labbering* beweging of worsteling in 't water En in Van der Schuerens Teuthonista *labberen* smetten, bezoedelen, bekladden (ook met drek); in het Idiot. van De Bo slobberen, opslurpen.

Vandaar ook bij Weinhold *auslappern*, uitlekken, uitslurpen; *verlappern*, lekkende uitslurpen, en bij overdracht geld of andere zaken verdoen, nederl. geld of goed door de keel *lappen;* waarvan ook *ondereen lappen*, bij Van Beverwijck, Schat der Ges. 199: *alsmen* onder een lapt *dick en dun.. dat swaer en licht om te verteeren is.* — En ook *belappern*, bedruipen, begieten; waartoe behooren zal »*belabben* met een vlek," d. i. bezoedelen; Valentijn, Werken van Ovid. III. 321: *valsse duiders hitsen 't volk tegen mij op, en* belabben *mijne digten met een nieuwe vlek.* — En eindelijk *belabberen*, in den Reinaert, vs. 6552:

Si lagen daer int vule hoi,
Dat haer urijn hadde bewract.
Si waren belabbert *ende becact*
Ten oren toe, van haers selfs drec.

Welk woord, in verband met het voorafgaande »urijn" geen nadere verklaring zal behoeven. Willems liet het w. onopgeheldered, en Lulofs Handboek, 380, sloeg zoo wat in 't wild met »vuil beklonterd, bemorst en zwadderig."

Labben wordt in de verwante dialecten vooral gezegd van het lurken der kinderen aan de moederborst, en in dezen zin heeft Bara *labbertong*, Hemel en Hel, 19:

Och! hadmen my het breyn in 't baren doorgesteken!
Of met vuyl addergif den labber-tong *bestreeken!*
Eylacen! hadmen hem, die nu ten vlammen dwaalt,
By stukken, met den haak, de lijfmoêr uytgehaalt!

Uit het verband blijkt duidelijk, dat hier de tong eens zuigelings wordt bedoeld, en niet die eens snappers, zooals elders; zie het vorige artikel.

Eene andere samenstelling is *labbermuilen*, d. i. met den muil of mond lokken; Tspel vanden Heil Sacramente, door Dr. Verwijs, 72:

Laedt ons deen dander labbermulen,
Ende daer met vergeven alle ons slagen.

Hiertoe behoort de platte uitdr. *de vrije labes hebben*, d. i. de vrije slemp; Paffenrode, Ged. 100:

De lui loeren hedendaags op de slem..
En daar de vrye labes *is, daar loopt alderhande slag van volk na toe*

Krook, De Nederl. der Seine, 36:

— (*ik*) *ging my toen aan Gentielke verhangen,*
Waar by ik, om de vry labes, *de vryery maakte:* —

Lentfrinck, Hovaardye in Armoede, 21:

Zo 'k hem vry labes *gaf, trompette fluw de faam*
Myn groote daaden uit. —

Men vindt daarvoor ook *vrij lapis*, M. G. Tengnagel, Frik in 't Voorhuis (Amst. 1731), 22:

Ik heb 'er ook al vast menigmaal vry lapis *deur ehad.*

Labberen[2]—Labben.

Als derde bet. van *labben* komt voor die van bewegen in het algemeen Dus is *lappen* bij Schmeller slingeren, schommelen; vandaar bij Kehrein *lappern*, heen en weêrgaan; bij Huppel *labbrig* en bij Bock *labbrich*, niet vast, los, nederl. *lobberig*.

Van dit *lappen* of *labben* is ons zeemanswoord *labberen*, bij 't welk Winschooten te recht opmerkt, dat het »slingeren" beteekent. De uitdr »het is eene *labbere* koelte" wil volgens hem zeggen, »daar is soo weinig winds, dat de seilen niet stijf gespannen staan: maar heen en weer wepperen." Zoo spreekt Krul, Minnespiegel, 78, van »d'aesems *labre* wint." Duim, Mengelzangen, 276:

Ai! labber wintje, *hoor, verhoor myn zuchten.*

Baardt heeft *labberig* in denzelfden zin, Deugdenspoor, 345:

De labberige *Kalmt, wyt 't zuyen opgedreven,*

A. M. Moens, Dicht. Proeve, 16:

Een labbrig *koeltje streelt der eiken hooge toppen.*

Het ww. komt bij onze schrijvers meermalen voor; Berkhey, Zeetriumph, II. 294:

De Jonker... zeilt voort labbrend *aan op zijde*
Der staatlijke barkas —

Willinks Amsterd. Buitens. 67:

De speelschuit in het stille water
Op 't labbren *van de riemen glydt.*

Higt, Ged. 199:

Terwijl een zwoele wind ons labberde *te moet.*

Dichtoeff. van Stud. Scient. Gen. II. 238:

Zwijgt, Zefirs, ei blaest niet,
Noch labbert *door 't groen.*

Tollens, Ged. III. 63:

(*Die*) *den wind te kluistren weet*
En laat labbren *in zijn zeilen.*

Bilderdijk, Najaarsbl. I. 5:

Klonk mooglijk wel, van de Echo opgenomen,
Een toontjen zoet door 't labbren *van uw stroomen.*

Dez. Ziekte der Gel. 36:

— *'t hulkjen loeve of lenz' in* 't labbren *op den vloed.*

Dez. Rotsgalmen, I. 200:

— 't labbrend *vischjen in den vloed.*

Van Ryswyck, Balladen, 34 (van een gedrocht):

Met zyn labberende *vlimmen*

Zeer overdrachtig zingt Van Alphen, Dichtw. III. 229:

Gij (*Godsdienst*) *voert geen storm, of hagelbuijen aan;*
Maar labbert *zachtkens, als de zuidewind.*

Van het ww heeft men de subst. *gelabber* en *labbering;* Rodenburgh, Rodomont en Isabella, 32:

Wat waent ghy. Rodomont, dat ick uw dreygingh acht?
By d' Hemel niet meer als 't ghelabber *vande winden.*

Bilderdijk, Onderg. der Eerste Wereld, 155:

(*De wind*) *strookt dien 't voorhoofd laauw, die in zijn* labbring *rust.*

En Nieuwe Dichtschak. I. 163:

Een labbring *uit het West, den uchtend voorgetreden.*

Voorts als samenstelling *labbertocht;* De Honigbijen, III. 103 (van een' zuidenwind):

Die door een labbertogtje *het Zomerzweet verkoelt.*

Lachteren—Laken.

Reeds Kil. plaatste deze beide ww. als gelijkbeteekenend naast elkander. *Laken* is het goth *laian*, oudhd. *lâhan*, angels. *leon*, *lehan* (zie Graff, II. 97), berispen, afkeuren, smaden; eng. bij Halliwell *to lack*, to blame. Onze middelned. schrijvers bezigden *laken* weinig, wellicht omdat dit ww. bij hen ook andere beteekenissen had; zie prof De Vries, in mijn Archief, II. 118 en volgg. Evenwel, in een stuk uit de veertiende eeuw, door Willems in 't Belg. Mus uitgegeven, leest men D. V. 79:

Vader, eest dat ghi vrouwen laect,
Soe sidi van vroetscapen naest.

Het w. *laect* kan hier niet anders dan in den tegenwoordigen zin worden opgevat; want de vader antwoordt:

Sone, ic wille vrouwen loven,
Want si connen droefheit ropen;
Maer den wijn prisic daer boven.

Des te meer ontmoet men het frequent. *lachteren.* Dus Melis Stoke, III. 353:

De quade wil niet ghelachtert *sijn.*

D. i. wil niet *berispt* zijn, zooals Huyd. ald. 425, aantoont. Maerl. Sp. Hist. II. 255:

Dies scamen si hem in haer gedochte,
Dats sulc een man vulbrochte,
Ende hebben lievere te lachterne *dien,*
Dan haer selves sonden bezien.

Hetz. w. Tweede Paertie, 200:

Omme dat dese bedriegere quaet
So lachtert *onzer gode staet,* enz.

Alexanders Geesten, I. 2:

Ans mi God, ic saelt volleesten,
Al lachteren *sijt diet niet en volstaen.*

Ald. 158:

Bedie gave ic eem die varde,
So lachterdic *mi selven harde.*

D. i. zoo schandvlekte ik mij zelven zeer. Van Velthem, fol. 105:

— trecti achter oec van desen,
Ic sal u lachteren *in allen hove.*

D. i. ik zal schande van u spreken. Lancelot, B. III. vs. 2892:

Bedie heeft hi u vor desen
Milder dan anderen lieden gewesen,
Dies suldi hem danken nu;
Want men sal dat lachteren *an u.*

D. i. ten kwade duiden; ald. vs. 5762:

Vielic weder in sonden nu mere,
Het ware mi te lachterne *sere.*

Karel de Groote, 183:

Ic hore hier lachteren *harde sere*
Den getrouwen grave Gelloene.

D. i. benadeelen, lasteren; delfsche Bijbel, Num. 13, vs. 32: *si* lachterden *voerden kinderen van israhel dat lant datsi ghesien hadden.* Cap. 14, vs. 11: *Hoe langhe sal mi dit volc* lachteren? Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 41 verso: *So* lachterden *wi Gode.* Belg. Mus. I. 279: *De gode* lachtert *soe altemale.* — Ook voor de bet. van schelden, aangeh. Bijbel, Num. 23, vs. 8: *mit wat redene sal icken* lachteren, *dien die heer niet en* lachtert? — Elders in hetz. werk voor berispen, Job 6, vs. 25: *Waerom hebdi* ghelachtert *die woerden der waerheit: als niemant van u luden en is die mi berispen mach?*

Dezelfde beteekenissen heeft het ww in 't onmiddellijk volgende tijdvak. Coornherts Wercken, II. fol. 130 verso: *moetmen niet schandelijck* lachteren *al dese self-loopende Kerck-oprechters.* Sambucius, Emblemata, 10:

Te vergeefs sal hem dies Momus dan quellen
En Zoilus, om dit werck te lachteren *fiere.*

Antw. Spelen van Sinne, 476:

Ghy en weet op ses mijlen naa waer ghy gaet;
Blijft by ons, soo en sal u niemant lachteren.

Bredero, Roddrick en Alphonsus, 73:

Doch elck hoe nauw hy 't quaadt bemerckt
Eerder lachtert *dan beter werckt.*

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 66: *die onghelückighe aerde heeft haer verstaut te* lachteren *de vingheren van haeren Potbackere.*

Het subst. *lachter,* overeenkomende met het angels. *leahtor, leahter,* werd bij ons, inzonderheid voor schande, veel gebruikt; Lancel. B. II. vs. 43845:

Men doet mi lachter *onverdient.*

D. i. men doet mij onverdiend *schande* aan. Ald. vs. 43874:

c sal haer doen dor uwen toren
Lachters *meer dan te voren.*

Lachter geschieden is *schande* overkomen (aan iemand); ald. vs. 44698:

Mi ware leet gescide *u* lachter.

Maerl. Spieg. Hist. II. 264:

Hem en soude dinken in desen
Dattem lachter gescide *indien*
Dattene die maget niet wilde sien?

Belg. Mus. VI. 186:

Al selken vrient en achtic niet
Daer mi lachter *bi* ghesciet.

Lachter spreken is *schande* spreken; Lancelot, B. III. vs. 7582:

Gevalt mi dat ic bederve
Sonder uwe hulpe, ende sterve,
Wet wel, datmen u daer of over al
Euwelijk lachter spreken *sal.*

Maerl. Spieg. Hist. I. 75:

— lachter, *diemen hem* sprac,
En wildi niet, datmen wrac.

Karel de Groote, vs. 1596:

— oec soude die coninc Yoen
Node sijn geleide breken,
Want men souts hem lachter spreken.

En Bredero, Griane, 61:

— een lasterlijcke klack
Door 's menschen oordeel, die de dorheydt van een tack
Den heelen vruchtbaer boom tot schandt en lachter spreken.

Dus ook in verschillende andere spreekwijzen; Lancelot, B. II. vs. 43830:

Maer Walewein ne was niet vroet
Oftet was dore tridders goet.
Dat si heme dus volgeden achter,
Soet was om sinen lachter.

D. i. tot zijne oneer of schande. Belg. Mus. IV. 359:

Mochtic sonder minen lachter,
Uut deser noot sijn ontslagen.

D. i. zonder schande voor mij. Maerl. Sp. Hist. I. 415:

Bestu van sinne staerc ende stout,
Al dedemen di enech ghewout,
Dune souts di niet te lachter leggen.

D. i. tot schande rekenen. Ald. 39:

Wie so hem oec dies trake achter,
Hi bleve altoos inden lachter.

D. II. 402:

Doe scoeren hem die Lumbaerde van achter,
Dattem nu soude dinken lachter,
Den nolle toten halse neder.

Spieghels Hertsp. B I. vs. 19:

Vergeefs ik vrientschap, jonst, of sin-ghelijkheid wensche.
Verachting, lachter, *hoon, verwacht ik, anders niet*

Vondel, Euripides' Fenic. 39:

Waer ikme wende of keer, zal doorgaens my een lachter
En vuile naklank van bloohartigheit van achter
Navolgen. —

Bredero, Roddr. en Alphonsus. 44:

De Reden, de Natuur, en 't oordeel die besluyten,
Dat ick tot orber van de Alderliefste mijn,
Hem eerelijck versoeck, wat lachter *kander spruyten?*
Met allen geen: het sal een nutte sake sijn.

Nog Bilderdijk, in den Voorzang zijner Bloemtjens:

Zeg dan den schimper of verachter
In antwoord op zijn smaad of lachter: enz.

D. i. in den tegenwoordigen zin van hoon of laster. Voorts zie men zoowel van *lachter* als van *lachteren* meer voorbb. bij Huyd. op Stoke. III. 425, Clignett, Bijdr. 86 en volgg., Van Wijn, Aantt. op Van Heelu, 124 en de Gloss. op Reinaert de Vos, De Dietsche Doctr., Maerl. Rymb. en andd.

Diefenbach, II. 122, brengt behalve *lachter* ook tot het goth. *laian* het oudeng *lake* (vituperium, vitium), en het westerw. *lack*, dat Schmidt heeft voor gebrek, ook fout of misstap. Hij had daarbij moeten voegen het middelned. *lac*, dat dezelfde beteekenissen in zich vereenigt. Bilderdijk verklaarde dit zelfst nw. door smet of vlek, van *lakken* of *laken*, d. i. smetten; en ook prof. De Vries meent dat dit *laken* het tegenwoordige in den zin van hoonen, berispen, heeft doen ontstaan; zie mijn Archief, II. 124. 't Komt mij intusschen voor, dat zoowel *lak* als *laken*, nevens andere vormen bij Diefenbach vermeld, rechtstreeks uit het gothisch ontstaan zijn. De identiteit van *lak* en *lachter* blijkt uit verschillende spreekwijzen; *lak zeggen* is hetzelfde als het bovenvermelde *lachter spreken*, d. i. schande (van iets) spreken; Taalk. Mag. IV. 36:

— *Die vader sprac*
Ende seide hem menich lac,
Dat hi sinen wille onwaerd.

D. i. de vader *sprak* zeer *tot schande* van hem (zijnen zoon) omdat deze zijnen wil verachtte. Maerl. Spieg. Hist. II. 339:

Stont een Romein daer ter stede
Ende seide: die Bertoene
Sijn staerc van worden, cranc van doene.
Walwein antworde ende sprac:
»*Wat* seghestu *den Bertoenen* lac?
Sie, of si doen dorren ende spreken."
Mettien worde hevet hi ghesteken
Sijn swert den Romein dort lijf.

Van Velthem, fol. 307:

Mi ne horde noyt man verbolgen,
Dat ic nie op dichten sprac,
Tot deser tijt, oft seide lac.

En fol. 314:

— *Daer ne versprac*
Myn Her Lodewyc, ende seide lac,
Des Graven Robbrechts sone.
Des balch hem die Hertoge. —

Halliwell haalt uit een oudengelschen dichter aan *with-owten lac*, en vertolkt dit door »without fault." De onzen hadden dezelfde uitdrukking; Van Velthem, fol. 308:

— *oec di worde, die hi sprac*
Meindi in 't herte, sonder lac.

Le Long teekent aan »zonder achterdocht"; juister: zonder den toeleg om te laken of een blaam te werpen. Kausler, Denkm. I. 162:

Maer daer tusschen men so sprac,
Dat die princen sonder lac
Worden ghestellt in goeden accorde.

Ald. 279:

De grave van Artoys ende sijn sone,
Een iongheline vailiant ende scone,
De grave van Boenen, sonder lac,
Ende de grave van Eermenjac.

D. i zonder blaam. Belg. Mus. V. 78:

Al sijn vrouwen sonder lac,
Vanden wine hebbic gemac.

Ald. VII. 229:

Reine vrouwen zonder lac,
Schemel ende van sconen seden.

D. IX 85, denkt men aan »gebrek":

(*De tac*) *sal op groyen* sonder lac,
Ende werden een boem scoen en groet.

Maerl. Spieg. Hist. I. 195:

(Hi) seide tsinen wive: Twij
Ne haddi geseit tote mi,
Dat mi dese lac anelaghe?
Ic hadt gebetert in enen daghe.

D. i. dit gebrek aankleefde. Doch bij denz. is *lac* wederom schande, oneer, ald. 111:

Ombercht volc te bescedene
Ende in orloghen te leedene:
Daers meer lacs *an dan vromen.*

Voor blaam of beschuldiging leest men 't woord nog in Vlissings Red. Lusthof, 298:

Joseph verwon de valsche lack
Die 't valsche wijf Potiphars sprack.

En zoo vindt men het ook uit lateren bij Weiland.

De latere vorm van *lak* is *laak;* De Haes, Nagel. Ged. 4 (van de Bekoring):

Waer zy geheel ontbreekt, ontbreken laek *en lof.* Koenen, Gesch. der Joden, 364: *bereid, de onkundige Joden met* laak *en laster te overladen.* Vervolg op Wagenaar, I. 311: *De prys- of* laakwaardigheid *zyns Vertoogs.*

Onze Ouden hadden het bijw. *lachterlijk* voor schandelijk, berispelijk; zie de Gloss. op Karel de Groote en Der Minnen Loep. Dus nog bij Coornhert, Wercken, I. fol. 85: *Strecken alle sulcke... saken... tot* lachterlijcke *verminderinghe der (Godtlijcke Eere).* — Anna Bijns heeft daarvoor *lachtig,* Ref. III. 35:

Mijn vyanden zijn vele, en zijn seer iachtigh...
...al vallen sy teghen my lachtigh,
Ghy zijt mijn toevlucht in alle tentatien.

Zie voorts op *Lasteren.* — Bij Wagenaar, Amsterdam, III. 130, leest men in eene Resolutie van 1678: *Hooge Dyck-Heemraden op de naer-keure, naerschouwe, ende* belaeckinghe *van het voorschreve Aerdewerck.* — Wat is hier *belaking?* Hooft heeft het werkw. zoowel als de afl. Ned. Hist. fol. 30: *'T getuighenis alleen... wort hem gemelt, geensins de getuighen. Maar, zoo hy waant eenighe vyanden te hebben, magh daar naa slaan, en hen, treft hy 't,* belaaken. *Zoo der echter eenighe meer zyn, die hy niet raadt, oft zoo* de belaaking *verworpen wordt, hun getuighenis blyft bondigh.* — Het Wdb. des Inst. verklaart het ww. door »afkeuren, bijzonder van getuigen, die, als partijdig, gewraakt worden" — *Belaking* bij Wagenaar kan dan zijn afkeuring (van het dijkwerk). Wellicht echter heeft men hierbij te denken aan het nedersaksische *lakschauen, belakschauen,* met berispend oog beschouwen; zie Tiling. Bij Strodtmann is *lackschojer* iemand, die een ieder ongunstig beoordeelt. In den algemeenen zin van afkeuren toch leest men het woord bij Hofferus, Poëmata, Voorzang:

Men seght wel in een Woord dat niemand moet belaken enz.

Lammeren[1], zie **Lemmeren.**

Lammeren[2]**—Lammen.**

Kil. en Ten Kate, II. 654, hebben *lammen* voor lammeren werpen. Dus bij Coornhert, Wercken, I. fol. 14 verso: *soo biedt de Oye* ghelamt *hebbende, haar Lammeken de mam.* Marnix, Biencorf, 115a: *hoort slechts toe ende merckt, want hier sal een Oye* lammen. — Weil. heeft in dezen zin het frequent. *lammeren,* dat intusschen reeds in den Statenbijbel voorkomt, Gen. 31, vs. 8: *Wanneer hy aldus seyde: De ghespickelde sullen uwen loon zijn, so* lammerden *alle de kudden gespickelde: en wanneer hy alsoo seyde, De gesprenckelde sullen uwen loon zijn, so* lammerden *alle de kudden gesprenckelde.* Zoo mede Hoogvliet, Abraham de Aartsv. 131: *de kudde* lammert *staág.* Kantelaar, Verhand. over het Herdersdicht, 57: *Herder en landman weten... hoe dikwijls de kudden* gelammerd *hebben.* Bilderdijk, Mengel. II. 145:

— *'t Schaapjen met dien toon van weemoed daar 't meê* lammert.

Het hoogd. heeft *lammen,* doch (zegt Adelung) in sommige streken *lämmern.* Stalder heeft het freq. *lammern,* en bovendien *lämmeln.*

Six van Chandelier, Poësy, 234, bezigde *omlammerd* voor »door lammeren omgeven":

Hoe heur de harders koosen
Omlammert *in het veld, omkranst van groen en roosen.*

Voor den gewonen meervoudsvorm *lammeren* heeft Vondel als rijmwoord *lammen,* Davids Harpz. 286:

De heuvels dansten in hun dal,
Gelijck een kudde en koy van zatte lammen.

Nagevolgd door Van Lodensteyn, Uytsp. 69:

Wat maackten u de sware voet
Te ligten, als de ligte Lammen,
Te buyt'len als de dertle Rammen?

En *lammertjes* voor 't gewone *lammetjes* bezigde Smits, Intreereden van Pieter Burman, 31.

Langeren—Langen.

Voor 't gewone *verlengen,* d. i. langer maken, heeft Weil. ook *verlangen,* en werkelijk komt die vorm bij vroegere en latere schrijvers voor. Ampzing, Bibels Trezoor, 88:

Hiskias doodlijk krank bid God met rou bevangen,
Die hem belofte doet sijn dagen te verlangen.

Schadtkiste der Philos. fol. 277:

Haer gevende de borst uyt wille goedertieren,
Waerdeur sy gewiss'lijck haer leven gingh verlangen.

Levens van Plut. fol. 345: *souden sy doen* verlanghen *zijn gouvernement, voor noch soo veel tijt als hy het zelve ghehadt hadde.* Coornhert, Wercken, I. fol. 240 verso: *Nochtans en mach nyemandt sijn leven* verlanghen. Vervolg op Wagenaar, XVI. 42: *zouden zy den tyd, om hunne zaak voort te zetten, eenige weinige dagen* verlangen. D. XXV. 212: *den tyd te* verlangen *tot den eersten van Lentemaand.* D. XXXVIII. 62: *die deezen rampzaligen staat wenschen te* verlangen. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, V. 276: *borstelige haartjes, die... in eenen geregelden rei staan, en in het midden allengs* verlangende. Bilderdijk, Nieuwe Mengel. I. 203: *zijn leven een etmaal* verlangen *misschien.* Dez. Verscheidenh. IV. 161: *Van ouds had men aan de sluitletters een* verlangde *gedaante gegeven.* Ald. 165: *is het klaarblijkelijk noodig de* i *te* verlangen.

Het frequent. *verlangeren*, naar 't hoogd. *verlängern* gevormd, komt driemaal bij Bilderdijk voor; zie de pll. in mijne Proeve over dien Dichter, 123. Evenwel, 't was vóór hem reeds gebruikt door de Overzetters van onzen Statenbijbel, die in hunne Kantteekening op Jes. 48, vs. 9, als variant van »langer uytstellen" opgeven »verlangeren, vertrecken." Zie ook *Lengeren.*

Lanteren, zie Lenteren.

Lanterfanteren—Lanterfanten

Volgens De Bo komt dit frequent. in het westvlaamsch voor met de bet. van »lanterfanten, ledigloopen, den luijaard spelen." Het prim. ww. is in het nederl. niet onbekend; Huygens, Korenbl. I. 411:

— *gy Danten en gy quanten,*
Die niet als om 't Voorhout en weet te lanterfanten.

Trip, Tydwinst, Voorr. 10: *Dwazen mogen ydel* lanterfanten *aan een klappende merkt met de Athenienzeren . Wyzen hadden ter merkt te gaan om koophandel in den tyd te doen.* Cras, Nagel. Verhandel. I. 370: *'s namiddags hier of daar eens* gelanterfant, *vervolgens naar het concert* enz. Bilderdijk, Rotsg. I. 175:

Och, wat valt het leven bang,
Als men niet kan lanterfanten,
Boekzaals lezen of kouranten enz.

Zie ook het Wdb. des Inst. op Hooft. — Het ww. is gemaakt van het znw. *lanterfant*, ledigloper; Antw. Spelen van Sinne, 680:

Nu gaet dat ghy moet worden een dief ghereet
In u neiringhe, ick salder toe helpen ..
Oft eenen lanterfant, *behanghen met schelpen.*

Rodenburgh, Poët. Borstw. 387:

Ick klauter rotzen op wijl lanterfanten *dromen.*

Cats, Wercken, I. fol. 421:

En kies geen jongen laf, in weelden uytgelaten,
Die voor een lanterfant *gaat pronken achter straten.*

Het N. Hoornse Speelwerck, 5:

— den lanterfant, *die altijdt sit te gapen.*

Schonck, Het Masker der Waereld, 20:

Als uw' jonge lanterfanten
Gaan, als de eerste hofpedanten,
Naar den nieuwsten zwier, gekleed.

De oorsprong van dit w. is, mijns inziens, nog niet genoeg opgehelderd. Kil. spelt *landtrefant, landtrefanten*, en zoo ook Six van Chand. Poësy, 119. Dit bewijst dat men er eene afl. of samenst van *land* in zag, waartoe de bet. van *landloopen* moest brengen Kil. houdt *landtrefant* voor *land-trouwant*, zijnde *trouwant*, thans *trawant*, bij hem een wachter of satelliet en voorts bijlooper, rondlooper enz. Bilderdijk is van dezelfde meening; zie zijne Geslachtl. op *Trawant*, en Aantt. op Huygens, V. 293. Voor *trawant* zegt de volksuitspraak *trewant*, ja ook *terwant*, als men leest bij Willink, Amstell. Arkad. I. 153: *zulk een bedelaar*, terwant *of spekhaalder.* — De overgang van dit tot (*land*)-*terfant* was niet moeijelijk en het w. komt dan overeen met het hoogd. *trabant*, door Adelung van *traben*, nederl. *draven*, afgeleid.

Daar, intusschen, een ww. *lanteren* bestaat voor langzaam handelen, talmen (zie *Lenteren*), schijnt het niet onaannemelijk, het w. *lanterfant* hiermede in verband te brengen; en Bilderdijk was ook van die gedachte niet vreemd, toen hij op eene andere pl. (Aantt. op Hooft, 114) *lanterfanten* verwant achtte aan *lunderen, londeren*, otiari, en *fant* verklaarde door »voetknecht." Dit laatste is wel wat vreemd en door niets gestaafd, en zoolang die laatste helft der samenstelling niet beter is aangewezen, zal het best zijn de uitlegging van Kil. te behouden. *Lanterfanten* kan dan vergeleken worden met afleidingen in verwante tongvallen, die hetzelfde beteekenen; b. v. *herumlantschen* bij Schöpf, waarvan *lantsch*, een zwervende vrouw; *trebandeln* bij Adelung, als mecklenburgsch opgegeven voor omloopen. Het fransche *truant*, eng. *truant*, schijnt van anderen oorsprong.

Ik vermeld hier nog een tweetal afleidingen; bij Rodenburgh eenen vrouwelijken vorm van *lanterfanter*, Melibea, I. 13:

— *hope voedt de hoop, en hope is onzeker,*
Dieveghe onzer tyd, een wreede herte-breker,
Een beuzelaerster-mom, een lanterfantster *wicht.*

en in de Levens van Plut. een bijw. *lanterfantig*, fol. 531 verso: *sy hoereren ghestadelijck*, lanterfantich *ende slaperich alsmen moet arbeyden.*

Lasteren—Lasten.

Etymologisch zijn deze wn. één met *lachten*, *lachteren* (zie dit art.). Het oudhoogd. *lâhan* gaf reeds in diezelfde taal *lahster* en *lastar*, in 't middelhd. en middelned. *laster*, voor (zooals Benecke het uitdrukt) »wat de eer krenkt." De bet. van ondeugd, misdaad, in 't hoogduitsch en deensch bekend, is van later tijd; zie Diefenbach, II. 121 Het prim. *lasten* doet zich voor in het oudnoordsche ww. *lasta*, deensch *laste*, calumniari.

Gelijk het middelned. *lachter* zeide voor *laster*, had het ook *lachteren* voor *lasteren;* deze laatste vorm komt echter ook een enkele maal voor; Lancelot, B. III. vs. 2841:

»*Acharme Keytijf! Layse wats mi!*
Ay God, here, nu ten stonden
Bliken oppenbare wel min sonden
Ende min quade leven mede"...
Dus lasterde *hem selven Lanceloet*
Ende hadde droefheit herde groet.

D. i. dus *beschuldigde* Lancelot zich zelven. Episoden uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), vs. 7786:

Her Ayax, lastert *ghyt my so,*
Dat ic den orloghe ontvlo?

Lager ald. vs. 7792:

Ghy haddet ghelastert *alle die heren.*

En het subst. vs. 7809:

Wert uwen laster *al ghemeen?*

Dus heeft ook het Passionael Winterstuck meermalen de uitdrukking *die rijcheit lasteren* voor laken, afkeuren; zie de pll. aangeh. bij Ypeij, Taalk. Aanm. 48. *Achterlasteren* is kwaadspreken in het Somerstuck, fol. 124: *op een tijt doe sommige bisscoppen... begonsten* achter *te* lasteren, *doe beruspte hise so seer* enz. — In den Statenbijbel en elders in de 17e eeuw heeft *lasteren* nog den zin van laken, berispen; zie mijne Taalk. Handl. in voce; dus mede Van Nievelt, Discoursen van Machiavel, 405: *vindende Lande in al de Casteelen luyden die hem seyden dat sy van de partye van Marrocco waeren*, lasterde *hy seer dese deylinghe.* — Opmerking verdient de bijeenvoeging van *laken* en *lasteren;* Lev. van Plut. fol. 410 verso: *te schouwen het ghene dat sy* laken *ende* lasteren. — En het subst. *laster* geldt voor ondeugd, misdaad; zie de genoemde Handl. Dus Vondel, Lucifer, 49:

— *och, of voor d' alziende Zon,*
Het aldoordringende oogh, ick deze lastren *kon*
Bedecken. —

Jeptha, 55:

Wat hebbe ick een groot lasterstuck *bedreven!*

Vondel gebruikt meermalen het ww. *verlasteren*, dat Weil. verklaart door *belasteren;* de bet. intusschen komt mij voor sterker dan dit te zijn en te naderen tot die van vloeken of vervloeken; Salomon, 8:

— *is uw glans van 't licht, daer ghy uw majesteit*
Van licht en glans uit schepte, alree zoo wijt verbastert,
Dat ghy met deizen niet dees gruwelkelck verlastert?

Maria Stuart, 27:

Naer dien ghy dan den raet der wijze Godtgeleerden
Verlastert *en verworpt* —

Hercules in Trachin, 25:

Verlasterende *uw echt, te smertelijk bezuurt.*

Poëzy, I. 479:

Hoe kan 't geloey der Schriftgeleerde stieren,
Dat vloeken, dat verlasteren *uwe Faem*
Verdooven? —

En D. II. 131:

Hetzy Arrius tong de Godtheit dorst verlasteren,
Op 't spoor van Ebion; —

Waarvan *verlastering*, vloek, bij denz. Salomon, 24:

Ghy rekent dit tot eere, en roem: maer hier te lande
Gedijt het u tot haet, verlasteringe, *en schande.*

In de zwakkere bet. van laken of beschuldigen leest men 't w. bij Oudaan, Roomsche Mogentheid, 302: *de Egiptenaren zijn min te* verlasteren *in haare blindheyd. dan de tegenwoordige Roomschen.* — Dit ww. doet aan 't hoogd. *zerlästern* denken, en inderdaad heeft dit bij Schmeller de bet. van smaden, hoonen; doch de gewone bet. is die van bederven, en Diefenbach stelt de verwantschap er van met het gew. *lastern* onzeker.

Dat voor het oude *lachterlijk*, schandelijk, berispelijk, daarna en nog tegenwoordig *lasterlijk* gezegd wordt, is bekend. Dus b. v. Vondel, Salmoneus, 4:

— *geen burgers trecken nut*
Uit lasterlijcke *pracht, gewoon de lucht te tergen.*

Camphuysen, Uytbr. der Ps. 86:

Als sy met lasterlijck *verwijten..*
My van veel tongen sien besmijten.

Doch Kil. heeft in dergelijken zin ook *lasterig*, 't welk minder voorkomt. 'k Trof het aan bij De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 40 (waar God van Saul zegt):

— *tot dat ick brack zijn* lasterigh *ghemoedt,*
En dat hy Gelboë besprinckelde met bloedt.

Wij zouden hier zeggen *lasterzuchtig* of zoo iets. Der Minnen Loep, I. 34, heeft:

Hoe si hoer selven hadde gheschent
Ende so lastelic *was voirdoert*, enz.

waar de variant heeft »lachterlijck"; ik denk hier aan eene misstelling voor *lasterlic*.

Lateren—Latten.

In Breda is *lateren* »de pannen van het dak van onderen met riet bezetten" Ook elders schijnt dit w. in zwang te zijn, want ik lees in de Rotterd. Courant van 22 Maart 1856 van »riet om te dekken of te *lateren*." Hoeufft, in zijn Proeve van Bred. Taaleigen, leidt het w. rechtstreeks af van 't latijnsche *latare*, een dak met latten beslaan. Niets belet echter het w. als een frequent. te verklaren van het ww *latten*, bij Weil »de daklatten op de sparren vastspijkeren," anders ook *belatten* genoemd; van het znw. *lat*, hoogd. *latte*, middelhd. *late*. Het oudfr. heeft daarvan *lateur* voor den werkman, die het huis (met latten) dekt. In het middelned. was *lat* juist niet altijd, zooals in het tegenwoordige, een lang, dun hout; maar ook daktegel; dus Maerl. Sp. Hist. I. 289:

Doe lietmen eenen juchtegen neder
Dordie latten *voer sine voetc.*

En Rymbybel, I. 479:

Boven clommen si uppe thuus,
Ende lietene voor die voete Jhesus
Neven den latten *nederward.*

Nevens ons frequent. *lateren*, welks lange klank met dien van het middelhd. *late* overeenstemt, kunnen twee andere vormen geplaatst worden: *lattnen* bij Schmeller voor »met latten voorzien", en *låttlen* bij Schöpf »den wijnberg met latten voorzien."

Lauteren, zie Lauweren.

Lauweren—Lauwen.

Bij De Bo is *verlauweren* lauw worden, hetzij met te verkoelen, hetzij met te verwarmen, al naarmate het voorwerp heet of koud is. Het primit. in dien zin leest men bij Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 101 *die minne* (*began*) *te vercouwen ende te* verlaeuwen. Ald. fol. 94 verso: *inden staet des* verlaeuwden *levens te vallen*. Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 88: *Mer* verlauwen *wi van goeder begheerten, soe bliven wi in passiën.* — Het freq. luidt bij De Bo mede *verlauwteren* en zal ook wel bedoeld zijn door *lauteren*, dat Halma en Weil. hebben voor *labberen*. Het frequent. is van *lauwen*, anders *luwen*, ook wel *louwen* uitgesproken. Dus Valentijn, Werken van Ovid. I. 125: *Sij dreigde... 't aansigt op te krabben. Maar . mijn kloeke armen slabakten. . Toen* louden 't, *sij lagte, en kuste mij soo hartelijk* enz. — Weil omschrijft dit *luwen* door »minder winderig zijn"; 't woord komt mede voor in den zin van zachtelijk waaijen, dien ook *labberen* heeft, zie dit (in de 3e bet.) Dus Bild. Poëzy, I. 26:

Zijn hair ontmoet den wind, die uit zijn bosschen luwt.

Ten Kate, Dichtw. VI. 301:

(*Waar*) *'t windjen zacht door elzentakken* luwde.

Ald. 301:

(*Die*) *den heiligschennende' adem...*
Rond *laat* luwen *door de maren.*

Vandaar is *luwte* eene door zachte koelte aangename plaats of ook die koelte zelve, en voorts fig. bescherming of bedekking; zie Weil. Doch deze merkt niet op, dat het subst. ook *luw* of *louw* is; dus Westerbaen, Ged. III. 136:

't Geruysch sich hooren laet door tacken, en door bladren
Die sich beneen in 't louw *met meenigte vergadren.*

Staring, Ged. II. 28:

In 't luw *van Hedels popeldreven.*

En hetz. w. ontmoet men bij Cats, Werck. I. fol. 323:

Sy is aan haren man en al het huys, sy is
Gelijck een sachte lauw *ontrent de siecke vis.*

De hoogl. De Vries, in de uitg. bij Ter Gunne (D. III. 172), dacht hier dus te onrecht aan *Louwmaand.* — *Luwing*, Ten Kate, Dichtw. I. 80:

— *zij* (de rust) *daalt: 'k voel ze op heur vleuglen zweven.*
Hun luwing *schenkt me een kalmte weêr.*

Evenzeer een midden tusschen warm en koud, doch anders toegepast, is *lauw* of *laauw*, ook *louw* uitgesproken, en in dezen zin heeft men te Maastricht het frequent. *louteren* (d. i. *lauwteren* of *lauteren*) voor eene kleine warmte aanbrengen, lichtelijk koken: zie mijn Archief, III. 371. De Harduyn bezigde *lauw maken* niet zeer geluk kig, Uitgel. Dichtst. 83:

Den mensche die sijn oogh' van traenen maeckte louw.

Zie wijders Weil. op *Laauw*, waarbij 'k nog opmerk dat Bredero de adj. *lauw* en *luw* niet onaardig bijeenvoegt, Het daget uyt den Oosten, 6:

Siet de stock-stille windt, van 't laeuw en luwe *zuyen,*
En houd niet langer stal, maer raest en blaest by buyen.

Dat de woorden nauwe verwantschap hebben is. meen ik, te recht door Bilderdijk opgemerkt, Verh. over de Gesl. 308.

Lebberen—Lebben.

Lebben leest men Dietsche Warande, X. 124:

Want droncken Tenoer en werct niet gaeren
Dan in die tavern, wanneer hy mach lebben,
Van 's morgens tot 's avonts altijt vry lach hebben.

En *lebberen* bij Stuart, Nagel. Redev. II. 77: *onderscheidene drinkglazen eentoonig te maken door het telkens* uitlebberen *en toevoegen van eenigen wijn.* — De wn. beteekenen drinken, slurpen, en zijn eene verzachte uitspraak van het gewone *leppen, lepperen;* zie dit w.

Leeveren[1]—Leeven.

Volgens De Bo zegt het westvlaamsch *leeveren* of *leeferen* voor »spijs overlaten, resten laten aan de tafel." Iemand die spijs overlaat of traag eet, heet een *leeveraar*. Hetzelfde taaleigen zegt voor dez. zaak ook *bleeven* en dit geeft ons het primitief aan de hand. *Bleeven* is *be-leeven* en *leven* is bij Ten Kate, II. 125, *lijven* (*leef, geleven*), waarvan ons *be-lijven* (contr. *blijven*) laten, overlaten; goth. *leiban, bilaibjan*, oudhd *liban, biliban*, middelhd. *liben, beliben*, angels. *lifan, laefan*, eng. *to leave*, bij Halliwell *to lefe, to leve*.

Voor overschot heeft het westvlaamsch *bleeve*, bij Ten Kate, II. 127, *leve*, overeenkomende met het gothische *laiba;* voor *bleeveling*, bij Kil. *bleveling*, ook bij denz. (als basterds) *releve, releef, relief*, fransch *relief*, eng. bij Halliwell *relef*. Dus in het middelned. Reinaert, vs. 4475:

— doe hi sat gegeten was, Lampreel,
Quam mijn jonxste soon Rosseel
Ende woude wech doen dat relief.

Maerlant, Spieg. Hist. II. 245:

Dan so stont soe voer de dure
Ende ontbeidde toter ure
Dat hi sine tafle afhief
Ende hi hare gaf sijn relief.

Dez. Rymbybel, II. 682:

Hi at voor hem al daer ter stede,
Ende sijn relief *gaf hi hem voort.*

D. III. 317:

Si dreegdense, si soudse doot slaen,
Hen ware dat soe der spise hem gave...
Mettien soe dat decsel up hoef,
Ende toogden haers kints relief.

Nederl. Ged. (door Dr. Snellaert), 347:

Van .v. broden sal hi saden
.V^m. menschen, dat es waer,
Te relieve *salmen opdoen daer*
.xii. corve, min no mee.

De Uitgever verstond deze pl. geheel verkeerd. Het Gloss. zegt: »*Te relieve*, bij het opstaan van tafel." De Dichter bedoelt: *tot overschot*, als rest van de brooden, zal men bijeendoen (verzamelen) twaalf korven. — Moll, Joh Brugman, II. 260: *Doe vergaderden ende vervulden si xij corven* reliefs *van vijf garstenbroede ende twie visschen.* — Men vindt ook *relif* en *relijf;* Leven van Jezus (door Meijer), 106: *alse die maeltyt was ghedaen, so ginghen sine yongren ende ghederden* dat relif *dat daer over bleven was.* Bl. 240: *alse hi gheten hadde vor hen, so nam hi* dat relif *ende gaft hen.* Die Dietsche Doctrinale, 39:

Nochtan bleven over daer
Relijfs *.xii. coerve, dats waer.*

De varianten hebben *reliefs* en *verliefs*. Van den laatsten vorm brengt De Bo (bl. 145) ook een voorbeeld bij uit Maerlant:

Nochtan bleven ruweren ginder
.xij. corven verlief *aldaer.*

welks lezing ik niet kan beoordeelen, daar de aanwijzing, waar *xij* voorkomt, ontbreekt.

Leeveren[2]—Leffen.

De Bo heeft *leeveren* met deszelfs afleidingen *achterleeveren* en *tegenleeveren*, voor »ratelen, babbelen, klappen en snappen," en verwijst er bij naar Kiliaans ww. *leffen*, klappen, *garrire, loquitari*. Zoo men dit *leffen* als het prim. aanneemt — waartegen, dunkt mij, met het oog op *beseven* = *beseffen, heven* = *heffen, levens* = *teffens* enz. geen zwarigheid is — dan is *leeveren*, welks bestaan mij elders niet bleek, hetzelfde als het frequent. *leffelen*, van hetzelfde *leffen* afgeleid; zie dit w.

Legeren—Legen.

Gelijk *zetelen* (zie dit w.) een bestendig *zeten* of *zitten* is, is *legeren* een bestendig *legen* of *liggen;* zie dit *legen* bij Ten Kate, II. 271. Dien zin heeft *legeren* in den Statenbijbel, Deuteron. 1, vs. 33: *om u de plaetse uyt te sien, daer ghy soudet* legheren. 1 Sam 13, vs. 16: *de Philistijnen waren te Michmas* gelegerd. Ald. 17, vs. 2: *Doch Saul en de mannen Israels..* legerden *in het eyckendal.* — Doch evenzeer was de bet. bedrijvend en dus »een bestendig doen liggen"; Hoogl. 1, vs. 7: *waer ghy de kudde* legert. Ezech. 34, vs. 15: *Ick sal myne schapen weyden, ende ick salse* legeren. Ps. 34, vs. 8: *De Engel des Heeren* legert *sich rontsom de ghene, die hem vreesen.* Num. 1, vs. 51: *wanneer de Tabernakel sich* legeren sal.

Dat onze oude schrijvers voor ons *belegeren* zoowel *beleggen* als *beliggen* bezigden, is door tal van voorbeelden aangetoond in Huyd. Proeve, II. 379 en volgg. Dit kan niet vreemd gevonden worden als men bedenkt, dat men nog thans de wwn.

leggen en *liggen* in de spreektaal dikwijls vermengt. Huydecoper merkte, bl. 386, op, dat het voorvoegsel *be* onzijdige werkwoorden bedrijvend maakt, zooals *loopen* en *beloopen*, *lagchen* en *belagchen*, en dus dan ook van *liggen* het bedrijvende *beliggen*. Dan, dit geldt niet voor alle beteekenissen. Van het onz. *zitten* heeft men een bedr. *bezitten*, maar dit sluit niet uit, dat men ook *bezetten* zegt. Iemand *bezit* een plaats, wanneer hij — de bet. van in eigendom hebben nu daargelaten — er zelf op gaat *zitten;* doch hij *bezet* dien, wanneer hij hem door eenig ander voorwerp doet innemen of omringen. Bilderdijk zegt daarom, in zijne Aantt. op Huyd. 101, te recht »het leger *beligt*, d. i. *ligt om* de stad, maar de vyand *belegt* de stad met een leger." Verg. zijne Verscheidenh. IV. 139. Naar deze onderscheiding zou men dus de aangevoerde voorbeelden moeten beoordeelen.

Hooft bezigde meermalen *belegger* voor belegeraar, zie het Wdb des Inst.: ik voeg daarbij, dat het w. later bij anderen voorkomt; Feitama, Henrik de Groote, 112:

Zie fluks beleggers *en belegerden ten doel*
Van 't vliegend lood en vuur; —

Wagenaar, Vad. Hist. III. 49: *Niet lang hierna, kreeg men berigt, dat Graaf Floris... genaderd was, met oogmerk, om .. Middelburg te ontzetten. Toen zakte de moed der* Beleggeren. D. IV. 220: *Ook zondt de Bisschop van Utrecht den* beleggegeren *twee groote Bussen toe, Mortieren genoemd.*

Leiferen, zie Luijeren.

Lemmeren—Lemmen.

De oudere vorm van *lemmen* is *lemen* of *leemen;* dus Lancelot, B. II. vs. 44044:

Doe gingen si slaen ende nemen,
Ende deen den anderen lemen
Met groten slagen ende sure.

D. i. kwetsen, verminken; Belg. Mus. VI. 419:

Si antworde: hare ende beteemde
Hem te houden eenige woert,
Want si haer ere daer in leemde.

D. i. krenkte, en niet »verslijkte, bemorste," zooals Willems aanteekende. Archieven van Amsterdam, 61: *waer dat sake dat een mensche den anderen* leemde, *die waers op vijf pond.. en ware of hene* leemde *te vollen alse van ene oghe uyt of voet of hand al of, die waers tien pond.* — Het w. is van het oudd. *leme*, bij Schilter laesio, mutilatio; bij Ten Kate, II. 654, *leme, lame, laamte, lemte, lempte*, thans nog *leemte*. Het Leven van St. Amand heeft meermalen *lem*, D. I. 74:

Hi seide: Helich man, sonder lem.

D. i. zonder gebrek. Ald. 94:

Maer si hebben een groot lem,
Bi dat si sijn van Abrahams gheslachte.

Ald. 107:

— sine quaetheit wert betaelt
Met pinen van den duvel, die in hem
Drivende wert dat meeste lem,
Dat noynt te voren was ghesien.

D. II. 82:

Segghen niet uwe boucke, sonder lem,
Van der Scriftueren enz.

Nog bij Huygens, Korenbl. I. 153:

Het bloedige geluck van een doornagelt hem
Magh and're voor altijd doen schroomen voor mijn' lem.

Van de Venne, Sinnemal, 21, heeft *lemp:*

Hadd' ick pocken, lempen, *zeeren*
Onder zy-setyne kleeren.

M. G. Tengnagel, Frik in 't Voorhuis, 17:

— de ongezonde, die mit pocken, of lempen *zyn belaen.*

Rosseau, Aran en Titus, 9:

— Die op myn ampt wil schempen,
Wens ik syn poortefles vol pokken en vol lempen.

Elders *lempte;* Houw. Lusth. der Maechden, II. 365:

Zoo quam daer Cynna een mismaecte dochter terstont
Die zoo vol lempten *was en vol pocken* enz.

Sprankhuisen, Van Blijschap, 8: *Christi Rechtveerdigheydt, die alle onse* lempten *en zeeren deckt.* — Hiervan had men het adj. *lempig;* Coornhert, Wercken, I. fol. 471* verso: *die was een papenhoer, dese was pockich ende* lempich. Huygens, Korenbl. II. 196:

De Ziel die in dit lijf begonnen hadd te sweven,
Sag dat het lempigh *was —*

De Herst. Uitgelez. Ged. 177:

Door ingevalle neus, of lempige *arm, of been.*

Anders *lemptig;* Werken van Rabelais, II. 284: *soo schurfd, zoo* lemptig, *en van de vuyle pokken zoo vervreten.* Ald. 310: *gelijk gy,* lemptige *lieden, lang voor heenen aan uw gigtige beenen en schouderen gewaar word, wat er op handen is van reegen* enz. De Brune, Jok en Ernst, 34: *Wat kan.. zijn natuur niet* lemptigh *en verminkt wezen.* En 181: *Een overgegevenen, eerloozen,* lemptigen *boozwicht.* — Elders vindt men hiervoor *leemtig;* Coornhert, Wercken, I. fol. 321 verso: *een sinneloos, of een arm, of blint, of* leemtig *mensche.* Vondel, Poëzy, I. 152:

Die d' eerbaerheit... zach schenden voor zijn oogen,
En leemtigh *schuim een handvol overschots*
Verkrachten en schoffeeren met veel spots.

Het tegendeel van *leemtig* of *lemtig* is *lemteloos*, dat Huygens heeft. Korenbl. I. 246:

— *het* lemteloos *gebruyck*
Van gesonde Ziel en leden.

Het ww. *lemmen* komt meermalen voor in de Levens van Plut. fol. 85 verso: *Daer beneven worden al de.. beelden ende ghedaenten van Mercurius... op een nacht by na al te samen* ghelemt *ende geschent bevonden, in sonderheyt in d' aensichten.* Fol. 131 verso: *worden zy (de soldaten) van allen zijden ghequetst.. sulcx dat daer noch veel* ghelemt, *ende veel van hen schepen in stucken gestooten worden.* Fol. 245: *verscheurden zy hen wonden dies te meer, ende vervolghens verdorven ende* lemden *hem selven.* Fol. 229: *de gewrichten van de leden die ontheupt ofte* ghelempt *zijn* En fol. 309 verso: *de siecken, ende* gelemde, *die cenich lidtmaedt in het oorloch verlooren hadden.* Dus ook Valentijn, Werken van Ovid. I. 5: *'k Liet nog ontsind u* gelemde *vloot kalfaten* D. III. 144: *mijn bootje, eens door een swaren storm* gelemt. Bl. 190: *Ook ben ik niet gesonder aan ziel, als aan lighaam, maar bei de deelen sijn even krank en* gelemt.

Met het vo rvoegsel *ver* heeft Kil. *verlemmen, verlemen, verlempen*, mutilare, truncare. Dus de Statenbijbel, Josua 11, vs 6: *hare peerden sult ghy* verlemmen, *ende hare wagenen met den vyere verbranden.* 't Banket der Ghoden, 41: *'k weet niet wie hem zó* verlemt *heeft, hy heeft benen nocht huepen.* Cats, Wercken, II. fol. 60: *niet te doen* verlemmen *en flaeu worden dien sonderlingen treck, lust en begeerte.* D. i. in de fig. bet. van kracht of sterkte benemen. Six van Chand. Poesy, 183:

Opdat de kanker, van de goedren
Gesneeden, suivren mocht de leeden der gemoedren,
Zoo dit verlempen *ons genas.*

Vondel, Virgilius, 206: *de helt niet* verleemt *nochte verschrickt van dien val* Dez De Gebroeders, 38:

Een wees, een teeder kint, in 's voesters arm gedragen,
En door de vlugt verleemt, *toen Grootvaër lagh verslagen.*

Nagevolgd door Bilderdijk, Nieuwe Mengel. II. 210:

Verleemden, *werpt uw kruk blijmoedig van u weg.*

Hiervan *onverleemd* bij Vondel. Brieven der Heil. Maeghden, 71:

Zoo scheide ick onverleemt *tot tweemael uit het zant.*
Zoo bleef ick ongeschent van stieren en van slangen.

Met het voorvoegsel *be* verkrijgt men *belemen, belemmen*, bij Graff. II. 220, *bilemjan.* Zoo leest men reeds in de Evangeliën van Otfried, Lib. I. Cap. IV. vs. 151 (van Zacharias):

Theru spracha er bilemit *uuas*
uuant er giloubig ni uuas.

Gelijk wij nog zeggen van iemand die gebrekkig spreekt: hij is *belemmerd* in zijne spraak. In den zin van belemmeren schijnt *belemen* ook te verstaan zijn in het Orangien Lelyhof, 30, waar op de vraag, of het voor Keizer Karel raadzaam was, door Duitschland te trekken om uit Spanje naar Gent te komen, geantwoord wordt:

— (*daar*) *wast onklaer, mits tLuteryaens ontvremen,*
Tlagh daer soo swijngelswaeyt, hem duchte voort belemen.

In het Archief voor Vaderl. en Vriesche Geschied. van Visser en Amersfoordt, III. 370, leest men: *dye Snekers* belemden *die Ghellerschen by Heertwert in een camp lants.* Dit wordt, ald. in de aant. bl. 206, verklaard door »in verwarring brengen, groote hindernis veroorzaken."

In dit *belemmen* zien wij derhalve de oorspronkelijke bet. van verminken, bederven, schenden, overgegaan tot die van het meer algemeene »schade of hinder veroorzaken," welke in het frequent. *belemmeren* heerscht. Men vindt voor dit laatste bij Kil. ook *belammeren;* en voorbeelden daarvan leveren Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 32:

Belammert *door den vloet van een soo diepen zee.*

Smyters, Fabelen, n. 50:

Den onbedachten zot hem zelven niet en kent,
Belammert *hem zoo langh tot dat hy op het ent*
Beschaemt ophouden moet, oft hem brenght in de pranghen.

Het ww. *verlammen* kennen wij nog tegenwoordig, behalve in den eig. zin van lam maken, in den overdrachtigen van verzwakken, van kracht berooven; zie Weil. Bilderdijk bezigt daarvoor *lammen;* Mac-Benac, 239: *Daardoor dat de Vrijmetselary zoo vele wakkere mannen tot Leden.. maakt,* lamt *zy de braafste Voorstanders* enz. En in dezen dichtregel, die het primit. en frequent. vereenigt, Ziekte der Gel. 36:

Uw reden lammen *en* belemm'ren *in haar plicht.*

Gelijk wij vaak het bijv. nw. *lam* toepassen op hetgeen slecht in zijne soort is, had men vroeger het znw. *lammerij*, voor ellendige leuzelingen; zie Oudemans' Wdb. op Bredero, en voeg daar deze pl. bij uit Oudaans Ged. 115 (waar van den auteur van een nietsbeteekenend boek gezegd wordt):

Echter mocht men liever lyen
Zyn onnoos'le lammeryen enz

Met eene andere toepassing van hetzelfde denkbeeld zegt de volkstaal te Berlijn *belämmern* voor bedriegen, bepaaldelijk eene koopwaar voor slecht uitmaken, met het doel om ze zich goedkoop aan te schaffen; zie Trachsel. In Grimms Wtb. wordt *belemmern*, impedire, vergeleken met *belemmeln*, *belammeln*, vuil zijn, *behammeln*, bevlekken, *sich belemmern*, zich bezoedelen.

Lengeren—Lengen.

Beide wwn. heeft Plantijn voor »alonger." Het frequent. *lengern* heeft het middelhd. voor langer maken; zie ook voorbeelden bij Stalder, in zijne Schweiz. Dialectol. 181; zoo leest men in den Roosengaert van den bevruchten Vrouwen (1599), bl. 12: *oft gebeurde, dat hem dat Kint niet welcomelijck ten wtgange geneyght hadde, ende hem vertragen oft* verlengeren *wille.* — In Schmellers Cimbr. Wtb. is *sich lengern* zich nederleggen of uitstrekken. Zie op *Langeren*.

Van *lengen* vindt men een subst. *lengenis;* Schipper, Tomas Morus, 73:

Dat gy een middel koost tot lengnis *uwer dagen.*

Voor *verlengen* zeide het middelned. *lingen;* zie het Gloss. op Der Leken Spieghel. Zoo mede *verlingen* voor verlangen bij de Rederijkers; Antw. Spelen van Sinne, 157:

Maer crijcht daer den prijs door, daer na elck verlingt.

En 466:

Ach waer naer beghin ick te verlinghene.

Het tegendeel van verlengen is verkorten; vandaar in den laatsten zin *ontlingen* bij Van Velthem, fol. 328:

Ay Broeder! (sprac hi herde saen)
Dat ghi dus binnen scoten ginct!
Dat u leven mi ontlinct,
Dies binnic vele droever man
Dan ic yemen geseggen can.

Le Long verklaart het w. door »berooft is," en Oudemans' Bijdrage noemt het ww. verkeerdelijk: *Ontlinken.*

Lenkeren—Lenken.

Het vlaamsch bij De Bo heeft *verlenkeren* voor verslenzen, verwelken. Het primit. *lenken* hebben wij in *slenken*, *slinken*, *slanken*, waarvan zie op *Slankeren*. De wortel is het eng. *lank*, slap, rank, angels. *hlanc;* bij Halliwell *lennock*, slap, buigzaam. In 't hoogd. is *lenken* buigen, richten, wenden, en zoo leest men bij ons, Feith, De Eens. en De Wer. (1826), bl. 190:

De hoogste Wijsheid blijft het roer der wereld lenken.

Als frequent. vormen in de hoogd. dialecten wij ik op *lankeln*, bij Von Schmid en Schöpf de leden krachteloos laten hangen, traag zijn, anders ook *schlankeln;* en *lanzeln*, lui en ledig omslenteren.

Lenteren—Lenten.

Lenteren is bij Kil. langzaam en traag te werk gaan, talmen. In dien zin leest men 't woord bij Spanheim, in de Lyckredenen op Fred. Henr. 52: *Onze Fabius scheen by d'onweetenden, ja by vriendt en vyant.. te* lenteren. Van Elsland, Gesangen, 74:

— *Dat loopen en slent'ren,*
En lent'ren, *daar hieltze niet van.*

Vandaar *lenteraar*, bij Kil. *lenterer*, cunctator; De Brune, Bancketw. I. 332: *die zijn boden te veel toeghéeft, maeckt vaddighe* lenteraers, *en zwijnige sletzen.* — Voor *lenteren* vind ik *lanteren* in Pers' Lucretia, aangeh. in het tijdschrift Nederland, 1853, n°. 4, bl. 264:

't Huys is der Vroukens schild om naerstelick te sorgen,
Bekommert voor 't gesin, bekommert voor den morgen:
Moet besigh sijn by 't haer en nimmer op de straet,
Noch lantren *by de buurt met malle en sotte praet.*

Hiertoe behoort *slijplenter* voor iemand die sleepende lentert; Kristal. Bril van Jan Klaasen, 8: *wat dunckt u van.. sulcken* slyplenter, *half blanks Juffrou.* Ald. 10: *Wat dunkt u Buervrouw* slijplenter. — Voorts *lunderen* en *lunteren*, van welke 't eerste mede bij Kil. voorkomt in denzelfden zin. Bredero, Griane, 52:

Wat gemeijjcke sin heeft u goetheyt gheplundert,
Dat ghy tot 's naastens hulp, so traachlijck vadsich lundert?

Oudaan, Poëzy, I. 251:

Hy nechtig, in bericht, en kundschap af te zenden,
Gedoogt de Vaadren niet te lund'ren, *port, en raad,*
Tot tyd'ge wapening; —

Dez. Ged. 258:

't Geen and'ren...
Om 't voordeel zagjes me dee lund'ren *in die schuld.*

Cats, Wercken, I. fol. 81: *ingevalle hy door soodanigh onthaal verlokt wesende, sijn reyse ginck staken, en bleef ter selver plaatse* lunderende. — Een onzer latere dichters nam dit w. over; De Thouars, Zriny, 114:

— *Mijn zoon, mijn uitverkoren...*
Zal uw stijfhoofdigheid, uw lunderen *doorboren.*

Vandaar *lundering*, bij Kil. cunctatio; Ned. Hist.

fol. 843: *Maar men spoeye: geen'* lundering *lydt een toeleg, die* enz. — Deze Schrijver spelde ook *lunteren* en *luntering*, zie de voorbb. in het Wdb. des Inst.

De frequent *lenteren*, *lanteren*, *lunteren* en *lunderen* vindt men verklaard bij Weinhold. Hij heeft *lendern*, *landern*, slenteren, langzaam gaan en komen, met den bijvorm *luntern*, en vergelijkt die ond. and. met het middelhoogd. *lendern*, bij Benecke langzaam gaan; met ons *lenteren*, en het deensche *lente* en *lunte*, d. i. talmen, dralen. Deze laatste wwn. geven ons dus een primitief *lenten* aan de hand, dat verwant zal zijn aan het lat. *lentus* en 't fr. *lent*. Ook 't fr. *lanterner* voor dralen, talmen, kan van *lenteren* zijn; althans Scheler vermoedt verwantschap tusschen die woorden.

Lepperen—Leppen.

Voor *leppen* heeft het vroeger taalgebruik ook *lapen*, hoewel Kil. dit niet kende. Maerl. Rymb. I. 337:

Die twater lapen *als die hont.*

Dez. Naturen Bloeme (door Dr. Verwijs), I. 30:

Si (de dieren) lapen *met der tonghen in*
Twater, dit leert hem haer sin.

Van Velthem, fol. 256:

Tot hem selve ende twee siere cnapen,
Daer mochten honde ut lapen
Van den wonden diese ontvingen.

Coornhert, Wercken, I. fol. 512:

Zoo quetst die ghesonde Wijn den gulsigen buycken
Alleen deurt onmatelijck inzwelghen en lapen.

Zie ook Oudemans op Bredero. Gepaster dan voor het gulzig drinken van Coornhert heeft Strodtmann *lapen* voor 't eten van hem, wien de soep niet smaakt en die daarom den lepel langzaam hanteert. In plaats van *leppen* heeft Kil. *lepsen*, dat mij bij onze schrijvers niet voorkwam; alleen vond ik bij Van de Venne 't adj. *lepse* voor *leppende*, dat mij een woord van eigen maaksel toeschijnt; Belacchende Werelt, 237:

Soetje, mitje lepse *lipjes.*

Op welke wijze onze dichters het ww. *leppen*, dat eig. zacht of zuigend drinken of (van de dieren gezegd) slorpen aanduidt, plegen aan te wenden, is bekend, b. v. uit Vondel, Poezy, I. 634:

— dat d' Aemstelbie de tippen
En 't uiterste genaekt van uwe roode lippen,
En zoeten hemeldauw en milden nectar lept.

Brender à Brandis' Kabinet, VI. 356:

Zou, zou ik, ô nijvre Bijën!
U benijën
Wen ge uit roosjes honig lept?

Zie voorts Weiland. Voor *leppen* vindt men ook *lippen;* Van Swaanenburg, De Vervrol. Momus, 30: *Rooden en witten Wyn, die 'er..,* gelipt *wierd.*

Lepperen is een aanhoudend langzaam drinken; dus Starter, Friesche Lusthof, 121:

Wat, wat, ghy leppert *al te langh,*
Had ick 't, ick ging een ander gangh.

Waltes Klucht van Bol-Backers-Jan (Amst. 1660), 7:

Stopper je Neus in, soo ist toe, drink uyt, wat gebruy is dat?
Hier te sitten lepperen; *avous Stijn!* —

Valentijn, Werken van Ovid. I. 67: *dan neemt gij 't glas voor mij wey, en* lerkt *aan den rant daar ik* geleppert *heb.* (*Lerken* is *lurken* bij Weil. eng. *to lurch*, dat echter in bet. eenigszins verschilt.) Fokke, Verzam der Werken, XII. 100: *Ondertusschen zat hij al* voort *te* lepperen, *en kreeg, al zoo langzamerhand, zoo wat eene stijvigheid in zijne tong.* Leerred van Bern Bosch, aangeh. door J. Hartog, Geschied. van de Predikkunde in Nederland, 329: *het kleine wicht, dat zorgeloos aan de voedende borst zijns moeders* leppert. Dez. in Brender à Brandis' a. w. IV. 352:

Maar het knaapjen heeft geen dorst.
't Leppert, *tuurt en strookt met 't handjen.*

Voorts van dieren; Hoogvliet, Mengeld. I. 66:

Het leppert *slegts aan 't gras, en kieskaauwt, onder 't eeten.*

Ook in bedrijvende bet.; Van Someren, Ged. II. 98:

Toen het wichtje d' eerste toog
Lepperde *uit uw vollen boezem.*

Dichterlijk is het werkw. voor zuigen; Van Huls, Ged. 94:

— door het klemmen van een paar
Verliefde en lepperende *lipjes.*

Bredero spelt *leperen*, waarin dus dezelfde klank voorkomt als in *lepel*, 't welk een ww. *lepen* doet onderstellen; Roddr. en Alphonsus, 14:

Hoe meer men koude vocht al leperend *instort,*
Hoe men van Vrouwe-lust wert hittigher gheport.

Men zegt mede *lebben* en *lebberen;* zie dit w. Ook in verwante dialecten ontbreken de freq. vormen niet; Schmeller heeft *leppern* en *leppelen* voor slorpen, als een hond; en Kehrein *läppeln*, dikwijls, doch weinig te gelijk drinken. Bij Schultze is *leppere* lekken, en ook lust hebben naar iets, waarmeê men onze uitdr. *vinger en duim naar iets lekken* kan vergelijken.

Leucheren—Leugen

Leucheren is bij De Bo hetzelfde als *loochenen*. Het is dus een frequent. van *leugen*, evenzeer een andere vorm van *liegen*, als *logen* dit is, van het-

welk *loochenen* afkomt. Zie wijders dat artikel. — Voor *logenstraffen* vind ik *leugenstraffen*, en dan scheidbaar vervoegd, bij Strick van en tot Linschoten, Ged. 42:

De ondervinding straft *hen* leugen.

Leukeren—Leuken.

De bet. dezer beide wn. is leuk, d. i. lauw maken. Het primitief heeft Scriverius, in zijne Saturnalia, 11:

— *datter meen'ge pijp van 'tstink-kruyd word gedronken,*
En meen'ge kanne biers geleukt, *en uytgeklonken.*

En het frequent. Bredero, Moortje, 68:

Ick leydender huye nochtent in een hachje van aerhalf ponckt!
Met moye ses Bier, het was so fray geleukert *van passen na mijn monckt.*

Oudemans maakt hierbij de opmerking, dat er bedoeld wordt, met suiker en kruiden aangemengd en verwarmd, zooals in Brabant nog veel gebruikt wordt.

't Woord *leuk*, dat te onderscheiden is van het subst. 't welk gat of hol beteekent, anders *loch;* Van Zevecote, Ged. 204:

Terwyle schuylt het dier in eenig hol of leuck. is bij ons slechts bij gissing verklaard. Weiland vermoedt, dat het tot *luiken*, d. i. sluiten, behoort; en Bilderdijk, Nieuwe Verscheid. IV. 83, acht het één met *laauw*. Schmeller, II. 432, wijst te recht op het angels. *vläc*, of beter *wlaec*, tepidus, waarvan in zijn dialect *läck*, mat, flauw, zoowel van vloeistoffen als van personen, neders. *laak*, eng. *luke*.

Leuteren, zie Loteren[1].

Lidderen—Lidden.

In Noordholland is *lidderen* lillen, trillen, beven; zie De Navorscher, VI 332, en Boumans Volkstaal, 63. Ik acht het w. ontleend aan de engelsche volkstaal. Bij Halliwell is *lidder* hetzelfde als *lither*, d. i. week, buigzaam, welk adj. ook *littre* heet met dezelfde beteekenis. Van dit adj. is bij Halliwell het werkw *to lithe*, angels *lithian*, week of buigzaam maken of worden, d. i. dus in een lillenden toestand brengen. De nederl. vorm van dit ww. zou dan *lidden* zijn, waarvan het frequent. *lidderen*, beantwoordende aan het eng. *to lither* (zoo dit bestaat), van het adj. *lither* afgeleid.

Lijmeren—Lijmen.

Het ww. *belijmeren*, voor het anders niet onbekende *belijmen*, d. i. met lijm bestrijken, is door Jonctijs gesmeed, en gebezigd in den fig. zin van besmeren of bedekken; Tooneel der Jal. I. 642:

De oudbejaarde zijn de koortzige niet ongelijk
Want gelijk dezer mond, met dikke damppen beslijmert en belijmert, *zelfs de aangenaamste spijze zonder smaak neemt*, enz.

Lijperen—Lijpen.

In het Idiot. van Schuermans is *lijperen* of *leiperen* »gezegd van het bier, wanneer het bij 't schenken, dik en olieachtig schijnt geworden te zijn, in het Fransch *filer*," d. i. dus eigenlijk draadsgewijze neêrhangen zooals dikke vloeistoffen bij het schenken doen. Het prim. *lijpen* of *leipen* heeft aldaar dez. bet. t. w. »lellen of hangen van dik bier" enz. en voorts ook die van rekbaar zijn, uiteengaan van stoffen als zijde, katoen, bij De Bo breedvoerig omschreven als het hangen van een eind stof, dat uitgerekt is of in verkeerde plooijen geraakt. *Lijpeind*, *luipeind*, *leepeind*, *lijpereind*, *leipereind* is wat elders *rekeind* heet Het adj. *lijp* bij De Bo en *lijb* bij Schuermans beteekent »in scheeve plooijen neêrhangende of doorzakkende."

Blijkbaar vindt men in deze vlaamsche woorden het ww. *lijpen* terug, d. i. druipen, bij Kil. *leepen*. dat inzonderheid van de oogen gezegd werd en bij hem verklaard wordt door druipoogen. Zoo leest men bij Orisandt, Democritus, 34: *Haer oogen zijn in 't gemeen soo erbarmhelijck gestelt, dat sy* leepen *en loopen op 't aensien* enz. Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 559: *rood' en* leepend' *ooghen.* — Vandaar bij Kil. *leepe oogen*, d. i. druipende of loopende, bij Van der Schueren *lypoich*, bij Müller en Weitz *leppooge;* het ww. *lypogen* is bij Van der Schueren druipende oogen hebben. De bet. van ons nog bekende adj. *leep* was oorspronkelijk druipende of druipoogende, zie Kil. Vervolgens zag het ook op andere gebreken van dat orgaan; Delfsche Bijbel, Genesis 29, vs. 17: *lya was* leep *mitten oghen.* En Levit. 21, vs. 20: *heeft hi den bulte of is hi* leep *of heeft hi wit int oghe.* — De Roomsch-Kath. Overzetting van Caspar Ulenberg heeft op beide pll. »trieffende Augen." In de pl. uit Gen. heeft de Statenvert. »teedere oogen," in de Randt. verklaard door »swacke ende gebreckelicke," Hamelsveld »zwakke oogen" en Van der Palm »kleine oogen." In die uit Levit. hebben de bijbels van Vorsterman en Van Liesvelt »een vel over de oogen," Hamelsveld en Van der Palm »een vlies over het oog." Toetsteen van de Wereld, 60: *dat het (Kindt) nochte de tegenwoordige, nochte de toekomende dingen en siet, dan alleen op die wijse, op dewelke de bysienders ende* de leepe *een voorworpsel aenschouwen, dat is onvolmaecktelijck.* — Zulk een gebrek der oogen heeft,

zooals Bruining, Synon. I. 49, opmerkt, ten gevolge, dat men het oog ten halve sluit, en alzoo het voorkomen krijgt van iets met inspanning te beloeren, waaraan zich dan het denkbeeld hecht van jaloerschheid, wangunst en sluw overleg. Korter zegt Bilderdijk hetzelfde, Aantt. op Huygens, V. 24: een toegenepen oog *is de sluwheid eigen.* — Dus bij Van der Schueren *lijpen* voor oogenwenken, oogluiken in het algemeen; doch in ongunstigen zin bij Visscher, Sinnepoppen, 63: *daer men met overdaedt niemandt wil overlasten, noch door onghelijcke deelinghe een* leep oogh *maken.* Tuinman, Mengelst. van Gez. 380:

Dat zy haar 's Naasten Heilzon ziet,
Kan 't lepig oog *niet lijden.*

Van der Cruycen, a. w. 558:

Wie valter? wort ghewont? of kryghter leep ghesichte?

Vondel, Pascha, 10:

(*d' Iraelijtsche mannen*) *met* een ghesichte leep,
Die steeds ons onvernoeckt voortklatert met syn sweep.

Ald. 22 (op paarden toegepast):

De paerden zagen *nau oock d' onweers stormen* leep.

Van Lennep (I. 74) brengt *leep*, mijns inziens minder juist, tot de »stormen," zoodat de zin van het w. dan is »ongunstig, donker, dreigend uitziende." Uit deze bet. vloeide die van loos, slim, schrander, welke *leep* tegenwoordig nog heeft, bij Epkema *ljeap, liep.* Reeds Kil. kende *leep* voor loos, en voor schrander heeft het Huygens, Korenbl. I. 27:

Kan de gissingh overwegen
Van de leeper *letter-lien.*

De bet. van slap hangend, die vooral in het vlaamsch heerscht, heeft *lijp* bij Cats, Wercken, I. fol. 415:

Mijn hooft dat schudde-bolt, myn lenden hangen lijp.

En die van scheef, ald fol. 613:

Soo doende wort de kaas aan alle kant gesneden
Dan soo het niet en dient, en dan eens na de reden,
Dan weder lijp *en scheef, of ick en weet niet hoe.*

Die van gebrekkig, zwak, eindelijk, ontmoet men in het overijselsch bij Halbertsma: *lepe*, slecht, haveloos; bij Stürenburg: *leep*, schlecht, schlimm; schwach, krank; bij Tiling *leep vee*, schlechtes, verkommenes Vieh.

Dat het adj. *leep* van *lijpen, leepen*, afkomt, zal wel duidelijk zijn, en werd dan ook beweerd door Bilderdijk, Geslachtl. II. 169 en Aantt. op Huygens, VI. 90, en prof. De Vries, Dichtw. van J. Cats, IV. 64. Tuinman gaf de keus tusschen *loopen*, lat. *lippus* en *lepidus*. Dr. Te Winkel, Nederl. Spelling, eerste en tweede druk, dacht aan *lippus* mét, en derde en vierde druk, zonder een vraagteeken.

Linderen—Linden.

Het adj. *lind* is in 't oudhd. bij Graff, II. 239, zacht, lenig, cimbrisch *linne;* evenzoo in 't middelhd. bij Benecke, en in 't middelned. Dus Der Minnen Loep, I. 59:

Die zee was smolt, dat weder was linde.

En 130:

Hier binnen wert dat water linde
En tweder stillede vanden winde.

Bij Velthem *gelinde*, fol. 369 (waar aan een kind, dat verhaald had):

Dese scone man, dese goedertieren
Heeft mi genesen —

wordt gevraagd:

— oft hem yet bekinde
Wort metten goeden man gelinde.

Vandaar het ww. *linden* in 't middelhd. en *lindjan* in 't oudhd. voor verzachten, en voorts het in 't hoogd. bekende frequent. *lindern*, cimbrisch *linnarn*, ook bij onze vroegere schrijvers *linderen*, 't welk Kil. als verouderd vermeldt. Dus leest men in Marnix Biencorf, 120 verso: *om de arme sielkens. eenichsins te laven ende te vercoelen, ende hare pijnen te* linderen Huygens, Korenbl. I: 83: *breeckt suchten*, lindert *klachten*. Six van Chandelier, Poesy, 71:

Wie zulken Winter klemmen voelt
En lindren *kan* enz.

die mede het subst. *lindering* heeft, ald. 53 (waar van de zwaluw gezegd wordt, dat zij):

Verspiedde al vroegh de linderingh
Van 't warme weer

Crous, Jos. Droev' en bly-einde Spel, I. 101:

Tog alles is vergeevs! 't En linderd *niet mijn smert.*

Een bijwoord *linderlijk* heeft Baardt, Deugdenspoor, 30:

Wanneer men, voor, een Etmael schelt,
En achter, 't Poortjen open stelt,
Hoe linderlijcker *datse treet.*

Lipperen—Lippen.

Het ww. *lippen* heeft bij ons zoowel als in het neders. de bet. van: de lip laten hangen of uitsteken, ten teeken van gemelijkheid of schimp; zie Oudemans' Wdb. op Bredero, en het Brem. Nieders. Wtb. Dus met den vorm *lijpen*, Van Vrouwen enz. (door Dr. Verwijs), 77:

Hi knort altoes ende grijnst ende lijpt.

Bij ons echter ook als een gebaar van eetlust; Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 42:

Maar zagt wat 's dit? de maats die bruijen hunnen lepel..
Reets op de borden neêr, terwyl dat ieder lipt,
Naar het belooft gebraat, als paarden naar een schepel.

Bij Halliwell echter is *to lip* kussen, en in dezen zin vind ik het frequent. in Duims Mengelz. 243:

De Mai-kers, liefelyk van smaak,
Is ryp, en nodigt u tot plukken,
Om teder 't oppervlies te drukken
Met uwen mond: geen aardsch vermaak
Zo groot, dan 't lippren, *door 't besproeyen*
Des Nectars, die uit haar koomt vloeyen.

Lobberen—Lobben.

Het znw. *lob* duidt iets aan dat slap is; vandaar *lobbe* of *lubbe* voor »slappe, nederhangende halskraag" bij Weil. (*). Dus ook Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 234: *een gouden bel aan* den lob *te draagen.* — Een *loboor* voor een hond of ander dier met nederhangende ooren, toegepast op een mensch, Focquenbroch, Werken, I. 298:

Met recht, ô Nise, gaat gy deze loboor *trouwen.*

H. van Halmael, De Schynheilig, 24:

— *die* Lob-oor, *onder die zeedige termen,*
Voer voort met zyn bek als een Roeland te schermen.

Dez. De Edelmoedige Vrinden, 16:

— *hoe is een verstandige vrouw, met een malle* Loboor *gebruit?*

Waarvan *loboorig;* Rotgans, Poëzy, 654:

Hy was een oude ruin van viermaal zeven jaaren,
Loboorig, *stekeblindt, bedekt met gryze haaren.*

Voorts een *lobbes* voor zulk een hond; Bilderdijk, Verlustiging, 40:

Mijn Lobbes, *'k stel dees kudde in uw getrouwe hoede.*

Mengelp. I. 329:

De goede lobbes *blaft, en klingelt flux naar zee.*

N. Oprakel. 69:

— *Hou daar, mijn goede* lobbes,
Ja, gy bent een brave hond!

Ingen, Ged. 17 (van een hondje):

Hoor dat Lobbisjen *eens krijten.*

Nomsz, Vertelsels, III. 48: *een'* lobbes *of melkmuil, die ryk is.* H. van Halmael, De Verliefde Gryzaard betrapt, 49:

Kom, myn lobbesje, *dat ik u eens in myn arme druk.*

En bij overdracht voor een sul. onhandig, dom mensch, eng. (bij Halliwell) *a lob, looby, lubber, lubberd* en *lubberhead;* dus H. van Halmael, De Zedemeester en Kantoorknecht, 18:

Die jonge lobbes *zal ontydig onze deur komen plagen.*

Niet te verwarren met *lubbeling*, bij Bredero, Griane, 64, dat *gelubde* beteekent en dus in Oudemans' Wdb. minder juist is opgevat:

Ick waer een bloode guyl, soo ickt niet staenden hiel
Tegen een lubbelingh, *een vooght van lichte Vrouwen.*

Vondel heeft het w in denzelfden zin, Horatius' Lierzangen, 81: *Een Romain, vervooght van een vrou... kan den verschrompelden* lubbelingen (lat. *spadonibus*) *ten dienst staan.*

Het ww. *lobben* zegt dus eig. een slappe beweging maken, eng. *to lob*, bij Halliwell slap hangen; *to lob along*, tragelijk daarhenen slenteren.

Het frequent. *lobberen* is door onze schrijvers der zeventiende eeuw gebezigd voor het heenwaden door een weeken grond of waterplas, en komt in bet. alzoo nabij aan *slobberen*, doch sluit niet gelijk dit het denkbeeld van ruwheid of morsigheid in. Dus Rodenburgh, Batavierse, 3:

— *op d' Amstelkant int gras,*
Alwaer mijn lieve Nymph in 't water lobb'rend *was.*

Starter, Friesche Lusthof, 132:

't Was vreemt dat Tethys en wat Amphitrite dee
Met haer Gespelen in de spooreloose zee,
Hoe zoet sy lobberden, *handbackten, speelden, songen.*

Vondel, Poëzy, II. 542:

Aen de Beek..
Op wiens oever, goedes moedts,
Nymfen lobbren *barrevoets.*

Dez. Leeuwendalers, 35:

Zoo dra de hinde quam, en lobberde *in dit wedt.*

Le Jeune, Volkszangen, 197:

De huisman raast, en tiert, en bast
En ziet zijn beestjes lobbren.

Ald. 270:

(*) *Lob* komt ook voor in de bet. van een stuk geld; H. van Halmael, de Gev. Kwaaker, III. 43:

Nu de winst van die twee gouwe lobben
Daar kan ik myn vutile huid nog voor schrobben.

Lager:

Ik zal, gaat het wel, nog meer lobben *bescharen.*

Ald. 49:

Een Zoldaat voor vyf stuivers moet schildre en trampen,
En ik win lobben, *met zuipen en dampen.*

Dez. De verliefde Gryzaard betrapt, 27:

Al deeze toestel koop ik voor een lob *of tien.*

Dit w. is voor *lobman*, anders *kraagman*, naam van den dukaton, op welken een gekraagd of *gelobd* man voorkomt; zie Weil.

Mogt ik, o zwaantjen! eens nevens u baden,
Als gij zoo lobberend *zwiert bij de strand.*

Six van Chandelier, Poesy, 184:

Syn eenden lobbren *langhs 't gesaaide.*

Cl. Bruin, Kleefsch en Zuidh. Arkadia, 95:

Wat wierden wij daar mild met zuiver nat begooten
O! welk een vreugd, elk liep gezwind naar 't Konings huis,
Toen 't al vermaak was, tot het lobberen *in kluis.*

Gysbert Japicx, in den Frieschen Volksalm 1837, bl. 44:

't Sy dat ge oock gaet..
Of lobbert *op 't vloey-krystalyn*
Van Duytschen Donau, Elve en Ryn.

Hier denkt men aan de waggelende beweging van een vaartuig. Men zie wijders de pll. aangeh. bij Huydec. Proeve, II. 128; het Wdb. des Inst. op Hooft; en dat van Oudemans op Bredero. Fraai bezigden in de vorige eeuw Smits het woord, Nag. Ged. II. 234:

Juist daer de Vechtnajaden,
In 't lobberen *en waden,*
De Bisschoplyke Stat
Besproeijen, kusschen, groeten.

En Huisinga Bakker, Poëzy, I. 79:

De onnoosle kinderstoet, onkundig van het kwaed,
Speelt met den vyand nog, al lobbrende *in de stroomen,*
En dartelt met den plas, dien wyzer zinnen schroomen.

Dus ook in den prozastijl bij Wag. Vad. Hist. VII. 71: *als de Spaanschen, niet verder dan tot de knieën, door 't water* lobberden. Ald. 482: *De Hertog zelf,* lobberende *tot aan de schouders door den stroom.* — Bilderdijk gebruikte het ww. tweemaal, doch met eenig verschil in de beteekenis. In de Mengelingen, IV. 51, voor schommelen, varen:

Op een eiken' plank te lobberen,
Op de baren rond te dobberen,
ô, Dit had een' beter zwier.

En in De Voet in 't Graf, 58, voor schuddend of hangend bewegen:

De lever, lobbrende *als verstoken van zijn schraag.*

Hooft heeft *doorlobberen* voor doorwaden; zie het Wdb. des Inst. Jan Vos *oplobberen*, Ged. I. 340:

De godt van d' Amstel komt oplobbren *uit de baaren.*

Ald. 690, waar de Vecht spreekt:

— hoe, is de mondt gestopt
Die my zoo meenigmael van onder op *deedt* lobbren?

Zeer eigenaardig is dit gebruik niet; de Poëet bedoelde waarschijnlijk *opborrelen* of *opbobbelen*, welke den hier vereischten zin hadden.

Bij Focquenbroch, I. 513, leest men:

Zyn kin, wel dik met vet belobbert.

D. i. met kwabben vet behangen. Bij Stürenburg zijn *lobben* hangende vleesch- of vetklompen. Bij hem is ook *lobbig*, bij Weil. *lobberig*, gezegd van dikke vloeistof of eetwaar, wegens de schuddende of lillende beweging, daaraan eigen. Anders toegepast vindt men *lubberig;* Cremer, Anna Rooze, I. 56: lubberige *slaphangende plooisels aan de handen.*

In Brederoos Griane, 74, leest men:

Ay staet wat Landtsknecht. Neeltje knap veeght jou wat of,
En volght mijn stricx-stracx mit jou Lobberich *in 't Hof.*

De heer Oudemans erkent, dat hem dit w. *Lobberich* duister is. Een weinig hooger echter, in 't zelfde tooneelstuk, blijkt dat het een eigennaam, en wel een vrouwennaam is: bl. 73:

Dus segghese alle moghelijcke mael, mijn susterlingh hettet al of eleyt,
Myn Wijf wist van stuckje tot beetje het rechte bescheyt!
Lobrich *seide Lammert most veurgaen, myn wijf sey 't is niet waer,*
Lammert komt van sijn Wijfs weghen, myn Man moet daer gaen.

Hier is *Lobrich* het wijf van *Lammert*. Dus ook in de Kluchten van denz. 63:

Bylo, doen ick jongh was, ick konde wel anders opsitten.
O lijden, hoe lustigh lagh ick mit lobberigh *in 't klaver-vlack,*
Ick bicktender op as ien krey op ien krengh, as ien geyt op ien haver-sack.

De bedoeling dezer regels is uit het verband duidelijk; met *lobberigh*, alschoon met een kleine letter geschreven, wordt eene vrouw of meid bedoeld. Ook komt die naam elders voor. In het Kluchtspel De Boerekermis (Amst. 1709), is één der Vertooners *Lobberig*, als meid van den boer Bouwen. En bij H. van Halmael, De onberaaden Minnaar, 7, leest men:

Onze Lobbrig, *die een schielyke flaauwte kreeg,*
Datze veel slapper als een vaatdoek ter aarde zeeg,
Heb ik op staande voet met drie à vier slokjes geneezen.

Duim, Mengelzangen, 221:

Joris ging 'er henen stryken,
Met zyn Lobberig *op zy.*

Wassenbergh, Taalk. Bijdr. II. 118, heeft den frie-

schen naam *Lubrig*, als het vrouwelijke van *Lubbe*, en deze zal wel verwant zijn aan *Lubbert*, vroeger een bij ons zeer gewone, en ook in Brederoos Griane, 72, voorkomende naam. Men zie bij Harrebomée, II. 38, de spreekwijzen, van dezen *Lubbert* ontleend. Cauzler, Die Deutschen Vornamen u. Zun. 171, vermeldt *Lubbe*, *Lübbers* en *Lubcke*, en acht die verbasterd van *Leopold*. Zou men niet eerder te denken hebben aan het nederl. *lobbes*, eng. *lubberd*, enz.? of aan den in de twaalfde eeuw voorkomenden oud-nederlandschen voornaam *Lubbertus* (zie mijn Taalk. Mag. IV 571)?

Lodderen—Loden.

Het znw. *lodder* is in het middelned. bekend voor een liederlijk, lui, laag, verachtelijk mensch, zooals ik toonde in mijne Lat. Verscheid. 146—8 (*). Bij de daar aangevoerde plaatsen is nog te voegen, Maerl. Spieg. Hist. III. 348:

Lodders *wijf van cranken love*
Volgeden des coninx hove.

»zoodat (luidt het vervolg) het hof van Engeland als een *bordeel* bekend werd." Hor. Belg. VI. 137:

ghi dunct mi een recht lodder *wesen.*

wat vroeger ald. heette:

ghi staet als een cockijn.

Ald. 97:

— *die* lodder *gaf mi te verstaen*
dat ic soude scoon werden ende wel singhen.

En 98:

Ic sach den lodder *op u legghen.*

Van Vrouwen enz. (door Dr. Verwijs), 100:

Zerovers of verraders swaer,
Boerssniders ende alle lodders *meede,*
Die quade fauten hebben onder haer leden.

In de twee laatste pll. is *lodder* van den man gezegd, wat wij nu nog met toepassing op de vrouw een *lodder* heeten, reeds in de glossen van Hrabanus Maurus, en dus in de 9e eeuw, *ludra*. H. van Halmael, De Schynheilige, 20:

— *myn Meester speelt wel.*
'k Zie daar volk, verwagt van my ook geen lodder *in 't spel.*

Dez. Crispyn Bedrieger, 54:

't Is een Lodderhond, *voor het minste, de Galey waardig.*

Welke is de afleiding van dit woord? Zijne verwantschap met *ludern*, bij Von Schmid voor buitensporig leven, *lüderlich* (nederl. *liederlijk*), losbandig; *lotter*, bij Schmeller een liederlijk mensch; *lueder*, bij Schöpf eene hoer, *luedern*, een hoerenleven leiden; valt in het oog. En dan kan men denken aan het ww. *loden*, *luden* of *loijen*, dat in den hedendaagschen zin van ons *lodderen* voorkomt in Den Nederd. Helicon, 237:

Zijn bed-ghenoodtjen blijft niet loyen *lang allen,*
Maar trotsende de slaep, springht luchtigh op de been.

En 't welk niet alleen bij Stalder *lodelen*, *lödelen*, los of bewegelijk zijn, maar ook het hoogd. *lodern* oplevert, dat eig. zooals Adelung zegt, een snel heen en weêr bewegen aanduidt, en inzonderheid op de vuurvlam wordt toegepast, en in dezen zin heeft Schröer niet alleen *ludern*, maar ook den primitiefvorm *luden;* het hoogd. *loden*, dat Adelung aanvoert, en door hem als de oorsprong van *lodern* wordt opgegeven, wordt van het uitschieten of spruiten van boomen gezegd. Met dit *loden* is kennelijk verwant ons *gloed*, *gloeijen*, *loeren* en *lonken*, zooals de lager te melden beteekenissen van ons *lodderen* zullen bevestigen. Onze wn. *lodder* en *loeder* hebben dus de eig. bet. van wuft, losbandig, met toepassing inzonderheid op de geslachtsdrift. Daaraan knoopte zich reeds vroeg die van verlokking of verleiding; zie mijne aangeh. Verscheid. 147; waar bij de voorbb. van het znw. *loeder* voor lokaas kan gevoegd worden, Kauslers Denkm. III. 71:

Niet sprac te hem der salicheit spoeder...
Newaer ten tween keerdi die scouder
Ende warp hem lieden sinen loeder.
Dat was der passyen bant.

S. 427 althans verklaart dit door »esca." De pl. wil dan zeggen dat Jezus aan de moeder van Zebedeus geen antwoord op hare vraag gaf, maar zich tot hare zonen keerde en hun eene vraag voorhield, welke een antwoord moest *uitlokken*, en die hunne drift of eerzucht beteugelde. Die beteekenis blijkt ook uit *ludern*, bij Fulda, Idiotikens. lokaas uitleggen; *luedern*, *lüdern*, bij Schöpf en Von Schmid lokken; voorts met weglating der *d* bij onzen Kil *loeijeren*, trahere, attrahere; bij samentrekking *loren*. *leuren;* in 't eng. *to lure*, *to allure*, fransch *leurrer*, lokken (*).

(*) In de aanhaling bl. 147 ald. uit den Lancelot, is een drukfout ingeslopen. Men leze daar vs. 4093, in plaats van vs. 3994.

(*) Onbekend is mij het w. *loeijertje*, 'T Nieuwe Hoorns Speelwerck, 145:

— *als ick en mijn suyckerde hertje*
Lest eens reden, soo vonden wy niet
't Gene waer door men veel vreughde geniet:
Maer ten lesten doe rolden mijn Kartje
Daer het vol swarte Loeyertjes *waer,*
Ja heele deesijntjes by malkaêr.

Onopgehelderd blijft, ook na het aangevoerde bij Van Lennep (II. 537, Nal. 31), het kinderspel bij Vondel, Poëzy, II. 59 (van het dochterke):

(dat) huppelde in het reitje
Om 't lieve lodderaitje.

Dat het w. *lueder* ook wel in eenen goeden, niet beleedigenden zin gebruikt wordt, zooals Schöpf opmerkt, kan niet krachtiger bewezen worden dan door de toepassing er van op de maagd Maria, zie mijne aant. t. a. p. Doch dezelfde opmerking geldt ook van het nederl. ww. *lodderen*. Het hoofddenkbeeld in zijne bet. is iets wellustigs, doch op verschillende wijze toegepast. In het Belg. Mus. II. 107, zegt de man:

Als ic buten ben hebbic eenich iolijt;
Maer als ic thuis ben leyt mijn herte ghebonden.
Zo minnelic ben ic ghelevert den honden.
Mijn wijf, zy lodder*t, zy bouft,*
Dan es mijn herte zo zeere bedrouft!

Willems teekent daarop aan »zy speelt de hoer," en 'k geloof, dat dit juist is. Doch doorgaans is de zin zoo slecht niet. *Zich* in de lust *lodderen* is bij Bredero een wellustig genoegen hebben, Aend. Liedtb. 24:

Want my verleyt en vleyt het vleyschelijck verkiesen,
Als ick na wensch en wil my lodder *in de lust.*

Dus Rodenburgh, Keyser Otto, 225:

— Wat pijn wurght nu mijn hert,
Als ick denck dat...
.. uw verweende mond, waer lodderden *mijn lust,*
Niet van uw Tyter, maer van een ander werdt ghekust.

Dez. Poëtens Borstw. 388:

Die noyt geen tegenheyt in 't minste is ghemoet,
Die immer lodderden *in Taeyse gouden vloet.*

D. i. zich verlustigde, en dus tamelijk onschuldig. Elders is het minnelonken geven; Bredero, Bron der Minnen, 25:

Speelnootjens bly van gheest, ay lodder*t eens ter zy!*
Met u ooghjens lief en schoon.

Ook zich koesteren; Werken van Rabelais, I. 72: *Daarna* lodderde, *woelde en wentelde hy een wyl in 't bed.* De Decker, Rymoeff. I. 148:

(*Die*) *staeg lui en ledig ligt en* lodder*t in de zon.*

En eindelijk indommelen, bij Bild. Krekels. II. 133: *'t Verstand viel aan 't* lodderen, *'t Geweten in slaap.* In den zin van beloeren of belonken heeft Huyg. *belodderen*, Korenbl. I. 461:

Loncken die —
— belodderen de sijn!
Om van hun belonckt te zijn.

En De Brune, Wetsteen, I. 15: *veel Gods geleerde zelf, hebben nootsakelijk, door* het belodderen *van Joffers, zoo yetwes moeten voelen.* — Bij Valentijn beduidt hetz. ww. lodderig of sluimerig maken, doen lodderen of sluimeren; Werken van Ovid. I. 46: *Ik.. heb 't gloeijende gesigt des draaks met mijn kruideren* beloddert. Bl. 48: *Ik versoek u nu niet om stieren, aart-soldaten en schildwagtdraak te bevegten en* belodderen. Bl. 222: *Schoon hondert oogen u gasloegen... gij sultse* belodderen. D. III. 39: *Als nu de vogtige nagt d' oogen sal* belodderen. — Doch onzijdig voor sluimerig worden; ald. I. 202: *als haar d' oogen* belodderen.

Het ww. *verlodderen* leest men bij prof. David, in de door prof. Willems uitgeg. Nederl. Ged enz 439: *men ziet den hoogmoed, de verwaendheid door de scheuren van zyn* verlodderden *tabbaert.* — De uitdr. ziet op den Stoicijn »in 't onaanzienlijk kleed," en wordt opgehelderd door Schuermans' Idioticon, 't welk zegt dat *lodder* in het vlaamsch gebezigd wordt van »iemand die slordig is van kleeding." *Verlodderd* is dan *verslodderd, slordig.*

Bij de samenstellingen, door Weil. aangevoerd, behooren nog als znwn. *lodderkoets* (bij Kil. *lodderbeddeken*), *lodderketeling, lodderklap* en *lodderboef* (bij Birlinger *lotterbube*); bij Bredero, Griane, 59:

— t'wijl dat sy haer tijdt en Boelery besteet
Op Lodder-koetsen *schoon, en lichte, sachte veeren.*

Vondel, De Helden Godes, 21:

Die troetel Venus, met haar lodderketelingen
Was oorzaeck dat wy ons en God vergeten gingen.

Rodenb. Batavierse, 21:

Voor 't eerst, zoo moet ghy al de loddreklappen *mijen,*
Tot dat zy vast ghelooft ghy deughdzaem zijt van aert.

De Decker, t. a. p.:

Een' doeniet, bedelbrock, een' vuilen lodderboef.

En als werkw. *lodderlagchen;* Bilderdijk, Navonk. I. 128:

Die scheel ziet, pinkt maar wat, of lonkt en lodderlacht.

Lodderlispen; Rodenb. Casandra, 46:

De stamelende tong die noemt zy (t. w. *de liefde*) lodderlispen.

Niet minder dan de samenstellingen, bevestigen de afleidingen de aangewezen beteekenissen van *lodderen.* Bij Kil. is *loddege* als znw. eene hoer; dus bij Despars, Cronijcke van Vlaend. II. 423: *valschaers, hoeren ende* loddeghen. — *Lodderig*, dat wij nog bezigen voor dommelig of sluimerig, b. v. Schenk, Nachtged. I. 4:

Zoo verr' de loome slaap het loddrig *oog bezwaarde.*

voegde men oudtijds bij onkuisch; Passionael Somerstuck, fol. 91: *antonius die* lodderich *ende oncuysch was doe hi octaviaens suster ghenomen hadde teenen wive.* Ald. fol. 92: *een monick seer*

licht van seden ende lodderic *ende oncuysch.* — Onschuldiger is het wat later. 't Nieuwe Hoorns Speelwerck, 146:

Drinckter eens hartigh
't Soenen dat salje dan beter bevallen;
Want als d' oogen wat lodderigh *staen,*
Siet men wel valen voor swarten aen.

H. van Halmael, Vervolg van De Gev. Kwaaker, 43:

Hy ziet my al wat lodd'rig *aan uit zyn gaaten.*

Het adj. verliest den uitgang bij Krul, Diana, 43:

Alst lod're *wintje koel quam door de Boompjes ruyschen*

Het adj. *lodderlijk* geeft juist niet altijd, zooals Weil. zegt, teedere minnedrift te kennen; Hor. Belg. VI. 127, wordt »*lodderlijc* leven" toegeschreven aan hen:

— die hebben verteert
haer gheldekijn in die taverne, enz.

Op het tooneel in Vlaerd. Redenr 381, zegt »Haet en Nijt" van »Twist en Strijt":

Daer komt hy, ziet doch eens, ist niet een lodderlijck quant?

D. i. losse, aardige kwant. Passion. Somerst. fol. 107 (van een heilige en een naakt wijf): *hoe hi starckeliker wederstont, hoe si hem* lodderliker *aenginc ende op hem viel* — Gemakkelijker kwam een andere heilige er af, van wien het Winterst. fol. 148 verso spreekt: *doe haer* (d. i. *zekere vrouw*) *gregorius nader missen gods lichaem gheven wilde . so lachede dat wijf* lodderlick. D. i op een spottende wijze. Voor liefelijk lonkend leest men bij Heinsius, Poem. 10:

— (zy) wierp op hem twee oogen,
Soo lodderlick *soo soet, dat hy tot aen de grondt*
Van zijn manaftich hert geraeckt wiert en gewondt.

Vondel, Poëzy, I 656:

Gy kunt ook . speelen met twee tortsen,
Ontvonkenze aen 't gezicht der lodderlijke *Bruit,* enz.

Bij Huygens is de toepassing wederom anders, Korenbl. I 105:

Daer jy dichgies taeght ekropen
In de lodderlicke *Veer.*

Er zijn nog twee andere, door Kil zoomin als Weil vermelde afleidingen, nam. *lodderij* en *loddernij.* Passionael, Somerst fol. 118, waar Sinte Bernaert de ridders: *bat dat si hen in die heilighe tiden wilden ophouden van haer ydelheit ende* lodderien. Rodenb. Melibea. II. 45:

Ick ben, onlanghs verleden eens ter feest ghewecst,
Waer edelluyden en veel jonghe Joffren waren:
'k Zach zo veel loddery, *en wat my is ervaren*
Om eers wil ick verzwijgh, en niet en openbaer.

Hier kan men niet anders dan aan ongeoorloofde minnarij denken. Passionael, Winterst. fol. 91: *een vrou wt engelant die van* loddernie *begheerde te hebben schoon ogen.* Ald. fol. 129 verso: *In die oghen is die begheerlicheit, in die tonge ende in die oren* loddernie.

Loeijeren[1], zie Lodderen.

Loeijeren[2]—Loeijen.

Bij Kil. is *loeijeren,* ook *luijeren,* binden, vastmaken. In het Idiot. van Schuermans is *luijeren* trekken, gedurig trekken. Het primit. ww. vindt men in het oudfr. *loyer, loier,* binden, hechten, thans *lier,* subst *loien,* thans *lien,* band, oudfr *loiettes,* kousebanden Kil. heeft daarvan *loeijer, luijer* »kinderbindsel," bij samentr. *luur;* middelned. *luder;* Moll, Joh. Brugmans, II. 305: *die bandekens der* luderen. Maerl. Spieg. Hist. II. 180:

— men mi graven mede sal
Met gebedene luderen *al.*

D. i. men zal mij begraven met een gebedeld *dood kleed,* als kleed, waarin het lijk *gewonden werd;* zie Halb. op Maerl. 84. Hiertoe behoort ook het scheepsw. *lording* of *loerding,* neders. *lurden, lurdings,* een touw dat om de kabels gewonden wordt.

Loeveren—Loeven

Van het frequent. *loeveren* spreekt Bilderdijk, Verkl. Gesl. II. 191, als van een bestaand woord. Kil. en Ten Kate, II. 661, hebben *loevéren,* met dezelfde uitspraak als wij *laveeren* zeggen. Melis Stoke heeft *loveren,* III. 94:

Ic wane, God wilde van hemelrike,
De Vloet ghinge; ende si quamen,
Met haren scepen alte samen,
Loverende *recht in den wint*
Ic wane, noyt eer noch sint
Oyt man gheloveren *sach*
So menich scip op enen daeh
In so nauwen onreymen diepe.

Ook hier zal men aan den basterduitgang en niet aan een frequent. te denken hebben. Hoe dit zijn moge, het frequent. *loeveren* is regelmatig af te leiden van het ww. *loeven,* in de zeemanstaal zeer bekend voor »tegen den wind inkrimpen, scherp bij den wind zetten"; Vlaerd. Redenrijckb. 14:

Sy loufden *na 't landt toe, ick dat ziende teegh aen 't vluchten.*

Huygens, Korenbl. I. 297:

— tot dat m' in 't lieve lest
Verzeilt en bijster 's weeghs met loeven *en laveren* enz.

Nieuwe Honigbije, I. 134 (van vliegende vogels)

Zy kryyen, na veel werks, en kunstig loeven,
Een' ouden pynbooms top —

Anders *aanloeven;* Meermans Com. Vetus, 41: *had hy gevreest, dat het t' sijnent op 't lant sou waeyen, en had hy daer tegen al by tyds* aen gheloeft. Ald. 106: *toen het soo laegh ebde... was het hals toe, en* loef aen. — Zie wijders 't Wdb. der. Ned. Taal.

Het ww. *loeven*, eng. *to loof*, *to luff*, fransch *loffer*, is van het subst. *loef*, eng. *loof*, fransch *lof*. Ook *laveeren*, ofschoon met eenigszins anders toegepaste beteekenis, zal wel tot dit *loef* en *loeven* behooren, blijkens het fr. *louvoyer*, eng. *to laver*, deensch *lovere*.

Bij Weil. mis ik het ww. *oploeven;* Brender à Brandis, Proeven van Gesch. en Lett. Oeff. 334: *zo dat wij... wel genoodzaakt waren den ganschen weg over te* laveeren. *Des niet te min hadden wij reeds tot het gezicht der haven* opgeloefd. (Men bemerkt, dat *oploeven* hier met *laveeren* verwisseld wordt.) (Eerste) Vervolg op Wag. II. 71: *deeze* (*vyand*), *die toerusting en het onverzaagd inwagten* (van Schipper Jan Dekker) *ziende, hadt geen lust zyne krachten te beproeven... deinsde hy af, en* loefde op. Nierstrasz, Frans Naerebout, 59 (van »de kielen"):

Zij loeven op, *met tragen vaart, en voet voor voet.*

Bild. t. a. p. heeft het subst. *loever*, wellicht ontleend aan Cats, bij wien men Wercken, I. fol. 637, leest:

Te louver, *man te roer*, te louver, *lieve maet.*

En zooals men in Winschootens Seeman vindt *te loever leggen*, d. i. boven den wind leggen; doch ik acht dit *te loever* gezegd voor *te loevert*, gelijk men bij De Flines en Van Lennep ook de uitdrukking aantreft, en dit *te loevert* wederom voor *te loefwert* of *loefwaart;* want dus is, naar ik meen, eigenlijk de spreekwijze. Zoo b. v. Meermans a. w. 19: *De keyser... hing* (*de valreep*) *t' allen ongeluck*, te loefwaert *uyt*. Ald. bl. 49: *al en wist hy niet meer als dat hy* te Loefwaert *over boort moet pissen.* — En ook Winschooten zelf verklaart *te loever leggen* door »*loefwaarts* van iemand afleggen," in tegenoverstelling van *lijwaarts*. Men denkt hier aan Huygens' Korenbl. II. 148:

Daer allerley gevaren
Te Loefwaert en in Ly
Mijn gangen wedervaren.

en aan Tollens' N. Ged. I. 105:

Slaan loef- *en* lijwaarts *om, aan duizend nooden prijs.*

Een znw. *loever* is derhalve nog niet voldoende gebleken te bestaan.

Van het znw. *loef* had men in de 16de eeuw het bijw. *eensloefs* voor in ééne richting, recht toe recht aan (als wij zeggen); Meerman, a. w. 115: *Met het opgaen vande Son renden wy* eensloefs *na Delft toe.* Hooft, Ned. Hist. fol. 238: *Hy werpt zyn' kappoot wegh, streeft* eens loefs *naa 't hooft, springt in een pink.* (Nog twee and. pll. zie men in het Wdb. des Inst.) Sprankhuisen. Geestel. Bataille, 23: *om met* (*syn makker*) eens-loefs *te gaen in een Herberge of Danschool.* Vondel, Virgilius, 369: *hier op vlieden de Trojanen* eensloefs *met vollen ren te rugge* Brief van Corn. de Witt van 23 Junij 1667 aan Hunne Hoogmogenden (medeged. in de Rott. Courant van 25 Junij 1867): *omtrent een musquet schoot van de selve* (*vyandt*) *af synde, heeft hy* (*Van Brakel*) *hem de laghe ghegeven... ende soo* eens loefs *met een voorwint aengeklampt hebbende, heeft hem in een moment verovert.* Van Hoogstraten, Haegaenveld, 328: *iets horende dat hem prikkelde, nam* (*hy*) *voor* eens loefs *daer heen te rennen.* — De uitdrukking *eensloefs* komt in bet. geheel overeen met de bij Kil. voorkomende *eenswegs* en *eensgangs*, eadem via, protinus. 't Laatste kwam mij voor bij Vondel, Herschepp. van Ovidius, 141:

Zweeft Citnus en Giaer, ter rechte hant gelegen,
Voorby, en kiest eensgangs, *noit ommevliegens moe,*
De reisbaen overzee —

En 't zelfde woord zal men ook wel te lezen hebben bij Camphuysen, Sticht. Rijmen, I. 114:

Wanneer ghy dan we'erom zult komen van den tocht,...
Zal 't heyr, van bend aen bend, vercierlijck in 't gewaedt,...
Na Godts geheylight Huys eensgans *de voeten spoën.*

Men bezigde ook, almede in denzelfden zin, *eensloops;* dus de Levens van Plut. fol. 156; *in de plaets van* eensloops *recht tegen de Achaeiensen aen te vallen... vergat hy hem selven.* — Indien de afleiding van Tuinman, volgens welke *loeven* verwant is aan *loopen*, hoogd. *laufen*, oudd. *lofen*, *louphan*, juist is, dan zouden *eensloefs* en *eensloops* in allen deele overeenkomen. Ook Kaltschmidt acht het hoogd. ww. *laviren* verwant aan *laufen*.

Lombarderen—Lombarden.

Weil. heeft het ww. *lombarden* voor woekeren; eig. zal de bet. wel zijn lombard houden. In dezen zin lees ik *lombaarderen* bij Coornhert, Wercken, I. fol. 297: *dat hy immers voor al mijde, ja verlate alle handtwerck of neringhe, die hatelijck ende onrecht zy, als* lombaarderen, *woekeren en anderen.* — Dit kan de frequent. vorm zijn; wellicht ook de

basterduitgang *eeren*. Uit de ééne mij voorgekomen pl. is hier niet te beslissen. Een ww. *lombarder* schijnt het fransch niet te kennen.

Longeren—Langen.

Het frequent. *longeren* wordt aangetroffen in de Nieuwe Honigbije, II. 55:

Want, zo gy weêrkeert eer uw wonden zyn gesloten,
Zal 't wederspannig wigt op nieuws de meester zyn;
Met schiyten, vinniger, om uwe vlugt, geschoten,
In 't longerend *gemoet vermeerderen de pyn.*

Blijkbaar zegt dit woord: hakend. sterk verlangend, en komt het overeen met het neders. *lungern*, bij Tiling »doen blijken, dat men iets gaarne heeft, zijne begeerte door smeekend gebaar te kennen geven," in het pruisisch bij Bock *lunkern* »door onbeschaamd bidden op iets aandringen"; bij Richey *lungern*, minder juist omschreven door »loeren op iets, wat men gaarne heeft."

Het primitief is, wat den vorm aangaat, het eng. *to long*, verlangen, ernstig begeeren, nederl. *langen*, nog over in *verlangen*, doch vroeger gebruikelijk, en wel in den onpersoonlijken vorm. Dus Clignett, Bijdr. 305:

Een vos sach .i. besie hanghen,
Ende hem begonster omme langhen.

Maerlant, Spieg. Hist. I. 444:

Wi willen ende ons langhter *na,*
Dat die tijt come ende gha.

Walewein, vs. 5773:

Om hem te siene langhet *mi sere.*

Dus nog (doch persoonlijk) bij Van Nyveld, Souterlied. Ps. 41:

Recht als een hart langt *na een fonteyne.*

Dat het w. afkomt van het adj. *lang*, en dus eig. zegt zich uitstrekken, reiken, valt in het oog. Zoo leest men in den Statenb. Randt. op Ezech 24, vs. 25: *gelijck men om hooge nae yets reyckt ende* langt, *datmen geerne soude bereycken ende hebben.* — Ons *erlangen* is verkrijgen door het te bereiken, en men leest daarvoor *langen* bij Huisinga Bakker, Poëzy, I. 161:

Laet uw welspreekendheid en melody myn zangen,
Vol schoone Poëzy! den besten luister langen!

Ja ook in het eng. bij Halliwell is *to long* to reach, d. i. reiken.

Looveren—Looven.

Het prim. *looven*, d. i. met loof of groen bedekken, is mij bij onze schrijvers alleen voorgekomen met *om* saamgesteld; Boddaert Jun. Ged. (1827) bl. 54:

— ras zij dit krijgsvieraad
Met lauwerblaan omloofd.

En 76:

Nadat zijn hand zijn kelk met roosjes had omloofd.

Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 439:

— der ondeugd schaamtloos hoofd
Met het lauwerblad omloofd.

Van den Bergh, Longfellows Ged. 91:

— den boom, die met zijn takken
Heel den omtrek had omloofd.

Ten Kate, Dichtw. I. 31:

— duizend bosschen
Van winger(d)stammen, dicht omloofd.

Van der Hoop, Poëzij, 45:

Ontvlieden 't zonlicht in de dichtomloofde *twijgen.*

Het hoogd. zegt *lauben* voor loof krijgen, groen worden, in sommige streken ook voor »van loof berooven of ontdoen," en dus voor *entlauben*; zie Adelung. Vooral in 't oud- en middelhd. is *louben*, *belouben* en *verlouben* bekend; zie Benecke Onze Ouden daarentegen bezigden het frequent. *looveren*; Beatrijs, vs. 339:

Daar stonden vele rechte bome
Die ghelovert *waren rike.*

Parthonopeus (door Blommaert) 115:

Onder enen appelboom, die daer stoet
Scone ghelovert *ende ghebloet.*

Maerlants Nat. Bloeme, II. 108 (van den boom »agnus castus"):

In den lentin en lovert *hi niet.*
Als andre houts meeste pliet.

Ald. I. 110:

Dat die wolf neemt wilgenrise
Ghelovert *in sinen mont.*

Van Velthem, fol. 35:

So sach men daer alse vollike staen
Enen wijngaerd wel gedaen,
Geloverd, *ende met besien mede.*

Le Long teekende hierop te recht aan »met *lof* voorzien." Minder gelukkig was eene veel latere uitlegging in de N. Reeks der Werken van de leidsche Maatsch. VII. St. I. 130:

Doe ginc hi in ten foreeste...
Het was daer gelovert *wel.*

waarbij men leest: »Geprezen, misschien van het Fransche *louer*." Maerl. Rymbybel, vs. 5844:

Voor Gode leide hi die roede saen.
Tsanders daegs, bi Gods ghemoede,
Vondsi gheloverd *Aarons roede,*
Ende noten ooc ghewassen daer an.

Deze plaats maakt duidelijk, wat men bij denzelfden dichter, Spieg. Hist. III. 189, leest van christenridders, die hunne speren voor hunne paviljoe-

nen gestoken hadden:

Des ander dages hebsi mettien
Hare soachte gelovert *gesien,*
Alder gheerre, sonder waen,
Die maertelie souden ontfaen enz.

Dus ook meermalen in den Bijbel van 1477, b. v. Jerem. 2, vs. 20: *op elken hoghen berch ende onder elken* geloverden *boem so laechstu neder.* Ezech. 6, vs. 13: *onder elc bosch hout, ende onder alle* gheloverde *eyke.*

Bij Van der Hoop, Warschau, 106, leest men:

De borst ontgloeiend van den strijdbren Arabier
...sints eeuwen om zijn heldenmoed geloverd.

D. i. met zegeloof bedekt, anders *omlooveren;* dez. Columbus, 29:

Hy moet de jonge kroon omloveren
Met goudloof van een nieuwe zon!

De Thouars, Zriny, 38:

Ik keer in zegepraal, met d' eikenkrans omloverd.

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 194:

't Woud, ontdaan van lommerpracht,
Heeft hij flink in éénen nacht
Tak en twijgen versch omlooverd.

Oudaan smeedde daarvoor nog een andere samenstelling, Agrippa, 438: *dat hij daar niet te doen heeft met* gelaurloverden *en schoolgeleerden voor 't gestoelte.*

In overeenstemming met het boven vermelde middelhd. *belouben,* vindt men bij ons *belooveren;* Bloemkrans, 137:

O! wie kan de krans belov'ren,
Van 't metalen hart van Delf,
Die bereikt het blaauw gewelf enz.

Vollenhoves Poëzy, 413:

Men vlechte een' bloemkrans, schoon belovert.

Brender à Brandis' Kabinet, V. 60: *de ranken der* digtbeloverde *stammen.* — En voor *entlauben* het frequent. *ontlooveren;* Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. 7: *de* allesontloovrende *herfst.*

Frequentatieven op *ren* zijn mij van dit w. niet in de verwante dialecten voorgekomen: wel op *len.* Stalder heeft *laübeln,* met goudloovertjes bedekken, en jong loof van den wijnstok afplukken; en Schmeller *läuberln,* met loof spelen en loof eten, *abläuberln,* het loof afplukken.

Dat wij het subst. *loof* als collectief gebruiken, is bekend; vroeger evenwel beteekende het ook een enkel blaadje; dus Don Quichot, I. 349: *ik besta te beven als* een loof. Ogier, De Seven Hooftsonden, 37:

— *sonder te beven als* een loof *op den boom.*

Zoo ook de ontkenning *niet een loof;* zie mijne Lat. Versch. 95.

Loteren[1]—Lutsen.

Lutsen is de nederlandsche vorm voor het prim. van *loteren* of *leuteren,* in het vlaamsch bij de Bo *lutteren.* Kil. reeds stelde dat door hem vlaamsch genoemde w. gelijk met het frequent. en het Alg. Vl. Idiot. bevestigt die gelijkheid. *Lutsen* kwam mij voor in Meijers Oude Nederl. Spreuken, 87: *Ten valt niet al, dat* lutst D. i. alles valt niet wat *waggelt* of *los is.* De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 72:

Ach! siet mijn lichaem eens gheblutst,
En overgoten heel met wonden.
Ach! siet hoe mijn ghebeente lutst
Door uwe gramschap, en mijn sonden.

Janssen en Van Dale, Bijdr. VI. 331:

— *Te min sult ghy* lutsen
Den elleboghe *onder goede ghesellen.*

De aant. hierop zegt »bedriegelijk hanteeren"; misschien te vergelijken met ons »de *hand lichten* met iemand." In eene oude keur, bij Van Bleyswijck, Beschrijv. van Delft, I. 368, werd ond. and. verboden: *te drubbelen, met stocken springen, te* ludsen. — Het w. komt overeen met *lotschen,* bij Stalder wankelen, en *to lotch,* bij Halliwell kreupel gaan of hinken; voorts met *to loute,* bij Halliwell leuteren, talmen, *lotten,* bij Fulda, Germ. Wurzelw. 81 voorkomende voor wat elders »flutteren, fladern," nederl. flodderen, heet. Deze laatste vorm, die bij ons *loten* zou luiden, geeft ons het primitief volkomen. Als verwante adjectieven heeft Höfer *loder,* los, gezegd b. v. van een riem, een band, kousen, spijkers in den muur en tanden in den mond; Schmeller *loder, lotter,* los; Kehrein en Reinwald *lotter, lotterig,* los; Stalder *lotschig,* slap.

Als frequent. hebben de verwante dialecten *lottern,* fladderen; *lodelen, lödelen,* niet behoorlijk vast, licht bewegelijk zijn, bij Stalder; *lottera,* wankelen, bij Tobler; *lottern,* wankelen, bij Schmeller, en omslenteren bij Von Schmid, welk laatste bij Stalder *umelödelen* heet. Het eng. zegt *to loiter* voor talmen, *loiterer* voor treuzelaar, bij Halliwell *loitersacke.*

Deze verschillende beteekenissen vindt men insgelijks in ons *loteren* of *leuteren.* Dus vooreerst in den zin van los of bewegelijk zijn; Huygens, Korenbl. II. 87:

— *'t peuteren*
Van voor of achter-deur, om grendels te doen leuteren.

Apollo's Marsdrager, I. 160:

Geruste Tytier grypt zyn fluit van leutrend *ried*
Met was aan een gekleeft, en speelt het vreede-lied.

Hooft heeft daarvoor: *leuterigh riet,* zie het Wdb.

des Inst. Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 32: *een scherpe vochtigheydt op de wortels van de Tanden, die deselve doet* leuteren. Dietsche Warande, VI. 342: *Hoe sal men de tanden houden? Suyver ende reyn; want wie sulcke versuymt, die worden de tanden van slijme* loterende *ende verderven.* Houwaert, Lusth der Maechden, II. 325:

Sy was magher, mismaect van lichaem en handen,
En van den slijme loterden *haer de tanden.*

Vondel, Hippolytus, 41:

Hy trotse hengsten flux heeft in 't gàrreel geslagen,
En toomt hun monden met het leuterend *gebit.*

Oudaan, Poëzy, I. 27:

Schoon 't (Hoofdgebouw) schyn' te wank'len, noch te leuteren

Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 1193: *Buiten dat* leuteren *de Laaden gemeenlyk in zulke vermaakte Kassen.* Meerman, Com. Vet 105: *soo wy t' Overschie op de strate quamen, daar vlogen de Lensen uyt de Waghen, ende de geck* leuterde los *dat de paerden voor heen liepen.* — Dit *losleuteren* is al wiggelende losgaan. Zoo ook Valentijn, Werken van Ovidius, II. 256: *Nu begost gebint en voeg* los *te* leuteren. Vondel, Virgilius, 391: *d' Oude man...* leutert *te vergeefs om het punt met zijne hant uit te trecken.* — Hier beteekent het w. het wiggelen van de hand, die den pijl uit de wond tracht te halen.

Ten andere is de bet. figuurlijk, en dan verschillend toegepast. Hooft, Nederl. Hist. fol. 73: *dat hun lyf en goedt* leuterde, *als den Kardinaal van Granvelle... slechts lustte daarop... eenen aanslagh te maaken.* D. i. wankelbaar of onzeker was. Vondel, Hippolytus, 24:

— wie noch saechachtigh vraeght en leutert,
Leert weigren: —

D. i. hapert, niet vrijmoedig doorspreekt. Pers, Bellerophon, 132:

Schipper hebdy 't dan verpeutert,
Hebdy hier en daer geleutert,
Hebdy dan u Schip verboomt?

D. i. gehaperd, verkeerd gehandeld. Zie voorts het Wdb. des Inst. op Hooft, waar ook de bet. van talmen, dralen, voorkomt, die samenhangt met de nog gebruikelijke van beuzelen, beuzelend praten; dus Busken Huet, Schetsen en Verhalen, II. 290: *De oude man..* leuterde.. *iets van Onze Lieve Heertje* enz. — Zulk praten noemt de gemeenzame taal *leuterpraat.*

De bet. van los zijn werd mede toegepast op het verstand, op hetgeen men anders malen in 't hoofd noemt. Dus Westerbaen, Ged. II. 139:

Sottinne, dit en is maer leuteren *en droomen;*
Van een verkeerde sin sijt ghy hier ingenoomen.

Huydec. Hekeld. 96:

— wien het anderszins mag leutren *in 't verstand.*

De Haes, Verloren Zoon, 56:

Zyn zinnen leuteren, *of moeten spelevaren.*

Fokke, Boert. Reis, III. 214: *de koning.. die(n) het eigenlijk wat in 't hoofd begon te* leuteren.

Vandaar het subst. *loterbol*, voor iemand wien het in 't hoofd schort; Moons, Sed. Vermaeckspieg. 289:

Als Jupiter aenhoort dees jonghe loterbollen,
Hy schijnt om hun request van gramschap opgewollen.

En ald. 291:

Gaet henen malle maets, gaet henen Loterbollen.

Inzonderheid was aangaande zulk een loterbol het zeggen gewoon, dat hem de *kei loterde* of *leuterde*, vermoedelijk ontstaan door verbinding of opzettelijke verwarring van den ouden zotsnaam *Kei* met den *keisteen;* zie daarover de aant van prof. De Vries op Hoofts Warenar, 190—192. 'k Moet echter doen opmerken, dat de daar vermelde afleiding des woords *kei* van den keizernaam *Cajus* reeds vóór Tuinman is gegeven, t. w. door Jonctijs in zijn Toon. der Jal. II. 94. Zij is even onwaarschijnlijk als die, volgens welke *leuteren* eig. zou zijn *luiteren* van het adj. *lui;* zie Halbertsma's Woordenb. van het Overijsselsch. De spreekwijs is bij ons vrij oud; Hor. Belg. XI. 8:

Eens ter weecken lotert *haer* de keye.

Antw. Spelen van Sinne, 165:

Ick canse, die na tstof vander muelen haken
Daer de keye *maer* lotert *aen den eenen cant.*

Ald. 167:

Patroon, van blyschap ghevoelen wy die keyen
Duer kracht van u salve alree daer loteren.

En 370:

Ick hoor wel dat is als de keye *int hooft steect*
En hangt en lotert *voor en tallen sijden.*

Dryderley Refereynen (Rott. 1614), 80:

Maer 'trijn van de zotten die op 't hooft draghen veeren...
En de key lotert *haer —*

Bredero, Bron der Minnen, 64:

Ghy waert so quaet doen ic sey,
Dat de key
U achter 't oor leyd en lottert.

Deze vorm *lotteren* kwam boven in verschillende dialecten voor. Van zijne zotheid te genezen heette »van de kei gesneden te worden"; dus de Antw. Spelen van Sinne, 370:

Voor al moet ghy u vander keyen *doen* snijden.

Nog duidelijker bij Vondel, Hekeld. 63:

Wel zijnze aen de blaeuwe steen
Niet van de leuterkaei gesneen?

Dit *leuterkei* werd ook als scheldwoord gebezigd, Van de Venne, Sinnemal 81:

Al roepje somtijts leuter-key,
En plompen botte-muyl;
Wy segghen, dat dees allebey
Te gaer zijn even vuyl.

Het onsamengestelde *kei* gold mede voor zot, zie Oudemans Wdb. op Bredero; en dit werd tevens als adjectief gebezigd, Van Beaumont, Tijtsnipp. 14:

Ghy Roel en Griet, de wijl ghy bey
Syt even sot end' even key,
En bey hoe langer word hoe gecker.

Van ons *kei* heeft het beijersch dialect bij Schmeller *das Kei treiben* voor (met iemand) den spot drijven. De groote Geleerde, met ons taalgebruik in dit opzicht onbekend, wist de spreekwijs niet te verklaren.

Van *loteren* heeft men gesmeed *ontloteren* voor los of vrij worden; in Meulewels Misanthropos, 15:

— *nu bemerck*
Ick dat d' ontschroefde siel ontlotert *van 't gevoelen*
Der reden —

En van *leuteren* de samenst. *leuterbeenen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 347: *Eindlijk komt de oude koude winter. al rillende en* leuterbeenende *aandrentelen.* — En het vlaamsche *lutterspeekt*, los van sporten; De Bo, Ged. 133: *een* lutterspeekten *stoel.*

Voor *leuteren*, in den zin van onvast zijn in 't verstand enz. zeide men ook *reutelen;* zie dit w.

Loteren²—Loten.

Volgens Hoeufft, Bred. Taaleig. is te Breda en in Zuidbrabant *loteren* in gebruik voor *loten.* Ook in andere gewesten heeft dit gebruik plaats; althans in de Rotterd. Courant van 15 Sept. 1860 lees ik dat te Oudbeijerland *koek loteren* beteekent *koek verloten.*

In den zin van *lot*, aandeel, leest men *loting*, 't welk anders de daad van *loten* aanduidt, in de Levens van Plut. fol. 8 verso: *van de welcke Amulius als het aent deelen quam, twee* lotinghen *maeckte van alle haer goederen, stellende voor den eenen het Coninckrijck, ende voor den anderen alle 't ghereet gout ende silver.*

Louteren, zie Lauweren.

Luchteren—Luchten.

Dat *luchten* oulings bij ons gebruikt werd voor *lichten*, d. i. licht geven, zie men op het woord. Het frequent. daarvan trof ik aan in het tooneelstuk Margrietje (Amst. 1639), 23:

Weligh nachje, donckert niet,
Blinckt, Diana, luchtert *henen,*
Leydt u dartele Margariet enz.

Luiferen—Lubben.

Van *luiferen* geeft De Bo een voorb. met den vorm *luferen* uit De Dene:

Wellust tsvleeschs van den gheluferde *ghehaet.*

D. i. van den *gelubde. Luferen, luiferen*, is alzoo door eene verwisseling der lipconsonanten het frequent. van *lubben*, castrare, neders. insgelijks *lubben*, eng. *to lib.* Lexers Handwörterb. heeft het middelhd. *luppen* in dezelfde bet. die de Schrijver evenwel niet schijnt te kennen.

Kil. heeft het subst. *loyffer* voor ruin of gesneden paard; het w. *luifer* in het vlaamsch (evenals *lubber* in het nederl. volgens Oudemans' Bijdrage) wordt bij toepassing gezegd van personen, die onhandig, lummelachtig of ondeugend zijn. Voor den booze leest men het w. bij Croon, Cocus Bonus, II. 205:

Want wy moeten seker weten
Dat de luyffer *van de hel*
Ons al dicmaels taerten t' eten
Geeft met soeticheyt en spel.

Van dit nw. heeft het vlaamsch bij De Bo het denominatieve ww. *verluiferen*, door luiferij bedriegen, verschalken.

Luijeren—Luijen.

Het ww. *luijen* is thans verouderd Dus bij Hooft, Ged. fol. 63:

De zon, om deez' tijdt 's jaars is niet gewoon te luijen.

En fol. 78:

Hel is 'er drang, en drok, en nergens ziet men luijen.

Coster, Isabella, 56:

Op, op Jan Hen, op, wat soume by daach dus legghen luyen.

Vandaar ook *verluijen* bij Poot, Ged. I. 173:

Marre ik, entlyk traeg gekeert,
Nimmer zal mijn min verluien.

Ook *verloeijen;* Constth. Juw. 441:

't Is ai verloren wat hem totten bedel gaet schicken,
Sy verloeyen, *verleckeren groot metten cleene.*

De tegenwoordige, vooral gemeenzame taal zegt *luijeren* en *verluijeren*, die, ook vroeger, in den gewonen, zelfs in den dichterlijken stijl niet vreemd waren; Hooft, Ged. fol. 55:

Elk onderzaat is op de wet gewent te luijeren.

Bogaers, Gez. Dichtw. II. 1:

Hij luijert *nog in dons en deken.*

Brester, Verspr. en Nag. Ged. 199:

— *Het liefst is ons*
Te luijren *tusschen dek en dons.*

Ald. 174: *'t werkvolk* luijert. Statenbijbel, Randteek. op Spreucken 6, vs 10: *terwijle ghy u vast tot het slapen, ende* luyeren *begeeft, so sal de armoede u overvallen.* Boet. a Bolswert, Duyfkens ende Willem. Pelgrimage, 47: *Och Suster laet ons voort haesten, ende niet* loyeren *te komen tot onsen weerdigen liefhebber.* Fokke, Boert. Reis, III. 38: (*hij*) *bleef nog wat in zijn stoel zitten* luijeren, *en ziet, hij geraakte zoo vast in slaap* enz. Mevr. Bosboom Toussaint. De Delftsche Wonderdokter, III 233: *als ik zoo wat* luijerend *heen en weêr trantel.*

De Decker, Rymoeff. II. 302:

Die 't (*gewin*) *aen den disch noch in de veêren*
Noit heeft verluiert *noch verbrast*

Bekker en Deken, Will. Leevend, II. 314: *zynen rang te* verluijeren, *zyn verstand te verkwisten.* Elliot Boswel, In één Bandje, 100:

Vóór wordt steeds gepoetst en geschuijerd;
En achter, de dagen verluijerd.

Dit *verluijeren* is ook onzijdig met de beteekenis van lui worden; S. van Hoogstraten. Den Eerl. Jongeling, 15:

De Hasewint en fiere Brak
Verluyert *in den haart,*
Den Huyshont krijgt in ongemak,
Ter jacht, een Jagers aart.

Minder gewoon is *uitluijeren;* Fokke, Boert. Reis, III. 100: *dat hij... maar wat zou gaan liggen* uitluijeren, *een klein uiltje vangen.* — Niet minder *luijaardeeren;* Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 477:

— *wie hier* luyaerdeert, *en nau eens sou verterden.*

(*Verterden* is vertreden, den voet verzetten).

Weil. leidt *luijen* en *luijeren* van het adj. *lui* af, en niets schijnt ook meer voor de hand te liggen. Dan, daar de oorsprong van dit *lui* door hem zoomin als door anderen is aangewezen, geeft die afleiding geen volkomen licht aangaande de bet. der woorden. Als men bedenkt, dat de vormen *modderen* en *lodderen* staan nevens *muijeren* en *tuijeren*, dan rijst het vermoeden dat *luijeren* één is met *lodderen*, en het gebruik dezer woorden bevestigt dit. De uitdrukkingen »*op het bed liggen lodderen* en *luijeren*" worden in denzelfden zin gebezigd, en dat *luijeren* somwijlen ook eene andere uitspraak heeft of had, blijkt uit *loyeren*, dat boven voorkwam, en uit *loeijeren* bij Kil. in één der beteekenissen van *lodderen* voorkomende. Zie wijders op dit w. Ons woord *lui* is dan nauw verwant aan de primitiefvormen, die op *Lodderen* zijn aangevoerd. De vorm *lei*, dien Kil. naast *lui* stelt, verklaart het ww. *leyern*, *leiern*, dat veel duitsche tongvallen voor *luijeren* hebben; Schmidt b. v. verklaart het door langzaam arbeiden, traag zijn. Zie ook Huppel, Von Schmid, Berndt e. a. Schöpf heeft er van *müszig herumleirn*, *faul daherleirn.* Van dit *leijeren* is wellicht *leiferen*, volgens Oudemans' Bijdrage voorkomende bij Van Vaernewijck, Hist. van Belgis, fol. 81: *Den Bedelaers en sal door tlant te* leyfferen *niet toegelaten worden.* — Outzen heeft *loi*, *loay*, het neders. *loi*, en het akensch *läu*, waarvan *läuere*, langzaam of traag zijn, blijkbaar naar ons *luieren* gevormd en gebrekkig weêrgegeven. Kehrein heeft *lojern* voor lui zijn, luijeren, en het adj. luidt bij onzen Coornhert *loy* en *loey;* Werçken, II. fol. 82 verso: *Zijn zy te* loy *onder heur Coning Christo te strijden.* Fol. 134 verso: *heur* loeye *rust.*

Weil. geeft eenige samenstellingen met *lui* uit de volkstaal. 'k Voeg daarbij dat *luibak* voorkomt bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 922: *zulken, die zig zelven door ledigheid tot Armoede gebragt hebben; hoedanige* Luibakken *hier bovenal in de hoogste veragting zyn.* — Voorts dat *luilak*, in welks laatste lid ik een blooten uitgang zie, *luilok* heet bij Immerzeel, Voor Opgeruimden, 20:

Drie maanden verder werd haar man...
Een luilok, *slemper en hoereerder.*

Eindelijk, dat voor *luibuis* ook *luiwammes* gezegd wordt; Spatsier, De Deserteur uit Kinderliefde, 43: *Dat kan een lompe* Luiwammes *wel!*

Luimeren[1]—Luimen.

Weil. zegt: »Het voortdurend werkw. *luimeren* is, eigenlijk, langzamerhand de oogen vernaauwen, dikmaals het hoofd buigen, en dus zachtelijk in eenen ligten slaap vallen. Wij zetten er eene *s* voor, en zeggen, thands, *sluimeren.*" Of al wat hier wordt aangevoerd, werkelijk in de bet. van *luimeren* ligt, zou ik niet durven verzekeren en het is ook niet gemakkelijk uit het gebruik op te maken; want Weil. voert van 't w. niet één voorbeeld aan, en ook ik moet bekennen, het bij geen onzer schrijvers te hebben aangetroffen en alleen uit Kil. te leeren kennen, die het gelijkstelt met *sluimeren.* Weil. heeft zich dan ook bij zijne omschrijving slechts het beeld van een sluimerende voorgesteld.

Luimen, ofschoon nu verouderd, komt zooveel te meer voor. Vooreerst in de bet. van sluimeren of te bed liggen uit lust of luiheid, hetzelfde dus wat ook door *lodderen* en *luijeren* wordt aangeduid; Van de Venne, Wijsmal, 11:

Ey! laet ick (seyt hy) noch een lutje leggen luymen,
Die niet te veel verlet, hoe kan die veel versuymen?

Rosseau, De helsche Kermis, 18:
— hy heeft hem by me zoolen
Weder in het hooi verschoolen,
Luimden, *zonder kreuk, nog pyn,*
Tot Aurora met haar straalen,
Vee, en menschen aâm doet haalen.

Van Elsland, Gesangen, 189:
Een pypje doet ons luimen,
In het hoekje van den haart.

Alewijn, Beslikte Swaantje, 61:
— 'k was daer zo zoet
En mooy geraekt zo wat aen 't luimen,
En droomde juist van rype pruimen.

Verluimen is hetzelfde als *verluijeren;* Van de Venne, Belacch. Werelt, 224:
Laate we geen tijdt versuymen,
Of verleuren, of verluymen.

Inzonderheid is *luimen* bij het lodderen of luijeren een oog in 't zeil houden, op iets loeren; Vlaerd. Redenrijckb 162:
Waer sal d' ongehoorsaemheyt dan leggen luymen?

Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 67:
Als hy naer haer plach ligghen te luymen
Om haer te ontschaken, zoomen ghelooft.

Van de Venne, a. w. 12:
Datter mennigh Beurse-snyer
Sluypt deur Vrijster, luymt *deur Vryer.*

Ald 244:
— wanneerje statigh pronckt,
En wanneerje mijn belonckt
Sel ick onder 't Hoetje luime.

Cats, Wercken, I. fol. 223:
Ick weet soodanig volk sal eeuwig sitten luymen,
En maken dat de vrou wel haest sal moeten ruymen.

Moons, Sed. Vermaeck-Tonneel. 50:
Als g'u te waepenen versuymt,
Den vyant op u schade luymt

Croon, Cocus Bonus, II. 265:
(Hy) sent Spillioenen op de jacht,
Om op de ziel te luymen.

Camphuysen, Uitbr. der Ps 230:
Nu ghy slechs op uw' lusten luymt,
En stout verdertelt in uw' ruymt.

David, Vad. Hist. IV. 230: *hy* luimde *zelfs op de kroon van Engeland.* — *Beluimen* is beloeren, belonken, Huyg. Korenbl. I. 318:
Soo doen mijn' Bruyntjens oock, mijn Wijfjens uyt het woud:
Besiet hoe vriendelick sy my staen en beluymen;
Als seiden sy enz.

Vandaar *onbeluimd;* Willems' berijming van den Reinaert, 35:
Eenzaam zittende, onbeluimd

De boven voorkomende spreekwijs *liggen luimen* is ook verwisseld met *op zijn luimen liggen;* Porphyre en Cyprine, fol. 68:
Al houd ick my wat stil, dinckt vry, 'k lich op mijn luijmen.

Vondel, Noah, 12:
Een, onder schijn van dwaes, kon op zijn luimen leggen,
En naer regeering staen. wat valt 'er op te zeggen?

Luimen is hier de onbep. wijs als zelfst. gebruikt; den wortel des werkwoords gebruikt men op dezelfde manier; Luiken, Bykorf des Gemoeds, 72:
Terwyl de voeten slend'ren gingen,
Maar misgunst leide op zynen luim.

Zoo zegt men ook *op de loer liggen.* Minder goed heeft men daarvan gemaakt *op zijne luimen,* waarbij men aan een ander subst denkt; A. van Halmael Jun. Mathilda en Struensee, 71:
Wanneer hij niet, om des te strenger ons te straffen...
Op zijne luimen *ligt* —

En dat men werkelijk zoo gedacht heeft, blijkt uit Brender à Brandis' Proeven van Geschied- en Letterk. Oeffeningen, waar bl. 309 de uitdr. *hij ligt op zijne luimen* onjuist wordt gezegd »van iemand, van welken men iets eigenaartigs verwacht." en wat het znw. betreft, gelijkgesteld met *hij heeft zijne luimen* »van iemand, die tegen verwachting somtijds vrolijk is."

Westerbaen heeft *op zijn luipen liggen,* Ged. III. 717:
Eerst quam van Ingen, die langh op sijn luypen lagh.

Een subst. *luip,* dat Weil. opnam, is mij niet voorgekomen. *Beluipen* is hetzelfde als *beluimen;* Van de Venne, a. w. 104:
Waarom quaamje mijn bekruypen,
En van after stil beluypen?

Ook het Wdb des Inst. op Hooft, en Weil. (i v. *Luipen*) kennen dit woord

Gelijk het hoogd. *laune,* veranderlijk gemoedsgestel, bij ons tot *luim* werd (zie het volg. art.) heeft diezelfde taal voor *luimen,* dat hier is behandeld, denzelfden vorm met *n.* Bij Schmeller is *launen, launschen,* met het frequent. *launeln,* slaperig zijn, sluimeren; bij denzelfde, Cimbr. Wtb. *launeg,* zwak, treurig, *launegen,* bedroefd, neêr-

slachtig zijn; bij Von Schmid *launschen*, *lundschen*, *laundlen*, *lundlen*, lui staan, zitten of zich neêrleggen; waarvan het eng. *to lounge*, bij Halliwell *to lundge*, lui ledigloopen; bij Höfer *launeln*, sluimeren, *launig*, rustig, kalm, waarvan op het weder toegepast, niet koud of winderig. Dit laatste verklaart *luinig weder*, *in de luinte*, *beluinen*, zachter worden, vermeld in De Vrije Fries, IV. 341.

Luimeren[2]—Luimen

De Bo heeft *verluimd* en *verluimerd*, en noemt die als bijv. nwn. gebruikte verleden deelwoorden van het ongebruikte *verluimen* en *verluimeren*, d i. zijnen-luim of lust op iets zetten, verlekkeren.

Van den frequent. vorm zijn mij elders geen sporen voorgekomen, doch het prim. *luimen* vertoont zich in het hoogd. *launen*, bij Schmeller verdrietig zijn, bij Tiling en Richey *lunen* in kwaden luim zijn, boos zien. In het nederl. zegt men: *goed of kwaad geluimd zijn*.

De wortel *luim* is van het hoogd. *laune*, middelhd. *lune*, en het w. komt van het lat. *luna*, maan. Adelung vond die afleiding, door Frisch en Ihre gegeven, gedwongen en zonderling; zij is echter later door Grimm en anderen bevestigd; zie Benecke *Lune*, namelijk, kreeg van maan de bet. van stand der maan, voorts veranderlijkheid, geluksverandering, en eindelijk veranderlijke gemoedsstemming.

Van iemand, die in geen' goeden luim is, vind ik het w. *uitluimig* gebezigd door Oudemans. Wdb. op Bredero, 239: *Bouwen*, uitluimig *zijnde*, *dat zijne vrouw van een dood kind bevallen was*, *noemt haar weersoordig*

Luisteren[1]—Luischen.

Kil. heeft twee primitiefvormen van ons werkw. *luisteren* in den zin van met aandacht hooren; vooreerst *lozen* in dezelfde bet., en ten andere *luischen*, in den zin van schuilen ook met het doel om te beluisteren, en dus heimelijk luisteren. Etymologisch zijn deze beide wn. één, zooals ook het hoogd. *lauschen* zoowel luisteren als schuilen in zich vereenigt; doch *luischen* stemt in wortelklank met *luisteren* overeen, en komt — wat zoover ik weet met *lozen* 't geval niet is — bij onze schrijvers voor. In 't middelned. namelijk ontmoet men *luusschen* meermalen, zooals prof. De Vries heeft aangetoond in mijn Archief, II. 127 en volgg. Bij de daar gegeven voorbeelden voeg ik de volgende; Maerl. Sp. Hist. III. 265:

Donstaen peinsde in sinen zin,
Daer moenx gepeins luuste *in:*
Der mageden zone enz.

Ald. D II. 51 (naar de variant):

Die wart recht te rade aldus,
Dat hi selve luschen *soude*
Buten der vesten in enen woude
Daer bi, daer si waren geleghen.

Blommaert, Oudvl. Ged III. 97:

In wat manieren datmen de sonden
Bekinnen sal, die men doet dicke,
Ende elc soude op haren sticke
Gheset ende op haren graet.
Hoe datter in mach luschen *quaet.*

Maerl. Alexanders Geesten, II. 139:

Die wondere, die in woude luschen.

Van het oud- en middelhd. *losen*, dat steeds den zin had van ons *luisteren*, zie men tal van pll. bij Graff, IV. 1102 en volgg. en Benecke. Het vertoont zich nog in verschillende hoogd. dialecten, zooals bij Schmeller, Stalder, Tobler, Von Schmid, Schmidt en Schöpf is te zien. Lexer heeft *lous'n*, Schmeller *lusen* en Von Schmid *belausen*. De *t*, die zich in ons *luisteren* voordoet, treft men mede aan in het angels. *hlystan*, oudn. *hlusta* en het eng. *to listen*. Bij Halliwell is *listly* rad in 't hooren, en bij Bee *listener* het oor

Ons *luisteren* is bij Schmeller, Schmidt, Kehrein en Schöpf *laustern*; bij Schmeller, Stalder, Richey, Schambach en elders *lustern*, *lüstern*. Andere frequentatiefvormen zijn *lösseln* bij Stalder en Tobler; *läuseln* bij Von Schmid; *lusenen* bij Schmeller; en *lauern* (nederl *loeren*) bij Kehrein. Zie voorts nog verschillende andere vormen bij Diefenbach, II .67, en eene juiste afleiding van *luisteren* bij onzen Ypeij, Gesch. d. Ned. Taal, II. 264.

Diefenbach merkt t a p. te recht op, dat het nieuwnederl. en het zwitsersch *luisteren* niet alleen bezigen voor aandachtig hooren; maar ook voor inblazen, *raunen*, middelned. *runen*; zie voor het zwitsersch Stalder, II 187. Ons gebruik te dezen aanzien moge uit de volgende pll. blijken; Vondel, Poëzy, I. 148:

— *een geest my* luistert in mijne ooren
Dat d' eerste Zeeman is van 't schuim der zee geboren.

Ald. 700:

— *een galm van 't heyligh kerkgewelf*
Schijnt hem, alleen en stil, te luisteren in d'ooren: enz.

Dez. Zungchin, 14:

Wie kan verneemen wat men haer in d'ooren luistert.

Coster, De Rijcke Man, 28:

Komt laet ick u myn naem eens luystren in u oor.

Van Effen, Holl. Spectator, II. 480: *neemt een zyner vrienden de vryheid van hem* in 't oor te luisteren.

Bij verkorting werd deze uitdrukking *inluisteren;* Coster, Polyxena, 27:

Ghy luystert *het hem* in, *dat niemant het en mercke.*

Vondel, Elektra, 51:

'T zal goed zijn, dat men hem inluister *deze maeren.*

Dez. Altaergeh. 10:

Ick smaeck vergeefs, en kan noch niet verstaen
Wat 's hemels tolck den stammen in *wil* luisteren.

Dez. Virgil. Wercken, 11:

O winden, luistert *hier de Goden iet van* in.

Krispijn, Barbier enz. (Amst. 1729), 53:

— *Wat leg je malkaâr daar* in *te* luisteren?
Jy moet spreeken, dat ik het hooren kan, o ik hou niet van dat fluisteren.

Ockerse, Lijkrede aan het graf van Nap. 32: *alles, wat liefde of haat mij overdrevens zouden kunnen* inluisteren. — Op gelijke wijze vindt men *toeluisteren* gebezigd; Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 48: *de welcke (Apostel) nae een breed verhael van de Vaderen des ouden Testaments... haer dit troostelijcke besluyt soetgens* in de ooren toeluystert: *Godt en heeft* enz. Vondel, Adonias, 25:

Wat hy u heimelijck toeluisterde in uwe ooren.

Doch ook wel *luisteren* zonder voorzetsel; G. Brandt, Poëzy, III. 37:

De Kuisheit tradt voor aan, en luisterde *aan de Bruit*
De plichten die de schaamte in nachtgordynen sluit.

P. Moens, Joh. van Oldenb. 316:

Het (geestendom) luistert *zachte kalmte in 't moëgefolterd hart.*

Men kan vragen, of dit gebruik taalkundig goed zij. De eerste bet. van ons *luisteren* en van zijn prim. het oude *losen*, pleit tegen die van *fluisteren;* terwijl dit w. daarentegen door zijn vooropgaande lipletter bij uitnemendheid geschikt is om het inblazen van woorden aan een ander aan te duiden. Huydecoper, Proeve, II. 7, verkiest dan ook *fluisteren* boven het *in 't oor luisteren* van Vondel. Zijn aanteekenaar, Van Lelyveld, schijnt in die voorkeur niet te deelen; doch Bilderdijk, Korte Aanm. 51, keurt Vondels uitdrukking sterk af met de opmerking: »*Luisteren* is naar een geluid aandachtelijk hooren; maar *fluisteren* drukt de inblazing van 't mommelend geluid des sprekers in 't oor des hoorders uit; en de *fl* heeft er de zelfde kracht als de *vl* in *vloeien, vlage,* of *fl* in 't Lat. *fluere* enz" Intusschen, al gaat men niet zoo ver als Weil. die, bij zijne behandeling van 't woord, van de bedrijvende bet. van *luisteren* uitgaat, als ware deze de eerste en eigenlijke; moet toch erkend worden, dat de afleiding van 't gen. ww. niet zoo bepaald en uitsluitend de bet. van aandachtig hooren medebrengt. In 't hoogd. *lauschen* zoowel als in 't nederl. *luschen* ligt als hoofdbeteekenis een heimelijke toeleg, doch die zich op verschillende wijze openbaart, hetzij door aandachtig of heimelijk toe te hooren, hetzij door zich te verschuilen, op de loer te liggen, zacht aan te sluipen en derg. Mij dunkt, de opvatting van zachtkens iemand iets in 't oor te blazen is daarmede niet in strijd, en eenmaal in zwang gekomen, behoeft zij niet te worden gewraakt; al moge men overigens, om den wil van de duidelijkheid en van de eigenaardige vorming van *luisteren* en *fluisteren*, het wenschelijk achten, dat men het eene niet voor het andere gebruike.

Bedenkelijker is het goed te keuren, dat schrijvers der 17e eeuw het onzijdige *luisteren* bedrijvend bezigen; zie de pl. uit Hooft in mijn Archief, I. 222; doch zoo ook Heyns, Bartas' Wercken, II. 1. 68:

Simon u broeder is wijs, dien luystert *als een Vader.*

Vondel, Bespiegelingen, 38:

— *daer wort geen ziel verduistert*
Door 's lichaems damp, en wolk. daer spreekt ze God, en luistert
Geheimenissen *van natuure nooit verstuen.*

Wij hebben in bedrijvenden zin *beluisteren*, anders *afluisteren;* Meerman, Com. Vet. 131: *maer de woorden uyt sijn mondt* afgheluystert *werden.* — En Jonctijs *onderluisteren*, Tooneel der Jal. II. 333: *die zoo lang van huis loopt, dient niet te naau zijns wijfs lusten t'* onderluisteren.

Mijn Taalk. Mag. I. 317, vermeldt als geldersch dialect het ww. *luisteren* in de uitdrukking *het waer steet te luusteren*, als het noch vriest, noch dooit. Dit zal op te vatten zijn »zich in 't onzekere schuil of stil houden," om te zien naar wat zijde het weder zal overslaan.

Er bestaat nog een ander fig. gebruik van *luisteren*, dat Weil onvermeld laat, namelijk in den zin van scherp aankomen; *dat luistert nauw* zegt men van zaken of voorwerpen, die juist aan of in elkander moeten passen en niet de minste afwijking in vorm of uitgebreidheid kunnen toelaten, b. v. de sleutel in het werk van een slot. Zoo leest men bij Fokke, Verzam. der Werken, XII. 24: *wij moeten die (tranen) zoo voorzigtig uit de groote flesschen laten druipen... even of men druppeltjes medicijnen wil innemen, en nog* luistert *het veel nauwkeuriger.* — Hiertoe behoort de samenstelling,

in Vlaerdings Redenrijckberg, 96:

Hout het Schip uyt de ly,

Wiens nau luysterich *roer u handen wert bevolen.*

Bij de samenstellingen, door Weil. op dit w. vermeld, is te voegen *luisterscharden*, waarvan zie op *Scherdelen.* Van het ww. *luistervinken* trof ik een voorbeeld aan bij Crous, Josephs Droev' en Bly-einde Spel, I. 21:

'k Sie ginds haar...

Staan luistervinken *en te knikken mee de kop.*

Luisteren²—Luzen.

Ons ww. *luisteren*, bij Kil. ook *lusteren*, in den zin van blinken, glanzen, schijnt wel eene overneming van het lat. *lustrare;* doch het w. heeft in de duitsche talen verwanten genoeg, om op zich zelve te staan, of liever die verwanten zijn met de latijnsche en romaansche vormen van eene gemeenschappelijke familie. Diefenbach merkt op, dat bij *luisteren* de bet. zoowel betrekking heeft op het zintuig des gezichts als op dat des gehoors, en dat daardoor b. v. het friesche *lüstern* voor monsteren door Outzen met het lat. *lustrare* gelijkgesteld is. Daaruit zou volgen, dat van ons tweede *luisteren* het primitief gelijk is met dat van het eerste, en ook Bild. Verkl. Geslachtl. II. 200, schijnt dit in te zien, hoewel zijne voorstelling aldaar wat verward is; doch in den diepsten grond moge dit waar zijn: gelijk de beteekenissen, zoo hebben zich ook de vormen, die ze uitdrukken, van elkander onderscheiden, en van dit *luisteren* laat zich zoowel als van het vorige, den oorspronkelijken vorm aanwijzen. Het blijkt al dadelijk verwant aan het nederl. *glijsteren* (zie dit w.), en het prim vertoont zich dus in *glijzen*, middelhd. *glizen*, d. i. *ge-lizen*. Daarmede komt overeen het oudnoordsch *lysa*, lichten, bretonsch *luicha*, *lucha*, lichten, blinken, lat. *lucere*, en andere vormen, zie Diefenbach, II. 147 en 148. Als nederlandsch primitief geef ik derhalve *luzen*, dat met invoeging der *t luusteren* of *lusteren* en voorts *luisteren* geeft.

Dit frequent. voor blinken is wat verouderd. Men leest het in Vlaerd. Redenrijckb. 239:

Daer is een Koninck noch die onsen glants verduystert,

En een bepeerlden staf die herelicker luystert.

Vondel, Poëzy, II. 615:

— *allerklaerst ten toon*

De gouden zonne luistert.

Dez. Pascha, 55:

— *wanneer de Sonne* luystert,

't Manen-zilver wert verduystert.

Zie wijders Huydec. Proeve, II. 536. *Ontluisteren* komt wederkeerig voor bij Vondel, Poëzy, II. 623:

De blaeuwe hemel zich ontluistert *al met eenen.* en het anders gewone bedrijvende *opluisteren* onzijdig bij Beets, Cam. Obsc. (5e druk), 52: *zijne grijze oogen* luisterden *eerst op.* — Met *opluisteren* komt in het overeen *doorluisteren*, dat mij voorkwam in den Nederd. Helicon, 113: *een soo uytermaten schoone Kercke, dat al konde men eene maken van 't alderlouterste gout, ende die* doorluysteren *met d' alderdierbaerste edelghesteenten*, enz. — *Omluisteren*, dat ik bij Weil. mis, heeft Beeloo, Toon- en Mengelp. 21:

Een edle majesteit omluistert *al zijn daan.*

Uit de verwante dialecten zijn hier te vermelden de frequentt. *lüstern*, *uplüstern*, in het Brem. Nied. Wtb. en bij Danneil opsieren; en *lauscheren*, bij Schambach opvlammen.

Lukkeren—Lokken

Volgens Epkema, op Japicx, 281, wordt het frequent. *lukkeren* in Noordholland nog vaak gehoord voor telkens verlangen, hunkeren, trek hebben; van het friesche *luwcken*, dat ond. and. almede beteekent »trek hebben naar iets, verlangen, begeeren." Dit *luwcken* nu beantwoordt aan het neders. *luken*, trekken, bij het haar bij voorb., nederl. *lokken*, dat eig. een trekken of aantrekken is. In het zwabisch is *lückern*, *verlückern*, een heimelijk voornemen ontdekken, *ablückern*. *auslückern*, een geheim uitlokken. Het hoogd. *lockern*, *ablockern*, is aftroggelen, bij Schambach *luckern*.

Lunderen¹, zie Lenteren.

Lunderen²—Luiden.

Lunderen, ook *londeren*, is in De Bo's Idiot. weêrklinken, weêrgalmen, zooals het gehuil van wilde dieren of donderslagen in de bosschen, en wordt aldaar genoemd een frequentatief van *luiden*, met de ingeschovene *n*, van welke inschuiving aldaar gehandeld wordt bl 724 en 725. De Schr. bezigt het w. zelf in zijne Ged. 29:

Het lunderend *gebrom van den triomfklokdonder.*

En bl. 49: gelunder *Van feestklaroenen.* — Ik weet ook geen ander primitief aan te wijzen, maar meen ter bevestiging van de gegevene verklaring te kunnen aanvoeren, dat in verwante vormen van het ww. *luiden* zelf de *n* wordt aangetroffen. t. w. in het angelsaksisch. Van *hlyd*, geluid, klank, heeft die taal het ww. *hlydan*, *hlydnian*, *hlynan*, *hlynsian*, klinken, galmen, enz. Volgens Diefenbach, II. 567, zegt het oudnoordsch als subst. *hlunkr*, weêrgalm, en *hlunka*, weêrgalmen, hol klinken.

Lunteren, zie Lenteren.

Lusteren, zie Luisteren².

Madderen—Madden.

Volgens De Navorscher van 1871, n°. 10. bl. 532, is *madderen* in Noordholland »tobben, sukkelen, met alle inspanning aan iets of ter bereiking van iets werken, zonder het doel te naderen." Het primit. daarvan. *madden*, heeft Dähnert, die dit verklaart door »onhandig te werk gaan," en de afleidingen *madderig* en *madderij* heeft voor onhandig, ongeschikte handeling. De bet. van het frequent. wordt in andere dialecten gewijzigd; bij Huppel *maddern*, zich bezighouden, vooral met smerige zaken; bij Danneil in water of modder woelen; bij Vilmar *mäddeln*, smerig maken; bij Von Klein *maddern*, eene zaak bederven door te veel aanraken; bij Fulda spijs met handen aanraken en zich daarmede bezoedelen; bij Danneil *maddeln*, jonge vogels of ook vleesch door te veel behandelen bederven; bij Schambach *maddeln*, *maddern*, dikwijls dieren betasten, pijnigen, martelen; bij Richey *maddeln*, pijnigen, kwellen. — Deze laatste bet. doet door sommigen der genoemden het w. beschouwen als verbasterd uit *martern*, *martelen*. Deze bet intusschen schijnt overdrachtig en afgeleid uit die, welke Dähnert aan *madden* toekent.

Mangeren—Mangen.

Kil. en Ten Kate, II. 671, hebben *mangeren* voor ruilen, handelen, hetzelfde woord derhalve met *Mangelen*[1], zie dit woord. De *r* vertoont zich mede in het middelhoogd. *manger*, handelaar, waarvan nog bij Von Schmid *fleischmanger*, vleeschhandelaar, *hühnermenger*, *fischmenger* enz. In de Werken van Rabelais, II. 199, leest men van een' kleêrmaker, die al zijne stoffen versneden had, dat hij: *wierd verweesen door 't Gerecht om alle die versneeden stoffen aan sijn* mengers *weder te betaalen* Het oorspronkelijke heeft hier: *chalans*. — Bekend is het eng. *monger*, thans alleen in samenstellingen (*cheesemonger*, *ironmonger* enz.) gebezigd, doch bij Halliwell afzonderlijk voorkomende voor koopman of handelaar, alsmede voor een klein handelsvaartuig.

Kil. acht *mangeren* het eigenlijke woord, waarvoor om de euphonie *mangelen* gezegd is. Clarisse verklaart de reden hiervan niet te bevatten; zie Brender à Brandis' Mag. IV. 91. 'k Vermoed, dat Kil. daarbij zal gedacht hebben aan de vormen met *r* in de verwante talen.

Maskeren—Masken.

Masken, dat overeenkomt met het fr *masquer*, eng. *to mask*, komt bij ons voor in de afleidingen *ontmasken* en *vermasken*, in denzelfden zin gebezigd als het gewone *ontmaskeren* en *vermaskeren*. Dus 't Banket der Ghoden, 66: *de Mommers 't spel te grabbel ziende, ghingen zich* ontmasken, *om hoofdt voor hoofdt te spreken*. Rodenburgh, Poëet. Borstweringh, 426:

Vermomt, vermaskt *zy spelen schuyle-vinkxken schuyl.*

Over den oorsprong dezes woords is zeer uitvoerig Schelers Dict. Etymol.

Ook het subst. *mask* voor *masker*, fr. *masque*, eng. *mask*, komt bij ons voor; Hooft, Ned. Hist. fol. 709: *verduistren van den eighendoom der waaren, onder* masken *van looze namen*. Fab. Vert. en Leerd. (Haag, 1805), bl. 91:

Geen kleed kan onse schande dekken,
Maar in dit leven slegts verstrekken,
Als maske *op 't aardsche schouwtoneel.*

Voor *ontmaskeren* heeft Hooft *ontmasscheren*, Henr. de Groote, fol. 30: *Margarite, Henrix gemaalin, verhault, dat zy .. met hare staatdochters, zonder die* t'ontmasscheren, *eenen van de gevangenen wel behendelijk in vrouwengewaadt hadde weten uit te helpen.* — De zonderlinge spelling schijnt in verband te staan met den vorm *masche*, dien Kil. voor *mascke* heeft, op grond van de door hem aangenomen verwantschap of identiteit van *mask* of *masker* met *maas* (van een net), als zijnde *masker* eig. iemand, die zich onder een net verbergt, anders bij hem een *netboeve*, *netrabbaud*, bij Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. Aantt. 61, verklaard door »een nachtlooper, die een net over het hoofd had hangen, om door de *masken* (lees *mazen; masken* is neders. of deensch) of gaten te kunnen zien, maar zelf van anderen niet gezien, ten minste niet gekend te kunnen worden." Over deze en andere afleidingen van *masker* is breedvoerig gehandeld door Diez, I. 268, en Scheler, i. v. Het Wdb. des Inst. op Hooft verklaart *ontmasscheren* door *ontmaskeren*, met verwijzing naar *Masche*, en op *Masche* vindt men dit verklaard door »vlek." Dit geeft niet veel licht.

Masscheren—Masschen.

Beiden bij Kil. voor bevlekken, bezoedelen. *Masscheren* is ook *masschelen*, zie derhalve de verdere verklaring op dit woord. *Bemasscheren*, door Kil. mede in denzelfden zin opgegeven en door Van Hasselt nader gestaafd, komt reeds voor in de Reis van Sinte Brandane, Blommaerts Oudvl. Ged. II. 14:

Pec hadden hem die helsche vianden
Ghewreven an lijf ende an baert;
Die huut was hem ter vaert
Swart bemasschert *ende berompen.*

Dus ook Van der Cruycen. De Spreeckw. van Salomo, 409:

Soo staen op lof en eer, dat hy het noyt vergheeft,
Als iemant hem misschien sijn eer bemasschert heeft.

De Harduyn, Goddel. Wenschen. 262: *ô vuyle vlecken, waer toe zijt ghylieden soo langhen tijdt* bemaschrende *mijn aenschijn?*

Mazurkeren—Mazurken.

In De Gids van 1857, D. II. 435, leest men: *zette zich een Napolitaansche uitgewekene aan de piano en ging aan* het mazurkeren *en polkeren.* — Dit ww. moet beschouwd worden als een frequent. van *mazurken*, d. i. de poolsche dansmuziek uitvoeren, bekend onder den naam van *mazurka* fransch *masurk*, *masourka*. Een fr. *masurker* vond ik nog niet. Verg. *Polkeren*

Meerderen—Meeren.

Gelijk de telwoorden *meer* en *meerder* alleen in zooverre verschillen, dat het laatste nadrukkelijker is dan het eerste, zooals trouwens de vorm van den vergrootenden trap meêbrengt kan het ww. *meerderen* geacht worden sterker in bet. te zijn dan *meeren*. Van dit laatste zie men in het Wdb des Inst. een paar voorbeelden uit Hooft.

Van Hasselt geeft op Kil. en Oudemans in zijne Bijdrage eenige voorbb. van het ww. *meerren* voor *meerderen:* ik moet echter doen opmerken, dat dit *meerren* niet gelijkstaat met *meeren*, maar, naar 't gebruik onzer Ouden, geschreven werd voor *meeren*, 't welk dus met invoeging der *d* 't zelfde is als ons *meerderen*. Zoo leest men — om slechts deze ééne plaats aan te voeren — Passionael, Winterstuck, fol 160: *Om vier saken* (d. i. *oorzaken* of *redenen*) *bootscaple die engel maria dat sinte elizabeth een kint droech. Die eerste is om die bliscap te* meerren. — Men zeide ook in hetzelfde tijdperk reeds onverschillig *vermeeren* en *vermeerderen;* Vaderb. fol. 34: *op dat si sinen name niet en souden* vermeerderen... *doe riep dye duvel altijt meer ende meer ende* vermeerde *beide sijn name ende sijn lant.* — Anders pleegt *vermeeren* in gebonden stijl gebruikt te worden, en in proza als bij uitzondering, b. v. Coornhert, Wercken, I. fol. 211: *soo dat met* het vermeeren *mijnre jaren, mijn zonden* vermeerden. Vondel, Ovid. Heldinnebr. 57: *de vrees zelf* vermeerde *de liefde* Hooft, Ned Hist. fol. 805: *driehondert dienaars* vermeerden *de sleep.* — Zoo ook *vermeering;* Coornhert, a. w. fol. 9: *tot haar verderven ende* vermeeringhe *haars verdoemelijcx wroeghen.*

Minder uit zucht tot regelmatigheid, dan wel uit de gewoonte om achter de *r* eene *s* in te voegen, schrijft De Harduyn *meerste* voor *meeste*, Uitgel. Dichtst. 105:

Altijt hun meerste *vreught was die hun* meerst *beswaerde.*

De Vlamingen schoven die *s* ook in de ww. *meeren* en *vermeeren;* Janssen en Van Dale, Bijdragen, VI. 168: *alle dese vors cueren ende ordonnantiën zullen staen te minderne ende te* meersene *bi scepenen van Brugghe.* Ald 349: *altoos behouden der eerlicheyt van scepenen dat te moghen minderen ende* meersen. Belg. Mus. VII. 264: *alle de voornoemde pointen ende artijclen meughen dekin ende officiers..* vermeersen *ofte verminderen.* Despars, Cronijcke van Vlaend. IV. 19: *blijtscepe... welcke bovendien noch veraugmenteerde ende* vermeersde, *deurdien* enz.

Mekeren, zie Mekkeren.

Mekkeren—Mekken.

In het Tijdschrift De Nederl. Taal, III. 37, vestigt de hr. Buser de aandacht op eene »taalverrijking," bestaande in de overneming van het hoogd. *meckern* door een onzer dichters, in den Alm. v. h. Schoone en Goede, 1855, bl. 107:

't Geitjen mekkert *onder 't afdak*
Achter 't armlijk woonvertrek.

'k Moet intusschen doen opmerken, dat die overneming reeds in de vorige eeuw was geschied door Berkhey, Eerbare Proefkusjes, 243: *Het teder Lam en 't* mekkrend *Ooi.* Ald. 345: *gelijk een teder Lam al* mekkerende *de stemme der zooglievende Oojen erkent.* — En dat ook prof. Lulofs in de eerste uitgave (1823) zijner Nederl. Spraakkunst, 346, *mekeren* opnam als in onze taal een dierlijk geluid nabootsende. Daarna sprak dezelfde Geleerde in zijn Reistogtje naar Hamburg, I. 323, van het »*mekeren* van geiten en schapen."

Het primit. *mekken* gebruikte Berkhey, Nat. Historie van Holland, IV II. 159: *het* mekken *der geiten.* Bijzonderh. der Vorsten (Vertellingen, D. II.) 20:

Van 't poesje maeuw, 't gekrol en 't snorren;
Het mekken *van het schaepje blae.*

Adelung kende den primitiefvorm niet; in het na diens dood uitgekomen Idiotikon van Stalder komt hij voor, onder den vorm van *meken*, *meeggen*, daarna bij Schöpf *meggen*. Dit *meken* en *meeggen* bewijst dat de lange *e* in de spelling bij Lulofs niet zonder allen grond is. Bij overdracht is *mèkeren* bij Schröer en *g'mèkeln*, *gmèkern*, bij Schmeller lagchen; *meckern* bij Von Schmid weenen, weeklagen, en *meckeln* bij denz. als een bok of geit

rieken. Andere afgeleide wwn. zijn *mäggelen*, *mäkelen*, bij Stalder; *mékezen*, *gmékezen*, bij Schmeller; en *meggez'n* bij Schöpf voor geluid maken, van dieren en menschen gezegd.

Metteren—Meten.

De Bo heeft *metteren* voor »beramen, gedurig bezig zijn met iets te overleggen, zijn vernuft inspannen om een geheim te kennen, eene moeijelijkheid te overwinnen." — Als primitief stel ik het gewone nederl. *meten*, vooreerst om het overeenkomstige in de bet. van dit w. en die van beramen. Voorts omdat, volgens De Bo, de uitspraak van het frequent. ook *mèteren* is, overeenkomende dus met die van het fransche *mètre*, nederl. *meter*. Ook de engelsche volkstaal zegt voor *to mete*, meten, kortaf *to met*, zie Halliwell. — Het verdient wellicht mede opmerking, dat de taal van Wales en Cornwallis voor *meten* meer dan één frequent. vorm bezit, t. w. *meidro*, maat, regel, of grens van iets bepalen; *madra*, iets in overweging nemen, zich op iets toeleggen; *medra*, beschouwen, enz. in welke beteekenissen evenzeer eene uitbreiding van die van *meten* wordt aangetroffen als bij het vlaamsche *metteren;* zie Diefenbach, II. 78.

Mijmeren—Mijmen.

Dit w. is van duisteren oorsprong. Het schijnt bij ons in de eerste helft der zeventiende eeuw in zwang gekomen te zijn, voor zwaarmoedig of ingetrokken peinzen, ook suffen, dutten, raaskallen. Het Brem. Nieders. Wtb. heeft *mimern* en verklaart dat door »verward in 't hoofd zijn, verward denken en spreken, en diep over eenige ramp nadenken." Richey denkt daarbij aan het ijlen van den kranke. Strodtmann verklaart het door diep in gedachten gaan. De hoogl. David geeft als bet. op »in stilte over iets nadenken, op iets droomen; zie Nederl. Ged. door prof. Willems uitgeg. 274.

Dat in de vermelde beteekenissen *mijmeren* bij de nederl. schrijvers steeds voorkomt, kan door eenige voorbeelden uit vroegeren en lateren tijd blijken. Het oudste mij bekend is ontleend aan Despars, Cron van Vlaend. II. 301: *daer viel diversche goede lieden van eeren buytermaten diverschelick of spraken, murmureerden ende* mymerden, *niet zonder groote jalousie.* D. i. op ontevreden wijze peinsden. Krul, Pamp. Wereld, I. 286:

Zy suft waer dat zy gaet, zy mijmerd *in de zinnen.*

Dez. Helena, 4:

Ick mymer *daer ick stae, dwael selver in mijn reen.*

J. G. Tengnagel, Verwoestingh der St. Naerden, 5:

En vreest niet voor 't is tijdt; want vrees doet mijm'rent *quijnen.*

Nomsz, Soliman. 17:

Hoor toe, mynheer! gy schynt te mymren, *of te slapen!*

Riemsnijder, Proeven van Dichtl. Kleinigh. 15:

— mymerend *gedroom van sterk verhitte kranken.*

Bekker en Deken, Ad. en Theod. II. 363: *Hy is droefgeestig; en als men van de Hertogin spreekt, dan* mymert *en zucht hy.* Lublink, Thomsons Jaarg. 61: *Wanneer hy vervolgens op het ledikant zich* mymerende *nederwerpt, dan ontvliedt de slaap zyn hoofdpeuluw.* Fokke, Verzam. der Werken, IV. 142: *hij lag den geheelen nacht... te* mijmeren, *hoe hij het aanleggen zou.* D. IX. 147: *Tantalus.. lag al den tijd... bij zich zelven te* mijmeren *en te malen.* D. XII. 3: *Ik... geraakte... welhaast aan het* mijmeren, *en eindelijk aan het droomen.* Lulofs, Louise, 199: *Moet dan een geestelijk Heer zich altijd de hersenen breken en* mijmeren? Halbertsma, Het Geslacht der Van Harens, 113: *weet zij ook allerlederst te* mijmeren, *met een wijsgerig oogje in nacht en eeuwigheid op te blikken.* Bilderdijk, Brieven, IV. 241: *eenig ijlhoofdig* mijmeren. Bl. 321: *dit woelig* mijmeren *der ontstelde hersenen.* Dez. Affodillen, I. 13: *ik zwoege en hijge in* mijmerende *lust.* David, Vaderl. Hist. III. 584: *vond hy geraden hem op te sluiten, en liet hem inderdaed een jaer* mymeren *in het slot* Ten Kate, Dichtw. V. 107:

Daar zat ik neêr en mijmerde *en daar viel*
Een sluimring op mijn oogen —

Ald. 229:

— Zij ook, zij minde in 't dwalen
En mijmeren *in de eenzaamheid.* —

Dezelfde dichter heeft de beheersching met *van;* Ald. II. 165:

Nooit mijmert *hij weêr* van *zijn lentebegin.*

Oudemans in zijn Wdb. op Bredero, 504, wijst op het transitief gebruik van *mijmeren.* Dat komt ook elders voor; Bekker, Bet. Weereld, III. 64:

Nooit iet so sottelyk gemymerd *en gedroomd,*
Of 't dwase Jodendom verkoopt het onbeschroomd.

Bilderdijk, Navonk II. 106:

Werd dan de wareld kindsch, en mijmert *ze in heur grijsheid,*
Dat onverstand en waan en onbedrevenheid
In alles wetten geeft? —

Loots, Nieuwe Ged. 60:

— zij kust, kust andermaal
Het kind, en legt het neêr, en mijmert *deze taal:* enz.

In het Orangien Lelyhof vind ik *mimmeren* gespeld, 43:

Al sprackmen hem veel goets, hy vreesde valschen waen,
Hy heeft gesucht, gesteent, gemimmert, *of gekneutert.*

Dat zal zijn: zwaarmoedig gepeinsd. Zoo ook in Van der Veens Zinneb. 228:

Hoe verwaerloost hy sijn tijdt
Desen Dichter, desen dutter;
Waer 't niet beter, waer 't niet nutter,
Dat hy in de vysel stiet?...
Voor dit schrijven, voor dit mimm'ren,
Sou hy Peperhuysen timm'ren,
Dat waer seker wel soo goet.

In Van Manders Bethlehem, 34, leest men het frequent. met *len:*

Slaep, die uyt t' hooft veel mijmelens *verdrijf.*

waar de bet. almede lastig en zwaar peinzen is. — Adelung gewaagt, III. 307, van een holl. w. *mijmer*, donker, 't welk mij onbekend is; alleen vind ik in Brender à Brandis' Kabinet, III 14, dat Carpentier aan Mimus het vermogen toeschrijft van »te verdonkeren"

De wortel van het w. ligt waarschijnlijk in het eng. adj. *mim*, volgens Halliwell »gemaakt stil," en volgens Brockett »gemaakt in manieren, vooral op vrouwen toegepast"; de eerstgemelde voegt daar met gelijken zin de allitereerende uitdrukking *mimminy primminy* bij. Wright heeft ook nog een adj. *mimping* (dat op een ww. *mimp* terugwijst) voor gemaakt sprekende of gaande. Grimm denkt aan eene verwantschap met het angels. *mimor*, *gemimor*, memoriter notus, *mimerian*, memoria tenere (D. Myth. 1835, S. 222). En Diefenbach (II. 29) aan het goth. *maminjan*, spotten, een spotachtig gezicht zetten, waarmede overeenkomt het beijersche *memmezen*, *memmeln*, herhaald bewegen der lippen, zacht spreken, ook een verdrietig gezicht zetten.

Onze Hooft bezigt het ww. *bemijmeren*, Ned. Hist. fol. 473: *De eenzaamheit der plaatse*, 't bemymeren *haars ongevals, baarde de jongste mistroostigheit.* D. i. het somber bepeinzen. — In de aant. op deze pl. (uitg. van Siegenbeek, c. s) III. 405, wordt herinnerd, dat in de noordsche mythologie *Mimers bron* in den staat der afgescheidenheid de bron is van nadenken en gejammer. 't Komt mij voor, dat die aanwijzing de strekking heeft om het ww. *mijmeren* van dien godennaam af te leiden. Liever hebbe men met Grimm, t. a. p te denken aan een ouden vorm, die *mimmen*, *mimen*, *mijmen*, zou luiden, waaruit zoowel *mijmeren* als *Mimer* en andere verwante noordsche godennamen zijn gesproten.

Met een ander voorzetsel heeft Tollens, N. Ged I 100:

Hij waakt zijn nachten door, doormijmert *ganische dagen.*

De afgel. zelfst. en bijv. nwn. geeft Weil.; 'k geef daarvan enkele voorbb. Bilderdijk, Brieven. IV. 316: dit gemijmer *van een zieke naar geest en lichaam.* Focquenbroch, Werken, I. 225: *Vol nare* mymering *gedurig te droomen.* Bl. 328: *De Dichter zingt* de mymeryen *Van Gallus.* Huygens, Korenbl. I. 297: *'t geheim van 't* mijmerigh *gesegh.* Immerzeel, Ged. I. 5: *'t* mijmrig *brein.* Oudaan, Aand. Treurigh. 75: *'t* mijmerachtig *trentelen.* — De samenst. *mijmerziek* hebben Bilderdijk, Krekelz. I. 46, en Ten Kate, Dichtw. V. 228.

Mijteren—Mijten.

Van het bekende insekt de *mijt* heeft Weiland *vermijten* »door *mijten* verteerd worden"; liever zou ik zeggen »tot *mijten* overgaan, *mijten* worden." Onder onze schrijvers kwam mij dit ww. voor bij Blasius, Dubbel en Enkkel (Amst. 1670), bl. 11:

Hy leit hachlijk al vermijt
Iewers onder een Sark gesmeeten.

Meer vindt men het frequent. in dezelfde bet. Van Bleyswijck, Beschryv. van Delft, I. Nareden, bl. 5: *Papieren van voorleden eeuwen... in* vermyterde *kisten en kassen gelijck als verstickt en versmoordt leggende.* Oudaan, Voorschad. 29:

— niet alleen het leem vermijtert *en vermeelt,*
Maar ook het ijzer word vermorzelt en vermalen.

Ald. 63:

O beendren —
Hoe zeer gy zijt verdort, vermijtert, *en vergaan.*

Dez. Uytbr. over het Boek der Ps. II. 107:

Hun wezen, en gestel, ontmaaxelt, en vervallen,
Vermijtert, *valt tot stof, vergaat tot niet met allen.*

Ald. 231:

— hun rif van vlees en benen..
Moet vermijt'ren, *en verslenssen.*

H. Dullaert, Ged. 119:

De Zegetekenen...
Die tyd nog ondergang vermytren *nog bederven.*

Dez. heeft ook *mijteren;* ald. 112 (op het graf van Seneka):

Hier mytert *Seneka wiens deucht de dood verschoonde.*

Miksteren—Misschen.

Miksteren ontmoet men in Die Cirurgie van mr. Jan Yperman, 265: *als die materie es ghedigereert met siropen diere toe hoeren* ghemixtert *met aq. fumun terre ofte andere water.* — 't Is een naar het lat. *mixtum* of fr. *mixte* gesmeed frequent.

voor het bij Kil. voorkomende *misschelen*, van *misschen* (oudhd. *miscjan*) mengen; zie op dit w.

Milderen—Milden.

Een ww. *milden* biedt reeds het oudhd. *miltjan*, Graff. II. 726; middelhd. *milten*, zich over iemand erbarmen, in 't gemoed verzachten en zoo verzachten in 't algemeen. Vandaar ook nog bij Stalder *milden*, *milten*, zacht worden; bij Von Schmid *unmilden*, onbarmhartig zijn.

Evenals 't hoogd heeft ook Kil het frequent. *milderen* voor verzachten Nogtans komt dit w. met uitzondering der vlaamsche schrijvers, in onze taal weinig of niet voor. De reden hiervan is wellicht daarin gelegen, dat het adj. *mild* bij ons minder den zin van zacht of week had, dan dien van goedgeefs, mededeelzaam, nauw in verband staande met de aloude bet. van barmhartig. Men leest het w. bij Bormans, Parthonopeus, 203: *al wordt (de uitdrukking) nog door het bijgevoegde* .. gemilderd. Hiel, Ged. (Arnh. 1868), bl. 80:

Het klonk zoo tooverachtig zoet,
En milderde *mijn gemoed.*

Meer echter met het voorzetsel *ver;* Conscience, Jacob van Artevelde, III. 80: *Reeds waren zyne gedachten door nieuwere uitzigten zeer* vermilderd. Dez. Moeder Job, 107: *men kon echter aen zijne eenigzins* vermilderde *uitdrukking bemerken dat de brief van Hugo hem diep had getroffen.* Dez. Arme Edelman, 7: *zyn blik* vermilderde *en nam den helderen glans der tevredenheid aan.* — De afl. *mildering*, bij denz. Jacob van Artevelde, II. 125: *de steden eenige* mildering *in de uitoefening van haer regt te doen brengen.* Van Beers, Levensb. 74:

Om mildering *te brengen in zijn lot.*

Het straks vermelde zwabische *unmilden* doet verstaan, wat de rederijker bedoelt, in de Schadtkiste der Philosophen, fol. 299:

Dies bid hy d' Hemel slechts om een kleyn maetlijck goedt.
Want d' overvloedigheyd vergierieght en ommildert,
Daer tegen maetlijckheyd gesegg'lijck wesen doet.

T. w. *on-mildert*, d i onmild of onbarmhartig maakt.

Milveren—Milven.

In het Alg. Vl. Idioticon is *vermilveren* hetzelfde wat bij ons *vermijteren* heet (zie *Mijteren*). De mijt noemt men in 't hoogd mede *milbe;* vandaar bij Stalder *milbig*, door de mijt opgevreten; bij Schmeller *zermilben*, door de mijt verteerd worden. Van dit *milben*, door eene gewone letterwisseling *milven*, is *milveren*, *vermilveren*, *vermilferen*, *vermulferen;* zie voorts De Middelaer, II. 292.

In 't middelhd. is *milwe* ook stof, bij Schmeller *mel*, *melb*, *melw*, en *milwen*, *milben*, tot stof worden of maken; nederl. *mul*, *mulm*, *melm*, *meluw*, *meel*, enz. Ik kan niet denken, dat deze wn verschillend zijn van de vorige. Het insekt kan den naam verkregen hebben van zijne kleinheid of van den toestand, tot welken het de voorwerpen brengt. De woorden stammen allen af van (*ver*)*malen*, fijn maken.

Mimmeren, zie Mijmeren.

Minderen—Minnen.

Dit *minnen* komt bij onze oude schrijvers werkelijk voor; Grimbergsche Oorlog. II. 275:

Want sere gemint *was haer conroot*
Men vincse daer by vier, by viven.

De variant heeft *gheminderd*. Maerlant in Willems' Mengel. 57:

Nu siet of hi niet val ende minde,
Die Godsscape noyt en kinde.

Ook in *minderen* vindt men niet altijd bij hen de ingevoegde *d;* Passion. Winterstuck, fol 78 verso: *Hier en binnen alst goet* minrede *ende ment deelde so quaemt lucien brudegom te weten.* En lager aldaar: *dat sy enich goet* minrede. Somerst fol. 152 verso: *omdat si* (t. w. *die engelen*) *die quellinghe vercoelen ende* minren Tunnicius (uitg van Hoffmann), 1?: *Als de spyse* minnert, *so vormert sik de hunger.* — Dus ook het znw. *minnering;* Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol 141 verso: *die* minneringhe *des goets*

Modderen—Modden.

Modden is bij Kil in modder wroeten, en bij Bouman, De Volkstaal in Noordholland, »kladden, morsen, vuilmaken." Het frequent in den eersten zin heeft Danneil. Bij Weil is *modderen* eene gracht uitbaggeren, eig. derhalve *ontmodderen*, en dat komt werkelijk voor; Wagenaar, Amsterdam, II. fol 65: Het modderen *van byzondere persoonen in der Stede graften, welk, dikwils, ontydig geschiedde, is... verbooden geweest* — Het ophalen van den modder gaf aanleiding tot de fig. bet. van opwaarts brengen, niet alleen in *to mud*, bij Halliwell »to bring up," maar ook in het frequent. bij Hooft, Ned Hist. fol. 97: *de zaaken willends te verbrodden, om stof tot strafheit . uit den grondt te* modderen. — Met eene andere toepassing beteekent het w. in den modder vast raken; Bilderdijk, Ziekte der Gel. 5:

Niet slechts bedriegt men zich in 't kiezen van zijn streek,
Verzaakt den ankergrond, en moddert *in een kreek.*

Bij H. van Halmael is het w. misschien baggeren, De Edelmoedige Vrinden, 16:

Wat zou jy geweest zyn, had je my niet gekreegen?
Zo wat staan moddren, *of wat schöen zitten veegen?*

Door modder waden, Ten Kate, Dichtw. II. 175:

Dan weêr moddert *zij door 't water,*
Waar de Waard haar meê omplascht.

Het is vreemd, dat Kil. dezen frequent. vorm niet kende. Men vindt toch *bemodderd* of *bemoederd* bij Maerlant, Leven van St. Franc. vs. 8166:

(*Als*) *hi bekennen niene mach*
Van den voeten ooc de wonden,
Om dat si bemoedert *stonden,*
Seide Fransoys te hem met moeten:
Vach de muedre *van minen voeten.*

D. i. met modder of slijk bedekt. Evenzeer eig. is de bet. bij Fokke, De Vrouw is de Baas, II. 36: *daar het voorzeker zindelijke Vrouwen hard moet vallen... door de slordigheid der Mannen... hare gronden* bemodderd... *te zien.* — Eenigszins fig. in den Statenbijbel, Job 16, vs. 16: *Mijn aengesichte is gantsch* bemoddert *van weenen* — Eindelijk hebben wij *vermodderen* onzijdig voor tot modder of troebel worden; Bilderdijk, Kerkred. van Merle d'Aubigné, 150 *De stroomen staan thands in de laagten te* vermodderen. Da Costa, Kompl. Dichtw. III 112:

— *den stroom des bloeds..*
Bevriezen laten of vermoddren *in zijn buizen.*

En bedrijvend voor tot modder maken, troebel maken; Bilderdijk, Vaderl. Oranjez. 150:

Alleen zijn dorst en lust aan 't heldre water boeten,
En 't ovrig nijdiglijk vermoddren *met de voeten.*

Zie ook den Statenbijbel, Ezechiel 32, vs. 2: Cap. 34, vs. 18 en 19.

In het dagelijksche leven zegt men *eene zaak modderen*, d. i. schikken, regelen; in dezen zin schijnt het woord genomen voor 't lat. *moderari* Onzes inziens intusschen laat *modderen* in dezen zin zich verklaren uit dien van modderig of troebel maken; waarvan zie nader op *Muijeren.*

Bij de talrijke samenst. bij Weil. voorkomende, ontbreekt *moddergang*, dat Ten Kate bezigt, Dichtw. I. 145. Men zie voorts ook *Moddelen.*

Moeijeren—Moeijen.

In den roman van Walewein leest men vs. 9616:

Die sonne sceen utermaten hete,
So datsi temoyert *van swete*
Waren. —

En vs. 10417:

Alse dit horde die capstelein
Sprac hi te minen here Walewein:
Ne temayert *ju in ghere maniere!*
Ic sal heden utesenden sciere
Bede om vriende ende om maghen.

In hedendaagschen vorm zou de eerste pl. luiden: *vermoeijerd* van zweet; en de tweede: *vermoeijert u*, en in beide kan men denken aan een frequent. *vermoeijeren*, afkomende van *vermoeijen*, in denz. roman *vermoyen* gespeld, vs. 9621:

Dat si nieuwer te ghere stede
Teneghen bome mochten comen,
Ende voeren. alsic hebbe vernomen,
Also vermoyt *tote over noene.*

Zoo leest men b. v. ook in Der Leken Spieghel, III. 153:

Weet ooc dattie arbeit
Die aen die scrifture leit
Moeyet *alle des menschen leden.*

waar een der varianten heeft *Moyt*, d. i. *vermoeit*, afmat.

Op het frequent. *vermoeijeren* valt intusschen eene bedenking te maken. In de verzen onzer Ouden mocht men dikwerf in woorden van drie en meer lettergrepen eene verplaatsing van den toon in acht nemen; zie Jonckbloet, Middenn. Ep. Versbouw, 71. In het aangeh vs. 9616 uit den Walewein valt het accent op de derde lettergreep, en moet de vraag rijzen of de Dichter ook *temoyeert* bedoeld hebbe, waarbij men dus aan een basterduitgang en niet aan een frequentatief te denken heeft. Die bedenking wordt ondersteund door de omstandigheid dat in hetzelfde ww. elders inderdaad een basterduitgang wordt aangetroffen. Zoo leest men in den roman van Lancelot, B. II. vs. 3988:

Walewein was temayheert *sere,*
Ende hi was vermoyt *so onsochte,*
Dat hi thoeft niet op heffen mochte.

Ald. vs. 4248:

Maer vander tale temayhierde
Walewein doe herde sere,
Ende toende bliscepen mere
Dan hem sine herte gaf ende sijn sin.

Vs. 10541:

Nu varen wi uut, lieve here,
Ende laet ons hen oplopen sere
Dat si daer bi temayeren,
Bedi in andren manieren
Ne sullen wise niet moegen doen vlien.

En vs. 19350 (van eene vrouw, die ontboden was om des ridders wond te genezen):

— *alsi sijn evel vernam*
Sine woudene niet temayeren,
Alse die niet kinde sine manieren.

Hier wordt men belet, een frequent. ww. aan te nemen. In de aangeh. pll. intusschen loopen de vormen des woords zeer uiteen, zoodat men aan misverstand of slordigheid te denken heeft. Nog verder van 't spoor gaat B. III. vs. 8391:

— *Hen quam daernaer*
Ene donkerhede, dat si van dien
Deen den anderen niet conde gesien,
Ende si worden temayrt *das.*

D. i. zij werden dit *moede*. De schrijfwijze in den Walewein is zonder twijfel de regelmatigste, en al neemt men aldaar in *temoyert* en *temayert* eene verplaatsing van den accent aan, dan behoeft men daarom nog niet aan een uitgang *eert* te denken; even weinig b. v. als aan een ww. *vercoeveeren* of *prikéllen*, wanneer *vercoeverden* door Jonckbloet (t. a. p.) en *gheprikelt* door Bormans (zie Leven van Sinte Christ. 318) op de derde greep worden geaccentueerd.

Molferen, zie Molsteren.

Molsteren—Molten.

Volgens den heer Buser is *molsteren* in Overijsel het scheppen uit den zak van een gedeelte van het gemalen graan, tot loon voor den molenaar; zie het Nieuw Nederl. Taalmag. III 242. Het ww. kwam mij voor in een Besluit van Koning Lodewijk, gegeven te Haarlem, 28 Sept. 1809, en waarvan het eerste Artikel dus aanvangt: Het molsteren *of scheppen der Granen... door het geheele Rijk zijnde afgeschaft geworden, om... in Gelde te worden vervangen, bepalen Wij* enz. — Het subst. *molster* is gemeld maalloon; dus Nijhoff, Gedenkwaardigh. uit de Gesch. van Geld. I. 380: *dat (koern) salmen ons ende onsen erfnamen opter moelen voer der borgh malen. um niet, sunder enigerhande* molster *daer af te nemen* Ald. 433: *dat sij den luden genoich van gemaill sullen doen, ind sullen* molsster *nemen daernae.* Van Hasselt, Geldersche Maalt. 161: *den Moelen mit allen synen toebehoiren syne Majesteit overgevende ofte denselven hem ende die synen Erven in Erfpacht toe laeten voer... behoudelyk dat hy schuldich sal syn die Gemeynte te gerieven ende niet meer van* molster *ofte loen toe nemen, dan men... gewoentlick is.* Dez. Geldersch Maandw. I. 377: *dat alle die moelens van nu voirtaen nyet meer neemen off heysschen sullen dan halve* molster. Huygens bezigt het w. eenigszins anders, Korenbl. II. 409:

Laet ick die steenen leegh, sy breken all' haer' kracht
D'een op den anderen, en moeten sich verslijten:
Soo hoefter Molster *toe, daer in sy mogen bijten.*

dat niet anders beteekenen kan dan maalstof, graan om te malen.

Nevens *molster* plaatst Kil. *molter* en dit schijnt in de verwante talen de gewone vorm geweest te zijn. Benecke heeft *multer*, Schmeller *multer* en *mülter*, Kehrein *molter*, Halliwell *molter*, Hunter App. *moolter*, Brockett *mooter*, *mouter*, en Von Schmid *milter*. allen in den zin van een maalloon, bestaande in zeker gedeelte (de laatste zegt een zestiende, een twintigste of een vierentwintigste) van het te malen graan, of ook voor het recht, om dat loon te heffen, in 't fransch *mouture*, oudfr. *moulture*, bij Schilter *multura*, *molzer* en *mulzer*. Als frequent. ww. hiervan heeft Brockett *to mouter*, Kehrein en Schmidt *moltern* en Von Schmid *vermiltern*, benevens *molzern* en *mulsern*, het heffen van maalloon op den voorschreven voet, in 't oudfr. *moulturer*.

Ons ww. *molsteren* is dus, met invoeging van *s*, ontstaan van *molteren* en dit is regelmatig af te leiden van een ww. *molten*, welks wortel aan te wijzen is in het oudhd. *molta* bij Schilter, maalloon, oudfr. *molte* of *moulte*, waarvan het laatste bij Roquefort het recht tot het nemen van maalloon aanduidt, doch het eerste de meer uitgebreide bet. van »droit seigneurial sur les productions de la terre, et qui se payoit en nature."

Ook de *t* in het ww. die we reeds in *mulsern* zagen wegvallen, maakte voor een anderen medeklinker plaats, t. w. voor de *v* of *f*. Vandaar misschien bij Benecke *mulve*, *mulvane*, *mulvihe*, ald. »dunkle" genoemd en nergens thuis gebracht, doch vergeleken met *mulzer;* zekerder *molfert*, te Breda en omstreken nog hetzelfde als *molster*, in den Teuthonista *molfter*, zie Hoeuffts Taaleigen. Vanhier wederom, met weglating der *t*, *molferen*, volgens Buser, t. a. p. in Gelderland en naar onder mij berustende schriftel. aant. ook te Deventer gebruikelijk voor het overijselsche *molsteren*.

Mommeren—Mommen.

Het frequent. is (om het rijm) gesmeed door J. David (Donaes Idinau), Lot van Wysheyd ende Goedgeluck enz. 105:

(*Die*) *de phantasien te veel ghelooft,*
En de weecke hersenen te luttel om-lommert,
Die gheckelijck spreekt, seer wijselijck mommert.

Het prim. *mommen* is zich maskeren, een maskerade vertoonen; dus Anna Bijns, Refer. II. 45:

Ist deught voor 't Sacrament storten de lampen?
En achter straten met tortsen loopen mommen,
In geestelijcke habijten met fluyten, met bommen?

Zie Kil., Huydec. Proeve, I. 475, en Oudemans op Bredero. Men vindt het w. (althans bij Huydec.) verward met een ander *mommen*, dat zeker dobbelspel aanduidt, van 't welk ik handelde in De Taalgids, II. 57. In dien zin kwam mij sedert het w. nog voor in Serrures Vad. Mus. III. 126: *dat enech geselle... speelde met teerlingen, 't sy dobbelen, passen oft* mommen, *oft enich ander tuyscherye bedreve.* — Bij de gegeven voorbeelden van *mommekans* voeg ik nog dit uit Ogier, De Seven Hooftsonden, 156:

Misselijck is misschien dat waer een momme-cans;
K' en sou die avontuer al evenwel niet wagen.

En van het werkw. daarvan gemaakt, Coornhert, Wercken, I. fol. 395* verso: *O schielijcke veranderinghe, dats waerlijck onstadighe* mommecansen *van 'tgheluck.*

Monderen—Monden.

Vermonderen is hetzelfde als *vermonden*, d. i. vermelden; Despars, Cron. van Vlaenderen, II. 29: *zo dat noyt man van dierghelijcke ongheregelthede ende rudesse der zelver riviere* (d. i. *Seine*) *en hoorde* vermonderen. — Zie voorts over *vermonden* op *Mondigen*.

Monkeren—Monken.

In het vlaamsch hetz. als *monkelen*, d. i. pruilen, grimlagchen; zie de Idiot. van De Bo en Schuermans, en voorts *Monkelen*.

Moorderen—Moorden.

Het frequent. *moorderen* ontmoet men eenige malen in Maerlants Spieg. Hist. t. w. I. 342:

Nachts so stont up die keitive,
Daer soe sliep ende dat kint mede,
Dat hare up getrouwechede
Bevolen was, ende morderde *tkint.*

Ald. 353:

Die Juedsche wijf, die bi hare saten,
Horden dien name, dien si haten,
Ende wildense morderne *om dat wort.*

Ald. 384:

Also sere ontsach hi tleven,
Dat hi trike up wilde gheven;
Want hi emmer wanen woude,
Datmenne daer omme mordren *soude.*

D. III. 78:

Daer en halp en gheen verdinc,
Hine morderdene *of dedene slaen.*

Ald. 117:

Thote, die sente Lambrechte
Morderen *dede buten rechte.*

En 364:

Want si there wereloes saghen
Haer volc morderen *ende jagen.*

Insgelijks in den roman van Walewein, vs. 10591:

Al hebbi minen helm durbroken,
Mijn lieve kint sal sijn ghewroken,
Dat ghi morderet *jammerlike.*

Dus ook *vermoorderen* in Maerl. aang. w. II. 364:

Dat si den cloester storen souden
Ende si den abt vermorderen *wouden.*

D. III. 102:

Want daer na quam in Cycile
Constantijn met vele scepen,
Ende hevet Mesentius begrepen
Entie vermorderden *sinen vader.*

Ald. 274:

Keyser Otte heeftene ghevaen
Ende in enen kaerker ghedaen,
Daer hine vermorderen *dede.*

Bl. 278:

Edelfrijt die was sijn moeder,
Die Edewaerde vermordren *dede.*

En 311:

Die den mordere sparet iet,
Hi vermordert *tonnosele diet.*

Deze frequent. vorm vertoont zich reeds in het goth. *maurthrjan*, angels. *myrdhrian*, en het middelhd. *ermurderen* en *vermürdern;* hij leeft nog in het dialect. *mördern* (bij Schöpf), *ermördern*, *dermürdern* (bij Schmeller) en in 't eng. *to murder*.

Mopperen[1]—Moppen.

In het Nieuw Ned. Taalmag. III. 243, wordt *mopperen* gebracht tot het overijselsch dialect; in Zuidholland is het w., althans in den laatsten tijd, insgelijks in zwang voor pruilen, mokken, pruttelen (uit ontevredenheid). Dus ook bij Cremer, Anna Rooze, III. 201: *ondertusschen zat die stakker... onschuldig te* mopperen *op een kantoor.* — Als eene soort van stop- of vloekwoord leest men ald. 247: *Wel* afgemopperd *pas zoo kort uit het klooster!*

Het primit. ww. heeft Weil. in dez. bet. en men leest het bij schrijvers uit de vorige eeuw; Lentfrinck, Hovaardye in Armoede, 39:

Gy mopt *nog om den hoon, u heden aangedaan,*
Ga naar uw kamer, laat de wraak op my maar staan.

Alewijn. De Puiterveensche Helleveeg, 59:

— *Ei, wil niet langer* moppen,
Hy zal 't niet meêr doen. —

Poët. Mengelst. van Kunstl. spaart geen Vlijt, IX. 228:

Geen raad geen voorbeeld van zijn meêgevangen baaten,
Die, meer bezadigd in zijn leed,
Den tijd al moppende *versleet.*

De Regts Mengeld. 81:

(*Dat*) *'er geen katten*
Ten huizen uitspatten
Met beulingen, dat 'er om wordt gemopt.

Men zeide ook *op iemand moppen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 69: *Daarom* moptense *alle op mij, en 't heele gros mompelde.* — Weil. ontleent het w. van den hondennaam *mop.* Liever denk ik aan dit w. in den zin van mond, bij Weinhold *moppe, muppe; mopsig, mupsig,* knorrig, ontevreden, *mupsen,* pruilen. In 't eng. is *mop* een scheeve mond, en *to mop* zulk een' mond trekken. — Bij Halliwell is *to mop* zich bedekken, zich inbakeren, en dit verklaart ons *bemoppen;* Hooft, Ned. Hist. fol. 231: *by licht van toortsen, om te gaan,* bemopt *om 't hooft, en in lange kleederen.* Rodenb. Poeet. Borstweringh, 378:

De tijts alwerckingh heeft de moedicheyt verneert,
En 't oude hooft bemopt *met witte gryse haeren.*

Oudaans Poëzy, I. 309:

Een kaal gerimpelt vel bemopt *met muts en doeken.*

Hiervan zal de *mopmuts* wel haren naam hebben, als die, meer dan andere mutsen, het hoofd bedekt; Weil. meent dat zij dus heet »om de gelijkheid" met den hond (!). Voor een hoofdbedeksel heeft Oudaan *bemopsel,* Uytbr. over Job, 114:

Hy maakt zich op by avond-schemering,
Daar hy om 't hoofd een vreemd bemopsel *hing.*

Mopperen[2]—Moppen.

In Cremers Anna Rooze, I. 321, leest men: *Als ik m'n zin mocht volgen dan moest een kleine of groote honderd pop de lucht in... We* vermopperen *soms wel wat meer voor vuurwerk in Rotterdam, en zoo'n arme drommel van een vuurwerkmaker moet ook leven.* — De zin van dit *vermopperen* is blijkbaar: geld besteden, en het w. zal zijn van het znw. *mop,* in de gemeenzame spreektaal voor geldstuk niet ongewoon, en op de aang. bl. voorkomende: *Je wilt nu maar eerst eens weten of er* moppen *zitten.*

Morteren—Morten.

In plaats van *mortelen,* d. i. klein maken (zie dit w.) vindt men *morteren* en *vermorteren* bij Coornhert, Odyssea, I. 58:

Tbreyn sprong op d'aerde, en tblwel droop wt de ghemorterde *wonden.*

Dez. Wercken, I. fol. 57 verso. *schrickelijcke Donderslayhen van de doodtslaande Wet, om sijn steenen Herte te* morteren. Fol. 195: *deze worden met grouwelijcke Donderslagen strengelijck* ghemortert. Fol. 297 verso: *daar twee harde steenen t' samen stooten, daar* morteren *sy malkanderen.* Fol. 72 verso: *dat hy ghekomen is om den* ghemorterden *van Herten te ghenesen.* Fol. 219: ghemorterde *Aerde.* D. II. fol. 38: *hy besluyt sijnen vyanden,* mortert *haer stalen muyeren.* D. I. fol. 173 verso: *t' Hooft vertreden,* vermorteren *ende vernielen.* — Vandaar *mortering;* ald. fol 9: *noodigh tot* morteringhe *vander hardtneckighen Zondaren.*

Volgens mij verstrekte schriftelijke aantt. is *morteren* in het vlaamsch nog in zwang. Voor *mortel* heeft Kil. *morter,* eng. *mortar,* fr. *mortier,* lat *mortarium,* het neders. *marter,* en ook dit znw. heeft Coornhert, Odyssea, I. 45:

Maer wigaende docht my een golf aen morters *te wrijven,*
Tegens een scherpe roots, daer de baren op braken.

En in zijne Wercken, II. fol. 85 verso: *sich self... altijt weder te stooten tot* morteren, *aen een selve steen.*

Moteren—Modden.

In Maerlants Rymbybel leest men vs. 31356:

Het waren witte marberstene
Ghepoliciert, dicke cubitus vive,
Ende x. breet..
So suptilike ghemotert *dus,*
Dat, daer die stene quamen te samen,
Die liede altoos niet vernamen,
Elk tor ne dochte .i. steen wesen.

De bedoeling is duidelijk: de marmeren tegels waren gepolijst en zoo kunstig saamgevoegd, dat men niet kon bespeuren waar zij aan elkander sloten; men hield elken toren slechts voor éénen steen. Prof. David teekent op *ghemotert* aan »gemorteld, met mortel vervoegd." Dichter bij ware nog *gemorterd,* met *morter* verbonden; zie *Morteren.* In ieder geval valt bij die verklaring de *r* uit het ww. weg. Juister wellicht ware het te denken aan *moteren,* met lijm of klei bestrijken, van *moter,* bij Benecke slijkachtig lijm, hoogd. *moder,* nederl. *modder,* bij Schmeller *motter,* neders. *mutter,* slijk. De uitgangs-*r* in deze wn. behoort niet tot den wortel, blijkens het eng. *mud,* hamburgsch *mudde,* akensch *mutt,* pruisisch en lijflandsch *mott,* en men mag dus een nederl. ww. *modden* aannemen, voor met slijk bestrijken, hetwelk beantwoordt aan het eng. *to mud,* bemodderen.

Motteren—Motten.

Motteren is »stofregenen" in Boumans Volkstaal

van Noordh. Het primitief *motten* is bij Weil. misten, nevelen, van *mot*, ald. heel fijne regen, mist, nevel. Dus bij Oudaan, Uytbr. over Job, 177:

De wolken, op zijn wijzen raad,
Ontdaan in mot *en dijzig weder*, enz.

Hiervan ook het adj. *mottig;* Vondel, Horatius' Lierz. 29: *Jupijn schept* mottige *winters.* — Verg. *Mottelen.*

Mouteren—Mouten.

Het ww. *mouten* is hier niet te nemen in den zin, dien het w. bij ons heeft, t. w. (zegt Weil.) »het bier met *mout* wel verzien"; beter, dunkt mij, »het graan door weeking in een staat van gisting brengen": maar in de oorspronkelijke bet. van week of lenig maken in het algemeen, eng. *to melt*, angels. *meltan*, *miltan*. Voor ons ww *mouten* heeft het hoogd bij Schmeller *malzen* en *melzen*, en Weil. heeft *melter* voor mouter, *melterij* voor mouterij, en *meltbak* voor moutbak. Dat ons adj. *malsch*, en voorts *smalt*, *smout*, *smelten* enz. hiertoe behooren, behoeft geen aanwijzing; zie Ten Kate, II. 392.

Vandaar bij Kil. *mouteren*, door hem gelijkgesteld met *muiken*, thans *meuken*, d. i. zacht, lenig maken, weeken, stoven, welk ww. mij in overdrachtigen zin voorkwam bij Oudaan, Voorschad. v. h. Zegepr. Rijk onzes Heeren, 25:

Tot dat het Heilig volk, versmijdigt en gemoutert,
En in dien oven rein gezuivert, en doorloutert,
Eens tot een eeuwig Rijk vergadert worden zal.

Muijeren—Muijen.

Het komt mij voor, dat de eig. bet. van ons *muijeren* is verwarren, vermengen; zoo zeggen wij in het dagelijksch leven koopwaren *muijeren*, d. i. verschillende soorten dooreenmengen, waarin het denkbeeld van »niet zuiver houden" ligt opgesloten. Zoo heeft Valentijn, Werken van Ovid II. 2: *een onfatsoenlijk gevaart, waer in tweedragtig saad...* gemujert was. D. III. 316: *Boven dien is dese see niet regt zeegroen... maar* gemuiert *van verf.* — Ook met voorzetsels; a. w. I. 186: *dat in dese gelegentheid vuil en schoon* vermujert is. Oudaan, Agrippa, 444: *Schoolsche Godgeleerdheid, die... uit de goddelijke spraakgebruiken en de wijsgeerige redenen...* saamgemeuiert *is.* — Met toepassing op andere zaken gaat de bet. over tot die van plooijen, schikken, redderen met een overleg, dat niet al te eerlijk behoeft te zijn, en daarom liefst bedekt of in 't verborgen geschiedt. Weil. noemt dit niet oneigenaardig »knoeijen." Dus Bredero, Boertigh Liedtb. 8:

Mach 't met Brechje niet geschien,
Of en keunjet soo niet meuy'ren
'k Sou niet meer na heur om sien,
In ick sou na Stee gaen keuy'ren.

Westerbaen, Ged. II. 361:

Ghy mooght het meuijeren *so als ghy 't best verstaet.*
Maer ick begeer van u dat ghy m' er buyten laet.

Starters Jan Soetekau, 13:

Ick moet het moeytjes overlegghen, en sien hoe icket met mijn moertje meuyer.

W. D. Hoofts Kl. van Stijve Piet, 21:

Ja, 't is fraeytjes, as sy 't soo wel kenne muyeren.
Maer ick vrees, sy sulle noch lustigh iens raken in de luyeren.

Noozeman, Beroyde Student, 10:

Als ick dat droncke kint geleyt heb in sijn luyeren,
Dan sullen wy 't, gelijck wy plegen, aerdich muyeren.

Hooft, Ged. fol. 263:

De bruit, de bruit te worden, en z' is op het uiterste zwaer,
Nu zie ik 'er gien muyeren *langer an mit mekaêr.*

Weil. verklaart dit door »verhelen, bedekken," en het Wdb. des Inst. neemt die verklaring over. Kwalijk; 't is hier, gelijk op de voorgaande pll. redderen, schikken. In Oudaans Ged. 82 leest men:

— hier kent men geen gemeujer
Om zulk een Opperknecht te zetten boven aan.

D. i. (naar hetgeen voorafgaat) toeleg om door uiterlijk vertoon anderen te misleiden; wij zouden dat geknutsel of geknoei kunnen noemen. En ald. 50, ziende op de vredesonderhandelingen tusschen Frankrijk en Spanje:

— voorzeeker heeft hy 't oog
Op Vrankryks meuyerwerk *en handeling geslagen,*
En twyffelt of de sprong in 't Noorden sta te wagen.

De bet. van *muijeren* is dus overal genoegzaam duidelijk, doch van waar is het w. afgeleid? Bij prof. De Vries, op den Warenar, 129, kan men eenige gissingen vermeld vinden. Onder deze komt de afleiding van het lat. *moderari* zeker nog wel het aannemelijkst voor; het lat. w. kon bij ons licht tot *modderen* en dit wederom tot *muijeren* overgaan. Doch de eenzelvigheid van *modderen* en *muijeren* aangenomen zijnde, die dan ook trouwens voldoende blijkt, denk ik liefst aan het nederl. *modderen*, d. i. in slijk wroeten, troebel maken, en zoo dooreenwarren, vermengen; beteekenissen al-

zoo, welke met die van *muijeren* overeenkomen. Duidelijk blijkt die overeenkomst uit eene plaats bij Oudaan, Agrippa, 433: *dus de wetten bij te brengen dat de billikheid ondergraven, dus een ontsaglijkheid van uitlegselen* op *te* meuijeren, *dat de zin des wets, en 't oogwit van den wetgever geheel verdraait worde.* — Dit *opmuijeren* drukt blijkbaar dez. figuur uit, welke we aantreffen bij Hooft: *stof tot strafheit..* uit den grondt te modderen, t w. uit den grond opbrengen of ophalen, eng. *to mud.* Zie *Modderen.* Behalve de frequentt. *muijeren* en *modderen* heeft onze taal nog een derde, dat er mede gelijkstaat, t. w. *moeren*, bij Kil. bewegen, roeren, het water troebel maken, in het akensch *müre*, en wijders bij Weil. mengen, vermengen, waartoe behoort het znw. *moer*, in de verschillend toegepaste, doch nauw verwante bet. die men bij Weil. vinden kan.

Het prim. *muijen*, waaruit *muijeren* regelmatig kan worden afgeleid, is derhalve alleen een andere vorm van *modden*, eng. *to mud.* De overgang van *modden*, *mudden*, *muden*, *mujen*, *muijen*, is niet zwaar of vreemd.

Muisteren—Muizen.

Muisteren is bij Kil. voor onderzoeken, naspeuren, als vlaamsch opgegeven; en tevens vermeldt hij *muizen* voor heimelijk en in stilte onderzoek doen, en leidt dit laatste met Becanus (Hermathena, fol. 36, 150) van den diernaam *muis* af. Volgens het Alg. Vl. Idiot. is *muizen* in Limburg »naar iets zoeken." Bij Stalder is *musen* in zwaarmoedige gedachten verzonken zijn, en *to muse* in 't eng. zwaar denken, peinzen. Vandaar *ongemuisterd* en *ongemuisterdheid* voor onbedachtzaam, onbedachtzaamheid, dolligheid; Van Vaernewijck, aangeh. in Oudemans Bijdrage: *dat het ghemeynte (t' welck dikwils seer* onghemuystert, *onverstandich ende ondiscreet is) haer met den ruet moeyden* Despars, Cronijcke van Vlaend. IV. 499: *die rijve van St. Lieven, daer mede zy in omsprekelikker dullicheit ende verwoetheit tHoutem waert liepen... keerende tsanderendaechs weder, in ghelijcker* onghemuystertheit *ende uytzinnicheit.* — In den laatsten zin hebben wij van *muizen* het znw. *muizenis;* Six van Chand. Poësy, 486:

Och! dorst ik schelden, hoe zou Baldus, hoe zou Bartel
Aanhouden, die uw hoofd vol muisenisse *broên?*

waarvan men, in den trant van Becanus, *muizenest* gemaakt heeft; Vlaerd. Redenrijckb. 411:

Ghy schijnt een dromich quandt, van vreugden gaer berooft?
Of hebt ghij dees of die muys'nesten *weer in 't hooft?*

Crous, Jos. Droev' en Bly-eindespel, I. 70:

— *Wat hebt Gy* muise nesten
In uw sorgvuldig hooft! —

Nog duidelijker bij Focquenbroch, Werken, II. 387:

Wierd myn hoofd een nest van muizen.

Zie verder daarover Van Hasselt op Kil.

Multeren—Mullen.

Volgens De Bo is *multeren* in het westvl. »los openvallen, sprekende van land." Het prim. heeft Weil. in *mullen*, »in kleine kluitjes vallen", bij De Bo stof maken, stuiven, in poeder openvallen, oudhd. *muljan*, middelhd. *müllen*, *zermüllen*, bij Dähnert *mullen*, *muischen*, Lexer *mull'n*, *dermull'n*, cimbr. *muln*, eng bij Halliwell *to mull.* Den wortel *mul* heeft mede Weil. Hij beteekent het gruis of stof, waarin kluiten van aarde, turf of andere voorwerpen gevallen zijn.. Dus Maerlant, Spieg. Hist. II. 125:

Entie afgoden al openbare
Die wreef hi rechts al te mulle.

Ald. 258:

Al ghemeene datter was
Quamen na ons gelopen den pas...
Mesbarende recht als die dulle,
Hem bestuvende met mulle
Ogen, anschijn ende mont.

Dez Rymbybel, I. 170:

Sech Aaron dat hi tmul *sla,*
Daer sullen mesien (*) *ute comen.*

Ald. 575:

Doe warp hi mul *in sijn aensichte*
Dat menne niet ne kende lichte.

Statenbijbel, Randt. op Nehem. 4, vs. 10: *Daer resteert noch veel te dragen, van* mul, *steengruys, ende aerde, van den gebrokenen ende vervallenen muer.* Huygens, Korenbl. I. 122: kruymelmul *van torven* — Voor dit w. waarvoor Halliwell *mull* heeft, is bij Kil. ook *gemul*, bij Weinhold en Von Schmid *gemülle;* dus delfsche Bijbel, Gen. 3, vs. 19: *Want du biste* ghemul, *ende du sels wederkeren in* ghemul. Cap. 13, vs. 16: *ic sal dijn saet maken als* ghemul *der aerde.* Cap. 18, vs. 27: *so sal ic spreken tot minen here al bin ic* ghemul *ende assche.* Exod. 8, vs. 16: *slach* dat ghemul *vander aerde: ende het worden muesien in al tlant*

(*) D. i. muggen. De delfsche Bijbel (zie lager) heeft *muesien.* Kil. *meusie* en *mosie*, welker laatste voorkomt bij Van Velthem, fol. 415:

Selen si vliegen inder locht,
Gelijc moslen *vort sijn brocht*
In heten weder ende in sconen.

van egipten. Num. 23, vs. 10: *Wie sal moghen ghetellen iacobs* ghemul? (De latere overzettingen hebben *het stof Jacobs.*) Passionael, Winterst. fol. 29 verso: *du verwonders die duerbare ornamenten, dye wesen sullen als* ghemul *van den wint.* — Voor *mul* was de vorm echter vooral *moude;* Epis. uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), 231:

Menech doode lach op die moude.

Maerl Spieg. Hist. I. 125:

(*ic*) *vruchte, waerstu onder* moude,
Dat hier een aerger comen soude.

D. i. onder de aarde. D. II. 71:

Dat hi dien Jode bekeren soude,
Eer dat hi voere onder moude.

Zoo ook boven de aarde; Van Velthem, fol. 423:

Dat sceen dat hy 't al dwingen soude
Dat leefde doen boven moude.

Le Long meent »boven moede, hoogmoedig." Ald. fol. 256:

D'ierste die ne bescudden woude,
Was geslagen optie moude

D. i. werd ter aarde geveld; Le Long: »Op den mondt." Zeker om het eng. *mouth.* Zooals Blommaert op Der Vrouwen Heimel. vs. 1260:

Sel men dwijf ter nederstorten
Metter rechter ziden neder ter erden...
Ende sal ophouden
Die slinke side van der mouden.

aanteekent: »Mouden, *mond,* eng. *mouth.*" *Mouden* is hetzelfde als *erden* in den voorgaanden regel, zooals uit het verband, dat ik hier liefst niet mededeel, duidelijk is. In de verklaring, die Bilderdijk van het w. geeft, N. Verscheid. I. 142:

Hare orsse sullen si bescriden,
Ende met Rt. aren haren riden
Ten cloester waert op die moude.

D. i. op de vlakte (bl. 159) juist is, dan zal verstaan moeten worden: op de *mulle, aard*-vlakte. Zie over *moude* wijders Huydec. op Stoke, II. 418—420, en Clignetts Bijdr. 38. Het w. is ontstaan uit de versmelting der *l* in *molde,* eng. bij Halliwell *mold,* bij Schmeller *molt, molter,* De Bo *multer,* waarvan bij Bernd *multrig,* verrot, vermolmd enz.

Bij Schotel, Geschied. der Reder. II. 4, leest men:

Laet dit volck weder scheyden,
Off ons dingen, die worden vermout.

Dit zal zijn vermolmd, bedorven, fr. *vermoulu,* van het oudfr. *moulir, vermoulir,* later *se vermouler,* vermolmen (door de wormen), waarvan *vermoulure,* stof, molm. Hiervan misschien ook *vermoelen,* voor vergaan, verteren, Blommaert, Oudvl. Ged. III. 20:

Ter minnacht quam hi ter werelt in
Om te verclaren 's menschen sin,
Die in die deemsterheden verdoelde,
Ende in die zwaren sonden vermoelde.

De tegenwoordig meest bekende afl. van *mul* is *molm,* ook *mulm,* hoogd. *mulm,* bij Schambach *mülm, melm,* bij Wiarda *malm;* voorts *molsem* enz. Vandaar ook de diernaam *mol,* eig. *mol-* of *molddier,* dier dat de aarde opwerpt, hoogd. *maulwurf,* eng. bij Halliwell *moldwarp,* zoowel mol als molshoop; bij Schambach *multworp* en *multworm* enz.

Murmeren—Murren.

Murren is het bekende *morren,* d. i. uit ontevredenheid mompelen. In dien zin hebben onze Ouden *murmeren,* dat met tusschenvoeging of herhaling der *m* van *murren* komt, evenals het verwante *murmelen* ontstaan is. Zie dit w. Dus Meijers Leven van Jezus, 91: *Hoe die joeden* murmerden *van dien dat hi seide* enz. Lager: *Doe begonsten de yoden te* murmerne *onder hen van dien dat hi ghesegt hadde* enz. Maerl. Sp. Hist. II. 195:

Hare hovet want soe in doeken,
Ende was hem allen onderdaen.
Noch om spreken, noch om slaen,
Ne dede soe niemen quaet no vaer,
Noch selfs en murmerde *daer naer.*

D. i. zij *morde* zelfs daarom niet. Dez. Rymb. vs. 9510:

Daer hi ten sinen weder quam,
Murmerden *si ende waren gram.*

Dus naar één der HSS. Andere lezingen hebben hier *murmeerden, murmurden, murmureerden,* zelfs *mormende;* indien de laatste te vertrouwen ware, hadden we hier een primitiefvorm naar wensch. Ald. vs. 23648:

Maer hi murmerde *utermate*
Stillekine onder sine tande.

Doch al wederom naar ééne lezing; twee andere hebben *murmeerde* en *murmurde.* Zoo leest men ook Spieg. Hist. III. 326:

So dat tvolc murmurren *began*
Up Willemme den Norman.

Zoo vindt men nog in de achttiende eeuw; De Honigbije, II. 39:

— *binnensmondts wat* murmuren, *en knorren.*

De verwarring van het nederl. *murmeren* met het lat. *murmurare,* waarnaar ook de Franschen hun *murmurer,* de Engelschen hun *to murmur,* de Spanjaarden hun *murmurar* en de Italianen hun *mormorare* smeedden, dagteekent dus al vroeg, en steeg ten top in *mormeijeren,* dat ik aantrof in

prof. Molls Joh. Brugman, I. 224: *Doe* mormeijerden *sij tegen God ende seiden: en mach God niet een tafel bereyden in der woestynen?* — Krul heeft *gemurmureer* in goeden ernst voor *gemurmel*, Minnel. Sanghrijmpjes, 134:

Tuyght stomme Beeckjes door u soet gemurmureer. Vlaerdinghs Redenrijckbergh was trouwens voorgegaan, 141: 't murmurerend *Meyr.* — De Overzetters van den Statenbijbel maakten aan dat gehaspel een einde door, terwijl de meeste hoogd. vertalingen van hunnen tijd *murren* bezigden, steeds *murmureeren* te gebruiken, dat hun wellicht plechtiger of nadrukkelijker toescheen dan *morren*, in welk gebruik trouwens de delfsche Bijbel van 1477 hun was voorgegaan, en sedert is het w. met den basterduitgang het gewone woord gebleven.

Het ww. *murmeren* is ook in anderen zin gebruikt; Berkhey, Eerb. Proefk. 47: *de krekels, die in de wijnranken* murmerden. Ald. 142: *het gekabbel der gekleinsde golfjes* murmert *lieflijk* Dez. Nat. Hist. van Holland, IV. II. 275: *zelfs reiken deze forsche Dieren al blatende of* murmerende *den muil toe aan het jongske... om geklaauwd te worden.* P. L. van de Kasteele, Gez. 112:

»*Hoe duldt het de Godheid?*" *zoo* murmert *ons hart.*

Muskeren—Musken.

Het ww. *musken* komt overeen met het fransche *musquer*, d. i. van muskus doortrekken, welk nw. *muskus* bij Kil. *musk* luidt, fr. *musc*, lat. *muscus*. Dus bij Vondel, Poëzy, I. 275: *De hantschoen rieckt van* musk. — Het ww. *musken* bezigt Bilderdijk, in *gemuskt*, ter vertaling van het fr. *musqué;* Verkl. Geslachtl. II. 263.

Het frequent. *muskeren* komt voor in *doormuskeren*, in de pl. uit De Brune, aangeh. bij Oudemans, Bijdrage, II. 117: *die Indische* doormuskerde *peereboomen, welkers vruchten wel van een zeer lieffeliken reuk en een aangenamen smaak zijn*, enz.

Naarderen—Naren.

De frequent. vorm *naarderen* was vroeger niet ongewoon; Levens van Plut. fol. 507 verso: *dat de Hooftman hem* naerderde *in gramschap om hem te slaen.* Ald. fol. 506: *nieumaren hebbende dat Himilco* naerderde. Ald. fol. 528 verso: *te* naerderen *by groote Heeren.* Fol. 534: *onbeschaemdelijck tot Agrippina* genaerdert *te hebben.* En fol. 543: *hy* naerderde *de mueren.* Hooft, Tacitus, fol. 28: *Arminius hebbende den zynen gebooden zich te sluiten, en de bosschen te* naarderen, *keerde schielyk om.* — Weiland noemt dit »verkeerdelijk" gezegd. Evenwel kan het w. beschouwd worden als de frequent. vorm van *nâren*, samentr. van *naderen*, dat mede bij Hooft voorkomt, Ged. fol. 28:

— *Hy* naârt, *ik gaa beneên hem tegen.*

Dus ook Heyns, Bartas' Wercken, II. I. 8:

Des hy, ontset, haer riep, Gods knechten komt ons naren.

Ald. 12:

Terwijlen dit groot volck aen alle kanten naerde.

Van dit *nâren* heeft Kil. als vlaamsch *naarsen.* Bij hem is ook *naarder* gelijkgesteld met *nader*, en dus leest men in den Statenbijbel, Inhoud van Gen. 2: Naerder *verhael vande scheppinge des menschen.* En Randteek. ald. op vs. 16: naerdere *verklaringe ofte opmerkinge.* Levens van Plut. fol 527 verso: *om daer* naerder *te bekennen het oude regiment.*

Naderen—Naden.

Naden, gewoonlijk bij ons onder den vorm *naken* bekend, vindt men waarschijnlijk bij Jan Zoet, Jochem Jool (1637), 7:

Hy naed, *ygut hoe kan hy leven.*

In *naken* zoowel als in *naderen* is een consonant ingeschoven. *Naken*, van *na*, is eig *na-en*, in 't hoogd. van alle tijdperken *nahen.* De keelletter vindt men reeds eenigszins in 't hoogd. *nach*, volgens Adelung in 't oppeiduitsch *nâcher*, en volkomen in het angels *neahlaecan* en het zweedsche *nalkas*, naderen. Dat in *naderen* de *d* is ingevoegd, blijkt uit *na, nader, naast.* Ook in dit frequent. is het hoogd. *nähern* het regelmatigst gebleven. Vergel. voorts Ten Kate, II. 243, en Bilderdijk, Nieuwe Verscheidenh IV. 30. Dat bij ons *naken* van ouds voor naderen gebezigd werd. moge uit een enkel werk gestaafd worden; Het Leven van Jezus, door Meijer uitgeg. 118: *Ende alse hi thuswert ghinc ende hus* nakde, *so hoerde hi de symphonie ende den dans.* Bl. 181: *Nu* naekt *dat ordeel van der werelt.* En 232: *Alst den avonde* naekde, *so quam een rike man en een edel.*

Voor *naderen* heeft Dähnert een' anderen frequent. vorm, t. w. *nalen*, d. i. *na-e-len;* men leest dien bij Hoefer, Denkm. Nied. Spr. und Lit. I. 20:

Hebbe ik hundert gulden gestalen,
Wil ik mit twintigen dem pâweste nâlen.

Zie de aant. hierop S. 91, waar meer voorbb. worden aangehaald.

Opmerking verdient de uitdrukking zich *vernaderen* bij David, Vaderl. Hist. X. 387: *naermate dat het volk een dieperen afkeer opvatte tegen de spaensche heerschappy...* vernaderde *het* zich *tot den prins van Oranje.*

Bij Hooft is *nadernis* eene soort van loopgraaf, fr. *approche;* zie het Wdb. des Inst. Ook nog bij

Wagenaar, Vad. Hist. XVII. 343: *De Loopgraaven werden geopend*, de naadernissen *voortgezet* En in De Gids, 1851, D. II. 335: *gingen de Munsterschen en Keulenaars in twee* nadernissen *naar Groningen vooruit.*

Verouderd is mede *naderheid*, voor verwantschap, bij Kil. ook *naderschap;* Van Beverwijck, Schat der Ges. 119: *uyt* de naderheydt *van dese materie* (t. w. van het vleesch met het bloed) *kan mede de gelijckheyt van de ghematigheyt besloten werden.* — *Naren* is een bnw. voor *naderen*, buiging van *nader;* Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomo, 646:

Een Maegh, een naeren Buer *bethoon ick liefd', en eer.*

Wij zeggen nu: *een naasten buur.*

Ongewoon is *benaderen*, in den door Weil. niet vermelden eig. zin van naderbij brengen; Willinks Amst. Arkadia, II. 222: *dat die van de stadt... de einden van de gronden zyner heerlykheden verminderden, door het* benaderen *en bebouwen der zelve met muuren* enz. — Alsmede het ww. *zich benaderen;* Camphuysen, Uytbr. der Ps. 67:

Heeft misschien mijn brossche jeught
Sich benadert *tot het boose.*

En de afl. *benadering* in concreeten zin; Willinks a. w. II. 69: *werkende ieder om 't yverigst aan hunne* benaderingen *en schermwallen* (t. w. bij het beleg eener stad; het fransche *approches*). — In abstracten zin is dit znw. aanzichtrekking, toeeigening; De Jaarget. van Saint-Lambert, 59:

Dien roof vervloekende, die goudbenaderingen,
Door vrekken loos bedoeld by onderhandelingen.

Nederen—Neden.

Het prim. ww. *neden* heeft Benecke onder den vorm van *niden*, zinken, nederwaarts gaan, en de wortel van dit ww. vertoont zich in het angels. *neothe*, eng. *be-neath*, deensch en zweedsch *ned*, bij Stalder *nid*. Of de uitgang die zich in *neder*, hoogd. *nieder*, oudd. *nidar* enz. voordoet, een teeken van den comparatief is, dan wel van eene andere buiging, zooals in *be-neden*, schijnt niet uitgemaakt; zie Graff, II. 986, en Grimms Gramm. III. 260, 625. Zoo het een comparatief is, dan is de bet. daarvan verloren gegaan, blijkens ons *nederst*. Opmerkelijk is dat in het dialect van de Opper-Lausnitz het wortelw. *nibe* luidt, waarvan ook *niebig*, benedenwaarts; zie Anton, n°. X.

Het zooeven gemelde adj. *nederst* is thans verouderd; men leest het b. v. Maerl. Spieg. Hist. I. 18:

So hout soe (t. w. *die erde*) *die* nederste *stede*
Vanden viere elementen mede.

Blommaert, Oudvl. Ged. III. 16:

Doe wort Adaem sonderlinge
Die nederste *alre dingen,*
Die d' opperste was te voren.

Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 87: *dat den ghene die tot het opperste gheclommen scheen te wesen, tot het* nederste *ghedaelt is.* — Ook het adj. *neder* komt voor; Maerl Spieg. Hist. II. 238:

Een neder *coetkijn, indier gebare*
Alse oft een scip gewelvet ware.

Ald. 240 (van een kerkje):

So neder *waert dat nieman conde*
Rechte gestaen daer in ter stonde.

N. Reeks van Werken der L. M. III. 161:

Oec hoert dat uwe wandelinge
Niet en si te sonderlinghe
Met onwerden nedren *lieden.*

En D. VII. St. I. 151:

Ne ware die minne altoes waect
Ende menegen bloeden coene maect,
Ende meer den nedren *hoge doet minnen.*

In de laatste voorbeelden krijgt het w. de overdrachtige bet. van gering; vandaar *nederheid* voor geringheid, lage staat; Poirters, Heyligh Hof van Theodosius, 196:

— *tot een maeght van* nederheyt
Daelt met uw groote Majesteyt.

Zie wijders mijne Handl. tot de Staten-Overz. 70.

Het ww. *nederen* kennen wij alleen met het voorzetsel *ver*. Reeds Kil. nam het niet op Doch Maerlant, Sp Hist. I. 84:

Die coninc was ende niet te vulle
Over Assyria, want macht ende ere
Was ghenedert *harde sere.*

D. II. 193:

Die heileghe liede ten selven stonden
Hebbene gevaen ende gebonden.
Omme dat sine hoverdichede
Ghenedert *soude sijn daer mede.*

Ald. 281:

(*Si*) *willen alle kerstine dwingen,*
Nederen *ende oec destruweren.*

Melis Stoke, I. 12:

In sinen tiden waren si ghetoghen,
De Neder Zassen, ende wilden poghen
Te nederne *de Roomsche ghewelt.*

Dus nog bij Wtenhove, Hond Ps. Dav. 94:

— *de dalen* nederden *hueren kop.*

Zonderling acht ik het gebruik van *benederd* bij Coornhert, Odyssea, II 151:

— *daer sy Ulyssem vont by de doode cout,*
Benedert *van stof, bloet* —

De Dichter heeft misschien door dit w. het denkbeeld van »bedekt *onder*" willen uitdrukken.

Neerderen—Neêren.

Het ww. *verneerderen* komt voor in den zin van *vernederen*, d. i. verlagen; Levens van Plut. 429: *nae dat de Lacedemoniensen de slacht van Leuctra verlooren hadden, seer* verneerdert *zijnde, ende ghelt ghebreck hebbende*, enz. Ald. fol. 490 verso: *te bedwingen ende te* verneerderen *de raserny ende stouticheyt van een cleyn ghetal luyden.*

In den vorm kan het aangemerkt worden als het frequent. van *verneêren*, vroeger en later bekend voor *vernederen;* zie Weil.

Neuteren—Neuten.

In Hoffhams Nagel, Geschr. 6, leest men:

Wel, Barta, maid, wat bin jy op'etraelied,
'Estrikt, 'ekwikt, 'eneuterd *en 'efaelied!*

De bet. van deze boeren-uitdrukking *neuteren* weet ik alleen bij gissing te bepalen. In het oostfriesch bij Stürenburg is *nötken* een gestikte naad in kousen enz. *Geneuterd* zou dus kunnen beteekenen veel van zulke naden voorzien, eene bet. die bij het voorafgaande *gestrikt en gekwikt* niet kwalijk voegen zou.

Nieuweren—Nieuwen.

Het frequent. *ver-nieuweren* leest men in Die Cirurgie van mr. Jan Ypermans, 240: *als dit warm wordt soe* vernieuwert *met kouden olie ende aisijn.* En in de Lev. v. Plut fol. 276 verso: *eenighe oorsaeck om de (uytgeroeyde partye) te* vernieuweren. — Deze vorm komt overeen niet alleen met het hoogd. *erneuern*, maar ook met het middelhd. *niuweren*, nieuw maken en worden Bij Hoefer, Denkm. II. 139, leest men:

Pris si di, o Got, hilliger gêst,
De du unse herte vornijern *dêst*

Nijferen—Nijfen.

Dit frequent. komt voor in het vlaamsch dialect. Schuermans omschrijft het door »niets kunnen gerust laten, altijd met iets bezig zijn, met een mes snipperen enz." De Bo door »Altijd bezig zijn met het een of ander te verzinnen en te knutselen, dat, hoewel van kleene weerde en belang in zichzelven nogtans werkzaam vernuft en schranderheid te kennen geeft." De eerste brengt het w. tot *nijfelen* (zie dit w.); de laatste tot *nijver, ijverig.* De verwantschap met *nijfelen* acht ik het waarschijnlijkst. De bet. van *nijferen* schijnt eig. te zijn: met de handen kleinigheden verrichten; welnu, bij *nijfelen*, kleinigheden stelen, verschilt alleen de toepassing, en het ald. aangevoerde prim. *nijfen* of *niffen*, bij Schmeller wrijven, is bij Stalder »bij kleine zaken met nauwgezetheid te werk gaan," eene bet. die de omschrijving van De Bo nabijkomt. Hiertoe zal ook behooren *nivekot*, wrijving, en *niven abe*, zich ten nutte maken, beiden in het Cimbr. Wtb. van Schmeller.

Nooijeren—Nooijen.

Bij de middelned. schrijvers vindt men de volgende plaatsen. Maerl. Spieg. Hist. I. 217:

Uptie heidinen liet hi sijn striden
Ende slouch die Jueden vernoyert.

Het rijmwoord is: *visiert.* D. II. 109:

Tfolc riep up hem ende gebaerde:
Verradre pape! moenc vernoyert!

Het rijmwoord is: *vergiert.* Ald. 118:

Snachts quamen daer int graf
Duvelen ende wildene bringen daer af,
Ende riepen: Wat doestu daer in?
Vernoyert *man in dinen zin!*

Een hier medegedeelde variant heeft: *vernoyt.* En 120:

Wapene haddi gedraghen
Onder den jongen Constantijn;
Daer naer onder den neve sijn,
Den vernoyerden *Juliaen.*

Dez. Rymbybel, vs. 23478:

Doe dat rike hadde ontfaen
Die vernoyeerde *Juliaen.*

Niet minder dan vier andere Handschr. hebben *vernoierde.* Kausler, Denkmäler, III. 214:

Heeft een rudder of een knecht
De wapine met eeren gheantiert,
Ende ghehouden strijt ende ghevecht
Up die heydine vernoyert.

Melis Stoke, I. 425:

— *hets een* vernoiert *quaet,*
Hi hevet met Heidinen ghesproken.

En 436 (van den graaf van Tripoli, dien men besneden waande):

Dies mochtement weten te bet,
Dat hi hem hadde vernoiert.

Het rijmwoord is: *ghevisiert.* Karel de Groote, 76:

Hoe hi quam ane Agulande,
Die hem ere dede menegerande,
Ende hem vernoyerde *met,*
Ende liet die Gods wet.

Ald 91:

Met luder stemmen so riep hi:
Keert u, vernoyert *pajin!*

En 101:

— *alshi weder op gerde*
Quam een vernoyert *paijn*
Ende staken dor therte sijn.

Snellaert, Ned. Ged. 431:

Ja, gheestelijc ende ander met
Sal vernoeyeren *van sire wet,*
Om den anxt vanden live.

Die Dietsche Doctrinale, 242:

— *die hoeverdeghe mensche es*
Van Gode te male vernoyeert;
Want sijn herte es ghekeert
Van Gode in al sijn doen.

Der Leken Spieghel, II. 174:

— *dese, die met hem spreken,*
Sijn vernoyeert *allegadere,*
Want hare moedere ende hare vadere
Ende hare maghe waren heydijn,
Al ist datsi nu Joden sijn.

Ald. 175:

Dese spraken al ongheviert:
Wine sijn niet vernoyiert.

Bijbel van 1477, Exod. 34, vs. 15: *als si* vernoyeert *sijn mit haren afgoden.* En vs. 16: *na dien dat si* vernoyeert *sullen wesen, niet en doen dijnen sonen* vernoyeren *in haren goden.* Ezechiel 6, vs. 9: *Want ic hebbe bedroeft haer* noeyerende *herte ende dat van mi wech gaet, ende haer* vernoeyerende *oghen na haer afgoden* — In deze pll. drukt het w. uit wat in latere overzettingen genoemd wordt: *de afgoden nahoereeren.* De eigenl. bet. van het ww. is (God) verloochenen, van het (christelijk) geloof afvallen. En dezelfde bet. had het w. in het middelhd. waar het onder de beide vormen *vernoieren* en *vernogieren* voorkomt. Zegt Benecke, dat het w. zonder voorzetsel niet schijnt voor te komen: in ééne der aanhalingen boven uit den Bijbel van 1477 gedaan, treft men zoodanig voorbeeld aan.

Over de afleiding van het w. is verschillend gedacht. Von der Hagen in zijn Gloss. op Der Nibelungen Noth verklaart het door *verneugieren*, d. i. uit afkeer van het oude naar wat nieuws staan; werkelijk bestaat er ook een ww. *verneugeren, sich verneugernen*, doch in een geheel anderen zin, t. w. zich zat gevoelen door 't genot van 't geen men verlangde; zie Schmeller. Halbertsma hield *vernoyeren* voor het frequent. van het middelned. *vernoyen*, d. i. verdrieten, doch achtte het liever onmiddellijk genomen uit het oudfr. *noyer;* Naoogst, 20. Prof. De Vries, Gloss. op Der Lek. Sp. waarschuwde tegen de verwarring van *vernoyeren* met *vernoy*, verdriet, en leidde het eerste af van het lat. *negare.* Zoo had Grimm reeds lang te voren tegen de verwarring gewaarschuwd van *verniugern* met *vernogieren*, en dit laatste als »undeutsch" door *renegare* verklaard; Gramm. II. 670. Beneckes Wtb. acht dan te recht het ww. verwant aan het lat. *renegare*, oudfr. *renoier, renier*, doch voegt daar te onrecht bij het ital. *nojarsi* en het fr. *ennuyer*, die tot *vernoyen* behooren. Moge men nu al in één der boven vermelde plaatsen dit laatste met *vernoyeren* gelijkgesteld of daarmede verwisseld hebben, zooals men eenmaal *vernooidheid* voor *vernooijerdheid* aantreft in den delfschen Bijbel, Num. 14, vs. 33: *uwe kinder... sullen dragen uwe* vernoyheit. (D i. hoererijen) — die verwarring was, wegens de gelijkheid in vorm, mogelijk, en heft het wezenlijk onderscheid in bet. en afkomst niet op. Als prim. werkw is op grond van het aangevoerde gesteld *nooijen*, letterlijk het oudfr. *noier*, bij Roquefort en anderen te vinden, in lateren vorm *nier*, waarvan *renier*, dat in bet. met *vernooijeren* gelijkstaat.

De medegedeelde voorbeelden uit onze schrijvers doen zien, dat het ww. bij hen niet frequentatief is gebleven, maar later den basterduitgang *eeren* of *ieren* heeft aangenomen. Verreweg de meeste en oudste plaatsen pleiten voor eene verlenging van den uitgang in den trant van een frequentatief, en dat men aanvankelijk in het w. geen basterdwoord zag, blijkt uit de schrijfwijze van *vernoiert*, ook dan standvastig in acht genomen, wanneer het rijm *vernoyiert* zou geëischt hebben. Daar de voetmaat der verzen meêbracht, dat de uitgang *ert* wel eens een' toon kreeg, kon dit lichtelijk aanleiding geven tot de uitspraak van *vernoieert* en vervolgens van *vernoyiert.* Zie het opgemerkte hierover op *Moeijeren.* Dat men steeds den verlengden vorm koos boven dien van het prim. *vernooijen*, was zeer natuurlijk; men kende en bezigde dezen reeds in eene andere beteekenis; waarvan zie op *Nosteren.*

Nosteren—Noozen.

Bij Weil. is *nosteren* »een morrend geluid maken door den neus, in eene vlaag van ontevredenheid." De bijvoeging »door den neus" is waarschijnlijk alleen te danken aan eene vermeende verwantschap van dit w. met *noster*, in Groningen voor neus gebruikelijk. In het borgoensch is *nosteren* spreken; Belg. Mus. I. 451: *Tein veendigen den bol en* nosterden *hem kiwig.* D. i. toen kwam de vader en *sprak* hem schoon. — De bet. »uit ontevredenheid morren" straalt ook door in het overijselsche *nosteren*, dat Halbertsma door »prevelen" verklaart. Voorts is in het drenthsch *noosterig* knorrig, verdrietig; zie Dr. Volksalm. 1846; en in het zaanlandsch *nooselijk* spijtig; zie mijn N. Archief, 470.

Ter laatst aangeh. pl. blijkt, dat in hetzelfde dialect het ww. *noozen* in zwang is voor spijten

en volgens De Taalgids, VI. 310, in het waterlandsch voor hinderen, leed doen. Hoewel Kil. het ww. alleen door *nocere*, schaden, verklaart, is deze laatstverm. bet. van hinderen, leed of verdriet aandoen, kwellen, plagen, de van ouds gewone. Dus in den Walewein, vs. 3580:

Wat mach der scoonre joncfrouwen nosen?

N. Werken der L. Maatsch. V. II. 91:

Sy sach haer kint seer ghenoest,
Ontfermelijc sterven ende onghetroest.

D. i. niet »beschadigd, gekwetst"; maar »gekweld." En zoo versta ik het w. ook Theophilus, vs. 924:

Wie sal mi daer moghen vromen,
aen wien sal ic daer soeken troost,
of mi Gods moeder noest;
Gods moeder, ja God selve mede,
si sijn op mi verbolghen bede

Het is geen ongewone voorstelling, dat God en de hier met hem gelijkgestelde moeder Gods den zondaar om zijne zonden »plaagt of kwelt." Prof. Jonckbloet verklaart het w. hier door »aanklagen, beschuldigen," zie zijn Dietsce Catoen, 41; eene beteekenis, naar ik meen, aan het w. geheel vreemd. Maerlant, Spieg. Hist. I. 277:

Goede cruden ende oec die nosen
Wassen te gader —

Hier heeft men de algem bet. van schaden; doch wederom voor leed doen, verdrieten, hinderen, ald. 360:

Mij noset *sere dijn onyemac*

De variant heeft *vernoyt* En III. 249:

— *alle die ghene die wilden* nosen
Met gewelde den paues Formosen,
Daer hi mochte, dedi vaen.

Blommaert, Oudvl. Ged. III. 73:

— *een kerstijn*
Mach dor houwen 't sonneschijn
Dat hem deert of nose.

Snellaert, Ned. Ged. uit de veert. Eeuw, 8:

Also de motte die cledere knaget,
Ende die worme dat hout doer et,
Also ghelijc noest *ende let*
Droefheyt des menschen herte.

Leven van St. Amand, I. 37:

Helich vader, goeden troost
Haddic te doene, want mi noost
Groote saken in dit leven.

Belg. Mus. IX. 96:

Dies syt mi gunstich van dat mi noest.

Hor. Belg. III. 81:

dattie bliaut ghelijc was den rosen
entie nature minst soude nosen.

Marieken van Nijmegen, 13:

Maria, daer ic na heet, dat is al mijn troost,
En mijn hope; want als my iet grieft of noost,
Roep ic terstont op haer —

D. i deert of hindert. Meer in den zin van beschadigen of leed doen is het in den delfschen Bijbel, Dan. 6, vs. 23: *hij hevet der leeuwen monden besloten ende si en hebben mi niet* genoest. Constthoon. Juweel, 503:

Ghedenckt aenden verdruckten swaer
Als meed' verdruckt, verstooten,
Daerom u arme leden troost,
Dat hen ghebreck u mede noost.

Coornhert, Odyss. I. 82 verso:

— *Doe heeft my heurder ontbernt en* ghenoost.

Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 78:

't Is recht dat dese dood u op het hooghste noost.

Bl. 139:

Somtijts wanhoop, somtijts troost,
Wiens verstooringhe my noost.

Oudaan, Ged. 206:

Het nozende *gemoed moet ook zyn troost gebeuren.*

D. i. leedgevoelende. Dez. dichter heeft een subst. *nozing* voor leedgevoel, Poëzy, I. 319:

Wacht, Schilder, wacht u wel, met Held De Witt te malen,
Iet van zyn levenslot te toonen in 't verschiet;
't Zy 't Haagsche foltertuig, of Chattams zegepralen:
Want dit gedoogt de Nyd, en dat de Nozing *niet.*

Dit *nozing* komt bij Kil. niet voor; evenmin het ww. *vernoozen* voor leed gevoelen, zich ontfermen, dat ik aantrof in het Constth. Juweel, 64:

Dus gae ick neder sitten in desen Kercker gescholen,
Misschien wie hem myn, arme oude man, vernoost.

Ald. 79:

Ick worde seer beweecht...
Maer in sonderheyt in dien mijn van desen man vernoost.

Wel heeft Kil., en in denz. zin als *noozen*, het ww. *benoozen;* 't welk reeds voorkomt in de Brab. Yeesten, II. 34:

(*Ghi*) *baedt hem begherlike*
Beide om hulpe ende om troest
Ende om succoers; want ghi benoost
Ende belast waert seere in desen.

Voorts herhaaldelijk bij de rederijkers; Antw. Spelen van Sinne, 320:

Uwen naem wilt ons segghen openbaerlijck
Midts dat wy eenpaerlijck tsamen zijn benoost.

Van Rijssele, Spieg. der Minnen, 80 verso:

Den benoosden *in Venus stric ghetoghen.*
Ald. 110:
Dochter, roept aen den almoghenden Godt,
Die noyt zondare en liet benoost.
Houwaert, De vier Wterste, 52:
Comt ick sal u hulpen spreeckt (*God*) *totten* benoosten.
Ald. 56:
Maer doen wert ick van den twijfel benoost.
Dez. Lusthof der Maechden, I. 130:
Vreese en hope doen veel Minnaers benoost *leven.*
En II. 138:
Dies ick bedruckt, benoost, *vol desperatie*
Ben, als eene die hert, moet, noch zin en heeft.
De wortel van *noozen* is *nooze*, welk subst. bij onze Ouden in meer dan ééne bet. voorkomt; dus Van Velthem, fol. 124:
Want hi daer over sonder dere
Oft sonder *enige* nose *reet.*
D. i. hij trok over het water zonder leed of hinder.
Evenzoo Taalk. Mag. III. 189:
— *want doe ic die rose*
Plucken waende sonder nose, enz.
Nose hebben is verdriet, leed hebben; Vermeulen, Vanden Lev. ons Heren, vs. 1280:
Langhen tijt hadden *dese* noese,
Die valsche joden ende die gebose,
Dat sine en mochten betrapen niet.
In nose komen is in leed geraken; Van Velthem, fol. 236:
Hi was op ten Coninc al te stout,
Ende was leitsman van den Fransoysen.
Hier om quam *hi* in dese noysen.
In die nose brengen is in het leed storten; ald. fol. 240:
So geviel een grote daet,
Den Vlaminge tegen die Fransoyse;
Want menige bracht *si* in die noyse,
Die daer blidelike quamen.
Hor. Belg. XI. 2:
Ghi waert die eerste glose
die mi brochte in nose.
Nose maken is schade aanrichten; Van Velthem, fol. 230:
Die Coninc beval...
(*Dat*) *hi met hem name Fransoyse,*
Ende daer met Vlaendren dade noyse.
En *nose doen* verdriet veroorzaken; De Casteleyn, Div. Liedekens, 48:
Mocht ick haer zelf doen een vertreck,
Ick waer ghenesen:
Alleen dit regaerdt
Doet *my veel* nosen.

Zooals ook *nose* beteekent leed, verdriet of pijn; Blommaert, Oudvl. Ged. II. 17:
Hi leet wel groete nozen;
An d' een zyde was hi vervrosen
Dor vleesch ende beene;
Up d' ander zyde van den steene
Verbrande hi van hitten dan.
Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 6:
Helpt ons hier uut desen noze,
dat wi daer boven moeten comen.
Dr. Verwijs, Goede Boerden, 32:
Vrouwen gunst, hoer lieflic zien
Doet vergheten menighen nose.
Dan, *nooze* beteekent bij Kil. ook twist, gekrakeel, fr. *noise*, en voorts gerass, in den Lancelot, B. II. vs. 3896:
Si maecten sulke nose *doe*
Ende sulc geruusch onder hen allen,
Dat soeen dat dat paleys soude vallen.
En B. III. vs. 7154:
— *hi horde omtrent hem daer*
Soe groten luut ende nose *daer naer,*
Ofter die duvle vander hellen al
Waren —
Zie voorts het Gloss. op Der Leken Spiegh. en andd.
Aan het ww. *noozen* is verwant *nooijen*, *noeijen*, bij Kil. schaden, benadeelen, verhinderen, leed aandoen, meer gewoon *vernooijen*, *vernoeijen;* dus Lancelot, B. II. vs. 1900:
Walewein sprac: En waendic u niet moyen
Ende u niet en wilde vernoyen,
Ic soude u vragen enz.
Maerl. Sp. Hist. I. 261:
Noyt vernoyede *hare des aermen.*
Ald. lager:
Die nidech es hine caent gedecken,
Hem ne vernoyet *in sinen moet*
Dat een ander hevet goet.
En 456:
Ghenouget hem diet maken hiet,
Sone vernoyet *mi der pinen niet.*
Kausler, Denkm. III. 215:
Hoe wel hi leeft ofte hoe redelike,
Of hoe eersam hi es becant,
Men salse vinden diet vernoyen,
Mids datsi zijn der duecht contraer.
Numan, Strijt des Gemoets, 48 verso:
— *Lancmoedicheyt die haer niet haest en* vernoeyt.
De Harduyn, Goddel. Wenschen, 248:
Dus al het ghen' u mocht vernoeyen
Soud' ick bepooghen uyt te roeyen.
Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 340:
Meer daer af te schrijven zou my vernoeyen.

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomo, 651:
De solders al verrot, en heel het huys beklat;
Waer van de weirt vernoeyt, *loopt woonen in de kelder.*
Van Teylinghen, Paradijs der Wellust. 155: *doen* vernoeyde *het Jonas meer, dat hy teghen den sin van sijnen Oversten hem gheneghen ghetoont hadde om den boom te behouden.* — Op de meeste der aangeh. pll. zouden wij het w. vervangen door verdrieten, vervelen, en *vernooijen* is dan ook één met het fr. *ennuyer*, oudfr *ennoier*, dat evenzeer schaden, benadeelen beteekende als ongeduldig worden; eng. *to annoy*, hinderen, kwellen.

Met het fr. subst. *ennui*, oudfr. *annuy*, *anoi*, eng. *annoy*, komt overeen het nederl. *vernooi;* Maerl. Spieg. Hist. I. 55 (muggen):
Die lieden ende beesten
Pine, vernoy *ende vele scaden.*
Bilderdijk, Taal- en Dichtk. Versch. IV. 131:
So dicken hebdi mi beraden
Suaer vernoy *ende scaden.*
Blommaert, Oudvl. Ged. II. 33: *O Christus... hoe groot* vernooy *hebdi mi geopenbaert ende ghetoocht... ghi hebt mi weder brocht van den afgronde van der hellen.* Sinte Franciscus Souter, 132: *ghi verdrijft alle* vernoy *en ghi vernielt die doot.* Delfsche Bijbel, Gen. 16, vs. 11: *du sulste sinen naem heeten ysmahel: om dat god dijn* vernoy *gehoert heeft.* (De Statenoverz. heeft hier »verdrukking"). Cap. 31, vs. 42: *Mer god aensach mijn* vernoy *ende die pine mijnre handen.* (Statenov. »elende"). Cap. 35, vs. 3: *den here... die mi ghehoerde inden daghe mijns* vernoys (»mijner benaauwdheid"). Exod. 2, vs 11: *so ghinc wt tot sinen broederen, ende sach haer* vernoy (»hare lasten"). Job 5, vs. 19: *Hi sal di verlossen van ses* vernoeyen (»benaauwdheden"). Everaert, Politica van Justus Lipsius, 234: *Veel oorlogen... sijn deur* vernoey *ende dralinghen verdwijnt gheweest.* Bl. 253: *wat verwacht ghy anders dan* vernoey *uyt de verlenginge?* Van der Cruycen, a. w. 327: *Hy sit ghedueric t'huys, en sit daer met* vernoeyen. — Vandaar bij denz. 246: *het* onvernoeyigh *wercken.*

Het znw. *vernoeitsel* in den zin van Kiliaans *vernoei* hebben de Antw. Spelen van Sinne, 303:
— *Rhetorica die elck gheeft voeytsele*
Sonder vernoeytsele, *weerdich om prijsen.*

De verwantschap van *nooijen* met *noozen* blijkt uit *benooid*, dat voorkomt in den zin van het boven meermalen aangeh. *benoosd*, d. i. benauwd, verdrukt; D. Warande, IV. 132:
Op dien dach Godt almachtich
Tgebedt zijns volcks benoyt
Aenhoorend, heeft seer krachtich
Dees groot Armey verstroyt.
Doch onze rederijkers kenden benevens *benooijen* en *benoozen*, nog een' anderen vorm, die hetzelfde beteekent, hoewel ik dien nergens vermeld vind, t. w. *benogen;* dus De Casteleyn, Div. Liedek. 22:
Midts haer bruyn oghen Moet ick ghedoghen
Door tswaer benoghen, *druck ende pyne.*
Dez. Konst van Rethor. 135:
Oorlof, schoon Lief, ghy waert eens mine
Eens, mach ick veel segghen duer tswaer benoghen,
Want vuertijts haddick d' opsien dijnder oghen.
Ald. 90:
Och Adam, eerste vader verstandich, wys, noch vroet,
Ghy die voor allen mannen waert verhooght,
Hebt ons allen zeer benooght.
Constth. Juweel, 371:
den armen nootdruftighen al is hy benooght,
vercoopen 't caf voor coorne —
Ald. 380:
Den benoochden *deelt milde, spaert gelt noch gout.*
En Van Mander, Olijfbergh, 113:
Maer als u noot of commer heeft benoocht,
U toevlucht was tot my van gantscher herten.

Nudderen, zie **Nusselen.**

Ochteren—Ochten.

Ochteren is in Schuermans' Idiot. »den avond koutend doorbrengen bij zijnen buurman." Men is genoopt hier te denken aan een frequent. van *ochten*, een door Bilderdijk aangenomen werkw. waarvan *ochtend* of *uchtend* het deelw. is; zie de Verkl. Geslachtl. II. 286. Voorts wete men, dat *uchte* in het osnabrugsch en ditmarsch dialect, niet alleen den morgen, maar ook den avonstond aanduidt; zie Strodtmann, en vooral Outzen op *Ochtern.* Het vlaamsche *ochteren* zegt dan zooveel als *avonden*, bekend in *kortavonden*, d. i. den avond door een bezoek korten.

Oekeren—Oeken.

Oeken (welks wortel wij in ons voegw *ook* hebben) is in 't lat. *augere*, goth. *aukan*, oudhoogd. *auhhon*, middelhd. *ouchen*, neders. (bij Tiling, V. 433) *oken*, angels. *eacan*, zweedsch *öka*, eng. *to eke*, allen in de bet. van vermeerderen. Van *oeken* vindt men een voorb. bij Van Hasselt op Kil. en een ander bij Weil. Zoo leest men ook bij Oudaan, Roomsche Mog. 45: *de Duytsche keyzeren... welke schreven* Altijds ookende, *welk werkwoord nu by ons uyt het gebruyk geraakt is.* — De Teuthonista

heeft *oicken*, en Kil. *oeker* voor woeker, dat ook bij De Bo voorkomt.

Het frequent. *oekeren* komt alleen voor in Meijers Woordenschat; Kil. kende het zoo min als Ten Kate, II. 676. Het w. komt intusschen in het westvl. dikwerf voor met den zin van sterk en spoedig vermeerderen, met velerlei toepassing; dus leest men bij De Bo, Ged. 143:

't Plankiet ook ligt van kruiden groen
Die oekren *zonder zaaien.*

Zie het Idiot. van De Bo, 't welk ook de afl. *oeker*, *oekeraar* en *oekerij* vermeldt. De Bo en Schuermans beiden hebben *aanoekeren* en de eerste mede *voortoekeren*, voor toenemen, vermenigvuldigen. De laatste vermeldt ook de vormen *noekeren* en *hoekeren*, waartoe behoort *hoeker*, bij Kil. woeker, doch tevens woekeraar of uitventer, eig. *huckster*. Zie voorts *Woekeren*.

Oorkonderen—Oorkonden.

Dit frequent. leest men in een pamflet over Alvaas belasting van den tienden penning, in den Messager des Sciences Histor. 1848, p. 291:

Den XXIIIen, noyt zulcke wonderen!
Leide die stadt brouwen — hoirt myn orconderen! —
Tot acht steden, aldaert die heeren begeerden.

Het ww. *oorkonden* was vroeger algemeen in gebruik voor bekend maken, getuigen; zie Kil. en Weil. Daarom slechts enkele voorbb.; Passionael, Somerstuck, fol. 72: *want die predicaren* oerconden *dat sy sagen nedercomen licht vanden hemel* Hoofts Ged. fol. 30.:

Daghwerk, dat, in weenigh stonden,
Komt kompas en streek oorkonden,
Om te doen behoude reis.

De Groot, Bewijs van den waren Godsd. enz. 29:

Jae sy beroepen haer seer vry met open monden
Wel op vijfhondert luy, die sulx met haer oorkonden.

En 226:

Wy hebben 't selfs aenschout, hetwelk wy ook oorkonden.

Vandaar ook *beoorkonden*, dat men in het geldersch dialect aantreft bij Tadama, in de N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. X. 220: *Dyt geschach alsamen bynnen Borken... dar by weren Herman* (enz.) *de dyt medegeseen unde gehoirt hedden, dar an de twee vryen... dat* beoerkundet hedden. — Het znw. *oorkonde* is getuigenis; Pass. Som. fol. 87: *sy brochten tvingerlinck ende den enen hantschoen weder ende die coster hielt den anderen tot* oerconden *van desen dinge.* En fol. 139 verso: *doet haer dat dienstwijf brenghen die si seit dat* oerconde *is van die misdaet.* — Zoo ook *oorkondschap;* Pass. Winterst. fol. 162: *iohannes seit: Du geves* oerconschap *van di selven ende dijn* oerconschap *en is niet waer.* — *Oorkonder* is iemand die getuigenis aflegt, Vlaerd. Redenr. 81:

Och Reden! ick gevoelt al wel zo gy zijt oorkonder,
En bevinde al u woorden wel te wezen waer.

Voor *oorkonden* zei men vroeger dikwerf *orkonden*, zie ond. and. Clignetts Bijdragen, bl. 24 en volgende. Vandaar het bijna onherkenbare *orkenen;* Van Velthem, fol. 1:

Want u wel georkent *es,*
Dat enz.

Waar Le Long te recht aanteekent: bekendt is gemaakt. De afleiding *oorkondschap* wordt *orcondscape*, Belg. Mus. VI. 297; *orconsscap*, D. V. 97; *orconscepe*, Halbertsma, Aantt. op Maerlant, Inl. bl. 126. En eindelijk *orkenschap*, Serrures Mus. D. II. 425.

Men heeft, in goeden ernst, *oorkonde* afgeleid van het trekken bij de ooren, dat in stede van de latere schriftelijke overdracht, plaats had bij den verkoop van onroerende goederen; zie Van Bleyswijck, Beschryv. van Delft, 752, en De Rooy, Taal-, Oudheid- en Oordeelk. Mengelstukjes, 39. Tuinman achtte *oorkonde* te zijn *overkonde*, d. i. een groot en gewichtig getuigenis. Bilderdijk, Verh. o. d. Gesl. 371, hield *oorkonde* voor *waarkonde*, d. i. konde ter waarschuwing; doch later voor *verkonde*, welke laatste verklaring met die van Adelung en Weil. overeenstemt. Het voorvoegsel *oor* is een partikel dat in 't goth. *us*, oudhd. *ar*, *er*, *ir*, middelhd *er* luidt en in 't hoogd. en nederl. met *er* en *ver* verwisseld wordt; zie Grimm, Gramm. II 787, en Meyer, Die Vor- und Nachsylben der hochd. Sprache, 43 en 106.

Oosteren—Oosten.

Volgens Weil. is *oosteren* „een woord der zeelieden: *het kompas oostert*, wanneer de naald, onder sommige hemelstreken, niet vlak het noorden wijst, maar eenige streken oostwaarts afwijkt." In de mij bekende Zeemanswoordenboeken komt de uitdrukking niet voor De vorm van het woord heeft niets onregelmatigs; van het znw. *oost* kan men zich een ww. *oosten* denken, en van dit een frequent. *oosteren*, dat hier het denkbeeld van verkleining schijnt in te sluiten: een weinig oostwaarts gaan.

Opperen—Oppen.

Oppen wordt door Bilderdijk „een verouderd of verloren werkwoord" genoemd, Nieuwe Verschei-

denh. IV. 31. In de verwante talen komt het onder verschillende vormen voor. Het eng. heeft *to op* en *to oppy*, bij Halliwell voor verheffen, oplichten; het angels. *uppian*, oprijzen, oudhoogd *ufon*, middelhoogd. *ufen*, in de hoogte brengen, opwaarts voeren, ophoopen, hoogd. *aufen*. Zie Grimms Wtb. Bij Von Schmid is *auffen* vermeerderen, doen gedijen.

Van dit *aufen* of *auffen* is bij Schmeller *äuffern*, tot beteren staat opvoeren en bij Stalder *äufnen* in dezelfde bet. doch ook vermeerderen, ophoopen (schatten bij voorb.). Ons frequent *opperen* wordt gebezigd voor eene zaak opwerpen, ophalen, te berde brengen; De Denker, VI. 100: het opperen *van zwarigheden*. Ald. 138: *dat ik.. een denkbeeld* opper. Brender à Brandis' Magazijn, I. 165: *Intusschen zyn 'er verscheide zwaarigheden..* geoppert. Van der Palm, Al de Leerred. XIII. 273: *daar niemand eene vraag durfde* opperen. Stuart, Vad. Hist. III. 345: *eenige zwarigheden te* opperen. Van Oosterzee, Gedachtenis, 101: het opperen *van zulk eene vraag*. — Zie Weil; ook wel voor uiten; Van Hengel, Leerred. III. 323: *Wie slechts de waarheid lief heeft, zal geene klagten meer* opperen. — En voor op hoopen zetten; Den Nederd Helicon, 230: *het lange groene gras af maeyen, ende dat ordentlijck by regels afleggen om 't selve in dorre hoy te doen veranderen... ende dat drooghe zijnde, dat* opperen, *op den waghen laden*. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IX. 198: *De boerenmeiden en jongelingen herken of halen het drooge hooi.. bijeen, en leggen het op hoopen, hetwelk zij* opperen *noemen*. — Volgens De Navorscher X. 379 en 380, is in Zuidbeveland *opperen* en *veropperen* »er boven op komen in kleeren, geld enz." In Noordholland is blijkens Boumans Volkstaal enz. *opperen* »beteren, winnen, vorderen." In de omstreken van Axel is *veropperen* »vooruitgaan, zoowel in gezondheid als in tijdelijk vermogen"; zie mijn Archief, II. 194. Hooft bezigt *aanopperen* voor aanbrengen op eene plaats; zie het Wdb. der Ned. Taal, i. v.

Orderen—Orden.

In plaats van het gewone *ordenen* bezigt Berkhey, in navolging van het eng. *to order, orderen;* Zeetriumph, II. 454.

— gij, ô Heeren! dat uw gunst de plicht betracht,
Die uw Raadsheerlijkheid in Staeten name vordert;
Beschik toch, mij ter gunst, dat alles zij geordert.

Bilderdijk volgde dit na in *verorderen;* Ovidius' Gedaantverw. 47:

Uw lot is sterflijk; maar onsterflijk 't geen gy vordert,
Ja meer dan 't Godendom door 't noodlot werd verorderd.

Zelfs leest men bij hem in proza *onordering;* Redev. van Chrysostomus, 5: *onze beschouwing en redekaveling, die schoon zy duizendwerf het genot van de orde heeft, zoo lang zy* de onordering *en verwarring in haar zelve niet te recht brengt, van die orde der dingen geen genot hebben kan*. — Ja ook het ww. komt in proza voor bij Clarisse, Voor Jongel. II. 45: *den Mensch, die tot edeler bestemming..* verorderd is.

Wij onderscheiden *orde* van *order*, hoewel Bilderdijk ze gelijkstelde, Gesl. II. 306, en om het rijm het laatste voor het eerste bezigde, De Mensch, 84:

Des Hemels eerste Wet is regelmaat en order.

Spiegh Hartsp. 67:

Het minste wijk' voor 't meest naar aller dingen order.

Deze vorm komt overeen met het fr. *ordre* en het eng. *order* De *r* schijnt bij *orde* in- of aangevoegd. Een primit. ww. *orden* zie men op *Ordenen*.

Ouderen—Ouden.

Kil. heeft het ww. *ouden* en Weil. geeft daarvan een voorbeeld, in den zin van oud worden. Halliwell heeft *to elde* voor oud worden en oud maken, en het hoogd. *alten* voor oud worden. Gewoonlijk bezigen wij het ww. met *ver;* Statenb. Jes. 51, vs. 6: *de aerde sal als een kleet* verouden. Luc. 12, vs. 33: *buydels die niet* verouden. Erasmus, Colloq. Famil. 276: *het ghene dat.. door een langdurigh gebruyck bevestight zijnde*, veroudet, *en als in de nature verandert is*. Vondel, Lucifer, 11:

— wy verouden
In onzen duur; ghy nimmermeer.

De Haes, Stichtel. Ged. 12:

Myn vleesch is bar en droog, myn huid geheel veroudt.

H. H. Klijn, Nagel. Ged. 43:

Ja, wij juichen in een' zegen,
Wien geen zwaai des tijds veroudt.

Ten Kate, Dichtw. V. 315:

Die dingen vonden in mijne oogen nooit genade:
Ze zijn geen mode meer, ze zijn totaal veroud.

De frequent. vorm zonder *ver*, zooals men dien in het hoogd. *altern*, oud worden, en *ältern*, oud maken, aantreft, is mij voorgekomen bij Trip, Tydwinst, 43: *'t kort verloop der* ouderende *waereld*. Van Alphen, Dichtw. I. 25:

— de rimpels gelijken,
Die 't gladde van 't ouderende *aanzigt doen wijken*

Met het voorzetsel is hij de meest gebruikelijke van alle, b. v. Kausler, Denkm. II. 575:

Alst evel wast so soude ment weeren
Int beghin, eer het mach deeren;
Want en wert ment niet bi tide,
Ende het verhoudert *bi langhe bide*, enz.

Statenb. Job 14, vs. 8: *Indien sijn wortel in der aerde* veroudert. Ps. 32, vs. 3: *Doe ick sweegh, wierden mijne beenderen* veroudert. Levens van Plut. fol. 255 verso: *Aufidius... de welcke..* verouderde *in een veracht. dorp.* Poot, Ged. I. 23:

Zyn bloeiend ryk zal noit verdorren, noit verouderen.

Men vindt het ww. ook in bedrijvenden zin, anders *oud maken;* Berkhey, Nat. Hist. van Holl. IV. 1. 174: *Zulks maakt de paarden wel schoon... maar het* veroudert *ze tevens vroegtijdig.* Mina Kruseman, Een Huwelijk in Indië, 90: *wit satijn met tulle.... ziet gij — dat* veroudert.

Opmerking verdient de uitdr. *ingeouderd*, die ik aantref in Van Nievelts vert. van Machiavelle, Prince, 52: *gestijft door de* ingheouderde *wetten van de Christelijcke Religie* — Andere afleidingen, bij Weil. niet voorkomende, ontmoet men. Ten Kate, Dichtw. I. 52:

'k Blijf onverouderd *als mijn smarte.*

Van Vloten, Bekn. Geschied. der Ned. Letteren (2e druk), 388: *Met* onverouderde *en* onverouderbare *frischheid.*

Een andere bij ons onbekende frequent. vorm is het hoogd. *älteln*, oudhd. *altilon*, middelhoogd. *eltelen;* zie Grimms Wtb., bij Schöpf *altelen.*

Paderen—Paden.

Men ontmoet dit frequent. in Thirsis Minnewit, II. 26:

Laat ons te zamen vergaderen,
Daar het kruyd weeldrig groeyd;
Ach! ach! komt laat ons paderen,
Daar het gras weeldrig groeyd

Hoewel het woord als rijmwoord voorkomt, is het nogtans om dat rijm niet gemaakt. Het bestond in meer dan één verwant dialect. Bij Kehrein is *padern, padchern, patchern*, op- en nedergaan en zoo iets plat treden; *verpadern*, plat treden. Bij Schmidt heeft *padern, pahdern* en *verpadern* dez. bet.

Het primit. *paden* komt voor in het neders *pedden*, met voeten treden; bij Stürenburg ook *padden;* eng. *to pad*, zacht gaan, bij Halliwell *to path*, een pad volgen.

Een ander frequent. is *paddeln*, bij Danneil herhaaldelijk op of in iets treden; eng. bij Halliwell *to paddle*, met de voeten stampen, anders gewoonlijk, bij uitbreiding, met voeten of handen in 't water plassen.

Pamperen—Pampen.

Bij Schuermans en De Bo is *pamperen* kweeken, voedsteren, koesteren, teederlijk bezorgen; wat ook het eng. *to pamper* aanduidt, voor 't welk Halliwell mede *to pamp* heeft. Zie wijders *Pampelen.* Chambers verklaart het eng. w. te recht door op *pap* te wijzen.

Panjeren, zie Pangelen.

Parlesanteren—Parlesanten.

In De Navorscher, IV. 331, wordt *parlechanteren* eene »zeer gemeenzame uitdrukking" genoemd. Zij is aan te merken als het frequent. van het niet onbekende *parlesanten*, d. i. vloeken, zweren, gesmeed naar de spaansche uitroeping *par los santos!* d. i. bij de heiligen. Men leest dit bij Focquenbroch, Werken, I 201:

Bevond ik my te schelms bedroogen,
Mids ik myn vrou daar niet en vond;
Hoe teeg ik niet aan 't parlesjanten?
Wat maakten ik niet al misbaar?

In het blijspel De Malle Wedding of Gierige Geeraard, 53:

Ik parlesjante *flus, en streek je lustig deur;*
Maar ekskuzeer me, 't is myn schuld —

De Gelyke Twelingen, 70:

Hy vloekte, en parlesjante, *en raasde als een' schotsche trommel.*

Van Effen, Holl. Spectator, VI. 57: *het was een klucht al die Waalinnetjes... onder en tegen malkander te hooren* parlechanten *om de praeferentie.* Bilderdijk, Najaarsbl. I 163:

— of Tante Parlesantte *Als men aan haar koffer kwam;*
Uitgekeven, En versteven, Ligt zy als een schaap zoo tam.

De Dichter doet, ald. 168, opmerken, dat de verfranschte uitspraak *parlechanten* verkeerd is.

Eene verkorting van *parlesanteren* kan zijn *santeren, senteren*, dat het Alg. Vl. Idiot. heeft voor »flauwen praat vertellen, razen;" doch in dat geval is de bet. van »razen" gepaster dan die van »flauwen praat vertellen"; het eerste toch wordt vaak met »vloeken" saamgevoegd.

Parteren—Parten.

Het frequent. *parteren* leest men bij Coornhert, vert. der Odyssea, II. 123:

Ulysses werdt in 't deelen, met hun ghelijck gheparterd,
Sulcx was des Telemachi, zijns lieven soons gebodt.

D. i. bedeeld, toebedeeld. Het ww. *parten* is bij Weil. in gemeenzamen stijl bedrijvend: iets verdeelen, en onzijdig: aan iets deel hebben. Kil spelt *paerten*, het eng. *to part*, het middelhd. *partieren*, overeenkomende met het oudfr. *partir*, nog over in *départir*, uitdeelen, verdeelen

Pauteren, zie Poteren.

Paveren—Paven.

In het Belg. Mus. VII. 92, leest men: *de broedere ende de zustre hebben houde firmerie ende nieuwe, ende dormen* (d. i. slaapsteden) *ende reeftre* (eetzalen), *ende al datter toebehord*, ghepavert, *beneden ende boven, ende met glaesveinstre.* — Dit is het deelw. van *paveren*, bij Kil. *paveijen*, *plaveijen*, met vloersteenen beleggen, die voor *paveisteen* ook als vlaamsch *paversteen* opgeeft. Het primit. *paven* hebben het fransch in *paver* en het eng. in *to pave*.

Voor *plavei* heeft De Brune *plavijs*, 't welk Kil. niet kent, Bancketw. II. 305: *dat ick hem, met het herte, op* de plavijsen *leggen zal, en hacken hem zoo kleyn, als pastey-vleesch.*

Peinsteren, zie Peisteren.

Peisteren—Peizen.

Slechts in één dialect is mij het primit. ww. *peizen* voorgekomen, t. w. in het osnabrugsch bij Strodtmann, die *verpeisen* en *verpasen* heeft voor „het vee te veel voeder geven," d. i. zooals wij zouden zeggen, *overvoeren*. *Peizen*, *pazen*, is blijkbaar van het lat. *pascere*, waarvoor het oudfr. *pastre*, *paistre*, nu *paître* heeft, hetwelk met ons *peisteren* overeenkomt. Dit beteekent, evenals het lat. *pascere*, in de eerste plaats weiden; Lancelot, B. II. vs 23595:

Hi beette neder vanden perde
Ende ginc liggen op die erde
Ombe resten, alse die moede was,
Ende liet sijn pert peysteren *int gras.*

B. III. vs. 5624:

Hi beette vor enen popelier daer,
Ende liet sijn paert peisteren *daer naer*

Vervolgens voeden in het algemeen, zoowel van menschen als van dieren; a. w. B. II. vs. 18800:

— den vulen slangen,
Die mijn vleesch hebben bevangen
Hen te peysterne *daer mede.*

Kausler, Denkmäler, III. 58:

Some gaen messe horen,
Dan toepen si, als wilde dieren,
Haer vleesch peysteren *ende aysieren.*

Sinte Franciscus Souter, 135: *Ic coem tot u als een scaep tot sinen herder, here, weghet* (d. i. *leid*) *mi ende* peistert *mi.*

Bij overdracht kreeg *peisteren* de bet. van zich ontspannen, verpoozen; dus Huyg. Korenbl. II. 220:

Verleeght uw' besigheit om hier wat uyt te spannen,
Gespannen hersenen, die door de Boecken reist...
't Is hier goet peisteren: —

Van Beers, Gevoel en Leven, 71: *'t Spook, dat.. waar 't* peistert, *zijn spoor afteekent.* De Bo, Ged. 87:

'k Draag mijn biezen korfken mede,
En wij peistren *op het strand.*

Zie meer voorbb. hiervan bij Huyd. Proeve, II. 24. Vondel past *verpeisteren* toe op het verpoozen of laten rusten van een levenloos voorwerp; Hierus. Verw. 9:

De stormbock blutzens moê, verpaistert *wat zijn hoornen.*

Gelijk wij nevens de wwn. *peizen* en *veizen* de vormen *peinzen* en *veinzen* bezitten, zoo zeide men in het middelned *peinsteren* voor *peisteren*; Rom. van Walewein, vs. 9635:

Hi liet trosside up die waerde
Gaen peinstren *ende sijn Gringolet.*

Gringolette is het paard van Walewein. Nieuwe Reeks van Werken d. L. M. II. 86:

Des avonts doent doncker was
Beeti van den orsse int gras
Ende liet hi hem peinstren *daer.*

Nog een anderen vorm van *peisteren* hebben wij, door invoeging der *l*, in *pleisteren*. Hij komt reeds eene enkele maal in het middelned. voor; Blommaert, Oudvl. Ged. III. 90:

— die mensch set sijn gedochte
Alleene om te sine versaet:
Dat hem die spise wederstaet,
Dan heeft hi ghenoech gheten.
Wine connen anders gheen mate weten;
Dus playsteren *wy* ons *telker ure,*
Ende als verladen es nature
Datsi die spise niet en mach verdraghen,
Comen daer af vele plaghen.

Naar het verband, waarin de uitdrukking *zich pleisteren* hier voorkomt, kan zij niet anders beteekenen dan zich voeden. Elders echter in hetzelfde gedicht leest men ald. 82, waar sprake is van den rechter, die de in behandeling zijnde zaken op de lange baan schuift:

Wil hi (d. i. *de cliënt*) *dan metten rechte voert,*
Soe es sijn reden qualic ghehoert;
Die rechter nemet op sinen danc
Sijn beraet, ende settet op lanc
In vorsten, dat hem des lopens verdriet,

Ende heeft liever half recht dan niet;
Soo gaet men plaesteren *ende maken.*

D. i. naar het mij voorkomt, »zich ophouden, rusten," en alzoo dezelfde bet. die *pleisteren* steeds had en nog tegenwoordig heeft. In Van Nievelts vert. van Machiavel leest men, Prince, 10: *Daerenboven en is het landt niet soo onderworpen* gheplaistert te worden *van de Officiers, die ghy aldaer ghestelt hebt.* D. i. tot verblijfplaats (pleisterplaats) te dienen. Bilderdijk, Mengelp. II. 214:

De Paadje huppelt, vliegt, en rent,
En rust of pleistert *niet.*

D. i. vertoeft, verpoost niet, houdt zich nergens op

Willink in zijne Amst. Arkadia, I. 147, meende *pleisteren* voor rusten het best te kunnen afleiden van »plaaster, of pleister, die men gewoon is op een plaats te leggen, daar men pijn of smart gevoelt, omdat, voor de smarte der vermoeidheid en de ongemakken van het reizen. geen beter plaaster ter genezing is dan de rust."

Pleisteren, plaasteren, heeft Bild. door *plaatseren* verklaard, d. i. van *plaats* veranderen, en *peisteren* afgeleid van *peis*, rust; zie Aantt. op Huyg. V. 278 en Aantt op Huyd. 53. De eerste bet. dezer wn. staat die afleiding in den weg Zie voorts *Peizelen*, en mijne Lat. Verscheid. 323, waar enkele pll. zijn aangevoerd, die ik het noodig oordeelde, hier te herhalen.

Penteren[1], zie Punteren.

Penteren[2]—Penten.

Volgens Schultz Jacobi's Nederl Doodendans, 11, is *penteren* in den kleinhandel in gebruik voor afdingen, afknibbelen. iemand zooveel mogelijk afhalen. Het primitief komt vermoedelijk voor in *inpenten* voor beknibbelen, bij Burlage, Acad. Tafer. 78:

O! trachtte niet die zwerm van kreegle recensenten...
Die impetus *soms* intepenten...
De drukkerij stond nimmer stil.

In de Voorr. bl. 6, wordt gezegd, dat het w. geen hollandsch is en alleen uit den zin moet opgemaakt worden. Er kan aan verwant zijn *penzen*, in het beijersch iemand lastig vallen door aanhoudend bedelen; zie Schmeller en Delling. In het angels. is *bensian* bidden, vleijen, van *ben*, eng. bij Halliwell *bene*, bede. Bij Roquefort is *panner, pannéir*, pand nemen, beslag leggen; *pannir* berooven, wegnemen, afkorten; *pannissour* een deurwaarder, waarbij opmerking verdient, dat Bilderdijk *pander* in denz. zin bezigt; zie mijne Proeve over dien Dichter; en dat in het drenthsch dialect het eigen woord vroeger een gerechtsdienaar, en nog een bode en uitroeper bij openbare verkoopingen beduidt; zie Dr. Volksalm. 1847, bl. 189. Bij Kil. is *pander* iemand die pand neemt, van *panden*, pand geven en pand nemen. Het spel *de pentertjes*, welks benaming wijlen mijn vriend Schultz Jacobi t. a. p. met zooveel ijver navorschte, zou dus zooveel kunnen zeggen als *pandspel.*

Volgens De Navorscher, XI. 376, is in het taaleigen van Zuidbeveland *penteren* wachten. Hoe die bet. met de vermelde samenhangt, is zonder nadere omschrijving niet uit te maken; wellicht heeft men te denken aan het dralen of talmen, waarmede het beknibbelen van een koopprijs kan vergezeld gaan.

Peteren, zie Pieperen.

Petteren[1]—Petten.

Volgens De Navorscher, XV. 177, zijn in het dialect van Westfriesland *petteren* en *petten* gebruikelijk voor drinken, waarvan aldaar *petterig* toegepast wordt op iemand die aan den drank is. De wn. zijn door eene bekende klankwisseling één met *putten, putteren.* Kil. vermeldt *pet* voor *put* (in de volksspraak *pit*), *petten* voor *putten*, en *pethaak*, dat in Zuidholland nog dikwerf gehoord wordt, voor *puthaak.* Zie wijders *Putteren.*

Petteren[2]—Petten.

Bij Kil is *petteren* herhaalden stoelgang of buikloop hebben, tevens met de afleidingen *pettering* en *petterer* Zeer eigenaardig is het ww. een frequent. van *petten*, dat Kil wel niet heeft, maar dat het fransch bezit in *péter*, veesten, welk w., zooals Scheler opmerkt, ontstaat uit het subst. *pet*, ital *péto.* een veest. Het latijn heeft *peditum* van *pedere*, in dezelfde bet.

Peueren, zie Pooijeren[2].

Peuteren, zie Poteren.

Pienderen—Beenen.

Volgens De Navorscher, VI. 332, zegt men te Krommenie *pienderen* voor hard loopen. Ik acht dat w eene verscherpte uitspraak van *bienderen*, frequent. van *bienen*, amsterdamsch dialect voor *beenen*, d. i. loopen; zie het Wdb. der Ned Taal op *Aanbeenen.* Op gelijke wijze heeft Kehrein *beinern* voor ijlen, de beenen snel bewegen, en Stalder *beineln, beindeln*, voor met korte doch haastige schreden gaan

Piensteren—Pinsen.

Volgens De Taal- en Letterbode, VI. 40, is in het dialect van Urk *oppiensteren* zich beet laten nemen; het zal zijn van *pinsen*, bij Kil. vlaamsch genoemd voor plukken, knijpen, fransch *pinser*,

eng. *to pinch*. Dus Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 380 (van Jezus' aangezicht):

Wiert dat niet blauw ghepinst, *wiert dat niet vuyl bespouwen?*

Bl. 584:

Syn wanghen blau ghepinst, *bebloet tot in de tanden.*

In dezelfde bet. heeft Schmidt *pinsen*, *pinzen*, doch Reinwald en Kehrein *pitschen*, *pfitzen*, *pfitschen*, en ook Kil. noemt *pinsen* = *pitsen*. Dit laatste, hoewel bij Weil. gemist, is zeer gewoon bij onze schrijvers; Meulewels, Timon Misantr. 8:

Gy (*Goden*) *doet*...

...pitsen *bloem en fruyt deur d' onghenades scheiren.*

Ald. 15:

— *'k en voel noyt droefheyts* pitsen

Deur ongheval: ja self trots ick de scharpe flitsen enz.

Zeeusche Nachteg. III. 49:

Neen, Moeder, hola, neen! Gods geest pitst *u aen d'ooren,*

En gheeft wel ander raet, zoo ghy hem slechts wilt hooren.

Van de Venne, Belacch. Werelt, 114:

Eer dat het Heerschop heyt gepeuselt

En gepitst, *gevroet, gemeuselt.*

Croon, Moy-al, 19: *Gy en sult niet meer aen het Deegh* pitsen, *maer het Broodt zijn recht gewicht laeten.* — Het znw. *pits* is een (afgeknepen) stuk (*); Ogier, De Seven Hoofts. 254:

Dat en is maer een cleyn pitsken *schant voor my*

Bij Kil. is *pitse*, behalve de daad van knijpen, streek, stoute of moedwillige trek, wat men ook wel *stuk* noemt, waarvan bij Plantijn de uitdr. *van quade pitsen*, malicieux, malignus Van Hasselt geeft daarvan een voorb. op Kil. Zoo ook De Casteleyn, De Konst van Rethoriken, 139:

O wantruwich rat! vol quader pitsen!

Moons, Sedel. Vermaeck-Tonneel, 116:

Die den wijn te veel ghebruycken

Sijn van quade pitsen *vol.*

Bl. 223: *sy komen maer om u meer tot quaet op te hitsen met hun* quade pitsen. En 411: *dat sy hun om hun* quade pitsen *en perten hebben ghestraft.* — Zie ook het Wdb. des Inst. op Hooft.

Hieraan schijnt verwant het znw. *pitsier*, bij Kil. en Plantijn onbekend; doch bij ons in de 17e eeuw bekend voor stempel, zegel; Van Nievelt, Disc. van Machiavel, 331: *midts datter geen bewijs teghen u zy van schrift ende* pitsier. Levens van Plut. fol. 321: *hy nam sijn* pitsierrinck. Westerhaen, Ged. III. 646:

Al is hier 't zegeltje van 't Land niet opgeslaegen,

Noch hoop ick dat het u voldoen sal en behaeghen

Wanneer ghy myn pitzier *hier onder zult zien staen.*

Het hoogd. zegt *petschier*, *pitschier*. volgens Adelung wellicht *petscher*, »ein Ding, womit man aufdruckt." Men leidt het w. intusschen af van het boheemsch of slavoonsch; zie Frisch en Lexer (Mittelhd. Handwtb.) II. 219 Doch Zarncke weêrspreekt die afl zonder eene andere aan de hand te doen. Het boven vermelde eng. *to pinch* beteekent bij Halliwell (linnen) plooijen of vouwen en in dien zelfden zin vindt men *pinsen* bij ons; De Brune, Bancketw. I. 463: *steelswijze mijn mantel te* pinssen, *om mijn aengesicht eenighsins af te wenden.*

Pieperen—Piepen.

Het frequent. *pieperen* vindt men in *verpieperd* bij Bekker en Deken, Willem Leevend, IV. 15: *dat gy met zo een* verpieperden *Baron, uw mooije geld.. verkwist hebt.* — De bet. van dit w. komt overeen met die van *pieperig*, in het dagelijksch leven gebruikelijk voor zwak, mager, schraal, b. v. hij ziet er *pieperig* uit. Schütze heeft hetz. w. voor ziekelijk, klagende, kreunende, benevens de subst. *piepgoos*, *pieperlauke*, voor een weekeling. Dähnert heeft *piperig*, al te gevoelig voor lichte pijn, *pipig*, ziekelijk, kreunend. *piperlepup*, schimpnaam voor kreunende kinderen en ziekelijke menschen. Bij Gangler is *pipeg* klagend, zwak, ziekelijk; bij Huppel *piperling* een zwak mensch of iemand die zich inbeeldt het te zijn; terwijl bij Weinhold hetz. w. een weekeling en *pipicht* weekelijk is. Bij onzen Kil. is *pippe*, *pipse*, eene hoenderziekte, waarvan het adj. *pipsig*, anders doorgaans *pips;* dus Van Swaanenburg, Arl. Distel. 286: *een* pipse *Haan.* — Ook *pippig* bij denz. a. w. 299: *wat is uw.. Kapoen haanig!* pippig! *snottig!* — Het denkbeeld van zwak en teêr gaat wel eens over tot dat van klein, en zoo hoort men in onze volkstaal een klein voorwerp een *piepertje* noemen, en heeft Reinwald *pipperig* voor klein, lief. Een andere frequent. vorm van *pieperen* is *piepeln*, bij Bock voor klagen, waarvan *pieplich*, zwak, van kuikens gezegd, die zorgvuldig moeten behandeld worden.

Het primit. ww. is *piepen*, genomen in den zin van klagen, steunen of kreunen zooals een kranke, dien het heeft bij Dähnert, het Brem. Nied. Wtb.

(*) Zou tot *pits* kunnen behooren het fr. *pièce*, waarmede men zoo weinig raad weet? Zie de Wdbb. van Hoeufft en Scheler, benevens Diefenbach, I. 316.

en Weinhold, en de wortel van dit ww. is de onwillekeurige kreet van wie pijn gevoelt, waarvan de uitdrukking: iemand knijpen tot hij *piep* zegt.

Verbasteringen van *verpieperd* zijn *verpieterd*, *verpeterd* en *verpeuterd;* Bekker en Deken, Will. Leevend, I. 220: *ik zou zulk een* verpieterde *opgekonkelde Petitmaitre niet willen hebben.* Dez. Corn. Wildschut, II. 55: *er beter uitzien dan de meeste* verpieterde *Heertjens, die... verdronken zijn vóór zij water kenden en te mager en te schraal zijn* enz. — Ald. 212, leest men het w. in overdrachtigen zin: *alle korstjens van het brood te snijden en de kruim te* verpieteren. D i. klein te maken, van kracht en waarde te berooven. Dus ook Oudaan, Agrippa, 358: *droguen... die in 't schip verstikt, of in 't ruim doorwatert, of door ouderdom* verpijtert... *zijn.* D. i. krachteloos geworden. Van Beverwijck, Inl. tot de Holl. Geneesmidd. 8: *Manna, als hy* verpietert, *en krachteloos geworden is.* — Als vlaamsch heeft De Bo *verpieteren* voor »zijne weerde verliezen, b v. van kleedingstoffen," alsmede *pieter* voor koopwaar, die hare waarde verloren heeft of geschonden is, uitschot; bij Tiling is *pietje* eene onvolwassen vrucht, afval. Met dergelijke toepassing leest men *verpeterd*, (Asselijn) Kristalynen Bril van JanKlaasen, 8: *sulke moye sla, die so verrot en* verpetert *is.* Baardt, Deugdensp. 216:

De Waren zijn, gelijck ghy siet,
Verpetert *en verlegen, Vrient!*

Ogier, De Seven Hooftsonden, 286:

Het goet bepeetert, *duf, en rot, en gansch bedorven.*

Ook Richey heeft *verpetert*, dat hij verklaart door verkleurd, verschoten, en met *salpeter* in verband brengt. — H. van Halmael, De Gestrafte Pasquin, 32:

Dat verpeuterde *Dwergje, vryd na myn eigen Matres.*

Als eene samentrekking van *pieperig*, in den zin van kreunend, klagend, vindt men *pierig;* Bekker en Deken, Willem Leevend, IV. 223: *de kleine krygt tandjes, en is zo* pierig *en zo onrustig.*

Pieteren, zie Pieperen

Pijperen—Pijpen.

Men leest *pijperen* in De Gids van 1867, IV. 330: *Zoo* pijperde *onze kindervriendin hare lessen van fatsoenlijkheid in de ooren dezer jeugdigen van jaren.* — De bet. is blijkbaar inblazen, van *pijpen*, hoogd. *pfeifen*, middelhd. *phifen*, neders *pipen*, eng. *to pipe*, fr. *piper*, d. i. op eene pijp of fluit blazen; zie Kil. en Weil. Dus de Statenb. 1 Con. 1, vs. 40: *het volck* pijpte *met* pijpen. — Dit ww. was niet altijd gelijkvloeijend; de liesveltsche Bijbel heeft t. a. p.: *dat volck* peep *met pijpen.* Levens van Plut. fol. 89 verso: *een soo heerlick pijper dat hy... de noot* peep, *na welck geluyt de galeyboeven hen riemen sloegen.* — Het ww. is dus niet alleen onzijdig, zooals Weil. opgeeft, maar ook bedrijvend. Vondel bezigt het w. voor drinken (als door een pijp), Virgil. Wercken, 17: *met zijn aderen noy vol wijns, dien hy 's daeghs te vore* gepepen *had.* — Zie *Fijfelen.*

Pikkeren—Pikken.

Het ww. *pikkeren* leest men in Don Quichot, II. 53: *vloeckt hy en* pickert *hy, ik salder tegen vloeken en* pickeren, *dat sweer ik, so lang tot ik het gewonnen heb.* — Het blijkt, dat er zekere manier van vloeken door bedoeld wordt, en dan zal men te denken hebben aan het zweren bij *de pikken*, d. i. den duivel. Zoo leest men bij Langendijk, Ged. II. 74:

't Is Symen langdarm, of de pikken uit de hel.

Ald. 340:

— *'t Zyn voerlui! wel* de pikken *moet ze schennen!*

De Vakantie (Amst. 1707) 32:

Wel, de pikken! *docht ik het niet wel?*

De Wit, De Ingeb. Edelman, 29: *Dat u* de pikken *schen!* — Misschien heeft de Booze dezen naam van zijne zwartheid. Ook wordt hij met den naam van *Heintje pik* bestempeld; Van der Hoeven, De Schrandere Tooneelsp. 7:

Ik wensch dat Heintje pik *myn mag de Kop afzaagen,*
Indien ik immer de gedachten hebben zou, enz.

(L. Meijer), 't Spoockend Weeuwtje, Amst. 1697, bl. 26:

Hier leyt een brief. Ik denck van Heyntjepick *geschreven.*

Van Rusting, Werken, I. 12:

— *Plutoos Marketenter,*
Zyn eigen naam was Heintje pik.

De drie gebroeders Medeminnaars, 36:

— Pikheintje *mag men slepen*
Op zyn Oostinjesvaârs, door lucht en wolken heen,
Zo ik er iets van weet. —

Plaaijeren[1], zie Pladeren[3].

Plaaijeren[2], zie Pladeren[4].

Plaasteren, zie Peisteren.

Pladeren[1]—Pladen.

Bij Kil. is *pladeren* snappen, babbelen, en het w. is blijkbaar de nederl. vorm van 't gelijkbeteekenende hoogd. *plaudern*, en het prim. hiervan, dat bij ons *pladen* of *plauijen* zou moeten luiden, vind ik in *ploden*, als oud w. bij Schmeller en Höfer vermeld voor *dissolvere;* want, zooals Ade-

lung te recht opmerkt, het losgaan, de beweging der tong is het hoofddenkbeeld der bet in *plaudern*, zooals in *plapperen* de beweging der lippen de hoofdzaak is. *Pladeren*, *plaudern*, luiden in het neders. *pladdern*, *plätern*, in het zwitsersch *bladern*, in 't beijersch *ploderen*, in Opper Lausnitz (Anton, n . XI) *pludern*, lat. *blaterare*.

Siegenbeek zegt, in mijn Taalk Mag. III. 300, dat *plauderen* in onze gemeenzame taal wel eens voorkomt *Geplauder* kwam mij voor bij Bekker en Deken, Cornelia Wildschut, VI. 103: *men moet zoetigheid in de ingewanden van een Leeuw weeten te vinden... om onder haar* geplauder, *niet alle geduld te verliezen* — Eene navolging van *pludern* is *ploeteren*, dat in het overijselsch dialect gezegd wordt voor brommen, grommen; en naar het oordeel van den heer Buser het hoogd. *plaudern* is; zie N. Ned. Taalmag. IV. 244. En ook in schriftel. aanteekeningen, onder mij berustende, vind ik dat *ploeteren* te Deventer bekend is voor grauwen, uitvaren; en *ploeterdier* voor »iemand die zeer winderig en bulderig is in het spreken." In zulk een zin zal het w. ook op te vatten zijn in het blijspel De Gewaande Weuwenaar (zonder jaar of plaats), III. 81:

'k Loof, dat jy vander Nation bent, je begint te ploeteren.

Als eene samentrekking van *geploderd* of *gepleuderd* heeft men *gepleurd;* Belg. Mus. IX. 77:

Tes verloren veel gemaut
Ocht gepluert. —

En als eene samentrekking van *pladering*, ter zelfder pl. *plaring:*

— *tes al* plaringe
Dat ghier tegen te seggen moegt weten.

Blijkens Herrigs Archiv, XIV. 139, heeft *pladere* in het westpruisisch dialect nog dez. bet als *pladeren* bij Kil. En volgens onder mij berustende schriftelijke aanteekeningen zegt men in de omstreken van Deventer in denz. zin *pletteren*.

Pladeren[2]—Pleiten.

Van *pleiten*, volg. Ten Kate, II. 312, in 't geldersch *plegten*, in 't friesch *plachtjen*, fransch *plaider*, eng. *to plead*, heeft Kil. de frequentt. *pladeren* en *plaaijeren*, bij Schmidt en Kehrein *plädern*. Dus Van Ghistele, Terentius, Phormio, bl. Ivi:

Orso: al is mi ongelijc gebeurt: hoort int sluyten
Liever dan ick sou playeren *oft dinghen*, enz.

Houwaert schrijft daarvoor *pledderen*, Lusthof der Maechden, I. 90:

Die zaken pledderen *is den naem ghegheven*
Van Orateur —

De samentrekking *plaren* komt bij denz Schrijver voor in De vier Wterste, 90:

Wat willen wy veel kijven, vechten en smijten?
Wat willen wy dinghen, plaren *en maken gheschal?*

Ald. 102:

Jae de vrecke sijn dickwils cause door 't vergaren,
Dat d'erfghenamen langhe dinghen en plaren.

Alsmede bij Bredero, Griane, 54:

De juyste reden is: de oordelaer van 't recht,
Die plaert *met d' uytspraeck van 't g'lyckformigh sin-gevecht.*

Maerl. heeft het ww. met den basterduitgang *ieren*, Spieg. Hist. I. 116:

Die goede sprekere Pyctagoras,
Die eenen jongelinc te leerne nam
Playdieren, *dinghen* —

Ald. III. 165:

Nu laten wi dit plaidieren *staen.*

Zoo ook Kausler, Denkm. I. 100:

Die den aermen onrecht daden,
Ende up die aermen pleidierden.

En ook de Teuthonista heeft *pledieren*

Pladeren[3]—Pleijen

Kil. heeft *pladeren*, *plaaijeren*, voor spelen, schertsen. Vandaar *verplaaijeren* in de Levens van Plut. fol. 208: *hoe wel hy alle daghe niet dede als toeslaen ende vercoopen de rijcste huysen, ende die met gelt best voorsien waren binnen de stadt; maer dit bedroech niet by het ghene dat hy alle dagen* verplaierde. *ende syn bootsmakers ende oorblasers toeworp.*

Het prim. *pleijen*, dat Kil. niet kent, komt bij de middelned. schrijvers meermalen voor. Melis Stoke, III. 372:

— *die te voren ghinghen screyen,*
Si ghinghen nu singhen ende pleyen.

Vad. Museum, I. 327:

— *hoe die liede meer pipen ende screien,*
hoe si meer daer omme pleien.

Van Velthem, fol. 195:

Hierombe pleyden *sere die Stede*
Ende waren blide, ende dansten sere,
Ende sprongen, ende songen daer syn ere.

Maerl. Spieg. Hist. III. 262:

Hi sach den duvel vor hem pleyen
Ende hem met groter feesten meyen.

D. i ja, spelen, doch dit woord genomen in den zin van dansen, dien het oudtijds had, zooals Ypeij heeft aangetoond in zijne Taalk. Aanm. over veroud. Woorden in de Staaten-Overz des Bijbels, 107. Die bet. blijkt ook nader uit de beide volgende pll. bij Maerlant, a. w. II. 85:

Thaer gelu enten crooc,
Met vingerlinen verciert voc:
Si gaen rechts of si pleyen *souden.*

D. i. zij gaan zoo luchtig, alsof zij *dansen* moesten. En Rymbybel, vs. 11487:

Hare voeten hilden si of si pleyden.

De variant dezer pl. heeft *speelden.*

Dit *pleijen* komt overeen met het angels. *plegan*, *pleigan*, spelen; eng. *to play*, spelen, kortswijlen, spotten, dartelen; oudfr. *plaider*, *plaidier*, met dez. beteekenissen; lat. *placere*, behagen, aangenaam zijn, van 't welk ook het fr. *plaire* is voor behagen. Zoo heeft Houwaert een ww. *pluren*, bij samentrekking van *pladeren* voor zich behagelijk voordoen, vleijen; Lusth. der Maechden, II. 818:

D'erfgenamen zullen zijn goet zaen minderen,
Sy beginnen daer alreet om te plaren.

In dergelijken zin heeft Biedero het subst. *geplaar*, Moortje, 7:

— *(gy) loopt haer weder smeecken*
Met lieffelijck geplaer *van woorden suycker-soet.*

Men weet dat *smeeken* vleijen beteekent.

Tot *plaren* en het fr. *plaire* behoort ook ons *plasdank*, bij Kil. *playsdanck* gespeld, een woord, bij ons wel eens misverstaan. *Plaisdank* werd eerst *plaasdank;* Houwaert, a. w. II. 635:

(Hy) is by Livias' Keysers huysvrouwe ghegaen
Meynende eenen grooten plaesdanck *t' ontfaen.*

Vervolgens *plasdank;* Vondel, War. der Dieren 3

— *'t geselschap der loftuyters...*
Diens eenigh doel-wit is den plasdank *van haer Heeren.*

Westerbaen, Ged. II. 330:

— *wacht u wel van my*
Om plasdanck *te begaen yet in de hand te steken.*

Fokke, Verzam. der Werken, IV. 54: *anderen, die gaarne om* een plasdankje *bij de Musa te verdienen, wat vele.. berigten willen inzenden.* — Tuinman verstond zoowel de afleiding als de beteekenis, toen hij schreef: »*Plasdank* is *plaeysdanck*, van 't Latynsche *placere*, behagen. Zo behaalt men een *plasdank*, als men zich schikt naar ymands zinnelykheid, om hem te gelieven, gelyk menschenbehagers plegen." Halma dacht aan een dank, zoo groot als een *plas*, misschien wel op grond van Huygens' woordspeling, Korenbl. II. 338:

Ick stiet een' dronckaert in een plas:
Hy danckte my geduldich:
My dunckt het geen' onreden was;
Hy was m'een' plas-danck *schuldigh.*

Zoo leest men ook bij Riemsnijder, Dicht. Rhaps. 132:

Gelijk een plas van dank *de onleschbre dorst verzaad.*

Bilderdijk dacht aan *plaatsdank*, d. i. dank in ruil; zie Verkl. Geslachtl. II. 353 en Aantt. op Huyg. V. 110, doch verg. VI. 291; en Weiland, hoewel de juiste afleiding vermeldende, vatte de bet. van het w. niet, toen hij het omschreef door »een dank, waarmede men bewijst, dat men in het verrichte of geschonkene behagen schept, daarover wel voldaan is." Zóò opgevat, zou *plasdank* een goeden zin hebben; neen, een *plasdank* bejagen is een dienst doen óm te behagen, uit vleijerij, en heeft dus altijd een ongunstigen zin. — 'k Voeg hier nog bij, dat het subst. *plasdanking* mij voorkwam in de Byv. op Wag. Vad. Hist. X. 87: *hoe zeer men 't verhaal... als ter verdiening eener* plasdanking, *verzonnen aanzag.*

Pladeren[4]—Pladen.

Ofschoon Kil. dit vierde *pladeren* niet heeft en het mij bij onze schrijvers niet is voorgekomen, moet ik het ww. opnemen, om de vormen, die er van bestaan. In Poirters Masker van de Werelt leest men 323: het plaeyeren *in het water, daer d' een* (der kinderen) *grover mede te werck gongh als d' ander.* — Te Dordrecht wordt, volgens De Navorscher, 1872, bl. 301, *pleijeren* gezegd voor keilen. Dit w. is eene verzachte uitspraak van *pladeren*, bij Schmidt en Kehrein *pladern*, Richey en andd. *pladdern*, *plattern*, bij Stalder *plädern*, *plättern*, allen beteekenende in of met water plassen. Schröer heeft *pledern* voor »eene vloeistof onvoorzichtig uitgieten," en Tobler *plädera* in gelijke bet. en onpersoonl. voor plasregenen; wij hebben daarvoor *pleteren* in denzelfden zin als boven *plaaijeren;* Hor. Belg. II. 2:

Dat kindekijn pleterden *metter hant,*
dattet water uten becken spranc.

En ook het zoo even gemelde zwitsersche *plättern* komt bij ons voor onder den vorm *pletteren;* Dorbeck in De Recensent, Alg. Letterl. Maandschr. 1852, n°. 3, bl. 160:

Het kindtjen pletterde *met de hand,*
Het water spatte langs den rand.

Eene samentrekking van *pladeren* is *plaren*, dat niet alleen het akensch dialect heeft, maar ook het geldersch, zie Taalk. Mag. III. 63; en waarvan *geplaar* bij Sluiter, Huys- en Winterleven, 25:

Waer toe 't gewasch, geplasch, geplaer?

Het prim *pladen* vindt men met versterkten vorm in 't hoogd. *platschen*, neders. *plasken*, nederl. *plassen*, eng. *to plash* Van *platschen* en *plassen* heeft men de frequentt. *plätschern* en *plastern*, van welke het eerste in 't hoogd. en het tweede in het platduitsch bij Danneil hetzelfde beteekent als *pladeren.*

Voor *platschen* heeft de vertaling van Gessners Werken *pletschen*, D I. 2:6: *Zoo zongen de Nymfen en Zeegoden, onder eenen* pletschenden *dans, rondom de schuit.* D. III 52: *ik hoor iets* pletschen, *gelijk golven, die tegen een bootje aenslaan.* Waarvan D. I. 221: *het water dat, met heldere droppen, en aangenaam* gepletsch *ter neder viel.* D. III. 182: *aan mijne zijde* pletschte *het water* af

Plaggeren—Plaggen.

In het Idiot. van Schuermans is *plaggeren* bezoedelen, onordelijk behandelen, alsmede »vruchteloos geneesmiddels gebruiken." In de eerste bet. heeft men als primit. *plaggen*, bij Kil. ook *plakken*, bezoedelen, bevlekken, dat mede voor schilderen moet gebruikt zijn, blijkens de benaming *plagger* voor schilder, door Van Hasselt aldaar aangewezen. Het znw. *plagge* is bedeksel of lap, en vandaar de tweede bet. die volgens Schuermans ook *plaasteren* luidt. De zin is dan een lap of plaaster opleggen. De bet. van lap gaat ook over tot die van lomp of vod, en zoo leest men, Jorissen, Const. Huygens, I. 375: *Ghij verbribbelde werckmaeker als ghy sijt, wat hebt ghij* plaggen *en redements, men weet* (*niet*) *waer met al de eynden* (*te*) *blijven.*

Plammoteren—Plammoten.

Plammoteren is eene gewestelijke uitdrukking voor *plammoten*. Zie op *Plammotelen*. De afl. *plamotter* heeft Loots, Nag. Ged. II. 167:

Plamotters *tot mijn achterburen?*
Die schennis ware een schimp voor 't rijk!

Plamoesteren—Plamoezen.

Beide vormen heeft De Bo voor »bekladden, met kladden bevuilen." Zij luiden aldaar ook *plamaasteren*, *plakaasteren*, en bij Schuermans *plammeusteren*, *plammuisteren* en *plammodderen*. Zie voorts *Plammotelen*.

Plapperen—Plappen.

Het ww. *plapperen* werd, naar ik meen, bij ons het eerst gebruikt door Bilderdijk, Mengel. II. 61:

Wen Min door mijn gevangenis
Op vrije vleugels wappert,
En 't liefste Meisjen dat ik weet
Voor mijne tralie plappert.

D. i. snapt of praat, van 't hoogd. *plappern*, neders. *blabbern*, eng. *to blabber*, gezegd van het gesnap van kleine kinderen en voorts van het veelvuldig of nutteloos geklap of gebabbel in 't algemeen. Later bezigde dezelfde Dichter het w. in een anderen zin, Muis- en Kikvorschkrijg, 30:

— *Die rept de vlugge voeten,*
Schoon bloedende aan zijn wond, en plappert *door zijn poel.*

D. i. plompt neder, eene bet. die aan het w. niet zeer schijnt te voegen Wel zegt Adelung, dat *plapperen* in eenige opperduitsche streken gebruikt wordt voor *klapperen*, b. v. in een kinderspel met platte steentjes, en zoo neemt Beets het voor »door den wind bewogen worden" van een vlag of ander voorwerp, wapperen of klapperen geheeten; De Aurora van 1865, bl. 2:

— *'t lied des roeiers op uw stroomen,*
By 't plappren *van 't Helvetiesch kruis!*

Alm. voor Holl Blijgeestigen, 1875, bl. 93:

Haalt neêr die vlag;
Zij zwatelt en plappert
Slechts wee en ach.

En Cam. Obscura (5e druk) 240: *den wind, die de strikken van haar hoed deed* plapperen *tegen het luifel.* — Nolet de Brauwere bezigt het woord van de raderen eener stoomboot, Ged. I. 168:

— *de rappe wielen*
Die plappren *door de golvenbaen.*

Het primit. *plappen* hebben Tobler en Stalder, en wel bij den eerste van het geluid, dat eene vloeistof maakt, die, in schommelende beweging gebracht, tegen den wand van het vat aankletst; voorts dergelijke beweging van een vleezig ligchaam, die wij *kwabben* zouden kunnen noemen; en bij den laatste ook van iemand, die waggelend daarheengaat en eindelijk nederstort, met een geluid, dat wij *kwakken* heeten. Men vindt ook *pleppen;* Hoefer, Denkm. II. 63:

Wat hefstu bôve hir tô pleppen?

Waarvan S. 64:

Slât dûssen plepper *up den munt.*

In *plappen* en *plapperen* ligt alzoo het denkbeeld van eene beweging die een klappend of snappend geluid veroorzaakt, en Adelung merkt te recht op, dat de lipletters van het w. het geschikt maken ter aanduiding van het geluid der lippen; het eng. *to blab* houdt zich dan ook daarbij, en onze schrijvers, zoo zij dan al behoefte gevoelden het hoogd. *plappern* over te nemen, hadden dit insgelijks moeten doen.

Plauderen, zie **Pladeren**[1].
Pledderen, zie **Pladeren**[2].
Pleijeren, zie **Pladeren**[4].
Pleisteren, zie **Peisteren**.

Plenkeren—Plenken.

In het vlaamsch is *plenkeren* »veel hier en daar rondloopen," somwijlen met de bijbeteekenis van

»bij verschillende personen gaan om genezen te raken" enz. Zie het Idiot. van Schuermans

Het prim. *plenken* is bij Kil. dolen, dwalen, en zoo leest men bij Bogaert, Ged. 21:

Wiens voorzaat plenkende *in die felle staatsgeschillen...*
's Lants trouwe Voorspraak... dreef het slagzwaart door den strot

Doch in verschillende streken is het w. nog gangbaar voor rondloopende de school verzuimen; zie Schuermans a. w. en mijn Archief, III. 377 en 399.

Pleteren, zie **Pladeren**[4].

Pletteren[1]—**Pletten**.

Pletten is plat maken; letterlijk in *gouddraad pletten* bij Weil. en mede voor platdrukken, van een' hoed namelijk, Antw. Spelen van Sinne, 36:

Ja can icken dan diep ghenoech int hooft ghesetten
En een lutsken pletten —

Voor effen maken, bij Westerman, Ged. III. 147: *op dien weg de oneffenheid te* pletten. — En dan ook fig. toegepast, Vlaerd. Redenrijckb. 496

(*Sy*) *grypen 't zweert in handt, by haer sy onrust* pletten.

Vondel, Poëzy, II. 416:

Tot dat de springvloet...
Uw hoogheit pletten *quam* —

Meest echter geldt het w. voor met minder of meer kracht of geweld iets drukken, zoodat het bezwijkt; Van Swaanenburg, Arleq. Distil. 260: *Reuzen Toorens tot platte gronden* pletten. — Inzonderheid van het menschelijk of dierlijk hoofd· Everart, Politica van Justus Lipsius, 81: *De hoofden vande Christelicke Ghemeynte* worden *tegen malcander* geplettet. Bara, Galteno en Alimene, 20:

Dat my een sware slag van donderbuien 't hooft tot gruis van been en bloedt aan duizendt stukken plette.

Nomsz, Amosis, 53:

My, als een pest van 't ryk moorddadig 't hoofd te pletten.

Van 's Gravenweert, Verspr. Lettervr. 173:

— *helsche kunstnarij om Neerlands hoofd te* pletten.

Scharp, in de Gedenkzuil van 1788, bl. 12:

God, die u paalen wist te zetten,
Wiens dondervuur u dreeg te pletten, enz.

De Bull, Verspr Ged. 146:

Om den slang den kop te pletten,
Die onze oudren bragt ten val.

Het voorvoegsel *ver* wijzigt de bet. niet bijzonder veel; Ten Kate, Dichtw. II. 194:

Geen hoef van woeste krijgsgenetten
Zal nu onze oogsten meer verpletten.

Clarisse, Ged. 5:

Heeft *niet zijn vuist steeds zulk een' rebel* verplet?

Bilderdijk, Ond. d. E. War. 54:

Verplet *Gods wraak me, en u, ziet gy my immer weêr!*

Verv. op Wag. XXVIII. 116: *Het is in de magt der Franschen, U, met alle uwe Landgenooten, te* verpletten D. XXXIV. 354: *Dat deeze nieuwe Alcides, met zyne sterkgespierde vuisten, de Stadhoudersgezinden en Regeeringloosheid... bedwinge en* verplette. Van Cappelle, Nag. Bijdr. tot Nat. en Gesch. 255: *eenen aanval, die den eenen tegenstander dreigt te* verpletten. Dermout, Nieuwe Leerred. II. 347: *het kwade zal ons niet schaden noch* verpletten. Schrant, Redev. en Verhandd. I. 196: *de aanvallers te treffen of te* verpletten. Ten Kate, Dichtw. V. 134:

Zij zullen *'t arme volk* verpletten
Met lasten, gruwzaam uitgedacht.

Engelen, Poëzy, 215:

— *nu wijkt al die vreugd*
Voor een heir van verplettende *zorgen*

Met andere voorzetsels heeft men *inpletten*, indrukken, bij Van 's Gravenw. De Ilias, II. 206:

Hij voelt dien scherpen steen zijn krijgshelmet verscheuren;
Zijn hoofd wordt ingeplet; —

En *nederpletten*, dat wel wat tautologisch schijnt; P. de Groot, Uitbr. der Pss. 237: *de sterkte...* Heeft *hy* ter neer geplet. Vrouwe Bild. N. Dichtsch. II. 4:

— wordt *hy* neêrgeplet *door steeds vernieuwde rampen.*

Een woord als *pletten* heeft meer eigenaardig dan eenig ander den frequent.-vorm, die dan ook vooral voorkomt. Van Beverwijck, Verv. van de Heelkonste, 27: *dat de koghel, door sijn groot gewelt, al* plettert *ende morselt.* Den Nederd. Helicon, 91:

— *'twater hem ontsonck, alsoo datt' als zijn kiel*
Stiet teghen harden grondt, geplettert *bleef in stucken.*

David, Vad. Hist. VII. 273: (*zy*) *smakten... stukken van rotsen om huizen onder te* pletteren. Van 's Gravenweert, De Ilias, III. 187:

Die hoed, gepletterd *door zijne onweerstaanbre speer.*

Vrouwe Bild. N. Dichtschak. II. 117:

Die nacht, waarin...
...'t lot de laatste bloem zal pletteren.

Consience, De Geldduivel, II. 130: *De maegd... scheen met inzigt het prachtig huwelykskleed te* pletteren. D. i. plat te duwen, eene toepassing, die wat ongewoon is, evenals die op de toetsen,

bij Alb. Thijm, Het Voorgeb. 54: *Listzts* pianopletteren. — Meer gewoon is het w. ten aanzien van het menschelijk ligchaam of zijne deelen; Van 's Gravenw. Verspr. Lett. 105:

(*Altijd zal*) *Theseus zijnen zoon zien* plettren *door de kar.*

Willink, Amst. Arkadia, I. 294: *De oude Baleariërs... kneusden en* pletterden *het vleesch en de beenderen der doden.* David, Vad. Hist. I 105: *wanneer zy zich... het hoofd voelden* pletteren Bogaert, De Roomsche Mon. 58: (*hy*) plettert *armen, beenen En bekkeneelen... tot gruis.*

Verzwegen wordt het voorwerp bij Van 's Gravenweert, a. w. 67:

Nu heerscht de bleeke dood en plettert *van zijn' troon.*

Klijn, Montigni, 44: *Uw bliksems* plettren *met?* — Doch werkelijk onzijdig is het w. elders; Don Quichot, II. 93: *vermits de kaes door het gewicht begost te* pletteren. Beeloo, Tooneel- en Mengelp. 53:

— *het huilend klotsen*
Des toegevloeiden golfs die plettert *op de rotsen.*

Bilderdijk, Winterbl. II. 56:

(*Ooft*) *dat noch hand verlokt noch mond,*
En nutloos plettert *op den grond,*
Wen stormgeweld de kruin doet schokken.

In *verpletteren*, in den prozastijl het meest gewone woord, wordt de bet. door het voorzetsel alleen versterkt; b v. Vondel, Poëzy, II. 415:

— *wat Godtheit* heeft *u heden...*
't Gebeent verplettert, *en geslingert over 't velt?*

Verv. op Wag. XXVI. 162: *De helft der Huizen* was verpletterd. D. XXVII. 223: *met éénen slag al het vermogen der Republiek te* verpletteren. Beets, Sticht. Uren, III 189: *hy de conscientiën onder het gewicht eener ontzachelijke beschuldiging* verpletterde. Loots, Nag. Ged. II. 211: Verplettrend *denkbeeld!*

Benecke voert (I. 203) deze pl. aan:

dô man den brief gelas,
ez erplatert *wip und man,*
und sahen vaste ein ander an.

De geleerde Schrijver, zoowel als zijn Nawerker Lexer (I. 616) weten dit ww., dat zij in *erblatern* veranderen, niet te recht te brengen. Het komt geheel met het nederl. *verpletteren* overeen; de inhoud des briefs *verpletterde* vrouw en man.

Almede komt, hoewel alleen bij de lateren, *nederpletteren* voor; Vr. Bild. Rodrigo de Goth, II. 128:

Bonst alles uit de hoogte op 't onontwijkbre dal
Met daverend gedruisch en alverdovend knetteren,
Om in één oogenblik de Mooren neêr *te* pletteren.

Ten Kate, Dichtw. VIII. 421:

Wien de strijdkolf nederpletter',
Hij blijft de ijzren rots gelijk.

D. i. bedrijvend; doch ook onzijdig; Tollens, Ged. I. 141:

Steile bergen, zwaar als lood,
Plettren neêr *van uit hun naven!*

En Beeloo, in de Werken der Holl. Maatsch. VII. 183:

Den bulderend' orkaan, in sneeuw en hageljagt
Gehuld, neêrplettrend *op de bergkruin;* —

De afl. *gepletter* in abstr. zin heeft Huygens, Korenbl. I. 243:

My zy dan de konst betrouwt
Van gemengh, geplengh, gepletter
Van den Indiaenschen Etter.

Verpletteraar heeft Da Costa, Kompl. Dichtw. II. 225, waar »Emmanuel" onder anderen genoemd wordt: Verpletteraar *der hel.*

De wortel van *pletteren* wordt gebruikt in de bijwoordelijke uitdr. *te pletter*, zooals men anders zegt: *te mortel* en *te gruizel;* zie Bomhoffs Wdb. Focquenbroch, Werken, I. 6:

Mits hem een balk kwam op de kop,
Die zyn Helmet heel sloeg te pletter.

H. Meijer Jr. in de Dicht. Gedenkrolle van 1813, bl. 29:

Eer stort' paleis en stulp te pletter.

Gessners Werken, I. 160: *wormen, wier helft op eenen steen* te pletter *getreden is.* — In de uitspraak *te plettere*, zooals men ook leest bij Hooft, zie het Wdb. des Inst. en bij Vondel, Joannes de Boetg. 40:

— *de berghsteen treft, en klinckt met eenen slagh*
Dat heerelijcke beelt te plettere *en te mortel.*

En Davids Harpz. 115:

Gy zultze, die een Koning wederstaen,
Te plettre *treën, en uit den velde slaen.*

Dus de quarto druk van 1723, en niet anders de duodecimo uitgave van 1657. Nogtans heeft Van Lennep (VII. 286): *te plette treën*, en Oudemans' Bijdrage neemt die verkeerde lezing op. Weiland heeft, insgelijks onjuist, *te pletteren*, en Ten Kate volgt dat na, Dichtw. V. 173:

Gelijk we bij Charybdis baar bij baar
Op de andren zich te pletteren *zien springen.*

Platten is in het middelned. slaan, en *plat* een slag; zie Clignetts Bijdr. 189, en Halb. Aantt. op Maerl 328. *Verplatten* evenwel is *verpletten* of *verpletteren;* delfsche Bijbel, 1 Con. 3, vs. 19: *Ende smachts so starf des wijfs kint. Want al slapende soe* verplatte *sijt.*

Het znw. *plet* leest men bij Kausler, Denkm. I. 305:

Maer si ne vernamen plet *no deel,*
Datter lieden binnen waren.

En S. 340:

Maer en mochte baten niet,
Datsi wonnen plet *ofte yet.*

D. i. een stuk, bij Kil. *plets*

Pletteren², zie Pladeren¹.
Pletteren³, zie Pladeren⁴.
Plodderen—Plodden.

Het frequent. werd gebezigd door Van den Bergh, Longfellows Ged. 204:

Rijden moest ze, gelijk een vorstin,
en door dik en door dun niet
Ploddren *zoo als een boerin.* —

D. i. plassen, waden. Het Idiot. van Schuermans heeft het w. met de omschrijving »in 't water bezig zijn, het heen en weêr roeren." Bij Schultze is *pluddere* water uitgieten of spreiden. Men kan hier denken aan eene verwisseling der lipletters *p* en *f*, want mede *flodderen* heeft de bet. die hier past. Zie o. h. w. Het ww. laat zich echter ook afleiden van *plodden*, in 't eng. bij Halliwell *to plodge*, door slijk of water heenwaden, en is verwant aan *plodern*, *pluttern*, *bluttern*, in 't water plassen, waarvan zie *Ploeteren*¹; alsmede aan *blotter*, bij Von Schmid dikke vloeistof, slijkige klei. — Brockett leidt *to plodge* van het nederl. *ploegen* af(!).

Ploeteren¹—Ploeten.

Ploeteren is verwant aan *pladeren* in den zin van plassen; zie *Pladeren*⁴; doch 't laatste is meer zich blootelijk in het water bewegen, terwijl het eerste vooral gezegd wordt van het woelen in troebel water, slijk of andere stoffen, en dus ook meer inspanning vereischt. In het groningsch dialect is *ploeteren* »in het water plassen, zooals b. v. de eenden doen"; zie Taalk. Mag. II. 339; in het overijselsch »met ruim sop frisch afwasschen, eigenlijk met de handen in het water omplassen"; zie Halbertsma's Wdb. Men leest het w. bij onze latere schrijvers meermalen, dus Fokke, De Vrouw is de Baas, I. 172: *als ze met hunne morsige schoenen op den schoonen grond komen* ploeteren. D. II. 38: *daar ze van den ochtend tot den avond schrobt, schuurt en* ploetert. Dez. Verzam. der Werken, XII. 116: *Wordt dat goed in dien trog gegoten, daar ze (de menschen) daar verder zoo in* ploeteren? Van Lennep, Ferd Huyck, II. 95: *Het was geen gemakkelijk noch aangenaam werk, alzoo door den modder te* ploeteren. Dez. Onze Voorouders, III. 132: *die knapen, die hier en ginds nog in het moeras liggen te* ploeteren Kneppelhout, Geschr. X. 143: *neem haar waar op hare schuit,* ploeterende *in de waschkuip.* Van den Broek, Nagel en Verspr. Ged. 209:

Die Aagje, in haar groot beslag,
In 't melkhuis bijster ploetren *zag.*

Vandaar *omploeteren;* Halbertsma, Lappekorf, door Goeverneur, II. 65: *kon ik soms wel uren achtereen in de vaarten en meren onder water* omploeteren. De Gids, 1866, I. 419: *het zelfbehagen, waarmede gij* omploetert *in den modderpoel der laagste... roerselen van menschelijke daden.* — In overdrachtigen zin leest men het w. in De Tijdspiegel, 1862, n°. 7, bl. 32: *Om hem 't Grieksch van het N. T.... te leeren verstaan, laat men hem jaren lang* ploeteren *in een gansch ander Grieksch.* De Veer, Frans Holster, III. 385: *Hier in Europa zitten ze jaren achtereen te wurmen en te* ploeteren, *alleen om aan 't eind, als ze oud en stram zijn geworden, in een koets te kunnen rijden,* Dickens, Het verlaten Huis, door C. M. Mensing, 58: *eerst* ploeteren *met die boeken en instrumenten. en dan als een wildeman voort in galop* enz. — Alsmede *voortploeteren;* De Keyser, Sprokkel. 188: *Met niet meer dan middelmatige gaven toegerust, blijft hij* voortploeteren *in zijn beperkten kring*

Het adj. *ploeterig* komt voor in den zin van bezoedeld, bemorst; Fokke, Verzam der Werken, VII. 17: *Dat is nu wel somtijds zoo wat een morsig gekokkerel, maar dat is niemendal; al zien wij er altemet reis zoo wat* ploeterig *uit, als we maar blijven leven en zamen pret kunnen hebben.* — Voor zeepsop bezigde men *ploetersop;* zie N. Ned. Taalmag. IV. 245.

Het ww. *ploeteren*, vóór Fokke bij onze schrijvers niet bekend, is gevormd naar de dialectspraak onzer naburen. Stalder heeft *blüttern*, *blüdern*, *pflüdern*, *pflüttern*, *flüdern*, *flüttern*, allen in de bet. van zich in slijk of andere dikke vloeistof bewegen; en Schöpf *pludern*, *plodern* en *bluttern*, in 't water plassen.

Het prim. dat bij ons *ploeten* zou moeten luiden, is *plutschen*, bij Schambach zich met handen en voeten in 't water bewegen, nauw verwant aan *ploden*, waarvan zie op *Pladeren*¹.

Ploeteren², zie Pladeren¹.
Plonderen, zie Plunderen.
Pluisteren—Pluizen.

Kil. heeft *pluisteren* voor nazoeken, navorschen, en in dien zin zeggen wij nog *napluizen* en *uitpluizen*, eene bet. ontleend aan de welbekende bezigheid der vogelen, die gezegd worden *zich* te *pluizen*. In dezen zin moet het frequent niet zeer gebruikelijk zijn geweest; althans het kwam mij

bij geen onzer schrijvers voor. Zooveel te meer in de andere door Kil. vermelde bet van plunderen; De Casteleyn, De Konst van Rethoriken, 196:

— *Niet stelick ghelijck den wolve:*
Ic en pluustere *niemants lochting, te minen gewinne.*

Lochting is hof, tuin. Antw. Sp. van Sinne, 582:

Hoe seer elck had den poot, ghereet om pluysteren.

Anna Bijns, Refer. II 28:

'T goet is gemeene, hier deur elck pluystert.

Belg. Mus. VI. 57:

Binnen dat ghy laecht in slaeps verduusteren,
Te wijlen ghinghic u buerse pluusteren.

Bredero, Moortje, 13 (van een schip):

— *verovert, en geplondert,*
Gepluystert, *en geplockt, van gelt en kostlijckhe'en.*

Levens van Plut. fol. 53: *een seer heerlicke costelicke, ende rijckelicke tent...* (*die*) *men behoorde te scheuren, ende te* pluysteren. Fol. 56 verso: *Zijnde also de gheheele stadt* ghepluystert *ende gheplondert.* Fol. 63: *welck... de landen... doorliepen ende* pluysterden. Fol. 116 verso: *zijnde de overwinners weynich int ghetal om de dooden te* pluysteren *die in groote menichte waren.* — In gelijken zin vindt men *uitpluisteren* en *bepluisteren;* a. w. fol. 219 verso: *in gheen plaetse langher vertoevende, als dat sy deselve* uytghepluystert *ende gheplondert hadden.* Bredero, Roddr. en Alph. 32:

Voorts geef ick u verlof, haar gantsch te schudden uyt,
En 't Leger nae u sin der Mooren te bepluyst'ren.

Een anderen zin evenwel heeft dit laatste bij De Bie, Faems Weergalm, 99:

Die geroepen wordt moet luystren
En sijn ooren noyt bepluystren
Met des werelts vleyery.

Hier denk ik aan *bepluizen*, met pluiswatten vullen, en dus stoppen.

Voor een *pluisteraar* vind ik *pluistenaar;* Discoursen van Machiavel, 40: *de gruwelijcke vyanden des geloofs, de wrede tyrannen ende* pluystenaers *van steden ende platte landen.* — Vergelijk *woekenaar* en *woekeraar.*

In den zin van wol plukken en in pluisjes losgaan heeft De Bo's Idioticon niet alleen *pluisteren*, maar ook *pluizelen.*

Met den *oe*-klank in den wortel vindt men het freq. in een brief van 1568, in het geldersch dialect geschreven; N. Werken der leidsche Maatsch. VI. 16: (*de soldaten*) ploesteren *alle die huysluiden, die sy bekomen mogen daer sy lighen.*

Het prim. *pluizen*, dat men eigenlijk aantreft b. v. Brender à Brandis' Kabinet, IV. 217 (terwijl):

De blanke zwaan de veders pluist.

heeft genoegzaam denzelfden zin in de reeds bij Kil. voorkomende uitdrukking: *de beurs pluizen;* Hondius' Moufeschans, 296:

En dan lacht hij in de vuyst
Dickmaels, die de beurse pluyst.

Zoo ook bij H. van Halmael, De Panlikker, 10:

De spotters meenen, sy zijn aan de beste koop,
Dog niemand geeft my een bokken, of sy kost hem een stoop;
En tot die prijs, laat sy my er wat vereeren,
Ik weetse op haar tijd, weer te pluysen, *en te scheeren.*

Ald. 13:

Viel 'er voor jouw niet te pluysen, *dan hadje geen brood.*

En 34:

Hy sal met geen vertrouwde sleutels meer andermans wijn steelen;
Mijn Kabinet sal hy ook niet meer pluysen, *sijn kunst is uit.*

De afleiding *afpluizen* heeft Baardt, Deugdenspoor, 26:

Hoe menichmael heb ick mijn Peet,
Haer Sondaegs Buydel uyt-geluyst,
En ruygste Veeren aff-gepluyst!

Doorpluizen; Van der Cruycen, Spr. van Sal. 255:

— *die 't al* doorpluyst, *wat in de ziel gheschiet.*

En 319:

Elck woort wort nauw' doorpluyst, *eer dat 't eens uyt sal breken.*

Uitpluizen; De Denker, II. 86: *de diepzinnige Godgeleerdheid niet* uit *te* pluizen. Beeloo, Ged. 166: *zoo'n* uitgepluisd *beschrijven.* — En *verpluizen;* D. J. van Lennep in Kantelaar en Siegenbeeks Euterpe, II. 35: *dat men nu de Godentaal der Socratische wijsheid... als* verpluisd *en versnipperd zag in de beuzelende brieven* enz.

Een anderen zin, nam. dien van peuzelende eten, heeft dit w. in Rabelais' Werken, I. 82: *hy haalde ook... sijn drinkebreurtjes zeer geerne te gast, waar mee hy dan rousemousde, en poyde en* pluisde.

Een subst. *pluister* vindt men bij Spieghel, Hertsp. 56:

Of u kaal watmer dekt, of pluyster-rijk *fluweel.*

Vlaming teekent daarop aan: »ryk van opstaende pool (neders. *polle*, kuif of vederbosch?) zynde de draden doorgesneden, en als zo veel *pluisters.*"

De wwn *plusen* en *plustern* hebben in het neders. verschillende toegepaste beteekenissen; zie Dähnert, Brem. Nied. Wtb., Schütze e. a.

Pluis, als adj. genomen en wel eens verkeerd afgeleid, is van *pluizen*, in den zin van schoon-

maken, reinigen, »*bien espluché*" als de Kil. auctus zegt; zie ook Ten Kate, II. 314. Meestal hoort men het w. met de ontkenning: het is *niet pluis*. Van der Cruycen, a. w. 117:

— (*die*) *pryst al wat ghy doet,*
Al is het niet *te* pluys, *en niet te byster goet.*

Ald. 669: *een* niet *te* pluys *gemoet*. H. van Halmael, De Zedem. en Kantoorkn. 21:

Maar 't is daar ook niet, *als men meent, zo* pluis *te vinden.*

Kroòk, De Nederlag (sic) der Seine, 36:

— *'t is met Snoever, en myn Wyf* niet *als te* pluis.

Fokke, Verzam. der Werken, XI. 20: *een meisje, dat juist* niet *al te* pluis was. — Zonder de ontkenning is het bij Westerbaen, Ockenburgh, 108:

— *haer verlaeten dee kerck, land, en hof en huys*
Om 't gene dat haer dacht te wesen reyn en pluys.

Plunderen—Plunnen.

Grimm noemt dit woord wortelloos, en gist, dat het verwant zij aan woorden, die vermengen, verwarren, beteekenen, zie het Wtb. i. v. *Blunder*. Wat daarvan zij, een ww. *plunnen* laat zich even regelmatig aannemen van *plun*, als *plunderen* van *plunder*. Het subst. *plun* is in 't neders. lap of lomp, meerv. *plunnen, plünnen, plunden*, oude kleêren en slecht huisraad, dimin. *plunnken*. Voor dit laatste is bij ons zeer gewoon *plunje;* Willinks Amsterd. Arkad. II. 145: *om dat hy... zeer elendig in* de plunje *was*. Vervolg op Wag. XXXII. 324: *de noodige penningen, zo tot inkoopen van* Zeeplunje, *als ter voldoening hunner Slaapbaazen*. Immerzeel, De Moederliefde, 55: *'t vorschend oog op wand en* plunje *slaan*. Nierstrasz, De Verlosser enz. 62:

De snood meêdoogenlooze vrek,
Die in de plunje *van 't gebrek,*
Zijn' broeder niet herkent.

De Cort, Liederen, 150:

— *zij mijne* plunje *ook wat grover.*

Prof. David spelt *plonje*, Vad. Hist. VI. 385: *dat de Officieren... de beide gemelde kleuren... op hunne* plonje *vertoonden* — Bij Westerbaen *plundje*, Ged. I. 303:

Men schud syn kaerels uyt, so onlanx fors en bars:
Haer plundje *wert ten danck geoffert op aen Mars.*

Ald. 470:

De plundje *was voor de Soldaten.*

En III. 371:

Ick sal sijn wapenen en dese plundjen *aen*
Uw eyken hangen op —

D. i. pakkage. Doch ook het onverkleinde w. komt bij ons voor; Bekker en Deken, Econ. Liedjes, 294:

— *raakt* de Plun *versleten,*
De naalt en draad, myn lieve kind,
Moet jy niet laaten vaaren.

D. i. de kleederen. — En in het meervoud, Baardt, Deugdenspoor, 83:

Dat Huys-gesin kan niet een Jaer
De Plunnen *houden by malckaer.*

En ald. 301: *daer-je by Nacht moet schampen gaen, vermits ghy van u* Plunnen *bervoft, des daegs u schaemt op straet te comen.* — Van dit *plun* of *plund* is het collectieve znw. *plunder*, in de verwante dialecten onder de vormen *plunder, blunder* en *plunner* voorkomende met de bet. van huisraad, kleêren, pakkage, zoowel in gewonen zin als met minachting gesproken. Bij ons leest men het w. in Coornherts Wercken, I. fol 395*: *die postpaerden zijn bestelt, mijn dinghen zijn ghereedt, mijn* plonder *is al in mijn liefstens handt*. Dez. Odyssea, I. 73:

Maer Neleus en wilde syn schoondochter niemant geven
Dan die schoon swarte koeyen bracht tot een plonder.

D. i. have. Bilderdijk, Krekelz. I 66:

— *zoo 't iets meer maq zijn, 't is oude beedlaars* plonder,
Omhangen met het ordeslint.

Dez. Vaderl. Uitboez. 127:

Gy ziet die zege zich met elke stond verwijderen,
Waaraan gy al uw hoop op roof en plunder *hecht.*

Hier kan men het w. nemen voor de daad van plunderen, of de plundering; zoals bij Vrouwe Bilderdijk, Wit en Rood, II. 77:

— *Hy, ten* plonder *toegerust,*
Spande ras de volle zeilen, vloog haar na met dollen spoed.

Voor dit *plunder*, en dan wederom in de gewone bet. van plunje, heeft Westerbaen *plunderij*, Ged. III. 390:

Van desen dag sult gy...
Eneas hooft en die bebloede plundery,
Verwinner dragen weg —

En ald. 469:

— *Sijn lijf, sijn* plundery
Sijn wapens, sijn geweer zijn in der Frygen handen.

Vondel heeft *plunderaedje*, zie Weil. — Bij denz. Dichter, Poëzy, II. 216, heeft men als samenstelling:

De waarheit is oprecht: zij hoeft geen plondergrijns.

In Van Lennepe uitgave (III. 115) leest men bij deze uitdrukking: »d. i. bedekkende, verbergende grijns, *plonder*, *plonje* en *plunje* is 't zelfde." Hoe het subst. *plonder*, »bedekkende" kan beteekenen, is niet duidelijk. Ik versta: geroofd of ontleend masker. *Plonderen* is, ook bij Vondel, meermalen voor rooven genomen, en als *roofgoed* voor geroofd goed, is *plondergrijns* eene grijns, die geroofd, van elders ontleend is.

Het frequent. *plunderen*, *plonderen*, is bij ons, zooals Weil. naar ik meen juist, zegt: »van kleederen, huisraad en andere roerende goederen berooven." Er had kunnen bijgevoegd worden, dat het vooral van soldaten gezegd wordt. In de verwante dialecten evenwel treft men nog andere beteekenissen aan; bij Schmeller en Schöpf die van (zooals wij zeggen) zijn biezen pakken, en bij Stalder verhuizen en zijn boedel uit den brand redden; bij Nicolai zijn' boedel van de ééne kamer of verdieping naar de andere overbrengen, of er eene nieuwe woning mede betrekken.

Bilderdijk, Geslachtl. II. 358, maakt de opmerking, dat *plonderen* eigenlijk voor *ontplonderen* is, als van plonder berooven; sommige onzer vaderlandsche dichters hebben dien wenk gevolgd; De Thouars, Zriny, 127:

De voorboô van mijn komst, die 't krank kasteel ontplondert.

Blieck, Mengelp. II 54:

Uw grootsche doek- en marmerwonderen
Zal u de grage tyd ontplonderen.

D. III. 7:

Geen schoone boom blyft schoon, van de eedle kroon ontplonderd.

Dat *plonderen* bij omzetting zou komen van *prondelen*, zooals Halbertsma op Maerl. 11, schijnt te meenen, kan, met het oog op het aangevoerde, niet aannemelijk geacht worden.

In onze Woordenboeken mist men het ww. *afplonderen*, dat Antonides heeft, Ged. 454:

De schightige Eridaen vloeit trager door het bloet,
En legt met borst en buik op 't afgeplondert *goet.*

Hoogvliet, Abraham de Aartsv. 125:

— *all' de schatten, door de woedende oorlogsliên*
Hun afgeplundert —

Valentijn, Werken van Ovid. I. 255: *om dat dan de vijand mij geen buit heeft* af *te* plunderen. Burlage, Acad. Tafer. Voorw. 2: *vóór dat het* (*veld*) *door een stouter en dichterlijker hand totaal* afgeplunderd was.

Bij den dichter Nierstrasz vind ik *verplonderen*, Frans Naerebout, 6 (van banken in de zee):

— *Helaas! dan, blank gestroomd,*
Verbergen zij het graf voor de arme zeegezellen,
En tassen kiel bij kiel, verplonderd, *in haar wellen!*

Het w. komt mij voor in bet. overeen te komen met het gewone *uitplunderen*, hoogd. *ausplündern*, dat van menschen en van gebouwen gezegd wordt; b. v. Statenoverz. des Bijbels, Ps 74, vs. 8: *Laetse ons te samen* uytplunderen. Amos 3, vs. 11: *uwe palleysen sullen* uytgeplundert worden. — Van Lennep bezigde *wegplunderen*, Rom. Werken, XXI. 184: *dat men bij zijne overheden den boel* wegplundert. — En Van Iperen *platplonderen*, Obadja opgeh. 16:

— *dat dwingelanden...*
Ter poorte instoven, liepen branden,
Platplondren, *alles overmanden.*

Poenderen—Poenten.

De Bo heeft *poenderen* en verklaart dat door »puntwerk verrichten, peuteren," en enkele andere meer overdrachtige beteekenissen. Het w. *puntwerk* is door den Schr. juist gekozen; dat wijst op het primit. *punten*, in onze oude taal ook *poenten*, een woord, met verschillende toepassing voorkomende, doch steeds van de *punt* ontleend. Van Velthem, fol. 53:

Int leste werd gepoent *alsoe,*
Datsi Heinrike bevalen doe
Die Monborie haren neve.

D. i. werd bepaald, vastgesteld, als punt aangenomen. Ald. fol. 94:

Die Marcgrave quam oec van der side,
Om dit te pontene, *dat hi can.*

Le Long zegt niet kwalijk: »te beslissen." Der Leken Spieghel, III. 148:

— *die dichtre die de woert*
Ende den sin vandier materien
Scone can setten ende scerien (d. i. scharen),
Te rechte poenten *ende spellen.*

D. i op de rechte plaats stellen, zóó plaatsen of schikken als 't behoort. Dus ook Die Hist. van Seghelijn, HS. vs. 97:

God die alle dinck punten *can,*
Heeften herwert ghesent
Om te beteren den torment.

Der Minnen Loep, II. 47:

Soe bid ic vriendelic dien ende desen,
Dat sijt alsso heymelic schicken...
Maer punctet, *off ghi moecht, daerbij*
Dattet sonder sonde si.

D. i. *schikt het*, als gij kunt zóó. N. Reeks van Werken der L. Maatsch. II. 205:

Want clein cameren ende stalle
Poenten *si die kerken alle.*

»Maken" zegt het Glossarium. Eig. zij *bestemden* al de kerken tot kamers en stallen. D III. 69:

Laet ons hier comen noch heden,
Dat wi Echites den coninc
Gherne helpen poenten *sine dinc.*

D. i. regelen, in vaste orde brengen. Karel de Groote, 62:

Dat skeysers sone Lodewijc...
..... *Yoen woude*
Geven van Lorein tlant..
Ende Coelne mede die stat;
Want si den keyser poente *bat,..*
Dan enegen keyser te voren.

D. i. beter te pas kwam, voegde, schikte. Belg. Mus. I. 31:

Sit hier noch, ende ic sal gaen
Besien wat si hebben gedaen
Die ic over die effeninge liet,
Ic salt pointen, *wats gesciet.*

D. i. regelen, in orde brengen. Delfsche Bijbel, Prologhe van Ezechiël: *leest dezen boeck oec na onse translatie; want omdat hi* ghepunt *ende bi distinctiën dats onderscheidelijc gheescreven is, so gheeft hi openbaerliker sin denghenen dien lesen.* D. i. (naar ik versta) punctueel, nauwkeurig vertaald.

Poeperen—Poepen.

Naar het getuigenis van Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 143, is »hij *poepert* van angst" eene bekende uitdrukking. Hij leidt het ww. dan ook heel natuurlijk van het niet minder bekende primitief af. Zie ook *Poepelen.* Van het prim. ww. heeft men een subst. afgeleid, Het Nieuwe Hoornse Speelwerck, 308:

Soo s'haer poepert *eenmael sluyt,*
'k Seght recht uyt,
'k Slae niet weder sulck een moel an.

Duim, Mengelzangen, 227;

Als 't touw eens brak,
Dan leyze met 'er poepert *wis om hoog.*

Ook in fig. zin; Krook, De Wispeltuurige Minn. 41:

— *Och! 'k beklaag dien armen* poeper.

In Van Rustings Werken, I. 40, leest men:

Neptuyn! kunt gy dat zien, en poepert *u de maars niet.*

Hier zou men het w. ook kunnen opvatten als eene andere uitspraak van *poperen;* zie dit beneden.

Pokeren—Poken.

Van het bekende nederl. *poken,* d. i. met een puntig ijzer in het kolenvuur steken en roeren om dat op te stoken, heeft het westvlaamsch, en (naar ik heb kunnen nagaan) die tongval alleen, het frequent *pokeren,* met dezelfde beteekenis. Zie De Bo In het eng. is *to poke* niet alleen in het vuur, maar ook met de handen wroeten, waarvan *poker,* nederl. *pook,* en bij Tiling *poken* eene wonde steken. *Pook,* voor dolk of rapier, is bij onze dichters bekend. Nier zeer dichterlijk is bij Van Nyveld, Souterlied. Ps 34:

Ghy siet wel Heer, hoe dat sy poken.

Polderen—Pollen.

Het ww. *polderen* heeft Vlissings Redens Lusthof, 24:

Oft dronckaerts tuysschers zijn, en poldren *altemet.*

De bet. is hier niet met zekerheid te bepalen. Men kan denken aan het hoogd. *poliern,* razen, in drift opstuiven, bij Schöpf ook *poldern,* en dan is het prim. *pollen* = *bollen,* waarvan zie op *Bolderen. Pollen* zou ook *boelen* kunnen zijn, van *boel* of *pol,* d. i. ontuchtig mensch; hoogd. *buhlen,* bij Schmeller *buelen;* middelhoogd. *buolen.* Het een zoowel als het ander komt bij den dronkaard te pas.

Polijsteren—Polijsten.

Kil. heeft alleen het frequent. dat dan ook vroeger in zwang was; Gheschier. Proefsteen, 42:

— *gaen met een hoofs-gelaet*
Ghepolijstert *achter straet.*

Everaert, Politica van Lipsius, Voorw. 2: *dat alle de saken... binnen ons eewe soo seere* ghepolystert *ende versubtylet zijn.* Poirters, Masker van de Werelt, 58: *dat die* (*pedagoge*) *hem in alle goede manieren, zeden en konsten sou* polijsteren. Dez. Het Duyfken in de Steenrotse, 45: *Soo wist gy die rouwe onbeleeftheden, en vyandtschappen te* polysteren. Statenvert. des Bijbels, 1 Con. 7, vs. 45: *al van* gepolijstert *koper.* De Brune, Wetsteen, I. 84: *worden er de gemoederen wonderlijk* gepolystert. Dez. Jok en Ernst, 201: *het vernuft schijnt daar door eenigsins aangewakkert en* gepolijstert *te worden.* Trip, Tydwinst, 33:

Geen gouden erts, van goud door kunstwerk gepolysterd.

Afleidingen zijn *ongepolijsterd* en *gepolijsterdheid;* Moons. Sedel. Vermaeck-Tonneel, 4: *dat ick vele* onghepollijsterde, *en oneyghen woorden hier en daer heb ingeschoten.* Schippers Onvergel. Ariane, Opdr.: *dewyl* de gepolystertheit *van 't een aan 't ander niet hindert.* — Opmerking verdient *geplijst* voor *gepolijst;* Levens van Plut. fol. 153: *niet te vraghen na rocken in purper gheverwet,*

noch na huysen met bestreecken ende gheplijste *mueren* — En *polijzen* voor *polijsten;* Boddaert, Levensgesch. en Portef. 94: *Neem ook de roode tuigen, en* polijs *de gespen en beslagen platen.* — Misschien dacht de Schr. aan het eng. *to polish* of het fransche *polissant, polissons, polisseur* enz.

De vorm *palijsteren*, dien Kil. heeft, kwam mij bij onze schrijvers niet voor.

Polkeren—Polken.

Polkeren zie men in de pl. uit De Gids aangeh. op *Mazurkeren.* De poolsche dans is bij ons bekend onder den naam van *polka.* Het ww. *polken* komt overeen met het fr. *polker*, de polka dansen, waarvan de afleidd. *polkeur, polkeuse.* Zie Kramers.

Polsteren—Polsen.

Volgens Bouman, Volkstaal in Noordholland, is in dat gewest *polsteren* gebruikelijk voor »in het water spartelen." Het w. is één met *polteren*, dat volgens Weil. (i. v. *Onderplompen*) voorkomt in *onderpolteren*, in Groningen »met klotsend gespoel onder het water douwen." Kil. heeft *polsen*, stooten, duwen, en *polsen in 't water*, d. i. met een stok in 't water ploffen In *polsen* vindt men de *s* van 't lat. *pulsare*, en in *polteren* de *t* van *pultare*, beiden stooten, slaan enz., hoogd. *poltern*, neders. *pultern.* Het eng. frequent. *to poller*, bij Halliwell met een stok in 't water slaan, heeft de *s* noch de *t*, zooals het eng. ook *pole* zegt voor ons *pols.*

Polteren, zie Polsteren.

Ponderen—Ponden.

Ponderen is bij Kil hetzelfde als *pondelen*, wegen, in evenwicht brengen, en komt overeen met het fr. *pondérer* en het eng. *to punder* bij Halliwell. Het eng zegt *to pond* en *to ponder*, beiden voor overwegen, in den fig. zin van overdenken. Zoo kent ook het overijselsch dialect *punderen* voor wegen, volgens Halb. Wdb.; en het geldersch voor iemand »polsen," dat misschien beter uitgedrukt wordt door »wegen, onderzoeken hoe zwaar iemand weegt," in kunde bij voorb.; zie Taalk. Mag. I. 321. Tot *ponden, ponderen*, zegt Weil. te behooren de benaming *verponding*, voor het aandeel (in ponden) dat iemand bij schatting moet betalen. *Verponden* is dan in ponden aanslaan, en inderdaad leest men dit ww. Informacie, 160: (*zy*) *verpachten en* verponden *te 7 jaeren tweewerf, ende sullen de schotponden te kersmisse, als men* verpondt, *merckelicke vermindert worden.* — Zie wijders *Pondelen.*

Pooijeren[1]—Pooijen.

Pooijen is drinken, sterk drinken bij Kil. Dus De Casteleyn, Hist. van Pyramus ende Thisbe, 44:

Hadd' ick een proykin
Ick schoyde een schoykin
Nae taverne om poyen *een* poykin.

Ald. 45:

Maech, ick wedd' u om een vane biers,
Diet verliest zal voor zyn ghelt poyen.

Coornhert, Odyssea, I. 31 verso:

Daer al zijn volc verdranc door veel sout waters te poyen.

Vondel, Toonneel des Mensch. Levens, 19:

O Bacche! drinkt eens om, en laat ons ook amoyen, (*)
't Vat is niet hallef leeg; wy mogen nog wel poyen.

Heinsius, Lofsanck van Bacchus, bl. 56 der Wtlegginhe: *Cratinus.. als hy* ghepoeyt *hadde, seyde dat de wijn het peert was van de Poëten.* Six van Chandelier, Poësy, 113:

De maagh, met oovervloed van 't killend nat te pooijen,
Verkoudt. —

De Regts Mengeld. 146:

O bloemenharten! nou aan 't pooijen.

Fokke, Verzam. der Werken, XII. 96: *die zaten daar zoo te* pooijen, *je leven zoo niet; ik kon ze maar niet wegkrijgen, vóór het heele vaatje schoon leeg was.* Brender à Brandis' Kabinet, I. 371: *Al heeft hy flessen vol* gepooit. — Men vindt ook *uitpooijen;* Huygens, Korenbl. II. 430:

Hy most den bitt'ren Kroes uytpoyen *dick en veel.*

En *verpooijen;* H. van Halmael, De Onberaaden Minnaar, 11:

Haar zuipen verveelt my, ik ben kaal en berooid.
Zy zelf heeft haar hembd ontlangs verpooid.

Het frequent. komt voor bij Van Lennep, Ferd. Huyck, I. 345: *als het op* poieren *aankomt, dan ben ik nog niet bang; ik heb een bast, die kan er tegen.*

Pooijeren[2]—Pooijen.

Pooijen, po-jen, is de verzachte vorm van *poden*, d. i het eng. *to bait*, angels *batan*, d. i. lokazen, waarvan ook het neders. *pödder*, lokaas, inzonderheid om aal te vangen, *pöddern*, aal visschen of vangen; zie Richey en Schütze. Vandaar bij Kil.

(*) De twee voorafgaande regels luiden:
Hier zit de wijn-God self, met zijnen platten kroes,
Op zijn gezadelt Ros, en speelt alvast avoes!
Dit *avoes* van het fransche *à vous!* verklaart het ww. *amoyen*, als zijnde van *à moi!* De uitgave van Van Lennep, gevolgd naar een anderen druk dan den mijne (van 1661) heeft I. 171: *a moeyen* en *poeyen*, stellig minder goed, zooals ook de tegenoverstaande plaat geheel anders en minder passend is bij het gedicht. Het »vat" bij voorb. is er niet op te zien.

pooijeren (*po-jeren* bij verzachting van *poderen*), aal of paling vangen. Vandaar *pooijeraar* bij Van Lennep, Rom. Werken, XXIII. 105: *Ik heb* dien pooieraar *meer gezien* — Wij zeggen daarvoor *peuren*, verkort van *peu-eren*, dat men werkelijk leest bij Elliot, In één Bandje, 100:

Vóór wordt steeds gepoetst en geschuijerd;
En achter, de dagen verluijerd...
En links, naar een erfnis gepeuerd.

Ook is »de Leydsche *peuëraar*" van Hildebrand bekend. Kil. verklaarde *peuren* door *pieren*, van wege de pieren of wormen, bij 't visschen gebruikt; Weil. denkt aan verwantschap met *beuren*. Door eene gewone klankverwisseling zal *peu-eren* wel voor *po-jeren*, *poderen*, gezegd zijn. 'k Trof dit frequent. aan in De Dietsche Warande, VI. 352: *men sal.. wachten* (d. i zorg dragen) *dat hy* (de jongen) *in den schotel niet en roere oft en* poyere, *als oft hy in eenen vischput ware.* — Wellicht ook in Meulewels Misanthropos, 30:

Ick wordende gewaer dat dese guygelaers
Soo poyerden *naer my* —

D. i. zoo hun best deden, om mij te vangen. Behalve ons *peuren* heeft men ook de samentrekking *paren* in het Brem. Nieders. Wtb. en *poeren* bij Halb. Overijss. Wdb.

Pooijeren², zie Poteren.

Poperen—Popen.

Poperen is hetz. als *popelen*, d. i. beven, kloppen (van angst); dus Alb. Thijm, Legenden en Fantaiziën, 58:

(*Hij*) *zat een wijl, met* pooprend *hart...*
In 't aadlijk leungestoelt'.

Van Rusting maakt den klank hard, Werken, I. 606:

Doe popperde *my 't gat, en 't klopte me in myn lenden,*
Om 't grote prykel dat aan deze landing hing.

Zoo ook Immerzeel, Ged. II. 111:

Men raadpleegt, deftig, uren lang,
Met popprend *hart en 't wezen bang.*

Zoo hebben ook 't ww. Schmeller, Stalder en Von Schmid; bovendien *pöppern*, *bobbern* en *popperlen;* het Brem. Nied. Wtb. heeft *puppern*. Zie voorts *Popelen*.

Poteren—Poten.

Wat *poteren*, thans *peuteren*, beteekent, wordt door Schambach, naar ik meen, juist omschreven; nam. met den vinger, de hand, den stok of eenig ander voorwerp in iets wroeten of woelen; en voorts bij overdracht aan eene zaak arbeiden, zonder veel uit te richten. Fulda's Idiotikensamml. heeft *bötern*, »met een spits voorwerp graven" en Müller en Weitz *bötele*, *pötteln*, met de vingers in iets steken of uitholen En de afleiding van het w. geeft Stürenburg, als hij zegt dat *poteren*, *peuteren*, eigenlijk is, met den *poot* betasten of in iets wroeten Het woord is dus in oorsprong laag van beteekenis, hetzij men *poot* opvatte als benaming van de menschelijke hand, of aan een dierenpoot denkt.

Een ww. *poten* zoekt men niet te vergeefs. In het dialect van Lijf- en Ehstland is *pothen* een lage volksuitdrukking voor insteken of duwen; bij Halliwell *to pote* met de voeten stooten, schoppen, en volgens Hunter in het dialect van Hallamshire *to pote* het onrustig bewegen der voeten van eenen te bed liggenden zieke.

De vormen *poteren*, en bij Kil. *pooijeren*, zijn verouderd, en komen zoo weinig bij onze schrijvers voor, dat ik er niet één voorbeeld van weet bij te brengen. Dat al voor een paar eeuwen *peuteren* gezegd werd, blijkt uit Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 29: *door te veel in de Tanden, inwonderheyt, met een Spel te* peuteren. Erasmus, Colloq. Famil. 374: peutert *uwe ooren niet.* Bekker, Bet. Weereld, IV. 197: *In de onderkeuken hadde men gemerkt, dat iemant aan het vuur* gepeuterd hadde; *anders was 't vuur... uitgegaan.* Huygens, Korenbl I. 326:

— *liever in een' warme koy gekrouwt,*
Dan dus van onderen gepeutert *in sijn' veeren.*

D. II. 87:

— *aen 't* peuteren
Van voor of achter-deur, om grendels te doen leuteren.

Oudaans Poëzy, I. 27:

Gy hebt, o Sandis! wel gezocht
Een weinig aan dat Kleed te peuteren, enz.

Zoo ook in de vorige eeuw; Berkhey, Vad. Afscheid, 92:

Laat Vosmaar...
Met spichte vingers aan de kleene motjes peutren.

En later Fardon, Nagel. Redev. II. 216: *den kieskaauwenden Franschman, die uit de schotels... een' champignon pikt... terwijl hij daaraan* peutert enz. Van Walré, Heksluiting, 183:

— *dat de knekelvorst*
Nooit aan zijn' leefdraad peutren *dorst.*

Figuurlijk wordt de bet. b. v. bij Bekker, s. w. I. 3: *dat onse Schriftgeleerdheid... so tederlijk gehandelt word, datmen daar aan op 't minst niet* peuteren *magh, of men is aanstonds van onreghtsinnigheid verdacht.* Werken der leidsche Maatsch. I. 70: *door redeneeringen daar aan te willen* peuteren, *is de onzekerheid invoeren.* — Eene samen-

trekking van het w. is *peuren;* Belg. Mus. VI. 66:

Esser tusschen ulieden iet secreets ghebuert,
Sijt te vreden, ende niet en puert
In elc anders mesdaet, groot noch clene.

Willems verklaart dit te recht door *koteren*, met bijvoeging der uitdrukking: *kotert* in geen kwade wonde! Men zegt evenzoo: een wonde of zeer *openkrabben*.

Met ons *poteren* komt overeen het eng. *to potter*, bij Brockett in het vuur poken, en door hem van ons *peuteren* afgeleid. Volgens Hunter is het eigen frequent. gebruikelijk voor den toestand van iemand, die in verlegenheid is, omdat hij eenige zaak wel aanvat, maar geen kracht genoeg heeft om door te tasten; hij *peutert* er dus slechts aan. Langs dien weg kreeg *to potter* de bet. van lui en slecht werken, lanterfanten; zie Halliwell. — Voorts zal hiertoe behooren *petern*, bij Trachsel nutteloos in de olielamp stoken.

Door te lang aan eene zaak te *peuteren* wordt zij menigmaal bedorven; vandaar *verpeuteren* voor bederven, eene bij Kil. en onze schrijvers zeer bekende uitdrukking; Meermans Com. Vet 76: *wy die het met den rooden Afgodt... zoo* verpeutert hebben, *dat wy hem, soo te seggen, een rechtvaerdighe straffe schuldigh zijn.* Erasmus, Lingua, 115: *Daer* hadde *ict terstont* verpeutert, *ick hadde by hem wt, noch hy en loofde mijn boecken niet meer.* Valentijn, Werken van Ovid. II. 159: *Sij... haatte, om dats' het met mij* verpeutert had, *alle slag van manvolk.* Coster, Tijsken v. d. Schilde, 15:

Soo sou 't verpeutert *sijn, en met den baas heel onklaer.*

Westerbaen, Ged. I. 490:

De Staten die hebben 't geweldich verpeutert.

Van der Veens Zinneb. 37:

Dan ist verpeutert *altemaal,*
Dan zijnse in haat van haeren Heer

M. G. Tengnagels Aemsterd. Lindebladen, 46:

Maer wat is 't? Wat zal ik zeggen?
'k Zorg dat moêr het ruiken zou;
En dan was het heel verpeutert.

Pers, Bellerophon, 132:

Schipper, hebdy 't dan verpeutert,
Hebdy hier en daar geleutert.

Van Rusting, Ovidius, 82:

'k Heb onvoorsiens gedwaalt. Ik weet, ik heb 't verpeutert.

H. van Halmael, De bedrooge Cessionant, 15:

Maar myn verpeutert *wyf, wie of haar mag doen draalen?*

Zie ook Oudemans Wdb. op Bredero, en mijn Taalk. Mag. II. 343

Bij Oudaan, Poëzy, I. 157, leest men:

't Zy wie dat wichtig werk bepaut'ren
Op 't eind'lyk treffen week van moed,
Dat schrikt geen oprecht Hollands bloed,
Dat tegens klippen op zou klauteren.

Ik acht dit *bepauteren* om het rijm gezegd voor *bepeuteren*, in den zin van bewerken, bearbeiden, verrichten. De wortelklank van *peuteren*, *poteren*, wordt bij Danneil aangeduid door *päötern*.

Potteren[1]—Potten.

Het ww. *potteren* trof ik aan bij Sprankhuisen, Geestel Bataille, 26: *Neemt dat yemandt schipbreucke gheleden hebbende, midden in de holle Zee lagh en dreef... soude hem in dien staet wel lusten te* potteren *en te gabberen?* En Westerbaen, Ged. II. 251:

Ick moet met desen boef wat potteren *en mallen.*

Uit het verband blijkt de bet. te zijn gekscheren, schertsen. En het primit. *potten* vindt men bij Godewijck, Wittebroodskinderen (uitg. van Dr. Schotel). 2:

Verlaet het vuyl gespuys, en laet het potten *staen*
En schickt u tot de deught, en treedt de rechte baen.

D. i. zooals lager gezegd wordt:

Verlaet dit kinderspel, en al dit malle jocken.

Het eng. heeft *to pot*, bij Halliwell iemand voor den gek houden, een scheef gezicht tegen iemand trekken.

Vandaar bij onze schrijvers het znw. *potterij* voor scherts, grap, guiterij; Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 83: *sy springen op van vreughde, wanneer sy eenighe snoode schandelijcke, godtloose perten mogen aenrechten; ende wanneer sy van haere* Potteryen, *dertelheden, ondeugden moghen roemen.* Vlaerd. Redenrijckb. 412:

— hebt ghy dees of die muys'nesten weer in 't hooft?

Wat dicht doch uwen geest? Wat ist voor pottery? Ik ben niet vreemd van de gedachte, dat hier in 't w. eene schimpende zinspeling ligt op *poëterij;* want een andere rederijker antwoordt: »'k ben wel gewoon u spotten"; en die speling was niet zeldzaam; dus Bredero, Roddrick, 3: *de Ghemeente en 't slechte* (d. i. geringe) *Volck, die meestendeel meer met boefachtige* potternyen, *als met Geestige* Poëteryen *zijn vermaackt.* En De Brune, Bancketw. I. 36: Poëtery *is nu* pottery *gheworden.* D. i. ijdel spel. — Ook Hooft speelt met het w. als hij in de Voorreden van den »Ware-nar met zijnen *pot*," Ged. fol. 256, zegt: *Dit spel zal* Pottery *heeten.* En Bilderdijk vergist zich, Aantt. op Hooft, III. 139, als hij meent, dat de Dichter hier »een nieuw

woord opwerpt." 't Woord bestond, maar in de toepassing op de klucht van den Pot lag het ongewone. Men ontmoet voorts het w. bij Bredero, Jerolimo, 68:

— *daer zijn wel loose guyten,*
Die anders zijn in 't hert als sy schijnen van buyten,
Het is een argen schalck vol slimme pottery.

D. i. guiterij, guitenstreken; zooals ook het diminutief, ald. 20:

Met dat het Bruylofs volck over hoop quamen uytlcopen,
Soo villen, en gingen sy d' een den ander inde moster doopen:..
En sulcke potterijtjes *die metense melkaer met schepels toe.*

Dez. Schijnheyligh, 54:

— *Hebt ghy nu eenige* potterye *bedacht,*
Die ghy men op woud laden dat ick sou hebben gewracht?

Bruno, Mengelmoes, 196:

In 't bedd' heeft selfs Jupijn sijn donder afgeleyt.
Gemompel, potterij, *schamp-schootjes, luyster-oortjes,*
Geen bitse bytery, bequaeme jockes-woortjes, enz.

De bijgebrachte pll. doen zien, dat de bet. van »schelmerij, schelmstuk," die de hoogl. De Vries, Aantt. op Warenar, 88, aan 't w. toekent, wat te ongunstig opgevat is. Overeenkomstig met het ww. *potteren* beteekent *potterij* bloot grap, klucht, guiterij, en heeft op de meeste plaatsen niets misdadigs in zich. Ook *potterachtig* is onschuldig van zin; Valentijn. Werken van Ovid. III. 90: *Haar soon was in sijn kintse jaren, twaalf jaar oud sijnde, dartel en* potteragtig.

Zoo is het ook met *potter*, dat meermalen verkeerdelijk is afgeleid van het »*potten* van geld" en dus door vrek verklaard; zie het Wdb. des Inst. op Hooft, en Tideman op de Ged. van Beaumont, 59. *Potter* is eig. zooals Kil. *potboef* omschrijft, een landlooper, die de feesten en plattelandskermissen bezoekt en daar voor bootsemaker speelt. Duidelijk blijkt die bet. uit Vlaerd. Redenrijckb. 18:

Ick was lestent op het trommelslach te Vlaardingh gaan seulen,
Daar, sach ick, haanse (d. i. hadden ze) pottren *toeghemaackt met naackte leen,*
Die'r houwe kosten, al haanse alder leven ebeen (d. i. gebedeld),
Sy hadden dieven die der stelende uyt saghen,
Landtloopers met schootsvellen, die na werck vraghen, enz.

D. i. lieden, die bedelaars nabootsten. 't Spreekt van zelf, dat zulk een woord verschillend werd toegepast. Cats bezigt het voor een guit, die minnepijlen schiet, Wercken, II. fol. 179:

Als Chloris dit vernam, en voelt haar aansicht swellen
En dat den bokevoet Pan ook quam den potter stellen
En schoot haar guigjens toe, doen wertse gansch ontstelt.

»Den potter *stellen*" is »den potter *maken*," d. i. zich als een potter aanstellen. Ook Hooft, Ged. fol. 159 (en niet 169, zooals Groebe en Oudemans opgeven), waar van Valkenooghje, haren »vryer boksvoet" toesprekende, gezegd wordt:

Pottert (*), *riep haar helle keeltjen,*
Hoort uw hart alleen dan my?

Bilderdijk, Aantt. III. 227, zegt dat *pottert* verbasterd is van *puiter*, d. i. sloot- of moerasbewoner (!)

Bredero, Roddrick, 12:

Nu 't Pottertje *my heeft ghewondt,*
Nu biedt het my sijn lieve mondt.

Verscheidene Ged. (door Groebe) I. 12:

Neen, pottertje, *haes-op, myn lust nu niet te mallen,*
Eens op een ander tijt. —

Niet zoo lief is de bet. bij Westerbaen. Ged. II. 196:

Wat rijdt my dese schelm? wat komt my al te vooren!
Wat dingen moet ick van den slimmen pottert *hooren!*

Van Beaumont, Ged. (uitg. van Tideman), 59:

Jas, ghy geeft u voor kluchtigh uyt,
Maar ghy en sijt niet als een guyt,
Onguyr, en vuyl, een rechte potter.

En ald. 87:

— *tot uwen grooten staet*
Gheraeckt een pottert *wel, die bedelt langhs de straet.*

Men heeft hier aan een zwerver of landlooper te denken. Zoo althans neemt Spieghel het, Hertsp. 29:

Zo zietmen potters *sno een eighentale maken.*

En Coster, ald. door Vlaming aangehaald:

Want de krakeelen groejender als in een potters *kleed de luizenesten.*

Men ziet, het guitige, dat de hoofdzaak uitmaakte, is uit de bet. verdwenen en alleen het landloopige is gebleven.

Als samenstelling heeft Kil. *potboef*, dat hij ongelukkiglijk tot *pot* brengt, en dan als *potlikker*

(*) Hier en op meer pll. vindt men *potter* in de uitspraak versterkt door de *t*, zooals bij veel woorden van dien uitgang, vooral in den gemeenzamen spreektrant, plaats had, en waaruit, bij meerderen nadruk, de uitgang *aard* ontstaan is.

opvat. Halma, verstandiger, verklaart het door schalk, en het w. zegt dan ook niet veel anders dan *potter* zelf. Vergelijk *spotboef* en *spotter*. Men leest het bij Paffenrode, Ged. 187:

We mogen dien ouden wel laten loopen...
Maar in desen jongen potteboef *zou de vrees nog wel wat goeds werken misschien.*

Vanhier wederom *potboeverij*, hetz. als *potterij*, en door Oudemans te recht door »guiterij, schalksche handeling" verklaard; Bredero, Moortje, 28:

— *ghy hebt al wat in de Weerelt mach wesen;*
Van schalckheyt, achterklap, en van pot-boevery.

Potridder was een schimpnaam; zekere schaapherder op de Veluwe werd voor 2 gl. beboet, omdat »hi seyde tot eenre Vrouwen, sy had hoer Kynden *Pot-Ridder* gemaickt." Zie Van Hasselts Geld. Maandw. II. 284. Intusschen zou *potridder* van een ander *pot* kunnen gezegd zijn, en beteekenen een arme of verloopen ridder. Zoo zegt ons gemeen »hij gaat" of »is op de *pot*" van iemand, wiens geldzaken in een slechten toestand zijn, die zijne schulden niet betalen kan, blijkbaar van het eng. *to go to pot*, in de eerste plaats in den pot verslonden worden, doch voorts bij uitbreiding zijne zaken zien te niet gaan. *Gone to pot* verklaart Halliwell door »ruined."

Dat met de behandelde wwn. *potten* en *potteren* ons *spotten* »eig. boerten, schertsen, en voorts smadelijk schertsen" geen verwantschap hebben zou, acht ik niet denkbaar; veeleer houd ik voor zeer mogelijk, dat *spotten* van *potten* door voorvoeging der *s* ontstaan zij.

Potteren²—Pooten.

Pooten is hier genomen in den zin van gaan, van *poot*, voet of been, waarvan *aanpooten*, in het Wdb. der Ned. Taal »snel voortgaan."

Het frequent. heeft Schuermans voor »het eerste loopen der kleine kinderen met korte stappen." Volkomen is zoowel de vorm als de bet. hiervan opgehelderd bij Halliwell, die heeft: *pod*, voet, gewoonlijk de voet van een kind, en vandaar het ww. *to pod*, voor »als een kind met korte schreden gaan." Het neders. bij Tiling heeft *putjen*, met korte schreden loopen, en in 't algemeen *peddden* voor gaan, treden.

Pragcheren—Pragchen.

Pragcheren vindt men bij Kil. in denzelfden zin als *pragchen*. Hij verklaart het door spaarzaam en zuinig leven, waarbij de Kil. auctus nog naar Plantijn voegt: zeer gierig zijn. Men mag twijfelen, of deze opgaven wel geheel juist zijn. Althans in de talrijke voorbeelden van *pragchen*, door Huydec. Proeve, II. 110—115, bijeengebracht, heeft het w. nergens ééne der vermelde beteekenissen. Het ww *pragchen* beteekende, evenals het zweedsche *pracka*, bedelen, met sterken drang iets vragen; van kinderen gezegd, om iets dwingen, ook *afpragchen* genoemd, en diezelfde bet. had in het platduitsch en nedersaksisch het frequent. *prachern*, 't welk Kil. schijnt te hebben overgenomen; zie Richey, het Brem. Nied. Wtb., Dähnert, Schütze, Huppel, Schambach, Bernd en Trachsel, welke laatste mede *abprachern* heeft; alleen Stürenburg heeft de omschrijving dus: »door woeker verkrijgen, bijeenschrapen; ook door bedelen bijeenbrengen," doch daar deze Schrijver dikwerf nederlandsche bronnen heeft geraadpleegd, kan hij zijne verklaring gedeeltelijk uit Kil. geput hebben, en de wijze, waarop het bijeenschrapen en het bedelen door hem in verband worden gebracht, is vernuftig. Intusschen, de afleiding van het w. *pragchen*, als zijnde nauw verwant aan *prangen*, d. i. dringen, pleit er voor, dat de eerste bet. des woords niet is die van bijeenbrengen, maar van afpersen. Men zie voorts Huydec. t. a. p. die echter verzuimt aan te wijzen, dat de beheersching van *pragchen* in het gebruik der door hem aangevoerde schrijvers verschilt. Doorgaans zeggen zij, zooals Weil. ook alleen heeft, *om iets pragchen;* somwijlen *iets pragchen*, eene enkele maal ook *pragchen*, zonder eenige beheersching.

Nevens het vrouwelijke *prachster* uit Vondel, had Huydecoper kunnen aanvoeren het mannelijke *pragcher*, bedelaar, uit Bredero, Poem. 7:

Die Landtloopers en Prachers *wildt,*
Van 't swerven brenght in rust en stilt.

Eene andere door Huydec. gestaafde, doch bij Kil. en andd. niet voorkomende bet. van *pragchen* bij eenige onzer vroegere schrijvers is die van pralen, pronken, prijken. Huydecoper ziet daarin eene verwarring met *prachten*, dat Kil. in zoodanigen zin kent. Zie dit w. beneden. Duidelijk blijkt die bet. b. v. uit Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 218: *Wy, die op onse Adelijcke afkomst* prachen *en pralen; wy, die meenen beter te zyn als andere.* Rau, Alcestis, 52:

Die kringen pragchende *met vrouwlijk schoon.*

Daartoe behoort de samenstelling *prachhans*, hetzelfde wat anders *pochhans* heet, bij Van Niedek, Zinneb. der Tonge (1764), bl. 65, waar van snoevers en snorkers sprake is: *aardigh scherste Diogenes... met deeze* prach-hanzen, enz.

Pramperen—Prampen.

Van der Schueren heeft *pramperen* zonder eenige

vertaling of verklaring. Wellicht is het w. een frequent. van *prampen*, in het Brem. Nied. Wtb. hetzelfde als *prammen*, d i. stoppen, volstoppen, bij Schütze *pramsen*, bij Danneil *prampen*, *prampsen*, al te vast ineenpakken. Doch deze heeft ook een ww. *prampér'n* voor onophoudelijk en met onstuimigheid om iets bedelen, bij Schütze *prampeeren*, *brambeeren*, alarm maken. In ieder geval zou de oorsprong des woords kunnen liggen in *pramen*, sterk drukken.

Pronderen—Pronden.

Halbertsma. Aantt. op Maerl. 11, voert een deelw. *gheprondert* aan uit den Reinaert, vs. 1475 en waarvan de variant *gheprijnt* is. Bij het aangeh. vers komt noch *gepronden* noch *geprijnt* te pas, en de variant *geprijnt*, die vs. 399 voorkomt, staat voor *gepronden*, zoodat hier in de aanhaling eene vergissing moet plaats hebben. Zoo *geprondert* is gebozigd, kan dit van *pronden* afgeleid worden, ontstaan uit den onv. verl. tijd van *prinden* (imp. *prant*, *pronden*, part. *gepronden*), lat. *prehendere*, fransch *prendre*, een in het middelned. bekend ww.; zie Melis Stoke, II. 347, Meijer, Lev. van Jezus, 362, en elders.

Pufferen—Puffen.

In Schuermans' Idiotikon wordt *pufferen* verklaard door »niet willen branden (van het vuur), ook pratten." Dit laatste w. doet denken aan het maken van zeker geluid, veroorzaakt door het niet doorbranden van het vuur. En dan komt het w. overeen met *puffern*, *buffern*, bij Stalder een dof (dompig) geluid geven, van *puffen*, bij Tiling een dof, dompig geluid geven door een slag of stoot; misschien hetz. als *poefen*, bij De Bo »met eenen poef los- of openspringen: dat brandhout *poeft* in den heerd." — *Puffen*, in de bekende bet. van blazen, onderscheid ik hiervan.

Pulkeren—Pulken.

Ofschoon onze Woordenboeken het ww. *pulken* niet hebben, is het toch in de gemeenzame taal zeer bekend. Het beteekent met den vinger kleine gedeelten losmaken; men *pulkt* aan den roof eener wonde, in den neus, aan het brood enz. Schuermans en De Bo vermelden beiden het woord en hebben daarvan het frequent. *pulkeren* in gelijke bet. In de verwante dialecten vind ik *polk'n*, *pölk'n*, bij Danneil; *pülken*, *pülekeu*, bij Tiling, bij wien dezelfde handeling *pulen* heet, eng. *to pull*, trekken, plukken, angels. *pullian*.

Punteren—Punten.

Volgens De Flines Zeemanswoordenb. is *punteren*, ook *penteren*, aanhechten, aanhaken van touwen of haken aan een ring; Winschooten zegt »een anker op sij' setten," wat minder nauwkeurig schijnt. Vandaar *punterhaak* of *penterhaak*, volgens Van Lennep een haak om den ring van het anker te vatten In De Jonges Gesch. van het Zeewezen, IV. St. II. 215, leest men van: *het* puntaal *van St. Sebastiaan;* en volgens Weil. Kunstwoordenb. (Supplement) is *puntale* »in eenige spaansche havens de plaats, alwaar de schepen aanlanden en liggen; maar eigenlijk de ijzeren haken en ringen, waaraan zij vastgelegd werden." In het oostfriesch bij Stürenburg is *punter* een zwaar touw, onder anderen dienende om den boom, *punterboom* geheeten, boven op eenen met hooi geladen wagen vast te binden, welk werk *puntern* genoemd wordt.

Punteren kan dus zijn van een ww. *punten*, in den zin van steken, insteken, dat ook het lat. *pungere* beteekent, vanwege het insteken der punt van den haak in den ring. Höfer noemt *punzen* een oud woord, dat steken, met een puntig werktuig stooten, beduidt. Men vindt het dan ook reeds in het middelhoogd. *punten* bij Benecke, en bij Halliwell heeft *to pointen* dezelfde bet. Met eene geheel andere toepassing, maar toch mede uit hoofde van het insteken van een werktuig, seide men ook *punten* voor het peilen eener wonde; zie Van Hasselt op Kil.

Putteren—Putten.

Van *putten*, in de volkstaal zeer bekend voor het drinken, inzonderheid van geestrijk vocht, heeft men gemaakt het frequent. *putteren*. Zoo leest men in De Navorscher, XVI. 145: *we zullen er een ganzenwijntje bij* putteren.

Raderen[1]—Raden.

In het Belg. Mus. IX. 117, bezigt Willems het frequent. *raderen* voor het fransche *rayonner*, d. i. stralen, stralen schieten. Bij onze vroegere schrijvers is het primit. *raaijen*, oudfransch *rayer*, in dien zin niet zeldzaam. Numan, Strijt des Gemoets, 51 verso:

— *dat godlijck Woort dwelck int alderhoochste* raeyt.

Vondel, Hierus. verwoest, 33:

Den volckren...

Die op Pactolus strand het goud in d'oogen raeit

Ook den vorm *raden* meen ik te vinden bij Gheschier, Proefsteen, 116:

'T is den reuck van dit ghebraedt
Die u van de spijse raedt.

D. i. toestraalt. Het subst. *raai* voor straal komt

insgelijks voor; Bijbel van 1477, Ecclesiastus, 43, vs. 4: *die sonne verbernende die berghen: wtblasende vyerighe* raeyen, *ende blinckende: in haren* raeyen *verblint si die oghen.* Passionael Winterstuck, fol. 157 verso: *hi sach dat alle die werelt vergadert was, ende voer hem gebrocht als onder* een raye *der sonnen.* Gheschier, a. w. 42:

— *uyt d' ooghen schieten* raeyen
Als die schoone sterre plagh.

Ald. 48:

Denckt dat sy u soeckt te paeyen
Met bedrieghelijcke raeyen,
Daer af niemandt oyt ter deegh
Licht, oft ware luyster creegh.

Kil. noemt »raeyen, radien, *radiare*" vlaamsch. Zoo had hij ook kunnen noemen *raaisel*, dat De Harduyn bezigde, Uitgel. Dichtst. 38:

Jae selfs die gulde sonn', wiens raeysel *ick doe blincken.*

Raderen²—Raden.

Het lat. *rotatus* wordt in Wellekens en Vlamings Dichtliev. Uitspann. 42, vertaald door »*geraderd*, of gerabraakt;" en zoo leest men dan ook ald. 62, van Gerard van Velzen, dat hij:

Moest sneuvelen door 't woeden van het volk,
Geraderd —

Dus mede Willems, in zijne berijming van Reinaert de Vos, 21:

Dat hy u, door macht gepraemd,
Zal doen raderen *en breken.*

't Woord is eene navolging van het hoogd. *rädern*, en verdiende wel bij ons opgenomen te worden in plaats van het niet fraai klinkende *radbraken*.

Het primit. ww. *raden* kent reeds het middelned.; Reinaert, vs. 531, ter pl. door Willems nagevolgd en boven aangeh.:

Hi doet u breken ende raden.

Snellaert, Nederl. Ged. 154:

Want daden nu die ionghe
In haren yrsten spronghe
Dat si wilen eer daden,
Men soudse blenden ende raden.

D. i. op het rad liggen of radbraken; het middelhoogd. heeft het w. voor draaijen als een rad; zie Benecke.

Het znw. *rad* heeft twee meervoudsvormen: *raderen* en *raden*. Weil. vermeldt beiden, doch geeft van den laatste geen voorbeeld. Hij komt dan ook als bij uitzondering voor, b. v. Vondel, Eurip. Feniciaensche, 43:

Amfiaraüs, een waerzegger, tuk en snoot,
Voerde offervee met zich op zijne hooge raden.

Jan Vos, Ged. I. 610:

— *men zoekt het Landt vol* raân,
Wurgpalen, galgen, mik en moordtgeweer te brengen.

Schermers Poëzy, 131:

Terwyl 't verwonne rot navolgt de gulde raden.

t. w. van de »met krygstrofeen belaaden zegekoets." Men ziet, de afwijking van den gewonen vorm is om des rijms wille. Onder de latere dichters nam ook Bilderdijk haar over, Verspr. Ged. II. 31:

— *een oorlog..*
Die de wondre kunsttuigraân
Van het heerlijk Godsgebouw
In een' oogwenk sloopen zou.

Na zulk een voorgang nam Van Loghem de vrijheid, het w. ook buiten het rijm te gebruiken, Mengeld. (1809), bl. 39:

— *sterke spanning wringt de* raden *zelfs in stukken.*

Bilderdijk bezigde den deelwoordvorm *overraderd;* Kallim. 5:

De Melas zag zijn rug met wagens overraderd.

Rantanteren—Rantannen.

Volgens mijn Archief, II. 182, is in het dialect der boeren van het zeeuwsche district Axel *rantanteren* in gebruik voor »iemand onder handen nemen." Zij hebben het w. aan het engelsch dialect van Gloucester ontleend, want daarin zegt men, volgens Halliwell, *to rantan* voor iemand slaag geven, afrossen; vermoedelijk, zooals daar wordt opgemerkt, van *rantan*, dat door een aldaar aangeh. engelschen schrijver is gebezigd voor het geluid van den hamerenden ketelboeter.

Rasperen—Raspen.

Van *raspen*, fr *râper*, oudfr. *rasper*, eng. *to rasp*, is *rasperen*, welks verl. deelw. Bilderdijk als adj. gebruikte, Krekelz. II. 131:

De Vriend, ongebeden, of deftig genood,
Vond peper en zout by 't gerasperde *brood.*

Het hoogd. heeft als frequent. *raspeln*. Niet onaardig is het fig. gebruik van *raspen*, in Vlaerd Redenrijckb. 458:

— *so wort de gemeent* geraspt *en uytgesopen,*
En daer 't profijt aen is de grote Heeren lopen.

Udemans, De Waekende Ooge, 28 (van de wereld):

Siet hoe sy yder Mensch geduyrigh raspen *doet,*
Soo datter onder 't jock al menich suchten moet.

Anders is de toepassing in *afraspen;* Valentijn, Werken van Ovidius, III. 276: *Naso... send u, Rufus, dit werk, dat hij in 't kort heeft* afgeraspt, *om te toonen, dat ik... nog om u denke.*

Van *raspen* is de benaming *rasphuis* voor tucht-

huis van gevangenen, dewijl, zoosls Smits zingt in zijn' Rottestroom 113:

Daer de rasp *de weelde temt,*
Daer de booswicht alle dagen
't Hard Brazylsche hout moet zagen
En in 't zweet zyns aenschyns zwemt.

Weil. omschrijft het werktuig, als bestaande uit »eenige aan elkander vastgeklonkene zagen." Van *rasp*, hoogd. *raspel*, zou kunnen zijn *raspeel*, bij Despars, Cron. van Vlaend. IV. 153: *Ooc wierter alsdoen een jonck* raspeel... *duer zijn tonghe ghesteken ende ghebannen.* D. i. volgens de aant »een boef." Kil. heeft *respeel*, een deugniet. Beide vormen zijn nog vlaamsch volgens De Bo, die er mede vergelijkt *raspalie*, dat bij Schuermans eene gelijke bet. heeft. en ook prof. David, Vad. Hist. VIII. 387, noemt *raspeel* »een man van 't *raspalje.*" Kil. heeft *raepalie*, gemeen volk, bij Hooft *rapalje*, zie het Wdb. des Inst

Rasteren—Rasten.

Weil. heeft *omrasteren* voor met *rasterwerk*, d. i. staketwerk, omringen. Zoo leest men bij H. Meijer Jr. in de Dichterl. Gedenkrolle van Ned Verl. in 1813, bl. 22:

Zoo werd 's lands fiere maagd gelasterd,
En heel haar erf, hoe sterk omrasterd,
Vertrapt door dier verradren voet.

Het Wdb. der Ned. Taal heeft ook *afrasteren*, doch zonder voorbeeld uit een schrijver. Men verstaat door *rasterwerk* houten latten of ijzeren staven, kruiseling door elkaâr gevlochten en ter afsluiting dienende. In den vorm heeft zulk werk overeenkomst met een rooster. Kramers noemt *rasterwerk* ook *roosterwerk*, en Bilderdijk dacht mede aan de verwantschap of eenzelvigheid van beide wn ; zie zijne Verkl. Gesl. II. 404. Ik acht het woord van romaanschen oorsprong en ontleend aan het lat. *raster*, *rastrus*, *rastrum*, een haak of ander met tanden voorzien werktuig, fr. *râteau*, oudfr. *rastel*, bij Plantijn *rasteel*, voorts lat. *rastellum*, fr. *râtelier*, ruif, een met traliën voorziene etensbak.

Rasteren is dus eig. geen frequent. ; doch men heeft een primitief gemaakt in *berasten*, bij Wellens, Vermaeck der Jeucht, 12:

Want Mars die light nu vast
Ghebonden, en berast
Door Pax, die hem can dwinghen

D. i. naar ik versta (als door traliewerk) ingesloten

Het vermelde *rasteren* is te onderscheiden van het middelned *rasteren* (*rasteeren*), waarover zie de Bijdr. van Oudemans.

Redderen—Redden.

Redderen is vooreerst, wat wij gewoonlijk *redden* noemen, hoogd. *retten*, middelhd. *retten*, *reten*, oudhoogd. *retjan*, angels. *retan*, eng. *to rid*, bij Halliwell *to ridde*, *to red*, d. i. uit gevaar helpen, in veiligheid brengen, bevrijden, verlossen. Dus Coornhert, Wercken, I. fol. 358: *Hoe mooghdy dan nu ontkennen dat ghy 't onrecht laet, nadien ghy 't uyt twijfele laet? mooghdy u daer oock uyt* redderen? D. II. fol. 347 verso: Reddert *u nu, kondy, uyt dese uwe eygen verwerringhen.* Vondel, Waranide der Dieren, 87: *Alsoo hebben etlijcke Soldaten in de Stadt Petilia haer tijdelijck* gereddert. Cats, Wercken, II. fol. 331:

Daar juicht doen Jacobs huys, soo dat 'et aartrijk beeft,
Vermits Godt al het heyr soo wel gereddert *heeft.*

Huygens, Korenbl. II. 271:

(*Dirck*) *heeft haer vriendelick een soopje toegebracht*
Om haer te redderen *van wat te langen leven.*

Westerbaen, Ged. III. 504:

De Leeuw wierd van een muys gereddert *uyt het garen.*

Ald. 520:

— *Hy is noch in 't leven*
Die u gereddert heeft *in al u tegenspoed.*

Antonides, Ged. 120 (van Amsterdam):

Dan most het uit den dwang gereddert -

Six van Chandelier, Ps. 11b, vs. 75:

— *maak dat ik, uit myn plaagen,*
Na al uw recht, gereddert *leeven mag.*

Van Hoogstraten, Haegaenveld, 262: *dat den jonghelingh, die van ieder was deurgeschreven, dus onverwagt was* gereddert. Bekker en Deken, Willem Leevend, VIII. 233: *Wy zyn bestemd, om de mannen uit het bederf te* redderen, *of daarvoor te bewaaren.*

Vervolgens heeft *redderen*, *beredderen* en *opredderen*, den zin van in orde brengen, beschikken, verzorgen; dus Don Quichot, I. 121: reddert *my een weynig dese stegelreepen.* Fokke, Boert. Reis, II. 216: *om een bedorven huishouden... te* redderen. D. III. 206: *dat zullen we wel gaauw* redderen. Huygens, Korenbl. I. 443:

Mijn' kielen gae te slaen, mijn' anckertand te hechten,
Mijn roer te redderen, *mijn baren-baen te slechten.*

Westerman, Ged. IV. 27:

Dan wint gij, achter rots en klip,
In stiller water vaster Schip,
En reddert *al 't geschonden.*

Met voorzetsels; Huygens, a. w. II. 471:

Dat Mannen altijd baes 's Lands saken na haer' kop
Alleen beredderen, *en Vrouwen siender op.*

Waarvan Fokke, Boert. Reis, I. 47: *Deze maakte daarop eene groote* bereddering *en omslag* Dez. Verzam. der Werken, XII. 34: *toen hij vertrokken was, en ik den boël weêr wat* opredderde.

Inzonderheid werd het prim *redden* in dezen zin van het haar gezegd; Cats' Wercken, I fol. 658:

Want hy, wiens hooft en hert eens wel gereddet *zijn,*
Al kemt hy menigmael, hy kemt hem sonder pijn.

Witsen Geysbeek, in zijne uitgave van Cats, I. 539, las hier *gereddert* en zoo sloop deze misstelling ook in die bij Ter Gunne, I. 326. De lezing *gereddet* wordt bevestigd door den afzonderlijken druk van den Spiegel van den O. en N. Tijdt, Amst. 1690, bl. 305. Zoo leest men ook bij Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 36: *Hoe dat een Vrouwe de haeyren van haer hoofdt langer laet verwarren, sonder deselve te kemmen, met dies te grooter moeyte en pyne moetse die naderhandt* redden *en wederom in ordre brenghen.* — En het eng. bij Halliwell heeft *to red*, niet alleen voor »in orde brengen, schoonmaken," maar ook voor »het haar kammen."

In de vermelde bet. van in orde brengen zegt men, althans in sommige streken, *ridderen* en *beridderen.* Zoo Fokke, Boert. Reis, I. 95: *alle dingen* ridderen *zich zelven.* Het Taelverbond, III. 50: *al wist onz' Marianne heur huishouden goed te schikken en te* beridderen. — Het ww. *ridderen* werd vroeger toegepast op eene bijzondere wijze van huishouden, namelijk zijn vermaak nemen, een vroolijk leven leiden; dus W. D. Hoofts Klucht van Stijve Piet, 15:

Wil hy dan altemet iens 's nachts uyt ridderen *gaen,*
Dat mach hy dan vry doen van sijn jaerlijckse blaen.

Blaen is interest. Haat en Nydt (Amst. 1699), 14:

— *sey hy niet dat hy sou met mijn uyt* ridderen *gaan...*
En dat hy my hondert pond tot een voorwaerd sou maken?

Bernagie, Het Huwelyksluyten (Amst. 1685), 15:

Die stroo Jonkertjes, wat weeten die van de kost te winnen?
Als 'er wat te verteeren, te gast te gaan, of zo uit *te* ridderen *is, dan zynze gaauw.*

Dit *uitridderen* zal hetzelfde zijn als *uit ridderen gaan* in de vorige pll. Van der Veen heeft *verridderen* als bedrijvend ww. voor verdoen, verspillen, Zinneb. 86:

Die alles wat hy heeft vergaart,
Verriddert *ende geeft ten besten,*
En deur berooytheyt moet wederom van lant.

Het tegengestelde van *redderen* is *ontredderen*, d. i. derhalve in de war brengen, verwarren, ontstellen; dus Bredero, Griane, 32:

't Alderspitste kloeck opset hy belet,
En ontreddert *veel aenslaghen.*

Tollens, Nieuwe Ged. I. 103:

't Ontredderd *schip hersteld en derwaarts ingeloopen!*

Voor dit *ontredderd* vindt men *ontred* in Brender à Brandis' Kabinet, III. 107:

Daar dringt de Ruitery de ontredde *stad reeds in.*

Alsmede *ongered* in Schippers Onvergel. Ariane (Amst. 1646), 76:

— *hoe nu de zaken leggen,*
Te weten ongered. *Het huys is vol krakeel.*

Anders *ongeredderd;* Berkhey, Nat. Historie van Holland, IV. II. 248: *naakt,* ongeredderd, *als een schamel wijf.* Nomsz, Mijne Uitspanningen, I. 70: *hoe* ongeredderd *het was zich door eene ziekte te hebben laten verrassen.* Fokke, Verzam. van Spreekw. 85: *daar ligt een* ongeredderde *boel van... oude vuile papieren en schuldbrieven.*

Eene andere kracht heeft *ont* in *ontredden*, bij Kil. hetzelfde als *redden* zelf, t. w. bevrijden. verlossen. Dus bij Hooft, Ged. fol. 220:

Arm, die mijn' poeslen arm zoo dikwijls hebt ontredt.

Zie ook Weil. i. v. Hetzelfde werd mede uitgedrukt door *beredden;* Camphuysen, Ps. 41, vs. 1:

Ter quader tijdt, als 't lot ten rampe neyght
En alles onheyl dreyght,
Beredt *hem Godt,* enz.

Fokke, De Vrouw is de Baas, I. 187: *te zorgen dat alles naar regt* bered worde. — Dit heeft Kil. niet; doch het middelhd. had reeds *beretten* in denz. zin, en Bilderdijk zong nog, in zijn Radagijs (Muzenalm. 1819) bl. 18:

Sus, sus! 't loopt mooglijk niet zoo slim,
Ga welgemoed naar bed.
Nog vecht ge met een bloote schim;
't Wordt alles licht bered.

Vergel. mijne Proeve over dezen Dichter, bl. 169.

Rederen—Reden.

Beide wn. heeft Kil. voor ziften. Hij brengt ze tot den saksischen en gelderschen tongval, en zij zijn dan ook bloot gevormd naar het hoogd. *räden* en *rädern;* zie Adelung en verg. Ten Kate, II. 330.

Ook *reiteren*, dat Kil. uit dezelfde dialecten in

gelijke bet. heeft opgeteekend, hoogd. *reitern*, middelhd. *ritern*, *rittern* en *reutern*, oudhoogd. *ritaron*, bij Schmeller *riseln*, is alleen een andere vorm van *rädern*. Zie Adelung. De eng. wn. *ridle*, een grove zeef, bij Halliwell *ridder*, en *to riddle*, ziften, angels *hriddel* en *hridder*, een zeef, en *hridrian*, ziften, toonen verwantschap met *rederen*, *rädern* en *reiteren*. Ook Halliwells *to ride*, bewegen, splijten, afzonderen, kan er toe behooren. Zie mede *Retseren*.

Reijeren, zie **Rijeren**.

Reiteren, zie **Rederen**.

Renderen—Rennen.

In het vlaamsch is *ren* een schommel of touter. Vandaar — of omgekeerd — *rennen*, en met invoeging der *d* achter de *n*, ook *renderen* voor schommelen, touteren; zie de Idiot. van Schuermans en De Bo. Men zal bij deze wn. te denken hebben aan het bekende nederl. en hoogd. *rennen*, dat niet alleen snel loopen is, waarvoor wij het gewoonlijk nemen, maar in het algemeen snel bewegen, en ook stootend bewegen, door stooten in beweging brengen, zooals schommelen is; zie Adelungs Wtb. en Höfers Etym. Wtb.

Retseren—Retsen.

Beide wn. zijn vlaamsch voor ziften; zij worden ook *redzeren*, *redzen*, *resderen*, *resden*, uitgesproken, volgens het Idiot. van De Bo. Een *retser*, *redzer*, *resder* is een grove zeef. Zie *Rederen*.

Ridderen[1], zie **Redderen**.

Ridderen[2]**—Rijden.**

In het vlaamsch is *ridderen* in gebruik voor glijden, zie De Bo en Schuermans; de laatste heeft daarvoor ook *retteren* en *reddelen*. Als primitief wordt door hen genoemd *rijden*, en te recht. Het nederl. zegt voor *rijden* ook *ritten*, zie Weil. en vergelijk daarmede bij Bernd het art. *Reitern*, d. i. zich op een of ander voorwerp bewegen.

Rijeren—Rijen.

Rijeren, dat volgens De Taal- en Letterbode, VI. 73, op het eiland Urk nog gehoord wordt, is hetzelfde als *rijelen;* zie derhalve o. d. w. Kil. heeft »*rijeren*, *reijeren*, tremere"; en Ten Kate, II. 329, alleen *reijeren*, welke spelling overeenkomt met die van *reede*, koorts. Zoo vind ik het w. dan ook bij Marnix. Ps. 4, vs. 5:

Vreest dan end' reyert *van dies weghen.*

En Ps. 55, vs. 5:

Mijn hert uyt anxt end' benautheden
Beeft ende reyert *in mijn leden.*

Dez. Godsd. en Kerk. Geschr. II. 711: *Hy sach toe ende dede de Heydenen* reyeren. — Schmeller heeft *erridern*, van koude rillen; het middelned. *ridering*, rilling; Kausl. Denkm. II. 76:

So suldi wesen, ende daer na beven:
Noit en saegdi bin huwen leven
Rideringhe, *die hu dochte wesen*
So groet, die gheliken mochte desen,
No van couden, no van hitten.

Marnix *reijering;* Ps. 55, vs. 6 (proza): *Vreese ende* reyeringe *is my overcomen.* — En De Brune *rijering;* Bancketw. I. 57: *'t Gedacht alleen daer van, doet een opmercker de hayren te bergen staen, en* een rijeringh *door de beenen schieten.*

Huydecoper, Proeve, II. 472, noemt *reijeren* het frequent. van *reijen*, dansen, springen. Voor zooverre beide wn. eene beweging te kennen geven, hebben zij verwantschap, ook volgens Ten Kate; doch het eene is daarom niet rechtstreeks uit het andere voortgevloeid.

Van het bovengen. *reede* voor koorts gaf ik voorbeelden op *Rijelen;* thans voeg ik daar nog bij, dat het znw. ook saamgetrokken werd tot *rê;* Middelned. Dram. Poezie (door Moltzer), 425:

Oft ic de re *hadde, sta ic ende scudde.*

Rijzeren—Rijzen.

Ontrijzeren is Bij Van der Schueren van rijs ontblooten. Men zou daarvoor ook *ontrijzen* kunnen zeggen, evenals men *ontbladeren* en *ontbladen* zegt. Het werkw. *rijzen* bestaat mede voor »van rijs voorzien"; zie *Rijzelen*. Men leest dit primitief Antw. Spelen van Sinne, 669:

— *een hondert mutsaerts wel en groot* gherijst.

Weil. verzuimt op te merken, dat het meervoud van *rijs* is niet alleen *rijs*, maar ook *rijzeren* of *rijzers;* het eene in den Statenbijbel, Handel. 28, vs. 3: *als Paulus eenen hoop* rijseren *by een geraept... hadde.* — Het andere bij Staring, Ged. I. 17:

Een woud van rijzers *baant zijn pad.*

Rikkikkeren—Rikkikken.

Nabootsingen van het geluid van den kikvorsch, anders *kikker* of *kikkerd* geheeten. Het primitief heeft Bilderdijk, Verspr. Ged. II. 147:

Rikkikt *de heesche vorsch in zijn bekroosden poel.*

En het frequent. De Honigbije, III. 106

— *hoor ook 't* rikkikkrend *tieren*
Van 't blyde Kikkertje —

Het geluid van den vorsch moet zeer verscheiden of moeijelijk te treffen zijn; want de nabootsingen, die men er van gevormd heeft, zijn talloos. In mijne Verscheid. 152 en Lat. Verscheid. 457, haalde ik er eenigen aan. Die lijst kan nog volgenderwijze aangevuld worden; Zeeus, Overgebl. Ged. 94: *borrekikken*. A. S. F. en A. P. S. Proeve van

Dichtoeff. 293: *beerekikquak*. De Honigbije, a. p.: *geworkquakquak*. Duim, Mengelzangen, 267: *work, work, ikkere, kik, kik*. E. Wolff, Mengelp. II. 93: *brikken, kweeken en kwakken*. Op- en Nederg. van Flora, I. 12: *warrick warrick warrick-kick-kick*.

Zie ook *Kikkeren*². De hier behandelde wwn. zijn van de daar voorkomende, met het voorvoegsel *rik* vermeerderd.

Ringeren—Ringen.

Bij Kil. is *ringeren* kleiner of lichter maken. Het hoogd. zegt daarvoor *verringern*, bij Richey en Schmeller *ringern*. Het primit. *ringen*, ook *erringen* en *geringen*, heeft het middelhoogd. in dezelfde bet.

De wortel is *ring*, oudhoogd. *ringi*, licht, niet zwaar. Vandaar had het middelhoogd. *gering*, als adj. en adverb. voor licht, van kleine waarde, en tevens voor schielijk, snel: want, zegt Ten Kate, II 324, »dunheid en snelheid zijn welvoeglijke gezellinnen" (*). In den zin van klein en weinig waardig is *gering* bij ons bekend en in gebruik; doch in dien van snel, schielijk, is het geheel verouderd. Dus Belg. Mus. IX 98:

— de wise meester die seit
In sinen boeke, nu hort na mi,
Dat God vele geringere *si*
Den mensce tontfermen, sijt seker des,
Dan hine te verdoemen es.

Willems teekent hierop aan »veel gemakkelijker." De bedoeling is: schielijker, vaardiger, eerder gereed. Delfsche Bijbel, Deuteron. 31, vs. 29: *ic weet dat ghi na mijnre doot quaet sult doen ende ghi sult* gheringhe *afkeren van den weghe dien ic u bevolen heb*. Job 2 (3, vs. 4): *ic sal u haestelijc* ghering *wedergheven verdiende pijn op u hooft*. Vaderboeck, fol. 4: *Ende mit den woerde ghinc hi* gheringhe *in sine celle*. Ald. fol. 5: *hi ghinc* gheringhe *te huys*. En fol 10 verso: *so ghebiede ic u bi gods hulpe dat ghi* gheringhe *van hier gaet*. Oude Nederl. Spreuken, uitgeg. door Meijer, 73: *Die* gheringhe *ghelooft, is haest bedroghen* De Hoogl teekent aan: »gretig, spoedig"; alleen het laatste komt in aanmerking. Spelen van Sinne (Rott. 1614), 44:

Ou Lucifers Kindt, springht uyt om roof,
Haest u gheringhe, *'t is meer dan tijt*

Coornhert, Odyssea, II. 36:

Nu bid' ick u, rijdt desen wech inne gheringhen...
Want my verlanght nae huys, ken mach niet langer beyden.

(*) Met het hier gezegde vervalt dus de verklaring, door mij van dit w gegeven in De Unie, Tijd- of Vervolgschrift der Alg. Ond Vereeniging enz IV 153.

Porphyre en Cyprine (Mechelen, 1621), 52:

Cyprien, spoyt u geringh, *eer ghy hem meer verbolcht.*

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 145: *als zijnde versekert hoe dat het sterffelijck leven soo haest ende* gheringhe *is loopende ten eynde*. Ald. 376: *rustende onder die selve schaduwe, herneemt die siele haere ghewoonelijcke krachten door de welcke sy te* gheringher *mocht loopen tot het eeuwich leven*. En bl 531: *Ontdoet my, bidde ick u, van de banden die my houden gebonden, opdat ick die verlaetende mij te* gheringher *spoeye tot u*. — Zie voorts nog de Glossar. van Leendertz op Der Minnen Loep. en van Dr. Verwijs op Tspel van den Heil. Sacramente.

Roeijeren—Roeijen.

Van *roeijeren* wordt een voorbeeld aangevoerd door Tuinman, Fakkel, 305: *Die scipluden gingen wt ende* royerden *dat scip, mer si en mochtens niet verroeren*. — De spelling *royeren* komt overeen met het neders. *rodern*, hoogd. *rudern*.

Het primit. *roeijen* luidt bij Kil. ook *roeden*, neders *rojen*, angels. *rowan*, eng. *to row*. Laatstgenoemde taal heeft een frequent. in *to rowdle*, bij Halliwell zachtkens voortbewegen.

Gelijk het neders. subst. *roder* saamgetrokken wordt tot *roor*, is het tegenwoordige nederl. *roer* ontstaan uit *roeder*, dat vroeger 't gewone woord was. Dus de Lancelot, B. III. vs. 9558:

Doe sach hi ter rivieren ward
Ende sach een scip, daer niet was an.
No weder roder *no seil;* —

Ferguut, vs. 3267:

Nu kere den roederen *te hant,*
ende laet ons seilen an dat lant.

Maerlants Wapene Martijn (door Dr. Verwijs), 52:

Wille helt den roeder
Al was die redene vroeder.

Bij denz. in den Rymbybel leest men vs. 18728:

Want die goede bisscop Onias
Was sonder kint ende hadde .ij. broedre,
Die ombestiert waren sonder roedre.

De hoogl. David verklaart dit *roeder* door »bestierder, stierman," met verwijzing naar Kiliaan. Doch deze heeft *roeder* wel voor *roeijer*, remex, in 't eng. *a rower;* maar niet voor stuurman. Men heeft dus ook hier te denken aan het roer, maar dan dit woord in overdrachtigen zin genomen, en alzoo voor de besturing of den bestuurder; zie Weiland, i. v. Den gewonen zin heeft *roeder* wederom bij Coornhert, Wercken, I. fol. 524 verso: *merckstu oock wel met wat* roeder (*de werelt*) *wert bestiert?*

En fol. 525: *want dy vergheten is met wat* roeder *of stier de werelt wert bestiert.* Dez. Odyssea, I. 33:

Hy maecte spriet, raboom, koker om den mast in te rechten:
Oock het nootdruftige roeder, *twelc hy vlytigh aenpaste.*

Reeds hier ziet men het w. in het onzijdig geslacht genomen, in overeenstemming met het hoogd., middelhoogd. en oudhoogd.; zie Grimm, Gramm. III. 439; doch in strijd met het gebruik in het middelned., zooals uit de bovenstaande pll. blijkt.

Roesteren—Roesten.

Voor het nederl. *roesten, verroesten,* hoogd. *rosten,* eng. *to rust,* heeft het neders. benevens het dialect van Posen en van het hong. Bergland *rustern* en *verrustern.* Dit laatste frequent. ontmoet men bij onzen Van Velthem, fol. 185:

— die Helm in sinen omganc
Was wel x. palmen wyt,
Ende so verrostert, *des seker syt,*
So datter vingers dicke an lach.

Ald. lager:

Dit swerd was lanc, ende groet,
Maer en was niegeren toe goet,
Om dat was verrosterd *so sere.*

En fol. 187 (van een halsberg):

— buten in tie genen dingen
Noch van maelgen, noch van ringen
En can men niet werden geware
So sere was hi verrosterd *dare.*

Met denz. naar 't hoogd. zweemenden klank heeft deze Schrijver ook het adj. *ongerost,* a. p.:

Mi heeft wonder hoe 't geduert
Heeft so lange ongerost!

Het rijmwoord is *ontlost.* Alsmede het subst. *roster* voor roest; fol. 185:

— doe men 't swerd neuwe besach,
Ende dat roster *ave dede,*
Sach men letteren daer gerede.

Neuwe verklaart Le Long door »Van nieuws, nader." 'k Denk dat men te lezen of te verstaan heeft *nauwe,* nauwkeurig. Het deelw. *verroesterd* kwam mij nog voor bij Heyns, Bartas' Werck. I. II. 89:

Met een verroestert *mes doorsaegt ghy zijn gewrichten.*

Het middelned. had *roestigen;* zie dit w

Roosteren—Roosten.

Roosten, bij Maerlant (misschien door misstelling) *rusten,* Spieg. Hist. Tweede Paertie, 112:

Doe dedemen hare die borste afsniden,
Daer melc uut ran over bloet.
Op een vier mense rusten *doet,*
Daer si op ruste —

hoogd. *rösten,* oudhoogd. *rostan,* eng. *to rost,* oudfr. *rostir,* geeft het frequent. *roosteren,* bij Schambach *röstern.* Dus Werken van Rabelais, II. 333: *Indienje zoo dikwijls* geroostert *hadt, als ik heb: en* geroostert *waart, als ik ben; gy zoudt heel ander latijn spreeken, of andere taal voeren.* Zweerts, Semiramis, 28: 't geroosterde *Afrika.* Krook, Spiegel der Wansch. Tooneelst. 51:

Hoe moogt gy myn geduld zoo roosteren? —

Higt, Ged. 340:

De burgzaat wordt, halfdood, geroosterd *in den gloed*
Des vuurs, dat tempels en paleizen neêr doet storten.

De Honigbije, IV. 91:

Daar u de zonne, by gebrek van schaduw, heeft
Zoo zwart geroosterd, *dat gy 't stoutste hart doet schrikken.*

Feith, Werken, XIV. 98:

Ach! hoe kwijnen veld en dalen,
Geel geroosterd *door de zon!*

Vrouwe Bilderdijk, Vaderl. Uitboez. 14: *By* 't roostren *van de zonnestralen.* Bilderdijk, Ovid. Gedaantverw. 55:

Nu zag de Jongeling heel 't aardrijk in den brand,
En voelde 't roostren *van 't hem ziedende ingewand.*

Weil. kende het ww. *oproosteren.*

Ruisperen—Ruispen.

Ruisperen is bij Kil hetzelfde als 't hoogd. *räuspern,* neders. *ruspern,* d. i. rogchelen Bij Stalder is *rüspern* en *rüspeln* van een lichter keelgeluid gezegd, t. w. van het kugchen dat men doet om te waarschuwen, te roepen of eenig ander sein te geven. Zoo leest men het in den Geld. Volksalm. van 1841, bl. 136: *Meister Maorten* rusperde zich *es, en begost doe op de volgende wiize aover den starrenhimmel te praoten.* — Dit wederkeerig gebruik heeft ook in 't hoogd. plaats Dez. Alm. 1846, bl. 168: *Nee, vrinden!... zei Meister Maorten,* rusperden *es, nam en priesken en glimlachte.*

Wij zeggen daarvoor gewoonlijk *hemmen,* bij Kil. ook *hummen,* eng. *to hem,* van het tusschenwerpsel *hem* of *hum,* bij Weil. kwalijk verklaard door »iemand terug doen keeren." 't Woord zegt niets anders dan een *hem*geluid maken en wordt dan tot verschillende einden, en daaronder ook tot het terugroepen, gebezigd. Dus Houwaert, Lusthof der Maechden, I 817:

Die rivieren hebben sy met eens te hemmen
Te rugghe doen keeren, soomen ons vertelt.

Van Ghistele, Heroid Epist. 44 verso:

Komt Dido komt, was *hy viermaels* hemmende *zoet.*

D. i. bracht al hemmende uit. Van Paffenrode, Ged. 161: *Ey lieve* hemt, *hoest eens, seg ik*, enz. Van der Veens Zinneb. 302:

De jonge luyden hemmen,
Ik merke grooten dorst.

Valentijn, Werken van Ovid. III. 174: *Hij wist wel... waarom hij soo dikwijl voor de gesloote deur* hemde. Van Effen, Holl. Spectator, I. 26: *Hier op, na behoorlyk* gehemt, *en zich gesnoten te hebben, vong hy aan* enz. — Bedrijvend voor »door hemmen aanroepen," bij denz. IV. 700: *Naauwlyks was ik eenige voetstappen verder, of ik* wierd gehemd. — In de gewone onzijdige bet. werd onder de lateren het w. gebezigd door Higt, Ged. 148:

'k Hoor den Bruidegom reeds hemmen,
Om mijn zeggen toe te stemmen.

Immerzeel, Ged. II. 120:

— *op zijn ontzaglijk* hemmen,
Begonnen driemaal honderd stemmen
De zelfde les met kracht en klem.

Terwijl men het subst. *gehem* aantreft bij Staring, Ged. II 10:

(*Hij*) *verbiedt, na magistraal* gehem...
Het luistren elken ongewijde.

dat trouwens al bij Huyg. voorkomt, Korenbl. I. 459:

Hoe haer krakende gehem
Door uw' laegen heen moet booren.

Van Rusting voegde aan het w. eene dikwerf gehoorde aspiratie toe, Werken, I. 568:

Na dat Ulisses wel schier vyftig maal geraghelt
Had... Ehemde *en bromde hy noch eens rykelyk overluit.*

Bij Houwaert, a. w. II. 48, leest men:

— *die schutters zouden eer wederom* hemmen
De pijlen die los gheschoten zijn uyter pezen,
Dan ick mijn uytverkoren lief... zou konnen vergheten.

Heeft men hier te denken aan »door *hemmen* terugroepen," of aan het hoogd. *hemmen*, stuiten, tegenhouden? 'k Meen, het eerste.

Het primit. van *ruisperen* is *ruispen*, bij Kil. nevens *ruspen*, *respen*, *rispen*, te vinden voor ructare, en dus ook een keelgeluid aanduidende. Zie daarover wijders op *Ruspelen* en *Rupselen*.

Ruiteren—Ruiten.

Het ww. *ruiteren* komt voor bij Bredero, Stommen Ridder, 4:

De mensch is sonderlingh
Vaeck anders dan hy uytert,
Na dat hy rust of ruytert.

Het komt overeen met *rütern*. bij Richey en Schütze wild en bewegelijk of woelig zijn, en dus het tegenovergestelde van »rusten." Het prim. vermeldt Adelung op *Rütteln*, t. w. *rütten*, bewegen. Een ww. *ruiten* heeft Kil. in dezen zelfden zin wel niet; doch hij vermeldt dit in meer dan ééne bet. bij welke »een bewegen" ten grondslag ligt. *Ruiten* is bij hem uitrukken, uitroeijen, anders *roeden*, *roden*, *ruiden*, zie mijne Lat. Verscheidenh. 312. Voorts op eene woeste wijze rondloopen, rondrijden; het fransch heeft daarvan *rôder*, dat Diez niet met zekerheid wist af te leiden, zie zijn Etym. Wtb. II. 402; aan dat rondzwalken verbond zich het denkbeeld van landloopen, op buit uitgaan, en vandaar de gewone uitdrukking *ruiten en rooven*, bij Kil. anders *rooven en ruiten;* Vondel, David in Ballingschap, 43:

Hy kan een leger voën op roven, en op ruiten.

De Amst. Hecuba, 7:

In 't brandend Trojen elck om 't zeerste rooft, en ruit.

Antonides, Ged. 124:

— *wie, verhit op buit,*
Met Oorlogsjonk en Praeu op 't water rooft en ruit.

Van dit ww. vindt men *ontruiten* en *uitruiten*, ontrooven en uitrooven, bij Kil. en Weil. onbekend; Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofd. 15:

Dieven, schelmen, boeven, guyten
Wangelaeten met geweld,
Kunnen u het goed ontruyten,
Schoon ghy u daer teghen stelt.

Bl. 103:

Ruymt Plutoos huysjen op, comt Acheron ontruyten
De schimmen seer beanghst —

En 115:

Waeromme heb ick straet en steegh,
Soo haest als ick de vesten kreegh,
Niet opgegeven tot een buyt,
En al de huysen uytgeruyt?

Behalve de gemelde heeft Kil. nog een ander vlaamsch *ruiten*, aan de eersten niet verwant, en, naar 't schijnt, alleen eene geluidnabootsing, t. w. van het kweelen der vogelen; dus in de Antw. Spelen van Sinne, 266:

Der voghelen sanck suldy oock doen ruyten
Om my te verheugen —

Ald. 558:

Ick quam hier om hooren die vogelkens ruyten.

De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 115:

— *elck naer zijnen aerd, hier knotert en daar fluyt,*
Hier sierickt, daer kivit, daer tiereliert, en ruyt.

Rusperen, zie Ruisperen.

Sabbatteren—Sabbatten.

Van het in oorsprong hebreeuwsche w. *sabbat* — dat Koerbagh stof gaf tot één zijner aanstootelijkste artikelen — maken wij een ww. *sabbatten* voor sabbat of kerkdag houden; b. v. hij heeft van daag druk *gesabbat*. Bij Coornhert vindt men een ww. *sabbatteren*, Wercken, I. fol. 74: *dat hier na in de eeuwighe Saligheydt die Kinderen Godes noch sullen staen onder Gheboden, ende datmen daer niet* Sabbatteren, *maar noch wercken van Ghehoorsaamheyt hanteren sal.* D. i. rustdag houden, rusten. Ald. fol. 342 verso: *Die noemen sulcx gemeenlijc* Sabbatteren *of den rustdagh vieren ghestadelijck.* — Ik meen, dat hier *sabbatteeren* gelezen, en het w. dus niet een frequent. beschouwd moet worden, en vind die opvatting bevestigd door eene andere pl. D. II. fol. 382: *van alsulcke quaeden... rust, vyert ende* sabbateert *hy* — Dan, in het vlaamsch komt het w. inderdaad met den freq. vorm voor; De Bo heeft *sabatteren*, beter *sabbatteren* (*sabatterde, gesabatterd*) in gewijzigden zin. In het fransch, namelijk, wordt *sabbat* in de gemeenzame taal bij overdracht gezegd voor geweld, geraas, verward gekijf, ontleend volgens den Dict. de l'Acad. aan den sabbat der toovenaars en heksen, wier nachtelijke bijeenkomsten, ter aanbidding van den duivel, dus genoemd en gevierd werden. Dat taalgebruik vindt men b. v. bij Lafontaine, van den kater met de kat, Liv. II. Fab. 2:

Le galant alla chercher femme,
Pendant tout le sabbat *qu'il fit avec sa dame,*
Le demeurant des Rats tint chapitre en un coin.

In Les Plaideurs van Racine, Acte I. Sc. VII:

Voyez le beau sabbat *qu'ils font à notre porte.*
Messieurs, allez plus loin tempêter de la sorte.

Ook bij Von Schmid is *einen Sabbat haben* zich met potsen vroolijk maken. Vandaar is het genoemde frequent. in het vlaamsch met geweld en gedruisch te werk gaan, kijven en schelden, voorts op andere wijzen geweld plegen, iets op eene ruwe wijze verrichten, enz.

Santeren, zie **Parlessanteren.**

Schaderen—Schaden.

In het dialect van den Teuthonista is *schaderen* beven van koude; zie op *Schaderende* en *Schuyveren*. Het w. komt overeen met het hoogd. *schaudern*, eng. *to shudder*, die hetzelfde beteekenen; en het primit. *schaden* met het néders. *schudden*, sidderen, beven, oudhoogd. *scuttan*. Het nederl. *schudden*, hoewel van denz. oorsprong, wordt in *deze* bet. minder toegepast.

Schagcheren—Schagchen.

Het ww. *schagchen* heeft Crous, Josephs Droev' en Bly-einde Spel, I. 35:

Tot Heliopolis, Jircho, Asdodh, en anderen,
Daar heb ik all geweest; daar heb 'k ook braav geschaght,
En dikwijls, naa de koop, met d' Een of d' aar gelacht.

Hiervan ook het subst. *schagcher*, hoogd. *schacher*, oudhd. *scachare* (Graff, VI. 412). Bernagie, De Debauchant, 47: *een olyke* schachcher. W. van der Hoeven, De schrandere Tooneelsp. 29:

— zeg de Smous ook, dat hy myn
Geleende goud weêrgeeft van daag, ten langsten morgen,
De tyd verloopt, ik wil die schacher *niet meer borgen.*

Dullaert, Oratijn en Maskariljas 6

— Dat weêrom mijn Heer, uw Vader
Een andre schacher *is, die nooit in uw gewelt*
De sleutels geeft, noch zelf geen toegank tot zijn gelt.

En *schagcherij;* Willinks Amst. Arkad. I. 239: *alle onrechtmatige* schacheryen *en kunstige knevelaryen.*

Het ww. *schagcheren*, meer gewoon dan *schagchen*, heeft S. van der Cruyssen, Ezopus, Blyspel, 81:

Werkt, schachchert, *zie dat gy verkrygt een ampt of staat.*

Focquenbroch, Werken, I. 89:

Het schachren *en het koopmanschappen,*
Komt altemaal van hem van daan.

Apollo's Marsdrager, II. 170:

In elk quanzuys wel te believen,
En nogtans niemant te gerieven,
In schacheren *op yder ding,*
Al was het nog zeer gering.

Pefroen (1702), bl. 30:

Hier valt niet meer te schachchren, *Maat!*

Van Iperen, Obadja opgeh. Opdr. 4:

Leert iemand woekeren en fretten,
Hy word op schachren *afgeregt.*

De Honigbije, II. 93:

Terwyl een Smous elk zoekt met schachren *te bedriegen.*

In bedrijvenden zin leest men 't woord bij Rabus, Vermakelykh. der Taalkunde, 72: *daer benevens is 't in een Vorst zeer verachtelijk, uit allerley geringe zaken geld te* schacheren Don Quichot, II. 323: *vreemdelingen, die veeltyts na Spanjen reysen... wetende hier en daer wat te* schagcheren. H. van Halmael, De herstelde Zoon, 35:

— ik verneem om iets te schagren, *janhagel, nog Sinjeurs.*

Dez. De gezwoore Bedrieger bedroogen, 32:

Dat ik zo dom ben, en ook niet schagchren *kan.*

Fokke, Boertige Reis, II. 52: *andere natien, die ook reis kwamen kijken of er wat te* schagcheren *viel.* Bilderdijk, Brieven, V. 198: *op vijf tegen zes 2 aes toe te eischen is* schacheren

Met eene verzachte uitspraak vindt men *schaggeren;* Van den Berg, Gestoff. Winkel en Luyfen Banquet, 20:

Ik ruylenbuyt in Lombardyen,
En schagger *op de slegtste tyen.*

De Gids, 1870, III. 436: *het levend geslacht van* schaggerende *en zinnelijke lazzaroni.*

Vandaar *schagcheraar;* H. van Halmael, Zedemeester en Kantoorknegt, 17:

Dir Smoussen zyn schacheraars, *en doorslepe fielen.*

Met het voorz. *ver* heeft men het ww. bij Focquenbroch, Werken, I. 41:

— een Jood of Schachelaar,
Aan wien hy zyn gestoole lappen
Verschacherde *voor andre waar.*

Zoo ook heeft Schmidt *verschachern*, en Stalder en Tobler *verschaggiren.*

Ten Kate, II. 692, leidde *schagcheren*, hoogd. *schächern*, neders. *schachern*, van *schaken* af, en Schmidt, 307, van het verouderde *schachen*, fr. *saccager;* Tuinman in zijne Fakkel van het hebr. *schaakar*, bedriegelijk handelen, liegen. Het Brem. Nieders. Wtb. noemt niet alleen dit hebr. w. als oorsprong, maar ook *sachar*, om loon dingen, koopen. Dit laatste hebben mede het Vollständ. jüd. deutsches Wtb. (Hamb.), 35, en Vollbedings Handwtb. der jüd. deutschen Sprache, 71. Prof. Dozy, Oosterlingen, 81, bevestigt die afleiding; volgens hem is het hebr. *sachar* eig. rondgaan, bepaaldelijk om handel te drijven, en vandaar handel drijven; en het w. *socheer*, joodd. *saucher* is koopman. In den eigenl. zin is dus *schagcheren* geen frequentatief, en dat men een primit. *schagchen* gemaakt heeft, is door het taalinstinct, dat een vreemd woord beschouwt en behandelt als ons eigen geworden. Vandaar ook dat men bij ons en in het zwitserrch den frequent. vorm op *len* aantreft. Zie *Schagchelen*[2].

Schakeren—Schaken.

Volgens De Navorscher, XIV. 177, komt *schakeren*, het frequent. van *schaken*, rooven, in de vonnissen der zestiende eeuw dikwijls voor. Zoo min bij onze nederlandsche schrijvers als in de verwante dialecten trof ik het ww. aan. Wel vond ik het znw. *schaker* voor roover, dief of moordenaar, dat ook Kil. en Weil. kennen; Sint Franciscus Souter, 52: *Ghi en hebt niet versmaet den beliende* scakere, *die wenende sondaerse* enz. Vaderboeck, fol. 72: *hi wair een coopman ofte een* scaker, *een edelman ofte een bouman*

Schamperen[1]—Schampen.

Schamperen komt voor in denzelfden zin als *schampelen*, d. i. zijdelings raken, stooten, in de pl. bij Weil. uit Hoogvliet aangeh.:

— schamperde *voor 't hart, dat borst en ribben kraken.*

Die bet. blijkt in den eig. zin duidelijk bij Focquenbroch, Werken, I. 78:

Een tonteldoosje...
Om, als 't hun lusten eens te dampen..
Door Keyen tegens een te schampen
Straks vuur te hebben by der hand.

Voor het gewone *schampschoot* leest men *schamperschoot* bij Scriverius, Saturnalia, 3:

De Zuygers van Taback, die by de Pijpkan leven,
Die hebben my te met een schamperschoot *gegeven.*

Zie wijders *Schampelen.* Bij de daar gegeven voorbb. van *afschampen* voeg ik nog deze; Coornhert, Wercken, II. fol. 255: *Waerheyt schrijve ick die treft, niet schamperheydt die* afschampt. — Weil. heeft ook *uitschampen* in den eig. zin en men leest dit in De Denker, II. 116: *Door* het uitschampen *van het (mes) een paar porceleine borden van tafel te werpen en te breeken.*

Schamperen[2]—Schampen.

Schampen is hetz. als *schimpen*, en de eerste bet. van dit w. had niets kwaads in zich. Bij Graff, VI. 497 en Benecke is *scimph, schimpfe, schampf*, spel, scherts; *schimpfen* in het middelhd. in de eerste pl. schertsen. Vandaar is nog bij Schmeller, Von Schmid, Kehrein en Schöpf *schimpf* scherts, kortswijl, en *schimpfen* (bij Outzen *skempe*) schertsen, spelen, *schimpfelen* spelen, inzonderheid van kinderen gezegd.

Reeds vroeg, in het oudhoogd. voegde zich bij de scherts eenige spot. Vandaar de gewone bet. van ons *schimpen*, hoogd. *schimpfen*, bij Strodtmann *schimpeeren;* met den frequent vorm in het neders. *schimperen, schimferen*, hoonen, ook schelden, lasteren; zou daartoe ook niet behooren *schamperen*, bij Benecke, II. 134, exprobrare?

Schampen, bij Kil. hetz. als ons tegenw. *schimpen*. leest men voor spotten, hoonen, in den Statenbijbel, Inh. van Ps. 137: *klachte der Joden in Babel, over* het schampen *en spotten harer vyanden.* Coornherts Wercken, II. fol. 125 verso: *Ghy* schampt *op mijnen name.* Moons, Sedel. Vermaecktonneel, 192: *wacht u van het ghecken, van het*

lasteren, *van* het schampen. — Sleeckx voegde *schimpen* en *schampen* bijeen, Tybaerts en Kie. enz. 12· *Nooit was zij tevreden:* schimpen en schampen *den ganschen dag, en niets konde men naar heuren zin doen.* — Onze volkstaal zegt daarvoor doorgaans: *schieten en schempen.* — Den vorm *schompen* leest men Hoefer, Denkm. II. 7: *môt men etliker môten dorch* scompen *an se tasten, eft de vexatio ên vorstant orem gehôr geven wolde.*

Vandaar *schamper* als subst. voor spotter, Moons, a. w. 172: *Wilt ghy den smaet wreken, en tegen den* schamper *vier en vlam spouwen?* — En als adj. voor hoonend; Wijs, Zestal Leerred. 131: *trotsche! die met* schamperen *blik nederziet op elk*, enz. — *Schempelijk* leest men in het Vaderb. fol. 72 verso: *veel spottelijke ende* schempelicke *woirden.*

Schamp is spot; Antw. Spelen van Sinne, 40:

Ey laetstaen, ghy trect mijn ooren aff,
Sijdy op mijnen schamp wt, *wat sijdy voor een man?*

D. i. zoekt gij met mij te spotten? Zie van dit *schamp* ook prof. Davids Gloss. op Maerl. Rymb. Voorts heeft men *schamperij;* E. Bekker, De Twee Moeders, I. 313: *groote beleedigingen, noch* schamperij, *noch haatelijke personeele verwijtingen.* — *Schampig;* Van Ghistele, Terentius, Hecira, bl. 02:

Soo wert sy heel spits en schampich *terstont,*
Hem nauwelijck gheuende een goet woort.

Schamperheid; Vervolg op Wag. XXXVII. 192: *Niet zonder* schamperheid *spreekt hy van het agterlaaten der Verklaaring* enz. — En *schamperig;* Marnix, Ps. 35, vs. 16 (proza): *geveynsde smeeckers ende* schamperige *tafelbroeders.* Ps. 40, vs. 16: *tot loon van hare* schamperichcyt. — Elders *schemperig;* P. de Groot, Uitbr. der Pss. 444: *de* schemperige *spreuken.* — Huygens heeft Korenbl. I. 151, *ten beschimpe staan* voor ten spot:

— soo wordt hem spijt en logen
En onverdient verwijt gewreven onder d' oogen;
Soo moet hy wat hy doet sien maelen met de koôl,
Soo ten beschimpe staen *van boven tot de zoôl.*

Bij Kil. is dan ook *beschampen, beschimpen*, bespotten; dus Coornhert, Odyssea, II. 140:

Na datse aenden balcke hem dicht hadden ghehegt,
Doen heeft hem noch Eumeus al gheckende beschampt.

Anna Bijns, Refer. II. 45:

Ist deught dat sy...
Paus, Cardinalen, Bisschoppen beschampen!

Van der Veens Zinneb. 15:

Die nu belacht, Beschampt, *beschimpt een yeders doen,*
Sou dan verlaten Het smadich praten.

Hiervan komt het freq. *beschamperen*, bij Oudaan, Toneelp. 110:

Die heeft hy min als rach, of zomerdraad geacht,
Ja met de voet getreên, beschampert *en belacht.*

Dez. bezigt ook *schomperen* voor lagchen met spot, Poëzy, II. 49:

Of lachtz', en schompertz', *om den Vos.*

waarmede overeenkomen het primit. *beschompen;* Bedecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, Voorw 4: *dat ick... noyt mijn penne gespitst heb om yemand in het besonder te* beschompen. — De afleiding *schomperlijk* bij Oudaan, Roomsche Mogenth. 71: *waarom met dusdanige namen van den Keyzer niet min* schomperlijk *dan aardiglijk gespot wierd.* — Alsmede de samenstellingen *schompermuilen* en *schamperlagchen;* Jonctijs, Tooneel der Jal. II. 191: *indien 't geviel, dat de ooren zoo bekladdenden klap niet ontwijken konden, zoo laat het doch bij haar voor geen stoffe genomen worden, om daar op te* schomppermuilen, *en te lacchen.* Van Nievelt, Machiavels Prince, 42: *begost hy ter selver tijt te* schamper-lacchen, *segghende*, enz. — Bij Van Ghistele, Heroid. Ep. 96 verso leest men:

Hoe dicwils zuldy u schimslaechskens *op my schieten?*

Het w. zal wel als het diminutief van *schimplach* moeten aangemerkt worden.

Voor *schamperheid*, bij Kil. d. i. hoonende uitdrukking, doch anders toegepast bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 32:): *die wilde olijfboom tuigt met sijn bittere beien, de scherpheid van sijn tong, wiens bittere* schamperheid *in olijven veranderde.* — leest men *schimperheid* in de Levens van Plut. fol. 199 verso: *overmits dat eenighe schimpende ende spottende van de stadtmueren af eenighe* schimperheyden *ende* schimpscheuten *tegen Metalla gesproken hadden.* — Zooals men *schimper* aantreft voor het bijwoord *schamper*, hoonend, Jonctijs, Venus, 8:

Waer door onz vrye Vreugd te schimper *wierd begreyt.*

Vandaar *schimperlijk;* Krook, De Nederlag (sic) der Seine, 13:

Ik had die trotsheid nooit van u, Mevrouw, verwacht,
Dat gy, dus schimperlyk, *ons derven zoud trotseeren.*

In een privilegie van 1342, bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 30, leest men: *allen* scampcoep *verbiet die core, die Soepenen geproven connen.* D. i. volgens des Uitgevers aant. »oneerlijke, bedriegelijke koop" Wellicht, een koop, die *oneerlijk* of *schandelijk* is; want *schamp* gold mede voor oneer of schande, zie mijne Lat. Versch. 345, en bij Schmeller is *schampar* schandelijk.

Als men het zoo even aangeh. w. *schimpschoot* vergelijkt met *schampschoot* (waarvan zie op *Schampelen* en *Schamperen*[1]) zou men geneigd raken de wwn. *schampen* spotten, en *schampen*, even raken of stooten, voor één woord te houden, en Diefenbach. II 235, schijnt werkelijk die meening te koesteren Indien de laatstgem. bet. de oorspronkelijke bleek te zijn en de eerstgem. de daarvan afgeleide, zou die opvatting voor mij minder bezwaar hebben, dan nu het omgekeerde geval schijnt plaats te hebben.

Overigens zie men over het hier behandelde ww. *schampen* mijne Lat. Verscheid. 343—345.

Scharlookeren—Scharloo-en.

Scharlookeren, ook *scherlookeren* en *schielookeren*, is te Rotterdam en omstreken in zwang voor het heimelijk schoolverzuimen. Waarschijnlijk zegt het w. naar *Scharloo*, *Scherloo* of *Schieloo* gaan, eene buurt, tusschen Rotterdam en Delfshaven gelegen en eig. *Schoonderloo* geheeten Zie mijn Archief, I. 203, en Kleyn, Beschr. en Geschied. van Delfshaven, 419. Men leest het ww. in De Leeraar van Wakefield, door Goldsmith (Dordr. 1827), 110: *Geen jongen, die* gescharlookerd *heeft, was ooit banger om weer op school te komen, dan ik om naar huis te gaan.*

Schateren, zie Schetteren[1].

Schatteren, zie Schetteren[1].

Schaveren—Schaven.

Voor het gewone *schaven*, effen of glad maken door een werktuig over een voorwerp te schuiven, hoogd. *schaben*, neders. *schaven*, eng. *to shave*, angels. *scafan*, heeft het vlaamsch bij De Bo met gelijke bet. het freq. *schaveren*.

Schavuisteren—Schavuiten.

Beide wwn. komen in het vlaamsch Idiot. van Schuermans voor, met de bet. van »wegloopen, snel loopen." De Bo spelt het frequent *schavijsteren* en geeft daarvan eene, mijns inziens, minder aannemelijke afleiding. Het ww. *schavuiten* (*schavuten*) zal wel afkomen van *schavuit*, in de volkstaal bekend voor eerloos mensch, en zoo reeds bij Vondel, Hierus. Verw. 56:

— *om namaels tot gerief*
Te dienen een schavuit, *een eerloos hangedief?*

Bij Kil. tevens een nachtuil, zooals ook het neders. *schavuut* de eene met de andere bet. vereenigt. Tiling leidt het w. af van *schuven*, nederl *schuiven*, d. i. wegstooten, zooals *schävaat*, verachtelijk mensch, bij hem van *schaven* afgeleid wordt. Dit *schaven* is ook bij ons weggaan, vluchten; dus Maerl Spieg. Hist. I. 21:

Noe sendde eerst uut den raven:
Hine quam niet, hi ginc henen scaven.

D. II. 153:

— *si henen gingen* scaven
In woesten lande ende in droghen.

En bl. 372:

Maer die Fransoyse wordens te boven,
Entie andere weken ende scoven.

D. i. vluchtten. — Een *schavuit* is dan, zooals Bild. Geslachtl. III. 21 en Brieven, III. 247, het uitdrukt »een weglooper, vagabond," of volgens Schütze, IV. 87, een weg te drijven of weggestootene kerel, m. a. w. een uitworpeling. — Het vl. ww. *schavuiten* zal dan beteekenen »wegloopen (zooals een schavuit)"; wellicht echter is het aanstootelijke des woords verloren gegaan en het bloote wegloopen, dat aan *schaven* eigen was, op den voorgrond getreden. — Volgens Schütze is het znw. *schuft*, nederl. *schoft*, eene samentrekking van *schavuut;* Bilderdijk, a. w. 34, komt daarmede overeen, en ook Ten Kate, II. 379, brengt *schoft* tot *schuiven*. Men leest het w. bij A. L. F. en A P. S. Proeve van Dichtoeff. 182: *eerelooze* schoften. Van Effen, Holl Spect. II. 45: *de brutaalste bejegeningen van die* schoften. Van Walré, Heksl. 115:

Vol van trotsche wangedachten,
Prat op ingebeelde krachten,
Stort de vorstelijke schoft
Zich van t hooge burggevaarte.

Tot dit *schuiven* of *schaven* behoort ook *schaveelen* of *schavielen*, zooals Tuinman, Fakkel, Verv. en Van Lennep, Zeemanswdb. opmerken. Dus Brandt, Leven van De Ruiter, III. 40: *om de zeilen naar den windt te konnen* schaveelen. D. IV. 358: *dat de vyanden genoodtzaakt wierden 't schip te verlaaten, en hun anker te laaten vallen, om zoo van malkanderen te* schavielen. — Voor dit *schavielen*, d. i. wijken, uitwijken van het schip, lees ik *schaven;* Levens van Plut. fol. 217: (*hy*) *dorst met het voorschip niet treffen, maer liet het syne behendelick swaeyen, ende na achteren toe* schaven — Ook van den wind wordt het w. gebezigd; Westerbaen, Ged. III. 101: *de wind* schaveelde. — En van menschen; Van de Venne, Belacch. Werelt, 20:

Meugje mijn niet langer veelen?
Hoe na moet ick mé schaveelen,
Lijck als Lammert flusjes deé.

Dez. Sinnemal, 17:

Gaat vry, Leendert, voort schaveelen!

Van schuiven, inschuiven, ging de bet. over tot die van schikken, inschikken, welke Weil. heeft en die gelezen wordt bij Nomsz, De Driftige, 63:

— *ick hou veul van ien' man*
Die zich bezit, en 't wat mit myn schavylen *kan.*
Bij Stürenburg is *schaveelen* »eenig voorwerp door *afschaving* beschadigen." En die bet. heeft ook *schavielen* bij Van Lennep, t. a. p.

Scheijeren—Scheijen.

Bij De Bo is *scheijeren* uiteenscheiden, uiteengaan, verspreiden, enz. op personen en zaken toegepast. De Schrijver acht het af te komen van *scheiden*, dat in de nederlandsche gemeenzame uitspraak *scheijen* luidt. Ook heet het openspreiden van graan, boonen, appelen, enz. in hetzelfde Idiot. *scheikeren*, bij den Schr. almede een frequent. van *scheiden* genoemd; men heeft dan aan eene inlassching der *k* in *scheijeren* te denken. Door eene andere inlassching, t. w. der *s* door de *t* versterkt, acht ik het ww. *scheisteren* ontstaan, dat ook in het gen. Idiot. voorkomt voor »uiteenwerpen, *disperser*." In het noordfriesch bij Outzen wordt *skeid* (hoogd. *scheid*) tot *skiisz*. Rechtstreeks aan *scheizen* als primitief te denken, is wel wat gewaagd, naardien van dit vlaamsche ww. dat bij Kil. met den vorm *scheysnen* is opgenomen en steengraven beteekent, niet voldoende blijkt, dat het in *scheiden* zijnen oorsprong heeft. Zie Schuermans i. v.

Scheikeren, zie **Scheijeren**.

Scheisteren, zie **Scheijeren**.

Schelferen[1]—Schelven.

Schelven is de *schelf* of *schilf* afnemen; bij Kil. *den visch schelfen*, d. i. van schubben, bij hem *schelfen*, ontdoen; bij Schmeller *sich schelfen*, van de schel of schaal ontdoen. Ogier gebruikt *schelven* voor losgaan der lappen van een kleed, De Seven Hooftsonden, 26:

Och ick sal mynen Fiel noch de lappen van syn
Kleeren sien schelven,
En de straten daer me besaeyen: —

Vandaar *schelferen*, *schilferen*, in bladen of lagen gescheiden worden, afbladderen. Reeds in het nederl. der zestiende eeuw vindt men dit, Serrures Vad. Museum, V. 398:

Calommen schelferden *door 't vresselic vier.*

Dus ook Berkhey, Snerpende Hekelroede, 51:

Melaatsheid dekt dien huid, tot op het schelffrend *been.*

Dez. Nat. Hist. van Holl. II. 404: *eene* schelferende *zwarte aarde.* — Anders, en meer gewoon, *schilferen;* Huyg. Korenbl. I. 321:

Die kraelen zijn maer kalck: by d' onse niet te tellen,
By d' onse maer Ajuyn van schilferende *schellen.*

Van Beverwijck, Schat der Ges. 139: *De Salm... is* schilferende *van visch.* — Met eene overdrachtige bet. bij Bredero, Poem. 24:

De ware Liefde blijft soo lange als wy leven,
De doodt schilfert *alleen 't vereende trou gemoet.*

Men zegt ook *afschilferen* en *afschelferen*, b. v. Berkhey, l. a. w. II. 274: *Klai, die wanneer zy droog is, als 't ware* afschilfert. Ald. 275: *Deeze Volaarde* schilfert *ook... met laagjes* af. Ald. 753: *dwarsloopende laagen, dog die niet* afschelferen. — Soms ook met de *v* van het primitief; Verv. op Wagenaar. XXVI 186: *de wond genas langzaam, naa het uitkomen der* afgeschilverde *beentjes.* — *Wegschilferen* leest men Dickens, Het verlaten Huis, door C. M. Mensing, 50: *waar... de ijzeren hekken bij brokken roest* wegschilferen.

Niet duidelijk is mij *schilferen* bij Valentijn, Werken van Ovid. I 157: *Soo lang 't geen goud regende... was de dogter spijtig... toen de loose sluiker geel quam* schilfferen, *hielt sij haar schort op.* — Gouden muntstukken toeschoof?

In de verwante dialecten komt het frequent. in dezelfde bet., doch onder verschillende vormen voor. Het Brem. Nieders. Wtb. heeft *schelfern*, *schilfern*, *schulfern;* Huppel *schelvern*, *schelwern;* Schambach *schilwern;* Danneil *schëlwern*, *schulwern;* en Schöpf *schelpern*.

Van *schelf* is mede *schelfzee*, d. i. zee met riet of bies, ook *schilf* genoemd, zie Kil. en mijne Handl. tot de Statenoverz. des Bijbels, 93. Daarom heeft Marnix, Ps. 136, vs. 13:

Die de roode biesen zee
Met ghewelt verdeyld in twee.

De bedoelde plant zal schilferende bladen of vliezen hebben; doch wij zeggen ook *hooischelf*, en die benaming is niet zoo duidelijk. Ten Kate, II. 356, zegt: »als een afgescheidene hoop, krijgende door 't leggen in de lucht eene korst of beslagen schilfer rondom." Aannemelijker is het vermoeden van Bilderdijk, dat de *hooischelf* den naam heeft van het riet, waarmede het hooi gedekt wordt; zie Verkl. Geslachtl. III. 24. Aannemelijkst echter acht ik de afleiding van het neders. *schelf*, een stellage van planken om het een of ander daarop te bergen of in veiligheid te brengen, waarvan in dat dialect het werkw. *schelfen*, *upschelfen;* zie het Brem. Nied. Wtb. Ook het eng. heeft *schelf* voor een plank. Hiertoe behoort het neders. *schelven*, in het Verv. op Wag. XLII. 123: *staaken, die langs den Dyk van Ellewoud* geschelfd *stonden.*

In Vlaerd. Redenrijckb. leest men 221:

Ja hy zeyt noch, hebt u Naesten lief als u zelven,
Sonder meer hier op *te* schelven, *hier hebdy 't al.*

Is *opschelven* voor stapelen (als op een hooischelf)?

Schelferen[3]—Schellen.

Volgens De Bo is *schelferen* in het westvl. groot geschal maken, hetzij van den donder, van het spreken of van het lagchen gezegd. De Schr. acht dit w. af te komen van *galferen*, met de voorgevoegde *s*. Met het oog op de bet. van dit woord (zie op *Galveren*) heeft die afl. geen bezwaar. Niet minder aannemelijk komt het mij voor, *schelferen* (*schel-v-eren*) van *schellen* af te leiden, oudd. *skellan*, welks imperf. *schallen* geeft, beiden bekende wwn. *Schelferen* komt dan overeen met de frequentt. *schällern*, *schellern*, bij Schmidt een' schal voortbrengen, en *schellnen*, bij Höfer een' luiden schal maken.

Schemeren—Schemen.

Het middelhd. *schim*, *schime*, heeft tweederlei beteekenis, nam. van licht en van schaduw; zie Benecke. De eerste komt voor in ons *scheem*, Dietsche Warande, IV. 517:

Als die sonne sceem *gaet door dat glas*
Daer nie gheen broke aen en was.

waar een andere druk heeft »der zonnen *scijn*." De tweede, alleen bij Kil. bekend, was bij ons veel meer gewoon. Dus in den Theophilus (door Blommaert), 88:

Wat eest anders dan een sciem
Dat ons voer den ogen scijnt?
Scoen gelaet, als 't herte grijnt,
Of van binnen is geveinst.

Bijbel van 1477, Prediker 6, vs. 12: *in dien tiden die hi ouerlidet als* een sceem. Ald. cap. 8, vs. 13: *sijn daghen en sullen niet sijn verlanghet: mer sullen haestelijc overliden als* een scheem. Passionael, Winterstuck, fol. 54: *die sit in donckerheden ende inden* scheme *des doots*. Fol. 121: *si volchde die duechden na gelijc die* scheme. Fol. 160: Een sceme *pleget te comen van een dinc dat tegen dat licht staet*. Cassianus, Der Oud. Vader Coll fol. 48: *Als hi... alle tegenwoerdighe tijtlike dinghen aensiet als een roock, een ydel* scheem. Vaderboeck, fol. 1: *die tijtlike rijcdomme... sijn vergaen als die* sceme. Souterliedekens, Ps. 38:

Een mensch is eenen scheem *gelijck.*

En Ps. 108:

Recht als een scheem *ben ick vergaen.*

Marnix, Ps. 11, vs. 8:

Die scheme *dyner vleuglen moet*
Myn decksel zijn in dees ghevaren.

Ps. 23, vs. 4:

Al waer ick schoon int doncker dal gheresen
Van 't scheem *des doots: ick soud in gheen ancxt wesen.*

Anna Bijns, Refer. III. 16:

Ghelijck een scheme *sal ons leven enden.*

Beaumont, Tijtsnipp. 99:

Ghy, Tityr, leght hier plat onder de beucken scheem.

Het ww. *schemen* kwam mij bij onze schrijvers voor in *beschemen*, voor beschaduwen; Bijbel van 1477, Jona 4, vs. 6: *god die heer heeft bereit ederen ende clam op ionas hoeft op dattet sijn soude een scaduwe op sijn hoeft: ende hem* beschemen *soude.* — Ook Kil. heeft in denzelfden zin *beschemen* en *beschemeren* beiden opgeteekend. Wijders is *overschemen* overschaduwen; Marnix, Ps. 17, vs. 8:

Wil my, mijn rotz end toevlucht hoog,
Met dyne vleugels overschemen.

Bij Schmeller is het *schemen* der oogen eene oogkwaal.

Het freq. *schemeren* beteekende oudtijds glanzen, blinken, schitteren; Blommaerts Oudvl. Ged. III. 71:

Si sullen scemeren *van scoenheden,*
Die sullen bedecken hare leden.

Walewein, vs. 10993:

— enen mantel van sulker maniere,
Dat hi was te prisene starcke:
Hi was van sarasijnscen waerke,
Ende scemerde *van claerhede groot.*

En Alexanders Geesten, II. 89:

Van enen bosce...
Daer vogele in sijn, sonder waen,
Eer vederen scemeren *met nachte.*

Eene andere bet. heeft dit ww. Dietsche Warande, VI. 200: *Die witticheit van buten* scemert *die ogen.* — Hiervoor zeggen wij thans *doen schemeren*, waar *schemeren* dus eig. verduisteren te kennen geeft, als de uitwerking van het licht op de oogen. Zoo geeft ook *schemeren*, *beschemeren*, die uitwerking van het licht te kennen, waardoor de schaduw ontstaat. Dus in de Levens van Plut. fol. 236: *naedat zy* (*de maen*) *de streke van de* beschemerde *ende verduysterde lucht door de schaduwe van het aertrijc voor by gecomen was.*

Bild. heeft *doorschémeren*, Wit en Rood, II. 20:

— de Zon der ongeschapen waarheid
Breekt door, en 't wijd Heelal doorschemert *van heur klaarheid.*

Voorts het ww. *verschemeren* voor tot een schim of schaduw overgaan; Schemerschijn, 45:

Hun aanzien is een droom verschemerd *by 't ontwaken.*

Het znw. *schemerheid* ontmoette ik bij Ypermans, Traité de Méd. Prat. 67: *dorine es dan sculdech te sine onder gelve varwe kerende ter bleecheiden wert met eneger* scemerheiden.

Voor *schemeren* zeide men ook *schemelen;* zie dit w., alsmede Weil. i. v. en *Schimmeren* beneden.

Schetteren[1]—Schetten

Kil. kent aan het geluidnabootsende *schetteren*, met hetwelk hij *schateren* gelijkstelt, drie beteekenissen toe Vooreerst die van een schelklinkend geluid maken, 't welk, op menschen of dieren toegepast, ook voor snappen, snateren, geldt. Wij spreken in dien zin nog van het *schetteren* der trompet; dus reeds bij Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 49:

Doen hoorden wy... de Cornetten schetteren,
Om 't volck aen Tafel te looken zoomen best mocht.

Bij Cats *uitschetteren*, Wercken, II. fol. 392: *Wint, geblasen door d' engte van een trompet, of schalmey, word bevonden scherper* uyt *te* schetteren.

In bedrijvenden zin bij Orizandt, Heraclitus, 173: *dat de Fame sijn schae en schande* uyt-schetteri *door de gantsche Wereldt.* — En *uitschateren* bij Antonides, Ged 456:

Indien het wufte rot der Roomsche burgeryen
Met een driedubbel eergeschal,
Zijn lof uitschateren, *ten trots van die 't benyen.*

Ald. 505:

— *ik hoor den blijden zegehooren*
En hun triomfbazuin mijn moedt en oorlogslof
Uitschatren *dattet klinkt en wederklinkt in 't hof.*

Pers gebruikt *schateren* voor het geluid van den bliksem, Urania, 54:

De Blixem schaterde *uyt de lucht.*

Vondel *schetteren* voor dat van den door het weder getroffen boom, De Vaderen, 8:

Daer eenen wortel kraeckt, en schettert *voor 't fel weder.*

En Huygens *toeschetteren* voor het knarsen der schaatsen op het ijs, Korenbl. I. 388:

De Schaetsen swegen 't niet, als 't anders niemand sey:
Die schetteren *'t my* toe, *terwijl sy dusend quicken*
In heen en wederbaen om Hofwijck henen stricken.

Van Lodensteyn bezigt het w. van de vogels, Uytspann. 4:

't Gevogelt schetterd *door het woud.*

waarvoor De Cort *schateren* heeft, Liederen, 138:

Er schaterden *uitgelaten*
Veel vogelkens om ons heen.

Zekere vlaamsche poëet zegt *scheteren* (als rijmwoord) voor het klappen des eksters, bij Willems, Verhand. II. 267:

Hoort eens hoe de exter schetert.

En Bilderdijk spreekt, Nieuwe Verscheid. III. 145, van een »lastig *mosschengeschetter.*" — *Doorschateren* is doorklinken, Lesturgeon, Verstrooilingen, 104: *Of er geen echoos de dreven* doorschateren.

In de tweede plaats is *schetteren* bij Kil. onmatig lagchen, waarvoor wij thans alleen *schateren* bezigen. Dus Hooft. Nederl. Hist. fol. 289: *Anderen .. dienden der moorddaadigheit tot spel: dewyl hen de Spanjaardts al lachende en* schettrende, *met de spitsen van 't geweer... om hun kortswijl afmaakten.* Huygens, Korenbl. I. 39:

Krijt hy tranen, ick schrei stoopen,
Schetter *ick, hy seevermondt.*

Cats heeft *uitschetteren*, Wercken, I. fol. 39: *Het onmatig en* uytschetterende *lachen wert veeltijds met tranen besloten.* — Antonides heeft *schateren*, Ged. 496:

Den aertstieran... 's ryx erfgenaem doet vluchten
En, harder als een rots, vast schatert *om zijn zuchten.*

Terwijl men *uitschateren* leest in De Denker, IV. 28: *een ander lagchen, 't geen... wel deegelyk dien naam verdient; schoon het zig niet altoos vertoont door* uitschaateren. — Evenals men *schetteren* voor *schitteren* zeide, vindt men ook *schitteren* voor *schetteren* bij Van Wassenburch, Historiaalspel, 11:

Om desen Vrouwen-Crijch, moet ic van lacchen schittren.

De Swaen, Leven en Dood van J. Chr. II. 155:

— 't schitterend' *gekraek der dwers gespleten boomen.*

Andere dialectische vormen van *schetteren* of *schateren* zijn *schotteren*, zie De Nederl. Taal, I. 193, en, naar 't schijnt, ook *schatteren*, 't welk men volgens de aanh. in De Navorscher, VII. 296, leest bij Duvillers, Lofspr. der Polders (Gend, 1840), 12:

Het meysje schattert, *en, wanneer den hooren tuyt,*
Den Koeijer galmt vyf mael den alleluia uyt.

In de verwante dialecten vindt men hetzelfde frequent. in gelijke of gelijksoortige beteekenissen. Bij Schmeller is *schättern* lagchen, snappen, en het geluid van een gebersten pot; bij Stalder ook nog het kletteren van den regen; Lexer heeft in de laatstgem. bet. *tschättern*, *tschettern* en *tschedern*, en Tobler *schedera* voor krijschen en het onaangename geluid, dat een gesprongen snaar, gebarsten klok en derg. veroorzaken; en zulk eene bet. moet aan *schatteren* worden toegekend in de Levens van Plut. fol. 338 verso: *Sijn stem... hadde sulcken cracht ende vasticheydt dat zy niet brack, of* schatterde. — Het eng. zegt *to chatter*, bij Halliwell *to chatre*, voor het klappen of snateren van vogels en menschen.

Een primit. *schetten* is mij bij ons, zoo min als

1

in het hoogduitsch, voorgekomen, en ten aanzien van een geluidnabootsend woord is dit niet vreemd; doch het eng. bezit het in zijn *to chat* klappen, snappen, waarvan ook de subst. *chat* en *chit-chat* voor gesnap. Bailey leidt dit ww. af nu van het fr. *caqueter*, dan van het lat. *capto*, of het nederl. *ketsen*. Bij Johnson vindt men nog andere aardigheden, de gissing namelijk of het w. afkomt van het fr *achat*, koop, of als contr. van *to chatter*.

Als derde bet. van *schetteren* heeft Kil. nog die van verspreiden, verstrooijen (met gedruisch). Het w. kwam mij in dezen zin bij ons of onze duitsche naburen niet voor dan in het vlaamsch Idiot. van Schuermans en in *verschateren*, bij Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 83:

Als 'theyr verschatert *was met volckeren, verscheyden*
In kleeding, spraek, geweir, in zeden en 't beleyden.

D. i. vermengd, doormengd. — Het eng. *to scatter* in dienzelfden zin is bekend. Volgens Bailey, en ditmaal komt mij zijne verklaring geground voor, is van *to scatter*, en dus ook van Kiliaans *schetteren*, de eerste bet. die van een rommelend gedruisch maken, en de daaruit ontstane die van onder zulk gedruisch (*cum sonitu*, zegt Kil.) her- en derwaarts verspreiden of verstrooijen, en voorts verstrooijen in 't algemeen. Men kent in den laatsten zin den regel uit het volkslied: *Scatter his enemies.*

Bij Weil. is *uitschateren* onzijdig als »luidkeels schateren"; het ww. is mede bedrijvend, als schaterende uiten; Smits, Rottestroom, 52:

Haren lof zoo uit *te* schateren,
Dat 'er Schielandt van gewaeg?

Schetteren², zie Schitteren.

Scheukeren—Scheuken.

Beide vormen kende Tuinman, die ze bezigt ter opheldering van een ww. dat huiveren van koude beteekent; zie de Fakkel, I. 327. *Scheuken* verklaart hij door schokken, heen en weder schuiven, zie ald. bl. 485. Bij Halbertsma, Wdb. van het Overijsselsch, is in dat dialect *zich scheuken* zich schurken. Dus leest men in De Honigbije, II. 19, waar van »Jan Arrem" gezegd wordt, dat hij 's winters: *Loopt* scheukend *langs de straat.*

Het freq. leest men in den Frieschen Volksalm. van 1841, bl. 84: (*Zij*) scheukren *van de koude.* — Bij Schmidt treft men zoowel *schucken* als *schuckern* aan in dez. bet. van huiveren, trillen, in het neders. *schukken*, *schukkeln*. In verschillende dialecten is het w. *schuck*, *schauck*, een uitroep voor de gewaarwording van felle koude, die elders in nog andere vormen voorkomt, zie Grimm, Gramm. III. 298. De verwantschap dezer wn. met het hoogd. *schaukeln*, fransch *choquer*, nederl. *schokken*, eng. *to shake* enz. loopt in het oog; schuddende beweging is bij allen het hoofddenkbeeld. Laatstgen. eng. ww. is bij Halliwell ook dansen en futuere.

Kil. heeft het znw. *scheuk* voor hoer opgeteekend; in het neders. is dat *schoke*, *schöke*, *scheuke*, *schoike*, en het Brem. Nied Wtb. leidt dit af van het oudfriesche *scheken*, *schecken*, nederl. *schaken*. Liever zou ik met Tuinman, ter laatst a. p. dit *scheuk* brengen tot *scheuken*, huiveren, schudden. Wij bezitten toch de subst. *schurk* en *schudde*, van de wwn. *schurken* en *schudden*, in gelijksoortige beteekenis. Ook meen ik, dat de eerste bet. van ons *scheuk* niet eene hoer is, maar meer algemeen een verachtelijk mensch. Zoo heeft ook *schuckeler* bij Von Schmid, en het eng. bij Halliwell *shack*, *shake*, *shag*, *shagrag*, voor een bedelenden landlooper, en het adj. *shaken* voor gemeen, arm. Dat *scheuk* mede bij ons eene dergelijke bet. had, blijkt uit Palinghs Afgerukt Mom-aensight der Tooverye, 114: *landtloopers*, Scheucken, *en diergelijcke Vaghebonden.* — Doorgaans werd het toegepast op lichte vrouwspersonen, bij Von Schmid *schuckel*. Dus Van de Venne, Bel. Wer. 26:

Sou men voor een Vryer kreucken?
Al die buygen zijn maer scheucken;
Ick ben (*asment seggen moet*)
Eerlijck tot myn hooft en voet.

En bl. 240, van de zeven vrouwlieden, die om een leêgen mans broek vochten:

Eel', en Steeds, en Boerse Scheucken,
Tegen heftigh an het beucken.

M. G. Tengnagels Aemsterd. Lindebl 50:

'K zegje, laet de knecht met vreeden,
Zeid hy. Benje vol, of dul?
Wel! wat meenen deeze scheuken?

Zooals ald. 49 het collectieve *gescheuk:*

— ze kloude hem te bijster.
Al 't gescheuk, *dat om 'er stond,*
Riep vast, raek wat! Raek wat, vrijster!

Krul, Pampiere Wereld, I. 103:

Gaet voort, onteerde scheuk, *gaet voort uyt mijn gezicht*

Meermalen vindt men het w. met *hoer* samengevoegd; Waltes Klucht van Bol-Backers-Jan, 2: *wie meenje datje veur hebt*, een hoer *of* een scheuck? Gemengeld Parnas-loof, I. 243:

Wel zagt! ik ben geen hoer *nog* scheuk.

De Gelyke Twélingen (door Nil volent. ard.), 54:

Jou wyf? neen, zeg jou andere scheuken *en* hoeren.

Don Quichot, door L. V. B. II. 268: *Gaet heen* scheuk en stinkende pry *als gy zyt* — Zekere Dichteres schrijft op den dood van Episcopius, Bloemkrans, 230:

Waarom, ô nare Schuek, *ontijdig wech genomen,*
Een licht, dat na 't verdwijn een held're luister heeft.

Als deze lezing juist is, kan *schuek, scheuk*, op den dood toegepast, schurk of schelm beteekenen.

Scheveren—Scheven.

Beide wwn. heeft Kil.; *scheven* voor scherven, d. i. in kleine stukjes breken, en *scheveren* voor schelferen. Van het eerste hebben wij het nog gebruikelijke *scheefje* voor dun schijfje of laagje van ijs bij voorb. En het frequent. leest men bij Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 392:

Een sterk verholen wind, door 't ingewand gedreven,
De Rotsen schev'ren *de met eenen Donder-slagh.*

Het hoogd. zegt *schiefern* Hiertoe behoort *scheversteen*, bij Kil. voor lei; voorts het hoogd. *schiefer*, bij Lexer *schifer*, bij Schuller *schiwwer*, middelhd. *schever, schiver*, eng. *shiver;* zoowel als het nederl. *schijf*, eng *shive* (snede brood), bij Halliwell *shefe* enz. Verg. *Schiffelen*.

Schijteren—Schijten.

Volgens Bilderdijk, Aantt. op Huygens, D. VI. bl. 145, waren *schijten* en *schijteren* plompe benamingen voor dreutelen, talmen, dralen. Het eng. bij Halliwell kent mede het frequent. *to shitter*, doch in de bet. van »to have a diarrhoea," en een prim. *to scate* heeft bij hem denzelfden zin. Ook de hoogd. volkstaal zegt *scheiszern, schiszern*, in die bet.; zie Gerland, Intens. und Iterat. 34. Bij Dähnert is *schitern* een bijw. om een hoogen graad van angst aan te duiden; zoo heeft Weiland ook een *bange schijter* voor bloodaard. In de *schijt* zitten of zijn is eene gemeene volksuitdr. voor beangst zijn. In het kootspel is *schijtliggen* bekend; *de koot ligt schijt*, d. i. ligt achterover, als Weil. te recht opmerkt. Dit is de kwade kant; de goede heet *stoof*, d i. voorover. Dus bij Bredero, Jerolimo, 15:

Ick ra stoof, *Aauwe* schijt,
Aauwen is sijn klaauwen quijt.

Langendijk, Ged. I. 486:

Vlucht nu terwyl het vluchtens tyd is:
Want wacht gy nog tot morgen vroeg,
En waagt het of het stoof *of* schijt *is,*
Zo raakt gy wis in Nobis kroeg.

(*Nobis* zie men verklaard bij Weil) In het dialect van Urk zijn de termen: *scheetert* en *bokkert*, zie De Taal- en Letterbode, VI. 42. Dit *bokkert* is blijkbaar van *bukken*, volkstaal *bokken*, vooroverbuigen; *stoof* is minder duidelijk. — *Stoofliggen* is ook fig. gebruikt, (Asselijn), De Geestdrijvende so, so, of de Kl. van Nickers-Praetjen, 22:

Wel nu al voort draey op; of legt de koot geen stoof.
Is 't nu al uyt geklapt, of moeter noch iets komen?

Schijveren—Schijven.

Volgens het Belg. Mus. VIII. 191, is *schijveren* in het taaleigen van Kortrijk een bedrijvend en onzijdig ww. voor: een plat ligchaam snel omdraaijen. Zie ook het Idiot. van Schuermans en vooral dat van De Bo. Het prim. is *schijven*, bij Kil. hetzelfde als *schuiven*, voortdrijven, rollen; de platronde appel, dien wij nog *schijveling* noemen, heet bij hem ook *schijvert*. De afleiding, naar welke Stürenburg op *Schieveling* vraagt, is dus zeer eenvoudig te geven.

Schikkeren—Schikken.

Kil. heeft *schikkeren*, en stelt dat gelijk met *schetteren*, zonder nadere opheldering. Ten Kate, II. 694, verklaart het door »stridere, crepare, retonare; effundere vocem." De bet. zal dan zijn een krassend of krakend geluid geven, en dan is het prim. *schikken* te vinden in het eng. *to chick*, kraken, zooals ook het geluid van voorwerpen die bersten; eene bet. die mede bij *Schetteren*[1] voorkwam, zie dit w. In het *schietende* der beweging, die het geluid veroorzaakt, schijnt wel de eigenl. bet. van *schikkeren* en *schetteren* te liggen, en het verdient opmerking, dat ook de eerste uitschieting der lichtstralen *krieken* en *kraken* heeten; zie *Kriekelen* en Weil. op *Kraken*. Het vermelde *to chick*, zoowel als *to chit*, is bij Halliwell mede »to germinate," d. i. derhalve het *uitschieten* der kiem. Ten Kates afleiding van den wortel *schaak* is alzoo onjuist.

Schilderen[1]—Schilden.

In den zin van wacht houden leidt Ten Kate, II. 358, met Wachter en andd. *schilderen* af van *schild*, schutwapen, wapenbord. Hoewel Adelung die afleiding minder aannemelijk achtte en liever dacht aan een primitief werkw. *schielen* (nederl. *schelen*) zijdelings zien, nauw toezien, stemmen echter de latere Geleerden ten aanzien van Wachters verklaring overeen; men zie Schmeller, Kaltschmidts Sprachvergl. Wtb. en Benecke. Het w. *schild* zelf, goth. *skildus*, oudhoogd. *scilt*, angels. *scyld*, enz. is van onzekeren oorsprong; zie Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 249.

Het ww. *schilden*, dat als prim. van ons *schil-*

deren, hoogd. *schildern*, bij Schmidt *schillern* aan te merken is, doet zich voor in het angels. *scyldan*, beschermen, verdedigen, eng. *to shield*, bij Halliwell *to shilde*, middelhd. *schilden*, *schilten*, hoogd. *beschilden* (zie dit in Grimms Wtb.).

Schilderen²—Schilden.

In de bet. van malen, verwen, komt *schilderen*, hoogd. *schildern*, van het op het vorige art. genoemde zelfstandige naamwoord *schild*, hoewel Adelung ook hier liever aan een anderen oorsprong denkt, t. w. aan het angels. *scylan*, scheiden, onderscheiden, verdeelen, nederl. *schillen*, *verschillen*, als liggende in het begrip van *schilderen* dat van onderscheiden en bewerken der enkele deelen opgesloten. De *schilden* namelijk werden (zooals Weil. zegt) oulings met allerlei kleuren en figuren bemaald; die dat deden, waren *schilders*, en vanhier het ww. *schilderen;* zie Ten Kate, Schmeller, Kaltschmidt en Benecke, op het vorige artikel aangehaald. Waarom Grimm, in zijne Gramm. II. 273, deze afl. van *schilderen* »tadelhaft" noemt, verklaart hij niet. Het prim. *schilden* is mij alleen voorgekomen in ons nederl. en wel in een brief in 1582 uit Antwerpen geschreven, bij Willems, Mengelingen, 135: *Ick sende V. L. hierinne de schriften, die in groote letteren op alle die theatren geschreven ende* gescilt *staen*. En in eene quitantie van 1574, aangeh. in de Leidsche Courant van 13 Nov. 1855: *De Schilders van de wapenen van Mijnheer te* schilden, *die aan de doodkist gehangen zijn* — 6 £.

Beschilderen voor afschilderen leest men bij Coornhert, Wercken, I. fol. 89: *indien Godt sich self inde heylighe Schrift* beschildert *hadde, als een strenghe Rechter*

Omdat het w. bij Weil. ontbreekt, ontleen ik hier aan Vondel een voorbeeld van het afgeleide *herschilderen;* Davids Harpz 191:

Uw geest en kunst de lent herschildert.

Zoo ook van *omschilderen* aan De Honigbije, III. 8:

Wanneer de jonge Lente omschildert *'t jeugdig Land.*

En aan De Haas van de afl. *schilderaar* voor *schilder*, Nag. Ged. 13:

— *Zonne, die, ervaren*
In 't geen de wet der Mael- en Tekenkunst gebied,
De nyvre stappen volgt der grootste Schilderaren.

die evenwel reeds eene eeuw vroeger gebezigd werd in proza, bij Mees, Een Vriendt inde Rouw (Rott. 1681), Opdr. 4: *gelijck* een Schilderaer *sijn Tafereel wel driemael sal overwercken*. En bl. 35: een Schilderaer *wil yemandts ghedaente liefst in de morgen schilderen*.

Schilferen¹, zie Schelferen.

Schilferen²—Sjilpen.

Dit frequent. komt voor in een bruiloftslied in het twentsch dialect, medeged. door Dr. Halbertsma, achter zijn Woordenboekje van het Overijss. in den Ov. Alm. 1835, bl. VII:

— *de ongeveërde jongen,*
Die piipt en schilfert *met der tiid*
As smoes (d. i. *eertijds*) *êre olden zongen.*

Bl. XVI. ald. wordt dit *schilfert* verklaard door »tjilpt" Het ww *tjilpen*, van vogels gebezigd, b. v. Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitspann. 32:

Zelf dat de vogels door haar tjilpen, *kirren, zingen*
Elkandren wel verstaan, zyn my geen vreemde dingen.

bij Halma *tjelpen*, ook wel *tsjilpen* en *sjilpen* uitgesproken, kan men, uithoofde der verwantschap van de consonanten *p* en *f*, gevoeglijk als het primit. ww. aanmerken. Men treft dezen laatsten vorm aan bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 276: *alsze pas gaapen konnen*, sjilpenze *als mossen om het vryerlyke aas*. — Er zijn meer vormen van geluidnabootsende woorden, die hier ter vergelijking in aanmerking zouden kunnen komen, b. v. het eng. *to shill*, een schril geluid maken bij Halliwell, *tschelpern*, bij Schöpf voor het geluid eener gebersten schel, enz. *Schallen* werd vanouds van het geluid der vogelen gezegd, en wij zeggen nog *geschal* in dien zin, en de aangeh. vormen zijn als wijzigingen van dit *schallen*, ook *schellen*, *schillen*, te beschouwen.

Schimmeren—Schimmen.

Etymologisch zijn deze wn. één met *schemeren*, *schemen;* zie dit art. Zij waren bij sommige dichters, inzonderheid bij Vondel, in de zeventiende eeuw in zwang, veelal als rijmwoorden; doch zijn daarna uit het gebruik geraakt en aan 't hoogd. overgelaten *Schimmen* leest men bij Six van Chandelier, Poësy, 305:

Met schimde *een oogenblikscke dag,*
Van blixem reis op reis, van booven.

Voorts *beschimmen;* Vondel, Helden Godes, 1:

't Onsterf'lyck boomgroen meer hun hayr niet mocht beschimmen.

Dez. Pascha, 40:

Hy, die na mynen tijdt zou Memphis Troon beklimmen
En als een kleynen Godt dit Aertsch Toneel beschimmen.

In Van Manders Gulden Harpe, 616, leest men:

O vriendt of ghy met monde
Van my... mocht zijn ghekust,
Onbeschimt, *en u eens vonde*
Buyt s' Werelts ronde.

Is dit *onbeschenen* of *onbeschimpt?* 'k Denk 't eerste.

Het frequent. ontmoet men bij Vondel, Hierus. verwoest, 18:

— *die gesternde tent die van Hyacinthen* schimmert.

Poëzy, I. 153:

Dat (t w. *hof*) *met veel kost, en moeit ten golven uit getimmert,*
Van lijst, en beeldewerck, van gout en marmer schimmert.

Altaergeh. 105:

Daer zoo veel gouts der gouteeu blaeckt en schimmert.

Van Mander, Bucolica, 170 (de wildernisse):

Die schimmert *al van grousaem duysternisse.*

Oudaan, Poëzy, II. 117:

Als uit robyn, karbonkel,
En esmeraut (*welk* schimmert
Van luister) *opgetimmert.*

Camphuysens Stichtel Rymen, I. 70:

Zoo hem somtijdts Godts glans in d' oogen schimmert.

't Nieuw Hoorns Speel-werck, 250:

Achterna begon 't te schimm'ren,
't Klaerden op, ick sagh 'er deur.

Ald 254:

Ja soo dicht by een getimmert,
Dat het voor de oogen schimmert.

Margrietje, 33: *'t is* schimmeren *van de maen.* Luyken, Vonken der Liefde, 216 (van kleuren):

Maar laatze schim'ren *op uw zinnen,*
Als glans en gloet, en klaare schyn.

Brender à Brandis, Kabinet, II. 316: *steenen gespen* schimmeren, *en degenbanden glansen.*

Men bemerkt, dat evenals *schemeren*, ook *schimmeren* de tweeledige bet. had van schaduw en van licht geven. Het znw. *schimmer* beteekent glans, bij Vondel, Hierus. verwoest, 39:

Waer is uw blanck yvoor? uw marmer klaer van schimmer?

Dez. De Heerl. van Salomo, 10:

De schoonheyd is geblust haers voorhoofds klaer van schimmer.

Zie mede Oudemans Wdb. op Bredero, welke Schrijver ook *geschimmer* heeft (door Oudemans niet vermeld), Kluchten, 17:

Hoe flickert de Son met weerlichtend geschimmer.

Ik merk nog op, dat het eng. bij Halliwell mede heeft *shim* voor het schijnt, en hetz. w. als subst. voor schijn en helder lichten glans, benevens *to shimmer* voor schijnen en glinsteren.

Schimperen—Schimpen.

Hetzelfde als *schimpelen;* zie dit art.

Schinderen[1]—Schinnen.

Kil. heeft de uitdr.: *schinderen de wijnen*, voor: den in het vat overgebleven wijn meten, hetzelfde dus wat men ook peilen of roeijen noemt. Ik leid dat woord af van *schinnen*, wel niet in ons nederlandsch, doch in het oostenrijksch en beijersch dialect bekend. *Schinnen* is in de oostenrijksche bergwerkerstaal hetzelfde als *markscheiden*, d. i. het door meting bepalen der onderaardsche groeven; hij, die daarmede belast is, heet *schinner*, *verschinner;* zie Scheuchenstuels Idiot. der österreich. Berg- und Hüttenspr. i. v. alsmede het Bergmännisches Wörterb (Chemnitz, 1778), 344. Wie de twintig instrumenten verlangt te kennen, die bij dat markscheiden te pas komen, kan te recht raken in des Senator Zeisigs Neues und Curieuses Bergw. Lexicon (Chemnitz, 1730). Het woord is ook in het beijersche bergrecht niet onbekend. Volgens Schmeller is *schinen* de grenzen bij het bergwerk bepalen, en het woord met den basterduitgang *schinieren*, *abschinieren*, daar gebruikelijk voor elke meetkunstige opneming. Schmeller waagde het niet, de afleiding van dit werkw. *schinen* te bepalen; ik zal het na hem niet beproeven. Alleen merk ik op, dat het eng. bij Halliwell het ww. *to skinch* heeft voor zuinig meten, dat wel aan *schinnen*, of, zooals wij zouden zeggen, *schinden*, schijnt verwant te zijn, en ik zou den engelschen etymologisten willen vragen, of hun werkw. *to scan*, nauw onderzoeken, uitpluizen, benevens hun adj. *scant* voor bekrompen, eig. afgemeten, beperkt, niet tot *schinnen*, *schinden*, zouden behooren.

Schinderen[2], zie Schinneren.

Schinneren—Schinnen.

Bij Van der Schueren is *schinneren* (bij hem *schijnre* gespeld) een klinkend geluid maken. Dat w. schijnt aan het oostenrijksch dialect ontleend te zijn. Höfer althans heeft *schinern*, klinken, klingen, een geluid (zegt hij) dat men door *schin*, *schin*, pleegt aan te duiden. Hij past het w. toe op het klinken met geld, op de met bellen behangen paarden en derg. Wij hebben daarvoor de frequentt. *tingelen*, *tinkelen* en *tjingelen;* zie deze wn. en het eng. *to gingle* Als primitief ww. wijst Höfer op het eng. *to chink*, met geld rammelen; bij Halliwell komt zelfs het subst. *chink* voor in de bet. van geld, als *klinkende* munt.

Schinneren, in de uitspraak door de *d* versterkt, geeft *schinderen*, dat in den zin van klinken of galmen gelezen wordt in de Levens van Plut. fol. 455: (*de hond*) *dede al dat quartier* schinderen *van het gerucht van zijn geblaf.* — Schmeller heeft *schindern* voor klinken als metaal, bij Lexer *tschindern*, en vandaar *schinteren*, welken vorm men meer dan eens aantreft bij Tuinman in *doorschinteren*, voor doorklinken, doorschallen; dus in zijne Rymlust, 136:

't Geen 't oor doorschintert, *is geschal-last.*

D. i. belast, voorzien van geschal. Ald. 172:

Myn oor wordt van geschal doorschintert.

En 259:

Trompetten konnen 't oor doorschint'ren.

Schinsteren—Schijnen.

Volgens De Navorscher van 1857, bl. 259, is in Noordholland het ww. *schinsteren* bekend voor eene flauwe lichtflonkering, een glanzig afschijnsel geven. Ockerse nam vroeger het w. op in een opstel over de Nederd. Wortelklanken, in den Rec. o. d. Rec. VII. 438. En dez. Schrijver bezigde het subst. *schinstering;* Ontw. tot eene Alg. Char. III. 181: *flaauwe* schinsteringen *van wezenlyke braafheid.* Zoo mede heeft het Verv. op Wagenaar, XVII. 400: *Een laatste* schinstering *van den moed der Utrechtsche Burgerye was* enz. — Het is blijkbaar met tusschenvoeging der *st* van *schijnen*, oudd. *skinan.* Als vorm van overgang kan men aanmerken *schinnern*, *schindern*, bij Schmeller bekend voor glanzen, blinken.

Schinteren, zie Schinneren.

Schitteren[1]—Schieten.

Stürenburg leidt *schitteren*, dat hij heeft voor: in stralen of vonken uitspatten, te recht van *schieten* af; Ten Kate, II. 364, deed dat reeds vóór hem. Met de genoemde bet. staat die van glanzen, blinken, flikkeren, welke het w. gemeenlijk heeft, in allernauwst verband. Een ww. *beschitteren* kwam mij voor bij Schipper, Verov. van Rhodes, 82:

— *die de heerlijkheden*
Beschittren *om en om de zuyverlijke leden.*

En *afschitteren* bij Van Swaanenburg, Vervrol. Momus, 81: *Zo ooyt de Deugd van den Koninklyken Troon heerlyk* afschittert. Voet, Stichtel. Ged. II. 202:

Hoe schittert *dan een glans, myn God! van alles* af.

Zeeus, Overgebl. Ged. 152:

Het is geen gout dat hier afschittert *op zyn bladeren.*

Van het mij niet voorgekomen ww. *overschitteren* trof ik eene afleiding aan bij Bilderdijk, Kerkred van Merle d'Aubigné, 42: *by* de overschittering *van die blinkende Zon der gerechtigheid.* — Nog eene andere afl. heeft Ten Kate, De Psalmen, 231:

Zelfs zij wie de hoede
Der kudde is vertrouwd,
Weêrschittren, *als duiven,*
Van purper en goud!

Met verwisseling van de korte *i* in de korte *e* heeft men ook *schetteren* gezegd; Hooft, Ged. fol. 298:

Kunt ghy daar in 't voorhooft schettren
Duid'lijk zien de duistre lettren.

De Brune, Bancketw. II. 51: *Nedrigheyd is de foelie, die de deughd doet glinsteren, en tot in den hemel* schetteren. Ald. 76: *te meer het* (*glas in den oven*) *vergroot en* schettert, *te teerder en broozer wert het.* Orizandt, Democritus, 130: *door perssen en nijpen slaet* (*de verdruckinge*) *'t vyer der hoovaerdigheyt en opgeblasenheyt uyt den Mensche, als een vyersteen uyt het stael, de sprenckelen van 't Goddelijcke vyer... en doet also* uytschetteren *ende ontvoncken de beginselen der volkomenheyt.* — Het subst. *schitter* voor glans, bij Weil. oud genoemd, leest men bij Ockerse, Ontw. tot eene Alg. Char. II. 202: *de snoodste zeden met* den schitter *van heiligheid bemantelende.*

De bet. van *schieten* straalt ook door in het bijw. *schitter* voor schielijk; Oudaan, Uytbr. over Job, 6:

Geen blixem valt zoo snel, zoo schitter, *na beneden.*

Jonctijs, Toon. der Jalouz. II. 3: *alzoo dees vierige hartstocht dikwils.. zoo diep gewortelt is, of somwijl zoo* schitter *koomt t' ontbranden.* — Anders *schittig;* Jonctijs, Venus, 14:

Dien zal de zoete jeugd zoo schittig *niet ontvallen.*

Alsmede in het bijv. naamw. en bijw. *schits*, bij Oudaan, Voorschad. 66:

— *wie meer zich onder 't juk begaf*
Van hem...
Waarvoor ze staan van schrik gedootverft, schits *en schu.*

Wij zouden hier zeggen *schichtig*, d. i. schielijk of ongedurig in zijn bewegingen; Westerb. Ged. II. 215:

Waer komt u doch so schits *die heyligheyd van daen?*

Oudaan, Toneelp. 107: *ik ducht de* schitse *spoed.* Vandaar bij denz. Ged. 162:

— *de lyst van hopen, en verwachten,*
Waarin de Jongkheid zwemt,
't Geen haar, in veel bestaan, in schitsheid *weg doet storten.*

D. i. vluchtigheid, ongedurigheid. — Van de Venne bezigt *schits* in een' anderen zin, Belacch. Wer. 21:

— *waarom* schitse *streken*
Daar een angder an verstoort?
Eer en schand hangt aen een woort.

Dat zijn: schimpende of *schietende* streken, zooals we ook zeggen: een *schimpscheut*.

Schitteren², zie Schetteren².

Schoeperen—Schobben.

Het ww. *schoeperen*, ook met den vorm *schouperen*, komt in het vlaamsch dialect in meer dan ééne beteekenis voor, t. w. van schrobben of schrabben (zooals de spaanders van den buitenkant eens booms), afbranden of schroeijen (zooals vezels of wol van de huid), en wegloopen; zie de Idioticons van Schuermans en De Bo.

Het komt mij voor, dat Schuermans, wat de beteekenis aangaat, te recht wijst op *schobben*, dat bij Kil. hetzelfde is met *schrobben;* en dat, naar ik meen, dan ook als het primit van *schoeperen* kan aangemerkt worden.

Op *Schrobbelen* is opgemerkt, dat het werkw. *schrobben* overdrachtig voorkomt in den zin van (iemand) doorhalen, d. i iets scherps of hekelends zeggen, waarvan de volkstaal heeft: iemand eene *schrobbeering* geven, zooals men ook zegt: een *krabbel* geven. Nu wordt ook dit zonder de *r* gebezigd. Zoo het ww. *schobbeeren*, Levens van Plut. fol. 239 verso: *Crassus hem voelende op zijn zeer ghetast te zijn, ende met dit woord* ghescobbeert. — En het bijwoord *schobbeerlijk* voor scherp, hekelend; Leven van Marcus Aurelius, 189: *aen de tafelen ghenuechelijcke en* schobbeerlijcke *dinghen te verhalen .. aen de deuren schempicheden te singhen.*

Een *schobbe* is bij Kil. hetzelfde als een schurk. Dus Jonctijs. De Pijnbank (1651), 169: *eerlooze* schobben. — Anders *schobbert;* H. van Halmael, De verl. Grysaard betrapt, 34:

Schobbert, *ik zal u betaalen met dit braadspit*
of die beezemstok.

Ook *schobhond*, bij denz. Crispyn en Crispiaan, 37:

Dat is een schobhond *die van schurft zal vergaan.*

Dat hier werkelijk aan *schobben* in den zin van *schrobben* of *schrabben* te denken is, blijkt uit het dialect van Posen, dat volgens Bernd *schupperen schubberen*, zegt voor sterk wrijven, vooral zich schrobben of schurken. Ook bij Kehrein en Schmidt is *schaupern*, *schuppern*, *schaubern*, *schubern*, eig. zich heen en weêr bewegen, bij den eersten gebracht tot *schuppen*, *schuppchen*, *schruppchen*, schurken van jeukte en dus wederom ons *schrobben* of *schobben*. Ook Gerland, Intens. und Iterat. (Leipz. 1869) vermeldt als nederhessisch *sich schubbern*, zich in zijne kleêren schurken, van *sich schobben*, zich aan iets wrijven.

De bet. van het afschrobben der spaanders van een' boom laat zich dus in het vlaamsche *schoeperen* gevoegelijk verklaren; evenzeer die van het afschroeijen van de stoppels of vezels in de huid; ook het w. *schrooijen* of *schrooijen* is, zooals Weil. opmerkt, eig. afknotten, in plaats van snijdende werktuigen, door vuur, en vandaar afbranden, zengen; dus hetz. w. voor zengen, De Vrije Fries, X. 123: *zoo* geschrooijen *als* ongeschrooijen *mout.* — En voor afknotten; Van der Hoop, Leydens Ontzet, 63, van den koenen knaap, die langs de palissaden opklimt:

Zij zien het hoe hij schrooit *en tast,*
En klautert, enz.

Het vlaamsch zou hier *schoeperen* bezigen. — Voorts is *schoeperen* voor schroeijen, zengen, gebruikelijk in Zuidbeveland en Zeeuwsch Vlaanderen; zie De Navorscher, X 379 en XI. 276. De volkstaal van Yperen heeft *zich schouperen* voor zich verbranden; zie Belg. Mus. VIII 402. Zie ook *Schreuderen*.

Het denkbeeld van beweging ligt mede ten grondslag aan het wegloopen, zich wegmaken, door De Bo aan *schoeperen* of *schouperen* toegekend. Het vermelde *schaupern* bij Schmidt heeft ook denzelfden zin. De onlust bij het schurken doet zich terugtrekken (zegt de Schr.), vandaar zich schuchter of vreesachtig verwijderen en zich wegmaken. De samenst. *wegschaupern* en *zurückschaupern* komen dan ook overeen met het vl. *wegschoeperen* en *voortschoeperen*, zooals het woord meest gebruikt wordt. Hiermede is ook te vergelijken het gemeenzame nederl. *terug-* of *achteruitkrabbelen* voor zich van eene zaak terugtrekken.

Schoeveren, zie Schuiveren.

Scholderen—Sollen.

Scholderen is bij Kil. met dobbelsteenen spelen en een dobbel- of speelhuis houden, en *scholderer* zulk een speler of speelhuishouder. Bij Von Schmid is *scholdern* dobbelen en kaatsen, voorts ook weddingschappen bij het spelen aangaan, opkoopen, enz.; *scholderer* een opkooper en iemand die de kegels opzet; *scholdergeld* het geld tot verlof voor 't houden van eene speelbank of een publiek huis. Schmeller, die uitvoerig over dit w. handelt, heeft *scholder* en *scholler* voor inrichting tot hazardspelen, de opbrengst van zulk spel, het recht er toe, en ook het spel zelf· *scholdern* voor kegelen, en

eene weddingschap bij dat spelen aangaan. Deze Geleerde zou den oorsprong dezer woorden liefst zoeken in het nederl. woord *scholier*. Ten Kate, II. 359, dacht aan *scholden*, *schulden*, schulden maken. Intusschen vindt men het primitief in het middelned. *tsollen*, dat voorkomt in Der Leken Spieghel, III. 214:

Noch vintmen onlede, dat verstaet,
Die goet en is noch quaet:
Alse souds spel (*) *ende ooc* tsollen,
Scaec spel ende mit cloten rollen.

Dus ook in eene keur van 1360, Belg. Mus. VII. 308: *Wie met colven* tsolt *es om twintich scellinge.* — Kil. heeft *sollen* als eene soort van kaatsspel, zooals hij ook *sol* heeft voor kaatsbal. Men vindt het ww. terug in het door Schmeller aangewezene picardische *cheoller*, *choller*, met den bal spelen. In het oudfransch reeds was *chouler*, *cheoler*, *choler*, *soulier*, met den kolfbal spelen. Ook bij Hécart is *choler* en *soler* kolven. De uitdrukking *den bol malkander toesollen* heeft Vlaerd. Redenrijckb. 161:

Of sy dan malkander den bol al wat toe sollen. Meer nogtans dan in den zin van kaatsen was *sollen*, 't welk men ook wel met den franschen tongslag *sjollen* hoort uitspreken, vanouds en nog heden bekend voor den figuurl. zin van heen en weêr bewegen, slingeren; ook spelen, onschuldig handelen met iets; dus Ockerse, Ontw. tot eene Alg. Char III. 243: *van den morgen tot den avond met huisdieren, vogeltjens, vlinders.. te* sollen. — Vooral voor ten doel staan, tot speelbal verstrekken. Dus leest men reeds in den Walewein, vs. 4863:

Si ghincse steken ende slaen
Ende daden hem pine herde vele:
Elc toghede daer van sinen spele,
Ende gingher mede tsollen *alle,*
Also men doet met enen balle.

En ald. vs. 4882:

Die duvele vloen hare vaerde,
Noortoost, ende dreven groot ghescal.
Die twe solletsi *als enen bal.*

Focquenbroch, Werken, I. 80:

Na zoo veel zuklens, om en om,
Gezolt, *gekaatst gelyk de ballen.*

Brender à Brandis' Kabinet, II. 14: *de vrolyke bollen, die... van de natuur gemaakt schynen, om met den voet gestooten en* gesold *te worden.* Voorts Oudaans vert. van De Groots Van de Waarh. d. Christel. Godsd. 174: *hy (Moses) in de woestijne met gedurige oproeren* gesolt. Schermers Poëzy, 145:

— *hoe 't los geval ons* solt *door wisselingen.*

Mostart, Mariamne, 7:

Zoo wisten my de vreez en zorghen zoo te sollen
Dat my mijn zinnen vaek geraekten als aan 't hollen.

Vollenhoves Poëzy, 283:

Toen wenschte uw ziel te meer om rust,
Na 't sollen *door deze onweêrsvlagen.*

Higt, Ged. 241:

Wat storm de kiel in deezen plas moog sollen.

Fab. Vert. en Leerd. (Haag, 1805), 59:

Wij worden steeds gesold *door 't lot.*

Nieuwenhuizen, Keur van Dichtbl. (Amst 1798) 21:

Dáár worden wy gesold *als 't hulkje door de baren.*

Bilderdijk, Leydens Ramp, Toewijding, 5:

Genoeg gesold *op 's warelds vloeden.*

Lublink, Thoms. Jaarget. 55: *alle de beroeringen eener schuldige waereld, door laage driften* gesold. Bl. 75: *door verwilderde en ontstellende droomen* gesold *te* worden. — Ook onzijdig; Vondel, Ifig. 27:

Gansch ongelukkigh solt *ons leven, van gevaer*
En jammeren gepropt. —

Waarvan bij denz. Dichter *afsollen*, *doorsollen* en *omsollen;* Maria Stuart, 16:

— *de Vlaemsche of Fransche Koninghskusten,*
Daer ick, schier afgesolt, *moght zacht en veiligh rusten.*

Virgilius Wercken, 202:

Verleen den afgesolde *een' eigen haert, en steden.*

Poëzy, II. 9:

Die heldenbaek, diè d' uiterste gevaeren
Was doorgesolt *met onverschrokken moedt.*

Herscheppinge, 208:

't Gebeent' des moordenaers...
Vont nergens rustplaets, noch te waeter, noch te lant,

(*) De heogl. De Vries houdt in de Woordenlijst *souds spel*, in de variant *soutspel*, voor *soltspel*, en dan dit voor een spel nagenoeg gelijk aan het in denzelfden regel genoemde *tsollen*. Ik meen, dat die opvatting onjuist is. Het hier voorkomende *soud* of *sout* heeft met *tsollen* of *sollen* niet te maken, maar is het bekende subst. *sold*, thans *soldij*. Men leest dit, b. v. bij Maerl. Spieg. Hist. II. 121:

Maer Martijn, sonder waen,
En wilde nemmeer tsout *ontfaen.*
Hi seide: hi ware ridder ons Heren.

Die Dietsche Doctr. 160:

Oft te dienne op dat sout.

Door *soutspel* bedoelt de Schr. hetzelfde, wat hij t. a. p. bl. 70, *weddespel* noemt:

Scuut altoes, soe doedi wel,
Alrehande weddespel.

Lager:

Maer die in weddespel *heeft jolijt,*
Cort onnuttelec sinen tijt

D. i. volgens de Woordenl. een spel, »om *een prijs*, om *geld*;" en Van Wijn heeft opgemerkt, dat voor *bezoldiging* in Vlaanderen gezegd werd *wages*, d. i. *gages*, een fransch woord, dat wij ook wel door *wedde* en *ingelegd geld* plegen over te zetten; zie 's Mans Aant. op Van Heelu, 47.

Hoewel het langen tijt omsollende *onversleeten,*
Zoo d' ouden zeggen, in de steenrots wert gesmeeten.

Leeuwendalers, 36:

— *'t avontuur, dat my, van have en man versteken,*
Zoo lang heeft omgesolt *in onbekende streken.*

't Eerste en laatste ww. namen anderen over; Zeeus, Opdr. zijner Overgebl. Ged. 12:

Gelyk wy mede uit zulk een ruimen oceaan...
Ons afgesolde *bootje alhier te lande stieren.*

Bild. Sprokkelingen, 91: afgesold *door de ongetemde golven.* Ter Naged. van J. W. Bild. 8:

Is 't leven, in den poel van onuitspreeklijk lijden
Te dobbren, omgesold *door wissling van getijden?*

Krekelz. III. 110:

Wy sollen *Of hollen*
Het leven niet om.

Koolaart-Hoofman, Naagel. Ged. 46:

— *'t lijk van ruiter en van paard,*
Die, omgesold, *erbarmlijk heenen dreeven.*

Het gemeenzame *versollen,* bij Weil. opgeteekend, vindt men bij Bredero; zie Oudem. Wdb. — *Rondsollen* treft men aan bij Westerman, Ged. IV. 93:

Zoo is de staatshulk... in de woeling rondgesold.

Het alliteratieve *sollen of hollen* kan Bilderdijk ontleend hebben aan zijn oudoom Rodenburgh, Trouwe Landsatenklacht, 12:

Dus woestich hold en zolt *uyt vijftich jaerens spoor*
't Vereende hertens wil —

Dus ook Krul, Minnespiegel, Faustina, 133:

Hoe holt en solt *den Mens wanneer hy is in 't minnen?*

Anderen hebben *rollen en sollen;* Den Ned. Hel. 262:

Ja ziel end' lijf al levent wort ghedolven,
Gherolt, ghesolt, *in Thetis bracke golven.*

Vondel, Virgil. Wercken, 169: *Och, door wat al gevaerlijckheden is hy* gerolt en gesolt! Ald. 323: *gun hun, datze noch eens door 't ongeval van Ilium mogen* rollen en sollen. En Virgil. in Dicht, 288:

O Venus zoon, laet ons vry volgen, zonder schroomen,
Het noodlot, waer 't ons rolt en solt. —

Nog eene andere alliteratie vindt men in *sollebollen;* Rodenburgh, Trouwen Batavier, 7:

U eyghenzinnicheyd ghy in uw doen bewijst,
En zolleboldt *in 't wilt* —

Dez. Keyser Otto, I. 51:

— *zonder datmen 't goedt van 't quade scheyden,*
Maer zollebollen *heen zo door den eyghen zin,* enz.

Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 80:

De tafelboeck, de pen, de schacht,
Met al daer hy med' was bevracht,
Dat sollebolt *hier over een,*
Dat wort versuckelt in 't ghemeen.

Ald. 94:

Het schipken sollebolt *op zee*
Men hoort er niet als druck en wee.

Hooft heeft in dergelijke bet. de uitdr. *te solle' varen;* zie het Wdb. des Inst.

Dr. Te Winkel is van meening, dat het werkw. *sollen* uit *tollen* ontstaan is, door middel van den vorm *tsollen;* zie De Taalgids, IX. 167. Het bestaan van het middelned. ww. *tollen* is, voor zoover mij bekend is, in den zin *tsollen* of *sollen,* nog niet gebleken; en de oorsprong van het w. *tol,* dat geheel iets anders aanduidt dan een bal, schijnt ook elders te liggen. Zie Hor. Belg. VI. 181.

Iemand, die zich gewillig laat *sollen,* verdient den naam van een *sul,* en ik twijfel niet of dit bij Kil. bekende nw. dat door Weil. in 't geheel niet, en door Bild. zonderling of verward wordt afgeleid (Verkl. Geslachtl. III. 119 en II. 14), is het woord *sol* zelf. Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 53:

ô Ja, ik ben een zul, *en beuling in 't bedrog.*

De Herstelde Uitgelez. Ged. 144:

Zy deed het haren sul, *dat meer is, zelfs gelooven.*

Zulk een goedbloed heet bij Palingh, Afger. Momaans. der Tooveryе, 116, *Jan Sulleman: hier en daer worden dan sulcke dinghen ghevonden, die sy het domme volck wijs maken dat Tooveryen zijn, en dan gaet* Jan Sulleman *henen, en klaeght aen de Overheydt dat sijn beesten betoovert zijn.* — En ook de *sollefus,* bij Bredero, Schijnheyligh, 2:

Past men niet op de voeghlijck, soo ist altoosjes,
Siet hem daer komen aen, 't puyck van de sloddерhoosjes,
Jae dat 's een sollefus —

acht ik van dezelfde familie. Dat dit w. eig. een »sloddervos" zou willen zeggen, zooals Oudemans wil, blijkt niet. Bredero bedoelt iemand, wiens kleedij niet uiterst net is, en dus 't voorkomen heeft van achteloosheid. Hooft heeft *sulfes,* Brieven, III. 392:

Dat ghy gaet bursensnyden, ghy groote sulfes.

dat Oudemans, Wdb. op Hooft, omschrijft door »onachtzaam, onverschillig mensch, hals, bloed" enz. Eliz. Wolff *sulfus,* Frijlink, Eliz. Wolff en Ag. Deken, II. 6: *Kijk, zeidden de lui dan, die groote* sulfus *word nog gedraagen.* — Van dit nw *sul* (*)

(*) Te onderscheiden van het oude *sul,* drempel; Maerlant, Spieg. Histor. Tweede Paertie, 178:

— *Gereet*
Gaet hi ter sullen liggen inwert sien,
Dat hem die man niet en moge entflien.

Meijer, Oude Nederl. Spreuken, 70: *Tis onweert hier dat over*

maakte men later het bij Weil. niet opgenomen ww. *sullen* voor: als een *sul* behandelen, bedotten, misleiden; dus Langendijk, Ged. IV 173:

Weet, zo de Raad ons met artykels denkt te sullen,
Dat wy het Kapitool verdisteleeren zullen.

Berkhey, Akadem. Vertellingen, I. 142:

Een Ouden Vrijer, als hij merkt, dat men hem sult,
Barst uit in toorn en ongedult.

Nomsz, Soliman de Tweede, 19:

— *'k Verlies 't geduld!*
Mynheer, ik word te grof gesuld.

Dez. De Driftige, 33:

Indien gy door uw' knecht, of volk eens wierd gesuld.

Bekker en Wolff, Econom. Liedjes, 445:

'k Dagt wel dat je my wat sulden;
Nou, dat zit toch in jou aart.

Fokke, Boert. Reis door Europa, I. 140: *de sluwe Augustus liet ze maar wat aanpraten en maakte ze maar een complimentje; dat kan hij heel goed, en dan* sulde *hij ze wel het ergst.* En D. IV. 251: *ik geloof warempel dat de was ons* sult *en smelten gaat.*

Scholferen, zie Scholperen.

Scholperen—Scholpen.

Scholpen acht Tuinman, Fakkel, I. 328, te recht af te komen van *golpen* of *gulpen*, neders. *schulpen*, bij Schambach *schülpen*, friesch (bij Outzen) *skolpe*, angels. *scealfan*, heen en weêr bewegen van vloeistoffen, zoodat zij overstorten. *Scholp* voor *gulp* leest men bij Oudaan, Toneelp. 21:

De wijt-gerande Pot is met een schollep *vol,*
Maar omgekeert, terstond weer met een schollep *hol.*

Het ww. *scholpen* vindt men bij denz. Uytbr over de Pss. I. 101:

Gy, Heere, hebt my uytgeholpen,
Dat my hun twisten niet bestolpen:
Daar zulke Zeen der Volk'ren scholpen.

Westerbaen, Ged. I. 248:

So dat het voor geen schip hier op de beste reê
Niet als te veyligh is door 't scholpen *van de zee*

Van Beverwijck, Schat der Gesonth. 144: *dat, dewijl het (Rivierwater) een groot reck loopt, door dat* scholpen *en beweghen verdunt* Koolaart-Hoofman, Naagel. Ged. 21:

— *'t (meir) voortgeholpen*
Van wind en weer, door 't stadig scholpen
Op veenige oevers —

Zich schulpen is zich door of met de golven heen bewegen; Coornhert, Odyssea, I. 34:

In dese noot en heeft hy zijn schip oock niet vergeten,
Maer hem *derwaerts* schulpende *greep hijt met sijne handen,*
Daert stolpeling dreef. —

In het Leven van Marcus Aurelius leest men 149 verso: *seer witte eyeren, die van binnen* scholpen. — Dit zal beteekenen schudden, bij Kil. kloteren, *pultare*, omdat zij niet vol zijn; vandaar bij dezen *scholp-ei*, *klots-ei*, *zwalp-ei*, een onversch ei, bij Stürenburg *schulp-ei*, *schülp-ei*, een niet vol ei, stinkei. In den meer gewonen zin van storten, heeft Camphuysen *overscholpen*. Uytbr. der Pss. 231:

— *om voortaen de watren...*
Het gansch bevang des Aerden-kloots niet meer,
Met hairen vloet te laten over-scholpen.

Vandaar het frequent. *scholperen*, dat voorkomt in De Vrije Fries, I. 183, en ook gelezen wordt bij Bekker, Betov. Weereld, IV. 197: *binnen de Stove, daar sy 't water in den ovenbak hoorden* scholperen. Ald. 149: *iets uit den vollen beker, door 't hossen of opspringen van het peerd in 't overneemen daar* uitscholperende. D. i. storten, gulpen. Het friesch zegt *scholperjen* (zie Epkema), zacht klotsen, schommelen, stroomen; bij Dähnert *schülpern*, vloeistoffen in een open vat schudden dat zij overloopen.

Met de verwisseling der *p* in *f* vindt men ook *scholferen*, bij Tuinman *inscholferen*, d. i. instorten, inzwelgen, Rymlust, 347:

De vraat heeft alles ingescholfert.

Hiertoe zal, denk ik, behooren de vogelnaam *scholver*, *scholfer*, *scholfert*, *schollevaar*, een groote duiker, hetzij wegens de sterke beweging door hem in 't water veroorzaakt, hetzij wegens hetgeen hij inzwelgt.

Schomperen, zie Schamperen².

Schonderen—Sonden.

De Bo vermeldt *schonderen*, ook *schounderen*, voor dreunen, schallen. Het prim. daarvan weet ik niet aan te wijzen. Misschien is te denken aan *sonden*, overeenkomende met het eng. *to sound*, bij Halliwell *to sounde*, oudeng. (volgens Chamber) *sounen*, fr. *sonner*, lat. *sonare*. Mede volg. Chamber is *sound* inzonderheid de indruk door luchttrilling op het oor; eene omschrijving, waarin men de bet. van dreunen herkent.

---

twee sullen *comt.* — Kil. heeft voor *sulle* ook *suyle*. Sommigen onderscheiden *sulle*, hoogd. *schwelle*, neders *sull*, fr. *seuil*, eng. *sill*, enz. van *zull*, hoogd *stulen* enz.; zie Diefenbach, II. 354. De wn. schijnen echter evenzeer aan elkander verwant als aan het lat. *solum* en *solea*, en aan het gothische ww. *gasuljan*, grondvesten, van een' grondslag voorzien.

Schoonderen—Schoonen.

Bij De Bo zegt het vlaamsch *verschoonderen* voor schooner maken of worden. Het w. komt overeen met het hoogd. *verschönern*, dat Adelung evenwel alleen bedrijvend kent.

Schoonen heeft Hooft voor schoon of zuiver maken en voor sparen, ontzien; zie het Wdb. des Inst. waar echter deze beteekenissen niet onderscheiden of aangewezen zijn, eene leemte, die in het Wdb. van Oudemans niet verholpen is. In de onzijdige bet van schoon worden, vond ik het ww. bij Camphuysen, Stichtel. Rymen. I. 20:

't Goet was schoon dat zich vertoonden;
En, hoe 't naerder quam,
Hoe 't in de oogen noch meer schoonden,
En 't hert tot zich nam.

Bekker bezigt in dien zin *opschoonen;* Betov. Weereld, IV. 304: *dat vry veel werx te doen is... om de Protestantsche Kristenheid voorts* op *te* schonen, *en... te beschaven.* — Nog meer eig. bij Mees, Een Vriendt in de Rouw (Rott. 1681), bl. 16: *dat een Soldaet sijn wapenen eerst* opschoonde, *als men ten strijde soude gaen.* Nog bij Cremer, Anna Rooze, I. 31: *'t Weertje is toch* opgeschoond.

Bilderdijk bezigt *verschoon* voor *verschooning*, Spreuken, 24:

Een logen tot verschoon *van 't kwaad*
Is nog veel strafbrer dan de daad.

Schotteren, zie Schetteren[1].

Schouteren—Schouten.

Schouteren, naar eene andere uitspraak *sjuiteren* heeft het Alg. Vl. Idiot. voor »vlagen van krankzinnigheid hebben" en het w. wordt aldaar gebracht tot *schateren.* Het is echter van hebreeuwschen oorsprong, en ontleend aan het joodsch-duitsch. In het Vollständ jud. deutsch Wtb. is *schaute* een zot, en het ww. *schoto*, waarvoor het primit. *schouten* gesteld is, zot worden. In verschillende spreekwoorden uit dat dialect komt *schote* voor een zot voor, zie Tendlau, 43, 44 en elders. Ook in de dieventaal ontmoet men het w. bij Grolman, Anton, en in het Wtb. der Polizei-Direction in Wien is *schode*, *schote*, een onnoozel mensch, en *schaude*, *schaute*, een zot. Het vlaamsch heeft *schoutert* en *sjuitert* voor »een halve gek" en ook in de hoogd volkstaal ging het w. over; bij Schmidt is *schaute*, *schohte*, een zot, en bij Kehrein *schote*, *schoute*, *schaute*, een zot, doch in verachtelijken zin.

Schramperen—Schrampen.

Beide wwn. heeft De Bo voor *schampen*, d. i. even aanraken, langs eenig voorwerp gaan, daarbij licht gekwetst worden. De wortel is *schram*, in 't middelhd. en bij Kil. bekend alsmede in 't hoogd. *schramme*. Dus Mevr. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, III. 320: *Het heeft niets te beteekenen.. 't is maar* een schram *over de vingers.* — Vandaar bij Weil. en in 't hoogd. *schrammen*, middelned. *schramen;* Kausl. Denkm. II. 54:

Addic ghedorren in eeniger weghen
Dor die haghe steken mijn hant,
Die ic vaste bewrocht vant
Met kaerden, met dornen ende met bramen,
Die zeere craken ende scramen
Ende menighen doen groet verdriet.

Bij Vilmar is de bet. uitgebreid tot het verwonden door een hard of scherp voorwerp. Het vlaamsche *schrampen* bezigde ook Mevr. Bosboom Toussaint, t. a. p.: *zijn wapen.. dat langs de vingers van Juliaan heengleed en die* schrampte. En vroeger reeds Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 52:

— 's Vlamings speerpunt schrampt
Van 't blinkend borstkuras zijn vijands; —

Bij Stalder is *abschrämpfen* afdingen of afpersen, d. i. als met geweld iets van den prijs afhalen.

Schreuderen—Schroden.

Schreuderen, of in het dialect van den Teuthonista *schroederen*, is in dat Wdb. snijden, lappen, zooals *schroeder* snijder.

Het primit. is bij Kil. *schrooden*, *schrooijen*, snijden, houwen, middelhd. en hoogd. *schroten*, neders. *schraden*, bij Schmeller *schröten*, eng. *to shred* en *to shroud*. Als uitdr. teekent Kil. op »schrooden het geld" d. i. geldsnoeijen, en vooral in dezen zin komt het w. ook met voorvoegsels bij ons voor: Van Bleyswijck, Beschrijv. van Delft, II. 596: *Tot voorkominge van alle frauden in de gewichten... moeten de selfde alle van koper zijn, als niet zeo licht konnende werden* geschroyt. De Brune, Jok en Ernst. 115: *Die gout* schroyen *of vervalschen* Oudaan, Agrippa, 314: *zij* schroojen *iets van het geld* af. Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 7 verso: *oft sijn rechte ghewichte van ydelre glorien verminret is, oft yet* beschrodet *is.* En ald. lager: *den penninck... die zijn gewichte vanden scimmel ende vanden roeste der ydelre glorien* beschrodet *is.* — Hier wordt de bet. figuurlijk toegepast, en nog meer in De Disc van Machiavel, 12: *Noyt benam (Romen) de Coninckliijckheit al haer macht, om die de Raedt toe te legghen... Alleen* beschroyde *sy hetgheen dat te veel was in een yeder.* — Crous, Jos. Droev' en Bly-einde Spel, Aen den Leeser, heeft *beschraden* en in overdrachtigen zin:

Gy sult hier vinden, dat de Nyd
(*Hoe scherp s' ook, met haar Tanden,bijt*),
In 't minst niet kan beschraden
Den geenen, die op God betrouwt.

Het zelfst. nw. *schroode*, *schrooije*, bij Kil. stuk, lap, neders. *schraad*, is nog aanwezig in het bredasche *schreudje*, volgens Hoeufft vooral van een snippertje papier gezegd. En het w. *schroeder* voor snijder, boven uit den Teuthonista vermeld, Kil. *schrooder*, neders. *schröder* en *schrader*, in 't friesch bij Von Richthofen *skredere*, wordt samengetrokken tot *schroer* in het dialect der Gemeene Duytsche Spreckwoorden (Campen, 1550), 50: *Weel het can, dien comttet, sachte die* schroer, enz.; in het groningsch *schroor*, zie Laurman, 116. Het nederl. w. was *schreur;* dus Van der Veens Raetselen, 28:

Ons Kleeremaker (*waert verheft*)
Had heerlijck net de maet getreft;
Geen mangel had de Broeck noch Keurs,
Doch 't is de Baes van alle schreurs.

Margrietje, 47:

— *Wat sou* het schreurtje
Rock nayen, of hy wel weet handelingh van Naelt.

Schimp- en Hekeldigten (Hoorn, 1718), 192:

Een schreur, *een snyder, tuk op 't kraken van de neet.*

Zie ook Oudemans Wdb. op Bredero, i. v.

Volgens Beneckes Wtb. is het middelhd. *schroten* inzonderheid toegepast op het op- of afladen van zware lasten, vooral wijnvaten, en ook Weil. zegt op *Schroden*, snijden, dat Van de Wal heeft *schroden den wijn*, voor verwerken. Den samenhang intusschen van snijden en wijn verwerken, erken ik, nog niet in te zien, tenzij men met Adelung aanneme, dat *schroden* of *schroten* eigenlijk geluidnabootsend is en dus zoowel in den zin van versnijden als in dien van goederen vervoeren het geluid aanduidt, hetwelk aan die verrichting verbonden is. Hoe dit zijn moge, *schroden* in den zin van wijn verwerken, vindt men mede in Serrures Vad. Mus. II. 348: *Item der stad wijn coste te Antwerpen te* scrodene *ende te ladene* enz. Ald. 349: *ghegheven van* scrodene *ende van vergierne hier binnen* enz. (*Vergieren* is roeijen, peilen.) Vandaar voor arbeidsloon, Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 301: *Item noch gegeven te* scroedegelde *van den voorsz. wine... als hi gesceept wort en gevoert*, enz. — Zie voorts over dat *schroden* Janssen en Van Dale, Bijdr. tot de Oudheidk. en Geschied. van Z. Vlaand. IV. 14.

Schudderen—Schudden.

Kil. heeft beide wwn. voor beven. Het frequent. is mij bij onze schrijvers nergens voorgekomen, waaruit ik opmaak, dat het meer tot de verwante dialecten, dan tot onze eigene taal behoort Het westvlaamsch bij De Bo heeft het w. voor een herhaald schudden; zie *Schuddelen* In het neders. toch is *schuddern*, *schöddern*, in het luxemburgsch *schuderen*, bij Van der Schueren *schuideren*, beven, inzonderheid van koude, doch ook schudden, evenals *schüddeln*, gewoon hoogd. *schüttern* en *schütteln*. Ook het eng. zegt *to schudder* voor trillen, beven. Daarenboven heeft Kil. *schudderen* voor schudden van lagchen, bij hem ook *schuddebollen* genoemd. Het Brem. Nied. Wtb. vermeldt in den laatsten zin een (mij onbekend) eng. ww. *to chudle*.

Schudden vindt men met *beven* saamgevoegd, bij De Meijer, De Gramschap, uitg. van Schrant, 119:

Rooft een wolvin haer jong eer 't syne tanden heeft,
En dreig 'et met den stok, gy siet, het schudt *en* beeft.

Een *schudde* is bij Kil. een slecht mensch, een schelm; Erasmus, Lingua, 71 verso: *onder... een heylich kleet te bedecken* een schudde, *eenen overdrager, een bedrieger, een boeve.* Ald. 122 verso: *dese Rabauwen ende gheraepte* Schudden. Oudaan, Agrippa, 581: *Dezen allerverachtsten* schudde *zeit dat ik de ketterijen begunstig.* Hondius, Moufeschans, 363:

Nooit en heb ick kunnen zijen
Schudde *of dief, die met verblyen*
Heeft de letters gaen vertoonen
Die zijn rugghebeenders croonen.

Six van Chandelier, Poësy, 156:

— *zoo veel wraakvloeks...*
Van veelerlei bedrooge zielen,
Als daagliks elk, o schudde, *naa u werpt.*

Waarvan ook samenstellingen in zwang waren; Oudaan, Voorschaduwing, 187:

Wie ziet dien schuddeboef *niet boven alle Goden...*
Verheven, daar hij 't al vertrappende veracht?

Het bedurven Huish. Kluchtsp. (Amst. 1703), 36:

Jou Schandvlek van alle braave Vrouwen, jou schuddemakooi.

Zie ook het Wdb van 't Inst. op Hooft, en van Oudemans op Bredero. Vanwaar dit *schudde?* Het zal, zooals Kil. meent, galgebrok zijn, van *schudde*, gaffel, *furca*.

Schuijeren—Schuijen.

Schuijeren is, wat de afleiding betreft, één met *schuren*, hoewel de bet. in de toepassing daarvan wel eens verschilt. Daar Kil. het eerste, althans in den thans meest gewonen zin, nog niet kende, blijkt het later ingevoerd te zijn en gevolgd naar

't hoogd. *scheuern*, sterk wrijven, eenig voorwerp met zand wrijven om het glanzig te maken. den vloer der kamer schoonmaken en derg. Men ziet, dat deze aan Adelung ontleende omschrijving grootendeels op ons *schuren* past. Wij noemen (naar ik meen) *schuijeren* meer bepaald zulk reinigen, waarbij een schuijer of borstel, hetzij dan nat of droog, te pas komt. Daarvoor zeggen onze duitsche naburen insgelijke *schüren;* zie b. v. het Brem. Nied. Wtb. en vooral Schütze. Dähnert heeft behalve *schüren* ook *schoren*, wrijven, reinigen; Schmeller *scheuren* en *scheuern*, vegen, reinigen, en *schoren*, polijsten. Het eng. *to scour*, schuren, schoon wrijven, bij Halliwell *to scourge*, met een bezem vegen, het fr. *écurer*, oudfr. *escurer*, schoonmaken, en veel andere talen hebben hetzelfde woord. Het gothisch zeide *skiuran* voor sterk bewegen.

In den zin van schuren, wrijven, en dus als wezenlijk frequent. (in tegenstelling van met een schuijer vegen) leest men *schuijeren* bij Bilderdijk, Nieuwe Mengel. I. Voorr. 20: *Het mannelijk zaadmeel blijft aan de hairtjens van 't beestjen, die er tegen strijken en* schuieren, *vasthangen.*

Als primitief ww. stelt Adelung *scheuen*, in de verouderde bet. van snel en zacht bewegen; bij ons zou dat *schuijen* moeten luiden, dat volgens Bilderdijks opmerking (Verkl. Geslachtl. III. 44) in *schuiven* voorkomt Volgens Diefenbach, II. 246, zou de wortel van *schuren*, *scheuern* enz. liggen in het goth. *skeir*, klaar, duidelijk, en alzoo het begrip van schoon, rein, de hoofdrol moeten spelen. »*Scheuren* est reinigen" zegt Leibnitz, Collect. Etymol. I. 52, en Hoeufft is van dezelfde meening, Taalk. Aanm. op Oudfr. Spreekw. 58 en Register, 110.

De eig. bet. heeft het frequent. bij Loots, Nag. Ged. II. 184:

't Is als 't gezangboek, dat eerst achter 't slot verbleven,
Wordt op dien dag verlost, geschuijerd *en gewreven.*

Opschuijeren is zooveel als opnieuw schuijeren; Fokke, Verzam. van Spreekw. 92: *hoe die gouden galonnen bederven, als ze niet dagelijks* opgeschuijerd *en gedragen worden.* — Bij Paffenrode, Ged. 168, vindt men *voortschuijeren* in den overdr. zin van heengaan, zich wegmaken:

— *doen nam hy syn naars in syn arm, en ging al syn best* voortschuyeren.

Elders vond ik het w. gebezigd in een' zin dien ik, bij gebrek aan kennis in het vak der sluiswerken, niet kan ophelderen; in de Rotterd. Courant van 18 Maart 1864 berichtte men uit Middelburg het volgende: *Maandag voormiddag werd.. het eerste zoogenaamde zinkstuk gelegd, en onmiddellijk* het schuijeren *van grond daarop begonnen, ten einde het vóór den vloed vastheid te geven.*

Kil. kende *schuijeren* voor loslijvig zijn, dunnen afgang hebben, en het eng. *to scour* heeft dezelfde bet. Diefenbach, II. 248, stelt dit onder de verwanten van het vorige *schuijeren;* langs welken weg, geeft hij niet op. Als men bedenkt, hoe wij het ww. *purgeeren* toepassen, ligt die verwantschap voor de hand.

Opmerking verdient de hoogd. uitdrukking *einen scheuern* voor iemand de waarheid zeggen, bij Anton, n°. XII; bij Richey *schüren*, uitschelden. Anton, n°. VII, heeft in denz. zin *einen bürsten*, nederl. iemand af- of uitborstelen.

Schuiveren—Schuiven.

Schuiveren is trillen, beven; dus Van Dans Thyrsis Minnewit, II. 6:

Aen het Noorden schuyvren *Boomen.*

Vandaar *schuivering*, rilling, beving; bij denz. I. 105:

En dan slijtje uwe nachten
En by daegh u gantsche tijdt
In een schuyveringh *van spijt.*

Ald. II. 122:

Corello doe die nu van Lyncis was verstooten,
Hoewel het dick hem heeft tot schuyveringh *verdrooten,*
Vervoegt hem elders heen enz.

Jonctijs, Verhand. der Tooversieckten, 122: *dat hy... met* schuyveringen *en bevingen wert aenghedaen.* — De Teuthonista heeft *schuyveren* (van koude), en op *Calt: schuveren.* Kil. *schoeveren*, dat te Maastricht nog gezegd wordt, zie mijn Archief, III. 380. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VIII. 53, zegt: *een zeker soort van trilling of beving, hetwelk bij ons* huiveren, *en bij de Brabanders* schoeveren *genaamd wordt.* — En in het dialect van Overijsel is *schufterig* huiverig, rillig, koud; zie De Taalgids, III. 147. Het eng. zegt *to shiver.* Als verwant mag men mede aanmerken *schaupern*, *schaubern*, *schuppern*, *schubbern*, bij Schmidt allen eig. zich bewegen, doch met het bijbegrip van vrees of onlust, zooals wij van eene zaak, die we ongaarne verrichten, zeggen, dat we *huiverig* zijn om er toe over te gaan. Schmidt noemt ze frequent. van *schieben*, nederl. *schuiven*. Verg. voorts *Huiveren*, en Ten Kate, II. 37b.

Seuteren, zie Sudderen.

Sibberen—Sibben.

In het oudhd. is *sibba*, middelhd. *sippe*, ver-

wantschap; zie Graff, Sprachsch. VI. 66 en Benecke. In het angels. is *sib* vrede, eendracht, verwantschap, in 't eng. bij Halliwell betrekking, gezelschap, oudfriesch *sibbe*, bij Kil. *sibbe*, *gesibbe*, verwantschap, familie. Kil. heeft het laatste ook voor vrucht, gebroed, en dus heeft De Harduyn, Goddel. Lofsanghen, 62:

Dat hinderlijck ghesibb', *dat tooverigh ghedroght,*
Dat aen Ixions radt mijn hert beghon te hanghen.

Vandaar ontmoet men in het oudhd. het ww. *gasibjon*, verzoenen; middelhd *sippen*, verwant zijn; angels. *sibbian*, vrede maken.

Vandaar het neders. *besibben*, verwant, vermaagschapt zijn; Klioos Kraam, 327:

— *Dit hebt gy wel gesien*
Aen volckjen u besibd, *en ander vreemde liën.*

Het frequent. hiervan leest men bij Despars, Cronijcke van Vlaenderen, I. 145: (*zy*) *die metter zelver zonde van ambitie, ofte eerghiericheit ende simonie zo leelick* besibbert, *ende besmet zijn.*

Sidderen—Sitten.

De tegenwoordige vorm *sidderen* is van late dagteekening. Kil. heeft *sitteren*, *tsitteren*, *tseteren* en *citteren*. Men vindt ook *zitteren* en *tzitteren;* Statenoverz des Bijbel, Exodus 15, vs. 14: *De volcken hebben het gehoort, sy sullen* zitteren. Psalm 18, vs. 46: *Vreemde zijn vervallen, ende hebben* gezittert *uyt hare sloten.* Ezech. 26, vs. 18: *Nu sullen de eylanden* zitteren *ten dage uws vals.* En elders. Op een paar plaatsen echter heeft men *tz;* Job 26, vs. 16. *De pilaren des hemels* tzitteren, *ende ontsetten sich.* Spreucken 20, vs. 25: *De* tzitteringe *des menschen leght eenen strick.* — Dat Trommius bijna overal *tz* spelt, zal een gevolg zijn van de wijze, waarop men te zijnen tijde de aanvangende *z* uitsprak. Dus ook Huygens, Korenbl. I. 83: *Ick* zitter *van haer' koud'.* Ald. 489:

'k Sie hem zitteren *van boosheit.*

Oudaan spelt reeds met *s*, Toneelp. 215:

Leer strijden, daar alle ongoon sitt'ren.

Van Beverwijck, Schat der Ges. 60: *niet een lidt... dat niet en* sittert *ofte en beeft.* — Nog tegen het einde der vorige eeuw (doch om het rijm) Het Hoogste Goed, 22:

Dat ieder tijdgenoot voor Alexander sittert.

Doch Rabus *zidderen*, Rijmoeff. 29:

Zoo ziddert *ons gemoed, zoo beeft ons hart, ô Heer!*

Het hoogd. heeft *zittern*, middelhd. *zitern*, *zittern*, oudhd. *zittaron;* en het eng. bij Halliwell *to chitter*, allen in de bet. van beven, trillen, door welke aandoening dan ook. Als eene soort van gallicisme zegt het luxemb. bij Gangler *sideren* voor het razen van bijna kokend water, wat de Franschman *frémir* noemt.

Andere vormen verwisselen de *z*, *tz* of *s* met *t;* zoo heeft het ijslandsch of noordsch *titra*, en het eng. *to titter*, ook verzacht tot *to didder* en *to twitter* Zie *Didderen*.

Als primitiefvorm geeft Adelung een verouderd ww. *ziten* of *siten*, 't welk bewegen beteekent; ook Stalder noemt dat als oorsprong van *zitterlen*, in zijn dialect los of bewegelijk zijn, licht en vlug gaan. Dit primitief, dat bij ons *sitten* zou luiden, vindt men terug in het eng *to tit*, bij Wright eventjes aanraken, waarvan ook het adv. *tite*, *titte*, bij hem en bij Halliwell schielijk, gezwind.

Door de hier gegevene afleiding vervalt de gissing, die ik in mijne Proeve waagde, dat *sidderen* of *sitteren* zou zijn een herhaald *verzitten*, al had zij ook de eer te worden aangenomen in Terwens Etymol. Handwoordenb 1038, en Kramers' Nieuw Ned.-Fransch Wdb.; en evenzeer die van prof. Siegenbeek, volgens welke het w door letterwisseling zou ontstaan zijn van *fidderen* of *widderen*, zie de Nieuwe Bijdragen ter bev. van het Ond. en de Opv. 1833, bl. 572; voorts insgelijks de meening, dat *zitter* eigenlijk zou zijn *zauder*, zie Fulda, German. Wurzelw. 291, en Kaindl, Die Teutsche Spr. aus ihren Wurzen, IV 521; of dat *zittern* afkomt van *dutten*, nederl twijfelen, fr. *douter*, twijfelen en vreezen; zie Tobler, 143. Aan onzen Tuinman, die in zijne Fakkel, II. 187, op het oude *titra* wees, komt de eer toe, het eerst den juisten oorsprong te hebben ingezien. Zie wijders Van der Helm, Proeven van Woordgronding, I. 33, en De Taalgids, I. 242.

Hier zij nog vermeld de minder gewone uitdr. *sidderen over iets;* Van Hengel, Leerred. II. 362: *zij moeten over hunne roekeloosheid* sidderen. — Voorts het ww. *rondsidderen*, dat prof. David op eene ongewone wijze bezigt, Vad. Hist. V. 372: *de schrik* siddert rond. — *Achteruitsidderen*, dat Vinkeles bezigt, Temora, 96;

Verbleekte man bij man, en sidderde achteruit.

Eindelijk de afl. *sitterig*, die mij voorkwam in Den Nederd. Helicon, 298:

Een sitterigh *ghebeef voel ick in al mijn leden.*

En *sidderaar* bij Dautzenberg, Ged. 99:

Laet u niet blinddoeken van hen, die vreesvol
't Oude spoor aenraden: ge komt met siddraers
Nimmer ten doeleind!

Simmeren—Simmen.

Volgens Hoeuffts Idioticon is zoowel *simmeren* als *simmen* in het taaleigen van Breda gebruike-

lijk voor grijnzen of jengelen. De genoemde Taalkenner leidt de wn. af van *sim*, aap; en zeker, *grijnzen als een aap* is eene gewone uitdrukking. Ook het eng. heeft *to simper* voor grimlagchen, meesmuilen, en een vroolijk gelaat maken, 't geen wel hetzelfde w. schijnt met *simmeren*, door Halbertsma, Aantt. op Maerlant, 472, insgelijks van *sim*, aap, afgeleid. De Engelschen zelve leiden dit *to simper* af van het angels. *symblian*, feesthouden, van *symbel*, *simbel*, *symel*, een feest en feestmaal. Den wortel van dit *symbel* en *symblian* heb ik niet kunnen opsporen.

Simperen—Simpen.

Volgens Tuimans Fakkel, II. 263, en de Idioticons van Schuermans en De Bo, zegt men voor *zijperen* ook *simperen*, en is dit door inlassching der *m* van het eerste ontstaan. Op gelijke wijze heeft men ook *simmelen* voor *zijpelen*, zie dit w. Bij Dähnert is *zimpern* weenen, in andere neders. dialecten *sippern*, *zippeln*, *sipelen*, slechts weinige tranen of op eene gedwongene wijze weenen, dat is dus de tranen doen *zijperen*. En dan heeft men van den vorm *simperen* een primitief ww. in *simpen* of *sjimpen*, in onze volkstaal van zulk weenen gezegd, dat juist niet veel tranen kost.

Halbertsma, Aantt op Maerl. 471, brengt hiertoe ook het eng *to simmer*, bij Halliwell *to simper*, zacht razen of ruischen van kokend water.

Sinteren—Sinten.

Sinteren is bij Tuinman, Fakkel, I. 376, hetzelfde als *tintelen*, in den zin van prikkelen of steken, zooals men voelt in den arm of den voet, die gezegd wordt te slapen. Zoo leest men ook in zijne Rymlust, 172:

Nu slaapt myn voet; ik voel hy sintert.

Naar Schuermans en De Bo is de vlaamsche uitspraak *zinderen* en *zenderen*. De verwantschap van *sinteren* met *tintelen* blijkt ook het neders. *zinkeln*, het westerwaldsche *singeln*, en het eng. *to tingle;* en het primit. *sinten* is hetzelfde als *tinten*, waarover zie *Tintelen*². Bij de daar vermelde vormen kan men nog *zenz'n* voegen, dat Lexer, benevens *zenz'ten* en *zinz'ten*, heeft voor zeer prikkelbaar zijn.

Slabberen—Slabben.

Slabben, met *labben* en *leppen* verwant, of liever daarvan met voorplaatsing der *s* gevormd, is met de lippen of tong spijs of drank tot zich nemen, insonderheid van dieren; Van Vrouwen ende van Minne (door Dr. Verwijs), 72:

Wie (d. i *rooals*) *jachhanden* slabben *op een huyt*,
So slabben *si*, *de dom ghebuer*,
Ende drinen menighen droncken voer.

Poirters, Masker enz. 169: *Als den Beer... begost te* slabben, *moest hy nootsakelick sijn tonge verschroeijen* Van Dans, Thyrsis Minnewit, I. 164:

Ofje krijght veel licht een wondt
Van ter zijden, als de Krabben,
Daer dat Leeuwtjen wyt souw slabben.

H. van Halmael, De Zedemeester en Kantoorkn. 32:

'k Heb gaaten in myn kop, een hond zoud' er uit slabben *en zuigen.*

Valentijn, Werken van Ovid. I. 44: *Waarom most... een Grieksen hoop uit Fasis stroom* sla [illegible] I II. 62: *een fonteinbak,... waar uit... nog ander vee* geslabt had. D. III. 291: *een stroom die* geslabt werd *van d' onvreedsame Geten.* — Weil. zegt dat dit w. ook overdrachtelijk moet gebezigd zijn geweest van kleine kinderen; te recht. Zoo leest men in prof. Molls Joh. Brugman, I. 227, van kinderen: *Alsoe lange als sy cleyn ende ionck sijn, soe laet men si lopen* slabben *in der koeken; mer als sij wat meere sijn, soe set men si aen een cleyn tafelken besyden des vaeders taefel.* Valentijn, a. w. I. 234: *'t geen in 't eerst maar suigen was, sal, door dit qualijk speenen,* slabben *werden.* En bij Tuinman, Zedenzangen, 62:

't Kindje wil zyn papje slabben.

Waartoe ook het diminutief *slabberken* behoort; Spel vanden Heil. Sacr. (door Dr. Verwijs), vs. 818:

Wy sullen noch midts deser condicien
Haer alderliefste knechtkens...
Huer uutverooreuste melcslabberkens *sijn.*

Ook op volwassen menschen wordt het w. toegepast; Rousseau, Aran en Titus, 24:

Doen ik so flus in 't bos eens aan u mond wou slabben,
Gy keerde mijn de nek en dreygde voort te krabben.

H. van Halmael, De Geveinsde Kwaker, III. 43:

Zulke vetjes vallen dagelyks niet voor;
Als ik een schrid zie, weet ik het spoor,
En des noods kan ik meê wat slabben *en kwylen.*

Figuurlijk komt het ww. in het middelned. voor in den zin van het tegenwoordige »aan het schotelken zitten," Snellaert, Ned. Ged. 330:

Maer doen sijt selve wouden slabben,
Ende daer om ghinghen crabben,
Ende parlementen onderlinghe,
Ghinghen te nieute al haer dinghen.

Zie het Gloss. aldaar. — Men leest *uitslabben* in de Antw. Spelen van Sinne, 371:

Boter, eyers hebben wy al int bier ghelapt
En dat met heelen saenteylen wt-ghesiapt.

En *opslabben;* Valentijn, a. w. I. 131: *laat een geelsugtig koopman.. schipbreuk lijdende, de zee... met zijn mijneedige tong* opslabben. — Zeer gewoon was het wederk. *zich beslabben* voor zich (al slabbende) bemorsen; Vondel, Pascha, 36:

— *als gy meynt te drabben*
In syn gestolen vet, zult gy u *niet* beslabben.

Cats, Wercken, II. fol. 212:

Al eetse dickmaal pap, sy kan haar *niet* beslabben.

Van Rusting, Ovidius, 203: *Aan mijn wijn sult ge* u *niet meer* beslabben. Visscher, Brabb. 145:

Dan met u present sal ick my *niet* beslabben.

Serrures Vad. Mus. I. 327:

In haren morter beslabben *si* hem *selden.*

Alewijn, Beslikte Swaantje, 44:

Kom, kom, hou op met al dat sabben,
Je mocht jou *beiden licht* beslabben.

Doch ook voor bemorsen, in bedrijvenden zin; Valentijn, a. w. II. 52: *den... vijand..* beslabbende *met sijn bloedige tong de deerlijke wonden.* Ogier, De Seven Hooftsonden, 63:

My walght oock van de cost door andere beslapt

Den Nederd. Helicon, 14:

Hoe zijt ghy soo beslabt? *spoeld af, of wech van hier.*

En dan in zedelijken zin; Bredero, Griane, 76: *Die* beslabt *is met de meeste sondt,* enz.

Van dit ww. is mede het znw. *slab,* bij Weil. »een doek, dien men een kind voorbindt of voorspeldt, opdat het zich onder het eten, of anderzins, niet bemorse." Men leest dit in 't Banket der Ghoden, 43: *zal hy noch in de lange rok en met* een slab *lopen?*

Het frequent. *slabberen,* dat enkele malen voorkomt, heeft dezelfde bet. als het primitief; Bilderdijk, Beg. der Woordv. 3: *het uitsteken en* slabberen *der tong.* Oudaan, Roomsche Mogentheid, 170: *als een hond uyt de Nijl drinken, om dat de zelve niet stilstaande, maar al loopende, daar uyt* slabbert. Vondel, Poëzy, II. 224:

Wy slabberen *met Meester Teeling geen paddevellen.*

Bij zekere dichteres, Aletta Beck, aangeh. in den Geld. Volksalm. 1848, leest men bl. 28:

't Eerkleed in den grooten raad,
Daar geen nyd den bek aan slabbert,
Sier de zuilen van den Staat.

Dit kan verstaan worden als: waar geen nijd *met* den bek aan *slabbert,* of: waaraan geen nijd den bek *beslabbert.* Dit laatste vindt men reeds in den Reineke Vos, vs. 5917:

se legen dâr in deme vulen hoje...
beslabbert *wente ton oren to mit drek.*

Marnix, Ps. 68, vs. 24:

So dat self dijne honden
Beslabberen *tong ende muyl,*
Met drachtich bloet ende etter vuyl.

En in het dialect van Westpruisen is *beslabere* met speeksel besmeren (van kinderen gezegd), zie Herrigs Archiv, XIII. 13. Eenigszins gewijzigd is de bet. van het ww. bij Erasmus, Lingua, 14 verso: *Hy wist veel meer te snappen ende* slabberen *dant behoorlick was.* D. i. al slabberende uitspreken. Vandaar bij Udemans, Verkeerde Werelt, 32:

Hier sprack den besten Tolck belemmert en beslabbert.

Voor *slabberen* zeggen wij ook *slobberen;* zie dit w. Het eng. zegt *to slabber,* en het neders. *slabben* en *slabbern, beslabben* en *beslabbern;* zie het Brem. Nied. Wtb. Schultze heeft *schlabbere* voor speeksel laten vlieten. Nopens de verwantschap en het verschil van bet. van *slabben, slobben* en *slibben* maakt Bilderdijk belangrijke opmerkingen in eene aant. op Huyg. Korenbl. VI. 354.

Sladeren—Sladden.

De Teuthonista en het Alg. Vl. Idiot. hebben *sladeren* voor klappen, snappen, snateren. 't Is het platduitsche *sladdern,* dat Dähnert in dezelfde bet. vermeldt. *Sladder-Muul, Sladdertasche,* is bij hem een snapachtig vrouwspersoon. Ook het friesch bij Outzen heeft *sladdre,* snappen, en *sladder,* gesnap, en het helgolandsch bij Oelrichs *sladdern,* plaudern, praten. Het w. is nauw verwant aan *slodderen* (zie dit), het hoogd. *schlottern* (bij Huppel *schloddern*), *schlaudern, schleudern,* die allen eene losse beweging aanduiden, bij *sladeren* en *sladderen* meer bijzonder toegepast op spraakwerktuigen. In het middelhd. luidt het w. *sloteren,* dat niet alleen bewegen, schudden en een klappend geluid geven, maar ook snappen, babbelen, beteekende, waarvan de subst. *sloteraere* voor babbelaar, en *sloterlin* voor snapachtig meisje; het eng. zegt *to slatter* voor achteloos en slordig zijn.

Van het primit. *sladden, slodden,* of, zooals Fulda, German. Wurzelw. 81, heeft, *slotten,* is *sladde, slodde,* bij Kil. een slordig wijf; *sladderig,* in Drenthe slordig, onordelijk; zie Dr. Volksalm. 1847, bl. 192; neders. *slatte,* een lomp en al wat slodderig is, *slatterig* en *verslatterd,* slap hangende, *slatje,* een slordig vrouwspersoon; bij Schmidt *schladerwatt* en *schlatterwatt,* dunne, losse brij; eng. *slattern,* een haveloos vrouwspersoon, enz.

Halbertsma vermeldt in zijn Overijs. Woordenboekje *slateren* in de bet. van »vocht storten; ook van droge waren, strooijen, ontglijden laten. Zijne

zaken slof waarnemen." Waarvan in hetzelfde dialect *slaterkouse*, iemand die achteloos in zijn bedrijf is." Dit ww. is blijkbaar één met *sladeren*. Met de bet. van »vocht storten," eig. slordig met vocht te werk gaan, vergelijkt de genoemde Geleerde het platd. *slatten*, door het water plassen, en *slatte*, dweil. Er kunnen ook in aanmerking komen de eng. adjectiva *slattery*, nat, vochtig, morsig, en *slaty*, modderig, beiden bij Halliwell.

Wellicht is hieraan verwant het ww. *slatten*, dat mij voorkwam Haarl. Courant van 9 April 1839: *Het afdammen, droogmaken en* slatten *van de Vaart en waterlossing.* D. i. een sloot maken, uitgraven, oudfriesch *sleaten*, zie Wassenb. en Epkema. Vandaar het znw. *slatter*, De Denker, I. 392: *Van geringe menschen, immers, van Handwerkers, Boeren en* Slatters, *is dit niet te vergen.*

Slafferen, zie **Slofferen**.

Slakkeren—Slakken.

In het dialect van Drenthe is *slakkeren* aflikken (van honden en katten gezegd), zie Dr. Volksalm. 1847, bl. 192. Het Brem. Nied. Wtb. en Strodtmann hebben *slikkern* voor snoepen.

Het primit. *slakken* voor lekken heeft Outzen; elders, b. v. bij Schmeller, Von Schmid en Schöpf luidt het *schlecken*, lekken en snoepen; in het ditmarsch bij Richey en in het Brem. Nied. Wtb. *slikken*, lekken. Het eng. bij Halliwell kent *to slake* voor lekken of likken, en ook in gemeenzame taal voor kussen.

Slammeren, zie **Slommeren**.

Slangeren—Slangen.

Slangeren is vlaamsch voor slingeren; zie het Idiot. van De Bo. Het primit. *slangen* bestaat in het nederl.; Van Mander, Bucolica, 148: *door 't gras een vliedich beeczken* slangend. Den Nederd. Helicon, 106:

Te woonen by een Klip, al waer van boven neder
Cristaelsche borne stort, en slangt *al heen en weder.*

Porjeere, Dichtmeng. 94:

'k Hoor nog den nagalm van den rateldonder slaan,
'k Zie nog de bliksems slangen.

Huygens voegt een *s* in het w. Korenbl. I. 609:

— *ye wetet soo te* slangse,
Altijt heb jy gelijck —

D. i. te wenden of draaijen. Het middelhd. heeft *slengen*, waarvan zie op *Slingeren*.

Van *slingen* en *slangen* heeft men de samenst. *slingerslang*, met hare afleidingen; zie mijne Verscheid. 132 en Lat. Verscheid. 461.

Slankeren—Slanken.

Ten Kate, II. 388, heeft *slankeren* voor verdunnen, verminderen, ontbinden, dat hij brengt tot het ww. *slinken* of *slenken* (waarvan het imp. was *slank*, nu *slonk*), d. i. samentrekken, verminderen, invallen. Men leest daarvoor *slanken* bij Coster, Isabella (1627), bl. 7:

Deed niet uw trouwheydt mijn gewollen kommer slanken.

Oudaan, Ged. 163:

Zyn wysheid weet den toom te vieren, of te slanken.

Het middelhd. had reeds *slanc* voor mager, dun, schraal; 't welk mede in het middelned. voorkomt; Ferguut, vs. 3029:

Sijn ors wert magher ende slanc.

En vs. 185:

hi (t. w. *de hont*) *was herde moede ende* slanc.

Het hoogd. heeft nog *schlank* en het nederl. *slank* in gelijke beteekenis

Het Wdb. van Kiliaan spelt *slankeren* met den basterduitgang *slankeeren*. Daar het w. mij zoomin bij onze schrijvers als in de verwante dialecten is voorgekomen, kan ik niet beslissen, welke van de beide vormen de ware is; doch de uitgang *eeren* zou mij in een woord, van 't welk in het fransch of andere romaansche talen geen spoor voorkomt, wat vreemd toeschijnen. Ook Weiland hield zich aan den frequent. vorm.

Slaperen—Slapen.

Zoowel op het w. als op *Vaicken* heeft de Teuthonista het frequent. *slaperen*. Deze vorm is zeer oud; reeds het oudhd. had *slafaron*, en het middelhd. *slafern*. Het hoogd. zegt *schläfern*, in onpers. vorm voor slaperig zijn, vaak hebben. Bij Frisch en Von Schmid is *einschläfern* doen inslapen, en bij Lexer *schlâfelen* een diminutiefvorm van *schlaf'n*.

In onze Woordenboeken mis ik de volgende uitdrukkingen; Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 549: de slapernye *sal met ghescheurde kleederen ghekleet worden.* Vervolg op Wag. XXIV. 250, waar sprake is van de aanwending van het dierlijk magnetismus: *dat deeze Geneezing met zeldzaame verschynzelen van* Slaapspreken *was vergezeld geweest.*

Slateren, zie **Sladeren**.

Slechteren—Slechten.

Analogisch met *verkleinderen*, *verschoonderen* en andd. heeft het vlaamsch bij De Bo *verslechteren* voor slechter maken of worden. Ook in Noordholland wordt het w. wel in de volkstaal gehoord.

Gelezen heb ik het in het blad: Ons Onderwijs, van het Ned. Onderw. Gen. 1875, n°. 13: *dat er niet veel veranderd, en althans niet verbeterd zal worden .. ook niet veel* verslechterd. — Het hoogd. heeft mede *verschlechtern*, dat Adelung een weinig voorkomend woord noemt; en Schmellers Cambr. Wtb. *slechtern*, doch met de oorspronkelijke bet. van *ellen* maken.

Verslechten heeft Weil. zoowel bedrijvend als onzijdig; in den eerstgem. zin is het bij Bilderdijk, Het Buitenl. 133:

Hoe velen zijn er niet die Flakkus kunstnaar slachten,..
Wiens kunst zich uitput op een nagel, op een vlecht,
Maar 't schoon Geheel miskent, en roert hy 't aan, verslecht!

Sledderen[1], zie Sleteren.
Sledderen[2], zie Slidderen.
Slederen, zie Slidderen.
Sleggeren—Sleggen.

Bij Kil. is *sleggeren* mistregenen; van het bij hem mede voorkomende *slegge*, mistregen of sneeuwjacht; waarbij hij nog heeft *sleggerig*, *sleggerachtig*, regenachtig, mistig, nevelachtig, *sleggering*, nevel, mistregen, ijzeling. Van deze wn. kwam mij bij onze schrijvers het subst. *slegge* voor; De Harduyn, Goddel. Wenschen, 575:

Gheen waeters door de kille vorst
En ligghen daer in-een gheschorst;
Men sieter slegghe, *mist oft rooch*
Off gheenderlije vuyle smooch.

De Brune, Bancketw. I. 248: *een greyntjen goude, onder veel* slegghe *en dreck verborghen.* — Hier schijnt het w. voor slijk genomen. En het adj. *sleggerig;* Despars. Cronijcke van Vlaend. III 197: *tcontinueel...* sleggerich *weder, daer die zaytijt grootelicx by verachterde.*

Het primit. *sleggen*, van dit *slegge* regelmatig af te leiden, vindt men in *slaggen*, bij Stürenburg, zoowel als *slakkeren*, in de bet. van aanhoudend regenen of sneeuwen. Bij Schambach heet dit *slickern*, *sleckern*, en bij Tiling *slakkern*. Aanhoudend regenachtig is *schlackig* en *schlackerig;* zie Schmidt en Adelung.

Van *slagge* in den vermelden zin heeft Stürenburg *schlaggeregen*, stofregen, aanhoudend fijne regen, zooals ook de Teuthonista heeft voor »imber" *stofregen* en voor »imbiere" *stofregenen*. Als dus Kil. *slagregen* neemt voor stortregen, en wij dit met de Statenoverzetters (Matth. 7. vs. 25 en 27) navolgen, geloof ik, dat dit door misverstand is ontstaan. Vroegere bijbelvertalingen, zooals die bij Vorstermans 1528, en bij Guilliaert 1568, hebben t. a. p. te recht *plasregen*, evenals de vier hoogduitsche der Biblia Pentapla *platzregen*. Wij plegen ook van een hevigen regen te zeggen: het regent dat het *stort*, dat het *plast*, dat het *giet;* neeft, dat het *slaat*.

Sleisteren—Sleijen.

In het Alg. Vl. Idiot. is *sleisteren* »al slepende gaan"; in het Westvl. Idiot. »slenteren, traagzaam en sleepende gaan." Het primit. *sleijen*, in het eng. bij Halliwell *to sled*, ongeschikt, onhandig gaan, is den verwant aan *sleepen*, hoogd. *schleisen*. Het adj. *schleif* is bij Vilmar langzaam, traag, en *schleef* als subst. bij Müller en Weitz wat in 't nederl. eene *sleeplende* heet, d. i. traga, nalatige vrouw. Dus Jan Zoet, De Adel. Huisvader van Tasso, 90: *wanneer... de vrouw een morsebel, sloffoffel, en* sleeplenden *is.* — Anders *sleepdeken;* Van Effen, Holl. Spect. V. 144: *dat soort van vrouwsliden, die men* sleepdeekens *noemt.* — Het nederl. zegt daarvoor *sleepsak*.

Slekkeren, zie Slikkeren.
Slemperen—Slempen.

In den gewonen zin van *slempen*, d. i overdadig eten of drinken, brassen, vindt men *slemperen* gebezigd door Dr. Nolet de Brauwere, in een dichtstukje getiteld: *Vaderlies*, in het Ned. Lett. Jaarb. te Gend, 1849:

Kroeg uit kroeg in te slemperen *en te brassen.*

Elders is mij die frequent. vorm niet voorgekomen; alleen vond ik *schlampern* bij Stalder, en *schlammern* bij Kehrein, voor op eene slordige wijze te werk gaan.

Slempen is bij Kil. ook *slemmen*, zooals *slemper* en *slemp* ook *slemmer* en *slem*. De laatste vormen leest men Coornherts Wercken, II. fol. 380 verso: *onledigh... met suypen ende vreeten, met* slemmen *ende demmen* (?). Paffenrode, Ged. 100:

De lui loeren hedendaags op de slem, *als een hond op een sieke koe.*

Het hoogd. zegt *schlämmen*, en in verschillende dialecten *schlampen;* zie Schmeller en Schöpf.

Wij hebben het afgel. *verslampen;* Erasmus, Colloq. Fam. 37: *hier en tusschen gaat hy, die dus karigh tegens my is, al 't goed* verslampen *dat hy met my gekregen heeft.* Bl. 224: *de menschen... koopmanschappen geluckiger, die door Mercurij gunste binnen drie Jaren rijck werden. Maer die selve* verslampent *somwijlen.* Van der Veen. Zinneb. 85:

Die al sijn eer en goedt verslampt,
Of gaat onnut sijn tijt verdrijven.

En van *slampen* heeft men ook de bekende samenstelling *slampampen*, waarvan zie op *Pampelen*.

Slenderen—Slenden.

Slenderen, ook tot *slenteren* verhard (hoogd. *schlendern*, neders. *slendern*, bij Dähnert ook *lentern*, bij Gangler *schlenteren*, in 't zweedsch *slentra*), zegt Weil. is »tragelijk gaan"; nauwkeuriger volgens Adelung »langzaam, traag en gedachteloos daar heengaan." Dus Luiken, Bijkorf des Gemoeds, 72:

— *al te schandelyk verzuim,*
Door ophoud aller beuzelingen,
Terwyl de voeten slend'ren *gingen.*

Van Paffenrode, Ged. 247:

Teun slenderd *nagten lang in ketten, en in kitten.*

Valentijn, Werken van Ovid. I. 216: Slendert *na de wierook-autaars in Isis kerk.* Gessners Werken, II. 227: *dat zoo vele schurken... door de wereld* slenderen. Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 75: *Eindelijk kwam... de laatste geordende bende, de laatste* slenderende *zoetelaar.* De Cort. Lied. 150:

Er slendren *veel heertjes al pinkend* voorbij.

Bekker en Deken, Fabelen, 164:

Hy slenterde *zo wat van dien, naar deezen kant.*

Fokke, Boertige Reis, II. 154: *ik ben zoo moê van al dat* slenteren *en trappen klimmen.* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 6: *gij* slentert *als een arme klaplooper van het eene in het andere fatsoenlijke huis van de Mode.* Dezz. Brieven, II. 213: *Geene liefhebster zynde, om door de kramen te* slenteren. Nomas, Vertelsels, II. 109: *omdat 'er douzynen arme adelborsten aan den wal* slenterden, *de huizen der edelmogende heeren afloopende.* Van Lennep, Romant. Werken, XX. 187: *den werkzamen, bedrijvigen man... die de waarde van den tijd kent en* het slenteren *niet gewoon is.* Oudaan, Roomsche Mog. 184: *dat hy by de Ethiopiers te gast gaat... en in geen twalef dagen van haar scheyd, maar van de wijn bestoven blijft zitten* slenteren. Van Rusting, Ovidius, 248:

— *u Grootvaar zelf,*
Die, door sijn deugt, ontlange, na 't hemelblauw gewelf
Geslentert *is* —

Zeer dichterlijk voor »ten hemel *varen!*" Eigenaardiger, Breeter, Verspr. en Nag. Ged. 174:

De looper slentert *waar hem lust.*

Dezelfde bet. vindt men in de afleidingen met verschillende voorzetsels; Bilderdijk, Brieven, II. 215: *het naderend einde, dat... als op wollen sokken* aanslentert. — H. van Halmael, Wysheid en Zoth. 43:

Wil je jou kop volgen, ga maar voort, ik slenter meê.

Valentijn, a. w. II. 222: *weigerde hij niet... over ruig en hakkelig gebergte* mee *te* slenderen. D. III. 78: *Doen Eneas Troje in Latium overbragt,* slenderde *de Godin bijna* mee *met de vloot.* — Werken van Rabelais, I. 82: *om alte mets wat verandering te hebben, ging men in d' uile-vlugt, om avond-luchtjen of kluchtjen* heen slenneren (sic). — De Toekomst, XII. 127: *op den dwaalweg...* voortgeslenterd *zijn.* — Valentijn, a. w. I. 108: *Hij sal ten steilen berg* opslenderen. — Houwaert heeft twee andere afleidingen, met verwisseling in den wortel van de korte *e* in de korte *i*; Lusthof der Maechden, I. 7:

Den quellijcken Godt van de Droomen koen
Met Morpheus noch Phantases zijn kinderen...
En quamen my dien nacht niet hinderen,
Maer door Lethe zoetelijck voorby slinderen,
Heb ick alle swaermoedicheyt vergheten.

De vier Wterste, 207:

Ghy en cont de doot toch niet ontvlieden,
Ontloopen, ontduycken, noch ook ontslinderen.

D. i ontgaan, door *slenderen* ontkomen. Doch ook Kil heeft *slinderen*, en Benecke *slindern*, beiden voor serpere, en naar ik acht, hiertoe behoorende.

Adelung leidt het ww. af van *slenden*, dat gelijke bet. heeft als zijn frequent. en aangetroffen wordt in een middelned. gedicht, Haupts Zeitschrift, II. 305:

Slange, went du dit hais gedaen,
so in saut du nit reichte gaen,
mer du saut crufen ende slenden,
dig up dinen bugge wenden

en zich mede voordoet in het eng. *to slent*, dat Halliwell heeft in den zin van schuins loopen, en voortglijden. Door invoeging der *s* doet zich hetzelfde primitief voor in *schlenzen*, bij Schmeller, Stalder en Von Schmid achteloos en ledig rondloopen, bij den laatste ook *schlunzen*; waarvan *verschlenzen*, verbeuzelen, verwaarloozen, verkwisten; met een basterduitgang bij Schmeller *schlenzieren*, verlengd tot *schlenderiren* bij Anton, n°. IV; voorts is *schlenzen* bij Von Schmid ook afnemen, vervallen in kleeding bij voorb. en *verschlenzen* bederven. De nederl. vorm hiervan is *slensen*, waarvan *verslensen*, bij Kil. *verslentsen*, slap worden, verwelken; 't welk, zooals Weil. opgeeft, onzijdig is, b. v. Vondel, Poëzy, I. 616:

Uw jeught verslenst. *Uw vaders stamhuis smelt.*

Van Merken, Nut der Tegensp. enz. 236:

Lovertjes die niet verslenssen

Bilderdijk, Mengelp. I. 295:

Anemoon en roos verslensen.

Smits, Nag. Ged. II. 102: *gebloemte, dat door geen herfst* verslenst. Berkhey, Nat. Hist van Holland, I. 346: *dat de bloemen en bladeren door eene belette uitwaseming* verslenschen. — Ook met overdracht; Willink, Lusthof, Voorr. 8: *wanneer naderhand deeze Konsten... scheenen te* verslenssen. Smits, a. w. I. 235:

(*Dat*) *de afgunst nooit zyn gloory doe* verslensen.

Doch ook bedrijvend; Focquenbroch, Werken, I. 324:

Hy schudde dat het klonk zyn lange lelystruiken,
En groene wortels die hy heel bedrukt verslenst.

Hooft, Nederl. Hist. fol. 1000: *Het vraatigh vuur verslond, oft* verslenste *met zynen slagh, niet alleen* d' onderzoekers enz. Vondel, Jos. in Eg. 22:

Verslenst *ghy zoo* de bloem en 't eelste van uw tijdt?

Dez. Hierus. verw. 16:

Als uw nazaten slap, verwijft en achteloos,
Zoo dier verkregen pant verslenssen *voor altoos.*

De Decker, Rijmoeff. I. 164:

Wie heeft de kracht verslenst *der tweepaer Monarchyen?*

Rotgans, Poëzy, 12:

De tydt verslenst uw poesle en blanke spieren.

Vrouwe Bilderdijk, Treursp. I. 122:

Wat zou een schoone bloem haar bloesem *hier* verslensen?

Den vorm *verslentsen* leest men in Kruls Diana, 23:

— *wat is al u çieraet,*
Dat metter tijt verslenst, *en door de doot vergaet?*

Hiervan is bij Weil. het bijv. nw. *onverslensbaar*, 't welk men ook leest bij Smits, a. w. I. 232: *eene* onverslensbre *jeugdt.* Van Duyse, in de Bydr. der Gaz. van Gend, II. 88: *deze* onverslensbre *palmen.* — Maar ook het bij hem onvermelde *onverslenst;* Schutte, Sticht. Gez. I: *de* onverslenschte *schoonheid.* Smits, a. w. II. 148: onverslenste *jeugdt.* Lublink, Verhandd. I. 175: *om de bloemen* onverslenst *te plukken.*

Dez. bet. treft men aan in *slinderen, slenteren, verslenderen* en *verslenteren;* Orangien Lelyhof, 159:

En of hier d' Egelentier wat slindert,
(*Wie 't port*) *den wortel blijft.*

De Brune, Bancketw. I. 288: *De bloemen... verwelkeren by het vuyr, en in de hitte: zoo wert de kuysheyd.. in de wellust* gheslentert *en verfoolt.* Cats, Wercken, I. fol. 411:

Al is de schoone roos door hitte van der sonnen
Verslendert, *afgeteert, door rimpels ingewonnen.*

Oudaan, Ged. 171:

't Word dan vergeefs gegomt, gestyfselt, en gepapt,
't Geen weer terstont van zelfs verslentert, *en verslapt.*

Het denkbeeld van slappe beweging straalt ook door in *slenteren* voor: om of over iets henenslaan of slingeren; Krul, Pamp. Wereld, II. 355:

Ik scheur 't ondankbaer hert uyt sijn ongodlijk lijf...
En slenter *Rosiljons gedarmte om haer ooren.*

Oudaan, Uytbr. over Job, 14:

Zoo zal de geest in taaje zenen
Niet opgehouden, 't vleesch geen pijn
Meer lijden doen, daar 't rot en quijn,
En slenter *om de dorre beenen.*

Schmidt merkt op, dat aan *schlendern* zich somwijlen de bijbeteekenis hecht van morsigheid; ook wij hebben *beslenteren* met eene dergelijke toepassing, voor bemorsen, besoedelen; Boetius a Bolswert, Duyfkens ende Willem. Pelgrimagie, 82: *den rechter gaf den klerck den inctpot, dien hy over al sijn lijf stortede. Hadde 't ghy daer ghesien, hoe dat den rechter* beslentert *was!*

Tot de vermelde beteekenissen behooren het adj. *slender, slinder,* bij Kil. voorkomende voor dun en slap, tenger, spichtig, in 't eng. mede *slender;* bij Von Schmid *schlenzig,* mager, vervallen in kleeding, bij Schambach *slenderig,* ledigloopend, lui; bij ons *slenterig,* slap nederhangend; Oudaan, Roomsche Mogenth. 471: *Zoo zoude by stil weder deze Draak als een* slenterigen *zak gehangen hebben* — Bij Hooft voor gescheurd of verwrikt van ledematen, Tacitus, fol. 401: *totdat zy, naa 't sloopen van 't verbandt der beukelaaren, den bloedeloozen en* slenterigen *vyandt om verre velden.* — Voorts het subst. *slender, slenter* (hoogd. *schlender*), eig. een trage gang, doch inzonderheid bekend voor gewone gang of sleur; dus Valentijn, Werken van Ovid. III. 138: *Sij... soekt* den slender *van onse heiligdommen te verspieden.* Van Effen, Holl. Spect. III. 11: *dat het, volgens den gemeenen* slender, *gantsch niet onmooglyk is.* D. VI. 385: *duizenden... die volgens den gemenen* slender... *eerlyk kunnen genoemt worden.* Van der Palm, Salomo, II. 207: *eenen aangenomen* slender. — Werken der leidsche Maetsch I. H. 27: *hy was de man wel, om zig van... den gemeenen* slenter *achteloos te laeten wegsleepen.* Aanhangzel op Bekker en Dekens Will. Leevend, 2: *gantsch gemaklyk, en vry wat zekerder dan volgens den gewoonen* slenter. E. Bekker, De Twee Moeders, I. 307: *alles wat den ouden* slenter *verlaat.* A. L. F. en A. P. S. Proeve van Dichtoeff. 289:

— *die* den slenter *volgt zal weinige achting winnen.*

In het neders. bij Dähnert en Schütze is *slenter* een lang vrouwen overkleed dat nasleept; vandaar is het w. ûg. bij ons voor nasleep gebezigd; Van

Bleyswijck, Beschr. van Delft, I. 91: *Hier nae volgden noch met een langen* slenter *achter aen, eenighe voorwaerden* enz. — Of hiertoe behoort het volgende *slenters*, voor nasleep of aanhangsel eener wolk, durf ik niet beslissen; Berkhey, Zeetr. I. 107:

— *men zag van verr'* de slenters
Des draaiwolks woeden, op zeilaadjen, die aan flenters
Gescheurt, voortvloogen tot Boulonje en 't oud Rouaan.

Weiland zegt dat *slender* (ook *slenter*) wel eens beteekent »vinding of wending, om tot eenig oogmerk te geraken." Harrebomée, II. 273, stelt, nog wel zoo nauwkeurig, het w. gelijk met »slinksche streek." Het is de handelwijze of de overlegging van iemand, die niet recht op het doel afgaat, die eenen omweg maakt of schuins loopt. Dus Berkhey, Vaderl. Afscheid, 76:

Zy hebben slenters, *in hun ommegang en spreeken,*
Waar door ze in 't diep geheim der hartenkamers breeken.

Het eng. heeft daarvan bij Halliwell *a slent* voor scherts en spotternij; bij Stürenburg wordt *schlender* in dezen zin verklaard door »Kniffe und Pfiffe, als Producte des Müssiggangs"; en ons nederlandsch heeft in het geldersch dialect *beslenderen* voor »met slenters omgaan, om den tuin leiden; bedriegen," zie het Taalk. Mag. I. 310. Zoo leest men in den Geld. Volksalm. van 1862, bl. 95: *'k loate mi'j niet ligt* beslenderen, *of knollen veur citroenen in de hand stoppen.* — Het friesch zegt daarvoor *bislanterje*, dat Halbertsma in zijn Lex. Fris. vergelijkt met het eng. *to slander*, lasteren, smaden; doch waarbij vooral in aanmerking komt *to slant*, bij Halliwell veinzen en liegen, en het adj. *slant*, schuinsch, van ter zijde; van het friesche *slanteren*, volgens Wassenbergh, I. 92, »storten," gewaagt het Lexicon van Halbertsma niet; de heer Winkler verklaart dit door »uit onachtzaamheid storten of morsen"; zie De Taalgids, IX. 304. Hiertoe kan ook behooren de spreekwijs *den slenter houden* voor niet oprecht meenen, iets voor de leus doen, die ik aantrof bij H. van Halmael, in De Schynheilig of de Vermomde Bedrieger, 26 (jou Moer):

Die nergens van houd, als een Geestlyke Broer,
Maar niet dat ik weet, juist om te trouwen,
Maar, om 'er de slenter *wat meê te* houwen.

Van *slenter* voor nasleepende lap, heeft men *slenterig;* De Honigbije, II. 59:

Dat slentrig *vel...*
Hangt over 't vaale kleed. 't geen 't maagre ligchaam dekt.

Tot *slenderen* acht ik te behooren *slinderen*, bij Kil. kruipen en reeds in het middelhd. in dezelfde bet. voorkomende; kruipen toch kan als een langzaam voortgaan aangemerkt worden, en in het Brem. Nied. Wtb. is *slindern* op het ijs glijden, wat zeker wel geen ander w., maar alleen eene verschillende toepassing zijn zal. — En tot *slensen* het adj. *slons*, *sluns*, bij Kil. voor slap, laxus; subst. *sluns*, bij Weil. *slons*, in 't Brem. Nied. Wtb. *sluntje*, een traag, onhandig, haveloos of liederlijk vrouwspersoon; Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 456 (de Zoon ten aanzien zijner moeder):

Maeckt ghy van haer uw' slons, *en drinckt ghy dagh en nacht,*
Terwyl dat sy, den schoot vol traenen, naer u wacht.

Poot, Ged. I. 84:

Zoudt gy het echte bed van d' eer der Koninginnen
Versmaên, om 't vuil genot van slonssen *en slavinnen?*

Van Haeften, Dichtluimen, 26:

(*Zij*) *is geen* slons *in huis, geen pronkster op de straat.*

Van Lennep, Romant. Werken, XX. 201: *opgeschikte poppen op straat*, slonsen *in haar keuken.* — Doch ook wel op een' man toegepast; Van Beverwijck, Schat der Gesonth. 166: *Sulcks sietmen oock dagelijcks dat... die te voren* een slons *was, dat hy terstont heel net is, en den hoet op drie haertjens set.* — En het ww. *slonsen*, *verslonsen*, *verslunsen*, neders. *sluntern*, welke zie op *Slunselen.* Hoewel Kil *verslonsen* alleen kent voor »door onvoegelykheid of slordigheid eene zaak bederven," gold het vooral voor de eig. bet. die wij nog aan *verslensen* hechten; Houwaert, Lusthof, I. 804:

Sy wort versmaet als een verslunste *blomme*

De Harduyn, Goddel. Lofsanghen, 112:

Hoe? sal verslunssen *de blom van mijne Jeughdt.*

Dex. Uitgel. Dichtst. 116:

— *het verwallemt cruyt verpreult* (d. i. *verkwikt*) *ghy met den dauw,*
Met heunigh het gheblomt, verslunst, *slap ende flauw.*

En vandaar dan de fig. bet. bij Kil vermeld en nog gangbaar; Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I. 332: *een out* verslonst *Register van de Sterfdagen der Nonnen deses Convents.* Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 395:

Daer dickwils een Doctoor, een langhe reke jaren,
Veel boecken heeft verslonst *van menigh honderd blaren.*

De Denker, VII. 158: *het bederven en* verslonzen *onzer klederen.* — Ook met andere toepassing;

Van der Cruycen, aangehaald werk, bl. 495: *al hadt ghy g'heel u leven* verslonst *in alle quaet* En 468: *dat hitt' en geyle lust In hem* is verslonst.

Een ww. *slonsen* leert men in Wagenaar kennen, Amsterdam, II. fol. 59: *De meeste ververscheing der gemelde boezems bestondt in het Ywater een weinig te laaten* slonsen, *dat is, door de klinketten der Sluisdeuren.. te laaten afloopen, op den Amstel.* Vandaar fol. 62: *By hoogen vloed... moet... met de klinketten, geduuriglijk* af- *en* aangeslonst *worden.* — Dit kan behooren tot *slinden, slonden,* middelhd. *slinden,* slokken, verzwelgen, waarvan *slint, slunt,* hoogd. *schlund,* nederl. *slonde,* slokdarm, doch vooral draaikolk, waarvan *slindkolk,* bij Halma; *helleslond* bij Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 84; *keelslond* bij Dautzenberg, Ged. 102; *oproerslond* bij Nolet de Brauwere, Ged. III. 56 en 87. Buiten samenstelling bij Bogaers, Gez Dichtw. I. 276:

— *boven* de slonde *bedaart zich de vlond,*
Al ronkt het nog onder in 't meer.

Schmeller heeft *wasserschlündig* voor water inzuigende.

Het w. *slonsje* beteekent eene dievenlantaarn; Focquenbroch, Werken, I. 189:

Een licht als van een dieveslonsje,
Dat lichte my al aan ter sluik.

Bilderdijk, Naklank, 59:

— *Zy vullen boeken,*
Waartoe men anders stof met slonsjens *had te zoeken.*

Vanwaar die benaming? Bilderdijk zelf acht haar een wendsch of slavoonsch woord *slontze,* dat *zon* beteekent, en gist dat ons ww. *slensen* daarvan ontleend zij; zie de Verkl. Geslachtl. III. 60. Indier er verwantschap is tusschen *slonsje* en *slensen* zal zij wel in eene omgekeerde orde plaats hebben.

Slenteren[1], zie Slenderen.

Slenteren[2]—Slenden.

Stalder onderscheidt *schlenzen,* waarvan *schlenderen,* nederl. *slenderen* (zie dit) het frequent. is, van een ander *schlenzen,* dat rijten, scheuren, beteekent, nauw verwant, volgens hem, aan *schleissen,* nederl. *slijten.* Daartoe behoort in zijn dialect *verschlenzen,* verscheuren, openrijten, en *schlenz,* scheur in een kleed of ook een door greppels afgesneden stuk land. Mede het eng. *to slent* heeft volgens Halliwell den zin van scheuren, rijten. Vandaar dan ook bij ons *slenter* in de bet. van afgescheurde lap of stuk. Dus Vondel, Poëzy, I. 66 (van den Leeuw van Hollant):

— *hy slaet al weêr zijn klauwen,*
Op de Middelantsche zee,
Onder het Tuskaensche strant,
In het hart van Engelant,
Ruckt en scheurt het voort aan slentren.

Ald. 77:

Het kopren dack aen slenters *rijten.*

En 268:

— *al 't scheepsingewant aen* slenteren
Te scheuren, of het vier te steecken in den staert enz.

Dez. Bespiegelingen, 7:

Hoe sloopt ze slot, en vloot aen splinters, gruis en slenteren!

Bredero, Moortje, 77:

Van boven zijn ze schoon, en 't schijnt al vry wat jenters
Alst in der waerheydt is, want onder zijn 't maer slenters.

Oudemans verklaart het woerd hier onjuist door »morsebel, onreine vrouw." De zin is: zij (t. w. de lichte vrouwen) zijn van boven mooi gekleed, doch de onderkleederen zijn *vodden* of *lappen.* 'k Hoorde in dien zin wel eens zeggen: van onderen zitten de *vellen.* Daar *slenter,* zooals op *Slenderen* is gebleken, eig. ook zegt iets dat slap hangt, waarvan ook wel de spreekwijs gehoord wordt: zoo slap als *een slenter,* en dus dit subst. voor eene slap *nedrhangende* lap, en zoo voor lap in 't algemeen kan genomen worden, moet deze bet. met die van een *gescheurde* lap ineenvloeijen. Zoowel het eene als het andere kan bedoeld zijn, b. v. bij Van Effen, Holl. Spect. V. 11: *Galante luiden gebruiken ze* (t. w. *zekere hoofddekseltjes*) *nooit als om ze als* een slenter *onder den arm te frommelen.*

In den zin van verslijten, scheuren, heeft Bilderdijk *verslenteren,* Bloemtjens, 105:

'k Gaf hem een verslenterd *kleed,*
Dat hy wat aan lappen sneed.

Nieuwe Vermaking, 116:

't Verslenterd *stofkleed, ja, werd door den tijd versleten.*

In mijne Proeve over Bild. 215, werden de beide beteekenissen van *slenteren* niet behoorlijk onderscheiden.

Sleteren—Sleten.

Het frequent. *sleteren,* bij Kil. noch Weil. bekend, komt bij onze schrijvers voor in den zin van scheuren, rijten, splijten; Coornhert, Od. II 13:

Ooc trac sy hem een cleedt aen, een vuyl, leelijc out slet,
Gelapt, gesleetert, *gescheurt, en geel van roocke besmet.*

Bredero, Moortje, 52:

— hy heeft daer toe de Magets kleet geschonden,
Ghesletert *en gescheurt —*

Het Leven van Marcus Aurelius, 94 verso: *sulckx doende, sal sy* ghesletert *goutdoeck verveylen om eenen langen ghevoerden tabbaert.* Schimmel, Joan Woutersz, 51:

— (waar) de Spaansche hand
Met wellust woelde en wroette in 't sleetrend *ingewand.*

Bij Coornhert vindt men *sletteren*, Wercken, I. fol. 469* verso: *eenen langhen statighen tabbaert... daer onder een deel vuyle ende* ghesletterde *vodden bedeckt waren* — Vandaar *versleteren*, verslenzen, verwelken, bij Kil. *versletteren*; Geestel. Nachtegael, III. 182:

Na dien dat ick bemerck de bloem van mijne Mey,
Hoe sy versletert *hanckt, verbleyckt, verkreuckt, verseghen.*

Bij Hooft verpletteren, verbrijzelen; Tacitus, fol. 130: *Vyftigh duizent menschen, zyn door dien val verminkt, oft* versleetert.

Ook *versledderen;* Jonctijs, Verhand. der Tooversieckten, 8: *de aengeroerde aert-vruchten* versledderen, *de enten versterven.* — En *besleteren*, naar 't schijnt: in een gehavenden, berooiden of verwarden toestand brengen; Der Minnen Loep, 225:

Soe wye dat mit enreden menghet,
Die avontuer dat gheerne henghet
Dat enreden hem soe besletert,
So dat hij selden wert verbetert.

Dr. Halbertsma vat dit w. op als »benadeelen"; Aantt. op Maerl. 324.

Het primitief *sleten* hebben wij in *slijten*, dat het tegenwoordig gebruik in beteekenis heeft gewijzigd tot gestadig afnemen of verteerd worden, doch 't welk eigenlijk mede zegt: scheuren of splijten, angels. *slitan*, eng. *to slit*, middelhd. *slizen*, *sleisen*, hoogd. *schleissen*, neders. *sliten*, bij Stürenburg *schlieten*. In den zin van scheuren was *slijten* bij onze Ouden bekend; b. v. Maerl. Rymb. vs. 13647:

Athalys vernam die mare,
Ende quam ghelopen al dare.
Hare cleeder soe van rouwe sleet.

Vooral voor het uitrukken van het hoofdhaar; Roman van Walewein, vs. 8311:

Soe wranc hare hande ende sleet *haer haer,*
Menichfout beweende soe daer
Den hovescen mijn her Waleweine.

Kausler, Denkm. II. 677:

Dus mocht soe claghen over waer,
Wringhen handen ende slitten *haer.*

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 90:

Si maecten harde groet meebaer,
Menech man sleet *daer sijn haer.*

Maerl. Sp. Hist. I. 348:

Aldus moeste soe sceden dane,
Gesletens *haers, latende trane.*

Zie voorts mijn Taalk. Mag. IV. 52. In Der Leken Spieghel is *te niete slijten* verderven, vernielen, te gronde richten; zie het Gloss. Tot *slijten* kan behooren *verslitst*, uitgeput, afgemat; Den Ned. Helicon, 329:

Komt sluypen stil, bekruypen wil
Ons moe verslitste *leden.*

Een ander w. is *besletsen* bij Udemans, Geestel. Gebouw, 21:

Hoewel wy sonder nut besletsen *uwe aerde,*
O Heere! ons beschut, en houd ons noch in waerde.

Blijkbaar beteekent dit ww. beslaan en is het van *besletten*, dat hetzelfde aanduidt bij Valentijn, Werken van Ovidius, III. 229: *dat woest rappaljs woont bij mij, sonder scheimuer tussen beide, en* beslet *'t grootste gedeelte van mijn huis.* De Hubert, De Psalmen, 103:

De moedwill heeftse moij beslett,
Haar' oogen puijlen uijt van vett.

Dat de vormen *beslaan* en *besletten* uit elkander verklaard kunnen worden, toonde Halbertsma, Aantt. op Maerl. 471, hoewel zijne opmerking aldaar een ander *beslet* gold, waarover zie de aant. op Maerl. Sp. Hist. II. 383, en Oudemans' Wdb. op Hooft.

In den eig. zin van scheuren is van *slijten* het subst. *sleter*, een afgescheurde lap; Coornhert, Odyssea, I. 34:

De winden staken op, de storm wackerde en vermeerde,
Tzeyl swam aen sleters *opt water —*

Ald. 16, van stukken houts: *De schepen cracten aen* sleters. Vondel, Palamedes, 78:

Het hooft hangt aen den hals met eenen sleter *vels.*

Dez. Salmoneus, 40:

— waerom verscheuren wy dit zwerck,
Dees hemelschildery en wolcken niet aen sleters?

Huydecoper, Hekeld. 108:

— uw windsels, doeken, sletren,
De tekens uwer ziekte, afwerpen van uw hals?

Loots, Nag. Ged. II. 36:

Als de aadlaar vaart omhoog met sleters *uit de netten,*
Gespannen voor zijn vlugt —

Zie ook het Wdb. des Inst. op Hooft. Dat het w. in de gemeenzame taal gold voor eene nietswaar-

dige beuzeling, toonde ik in mijne Lat. Versch. 111. 't Blijkt ook uit deze pl. bij Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 112:

du geefs een goet cleet om een sleter.

Het bijv nw. *sleterig* zegt onze omgangsspraak nog van iemand die veel of spoedig een kleedingstuk afslijt, bij Weil. *sleetsch;* zoo heeft Huygens, Korenbl. II. 277:

(*Uw wijf*) *is vuyl en* sleterigh, *nochtans gunt ghy se kleeren.*

Hier kan echter bedoeld zijn haveloos, zoodat de *sleters* langs 't lijf hangen, gelijk Bogaers ook heeft: *'t* sleetrig *vendel*, Gez. Dichtw. II. 256, en gelijk men *sledderig* vindt voor slap hangende; Jonctijs, Tooneel der Jal. I. 643: *een gefronst voorhoofd*, sledderige *wangen, en eene gerimpelde kinne.* — Bij Kil. is *sletig* hetzelfde als versleten, en dus geheel iets anders.

In de het. van lap heeft Kil. *sleter* niet, doch daarentegen *slet, slets* en *sletser.* Van deze vormen is mij alleen de eerste bekend; Lydius, Vrolicke Uren des Doodts, 143:

— *het vleesch, vol boose nucken,*
Verstrickt ons wederom, soo dat het als een slet,
Dat om de beenen wart, het loopen ons belet.

Krul, Minnespiegel, II. 16:

In 't eynd, hy vind een pot met goede pistoletten,
Hy vindter groote schat gepakt in oude sletten.

M. G. Tengnagel, Spaensche Heidin (Amst. 1671), 14:

Dus lag 't onnozle schaep gewentelt in de sletten.

H. van Halmael, Geveinsde Kwaker, III. 22:

Tot Haarlem heb ik wat zoets vernomen;
Wanneer 'er wat jongs in de wieg is gekomen,
Dan beplakkenze de deur met een slet.

Uit een engelsch schrijver haalt Halliwell op *Slit* deze plaats aan:

The king was wondred out of witt,
Ana toke the messanger bi the slit.

Hij laat het subst. echter onverklaard; Wright voegt er te recht bij: »a part of the dress." Wij zeggen: iemand bij de *slippen* vatten.

Zoowel *slet* als *sleter* zijn in fig. zin gebruikelijk voor eene slordige, vooral ontuchtige vrouw, bij Schmeller *schlitten;* b. v. Huyg. Korenbl. I. 103:

Menigh Sletgien *ongehavent,*
Menigh onbesneden Sloor
Sal bekennen dat den Avend
Decksel is van alle goor.

Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 50:

— *die deugdzaam zyn, en naar Minerva streeven,*
Voor sletten *aangezien, en vinnig toegegraauwt.*

Cats, Wercken, I. fol. 540:

Ik was een lieve maegt, van yder een gepresen,
Hoe wel had ick en vrouw en moeder konnen wesen!
Hoe wel had ick gedient ontrent het echte bedt!
Nu ben ick maer een sloor, een slens, een rechte slet.

Elders bezigt dez. het w. voor een man, fol. 267 (van een honigbij):

Maer vintse daer een droncken slet,
Soo is haer strael op hem gewet,
Sy prickt, sy steeckt, sy valt hem aen,
Tot hy ten lesten ruymt de baen.

Wij zeggen nu: *een dronken lap*, en passen dit uitsluitend op een man toe. De Denker, XII. 157: *dat men Mannen... naar vuile ontugtige* sletten *heeft zien hunkeren.* — De bij Weil. voorkomende samenst. *sletvink* leest men van eene »maegd" bij Bedscheer Benningh, Leydsche Oorlofdagh. Voorw. 12: *daer sy in een slechter gewaed voer een murruwe sloor en* sletvinck *gehouden wierd.*

Voor *slet* leest men in de boerentaal *slut;* bij Van Huls, Ged. 176, waar Keetje tot Jasje zegt:

Jou olyk gasje,
J'ebt al een aar op 't speur,
En hou me voor je slut.

Van dit znw. is het vlaamsch *sluts, slutsch*, bij De Bo slap, los, bij Kil. *slus;* dus bij Van Mander, Olijfbergh, 5:

Veel Goden noch op sulcke gronden sluts
Zijn al gebouwt —

Het andere nw. bij Marieken van Nijmegen, 25:

O moeye, moeye, moeye! U fel verwijten groot
Sal my maecken een verdoemde sletere.

Antw. Spelen van Sinne, 656:

Had elck een goey vrouwe, het sou haest beteren,
Maer nu hebben wy de quaetste sleteren
Diemen in gantsch Brabant souwen achterloopen.

Anna Bijns, Refer. III. 157:

Want u ooghen 't diepste der herten doorgranden.
Waer blijve ick dan, arme sondighe sletere?

Zie hierover wijders Huydec. Proeve, II. 387. Wij hebben nog een subst. *slest*, b. v. Van Wijn, Nal. op Wagenaar, II. 187: *Schepen op den vyand veroverd, die egter... voor* sleet, *aan den wal gehaald .. waren.* — En waarover men het Wdb. des Inst. op Hooft, en dat van Weil. kan raadplegen. 'k Voeg daar alleen een voorbeeld in den zin van breuk bij, uit Van Loghems Nieuwe Ged. 171:

— *worden* sleten
Om dien opschik ook vergeten;
En, om andren na te apen,
Blijven niet de scheuren gapen?

Sletteren, zie **Sleteren**.

Sleuteren, zie **Slodderen**.

Sleuveren[1]—Sleuven.

In het dialect van Groningen beteekent *sleuveren* vlotten, vlug van de hand gaan; zie Taalk. Mag. IV. 685. Ik zou het prim. *sleuven* verklaren door het hoogd. *schlüpfen*, glijden, waarvan *schlüpfrig*, glad. Bij Benecke is *slifen*, *sleifen*, glijden en *sleifen* doen glijden, waarvan ald. het adj. *sleif*, glad; bij Schmeller *schleiffen*, glijden, *schlaiffen*, doen glijden. Ook ons nederl. subst. *sleuf* voor doorloop schijnt hiertoe te behooren; Ten Kate, II. 391, brengt dat tot *sluipen*, en zeker is dit aan het hoogd. *schlüpfen* nauw verwant, en ook Schmeller brengt *schluff*, dat dezelfde bet. heeft als *sleuf*, tot *schlieffen*, nederl. *sluipen;* doch daarbij staat dan de snelheid, en niet het kruipende of verborgene van het doorgaan op den voorgrond, welk laatste denkbeeld wij anders aan *sluipen* plegen te verbinden. Het eng. zegt voor ons sleuf *slough*, bij Halliwell mede *stoghe* en *sloo*, en, wat opmerkelijk is, dez. heeft het frequent. *to slougher* voor glijden, dat dus zoowel in vorm als bet. beantwoordt aan het gron. *sleuveren*.

Voor ons subst. *sleuf* vind ik *slepe* in een MS. Document: *dat binnen de limiten van de heerlijkheid tusschen* de zandslepe *en die haven gelegen was een uitgare*.

Sleuveren[2]—Slurven.

In het vlaamsch bet. *sleuveren* wat wij anders *slorpen*, *slurpen*, noemen, d. i. dunne spijs of vocht met de lippen hoorbaar in den mond halen. 'k Houd dat met uitlating der *r* gezegd voor *sleurveren* of *slurveren*, freq. van *sluren*, *slorven*, dat bij Kil. hetzelfde is als *slorpen*, en die afleiding wordt gestaafd door het beijersche freq. *schluferen*, dat Schmeller op gelijke wijze uit *schlurfern* ontstaan acht. Uit het primitief blijkt de *r* weggevallen in *schljouppen* bij Schröer.

Voor *schlurfen* hebben de dialecten in 't hoogd. *schlurchen*, *schlurpohen*, *schlurksen*, *schlurken*, *schlorken;* zie Kehrein en Weinhold, en het middelhd. *slurken;* zie Benecke. Het eng bij Halliwell heeft *to slurrup;* het cimbrisch bij Schmeller *slörven*, alzoo overeenkomende met het nederl. van Kil., zooals men ook leest Dietsche Warande, VI. 350: *den wijn insuygen ende* slorven, *ghelijck een peert door den toom*. Ald. 354: *men mach geen tweemaal over ênen lepel suypen, oock niet* slorven. Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 154:

*Wat helpt het, dat ghy meght van vleesche luste*n slorven?

Bl. 544:

Geen mensch is dan van Godt hier naer sijn beelt geschapen,
Om, als het stom ghediert, te slorven, *en te slapen.*

En 563:

Want siet eens hoe 't hem gaet, die van te veel te slorven,
Heel 't lichaem heeft ontstelt —

Als afleiding leest men *slurving*, d. i. slurpdrank, bij Van de Venne, Holl. Turf, 31:

Turven laten slurvingh *brouwen*
Goet Kandeel voor nuchter Vrouwen.

Het subst. *slorp* heeft Weil. voor de daad van slorpen; en dus heeft Bekker, Betov. Weereld, IV. 111: *kleine kikvorschen... die eerst met sulken* slorp *uit water ende poelen opgetogen waren.* — Bij Kil. echter heeft het w. twee andere beteekenissen, t. w. de snuit van den olifant, en een afgrond of draaikolk, die de voorwerpen inslorpt. Dus Coornhert, Werken, I. fol. 16 verso: *dat ghy des strandts grondt hebt verlaten, u selfs in* een slorp *die ghy niet en mooght gronden, hebt begeven.* — Benecke heeft in dezen zin *sluro*.

Bij Adelung is *schlürfen* wat anders in 't hoogd. *schlarfen* heet, d. i. sloffen, sleepend gaan, bij Schmeller ook *schlärfen*, *schlärfeln*, *schlerfen*, *schlarpfen*. En in onze taal is die bet. niet geheel vreemd. Dus *naslurven* voor achternasleepen, Leven van Marcus Aurelius, 13: *ten is gheen wonder dat een mensche volcht eenen anderen... Maer het is noch veel grooter schandalizatie, dat zy hem allen in als* naslurven — En vandaar is *slurf* eene vrouw die achteloos voortsleept, anders *sleeplende* geheeten; Belg. Mus. II. 104:

Neen? hoe stady alzoo? wat zijdy een slurf!

Westerbaen, Ged. I. 59:

— ghy sout ten minsten vresen
De onminne van u vrou,
Of is het een rechte slurve?

Zie meer voorbb. hiervan in Oudem. Wdb. op Bred.

Sleuveren[3], zie **Slooveren**.

Slibberen[1]—Slibben.

Van het prim. *slibben* zegt Weil: dat het „weleer in gebruik moet zijn geweest." 'k Moet bekennen, het w. bij onze vroegere schrijvers niet te hebben aangetroffen. De reden daarvan is, dat men daarvoor *slippen* bezigde, welks scherpe consonant in het frequent. werd verzacht. Zie dit nader op *Slipperen*. Een later schrijver, t. w. Schimmel, bezigde echter *slibben* in den zin van glijden, Verspr. Ged. 1:

Keert de wandlaar op zijn schreden,
En het bergpad opgetreden,

Slibt *zijn voet niet meer in 't zand*
Van het strand

Die bet. van glijden, uitglijden, is ook de eigenlijke van *slibberen*. Dus Conscience, Moeder Job, 5: *als de kinderen, vóór de schole, op de gladde ijsbaen* slibberen. Lydius, Vrol. Uren des Doodts, 333: *vreedsaem ende stillekens wandelende, is de jongste (soon) met de voet uytgegleden en* geslibbert, *soo dat hy in 't water viel.* Vondel, Dav. Harpz. 163:

Hy verzekert mijne treden,
Mijne voeten, dat ze niet
Slibbren, *wankelbaer als riet.*

Dez. Maeghden, 61:

— *toen ick, versteurt van moed,*
Hem aengreep by zijn kleed, en slibbren *deed in 't bloed.*

Dez. Virgilius, 136: *die vader quam te* slibberen *in eenen grooten plas van zijn zoons bloet.* Ald. 202: *wanneer Nisus. quam te* slibberen *in glibberigh bloet.* Jan Vos, Ged. I. 53:

Men slibberden *in 't bloedt in eenen oogenblik.*

Schimmel, Nieuwe Ged. 71:

De schrik...
Hecht wieken aan den loomsten voet,
Schoon slibbrend *over stollend bloed.*

Hier denkt men aan een glijdend voortgaan; dus ook bij Tollens, Nieuwe Ged. I 94:

Hij zeult hem op het schouderblad,
Met ingespannen kracht,
En slibbert *langs het drassig pad*
Met de opgeladen vracht

Ja ook van een waterstroom gezegd; Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 68:

— *op den vloet,*
Die dwers door Gozen hèn sijn water slibb'ren *doet.*

De bet. van glippen of glijden vindt men bij Van Beverwijck, Schat der Gesonth. 110: *De suere Appelen...* slibberen *so haestelijck ende so lichtelijck door de dermen.* Udemans, De Waekende Ooge, 131:

Maer ghy hebt als een Ael een slibber-achtigh *vel.*
Ghy slibbert *door het gat, ghy* slibbert *door de Fuycken.*

In figuurlijke bet. wordt het w. op verschillende wijze toegepast. Nu eens voor het snel verloopen van den tijd, als in Huygens Cluyswerck, vs. 182:

— *die groote wielen*
Die 't slibbren *van den tyd kort volgen op syn' hielen.*

Voor zich in het spreken of oordeelen misgaan; Vondel, Brieven der heil Maeghden, 74:

Stilzwygentheit, om niet te slibberen *in 't spreken.*

Lijckred. enz. op Fred. Henr. 201: *zo mijn verstandt* slibbert. — Of ook voor schielijk of zacht spreken; Blieck, Mengelp. II. 21:

— *'t lykgebed dat van hun lippen* slibbert
En sterft in 't ruim. —

Dan zich in 't algemeen zedelijk misdragen; Vondel, Dav. Harpz. 203:

Hy kent te wel des menschen brossen aert,
Hoe lichtelijck zy slibbren, *zwaerlijck rijzen.*

Dez. Maeghden, 31:

— *een' held ten scepter opgewassen,*
En 's weerelds heerschappy, zou 't al te qualick passen
Te slibbren *in het veld* —

Zie ook een paar voorbeelden hiervan in het Wdb. des Inst. op Hooft. In verband met eene of andere zaak beteekent *slibberen* haperen, in gebreke blijven; Vondel, Heldinnebr. 8: *kom slechts... opdat uwe trou alleen voor een tydt lang* geslibbert *hebbe.* Dez. Virgilius, 169: *heeft dees alleen mijn hart en zinnen bewogen, en mijn opzet aen 't* slibberen, *den voet gezet* — Voor wankelen, onzeker staan, leest men het w. in het Verslag over 1866—67 van het leuvensche genootschap: *Met tijd en vlijt*, 59: *België* slibbert *op de baan der verbastering.*

Voor uitglijden vindt men *uitslibberen* in een gedicht achter Huygens' Ghebruik en Onghebruik van 't Orghel, 150:

Myn forse tredt die slibberdt *nimmer* uit.

Boetius a Bolswert gebruikt dit woord in een anderen zin, van ooijevaars, die, na gegeten te hebben, volgens Duyfkens ende Willem. Pelgrimagie, 228: *haer voetsel wederom laten* uyt-slibberen.

Ontslibberen is ontgaan, ontvallen; Hooft, Ned. Hist. fol. 745: *zoo men zich deeze gelegenheit* ontslibberen *liet.* Erasmus, Colloq. Famil. 129: *daer sy selve 't geen haer ghegheven is, haer selven soo gantsch vrywillig laten* ontslibberen. De Harduyn, Goddel. Wenschen, 148: *van dezen dagh is u* ontslibbert *soo veel ons.* Oudaan, Agrippa, 472: *de natuurelijke (dingen)* ontslibberen *in elken oogenblik het gevoel.* Udemans, Geest. Gebouw, 85:

Gelijck ghy uyt de handt een Vogel hier laet vliegen,
Soo licht ontslibbert *hy uyt vrientschap met 'er vlucht.*

Wij zouden hiervoor in de vermelde pll. *ontslippen* zeggen.

Afslipperen is in eig. zin afglijden, bij Pers. Bellerophon, 2: *datmen van haer* (d. i. *der Fortuin*) *gladde wielen lichtelijck kan* afslibberen.

Doorslibberen is door (het water) heenglijden; Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 56:

De wijle dat de zee is calm en zonder baer,
Soo datter menich schip door-slibbert *sonder vaer.*

Marnix, Ps. 73, vs. 2 (in proza): *ten scheeldt schier niet, dat mijne gangen* doirgeslibbert waren.

En *nederslibberen*, eindelijk, is naar beneden glijden, bij De Meijer, De Gramschap (uitg. van Schrant), 131:

Dan laet hy sich van hoog langs dunne tauwkens sinken,
En slibbert *soo gauw* neêr *dat syne handen blinken.*

Tot de samenstellingen van *slibberen* behoort *slibberbaan*, bij Maria Heyns, Bloemhof van doorl Voorh. 198: *dat een Staet, daer in yder Zijn eigen nut zoekt .. in waggeling is, en op* de slibberbaen *van een algemeene ondergang staet.* — En *slibberglad;* Pers, t. a. p.: (*'t Geluck*) *Is wanckel, rondt, en* slibbergladt — En tot de afleidingen *slibberachtig*, dat reeds de delfsche Bijbel heeft, Jeremia 23, vs. 12: *Hier om sal haer weeh wesen als* slibberachtich *in donckerheden.* De Statenvert heeft: als seer gladde plaetsen.

Aangaande *slibberig* meent Weil dat het »eigenlijk" is »met slib bezet." 't Is, althans doorgaans bij onze schrijvers, hetzelfde als glibberig en dus glad, meeijelijk om te blijven staan, wankelbaar; Vondel, Amst. Hecuba, 7:

't Lot wees nooyt klaerder aen hoe slibrig *d' opgestege,*
En pratte Versten staen. —

Jan Vos, Ged. II. 198:

De zetel van 't gebiedt heeft slibberige *trappen.* De Groot, Van de Waarheid d. Christ. Godsd. door Oudaan, 208: *hoe onveyligh ja* slibberigh *het is, buyten dit iets voorsekers van Gods nature of sijne wille, alleen volgens de menschelijke rede, te stellen.* Baardt, Deugdenspoor, 115: *der Vreuwen* slibberich *gemoet, alteas meer ende meer tot nieuwe vreemdicheyt genegen.* — Gelijke overdracht heerscht ook in de volgende afl. uit Cardanus, Neroos Lof, 68: *indien de* slibberachtigheit *van mijn jonkheit ergens doelt, breng haar weêr op de rechte baan.*

Slibberen[2]—Slibben.

Somwijlen, en vooral in de gemeenzame taal, is *slibberig* met *slib* bedekt, welk zelfst nw. eig. zegt slijk die *glad* is, die doet *glijden* (zie *Slibberen*[1]), en zoo kan men met Weil. spreken van *slibberige wegen.* Van het gen. *slib* heeft men een werkw. *slibben* in *aanslibben*, tot of met slib ophoopen; zie het Wdb. der Ned. Taal, i. v.; voorts *beslibben;* Hoogvliet, Mengeld. I. 270:

Zilveren Maasstroom glad van baren,
Die langs Vlaardings boorden glydt,
Wen gy, met beslibde *hairen,*
Met uw stroomkruik zeewaart rydt.

En *verslibben*, d. i. tot slib overgaan, slib worden; Bilderdijk Krekelz. I. 154:

Moest menschenhart en long in menschenborst en ribben
Met bloed en stem en al, verkwalstren en verslibben?

Dez. Naklank, 94:

Maar 't fijne weefsel van den vezelbouw der spieren
Verdikt, verstopt, verslibt, *wordt vaster, taai en stijf.*

In deze bet. is mij het frequent. voorgekomen bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 14: *'t aardrijk, onlangs door de sontvloet* beslibbert. — gelijk men als zelfst. nw. voor *slib* ook *slibber* aantreft; Berkhey, Nat. Hist. van Holland, I 20: *zeer vette, zoete en vrugtbaare* slibber. — Voor *slibberig*, zooals Weil alleen heeft, leest men *slibbig* in De Jaarget. van Saint-Lambert, 57:

Een kalm en slibbig *nat komt van de bergjes vloeijen.*

Slidderen—Slidden.

Het frequent. *slidderen* leest men reeds in den Bijbel van 1477, Klaaglied. van Jeremia 4, vs. 18: *Onse voetstappen* slidderden *inden wech van onsen straten* — De Statenvertaling, zoowel als de meeste andere, wijken hier te veel van den zin af, om het ww. te kunnen ophelderen Beter slaagt men in den Bibel bij Vorsterman, Antw. 1528, die t. a. p. heeft: *Si hebben onse voeten* slibberich gemaect *inden wech van onsen straten.* — Waarmede de Catholische Uebersetzung uit de Bibl. Pentapla overeenstemt: *Die Wege* waren schlipferig *auff unsern Gassen* — De bet. van *slidderen* is dus dezelfde als die van *slibberen*, d. i. glijden, uitglijden, en zoo heeft dan ook Kil. niet alleen *slidderen*, maar ook *sledderen*, benevens het primit. *slidden* in denzelfden zin opgeteekend, en aan *slibberen* gelijkgesteld. In de strasttaal van Ypre is *slijderen* glijden; zie Belg. Mus. I. 405; in Westpruisen *sliderre;* zie Herrigs Archiv, XIV. 143; bij Dähnert *slidderken*, en bij Stürenburg *schliddern*, eng. *to slidder*, angels. *sliderian*, *slidrian*. Bij ons vindt men *afslidderen* voor afglijden, Vaernewijck, Hist. van Belgis (1574), fol. 121: *In des Keysers Claudij tyden, was in een Speelbane, aen eenen platten muer een huys geschildert, van het welcke dat dak ende alle ander dinghen soo wonderlychen wel ghemaeckt was, zoo dat die Craeyen oft voghelen meynden op het dack van desen huyse te beeten, ende* slidderden af, *soo datter dicwils omme ghelacchen was.*

Het primit. *slidden* vindt men ook in het frie-

sche *slidde* bij Outzen, eng. *to slide*, angels. *slidan*, glijden: waartoe behoort Kiliaans *slidde*, *sledde*, voor slede, hoogd. *schlitten*. De vorm *sledde* heeft bij Kil. *sledderen* doen ontstaan, dat mij echter in den zin van glijden niet is voorgekomen; want *versledderen*, dat Kil. heeft voor verslensen, verwelken, en dat Ten Kate, II. 278, tot *slidderen* brengt, acht ik tot *sleteren* te behooren; zie dit w. — Volgens De Bo intusschen zegt het vlaamsch voor glijden *slederen*.

Slifferen—Sliffen.

Volgens De Navorscher van 1853, n°. XII, Bijblad, bl. 182, wordt *slifferen* te Gorinchem gebezigd voor »met steentjes op het water werpen"; het bekende, onder velerlei benaming in zwang gaande spel derhalve, waarvan zie op *Schiffelen* en *Keilderen*. Ik acht *slifferen* hetzelfde te zijn als *schliuwern*, bij Kehrein splijten, bij Schmidt *schliewern*, eng. *to sliver*. Het splijten of klieven des waters is toch het doel van de handeling. Als primitief heeft het eng. *to slive*, splijten of snijden, en bij Kehrein is het subst. *schlifter* bepaaldelijk eene spleet of opening in het water.

Slijferen—Slijven.

In het dialect van Groningen is *slijferen* zeker soort van dansen of walsen; zie Taalk. Mag. III. 514. Men leest het w. in het Aanh. op Nieuwenhuis, Alg. Woordenb. art. »Hedendaagsche dansen": slijferen *als een beschonken Vriesche boer op schaatsen*. Ockerse, in den Rec. ook der Rec. VII. 437, spelt *slifferen*.

Het primit. *slijven* ontmoet men in het eng. *to slive*, schielijk glijden, en ook in *schlipfen* bij Schmeller glijden, sluipen, waarvan bij hem het freq. *schlipffern*, glijden, uitglijden, 't welk alzoo aan ons *slifferen* of *slijferen* beantwoordt.

Slijmeren—Slijmen.

In Jonctijs' Tooneel der Jal. I. 192, leest men: *wanneer.... haren stinkkenden waassem de tong* beslijmert, *en beslaat*. En bl. 642: *gelijk dezer mond, met dikke damppen* beslijmert *en belijmert, zelfs de aangenaamste spijze zonder smaak neemt*. — Dit *beslijmeren* kan men aanmerken als het frequent. van *beslijmen*, dat Bred. heeft, Griane, 33:

Nu lobbert, baeckert u beslijmt *en glib'rich lijf*.

Een ww. *verslijmen* kan men bij Weil. vinden. Men leest het mede bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 180: *Laat u tong niet dik* verslijmt, *de tanden niet roestig sijn*. — Schmeller heeft een frequent *schleimeln* voor snoepen, of, zooals wij er voor zouden zeggen, *likken*, waarvan *likkebroêr* voor snoeper enz. — Opmerking verdient het middelned. gebruik van *slijm*, in den Bijbel van 1477, Genes. 2, vs. 7: *Dus formeerde die here god den mensche vanden* slime *der aerden*. — Elders *sliming*; 1 Sam. 2, vs. 8: *Den maten* (d. i. *geringen*) *wect hi uten ghemulle, ende hi heft den armen op uter* sliminghe.

Slikkeren—Slikken.

Zoowel Kil. als Van der Schueren hebben *slikkeren* voor het gewone *slikken*, inzwelgen; zie ook Ten Kate, II. 287. Mede in het neders. is *slikkern* inslikken en snoepen, en in 't hoogd. bij Gerland, Intens. und Iterat. 36, *sich verschlickeren* zulk een slikken, dat niet goed gelukt en daardoor herhaald wordt en door hoesten vergezeld gaat. — Behalve voor de nog in zwang zijnde bet. van te veel of te gulzig slikken, is *verslikken* bij Kil. evenals *verschlicken* bij Schmeller, door slikken verteren, alles opeten; in het Brem. Nied. Wtb. *verstikkern*, door snoepen zijn geld verdoen. Dit laatste vindt men in een zwaluwenliedje, vermeld in De Navorscher van 1872, n°. I. bl. 60:

Toen ik weg ging, waren alle kistjes en kastjes vol,
Maar toen ik wêrkwam, was alles verslikkerd,
verslekkerd, *versleerd, verslierd!*

D. i. naar binnen geslagen: en ter opheldering van het hier voorkomende *verslieren* diene, dat in het neders. *sliren* hetzelfde beteekent als *slikkeren*, ja eene verkorte uitspraak daarvan geacht wordt; zie het Brem. Nied Wtb., Richey en andd. In het platduitsch luidt het rijmpje t. a. p.: *Nu is 't al* verschlickt, schlackt, schliert.

Tot *slikkeren* behoort de samenstelling *slikkertanden*; De Schermerhornsche Vrystermarkt, 8:

Gans bloed, hoe zal ik slikkertanden;
Ik voel myn maag van honger branden.

Het neders. kent het subst. *slikkertäne* voor lekkerbek. Voorts *slikkerbeetje* en *slikkermik* voor lekkere hap, lekkerbeet; Coornhert, Wercken, I. fol. 80: *soo dat hy sijnen mondt... gheen* slickerbeetkens *meer en biedt*. Van der Cruyssen, Esop. 76:

Geen vlees, geen vis, geen spye kon u te kost'lyk zyn;
Wat slikkermikjes *heeft uw brein niet al verzonnen?*

Bedecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 50:

Doe wierdender gestelt verscheyden slicker-micken,
Als Kreeften, Pieterman enz.

De tekst heeft *flicker-micken*, dat ik de vrijheid neem als eene misstelling te beschouwen. Jan Zoet past het woord op de smullende persoon toe; Uitst. Digtk. Werken, 24:

Gut zy (d. i. *Lijs*) *had een Zoo, zoo groot.*
Of ze z' haalde uit de sloot;
Heer z' had zulken lekker stikjen,
Trouwen 't is een slikker-mikjen.

Zie ook Oudemans' Wdb. op Bredero, i. v. De plaats van den omgekeerden vorm *smikkerlik*, ald. niet aangeduid, vindt men in den Stomm. Ridd. 34:

So ben ick verlieft op raf, op rekelingh, op Kavyaer, op oesters,
Op smicker-lickjes —

Zie op *Slekkeren*. Het deelw. *verslekkerd*, dat in 't aangeh. rijmpje op *verslikkerd* volgt, is met dit van gelijke beteekenis. 't Is van *verslekkeren*, freq. van *verslekken*, en *slekken* is het hoogd. *schlecken*, in oorsprong gelijk met ons *slikken*, doch toegepast op lekker eten of smullen, en blijkbaar verwant met *lekken*, *likken*, *lekker* enz.

Voorts heeft men *opslik* en *opslikkerig*; Cremer, Anna Rooze, I. 196: *zegt jufvrouw Haverkist met een sterken* opslik. Ald. 97: *haar eenigezins zenuwachtig* opslikkerige *stem*.

Het zelfst. nw. *slikker* komt mede voor; Versnaeyen, Achter de Gordijn, 39: *Gij zult het gewaar worden*, slikker! — Ook met versterkten uitgang; Don Quichot. II. 305: *Toont u noch ook een vraet of* een slickaert.

Slimmeren—Slimmen.

In het oudhd. en middelhd. is *slimb*, *slimm*, *slimp*, *slim*, scheef; zie Graff, VI. 793, en Beneckes Wtb. Dus ook *slem* in het middelned. Van Velthem, fol. 104 (van een wanstaltigen mond):

Hi ginc op, in (d. i. *ic en*) *weet hoe?*
Ende stont slem, *opwerd wide ontdaen.*

En volgens Outzen wordt in het deensch hetzelfde *slem* gebezigd van eene deur die half open, en dus schuins of scheef staat. Bij Kil. heeft *slim*, op zich zelf en in verschillende afleidingen en samenstellingen, denzelfden zin. Zoo de Lev. van Plut. fol. 131: *sekere cromme linien, ende dwerse*, slimme, *scheydinghen*. Randteek. in den Statenbijbel, op Spreuken 4, vs. 26: *op dat ghy geene* slimme, *ofte kromme gangen en maeckt*. — In verschillende hoogd. dialecten heeft *schlimm*, *schlemm*, nog dezelfde bet.; zie Schmeller, Weinhold, Schröer en andd. en verg. *Slommeren*.

In de nederl. wwn. *slimmen* en *slimmeren*, bij Kil. nog onbekend, komt, zoover mij bekend is, alleen de overdrachtige bet. van *slim* voor, d. i. verkeerd in zedelijken zin. Zoo *slimmen* (zeldzaam zonder *ver* voorkomende) in bloei verminderen, afnemen, ongunstiger worden, bij Vondel, Virgil. 386:

— *men wil dat d' oude tijt*
Gebloeit hebbe onder hem: zoo stil, en onbenijt,
En vreedzaem laet hy 't volck, totdat de tijt, aen 't slimmen,
Zijn eerste verf verschoot —.

En *verslimmen* eveneens in onzijdigen zin voor erger worden, in een of ander opzicht ten kwade toenemen; Coster, De Rycke Man, 24:

Als ander oude Luy, die jaer op jaer verslimmen
Int knorren, gnorren —

Vondel, De Vaderen, 5:

— *d' hollen Eyck, die naeckt*
Mismaeckt en bladerloos, gheen schaduw langher maeckt,
En tot de wortel toe verdort, niet om verslimmen.

D. i. zoodat hij niet erger worden kan. Dez. Virgilius, 37: *Zoo* verslimt *en verergert alles uit zijnen aert*. Dez Leeuwendalers, 23:

— *Des nachts verdubbleu en* verslimmen
De zorgen —

Ald 27:

Hoe is de weerelt voort, gelijck de munt, verslimt?

Hooft, Ged. fol 210:

— *Voor zege rekent zy*
— *dat zy Eelhart ziet zijn blijden geest* verslimmen.

Cats, Wercken, I. 415:

Mijn leden al gelijck (*ô kragten van de jaren!*)
Sijn niet alleen verslimt, *maer kleynder altse waren.*

Rens, Ged 32:

Een schrikbare ongehoorde ramp,
Verslimd *door helsche lagen.*

Bedrijvend leest men het ww. bij Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 61: *om de natuere der menschen te verbeteren of* verslimmen. Vondel, Virgil. 47: *dickwils zien wy den tack van den eenen boom, zonder zijnen aert te* verslimmen, *in eenen anderen veranderen*. Vollenhove, in een' brief bij J. de Haes' Leven van G. Brandt, 204: *gewoel van arbeiders in mijn huis, datze pogen te verbeteren, doch eerst* verslimmen *en over hoop werpen*. De Brune, Wetsteen, I 16: *De zonde, die naderhand op de baan is gekomen, en heeft Gods werk niet verergert en* verslimt. Oudaan, Agrippa, 665: *zij* verslimmen (*de dingen*) *met hare leugens*. Huydecoper, Proeve, II. 451: *men zou zonder den zin iets te* verslimmen, *hier kennen lezen* enz. — En wederkeerig, bij Starter, Lusthof, 156:

U selven *niet* verslimt: *maer klimt*
In u verkies nae hoogher als ick bin.

Het frequent. *slimmeren*, in het akenesch dialect *schlemmere*, kwam mij bij onze schrijvers slechts

éénmaal zonder voorzetsel voor; bij Bara, Galteno en Alimene, 40:

— *Ik bid, vergeef die schuld,*
En slimmert *met geen leed mijn vorig ongeduld.*

De gewone uitdrukking is *verslimmeren*, en dan gebruikelijk in dezelfde beteekenissen als het nu verouderde *verslimmen*. Weil. geeft het frequent. alleen als onzijdig op; het komt ook bedrijvend voor, b. v Bilderdijk, Fingal, II. 162: *een verbasterd mengelmoes.. waar zy sedert meer dan een halve Eeuw altijd aan knoeien om het al daaglijks meer en meer te* verslimmeren.

Slinderen[1], zie **Slenderen**.

Slinderen[2]**—Slinden.**

Voor het gewone *verslinden* hebben sommige vlaamsche schrijvers om des rijms wille *verslinderen* gebezigd; Anna Bijns, Refer. III. 200:

Dees duyvels kinderen,
Die in alle Landen Gods Lof verminderen,
Aen de ghewijde vaten hun handen steken,
Die 't als grijpende wolven, al verslinderen.

Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 205:

Want de Doodt t' ontvlieden
Vondt Senacherib te laet
Als sijn kinderen
Hem verslinderen
Daer hy by sijn Afoodt staet.

Benecke heeft een frequent. *slinderen* opgenomen op *Slinden* »schlingen, schlucken"; doch de bet. van »serpere en schlendern," nederl. slenderen of slenteren, die hij er aan toekent, moet het w. daar niet juist geplaatst doen achten; tenzij de ald. geuite gissing waarheid behelze, dat *slinden* (in *verslinden*) tot eerste bet. heeft een langzaam glijden.

Het ww. *slinden* bezigen wij gewoonlijk met het voogvoegsel *ver;* zonder dat leest men het bij Camphuysen, Uytbr. der Psalmen, 222:

Dat geven sy (helaes!
Een al te waerden aes!)
Het rooff-gediert te slinden.

Dez. Stichtel. Rymen, I. 126:

Het tijdelijcke slindt *de Tijdt.*

Focquenbroch, Werken, II. 315:

De geltzucht, die de deugd hier in haar balg gaat slinden.

Slingeren—Slingen.

Kil. heeft beiden in dezelfde bet. Het primit. *slingen*, oudhd. *slingan*, middelhd *slingen*, angels. *slingan*, eng. *to sling*, hoogd. *schlingen*, komt maar bij enkele onzer schrijvers voor. De Brune, Bancketw. H. 296: *daer komen zomtijds wel zenghen, en buyen, die 't vriende-scheepjen wat doen* slinghen. Six van Chandelier, Poësy, 55:

Lag daar een ongeankert schip,
Hy slengh *het aan die houte klip.*

Ald. 481:

Opdat het (schip) niet te barste springh
En zulken schat ten gronde slingh.

Ald. 130:

Ik slongh *den staf, op scherpen steen, zoo swaar.*

En 155:

— *schud dien ongevoelgen rekel,*
En slingh *hem dat hy suisebol langhs boord.*

Bredero heeft hets. ww. in den zin van *slinken*, 't welk met *slingen* nauwe verwantschap heeft (zie Ten Kate, II. 388 en 697), als zijnde eig een slingerend bewegen of kruipen, en alzoo wegkrimpen. maar toch in het angels. door den vorm *slincan* van *slingan*, evenals in 't eng. door *to slink* van *to sling*, onderscheiden is, hoewel hetzelfde eng. bij Halliwell voor 't eerste *to slinge* heeft, in overeenstemming met het hoogd. *schlingen*, dat voor beide beteekenissen geldt; Griane, 30:

Maer als die (oploop) door den tijdt geslinght *is en besaet,*
Sal ick sijn Majesteyt de tijdingh laten weten
Van 't vreed'lijck slissen van mijn seer beroerde staet.

Nevens den vorm *slingen*, die blijkens de aangeh. voorbb. zoowel bedrijvend als onzijdig gebezigd is, heeft men in het middelhd. *slengen*, *slenken*, in 't beijersch *schlengen*, dat volgens de juiste opmerking van Schmeller het factitief of causatief van *slingen* is.

Ons frequent. *slingeren* komt mede in het neders. voor, dat tevens *slenkern* zegt, middelhoogd. *slengern*, *slenkern*, hoogd. *schlenkern*, bij Schröer en Stürenburg *schlingern*, en met anderen frequent vorm *schlängeln*, bij Schambach *slingeln*. Het w. komt zoowel bedrijvend voor; b. v. Stuart, Vad. Hist. III. 67: *Het schriftelijk advies...* slingerde *de vonken van tweedragt over den geheelen Staet.* — als onzijdig; b. v. hets. w. I. 198: *terwijl ook de grootste schepen* slingerden, *als bij hevigen storm.* D. IV. 541: *in het onzekere op eene ongegronde hope... te blijven* slingeren. — De beteekenissen van het w. zie men voorts vermeld bij Weil. die evenwel niet spreekt van de toepassing op het heenslenteren langs de straat; b. v. Krul, Minnesp. I. 121:

Ten vonght geen eerbaer Maeght te slingeren *langs straten.*

Het »niet bijeenhouden (of beter *bijeenblijven*) van zijn goed" als Weil. het noemt, behoort daartoe; dus H. van Halmael, De Gev. Kwaker, III. 25:

— *hy houd' er niet of,*
Dat jou vodden hier en daar leggen en slingren.

Voorts heeft men het w. nog fig. gebezigd voor met verachting werpen; Het Leven van Marcus Aurelius, 117 verso: *als haer fame in dese werelt wel int vier* gheslinghert *soude gheweest hebben vanden boosen tongen.* — En voor in 't lijf slaan, zwelgen; Schermers Poëzy, 404:

— *zy reppen mont en armen,*
En slingeren *zo raauw het lichaam in hun' darmen.*

Waarvoor dan het afgel. *inslingeren* bij denz. a. w. 402:

Daar 't volk, krioelende op het luchtig tafelbet,
By tempelen en op kruiswegen, 't feestbanket
Insling'ren *en den wyn als water 't lyf injagen.*

Vooral was in zwang de afl. *verslingeren*, bij Kil. nog onbekend. De eerste bet. hiervan zal wel zijn: iets door het te laten slingeren of roekeloos behandelen zoek maken, bederven of ontaarden; dus heeft Prudens van Duyse, Vad. Poëzy, II. 193:

De tael blijft tael, en 't land verslingert *niet.*

Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 338:

— *mijn hart,* verslingerd *en verloren*
In de overmaat van 't brandendste gevoel.

en in dien zin heeft ook Stürenburg *verschlingern* voor »verschleudern." Inzonderheid zeide men *verslingeren op iets* of *op iemand* voor verkleven, verzotten, verlieven, waarbij het denkbeeld schijnt te heerschen van »na of door herhaalde wendingen aan eenig voorwerp gehecht raken." De toepassing der spreekwijs is nu meer, dan minder ongunstig. Dus Jonctijs, Toon. der Jal. II. 386: *In deze uitreize...* verslingeren *zijne geneigentheden op het wijf... die hij ook... geweldelik misbruikt.* Rotgans, Poëzy, 360:

D' Echo, die Narcis voor deezen
Teêr beminde in 't eenzaam dal,
En verslingerde *op zyn wezen*
Onder 't jaagen by geval.

Ald. 387:

— *Peleus zinnen,*
Vervrolykt door den drank, verslingren *onder 't minnen*
Op Thetis boezem, daar geen blank ivoor by haalt.

De Schoenlapper Kapiteyn (Amst. 1735), 25 (myn Vader):

Die maar op 't kapiteine kleed
Verslingert *schynt te zyn* —

Apollo's Marsdrager, III. 143:

(*Wyl*) *zy my rys op rys haar lieve lipjes boot,*
Daar al wat leeft in liefde en lust op moet versling'ren.

Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitsp. 187:

Dan zullen keel en vingeren,
Op zang en snaar verslingeren.

Zeeus, Ged. 92:

Een hant die altydt open staet,
Schynt op geschenken te verslingeren.

Tollens, Ged. II. 41:

Moog wien 't lust de lente minnen
En verslingren *op haar pronk.*

Tot de vroeg gestorvene Kornelia Vos zingt Vondel, in zeer goeden zin, Poëzy, II. 61: *'t hemelsch paradijs, Op u* verslingert. — Zonder de beheersching met *op*, heeft Schermer, Poëzy, 176:

— *Narcis, die, zyn gelaat*
Bespieg'lende, verslingert wierdt: —

Men zegt ook, en dan altijd in ongunstigen zin, *zich verslingeren op* of *aan iemand* of *iets;* b. v. Don Quichot, I. 178: *dat een vrouw van haren doen...* sich ging verslingeren *op soo een slechte quant.* Beets, Stichtel. Uren (kl. 8vo), II. 206: *weldra* verslingerde *hy* zich *aan zijne nicht Herodias.* Sautijn Kluit, achter de Handd. der leidsche Maatsch. 1872, bl. 54: *hij..* verslingerde zich *opnieuw aan ettelijke vrouwspersonen.* David, Vaderl. Hist. VI. 448: *dat hy ..* zich verslingerde *aen eene jonkvrouw.* Schenk, Nachtged. I. 174:

De dwaasheid, waar we onszelv' *zoo ijlings aan* verslingeren.

En in dergelijken zin heeft Van der Palm het subst. *verslingering*, Salomo, II 113: *men moet elke dwaze* verslingering *met dien heiligen naam van liefde bestempelen.* D. VI 287: *dwaze* verslingering.

Tot de afleidingen van *slingeren* behoort *beslingeren*, in den zin van omringen of overdekken, bij Bolswert, Duyfk. ende Willem. Pelgrimagie, 64: *Sietse* (t. w. de Verckens) *daer eens in* (t. w. in de vuyligheydt) *wentelen; foey die pryen, hoe zijnse* beslinghert! Valentijn, Werken van Ovid. II. 69: *De riemen wierden door veil* beslingert. — Voorts *doorslingeren;* Focquenbr. Werken, I. 72:

Of dat een bruinvis, scherp van tanden,
My deur zal slingren, *in zyn strot.*

Heenslingeren; Smits, Isr. Baälfeg. 50:

(*Zy*) slingert *zoo veel spys door haren gorgel* heen.

Herslingeren; Vr. Bilderdijk, Poëzy, 165:

Smijt' de oceaan, door storm beroerd,
Zijn baren tot de wolken;
Zie neêr! het eigenste oogenblik
Herslingert *ze in zijn kolken.*

Omslingeren, met den klemtoon op het voorzetsel, in eene fig. bij Weil. niet voorkomende bet.; Feitama, Tooneelp. I. 91:

Maar 't mededogen houd my krachtig weêr te rug.

Dus, omgeslingerd, *heb ik geenen wil tot kiezen.* D. i. omkeeren; voor rondwentelen is het bij Smits, Baälfeg. 26:

o Israëllers, och! wat worden onze zinnen
Thans omgeslingert *op dees holle liefdezee!*

Ontslingeren, d. i. al slingerende ontnemen; Bekker, Bet. Weereld, II. 168: *eer ik... mijne gedachten van die vooroordeelen* ontslingerd *hadde.* Van Walré, Died. en Will. van Holland, 95:

'k Zie reeds de dorre hand des doods, met kille vingeren,
De grafelijke wrong uw matte kruin ontslingeren.

Opslingeren; Smits, Ged. 198:

Nu opgeslingert *tot de wolken*
Daer neergeschokt in diepe kolken.

Toeslingeren; Ten Kate, De Psalmen, 208:

— *Gij* slingert *d' Edomieten*
Uw schoeisel toe, *gelijk een gast den slaven doet.*

Tegen den aard van een afgeleid werkw. komt *slingeren* met de sterke vervoeging voor bij den bekwamen schrijver Valentijn, a. w. I. 14: *Hij* slonger *'t gebeente... over 't veld.* Bl. 144: *Dus gesprooken hebbende,* slonger *de heldin.. den langen hairbos... om 't hooft.* — Ook met voorzetsels; D. I. 13: *dat ik op een braaf Karel* verslonger. Bl. 91: *Mijn broeder...* verslonger sich *met een hoer.* D. II. 87: *Doen* slongerse *den fakkel dikwils* om. Bl. 197: *Hercules* slonger *hem drie vierwerf boven 't hoofd* om.

Bij de door Weil. genoemde samenstellingen voege men *slingerschorten*, bij Valentijn, a. w. III. 61: *dien sleep... waar onder een natte bes met haar bestooven bestevaar quam* slingerschorten. Hoogvliet, Ovid. Feestd. 100:

Waar by een dronke best, met zwieren en met horten,
Met dronken bestevaâr gearmt, kwam slingerschorten.

Als bevattende eene spreekwijs van den slinger ontleend, bij Harrebomée, II. 274, opgeteekend, vermeld ik de volgende plaatsen uit Willinks Amst. Ark. I. 133: *Dit valt ons* in den slinger. En uit Van Effens Holl. Spect. V. 94: *dit viel my recht* in den slinger. D. i. dit liep mij mede.

Slipperen—Slippen.

Slippen komt zoowel in vorm als beteekenis nabij aan *glippen*. Ook aan *sluipen*, hoogd. *schlupfen*, is het verwant; doch aan dit hecht zich, in overeenstemming met den somberder klank, het denkbeeld van eene heimelijke of verborgene handeling. Het nederl. *slippen* beantwoordt aan het eng. *to slip*, in de hoogd. dialecten bij Richey *slippen*, bij Stalder en Von Schmid *schlipfen*. Het angels. *slipan* geldt zoowel voor glippen als voor kruipen. Figuurlijk bezigen wij het w., b. v. Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 26: *is het dan niet beter dat ghy u recht* slippen *laet?* G. Brandt, Veinz. Torq. 28: *myn moet was al aan* 't slippen. Stuart, Vad. Hist. III. 47: *Holland.. liet... eene zoo vergevorderde en zoo allernoodigste vereeniging* slippen. — Anders meer gewoon *ontslippen;* Verv. op Wag. XXII. 247: *Een gevolg, dat het verreziende oog des Koopmans niet* ontslipte. — Ook *wegslippen;* Fokke, Verzam der Werken, VII 183: *terwijl Socrates in een diep discours gewikkeld was,...* slipte *hij* (Philemon) *toch* weg. — En *uitslippen;* Van Lodensteyn, Uytsp. 167:

Waar had die siele...
Niet uyt geslipt, *en dertel meed gespeeld?*

Men vindt *inslippen* voor insluipen; Van 's Gravenweert, De Odyssea, II. 220:

Opdat men onverwijld de haven in *moog'* slippen

Hooft had reeds dezelfde uitdrukking; zie Weil. Wdb.

Het frequent. *slipperen*, waarvan *slibberen* (zie dit w.) een verzachte vorm is, bij Weinhold *schlippern*, is uitglijden; Coornherts Wercken, I. fol. 190: *Sulex dat hare voeten nyet en* slipperen. Fol. 466': *soo en sullen uwe voeten niet* slipperen. Serrure, Vad. Museum, V. 394:

hy zal my leiden op den wech zo effen,
dat ic niet en slippere *hoe zeer dat vlaeght.*

Wtenhove, Hond. Ps. Dav. 40 verso:

Op dat sy sick niet verhueghen
End verhooghen
Over 't slipperen *myns voets.*

Houwaert, De vier Wterste, 24:

Eenen slipperenden *voet, en quaden tant.*

Vondel, Hierus. verw. 25:

Het slibberige rood stroomt langs de marm're trappen,
Dat slipp'ren *rugg'lings ons verdervers licht te voet.*

Dez. Dav. Harpz. 185:

Te zorghlijck slipperden *mijn treden*
Bykans op 't gladde, daer ick tradt.

Met andere toepassing bij denz. Hierus. verw. 17:

— *waer zijt gy*
Die een gevedert hout deê slippren *aen mijn zy'?*

Voor het gewone ontglippen leest men *ontslipperen* in de Levens van Plut. fol. 81: (*Pericles*) *verhinderde dat daer by zijn tijt geen Capiteyn was die zijn sotticheyt... te werck mocht stellen... uytghenomen alleen Tolmides die hem* ontslipperde, *ende tegen sijn wille ginck vechten.* Udemans, Ned. Trag. Com. 31:

Maer als ick uyt u hant dan eens ontslippert *ben.* Vanhier de adj. *slipperachtig* en *slipperig;* het eene eig. voor glad, het andere fig. voor onvast, onzeker; Poirters, Masker van de Werelt, 145: *Laet ons soo verre gaen van de* slipperachtige *plaetse, als het mogelijck is.* Coornhert, Wercken, I. fol. 221: *als of die (wegh) quetselijck, arbeytsaam ende* slipperich *ware.* Fol. 426 verso: *Geen* slipperich *padt, maer een seker wegh trede ick nu inne.* Pers, Bellerophon, 57: *soodanige* slipperige *en ongestadige winsten.* — Het eng. zegt voor dit laatste *slippery,* bij Halliwell *slippy.*

Het subst. *geslipper* is bij Rodenburgh het gewapper van vlaggen, Batavierse, 36:

De vlagghen uwes jaght my trotsten door 't gheslipper.

Meer bekend is *een slippert* voor iets dat mislukt of mist, eng. *a slip;* bij Stürenburg *schlipper, schlippert,* ald. door misgreep of feil verklaard; Julfus, Blyspel (Amst. 1679), 43:

Se loert op 't gelt, dat ik terstont
Nae huys droeg. 't Varken is soo schrander:
Maar dat 's een slippert: *want een ander*
Het nouw het luk, het zy 't verstand.

(K. Zweerts) Den Verl. Grijn bedrogen, 26:

Als hy u gaan laat, en als hy een slippert *vindt*
Aen my, wort gy haast weer zyn grootste vrindt.

Vooral in de uitdrukking *een slippert maken* voor wegglippen, ontslippen; Valentijn, Werken van Ovid. I. 182: *als de man* een slippert maakt. D. III. 52: *om dat op die tijd de winter .. begint* een slippert te maken. Van Effen, Holl. Spect IV. 23: *de middelste zyn kans waarneemende* maakt *onverhoeds* een slippert. Bekker en Deken, Corn Wildschut, I. 286: *dat die stipte kerkgangsters zo veel beter zijn dan anderen die wel eens* een slippert maaken. Fokke, Boertige Reis, I. 82: *ze zaten juist net te souperen en dat gaf hem occasie om* eene slippert te maken. Dez. Verz. der Werken, VII. 182: *Waarop Philemon hem weder antwoordde... en wilde zoo* een slippert maken; *maar Socrates pakte hem bij zijn' mouw.* Van Hovens Leedige Uuren, 95:

Weet meester Fuskus, als 't zyn beurd is, om het woord
Te voeren, heimelyk een slippertje te maaken.

Slobberen[1]—Slobben.

Deze wn. hebben in beteekenis groote overeenkomst met *slabben* en *slabberen,* van welke zij alleen door verwisseling van den wortelklank zijn onderscheiden. Zoo is *slobben* eten of drinken tot zich nemen, in het eng. *to slop,* gulzig drinken; Pers, Urania, 94 (tot den verloren zoon):

Nu 't op is, laes! nu stady bloot ..
En slobt *in 't trog by Verckens draf.*

Het frequent. heeft denz. zin; Lentfrinck, Hoovaardye in Armoede, 32:

Wat slobbert *gy u dik aan erwten met lang nat.*

H. van Halmael, Geveinsde Kwaker, III. 51:

't Is ook tyd voor een kopje Tee,
En als 't ons mag beuren, wy slobbren *meê.*

Bekker en Deken, Brieven, II. 61:

Wel gegoede Burgermenschen
Drinken bykans heel den dag,
Thee of Coffy, met wat suiker;
Zo gy dat geslobber *zag...*
Zag! 't moet zaagt zyn! wel te weten!
Zo gy dan dat slobbren *zaagt,* enz.

Fokke, Verzam. der Werken, IV. 141: *te huis .. waar hij een slokje te veel voor de koude voeten* geslobberd had. D. VIII. 159: *Terwijl was hij al met den kop in de pan en* slobberde *zijn best.* Schotel, Lett. Bijdr. tot de Gesch. van den Tabak, enz. 152: *Anderen wierpen de koffij in het koude water, lieten beide kooken en dronken ze daarna al* slobberende *uit.*

Met voorzetsels aangedaan, heeft men, Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 475:

Ghy pluyst de minste mugh, en slobbert *kemels* in.

Focquenbroch, Werken, I. 513:

— *wyl hy 't eeten* binnen slobbert.

Vooral *opslobberen;* Vondel, Poëzy, II. 224:

Al de Zeeusche Teelingen uit hunne poelen en slooten
Quaemen daer op al quaekende aengeschooten:
En speelden, slobber op *die zoo zuivere voesters.*
O klokspijs, lekkerder dan Engelsche oesters!

Het woord zegt opslorpen, of eig. slobber opdrinken; Berkhey, Nat. Hist. van Holl. VIII. 194: *laten zij de Koe dit (sap)* opslobberen *met zemelen of roggemeel.* Fokke, t. a. p.: *het moes, dat hij zelf alleen* opgeslobberd... had. — Zoo versta ik ook de uitdrukking »*slubber up* a sillibub" (d. i. zekere melkdrank), bij Halliwell voorkomende, doch daar anders begrepen of liever niet begrepen. In het neders. is *slubbern,* bij Schröer *schlubern,* dunne spijs eten of slurpen. Het subst. *slobbertje* is een zoopje of slokje bij H. van Halmael, Krispyn Weezenplaag, 9:

Eerst een klein slobbertje, *by Lodder de weever,*
En dan een pypje, voor de long en de leever.

Slobber is voor *geslobber,* of de daad van *slobberen,* abstr. genomen; De Huybert, De dubbelde Schaking, 27:

Als 't werk gedaan is, zal me ons hart met wyn vermaken:

Zie dat is 't eind en 't slot, geen slobber *onder 't werk.*

Weil. spreekt van »*slobbering* van een kabeljauwskop," en verklaart dat w. door »wat zich laat *slobberen*" Zoo leest men bij Boddaert, Levensgesch en Portefeuille, 42: *Als de slag* (ter zee) *begonnen is, eet ik in geen drie maanden zeevisch, om reden dat hij dan al te vet zal zijn, door de menigvuldige* slobberingen, *die zich dan in zee zullen opdoen.* — Van den afval der visch wordt het w. hier overgebracht op dien der menschenlijken.

De samenst. *slobbermuil* zal hetzelfde aanduiden als *smoddermuil* (zie op *Smodderen*); dus Krook, De Spyt der Verliefden, 31:

Myn zoete slobbermuil, *gy hebt myn hart geraakt.*

Slobberen[2]—Slobben.

Het subst. *slob* vindt men meermalen nevens slijk geplaatst; Hooft, Ned. Hist. fol 232: *Stappende voorts door slyk door* slob, *lieten zy zommighen verdronken, oft versmoort in de modder.* Sprankhuisen, Van Blyschap, Opdr. 4: *Hy quam... door slijck en* slob, *daer de soo van de Spa vloogh.* — Zoo heeft ook Halliwell *slub* voor slijk, en het eng. *sloppy* voor modderig. Vandaar in 't eng. *to slop*, in het water morsen, nederl. *slobben*, door slijk waden; Hooft, Ned. Hist. fol. 370: *met die kostele gewaaden, door dik, door dun, te* slobben.

Latere schrijvers hebben in dezen zin het freq.; Thirsis Minnewit, I. 123:

Mijn Philis gaat terwijl op Strand
Haar blanke voetjes spoelen,
En slobbert *in het ruyzend nat,*
Dat haar tot aan de Middel spat.

Van Zeggelen, Licht en Bruin, 129:

— slobbert *ferm door dik en dun:*
Je bent geen jonge juffers!

Tollens, Laatste Ged. I. 83:

Dat had de bende niet verwacht,
Die slobberde *in 't moeras.*

Van hetzelfde *slob*, slijk, is het ww. *beslobben*; Com. Vet. 111: *Daer traden wy af beslijckt en* beslobt, *om malkanderen wat gemaks te doen, en ons Bolckvangers te droogen.* — Hooft heeft *overslobben* in fig. zin voor overdekken, Ged. fol. 115:

Met spottelijker geest, met zeden zonder bandt,
Met leven reukeloos en ooverslobt *van schandt.*

En het eng. bij Halliwell *to slubber*, besmeren, bezoedelen, en bij Nares door overdekking verduisteren, b. v.:

The evening too begins to slubber *day.*

waarvan ook het subst. *slubber* aldaar voor kleefachtige zelfstandigheid, nederl. *slobber;* Van de Venne, Sinnemal, 18:

't Loopt op jouw deur slick deur slobber.

Dan, hetz. eng. ww. beteekent almede op eene losse en slordige wijze over iets heenloopen, slordig werk doen; neders. *slubbern*, slordig en ruw werk verrichten. Een frequent. in dezen zin is mij bij ons alleen voorgekomen in deze pl. bij Coornhert, Wercken, I. fol. 395: *hoe* slobberde *haer hant inde Taerten ende Pasteyen?* D. i. onhandig en ruw tasten; ook zal er toe behooren het *slobberen* van Kil. slap en wijd zijn, en het neders. *slabbern*, den bek roeren, en daardoor onverstaanbaar rammelen, nederl. *slobberen;* Dietsche Warande, VI 357, als antwoord op de vraag, hoe een jong mensch behoort te spreken: *Niet te seer* overeen slobberende, *maer manierlijck, punctelijck, bescheedelijck, ende wel verstandich.* D. i. door elkander rammelende.

Meer gewoon echter dan het frequent. is in den zin van ruw of morsig werk doen bij ons het prim. *slobben;* Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 27: *ghy die de Vrouwe laet* slobben *als de Meyd* Dez ald. 15: *daer zynder oock die ten dienste van andere moeten sloven en* slobben. Verscheid. Ged. (uitg. door Groebe), I. 33:

Ist niet belachens weert, dat d' arme mensch soo wroet,
En slobt, *en slooft, en sweet, om onnutt' overvloet?*

Vandaar het subst. *slobbe, slobbetje*, bij Weiland »iemand die het morsigste werk in het huishouden verrigt"; bij Meerman *slobben*, Com. Vet. 7: *zijn Naesaeten... settender oock sulcken wijs op, dat sy wel andere* slobbens *tot sulcken werck kregen, als... de Kinderen van de Coninghen, Heeren, Edelen ende Rycke van 't Landt.* — Anders *een slobber;* Verzam. der Werken van Fokke, VII. 57: *Het is toch* een goede slobber *van een jongen.* Dez. De Vrouw is de Baas, I. 215: *dat ze dan liever altijd maar als* slobbetje *t' huis willen blijven... zijne geliefde Vrouw moet geen* slobbetje *zijn.* — Het neders. heeft voor dit subst. *slubberer* en *slubberup*, en het eng. bij Halliwell *slubberer* en *slubberdegullion*, welk laatste Johnson zegt »zonder afleiding" te zijn, doch door Nares eene samenstelling geacht wordt van *slubber* en *gull.* Halliwell intusschen kent ook het subst. *gullion*, een gering mensch, een arme hals.

Slochteren, zie Slokkeren.

Slodderen—Slodden.

Slodderen is bij Kil. slappen, verwelken. De eerste bet. des woords zal wel die zijn van zich slap bewegen, slap of los nederhangen; zoo leest

men bij Oudaan, Roomsche Mogentheid, 134: *de rijkste worden aan het kleed onderkent, niet 't geen* sloddert,... *maar 't geen zoo dicht om 't lijf sluyt, dat het al de ledematen uytdrukt.* Van Bleyswijck, Beschrijving van Delft, II 675: *met veelheyt van wijd omzwevende woorden bedeckt, eenen langen mantel daer om gehangen, herwaerts en derwaerts met listige onnutte redenen* gesloddert. D. i. zich heen en weêr bewogen, los daarheen geredeneerd. Evenzeer fig. is het w. bij Hooft voor wat wij anders uitspatten zouden noemen, Ged. fol. 197:

Hunn' praal weeght over van sloddrende *dartelheên.*

Bij Oudaan, Agrippa, 25, leest men: *hij is ook van de onzen berispt... voor eenen* verslodderden *en geuwenden uitgemaakt* Dat zal zijn: eenen verslensten, verlepten.

Andere vormen van hetz. w. zijn *sludderen* en *sleuteren*, in het drentsch taaleigen bekend, het eerste voor water storten op eene morsende wijze, en het tweede voor morsen; zie Drentsche Volksalm. 1847, bl. 193 en 192. Ook hier is het los bewegen de hoofdzaak in de bet. gelijk mede *flodderen* zoowel loshangen als in of met water morsen aanduidt. Zie ook *Sluijeren.*

Ons *slodderen* komt in vorm zoowel als in bet. overeen met de hoogd. verba *schlottern, schlaudern, schläudern* en *schleudern*, neders. *sluddern, schluddern*, bij Stalder en Schmeller *schludern*, bij Schmeller en Höfer *schlodern*, bij Weinhold *schlöttern, schlettern.* Het middelhoogd. *sloteren* had reeds dez. bet., doch daarbij ook die van klapperen en snappen, en deze laatste is bewaard in *sludern*, bij Dähnert en Richey snappen, babbelen. Andere wijzigingen der bet. zijn die van met slijk bespatten, welke zich voordoet in het eng. *to slotter* bij Halliwell; van op eene slordige wijze eten bij denz. in *to sludder;* van de wasch uitspoelen in *schloddere* bij Müller en Weitz, en *schledern* bij Schmeller.

Den primitiefvorm vindt men in het eng. *to slod*, bij Halliwell door het slijk heenwaden, middelned. *slo-jen*, (Van Vloten) Nederl Proza, 33*: *Sulke makent (kleed) so lanc... dat (het) achter hem* sloyt *in die moudere.* — Fulda, 81, noemt *slotten*, en Adelung *schlauden* als een verouderd woord. Als niet verouderd heeft Weinhold *schlotschen* voor wankelend gaan.

Als wortel heeft Kil *slodde*, een onhandig of lomp mensch, neders. insgelijks *slodde*, bij Von Schmid *schlutt, schlutte.* Het eng. *slud* en *sludge* is bij Halliwell slijk, modder, zoowel als *slodder;* doch *slut* is wederom in 't eng. eene morsige vrouw; *slodder* en *slodderer* bij Kil. en *schlodder* in het akensch een slordig mensch, en *schlottung* in het silezisch een liederlijk rondloopen. Als verdere afleidingen heeft men bij Halliwell *slutty, sluttish*, beiden voor slijkerig, en *slottish*, slordig, waarvan de eng. subst. *sluttery, sluttishness*, morsigheid Het neders. *slodderig, sludderig*, zwitsersch *schluderig*, komt ook bij ons voor, alschoon Kil het niet kende; Den Nederd. Helicon, 199: *Liedekens... die meest* slodderigh *van Bacchus ende Venus verhalen.* — Hiertoe behoort *sloddervos;* De Denker, X. 341: *Om... zelf voor geen* sloddervos *te boek te staan.* — Van Beverwijck, Wtnementheyt des Vrouw. Gesl. 638: *Virginius... bracht sijn dochter in oude kleederen, selfs* slodderig *toegemaeckt sijnde, op de plaets.* — Door verplaatsing der *r* zeggen wij daarvoor *slordig*, in de volksuitspraak *slorzig*, welke vorm echter voorheen in de schrijftaal niet ontbrak; Hofferus, Poem. Voorr.:

Een ander is te slecht, end slorzigh *ongedaen.*

E. Bekker, Nut der Vooroord. 68: Slorzige, *verwarde, verwaarloosde boedels.* Dezelfde, Adele en Theodoor, I. 91: *een laag en* slorzig *zelfbelang.* Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. IV. 18: *het* slorsig *Schrift.* Cabeljau, Treurbriev. van Ovid. 127:

Ik zal, zoo veel ik kan, met slorsicheyd *verzellen*
Uw moeyte, en treurig zijn dees gantschen oorlogstijd.

Jonctijs, Toon. der Jal. II. 140: Slorzigheid, *zeit ons spreekwoord, is geen heiligheid.* — Een andere vorm voor het adj. is bij Kil. *sloorig* en vandaar heeft Coornhert een ww. *verslorgen* gesmeed voor veronachtzamen, Odyssea, II. 173:

Int hovenieren soet, 't is over al besorcht...
dan, nemet my ten besten, daer blijft noch wat verslorcht,
dat zijt ghy selfs, goet Man —

Bredero heeft een subst. *slort*, Jerolimo, 24:

Ey siet eens watten slort *heb ick hier veur mijn buyck,*
Ick spu dat icket sie, 't is vol stoppen en lappen.

't welk Oudemans verklaart door »todde, vodde, vuile lap." Dit w. komt mij voor, van *slodder* te komen.

De samenstelling *sloddervos* bij Weil. vermeld, leest men bij Lulofs, Louise, 104: *Hoe* slordig *hangt uw halsdoek! Foei schaam u wat,* sloddervos! — Het verband toont de bet. duidelijk.

Gelijkbeteekenend met *verslodderen* is *verslorden*, dat Coornhert heeft, Wercken, I. fol. 247: *t' gewonnen te verloeijen*, verslorden *ende verteren.* Lager: *ghy* verslort *het ghewonnen al wakende.*

Sloeijeren, zie **Sluijeren.**

Sloesteren—Sloezen.

Het hier aangenomen *sloezen* is eig. *ontsloezen*, d. i. van de *sloes* ontdoen. Dit *sloes* zou de nederl. vorm zijn van het platduitsche *slüse*, bij Dähnert hulse, schaal, omkleedsel van zekere vruchten, als noten, boonen enz., in het neders. *slu*, *sluwe*, bij Schambach *slüe*, in het pruisisch bij Bock *sluwe* en *schlaube*. Van dit *slu* of *slüe* heeft Schambach het ww. *afslüen*, van de schaal ontdoen, 't welk dus aan *sloezen* of *ontsloezen* beantwoordt.

Kil. heeft als subst. *sloester*, en met letterwisseling *snoester*, welke beide vormen bij onze schrijvers voorkomen. Anna Bijns, Refereynen, III. 74:

Naer de suer sloestere *volght de soete keerne.*

Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 89:

Oft ghelijck men de bitter sloesteren
Met suycker confijt —

Ald. lager:

Onder de bitter sloester, *leyt de zoete keerne.*

Van Rusting, Ovidius, 113:

— *wie 't gat uytkykt, als een schiltpad uyt sijn* sloester.

Antw. Spelen van Sinne, 536:

Die snoestre *is af, die soete not nu craeckt.*

Ogier, De Seven Hooftsonden, 86:

— *Gores, gy valt heel uyt u* snoesteren,
Gy siet soo mager, soo vies, hoe comet? —

Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 11: *Het Koorn doetse* (d. i. de natuur) *schuylen in het kaff, de Kastanien in steeckelige* snoesters.

Vandaar het frequent. *sloesteren* en *snoesteren*, bij Kil. van den bolster ontdoen. Bij onze schrijvers kwam mij dit ww. nog niet voor; doch volgens mijn Archief, II. 186, is *snoesteren* in Zeeland nog in dez. bet. in zwang.

Boven vermeldde ik het pruisische *schlaube* als eensbeteekenend met *sluwe*. Tiling merkt te recht op, dat het nederl. daarvoor *sloof* zegt, 't welk Kil. voor bedeksel kent, en waarvan ook bij hem en in den delfschen Bijbel *oversloof* voor praeputium; zie *Slooveren* en Weil. i. v.

Slofferen—Sloffen.

Het frequent. dat bij De Bo *slafferen* luidt, heeft Van de Venne, Belacchende Werelt, 173:

Elck sijn Regh eens om-gewendt,
En sijn weeghjen heen gesloffert,
By dàt moey en soet gejoffert.

Wij zeggen *heensloffen* van op eene sloffende, sleepende, d. i. trage, wijze voortgaan. Het subst. *slof* is bekend als de naam van een oud of gebrekkig schoeisel, waarop men niet goed voortkan, eng. *slip shoe*, angels. *slebe-scoh*, nederl. *sloftoffel*, in fig. zin van eene vrouw gezegd; Jan Zoet, De Adel. Huisvader, 90: *Wanneer... de vrouw een morssebel*, slof-toffel, *en sleeplenden is.* — Ook zegt men: de *slof* is er in, van iets, waarmede men *sloft*, of dat men *versloft*, d. i. achteloos behandelt. Bij Ampzing is *slof* zooveel als sleur, aangenomen handelwijze, Bibels Tresoor, 297:

So hy den kindschen slof *der Joon heeft doorgestreken.*

En hiertoe kan behooren de bet. van zangdeun, die ik aantref bij Van Zeggelen, De Valkenv. 36:

— *mogt er soms een pauze zijn*
Dan klonk het dra van meet af aan:
Een lapper zou uit lappen gaan!
Of: 's avonds in den maneschijn!
En 'k weet niet wat al slofjes *meer.*

Zie ook het Wdb. des Inst. op Hooft. Als adj. is *slof*, gelijk *sluf* in 't neders., nalatig, achteloos; dus Jonctijs, De Pijnbank (1651), 208: *die vrijheyd te laten, om zoo* slof *en onachtzaam te konnen behandelen de zaak der betijgde.* De Denker, III. 144: *wie kyft niet als de huysbedienden* slof *zyn?* Fokke, Verzam. van Spreekw. 220: *denk je dan, dat ik zoo* slof *zou wezen van daar niet voor te zorgen?* — En de wwn. *sloffen* en *versloffen*, verzuimen, achteloos zijn of behandelen; Focquenbroch, Werken, I. 301:

Terwyl ik slof *om met deze assche weg te spoeden.*

Coornhert, Wercken, I. fol. 236 verso: *Dit dwinght heur dan der Ghemeenten saken nyet te* versloffen, *op dat sulcke heure* slofheyt *den volcke tot meuterije.. gheen oorsake en soude gheven.* De Denker, II. 279: *indien hy...* verslofte *op zyn gedrag, en oeffeningen te letten.* Discoursen van Machiavel, 49: *boven alle dinghen dencken op de religie, dat zy niet en vergae, ende metter tijdt* versloft *worde.* — Zie nopens deze wn. wijders mijne Latere Verscheid. 352, en Epkema op G. Japicx, 427.

Slokkeren—Slokken.

Dit prim. is één met *slakken*, bij Schmeller *schlacken*, eng. *to slack* en *to slake*, angels. *sleacian*, d. i. slap zijn of worden, verslappen, en vandaar vertragen, nalatig zijn, veronachtzamen. De wortel des werkwoords is *slak*, bij Kil. slap, neders. *slakk*, eng. *slack*, bij Outzen *slock*, *slâck*, slap, nedergeslagen, moedeloos; bij Stürenburg *schlokk*, slap, mat, achteloos; bij Laurman *slok*, slof. Men ontmoet het adj. *slak* bij Van Mander. Gulden Harpe, 8:

Maer Joseph sprack.
Op, jaechtse naer; aldus den ghenen
Niet en viel slack.

En later bij Ypeij, zie de pll. aangehaald in mijn Taalk. Mag. III. 52. Het w. leeft nog in verschillende dialecten onzes lands, zie Hoeufft, Bred. Taaleigen i. v.

Hiervan is *slokker*, *schlokker*, *schlokkert* en *schlucker*, bij Strodtmann, Schröer, Stürenburg en Schmidt een onachtzaam, dom en goed, ook een treurig of neêrslachtig mensch. Weil. leidt dit w. dat ook bij ons voorkomt, verkeerdelijk af van *slokken*, inzwelgen, omdat (wel te weten!) een *slokker* of schuimlooper »doorgaans een zeer geduldig en lijdzaam mensch zijn" zoude. Dus leest men bij Alewijn, De puiterveensche Helleveeg, 15:

Wat droes, jy hebt gelyk, maar laat die slokkers *loopen.*

Langendijk, Ged. I. 437:

Doch Bachusneef, die al zyn leeven
Een goede slokker *is geweest.*

En D. II. 109:

Wel suikerdoosje, wel myn slokkertje...
Wat heb ik jou 'ezogt, eer ik jou heb 'evongden!

Vooral met de *t* versterkt; Alewijn, a. w. 34: *Swaantje, laat hem gaan, die* slokkert. J. Soets Jochem Jool, 9: de slockerd *was vernoeghd.* Alewijn, De bedrooge Woekeraar, 61: *Ik zou* die goeije Slokkert *met de tytel van Joachim Goedbloed vereeren.* Don Quichot, II. 391: *den meesten* slockert, *en grootsten botmuyl van de werelt.* Bekker en Deken, Brieven, I. 199: *Bram*, een goede slokkert, *krygt deernis met Frans.* — De uitgang nog verzwaard tot *aart;* Dietsche Warande, I. 22: *vuyl onwetende* slockaert. — Ook *slakkaard* komt voor; De Brune, Banketw. I. 214: *Men vind ouders zo zacht als boter en* slack van aerd... *Zulke* slackaerds *en doen niet min noch beter.*

Van *slakken* of *slokken* is in het vlaamsch *slokkeren*, ook *slokeren*, voor los of slap hangen, slodderen, verslensen; zie Schuermans en De Bo. Daarmede komt overeen *schlokern*, bij Fulda (Idiotikensamml.) leuteren, slap zijn; *slakkern*, *slukkern*, bij Tiling wankelen; *schluckern*, *schlockern*, bij Schmidt heen en weêr gaan, wankelen, en het eng. *to slacken*, verslappen, vertragen. Met versterkte uitspraak heeft men in het overijselsch dialect de frequent. ww. *slochteren*, *verslochteren*, *verslucht-teren*, voor »verslonsen, verslodderen, veronachtzamen, verwaarloozen; benevens het adj. *slochterig*, *sluchterig*, dat tevens drentsch is; zie De Taalgids, III. 153.

Slommeren[1]—Slommen.

De wortel van deze ww. komt mij voor te liggen in *slom*, bij Kil. hetzelfde als *slim*, scheef, verdraaid, krom; nevens welk laatste w. het adj. vroeger bij ons zeer gewoon was; Statenbijbel, Jes. 27, vs. 1: *de* kromme, slomme *slange.* Van de Venne, Wijsmal, 35:

Noch beter is 't een lap en stick,
Dan rou, krom-slom, *en sonder schick.*

Dez. Belacchende Werelt, 24:

Datje bent te boers, te dom,
Taai, of stram, of slom, *of* krom.

Ald. 45:

Krom-slom *was hy, doch rechtvaardigh.*

Hondius, Moufeschans, 433:

(*Rieten*) *die haer wenden om en om,*
Lancx de boomen, ende schieten
Hare rancken crom en slom.

Sluyter, Eyb. Sanglust, 57:

De kromme, slomme *Leviathan,*
Die nu en nimmer is te gang.

Nog nagevolgd door Da Costa, Hesper. 79: *die* kromme slomme *slang.* — Zie wijders mijne Lat. Verscheid. 352. Dat *slim* in het nederl. dezelfde beteekenis heeft, toonde ik op *Slimmeren.* Een paar voorbb. derhalve hier slechts uit Vondel, Toonneel des Menschel. Levens. Inhoudt:

Langhs eenen engen padt, met gladde en slimme *trappen.*

De Gebroeders, 58:

— de grens van Efraim,
Die van den stroom naer zee zoo slangwijs kruipt en slim.

Schmeller heeft als adj. in gelijken zin *schlemm*, *schlemmig*, en als adverb. *schlems;* Outzen *slom;* Frisch *schliem*, *schläm;* het deensch *slem;* en het middelned. *slimp*, *slim.*

Als ww. van dit adj. afgeleid, en dat bij ons als primitiefvorm *slommen* zou luiden, heeft Stalder *sich schlemmen*, scheef loopen, in eene verkeerde richting zijn. In het deensch is *slemme* eene deur niet geheel open, en dus scheef of schuins zetten. *Umbschlemmen* is bij Schmeller (iemand) pijnigen of kwellen, eig. draaijen of wringen. Het subst *slommer* is draaijing, woeling, verwarring; Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 1: *die menschen en zyn geensins te prijsen, dewelcke haer selven inden woel en* slommer *van aerdsche dinghen soo diep inwickelen.* Willink, Lusthof, 176:

ô Mensch, die in uw aardschen slommer,
Bouwt veel kasteelen in de lugt

De Denker, XII. 159: den slommer *van het huis-*

gezin. — Waarvan het adj. *slommerig*, woelig, bij Bogaers, Gez. Dichtw. II. 334:

— *hun, wier daad of woord*
Ons dus in 't slom'rig *leven schoort,*
En uit dat daagsch gewoel
Verheft tot hooger doel.

Anders ook *beslommer;* Huis. Bakker, Poëzy, I. 110:

Niet dat ik u vergeet in 't woelziek aerdsch beslommer.

Ald. 132:

Leevenszorgen, huisbeslommer,
Alles zaligt ons gemoed.

Iemand *beslommeren* is hem kwellen, hem op eene meer of min hinderlijke wijze bezighouden; Huygens, Korenbl. I. 89

Heel Vlack-Italien beslommert *Vrouw en Man...*
Om 't ydel altijd-nieuw van ons' versierde zoomen.

Hooft, Ged. fol. 55:

De harder, als hy dwaalt met reukelooze beenen,
Beslommert *zich en 't vee in grondelooze veenen.*

Bilderdijk, in zijne uitgave, III. 49, meent dat hier *beslommeren* met *beslobberen* verward is; doch de Dichter bedoelt, dat de herder en zijn vee *verward* of *belemmerd raken* in den kleigrond. — H. van Halmael, Overdaad en Gierigheid, 79:

Gy zult met dit getalm u zelven meer beslomm'ren
Als gy wel denkt. —

D. i. kwellen, in verlegenheid brengen. Hoffham, Proeve eener Theorie d Ned. Poëzy, 31: *lieden, welken geduurige zorgen of bezigheden* beslommeren. H. van Halmael, Zedem. en Kantoorkn. 19:

Myn verstand wil zich met geen vodden beslommeren

Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofd. 41:

Yemand die niet is beslommert
Met dat klevend vuyle stof.

D. i. belemmerd of (wil men liever) bezoedeld. — *Omslommeren* bezigt De Harduyn van het omwarren van een net, Goddel. Wenschen, 96:

Staende daermé nu bekommert,
Eene nett' dit al omslommert,
En een ieghelijck terstondt...
Hem in die verwerrent vondt.

Het tegendeel van *beslommerd* en *omslommerd* drukt Vondel uit door *onbeslommerd*, Poëzy, I. 525:

— onbeslommert,
Vry van huiszorge, aerdschen last.

Bogaert, Ged, 380:

Als 's lants Adel onbeslommert
Streeft in koetzen langs de straat.

Fokke. Verzam. der Werken, IV. 208: *dat* onbeslommerde *leven beviel hem zoo wel, dat hij maar in het geheel geen' zin meer had, om tot zijne vorige staatsbezigheden terug te keeren.* — Kehrein heeft *schlummern* voor sluikhandel drijven, en vergelijkt daarmede ons *slommeren*, verwarren. Wellicht heeft men eerder te denken aan de bet. van niet rechtuit, maar langs een krommen weg gaan.

Slommeren², zie Sluimeren.

Slooveren—Slooven.

Beide wwn., ook *sleuveren*, *sleuven*, heeft De Bo. Het prim. dat Weil. mede heeft, is de mouwen of andere bekleeding omstroopen of opschorten; doch zoowel dit als het frequent. is bij De Bo het nederhangen of afzakken van zoodanig kleedingstuk. De broek of de kousen *slooven* of *slooveren* langs de beenen In den laatsten zin heeft ook Berkhey het ww. Nat. Hist. van Holland, VIII. 42: *als de muil of bovenlip (der koe) buitengewoon lang is, en over de onderlip, als een snuit, overhangt en slap is en dus als* sloverende, *sleepende bewogen wordt.* — Deze, zeker niet aan onduidelijkheid lijdende omschrijving, dient ter verklaring van het gebrek bij het genoemde dier, door den naam van *sloovermuil* aangeduid. Afleidingen zijn bij De Bo *opslooven*, *opslooveren*. Voorts bij denz. *afslooven*, 't welk men leest bij Van der Cruycen, Spreekw. van Sal. 25:

Slooft *alle dingen* af, *dat u belemmert maeckt.*

Ald. 60:

Sy slooft *haer driften* af, *en al haer ander tochten.*

D. i. legt af.

Het ww. *overslooven* is overhangen, overkleeden· Den Nederd. Helicon. 114:

Haer schenen aerdigh zijn met beuskens overslooft.

Vandaar bij Kil. *oversloof*, praeputium; delfsche Bijbel, Exod. 4, vs. 25: *sephora nam haestelic enen alte scarpen steen, ende si besneet haer zoons* oversloef. Deuteron. 10, vs. 16: *besnidet* dat oversloef *uwer herten* 1 Sam 18, vs. 25: *Die coninc en heeft gheen noot van bruutghiften, sonder allene van hondert philistijm* die overslove *van hare manlicheyt.* En vs. 27: *ende hi brachte haer* overslòven. — Het *sloof* als overhangend vrouwengewaad is nog bekend. De benaming ging op de vrouw over: Rodenburgh, Wraeckg Treursp. 2:

Zo schielijck is zijn lust, een yeder hem behaeght,
Ja na de vuylste sloof *hy aldermeest na grseght.*

De Denker, VIII. 42: *Zyn 'er* slooven, *die niet weeten, hoe zy eene lyst van vuil linnen zullen maken?* — Van *slooven* is te onderscheiden *sloven* voor werken, afmattend werken; Roemer Visschers Sinnepoppen, 56: *in onse ouderdom, nae*

datter soo langhe ghesloofd, *ghejaecht ende gheronnen is.* Bilderdijk, Leydens Ramp, Voorz. 1:

Genoeg gekneusd door tegenspoeden,
Genoeg voor recht, voor eer gesloofd!

dat, ongewoon, bedrijvend voorkomt bij Cabeljau, Treurbrieven van Ovidius, 4: *zoo is zijn schip met zoo gestadige buyen ende zeestormen* gesloofd. — Hier is bedoeld *afgesloofd*, van *afsloven*, dat breedvoerig is behandeld in het Wdb. der Ned. Taal, waar echter nog de opmerking ontbreekt, dat het ww. in bedrijvende bet. ook gezegd wordt met een persoon tot voorwerp; De Discoursen van Machiavel, 419: *indien hy* sijn Volck *niet te vergeefs* afslooft. — 'k Voeg er nog bij, dat de afl. *slovernij* voorkomt bij Six van Chandelier, Poësy, 225.

Sludderen, zie Slodderen.

Sluijeren—Slooijen.

Kil. kent alleen het frequent. *versluijeren*, dat hij verklaart door verslensen; doch bij onze schrijvers vindt men het ww. zonder voorvoegsel; De Brune, Bancketw. I. 275: *Dan en dient men niet te* sluyeren *of te sluymeren, noch den huyden in een morgen veranderen.* De Harduyn, Goddel Wenschen, 365: *Waer toe dan soo langhe* ghesluyert, *van dese ydele.. hopen ons quijt te maecken.* Ald. 485: *op dat een ieder aenghelockt wordende door de ruste... als in een schoonen wegh niet en soude blijven* sluyeren — Wij zouden hier *sleuren* zeggen, dat van *sluijeren* gevormd kan zijn, anders *slenteren* of een w. van dergelijke beteekenis. En het schijnt wel, dat iets dergelijks wordt bedoeld door *sluweren*, 't welk almede met *sluijeren* één w. kan zijn; Despars, Cron. van Vlaend. II. 154: *zyne broeders... die welcke vry niet* sluwerden, *maer verboden* enz. D. IV. 375: *zo en wilden zy niet langher* sluweren *van voorder in de zake te procederene.* — Het vlaamsch bij Schuermans heeft voor *sluijeren* in den gem. zin ook *sluren*. Het vermelde *versluijeren*, d. i. verslensen, slap worden, treft men aan bij Houwaert, De vier Wterste, 32:

Laet ons ons-selven met roosen croonen,
Eer dat sy versluyeren *op de struycken.*

En in het dialect van Maastricht luidt dit *versloeijeren;* zie mijn Archief, III. 388. Ten Kate bezigt dit w. in een anderen zin, Dichtw. V. 252:

Versluier *mij de wentelende baren.*

Ald. 27, *oversluijeren:*

Schuil in de wolken weg, en oversluier *de oogen!*

D. i. bedek als met een sluijer, en alzoo denominatief. D. VI. 85:

't Verdikkende zwerk oversluiert *de zon.*

Gelijk wij *modderen* nevens *muijeren* hebben in dez bet., is *sluijeren* in afkomst en zin één met *slodderen* (zie dit w.), en het daar vermelde prim. *slodden* met *slooijen* Dit laatste komt bij de middelned. schrijvers meermalen voor; dus de Lancelot, B. III. vs. 12513:

Wie dat dien mantel dreecht
Ende die dan loser minne pleecht,
Hi ontcramp hem in allen sinne;
Ende die getrouwe es an di minne,
Hi sloide *hem toter eerden daer*

D. i. hij (t. w. de mantel, die bij de ontrouwe minnares aan alle kanten inkromp) *hing* bij de trouwe minnares op de aarde *neder.* Dus lager, vs. 12522:

Maer ene joncfrouwe die daer was,
Hare sloidi *op deerde, sijt seker das.*

Van Velthem, fol. 188:

Dese halsberch was groet, ende stranc.
Ende swer, ende harde lanc;
En was niemen in 't lant Here
Hine sloyde *hem .ij. voete oft mere.*

Le Long zegt: slingerde; beter misschien: sleepte achterna. Serrure, Vaderl Mus. III. 275:

die sterc (l. *stert*) *es vuel, hets sine maniere.*
hi sloyt *dor menege dinc ondiere.*

Der Leken Spieghel, II. 356:

(*Men*) *dede hem so vele onghevals,*
Dalmen vander morghenstonde
Sloyde *toten avonde,*
Ende in enen kerker leide dan.

D. i. sleurde. In hetz. werk, ald 53, vindt men het subst. *sloye*, voor (zooals prof. De Vries het verklaart) »de slip of strook, die van achteren bij wijze van vleugel of waaijer uitstak aan het hoofdhulsel der vrouwen":

Ghelijc dat hem vrouwen poyen (d. i. versieren)
Met hoornen ende met sloyen.

Zoo mede Blommaerts Oudvl. Ged. I. 83:

Hoet u ooc van hen allenc,
Die legghen haer goet ane diere stene,
Ane diere striketten, ende ane langen sloien.

Serrure, Vad. Mus a. p.:

God beclaecht hem, onse lieve Here,
over dese sloye, *diemen treet sere,*
ende over dese varuwen diere.

Waarvan de samenstelling in M. G. Tengnagels Aemsterd. Lindebl. 49:

Maer de slooipoot *nam 'er klomp,*
En ze kloude hem te bijster

Eene *slooi* is eig. iets dat neêrhangt en zich flodderende beweegt. Vandaar heeft ook, zooals Adelung zeer goed inzag, onze *sluijer* den naam, die bij Benecke *sloir, sloyir, slojir, slojer, slogir, slo-*

ger enz. heet, in 't hoogd. *schleier*, neders. *slijer*, *sligger* enz.

Het genoemde *slooi* werd evenals *slodde* fig. toegepast op eene onhandige slordige vrouw; Bredero, Boert Liedboeck, 5:

Maer Miewes en Trijntje, die soete slechte sloy,
Die liepen met menkander uytten huys in 't Hoy.

Krul, Pamp. Wereld, I. 6:

En zie! een vuyle sloy *wil strax een jufvrouw werden.*

Meer gewoon echter was *sloor;* Blommaert, Oudvl. Ged II. 72:

Sin moeder was na minen wane
Ene wule (*vule*) slore.

Antw. Spelen van Sinne, 475:

Segt, arm sloore, *wat is u tijdinghe?*

Ald. 571:

Goy neen, sloorken, *dat sou my mishaghen.*

En 589:

Waert dat ick begost had om luten verdooren
Mijn Jonckheyt van die lichtveerdighe slooren

Vlissings Redens-Lusthof, 26:

Een sloor, *een kindermeyt, een soet en sacht gesouten.*

Van der Cruycen, Spreeckw. van Sal. 8:

Sy dan tot dese duyf, die noch geen quaet en kende:
Sa sloor, *je komt met ons, en weest van onse bende*

Bl. 699:

Hy laet hem van een sloor *in slaep soodanigh wieghen* enz.

Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 33:

Ghelijck nu vrijen veel onverstandighe slooren.

Ald. 327:

De slooren *die de mans dus arnhalen en vleyen.*

Schimp- en Hekeld. (Hoorn, 1718), 40:

Zoo is een goede (*vrouw*), *door de bank,* een sloor, *en slet:*
Een agtelooze, die de huiszorg zal vergeten.

Jonctijs, Toon. der Jal. II. 680: *zoo ellendig, zoo vuil* een sloir... *die een paar overspeelders genoegde.* — De twee laatst aangeh. pll. doen den overgang zien van de bet. van slordig tot die van ontuchtig. Zie wijders mijne Proeve o. d. invl. van Bilderdijks Dichtw. 150. Dat volgens Bild. op de daar aangew. pl. de uitdr. *eene arme sloor* »eene zeer late verbastering van *eene arme sloof*" zou zijn, wordt door het bovenstaande voorbeeld uit de Antw. Spelen van Sinne wedersproken. 't Is altijd hetzelfde woord: alleen de toepassing er van verschilt. *Slooi* of *sloor* is wat slap hangt en achterna sleept, en vandaar evenals *slet*, *slodde*, *lap* enz. gezegd van iemand die slordig is in zijne kleederen, manieren en zeden.

Van *sloor* had men met een uitgang *sloerie* in dez. bet.; Baardt, Deugdenspoor, 26:

Hoe menichmael heb ick mijn Peet,
Dat d' arme Sloery *niet en weet,*
Haer Sondaegs Buydel uyt-geluyst.

H. van Halmael, Crispyn en Crispiaan, 29:

Ben je daar halve sloery, *of heele zottin.*

Dez. De Geveinsde Kwaker, III. 20:

Loop in huis, vuile sloerie, *jy hebt hier gedaan.*

Immerzeel, Voor Opgeruimden, 11:

— *zoo de lust het hartje had bekropen,*
Den naam van maagd in sloerie *te verdoopen.*

Nomsz heeft *sloerelje;* Vrindschap en Liefde tegen de Mode, 174:

Ik zag toch gaerne welk een vrouw
Mijn goed éens met u deelen zou;
Maar 't moest met geen sloerelje *wezen.*

Men vormde verschillende samenstellingen; Jonctijs, Venus, 92: *een walchlijk dier, en vuyle* sloeryslet. Wolff, Mengelpoëzy, II. 45:

Geurt kladdebutter is een slons, en sloeriebel.

Bekker en Deken, Willem Leevend, II. 73: *'t Was slegt* sloerie-goed (t. w. de Hernhutters). — Bij Kehrein is *schluri, schlori,* iemand die in gang of kleeding achteloos is. Van dit subst. is ons ww. *versloriën* voor verslodderen, bij Bredero gebruikt; zie Oudemans Wdb. en er komt ook mede overeen het eng. ww. *to slurry,* bij Halliwell iets op eene slappe of flauwe wijze verrichten, en ook bemorsen, bezoedelen. In de laatste bet. zegt het gewone eng. *to slur.* Bij Stürenburg is *schlurren* sleepend gaan, en daarmede komt ons *sloeren* veelszins overeen. Dat beteekent loopen, gaan, doch met het bijdenkbeeld van achteloosheid of onverschilligheid; Westerbaen, Ged. II. 193:

Maer als hy merckt dat ghy daer wel in zijt te vreen,
Sal hy 't versloffen en so laeten sloeren heen.

Hans Zingzang (Amst. 1724), 5:

Want als het een weinigje wil by de weg heen sloeren,
Zoo zie ik op geen duit. —

Camphuysen, Uytbr. der Pss. 13:

Om met de Werelt heen *te* sloeren.

Coster, Iphig. 54:

— *dus laat het soetlijck* sloeren
Tot beter tijdt en stondt. —

Bredero, Angeniet, 7:

— *'t is by ons wel dickwils aangeleyt,*
Maar hieldent altoos op met slepen en met sloeren.

Zie ook Oudemans Wdb. op Bredero, waar echter een tweederlei *sloeren* niet had behoeven aangenomen te worden. In de uitdr. het kan of mag

niet *sloeren*, beteekent dit ww. niet »passen of welstaan," maar eenvoudig loopen of gaan, doorgaan of passeeren; wij zeggen in dien zin: het kan er niet *door*. Zoo leest men bij Van de Venne, 76;

Kan het sloere, *datme raadt*
Watmen selfs oock noyt verstaat?

Dat onze wwn. *sleuren* en *slieren* van *sloeren* alleen in klank verschillen, en daarom ook in de hoofdbeteekenis overeenkomen, valt in het oog. Is aan *sloeren* het denkbeeld verbonden van slordigheid of achteloosheid: *sleuren* duidt een sleepende en éénvormige, en *slieren* eene slingerende beweging aan. Eigenaardig bezigde Oudaan het laatste, Uytbr. over Job, 42:

Zoo lang niet dat ik weer, als 't uyt de mond wil slieren,
Mijn speeksel binneslik.

Ieder gevoelt, dat van de speekseldraden het w. *sleuren* hoogst ongepast zou geweest zijn, en niet minder duidelijk beseft men het onderscheid tusschen de zeggingen: *een slier nemen* en *den sleur volgen*. Tot dit laatste behoort *sleurig*, dat onze Woordenboeken niet kennen, doch 't welk mij voorkwam in het Vervolg op Wagenaar, XII. 178: *Dit was, zints Jaaren herwaards*, sleurig *toegegaan*. En D. XIII. 67: *Wat 'er ook veelal zyn moge van het* sleurige *in soortgelyke betuigingen*. — Men kan dit w. omschrijven door »volgens den sleur of de gewoonte"; in het neders. is *slürig*, *schlurig*, nalatig, achteloos, en dus meer nabij aan *slordig*, waarmede het etymologisch één is. — Van *sleurig* hebben wij *sleurigheid;* De Denker, V. 335: *onverantwoordelijke* sleurigheid! *schande voor den Godsdienst!*

Sluimeren—Sluimen.

Van de sisletter ontdaan, heeft men *luimen*, *luimeren*, in gelijke bet.; zie dit art.

De wortel *sluim*, in het angels. *sluma*, komt als zelfst. nw. een enkele maal voor; Camphuysen, Uytbr. der Pss. 221:

Maer als een Heldt, die, sterck van wijn bevangen,
Sijns selfs vergeet en 'thooft ten sluym *laet hanghen.*

Udemans, Verkeerde Werelt, 193:

Siet hoe de Satan self komt onse wiege roeren,
Om ons door soo een sluym *van onsen God te voeren*

Gysbert Japicx heeft daarvoor *slom*, Rijml. I. 144:

Dy schil ijn 't schaed fornachtje
Fenne' Hoeder dy fen slom *naet wit.*

Het ww. *sluimen*, middelhd. *slummen*, in den duitschen tongval bij Hoefer *slommen*, Denkm. II. 44:

Ik wil it mank de luede bringen,
Wil slommen *singen unde springen!*

Ald. 45:

— slommen *dâr went an den morgen*
Unde lâten ênen hunt sorgen.

eng. bij Halliwell *to sloum*, is thans bij ons verouderd, doch komt bij vroegere schrijvers, zoowel als bij Kil. voor; Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 233: *als ghy meynt dat sy slaept, dan en* sluympt *sy maer*. Antw. Spelen van Sinne, 260:

Adiu, nichte, ick laet u op tcussen kuymen,
Ick sal hier achter de gordijnen sluymen.

Vlaerd. Redenrijckb. 360:

Hoe dickwils (als d' gemeent sacht-rustich lach op pluymen)
Heb ick noch half gekleet onrustich leggen sluymen!

Spieghel, Hertsp. 60:

By veel, ist weelde-lust, vrouweren, sluymen, *duymen.*

Vlaming verklaart dit door »sluimeren." Beaumont, Ged. (uitg. door Tideman), 179:

Gaet elck een uen sijn werck met vlijt,
't Welck hy met slaepen en met sluymen
Onachtsaem anders sou versuymen.

Six van Chandelier, Poësy, 309:

— *placht ik hier niet te* sluimen
In dit vertrek —

Pers, Bellerophon, 100:

Op 't verhemelt bedd' te sluymen,
Hoe verweent en oock hoe sacht,
't Ware leven dit veracht.

Coornhert, Wercken, I. fol. 503 verso:

Maer die hier weeldich pronct en sluymt,
Verlaat zijn broer in node,
En die der gh'naden tijd versuymt,
Wert oock versuymt van Gode.

D. i. al slapende of luijerende onnuttig den tijd doorbrengt, want deze bet. wisselt in de aangeh. voorbb. af met die van slapen of lichtelijk slapen in den gewonen zin. Zoo ook ald. fol. 311: *eerlijcke luyden, die gheen eerlijck ghewin en versuymen, niet smetsen noch* sluymen.

Sluimeren had den zin, waarin wij het w. bezigen, reeds in het middelhd. *slummeren*, hoogd. *schlummern*, bij Diefenbach, II. 268, *schlomeren*, *schlamern*, angels. *slumerian*, eng. *to slumber*, bij Schambach *slumpern*. Sommige onzer vroegere schrijvers hebben, in navolging misschien van het friesch dialect, *slommeren;* Klioos Kraam (te Leeuwarden uitgeg.), 14:

Hier 's Adriaen, een wacker Haes,
Ten tuyg! wiens oog'-wit nimmer slommert.

Crous (een groningsch schrijver), Josephs Droev' en Bly-einde Spel, II. 206

— *als in eensaemheid, by my word ooverlegt*
Het wonderlik Gesigt, onlangs, in 't schrikkig slomm'ren
Gesien, vervall ik slaag in angstelik bekomm'ren.

Ald. 237:

— *Toen raakt' ik weer aan 't* slomm'ren,
En droomde andermaal —

Vlaerd. Redenrijckb 446:

— *terwijl Romen nu vast* slommert *in twcedracht*
So salse zijn beloert van diese niet en acht.

Ald. 453:

Laet ons eens wacker zijn, ende niet langer slommert.

Ald. 460:

Wat licht ghy trotse Maecht en slommert *in den setel*
Van vuyle hovaerdy? —

Ald. 445 leest men ook het znw. *slommer:*

Indien de vyant slaept en broeyt in synen slommer.

Tot de samenstellingen van *sluimeren* behoort *sluimervaak*, d. i. sluimerlust; Vlaerd. Redenr. 322:

— *zaken, die gewichtigh*
't Gemeen belangen, geene sluymer-vaeck *en treft.*

Ald. 328:

— *daer blinden de gezichten,*
En in dien sluymer-vaeck *'tverderf huer neder werpt.*

Fraai is de volgende samenstelling voor de papaver, De Denker, III. 107:

De koele nacht strooit sluimerkoorens.

Voorts *sluimervallen*, waarmeê men kan vergelijken de uitdr. *in slaap vallen*, bij Vondel, Poëzy, I. 109:

Schoon of Bourgonje juicht, en huppelt om ons wallen,
Om datwe voor een poos een weinigh sluimervallen,
En eenigh misverstant, en burgertwist ons dreight.

Hiervan *sluimervallig* en *sluimervalligheid;* Pulcheria, 52:

— *dewyl ik* sluimervallig *niet*
Kan slaapen, of ik voel geduurig myn verdriet.

Camphuysen, Uitbr. der Pss. 330:

Diep in den nacht, ter sluymer-val'ger *uyr.*

Ald. 344:

Het onvergancklijck ooge-licht...
Blijft eeuw'lijck onbestreden
Van sluymer-vallicheden.

Nog bij D. J. van Lennep, in Siegenbeeks Museum, III. 249:

Geschommeld heen en weêr,
Tot vaak in 't eind verwint
Het sluimervallig *kind.*

Voorts *sluimerbollen;* Erasmus, Colloq. Famil. 128: *ick licht daer toe niet, op dat ghy achter de gordijne gedoken zijnde, soud* sluymerbollen, *maer dat ghy tot eerlijcke saken soudt opwaken.* — En *sluimerslapen;* M. G. Tengnagel, Afgesl. Bloemsel van de Aemst. Lindebl. 44:

Terwijl het Lichaem rust, en sluimerslaept *in d' aerde.*

Eene samenst. van *sluimeren* heeft Hoeufft, Anakr. Gez. 50:

— *Bevalligheden,*
Door wien Droefheid wordt verbannen,
Door wien Rouw wordt weggesluimerd.

Als afleidingen heeft men *ontsluimeren*, bij Weil voor beginnen te sluimeren, fig. ontslapen; dus in den eersten zin bij Lulofs, Avondmijm. 27:

Het donker wordend Veld ontsluimert *in uw stralen.*

En in den laatsten zin bij Vrouwe Bilderdijk, Vaderl. Uitboezem 127:

ô Wie voor God en Recht en Koning is gevallen...
...legt zich blij te moê op 't bloedig doodbed neêr.
Niet zoo ontsluimert *gy, die God en Vorst verzaakte*
En voor den Onmensch strijdt waar 's Hemels straf op kleeft.

Het hoogd. heeft in denz. zin *entschlummern*, zie Grimms Wtb.; en het middelhd. *entslummen*, zie Benecke. Doch Bilderdijk bezigde *ontsluimeren* in een anderen zin, t w voor ontwaken, van den sluimer ontdoen, zie mijne Proeve over den Invl. zijner Dichtw. 98. En dus ook H. H. Klijn, in de Werken der Bat Maatsch. V. II. 40:

Zoo zag de ontsluimrende *aard uw' eersten lichtstraal glimmen.*

Bilderdijk heeft *besluimeren* voor »met sluimering bevangen," zie dez. Proeve, 51; dit komt echter reeds voor bij Krul, Diana, 8:

— *droeve slaep,* besluymerend' *mijn oogen.*

en geeft het bijv nw. *onbesluimerd;* Lijckred. enz. op Fredr. Henr. 142: 't onbesluymerd *oogh.* Bruno's Mengelmoes, 318:

Die, onbesluymert, *nacht en dagh, en laet en vroegh*
't Gemeenebest in 't hert, in 't oogh, op schoud'ren droegh.

Voorts heeft *insluimeren* met onzijdige bet. den bedrijvenden vorm bij P. Moens, Joh. v. Oldenb. 300:

— *het (oog)* sluimert *ras de lange grafrust* in.

Schrant, Redev. en Verhandd. I. 176: (*hij*) sluimerde *zachtjes de eeuwigheid* in — Bilderdijk maakt het werkelijk bedrijvend, Nieuwe Vermaking, 135:

Verpoozinglust van 't daggewoel
Is zin-insluim'rend *ongevoel.*

Evenals sommige Hoogduitschers dit met hun *einschlummern* gedaan hebben; zie Grimms Wtb i. v. Voorts heeft men *uitsluimeren;* Zeeus, Ged 175:

Voor dat de ontwaekte Bruit, met roodgekuste wangen,
En, uitgesluimert, *zal na uwe komst verlangen*

Doorsluimeren; Ten Kate. Dichtw. VII 277:

Met traanloos oog den stillen middernacht
Doorsluimeren. —

En eindelijk *versluimeren;* Van 's Gravenweert, Marco Bozaris, 1:

De wereld, in de boei der heerschzucht vastgeklonken..
Versluimerde *al de kracht, die haar de Godheid gaf.*

Stuart, Rom. Gesch. I. 276: *den gevaarlijksten slaap, waarin zij hare heiligste regten...* zouden versluimerd hebben. — De volgende syncope zal niemand fraai vinden; Vr. Bilderdijk, Poëzy, 119:

't Zal den sluimrer *in het graf*
Tot geen wellust strekken.

Waarom niet: *den sluimeraar in 't graf?*

Bij Kil. heeft *sluimen* ook de bet. van scheef zien, loeren, die mede aan *luimen* eigen is, waarvan zie op *Luimeren.* Voorts die van sluipen, welke door Diefenbach, II. 269, tot die van *luimen* en *sluimen* wordt teruggebracht. Men leest *verslumen* in een middelned. fragment, Handel. en Meded. van de Maatsch. d. Ned. Lett. 1866, bl. 89:

Alhier in desen selven camp,
Daer gine staect met groeten gere,
Metten scarpen vanden spere,
Dat hijs niet mochte verslumen,
Hine moeste van Beyarde tumen.

Men zou kunnen vragen, of dit *verslumen* ook ontsluipen is, zoodat de zin is »hij kon het niet *ontslippen* of *ontkomen,* of hij moest van het paard tuimelen." Wellicht heeft men te denken aan eene afleiding van *sluim,* bij Kil. bast, schaal of ander omkleedsel. Dit subst. toch was bij onze Ouden bekend: Maerlant, Rymb. vs. 39:

Der noten gelijct dese historie,
Die bitter hevet buten de slume.

De Klerk, Brabantsche Yeesten, I. 329:

Hondert ende vijftich [paarden] *hadden si er cume,*
Magher ende cranc, als ene slume

D. i. als »een vel, waer niets in zit," zegt de aant. van Willems (*). Heeft nu dit *sluim* of *slume* bij Kil. het ww. *sluimen* opgeleverd voor pellen, eig. derhalve *ontsluimen,* van het omkleedsel ontdoen; dan zou men ook aan *versluimen* kunnen denken voor verhullen, bedekken, verbergen, 't welk in de boven aangeh. pl. mede een goeden zin zou opleveren.

Hoe dit zij, *versluimen* had bij onze schrijvers oudtijds nog eene andere bet., bij Kil. onbekend Hor. Belg. XI. 249:

Al had ick een keyserdom,
daer toe den tol vanden rijn
Ende waer Venegien mijn,
Het waer doch al verloren.
Het moeste versluymet *zijn;*
So en wil ick dan niet sparen
Ende wil dat oec verteeren.

Lager ald.:

Mijn gelt wil ic verbrassen,
Versluymen *vroech ende spae.*

En nogmaals 251:

Mi is een buyt beraden
die moet versluymet *zijn.*

Coornhert, Odyssea, I. 4:

Tmoet elck verdrieten, die des ouders besparinghe
Dus schantlick siet verteeren, versluymen *en verbrassen.*

Bredero, Moortje, 21:

Die al sijn goetje hadt verslampampt, en versluymt

Dez. Poemata, 9:

Die hier sijn goet versmetst, versluymt.

Oudemans, Wdb. op Bredero, verklaart dit w. door *verslemmen,* hetz. als *verslempen,* wat wel niet onaannemelijk toeschijnt; intusschen zou men ook aan eene afleiding kunnen denken van *sluimen,* licht slapen of lodderen. Van wie zijn tijd verwaarloost of verkwist, zegt men dat hij dien *verluijert;* zoo laat zich ook een ww. *versluimen* denken voor (zijn geld of goed) doorbrengen. Zie op *Slemperen.*

Tot dit *versluimen* behoort ook *sluimer* voor doorbrenger; Hor. Belg. XI. 251

Die dit liedeken schoone
Ghesongen heeft voorwaer
dat heeft gedaen een sluymer...
Hi wilde altijt vrolijc zijn,
Sijn gelt heeft hi verbrasset
Met schoone vrouwen fijn.

(*) Men leest ald. 294 nogmaals het woord:

Die som bleven in den slume,
Som versleghen, som ghevaen.

Willems verklaart dit *slume* door »sluip of vlucht." 't Kan zijn, want *sluimen* vermeldde ik zoo even voor sluipen; doch het zou toch wel eenigszins vreemd zijn, hetzelfde woord *slume* zoo kort achter elkander in twee verschillende beteekenissen aan te treffen. Aan den anderen kant moet ik erkennen, de bet. van bast of schaal in de hier aangeh. pl. nog niet te zien.

Ald. 330:

Ic sach een steynen hous,
daer rijden alle merghen
drie stoute slumerkens *ous.*

Van Mander, Gulden Harpe, 334:

Den suyper en den sluymer,
Al hadde hy 't wat ruymer,
Arem hy werden sal

Bredero, Kluchten, 15:

Trouwen men siettet veel tijdts 't gheen dat een gierigh mensch bespaert,
Dat daer een sluymer, *ende slemper dickwils wel of vaert.*

Doch bij denz. is het w. ook genomen voor brasserij, slemppartij, ald. 20:

Met sulcke Heeren, moet gy jou geldt verteeren...
Wy willender byget een lustige sluymer *afhouwen.*
Waerdinnetje, schaf op, 't is evelliens vleys, of vis.

En Kil vermeldt het als vlaamsch voor zeker brood- en vleeschgerecht.

Het znw. *sluim*, dat Hor. Belg. heeft, XI. 79:

— *ghi zijt so vrijen* sluym,
Ghi trect te stijf die schuyte,
Die blaser dye is seer lanck,
U keel is wijt, u voet is manc enz.

komt mij voor één te kunnen zijn met *sluimer*, slemper. Doch wat is, ten slotte, *zich opsluimen*, bij De Harduyn, Goddel. Wenschen, 116:

Als dan, ô Zee, ghy u op-sluymt,
Ghy bast, ghy grommelt, en ghy schuymt
En ghy staet heftich opgheswollen!

De bet. verbolgen worden, vergrammen, zou hier uitnemend passen, en Schmeller heeft werkelijk in dien zin *sich schleimen;* doch daar de voortreffelijke Geleerde deze uitdr. niet dan gissenderwijze weet thuis te brengen, voegt het mij niet, hier stellige uitspraak te doen.

Sluiperen—Sluipen.

Het vlaamsch, en zoo ik meen het vlaamsch alleen, bezigt *sluiperen*, voor het gewone nederl. *sluipen;* zie het Idiot. van De Bo op *Sluiperen* en *Insluiperen*.

Sluweren, zie Sluijeren.

Smeijeren—Smeden.

In sommige vlaamsche plaatsen, met name te Kortrijk en te Yperen, is *smeijeren*, ook *smeisteren*, gebruikelijk voor verpletteren, tot moes maken; zie het Belg. Mus. I. 402 en VIII. 192, alsook de Wdbb. van Schuermans en De Bo. Dr. Snellaert verklaart het w. voor het frequent. van *smeden*, waarbij dan dit w. genomen wordt in den zin van slaan, treffen. De gewone volksuitspraak van dit w. is *sme-en*, zoodat het frequent. *sme-eren* licht tot *smeijeren* kon overgaan. Stalder heeft *erschmeien*, *erschmyen*, voor overbluft zijn of worden, 't welk hij niet weet te verklaren. 't Zou de fig. bet. kunnen wezen van *smeijeren*. Met *smeden* is verwant *smijten*, vroeger in den zin van *smeden* gebezigd; Heinsius, Ned. Poem. 158:

Int midden van de locht heeft Jupiter een kamer
Van klaren diamant, gesmeten *met den hamer*
Van Mulciber zijn soon, enz.

Ook voor slaan ontmoet men het, Van Ghistele, Heroid. Epist. 59:

Op myn borste smeet *ic, ic en wist waer te vliene.*

Zelfs in den fig. zin van dit w.; De Groot, Bewijs, 71:

— *hoe een ander Vorst, door Godes hand* gesmeten,
Van 't kruypend' ongediert is levend' opgegeten.

Doch zie *Smetteren*. Wij spreken wel eens van *logensmeders* of derg.; daarvoor heeft Six van Chandelier *smeeden*, Psalm 6, vs. 8:

Gy werkers, en gy smeeden
Van ongerechtigheeden,
Wykt allen van my af.

Smetteren—Smetten.

In het vlaamsch is *smetteren* verpletteren; zie de Wdbb. van Schuermans en De Bo. 't Is hetzelfde w. met het hoogd. *schmettern*, slaan, werpen, waarvan *zerschmettern*, vaste ligchamen met geweld breken, in het cimbrisch bij Schmeller *smettarn*, met een zweep slaan, *dorschmettarn*, verpletteren.

Het primit. *smetten* is één met het nederl. *smijten*, hoogd. *schmeissen*, neders. *smiten*, ruhlaasch *schmetzen*, cimbr. *smitzen*, oudhd. *smizen*, *smizzen*, oudhd. *smizan*, *smeizan*, goth. *smeitan*, angels. *smitan*, eng. *to smite*, d. i. slaan, werpen, treffen; doch ook bewerpen, bevlekken, nederl. *smetten;* zie Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 278.

De wortel des werkwoords *smed*, *smäd*, is bij Tiling, Dähnert e. a. worp of slag, en *schmetzen* bij Regel het einde van een zweepsnoer. Volgens Frisch en Adelung komt daarvan *schmetterling*, kapel, omdat dit dier zijne eijeren overal »nederwerpt"; Kaltschmidt (Sprachvergl. Wtb.) en Diefenbach, t. a. p. bevestigen die verklaring. Neemt men echter in aanmerking dat, volgens Kaltschmidt, het diertje in het romaansch eenen naam draagt, die ontleend is van het slaan der vleugels, dan zou de hedendaagsche hoogd. benaming van *schmettern*, voor zulk slaan genomen, evenzeer, en, naar mij dunkt, eigenaardiger, zijn af te leiden, dan van het eijeren werpen. Ook de in het zwabisch voor-

komende naam *fletersche*, dat volgens Von Schmid van *flattern* afkomt, pleit voor deze opvatting.

Smiesperen, zie **Smuusperen**.

Smikkeren—Smikken.

Volgens De Navorscher, XV. 45, is *smikkeren* in het westfriesch dialect gangbaar voor smullen, lekker eten. Het w. is een andere frequent. vorm van *smikkelen*, dat in sommige streken in dez bet voorkomt. Zie dus op dat w. Bij Nares en Wright is *to smicker* verliefd kijken, en dus geheel iets anders dan lekker eten; doch *smicker* is bij hen een verliefde, een flikflooijer; en daarop ziet Van Hoven, Leedige Uuren, 254:

Ja, zo veel daalders, als 'er kikkers
In 't heetste van de zomer zyn;
En zo veel poen als all' de smikkers
Van Engeland (is dat niet fyn)
In korten tyd staan te verdienen.

Hiertoe zal behooren de scheldnaam *smikse;* Antw. Spelen van Sinne, 374;

Buyten der stadt moecht ghy wel luysen en vloyen...
Smicse, *hoef, loerman, botten* —

Bij Schuermans is *smiks* »goed, lekker eten."

Smodderen—Smodden.

In den Teuthonista wordt *besmodden* gelijkgesteld met smetten, bekladden, ontreinen enz. en zoo komt het ww. ook bij onze schrijvers voor. Bijbel Deux Aas, Randt. op Ezech. 44, vs. 18: *De Heylighe Kleederen niet te* besmodden *met sweete, als de Dorp-Papen haer Misghewaedt.* Levens van Plut. fol. 21 verso: *men gaf (den kinderen) alle jaer niet meer als een slecht cleet, 'twelck een oorsaeck was dat sy altijt vuyl ende* besmodt *waren.* Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolm. 10:

De gene die schryven leeren, om te schryven,
By de materie van 't voorschrift moet hy blyven,
Het pampier niet besmodden, enz.

Baardt, Deugdenspoor, 219:

Ist wat beroest, ist wat besmod,
Al schijntet maer een oude Vod.

Het is van het neders. *besmudden*, bevlekken, vuil en smerig te werk gaan, van den wortel *smut*, in 't eng. een vuile vlek, bij Halliwell ook *smutch* en *smitch*, hoogd. *schmutz*, onreinheid, eig. kleverige of vettige zelfstandigheid, waarvan ook, zooals Adelung wil, ons *smout*, 't welk ik echter liever met Weil. tot *smelten* zou brengen. In toepassing op iemand die vuil is, vindt men *smod;* Werken van Rabelais, I. 289: *van een Schoorsteenvaager, of van een* Kok-smod, *of ander Jak-hals.* — Meer gewoonlijk echter *smots*, bij M. G. Tengnagel, Frik in 't Voorhuis (Amst. 1731), 12: *Gien Kalverstraatshoer, gien* Beurs-smots, *gien Dams-zwyn.* Moons. Sedel. Vermaeckspiegel, 391:

Ick ben licht, en rap van leden,
Maer ghy sijt een traeghe smots.

Zoo spreekt de kraanvogel tot den pauw, gelijk hij vroeger tot hem zeide:

Ghy gheacht wort, als de slooren,
Die wel schoon sijn, maer niet gauw.

Alewijn. De Puiterveensche Helleveeg, 1:

Jou smots *en lichtmis, jy bent d' oorzaak van al 't leed* enz.

Duidelijker nog blijkt de bet. bij denz. ald. 423:

Den Oeyevaer vol spijt dees smots *heeft aengesproken:*
Vuyl Prij, gy oorsaeck sijt, dat wert ons vreught gebroken,
Ghy vuyl-gat als ghy sijt. —

Halliwell heeft het adj. *smutty* voor zedelijk onrein, ontuchtig, en vandaar is het genoemde *smots* bij Halma eene hoer, en zoo heeft Oudaan, Agrippa, 260: *Reijingen en dansingen, daar men* de smotzen *vrijlijk spreken mag, en zoenen dat het klapt.* Ald. 262: *de Artsenij, die de gewenschte ontucht van elke* smots *lichtelijk bekoomt.* En 264: *eertijds jonge* smotsen, *nu oude voddewijven geworden.* Dez. Roomsche Mogenth. 237. *wel dicht van reukeryen bestoven, en met* smotsen *vergezelschapt.* Valentijn. Werken van Ovid. III. 133: *dese vremde* smots *vervoegt sig niet als vriendin bij onsen tros.* Rosseau, Verjaarfeest van Venus, 12:

'k Agt haar al den brui voor prullen,
Dog smots *Venus boven al.*

De Herstelde Uitgelez. Ged. 291:

Noit zag men vuiler smots, *noit zag men groener wyf.*

De aangewezen bet. van *besmodden*, die mede in de verwante vormen, hoogd. *schmutzen*, eng. *to smudge* (bij Halliwell), is waar te nemen, behoudt het frequent. *besmodderen* bij onze schrijvers; Bolswert, Duyfk. ende Willem. Pelgrimagie, 39: *dese (bloemen) zijn alsoo* besmoddert, *ghelijck oft sy alle vande keucken beroockt waren.* Ald. 229: *is 't dat ghy t' samen van iemandt wat quaets gheklapt hebt (ende ghy dat ghelooft) soo is dien desghelijcks in u ghemoedt* besmoddert. Croon, Cocus Bonus, II 177:

Sy was soo onsienelijck...
Soo besmoddert *en bekladt,*
Dat ic self een walghe hadt.

Oudaan, Voorschaduwing, 145:

— *purperbruin damast, met donker roode rozen,*
Als waar 't van stierenbloed besmoddert, *en bekrozen.*

Zeeus, Overgebl. Ged. 35:

— *eene aengegroeide korst,*
Van drabbigh druivevocht besmoddert *en bemorst.*

Nolet de Brauwere, Ged. II. 105:

— *als in uw salet de reukpastieljes branden,*
Besmodderen *zij dan het huissieraed, de wanden?*

Denzelfden zin heeft *versmodderen;* Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 156: *Dat ghy de vlecken ende vuylicheden van Plautus wt wascht, als ghy u ghemoet laet vervuylen ende* versmodderen. — Alsmede het neders. *besmuddern, smuddern* en *smuddeln*, nederl. *besmoddelen* (zie dit art.) en het eng. *to smother* bij Halliwell. Voorts de afleidingen *smodderij, smodderig* (bij Chaucer *smoterlich*) en *smodderigheid;* Bolswert, a. w. 191: *nu en kan ick de blauwe* smodderije *niet weder vande vinghers krijghen, wat dat ick doe.* Huygens, Korenbl. I. 43:

Voor wien ick desen dagh mijn vuyle ziel ontklee
Van 't smodderigh *gewaed van veertigh jaer en twee.*

Poirters, Masker van de Werelt, Inl. 4: *de geeligheyt van het lijnwaet,* de smodderigheyt *van de tinne Schotels* — En eindelijk de volgende samenstellingen; Krispijn, Smit en Baron (Amst. 1775), 74:

Maar jij, mijn engel, bent toch waardig,
Jou smodderbekje *als je bent,*
Voorwaar een rondom kante vent.

Rosseau, a. w. 11:

— *die zoete lieve sloof,*
Met haar dikke smoddersmoeltje.

Dez. De Snoevende Minnaar, 41:

Myn smoddersmoeltje, *weet, op u stel ik myn hoop.*

Krook, De Boerekermis, Kluchtsp. (Amst 1709), 27:

Ha! benje daer, myn zoete Griet?
Myn smoddermuil, *nou niet te pruilen.*

Dez. De Theezieke Juffers, 28:

Nou, geef hem een smoddermuiltje, *Juffrouw, en laet hem eens kussen.*

Rotgans, Poëzy, 660:

Gans bloet! hoe zou Jan Piet dat smoddermuiltje *kussen.*

Elasius, Dubbel en Enkkel, 29:

Sonder eens te soenen? en sou jy niet met je smoddermuiltje *eerst eens aanleggen?*

H. van Halmael, De Gewaande Prins, 31:

Maar zie, zie, daar komen onze Princessen aantreeden,
By die lieve smoddermuiltjes *moet ik nog een oogenblik besteeden.*

Deze uitdrukkingen worden verklaard door het neders. *smuddermuul,* d. i. (zegt het Brem. Nied. Wtb.) iemand, die om den baard (de kin) of in 't aangezicht smerig of bezoedeld is. Van *smoddermuil* heeft men bij ons den lagen term *smoddermuilen* voor kussen; Van Rusting, De Kat in 't Vagevuur, 155:

De Non die zulk een keel opspalkte,
Wiert, van een scharpe duvels smuil,
Gelyk een egels-rug met pennen,
Gefommelt, en gesmoddermuilt.

Van de Gaete, De brassende Dienstmeiden, 13:

Kom wild jouw Roeltje liever zoenen:
Och smoddermuilen *wy een reis.*

In deze afleidingen en samenstellingen vindt men de bet. behouden, die in *besmodden* en zijn freq. *besmodderen* heerscht, en zonder twijfel de eerste of eigenlijke is; doch met het frequent zonder het voorvoegsel *be,* 't welk Kil. heeft, is zulks, althans niet altijd, het geval; want, ofschoon *smodderen* zooveel als zich bezoedelen of morsen kan beteekenen bij Oudaan, Agrippa, 319: *dien, die met in de slachting ende ontweijing der Dieren, in het bloed te* smodderen, *God en de natuur heeft leeren klein achten.* — verklaart Kil. het w. door smetsen, d. i lekker eten, in de platte volkstaal smullen genoemd. Dus ook Huyg. Korenbl. I. 459:

'k Sai als in een' Byen fuyck
Komen smodd'ren *in het puyck*
Van de Goysche Honigh-raeden.

En het neders. *smudden, smuddern* en *smuddeln* hebben almede gelijken zin. De reden daarvan is eenvoudig, omdat zulk eten bedoeld wordt, waarbij, volgens Strodtmanns uitdrukking, »iemand het vet om den mond loopt" Bilderdijk merkte als iets »aanmerklijks" te recht op, dat »*smullen* beide lekker eten en morsen is" (Verkl. Geslachtl. III. 65). In den eersten zin leest men het w. bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 53: *dewyl het my niet en scheelt, wie eerst in den schotel tast, als 'er anders maar genoeg in blyft, om ons allen zat te* smullen. Ald. 114:

Dat om geen Kanaân denkt, als 't kwakk'len mag smullen.

In den laatsten zin zegt men insgelijks *besmullen;* Willinks Amstelstr. 3:

By 't brandend veen gerust te smullen.

Bl. 23:

Een jonger hoop smult *melk en room.*

Beronicius, Boeren- en Overh. Strijd, 93:

Dit morssig Volk...
Komt, vuil, berookt, besmuld *ten schaam'len hutten uit.*

En dit woord is hoogstwaarschijnlijk niets anders, alhoewel Strodtmann het tegenspreekt, dan eene samentrekking van *smuddelen,* zooals het Brem.

Nied. Wtb. beweert. Het subst. *smul*, bij Weil. slemp, brasserij, eig. als wortel de daad van smullen, leest men bij vroegere schrijvers meermalen; Van Swaanenburg, a. w. 50:

Om lekk'ren smul, *en wyn voor haaren balg te koopen.*

Riemsnijder, Fabelen en Vertelsels, 154:

Zij braken veilig in, en vraten
Zig dik aan Ganzen. Bovenmaaten
Heeft wis aan 't paar die smul *gesmaakt.*

Insgelijks het mede bij Weil. genoemde *smul* of *smulletje* voor een kind dat zich besmult; De Harduyn, Goddel. Wenschen, 297:

Kleyn smulleken. *die nu ter tijdt*
Mijn soete lieve broerken zijt.

Nog is *smul* een kinderschort, om de kleederen niet te bemorsen. *Smullig* voor smerig, bemorst, heeft Van Swaanenb. a. w. 110: *dat de miskapellaanen een* smulligen *bek haalen aan de tafels der ryken.* — En *smullerij* voor slemperij; dez. a. w. 266: *Paapen, die den Tempelier uithangen om winst, ydle eer en* smulleryën.

De meer deftige vorm voor smullen is bij ons *smetsen, smetschen*, dat Kil. aan *smodderen* gelijkstelt en dat met *smolden, smodsen*, allernauwst verwant is. Men leest dit Coornhert, Wercken, I 311: *eerlijcke luyden. die... niet* smetsen, *noch sluymen.* Antw. Spelen van Sinne, 714:

Want in smetzen *ben ick soo vromen caelgie,*
Ick wou ghy my eens saecht in een battaelgie,
Daer twelff schotelen pappen gericht stonden, enz.

Vondel, Warande, 7:

De smetsende *weerdin spreeckt 't loose Vosken aen:*
Hoe Reynaert, eet ghy niet, laet ghy mijn spijse staen?

Zie ook Oudemans Wdb. op Bredero. Vandaar *smetsbroër*, anders *smulbroeder*, bij Six van Chandelier, Ps. 35, vs 8:

Hun smetsbroers, *die, om slempery*
Hun tong verhuuren —

Het adj. *smets, smetsch*, is bij Kil. zeer zoet, zoodat men er van walgt, en voorts laf, ongezouten, en dezen zin heeft het w. bij Moons, Sedelyck Vermaecktonneel, 13:

Want ick sien 't over al soo gaen,
Dit te smets, *dat te sout,*
Dit te heet, dat te kout, enz.

welk adj. niet te verwarren is met een ander, dat *smetsheid* geeft bij Van Beverwijck, Schat der Onges. I. 58: *eenige koperigheyt van den vijsel, en ysere* smetsheyt *van den stamper.* — Dit w. komt van *ijzer-smet.*

Smokkeren—Smuiken.

Volgens De Navorscher, XV. 45, is in het westfriesch dialect het frequent. *smokkeren* gebruikelijk voor *smokkelen*, in den zin van iets ter smuik doen, smuiken; zie derhalve op *Smokkelen*[1].

Smuisteren—Smuizen.

Smuizen is de nederl. vorm van 't hoogd. *schmausen*, smetsen of smullen, volgens Adelung van *musen, mosen*, eten, middelhd. *muosen*, oudhoogd. *muosjan, muosôn*, bij Schmeller *muesen*, nederl. *muizen, opmuizen*, 't welk, mijns bedunkens, zonder noodzaak van het muizenvangen der kat wordt afgeleid.

Smuisteren vertolkt Kil. door smeren, met vet bestrijken. Het kwam mij voor in den zin van lekker eten, Belg. Mus. II. 253:

Als die (braetpannen) gesmeet zijn, soe ghaen wy te wijne,
'Tvolck moetse hebben, men salder smuysteren
In alle huysen.

Anna Bijns, Refer. II. 28:

Men derf niet vasten. Al dat gheerne smuystert,
Dat steeckt hier ane haest sijnen seghele.

Zoo kan ook *smuistering* slemppartij beteekenen in het spreekw. vermeld in de Gemeene Duytsche Spreckw. (Campen, 1550), bl. 101: *Hy is voer eene* smuysteringe *niet seer verveert.*

Dat *smodderen* eene gelijke bet. heeft als *smuisteren*, blijkt uit het art. en wordt bevestigd door de opmerking, dat evenzeer *slodderen, modderen*, één zijn met *sluijeren, muijeren*, en andere dergelijke vormen. Men zie de verwantschap tusschen *schmausen* en *smudden* ook aangewezen bij Diefenbach, Vergleich. Wtb. II. 276; en vergelijke ons art *Smoezelen* De overgang van beteekenis, in *smodderen* en *besmodderen* opgemerkt, heeft insgelijks plaats in *besmuisteren*, bij Kil. besmeren, bezoedelen. Dus Erasmus, Lingua, 158: *oock waren sijn kleederen so* besmuystert *ende vet.* Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 290:

De droeve Luyheyt me, Sleyp-honger, Slyte-kleeren,
Veranderlijck van sin, besmuystert, *vol oneeren*, enz.

Van de Venne, Sinnemal, 109:

Zij lijckt schier een bulle-back
Soo besmuystert *en begrommelt.*

Meulewels, Misanthropos, 4:

— *dus* besmuystert
Catyvich, en verarmt, van sijn gheluck ontluystert.

Vandaar *smuisterig* voor smerig, volgens geschre-

vene aantt. uit de vorige eeuw te Deventer bekend, naar Halbertsmaas Overijs. Wdb. *smoesterig*, ook in Noordholland bekend, blijkens Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 357: *ik heb tegen de witte kleur nog meer; het wordt zo rasch* smoesterig.

Smulferen—Smullen.

In het westvl. dialect is *smulferen* volgens De Bo smullen, met veel lust eten. Ik acht het w. van *smullen* zelf afkomstig, door invoeging der *f*, zooals meer verlengde vormen onstaan zijn; b. v. *galferen* uit *gallen*, waarvan zie op *Galveren*.

Smuusperen—Smuzen.

In den zin van mompelen of fluisteren leest men *smuusperen* in den Geld. Volksalm. 1848, bl. 157: *De jonge deei 't* (t. w. zekere grap), *allen* smusperden *of lachten*. — Volgens De Navorscher van 1860, bl. 89, zegt men daarvoor in het Land van Kuik *smiesperen;* en dat de vorm ook *smuuspelen* en *smiespelen* luidt, zie men op het eerste woord.

Het primit. *smuzen* zie men mede aldaar opgehelderd.

Snabberen—Snabben.

Volgens Schuermans en De Bo is in het vlaamsch *snabberen* gangbaar voor *snabbelen*. Zie dit art.

Snageren—Snagen.

In het Idioticon van Schuermans is *snageren* snoepen, ooft eten, en *snageraar* een snoeper, een die gaarne ooft eet. Daarmede komt overeen *schnagere*, in het akensch dialect allerlei ooft door elkander en te elken stonde eten; *schnagerei*, allerlei ooft door elkander.

Het primit. dat in het nederl. *snagen* of *snaggen* zou luiden, heeft het eng. in *to snag*, bij Halliwell snoeijen, twijgen en kleine takken van de boomen, roeden of teenen afstroopen, door een werktuig dat *snagger* heet. Dat de beteekenissen van *snoepen* en *snoeijen* in elkander overgaan en dit laatste ook in het nederl. voor het eerste gezegd wordt, is bij *Snoesteren*[2] aangewezen. Het ww. luidt in het gaelisch en iersch *snaigh*, afsnijden, afsnoeijen, volgens Chambers' Etym. Diction. En daarmede is dan ook de oorsprong helder van het eng. subst. *snag*, punt, bult, ook rand die uitsteekt, een w. waaromtrent de etymologen dier taal het stilzwijgen bewaren of (zooals Johnson) eerlijk bekennen, de afleiding niet te weten. Bij Halliwell toch is *snag* een stomp aan een' boom ter plaatse waar een tak is afgesneden; welnu, dit wordt overgebracht op tanden of andere voorwerpen die uitsteken als de stomp van een boom of tak. — Van *to snag* komt *to snaggle*, bij Hall. knabbelen, en *snaggle-tooth*, onregelmatig vooruitstekende tand.

Met verscherping der *g* achter den korten klank heeft men in het vlaamsch *snakkeren*, bij Schuermans verklaard door »met een mes in 't hout snijden," voorts *snakker*, *snaktand*, *snakkertand*, groote hoektand, en *snaktanden*, met zulke tanden bijten; zie De Bo.

Snakkeren[1] zie **Snageren.**

Snakkeren[2]—Snakken.

Het frequent. treft men aan in de Antw. Spelen van Sinne, 430:

Soo snackert *sijn herte ook als een ghier,*
Soo heet als een vier,
Wt der natueren naar dalderexcellenste
Datmen hier inde werelt mach vinden.

Blijkbaar is de bet. dezelfde als van onze bekende uitdrukking: naar iets *snakken*, d. i. hijgend verlangen, b. v. Van Cappelle, Bijdr. tot de Gesch. der Ned. 109: snakkende *naar ademtogt*. Jonctijs, Verhand. der Tooversiekten, 290: snackende *na nieuwigheden*. Er behoort toe het adj. *snakkerig;* De Harduyn, Uitgel Dichtst. 114:

— *'s middags in de sonn' met* snackerigh *verlangen*.

De Vlaming De Swaen heeft daarvoor *snaken;* Leven en Dood van J. C. II. 162:

— *wie onder al de menschen*
Soud naer sulk eene jonst niet snaken *ende wenschen?*

Ook Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 224:

Waer sy naer haeckt, en snaeckt, *en wat-se vloeckt en vlucht.*

Bl. 493:

Sy snaecken *van nu af naer uw' ghesapig vleesch.*

In de hoogd. dialecten vind ik wel een frequent. *schnackern*, t w. bij Weinhold, doch in den zin van snateren, babbelen, afkomstig van het prim. *snakken* (ald. zoowel als bij Wachter *schnaken*), in het neders. zeer bekend, ook door tal van afleidingen en samenstellingen, voor spreken, snappen, keuvelen; zie Tiling, Richey, Schütze en andd. Dit ww., thans bij ons in dien zin onbekend, heeft echter bij Kil. mede dien zin, en werd vroeger en nog op het einde der vorige eeuw bij onze schrijvers aangetroffen; Westerb. Ockenburgh, 191:

Schoon hy te snacken *weet van Gods verborgentheden,*
Als waer hy in syn raed en 't Cabinet getreden.

Dez. Ged. II. 110:

— *wat doch voor een gochelaer,*
Quacksalver, Kamerist u aengenaemer waer
Te hooren snacken *op Reduysen en Tonnelen.*

Van der Veens Zinneb. 91:

(*Hy*) *roemt zich in het* snacken
Te zijn van alles Baas.

Rosseau, De Zingende Kraamer, 36:

Ik gooyde tegen zyn wooning met een grooten steen,
Om te hooren of hy niet iets tegen myn zou snacken,
Maar hy hield hem stil —

Huydecoper, Hekeld. 67:

Terwyle hy dus snakt, *ontmoet ons onderweg*
Mijn vriend Aristius, enz.

Bekker en Deken, Will. Leevend, V. 351: *een broeder, die ook niet van Herculaneum .. wist te* snakken. Dez. Corn. Wildschut, I. 96: *Ik heb Kees veel hooren* snakken *van het Delphische Orakel.* — Men vindt ook *opsnakken* bij Rosseau, a. w. 9:

— *dog om hier heel lang* op *te* snakken,
Van de ouwe luy, dat lykt myn Hoogheyt niet;
Ik wil maar bekend maake vrinden, enz.

Vandaar in De Honigbije, II. 23:

— *Havous ik breng 't je Klaasje,*
Vaart onze snakker *voort, je bent een nobel baasje.*

Snaperen—Snapen.

Het frequent. heeft De Toekomst, 1867, bl. 103:

De vischer werpt angels met worpjens omdaan,
Het vischjen omkwispelt ze en snapert *daaraan.*

Het w. wordt, ald. 108, genoemd »de vermindering in qualiteit van *snoepen*" en dient dan ook ter vertolking van een luxemburgsch ww. *nascheln.* Het was echter niet geheel nieuw. Tuinman, Rijmlust, 234, zeide reeds:

Ik heb geen snoepzel opgesnapert.

En het znw. *snapering*, thans *versnapering*, was mede bij denz. bekend; zie De Fakkel, II. 190 Dit laatstgen. naamw. komt bij Weil. alleen voor, en wordt zeker ook meer gebruikt in concreten zin; het komt toch ook abstract voor; Van Spaen, Proeven van Hist. en Oudh. 14: *in plaats van afscheid nemen van 't vleesch, daarvoor* de versnapering *in vleesch en lekkernijen die op dien dag gewoon was, aannemen.* Fardon, Nagel. Redev. I. 109: *een gedeelte.. van hetgeen tot ons onderhoud of onze* versnapering *noodig is* Bredero schreef daarvoor — wat mijn' vriend Oudemans ontsnapt is — *versnapeling;* Klüchten, 54: *het hy geen sin in wat* versnapelinghs *as gy uyt bint?*

Het primit. *snapen* verklaart Halbertsma, Overijss. Wdb. door »ergens naar bijten." Het middelhd. *snaben* zegt eig. eene snelle beweging maken, waarvan ond. and. *snabel*, nederl. *snavel*, *snebbe.* Vergel. *Snavelen.* Het eng. bij Halliwell heeft *to snape* voor bestraffen, eig. iemand toesnauwen of toebijten, en *to snaple* voor het bijten of nijpen der koude.

Dat ons ww. *snoepen* rechtstreeks van *snapen* zou afkomen, als Bilderdijks Geslachtl. III. 69, meent, en dus *versnapering* hetzelfde zou uitdrukken als *snoep*, is onjuist gezegd. *Snoepen*, neders. *snuppen*, *snopen*, is ja ook een bijten, grijpen of wegnemen, doch heeft altijd het denkbeeld van iets heimelijks of verbodens, dat in geen der tot *snapen* behoorende uitdrukkingen voorkomt. Meerder verwantschap heeft dit met het volgende *snapperen.*

Snapperen—Snappen.

Volgens Halbertsma's Wdb. is *snapperen* in het overijselsch dialect *smullen.* Het primit. *snappen*, versterking van *snapen*, is eig. door eene snelle beweging met den mond grijpen, en zoo heeft het eng. bij Halliwell *to snop* voor het afbijten van jonge boomloten door de koeijen, voor welks afleiding men daar geen weg weet. *Snappen* te hooren gebruiken voor happen, is onder ons niet vreemd. Vooral van dieren gezegd, is *opsnappen* bij Weil. bekend, en zoo leest men van vossen, in den Statenbijbel, Randteek. op Ezech. 13, vs. 4: *die in woeste... plaetsen... seer gretich zijn, om het alderslechtste waerse 't krijgen konnen*, op *te* snappen. — Van menschen leest men het w. in De Denker, II. 283: *een ryk meisje* op *te* snappen. — Ook van andere voorwerpen: E. Bekker, Adele en Theodoor, I. 81: *dat ik hem... dit* (*banket*) *niet geven kon, om dat alles binnen een uur* opgesnapt *zou zijn.*

Kil. en Weil. missen *besnappen;* Het Leven van Marcus Aurelius, 27 verso: *niet de hooverdigen*, besnappenden, *twistmakenden.* D. i. die van anderen klappen of kwaad zeggen. Huygens, I. 98:

Sulck een Deurtje moght het zijn,
Sonder yemand te besnappen.

Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 30:

Goosen gaet by Neeltjen klappen
Alle daghen nae den noen;
Soo hem Neeltjen wil besnappen,
Neeltjen magh het vrijlijck doen.

D. i verklappen.

Iemand die alles *opsnapt* of opeet, is een *opsnapper;* Krook, Krispijn, Barbier, 36:

— *wat benje? een mensch of een spook?*
Of een bedrieger, lichtmis, moeitemaker? of een opsnapper?

Met eene andere toepassing is *snappen*, zooals bekend is, babbelen, en vandaar heeft Bredero *snapperkaken* voor den mond roeren; zie Oude-

mans Wdb. i. v. De verklaring aldaar door »meesmuilen" komt mij minder juist voor. Een andere frequent vorm is *snabbelen* (zie dit art.), waarvoor Trachsel heeft *schnabberen*, veel spreken. met *schnabberig*, snapachtig, *schnabberlise*, snapster.

Tot dit *snappen* behoort het bij Weil niet vermelde adverbiale gebruik van den wortel *snap*, om eene snelle beweging, onverschillig met wat ook, aan te duiden, in 't neders. *snapps*. Dus Anna Bijns, Refer. II. 46:

Inden hemel, daer Lucifer sal patroon zijn,
Daer sullen sy snap *sonder vaghevier varen.*

Men vindt ook *ter snaps* voor vluchtig, ter loops, eig. zoodat men maar even aanbijt; De Brunes Bancketw. II. 127: *proeven .. met het tipjen van de tonge, by snocken, en* ter snaps, *daer over loopende, zonder te kouwen, of te verdouwen* De Brune (de Jonge) Jok en Ernst, 290: *ik laat dit op sijn beloop, om* ter snaps *te seggen*, enz. Anders *met een snap;* Krook, De triomf. Medeminnaars, 44:

Ik moet dit met een snap *eens onderzoeken gaan*

Snateren—Snaten.

Van dit geluidnabootsende frequent. vindt men het primit., 't welk in 't nederl. *snaten* zou moeten luiden, bij Schröer, die *schnatten* heeft voor 't hoogd. *schnattern*, waarmede ons *snateren* één woord is. Men kan als tot het primitief behoorende ook beschouwen het subst. *g'schnetz*, een collectief voor een hoop snaterende meiden.

Tobler heeft *schnattera* voor het maken van een knappend geluid, onder anderen van brandende voorwerpen, en het is opmerkelijk, dat wij in dezen zin bij Lydius, Vrolicke Uren, 53, lezen:

Gelijck een wasse-keers, geblust in 't koude water,
Haer eerste glans verliest met knerssen en gesnater.

Bij Stalder is *schnattern*, *schnadern*, neders. *snätern*, klappertanden van koude, en Stürenburg heeft daarvan de samenstelling *schnattertannen* Meer gewoon echter is de toepassing op het geluid van vogels, inzonderheid van ganzen en eenden; dus *schnattern* bij Adelung, *schnadern* en *sneddere* bij Birlinger, *schnädern* bij Stalder, *snatern* bij Tiling, alsmede *snateren* bij ons; Vondel, Poëzy, I. 138: *in 't loof, waer 't wuft gevogelt tjilpt en* snatert. Huydecoper (van kikvorschen), Hekeld. 42:

— 't steeken van de muggen, en 't gesnater
Der heesche kikkers, die ons groetten uit het water.

Voorts, in 't hoogd. zoowel als bij ons, en reeds in 't middelh. (zie Benecke. i. v. *Snateren*) op het spreken van den mensch, met het bijdenkbeeld van rad, onduidelijk, beuzelachtig, vervelend. Dus Tspel van den Heil. Sacramente (van omstreeks 1500), uitgeg. door Dr. Verwijs, vs. 928:

Ghy wetet wel, wat stady ende snatert?

De Schadtkiste der Philosophen ende Poeten, fol. 153 (met den nedersaksischen tongval·)

Ghy snetert *vroech en laet,*
Ghy hadt te quaden raet,
Wilt u beter bepeysen.

Erasmus, Lingua, 147: *Van ander lieden saecken te klappen ende te* snateren Dez. Colloq. Famil 321: *ende dan* snatert *ghy Poeten noch veel vant klappen der vrouwen?* Bl 345: *veel woorden te maken ende een dinch dikwils te* snateren De Denker, XI. 101: *Laat hy daar lasterzieke menschen...* dat snateren *verleeren*. Eerste Vervolg op Wagenaar, I. 54: *Eene lyst van dusdanige Bedryven moet den* snaaterenden *tegenspreeker doen bloozen*. De Statenbijbel, Randteek. op Job 19, vs. 1: *met veel geswets, ende* gesnaters *my balvorich maken*.

De afleiding *snaterig* ontbreekt bij Weil. Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 83: *een vrauwe ..* snaterigh *ende onghestadich*. Bl. 105: *Eene dwaese ende* snaterighe *vrouwe*. De Swaen, Leven en Dood van J C I. 11:

Uw snaeterige *tong, die staedig was gedreven,*
Om uwen evenmensch een smet of steek te geven.

Snateraar en *snatering* leest men in De Denker, XII. 138 en 139. Zoo ook *uitsnateren;* Van Effen, De Holl. Spectator, VI. 480: *Hij* snatert uit *al wat hem in 't hoofd komt* Werken der leidsche Maatsch. VI 216: *der beuzelaryen, welke een Dom Pernetti daar tegen heeft* uitgesnaterd.

Snater-snel zegt Weil. is evenveel als *snateraar*; zoo is het bij Van Rusting, De Kat in 't Vagevuur, 146

Die znater znel *die sprak, was even*
Die Turkze Duvel.

Dez. Ovidius, 77:

Want foppe kortswijl... kan by vrouwen
Die snatersnellen *zijn, geen huys met vrede houwen.*

Dan die samenstelling is ook, en ik meen wel in de eerste plaats, een adjectief; Werken van Rabelais, I 95: *Van nature kluchtige Snaaken, en zeer* snaater-snel *om allerley deuntjes . te berde te brengen.* Men vindt ook het adj. en subst *snaversnel* gebezigd, zie op *Snavelen*

Samenstellingen van *snateren* en *snetteren* met andere frequentatieven smeedde Van de Venne, Belacch. Werelt, 41:

Quetter-snetter. *wat selt worde?*
Tater-snater, *volgdme Jorde*

Het is vreemd dat Weil *snater* niet heeft in zijne eig. bet. d. i vogelbek; Gellerts Fab. I. 26:

Zoo loopt myn Exter thans den boom nu op dan neder,
En strijkt aan eenen tak zyn' snater *heen en weder.*

Op den mensch toegepast is het b v De Denker, VI. 363: *Overal was hy* (Momus) *met* zyn snater *by.*

Snelleren—Snellen.

Voor het gewone *versnellen*, d. i' verhaasten, bezigt Van Swaanenburg *versnelleren*, Vervrol. Momus, 227: *om dien tragen beschouwer. te* versnelleren *tot gezonder opvatting van zaaken* Kil heeft in dezen zin *snellen*, terwijl *versnellen* bij hem verrassen is, middelhd. *versnellen* en *übersnellen* Zoo leest men bij Sluiter, Klaeglied. 14:

Die hebben wy nu als een vogelken in 't velt
Wel dapperlik gejaegt en onvoorsiens versneld.

Versnellen voor verhaasten komt ook wederkeerig voor; Van Walré, Heksluiting, 141:

Versnelt zich, *als verjongd, hun reeds vertragend bloed.*

Dat het znw *snel* oulings eene drinkkan beduidde, blijkt uit Kil. die dezen naam verklaart wegens het »snel uitdrinken". De afbeelding dier kan vindt men op de Blazoenen in rebus, in De Schadtkiste der Philos. fol. 20, 95 en elders Zij komt bij onze schrijvers meermalen voor; De Griek, Coenraadt Bierborst, 21:

'k Heb noch een snelle *biers soo lecker, locht en mals.*

Ald. 24:

Ick had bykans de snel *met eenen doorgeswolghen.*

Croon, Cocus Bonus, II. 104:

Lieve Vrienden, weet ghy wel
Wat het vulssel vande snel...
Dickwils inde herssens doet.

Moons, Sedel Vermaeck Tonneel, 154:

Drinckt gy veel met volle snellen?
Gij u lichaem sult ontstellen.

In onze Woordenboeken mis ik het znw. *snelte;* Helmers, Nagel. Ged. (3e dr) 9 (van zonnen sprekende): *afstand*, snelte *en loop op de aard' berekend.*

Sneteren, zie Snateren.

Sneukeren—Snoeken.

Snoeken is bij Kil. hetz als *snoepen.*

Weil. heeft *sneukeren*, met de verklaring »zich met iets lekkers vermaken: *wij hebben daarvan heel liefjes* gesneukerd." De bron, waaruit hij dit heeft ontleend, vermeldt hij niet; zij zal de volkstaal zijn Het w. beantwoordt aan het neders. *snökern, snukkern*, snoepen en minnehandel drijven, bij Danneil *snöckern*; bij Trachsel *schnökern*, naar snoeperij rondzoeken; bij Schambach is *snëkern, snegern*, snoepen (van menschen en dieren gezegd). *Snokkertje* is een bijnaam in goeden zin; Bormeester, Zijtje Fobers, 15: *Versteeje myn sin*, snockertje, *seg myn vieltjes prins?* Zie voorts *Sneukelen.*

Sneuteren, zie Snutteren.

Snikkeren—Snikken.

Op het eiland Goedereede en Overflakkee is *snikkeren* in gebruik voor »aan kleine stukjes snijden"; zie Boers, Beschrijving van dat Eil. bl. 56, en Bomhoffs Mag. van Ned. Taalkunde, V. 51. Ook in Vlaanderen en Zuidbeveland is het w. in zwang; zie de Idiot. van Schuermans en De Bo, en Te Winkels N Ned. Taalmag. II 216. En in de boerentaal van het kanton Axel is *snikker* een vod papier, linnen enz. en *snikkeren* vodden laten slingeren; zie mijn Archief, II. 186. Schmeller heeft zoowel *schnecken* als *schneckern* voor klein hakken, van stroo bij voorbeeld Bij Danneil vindt men *snickern en snitkern* in dergel. bet. (namelijk) uit speelzucht met een mes snijden, vooral ten aanzien van kinderen gezegd. *Snitker* heet ald een mes met een langen krommen steel. De laatste vorm van het frequent. bij Danneil heldert den eersten op. *Snickern*, waarmede ons *snikkeren* overeenkomt, is blijkbaar gezegd voor *snitkern*, van *snitken*, hoogd. *schnitzen*, neders. *snitjen;* zie het Brem. Nied. Wörtb. De uitlating der *t* vertoont zich mede in het eng. subst. *snick*, bij Halliwell keep, kerf of snede, en het ww. *to snig*, dat snijden en afkappen beteekent, en dus met het prim. *snikken* overeenkomt en in vorm met het freq. *schneggern*, bij Ueberfelder houten voorwerpen snijden Men heeft in het vlaamsch ook *snikkelen* in denz. zin als *snikkeren*, volgens de aangeh. Idiotikons.

Snipperen—Snippen.

Kil. heeft beiden voor in stukken snijden of deelen. Ten Kate, II. 240, brengt de ww. tot *knippen, knijpen*. Het primit: *snippen*, waarvoor het hoogd. in denz. zin *schnipfen* en het eng *to snip* zegt, is mij zonder voorzetsel voorgekomen bij Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 107: *Water-hanen-voet, also genoemt na sijn* gesnipte *bladeren.* — *Afsnippen* heeft De Harduyn, Goddel. Wenschen, 509:

Want Lachesis was al te quaedt
Om af *te* snippen *mijnen draedt.*

Insnippen, Valentijn, Werken van Ovid. II. 233: *'t spits* (*van de pijl*) *was dieper* ingesnipt, *als 't uitterlik scheen.* — En *versnippen*, Huyg. Korenbl. I. 344:

Elck een voldoet sijn' smaeck, elck een versnipt *sijn laken.*

Het frequent heeft dez. bet a. w. I 220:

Want de Reden...
Lijdt wel dat ick mijn genucht
In de smalste riemen snipper!

Tuinman, Mengelstoffe van Gez. 30:

Snipper *vry mijn hert geheel,*
Jesus vind g' in yder deel

Ockerse, Characterk. II. 238: *eene aêloude predikwijze... alles aan ondeeltjens* snipperende. Kist, Verhandd en Redev. 233: *die genen, die hunne rede in een aantal deelen, onderdeelen en onderonderdeelen scheiden, die ook deze weder* snipperen. Siegenbeek, in Verhandd. der leidsche Maatsch. III. 1. 14: *Deze onderscheidene leden waren weder in eene menigte van smaldeelen* gesnipperd. Cremer, Anna Rooze, II. 279: *het rookvleesch is fijn* gesnipperd. Valentijn, a. w. III. 155: *soo bid ik nu dat...* 't snipperen *van mijne ledige uren, niet onledig doorgebragt, den leser mag vermaken.* Verv. op Wag. XLIV. 76: *Zeer was die Begeeving* (der Beurzen) gesnipperd. Ockerse, a. w. III. 179: (*de staat der verfijning en der weelde*) snippert *de menschlijke verkeerdheid in duizend kleine gedeelten.*

Anders *versnipperen;* Huyg. a. w. I. 339:

Mijn Laken was geheel, en ick een scheele gek,
So ick 't versnipperde *met een versuft besteck.*

Ald. 414:

Van daegh' versnippert *ghy uw goed aan Rock en Mouwen.*

En (meer figuurlijk) 378:

't Land word tot Vijvertjens versnippert *en gekerft.*

Higt, Ged. 250:

Door deeze meesters leert de Jongling, hoe de tijd,
In laage bezigheên versnipperd, *vruchtloos slijt.*

Nolet de Brauwere, Ged. III. 79:

Maar die 't regt van eigendom — louter pergamenten blaren —
Met hun zwaard tot flarden rijten en versnipperen *als rag.*

Siegenbeek, Leerred. I. Voorb. 15: *In het maken en de opgave der verdeelingen heb ik my... voor het noodeloos* versnipperen *zorgvuldig trachten te hoeden.* Fockens, J. H. van der Palm gekenschetst, bl. 203: *Zou men den numereuzen volzin... in drie of meer anderen willen* versnipperen? De Laet, Vlaamsche Zaak (Verslag, 1866) 53: *dan wordt hij ertoe gedoemd, twee of drie jaren van zijn kunstenaarsleven te* versnipperen. David, Vad. Hist. X. 420: *Daer* versnipperde *hy nutteloos een paar dagen.*

Weil heeft voorts *afsnipperen*, 't welk men leest bij Ockerse, Nagel. Redev. 133: *De redenaar moet weten* af *te* snipperen, *te snoeijen aan de uitspruitsels van zijn weelderig genie.* Lublink, Verhandd. I 86: *door eene.. beschikking over uwen tijd, zult gij er altoos wel zoo veel van kunnen* afsnipperen.

Men vindt ook eindelijk *uitsnipperen;* Van Effen, Holl. Spectator, V. 270: *de geringste spyze... die nog aan zyn kwynend huisgezin by bekrompe portiën word* uitgesnippert. Fokke, Nagel. Verhandel. 173: *zoo veel tijds tusschen beide* uitsnipperen *als noodig is.*

Het hoogd. zegt insgelijks *schnippern*, neders. *snipperen.* Dat deze frequentt. ook met *l* voorkomen, zie men op *Snippelen.* Voor het ald. vermelde subst. *snippeling* heeft Kil: *snippering* en *snipperling;* dus ook Waltes, Klucht van de bedroge Gierigaert, 5:

Schoot' er te met een half elle Laeken over van een mantel, dat waren maer kleine stikke,
En snipperingen, *want het groot steelen was hy so gewent,* enz.

Vondel, Opdr. van Zungchin: *wiens lijk.. aan riemen en* snipperlingen *gesneden lagh* Bredero, Moortje, 3: *snorre-pijpen, van kromme-lappen, en ander uytheemsche geleende* snipperlingen. — Wij zeggen gewoonlijk *snipper* of *snippel;* het eng. *a snip.*

Het bnw. *snipperig* bezigt Fokke, Verzam. der Werken, VIII. 72: *de oude, duistere, met... al te* snipperige *onderscheidingen opgevulde... Aristotelische* (*philosophie*) — En *snipperachtig*, Clarisse, voor Jongel. II 147: *Elk dezer hoofddeelen is nog, zonder te* snipperachtige *onderscheiding, in twee.. punten te splitsen.*

Gelijk wij van scherpen wind zeggen, dat hij ons door 't aangezicht snijdt of snerpt, noemde men dit voorheen *snippen*, eng. *to nip.* Kiliaan heeft daarvoor *sneppen*, en zoo leest men het w. bij Van Teylinghen, Het Parad. der Wellust. 247: *soo Jacobus sijn hooft uyt een venster stack, ende den windt om sijn aensicht* snepte Six van Chand. Poesy, 388:

De vochte windroei snept, *en stript*
Vlak ons gesicht, de schoensool glipt.

Meer gewoon was echter *snippen;* Vondel, Virgil. (in ondicht), 55: het snippen *van den vorst sluit dan het aerdrijck.* Dez. Joann. de Boetgez. 112:

Men huilt van kille koude om 't snippen *van den vorst.*

Den Nederd Helicon, 194:

De soete jeught,
In spijt van u blaeuw wanghen,
Hoe fel ghy snipt *oft snuyft,*
Meed' boet de vreught enz.

Westerbaen, Ged. II. 667:

— een borstlap van een kan gewarmde wijn
Om tegen 't snippen *van de wind gehart te zijn.*

Tuinman, Liederen Zions, 63:

Ei hoort den wind eens huilen,
En hoe het snipt *en smerpt.*

Oudaan, Poezy, III. 410:

Maar hy voelt al onderwylen
Hoe de winter snipt *en zuurt*

Op welken grond Van Lennep (Vondel, IV. 9) zegt, dat dit *snippen* »openspringen" van het vel aanduidt, is mij onbekend. Het w. zal wel »scherp snijden" beteekenen, evenals dit denkbeeld heerscht in de bet. van »in kleine stukken snijden".

Van een ander *sneppen*, dat ik niet vermeld vind, maakte Huygens *snepper*, Korenbl. I. 132, waar hij den Alchymist noemt:

Een Snepper *by den dagh; een Jaeger boven wind.*

D. i. zegt Bilderdijk, Aantt V. 107 »die *sneppen* wil vangen by den vollen dag" Het werkw. is dan een denominatief van *snep* of *snip*, den bekenden vogel, die bij ons, evenals *bécasse* in het fransch, den naam heeft van den scherpen of spitsen bek. De vogel leeft van wormen, ter welker vangst hij 's morgens en 's avonds uitvliegt, wanneer het dus de geschikte tijd is om op hem ter jacht te gaan; daarop doelt Huygens.

Van den wortel van *snippen* heeft men een bijw. Focquenbroch, Werken, I. 180:

Net als een groote schillepad,
Die mids de wind wat snipjes *kilde,*
De beenen dicht trekt in zyn gat.

D. i scherp. Tiling heeft *snippsk* voor bijtend, scherp in het spreken; en Potgieter *snip* voor onvriendelijk, zuur, Liedekens van Bontekoe, 35:

Prince Mouringh zag zoo snip,
Of hij vreesde voor zijn schip.

Snisteren—Snirsen.

Snisteren wordt gezegd voor »het geluid, dat men bij het pannekoeken-bakken hoort"; zie Harrebomées Spreekwdb Voorwerk, III. 148. Ik houd dat, met uitlating der *r*, voor afkomstig van *snirsen*, dat in de volkstaal dezelfde bet. heeft. Vandaar de spreekwijs: het pannetje gaat *snirssnars*, en zoo spreekt Weil. ook van »het vleesch, dat iemand bij het braden hoort *snirsen*"; zie i. v. *Sners*. De belachchelyke Serenade (Amst. 1713), 6, heeft:

— duizend vlammen, die myn hart
Doen snirssen *in de minnesmart.*

Het neders. zegt *snirr-bakken* voor een gebak lekker bereiden, en *snirr-braden*, *snurr-braden*, in de pan of op den rooster snel en sterk braden, of zooals wij zeggen: zoodat het *snerkt*, welk woord zonder twijfel van *snirren* of *snerren* is gevormd

Het vermelde *snisteren* wordt elders gebruikt in de spreekw »het *snistert* er in de hut", voor: de kinderen krijgen straf; zie Harrebomée, t. a. p. 88. Dit is waarschijnlijk hetzelfde woord, doch ironisch toegepast Doch men bezigt hetzelfde woord in Overijsel voor »snorren, fluiten, sissen", niet alleen van »iets dat op het vuur is", maar ook van voorbijvliegende kogels; zie De Taalgids, III. 157. Zoo bezigen wij het wortelw. *snir*, en vooral *snirs*, ter aanduiding van eene snelle, snorrende beweging; bij Outzen *snirre*, een houw of slag. Dus Bara, Galteno en Alimene, 42:

Die afgerechte Heks, die met een zwavel-snir *deé*
Dat ik Jiljon gelyk een os viel —

Vondel, Poëzy, II. 451:

— maghtigh zijn te veegen
Een beker met een snirs.

In de Dryd. Refereynen (Rott. 1614) 85, *sneirts*:

Ghy die uytveghen kondt volle kannen
Met eenen sneirts, *als 't u lieflijck toe wert ghebracht.*

Van de beweging, bij het nemen der teug gemaakt, gaat de benaming over op de teug zelve; dus *snars* bij Van Spaan, Opkomst der Oostind. Compagnie, 68:

's Ontfingen dan hier voor een snars *om 't hart te laven.*

Bij Langendijk voor spijs, Ged. II. 118:

— 'k heb zo'n honger, of ik een half talf jaer
Gien snars *geproefd had; —*

Ja zelfs voor den mond, die de teug of beet neemt; Rosseau, Aran en Titus, 24:

Ik bruy hem voor sijn snars *dat neus en bek sal bloeden.*

Tenzij hier *snats* moet gelezen worden, dat bij denz. voorkomt als een plat woord voor mond, anders *snater;* Verjaarfeest van Venus, 1:

'k Wil geen snats *tot zingen zetten,*
Of 'moet weezen van de Goôn.

en ook elders te lezen is; Asselijn, De Kwakzalver, 22:

— dit is een kostelyken balzem...
Een weinig daar van onder je neusgaaten gesmeert, versterkt de memorie en het verstand..

Maar, Jufvrouw, dat ik en jij onze snats *daar wat meê besmeerden* ..

Van Rusting, Werken, I. 104:

Maar ziende Ulisses kreeg zyn snats
Een form als schoppen knecht zo bats

Ald. 113:

Dies raad ik hem zijn snats *te snoeren*

En 541:

't Is waer hy kon zyn snats *al vry wyt open spalken.*

Over *snirsen*, *snersen*, zie men ook nog mijne Verscheidenh. 167.

Snoekeren—Snoeken.

Snoeken wordt bij Kil. een vlaamsche vorm geheeten van *snoeijen*, takken afsnijden. Dit ww. intusschen, dat ook Schuermans en De Bo in den gemelden zin hebben, is ook, evenals *snoeijen* zelf, in bet. gelijk met snoepen; dus *afsnoeken*, Van Mander, Olijfbergh, 120:

Och wee eylaas hoe is dus afghesnoeckt
Den gantschen al waer aen ons herten hingen

Zie voorts *Snoesteren*. Van *snoepen* in den laatstgemelden zin heeft De Bo het frequent. *snoekeren*, waarvan de verwantschap met het noordhollandsche *snokkelen* in het oog valt. Zie dit.

Snoeperen—Snoepen.

Voor het gewone *snoepen* vermelden Schuermans en de Bo *snoeperen*, als een veel gebruikt ww. Ook Tiling heeft in denz. zin *snopern*, *snuppern*. In andere dialecten is *schnuppern*, in den vorm hetzelfde, in bet. eenigszins verschillend, nam. uit nieuwsgierigheid of snoeplust den neus in iets steken; zie Fulda's Idiotikensamml en Bernd.

Snoesteren[1] zie Sloesteren.

Snoesteren[2]—Snoezen.

Snoezen doet zich voor in *afsnoezen*, Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 36:

Sy heeft u doen al af ghesnoest.

d. i. afgeneusd. En *snoesteren*, *snuisteren*, is bij Kil. hetzelfde als snoepen. Het verband tusschen deze beide beteekenissen laat zich niet moeijelijk aanwijzen.

In het neders. is het subst. *snuss*, bij Stürenburg *schnüüs*, bij Strodtmann *snüssel*, bij Müller en Weitz *schnütz*, hetz. als het hoogd. *schnautze*, d. i. snuit. Vandaar bij de laatsten het ww. *schnützc*, snoepen, *verschnütze*, versnoepen, eig den snuit in iets steken; bij Tobler *schnöchsa*, *schnügsa*, snuffelen en snoepen, *schnöchser*, *schnügser*, snoeper.

Vandaar de frequent. vorm met *l*, bij Tiling *snusseln*, *snüsseln*, snuffelen en snoepen, bij Schuller *schnuseln*, *schnuoseln*, snoepen, bij Dähnert *snüscheln*, 't welk hij juist opheldert: »eig. het wroeten der zwijnen met den snuit· oneig. wat eetbaar is doorzoeken, om het beste daaruit te nemen;" waarvan dan ald. ook *dörsnüscheln* (nederl. *doorneuzelen*), het beste uit iets wegnemen, *snüschelwerk*, wat van het beste is overgebleven.

Voorts ook in den frequent. vorm met *r* vindt men bij Stürenburg *schnüüstern*, snuffelende omwoelen. omsnuffelen, met het doel om te zoeken; en vandaar *snoesteren* en *snuisteren* bij Kil. in de bet van snoepen opgenomen, en waarvan het laatste in het vlaamsch nog gangbaar is voor snuffelen, navorschen (zie Schuermans en De Bo); doch bij onze schrijvers is het mij bijna alleen bekend door de straks te melden afleidingen. Het ww *besnuisteren* kwam mij slechts voor bij Coornhert, Odyssea, II. 173, waar Ulysses zijnen vader onder het oog brengt, dat in diens hof alles goed is verzorgd; doch dat hij zich zelven heeft veronachtzaamd, waarbij hij tot hem zegt: *dat ghy u dus* besnuystert, *niet eerlijcker en borcht*, d. i beperkt, bezuinigt, inkrimpt, of liever *besnoeit* (zooals men zegt). Deze bet. hangt met die van snoepen samen. Het ww. *snoeijen* is niet alleen gebruikelijk voor boomen afkappen en geld afsnijden, maar ook voor *snoepen* zelf, b. v. Van Beverwijck, Schat der Gesonth. 110: *als hy eens by geselschap van jonge luyden, wat te veel* snoeyde, *in een stercke koortse verviel* Ald. 191: *om dat onse kinderen soo naeu niet gewacht en werden, of sy* snoeyen *tusschen tijden veel raeuwigheydts* in. En dit werkw zegt eig. ook niets anders dan (vruchten) afnemen of wegkapen, in de eerste plaats, als boven blijkt, door middel van te wroeten of te snuffelen doch vervolgens in het algemeen, met het bijdenkbeeld van bedektheid of behendigheid. Zoo heeft Grolman *schnüpfen* voor stelen, en onze uitdr. iemand iets *afsnoepen* zegt genoegzaam hetzelfde, b. v. van Zeggelen, Licht en Bruin, 119:

Een onvoorziene kus wordt, afgesnoept, *genoten*.

Het ww. *besnoeijen*, mede van het afsnijden der munt gebezigd, hoewel Weil. dit niet vermeldt, b v. Brender à Brandis, Pr. van Gesch. en Lett. Oeff. 67: *al* 't besnoeijen *der munten was op zwaare straffen verboden*. — wordt wederkeerig gebruikt en zegt dan eig. het overtollige afsnijden, en zoo het vermogen, rechten of bezittingen te kort doen; dus bij Asselijn, Op- en Onderg. van Mas Anjello, 22:

Ik zal u voorgaan, om die schelmen uyt te roeyen,
Die ons, zoo goddeloos, bekneevlen, en besnoeyen.

De Decker heeft daarvoor *besnoeden*, Rymoeff. II. 81:

Gy Cato poogt den Vorst door wetten te besnoeden.

Ja zelfs, wat Weil. verzuimt op te merken, ons

ww. *besnijden* is in den zin van inkorten, verminderen, gangbaar, zie het Wdb. des Inst. op Hooft; waarvan ook met zedelijke toepassing de bet. van beteugelen; Vondel, Jos. in 't Hof, 20:

Om ontucht te besnijden

Poot, Ged. I. 94:

Dat kuische reên haer' vuilen lust besnijden.

Derhalve *zich besnuisteren* bij Coornhert is zoowel in bet. als etymologisch hetz. als *zich besnoeijen*. Bij Harrebomée, Spreekwdb I. 259, vindt men bij 't spreekw. »elk prijst zijn Grietje, al is ze *begrommeld*," voor dit laatste w de variant *besnuisterd*, en ook Dr. Suringar in zijn Erasmus, 416, geeft die lezing. Ik acht, dat daar gelezen moet worden: *besmuisterd;* zie op *Smuisteren*.

Van *snoesteren*, *snuisteren*, heeft Kil. de afl. *snoestering*, *snuistering*, noten en andere kleine vruchten, lekkernij, snoeperij. Dat hij er de bet. van schaal of dop bijvoegt, houd ik voor niet juist, en het gevolg van eene ook bij Bilderdijk (Verkl. Geslachtl. III. 71) voorkomende verwarring van dit *snoesteren*, met den gelijkluidenden vorm voor *sloesteren* (zie dit art.). Zoo heeft mede Tiling het subst. *snusselije*, Schuller *schnuslerâ*, Stürenburg *schnüüsteree*, Strodtmann *snüsterye*, *snusterigge*, Müller *schnutzerei*, hetzij voor snoeperij, hetzij voor kleinigheden, welke laatste bet. uit de eerste voortvloeit. Dus leest men het w. in de Klucht van Jaep Rontvoet, 3:

Twee kragen, met een broeck, met soo veel snuysteringh!

Van Beverwijck, Schat der Onges. I. 197 *Eyeren*, *Oesters*, *Hanesweseres*, *ende diergelijcke* snuysteringh. Van Effen, Holl Spectator, II 54: *snuifdozen*, *kokertjes*, *en andere Fransche* snuistering. D. i. kleine voorwerpen, en zoo bezigt Cats *snuijel*, welke vorm wederom op *snoeijen*, *snuijen*, wijst, voor kleinoodiën; Wercken, II. fol. 97:

De peerels van de maagt die stroyen op de wegen.
Haer snuyel, *haer gespang, en menig aerdig pant,*
Die rollen in het stof, en in het mulle zant

Zie van *snuistering* ook een paar voorb. uit Bredero in Oudemans Wdb., waar echter de beide beteekenissen in eene omgekeerde orde behooren te staan. In de Verscheyde Nederd. Ged. (Amst. 1651) leest men, overeenkomstig met het akensch dialect, *snuitserij*, I. 15:

Wegh met d'andre snuytseryen;
Met Saffier, en Diamant.
'k Achtse niet als aen uw handt.

Dus ook Nomsz, Bescheid. Aanmerk. op de beoord. van Amosis, 34: *een kleine* snuitsery *van eenig metaal, hoe fraai ook door de kunstigste hand toegesteld.* — Wij bezigen thans *snuisterij*, dat Weil. omschrijft door »allerhande kleine kramerij." Duidelijk blijkt die bet. A L. F en A. P. S. Proeve van Dichtoeff. 188:

Twee koopliën, diewe thans slechts kraemers zouden heeten.
Doorkruisten meenig land met vreemde snuistery,

Het w. wordt echter meer algemeen toegepast, zooals men reeds in eene schildersrekening van 1495, aangeh in Brender à Brandis' Magazijn I. 45 leest: *noch heb ik telcken dat zij speelden de duyvels geschildert, en noch sommige pijlen en ander* snuysterij. Focquenbr. Werken, I. 203:

Een macht van mutsjes en van pinten,
Van kroes, en andre snuistery.

Van der Palm, Salomo, VII. 194: *gemeene koralen en onbeduidende* snuisterijen.

Tot het vermelde *snoezen* behoort ook het gemeenzame *snoeshaan*, bij ons reeds sedert Hooft dagteekenende, Ged. fol. 275:

Somma leek ik van buiten wilt, ik was van binnen noch wilder snoeshaan.

De Gemeenzame Geest (Amst. 1679), 5:

Hy speelt nou de snoeshaan *wat, maar hy het men esworen, zodra*
Als hy my heeft, dat hy al dat gezwier zel nalaten. —

Zeeus, Ged. 448:

Terwyl een snoeshaen, *zoo gy niet voorzigtig stapt,*
U op de teenen met zijn breeden platvoet trapt.

Huydecoper, Hekeld. 266:

— *Wat heeftmen toch te wachten*
Van zulk een' snoeshaan, *die niet kent zijne eigen krachten?*

Nomsz, Mijne Uitspanningen, I. 17: *dat doorgaans de grootste* snoeshanen *in voorspoed, de grootste bloodäarts zijn in den tegenspoed.* Van Effen, Holl. Spectator, III 25: *een eenige* Snoeshaen, *ondersteund door het gezag der gewoonte, stelt alle die heilzame lessen eensklaps te loor.* Van Rusting, als besefte hij den oorsprong des woords, schreef *snoetshaan;* Ovid. Klaagged. enz. 309:

Hoe menig Snoetshaan *heeft sijn leven*
En daden, tot bewijs gegeven,
Waneer hy elders in de kroeg
Met vuyst, en mes, de meester speelde.

Elders *snoedshaan*, Krook, De Theezieke Juffers, 7:

Die jonge snoedshaan *heeft haar oogen al over lang verblind.*

Het neders. bij Tiling heeft *snuushaan* 't welk hij verklaart door »een neuswijs mensch, die zich met alles bemoeit," die, zooals wij zeggen, overal den neus insteekt. Ik meen echter, dat niet zoo-

zeer die bet. in het w. ligt, als wel die van grootspreker, pogcher, snoever, en denk daarom liever aan eene eenigszins andere toepassing van oorspronkelijk dezelfde uitdrukking Volgens Frisch namelijk is *schnauzhahn* een kalkoensche haan, uithoofde van zijn overhangend neusvel; met het oog op de trotsche houding van dien vogel, kan zijn naam lichtelijk zijn overgegaan op iemand, die zich meer inbeeldt dan hij is. Ook Ten Kate, II. 398, leidt *snoeshaan*, dat hij euphonisch gezegd acht voor *snoetshaan*, van een hoogd *schnautzhan* af, dat bij hem een ledigen en onbeschaamden aangaper beteekent

Men heeft bij ons verschillende andere verklaringen van dit w. gegeven, zooals uit prof De Vries' Aant. op den Ware-nar, 199, blijkt. Deze Geleerde, wien echter Ten Kates opvatting niet bekend scheen, verklaart zich voor de door Tuinman gegevene afleiding, volgens welke het w. zou zijn *snoefshaan*, van *snoeven*. Oudemans verwierp later weder deze verklaring, en laat het w. afkomen van het ww. *snossen*, dat Bredero heeft, Het daget uyt den Oosten, 34:

Die gisteren soo vermeetel snoste
Op sijn sware rijckdom groot,
Desen heden-morgen plotste
In een schandelijcke doodt.

Dit kan zeker wel niet anders beteekenen dan »snorken, snoeven," doch daarmeê is het w. nog niet voldoende opgehelderd Etymologisch zal het wel één zijn met *snoezen*, neders. *snussen*, hoogd. *schnautzen*, maar dan dit genomen voor pogchen, blazen, 't welk ook ligt in *snoeven* en *snuiven*, beiden evenzeer als *snoezen* eene werking van het neusorgaan te kennen gevende, die alleen in de toepassing verschilt.

Snooderen—Snooden.

Versnooderen is bij Ten Kate, II. 399, hetzelfde als *versnooden*, waarvan ook het frequent. *versnoodelen*. Zie derhalve op *Snoodelen*, alsmede *Snoodigen*.

Snoteren, zie Snotteren.

Snotteren—Snotten.

Bij Kil. is *snotten*, *snutten*, wat thans (den neus) *snuiten* heet, hoogd. *schnäuzen*, eng *to snite*, eig. *ont-snotten*, d. i. van snot ontdoen, waartegen over staat *be-snotten*, bij Kil. met snot bedekken. Dus Erasmus, Colloq. Famil. 82: *echter sult ghy... uwen snottigen en pockigen neus niet langer met d' elleboge* snutten. Met wijziging der bet. vindt men bij Schambach *snutjen*, sterk weenen; onze platte volkstaal zegt: *snot en kwijl huilen;* en bij Halliwel *to snotch*, door den neus spreken.

Besnot komt overdr. voor bij Udemans, Geestel. Gebouw, 109:

Onse Jeugt is soo bestoven,
En van wellust soo besnot, enz.

Het frequent. *snotteren* kende Kil. nog niet. Nogtans leest men dit in de Werken van Rabelain, I 36: *Hy.. snoot sijn neus met sijn mouwen*, snotterde *in sijn pap*. D. II. 429: *Het Ezel.. snoof en* snotterde. H. van Halmael, De onberaaden Minnaar, 18:

— *iemand, die langs de straat... loopt* snotteren,
of hy niet als kwyl braakt.

De Tijd, 1849, n°. 19, bl. 230: *vervolgde jufvrouw Wagtree, snikkende en* snotterende. De Toekomst, 1867, bl. 275: *wij zongen en* snotterden *dat het een aard had*. De Génestet, Eerste Ged. (2e dr.) 86:

Je snatert en je snottert,
Je steunt en stikt en stottert.

Quos Ego! Hekelrijmen, 41: snottrende *in den kwijl van echte vroomigheid*. Nolet de Brauwere, Ged. II. 126: *hoort men niets als meêwarig* snotteren *en snuiten*. — Men vindt *snoteren* in de Werken van Rabelais, I. 72: *Daarna.. niesde hy*, snoterde *en quijlde hy als een hooft-Diaken*. — Zoo heeft in de verwante talen Benecke *snudern*, den adem door den neus ophalen, ald. ook *snodeln* geheeten; Schambach *snuteren*, ademhalen door een verstopten neus; Stürenburg *schnöttern*, zich met snot bezoedelen; Schütze en Danneil *snütern*, veel kussen »zooals verliefden doen"; Stalder *schnudern*, *schnüdern*, snotterend weenen; en Halliwel *to snotten*, schreijen als kinderen.

Besnotteren leest men bij Tunnicius (uitg. van Hoffmann) 48: *Ein itlik heft syne Greten lief, al isse* besnottert. In de Werken van Rabelais I. 36: *Hy wentelde gedurig door 't slijk*, besnotterde *sijn neus, begrommelde sijn aangesicht*. Het Alg. Vl. Idiot. heeft *besnoteren*. Gelijke bet. heeft *verschnudern* bij Stalder; doch *versnoteren* of *versnooteren* heeft bij ons een' anderen zin, t. w. dien van bedwelmen of verstikken in 't hoofd, tengevolge van verstoptheid door slijm; dus De Brune, Bancketw. I. 14: *Zommige luyden, slack van bedrijf en* versnotert *van herssens, leggen haer zelven wonderlicke dingen toe*. Werken van Rabelais, I 5:

'k Gevoel (zeid hy) mijn Kop zo koud te wezen,
Dat die mijn brein wel heel versnoot'ren *kond.*

Meer figuurlijk, Meulewels, Misantr. 21:

— *ghy sijt toch een die al te veel* versnoterd
Van liefde sijt geweest —

En van hier bij Kil. zoowel *versnot* als *versnotterd*

voor smoorlijk verliefd, welker eerste men bij Vondel aantreft, Helden Godes, 18:

Zo op myn boelschap ick te Gaza was versnot.

Vandaar *versnotheid;* Van Ghistele, Eunuchus, bl. B2, waar de verliefde Phedria vraagt:

Ick moet dese versnotheyt *van mi iaghen,*
Alst noot ware, en soe langhe derven haar?

Nog anders wordt *versnoteren* toegepast bij De Brune, a. w. I. 255: *daer het water... niet anders en doet, als de natuirlicke ghetempertheid der aerde verkouden en* versnoteren.

Voor het eng. adj. *snotty*, bij Danneil *snoddrig* en bij Stalder *schnüderig*, hebben wij *snottig*, *snoterig* en *snotterig;* Levens van Plut. fol. 62 verso: snottige *tranen schreyende*. Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 297: *woedende van drift, als een* snottig *Poëet*. De Brune, a. w. II. 294: *Wat isser dan van ongezonde herssens te verwachten, als een* snottigh en snoterigh *oordeel*. D. i een onzuiver en bedwelmd. Van Beverwijck, Heelkonst, 116: *sweet, dat heet, klam, en als* snotterigh *was*. Valentijn, Werken van Ovid. I. 254: *vrugten... die mij nog* snotterig *werden afgeslagen*

De benaming *snotdoek*, *snutdoek* (bij Kil.), anders *neusdoek*, is bekend. Men leest haar bij Van Swaanenburg, a. w. 310: *aan haar snoepse mond* een snotdoek *af te wiszen*. Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 145:

Doen heeft haer de dochter uyt haren stoel gheheven,
En haren snut-doeck *is haer ontvallen ter eerden*

Erasmus, Lingua, 156: *de goude ringen ende* snutdoeck *van sijn liefste*. Schotel, Vaderl. Volksboeken, I. 204: *dit* (t. w. *den neuse snuyten*) *sal men met* een snutdoec *doen*. — Doch men vindt ook *snuitdoek*, *snuiteldoek* en *snutteldoek* (eng bij Halliw. *snotter-clout*); Gheestel Nachtegael, III 18:

Wanneer men sijn snuytdoecken *maer*
Leyde op de siecken, op die stont,
Maeckte de Heer die met een ghesont.

Coornhert, Wercken, I. fol. 395: *hoe zy* (*de Suyker*) *by handen vol in haer* Snuyteldoeck *knoopte*. Ingen, Getrouwe Herderin, 101:

Aanvaart mijn min, en neem, op trouw, dees Snuyteldoek.

De Harduyn, Goddel Wenschen, 297:

'K sou propelic van u aenschijn,
Al om mijn hertjen te vermaecken,
Den snuttel-doeck *dickx nemen af,*
Die my mijn Moeder voor u gaf.

De gemeene volkstaal kent verschillende samenstellingen, b. v. Don Quichot, I. 380: *Siet wel toe wat gy zegt, myn Heer* de snotschrapper. D II. 6: *O Meester* snotveger, *Meester* snotveger, *hoe blint mest hy wel zijn enz.* — De *snotpsalm* is bekend.

Snuisteren, zie Snoesteren².

Snuiveren—Snuiven.

Snuiveren is bij Schuermans snoepen *Snuiven* heeft dan den zin van den neus (in het ooft) steken om den geur daarvan op te halen. Bij Schmidt is *schnuffern* hetz. als ons *snuffelen*, dat ook *snuifelen* luidt; zie dat w.

Snutteren—Snutten.

Kil. heeft als tot het vlaamsch dialect behoorende opgeteekend *snutteren* voor snipperen, en *snutterling* voor snipperling. Ten Kate, II. 398, brengt dit frequent tot *snuiten*, als zijnde »afsnuiten, gelijk men het verbrande pit der kaarsen afknipt". Men leest *snutter* voor snuiter; Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 228: de snutters *van den gouden candelaer*. En het eng. bij Halliwell heeft *to snot* voor kaarssnuiten.

Snutteren echter is in hetzelfde vlaamsch bij De Bo snoepen, en dan hebben we in dit w. de beide beteekenissen vereenigd, die zich ook in *snoeijen* voordoen, d. i. snijden en snoepen. Zij behooren dan tot de familie van *snoazen*, *snozen*, *snoazelen*, in het cimbr. snoeijen van boomen; bij Schröer *schnäseln*, snoeijen en bij het eten het beste uitzoeken; bij Kehrein *schnausen*, ooft stelen; bij Delling *schnucken*, snuffelen, waarvan *schnueter*, mond, en *schnuetzen*, vette beetjes; bij Von Klein *schnutern*, spijs opsporen; bij Tiling *snusseln*, snuffelen en snoepen. In deze beide beteekenissen wordt de verrichting van den mond met die van den neus vereenigd Vandaar *snutjen* bij Tiling kussen, *snütern* bij Danneil veel kussen (als op een bruiloft), terwijl *snuteren* bij Schambach ademhalen met verstopten neus beduidt.

Hiertoe behooren zonder twijfel de vlaamsche wwn *snutselen* en *snevtelen*, bij Schuermans »zich met beuzelarij bezighouden". De omschrijving is wat onbepaald; men kan denken aan de kleine stukken, die bij het snijden of snipperen afvallen, of aan de kleine voorwerpen, waarin de snuffelaar den neus steekt Zie ook *Sneuzelen*.

Sobberen—Sobben

Volgens Bilderdijk (Verkl Geslachtl. III. 75) is *sobberen* een zeker zuigen, dat »met de lippen en 't voorste van den mond geschiedt". Het subst. *sobbe* was, mede volgens hem (ald. 72), oudtijds kwijl Het primit *sobben* beteekent dan ook een zuigend of kwijlend kussen bij Van der Veen, Zinneb. 245:

Ons lobben door 't sobben *zijn uyt 't fatsol,*
Neen Pietje dat gietje my al te vol;
Weest statigh en matigh, maeckt geen getier;
Wat soenen is dat, Jij breecktmen schier.

Bij Epkema is *sobbjen* eig »natte kussen geven"; Von Schmid heeft *besöppen* voor nat maken, bezoedelen, en Halliwell *sobbed* voor doorweekt van vocht De wwn. hangen samen met het neders. *soppen*, waarvan ons *sopperen;* met *sobben*, waarvan *sobbelen;* en met *zabbelen*, *zabberen*. Zie op deze vier frequentatieven.

Sokkeren—Sokken.

Dit frequent. heeft de Lancelot, B. III. vs 23712:

— *elc es daer op andren comen*
Metten speren ende metten orssen
Soe sere, dat si in dire porssen
Beide ter eerden moesten vallen,
Want die perde sockerden *met allen.*

D i. wankelden, struikelden, van *sokken*, *sjokken*, *schokken*. Zie hierover nader op *Sokkelen*.

Sopperen—Soppen.

Het ww. *versopperen* bezigde Mensinga, in de Boekzaal van Mei 1847, bl. 561: *daar zou het dan toch al te jammer van zijn, om die (capittels) zoo te* versopperen. 't Is het frequent. van *versoppen*, d i tot sop maken, zooals *verwateren* in zwang is voor tot water maken, in fig. zin verdunnen, verslappen. Met gelijke overdracht zeggen wij van iets, dat het *sopperig* is, dat niet altijd gelijkstaat met *soppig*.

Souteren—Solden.

In Die Cirurgie van mr Jan Ypermans leest men bl. 170: *dat bloet sal .. worden hart, waer bi dat dus* ghesoutert *bloet sal weren dat dinne* D. i. hard geworden. Dit *souteren* is derhalve hetzelfde als *soudéren*, bij Kil. solidare, consolidare, solidum et firmum reddere. Het fransch heeft daarvoor *souder*, ital. *saldare*, spaansch *soldar*, nederl. *soldeeren*, van het lat. *solidare;* zie Diez, Etymol. Wtb. I. 386, en Scheler, Dictionn. Etymol. i. v. Het fr. *souder*, waarnaar *souteren* gevormd schijnt, zou bij ons *solden* moeten luiden Het verdient opmerking, dat Kil. het bovengen *soudéren* onderscheidt van hetzelfde werkw. in den zin van ons *soldeeren* d. i. door middel van gesmolten metaal aaneenhechten.

Spaanderen—Spanen.

Adelung zoowel als Schmeller leiden het subst. *spaan*, hoogd *span*, *spahn*, middel- en oudhd. *spân*, neders. *spoon*, eng. bij Halliwell *spon* af van een ww.. *spanen*, dat klieven, scheiden, moet beteekend hebben, en vanwaar het gen. subst. de bet. heeft van een afgeschaafd of gehakt stukje hout, meestal van een platten vorm. Vandaar reeds in het middelhd het ww. *spaenen*, *zespaenen*, tot stukken maken, bij Schmeller *spânen*, spaanders maken. Het ww. *spanen* is mij bij ons niet voorgekomen; onze schrijvers bezigen daarvoor den frequent. vorm, dien onze Woordenboeken, zoomin als de verwante dialecten, schijnen te kennen. Six van Chandelier sprak reeds in zijne Poësy, 375, in fig. zin van: spaanderende *vonken* Meer eig. zong Tollens, Ged. II. 118:

— *'t grof geschut speelt voort ...*
En spaandert *post en poort.*

D. III. 29:

— *hamerklop op hamerklop .*
Breekt onverwachts den zolder op
En spaandert *hem in 't wild.*

Dez. Nieuwe Ged. II. 34:

Verkracht wordt ieder slot, gespaanderd *elke poort*

Van den Broek, De Schipbreuk, 41:

Men spaanderde, *zoo 't kon, een ra tot keukenhout*

Zoo ook Van Ryswyck, in Het Taelverbond, VI 166:

Nog doen zy niets anders dan hakken en spaenderen,
Maer 't hout schiet er achter hun hielen weêr uit.

Dez. Balladen, 165:

Hy slingerde zyn reuzenzwaerd ..
En spaenderde *aks en piek.*

En Nolet de Brauwere, Ged. III. 26:

De golfslag schuimt aan boord en spoelt en vaagt het dek,
Rammeit en beukt en bonst het krakend vaartuig lek,
En spaandert *alles stuk bij 't onbeteugeld slingeren.*

Deze Dichter heeft ook *verspaanderen* en *weyspaanderen*, beiden bij Weil. onbekend; ald. I. 145:

Dat de oproerbijl dien hechten stam
Verspaenderd *had uit 't rijk der vaderen.*

En bl. 69:

Maer 't slagzwaerd..
..brokkelt op 't helmet en spaendert weg *aen stukken.*

Het enkelv. subst. *spaander*, dat weinig gezegd wordt, heeft mede Tollens, N. Ged. I. 119:

Geen kruimel wordt verspild, geen spaander *wordt vertreden*

En D. II 181:

Den stumpert, die geen uitkomst weet,
Behoort een vlokje van ons kleed,
Een spaander *van ons hout*

Spaggeren—Spaken

Spaken is de nederl. vorm van *spachen* en *spanken* bij Ueberfelder, *spachen* en *speichen* bij Höfer, Schmeller en Mareta, *spacken* bij Schöpf voorkomende en eig. beteekenende de beenen of vingers wijd uitstrekken, de eersten om te stappen en de anderen om te meten, voorts wijd stappen, groote schreden doen. Halliwels adv. *spakely*, spoedig, zal hiertoe behooren.

Het frequent. *spaggeren*, dat bij Schuermans voorkomt, voor »wegloopen, snel of met eenige beweging heengaan" komt overeen met *spakkeren*, bij Tiling sterk loopen of rennen, galoppeeren; bij Schöpf *spackeln*, *spacheln*, de handen en voeten uitstrekken als poging om op te staan, en *spechten*, bij Ueberfelder gaan, voortschrijden en bij Loritza groote beenen maken, d. i. wegijlen. Zie voorts *Spijkeren*.

Spakeren—Spaken.

Bij Kil. is *spaken* bersten of splijten door de droogte, middelhd. *spachen*, doen bersten, bij Schmeller *spachen* en *spächten*, door uitdroging uiteenvallen zooals botervaten, bersten zooals de grond, splijten zooals de hand; bij Lexer *spak'n*, bij Strodtmann en Stürenburg *spaken* en *verspaken* in dezelfde bet., doch bij Richey voor het verrotten van hout door vochtigheid. Zoo leest men bij Six van Chandelier, Poësy 375:

's Daaghs dreight de heete son het spaakend
land te branden.

In dezen zin heeft volgens De Bo het westvlaamsch *spakeren*, in het westerwaldsch en keurhessisch dialect *spachern;* zie Schmidt en Vilmar. Het ital. zegt *spaccare* en *spaccarsi* voor doen bersten en bersten.

Spakig, *spakerig*, is bij Kil. door droogte gebersten, bij Schmidt en Vilmar *spacherig;* doch *spakig* en *spakerig* bij Richey murw, bros (door rottigheid). Onze Van Lennep gebruikt *spakerig* anders; Ferd. Huyck, I. 9: *die soort van* spakerige *nevelachtigheid... welke het voorteeken is van een verandering in den dampkring* D. i. (vermoed ik) gespleten, gebroken.

Een ander *spaken* heeft Baardt, Deugdensp. 141:

Met dit mijn deftig Defensijf
Besloeg ick 't Been, en spaecktet *stijff,*
En quam er met tot goede Cuyr.

D. i. spalkte het, van *spaak*, dat dan voor spalk moet genomen worden.

Spalkeren—Spalken.

Ons ww. *spalken*, d. i. splijten, is eene afleiding van *spallen*, bij Höfer *spällen*, *speilen*, *spellen*, *spillen*, openen, klieven. Van hetzelfde w heeft het hoogd. *spalten* gevormd. Voor een heller heeft Grolman zoowel *spalck* als *spältling*, als zijnde misschien eene kleine gespleten munt. Het eng. bij Halliwell heeft voor een houtspaan of splinter nevens *spale*, *spelt* en *spelder* ook *spelk*. Voor dit laatste zeggen wij *spalk*, d. i. zooals Weil. juist aanmerkt, »een houten spaan of ander dergelijk werktuig, om het verband van eene beenbreuk te stevigen". Minder juist verklaart hij het ww. *spalken* als »door middel van spalken opsperren;" de spalk immers dient om te stevigen en niet om op te sperren. Deze laatste bet. ligt reeds in *spallen*, waarvan *spalken* een derivaat is, dat dan ook doorgaans in den zin van openen gebezigd wordt, met toepassing vooral op de oogen of den mond; dus Bilderdijk, Krekelz. III 121:

'k Zie het spalken *van haar muil.*

Van *spallen* heeft het hennebergsch bij Reinwald *spallaxt*, voor bijl om hout te kloven, te onderscheiden derhalve van *pallast* of *polakst*, waarvan men zie mijn Taalk Mag. III. 16; en het westerwaldsch bij Schmidt *spällerleng*, *spälterling*, een blok, zeker deel uitmakende van een gespleten boomstam.

Als frequent. kent het neders *spellern*, bij Schambach en Danneil *spallern*, bij Müller *spaldere*. Niet vreemd was het dus, dat onze Van de Venne een nederl. *spalkeren* uitvond, Holl. Turf, 86:

Heel de Werelt houdt geluym,
Yders ooghe spalckert *ruym.*

Terwijl wij het ww. *spalten* in 't gebruik vermijden en als een stuitend germanisme zouden beschouwen, hoewel de taalkundige Vlaming De Bo het w. bezigt, Ged. 126 (van den afgrond):

Die gaapt en splijt en openspalt.

zijn we niet zoo afkeerig van het subst. *spalt*, dat (namelijk) in het gewone *tweespalt* voorkomt, waarvoor men *tweespalk* moest zeggen, dat ik inderdaad aantrof in Costers Polyxena, 24:

Maar zeyndt op 't onghesienst bederffelijcke plaghen,
Als hongherige twist en tweespalck *in dat landt.*

Het eerstgenoemde komt bij onze voornaamste schrijvers voor; b. v. Kinker, Ged. II. 175:

De Regterstoel die beide rigten,
En 't pleit beslissen sal, dat de aard in tweespalt *houdt.*

Bilderdijk, Verspr. Ged. II. 66:

Maar aan 't blinkend firmament
Is de tweespalt *onbekend,*
Die de wapens op doet vatten.

Dez. Perzius, 46:

Op vijandschap gegrond en tweespalt, *nooit geslecht.*

Vroeger had men ook nog andere afleidingen, namelijk *tweespaltig, tweespaltigheid* en *veelspaltig;* Bekker, Bet. Weereld, IV. 211: *Hy sneed van eenen besem.. een* tweespaltig *rijsken.* Vondel, Hierus. verwoest, 65:

— *datmen 't Christendom*
Als in slaghoorde vind tweespaltigh *staen alom.*

Schaep, Bloemtuintje, 236:

Rust derven, soo gy van 't begin
Tweespaltig *wort bevonden.*

Levens van Plut. fol. 124: *dese* tweespalticheyt *van meeninghen.* Zie mede het Wdb. des Inst. op Hooft. — Constrijck Beroep (Leiden 1614) 66:

Naemdraghend' Christi volck, waer door is tvyur ontsteken,
Waer door veelspaltigh *ghy van d' eendracht zijt gheweken?*

Vlaerd. Redenrijckb. 327:

Veel-spaltigh *dus gescheurt, en in het midden ledigh.*

Ald. 420:

Veelspaltigh *deeltmen sich in veel secten en rotten.*

Dat Hooft het znw *tweespalt* vrouwelijk bezigde, blijkt uit Van Hoogstratens Lijst, en sedert is dit geslacht bij ons aangenomen. Zoo leest men b. v. in de Randteek. des Statenbijbels op Ephes. 2, vs. 15: *nae dat de oorsaecke ende het middel* der tweespalt *is wechgenomen.* Van Oosterzee, Redev. II. 73: *leert hij reeds vroegtijdig* de tweespalt *tusschen neiging en pligt... kennen.* Van 's Gravenweert, Verspr. Lett. 156:

Ik stook met eigen hand de vlam der tweespalt *aan.*

Het mannelijk geslacht echter vindt men bij Wagenaar, Vad. Hist. III. 299: *om* den tweespalt... *te stillen.* En Bilderdijk wettigt dit »als wortel van *spalten*"; zie zijne Geslachtlijst.

Tweespalt heeft geen meervoud, zeggen onze Woordenboeken; nogtans lees ik het meermalen; De Denker, I. 405: *dat van honderd* tweespalten... *negen en negentig aan deze haatelijke oorzaak zyn toe te schryven.* Fokke, Boertige Reis, II. 16: *toen het rijk nu van buiten in rust was, ontstonden er gevaarlijke* tweespalten *van binnen.*

Spalteren—Spalten.

Halbertsma's Overijss Wdb. heeft *spalteren* voor »omrollen en schoppen als een kind op den vloer"; en verklaart het door *spartelen,* op grond van den Teuthonista, die *spalteren* aan *spertelen* gelijkstelt. Die afleiding is niet onmogelijk, want zulk eene letterverplaatsing zou niet ondenkbaar zijn. Men kan evenwel ook denken aan een primit. *spalten,* ontstaan uit of één met *spalken,* een in de neders. dialecten bekend ww. dat bij Bock beteekent schertsen, vroolijke streken begaan; bij Richey en Tiling woelen, onstuimig te werk gaan; *herumspalken* is met geraas of alarm rondloopen, van het subst. *spalk,* onstuimig geschreeuw of geraas. Dähnert kent aan dit *spalk* ook de bet. toe van fellen woordenstrijd, hetgeen kan doen denken aan *spalk, spalt,* oneenigheid (waarvan ons *tweespalt,* zie op *Spalkeren*), als aanleiding gevende tot onstuimig rumoer; doch Fulda, German. Wurzelwörter, 210, acht *spalk,* alarm, en *spalken,* hevig te werk gaan, verwant aan *bollen* (slaan), *poltern, bullern,* nederl. *bulderen, balderen* enz. Ik kan hier geen beslissende uitspraak doen.

Spanderen—Spannen.

In Valcoochs Chronyck van de Sype (uitg 1740) leest men, 32:

Dit deerde den Coninc Idsaert dat hy most vanderen
Sijn wapen nemende den Leeuwe root
Met een swarte bare door malcanderen,
Die Coninginne hads pyne seer groot,
Mit dat sy haer selfs wapen moeste spanderen,
Al eer hy vrucht was uyt haer schoot.

'k Verklaar dit *spanderen* door verbreken, verdeelen, zooals de zin schijnt meê te brengen Het primitief *spannen* kan men vinden bij Von Schmid, die *erspannen* in gelijken zin heeft. Ook voert Halliwel eene oud-engelsche plaats aan, waarin de regel voorkomt:

Ther sperys they spendyd *and brake schyldys.*

D. i. zij *verbraken* hunne speren. Dit ww. kan mede hiertoe behooren.

Spankeren—Spannen.

Het Idiot. van De Bo heeft *spankeren* voor het strak staan van kleederen aan het lijf, anders *spannen* genoemd, en van dit w. blijkbaar het frequentatief. Bij Mareta luidt het prim. *spengen,* mede van het spannen van de broek. Outzen heeft *spanken* voor met trotschheid de beenen zetten onder 't gaan, dat van het strak of gespannen houden der beenen kan ontleend zijn.

De znww. *span* en *spang, gespan* en *gespang, spansel* en *spangsel,* beteekenden bij ons hetzelfde, t. w. ring, band of ander sieraad aan hand, hals of hoofd gespannen. Brabantsche Yeesten, II. 408:

Meldelike si hen gaf
Spanne *ende dierbare juweele.*

Passionael, Winterst. fol. 64 verso: *Costelike bereytselen ende* spannen *trede ic onder die voeten.* Fol. 121: *hair dochter die nu een dierbare* spanne *is van suverheden in dat heilige lant.* Levens van Plut. fol. 113 verso: *haer cleynodien, ende cleyne gulden* spannen. Van Hasselt, Geld. Oudh. II. 3: *een gulden stuck met* een spenneken. Dez. Geld. Maandw. I. 3: *also voel hechtzelen ende* spenneken, *die te samen costen c. ende ii. alde francken.* Roman van Walewein, I. 5:

Die stapple waren root goudijn
Entie spanghen *selverijn.*

Belg Mus. III. 33:

Eerst met een couvert behanghen,
Silver bellen, goude spanghen.

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 117:

Hem gavic te lone
Een rikelijc ghespan
Van finen goude scone.

Van Mander, De Gulden Harpe, 141:

(*Hy*) *Nam een gulden* ghespan,
Daertoe twee armringhen,
En schanck haer dese dinghen.

Dryderley Refer. (Rott. 1614) bl. 51:

Ick wil u gulden spanselen *gheven te loone.*

Vondel, Peter en Pauwels, 25:

Wat doet die schaker? och, hy past op spansel, *riem, noch banden*

Dez. Brieven, 64:

— *daer* spanssel, *bagh en snoer,*
En keten en kleinoot gesmackt luy langs den vloer.

Levens van Plut. fol. 12: *de* armspanselen *ende schilden.* — Van Mander, a. w. 127:

Want een schoon Vrouwe sonder zedicheyt,
Dat is gelijck een Sogh, schoon toebereyt
Met een dierbaar
Spanghsel *van gouwe* —

Van *gespang* zie men voorbb. uit Cats in mijne Handl. tot de Statenov. d. Bijbels, 103.

In Willems' Mengelingen, 379, lezen we van »een beste *spenne*, staende in de zale," bij Kil. *spennekoets*, een rustbank, die den naam heeft van het daarover *gespannen* doek, zooals ook het fr. *canapé* van het lat. *conopium* komt, eig. een kleed om tegen de muggen te beschermen. Bij Coornhert worden de wwn. *bespengen* en *beringen* met elkander verwisseld; Wercken, I. fol. 238 verso: *Dese... meeninghe doet de Hoovarrdighen op hen bonetten, als een sint Jacobs Pelgrim met schelpen,* bespengt *wesen... aan de handen als een sinte Nicolaes, met steentgens van alrelye verwen* beringt. Verg. *Spankelen.*

Spatteren—Spatten.

Volgens Te Winkels N. Ned Taalm. II. 234, is in het dialect van Zuidbeveland *spatteren* een herhaald *spatten*, d. i. het doen uitspringen van vochtdroppels, anders ook *spetten* en *speten* genoemd; zie *Spetteren.* Halliwell heeft een eng. frequent *to spattle* voor spuwen en zeeveren.

Spat als znw. is zoowel een droppel uitspringend vocht, als van andere vloeibare zelfstandigheid; b v. Bilderdijk, Krekelz I. 121:

Lieve, heldre Hemelspat
Van een onbezoedeld nat
Op mijn hagelzuiver blad!

Dez. Najaarsbl II. 89:

Om den dag van Haar te ontrooven
Door een' spat *van uw metaal.*

Dat het w. hier mannelijk voorkomt, is in overeenstemming met 's Dichters leer; zie zijne Verkl. Geslachtl. i. v. Voorts beteekent het w. de uitzetting door het opspringen of ophoopen van eenig vocht veroorzaakt, als in *aderspat, bloedspat* (zie het Wdb. der Ned. Taal, op het eerste); bij Kil. *een spat* voor knobbel aan de pooten der paarden, welk woord men leest Van Vrouwen ende van Minne (door Dr Verwijs), 71:

En heeft u ruynkijn niet en spat?

Hiervan bij Focquenbroch *bespat*, van spatten voorzien, Werken, I. 42 (van een' ezel):

Mits hy bespat *was noch begalt*

Als meervoudvorm daarvan heeft Weil *spatten* en zoo heeft ook Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 301:

Gezaalt, als Don Quichot op zynen Henkst, vol spatten.

Men leest daarvoor *spadden* bij Moons, Sedel. Vermaecksp 420:

Al was 't een Peerdt, dat spadden *hadt,*
Hy maeckt nochtans veel werckx daer af.

Nog is bij Kil. *spat* een buis of koker, als een werktuig om te spatten; men leest het w in dien zin bij Vondel, Zungchin, 14:

Men spreekt de schiltwacht door de holte van een spat.

Het ww. *spatten* bezigen wij in de eerste plaats van springende vloeistof; Smits, Ged. 106:

— *het zilvren nat,*
Dat op de frissche groente spat.

Dez. Rottestr. 8:

Dat het water, onder 't schuimen,
Spelende om de stroomkar spat.

H. Maronier, Ged. 181:

— *als naar den golfslag luisterend,*
Die langs de breede boorden spat.

Loots, Nag. Ged. II 212: *'t schuim, dat naar het luchtruim* spat. Ten Kate, Dichtw. VIII. 164: *de schuimvlok die er* spat Smits, Nag. Ged. I. 331:

Mijn tranen spatten *op elk woord door u geschreven.*

(Ypeij) in Brender à Brandis' Kabinet, V. 72: *traanen eener heilige schaamte.* spatten *uit mijne oogen!* Nomsz, Cora, 37: *een' tranenvloed zien* spatten *uit myne oogen.* Van Merken, German. 139: *zyn bloed* spatte *in den brand.* Van Cappelle, Filips Willem, 61: *Zoodat het bloed en de hersenen op zijn gelaat en lijf* spatteden. — Met toepassing van dez. bet op andere voorwerpen; Van Swaanenburg, Arl. Distill. 274: *elk woord, dat uit den mond* spat *van een Kelderleeraar.* Bilderdijk, De Voet in 't Graf, 25:

— 't Krakend styraxblad
Dat in 't zwaaiend wierookvat,
Met een goudgevonkel spat.

Lulofs, Louise, 100: *rozenroode vlammetjes* spatteden.. *om mijne enkels.* Ter Haar, De St. Paulus Rots (5e dr.) 32: *De vuurge golven* spatten *licht.* (D i. dus bedrijvend). — Met verdere overdracht; De Honigbije, V. 33:

Laat vry de Jeugd in 't wilde rennen
En spatten *uit den band.*

Vondel, Lucifer, 31 (van de engelen):

Dat 's ongehoorzaemheit: zoo spatten *ze uit hun Orden*

Lud. Smids, De Debousjant, 19:

Daar spat *al 't werk in duigen.*

Focquenbroch, Werken, I. 390:

Hoe meer hem deze band zal buiten band doen spatten.

Ald. I. 206:

Tot driemaal dacht ik haar te vatten
En noch t' omhelzen om haar nek,
Maar driemaal ging haar schynsel spatten,
En schoor (zo 't scheen) met my de gek.

Bl. 221:

— deze goeje knecht,
Die toen naar Rome was gaan spatten.

Valentijn, Werken van Ovid. I. 199: *Wat* spat *gij, geleerde Erato, tot artsenij; 'k moet binnen mijn vrijperk blijven.* — Inzonderheid gaat de bet over tot die van splijten, bersten, zoo van vloeistoffen als van andere voorwerpen; Ten Kate, Dichtw. I. 27:

Ja, Waereld! brooze waterbel!...
Eens zult *gij uit elkander* spatten!

Loots, Nagel. Ged. II. 36: *Een riet, dat* spattend *knakt.* De Honigbije, IV. 60: *Daar* spat *een balk, daar 't dak in duigen.* Vondel, Davids Harpz. 19:

Wat stoel ooit schranckte, en spatte,
Mijn staet zal duuren —

A. Simons, Verzam. Poëzy, 68:

De schedel, die in splinters spat.

Ten Kate, Dichtw. I. 50:

Zie! — 'k poogde 't staal me in 't hart te jagen,
Maar 't spatte *aan splinters op mijn borst.*

Des Amorie van der Hoeven, Redev. 30: *bergen en heuvelen* spatten *van elkaar, en storten in tot puin* — Van *spatten,* zoo zonder eenige bijvoeging gebruikt, vindt men meer voorb. uit Vondel opgeteekend door Fortman, achter zijne Dichtl. Mengelingen, bl. 74 en 75.

Door voorzetsels worden de aangewezene beteekenissen nader bevestigd of gewijzigd. De talrijke afleidingen van dien aard volgen hier alphabetisch.

Aanspatten; Higt, Ged. 293:

Hy was het, die onz' groenen lauwerhoed
Gevaagd zag van het aangespatte *bloed.*

M. G. Tengnagels Frik in 't Veurhuys, (Amst. 1731) 31: *Het huys sluyt zich toe. De stienen* spatten *teugen my* aan. Van Lodensteyns Uytsp. 315:

Daar stijgt den moed Der Britten weer in top,
En 't heyr spat *op den Batavieren* aan.

Het Wdb. der Ned. Taal vermeldt alleen de eerste van de drie hier voorkomende beteekenissen. — Afspatten; Feitama, Telem. 17: *een vloed, ten bergtoppe* afgespat. Schutte, Stichtel. Gez. II. 187:

Een vonk alleen,
Van 't hemelvuur afspattend *naar beneên.*

Vondel, Batav. Gebr. 29 (van ruiters, zeer oneigenlijk gezegd):

— zoo quamenze op een' draf
Aanstooten naar den stroom, maar spatten *boschwaart* af.

Vinkeles, Temora, 42:

Vergeefs dat op hun rij de holle baren klotsen,
Zij spatten *schuimende* af. —

D. i. dus onzijdig, zooals het w. in het Wdb. der Ned. Taal is opgenomen en verklaard; doch het komt ook bedrijvend voor; Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 166:

— dropplen... de wielen afgedreven,
Of met den paardenhoef de velden afgespat

D. IV. 162:

Terwijl zijn weêrpartij...
Met rundrenmest bevuild, zich haast den os te vatten,
En, klagende om zijn lot, het vuil weêr af *te* spatten.

Bespatten; Willinks Amst. Tempe, 5:

Dus prijkt de groote waereldstad...
Van waar het Y haar grond bespat, enz.

Focquenbroch, Werken, I. 38:
Silenus met zyn Ezels pooten...
Bespatte *ieder schier met slik.*
Ten Kate, Dichtw. VI. 305:
Ja, ofschoon ook een slijkvlek het schitterend blad,
D' onbezoedelden kelk van de lelie bespatt.'
Higt, Ged. 278:
— *haar wangen, nat*
Met zilten dauw bespat.
Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 213:
Dat Etnaas kruin van één zal scheuren, en de kimmen
Bespatten *met een vuur*, enz.
Heenspatten; Willink, De Amsterd. Buitensingel, 126:
Het zwoegend dier schoon afgereên,
Moet echter door de prikkels snellen
Daar spat *het als een blikzem* heen!
Herwaartspatten, wat zeer overdrachtig voor ijlen; Vondel, Batav. Gebroeders, 22:
Toen Katmeers zoon quam herwaart spatten,
Als balling 's lants —
Inspatten; Willink, a. w 23 (de »Watertemmer" d. i. de dijk):
— *was de Vloed al* ingespat,
Zoo Godt dien niet beteugelt hadt.
Zie voorts ook het Wdb. des Inst. op Hooft. — Losspatten; Higt, Ged. 333:
Vaarwel, mijn lier! vermaak van mijne vroege jaaren:
Een spinneweb bekleede uw losgespatte *snaaren.*
H. H. Klijn, Nieuwe Ged. I. 11:
Die weemoed, die..
Slechts de enkle vonk behoeft om doodlijk los *te* spatten.
Nederspatten; Lulofs, Avondmijm. 17:
Der Zomerbui gelijk, die.. al heur schatten
Van wat'ren lief'lijk en zacht ruischend neêr *doet* spatten
Van Kampen en De Vries, Holl. Mag. 356:
Dat, waar die droppel nederspat,
De pestsmet vlugt —
Omspatten; Bilderdijk, Affod. II 24:
Niets, dat uw taal, ô mensch, of uitdrukt, of bevat,
Of 't is, het goud gelijk, met slijk der aard omspat.
Van den Broek, Evangel. Dichtst. 2:
't Jordaanvocht...
Omspat *uw kruin met zil'vren vlokken.*
Meer voorbb. heeft het Wdb. der Ned. Taal, dat ook een plaats uit Oudaan aanvoert van *ómspatten*, omver- of uiteen doen springen. — Ontspatten; Focquenbroch, Werken, I. 402:
Ja, ja, ik hebje al, ô je zult me niet ontspatten.
Bl. 471:
Doch zeg hem dat hy met zyn schatten...
Dees man zo haast niet gaat ontspatten.
Rau, Dicht. en Zedek. Studiën, 11:
Moest gij, verdwaalde vonk, die wereldzon ontspatten?
Da Costa, a. w. I. 350:
Was 't roemzucht? zucht naar macht, ontspattend *aan haar perken?*
Opspatten; Warnsinck, Vertellingen, 70:
Onder 't krullend schuim bedolven,
Opgespat *door breede golven.*
Nierstrasz, Frans Naerebout, 2:
— *eer Vader 't wist,* had *hij op 't deinend nat*
Gedobberd in de boot, de golven opgespat
Met haak en roeispaan —
D. i. bedrijvend; anders onzijdig, aldaar, 30:
Hij ziet het zeenat, dat ten hemel vliegt en spuit,
En opspat *voor den boeg;* —
Smeets, Lentebloesem, 28:
Ziet ze stijf de riemen vatten
En het water op *doen* spatten.
Ten Kate, Dichtw. I. 385: *'t Zilvrig nat... in stralen* opgespat. Da Costa, a. w. I 278: *Wat ruischt gij golfjes!. En* spat *in schuim* op? — Overspatten; Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 175: *rotsen, die de Alfeüs* overspat. Loots, Nagel. Ged. I. 30: *uw gehelmde kruin, van zeeschuim* overspat. Ten Kate, Dichtw. I. 31: *'t gewicht der trossen..* overspat *van d'uchtenddaauw.* Da Costa, a. w. II. 69:
— *uw gouden snaren,*
Wier trilling heel 't Heelal met hymnen overspat.
Rondspatten; H. Maronier, Ged. 11:
Ziet gij die vuurzuil ginds...
(*Zij*) spat *haar vonken* rond *en werpt ze wijd en zijd.*
Samenspatten; Vondel, David herstelt, 13 (van verspieders):
Daer zy van alsins t'zamenspatten
En t' zamenspannen in 't gemeen.
Fortman, in de Aanmerkk. achter zijne Dichtl. Mengel. 75, zegt dat in deze uitdrukking »een zeer oneigen en zelfs tegenstrijdige zin ligt." Dit oordeel komt mij niet onjuist voor; *spatten* toch heeft tot grondbeeld een afscheiding of verdeeling van iets wat daardoor verspreid wordt, met welke het *samen* niet strookt. — Tegenspatten; Tollens, Minnedichtjes, 86:
't Water stuivend opgestegen
Plast en spat *de wolken* tegen.
Van 's Gravenweert, De Ilias, IV. 149:
Het (*ros*) spat *den menner stof en slijk en aardklomp* tegen.

Hiermede komt overeen te moet spatten; Focquenbroch, I. 195:

— *een disperate vent*
Die vlak zijn dood te moed *wou* spatten.

Uitspatten is de meest voorkomende en ook, minder dichterlijk, in proza gebezigde afleiding. De eigenl. bet. blijft bewaard bij H. H. Klijn, N. Ged. I. 56: *die vlam... gloeijende* uitgespat. David, Vaderl. Hist. VIII. 151: *de hoofden onderling verwarmd vatten vuur en dit* spat uit *tot feitelijkheden.* — Met eene andere aanwending; Focquenbroch, Werken, I. 44:

(*Hy*) *brak, mids hem zijn voet* uitspatten,
Bykans zichzelven hals en nek.

D. II. 37:

Dat het zaad eens uit *moet* spatten.
't Geen in goed land is gezaaid.

Wagenaar, Amsterdam, II. fol. 166: *de zuidelyke zydmuur der Kerke begon* uit *te* spatten, *en dreigde in te storten.* Willinks Amst. Arkadia, II. 18: *De volgende troepen...* spatten *ter zijde* uit, *om beter weg te vinden* Ald. 30: *Hier op* spat *de bisschop met zyn aangemoedigd heir ter poort uit.* Focquenbroch, Werken I. 196:

(*Hy*) *dacht zo met een run de deur,*
En zo ten huize uit *te* spatten.

D. II. 427: *dat my... de geest met eenen het gorgelgat niet mogt* uitspatten. Ald. 337:

Begon hy vol verwondering,
In deze woorden uit *te* spatten.

Figuurlijk is de toepassing in goeden, althans onschuldigen zin; Hiel, N. Liedekens, 33: *toch heeft ze een reine ziel bewaard, die gloeit gelijk de schoot der aard, en* uitspat *in een vloed van liefde.* Ledeganck, Al de Dichtw. 72: *'t gevoel. in zangen* uitgespat. Da Costa, Kompl. Dichtw. II. 90:

Mijn gloënde borst verlangt naar lucht!
Mijn kloppend hart om uit *te* spatten!

Minder gunstig wordt het geval bij De Kruyff, in de Werken der Holl. Maatsch. IV. 40: *eens gemoeds dat... alle de beweegkrachten der ziele in bestendig evenwigt houdt, geene derzelve tot overheersching laat* uitspatten. — En bepaald ongunstig; De Denker, III. 95: zouden *zy... tot buitensporigheeden* uitspatten. Ald. 212: *De strafheid van zynen Vader deedt hem* uitspatten Van 's Gravenweert, Marco Bozaris, 3: uit *te* spatten *tot de lafste Koningsmoorden.* Gellerts Fab. III. 86:

Gy sticht slechts 't grootsch gebouw, opdat eens by uw schatten
Uw weeldrig kroost daarin te ruimer uit *moog'* spatten.

Smits, Isr. Baälfeg. 28:

Wat zou ons lusten zoo baldadig uit *te* spatten!

Strick van en tot Linschoten, Ged. 50:

Lusten, die geen breidels vatten,
Die den losbol uit *doen* spatten.

Feitama, Tooneelp. I. 118:

Wat uwer beider toorn zoo verr' heeft uit *doen* spatten.

Westerman, Ged. II. 85:

— *weeldrig* uitgespat,
Verbrast een dartle zoon den zuur gewonnen schat.

H. H. Klijn, N. Ged. I. 40: *'t dol gemeen, ontembaar* uitgespat. Loots, Nag. Ged. II. 130: *'t gruwelfeest, waar boosheid* uit *zal* spatten. — En die ongunstige bet. heeft zoozeer de overhand gekregen, dat zij, ook zonder door eenige bijvoeging te zijn aangewezen, heerschende is; b.v. Gell. Fab. II. 71:

Hoe pryslyk is het met zyn schatten
Bedrukten gaarne by te staan,
En liever nimmer uit *te* spatten,
Om de armoê van haar nood te ontslaan!

Eene *uitspatting* is altijd buitensporig, als zij een persoon geldt; zie al onze Woordenboeken en Bruinings Synon. I. 176; doch opmerking eischt hier *uitspat*, dat Lodensteyn de vrijheid neemt voor de afl. op *ing* te bezigen, Uytspann. 362:

Maar sijn stappen, Na te trappen
Sonder uytspat,
Is in desen Echt de Bruydschat.

In uiteenspatten wordt de bet. van bersten of splijten door het voorvoegsel versterkt. Dus Van Kampen, in de Werken der Holl. Maatsch. III. 325: *'s Hemels starrendak, en al de hoofdstoffen,* waren uiteengespat. Ten Kate, Dichtw. VIII. 370:

Als ware *een vuurstroom op zijn wolken neêrgestort,*
En daar uiteen gespat *in duizenden van vonken.*

D. VII. 276:

Een wilde star schoot flikkrende uit haar baan,
En spatte' uiteen *in 't vochtig heidekruid.*

H. H Klijn, Nagel. en Verspr. Ged en Redev. 228:

Een luchtverschijnsel, dat uiteenspat *en verdwijnt.*

Verspatten heeft bij Hooft eene gelijke bet. als het voorgaande; zie het Wdb. des Inst. en zoo ook Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 120 (van twee krachten, die):

— *het Wereld-al bewaren*
Van in te storten, of, verspat, *uitéén te slaan*

Voortspatten; Focquenbroch, II. 282:

Hy was zo vroeg niet voort *gaan* spatten.

D. i. voortijlen. Meer eig. Ockerse, Gedenkzuil op Bellamij, 226: *terwijl de vonken van geest...* (*uit oogen en lippen*) voortspatteden. — Wegspatten, eindelijk, verschilt weinig van de beide voorgaan-

den; Ten Kate, Dichtw. I. 395: *Een wrak, in splinters* weggespat. Van Rusting, Werken, I. 249:

Malkaar zo by de kop te vatten,
En daar mee dan puur weg *te* spatten.

Tollens, Ged. III. 151:

't Is weg, het schuim gelijk, dat wegspat *voor mijne oogen.*

Speijeren—Speijen.

Beiden bij Kil. en Ten Kate, II. 404, voor spuwen, spugen. Bij De Bo, 1458, is *bespeijeren* = *bespeiten*, d. i. bespatten. Tot de vormen van *speijen* behoort bij Kil. ook *spijen* of *spiën* en *speeuwen* (neders. *spijen*, eng. *to spue* en *to spew*, goth. *speivan*, bij Ueberfelder *speibn*). Men leest die in het Passionael, Somerstuck, fol. 91 verso: *donatus die bisschop...* spiede *hem* (t. w. *den draec*) *in sinen mont ende dode hem soe.* Houwaert, Lusthof der Machden, I. 654:

— *in 't spicken, in* 't speeuwen,
In 't lachen en zult ghij niet luyde schreeuwen.

Nog andere vormen vindt men bij Schmeller, III. 553, en Weil. op *Spugen*. Zie ook *Speekselen* en *Spugchelen*.

Spelkeren[1]—Spelken.

In het vlaamsch is, volgens Schuermans en De Bo, *spelken* wat in het nederl. *spalken* heet, d. i. door middel van een spalk een verband stevigen Naar laatstgenoemden Taalkundige is in het westvlaamsch daarvan in gebruik het freq. *spelkeren*, in denzelfden zin als *spalken*.

Spelkeren[2]—Spellen.

In het westvl. is volgens De Bo *spellen* »bedektelijk naar iets vragen, iets zoeken te weten zonder het rechtuit te vragen." Eene wijziging van de bet. die Kil heeft van iets ophelderen, uitpluizen, van stukje tot beetje uitleggen; het bedekte der verrichting is er aan toegevoegd. Hiervan is ook *spellen* niet alleen als vooraf aankondigen, maar ook als de deelen eens woords uitleggen of verklaren, fr. *épeler*, *espeler*, goth. *spillon*, angels. *spillian*, *spellian*, eng. *to spell;* bij Halliwell *to spelle*, spreken en onderrichten.

Het freq. *spelkeren*, somwijlen ook *spalkeren*, heeft in het westvl. denzelfden zin van »talen naar iets, door indirekte vragen trachten iets te weten."

Bij Maerlant leest men Spieg. Hist. I 185:

(*Tkint*) *hevet enen loghene gepeinset,*
Die wel ende spellike *was geveinset.*

Is dat: duidelijk, of: aardig, geestig, speelziek als uit *spel?* 'k Denk, het laatste, zooals Belg. Mus. VI. 307:

Tvolc es blide, der seker sijt,
Ende spellec *in desen tijt.*

Speteren—Speten.

Dit frequent. is waarschijnlijk zijn aanwezen aan het rijm verschuldigd; Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolmeesters, 111:

T'is quaet te gaan met bloote voeten in de neteren,
T'is quaet een vlieghende kiecken te speteren.

Het ww. *speten*, bij Kil. doorboren, doorsteken, en alzoo vasthechten, is afkomstig van *spitten*, en bij ons onder dien vorm meest bekend; dus de Statenbijbel, 1 Sam. 18, vs 11: *Ick zal David aan den wandt* spitten. Vondel, Herschepp van Ovid. 70:

— *de speer, gespitst op moort,*
Hem door den nek gespit —

Wij hebben daarvan ons *braadspit*, bij Kil. mede *spet*, neders. *speet*, bij Schmeller *spiss*, *spiz* en *spitz*, naar welk laatste onze De Decker *spits* heeft, Rymoeff. I. 1.2:

All' 't werck dat noit gewin, noit zoete munt en baert,
Noit spits *en brengt te vier, noit torven aan den haert.*

Ons *spiets* komt overeen met het hoogd. *spiessen*, doch luidde in het middelned. ook *spiet;* Maerlant, in Van Wijns Huiszittend Leeven, II. 306:

Daer houdt dat Saracijnsche diet
Die kerken onder sinen spiet.

Dez. Rymbybel, vs. 9376:

Saul die greep enen spiet.

En vs. 13768:

Want die coninc hadde enen spiet.

Vreemder is het ww. *speiten*, bij Heinsius, Nederd Poem. 63:

— *als ghy siet*
Den draf van Alcmeens soon de dwergen conterfeyten,
Oft op Achillis schildt met klater bussen speyten.

Spetteren—Spetten.

In Zeeland is *spetteren* gangbaar voor spetten, spatten, en het znw. *spetter* voor spat, vlek; zie mijn Archief, II. 187; hetzelfde gebruik heeft volgens De Bo in het westvl. plaats. Men leest het ww. echter ook in Thackerays Elisabeth, vert. door Mevr Busken Huet, 48: *De smeerkaars* spetterde *nog op de tafel.* Zie voorts *Spatteren* en *Spotteren*.

Voor *spetten* zeggen wij ook wel *speten*, zooals voor *spat* of *spet* ook *speet*. Waarom Weil. en andere lexicographen deze vormen niet hebben, begrijp ik niet.

Spijkeren—Spijken.

In het westvlaamsch bij De Bo is *spijkeren* »ras loopen. vluchten, wegijlen." Het primit. *spijken* wordt gestaafd door de verwante dialecten. Höfer verklaart *spaichen*, *speichen*, door voortschrijden; *weit spaichen*, groote stappen doen; Mareta *spaichen*, *ausspaichen*, *fürspaichen*, door wijd stappen, voorwaarts stappen, enz. Er kan toe behooren *spicka*, bij Tobler snellen, *späuka* bij Buhler (Davos, 155) wegjagen. Zie wijders *Spaggeren*, dat in bet. met *spijkeren* overeenkomt.

Spinderen—Spinnen.

Dit frequent. leest men in een rederijkersgedicht in Serrures Vaderl. Mus. V. 81:

Al wat hem grieven wilt, moet henen spinderen
Van waer datt oock comt, zuudt, noordt of oost.

De Hoogl. verklaart *spinderen* door »vlieden," en die verklaring wordt bevestigd door het Idiot. van De Bo, dat het ww. opheldert door »snel loopen, ijlen," met de bijvoeging dat het afkomt van *spinnen*, 't welk in denzelfden zin gebruikt wordt. Er wordt tevens gewezen op het fr. *filer*, dat mede den zin heeft zoowel van wolspinnen als in den gemeenzamen stijl van heengaan en zich wegmaken. Ter nadere opheldering kan nog dienen ons ww. *spinnevoeten*, dat Weil. (denkelijk uit Halma) heeft voor spartelen, en dat men leest in Meermans Com. Vetus, 45: *andere seggen dat het maer en is* gespinnevoet *teghens de waerheyt.* D. i eig. haspelen, fig. spartelen. — Verstaat men hier door *spinnen met de voeten* eene spartelende beweging: men kan evengoed aan de beweging denken van iemand, die de voeten rept om zich weg te maken.

Splinteren—Splinten.

Door invoeging der *n* zijn deze wn. ontstaan van *splitteren*, *splitten*; zie dit art. Van het ww *splinten* voor splijten zegt Adelung, dat het lang verouderd moet zijn. Wegens de bekendheid van de subst. *splint* en *splinter* in verschillende talen, mag men gereedelijk tot een ww. van dien vorm besluiten, en werkelijk heeft het eng. *to splint* of *to splent* voor spalken, wel niet voor splijten, maar voor stevigen door middel van gespleten stukken hout, waarvan zie op *Spalkeren*. Halliwell heeft daarvan het deelw. *splinted* voor »supported."

Ons subst. *splinter*, bij Kil ook *splenter*, is in 't hoogd., zweedsch, friesch en eng *splint*, bij Outzen *splenn*, bij Halliwell *splent*, bij Müller *splengter* Maerlant bezigde het w. reeds in den fig. zin Rymbybel, vs. 254:

Die van doempteit geenen splinter
Stekende hevet in sinen zin,
Hi magher vele leren in.

Halbertsma paste het w. toe op eenen persoon, De Vrije Fries, XII. 54: *de kunstmakelaar*... een splintertje *van een kereltje, geboren fat.* — Bij Tollens vindt men het adverb. *te splinter*, Ged. I 21:

Men schaaft de stevens forsch te splinter.

Onze uitdrukking *splinternieuw* is bekend; ik handelde daarover in mijne Verscheidenh. 325 en volgg. Hier zij alleen herinnerd, dat hoogd. dialecten daarvoor *splitterneu* hebben — *Splinterig* is bekend, b v. van hout gezegd; doch het w. heeft mede eene fig. bet. Broes, Filip van Marnix, I 178: *Ik onderneem met het antwoord op deze vraag een* splinterig *werk.* Dez. De Kerk en de Staat, IV. I. 3: *een* allersplinterigst *werk.* Bl. 286: *eene groote rij van* splinterige *vragen.*

Het frequent. *splinteren*. eng. *to splinter*, kende reeds ons middelned.; Van Velthem, fol 238:

Si scoten vier, dat gerne ontstac,
Met vlieken, die gesplinter *waren.*

D. i. met stukken hout, die *gespleten* waren. Doorgaans komt het onzijdig voor; Nomsz, Tassoos Jer verl. 92:

— *de wederzijdsche speren*...
Verstuiven, door de schok, gesplinterd *in de lucht*

Bilderdijk, Navonkel. I. 160:

Ja, streef mijn hobblend bootjen,
En splintre *'t op den rand*
Van 't steeds gewenschte land

Beeloo, Ged. 28:

— *mast en opstal kraakt en* splintert, *op elkaâr.*

Het ww. *versplinteren* heeft Weil onzijdig en dus leest men Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 52:

— *diens glavije*
Versplintert *op het schild der wakkre weêrpartije*

Men vindt het bedrijvend in de Handel. van het Elfde Taal- en Letterk. Congres, 169:

Al sloopt gij gebouwen, versplintert *gewelven*

Alsmede bij Ten Kate, De Psalmen, 32:

Versplinter *als een dwarrelwind*
Den staf der dwinglandij!

Dez. Dichtw. II 71:

't Halve dak in puin, de deur versplinterd!

Met een ander voorvoegsel heeft S. J. van den Bergh, De Geuzen, 56:

Voor onze bijlen splintren *de zwaarste deuren* weg

Splitteren—Splitten.

Kil noemt *splitten* verouderd voor *splijten*. Van Maerl. bezigde *spletten*, 't welk Ten Kate, II. 406, vlaamsch heet; Wapene Martijn (door Dr. Verwijs), 39:

— *Jhesus, naect, int bloet besmet,*
Ende sine rechter side ghesplet.

Splitten leest men in de Wercken van Coornhert, II. fol. 187: *Karel de groote... heeft also dat eenighe Keyserdom volgens aen tween* ghesplittet. Levens van Plut. fol 130: *om de welcke te wederstaen Hannibal ghedwonghen worde zijn heyr te* splitten, *maer gelijc hy het selve* splitte, *worde daer terstont een derde poort gheopent.* Fol. 315: *dat zijn hoeven in de maniere van teenen* ghesplit *waren.* Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 316: *op de onderpanden in solidum syn recht te moghen hebben sonder de betaelinghe te* splitten. — Eenige regels hooger heet dit *splissen.* Huygens, Korenbl. I. 193:

Leert ons 't leen als leen besitten,
En in tijds de herten splitten,
Daer af 't minste weder-deel
Aen de tijdlickheit verheel.

Hofferus, Nederd. Poëm. 268:

— *Castilien moet haar krachten*
Nu splitten *hier end' daar* —

Voor *splitten*, bij Outzen *splitte*, eng. *to split*, zeggen wij, met de ingevoegde *s*, *splitsen.*

Met het in 't hoogd bekende frequent. verrijkte Bilderdijk onze taal, Mengelingen, I. 12:

— *Ik zie het vonken regenen!*
Het oog verliest zich in de splittring *van het staal,*
Door 't splittrend *staal gebeukt* —

Spoeijeren—Spoeijen.

De Bo heeft *spoeijeren* voor haasten, voortgang maken, *zich spoeijen*, zich haasten; van *spoeijen*, in de spreektaal een zeer gewone vorm van *spoeden*, die door Weil. zelfs als hoofdwoord is opgenomen. Zie voorts op *Spoedigen.*

Spoeteren—Spoeden.

Bij Schuermans en De Bo is het ww. *spoeteren*, ook *spouteren*, *spotteren* en *spodderen* uitgesproken, in het vlaamsch snel loopen, ijlen, en door den laatsten Geleerde het frequent. geacht van *spoeden*, waarvan in het nederl. *spoedigen;* zie dit w.

Sporteren—Sporten.

Het frequent. heeft de Roman van Limborch, B. VI vs. 375:

Hi sporterde *met al den leden;*
Inne geseidu niet van wat zeden
Hi was ente houdene quaet.

D. i. spartelde, van *sporten*, *sporren*, die ook *sportelen* en *sporrelen* geven, waarvan men zie op *Spartelen.*

Spotteren—Spotten.

Hoewel Adelung zulks eenigszins bedenkelijk acht, is het gewone gevoelen, dat de eerste bet. van het ww. *spotten* niet die van hoonen is, maar bespatten, bevlekken, eig. bespuwen, toch zeer aannemelijk; zie het Gloss. van Wachter. Kil. heeft als vlaamsch *spot*, vlek, en *spotten*, bezoedelen, beiden in het eng. in dezelfde bet. bekend. Daarentegen is *speien* (zie *Speijeren*) en *verspeien*, bij Weinhold en den door dezen aangeh. Opitz en andere schrijvers, hetz. als *spotten* en *verspotten*, d. i. hoonen, smaden, schimpen.

Vandaar het frequent. *spotteren*, in het vlaamsch bij De Bo spatten, vlekken of sproeten krijgen; in het groningsch dialect het uitspatten der pen, zie mijn Taalk. Mag. IV. 685; in dat van Twente *sputteren*, zie de Taalgids, III. 164, met dez. bet. en dus ook gebruikt door Goeverneur in zijn kinderboekje: Wat Oom Jan nog in zijn zak had, 23:

Het regent, het regent,
Het sputtert *en spat.*

Het eng. zegt *to sputter* voor spuwen en (bij Halliwell) *to spattle*, met water of slijk bespatten.

Sputteren, zie Spotteren.

Staggeren—Staggen.

Staggeren heeft Kil. voor wankelen, onvast op de voeten staan, en Ten Kate (II. 702) leidt dit, met *staggelen* en het eng. *to stagger*, welke eene gelijke bet. hebben, af van het goth. *stigwan*, gaan, voortgaan, *bistigwan*, *gastigwan*, aanstooten; het bij hem vermelde verouderde *stiggen*, de nederl. vorm van het goth. ww., kan dan als een verwant primit. aangemerkt worden. Elders, II. 439, leidt hij *staggeren* af van *stijgen*, goth. *steigan;* nog elders, II. 429, van *staan;* wat mij beide minder aannemelijk schijnt.

Met *staggeren* schijnt van denzelfden oorsprong *staggelen*, bij Stalder stotteren, dat werkelijk een aanstooten is, en waarbij ald. *staggsen*, *statzgen* (versterkingen van *staggen* of *stugen*) als gebruikelijke vormen worden vermeld. Ook Tobler heeft zoowel het prim. *statzga*, als het frequent. *staggla*, *stiegla*, voor stotteren.

Nevens *to stagger*, wankelen, heeft het eng. bij Halliwell *to staker* voor stotterend of haperend lezen, en *to stacker* voor wankelen, en deze vorm schijnt Weilands meening te begunstigen, dat tot dit ww. behoort het subst. *stakker*, voor een sukkelaar gebruikelijk Bilderdijk, in zijne Geslachtl. spelt *stakkel* en verklaart dat voor »een deensch bijv. w. dat *arm* en *jammerlijk* beteekent." De verwantschapte dialecten geven den waren oorsprong.

In het nederl. is *staker* iemand die met de hooivork werkt; vandaar in Stade *stakker* in uitdrukkingen als: *de arme Stakker! de goede Stakker!* voor wat wij een goeden werkezel zouden noemen, iemand die in zijn eenvoud ijverig doorwerkt. Te Hamburg is *ene brave Stakersche* eene vrouw die volijverig haar huishouden waarneemt. In Ditmarsen en in Holstein is *Stakkel*, in vorm en bet dus eenigszins gewijzigd, een ellendig of slecht mensch. In het westerwaldsch is *staches* een blood of dom mensch.

Stameren—Stamen.

Stameren, neders. *stamern*, eng. *to stammer*, is hetzelfde als *stamelen;* zie dus de afleiding op dit w. De vorm met *r* komt nog niet in het middelhd. voor Bij ons ontmoet men dien reeds in den Bijbel van 1477, Jes. 32, vs. 4: *der* stamerender *tonge sal haestelic spreken ende claerlijc.* De Statenoverzetting heeft: *de tonge der* stamelenden. Dus ook Huygens, Korenbl. I. 45:

Heer, deelt ghy Tongen om! siet noch eens naer beneden,
En deelt' er my een' toe, die Dy in my bevall',
Die niet en stamer' *daer de boose sullen beven.*

Onder de lateren ontmoet men het w. bij Siegenbeek, Leerred. II. 151: *dat alles, wat de mensch daarvan zeggen kan, slechts verward en gebrekkig* stameren.. *is.* Abr. Vereul, in de Werken der Bat. Maatsch. I. II. 90:

Dan staamren *seraphs: God is Liefde!*
Gij stamert *met den seraphyn.*

De Bo, Ged. 45:

Den God wiens naam uit moeders mond
Ons kinderlippen staamren *leerden.*

Ald. 106:

Daar stamerde *ik eerstmaal den Naam van den Heer.*

Dat *stamelen* wel eens den zin heeft van kittelen of prikkelen, zagen we op het art. Vandaar heeft het subst. *stamering* den zin van kitteling of prikkeling, Levens van Plut fol. 205: een stameringhe *van de gicht, dat is te segghen het eerste van de gicht dat hem begint te setten ofte plaetse te grijpen.*

Den gewonen zin, d i. van gebrekkige spraak, heeft dez. afl. in De Denker, III. 23: *dat zy opregtheid met hunne eerste* stameringen *leeren voortbrengen.*

Met voorzetsels saamgesteld vond ik *nastameren* en *uitstameren;* Mobachius, Lijkreeden op haare Kon. Hoogh. Anna, 26: *Dus mogt Haare Kon: Hoogh: eenigzins Job* nastaamerende *zeggen.* Krul, Diana, Voorwerk, 14:

(*De Najaden*) stameren *u* na, *en quelen uwe klachten.*

Bekker, Betov. Weereld. II. 69: *de volmaaktste dingen met onvolmaakte woorden* uit *te* stameren. De Denker, I. 226: *een kort gebedje* uit *te* stameren. — Van Ryswyck, Onze Vader, 12:

Gryzaerds op den staf gebukt,
Wichtjes nauw bewust van 't leven,
Staemren *'t allen biddend* uit.

Berkhey bezigt *verstameren*, in zijn Hekeldicht voor den Heere Jan Nomsz, 14:

— *Echo die hier staag den herdren zang verklikt,*
Bleef in die brabbeltwist verstamerd *en verstikt.*

De bedoeling schijnt te zijn: al stamerende steken.

De *stameluar* heet volgens Kil. in 't geldersch *stamelbold;* men vindt daarvoor *stamerbold* in De Gem. Duytsche Spreckw. (Campen, 1550) 87: *Die eene* staemerboldt *verstaet den anderen alder best.* In 't hollandsch dialect is dat *stamerbout;* Coster, Duytsche Academi, 13: *dat Demosthenes, by hem geleken, maar een hoddebeck, en Cicero* een stamerbout *is.* Pater, Poëzy, 284 (tot een éénjarig kind):

Groei dan, lagchend Stamerboutje! *groei gelijk een wyngaard voort.*

Dit *bout*, naar 't schijnt per synecdoche voor den mensch gezegd, komt meer voor; Pers, Urania, 89:

O vrome Man, moest gy hier zijn.
Een spel der droncke-bouten.

Eene andere samenst. leest men in Brender à Brandis' Kabinet, V. 103:

Maar, zacht! mijn Zangeres! het is reeds lang genoeg

Die stamersnaar *geroerd;* —

Stauweren—Stouwen.

Volgens Hoeufft, Bred. Taaleigen, 581, is *stauweren* (*staauweren*) in de Zuidelijke Nederlanden gebruikelijk voor »koeijen wachten." Het is het frequent. van *stouwen*, *stuwen*, dat ook in nederl. gewesten denzelfden zin heeft blijkens de daar aangevoerde nog bekende subst. *koestuwer*, *koestuwster* en *varkenstuwer*, en de uitdr. »ossen *stuwen*" voor ossen drijven. Het eng. bij Halliwell heeft onder de bet. van *to stow* ook die van vee opsluiten. Het nederl. *stouwen*, *stuwen*, neders. *stauen*, bij Schambach *stawen*, hoogd. *stauchen*, is anders aandrijven, duwen, ineendringen, ook opstapelen, in welken laatsten zin Schambach het frequent. *stawelen* heeft. Men zie over *stuwen* wijders Kil., Van Hasselt ald. en Weil.

Steeneren—Steenen.

Voor het nederl. *versteenen*, d. i. tot steen worden, heeft het hoogd. den frequent. vorm *versteien*

nern in dezelfde bet. zoowel eig. als fig. genomen. Bilderdijk nam het w. in den laatsten zin over, Poëzy, III. 68:

Walter ziet haar als versteenerd,
En valt schreiend haar te voet.

Wij zeggen anders *versteenigen;* zie *Steenigen*[2].

Het prim. *steenen*, dat in het vermelde *versteenen* voorkomt, heeft men ook in *ontsteenen*, de hoedanigheid van steen afleggen; Dietsche Warande, X. 307:

Ghy, mijn verherde hert, breekt en wilt u ontsteenen.

Huygens gewaagt van *muren ontsteenen*, d. i. van steen berooven; zie Weil.

Steigeren—Steigen.

Steigen, als causatief van *stijgen*, zou moeten beteekenen: doen stijgen, en dan ook *steigeren* in onzijdigen zin beter *stijgeren* geschreven worden; zie Dr. Te Winkel in De Taalgids, IV. 224, gelijk somwijlen wel bij noord- zoowel als zuidnederlandsche schrijvers gedaan is; zie *Stijgeren*. De volksuitspraak in verschillende gewesten bevestigt echter die opmerking niet. Volgens Kronenberg onderscheidt het overijselsche dialect de uitspraak van *stijgen* en *steigeren* op eene zeer kennelijke wijze; zie de Vaderl. Letteroeff. van 1818, n°. 1, bl. 29; en evenzoo het groningsch, zie Beekering Vinckers, Een Orthogr. E-legie, 48. De laatstgen. Geleerde beweert, dat *steigeren* eig. staat voor *zich steigeren*, en dat deze reflexiefvorm bij verschillende wwn. van gelijksoortige bet. het intransitieve aanduidt. Tot staving dier bewering had nog kunnen aangevoerd worden, dat sommige hoogd. dialecten werkelijk bij *steigeren* den reflexiefvorm gebruiken, zooals Adeling aantoont. Ja ook het middelhd. had reeds *sich steigen*, volgens Benecke.

Kil. heeft *steigen* als transitief ww., doch stelt het ook gelijk aan *stijgen*. Voor het laatste leest men het eerste bij Hooft, Ged. (uitg. v. Bild.) II. 331:

Ghelijck een hooghe rots, die door de Wolcken steycht

Six van Chand. Poësy, 498:

Gesteight *op vleuglen van de faam.*

P. Moens, Joh. van Oldenb. 193:

(*Zij*) *deed hem tot den rang eens vriends, eens broeders* steigen.

Ald. 205:

Zo ras de dwinglandij.. ten top' van Staatsëer steigt.

De onderscheiding van het middelh. *stigen*, stijgen, en *steigen*, doen stijgen, is niet bewaard gebleven in het hoogd. dat alleen *steigen*, en in het nederl. dat alleen *stijgen* bezigt.

De transitieve bet. van *steigeren*, die dit w. bij Kil. zoowel als het hoogd. *steigern*, beijersch *staigern* heeft, heb ik bij onze schrijvers niet dikwerf aangetroffen; Com. Vet. 128: *de Boeren leeden het ongaern die* de ouwe pacht *van veertich jaren niet en willen* gesteygert hebben. Huygens' Korenbl. II. 508:

Hoe derft ghy 't (koorn).. *tot hooghsten prijs toe* steig'ren?

Doch men vindt die in den zin van Kiliaans *steigen*, *steigeren* (van het water), d. i. het water tegenhouden of stuiten door middel van een *steiger*, d. i. hoogte. Dus Marnix, Het eerste Lofsanck Mosis (achter de Psalmen), vs. 8:

Doir dijnen wint heeft twater overhoop
Staend' opgetast, gesteygert *sijnen loop.*

Ampzing, Heyl. Dankoffer, 5:

De vloed is blijven staen gelijk een aerden hoop,
Heel stijf op een getast, en steygerde *sijn loop.*

Ald 104:

De groote stroom ging door voor dijnen aenghesicht,
De see heeft haeren loop gesteygerd, *en geswicht.*

Van de eerste helft der zeventiende af tot heden is *steigeren*, in het vlaamsch bij De Bo *steegeren*, intransitief, voor rijzen, klimmen; de aangeh. Schrijver, Heyl. Traenen, 79:

Onse sond is hoog gekommen, En geklommen,
Dats' ons steygert *over 't hoofd.*

Vondel, Poëzy, I. 562:

's Mans oude steigert *niet aan 't peil van veertig jaeren.*

D. II. 238: *De Bergen* steigren *steil.* Dez. Davids Harpz. 89:

Uw rechtvaerdigheit...
Steigert *hooger dan de duinen.*

Dez. Joannes de Boetgezant, 53: *'t gewelt der* steigerende *boosheit.* Ald. 97:

Dan steigerde, *dan scheen de zang het op te geven.*

Dez. Lucifer, 57:

De regementen, op die leus en zijn gebodt
Gemoedight, te gelijk aen 't steigeren *en* stijgen
Naar boven —

Revius, Psalm 93, vs. 3:

Doch of de see schoon steygert *ende woelt.*

Huygens, Korenbl. I. 498:

De Zee zal bobbelen, en steigeren *en* stijgen.

De Denker, V. 294: *dat de Geleerdheid tot eene verbaazende hoogte onder ons* gesteigerd is. Wagenaar, Vad. Hist. IV. 261: *De zwaare geldsommen... hadden... de gouden en zilveren munt, tot eenen zeer hoogen prijs, doen* steigeren. Verv. op Wagenaar, II. 12: *deedt dit den prijs der Sche-*

Wil smoocken doen d'Hebree
Syn brant-offeren heylig.

Door eene mij nog niet duidelijke overdracht van het. wordt *steigeren* ook gebezigd voor het stollen van vet; zie Bouman, De Volkstaal in Noordholland.

Stelkeren, zie **Stolkeren**.

Stenkeren—Stenken.

Stenken is het causatief van *stinken* en beteekent doen stinken, stinkend maken; zie Benecke en Schmeller. Vandaar bij Schuermans *stenkeren*, hoogd. *stänkern*, in fig. zin twist berokkenen, last veroorzaken, plagen. Zie Ten Kate, II. 440.

Steperen[1], zie **Stuperen**.

Steperen[2]**—Stoffen.**

Volgens de Idioticons van Schuermans en De Bo is *steperen* in het vlaamsch bekend voor ruw schoon maken, schrobben. Ik acht dit w. afgeleid van het hoogd. *stieben*, nederl. *stuiven*, d. i. stof opjagen, hoogd. *stäuben*, neders. *stöven*, hetzelfde verrichten, doch met het bijbegrip van schoonmaken, eig. van stof ontdoen, en 't welk wij aanduiden door *stoffen*. Schmeller heeft insgelijks een frequent. *stöbern*, bij Lexer *steabern*, doch in den zin van stuiven. Zie ook *Steuveren*, *Steuvelen* en *Stubbelen*.

Steuveren—Steuven

Beide wwn. heeft het groningsch dialect voor »loopen, gaan, snel gaan"; zie De Taal- en Letterbode, III. 106 en 107 Het nederl. zou er voor zeggen *stuiven*, *stuiveren*, van *stuif*, bij Kil. hetz. als *stof* In onzijdigen zin beteekenen de wn. opvliegen als stof, voorts wegijlen, zich wegmaken; in bedrijvenden zin, iemand wegdrijven, wegjagen. Dus Statenb Randt. op Spr. 23, vs. 5: *alsoo vergaet de rijckdom in korten tijt, datmen niet en weet, waer hy gebleven, ofte* gestoven *is*. Bij Tiling is *wegstuven* zich wegpakken.

Het frequent komt overeen met het hoogd. *stöbern*, stuiven, doch in de dialecten ook (iemand) jagen, voortdrijven; zie Schmeller, Bernd en Schöpf; bij Tiling *stövern*, *wegstövern*, Danneil *stöwern*; bij Von Klein *stüweren*, *stöweren* wegjagen In Van Dans' Thyrsis Minnewit, I. 95, leest men:

— *sy gingh haer aensicht steken*
Heel verstuyvert *in de Deken.*

Dit *verstuiveren* is wellicht van het vermelde *stuiveren*, *steuveren*, en dus zooveel als wegmaken, wegduiken

Stijberen, zie **Dibberen**[1].

Stijgeren—Stijgen

Hoewel *steigeren* de gewone frequent. vorm bij ons is, heeft het echter vroeger en later niet ontbroken aan schrijvers, die, waarschijnlijk uit het besef van meerder regelmatigheid, *stijgeren* hebben geschreven. Dus Rotgans, Poëzy, 339:

De vuurpyl stygert *naar de wolken.*

(Nieuwenhuizen) Poët. en Pros. Mengel. (1795) 135:

De Palinuur kent hem — immer stijgren *de golven —*
Ach! dat is de laatste; het schip gaat ten afgrond!

Bilderdijk, Mengelp. I. 314:

Hoe stijgerden *ô Wilhelmijne...*
Mijn zangen op dit feestgetij'!

De tweede druk (in kl. 8vo) heeft hier *steigerden*.
De Thouars, Zriny, 43:

Te hupp'len langs het veld, waar 't nijvrig bietje gonst,
De leew'rik stijgert. —

Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 129 (van paarden):

— stijgrend *deinzen bij 't betrapplen van de lijken.*

Van Ryswyck, Balladen, 28:

— *de wichelaers voorspelden*
Lot en toekomst aen het volk,
Uit het raetlen van zijn gorgel,
Uit het stygeren *der wolk.*

Ald. 75:

Dra hoort hy de vlammen kraken,
Stygrend *door de rieten daken.*

Van Beers, Jongelingsdr. (4de druk) 108, met *op:*

Gij weet niet hoe de zon van 't werklijk leven
Naermate zij opstijgert *aen den trans,*
Allengs ook 't purper uitdooft. —

Het gewoonlijk onzijdige *stijgen* is ook wel bedrijvend en wederkeerig gebruikt; Rodenburgh, Jacoba, 66:

— *Want Herders noyt betrachten,*
Door staet of eere sucht te stygen hun gedachten.

Huygens, Korenbl. I. 452:

Met begondt gy 't hoofd *te* stijgen.

Hofferus, Poemata, 344:

't Sal veel liever vlueghels kryghen
End sich *naar den hemel* styghen.

Bilderdijk bezigde het ww. *toestijgen*, Schemerschijn, 35:

Mijn zucht verbergt zich niet, al schroomt ze U toe *te* stijgen.

Men heeft wel eens gemeend, dat *stijgen* altijd eene beweging naar boven moet aanduiden en dus nooit eene nederwaartsche. Volgens het gebruik geldt, naar ik meen, die regel alleen de frequentatiefvormen, niet het prim. *stijgen* zelf. De afleidingen *afstijgen* en *nederstijgen* zijn niet alleen bij ons bekend, maar hebben zoolang bestaan als het w. *stijgen* zelf. Zoo leest men reeds bij Ulphilas,

Brief aan de Efez. 4, vs. 9 en 10: *thatuth-than* utstaig *wa ist niba thatei jah* atstaig *faurthis in undaraisto airthos. saei* atstaig *sa ist jah saei* utstaig, etc. D. i. dit nu, hij *voer op*, wat is het dan hy *daalde* eerst *neder* in de onderste aarde; die *nederdaalde* is dezelfde die *opvoer*, enz. In de Psalmen uit den karolingischen tijd, Ps. 54, vs. 16: *Cum dot ouir sia. in* nither stigin *an hellon libbanda*. D. i. kome de dood over hen; en *nederstijgen* mogen de levenden in de helle. Notker, Ps. 34, vs 16: *ube du Gotis sun sist so* stig *aba demo chruce*. D. i. zoo gij Gods zoon zijt, so *stijg af* van het kruis. Het gothische *gasteigan* is afdalen, terwijl het oudduitsche *gastigan* opklimmen beteekent; zie Graff, Sprachsch. VII. 619. De sanskrietsche wortel, waaraan *stijgen* behoort, heeft tot hoofdbeteekenis *beweging;* zie Kaltschmidt. En nu wordt die beweging gewijzigd door het voorvoegsel, terwijl het w. zonder eenig voorvoegsel gebezigd steeds een voort- of opwaartsgaan aanduidt. Dezelfde opmerking geldt ook van het ww. *klimmen* Men zie voorts *Steigeren* en mijn Taalk. Mag. IV. 398.

Stijperen—Stijpen.

De Bo heeft als vlaamsch *Stijperen* voor »samendrukken, ineenpersen, proppen." Het schijnt van het fransch ontleend, dat *stiper* had voor »met geweld ergens insteken, zooals de Schr. uit de Dictionnaire van D' Arsy aanhaalt, en zooals ik bevestigd vind in die van Mellema (Rotterd. 1618) en van Van den Ende (ald. 1654). Ook het lat. *stipare* is stoppen, samenpersen.

Stijveren—Stijven.

Het frequent. *stijveren* leest men in Hoofts Brieven (uitg. door Dr. Van Vloten) II. 408: *een sekere cuile... alwaer stadich water druipt, hetwelck allengskens* stijvert *ende de nature van steen aenneempt;... het waeter dat beneden leydt*, stijvert *boven op gelijk oft bevrose*. — En *verstijveren* in Klioos Kraam, 170:

'k Hoor elke Berggodin weêrgalme op uw lijktoonen,
En traanen, tot kristal verstijvert, *staaple op een.*

Het oostfriesch bij Stürenburg kent ook een freq. *stieveren*, voor sterk of stijf op iets zien; en volgens Halbertsma's Wdb. is het overijselsche *stieren* voor het stollen van vet eene samentrekking van *stiveren*, stijf worden. Werkelijk beteekent *stiven* in het zeeuwsch dialect stollen; zie Bomhoffs Mag. v. Ned. Taalk. V. 51.

Stikkeren—Stikken.

In sommige streken van Zeeland beteekent *stikkeren* voortgaan, of liever zich voortsteken op eene kleine slede, aldaar *stikkersleê*, elders *prik-* of *tiksleê* genoemd; zie De Navorscher van 1860, bl. 319, en Bomhoffs Mag. van Ned. Taalk. V. 51. Het voortgaan geschiedt door middel van een stok met eene ijzeren punt, waarmede op het ijs of andere gladde plaats *getikt*, *geprikt* of *gestikt* wordt. Zulk een stok heet in het hoogd. *stichel*, neders. *stikke*, *stikken*, bij Kil. *stik*, en het steken bij den laatste *stikken*.

Stoeijeren—Stuiten.

Stoeijeren is bij Schuermans »stoffen, pogchen, met overdrijving spreken" en hij noemt dat een frequent. schijnbaar van *stoeijen*. Eigenlijk is het zoo, doch *stoeijen*, onder den vorm van het vlaamsche *stuten*, *stuiten*, bij Kil. *stuiten*, akensch *stüte*, hoogd. *stutzen*, oudfr. *estaucer*, pralen, pogchen. Ook *stoeijen* in den gewonen zin is van *stooten*, nauw verwant aan *stuiten* Het adj. *stützig* is bij Schöpf trotsch.

Stuiten voor pogchen komt bij ons in de 17de eeuw meermalen voor; Bijns, Refer. I. 37:

Sy blasphemeren, sy lieghen, sy stuyten.

Huygens' Korenbl. I. 439:

Al misstaet my 't eigen stuyten.

D. II. 553:

Hoe mooght ghy op uw' stercke stralen stuyten?

Stoeteren—Stooten.

Volgens Hoeuffts Bred. Taaleigen, 581, hebben de liesveldsche Bijbels in Nahum 2 de uitdr.: »de knien *stoeteren*", waarvoor andere overzettingen schudden of beven zeggen. Er zal te verstaan zijn *stooteren*, freq. van *stooten*, welk laatste de Statenbijbel in denzelfden zin heeft Dan. 5, vs. 6: *sijne knyen* stieten *tegen malkanderen aen*

Hetzelfde frequent. vindt men in *bestoeteren*, dat volgens De Navorscher, VIII. 89, op het platte land van Noordholland het volgende beteekent: »met moeite verstaanbaar maken, gebrekkig volbrengen. *Hij kan het vuur bestoeteren. Het is een stoethaspel Al gaat het wat... vreemd toe, hij weet het toch wel te bestoeteren:* klaar te spelen." Uit deze niet duidelijke en stellig weinig juiste opgaven komt het mij voor, dat het ww. *bestoeteren* zal aanduiden: iets niet glad af of geregeld, maar (zooals men zegt) met horten of stooten verrichten. Het aangevoerde *stoethaspel* is iemand die een eigenzinnigen, warzieken aard toont. Bij Schmeller en eld. is *stutzkopf* hetzelfde, afgeleid van *stutz*, eigenzinnigheid, wederstrevigheid, wortel van *stutzen*, *stossen*, nederl. *stooten*.

Een verhoogduitschte vorm van *stooten* is *stotsen*, 't welk men leest bij Van Rusting, Ovid. 4:

Hoe zee-siek dat ik ben, de duvel haal dat hobbelen!..
Het stotst, *en slingert my schier 't ingewant uyt het lyf.*

Baardt, Deugdenspoor, 309:

Vooreerst, hy gaet nae Marpurg heen,
Daer was hy my wat onghemeen;
Hi stotst *sich wacker aen den dach,*
Daer yeder een dees' Poe-haan sach.

Stokeren—Stoken.

Van het gewone *stoken*, van vuur en sterke dranken gezegd, heeft het vlaamsch bij De Bo het frequent. *stokeren*, in dezelfde beteekenissen Van het vuur gezegd heeft Stürenburg *stökern*, en Schmidt *stochern;* verg. voorts *Stokelen*. Weil. heeft *stoker* voor eene sterke aanblazing van den wind; zoo leest men bij Cats, Wercken, I. fol 129:

Daer nochtans een eycke stam,
Die schier aen den hemel quam,
Licht ter aerden wert gerukt...
Als' er maer een stoker *wayt.*

Tuinman, Liederen Zions 45:

Men kan het zeil wel grooter maken:
Maar niet zo mindren als men wil.
Dus kan men 't onderst boven raken.
Licht komt een stooker, *is 't nu stil.*

Van *stoken*, sterk waaijen; Vondel, Poëzy, I. 157:

— *door langdurigh* stoocken
't Plechtancker naulijx vat, en alle kabels roocken.

Stolkeren—Stolken.

Kil. heeft als vlaamsch *stolkeren* en *stelkeren* voor stollen, stremmen, van welke Ten Kate, II. 421, de afleiding geeft. Doch geen van hun beiden gewaagt van het primit. *stolken*, dat in dezelfde bet. voorkomt; Vondel, Hierus verw. 6:

Waerom maekte ick mijn graf niet in die afgrondskolcken,
En liet aan 't lemmer koud mijn warme bloed niet stolcken?

Ald. 17:

Als hy u vallen 't bloed ziet uit uw lenden stolcken.

(De uitgave Westerman, IV. 109, heeft voor »vallen" in dezen regel: »vallend," wat een beteren zin geeft; doch, daar de eerste lezing door Van Lennep is behouden, schijnt de verbetering op geen gezag te steunen.) Dez. Amsterd. Hecuba, 33: *'t bloed door de koude* stolckt. De Hubert, De Psalmen, 282:

Haar hert dat is te saam gestolkt *als smout.*

De Brune, Bancketw. II. 332: *zwaer bier... dat 't bloet om 't hert doet* stolcken. — In de Hor. Belg. XI. 241, leest men eene eeuw vroeger:

Door ghene swerte wolcken
Mi dunct ic sie een sterre claer
Al door die wolcken comen stolcken.

Hier schijnt men bij het w. te moeten denken aan een zichtbaar worden van de ster, die zich te midden der wolk opdoet als een verdikt ligchaam tusschen de vloeibare nevels. Wel eenigszins gewrongen!

Dat *stolken* een derivaat is van *stollen*, evenals de gelijkbeteekenende *stelpen* en *stolpen*, valt in het oog.

Stotteren—Stooten.

Stotteren komt in bet. met *stamelen* en *stameren* overeen; doch komt minder voor; dus als onzijdig ww., Westerman, Ged. I. 102:

De stoutste van den stoet...
Ving stotterende *en bevende aan.*

Ten Kate, Dichtw. V. 22: *Hij* stotterde *in zijn drift.* En als bedrijvend, Fokke, Verzam. der Werken, IX. 84: *zoodat ik eindelijk geheel buiten adem..* stotterde: *Mijn lieve vrouwtje* enz. De Veer, Trouringh, 16: *Ik* stotterde *eenige onverstaanbare woorden.* — Anders heet dit *uitstotteren;* Fokke, Boert. Reis, I. 166: *al hijgend hunne mooye woorden* uit *te* stotteren.

De verharding van den wortelklank in ons frequent., dat in 't hoogd. *stottern*, *stattern*, en in 't eng. *to stutter* luidt, heeft men niet in 't neders. *stötern*, dat regelmatig van *stöten* komt; men zegt in dat dialect ook *he stot an* voor hij stamelt. Te recht dus verklaarde Huydecoper, Proeve. II. 472, *stotteren* voor een »dikwils *stooten*." Halliwell heeft nog *to stoter* voor struikelen, *to stutter* voor een herhaald stooten in het gaan; en zoo leest men *stutteren* als nederl. bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 138: *ringelt selfs de lei op de manen van* 't stutterend *gespan.*

De afl. *stotterig* leest men bij Fokke, Werken, IX. 70: *toen begon hij heel* stotterig, *want hij scheen eenigzins beschonken te zijn.*

Als primit. vorm in denzelfden zin van stamelen heeft het eng. *to stut*, zie vooral Nares; en het beijersch bij Schmeller *statzen*, waarvan ald. ook het frequent *statzeln.*

Stouweren—Stouwen.

Van het bekende *stuwen*, in gemeenzamen stijl *stouwen*, heeft het vlaamsch het frequent. *stouweren* met gelijke beteekenis; zie het Idiot. van De Bo. Onze dichterlijke taal heeft daarvan *omstuwen*,

zie in het breede het Wdb. der Ned. Taal. Vondel zegt daarvoor *bestuwen;* Davids Harpz. 54:

— *in 's hemels Heilighdom,*
Daer Serafijns en Cherubijnen glimmen,
En Englen Godt bestuwen *om en om.*

In de bet. van (in den kost) besteden, eng. *to bestow*, leest men dit ww. bij Wagenaar, Amsterd. I. fol. 37: *zoe zal hi den zieken in den gasthuse haer behoefte doen hebben . en ooc die vreemde gaste* bestuwen.

Stubberen—Stubben.

Bij Kil. is *stubben* en in de Idiot. van Schuermans en De Bo *stubberen*, ook *stibberen*, *stobberen*, stuiven, stof maken, fig. gedruisch of ruzie maken.

Het hoogd. heeft *stöbern*, mede van *stöben*, d i. stuiven, ook vooruitdrijven. wegjagen; en bij Schambach is *stubbern*, *stibbern*, stofregenen, mede aan *stuiven* verwant. Zie *Stubbelen* en *Steuvelen*.

Stuiteren—Stuiten.

Een bekend meisjesspel, waarbij een *stuiter* of (zooals Weil hem noemt) een *stuitknikker* gebezigd wordt. Bij dezen vindt men het prim. *stuiten* door »bikkelen" verklaard.

Het frequent. leest men in de Lyste van Rariteyten bij Anna Folie, II. 102: *De Historie van 't Knikkeren der Jongens, en 't Hilteken of* Stuyteren *der Meysjes.*

Het w. duidt intusschen ook een jongensspel aan, zooals in één der Volksprenten van de Maatsch. Tot nut van 't Alg. het onderschrift zegt:

Het stuiteren *schenkt den jongens hier*
Niet min dan 't knikkeren plaisir.

De spreekwijs *op een stuit*, die men aantreft bij Hilarides, Uithangbord, 3:

Hoe kunt gy dien soo reed juist op het erchst beswaaren?
Dat die soo op een steuit *strax Goddeloos sow sijn;*
Daar selfs, die deugden veinst, noch weldoet in den schijn.

beteekent eensklaps, eig bij de eerste aanraking of stoot, in 't neders. *up den stuts, uppenstuts*, oogenblikkelijk, plotseling.

Wedersteit voor *wederstuit*, bij Valerius Ned. Gedenckkl. 258:

De Sonne van Gods goedigheyd,
In ons verweckt' een wedersteyt
Van danckbaerheyt en ware deucht.

is naar 't hoogduitsch; in die taal is *steissbeen* ons *stuitbeen*, neders. *stiet*. Eene andere spreekwijs is *een stuit nemen*, d. i. een keer of wending nemen; Coster, Iphig. 58:

Dan deze ordening nam *na zijn doot* een stuyt.

Stuiveren, zie Steuveren.

Stukkeren—Stukken.

Schuermans heeft *stukkeren*, kleederen herstellen en stukken inzetten. Navolging van het hoogd. *stücken*, dat o. a. beteekent: (eed kleed) verstellen, lappen De frequent. vorm *stukkeren* schijnt alleen aan het vlaamsch te behooren; het hoogd. zegt *stückeln*.

Stunteren—Stunten.

Volgens Halbertma's Wdb. is *stunteren* in het overijselsch dialect »sloven, heen sukkelen" en eig. *stooteren*. Men herkent er in een verwant van *stuntelen*. d. i. den voet stooten, strompelen, van *stunten*, eng. *to stunt*, waarvan zie op *Stuntelen*.

Stuperen—Stoppen.

Dit *stoppen* is de nederl. vorm van het middelhd. *stupfen*, dat ook nog bij Schmeller en anderen voorkomt in de bet. van stooten, aanstooten, voortstooten, zoowel in eig. als fig. zin; van het subst *stupf*, stoot, nederl. *stomp*, zooals dit ook *stompen* zegt voor het hier bedoelde stooten. Zeer eigenaardig onderscheidt Stalders dialect *stüpfen*, met een spits voorwerp iets aanraken (nederl. *stippen*), van *stupfen*, zulks met een stomp voorwerp doen.

Vandaar bij Kehrein het freq. *stuppern*, iemand met stooten ergens toe brengen, aldaar afgeleid van *stumpen*, *stompen*, d i stooten. Volgens Kil. en De Bo heeft het vlaamsch hetz. w. in *stuperen*, ook *steperen*, voor het vuur opstoken, of ook iemand aanhitsen, waarvan bij den eerste *steperkwaad*, voor een opstoker of aanhitser.

In Beneckes Wtb wordt opgemerkt en gestaafd, dat *stupfen* mede den zin heeft van (als met stooten) uit de aarde opkomen, b. v. van planten; Schmeller heeft in dergelijken zin het frequent *stüpfeln*, van den baard gezegd, die pas begint te groeijen. Wij zouden daarvoor kunnen zeggen (hoewel alsdan niet met een frequent. vorm) *stoppelen*, d. i. als stoppeltjes opkomen. Men denke aan ons *vlasbaard*.

Ten Kate, II. 426, leidde *stuperen* af van *stuipen*, stoepen, bij Kil. met roeden slaan, neders. *stupen*.

Stutteren, zie Stotteren.

Sudderen—Zieden.

Sudderen, ook wel *opsudderen*, is in de gemeenzame taal eene of andere spijs zoo laten koken, dat zij snerkt, d. i. een bekend geluid maakt. Volgens De Taalgids, I. 290, hoort men het w. in Noordholland; doch dit is evenzeer elders, met name in Zuidholland, het geval. Dus leest men

in Van Spaans Gelukzoeker over Zee, 56: *Dit wisten zy zoo te stoven*, sudderen *en braden*, enz. Men zegt ook *seuteren* in dien zin, zie De Taalgids, IV. 40; en zoo heeft Van Zeggelen, De Ridder en de Dames, 15:

Van al het gezoden en al het gebraân,
Was 't grootste gedeelte, sprak hij, naar de maan,
Omdat het zoo lang moest te seuteren *staan.*

Het neders. heeft *suddern*, met een licht en stoomend geruisch koken; bij Stalder *sodern*, bij Lexer *suttern*, bij Schmeller *sottern*, eng. bij Halliwell *to sodder*, langzaam koken; voorts met anderen frequent. vorm bij Schmeller en Schöpf *sudeln*, koken.

Het primit. dat bij ons *zieden* luidt, is in het neders. *seden*, *saden*, eng. *to seeth* (imp. *sod*, partic. *sodden*), angels. *seothan* enz. Voor zieding heeft Kil. het subst. *zode*, bij Halma *zoo*, neders. *söde;* wijders *zodig*, voor ziedende.

Als van het geluid ontleend is het frequent. mede bekend voor knorren of brommen (uit ontevredenheid); eene overdracht, die men ook in de beteekenissen van *pruttelen* of *preutelen* kan waarnemen; zie op dezen. Vandaar bij Schmeller *suttern*, *sottern*, en, volgens den Dr. Volksalm. 1839, bl. 205, ook het drentsch *zeuteren*, voor knorren of brommen.

Eindelijk ligt in het frequent. de bet. van langzaam iets doen, ontleend aan de zachtheid, waarmede het koken geschiedt. Dus is in het Alg. Vl. Idiot. *seuteren* niet alleen »het sissen der smeltende boter", maar ook »klein werk doen, stillekens voortdoen"; bij Schöpf *sud'ln* langzaam te werk gaan, niet opschieten; en vandaar schijnt zoowel *seutering* als *geseuter* de bet. te hebben van futseling, beuzeling, en gefutsel, gebeuzel, bij Huygens, Korenbl. I. 536:

Maer eerst, wat dingh is, ledigh zijn?
't Is slapen, of soo tijd besteden,
Als sliepen alle boose Leden;
Schoon sich de heele reden hingh
Aen d' allerslechtste seuteringh,
Mits dat geseuter *sonder sonden*
Voor God en Menschen werd' gevonden.

Naar Bilderdijks verklaring (D. VI. 14 van zijne uitgave) zou men vroeger in de uitdr. »'t Is hetzelfde wat de kinderen doen, als zij maar *zoet zijn*" gezegd hebben, »als zij maar *seuteren* mogen", en dit *seuteren*, afkomende van *zoet*, verstaan moeen worden als iets onschadelijks doen, futselen. Het een en ander wacht, dunkt mij, nog op bewijs.

Taggeren—Taggen.

In De Navorscher, 1855, n°. 12, bl. 337, wordt vermeld »het oude *tagghen*, *taggheren*, kibbelen, twisten over kleinigheden". Dit frequent. kwam mij elders niet voor. Het primit. *taggen* echter hebben Kil. en Van der Schueren, de eerste in gelijken zin, de laatste voor tergen; en volgens mijn Archief, III. 385 is in de omstreken van Maastricht *taggen* nog gebruikelijk voor »twisten, kijven, geschil hebben". Er kan toe behooren het zwitsersche *täggela*, herhaaldelijk kloppen of tikken en vervolgens kibbelen, twisten; zie Tobler. Voor *taggen* heeft de Teuthonista ook den vorm *naggen*, en hiermede komt overeen het eng. *naggy*, bij Halliwell lichtgeraakt, prikkelbaar, misschien ook *to nag*, bij denz kerven of splijten, *to naggle*, knagen, knabbelen. In het laatste geval zou *naggen* slechts een andere vorm zijn van het nederl. *nagen* in *knagen*, d. i. *genagen*. De overgang der *n* tot *t* is bedenkelijker.

Takkeren—Takken.

Kil. heeft het ww *takken* voor takken krijgen (van boomen gezegd). Volgens Schuermans zegt het tegenwoordige vlaamsch niet alleen *takken*, *tekken*, in dien zin, maar ook het frequent. *takkeren*, dat mij in andere dialecten niet voorkwam.

Talteren—Talten.

Het frequent. *talteren* is in sommige nederl. gewesten bekend, voor wat elders schommelen of schoppen heet, met name in Drenthe, Overijsel en Gelderland; zie de Vaderl. Letteroeff. van 1860, n°. 11, bl. 810, en De Taalgids, III. 172. Zoo begint een geldersch schommelliedje, medeged in den Geld. Volksalm 1854, bl. 125:

Taltere, taltere, *Jennegien.*

Deze bet intusschen is niet de eerste; zij is afgeleid. Oorspronkelijk zegt het w. beven, trillen, en zoo leest men, met eene zeer gewone versmelting der *l* vóór de *t*, *tauteren*, bij De Harduyn, Goddel. Wenschen, 220:

Alsdan soo komt het sweet uyt d' aederen gheslopen...
Den schrickel, en de anghst doen tauteren *de leen.*

Lager ald.:

'T hair borstelt hem om hoogh, men tautert, *en men schroomt.*

Dez. Uitgel. Dichtst. 47:

— *schrumt*, tautert, *ende beeft,*
Ghy godde-loosten prins die op der aerde leeft.

Schrant verklaarde dit onjuist door »stamelen". Elders, t. w. in het thüringsch dialect bij Schultze,

is *tolteren* tuimelen, zwenken, en vandaar in het nederl. met de spelling *ou;* Tspel van den Heil. Sacram. (door Dr Verwijs), 22:

Van vresen mi de billen touteren.

Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 371:

Mijn beenen die touteren, *mijn handen die beven.*

Despars, Cron. van Vlaend. I. 321: *maer (hy) stont duergaens en* touterde *ende beefde, alsof hy alle die cortsen van den lande up zijnen hals ghehadt hadde.* Ald. 362: *zo wierden zy* touterende *ende bevende van grooter ancste.*

Kil. heeft *touteren* — andere vormen kende hij niet — dan ook in den zin van beven, trillen, schudden, zoowel als in de daaruit ontstane van schommelen, boven bij *talteren* opgemerkt Die bet. is vooral bij vlaamsche of brabantsche schrijvers mede niet vreemd; dus Poirters, Masker, 318: *gelijck men siet in een kinder-spel, daer eenen sit in een touw, oft zeel, om te* touteren *en te schockelen.* Meulewels, Misanthropos, 9:

— *sy* (t. w. *de fortuyn*) *hollebolt en* toutert
Ons naer haer sotten lust.

Jan Zoet, Werken, 240:

Laat de kind'ren vry wat poppen,
Speulen die, dat is heur zoet;
Laatze toutren, *laatze schoppen.*

Van Beers, Levensbeelden, 132:

— *de Olympus en Phoebus-Apollo...*
Spartelden onder elkaer
op touterende *alexandrijnen*

Vanhier de samenstelling *touterbeenen* bij Valcoogh, Regel der D. Schoolm. 34:

Sit oock tamelick recht op uwe lijf...
Onder de tafel sult ghy niet touter-beenen.

En het znw. *touter* voor schommel; De Brune, Zinnew. 256: *Hier wert dan het Joffer-volck op* een touwter *gheset* Ogier, De Seven Hooftsonden, 37:

Wat doede met mijnen erm? maekt g' er een touter *van?*
Dat Gat gaet al Hockebock, Wiewa, quicq men doos.

De spelling *touwter* die ook in Bild. Geslachtl. en bij Weil. in *touwteren* voorkomt, schijnt ontstaan door de meening, dat het w. van *touw* afkwam, en Tuinman beweert zulks ook; dan, de oorsprong ligt elders. *Talteren* namelijk is het angels. *tealtrian*, en dit het frequent. van *tealtian*, in angst zijn, beven, trillen, schudden, waggelen. Dit primitief, dat in het nederl. *talten* of *telten* zou luiden, doet zich voor in het eng. *to tilt*, dat o. a. kantelen en bij Halliwell schudden, waggelen, beteekent. 't Verdient opmerking dat het eng. bij dezen *toter* heeft voor een schommel, *totterarse* voor schommelspel, gelijk trouwens het eng. *to totter* zegt voor schudden, waggelen. Deze vormen schijnen naar het nederl *touter* en *touteren* gesmeed Deze wn. leven overigens nog in verschillende nederl. streken; zie Weil. en Hoeuffts Wdb.

Een andere vorm van de genoemde frequent. is *dotteren* in het vlaamsch, ook met de vormen *kadotteren, dutteren, dudderen*, bekend voor trillen, beven (van koude bijvoorb.); zie de Idiot. van Schuermans en De Bo. Behalve het reeds genoemde *to totter* heeft het eng. bij Halliwell *to dodder, to doddle, to dother* en *to dudder*, beven en schudden. Het hoogd. heeft bij Schöpf *dottern*, sidderen; Kehrein en Schmidt *dottern, dotern*, in angst zijn; Von Schmid *dattern, dottern*, sidderen; Stalder *dattern, duttern*, kloppen (zooals het hart van angst) De laatste vermoedt een primitief *doten* — fr. *douter*. Von Schmid denkt, onzes inziens te recht, aan gelijkheid met ons *touteren*, waarvan ook Chambers *to totter* afleidt.

Taperen—Tapen.

Taperen heeft bij Kil. den zin van spartelen, en dus leest men reeds bij Maerlant, Rymb. vs. 15571, waar de tekst *spaertelde* heeft, in de variant:

Die visch starf al te hant
Ende taperde *vor sine voete.*

Ik acht het ww. afkomstig van *tape*, bij Benecke voet, poot. Vanhier de bet. van *tapen, antapen*, frequent. *tâpelen, antapelen*, zooals Stalder die omschrijft: van dieren met de pooten, en van menschen met de vingertoppen iets betasten, inzonderheid op eene onhandige en onhoffelijke manier.

Vandaar voor met de voeten stampen het fr. *taper*, en bij Halliwell het eng. *to tappe*, dat deze niet verstond, in denzelfden zin: *your foot ye* tappyn *and ye dance;* en, met meer of mindere wijziging dier bet. de frequent. bij Kehrein *täppern*, stampende dansen, *tappeln, täppeln*, onrustig óp- en neêrloopen; bij Schmidt *dappeln* in dez. bet.; bij Schröer *täppeln*, stootend gaan als een kind of grijzaard; bij Schmeller *täppeln*, herhaalde kleine buigingen maken met handen of voeten; bij Stalder *tappeln*, langzaam gaan en langzaam zijn in zijn doen; en bij Weinhold *tâpern*, langzaam en hulpbehoevend zijn.

Het ww. *taperen* komt evenwel in het nederl. nog met andere beteekenissen voor. In het tooneelstuk Iemant en Niemant, door I. de Vos (Amst. 1706) leest men, 17:

Ik vrees.. dat'et hier hapert byget,
En dat die eerloose schelm Iemant dien ouwen bloet soo etapert *het,*
En 't wyf bestruyft heeft, enz.

d. i. blijkbaar: gemeen behandeld of iets dergelijks, en dan denke men aan *tâppen*, bij Schmeller fig voor eene onvoegzaamheid begaan, zich ongeschikt gedragen, waarvan ook *antâppig*, *zuetâppig*, voor indringend, zich onbehoorlijk opdringend (dat was immers Iemant bovengenoemd?). En het drentsch dialect bezigt *vertaperen* voor »*verergeren*, *vervuilen*, van ziekten of wonden;" zie Dr. Volksalm. 1847, bl. 195. Indien de bet. hier met jüistheid is opgegeven, kan men denken aan »bederven, in een ongeschikten toestand raken," die in *vertaperen* kan liggen, blijkens het adj. *tappisch*, dat in den zin van ongeschikt in 't hoogd. nog algemeen bekend is, in 't middelhd. *taepisch*, bij Schmeller *tappet*. Bij Schöpf is *teppig* zwak, uitgeput.

Over *tapen* vindt men gehandeld in de Nieuwe Bydr. II. 461.

Tateren—Taten.

Het frequent. *tateren* drukt meer dan één geluid uit. Vooreerst dat eener trompet bij Kil. en dus ook Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 49:

— *doen wert de spijse, en dranck ghebrocht,*
En de Schalmeyen begonsten te tateren.

Vandaar bij Tiling *täterletät* voor het geluid eener houten kindertrompet en voor de trompet zelve; bij Kil. *tatering der trompetten*, taratantera.

Voorts een snaterend of snappend geluid, ontleend aan de ganzen, zie *Tatelen*, en in dezen zin komt de primitiefvorm voor in *taten*, volgens De Navorscher, XI. 213, in Zeeuwsch Vlaanderen »wauwelen, veel praten" aanduidende. In het neders. is *taatgoos* in de kindertaal een snaterende gans en vervolgens eene snapster. In Drenthe is *tateren* »geluiden maken, van kleine kinderen" gezegd; zie Dr. Volksalm. 1847, bl. 193. Voor snappen leest men het w. bij Van de Venne, Bel. Werelt, 27:

'Tis al langh genoegh getatert:
Gááwe dan, je lamme pratert.

Evenzoo 111:

Lang enoch al hier getatert,
Dat de weer-klanck kakel-klatert.

Denzelfden zin hebben de afleidingen *getater* en *tatering;* De Brune, Zinnewerck, 25: *Bezie wat een* ghetater, *en dertele fijmelinghen dan veel-tijds omgaen; wat kout, wat ghespel*, enz. Udemans, De Waekende Ooge, 155:

Och! och! ghy domme jeucht, wat praet ghy vuyl getater?

Hiel, Nieuwe Liedekens, 93:

De sterrekens lonkten in 't water,
en lachten bij 't lustig getater
van 't bloeijende, stoeijende paar.

Van der Veens Zinneb. 414:

Ick laet u voorts gerust, en schrijf naer desen **keer**,
Op al u tateringh, *niet eenen regel meer.*

Hiermede komt overeen *tattern*, bij Schmeller snappen, bij Lexer snel en onverstaanbaar spreken, bij Halliwell *to tattern*, snappen, bij Stalder *dädern*, druk snappen.

Al verder een stamelend of stotterend geluid. Deze bet. kent Kil aan het w. toe en zij heerscht ook in de volgende pll.; Sprankhuisen, Van de Scheppinge, 2: *Haere Magi, Sophi en Philosophi hebben wel vele tijds besteedt... ja ongheooflicke kosten en moeyten ghedaen in het ondersoeeken vande Beginselen en Secreten der Nature: Maer met alle den anderen hebben sy hier* getatert, *gedut ende de blinde-pot gespeelt.* Vlaerd. Redenrijckberg, 17:

De derde speulder den stomme wel beschaamt teghen:
De vierde stondt en taterde, *alsoo dat ick 't*
Wel twintich-maal beter wou hebben beschickt.

Westerbaen, Ged. II. 299:

De vrees verlemt mijn tongh, so ben ick in de knel.
— *Wat is 't? wat* taetert *ghy?* —

Rodenburgh, Jacoba, 42:

Dat schreum u niet beheerscht: maer dat ghij u sult hoen
Voor taet'ring *in 't ghespreeck;* —

Ogier, De Seven Hooftsonden, 102:

Gy reënbederver, gaet taeteraar, *gy voor een Aap te bot*

Hiertoe behoort *tatewalen*, 't welk Halma verklaart door krom praten gelijk de kinderen, en dat gelezen wordt bij Oudaan, Voorschaduwing, 119 (van de babelsche spraakverwarring):

— *daar deze dit, die dat*
Hikt, hakkelt, tatewaalt, *niet kan verstaan, niet vat*

Ald. 154:

— *dat haar beroemde schat,*
Die zenurijke taal, en hoogcieraad der talen
Vervormt is in een vuil en schendig tatewaalen.

Jonctijs, Venus, 78:

Die maer alleen zoo veel Latijns kan tate-walen,
Als Koning Lodewijk zijn Na-zaet heeft geleert.

Vandaar bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 32: *o lieve moeder, 'k heb u in mijn teere jaren noit met soet gevlei* betatewaald. Ald. 125: *De papegaai*, een tatewaalster *uit Oost-Indiën, is gestorven.* — In de verwante talen heeft men *dädern* bij Stalder voor stamelen, en *tatering* bij Halliwell voor stamering.

Bij Oudaan, Aandacht. Treurigheyd, 14, leest men van den zijnen Meester verradenden Judas:

— *'t woord en wil niet slippen,*
't Is Rabbi, Rabbi is 't;

(*Zijn valsche reden hangt* getetert *en getist*) 'k Meen dat dit *getetert* gezegd is voor *getatert*, d. i. gehaperd, gestamerd. *Getist* is verward; zie op *Disteren*.

Eindelijk heeft Kil. *tateren* nog in de door hem vlaamsch genoemde bet. van onhandig iets doen, futselen en kladden, en *betateren* voor bezoedelen, bevlekken. Voor futselen of talmen, 't welk ontleend kan zijn aan de langzaamheid waarmeê de stamelaar de woorden uitbrengt, zal men het w. te nemen hebben bij Ogier. a. w. 13:

Floeckx, gaet segh ick, en blijft niet langh staen tateren,
Oft ick geeft u een Oorbant dat u tanden clateren

Dus ook *tatering;* J. de Griek, Lemmen met syn Neus, 2:

Want al die tateringh *en is maer tydverlies.*

Men zou ook den zin van kladden of bezoedelen, *maculare*, in welken echter het w. bij ons nog niet voorkwam, kunnen uitleggen als iets door te langzame of ongeschikte behandeling bederven; dan. Lexer heeft *tättern* voor het plassen van water, en voorts bezoedelen, ontreinigen. De eerste dezer twee beteekenissen kan eene geluidnabootsing zijn, en de andere uit die afgeleid — Over *taten* en de verwanten van dit ww. zie men nog De Nieuwe Bydr. I. 465.

Teisteren[1]—Teizen.

Teizen is vlaamsch voor *teezen*, het oudhd. *zeisan*, het middelhd. *zeisen*, in de dialecttaal van Schmeller en Höfer *zaisen*, angels. *taesan*, eng. *to tease*, *to teaze*, en (bij Halliw.) *to tese*, friesch bij Wassenbergh en Outzen *tiezen*, bij Epkema *tijzjen*, plukken, inzonderheid wol of vlas, en zoo bij overdracht iemand plukken, plagen, kwellen. Zie, wat ons nederl. w. betreft, Kil. en Plantijn. Dus voor plukken, trekken, in den eig. zin, Ypermans, Traité de Méd. Prat. 107: *wel* geteesde *wolle*. Bruylofskost, 120:

Die leever is wel taei, ai zie hoe moet ik teezen.

Franssoons Giertje Wouters, 8:

Den inwendigen brant doet may soo vreesen,
Dat ick may wel sou teesen *de haaren uyt de kop.*

Bredero, Jerolimo, 19:

Daer hebje Elsje koockleckers, en Stijn snoeps met haer Linckermanght,
Vol van gesoon karstengen en aerdaeckers: sy snoeyen, en sy teesen

Rodenburgh, Hoecx en Cabeliaws, I. 61:

Jae, wensch dat ik mijn hert in flenteren mocht teesen

Dez. Melibea, I. 56:

Waerom is 't ghy dit hert niet in duyst sticken teesden.

Gelijke bet. doch in overdrachtigen zin treft men aan bij Van Hildegaersb. Ged. 6:

Die werelt dunct mi alsoe geteest,
Men weet langer hoe gereiden.

De Casteleyn, Baladen van Doornijcke, 8:

Datmer niemant naer rijckom zach trecken noch teesen.

Dez. Diversche Liedekens, 60:

Wy zijn bevrijdt voor druck en blame,
Men wert getrokken noch geteest.

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 297:

Den vaer en anghst my neder-vellen.
Ick ben getrocken en gheteest
Van mijne sonden als een beest.

Vondel, Warande der Dieren, 55: *dewelcke als zy de Tyrannische Keysers tot Heeren hadden, ende niet minder van haer als de Duyven van den Havick getopt ende* geteest *werden.* Jonctijs, Toon der Jal. I 453: *dat iemand onder een bedekten naam, en van ter zijen met schimpscheutjes zou* geteest *werden.* Ald. II. 771: *armoe pijnt de echtelingen, jaloersheid ternt en* teest' *er.* De Brune, Zinnew. 217:

Maer noch is 't al veel meer, een loose vrouw te vreezen.
Die ons tot aen 't gebeent kan plucken ende teezen.

Dryd. Refer. 30:

De weduwen teesen *ende weesen, naeckt punicie.*

Hooft. Ned. Hist fol. 271: *Deese stadt,* geteest *en getreeden, eenen ruymen tydt, van Spaansche soldaaten.* Ald. fol. 714: *een volk, geterght,* geteest, *getrapt, van de genaadelooze wreedtheidt dier grouwzaamste tierannye.* Zie voorts Van Hasselt op Kil. en het Wdb. des Inst. op Hooft.

Vandaar het subst. *getees* bij Bredero, zie Oud. Wdb waar het w. echter min juist door »kwelling' schijnt uitgelegd; de Dichter noemt het sterven een »hijgend jachten" en een »sieltoochjens *getees*"; d. i. een *trekken*, een *op-* en *nedergaan* van den ziel- of ademtocht. Het w *toogje* zelf duidt reeds eene trekking of haling aan, het is zoo; doch dergelijke tautologie treft men bij den Schrijver zeer dikwerf aan. Niet fraai is het ww. *teezen* gebezigd in Van Effens Holl. Spectator, VI. 28:

Terwyl hy met zo groot een' ernst als haat
De snoodheid vloekt, en met zyn' donder slaat,
En teest *bedrog, en gierigheid, en woede*
En geilheid, met een overscherpe roede.

Hier is tegenstrijdigheid in de beeldspraak van *ter-*

zen in verband met *de roede:* men plukt of trekt met de roede niet, maar slaat daarmede

In Vlissings Redens-Lusthof leest men 130:

Den opper Coningh Hoogh, den Prins der Princen goedigh
Der Con'ghen op der Aerd', hun herten doch doorteest
Met al dat ons regiert, enz.

Zoo ik den Rederijker wel versta, bidt of wenscht hij, dat de Opperkoning het hart der vorsten *doortrekke*, en dan moge het rijm voor die vreemde aanwending tot verschooning strekken.

Nog andere afleidingen treft men aan in Den Boom der Schriftueren (door Dr. Schotel), 27:

— sonder yemant te vreesen,
Onder blau devocie 't volcs goet ontteesen.

D. i. ontstelen; en bij Van der Veen, Raetselen, 126:

— hoe was de Weirt beteest,
Daer hadden wy 't goetkoop, en zijn daer wel geweest,
De Hoer sey tot den Dief, ghy hebt u wel gequeten, enz.

Dit *beteest* is geplukt of bestolen; er gaat vooraf:

»'t Gingh op een plonderen met trecken ende plucken".

Naar het friesch dialect leest men *vertiezen* voor verwarren, De Honigbije, II. 5:

De leyden (leisnoeren?) zijn vertiest, *geslingert door elkaâr.*

Een frequent. *teisteren* in den eig. zin van plukken is mij bij onze schrijvers niet voorgekomen dan eenmaal bij Tollens, Ged. II 155:

Hoor! de losgebarsten (takken) *rukken*(,)
Teistren *kuif en kruin aan stukken,*
En verhaavnen bosch en dreef.

In het dialect van Lippe-Detmold evenwel zegt men *tiisteren* voor iemand aan het haar of de kleederen trekken, zie Herrigs Archiv, VIII. 351; en Stürenburg heeft *teistern* voor stooten, slaan, ruw behandelen. Kil. kende het w. nog niet, doch Halma nam het op met de verklaring »ruw handelen". Intusschen werd het w reeds in de zeventiende eeuw gebruikt voor kwellen, plagen; Hooft, Rampzaaligh. v. d. Huize Medicis, fol. 4: *Bernard Baudin.. liep voorts om de laauwheit der andren te boeten, en Laurens van gelijken te* taisteren. Ald. fol. 16: *maar echter niet vry.. van 't vervolgh der plaagen, gewoon haar huis te* taisteren. Vondel, Eurip. Feniciaansche, Opdr.: *nietemin* taisteren *d' oude Grieken... het bloedigh lijfgevecht der gebroederen.. met den toenaem van eene Kadmische overwinninge.* — De toepassing te d. pl. op een gevecht mag wel wat dichterlijk heeten. Antonides, Ged. 184:

Hier trapt de hoef den oogst der landen ..
Daer zietmen taisteren *en branden,*
En steden met haer trotse kruin
Verdrinken in het gloeiend puin

Hooft sprak met eene gelijke overdracht van het *teezen* van landen en volken. De aangeh. dichter, met verlating der hooftiaansche spelling, 526:

(De) rijkvrybuiters die, verlekkert op den roof,
De boeren teisterden: —

Berkhey veroorloofde zich nog eene andere spelling, Zeetriumph, I. 153:

Ik zag, vol woede, nu die trotsche zegepraal,
Terwijl, met laag op laag, mijn scheepsboord wierd getijsterd.

Men wete, dat het rijmwoord is »verbijsterd". De gewone bet. wordt op verschillende wijzen toegepast, doch komt bestendig neder op ruw behandelen, mishandelen, beschadigen, pijnigen, kwellen, plagen; dus b. v. J. de Haes, Ged. 46:

Al teisteren *de roên met stramen al uw leden.*

Bilderdijk, Vad. Oranjez. 60:

Ja, lang gefolterd en geteisterd,
Spreekt toch de hoop in 't hart, dat u getrouw vereert.

Dez. Mengel. III. 89:

Daar ligt dan 't machtig rijk dat...
Zijn wrakken steeds hereend, zijn plondraars heeft geteisterd.

En Kallimachus Lofz. 46:

In 't midden van den vloed, door wind en golf geteisterd,
Graast Delos op zijn kust. —

Niet ongepast is *teisteren* en *teezen* bijeengevoegd door Bogaert, Ged. 301:

't Gemoedt, gewydt aan Gode, wreedt geteest;
Door vlam, en vuur, en strop den veegen geest
Geteistert; —

Het frequent. is met de ophooping van vlam, vuur en strop in overeenstemming; het primitief mist al zulken omschrijvenden toestel.

Tollens heeft het w. wederkeerig, Ged. II. 98:

De maagden, op hun spoor, in 't eigenst eerziek dorsten,

Zich teistren *met de vuist op de ongedekte borsten.* Die aanwending zal wel onberispelijk zijn; doch hetzelfde zou ik niet durven verklaren van de samenstelling *nederteisteren*, in deszelfden dichters Verstrooide Ged. 62:

Den wakkren Suringar, verknocht aan deugd en pligt..
Die 't neergeteisterd *hoofd, den blik op God gerigt,*

Van uit zijn eigen leed tot 's naasten heil kon heffen.

In mijn Taalk. Mag. I. 57, bracht ik reeds bedenking tegen dit w. in en 'k ben nog van de daar geuite meening, die ook later ondersteund werd door mijn' vriend Oudemans; zie Bomhoffs Mag. van Ned. Taalk. II. 231. Anders is het geval met *afteisteren*, bij Bilderdijk, Buitenl. 95:

— *buldrende onweêrvlagen.*

(*Die*) *water, aarde en lucht* afteistren *in heur vaart.*

D. i afmatten of uitputten door teisteren, eig. ten einde toe teisteren. Zie voorts het Wdb d. Ned. T.

Als afleidingen of samenstellingen van *teisteren* vermeld ik hier nog *teisteraar, teistering, geteisterdheid* en *teisterband;* Nomsz, Willem de Eerste, 126: teistraars *van zichzelv'*. Ockerse, Nagel. Redev 147: *de bloedigste oorlogen, de wreedste* teisteringen *van het menschdom.* Vervolg op Wagenaar, XXIII. 95: *Vlissingen, 't geen onder zo veele mishandelde Zeeuwsche Steden, in* geteisterdheid *uitstak.* Van den Broek, Ged. 13:

Aldegonde torscht de Spaansche teisterbanden.

Het bv. w. *ongeteisterd* heeft Clarisse, Ged. 49:

Een laauwe Zee van bloed stroomt aaklig langs de wijken.

Niets blijft er ongerept — niets blijft er ongeteisterd!

Een zelfst. nw. *teister* kwam mij voor in enkele geschriften uit de laatste helft der zeventiende eeuw; I. de Vos, Klucht van de Mof (Amst. 1676) 17:

Ic gheloof vastelijc dat hy daer een teyster
Tien twaelf, die goet is, gekregen heeft, trouwen het quam hem toe.

Zoo spreekt Jan van Jochim, nadat deze met een stok »dapper ofgesmeert" is. Focquenbroch, Werken, I. 120:

Daarom zo zullen voor de teisters,
Die op uw schouders zijn geraakt,
Een goed tal defensieve pleisters
In aller yl zyn toegemaakt.

Tuinman, Mengelstoffe van Gez. 179:

Ach 'k ben van top tot teen niet als maar eene teister:

En hooft, en hert, en al is even zeer gebuilt.

De bet. is blijkbaar die van wonde, als het gewrocht van de ondergane teistering.

In het oostfriesch dialect bij Stürenburg is *teister* iets anders, t. w. een werktuig om het huis schoon te maken, en *teistern* aldaar het huis met ijver reinigen, met drift in 't huishouden te werk gaan Deze bet. laat zich gereedelijk verklaren door die van ruw handelen, op eene ruwe wijze te werk gaan; zij wordt hier op een bijzonder geval toegepast, wellicht ook met het oog op de kwellingen, aan het schoonmaken van het huis verbonden.

Als frequent. met *l* heeft het eng. *to teasel* en het beijersch *zaiseln*, beiden wol kaarden beteekenende. Men zie wijders nog *Teinzelen* en *Disteren.*

Teisteren²—Tijzen.

Bij twee onzer schrijvers ontmoette ik *teisteren* in een' ongewonen zin; Starter, Friesche Lusthof, 13:

Twee oogen als een Git, of Diamanten fyn
Haer teysterden *in 't hoofd gelyck een Sonneschyn.*

Bl. 95:

Als twee Starren teyst'ren *u ooghjes.*

En 135:

Haer oogjens teyst'ren *als twee held're morgen-Sterren.*

Orizandts Heraclitus, 257: *dat nu hare namen, als Diamanten in 't gout, door de gantsche Werelt* teysteren *en blincken.* Ald. 326: *soo langhe als* (*de vier-pijlen*) *verheven zijn, soo* teyseren (*l.* teysteren) *sy als een klare Sterre in de ooghen der Menschen.*

De bet van dit ww. is vrij duidelijk; minder is dit het geval met zijn' oorsprong. In de verwante dialecten heb ik niets ter opheldering aangetroffen. De bet. van schitteren ligt het meest voor de hand; daaraan grenst die van branden. zooals dit van de oogen, die het hier voornamelijk geldt, mede gezegd wordt, en deze laatste opvatting zou een primitief in de romaansche talen opleveren, dat bij ons *tijzen* zou luiden, t. w. het fransche *tiser*, later vooral *attiser*, d. i. doen branden, hetzij het vuur of den hartstocht, waarvan *tison*, lat. *titio*, brandhout. Het ital. heeft er van de wwn. *stizzire, stizzare*, (in toorn) ontbranden, *stizzo*, brand, brandhout, en *stizza*, brand (van gramschap); zie Diez, I. 413. Scheler onderstelt een lat. stamwoord *titius.* Ik merk nog op, dat ons *branden* evenals de romaansche woorden gelijkelijk van de oogen en van de gramschap gezegd wordt.

Teteren, zie Tateren.

Teuteren—Teuten.

Geluidnabootsende woorden, nauw verwant aan *toeteren, toteren, tuiteren;* zie dezen.

Den wortel van *teuten* vindt men bij Croon, Moy-al, 289: *kont gy maer* teu teu *spelen, ende op een snaer saghen, soo meughje wel swygen.* Het ww. *teuten*, 't welk in den eig. zin van een blazend geluid maken doorgaans *toeten* luidt, kent onze gemeenzame taal in dien van temend of een-

tonig snappen. In boerentaal heeft E. Bekker daarvan *getut*, Mengelp. II 50:

Ik mag mit zuk getut *men hoofd niet langer breeken.*

Zie Weiland. Er is een. bij dezen niet vermeld, adj. *teut;* Van Paffenrode, Ged. 78:

Wat dogtje van die predikatie? ik geloof waaragtig, ze word nog heel teut.

D. i. suf of versuft door het herhaalde teuten; bij Hoffham, Nagel. Geschr. 46, wordt op de vraag: *heb je meuglyk van myn kraem-annys 'ediefd?* geantwoord: *'k Bin hiel niet* teut. — En wederom hernomen:

As jy niet teut *bint, kwam de liefde myn ontvonken!*

D. i. bedwelmd, eene bet als die ook aan *beteuteren* is toegekend.

Als geluidnabootsing kan men het frequent. aanmerken in de pl. aangehaald bij De Bo, 1481 (tot vogels gesproken):

Gy, die piept en tiereliert,
Gy, die wispelt en die teutert

Duim, Mengelzangen, 232:

Onze Giert doet warren myn zinnen,
Teemt, en teutert *alle den dach.*

Fokke, Boertige Reis, II 132: *dan kon die luije liedjeszanger, zoo zomers, heele dagen in het riet zitten te sjilpen en te* teuteren. Ald. 294 leest men: *Zoodat het schrijven al eene heele zeldzaamheid was, want de monnikken zaten een uur te* teuteren, *eer ze een' regel af hadden* — Hier gaat de bet. van langzaam geluid maken tot langzaam of talmend handelen over. Zoo leest men ook ald. I. 244: *toen ze, na veel talmens en* teuterens, *eindelijk het jawoord.. zich had laten ontglippen.* De Gewaande Weuwenaar, I. 49:

'k Zag wel, dat ze begosten te teuteren,
En dat het werkje geheel begost te leuteren.

Zoo is ook bij Schambach *tuttern, tüttern, töttern,* talmen, langzaam te werk gaan, alsmede versuft of vreesachtig zijn, en het is deze bet. in welke inzonderheid Hooft het w. bezigde. Tacitus Jaarb. fol. 397: *In dit* teuteren *en heeft Antonius geenerley plicht.. naagelaaten.* Het Latijn heeft hier *trepidatio.* Ald. fol. 454: *Waardoor de Leptitaanen in groote benaautheit geraakt waaren, ende.. binnen de vesten* teuterden; waarbij als aanteekening: »*trepidabant,* tzidderden." Ald. fol. 488 leest men: *Want zy* verbaazen *oft tzidderen, naar dat de spits geklonken heeft.* Voor dit *verbaazen* staat aan den voet »teuteren." Elders, fol. 438, wordt het w op zaken toegepast: *de keurbendsche soldaat, hoewel de zaaken* teuterden, *volstondt in waapenen en orde.* D. i. in een verwarden of neteligen toestand waren. Ald. fol. 479: *Daarnaa ontstondt 'er* teuteringh, *als waapenen en paarden van de zeer diepe poelen ingeslorpt werden.* De aant. luidt: »*trepidatio,* bedremmeling." Deze bet. van bedremmelen werd vroeger ook, en thans uitsluitend, uitgedrukt door *beteuteren;* te recht, naar ik meen: *beteuterd* toch, zooals Bruining, Synon. I. 133, juist aanmerkt, is »als zinneloos *geteuterd* of *geteut.*" Dus Coornherts Werken, II. fol. 257 verso: *Het blijckt ook wel dat ghy* beteutert *waert, dewijle ghy seydet* enz. Levens van Plut fol 68: *Pericles vercreghen hebbende groot geloof ende aensien onder de gemeene man,* beteuterde *desen raet der Areopagiten also, dat hy die dede benemen de kennisse van veel saecken.* Ald fol 446: *(hy) deylde het gelt om dat hy henluyden by testament hadde achter gelaten: waer door hy Antonium seer* beteuterde. Van Hoogstraten, Haegaenveld, 287: *ik stiet myn voedt tot drymael toe dat 'et rammelden; 't welk ons dapper* beteuterden. Nolet de Brauwere, Ged. II 53:

Laet je niet beteuteren, *maer houd je koen* —

Men zeide ook *beteutelen;* zie *Teutelen.*

Vandaar het bekende, als adj. gebezigde, deelw. *beteuterd* voor bedremmeld, verlegen; Hooft, Ned. Hist fol 365: *Don Louis, hoe langer hoe meer* beteutert, *antwoordde* enz David, Vaderl. Hist. IV 385: *De heremyt keerde* beteuterd *naer zyn wildernis.* — En *onbeteuterd* in tegenovergestelden zin; Vondel, Jos. in 't Hof, Voorb: *de Hebreeu.. speelt zijn personagie zoo deftigh dat d' aeloudheit zich des verwondert, en hy* onbeteutert *neffens haer magh stant houden.* Oudaan, Roomsche Mogentheid, 56: *bedaart van wezen,* onbeteutert *van woorden.* Hend. Bruno's Mengelmoes, 319:

Hy die soo meenighmael sijn Vyandt onder d' oogen
Soo onbeteutert *trock* —

Zweerts, Dichtk. Zinneb 266: *gezulte kout, uit een* onbeteuterde *gulheit voortgebragt* Vervolg op Wagenaar, IV. 12: *met eene* onbeteuterde *stoutheid.* H. van Halmael, De Herstelde Zoon, 55:

Couragie, laat ons kloek en onbeteutert *nadren*

Hiervan *beteuterdheid,* bedremmeldheid; Coornherts Wercken, II. fol. 259: *Soude dat niet met recht* beteutertheyt, *bloodheydt ende uytvlucht mogen heeten?* Zie ook Oudemans Wdb. op Hooft, verg. met Bijdrage, i. v Onder de samenstellingen vermeldt Weiland *teuterkwaad,* bij Kil. *toterkwaad,* kwaadstoker, of liever iemand die het kwaad uittrompet. Men leest dat, Don Quichot, II 11: *kom jy hier noch niet in,* teuterquaed *als je bent.* Van der Veen, Zinneb. 326:

Noch Prat, noch Knorre-mor en sal u ooyt vergasten, Noch belasten,
Noch Kneuter Teuter-quaet *doen ummermeer verdriet.*

Bredero, Angeniet, 42:

O teuter-quaatje *stout, wat durfdy niet beginnen,*
Die 'thelsche hof-ghesin met u vyer pijlen schiet.

Kolm heeft, meer onschuldig, *teuterkwantje*, Malle Jan Tots Boert. Vryery, 4:

Om dat aardighe teuter-quantjen *van minnen aen te spreken.*

En Valentijn, Werken van Ovid. I. 55: *Gij schoot verbaast op:* de teuterslaap *schoot u wel haast uit d' oogen.* D i onzekere, onvaste slaap. Een paar afleidingen, door Weiland niet vermeld, zijn de volgende. Hoofts Ged. fol 196:

Allensjens trok de vaak met haar beteutertheden
Ten oogen uit, en streek d' ontsteltheid van mijn' leden.

Fokke, Boertige Reis, II. 168: *het ging alles wel wat* teuterachtig *maar ze deden toch hun best.* Berkhey, Nat. Historie van Holland, III. 1061, sprekende van de liefhebbers die met een ongeloofelijk geduld op eene bloem kunnen turen: *Dit loopt by sommigen, die meer oplettendheid dan oordeel bezitten, wel eens tot eene verregaande* teuteragtigheid. D i. beuzelachtigheid

Tijperen—Tippen.

Bij De Bo is *tijperen*, ook *tiperen*, besprenkelen, bespatten, alsmede het gevlekt worden van lijnwaad door vochtigheid. Het w is blijkbaar van *tippen*, waarvan *tippelen* en *tipperen*. (Zie deze artt.) *Tip* is niet alleen een punt, maar ook een stip of vlek. Bij Stürenburg is *tipp* kleine vlek in stoffen of sproeten in de huid.

Tikkeren—Tikken.

Tikkeren, in het zeeuwsch dialect *stikkeren* (zie dit w.) is zich op eene slede voortstuwen door middel van een stok met eene ijzeren punt; met dezen *tikt* of steekt men op het ijs. De slede wordt eene *tiksleê* of ook wel een *tikker* genoemd.

Holtrop in zijn Eng.-Ned. Wdb. vertaalt *to bicker* ond. and. door »schermutselen, *tikkeren*." In dezen van elders mij onbekenden zin zal het w van *tikken* zijn, voor licht aanraken, zooals wij zeggen: iemand een *tik* geven, voor: een klap, die niet hard aankomt. Bij Halliwell is *to tick* stoeijen.

Het oostfriesch en platduitsch zegt *tikkern* voor het tikken van een uurwerk. — Het ww *tikken* wordt door de dichteres P. Moens meermalen gebezigd voor het kloppen van het hart; Joh. van Oldenb. 49:

Nog doet menschlievendheid hun flaauwe harten tikken.

Deze regel zou, in overeenstemming met den aard van het woord, kunnen doen denken aan een zacht kloppen; doch daartegen strijdt bl. 167:

Vriendin! voel, voel dit hart voor 't vrije Neêrland tikken!

Alsmede Hugo de Groot, 123:

Elk uur, elk tijdstip doet het hart nog sterker tikken.

Het ww. komt ook bedrijvend voor; Joh. van Oldenb. 141:

— de zang der hemellingen
Stemt met geen hart, dat nog den toon des sterflots tikt.

Den wortel des ww. heeft de Dichteres als znw.; ald. 25:

Voor liefde en 't vaderland sloeg 't hart den laatsten tik.

En 254:

— geen wraak onteert een hart,
Dat de eerste tikken *heeft voor liefde en deugd geslagen!*

Zie mede *Tikkelen*.

Tipperen—Tippen.

Het ww. *tipperen* treft men aan bij Beets, Cam. Obsc. (5de dr.) 201: *Na nog eenige malen .. met den stok op den stoep* getipperd *te hebben* De bet. is blijkbaar »met de punt van een stok herhaaldelijk aanraken," dezelfde alzoo die ook *tippelen* heeft; zie dus verder op dit w.

Tjanteren—Danten.

Volgens Wassenbergh, Idiot Fris. is *tjanteren* in den frieschen tongval keffen, kijven. Het w. is blijkbaar het eng. *to tanter*, bij Halliwell voor twisten opgeteekend, en dus ook één met *tantelen* (zie dit art.), — 't welk Van der Schueren insgelijks door twisten verklaart.

Brockett brengt in zijn Glossary *to tanter*, waarbij hij het subst. *tantrums* voegt voor hevige vlagen van drift, tot *tintamar*, dat we in het fransche *tintamarre* terugvinden. Indien die afleiding juist is, dan zou de oorsprong van *tanteren* of *tjanteren* niet liggen in het ww. *danten*, maar in een geluidnabootsend *tannen*, beantwoordende aan 't lat. *tinnire*, fransch *tintinner*, *tintener*, *tinter*.

Tjetteren—Tetten.

In het friesch dialect van den Bildt is *tjetteren* »pruttelen, kijven"; zie De Taalgids, III. 284; en *tjutteren*, bij Van Rusting, De Gehoornde Duvel, enz. 22:

So gy die maats na werk vergoldt
En haar voor Charletans uitscholdt...

Sy souden tjutteren *als een Mof*
Die kroos voor baars vong met zijn hengel.

komt daarmeê overeen. 't Is het eng. *to tatter*, bij Halliwell kakelen, snappen, adj. *tatter*, gemelijk, dwars; en het primit. *tetten* kan in het eng. *to tat* liggen, bij denz. warren; of ook in *taten*, waarvan zie op *Tateren*.

Bredero bezigt meermalen een adj. *tjats;* Moortje.30:

— *O desen is soo* tjats,
Soo 't Ritsert deedt om 't jocks, hy sal 't wel doen om 't wats

De bet. van het zoo even gen. adj. *tatter* schijnt hier juist te passen. Op andere pll., door Oudemans aangevoerd, schijnt men aan gemelijk of onpasselijk (uit minnedrift) te moeten denken. Het tusschenwerpsel *tjet*, dat men bij Bekker en Deken, Corn. Wildschut, VI. 72 leest: *hier wrijf ik mijn wang met het bovenste van mijn linker-hand, en zeg* tjet! *weetje, zo als wanneer men ergens over denkt daar men niet recht dóór ziet, en zoo drommels graag door zien zoude.* — komt mij mede voor, een uitroep van ontevredenheid of gemelijkheid te zijn.

Tjeuteren, zie Juiteren.

Tjonkeren—Tjonken.

Iemand, die de toegevrozen Maas overgekomen was, hoorde ik zeggen: *het ijs* tjonkerde *onder mijne voeten* Dit ter aanduiding van het bedoelde geluid zeer gepaste frequent is van *tjonken*, een bij Oudaan niet onbekend ww. ter aanduiding van van een holklinkend geluid. Dus Voorschad. 169 (van het Beest):

Dat nu het graf bekruipt, met hikken en met tjonken.

Roomsche Mogentheid, 228: *honden.. die de wilde beesten afwerende, als getrouwe leyders met gehuyl en* getjonk *voorliepen.* Uytbr. over Job, 138 (van menschen gezegd):

(*Zy*) *kropen in een scherpe doorneheg,*
Of kreupelbosch, met weynig overleg,
Vermits 'er 't hol getjonk
Huns hongerig gehuyls door hene klonk.

Voorschad. 62:

Dies berst hij in een krop van liefde en tranen uit,
Dat ook d' Egiptenaar mag hooren 't tjonk-geluid.

In het vlaamsch bij De Bo is *tjonken* »slecht spelen op een snaartuig." Elders bootst het w. een vogelgeluid na; Berkhey, Nat Hist. van Holland, IV. II. 234:

De Karakiet in 't riet zijn daglied tjilpt en tjonkt.

In het nassausch dialect bij Kehrein is *tonken* sterk met de vuist stooten of slaan, welke benaming ook wel van het door dat stooten of slaan veroorzaakte geluid zal ontleend zijn; het w. mag dus met het nederl. *tjonken* en *tjonkeren* vergeleken worden. Zie ook *Jonkeren*.

Tjuiteren, zie Juiteren.

Tjutteren, zie Tjetteren.

Todderen—Todden.

Bij Kil. is *todderen* de vlaamsche vorm voor het nederl. *tuijeren*, waarmede het etymologisch één is; zie dit laatste. Alsmede is *onttodderen* bij hem losmaken, ontbinden.

In de Nieuwe Bydr. I. 452, wordt te recht opgemerkt, dat het primit. ww. trekken aanduidt. Bij Dähnert is *todden* trekken, sleepen, en, naar mij door eenen deskundige is medegedeeld, heeft het w. in ons veluwsch dialect dez. bet. — Het vee *todderen* is derhalve eig het door middel van een touw vasttrekken.

In de verwante tongvallen wordt het frequent. eenigszins anders toegepast. In Hannover is *toddern, vertoddern*, draden garen of anderszins doureentrekken, en alzoo verwikkelen, verwarren. Gelijke bet. heeft in het neders. *tüdderen, vertüddern*, bij Stürenburg met den bijvorm *tötern, tütern* Bij Schambach is *intoder* een bijwoordel. uitdr. voor »in de war."

Als afleidingen heeft Schambach *tader, tater*, voor vezel, loshangende draad; *taderig*, vezelig, flenterig (van een kleed gezegd); en Danneil *tadde, tadder, taddel*, een lap of flenter van kleederen; *taddlich*, flenterig; waartoe ook zal te brengen zijn *tudl*, bij Schöpf een adj in de bet. van zonder waarde Wij hebben het subst. *todde*, bij Weil. opgenomen, doch ook *tadde*, bij hem niet vermeld, maar door Bilderdijk (Geslachtl. III. 145) te recht hetzelfde w. genoemd met *todde*, gescheurde lap. Dus Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 370: *tussenvoering, zelfkanten, en al wat kan verstrekken om een Anathomicus van* todden, *en vodden op te hemelen.* H. van Halmael, Crispijn, Boek- en Kashouwer, 46:

Dat Mantje, dat als met wat Todden *was gevult.*

Trip Tydwinst, 181:

De Zonde rust zoo zagt
Op Vorstelijk fluweel;
Als zy op heur gemak vernagt
Op vuile todden *van 't bordeel.*

Hilman, Verspr. en Onuitg. Ged. II. 196:

De afzichtelijkste lorren, todden,
Waarvan op 't oog niets bruikbaar scheen.

Bernagie, Het Franeker Studentenleven, 8:

Ondertusschen ben jy, gelyk als die pronkepinkjes, een Morskefoe in je hart, en hebt nau een heele tad *aan je gat.*

Kl. van de Glasen Doctoor, 1:

Ja daer de vrou of dochters soo veel credijt niet hadden,
Dats' iewers mochten gaen of men sat s' op heur tadden.

Van den gescheurden lap gaat de naam over op wie hem draagt; vandaar zijn beide naamwn. ook gebruikt voor eene slordige, luije, gemeene vrouw: Thirsis Minnewit, I. 36: *ô die verdwaalde* todden. H. van Halmael, De Geveinsde Kwaker, III. 20:

Jou luije todde, *'k zeg fluks na binnen,*
En ga op jou drilwiel wat zitten spinnen.

Ald. 54:

Dat is een tadde, *met een verderflijke tong.*

Dez. Waarheid en Loogen, 45:

Ik mag de Tadde *niet zien, 't is een schrik op de vloer.*

En Het schynheil Weeuwtje, 22:

Wat mommelt deeze tadde *binnens mond?*

Jonctijs. Tooneel der Jal. II. 140: *slonzige slorzigheid, en vuige vuiligheid, waar in eenige onnutte* tadden *zoo verzopen leggen*, enz. Van der Veen noemt zulke vrouwen *todde-vodden*, Zinneb. 432:

Bidt voor dese todde-vodden
Die door 't oud' het nieuw' verbrodden

Toeteren—Toeten.

Beiden bij Ten Kate, I. 284, voor op een speeltuig blazen. Dus, wat het primitief betreft, leest men bij Vondel, Leeuwendalers, 18: *zwijgh: de horen* toet. Dez. Poëzy, I. 325: *De horen* toet *afgrijslijk.* Fokke, Boert. Reis, II. 132: *om zaturdags door den Hemel te* toeten, *als de bollen uit den oven kwamen.* Oudaan, Ged. 53:

— hoe met schel geluid de Tritons in de baren...
De koningklyke Vree doen toeten *op hun schulp.*

Berkhey, Zeetriumph, II. 260:

(*Daar*) *Triton eeuwig* toet *op zijnen zeekinkhooren.*

Dez. Nat. Hist. van Holland, IV. II. 63: *wanneer de Boer ter melktogt treedt en op den horen* toet. Bilderdijk. Nalez. II. 68:

't Geen my alles moest verzoeten,
Was (*helaas!*) *een ijdel* toeten
Van een luttel lofs in 't oor.

Vandaar ook *uittoeten*, uitblazen; Berkhey, Rampsp. Nootlot van Louis Marie Grave van Welderen, 1782, bl. 9:

— daar hij overal de noodkreet uit *gaat* toeten
Op zijnen kinkhoorn —

Weil heeft daarvoor mede *uittuiten*

Het frequent. kwam mij voor bij Van Someren, Ged. I 93: 't toetrend *jagtgeblaas.* Waarheid en Droomen, 81: *de* toeterende *trombône.* Cremer, in het Geïll. Stuiversmag 1863, I. 34: *het den Lammert oe dat ien de ooren* getoeterd? Nolet de Brauwere, Ged. II. 12: *Wij* toeteren *op de bazuin*

Van *toeten*, dat met het neders. *tuten* en het eng. *to toot* overeenkomt, heeft men het subst. *toeter* bij Oudaan, Roomsche Mogentheid, 373: *die* toeters *schel van klank.* En de samenstelling *toeterloof* bij Beets, Cam. Obsc. (5de dr.) 312: (*de hond*) *sprong uit het hooge* toeterloof. — Van *toeteren* is even regelmatig *toeteraar*, dat men leest bij K. Groth, De Eksterhof, door J. Kneppelhout, 10:

't Gejoel van mensch en vee..
Van orgels, toeteraars *en mallemolens*

Zie voorts *Tuiteren.*

Tonderen—Tonden.

Weil. merkt te recht op, dat *tonder* evenveel is als *tintel* en van denzelfden oorsprong Het hier gestelde prim. is de nederl. vorm van het hoogd. *zünden*, goth. *tundjan*, angels. *tendan*, *tyndan* enz. doen branden, aansteken, nederl. *tinten*, waarvan het freq. *tintelen.*

In bet. komt derhalve met dit *tintelen* overeen het frequent. *tonderen*, dat meermalen voorkomt bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 44:

— hy die 't Orgel treet van dit ons Nederland..
— om 't zangkoraalendom tot vlam te tonderen.

Ald. 107:

Hoe of een wezen is, dat omgekeert van donker,
Door 't tond'ren *van een blik, verlieft is op het ligt.*

Ald. 132:

Wat Chaös barst van een, op 't tondren *van myn vonk!*

En 319:

— in brand gestooken,
Door 't tondren *van mijn zon. —*

Berkhey bezigt *aantonderen*, hoogd. *anzünden*, Zeetriumph, I. 18:

Gij Dichters, door het vuur der dichtkunste aangetonderd

Daar onze taal het znw *tonder* heeft opgenomen, kan het ww. *tonderen* ook bij taalkundiger schrijvers dan Van Swaanenburg niet worden gewraakt. Men zie wijders over de verwantschapping er van op *Tintelen*[2]. Hier zij nog opgemerkt, dat *tonder* in het ook door Bilderdijk aangenomen mannelijk geslacht voorkomt bij Dermout, Nieuwe Leerred. II. 180: *Gelijk* de tonder *vuur vat uit een enkele vonk.* — Onzijdig bij Broes, De Kerk en de Staat, II. 264: *dat Zwingli. door* hetzelfde tonder *is in vuur gebragt.*

Tooveren—Toeven.

De afleiding van dit ww. dat in 't neders. *tövern*

en *töwern*, bij Schambach *taeweren*, 't hoogd *zaubern*, middelhd. *zoubern*, oudhd. *zaubaron*, *zouparon*, luidt, is niet zeker. Adelung twijfelde of *zaubern* van een subst. *zauber* afstamt, dan wel of het een frequentatief is van een verouderd *zauben*. Leibnitz, en onze Tuinman na hem, leidden het ww. af van *toben*, razen; Frisch van *dooven*, *verdooven;* Bilderdijk (Geslachtl. III. 148) van *to-en*, *touwen*, dat draaijen beteekent, zoodat »*tooveren* eig. ronddraaijen en daardoor bedwelmen is".

Grimm acht het w. moeijelijk te verklaren, en denkt aan een prim. *zouwan*, beantwoordende aan het goth. *taujan*, angels. *tavian*, *tawian*, facere, parare; zie zijne D. Mythol. (1835) s. 580 u. 581. Schmeller, met het oog op de bet. en den vorm van noordsche verwanten, is van oordeel, dat het hoofdbegrip van *tooveren* ligt in *fascinare*, knoopen, binden, stuiten, vasthouden, en dat dit uitgedrukt wordt door de primitiefvormen *tefia* in het ijsl. en *töven* in het neders. d. i. *morari*, *impedire*, ophouden, afhouden, laten wachten, verhinderen, nederl. *toeven*. Zeer opmerkenswaard acht ik het hierbij, dat het eng. *to taw*, van het gen. angels. *tawian* afkomende, niet alleen »bereiden" beteekent, maar bij Halliwell ook den zin heeft van »to tie, to fasten", hetzelfde dus wat naar Schmellers oordeel het hoofddenkbeeld van *tooveren* uitmaakt.

Dat de eig. bet. van het nederl. ww *toeven* inderdaad ophouden, laten wachten, is, blijkt behalve uit de afl. *vertoeven*, in allen deele Kil vertolkt *toeven* door »exspectare, morari; *vet.* sistere, retinere, stare facere", en Van Hasselt staaft die verklaring door een paar voorbeelden. Zoo leest men in Winhoffs Landr. van Auer (door De Chalmot) 320: *dat gerichte zal den dreger* thouen *unde beholdenn thot unser behoeff*, *unnde den nicht losz latenn* enz Bij Tiling is *töven* wachten, verwijlen, iemand doen verwijlen, ophouden, aanhouden Huydecoper vermoedde dus, Proeve, II. 417, volkomen juist, dat de oorspronkelijke bet van *toeven* zou zijn »iemand ophouden of doen wachten"; en hij, zoowel als zijn commentator Van Lelyveld, raakten van het ware spoor door later. ald 419—421. den oorsprong des woords in het voorzetsel *toe* te zoeken, als zijnde *iemand toeven* eig hem *toe*drinken, *toe*-reiken, *toe*-steken, *toe*-schikken enz Bilderdijk, Aanm. op Huyd. Proeve, 106, verwierp deze afleiding te recht; doch gaf niet veel beters er voor in plaats, met ald. en in de Geslachtl. III. 124 aan eene verwantschap met *tafel* te denken, zoodat *iemand toeven* zou zijn »iemand *tafelen*, d. i. aan zijn tafel zetten, of deelgenoot van zijn pot of maaltijd maken"; en dan na die verklaring ten slotte (l. a. w. 125) weder te zeggen: »*Toeven*-zelf is van *toe* (tot)".

Dat het ww. in de uitdr *iemand toeven* bij ons genomen wordt, zooals zulks reeds ten tijde van Kil. het geval was, voor onthalen, is, al heeft Weil daartoe ook geen enkele poging gedaan, niet moeijelijk te verklaren; het is dan eenvoudig, zooals Huydecoper, a. w 412, zegt, »iemand *ophouden* door zijn *onthaal*". Het begrip van *ophouden* is daarbij verloren gegaan en dat van *onthalen* daarvoor in de plaats getreden Men zie de talrijke door Huydecoper aangeh. voorbeelden. Nogtans heeft de bet. van wachten en ophouden nevens die van onthalen steeds bij onze beste schrijvers standgehouden. Dus b. v. Wagenaar, door Bilderdijk, in de aangeh Aanm. 106, »een slecht voorbeeld van Neêrduitsch" genoemd (1), Vad. Hist. XVII. 280: *Tegen 't einde van Grasmaand, kwam Marlborough wederom in Holland: daar hy eenigen tyd* toefde: *waarna hy* enz. Dermout, Nieuwe Leerred. II. 163: *tevredenheid en rust, die ons bij de eigen haardstede* toeven. Feith, Oden en Ged. (kl. 8vo) II. 13:

Eens toeft *uw donkerst pad een' milden zonneschijn.*

(1) Deze dwaze uitval tegen een' onzer keurigste penvoerders vond zijne aanleiding in de wijze, op welke deze het ww *elkander toeven* bezigde in zijne Vaderl. Historie, III. 76. Men leest daar: »Na het treffen van den Zoen, hieldt de Graaf eene vrolyke midagmaaltyd met zyn Gezelschap, gezeten tusschen Amstel en Woerden, die vast zwanger gingen van den toeleg.. Toen *men elkanderen* met spyze en drank *wel getoefd hadt*, begaf hy zich ter rust, en elk ging zyns wegs." Bilderdijk zegt daarop: »Die fraaie Edelen onthaalden Floris niet, noch zy elkander, maar hy hen aan zijne tafel" Dat de Graaf de gastheer was, wist Wagenaar, want Melis Stoke leerde hem reeds:

»Hi deedse alle mit hem eten"

en het ligt ook in wat hij zegt: »hield de Graaf een maaltijd met" enz. De vraag is hier dus alleen, of in de uitdrukking *zij toeven elkander* noodzakelijk ligt opgesloten, dat men elkander *wederzijds* onthaalde leder, die met ons taalgebruik bekend is, zal daarop ontkennend moeten antwoorden. *Elkander* kan beteekenen *wederzijds;* maar ook *de een den ander* Men denke slechts aan uitdrukkingen als *zij onderwijzen elkander*, *zij vragen elkander* en tallooze dergelijke, waarbij de daad, door het werkwoord uitgedrukt, alleen van ééne zijde uitgaat, en dus niet *wederzijds* geschiedt. Hoe zou men bij mogelijkheid van twee personen kunnen zeggen, dat zij *achter elkander gaan*, indien door dit zeggen noodwendig eene wederzijdsche handeling werd aangeduid? Dat *elkander* niet volstrekt *wederzijds* aanduidt, wordt ook nog bevestigd door de omstandigheid, dat daar waar onzekerheid in de bedoeling zou kunnen ontstaan, men er het w *onderling* bijvoegt, b. v *zij beminnen*, *haten* enz. *elkander onderling*. Zoo vindt men ook dit *onderling* in dezelfde uitdrukking, die Wagenaar bezigde, bij Oudaan, Uitbr. over Job, 2:

Nu had dit zevental der Zonen vast gezet
Elkandere onderling te toeven *ten banket*.

Bilderdijk, Mengel. I. 130:

Zijn Gunst, zijn Almacht zal niet toeven,
Als 't uur daar is van 't waar behoeven.

Wat *tooveren* betreft, merk ik nog op, dat één onzer schrijvers eene poging gedaan heeft om den wortel er van, in navolging van het hoogd. *zauber*, middelhd. *zouber*, oudhd *zoubar*, *zoupar*, *zoufar*, bij ons in te voeren; Van Senden, Het Heilige Land, II. 296: *In* den toover *der morgen- of avondverlichting schijnen die bergen als op eenen afstand van slechts drie of vier uren te liggen.* — Doch het w. heeft geen opgang gemaakt, zoover mij althans bekend is.

Bij Weil. mis ik onder de samenstellingen met voorzetsels *voortooveren*, dat Snieders bezigt, De Verstooteling, 267: *Tracht u weêr al het geluk* voor *te* tooveren, *dat gy over vyftien jaren duer genoten hebt.* — *Doortooveren;* Hiel, Nieuwe Liedekens, 102 (onze ziele):

dompelt zich in d' eeuwgen gloed,
die het ruim doortoovert.

Toteren—Toten.

Ten Kate, I. 284, heeft beide wn. voor *toeteren*, *toeten;* zoo ook de Nieuwe Bydr. I. 465. Dat zij alleen in klank verschillen van *teuteren*, *teuten*, blijkt uit de bekende verwisseling der *o* en *eu;* het blijkt nader uit de samenstelling *toterkwaad*, d. i. kwaadspreker, die Kil. heeft, en ook Oudaan, Toneelp. 119:

Sta stil, gy, toterquaad, *met uw verward' ontleding.*

voor het anders meer gewone *teuterkwaad*, waarvan zie op *Teuteren*.

Bij Schröer is *totern* druk praten, snappen, *getoter* gesnap In de Nieuwe Bydr. t. a. p wordt gezegd, dat *toteren* en *totteren* (het laatste is dezelfde verscherpte uitspraak, die men waarneemt in *stotteren*, frequent van *stooten*) in zijnen tijd (d. i. in 1763) ook gebruikt werden voor *tateren*, d. i. stamelen; en naar Hoeuffts Wdb. is in het bredaasch taaleigen, evenzeer als volgens Schuermans en De Bo in het vlaamsch, *totteren* nog stamelen, hakkelen. Dat de Teuthonista, zooals deze Schrijver zegt, insgelijks *totteren* in dien zin heeft, is eene vergissing; dat Wdb. heeft niet dezen vorm, doch herhaaldelijk *tottelen* De vereeniging der beteekenissen van blazen en stameren zie men insgelijks in *Tateren*. Verg. ook *Totelen* en *Tottelen*

Totteren, zie Toteren.

Touteren, zie Talteren.

Treiteren—Treiten.

In de gemeenzame spreektaal is het ww. *treiteren*, naar de vlaamsche uitspraak *trèteren*, bekend voor iemand stark kwellen of plagen. Dus leest men in Fokkes Werken, IV. 192: *de boeren, zoo veel hem mogelijk was, te* traiteren *en te plagen.* Dez. De Vrouw is de Baas, I. 209: *wijl hij middelen genoeg vindt om haar in 't heimelijk te* traiteren. Van Effen, Holl. Spectator, III. 462:

Zo 't vrye Neêrland, lang getreitert *en gesart,*
Het zwaard moest rukken uit de schede.

Berkhey, Zeetriumph, I. 34:

— ons wettig recht, op onze vrije zee
Getraitert *en belaagt, ondanks geduld en reden*

Ten aanzien van „een recht" is 't ww. zeker evenmin eigenaardig gezegd, als plagen of kwellen zijn zou. Beter naar 't gebruik ald. 233:

— op mijn schouders wou men nu dat lasthout laên:
Niet, om 't als bondgenoot eendrachtiglijk te draagen,
Maar om te knevelen, te traitren *en te plaagen.*

Dez Dichtm. Reden v. over de Plichten der Weezen, 42:

Men trait're *uit wederwraak geen nieuwen Patriot!*

Dez Oud Hollands Vriendschap, 264:

Het traitren *op de zee door eenen nagebuur.*

Fokke, Verzam. der Werken, IV. 192: *in deze zijne vreedzame afzondering de boeren zoo veel hem mogelijk was, te* traiteren *en te plagen.* Ockerse, Napoleont. Redev. I. 34: *dat dreigen, dat* traiteren, *dat trappen, dat dwingen*, enz. De Genestet, Eerste Ged. (2de dr.) 95 (Als ik):

My-zelven treiter, *en een avondj', een party*
Met twintig andren meê moet rekken en bederven.

Hij die vermaak vindt in iemand te kwellen of te plagen, heet een *treiter*; Berkhey, Eerbare Proefkusjes, 343: *Een buitengewoon windje, anders* de traiter *van verlangen.* Dez. Vaderl. Afscheid, 14:

Het zy 't een schijnvriend is, of openbaar een treiter.

Waarvoor ik *trijtert* vind in De belachchel. Erfgenaam (Amst 1733), 36:

Die blooden Trytert! *hy vlugt, of hy de drommel had gezien.*

Men heeft ook nog de afleiding *treiterij;* Berkhey, Vaderl Afscheid, 23:

Waar men door traitery *de menschen maakt tot schimmen.*

In een officiëel stuk van 1797, bij Kleyn, Beschr. van Delfshaven, 226: *wij zullen u niet ophouden met een detail van alle de* traiterijen *ons door die personen aangedaan.*

De spelling met *ai*, door sommigen gebezigd, doet denken dat men het w. van franschen oorsprong acht. Doch het fr. subst. *traitre*, dat dan

in aanmerking zou moeten komen, beteekent nimmer iemand die kwelt of plaagt, maar iemand die verraadt, en het fr. ww. *trahir* verschilt te zeer in het. en *trahir* in het. en vorm beiden om ons *treiteren* te hebben kunnen opleveren. Omziende naar eene andere afleiding, vindt men die in het vlaamsch *treiten*, uitgesproken als *triten*, bij Schuermans te vinden, van het angels. *tregian*, bij Bosworth to vex, trouble, grieve, waarvan in die taal de subst. *trega* en ook eenvoudig *tre*, vexation. Dat de overgang van *tregian* tot *treiten* niet ondenkbaar is, bewijst het eng. subst. *treie*, dat bij Halliwell de bet. van »vexation" heeft, eene verwantschap, die opnieuw bewijst dat de eng. volks- of gewestelijke spraak in veel woorden overeenkomst heeft met die van het nederlandsch.

Tripperen—Trippen.

Voor het gewone *trippelen* heeft Gouverneur, in een kinderboekje, get. Wat Oom-Jan nog in zijn zak vond, het frequent *tripperen* om te rijmen op het voorafgaande woord, bl. 8 (van het schommelen van een kind op de knie):

't Gaat wipprend, tripprend *op en neêr*

Trompetteren—Trompetten.

Het frequent. komt voor bij Coornhert, Wercken, I. fol. 430: *Ghy sijt ghewoon voort hooren te oordeelen ende voor 't gevecht te* trompetteren. En in de Dietsche Warande, Nieuwe Reeks, I. 106: *zij schetteren en* trompetteren *en kletteren met de zwaarden* — Ook met den basterduitgang: Coornhert, a. w. II. 90 verso: *teghen dien..* tromppet teert *hy mette vervalschte klanck.* — Men ziet, de bet. is gelijk aan die van *trompetten*. Voor dit laatste heeft Kil. ook den meer nederlandschen vorm *trompen*, bekend door het lofdicht op den zeeheld: Tromp, *zoo luid gy* trompen *kond*, enz. Van Mander, doelende op het bazuingeschal bij de opstanding, Gulden Harpe, 401:

Eer men ghetromp *in het verrijsen hoort.*

Bogaers heeft het w. van de honigbij; Gez. Dichtw. II. 59:

Het bietje komt, Daar 't zachtkens trompt.

Het is te onderscheiden van *trompen*, bij Kil bedriegen, 't welk Coornhert heeft, Wercken I. 501:

— *die ghelooft de loghen hem bekent,*
Is trompen *waart en ziende willigh blend*

Waartoe *trompe* behoort voor bedriegster, bij Kil. wel voor bedrog, maar niet in dezen zin bekend; Constthoon-Juw. 282:

Jae de loose trompe *heeft vry het vier ghestoct.*

Weil. heeft de afleidd. *aftrompen* en *aftrompetten;* het eerste zie men bij Kil.; het laatste heeft Baardt, Deugdenspoor. 88: *sijn Feyden door de gantsche stadt mis-gunstich* aff-trompetten. — Meer gewoon is *uittrompetten;* zie Weil.

Tudderen[1], zie Tuijeren[1].
Tudderen[2], zie Tuijeren[2].
Tuijeren[1]—Tuijen.

De wortel van *tuijen* komt voor in *tuitouw* en *tuianker*, d. i. een touw en anker waaraan men de schepen vastlegt; zie de Wdbb. van Winschoten en Van Lennep. 't Woord zelf is aan *touw* verwant, en luidt in 't eng. *tie*, een band of bindsnoer, en bij Halliwell een kort dik touw, om de achterpooten der koe te binden, die gemolken wordt.

Het ww. *tuijen*, eng. *to tie*, angels. *tigan*, *tigian*, is binden, verwant aan *tijen*, hoogd. *ziehen*, angels. *teon* enz., trekken; waarvan ook *tijgen* of *tiegen*, eng. *to tug* enz. Zonder voorzetsel komt het ww. bij ons weinig voor; 'k vond het alleen bij Berkhey, Zeetriumph, II. 370:

Men voelde een zoelen wind, juist daar de Vrijheid lag
Te tuijen; *dit voorspeld iets wonders voor den slag.*

D. i. waar het schip de Vrijheid aan het *tuianker* lag, d. i. vast lag. Het gewone w. daarvoor is *vertuijen;* dus a. w. II. 259:

— *zij laat ook America* vertuijen,
Daar hare canoe legt te dobbren in de kil.

Dez. Verheerlijkt Leyden, 42:

— *wierd' men, hier of daar, gedwongen tot* vertuiën.
Dan wist Matroos de kiel forsch over 't land te kruiën.

D. i. vast leggen; meer gewoon in bedrijvenden zin, zooals reeds in Vlissings Redens-Lusthof, 202:

Het Schip dan wel vertoyt (sic) *lagh stil nu inde Haven.*

Werken van Rabelais, I. 90: (*hy*) *liep op de raas, halsde de topzeilen om, keek na 't compas, en* vertuyde *de helmstok* Brender à Brandis, Proeven van Gesch. en Lett. Oeff. 333: *gij ligt daar veilig voor anker. Gave de Hemel, dat ik ook al zo wel* vertuid was. — In figuurlijken zin, Oudaan, Roomsche Mogenth. 173: *dewijl de Romeynen.. de eyge tandaart door gewennis en huwelijken overmachtigden, en vast* vertuyden. Dez. Toneelp. 62:

Wilt u in grootheyd dan, niet anker-vast vertuyen.

Dez. Uytbr. over de Psalmen, I. 296:

— *die zich, na bedreve daad,*
Noch ziet in top van eer getrokken
Blijft ankervast vertuydt *aan 't quaad.*

Dez. Ged 26:

Zo word een goedige aard niet buyten zich getrokken,

Noch die beweegbaar is vertuyt *aan veed en wrokken.*

De uitdr. *vertuid aan iets* is geliefkoosd bij Bilderdijk; dus reeds in zijn Prijsvers bij het haagsche Gen. VIII. 121:

Zij laaft er 't dorstend menschdom uit,
Dat aan haar voeten is vertuit.

Treursp. II. 22: *Het Volk*, vertuit *aan ijdle pracht.* Winterbl. I. 26:

Geen leeftijd... vertuit *aan de eene of andere dwaling.*

Ald. 72:

Wie, aan dees lust vertuit, *vergeet de zielskwellaadje?*

De Voet in 't Graf, 137:

In 't afgetrokkenst-zelf aan zinlijkheid vertuit! En Spieg. Hartsp. 4: *het volk*, vertuit *aan boert en spelen.* Meer voorb. zie men in mijne Proeve over Bild 175, waar tevens reeds is opgemerkt, dat de spelling *vertuit* gebrekkig is. Dus ook Tollens, Nieuwe Ged. 152:

't Hart vertuit *aan roem of eer.*

En in proza bij Beets, met de juiste spelling, Stichtel. Uren (kl 8vo) II. 62: *mannen aan het goud of de ijdele eer der wareld* vertuid. D. IV. 40b: *een aan de wareld* vertuid *gemoed.* — Bij sommige dichters vond ik *vertuit op iets*, wat niet alleen fout gespeld is, maar ook verkeerd verstaan schijnt, als ware het »verzot of verliefd op iets"; Immerzeel, Voor Opgeruimden, 46:

Alleen vertuit op *weelderig genieten,*
Klemt ge onbezorgd mij vast in uwen schoot.

Schouten, De Vrijmetselarij, 34:

— *'t Vooroordeel, dat,* vertuit op *oude sleuren,*
't Vervloekt van uit den nacht hare oogen op te beuren

Ald. 75:

(*Wij*) *rennen nooit,* vertuit op *woeste brasserij,*
De grens der matigheid met lossen toom voorbij.

Beter dan dit *op* strooken met de bet. van verbinden de voorzetsels *in*, *met* en *door*, die men vroeger wel als beheersching van *vertuijen* bezigde; Oudaan, Agrippa, 622: *als hij zijns zelfs vroogd, en* in *niemands dienst* vertuid was. Jan Vos, Ged I. 496:

Zoo wordt de krygslauwrier met *vreedepalm* vertuit.

Higt, Ged. 338:

Zo dat gij 't jeugdig paar, door *'t huwelijksnoer* vertuit,
Naar 't zachte worstelperk ten kamp daagt met uw luit.

Vondel, Palamedes, 82:

— *hair* met *zilver niet* vertuit,
Noch perlesnoer —

Dez. Poëzy, I. 340:

De Roer, die 't hair met *riet* vertuit.

Mij dunkt, de zin hiervan is duidelijk deze: die 't haar met riet *samenbindt* Weil ziet in deze pl. een ww. *vertuiten*, afgel. van het znw. *tuit*, vlecht, en dan beteekenende »in tuiten vlechten"; hij werd tot die verklaring waarschijnlijk gebracht door Van Hasselt, die op Kil. bij het subst. *tuit*, tutulus, uit Vondels vertaling van Horatius opteekent de uitdr. »*vertuyt* de vlechten der Bacchanten", en dan daarin een ww. *vertuiten* ziet, dat Kil. intusschen niet kende. Zoolang dit ww. niet nader is gestaafd, denke men aan *vertuijen*. Tot de voorbeelden, bij Weil. van *vertuiten* aangevoerd, behoort de uitdr. van Hooft: »zijn krachten aan iets *vertuiten*"; ik vat niet, wat redelijke zin hieraan te geven zij. Men zie daarentegen het Wdb. des Inst., en het gebruik van *vertuijen aan* en *vertuijen met*, in den door mij aangewezen zin, zal men bevestigd vinden. Van *vertuijen* met opzicht tot het haar, komt het adj. *onvertuid* bij Jan Vos, Ged I. 53:

— *het hair hangt* onvertuidt,
En golleft langs de rug, als 't hair van eene Bruidt.

Oudaan past dit w. eenigszins zonderling toe, Roomsche Mogenth. 93: *Konstantijn.. werpt zich plots aan alle wederwaarigheden te vooren, om alzoo reddering in de verwarde en belemmerde Rijksbezoedeling te maken, en zich zelven den weg tot een* onvertuyde *troon te banen.* Ik versta hier: door geenerlei band afgesloten of belemmerd.

Tot *vertuijen* behoort *aaneenvertuijen*, bij Hooft, doch in 't Wdb. des Inst. niet vermeld; Ged fol. 41:

Liefd' en Min aan een vertuit...
Zalight Bruidegom en Bruidt.

Met andere voorzetsels heeft dez *onttuijen* voor losmaken, eng. *to untie;* zie het Wdb. des Inst.; en *intuijen*, in dat Wdb. voorbijgegaan; Tacitus, fol. 463: *Clemens, die, door aanhuuwen, den huize van Vespasianus* ingetuidt *was* D i. volgens de aant. aan den voet: »*Innexum*, ingeknocht."

Men heeft *optuijen*, eig. van de noodige *tuijen* voorzien, als in Brender à Brandis' Kabinet, VI 244:

De Zeilen in 't gareel geslagen
Doen de opgetuide *Waterwagen*
Zelfs reuzenschreeden doen op Zee.

Voorts opbinden, bepaaldelijk met het doel om op te schikken en te versieren; Pers, Bellerophon, 83:

— *dees gecierde Bruyd,*
Die met loovers opgetuyt,
Die met goud en Peerlen pronckt.

Stoppendaal, De Lusiade van Camoëns, 367: *eene weide, met diamanten, smaragden en robijnen* op-

getuit. Heije, in de Nieuwe Werken der Holl. Maatsch. II. 35:

— *een hengsten-span*
Met goud en zilver opgetuit.

De schrijfwijze van het deelwoord bewijst, althans bij de twee laatsten, dat men ook hier verkeerdelijk aan een werkw *tuiten* dacht. Oudaan begreep het beter, Agrippa, 212: *Konsten . welke strekken tot gewin der Priesteren, en om de Gemeintestaat met Beelden* .. op *te* teuijen. Ald 223: *het grootste des Christen volks . brengt (de Feestdagen) deur in alderhande verderf der goeder zeden... in kaartspelen, in* opteuijingen, *in zich te spiegelen.*

Het frequent. *tuijeren*, bij Plantijn ook *tudderen*, beteekent vastbinden, en wel bepaaldelijk vee aan een touw, terwijl het graast; elders het vee opstallen, zie Hoeufft, Bred. Wdb. Dat touw zelf heet *tuijer*, neders. *tider*, eng. *tedder* en *tether*, friesch *tudder*, *tjüdder*, *tjödder* (zie Outzen); dus Van Beers, Levensbeelden, 135:

— *aen heur* tuyer,
een geit in 't lommer te grazen

Het ww. leest men in een HS. der vijftiende eeuw, aangeh. door Bilderdijk, Geslachtl. III. 156: *Honderd ossen*, getuiert *in zeelen*. Moons, Sedel. Vermaecksp. 400 (waar het kalf spreekt tot den os):

Ghy noyt crijght volle wey, ghy vast getuyert *staet.*

Met toepassing op het haar komt het w. overeen met *vertuijen*, zoo straks verklaard, en bevestigt die verklaring tevens; Bolswert, Duyfk ende Willemijnk. Pelgrim 58: *ghy u oock begonst al te veel te palleren, met draeyen voor den spieghel, met strijcken, lecken, krollen*, tuyeren, *wrijven, poeyeren* enz. Vandaar het subst. *tuijering*, opschik door middel van opbinding; Ogier, De Seven Hooftsonden, 34:

— *alle* tuyeringh *van Ringen, Peirels-snoers,*
Die s'om de Memmen klist met seven dobbel toers.

Ald. 266:

— *men draeght nu broecken boven engh en onder wyt,*
Met soo veel quisquassen van linten, en tuyeringen enz.

Meer figuurlijk wordt het binden bedoeld bij denz. Boere-Geck, 22:

— *gelijck gehoude Mans*
Aan 't vercken van een Vrouw, als Drossaert, niet als Hans,
Getuyert *en ghetrouwt* —

Meulewels Misanthr. 17: getuyert *aan de goud' en peirel-keten.*

Vandaar *betuijeren*, bij Hooft, Tac. Jaarb. fol. 155: *zoo dat hy Abdus, onder schyn van vrienddtschap, ten bankette geroepen, met een traagh vergif* betuyerde. Het Latijn heeft hier *inligaret;* bedoelt Hoofts beeldspraak binden, beknellen, of omwikkelen? — Voorts *onttuijeren* bij Weil. voor het schip van den kabel losmaken; doch vroeger ook figuurlijk gebezigd; zie de pl. in Oudemans Bijdrage. — En *optuijeren* voor opbinden in het noord-brabandsch; zie Schuermans Idioticon.

Van *tuijeren* bestaat eene samentrekking *turen*, neders *tiren*, ook *aanturen*, neders. *antiren*, die in verschillende gewesten voor het vee aan een paal binden gangbaar is; zie mijn Taalk. Mag. II. 413, Halbertsma's Wdb en de Nederl. Taal, I. 19.

Tuijeren²—Tuijen.

In sommige nederl. streken heeft *tuijeren* een' anderen zin, dan in het voorgaande artikel. In Overijsel beduidt het »achteloos strooijen, storten, slordig zijn"; zie Halbertsma's Wdb. In Gelderland »iets onwillekeurig of onachtzaam strooijen of voortslepen"; zie Bomhoffs Mag. v. Ned. Taalk. IV. 39. En in het dialect van Maastricht is *tuijer* »wijze van handelen, manier van leven, gewone levenswijze"; de uitdr. *laot heum mer zenen tuyer goon*, wil zeggen »laat hem maar op zijne wijze werken, voortgaan, handelen"; en voorts in hetz. dialect *tudderen* (dez. bijvorm, die ook op het voorgaande *tuijeren* voorkwam) »zich met kleinigheden, niets beduidende werkzaamheden bezighouden"; zie mijn Archief, III. 386. Deze verklaringen samengenomen, komt het mij voor, dat *tuijeren* hier overeenkomt met *tuilen*, bij Weil omschreven door »ligtzinnig en besluiteloos voortleven, in besluiteloosheid voortgaan". *Laat hem maar tuilen* zegt Halma voor »laat hem maar begaan", doch dit zegt men inzonderheid van iemand, die geoordeeld wordt niet op de beste of verstandigste wijze te handelen. Zoo leest men bij Hooft, Ged. fol 284:

— *Wat zou men dus lang* tuilen.

't welk prof. De Vries, op Warenar 228, omschrijft door »den tijd verbeuzelen"; doch het Wdb. des Inst. onzes inziens met meer juistheid door »besluiteloos blijven". In deszelfden schrijvers Rampzaal. der Verh. v. d Huize Medicis, fol. 25 leest men: *Cosmo liet hem niet alleenlijk* tuilen, *maar scheen wel verkuist met dit gevonden maagschap.* Het Wdb. des Inst. zegt eigenlijk ter verklaring niets; wat toch beduidt de aanteekening: »van tuil, hetgeen eigenlijk jokkernij beteekent?" Is *tuilen* dan jokken, jokkernij begaan? Doch dit levert geen' zin. De Vries, t. a. p. vat de woorden van Hooft

geheel verkeerd op, ze uitleggende door: »hij liet *zich* door dit spel *bedotten*". Het voorz. *hem* slaat bij Hooft niet op Cosmo, en kan dus niet door *zich* vervangen worden; het ziet op Jan Jacobs, die voorgaf uit den huize Medicis gesproten te zijn en het wapen daarvan aannam. Cosmo (zegt Hooft) liet hem (d. i. Jan Jacobs) *zijn gang gaan* Zoo leest men in Rodenburghs Borstweringh, 348:

Met ons zy tuylt *ghelijck de kaetzers met de bal.*

D. i. zij, t w de onstandvastige fortuin, *gaat met ons te werk.* Dit grenst nu wel aan *spelen*, *dartelen*, doch is daarmede nog niet hetzelfde. 'k Zou daarom deze laatste bet. die de Hoogl. aan *tuilen* toekent, er nog niet aan geven, zooals Kiliaans vertaling door *lascivire* mede niet al te juist is; hij ontleende ze aan Becanus, die trouwens weinig gezag heeft. Plantijn kende het w. in dien zin niet, en bij onze schrijvers kwam het mij niet voor. De gem. bet van te werk gaan ontmoet men insgelijks bij Coster, Tijsken van der Schilden, 20:

Letter eens op, hoe dat mijn Meester zijn personagie sel speulen,
Hy selder soo jammerhartich niet mee staen teulen.

Ald. 15:

Waer vindjer noch een, die met de luy soo kan teulen?

D. i. zooals De Vries zegt: omspringen *Met iets tuilen* is bij Rodenburgh zich met iets niet bekreunen, er zich onverschillig bij houden, het zich niet aantrekken; Borstwer. 385:

Ick laet hun rabb'len in verzierde zotteklap,
Ick tuyl *met het gherammel van hun dwaze snap*

Ald. 431:

't Misnoeghen kan in 't minst versachtingh niet verleenen,
Den vroeden hier meed' tuylt, *den wijzen hier meed' spot*

Hoeckx en Cabeljaus, I. 13:

Zij boert met u gheween en tuylt *met al u klaghen,*
Spot met u droef ghesucht, en tijtkort met u knaghen.

De bet. van boerten, schertsen, al ligt zij niet in het w. zelf, kon bij eene toepassing als in de gemelde plaatsen licht ontstaan, en het friesch heeft dan ook *tuwljen* voor boerten, jokken, en *tuwl* voor boert, jok; zie Epkema Doch de ware zin des woords blijkt wederom uit *uittuilen* in de spreektaal en bij Weil voorkomende, en bij dezen alleen verklaard door »ten einde tuilen" Kramers' fransch Wdb. vertaalt het niet volkomen juist door *finir ou cesser de suivre son caprice, de faire à sa tête;* Halma beter door *bouder jusqu'au bout* Hetzelfde wordt uitgedrukt door het bredasche *zijnen tuil volgen*, bij Hoeufft te vinden, en door de reeds oude spreekwijs *zijnen tuil tuilen*, bij Kil. vertolkt *furere suum furorem;* nauwkeuriger is Plantijn, die »de gemelicke wijven *tuylen* altijt *haren tuyl*" overzet door *les femmes fascheuses font tousiours à leurs testes.* Zoo leest men bij Hooft, Nederl. Hist. fol. 388: *de sluikzaameningen, liet men ze* haaren tuil tuilen, *scheenen geschaapen eenigh groot onheil uit te broeden.* D. i ongehinderd hare werking doen

De overeenkomst in bet. van dit *tuilen* of *teulen* met *tuijeren* acht ik voldoende in het licht gesteld. Dat beiden een gemeenschappelijken oorsprong hebben, valt evenzeer in het oog *Tui-e-ren* en *tui-e-len* wijzen beiden op een prim *tuijen*, dat evenals dat van het vorige artikel nauw verwant is aan *tijen*, d. i. trekken, gaan, of liever daarvan slechts een andere vorm is. Ook is bekend het ww. *betijen* voor begaan, zijnen gang gaan; *iemand laten betijen* is reeds bij Plantijn en Kil. hem zijn' zin laten doen, zijn' eigen gang gaan; men zie ook het Wdb. des Inst. op Hooft.; eene bet. derhalve, met die van *tuilen* en *tuijeren* overeenkomende. Tuinman in zijne Fakkel verklaarde *tuilen* door *tollen*, d. i draaijen als een tol, en Bilderdijk, Geslachtl. III. 170, insgelijks stelde *tuilen* gelijk met *tollen*, doch leidde het »Amsterdamsche *iemand laten tuilen*" uit het deensch af, met de uitlegging: *iemand den teugel laten.* De hoogl. De Vries, t. a. p over *tuilen* handelende, geeft geen afleiding van het w. In de Nieuwe Bydragen, I. 455 zag Tollius reeds in, dat *tuilen* van *tuijen*, trekken, komt.

Van *tuilen* hebben wij de afl. *tuilerij* of *tuilderij*, d. i. iets waaraan men zich weinig bekreunt en dus geringe waarde hecht, eene beuzeling; men zie de pll. uit Visscher en Bredero bij De Vries, t. a. p. en Oudemans Wdb. Dat het friesch dialect *bij tuiltjes* zegt voor uit jok, jokswijze (Wassenb Idiot.), komt overeen met het boven verm. aangaande het friesche *tuwljen* en *tuwl.* Meer opmerking verdienen de spreekwijzen, waarin het znw. *tuil* voorkomt In Van der Veens Raetselen, 19, leest men:

Een Kaetsbal deur 't Rinket gedreven,
Die siet men heen en weder streven;
Die hier mee daeg'lijcks hout sijn tuyl,
Sal 't gelt niet schim'len in de buyl.

Boven zagen wij, dat de kaatsers gezegd worden »met den bal te *tuilen*"; hetzelfde wordt hier uitgedrukt door *zijn tuil houden.* De meermalen voorkomende spreekw. *iemand op ter* of *op den*

tuil houden komt mij voor, het best te kunnen verklaard worden door: te zijnen aanzien besluiteloos blijven, hem in het onzekere laten, met a w. hem laten *tuilen*. Dus Bredero, in Angeniet, 30:

Neen denkt niet, dat ick hem sal houwen opter tuyl,
Ick ben niet seer vermaackt, met soo een mellick-muyl.

W D. Hoofts Kl. van Stijve Piet, 11:

Maer jy laet die knecht loopen hiele drie jaren over ien boegh,
Wat dunckje, mach dat bestaen? mijn dunckt het is niet eers genoegh,
Dat men ien knecht soo langh op ter tuyl sellen houwen.

Van Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 935: *vooral by onze Waterlanders is 't eene oneer, verscheiden Minnaars* op den tuil te houden. Fokke, Boertige Reis, IV 186: *Weldra deden er zich vele minnaars voor haar op, die ze allen* op den tuil hield *en met goede beloften vleide.* Wagenaar, Vaderl. Hist. VIII. 409: *De Bisschop dan, bespeurende, dat men hem* op den tuil hieldt, *vervoegde zich* enz. D. XIX 156: *zyne Majesteit van Groot-Britanje, die zo lang* op den tuil gehouden was *door 't Weener-hof.* Bekker en Deken schrijven: *om* den tuil, in plaats van *op;* Willem Leevend, VI. 343: *Daar! dat is weer dat oude geplaag, en dat* om den tuil houden: *ik dagt, dat je al op reis waart, om t' huis te komen, en nu kun je... het nog niet bepaalen.* D. VII. 336: *dat zo een allerliefst paar jonge, schoone, met elkander ingenoomen Menschen, zo* om den tuil gehouden worden. — Tengnagel heeft: iemand *ten tuil zetten;* Sp. Heidin, 126:

Hoe zet *gy* my ten tuil? *Wat onbeschofte dingen!*

Afgeslagen Bloemsel van de Aemst. Lindebl. 30:

'Tis waer, al valt je tong my vuil,
Jy zet *jou man weer niet* ten tuil

Bij Hooft vindt men *op ter* of *op der tui houden;* Tac. Jaarb. fol. 26: Op ter tuy gehouden *door traagheit des Hooftmans, heb ik,* enz. Ned. Hist. fol. 194: *De Schout.. hield... by den arts, die oover hem ging, ernstigh aan.. om de ziel zoo lang* op der tuy te houden, *dat men* enz. Ald. fol 445: *Aldegonde, en zyn' lastgenooten* hield zy *een wyl* op der tuy. — In de uitg der Historiën door Siegenbeek c s. II 162, wordt op voorgang van Weiland dit *tui* verklaard door touw, en de spreekw. vergeleken met: iemand op *sleeptouw* houden, en ook in het Wdb. des Inst. is Broes (IV. 261) van gelijke meening. Taalkundig bezwaar zie ik in die verklaring niet. Wegens de ongewoonheid van *tui* voor touw te bezigen, acht ik het echter ook mogelijk, dat Hooft hetzelfde als *tuil* bedoelde, doch, uithoofde van zijn bekenden toeleg om niet altijd de gewone taalvormen te bezigen, *tui* heeft gezegd, als zijnde de wortel van *tuijen*, zooals de gewone vorm *tuil* hem de wortel bleek van *tuilen*.

Bij Cats, Wercken, I. fol. 27, leest men: *In de Hoven werdt men dickwils* (*om te beter* op den thuyn geleydt te werden) *in 't openbaer ten hooghsten gepresen en middelertijdt op het vinnigste in 't heymelijck bedrogen, en vermaeckt.* Heeft men hier te lezen: *op den tuil?* Zeker niet, want Cats bedoelt niet: in het onzekere gelaten of opgehouden; maar bedrogen of misleid; hij had dus moeten zeggen *om den tuin* De uitdr. *om den tuin leiden* is in dezen zin bekend; zie mijn Taalk Mag. III. 120; en Bilderdijk, t. a p. vergist zich, dat dit *tuin* moet zijn *tuil.* Men leidt iemand om den tuin, als men hem voert *om* de zaak, in plaats van er *in;* want *tuin* is eig. een afgeperkte of omsloten grond. Men zou ja voor *tuin* ook *tuil* kunnen zeggen, want in het middelhd. en nog in duitsche dialecten is *tüll*, evenals ons *tuin*, een heining om een hof of andere plaats; het ww. *tüllen* met eene omsluiting voorzien, *umbetüllen* omtuinen, en *vertüllen* versperren enz.; zie Benecke, Schmeller en Weinhold. Dan, dit *tülle* weet ik niet, dat immer bij ons in gebruik is geweest.

Kil. kent nog een ander *tuilen*, bij hem ook *tuelen*, *teulen*, en bij Plantijn *toelen*, dat arbeiden, en inzonderheid landbouwen beteekent. Bij onze schrijvers kwam mij dit alleen voor onder den vorm *teulen;* Antw. Spelen van Sinne, 701:

Wat sal ick nu segghen vant teulen *en planten?*

Ald. 703:

Tsghelijcx oock Saturnus soomen leest warachtich,
Leerde tvolck d' Landtteulen *vuyt minnen sterck.*

Ald. 704:

Laërtes, Hesiodus, wie datter op smaelt..
Hebben den Acker gheteult, *zoot heeft ghebleken.*

En 705:

Noë teulde *den Ackere geensins vertraecht.*

Huygens, Korenbl. II. 282: *braecklandt niew* geteult *voor naest aenstaende Mert.*

De hoogl. De Vries t. a. p. acht dit w. niet samen te hangen met *tuilen*, boven behandeld. Ik durf hier niet stellig beslissen; doch bedenkende dat het nederl. *tuilen*, *teulen*, *toelen*, in het eng. *to toil* en *to till* luidt, waarvan bij Halliwell nog *to tulien*, to labour, *toilous*, laborious; dat voorts deze mede heeft *to toile* voor rukken, trekken, en ein-

delijk dat dit eng. ww. afkomt van het ang. *tilian*, *tillan*, *teolian*, op zijne beurt (naar het mij toeschijnt) af te leiden van het angels. *teon*, d. i trekken: dan kan ons *teulen* met *tuilen* zeer wel verwantschap hebben. Tollius, t. a. p. nam mede die verwantschap aan, doch — ik geef het den Hoogl. toe — langs een' vergezochten weg.

Tuilderen—Tuilen.

Schuermans Alg. Vlaamsch Idioticon heeft *tuilderen* voor lunderen, zijnen tijd met beuzelingen doorbrengen, als frequent. van *tuilen*, besluiteloos te werk gaan, waarover in het breede is gehandeld op *Tuijeren*.

Tuiteren—Tuiten.

Bij de middelned. schrijvers was *tuten* blazen op de trompet of den hoorn; Van Velthem, fol. 254:

Gene trompen ginc men tuten,
Omtrent Artoyse, menichfout.

Grimb. Oorlog, II. 239:

Wanneer si den lesten horen
Ten tinnen op hoer borch doen tuten.

Vandaar *tuter* voor trompetter bij Maerl. Spieg. Hist. III. 201:

Uwen tutre *dien voert scone*
Michiel dinghel inden trone.

Vincentius heeft hier *tubicinem*. Kil. heeft ook de bet. van geruisch of getier maken, die door Van Hasselt gestaafd wordt. Dus bij Heyns in Bartas' Wercken, II. II. 196:

't Schut brulden vreeselijck, en ginck al' tseffens af,
En maeckten langhs de Zee soo'n schrickelijck gheblaf...
De Visschen zeer verbaest verschrickten van 't gheluyt,
En waren schier beswijmt van zoo een hart ghetuyt.

Bij Focquenbroch, Werken, II. 106, heeft het w. mede dergelijken zin:

Voorts zalder een met veel en fluiten
U 's avonts tjanken aan het hooft,
Noch meenent dat hy met dit tuiten
Zich yzelyk heeft uitgeslooft.

Bij Tollens, Laatste Ged. II. 14, is het van vogels:

Hoe ze tjilpen, hoe ze tuiten,
Hoe ze gonzen door elkaâr!

Het frequent. *tuiteren* komt voor bij Coster, voor muziek maken, Itijs, 12:

Grusell' heeft anders niet ghedaen, de gansche nacht,
Dan soetelijck ghespeelt, getuytert *en gelacht.*

En bij Luiken, voor het kweelen der vogels, Vonken der Liefde, 63:

By 't tuit'ren, *fluiten, zingen, kweelen,*
Van 't luchtig vluchtig pluimgediert.

In de bekende spreekwijs *toeten of blazen*, vindt men vroeger dikwerf *tuiten* gebezigd; Huyg. Korenbl. II. 281:

'k Weet niet wat hy weet van tuyten,
Maer van blasen *weet hy machtigh.*

Van der Veens Zinneb. 113: *anders weet men nau* van tuyten ofte blasen. Van Effen, Holl. Spectator, III. 26: *zonder dat ze menigmael verder* van tuiten of blaezen *weeten.* — Van verschillende geluiden zegt men, dat zij *in de ooren tuiten;* Den Nederd. Helicon, 124:

Haer keelkens hel hun bet in d'ooren tuyten,
Dan pijpkens soet —

Vondel, Electra, 22:

— nu ick hoor
Tuiten in mijn *tuistrende* oor
Deze liefelycke droomen.

Dez. Bespiegel. 34:

— meer dan een geluit,
Dat slechts een oogenblik, van verre, in d'ooren tuit.

Ja, ook wij zijn gewoon te zeggen, dat *de ooren tuiten*, welke uitdrukking reeds voorkomt in den delfschen Bijbel, Jeremia 19, vs. 3: *ic sal inbrenghen vernoy op dese stat, also soe wie diese horen sul*, sijn oren *sullen hem* tuten. — Hieromtrent leest men in Willinks Amst. Arkadia, I. 385, de volgende bijzonderheid: »Wy hebben onder ons nog eene bygelovigheit, als *de ooren tuiten*, wanneer men by *het tuiten van het regter oor* zegt, dat tot onzen lof gesproken wordt, gelyk in 't tegendeel by *het tuiten van het linker oor*, dat tot ons nadeel wordt gesproken" Van hier *oortuiter* voor oorblazer; Houwaart, Lusth. der Maechd. II. 324:

Alle stokers, oor-tuyters *en klappende tonghen.*

En het adj. *oortuitig*, in het oor tuitende en daardoor hinderende; Baardt, Deugdenspoor, 343: *wie hoort niet alle dagen.. der Menschen* oortuitige *ende onbeleefde Clachten?* (Zie ook *Tuitelen*[2])

Bekend en zeer oud is mede het ww. *loftuiten*, d. i. lof blazen of uittrompetten; Kausler, Denkmäler, III. 7:

En es gheen vrient in trouwen fijn
Die loftuut *vor' den hoghen dijn.*

D. i. die *loftuit* voor uwe oogen, in uwe tegenwoordigheid Ald.:

Of di de vrient roept tsinen rade,
En loftuut *niet, et waer sijn scade.*

En bl. 8:

Een knecht die loftuut *vor den oghen,*
Die hem betrout hi werdt bedroghen.

Erasmus, Lingua, 163 verso: *sy misdoen meer die schoon spreken ende* loftuyten. *dan die gene die haer meyninge straffelic uytspreken.* En Valentijn, Werken van Ovid. I. 208: *Stesichorus.* loftuite *daar na.. met liertoon haer deugden.* Westerbaen, Ged. II. Voorr.: *een spreeck-stoel, of raduys, daar sij* haren lof *voor den volcke* tuyt Ald 126:

— loftuyten, *prysen, vleyen,*
Daer sy d' onnosle door bedriegen en verleyen.

Doch ald. 266:

Oock heeft hy nimmermeer sijn eygen lof getuyt.

Udemans, Geest. Gebouw, 139:

Yeder hoort wel geerne tuyten,
Veel trompetten tot sijn lof

En Ogier, De Seven Hooftsonden, 151:

Het vrouwe volck neemt al aen datmen tot hun Lof tuyt.

Wederom Schaep, Bloemtuyntje, 147:

't Loftuyten *maekt het hert verheugt.*

Van der Veens Zinneb 9:

Noch zijnder die de krijgh lof-tuyten *ende prijsen.*

Bilderdijk, Briefwiss. met de Tydemans, I. 4: *dit strekke u in de plaats van het luidruchtige* loftuiten. — Bij Jan Praet trof ik een' anderen vorm aan, 140:

Maniere vrie ghevic clergie ghelijc den riede;
dats loventuten *den heeren van buten om grote miede.*

Het ww. gaf de volgende afleidingen; Den Nederd. Helicon, 55:

Maer niet misbruyct en mag 't welspreken zijn
Door Lof-getuyt, *met woorden schoon uytwendig.*

Vondel, Salmoneus, 7:

(*De Priesters*) *zien dit* lofgetuit, *dit mommen,*
Met hun weemoedige oogen aen.

Westerbaen, Ged II. 109: *al dit* lof-getuit, *dat licht geen eynd en had.* Van Rusting. Ovid. 123:

— *een naam,*
Die eeuwen lang sal in de werelt, door de faam,
Beloftuyt *worden.* —

Valentijn, a. w. I. 94: *Faon, die gij plagt te* beloftuyten. Bl. 119: *een poesle deern, wiens schoonheid t'elkens met digt* beloftuit wert. D. III. 164: *dat mijn digten.. u heerlijken naam* beloftuiten. Bl. 233: *Dat ik u nooit* onbeloftuit *laat.* Erasmus, Lingua, 74 verso: *heeft sodanige* loftuyter *sulcken mensche niet ergher fenijn ingeblasen, dan het serpent?* Ald.: *een* loftuytachtighe *tonghe.* Schermers Poëzy, Voorr. 3: *vleierij.. die nooit . haar valsche* loftuiteryen *behoorde uit te galmen.* De Denker, V. 277: de Loftuiteryen *in de Boekzaal.* Van Effen, Hollandsche Spectator, II. 449: *de wel besteede* loftuitingen *van gezegden mynen confrater.* Ald. 485: *Men bedelt omtrent den rijkdom* loftuitingen. Vervolg op Wag XXXIV. 95: *door geestdrift toegezwaaide* loftuitingen.

In het aangeh Deel van den Spectator, ja ook op ééne der aangeh. bladzijden zelve vind ik voor *loftuiting* in denzelfden zin *loftuiging;* Bl. 448: *aan wien myn geëerde Confrater.. door welverdiende* loftuigingen, *een' onsterfelijken naam tragt by te zetten.* Bl. 449: *dat de gezegde* loftuigingen *haar roemwaardig onderwerp eenigermate te kort doen.* En 450: *zware* loftuigingen *op een zwakken grond te vestigen.* — Nagevolgd werd dit door De Denker, II. 322: de loftuiging *of veragting der nakomelingschap.* (Doch ald. 332, 333 en 334 *loftuiting.*) Stoppendaal, De Lusiade, 149: *Emanuel spoort hen, door zijne* loftuigingen *en weldaeden, nog meerder aen.* Bl. 188: *hoe lieflijk is* de loftuiging! Scheltema, Mengelwerk, I. III. 248: *Aan wie zal nu* de loftuiging *hiervan worden gegeven?* Bilderdijk, Mengel. en Fragmenten, 143: *uwe zoo hartelijke* loftuigingen, De Toekomst, 186-, bl. 279: *Hartroerend waren de menige* loftuigingen, *die op zijn graf werden uitgesproken.*

Toen ik indertijd dit *loftuiging* in één der romans van Van Lennep aantrof, opperde ik eenige bedenking daarover in mijn Taalk. Mag. IV. 280. De hr. Alberdingk Thijm antwoordde er op met de vraag: »waarom zou *loftuiging* geen ander en even zoo goed woord zijn, dat bijv. de werking der aarde aanduidt, wanneer de dichter zegt: *Heel de aard* getuigt *zijn* lof? Is *tuigen* en *getuigen* niet hetzelfde? Waarom zou *dankbetuiging* een geoorloofde, *loftuiging* eene ongeoorloofde samenstelling zijn?" Zie Over de Spell. van de Bastaartw. 35. — Tegen het gebruik van *tuigen* voor *getuigen* heb ik geen bezwaar; doch zegt men inderdaad: *de aarde* getuigt *iemands* lof? Ik twijfel daaraan. Wij zeggen: *de aarde* getuigt Gods macht, of wijsheid, of liefde; d. i. zij geeft getuigenis aangaande die macht, enz.; maar zal men nu ook zeggen, dat de aarde getuigenis geeft aangaande Gods lof? Zeker niet; en de reden is duidelijk. De hier bedoelde *macht* is eene aan God toegekende hoedanigheid die zich in zijne werken vertoont; dezen getuigen dus daarvan, dragen daarvan het bewijs of den stempel. Maar de *lof*, waarvan gesproken is, duidt de daad van *loven* aan, die van de aarde uitgaat tot God; die lof is geenszins eene hoedanigheid, van welke een getuigenis kan afgelegd worden. Wat betreft de samenstelling *dankbetuiging*, daaromtrent kan geen bedenking rijzen, omdat men zegt *iemand zijn dank betuigen*, zooals men ook zegt *iemand zijn leedwezen,*

zijne spijt betuigen, d. i. het in hem huisvestende gevoel van dank, leedwezen of spijt voor iemand blootleggen; dat gevoel kan diep liggen; vandaar dat men spreekt van het betuigen van *hartelijken dank*, van *innig leedwezen* enz. Met *lof* is het wederom anders; dat woord drukt geen gevoel des harten uit, dat blootgelegd wordt, en ik geloof dan ook niet, dat iemand zal zeggen: *ik betuig u mijn lof*. De samenstelling *lofbetuiging* acht ik daarom niet te moeten aanbevelen, en, hoewel eenige malen gebezigd, heeft ze dan ook geenen opgang gemaakt. Men leest ze in het Onmiddellijk Vervolg op Wagenaar, III. 31: *dat Utrechts Burgery.. de* lof betuiging *van den Prins weg droeg*. Verv. op Wag. XXXV. 151: *de erkentenis daar van is de grootste* lofbetuiging, *die gy begeert*. Alsmede in Stuarts Vaderl. Historie, I. 212: *met hooge* lofbetuiging *aan H. K. H.* Siegenbeeks Museum I. 91: *de vleijendste* lofbetuigingen — Nog eene andere samenst. kwam mij voor in Willinks Amstell. Arkadia, I 266: *Indien de overleden een Rabbi of ander aanzienlijk man is, dan doedt men.. zyne lykreden, en zyn* lofgetuigenis.

Van *tuiten* is ook bij Valentijn. a. w. III. 257: *heerlijke* eertuiting. — Voorts bij Weil. het ww. *ijdeltuiten*, d. i eigenlijk op een ledig speeltuig blazen. en alzoo geen tonen, alleen een vervelend geblaas, voor den dag brengen. Het daarvan afkomende *verijdeltuiten* is in ledigheid verdoen, verwaarloozen; Vondel, Samson, 10:

— *zy heeft een' Jode. ons lantplaegh, aengeslagen,*
Haer jeugt verydeltuit *aen eenen Joodschen hont.*

Dez. Poëzy, II. 418:

Maegden die de min uitsluiten,
Hare jeught verydeltuiten.

Luiken, Vonken der Liefde, 3:

De goude tyt is slechts verydeltuit.

Hooft heeft hiervoor *verijdeltuiden* (en niet *verijdeltuijen*, zooals Weil. en het Wdb. des Inst. opgeven); Ged. fol. 225:

— *Ik zie de meeste luiden.*
Zich aan gezelschap, pracht, en sleep, verydeltuiden.

Henrik de Groote, 120: *een' karre met appelen ende noten.. daar zich de waakers aan* verydeltuidden. — Weil. zegt ter opheldering van dit w. niets; en het Wdb. des Inst. zooveel als niets. Bilderdijk, in zijne Aantt. III. 266, noemt het eene dichterlijke vrijheid voor *verijdeltuiten*. Dit kan waar zijn, doch dan heeft Hooft *verijdeltuiten* niet verstaan, en verward met *vertuijen*. Zijne uitdrukking *zich aan iets verijdeltuiden* kan alleen beteekenen: zich op eene ijdele wijze aan iets hechten of verbinden, en derhalve hetzelfde wat door *zich aan iets vertuijen* werd uitgedrukt; zie *Tuijeren*[1]; zij kan dus niet gelijkgesteld worden met *verijdeltuiten* in den boven opgegeven zin Dat in deze samenstelling *tuiten* en niet *tuiden* of *tuijen*, het ware woord is, blijkt ook uit de bij Kil. voorkomende samenstellingen *wispeltuit* en *ijdeltuit*. Het eerste, waarvan zie op *Wispelen*, beteekent eig. iemand die een onzeker geluid geeft. Het tweede, meer bekend, en nog wel gehoord met den vorm *ieltuit*, ontmoet men bij Sluyter, Eyb. Sangl. 40

Sulk een onbesind geluyd
Past alleen een ydel-tuyt.

Moons, Sedel. Vermaeck-Tonneel, 253: *sy vinden... met* een ydel-tuyt *soe veel te doen, dat sy veel malligheden, en gheen ghewichtige saecken doen.* De Denker, II. 131: *hoe veele slegthoofden en* ydeltuiten *zy.. uit het stof verheffen en tot menschen maaken.* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, II. 91: *wilde* iedeltuiten, *die, zo dra zij hun les geleerd hebben, niets zo zeer beminnen dan loopen* enz. Dezz Brieven, III. 295: *Naatje.. is* een ydeltuit Van Lennep, Rom. Werken, XIV. 291: *ofschoon ik toen nog* een ydeltuit *was.* Mevrouw Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, II. 177: *ik dank het de goedheid Gods... dat ik geen zottelijke* ijdeltuit *ben geworden.* Staring. Ged. II. 172:

Wie weet! misschien nam de Ydeltuit
Wat Pronks mee in de Kist?

Weil omschrijft dit nw. door losbol; Bomhoff door lichtzinnig of onbesuisd mensch. De laatste bepaling is zeker de beste; want met het oog op het werkw. moet het nw. beteekenen iemand die iets ondegelijks of treuzelachtigs verricht, die een onbestendigen of lichtzinnigen aard toont, en zoo vindt men het w. ook kennelijk gebezigd in de aangeh. plaatsen. In de laatste er van, uit Staring, schijnt het denkbeeld van *tuiten* op den achtergrond en dat van *ijdel* voor pronkziek op den voorgrond te treden, dat nog duidelijker uitkomt in De Gids van 1873, D. IV. bl 441: *Die freule Eleonore, met hare fluweelzachte oogen, die daar maar zit zonder een woord te spreken, houd ik voor* eene ijdeltuit, *die niets liever doet dan haar mooi gezichtje in den spiegel te bekijken* — Als eene verkorting van dit w. is aan te merken *tuit*, bij Weil. eene lichte vrouw; dus Moons, a. w. 251: *ruyters, gheslaeghen in 't sant van een lichte dant, van een losse* tuyt. Van der Cruycen, Spreeckw. van Salomon, 7:

— *een hoop van lichte* tuyten

Die t'samen ondereen, iet van belang besluyten:
En nooden tot het spel een onbedreve Maeght.
Nog een anderen vorm leest men bij Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 36: *wat Aristoteles en sal niet sot ende ongheleerdt, ende* een ydel-tuiter *gheacht worden?*

Tukkeren—Tukken.

Volgens Halbertsma's Wdb. is in het overijselsch dialect zoowel *tukken* als *tukkeren* in gebruik voor talmen, dralen. De wn. komen overeen met *tucken*, *tücken*, bij Schambach mede wachten, en *tuckern*, *tückern*, bij denzelfde talmen, dralen. *Tukken*, anders *tokken*, hoogd. *zucken*, is een versterkte vorm van *tiegen*, hoogd. *ziehen*, trekken, waarvan ook 't hoogd. *zögern*, dat insgelijks talmen, dralen, beteekent. Het kwam mij in den opgegeven zin voor bij Westerbaen, Ged. III. 497:

Het winnend Heyr staet voor de grachten,
Ter zee is oock geen achter-uyt,
Die haer de dappre Ruyter sluyt
En dreygt, indien zy langer tucken,
De Stad te vellen met zijn Stucken.

Anders ook *vertukken;* a. w. III. 56:

Sa, mannen, haest u wat, wat heeft u doen vertucken
Dat ghy so spade komt? —

Van der Wielen, Vrouwelick Cieraet, 141:

Maer Krijgsman! nu wanneer! hoe lang zult ghi vertucken?

Ald. 171: *Ben ick noch bi tiids ghekomen, wie zal mi durven uitsluiten? hebb' ick te lang* vertuckt, *wie zal mi durven ontslaen?*

Twijgeren—Twijgen.

Bij Van der Schueren is *twijgeren* hetzelfde als groenen, d. i. groen loof hebben of krijgen Het meerv. van het znw. *twijg* is bij hem *twijger*. Het primitief *twijgen* heeft Kil., doch niet in gelijke bet. 't Is bij hem planten, enten, wat mede bij Von Schmid *zweigen* beduidt, doch welk laatste ook fig. wordt gebezigd voor zich allernauwst met iemand vereenigen Het ww. *twijgen* kan intusschen ook aangenomen worden voor groenen, d. i. groene twijgen krijgen, zooals wij zeggen *knoppen* voor knoppen krijgen en derg.

In het middelned. had men voor *twijg*, hoogd. *zweig*, den vorm *swijg;* Blommaert, Oudvl. Ged. I. 6:

Daer was een boem die menegen swijch
Hadde ghebloit scoene, ende goet.

Hor. Belg. II. 12:

Ic bloeyden als enen groenen swijch.

Ald. lager:

So vlieghet soe op enen dorren swijch.

Uiteren—Uiten.

In den zin van ons bedrijvend en wederk. ww. *uiten* zeide men vroeger *uiteren*, hoogd. *aussern*, eng. *to utter*, woorden, gedachten of gewaarwordingen uitspreken of kenbaar maken. Dus als bedrijvend ww. bij Hooft, Ged fol. 29:

Om de genegentheidt myns harts te uit'ren; —

Bredero, Stommen Ridder, 33:

(*Die*) uyttert *ongeveynst daer af haer welbehagen*.

Oudaan, Poëzy, II. 344:

Of wil men dat men 't tevens uiter'
Wien hier de Konst in 't kleen besloot?

M. G. Tengnagel, Spaensche Heidin, 130:

Wel magmen zeggen, dat de vrouwelijke zinnen
Niet anders uiteren, *als haeten of beminnen*.

Jonctijs, Toon. der Jal. I. 215: *Daar benevens* uittert *mennigmaal de tong iets*, enz. A van Halmael, in den Muzen-Alm. 1829, bl. 234:

— en: Groningen is om!
Hoort stad en omtrek uiteren.

In wederkeerigen zin treft men de uitdr. aan bij Coster, Iphigenia, 42:

Want van Achilles hebt ghy toch niets goets te hopen,
Die 'm nu ten lesten door het onbeschaamdlijck lopen
Van dien Euripylus, gheuytert heeft. —

Vondel, Poëzy, II. 74:

— die zich uitert *ongeveinst*
Voor 't Vaderlant, gelijk hy 't peinst.

Dez Herkules, 13:

Hoe uitertge u *zoo vreemt, in 't vraegen alte dwers?*

Dez. Zungchin, 43:

Men moet zich uiteren: *het is geen tijt te slaepen.*

Huygens, Korenbl II 440:

De woorden...
Die door den wreeden drangh van engh-geboorde schachten
Haer selven uyteren: —

Bredero, Angeniet, 38: *'t (hart) heeft* sich *matelijck* geuytert *in 't bedroeven.* Van Bleyswijck, Beschrijv. van Delft, I. 426: *die* sich *meest* geuytert hadden, *voor uyt peurende, hadden in 't korte niet weynigh gevolghs* Zie voorts mijne Lat. Versch. 375, en het Wdb. des Inst. op Hooft. De afl. *uitering* leest men Don Quichot, II. 106:

De mont was te gering tot uit'ring *van die brand.*

Het frequent. komt intusschen ook onzijdig voor; Bredero, St. Ridder, 4:

De mensch is sonderling,
Vaeck anders als hy uytert.

D. i. zich uitwendig vertoont.

Bij Halma en in Wassenberghs Idiot. is *uiteren*

een' zoom benaaijen, om het uitrafelen te verhoeden, en dien kleêrmakersterm heeft ook het neders. bij Tiling.

In het eng. is *to utter* mede koopwaren afzetten of van de hand doen, en dien zin heeft het znw. *uiting*, Belg Mus. VI 48:

— *al hebbic soorte van werck,*
Thuus vul, wijnkels, camers of vloeren,
Willic uutynghe, *ic moetet voeren*
TAntwerpen, ofte te Berghe, enz.

D. i. aftrek, uitlevering der waren.

Nog eene andere bet. heeft dit w. bij Wagenaar, Vad. Hist. III. 355: *sy soude hebben een halm in die hant, ende soude dat wech werpen, ende* vyten, *ende vertyen hair aldair. alle goeden* enz. d. i. afstand doen, bij Kil. (zijn goed) *uitgaan*. Dus *zich uiten*, bij Maerlant, Rymbybel, vs. 22891:

Here, ic saldi volghen naer;
Laet mi mijne goeds uten mi,
Dat ic thuus liet —

Het latijn heeft „renuntiare". In oude oorkonden bij Tiling heeft *ütern* eene dergelijke beteekenis. In het middelhd. is *sich uzen*, bij Schmeller *sich äussern* en bij Schambach *sick ütern*, insgelijks zich van iets of iemand afhouden, zich uitsluiten, geen deel nemen. — Bij Kil is *uiten* ook eindigen en zoo leest men bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 298: *soo daer 't noot ware een huis te slechten, om den brant te* uiten. — En bij Coornhert uithalen, Odyss. I. 59:

Doen sat hy om de melck van de elders te uyten.

Voor *uiten* vindt men mede *geuiten* bij vroegere schrijvers; Antw. Sp. van Sinne, 244:

Al hadden wy hondert stemmen clinckende..
Soo en souden wy niet connen gheuiten
Den oirboor en tprofijt.

Ald. 424:

Soo datmen stijts schade niet en can gheuyten.

En 433:

Sijnder gheen meer?...
Jaet, soo vele in ghetale
Datmense niet al en sou connen geheuyten.

Over het gebruik van het partikel *uit* handelde ik Verscheid. 221—4, en Lat. Versch 473—6.

Unkeren—Unken.

Beide wwn. heeft Kil. voor zuchten, stenen. Zij werden toegelicht door Van den Helm, Proeven van Woordgronding, II 79 en 80, tot wien hier derhalve wordt verwezen. De genoemde Geleerde brengt tot deze wn. mede ons *hunkeren*, dat mij, ook om zijne beteekenis, voorkomt eene andere afleiding te hebben; zie o. h. w.

Vakeren—Vaken.

Beide wn. zijn thans verouderd. *Vaken*, dat de Teuthonista met slaperen, dun slapen, sluimeren, gelijkstelt, is in het middelned. onpersoonlijk: Lancelot, B. II. vs. 2581:

— *Als hi daer soude liden*
Vakede hem *so over sere*
Dat hi was al uten kere,
Dat hine wiste waer hi reet

N. Werken van de Maatsch. d. Ned. Lett. V. II. 59:

Nadien dat ic wille wahen
Om dichten...
Zo waert onrecht soude mi vaken.

Hor. Belg. III. 70:

bi goelien sijn si so ghemaest,
dat hen *no dach no naeht en* vaect.
altoos waehten si ende waken.

En IV. 3:

daer hi lach in dit ghepens..
so vaecte hem *een lettelkijn,*
so datti looc die oghen sijn.

Delfsche Bijbel, Jes. 5, vs. 27: Hem *en sal niet* vaken *noch hij en sal niet slapen.* — Als bij uitsondering leest men bij Maerlant, in Willems' Mengelingen, 35:

Dat ic oec niet dichte en make,
Des nachts als ic *niet en* vake.

Het frequent. is bij Kil. opgeteekend, in dez. bet. Men leest het in den aangeh Bijbel, Spreuk. 24, vs. 23: *Du sulste oec luttel slapen ende luttel* vakeren Vlaerd. Redenrijckb. 128:

Al lang, al lang genoech in dit bestandt gerust..
Al lang, al lang genoech gevaeckert *vande vrede.*

Vervaken en *vervakeren* beteekenen doen vaken of sluimeren, in slaap maken; a. w. 138:

De sond' van u en ons, ja van een ider een,
Die heeft elck zo vervaeckt, *hoewel den vyandt wacker*
Zaeyd' onderwijl sijn zaet of onkruydt inden aeker.

Tuinman, Rymlust, 273:

— *'t kindje word' er by gebakert,*
Of ook door slaapzucht wel vervaakert.

Bilderdijk bezigde *ontvakeren* voor wakker worden, Cycloop, 44:

Dat's een triomfzang, ho! Zoo is hy mooi ontvakerd!

Deze Dichter leidt in zijne Verkl. Geslachtl. III. 179, het w. *vaak* af van *vangen*, middelhd. *fahen*, nederl. *vaen;* het ww. *vaken* zou dan eig. uitdrukken een bevangen zijn (van den slaap). Volgens Tiling hebben de lipsiaansche glossen *fakon*, sluimeren, en *fakinga*, sluimer.

Vanderen—Vanden.

Het ww. *vanderen* leest men in Valcoochs Chronyck van de Sype (uitg. 1740), 32:

Dit deerde den Coninc Idsaert dat hy most vanderen
Sijn wapen nemende den Leeuwe root
Met een swarte bare door malcanderen.

Misschien heeft men hier te lezen: *wanderen*, en dit alsdan te verstaan als *verwanderen*, d. i. veranderen. Zoo niet, dan is *vanderen* te vergelijken met de uitdr. die lager volgt: *haer wapen spanderen*, d. i. haar wapen breken, zie op *Spanderen*. *Vanderen* kan dan het frequent. zijn van *vanden*, waarvan zie op *Vandelen*. Eene oude glosse bij Schmeller heeft *fanton* voor rimare, welk lat. ww. zoeken en doorzoeken beteekent, doch bij afleiding; de eerste bet. is scheuren, splijten. *Zijn wapen vanderen* zou dan kunnen beteekenen *zijn wapen verscheuren*.

Vatsteren—Vatten.

Men leest dit frequent. in de Schadtkiste der Philos. fol. 278:

Met wat jonstiger treck sietmen t' Swalunken swack
Vatst'ren *met neersticheyt de Ionghskens onder d' aecken*
Van 't ouste tot de jonghst, nae regel haer gestelt.

Met invoeging der *s* zal het zijn van het gewone *vatten*, misschien door invloed van den hoogd. vorm van dit woord: *fassen*. — *Onder d' aecken* is onder den nek; zie Gangler i. v. *Ak* en Kosegarten, S. 168.

Verderen—Verren.

Van het adj. *ver* had het middeln. zoowel als het middelhd. en oudhd. het bedr. of wederk. ww. *verren*, ver maken of houden, verwijderen; Leven van St. Christina, vs. 1577:

wie langhe seldi mi van minen Here
ende van sinen anscine verren?

Ald. vs. 505:

om dat si haer van den lieden woud verren,
daer mense nien moght stoeren noch erren.

En vs. 1893:

— *ende wi doen als de domme,*
dat wi ons daer af so verren.

Vanden Levene Ons Heren, 29:

Sie haetten rijcheit, roem ende prijs
Die elken verret *tparadijs.*

Ald. 66:

Verre *mi die bitter doot!*

Men bemerkt dat *elken* en *mi* hier datieven zijn. Der Leken Spieghel, I. 156:

Nochtan en wert haer moet...
— *van Gode yet* gheverret.

D. III. 189:

Can hi sonder sine scade groot
Sijn scande ende sijn scade verren.

Met invoeging der *d* achter de *r* had men *verden*; Snellaert, Nederl. Ged. 196:

Maer .iij. poente die ghi noemt
Hebben meneghen starken sin verdoemt,
Ende gheverdt *van groter eren.*

N Reeks van Werken der L. Maatsch. II. 14:

— *dat wi moghen*
Ghenaken miins vader lande
Ende verden *ons scade ende scanden.*

Ons is hier een datief; met het voorz *van* ald. 21:

God moet ons verden *van scande.*

En 194:

God ghesterke u in alre doget
Ende verdu *van allen rouwe!*

D. i. *verde u*. Met den genitief wederom Leven van St. Amand, I. 46:

Dies mi moete verden *God.*

En II. 205:

Dies ons verden *moet onse Here.*

Gelijke bet. had *ontverren*, middelhd. *entvernen* (*verne* was een bijvorm van *verre*, evenals ons *verde*), hoogd. *entfernen*; Lancelot, B. II. vs. 17403:

Here ridder, ontbeidt, dies biddic u;
Ic ben die ghone die gi soect nu!
Maer dat en verstont niet die gygant;
Hi was hem sere ontverret *thant.*

Bilderdijk, Versch IV. 101:

Dattu nu dus langhe merres,
Ende mi dijn wairde lijff dus ontverres.

Leven van St. Amand, I. 94:

Al hebben si van der waerheden
Een ghelike, si bliven verwerret,
Ende van Gode seere ontverret.

Van Heelu, Rijmkr. vs. 3995:

Want daerbi waenden si wale
Dat den hertoge soude ontverren.

Dat is hier voor *dat het*, t. w. het land; *ontverren*, hier onzijdig gebezigd, beteekent ontgaan, zoodat Willems 't w. voor *ontvaren* houdt.

Kil. kent zoomin *ontverren* als *verren*; wel *ververren*, oudhd. *farfirrjan*, 't welk men leest bij Coornhert, Wercken, I. fol. 279 verso: *Soo mach oock nyemandt.. van de duysternissen...* sich ververren. Jonctijs, De Pynbank (1651) 205: *dat dat alles van de daad zelfs* ververt is. Camphuysen, Stichtel. Rijmen, I. 52:

Zoeckend' heyl, van heyl ververt,
Teffens Wijs en Dwaes.

Dez Uytbr. der Pss. 9.

Wat naeckt my al party
In mijns gelucks ver-verren!

Van dit *ververren* is met invoeging der *d*, *ververden;* Coornherts Wercken, I. fol. 26: *dat doet van Christo* ververden, *in duysternissen doolen.* Ald. verso: *het* ververden *van 't quade, doet het goede ghenaken.* Ald. fol. 124 verso: *dat hy van d' een stede* ververdet, *ende d' ander ghenaeckt.*

Het frequent. is *ververderen;* Delfsche Bijbel, Jes. 59, vs. 11: *Wi hebben ontbeit vonnisse ende en is niet: die salicheit ende si is* ververdert *van ons.* D. i. naar de Statenvert.: is verre van ons. En zoo zal ook *ververderden* te lezen zijn Jerem. 2. vs. 5: *Wat quaetheden vonden uwe vaders in mi: dat sij* hem *van mij* vervorderden D. i. verre van mij geweken zijn.

De invoeging der *d*, die boven reeds in het ww. *verden* voorkwam, ontmoet men mede in het stamwoord *verde* voor *verre*, zie Kil. In sommige hoogd. dialecten heeft men van *fer*, *ferre*, bij Höfer, Schöpf e. a. *fert* en *fertig*, in den zin van ons *verne*, hoogd. *firn*, d. i. oud, verjaard, waarvan zie op *Vernen*.

Verlepperen—Verleppen.

In Sleeckx' Tybaerts en Kie., 118, leest men: *Binnen een paar dagen zouden* (*de kostumen*) *vast al min of meer* verlepperd *wezen.* — In dit w. herkent men het frequent. van *verleppen*, verslappen, verwelken, in de eerste plaats van bloemen, doch voorts ook van andere voorwerpen gezegd; zie Weil. Deze zegt, dat het w. is van *ver* en *leppen;* doch van waar is dit *leppen?* Tuinmans gissing dat *verleppen* van *verloopen* is, hoewel door Terwen nog overgenomen, zal wel niet in aanmerking komen. Kil kende het w. nog niet. Vanwaar Hooft het ontleende, (zie Weil.) is mij niet duidelijk; wellicht uit de spreektaal van zijnen tijd. 'k Meen dat Juffrouwe Corleva niet onjuist oordeelde, toen zij in haren Schat der Nederd. Wortelw. bij *verleppen* eenvoudig naar *Verslappen* verwees.

Verloveren—Verloven.

Van *verloven*, d i. door gelofte ten huwelijk verbinden, (zie Weil.) heeft Ogier, om des rijms wille, het frequent. gemaakt; Don Ferdinand oft Spaanschen Sterrekyker, 15:

Gaet in u saecken voort, en siet haar te verlooveren,
Spreeckt hooge woorden die gy noch sy verstaet.

Het rijmwoord is: tooveren

Veteren—Veten.

Veten, anders *vatten* en *vaten*, angels. *fetian*, eng. *to fetch*, bij Halliwell *to fette*, hoogd. *fassen*, neders. *vaten*, middelhd. *vazzen*, oudhd. *fazzon*, komt bij onze rederijkers voor; Rott. Spelen van Sinne, 32:

Jerusalem, ghy die doot slaet de Propheten,
En gaetse veten, *die tot u zijn ghezonden.*

D. i. grijpen. Constth. Juweel, 306:

Hoe zijt ghy in gierichcyt zoo onvermeten,
Achterhoudende u gelt, gaet d' Armen veten.

D. i. naar het mij toeschijnt, aantasten; of wellicht verstrikken, misleiden; want ald. 313 is het:

Neve, dat is het strickgen dat hem sal verraen,
Hy macht niet ontgaen...
Want als hy zijn broeder hier in gaet veten,
So sal hy loon nae werc hebben. —

In het strikje veten is hier verstrikken. Vandaar is *veter* iets wat vat, samenhoudt of bindt; bij Kil. een rijgsnoer en een keten, waarvan de eerste bet. nog bekend is. Het oudhd. *fezil*, middelhd. *vezzel*, is een band, bij voorb. om het zwaard aan te gorden, het schild te dragen enz., en *vezzer*, hoogd. *fessel*, angels. *fetor*, eng. *fetter*, bij Halliwell *fettel*, een band of keten. Dus in den Grimb. Oorlog, I. 230:

Haer gevangen daden si saen
In stercke ysere ketenen slaen,
In veteren *ende in boyen swaer.*

Van Velthem, fol. 153:

Si loeden op wagen op kerren seel
Ende veteren, *ende vingerlijn een deel,*
Daersi diegene met souden binden,
Die si vor Woronc selen vinden.

Ald. fol. 165:

Nochtans haddense veteren *vele bracht,*
Daersi mede hadden geacht
Den hertoge te spanne ende sine manne.

Leven van Jezus, door Meijer, 57: *dikke hadde hi met* vetren *ende met ketenen ghebonden ghewest.* Passionael, Somerstuck, 77 verso: *Een man was diemen in* veteren *hilt om ghelt dat hi sculdich was.* Ald. 80: *so heeft ons god mit vierighe* veteren *ghebonden.* — Het w. is nog bekend voor nestel of rijgsnoer. Bij De Regt is het de band der beurs of der broek (waarin de beurs zit), Mengeld. 150, waar Lou, die geld van Jan uit diens zak hebben wil, tot dezen zegt:

Ik zeg je, blyf me van de veter
Met zulke praatjes, of ik kom
Je dryvende op je dak.

Het ww. *veteren*, middelhd. *vezzern*, eng. *to fetter*, bij Halliwell *to fettle*, hoogd. *fesseln*, is in 't algemeen vast houden of maken, binden, en wordt verschillend toegepast. Van misdadigers of gevangenen gezegd, leest men het w. bij Van Velthem fol. 180:

Dus voerdene hene sierc straten
Cnapen een deel te Lonnen werd,
Ende leiden inden steen ter verd,
Met starken yser gevetert *wale.*

En fol. 371:

— *in gevangenesse geleid swaer,*
Ende gevetert *daer openbaer.*

Vlaerd. Redenrijckb 7:

— *u weerloose twee sal ick doen* vetren *swaarlijck.*

Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 12: *als Mars leyt* ghevetert *in banden.* Van Beaumont, Ged. (door Tideman), 27 (van een slaaf):

Daer de wreede Castilliaan
Hem, ghevetert *aen de boeyen,*
Deed' met harde slaghen roeyen.

Coornherts Wercken, I. fol. 135: *ymandt aen eenen yseren keten* ghevetert *zijnde.* D. II. fol. 82 verso: *'t volck in blinde doolinghe te* veteren. Hooft Ned. Hist. fol. 883: *de Spaansche Steêvooghdt.. deed hen... met boeyen te zaamen* veeteren.

Dez. Schrijver gebruikt het w. voor het vastleggen van schepen; a. w. fol. 997: *zynde, daarenbooven, zoo voor als achter, steeve aan steeve, en d'uiterste aan de staande werken* gevetert, *met groove kaabels, oft yzere kettingen.* Bij Vondel, Toonn. des Mensch. Levens, in Van Lenneps uitgave, I. 297: van het vaststrikken eener schoe:

T'welck hy geoordeelt had te slecht te zijn gevetert

Of een ander kleedingstuk; Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 15: *als Mars de broek staat te* veeteren *van zijn Scholieren.* — *Opveteren* is opbinden; Van der Veens Zinneb. 360:

— *dijnen Vedder tot een straf*
Sal dy de Boxsen bet opvet'ren.

In overdrachtigen zin ontmoet men het ww in den delfschen Bijbel, Job 13, vs. 26: *du wilste mi* veteren *inden sonden mijnre ioncheit.* Coornhert, Wercken, I. fol. 243: *den onbrekelycken bandt der Minnen, daar mede sy so vast* ghevetert *zijnde,* enz. Fol. 295: *dan* vetert *de verstijfde hertneckigheyt sulcken slave der zonden met d'aanklevende ketene van quade gewoonte.* Ald fol. 300: *daar door sy hen self, als met swaere banden der duisternissen, vast* veteren *inden kercker des zondighen onwetenheyts.* Wassenburch, Historiaalspel, 29:

— *ick heb..*
Door 't Houwelijck my self verknocht ende ghevedert (sic)
Aan de gering' Jong-frou, enz.

Evenzeer fig. is *ontveteren* voor ontbinden, los maken; Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 261:

Ghy behoort u te verheughen, lancx zoo meere,
En u beswaerde sinnen te ontveteren.

Six van Chandelier, Poësy, 110:

't Benaauwde hart verstrikt, krygt locht, en werd ontveetert.

In sommige gemeenzame of platte spreekwijzen heeft *veteren* niet de bet. van binden, maar die van het primit. *veten,* namelijk grijpen, tasten, aantasten; dus Focquenbroch, Werken, I. 218:

Daar wy ons huis, en eer verlaten,
En vluchten land, en dorp, en Stad;
Dewyl 't janhagel van soldaten
Op nieuws ons veetert *after 't gat.*

Bredero, Jerolimo, 43:

— *ick sel hem, sie daer, met dat mes* na sijn gat veteren.

Dez. Griane, 40:

Hy veterde hem na zijn korn, *en hy leyden hem inde luyeren.*

Dez. Kluchten, 49:

Ygut dat ick jou iens had, hoe sou ickje na jou gat veteren.

Waarop geantwoord wordt:

Kenje wat veteren, vetert *jou wijf, jou lief, jou bruyt.*

En deze platte gemeenheid werd nagevolgd in Apollo's Marsdrager, II. 57:

Myn Dogter, zey Mary, begint nu te beteren:
Zy laat haar eens ter week (*maar van de vroomen*) veteren.

In het friesch is *fijtterjen* binden, kluisteren, doch ook overdrachtig aandrijven, aanzetten, zie Epkema. In Wassenberghs Idiot. is *vieteren, vijteren,* mede aanzetten, waarvan: iemand *voortvijteren,* het vuur *aanvijteren.* In den bildtschen tongval is *anfiteren* en *opfiteren* aandrijven, aanporren; *befiteren* bij herhaling bedrijvig zijn, en *uutfiterje* uitschelden; zie De Taalgids, III. 282 en 284.

De boven als neders. vermelde vorm *vaten* voor *vatten* was vroeger bij ons mede gebruikelijk; Den Nederd. Helicon, 284: *'t gheluck, dat hy konde* vervaten *in dit.. Bruyloft-ghesangh.* Ald. 316:

D'een vaett' *een wilt, dat hem stracx gingh ontspringhen.*

Vondel, Hierus. verwoest, 58:

Wie zal hier over recht uw oordeel vaten *mogen*

Zie meer voorbb hiervan in mijne Handl. tot de Staten-Overz. 116, en Ten Kate, II. 471.

Vichteren—Fikken.

Volgens onder mij berustende MS. aanteekeningen is in de veluwsche landtaal *vichteren* in gebruik. »Een boeren dienstmeid verhuurt zich aldaar op voorwaarde, dat zij in den winter acht of tien dagen zal gaan *vichteren,* d. i. haar vrienden

bezoeken, en daar *voor haar zelve* spinnen, enz." In dat *vichteren* ligt dus het denkbeeld opgesloten, dat de dienstmeid zich eenig voordeel bezorgt. Hiermede komt overeen wat ik door Schmidt bij het w. *Fickmühl* vind vermeld, t. w. »alles, waardoor men zich zekere bijvoordeelen kan verschaffen." Als spreekwijs wordt daar vermeld: »An seiner Aeltern Hause, diesem Mädchen etc eine gute *Fickmüle* haben" Deze spreekwijze komt met de omschrijving van het veluwsche *vichteren* te zeer overeen om het er niet voor te houden, dat de *fikmolen* met dit ww. in nauw verband staat Schmidt wijst ter verklaring van zijn subst. op *fick*, *ficke*, *fikke*, een in hoogd. en scandinavische dialecten bekend woord voor zak, broekzak. Van dit nw. laat zich het ww. *fikken* voor in den zak steken, of zooals onze gemeenzame taal zegt »zakken", fransch *empocher*, regelmatig afleiden, en van dit ww. heeft men even regelmatig het znw *fikkert*, in Overijsel een inhalig mensch, eig. iemand die *fikt* of zakt; zie Halbertsma's Wdb.

Het Alg. Vl. Idiot. heeft *fichteren*, dat uitleggende door »het vertrekken van een knecht of meid van den eenen meester naar den anderen", waarvan *fichtergast*, een knecht die van den eenen meester naar den anderen vertrekt." Zoo deze omschrijving juist is, dan is de bet. van het w. in 't vlaamsch gewijzigd geworden.

Vlaggeren[1]—Vlaggen.

Bij Kil. is *vlaggeren* en *flaggeren* slap of mat zijn of worden. Het primit. hiervan heeft het eng. in *to flag*, slap of moede worden, (lat. *flaccere*) waarvan het eng. adj. *flaggy*, slap, mat, middelhd. *vlac*, bij Schmeller *flach*, fransch *flasque*, oudfr *flac*, *flache*, *flaque*, lat. *flaccus*, *flaccidus*, van welk laatste het eng. *flaccid* en het fransch *flaccidité* heeft Tot deze wn. kan ook behooren het *flakken* bij Von Schmid, *flak'n* bij Schöpf, voor mat of traag nederliggen, zich vermoeid uitstrekken.

Vlaggeren[2]—Vlaggen.

Vlaggeren en *flaggeren* is ook bij Kil. fladderen, heen en weder vliegen. Von Schmid heeft in dez. bet. *flaigen* en *flaigeren*, die hij van *fliegen*, nederl. *vliegen*, afleidt. Dat hiertoe onze subst. *vlag* en *vlaag* behooren, valt in het oog. Als versterkte vormen van *vlaggen* en *vlaggeren* komen voor de eng. ww. *to flack* en *to flacker*, bij Halliwell in gelijke bet. opgenomen.

Vlakkeren[1]—Vlakken.

Vlakken, in den zin van vlak (d. i. plat of effen) maken, zie men bij Weil. Het wordt aangetroffen bij Valentijn, Werken van Ovidius, I. 94: *Venus*.. vlakt *de zee voor de minnaars*. Stuart, Rom. Geschied. XVII. 242: *De tempelberg won het in hoogte van Acra, wiens kruin opzettelijk daartoe* gevlakt was. — Ook *vervlakken*, ald. III. 68: *In 't hangen van den berg Celius, daar hij begint te* vervlakken. — Het opperduitsch bij Adelung heeft daarvoor *flächen*. Het frequent. *vlakkeren* hebben Kil. en Ten Kate, II. 125, in denzelfden zin. Elders kwam mij dit niet voor.

Vlakkeren[2]—Vlakken.

Deze wn. zijn eene verzachte uitspraak van *flakken*, *flakkeren*; zie dit art. Het primit. vindt men bij Kil Men ontmoet er voor *vlaken*, bij Kausl. Denkm. I. 265:

Als tconmun sach vlaken *tfier*,
Liepen si als liede onghier.
Up den grave, ende up de sine.

Van het frequent. geeft Van Hasselt op Kil. een voorbeeld in den eig zin van flikkeren. Meer in fig. zin heeft Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 85:

Gy vlackert *naer de croon*, *ghy tracht naer Keysers leven.*

Wij zeggen in gelijken zin: *vlammen* op iets. Met verwisseling der korte *a* in *e* heeft men *vlekkeren;* Poirters, Het Duyfken in de Steenr. 201:

Dan sal de croon van d'eeuwicheyt,
Vol diamanten ingeleyt,
Staen vleckeren *u boven 't hooft.*

Vlederen, zie Fladderen.

Vleggeren, zie Vliggeren.

Vleijeren—Vleijen.

Beide wwn. heeft het vlaamsch voor keilen, d. i. steentjes langs de oppervlakte van het water scheren, zoodat zij beurtelings boven en onder gaan; ook bekend onder de benamingen van *keilderen*, *schiffelen* en *slifferen* (zie deze wn.), en nog andere door mij vermeld in de Verscheid. 148. De hier aangevoerde woorden hebben, evenals *vleijen* (streelen), *vlijmen* enz., hunne bet. van de zacht of effen voortgaande beweging.

Vliggeren—Vliegen.

Vliegen verscherpt de *v* in 't hoogd. *fliegen*, neders. *flegen*, Schmeller *fleugen*, oudhd. *fliogan*, angels. *fligan*, *fleogan*.

De frequent. vorm luidt bij ons *vliggeren*, *vleggeren* en *fliggeren*, volitare; zie Ten Kate II. 486. In die bet. is *vleggeren* bij Kil. bekend; ook *fliggeren*, doch dit, behalve voor fladderen, heen en weer vliegen, ook voor op een draf gaan In het angels. is *fliccerian*, eng. *to flicker*, bij Halliwell *to fligger*, almede volitare.

Op *len* hebben wij *vligchelen*, *vliegelen* en *vluggelen;* zie dezen.

Vlikkeren[1]—Vlikken.

Beide vormen bij Kil. en Ten Kate, II. 124, voor *flikkeren*, *flikken*, d. i. glinsteren; zie *Flikkeren*[1].

Het frequent. kwam mij voor bij Bredero, Bron der Minnen, 48:

Maar als my quam bestraalen
Het vlick'ren *van u ooch.*

En Revius, Psalm 77 vs. 2:

Uwe vlickerende *stralen*
Quamen uyt de hoochte dalen.

Vlikkeren[2]—Vlikken.

Volgens Halbertsma's Wdb. zijn in het overijselsche dialect deze beide wwn. bekend voor vleijen; eene bet. die men ook in *flikflooijen* en *flikkeren* opmerkt. Zie *Flikkeren*[2].

Vlinderen—Vlinnen.

Weil. vermoedt, ter afleiding van het znw. *vlinder*, een oud ww. *vlinnen*. Hij had het, evenals Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. III. 212, doet, stellig mogen aannemen, uithoofde van het angels. *fleon*, *flion* (contr. van *fleogan*, *fleohan*), vliegen, vlieden, ontsnappen, friesch *flean*, eng. bij Halliwell *to flene*, partic. *fline;* het middelhd. heeft *vlinsen*, trillend bewegen, znw. *flunst*, trillende glans.

Vandaar het bekende nederl. znw. *vlinder*, bij Kil. ook *vliender*, fladderend diertje, en het minder bekende bnw. *vlunder*, onvast, weifelend; Oudaan, Toneelp. 37:

— hoe kreegze zulk een nuk,
Van, datze zich zoo los, in dit hoog-wichtig stuk,
Vergreep? hoe was 't verstand haar zoo gezwind
en vlunder?

En voorts het frequent. *vlunderen*, zich vliegend of fladderend bewegen; bij denz. Haagsche Broedermoord, 56:

— Dat komt van al dat rotsen
En ryen heen en weer, en vlund'ren *door den Haag.*

Hiervan *omflunderen* bij Goeverneur, Fabel- en Versjesboek, 16:

Geen vogel zingt, geen bijtjen gonst,
Geen vlinder flundert om.

Berkhey heeft *aanvlonderen* voor schommelend (op de golven) voortbewegen, in zijn vers Op de roekel. Proefnem. met de Luchtballon, 5:

De Vremde op 't strowitsch aangevlonderd,
Misleid veelligt het Volk en 't Hof.

Bij onze latere dichters *vlinderen;* H. H. Klijn, N. Ged. I. 124:

Al dat zwieren, al dat vlindren, *om een, ligt verwelkt, gebloemt.*

Boxman, in den Muzenalm. van 1835, bl. 111:

Te droomen en te gloeijen
Te vlindren *af en aan.*

Van den Broek, Nagel. en Verspr. Ged. 188:

— je fladdert en je vlindert
Om 't pas ontloken kruid.

Ald. 190:

Dat ik u met rozenkaken
Even nog eens vlind'ren *zag*
Over blonde en bruine lokken.

Didymus, in de Aurora van 1866, bl. 274:

Papillon, het waanziek fatjen
Vlindert *door de prille blaadtgens.*

Ten Kate, Dichtw. VI. 238:

Englen dalen, stijgen, vlindren
Juublend rondom Jezus' throon.

Ald. 279:

Niet in 't drijven op de stroomen
Van hun eigen melody.
Niet in vlinderen *en droomen*
Gaan hun de eeuwigheên voorbij.

In het markensch dialect zegt men *flenteren* voor »op een draf, haastig wegloopen"; zie Taal- en Letterbode, II 64, en verg. boven dit art.

Als verwanten heeft men verder nog het beijersche *flindern*, vonkelen, schemeren, waarvan *geflünder*, geschemer, geglans; het eng. *to flunder* bij Halliwell, onvast, weifelend, ongeregeld zijn, en *to flunter*, bij denz. in rep en roer zijn. Zie ook Ten Kate, II. 487.

Vlonderen, zie Vlinderen.

Vlunderen, zie Vlinderen.

Vodderen—Vodden.

Het ww. *vodderen* komt volgens prof. Bormans (zie mijn Archief, II. 367) voor in het limburgsch dialect De bet. er van wordt aldaar niet met voldoende duidelijkheid aangewezen. De Hoogl. had de goedheid, mij schriftelijk nadere opheldering te geven, waaruit mij bleek, dat het gen. ww. in Limburg gezegd wordt van iemand die zich in eene zaak moeite geeft, doch wegens onhandigheid niet slaagt. Het komt dus tamelijk wel overeen met het onder ons bekende broddelen of knoeijen, en stamt blijkbaar af van *vod* of *vodde*, een niets waardig of onnuttig voorwerp. Kil. heeft daarvan het ww. *vodden*, oplappen van oude kleederen, en het subst *vodder*, dat hij met *brodder* gelijkstelt, voor een oplapper.

Gelijk slet en and. uitdrukkingen van dien aard, past Kil. *vodde* ook toe op eene lichte vrouw; zoo kwam mij 't w. voor bij Van Zevecote, Ged. 40:

Zy seyde dat in 't bosch een dertel hoer verkeerde,

...en tot noch meer bescheyt
Heeft zy my ook den naem van dese vod' *geseyt.*
Het w. is ook van eenen man gebezigd; Erasmus Colloq. Famil. 60, waar Pamphilus tot Maria zegt: *soo dat ghy op eenen* vodd' *ergens sult verlieven, die nochtans u niet weder en sal beminnen.* — Men leest *vodderij* bij Moons, Sedel. Vermaecktonneel, 47: *om dat ghy in ledigheydt, in dronkenschap, en in ander* voddery *u tydtverdryf hebt ghenomen.* En de bij Weil. voorkomende samenstelling *voddevaär*, in de Schimp- en Hekeld. (Hoorn 1718) 258:

Al was Barend alleen de eerlijkste kramer van onzen tijt,
En al zyn medebroedren voddevaars *van bedorve credijt.*

Wijders kwam mij nog voor *schotelvod;* Woordenstrijdt tusschen de Passien en de Reden, 28:

Hun achtend' als een schotelvodt.

En, op eene persoon toegepast, *morsvod;* bij Schotel, Vaderl. Volksboeken, I. 192: *dat degeene, welcke onmatigh op straet proncken, by haar selven en binnens huys d'ongalijckste* mors-vodden *zijn.*

Voederen[1]—Voeden.

Voeden, in den zin van spijzen. onderhouden, luidt in het neders. *voden*, *vöden*, *föden*, eng. *to feed*, angels. *fedan*, middelhd *vuoten*, oudhd. *fotjan*, goth. *fodjan*. Het daarvan afkomende frequent. meestal tot *voeren* saamgetrokken, wordt evenals *voeden* zelf, eigenlijk of overdrachtig gebezigd. Dus eig. Vondel, Virgilius, 97:

Dat elck zijn schapen voedre *in een bestroide koie.*

Immerzeel, Voor Opgeruimden, 43 (van dieren):

Schoon ze allen zich met distelen niet voederen.

Westerman, Ged. I. 38:

— *dat uw voorzorg zelf het weêrloos schepsel* voeder!

Bilderdijk, Poëzy, I. 128:

God zal ieder schepsel voederen
Met hetgeen het noodig heeft.

Dez. Sprokkel. 92:

Gy zult me in dit verblijf naar eisch der nooddruft voederen.

Van der Palm. Salomo, IV. 375: *gelijk een ezel zijne lasten torscht, om aan de kribbe van zijnen meester* gevoederd *te worden.*

Met uitwerping der *d* heeft men *voeijeren;* Don Quichot, I. 353: *luyden, die maar alleen onze Paarden wat* voeieren *willen.* D. II. 146: *om sijn esel te* voeyeren.

Doch overdrachtig, Vondel, Leeuwendalers, 26:

Het (*vee*) *vecht wel onderling, maar* voedert *geenen wrock.*

Oudaan, Agrippa, 235: *Zij eten de zonden des volks wordender in gekleed en* gevoedert, *en verdartelen in dezelve.* — Het neders. heeft voor dezen vorm *vodern* (contr. *voren*) en *fodern*, het eng. *to fodder*, Schambach *fuddern*, Schmeller *fuettern*, het middelhd. *vuoteren*, *fuoteren*, oudhd. *fotarjan*, en het hoogd *füttern.*

Met invoeging der *s* door de *t* aangezet, hebben wij *voedsteren*, ook verzacht tot *voesteren*, beantwoordende aan het eng. *to foster*, (waarvan *fosterbrother*, zoogbroeder enz.) angels. *fostrian.* Dus in eig. zin Kausler, Denkm. III. 49:

Wille hi der gracien were ghedoghen,
So salne voestren *ende zoghen.*

Sprankhuisen, Van Blyschap, 12: *Syn Lichaam was cierelijck bekleedet, en leckerlijck* gevoedstert.

Ampzing, Heyl. Dankoffer, 10:

Gelijkerwijs een arend 't sijne voesterd.

Vrouwe Bilderdijk, N. Dichtschak. I. 113:

Ik heb u onder 't hart gevoedsterd.

Ten Kate, Dichtw. I. 268:

Had ze uit heur hand een wolvenwelp gevoedsterd.

Overdrachtig wederom, Vondel, Poëzy, I. 104:

Ghy waert 't weerbarstigh lot als aanbesteet te voesteren.
Dat u van kintsbeen aen gaf oeffening voor sap.

Bilderdijk, Kallim. 104:

Die op 't onkuische bed onreine lusten voedstert.

Dez. Ond. d. Eerste Wareld, 163:

— *zoo mijn zuchtend hart een zoeter hoop mag* voedsteren.

Vrouwe Bilderdijk, Treursp. III. 145: *'t hart dat nooit verdenking* voedstert.

Zoo leest men mede *opvoedsteren* voor *opvoeden;* Leven van Marcus Aurelius, 203 verso: *met groot perijckel gebaert, ende in sware moeyten* opgevoedstert. Ald. 204: *de handen die ons* opvoedsteren. Nog bij Nolet de Brauwere, Ged. I. 97:

— *Wat werd het lieve wicht..*
Door de oude Naomi verzorgd en opgevoedsterd.

In een anderen zin, namelijk van »tot voeder geven" heeft men *opvoederen*, dat Weil mist; Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. III. 265: *door den langdurigen winter werd al het Hooi* opgevoederd.

Het ww. *uitvoederen* heeft de bet. van »van voeder berooven" of juister gezegd »van voeder ontledigen"; in de Levens van Plut. fol. 254: *overmidts dat zy een groote hoop van hun volck uytsonden om het platte landt* uyt *te* voederen, *ende eetwaren te krijghen.* Zoo is ook bij Stalder *futtern*, *fuettern*, voeder inzamelen.

Bij Weil. is *afvoeden* en *afvoederen* het noodige voeder geven, neders. *afvoren.* Het voorzetsel *af*

heeft dan de kracht van geheel, ten einde toe. In dergelijken, maar passieven zin, leest men *afvoeden* bij Huygens, Korenbl I. 452:

Wilhem was het die u kusten...
Die uw' ademen verwarmde,
Diese, selver afgevoedt,
Voedde met sijn Herten-bloed.

D. i. zelf van voedsel uitgeput. Over het gebruik van *af* in dezen zin zeide ik iets in mijne Proeve over Bilderdijk, 49 en 50.

Tot de afleidingen van *voeden*, bij Kil. en Weil opgeteekend, moeten nog gevoegd worden *voeijeling*, evenals *aanvoeyeling* bij Hooft (zie het Wdb. des Inst.), zooals wij ook spreken van *opvoedeling*. — *Voederij*, bij Maerlant, Spieg. Hist. II. 359:

Gheboot die coninc ende hiet,
Dat men daer name els niet
Dan gras ende voederien.

D. i. voeder (voor de paarden), anders *voeragie;* Vondel, De Gebroeders, 15:

Die 't stomme vee voeragie, *en raven aes bestelt.*

De voederophaler of fourageur heet *voederaar;* De Roman der Lorreinen (door Dr. Matthes), 48:

Her Vrederec, geloeft mi das,
Verkinde wel dat voederaren
Waren diere quamen gevaren
Ute den heere —

Voedersse is de oude vorm voor *voederes;* men treft dien aan in Vlaerd. Redenrijckb. 254:

Voedersse *van veel rijcke schoon gecierde Steden.* Gelijk het mannelijke *voeder* (zie Plantijn) en het vrouwelijke *voederes* zoowel als *voedster* komen van *voeden*, kan men van het ww. *voedsteren* den wortel *voedster* nemen voor een man, en *voedsteres* voor eene vrouw. Werkelijk heeft Bilderdijk in zijne Verkl. Geslachtl. ook »*Voedster*, van een man gezegd" als Mannelijk opgenomen. 't Is mij echter niet bekend, dat onze schrijvers het mannelijke *voedster* gebruikt hebben, en ik acht dit, wegens de daaruit licht ontstaande verwarring, wijs van hen gedaan. Bij Kil. vindt men voor den man *voedsterer* en voor de vrouw *voedstere*, welk laatste eene misstelling kan zijn, voor *voedster* of *voedsterse*. Want dat men vanouds, nevens den eersten dezer vrouwelijke vormen, ook op den tweeden prijs stelde, blijkt; Marnix, Biencorf, 131, a: *de alderliefste* voesterse *ende bewaersterse van onze H. Moeder de Roomsche Kercke.* Vlaerd. Redenrijckb 316:

Als van dees Red'naers een Voesterse *ende Vrouw.* En Huisinga Bakken, Poëzy, I. 122: voedsteres *van onze min.* Bilderdijk, Mengelp. I. 196: *Wie was uw* Voedsteresse? Dez. N. Mengel. I. 33: *de* voedsteres *der jeugd.* Dez. Affod. II. 50: *kind en* voedsteres. Dez. N. Vermaking. 195: *In d' arm der* voedsteres.

Voederen[2]—Voeden.

Voederen (contr. *voêren*) beteekent ook bekleeden, waarvan *voering*, bekleeding eener stof met eene andere. Het hoogd. zegt daarvoor *füttern*, bij Schmeller *fuettern*, middelhd. *vuoteren*, *füeteren*, het nederl. *fodren* (bij Dähnert) en *foren*, ital. en nieuw lat. *foderare*, fransch *fourrer*, eng. *to furr.*

De vraag is, of dit *voederen* denzelfden oorsprong heeft met het vorige. Adelung meende dit niet; zoo ook leidde Kaltschmidt, Sprachvergleich. Wtb. de beide wn op verschillende wijze af; insgelijks Diefenbach nog, die in zijn Vergl. Wtb. I. 410—412 *voederen* (spijzen) brengt tot het gothische *fodjan*, en *voederen* (bekleeden) tot het goth. *fodr;* waarbij ik moet doen opmerken dat Gaugengigl, Ulfilas, LIV, het subst. *fodr*, scheede, als afleiding opgeeft van het. ww. *fodjan*, voeden. Graff, Sprachsch. III. 379, vraagt alleen, en durft niet beslissen

Ten Kate, II. 475, kende aan beide wn. een gemeenen oorsprong toe, als zijnde een omvangen of opvullen, het een van een kleedingstuk of ander voorwerp, het andere van onze inwendige levensvaten. Ook Weil., Kaindl. III. 316, Schmeller, Bosworth, Comp. Anglo-Sax. Dict. i. v. *foda*, Diez, Etymol. Wtb. I. 184, en Benecke, III. 444, zijn van dezelfde meening als Ten Kate.

Het ww. *voederen*, ook *voeijeren*, duidde oudtijds niet zooals *voêren* thans bij ons, bedekken met eenige stof, maar overdekken ook op andere wijze, b. v. een graf met een muurwerk voorzien; zie Schmeller en Benecke. Het hoogd. *futteral*, nederl. *foudraal*, beter *foedraal* of *voedraal*, is wat eenig voorwerp omvat of omkleedt, in het angels. *foda*, neders. *foder*, fransch *fourreau*, *feutre*, oudfr. *feultre* enz.

Men leest het nederl ww. met den vorm *voederen* in de Epis. uit Maerl. Hist v. Troyen (door Dr Verdam) vs 288:

Als sy horde al haers herten wille,
Deedsy aen een parament,
Dat haer was van Indien ghesent,
Dat was ghevodert *met ermeline.*

Parament schijnt een sierlijk kleed te zijn. Lager, vs. 3715:

— *roc ende sorcoet...*
Al gevoedert *met ermine.*

Bij Vondel, Virgil. 462:

— *midden door den schilt, wel dick met ossenleêr*
Gevoedert —

Erasmus, Colloq. Famil. 273: *hoeden met vellen*

gevoeyert. Leven van Marcus Aurelius, 189: *Met die* voeragien (*die ghy my ghesonden hebt*) *gae ick* gevoeyert, *van u laken ghecleedt.. ick schreef u om twelf vellekens, ende ghy seynt my twelf dozijnen.* — Het verband van het ww. te dezer pl. doet het mij opvatten voor bekleeden; is die opvatting juist, dan beantwoordt *voeragie* aan ons *voedering* of *voering* Zoo versta ik ook het ww. in fig. zin voor bekleeden, ald. 133 verso: *bevrijt te worden van alle hen gebreken, met deuchden* gevoeyert. Eig. wederom bij Wagenaar, Amsterdam, III. 288: *Regterstabbaarden, die van zwart Laken gemaakt, met zwart Satyn* gevoederd *en geboord zyn.*

Voedsteren, zie **Voederen**[1].

Volderen, zie **Flodderen**.

Volkeren—Volken.

Voor onze gewone wwn. *be-* en *ontvolken*, hebben enkele vroegere en latere schrijvers, op hoogduitschen trant, *be-* en *ontvolkeren* gebezigd. Dus Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 332:

Dat eenmael Isacx zaet dit Landt bevolck'ren *zal.*

De Swaen, Leven en Doodt van J. C., I 6:

Hy sal door synen arm erstellen Sions wallen.
En 't Hof, waer 't derde deel der Engelen uytviel,
In 't kort bevolkeren *met menig menschen ziel*

Vondel gebruikt het ww onzijdig, Helden Godes, 34:

De stad bevolckert *weer van 't Priesterlijck geslacht.*

Insgelijks onzijdig heeft Huygens *ontvolkeren*, Korenbl. I. 100:

Daer begint de straet te legen .
Daer ontvolckeren *de wegen.*

De Honigbije, IV. 87:

— *op 't gerucht van uwe gruwlen is*
De stad ontvolkert! —

Bilderdijk neemt het w. bedrijvend, als hij Ond. d. Eerste Wareld, 101, spreekt van: *de* ontvolkerde *aard*, en Buitenl. 61, van: *eene aard*, ontvolkerd *door zijn staal.* Vreemder is het, dat hij, N. Vermaking 42, zingt van een:

Ontvolkte *koning van een bouwval.*

Zie Weil. op *Ontvolken*, een w dat Kil. nog niet kende.

Van *bevolken* kwam mij voor de eenigszins zonderlinge toepassing op de wolken, die aan het rijm schijnt te danken; Klijn, Montigni, 110:

— *die glinsterende* wolken,
Die, langs de gloende kim, het blaauw azuur bevolken.

De afleidingen *bevolker* en *bevolkster* bij Berkhey, Nat. Historie van Holland, IV. II. 26: *Noach.. als* bevolker *der toenmaals bekende aarde.* Bij Nomsz, Willem de Eerste, 362:

— *nyvre koopvaardy* . bevolkster *van de zee.*

Vonkeren—Vonken.

Voor het meer gewone *vonkelen* of *fonkelen* vindt men eene enkele maal *vonkeren* en *fonkeren*, overeenkomende met Schambachs *fünkern*, *funkern;* Vlaerd. Redenrijckb. 104:

— *Sy kan noch wil bedelven*
Haer troostelijcke licht, maer fonckert *in u hert*
Met haer aengenaem vier. —

Bilderdijk, Mengel. IV. 133:

— *Een schemer van haar beeldtnis, na aan* 't vonkeren
Der oogen zwemende —

Bredero heeft *ontvonkeren*, Griane, 48:

't Ontfonckert *my mijn hart alleen door het vermanen.*

Vroeger schreef men *vonken* ook wel met de *u;* Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 674:

Tvyer der liefden..
Twelck doen langs zoo meer begonst te vuncken

D. i. ontvonken, ontbranden, zooals ald. 623:

Wilt ghy dit vyer zoo laten ontfuncken.

Dat deze schrijfwijze niet bloot om het rijm is, blijkt uit Het Leven van Marcus Aurelius, 161: *alsulcken als ghy, sietmen daghelijckx wtgaen, maer niet weder* ontfuncken. Zie voorts op *Vonkelen.*

Vorderen[1]**—Voren**

Vorderen is eig. zooals Kil heeft *voorderen;* dus Coornherts Wercken, I. fol. 227: *'t welvaren van elckerlijck te helpen* voorderen Levens van Plut. fol. 111: *burgeren die lust hadden* haer selven *te* voorderen. D i. vooruit te brengen. P. Moens, De Geschied. der Menschheid, 79:

Nu voordert *gij met stoute stappen.*

Zie meer voorbb. in mijne Lat. Versch. 400. Gelijk dit ontstaan is uit *voorder*, den vergrootenden trap van *voor.* kan men zich ook een ww. *voren* denken, uit den stelligen trap *voor* ontstaan, zooals *uiten* van *uit*, *innen* van *in.* Bilderdijk spreekt van dit ww *voren* in zijne Spraakl. 227, en het beantwoordt aan het angels. *forthian*, d i vorderen, vooruitgaan, bevorderen. Evenzoo komt het nederl. *vorderen* overeen met het angels. *fyrthrian*, eng. *to further*, hoogd. *fordern*, middelhd *vordern*, oudhd *fordaron.*

Van den comp *vorder* komt ook het subst. *vorders*, *voorders*, voor ouders of voorgangers; Kausler, Denkm I. 105:

— *van sgraven goede, die doe was,*
Ende van sinen voorders, *als ic las.*

Van Mander, Bethlehem, 60:

Ons voorders *ziet, die hebben hun ter schanden*
Besondigt —

Vondel, Joseph in 't Hof, 30:

— *van d' ackren. vertrecken*
Die hunne voorders *lang bezaten* —
Zie voorts Huydec. op M. Stoke, II. 18; Davids Gloss. op Maerl. Rymb. en elders

Vorderen²—Voren.

In den zin van eischen, verlangen, hebben sommigen gemeend, dat *vorderen* een' anderen oorsprong heeft, dan in dien van voortgaan; zie Adelung. Deze taalkenner echter, zoowel als Benecke en Grimm in hunne Wtbb, leiden ook *vorderen*, eischen, van *voor* af, als zijnde een *vóór* zich bescheiden, een *voort*drijven en derg. Zie ook Ten Kate, II. 467, die evenzeer reeds een gemeenen oorsprong voor beide beteekenissen aannam. Verlangt iemand van *vorderen*, in den zin van eischen, nog een meer rechtstreeksch primitief ww., doch van achteren en wel om het rijm opgemaakt, hij vindt dat in *vorden;* Koddige Opschriften, II. 222:

Ik schilder, wat de nood vordt,
Aan Huysen, en aàn Uithangbordt

De spreekwijze *iemand vorderen* voor opvorderen, opeischen, is verouderd; men leest ze bij Vondel, Peter en Pauwels, 18:

Wie vordert u *tot zulck een zorghelijck bestaen?*

Wij zouden zeggen: wie *vordert van u* enz.

Waaijeren—Waaijen.

Het ww. *waaijeren* is gebezigd door eenige onzer schrijvers van den laatsten tijd, en ik meen, door hen alleen. Dus Beets, Camera Obsc. (5de dr.) 110: *met zijn zakdoek* waaierende. Ten Kate, Dichtw. I. 245:

'k Ben in een waereld van vervloeking, in een baaiert
Van hette en broeiing, waar geen luwend koeltjen waaiert.

Dez. Tassoos Jeruz. II. 101:

(*Zij*) *koelt hem, met innig mededogen*
De wangen met de waaierende *hand*

Bogaers, Gez. Dichtw. II. 137, waar met »ze" de »stad- en landzefier" bedoeld zijn:

Ze waaijeren *de stroomen.*

Men ziet, in 't laatste voorb. is het ww. bedrijvend, en zoo is ook het primit. *waaijen* in den delfschen Bijbel, Ezech. 5. vs 10: *ic sal alle* dine overblijve waeyen *in allen wint.* (Statenoverz.: *al u overblijfsel* in alle winden *verstroyen*). Ald. Cap. 22, vs. 15: *ic sal* di waeyen *in den lande.* (Statenoverz.: *verspreiden*) — Weil. noemt het ww. nog bedrijvend, doch dit is mij niet gebleken. Het eenige voorb. dat hij van de bedrijvende bet. geeft, is: *waai mij eens wat.* Bomhoff, in zijn Nieuw Groot Wdb., breidt dit uit tot: *waai mij een weinig met uw zakdoek.* Ik twijfel echter zeer, of *mij* hier in den accusatief staat. Daar men niet kan zeggen: *ik* word *door uw zakdoek* gewaaid, heeft men bij *mij* aan een datief te denken. Ik meen dan ook, dat Tollens, Ged. II. 116, onjuist zingt:

Hij hijscht Oranjes vlag er voor
En waait haar *uit den trans.*

En H. H. Klijn evenzeer, Ged. (2de dr.) II. 86:

Waai uit *dan, Hesperus!* uw vlag!

Wij zeggen: hij *laat* de vlag *waaijen* en *uitwaaijen.*

Het znw. *waaijer* is ons voor een koeltegevend werktuig bekend; Kil. kent het bovendien voor een vliegenlap; dan, het middelned. bezigde het w. ook voor eene korenwan; Leven van Jezus, door Meijer, 24: *Hi heft sinen* wayere *in sine hant ende hi sal kerren sinen vloer.* En de Hoogl. deelt in zijne Nalez. 23, mede, dat in Groningen nog *waaijer* voor *wan* gezegd wordt.

Van het ww. *opwaaijen* heeft men als znw. de afl. *waaiop;* Valentijn, Werken van Ovidius, I. 208: *Mijn* waaiopje *vereist kleinder seil.* D. i. scheepje

Wabberen—Wabben.

Dit frequent. heeft De Denker, X. 303: *het overgroot getal papieren, dat men dagelyks voor de huizen van zommige Boekverkopers door den wind ziet heen en weder* wabberen. Rosseau, Medea, 15:

Ziet wie hier bid, en kust u wabberende *kuyten.*

Het schijnt, dat *de kuiten kussen* eene in de volkstaal gebruikelijke spreekwijs was, of wellicht nog is. *Wabberen* is hetzelfde, wat in het neders. *wabbeln* en bij Anton, St. XV, en bij Weinhold *wappeln* heet, d. i. het slap bewegen van een week of vet ligchaam, waarvan *wabbelig*, slaphangend, week; anders *kwabbelen*, zie dit w.; in 't eng. *to wabble*, waggelen als een tol die dreigt neêr te vallen of het slingeren van een vlieger in de lucht. Bij Höfer is *wabbeln* het trillen van kokend water en ook het beslommerd of gebrekkig uitspreken van sommige letters. Hieraan sluit zich *wabern* en *wabeln*, bij Schmeller snappen, babbelen, en voorts behoort er toe het eng. subst. *wab*, bij Halliwell voor gesnap, onzin, alsmede het nederl. *wabbering*, door Bilderdijk, Verscheid. III. 89, gebezigd van zekere losse uitspraak der letter *w: de labiale adspiratie, dat is, de enkele blazing en* wabbering.

Het middelhd. heeft zoowel *waberen* als *wabelen* voor schuddend bewegen, en daarnevens het primit. *wappen* in dezelfde bet., welk *wappen* met *wabben* één is, alsmede met *waiben*, bij Schmeller heen en weder zwenken, fladderen, zich draaijend bewegen. Dat *wabberen* nauw verwant is aan *wapperen*,

valt in het oog; en volgens De Bo zegt het vlaamsch het eerste voor het laatste. De beweging, door beiden uitgedrukt, verschilt slechts eenigszins van aard. Bilderdijk, N Verscheid. IV. 60, stelt de twee vormen nevens elkander, als, met voorvoeging der sisletter, *zwabberen* opleverende.

Wakkeren—Wekken.

Het ww *waken*, middelhd. *wachen*, goth. *vakan*, angels. *wacan*, d. i. wakker zijn of worden, geeft het causatief *wekken*, middelhd. *wecken*, goth. *vakjan*, angels. *weccan*, d. i. wakker maken.

Wekken vindt men nevens zijn frequent. geplaatst bij Orizandt, Heraclitus, 139: *d' Armoede en Verdruckinge...* weckt en wackert *den Mensche tot goede oeffeningen.* Denzelfden bedrijvenden zin heeft *wakkeren*, Vondel, Poëzy, I. 153:

Gelijck een vogel .. reckt, en wackert *zijne wiecken.*

Camphuysen, Stichtel. Rijmen, 482:

Laet natuur haer krachten wackeren.

Van Zevecote, Ged. 317:

Komt op het Rhijnlant sulcken vloet
Dat hy zijn voeten wackren *moet.*

Westerman, Ged. IV. 77:

Ja, zij zullen...
In ons hart de woede wakkren.

Ook voorheen wederkeerig; Schotel, Gesch. der Reder. II. 219:

Komt, wakkert u *met vlijt dat wy u mogen loonen.*

Doch ook onzijdig; Huygens, Korenbl. I. 136:

— *Hy* wackert *op 't vermaen,*
En laet den droom sijn oogh, maer noyt sijn hert ontgaen.

Westerbaen, Ged. I. 109:

Sy wackren *op de loop en rennen door de wind.* Coornhert, Wercken, I. fol. 225: *daar door* wackert *die achtneminghe.* Bekker, Bet. Weereld, IV. 116: *dat de wind allenxkens* wakkerde. Macquet, Proeven van Dichtl. Letteroeff. II. 100: 't wakkeren *des winds.* Wagenaar, Amsterdam, I. fol 272: *Ondertusschen,* wakkerde *de partyschap* Wagenaar, Vad. Historie, VI. 409: *om den moed der Hollanderen... wederom te doen* wakkeren. D XV. 316: *De vervolging* wakkerde *sterk, na 't herroepen van 't Edict van Nantes.* E. Bekker, Adele en Theodoor, II. 306: *Vervolgens* wakkerde *mijn ongeduld.* — Zie ook het Wdb. des Inst. op Hooft.

Met voorzetsels heeft men *aanwakkeren, opwakkeren* en *verwakkeren* in gelijke beteekenis. *Aanwakkeren* is bedrijvend; Macquet, in de Werken der leidsche Maatsch. III. 82: *Waerom zy de Hartstogten* aenwakkeren. Clarisse, Ged. 50: *Men* wakkert *kloekheid* aan. Ockerse, Nagel. Redev. 96: *bij ons* aan *te* wakkeren *de verhevene gezindheid.* Versnaeyen, Jacob van Maerlant, 145: *Met al de kracht van zijnen dichtergeest* wakkerde *hij zijne tijdgenoten* aan — Doch ook onzijdig, b. v Sifflé, N. Ged. I 154: *De groeikracht* wakkert *daaglijks* aan; zie voorts het Wdb. der Ned. Taal — *Opwakkeren* heeft Weil. alleen onzijdig, zooals men het b. v ook leest in Brender à Brandis' Magazijn, II. 158: *dat de naarstigheid, kloekheid en zuinigheid* opwakkeren H. W. Tydeman, in De Vrije Fries, X. 168: *Doch zijne liefde* wakkerde *weldra* op. De Denker, VII. 109: *Onze bidlust* wakkerde op. Schenk, Nachtged. I. 60: 't opwakkrend *geestvermogen.* Westerman, Ged. III. 62:

De geesten wakkren op, *bij 't aangenaamste ontwaren.*

't Is echter mede bedrijvend; De Denker, IV 48: *Gy* zult *daardoor uwe onderlinge Liefde* opwakkeren Verv. op Wagenaar, Vad Hist. XXVIII. 278: *Geschriften .. ingerigt om ze* (t. w. *de gevoelens*) op *te* wakkeren *en voort te planten.* Lublink, Thoms. Jaarget. 297: *Deezen waren het, die.. weder de vlam* opwakkerden. David, Vaderl. Hist. VIII 544: *Karel..* wakkerde *de zijnen* op. Elise, De Dertiende, I. 198: *dat ik haar gaarne eens een weinig vlugzout onder den neus gehouden had, om haar wat* op *te* wakkeren. Bilderdijk, Verspr. Ged. II. 181:

Van hem, wiens dichtaâr, lang verdord,
Uw kiesch gehoor op 't felst moet tergen,
Zoo dra zy opgewakkerd wordt.

Die ook de afl. heeft, Mengel. en Fragm. 33: *een der jongens die in een hoek dit gehoord had, en op die* opwakkering *zich verstoutte een woord meê te praten.* — In hetzelfde geval verkeert *verwakkeren;* Weil. noemt het alleen onzijdig, en zoo leest men dan ook bij Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 345: *sal den Torenwachter niet gestadich kleppen, tensy den Brant comt te* verwackeren. (Weilands voorbeeld uit Filipp. 4, vs. 10 is twijfelachtig; Van der Palm heeft *opgewekt zijt geworden,* d. i. dus van een bedrijvend *opwekken*); hoewel het ook bedrijvend is. Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 104 verso: *Myt deser collacie* verwackerde *dye heylighe Pyamon onze begheerten herde seer.* Ald. 141: *daer worden wi meer mede tot lopen* verwackert. Zweerts, Semiramis, 22:

Deez' dierbre paerelen verwakkren *mynen gloet.*

Van Alphen, Dichtw. III. 290:

Een klagend lied verwakkere *uwe vaart!*

Bogaers, Gezam. Dichtw. I. 289:

Maar hij sloot haar in zijn armen
En verwakkerde *haar moed.*

Broes, Leerred. III. 3: *dat telkens... dat gevoel in*

mij. verwakkerd wierd. Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. 237: *een straal van licht... die 's volks moed* verwakkerde. — Minder gewoon is *herwakkeren*, dat Bilderdijk bezigt, N. Uitspr. 55:

— *tot ramgestarnte of stier*
Den Dagvorst weder toone in nieuw herwakkerd *vier.*

Nagevolgd door Bogaers, Gez. Dichtw. II. 43:

Daarbij den ouden vrijheidsgloed
Herwakkrend *in het Hollandsch bloed.*

En *ontwakkeren;* Leven van Marcus Aurel. 51: *indien* (*de vyanden*), *die verre van u ligghen, u goede wacht doen houden, soo behoort ghy* u *wel dapper te* ontwakkeren, *voor de ghene, die ghy altijt in u hebt.* Hier is *zich ontwakkeren* zich wakker houden. Dus ook in den Friesschen Volksalm. 1845, bl. 102:

's Konings toespraak deed den moed
Eerst verflaauwd, op nieuw ontwakkeren.

Waar het ww. echter onzijdig is genomen, als ware 't het een frequent. van het onzijd. *ontwaken*, in het middelhd. *entwachen;* terwijl het middelhd. *entwecken*, zooals 't behoort, niet dan bedrijvend voorkomt. Voor dit laatste treft men bij ons ook wel *ontwekken* aan; Erasmus, Lingua, 179: *een trompette daer hy de gene die in een vaste slape liggen, mede* ontweckende *is.* Coornherts Wercken, I. fol. 158: *als uyt een swaere droome* ontweckt.

Aan 't verkeerde bedrijvend gebruik van *ontwaken* ontbreekt het almede niet; Smijters, Fabelen, n°. 61:

Trumoer van hun gheloop veel vorsschen oock ontwaecten.

Paffenrode, Ged. 24:

De schrik ontwaakte *my* —

Dan, de vermenging der wwn. *waken* en *wekken* is reeds zeer oud, zie Ten Kate. II. 719; ook het hoogd. *wachen* en de eng. *to wake* en *to awake* hebben beiderlei geslacht. — Niet aan te bevelen is *waken* voor ontwaken, dat Vrouwe Bilderdijk bezigt, Treursp. I. 217:

— *Thands* waak
Ik lieflijk uit den droom der wreedste boezemkwalen.

Van *opwekken* kwamen mij afleidingen voor, die bij Weil. gemist worden; De Denker, V. 333: *wenschelyk*, opwekkelyk *en bevorderlyk tot ware godzaligheid.* Van der Palm, Al de Leerred. VIII. 140: *dat de ontvouwing..* opwekkelijk *genoeg zal zijn voor onze Christelijke aandacht.* Clarisse, Voor Jongel. I. 161: *zou het levendig en treffend voorstel... leerzaam en* opwekkelijk *blijven.* Dermout, Nieuwe Leerred. II. 6: *de* opwekkelijke *inleiding tot de plegtigheid.* Beets, Twaalf Preeken, 69: *het* opwekkelijk *geloof, dat hy het alles ten beste zal doen uitloopen.* — A. S. van Reesema, in de Werken der Holl. Maatsch. IV. 45: *die mensch .. die van de natuur met een zoo* opwekbaar *gevoel .. begaafd is.* Ald. 51: *genoegzame* opwekbaarheid *voor het bloote koddige.* En 69: *eene* opwekbaarheid *voor zinnelijke gewaarwordingen.* — *Lijk* geeft hier eene bedrijvende, *baar* eene lijdende bet.

Weil. noch Kil. kennen de twee volgende znwn. Jonctijs, Toon der Jal. II. 71: *De Koning.. zet zijn wijf in hechtenis, haar in een scherppe* opwake *drie jaren houdende.* D. i. bewaking. Ald. 80: *een getrouwe* opwaker *van het echte bedde.* D. i. bewaker, en dus onderscheiden van *opwachter*, d. i. iemand, die zijne opwachting bij iemand maakt; S. van Hoogstraten, Den eerl. Jongeling, 72: *dat deeze gehaatte gezelschaphouding, hedendaags noch by de minste* opwachters, *en ongelukkige natreders, schynt in swang gebleven.* De Denker, II. 130: *als of onze bevalligste Juffers zig meer dan hunne galante* opwachters *bekreunden*, enz. Stuart, Nagel. Verhandd. II 60: *Het geloop en gedraaf van de begroeters der Goden en* opwachters *der Grooten.* Gessners Werken, I. 131: *dienstvaardige* opwachters.

Een frequent. *wakeren*, beantwoordende aan Otfrieds *wacharon*, zie Graffs Sprachsch. I. 679, is mij niet voorgekomen.

Walkeren—Wallen.

Walkeren beteekent in het vlaamsch zacht koken, half genoeg koken; zie Schuermans en De Bo. De laatste noemt het vermoedelijk het freq. van *wallen*, koken, zieden. Van dit laatste is ook *walmen, kwalmen.* De uitdr. *een' walm opkoken* beteekent een weinig koken. Kil. heeft *walk* voor lauw en Von Schmid *verwallen* voor heet maken en *wilich* voor warm.

Van het gen. *walken* zal men moeten onderscheiden *walken*, hoogd. insgelijks *walken*, eng. bij Halliwell *to walk*, bewegen, stooten, waarvan, zooals Weil. juist zegt, met voorgevoegde letter *zwalken.* Het kwam mij voor bij Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 73: *die aldus in dese zee der ellendicheyden* walken, *ende... vergaen.*

Wanderen—Wanden.

Wanderen is etymologisch één met *wandelen*, van *wanden, wenden*, waarvan zie op *Wandelen.* Somwijlen komt het in bet. geheel met *wandelen* overeen, b. v. Delfsche Bijbel, Levit. 56, vs. 3: *Ist dat gij* wandert *in minen gheboden.* Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 98 verso: *ghedenc hoe ic voor di* ghewandert *heb inder waerheit.* Coornhert

Wercken, I. fol. 221 verso: *dat den Menschen nyet minder van noode is een goedt verstandt om wel te leven, dan ooghen in 't hooft om wel te* wanderen. Spieghel, Hertsp. 22:

Ghemerkt, de schepsels al in rechter vryheid wandren.

Doorgaans echter geeft het een gaan, trekken, reizen, te kennen, in overeenstemming met het hoogd. *wanderen* en het eng. *to wander*; Clignett, Bijdr. 408:

Entie ridder die ghinc wanderen
Mit groten vroechde, ten clooster weder.

Van Maerlant, St. Franciscus Leven, vs. 904:

Als de Godsman dat versach...
Begonsti wandren *ende keren.*

Ald. vs. 6673:

(*Dat*) *hi gans ende vaerdich mede*
Up stont, wanderde *ende spranc.*

En vs 7424:

Want de naglen so wee deden..
Dat hi wandren *niet ne mochte.*

Delfsche Bijbel, Jesus Syrach 25, vs. 31: wandertse *niet na dijnre hant.* D. i. *gaat* zij niet naar uwe hand. Passionael, Somerst. 123 verso: *Doe dat sinte augustinus hoorde,* wanderde *hy derwert haestelijck.* Winterstuck, 105 verso: *Daer na* wanderden *si mit cooplieden wter stat.* Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 98 verso: *als hi machedonien doer* ghewandert *hadde* Rott. Spelen van Sinne, 201:

Hoewel wy een groote wech ghewandert *zijn.*

Camphuysen, Stichtel. Rijmen, 19:

De mensch, dien t'wijl hy wandert,
Het doolpadt valt heel zuur.

Evenals wij dit bij *wandelen* opmerkten, beteekent ook *wanderen* verkeeren; Delfsche Bijbel, Jerem. 37, vs. 4: *iheremias* wanderde *vrijlic in midden dat volc.* Zie ook prof. Davids Gloss. op Maerl. Rymb. — Elders is het w. voor wankelen; Bredero, Schijnh. 49:

Met onvertsaeght gemoet, dat noch en waelt noch wandert.

Het ww. *verwanderen* beteekent (evenals *verwandelen*) veranderen; St. Franc. Souter, 32: *Wie* verwandert *dye tijden? wie verandert die naciën?* Vondel, Toonneel des Mensch. Lev. 39:

(*Zy*) *doet zo vreugde in rouwe, en rouwe in vreugt* verwandren.

Hooft, Ged. fol. 18:

Al zou zy kleine mugh, om in glans te verwandren,
Vliënd in de zon, met die vereenen door 't verandren.

Voor met elkander verwisselen leest men dit w. in Der Lek. Spieghel, II. 308:

Datmen bisscoppe mochte verwandren
Vanden enen stoele ten anderen.

Doch *zich verwanderen* is zich vertreden, zich verlustigen, eene bet. die ook bij *zich verwandelen* is aangewezen; Delfsche Bijbel, 2 Sam. 11. vs. 2: *dat david opstond van sinen bedde na middaech: ende dat hi hem* verwanderde *opten solre vanden coninckliken huse.*

Eene plaats *bewandaeren* is die bezoeken, en niet »bewandelen", zooals Oudemans zegt; Bredero, St. Ridder, 35:

Noch heb ick voorgenomen
Tot myn opset te komen,
Dus ga ick andermael
De Keyserlijcke Zael
Met droefheydt nu bewand'ren

Dez. Roddrick, 46:

Daerom treck ick van hier, hopende te verand'ren,
Mijn leven met de plaets, die 'k met smert sal bewand'ren.

Dez. Griane. 12:

— als ick met een ander
De Roosen-gaerd bewander

Hier zou de bet. van »bewandelen" een goeden zin geven, doch ook evenzeer die van »bezoeken", analogisch met de vorige plaatsen Elders echter is het w. ook hetzelfde als *bewandelen;* Coornhert, Wercken, I. fol. 16 verso: *die in 't* bewanderen *van desen Wegh ten eynde toe volharden.* Ald. lager: *sonder desen Wegh volhardelijck te* bewanderen. D. II. fol. 52: *Dit was dan een moordelijcke doolwegh, die de Keyser en Koning* bewanderden. Lager aldaar: *die daer meynen 't selve verderfpadt te* bewanderen *sonder int selve verderf te gheraecken.* — Van dat bezoeken heeft Kil. *bewandelde wegen* voor dikwijls bezochte wegen, en ook *een bewandeld man* voor een bereisd man, d. i. iemand die veel landen bereisd en daardoor veel ervaring heeft opgedaan; dus leest men bij Van Hildegaersb. Ged. 21:

Aldair soe hoerdic gheven prijs
Mannen, die wel bewandert *waren:*
Dat vrouwen after landen varen
Dat en wistic nye veel prisen.

Coornhert, Odyss. II. 78:

— hy schijnt versocht van sinnen,
Ooc seer bewandert, *dies mach hy mijn man ooc kinnen.*

Valcoogh, Regel der Duytsche Schoolm. 84:

Een deurtrapt ende wel bewandert *Wijf...*
Daer op hanghe niemandt sijn schat.

Iets bewanderen is iets door het reizen opdoen, zooals wij zeggen: iets *beloopen;* Van Hildegaersb. t. a. p.:

Moeye, al en quaemdi nymmermeer tAken,
Wilt (d. i. *wil het*) *God, hi doet u wel ghenesen;*

Hier om soe laet u lopen wesen, (d. i. *na*)
Ende neemt exempel anden anderen,
Die belopen ende bewanderen
Scaemt ende schande, die langhe duyrt.

In Anna Rodenburghs Trouwen Batavier. 43, leest men:

Ach speelnood Theodoor! het scheen dat ick u had,
Helacy 't is de boom. wel, wel, ick hoor wel dat
Ghy schaterende lacht, doch zult my niet ontwand'ren.

D. i. ontgaan, ontloopen. Bij Van der Schueren is *ontwanderen* »onttrekken".

Wegens de voorvoegsels verdienen nog vermelding *voortwanderen* en *doorwanderen;* het eerste bij Maerl. Spieg. Hist. III. 72:

— *laetmen die wijsheit* vort wandren,
Soe wast emmer, daermense spreet.

D. i. *plant* men, door onderwijs, de wijsheid of kennis *voort*, zoo wast zij steeds aan, waar men haar verspreidt. Het andere bij Rodenburgh, Casandra, 72:

Ja zo ik 't pluymgediert hoor, als ik 't bosch doorwandre.

Coornhert, Wercken, I. fol. 233 verso: *Yemant* deurwandere *nu eens met sijne ghedachten de Paleysen.* D. II. fol. 96 verso: *Ick* doorwandere *met mijne aandachtighe sinnen dese uwe schriften.* Lager aldaar: doorwandert *eens opmerkelijck dese uwe schriften.* Dietsche War. N. Reeks, I. 360: *als ic die heilige steden* doerwandert hadde

Het ww. *overwanderen* is mij niet voorgekomen; wel het znw. *overwandering*, Delfsche Bijbel, Ezra 10, vs. 7: *eene stemme is ghesent in iuda ende in iherusalem al den sonen der* overwanderinghe De Statenvertaling heeft: der *gevanckenisse.* Ald. vs. 8: *hi sal worden ofgheworpen van der scare der* overwanderinghe. D. i. der wechgevoerden De bet. van dit znw. zal dus zijn: wegvoering, verdrijving.

Wapperen—Wappen.

Het ww. *wappen* beteekent heen en weêr bewegen, slingeren, niet alleen in het middelhd., maar ook in het angels. *wapean*, waarvan in het eng. bij Halliwell *to wap*, slaan, kloppen, en ook fladderen met de wieken; het subst. *wap* is ald. een slag.

Dezelfde bet. heeft het frequent. *wapperen;* zij wordt intusschen op verschillende wijze toegepast. Meest gewoon zegt men het w. van den wind of van eenig door den wind bewogen voorwerp, inzonderheid van de vlag. Dus b. v. Bilderdijk, Mengelp. II. 106:

Het windtjen wapperde *af en aan*
Met zacht en lieflijk bruizen.

Ten Kate, Dichtw. VII. 133:

Doet uw vloot haar zeilen klapperen,
Waar maar lucht en winden wapperen,
Golven rollen op den vloed!

Bogaers, Gezam. Dichtw. I. 82:

Hij, van wiens boord de standervlag
Waar ieder vaan voor buigt, zou wappren.

Feith zingt, Oden en Ged. (kl. 8vo) I. 35.

Natuur lacht vrolijk allerwegen
De wapperende *lente tegen.*

En II. 54:

De lente wappert *door zijn dreven.*

Men zal hier te verstaan hebben: de *windjes* der lente; doch zoodanige overdracht is den dichter geoorloofd.

Bij vroegere schrijvers werd *wapperen* niet in dien beperkten zin, maar met toepassing op allerlei beweging gebruikt Dus Stoppendael, De Lusiade, 98: *Haere vlechten* wapperen *onachtzaem op hare elpenbeenen schouders.* Valentijn, Werken van Ovid. III. 159: *Daar van daan* wapperde *'t schip... na de Thracisse kust.* Gheschier, Proefsteen, 295:

Noch Parijs, noch d'hooghe scholen ..
Maken van een esel peerdt,
Hoe hy wappert *met den steert.*

Cats' Wercken, II. fol. 595:

En wappert *met u voeten niet.*

Bloemkrans van Versch. Ged. 500:

— *slingert met een losse Rist*
Van Kerkelijke Quakken;
Maar t'wijl gij wappert *heen en weer*, enz.

Coster, Tijsken v. d Schilden, 35: *je* wappert *nae 't Gasthuys;* d. i. loopt of drilt, zooals wij zeggen met een woord, aan *wappen* allernauwst verwant, *heenwipt.* Van de Venne, Belacch. Werelt, 220:

— *gaet,* wappert *dan na 't Hoff.*

Cats' Wercken, II. fol. 434:

Sy wappert *na het Hof, ja beelt haar krachtig in,*
Dat sy eens worden sal een groote Koningin

In de gr. 8vo. uitgaaf (van 1852) VI. 34, vatte prof. De Vries het w. alhier onjuist op als »streven, verlangen". Cats wil zeggen, dat het meisje, voor wie de herderinnensfeer te laag is, in hare gedachten hofwaarts ijlt. Ogier, De Seven Hooftsonden, 112:

Die d' onrust achten lust, en wappren *aen den schrick*
Des Eeuwighs Herts-gecnaeg —

D. i naar 't mij voorkomt: *trillen* of *sidderen* op den schrik.

Het w. werd ook toegepast op de beweging van den mond des snappers of eters; dus Van Rusting, Werken, I. 95:

Maar of ik hier al sta, en snap
En wapper, *als een Laz'rus klap.*

En de samenstelling *wapperkaken*, de kaken dapper bij het eten bewegen; Van Beaumont (door Tideman), Ged. 96:

Als hy wat heeft, dat hem wel smaeckt,
't Is wonder, hoe hy wapper-kaeckt

Bredero heeft het subst. *waperkaak*. Jerolimo, 7:

De Gouverneur van 't slot die minden haar wel dwaselayck.
't Was zulcken waperkaack *een, g'en hebt ou leven.*
Hoe dickwils heeft hy haar een keurs en een veurschoot ghegheven
Voor een bay-slopen. —

D. i. in verband met het voorgaande werkwoord, een lekkerbek, een snoeper, en in zooverre een wellusteling, zooals de heer Oudemans het uitlegt, doch niet langs den door hem aangewezen gang.

Tot *wapperen* in den gemelden zin van snappen, behooren ook de uitdrukkingen *wipper-wapper spelen* voor druk babbelen, *wipperwap* en *wipperdewap* voor mond; zie mijne Verscheid. 187 En tot *wapperen* voor slaan hetzelfde mede ald. vermelde *wipper-wapper spelen* voor klappen geven, anders *van de wapper geven;* De Gelyke Twélingen (Amst. 1715), 40:

Hy zei, hy wou me van daag eens ekselent trakteeren;
Maar ik vrees, hy geeft *me* van de wapper, *en wil me wat scheeren.*

De *wapper* was vanouds meer dan één werktuig om te slaan, zie Kiliaan. Dus Van Velthem, fol. 159, van »mijn heer Godevard":

Die sijn ors sloech op tie verd
Met enen wappere *so op 't hoeft*
Dat omme keerde al verdoeft.

Hier heeft men te denken aan een strijdkolf; dus ook Van Heelu, vs. 5462, die om het rijm de slot *r* in *n* verwisselt:

Hine liet den arm niet verslappen;
Want hie sloech met ere wappen
Des graven ors op thoeft alsoe enz.

Elders aan een stuk lood of ander metaal, aan een touw bevestigd; Marieken van Nijmegen, 41:

Hoe wil ic doorgoyt sijn met gloeyende wappers!

Maerlant, Spieg. Hist. Tweede Paertie, 212:

Sente Sabine dede hi
Met loedenen wappers *so lange slaen,*
Dat God de siele heeft ontfaen.

Passionael Somerstuck, 33 verso: *hi dede urbaen ende al sijn gesellen slaen met loten* (l. *loden*) wappers. Ald. 103: *Doe dede hi hem met* wappers *slaen.* En 106: *Doe dede hise voor ypolitus slaen met* wapperen *so lange dat sy haren geest gaf.* Men zie voorts mijne Verscheid. t. a. p. Prof. David vermeldt en beschrijft een *wapper* in zijne Vaderl. Historie, II. 59: *zy hadden op hunnen wal een langen* wapper *gevestigd, aen een eind voorzien van kromme haken, en hebbende aan 't ander eind een zwaer gewigt, dat zich naer voor en naer achter liet schuiven.*

Aan de bet. van snappen en slaan verbind ik die van »wawelen, talmen, beuzelen", van »stoeijen" en van »pret maken", welke het ww. *wapperen* nog te Krommenie heeft volgens de — wellicht niet al te nauwkeurige — omschrijving in De Navorscher, VII. 321, VI. 332 en X. 153. In het eng. bij Halliwell is *to wapper*, en in het nassausch dialect volgens Kehrein *wappeln*, zich trillend bewegen, en ook het angels. kent het frequent. *wapelian* voor slingeren, her- en derwaarts bewegen.

In den zin van weifelen, in het onzekere zijn, bezigt Nomsz het ww. Mohammed, II. 15: *hy... was als* wapperende *tusschen het gevoelen of de ondeugden vruchten van boosheid of kwalyk begrepen leere waren.* Soliman de Tweede, 80:

Nu weet ik waarlyk niet, wiens lyn ik meer moet trekken;
Hy wappert. *Hy heeft lust om wat met ons te gekken.*

Zoo leest men ook in het Gesprek van de Graaven Van Hoorne en Egmont met Toledo (Amst. 1770) 5: *Hy* wappert *met de wraak; dit is het bloed van Alba niet eigen.*

Met voorzetsels hebben wij *aanwapperen*, door Tollens gebezigd, zie het Wdb. der Ned. Taal. Voorts *bewapperen*, Baardt, Deugdenspoor, 205:

— den Veeder moet
Bewapperen *der Schroeven Hoet.*

dat in het nabijkomt aan *omwapperen;* Ten Kate, Dichtw. VII. 85 (vlaggen en wimpels):

— die Deen en Schot in bonte broederschap
Met Frank en Luikerwaal en Vlaminger, omwappren!

Bilderdijk, Wit en Rood, I. 178:

Ja, 't harte volgt die grootsche standers,
Omwapperd *van den oorlogsroem*

In hetzelfde Deel, 130, zingt de Gade des Dichters, met scheidbaar voorzetsel:

Roep vrij de zangsters uit het woud
Door uwen adem wakker;
Ach, hijgend, angstig wappren *ze* om
Langs d' overplaschten akker.

Ik zou *fladderen* hier eigenaardiger keuren dan *wapperen.* Dus ook Schenk, Nachtged. III. 18:

— reeds wappren *drom bij drom*

Van englen, in 't maatloos ruim, als zomerzwermen om.

Bilderdijk heeft mede *toewapperen;* Nieuwe Uitspr. 131:

Wapper *met uw hemelpennen*
Aan mijn ziel die kalmte toe.

Bij latere dichters eindelijk vindt men *uitwapperen;* Van Zeggelen, Licht en Bruin, 117:

Het dundoek wappert uit, *en 't feestgroen hangt in 't rond.*

S J. van den Bergh, De Geuzen, 147:

— uitwapprend *aan de stag,*
Rijst, als het sein tot de afvaart, des fieren vlootvoogds vlag.

Dit ww. is gesmeed naar het gewone *uitwaaijen,* 't welk onzijdig is; mijns inziens is niet aan te bevelen het bedrijvend gebruik er van, dat Schimmel heeft, Verspr. Ged. 22:

Waar boven 't vorstlijk vaandel klappert,
Dat, door de winden uitgewapperd, enz.

Doch ook *wapperen* komt bedrijvend voor; Valentijn, Werken van Ovid. II. 255: *Als . de wind 't wand begost te* wapperen. S. J. Van den Bergh, Fantazij en Leven, 34:

(*Hij*) wappert *thans zijn pennen,*
En heft ter vlucht zich op

Weil vermeldt de afl. *wappering.* Men leest ze bij Lublink, Thoms. Jaarg. 44: *hun vleugelen, geduurig in losse* wappering *uitgespreid,* enz. — *Wapperoog* is de benaming van een scheepsbaken, vermeld in een Contract over het leggen van Tonnen op de Maas enz. van 1687; Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol 220: *het maaken.. en onderhouden van de Tonnen,* Wapperoogen, *ende Bakens,* Fol. 221: *sestien* Wapperoogen, *om des winters, als de Tonnen opgenomen sijn, te doen leggen.* In onze Woordenboeken, ook voor de scheepvaart, mis ik dit woord.

Weegeren—Wegen.

Dit frequent komt voor in *verweegeren,* dat ik aantrof bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 109: *Ik was self eerst vaddig.. 't bed en de schadu had mij* verweegert. Bl. 220: *'T schijnt, dat de digtkonst selfs ons naturel* verweegert D. II. 84: *Als hij dan sag.. dat sijn leden in* (*het water*) verweegert *geworden waren.* Ald. lager: *dat, wat man in dit water komt . schielijk* verweegere. Bl 378: *dat gij als Atys een kappoen wert, en* verweegert *de keteltrom roert* D. I 247: *Wie heeft ooit de digten van Tibullus .* onverweegert *gelesen* — De bet. is blijkbaar die van vertroetelen, verteederen, en als we dan het ww. van zijn voorzetsel ontdoen, dat eene overmaat aanduidt en daardoor den zin minder gunstig maakt, dan is *weegeren* iemand of iets met liefde of toegenegenheid behandelen, aan iemand of iets gunst bewijzen.

Het primit. is *wegen,* gunstig zijn Fulda vermeldt dat in zijne Idiotikensamml. en het wordt gestaafd door het middel- en oudhd Bij Benecke, III. 640, is *wegen* helpen, in de bres springen, tusschenbeide komen; evenzoo *wegon,* bij Graff, Sprachsch. I. 661, die er bij opmerkt dat het stamwoord *weg* dezelfde bet. heeft als in het hedendaagsche (hoogd.) *gewogen* (*günstig*) *seyn* — Dit deelw. *gewogen* is voor genegen bij onze schrijvers gebezigd; Huyg. Korenbl. II. 481

Jan, sei 'k, is 't niet met al, ick ben u wel gewogen,
Daer 's dat ghy van mijn eischt; —

Vondel, Herscheppinge, 169:

(*Zy*) *drukken borst aan borst, elkandre* wel gewogen.

Het is vreemd, dat noch Bilderdijk ter eene, noch Huydecoper ter andere pl. in hunne aanteekk van dit woord iets zeggen. Van Lennep (Vondel, XI. 484) legt *wel gewogen* uit door »wel *tegen* elkander *opgewogen.*"

De straks vermelde wortel leeft nog in meer dan één dialect Bij Stalder, Höfer en Schmeller is *weg, wäg, gewäge,* bij Von Schmid *wäh,* een adj voor goed, nuttig, geschikt, waard, lief. Meer echter dan deze vormen van het bnw. ontmoet men, zegt Schmeller, de vergelijkingsvormen *wäger* en *wägest,* en hij staaft dit door verscheidene voorbeelden uit oude schrijvers. Wij kunnen daar onze nederlandsche bijvoegen. Maerlant, Spieg Hist. I. 337:

Nu waser een onder dandre al,
Die een vingerlijn oec droech,
Dies hi weigher *was genouch.*

D. i daar hij bijzonder op gesteld was, die hem dierbaar was. Halbertsma, Aantt. 38, verklaarde dit voor »trotsch. middelhd. *weigerlich,* superbus," en de Uitgevers van den Spieg Hist. nemen deze onjuiste verklaring t a. p over; het w. heeft met ons *weigeren* niet te maken — Nederl. Ged. (uitg. door Snellaert) 88:

Daer om sal elc lants here
Sijns volx weygher *sijn in dien:*
So mislijc eest, wat mach ghescien,
Want onwillighe liede doghen
Den here luttel in orloghen.

De variant heeft: *wegher.* Snellaert verklaart: »*spaarzaam, zuinig* Het woord is in Vlaanderen nog in gebruik." Over dat vlaamsche gebruik nader; doch het gansche redebeleid van den Meliboeus toont, dat met *weygher* of *wegher* bedoeld

wordt goedgezind, gunstig; »gij hebt (zegt hij) door uw behandeling uwe soldaten dikwijls afkeerig van u gemaakt, toen gij ze niet zeer noodig hadt; elk landsheer moet zijn volk *genegen zijn, goed behandelen;* zijne zaak staat anders hagchelijk in tijd van nood, want aan onwilligen heeft hij niet veel." — Van Mander, Georgica, 83:

De Koeten oock daer dobbren, als den Reygher
Sijn poelen soet hem wel bekent, en weygher
Ock nu verlaet —

De Dichter teekende op den kant aan: »Weygher is weerdich of lief" — Valentijn, a. w. I. 91: *Mijn* weeger *hart kan ligt door ligte schigten verwont worden* D. i. door liefde aangedaan, teeder. Lager ald: *Thalia maakte mij* weegerhartig. Bl. 92: *de* weegere *min moet met suikere woortjes aangequeekt worden.* D III 71: *Hebt gij,* weegere, *de oude minnewond nog in 't hart?* — Vandaar de afl. ald. 216: *ik schikte mij, schoon ongewoon, na mijn tijd, vergetende mijn* weegerheid *en voorige geruste weelde*

Volgens Schuermans zou *weiger* in het vlaamsch hetzelfde zijn als »weigerig." Ik kan het niet gelooven, en die verklaring rijmt dan ook niet met hetgeen volgt: »*Weigerig, weigerlijk,* zorgvuldig, bezorgd, aan iets houdend." De Bo zegt: »*Weiger zijn over iets,* het met groote spaarzaamheid en behoedzaamheid gebruiken, opdat het zoo weinig mogelijk vermindere of verslijte;" enz 'k Vrees dat de gedachte aan eene verwantschap met het ww. *weigeren* eenig deel heeft hetzij aan het tegenwoordig vlaamsch gebruik, hetzij aan de uitlegging der Taalkundigen. Het denkbeeld van sparen zal moeten achtergesteld en dat van met liefde gehecht zijn op den voorgrond geplaatst worden, om de uitdrukking te verstaan en met haren door mij aangewezen oorsprong in overeenstemming te brengen.

Eene andere misvatting is die, waardoor Frisch (415) het ww. *wägen,* geneigd zijn, en Höfer het adj. *weger* rechtstreeks brengen tot het ww. *wegen,* ponderare, omdat men door de schaal »de juiste waarde" onderzoekt

Weelderen[1]—Weelden.

Deze wn. stammen af van het angels. *wela,* friesch bij Outzen *wele,* neders. *weel, wehl,* eng. *weal,* bij Halliwell *wale, wels,* d. i. voorspoed, rijkdom, waarvan het nederl. *weelde,* bij Kil. *welde,* eng. *wealth.*

Vandaar *verweelden* of *verwelden,* in rijkdom en genoegen verkeeren, beantwoordende aan het angels. *welgian, welegian;* Ogier, De Seven Hooftsonden, 189:

Ik ben rijck, en verwelt, *ick heb al dat ick wil.*

Scheltema's Mengelwerk, VI. I. 225: *de* verweelde *kinderen van Stavoren... die hunne stoepen* (d. i. *drinkkannen*) *met goud besloegen.* Anders ook door weelde bederven; Snellaert, Nederl. Ged. 630:

(*Ghi*) *zijt zo zere* verweeldet
Van uwen menscheliken sinnen, enz.

Meer nogtans komt het frequent. *weelderen, verweelderen,* voor; Six van Chandelier, Poesy, 405:

Hoe dat sijn geest van teedre jaaren
Reeds weeldert, *om een bergh te baaren.*

Ald. 446:

De wellust weeldert, *sonder dwangh.*

Hooft, Hendrik de Groote, fol. 43 (de kantteek.): *De Koning* verweeldert. Jonctijs, Toon der Jal. II. 228: *den lustwilligen wille nu door den wijn* verweeldert *zijnde.* Bilderdijk, in de Werken van de Maatsch. van Lett. VI. 172: *de rede moet door verscheidenheid van voorwerpen als* verweelderen *en opbruischen.* Ockerse, Ontw. tot een Alg. Char. III. 58: *een vermogend,* verweelderd... *volk.* Dez. Napoleont. Redev. II 120: *Zonder deze tucht, wat zou er van een verdeeld,* verwilderd (l. verweelderd) *Volk geworden zijn?* Ald. 137: *Beteekent het weinig voor een* verweelderd *volk, geleerd te hebben op eigen kracht te steunen?* Zie voorts op *Weelderigen.* — Vandaar *verweeldering;* Ockerse, Ontw. enz. III. 232: *is* de verweeldering *hier te lande veellicht algemeener verspreid.*

Weelderen[2]—Welen.

Volgens mij verstrekte MS. aanteekeningen is *weelderen* in het deventersch dialect bekend voor »verwelken", en in dat van Twenthe voor »verzaluwen", d. i. geel worden. Schröer heeft in dezelfde bet. *wellern, verwellern*

Het prim. is in het angels. *hwelan,* neders. *welen* (bij Dähnert ook *wälen*), friesch bij Epkema *wijlljen,* verwelken; waarvan bij Outzen het adj. *wel, welig,* verwelkt. Hiertoe zal behooren *weeldig,* verdord, van een jichtlijder gezegd, bij Cassianus, Der ouder Vader Collacie, fol. 39: *recht als den ghenen die niet een lit* weeldich *en was.* — Dat het ww. *verwelken* hiertoe behoort, valt in het oog. Een andere afleiding is *to wellew,* waarvan bij Halliwell *welewed gras* en *welwed hey* voor verdroogd gras en hooi. Ik verwonder mij, dat Beneckes Wtb. op het adj. *welc* het oorspronkelijke ww. *welen* niet schijnt te kennen.

Weerderen—Weren.

Het ww. *ver-weerderen* bezigt Hooft, Tac. 527: *Massa Bebius was alstoen* verweerdert *aan recht.* Volgens het Wdb. des Inst. is dit het frequent. van *ver-weren,* in rechten verdedigen; en dit van *weren,*

middelhd. *weren*, oudhd. *werjan*, goth. *vasjan*, lat *vestire*. Zie Graff, Sprachsch. I. 928 en Schmeller, IV. 127. Eigenlijk zegt het w. bekleeden, en vandaar in rechten, in 't bezit stellen.

Weigeren—Weigen.

Weigen is wel in oorsprong van *wegeh*, als zijnde een *be-wegen*, doch is van dit reeds in het middelhd. in vorm en bet. onderscheiden. Het beteekent wanken, zwenken, neigen; ook bij Stalder is *weiggen* een voorwerp zulk eene beweging doen maken, en in zedelijken zin eene houding van trotschheid of afkeer aannemen, bij Schmeller *waigen*, *anwaigen*.

Hiervan is het middelhd., hoogd. en nederl *weigeren*, zich tegen iets aankanten, een afwijzend gebaar maken, en zoo (zonder eenig uiterlijk gebaar van hoofd of hand) onwillig zijn ten aanzien van eenige zaak. Opmerking verdient, dat het eng. *to weive*, beantwoordende aan ons *wuiven*, middeln. *weiven* (zie *Weifelen*), bij Halliwell verklaard wordt door »to forsake, to refuse, to decline", d. i. volkomen wat het frequent. *weigeren* tegenwoordig uitdrukt. De ware bet. van *weigeren* blijkt nog uit den delfschen Bijbel, Jes. 3, vs. 16: *om dat die dochteren van sion . ghinghen mitten wencken vanden oghen, ende* weygherden mitter hant.

Het ww. wordt zeer overdrachtig genomen, als men met Tollens, Ged. I. 168 zegt:

Zoo spat de bergsprong, lang bedolven,
De weigrende aardkorst *forsch van een.*

Bilderdijk zingt, Zedel. Gispingen, 41:

Ik gun Horatius zijn zedig stukjen land,
Met springfontein en bosch bewaterd en beplant;
Ik — weigerde *'t een' Vorst, en koos voor eigen daken,*
Het daaglijksch brood der vlijt in stille rust te smaken.

Zoo men niet anders wist, zou men uit deze regels opmaken, dat de Dichter aan Koning Lodewijk het »zedig stukjen land" onthouden had; de bedoeling is, dat hij het door den Koning aangebodene van de hand wees.

Adelung merkt op, dat in 't hoogd. *verweigern*, en niet *weigern*, als bedrijvend ww. het gewone woord is, en dat het wederk. *sich weigern* uitsluitend hoogduitsch is. De nederlandsche woordenboeken van Kiliaan tot Bomhoff kennen dan ook *verweigeren* noch *zich weigeren*. Het eerste komt echter bij een enkel nederl. schrijver voor; Van Hasselt, Over de eerste Vaderl. Klugtsp. 18: *om deze stukken hunnen naam te* verweigeren. Bl. 90: *dat van veelen de naam van Oudheidkenners zal* verweigerd worden. — En Bilderdijk schroomde niet, het eene zoowel als het andere te gebruiken. Men zie het eerste in mijne Proeve over den Dichter, 56, en het tweede Mengel III. 17: *Zijn kniën* weigren zich. Treursp. I. 72: *Vrouw Ada* weigert zich *aan alles*.

Het gebruik van *verweigeren* vond navolging bij Ten Kate, De Psalmen, 110:

Zoo gij maar nooit verweigert
Te luistren naar Gods woord.

In het dialect van Urk luidt *weigeren: waegeren* (zie De Taal- en Letterbode, VI. 47); in het friesch *wegerjen*, neders. bij Tiling *wegern* en *weiern*, angels. *wyrnan*, eng. bij Halliwell *to warne, to werne*. Zie ook de afl. bij Ten Kate. II. 507, en Nieuwe Bydr. I. 376.

Weisteren—Weijen.

Het ww. *weisteren* en *verweisteren* komt voor in de liesveldsche bijbels, Jes. 29, vs. 5: *de menichte die u verstroyen, dier sal so vele zijn, als een dunne stof: ende de menichte der Tyrannen, gelijc een* weysterende *kaf*. En Cap. 41, vs 16: *gij sultse verstroyen, ja datse de wint wech sal voeren, ende de Draeywint* verweysteren. — Ter eerste pl. heeft de Statenvert voorbijvliegende, en ter tweede: verstroyen. Kil. heeft mede het ww., doch omschrijft het niet zeer nauwkeurig door »voor de oogen doen bewegen". Volgens Hoeufft is het w. in Breda en omstreken nog in gebruik voor »stuiven, stof verwekken"; bij Schambach is het (bij overdracht zeker) »doelloos of wild heen- en weêrloopen", en bij De Bo strooijen en zwieren tevens.

Weisteren is verstrooijen of verstuiven, t. w. door den wind, in welken zin wij *verwaaijen* zeggen. Het primit. is *weijen*, in het neders en andere dialecten voor *waaijen*, hoogd. *wehen*, middelhd. *waejen*, oudhd. *waian*, *wahan*, goth. *vaian*. Het oostfriesch bij Stürenburg heeft van dit *weien* het subst. *weier*, nederl. *waaijer*, voor een molen om het kaf uit het koren te scheiden, en die zuivering heet *weiern*, een frequent. dat in toepassing van *weisteren* verschilt, doch van denzelfden oorsprong is.

Welkeren—Welken.

Het ww. *welken*, hoogd. en middelhd. *welken*, eng. *to welk*, bij Halliwell *to welke*, heeft Kil. doch het is thans verouderd; wij zeggen nu *verwelken*, in 't friesch *forwijllgjen*, en wel onzijdig. Een paar voorbeelden van het bedrijvend gebruik zie men bij Huydec. Proeve, III. 376. Het adj. *welk* wordt door Kil. als verouderd opgegeven; in 't hoogd. is het bekend, en ook Bilderdijk bezigde het meermalen, zie mijne Proeve over hem, 190. Den

oorsprong dezer wn. zie men op *Weelderen*[2].

Het frequent. *welkeren*, ook *wilkeren*, is verouderd; Tuinman, Mengelstoffe, 380:

— *drukt zy ergens haaren voet,*
't Kruit welkert *van haar treden.*

Dez. Liederen Zions. 46:

Dies welkert *bloem en kruid.*

Van Zevecote, Ged. 67:

Het ongenadig ijs doet wilckeren *het kruyt.*

Met *ver* heeft het ww. denzelfden zin; Statenb. Jes. 24, vs. 4: *Het landt treurt, het* verwelckert, *het aerdtrijcke queelt*, 't verwelckert. Rott. Spelen van Sinne, 267:

Laet ons ons met roosen eer sy verwelckeren *kroonen.*

De Harduyn, Uitgel. Dichtst 85:

Al 't gras...
Light over hoop verdort, verwelckert *en vertreden.*

Macquet, Dichtl Uitsp. I. 355:

— *waer zy de voeten zet,*
Verwelkren *boom en kruid, en sterven menschen, dieren.*

En D. III. 91:

Een prille, schoone Boom, met weelderige bladen,
Die nooit verwelkren —

Vandaar het adj. *onverwelkerd*, De Brune, Wetsteen, I. 262: *de faam van Cicero.. zou by de nakomelingen... zoo* onverwelkert *niet verduuren.*

Welteren—Welten.

Dit *welten* beantwoordt aan het angels. *waeltan*, *wealtian*, *wyltan*, neders. *walten*, zweedsch *vält*a, oudfransch *volter*, d. i. wentelen, rollen; waartoe ook behoort het oudhd. *welzan*, middelhd. *walzen*, *welzen*, hoogd. *walzen*, *wälzen*, tegenwoordig nederl. *walsen*, ronddraaijen, ronddansen.

Het frequent. *welteren*, neders. *weltern*, *wältern*, *woltern*, zweedsch *vältra*, eng. *to welter*, bij Halliwell *to walter*, oudfransch *voltrer*, *voutrer*, later *vautrer*, beteekent insgelijks rollen of wentelen, bij Kil. die het friesch en geldersch noemt, en bij Van der Schueren; eerstgemelde heeft in dien zin ook *woelteren* en *wouteren*, het eerste inzonderheid voor het wentelen in slijk. In het overijselsch is nog *welteren* in dien zien gangbaar, en *zich welteren* is »zich op den rug wentelen, als een paard in de weide"; zie Halbertsma's Wdb. In den Geld. Volksalm. 1865, leest men bl. 120: *dan genk onder de linde liggen* welteren. — In het groningsch dialect is, naar onder mij berustende aanteekeningen, het ww. bekend voor »met een rondloopend wentelblok het land dichtjagen".

Wat *wouteren* betreft, boven uit Kil. aangehaald: dit w. heeft bij hem nog eene andere bet dan rollen of wentelen; nam. die van goed of slecht afloopen, slagen; eene overdracht in bet. te vergelijken met *vlotten*, als men zegt: dit of dat *vlot* niet, d. i. gaat niet glad voort. Zoo ook *wouteren*, eig rollen, voortrollen; overdr. al of niet op de gewenschte wijze loopen. Zie mede Ten Kate, II. 734. In dien zin leest men het w. in Tspel vanden Heil. Sacramente (door Dr. Verwijs) 22:

Al ons dinck wilt qualijc wouteren.

Marnix, Biencorf 62 *a*: *Maer het wilde niet* wouteren, *om dat sy de goede intentie niet en hadden.* Ald. 89 *b*: *Want sy sien wel dat het niet wel* wouteren *en wil.* De Brune, Bancketw. II. 379: *dat verheught ons, als dat wel* wouteren *wilt.* Jonctijs, Toon. der Jal. II. 184: *den vrouwen te gebieden, 't geen hier op deze plaats Plutarchus doet. zou alhier... niet willen* wouteren.

Wemeren—Wemen.

Wemeren heeft dezelfde bet. als *wemelen*, zie dus dit art. Bilderdijk bezigde, naar ik meen, het w. het eerst, Wit en Rood, I. 10:

Het wemerend *gedierte in wouden, holen, kolken.*

En Beets volgde, Navolg. van Byron (1848) 17:

Wat my voor de oogen scheen te wemeren,
Was ruimte zonder perk of palen,
Voorwerpen zonder plaats of stand.

Het w. is te onderscheiden van het neders. *wemern*, hoogd *wimmern*, bij Schmeller *wemmern*, bij Anton (St. XV) *weimern*, 't welk weeklagen, kreunen enz. beteekent.

Weteren[1]—Veden.

Volgens De Taalgids, VI. 140, is in het veluwsch dialect het ww. *weteren* bekend voor »mesten, vet maken, van dieren gebezigd, b. v. *een kalf weteren.*" Met zekerheid weet ik dit w. niet thuis te brengen. Voor 't naast denk ik aan een primit. *veden*, te vinden in het neders. en oostfriesche *feden*, d. i. voeden, angels. *fedan*, eng *to feed;* zie Outzen. Bij Tiling ontmoet men daarvan het partic. *fedet* voor gemest.

Weteren[2]—Weten.

In de Werken van Rabelais leest men, I. 343: *Jaa maar Panurge, mijn vrind... hy is te wonderlijk* door-weetert; *hoe zoud gy hem konnen genoeg doen?* En II. 405: *zo datse in weynig uuren wel* door-weetert *en hooge Wijsaarts wierden, elk om 't zeerst en zierlijkst door behulp van een goede geheugenis.* Bij deze zonderlinge uitdrukking kan men moeijelijk aan iets anders denken, dan aan een ww. *weteren*, frequent. van het gewone *weten*, en waarvan het deelw. is versterkt met het voorzetsel *door*, waarbij gedacht zal zijn aan de uitdr.

»eene zaak *door en door weten*". Het vreemde daarbij is, dat het *weten* van de zaak als object overgebracht wordt op den persoon als subject, iets, wat echter, vooral in de gemeenzame taal, wel meer geschiedt. Over de aanwending van het voorz. *door* in gemelden zin, handelde ik in mijne Verscheid. 217 en volgg.

Wijderen¹—Wijden.

Van het adj. *wijd* in den zin van ruim, heeft Kil. *wijden*, ampliare, en Van Hasselt geeft daarvan een voorbeeld. Dus ook Maerlants Rymbybel, vs. 15083:

Tien tiden was Servius
Te Rome coninc, wi lesent dus,
Die de stad wijdde *met crachte,*
Ende buten muren maecte grachte.

Der Minnen Loep, I. 276:

Hi sal sijn kunst breyden ende widen,
Soe wort hi vermeert in allen sijden.

Zooals wij *wijd* en *breed* samenvoegen, heeft men hier in niet zeer verschillende bet. de wwn. *breeden* en *wijden*, d. i. in de *breedte* en *wijdte* uitzetten. Willems, Hist. Onderz. 157: *dat hy dien muer... af sal doen breken, omme de strate daer te* widene, *ende dien muer uyt doen setten.* Van Beverwijck, Verv. van de Heelkonst, 29: *de wonde wat moet* gewijdt *worden, om den koghel te vinden.* — Hooft heeft nog: de scheuring *wyen*, zie het Wdb. des Inst. Latere schrijvers hebben daarvoor *verwijden*, b. v. Slicher, Weegschaal, 73:

Ja, 't veilig hemelpad blijft toch een naauwe weg;
En 't ingebeeld Geloof wou gaarn' dien weg verwijden.

dat nog anders wordt toegepast, dan in de voorbeelden bij Weil. b. v. Ockerse, Napoleont. Redev. II. 77: *Zij zullen. naar nieuwe bronnen van nijverheid en welvaart delven, en de reeds geopende* verwijden. H. H. Klijn, De Driften, 45: *de ontwaakte lust, die hier het hart* verwijdt. Bilderdijk, Holl. Verlossing, I. 8: *gy woudt uw kring, en zonder perk*, verwijden. — Ook wederkeerig, dez. Mengelp. I. 141:

— *Wij juichten onder 't varen!*
Ons hart verwijdde zich *op 't golven van de zee.*

En onzijdig, dez. De Voet in 't Graf, 190:

Slechts ramm'lende aan een boei die ieder dag verwijdt.

Hilman, Verspr. en onuitgeg. Ged. I 82:

De bres verwijdt, *het bolwerk zwicht.*

Van dit *verwijden* heeft men zoowel in de eigenl. als in de overdr. bet. bij ons, evenals in het hoogd. *erweitern*, middelhd. *witern*, het frequentatief, dat onze woordenboeken niet vermelden; Sprankhuisen, Geestel. Balsem, 2: *soo* verwijdert *hy selfs de scheure, en reete meer ende meer.* Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 223: het verwyderen *der zeegaten maakte het water in de Stad allengskens zo zout* enz Bilderdijk, Poëzy, I. Voorr V: *de grenzen van den Hollandschen Pindus te hebben* verwijderd *en uitgezet.* Dez. Nasprokkel. 83:

Dat uw zichtperk, nu zoo kort..
Voor uw oog verwijderd *word'!*

Kinker, Ged. II. 133: *voor zoo verre. den* (lees *de*) *omvang der kunst* verwijderd... *wordt.* — Voor uitbreiden, vermeerderen heeft dez. ald. Voorr. XII:

Laat dees zijn have en landen verwijderen.

Ja, ook voor het verruimen van het gemoed; Leidekker, lofdicht vóór Tuinmans Beginzel van Hemelwerk:

Dat kan, dat zal naar boven richten
Ons angstig neërgebogen hert..
Zo dat het ruim verwydert *werd.*

Van den Berg, Proeven van Geestl. Oden en Lied. I. 96:

Verwijder *mijn ziele!*

Van Alphen, Dichtw. III. 16:

'k Heb Jezus lief! Met een verwijderd *hart*
Zal ik zijn' naam ook op mijn voorhoofd dragen.

Wijderen²—Wijden.

Van *wijd* in den zin van verre, hebben wij het bekende frequent. *verwijderen*, bedrijvend en wederkeerig gebruikt, zie Weil Doch men vindt daarvan ook het primit. *verwijden;* Westerbaen, Ged. II. 107:

Oock sietmen niet dat sy haer tyd of sinnen hangen
Hoemen gelijcker sy den Heer, die men belijdt,
Maer hoemen verder van malkandren zy verwijdt.

Bilderdijk, Nalez I. 37:

U van huis en stad verwijdend
Voor den snood verdrukten Vorst.

In beide gevallen ziet men hier een tegemoetkomen aan het rijm.

Wijperen—Gijben.

Kiliaan heeft *wijperen* voor spijten en noemt dat vlaamsch In de Idiotikons van dien tongval vind ik het woord niet; doch het kwam mij voor in Die excellente Cronike, aangeh. door Conscience, De Leeuw van Vlaenderen, D. I. bl. 92: *Kaerle de Valloys dit siende, dat die Grave Guy en al die syne blyven moesten in vanghenesse, het* wyperde *en deerde hem dat hy se te Parys gebrocht hadde.* — Ook Ten Kate heeft I. 184 het werkwoord *wijperen* en het znw. *wijper*, die hij vertolkt door *indignari*

en *indignatio*, d i. onwillig of gemelijk zijn, onwil of gemelijkheid.

Aangaande de afleiding des woords kwam mij geene aanwijzing voor. Ik gis, dat het een freq. is van *gijben*, in het oudhd *gieben*, nederl. *geeuwen*, zie Fulda, German. Wurzelw. 73, en Diefenbach, II. 388. Dit toch voegt niet kwalijk bij het denkbeeld van gemelijkheid, dat volgens Ten Kate in het woord ligt. Ook het eng. *to gibe* zal hiertoe behooren, welks eerste beteekenis volgens Chambers is »den mond trekken". en vervolgens grijnzen.

Wilderen—Wilden

Het middelhd kent de wwn. *wilden* en *verwilden* beiden voor wild maken en wild worden. Met het voorzetsel vinden we 't w. ook bij Van der Schueren, in de eerste plaats voor »indragen (d i. inbreuk maken, geweld doen), verslaan, verstoren", en ten tweede voor »bijsteren, dwalen, wildloopen". Tot de eerste van deze beteekenissen behoort het w. zooals het voorkomt bij Hondius, Moufeschans, 113: (*De*) *Tuynen liggen heel* verwilt. D. i. in een verwarden of ordeloozen toestand geraakt.

Het frequent. is, zooals Weil zegt, onzijdig; dus Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 85: *dat ander oncruut, dat langhe in ons* verwildert is. Coornhert, Wercken, I. fol. 270: *dat. de ghemeyne man... van alle goede zeden sich roeckeloos afkeeren, ende alsoo gantschelijck in een Libertijnsche vryheydt ende godloos leven* verwilderen sal. Poirters, Masker, 50: *dat het* (*onkruyt*) *op korten tijt eenen reynen hof van een goet huysgesin soude doen* verwilderen. Vondel, Poëzy, I. 206:

De weerelt wort getoomt van wyder te verwilderen.

En II 342:

Het voeght geen gryze pen door minne te verwilderen.

Dez. Joannes de Boetgez. 95:

Ja Salomon, hoe wijs en grijs, zou noch verwilderen.

Hoogvliet, Mengeld. I 458:

— *d' ydle en dartle jeugt,*
Zoo onbezonnen in 't verwilderen.

Schutte, Stichtel. Gez. IV. 83:

Zoo houden we u, om nooit van 't heilpad te verwilderen,
Ten baken in 't gezicht.

Doch het ww. komt ook als bedrijvend voor; Leven van Marcus Aurel. 168: *sy bebouwet het onbewoonde, ende* verwildert *het bewoonde.* Sprankhuisen, Van de Scheppinge, 131: *Hy temt het wilde, en* verwildert *het tamme.* Levens van Plut fol. 388: *dat hy hem* (d i. *zijn zoon*) verwilderde, *hem dwingende tot dronkenschap.* Poot, Ged. I. 59:

De vrede bouwt en sticht 't geen d' oorlogh wil verwilderen.

Van Rijndorp, De geschilderde Minnaars ('s Hage, 1733) 29:

Ik zal zyn tronie wat verwild'ren,
En hem twee bonte kneevels schild'ren.

Sifflé, Ged. 60:

Verheven is de Kunst, die...
De harten schokt en treft, het brein verwart, verwildert.

Fokke, De Vrouw is de Baas, I. 115: *al wat den aart* verwilderen *kan* Bilderdijk, Redev. van Chrysost. 86: *huisgenooten* verwilderen *ons* Oudaan bezigt het ww ook wederkeerig; Uytbr. over Job, 190:

— *heeft* zich *uw vernuft noyt met dien aart* verwildert.

En Ged. 111:

— *den Doolhof afgeschildert*
Daar de mensch zich *in* verwildert

Het tegendeel van *verwilderen* is *ontwilderen;* zie Weil en Wdb. des Inst. op Hooft Bij Benecke reeds vindt men daarvoor *entwilden* en *entwildern.* Het spreekt van zelf dat de verschillende bet. die het adj. *wild* heeft, zich ook in het afgel. ww. vertoont. Het eng. *to wilder, to bewilder,* komt overeen met den Teuthonista, die *verwilden,* als boven is aangewezen, met verbijsteren gelijkstelt, en zoo zeggen wij ook van den ijlhoofdige dat hij *wild* is. Het middelhd *entwilden* en *entwildern* beteekent mede vervreemden, en zoo kent onze spreektaal de tautologische uitdr *wildvreemd* voor geheel vreemd. Voor ons *wildernis,* in den Teuthonista *wyltnisse,* hoogd. *wildniss,* heeft het middelhd. *wilde,* middelned. *wildert;* Maerlant, Spieg. Hist I. 286:

Ginc in die wostine Jhesus,
Ende dat was een wildert *doe*
Tusscen Jherusalem ende Jerico.

D. III. 122:

Daer so wart hi hermite
In die wildert *gaf hem onse Here*
Ene hinde dor sine eere.

Belg. Museum, II. 417: *alle* die wildert, *die men vroente heet* Willems, Hist. Onderz. 215: *oec lxxij roeden* wildert *die men noemt Heemede.* De Jonge, Verh. o. d. Hoeksche en Kabelj Twisten, 286: *Alle dien moere ende* wildert *die gheleghen syn* enz. Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 354: *wyduytgestrekte Heyden en* Wilderden. Ald. fol 358: *alle de gemeyne Weyden en* Wilderden *gelegen tusschen* enz. En fol. 429: *tdorp met zynen gerechte, ende* die Wildert *die leecht int eygen van Akeren.* — Te onderscheiden is hiervan *wildert* of

(minder goed, maar thans gebruikelijk) *wilderd*, d. i. iemand die wild is, naar de bekende, onzer volksspraak bijzonder eigene, vorming.

Wimperen—Wimpen.

Wimpen, door Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. III. 263 vermeld, is van *wimmen*, waarvan zie op *Wemelen*. Het beteekent bewegen, en zijn wortel vertoont zich in *wimp-brauw*, wenkbrauw, en *wimp-oogen*, beiden bij Kil. Voor *wimp-oog* zegt het hoogd. *wimper*, waarvoor ons nederl. *pinker* heeft; onze latere dichters verkiezen het eerste, b. v. Beets, Parisina, 26:

En rees er soms een enkle drop
In die gezwollen oogen op,
Dan bleef hy aan de wimpers *hangen*

Ald. 108:

Terwijl uw wimpers *lang en dicht*
Afstekend by een wang zoo teder
Zich toonden als een ravenveder, enz.

De Cort, Liederen, 248:

Ik moest de wimpers *luiken, dat*
Ze mij niet zou zien weenen.

Van *wimpen* is ook 't hoogd. *wimpern*, in beweging zijn, en inzonderheid van het knippen der oogen gezegd. Schimmel nam het over voor het vleugelwapperen, Verspr. Ged. 115:

Met kapellen Tot gezellen
Op de wimperende *vlerk.*

Ten Kate, Dichtw. I. 170:

— twee oogen, zwart als git,
Vonklend door 't gewimperd *lid.*

Bl. 298: *Het* zwartgewimperd *ooglid.* Dat het subst. *wimper* verbasterd zou zijn van *wintbra*, zooals Grimm, Gramm. III. 402 und 690, beweert, komt mij niet waarschijnlijk voor.

Wingeren—Wingen.

Bilderdijk bezigt een paar malen het ww. *omwingeren*, voor omslingeren, Affod. I. 62:

Geen norsche en woeste baard, die, mond en kaak omwingrend,
Een borst belommert, enz.

En Ovidius' Gedaantverw. 119:

— hy zwaait een staf met klim en veil omwingerd.

Dat men hier aan een ww. *omwingeren*, en niet met de Red. van het Wdb. der Ned. Taal aan *omwingerden* te denken heeft, bewijst het tegenw deelw. *omwingerend*, en toonde ik ten overvloede aan in De Taal- en Letterbode, IV. 218 en volgg. Zoo begrepen ook anderen het w.; Boxman, Ged. 99:

Maar nooit kon hij Natuur met bloemfestoen omwingren.

Hasebroek, Poëzy, 130:

— de olmenstammen, die de dartle rank omwingert.

Van den Bergh, Fantazij en Leven, 105:

Waar ook 't groen zijn voet omwingert
Beurt zich Dunoos koepel op.

Ten Kate, Dichtw. II. 133:

Het Altaar, met de klemmerkrans
Der dronkenschap omwingerd.

Vandaar dan ook het ww. *wingeren;* bij H. H. Klijn, Ged. (2e dr.) II. 199:

Een koorts die teugloos woedt, en spier en zenuw slingert,
Of zich om hart en brein met dubble vastheid wingert.

Van den Bergh, Heden en Verleden, 195:

't Graauwe zandpad, dat zich slingert
Tusschen eik- en olmengroen,
Waar zich 't witte klokje' in wingert
Als een lokkend bloemfestoen.

Bilderdijk spreekt van een ww. *wingen*, als primitief van *wingeren*, in de Verkl. Geslachtl. III. 263 en 268. Dat zulk een primitief mag aangenomen worden, of eerder dat het bestaat, toonde ik t. a. p., waar tevens wordt opgemerkt, dat Bilderdijk zich echter vergiste, met tot dit *wingen* het znw. *wingerd* te brengen, dat evenzeer voor *wijngaard* gezegd wordt, als *boogerd* voor *boomgaard*, gelijk Grimm dit zeer goed inzag: zie zijne Gramm. II. 407 en 965.

Tollens nam dat gemeenzame *wingerd* in zijne poëzie op, met eene spelling, die op de verkeerde afleiding gegrond is, Dichtbl. 94:

— dat geen wingert *vrucht zou dragen,*
Hadt Gij den wijnstok niet geplant.

Wipperen—Wippen.

Van het bekende ww. *wippen* komt bij meer dan één onzer schrijvers het frequent. *wipperen* voor; Ten Kate, II 508: *zinspelende op het* wipperen *en slingeren der weegschalen.* Schotel, Vaderl. Volksboeken, I. 209: *met de handen of voeten niet fantaseren of* wipperen. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 1234: *Schenkels, die, als de Wieg bewogen word, eene* wipperende *beweging verkrijgen.* Goeverneur, Wat Oom-Jan nog in zijn zak had, 8, van iemand die een kind op de knie schommelt:

't Gaat wipprend, *tripprend op en neêr.*

Voor *wipstaarten* bij Kil. vindt men *wipperstaarten* bij Overbeke, Rijmw. Bijvoegsel, 3: *dat het hert* wippersteert *als een koe, die een doorn onder de steert is gebonden.* Zie *Wippelen.*

Het ww. *wippen* wordt op eene ongewone wijze gebezigd door Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolm. 124:

Ten baet niet, de doot volget u gewis,
Ja al zijt ghy oudt, ghy moet ook wippen,
Want de doot sit u nu alreede op de lippen.

Bij Weil. wordt gemist het ww. *doorwippen;* Van Lennep, Rom. Werken, XXI. 85: Doorwipt *de kluchten van de eerste helft der zeventiende eeuw, en ziet* enz.

Voorts behoort hiertoe het znw in de uitdr. *in een wip* om vlugheid aan te duiden; Burlage, Acad. Tafer. 60 (die):

Zich in een wip! *had uitgekleed.*

Het uitroepteeken ware best gemist; adj. *wips, wups,* vlug, gezwind, dat met beide vormen in 't neders. voorkomt, en ook wel bij ons; Van de Venne, Belacch. Wer. 105:

Wordje krijgel, wips, *en krul?*

Pers, Urania, 89:

Herodias Dochter, 't lichte dier,
Quam met haer wipse *sprongen,* enz.

Zie *wups* in Oudemans Wdb. op Bredero. En zoo van *wippen* in den zin van drinken, waarschijnlijk het znw. *wip,* vermeld bij Baardt, Deugdenspoor, 298: *in drabbich Bier, in vunsche* Wip. Berkhey, a. w. III. 1532: *vooral des Winters* de Wip *en Kandeelwyn, gelyk des Zomers de Limonade.* Dez. Eerbare Proefkusjes, 267: *best bier, en* wipwijntje *met eijers.* Volgens Scheltema, Mengelw. IV. II 288, bestond de wip uit »warm bier met eijeren, brandewijn en suiker"; volgens Kehrein — want ook in Nassau is de drank bekend — uit »wijn, suiker en eijeren." 'k Meen dat de tegenwoordige bereiding, althans in Zuidholland, uit brandewijn, melk, eijeren en suiker bestaat Zij wordt daar behalve *advocaten borrel,* ook *wipkul* genoemd. Wat is dit *kul?* 't Woord komt ook in *schuddekul* voor, d. i. een tweede aftreksel van koffij, volgens Dr. Schotel, in het tijdschrift Nederland, 1864, n°. 10, bl. 108.

Wisperen—Wispen.

Voor *wispelen,* in den zin van fluisteren, heeft Kil. ook *wisperen,* overeenkomende met het beijersche *wispern,* en het eng. *to whisper,* die dezelfde bet. hebben. Dus leest men, Hor. Belg VIII. 3:

— alle de bloemekens reien en springhen
hoe soet is den mei! so wisperen *si al.*

Hiel, Nieuwe Liedekens, 39:

Dan wispert *een vink in de wei.*

En bij De Bo, in zijn Idioticon, 1481 (van orgels):

Gy, die wispert *en die fluit.*

Gewisper is gefluister, geruisch, gerucht; Don Quichot, II. 200: *aangaande het geen Sanche daar verhaalt heeft, vind ick noch eenige swarigheyd, en daar loopt soo* een gewisper *in myn oogen (ooren?) seggende, dat dien voorschreven Sanche noch veel sotter moet zyn.* — Voor het gewone *wispelturig* leest men *wisperturig* bij Van Hoogstraten, Haegaenveld, 209: *de allerondanckbaerste, en* wispertuerichste *der Nimfen.* Zie voorts *Wispelen.*

Woekeren—Woeken.

De Geleerden zijn niet geheel eenstemmig in de afleiding van *woekeren.* Volgens Ten Kate II. 676 komt het met *oeken* van het goth. *aukan,* vermeerderen, waarvan zie op *Oekeren.* Tiling is van dezelfde meening. Adelung en Kaltschmidt achten het w. één met *wassen,* hoogd. *wachsen.* Grimm brengt het tot *waken,* goth. *vakan,* angels *waçan,* Gramm. II. 11; hierin gevolgd door Beneckes Wtb. — Diefenbach, I. 130, denkt liever aan het goth. *vokrs,* woeker. De twee laatstgemelde gevoelens zouden in den grond niet verschillen, indien kon aangetoond worden, dat dit *vokrs* tot het ww. *vakan* behoort, iets waarvan de beoordeeling aan kundiger dan ik zij overgelaten.

Een primit. ww *woeken* is mij alleen in het nederl. voorgekomen. Blommaert, Oudvl. Ged. III 104:

Nu vint men sulc die in haer leven ..
Stelen, woeken *of uut voercope.*

Schadtkiste der Philos fol. 204:

Want men hoort nu niet, dan van gheberen en woecken
Alsmen den mensch sou, tot deught, oft caritaet stouwen.

De Bie, Faems Weergalm, 166:

— den rycken door het woeken
Om rijkdom, enz.

Ald. 175:

Met rallen met mallen
Met vloecken en woecken

Vandaar *woeker,* thans *woekeraar;* Maerl. Spieg. Histor. II. 198:

Sidert dat ic was verdreven
Uut minen warachtegen lande
Vielic in drie woukers *hande*

De Bie, a. w. 309:

Dus beclaegh ick boven allen,
Die in woeckers *handen vallen*

Bij Kil. is *woeker* ook een usurarii taberna"; en zoo leest men in Janssen en Van Dales Bijdr. IV. 42, in een stuk van 1547: *Jan Suucke, houdende* lombard en tafel van leening *binnen dezelve stad Sluis.* En in een stuk van het volgende jaar, ald. 43: *ten huize van Jan Suucke, houdende* woekere *binnen Sluis.*

Het frequent. *woekeren,* oudhd. *wuocharon,* middelhd. *wuocheren,* is in het neders. dialect *wokern;* zoo leest men ook in den delfschen Bijbel, Jerem.

15, vs 10: *Ic en hebbe niet* ghewokert: *noch nimant en heeft mi* ghewokert. Deze uitdrukking: *iemand woekeren*, d. i woeker nemen van iemand, vindt men nog veel later; Orizandt, Heraclitus, 223: *wee! dien Mensche, die... syn Even-naaste* woeckert: *want hy* woeckert *den Heere.* — Voor vermeerderen, toenemen, vindt men het w. bij Rodenburgh, Ecce Homo, 9:

Want hoe mildt dat ghy gaeft, ô Aldermilsten Heer:
Noch woeckert *uw genaed' en koeverdt uw mildt geven.*

Niet gewoon zijn mede de volgende beteekenissen; Schermers Poezy, 122:

De Zomer nam een eint, en Zaajer met zyn' buuren
Hadt yverig den oogst gewoekert *in de schuuren*

D. i. met voordeel binnenghaald. Ald 334:

Nu hy Susanna heeft bekoort,
En woekert *van 't gewenschte woordt*

D. i. voordeel trekt Helmers, Holl. Natie. 10:

O grond! door 't voorgeslacht gewoekerd *uit de golven*

D. i. met voordeel gewonnen. Feith, tot zijn getrouwen Lindor spiekende, Werken, X. 24:

Waar mij mijn noodlot voerde, uw oog verliet mij niet;
Het woekerde *om de gunst, dat u mijn hand slechts streelde*

D. i. prachte of bedelde als een woekeraar De Toekomst, XII. 298: *niet alleen dáár zat en* woekerde *het kwaad*. D i. zich voortplantte, zooals in navolging van het hoogd *wuchern*, bij Danneil *wôkern*, in den meer eig. zin, bij Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 178: *Lustig tiert en* woekert *het wondkruid.* Bl. 182: het woekeren *van zuigloten.* Nolet de Brauwere, Ged. III. 105:

Vertrappend 't zaad dat woekert *in de voren.*

Met overdracht, Hilman, Verspr. en Onuitg. Ged I. 238:

Waar de plant des misdrijfs woekert

Met voorzetsels vindt men *afwoekeren*, wat wij anders *ontwoekeren* noemen; Antonides, Ged. 28:

— *onze Lijnbaenslooten*.
(*Die*) *duizent treden my* afwoekren *uit mijn wegh.*

Loots. Nag. Ged. I 290:

Die dankt geenszins aan 't afgewoekerd *zweeten*
Des armen 't vet, dat zijne rundren dekt.

Bilderdijk, in de Werken v. Kunstliefde, enz. VIII. 85:

Wie waart gij, die uw Vaderland
Niet slechts aan woedende oorlogsscharen
Ontscheurd hebt met een stoute hand;
Maar — afgewoekerd *aan de baren?*

Bewoekeren; Broes, De Kerk en de Staat, II. 218: *om zoo veel kwaads af te dingen, en zooveel voordeels te* bewoekeren *als het tegenwoordig oogenblik nog scheen aan te bieden.* — *Binnenwoekeren;* Immerzeel, Hugo van 't Woud, 47:

'k Zag de onbeschaamden, 'k zag die lage grootheidzoekeren
't Bezit van weeuw en wees arglistig binnenwoekeren.

Onderwoekeren is iemand als bij onderkruiping winnen; Coornhert, Wercken, I. fol. 228: *Dit is den Woecker, daarmede die barmhertighe haren Naasten* onderwoeckeren. — *Ontwoekeren* is al woekerende ontnemen, zie Weil. Dus Van Kampens Magazijn, VI. 133: *om zulk eenen vruchtbaren grond te* ontwoekeren *wat hij geven wil.* — Het ww *overwoekeren* vindt men bij Van Swaanenburg, Vervrol. Momus, 33: *De Eeuw van vyftienhondert is uyt. die van seventienhondert is in zyn volle bloey, om ligt al datgene, dat de eeven voorgaande Sestien-honderste had* overgewoekert. *door agteloosheid te verliesen* — Bilderdijk heeft *samenwoekeren*, bij Danneil *tosaom wôkern*, door woekeren bijeenbrengen; Nieuwe Dichtsch. I. 189: 't saamgewoekerd *goed.* — *Uitwoekeren* en *inwoekeren* heeft Weil. en leest men bij Van Cappelle, Bijdr tot de Gesch. der Ned. 84: *had hij oogenblikken van tusschenpoozing* uitgewoekerd *voorover denkingen.* Bouman, Gesch. d. Geld. Hoogesch. II. 102: *steeds uren* uit *te* woekeren. Westerman, Ged III 57:

— *de* uitgewoekerde *aard, van dragt op dragt vermoeid.*

Ald. 164:

Daaglijks schenkt de goede Vader,
En gij woekert *daaglijks* in.

Doch ook reeds bij Krul, Cloris en Philida, 40, leest men:

o Min, o soete Min!
Die Cloris in het hert, my inde boesem brandt,
En woeckert *soo diep* in, enz.

Voortwoekeren is voortplanten; J. A de Laet, Vlaamsche Zaak, 12: *om dat vreemd onkruid uit te wieden of minstens* het voortwoekeren *er van te keer te gaan.* De Keyser, Sprokkeling, 60: *terwijl de kanker ongehinderd* voortwoekert.

Voor het tegenwoordige znw. *woekeraar* zeide men voorheen *woekenaar*, zooals *toovenaar* voor *tooveraar;* dus bij Snellaert. Ned. Ged 421: woekeneren *of persemeren.* Ma.nix, Biencorf. 142*a*: *de andere wisselaers ende* woeckenaers. Levens van Plut. fol 36 verso *de strafheyt ende wreetheyt der schultheffers ende* woeckenaers Poirters,

Masker, 105: De woekenaar, *verquikt door dezen troost* enz. Vondel, Warande der Dieren, 109:

O Woekenaers *ghij speelt oock even dese perten.*

P. de Groot, Uitbr. der Pss. 210:

Hy zal den woekenaer *doen vreezen.*

Het vrouwelijke van *woekeraar* is bij Weil. *woekeraarster;* ik lees daarvoor *woekerares* bij Nomsz, De Huigchelaar, 6:

Was zy een woekrares *met haar verkregen pond.*

Eene andere afl. is *woekering*, dat in den concreten zin van winst voorkomt Vlaerd. Redenr. 466:

Niet dat u pondt met u sou sonder winste sterven,
Maer dat het onder my wierd gezet op woeckringen.

Woekerij hebben de Antw. Sp van Sinne, 678: *twaer* woeckerye. Coornhert, Wercken, I. fol. 332 verso: *der gemeen-luyder hoovaardighe pronck. ende kanckrighe* woeckerije.

Als samenstelling verdient opmerking *woekerziel* bij De Kruyff, Lofr. op C. P Hooft, Werken der Holl. Maatsch. IV. 62: *eene redevoering. zoo beschamende voor die* woekerzielen (d. i. raadsleden, die hun eigen geldelijk belang beoogden). — Voor het gewone *woekerplant* heeft Ten Kate *woekerkruid*, De Psalmen, 343:

Laat hen groeien als een woekerkruid.

Woelteren, zie Welteren.

Woesteren—Woesten.

Dit frequent. heeft Maerlant, Spieg. Hist. I. 123:

— omme tmesfal ende om tmesbaer,
Dat altemale ende sonder were
Woesterde *tAfferijcsce here.*

D. i. vernield werd. Zoo leest men ook bij Van Velthem, fol. 417:

Hi salse rouen, ende nemen haer goet,
Ende haer scoenhede wsteren doet.

Waar ik met Le Long versta: *woesteren* (*wusteren*) *doen*, d. i. doen vernielen.

Het ww. *woesten*, hoogd *wüsten*, bij Schambach *woisten*, middelhd. *wuesten*, oudhd. *wostian*, angels. *westan*, eng. *to wast*, lat. *vastare*, is thans bij ons alleen gebruikelijk met *ver;* doch zonder dat ook in het middelned. b v Maerl. a w I. 199:

— berch en dal
Woeste *hi in Spaengen lant.*

Tweede Paertie, 78:

Porten, gewoest *met orlogen,*
Dede hi vele weder maken.

Dez. Rymbybel, vs. 14309:

Sennacherib, van Egipten lant
...woeste *tlant van Juda.*

En vs. 27410:

Rovers ende toveraers..
Vervolden so al Judea,
Dat sijt al woesten, *verre ende na.*

Het werd ook ten aanzien van personen gebezigd, zooals Halbertsma aantoont Aantt. op Maerl. 299. En zoo heeft onze Statenb. nog *verwoesten;* Ps. 17, vs. 9: *Voor 't aengesichte der godtloosen, die my* verwoesten. Spreuck. 19, vs 26: *Wie den vader* verwoest *ofte de moeder verjaeght.* Eigenlijk is dan de bet. iemand door verwoesting van zijn eigendom benadeelen, en voorts benadeelen, schade toebrengen in 't algemeen. Doch *iemand woesten* is ook zooveel als iemand in ballingschap, eig. in eenzaamheid, verlatenheid, zenden, zooals *woestenij* vanouds beteekent eenzame plaats; Van Alkemade, Beschrijving van Briele, I. 318: *den moirdenair te* woesten, *ende ballinch 's lands te legghen als recht is.* Fol. 319: *So keert die Rechter een Vonnes, waermede men schuldech is (den moirdenair) te* woesten. Lager: *Hier* woest *ick ende legh ballingh 's Lants... den moirdenair.* Waarvan aldaar: *Of hy die* woestinghe *ghedaan heeft, als 't recht is.* — De Hubert, De Psalmen, bl. 137: *die om siele vroeten, om die te* woesten Bl 212:

— woestinge die 'smiddags plag
te woesten *all wat levet.*

Den onzijdigen zin, in welken het frequent. voorkomt, vinden we ook bij Feith op *verwoesten* toegepast, Werken, IX. 102:

Schouw! op zijn wil verwoest *natuur.*

Wouteren, zie Welteren.

Wuisteren—Wuizen.

Het frequent. ontmoette ik tweemaal bij Oudaan, Ged. 184:

Kom ik ruim zoo wangelaten,
En al weuistrende, *als 't een gast,*
Als 't een woesten ruisbuis past.

En Voorschaduwing, 76:

— vijf zinnelooe Maagden,
Die... beide sluimerig geworden in de nacht,
Op 't weuisterend *gerucht haast stonden op haar voeten.*

Aan welk dialect de Dichter dit w. ontleend heeft, is mij niet gebleken. Naar het verband te oordeelen, moet het roepen, beweging of gerucht maken aanduiden. Het heeft dan waarschijnlijk zijne verwanten bij Schöpf in *wusern*, bij Schmeller *wuseln*, *wuzeln*, bij Kehrein *wuseln*, *wusseln*, *wuscheln*, *wuzeln*, *wozeln*, bij Schmidt *wisbeln*, allen voor zich haastig bewegen, en welker primitief *wuizen*, *wuzen*, *wozen*, zich vertoont, hetzij in het eng. *to wose*, loopen, dat bij Halliwell het partic. *wosinge* geeft,

aldaar door »running" vertolkt, en door letterwisseling gelijk kan zijn met het tweede lid der samenstellingen *ruizebuizen* en *ruizemuizen*, and. *roezemoezen*, waarvan zie op *Ruiselen;* hetzij in het oudfransche *vouster*, bij Roquefort heen en weer zweven, draaijen.

Wuiteren—Wuiten.

Het ww. *wuiteren* wordt vermeld, zonder opgave der bet. in de Twespraack vande Ned. Letterk. tegenover bladz 1 Hooft bezigt het een paar malen; Jaarb Van Tacitus, fol 423: *Schroevende, nacht en dagh, en* wuitrende *langhs de genughlyke stranden.* Ned. Histor. fol 1170: *In plaatse der gewoonlyke wulpsheit van* woiteren (sic), *gachelen* enz.

In de aant op de uitgave der Historiën door de drie Hoogleeraars, VII. 245, alsmede in het Wdb. des Inst. wordt *wuiteren* verklaard door babbelen, snappen, en afgeleid van *wuit*, in de volkstaal gebruikelijk voor de onderkaak, die uitsteekt. Die afleiding heeft niets onwaarschijnlijks. Heeft men van *kaak* de ww. *kaken* en *kakelen* gevormd voor snappen, babbelen: evenzoo liggen van *wuit* voor de hand *wuiten* en *wuiteren*, in gelijken zin. Deze laatsten zouden evenwel ook door eene gewone letterwisseling één kunnen zijn met *guiten*, *guiteren*. Zie op dit art.

Zabberen—Zabben.

In de vroegere nederl volkstaal waren deze wn. benevens *zabbelen* (zie dit) zeer bekend. *Zabben*, neders. *sabben*, friesch bij Epkema *sabbjen* en *sobbjen*, in Groningen nog *sjabben* (zie De Nederl. Taal, I. 207) is eig. zeeveren, kwijlen, vooral zulk kussen waarbij dit plaats heeft; Alewijn, Beslikte Swaantje, 44:

Kom, kom, hou op met al dat sabben,
Je mocht jou beiden licht beslabben.

Veelal werd het w. met kussen verbonden; Dryderley Refereynen, 72:

— (*hy*) *begonste ook reene*
Te sabben *en te* kussen enz.

Visscher, Brabbeling, 126:

Mijn lieffken, laet ons met soenen en sabben
Ons leven verslijten —

Jan Zoet, Digtk. Werken, 352:

Zoen, en zab, *en vatje Bruid*
By de lappen, en de lurven.

Rosseau, De Zingende Kraamer, 26:

Het ging'er als het er altyd op die plaatze gaat,
zoene en zabbe *zonder ent.*

Pels, Mengelzangen, 76:

— *toenze likten, toenze slikten,*

Zoenden, en zabden *datze'er schier in stikten.*

Zie ook Oudem. Wdb. op Bredero. Van Rusting neemt het w. voor zuigen, Werken, II. 122:

— *dat ik geen vrint*
Had, hy zy ook hoe waart bemint,
Die ik niet agter rug belabde,
Zo, dat'er elk fenyn uit zabde.

Vandaar *zabberen* in gelijke bet. Coornhert, Odyssea, II. 48:

Ulysses mercte t'smeecken der sabberende *monden.*

Bredero, Roddrick, 59.

De schaapjes sabb'rend *knabb'len*
Het groene grasjen of.

Weiland, dit voorbeeld aanhalende, verklaart het w. verkeerdelijk door »hakkelen, stamelen"; 't is de gewone bet. van zeeveren. Versch. Ged. (door Groebe) II. 116:

Kust, sabbert, *revelkalt, en leeft naer u behagen.*

Greenwoods Boere-Pinxtervreugt, 35:

Terwyl zyn Nimfje... haar' Siewert trok ter zyen,
En streelde en sabberde —

Jonctijs, Tooneel der Jal. I. 270: *dat zij... onder* 't zabberen, *haar speeksel overzijds vermengen.* Bilderdijk heeft daarvan nog *gezabber*, Bloemtjens, 20, waar »'t Meisjen" tot Dafnis zegt: *geen* gezabber *meer, en weg die handen daar!* — En Beets, Camera Obsc. (5de dr.) 225, het ww. in den zin van zuigen: *twee kuitjens en het eene bulletjen, die hy beurtelings op zijn hand laat* zabberen.

Ook in het neders. ja, in het lijflandsch (bij Huppel) is *sabbern* bekend, bij Schmidt *säbern*, voor kwijlen en ook zuigen, vooral van kinderen gezegd.

Van hier *bezabberen* voor bekwijlen, bemorsen; Klaas Kloet (Amst. 1640) II. 3:

Laat ick dan mijn aansicht afvegen dat ick heb
besabbert.

Bloemkrans van Versch. Ged. 340: *Met spog* bezabbert. Oudaan, Poëzy, I. 230: *met schuim* bezabbert. Dez. Aand. Treurigh. 53: *met bloed en zweet* bezabbert. De Brune, Bancketw. I. 135: *dat hy 't papier onnuttelijck beklad, en met onleesbare letteren* bezabbert. — Nevens *bezabberen*, waarvan Trachsel heeft *sich besabbern* voor het kwijlen van kleine kinderen, vindt men *bezibberen* gebezigd, welk laatste hetzelfde w. is met het eerste, door eene zeer gewone verwisseling van den klank; zie de aanhaling uit Broer Corn. Serm. bij Epkema, 389.

Marnix heeft de uitdr. *overhoop zabberen* voor dooreen kladden of morsen, Godsd. en Kerkel. Geschr. door J. J. van Toorenenbergen, II. 15: *fabulen... welcke hy... anders dan sy by de Poëten gedichtet zijn* overhoop sabbert. — De hoogl. Pierson

bezigt, Intimis (4de dr.) 20. de afleiding: *Op het pleintje stond een pomp, hetgeen aan het geheele lustoord die eigenaardige* sabberigheid *meedeelde, die aan de nabijheid van een pomp verbonden pleegt te zijn.*

Bij Meulewels, Misanthr. 35, vindt men *uitzabberen* voor uitdrinken: *waer gaen wy saemen wat* uytsabb'ren? En bij Dautzenberg hetzelfde w. voor uitkwijlen, uitgieten, Ged 101:

(*Wie*) *'t walgelikst paddevenyn*
Uitsabbert *op iederen glans.*

Zalveren—Zalven.

Het frequent. komt bij ons voor in een paar samenstellingen Wij hebben namelijk de wwn *kwakzalven* en *lapzalven* *Kwakzalven*, zegt Weil., is »door huismiddeltjes zoeken te genezen"; eig. is het op eene onvolkomen of gebrekkige wijze genezen, hetzelfde wat men in de volkstaal »iemand *oplappen*" noemt (zie op *Kwakkelen*[2]). Vandaar dat men er ook *lapzalven* voor zegt; Coornhert, Wercken, I. fol. 362: *ofschoon al uyterlijck 't lichaem... werde* gelapsalft *ende gereynicht.* Van Swaanenburg, Vervrol. Momus, 25: *Wy willen.. geenzints uit* lapzalven *loopen met afgekeurde medicamenten.* Weil. geeft tot voorb.: een schip *lapzalven.*

Van beide wwn. hebben wij den frequent. vorm; Van Swaanenburg, Arlequin Distelateur, 25: *trots een* kwakzalverenden *Inquisiteur.* Ald. 329: *al het* kwakzalveren *der vrouwelyke ravens.* — Dez. Vervrol. Momus, 259: *had de allervolmaakste liefde niet meêr gewaakt voor den vervallen tempel, als de Opperman, die 'er aan begon te* lapzalveren, enz. Huygens, Korenbl. I. 725:

Die langh lapsalvert *en Doctoort,*
Dit is 't all dat ghy van hem hoort, enz.

Zangeren[1]—Zengen.

In het friesch dialect is *zangeren* »met vervelend gepraat gedurig op eene onbeduidende zaak terugkomen, zaniken"; zie De Taalgids, III 283. In dergelijken zin leest men het w. in mijn Archief, IV. 64: *in e poeskoken daar ze guster awen weer zatten te* sangeren. Meer gewoon zegt men in verschillende streken daarvoor *zaneken*, b v. De Cort, Liederen, 219:

Dies scheidt er met zaniken *uit* —

waarin men het hoogd *zanken* herkent, doch in bet. wat minder heftig genomen, en waarvan ook in zwakkeren zin het hoogd. *zänkeln.* Van dit *zanken*, dat in het akensch *zänke* en in het luxemburgsch *zaenken* luidt, vindt men den wortel in het friesche *sana*, bij Outzen oneens zijn, bij Hoeufft *senna*, twisten. Eene andere afleiding van dit *sana* is *sengen*, bij Schöpf iemand lastig vallen door hem iets onbehoorlijks te vragen, en van dit *zengen* kan het bovenstaande *zangeren* derhalve als het frequentatief aangemerkt worden. Een andere bijvorm van *zengen* is het deensche *sende*, kijven, schelden, 't welk het frequent. *sendern* levert, bij Schmeller met drift eischen.

Zangeren[2] zie Zengeren.

Zeeuweren—Zeeuwen.

Bij Kil is *verzeeuwen* zeeziek zijn, *verzeeuwd* kwalijk, onpasselijk, *verzeeuwdheid* zeeziekte, maagongesteldheid. Zoo leest men Antw. Spelen van Sinne, 655:

Omdat ick verseeuwt *was, keefse de vuyl sloore.*

Van de Venne, Sinnemal, 97:

Vorsse mossels zijn ghepresen
By verzeeude *drinkebroers.*

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 551:

Den dranck maeckt hem verseeut, *onlustigh om te wercken.*

Poirters, Masker, 127:

Naar dat hy was verseeuwt *van wellust, en van slapen.*

Dez. Heyl. Hof van Theodosius, 2: *dat onse tegenwoordige eeuw al wat te* verseeuwt... *is in het lesen der boecken.*

Vandaar het ww. *verzeeuweren;* Oudaan, Agrippa, 336: *alle vleesch verdorven zijnde, door onderlinge wellustigheit* verzeeuwert. Camphuysen, Stichtel. Rijmen, 244:

't Malen is 't gewoone lock-aes voor 't verzeeuwerd' *hert vol keurs.*

Van dit partic. is het subst. *verzeeuwerdheid;* Oudaan, Roomsche Mogenth. Voorr. 2 *op eene byzondere wijs toebereyd, en van alle meermaals opgediste* verzeeuwertheyd *afgescheiden.* Dez. Poëzy, II. 67:

Keelketeling der lekkernyen,
Die tot verzeeuwertheid *gedyen.*

In mijn Taalk. Mag. II 160, wijst Hoeufft op het ww. *bezeeën, bezeeuwen*, dat vroeger gebruikelijk was voor »door zeewater bevochten" en ook voor »door de zee omringen" enz.; in welken laatstgem. zin men bij Six van Chandelier, Poësy, 217, leest:

't Zy dat men nua den geilen Sibaryt
En Korinthier bezeeuwt *van elke sijd*
Wil reisen, enz.

Doch Hoeufft vermeldt daarbij een deelw. *besout*, dat hetzelfde zou zijn als *beseeuwd.* Van de twee plaatsen daar aangewezen, ben ik in staat er één te raadplegen, t. w. Van Alkemade en Van der Schel-

ling, Beschrijv. van de Stad Briele, II. fol. 163, waar ik lees: *hebben die voors. ingesetene, en de ingelanden van Voirne moeten lyden die twee leste groote inundatien, daer mede veel Landts* besouten, *ende bedorven is geweest.* In dit w. zie ik geen deelw. van *beseeuwen*, maar van *besouten*, d. i. met zout (water) overdekken. Enkele regels lager spreekt het Octrooi dan ook van »die *besiltichcit* van den Lande," 't welk met *bezoutigheid* overeenkomt. Elders leest men *bezout*, zooals ik meen dat nog tegenwoordig van het ww. *zouten* de beide deelwoordvormen *gezout* en *gezouten* gehoord worden, t. w. in een Handvest bij Van Oudenhoven, Oudt en Nieuw Dordrecht, 380: *want.. die groote Waert van Zuydt-Hollandt by ongevallen ende vloeden* bezout *is*. Ook hier, dunkt mij, vordert de zin, dat »de groote Waard door de vloeden met *zout* of *zilt water is overdekt.*" 'k Teeken hier nog aan, dat *bezouten* mede de bet. heeft van smakelijk maken; Pers, Urania, 90:

Wel mosten sy Bancket en Wijn
Met uwen dood besouten.

T. w. Herodes en zijne dischgenooten, met den dood van Johannes den Dooper.

Zeeveren—Zeeven.

Den wortel van *zeeven* hebben we in *zeep*, hoogd. *seife*, oudhd. *seifa*, neders *sepe*, angels. *saep*, fransch *savon* enz. d. i. schuim, verwant aan het angels. *seawe*, sap, vocht, en waarvan in 't oudhd. *seifar*, schuim, speeksel (Graff, VI. 172), door verwisseling van de sis- met de keelletter hoogd. *geifer*. nederl. *zeever*, speeksel. Het ww. is dus etymologisch één met *zeepen*, hoogd. *seifen*, en verwant o. a. aan *zijpen*, *zepen*, druipen, *zabben*, kwijlen.

Het freq. *zeeveren*, dat dus aan 't hoogd. *geifern* beantwoordt, leeft in de verwante dialecten in velerlei vorm.; bij Tiling *severn*, Schütze *seevern*, Dähnert en Huppel *sewern*, Muller *seivere*, en Schambach *seiwern*; Von Schmid *seifern*, Schmeller *saifern*, Schultze *seibere*, d. i. schuimen, kwijlen. Dus Huygens, Korenbl. I. 79:

Het lacchen berst my wel tot seeverens *toe uyt.*

Poirters, Masker, 67 (van kinderen):

Soo halen sy den kroes om oock daer in te schinken,
En severen *daer in* —

D. i. drinken al kwijlende. Dautzenberg, Ged. 161:

Wat held of vorst is veilig voor 't zeeverende, *schuim?*

t. w. van den laster. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VIII. 208: *de muil* (*der koe*) zevert *ook veeltijds* — Ook bedrijvend; Van Swaanenburg, Arlequin Distel, 6:

En wat moet Arlequin al zeveren *uit noot?*

Ald. 283: *nog duisterder bescheit, dan de Grieksche kevelkinnen plagten te* zeveren.

Van Beverwijck heeft in gelijke bet. *zeeveren* en *zeeuweren;* Schat der Gesonth. 115: *De Olyven.. zijn seer nut den ghenen die veel* seeveren *en spouwen* Doch 107: *De Cappers. beletten het walgen. en het onmatigh* seeuweren *ofte spouwen.*

Afleidingen zijn *bezeeveren, doorzeeveren, herzeeveren;* Orizandt, Heraclitus, 166: *voorts en schaedt het haer niet hoe de reste bevuylt en* besevert *zijn.* Valentijn, Werken van Ovid II. 252: *een overgroote wolf, wiens opgesperden muil en vreeslijk gebit* beseevert *en met bloet beklat. waren.* Bl. 372: *Sijn borst* beseeverden *de helsse slangen met gal.* Van Swaanenburg, a. w 1: *de werelt wiert* doorzevert, *en besnot.* Ald. 408: *om zyn kwijl.. weder te* herzeveren.

Een ww. *uitzeeveren* meen ik aan te treffen in Van Dans' Thyrsis Minnewit, I. 107:

Seecker Kinders 't souw my spijten
Dat mijn werck by Minnebrandt
Raecten van mijn bloedts verwant,
Dat mijn Maeghschap uyt souw wrijven
Met haer nieuw-gepaarde lijven,
Daer mijn Maeghdom aan het wiel
Dick in uytgeseyvert *viel.*

D. i. (zoo ik de pl. in haar verband goed versta) dat mijne bloedverwanten in den huwelijksnacht het linnen zouden effenen, dat bij het spinnen *door mijn maagdelijk speeksel vaak bedekt werd*

In Poirters Heyl. Hof van Theod. 2 leest men: *ter oorsake, dat onze tegenwoordige eeuwe al wat te* verseeuwt, *ten minste wat te* verseevert *is, in het lesen der boecken.* Het w. *verseeuwt* betee kent hier walgende van het alledaagsche of gewone; maar wat is dan *verseevert*, bij welks gebruik te dezer plaatse de alliteratie haar deel wel zal hebben? Het schijnt: verlekkerd, den mond makende op iets buitengewoons en daarnaar als watertandende.

Bilderdijk heeft een ww. *afzeveren*, Ziekte der Gel. 45:

— 't dus mishandeld bloed, niet slechts beroofd van 't geen
Die klier bestemd was maar aan allen in 't gemeen,
Niet juist van dat beroofd, hetgeen het af moest zeveren
Om andren zuivre stof ter werking op te leveren,
Brengt elders evenzeer onechte sappen meê.

De hoogl. David, in zijne uitgave bl. 182, verklaart dit ww. voor het frequent. van *zeven*, d. i. ziften.

Ik meen dat wijlen mijn hooggeachte Vriend zich hier vergist. *Afzeveren* is afscheiden ter speekselbereiding, een *zeeveren* dus waarbij uit het bloed speekselvocht wordt afgezonderd.

Van *zeeveren* heeft men ook samenstellingen gesmeed, b v. de wwn *zeeverkinnen* en *zeeverbekken*; Van Swaanenburg, a w 301: *ik* zeverkin *van vreugde, als ik om myn triomphen denk* De Gemeenzame Geest, 6: *Hy* zeverbekt *als hy wat mal praat.*

Zengeren—Zengen.

Behalve *zengelen* (zie dit w.) hebben wij van *zengen*, d. i. schroeijen, ook *zengeren*; Bredero. Roddrick, 14:

Sy zengert *myn verstant met nuw vlammende pijnen.*

In den westfrieschen tongval wordt *zangerig* van eten gezegd, hetwelk aanbrandt, volgens Martinet, Het Vaderland, 373; doch in het dialect van Urk is *zangeren* gezegd van eten dat niet flink kookt, welke beide beteekenissen niet best te rijmen zijn. 'k Vermoed dat de omschrijving niet al te nauwkeurig is. — In den zin van tintelen of prikkelen, aan dien van branden nauw verwant (zie *Tintelen*) zegt men in Noordholland *zangeren*, volg. mijn Taalk. Mag. III. 515. Daarmede komt overeen *sangern*, tintelen van hand of voet, bij Tiling en Schütze.

Zibberen, zie Zabberen.

Zijgeren—Zijgen.

Volgens Weilands Kunstwoordenboek is *afzijgeren* »bij de bergwerkers, de diepte van eenen put met eene loodlijn meten." Het w. is uit de bergwerkerij onzer duitsche naburen overgenomen In hunne lexicons voor dat vak, b. v van den Senator Zeisig (Chemnitz 1730) en van Scheuchenstuel (Wien 1856), blijkt dat *abseigern*, ook wel *seigern*, het meten is van eene groeve of opening, *schacht* genoemd, door middel van een touw, waaraan een stuk lood is bevestigd Het w. is van *seigen*, doen zinken, causatief van het middelhd *sigen*, nederl. *zijgen*, d. i. zinken, nederwaarts gaan. Dit *seigen* was in het middelhd. meten, peilen, wegen; zie Benecke. Als onzijdig ww. voor afdruipen of afglijden, leest men *afzijgen* in De Dood van Philippus (Leyden 1716) 57:

Hy was gesneuveld door deez' hand en zelfde dolk,
Waar van het Konings Bloed noch niet is afgezeegen.

Van Walré, Heksluiting, 38:

Zoo vloeit, ten bergtop afgezegen,
De stille beek door een woestijn.

Bij Bilderdijk voor afzakken, Fingal, I. 89:

Wie koomt daar zingende ten heuvel afgezegen?

Zijperen—Zijpen.

Van *zijpen*, d i druipen, middelhd. *sifen*, eng. bij Halliwell *to sipe*, hebben wij niet alleen het frequent. *zijpelen* (zie dit w.), maar mede *zijperen*, in de uitspraak ook *sieperen*. Dus J. G Tengnagel, Verwoestingh des Stadts Naerden, 8:

De bloetwel sijpert *reets, ontspringtse voor het stelpen.*

Conscience, De Loteling, 126: *want er* syperde *bloed uit zijnen hiel.* Dez. De Omwentel. van 1830, bl. 88: *de vochtige wanden, waeruit een yzerachtig water* zyperde. De Génestet heeft *doorzieperen*, in den Holland van 1862, bl 64:

Wy worden taai als leer, doorzieperd *van den regen.*

Den vorm *zipperen* ontmoet men bij Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 129: *dat de vochtigheyt in de leden* zippert. Het neders. zegt *sipern*, *zipern*, mede voor druipen, alsmede voor het etteren eener wonde. Bij Schmeller is *sifern* langzaam door- of uitvloeijen en ook stofregenen

Bij Bredero leest men, Roddrick, 39:

(*Hy drongh vervaart in een als een gedrongen klomp,*
Ritselende van ancxt, en cypert *in sijn treuren.*

Oudemans verklaart dit door »beven, trillen, afgeleid van de trillende beweging van de bladen van den cypresboom." De spelling van het ww. met *c* heeft waarschijnlijk aanleiding tot deze verklaring gegeven. Intusschen bezigt de Dichter die letter wel meer voor de *s*, en men zal t. a. p. wel te denken hebben aan het gewone *sijperen* of *zijperen;* want in het neders. is *sippern*, *sippeln*, *zippeln*, ook »eenige tranen storten" Zie op *Simperen*. Schütze zocht den oorsprong van *zippeln* met den gewonen zin in *Zippel*, d i. uije, omdat de opensnijding van die plant tranen ontlokt.

Zonderen—Zonnen.

Het ww. *zonderen*, hoogd. *sondern*, middelhd *sundern*, oudhd. *suntaron*, angels. *sundrian*, *syndrian*, beteekent deelen, scheiden. Het w. met Ten Kate, II. 549, van *zenden* af te leiden »dewijl alle afzending een onderling afscheid veronderstelt", gaat niet Grimm, Gramm. III. 261, noemt den oorsprong duister, doch vermoedt verwantschap o. a met het lat. *sine*, zooals Adelung, Weiland, Bruining (Synon. II. 131) en Bilderdijk (Nieuwe Verscheid. II 51) dit reeds vóór hem deden. Volgens Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 289 is *zonderen* waarschijnlijk ontstaan uit een ouder comparatief,

met het suffix *der* uit een wortel *sam*, *sine*, *sin* (waartoe ook wel het fransche *sans* en het hoogd. *sonst* zullen behooren). De *d* in *zonderen* is dus ingevoegd, en het primitieve ww., onmiddellijk uit den wortel gevormd, zou *zonnen* hebben moeten luiden.

Zujeren—Zuigen.

Dit ww. kwam mij voor in Verwers Seerechten, 227: *indien 't gebeurde dat eenigh Schip, by tempeeste, menighte van water ingenomen hadde, ende. dat 't voornoemde water staende op den Overloop niet gerieffelicken en konde* zujeren *naer de Pompe, waer deur de Schipper benoodight ware sekere gaten te bouwen in syn Schip* enz. Elders trof ik er geen spoor van aan. Wellicht is het met eene zeemansuitspraak van *zuigen*, middelned. *sughen*, in de zeventiende eeuw *suyken*, hoogd. *saugen*, neders *sugan*, oudhd. *sugan*, friesch *suwgjen*, eng. *to suck*, fransch *sucer* enz. Zoodanig loopen of trekken toch van het water als hier bedoeld wordt, pleegt men met het onzijdige *zuigen* te benoemen. Een ander frequent. van dit w. is *suckeln* bij Schmidt en anderen.

Zurkeren—Zurken.

Beide vormen heeft Plantijn. Op het art. *Vogel* leest men »*surckende vogelen*, oiseaux qui se dégoisent"; »*de vogelen surckeren*, les oiseaux se dégoisent." En op het art. *Surckeren:* »*surckeren als vogels*, desgoiser comme des oiseaux, gringoter etc. *surckeringe der vogelen*, dégoisement d'oiseaux etc. — Het primit. *zurken* vindt men terug in het platd *zirken*, bij Dähnert het geluid van jonge, nog niet zingende vogels en van krekels, bij Fulda, Idiotikensamml. *sirken*, het tjilpen van jonge musschen, bij Frisch *tschirpen*, zingen als krekels, eng. *to chirp*, tjilpen, bij Halliwell ook *to chirre* en *to chirk*. Plantijn en Kil. hebben daarvoor mede *zieriken* (*siricken*), 't welk men leest bij De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 115:

— *elk naer zijnen aerd, hier knotert en daer fluyt,*
Hier sierickt, *daer kivit, daer tiere-liert, en ruyt.*

Dez. Goddel. Wenschen, 513 (van eene musch):

Noch soudt haer wesen meer genucht
Te siericken *in d' open lucht.*

Zwabberen—Zwabben.

Zwabben is eene golvende beweging maken, op- en nedergaan, waggelen; dus Mees, Een Vriendt in de Rouw (Rott. 1681), bl. 172: *wij* zwabden *en zwommen in 't water.* Van der Veen, Zinneb. 262:

De Nimphen achter hem, die quamen soetjes swabben.

Hem is hier Neptunus. Bij Cats is *omzwabben* of *omzwappen* omslaan; Wercken, I. fol. 297: *daer* swapt *het schuytjen* om.

De wortel des ww. als subst. beteekent zwaai of zwenk; Oudaan, Ged. 29:

— *meester met* een zwap *van 't rykshoofd Koppenhaven.*

En in het hoogd. is *schwapp* en *schwapps* als tusschenwerpsel bekend, om een' of anderen slag te kennen te geven. Bij Stalder is *schwabben* trillend bewegen; bij Schmeller *schwaiben* zwenken, bij Anton, n°. XII, *schwebben* waggelen. Doch de beide laatste vormen duiden bovendien zwemmen, spoelen, gieten, aan, uithoofde van de zwenkende beweging, waarmede die handelingen vergezeld gaan. Zoo is ook het eng. *to swab* dweilen, bij Halliwell met water overstorten. De dweil zelf heet in 't eng. *swab*, nederl. *zwabber*, bij Bilderdijk *zwabbert*, Mengelp. II. 79:

— *de eer zoo kostbre staatsietabberd*
Strekt eindlijk voor een' vuilen zwabbert,
Waar Pikbroek zijn kombuis meê kuischt.

De Mensch, 96:

De pij of 't voorschoot is zoo eerlijk als de tabbert;
De scepter van den Vorst, als pikbroeks vuile zwabbert.
Ach, zegt ge, welk verschil! de zwabbert *of de staf!*

De naam van den dweil ging op den »pikbroek" zelf over; dus Merkurius onder de Actionisten, (z. pl. of j.) 14:

Dus maakt hen het verlies van geld, van naam, en staat,
Of Zwabber, *of Matroos, of Munnik, of Zoldaat.*

Van Swaanenburg, Arlequin Distel. 62:

Die lang gevaaren heeft voor zwabber *van den Rus.*

Dez. Vervrol. Momus, 278: *ik begaf my voor een* keukenzwabber *in dienst.* — Zijne eigenlijke bet. behield *zwabber*, voor een vischstaart genomen, zie mijne Proeve over Bilderdijk, 89. En iets dergelijks schijnt *zwabbe* te beteekenen bij Van Velthem, fol. 382:

— *oec mede dese bede Crabbe*
Warp oec in sine swabbe;
Dese dede opt water grote scade,
Hine dede niemene genade.

D. i. deze *krabbe* (speling misschien met *krabschuit*) sloeg hare *scharen* uit, zooals men zegt: hij roert zijnen staart, hij doet zich gelden.

Vandaar het frequent. *zwabberen*, anders *zwabbelen* (zie dit. w.) en 't welk beantwoordt aan *schwäbern*, waggelen bij Stalder, en *schwebbern*, bij Anton, n°. XII, waggelen, doen waggelen en gie-

ten tevens. Men leest het bij Van Swaanenburg, Arlequin, Distel. 58, waar gesproken wordt van iemand »*de ooren te* zwabberen", d. i. te doen schudden of te vegen. — *Omzwabberen* is op de golven zwalken; Halbertsma, Aantt. op Maerl. Inl. 68: *met de visschers van Hollands stranden een paar dagen op de Noordzee* om *te* zwabberen. — Van *zwabberen*, morsig werk doen of ook met den zwab of zwabber schoonmaken, heeft men *opzwabberen*, in eene Scheepsorde bij Schotel, Lett. Bijdr. tot de Gesch. van den Tabak enz. 211: *degeene die met Tabak te drinken vuyl maaken of bequylen, zullen het* opswabberen *ofte schoonmaken, op de pene van* het swabberschap *den tijd van 14 dagen te bedienen.*

In het dialect van Urk is *zwabberen* »langzaam het voorgestelde doel naderen"; zie De Taal- en Letterb. VI. 48. De bet. kan met die van waggelen in verband staan. Hare omschrijving is echter te onbepaald voor eene besliste afleiding.

Zwadderen—Zwetten.

Zwadderen is bij Kil. water troebel maken, daarin plassen en slijk werpen, en dan ook het geluid, daardoor veroorzaakt, in welke laatste bet. het w. bij mijn weten niet voorkomt. Ik leid het ww. af van *zwetten*, bij Kil. in een overdrachtigen zin niet onbekend, doch dat beantwoordt aan het zwitsersche *schwetten*, zwemmen, van paarden gezegd. Het subst. *zwet* voor plas, waterplas, is niet onbekend. De Groot, Bewijs van den Godsd. 9:

Sulx is noch niet genoegh om door het woeste swet
Te houden rechte streek van klippen onbelet.

Zie ook Hoeufft, Taalk. Bijdr. tot de Naamsuitg. van Ned. Plaatsen, 135, waar Kiliaans omschrijving van het ww. *zwetten*, »het afscheiden van landerijen door grensteekens" ontleend wordt geacht van de gewoonte om die grenzen door wateren aan te duiden. Dat *zwet* nauw verwant is aan *wedde*, *wadde*, valt in het oog, en Ten Kate, II. 718, bracht dan ook *zwadderen* tot *waden*. Van het zoo even gem. ww. *zwetten* zal zijn *zwetting*, dat mij voorkwam bij Westendorp, N. Werken der leidsche Maatsch. II. 489: *de voorrang, welke(n) men hier te lande aan* de noorderzwetting *der landen geeft.*

Het frequent. komt overeen met het eng. *to swatter*, bij Halliwell in water plassen; *schwadern*, bij Von Schmid onder het baden plassen; hetz. ww. bij Schmeller overstorten, plassen, ook *schwatteln* geheeten. Hieruit volgt, dat *zwadderen* eig. alleen te pas komt bij vloeistoffen. Zoo leest men dan ook bij Croon, Cocus Bonus, II. 310: *de zaene of room van het melc moet geduerigh met gewelt gheroert ende* geswaddert *worden, om de aengename boter daer uyt te kryghen.* D. i. in beweging gebracht, zoodat het onderste boven komt. Gewoonlijk is het ww. echter onzijdig; Bilderdijk, Dichtst. op Zee, 22:

De waatren zwaddren *me over 't hoofd.*

Dez. Vaderl. Uitboezem. 39:

Dat (t. w *het bloedbad*) zwaddert *om zijn voet.*

Van Someren, Ged. I. 137:

Die (adder) duikt en schuilt, als zij wil kwetsen,
En smet en zwaddert, *als zij speelt.*

Oudaan, Roomsche Mogenth. 339: *zijnen* (d. i. *der slang*) zwadderenden *aassem.* Dichtk. Praaltooneel van Neêrl. Wonderen, III. 275: *met* zwaddrend *vergift.*

Dan, van de vloeistof gaat het w. over op andere voorwerpen, die geacht worden zich golvend te bewegen; Marnix, Ps. 109, vs. 23 (prozatekst): *Ick* swaddere *gelijc eenen sprinckhaen.* Poirters, Masker, Inl 1: *dat in plaetse van... lokken, haer om het hoofd een deel fenijnige serpenten* swadderden. Wellekens, Dichtl. Uitspann. 67: zwaddrend *hair.* Vondel, Virgil. 321:

Een feller Hydra, die, met vijftigh peckzwarte adderen
Afgrijsselijck en wreet u aengaept, onder 't zwadderen.

Oudaan, a. w. 477:

— *den Vederbos, noch vuyl*
En druypende van bloed, ontluykt' er over henen,
En zwaddert *van den kam* —

Van Focquenbroch, Werken, I. 512:

— *dien gryzen vader,*
Wiens baard schier van een span vijf, zes,
Hem zwaddert *over bei zyn schoeren.*

Brender à Brandis, Kabinet, III. 87:

ô Windjes, die door 's Hemels perken,
Staag zwaddert *op fluweelen vlerken.*

Berkhey, Snerpende Hekelroede, Inl. 5: *hongen de magre taangeele prammen, als taaije vellen te* zwadderen. Dez. Nat. Hist. van Holland, VI. 318: *zijn deze (spieren) slap, en is de balzak al te veltig,* zwadderende, *het is genoegzaam een zeker teeken* enz.

Laatstgem. Schrijver bezigt *opzwadderen*, a. w. VIII. 42: *als de Koeijen de slijm en chijl, die uit den muil loopt, door de slapheid der lippen, gestadig* opzwadderen. — *Rondzwadderen* is op de golven ronddobberen; Dr. Nolet de Brauwere, Proza, I. 9: *gedurende twaalf welgeslagen uren op allerlei plassen* rond *te* zwadderen.

Bezwadderen is overstorten, overdekken; Valen-

tijn, Werken van Ovid. II. 46: *'t huis van de Nijt, dat met etterig bloed* beswaddert was. Versnaeyen, Achter de Gordijn, 242: *de slek van de liefde, die de harten* bezwaddert. Vlaerd. Redenrijckb. 126:

So haest wiert d' Hemel niet bezwaddert *met de wolcken.*

Macquet, Dichtl. Uitsp. II. 137:

Hier wonen padde en slange en kruipen vurige adderen,
Die 't nat van bron en beek met zwart venyn bezwadderen.

Ten Kate, Dichtw. I. 268:

Als hij gevoelt hoe hem de afschuwlijke adderen
't Misverfd gelaat met bijtend gif bezwaddren.

Hooft, Ged. (uitg. van Bild.) II. 194:

— in haren schoot gegoten,
Bezwaddert *om end' om van armen wit en zacht.*

Men ziet, hier heeft het w. niets onedels in zijne aanwending, zooals anders meestal het geval is. Evenmin bij denz. in het bijw. *zwadderig*, voor bevallig golvende, Ged. fol. 165:

Al flonkert kruivend goudt, zoo zwaddrich, *om uw hoofdt.*

Door Bredero nagevolgd, Het daget enz 7:

— zijn wel gedane wangen,
Daer locken dicht gekruyft, soo zwad'rich over *hangen.*

In Vlaerd. Redenrijckb. 137 leest men:

Tultremarijn tapijt scheen met syn zwadder wolcken
So schilderich gehoocht en met lazuer gediept.

D. i. zwevende wolken, anders *het zwerk* genoemd Oudaan heeft het subst. *zwadderij*, Agrippa 294:

— dien de leden..
Met vederzwadderij *vercierlijk zijn bevracht.*

Het znw. *zwadder* wordt bepaald ongunstig genomen. Croon heeft dit, en met eene afwijkende uitspraak, in den eig. zin van slijk, Cocus Bonus, I. 69:

Denckt dat gy swodder *zijt,*
En ick soo wel als gy.

Ald. 144:

Ick sal somtijds meer behagen
Aende maert, met slijck te dragen,
Oft met swodder *en moras,*
Als ick met het water was.

Doch later geldt het bij ons, evenals *schwadder* bij Schultze, voor leelijk of vergiftig spog, als van slangen, en bij overdracht van den lasteraar; Brender à Brandis, Magazijn I. 184: *uwe laage en vochtige vertrekken .. rondsom behangen met vuile dampen en bemorsende* zwadder Onmiddell. Verv. op Wagenaar, III. 336: *hunne naagedachtenis met den vuilsten* zwadder *te bevlekken* Helmers, Holl. Natie (kl. 8vo.), 64:

— een' onverlaat, die, bassend uit zijn niet,
Op Hollands grootheid schimpt, op ons zijn zwadder *schiet.*

Bilderdijk, Spreuken en Voorb. 8:

Schoon iemand vrij is van rechtmatig zelfverwijt,
Hy is 't juist daarom niet van 't zwadder *van den Nijd.*

Vandaar ook de samenstelling *zwadderbek*, bij H. van Halmael, Waarheid en Loogen, 27:

'k Loof, die Zwadderbek *ons by haar heeft betigt.*

Zwateren—Zwaten.

Men leest dit w. bij Schimmel, Nieuwe Ged. 106:

Het windtjen deed het dundoek zwaatren.

't Is om het rijm bloot eene variant van *zwatelen;* zie dus dit w. alsmede *Zwetteren.*

Zwetteren—Zwetten.

In een welgeschreven Verslag van het onthullingsfeest te Brielle (op 11 Sept. 1873) leest men: *het is bijna een storm, die nu opsteekt en uw doek zoo doet klappen en* zwetteren *en zwiepen* — Schimmel noemde dit *zwateren*, zie dit w Het primit. *zwetten* komt dus overeen met *zwaten*, *zwaden* enz., waarvan zie op *Zwadelen.*

Zwijmeren—Zwijmen.

Dit frequent heeft De Bo voor *zwijmelen*, ronddraaijen; en het komt voor in het Leven van Marcus Aurelius, 54: *Wie vindt vreemde tribuyten? anders dan hier en daer* swijmerende *menschen, de welcke versieren onentelijcke ommeslaghen, om dat sy met hen handen niet wercken en willen.* D. i. zwervende, rondloopende. De eerste bet. van *zwijmen* is zweven, rondgaan, als reeds is opgemerkt op *Zwijmelen.* Men zie dit bij Benecke nog nader bevestigd op *Swimen.*

DERDE AFDEELING.

WERKWOORDEN

OP

EENEN.

WERKWOORDEN

OP

ENEN.

Aalmoesenen—Aalmoezen.

Het ww. *aalmoezen*, voor aalmoezen doen, leest men Orangien Lelyhof, 13:

Naer dat was tsaem gevoeght veel ordens, schier versmeten..

Geschencken uytgedeelt, geaelmoest, *nieu gekerckt.* (*Nieuw-kerken* is nieuwe kerken stichten.) Vandaar *ver-aalmoezen*, bij De Brune, Bancketw. I. 441: *Gheen beter verquistingh, als sijn goed* veraalmoessen. En bij Bilderdijk, Verspreide Ged. I. 57:

Dat nergens van Chinees tot Ier,
Zoo veel veraalmoesd *wordt als hier!*

En *aalmoesenen* in den delfschen Bijbel, Tobias, 14, vs. 11: *beveelt uwen kinderen, dat si gherechtelijc doen ende* aalmoessenen. Deze laatste vorm behoeft niet noodzakelijk als frequentatief aangemerkt te worden. Het tegenwoordige substantief *aalmoes* luidde in het middelned. ook *aelmoesene*, zie De Vries, Middeln. Wdb.; en hiervan kan een ww. *aalmoezenen* of *aalmoesenen* rechtstreeks afgeleid worden. Hoe dit zij, zoowel *veraalmoezen* als *aalmoesenen* zijn van het subst. *aalmoes* afgeleid, en het Wdb der Ned. Taal zegt dus onjuist dat »van dit woord geene afleidingen gevormd zijn."

Dat voor het znw. *aalmoes* bij ons *aalmis* gezegd werd, toonde ik Lat. Verscheid. 162; 'k voeg daar thans bij, dat het engelsch evenzeer *almesse* kende; zie Halliwell.

Amenen—Amen.

Amenen en *beamenen* is hetzelfde als *amelen* en *beamelen*, of liever de laatste vormen zijn uit de eerste ontstaan, daar het stamwoord het bekende, uit het hebreeuwsch of grieksch genomen *amen* is.

Het ww. *amen* komt bij ons alleen voor in *beamen*, d. i. goedkeuren, toestemmen. Valentijn, Werken van Ovid. II. 9: *Sommige bestemmen dit besluit van Jupiter... sommige* beamen *de toestemming van anderen.* Vervolg op Wagenaar, XXXIX. 186: *anderen... die niet alleen het voorstel..* beaamden, *maar dit bevoorregten wilden uitgestrekt hebben tot* enz. Van Walré, Died. en Will. van Holland, 107: *'k Moet uw besluit* beamen. Dr. Römer, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. VIII. 1. 38: *een* beamend *antwoord op deze vraag.*

Als frequent. vorm daarvan kan men aanmerken *amenen* en *beamenen*, vroeger niet ongebruikelijk; hoewel minder dan *amelen* (zie dit art.) *Amenen* leest men in Kolms klucht: Malle Jan Tots boertige Vryery (Amst. 1662), 6:

— geven de beste woortjes die ghy jou dagen geleert hebt,
Amenen *al wat billick is, soo als ghy op mijn begeert hebt.*

D. i. goedvinden, goedkeuren. Blasius, Dubbel en Enkkel, 24:

Of ik liet 'et al aan me leunen, watse seide;
Ik amenden 't —

Beamenen nam Halma op met de bijvoeging »ongebruikelijk woord." In zijnen tijd zal dit zoo geweest zijn, doch bij onze schrijvers van eene eeuw vroeger was het anders. Men treft het w. aan bij Vondel, Helden Godes, 34:

Elck tot der muyren bouw wilveerdigh in 't gemeen
Beament *mijnen eisch.* —

Bloemkrans van Versch. Ged. 306:

De zoete Bruid, schaamvormig als een joop,
Beament *d' onverbreekelijke knoop.*

Jonctijs, Toon. der Jal. II. 14: *de navolgende ver-*

vloeking, bij de vrouw beament. Ald. 21: *Dezen vervaarlijken vloek dan bij den Priester uitgesproken zijnde, moest hij bij de vrouw* beament *werden.* De verklaring dezer uitdrukking leest men ald 18 aldus: *beëedigde hij haar met den eed der vervloekingen... waar op de vrouw moet zeggen,* Amen, Amen. — Valentijn, a. w. I. 120: *een flink, die met sijn juffer saken overwegende,* beament *dat sij voor goet keurt.* D. III. 141: *Dus galmde Clio: de geleerde gesusters bestemdent; Hercules* beamendent.

Sedert het laatst der vorige eeuw en ook wel eene enkele maal vroeger hebben sommige onzer schrijvers — en daaronder van naam en gezag — op eene zonderlinge wijze het w. *beamen,* goedkeuren, verward met *beâmen,* samentr. van *beademen,* anders *beasemen,* d. i. den adem of asem over iets laten gaan, en zoo bij overdracht bezielen, inblazen Zij zeggen dientengevolge *beademen* voor goedkeuren. Men zie daarover mijn Taalk. Mag. IV. 372, en voege bij de daar aangeh. schrijvers nog de volgende Valentijn, a. w II. 199: *De Goden* beademden *het. Van gelijke scheen Juno de geheele rede van Jupiter goeds moeds op te nemen.* Le Sage ten Broek, Bondel van Kerkel. Redenv. I. 32: *het genoegen, waarmede mijn gebrekkig werk bij de Gemeente... ontvangen en* beademd wierdt. Vervolg op Wagenaar, X. 46: *De Besluiten by Ons genomen, draagen de kenmerken weg van Herstelling van goede Orde... maar zy* beademen *niets, dat naar Verandering zweemen kan* D. XIX 34: *Gy hebt gezien met welke blyken van goedkeuring deeze uwe poogingen by alle Weldenkenden zijn* beademd. En bl. 91: *Bevelhebbers vertrouwen, dat dezelve (gevoelens) niet alleen zullen* worden beademd *door elken Regent* enz. Van Lennep, Academ. Idyllen, Voorreden 7: *dat ik juist niet al de redeneeringen volmondig* beademe *of als de mijne aanneme.*

Groen van Prinsterer schrijft *beaêmen,* dat niet anders kan opgevat worden dan als eene samentrekking van *beademen;* Over het Ontw. van Wet op het Lag. Ond. (1857) 88: *Hebben wij in het constateren van de hoofdgedachte gedwaald, dan was de dwaling tamelijk algemeen. Zij is door vrienden en wederpartijders* beaêmd. Ald. 113: *Zoude* beâming *van dergelijk systeem door de Tweede Kamer mogelijk zijn?* Dus reeds Bilderdijk, Betrachtingen by het Ziekb. 150: *dezelfde vraag. op welker oprechte* beâming *Philippus den Vreemdeling de eeuwige Genade.. verzekerde*

Met meer juistheid bezigden onze vroegere schrijvers *beademen* of *beâmen* voor bezielen, eig met een adem overzweven of dien instorten. Zie de pl. uit Camphuysen, Taalk. Mag. a. p. Dus ook Valentijn, Werken van Ovid. II. 188: *de fielt, die sij... met bei d' armen omhelst, haar selven inblaast, sijn keel, borst en aangesigt* beaamt. Hoogvliet, Abraham de Aartsv. 30:

— *Gods Aanwezendheit, die 't groot Heelal*
beâamt.

Zoo zong ook Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 145:

Maar nog geen geest was dáár om 't lichaam te
beâmen.

Onze spreektaal kent *beâmen* nog in een' anderen zin, t. w. voor kennis of ervaring hebben van iets. Zoo zegt men: ik heb dit of dat nog nooit *beâmd* Het oorspronkelijke gebruik van dit w. leert Huygens, als hij in zijn Ghebruik en Onghebruik van 't Orghel, 74, zegt: *Nu weten de ghene die der gheschickste Heidenen Boecken* beademt *hebben, wat die verstandighe luyden de kracht der Toonen hebben toegeschreven.* De uitdr. *boeken beademen* is eig. zijn adem over de boeken laten gaan, en zoo, bij overdracht: daarvan kennis nemen. In dergelijken zin neem ik het w. bij Van Walré, Heksluiting, 78:

— *gretig te leppen van 't zoete uit uw bron —*
Uw lauwren te kussen — uw kunst te beâmen —
Van verre te volgen — was al wat ik kon.

Ons ww. *amen* (*beamen*), zoowel als *âmen* moet onderscheiden worden van het hoogd. *ahmen* en *nachahmen,* d i navolgen, nabootsen, dat in het middelhd onbekend en van onzekeren oorsprong is. Zie Adelungs en Grimms Wtbb. — Als de laatste Geleerde zegt, dat het hoogd. *nachahmen* in »het nederl. niet is *naamen,* maar wel *beamen* met denzelfden zin", dan begaat hij twee onjuistheden. Vooreerst *naämen* voor nabootsen, navolgen, komt inderdaad bij ons voor, al vermelden onze woordenboeken het niet; dus Fokke, Verzam. der Werken, XI. 36: *Menigmalen heeft men.. zijn dichtstijl trachten* na *te* amen. - Met de afleidingen, ald 12: *latere* naämingen *van 's mans dichtgeest.* En 93: *zijne verdere* naämers. Kumpel, die het w. als eene samentrekking schrijft van *naademen,* Vaderl. Gedenkst 98:

— *'t kunstig Choor,*
Dat de Ouden navolgde op hun spoor;
Maar, zonder slaafsch hun nateaêmen.

Ald. 101:

Europe acht, dat geen verwerij
Met de onze te gelijken zij,
Schoon Duitschland ons tragt nateaêmen.

Ten tweede, *beamen* heeft bij ons nimmer den zin van het hoogd. *nachahmen.*

Anksenen[1]—Angsten.

In den Parthonopeus (door Bormans) leest men 216:

Nu gheraet mi, seiti, edel here,
Die onse syn beancsent *sere,*
Ende sullen bliven in den lachter,
Wine doese keren met crachte achter.

Een andere codex heeft *beanxent*. Men schijnt daardoor niet anders te kunnen verstaan dan het deelw. van *beangstenen*, verlengde vorm van *beangsten*, in den zin van benarren, benauwen, in het nauw brengen. Dit *be-angsten* zie men verklaard op *Angstigen*.

Anksenen[2]—Anksen.

Dit ww. ontmoet men bij Maerlant, Spieg. Hist. III. 299:

alst God wilde, die gygant
Wart gheanxent *altehant*

Met het oog op het verband en op het latijn van Vincentius denk ik aan *anksenen*, frequent. van *anksen*, eig. *ont-anksen*, d. i. ontwrichten, ontheupen, van *anke* in 't middelhd., oudhd. *ancha*, voor het nederl. *enkel*, eng. *ancle*, bij Halliwell *anclet*, *ancliff*, *anclowe*, angels. *ancleo*, *ancleowes*, nederl. *enklauw*, middeleeuwsch lat. *anca*, d. i. voetgewricht, fransch *hanche*, eng. *haunch*. *Anksen* komt overeen met het fr. *éhancher*, *déhancher*, de heup ontwrichten, lendelam worden of maken. Vergelijk *Hasenen*.

Voor *enkel* kwamen mij bij ons de vormen *ancluw*, *enklaw* en *ankel* voor; Ypermans, Traité de Médec. Prat. 140: *so doetem laten onder* tancluwen *buten voets*. Bekker, Bet. Weereld, IV. 30: *Bonden scherpe degens aan* de enklawen. Oudaan, Uytbr. der Ps. I. 59:

Den overvloed
Waar in ik baade, en trede tot den ankelen.

Arnen—Aren.

Aren, bij Kil. *aeren*, *eeren*, *eren*, *erien*, luidende, is (land)arbeiden, (land)bouwen, ploegen, lat. *arare*, middelhd. *'aren*, *eren*, goth. *arjan*, angels. *erian*, eng. *to ear*, bij Halliwell *to are* en *to ere*. Maerlant, Spieg. Hist. I. 88:

— *beter eist een acker* eren
Ende also winnen goet ter teren,
Dan te hebbene met groten scatte
Vele Saudeniers —

D. III. 169:

Die erdt *ende zait buten dunen*
Hine cuent ghediken no ghetunen.

Van Velthem, fol. 23:

— *dese hof leget altoes stille,*
Ende waerd datmen eerde *of wonne,*
Nemmermeer droege hi gene behoene.

Le Long dacht hier aan eeren of prijzen! *Winnen* is landbouwen, zie Kil. Doch *behoene* is mij niet stellig verklaarbaar. Wellicht heeft men te denken aan *gehünde*, bij Benecke buit; of aan *hund*, *hond*, bij Schmeller een verborgen schat. In Br n der à Brandis' Magazijn, III. 121, vertolkt Clarisse den laatsten regel door: *nooit toch* zou hij vrucht voortbrengen. — Maerlant, Rymbybel, vs. 8059:

— *Doe sprac Samsoen...*
Ne haddi niet geherijt *in mine coe,*
Ghine waert er niet comen toe.

De varianten zijn: *geheriet* en *gheert*. Vs. 12633:

Helyas ghinc wech dat hi quam
Daar hi .xii. man vernam,
Die heren *ghingen, alsict las,*
Daer Heliseus .i. of was.

(Verg. het bijbelsch verhaal 1 Kon. 19, vs. 19.) En vs. 20668:

Ooc sprac .i. ouse vremde dinc.
Tenen man, die eriën *ghinc.*

Hier is de variant: *erren*. Parthonopeus (door Bormans) 39:

Daer sach hi tlant breet ende slecht
Gheerijt *ende ghesayt wel na recht.*

Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 1 verso: *dat hij den onghebouden acker* eert *metter ploeghe*. Ald. fol. 73 verso: *bouluden dye haer acker metten ploech niet en* eren. Passionael, Winterst. fol. 123: *Doe een dorpman op een sondach* eren *wilde... so crompen sijn vingeren te gader*. Ald. fol. 124: *so sal ick dese stat verledigen ende salse doen* eren *datmense woest hieten sal*. Delfsche Bijbel, Hos. 10, vs. 13: *Ghi hebt* gheeert *onghenade ende ghemaeyt boesheit*. Dietsche War. N. Reeks. D. I. 368: *Sy en bouwen noch sy en* eren *niet*. Van Ghistele, Terentius, Adelphos, bl. A3:

— *altoes slaeft hy,*
Dan eyrt *hi, dan spit hi, dan graeft hy.*

Dooreren is doorploegen in fig. zin; Passionael, Somerst. fol. 121: *hoe hi metter ploech sijnre tongen* dooreerde *die velden sonder reden*. — Meer voorbeelden van het werkw. zie men door Huydecoper bijeengebracht in de Werken der leidsche Maatsch. I. 7 en 8, en in Clignetts Schatk. 38 en volgg. Men vindt het nog bij Blasius, Dubbel en Enkkel, 47:

De Man is waarachtig dol...
Men kander mee aaren *noch eggen.*

Zweerts, Dichtkund. Zinneb. 184:

Wie eert *noch eyt, heeft geene kans van graan.*

Arnen, *ernen*, is bij Kil maaijen, oogsten. Bij Schmeller is *ärnen* ploegen. In deze twee beteekenissen heeft men denzelfden overgang als bij het werkw. *winnen* in zijne beteekenis van landbou-

wen, welke boven in de plaats van Van Velthem voorkwam en overigens bekend is, en in die van verkrijgen. Dus zegt ook Grimm in zijn Wtb. dat *ernten* zoowel de zinnelijke voorstelling van het snijden en maaijen als de abstracte van het winnen of verkrijgen uitdrukt; en Graff, I. 480, deed reeds vroeger opmerken, dat het noordsche *ardr* ploeg en gewin tevens aanduidt. Het oudhoogd. *arnon*, het eng. *to earn* en bij Halliwell *to ern*, beteekenen maaijen, oogsten, inzamelen; doch in het middelhd. is *arnen*, *ernen*, verkrijgen, verdienen, de vrucht van iets plukken, hetzij ten goede of ten kwade. Ook het middelned. heeft beide vormen voor oogsten of vruchten plukken in fig. zin, en bepaaldelijk in dien van ontgelden, de kwade gevolgen van iets ondervinden, voor gedaan kwaad boeten, zooals Van der Schueren *arnen*, *erarnen*, nog vertolkt door »misgelden." Vanden Levene ons Heren (door Dr. Vermeulen), vs. 2367:

Hoe sere arende *hi onse mesdaet,*
Daer menne aldus sere slaet;
Dit doechde hi al om onsen wille.

Vs. 2760:

Men mach hier groet wonder sien
Dat gi u pijnt, gi en wet wien
Coninc te maken over onsen here;
Wet gi selet arnen *sere.*

Vs. 3126:

— du bist sot,
Dattu dus sprecs tot dinen God;
Ic ontrade dattu wel sere
Dit arnen *souts van onsen here.*

Ontraden is vreezen. En vs. 4200:

Ic beet den appel stillekine,
Dat hebbic gearent, *dats mi in scine.*

In scine is duidelijk. Mijn vriend Oudemans vergiste zich, met in de eerste en vierde dezer plaatsen tijden te zien van het ww. *aren;* zie De Gids van 1850, D. II 119, en Bijdrage, I. 238. In alle twee heeft men de vervoeging van hetzelfde *arnen* of *arenen*, dat in de beide overige plaatsen wordt aangetroffen. Theophilus en and. Ged. (door Blommaert, 1836), bl. 65:

die rike es sculdich onsen here,
meer dan d'aerme lof ende eere;
en doetijs niet, hi aernet *sere.*

De Uitgever teekent hierop minder juist aan, »hij oogst pijn"; *sere* is niet het zelfst. naamw. van dien vorm, dat met pijn zou kunnen verwisseld worden, maar het bijwoord, dat boven meermalen bij *arnen*, boeten, voorkwam. Belg. Museum, IX. 79:

Waer die emende veel te cleene
Van hem gedaen, die tfeit selve wrachte,
Dus moet dan arnen *al tgeslachte.*

Willems, Verhand. over de Nederl. Tael- en Letterk. I 144: *hi* (d. i. *de waard*) *soude sine ghebuere roepen ende bidden hem* (t. w. *den vredebreker*) *voer hen dat hi sijn huus rumede soe dat hys orcontscape hadde dat hys hem maende, ofte neen die weert moest metten sculdegen* arnen.

Men vindt ook *arnen* met het voorvoegsel *be* in het vlaamsche *barnen* voor oogsten, naoogsten, fr. *glaner;* zie het Idioticon van Schuermans. — Voorts mede met *ge;* Walewein, vs. 9533:

Droeve ende gram waren si das,
Ic waent God dede dor Waleweins ere,
Ooc ne mochten si min no mere
Ghearnen, *die volgheden bi lande,*
Om Walewein te doene scande.

Hier komt de straks vermelde beteekenis te pas van »vruchten plukken, voordeel behalen," want er volgt:

Si keerden weder danen si quamen,
Si hadden behaelt lettel vrame.

Ook Benecke heeft, doch wederom in den zin van boeten, vergelden, *gearnen* en *garnen*, en Schmeller *g'arnen. erg'arnen* en *verg'arnen* — *Ongearent* is onvergolden, doch in goeden zin en dus onbeloond; N. Reeks van Werken der L. Maatsch. III. 94:

Waert half miin conincrike,
Of waert oec sekerlike
Miin herthogedoem van Athenen,
Ghine ghinct niet ongharent *henen.*

Ald. 99:

Haddi mi trike al ghebeden,
Ghine waert ongearent *niet gereden.*

Kausler, Denkm. II. 234:

— eer ghi ongheharent *gaet,*
Gevets hu trauwe, dats mijn raet,
Ende bidt hem datsi hu gheraden,
Ende oec mede staen in staden.

De uitg. van Dr. Verwijs heeft hier: *ongenerent.* Walewein, vs. 5008:

Wet God, ic moet wederkeeren,
Onghearent, *met onnere.*

D. i. onverdiend, zooals ook de beteekenis van verdienen ligt in het angels. *earnian* en het eng. *to arn*, bij Halliwell *to ernen.*

Het werkw. *arnen* komt bij ons meermalen voor met het voorwerp »zonden." Leven van Sinte Christina, vs. 242:

dat datd seker ware tfeghvier,
daer si haer sunden *in* arnden, *die hier*
haer penitentie nien voldeden.

Maerlant, Spieg. Hist. III. 267:

Dat hi aernen *moeste ende quellen*
Sine sonden *int vaghevier.*

Belg. Museum, IX. 99:

Dus Adam is mesdadich vonden,
Dus moet hi aernen *dan* sijn sonde
Ewelic geduerich, sonder fijn.

De beteekenis dezer spreekwijs zal wel zeker zijn: zijne zonden boeten, d. i. de straf daarvan inoogsten; en diezelfde beteekenis zal men mede mogen toekennen aan *die zonden aren*, bij Maerlant, Spiegel. Hist. II. 357:

Vele warenre indien daghen,
Die rovers ende mordenaers waren,
Die met hem bleven, ende wilden aren
Die zonden, *die si hadden gedaen,*
Ende worden in goeden ende ontfaen.

Zoowel Jonckbloet als Halbertsma verstaan hier dan ook: *boeten voor de zonden.* Doch de Uitgevers van den kwarto-druk keuren in hunne aanteekening deze verklaring af. »De misdadigers (zeggen zij) die tot Leonard kwamen, mogten wenschen voor hunne zonden *boete te doen;* zij konden niet verlangen er voor te boeten, de slechte gevolgen er van te ondervinden." Er is, dunkt mij, niets ongerijmds of zelfs vreemds in, aan te nemen, dat de roovers en moordenaars, die met berouw tot den heilig kwamen, van deze verlangden, dat hij hun eene straf oplegde voor hunne gepleegde misdaden. Tot geruststelling van hun geweten konden zij dit zeer wel noodig achten. De uitdrukking *die zonden aren*, welke men ook aantreft in Snellaerts Nederl Ged. 310:

Maer die haer sonden aren,
Hebben seker wel ghevaren,
Want si wert cort gheint (d. i. *geëindigd*).

komt te veel overeen met *de zonden arnen*, die onder anderen ook bij denzelfden Maerlant voorkomt, om hier niet aan eene gelijke beteekenis te denken. Komt die opvatting ter bedoelde plaats niet met den tekst van Vincentius overeen: welnu, het is de eenige keer niet, dat de Vertaler van zijnen auteur afwijkt. Zijne verzen 88 tot 92, in de aanteeking genoemd »eene der moeilijkste plaatsen van den Sp. Hist." zijn met de door mij voorgestane opvatting duidelijk verstaanbaar, vs. 92 misschien uitgezonderd. Ik zou denken dat »(*zij*) *worden in goeden ende ontfaen*" wil zeggen: zij werden ontstoken (ontvonkt) hun leven goed te eindigen. Dat *ende* dikwijls levenseinde beteekent, is bekend; en *ontfangen*, *ontfengen*, is niet vreemd in den zin van ontsteken, ontbranden, middelhd. *enpfengen*, *entfengen* (zie Benecke). Zoo lees ik in het Vaderboeck, fol. 52: *doe begonden si soetelike te lachen ende na dat lachen soetelike te spreken, daer si* (t. w. *de verleidster*) *hem* (t. w. *den monnik*) *sijn herte sere begonde mede te* ontfangen. En lager: *van hare soeten woerden ende van hare soete anroeren soe wert sijn herte also sere* ontfenget *dat hi dachte op alle oncuysheit.* Aldaar fol. 118: *doe begonde die duvel des ouden vaders herte te* ontfengen *in haer liefte.* Fol. 119: *een monick die* ontfenget *is met liefte.* Fol. 132: *God* ontfengede *hun dat lichte.* Eindelijk — en de overeenkomst van deze plaats met die van Maerlant valt ieder in het oog — fol. 52 verso: *doe hi dat bose leven tot in sine oude dagen hadde ghevoert, doe quam die godlijke barmherticheyt ende* ontfengede *zijn harte soe dat hem sine sonden sere begonden te berouwen.*

In elk geval heeft men hier een paar voorbeelden van het werkw. *aren*, dat in dien zin weinig voorkomt, en dat alleen om het rijm in plaats van *arnen* gezegd schijnt. In de genoemde aanteekening wordt wel beweerd, dat deze beide werkwoorden niets gemeen hebben, althans dat het eene een geheel ander woord is dan het andere. De boven aangewezen gang der beteekenissen, zoowel als de overeenkomst der vormen, pleiten er, dunkt mij, voor, dat — zoolang ten minste geen andere oorsprong van *arnen* is aangewezen — dit werkw. een frequentatief van *aren* kan geacht worden. Graff noemt dan ook, I. 402, *ar* als wortel zoowel van *aran*, arare, als van *arnon*, metere, en *arnen*, mereri.

Aan *aren* is verwant *arbeid;* onmiddellijke afleidingen zijn *arne*, *erne*, bij Kil. oogst, hoogd. *ernte*, waarvan *arnmaand*, oude benaming van Augustus, oudd. *aran manoth*, oudfr. *aernmonet*, verbasterd tot *aernovel* (zie mijn Taalk. Mag. III. 250, 251); voorts *ernst*, waarvan, met uitlating der eene *n* en voorklamping der andere *naarst;* zie verder *Naarstigen*.

Artsenen—Artsen.

Het subst. *arts* luidt in het hoogd. *arzt*, *ärzt*, nederl. *arst*, bij Kil. *arste* (bij Spieghel *zielarst*, Hertsp. enz. 150 en 238), osnabrugsch *aest*, *asse*. Adelung, Weiland, Bilderdijk (Geslachtl. I. 29), Graff (Sprachsch. I. 477) en Benecke leiden het w. af van het lat. *artista;* Huydecoper op M. Stoke, II. 187 en Grimm (Wtb.) van het lat. *archiater*. Het is eene samentrekking van het oud- en middelhd. *arzat*, *arzet*, bij Kil. *artset*, in den Teuthonista *arzet*. Het middelned. zeide *arsater*, *aersater*, *ersater*; zie Clignetts Bijdr. 221; ook *eersater*, Passionaal, Somerst. 165: *dat die hemelsce* eersater

ons dese drie medicinen scencte. En *ersetre*, Lev. van Jezus, door Meijer, 84: Ersetre, *gansse* (d. i. *gences*) *di selven.*

Van *arts* is bij Weil. het ww. *artsen* voor genezen, hoogd. *arzen*, bij Schmeller *ärzen. erzen, arzten. erezen*, bij Strodtmann *assen.*

Met den frequent vorm heeft Kil. *artsenen* in dezelfde bet., hoogd. *arznen*, oudhoogd. *arzinjan.* Oudaan heeft *artseneeren* voor een' arts gebruiken, Agrippa, 387: *hoe menigmaal, de zieken ten achter gaande, heeft men van nieuws moeten* artseneren.

De afl. *artsenij* voor geneesmiddel is bekend, doch Kil. heeft daarvoor ook *arstedye* en in dien vorm leest men het w. bij Tunnicius (uitg. door Hoffmann von Fallersleben) 68. *Lytsamheit is eine* arstedye *tegen alle wunden.* En 99: Arstedye *komt to late als de kerl dot is* Zoo vindt men bij onze vroegere schrijvers voor geneesmeester niet alleen *aerdsenier*, maar ook *arsedier;* De Groot, Bewijs van de Ware Godtsd. (Amst 1668) 46, waar de evangelist Lucas genoemd wordt: *Den Syr'schen* Aerdsenier. Passionaal, Winterst 37: *ic ben een mensche*, een arsedier *van woerden, want wert yemant ghequetst in woerden so can ic daer goede medecinen toe doen.* Het oudhoogd. zeide daarvoor *arzenare.* Voor geneesmiddel leest men *ersetrie*, aangeh. Lev. van Jezus, 64: *Dese hadde al hare goet ghegheven den mestren van* ersetrien.

Asschenen—Asschen.

Van *asch* vindt men een ww. *beasschen* gevormd bij Six van Chandelier, Poësy. 296:

Hij stookt het oorlogsvuur, hij hitst tot bloedvergieten,
Waarvan rivieren door beaschte *landen vlieten.*

In de Verhandel. der leidsche Maatsch. II. 1. 254 keurt Hinlopen dit w. af als »te dubbelzinnig, en te verre in beteekenisse afdwalende"; hij neemt het voor »verbranden, tot asch verteren" Dan, zoo de Dichter dit bedoeld had, zou hij niet *be*- maar *ver-asschen* hebben geschreven. Het ww. *beasschen* beteekent met asch bedekken, iets wat van de landen, die door het oorlogsvuur zijn geteisterd, mijns inziens zeer wel kan gezegd worden. Het deelw. *beascht*, dat bij Weiland voorkomt, verklaart deze door »met asch bemorst"

Het ww. *verasschenen* komt meermalen voor; De Brune, Bancketw. I. 453: *wy moeten onze afgodische geldgoden vermaelen en* verasschenen, *gelijck Moses het goude kalf dede.* De Brune, de Jonge, Jok en Ernst, 133: *op dat sijn lichaam, in dat Element, op een bot, te niet gedaan, en* verasschent *wierd.* Ald. 153: *lichamen, die de doot heeft aangeslagen en verbeurt gemaakt, om hen te* verasschenen. Orizandt, Heraclitus. 256: *Soo moeten onze afgodische geldtgoden vermalet en* verasschent *worden.* De bet. is blijkbaar: tot asch maken.

Weil. geeft het znw. *asch* op als zonder meervoud. In dit getal komt nogtans 't woord voor, zooals ook het hoogd. *asschen* en het eng uitsluitend *ashes*, bij Halliwell *ashen* en *asschen*, zegt; Van Teylinghen, Paradijs der Wellust. 341: *die* asschen *die daer op u* (t. w. *de autaer*) *zijn, zullen uytghestort worden.* J. de Haes, Ged. 537:

O asschen, *daer mijn ziel haer hoop en leet in stelt*, enz.

Antonides, Ged. 393:

Men spuwt, baldadig en vermeten,
Op heilige asschen *der Poëten.*

Bakenen—Baken.

Het ww. *baken* heeft Plantijn voor »een vuurtoren opzetten" van *baak*, »schouwtoren ofte lanteerne". Men heeft wel gemeend, dat deze bet de eerste was, en dientengevolge *baak* afgeleid van een ww. *baken*, dat vuren, branden enz te kennen geeft; zie Bilderdijk, Geslachtl. I. 33; of van *bakken*, zie Ten Kate, I. 106. Die bet. intusschen is afgeleid van de eigenlijke, welke men vindt in het angels. *beacen, beacn, becn*, een teeken of sein, waarvan het ww. *beacen*, een wenk of teeken geven, het eng. *beacon*, een baak, een teeken ter waarschuwing, *to beckon*, wenken, knikken, d. i. dus eig. een teeken geven. De engelsche etymologisten hebben dit goed ingezien, zie b. v. Hoare, English Roots, 144

Van *baak* in den zin van scheidingsteeken heeft men het ww *baken;* Hooft, Ned. Hist. fol. 47: *deeze luiden zouden geirne tussen beide heen, met grondtpunten alleenlyk, den wegh der waarheit* gebaakt *hebben.* — Anders *afbaken*, in het neders. met zulke teekens afsteken, afperken; dus ook in het nederl. Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. IV. 60: *zy deed vervolgens den weg* afbaken. Wagenaar, Amsterdam, III. fol. 119: *zullen alle de Landen en Gronden.. afgepaalt en* afgebaakt *worden.* Heerens Ideën, VI. 107: *De eigendom der landerijen was algemeen; hare grenzen waren door afmetingen, of door scheidpalen*, afgebaakt. Strick van en tot Linschoten, Ged. 299: *hier is de tijdmaat van iedere lettergreep zoo naauwkeurig* afgebaakt. Ma. van Zuylekom. Mengel. 27: *de* afgebaakte *treën.* Bl. 108: *den middenweg tusschen het waare en het valsche* aftebaaken. In fig. zin, J. P. Kleyn, Cephise, 33:

Wie baekt *voor de eeuwigheid een vak van jaeren* af?

Bellamij, Gezangen (1785), bl. 60:

Maar 't plan lag voor uw wijsheid open,
Der dingen werking afgebaakt.

Waarvan de afleiding bij Broes, Geschiedk. Ond. 270: *die* afbakingen *en grenspalen*

Bebaken is hetzelfde. De Groot, Bewijs enz. (1648) bl. 138:

Een vyere zuyl den tochtbaen haer bebaeckte.

Brester, Verspr. en Nag. Ged. 234:

(*Een plek*) *werd* bebaakt *en afgemeten,*
Alsof ze vrij wat waarde had.

Bakenen, angels. *beachian*, heeft Weiland voor »tonnen op het water leggen, of andere teekens gebruiken om de ondiepten aan te wijzen." Figuurlijk vond ik het w. bij Bekker, Betoov. Weereld, I. 80: *Nu word het tijd, dat wij tot het Kristendom overgaan, om te sien, hoe 't daar* gebakend *is*. D. i gesteld, geschapen. — Meest bekend is *afbakenen*, zie het Wdb der Nederl. Taal. Zeer figuurlijk is dit w. genomen in het Vervolg op Wagenaar, XXXIII. 171: *De werkzaamheden van dit Committé werden in vier afdeelingen onderscheiden, en bepaaldelyk* afgebaakend.

Voor het zelfst. nw. hebben wij zoowel den duitschen vorm *baak*, als den engelschen *baken*, en onverschillig, wat de bet. aangaat Zoo leest men bij Huygens, Korenbl. I. 230:

— *noch is hy wat te prijsen*
Die sigh als een' le'ge tonn
Voor een baeck *ten besten gonn'*.

Doch in de aant. hierop: *Jae een* Boll-baken *is maer een' ledige Tonne.* — Men wete, dat *bolbaken* een baken beduidt op het water; in den Teuthonista is *bulle* watergolf, bij Kil. *bolghe*, *bulghe*, enz. *billow*. — *Baak*, dat Kiliaan alléén heeft, is althans buiten samenstelling nu minder in zwang dan *baken*, hoewel het toch mede voorkomt, b. v. Rau, Dicht- en Zedek. Studiën, bl. 13: *Geliefde en trauwe* baak. — Voor het gewone *vuurbaak* leest men *fakkelbaak* bij Cabeljau, Treurbrieven van Ovidius, 206:

Ja 'k zie uw fakkelbaak *zelfs van den tooren branden.*

Ald. 218:

Houd gij uw fakkelbaak *maar staag ten toon gezet.*

Barnen, zie Bernen.

Beernen—Beren.

Volgens het Idiot. van De Bo zijn beide wwn. in het vlaamsch gebruikelijk voor kneden, duwen, pletten. Het primit. is bij Kil. als vlaamsch voor kneden opgenomen, en de breede verklaring van het w. geeft Schmeller. Inzonderheid is *beren* bij hem het stampen van het zout in de kuip ter verzending; en ook bij De Bo is het inwerken van zout in de boter. Voorts lijm kneden met de hand, bij De Bo zand en kalk samenmengen. Eindelijk mede slaan, een pak slaag op de huid geven, in welken zin ook Von Schmid het w. heeft

Bernen—Berren.

Het primitief *berren*, dat ik alleen in het nederlandsch aantref, beteekent branden; Der Leken Spieghel, III. 268:

Des viertienden daghes, zonder merren,
Sullen hemele ende aerde berren.

Belg. Mus. X. 52:

— *een vier, dat qualike* beert
Van quaden groenen elsen houte.

Het rijmwoord is hier: *vereert*. Vanden Heil. Sacram. door Dr. Verwijs, vs. 650:

Ghy heren, tvier bert *schoen ende claer;*
Believet u, ghy mueght gaen coken.

Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 207:

Maer 't is altijt beter houwen dan berren.

Hier wordt de bet. figuurlijk; nog meer wordt zij dit Der Leken Spieghel, III. 110:

Aldus sal jalousie sere
Uter herten sijn verjaeght;
Want soe mense meer jaeght,
Soe si vele te meer berret.

Wij zouden hier zeggen: ontbrandt, ontsteekt, aanwakkert In de gegeven voorbeelden is het ww. onzijdig; het komt echter ook bedrijvend voor; Goede Boerden, door Dr. Verwijs, 13:

(*Hi*) *ginc hem waermen, want het was cout:*
Men berde *daer stoppelen sonder hout.*

Vanden Heil. Sacram. vs 662:

Wy willen terstont gaen ordineren,
Hoe dat wy u sullen persequeren,
Weder willen zieden, berren *oft roosten.*

Antw. Spelen van Sinne, 222:

Ghy stoeckten tvier...
En ghy dedet berren.

Ald. vindt men 468 ook het onzijdige *verberren:*

Laet boeck en papier den bras al verberren.

Dat trouwens reeds in het middelned. voorkomt; Maerlant, Spieg. Hist. Tweede Paertie, 138:

Die een, dat hi verberre *in viere*

Bl. 172:

— *Twine hulpti mi hier?*
Ic verberre *als in een vier.*

Het frequent *bernen*, *barnen*, heeft dez. bet. en beantwoordt aan het middelhd. *burnen*, angels. *baernan*, *bernan*, *birnan*, *byrnan*, eng. *to burne*, bij Halliwell *to borne*. Kil. heeft mede *bornen* en inderdaad komt deze vorm, voor branden, ook,

hoewel slechts enkele malen, bij onze Ouden voor; Clignett, Bijdragen, 83:

Si ghinc halen .i. stake
Al bornende, *ende stroes vele.*

T w. om den boom aan brand te steken. Ald. 84:

Datse bornen *sal int vier.*

Huydecoper, Melis Stoke, I. 371 (naar de variant):

Want si de Kerke van Alcmaer,
Entie marct bornde *dat si stoof,*
Ende namenre wel zwaren roof.

Die Dietsche Doctrinale, 39 (naar de variant):

Als een kaerse die bornet.

Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 67: *algave ic mijn lichaam over te* bornen. Wagenaar, Amst. I fol. 109: *wat poorter dat uyt der poorte vaert... rooven ende* bornen. Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 143: *die lanteern die* bornt *ende licht.* Ald. lager: *Onse brudegom is een vuer ende* bornt *in onsen voncken.* Bl. 151: *doe hi den doernbosch sach* bornen

De gewone vorm in het middelned. is *bernen*, zie b. v. het Gloss. op Maerl. Rymbybel. Dus nog bij Hooft, Ged. fol. 229:

De krijsgodt uit het hoogh' afziende dat geberren,
Wat's ditte? zeid hy, draaght dan ook het aardtrijk sterren?

Er wordt gedoeld op »de brandende stroowissen boven op de spiessen", waarmede »de zege van Wezel" gevierd werd. Het Wdb. des Inst. denkt hier zeer onjuist aan het ww. *geberen*, *gebaren*. Oudemans' Wdb verstaat het w beter, doch beschouwt het als een infin. (*branden*, *vlammen*); het is eene afl. van *bernen*, als *gebrand*, *gevlam*. Dus ook Nieuwe Honigbije, III. 104:

De heldre Levens zon.. wyl hy vol luister bernt.

Latere schrijvers verkiezen *barnen*, dat evenwel reeds voorkomt bij Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 143: *dat vier dat die Heer.. wil dattet* barne. Levens van Plut fol. 62: *een* barnende *fackel*. Figuurlijk bij Vondel, Poëzy, I. 424:

Ernsthaftigheit, wiens hart van boulust barnt,
Vint rust, als hy zich zelve heeft gequeten.

Doch eig. wederom in de samenstelling, ald. II 270: *Etnaas* barrenoven. En evenzeer bij Bilderdijk, Schemersch. 17:

De zon, wier vuur onleschbaar barnt.

Vooral bezigde men het w voor het hevig bruischen van watergolven, die tegen rotsen of stranden slaan, anders ook wel koken geheeten. (1). Dus Vondel, Virgilius, 40: *het meir* barrende *en bruischte*. Ald. 330: *geen water ruischte, nochte* barrende. Vollenhoves Poëzy, 767: *al 't water bruist en* barnt Vondel, Poëzy, I. 471:

— eenen kouden steen,
Waer op 't verbolgen water barnt.

Doch ald. 474:

Voorzichtigh houdt hij 't midden,
En staarooght op 't Apostolijck gesternt,
Daer hier Charybd en ginder Scylle bernt.

Van Merken, Germanicus, Opdr. 3:

Hoe hevig de oceaan by hooge vloeden barnt.

Antonides, Ged. 10:

— blinde steenen, daer de golf op barnde *aan strant.*

Dez. voegt *barnen* en zijn lateren vorm *branden* bijeen, ald. 456:

(1). Het w. *branding* is in de zeevaart zeer bekend. Van Lennep omschrijft het echter onjuist door »het op- en nedergaan der woelende golven, waar zy tegen het strand of de banken breken." Beter zag Winschooten de zaak in: »dit werd gesegt van de golven en baaren, die tegen het strand of de klippen aanslaan en geweldig door malkanderen sparteien: jaa als een vlam opvliegen, en als barnen, dat is, branden." Minder bekend is de bet. van *branding* bij Westerman, Ged III. 41:

— branding *naar genot, door walging loos bekropen.*

D. i. sterk, vurig verlangen, in welken zin *branden naar iets* gezegd wordt. Nog minder Bilderdijks uitdrukking, Verbandd. 189: *breng een brood van den bakker, en ook uit de kroeg een pintjen* brandinger *mee*. Het schijnt gevormd naar het eng. *brandy*, van welk w. Grimms Wtb. te recht zegt, dat het »beholfner" is dan *brantewein*, nederl *brandewijn*. Bij de schilderachtige volksuitdrukkingen voor den drank t. a. p. had hij nog eenige nederlandsche kunnen voegen; b. v. *brandemoris;* Huygens, I. 607:

Eerst wat Orientaels, en daer soo moytjes by
En Brandemorisje —

Van Eislands Gez. 55:

Metje, kom krygt wat Brandewyn...
Dat's goê Brandemoris —

De Regts Mengeld. 85:

De Staatsche brandemoris
Bevondt hy al te heet.

Zoo ook bij Bredero, zie Oudem. Wdb In diens Dichters Lucelle leest men bl. 29:

— de saussen van een saussijs of van moye frickedel
Gefrikasseert inde bruyne brandegraefmouweris.

Van deze uitdrukking lijkt *brandemoris* wel eene verkorting. De Regt spreekt in de a. p van »Staatsche brandemoris," dien Vendome al te heet vond, doelende op de nederlaag die deze kleinzoon van Hendrik IV bij Oudenaarde in 1708 onderging, eene nederlaag, die, zooals Condorcet in zijn *Vie de Voltaire* meedeelt, door het fransche Hof werd geweten aan de weinige nauwgezetheid van Vendome in het bijwonen der mis. — Oudemans Bijdrage geeft voorbb van *brandoelje*.

In de aangeh. pl uit Huygens' Klucht wordt gesproken van »wat orientaels." Dat wil zeggen: iets dat in zijne soort puik is; dáár van eene of andere spijs gezegd; bij H. van Halmael De onberaaden Minnaar, 19, van »een nieuw duifje":

Ik zeq, niemand zal dit orientaaltje *in myn huis zien, nog spreeken,*
Of hy zal 't my eerst door geld uit de hand moeten breeken.

Bredero drukt hetzelfde uit door *uit de Orienten;* zie Oudem. Wdb.

Terwijl 't Iönisch nat vast worstelt met de winden,
En heel den oever barnt *en* brant
Door 't beuken van de zee: —

Voet, Stichtel. Ged. I. 61 (hoe de wraak):

Nu 't kostbaar tempelhuis zal barnen *doen en rooken.*

Bij overdracht van deze bet. werd het w. toegepast op hevige bewegingen in het menschelijk gemoed; F. de Haes, Het vern. en verh. Port. 42: *Een* barrenende *koorts.* Vondel, Herschepp. van Ovidius, 317:

Zoo barrent *het gemoedt, geschokt van wederzijde.*

Van Merken, Nut der Tegensp. 22: *in* 't barnen *van 't verdriet.* — Minder gewoon en ook minder eigenaardig bezigt Vondel het w. voor het opeendringen van renwagens, Elektra, 28:

De schrandre Athener... wist met wiel en paerd
Het midden, daer het barnt *van wagenen, te mijden.*

Het ww. *barnen* is thans verouderd; alleen bezigen onze schrijvers het nog in figuurlijken zin. Van Walré, Heksluiting, 36: 't barnen *van den nood.* Dez. Died. en Will. v. Holl. 104: barrening *van smarte.* Loots, Tweede Eeuwget. v. d. Beurs, 21: 't barnen *van de rampen.* Zubli, Nagel. Poëzy, 28: *In* 't barnen *van het zielsverdriet.* Stuart, Rom. Gesch. III. 453: *in* het barnen *der Grieksche burgertwisten.* Koenen, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. I. 74: het barnen *van godsdienstveeten en burgeroorlogen.* Mees, a. w. VI. 65: *in* 't barnen *der verdeeldheden.* Van 's Gravenweert, Verspr. Ged. 47: 't barnen *van den krijg.* Immerzeel, Ged. I. 119: 't barnen *van den slag.* Siegenb. Mus. I. 225: 't barnen *van 't gevecht.* Doch Bilderdijk heeft het ww. nog voor branden in den eig. zin, Schemerschijn, 17:

De zon, wier vuur onleschbaar barnt.

En Vrouwe Bilderdijk, Ged. 17: *de vlam die de aarde* barnt. Van Oosterzee, N. Leerred. 88: het barnen *van het heete zand.* — En dan ook fig van het branden of verlangen van het hart gezegd; Bild. Rouwzangen, 77:

Naar wiens kinderlijke omarming 't hart onredbaar smacht en barnt.

Evenzeer verouderd is *verbernen, verbarnen, verbornen,* verbranden; Maerlant. Spieg. Hist. I. 93:

— daer quamen viande,
Diet al verbernden *dat si vonden.*

Van Velthem, fol. 224:

Ten lesten stakense daer binnen vier,
Ende wildense so verbernen *hier.*

Ferguut, vs. 3439:

groet vier het uter kelen scoet,
het hadde den ridder saen gehadt doet
ende al te pulvere verberrent.

Zie vooral het Gloss. op Van Maerlants Rymbybel. Delfsche Bijbel, Genes. 31, vs. 40: *dach ende nacht wort ic* verbarnt *van hetten.* Passionael, Winterst. 136: *daer quam vier wt... ende* verbarrende *steen ende aerde.* Somerstuck, 108 verso: *laet ons den lichame die den verrader droech* verbarnen. Oudaan, Tooneelp. 266:

Wijl hy, en al zijn roof verbarrent *wierdt met vier.*

Men ziet, deze voorbb. zijn in bedrijvende bet.; onzijdig is het ww. Vondel, Poëzy, II. 229:

Geen stadt bewaert den naem; zy stort, of zy verbernt.

Dez. Jeptha, 22:

Als d'olie is verbarrent *in de lampen.*

Bredero, Boertigh Liedtb. 45:

Dit vier! daer ick in verbarren,
En dat my noch wonderlyck voed.

Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 60 verso: *dat dan dat vreemde vuer die.. bloemkens der reynicheyt niet en* verborne. Ald. fol. 87 verso: *hi zijn hant int vuer* verbornde.

Een varken opbernen was oudtijds met een heet brandijzer aan het dier een teeken maken; zie Van Hasselts Geld. Maalt 60—62.

Eenmaal kwam mij *aanbarnen* voor, t. w. bij Visscher, Sinnepoppen, 85: *een geck.. die de Hutspot liet* aenbarnen.

Als afl. en samenst. van *barnen,* heeft men, N. Werken der leidsche Maatsch. VI. 15: *barninghout* voor brandhout. Bij Smits, Burmans Intreêreden, 58, is *barnnetels* wat nu brandnetels luidt. — Ook *barning* zelf komt in zoodanigen concreten zin voor, gelijk wij nog spreken van *brand* voor de brandstof; N. Reeks van Werken der gen. Maatsch. VIII. 1 126: *schonk hij der Abdij een stuk veenlands omme* hare barninghe *daer uyt te delvene.* Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 233: *die in dit landt gelant is, die magh* barringh *winnen uit syn selfs grondt.* — Voor dit *barring* zal *barning* te lezen zijn, als fol. 234: *soo wie in desen lande gelant is, magh* barninghe *winnen.* Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 37: *den coste te bezettene van rogghe, vleysche, zoute,* barninghe *en anders dat daertoe behoort.* Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IX. 53: *een Camer... om daer in te leghen zyn* barninghe, *zyn werkgetuigen, ende ander dinghen.*

Bredero heeft *ongebarnd,* wat der aandacht van Oudemans ontsnapt is; Angeniet, 57:

— *ick sal u de le'en soo dapper doen bestrijcken*
Met ongebarnden *asch, dat ghy* enz.

Door verplaatsing der *r* is uit *barnen, bernen*, ontstaan het hoogd. *brennen*, nederl. *branden*, goth. *brinnan*, oudhd. *brinnan, brennan*, middelhd. *brinnen*, eng. (bij Halliwell) *to brenne*, zweedsch *braenna*, deensch *braende* enz. Men zie over *bernen* ook nog de Taalkund. Aanmerk. van Ypeij, 19 vlgg.

Boeijenen—Boeijen.

Voor het bekende ww. *boeijen*, d. i. in boeijen of ketens sluiten, leest men met een frequent. vorm *boeijenen* bij meer dan één nederlandsch schrijver; Focquenbroch, Werken. I. 113:

Wyl dat, ô Koningin! myn handen,
Gelyk gy ziet, geboeiend *zyn*, enz.

Ald. 366:

Hoe, ik geboejend! *wie deê my dees keten an?*

En 390:

Hoe nu, men heeft u dan geboeyent *aan uw handen?*

De Vryer, Pulcheria, 26:

Gy zyt gevangen, en moet hier geboeiend *leeven.*

Het zelst. nw. *boei*, bij Benecke *boije, beie*, bij Schmeller *boy*, bij Outzen *boey*, van het romanische *boia*, luidt in het nederl. ook *boeijen*, meerv. *boeijens*, zooals Bilderdijk in zijne Geslachtlijst vermeldt, doch wat Weil. verzuimd heeft op te merken, en deze vorm heeft *boeijenen* opgeleverd. Men leest den verlengden naamwoordvorm bij Coornhert, Wercken, I. fol. 128 verso: *ofmen henlieden door die leeringen der wijsheit* boeyens *wilde doen om hare handen ende voeten.* Bekker, Bet. Weereld, II. 254: *wanneer hy hem in* boeyens *smijt.* G. Brandt, Veinz. Torquatus, 15:

Sleept gy de koningen met boejens *aan de beenen* enz.

De Vryer, a. w. 29:

Dat gy de boeiens *slaakt van die my houd gevangen.*

Six van Chandelier, Poesy, 177:

— *van* de boeijens *nu ontslaagen.*

't Nieuwe Hoorns Speelwerck, 188:

— *d'oude liefde... ons gescheide zielen*
In koop're boeijens *smeet.*

Huydecoper, Ged. 142: *Zoete* boeiens. Ald. meermalen. Lublink, Thoms. Jaarg. 307: *niet langer* de boeijens *van het magtige Noorden dulden.* Riemsnijder, Dicht. Rhapsod. 8: *onverbreekbre* boeijens. Nomsz, Oldenbarneveld, 20:

— *aan zyn zyden zyn* de boeijens *en de dood.*

De dichteres M. P. Woesthoven, in Brender à Brandis' Kabinet, V. 360:

ô! Verbreek, verbreek die boeijens!

Bilderdijk, Wit en Rood, I. 64:

Dien moed, die boeiens *breekt;* —

Ook het meervoud *boeijenen* komt voor; De Honigbije, IV. 88:

Dewyl ge uw boeijenen *verswaart, door tegen streven.*

In Oostindië is het nw. *boei* in zwang voor gevangenis; zie De Gids, 1875, D. III. 447.

Bordenen—Borden.

Het znw. *borde, burde*, is bij Kil. last, zwaarte, eig hetgeen gedragen wordt, van *baren, boren, beren*, d. i. dragen, zoodat (naar de opmerking van Benecke) het zware of drukkende niet in het w. zelf ligt, maar er aan wordt toegevoegd. Zie ook Ypeij, Geschied. der Ned. Taal, II 72. In het oudhd. luidt het w. *burdi, burdin* (Graff, III. 162), middelhd. en hoogd. *bürde*, angels. *berthen, byrthen*, eng. *burden, burthen* enz. Kaltschmidt brengt er ook toe het fransche *fardeau*, dat Diez, Etymol. Wtb. der Rom. Sprache I. 173 en Scheler echter tot het arabisch brengen. De oudste vorm bij ons, dien ook de Teuthonista heeft, is, evenals in 't engelsch, *borden* of *burden;* Die Dietsche Doctrinale, 169:

Want die lichame pleeght te sine
Een zware bordene *ende pine.*

Leven van Jezus, door Meijer, 73: *want mijn yoc dat es sachte, ende mine* bordene *es licht.* Ald. 134: *ons... die* de bordene *hebben ghedreghen van den daghe ende van der hitten.* En 182: *si binden svare* bordenen *ende ondraghleke.* Blommaert, Oudvl. Ged. II. 38: *so was gheladen met eender grooter* burdenen. — Anders, en vooral later, vindt men den met het hoogd. overeenkomenden vorm *bord, burd;* Reinaert, vs. 7743:

Elc moet sijns selfs dach
Verwaren, ende sijn borde *dragen.*

Moll, Joh. Brugman, II. 410:

Men leest doch in der Heilger scrift:
Dijn bord *is soet, dijn last is licht,*

Wtenhove, Hondert Pss. Dav. 108:

Laetten (t. w. *de vloek*) *hem syn, voor een kleed end* een burde,
End voor een riem, daer met hy sick begurde.

Een ander voorb. zie men bij Van Hasselt op Kil. *Bordezel* is ald. draagezel.

Vandaar het ww. *borden*, belasten, beladen· hoogd. *bürden.* Ik lees daarvoor (om het rijm) *borten* in de Antw. Spelen van Sinne, 394:

Want hadde dopperste Schepper int ghemeene
Sonder daet, neerste, arbeyt, oft weenen,
Den Mensche de Consten willen becorten,

Elck wistse al, en de Consten waren gheene;
Maer want God wilt elcx slaven en borten
Soo heeft hy door my den loon doen storten enz.

D i. onder een last gedrukt zijn, zwoegen. Van der Schueren heeft *ontborden*, waarvoor reeds het middelhd. *entbürden* zeide, voor ontlasten, ontladen.

Bij denz., zoowel als bij Kil. vindt men *bordenen*, mede vermeld bij Ten Kate, II. 580 en door Van Wachtendorp in de Nieuwe Bijdragen, II. 378, voor beladen, overeenkomende met het eng *to burden*. Ik meen dit te lezen bij Van Velthem, fol. 440:

Dattie groetheid van Rome,
Ende hare Keysere.
Meer gebordent *werren te voren*
Dan hem eerlijc was in horen.

D. i. zoo ik goed versta: dat de grootheid van Rome en hare keizers vroeger meer dan betaamde *verzwaard* of *vergroot* was. — Van hier *burdenaar*, d. i. drager, lastdrager; Janssen en Van Dale, Bijdragen tot de Oudh. en Gesch VI 177: *Behouden dies, dat* de burdenaers *visch vander zee hier binder stede bringhen ende vercoopen moghen.*

Bornen[1], zie Bernen.

Bornen[2]— Borren.

Dit *borren* kan hetzelfde w zijn, dat ook het freq. *borrelen* geeft (zie dit art.), al- zijnde een opstijgen, opspringen of opwellen. De wortel van *borren* is voor het opgewelde water zelf genomen, Lancelot, B. III. vs. 6480:

Maer hine gaf hem niet, suldi weten,
Els dan borre *ende broet eten.*

Hor. Belg. V. 97:

elcs daghes at hi tere tijt
een gherstijn broot ende niet el;
borre *dranc hi, dat wet wel.*

Zie ook het Gloss. op Der Leken Spieghel, i. v. *Born*. De wortel van *bornen* beteekent insgelijks water, doch tevens de wel of fontein, die het oplevert. Zie het zooeven gen. Gloss., Kil. en Van der Schueren Dus b. v. voor water, Maerl. Rymybel, vs. 12515:

Een goed man, hiet Abdyas,
Die hadde heymelike bestolen (d. i. *verborgen*)
.C. propheten in .ij. holen
Ende ghaf hem born *ende broot.*

Delfsche Bijbel, Spreuken 25, vs. 21: *Ist dat dijn viant hongher heeft so gheeft hem teten: ist dat hem dorst, ghif hem* born *te drinken.* — En voor fontein, Levens van Plut. fol. 122 verso: *ontspringhen achter de kercke twee* bornen, *die goet versch water... uitgieten.* In de laatste bet. zeggen wij thans, met verplaatsing der *r*, *bron*, en dan beantwoordt dit aan het hoogd. *brunn*, *brunne*, en het door Grimm afgekeurde *brunnen*, middelhd. *brunne*, oudhd. *brunno*, goth. *brunna*, gelijk het angels. *burne*, eng. *bourn*, bij Halliwell *borne*, aan ons *born*.

Het ww. *bornen* is bij Kil. drenken, doch dit is eene afgeleide bet; het w. zegt, zooals het middelhd. *brunnen*, water opgeven, opwellen. Dus bij Schimmel, Verspr. Ged. 18: *daar* bornt *een wel.* Bogaers, Gez. Dichtw. II 12:

Het water laaft, dat bornt *en vliet.*

Bilderdijk, Affodillen, II. 31:

Die altijd bornende *aâr van onuitputbre smart.*

Anders bij hem *opbornen*, Floris de Vijfde, 98:

Wat welt, wat bornt *daar* op *in 't binnenst van mijn hart?*

Hiertoe behoort ook bij denz., De Dieren, 31:

— *'t scheen, als wilde een zucht zijn* bornend hart *ontglippen.*

Van de *zucht* die *opwelt*, is het w. hier gebezigd van het *hart*, waaruit de opwelling geschiedt.

Van het znw. *born*, water, heeft men afgeleid een ww. *bornen*, met water mengen; dus Ypermans, Traité de Méd. Prat. 66: *so geeft hem . te drincken* gebornden *wyn.* Ald. 119: *wine half* gebornt. — Deze bet. zal overeenkomen met die van *borneeren*, bij Weil. vermeld als in gebruik voor »fonteinwater met wijn en suiker vermengen, waardoor het gestadig opborrelt" Het ww. kwam mij voor bij Willink, Amst. Arkad. I. 275: *Cupido... met een teene boutelje onder zijn arm, en een Spawaters-kan in zyne handt, als of hy zeggen wilde: puik van* borneren. Nogmaals D. II. 306: *In de eene schilderagie zag men verbeeldt Cupido met.. een spawaters-kan in zyn handt, die hy opheffende vertoonde, als of hy zeggen wilde: puik van* borneren.

Darnen—Daren.

Het ww. *verdarnen* komt in 't verleden deelw. voor in de N. Werken van de leidsche Maatsch. V. I. 210:

Mijn gheest es sere verstormpt in mi,
Ende mijn herte sere verdarnt *daerbi.*

D. i. ontsteld, verslagen. Dus ook in Meijers Leven van Jesus, 235: *alse die vrouwen dit hoerden ende vernamen, so worden si* verdarnt *ende verssagt.* Ald. 240: *so sere wonderde hen, ende so sere worden si* verdarnt *van bliscapen.* Dus ook de afl. *verdarntheit*, voor verslagenheid, ontsteltenis; a. w. 30: *Dit seide hi in* ene verdarntheit *van herten.* En ald. 235 (van de vrouwen bij Jezus' graf): *aldaer si stonden in dire* verdarntheit.

Het w. is blijkbaar van *verdaren*, bij Kil. als verouderd vlaamsch opgeteekend voor ontstellen, verbazen, waarvan mede bij hem: *verdaert*, hevig ontsteld, en *verdaerentheyd*, verbazing, ontsteltenis.

Van het voorvoegsel *ver* ontdaan, komt *daren* overeen met het angels. *derian*, beleedigen, zeer doen, benadeelen, hinderen, ontrusten. Het eng. bij Halliwell heeft daarvan *to dare*, voor verschrikken in bedrijvenden zin, van vogels bij voorb. door een valk of een spiegel; en in onzijdigen zin voor verschrikt zijn, beven van schrik. Wij zeggen *deren*, bij Kil. *deeren*, *deyren*, nocere, doch vroeger ook *daren;* Maerlant, Spieg. Hist. I. 231:

— sindent, als hi gerne staerf
Ende hi out oec was van jaren,
En mochten geen venijn daren.

Zie voorts het Gloss. op Der Leken Spieghel, i. v.

Het ww. *deren*, *daren*, is noch verwant aan *dier*, d. i. lief, zooals Bilderdijk meende (Beginsels der Woordvorsching, 52), noch aan *derven*, zooals Bruining dacht (Synon. I. 312); maar komt van den wortel *dar*, in het angels. beleediging, schade, hinder; eng. bij Halliwell *dare*, middelned. *dere*, *deer;* bij Kil. *deyre;* Maerl. Spieg. Hist. I. 338:

Mettien quam hem eene dere,
Dat scip inden bodem scurde.

D. i. overkwam hem de schade, de ramp. Van Velthem, fol. 268:

(*Die Coninc*) *dede daer gebieden saen,*
Datmen die Vlaminc delmerere
Al Ingelant dore van alre dere.

D. i. dat men de Vlamingen van alle *hinder* zou verlossen. Vlaerdings Redenrijckb. 364:

'k Heb Mars belast dat hy niet reppen sou 't geweyr,
Om het gemeene landt te doen verdriet of deyr.

Een andere vorm van het angels. subst. *dar* is *darn*, die verklaring geeft van het nederl. *verdarnen*, vermoedelijk ook van het oudfransche *darne*, dat Roquefort door »étourdi" verklaart, en wellicht mede van het tiroolsche *verdrant*, bij Schöpf »verzerrt, verschlagen." Bij Schmeller is *dern* een klap.

Van hetzelfde *dar* leidt Bosworth af het angels. *darath*, *dareth*, *daroth*, d. i. pijl, spies, eig. derhalve een wapen dat kwetst, beleedigt of schaadt. Het eng. heeft daarvan *dart* voor pijl of schicht, dat Johnson en Bailey verkeerdelijk van het fransche *dard* afleiden. Juister leidt Scheler dit *dard* af van het angels. *dareth*. Volgens Roquefort had het oudfr. ook de vormen *dars*, *darz* en *dar*, niet uitsluitend voor pijl of spies, maar voor al wat geschikt was om er mede te werpen, b. v. steenen. Voor pijl kende het middelned. mede het subst. *dare;* Kausler, Denkm. II. 453:

Hare curien, hare boghen, hare daren
Leiden si neven hem te waren.

(*Curie* is de lederen pijlkoker of band, waaraan de boog hing; zie Roquefort op *Curées*.) Ald. 458:

Doe zwoeren int here de baroene,
Dit vast te houden ende te doene,
Up hare boghen, op hare daren,
Want daer ander helegen en waren.

Ons tegenwoordig taalgebruik kent aan het ww. *deren* nog altijd zijne oorspronkelijke bet. toe van schaden, hinderen; doch daarnevens ook die van medelijden inboezemen of gevoelen, in welken zin wij mede het subst. *deernis* hebben voor medelijden. De overgang der bet. is echter niet moeijelijk aan te wijzen. Het leed, dat eerst het ligchaam of andere stoffelijke voorwerpen gezegd worden te ondergaan, wordt daarna overgebracht op het inwendige, op het gemoed of den geest. Een ongeval *deert* ons, d. i. het veroorzaakt ons een gevoel van leed; wij hebben *deernis* met iemand, als zijn toestand ons pijnlijk aandoet, ons hindert of kwelt. Zoo las men het ww *deren* voor bejammeren, beklagen, reeds in de Antw. Spelen van Sinne, 272:

Ach ist niet te deeren *iaet en te beschreyen*
Te beclaghen met weenende ooghen
Dat de mensch van leecheyt hem laet verleyen?

Hiervan is ook nog ons adj. *deerlijk*, d. i. jammerlijk, beklagelijk, en bij Kil. en Hooft *deerlijkheid*, jammer, ellende. En daarmede zijn dan ook de eng. ww. *dernful* en *dernly* verklaard, die Spenser bezigde voor deerlijk, en die Nares niet helder waren.

Degenen—Degen.

Het ww *verdegenen* komt voor bij Crous, Josephs Droev' ende Bly-einde Spel, I. 149:

Houd in! Houd in! Swijg still! Ge kont u niet verdeeg'nen,
Gy hebt, gelijk een Schurk en Fielt, my gaan bejeeg'nen!

Het werd door hem — Groninger — gevolgd naar het friesche *fordegenjen*, dat Epkema heeft. Deze vorm komt rechtstreeks van het neders. *verdegen*, dat zelf eene samentrekking kan genoemd worden van *verdedigen*. Zie Tiling en Adelung, en voorts op *Dedigen*.

Doenen—Doen.

In de spreektaal der min beschaafden is het vrij gewoon voor *doen* te hooren zeggen: *doenen*, b. v. *ze* doenen *het niet*. En zoo leest men dan ook in Schotel, Geschied. der Reder. II. 186: *noch anders... hem te regieren, off dragen, dan een eerlick Re-*

throzijn schuldich is te doenen. Thirsis Minnewit, I. 36:

Muyle en ook dunne Schoene,
Zy aan haar Voeten doene.

D. III. 114:

Hey! doenen *'t grote Heeren:*
Laet ons de Keel dan smeeren.

M. G. Tengnagel, Frik in 't Voorhuis (Amst. 1731) 14: *ik prijs noch de Mutsianen: die houwen er fris; doenze wat, ze* doenen *'t stil*

J. G. Tengnagel, Verw. des Stadts Naerden, 35: *Soeckt by den Herder heul. — Soo* doenen *wy nu oock.*

Econom. Liedjes van Bekker en Deken, 174:

'k Moet voor dit en dat je eens zoenen,
't Is me in geen drie jaar gebeurt;
Kunnen wy 't wel jonger doenen?
'k Heb zo lang om jou getreurt

Doch, daar ditzelfde verschijnsel ook bij andere eenlettergrepige werkwn. plaats heeft, als in *zij stanen, ganen, zijnen* enz en het beschouwd kan worden als een overblijfsel van de aloude gewoonte om den uitgang *en*, vooral bij de werkwoorden, te verlengen of te verzachten, zou het hier geene vermelding vereischen Doch, met opzicht tot het ww. *doen* heeft meer plaats; men vindt dien verlengden of frequentatieven vorm van Hoofts tijd af, ook bij schrijvers van naam en gezag, opzettelijk en met eenigszins gewijzigde beteekenis gebruikt, inzonderheid bij het ww. *voldoen*, welks deelw. alsdan *voldoenend* luidt. Weiland keurt dit laatste wel sterk af, zie zijn Wdb. op *Doen* en *Voldoen*. Doch Bilderdijk zegt uitdrukkelijk in zijne Verhand. over de Gesl. 82, dat *voldoenend* meer is dan *voldoende;* en Broes, in het Wdb. des Inst. op Hooft, IV 293, schijnt hetzelfde te bedoelen, als hij verklaart: »van den beleefden man en gullen gastheer zeggen we: *hij is een* voldoenend *mensch;* van toegevendheid en bedachtzame medeliefde: *om maar te* voldoen." Bij Hooft is mij het deelw. *voldoenend* niet voorgekomen, wel het daarvan afgeleide *voldoenendheid;* Henrik de Groote, fol. 106: *Doch, wild' het alzo ten eersten aanstaan niet vallen, nochte Clement de achtste. over zo een zaak heen loopen, zonder die met den Koning van Spanjen te overleggen; gelijk* de voldoenentheyt *is onder Vorsten, die den naam zoeken van elkanderen wel te verstaan.* D. i. blijkbaar: de zucht om grootelijks te voldoen, te behagen, hetzelfde wat hij elders, Ned. Hist. fol. 848 *voldoenigheid* noemt: *Hy verzocht, eerst door zynen geheymschryver Quinsay, den Prins van Oranje hem te geleyden; daar naa, zelf koomende, als uit* voldoenigheit *en eerbiedenis, in zyn slaapkaamer.* Dus ook in den Tacitus, fol. 201: *'t hooghste der berghen was.. met een ontallyke menighte vervult,.. door begeerte om te kyken, of* voldoenentheit *jeegens den Vorst.* Ald fol. 337 *De hofbendelingen, die Otho, onder schyn van* voldoenentheit, *by de gezanten gevoeght hadde.* En fol. 347: *kon (hy) geenen dank hebben, van een* voldoenentheit, *ter eere eenes anders voorgenomen.* Dez. Brieven, IV. 25: *Mijne* voldoenentheden *bestaen in woorden.*

Bij verschillende schrijvers der vorige, en enkele der tegenwoordige eeuw, vindt men *voldoenend* gebezigd, en zoo 't mij voorkomt althans meestal in sterker beteekenis, dan aan *voldoende* gehecht wordt. Van Effen, Holl. Spectator, II. 480: *vind hy een* voldoenend *vermaak in deszelfs zotheid en ondeugd te bespotten.* Van Niedek, Zinneb. der Tonge, 32: *om een* voldoenendt *begrip van bovennatuurkundige dingen te konnen krygen.* Berkhey, Nat. Hist. van Holland, IV. I. 246: *een* voldoenend *antwoord.* Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. I. 109: *geen* voldoenend *antwoordt.* Brender à Brandis, Kabinet, II. 181: *de* voldoenendste *Proeven.* De Denker, XI. 33: *geen* voldoenend *antwoord.* Ockerse, Ontw. tot eene Alg. Charact. III. 57: *door overvloed en hetgeen men noemt* voldoenend *te zijn.* Vervolg op Wagenaars Vad. Hist. XV. 166: *geen Antwoord, dat eenigzins* voldoenend *zou zyn.* Fokke, Boertige Reis door Europa, III. 128: *Alexis gaf maar in 't geheel geen* voldoenend *antwoord.* Dez Verzam. der Werken, XI. 171: *De redenen.. schijnen mij in zooverre niet geheel* voldoenend *toe.* Van Wijn, Histor. en Letterk. Avondstonden, II. 14: *ik hebbe 'er geen, my* voldoenend, *bewys voor.* Van der Roest, Leerred. over de Gen. v. d. Godsd. 36: *dien Jezus, zonder welken wij in dit leven geenen vrede noch* voldoenend *genot zouden gekend hebben* Ypeij in Brender à Brandis' Magazijn, I. 71: *deeze spelling... die ééne* o.. voldoenend *genoeg rekent.* Kist, Verhandd. en Redev. 223: *een* voldoenend *antwoord.* Ald. 302: *dat waarlijk* voldoenend *vermaak.* Feith, Werken, XI. 232: *een volkomen* voldoenend *licht.* Bilderdijk, Brieven, IV. 199: *een zich zelf* voldoenend *harte.* Dez., in de Aantt. op den Rodrigo, I. 201: *een* voldoenend *wraakgevoel in smart.* Nagel. Verhandd. van A. Fokke Szn. 2e druk (1831), in de Korte Schets van diens Leven ald. 11: *geen allezins* voldoenend, *echter.. een tamelijk* voldoenend *middel van bestaan.* Van Geuns, in Van Kampen en De Vries' Hollandsch Mag. 271: Voldoenend, *hoogst* voldoenend *is de bewustheid* enz.

Aandoenend heeft Berkhey, Nat. Hist. van Holl. VIII. 246: *disteltoppen of ander* aandoenend *kruid.* E. Bekker, Adele en Theodoor, II 99: *een* aandoenende *veel beduidende Phisionomie*

Genoegdoenend leest men bij Nomsz, Vertelsels, III. 29: *is myn berouw* genoegdoenend *in uwe oogen.*

Ontdoenend bij Van Beverwijck, Schat der Onges. I. 48: *haer* ontdoenende, *versachtende, en scheydende kracht.*

Weldoenend bij Berkhey, Eerbare Proefkusjes, 296: *gij,* weldoenende *vrouwe.*

Ook onze vlaamsche taalbroeders schijnen den verlengden vorm van het ww. *doen* te kennen; althans ik lees in het Verslag van het leuvensche Genootschap: Met tijd en vlijt, over 1866—67, bl. 80: *hoe spreker deze vragen* .. afdoenend *beantwoordt.*

Van *doenen* hebben wij de afl. *doening,* in *aandoening, afdoening* enz. evenals die op *er: afdoener, voldoener* enz. Van *doen* zou men met regelmatige vorming hebben *doe-ing, doe-ër* of met inlassching der *d* in het geval waar twee klinkers op elkander stuiten, *doeding, doeder.* De Redactie van het Woordenboek der Ned. Taal, aan wie dit verschijnsel op *Aandoen* en *Aandoening* ontsnapt was, spreekt er van op *Afdoener* en noemt het eene »inlassching der *n*". Doch, dat hier de *n* verkozen is boven de *d,* zal wel in de overhelling tot den frequent. vorm liggen. Het w. *doening* komt ook zonder voorvoegsel voor; De Honigbije, IV. 81:

All' wie dit volgt in woord en doening enz.

En (buiten het rijm) V. 31:

Hier zal hy wonen, die...
De godsvrucht, 't regte, en 't goede, in all' zyn' doening *eerde.*

Dorfenen—Durven.

Van het goth. *thaurban,* behoeven, noodig hebben, oudhoogd. *thurfun,* middelhd *darfen,* angels *thearfan, thurfan,* heeft Kil in dezelfde bet. *dorven, durffen,* hoogd. *dürfen* en *bedürfen.* Het middelnederl. had in denz. zin *bederven,* zoowel als het subst. *bederf* en *bederp* voor behoef, behoefte; zie Huydec. op M. Stoke, III 428; Bilderdijk op Maerl. Sp. Hist. (in 8vo) III Aant. 28 en volgg; het Glossar. op Der Leken Spieghel, Maerl. Rymbybel en andd. Dat het genoemde subst. hetzelfde zeide als ons *nooddruft,* blijkt voldoende uit deze plaats in Serrures Vad Mus. I 45:

— twee blinde, die menich werf
riepen, om haer bederf,
sere, vore eens conincs hof.

Ofschoon Kil. dit naamw. zoowel als het ww. *bederven* voor behoeven verouderd noemt, komen ze evenwel nog in de zeventiende eeuw voor; Constthoon. Juweel, 149:

Op dat zy van haer aerbeyt werden geloont,
En haer winst mogen verstrecken jegens haer bederven.

Marnix, Biëncorf, 253: *hy* bederft *slechts eens des Jaers te biechten gaen.*

Van dit *derven, durven, dorven,* zou men als frequentatief kunnen aanmerken *dorffenen,* dat Mellema heeft opgenomen. Ik vrees echter, dat dit w. alleen aan een misverstand, of liever aan eene mislezing, is toe te schrijven. Kiliaans laatste uitgave, door Van Hasselt bezorgd, heeft »Dorffuen, durffen, doruen, *Egere*". Eveneens de vroegere van 1623 door Potter. De druk van 1642 heeft alleen: »Dorffen, dorven" Oudere kan ik thans niet raadplegen. Nu komt het mij voor, dat Mellema één der uitgaven heeft gevolgd die »Dorffuen" hebben, en dat hij de *u,* die in den duitschen lettervorm van de *n* zeer weinig verschilt, werkelijk voor eene *n* heeft aangezien. De *u* zelve houd ik voor eene misstelling in den druk, zoodat men in de laatste uitgave te lezen heeft: »Dorffen, durffen, dorven" waarmede dan het frequentatief vervalt. Adelung wijst wel op een frequent. van *dürfen,* dat bij Kero voorkomt, doch dit luidt *duruftigan;* zie Graff, V. 213.

Van het besproken ww. *derven* of *durven* hebben wij nog over *nooddruft,* voor wat de nood behoeft of vordert tot levensonderhoud, en zoo dat onderhoud zelf, samengesteld uit *nood* en *druft,* bij verplaatsing der *r* van *durft,* zooals Kil. nog heeft en in het hoogd. *nothdurft* voorkomt. Het w. is zeer oud, want het goth. zeide reeds *naudithaurfts,* behoeftig, en het oudhd. *notduruft, notthurft, notdurft,* middelhd. *notdurft,* angels. *neadthearf.* De vormen van dit w. in het middelned. waren verschillend. *Noodtorft, nooddorft,* zooals de Lekenspieghel heeft (zie het Glossar.) werd *notorft;* Vaderboeck, fol. 27: *ontferme di over mijne grooter* notorfte. Delfsche Bijbel, Genes. 42, vs. 7: *om te copen* notorft *der lijftocht.* Hiervan *notorftich* ald. vs. 33: *neemt spisen die* notorftich *sijn in uwen huysen.* Met anderen vorm Vaderboeck, fol. 65: *dat en waer niet* noturftich *dat hi ons dat seide.* Ald. fol. 66: (*si*) *waren des coels* (d i. kools) *seer* noturftich. Delfsche Bijbel, Exod. 10, vs. 26: *Van dien sal niet een claeuwe achter bliven die* noeturftich *sijn inder oefeninghe ons heren gods.* De Antw. Spelen van Sinne, 27, hebben *nootdurft,* 288:

Nu sal ic u van mijnen goede verleenen
Daer ghy u alteenen met sult behelpen

Al u claghen en uwen nootdurft *stelpen.*
Hoewel reeds eene halve eeuw vroeger de omzetting voorkomt, in het Passionael, Somerst. 122: *ic hebbe gevonden in minen mantel enen penninc gebonden, hi sal u machscien* nootdruftich *wesen.* Men merke op, dat *nooddruftig* hier beteekent »noodig, door den nood gevorderd", alzoo verschillend met het latere gebruik, dat het woord zegt van personen die in behoefte of nood verkeeren; dus b v. de Statenbijbel, Deuteron. 24, vs. 14: *Gy sult den armen ende* nooddruftigen *daghlooner niet verdrucken.* En zoo op veel pll. Ook wel op het voorwerp, dat in de nooddruft voorziet; Van der Palm, Al de Leerred. XI 278: *een gastvrij dak, waar zij... het* nooddruftige *voedsel vinden.*

Een andere vorm is *nootdorst*, ontstaan uit *nootdorfst;* Maerl. Spieg. Hist. I. 432:

Eist dat een sine noddorste *hevet,*
Dat hi hem daer na ghenoeghe.

Dez. Leven van Franciscus, vs. 4255:

Gaf men hem in eniger ure
Die nootdurst *van zinen live.*

Dit *dorfst* of *dorst* is een impers. van *derven*, zooals wij dienzelfden vorm nog heden bezigen als impers. van *durven.* Dus b. v. de Lancelot, B. II. vs. 32757:

Die coninc dede hem binnen dien
Van wapenen ende perden versien,
Van galeiden ende scepen toe,
Ende van al dat hem bedorste *doe.*

Clignett, Bijdragen, 333:

— of si woude wisen
Hoe vele dat haer bedorste *spisen.*

Waarvan het subst. *bedorste* voor behoefte; Maerl. Spieg. Hist. I. 369:

Dinghel brochtem alle daghe ..
Sine bedorste, *hostie ende wijn.*

Ald. 435:

Maer sine bedorste *sullen wi hem geven,*
Want sonder hem en mach men leven.

Dwanen—Dwaan.

Den frequent. vorm, die bij Tobler en Stalder *zwanen, zwonen*, luidt, ontmoet men bij onzen Marnix, Godsd. en Kerk. Geschriften, uitg. door J. J. van Toorenenbergen, II. 63: *so is dat beelt Godes.. in sulcken voegen in hem uytgebleekt,* gedwaent *ende als verstorven geworden.* D. i. uitgewischt.

Dwaan voor wasschen is bij onze Ouden bekend. Het komt in deze bet. reeds voor in het goth. *thvahan*, oudhd. *dwahan*, middelhd. *twahen, dwahen.* Evenals *sla, sloeg, geslagen*, vervoegde men *dwa, dwoeg, gedwagen, gedwoegen* of *gedwegen.* Dus b. v. Serrure, Vad. Mus. II. 410:

Daer na dat lam te dwane *began*
die voeten, die met hem daer waren.

Bijbel van 1477, Ex. 19 vs. 10: *si sullen* dwaen *haer clederen.* Den Boom d. Schrift, door Dr. Schotel, 18:

tis my dwaende *van alle smetterye.*

D. i. wasschende of reinigende, en niet »reinigde." Maerlant bij Van Wijn, Huisz. Leeven, II. 1. 307: *Als men di in die vonte* dwa. D. i. wascht, en niet »waschte". Numan, Strijt des Gemoets, 87 verso: *Wy sullen u thoonen hoemen die smetten* dwaet. Serrure, t. a. p. 441: dwae *mi van minen quaetheden ende suvere mi van minen sonden.* Maerlant, Rymb vs. 24371: *Ganc te Syloe, ende* dwach! (Zie van dezen imper. mijne Verscheid. 199.) Bijb. 1477, Gen. 19, vs. 2: dwaet *uwe voeten.* Cap. 35, vs. 2: dwaet *uwe clederen.* Cap. 43, vs. 24: *si* dwoeghen *hare voeten.* Passion. Som. fol. 98 verso: *die roke bleef so die broederen aan die handen... wat sise* dwoechden (l. dwoeghen) *of vaechden.* Bijbel 1477, Gen. 21, vs 4: *u sullen uwe voeten worden* ghedwoghen. Ex. 40, vs. 12: *als si* ghedwoghen *sijn met water.* Walewein, vs. 46:

Daer die heren aldus saten
Naden etene ende hadden ghedweghen.

Maerl. Spieg. Hist. II. 74:

Si hebben twee gheite geslegen,
Die velle genayt ende ghedwegen.

Zie wijders Huyd. op Stoke, III. 178; het Gloss. op Maerl. Rymb. e. a. — Een latere vorm van *dwaen* is *dwaden;* St. Franc. Souter, 70: *dat ghi... in u heilich bloet ons* gedwayt *hebt.* Vondel, De Helden Godes, 36:

— ick evenwel verplicht
My hiel te dwaden *der bedroefden aengezicht.*

Schipper, Verov. van Rhodes, 86:

— wie zal toch van uw wangen dwaden
De tranen, die my.. biggelen uyt 't gezicht?

Het ww. is ook met *af* samengesteld, zie De Vries, Middeln. Wdb. i v. Doch ook bij lateren; St. Franc. Souter, 21: *dye met penitencien hoir sonden hebben* afghedwaet. Coornhert, Odyss. I. 21:

— (die) scheen in tranen te baden,
Die hy metten schaerlakens mantel af *heeft* ghedwagen.

Vondel, Hierus. verw. 5:

— ick moet afdwa'en *en drogen*
Mijn aenzicht steeds aen vocht van mijn bekreten ogen.

Eegenen, zie **Eigenen**.

Egenen, zie **Hegenen**.

Eggenen—Eggen.

In het Alg. Vl. Idiot. is *eggenen*, zooals *egenen* bij Schmeller, hetzelfde als *eggen*, d. i. land effenen. Men leest dit bij Van Gilse, Twaalftal Leerred. 31: *terwijl hij... het veld met zorg* egt *en vlak maakt.* Zeer fig. zong Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 689:

Daer moet sy met danssen, kussen, en volghen naer,
En hoe sy springhen, draeyen, reyen, oft egghen

Het werktuig, waarmede het effenen verricht wordt, is bekend. Doch *egge* is ook rand of zoom van iets, eng. *edge;* zie hier voorbb met betrekking tot land, zwaard en kleed; Wagenaar, Amsterdam, I, fol. 10: *den uiteren* egge *van der laen, die leghet in Ysbrandts Landt.* Passion. Somerst. fol. 65 verso: *die scarpheyt der gramschap als* die egge *vanden zwaerde.* A. Simons, Verzam. Poëzij, 20:

Wier armoê, zoo zy eens den mantel af moest leggen,
De sleten toonen zou van flenters en van eggen!

Zie ook *Hegenen.*

Eigenen—Eigen.

Het primitief *eigen* is mij in het nederlandsch voorgekomen bij Marnix, Byencorf (1645) bl. 163: *want alle de Roeden mochten het selve Privilegie wel van rechtsweghen* eyghen. In de Werken van Rabelais, II. Voorr. 12: *als de oude Wetgevers den meester magt gaven sijn vluchtige slaaf weder te* eygen, *op wat plaats hy hem ook achterhaalen mogt.* En bij Camphuysen, Uytbr der Psalmen, 406:

*Wel op dan, God-*geeyghde *sinnen,*
Houdt Godes waerden loff niet binnen

In het Constthoonend Juweel, 331, leest men (om het rijm) *ijgen:*

— *ba, ick lacher om, dat ghy dit wilt* yghen

Dit diende tot antwoord op het voorafgaande:

»Die ick liever heb boven eenich goudt of juwelen,
Die gae ick soo veel als mijn selven delen."

De prim. vorm *eigen* is in het goth. *aigan*, hebben, bezitten, in eigendom verkrijgen; oudhd. *eigan, heigan*, middelhd *eigen*, angels. *agan, aegan*, zweedsch *äga;* ook het eng *to awn, to awe, to owe* en *to own* (de drie eersten bij Halliwell) behooren hierbij, zie Whiter, Etymol. Univers. I. 122, 130 en 804; en deze samengetrokken vormen kunnen vergeleken worden met *hein*, bij Benecke vermeld voor *heigen*

Nog bij Schmeller is *aigen, veraigen*, iemand een goed in vrijen eigendom gerechtelijk overgeven, en in het neders. is *egen* bij Tiling van rechtswege toekomen, welk ww te Hamburg onpersoonlijk is: *mi eget*, competit mihi. Ook bij Richey is *egen* en bij Schambach *eigen* behooren, toekomen.

De gewone nederl. frequent. vorm *eigenen* komt reeds in het goth. *ga-aiginon* voor, oudhd. *eiginan*, middelhd. *eigenen*, hoogd. *eigenen, eignen*, angels *agnian, ahnian*, friesch *egenjen.*

Camphuysen heeft *eegenen*, Uytbr. der Pss. 93:

D'herten hem ge-eegent
Worden overregent
Met den rijcken smaeck enz.

Om het rijm, zou men zeggen; doch ik lees *opeechenen* voor toeëigenen, opdragen, in proza, bij Numan, Strijt des Gemoets, Voorsprake: *dat gemeynlijck alle schrijvers heure wercken ende boecken yemanden van qualiteyte ende staet zijn* opeechenende *ende toeschrijvende.*

Ongewoon is de uitdr. *zich eigenen in iets* in Van Nievelts Discoursen van Machiavel, Prince, 31: *sach hy geen middel om* hem *te* eygenen in *heerlijckheden van landen, die de Kercke niet toequamen.* Het door Weil. vermelde *zich eigenen* van Vondel leest men Bogaers, Dichtw. I. 275:

Doch niemand, die d' eerprijs zich eigenen *wil.*

Zoo mede het bedrijvende *eigenen* voor *toeëigenen*, bij Bilderdijk, Kenschets in de Werken van het haagsche Genootschap, VIII 106:

— *beter beukelaar,*
Dan de Oudheid haar' Achilles eigent.

Nog meer afwijkende van het gebruik acht ik het ww. bij Beets, Stichtel. Uren, II. 322: *éénen indruk was deze daad.* geëigend *nu reeds . te maken op hun gemoed.*

Ernen[1]—Erren.

Het primit. ww. *erren*, dat boos worden of maken beteekent, is boven behandeld op *Ergeren*

Het frequent. *ernen*, toornig of boos maken, leest men bij Kausler, Denkm. II. 34:

Daer es oec menich verrader fel
Die voer den lieden can smeeken wel,
Voren blusschen, maer achter bernen,
Daer si goede lieden mede ernen.

Zoo ook *verernen* van *vererren*, dat meermalen voorkomt in den Ferguut, vs. 3440:

groet vier het (serpent) uter kelen scoet;
het hadde den ridder saen gehadt doet,
ende al te pulvere verberrent,
het was wel sere vererrent.

Verg. mijn Taalk. Mag IV. 93.

Ernen[2], zie **Arnen**.

Ganen—Gaan.

Zooals van *doen*, *zien* en and. éénlettergrepige wwn. hoort men in de platte spreektaal den frequentatieven of verlengden vorm *ganen* van *gaan*, en dus leest men bij Fokke, Boertige Reis, II. 135: *Pan begon en speelde, of liever tjilpte, de wijs van* »we ganen *niet weêr na 't zwaantje*"

Giffenen—Giffen.

De wwn. *vergiffen* en *vergiffenen* komen beiden voor in Het Leven van Marcus Aurelius, 214: *also u eenighe boosheydt ghenoechsaem is om veel goede vrouwen te* vergiffen. En 184 verso: *sulcke vier plaghen... dat de minste van dien ghenoech was om t' geheel Keyserrijck van Rome te* vergiffenen. — De bet. zal zijn: aansteken, besmetten. Voor *vergiffen* zegt men gewoonlijk *vergiften;* doch ook het subst. *vergift* bezigen wij zonder de *t* in *vergif*, dat even bekend is als *gif*. Kil. heeft daarvoor mede *vergiffenis*, bij Benecke *vergiftnisse*. Zie wijders *Giftigen*.

Gleizenen—Glissen.

De Teuthonista heeft *glissen* (*glyssen*) voor veinzen, huichelen; het hoogd. zegt daarvoor *gleissen*, bij Schmeller *gleichsen*, middelhd. *gelichesen*, oudhd. bij Graff, II. 119, *galihison;* angels. *glesan*, eng. *to gloss*, verbloemen, *to gloze*, vleijen, flikflooijen. Het w. is door voorvoeging van *ge* gevormd van het oudhd. *lihisan*, Graff, II. 118, gelijken, vergelijken, veinzen, verbloemen, *lihizan* (ald. 120) nabootsen, veinzen; middelhd. *lichesen*, huichelen, zich vermommen; angels. *licetan*, *liccetan*, veinzen; alles van het subst. oudhd. *lih*, hoogd. *leich*, nederl. *lijk*, angels. *lic*, eng. bij Halliwell *liche*, vorm, gedaante, zelfstandigheid, vleesch, ligchaam.

Te recht stelde dus Kil. *gleizenen*, dat hij door fingere vertolkt, gelijk met *gelijksenen;* bij Schmeller luidt dit frequent. *gleichsenen*, nadoen, veinzen, bij Benecke *glichsenen*, huichelen. De Teuthonista heeft er van de afl. *glyssener*, goeddunker, huichelaar, veinzer, die men ook leest bij Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 48: *'t verhael van desen* glyssenaer, *die* (*soo 't scheen*) *gheen werck en maecte van de vernietinghe der Goddelijcker wet* — Het hoogd. heeft *gleissner*, bij Schmeller *gleichsner*, Benecke *gelichsenaere*, Graff (II. 119) *gilichisare*.

Ten Kate, II. 193, bracht *gleizenen* tot *gleijen*, *glijden*. De verwante talen echter laten ten aanzien van den vermelden oorsprong geen twijfel over.

Harnen—Haren.

Harnen heeft Plantijn voor »pissen." 't Is het hoogd. ww. van denz. vorm, doch van onzekeren oorsprong. Het oudhd. bij Graff, IV. 1035, heeft reeds *harn*, urina, dat in het middel en tegenwoordig hoogd. is overgegaan. Ook de Teuthonista heeft dit zelfst. nw. Door verwisseling der *n* in *m* heeft het beijersch bij Schmeller *harm*, *harem*. Sommigen leiden het w. af van — of achten het althans verwant met — *urina;* zie Adelung en Kaltschmidt. Aannemelijker schijnt het, met Grimm, Gramm. II. 42, aan een oud ww. *haran*, mingere, te denken, waartoe het neders. *haar*, *hor*, kan behooren, dat drek, mest, beteekent, angels. *horh*, *horg*, slijk, vuiligheid; en, met nog meer overeenkomst in beteekenis, het eng. *har*, *hare*, bij Halliwell een stofregen, een regen die in kleine druppels neêrvalt.

Hasenen—Hazen.

Haas beteekent knie- of loopspier, zie Bilderdijk, Geslachtl. I. 282. Plantijn en Kil. hebben daarvoor *haassen*, knieschijf of liever kniebocht; Jonctijs, Verhand. der Tooversieckten, 261: *een wonde in 't breyn, zenuwen... en* de haesse. Hiervan als meervoud bij Plantijn *haassenen*, zie i. v. *Peerdt*. Zoo leest men in de Levens van Plut. fol. 427: *De steeck raeckte* (*Cyrus*) *in* de haessen *ende stack hem de zenuwen daer van af*. Fol. 468 verso: *trock hy zijn swaert.. tot datmen hem selver* de haessen *afgehouwen hadde*. En fol. 538: *de aderen der beenen ende* der haessen. Van Beverwijck, Verv. van de Heelkonst, 57: *dat sy haer verwonnen vyanden de Banden* der Haessens *plachten af te snijden*. Oudaan, Toneelp. 151:

Dat ongehoorzaamheyd of Scepterbreuk ons dwing,
De Nek te bien, de knijen te vouwen voor de Kling,
'k Zal voor 't onwettig zwaard mijn haessen *echter buygen.*

Het middelhd. zegt *hahse*, *hehse*, welke vorm met ons *haas* overeenkomt, en het eng. *hough*, van het angels. *hoh*. Vandaar heeft het eng. het ww. *to hough*, de kniepees afsnijden, waarvoor wij *hazen* of *onthazen* zouden zeggen en dat in het oudhd. den frequent. vorm *hahsanon*, *hahsanjan*, heeft, zie Graff, IV. 800; het middelhd. *hähsenen*, en (duidelijker) *enthähsenen*, de voetzenuwen doorsnijden. Dit laatste treft men bij ons aan in den delfschen Bijbel, 1 Chron. 18, vs. 4: (*david*) onthaessende *alle die paerden der wagenen*. De Statenoverz. heeft: ontzenuwde. Verg. *Anksenen*[2], dat met *hasenen* veel overeenkomst heeft.

Havenen[1]—Haven.

Het subst. *have*, oudhd. *haba* (Graff, IV 737), middelhd. en hoogd. *habe*, oudfriesch (bij Wiarda) *hawa*, eng. bij Halliwell *haves*, *having*, *havoir*, *ha-*

venet (diminutief), fransch *avoir*, oudfr. *avers*, is bezitting, goederen, schat, vooral *vee* als hoofdbezitting en vandaar op alle bezitting overgegaan; ook roerende of tilbare goederen. Dezen heeten bij Kil. *havelijke goederen;* dus reeds Maerlant, Spieg. Hist. II. 201:

Maer soe nam groot havelic goet
Ende cnapen ende joncwijf mede,
Ende ginc te Rome buten der stede,
Ende so te scepe —

Delfsche Bijbel, Deuteron. 13, vs. 16: *so wat datter van* haveliken gueden *in is dat sulstu vergaderen in midden der straten.* Jos. 6 vs. 23: *haer broeders ende al haer maechscap ende al haer* havelic guet. Informacie, 418: *dat zy.. zijn viermael verbrant geweest... ende waeren alsdoen oock beroeft van hueren* havelicken goeden. Ald 420: *by extimatie van dat elck van den inwonende van den dorpe rijck es in* havelicke goeden *ende neeringhe.* Bl. 591: *alle roerende en onroerende goeden ende* havelicke beesten. Hooft, Brieven, II. 41: *'t dierbaerst der* haeflijke goederen.

Vandaar ook *haveloos*, middelned. *habelos*, eng. bij Halliwell *haveless*, d. i. zonder bezitting, arm, zooals Kiliaan het verklaart; dus Serrure, Vad. Mus. I. 96:

— en es niemant soe haveloes,
leeft hi in goeden hope altoes,
hem ghescieter af al goet
ende hi heefter al spoet.

Maerl. Spieg. Hist. Tweede P. 288:

Metten havelosen *hi was*
Ghemint, want hen dochte das,
Dat hi wilde hare gelike wesen.

Ald. lager:

Ja dat hi dicke hem wierp in scouden,
Daer hi mede heeft verjouden
Haveloser *sculden scout.*

Bredero, Het daget enz. 45:

Al waerdy haveloos *hier in dit aartsche dal,*
En hebdy Godt in 't hert, soo hebdy 't waerlijck al.

Bilderdijk, Vert. van Salomo, 29:

Dit heeft de rijkste vrek en 't haveloost *geboefte,*
Dit wijze en dwaas gemeen —

Anders wordt de bet. Focquenbroch, Werken, I. 215:

Maar Tityr was van huis, de havelooze *pynen*
Die riepen Tityr, ja de bosschen, en fonteinen.

D. i. de *onverzorgde* pijnboomen. Bij Benecke is *habelich, hebelich*, bezittende, vooral een huis bezittende; *gehabec*, bemiddeld, welgesteld, hoogd. *wohlhabend*, nederl. *welhebbend*; zonder dit *wel* heeft Von Schmid *habend*, rijk, en het middelned. *ghavent*, d. i. *gehavend*, voor gegoed, zie de Dietsche Warande, V. 275. Met het zoo even gemelde *gehabec* (*gehabig*) komt in vorm overeen het middelned. *gehaafdig*, dat voorkomt voor »in goeden. behoorlijken staat", Janssen en Van Dale, Bijdr. IV. 69: *dat de stede daer eenen wech houden zal... goed ende* ghehaefdich, *eeuwelike, wel ghemaect.* Ald. 82: *dat van nu voordan de ghelande in de vorseide wateringhe de vorseide sluus houden zullen goed ende* ghehaefdich, *teeuweliken daghen.*

Bij het primit. *haven* kan men denken aan *hebben* in den zin van bezitten, hoogd. *haben*, goth. *haban*, angels. *habban*, eng. *to have*, bij Halliwell *to hebben* enz. of aan *heven* (*heffen*), hoogd. *heben*, oudhoogd. *hefjan*, goth. *hafjan*, angels. *hebban*, eng *to heave*, bij Halliwell *to hebbe* enz. Zie Ten Kate, II. 207; Bormans, Leven van St. Christina, 242; Halbertsma, Aantt. op Maerl. 424; beide woordreeksen, te beginnen met het goth. *haban* en *hafjan*, zijn elkander verwant; zie Gaugengigl, Wtb. XVI, en Diefenbach, II. 488.

De werkwoordvorm *haven* komt in het middelned. voor; Snellaert, Ned. Ged. 579:

Want ic jeghen Di ghesondicht have.

Ald. 629:

Dattu een wettech leven haves.

en leeft in het nederl. *handhaven* Bij Schmeller is *einen handhaben* iemand vatten, grijpen, gevangennemen, zooals het middelhd. *hanthaft* een grijpen op de daad; het gew. hoogd. en het nederl passen het w. toe op personen of zaken, welker bezit, waarde of recht men vasthoudt Het fransch zegt met eene gelijke samenstelling *maintenir*, eng. *to maintain.* — Het hoogd. bezigt ook het subst. *handhabe* voor het nederl. *handvat*, en somwijlen heeft men bij ons daarvoor mede *handhave* gezegd, zie mijne Handl. tot de Statenoverz. i. v. Lexer heeft in die bet. blootelijk *hab.* Kil. heeft voor het ww. *handhaven* mede *handhouden*, dat men leest in het Constthoon. Juweel, 172:

Dat sy hun derhalven Christ'lijcken bedacht heeft,
Der armen menschen saecke te willen hanthouwen.

Een document van 1600, bij Bouman, Gesch. der Geld. Hoogesch. I. 22: *bij soo verre* (*de Hoogeschool*) *bij Ulieden nae nootdrufft* gehanthauwet, *ende behoorlijcken voortgeholpen worde.* Van Hamelsveld, Toestand der Nederl. Natie, 538: *Dezelfde nyvere werkzaamheid der Natie moet de gezondheid.. der Natie* handhouden *tegen de... invloeden van het luchtgestel.* Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 72: *d'authoriteyt van heur Consistorien te* hanthouden *ende vermeerderen.* Coornherts Wercken, II. fol. 66: *en is gheen Godsdienst so vervloeckt geweest, dien hy met dese middelen*

niet en heeft invoeren ende handthouden *moghen.* Fol. 204: *dat... de Magistraet de gereformeerde religie omhelst ende wilt* handthouden. Ald. fol. 256: *die by Eede belooft hebben te* handthouden *de oeffeninghe alleen vande Ghereformeerde Religie.* — Marnix, Godsd. en Kerkel. Geschr. (door Ds. Van Toorenenbergen) I. 534: *dat God.. sijne stercken erm in onse* handthoudinghe *claerlijcker bekent ende openbaert.* Wagenaar, Vaderl. Hist. X. 264: *dat men den Prins verzoeken zou, tot* handhouding *der voorregten.* — Levens van Plut. fol. 466: de hanthouders *van zijn quaet voornemen.*

In het nedersaksisch is *behandhaven* door de handen laten gaan, en daarvoor leest men met eene verbasterde uitspraak bij Bekker en Deken, Brieven, III. 54: *Je zou niet geloven, Mevrouw, hoe of die Rosbaaijerts je goed* behantaven.

Samenstellingen als *handhouden* en *handhaven* zijn in de vervoeging uit haren aard onscheidbaar. Kwalijk zong dus Oudaan, Poëzy, II. 384:

De Waarheid voor te staan, de Vryheid hand *te* haven.

En Ged. 242:

d' Onnoos'len hand *te* haven
In hun onvermogentheid.

En Beets, Korenbl. (1854) bl. 123:

Gij kent de zinspreuk: ik haaf hand.

Van *handhaven* hebben vroegere schrijvers een frequent. *handhavenen* gemaakt; Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, II. 822: *hy scheen.. tot het* handhavenen *der Nederlandtsche Vryheyt gheroepen.* Hilarides, Phaedrus, Voorr. 17: *de algemeene verbeeteringe ook in haare taale te* hanthaavenen. Nieuwland, Letter- en Oudheidk. Verlustig. III. 291: *het* handhavenen *van de beelden tegen de beeldbevegters.* Kortebrants Tweede Eeuwgetijde, 69: *die.. de rechtszaken zouden* handhavenen. Ald. 105: *dat zij alles... zoude helpen* handhavenen. Byvoegs. op Wagenaars Vad. Hist. St. X. 88: *den Schout van Delft, tegen hem,* handhaavenende. Van Hovens Leedige Uuren, 284:

Het Godenhof, ô Theems, handhavent *uwen staat.*

Ald. 287:

Daar gy 't gekreukte recht handhavent *vol van lof.*

En 293:

Den onderdaan een burg verstrekken, en in nood
Handhavenen *den Staat, tot 't einde van myn dood.*

Alewijn, Lofdicht voor Zweerts, Zede- en Zinnebeelden:

Naer dat Gods hand ons treft door zyn gerechte wraek,
Of door zyn hemelgunst handhaevent *'s menschen zaek.*

Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. II. 20: *de Inquisitie te* handhavenen. Bl. 94: *'s Lands Vryheden doen* handhavenen. Bl. 156: *den Hervormden godsdienst..* handhavenen. Dus nog bij Ypeij en Dermout, Geschied. der Nederl. Herv. Kerk, II. 395: *Bullinger, de zaak van Zwingli* handhavenende. Stuart, Rom. Gesch. XIV. 218: *de veelvuldige slagtoffers zijner streng* gehandhavende *wet.* — Men leest daarvoor eenvoudig *havenen,* De Dood van Philippus (Leyd. 1716) 56:

In 't haav'nen *van het Recht was hy gansch onrechtvaardig.*

Meer gewoon is echter *havenen* in anderen zin. Bij Kil. is het »van meubelen voorzien en (wegens de orde, daarbij in acht te nemen) schikken, opschikken, versieren, schoonmaken, zuiveren." Bij Van der Schueren: bouwen en gereeken, d. i. (den grond) in orde brengen, gereed maken. Bij ieder van hen beiden ligt eene *have* (bezitting) ten grondslag; de daarvan ontleende handeling komt in het niet zeer oude frequent. *havenen* op hetzelfde neder, en vereenigt zich in het denkbeeld van: in orde brengen, verzorgen, van het noodige voorzien. Zoo leest men, wat land- of tuinbouw betreft, Valentijn, Werken van Ovid. III. 5: *Dan laat sig 't land weer* havenen *en beploegen.* Verscheid. Ged. (door Groebe) II. 60:

De Wijngaert, so wanneer die wel gehavent *is,*
Draeght vrucht in overvloed: —

Van Mander, Bucolica, 109: *De Wijngaerts wel te* haefnen, — waarbij men op den kant leest »wijngaerts... te suyveren, hacken, en de blarighe ranken minderen." Elders, bladz. 94, noemt hij dat »wel *behavenen.*" Dit ww. is bij Hooft bebouwen; Jaarb. van Tacitus, 46: *eilanden,.. die van geen menschen* behaavent *waaren.* — Wat onbebouwd is noemt dez. Schrijver *ongehavend;* Brieven, II. 443: *altsamen effen lant...* ongehavende *heyen ende slecht lant.* Dus mede bij Hoogvliet, Ovid. Feestdagen, 8: *het zaailandt.. door 't kouter* havenen. Sprankhuisen, Geestel. Balsem, 6: *so is doch een ledigh mensche van selfs eenen* ongehavenden *Acker ghelijck.* Stuart, Rom. Geschied. II. 3: *een vruchtbare, doch* ongehavende *akker.* — Zaad of koren *havenen* is het eene plaats geven, bergen; Van Mieris, aangeh. bij Van Hasselt op Kil.: *syn hoy en kooren te halen of te* havenen. Oudaan, Agrippa, 315: *akkers te bouwen, zaad te* havenen, *boomen te griffen.* Wagenaar, Vaderl. Hist. V. 203: *Vreemde Kooplieden, hunne Graanen, in Holland, niet konnende verkoopen, zouden dezelven mogen* havenen, *zolderen, in kleine vaartuigen overscheepen.*

Van dieren en menschen werd het w. insgelijks

gebezigd; Hooft, Ged. fol. 52:

Myn paardt staat by de brug vast aan de teugelsnoeren,
Men doe 't terstondt gerak met havenen *en voêren.*

Bij dit »gerak doen" denkt men aan *gereeken*, waardoor de Teuthonista *havenen* (zie boven) verklaart. Vondel, Virgil. 348:

— dryhondert (paerden) staen en brallen
Gehavent *aan hun kribbe, in 's konings hooge stallen.*

Dez. Virgil. (in ondicht) 381: *De wackere stalknechts staan'er rontom* (de paarden), *en* havenenze *en kemmen de manen.* In het Vervolg op Wagenaars Vad Hist. XLIII. 96 leest men: *Terwyl anderen vreemde Haring invoerden, die alhier werd* gehavend, *gewassen, overgepakt en opgehoogd.* Ik weet niet, of dit bergen of verzorgen moet beteekenen. In dezen laatsten zin, op menschen toegepast, luidt het bij Vondel, David herstelt, 19:

Het leger, afgemat van trecken, rust in 't velt.
Het havent *zich, en sterckt het lijf —*

Moll, Angelus Merula, 195: *dewelcke (vrouw) sal dien iongheren dyenen, als wassen, wringhen, ende voersyen tondyet als hoffenende ende* havenende, *nae dat de iongheren sullen van noode wesen.* (Wat is hier *tondyet?* Ik denk *t' ondieft*, d. i. behoorlijk; zie mijne Latere Verscheid. 217.) Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 74: *de uytverkorene Maegdekens.. opgevoedt nae den lichame, gewasschen*, gehavent, *gecierdt* enz. Cassianus. Der Ouder Vader Collacie, fol 38 verso (van een jichtlijder): *daartoe wort hi alsulcke dats geen man* havenen *en mochte. Ende wort ghebrocht onder een geselscap van heilighe maechden, die hem teten ende te drincken gaven. Ende* havenden *recht als denghenen die een lit niet weeldich en was.* (*Weeldich* is verdord; zie op *Weelderen*.) Schotel, De Illustre School te Dordrecht, 5: (*een kind*) havenen *van 't lichaem, wormcruyt geven .. benayen, wasschen.* En zoo zal men aldaar, 2, *havenen* te lezen hebben voor »lavenen": *die sieke. te* lavenen *ende haren cost mede te doene.* Willinks, Amst. Arkad. I. 30: *eene ziekenmoeder, die. de kleinste jongens* havent *of spyzigt* Ald. 36: *eene ziekenmoeder.. die ook alle de kleine meisjens... met behoorlijke spyze verzorgt en* havent. En lager: *eene kamer, daar alle de meisjens, onder het opzicht van eene kamster*, gehavend *en gekapt worden.* Wagenaar, Amsterdam, II. fol. 297: *De Kammoeder kamt en* havent *de meisjes.* Van Steyn, Klucht vande Melckboer, 26:

Jou gierigen knyser, je bent te luy datje jou havent.

Jan Klaasz of Gew. Dienstm. 7:

Ie bent toch gewoon datje me alle dagen zo wat havend *en kuist.*

Verscheid. Ged. (door Groebe) II. 60 (van eene Dochter):

Voor al so moet haer lijf op 't netst' gehavent *worden*

Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. 25:

— de jeugd van gister avond,
Gesierd, gesmukt en best gehavend

In meer overdrachtigen zin, Bredero, Poem. 36:

Ghy negen-zanghsters kloeck op Helicon geseten,
Havent *mijn ruw verstant, en suyvert mijn geweten.*

Vlissings Redens Lusthof, 206:

— een Stadt ende Landt..
— daer de reyne Leer (is) ghehavent *en geplant.*

D. i. gekweekt. Hooft, Rampzaal. fol. 3: *zonder de weetenschappen, die hy van jonx hadt ingezoogen, te queeken, te* havenen, *en tot heilzaame vruchtbaarheit te brengen.* Van Beverwijck, Lof der Medicine, 40: *Het ware wel te wenschen, dat Gebreken van verscheyden aert niet te gelijk en quamen; maer als zulcx al somtijts gebeurt, zo moet het quaet al mede* gehavent *wezen.* D. i. verzorgd, verholpen. — Het huis *havenen* is het reinigen, zuiveren; Loon naar Werk (van Nil volent. ard.) 13:

'k Wil myn huis dan noch deeze avend.
Heel gezuiverd en gehaavend
Zien van zulk een snood gespuis.

Huisinga Bakker, Poëzy, I. 151:

Zoudt gy dier Braeve niet gedenken,
Die gy zo menigmael,
By 't haevnen *van uw kluis, begroet hebt in uw tael!*

Van *havenen* in ééne der vermelde beteekenissen is het subst. *havenis*, bezitting, bij Ogier, De seven Hooftsonden, 147:

(Zy) heeft by Testament my al haer havenis
En goederen gemaeckt ontrent vyf duisend Ponden.

Havening, verzorging, reiniging; Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 135: *Het ampt van de Binnenmoeder sal syn op* de haveninge *der kinderen en op het linnen.* — Het adj. *ongehavend;* Focquenbroch Werken, I. 228:

Gy hebt uw wyngaard half gesnoeid gins laten staan,
Die ongehavent *om den ollemboom blyft hangen.*

Vondel, Horat. Lierz. 9: *Curius*, ongehavent *van hair.* Cabeljau, Troostbr. van Ovid. 76:

Hij, doover dan de Zee, schoon ik Orestes noemde,
Trok mij vast in zijn Zaal, met ongehavend *hayr.*

De Denker, VII. 102: *hoe* ongehavend *is zyn pruik.* Valentijn, a. w. III. 151: *Ik ga ten huis uit...* ongehavent, *met 't lang hair langs een ruig aansigt.* Vervolg op Wagenaars Vad. Hist. XVII 83: *dit anders vry* ongehaavend *Stuk, ten opschrift voerende:* Het Verraad ontdekt. D. i slordig. Siegenbeek, Museum, II. 195. *zich met een versletener gewaad, een* ongehavend *en slordig ligchaam . . te vertoonen.* Bilderdijk, Mengelp. II. 175:

Daar lag zij ongehavend *neêr,*
Vermast door boei en banden.

Nagenoeg hetzelfde wordt uitgedrukt door *onthavend*, Werken van Rabelais, II 393: *Ziet eens hoe* onthavent *en verhongert hy 'er uit ziet.* Ledeganck, Al de Dichtw. 41:

Verscheen daar weêr de jonge held,
Bebloed en gansch onthavent,
En zonder paard, in 't veld.

Wij zeggen daarvoor *ontdaan.* Met eene andere toepassing is *ongehavend* onbeschaafd; Hilarides, Phaedrus, Voorr. 16: *de gemeene schaar, hoe* ongehaavend *ook van grontkennis.*

In den zin van slordig vindt men voor dit w. ook *gewanhavend*, Poot. Ged. I. Voorr. 10: *het oude Werkje.. door achteloosheit en onkunde, gansch* gewanhavent *en ontsiert in 't licht gebraqt te hebben.* — Hiervan *wanhavenig*, slordig, en *wanhavenigheid;* Hooft, Tacitus, fol. 494: *In allen huize wassen zy* (t. w. *de germaansche kinderen*) *naakt en* wanhaavenigh *op.* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, I. 158: *knaapjen! die* wanhavenigheid *past u in 't geheel niet.* — Hooft bezigt het subst. *wanhavening* voor slordigheid, Ned. Hist. fol. 641: *smettende quaalen, die uit armoê, ongemak en* wanhaavening *spruiten.*

Mij kwam, doch slechts eenmaal, voor het ww *handhavenen* voor »met de hand verzorgen"; het geldt het verbinden van de wonde eener jonge dochter, van wier moeder de wondheeler, in Marten Schagens Godgel. enz. Vermakelykheden, V. 675, schrijft: *Weshalven ik haar beloofde 's anderen daags weder te komen om de Doghter voorts te* hand-havenen.

Het ww. *behavenen*, dat boven reeds werd aangetroffen in den zin van hebouwen of aankweeken, komt ook in anderen zin voor; Hooft, Ned. Hist. fol. 685: *oft niet raadzaamer waare, die* (*goedren*) *te doen* behaavenen *by luiden daartoe gerechtight* D. i. regelen, besturen. Dez. Brieven, II 246: *dat 'er weenigh te haelen en grooter heerschappy quaelijck te* behaevenen *was, dan by gebrek van kraghten.* Vandaar is bij denz. het adj. *behavenste*, dat zal te verstaan zijn als *behavendste*, van *behavend*, verl. deelw. als adj. gebruikt; Henrik de Gr. fol. 1: *raauwe volken, uitstortende ten Noorden en ongezegende landouwen, over het gansche rijk en deze* behavenste *plek onzes aardbodems.* D. i. beschaafdste. Dez. Brieven, II. 104: *dat de wanschikkelijkheit der Noorder regeeringen tegens de formen van staet der* behavenste *volken niet op en magh.* — Hiervan *onbehavend*, bij denz. voor ongeregeld; Tacitus, Jaarb. 89: *Den* onbehaavenden, *en zich des oorloghs niet verstaanden steêluiden.* — Oudaan, met een verhoogduitschten vorm *onbehaffend* voor slordig, ruw, Agrippa, 313: *een diefachtig slag van menschen..* onbehaffent *en traag, maar stout en onbeschaamt.* — Wij zeggen daarvoor *onbehouwen;* Meijer, Woordenschat, Voorwerk voor den Derden Druk, 17: *niet luttel* (*woorden*) *die my vry wat* onbehouwen *en onbequaam scheenen.* Van Iperen, Obadja opgeh. 10 (van Ammoniten, Philistijnen enz.):

Die onbehouwe *makkers bogen*
Op winst en wraak en overmagt.

Stuart, Rom. Geschied. XI. 423: *den* onbehouwen *schat, dien hij in den oorlog had bijeengeschaard.* Fokke, Verzam. der Werken, XII. 91: *je bent dan een* onbehouwen *kerel, dat gaat altyd maar zoo plomp verloren te werk.* Lublink, Thomsons Jaarg. 308: *de Leviathan, met zyn'* onbehouwen *stoet* Beets, Verpoozingen (2e dr.) 13: *het gemeene, platte,* onbehouwene. Stuart, Rom. Gesch XIX. 338: *gemeenheid van geboorte,* onbehouwenheid *van ligchaam.* Bogaers, Gez. Dichtw. I. 238:

Schoon heimlijk menigeen, voorwaar,
Dien onbehouwen *zak met munt*
Zich-zelven hartlijk had gegund.

De oorsprong en eigenlijke bet. van dit w. blijkt uit de wijze waarop Siegenbeek het bezigde, Werken der Bat. Maatsch. I. r. 97: *Gelijk het* onbehouwen *marmer door den beitel van eenen Phidias in een' Appollo.. herschapen werd.* Dus ook Kantelaar, Verh. over het Herdersd. 110: *een* onbehouwen' *steen.. ter eere van eenen veldgod, in het eenzaam veld opgerigt* Prof. Bosscha in de Nieuwe Werken der Holl. Maatsch. II. 114: *de eerste werkzame arbeiders in de kerk . gaven aan de* onbehouwen *natuurgewrochten grondvorm en karakter.* Zoo is bij Stalder *onbehauen* onbesneden, d. i ongefatsoeneerd, ongevormd, en voorts onbeschaamd, bij Weil. onbeschoft. Deze heeft er ook *onbehouden* voor (zooals de betweterij *vleeschhouder* voor *vleeschhouwer* zegt) en dus leest men Fokke. Verz. der Werken, VII. 224: *omdat ze ieder op de kluchtigste en* onbehoudenste *wijze de waarheid durfden zeggen.* Vandaar *onbehoudenheid*, ruwheid,

Vervolg op Wagenaars Vad. Hist. XXVIII. 22: *Dit geschrift, alleszins de blyken van* onbehoudenheid *en hevigen wrok draagende, in taal en styl eene laage en vuile afkomst verraadende.*

Minder gepast spreekt Dr. Nolet, in De Toekomst van 1874, bl. 172 van: *dat* onbehouwen *mengsel van archaisch en nieuwerwetsch.* Een mengsel te fatsoeneeren gaat niet, om de eenvoudige reden dat men er geen vorm aan toekent.

De bet. van *havenen*, die tot hiertoe gunstig was, is verouderd; zij is door eene ironische aanwending ongunstig geworden, zoodat *iemand* of *iets havenen* thans ongeveer het tegendeel te kennen geeft van den vroegeren zin. Zoo leest men, reeds omstreeks de helft der vorige eeuw, bij Asselijn, De Stiefvaar, 8:

Zo zou ik 'er ongevoelig van zyn, zo als hy my havend, *hy achtme niet meer als een hondt.*

En ald. 29:

Ik mien dat ik je havenen *zou, als ik je maar iens onder myn kluiven had.*

Jan Klaasz of Gew. Dienstm. 21:

Zo als ik alle dagen gehavend word, *'t is ook niet langer om te verdraagen.*

Dus ook Wagenaar, Vad. Hist. IV. 84: *Zeg hem, dat hy my hier fraai heeft doen* havenen, *door zynen Kanselier; doch voeg' er by, dat het hem berouwen zal, eer een jaar ten einde is.* Ald. 212: *Een der voornaamste Regenten werdt zo* gehavend, *dat men zyn lighaam, by stukken, opzogt.* Fokke, Verzam. der Werken, XI. 95: *hy had den zoon des Konings... in een gedicht zoo wat heel kenbaar* gehavend. David, Vad. Hist. V. 324: *de kastelein... leidde zyn volk den plonderaer te gemoet.. en* havende *hem zoo geducht* enz. D. VII. 565: *de eerste die my aenrandt zal ik dusdanig* havenen, *dat er de anderen zullen van deinzen.* Tollens, Nieuwe Ged. II. 20:

Hij stuift terug, terug naar binnen, bleek bestorven
Van schrik, en rood van bloed; gehavend *en gekorven.*

D. i. mishandeld, hetwelk toegepast wordt op levenlooze voorwerpen; Dez. Ged. I. 16:

Hij havene, *in zijn baldervlagen,*
De kielen, ver uit een geslagen.

Beets, Rijmbijbel, 58:

Armen in 't gehavend *kleed.*

Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 250: *Die man daar voor ons, die zijne* gehavende *hozen met niet veel beter beenriemen te zamen houdt.*

Het w. wordt nog met het voorzetsel *ver* versterkt; Tollens, Ged. II. 155:

Hoor! de losgebarsten rukken
Teistren kuif en kruin aan stukken,
En verhaavnen *bosch en dreef.*

(*Rukken* zijn hier rukwinden.) Ald. III. 145:

Een visscher... verzeild, verlaten,
Verhavend, *rank van kiel, verscheurd van tuig en want.*

Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, I. 314: *Blootshoofd(s), zonder mantel noch degen, met sporen van bloed op zijne* verhavende *kleeding.* Dickens, Het verlaten Huis, door C. M. Mensing, 143: *blijkt hare muts.. erg* verhavend *te zijn.*

Afhavenen is volkomen havenen, zoodat er niets ongedeerd blijft; Valentijn, a. w. I 254: *Dese meent .. dat ik door hagelbuien dus* afgehavent *staa: maar nog boere-plagenden hagel... nog kou heeft mij beschadigt.*

Voor *havenen* heeft Kil. met den basterduitgang *haveneeren*, huisraad schikken, opschikken, versieren. Volgens mijn Taalk. Mag. II. 166, heeft Houwaert dit voor (het land) bebouwen.

Havenen²—Haven.

Het ww. *haven*, waarschijnlijk etymologisch één met het voorgaande primitief, en dus zooveel als *houden*, komt in de veertiende eeuw voor; Serrures Vad. Museum, III. 25: *soe wie enich Wijf ocht eneghe Vrouwe... binnen der stat... ontfinge, ende huysde ende* haefde. Ald. 26 (met eene andere spelling, zoo de druk juist is): *wie enech Wijf ocht Vrouwe... huysde ochte* huefde *binnen der stat.* — De bet. is blijkaar dezelfde als in de uitdr. *iemand hoven en huizen*, bij Kiliaan voor iemand in zijn huis ontvangen, huisvesting verleenen, en van welke Weil. i. v. *Hoven*, verscheidene voorbeelden aanvoert. Het neders. bij Dähnert zegt in dien zin *husen edder haven. Hoven* is ook, zoals Hinlopen, op Huydec. Proeve, III. 129, juist opmerkt, onzijdig in de bet. van wonen; en zoo vindt men mede *haven*, in het treurspel Porphyre en Cyprine, fol. 26:

Esacus daer oock haeft.

Ook Dähnert heeft *haven, hoven*, voor huisvesten, en de Teuthonista *haven* voor onthalen, wat anders *hoven* en *hoeven* heet; zie Hinlopen, a. w. 128.

Van *haven* is het bekende subst. *haven*, lig- of bergplaats van schepen, middelhd. *hap* en *habene*, hoogd. *hafen*, deensch *havn*, eng. *haven*, angels. *haefen*, fransch *havre*, bretonsch *aber* enz. Vlaamsche schrijvers zeggen *haaf;* Moons, Sedel. Vermaecksp. 570:

— wie sal my wederhouwen,
Dat ick niet gaen te gront? ick vlucht tot u, ô Heer,

Ick my als tot een haef *nu tot u wonden keer.*
Poirters, Heyl. Hof van Theodosius, 130:

De vloten kruysen door de Zee,
De haef *light vol gelade kielen.*

Het ww. *havenen* is derhalve eene verblijf- of bergplaats innemen, en inzonderheid gezegd van schepen; zoo reeds bij Maerlant, Spieg. Hist II. 50:

Brutus leet (d. i. *ging voorbij*) *Affrika ende Spaengen,*
Ende quam int lant van Acquitaengen,
Ende hevet gehavent *in de Lore* (d. i. *Loire*).

Later bij anderen, b. v. Van Hoogstratens Rijmoeffen. 127:

— *geen' kans, om aen de wenschelijke ree*
Te havenen *van een zoo lang begeerde vree.*

Coornhert, Wercken, I. fol. 417 verso: *gelijck een roerloos Schip achter te drijven of swerven, sonder meeninghe of voornemen omme ergens te* havenen. Hooft, Henrik de Gr. fol 95: *een vlote uit Spanjen, die... quam* havenen *te Blauet.* Valentijn, Werken van Ovid. I. 20: *dat gij heels huids met u schip weder* gehavend *sijt op de kust van Thessalie.* Vervolg op Wagenaar, Vad. Hist. XIII. 337: *Dat binnen Vlissingen altoos zouden* havenen *alle zwaare Schepen.* Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 242: *het aantal schepen, dat hier juist op dit oogenblik* havent. — Bij overdracht voor thuis komen, veilig aanlanden; Huygens, Korenbl. II. 568:

Helpt mijn' verdoolde Ziel...
Opdat ick, die in storm en onweer heb gesweeft,
In vré mogh' havenen —

Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 333:

Mijn hulk voortaan zou veilig drijven,
Tot ze eenmaal havende *in het graf.*

Bilderdijk, Treurspelen, III. 70:

Ik heb den storm beproefd; ik haven *aan de kust.*

Dez. Redev. van Chrysostomus, 4: *zoo zullen we, al ontstonden er duizend onweders, altoos in kalmte* havenen.

Van dit *havenen* heeft het neders. *havenung, hävenung, haavje,* voor bedekking, beschutting tegen den wind, b. v. achter een gebouw of geboomte, en ook voor havenplaats; zie Tiling en Dähnert. Voor beschutting of berging leest men *havening* bij ons; Schermers Poëzy, 121 (van afgematte en uitgehongerde soldaten):

Zy geeven, smakkende naar havening *en broot,*
Zich met hun hoofden aan den hoogen Bondgenoot.

In den zin van in eene haven aankomen of binnenloopen heeft Hooft dit w., Brieven, II. 276: de havening *van vijf schepen uit Oostindien.*

Hegenen—Hegen.

Beide wwn. heeft Kil. in de bet. van ordenen, schikken; opkweeken, verzorgen, bewaren; koesteren; vierschaar spannen.

Het primit. *hegen,* in 't hoogd. *hägen,* middelhd. *hegen,* oudhd. (bij Graff, IV. 761) *hagjan,* angels. *hegian, haegian,* eng. *to hedge,* is met eene heg of haag voorzien of insluiten, met het doel om het alzoo omslotene te beschermen en te bewaren, en zoo in het algemeen in een goeden staat houden, beveiligen, verzorgen. In het neders. is *hegen* besparen, waarvan het spreekw. *upn Heger kommt en Feger,* d. i na een spaarder komt een verteerder. Onze schrijvers hebben het w. voor verzorgen; Marnix, Het tweede Lofsanck Mosis (achter de Psalmen) vs. 11:

Gelijck een Aernt sijn ionge kiekens voestert,
Sijnd' uytgebroeyt, end vlijtig heegt *end koestert.*

(Het land) geschikt maken om bezaaid te worden; Pers, Urania, 128:

Maer 't zaed 't welck viel op 't wel geheegde *land,*
Dat zijnse die 't woord hooren en bewaren.

Udemans, Geestel. Gebouw, 21:

De voren in het lant men diep te graven pleegt,
En Ackers met verstant men altijd effen eegt.

Deze schrijfwijze, in verband met *eegde* voor *egge* bij Kil., hoogd. *ege,* middelhd. *egede,* oudhd. *egida,* leidt tot het vermoeden dat dit *egge,* 't welk gemeenlijk wordt afgeleid van een' wortel *eg* die iets scherps aanduidt, (hoewel Grimms Wtb. de ware etymologie niet zeker acht) behoort tot het ww. *hegen.* De *egge* dient toch om het land gelijk te maken door het breken der kluiten. In dat geval zou met dit *hegen* één zijn ons ww. *eggen,* hoogd. *egen.* Zie voorts *Eggenen.* Het imperf. luidde *hoeg* of *hoech,* blijkens de pl. door Hinlopen, op Huyd. Proeve, III. 152, uit eene oude keur aangehaald: *datter twee personen of meer lant tsamen* hochten, *soe wat die gene daer toe doet of doen laet die dat meeste* hoech *om dat lants oirbaer, dat sal mede doen of doen laten die dat minste* hoech. — Bij Graff l. c. is *hagan* voeden, en in dienzelfden zin leest men bij Ampzing, Heylig Dankoffer, 10:

Gelijkerwijs een arend 'tsijne voesterd,
Sijn kiekens heegd, *en pleegd, en toefd, en koesterd.*

Het gericht hegen leest men in Winhoffs Landrecht van Auerissel, 204: *Op hillige dagen sall in geener maneren. stridich* Gherichte geheget werden. Bij Schmeller heeft eene instructie voor een dorpsschout van de vorige eeuw: *Recht und Gerechtigkeit* hegen *und handhaben.* In dezen zin

heeft het woord zijn oorsprong van het afperken der in de open lucht gehouden rechtszitting, door eene hegge. In het oudfriesch is in dien zin bekend *hein*, zie Wiarda en Richthofen.

Den frequent. vorm (bij Kil ook *egenen*) is mij alleen in onze taal voorgekomen. Tuinman rijmde, Rymlust, 167:

Hoe komt die Jonker zo gedegent?
Hy meent, hy is nu wel gehegent.

D i opgeschikt. Vandaar *gehegend* voor gereinigd, in goede orde; De Brune, Bancketw. II. 80: *dat wy het snoeymes, en de thuynschoere geduyrigh in de hand hebben, om dien lusthof onzer ziele zuyver en wel* geheghent *te houden.* — Het tegendeel is hiervan *ongehegend*, ald. I. 141: *menschen, die ruygh en* ongehegent *zijn, en een ander willen scheeren en roskammen.* Men vindt hiervoor *onthegend* bij Van Ghistele, Terent Eunuchus, bl. Biij:

Wel lantsman wats ditte? waerom? en hoe
Staedy hier aldus onthegent? *vol onghevals?*

Heautont. bl. v, verso:

— een simpel ioncwijf
Die een quaet grof dinck hadde aen dlijf
Vuyl, mockachtich, ontheghent *en slecht.*

In 'Den Nederd. Helicon, 34:

Siet, hoe hangt daer dat Boeck onthegent *en gescheurt.*

Hinlopen merkt t. a. p te recht op, dat het ww. *heinen* (in *omheinen* nog bekend, doch 't welk zonder voegvoegsel bij Weil. voorkomt) eene samentrekking is van *hegenen.* Bilderdijk had dit in zijne Geslachtl. II. 302 niet behoeven te gissen.

Hevenen—Heven.

Hoeufft, in zijn Bred. Taaleig. 247 zegt, dat »*heven, hevenen*, schot zetten, omslag maken, was". Tot staving daarvan dienen verschillende plaatsen, uit Van Alkemade, Beschr van Briele, waar de verlengde vorm voorkomt, D. II. fol. 87: *dat sy berge.. maecten, ende diergelycke op die gemeten,* gehevent *ende gepacht goet.* — Hiervan de afl. *hevening*, ald. fol. 98: *dat water dat nu tegenwoordich in* heveningen *liggende es, ende contribucie doet in schote ende in andere costen.* — De tijd der invordering heette *heventijd;* ald. fol. 59: *dese achte voirs. sullen Lantmeesters wesen, ende bliven* een heventyt *durende.* D. i. gedurende den *tijd*, dat zekere omslag zal *geheven* of *gehevend* worden; terwijl de invorderaar *hevenmeester* heette, ald. fol. 133: *dat sellen die Schouten ende Scepenen eerst te kennen gheven den Bailliu van Voirne, ende die* Hevenmeesters *van den plecke.* Fol. 204: *de Polders, alwaer geen* Hevenmeesters *en zyn.* En fol. 281: *dat de selve (ommeslagen) by* de Hevenmeesters *daer toe gestelt, ontfangen ende gebracht behooren te werden, inhanden van den Penningmeester generael.*

De uitdrukking: eene belasting *heffen* is nog bekend, en dat voor *heffen* vroeger *heven* gezegd werd, zie men op *Hevelen.* Bij samenstellingen als *heventijd* en *hevenmeester* kan men met Hoeufft evenzeer aan het ww. *hevenen* denken, als bij *heftijd* en *hefmeester* aan het ww. *heffen.* — Van het znw *heve* gaf ik voorbeelden in de bet. van *heffing* van belasting, van lichting van krijgsvolk, en van *hefdeeg* in mijne Lat. Verscheid. 263. Als vierde bet. vermeld ik hier nog die van *zwelling* der huid, a. w. D. I. fol. 256: *smarte is vierderhande, als wonden, bloetreesen, onghelike* (1) *ende* heven.. *Ende* heven *syn oprysingen des vleesch, dair die huit niet anders om ontset en is.* — Voor *opheffing* (van lasten) leest men *opheve* bij Stuart, Vad. Hist. II. 106: *dat* de opheve *der stedelijke lasten, zonder eenige nieuwe toestemming te vragen, jaarlijks was gebleven op denzelfden voet.*

Hoffenen—Hoven.

Het ww. *hoffenen* leest men bij Moll, Angelus Merula, 195: *dewelcke (vrouw) sal dien iongheren dyenen, als wassen, wringhen, ende voersyen tondyet als* hoffenende *ende havenende, nae dat de iongheren sullen van noode wesen.* Het schijnt genomen uit het friesch, dat *hoffenen* zegt voor oefenen, doch ook verwant kan zijn aan *haenen* (nevens hetwelk het in de a. p. gesteld wordt). De bet althans blijkt die van onthalen, verzorgen, te wezen, en men kan het afleiden van *hoven*, iemand aan den disch onthalen, bekend door de spreekwijs: iemand huizen en *hoven*, waarvan zie Kil. en Weil. Over *hoffenen* zie men, behalve Epkema en de door dezen aangeh. werken, het Taalk. Mag. II. 165.

Jagenen—Jagen.

Een middelned. frequent. *jagenen* vindt men in Serrures Vad Museum, II. 196:

Ghevalle dats ghevallen mach,
ic hebben ghemint soe menegen dach,
ende ghejagent *door menech lant;*
nu quamic daer icken vant.

Tot dezen vorm kan behooren het subst. *jagent* voor jacht, bij Schmeller, die ook de frequent.

(1) Lager wordt dit w. aldus verklaard: »*onghelike* syn blaeu leden dair dat vel niet of en is." Men heeft dus hier het zelfstandige *ongelijk*, dat wij voor onrecht kennen, doch dat bij Kil. ook *injuria* is; wij zouden zeggen: beleediging der huid.

jägeln en *jägern* heeft, het eerste voor schreeuwende rondloopen, zooals kinderen doen, en het tweede voor ter jacht gaan.

Jegenen—Jegen.

Een ww. *bejegen* voor het gewone *bejegenen* komt werkelijk bij ons voor; Bredero, Klachten, 52:

En seghje dan ien woordtje, se durf ien mensch noch wel qualijck bejeghen.

Van Dans Thyrsis Minnewit, I 31:

Oock soo ist my ongewent
Dat myn yemandt onbekent
By den avondt aen de wegen
Soo ootmoedigh komt bejegen.

Ald. 107:

Dies wilt yeder soet bejegen.

Bij Spandaw, Ged. IV. 71 leest men:

In den duizeligen waan,
Dat ons niets dan heil en zegen,
Niets dan voorspoed zou bejegen', enz.

De hier geplaatste apostrophe duidt aan, dat de Dichter eene verkorting bedoelde van *bejegenen*. Als Grimms afleiding juist is, volgens welke het oudhd. *gagan*, *gagen*, *gegen*, hoogd. *gegen*, nederl *jegen* (*tegen*), eig. een subst. is en afkomt van het partikel *ga*, *ge*, evenals *contra* in betrekking staat tot *con*, *com*, *cum*, en naar de analogie van *innan* van *in* enz. (zie Gramm. III. 266 en II. 754), dan kan een primit. werkw. *be-gegen*, *be-jegen*, worden aangenomen. Waar men dezen vorm gebruikt heeft, is zulk een taalkundig inzicht echter niet te onderstellen; men heeft, in het gewone *bejegenen* een frequent. ziende, uit dien vorm zich een ww. *be-jegen* gemaakt. Bij de Ouden althans heb ik dezen primitiefvorm niet aangetroffen; Adelung vermeldt wel als bij Otfridus voorkomende de wwn. *gagan* en *ingagen*, doch Graff, Sprachsch. IV. 139—142, heeft die niet. Volgens Grimms Wtb. hebben Luther en een ander minder bekend schrijver op gelijke wijze *begegen* voor *begegnen* gebezigd. Dat dit, zooals deze Taalkenner meent, zou ontstaan zijn, uit de gewoonte om in den tweeden en derden persoon *begegenst* en *begegent* (in plaats van *begegnest*, *begegnet*) te schrijven, komt mij minder aannemelijk voor.

In eene oorkonde van het laatst der zestiende eeuw heeft *bejegenen* den zin van raken, treffen, aangaan; Janssen en Van Dale, Bijdr. VI. 346: *zeyden ende meyntenirden de voors. scrinewerkers te dien, dat dat point hem lieden niet* bejeghenen *en conste, bij dat dat point een generael point was.* Zoo ook leest men het w. voor raken, aanraken in eig. zin, bij Beets, Stichtel. Uren, I 121: *dat de hand Gods my* bejegent. — Bij Vr. Bilderdijk is *iemand bejegenen* hem ontmoeten; Bilderd. Treurspelen, I. 193:

Ik meende een' trouwen vriend in Raimond te bejegenen.

Bij Bilderdijk zelven *zich bejegenen* elkander ontmoeten, tegen elkander ingaan, Mengel. I. 12:

Zie beide Koningen! — Ik zie hen zich bejegenen
Ter zij' van gindschen Olm. —

Andere pll. zie men in mijne Proeve, 203.

Voorwerpen kunnen ons *bejegenen*, zooals ramp of ongeval; maar dan heeft het w. ook de bet. van te hulp komen, waarvoor men mede zegt: te gemoet komen; dus Gellerts Fab. III. 116:

Eén dronk, waarmeê zyn dienst den dorstigen bejegent.

Kil. stelt aan *bejegenen* gelijk *betegenen*, zooals ook de voorzetsels *jegens* en *tegens* of *tegen* bij ons dikwerf onverschillig gebruikt werden, en in de spreektaal nog worden. Dus bij Hooft, Ned. Hist fol. 702: *dat hy zich op hadde te maaken, om den vyandt te* beteeghenen. D. i. te gemoet te gaan Ald. fol. 820: *daar die van binnen hen kloeklyk* beteeghenden, *en tweemaals te rug dreeven* — De Harduyn bezigt hetzelfde w fig voor tegenwerken, belemmeren; Goddel. Wenschen, 40: *die meestert aen een lichaemelijcke wonde. ghemeynelijck daer iet by doet dat het ander* beteghent, *als koudt by heet* Ald. 316: *oft wel het derde beletsel heur oock soude konnen* beteghenen. Elders aanvallen; Smits, Nag. Ged. I. 36:

Dat hem Simeï dan vloek',
En met steen op steen bejegen'.

Het znw. *betegening* is ontmoeting bij Hooft, a. w. fol 719: *Bovenal verstond men, niet uit te vallen zonder wightighe oorzaak, om. zynen moedt, welkes bestendigheit dikwils aan een' oevle* beteeghening *hangt, te raade te houden.* — Eene andere afleiding bij Kil. is *betegenheid*, dat hij heeft in de bet. van ontmoeting en wederwaardigheid. In eerstgemelden zin vindt men daarvoor *bejegenheid* bij Van Wijn, Nalez. op Wagenaar, II. 56: *zeker Werk, of... soort van Memorien, die hy* (t. w. *De Groot*) *den naam gaf van* Bejegentheden.

Wat het w. *tegen* betreft, Ten Kate, II. 183, vermoedde dat dit uit *te jegen* is ontstaan, en de schrijver in de Tael- en Dichtk Bijdr I. 296*q* stelt dit als vast. Grimm is van dezelfde meening, zie zijne Gramm. II. 915 en verg. III. 143.

Doorgaans maakt men thans onderscheid tusschen het gebruik van de voorzetsels *jegens* en *tegen;* het eerste wil men bij eene vriendschappelijke, het tweede bij vijandelijke betrekking; zie Weiland en Landré, Wdb. der Synonymen, II. 270,

en reeds Leupenius, in zijne Aanmerkk. op de Nederd. Taale (Amst. 1653) merkte bl 73 op: »Soo isser ook groot onderscheid te stellen tusschen *teegen* en *jeegen:* want *teegen* wordt ten quaade, *jeegen* ten goede genoomen, *wreed teegen synen vyand, mild jeegen synen vriend.*" De spreektaal, gelijk boven is opgemerkt, maakt tot op heden dit onderscheid niet en ook onze schrijvers houden er zich niet altijd aan; b. v. Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 234: *hunne strengheid* jegens *de Hervormden.* Bilderdijk, Brieven, II. 184: *de snoodste ondankbaarheid* jegens *'t Vaderland.* Dez. Gesch des Vad. X. 132: *misdadig* jegens *God en de ware Kerk.* Dez. Redev. van Chrys. 26: *de onbarmhartigheid* jegens *weduwen, weezen, en vreemdelingen.* Bouman, Gesch. der Geldersche Hoogesch II. 618: *ondankbaar* jegens *den Leidsman.* Dez. Leerred. 222: jegens *Hem.. hoogst ongehoorzaam en ondankbaar.* Stuart, Rom. Geschied. I. 62: *zijne ontrouw* jegens *Tatius.* Van der Palm, Bijb. v. d. Jeugd, XXI. 29: *onverbiddelijk* jegens. Van Gilse, Twaalftal Leerred. 221: *ondankbaarheid* jegens. Van Oosterzee, Nieuwe Leerred. 187: *hardheid en willekeur* jegens *hun kind.* Dez. ald. 322: *ondankbaarheid* jegens *God.* Van Lennep, Romant. Werken, XXII. 70: *De argwaan* jegens *haar ontstaan.*

Karnen, zie Kernen.

Kernen—Keeren.

Kernen wordt bij ons ook *karnen* en *kaarnen* uitgesproken; b. v. Koolaert-Hoofman, Naagel. Ged. 111:

Karnt *morgen boter, zo 't u lust, wringt morgen kaazen.*

Willinks Amstelstr. 19:

Hy karnt *gelyk een wakkre gast,*
Zy weet den room van melk te scheiden.

Het hoogd. zegt *kernen*, in het neders. *karnen*, bij Kehrein *kirnen, körnen*, eng. *to churn.* Het w. is, naar ik meen te recht, door Skinner (zie bij Wachter) en later door Bilderdijk (Geslachtl. II. 48) afgeleid van *keeren*, d. i. draaijen, wenden. Het vlaamsch zegt niet alleen *melk keernen*, maar ook *melk keeren*, zie De Bo. Die afleiding komt overeen met de bet. als bestaande het *kernen* of *karnen* in een rondbewegen, zooals het daartoe benoodigde vat ook den naam van *kernmolen* draagt; en wordt voorts bevestigd door het angels. In die taal toch is het subst. *cer, cerre* (nederl. *keer*), eene omwending, omdraaijing, en het ww. *cerran, cirran, cerian, cirran, cyrran* (nederl. *keeren*, hoogd. *kehren*, middelhd. *keren, karen*, oudhd. *kerjan, cherjan*), draaijen, wenden, omkeeren; waarvan in diezelfde taal *cernan*, kernen, en *cyrn*, een kern, in het eng. overgegaan tot *to churn* en *a churn.* Ik moet ook doen opmerken, dat dit *to churn* niet alleen voor het botermaken geldt, maar in 't algemeen een hevig en schuddend bewegen aanduidt; zie de bij Johnson aangh. pll.

In het middelned. leest men van *gekerelde melk*, zoodat men ook aan een frequent. *keerelen*, voor *kernen*, denken kan; zie *Keerelen.*

Tiling sloeg eene andere afleiding voor. Volgens hem zou *kernen* zooveel zeggen als *ontkernen*, d. i. van de kern, d. i het beste, ontdoen, ziende op de boter, die door het kernen uit de melk wordt afgezonderd Grimm in zijn Wtb. geeft dezelfde verklaring, en beroept zich daarbij op sommige dialecten, die *kern* hebben voor melkroom. *Kernen* zou dan gelijkstaan met het nederl. ww. *roomen*, d i van den room ontdoen; doch tusschen dit en boter maken is een wijd verschil, en *kern* voor boter, is, ook bij de door Grimm aangeh. Frisch en Schmeller, onbekend. *Kern* voor room is ééne der vele toepassingen, waarin dit naamw. ook bij ons wordt gezegd voor de pit, de bloem, het voornaamste van eenige zaak; en voor *ontkernen* is *kernen* somwijlen hoogduitsch, doch volgens Grimm zelven gewoonlijk *auskernen.* Nimmer is dit *auskernen* op het boter maken toegepast, en *uitkernen* is bij onze natie, die zich anders met die kunstbewerking nog al lang en veel heeft beziggehouden, in dien zin onbekend. Wel lees ik het w. met den vorm *uitkornen* in Van Steyns Kl. vande Melckboer, 23:

'k Selse dat wel uytkornen, *se moete de stuver al aers winnen.*

Waarvoor men *kornen* vindt bij Bredero, Jerol. 42:

Ick sel jou dat veugelen noch kornen *uytje gat.*

Oudemans verstaat hier *karnen*, in den zin van kloppen, slaan, en zeker, die verklaring is op zich zelve niet onaannemelijk. Daar intusschen *kornen* voor *karnen* ongewoon is, en *uitkornen* daarvoor in 't geheel niet gezegd wordt, zou ik in verband met het hoogd. *auskernen*, zoowel *kornen* als *uitkornen* afleiden van *korn*, d i. *korrel. Uitkornen*, en bij verkorting *kornen*, is dan van de korn ontdoen, hetzij door kloppen, slaan of persen, en zoo fig. eene ligchamelijke kastijding om het kwaad uit te drijven. Leendertz, in De Navorscher XVI. 373, denkt hier aan een ander subst. *korn*, 't welk de billen beteekent. Mijne opvatting van *kornen* meen ik nog bevestigd te zien door den vorm,

waarin ons werkwoord in het engelsch bij Halliwell voorkomt, namelijk *to corle*, kloppen, slaan. In dezen zin is *kornen* in elk geval niet frequent.; zoomin als *kernen*, dat ik bij Nierstrasz lees, John Howard, 24: *waarheid* kernt *zijn taal*. D. i. kern of pit geven, kernachtig maken.

Keujenen—Keujen.

In Noordholland is *keu*, *kui*, een wijfjeskalf; Taalk. Mag. III. 512; doch in Drenthe, Zeeland en elders een jong varken; zie Dr. Volksalm. 1844, bl. 153, Archief II. 167. In Overijsel en Gelderland *keun*, *keunę;* zie Halbertsma's Wdb en Van Hasselt op Kil. i. v. *Kudde*. Dit *kudde* beteekent ook een varken en het fransche *coche* (waarvan *cochon*) eene zeug.

Van *keu* is *keujen*, varkens werpen, en van dit *keujenen*, dat mij voorkwam in den Geld. Volksalm. 1849, bl. 157: *dat de botter zich gemakkelikker afschaeidde, ook* keujende *dan de zoggen gemakkelikker*.

Kleizenen—Kleizen.

Kleizenen leest men bij Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolm. 69: *alsse* (t. w. *de gom in het water*) *dan gesmolten is, soo* kleysentmense *door eenen doeck, ende latent klaren*. D. i. zuivert (als met eene zeef) door afscheiding. Het primit. heeft Kil. in *kleezen*, als zeeuwsch voor *kleinzen*. Zie wijders *Kleinsteren*.

Klouwenen, zie Kluwenen.

Kluwenen—Kluwen.

De wortel van dit *kluwen* is *kluw*, bij Kil. *kluwe*, *klouwe*, glomus, eng. *clew*, angels. *cliwe*, vroeger bij ons *klouw;* Marnix, Bienkorf, 33: *sy dwingtse so cort als* een clou *yarens*. Six van Chandelier, Poësy, 186:

Hoe lukkigh is de man, wien God een vrouw
Bescheert, geleidt aan 't saaligende klouw
Door 's werrelds doolprieelen.

De tegenwoordige vorm van het subst. is *kluwen*, waarmede overeenkomt het angels. *cleowen*, *cliwen*, neders. *klouwen*, middelhd. *kluwen*, *kliuwen*, *kliuwel*, *klewel*, bij Schmeller *kluil*. Bij samentrekking van *kluwen*, *klowen*, zeggen wij *kloen*, angels. *cleon;* dus Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Ged. I. 50: *Daar 't laatste* kloên *was afgesponnen*.

Het primit. ww. doet zich voor in de wwn. *op-* en *ontkluwen*, op- en ontwinden; Valentijn, Werken van Ovid. I. 39: *dien draad die gij soo dikmaal door mijn raad* op- *en* ontkluwde. Het eng. *to clewe*, bij Halliwell vastmaken, binden, eng. *to clew*, de zeilen opbinden. Of hiertoe behoort de bekende *kluiver*, en of daarmeê één is *kluwert* bij Berkhey, Zeetriumph, I. 79:

Wanneer de winden...
Eendrachtig bliezen, dat de fok en kluwert *snorde*.

daarin geven Van Lenneps en andere Zeemanswoordenboeken mij geen licht.

Het ww. *kluwenen* leest men bij Vondel, Poëzy, I. 16:

— *twijffeltge wie 't is, in* 't kluwenen *van 't stof*.

Dez. Herschepp. van Ovid. 273:

Waeruit de sneeuvlok en de hagel wort geboren,
Op een gekluwent —

Hooft spelt *klouwenen*, Ned. Hist. fol. 523: *dat de Prins, als hofweêrwys, viellicht wel voelde, dat 'er een' buy by den Landtvoogdt* geklouwent *werd*. D. i. samengepakt. In de octavo uitgave der drie Hoogleeraars wordt, D. IV. 63, dit w. voorgestaan. Oudemans brengt in zijne Bijdrage *geklouwent* tot een ww. *klouwen*. Bij Van Ghistele ontmoet ik de afl. *klouwenachtig*, Terentius' Adelphos, bl. F5:

— *icke ben* clouwenachtich, *straf, taey, en drooge,*
Die nauwelijc en derf van mijn eigen goet leven.

D. i. zooals wij zeggen, *kloenachtig* van *kloen*, genomen voor onhandig, lomp mensch, eng. *a clown;* zie Bilderd. Verkl. Geslachtl. Het naamw. in dien zin leest men bij Westerbaen, Ged. I. 52:

Daer en is geen meerder schanden
Dan te laeten sijn vyanden
Al toe dat sy willen doen..
En te swijgen als een kloen.

Kurrenen—Kurren.

In het oostfriesch bij Stürenburg komt het znw. *kudde* (een koppel vee) ook voor onder de vormen *kurde*, *kurre*, en deze zelfde vormen geeft Schuermans' Alg. Vlaamsch Idioticon voor bigge, jong varken, en hiervan in hetzelfde dialect de wwn. *kurren* en *kurrenen* voor biggen werpen.

Halliwell heeft het subst. *curl* voor het inwendige vet van een speenvarken, welk w. zal behooren tot het insgelijks vlaamsche *kurre*, bij De Bo vermeld, ingewand of geweide van dieren, bij Kil. *koreije*, fransch *curée*, oudfr *corée* en *courée*.

Kweernen—Kweeren.

In het vlaamsch is *kweernen* of *kwernen* malen (met een molen) en ook vermalen (met de tanden) en herkauwen; zie het Belg. Mus. VII. 184 en het Alg. Vl. Idiot. Ook Weil. kende het ww. in den eersten zin.

Bij onze schrijvers is het ww. mij niet voorgekomen; wel het subst. *kweern* of *kwern* voor molen, dat ook Kil heeft, hoogd. *querne*, *quern*, middelhd. *quern*, *kürn*, oudhd. *quirn*, goth. *qairnus*,

eng. *quern*, angels. *cweorn*, *cwyrn*, een molen, inzonderheid een handmolen. Dus Maerlant, Spieg. Hist. II. 98:

Grote huse van groter mort,
Daermen plach eere zede,
Alt broot te backene vander stede.
Want in kelneren ghedichten,
Diepe ende onder derde, waren querne,
Die niet goet waren tontberne.

Ald. 239 (om het rijm):

— enen ouden man,
Die eene pelse hadde an,
Ende stont ende moel an ene quaren.

Antw. Spelen van Sinne, 629:

Maer sonder my en coest querne *noch muelen gaen.*

Hondius, Moufeschans, 230:

— wy malen in ons queeren
Alsoo veel als wy begeeren.

Statenbijbel, Randt. op Matth. 24, vs. 41: *Het malen ende backen plach in die landen veel gedaen te worden by de vrouwen ofte slavinnen, die daertoe* queernen *ofte hantmeulens gebruyckten.* — Volgens J. ab Utrecht Dresselhuis moet van dit *kwern* onderscheiden worden *queernsteen*, *quarensteen*, d. i. groote bouwsteen, fr. *carreau;* zie N. Werken der leidsche Maatsch. VI. 87.

Als primitief noemen Adelung, Kaltschmidt en Stürenburg het oude *queren*, dat draaijen, wenden, keeren, beteekent, en dat mij hetzelfde toeschijnt met *queeren*, in het middelned voorkomende; Kausler, Denkm. III. 23:

Die duvel ne mach niemene deeren,
Die hem daer ieghen wille weeren...
Maer die hem laet den duvel queeren.
Die ziele van hem sal hi verteeren.

Ald 73:

Leen mi daer toe huwe hant,
Dat ic ghebreke haren bant (t. w. *van de vijanden*):
Ic ne can mi niet beneeren
Of ic ne machse queeren.

Ald. 81:

Weder datse natuere sent,
So vleesch, so weerelt, so serpent,
Dat die ziele queert,
Die wille es in die ziele gheprent.

En 82:

— den tormente zuere,
Die den ghenen sal ghebueren
Die noynt van quaet doene querden.

De bet. van keeren, afkeeren, afwenden, schijnt hier te moeten of te mogen worden aangenomen. — Volgens Dr. Halbertsma zou *kweernen* ontstaan zijn door verandering ven *tweernen;* zie De Vrije Fries, X. 366.

Een ander frequent. van hetzelfde *kweren* of *kwerren* is *kwerrelen*, dat volgens De Bo in het westvlaamsch gezegd wordt voor herkauwen.

Lafenen—Laven.

Het frequent. ontmoet men bij Arntzenius, Nagel. Ged. 156:

't Is zoet, 't stort in den kelk van 't leven
Een lafenende *teug te meer*, enz.

De vorm schijnt wel veroorzaakt door de versmaat, doch is overigens even gewettigd als die van menig ander woord, in vroeger of later tijd gesmeed. In de verwante talen kwam mij zulk een frequent. niet voor; alleen heeft Schmeller *labigen* in denzelfden zin van *laben*, zooals 't hoogd. zegt voor ons *laven*. De verscherping der *v* in *lafenen* komt overeen met ons subst. *lafenis*, alsmede met het bij Kil en Weil. niet vermelde adj. *lafelijk*, dat Camphuysen heeft Uytbr. der Pss. 325:

Die laeflijck *vocht en milden water-vloedt*
Uyt dorren steen kan geven

Leisenen—Leisen.

Bij Kil. is het subst. *leisse*, *lace*, *laece*, een band, inzonderheid een koppelband voor honden; dus reeds in het middelned. N. Werken der leidsche Maatsch. V. II. 169:

— dat hi porrede wert
Dien sies (d. i. *hond*), *dien hi bider* leisen *hilt*.

Voorts met dezelfde verscherpte uitspraak, die Kil heeft, Scriverius, Ged. 16:

Zyn honden hy ontbind, en maakt de leysse *los*.

Men vindt ook *leits;* Coster. Itijs, 17:

Hy... bint sijn winden aen de leyts.

Westerbaen, Ged. I. 190:

Ick heb in 't hoogh geberght met u geweest ter jaght
En honden uyt mijn leyts *aen menigh wild gebraght.*

D. III. 119:

De bracken, goed van neus, de bloed-jaght op het pad,
De winden aen de leyts.

Houwaert heeft *lasse*, Lusthof der Maechden, I. 186:

Tis quaet twee Honden leyen in een lasse.

Het eng. heeft hiervoor *leash* en *lese* (bij Halliwell), en het fransch *laisse* en *lesse*, 't welk door Scheler gebracht wordt tot het lat. *laxare*, zoodat de band zijn' naam zou hebben van het slap hangen. Bilderd. echter spelt in zijne Geslachtl. *leidse*,

van *leiden*, en zoo hebben wij *leid-zeel*, *leidsel*, *leisel*, waarover men zie Hoeuffts Bred. Taaleigen.

Van het subst. *leize* of *leise* is *leisen*, binden, dat men aantreft in het eng. *to leash*, aaneenkoppelen; en voorts met den frequent. vorm *leisenen*, *leissenen*, dat in gelijken zin voorkomt bij De Brune, Bancketw. II. 152: *De menschen zijn veel-tijds* gheleyssent, *of gheketent aen 't ghebruyck*. Het middelhd. heeft *leisieren*, *leischieren*, voor het paard met lossen teugel laten loopen, dat op het oudfransche *laissier*, *laisser*, schijnt te wijzen, en de afleiding van *laxare* te bevestigen.

Levenen—Leven.

Het hoogd. *aufleben* werd, naar ik meen, het eerst overgenomen door Ockerse, Ontw. tot eene Alg. Char. III. 199: *de Hemel geve, dat volgende tijden dit heilloos gebroed niet van nieuws zien* opleven! Vervolgens ontmoet men het w. bij E. Bekker, De Twee Moeders, I. 322: *Eindelijk* leefde *hij* op, *zijne wangen wierden kleurig*. Bilderdijk, Zedel. Gispingen, 11:

Hem draag ik Gade en kroost, zoo 't graf my moet bedelven,
Met zielsgerustheid op, en leef *ik* op, *my zelven.*

Andere pll. zie men in mijne Proeve over dezen Dichter, 120. Ook bij anderen; Hugenholtz, Joodsche Brieven van Pfenninger, I. 57: *Hij* leeft *weer* op; *de oogen staan frisscher*. Bosboom Toussaint, Het Huis Lauernesse, II 192: *toen Ottelijne eindelijk* opleefde *uit hare bezwijming*. Dez. Leycester in Ned. I. 16: *eene stille diepgaande verbittering* leefde *er* op *in zijne ziel*. Beets, Stichtel. Uren, IV. 58: *hoe het byna uitgebluscht leven.. weder* opleeft. Dez Verscheidenheden, V. 94: *een feniks die niet dan uit de vlammen* opleeft. Cremer, Anna Rooze, I. 12: *dat haar vriendelijk beeld er van* opleefde *voor mijn geest*.

De dames Bekker en Deken hebben hiervan gemaakt *oplevenen;* Willem Leevend, II. 32: *Het byzijn van... heeft myne Moeder zeer* opgeleevend. D. III. 182: *Uw broeder is zo* opgeleevend En D. VIII. 241: *zo vrolyk, zo* opgeleevend. — De hier gebezigde bedrijvende vorm, voor *doen opleven*, komt ook in het hoogd. voor, doch wordt door Grimm in zijn Wtb. afgekeurd. Intusschen zegt Adelung — en Grimm spreekt daarvan niet — dat het activum van *aufleben* in de schilderkunst beteekent »door vernis aan eene verw nieuwen glans geven", in 't fransch *faire revivre*.

Den frequent. vorm heeft men ook in *verlevenen* voor levend maken, doen leven; Orizandts Democr. 16: *soo is oock een deugdsaem Koningh of Prince bekrachtigt om doode zielen te* verlevenen.

Lezenen—Lezen.

Het frequent. *lezenen* wordt door Bilderdijk, Geslachtl. II. 176, aangenomen, ter afleiding van het subst. *lezenaar*, een standaardbord voor den bijbel. Hoewel het w. mij bij ons niet is voorgekomen, moet ik toch bekennen, dat het niet geheel is uit de lucht gegrepen. Schmeller heeft inderdaad *lesnen* als bijvorm van *lesen*. Over het w. *lezenaar*, dat door Kluit werd afgekeurd, zie men mijne aant. in het Taalk. Mag. II. 168 en 169.

Lijkenen—Lijken.

In den gemeenzamen stijl zegt men *lijken* voor *gelijken;* Riemsnijder, Dichterl. Rhapsod. 6:

Al lijken *nog zoo wel de trekken.*

De frequent. vorm *lijkenen* voor *lijken*, in den zin van schijnen en overeenkomst hebben, die zich mede in het eng. *to liken* voordoet, wordt in onze spreektaal dikwerf gehoord, b. v. in de uitdrukking: »dat *lijkent* dwaasheid, zij *lijkenen* op elkander." Geen wonder, dat hij insgelijks in de schrijftaal voorkomt. Dus Vlaerd. Redenrijckb. 17:

Is dat Reden-rijck, het mach zijn droncken-rijck,
Dat lijckent *bet na'ar naam, en 't is heur doen ghelijck.*

Huygens, Korenbl I. 648:

Ghy lijckent *allerbest een' ouden Koolsack, Heer.*

En II. 191:

Als Jan een liedjen singht met Neel sijn boose wijf,
Soo lijckent *het van verr' een' buerigh straetgekijf.*

Valentijn, Werken van Ovid. I. 213: *Sijt gij een kort-gat, sit; om staande niet te* lijkenen *dat gij sit.* Stoppendaal, De Lusiade, 314: het lijkenen *van den stand dier starren naer de gedaente van dat dier* Fokke, Boertige Reis, II. 80: *het* lijkenen *wel kwakers kerken.* D. III. 55: *dat* lijkenen *wel weesbontjes.* Bl. 110: *het* lijkenen... *allemaal wel uilenjongens.* Bilderdijk, Mengel. I. 140: *Venus is het geen zy* lijkent. Van Zeggelen, De Valkenvangst, 12:

Je praet me daer zoo'n raere tael;
Je lijkent *wel in koeterwaal.*

Strick van en tot Linschoten, Ged. 93:

Een derde lijkent *in zijn taal*
Meer Spaansch dan Patriot

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 41:

Maar 't klettren klinkt alleen der woeste drijverzwespen,
En 't lijkent *hem muziek.* —

Ook voor *gelijken* zegt men *gelijkenen*, middelhd. *gelichenen*, oudhd. *kilihinon;* Com. Vetus, 44: *Sommighe willen een koghel by een kloot* gelyckenen. Ald. 45: *Andere* gelyckenense *by twee ronde borden.* Van Bleyswijck, Beschrijv. van Delft, II. 571:

dat de toerusting der hedendaegse Schutterien.. soo langs soo meer na ostentatie van pronck en prael beginnende te gelijckenen, enz. Westerbaen, Ged. II. 531: *dat* gelijckent *nae geen waer.* Van Beverwijck, Schat der Onges. II. 5: *de Oogen te moeten missen, maeckt dat het leven geen leven en* gelijckent. Ald. 15: *beenkens, die den naem hebben van 't gene sy* gelijckenen. Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 176: *dat eindelyk de zelve* (voorwerpen) *van gruauwen steen* gelykenen. Fol. 326: *hoe syn redenen* gelykenen *der wairheit.* Nieuwland, Letter- en Oudheidk. Verlustig. I. 637: *Steden... byna onbegangbaar, en daarom naar de vuilste mesthopen* gelykenende. Meerman, De Groots Vergel. der Gemeeneb. III. 291: *Zijne bij uitstek* gelijkenende *Portraitten.* Bl. 296: *een Portraitschilder, die uitneemend doet* gelijkenen.

Met *ver* heeft men zoowel *verlijkenen* als *vergelijkenen;* Handvesten van Vlaard fol 239: *hoere lasten oeverbrengen, rekenen ende* verlyckenen. D. i. gelijk maken, vereffenen. Coornhert, Wercken, I. fol. 217: *hoe sal men den selven Apostel Sint Jan... met hem selve eenighsins konnen* verlijckenen? Van Wijn, Huiszittend Leeven, I. 493: *Zijne letteren met elkander.* vergelijkenende. — Eindelijk vindt men *ontlijkenen*, d. i. eene andere gedaante aannemen, zoodat men *niet* meer *gelijk* aan zich zelven is, en zoo wijders zich vermommen of verkleeden. Het voorz. *ont* heeft dus niet, zooals Dr. Halbertsma (Aanteek. op Maerl. 428) meende »eene versterkende kracht", maar eene beroovende. Dus leest men in het Passionael, Winterstuck, fol. 96 verso: *Efter plaghen si hem op desen dach te* ontlikenen; *sommige cleden hem mit huden van coeyen; andere die namen huden van beesten.* Het primitief van dezen vorm, *ontlijken*, is bij Kil. ongelijk zijn. Dus Cats' Werken, II. fol. 107:

Siet wat een seldsaem ding! wie sou' et konnen meenen,
Dat iemant soo ontlijckt *door glans van rijcke steenen?*

Ook wederkeerig, bij Camphuysen, Uytbreid. der Pss. 277:

Ghy, wiens ongemeten dagen
Noyt haers durings eynde sagen,
Ghy ontlijckt u selven *nimmer.*

Van dit *ontlijken* heeft Cats meermalen het deelw. *ontleken*, dat dus beteekent ongelijk geworden, veranderd, onkenbaar geworden; zie de pll aangehaald in mijn Archief, II. 121, waar prof. De Vries het w. onjuist opvat als komende van het ww. *leken*, vloeijen. Weil. gaf reeds de ware opvatting.

Van het hoogd. *gleichen* heeft Schmeller met invoeging der *s* de wwn. *gleichsen* en *gleichsenen*, middelhd. *lichesen, gelichesen, glichsenen*, en zoo had het middelned. voor *ontlijkenen* ook *ontlijksenen;* Lancelot, B. III. vs. 13377:

Dit heeft mi Keye scire vernomen
Ende es al hemelike daer binnen comen
Ende ontlicsent *al oppenbare.*

Van Velthem, fol. 106:

Si was ontslopen saen,
Ende heeft die paruren afgedaen,
Daer si mede ontlicsent *was.*

Brab. Yeesten, I. 169:

Sine diere cledere dedi af;
Ander cledere men hem gaf,
Ende ontlijcsende *hem ter uren.*

Belg. Mus. VII. 294: *Soe wat manne gaet* ontlixent, *zy met slapelakenen, zy met averechten cleedren.* — Met verandering van den uitgang heeft Kil. daarvoor *ontlijksemen*, en zoo leest men het w. in het Belg. Mus. V 96: *wie van dusdanigen cledingen heeft benayt mit borduren, of van anderen geliken tekenen die tekenen selen si moeten af doen, ochte sijn si onbenayt of strijpt, die* ontlixemen *in anderen varwen.* — *Ontlijksemen* kan echter ook vergeleken worden met *gelijksemen*, bij Kil. mede *gelijk-samen*, van *gelijksem, gelijksaam*, hoogd *gleichsam*, dat etymologisch beteekent: *gelijk als.*

Voor gelijk zijn heeft Kil *aanlijken*, bij Schmeller *angleichen* Het kwam mij voor bij Van Steyn, Kl. van de Melckboer, 5:

Daer hoor ick nieuw (d. i. *vreemd*) *op... dat sou him evenwel niet* anlijcke.

D. i zijn uiterlijk voorkomen komt daarmede niet overeen. Hiervan trof ik geen frequent. vorm aan.

Ongewoon is *gelijken* voor den schijn of het voorkomen hebben; Bilderdijk. Elius, 24:

Acht scepters, in een' kring verspreid,
Als zoo veel zonnestralen,
Gelijken *zich in 't blinkend licht*
Op golvend bloed te malen.

Niet fraai is de overtreffende trap, E. Bekker, Adele en Theod. II 158: *het* gelykentste *portret, 't welk ik ooit zag.*

Lippenen—Lippen

Bij Bekker en Deken, Brieven, II 272 leest men: *het es te droevig, dat di edele mann? sinder dochter... soe besnaered,* belippent, *ende soo noozelicken belachterd werd* In deze zoogenaamde oude taal is *belippend*, deelw. van *belippenen*, frequent. vorm van *belippen*, d. i. beschimpen, of belasteren; zie op *Labberen*. — Bij Tiling is *tolipen* en *anlipen*

een scheef gezicht trekken, de lippen trekken uit boosheid.

Loochenen—Logen.

Logen = *liegen*, hoogd. *lügen*, *leugen*, neders. *lögen*, middelhd. *liugen*, *liegen*, oudhd. *liugan*, *liogan*, goth. *liugan*, angels. *ligan*, *leogan*, eng *to lie*, beteekent eigenlijk verbergen, verhelen, waaruit verklaard wordt, dat het goth *liugan* ook huwen beteekent, omdat de bruid met eenen sluijer bedekt aan den bruidegom werd overgegeven; zie Benecke. Ten Kate, II. 265 meende, minder juist, dat de eerste bet. verschillen, en Bilderdijk, Geslachtl. II. 176, zuiveren was In het middelned. is *iemand liegen* hem bedriegen, geen woord houden; zie Dr. Matthes, Renout van Montalbaen, bl. 70. Wij gebruiken het w voor de waarheid verbergen, en alzoo onwaarheid spreken, zoowel in onzijdigen als bedrijvenden zin; zie Weil. Den primitief. vorm *lochen* — zoo althans de druk juist is — leest men bij Coornhert, Wercken, I. fol. 471 verso: *Ghy lydt* (*wie macht oock* lochen?) *datter dwangh blyft* enz.

Den wortel van *liegen* of *logen* vindt men in het znw. *log* of *loch*, oudtijds bekend in de spreekwijs *log en bedrog*, later: *liegen en bedriegen;* zie de pll. in Oudemans Wdb. op Bredero; dus ook Vondel, Virgilius (in onrijm) 59: *rijck door velerhande middelen, weten* (*ze*) *hun leven langk van* loch nochte bedrogh. Vandaar ook het bijv. nw. *onlogbaar* of *onlochbaar* voor onloochenbaar; Coornhert, Wercken, I. 55: *een* onloghbaar *merckteecken daar aan men alder sekerste sijnen Jongheren mach kennen.* Fol. 66: *een* onlochbaar *ghetuygh dat heurder Leeraars leere oprecht is.* Fol. 99 verso: *dat.. blijckt* onlochbaer *daer aen* enz Fol. 32 verso: *Also handelt oock* onloghbaarlijck *van 't lichamelijck sterven.. dese eene Spreucke.* Fol 150 verso: *'t Welck* onlochbaarlijck *goet te willen is.* Erasmus, Colloq. Famil. 105: *Het feyt was* onlochbaer, *'t bewijs was klaer.* Ald. 239: *dese* (*verrijsenis*) *wilde hy dat* onloochbaer *soude zijn.* Zie ook Oudemans Bijdrage en Wdb op Bredero — Weil. kent *onloochenbaar;* men vindt daarvoor bij lateren *onverloochenbaar;* Stuart, Nagel Redev. II 102: *het* onverloochenbaar *zelfsgevoel* Da Costa, Kompl Dichtw. III. 388: *De* onverloochenbare *naam* · Eene afleiding *geloogen* voor ontkennen leest men bij Despars, Cronijcke van Vlaenderen, IV. 377: *wiens name daer zo inne wel bekent stont, dat hijt niet langhere* gheloogh*e en coste.* — En *verlogen* voor verzaken vindt men waarschijnlijk Hor. Belg V. 9:

verloochdi *dese heren viere,*
ghi wert onteert, coninc fiere.

Zie ald. bl. 109, waar Bilderdijks verklaring door »verlaten" (N. Versch. I. 136) te recht vreemd genoemd wordt.

Voor *loochenen* hadden onze vroegere schrijvers ook wel *leuchenen;* Van Dans' Kushemel, 4:

Doch, onuytsprekelijcke dier,
Wie leuchent *hier doch oock ons vyer?*
Dat heeft gebleken, en dat bleeck
Als ick u in u ooghjes keeck.

En het vlaamsch zegt nog *leugenen*, in *afleugenen*, voor het nederl. *verloochenen;* zie De Bo. Voorts *logenen;* Melis Stoke, II. 492:

Dat ghi goede lieden hebt versproken,
Ende ghelogent *voer onsen Here.*

D. i. van leugen beschuldigd; N. Werken der L. Maatsch. V. II. 34:

Ic hebbe bevolen en loghens *niet*
Den Prelaten dander diet, enz.

Van Vrouwen ende van Minne (door Dr. Verwijs) 22:

Maer ic segghe, en loghens *twint,* enz.

Men vindt den wortelklank ook verkort, Lancelot, B. II. vs 37568:

Ic bens te lochgene *niet gewone.*

Ja nog bij Bogaert, Roomsche Monarchy, 255:

Zijn Godt verlochchenen, *en zich een heiden maaken.*

Ook *loechenen* komt voor; Episoden uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam) vs. 7789:

Het is ons beiden ghesciet,
Dies en wil ic loechgenen *niet.*

En. vs. 7805:

Ghy saghet dat daer tien stonden,
Dat hys gheloechenen *niet en conde.*

Dit voorvoegsel *ge*, dat ook in proza voorkomt, Broes, Filip van Marnix, II. II. 278: *hoe souden wij cunnen* geloochenen *dat sy* enz. — doet tot de bet. niets. Hooft, Brieven, fol. 104: *een singulier getuige die affirmeert het opheffen van haare kleederen, een ander die 't* loogent. D. i. ontkent. Bekker, Betov. Weereld, IV. 146: *als of 't hardnekkigheid te noemen ware, te* looghenen *het gene so bekend was overal.* Stuart. Rom. Gesch. IV. 173: *deze* logende *zijne schande.* — De tegenwoordige schrijfwijze komt intusschen reeds in het middelned. voor; N. Reeks van Werken der L. M. II. 344:

Die vrouwe seide: mi doet verdriet
Here, dat ghiit mi loochenen *wilt.*

Walewein, vs. 2786:

Mire namen ne loochen *ic niet.*

Ald. vs. 4665:

Ic sal ooc doen dat hi begaerde,
Of ic loochende *mire trouwe.*

D. i. verzaakte, thans *verloochende.* Men ziet, dat het ww hier den genitief beheerschte, zooals ook David opmerkt in het Glossar. op Maerl. Rymb. Voor verzaken vindt men het w. ook van een persoon gezegd, Aanhangsel op Bekker en Deken, Will. Leevend, 110: *wie zou* hem lochenen, *die ons verlost heeft van den dood?* — Het slagveld *loochenen* is het veld ruimen; Despars, Cronijcke van Vlaend. II. 311: *rijdende.. met zulc eene furie int eyr van zijne vianden, dat zy, spijts haerlieder herten,* tvelt loochenen *moesten.* Ald. 387: *dat hy van grooter anxste ende vervaerthede* tvelt loochende, *ende naer Amiens vloot.* En bl. 315: *om Godts wille gaen, ofte van .. schaemte teenegadere* tlandt loochenen. Dergelijke bet. heeft het ww. in het westvl. nog heden ten dage; zie het Idiot. van De Bo. Het nederl. *loochenen* luidt in het hoogd. *läugnen,* neders. *lögnen, löchnen,* middelhd. *lougenen,* oudhd. *lauganon, lauganjan,* angels. *lignan, lygnian,* gothisch *laugnjan,* met uitwerping der *g* in 't eng. bij Halliwell *to laine, to lean.* Het westvlaamsch heeft als frequent. vorm *leucheren;* zie dit w.

Bij Vondel vind ik *ontloochenen* voor *verloochenen,* Poëzy, I. 718:

— ontlochent *hy dees treken,*
De knapen die gekruift hem melden, zullen spreken.

En bij vlaamsche schrijvers *afloochenen* en *beloochenen;* De Laet, Vlaamsche Zaak, (Verslag, 1866) bl. 49: *Wie zou 't bestaan,* af *te* loochenen *dat het onderwijs .. zoo wrang en vergiftigd eene vrucht moet doen rijpen?* Ald. 60: *Ten onzent wordt dat groot beginsel... vlot weg* afgeloochend. En bl. 7: *Zelfs besluit deze* afloochening *van ons verleden als 't ware eene* afloochening *van ons nationaal zelfbestaan.* Dit subst vindt men reeds in 't middelhd. *abelougenunge.* Conscience. Bella Stock, II. 44: *hy zal my niet* beloochenen *in hetgene ik zou kunnen zeggen.* D. i. van leugen beschuldigen, anders *beliegen.* — Bij Weil. ontbreekt het znw. *logenares,* dat Van Oosterzee bezigt, Mozes, 255: *de wereld* eene logenares *schelden.*

Lossenen—Lossen.

Voor *lossen* en *verlossen* vindt men de frequent. vormen in Der Minnen Loep, I. 195:

— *Nu is Sabine*
Ghelossent *uit des karckers pine.*

Lager:

(*Si*) *woude* lossenen *haren vrient.*

Ald. 227:

Dus salmen dicke die vrouwen mede
Bij wilen lossenen *van die stede.*

De variant heeft hier *lossen.* En 194:

Hine twivelde niet dair an,
Si en souden wail verlossenen *dan.*

Zoo mede bij Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 97: *Hi heeft ons ghescepen ende* verlossent. Nederl. Proza (door Dr. Van Vloten) 32: *hi heeft ons* ghelossent *mit sinen bloede.* Bl. 79*: *so wie daer of niet en wil* verlossent *wesen.* Bij Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 173: *dat wy off onse oiren.. die renten .. jairlix dair aff commende sullen mogen an ons* lossenen, *afcopen ende bevrien.* Fol. 174: *ter tyt toe dat wy... die selve demeynen ende renten an ons* gelossent, *gevryet ende afgecoft sullen hebben.* — Vanhier ook de afl. *lossening,* zie Oudemans Bijdr. i. v.

Moedenen—Moeden.

In de Econom. Liedjes van Bekker en Deken leest men 174:

'k Moet voor dit en dat je eens zoenen...
'k Heb zo lang om jou getreurt!
En het wordt, zou ik vermoenen,
Ook door jou niet afgekeurt.

Dit *vermoenen* komt mij voor te beteekenen denken, meenen, en alzoo eene samentrekking van *vermoedenen,* frequent. vorm van *vermoeden,* hoogd. *vermuthen.* Onze dichters trekken het ww. wel eens samen tot *vermoên;* en die uitspraak wordt ook in de samenleving gehoord. Het neders. zegt *moden* en *vermoden,* en dat daarbij mede eene schielijke uitspraak plaats heeft, blijkt uit Danneil, die *môd'n* en *vermôd'n* vermeldt.

Het gemelde *vermoenen* is dan onderscheiden van een gelijkluidend ww. dat Maerlant bezigt, Van Wijn, Huiszitt. Leeven, II. 311:

Ghi Heren! Ghi Princen! Ghi Baroene!
Hoe comt dat hem elk niet vermoene,
Met live, met goede, ghereet te sine,
Te suveren tlant van dien venine?

Ald. 313:

Hoert ghi Heren, ghi Baroene!
Wes di Kercke u vermoene,
Zi zeit enz.

De Uitgever verklaart dit woord door vermanen, aansporen.

Muntenen—Munten.

Men leest dit frequent. in het Memorieboek der stad Ghent, volgens de aanhaling in Serrures Vad. Mus. III. 78: *Den XIII Martii 1851 was in de*

gheldmunte voor de eerste reyze begonnen ghelt te muntenen.

Het ww *munten* luidt in 't hoogd. *münzen*, oudhd. *munizon*, angels. *mynetian*, van het latijn *moneta*.

Oefenen—Oeven.

Het primit. *oeven* komt werkelijk voor. Weiland haalt uit een ouden duitschen bijbel, vóór 1488 te Keulen gedrukt, aan: *daermede sich te* oeven. En het naamw. *oevyngh*. De Teuthonista heeft *oeven* en Kil. *uven*. Het w. komt overeen met het hoogd. *üben*, neders. *oeven*, osnabr. *oven*, middelhd. *üeben*, oudhd. (bij Graff, I. 70) *uoban*. De bet. is werken, bewerken, in 't werk stellen, gebruiken, op eene vlijtige wijze aanwenden, met velerlei toepassing. Men dient van het ww., maar dan in den zin van *oefenen*, af te leiden het znw *oefeling;* Lijckred. enz. op Fredr. Henrick, 147: *Uitstekende Verghadering der edelste en gheleerdtste* oefelingen.

Vandaar *oefenen*, bij Kil. *uvenen*, waarvan de oudste bet. is bearbeiden, bebouwen, t. w. de aarde of het land; Blommaert, Oudvl. Ged. III. 15:

Om dat (Adam) na dorps wise,
Die eerde oefne *soude daer hi of te voren*
Gemaect was —

Van Mander, Gulden Harpe, 233:

Een gheoeffende aerde *goet,*
Drinckend' in haer den reghen,
Draeght sy den Bouwer cruyden goet.

Numan, Strijt des Gemoets, 106:

Den hof *die dickwils ververscht en begoten es,*
En diemen tot vruchtbaerheyt oeffent *aldeure*

Delfsche Bijbel, Genes. 9, vs. 20: *noe wort een ackerman ende begonste dat land te* oeffenen. Zoo leest men nog bij Van Beverwijck, Schat der Ges. 151: *Op deselfde wijse wort hedendaeghs de Taback* gheoeffent *by een koopman.. die jaerlijcx ontrents de vijf gemeten lants.. met Taback-zaet bezaeyt.* — *Oefenaars* zijn sterke werklieden; delfsche Bijbel, Num 13, vs. 28: *het (lant) heeft alle starcke* oeffenaers *ende groote poorten ende ghemuerten.*

Met een andere toepassing bezigde men het w. voor godsdienst plegen, een' god, afgod of andere voorwerpen vereeren of aanbidden; Der Leken Spieghel, II. 121:

So was tfolc zelden of niet
Ten oefende afgode *emmer yet,*
Eer Cristus op aertrike quam.

Passionael, Winterst. 135: *hi die die* afgoden oefende. Ald. 92: *si versprac hem dat hi der ioden god ghelaten hadde ende* oefende eenen gecruysten god. Ald. 114 verso: *hi dede sijn lichaem werpen in een eylant dattem die kerstenen niet* oefenen *en souden* voor een martelaer. Delfsche Bijbel, Boeck der Wijsheyt, 14, vs. 15: *dien die doot was als een mensche,* desen *begonste hi te* oefenen *als een god.* Ald cap. 11: *sommighe dwalende* oeffenden stomme serpenten ende ydel beesten. Ald. Deuteron. 4, vs. 19: *dattu dan niet en wortste bedroghen mit dolinghe, so dattuse* (t. w. de sterren) *aenbedes ende* oefenes. — Zoo ook *oefenaars* voor afgodsvereerders; a. w. Deuteronom. 4, vs. 3: *al dat die here teghen beelphegor dede: hoe hi sijn* oefenaars *verderft hevet van midden u lieden.* — *Oefening* is godsvereering, godsdienstverrichting; a. w. Genes. 26, vs. 5: *om dat hi ghehouden heeft mine* oeffeninghe *ende mijn wet.* Boeck der Wijsh. 14, vs. 15: *hi besette onder sijn knechten heilighe* oefeninghe *ende sacrificien.* Aldaar vs. 18: *die grote aernsticheit vanden wereman die brochte ter* oeffeninghe *van desen beelde die ghene die onwijs waren.*

In denzelfden zin spreken wij nog van *godsdienst oefenen;* dus Wagenaar, Vaderl. Historie, XX. 62: *De Hervormde* Godsdienst *werdt in Sluis* geoefend; *doch zonder 't luiden van klokken.* Ypeij en Dermout, Geschied. der Herv. Kerk, II. 443: *om gemeenschappelijk* den godsdienst te oefenen. Ald. 445: *Onbelemmerd* oefenden *zij in afgezonderde huizen hunnen* godsdienst.

Voorts wordt *oefenen* gebezigd van verschillende verrichtingen of zaken, waarbij aan meerdere of mindere inspanning of werkzaamheid ter uitvoering gedacht wordt. Zoo spreekt Plantijn van *kunst oefenen, scholieren oefenen, gerechtigheid oefenen;* Weil. van *wraak, geweld, macht oefenen.* Zoo leest men nog bij Van Winter en Van Merken, Tooneelp. 231, en Van der Palm, Bijbel voor de Jeugd, XVI. 32: *straf oefenen;* Fokke, Verzam. der Werken, XI. 152: *het beroep van schoolhouden oefenen.* Dez De Vrouw is de Baas, II 39: *het dagelijks baasschap oefenen;* dez. Boert. Reis, IV. 237: *scheepvaart oefenen.* Dermout, Nieuwe Leerd. I. 232 en II. 200: *invloed oefenen;* Stuart Vaderl. Historie, I. 377: *een regt oefenen;* ald. III. 108: *pligten oefenen;* Feith, Poët. Mengelw. 210: *weverijen oefenen;* Van Gilse, Twaalftal Leerred. 21: *landbouw oefenen;* bl. 165: *heerschappij oefenen;* Koenen, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. I. 163: *verdraagzaamheid oefenen.* Ald. 183: *het oefenen van deugden.*

Steeds gaat de werking uit van een' persoon. Aan eene zaak toegeschreven vond ik haar eene

enkele maal, t. w. in het Vaderboeck, fol. 34 verso: *die crancheyt begonde alsoe sere te* oefenen *in hem*. D. i. te werken.

Men spreekt ook van *zich zelven oefenen*, en bedoelt dan, zooals Weil. zeer wel opmerkt — indien hij die bet. maar niet bovenaan en dus als uitgangspunt gesteld hadde — door gedurige behandeling vaardigheid verkrijgen Zoo *oefent* men *zich* in eene kunst of wetenschap. Minder gewoon is, dat eenig voorwerp *ons oefent;* dus leest men, Gellerts Fab. III. 113:

— *al de ellenden, die* my oefenen *in dit leven.*

In den laatsten tijd zijn sommigen in de bovengemelde spreekwijzen zich gaan bedienen van *uitoefenen*, in navolging van het hoogd *ausüben*, dat, volgens Grimm, in Luthers tijd nog onbekend was Siegenbeek keurde dit *uitoefenen* af, zie mijn Taalk. Mag. II 31 vlgg. en de Lijst der leidsche Maatsch. 43; door anderen werd het verdedigd, zie Bomhoffs Mag van Nederl. Taalkunde, II. 239 volgg. Er is zeker ter verdediging van *uitoefenen* wel wat te zeggen; doch of wij behoefte aan dat woord hadden, is eene andere vraag, en zoolang wij zonder vrees voor misverstand nog voortgaan met van *kunstoefening*, *godsdienstoefening* en derg. te spreken, schijnt mij die behoefte niet uitgemaakt. Ik meen, dat wij onzen naburen hun *ausüben*, dat Frisch alleen voor iets kwaads teweegbrengen en voor in hooge mate oefenen opnam, evenzeer hadden kunnen laten, als we het tot nog toe hun *einüben* doen, dat Adelung nog niet kende. — Het w. *uitoefenaar* ontmoette ik in Schotels Leven van Alkemade enz. 154: *de* uitoefenaars *van het Notarisambt.*

Beoefenen zegt Weil. is »hetzelfde als *oefenen*". Dit is niet juist. Eene zaak *beoefenen* wordt gezegd voor: zich *in* eene zaak *oefenen*, naar de analogie van iets *betwijfelen*, *bewerken* enz. voor aan iets twijfelen, aan iets werken enz. Stellig gebruikt Van Wijn het woord verkeerd, Naleez. op Wagenaar, I. 233: *alwaar zy, behalven de wilde Ganzenjagt . byzonderlyk den Landbouw* beoefenden. En zijn Opvolger De Jonge, in de N. Werken der leidsche Maatsch. I. 1. 99: *Koophandel, zeevaart en handwerken worden vlijtig door hem* (t. w. den Stedeling) beoefend. Herm. Bouman, Leerred. 261: *Den schoonen leefregel... kon hij... zelf zoo standvastig* beoefenen. En niet minder verkeerd bezigt Vrouwe Bilderdijk het znw. *beoefening*, Ged. voor Kinderen (3e druk) 72:

Ieder voorwerp trekt zijn aandacht
Tot beoefning *van 't verstand.*

Wagenaar bezigt het deelw. *dooroefend* als bnw., Vaderl. Hist. I. 264: *een* dooroefend *Krygsoverste.* Bl. 265: *de Landluiden... die... in den Krygshandel zoo* dooroefend *werden, dat* enz. En zoo leest men ook bij Vinkeles, Temora, 120:

— *huns Konings blik te mijden,*
Betaamt aan helden niet, dooroefend *in het strijden.*

Het verdient opmerking, dat het nederl. alleen het frequent. *oefenen* bezit. Het oudhd. heeft een anderen vorm, namelijk *uoberon*, die, benevens de afleiding *uoberunga*, een paar malen bij Notker wordt aangetroffen voor »exercere"; zie Graff, Sprachsch. I. 72. — De schrijfwijze *hoefenen*, die Kil. vlaamsch noemt voor *oefenen*, doet denken aan eene verwantschap van dit w. met *hoffenen;* zie dit art. en ook nog Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 723.

Ordenen—Orden.

Het primit. *orden* wordt door Bilderdijk vermeld in zijne Geslachtl. II. 306, en Aantt. Huyg. V. 292. Ook Kaltschmidt geeft het op als oudhd. en Adelung zegt, dat het bij Stryker voorkomt. Als middelhd. heeft Lexer het w.

Het znw. *orde*, lat. en oudhd *ordo*, had oudtijds de *n* ook in het enkelvoud; oudhd. *ordena*, middelhd. *orden*, middelned. *oorden;* Der Leken Spieghel, III. 250:

Van drien husen, hebbic verstaen,
Die, als ic hebbe ghelesen,
Van oordenen *sullen wesen.*

Variant: *ordenen* Leven St. Amand, I. 34:

— *van grooter renten te sine voorsien*
Dan si sulke hoordene *souden plien...*
Nu zwighet, ic sal hu seggen voort
Wat levene dat leedde in de hoordene
Amand, ende die ghesellen sine..

En bl. 48:

In dese oordene.
Was hi monc seven jaer.

Dus nog bij Lublink, Verhandd. I. 80: *de vastgeregelde* bouwordens *van het bevallige Griekenland.* Van de voorbb. van *orden*, door De Bosch aangevoerd in de Werken der leidsche Maatsch. II. 66 en 67, is het onzeker, of de Dichters het enkel- of het meervoud bedoeld hebben.

Ons gewone *ordenen* is in het oudhd. bij Graff, I. 471, *ordinon*, middelhd. *ordenen*, hoogd. *ordnen.* Gelijk in het engelsch heeft ook bij ons het w. den frequent. vorm *orderen*, zie dit art.; en dien van *ordelen* bij Stalder.

Van *ordenen* maakte Bilderdijk *herordenen;* Kerkred. van Merle d'Aubigné, 44: *Hoe heeft Jezus den mensch kunnen* herordenen? — En hebben wij de afl. *ordening* voor de daad van *ordenen*, d. i. in

orde brenging, rangschikking; voor *orde* leest men het bij Van Merken, German. 146:

— *tot hy, niet ver van 't woud*
— *Hem* (d. i *den vijand*) *op het vlakke veld in*
ordening *aanschouwt.*

Voor *wanorde* hebben de Levens van Plut. fol. 414 verso, *onordening: zy hielden int gaen hen gledere al even wijt van malcanderen, sonder eenighe* onordeninghe

Van *orde*, zegt Weil., is »*ordelijk*, niet *ordentelijk*". En zeker, de laatste vorm verdient geen aanbeveling waar hij beteekent: met zekere orde, geregeld, als bij Huygens, Cluyswerck, vs. 52:

Pen en pinceelen-konst
In kass of cabinet ordentelijck *vergaert*

Vs. 377:

't Zyn oude hoofden die mij 't aller naest bescheid
Van d'oudste eewen af ordentelijck *vertoonen.*

Six van Chandelier, Ps. 50, vs. 8:

Maar 'k zal 't u, met scherp straffen, net optellen,
Ordentelyk *en klaar voor oogen stellen.*

Tuinmen, Mengelstoffe van Gezangen, 307:

De Dag en Nacht behoud haar beurt,
Niet onordentlijks *word bespeurt.*

Van Alkemade en Van der Schelling, Nederl. Displegt. III. 469: *overdaadige maaltijden,* onordentelijke *slaap... zyn de bron van ontelbaare quaalen.* Berkhey, Nat. Hist. van Holl., IV. 1. 91: *Om hier in* ordentelijk *voort te gaan.* — Doch later werd dit w. in 't gebruik van *ordelijk* onderscheiden en kreeg de gewijzigde beteekenis van fatsoenlijk, wellevend, zooals reeds bij Van Effen, Holl. Spectator, II. 509: *een matig kapitaal. groot genoeg, om 'er* ordentelijk *van te leven.* Fokke, Verzam. van Spreekw. 217: *Wilde hij Milaan nog, tot hij eens den tijd had om het* ordentelijk *over te geven, behouden* Kist, Verhandd. 170: *menigeen danst zijn contredans of menuët gemeenzaam met anderen mede, wiens bekwaamheid om* ordentelijk *te gaan, men te voren zou betwijfeld hebben.* Lulofs, Louise, 23: *Bedaard en* ordentelijk, *kinderen! Gij loopt waarlijk zoo snel* enz. De Toekomst, XII. 403: *sedert.. de kinderen bij* ordentelijke *burgers inwonen.* — Bomhoff oordeelt, mijns inziens te recht, dat dit w. in de taal van het gewone leven te diep is ingeworteld, om te kunnen uitgeroeid worden Het van dit adj. afgeleide subst leest men Levens van Plutarchus, fol 270 verso: *de minste faut of* onordentlijckheydt *die het* (*lichaam*) *bedrijft.* Ald. fol. 349 verso: *het oproer ende* de onordentlijckheyt *van dese. coopluyden.* Vervolg op Wagenaar, XXIX. 294: *Dat de Vryheid om.. in de vergaderingen over de algemeene belangen te spreeken, niet door twistzugt, heethoofdigheid, ongestuime drift, of andere* onordentelijkheden, *worde gekrenkt.* Hier zal men aan *onordelijkheden* te denken hebben.

Ordentelijk is ontstaan door verplaatsing van den klemtoon in *ordentlijk*, waar de *t* is ingevoegd achter *ordenlijk*, dat voor *ordelijk* gezegd werd, (b. v. Lublink, Thoms. Jaarget. 91: *hooistapels, in* ordenlijke *reijen geschaard,*) als in *opentlijk, namentlijk* enz. Dus komt de uitdrukking *iets ordentlick stellen* of *voorstellen* in den Statenbijbel meermalen voor; b. v. Ps. 50, vs. 21; Jes. 44, vs. 7; Job 23, vs. 4 Ter laatstgen. pl. heeft Van der Palm mede het woord, doch met den vorm *ordelijk.* Smits, Isr. Baälfeg. 39:

Men hoort het woest gejuich der overdartle scharen,
Onordentlyk *gemengd met ydlen klank van snaren.*

Fab. Vert. en Leerd. (Haag, 1805) 68:

Hij wandelt op het pad der leerrijke Algebra,
Weet alles ordentlijk *en kunstig saam te voegen.*

Kist, Verhandd. 239: *Gij zult...* ordentlijk *hetgeen gij gehoord hebt u te binnen brengen.*

Porrenen—Porren.

Men leest *porrenen, geporrenen,* meermalen in een middelned. dichtstuk bij Kausl. Denkm. III. 26:

Of die lichame niet en can
Let ghepornen, *dat hem cleeft an,*
Als die siele es huut.

D. i. een lid bewegen of verroeren. In het vorige couplet leest men het prim. *porren* in gelijke bet.:

Bemeerct eenen lichame doot,
So moghestu verstaen al bloot,
Sijns leerens bedieden:
Hi ne porrede *cleen no groot,*
Sint dat hem de ziele ontscoot.

Ald. 32:

Gracie doet haer claer kinnen
Bi der consciencien binnen,
Der weerelt ghetrauwen,
Als lusten te pornen *beghinnen.*

Hier beteekent het w. aandrijven, zooals ald 79:

Die van eerst derieghen strede
Ende gracie te werke lede,
Hi soude al pornen *saen,*
Lichte ter neder slaen.

D. i. hij zou al het *aandrijven* der driften gemakkelijk overwinnen. Het prim. gaat wederom vooraf:

Al porret *hi* (t. w. de duivel) *di ter quaethede,*
Ghef der porringhen *gheene stede.*

Men zie van deze bet. het Gloss. op Van Maerlants Leven van Franciscus. Overigens had het w. den zin van trekken, wegtrekken, heengaan; zie Huydecoper op Melis Stoke, II 399 en de Glossar. op Der Leken Spieghel en Maerlants Rymbybel.

Iets of *zich verporren* is iets of zich bewegen of verroeren; Maerl. Spieg. Hist. II. 118:

Die duvelen riepen dicken dat...
Maar hine verporrede hem *niet dane.*

Lancelot, B. II. vs. 29285:

Maer hine verporde hem *niet tier stont.*
Hi sat al stille emmertoe.

Leven van Sinte Amand, I. 64:

Amand, die in bedinghen lach,
Die en verporrede een let *niet.*

Passionael, Winterst. fol. 14 verso: *hoer paarden bleven te hant soe vast staande, hoeseer datmense sloech, dat sy* hem *niet en mochten* verporren. — Dergelijken zin schijnt ook te hebben het frequent. *zich verporrenen;* in Ypermans Cirurgie, 168: *want het (pulver) ne* verporrent hem *niet voor dat de wonde heel es onder hem.*

Ik voeg hier nog bij, dat *verporren* ook hetzelfde aanduidde als *porren*, aanzetten, aandrijven; thans *aanporren*, zie het Wdb. der Nederl. Taal. Dus Passionael, Winterst. fol. 126 verso: *so seidemen iohannes dat eudoxia die keiserinne epiphanium tegen hem* verporret *hadde.* Bijbel 1477, 1 Con. 14, vs. 9: *du hebste di vreemde goden ghemaect.. om dattu mi te gramscepen* verporren *soutste.* Ald. Cap. 21, vs. 25: *Want iesabel sijn wijf* verporreder hem *toe dat hi quaet doen soude.* Nog bij Krul leest men Pamp. Wereld, II. 444:

Wat my steeds verport,
Tot dit weemoedig suchten.

Raaksenen, zie Reksenen.

Rakenen—Raken.

Den frequent. vorm *gerakenen* voor *geraken* heeft Despars, Cronijcke van Vlaenderen, III. 216: *zendende.. den grave Willem. ten fine van teenen goeden generalen accoorde te* gherakenen.

Redenen—Reden.

Kil. heeft beide wwn. voor spreken, redeneeren. Het primit. *reden*, in 't hoogd. bekend, oudhd. *reden, redon, redjon*, komt bij ons zeldzaam voor. Men leest het bij Marnix, Ps. 96, vs. 7:

Brengt, brengt den Heer' ghy volcken al,
Lof ende prijs met blij geschal,
Wilt van sijn cracht vrymoedich reden.

Huydec. Proeve, III. 126, aangehaald uit Kemp, Sultan Osman:

Of heeft Mustapha zich in 't spreken selfs vergist?
Hy nochtans is een Man, die met de Eng'len redet.

En, behalve in den Teuthonista, in Winhoffs Landrecht van Auerissel, 36: *daer van hier geen tijdt is lenger tho* reden. — Mede hebben wij het woord in *omreden*, bij Kil. door redenen omschrijven, omslag maken; voorts *bereden* als in 't hoogd.; bij Coornhert, Wercken. I. fol. 466: *verstandigher dan wy, ende middel hebbende om den Princen te* bereden. — En *toereden*, toespreken; Lijckred. op Fedr. Henr. 145: *Die zelfde reden... verstout zich om tot uw hooghe hof te ghaan, en u teghenwoordigh* toe *te* reden. — *Overreden*, hoogd. *überreden*, d. i. door spreken iemand overhalen, eig. hem in het spreken overwinnen of overtreffen. Volkomen juist zegt dus Van Kampen, N. Werken der leidsche Maatsch. III. 1. 52: »Ons *overreden* komt niet van *rede* (ratio), maar van dat woord in den zin van *spraak* of *taal:* dus zooveel als *door woorden overwinnen.*" Opmerking verdient hierbij de deelwoordsvorm *overredt*, dien men bij ons somwijlen aantreft; Bredero, Griane, 54:

Het geen de trotsche eer voor goedt waen-wetend kavelt,
Werdt van de soete min overredt *en ontravelt.*

Oudaan, Ged. 132:

— om, ofgeroepen worden,
Hy komt, de Bruidegom! hy komt en is hier al!
Niet overredt *te zyn in reddeloozen val.*

D. i. niet door het geroep *verrast* te worden. Deze korte *e*-klank komt mede elders voor. Graff, Sprachsch. II. 440, heeft nevens den infin. *redon* ook *redjon*, en Benecke als imperf. van *reden* niet alleen *redete*, maar ook *redte* en *rette*, partic. *geredet* en *geret.* Zoo verschillen mede in het eng. de infin. en het praes. *to read* en *I read* van het imperf. en het partic. *read*, welke laatsten ook *red* worden geschreven.

De afl. *overredendheid* kwam mij voor bij Fokke, Verzam. van Spreekw. 161: *al de welsprekendheid en* overredendheid *der.. winkeliers.*

Redenen, meermalen als frequent. ww. erkend en van het prim. *reden* afgeleid (zie Bild. Geslachtl. II. 396), luidt middelhd. *redenen*, oudhd. *redinon*; het is bij onze schrijvers minder zeldzaam; dus Levens van Plutarchus, fol. 533 verso: *soo hy altemets bestont te* redenen *teghen yemant.* Erasmus, Colloq. Famil. 379: *Ghy* redent *wel, indien 't slechts vast gaet 't gheen ghy segt.* Lijckred. enz. op Fredr. Henr. 176: *hoorde hy zonder tolk de Ghezanten... in haar moederlijke taal* redenen. De Honigbije, II. 60: *Zo* redent *zy.* Oudaan, Uytbr. der Pss. I. 60:

Hy redent *dus, op 't geen hem valt te binnen,*
God ziet het niet.

Zie verscheidene pll. bij Huydec. a. w. 127. Onder onze latere schrijvers treft men het w. insgelijks aan; A. L. F. en A. P. S. Proeve van Dichtoeffening, 306:

Gy hebt by overdragt geredend *van de zaeken.*

Fremery, Mijn Letterhof, 184: *Men* redende *over de wezens der aerde.* Nog bij den keurigen Ockerse, Gedenkzuil op Bellamij, 161: *Over Bellamij... zoo meesterlijk* redenende, *maakt Vereul deze ware aanmerking.* Nagel. Redev. 5: *dat ik, ofschoon voor een Handelkundig Departement* redenende, enz. Bladz. 51: *dat hij des te gemakkelijker* redende, *naar mate hij meer verbitterd werd.* En 241: *laat mij ophouden, van menschelijke zwakheden te* redenen! Dezelfde heeft ook de samenstelling *twistredenen*, ald. 94: *wanneer gij met anderen* twistredendet, *of tot anderen spraakt.*

Volgens Weil. bezigde men onlangs ook *overredenen*, 't welk mij niet voorkwam Doch wel in gelijken zin *beredenen;* De Harduyn, a. w. 331: *dat men haer om al dat leeft niet en kan* beredenen *af te keeren.* Anders gold dit voor bespreken; Jonctijs, Tooneel der Jal. II. 116: *Dat.. hoeft niet ruim* beredent. Oudaan, De Groots Waarh. v. d. Christ. Godsd. 169: *als onder de wiskonstenaars wel* beredent *werd, of een ronde kring tot een vierkant gebracht kan worden.* Ald. 173: *'t geen van goddelijke saken de waarheyd is, by het gemeene volk te* beredenen. Brender à Brandis, Proeven van Gesch. en Lett. Oeff. 175: *meer gevolgen uit onze* beredende *stoffe te trekken.*

Gelijk het adj. *beredt* in 't hoogd. beteekent: met *rede* begaafd, zeide men vroeger bij ons *beredend;* Six van Chandelier, Poësy, 12: *aangesicht van een* beredent *dier.* Met *on*, Den Nederd. Helicon, 101:

— beesten, die nochtans
Zijn onberedent *gh'acht —*

Vr. Hennert, Geb. De Timmerman, Nag. Ged. 20:

— het onberedend *volk,*
Wiens brein als met een' zwarten domp of wolk
Van onkunde is bezwalkt —

Eene andere afleiding is *toeredenen*, voor toespreken, en dus eenigszins onderscheiden van het hoogd. *zureden*, dat meer overreden aanduidt; Vondel, Hierus. verwoest, 29:

Als d' overwinner laat een gaelderye oprechten,
Van waer hy zelf aldus toeredent *zijn landsknechten.*

Jonctijs, De Pijnbank (1651) 62, heeft eene samenst.: *de beangstende strengheyd des Rechters doet veeltijds het gemoed... alzoo wankkelen en* stamerredenen.

Eindelijk zij nog vermeld de afl. *welredendheid* voor welsprekendheid; Levens van Plut. fol. 67: *de outsten van de stadt vereerden... sijn welspreeckende tonghe en* welredentheyt. Zoo heeft ook de Teuthonista *waelreden* als werkwoord en *waelreder* en *waelredyng* als afleidingen daarvan. Gelijk dit *reding* van het ww. *reden* is, zoo heeft men van *redenen* de afl. *redening;* Bekker, Bet. Weereld, IV. 96: *De menschelyke schranderheid is so handelbaar om allerhande* redeningen *na te bootsen, datmen alle dagen menschen siet, geschikt om volkomelyk uit te drukken* de redening, *'t geluid en 't gesang van allerhande dieren.*

Regenen—Regen.

Over de eerste beteekenis van deze wn. wordt verschillend gedacht. Ten Kate, II. 333, dacht aan eene verwantschap met *rijgen*, uithoofde van de stralende richting van den regen; Adelung en ook Grimm, Gramm. II. 53, aan *regen*, d. i. bewegen; Kaltschmidt aan een' wortel die gieten, uitstorten, beteekent; Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 172, aan een' anderen, die korrel, rond ligchaam, te kennen geeft.

Wat het prim. ww. *regen* betreft, Adelung zegt dat dit in de gewone hoogd. spreektaal voorkomt, in denzelfden zin als *regnen.* Men vindt het bij Schambach en Lexer. Dat het in het middelhd. voorkomt, als Diefenbach, t. a p. vermeldt, blijkt bij Lexer werkelijk. In het middelned. trof ik het w. éénmaal aan; Maerl. Spieg. Hist. I. 58:

Doe bat Gode Moyses.
Hi dede quackelen op hem reghen
Tetene vleesch, dies wilden pleghen.

Het frequent. *regenen* luidt in het goth. *rignjan*, oudhoogd. *reganon*, hoogd. *regnen*, angels. *regnan* en *rinan.* De versmelting der *g*, in den laatsten vorm op te merken, vertoont zich mede in het eng. *to rain*, middelned. *reinen;* Maerl. a. w. I. 198:

Die Tybere wies weder ende vort;
Want ghereinet *hadde so vele,*
Dat het ginc al uten spele.

D. II. 321:

Want hen reinde *altoes niet;*
Het scinet oft God der erden verbiet,
Datse ghene vrucht en draghe.

En III. 282:

Sulke seiden oec, bi trouwen,
Dat sijt visschen reinen *saghen.*

Zie voorts Clignett, Bijdr. 106, en het Gloss. op Maerl. Rymb. Men vindt het w. nog bij De Casteleyn, Baladen van Doornijcke, 9:

Treinde *bloet uten Hemele drie dagen telcx schanden.*

Men had ook *bereinen* en *bereenen;* Maerlant, a. w. II. 368:

Het gesciede, alse wijt horen,
Daermen ougesten soude haer coren,
Dat dlant bereinde *al gemene*
Sonder haer coren alleene.

D. i. beregend werd Ferguut, vs. 742:

Ene joncfrouwe.. vraghede, watti sochte,
waer omme hi daer den reghen vlochte.
Joncfrouwe, hadde mi ieman geleent
sijn huus, in ware dus niet bereent.

Ook het subst. *rein* voor regen; Kausler, Denkmäler, III. 51:

Of de reyn *doet uut comen tsaet.*

Despars, Cronijcke van Vlaend. I. 329: *een horrible tempeest van windt,* reyn *ende blixem.* Zie voorts het Gloss. op Maerl. Rymb. waar men mede *reinig* aantreft voor regenachtig. In het Friesch is dit *reinig* nog in gebruik, volgens Epkema.

Dichterlijk bezigt Vondel *afregenen,* zie het Wdb. der Ned. Taal, i. v.; doch zoo ook Udemans, Verkeerde Werelt, 44:

Wie sag hier oyt een vyer ten Hemel afgeregent?

Weil. heeft *doorregenen* met scheidbaar voorzetsel; het is ook onscheidbaar, Valentijn, Werken van Ovid. II. 256: *De seilen waren* doorregent. Opmerking verdient nog *toeregenen* in eenen bij Weil. niet vermelden zin; Vollenhoves Poëzy, 423:

Daar...
Heil van boven u toeregent.

Rekenen[1]—Reken.

Beneckes Wtb. neemt het primit. ww. *rechen* niet op, doch men leest er op het art. *rechenen,* dat dit dikwerf tot *rechen* verkort wordt. Ondertusschen zegt Schöpf, ik meen naar waarheid, dat er een oud ww. *rechen,* nederl. *reken,* bestaat. Verschillende dialecten bevestigen dit In het angels. is *recan, reccan,* ordenen, regelen, en in het eng. bij Halliwell *to reke* rekenen en denken. Bij Stalder is *rechen* uitrusten, d. i. eigenlijk gereed maken, in orde brengen; en dienzelfden zin had *reken* bij ons; dus Hermans, Geschiedkundig Mengelw. II. 217:

Die coninc hadde een scip doen reken,
Daer men wonder af mocht spreken.

Doch ook in den lateren zin van *rekenen* (met getallen), 't welk, zooals Schöpf opmerkt, eigenlijk „in orde en op eene rij stellen aanduidt," zegt het westvlaamsch nog volgens De Bo *reken,* en evenzoo vindt men *reken, raken,* bij Tiling, Strodtmann en Schambach. Zoo heeft onze Hooft *aanreken* voor *aanrekenen,* Brieven, IV. 20: *Mijn zwijghen op UEd. Gestr. laesten, zal ik haer niet* aenreeken *voor gesprooten uit bescheidenheit.* — De wortel van dit ww. was bij ons vroeger zeer bekend onder anderen voor rij; dus Maerlant, Rymb. vs. 11823:

.iii. paer waerre colommen fijn,
Ende .xv. in elke reke
Effene staende ende properleke,
Lancs in die scone zale.

Zeeusche Nachtegael, II. 58:

Soo yemand hooger swelt, en pocht op langhe reken
Van edel-boortigh bloed —

Cats Wercken, I. fol. 300:

— of de schotels dicht en op haer reke *staen.*

Ald. fol. 323:

Daer sagh ick aen de deur veel kinders op een reke.

Hondius, Moufeschans, 58:

In een aftreck daer besijden
Staen in 't doncker vet en glat
Een reeck *kalfkens —*

Ald. 327:

Hier sitten op een reke
De Princen allemael.

Oudaans Toneelp. 52:

— nijd, en tijd, wiens stale reeken
Van tanden onbeschaamt, en ruw,
Gesloote Kroon en Scepter breken.

Bara, Galteno en Alimene, 56:

— houd u op eene reek,
Alecto en Megeer, die gruizig ziet en bleek,
Koomt uit op myn bevel.

Van der Post, De Lof der Zotheid, 85:

— 't geen gy paarlen noemt, te weten, beide reken
Van hare tanden, zijn yvoir, of elpenbeen.

Van Zeggelen heeft nog zoo, Licht en Bruin, 129:

Braaf, wakkre mannen..
Komt, trippelt nu niet uit de reek.

Dus ook in den prozastijl, Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 289: eene reek *pannen.* Ald.: reeken *van twaalf (pannen) of meer.*

Van dit w. is *reeks* afgeleid, 't welk wij thans voor eene rij van bijeengevoegde of verbondene voorwerpen gebruiken. Daartoe behoort de samenst. *sleutelreeks,* die Weil. uit Vondel opteekent, en waarvoor men ook *sleutelraaks* aantreft bij Van de Venne, Belacch. Werelt, 12:

Mijnent-halven, ick gaa sonder
Sleutel-raacks, *is dat niet wonder?*

Thirsis Minnewit, II. 47:

— heeft zy niet, van Klaas Jan Piet,
Een Sleutel-raaks *gekregen.*

Terwijl Westerbaen dien vorm buiten samenstelling bezigt, Ged. III. 179:

— *hoe het alles inden* raex (1) *van 't noodlot zat.*

En er toe behooren zal *raaksel* voor keten, bij Van Alkemade, Beschrijv. van Briele, II fol. 126: *dewelcke* (*Zeetonnen*) *naer heur groote geleit sullen worden aen goede yseren* raexelen, *ende mit steenen gesonken.* — Wegens het verbonden zijn der voorwerpen had het ww. *reeksen* de bet van verbinden; Rodenburgh, Rodomont en Isabella, 52:

'k Gevoel my zelfs ghereekst *aen liefdens strenge band.*

Oudaan, Aandacht. Treurigheyd, 76:

Dus reexsten *ze aan elkandren,*
Met reden zonder re'en, haer reden vol van re'en.

Dez. Agrippa, 353: *Ferdinand.. die eerstmaal zich Koning van Castilien benaamt, en zijn Broeder Garsia gedood hebbende, door deze Broedermoord, ook het Rijk van Navarre daaraan* gereext *heeft.* Dez. Roomsche Mogenth. 322: *een keten van* aaneengereekste *schalmen.* En 475: aan een gereekste *tien-jaargetijden.*

Eene andere afleiding van *reek* is *reessem*, bij Kiliaan tros of rist. Zoo leest men bij De Brune, Bancketw. I. 241: *maeckende also van elck ghedeeltjen* een reessem *van zoo veel sermoenen.* D. II. 346: *Hoe langher* reeck *van jaren, hoe langher* reessem *van oolick gheboefte.* Waarvan dan wederom het ww. *reessemen*, ald. I. 397: *Daer de galghen met gheworghde lijcken* ghereessemt... *hanghen.* Six van Chandelier, Poësy, 207:

O! hoe gereessemt *neigen alle boomen!*

Met ons frequent. *rekenen*, d. i. tellen, arithmetische bewerkingen doen, en voorts eene raming maken, op iets staat maken enz. komt overeen het hoogd. *rechnen*, oudhd. *rechanon*, angels *recnan*, eng. *to reckon*, bij Halliwell *to rekenen.*

Rekenen²—Reken.

Rekenen wordt van het vuur gezegd en komt meestal met voorzetsels voor; *oprekenen.* Fokke, Verzam der Werken, X. 89: *een kooltje vuur, dat een slaperig bezje met den snuiter zoo wat voorzigtig* oprekent. Zie ook bij Weil. *Inrekenen* heeft Valentijn, Werken van Ovid II. 183: *'t kooltje vuir, dat sij daags te vooren* had ingerekent Fremery, Mijn Letterhof, Voorb. 9: *zoo heet als gloeijende koolen,. door het eigenbelang* ingerekend. — Het w. duidt eig. zooals Weil. opmerkt, »klouwen, harken" aan. Evenzoo zegt het Gloss. op Der Leken Spieghel, dat de grondbet. van het prim. *reken* is schrapen, bijeenhalen; dus Gedichten van Van Hildegaersberch, 210:

Oec willen die heren tsamen reken
Groten schat, alsmen ons seit.

En met den vorm *raken*, met andere toepassing, Maerl Spieg. Hist. Tweede Paertie, bl. 238:

Met yseren haken sturen
Dede hi dlijf te sticken raken.

Bij De Bo is *raken* harken, en *raak* hark. Voor het vuur harken leest men het w. in den genoemden Leken Spieghel, III. 74:

Tfier reecte *hi weder* toe.

Dus naar de variant; de tekst heeft het imperf. *rac.* Kil. heeft »het vuur *reken* of *raken*"; Tiling: »dat Vuer *toraken, inraken*"; Outzen: »het vier *reken.*" Zie wijders *Rakelen*, en over de afleiding mijn Taalk. Mag. II. 167, en vooral Te Winkels N. Ned. Taalmag. IV. 256.

Reksenen—Reken.

Kil. heeft *reksenen* als verouderd voor oprispen, slijm uitwerpen, en *reksening* (men moet *recksenínghe* lezen voor het foutieve *reeskeninghe* in Van Hasselts uitgave) voor slijm. Men vindt er ook *raaksenen* voor; Ypermans, Traité de Méd. Prat. 98: *dan so* raexenen *si dicken om dat si dat wanen uut spuwen* Ald. 113: *dat gevoelt men best int hoesten ende in* raexsemen (sic). Het ww. is gevormd naar het middelhd. *rahsenen, rehsenen*, speeksel of slijm met een hoorbaar geluid ophalen of opgeven; frequent. van het oudhd. *rachison*, bij Graff, II. 385 dezelfde bet. hebbende.

Zonder de *s* ontmoet men den primitiefvorm in het angels *hraecan*, slijm uitwerpen, waartoe ook *hraca*, slijm, behoort; in het zwitsersch bij Stalder *räggen, räken*, een heesch of schor geluid maken; en het geldersch *roeken*, in gelijken zin, waarvoor ik *reken* vind in Klioos Kraam, 345:

— *al wat adem swelgen*
En braken kan..
Wat queekt, of reekt, *of graast of raast*
Of na zijn dartle terger blaast.

De bij ons gewone frequent. vormen voor *reksenen* zijn *rogchelen* en *ragchelen.* Zie dus wijders op deze wn

Rokkenen—Rokken.

Het subst. *rok*, ook *rokken* (waarschijnlijk eig. eene soort van diminutief van het eerste), d. i.

(1) Hoe het bijkomt bevroed ik niet, maar Van Lodensteyn heeft *raaks* voor *raak*, verhemelte (waarover zie mijne Lat. Verscheid. 330—332), Uytspann. 41:

Mijn tong kleefd aan mijn raax, *en 't innig herte brand.*

En 320:

Daar sietge nu...
De tonge van den suygling
Aan de raaks *gekleeft.*

werktuig om bij het spinnen het vlas op te winden, komt in het hoogd. *rocken*, eng. *rock* en andere talen, zelfs in het oudhd. *rocko*, *rocho*, voor; zie Graff, II. 432; doch een hiervan ontleend ww. trof ik tot hiertoe alleen in het nederl. aan.

Het primit. *rokken* heeft Kil. voor het vlas opwinden, doch ook fig. voor iemand opwinden, d. i. aanzetten tot iets. Dus eig. bij Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 516:

— *tfy u, Fortuyne, die zaen kondt* rocken,
Dat de mensch swaer valt om af te spinnen.

Udemans, Geest. Gebouw, 72:

Soo sal hy voor sijn deel den spinrock moeten rocken

Dez. De Waekende Ooge, 138:

Daer een maer op de banck haer Vlas sit op *en* rockt.

D. i. zit op te rokken. Dietsche Warande, X. 322:

Ghy sult noch seer qualijck afrokken *dit spilleken.*

En fig. in het Leven van Marcus Aurelius, 184 verso: *dat sy u en ons vermanen, segghende, peys, peys: ende daer na int secreet niet en* rocken *dan tot oorloghe en twist.* Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 23:

— *Wat Boosheidsengel woede*
Door gantsch Europa, en de ontstelde harten schokk'
En streel. en tegen God den mensch ten opstand rokk'.

Ook van zaken geldt de fig. bet. op gelijke wijze als dit met de wwn. spinnen, brouwen en andd. het geval is. Vlaerd. Redenrijckb. 47:

Een ingheblasen vier, een ingheblasen haat
Des helschen Solpherpoels heeft in my al dit quaat
Gherockt, *'k en weet waarom* —

Numan, Strijt des Gemoets, 30 verso:

Wie heeft u toch geroct *dit opstel quaet?*

Antw. Spelen van Sinne, 95:

Dit can onrechtveerdighen handel rocken.

Schadtkiste der Philosophen. fol. 30:

Elck wijs leeraer int nut, stadighen oorbor rockt.

Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 214:

Hy rocktse *tegen een verwoedelijck ten strijdt.*

Ald. 225:

Is 't wel ghedaen dat ghy d' een tegen d' ander rockt?

Van Oudenhovens O. en N. Dordrecht, 478: *Dus eyndighde den eersten strijdt... door Bisschop Adelbold* gerockt. — Van dit ww. heeft het oostfriesch bij Stürenburg *rokker* voor twiststoker.

Van Winschootens Seeman, 61, heeft als spreekwijze *sijn eigen Gaaren rooken*, die ook bij Harrebomée, I. 202, is overgenomen; men leze daarvoor *rocken*. Van Lennep heeft dan ook te recht: *zijn eigen garen rokken*, d. i. niemand ergens dank voor weten. Het ww. *berokken* kent Kil. mede zoowel eig. als fig. Het eerste, hoewel leenspreukig, leest men bij Oudaan, Toneelp. 160:

Dus heeft hy, als een Narses even,
Berokt *een draad, niet af te weven.*

En Vondel, Poëzy, II. 145:

't Is fijn berokt, *maer grof gesponnen.*

Geheel fig. bij denz. Palamedes, 23:

Gy en uw zusters...
Hebt verre een grooter quaet gesponnen en berockt.

Oudaan, Uytbr. der Pss. I. 39:

Toen Chusch, de Zone Jemini,
Zijn woorden sprak, en 't quaad berokte,
Op Sauls geest, die eeuwig wrokte.

Poot, Ged. I. 25:

Wien hebt gy, u of hem, nu 't meeste leet berokt?

De Decker, Rymoeff. II. 121:

— *Kerkgeschil* berokt *onsterffelyke krijgen.*

Bogaert, Roomsche Monarchij, 315:

Ontmenschte Stiefmoër, wat berokt *gy al verdriet!*

Nog in geschriften van het laatst der vorige en zelfs van deze eeuw ontmoette ik het w. namelijk bij Ockerse, Ontw. tot eene Alg. Char. II. 233: *door zijnen oproerkreet eenen boeren-oorlog in Duitschland* berokt *hebbende.* Muntinghe, Leerred. 94: *dwalingen... die ons billijk de straf van onzen hoogmoed en onze vermetelheid* berokken *zouden.*

Oprokken kent Kil alleen in den fig. zin van aanzetten, opstoken; het kwam mij echter ook in den eig. zin van opwinden voor. Udemans, De Waekende Ooge, Voorw. 9:

Ick hebbet opgerockt, *het moet nu sijn gesponnen.*

Fig. in Vlaerd. Redenrijckb. 36:

— *om 't Gemeen* op *te* rocken *tot strijt.*

Van Mander, Gulden Harpe, 590:

De sulcke oprocken *mede*
Haer Mans dienaresse, siet.

Leven van Marcus Aurel. 184 verso: *die uwe macht* oprocken *om ons qualijck te handelen.* In Bara's Herstelde Vorst, 35, lees ik:

— *Al dees begonne twisten...*
Sijn door my opgewrockt, *ick hope 't hele Rijck*
Te trecken in mijn macht, t' ophitsen met sijn Koning.

Is dit eene misstelling voor *opgerockt?* Of heeft de Schrijver met den gewonen vorm den neders. tongval vereenigd, die voor het subst. *rocke* volgens Adelung *wocke* zegt?

De frequentatiefvormen van dit w. kende Kil. nog niet. Wij hebben dien niet alleen van *rokken*, maar ook van *berokken* en *oprokken*. Dus, wat het eerste betreft in eig. zin, Com. Vet. 108: *haer Heeren soo veel qua wols niet te* rockenen, *als alle de Vlamingen van Vlaenderen konnen spinnen*. Ald. 17: *die hy.. aan sijn lijntgen kreegh: en.. aen een ander toutgen om den hals vast* rockende. — En fig. Vondel, Palamedes, 24:

Wat middel is 'er om te rockenen *dit quaet?*

Dez. Batavische Gebr 41:

Vergelding naar het werck, dat gy gerockent hebt.

Het ww. komt mede voor op een persoon toegepast en in de bet. van *oprokkenen;* Levens van Plut. fol. 441: *begost hy eenighe vreemde soldaten... om te koopen, ende te* rockenen.

Berokkenen is alleen fig.; Van Oosterzee, Leven van Jezus, D. II. St. 1. 82: *de menschen* berokkenden *hunne eeuwige schade*. David, Vaderl. Hist. VIII. 524: *tyding.. van 'tgeen er tusschen Eduard en koning Lodewijk* berokkend *werd*. — Als afleidingen van dit ww. ontbreken bij Weil. *berokkenaar* en *berokkening;* Vondel, Virgilius in dicht, 319: *Eools neef*, berockenaer *van 't quaet*. Dez. Herschepp. van Ovidius, 131:

— *boos* berokkenaer *van 't gruwzaem feestgescheel*.

Ald. 390:

Een loos berokkenaer *van allerhande quaet*

Van Hengel, Leerred. I. 119: *Zijn wij van menigerlei kruis.. niet zelve* de berokkenaars *geweest?* Stuart, Rom. Geschied. I. 266: de berokkenaar *van den geheelen ondergang*. Vervolg op Wagenaars Vad. Hist. XI. 140: *aan wien*. de berokkening *van het geschil... werd geweeten*. D. XXII 21: *waar van de gevolgen niet anders konden zyn, dan* de berokkening *van het ongeluk van Toehoorderen* enz.

Evenzoo *oprokkenen*, gebezigd vooreerst van personen; Hoofts Brieven, III. 427: *ick sal haer gaen* oprockenen, *dat se met de vryer deurgae*. Vondel, Virgil. 104: *Juno zelf, die nu. hemel en aerde tegens den Trojaen* oprockent. Ald. 174: *De snoode Godin...* rockent *hem* op *met deze mare*. Byvoegsels op Wagenaars Vad. Hist. I. 57: *Boudicea. bragt hierop al haar volk op de been*, rokkende *ook de Trinobanten* op. Valentijn, Werken van Ovid. III. 133: *Juno..* rokkende *de Latijnsse wijnpapinnen dus listig* op. Asselijn, De Stiefmoer, 6:

Kom ik by men vader die... wil hebben dat ik al zal doen wat ze men gebiet:
Zoo weetze hem op *te* rokkenen.

Bilderdijk, Vaderl. Oranjez. 135:

— *zoo dra gy*, opgerokkend
Door snoden, tegen hem uit vuigen wrevel wrokkend enz.

Doch ook ten andere van zaken; Schouten, De Vrijmetselarij, 20:

De zucht tot roof en moord, door domheid opgerokkend.

Schrant, Redev. en Verhandd. I. 240: *Hij werd.. voor den wijsten der Grieken verklaard; maar juist dit..* berokkende *zijn' dood*.

Behalve de gemelde kwamen mij nog als afleidingen van het frequent. voor: *afrokkenen* voor afspinnen; Zweerts, De beloonde Deugt (Amst. 1723), bl 31:

Zoo Atrops niet den draat van zyn rampzalig leeven
Heeft afgerokkent, *door veel rampen t'zaamgeweven*.

En *aaneenrokkenen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 102: *de krijgsgodin...* rokkent *'t volk weer op nieus* aan een. — Van *aanrokkenen* trof ik alleen de afl. aan, a. w. III. 203: *de roervink en* aanrokkenaar *van de krijg*.

Ruischenen—Ruischen.

Dit frequent bezigt Bekker, Betov. Weereld, IV. 196: *hoorden beide iet om hen henen* ruischenen, *eindelijk met een groot gebulder by sich nedervallen*. Bl. 198 heet dit *ruischen: het* ruischte *rondom eenen burger, die hertshaftig om sich henen sloegh*. Zie over dit w. *Ruiselen*.

Rupsenen—Rupsen.

Dat het ww. *rupsenen* in gebruik geweest is, mag men opmaken uit het znw. *rupsening*, dat voorkomt bij Ypermans, Traité de Médic. Prat. par Broeckx, 59: *dat sine* rupseninge *es eyselyc*. Ald. 94: *so es sine* rupseninge *aysinech*. D. i. oprisping. Kil heeft *rupsemen*, dat wellicht minder juist is Zie voorts *Rupselen*. Het primit. *rupsen* vindt men zonder de *s*, in *ruppen* bij Van der Schueren Het ww *ruspen* komt ook voor in den zin van zwoegen, blazen van vermoeidheid of zatheid; zie 't Gloss op de Ged v. Van Hildegaersberch.

Schernen—Scheren.

Kil. stelt *schernen* in bet gelijk met »spotten, schertsen". In dien zin komt het ww. dan ook, echter met den vorm *scheernen*, voor. Dus Lancelot, B II. vs 18584:

Si logen (d. i. *lachten*) *in die zale om dat:*
Die coninc sceernde *oec op hare*.

Vs. 25821:

Doe begonsten huwen (d. i. beschimpen) *gereet*
Die dat saghen te Sarras wart;
Ende Belyas nam te hant dat part,
Ende liet daer licgen Sarras,
Daer doe vele op gescerent *was.*

N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. II. 308:
— *wat maget helpen di,*
Dat ic liggghe in dese quale,
Ende met mi scerent *altemale*
Wat dat mi met oegen siet?

Rom. van Cassamus (door Dr. Verwijs) 48:
Oem, seit Betijs, laet staen
U scernen; —

Ald. 67:
Dies was si blide in haren sinne,
Ende scerende *op hem* —

Ook met het voorvoegsel *be* komt het ww. voor; Lancelot, B. II. vs. 32605:
Niet bedi hi pensde alsoe houde,
Dat hine bescernen *soude.*

N. Reeks van Werken der L. M. II. 271:
Maer wiste si iet van mier minnen
Ende verstoede siit in spotte,
Soe waric bescerent *geliic enen sotte.*

Belg. Mus. I. 279 (naar de verbetering van prof. De Vries, Proeve van middelnederlandsche Taalzuivering, 20):
Die juge, die dit siet ende hort,
Hem dinct dat hi bescerent *es.*

Rom v. Cass. t. a. p.:
— *Phesonie* bescernede *dien here.*

Meijer, Verslag van twee Getijdenboeken, 17:
— *ghi die naect*
Hinct aen tcruce, sere mesmaect..
Sere ghequetst, bescerent, *bespouwen*

Het middelhd. heeft insgelijks *schernen*, schertsen, spotten, moedwil plegen, oudhd. bij Graff, VI. 550 *scernon*, spotten, hoonen; eng *to scorn*, ital. *schernire*, oudfr. *escharner*, *eschernir*, *escorner*.

Het primit. doet zich voor in het oudhd. *sceron*, lascivire, bij Graff, Sprachsch. VI. 534; middelned. *scheren;* Reinaert, vs 7187:
Dijn stofscraven. dijn pissen, dijn sceren,
En machdi helpen, noch weren,
Noch al dijn treken: du en cans niet ontgaen.

Vanden Levene ons Heren, vs. 2886:
Nu begonsten si op hem te berne
Fellijc ende ooc te scerne,
Sie knielden ende maecten haer spot enz.

(Het rijmwoord *berne* is *beren* of *baren*, d. i. tieren, razen.) Waarvan *bescheren*, voor bespotten, in een HS. aangeh. bij Clignett, Bijdr. 67: *si maecten hem een crone... ende si knielden voor hem,* bescherende *ende segghende.* Van Velthem maakt er *bescherien* van, fol. 51:
— *doen 't Janne wel ginc mede,*
Streec hi 't gelt van dien gesellen,
Ende ginc 't in sine hant daer tellen.
Om dit besceerriden *d' een doe*

Le Long teekent hier aan: »berispede, bespottede". Meer dan als ww. bezigde men *scheren* als zelfst. voor scherts, spot, schimp, hoon; middelhd. *schern*, oudhd *scern;* dus Ferguut, vs. 672:
Die knape verstont herde wale
Keyes sceren *ende sine tale.*

N. Reeks van Werken der L. M. III. 15:
Dat ghi mi seght, dats maer sceren.

Karel de Groote, 155:
Want, twaren, here, en es geen sceren:
Die lachter die u es gedaen
En mach u nemmermeer te gaen.

Maerlant, Spieg. Hist. I 168:
Daer vant hi, dat en es geen sceren,
Edele balseme ende wierooc.

Mone, Uebers. 276:
want ic en segt in genen scerne,
taverne is arger dan venijn.

Dit *scerne*, dat dikwerf voorkomt, is de datief van *sceren;* Hor. Belg. III. 84:
das ghi te mi comt met uwen scherne,
daer seldi mede sonde ghewinnen.

In scerne en *te scerne* zijn bijwoordelijke uitdrukkingen. Ferguut, vs 430:
Here, ic vergeef 't u gherne
al dat ghi seit nemic in scerne.

Ald. vs. 3298:
Die knecht sprac: segt dijt in scerne?

Maerl. Spieg. Hist. I. 280:
— *vroede liede horen gerne*
Vroetscap ende niet in scerne.

Der Minnen Loep, I. 193:
(*Hi*) *antwoerde haer half* in scheren

Maerlant. Spieg. Hist. II. 370:
Dit wanic wel ende niet te scerne.

Belg. Mus. I. 123:
Vroude comt gherne,
Al seit ment tscherne,
Na groet droefheit.

Te scherne drijven is den spot drijven; Clignett, Bijdr. 7:
Die ene beeste drivet *gherne*
Dander, daer si mach, te scherne.

Ald. 93:
Dus sijnre vele te scherne ghedreven
Bi prise, die si hem horen gheven.

Bilderdijk, Verscheidenh. III. 140:

Do vernam die ionchere,
Dat hi gedreven was te scerne.

Men zeide ook *zijn scheren houden;* Fergunt, vs. 847:

een ridder hilt *daer met mi* sijn sceren.

Ald. vs. 1943:

— *Keyen, die* hilt sijn sceren
met mi; levic, het sal hem deren

Om het rijm ald. 514 *scaren:*

Die naen sprac: houdi u scaren,
met enen hertoghe ben ic garsoen,
lietti mi varen, ic en hads wat doen,
dat ghi met mi hout u spel.

Clignett, Bijdr. 67:

Die esel loech ende hilt sijn sceren.

Ald. 144:

Die vogle hilder *mede* haer sceren.

Van Velthem, fol. 279:

Die Vlaminge hilden *daer* haer sceren,
Ende braken daer op hare tenten,
Ende daden luden haer instrumenten;
Si wilden, seidensi, overtrecken, enz.

Naar Le Long: »hielden daar haar schaaren bijeen" De zin is, dat de Vlamingen *uit jok* (als men zegt) voorwaarts trokken, om den vijand te misleiden. Ook vindt men *scheren maken;* Willems Mengel. 36:

Lachtijs? maecti u sceren?
So willics mi afkeren.

Men vindt het w. vereenigd met *spot;* Maerl. Spieg. Hist. I. 361:

(*Ic*) *ghae* te scerne ente spotte
Alder werelt gelijc den sotte.

D II. 117:

Die viant sciet dus vanden sotte
Met scerne ende met groten spotte.

Zoowel als met het gelijkbeteekenende *schop;* Vanden Lev. ons Heren, vs. 1595:

Nu eest worden een taverne
Al vol van scoppe ende van scerne.

Ald. vs. 3051:

Si maecten haer scop ende haer sceren,
Op Jhesuse lelic si geberen.

Belg. Mus. IV. 336:

Houdt ment wel so eest goet,
Ende houdt ment qualijc, des zijt vroet,
So en eest maer sceren ende scop.

Voor de zoo even vermelde uitdrukkingen *zijn scheren houden* of *drijven* of *maken*, zeggen wij in gelijke bet iemand *voor den gek houden*, met iemand of iets *den gek steken* en *den spot drijven.* Ook zeggen wij: met iemand *gekscheren*, dat in de N. W. van de L. M. V. II. 29 verklaard wordt als »den gek" of »als gek bespotten." Bilderdijk maakte daarvan *de keel schuren*, zie zijne Verkl Geslachtl. I. 230; eene afleiding, even zoo fraai als die van Bailey, dat *to scorn* het fransche *écorner* is, d. i. van de horens ontdoen. Kiliaan heeft hiervoor *den zot scheren;* dus ook Coornhert, Wercken, I. fol. 492:

Sy heeft met my den zot gescheert:
Al mynen tijd.

Blootelijk *scheren* leest men bij Huydecoper, Hekeld. enz. 123:

— *Wordtge onzinnig?*
Of scheert *gy my wat met uw raedsels?*

Dat het bij onze oudste schrijvers onbekende ww. *schertsen*, hoogd. *scherzen*, ital. *scherzare*, afkomt van het behandelde *scheren*, is beweerd door Ten Kate, II. 354, en Adelung, doch gansch niet uitgemaakt. Wachter weêrsprak die verwantschap; Hoeufft achtte haar mogelijk, zie mijn Taalk. Mag. I. 300 en zijn Fr. Wdb. 156; Schmeller onwaarschijnlijk, III. 405; en Graff en Kaltschmidt nemen haar zoomin aan als Beneckes Wtb.; het laatste zet bij *Scherz* een vraagteeken; ik doe dat mede.

Starnen—Starren.

Ten Kate, II. 426, heeft beide wwn. voor met starren of sterren bezetten, zoowel eig als fig. Men spreekt nog wel van een *gestarnden* of *gesternden* hemel. Dus ook, Bijdragen der Gazette van Gend, II. 55:

't Gestarrende *nachtfloers verdwynt.*

Alsmede *omstarnd*, ald. 91:

Wanduister overwolkt den rijkomstarnden *schedel.*

En *bestarnd*, G. Brandt, Veinz. Torquatus, 73:

— *daar sal myn leger overtrekken*
Door de gescheurde lucht in het bestarnde *hof.*

Huygens, Korenbl. I. 446:

Van menig' smallen stipp, van dusend smalle streken
Getogen en besternt, enz.

Valentijn, Werken van Ovid. III. 156: *'T aardrijk sal* bestarnt, *de lugt beploegt werden.* — Dezelfde vertaler heeft *verstarnen* voor »tot een sterrenbeeld maken", t. a. p. 102: *als hij (Jupiter) 't hemelbestier kreeg, op 's vaders throon sat..* verstarnde *hij sijn minne* (d. i. Amalthea). Gelijk dit het deelw. kan geacht worden van het frequent. zoo had men vroeger, als deelw. van het primitief, *gesterd;* Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen 87: *uw* gesterde *rock.* Van Beaumont, Tijtsnipp. (door Tideman) 11:

(*Als*) *de peck-doncker nacht door de* gesterde *baen*
Haer mooren-swarte jacht al stil gaet drijven aen.

Men weet, dat thans de nederl vorm van het subst. *ster* is, en de hoogd. *stern;* het middel- en oudhd.

bezat beiden, zoowel als onze Kiliaan. Dus de Souterliedekens van Van Nyveld, Ps. 131:

Mijn heylicheyt op hem geleyt
Sal blincken als een steerne.

Six van Chandel. Poësy, 160: *sterne*. Daarentegen had men voor ons collectief *gestarnte* of *gesternte* vroeger *gestarte* en *gesterte;* a. w. 487:

Wat heilige invloed van gestarte
Of godspraak gaf ons dit, in 't harte?

Bredero, Poëm. 17:

Hoe veer' van 't Vaderlant te Water of te Lande
Onder een vreemt gestert' *dat mennich reyst en jaaght.*

Pers, Bellerophon, 133:

Wy sien den Hemel aen,
Wy siender al 't gestert,
Wy sien de Son en Maen.

Sternen—Sterren.

Het frequent. ontmoet men bij Pers, Bellerophon, 19:

De Phoenix vlieght altijt om hoogh,
En sternt *ten Hemel met sijn oogh.*

Hij bedoelt er hetzelfde mede, als bl. 22 met het primit. *starren: dat de Adelaers hare jongen gestadigh tegens de Sonne doen* starren, *en haer gewennen de flonkerige en stralende vlammen te verdragen.* Dus ook bij Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofd. 8:

Kander yemand staen te glueren
En te starren *recht om hoogh,*
Sonder pincken, sonder tueren,
Op het brandend' werelds oogh?

Elders *sterren;* Anna Bijns, Refer. I. 69:

My dunkt als ik hier wel op sterre.

Kil. stelt *sterren, starren,* gelijk met *steroogen,* d. i. met strakke oogen aanzien, anders *staar-* en *staroogen,* zie Weil. (1), van *star,* hoogd. *starr,* stijf, strak. Ik vind daarvan *bestarren* bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 228: *sy... ontvonkte in* 't bestarren *van vaders lonken.* Wij zeggen thans *staren,* eng. *to stare,* angels. *starian.* De bijwoord. uitdrukking *te staar* leest men in den Reinaert, vs. 3574:

Sijn ogen stonden te staer *beide;*
Sijn tonge hinc ver uut sinen mont.

De Harduyn heeft daarvoor *sterrelings,* Uitgel. Dichtst. 69:

— sterrelincks *altijdt sal ick mijn ooghe slaen*
Daer ghy sult henen gaen.

Kil. heeft dit bijwoord zoomin als *staarlijk,* dat mij voorkwam in de Antw. Spelen van Sinne, 284:

Segt my dan uwen name openbaerlijck
Dat ghy soo staerlijck *byder clachten blijft.*

D. i. stijf, vast, zooals wij zeggen: *stijf* en *sterk* op iets blijven staan.

Tot de afleidingen van dit w. behoort *starrig,* in *halsstarrig* nog voorkomende, en *halssterrig,* maar niet *halstarrig, halsterrig,* zooals De Honigbije, VI. 111 en Macquet, Proeven van Dichtl. Letteroeff. III. 34 hebben, want *tarrig,* waaraan Bilderdijk, Aantt. op Hooft, III. 93 denkt, is voor stijf niet bekend, doch bij Kil. mede afzonderlijk bekend en etymologisch één met *sterk,* zooals het dan ook in den zin van dit voorkomt bij Starter, Boertigheden, 25:

De jongman, so 't scheen, was sterrig *van leen;*
Diens vordenden hy de strijd.

Voor *halsstarrig* zegt men ook *halssterrig;* De Denker, III. 212: *het kastyden maakt de kinderen* halssterrig. — Bij Kil. mede *sterhalzig,* d. i. stijf, stug, weêrstrevig (van hals). Het middelhd. zei *halsstarc* en dus hebben 't ook onze vroegere schrijvers; Marius, Amst. Eer ende Opcomen, 131: *als hy even* hals-sterck *bleef: hebben sy hem in den ban gedaen.* Vondel, Peter en Pauwels, 31:

Dit zijnze, die ons Goôn en Caesars diensten weigeren,
En halssterck *naer de lucht, als nieuwe reuzen, steigeren.*

Dez Helden Godes, 29:

— *elck voor ander bleef* halsstercker.

En Palam. 49:

Wy hebben dat weleer halsstercker *hooft verleert.*

Bredero, Angeniet, 26:

Soo halssterck *blijven staan op een vermoeden geck'lijck.*

't Banket der Ghoden, Voorb 1: *indien uw beleeftheidt zich niet te* halsterk, *maar leerghierigh vertoont* Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 31: hals-stercke *onbedachte stantvastigheyt.* Zie ook

(1) *Steroogen,* dat men b. v. leest in Meermans Com. Vet. 43: *Nu laghen zy altemael en* steroogheden *inde Son vanden ochtend totten avondt.* — wordt door Stevijn op deze wijze uitgelegd: »Mettet woort *Steerooghen* verstaan wy als kennelick is, seer ernstelick sien of de ooghen erghens op seer vlietelick slaen, maer onder alle dinghen daermen d'ooghen vlietich op slaen moet, om te sien t'ghene men begheert, soo en weet ick gheen daert noodigher vait dan op de sterren... Nu dan, door het sien, of het ooghen op de sterren, d'alderscherpste en ernstichste ooghing gheheurende die ons te vooren comt, soo is het woord *steerooghen* met goede reden daer uyt ghetrocken". Zie de Wisconst Gedachtnissen. Eerste Band, D. II. fol 39, in welk Deel meer voorkomt, dat van des grooten Wiskunstenaars taalkennis getuigenis geeft.

'k Voeg hier nog bij, dat van het ww *steroogen* Coornhert *versteroogen* heeft, Wercken II. 213: *dit ooghe... heeft zijn ghesicht ghestrecki... na d'aerde ende alle dat aertsch is, daer 't zich aen vergaept ende* versterooget.

het Wdb. des Inst. op Hooft. Waarom dit gebruik »verkeerd" zou zijn, gelijk Weil. zegt, blijkt niet. Bij Bilderdijk leest men dan ook nog, Vermaking, 91: halsstark *ongeloof* (lees liever: *halssterk*). Een paar afleidingen van dit w. kwamen mij bij onze schrijvers voor; Springh-Ader aller Kinderen Gods, 129 (van de Liefde):

Dees buycht de halsterkighe · —

Ampzing, Bibels-Tresoor, 162:

Hals-sterkheyd, *quaed gerecht, sots achterklappers praten.*

Stevenen—Steven.

Het primit. heeft men in *besteven*, dat voorkomt bij Sartorius Adag. Chil. Tres (1656), bl. 454: *Wat hy* bestevet *mach hy beseylen.* — *Een beseylt niet altijdt dat hy* bestevet. De Brunes Nieuwe Wijn in Oude Le'erzacken, 462: *Wat hy* besteeft, *mach hy bezeylen.* Winschootens Seeman, 289, heeft daarvoor: *hij sal wel beseilen, dat hij* besteevend *heeft.* Dit *bestevenen* is de gewone vorm, dien ook Weil. heeft, van *stevenen*, d. i. den steven wenden, heenzeilen; Smits, Nag. Ged 329:

Geluk! uw allerkostlykst schip,
Heeft.. een dierbre kust bestevent.

Van Alkemade, Beschr. v. Briele, I. 220: *dat men van Brouwershave.. de zelve Stad Briel plagt te* bestevenen. E. Bekker. De Twee Moeders, II. 360: *een schip, om den oceaan te* besteevenen. Schenk, Nachtged. II. 135:

— *schaars* (*wordt*) *door 't roer der deugd het juiste punt* bestevend.

Het ww. *stevenen* komt evenwel óók voor; Bilderdijk, Fingal, I. 31:

— 'k Stevende, *om den mond des Landstrooms uit te varen.*

Ten Kate, Dichtw. II. 214:

Hij stevende *op zijn hulk door 't spiegelvlak der baren.*

Intusschen, het ww. *steven* laat zich even goed verklaren; want ons naamw. *steven*, hoogd *steven*, bij Frisch *steven*, luidt bij Kil. *steve*, middelhd. *stebe.* Het w. is nauw verwant aan *staf*, dat volgens Kil. ook oudtijds *steve* heette: zie Adelung en Benecke.

Bij Weil. mis ik het ww. *aanstevenen;* Stuart, Rom. Gesch. IV. 153: *De Romeinsche vloot* stevende *op Corcyra* aan. Bl. 306: *Scipio* stevende *op den vijand* aan. Loots, N. Ged. 112:

Schepen steevnen, *rijk beladn*
Op den breeden gevel aan.

Binnenstevenen; Van der Boon Mesch, Werken der Holl. Maatsch VII. 231: *om. de gewenschte haven zijner bestemming..* binnen *te* stevenen. — *Heenstevenen;* Smits, Nagel. Ged. I. 21:

Dan zal de Koopvaardy met opgezwollen zeilen..
Heen stevenen *door zee.* —

Omstevenen; Van Kampens Mag. IX. 109: *eer gij het voorgebergte Malea* omstevent. Stuart, Rom. Gesch. IV. 72: *voorts* stevenden *zij den westhoek van dat eiland* om. — *Ontstevenen;* Ten Kate, Dichtw. I. 330:

— *'t levensbootjen, dat de baren*
Van 't donker doodsmeir overvaren,
En 't strand der aarde ontsteevnen moet:

Opstevenen; Willinks Amst. Arkad. I. 237: *De schipper.* stevent *den kronkelenden Amstel* op. Van Lennep, Rom. Werken, XIV. 161: *het zeil werd geheschen om den Lekstroom* op *te* stevenen. — *Terugstevenen;* Werken der leidsche Maatschappij, V. 45: *door den Yssel naar Vlaenderen* te rug *te* stevenen. — *Uitstevenen;* Collot d'Escury, in de N. Werken der Holl. Maatsch. I. 13: *eene vloot. die. ter ontdekking en ten handel* uitstevende.

Het afwijkend geslacht bij Bild. a. w. I. 32: *Ik wend* de steven *om*, is geen verzinning of drukfeil; de Dichter hield het w. voor vrouwelijk. Zie zijne Geslachtl.

Stoepenen—Stoepen.

In Mevr. Bosboom-Toussaints Leyc. in Nederland, III. 354, leest men: *sommige poorters, die voor het wantmakers-gildehuis stonden te* stoepenen. Indien dit w. beteekent »zich op den stoep ophouden", dan is het een frequent. van *stoepen*, bij Weil. »op de stoep staan of zitten." Moet het aanduiden »voor soldaat spelen" dan komt het primit. van het subst. *stoep*, stadssoldaat; Coster, Duytsche Academi, 8:

Ey siet me suster treën zo statich als een stoep.

De Waarzegster (Amst. 1712), 17:

Maak maar dat ik noit gequetst kan worden, en dat is 't al.
Dan zal ik noit vreezen, en zo stout zyn als vier Stoepjens *tot Leiden.*

Van Effen, Holl. Spectator, I. 214: *deftige zegens behaald op pluggen en* stoepjens. Ald. 372: *de zo genaamde* stoepjes *of soldaten.* En V. 114: *de bloote Compagnie Leidsche* Stoepjes, *aangevoert door haare brave en afgerichte Opper- en Onderbevelhebbers.* Zie mede Oudemans Wdb. op Bredero.

Tarnen[1]—Tarren.

Tarren is bij Kil. *terren*, scheuren, losmaken, afscheiden, anders ook *torren*, hoog- en middelhd. *zerren*, oudhd. *zerjan*, goth. *tairan*, angels. *teran*,

tyran, eng. *to tear*, bij Halliwell *to tire*, fransch *tirer*, oostfriesch bij Outzen *taarne.* Hiervan *aftarren* voor aftrekken, bij Broes, Marnix enz. I. 162: *welk overzigt.. van den lof der bekeering wel iets zal* aftarren. Dez. De Kerk en de Staat, I. 211: *zoo veel er van (den lof) mogt* af *te* tarren *zijn.* Beets, Stichtel. Uren (kl. 8vo) II. 280: *aldus in verbeelding* af *te* tarren *van de last.*

Bij Wagenaar, Vaderl. Hist. XI. 128, lees ik: *beweerende de Engelschen, dat hunne Lakens, alleen te Delft, daar de Stapel was, behoorden* getard *of naargezien en goedgekeurd te worden.* Ter opheldering van deze uitdr. dient wat men leest in deszelfden Schrijvers Amsterdam, II. fol. 42: *de woorden* int Tarhof... *die te kennen geeven, dat de wollen Lakenen aldaar* getard, *dat is, genat, gemeeten en gekeurd worden.* En lager: Het Tarhof... *dient slegts om zekere grove Engelsche Lakens... te keuren en te meeten. De vier* Tarrameesters, *die hier het opzigt over hebben*, enz. — Hierbij schijnt men niet aan ons ww. *tarren* te moeten denken, maar aan eene verwantschap met het uitheemsche w. *tarra, tara*, in den koophandel bekend voor afgetrokken gewicht; zie Bilderdijk, Geslachtl. III. 131, en Scheler op *Tare.*

In den fig. zin van plukken, kwellen, plagen, heeft Dähnert *tarren*, en Tiling *tirtarren*, eng. *to tar* en *to tire*, angels. *tirian*, waarvan ook ons *tergen* (zie *Terrigen*).

Het frequent. *tarnen* is zeer gewoon voor (een' naad) losmaken. Dus zelfs in den dichterlijken stijl, Bilderdijk, Voet in 't Graf, 68:

Een schittring door een scheur van 't dekkend overkleed...
Getarnd *door 't waanverstand, doch nimmer weggetogen.*

Meer fig. bij denz. Vaderl. Uitboez. 156:

(*Wie*) *Die door dat voorwerp van uw rouw*
Zich 't hart niet tarnend *op voelt scheuren!*

Dez. Perzius, 25:

— *hoe de vlijm verduurd van 't* tarnend *zelfverwijt.*

Als afleiding heeft dez. *tarning*, Nieuwe Uitspr. 119:

Wiens (d. i. *des bands*) *knoop zich voelt in 't ingewand,*
Dat by haar tarning *treurt.*

In den evenzeer fig. zin van plukken, kwellen, heeft Oudaan het frequent. Poëzy, II. 159:

Wat! wat! al weer Serveet in 't spel?
Hier, aan een staak gebraden,
Daar driemaal daags van Izegrim
Getarnt, *geteest;* —

Tot deze bet. behoort ook die van op iemand aanvallen, Bredero, Kluchten, 78:

O bloet komtet iens slaachs, ick wil daer iens na haer gat tarnen.

Eene spreekwijs, die ook op *Tornen* voorkomt; verg. dit w. benevens *Ternen*, welke beiden alleen in klank van *tarnen* verschillen. — *Onttarnen* is lostarnen; zie Weiland, en dus ook Valerius, Ned. Gedenckkl. 205: *zy vreesden dat Pater Jan Nay eenen vreemden naed den lande soude naeyen, die niet licht soude werden* ontarrent. Zie voorts over de afleiding Ten Kate, II. 706, Tollius in de Nieuwe Bydragen, I. 463, en Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 655.

Tarnen²—Taren.

Het ww. *tarnen* heeft de bet. van tranen, droppels uit de oogen persen; Ypermans, Traité de Méd. Prat. 74: *die ogen si* tarnen *hem ende syn heet.* Ald. 76: *sinen ogen die* tarnen *hem vele.*

Het prim. *taren* luidt in het middelhd. *zäheren, zeheren*, tranen vergieten, ook blijkens de voorbb. bij Benecke van de oogen gezegd. De wortel van dit ww. is *zaher, zâr*, oudh. *zahar*, hoogd. *zähre*, bij Schmeller *zär*, neders. (volgens Adelung) *täre*, zweedsch *tär*, eng. *tear.* Men ziet, met deze laatste vormen komt het ww. *taren* overeen.

Teekenen—Teeken.

Het primit. ww. doet zich voor in het middelhd. *zeichen* bij Ziemann, Schade en Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 664; in het dialect van Posen bij Bernd *zeechen;* in het angels. *taecan.* Ook het westvlaamsch zegt volgens De Bo *teeken* voor *teekenen.* De afleiding *beteeking* voor *beteekening*, beteekenis, leest men in den Lancelot, B. III. vs. 2528:

— *wet, here, dattie dingen*
Nine sijn sonder betekingen.

En *aanteeking* voor *aanteekening*, aanduiding, aanwijzing, in Winhoffs Landr. van Auerissel, 259: *ook umme etlicke andere* antekinge, *wor doer ein Daedt effte Radt tho vormoden... mach getagen werden.*

Ons *teekenen* komt overeen met het gothisch *taiknjan*, oudhoogd. *zeichanjan*, hoogd. *zeichnen*, angels. *taecnan, taecnian*, eng. *to betoken*, enz. d. i. aanduiden, aanwijzen, toonen enz. met verscheidenerlei toepassing. Sommige hoogd. dialecten hebben met andere uitgangen de vormen: *zaichern* en *zaicheln*, zie Diefenbach, t. a. p. en Schmeller.

Dat Bilderdijk *zich teekenen* bezigde in den zin van het hoogd. *sich auszeichnen*, en *uitteekenen* evenzeer op zijn hoogduitsch voor aanwijzen, toonde ik aan in mijne Proeve, 122, ten aanzien van welk laatste prof. Siegenbeek mij daarin was voorgegaan in mijn Taalk. Mag. II. 177. Zie ook 's Hoogl.

Lijst, 44. 'k Merk hier nog aan, dat het gebruik van *uitteekenen* voor »met onderscheiding aanwijzen" ook plaats heeft in des Dichters Brieven, III. 20: *Had Z. M. ons Associés toegestaan, zoo ware deze Heer daartoe by my voor anderen* uitgeteekend. — Voorts dat hij daarin was voorgegaan door Stuart, Rom. Gesch. XV. 120: *dus* teekende zich *het zedelijk karakter* uit *van hem*, enz. Brender à Brandis' Kabinet, II. 160: *De Hoofdcaracters...* tekenen zich *hier* uit. — Ja reeds door Vondel, Poëzy, II. 527:

Jehova, die het zoet, uit Abrams stam gesproten,
Had uitgetekent *tot zijn lieve bontgenooten.*

En gevolgd door Da Costa, Komplete Dichtwerken, III. 44:

Zoo blijve ik tot een schrikbeeld uitgeteekend,
En treff' mij aller nageslachten smaad!

Het middelned. kende het ww. *ontteekenen* voor onkenbaar maken; Lancelot, B. II. vs. 19718:

Si drogen over een, oftmen vernamc
Dat Lanceloet dan binnen quame,
Datsi hen onttekenen *souden*
Ende mettien van buten houden,
Ende datsi souden in dier manieren
Mogen Lancelote scoffieren.

Maerlant, Rymbybel, I. 553:

— *Ghanc in, conincs wijf:*
Twi ontekenstu *dijn lijf?*

N. Werken van de leidsche Maatsch. V. II. 36:

En es niemen oec so vroet
Die mi ontekent *quaet of goet,*
Want icse oit alle kende.

De hier gemaakte gissing, dat »welligt *ontkent*" moest verstaan worden, vervalt derhalve; Siegenbeeks verklaring aldaar is juist.

Verouderd is *beteekenen* in den zin van zaken of personen door eenig teeken of kenmerk aanwijzen of op het oog hebben; Levens van Plut. fol. 260 verso: *hen laten vinden op een sekere plaetse die (Eumenes) henluyden* beteekende. Fol. 265: *de* beteeckende *plaetse van de by een coemst.* Wagenaar, Vad. Hist. X. 161: *die van den Hervormden Godsdienst, waardoor hy de Contraremonstranten alleen* betekende. D. XIV. 20: *eenigen... waarmede de Witt en die 't meest met hem eens waren...* betekend werden. — Sommige lateren evenwel passen het ww. mede in dergelijken zin toe; inzonderheid Bilderdijk, als Voorr. van Vr. Bilderdijks Treursp. 8: *dat men de Stukken... door eenig Nommer naar den tijd van het inkomen* beteekene. Hermes' Betracht. 78: *De bete... waar met Jezus hem als den verrader* beteekende. Naklank, 67:

Beteekend *zijn de dag- en avondstonden,*
Wier reeks bestemd is u te drijven over 't hoofd.

Ald. 110:

— *het vuur van uit de wolken rooven*
Of 't spoor beteeknen *en in aarde of water doven.*

Doch ook anderen, als Cras, Nagel. Verhand. I. 175: *Socrates heeft haar* (d. i. de bevalligheid) *door drie vrouwen* beteekend, *die hy aan den ingang.. plaatste.* Nog anders is de zin bij Fokke, Verzam. der Werken, II. 144: *als ik dan dit papier zoo bestreept, bestipt, bekruld en* beteekend heb. D. i. met teekeningen bedekt. — Voor het tegenw. *beteekenis* leest men *beteekening* bij Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 120: *Want ick de cracht van de woorden ende hare* beteeckeninghe *niet en wete*

Bekend is 't gebruik van het als bnw. genomen deelw. van *beteekenen* met eenig bijvoegsel, als *veel beteekenend, weinig beteekenend.* Sommigen meenen, dat dit bijvoegsel overbodig is; Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 3: *de invloed der Romeinsche levenswijze op die onzer Germaansche vaderen kan onmooglijk* beteekenend *zijn geweest.* Bl. 41: *Daarmede kunt ge ook* het beteekenendste *van Flehite voor gezien rekenen.* Bl. 4: *Handel en nijverheid (waren)* onbeteekenend. Bl. 208: *muren van eene* onbeteekenende *zwaarte.* — En waarom zoo ook niet *beduidend?* Da Costa, Het Oogenblik, 19: *dat het Ontwerp.. eene* beduidende *verbetering zal hebben ondergaan.* Heemskerk, door H. A. Meijer, 63:

Dat eedle mannen, allerwegen,
Waarheen ik trad, beduidend *zwegen.*

Ik geloof niet, dat zulke, eigenlijk niets zeggende, uitdrukkingen aanbeveling verdienen.

Tegenen, zie Jegenen.

Ternen—Terren.

Etymologisch zijn deze wn. één met *tarren, tarnen;* zie dit art. Men vindt *terren,* ook *afterren* en *ontterren,* bij Kil. voor losmaken, scheuren. Bij Strodtmann is *terren* kwellen, plagen, en in dien zin leest men, naar 't schijnt, in Serrures Vad. Mus. IV. 65:

Als yemen na die doget spiet,
comen Alsegers ende Griet,
die duvele met haren gherren (garen, strikken),
die ons met sonden terren.

Het frequent. *ternen* heeft de eigenl. bet. van scheuren bij Huygens, Korenbl. I 349:

Hier kan de dertelheid den teeren tack in 't bloeyen
Soo ternen *dat hy bloed', en niet en bloey van 't jaer.*

Zoo ook *afternen;* Coornhert, Wercken, I. fol. 314

verso: *die Vriendtschappe met sulcken een allenghskens* afternen, *maar niet haastelijck afscheuren.* — *Ontternen*, Vaderboeck, fol. 87 verso: *so hiete hij hem alle sine cleeder* onternen *ende dan weder te samen nayen* Levens van Plut. fol. 193: *Dese Gylippus* onternde *van onderen de naden vande sacken daer 'tgelt in was.* Huyg. a. w. II. 331:

Het scheelt veel ofm' een kleed van een scheur'
of onterren'.

d. i. den naad losmake. Ald. 557:

— *Kost ick 't Vleesch dat God gedragen heeft.*
Gedragen als sijn kleed, onternt *sien en gereten?*

d. i. gescheurd Voor rukken, trekken, leest men het w. bij Jonctijs, Tooneel der Jal. II. 665: *menschen die schoonz' in haren slaap gestooten en* geternt *werden, even daar door bezwaarlik werden opgewaakt* En fig. voor kwellen, ald. 771: *armoe pijnt de echtelingen, jaloersheid* ternt *en teest'er*.

Toogenen—Toogen.

In Despars' Cronijcke van Vlaenderen, III. 208, leest men: *ghelijck die theologien.. daer veel breeder ende pertinentelicker wiste te* vertooghenen, *met zulcker faconde ende schoonder eloquentie* enz. Dit ww. is een frequent. vorm van *vertoogen*, bij Kil. vlaamsch genoemd voor *vertoonen*, demonstrare, en waarvoor wij nu zeggen *betoogen*. Dus Vondel, Jos. in 't Hof, 41:

— *Hetgeen wy u* vertoogen,
Dat bidden zyliën meê, ter aarde neergebogen.

Vooral in den zin van met de oogen doen zien; Van Nyveld, Souterl. Ps. 96:

Sijn gerechticheyt vertogen
Die hemelen sonder logen.

Six van Chandelier, Ps. 57 vs 4:

Verhef, o God, u booven 's hemels boog;
Dat sich uw eer, langs alle d'aard vertoog.

Huisinga Bakker, Poëzy, I 83:

Wat zeën, wat golven zyn 't, die zich alhier
vertoogen!

Tornen—Torren.

Ook deze wn. zijn alleen door den klank verschillend van *tarren*, *tarnen* In den eig. zin van een' naad losmaken hebben Richey en Schütze *törren*, doch die bet. komt ook onzijdig voor; Jan Vos, Oene (1662), blz. 6:

De Lakenverkoopers, die 'et laken ien zestepart
langer rekten as 'et was,
Worden' er erekt, dat al watze an 'et lijf hadden begon te tornen.

Van de eigenl. en fig. bet. des frequentatiefs vindt men voorbeelden bij Weil. De daar vermelde spreekwijze *aan eene zaak tornen* leest men bij Stuart, Vaderl. Hist. I. 161: *zoodat daaraan nu in lengte van jaren niemand* had getornd. — Het w. is voor rukken, trekken, in Meermans Com Vet. 69: *Hy* tornde *my den arm twee, drie maelen.* Hooft, Nederl. Hist. fol 60: *dat haar tong uit den halze* getornt. *zou worden.* De fig. bet. van kwellen, teisteren, leest men reeds bij Maerlant, St. Franciscus Leven, vs. 246:

- *want vernoy ende ziechede*
Verstannesse te meniger stede
Ghevet ten geesteliken horne,
Cam up hem zinen vleesce te torne
Gods hande, diene verkeerden wale,
Want hi vel in langer quale.

Spieghel. Hertsp. 136:

Gheen toren tornt *den gheen die recht ootmoedigh leeft.*

Hooft, Henr. de Groote, fol. 160: *van d' eene zijde* tornde *hem de toren over zulk eenen grouwel.. van d' andere zijde verdroot hem niet vry van de misdaadt te zien de geene* enz. N. Honigbije, I. 89:

Dan kruist, en torrent *dien elendigen een stoet*
Van kwalen, die de ziel en 't lighaam bey beroeren.

De platte spreekwijs *aan* of *naar* iemands ligchaamsdeel *tornen*, die reeds op *Tarnen*[1] vermeld is, leest men bij Bredero, Stommen Ridder, 8:

'k Wil een schelm wesen soo ick hem niet na
sijn gat torren.

d. i. aanval Zoo leest men bij Hooft, a. w. fol. 772: *Norrits, en d' andre Oversten . reeden met de Hopluiden der bezettelingen ter Oosterpoort uit, om 's vyands gesteltenis te bezightighen. Zy leeden wel bekooring om in den staart te* tornen: *maar de drabbige lucht. en de goede orde. vermaanden hen 't geluk niet te veel te verghen.* — Kort te voren heet dit *plukken: tot oover middagh hielden zich op den Bouwkamp... zyn' ruiters, verwachtende, met trots en rustigh gelaat wien 't lusten zou te* plukken. Bij Vondel luidt de spreekwijs wederom anders, Herschepp van Ovid. 134:

Zoo sprak hy, wou den schicht, getrokken uit
de wonde,
Hem tornen naer het hooft. —

Volgens Winschootens Seeman is *een schip tornen*, de vaart van een schip bij het afloopen stremmen, door middel van een touw, dat *torntouw* heet. Men kan hierbij aan *tornen* denken in den zin van trekken Een andere scheepsterm is *optornen* voor opdraaijen, en Van Lennep leidt dit van het eng. *to turn* af; doch daar de hier bedoelde draaijende beweging om het ankertouw geschiedt, zou men ook hier aan het nederl. *tornen* kunnen denken. Volgens Twents Zeem. Wdb. is

de engelsche uitdrukking voor *optornen* dan ook niet *to turn*, maar *to come to*, in 't fransch *se ranger à l'appel du cable*. Men leest het woord bij Westerman, Ged. IV. 27:

Voert gij geen' takel meer noch top,
Gij tornt *ligt voor een anker* op,
Dat hecht in vaster gronden.

Anders heet dit *opdraaijen*, en vandaar ook de fig. spreekw. *voor iets optornen*, die men aantreft in Levensber van de leidsche Maatsch. 1871, bl. 129: *want ach! voor eene nadere inspectie zijn velen* opgetornd. Den meer gewonen zin heeft het w. bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 277: *tot dat hem Peleus... met 't swaart den buik onder de navel* optornde. D. i openreet.

Aftornen is fig. voor aftrekken; Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 5: *de wetenschap ende vrijekonsten, die den mensch van alle dolle woestheyt geheel* aftornen.

Tweernen—Tweren.

Tweren, *tweeren*, komt bij Schambach en Schuermans voor met dezelfde bet. als het hoogd. *zwirnen*, nederl. *tweernen* of *twernen*, d. i. (garen) dubbelen, anders *twijnen*, bij Kil ook *twisten*. De oorsprong des werkw. ligt in het telw. *twee;* het oudhoogd. heeft daarvan het bijw. *zwiron*, *zwiren*, *zwirent*, middelhd *zwire*, *zwir*, tweemaal. Luther heeft nog *zwier*. Onze volkstaal zegt daarvoor *twees* (eng. *twice*); 't welk men leest bij Sprankhuisen, Van het Gebedt, 30: *als hy eens ofte* twees *een quade Jaerschaer heeft*. Van Rusting, De Kat in 't Vagevuur, 96:

Wy mogen eens, of twees, *een misjen*
Voor niet doen; —

Het ww. *tweren* is dus eig *twee-eren*, en van hetzelfde *twee-en* of *twis-en*, dat ook *twijfelen* maakt (zie dit art.).

Het frequent. *twernen* is bij onze vroegere schrijvers niet onbekend. Dus De Brune, Bancketw. II 22: *De goddelooze twijnt en* twernt *d' eene zonde by d' ander, dat zy kabeldick werde*. Huygens, Korenbl. I. 307:

— ick houdt' er voor, dat Reden
Haer werre-garen twernt *en* ontwernt *soo 't behoort;*
Maer hoe dat twernen *gaet, daer kom ick niet mé voort.*

D. II. 547:

De stralen die haar oogh
In 't mijne, die de mijn' sterlincks in 't haere sonden,
Vergaerden, als gewonden
En wederzijds getwernt *tot eenen doblen draed.*

En ald. 155:

Almachtiger gesternt
Dan all dat oogen in het Hemel-holl be-oogen
In eene strael getwernt.

D. i. bij overdracht der bet. vereenigd. Zoo mede onder de lateren Van den Bergh, Een Dichtb. voor mijn Vad. (1851), bl. 93:

Zult gij gewillig in 't gareel der Heerschzucht draven,
Dat zij laat tweernen *voor uw nek?*

Het adj. *ongetwernd* heeft Bilderdijk, Ovidius' Gedaantverw. 200:

't Zij ze ongetwernde *wol tot draden slingren mocht.*

Huygens heeft *ineentwernen*, Korenbl. I. 259:

Veel' oogen van de snelste, en die getwernt in een.

Bilderdijk, Aant. op Huyg. VI. 366, en ook Kaltschmidt brengen *twernen* tot *dwerrelen*, *dwarrelen*, d. i. ronddraaijen; doch Ten Kate, II. 711, Tiling en Adelung met meer juistheid tot het telwoord *twee*.

Bij het hooren van zeker geluid der katten zeggen wij dat zij *spinnen;* in het neders. bij Tiling heet dat *tweernen*. Het zal door eene gelijksoortige overdracht zijn, dat op het eil. Urk het onophoudelijk drenzen van kinderen *twaernen* genoemd wordt; zie De Taal- en Letterbode, VI. 44.

Varenen—Varen.

Den frequent. vorm *ver-varenen* heeft De Harduyn, Goddel. Wenschen, 449:

— al ist dat de zee, de klippen, en 't ghesteent
My maecken hier bevreest, vervaerent *en vereend,*
En dat ick in de windt hier stae en klippertande, enz.

De bet. komt overeen met die van ons *ver-varen*, d. i. bevreesd maken, schrik aanjagen. Het onsamengestelde *varen*, voor vreezen, 't welk mij bij onze schrijvers eene enkele maal voorkwam, Maerlant, Rymbybel, vs. 3341:

Daer ne was gheen so coene dief,
Hem ne eysde daer hi sach toe.
Doe seide dat wijf: Hoe vaerdi, *hoe?*
Dits mijn kint, wildijt weten.

heeft Kil. en het doet zich voor in 't eng. *to fear;* doch de Teuthonista heeft *varen* nog in zijne oorspronkelijke bet. t. w. van loeren, arglistig bespieden, bedriegelijk handelen, over welke men zie Schmeller en Benecke.

Voor *vervaren*, waarvan nog het als adj. gebruikte deelw. *vervaard* en *onvervaard* in gebruik zijn, heeft Kil. *verveeren*, bij Richey *verfeeren* Men leest dit in Der Minnen Loep, II. 52:

Hy en darff him niet verveerren
Voer der rueden aenbassen,
Noch voer doerne, noch voer classen.

Levens van Plut. fol. 18 verso: *dede hy.. op de plaetse comen dertich mannen vande Stadt met haer wapenen, om te* verveyren *ende in te houden de ghene die hem souden willen hebben stellen teghen tghene dat sy voorghenomen hadden te doen.* Fol. 401 verso: *om de andere coopluyden te* verveeren *ende bevreest te maken.* — Eene afl. van *vervaren* is *vervaarachtig*, thans *vervaarlijk*, bij Snellaert, Nederl. Ged. 341:

Die derde sonne...
Was gheverwet als bloet,
Vlammende en vierachtich,
Ende zere vervarachtich.

De wortel des woords ligt in het subst. *vaar*, oudhd. *fara*, middelhd. *var*, waarvan ook *gevaar*, hoogd. *gefahr;* zie Graff, Sprachsch. 575, en Benecke. Het nederl. w. is thans geheel verouderd, doch vroeger zeer gewoon; dus, wat het middelned. betreft, Maerl. Spieg. Hist. I. 149:

Alexander die vacht daer,
So dat vreese ende vaer
Quam in coninx Darius scare.

D. II. 266:

Dingel brochten enen vaer *an.*

Ald. 374:

Alst Clotaris wart geware,
Wart hire omme in groten vare.

Van Velthem, fol. 233:

— *Dor els genen* vaer
So ne var ic henen, maer dat ic niet
En wil anscouwen tswer verdriet.

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 35: *D'inghel ginc voren ende de siele ghinc naer hem met grooten* vare. Zie voorts Huydec. op Melis Stoke, II. 295, de Glossar. op Der Leken Spieghel, Maerlants Rymbybel, enz. Doch ook bij de lateren; Van Ghistele, Heroid. Epist. 27 verso:

Reyn gheneuchte is weerdich ghepresen,
Daer erch, perijckel, noch gheenen vaer
Inne gheleghen en is by desen.

D. i. gevaar; doch voor vrees bij denz. 28:

Maer de steert quetselijc is, dies elc heeft vaer.

En 93:

Dies ic binnensmonts murmurere door den vare.

Moerman, De Cleyn Werelt, 59:

Soo groot is den vaer *in des doots benouwen.*

Houwaert, De Vier Wterste, 143:

Dus wil ick vast op u beloften staen,
En wel ghetroest sonder grouwel, oft vaer *sijn.*

Van Zevecote, Ged. 256:

Al schijnt hy vrient te sijn, 'k en ben niet sonder vaer.

Van Mander, Gulden Harpe, 194:

Petrus die eerst maer voor een maeght hadde vaer.

Zie wijders Van Hasselt op Kil. en het Wdb. des Inst. op Hooft.

Vernen—Verren.

Het ww. *vernen* is gebezigd door Hooft, Brieven, III. 167: *Noopende den Rijnschen wijn; mits mijn' huisvrouw daer lust nae kreegh, heb ik Sr. Carel een vaetjen doen bestellen, in UE. afwezen. Dan 't* vernt *zeer, ende is niet lekker* enz. Hij werd daarin gevolgd door De Brune, Bancketw. II. 254: *Den eenen zal twee paer schoen ter maend, en alle daghe een schoonen omslagh, en handmouwtjes hebben; en een anders schoenen* vernen, *of verjaeren, en zijn poignetten eysschen een gansche weke.* D. I. 137 met anderen vorm: *Als de vriendschap nu een jaer haelt, zy begint met de wijn te* varenen. — De bet. is blijkbaar, zooals De Brune zelf aanwijst, verjaren, verouden.

In vorm komt *vernen* overeen met het hoogd. *fernen*, dat echter in bet. nader bij den oorsprong blijft. Het laatste toch geldt voor ver of verwijderd zijn, zich verwijderen. Anders is het met ons *vernen*, dat evenals het oudhoogduitsch *firnen* en *arfirnen* oud worden aanduidt, zie Graff, III. 663. In beide gevallen geldt het eenen afstand; in het eene van ruimte, in het andere van tijd.

Het ww. *verren* voor verwijderen, verre maken of houden, oudhd. *ferren*, middelhd. *verren*, angels. *feoran*, was in het middelned. zeer gewoon; zie op *Verderen.*

Gelijk *verren* beantwoordt aan het stamwoord *ver*, bijvoegl. nw. en bijw. met de bet. van verwijderd, oudhd. *fer*, *ferra*, goth. *fairra*, angels. *feor*, eng. *far*, friesch *fier*, beantwoordt *vernen* aan het bijv. nw. of bijw. *vern*, hoogd. *fern*, eng. bij Halliwell *feorne*, *ferne*, friesch, *fiern*, middelhd. *virne*, oudhd. *firni*, met de bet. van oud. Zoo heeft Adelung als opperduitsch *firn*, (een jaar) oud, van het vorige (jaar); b. v. *firne früchte*, *firner wein*, saamgetr. *firnewein*. Dus insgelijks bij onzen Kiliaan *verent*, *varent*, *vernen*, anno superiore; *verent wijn*, *vernen wijn*, *viernen wijn*, vinum anni praeteriti, vinum vetus. Plantijn: *Varent* oft *verent*, quasi *verjaren*. Antan. Van der Schueren: *Verne*, alt, verjairt. Meijers Woordenschat (van den vijfden druk, 1669, af): *vaarent*, *verent*, verjaarent, voorleden jaar. — 'k Ben niet vrij van de meening dat Plantijn en Meijer in *varent* eene samentrekking zagen van *verjarent*. Bij onze schrijvers kwam mij alleen de vorm *veerne* of *verne* voor, en bijna

altijd toegepast op den wijn. Van der Does, Voorr. voor zijne uitgave van Melis Stoke (1591):

Dan wt het beste vat den veernen wyn *te tappen,*
Zulx hy wel had behoirt —

Coornhert, Wercken, I. fol. 488 verso:

Is daer dan by een Huisvrou kuysch en trouwe...
Wt vaten groot zy vernen wyn *doet trecken.*

Vondel, Virgilius Wercken (in ondicht) 102: *Daer na sterckenze 't lyf, en.. banckettteeren van 't vette wiltbraet, en zetten 'er eenen kroes* vernen wijn *op* (In het oorspronkelijke *veteris Bacchi.*) Dez. Poëzy, I. 324:

Onnutte zorgen spoelt hy rustigh af
Met vernen wijn, *dien d' eelste wijnstok gaf.*

Antonides, Ged. 20:

Men ziet uw kamers niet van Rijnschen Nektar zwellen,
Noch lieflijk bloet geperst uit Spaensche Muskadellen,
En frisschen Vernenwijn (sic), *Sileens bemindste vocht.*

Bij Six van Chandelier heeft men eene andere toepassing, Poësy, 556:

O vernen stronk, *ghy draaght wel boonen,*
Maar beeter dan de boonetyd enz.

De vraag hoe *vernen* etymologisch staat tot *verren* sluit zich natuurlijk aan de onderlinge betrekking van *verne* en *verre*. Duidelijk is die betrekking den taalvorscheren niet, zooals in Grimms' Wtb. op *Fern* blijkt. *Fern, ferne*, luidt het aldaar, staat *ferr, ferre* »ter zijde". In des Geleerden Grammatik, III. 119, wordt *fern* een bijvorm van *verre* genoemd. Ziet men dus bezwaar om *vernen* als frequentatiefvorm van *verren* aan te merken, men noeme het eerste dan een bijvorm van het laatste; het is dan toch een bijvorm, die met de frequentativa op *nen* overeenkomt. Ik moet nog opmerken, dat ook het nederlandsch nevens *verre* als bijwoord den elders voorkomenden bijvorm besit; in de platte spreektaal wordt de uitdrukking *van verne* of *verrene* gebezigd. Ook in het vlaamsch zegt het volk *van verren* en *van verrens;* zie de Idiot. van Schuermans en De Bo.

Bij de aanhaling van de plaats uit Antonides vestigde ik de aandacht op de daarin voorkomende schrijfwijze *Vernenwijn*. Zij doet denken aan een eigennaam en Bilderdijk zegt dan ook in zijne aantt. op den Dichter, III. 14: »*Vernenwijn* is *Avernenwijn*, waar men in Horatius tijd zooveel meê op had, doch die thands zeer slecht gevonden wordt." Wat er van den *Avernenwijn* bij de Ouden zij, is mij niet bekend; wel weet ik, dat zij den *Falerner wijn* kenden, waarvan ond. and. de genoemde latijnsche lierdichter gewaagt, Lib II. Od. 6, naar Vondels vertaling: *Die hoeck lants.. daer.. de vriendelijcke Aulon, weeldigh van wijngaert, allerminst de* Falernische druiven *benijt.* En het is zeker met het oog op deze of dergelijke plaats uit de Ouden, dat in de Bloemlezing uit de Ged. van Eliz. Hoofman, J. A. van der Goes e. a. door Wolters en Rogge, op den gemelden regel van Antonides, *Vernenwijn* wordt opgehelderd door *Falernerwijn* (zie ald. 88). Het nederl. woord *verne* zal echter met den *Avernus* en het *Falerner* landschap even weinig te maken hebben, als met *vernus* uit *veteranus*, waar Kiliaan aan dacht. Niet alleen in de zachte wijnstreken van Campanië, maar ook op de besneeuwde bergtoppen van Zwitserland en Duitschland is het adjectief bekend. *Ferner* en *firner Schnee* zegt men daar van de sneeuw, die van een' vorigen winter is blijven liggen; zie Schmeller en Stalder.

Viggenen—Viggen.

Volgens De Navorscher, XI. 213, is *viggenen* in Zeeuwsch Vlaanderen gebruikelijk voor »biggen werpen." Bij Schuermans komt hetzelfde woord als vlaamsch voor. Kil. heeft in die bet. het prim. ww. *viggen*, anders ook *biggen*, waarvan in Overijsel met anderen frequent. vorm. *biggelen;* zie dit art. Het aldaar door voorbb. gestaafde znw. *vigge* komt nog voor bij Dautzenberg, Ged. 148:

Ik wilde geerne leeren, als mijne viggen *gillen.*

Van het ww. *viggenen*, of, wil men liever, van het znw. *vigge*, is het vlaamsche *beviggend* voor drachtig, van de zeug gezegd; zie De Bo.

Waarnen[1]—Waren.

De wortel van dit *waren* is het subst. *waar*, d. i. acht, opmerkzaamheid, zorg, oudhd. bij Graff, I. 907, *wara*, middelhd. *war*, angels. *war*. Dus Lancelot, B. II. vs. 6070:

Sornahan ontboet ersaters tien stonden
Om te besiene sine wonden,
Die haestelike tot hem quamen,
Ende sulke ware *te hem namen,*
Dat hi binnen ere maent genas.

Ald. vs. 18907:

Die joncfrouwe en nam gene ware
Van haren vader ende ginc recht toe
Ter stat dar Lanceloet was doe.

Beatrijs, vs. 902:

Si nam die kinder met hare
Ende hadder toe goede ware.

Maerl. Spieg. Hist. I. 259:

Die maget sonder iemens ware
Ginc up die .xv. grade mede,
Eer daer iemene hulpe toe dede.

Wij hebben daarvan nog *waarnemen*, d. i. letten op iets, toezien, zorg hebben, enz.; *verwaarloozen*, d. i. veronachtzamen; alsmede *waarschuwen*, *waarschouwen*, in 't welk *schouwen*, d. i. zien, genomen wordt als causatief voor doen zien, toonen, eng. *to shew*, *to show* (zie Schmeller, III. 302, en Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 244), en ik verklaar dit w. niet met Weil. als »het ware te voren beschouwen", of met Bilderdijk (Verkl. Geslachtl III. 245) als »het bestaande doen zien"; maar als »zorg, opmerkzaamheid toonen"

Het ww. *waren* hebben wij in *bewaren*, d i. dus acht nemen, zorg dragen, toezicht houden; in het middelned. ook *achterwaren;* Maerl Spieg. Hist. II. 195:

— *Hier sijn al de nonnen,*
Sonder ene die sottelike gebaert,
Die de kokene achterwaert.

Serrure, Vaderl. Mus. I. 339:

ridderen, knechten, die u lijf
achter waren, *dien doet ere.*

Dietsche Warande, I. 345:

Hine conste niet geliker vinden twaren,
Dan deene maegt soude dander achterwaren.

Kausler, Denkm. I. 83:

(*Hi*) *beval hem, te* achterwaerne
Ende te ordineerne sonderlinghe
In eenen deele sine dinghen.

Zie wijders prof. De Vries' Middelned. Wdb. i. v

Het ww. *waren*, oudhd. (bij Graff, I. 912) *waron*, middelhd. *waren*, angels. *warian*, komt in het middelned. reeds voor in den zin van waarschuwen; Lancelot, B. II. vs. 8827:

Maer ic ware *u van desen,*
Dat tkeren beter hadde gewesen.

Ald. vs. 25003:

Mar ene dinc willic u waren:
Dar es een, die de scoenste josterne es
Dien gi noit saget; sijt seker des.

Van dit *waren* is het freq *waarnen*, bij Kil. voor waarschuwen, in den Teuthonista *warnen* (met *warning*, waarschuwing), hoogd. en middelh. *warnen*, oudhd. *warnon*, angels *warnian*, *wearnian*, *uarenian*, eng. *to warn*. Dus Der Minnen Loep, I. 30:

Want ic doet in goeden trouwen,
Om die (*vrouwen*) *te* waernen *van onghelimpe.*

(*Onghelimpe* is oneer, schande.) Ald. 102:

Doch soe waern *ic elken man,*
Dat hi him wachte wael daer van.

En 120 (naar de variant):

So val ic noch op tselve stuck,
Te waerne *alle goede manne,*
Dat sy hem wachten voor die panne.

De tekst heeft: *Ende waerschu.* D. II 87:

Dus verdiende sy den danck
Ende waernde *haren man te voren,*
Dat sijn lijff bleeff onverloren.

Der Leken Spieghel, III. 187, naar de variant:

— *hem bi staen, vrooch ende spade,*
Beide mit rade ende mit dade,
Ende hem waernen *van alle dien,*
Daer hem of mochte misschien.

De tekst heeft: *bewaren*, en die bet van bewaren, behoeden, komt ook elders voor; Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 245: *na mynre weetscip die* (*Poirteren*) *te versorghen, hair lasten te voirhoeden, ende hair dair voir te* wairnen. Van Velthem, fol. 50 (met den korten *e*-klank):

Worden si aldaer bestreden
Van den Vriesen, die wel des
Gewerrent *waren, des sijt gewes.*

Zoo ook de Dietsche Doctrin. vs. 1375:

Dore uwen vrient seldi doen dan
Dat, daer eersaemheit leet an,
Ende oec hem wernen. *dat verstaet,*
Daer sonde in leit ende misdaet.

Wederom met den *a*-klank, Leven van Jezus (door Meijer) 131: *dattune sends in myns vader hus, want ic hebbe daer nog vive brudre, dat hise* warne, *dat si nin comen in de stat van desen tormente.* Belg. Mus. V. 97: *sijn weert sal hem des te voren* warnen *ende seggen mit orconscappe.* D. X. 105: *hem sine onzeden ende mesdat blameren, met neernste hem des* warenende.. *dat hijs gecastijt soude moeten sijn.* Gemeene Duytsche Spreckw. (Campen 1550), 20: *Wie den anderen* waernet, *dat is sijn vrent.* Bij Tunnicius (uitg. van Hoffmann) 73: *De eine vrunt* warnet *den anderen*

Waarnen met zijn prim *waren* komen bij elkander, en beiden in den zin van waarschuwen, voor in eene leidsche publicatie van 1419, Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 243: *yement, die van buten in quame mit panssier off harnassch, die sal* gewaernt worden *van sijnen wardt* (om, namelijk, het wapen af te leggen). *Ende en* worde *die vreemde man van sijnen wairt off huysgesinde niet* gewairt *als voirs. staet* enz.

De afl *waarning* voor waarschuwing, vindt men bij Mostart, Mariamne, 33:

De Hemel houdt voorwaer geen nauw gezette
wacht

Voor sulken, die als ghy, zijn waerning *weynigh acht.*

Waarnen[3]—Waren.

Een andere bet. van *waarnen*, met de vorige samenhangende, is die van toerusten, uitrusten, voorzien, voorbereiden (zie Benecke). Dr. Jonckbloet, Beatrijs en Carel ende Elegast, 227, leidt dit ww. af van het fransch *garnir*, oudfr. *warnir*. Omgekeerd is het fransche w. van het duitsche *warnen*, zie Diez., Etym. Wtb. der Rom. Sprachen, I. 232, en Scheler, i. v. Dus in Blommaerts Oudvl. Ged. II. 93:

— *hare maisniede*
Wel gewarent *metter vrouwen.*
M. magede mocht men daer scouwen.

Daarvan heeft men *bewaarnen*, in de pl. uit den Lancelot, aangeh. door Dr. Jonckbloet, in zijn Brief aan Dr. M. de Vries, 34:

— *alse die tor wel sal sijn*
Bewarent, *dits die raet mijn,*
Dat gi dan, enz.

Eenige regels hooger leest men in gelijken zin:

Twi ic den tor daer doe versien.

En nog hooger:

Ic wille in allen maniren
Den tor hier binnen doen wernieren.

Voor dezen bastaardvorm leest men elders *werneeren* en *waerneeren;* Snellaert, Nederl. Ged. 83:

Dat ghi met goeder wijsheyden
Uwe huse soudt wareneren,
Woudi u toten orloghe keren.

Ook met het voorvoegsel *ver* ald 84:

Hoe dat ghi soudt setten hoede
Uwen lichame te verwareneren,
Soudi orloghe hanteren.

Karel de Groote, 34:

— *Otte dede* werneren *wale*
Sine borge altemale.

Ald. 104:

Dathi moet sijn gewerneert *bat*
Dan hi es tesen tiden,
Sal hi des ander dages striden.

De Rom. der Lorreinen (door Dr. Matthes). 14:

(*Hi*) *voir te Lens in sine stat,*
Die hi dede vervesten bat,
Ende warneerde *doe sijn lant.*

En bl. 46:

Dus was gewarneert *die stat*
Niet dan van den portren dar.

Grimbergsche Oorlog, I. 115:

Daer voeren si steken ende slaen,
Dies die ander worden ontdaen;
Want si waren ongewaerneert.

D. i. ontoegerust; elders *onbewarent* en *ongewerrent* (bij Benecke *ungewarnet*, onvoorbereid); Lancelot, B. II. vs. 33936:

Mi dochte goet, op datment riede,
Dat vort meer wachten onse liede
Dene helecht (d. i. *helft*) *dat si ons nine vonden*
Onbewarent *teneghen stonden.*

Maerlant, Spieg. Histor. II. 219:

Was hi wel in wane ghenouch,
Dat Rome, die edele stede,
Al onbewarent *ware daer mede,*
Ende hevet Rome die stat beleghen.

Van Zevecote, Ged. 143:

De doot doch altijt volgt de wijtverdwaelde menschen,
Snijt al des levens draet in 't midden van haer wenschen,
Die dickmaels, als hy best, en ongewerrent *loopt,*
De klos van Clotho neemt, aen Acheron verkoopt.

D. i. onvoorziens, onverhoeds. In de Gem. Duytsche Spreckw. 59: *Hy heft hem* onverwaernt *angegrepen.* D. i. onverhoeds. Men vindt mede *bewarnen*, Serrure, Vad. Mus. IV. 318:

Van ridderscepe ende van vromecheden
bestu so bewarrent *den dach heden,*
dattu weerder best dan ieman el

D. i. voorzien, toegerust.

Van het ww. *waren* in dezen zin heeft men *verwaren*, in den delfschen Bijbel, 1 Machab. 13, vs. 10: (*hij*) *haeste hem te volmaken die muer van iherusalem, ende hij* verwaerdet *al om ende omme.* De Statenoverz heeft: *versterkte.* Vandaar *onverwaard*, Levens van Plut. fol. 363 verso: *een seeckere vack muers... dat hy wist te zijn den eenichsten ende* onverwaertsten *van de geheele stadt.* Anders *bewaren;* Lancelot, B. III. vs. 1458:

— *alse Emalas varen soude*
Op Tholomeuse, quam alsoe houde
Josep, die des Josephs sone was,
Ende bewardene *wel das;*
Voer hi onberaden striden,
Als hi was te dien tiden,
Hi soude gescoffiert sijn, seidi.

Ald. vs. 1994:

Alse die doet wille, come ter vard,
Ic ben daer jegen wel beward.

Onbewaard is onvoorzien, ontoegerust, Van Velthem, fol. 219:

Niet lanc hierna die Coninc bestoet,
Weder te varen te Vlaendren werd,
Daer sijn Volc lach onbewerd.

Lancelot, B. II. vs 1163:

Doe die riddre wert geware das,

Dat hi so onbewaret *was,*
Liep hi te sinen scilde wert sere.

Carel ende Elegast, vs. 911:

Dan ic dat ghedoghen woude,
Dat die coninc verliesen soude
Sijn lijf aldus onbewaert.

D. i. onvoorziens, onverhoeds.

Weernen—Weren.

In het middelned. heeft *weernen*, ook *wernen* en *waarnen*, den zin van weigeren, ontzeggen, afslaan; N. Reeks van Werken der L. M. II. 68:

Here inne mach er u gheven niet,
Mi souder af comen verdriet;
Daer omme moeten wiere u wernen.

Ald. 309:

Enegerande clenoede
Soudic hem wernen *herde noede.*

Reinaert, vs. 190:

Here Isengrijn, wildi aengaen
Soendinc, ende dat ontfaen,
Daer toe willic helpen geerne:
Mijn oom en salt ooc niet weernen.

Der Ystorien Bloeme (door Oudemans), vs. 2272:

Doen ghingen die papen..
Om te vraghene bi wat saken
Astragod werende *siere spraken.*

Onjuist wordt hierop aangemerkt dat er »werende was" of »werede" moet gelezen worden; het imp. van *weernen* is *werende.* Der Leken Spieghel, I. 82:

Van minnen ende van groten lieve..
Soe en wilde hijt hair weernen *niet.*

Zie wijders het Glossar aldaar.

Men vindt het ww. ook met de beheersching *van iets;* Walewein, vs. 8756:

Bi Gode, sprac Walewein, grote onnere,
Dat wetic wel, so sal hier risen,
Waernen *si ons* van *harre spise.*

Het eng. heeft in denzelfden zin bij Hall. *to warne.*

Het primit. *weren*, dat wij nog bezigen voor afkeeren, tegenhouden, waarvan ook *afweren*, *verweren*, enz. komt mede voor weigeren voor; Belg. Mus. VII. 187:

Here, seit hi, oft gijt gebiet,
Oft gi ember wilt dat si,
Ic sal singen, grave vri,
Ine souts u niet weren *dorren.*

Indien de opmerking van Adelung juist is, dat dit *weren*, hoogd. *wehren*, oudhd. *warjan*, *werjan* (Graff, Sprachsch. I. 924) angels. *warian*, oorspronkelijk eene beweging aanduidt, dan komt het in het. ten nauwste met *weigeren* overeen; zie dit art.

Wernen—Werren.

Van *werren*, thans *warren*, hoogd. *wirren*, oudhd. *werran* (Graff, Sprachsch. I. 944), waarvan wij o. a. het frequent. *warrelen* hebben (zie dit art.), maakten onze vroegere schrijvers een freq. *ver-wernen*, *ver-weernen;* Leven van St. Amand, II. 72:

Dat Abraham sach hanghen in die doornen
Eenen Ram, verweernet *met hoornen.*

De Casteleyn, Konst van Rethor. 162:

Als en was hy nooit ghewasschen met looghen,
Verwerrent, *verbustelt, ghelijck een klesse.*

Van Mander, Bucolica, 105:

Jae t' gaet al voort hoogh tack en top verbernen,
T' stelt t' gantsche bosch met vlammen int verwernen.

Orangien Lelyhof, 33:

De Maeght sit als beleent, maer oock aent oorlogh vast,
In 't Spaensche Jock verwernt, *geblockbeent aen die keten.*

Ald. 154:

't Klaer Ghesternt niet verwernt *noch verschrikt.*

Woordenstrydt tusschen de Passien en de Reden, 28:

— even eens het was'er daer,
Gelyck in het verwerrent *hair.*

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 96:

Eene nett' dit al omslommert
En een ieghelijck terstondt
D' een met 't hooft, d' een met de beenen,
D' een de voeten, d' een de teenen
Hem in die verwerrent *vondt.*

Ook in proza ald. 521: *dien losen verklicker* verwerrent *den mensche in sijn netten.* En nog vroeger in Die Cirurgie van mr. Jan Yperman, 265: *dus sel dat been* verwernen *in de rutheid van der spongien ende alsoe salment hute trecken.* — Voor verwardheid leest men *verwerrendheid;* Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 255: *in haestichedeu, ende hitten hairs bloets, ende* verwerrentheden *hairre sinnen.* Het ww. *verwerrenen* wordt in het vlaamsch nog voor *verwarren* gebezigd; zie het Idiot. van De Bo.

Den wortel van dit ww. hebben wij in de adverbiale spreekwijzen *in de war* en *uit de war*, vroeger ook *het war;* Van Beverwijck, Begin van Hollant in Dordr. 16: *Waer nu Batavien, ende Hollant selve haren naem af hebben, wert by de Schrijvers seer in* 't war *getrocken.* Westerbaen, Ged. III. 246: *werpen in* het war. Zie meer voorbb. hiervan in Hoogstratens Geslachtl., waar Kluit het onzijdig geslacht »straattaal" of althans »gewone spreektaal" noemt; ook Bilderdijk keurt het af, zie zijne Geslachtl. III. 243.

In het middelned. komt het subst. mede voor. Maerlant, Wapene Martijn (door Dr. Verwijs) 24,

waar van 't geld gezegd wordt, dat het maakt: *die siele* in werre, d. i. in verbijstering. Anders gold het w. voor twist, strijd, eng. *war*, fransch *guerre;* Van Velthem, fol. 90:

Aldus began een werren *t' hant,*
Der groet verdriet of comen sal.
Want Sassen bi meest na al
Sal daerom in werren *wesen.*

Belg. Mus. IV. 359:

— *dat oic sijn viande*
Reden met roeve ende met brande
In sijn lant, met groter werre.

Nederl. Ged. (uitg. door Snellaert), 81:

Waer onvrede es ende werre,
Daer es God herde verre.

De variant luidt »onpays". Ald. 585:

Die quade hi suect te alre tijt
Werre, *toren ende strijt.*

Een ander zelfst. nw. *warre* leest men in den delfschen Bijbel, Boeck der Wijsheyt, cap. 13, vs. 13: *een cromhout ende vol* warren. Oudaan, Voorschaduw. 150:

Op dat hij 't oude Rijk, gelijk een eike knuist
Die voor geen wiggen scheurt, zouw wringen uit zijn warre.

Dez. Uytbr. der Psalmen, I. 452:

Gelijk in 't bosch een eyken knuyst,
Niet wel te wringen uyt zijn warr'!

Kil. heeft daarvoor *werte*, neders. *waarte*, hoogd. *warze*, middelhd. *werze*, oudhd. bij Graff, I. 1049, *warza*, met verplaatsing der *r* bij ons hedendaags *wrat*, d. i. harde, vereelte plaats in de huid, en knoestige of kwastige plaats in 't hout. Het w. is van *weer*, eng. bij Halliwel *war*, angels *wear;* dat men aantreft, Erasmus, Lingua, 93 verso: *dat God somtijts de quade ende ongoddelicke menschen straft door ongoddelicke persoonen, settende op eenen harden* weere, *eenen harden beytele.* Antw. Spelen van Sinne, 226:

Bleynen en weeren
Souwen u onteeren, werde ghy een slave.

Ald. 247:

Sondighe weeren *hy altijt afsnoeyt.*

Van de Venne, Sinnemal, 24:

Kloofjes, roofjes, pleckjes, weertjes,
Bruyn, of delluw, flets off slap.

Nog bij Macquet, Dichtl. Uitspann. I. 199:

Dien moet of knooprig eelt
Of harde weer *de zinnen dekken,*
Waer geen gevoel in speelt.

Zamenen—Zamen.

Van het ww. *zamen*, dat ons gewone *zamelen* geeft (zie dit art.) had het middelned. *zamenen*, overeenkomende met het middelhd. *samenen* en het oudhd. (Graff, Sprachsch. VI. 38) *samanon*, angels. *samnian*, *somnian*. Het kwam mij bij ons alleen voor in samenstelling met *ver;* Lancelot, B. II. vs. 38904:

Si quamen te gaderen so vermogen,
Dattie erde donderen scheen
Daer si versamenden *onder hen tween.*

Theophilus (door Blommaert), 85:

Nu versamenen *si menich pont*
Die gierige van der heiliger kercken.

Ald. 90:

Doe versamende *si t' enen stonden*
Waer alre wijste die si vonden.

Maerlant, Spieg. Histor. I. 300:

Thadeus seide: Doe maerghen vroe
Alle dine borghers versamenen *so.*

Zie ook D. III. 52, 91 en 136 Episodes uit Maerlants Historie van Troijen (door Dr. Verdam), vs. 6078:

Op hem versamende *die strijt*
Vanden Griecken te dier tijt.

Van Velthem, fol. 128:

— *eer dit heer* versamende *tsamen*
Waes 't middernacht, wet ic wel.

Parthonopeus (door Bormans), vs. 7600:

Dan versament *si in een*
Twee herten harder dan een steen.

Melis Stoke, I. 347:

Met bede ende met siere claghe
Versamende *hi man ende maghe.*

Brab. Yeesten, I. 357:

Dede die hertoghe sijn trompet
Blasen, om dat hi woude
Dat sijn volc versamenen *soude.*

Delfsche Bijbel, Habakuk 2, vs. 5: *hi heeft vergadert tot hem alle heydenen: ende heeft bi hem* versament *alle volcken.* Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 116 verso: *Het is een tijt die stenen te warpen. ende een tijt weder te* versamenen. Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 396: *Alsoe dat.. Wy sine Laten ...souden* versamenen *willen.* Lager: *dat wy... hebben syn voirsz. hove..* versament *ende vereenicht*, versamenen *ende vereenighen met desen onsen brieve* enz. — Dit w. drukte volkomen hetzelfde uit wat anders *verzamen* heette; b. v. Die Dietsche Doctr. (door Jonckbloet), 112:

Dat vriende selen dicke versamen,
Ende dan vriendelec spreken tsamen.

Karel de Groote, 167:

Maer hi onboet hen datsi quamen
Te paeschen, daer si versamen
Selen tes keysers hove al.

Reinaert, vs. 57:

Doe al dat hof versamet *was.*

Van Velthem, fol. 158:

Want daer was so groet bedranc
Int vergaderen, daer si quamen,
Dat si nic ne mochten versamen.

Van *zamenen* had men ook *zamening* voor vergadering; Lancelot, B. II. vs. 38515:

Die sameninge *was saen testort*
Doer si horden des meyers wort.

Ook *verzamening;* Maerlant, Rymbybel, I. 10:

— *dies waters* versamenyngen,
Daer si alle te ghader ghingen,
Dat hiet hi bi namen zee.

Het w. bleef tot in de zeventiende eeuw in gebruik; dus Vondel, Altaergeh. 91:

't Geheimmerck 't oogh van overouts bejegent,
En van 't altaer de zameningen *zegent*

De Brune, Jok en Ernst, 14: *Toen hiervan, in zeekere* zamening, *wierd gesproken,* enz. Hooft, Ned. Hist. fol. 408: *ter volle* zaamening *van de Wethouders.* Ja, ook nog in het laatst der achttiende; Ockerse, Ontw. tot eene Algem. Characterk. II 168: *onder eenen zekeren naam, welke de leus van hunne* zamening *was.* Zie wijders het Wdb. des Inst.

Zegenen[1]—Zegen.

Het ww. *zegenen* voor zich kruisen en (daardoor) heil aanbrengen, gelukzeggen enz. is van onzekeren oorsprong. Ten Kate, II 554, acht het verwant aan *zeggen,* en ook Adelung is van die meening niet afkeerig; hoewel hij nog eerder aan het lat. *signare* zou denken. Grimm ziet in zijne Gramm. II. 1.6 en III. 511, in het oudhd. *sekan* en 't hoogd. *segen* afleidingen op *an* en *en,* doch in zijne Deutsche Mythol. (1835) s. 626 en in de laatste uitgave van D. I. 149 zijner Gramm houdt hij *segen* voor ontstaan uit het latijn *signum.* Graff, Sprachsch. VI. 146 vraagt of *segen,* oudhd *segan,* uit het lat. *signum* ontstaan is. Intusschen blijkt uit Frisch, dat in de vijftiende eeuw het ww. *segen* voor *segnen* is gebezigd, en Schade neemt nevens het middelhd. ww. *segenen* ook het ww. *segen* op; terwijl Kaltschmidt het subst. *segen* van éénen oorsprong acht met het ww. *zeggen.* Ik meen ook dat *beseget* bij Maerl. Spieg. Hist. II. 140:

Die met crancker spisen daer
Ghelevet hadde .lxxx. jaer,
Ende van sulker doget beseget,
Up wien hi die hant leget
Of wien dat hi benedijt,
Dat hine van alre riecheit quijt.

beteekent *bezeged* voor *bezegend,* met zegen beschonken.

Zonder tusschen de uitspraken dezer Geleerden te willen beslissen, merk ik hier alleen op, dat, gelijk het angels. *segnian,* zegenen, saamgetrokken wordt tot *senian,* het middelhoogd. en middelned. *segenen* verkort tot *seinen.* Voor het eerste zie men Beneckes Wtb Het tweede blijkt uit de volgende plaatsen. Maerlant, Spieg. Hist I. 50:

Some benedijedise met eeren,
Ende some en seinde *hise niet.*

D II. 195:

Doe hise bewimpelt sach met doeken,
Warp hem ter erden neder die broeder,
Ende seide: Seine *mi, lieve moeder!*
Soe knielde ende seide:
Vader! nu seine *ons beide.*

Ald. 235:

Daer quam toe sinte Aniaen
Ende seindene, *alse hine vant.*

Parthonopeus (door Bormans), 80:

Dat radic u wel sekerlike,
Dat ghi u seint *ende weset niet*
Te sere vervaert, als ghise siet.

Vanden Levene ons Heren, vs. 1837:

Onse here nam een broet te hant
Ende seinet *met siere heiliger hant.*

Men vindt mede *beseinen* voor *bezegenen;* Maerl. a. w. III. 332:

Kindere plagen si kerstijn te doene,
Ende daer hem kerseme (chrisma) *ende olye gebrac,*
Dat vule, dat in haer ore stac,
Beseinden *si indier gebare*
Alse oft sacrament dat ware.

Ontzegenen is van zegen berooven; Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 7:

Waer de swarte yben-loot,
Soo der heyl is. heyl ontseghent,
En de seghens *omme stoot.*

Grimms Wtb heeft, doch alleen met vermelding, *entsegnen,* vloeken. Merkwaardig is de verscherping van den *e*-klank van *zegenen* in den Lancelot, B. II vs. 11239:

Die coninginne sechgende *hare*
Ende dreef den meesten rouwe daer nare.

Vs. 13687:

Hi sechgende *hem ende seide na desen:*
Help, sinte Marie, waer magic wesen!

En vs. 13811:

Hi sechgende *hem vanden wondre doe.*

En als dichterlijke vrijheid de vergrootende trap, dien Vrouwe Bilderdijk aan het als adj gebruikte deelwoord *zegenend* toekent, Poëzy, 150:

Hoe zoude ik dit uw hooggety
Met zegenender *wensch begroeten?*

Zeer ongewoon is het meervoud *zegens*, dat mij, behalve in de bovenst. pl. uit Bodecheer Benningh, voorkwam bij Schutte, Nag. Ged. 46:

Wat rampen keert Hij af! wat zegens *doet Hij vloeijen!*

Het tegenovergestelde van *zegen* is *onzegen*, een woord dat Weiland nog niet kende; prof. Smiets bezigde het, Handel. van het Elfde Ned. Taal- en Letterk. Congres, 167:

Hetzij gij ons zegen of onzegen *biedt.*

Het fraaije dichtstuk, get. *Oranje Boven*, waaruit deze regel ontleend is, wordt bl. 168 ontsierd door de misstelling *Piet Stein*, als naam van den bekenden delfshavenschen zeeheld

Zegenen²—Zegen.

Een frequent. *zegenen*, in den zin van overwinnen, vind ik bij Cats, Wercken, II. fol. 500:

Hoe! zijt gy dan de Dood, die Christus heeft gesegent.

versta: *dien* Christus heeft gezegend. Vondel heeft daarvan *zegenaar* voor overwinnaar; Jeptha, 26:

Ick docht niet dat mijn dochter d' offerhande
Moet strecken, die zich zelf voor 't lant te pande
Zou stellen, en vrywilligh ten altaer
Zich wijden, my, gelijck een' zegenaer
Omhelzen, als ick 't jammer quam te mellen.

Ja, zoo leest men nog bij De Laet, Vlaamsche Zaak (Antw. 1866) 53: *is de jonge Primus erop uit, prijs en jaargeld niet laten te loor te gaan... het staatsbestuur snijdt hem, naar den geest, vlerk en veder af, en de toegejuichte* zegenaar *moet vernederd gaan plaats zoeken op de banken van een of ander kinderschool.*

De frequent. vorm is oud; Benecke heeft dien in *gesigenen* en Graff, VI. 132, in *ubarsiginon;* de laatste vermeldt ook *ubarsigiron*, dat beantwoordt aan het angels. *sigrian*, zweedsch *segra*.

Het primit *zegen* voor overwinnen heeft Kil., die het verouderd noemt. Dus Maerlant, Alex. Geesten, I. 189:

Ic sal dit volc bi dage nopen.
Die sege, daer wi op hopen,
Die si eerlike ofte niet.
Ic hebbe liever dat gesciet
Dat wi alle bleven verslegen,
Dan wi bi nachte souden segen

Doch ook nog bij Sluiter, Lofzang van Maria, 4:

Mids Jesus sterker macht, den sterken overweegt,
Wanneer hy over hem aen 't kruys so moedig zeegt.

Ald. 42:

(*Hy*) zeegt *en triumpheert daer over als een held.*

Dez. Triumph. Christus, 12:

Om te toonen datse zegen
Groote Zege-vorst, *met u*

Het hedendaagsch hoogd. zegt *siegen*, middelhd. *sigen;* waarvan *sieger*, overwinnaar, bij Kil. verouderd *zeger*.

Wij plegen *zege*, overwinning, hoogd. *sieg*, middelhd. *sige*, oudhd. *sigu. sigi*, goth. *sigis*, angels. *sige*, *sege*, in spelling zorgvuldig te onderscheiden van *zegen*, heil, geluk, en 't is nog verre van bewezen, dat beide substantieven, zooals Bilderdijk, Geslachtl III. 287, zegt, »in den grond één" zouden zijn; zie Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 267. Nogtans, onze dichters nemen wel eens de vrijheid, den laatstgem. vorm voor den eersten te bezigen; Huydecoper, Ged. 142:

— na 't stryden volgt de zegen:
Na de zegen *volgt de vreê.*
Zegen! zegen! *blyde minnaar!*
Zing nu zegen! *'t is uw tijd.*

De eerste regel rijmt op *gelegen*. Bilderdijk, Mengelp. I. 232:

— Dit mag geen doorstaan heeten,
Geen worstlen tegen 't lot, geen zegen *over 't leed.*

Hier is de *n* dienstig wegens den volgenden klinker Weder om 't rijm, Feith, Werken, X. 87:

Ach! denkt hij aan den strijd, hij voelt bij elke zegen
De wagglende eerkroon op zijn hoofd zich nog bewegen.

Van Lennep, Nederl.-Legenden, IV. 20 (met aanneming van het mann. geslacht):

Nu krijscht de valk, omhoog gestegen,
En vliegt weêr op zijn meester aan,
Als wilde hij zijn blijden zegen
En 's evers lot hem doen verstaan.

Buiten het rijm, C. de Koning, LDzn, Geschieden Letterkundige Mengelingen, 2:

Hij heeft den zegen *weggedragen,*
Uw vijand uit het veld geslagen.

Ja mede in proza: Fokke, Boertige Reis, IV, 115: *De Zweedsche krijgsoverste. had..* een' aanmerkelijken zegen *op de Keizerschen behaald.* — Ook *zege* kwam mij mannelijk voor, een geslacht, reeds in het middelned. niet ongewoon (zie Hoogstr. Geslachtl. i v.), A. Vereul, Proeve v. Poët. Brieven, 26:

Niets, niets dan Heldenmoed moet in uw' boezem spreeken,

Dat gij — dit blijve vast — den zeege *of dood verwerft.*

Clarisse, Ged. 65:

— *schoon hij dus wel eens misschien mogt overwinnen,*
't Is niet zijn deugd, — 't is 't lot, dat hem dien zege *gaf.*

Da Costa, Dichtw. I. 435: *viert* den zege. Bl. 448:

Betwist' hy my den zege *op 't eigen oorlogsveld.*

Kneppelhout, Stijl Kunst, 200: *zij vechten dapper, zij behalen* den zege. Van Lennep, Rom. Werken, XIV. 156: *het zal alleen van u afhangen* den zege *te voltooien.*

Daarentegen *zeeg* voor *zegen*, Vlaerd. Redenrijckb. 328:

Want 'tjaerlijcksche gewas (*met volle maet*) *sy voelt,*
Dat door een milde zeegh *aen hare stranden spoelt.*

Doch ook in proza is deze verwarring niet vreemd; het Woordenb. des Inst. op Hooft, stelt D. IV. 391, *zeeghaftig* = *zegenrijk*. Fraai voegt Vondel beide wn. bijeen, Poëzy, I. 52:

Met recht verwelckt die zege, *zonder* zegen,
Door maeghdenroof en vrouwekracht verkregen.

Het meerv. van *zege* bezigt Van den Bergh, Een Dichtbundel voor mijn Vad. (1851), bl. 82:

Waarop gij ze...
Nog eenmaal in 't genot doet deelen
Der zegen *op den Vorst behaald.*

Als verouderd woord heeft men de afl. *zegeloos;* Vaderboeck, fol. 52 verso: *die ridder gods wert gevangen ende wert* segeloes *inden stride.* Fol. 53: *O wee wi sijn* segheloes *geworden.*

Kil. heeft *zegelijk* voor triumphalis; bij Hooft vindt men daarvoor *zeegbaar*, zie het Wdb. des Inst. Zoo ook Six van Chand. Ps. 45, vs. 2:

Gy sterke held, neem 't swaard van hem ontfangen,
Omgord uw heup, wil 't seegbaar *daaraan hangen.*

Ps. 48, vs. 2: *'t hoogst vertrek en* seegbaarst *slot.* Ps. 118, vs. 8:

'k Zal nimmer sterven, als verslaagen;
Maar seegbaar *leeven, en bestaan.*

Kil. heeft het subst. *onzege*, middelhd. *unsige*, bij Schmeller *unsig*, nederlaag, verlies en zoo ongeluk, ramp. Dus Walewein, vs. 2134:

— *so wat hi gherochte*
Daer ne was gheen wederseghen,
Sine moesten daer den onseghe *hebben.*

Maerl. Spieg. Hist III. 69:

Alse hi, also alsic u telle,
Gevochten hadde groten onzege
Jegen den keyser alleweghe.

Ald. 74:

Want God, omme sijn ongeloven,
Lietene sine vianden roven,
Ende gaf hem in elker zide
Onzeghe *in allen stride.*

De samenstelling *zegevrolijken*, die aan het hoogd. *frohlocken* doet denken, leest men bij Jonctijs, De Pijnbank (1651) 102: *van eene billijke, en voorzigtige dood te* zegevrolijken

Zienen—Zien.

De verlengde vorm van *zien* heeft, evenals die van *doen*, plaats in het tegenwoordig deelwoord en zijne afleidingen. Men treft hem aan bij Hooft, Brieven, II. 315: *Zoo UE. klaerder ziet in deze duisterheit, gelieve mijne* stikzienentheit *yetwes te baete te komen.* Ockerse, Ontw tot eene Alg. Charact. II. 241: *bewaakt door het* Alvoorzienend *oog.* Vervolg op Wag. Vad. Hist. XVIII. 163: *om niets* ontzienenden *overlast en geweld te weeren.* En D. XXII. 271: *op eenen min* ontzienenden *voet te handelen.* Berkhey, Eerbare Proefkusjes, 176: *hij is een* doorzienend *Man.* Dez. Vaderl. Afscheid, 28: *zyn* Alzienend *oog.* Dez. Nat. Hist. van Holland, V. 302: *minder scherpheid of ook* bijzienendheid *der Menschen en Dieren.* En lager: *buitengewoon* scherpzienend. Brender à Brandis' Kabinet, VI. 98: *uw* scherpzienend *oog.* Fokke, Nagel. Verhandd. 121: *begrijpt men al de volgende magnetische toestanden onder den naam van* helderzienendheid (clairvoyance). Mevr. van Streek, geb. Brinkman, Het Geluk, 9: *Wiens* aldoorzienend *oog.* Vr. Bild. Nag Ged. 75: *Het* Alvoorzienend *oog.*

Van dit *ontzienen* moet onderscheiden worden het gelijkluidende ww. dat in het middelned. bekend is voor beschadigen, mismaken, staande tegenover *verzienen*, verfraaijen; Hildegaersb. Ged. 243:

Alsulker cleet mag ons versienen.

En afkomt van een adj. *zien;* men zie daarover mijne Lat. Versch. 349 en 350. Van dit *zien* is ook het adj. en adverb. *ongezien*, leelijk, slecht, nog in de 17de eeuw bekend, en door Kil., Weil. en 't Wdb. des Inst. verkeerd afgeleid van het ww. *zien.*

Van den verlengden vorm van *zien* zijn mede af te leiden de wn. *ziener*, *opziener*, *aanziener* enz. bij welk laatste het Wdb. der Ned. Taal den vorm niet verklaart; voorts ook het in dat Wdb. onbekende *aanziening*, te lezen bij Van Cappelle, Bijdr. tot de Geschied. der Ned. 81: *ende dat in* aensieninge *van de tegenwoordige sobere gesteltenisse van Gelderlant.* — Wij zouden zeggen: *uit aanmerking.*

VIERDE AFDEELING.

WERKWOORDEN

OP

CHTEN, GTEN en FTEN.

WERKWOORDEN

OP

CHTEN, GTEN en FTEN.

Achten—Agen.

Analogisch met andere vormen, als *slagen* dat *slachten* geeft, stel ik hier als primitief *agen*, dat beantwoordt aan het goth *ahjan*, *ahgan*, zorgen, denken, meenen, wanen, volgens Adelung bij allemannische schrijvers *ahon*.

Volgens het Wdb der Ned Taal is van *achten*, hoogd. *achten*, middelhd. *ahten*, oudhd. *ahton*, de grondbet. denken, de aandacht op iets vestigen, en dan met de tweederlei opvatting van denken aan of over iets, en oordeelen, meenen De bet. van vereeren, hoogschatten, is van later tijd, en zooals Benecke opmerkt, evenmin als deze kende men vroeger die van het tegenovergestelde *verachten*. Bij Kil. is *achten*, *echten*, ook in den ban doen, vogelvrij verklaren, hoogd. *ächten* Grimm in zijn Wtb. acht dit wel te verschillen van het vorige *achten*, doch in den grond daarmede nauw verwant Het is (zegt hij) een hoeden en bewaken in versterkten zin, een vervolgen van den bewaakten gevangene, eindelijk een verbannen van den ontvlodene. Voor *achten*, in den ban doen, leest men *in der acht doen*. Levens van Plut. fol. 139: *dat de Priesteren door des volcx bevel souden* in der acht doen *ende vervloecken den genen* enz. Mostart, Mariamne, 21:

— *werd het stervende geslacht*
Gebannen, en gedaen in Godes acht.

Achten op iets voor letten, thans *acht geven*, was vroeger zeer gewoon; b. v. Heyns, Wercken van Bartas, I. II. 307:

De Sterren sonderlijck naer u vermogen tell,
Op *hare groote eens* acht, *en haer verscheyden hoopen.*

Camphuysen, Stichtel. Rijmen, III. 357:

Veyligh zal zy henen treden, zoo zy op *uw woorden* acht

Zie wijders hiervan, alsmede van and. beteek. het Wdb. der Nederl. Taal, en het Middelned Wdb 'k Vind daar echter niet vermeld de afleidingen *voorachten*, voorbestemmen of voornemen; Maerl. Spieg Hist. II. 226:

An wien so God hevet versien
Dattem enege dinc sal gescien,
Eist hemelrike, eist de helle,
Hets omme niet dat hi hem quelle;
Es hi ter bliscap voeracht,
Hi moeter toe met alder cracht.

D III 87:

Also alse God voerdien
Voeracht *hadde ende voersien.*

Dez Rymbybel, vs. 34868:

Dat ic met pinen hebbe vulbracht,
Die dinc die ic hadde vooracht.

Het door prof. Lulofs gebruikte HS. heeft de lezing: *vorhacht;* zie diens Handboek, 51. — En *beachten;* Vlissings Redens Lusthof, 311:

Wy menschen zijn te swack . och! mensch beacht *dat snel.*

Bachten—Bagen.

Het Alg Vl. Idiot. heeft *bachten*, *bechten*, *buchten*, voor »dooreenwerpen van hooi of stroo bij voorb.", voorts ook toegepast op andere zaken Bij Weinhold is *böchten*, *pechten*, *verpechten*, *zerpechten*, voeder omwerpen, gras of andere gewassen plattreden.

Als subst. behoort hiertoe *bocht*, bij ons bekend volgens Weil. »voor alles wat slecht is: *bogt van*

volk, *bogt van tabak* enz." Beter zegt het Alg. Vl. Idiot. dat in Limburg en Brabant »*bacht*, *bocht*, *bucht*, aanduidt wat niet deugt en »alzoo verdient weggeworpen te worden, in 't fr. *rebut*." Men vindt het w. reeds in het middelhd. *bâht*, onreinheid, mest, wegvaagsel, bij Lexer *pacht* met dezelfde omschrijvingen; bij Stalder is *bächt*, *beecht*, *gebacht*, wegvaagsel; bij Von Schmid *bacht* slijk; bij Vilmar *bocht* onrein vocht, drek; bij Weinhold *bocht*, *pocht*, het onderste van meststroo, slecht bedstroo, een slecht bed; Schmidt *bogt* zwijnenleger, *puuch*, *pook*, *puche*, oud slecht bed; Anton (St. VII) *bucht* slecht bed. Wellicht behoort hiertoe ook het eng. *bog*, moeras, en het fransche *boue*, oudfr. *beue*, picard. *baue*, slijk.

In de afleiding van dit w. is men nog niet geslaagd. Benecke brengt het onder *bähen*, d. i. stoven, warmen; Schmidt oppert verscheidene gissingen; Grimm in zijn Wtb. zegt wel waar het w. niet, doch niet waar het al toe behoort. Bilderdijk vermoedt, dat het uit Palestina is meêgebracht, en denkt dan aan het oostersche *boch*, drek en damp, Verkl. Geslachtl. I. 86. Met het oog op de bet. zoowel van het werkw. als van het daartoe behoorende naamw. denk ik aan een primit. *bagen*, beantwoordende aan het goth. *baugjan*, vegen, *usbaugjan*, wegvegen. Bij Weinhold heeft *pechen* dez. bet. als *pechten*. De toepassing van deze bet. op al wat men verwerpt, gemeen of onrein acht, blijkt ook uit ons *uitvaagsel*. Zoo leest men in onzen Statenbijbel, Klaaglied. van Jerem. 3, vs. 45: *Ghy hebt ons tot* een uytvaegsel, *ende wechwerpsel gestelt*, d. i. volgens de randteek. »tot sulck eene vuylicheyt ofte onreynicheyt diemen afschuert." Zie ook 1 Corinth. 4, vs. 13 en de randteek. ald.

Biechten—Begiën.

Begiën is in het middelned. bekend voor bekennen, belijden; zie *Gichten*[1]. Le Long begreep het w. niet, toen hij op Van Velthem, fol. 29:

Mer ic gelove, ende weet mede
Met al mire herte in getrouwichede,
Ende ic begiets *oec metten monde*
Dattu mi mach op corte stonde
Suver maken ende oec rene.

waarschijnlijk aan *begieten* denkende, het w. door »verbreyde" verklaarde. *Ic begiets* is *ik begie des*, d. i. ik belijd het. Dus ook Leven van Jezus (door Meijer) 166: *de yoeden hadden doe over een ghedreghen, so wie* beghide *dat hi Xpc. ware, dat hi ware verbannen uter synagogen*. Zie nader mijne Verscheid. 181. In het middelhd. luidt het w. *begihen* en *bejehen*, oudhd. bij Graff, Sprachsch. I. 585, *bijehan*, in de Pss uit den Karol. tijd *begian*. Letterlijk komt het overeen met ons *bejaën*, d. i. ja zeggen, toestemmen, 't welk bij Weil. voorkomt.

Van *begihen*, *bejehen*, is de versterkte of freq. vorm *begihten*, dat bij samentrekking *bihten* gaf, hoogd. *beichten*, nederl. *biechten*, platd. *bichten*, 't welk ook Marnix heeft Ps. 32, vs. 9:

Ick wil bichten *mijn misdaet.*

Volgens Grimms Wtb. heeft Luther *bejichter* voor bekenner, belijder. Het middelhd. had dezelfde bet., doch tevens ook die van »den geestelijke aan wien men belijdt", die de biecht afneemt. Dezen laatsten zin heeft alleen *biechter* bij Kil. en hij schijnt ook bij ons gewoon; Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 104: *God is mijn orconde ende mijn* biechter. Van Velthem, fol. 204:

Broeder Peter, die wel bedacht
Was vandes Graven doene;
Sijn Biechter *was ooc die gone.*

Huygens, Korenbl. II. 125:

— *Doe viel* de Biechter *mede aen 't spreken;*
Ghy sult ter Hellen gaen, en ick in 't Hemelrijck.

Voor confessor zeggen wij *biechteling*. Men zie wijders mijn Taalk. Mag. I. 74, en Ypeij, Gesch. d. Ned. Taal, II. 267.

Biechten komt wederkeerig voor bij Marnix, Godsd. en Kerk. Geschriften, II. 707: (*ik*) *hebbe* my gebiecht, *seggende* enz. Weiland zegt dat *biechten* somwijlen ook gebezigd wordt in den zin van »de biecht (van iemand) afnemen, de biecht hooren"; zoo was het reeds in het middelned. b. v. Lancelot, B. III. vs. 1980:

Ic ne ben gebiecht *ere;*
Bedie ic ben in groten vresen
Dat ic sterven mochte bi desen.

Ald. vs. 17131:

— *Nu biddic u,*
Dat gi mi biecht *ende moneget nu.*

(*Monigen* is communiceeren.) Kausler, Denkmäler, II. 362:

Dese nonnen...
Dese begheeric zekerlike
Te biechtene, *up dat si sijn rike.*

Bochten—Bogen.

Bogen of *boogen* is *buigen*, hoogd. *beugen*, *biegen*, middelhd *biugen*, oudhd. *biugan*, *baugjan*, angels. *beogan*, *bigan*, eng. *to bow*. Het ww. was bij ons voorheen niet ongewoon; Dietsche War. VI. 361: *men sal oock de beenen niet inhalen oft crom* booghen. Van Teylingen, Parad. der Wellust. 424: *Mardochaeus en* booghde *voor hem sijn knien niet*. Houwaert, Lusth. der Maechden, II. 122:

— *hy heeft zijn bonette uyt Minnen ghenomen*
Inde hant, en booghde *zijn leden metter daet.*

D. I. 274:

Zoo bleef sy staende, sy kond' haer niet gheboogh en.

Marnix, Ps. V. vs 8:

(*Ick*) *sal nae dijn heylghen Tempel pooghen*
My neer te booghen.

Van der Cruycen, Spreeckw van Sal. 40:

Eerst kryght-se maer een streep die haer in 't ronde boogt

Bl. 418:

Boogh t *boomkens in hun jeught; laet gyse langer wassen,*
En sullen naderhandt op uw' gheboogh *niet passen.*

Udemans, Geest. Gebouw, 26:

— *met* geboogden *hals siet dat* (*paard*) *al na syn voeten.*

De Meijer, De Gramschap (door Schrant), 45:

Al was sy een Godin van groote achtbaerheit,
Sy boogde *haer wat neêr, en sprak met soetigheit.*

In het Passionael, Winterst. 56 leest men: *hi* (t. w. *de rechter*) *en sal niet werden* geboocht *mit ghiften... god en sal niet werden bedroghen met woerden noch* geboocht *mit giften.* Doch eenige regels hooger: *hi en sal niet werden* ghebogen *mit vrese.* Wellicht is van deze ongelijkheid de afbreking aan het einde des regels (*ghebo-gen*) alleen de oorzaak Men heeft mede het deelw. *geboogd;* Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 105: *die* gheboechde *rugghe onder den cruce.* Oudaan, Aandacht. Treurigh. 35:

De Koning is geciert, nu met geboogden *voet*
Hem hulde en eêr geboden.

Ook als onzijdig ww Antw. Spelen van Sinne, 329:

Eert hem voor wien alle knien moeten booghen.

Met verscherping der *g* tot *k* heeft men *bokken, bukken,* hoogd. *bücken, bucken. Bokken,* thans tot de gemeene spreektaal beperkt, bezigden onze vroegere schrijvers; Versch. Ged. (door Groebe), II 38:

— *sijn stijve vuyst, daer 't alles voor most* bocken.

Oudaan, Tooneelp 289:

— *hier moest de Nazatin*
Eens konings, daar een 's konings Moeder bokken.

Het ww. *bukken* is gewoonlijk en komt bij Weil ook alleen voor als onzijdig ww; het is wederkeerig gebezigd door Ten Kate, Dichtw. VIII. 170:

Gij geboomt', bij wier krakend geraamte ik mij buk!

Van hier *bochten* in dez. bet. van *bokken* of *bukken;* Oudaan, Poëzy, II. 288:

— *laat zich na boeken* bochten,
Diens geest gedreven word van wonderlyke tochten.

Nieuwe Honigbije, IV. 60:

— *de huichlaar, die zich* bogtend *weet te wringen.*

Cats, Wercken, I. fol 578:

Ey siet wat heeft'er menigh man
Meer ampten als hy dragen kan,
Soo dat hy onder sijnen staet
Gebocht, *gebult, gebogen gaet.*

Doch bij denz. D. II. fol. 4, heeft het w. eene andere bet.:

Het water lag gebogt *in sijn bescheyde palen,*
En mogt van nu voortaen niet elders henen dwalen.

D i. in een boog of kring omsloten, beperkt. Hiertoe behoort *afbochten,* bij Oudaan afkorten, inperken, binnen engeren kring buigen; Agrippa, 322: *de gront* (*wordt*) *den inwoonders onttrokken, de bossen en beemden den veehoeders* afgebogtet, *opdat de weijen voor 't wild werk wijder strekken zouden, ten overdaad en lekkernijen der Edelen.* Ook straalt de zin van *buigen* door in de afl. *uitbochten* bij denz. schrijver, Roomsche Mogenth 50: *dat hem de lippen met hoeken* uytbochteden, *waar uyt somtijds het speexel severde.* Insgelijks zou men het w door *buigen* kunnen vervangen bij Overbeke, Rijmw. Bijvoegsel, 12: *een tinne bocael, soo* gebocht *en gebult als die beekers ordinaris zijn, daer de kinders de pinxterbloem mede gaen singen.*

Een' anderen zin heeft *bochten* op de volgende plaatsen. Boet. a Bolswert, Duyfk. ende Willemijnk. Pelgrim. 197: *Van daer haesten sy haer aen 't bancqueteren, dobbelen, tuysschen, jachten ende* bochten *heele nachten over.* Hooft, Gedichten, fol. 272:

Maer mits as ze op het water komen, recht veur de zoutsteegh,
Daer ien diel jongens liepen bochten, enz.

Boelens, Kl. v. d. Oneenige Trouw, aangeh. door Oudemans in het N. Ned Taalmag. IV. 22:

Ja, ja, hy mach wel bochten *met sijn sieke lijf.*

Bredero, Griane, 47:

Hoe bochten *mijn gedachten wilt,*
Om de ontrouw, die ick doe?

Dit zal wel hetz zijn dat Ten Kate II. 142 gelijkstelt met *in de bocht springen,* saltare, gaudio frui puerorum instar, et bacchari. Doch, wat is eigenlijk *in de bocht springen?* Weil. en Bilderdijk (Aantt. op Hoofts Ged. III. 169) verstaan er door »in het touwtje springen", doch Dr. De Vries (Warenar, 185) »de rondendans onzer voorouders op bruiloften en andere feesten." De eerste verklaring komt mij de ware voor; immers bij het touwtje springen maakt het touw werkelijk een

bocht, waarin men *springt*, iets wat bij den rondedans niet het geval is, en zoo zegt men ook (volgens Harrebomée) *hij springt buiten de bocht* en *hij zal het eerst in de bocht springen*. En wat het ww. *bochten* aangaat, dat zegt een *boog* of *bocht* met een touw maken, het touw alzoo *bogen* of *buigen;* zooals bij Kehrein *bogten* beteekent »het aan een schip bevestigd touw op- en neêrslaan, om het lichter te kunnen aantrekken", eene beweging, waardoor dus weder bogen of bochten in het touw worden veroorzaakt. Doch de uitdrukking *in de bocht springen*, en zoo ook *bochten*, is toegepast op dartel of wellustig vermaak, op bruilofts- en huwelijkspret, zooals de plaatsen, door Oudemans t a. p. aangehaald, bewijzen.

Met eene andere toepassing zegt men *voor iemand in de bocht springen*, d. i. eene zaak voor hem opnemen of aanvaarden, bij Dähnert, Tiling en Richey *in de bucht springen*, doch niet bij allen goed opgevat.

Stürenburg zegt, dat *bucht* beteekent »macht, kracht, vermogen". Ik denk, dat bedoeld zal zijn de geldbuidel, die, naar ik meen, onder den naam van *bucht* bij onze schrijvers voorkomt. wegens den *gebochten* of *geboogden* vorm van de gevulde beurs. Men spreekt zoo ook wel eens van een *knotje* of *bultje* geld. Dus Antw. Spelen van Sinne, 412:

Den bucht *verhaert, tis al verswaert.*

D. i. de beurs verdwijnt. Bl. 494 heet het: *myn ghelt verhaert.* Meulewels, Tim. Mis. 43:

Ick wil gaen met de bucht *van hier, eer ick te vollen*
Hier overvallen wordt —

Ogier, De Seven Hooftsonden, 174:

— nu breken wy met de vlucht
De deur oft venster op, en rooven al den Bucht.

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 357:

Elck soeckt het hooghste goet, maer zyn toch al bedrogen,
Die dat in vleesch, of ghelt, of stellen in vermoghen,
Want niet van al dien bucht *dat ons ten vollen paeyt.*

Cats' Wercken, II. fol. 145:

Siet, als ick uyt de stadt tot u ben afgekomen,
Soo heb ick desen bucht *in voorraat metgenomen;*
Ontfangt dit klein geschenk, en weest 'er vrolik van.

Ald. fol. 159:

Dat Guerre maar en tragt hem van het stuk te leiden,
Vermits hy van den bugt *niet af en soekt te scheiden.*

De Decker, Rymoeff. I. 172:

— wanneer dat (volxken) slechts naer wil,
Het zy dan rechts of slincks, zyn' kisten vol mag stouwen,
En vredelyck den bucht *bezitten en behouwen.*

En niet anders is *bocht* te verstaan bij Bredero, Kluchten, 5:

— soo dat ick op het lest
Al de bocht *verslempten, en hiel dat leghe nest.*

De hr. Oudemans vatte dit op in den zin, die op *Bachten* is vermeld.

In sommige der aangetogen pll. zou men *bucht* ook door *buit* kunnen verklaren; zou het ongerijmd zijn, te beweren, dat het in zijne afkomst onbekende *buit* slechts een andere vorm is van *bucht?* Men denke aan *kluit* en *klucht*, *fruit* en *vrucht*.

Buchten—Beuken.

De Idioticons van Schuermans en De Bo hebben *buchten* voor »iemand plagen, leed aandoen, bedriegen, lastig maken." Daar deze omschrijvingen nog al uiteenloopen, is de eigenlijke bet. niet gemakkelijk te bepalen. Men zou kunnen denken aan een primitief, dat stooten, slaan, kloppen, beteekent. In den Teuthonista is *bocken* kloppen, slaan, smijten; en *boicken* kloppen, schellen, rammelen. Bij Benecke is *bocken* stooten als een bok; bij Schmeller *böckeln* stooten, schudden, rammelen; in 't eng. bij Halliwel *to boke*, stooten, *to boken* en *to buck*, slaan. De nederl. vorm, aan Kil. nog onbekend, is *beuken*, met het bijdenkbeeld van eenig geweld of inspanning. De bet. van stooten of slaan schijnt althans te moeten gehecht worden aan *bochten* in *uitbochten*, bij Westerbaen, Kranckentroost (achter Ged. III) 18:

— vervaerlijcke Reusen
Die Jupiter wel eer bevochten,
Om hem ten Hemel uyt *te* bochten.

Dachten—Danken.

Kil. heeft *dachten*, *gedachten* en *verdachten* als vlaamsch voor gedenken, herinneren. *Danken* onderscheiden wij wel in bet. van *denken*, doch etymologisch zijn deze wn. één In het oudhd. en andere talen wisselen in den wortel des woords de klinkers *e* en *a* af; zie Diefenbach, Vergl Wtb. II. 186. Eigenlijk is *danken* een gedenken en erkennen van ontvangene gunst, als Ten Kate, II. 146, het noemt. De bet. van *denken* blijkt ook uit het hoogd. *gedanke* voor *gedachte*, welk w. insgelijks door onzen Marnix is gebezigd; Bienkorf, 112: *de lust der* gedancken *sonder voort een*

voornemen te hebben van het selve te volbrengen. Ps. 30, vs. 8:

Maer ons ghedancken *zijn gheslaghen*
Op Godts Naem ende kracht.

Ps. 33, vs. 10:

Der heydens ghedancken
Ende schalcke rancken
Maeckt hy crachteloos.

Voor dit *gedank* heeft Kiliaan ook *gedenk*, en Oudaan heeft ditzelfde voor teeken ter herinnering, Poëzy, II. 49:

— *heefts', haar' Man ter eer, uit zwarte en witte rotsen*
Van marmer, 't grafgedenk *doen stellen in de kerk.*

En Mevr. Bosboom Toussaint voor herinnering, herdenking; Tijdschr. Nederland, 1861, n°. 11, bl. 216: (*zij*) *maakte hem... indachtig alle gunst en goedheid, die zij hem voormaals had bewezen, en bad hem* in gedenke *daarvan den koning goedgunstig voor haar te stemmen.* — Het straks vermelde *gedank* moet onderscheiden worden van *gedank*, bij Kiliaan gratiarum actio, 't welk Cats heeft, Wercken, II. fol. 104:

Soo wil ick evenstaag u nieuwen offer brengen.
Een offer t'uwer eer, een offer van gedanck.

Het is bekend, dat de Vlamingen wel eens zeggen *het gedacht* voor *de gedachte.* Kluit toont, dat dit gebruik oud en echt is, zie Hoogstratens Geslachtl. waar echter Vondel niet is aangehaald, bij wien men hetz. geslacht aantreft; De Vaderen, 3:

Vermidts hy yeder kent, en grondeliken weet
Elcx doen, selfs eert tgedacht *des menschen heeft ghesmeet.*

Ald. 5:

't Gedacht *alleen van sulcx can 's Vaders geest ontroeren.*

Dus ook De Brune, Bancketw. II. 57: 't Gedacht *alleen daer van doet een opmercker de hayren te bergen staen.* De Brune, de Jonge, Jok en Ernst, 50: *zy zal hem wel* een schoon gedaght *geven.* Nog in de achttiende eeuw komt de uitdrukking voor; Huydec. Hekeldichten, 27: het gedacht *te schildren op 't paneel.* Van Alphen, in de Werken der leidsche Maetsch. II. 203: *naar* mijn gedacht Van den Berg, Proeven van Geestel. Od. en Lied. I. Voorrede, 8: *kwam* het gedacht *eerst in hem op.* Zelfs in de negentiende, bij den keurigen Staring, Ged. I. 42:

Doch rustloos woelt haar kranke geest,
En maalt op één gedacht.

Bilderdijk beschuldigde Van Alphen, dat hij het verouderde *het gedacht* in zijn' Riedel weêr opgewarmd heeft; Verscheid. I. 92 en Verkl. Geslachtl. I. 224. Intusschen verscheen de vertaling van Riedel in 1778, en Huydecopers Hekeldichten in 1737, zoodat het verwijt eer dezen dan Van Alphen moet treffen. Het vrouwelijke geslacht, dat bij ons de overhand behouden heeft, vertoont zich reeds bij het middelhd. *gedâht* en *gedaehte;* zie Benecke. Een mannelijk subst. *dacht*, welks vorm met ons *dicht* overeenkomt, vindt men in Von Schmids Idiot.

Men zie voorts *Dechtigen.*

Dichten—Dijgen.

Zoo men *dichten* neemt in den zin van eene opening vullen, kan het eerder als eene afl. van het adj *dicht* beschouwd worden, dan als een frequentatief; het zegt dan hetzelfde als *dichtmaken*, en dan dit *dicht* in de bijzondere bet. van gesloten. Doch *dichten* beteekent meer algemeen vast en stevig maken, door het samendringen der deelen; zie Kil. en Ten Kate, II. 153.

Het primit. is dan *dijgen*, ook *dijen* en *dijden*, bekend door *gedijgen*, *gedijen*, *bedijen*, en verschillende afleidingen. De bet. is wassen, toenemen, bloeijen, goth. *theihan*, oudhd. *dihan*, middelhd. *dihen*, hoogd. *deihen.* Doch bij Benecke is *dihen* en bij Schmeller *deihen*, drogen, opdrogen, en daardoor eene kleinere ruimte beslaan, vaster worden, ook van gerookte visch gezegd, waarvan bij Von Schmid *digen*, vleesch, worst en derg. rooken, en vooral in dezen zin komt dit ww. met het frequent. overeen.

Het ww. *gedijgen* is vanouds zwak (*deeg*, *gedegen*), zie Ten Kate, II. 152; en dus heeft Vondel *gedé*, als imp. van *gedijen*, Poëzy, I. 21:

Toen zoetelaer en tros den roof gedé *ten besten.*

Dreften—Dreven.

Dreven is *drijven* en geeft ook de frequentt. *drevelen* en *dreeffelen*, zie *Drevelen;* alsmede *driften*, zie dit w. Volgens het Tijdschrift Nederland, 1862, n°. 7, bl. 264 is, in het taaleigen van het eil. Marken, *dreften* »doelloos heen en weder slenteren met noodelooze haast". De overeenkomst van deze bet. met die van *drevelen* valt in het oog. — Voor *dreef*, d. i. eene laan of rij met boomen, vind ik *dreeft*, in Willinks Amst. Arkad. II. 160: *die heerlyke fraaie* dreeft *van hoge opgaande bomen.*

Drichten, zie Driften.

Driften—Drijven.

Het ww. *driften* leest men in Vlaerd. Redenrijckb. 361:

Nu werdt de Twedracht weer gedrift *in haren kuyl,*

Pax daelt van 't blaeuw gewelft om stoppen haren muyl.

Het w. is blijkbaar van *drijven*, hoogd. *treiben*, middelhd. *triben*, oudhd. *triban*, goth. *dreiban*, angels. *drifan*, eng. *to drive* en (bij Halliwell) *to drife*, zweedsch *drifva;* het wordt in de aang. pl. bedrijvend genomen, doch onzijdig leest men het voor in beweging of beroering zijn, in de pl. bij Cats Wercken, II. fol. 546:

Hy vreest, en hoopt, en treurt, en drift, *en suysebolt,*
Soo dat sijn gantsch vernuft als los daer henen rolt.

Als subst. kennen wij *drift*, waarbij ik opmerk, dat het in de bet. van »iets dat drijft" wel onzijdig voorkomt; Schermers Poëzy, 381:

Sla doch vol mededogen
Uw aldoorstralende oogen..
Door 't drift *der wolken neer.*

Zie nog een paar voorbb. in Hoogstr. Geslachtl. en Oudemans Wdb. op Bredero. In den zin van »troep van beesten" wilde Moonen het w. mannelijk. Of van dat gebruik voorbeelden bestaan, is mij onbekend; doch wel kwam mij dit geslacht voor in de bet. van hartstocht; Wagenaar, Vad. Hist. II. 201: *Elk scheen bezeten van* een' sterken drift. David, Vad. Historie, I. 19: *gehechtheid aen het spel, die tot* eenen waren drift *verbastert.* Van der Palm, Verhand. en Redev. III. 77: *allen met* gelijken geestdrift *herwaarts gestroomd.* J. C. v. d. Kasteele, Nag. Ged. 40: *Door* een te fellen drift *bestookt.* Prof Hamaker in Van Kampens Mag. I. 131: *met* den edelen aandrift *der poëzij.* De Gids, 1870, D. I. 355: *Men vleide zich in* den nationalen geestdrift.

Een collectief is *gedrift;* De Hubert, De Psalmen, 31: *'tganz* gedrift *van sijne wolken.*

Als samenstellingen van *drift* kwamen mij de volgende voor; Vondel, Heerlijckh. der Kercke, 11: *een kudde en* t' zamendrift *van dieren.* Ald. 23: *een* t' zamendrift *van vee.* Schermers Poëzy, 124:

— een ysdrift, *die, door 't schuuren van de baaren*
Vlot raakende, op een dyk of paalwerk met gewelt
Aanschuiven komt. —

Vervolg op Wagenaar, XXIV. 290: *het volle bezit, gebruik en regt, tot de Zeevonden,* Zeedriften, enz.

Van *drift* heeft men *driftig*, ond. and. zooals Weil. opmerkt voor drijvend; zoo heeft Coornhert, Wercken, I. fol. 16 verso: *Ghy bevindt dat ghy des strandts grondt hebt verlaten.. ghy zijt* driftigh *sonder gront.* Vondel, Hierus. verw. 61: *een* driftigh *eiland;* Poëzy, II. 614: 't driftigh *velt om hoogh*, d i. de wolken. Pers, Urania, 29: *dit* driftig *wieghjen*, t. w. van Mozes. Bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 677, leest men: *word het zand.. dermaaten* driftig, *dat men maar weinig minuten op dien oever stand behoeft te houden, om met de voeten het zand in te wellen.* D. i. door het water ondermijnd en daardoor dras. Vandaar ook. ald. 678: de driftigheid *van dit welzand.* En de samenst. *zeedriftig* voor in zee drijvende, bij Weil. en ook te lezen bij Wagenaar, Vad. Hist. IV. 169: *Elk zou voortaan zyne* zeedriftige *goederen naar zig mogen neemen.*

Van dit *driftig* is te onderscheiden *geestdriftig*, dat wel niet met *geestdrijvend* zal gelijkstaan. Dit komt niet van *drift*, maar van *geestdrift;* Van Senden, Nagel. Leerred. I. 238: *toen voor de bouwkunst eene* geestdriftige *ingenomenheid bestond.* D. II 137: *de voorwerpen van* geestdriftige *najaging.* Snieders, De Verstooteling, 239: *hoe eens eene harer vriendinnen, in opgetogenheid, den jongen dichter* geestdriftig *omhelsd had.* — Bij Kil. is *drift* = *drifzand, drijfzand;* Coornhert heeft er *driftzand* voor, Wercken, II. fol. 78v[c]: *wat omzightigh Prins magh dan op sulcken* driftzant *bouwen?* — Het zelfst. nw. *drifteling*, voor iemand die met drift te werk gaat, kwam mij voor bij Ockerse, Nagel. Redev. 127: *eenen winderigen* drifteling, *die enkel eenige bloemen... te zijnen dienste heeft.*

Van het ww. *driften* kan door eene gewone letterwisseling ontstaan zijn *bedrichten*, dat voorkomt in Marieken van Nijmegen, 44:

Wat! sout ghy by den Vyant verkeeren!..
Ende dan noch voort, door sijn bedrichten,
So menich mensche doen sijn lijf verliesen!

Dr. Van Vloten teekent hierop aan: *bedrijf.* Ik erken, insgelijks geen beteren zin aan het w te kunnen hechten. Met eene bijzondere toepassing op het bedrijf des landbouwers zegt het vlaamsch *bedriften, bedrichten*, en vroeger ook *bedrijven*, voor (het land) bebouwen, beploegen en bezaaijen of beplanten; zie het Idiot van De Bo. Zie *Dreften*

Duchten—Dunken.

Dunken, zegt Ten Kate, II. 173, is »een twijfelachtig en vermoedelijk denken"; en Bilderdijk, Aantt. op Huygens, VI. 253: »*Danken, denken, dinken, dunken*, zijn één zelfde woord, zoo in modificatie van 't denkbeeld als van de vokaal.. *Denken* geeft een zachten indruk te kennen. *Dinken*, een inniger, dieper gevoelenden, waar uit *dichten. Dunken* (*donken*) een doffer, duisterer." Als men de vermelding van *dichten* uitzondert, dat thans uit het lat. *dictare* afgeleid wordt, is de opmerking juist.

Dunken, imp. *mij dacht*, oul. *docht*, is in het goth. *thugkjan*, meenen, wanen, schijnen; oudhd. *dunkjan*, imp. *duohta*, middelhd. *dunken*, imp. *dûhte*. De vorm *duchten* is dus ontstaan uit den onv. verl tijd, en beteekent iets niet helder inzien en deswege bekommering of vrees koesteren, en zoo vreezen in het algemeen. Het tegenw. hoogd. zegt *däuchten*, dat eene onorganische afleiding uit den verl. tijd *düthe* genoemd wordt. Zie Benecke en Grimms Wtb.

Van *duchten* heeft Kil. het subst. *duchte*, vrees, 't welk in het middelned. te lezen is bij Snellaert, Ned. Ged. 390:

Vrouwen die met kinde gaen
Selen si opdoen sonder ducht,
Ende eten die ongheborne vrucht.

Ook nog in een document van 1467 bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 62: *uit grote anxte, vrese ende* duchte *dier ure des doots.* Doch bij Kil. zoowel als bij Weil. ontbreekt de afl. *duchtbaar;* Beets, Stichtel Uren (kl. 8vo) III. 312: *het sterven tot eene zoo* duchtbare *zaak maakt.* Rodenburgh, Geb. Christi, 26:

Komt naerder, maegden, komt, verlaet gedachtens duchtbaarheyt.

D. i. schroomvalligheid. — Alsmede *beduchting;* Onmidd. Vervolg op Wagenaar, I. 383: *dat men alle reden van* bedugting *ter zyde stellende, zich alleen op de trouw der Tractaaten moest verlaaten.* Vervolg op hetz. XI. 388: *dat... het noodlottig tydstip voor de deur staat... Dat oude en nieuwe Geschiedenissen die* bedugting *bevestigen.*

Echten—Ewen.

In dit *ewen* is de *w* slechts een letter van overgang; het w. is *eeën*, van het subst. *ee*, d. i. verbond, en vandaar wet en huwelijk. Het primit. *ewen* heeft Benecke voor huwen.

Ee en *ewe* voor wet leest men N. Reeks van Werken der L. M. VII. I. 12:

Men plach, in die oude ee
.i. bosine te blasen of twee.

Delfsche Bijbel, Spreuken, 6, vs. 20: *Sone mijn, behuede die gheboden dijns vaders ende en laet dijnre moeder* ewe *niet.* Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 120 verso: *die dair niet en gebruken dat hen vander* eewen *weghen gheoerloft is.* Ald. 127 verso: *Na den inren mensche heb ic een medeghenoeghen mitter* ewen *gods.* Passionael Winsterst 33: *opten achsten dach besnijtmen die ioden na der* ewe. Ald. 45 verso: *te tonen dat werck ofte* eewe *dat in haer herte bescreven is.* En 54 verso: *O emanuel onse leitsman ende onse* eweghever. Zie mede de Gloss. op Der Leken Spieg. en Der Minnen Loep.

Voor huwelijksverbond bezigde men het w. nog in de zeventiende eeuw; Sluyter, Psalmen, Lofz. en Geest. Lied. 25:

Op datse souden leven
In eenen vleesche twee,
Malkander vast aenkleven
In d' aangevangen Ee.

Dez. Christel. Doodsbetr. 31:

Soo jong een spruyt, van vier en twintig jaren,
Begeeft my weer (ach!) na haer tweede baren,
En weynig na twee jaren in ons Ee.

Kil. geeft niet minder dan veertien samenstellingen van *ee.* Van enkele geef ik een voorbeeld. Marnix, Ps. 50, vs. 18: eebrekers *onkuis.* Dez. Bienkorf. 37 verso: *Overspeelders ende* Eebrekers. Vondel, Jos. in 't Hof, 8: *De rechte* eebrekers. Six van Chandelier, Poësy, 46: *hoornen, voor een* eeman *bittre schand.* Sluyter, Huys- en Winterleven, 53: *dat ik* d'Eestant *eerst begon.* Holl. Parnas, 116: *in den* Eestandt. — Bij Kil. ontbreken ook enkele; Ampzing, Bib. Tres. 50: *nieu* e-luy. Vondel, Heerlijckh. van Sal. 18: *Doet* eebreuck *voor den Heer.* Scot, Ontdeckingh van Toverij, 45: *grouwelijcke* ebrekerye. Nog tegenwoordig bezigen wij *eegade.* Van *eeman* vindt men *geëemand* voor gehuwd; Belg. Mus. VIII. 282: gheemande *lieden.*

Het frequent. *echten* beteekent verbinden; Camphuysen, Uytbr. der Pss. 217:

't Ellendigh volck was loom en slap van moede,
Haer siel, niet trouw geëcht *aen Godt en 't Goede.*

De Swaen, Leven en Dood van Jes. Chr. II. 7:

De teerheyt, die myn hert door menig minnevlechten,
Aen uwe reyne ziel quam strengelen en echten.

Ald. 11:

De ziel en 't lichaem zyn verknocht met slapper vlechten.
Als dese banden zyn, die Soon aen moeder echten.

Ook bepaaldelijk verbinden door een huwelijk; Schippers Onverg. Ariane in Thessal. 88:

De Prins Eurymedon zich echt *aen zijn Princesse.*

Rodenburgh, Vrou Jacoba, 62:

Wie soud niet die dit ziet, met schrick voor 't echten *vresen?*
Wie soud niet kiesen voor ghebonden vrijen staet?

Waarvan *ontechten* ald.:

Wie soud' niet wenschen dan om weer ontecht *te wesen?*

En het deelw. *geëchte* voor gehuwde, als subst. gebezigd. dez. Geb. Christi, 26:

— *als twee* gh'echten *paerden*,
Sy twee zijn in een vleesch —

Men vindt hiervoor ook *echtig;* Poirters, Masker, 141: *Ondertusschen vertreckt den* echtigen *man wederom met sijn huysvrouwe.* Ald. 165: *Den* echtigen *man kropten sijn vermoeden en gramschap in.* Dez Schrijver heeft intusschen dit adj. ook voor ons tegenw. adj. *echt*, d. i. wettig, waar, wezenlijk; Het Duyfken in de Steenrotse, 48: *om het* echtigh *wesen, en de eygen natuer van naervolgen ons in te scherpen.*

Met het bovenvermelde subst. *ee, ewe*, is één woord ons *eeuw;* want *ewe* in het middelhd. en *ee* in het middelned. beteekenden ook tijd, lange duur; zie het eerste bij Benecke; het tweede leest men bij Van Heelu, vs. 5516:

— *lange* ee
Hadde elc anderen seere begheert.

Van Velthem, fol. 15:

Neven Ebroen staet Mambree,
Der Abraem woende lange ee.

Dat het ww. *ewen* evenzoo den zin had van lang duren, blijkt uit Beneckes Wtb.

Gichten[1]—Giën.

Het middelned *giën*, middelhd. *gihen*, oudhd *jehan*, bij Höfer *gichen*, was zeer bekend voor zeggen, belijden, erkennen; zie mijne Verscheid. 278—282.

Als frequent. heeft Graff, I. 586, *iihten*, affirmare; Benecke *gihten*, bekennen, erkennen; en Kil., zoowel als Dähnert en Fulda (Idiotikensamml.) *gichten*, bekennen, belijden. Dus leest men bij Tadama, N Reeks van Werken der leidsche Maatsch X 86: *soe sal he dat jaer lanck sonder* gichten *off richten blyven sitten.* En bl. 192: *enen gezwoeren boden.. de daer aepenbaer bi synen ede* gichtden. D. i. volgens de aant »die handeling van den bode, roedendrager of peinder (pijnder?), wanneer hij op zijnen eed verklaart, wat hij in zijne ambtsbetrekking heeft verrigt." Zie voorts *Biechten.*

Bij Kil. heeft hetzelfde *gichten* de beteekenis van pijnigen, bij Schmeller en Stalder *gichten* en *gichtigen*, bij Tobler *gifta* Volgens Ten Kate, II. 645, is deze bet. ontleend van de vorige. Van bekennen, belijden, komt men tot bekentenis afnemen (die ook *biechten* heeft); voorts tot bekentenis afdwingen, en eindelijk tot zoodanig afdwingen door pijniging, en het pijnigen zelf. Een *gichter*, zegt Ten Kate, is iemand »die de belijdenis 'er uitwringt"; en Tobler, daarmede overeenstemmend, noemt *gichter*, tortor, eigenlijk »Bekennenmacher". Vreemd is het dat deze scherpzinnige Geleerde voor zijn ww. *gifta* een' oorsprong zoekt in *kijven.* Schmeller, Stalder en Benecke geven dezelfde afleiding als Ten Kate.

Tot *gichten*, pijnigen, meende Halbertsma (Aanteekk op Maerl. Inl. 107) te moeten brengen ons *gicht, jicht*, bekend voor pijn in verschillende ligchaamsdeelen, evenals dit reeds geschied was door Ten Kate, t. a. p. en Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. I. 254. Latere Geleerden echter zijn van een ander gevoelen Diefenbach, II. 372, en Benecke, I. 517, zien in het gen. znw. eene afl. van het ww. *gaan, gangen.* De vormen *gang* en *gicht* worden meermalen verwisseld. Het vlaamsche *goete* (bij Kil.), middelned. *gote*, fr. *goutte*, eng. *gout*, zou van *gutta*, d. i. druppel, en dus een ander woord zijn; zie Diez I. 222, en vooral Halbertsma t. a. p.

Voor den tegenwoordigen vorm *jicht* zeide het nederl. der zeventiende eeuw *gicht;* b. v. Constthoon. Juweel, 141:

— *out geworden zynde, es haer niet overgebleven dan verstramde leden, met* gicht *geturbeert.*

Doch het middelned. verkoos, misschien omdat *gicht* voor *gift* in zwang was, den vorm *gucht;* Maerlant, Spieg Hist. I 363:

Die rode guchte *haddi mede,*
Die hem so vele vernoys dede,
Dat hire omme menegen dach
Indie fermerie lach.

Uit Vincentius blijkt, dat met *rode guchte* bedoeld wordt *gutta rosea*, eene soort van belroos; de variant heeft: *die grote gote.* Ald. 364:

Wes voertmeer na dese sake
Gesont van dinen ongemake,
Van guchte *ende van donder mede.*

De Variant heeft wederom *goten.* Evenzoo *jucht.* Dez. in N. Werken der leidsche Maatsch. IV. 83:

Die vuls buucs speelt vrouwe spel
Hi mach die jucht *ontvruchten wel.*

En bl. 89:

(*De wijn*) *maect* die iucht *in die lede.*

Dez. Rymbybel, II. 319:

Doe men begonste doen sijn heten,
Quam hem an die jucht *so groot.*
Dat hi bleef van tormenten doot.

Eén der varianten heeft: *die jicht.* Vandaar het bnw. *juchtig;* dez. Spieg. Hist I. 376:

(*Pieter*) *ghenas* juchtege *ende andere mede.*

De variant heeft: *gichtichge*, zooals ook de Leekensp. II 162:

Die yechtighe *entie crepele met*
Ghenas hi al onghelet
Met enen sinen worde.

De variant heeft: *ghichtege* Ald. 226:
Besetene, gychtighe, *dove ende stom*,
Ganste hi met enen woorde.

Voorts weder Maerlant, Sinte Franc. Leven, vs. 6678:
Enen zere juchtigen *man*,
Die in alle sine lede
Verloren hadde de mogentede.

En vs. 10404:
Want zine te voren ebben bekint
Juchtich *ende ongesint* (d i. krankzinnig).

Met den uitgang *heid* het znw dez. Rymb. I. 42:
God tekenden, al daer ter stede,
Int hooft metter juchtechede.

Met het voorv. *ver* had men *verjichtig* en *vergichtig;* Vaderboeck, fol 36: *nu so was dair een cranc* verijchtich (sic) *mensche ghecomen om gesontheit.. te vercrigen.* Lager ald.: *Doe boot hylarion den* verijchtighen *mensche die hant.* Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 78: *den* vergichtighen *man die alleen om ghesontheit des lichaems badt.* — Ook met weglating van den uitgang; ald. fol. 38 verso: *Daer na so wort hi.. also* vergicht *dat hi noch handen noch voeten nooh tonghe en mochte gebruiken.* Passionaal, Winterst. fol. 171 verso: *Twee menschen waren oeck boven maten seer* vergicht *so dat haer monden dicke ghetrect worden totten coppe vanden hoofde*

Gichten², zie Giften.

Giften—Geven.

Ons ww *geven*, oudhoogd *geban*, luidt in het goth. *giban*, angels. *gifan*, eng. *to give* en bij Halliwell *to gie*, zweedsch *gifra*.

Giften hebben wij nog in *begiften* (waarvan zie op *Giftigen*), d. i. beschenken, doch het komt in het middelned. voor; Maerlant, Rymbybel, II. 266:
Doet was ghedaen, ten selven stonden,
Ghifte *Philadelphus die heren,*
Ende sendese weder met eren.

Ald. 340:
— als hi tslants hadde gheweld,
Soude hi hem doen vele eren
Ende ghiften *den tempel ons Heren!*

Zoo ook nog bij Despars, Cronijcke van Vlaenderen, IV. 173: *die grave van St. Pol, ende die douagiere van Bourgoengnen.* ghiftende *mids dien daer elc eene zekere ghifte ter vonte.* — Het oudhd. heeft insgelijks *giftjan*, en onze Kil. *gichten.* Zie ook Ten Kate, II. 187. Deze laatste vorm is mij behalve in de door Van Hasselt op Kil. aangeh. pl. bij onze schrijvers nog niet voorgekomen; doch wel het subst. *gicht* voor *gift;* Maerlant, Spieg. Hist I. 177:
Ane u scijnt of God aerm ware,
Ende hi uwer gichten *hadde noot.*

Ald. 277:
Miede ende gichte, *men maget scouwen,*
Verwinnet heren ende vrouwen.

D. III. 140:
Boden ende gichten *senddi daer.*

Melis Stoke, II. 539:
Als de Grave dat bekent,
Docht hem wesen grote gichte.

Van Heelu, vs 563:
Van niemanne, die hem versinde,
En woert scoenre ghichte *nie*
Ghegeven tenen male, dan die
Heinric sinen broeder gaf.

Willems, Mengel. 448: *dat nieman onsen drossate... enegerande* gigten *gheve, nog dienst en doe.* — Zie voorts het Gloss. op de Ged van Van Hildegaersberch. Bij Bomhoff zoowel als bij Weil. ontbreekt het subst. *overgift* voor overgaaf, dat mij in proza en poëzie voorkwam; Vervolg op Wagenaar, Vad. Hist. XXII. 12: *dat.. deeze Trommels aan de Schuttery op eene behoorlyke wyze zouden overgehandigd* (sic).. *worden.* — *Eene* overgifte, *met het verblydste genoegen ontvangen* Broes, Leerred. III. 206 *de onderworpene* overgifte *van haar lot aan des Heeren raad* Van 's Gravenweert, Odyssea, III 201:
Telemachus alleen gebood die overgift.

T. w. van den boog aan Ulysses.

Het ww. *geven* levert ook *vergeven* voor »vergif toedienen"; eene bet ontleend volgens Ten Kate »van dat de Vergiften gemeenlijk onder schijn van gunstige Giften worden toegeschikt". Het voorz. *ver* geeft aan het ww een ongunstigen zin; *vergeven* is *overgeven*, d. i. te veel, ten verderve geven, en de subst. *gif* en *gift*, venenum, zijn op te vatten als verkortingen van *vergif*, *vergift*. Van *vergiften* in dezen zin zie men voorbb. op *Giftigen*.

Grichten—Griffen.

Men leest dit ww bij Van Heelu, vs. 2636:
Want hi dede daer bi stichten
Ende vaste planken ende grichten
Eene stat, die hiet Ten Grave.

D. i. (volgens Willems) graven. Het hier gestelde *griffen* is dan een andere vorm van *graven* of nog liever van *grieven*, dat wij wel meest kennen voor leed of pijn aandoen, maar 't welk eig. zooals Macquet opmerkt, van »een scherp geweer" gezegd wordt; zie zijne Proeven, I. 184. Dus Vondel, Dav.

in Ball. 11: *die den broêr met zijnen moortpriem* griefde. Wagenaar, Amsterdam, III. 234: *zo hy niet... verruaderlyk... met een mes*, gegriefd geworden was. Bilderdijk, Mengel. I. 28: *'t wild, dat uw Komala* griefde. Van Wijn, Nal. op Wagenaar, I. 64: *onder de vyandlyke paarden te sluipen, hen te* doorgrieven. Als Bilderdijk, Navonk. I. 28 zingt:

In wie mijn oog...

De trekken zocht, mijn boezem ingegriefd.

dan is dit hetzelfde wat anders *ingegrift* heet Niet zeer gepast zingt Da Costa, Kompl. Dichtwerken, I. 426:

— *De teêrste min, die ooit een boezem* griefde,

Blaakt heden in dit hart. —

Bij Halliwell heet het enten van boomen (nederl. *griffen, griffelen*) *to griff* en *to graft*, en wij zelve zeggen *graveeren* voor *griffen*. De riviernaam *Grift* is in Gelderland bekend; doch ook als gemeen subst. komt dit w. voor in de bet. van *graft* of *gracht;* Schagen, Godgel. Vermakelykheden, I 61: *De* Grift *of Vaert, weleer van de Roode tot in de Middelandsche Zee gemaekt*, enz. Bogaert, Ged. 2:

Gy Trekvaartnimfen..

Uw grift *nochtans, hoe jong uit grasrijk lant geboren*, enz.

Ald. 86:

Toen zag ik eene grift *door klaervelden snijden.*

Deze verklaring van *grichten* heeft op zich zelve geen bezwaar en is niet in strijd met het verband, waarin het w bij Van Heelu voorkomt. Dan, in Schuermans Idiot. heeft het ww. een' anderen zin, t. w. »de dammen of kanten eener gracht opmaken of opzetten, met de afgevallene aarde weder tegen den dam op te werpen en vast te kloppen"; eene bet. die zich vrij wel aansluit aan het »vaste planken", d. i. omheinen, dat bij Van Heelu voorafgaat. Zoo de gissing van Schuermans, dat het w. beteekent »grachten, d. i. eene gracht maken" juist is, dan moet het van het subst. *gracht* en niet van een prim. ww. afgeleid worden.

Dr. Van Helten houdt Van Heelu's uitdrukking *grichten* voor een gesyncopeerd *gerichten;* zie De Taal- en Letterbode, IV 29. Voorbeelden van de syncope bij *gerichten* ontbreken echter evenzeer als van de uitdrukking *eene stad gerichten.*

Hachten[1], zie Hechten[1].

Hachten[2]—Hakken.

Bij Kil is *hachten* afscheuren, en *hachte* insnijding en afgesneden stuk. Ten Kate, II. 222, brengt dit ww. (bij hem ook *haften*) tot *houwen*, hoogd. *hauen*, oudhd. *hauan, hauwan*, angels. *heawan*, eng. *to hew.* Doch voor eene versterking van dit ww. *houwen, hauen*, zal men te houden hebben ons *hakken*, hoogd. *hacken*, middelhd. *hecken*, oudhd. *hakjan*, fransch *hacher*, bij Hecart *héquer*, angels. *haccan*, eng. *to hack*, bij Halliwell *to hag;* van welken vorm alsdan *hachten* weder op zijne beurt eene versterking is. Een ander frequent. is *hakkelen*, eng. *to haggle*, kleinhakken beteekenende. Zie *Hakkelen.*

Als afleiding van *hachten* of *haften* heeft Kil. *hafteel* voor houweel.

Hächten[3]—Hagen.

In het dialect van Drenthe is *hachten* wagen, durven, ondernemen; zie Dr. Volksalm. 1847, bl. 180. Er zal toe behooren het subst. *hach*, dat Weil. verklaart door »gevaarlijke waging", en 't welk bij Hooft in dergelijken zin voorkomt; zie het Wdb. des Inst. Wij hebben er van *hagchelijk*, gewaagd, gevaarlijk; Vervolg op Wagenaars Vad. Hist. XXVII. 130: *Drie mannen... waagden eerst den* hachlyken *stap.* D. XXVI. 149: *de* hachlykheden *van eenen wisselvalligen krygskans.* Voorts *hachtje*, bij Ten Kate, II. 222 een vermetele, ruwe knaap, een durfal, een waaghals; dus Berkhey, Zeetr. der Bat. Vryheid, I. 78:

De Zeeuwsche hagjes, *daar zij zaten op de masten...*

Verhieven hunne stem, en zongen van den strijd.

Ald. 97:

(*Hoe*) *In overouden tijd, voor de onverschrokken Zeeuwen*

En Maaslands hagjes, *hier met mijn Bataafsche leeuwen,*

De Graaf van Vlaandren wierd geslagen door mijn Vloot.

Bij Schmeller is evenzoo *ein junger Hach* ferocnlus, audaculus; bij Stürenburg *hachje* een los mensch, die zich licht in gevaar begeeft, een springin-'t-veld, een windbuil; bij Von Schmid *hach* een onbeschaafd mensch. Ten Kate, t. a. p., zocht den oorsprong dezes woords in *hachten*, afscheuren, als zijnde een hier bedoeld mensch »gereed in 't slaen en smijten"; Halbertsma, Overijss. Alm. X. 235, is *hacht* uiteinde of stuk van iets. De eene afl. is even onwaarschijnlijk als de andere. Eerder denk ik met Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. I. 284, aan een ww. *hagen* of *haggen* dat treffen beteekent. Een *hach* is dan een tref, een kans, iets dat men onderneemt of waagt, en *hachten* eene kans wagen. Bilderdijk acht aan dit w. verwant het subst. *hagel*, en volgens Beneckes Wtb. geeft dit fig. te kennen ongeluk, eig. dan een ongelukkig treffen; zie over die bet. ook Grimms Reinh.

Fuchs, 113. Bilderdijk achtte *hach* en *hagel* verwant aan *hakken*, en dat dit vermoeden niet ongegrond is, blijkt uit Grimms Wtb., dat *hagel* doet afstammen van een' duitschen wortel *hag*, die slaan, stooten, beteekent en in het gothisch een wel niet aan te wijzen, maar toch met zekerheid aan te nemen ww. *haggvan* vormde, dat aan het oudhd. *hauwan*, nederl. *houwen* enz. beantwoordt. Tot denzelfden wortel behoort ook volgens Grimm het subst. *haag*, d. i. doornstruik, en daarmede is dan de vraag, die bij Benecke gedaan wordt, of *hagel* ook verwant is aan *hac*, *hagen*, bevestigend beantwoord.

Hechten[4]—Heven.

Ten Kate, II 206, leidt *hechten* of *heften* af van *heven*, dat één is met *haven*, *heben*, *haben*, *hebben*, en zich mede vertoont in *hij heeft* en *onderhevig*. Het w. zegt bezitten, houden, behouden, goth. *haban*, hoogd. *haben*, nederl. *hebben*, angels. *habban*, eng. *to have*, deensch *have*, zweedsch *hafva*, fransch *avoir*, lat. *habere*.

Hechten, de thans bij ons gebruikelijke vorm van het frequent. in den zin van houden, vasthouden, vastmaken, verbinden enz., luidt bij Kil. ook *heften*, *haften* en *hachten* Het goth. zegt *haftjan* in gemelden zin, hoogd. *haften*, middelhd. *heften*, angels. *haeftan* Het nederl. *heften* leest men bij Hooft, Ged. fol. 30:

— *wat quellaadje zoud' op mijn*
Hart heften *konnen als ik een met u moght zijn?*

Andere pll. zie men in het Wdb des Inst. Vandaar *ongehèft* voor ongebonden, buiten banden; Van Wijn, Huiszitt. Leeven, II 152: ongeheft *buten vanghenissen te varen ende te keren in onsen Lande.* — *Hachten* heeft De Dietsche War. IV. 276:

want sijn siele, si es nu bracht
voer doerdeel Gods, ende es daer gehacht
op dese ure nu, te gevene
redene van allen haren levene

't welk prof. Bormans verklaart door »aangehouden". In den Teuthonista is *hachten* houden, vangen; *behacht* behouden, gevangen (middelhd. *beheften*, oudhd. *bihaftjan*); *onthachten* ontbinden, losmaken (middelhd. *entheften*, oudhd. *anthaftjan*). Dus der Vrouwen Heimel. vs. 142:

— *der welker humoren*
Binnen ghescoert ende onthacht *zijn*

Vandaar bij Kil. de afleidingen *hachting* en *hachtenis* voor hechtenis, en het subst. *hacht*, ook *acht*, voor gevangenschap, band, boei; dus Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 418: *Den Pausselijcken Ban en de Keyserlijcken* Acht *maken veel Mammelucken en verkeerde Christenen.* Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 127: *indien eenige Arme als buyten luyden verseynt syn, die sonder oirloff wederom comen, sal men die stellen in* hachten *te vastene tot sekeren tyde.* Bijns, Refer III. 149:

Ick bidde u, siet my onder desen hoop an
Hier in 't dal der tranen, en ontbint den knoop dan,
Daer de vyant my me hout in sijn hachte.

Zoo ook reeds in den Lancelot, B. II. vs. 13607:

Dese duvel es van so groten crachten,
Die ons hevet in sine hachten,
Gheen man soude te gere uren
Jegen hem moegen geduren.

Van Velthem, fol 148, van Ieren, die vóór en achter door vijanden ingesloten zijn:

Doen brakense op, sonder waen,
Over d'ene side met crachte,
So dat si quamen ut der hachte.

D. i. uit de insluiting, den drang of prang. Anders ook *hechte;* Kausler, Denkm. I. 211:

— *dat toe behoorde Robbrechte*
Van Vlaendren, die lach in de hechte.

D. i. gevangenschap; ald 256:

— *den grave Robbrechte,*
Die hem hilt huter hechte
Van Vranckericke —

Maerl. Spieg. Hist. I. 345:

Maer die bant van sinen wive
Dwanckene, dat hi metten rechte
Ne conste gecomen uter hechte.

D. i band, verbintenis; D. II. 201:

So dat hare ontseiden die knechte,
Die die heren hadde in de hechte.

D. i. de gevangenis. Dez. Wapene Martijn, 40:

Dus bringhet in die echte
Die duvel sine knechte.

D. i. banden of boeijen. Twee andere HSS. hebben hier *hechte;* de verklaring van Dr. Verwijs, door »ban" is onjuist; Siegenbeek vatte de pl. beter op, N. Werken der L. Maatsch III. II. 215. Lancelot. B. III. vs. 2538:

Die goede zielen, di waren tonrechte
Besloten inder hellen hechte.

Goetman, Spyeghel der Ionghers, vs. 203:

Oft ghi coemt in des vyants hecht
Beneden inder hellen gloet.

Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolm. 135:

Daer tegen heeft den Geest te vechten,
Dat hy den sondigen aert breeckt haer hechten.

Belg. Mus IX. 33: *weder dat zy van nu in* hechte *van vanghenessen zijn. oft henlieden geabsenteert hebben.* — Men vindt het nw. *gehacht*, Snellaert, Nederl. Ged. 303:

Deen es in spaeus macht,
Dander in skeysers gehacht.

Gehecht bij Van Nyveld, Souterlied. Ps. 34:

Verordeelt, o Heer, ick bid u straffen wilt,
Die my bestrijden en bevechten.
Treckt u sweert, en houdtse in gehechten.

Voor haak leest men *hechter* in den delfschen Bijbel, 2 Con. 19, vs 28: *sal ic enen rinc doen in dinen noselocken, ende* enen hechtere *in dinen lippen.* — Benecke heeft *haftel, heftel,* voor nestelsnoer; men vindt daarvoor *hachtels* (= *hachteles?*) in den Lancelot, B. II. vs. 13099:

— *si gaf hem* een hachtels *van goude,*
Ende bat hem dat hijt hangen soude,
An sinen hals om hare live doe.

Hechten²—Hegen.

Volgens Halbertsma's Wdb is *hechten* in het overijselsch dialect gebruikelijk voor *hijgen;* en Beckering Vinckers merkt op, dat hetzelfde w te Kampen dien zin heeft, zie zijne Orthogr. E-legie, 119. Ook buiten de grenzen van ons land is het ww. in zwang; volgens Kehrein hebben in Nassau *hechten* en *hechzen* de bet. van snel ademen. Dat aan Bilderdijk die bet. van *hechten* niet onbekend was, blijkt uit zijne Verh. o. d Gesl. 308.

Het primit. is *hegen,* een andere vorm van *hijgen,* dien men aantreft bij Höfer, benevens *hegitsen,* eene soort van verlenging of herhaling van *hegen,* en *hächen,* welk laatste bij Strodtmann *hechen* luidt. Van dezen vorm was de overgang tot *hechten* licht. Zie voorts *Hichten.*

Bekend is de spreekwijs *naar den adem hijgen,* van iemand die afgemat of uitgeput is. Ter uitdrukking van dien toestand bezigde Hooft *aamhechtigheid;* zie het Wdb. des Inst. Als men overweegt, dat hij ook *aamen* voor *ademen* schreef, mag men het er voor houden dat *aamhechtig* bij hem voor *ademhechtig* is, en Bild. zoowel als Halbertsma (beiden t a. p.) verklaren *aâmechtig* door *ademhechtig,* d. i. naar den adem hijgende. Plantijn heeft *ademachtig,* hetzij door verwarring van *aamechtig* met *amachtig* of *amechtig,* in het middelned. bekend voor *onmachtig,* hetzij door de tweederlei schrijfwijze van *hechten* en *hachten* in anderen zin Nevens *aamhechtigheid* schreef Hooft in hetzelfde werk *aamechtig,* zooals Huydecoper, Proeve, I. 56, opmerkt; anderen *aemachtig,* zooals Vondel in de pl door Oudemans, Taalk. Wdb. aangehaald. De schrijfwijze *aemechtig,* veelal met het samentrekkingsteeken boven *aem,* is in gebruik gebleven. Dus Van der Palm, Bijbelvert. Jes. 44, vs. 12: *hij drinkt geen water en wordt* aêmechtig. Jona 4, vs 8: *de zon brandde op het hoofd van Jona, zoodat hij* aêmechtig *werd.* Dez. Al de Leerred. X. 17: *de* aêmechtige *warmte des daags.* Ald. 27: *Zijne ziel wordt niet* aêmechtig *noch moedeloos.* Zonder samentrekking heeft Bilderdijk *ademechtig* en *ademhechtig;* Buitenl. 137:

— 't ademechtig *vers, dat naar verkwikking zucht!*

N. Vermaking, 153:

De troost van Uw genadevloed
Verkwikte 't ademechtig *hart.*

Ovid Gedaantverw. 153:

Waar 't rennend zonnepaard by Febus nederstijgen
De heete longen koelt in 't ademhechtig *hijgen*

In den eersten vorm kwam mij het w ook voor bij Lesturgeon, Verstrooilingen, 140:

Ademechtig *zijgt zij neder*
In het glanzig oevergras.

Na overweging van het aangevoerde zal prof. De Vries wel niet langer het bestaan loochenen van een ww. *hechten* voor hijgen, en aan het w. *aêmechtig, ademechtig,* als later ontstanen taalvorm, naast het vroegere *amachtig,* zeker eene plaats willen verleenen; zie De Taalgids, I. 249.

Hichten—Hijgen.

Het ww. *hichten* is te Zwartsluis in gebruik voor sterk ademhalen. Het w. is één met *hechten,* en gevormd van *hijgen* of *higen,* gelijk dit van *hegen;* zie *Hechten².*

Ons *hijgen* luidt in Fulda's Idiotikensamml. *higen;* in het angels. *higan, higian,* eng. *to hie,* met de bet. van haast maken.

Eigenaardig is de uitdr. bij Valentijn, Werken van Ovid. II. 57: *hij vlugt voor sijn eige slaven, met opset* (d. i. voornemen) *om te roepen. ik ben Acteon . maar kost de woorden niet* uithijgen.

De sterke vervoeging van *hijgen,* die Ten Kate, II. 216, alleen vermeldt, doch die Weil. naast de zwakke plaatst welke dan ook thans gewoon is, vindt men nog bij Van Walré, Died. en Will. van Holland, 18:

Hier heeg *een oorlogsman, met rood, gezwollen wezen.*

Beets spelt *heigen* om het rijm. Zie *Heigeren.* Hooft intusschen bezigde dezelfde onjuiste spelling reeds in proza; zie Oudemans' Taalk. Wdb.

Jachten—Jagen.

Jachten is zich haasten, ook wel genoemd »gejaagd zijn", en (bedrijvend) iemand sterk aandrijven, tot haast nopen. Vlaerd. Redenrijckb. 383:

— *hy zoeckt doch oock niet*
Als eygen baet, die hem met vlijt doet jachten
Om 't grote goet te rapen hoe 't geschiet.

Valentijn, Werken van Ovid. I. 151: *Rivier. staak u stroomen; want ik* jagt *na mijn matres.* Lager: *Wat baat mij 't* jagten... *soo ik hier gestut werd?* Nolet De Brauwere, Ged. III 9:

Ik jagtte, *ik ijlde. ik was 't heelal, mij-zelf vergeten*

Overdrachtig spreekt Van Beers, Jongelingsdroomen (4e dr.) 51, van:

— 't jagtend *dundoek, dat 't orkaen*
Met breeden vleugel zweepte —

Gelijk wij zeggen: naar iets *jagen*, voor haken, streven, vindt men in die bet ook *jachten;* Ampzing, Bibels-Tresoor, 163: *'Tis quaed na geld te* jachten. Ald. 301:

Verbied den Predikers na heerschappij te jachten.

Zie wijders het Wdb. des Inst op Hooft, waarin men ook een adj. *jachtig* voor begeerig aantreft.

In de verwante dialecten is *jagten, jachten*, met zijne frequentt. *jagtern, jachtern*, gebruikelijk voor wild rondloopen en tieren van spelende kinderen; zie Tiling, Kehrein, Richoy, Danneil en Bernd. In dergelijken zin leest men *jachten* bij Boet. a Bolswert, Duyfk. ende Willem. Pelgrim. 197: *Van daar haesten sy haer aen 't bancqueteren, dobbelen, tuysschen,* jachten *ende bochten heele nachten over.* In Hanover zegt men daarvoor *juchtern;* vandaar *gejoechjach*, dat Beets gebruikt voor geraas, getier, Cam. Obsc. (5e druk) 334 *De heeren zitten aan tafel. Het is* een gejoechjach, *een geschater, een instellen van toasten zonder end.*

Van *afjagen* vermeldt het Wdb. der Ned. Taal de beteekenissen. Men mist er echter die van verdrijven, op levenlooze voorwerpen toegepast; dus Vr. Bild. in Bilderdijks Poëzij, IV. 114:

Geen hartontrusting doet u peinzen,
En jaagt *de roos uw wangen* af.

Hiervan is *afjachten*, anders ook *afjakken* en *afjakkeren;* zie *Jakkeren*, en het Wdb der Ned. Taal op *Afjachten.*

Onder de verschillende beteekenissen, die Weil. van het znw. *jacht* opgeeft, mist men den concreten zin van het gejaagde, die bij Bilderdijk voorkomt, Mengelp. I. 128:

Hy daalt ten heuvel af, beladen met zijn Jacht

Juichten—Juichen.

Ons ww. *juichen*, neders. *juchen*, bij Stalder *juchsen, juheyen*, bij Reinwald *juchheyen*, bij Schmeller *juhezen, ju·czen*, bij Benecke *juwen*, is, naar Grimm, Gramm. II. 399, vermoedt en Benecke aanneemt, van de interj. *ju, juch.*

De versterkte vorm *juichten*, dien Kil. heeft, komt overeen met het hoogd. *jauchzen*, bij Reinwald en Schöpf *juchzen*, bij Lexer (Mittelhd. Handw.) *juchezen*, en bij Ueberfelder *juchazn.* — Zie ook *Juchteren.*

Knechten—Knapen.

Hoewel wij onderscheid maken in de bet. van de subst. *knaap* en *knecht*, en ook in het middelned. zij niet altijd hetzelfde aanduidden (zie Van Wijn, Huiszitt. Leeven, II. 183), hebben deze wn niet alleen dezelfde afkomst, maar ook oorspronkelijk gelijken zin; zie Diefenbach, Vergl Wtb II. 462, en Grimms Wtb. V. 1311 en 1380 Als men bij Hofferus, Poem. 50, leest:

Ick sprack, mijn God, straft doch niet in den brand
Van uwen toorn my uwen armen knape.

En in den Statenbijbel, Zachar. 8, vs. 5: *de straten dier stadt zullen vervult worden met* knechtkens *ende meyskens.* — dan zou het tegenwoordig gebruik die uitdrukkingen met elkander verwisselen.

Van de beide naamwn. hebben wij werkwoorden gemaakt, t. w. *verknapen* en *verknechten*, van gelijke hoofdbeteekenis, en waarvan, wat den vorm betreft, het eene als een primitief van het andere kan aangemerkt worden.

Verknapen is dienen, oppassen; Antw. Sp. van Sinne, 226:

Hoe nu, moet ghy noch by de verckenen slapen
En die verknapen *over al op velt?*

Vondel, Toonneel des Mensch. Levens, 143:

Terwijl in Griekenland de Herder gaet verknapen
Zijn kud' —

In den zin van vergezellen, heeft Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 573:

Met dees eerste schare quam overvloedicheyt,
Verknaept *van overdaet en leckernije.*

Ald. 574:

Daer Cupido dus zat in groote pompeusheyt,
Verknaept *met veel schandelijcke canaille.*

D II. 83:

Dus werd' ick verknaept *van vreesen en zorgen,*
Die my zinneloos maken en onverduldich.

Erasmus, Lingua, 127: *Siedy wel met wat geselschap de achterklappernije* verknaept *wordt?* Hier zou men ook kunnen denken aan „in dienst stellen", zooals bij Camph. Stichtel. Rijmen, II. 162:

Vrees kan geen ury hart verknapen.

Dez. Uytbr. der Pss 61:

Om dat haer hert verknaept *aen Godt en deuchdt*
Niet (als voorheen) onrustelijck en woelt.

Voor dienen, in den zin van zorg dragen, schijnt het w. genomen door Van Mander, Bethlehem, 34:

Maer te vergeefs den tragen ghy verknaept
Die wahens tijd onachtsaem veel verslaept.

Weil. geeft mede als bet. op »verschalken, bedriegen"; en zoo leest men Smyters, Fab. n°. 74:

Derhalve hy hem deed behendichlyc verknapen,
En stracx aen eenen boom ooc hanghen op de plaen.

Wellicht zegt dit eig. overmeesteren, zooals de knecht dit wordt door zijn' heer.

Het ww *verknechten* heeft steeds den zin van in dienstbaarheid verbinden, zoowel ten goede als ten kwade; Camphuysen, Uytbr. der Pss. 326:

My, wiens gemoedt aen u verknechtet *is,*
En willeloos, sich u heeft overgeven.

Dez. Sticht. Rijmen, I. 2:

De zonde, daar g'aan waart gehecht
En door een taajen lust verknecht.

Klioos Kraam, 299:

— *gaile lust,* verkneght *aan snoode bezigheid*

Jonctijs, Verhand. der Tooversieckten, 111: *soo (de Duyvel) den mensch.. van God aftreckt en aen hem* verknechtet. Ald. 140: *is hy vaerdighlick by de handt, opdat hy den mensch aen hem* verknechten *soude.* — Het middelhd heeft *knehten,* tot knecht maken, en *beknehten,* met een' knecht voorzien. In de eerste dezer beteekenissen zong Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. 200:

Bemint der vaadren reine zeden,
En hunnen nooit geknechten *moed.*

Onder de afleidingen van *knecht* heeft Weil. *knechtelijk;* eene afleiding hiervan kwam mij voor bij De Keyser, Sprokkeling, 343: *fransche beginselloosheid boezemt ons nog afkeer in zoowel als duitsche* knechtelijkheid.

Knochten—Knoopen.

Knoopen is in 't hoogd. *knüpfen, knöpfen, knopfen,* oudhd. *knuphjan,* neders. *knuppen* en *knutten,* welke laatste vorm overeenkomt met het angels. *cnyttan,* eng. *to knit,* alsmede ons subst. *knut* of *knot* (garen of vlas). Gelijk het verleden deelw. van *koopen* zoowel *gekocht* als *gekoft* luidt, is dat van *knoopen* ook *geknocht* en *geknoft.* Serrure, Vad. Mus. I. 77:

Al hadde haer moeder warmoes vercocht...
oft ael oft bier gebrouwen,
natten geknocht *oft huven..*
si soude joncfrou willen sijn.

Westerbaen, Ockenb. 104:

— *in zyn neusdoek heeft hy dese schat* geknocht.

Den Boom der Schriftueren (door Schotel), 7:

Mijns liefs wech gaen heeft in rouwe geknocht
Mijn herte, niet wetende waer hi mach bliven.

Passion. Winterst. 117: *meer wort hi* geknocht *mitter minnen gods dan der werlt.* Hooft, Tac. fol. 6: *De keurbenden, verooverde landtschappen, vlooten, alles aan elkander* geknocht. Oudaan, Agrippa, 470: *uit deszelfs leiding en stel worden banden* geknoft, *welke niemand deurbreken.. kan.*

Dat men ook wel als deelw. *geknoopt* bezigde, blijkt b. v. uit Passion. Winterst. 130 verso: *ic ben gebonden ende* geknoept *ende in hoeden gegeven.* Koolaart-Hoofman, Naagel. Ged. 85:

Mijn hart, u toegewijd,
Blijft aan uw hart geknoopt.

Dus ook *verknoopt,* Lèvens van Plut. fol. 354 verso: *datmen alle dese deuchden... soo met eloanderen* verknoopt *sal vinden in Cato.* Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 187:

Drye duysent wapentuers.. verknoopt *door trouheyts banden.*

Dus ook de deelw. van *beknoopen, ontknoopen, verknoopen, toeknoopen, onderknoopen* en *volknoopen;* Maerlant, Spieg. Hist Tweede Paertie, 177:

Dan dedemen al sine lede,
Dat mense met senuwen becnochte,
Datse incrempen souden —

d i. samentrok; waarop dan volgt:

— *Maer daer te handen*
Ontknochten *altemale die banden.*

Vlaerd Redenrijckb 344:

O wel beknochte *vraech, seer duyster om verstaen.*

De Hubert, De Psalmen, 149:

o God, bekragtigt en beknocht
't Geen gij aan ons hier hebt gewrocht.

Rotterd. Spelen van Sinne, 211:

— *den grondt des vraechs sal onghevonden wesen,*
Dus moetet van hem ontknocht, *ontbonden wesen*

Ald. 214:

— *laet den sin hier zijn* ontknocht.

Coornherts Wercken, I. fol. 497 verso:

Soo wie dit heeft besocht,
En vindt in sijn gedocht,
Heeft zich self ontknocht *en ontweven.*

Bij Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 455: *den selven band* ontknocht *zijnde* Van Cappelle, Bijdr. tot de Gesch der Ned. 297: *hoe wort dan desen strick* ontknocht? Zie pll. uit Hooft in het Wdb. des Inst. — Rodenburgh, Trouwen Batavier, 22:

— *inden Hemel is dit huwelijck* verknocht.

Dryderley Refereynen, 84:

Zulcken sot draecht wederom de mou toegeknocht.

Van Velthem, fol. 135:

Dit werd gevorwerd, ende bescreven,
Ende so vast oec ondercnocht.

D. i. onderling bevestigd. — Bilderdijk, N. Verscheidenh. IV. 87:

Zenen, aderen, syn volknocht.

D. i. volkomen, geheel verbonden — Evenals bij

koopen had ook de onv. verl. tijd en 't deelw. dezelfde verwisseling van *p* met *ch* of *f*; Ferguut, vs. 1592:

enen olivier (d. i. *olijfboom*) *heeft hi versien,*
hier indie werelt en es so scone;
daer waren die ridders ane gewone,
alse die avonture sochten,
dat sire hare orssen ane knochten,
Ferguut ghinc er 't sine ane knopen.

Hier vindt men tevens den infinitief. Van Maerl. Wap. Martijn (door Dr. Verwijs), 5:

Want haer ontfaermet dinc engheen,
Dan daer men ghelt ute cnochte.

Dit *cnochte* in den indic. verschilt met ons *ik kocht;* doch men bedenke dat oulings de uitgang *e* niet uitsluitend in den conjonct. voorkwam, en dat Ten Kate, I. 567 reeds heeft opgemerkt, dat *ik kochte* ook in den indic. gebezigd werd. Dez. Spieg. Histor. II. 233:

So dat hi in siere ouden lach,
Doe hi zitten niet en mochte,
Ende boven sinen bedde cnochte
Eenen reep...
Daer hi hem selven keerde mede.

D. III. 241:

— die den draet claer
Gherne wilden trecken daer,
Die ghecnocht *was an mijn hant.*

Hooger leest men ald.:

— Nu nem desen draet,
Ende cnopene, *dat hi vaste staet,*
An dinen rechtren dume saen.

Rotterd. Spelen van Sinne, 136:

— d' Assirische Koninck, die hem brochte
Tot Babel ghevanghen, die hem met boeyens knochte.

Gheschier, Proefsteen, 32:

Worstelaers met koorts bevanghen
Worden van een kindt ghevanghen;
Maer de kneukels sterck gheknocht
Zijn de sterckste van den tocht.

Leven van Marcus Aurel. 22: *De Keyser... vervolghende zijn reden,* knochte *dese woorden noch aen den voorgaenden.* Van Maerl. Alex. Geesten, I. 60:

So we (d. i. *wie*) *den knoep* enknochte.

D. i. ontknoopte; bij Benecke is *enknüpfen* losknoopen. Dez. Spieg. Hist. III. 138:

Waert lief of leet, haer ontcnochte,
Dat soe gesluten niet en mochte.

D. i. ontsloot, ging los of open. Walewein, vs. 571:

(*Hi*) *hieu op tserpents staert,*
Tote hine altemale ontknochte

Delfsche Bijbel, Judith 13, vs. 7: *so ghinc sij totter columnen die ten hoefde van sijnen bedde was, ende si* ontknochte *sijn swaert datter aan ghebonden hinc.* Oudaan, Voorschaduwing, 16:

— dat die woorden Gods de volkeren verknoften,
Om alle in Abraham, en zijne heilbeloften,
In 's werelds erfbezit, te worden ingewijd.

Ja, Bilderdijk zong nog, Mengelp. I. 310:

— bij die zielsuitmuntendheden
Verknocht *zij d' eigen' zwier van leden...*
Zoo zag men haar den boezem zwoegen. enz.

Uit het aangevoerde blijkt alleen het bestaan van het ww. *knoopen.* Een ww. *knochten,* dat Kil, Ten Kate, II. 245, en Weil. hebben, is mij bij onze vroegere schrijvers nog niet voorgekomen. Evenmin *ontknochten,* dat Kil. vlaamsch noemt voor *ontknoopen. Verknochten* heeft Kil. niet; wel Ten Kate, t. a. p. en Weil; en het Wdb. des Inst. op Hooft voert eene pl. aan, die inderdaad het bestaan van dit w. schijnt te bewijzen, t. w. Tac. Jaarb. fol. 82: *Numa* verknochtte *het volk aan den godsdienst en 't goddelyk recht.* Dan, de aanhaling is onjuist; de tekst heeft *verknochte,* d. i. *verknoopte,* zoals de Schrijver elders heeft. Dat, intusschen uit het imperf. van een ww. een nieuw ww. kan ontstaan is bekend, en zoo is dan ook een ww. *verknochten* aan te wijzen, dat *ik verknocht, verknochtte,* wordt vervoegd. Zoo leest men Bogaert, Ged. 233: *Geen bandt kan immer ons* verknochten. Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 164: *ten eynde door dat middel de goede eenigheyd tusschen de Borgerye en 't Krygsvolck des te naeuwer te* verknochten. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, II. 695: *weet hy juist zulk eene hoeveelheid dier Stoffe* (*aan het einde der buis*) *te draaien of 'er mede te* verknogten, enz. De Jonge, in de N. Werken der leidsche Maatsch. I. 1. 53: *de inwoners langzamerhand aan zich te kunnen* verknochten. En bij de vlaamsche dichters, Rens, Ged. 83:

Waerom zou ik niet myn lot
Aen haer lot verknochten?

Blieck, Mengelp. I. 57:

De banden scheurden dan, die ons zoo nauw verknochtten!

Voor *verknochten* heeft Kil. *verknoopen,* 't welk ook meermalen voorkomt; Sprankhuisen, Van het Gebedt, 19: *Onse Salichmaker Christus* verknoopt *het een met het ander.* Vondel, Heerl. van Sal. 38:

Het statige verbond, dat...
— aerde, en Hemel met dees' plaets verknoopen *gaet.*

Lucifer, 15: *d' eeuwigheit* verknoopen *aen 't begin?* Altaergeheim, 55:

't Verknoope *u in gemeenschap, met den troon* enz. Uit Hooft zie men de pll. in het Wdb. des Inst

Van *beknüpfen* heeft het middelhd. *beknüpft*, affibulatus, nederl. *beknopt*, *beknoopt*, b v. Levens van Plut. fol 524 verso: beknoopte *spreucken ende aerdighe verhalen* Ald. fol 528: beknoopte *spreuken ende andere vercieringhen der historien*. Zie ook Oudemans Wdb. op Bredero. Dit w. zegt dus eig in een klein bestek vereenigd, samengedrongen. De Brune heeft hiervoor *beknocht;* Bancketw. I 392: *De wetenschap is gelijck een* beknocht *verstand, uyt vele hoofden by een vergadert.* D II. 366· *dat mijn stellinge* beknochter is. D. i. in vergroot. trap.

Van *verknocht*, als deelw heeft Bilderdijk, bij wijze van dichterlijke vrijheid, insgelijks den vergrootenden trap, Treursp. I. 6:

Geen hart, geen maagdlijk hart was oit zijn plicht verknochter.

Ten Kate volgde dat na, Dichtw V. 4:

Aan 't heerlijk kind met elken dag verknochter,
Smaadt hij de hand van elke Vorstendochter.

Men vindt ook *doorknocht;* Heyns, Bartas' Werken, II. 1. 5:

De voeten Yser me doch met een leem doorknocht

Gheschier, Proefsteen, 36:

Oft wel ghy hebt vaste leden
Wel doorknocht *en wel besneden,*
Kneukels hondert duysent mael
Harder als het beste stael.

D. i. onderling vastgeknoopt of verbonden.

Lichten[1]—Liegen.

Lichten, in den zin van lichter (d. i. minder zwaar) maken, opheffen, acht ik te kunnen zijn van een primit. *liegen* of *lieven*, dat beantwoordt aan het angels. *hlifan*, *hlifian*, rijzen, verheffen, lat. *levare*, fransch *lever*, opheffen, en waarvan ook het adj. *licht*, hoogd. *leicht*, middelhd. *lihte*, oudhd. *lihti*, angels. *liht*, eng. *light*, lat. *levis*, fransch *leger*, *légier* enz.

Met onzen versterkten vorm *lichten* (waarvoor men ook *lechten* aantreft, zie Dr. Verwijs, Bloeml. I. 155) komt overeen het middelhd. *lihten*, licht maken, oudhd. *galithjan*, angels. *lihtan*, eng. *to lift*, 't welk gelijk het zweedsche *lyfta* opheffen, maar bij Halliwell ook helpen, ondersteunen, beteekent, en voorts mede stelen. In dezen laatsten zin wijst Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 569, op het goth. *hlifan* en het fransche *enlever*, die beiden zulk een wegnemen aanduiden, als bij stelen bedoeld wordt. Voor lichter maken had het middelhd. *entlihten;* ik vind **daarvoor** *ontlichten* voor bevrijden bij De Hubert, **De Psalmen**, bl. 34:

Van des volks twist hebt gij mij ganz ontlicht

Van *lichten* zelf heeft men **wederom** als frequent het oudhd. *arlihteron*, **middelhd.** *lithern* en *gelihtern*, hoogd *erleichtern*. **bij Frisch** *leichtern*. eng. *to lighten*.

Lichten[2]—Lagen.

Lagen of *la-jen* is de latere **nederl.** vorm van voor het verloren sterke goth. *liuhan*, dat Grimm. Gramm. II. 50, als primitief **stelt voor** het goth *liuthjan* Het komt bij onze **schrijvers** meermalen voor; Belg. Mus. IX. 117:

O godlijc licht vol gracien claer!
U scijnte es blickende altoes eenpaer
Op den uwen ghi hittelijc laeyt.

D. i schijnt of brandt. Van **Ghistele**, Heroid. Epist. 12 verso:

De rasende Alecto.
Dede ooc haer toortse voor my vyerich laeyen.

Van Mander, Bucolica, 130:

Een herde liefd' en groote gloet.
Van binnen hem door sijn ghebeenten laeyend

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 486:

Geeft selver iet aen Godt, en hoe sijn gramschap laeyt
Om uw' bedreve quaet, hy wort'er door ghepaeyt.

Den Nederd Helicon, 207:

— ghy dient te zijn den blusecher
Van dit hoogh layend *vyer, eer dat ons beyd' verslindt.*

Tuinman, Mengelst. van Gez. 13:

't Verteerend vuur, 't welk eeuwig laayt *en brand.*

De Brune, Bancketw. I 64: *soo haest de vlamme het opper heeft, en 't hout begint te* laeyen. — Vandaar *gelaai*, De Harduyn, Godd. Wenschen, 550:

Ghelijckerwijs de volle Maen'
Te boven gaet, en dat te verre,
Met heur ghelaey *de morgensterre.*

Alsmede *laai;* Van der Cruycen, a. w. 315:

Al is 't geen grooten laey, *het is een kleyne vonck.*

De Brune, a. w. II 112: *daer een eeuwig vuyr, in volle* laey *staet.* De Harduyn, a. w. 220: *een* laeyken *viers* Vandaar de nog gebruikelijke bijwoordelijke uitdr. *lichte-* of *lichterlaai*, d i. in lichte vlam of brand, vroeger mede *lichterlage;* Byvoegs. op Wagenaars Vad. Hist. IV. 78: *een Komeet.. die . zyn Ryk ter* ligter laage *zou in brand steken.* Vergel. mijne Verscheid. 132 Huygens heeft daarvoor *luchterlage*, Korenbl. I 479:

Wat moet het grouwelick tot uwent zijn gestelt,
Die eens al watter smoockt moght luchterlaegh *sien branden!*

D. II. 145: 't luchterlage *licht*. Hier komt de uitdr. als bijv. nw. voor. Beets heeft — waarom is mij niet duidelijk — als bijv. nw. *laaijen*, Ged. (2de druk) 23: *De* laaien *vlam*. En Potgieter bezigt het w. niet minder vreemd, in De Gids van 1862, II. 341: *in Zweden... waar een bar klimaat de zinnelijkheid zaamperst en* laai *maakt* — Eene andere bijwoord. uitdrukking van *laai* heeft Den Nederd. Helicon, 209:

De liefde sal dan hout om hoogher laeyen *stoocken*

Voor het ww. *lagen* of *laaijen* heeft het oudhd. *lohian*, middelhd. *liuhen*, oudnoordsch *loga*, zweedsch *låga*, deensch *lue*, lat. *lucere*, hoogd. *lohen*, subst. *lohe*, friesch (bij Outzen) *lowe*, middelhd. *louc*, oudhd. *loug*, *louch*, nederl. *loge;* zie Weil. en het Wdb. des Inst. op Hooft 'k Voeg daarbij alleen de opmerking, dat voor *lichterlage* Jonctijs *lichterloo* zegt, Toon. der Jal. II. 112: *het vuur der jalouzije* lichterloo *te doen ontbranden* — En dat voor *loog* het neders *lögniss* en *lochem* heeft, bij onzen Kil. *lochene*, flamma. Andere vormen vindt men bij Diefenbach, Vergl. Wtb II 147.

De versterkte vorm is in het goth. *liuthjan*, oudhd. *liuthan*, middelhd. *liuthen*, hoogd. *leuchten*, neders. *lüchten*, angels. *lihtan*, eng. *to light* en *to lighten*. Wij zeggen *lichten*, doch om het rijm ook wel *lechten;* Ferguut, vs. 802:

Voer hem stont in tafle gerecht,
Daer op een nap, die sere lecht.

Kil. stelt daarmede gelijk *luchten*, zooals ook *verlichten* met *verluchten*, en in de zestiende en zeventiende eeuw vindt men dan ook de laatsten voor schijnen, glans of licht geven, licht maken; Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 70: *Want die keerse goeden exempels* luchtet *verre*. Vaderboeck, fol. 80 verso: *Doe sach hi des outsten broeders aensicht seer schone ende clare* luchten. Fol. 89 verso: *doe stont een licht op ende* luchte *als die morgensterre* Fol. 92: *dat dan een recht lichte...* luchten *sal over al dat lant*. Statenbijbel, Ex. 13, vs. 21: *de Heere toogh voor haer aenghesichte des nachts in een vyercolomne, dat hyse* luchtede. Cap. 25, vs. 37: *men sal sijne lampen aensteken, ende doen* luchten *aen sijne zijden*. Levens van Plut. fol. 412: *de menichte der lichten ende fackelen in de locht gehanghen ende van alle sijden* luchtende — Vaderboeck, fol. 27: *dat dat lant Thebayda van den heiligen man hylarion worde* verluchtet *door sine teykenen*. Fol. 38: *wie sine woerden hoorden, dat si den* (*dien*) verluchten *als een schoon claer lichte*. En fol. 39: Verluchtet *hen hare herten ende hare inwendige oogen*. — Wat wij thans *illustreeren* noemen, heette oudtijds *verluchten* en *verlichten;* zie Moll, Joh. Brugman, I. 260, en De Dietsche Warande, I. 476. — Vandaar *inluchting*, dat met *inlichting* (verg. het hoogd. *einleuchten*, nederl *inlichten*) afgewisseld wordt in Der Ouder Vader Collacie van Cassianus, fol 19: *overmits der leringhe ende der* inluchtinge *gods*. En fol. 21 verso: *sullen wi sijnre ghenaden ghebruken, dat moet van sijnre tegenwoerdigher* inlichtinghe *ghescien* Ald. fol 61 verso: *overmits der* inluchtinghe *gods*. Van Iterson, a w. 45: *Die Godlike wijsheyt wort van godliker* inluchtinghe.. *gheprint ende ghedrucket in des menschen herte*. — Voorts *luchter* voor *luster* of lichtende kroon of kandelaar, bij Huppel *lichter;* Statenbijbel, Exod 25, vs. 6: *Olye tot* den luchter En elders. — En *lucht* als adj. voor *licht*, Udemans, Geestelijk Gebouw, 112:

Onses lichaems luchtste *leden*
Brengen ons in duysterheyt

En als subst.; Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 37: *dat Claes voirn. sal hebben... huusvestinge, beddinge, beddecleede*, luchte *en vuer alse redeliken is*. — Voorts ook lantaren; Sluiter, Huys- en Winterleven, 35:

— soo vatt ik self
Mijn kleyne Dieve-luchtje *ras,*
Met eene Keers, en eene Glas.

Aldaar:

— of mijn gang na den tred
Der Luchte-dragers *zijn geset.*

Voor het bijw. *licht* treft men nog *lucht* aan bij P. Moens, Hugo de Groot, 97:

Een lucht *beglansde wolk drijft langs uw levenspaân.*

Zie voorts *Luchtigen*[1].

Luchten, zie **Lichten**[2].

Plachten, zie **Plechten**.

Plechten—Plegen.

Plechten, ook *plichten*, komt in het middelned. voor in de bet. van in gemeenschap met anderen handelen, met iemand meêdoen; dus Die Dietsche Doctrin. 269:

Eendrachtecheit: dat bediede
Dats, dat poerteren ende lands liede
Te samen selen plechten,
Ende elc met anderen vechten.

Van Heelu, vs. 225:

Want van rechte, na sijn leen,
Dat hi hilt, woude hi plichten
Metten ghenen, enz.

Ald. vs. 2301:

— *die scoutheet vloe, door noot,*
In die kerke sijn lijf behouden,
Ende met hem alle, die wouden
Plichten *in die partye.*

Vs. 4128:
Die hertoge antwerde: Ic wille plichten
Met u, ghi heeren, wildi wreken
Roef, ende roefhuse breken.

En vs. 4394:
Hoe si die siele mochten berechten,
Datsi met Gode mochten plechten.

D. i. in Godes gemeenschap of zijne genade deelen. Snellaert, Nederl. Ged. 113:
God sal met u plechten
Ende selve u viande aenvechten

Ald. 303:
— *quade kerstine,*
Die samen souden plechten
Ende die heylighe Kerke anevechten.

Brab. Yeesten, B. V. vs. 417:
In dezen tiden, dat dit geschiede,
Ghinghen al die ghemene liede
In allen landen te gadere plechten,
Ende ieghen haer heren rechten.

Van Velthem, fol. 97:
Die Coninc had daer een groot conroet,
Die metter gemeinte plechten *ginder.*

Ald. fol. 140:
Die scoutheit in die kerke ontscoet,
Ende dies met hem wilde plechten

En fol. 396 luidt een kapittel-opschrift: *Hoe die Graue van Loen met dien van Ludeke* plechte. Matth. Anal. V. 258: *Die Hertoge Reynout tooch met sinen vrienden voir die stat van Tiel, ende sette dair sine tenten, want si ende Joncheer Eduwart tegen hem* plechten.

Het gemeenschappelijke handelen sluit eene verbintenis met anderen in, en vandaar was *plechten*, *plichten*, en is *verplichten* nog tegenwoordig, verbinden; dus *plechten* bij Van Hildegaersb. Ged. 65:
Si en willen mitter waerheit niet plechten.

Zie ook het Glossar. op Der Leken Spieghel. De hoogl. De Vries zegt t. a. pl. dat »Willems en Lulofs in de verklaring van dit woord dwaalden, doordien zij het met *pleghen* verwarden;" en noemt het »gelukkig, dat Dr. Vermeulen in 't Gloss. op *Vanden Levene o. h.* iets beters geleverd heeft" Laatstgen taalkenner intusschen handelt alleen over de bet. van het zelfst. nw. *plecht* en het tegenwoordige *plicht*, zonder eenige afleiding te geven. En wat betreft de verwantschap van *plechten* met *plegen:* ik meen dat die zeer aannemelijk is. Het is zoo; ook Benecke durfde die verwantschap niet aannemen, doch zijn' opvolger Zarncke (zie II. S. 506) kwam het voor, dat de onloochenbare verwantschap der beteekenis der hier bedoelde woorden nadrukkelijk op hunne verwantschapte afleiding wijst, die overigens geen zwarigheden oplevert.

Van *plegen*, middelhd. *phlegen*, schijnt de grondbet. met eenig ding te doen hebben; vandaar met betrekking tot personen iemand dienen, voor hem zorgen, zich zijner aantrekken, toezicht over hem houden; van voorwerpen gezegd, in zijne hoede nemen, verzorgen, niet zelden ook zooveel als bezitten, hebben; en bij handelingen, ze verrichten, als bezigheid of plicht waarnemen, waar het woord bij infinitieven meestal bloot als omschrijving dient, met eene zeer geringe wijziging van het bepaalde werkwoord. De thans heerschende bet. van gewoon zijn komt in de middeleeuwen eerst bij uitzondering voor. Deze omschrijving van de bet. van het ww., die ik t. a. p. aan S. 497 ontleen, past volkomen op ons ww. *plegen*, zooals men zich daarvan door het raadplegen van de Glossaria onzer middelnederlandsche schrijvers (bij wie het w ook *plien* luidt) en van het nog heerschend taalgebruik kan overtuigen.

Welnu, aan de bet. van met eenig voorwerp of persoon te doen hebben, die bij *plegen* ten grondslag ligt, sluit zich die van in gemeenschap met iemand handelen, die in *plechten* heerscht, ten nauwste aan, zoodat het eerste zonder eenig bezwaar als primitief van het laatste mag aangenomen worden. De bet van »voor iemand zorgen," boven aan *plegen* toegekend, blijkt ook uit het geldersche *plechten* voor pleiten, d i. dus eig. zich zijne belangen aantrekken. Zie Ten Kate II. 321. Voor de uitdrukking *het vee plegen*, d. i. verzorgen, die men aantreft bij Sprankhuisen, Geestel. Bataille, 2: *hoemen sal. de Zee bouwen, het Landt meeten*, het Vee pleghen, *den Acker syn deeg doen* enz., zeggen de boeren, volgens Berkhey, *het vee plechten* of *plachten* (volgens hem »bij verbastetering"); zie de Nat. Hist. van Holland, IX. 25.

Dat ons tegenw. ww. *verplichten* eig. verbinden beteekent, is reeds opgemerkt; duidelijk blijkt dit uit pll. als deze, Vondels Virgil. 16: *D'ackerman zal u jaerlijcks... zijn beloften betalen, ghy hem oock aen zijn belofte* verplichten. In dien zin vindt men ook *plichten;* Visscher, Quicken, 6, n°. 19:
Daerom ben ick liever bruyn gepresen
Aen gestadicheyt geplicht.

Het subst. *plicht* is verband van allen aard, doch thans alleen in zedelijken zin genomen, zooals Dr. Vermeulen t. a. p te recht opmerkt. Weil. heeft nog *plecht* voor »kusting op een huis of ander

goed." Dus bij Wagenaar, Amsterdam, III. 159: *iemant, die* een plecht *hadt op een verkogt huis.* In Kauslers Denkm. I. 12 leest men:

— *die princen ende die baroene*
Swoeren hem te sine in dien doene
Onderoerich sonder plechte

D. i. zonder band of verplichting en dus vrijwillig. Maerl. Spieg. Hist. II. 162:

— *alsi sagen themelsche lecht,*
Scieden si dannen sonder plecht

Het latijn heeft hier »illesi." Blommaerts Oudvl. Ged. III. 16:

Gheestelike Keisdom was die vichte (d. i. *vijfde*),
Alsi vel in 's duvels plichte.

D. i verbond, band of boei; zoo mede aldaar, 20:

Die lagen in 's duvels plechte
In Lucifers stric gevaen.

Elders leest men ald. *plucht.* 15:

Dat si dogheden den zwaren plucht.

En bl. 37:

Dat Adam den appel beet mitten monde,
Ende genut hadde die vrucht,
Daer wi af hebben zwaer plucht.

Ook het ww. *pluchten* ontmoet men. Hor. Belg. XI. 268:

binnen der tijt dat die landtman saeyt of plant,
so roven coeyen, verkens, dit wil ic pluchten,
ende eeten den landtman af zijn vruchten.

D. i. verzekeren, eene bet. die ook *verphlihten* bij Benecke heeft. Het tegengestelde daarvan, en dus *ontpluchten*, d. i in het onzekere zijn, vermoed ik te lezen in Serrures Vad. Mus. IV. 124:

elc zij ghedachtende de rechte consequensije
der toecommende blijsscap, die, sonder reconvensije,
eewich gheduerende es, dies zoo omplucht *ic,*
over Gods woort in den gheest hoopende, ducht ic.

Het adj *plichtig*, d. i. verbonden tot iets, en zoo bij uitbreiding schuldig, kennen wij nog in samenstellingen als *medeplichtig* en andd. bij Weil.; doch het was voorheen ook buiten samenstelling gebruikelijk; Poirters Duyfken in de Steenrotse, 358: *Den* pligtigen *gaet vry, d' Onnooselheyt wort gevonnist.* Nog lees ik in De Toekomst van 1868, bl. 127: *dat hij, door dan naar de* plichtigen *te vragen, te zoeken, aan 't straffen geen einde krijgt.*

Bilderdijk bezigde *plichtig* in andere beteekenissen; zie mijne Proeve, 91. Cats heeft een bijw. *plichteling*, dat niet duidelijk is; Wercken, I. fol 53: *menschen, die haar werk maken van ander luyden gebreken so* plichtelinge *ten toon te stellen.* Ik versta er door: zorgvuldig, zooals (huns inziens) de plicht meêbrengt. Duidelijker is het subst. *verplichteling* in Maria Heyns' Bloemhof, 171: *Hy bleef.. tot aen zijn doot toe een getrouwe* verplichteling *der Romeinen.*

Wij kennen *plechtig*, voor (zooals Weil. omschrijft) statig, aanzienlijk; de omschrijving »statig" kan; doch »aanzienlijk" niet. Eig. zegt het w. wat *pleegt* te geschieden, wat alzoo gewoonte en formaliteit wordt en daardoor achtbaarheid verkrijgt. Verg. het fransche *solennel*, lat. *solennis, solennalis*, van *solere*, plegen, gewoon zijn. Voorheen zeide men er ook *plechtelijk* voor; Schermers Poëzy, 412: plechtelyke *dagen* Bl. 445: *dees dag met* plechtlykheit.. *vieren.* Bekker, Bet. Weereld, III. 102: *dit* pleghtelijk *bestel van Gods Verbond met Israël.* Ald. de plechtelijkheid *van Gods Verbond.* — Een' anderen zin heeft het w. bij Vondel, De Helden Godes, 10:

Myn Oom ik wilkom was, ick dreef zijn plechtigh *vee*
Om Rachels schoonheyd —

Door Van Lennep (II. 41) wordt dit verklaard: »*schat*plechtig of *schat*plichtig vee; vee, dat op gezette tijden aan zijn eigenaar door het werpen van jongen *gewoon* is, schatting te brengen." Zonderlinge opvatting! Met het oog op de boven vermelde uitdrukking *het vee plegen* of *plechten* voor verzorgen, voorts bij vergelijking met samenstellingen als *mestvee, slachtvee*, d. i. vee dat gemest, geslacht wordt, zal Vondel hebben bedoeld *plechtvee*, vee dat verzorgd wordt of moet worden. In Oudemans' Bijdrage, V. 646, lang na het door mij geschrevene uitgekomen, vind ik eene verklaring, die van de mijne niet wijd verschilt.

Voor *verplichten* heeft Kil. ook *verplegen*, en dit komt voor bij Bilderdijk en Van Lennep voor verpanden, verbinden; zie mijne Proeve over des eersten Invloed enz. 91.

Plichten, zie Plechten.

Prachten—Pragen.

Pragen en *progen* komen in het oudduitsch, volgens Adelung, werkelijk voor in de bet. van pralen, bij Stalder *bragen, brogen.* Men vindt het w. terug in het eng. *to brag*, roemen, pogchen, fransch *braguer*, bij Kil. *braggeeren;* De Decker, Rymoeff I. 141:

All' paerlen, daer de kroon der Schipvaert meê brageert,
En meê brageren *zal, zoo lang* enz.

Adelung beweert dat het hoogd. *prahlen*, nederl. *pralen*, ontstaan is uit *pragelen*, frequent. van *pragen*, gelijk Stalder werkelijk *brogeln, progeln*, als gebruikelijk opgeeft. Op het art. *Braggelen* zie men, dat evenzoo als eene samentrekking hiervan

beschouwd is het ww. *brallen*, aan *pralen* én in bet. én in vorm nauw verwant. De oorsprong van *pragen* zelf ligt in het oudd. *brehen*, glanzen, schitteren; zie Grimm, Gramm. II. 87; Graff, Sprachsch. III. 209 en Benecke, i. v.

Het ww. *prachten* is bij Kil. superbire. Men leest het in het Constthoon. Juweel, 489:

Doets evenwel troosteloos van u verdrijven
door u vrecke giericheyt met smadich prachten.

Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal 469:

Als oyt dan 's weirelts treyn, met al haer ydel prachten,
De duyvel, en de doot, u pooghen t' overkrachten.

Orizandt, Democritus, 37: *Wy* prachten *en pralen om strijdt wie kostelijckst toegemaeckt is.* Ook bij Weinhold is *prachten* en *prachtiren* pralen, bij Stalder *prächten*, *brächten*, bij Tobler *brechten;* bij Lexer is *práchten* grootspreken.

Tobler vermeldt het znw. *prachthans* voor een roeper of schreeuwer, niet te verwarren met ons *prachhans*, waarvan zie op *Pragcheren*.

Rechten—Reken.

Het primitief van *rechten*, dat ook *richten* luidt, is niet met zekerheid aan te wijzen. Ten Kate, II. 332, dacht aan *rijgen;* Adelung aan een verouderd *rechen*, spreken, van 't welk ook het hoogd. *rechnen*, nederl. *rekenen*, zou afstammen en waarbij ik de opmerking voeg, dat het angels. *recan* zoowel spreken als regelen, besturen, aanduidt; Beneckes Wtb. aan *rechen*, waarvan ook *rechenen*, *gerechenen*, gereedmaken. De laatste afleiding wordt ook door Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 162, aangewezen. Wij hebben dan te denken aan hetzelfde *reken*, waarvan ons *rekenen* is afgeleid; men zie dus verder op dit w.

Weil. voert een voorb. aan van *rechten*, in den zin van (het kromme) recht maken; ook Bilderdijk bezigde dit; Vertoogen van Sal. 17:

't Gekromde laat zich niet door 's menschen handen rechten.

Niet fraai klinkende is het w. *herrechten* voor weder recht maken, bij Bogaert, Ged. 306:

Herrechtende *met liefde, en zucht, en min*
't Gekreukte riet door zyn genade weder.

En *uitrichten*, dat Weil. niet eens heeft, is wat plat, bij Bilderdijk, Treursp. III. 45:

Ik zwoer haar, en haar haat dwingt me alles uit *te* richten.

Weil. vermeldt niet het vrouwelijke van *rechter*. Ik vind daarvoor twee vormen; De Jaarget. van Saint Lambert. 129 (tot de vrouwen):

Verlichte rechtsters *der vermaken en der zeden!*

H. H. Klijn, Agathokles, 103:

Verdelging daag' dit uur als onomkoopbre regtster!

Dermout, Tiental Leerred. 142: *De wereld is in vele gevallen eene onbillijke* regteres *over de waarde der karakters.*

Richten, zie Rechten.

Rochten—Roeken.

Roeken is in het middelned zeer bekend voor acht geven, zorg dragen, bezorgd of bekommerd zijn; zie de voorbeelden daarvan bijeengebracht door Clignett, Bijdr. 28, en Huydec. Proeve, III. 84 en volgg. Van het zelfst. nw. *roek* hebben wij nog *roekeloos* in gebruik, met zijne afl. *verroekeloozen*. Het ww. luidt in het oudhd. *röhjan*, middelhd. *ruochen*, hoogd. *geruhen*, bij Schmeller *ruechen*, angels. *recan*, eng. *to reck*, bij Halliwell *to recche*.

Overeenkomstig met *ik zoek*, *ik zocht*, is het imperf. van *roeken* ook *rocht;* Lancelot, B. III. vs. 2398:

Geonste mi God noch van desen,
Dat icken noch verhalen mochte,
Ende hem dan mins geselscaps rochte
Alse sere alset mi doet.

Maerl. Spieg. Hist. II. 377:

So was sente Benedictus in groten levene,
Die sine regele rochte *te gevene*
Den swarten moenken van sine orde.

En van dezen tijdvorm is ontstaan het ww. *rochten*, *ruchten*, dat Kil. heeft voor *roeken*, en mede door Ten Kate, II. 682, is verklaard. Dat van dit *ruchten* het ww. *vruchten*, d. i. vreezen, zou afgeleid zijn, zooals Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. III. 230, beweert, is eene van die afleidingen, waar, zooals men zegt, de lombard geen geld op geeft.

Ruchten—Roepen.

Van het neders. *ruchte*, hoogd. *gerücht*, nederl. *gerucht*, zegt Tiling, dat het gewoonlijk van *rufen* wordt afgeleid. Hij zelf echter denkt liever aan eene afstamming van *rögen*, in beweging brengen; Ten Kate, II. 682 wil het w. van *rugen*, d. i. *wroegen*, en Grimm, Gramm. II. 23, van *riohhan*, d. i. *rooken*, uitwasemen, afgeleid hebben. Veel aannemelijker komt het mij voor, met Wachter, Adelung, Diefenbach (II. 592) en andd. aan *rufen*, nederl. *roepen*, te denken. In *roepen* toch, goth. *hropjan*, angels. *hreopan*, zweedsch *ropa*, oudhd. *hrofan*, *hruofan*, middelhd. *ruofen*, ziet men de verwisseling der consonanten *p* en *f*, die beiden insgelijks somwijlen door *ch* vervangen worden. Men denke slechts aan het nederl. ww.

koopen. ik *kocht* en *koft*, heb *gekocht* en *gekoft*. Ook het spraakgebruik pleit voor die verwantschap. In den gewonen zin van *gerucht*, d. i. een naam of faam, die van iemand uitgaat, zeggen wij ook *roep;* b. v. Levens van Plut. fol. 49: *een heerlick Harpslager, die op dat pas* den roep *binnen Athenen hadde*. Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 91: *volgens* den roep *des gemeenen volcks*. Fokke, Verzam. der Werken, VII. 183: *Men kan ligt denken welk een' grooten* roep *hij dus van zich liet uitgaan*. Meerman, De Groots Vergel. der Gemeeneb. II. 76: *een uitvinding der dronkenschap, zoo ongewoon bij ons, als bij de Athenienser en Romeinen in den hoogsten* roep. D. III. 38: *De Parmesaansche* (*kaas*) *die.. nu in den allerhoogsten* roep *staat*. D. IV. 197 vindt men het w. verdedigd als eene »echt vaderlandsche uitdrukking." Van der Palm, Bijb. v. d. Jeugd, XIX. 232: *waarom zij ook overal in kwaden* roep *stonden*. St. XXIII. 148: *Daer hij in* den roep *stond van een geheel buitengewoon mensch te zijn*. Dez. Al de Leerred. VII. 185: *bekoord door* den roep *van uitstekende heiligheid*. Zie mede het Wdb. des Inst op Hooft. Ja ook het eng. bij Halliwell heeft *roupe* voor geruchtmakend geschreeuw. Iemand *beroepen* was oulings hetzelfde als hem *beruchten*, waarvan zie beneden; Lancelot, B. II. vs. 19398:

Beropen *van verranessen saen*.

Ald. vs. 19437:

Nadien dat gi beropen *sijt*
Van verranessen —

En vs. 24006:

Die riddere die bi u sit, heeft
Beropen *minen geselle die hir es*
Van verranessen —

Moll, Joh. Brugman, II. 371: *daer hi van veel menschen wert beschuldigt ende scandelic* beroepen. Levens van Plut. 440: *hy worde van sijn vrienden* beroepen *ende bekeven*.

Hiervan door de gewone consonantverwisseling het ww. *ruchten*, mij voorgekomen bij Huygens, Korenbl. I. 484:

Dat het ruchten
Van sijn suchten
Mijn' genuchten
Soo verr af
Heeft verslagen, enz.

D. i. het roepen, het geluid maken. Valentijn, Werken van Ovid. I. 195: *Vat wel... dat 't meeste* rugt, *schoon slegthoofden, wat neus-wijs schijnen wil*. D. i. gerucht maakt. Weinhold geeft een voorbeeld van *ausrüchten* voor in het gerucht of op de spraak brengen. Iemands goed gerucht of naam ontnemen heet *ontruften*, Dietsche Warande, VI. 201: *die ander lieden* ontruften *ende becallen*. Vooral echtêr komt voor het ww. *beruchten* of *beruften*, d. i. in een kwaad gerucht brengen, beschuldigen; Meijer, Leven van Jezus, 132: *die meyere wart* berucht *vor sinen here, dat hi syn goet qualec hadde bekirt*. Passion. Winterst. 51: *dat sy desen grave so zwaerlike ende valschelijken voer den keiser* beruchten. Somerst. fol. 45: *dat Wijf die gods deerne* beruft *hadt*. Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 326: *den genen, die.. gewroecht syn van quaden fayten, dair sy mede* beruft *syn*. Hooft, Ned. Hist. fol. 193: *Daar leid' hem deez te last, dat hy, oover lange jaaren, met Luiterye* berucht *geweest was*. Scriverius, Ged. 82:

Wiens grove onweetenheydt, en zomtyds ook de zucht,
Den Konstenaar verwyst, en schandelyk berucht.

Cabeljau, Treurbr. van Ovid. 107:

— *zwijg, wat wildg' uw eigen schand* beruchten ?

Vroeger ook wel *berochten;* Maerlant, DBoec vanden Houte, 41 (naar de variant):

Des ander daghes wert hi brocht
Vore Pylatus ende wart berocht
Dat hi sculdech ware der doot.

Van dit ww. is nog het deelw. *berucht* in gebruik als adj., waarvan in het middelned. *onberucht*, zie het Gloss. op Der Minnen Loep. Ook *onberuft;* Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 157: *wat Poorter... die goedt knaep is, ende* onberuft. — Weil. merkt te recht op, dat dit w. mede in een' goeden zin genomen werd; bij de voorbeelden, daarvan door hem aangevoerd, voege men uit Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 104: *De vreemde Proceduren.. hebben hem, door zijne geleerdheid en schriften reeds bekend, allermeest* berucht *gemaakt*. Schrassert, aangeh. bij Buddingh, Gesch. van Opv. en Ond. II. 1. 132: *Binnen Harderwyck is overlang geweest een seer* berugte *Schole van Latynsche Leerlingen*. En Willinks Amsterd. Arkad. II. 172: *den groten dichter Joost van Vondel, in zyn* beruchte *treurspel van Gysbrecht van Amstel*. In Zutfen las men op eene eerepoort voor den Stadhouder (volgens den Geld. Volksalm. van 1872, bl. 101) dezen regel:

Leef lang, beruchte *Oranje Held!*

Vreemder evenwel is in omgekeerden zin *beroemd* bij Bilderdijk, N. Mengel. I. 267: *kinderen van een'* beroemden *misdadige*. Bekend is nog hedendaags het subst. *gerucht*, oudtijds ook *gerocht;* Huyd. Proeve, II. 373:

Haer gherochte *en halp haer niet;*
Si moeste liden dat men haer dede.

En meermalen *geruft;* Vaderboeck, fol. 26: *hare wonderlicke ymaginacien ende* gherufte. Ald. fol. 81 verso: *doe quamen hem die duvelen te ghemoete mit groten* gerufte *en met grooter ongestuericheyt.* Passion. Winterst. 27 verso: *dat grote* gherufte *vanden volcke.* Doch ald. fol. 42: *so groten* gherucht. Ald fol. 109: *inden woestinen en was geen* geruft *noch menschen.* Somerst. fol. 30: *den* gherufte *des volckes.* Wagenaar, Amsterdam, III. 157: *dat hi van quaden* gerufte *ware.* Dietsche Warande, VI. 194: *Die tonge stroyt van enen anderen een quade faem om sijn goet* gerufte *te verduusteren.* — Hooft heeft *ongerucht* voor kwaad gerucht; zie het Wdb. des Inst.

Als subst. heeft Kil. ook *rucht*, in het neders. *ruchte.* Vandaar, om hier niet van *ruchtig* met zijne samenstellingen te spreken, die op *Ruchtigen* vermeld worden, de afleid. *ruchtbaar*, en het minder bekende *ruchteloos;* Huygens, Korenbl. II. 551:

Soo laet ons ruchteloos *versmeltende vertrecken.*

Poirters Masker, 297:

(*Ick*) *ging gestolens wijs met* ruchteloose *schreden.*

Ook met *ge;* Van Lodensteyn, Uytsp. 311:

Dan sal het Eeuwig Woord
Gerugteloos *gehoort*
Ons Leeraar zijn, en hoeden.

Schaften—Schaffen.

Voor *schaffen* hoort men in de taal des gemeenen levens dikwerf den versterkten vorm *schaften.* Weil. heeft dit juist opgemerkt Zoo zegt men b. v. men moet raad *schaften.* Zoo leest men bij Valentijn, Werken van Ovid. I. 21: *Wat had ik Myniërs, wat met Pallas schip te* schaften? Bij Bilderdijk, Mengel. en Fragm. 36: *de kost die men* schaften *zou* Berkhey, Snerpende Hekelroede, 31: *dit zal ligt winst* verschaften.

Hout *schaften, verschaften*, is hout leveren of bezorgen; zie Van Hasselts aant. op Kil. Bij Benecke is *scheften* schaffen, *überscheften* verschaffen.

Bij Schütze, Danneil en elders is *schechten* rondloopen. De eigenl bet. is bezig zijn, bij Weinhold ook *schachtern, herumschachtern, schachteln.* Dat deze woorden van *schaffen, scheffen*, zijn, valt in het oog; ook wij zeggen onverschillig *schacht* en *schaft.* Doch een ander w. is *schechten*, in Maastricht bekend voor vee slachten (door de Joden); zie mijn Archief, III 380. Mr Franquinet schijnt het w. aldaar af te leiden van het znw. *schacht*, coles, zoodat de eerste bet. van het ww. zou zijn castrare (ontschachten?). Intusschen is *schechten* in verschillende dialecten in zwang met de vermelde bet. Zie Schmidt, Bernd en Kehrein op *Schächten* en Stalder op *Schechen, Schächen*, die allen het w. afleiden van het hebr. *schachat*, dat slachten beteekent. Als fig. bet. van dit *schechten* geven sommigen (b. v. Schmidt en Schütze) op bedriegen, in het spel doen verliezen; doch in dat geval zou ik meenen, dat het gevormd is van *schecken*, in de boeventaal liegen en bedriegen; zie Von Grolman

Van *schaffen* is het hoogd. *geschäft*, bij Benecke *geschefte*, voor zaak, bezigheid, aangelegenheid. Kil. heeft daarvoor *geschaf.* Men vindt bij onze schrijvers er ook *geschaft* en *geschacht* voor. Six van Chandelier, Poësy. 299:

Myn vaste Flakkus riep my, om syn disch te smaaken,
Vol ydelheits geschaft —

De Casteleyn, Pyramus ende Thisbe, 61:

Doloreuse spelonckc, dootlagich gheacht,
Vol lydens gheschacht!

Zoo lezen we nog bij Joh Prins, Leven van Philip van Marnix (Leyden 1782), bl. 27: *dat Marnix zig in deeze jaaren een vrij geruimen tijd van alle openbaare* Staatsgeschaften *onthouden hebbe.* Dat Hooft meermalen *geschaft* bezigde, is uit het Wdb. des Inst. bekend Doch ook bij anderen was in de zeventiende en de achttiende eeuw zoodanig de gewone vorm; Levens van Plut. fol. 173: de gescheften *die hy op die tijt hadde.* Van Nievelt, Disc. van Machiav. 141: *De regheeringhe van Roomen*, de gescheften *die sy buyten ende binnen ghehadt heeft.* Sprankhuisen, Geestel. Balsem, 7: *wereltsche* gescheften *en goederen.* Tuinman, Opdragt van de Fakkel: *myne gewoone* gescheften.

Met betrekking tot *schaffen* geef ik van een paar verouderde, bij Kil. voorkomende afleidingen, een voorbeeld of twee; Passionael, Somerst. fol. 54 verso: *sy beval datmen hem aelmisse gave, mer eer hoer* scaffenaer *tot hem quam om aelmisse te geven*, enz Camphuysen, Sticht. Rijmen, III. 386:

't Gras-gierigh Vee beschaft *hy zijne spijs.*

Nieuwe Hoornse Speelw. 150;

Een schat, die troost beschaft *in noodt.*

Schichten, zie Schiften

Schiften—Schieden.

Schieden is bij Kil. hout klieven, eig. verdeelen, en de oudere vorm, waaruit de latere *scheiden* zich heeft ontwikkeld. Het komt ook voor in ons *geschieden.* Het middelhd. *schihen* namelijk (imp. *schach*, partic. *geschehen*) beteekent plotselijk bewegen, snel voortgaan of zijdelings afwenden. Vandaar *beschëhen, geschëhen*, nederl. *geschie(d)en*,

plotseling overkomen, tegen aankomen, wedervaren. ontmoeten, ten deel vallen, beloopen Het onverwachte, het voorbijgaande ligt ten grondslag der beteekenis.

Als afgeleiden vorm heeft Benecke *schihten*, deelen, verdeelen, afdeelen, eig. door eene beweging afscheiden. Vandaar het hoogd *schichten*, deelen, verdeelen, nederl. *schiften*. goed van kwaad scheiden, ook het afscheiden der vochtdeelen van vloeistoffen en der draden in geweven stoffen, angels. *scyftan*, verdeelen ook afwenden, ter zijde schuiven, eng bij Halliwell *to shift*, verdeelen, veranderlijk zijn, friesch bij Outzen *skafte*, *schefte*, verdeelen, verwisselen Enz. Bogaert, Ged. 350, heeft den vorm *schiffen:*

Opdat men schiffe *en scheie, 't geen de list*
Of logen dichtte, en baardde een zee van twist.

die ontstaan schijnt uit misverstand voor *schiften;* ware hij echt of voldoende gestaafd, dan zou hij, als versterkte vorm van *schie-en*, voor primitief van *schiften* kunnen gelden. Vindt men het w. hier vereenigd met *scheiden*, men leest dus ook bij Stuart, Rom. Gesch. XVII. 158: *Deze (overwonnelingen)* werden *door Mucianus* geschift en gescheiden.

Eig. is het ww *schiften*, b. v. bij Valentijn, Werken van Ovid. III 230: *Gij hebt voor heeter vuir geseten, doen mij Caesars bliksem van u* schiftte. Fokke, Boertige Reis, III 69: *dit tijdvak laat zich best in drie deelen* schiften. Berkhey, Vaderl. Afscheid, 88:

— *bordeelen, daar 't vergift*
Dat (l. *Van*) *meenig eerlijk man het bloed wel heeft* geschift.

Dichterlijk. maar toch in den zin van vaneenscheiden, bezigt De Swaen het w. Leven en Dood van J. C. II. 53:

Gelyk de morgen-zon haer incarnate straelen
Door een geschifte *wolk laet op de velden daelen.*

Afschiften voor afscheiden heeft Willinks Amsterd. Buitens. 171 (van de stad Amsterdam):

Tot dat zy als een vryë gift,
Van Jan aan Guy wierdt opgedragen,
Die haar, van Holland afgeschift,
Beheerschte naar zijn welbehagen

Ontschiften, d. i. beginnen te scheiden, Valentijn, Werken van Ovid. I. 54: *Mijn bloet* ontschiftte *mij.* — En *uitschiften* Stuart, Rom. Gesch. XII. 71: *Evenwel* schiftte *hij dezulke zorgvuldig* uit, *die het meest geschikt waren* enz Mevr. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, III. 180: *Wil nu zoo goed zijn* uit *te* schiften *wat gij zoudt willen afstaan.* — De vorm *schichten* kwam mij bij onze schrijvers eene enkele maal voor; Maerlant, Spieg. Hist. III. 95:

Te dien tiden waren in Gallen
Vele riker lieden, die met allen
Hare rijchede so schichten,
Dat sire cloestren mede stichten.

D. i. die gezamenlijk hunne rijkdommen derwijze *verdeelden.* Bij Van Velthem, leest men fol. 115:

Alse dus gewonnen was die Casteel,
Was daer bliscap ende groot riveel;
Daer was spisen genoech in bleven;
Die Coninc scichte *om blide leven,*
Ende dede dat eten daer gereden.

Le Long verstaat hier: schikte zich. Dan, *schichte* voor *schikte* is mij niet bekend. De zin zou kunnen zijn, dat de koning de vele spijzen, om er goed genot van te hebben, *verdeelde* en deed gereed maken. Van Hildegaersb. Ged. 160:

Die heilighe kerc ende al haer leer
Daer sy om nutscap sijn ghesticht
Ende tonser salicheit gheschicht.

Het Gloss. verklaart dit door zingericht, bestemd."

Van het schielijke der beweging heeft ook de *schicht* zijnen naam, en hetz. subst. treft men aan in de bijwoordel. uitdr. *ter schicht* voor plotseling, eensklaps; Rodenburgh, Vrou Jacoba, 56:

Een duyst're donckre Vlaech, ick vrees' sal my verschijnen,
Die 't luyst'ren van de hoop ter schight *sal doen verdwijnen.*

Dez. Batavierse, 3:

Het schaepken moet oock schroomen
Te grasen alst ter schicht *de Wolf van veer siet komen.*

Ald. 19:

't Schijnt dat ick dus ter schicht *mijn krachten gans verloor.*

Dez. Borstweringh, 328:

— *de lievers die* ter schicht *aen 't lieven raken,*
Verliezen liefd zo haestich g'lijck de liefde quam.

Men zeide daarvoor ook *schichtelijk;* Rodenburgh, Trouw. Batav. 7:

De luye slapers droom wilt schichtelijk *ontwaken.*

De Brune, Wetsteen, II. 387: *Zij vloejen.. in een ogenblik toe, en sluipen* schichtelijck *weêr wech.* — Meer gewoon echter *schichtig;* Rodenburgh, Vrou Jac. 6· schichtigh *ondergaan.* Dez. Rodomont, 28: *weest niet* schichtich *in 't verkiezen.* Vondel, Kon. Edipus, 24: *Wie* schichtigh *recht.* Ald. 50: schichtigh *aengevlogen.* Bredero, Girane, 27: *na wapens* schichtig *vloden.* Schipper, Onvergel. Ariane, 49: schichtig *van 'er scheyden.* Poot, Ged. II. 17: *hoe* schichtig *draeit de weerhaen!* Hoogvl. Abrah. 99:

Verwint hy schichtigh. En 163: *loopt hen* schichtigh *te gemoet.* Bilderdijk in Vr. Bild. Rodrigo, II. 175: *eene* schichtige *schudding.* Ten Kate, Dichtwerken, II. 112:

't Wild gedierte...
Sprong verbaasd voorbij haar henen, schichtig
door den flikkergloed.

Weil. zegt, dat *schichtig* ook schrikachtig is, van een paard gezegd. Eig. is dit toch ook snel of of licht bewegelijk, bij het minste gerucht omziende. Zoo heeft Van der Hoeven, De schrand. Tooneelsp. 21:

— *een* schichtig *hert dat snel wort voortgejaagd.*

G. Brandt, Poëzy, I. 22:

— *'t water, waar zy sich* schichtig, *gelyk*
Ter sluik, in spiegelt —

Feitama, Telemachus, 349 (van een das):

Die schichtig *sprong in 't woud* —

H. van Halmael, De geveinsde Kwaaker, I. 26:

De menschen zouden zoo schichtig *niet zijn voor*
de dreigende kwaaden.

Mevr. Van Streek, geb. Brinkman, Het Geluk, 113:

— *De purpre veldviool,*
Die schichtig *zich in 't diepst van 't lage dal*
verschool.

Van Kampen, Werken der Holl. Maatsch. III. 342: *gelijk de adelaar... in* schichtige *vaart de ruime wolken klieft.*

Eenmaal vond ik (bij een taalkundig schrijver) *schiftig;* Strick van en tot Linschoten, Ged. 328: *het geweldig stijgeren en springen van het verschrikte* schiftige *dier.*

In den zin waarin *schichtig* gebruikelijk is, bezigde Bilderdijk *schichter,* Verspr. Ged. II. 95:

Rol, treurtoon! rol, rol voort als schichtre *watervlieten!*

In de voetmaat vlijde dit beter dan *schichtig;* doch de vraag rijst hierbij, of het ook als een wisselvorm kan beschouwd worden van *schuchter,* een woord, door Bilderdijk uit het hoogd. overgenomen en talrijke malen gebezigd; b. v. Mengelp. II. 107:

Gelijk wanneer de slag van 't staal
Op 's keisteens ader klinkend,
Een schuchtre *vonk ontspringen doet.*

Zie voorts mijne Proeve, 130 Zoo ook Vrouwe Bilderdijk, Treursp. III. 169:

Neen, dat een schuchtrer *mond mijn zaak bepleite, Vorst!*

En andere lateren. Stalder heeft *schüch* voor schuw; Lexer *schüeche* voor vreesverwekkend, die met ons *schuw,* hoogd. *scheu,* middelhd. *schiech,* eng. *shy,* tot dit *schuchter* zullen behooren, dat Adelung afleidt van *scheuchen, scheuen,* nederl. *schuwen,* waarmede Kaindl. IV. 371 en Grimm, Gramm I. 392 overeenstemmen. Doch deze stelt, Gramm. II. 338, nevens *schüchtern,* het oudhd. *schihtig,* bij Graff, VI. 418 fugax; en dit laatste doet zoo door vorm als door beteekenis aan ons *schichtig* denken.

Ons ww. *geschieden* verliest in de zeer gemeenzame taal of ook door eene dichterlijke vrijheid wel eens zijn voorzetsel: Oudaan, Aand. Treurigh. 32:

Pilatus —
Keurt datze schieden *zal.*

Zie wijders de Wdbb. op Hooft en Bredero, door het Inst. en Oudemans. In het eerste vindt men ook aangewezen het gebruik van den sterken vorm van het imp. *geschach,* die intusschen insgelijks bij Bredero en andd. voorkomt; Bred. Roddrick, 33: Geschacht *dat ick* enz. Stommen Ridder, 24: *dit* geschach. Het daget enz. 31: *dat om mijn* geschach. Smyters Fab n°. 21: *wanneer ons overlast* geschach. Coster Polyxena, 7: *'t uur, wanneer 't* geschach. Heyns, Bartas' Wercken, II. I. 86: *de wraeck* geschach. Westerbaen, Ockenb. 165: *Wat dat oyt* geschach. Van Rusting, Werken, I. 596: *dit* geschaag.

Het w. *geschicht* voor geschiedenis heeft Bilderdijk niet geschroomd meermalen te gebruiken, zie mijne Proeve over den Invl zijner Dichtw. 105; doch laat mij daarbij voegen, dat anderen, ook voor en na hem, hetzelfde deden; Bekker en Deken, Corn Wildschut, I. 279: *oude en nieuwe* geschichtkunde. Feith, Werken, XI. 15: *'t zwart* geschichtverhaal Van der Hoop, Poëzij, 118: *Geen* spookgeschicht. Meijer, Heemskerk, 48: *die sombre* treurgeschichte.

In de Episodes uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam) vs. 6178, is het w. genomen voor *schicht,* pijl:

Quarele scoten sy ende gescichte.

Schoften—Schoven.

Beide wwn. zijn bij de werklieden in gebruik voor „het uitscheiden van hun werk, om te eten, te drinken of uit te rusten." Van Beverwijck, Schat der Ges 202: *die meer.. arbeyt doen, mogen 's morgens wel onbijten, en na den middagh* schoven: *want als sy sulcks niet en doen, soo en zijn de krachten niet sterck ghenoegh.* Langendijks Ged. I 462:

De metzelaar deed niet dan schoften,
Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat.

De tijd, daarvoor bestemd, heet *schof-* of *schofttijd,* en de werktijd, die van den eenen tot den anderen *schoftijd* verloopt, heet een *schof* of *schoft;* zie de Wdbb. van Halma, Weil en Bomhoff.

Ten Kate, II. 379, bracht deze wn. tot *schuiven* »als wordende de werkdag in vieren afgedeelt, en tusschen beiden, om de rusting en 't spijzigen, de arbeid wat uitgesteld en *verschoven*." Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. III. 16 en 34, tot *schaven*, loopen; elders, t. w. Verhand. o. d. Gesl. 259, tot *schaffen*, in den zin van daarstellen, maken, werken. Met Hoeufft, Bred. Taaleigen, 532, houd ik *schoften* en *schoven* voor niet anders dan eene verbastering van *schaften* en *schaffen*, bekend in den zin van opdisschen, te eten geven; het is toch niet vreemd, zooals de bekwame Schrijver opmerkt, dat eenvoudige lieden het nemen van spijs en drank, ter verpoozing van den arbeid, voor het nemen der rust zelve opvatten. Dus bij Langendijk, a. w. I. 478:

Nu luit de schafklok, *elk aan 't* schaffen,
En zeven mannen aan een bak.

Slachten—Slagen.

Voor *slagen*, goth. en oudhd. *slahan*, middelhd. *slahen*, hoogd. *schlagen*, beijersch *schlahen*, angels. *slagan*, zeggen wij gewoonlijk bij samentr. *slaan*, neders. *slaan*, angels. *slean*, bij Chaucer *slaen*, eng. *to slay*, bij Halliwell *to sla*, zweedsch *slå;* hoewel de volledige vorm, behalve in de vervoeging *sloeg*, *geslagen*, vroeger wel voorkwam. b. v. Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 51: *ghy weent, kermt*, slaecht *u hooft ende borste* Heyns, Bartas' Werken, II. II. 72:

Ghelijck een corcelet..
Voor d' hamers niet en wijct, maar harder wort in 't slagen.

Trip, Tydwinst, 210:

Slaag *ik, om zyn' naam te pryzen*
De oogen op dien heigrond neêr.

En de Vlamingen nog zeggen; Van Ryswyck, Eppenstein, 103:

Hy kon zyn scharpen klauw in hunne blanke huid
Niet slagen —

Dez. Onze Vader, 59:

Bewust dat eens het uer moet slagen.

Ook zegt men nog *slagen*, d. i treffen b. v. in eene onderneming, en *beraadslagen* Daar deze beteekenissen figuurlijk of afgeleid zijn, vervoegt men het ww. alsdan zwak: *slaagde*, *geslaagd*. Afwijkend van dezen regel schreef Versnaeyen, Jac v. Maerl en zijne Werken, 41: *nadat zij.. in hunne poogingen waren* geslagen. Zoo ook Vondel, Virgil. 303: *d'opperhoofden..* sloegen raet *over de hooftzaken des Rijcks*. Bilderdijk, Mengel. IV. 72:

Wat gy raadsloegt *over my,*
Zij aan U-alleen verbleven!

D. i. eig. van *raadslaan;* thans kennen wij *beraadslagen*. En 't vlaamsch *uitslagen;* Van Beers, Jongelingsdr. (4e dr.) 2:

— *breed het blanke vleuglenpaer* uitslagend.

Vroeger almede *beslagen*, Don Quichot, I. 219: *hoe ik het ook overleg, ik kan niet bevinden, dat het myn wel kan* beslagen, *soo myn Meester gnat Aartsbisschop worden* D. i. ten goede komen. tot geluk zijn.

Den versterkten vorm *slachten*, middelhd. *slahten*, hoogd. *schlachten*, eng. *to slaughter*, zweedsch *slagta*, bezigen wij in de eerste plaats voor doodelijk treffen, doodslaan. Den persoon die de daad verricht, noemen wij zoowel een *slachter* als een *slager;* ook vindt men in dezen zin wel het ww. *slagen;* Serrure, Vad. Mus. IV. 399: *ossen alhier te merckt gebrocht, die hy heeft doen* slaegen *ende het vleesch doen brengen* enz. Van Mander, Gulden Harpe, 199:

Een beetgen broots g'eten met paeys,
Is beter dan in een Paleys
Gheslaghen *Vees veel boven maten.*

Voor de daad van *slachten* of voor het *geslachte* dier hebben wij het znw. *slacht*. dat wij onderscheiden van *slag* voor gevecht of strijd, hoewel ook in dezen zin de versterkte vorm niet geheel ongebruikelijk is, in overeenstemming met het hoogd. *schlacht;* Levens van Plut, fol. 1 verso: *stoute mannen, die in* een slacht *haer vyanden van nae by aengrepen* Fol. 73: *dat het al te periculoos soude zijn* de slacht *te wagen*. Fol. 116 verso: *hadden sy altijt gewonnen in alle* slachten *ende schermutselinghen*. En elders. Bilderdijk, Bydr. tot de Tooneelp. 4: *waar zelfs by de wilde inboorlingen gedenkwaardige* slachten . *voorgesteld worden*. Helmers, Ged. (3e dr.) I. 105:

Hier ben ik in 't gewoel der slagten!

Zie wijders mijne Pr. over Bilderdijks Werken, 150.

De andere bet. die *slachten* bij ons heeft, is die van treffen, in den zin van gelijken, overeenkomen, van hetzelfde *slag* of *geslacht* zijn. Die bet. komt reeds in het middelned. voor; Die Dietsche Doctr. 28:

Maer twivelen wi daer aen,
Soe slaechten *wi den water dan,*
Dat vore den wint altoos vliet.

Van Maerlant, Wap. Martijn (door Dr. Verwijs), 43:

Vrouwen sijn bi naturen goet:
Si slachten *den wine ende gloet,*
Die de werelt verbliden.

Reinaert, vs. 6034:

Want als een dorper gier (d. i. *gierig*) *wert heer,*
Ende boven sinen bueren crijcht macht,
So en weet hi selve niet wie hi slacht;
Hi en kent niet waen hi comen si.

Rom. van Cassamus (door Dr. Verwijs) 8:

Hi slacht *bet in alre wijs*
Dien vader in alle vromechede
Dan die oudste bruder dede.

Van Hildegaersberch, Ged. 82:

Want hi slacht nae *Lucifeer*

Ald. bl. 123:

Hier om slachten *sy* naden *dommen,*
Dese partyen alle beyde.

De beheersching in deze beide pll. die ook nog elders bij denz Dichter voorkomt, verdient opmerking; wij zeggen evenzoo *naar* iemand gelijken Ook bij lateren komt het w in dezen zin voor, hoewel anders het gebruik er van tot den gemeenzamen stijl beperkt is; Vondel, Helden Godes, 9:

Ons blydschhap waer volmaeckt gheweest in eender dracht,
Had Ezau Jacob in goedaerdicheyd gheslacht.

Dez. Palam. 35:

— *u komt d' eere toe,*
Die dubbeltroni Janus slacht,
Van achter grimt, van vore lacht.

Cats' Wercken, I. fol. 224:

De liefde slacht *het rijs, hoe naerder afgesnoeyt,*
Hoe datse beter schiet, en dichter henen groeyt.

Bilderdijk, Buitenleven, 133:

Hoe velen zijn er niet die Flakkus kunstnaar slachten.

Over *slagen* en *slachten* met hunne talrijke afzetsels zie men Ten Kate, II. 380, en Diefenbach, Vergl Wtb II 262. — Ik maak hier alleen nog de opmerking, dat de uitdr *iemand slaan* (in den oorlog) zooals onze Woordenboeken zeggen, beteekent iemand overwinnen, eig verslaan; maar niet altijd. Zij duidt ook vechten, strijden aan, anders slag leveren; dus Levens van Plut fol. 97 verso: *uyt te trecken om de vyant te* slaen, *daer van wouden zy niet eens hooren spreken.* Vondel, Kon. David. herst. 1:

— *een soldaet,*
Die wel gedost is. en gevoedert, eer hy slaet,
Verstreckt een dubbel man —

Vooral zeide men: met iemand slaan; Levens van Plut fol 77 verso: *hen* (d i. *zich*) *wachtende van* met *Hannibal te* slaen. Krul, Pamp. Wereld, III 322:

Zoo zult gy, onder my, gelijk mijn kind'ren gaen,
Gemoedigt, dezen nacht met *onzen vyand* slaen.

Doch bij De Jonge, Gesch. van het Zeewezen, IV. St II 313: *Rooke zag zich genoodzaakt met vier bodems* tegen *negen Fransche schepen te* slaan.

Dat Vondel, vooral in samenstellingen, dikwerf het znw. *slacht* bezigde voor *slachting*, toont Kluit in Hoogstr. Geslachtl. 337 Bilderdijk volgde hem hierin na, zie mijne Proeve, 150 Bij den laatste trof ik het w. aan buiten samenstelling en in proza; Bydr. tot de Tooneelp. 4: *waar zelfs by de wilde inboorlingen gedenkwaardige* slachten *door nabootsingen. voorgesteld worden.* Men kan hier ook aan *slag* (als in *veldslag*) denken. — Bij Van der Palm, kwam mij Verhandd IV. 127 eene samenst. van dien aard voor: *Moest er bloed bij dit graf gestort worden, waarom* menschen-slagt, *waarom geen dieren-offers geboden?*

Slechten—Slagen.

Alhoewel Beneckes Wtb. het middelhd. *slahen* (slaan) en *sleht* (slecht, hoogd. *schlicht*) als wortelwoorden aan 't hoofd van twee afzonderlijke artikels stelt, ontkent het daarom beider verwantschap niet; integendeel wordt bij het laatste tot het eerste verwezen. Ook Diefenbach, II. 262 en 264, behandelt het goth. ww. *slahan* afgesonderd van het goth. adj. *slaihts*, doch erkent bij het laatste, dat de grondbet. van dit *slaihts* »das eben und glatt *Geschlagene* kann sein." Gaugengigl, Ulfilas, I. 39, stelt dan ook *slaih-ts* onder de afleidingen van *slahan*, gelijk Ten Kate, II. 381, 382, dit vóór hem deed.

Ons ww. *slechten*, ook *slichten*, is derhalve naar zijne afl. slaan, nederslaan en alzoo gelijk of effen maken. In Zuid-Beveland en elders kent men het voor »met de egge het land bewerken"; zie Te Winkels Taalmag. II. 216; beter gezegd »het land effen maken". Dus Vondel, Hierus. verw 40:

't Huis Jacobs light verdelght, de stad geslecht *met d' aerde.*

Ald. 51:

Een wederspannigh rijck...
Te slechten *tot den grond en bodem toe met d' aerde.*

D. i. gelijk maken. Ampzing, Heyl. Dankoffer, 113:

Om hem een baen, een effen baen te slichten.

Heinsius, Lofsanck van J. C. 17:

De straffe zee geslicht, *gemaeckt tot effen paden.*

Vondel, Virgil. 217: *de holle zee* slecht *haere deiningen. gelijck en effen.* — Op andere zaken toegepast is de bet. fig., doch altijd die van gelijk maken, vereffenen; Van Hildegaersb. Ged. 48:

Dat ghi die quade sult berechten
Ende onghelijck ghelycke slechten.

N. Hoorns Speelw. 258:

And're die 't oneffen slechten,
En verwarde saecken rechten.

Marnix, Ps. 9, vs. 8:

(*Hij*) *sal daer synen stoel oprichten*
Om alle saecken recht te slichten.

Camphuysen, Stichtel. Rymen, I. 101:

Daer staen de Thronen om Gods volck te richten
En alle twisten onder haer te slichten.

Leidsch document van 1420, Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 279: *na dien dage, dattie saken zamentlic gesoent en* geslicht *sijn*. Hooft, Henr. de Groote, fol. 44: *de geschillen aller Gereformeerde kerken onder elkanderen te* slechten, *na den zin van een gemeen Synode*. Statenbijbel, Handel. 19, vs. 39: *dat sal in eene wettelijcke vergaderinge* geslicht *worden*. Jonctijs, Toon. der Jal. II. 68: *dat alle geschillen, hoedanig die ook waren, daar door* geslicht *en geëindigt zouden werden*. — Zelfs van het vuur vindt men het w. gebezigd; Numan, Strijt des Gemoets, 52 verso:

Wye weet door wat cracht hy tvier heeft geslicht,
Dwelck Sydrach met zijn gesellen niet en raecte?

Wij zeggen thans: een geschil *beslechten*, doch dit w. had ook den eig. zin van effenen; Starters Lusthof, 65:

Blaeuwe Neptune, beslecht *uwen stroom*,
Effend de golven van u verwoede baren.

En voorts dan ook bij overdracht; Hooft, Ned. Hist. fol. 618: *dat de geschillen, by gewoonlyk recht, oft scheidsluiden... zullen* beslicht *worden*. Byvoegs. op Wagenaar, St. XII. 80: *dat die questien... by Arbiters, oft minlick accort* beslicht *sullen worden*. Coornhert, Odyss. II. 14:

(*Hy*) *ginc so na 't cot om zijn voornemen te* beslechten.

D. i. ten uitvoer te leggen. De wortel van dit ww. is als zelfst. genomen voor beslissende invloed, gezag; Antw. Spelen van Sinne, 73:

God en acht niemant
Dan daar wijsheyt inne woont
Hoe groot ghepersoont, oft van veel beslichts.

Hoewel het begrip van *neder* in *slechten* ligt opgesloten, voegt Sluiter het woord er nog aan toe, Gesang. 174:

't Goed gewiss' kan nederslechten
Wat sich tegen haer stelt op.

De ware bet. van het ww. *slechten* is ook kennelijk uit het w. *slecht*, dat als subst. het gelijke gedeelte eener straat, de kleine steenen, aanduidt; zie Wassenb. Idiot. Fris. Dus bij Hilarides, Phaedrus, 47 (van het wroetende zwijn):

Dat d' aarde ondergraaft, en wil den eik omkeeren,
Op datse op het slecht, *ons jongen licht verteere*.

D. i. op den gelijken grond. Maerlants Rymb. vs. 29857:

— *Placidus die sprac soete tale,*
Alstie daer omme al te male
Pijnde, omme tfolc te hebne int slechte.

D. i. om den vijand in de *vlakte* te krijgen. Vs. 30949:

— *alstie Joden quamen int* slechte,
Setten si hem ten ghevechte.

Als adj. is het mede gelijk, effen, vlak; Van Velthem, fol. 296:

Dat die veste soude syn te broken,
So dat m' er mochte in allen siden
Overgaen, ende over riden,
Gelyc 't dat wer een slecht *land*.

Maerl. Spieg. Hist. II 146:

Alse die liever te vechten meet
Upt slichte *velt, mocht hem gesien*.

Dez. Leven van Franc. vs. 423:

Upt velt breet, slicht *ende wijt*
Ne zachi niemene daer ter tijt.

Levens van Plut. fol 105: *een slachordeninge van voetvolc... welck een* slecht *effen velt eyscht*. Ald. fol. 8: *te sitten sachtelick op een* slechte *effene plaetse van den oever* Ald. fol. 21 verso: *daerom wiesschen de vrouwen. de kinderen. niet met* slecht *water... maer met water vermengt met wijn*. D. i. zuiver, ongemengd. Anders van het water in den meer gewonen zin; Levens van Plut. fol. 419 verso: *Den vijfden dach stilde de wint, ende de zee was* slecht. Westerbaen, Ged. I. 105:

Dan is het water slecht: *dan raeckt het weêr aen 't morren*.

Ald. 244:

So moet ick 't water slecht *en sonder golven sien*.

En 245:

— *'t waeter scheen my nu veel* slechter *als voor heen*.

In de zeemanstaal is *slecht water, slechte zee*, voor effen, nog even gebruikelijk als in het middelnèd. bij Maerl. Spieg. Hist. I. 340:

Die zee wart slicht, *ende onse Vrouwe*
Brochtse te lande sonder rouwe.

Met andere toepassing leest men bij Van Velthem, fol. 287:

U Hondekyn hevet slecht *haer,*
Heeft hangende oren, ende 't hoeft clene.

Wij spreken van *sluik* haar, d. i. slap of recht nederhangend; hier zal hetzelfde bedoeld zijn. Ald fol 482:

U nese recht, lanc ende slecht
Ende breetheit wel ter maten.

D. i. glad, ongebogen. Vondel, Gijsbr. van Aemst. 8:

Daer strijckt de grijze Raedt het voorhoofd slecht.

D. i. glad. Hofferus, Poem. 105:

Wanneer ick sta, soo staet sy recht,
Wanneer ick ligh, sy light oock slecht.

D. i. plat. — In overdrachtigen zin, Marnix, Bien-

corf, 66: *maer de glosen ende wtlegginghen zijn claer, vast, seker; ghewis*. slecht, *effen, volcomen*. Ald. 66 verso: *de voorseyde decisien ende glosen zijn effen*, slicht *ende ghelyck, als de clippen op S. Godards berch*. Vondel, Poëzy, I. 459:

Pamphilius, die dertigh ronde jaren
Bewaerde 't heiligh Recht,
En streck 't oneffen slecht.

Op personen en ook op dieren toegepast, wordt de bet. eenvoudig, onnoozel, onkundig; Bredero, Bron der Minnen, 62:

Sie ick een aenschijn lief en soet,
Slecht, *nedrich, ongheacht*.

Vondel, Salomon, 51:

Hoe liet ick, slechte *duif, my locken, en belezen*.

Dez. Salmoneus, 6:

Onnozel, zonder kreuck en rimpel,
Oprecht, en slecht, *en stil, en simpel*.

Dez. Noah, 33:

Een slechte *vogel zwicht voor 's molox dreigementen*.

Cats' Wercken, I. fol. 451:

Ick sonder erg, en uytermaten slegt,
Sach noch al niet waar heen dit wilde strecken.

Aan deze bet. grenst die van weinig beteekenend, gering; Rodenburgh, Batavierse, 33:

Maer Vader, nu ghy my zo stricktelijck ghebiet,
En weyghert my dan dogh een slechte *bede niet*.

Vondel, Peter en Pauwels, 11:

Of meent ghy, slechte *maeght, zoo sluick van middel, daer*
Te wringen door den muur? —

Zoo spreekt de Statenbijbel niet alleen van *slecht* te zijn in woorden en in het verstand, maar ook van kleeding, d. i. gering, schamel; zie mijne Handleiding tot dat werk, i. v. En uit deze bet. eindelijk ontwikkelde zich de tegenwoordige, van onaanzienlijk, gering (in een zedelijk opzicht) en alzoo ondeugend.

Ons bijw. *slechts* handhaaft nog de oorspronkelijke bet. als aanduidende blootelijk, niets dan; voorheen *slechtelijk;* Delfsche Bijbel, Deuteron. 27, vs. 8: *du sults op die stenen scriven alle die woerden deser wet*, slechtelijc *ende claerlijc*. Levens van Plut. fol. 117 verso: *dat het niet* slechtelick *wercken des gheluex zijn gheweest, maer van wel gheluckige, voorspoedige vromicheyt*. Fol. 410 verso: *die ghewent was in wellusten... te leven*, slechtelijck *te sien drincken vuyl stinckende water*.

Voor *slechten* in den fig. zeide men ook wel *nederleggen;* Westerbaen, Ged. III. 441:

— *waerom* legh
Ick liever het geschil niet neer, *en neem het wegh?*

Ald. 445:

Eneas heel verblydt dat men den oorlogh neer
Souw leggen *by verdragh* —

In mijne Lat. Versch. 201 wees ik er op, dat *slichten* en *nederleggen* beiden van den dorst gebruikt werden, en tevens dat men in denz. zin ook *slessen* en *slissen* bezigde. Het laatste kwam mij zelfs nog voor in het laatste vierdedeel der vorige eeuw; Gellerts Fab. II. 25:

Ik bid u, geef my zo veel weêr
Als noodig is om met wat bier myn' dorst te slissen.

Het een en ander te zamen neopt wel om aan eene verwantschap van deze laatsten met *slechten, slichten*, te denken. Ook bepaalt zich het gebruik van *slessen* en *slissen* niet tot honger of dorst, maar tot verschillende andere zaken, waarbij een sussen, stillen, tot rust of orde brengen — en dus óók eene soort van gelijk of effen maken — te pas komt. De volgende voorbeelden mogen deze opmerking bevestigen. Passion. Winterst. fol. 111 verso: *te hant soe* slessede *dat onweder*. D. i. zooals meermalen in onzijdige bet. Vrouw. Cieraet van Sint Agnes, 117: *haeren brand zou* slessen. Cats' Wercken, I. fol. 184: *Een brant.. wort lichtelijck* geslist. Leven van Plut. fol. 207 verso: *het vyer (bestont) te* slissen. Brandt, Leven van De Ruiter, I. 167: *'t opgaande vuur der verwyderingte* slissen. Jonctijs, Toon. der Jal. II. 40: *om haars mans verwijtenden ijver, ontvlamt door haar uitstekende schoonheid, te* slissen. Van de Venne, Bel. Werelt, 31: *Lammerts liefde schijnt te* slissen. Rodenburgh, Casandra, 69: *dat zy heure vleesch lust* slissen *mocht*. Schadtkiste der Philos. fol. 29: *Te* slissen *s' conincx nijt*. Wagenaar, Vad. Hist. II. 229: *De onlusten.. waren...* geslist. Bilderdijk, Floris de Vijfde, 26: *twist, die mijn wakkre Voogd.. heeft* geslist. Dez. Voet in 't Graf, 158: *Losser die den warknoop* slisse. Zie meer hiervan bij Huydec Proeve, II. 310—313, en het Wdb. des Inst. op Hooft. — Zou mede ons *beslissen* wel iets anders zijn, dan *be-slichten, beslechten*, vereffenen, tot een einde brengen?

Met weglating der *s* van *slessen* heeft men *lesschen*, d i. een brand, vuur, dorst enz stillen, doen eindigen enz. Vr. Bilderdijk bezigt dit w. van het staal, Rodrigo, II. 152:

Het best beproefde zwaard in Bilbilis gelescht.

En Mr. Bilderdijk, bl. 229 in zijne aanteekening daarop: *de vermaardheid dezer Rivier, als wier water het staal dat er in* gelescht *werd, boven alle verbeelding versterkte*.

En van *lesschen* kreeg men door voorvoeging

der *b* het ww. *blusschen*, met eene wijziging in de bet. die uitnemend in het licht wordt gesteld door de pl. uit Vondel, bij Weil. aangehaald:

— *een onderlinge lust,*

Oneindelijk gelescht *en nimmermeer* gebluscht

Bij Kil. *blesschen*, zooals men ook leest in het Leven van Jezus (door Meijer), 76: *dat rokende hout en sal hi nit* bleschen Ald. 115: *daer.. dat vir nemmeer* gheblescht *werden sal.* — Dat *blusschen* vooral van honger en dorst gezegd werd, toonde ik in mijne Lat. Versch. a. p Nog andere thans ongewone toepassingen van het w. vindt men Constthoon. Juweel, 115:

— *die eertyts den noot der armen nijet en* blusten.

Schadtk. der Philos. fol. 33:

Hun dwalingh' heeft hy oock deur sijn verstant geblust.

Slichten, zie Slechten.

Smachten—Smakken.

Aangaande de afleiding van het werkw. *smachten* zijn door Wachter en anderen verschillende vermoedens geuit. Graff, VI. 823, en Benecke zijn daaromtrent in het onzekere Met Adelung acht ik het woord eene geluidnabootsing, en wel eene versterking van *smakken*, eng. *to smack*, d. i. een geluid met den mond maken, dat ontstaat, wanneer de tong aan het gehemelte, of de lippen aan elkander gekleefd, zich losmaken, meestal als een kentéeken van dorst of honger, of van eenig ander sterk verlangen Het woord is verwant aan *smaken*, hoogd. *schmecken*, nederl. *smekken*, angels. *smaeccan*, eng. bij Halliwell *to smecen*

Het gemelde *smakken* omschrijft Bomhoff door »bij het eten een smakkend geluid voortbrengen," ook hij het »kussen", waarvan de uitdrukking »kussen dat het *smakt*" en ook het eng. *to smacker* voor kussen bij Halliwell. Kil. heeft daarvan *smakmuilen* en *smaktanden*, voor al etende een geluid met de lippen maken, het eerste tevens voor kussen. In Fulda's Idiotikensamml. is *schmechern* uitgeput of mat worden.

Zoo leest men bij Nolet de Brauwere, Dichtluimen, 33, van iemand die smechtig is:

Hij kneep geen stond zijn kijker toe
Maer hijgt, en smakt *en smacht.*

Bilderdijk, Avondsch. 44: 't Smakkend, *schroevend mondjens-tippen*. Dickens, Het verlaten Huis, door C. M. Mensing, 331: *door zijnen kinderen . een buitengewoon* smakkenden *kus te geven.* Bogaers, Gez. Dichtw. I. 234:

Een etmael reeds had Jaap gevast
En, smakkend, *vaak dien knol betast.*

Berkhey, Snerpende Hekelroede, 29, spreekt van Poëeten:

Wier afgesmakte *Lier op Laster is gesnaart.*

D. i. eene lier, die uitgeput, ademloos, is. Dezelfde Schrijver drukt dit uit door *smekken;* Eerbare Proefkusjes, 261:

Het Kuisje kent mij, snuft van verre, blaast en smekt,
Opdat het warme melkje lekt.

Elders bij denz. *smektongen;* Dichtmat. Redenv. over de Plichten der Weezen, 23:

— *hoe zalig dat het is,*
Als 't Weesje smektongt, *en men geeft hem laeffenis.*

Ten Kate zegt *smekken* van de visschen, Dichtwerken, VIII 360

In de lotusvezels smekken
Visschen, spartlend door elkaâr,
Zonder de aandacht zelfs te wekken
Van den smachtende' *eidebaar.*

Hiertoe behoort mede *smakmonden;* Bodecheer Benningh. 168:

Hy smackmond *nae een kus en grijpt haer in sijn armen.*

Een *smakwammes* is een luije slaapzak, bij Fokke, Boertige Reis, III. 67: *sommige koningen .. die op dien luijen* smakwammes . *volgden.* — Ook de wortel *smak* komt voor; Dickens, a. w. 409: *hoewel hij somtijds* een smak *gaf, die ik geloof, dat een glimlach moet wezen.* — Hiervan *opsmak*, geluid bij de opening des monds; Cremer, Anna Rooze, I. 113: *ofschoon de gevraagde reeds den eersten* opsmak *voor het antwoord deed hooren.*

Van dit *smekken* of *smakken* heeft *smachten*, hoogd. *schmachten*, middelhd. *smahten*, neders. *smagten*, de versterkte beteekenis van in den smorenden of stikkenden toestand te zijn van iemand, die dorst of honger lijdt of ander sterk verlangen heeft. Dus in de boven aangeh. regels: (*Hij*) *hijgt, en smakt en* smacht. En: *den* smachtende' *eidebaar* J. de Haes, Ged. 38:

Hy proeft aen 't kruis gesmacht, *de gal gemengt met eek.*

Tollens, Nieuwe Ged. I. 101:

Zij smachten *naar het uur, waarop zij henen snellen.*

Dus *tegensmachten*, met sterk verlangen te gemoet gaan; Beets, Twaalf Preeken, 214: *die Schepping, die ook met hem zucht, en die openbaring der Kinderen Gods* tegensmacht. Feith drukte dit uit door *aansmachten;* De Wereld (uitg. 1826), 210:

Hij smacht *haar* (d. i. *de zee*) *weenende* aan,
maar ziet geen noodstar blinken.

Andd. voorbb. zie men in het Wdb. der. Ned. Taal. H. H. Klijn bezigt *uitgesmacht* voor uitgeput door smachten, Ged (2e druk), I. 4:

Zoo zijn stroom de kil ontvlugt,
d' Uitgesmachten *grond beverucht.*

En in De Driften, 72:

Verhoogt uw zinkend vocht slechts d'uitgesmachten *dorst.*

Deze laatste uitdrukking schijnt minder juist; de grond kan wel gezegd worden te *smachten*, maar niet de dorst; men smacht *van* dorst.

Het znw. *smacht*, middelhd. *smaht*. is groote honger; zie het Gloss. op Van Hildegaersberch.

Gelijke beteekenis als het ww. *smachten* heeft *versmachten*, of liever het voorzetsel versterkt die. Dus bij Kil. *versmachten van honger*, d. i. van honger omkomen Men leest in den Statenbijbel, Amos 8, vs. 13: *de schoone jonckvrouwen* (*sullen*) *van dorst* versmachten. Jes. 41, vs 17: *hare tonge* versmacht *van dorst*. J. de Haes, Ged. 489: *uw keel, van dorst* versmacht. — Doch ook meer algemeen voor omkomen, vergaan; Ezech. 24, vs. 23: *gy sullet in uwe ongerechtigheden* versmachten. Klaeglied. 4, vs. 5: *Die leckernijen aten*, versmachten *nu op de straten*. — De Decker bezigt *versmacht* als eene versterking; Rymoeff. I. 118: *Jacobus Sylvius . was zoo* versmacht *gierig* enz. Wij zeggen op gelijke wijze: *smoordronken, smoorlijk verliefd, stikheet* enz. Als bijwoord en bijv. naamw. hebben we zoo *smachtig;* Alewijn, Latona, 11: *hoe de arme zwerfster zal klaegen, van* smagtige *dorst*. De Denker, X. 302: *zynen* smagtigen *Autheur zal hy weldoen schielijk de deur te wyzen* — Ook *smachterig;* Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III 159: *die .. iet zo* smachterig *begeert alsof hij van zijn vangst niet zeker ware*. Dez. Willem Leevend, II. 331: *Een* smagterig *Lakei met nestels op den schouder. zeide my, wie zijne mevrouw was*. Hier denk ik aan het hoogd. *schmächtig*, neders. *smagtig*, eig. hongerig en dorstig, doch ook voorts (als gevolg daarvan) mager, slank. Zoo is in het Idiot. van Stalder *schmachtig, geschmachtig* en *geschmacht* krachteloos, t. w van den honger, en in dat van Ueberfelder *schmechtig* lang en tevens dun en smal, doch met het voorkomen van zwakte. Alzoo ook bij onzen Van Effen, Holl. Spectator, V. 451: *Robbeknol, den* smachterigen *knecht van den Spaanschen Brabander*. Van der Palm bezigt het woord in zijne Bijbelvertaling, Neh. 4, vs 2, waar de Statenbijbel *amechtig* heeft: *wat ondernemen deze* smachterige *Joden?* Elders beteekent het woord hongerig, doch in den zin van inhalig; Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 27: *eenige hondert en duizent lasten rog in de schuur te verzamelen, tot opjaging der granen voor de* smagterige *Broeders*. Dichtk. Praaltooneel van Neêrl. Wonderen, I. 179 *de Burger is lang genoeg de voet op den nek gezet door* smachterige *Eigenbaters* Merkurius onder de Actionisten, (zonder pl en j.) 8: *gy smeerige en* smagterige *Smoussen*.

Adelung merkt op, dat eertijds *smachten* ook bedrijvend is gebruikt voor laten verhongeren Men kan zeggen, dat die beteekenis met opzicht tot *smachten* en *versmachten* beiden zeer gewoon was. *Iemand smachten* is hem smoren, doen omkomen; Vlaerd Redenrijckb. 362:

- *ghy hebt verstaen de klachten,*
Dat Onrust, Eygensin ons voedster willen smachten.

Verscheid. Ged. (door Groebe) I. 72:

Ey Lief, beheerst den rouw, die u soo dapper smacht.

Heyns, Bartas' Wercken, I. 1. 206:

Hem over boort in zee te smyten en te smachten.

Ald 244:

Om 't sorgelyck Serpent te dooden en te smachten.

Krul, Pampiere Wereld, 196:

Zy die als in een poel van droevige gedachten,
Haer jonge ziele schijnt te smoren en te smachten.

Zoo ook van zaken, ald. 114:

— *een, die uwe eer jalouslijck socht te* smachten

Huygens, Korenbl. I. 398:

Terwijl ick. dien slagh van gedachten,
Of wel, of qualick, soeck in andere te smachten.

Vlaerd. Redenrijcb 369:

Hoe komt dat ghy wilt door Eygen wijsheyt smachten
De Goddelijcke Leer? —

Hooft, Brieven, I. 239: *een geboorte die ick liever te* smachten *had als te echten*. — Dergelijke beteekenis heeft ook *versmachten*, eerstelijk wederom van levende wezens gezegd; Die Dietsche Doctr. 265:

— *een siende blent man,*
Die den wech niet ghehouden en can,
Ende valt siende in die gracht,
Daer hi hem selven in versmacht.

Blommaert, Oudvl. Ged. II. 34:

— *die hier sijn* versmacht,
In armoede, beide dach ende nacht.

Delfsche Bijbel, Ezech. 36, vs. 13: *dattu die menschen verslindes, ende dattu dijn volck* versmachtes. Rotterd. Spelen van Sinne, 6: *komen om haer te* versmachten. Schadtk. der Philos. fol. 26: *Wilt sijn gebroet* versmachten. Vondel, Heerl. van Salomon, 14: *Die Stiefmoer . heeft haren zoon* versmacht. Camphuysen, Sticht Rijmen, I. 366: *Zoo hadt droefheydt my* versmacht. Poirters, Masker,

146: *Schoon de last u quam* versmachten. De Bie, Faems Weêrg. 261: *den druk die u* versmacht. De Harduyn, Uitgel. Dichtst 36: *de aerd. die den mensch. levende* versmacht. Oudaan, Woestijnstrijd, 8: *had ik hem in zijn eerste weg* versmacht Randteek in den Statenb. op Klaegl. van Jerem 3, vs. 53: *om my te* versmachten *ende te dooden*. Poirters, Hof van Theod. 249: *de leeuwen te* versmachten. Vondel, Herkules in Trach 34: *Die den Nemeeschen leeu.. komt* versmachten. Poirters, Masker, 146: *Ick hebbe. de Beyren* versmacht. Dus ook nog onlangs De Cort in zijne Liederen, 517:

Hoezeer de schrik de vlucht versnelt
Der huurliën van uitheemsch geweld,
Zij werden allen neêrgeveld,
Vertreën, versmacht.

Vervolgens onbezielde voorwerpen, Antw. Spelen van Sinne, 517: *dat Natuer* versmacht *wort* Ald. 270: *ghy u sinnen wilt* versmachten. De Harduyn, Uitgel. Dichtst. 125: *dat hy den struyck*. versmacht Huygens, Korenbl. I 75: *Die uwen reuck..* versmachten Moerman, De Cleyn Werelt, 63: *t' recht wort* versmacht. Van de Venne, Holl Turf, 42: *Soete Vrede wert* versmacht. Vondel, Poëzy, II. 574: *'t gevoelen wort* versmacht

Spechten—Spekken.

Spechten, spichten, is bij De Bo »twee einden van koorden vereenigen en samenwerken met er de losse draden of snoeren van ineen te vlechten; bij Weil. *splitsen*."

Het primit. vindt men in meer dan één verwant dialect. Bij Stalder *specken*, (hout) zeer klein splijten; Bühler, 137 *späcka*, klein slaan in onregelmatige stukken; bij Gangler, met invoeging der *l*, *splecken*, splijten, klieven Vandaar bij Tobler *spyggela*, splinter, bij Stalder *speck*, houtsplinter, bij Outzen *späg, spägtig*, dun, klein, en daartoe breng ik ook ons adj. *spichtig*.

Spochten—Spoken.

Volgens De Taal- en Letterbode, V 234, is in het dialect van Sliedrecht *spochten* gebruikelijk voor »prijzen, uitbundig prijzen", met de bijvoeging: »'t bekende *pogchen*". Aan dit laatste werkw. zou ik als primitief liefst niet denken Eene andere afleiding ligt nader voor de hand. In verschillende hoogd. dialecten is bekend *spachten, spechten*, voor zwetsen, grootspreken; zie Schmeller, Von Delling, Lexer en Schöpf, bij welken laatste er van afkomt *g'spacht* en *g'spocht* voor gesnap, gezwets. Het middelhoogd. had *spehten*, luid spreken, zwetsen.

Het primit. ww. luidt in het middelhd *spahen, spehen*, angels. *specan*, eng. *to speak* (*I spoke, spoken*) spreken, of, zooals bij Halliwell, vrij uit en onbedwongen spreken. In het nederl. zou het *speken* luiden, een vorm evenzeer naast *spreken* te stellen, als in het angels. *specan* naast *sprecan*. De uitlating der *r* is een nog onverklaard verschijnsel. Opmerkelijk is het dat het beijersch nevens *spächten* ook *sprächten* zegt voor veel en groot spreken; zie Schmeller.

Stichten, zie Stiften.

Stiften—Stijven.

Stiften is bij Kil hetzelfde als *stichten*, en zoo leest men dan ook bij Coornhert, Wercken, II. fol. 388: *eenich Gasthuys, sulcks* ghestiftet *datmen daer alleenlijck gebooren Borghers ende gheen andere en soude bedden* Spieghel, Hertsp enz. 58:

In nazaats deughd of zond, na 't voordoen anwenst stift.

Heyns, Wercken van Bartas, I. II. 166:

Ist dat door vleyers tongh, oft eenich ander gift
Daer inne noch yets is gebleven vast gestift, enz.

D II. I. 47:

Hoe dat de stifter *boos hier over is ghevaren.*

Denzelfden vorm bezigt ook Bilderdijk een paar malen, zie mijne Proeve over zijne Werken, 224. Hij komt overeen met hoogd. en middelhd. *stiften*, oudhd. *stiftan*, angels *stihtan, stihtian*, zweedsch *stifta* Ten Kate, II. 438, leidt het w. af van *stijgen*, hoewel ook aan *stijven* denkende; Graff, VI. 610, van *staven*, waartoe ook *staf* behoort, en Beneckes Wtb. helt mede tot die meening over. Liefst denk ik met Adelung en Bilderdijk (Verh. o. d. Gesl 305) aan *stijven*, hoogd. *steifen*, neders. *stieven, stiven*, angels. *stifian*, eng. *to stiffen*, een woord, waaraan, zooals Adelung opmerkt, ook *staf* wel verwant zal zijn. Het hoofddenkbeeld in *stichten* is *stijf*, d. i. vast, doen staan, en voorts doen ontstaan, in verschillende toepassing Eenigszins zonderling schijnt het w. gezegd van opstellen of ontwerpen, bij Van Velthem, fol. 238:

Doen scoten die van binnen wt,
Ende stichten *Letteren overluut.*
Alse tote Guelke sonderlinge,
Ende baden hem enz.

Wij zeggen overdrachtig *iemand stichten*, d. i hem (in het goede, het geloof enz) bevestigen, versterken, met welke bet. Huygens speelt als hij, Korenbl II. 289, een prediker gebeten laat zijn op de dichters, omdat zij niet *stichten*, waarop dan een arme poëet antwoordt:

Waer souden wy af stichten,
Kerck, Huysingh, of Kasteel?
Wy krijgen voor ons dichten
Nau neeringh voor de keel.

De afl *opstichten* kwam mij voor Erasmus, Lingua, 128 verso: *O tonghe waer gady? Om een stadt te vernielen, oft om een stadt* op *te* stichten.

Het denkbeeld van *stijven* ligt, dunkt mij, ook in het hoogd. *anstiften*, waarvan bij onzen Coornhert *aanstifting*, Wercken, II. fol. 243: *tot* aenstiftinghe *harer schadelijcker nieuwigheden;* bij Plantijn *aanstichten*, waarvan *aanstichter* en *aanstichting* bij onze schrijvers; zie het Wdb der Ned. Taal. Doch de bet. hiervan is niet bloot, zooals de Redactie meent, iets kwaads veroorzaken of teweegbrengen, maar ook, en volgens Grimms Wtb. vooral, iemand tot het goed zoowel als tot het kwaad aandrijven, aansporen, gelijk we ook zeggen *iemand stijven*, d. i. hem in iets versterken of bevestigen. Tot dat *aanstijven* behoort waarschijnlijk ook *instichting*, Der Ouder Vader Collacie, fol. 26: *Die gulsicheit ende die onsuverheit.. worden somtijt sonder enighe verweckinge des gemoets alleen vander* instichtinghe *ende vander broescheit des vleisches ghebaert.* D i. aandrijving, aansporing. — Voor *stichting* leest men *stichtenis;* Erasmus, Lingua, 34 verso: *Sulcx eylaes als onse musycke is, sodanich is oock de devotie, sulcx in ons leven, sulcx oock de* stichtenisse — En voor *onstichtelijk: ongestichtig;* Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 141: *also is der leres* (d i. *leeraars*) onghestichtighe *leven boven alle dinghe scadelic.* Verouderd is thans mede *onstichtig;* Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 84 verso: *geen onvruchtbaer noch* onstichtighe.. *leeringhe.* Een voorbeeld uit Vondel zie men in Oudemans' Bijdrage.

Tichten—Tijgen.

Van *tijgen* was de oudere vorm *tiën, tijen*, hoogd. *zeihen*, middelhd. *zihen*, oudhd. *zihan*, goth. *teihan*, angels. *tihan, teohan*, d. i. beschuldigen, eig. (iets ongunstigs van iemand) zeggen. Dus Reinaert, vs. 6756:

Maer ic tie *u hier, voor hem allen,*
Dat gi een verrader ende een moorder sijt.

Ald. vs. 5233:

Laet Reinaert hem wel beraden
Op die saec, die gi hem tijt.
En can hi hem onsculdigen niet enz.

Maerl. Spieg. Hist. I. 115:

Datmen een wijf doden soude,
Want men hare tijen *woude,*
Dat soe boven haren man
Overspel ghevaen hadde an

Melis Stoke, II. 476:

— *men* teech *hem dicke mere,*
Dan met rechte der scoude was

Belg. Mus. X. 86:

Blijft hi hier men saelt u tien.

Zie voorts het Gloss. op Maerl. Rymb. Benecke toont aan, dat *zihen* ook in een goeden zin gebruikt werd; dus de gen. Rymb. vs. 10347:

— *Here, neemt uptie stede*
Datmen mi niet den zeghe tye.

D. i. de overwinning *toeschrijve.* De Statenbijbel heeft (2 Sam. 12, vs. 28): op dat niet *mijn naem* over (de stad) *uytgeroepen worde.* — Ook had *zihen* den zin van zich iets inbeelden, en deze kwam mij mede voor in ons middelned. bij Maerlant, Spieg. Hist. II. 373:

Want hi peinst: Mijn moeder tijt
Dese kindere, levet soe scoene,
Te bringene noch ter coninc crone.

Meer nog dan *tiën* was de afl. *aentiën* in gebruik; Vaderboeck, 117 verso: *ghi* antyet *mi sunde.* Fol 74 verso: *dat men hem een moert* anteech *daer hi onsculdich van was.* Van Ghistele, Terentius' Hecira, bl. 03:

Dat ghy my onghelijck aentijt *in dees sake*
Dat suldy naemaels noch wel bevroeden.

Coornherts Wercken, II. fol. 416: *in welck u seghen ghy my onwaerheydt* aentijet. Zie De Vries' Middelned. Wdb. I. 101. Ook had men *onttiën*, ontschuldigen; Snellaert, Ned. Ged. 606:

Die steelt ende latet den lieden sien,
Hi en can hem der dieften niet ontyen.

En *betiën, betijen;* Lancelot, B. III. vs. 19006:

Met rechte ic u van morde betie;
Gi hebt vermort hier mine neven.

Der Leken Spieghel, II. 142:

(*Si*) *begonsten Jhesum* betien
Dathi haer kint hadde ghedoot.

Ald. 292:

Dat hem die scalke niene betien
Dat hi sprake uut heresyen.

Sluiter, Lofzang van Maria, 72:

Dat geen verstokte Jood ons oyt met reen betye,
Dat onder ons noch zy soo veel afgoderye.

Van Zevecote, Ged. 152:

Zy leeren dat men niet voor quaet en moet betyen,
Dan dat men mette deugt en eerbaarheyt siet stryen.

Ook in den meer onschuldigen zin van wijten, toeschrijven; Cassianus, Der Oud. Vad Collacie, fol. 18 verso: *ment onser vlyticheit* betyet *als wi doen*

dat te prisen is. — Nog eene afl. is *vertijen*, d. i. verzeggen, ontzeggen, weigeren, verzaken, zich los maken van iets, laten varen. Verg bij Benecke *verzihen*. Dus Clignett, Bijdragen, 401:

Dor worde den ridder therte zwaer,
Nochtan en conde hijs niet vertyen
Hi en most an sine woerden lyen.

D i. ontkennen, loochenen. Leven van Sinte Amand, II 71:

Mi t' antwoordene in sulker wijs,
Met sulker redenen, dat ic prijs
Huwer wet mach gheven ende vertyen,
Of wilt aen ons gheloove lyen.

D. is verzaken, verloochenen. Leven van Jezus (door Meyer), 74: *so wie so nin* vertyt *alles dis dat hi heft, die en mach myn yongre nit syn.* Ald. 108: *hi* vertye *syns selves, ende neme syn cruce ende volghe mi.* Dezen wederkeerigen vorm leest men ook bij Maerl. voor zich verzaken, zich verloochenen, zijn opzet laten varen, Rymb. vs. 92:

Dur mijn seggen, dur mijn kastien
Sone zuldijs hu *niet* vertyen.

Dit zegt de Dichter tot zijne benijders. Dez. Spieg. Hist. II. 251:

Maer hets best dat ic mi vertije,
Ende gheve Jeronimuse die wort.

D. i zwijge. Voor van eene zaak afzien is het bij denz. a. w. I. 264:

Joseph die ontfinc Marien,
Al wilde hijs teersten vertyen.

Het latijn heeft hier *renuens*, en de vertaling in proza: *weygeren*. Der Minnen Loep, II. 120:

Vertyet *uwe dwase opset.*

D. i. laat varen. Ald I. 21 (van de liefde):

Si wercket veel melancolyen,
Si doet ziele ende lijff vertyen

D. i. verzaken. Het Gloss. zegt »vertrekken, verdwijnen, vergaan"; van het lijf zou dit nog gaan kunnen; maar van de ziel? Serrure, Vaderlandsch Mus. II. 416:

sone wilt mi ter noet niet vertyen.

D. i. verzaken, verlaten. Der Leken Spieg. III. 60:

So suldi alle dinghe vlien,
Die u van gode moghen tien,
Ende vertien *daer toe voort*
Alles datter werelt toe hoort.

Melis Stoke, II. 6:

— *versworen hem, ende* vertien
Hem van Lodewijcs voghedien

D. i. de voogdij ontzeggen, hem die doen afstaan of laten varen. Van Velthem, fol. 57:

Der bi, om des lants ere
Viseerde si.
Dat Heinric dat lant soude vertien,
Ende openbare oec soude lien.
Vore die stede, ende vore die manne,
Dat hy 't opdroege daer Janne.

D. i. niet »verlaaten" zoals Le Long meent, maar »afstand doen van." — Onze Geleerden brengen verkeerdelijk dit *vertien* tot *tiën, tijen*, trekken, en nemen dan als eig. bet. aftrekken; zie Clarisse, Nieuwe Werken der L. Maatsch. IV 142; De Vries, Gloss. op Der Leken Spieghel; Halbertsma, Aanteekk. op Maerl. 75. — Het w. komt nog in den door mij aangeduiden zin voor in geschriften uit de zestiende en zeventiende eeuw; Antw. Spelen van Sinne, 234:

Wat ghy segt, u beyen, wil ick vertijen,
En in loon verblijen, die ick verwerven sal.

D. i. niet achten. Ald. 422:

Dus en eest al maer droom aen alle sijen.
Ja eenen dootlijcken droom door tvertijen
Van ons verstant en redelijckheyt soet en vroet.

D. i. het verzaken. Houwaert, Lusthof der Maechden, II 346:

Hy en zou my niet aendoen dit allendich lijen,
Noch oock mijn herte dus maken beswaert,
Noch my oock zonder eenighe reden vertijen.

Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 49: *een oetmoedich* vertyen *ende vernieten sijns selves.* Moll, Joh. Brugman, I. 267 *die haers selfs te recht* vertyen *ende uutgaen ende hairre sinnen ende goetdunckens sterven.* Ald. 283: *dat wy ons selven te gronde toe niet veroetmoedighen ende* vertyen *onder Gode.* Ook in den zin van verschoonen, vergeven, kwijtschelden, hoogd. *verzeihen*, eig. laten varen wat men tegen iemand hebben mocht; Marnix, Biencorf, 119 verso: *dat de schrijver ende Autheur selve begeert datment hem vergheven of* verthijen *wille, soo hy niet bequamelick genoech geschreven en heeft.* Levens van Plut. fol. 31 verso: *dat ick, siende so veel overeen comende gelijcke dinghen tusschen henluyden, lichtelick* vertye *deghene, die hartneckelick willen beweren* enz. Fol. 101: (*hy*) *behoorde sijn Vaderlant* vertyende, *sijn Moeder ook ghespaert te hebben.* Fol. 147 verso: *hy soude wel verdient hebben, seyde Cato, dat men hem* vertyt *hadde.* Fol 278 verso: *sy vielen op hen knyen voor hem, hem biddende dat hy het henluyden* vertyen *woude.* En elders

Met invoeging der *d* in *tijen* heeft men *aantijden*, Snellaert, Nederl Ged. 253:

So tijdt *men hem tferwoede* an.

Vertijden, bij Kil. weigeren, afslaan en verschoonen. — *Betijden*, beschuldigen; Snellaert, Nederl. Ged. 143:

Dus betijdt *men meneghen des*
Dies hi harde onsculdech es.

Van Nyvelt, Souterlied. 72:

— *als ick dat vertelde weer,*
Woud' ic Gods wtvercoren seer betijden.

Bredero, Stommen Ridder, 52:

Die ghy betydet *met de snootst der lelijckheen,*
Stelt nu u voorslach voor —

Erasmus, Lingua, 100: *Godt selve by den mensche* betijdende *met leughenen.*

En met invoeging der *g* niet alleen *vertijgen* en *betijgen*, maar ook *optijgen* en *aantijgen*, alle vier bij Kil. bekend. — *Vertijgen* heeft Maerl. voor verzaken, Spieg. Hist. I. 48:

(*Si*) *ginc ziec te bedde waert,*
Van bliscepen ende van joien vervaert,
Ende hevet der afgoden verteghen.

Dezelfde bet. vindt men bij Houwaert, a. w. II. 342:

Mijn herte is hem bereet te nijghen,
En boven alle mans hem te verhoogen,
Maer vreese doet mijn voornemen vertijgen,
En schaamte die en wilt dat niet ghedooghen.

Hiervan *vertijging* bij Hooft; zie Oudemans' Taalk. Wdb. — *Betijgen* is beschuldigen, reeds in het Vaderboec, fol. 74 verso: *daer so* beteech *men een mede die daer onschuldich aen was.* Voorts in de zeventiende eeuw; Jonctijs, Toon. der Jal. I. 635: *de wijze wetten, die van eenige lichtvaerdige losheid niet licht* betijgt *dienen.* Ald. 707: *wierd zij* betijgt *van overspel.* Ogier, De Seven Hooftsonden, 92:

Soo wilt gy andere als lichtvaerdigh betygen.

Vondels Jos. in Dothan, 46:

Van binnen zit 'er een, die het gemoedt betijght

Dez. Adonias, 23:

Men kan met glimpen eene onnoosle maegt betijgen.

Dez. Kon. Edipus, 20:

Zoo lust het my, te schandelijck betegen,
Niet langer 't licht t' aenschouwen, als een' zegen.

En ook later; Feitama, Telemachus, 170:

Terwyl ze Phadaël, des konings oudsten zoon,
Betygde *by den vorst, als had die prins besloten*
Zyn' vader, door verraad, van Tyrus troon te stooten.

Ingelijks *optijgen;* Maerlant, Spieg. Hist. Tweede Paertie, 138:

Dies belgen op hem die quade
Ende hebben hem quaet opgetegen
Ende valsche orconden gedregen.

Jonctijs, Toon. der Jal. I. 707: *dat Sophia.. haar van 't* opgetygde *quaad mogt zuiveren.* Dez. De Pijnbank (1651) 109: *Den Rechter..* tijgt *den man de moord* op. Van Hoogstraten, Haegaenveld, 290: *den gestoorden ouden.. de Maegd met schampere woorden ongehoorzaemheit* optygende Mostart, Mariamne, 8:

Daer moet yets schuylen, maer 't is zwaerlijk op *te* tijgen.

Oudaan, Uytbr. over Job, 92:

Zy kunnen hem, hoe schrander, hoe nagaande,
Geen booze daad optygen, *hoeze smalen.*

Aantijgen is bekend van de middeleeuwen tot op heden; Kausl. Denkm III. 18:

Tleecke volc, wijf ende man.
Willen elc andren tijghen an
Haers selves ghebreken.

Ogier, De Seven Hooftsonden, 161:

Dan hout, t' is beter stelen, segt men, als aentygen.

Bilderdijk, Nieuwe Mengel. I. 104:

— *de bleekheid van den schrik*
Neemt ze in, en tijgt *hem* aan *in 't eigenst oogenblik.*

Ald 131:

— *gelijken blijk, waar op men* aan *durft* tijgen

Nierstrasz, De Verlosser, 28: *Men* tijgt *U euvlen* aan. Van der Palm, Bijb. voor de Jeugd, XIX. 96: *zich zelven tegen alle gevolgen der hem* aangetegene *Sabbat-schennis vrij te waren.* Ald. 98: *het genezen... dat hem als een misdaad werd* aangetegen. — Zie voorts het Wdb der Ned. Taal, en mijne nalezing daarop, in De Tijdspiegel, Julij 1866, waar de deelwoordsvorm *aangetijgd* gestaafd wordt.

Van het frequent. *tichten* zegt Weil. dat het oulings in gebruik moet zijn geweest. Het kwam mij tot nog toe niet voor, en ook in het middelhd. schijnt *zihten* te ontbreken. Het angels. heeft *tihtan.* Den wortel *ticht* ontmoet men zoowel in 't hoogd als bij ons voor beschuldiging, zie Kil. Dus Van Hildegaersb. Ged. 20:

Doe gheerden si dach ende hilden sprake
Van elker ticht, *van elker saken,*
Die die heer hem tyen mocht.

En 220:

Die scult is ons al openbaer;
Wyen moghen wy anders gheven ticht?

Van Hasselt, Geld Maandw II. 125: *Nae* tichte *des Heren aen ende over Jan Peterse gedaen.. wysen die Scepenen,* enz. N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. X. 205: *Voirt is clairlich mede bededingt van alsucker anspraken ende* tichten *here Henrich.* Bredero, Griane, 6: *De Keyser dul van spijt, wijst op haer versoeck de blijck des* tichts *an de Wapenen.* Zie andere plaatsen bij Oudemans.

Met voorzetsels is *betichten*, thans het gewone woord voor beschuldigen, d. i. iets aan iemand te last leggen, tot zijn nadeel verklaren of zeggen. Het w. toe te passen op schriftelijke bescheiden, zooals Bilderdijk doet, acht ik min gepast; Fingal, II. 75: *Codicillen, die men, na omtrent honderd jaren als valsch en ondergeschoven* betichtte.

Dichterlijk is *aantichten*, dat Tollens bezigt, Nieuwe Ged. II. 134:

Geen schuld, die hem werd aangeticht.

Het Wdb. der Ned. Taal vermeldt dit woord, doch zegt er niet bij, dat het zelfst. nw. *aantichting* reeds in de vorige eeuw gebruikt werd; De Beaufort, Leven van Willem den Eerste, I. 254: *haer listige streeken en verkeerde* aentichtingen. En evenmin, dat men nog vroeger ook *aanticht* zeide; Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 242: *dat wy. onsen voorgenoemden Stede.. daer of* aenticht *nog wyte geven en sullen.* — Hoogvliet bezigt *aanbeticht*, als bijv. naamw. Ovid Feestd. 223:

Hoe licht geloovig hy om de aanbetichte *stukken*
Zyn' eigen zoon vervloekte; —

Bilderdijk bezigde *overtichten;* zie mijne Proeve, 55.

Het hoogd. heeft het subst. *verzicht* voor afstand, afstanddoening (in rechten), middelhd *verziht;* ook het ww. *verzichten*, Schmeller, IV. 243. Bij ons is mij *vertichten* niet voorgekomen, doch wel de afl. *vertichting* en *vertichter;* Van Beverwyck, Begin van Holl. in Dordr. 267: *gebrekelick.. te volkomen al 'tgene hier voren aen de bewijsinge ende* vertichtinge *te doen.. staet.* Ald. 278: *eenige* vertichtinge *ofte boelscheydinge.* Ald. 264: *soo sal de* Vertichter *gehouden wesen, 't selve den Weesmeesteren aen te geven.* — Welke soort van afstand- of uitkoop-acte met *betichting* bedoeld werd, zie men verklaard in Boeys Woordentolk.

Tochten—Togen.

Togen is bij Kil. oud voor trekken; middelhd. en beijersch *zogen*, oudhd. *zogon*. Het is ontstaan uit het imperf. van *tiegen* (*toog, getogen*), middelhd. *ziuhen* (*zoch, gezogen*), oudhd. *ziuhan*, hoogd. *ziehen*, nederl. *tiën, tijën*. *Loon togen* is bij de Rederijkers loon trekken, zie Weil. Dus nog bij Nolet de Brauwere, Ged. I. 68:

Toen toogde *Ambiarix het slagzwaerd uit de scheede.*

Ald. 93:

Vertwijflend toogde *ik* af *en liet mijn tranen vloeijen.*

Wij spreken nog van *ademtogen, zieltogen. Optogen* voor opvoeden of, als men ook zeide, optrekken, heeft Stoppendaal, De Lusiade, 104: *Ik zal hunne kindsheid voedzel verschaffen, ik zal dezelve* optoogen.

Het frequent. *tochten* beteekent derhalve sterk trekken. Wij kennen het w. voor het trekken van den wind, gelijk men leest bij Berkhey, Nat. Hist. v. Holland, II. 1201: *het Kabinet... altoos op die manier te plaatsen, dat'er de lugt agter voorby kunne* togten. Doch vroeger kwam het ook in anderen zin voor; Spieghel, Hertsp. 27:

Dien walght het doffe hoy, en tochten *zeer na 't veld*
Dat beter voedt. —

De Decker, Rymoeff. I. 129: *'t Zwyn* tocht *naer eekelen.* De Brune, Wetsteen, I. 283: *hy is het daar hun monden van gewagen, en hun harten na* tochten. Nog bij Bilderdijk, Spiegh. Hartsp. 28:

— (*'t melkvee*) *wars van 't muffe winterhooi*
En tochtend *naar de wei.* —

Onder de beteekenissen van het znw. *tocht* is die van legermarsch, het optrekken ten oorloge; dus in den Statenbijbel, 1 Machab. 6, vs. 41: *sy wierden ontroert alle die het gheluyt van hare menichte, ende* den tocht *der menichte, ende het gedruys der wapenen hoorden.* In den delfschen Bijbel leest men: *mitten* ghetochte *van haren scaren.* — Voor iemand die optrekt, heeft men *tochteling;* Van der Pot, Endeldijk, 21:

— *van mijn' grooten Held,*
De liefde voor zijn Land en Godsdienst op te zingen;
De Zeden en de Deugd van zijne Togtelingen.

Vervolg op Wagenaar, XVII. 296: *De brandende Yver deezer* Tochtelingen *bragt hun reeds vóór 's avonds ten zes uuren in de wapenen.*

Het Wdb. der Ned. Taal (i. v. *Antiegen*) wijst te recht op de verwarring, die tusschen de ww. *tiegen* (*teeg, getegen*) en *tijgen* (*toog, getogen*) wel eens plaats greep. Ter verklaring van dat verschijnsel deed ik in De Tijdspiegel van Julij 1866 opmerken, dat voor *tiegen*, trekken, ook vaak *tijgen* gezegd werd, en alzoo de twee gelijke vormen lichtelijk verwisseld en op dezelfde wijze vervoegd konden worden. In het middelned. is beider vorm *tien, tijen*. Deze laatste vorm werdt nog menigmaal gehoord, zoodat Weil. *tijen*, bij Kil. *tijden*, in zijn Wdb. opnam voor trekken, voorttrekken. Daartoe behoort *tijen* voor gaan, bij Weil. *aan den arbeid tijen;* dus Vlaerd. Redenrijckb 138:

— *om 't onkruydt, luystert:*
(*Wy*) *sullen aen 't plucken* tyen *en rucken t'ien mett' aer uyt.*

Weil. brengt er, mijns inziens te recht, toe het ww. *betijen*, in gemeenzame uitdr. iets of iemand laten

betijen, d. i. gaan, zijn' gang gaan. Vondel bezigt haar meermalen; Noah. 10:

— *wy lieten hem* betyen
En gaven noit geloof aan zulke razernyen.

Peter en Pauwels, 18: *laet my* betyen, *sus.* Maeghden, 38: *ick laet u twee* betyen. Hoe Van Beers dit ww. wederkeerig opvat, is mij niet duidelijk; Levensbeelden, 42:

't Kindeken werd haar gebracht
op een kussen. Zij liet zich betijen
En zij gaf het de borst. —

Dus leest men nog in de Handd. van het elfde Ned. Taal- en Letterk. Congres, 78: *Dit tuig was slechts speelgoed; men liet er de kinderen meê* betyen. En bij Nolet de Brauwere, Ged. III. 189:

De Vorst scheen, voor geruimen tijd,
Die lastige oppositie kwijt:
Zijn ministerie kon betijen.

Niet zeer eigenaardig spreekt Camphuyren van het *betijden van straf*, Uytbr. der Ps. 17:

Ach! Godt, heb medelijden,
En laet de straff betijden!

Ald. 111:

Laet, o Heer, de straff betijden:
't Recht castijden
Houdt sich binnen sachtheydts maet

Volgens Weil. is dit »uitgesteld worden"; mij dunkt, de zin eischt matigen, temperen, doch die bet. uit het w. halen kan ik niet; ik kan nauwelijks denken, dat de Schrijver met het oog op *tempus* eene vertolking van *temperen* heeft willen geven.

Evenmin is mij duidelijk *toetijgen* bij Jonctijs, Toon. der Jal. I. 675: *waardoor z' malkander ten hoogsten wel beminnen, maar op 't punt des omhelzings malkander met de nagels* toetijgen. Het ww. *toetijen* toch, dat mij elders voorkwam, heeft eene geheel andere beteekenis; Blommaert, Oudvl. Ged. II. 24:

Wat wiltu di toe tyen,
Dattu Gode souts hebben ghesien?

En hooger:

Du best zeere bedroghen,
Wat hebstu di toe ghetoghen!

Dit deelw. *getogen* doet denken aan *tijgen* of *tiegen*, trekken; anders zou men het w. gevoeglijk kunnen verklaren door toeschrijven, welke bet. aan het andere *tijen* (zie op *Tichten*) eigen is. Nu zal *toetijen*, *toetijgen*, verklaard moeten worden door: aan zich trekken, zich toeëigenen. Bilderdijk heeft het ww. voor op den hals halen, Nieuwe Mengelp. I. 124:

Hoe zou uw opgeblazen waan
In 't gruwzaam wee verlegen staan,
Dat gy u-zelv' hadt toegetogen

Zou *toetijgen* bij Jonctijs ook *aanhalen* kunnen aanduiden?

Den eig. zin van trekken, halen, heeft *tijgen* bij Bilderdijk, Bloemtjens, 17:

Dat wijf, dat uit haar zeef geheimen weet te tijgen

Opmerking — maar daarom nog geen navolging — verdient het gebruik van *tijgen* voor opwaarts gaan; De Thouars, De Citadel van Antw. II 32:

Een gloed, die knettert, vlamt en gloort,
Al tijgend *naar omhoog.*

Alsmede *henentijgen* bedrijvend genomen; Vereul, Ged. 79:

Zij heeft een' Socrates, een' Cicero geleid,
En toog *de nevlen* heen, *voor hun gezicht verspreid.*

Het ww. *aantijgen* of *aantiegen* komt voor bij Bilderdijk, Mengelp II. 189 op deze wijze:

Hem, in zijn bruilofts feestgewaad!
My, met mijn doodwaâ aangetoogen.

Zoo ook Vr. Bilderdijk, Wit en Rood, I. 108:

(*Zy*) *toog, in 't needrigst kleed onkenbaar* aangetogen,
Den wuften minnaar na. —

Het Wdb. der Ned. Taal, dat de laatste pl aanhaalt, maakt daarop geene bedenking; de uitdrukkingen »*aangetogen met* en *in* een kleed" kunnen echter even weinig als *aangetrokken*, waarmede het Wdb. ze gelijkstelt.

Tijgen of *tiegen* voor trekken, komt mede voor in *natijgen*, bij Vr. Bilderdijk, Wit en Rood, I. 108:

Zy nam de list te baat; ontslook aan aller oogen,
En toog, *in 't needrigst kleed onkenbaar aangetogen,*
Den wuften minnaar na —

Hertijgen, bij Bilderd. voorkomende, Vermaking, 50:

Gy, Neêrland, uit den dood hertogen,
Weêrgalm en smelt in offerklank!

Overtijgen; Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 229:

Maar ach! mijn voorhoofd wordt van droefheid overtogen.

Uittijgen, De Gids van 1858, D. I. 882: *een lafhartig volk, zijnen krijgers naauw* het uittijgen *hunner zwaarden waard* — Vooral echter in *vertijgen* of *vertiegen*, vertrekken; bij Hooft, zie Oudemans Wdb. Dus ook Vondel, Kon. Dav. in Ball 8: *Wanneer is Absalon* vertogen? En nog Wagenaar, Vad. Hist VII. 135: *De Spaansche bezetting* vertoog... *naar Antwerpen* Zoo ook wel voor vertrekken, in den zin van verhalen; Antw. Spelen van Sinne, 523:

Hy heeft my vertoghen
Dat hy hier is comen om Coopman te siene,
Soo vraecht hy oft ghijt zijt.

Meer nog in datzelfde w. voor verschuiven, uitstellen, dat mij alleen in den verl. tijd en het verleden deelw. voorkwam; Passionael Winterst fol. 167: *heilighe bisscoppen. die mit haer verdienten ende heilighe ghebeden langhe tijt dese toornicheit gods* vertoghen *hadden.* Vondel, Elektra, 49:

Myn Pylades, dit stuck dient langer niet vertogen

Dez Poëzy, I. 655:

— *'t lastren wert* vertogen,
Tot dat zijn heete koorts, aen ul te krachtige oogen
Ontsteeken, wederom ontvonkte in merg en bloet.

Zie voorts de pll. uit den Statenbijbel, in mijne Handl. 123 Het Wdb. des Inst. op Hooft brengt zulke uitdrukkingen verkeerdelijk tot een infin *vertooghen*, en Bilderdijk nam de vrijheid zulk een infin. te bezigen, Buitenleven, 37:

Zoo dra 't gelukkig lot hem opdoet aan uwe oogen,
Grijp toe: dit kostbre zaad lijdt uitstel noch vertogen.

In den zin van uitstellen, verschuiven, heeft Kil mede *vertijden*, en daartoe zal behooren het bnw. bij Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 10: *O, onsprekelike minne ons verlossers! O*, onvertidelike *goedertierenheyt ons behouders!* — Aldaar verklaard door »die van geen trekken, heengaan of verlaten weet" — Vandaar *onvertogen*, bij Kil zonder uitstel; in eene Ordonnantie van 1519, bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, II fol 142: *sal een ygelyck Schout... gehouden sijn van dien een* onvertogen *Recht te doen.* Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. III. 22.: *zy schreven Schepenen aan, kort en* onvertogen *regt, volgens 's Lands Plakaaten te doen.* Overijsselsche Alm. XVI 91 (in een brief van 1555): *Verwachtende eyn gunstich* onvertogen *antwort, want mij daer merckelick an gelegen.* Wagenaar, Vad. Hist. V. 48: *om den Koning klaar en* onvertogen *antwoord af te vraagen.* Stuart, Vad. Hist. I. 440: *ten einde daarop billijk, kort en* onvertogen *regt te laten wedervaren.* Scheltema, Mengelw. III. III. 29: *tot duidelijker verklaringe van het regt der Inwoneren, en tot bezorging, dat zulks aan ijder* onvertogen *wedervare.* Bilderdijk, Mengel. III. 99:

Ik volgde moedig, onvertogen.

Iets anders is dit w. bij denz. Ovidius Gedaantverw. 74:

Thans breekt Apollo 't hart, en, trapplende op 't geweer,
Verfoeit de felle straf, zijn onvertogen *woeden.*

Hier zegt het onbandig, onbetamelijk. Schambach heeft *unvertogen* en verklaart dat door »sehr unartig". De oorsprong ligt in het middelhd. *gezogen*, bij Benecke verklaard door wel opgevoed (*erzogen*), tot beschaafde zeden opgeleid; vandaar *ungezogen*, het tegendeel daarvan; »mit grimmer kraft so *ungezogen*, d. i. unbändig". Wij hebben de bij Weil. vermelde uitdrukking *geen onvertogen woord.* Dus reeds bij Bekker, Betov. Weereld, IV. 143: *Nooit geeft sy ook aan iemant enig* onvertogen woord, *maar ziet de menschen aan met alle eerbare zedigheid.* Nieuwland, Letter- en Oudheidk. Verlustig. II. 98: *Leeraars... die ons nimmer* een onvertooge woord *gegeven hebben.* Fokke, Verzam. der Werken, VII. 146: *Voorts was de man zoo zedig in zijn spreken, dat er nooit* een onvertogen woord *uit zijn' mond kwam.* Bekker en Deken, Corn Wildschut, III. 84: *nooit vloekt of zweert hij; er komt* geen onvertogen woord *uit zijn' mond*

Tuchten—Tiegen.

Kil. noch Weil. hebben het ww. *tuchten.* 't Komt echter bij ons voor; Levens van Plut. fol. 545: *mannen, de welcke hy soo wel* tuchtede *ende in oorden schickte* enz. Huygens, Ghebruik en Onghebr van 't Orghel, 44: *In openbaere partyschapp.. ben ick, God Lof, geboren, gevoedt ende* getucht. D. i. opgevoed of onderwezen. Dez. Korenbl. II. 160:

Jan tuchte *Trijn, sijn lompe wijf, naar Haegsch' en hoofschen aerd.*

D. i. onderrichtte, leidde op (door zedelessen). Zoo ook ald. 272:

Daer is geen tuchten *meer aen Jongh volc hedensdaeghs.*

Elders komt het denkbeeld van kastijden, straffen, voorop; Cats Wercken, I fol. 550:

Vermaen uw vrient met stillen moede,
En straf uw kint met koelen bloede;
Want doet gy dit met gramme sucht,
Soo dient ghy selfs te zijn getucht.

D. II. fol. 367:

Wien Godt bemint, die wordt getugt,
Soo dat hy veeltijts deerlijck sucht.

Udemans, De waekende Ooge, 74:

Ja dicwils komt de Heer nog kleyne Kinders tuchten,
Op dat wy dies te meer om onse sonden suchten.

Tuinmans Zedenzangen, 62:

Wilt gy uwen zoon niet tuchten:
Die verkeerde liefd' is haat.

Hiervan *ongetucht*, niet wel opgevoed, onfatsoenlijk; H. Coster, Mengelp. 113:

Daar gij, niet ongetucht, *elk tot een voorbeeld strekt.*

Zeer fig. bij Six van Chand. Poësy, 388:

Dan buit het eens soo ongetucht,
Dat wy schier vliegen in de lucht.

Bij Hooft *ongetuchtigd*, zie Oud Taalk. Wdb.

Oudaan heeft *betuchten*, onderrichten, Poëzy, I. 19:

Op uwe komst, o God, moest alle dwaling vluchten,
Wanneerze van uw leer zich minlyk liet betuchten.

Hofferus geeft ons een voorb. van het znw. *tuchter* voor opvoeder, dat het middelhd. onder den vorm *zühter* kende voor oppasser van jonge dieren; Poem. 4:

Soo sal hy sijn uw Vader,
Uw tuchter, *uw berader,*
Uw trooster, uw gewin.

Terwijl het znw *tuchting* voorkomt in Don Quichot, II 413: *om in het velt sijn* tuchtinge *te eyndigen.* (Er wordt eene geeseling onder verstaan.)

Op eene zonderlinge wijze is het ww. *tuchten* gebezigd bij Coornhert, Wercken, I. fol. 311: *Hoe weynigh oock de Gierighen haar gheweten achten... betuyght mede de waerheydt uyt ondervinden in alle mans mont ghekomen zijnde daer men seydt* (met tuchten) *Drijt conscientie alst ghelt cost.* — Wij zouden hier zeggen: *met verlof.*

Het w. is ontleend aan het middelhd. *zühten*, voeden, opvoeden, versterkte vorm van *ziuhen*, nederl. *tiegen*, d. i. trekken. Men weet dat opvoeden in 't hoogd. *erziehen* is, nederl. *optiegen;* Hooft, Henrik de Gr. fol. 45: *Navarre*, opgetogen *in de zuivere leere.* Statenbijbel, Job 31, vs. 18: *van mijne jonckheyt aen is hy by my* opgetogen, *als by een vader.* Feith, Werken, VII. 34:

Ach wreedaards! zijt ge in 't woud bij tijgers opgetogen?

Plaatsen uit Bilderdijks werken zie men in mijne Proeve, 211. Ja, ook *optrekken* geld voor opvoeden; Van Beverwijck, Wtnementh. des Vrouwel. Geslachts, 307: *Blanca van Spaengjen.. heeft van kints been aen haren soon soo* opgetrocken, *dat hy altijdt voor had, liever te sterven, als yet quaets aen te rechten.* Zie voorts mijne Handl. tot den Statenb. 82. Vandaar *optrekking* voor opvoeding, t a. p.: *Soo dat uyt die* optreckingh *der kinderen dickwils te sien is, wat moeder sy gehadt hebben.*

In nog anderen zin is *opgetogen*, als deelw. van *optiegen*, in zwang, t. w. voor verrukt van vreugde of eenige andere gewaarwording; b. v. Tollens, Nieuwe Ged. I 101:

Heel Neërland zendt haar wensch ten hemel; opgetogen
Ziet zij haar kindren voor hare eer ten kamp gevlogen.

Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 273:

Want zwevende op azuren wolken
Ontdekt gy d' opgetogen *volken*
't Ontzachelijk geheim van 't lot.

En 417:

(Hy) ademt zangen uit, van godsvrucht opgetogen.

Ook wel, doch zeldzamer, in den eig. zin van opwaarts trekken; Evangel Gezangen, Gez. 107:

Lof zij Hem, die, opgetogen
In den hoogen
Aan des Vaders regterhand, enz.

Het laatste geval geeft de eigenl. bet. met den klemtoon op het voorzetsel; het eerste de fig., die den klemtoon op het werkw. heeft. Ik meen, dat bij het lezen dit niet altijd wordt in acht genomen. Niet zoo terstond duidelijk is het w. bij Bilderdijk, Buitenleven, 51:

Hoe veel heeft onder ons de kunst niet uitgevonden!
Wat wissling bracht ze niet in de opgetogen *gronden!*

Als men echter in aanmerking neemt, dat Delille heeft *champs étonnés*, blijkt het, dat verbaasde of verrukte gronden bedoeld zijn.

Tot het behandelde *tiegen* behoort ook *tocht* voor wat tot voeding of onderhoud noodig is; dus is *leeftocht*, vroeger *lijftocht*, niet als trekking zooals men wel eens meent (zie b. v Terwen, 844); maar, zooals Ten Kate, II. 453 zegt »als gewintrekking tot ymands onderhoud of opvoeding", bij Benecke *lebezucht, lipzucht*, levensonderhoud; waarvan bij denz. *lipzühter*, usufructuarius, nederl. *lijftochter;* Coornherts Wercken, I fol. 310: *Godt is de eyghenaar, de menschen zijn maar bruyckwaerder* lijftochters, *ja niet dan Rentmeesters.* Kil. heeft daarvoor *tochtenaar*, vrouw. *tochtenersse*, welke laatste vorm gelijkstaat met *tochtenares*, zooals men leest bij Van Alkemade, Beschrijv. van Briele, II fol. 121: *Vrouwe Margriete van Ingelant, Douariere, ende* tochtenaresse *van Bourgondien.* — Het thans gevestigd onderscheid tusschen *leeftocht*, levensmiddelen, en *lijftocht*, vruchtgebruik, kende men voorheen niet; zie Kil. en Oudemans' Bijdr op de wn.

Vechten—Vijgen.

Nopens de afl. van het ww. *vechten* zijn velerlei meeningen, of liever gissingen, geuit, zie Adelung, en Graff, Sprachsch III. 442. Grimm, Gramm. II. 72 doet alleen de vraag, of het w. ook samenhangt

met *fahen*, d. i. vangen. Annemelijk vind ik het gevoelen van Ten Kate, II. 480, volgens 't welk het primit. van *vechten*, in het middelned. en nog in de volksspraak *vichten*, ligt in *vijgen* of *vigen*, anders *vijden*, *vijen*, een haat koesteren, goth. *veigan*, *veihan*, kampen, strijden, middelhd. *vehen*, haten, hoogd. *fehden*, strijden, angels. *figan*, *fiogan*, *fiwan*, *fian*, *fean*, haten. Kil. heeft daarvoor *veeden*, *veeten*; dus Walewein. vs. 8908:

Jou sone wilde mi emmer veeten
Ende mijn lief ontcrachten ooc.

Melis Stoke, II. 270:

Dat hi dat zoude voersien,
Dat sine dorsten niet ontsien,
Datse Jan iet veten *zoude.*

Antw. Spelen van Sinne, 337:

Eet van dit bancket, dit en muechdy niet veeten.

Den Nederd. Helicon, 118:

— *noch op hem verstoort sy tsint*
Misviel van dit ghedrocht, oft onghevalligh kint,
Het welck niet sonder saeck al mijn aanhanghers veeten.

Marieken van Nijmegen (door Dr. Van Vloten), 12:

Mariken, of Maria, hoe meuchdy dien naem veeten?
Om al dat leeft en wil ic anders niet heeten.

Hiervan is *ongeveet*, zonder haat; Roman der Lorreinen (door Dr. Matthes), 40:

— *eest dat hi ons wilt ontgaen*
Ende van ons henen sceet,
Wi willens wesen ongeveet.

Van Beelu, 544: *des salmen sonder scade sijn iegen den heer, ende* ongeveedt *iegen den man.* — Voorts *veete*, wrok, haat, bij Kil. *veede*, *veide*, hoogd. *fehde*, middelned. *veechte*, Van Hildegaersb. Ged. 170:

Die mit loghen doen oprysen
Oude veechte *of nyeuwe maken...*
Si werden Lucifers ghesellen.

(De variant luidt *vede*.) — *Vijand*, tegenstrever: — *Veedig*, van een misdadiger, op wien de veede rust en die alzoo doodschuldig is; dus leest men het w. in de Nieuwe Bydragen, II. 535: *ten oorkonde dat de magen niet verzoend, en de doodslager* veedig *was.* Ald. 536: *al de magen, welke deel hadden in de veede, mochten dezen* veedigen, *waer zy hem vonden, binnen 's lands grijpen.* En 537: *wie den* veedigen *hulpe bood of zocht te bieden, verbeurde zooveel* enz. Ypeij en Dermout, Geschied. der Nederl Herv. Kerk, IV. 593: *Dan op het wenerkongres had men . hem* (d. i. *Napoleon*) *reeds* vedig *of vogelvrij verklaard.* Wij bezigen nog *veëg* voor ten doode gewijd, op het punt van te sterven. — Eindelijk *vederig*, hatelijk, vijandelijk; Constrijck Beroep, 21:

Een vedrigh *bits ghekijf, met laster, schimp en smaet.*

Negentien Refer. int Sot, 46:

Door tvedrich *bits ghekijf d'een teghen d'ander woedich.*

Over *veede* en zijne verwanten is in 't breede gehandeld door F. van Lelyveld in de aangehaalde N. Bydragen, II. 517 en volgg.

Met *vechten*, *vichten*, komt overeen het hoogd. *fechten*, middelhd. *vihten*, *vehten*, oudhd. *fehtan*, angels. *feohtan*, eng. *to fight* enz.

Volgens de gegeven afleiding zou in *vechten* dus als hoofdbet. liggen het vijandig zijn, het toedragen van haat der strijdenden onderling, waarvan het handgemeen worden dan de uiting of het gevolg is. Naar het oordeel van Kaltschmidt ligt het hoofddenkbeeld in de beweging, het zwaaijen der handen of wapens. Ook Diefenbach, Vergl. Wtb. I. 347, komt met die meening overeen; doch een primitief ww. van die bet. geven zij niet aan de hand. Hun gevoelen is echter niet nieuw; het werd reeds vóór eene eeuw met scherpzinnigheid ontwikkeld in de Nieuwe Bydragen, I. 362; als primitief wordt daar opgegeven *fachen*, waaijen, wind maken.

Het mij bekende jongste oordeel over den oorsprong van *vechten* is dat van Grimms Wtb. Analogisch met *pugnare*, wordt het w. aldaar verklaard door zich met de *vuist* weren en verwant geacht aan *vuisten* (*fausten*).

Van *vechten* kennen wij de afl. *gevecht*, die Weil. dan ook heeft, doch alleen in den concreten zin; abstract ontmoet men het w. bij Stuart, Rom. Gesch. XVII. 58: *dat het geweld op nieuw toenam en men van geschreeuw en getier tot* gevecht *dreigde over te gaan.* — Minder bekend is *vechtelijk*, dat in onze oude keuren en rekeningen voorkomt; Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 185: *brieven... roerende van* den vechtelic, *dat aldair geweest was.* Bl. 186: *van* den vechtelic, *dat op Sinte Joris dach geschiede.* En 256: *van* den vechtelic, *dat op Sinte Jorijs dagh tot Leyden geschiede, dair him die eene partije of beklagende is.* Keuren van Rotterdam, door prof. Fruin medeged. in de N. Bijdr. voor Rechtsgel. en Wetg. art. 19: *so wie mit boghen... daer yser.s. an is, te* vechtelic *comt, verbeurt iii ℔.* Art. 23: *waert dat yement* vechtelyc *eer begonde wt enen huse, die verbuert die boeten vorscreven.* Keuren van Brielle (HS. van 1445) art. 13 (van de tweede tafel): *wanneer enich twist off* vechtelic *gevalt bynnen den Brielle*

een. — Blijkbaar beteekent het w. gevecht of strijd en is dan een subst. Hoe dat met den uitgang *lijk* rijmt, is mij niet duidelijk. Bij Tiling vind ik wel *fechtelich*, doch dit is voor »im Gefecht begriffen, fechtend," en dus een adjectief. Kwam ons oude w. op eene enkele pl. voor, ik zou voor de *c* eene *e* willen lezen *vechtelie*, d. i. vechtelij of vechterij, maar de pll. zijn te talrijk en te duidelijk.

Van het ww. is voorts met voorzetsels *aanvechten*, thans meestal in fig. zin gebezigd voor bestrijden, doch voorheen ook eig voor den aanval beginnen, den eersten aanval doen. Dus Levens van Plut. fol. 139 verso: *dat sy de victory souden hebben, indien sy niet* aenvochten, *ende dat sy hen maer alleen weerden.* Fol. 140: *t' welck een oorsaeck was dat sy* aenghevochten *ende beschadicht worden van de ruyterije* — Zeer dichterlijk zingt Bilderdijk van den Booze ten aanzien van het »Genadelicht", Rotsg. II. 124:

Plach hy 't woedend aan te grimmen;
Vocht *hy 't* aan *met valsche schimmen.*

Geheel verouderd is *ontvechten*, in het middelned. bekend voor mislukken, ontgaan, welke bet. niet altijd door onze uitleggers is ingezien Ook in Beneckes Wtb. wordt *entvihten*, waarvan één voorbeeld voorkomt, aldaar niet verstaan, en ondersteld eene onjuiste lezing te wezen. Eigenlijk staat *ontvechten* tegen *bevechten* over; is het laatste iets (door vechten) winnen of verkrijgen, het eerste is iets (door vechten) verliezen, doch vandaar verliezen in het algemeen, en door den meer plaats hebbenden overgang van transitief tot intransitief. verloren worden, verloren gaan, ontgaan, mislukken, enz. Dus Lancelot, B. II vs. 1952 (waar spraake is van een gebroken zwaard heel te maken):

Walewein deder toe sine macht,
Ende alst hem te doene ontvacht,
Begonste die riddre wenen sere.

Ontvacht is het imperf. B. III. vs. 247 (waar een zwaard uit een steen moet gebroken worden):

— *Percheval dede doe altehant*
Ane dat swaert daer sine hant,
Ende het ontfacht *hem te doene*

Ald vs. 494:

Tswaerd te treckene uten stene,
Daer heden toe dede sine macht
Selc riddere, dient ontfacht.

En vs. 8010:

Perchevael proefde oft hi hadde cracht
Tswaerd te begripene, dat hem ontvacht.

Der Ystorien Bloeme (door Oudemans), vs. 1430:

Want hi die scrifture heeft ontbonden,
Ende gods verholenheit voert bracht,
Datten andren al ontvacht,
Ende besloten bleef —

Brabantsche Yeesten, I. 486:

Nu heeft dese hertoghe toe bracht
Dat sinen oudervader ontvacht,
Die men heet den vromen Jan,
Dieze vore lach nochtan
Elf weken enz.

Ald. 499:

Doen vant hijt daer soe hart
Dat hem die pays al ontvacht.

Maerl. Spieg Hist. I. 381:

Sijn wille es hem niet ontfochten,
Hine dede een deel dattem voeget.

D. i. wat hij begeerde, is hem niet ontgaan. D II 223:

Om dat God daer wilde togen,
Dat hi velde met sire cracht
Dat den vianden ontfacht

D i dat, wat aan de vijanden ontkwam. Hetz. w Tweede Paertie, 24:

Soe suete locht ende soe groet licht
Quam daer, datten lieden ontficht
Daer in te siene manne ende wiven.

D i. dat het den menschen ontsnapte, niet doenlijk was. Ald. bl. 62:

Maer sijn wille moeste soms bliven
Achter, niet dat hem ontfacht
Bi berouwe, maer an sine macht.

Bl. 71:

Want die Jueden wilden entfechten
Dien van Rome altemale.

En 59:

Mettien quam daer so groot lecht,
Dat hen allen tsien ontfecht.

Dez Epis. uit de Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), 57:

Mi en ontfechten *ghene dinghe;*
Dat anderen is te doen zwaer
Ende verweget mi niet een haer.

Horae Belgicae, III. 99:

maer sel dammirael na recht rechten,
ghi selt met rechte der dood ontfechten.

D. i. aan den dood ontgaan, ontkomen. Dus mede ald. 75:

ic weet wel, mach hi, dat hi dan sal
uwen wille vordren ende daer aen berechten,
ende doet hijs niet, het sal hem ontfechten.

D i doet hij het niet, het is omdat het hem mislukken zal. Hoffmanns verklaring »dnur te staan te komen" heeft geen' grond; doch zijn geheel artikel in het Gloss doet zien, dat hij het w. niet wel begreep. In het Belg. Mus. IV, 308 leest men:

Wie sach ye des gelike,
Dat eene vrouwe ende haer kint
Tconincrike van Yngelant wint,
Dat keiser Juliuse ontsacht.

Ald. 356:

Philips suster van Vrancrike..
Pijnde om den pais sere
Tusschen elken coninc ende here,
Vroech ende spade al haer macht,
Ende doet haer te doene ontsacht,
Es si gekeert enz.

En 365:

Dat si Brabant souden strueren,
Daer elc toe dede sine macht,
Al waest dat hen ontsacht.

Dat op deze pll. voor *ontsacht* moet gelezen worden *ontfacht*, deed ik reeds opmerken in het Letterl. Maandschr. n°. 5 van 1845, bl 207. De verklaringen, die Willems van *ontsachten* gaf. t. w. in de eerste aangeh. pl (tegen Julius) opstaan, en in de beide andere ontzaken, *negare*, leveren hoegenaamd geen zin. Verg. De Vries, Proeve van Middelned Taalzuiv. (1856) bl 131. — Maerl. Rymb. vs. 7179 (van de Kanaän veroverende Israëlieten):

(*Si*) *wonnen tlant. ende worden rike,*
Ende ooc so weeldech sekerlike,
Dat si der wet vele ontfochten,
Noch ten wapenen niet ne dochten.

David verklaart dit door »dat zy daer veel van *afdeden.*" Niet juist, naar ik meen. *Den dood ontfechten*, met den datief, kwam boven voor in den zin van »aan den dood *ontkomen.*" Zoo versta ik ook hier: zoodat velen de wet *ontgingen* of *ontdoken.* Zie meer voorbb in het Gloss. op Der Leken Spieghel. Nog ééne voeg ik hierbij uit Clignetts Bijdr. 353:

Dus liet die man sijn kint ontfechten.
Int ende en mochte hijt niet verrechten.

D. i. (den balddadigen, ongehoorzamen knaap) verloren gaan, in 't verderf storten, zoodat hij hem ten laatste niet te recht kon brengen.

Vluchten—Vlieden.

Vlieden, eig *vlie-en*, luidt in het hoogd. *fliehen*, ohd *fliuhan*, goth. *thliuhan*, angels. *fleon*, *flion*, eng. *to flee*, *to fly*, zweedsch *fly*, d. i. ontsnappen, ontwijken, en wel met eenige snelheid van beweging, die in de *vl* ligt opgesloten.

Vandaar met versterkte bet. *vluchten*, hoogd *flüchten*, oudhd. *fluhtjan*, zweedsch *flykta* enz.

Het hoogd. gebruikt het ww. ook wederkeerig, en de overzetters van onzen Statenbijbel volgden dat na in de randteek. op Num. 24, vs. 11: *packt u weg.* Hebr. *vluchtt u.* — Meer in zwang was echter, zooals nog in het hoogd., ook te onzent de bedrijvende bet. van »door de vlucht of al vluchtende bergen, in veiligheid brengen" Lancelot, B. II. vs. 46755:

Doe sagen die heren die daer quamen,
Dat volc vlien ende vluchten
Haer goet, *alse die vruchten* (d i *bang waren*).

Van Velthem, fol 375:

Die Cardenale som na das
Decten daer na sine doet..
Ende vluchten tgoet *al daer naer*
Ende dadent wechvoren daer.

Le Long omschrijft verkeerdelijk: »vluchten *met* 's Paus goederen." Maerlant, Rymbybel, vs. 20753:

— *als Herodes dat vernam,*
Nachts hi uter stede quam
Ende vluchte wijf ende kinder
In Idumea ghinder,
Onder die maghe sijns vader

Numan, Strijt des Gemoets, 13 verso:

— *Bias die voor zijnen besten pant*
Scientie vuyt droech daer dander hun goet vluchten.

Vondel, Amst. Hecuba, 36:

Koom uit het hol, daer ick u heb gevlucht,
O droefste vrous beschreyelijcke vrucht!

Wolsschaten, De Doodt verm. 104: *willende* het ghevlucht goedt *van de arme huyslieden uyt den Tempel haelen* Een voorb. uit den Statenbijbel zie men in mijne Handl. 128, en meerdere uit Hooft in Oudemans' Taalk. Wdb. Bij Van der Palm leest men nog, Rigteren 6, vs 11: *Gideon sloeg tarw uit. om ze te* vlugten *voor het aangezigt der Midianiten.* Dus ook David, Vaderl. Hist. VI. 11: *hare rykste gewaden en* gevlugte kostbaerheden. En D. X. 525: *Sommige welbegoede burgers hadden* . hunne kostbaerste voorwerpen gevlugt *by geringe lieden.* En Brieven van J F. Willems, 102: *zoo heb ik mijne kostbaarste* eigendommen.. *bij mijne vrienden* weggevlucht.

Als artillerieterm is *vluchten* mede bedrijvend; Vervolg op Wagenaar, VII. 254: *dat.. de stukken* (*geschut*) *nog in dier voegen waren* gevlugt *en gepoincteerd, dat niemand aan boord van de Brigantyn was gekwetst.* Weiland noch Bomhoff zeggen wat dit beteekent; doch Kramers, in zijn voortreffelijk Nieuw Ned. Fr. Wdb. leert, dat *vluchten* beteekent het kanonstuk richten, en de Zeemanswoordenboeken van Lantsheer en Van Lennep leggen het nader uit door: omhoog poincteeren, *to elevate the gun.*

Bij Weil. en elders mis ik het ww. *opvluchten*, dat Van 's Gravenweert bezigt, Odyssea, III. 195:

— *op dat naar gerucht*
Was heel de heldenschaar de kielen opgevlugt.

Het ww. *vluchten* is ook voor *ontvluchten* gezegd, en beheerscht dan als dit den derden naamval; Vr. Van Ackere, Geb. Doolaeghe, Madel. 67:

Nu zal en troost en vreugd mij vluchten.

Weil. vermeldt niet de afl. *ontvluchtster*, die Schutte heeft, Stichtel. Gez. IV. 82 (tot zekere bloem):

O Zon-ontvlugtster, *nachtvriendin* enz.

De nauwe etymologische verwantschap tusschen het straks beschouwde *vlieden* en het ww. *vliegen* valt in het oog. Het angels. *fleogan* en *fligan*, het eng. *to flee* en *to fly* ('t laatste bij Halliwell) gelden dus ook voor beiden. Intusschen stelt het gewone taalgebruik, zoo bij ons als bij de Duitschers en naar ik meen te recht, tusschen de twee verschillende vormen een bepaald onderscheid. *Vlieden* is ontwijken, op welke wijze dan ook; *vliegen* is zich in de lucht bewegen. Met een enkel woord wees ik, Lat. Verscheid. 122, er op, dat somwijlen bij onze schrijvers te dezen aanzien wel eens verwarring heerscht; ik wil dat hier nader staven Dus *vliegen* genomen voor *vlieden;* Passion. Winterst. fol. 89: *die enghel beval ioseph ende hi* vloech *mitten kinde ende der moeder in Egipten.* Ald. lager: *doe ons vrouwe aldus mit haren kinde in egipten* vloech. Fol. 121: *si* vloech *glorie, nochtans so vant si glorie.* D. i. zij ontvlood. Fol 124 verso: *dat hi een wel setten soude dat niemant in die kercke* vlien *en soude, ende die daer in* vlogten *dat mense daer wt nemen soude; na een luttel tijts gheviell dat Eutropius tegen den keiser misdaen hadde ende dat hi in die kercke* vloech Delfsche Bijbel, Jerem. 26, vs. 21: *urias hoerdet ende sorchde, ende hi* vloech *ende quam in egipten.* Cap. 39, vs. 9: *die overblive vanden volke . die vluchtighe* (d. i. *vluchtenden*) *die* overgevloghen *waren tot hem.* En Job 1, vs. 15: *ic bin allene* ontvloghen *om dat ict dij boetscappen soude.* — En — wat minder plaats vond — *vlieden* voor *vliegen;* Hoofts Brieven, III. 462: *die de steen wt der hand geworpen heeft, canse niet terug doen keren, als zy in de lucht* vliedt.

Vruchten, zie Vurchten.

Vurchten—Varen.

Vurchten, vorchten, is bij Kil. hetz. als *vruchten*, vreezen. De Geleerden denken gansch niet eenstemmig over de afleiding van dit w. Zie eenige gevoelens vermeld bij Graff, Sprachsch III. 685. en voeg daarbij, dat de daar voorkomende afleiding van Pott, volgens welke het w. *forhta, forahta* (vrees) van het partikel *voor* zou afkomen, ook voorgestaan wordt bij Diefenbach, Vergl. Wtb. I. 363. *Vruchten* (vreezen) zou dan eig. zijn een *voor*gevoel of verwachting hebben. Weigand (Grimms Wtb.) gaat een geheel anderen weg. Volgens hem komt het ww. *fürchten* van een met het subst. *furcht* overeenkomend adjectief, in het goth. *faurhts*, angels. *forht*, vreesachtig. Dit adjectief zou vermoedelijk afstammen van een veronderstelden goth. wortel *fairhan* (waartoe ook het hoogd. *furche*, nederl. *voor*, gebracht wordt), die een woelen, omwoelen, zou aanduiden, zoodat het begrip van vreezen zou bestaan in een doordringend opwoelen, een inwendig in beweging brengen of opzetten (innerlich durchdringende aufregung). In zooverre evenwel de gemelde wortel *fairhan* op een eenvoudiger en oorspronkelijker goth. *fairan*, oudhd. *feran*, terugleidt, is ook het eng. *fright* verwant aan het insgelijks eng. *to fear*, hoogd. *fahr*, nederl. *vaar*.

Wat er van deze geleerdheid moge zijn, zooveel blijkt er uit, dat niet is te miskennen de verwantschap van vormen als het eng. *fear* en *fright*, die tot elkander staan als primitief tot fortatief of frequentatief. Ik meen dus, dat bij het aanwezig zijn van werkwoorden, die, wat hun vorm betreft, in dergelijke verhouding tot elkander staan en overigens in beteekenis overeenkomen, tusschen die werkwoorden eene verwantschap mag aangenomen worden als die van afgeleide tot oorspronkelijke Kunnen de lijnen dezer verwantschap niet langs zuiver wetenschappelijken weg worden aangewezen, welnu, de bestaande hypothesen ten aanzien dezer wn. zijn dan slechts met ééne vermeerderd.

Als primitief ww. nemen we dan aan *varen*, bij Kil. vreezen, schromen, bezorgd zijn, (waarvan men zie *Varenen*) nog levende in *vervaren*, hoogd. *fahren*, *öcfahren*, middelhd. *varen*, oudhd. *faren*, eng. *to feur*, gewoonlijk vreezen, doch bij Halliwell ook verschrikken, bang maken. Met verplaatsing der *r* wellicht ook *to fray*, fransch *effrayer*, oudfr. *effraer*, *effréer*. Merkwaardig wegens den vorm zijn het gael. *proghan*, zorg, vrees, en het angels. *fraege*, angst.

Als ww. van den versterkten vorm: *vorchten, vurchten*, hoogd. *fürchten*, goth. *faurthjan*, oudhd. *furahtan, forahtan, furhtan, forhtan*, middelhd. *vürhten, vörhten*, later *förchten, forchten, vorchten, vurchten*, angels. *forhtian, forhtgean*.

Met verplaatsing der *r: vruchten*, friesch bij Outzen *fröchte, früchte*, zweedsch *frukta*, deensch *frygte*, angels. *frihtan*, eng. *to fright, to frighten*.

— Dit ww. *vruchten* is bij ons geheel verouderd en door *vreezen* verdrongen, doch het subst. *vrucht* leeft nog in *godsvrucht*, *godvruchtig*. In het middelned. ontmoet men het w. Lancelot, B. II. vs. 44009:

Ic vruchte *si selen hier scire wesen...*
Ic vruchte *het gaet al over tijt*

B. IV. vs. 8690:

Hier omme eest dat ic duchte
Te seere om u ende vruchte.

De Roman der Lorreinen (door Dr. Matthes), 23:

Oem, daar en vrucht *niet an;*
Ghi selt hier u lant bewaren.

D. i. vrees daarvoor niet. Maerl. Spieg. Hist. I. 388:

— *sine jongers quamen bi nachte,*
Want si die Jueden vruchten *onsachte.*

D. II. 243:

Hi begonde vruchten *das,*
Dat die ongeleerde joget
Hare verwanen mochte in sulker doget.

Ald. 362:

Haddi sijn goet thuus gelaten,
Hi mochte vorden rovere singhen,
Noch vruchten hem *van ghenen dingen.*

Deze wederkeerige vorm heeft nog in het hoogduitsch plaats. D. III. 261:

Milde was hi van natueren,
Goedertiere ende vruchte *Gode.*

Melis Stoke, II. 294:

— *dat hi* vrucht *al openbare*
Dat de van Vlaendren sullen comen.

Kausler, Denkm. I. 200:

— *een rudder goet,*
Gode vruchtende, *ende wel gemoet.*

Van Velthem, foll. 113:

Hets recht dat men u sere vrucht
Want u redene es verre geducht.

En elders. Zoo ook nog in de zeventiende eeuw; Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 1: *de Menschen souden altijd voor den Dood, ick en segge niet alleen* vruchten, *maer oock vluchten* Vondel, Heerl van Sal. 2:

Maer ick de Zwaluw' na te volgen niet en vruchte.

Camphuysen, Stichtel. Rijmen, I. 34:

Hy sal vruchten *nochte vluchten, die, met zulken Helm voorzien,*
Harde slagen kan verdragen, en den Duyvel 't hooft durf biên.

Datheens Berijming van Ps. 2, vs. 2:

— *sijn gramschap, die grootlicks is te* vruchten.

De Decker, Rymoeff II. 144:

— *'t is het eerste werk van Godsdienst, God te* vruchten.

Oudaan, Voorschaduw. 16:

Koomt leeren, welgemoed en manlijk 't lijden niet
Te vruchten, *schoon de dood op 't ijslijkst schijn' te grimmen.*

Men zie voorts Huydec. Proeve, III. 157—9, waar men ook een paar voorbeelden aantreft van het buiten samenstelling gebezigde znw. *vrucht*.

Voor de bovenvermelde samenst. *godvruchtig* bezigen (zegt Weil.) de dichters dikwerf *godvruchte*. Voorbb. daarvan vindt men in Bogaers' Taalk. Opstellen. 173. 'k Voeg er een bij van Bilderdijk, dat in den prozastijl en daarbij in den overtr. trap voorkomt; Opst. van Godgel. en Zedek. Inhoud, I. 22: *niets is er... wijzer en waarlijk* godvruchter, *dan de oude en gouden Les*, enz.

Men had ook de afl. *vruchtelijk*, *vrochtelijk*, vreeselijk; Theophilus (door Blommaert, 1858), 69:

Entie dinc die hier ghesciet
Betekent rouwe ende jammer groot,
Vreese ende vruchtelike *doot.*

Lancelot, B. III. vs. 20851:

Elc vinc tsinen swerde saen
Ende gingen vrochtelijc *slage slaen.*

Alsmede het ww. *ontvruchten*, bij Weil. opgeteekend, waarbij het voorzetsel niet ontkennend is en de bet. niet merkelijk wijzigt. Beneckes Wtb. heeft één voorb van *entführten*, dat aldaar niet verstaan en verworpen wordt; Reinaert, vs. 2338:

Ic peinsde: worde hi onse here,
Dan ontvruchtic *harde sere,*
Dat wi alle waren verloren.

Willems liet het onverklaard. Lancelot, B. IV. vs. 8476:

Dits die sake daer ic bi dochte
Te min Lancelote ende ontfrochte

Parthonopeus van Bloys (door Bormans), 14:

Ten wapenen waren si behendich;
Ende in orloghe harde ghenendich;
Bi hem waertsi ontfruchtet *meer,*
Dan si te voren worden noyt eer.

Bl. 37:

Daertoe dat so ravenswart was,
Dat hi een deel ontvruchte *das,*
Dat het van squaden halven ware.

Passionael, Somerst. fol. 75 verso: *si sprack, heer saechstu dien droem wel dien ic sach? Hy seide, ick hebt ghesien, ende veronwaert, ende ik* onvruchte (sic) *alte seer.* Delfsche Bijbel, Deuteron. 20, vs. 3: *Gi duet huden strijt ieghen uwe vianden.. en wilt niet* ontvruchten *en wiltse niet wiken.* 1 Chron. 28, vs. 20: *en wilt niet ontsien of* ontvruchten, *want die heer mijn god sal wesen mitti.* Moll, Joh. Brugman, I. 269: *die God* ontfruchtet

die sal goet doen. Ald. 270: *den oetmoedighen ende den rustighen, ende die mijn woirde* ontvruchtet — Vanhier *ontvruchting*, vrees; N Reeks van Werken der leidsche Maatsch X. 232: *nadien wy noch nyemant van onser wegen van wairachtige* ontfruchtonge *voir den vryenstoill nyet en hebben dorven appellieren*

Wachten—Waken.

De nauwe verwantschap dezer wn. blijkt reeds uit de samenvoeging er van, die men wel eens aantreft; Maerl. Rymbybel, vs 28098:

(*Hi*) *Dede .iiijc, dalre beste*
Uptie huse van der veste
Waken, ende wachten *in diere ghebare*
Als of al troomsche here daer ware.

Tollens, Ged. II. 23:

Neen, geen voedster, neen, geen hoeder..
Houdt aan 't wiegje waak en wacht.

Waken, hoogd. *wachen*, goth. *vakan*, staat als onzijdig over tegen het bedrijv. *wekken*, hoogd. *wecken*, oudhd. *wekjan*, goth. *vacjan*, hoewel het onderscheid niet altijd in acht genomen is; zie *Wakkeren*. *Waken* komt ook wel voor in de bet. van *ontwaken*, d. i. beginnen te waken; Maerl. a. w. vs. 29085:

— *alst verclaerde van der sonnen*
Die daghcraet, ende tfolc began waken.

Het middelned. had de uitdr *in wake worden* voor wakker worden, ontwaken; Lancelot B II 5394:

— *ocht hi* wort in wake
So sal hi u ende mi mede
Beide doet slaen ter stede.

Maerlant, Spieg. Hist. II. 164:

Met desen worde wart *soe* in wake
Ende quite van allen ongemake.

D. I 373:

Die subdyaken wart in wake
Ende dancte sere deser sake.

Carel ende Elegast (door Jonckbloet), vs 1067:

Doe wart in wake *menech man*

Op de twee laatst aangeh pll. heeft de variant *ontwake;* daarentegen leest men dit in den tekst, Maerl. Spieg. Hist I. 367:

— *teersten dat hi* ontwake waert.

waar de variant *in wake* heeft. Zoo leest men ook Lancelot, B. II. vs 4080:

Des ander daeges alse die sonne op quam
Wert *hi* ontwake —

Horae Belg IV. 1:

doen hi aldaer lach ende sliep,
een heilich inghel aen hem riep,
so dat die coninc wart ontwaken.

Maerlant, Sinte Franc. Leven, vs. 8706:

Tvolc wart ontwaken *vort ende weder*
Vanden sonderlangen valle.

En vs 9481:

Als die vrouwe wart ontwake.

Zie ook het Gloss op desz. Rymbybel. Bij *in wake worden* denkt men lichtelijk aan het znw. *waak*, zooals men ook vindt *in slaap worden*, Caerl. ende Eleg. vs. 669: *si* wart in slape *zochte*. Doch *in wake*, zoo dikwerf verwisseld met *ontwake*, moet eer doen denken aan een bijv. nw. of bijwoord. overeenkomende met het hoogd. *wach*, middelhd. *wache*, oudhd. *wak*, d i. wakker, waarvan *wach seyn*, *wach werden*. *In* zou dan niet het gewone voorzetsel, maar een versterkingspartikel zijn zooals bij *in inne werden*, later tot *ont* overgegaan Anders is het met de uitdr. *in wake zijn*, Delfsche Bijbel, Num. 9 vs. 23: *sy* waren in *des heren* wake, d. i. *sy* namen de wacht *des Heeren* waer.

Wagenaar heeft opgemerkt, dat onderscheid gemaakt wordt tusschen *wachter* en *waker* in eene oude keur, waarin men leest: *wie dat op die wake niet en comt alse die* wachter *derde warve blaest.* En lager: *wairt zake, dat* die wachters *ende* wakers *yemant gaan liet* enz De eersten maken de nachtwacht uit; de tweeden zijn poorters, tijdelijk aangesteld tot het waken; zie Amsterdam, III fol. 170 en 181. Dat onderscheid is alzoo taalkundig juist, en zoo leest men ook beide wn. bij Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 149: *Si en gaet niet meer woest ende dwalende om* die wakers *ende om* die wachters *van der stat, die haren mantel namen, te vraghen of si haren gheminden yet ghesien hadden.*

Voor het versterkte *wachten* heeft het middelhd. en oudhd. *wahten*, oudnoordsch *vakta*, eng. *to wait* en *to watch*. In bet. werd het vroeger en later met verscheidenerlei wijziging toegepast. Voor ons tegenw. *bewaken* leest men Maerl. Spieg. Hist. I. 47:

— *porten viere*
Waren daer van ysere diere;
Telken .xviij. jongelinge,
Wachtende *der joncfrouwen dinge.*

Ald. 323:

Du wetes ende hets di bekint,
Hoe ic di hebbe ghemint,
Ende gewacht *ende verholen*
Den scat, dien du mi hads bevolen.

Delfsche Bijbel, Gen. 2, vs. 15: *dat hijt (paradijs) wercken ende* wachten *soude.* Levens van Plut. fol. 522 verso: *in de plaetse van herders... wolven om hare cudden te* wachten. Vondel, Lucifer, 20:

wacht *u kroon*, d. i. waakt of zorgt voor. En dus nog meermalen bij Bilderdijk; zie mijne Proeve over hem, 216. De delfsche Bijbel heeft Exod. 16, vs. 28: *Hoe langhe en wildi. niet* wachten *mine wet?* En C. 23 vs. 15: *Du suls* wachten *die feeste van den derven broden* D. i. houden, waarnemen. Zie ook mijne Handl. tot den Statenb. 130. Elders beduidt het een bewaken met het doel om te bespieden; Walewein, vs. 8103.

Wi sijn bespiet ende ghewacht.

Der Ystor. Bloeme, door Oudemans, vs. 2000 (van duivelen):

Hoe si den mensche moghen wachten
Ende doen werken ieghen goden.

Bewachten is bewaken, middelhd. *bewahten*, Lancelot, B. II vs. 2278 (van een zwaard gesproken):

Bejaegedict met groter cracht
Ende hebt also bewacht
Van dien dat ic irst gecreech dit zwart, enz

Vandaar *onbewacht*, onbewaakt: Hoofts Tacitus, fol. 461: *Dat het oovertrekken* onbewacht *zy, maar by daaghe.* A. van Halmael, Oldenbarn. 83:

Mijn heer ging onbewacht, *den degen aan de zijde.*

Zich gewachten is voor iets waken, op zijne hoede zijn; Walewein, vs. 6351:

Hi sal den casteel up ons winnen,
Wine ghewachten ons *heden dies.*

D. Warande, N. Reeks, I. 552:

Sijt ons vorsprake, ende ons bewacht
Crachtelic vor tsfiants geslacht.

Zie wijders verschillende beteekenissen aangewezen in het Gloss. op Maerlants Rymbybel, en voor het tegenwoordige gebruik Weil. — 'k Vestig alleen hier nog de aandacht op het ww *voorwachten;* delfsche Bijbel, Josua 23, vs. 11: *dit* voerwacht *alte naersteliken dat ghi den here uwen god mint.* De Statenoverzetting heeft: bewaert *uwe zielen neerstelick.* En de liesveldsche Bijbel: bewaert *u zielen op dat alderneerstighste.* De bedoeling is dus: *neemt* dit zeer naarstiglijk *in acht*, weest zeer op uwe hoede. Zoo zegt ook Maerl. Spieg. Hist. II. 165:

Die tonge moet gebreidelt wesen
Ende so bedwongen oec in desen,
Dat soe in sprekene si vorwacht.

Vorwacht moet ook hier beteekenen: zeer op hare hoede.

Wichten—Wegen.

Wichten hebben Kil. en Ten Kate, II. 505, voor wegen. Het w. kwam mij voor bij De Hubert, De Psalmen, bl. 11:

De Heer sall t'recht der volkren wichten.

En bl. 277: *'ksall dijn' geboden* wichten. Het is regelmatig af te leiden van *wegen*, hoogd. *wägen*, middelhd. *wigen*, oudhd. *wegan*, goth. *vigan*, angels. *wegan*, eng. *to weigh* Wij hebben er ook van het znw. *wicht*, meer gewoon *gewicht*, *wichtig*, *gewichtig* enz. *Wicht* voor *gewicht* leest men bij Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, fol. 119: *In die sonden der onrechter* wichten *vallen wi* enz. En *gewichtigheit* voor *gewicht*, d. i zwaarte, Coornherts Wercken, I. fol 142: *dat* (*de steen*) *door zyn* ghewichtigheyt *nederwaerts daelt.*

Men zou *wichten* ook een versterkten vorm kunnen noemen van *wikken*, dat wederom als versterking van *wegen* is aan te merken. De bekende bijeenvoeging *wikken en wegen* duidt reeds het gelijkbeteekenende dezer wn. aan, en ook afzonderlijk komt het eerste in den zin van het laatste voor; Van Lodensteyn, Uytsp. 456:

Syn overmagtig' Hand wikt *d' Aarde met een wage.*

Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 36:

Of daadlijk grijpt Jupyn zijn' gouden evenaar,
En legt er loten op voor beider heldenschaar,
En wikt *nu wien van hen de doodslaap vast moet knellen.*

H. H Klijn, Agathokles, 38:

Beproef en wik *bedaard, wat of hier waarheid zij.*

Nomsz, Will. de Eerste, 144:

— hoogverlichte geest! die, in deze oogenblikken,
Der steden sterkte in uw krijgskundig brein durft wikken!

Brender à Brandis' Kabinet, II. 26: *in staat, om het een tegen het ander te kunnen* wikken, *en daar uit te mogen besluiten.* — Het ww. heeft ook voorzetsels; Jonctijs, Toon. der Jal. II. 30: *God wil dan hier onder doen verstaan, datmen wel voorzigtelijk* bewikken *moet, dat alle klachten niet te licht by den Priester werden plaats gegeven.* Dez. De Pijnbank (1651), 20: *de overige voorbeelden. zijn in 't Eerste Deel yder in 't byzonder* bewikt. — Hetzelfde wordt aangeduid door *overwikken;* a. w. 3: *Wy zullen dan voor eerst* overwikken *en beslechten de redenen* Schipper, d' Onvergel. Ariane in Thessal. 73. *hoe ik 't* overwik, *geweld kan hier niet helpen* Van der Hoeven, De Hovenier door Liefde, 25: *daar de schaal voor over zal* wikken, *moet' er de meeste munt in tellen.* — Men bemerkt, dat in het laatste voorb de bet. meer eigenlijk is — Eindelijk Bilderdijk, Spieghels Hartsp. 15:

Wik *lust van schijnlust* af, *dat ze u niet valsch bekore.*

Het ww. *wichten* heeft in het vlaamsch eene mij elders niet voorgekomen toepassing zijner bet. t. w. voor *te weeg brengen*, *veroorzaken*, met

het bijbegrip van ten kwade"; zie de Idiot. van Schuermans en De Bo

Een znw. *wik*, wortel van *wikken*, heeft Halma voor »'t geen op de schaal in de Stadswaage in eene reis *gewoogen* word." Dit w. met zijne bet. wordt bevestigd bij Wagenaar, Amsterdam, II. fol. 35: *de Weegers.. genieten van elke* wik, *die zy afwegen, een halven stuiver;. zo zy meer dan twaalf* wikken *doen, een stuiver van elke* wik. — Zie mede *Wichtigen*.

Wrichten¹—Wrikken.

Wrikken beteekent bewegen, draaijend bewegen, loswringen; dus Beets, Stichtel. Uren (2de dr) IV. 329: *de stormen des levens, in plaats van (den boom) te* wrikken, *schijnen slechts te strekken, om hem vaster te stellen.* Schimmel, Joan Wontersz, 26:

Het ijsren standbeeld wrikt *op 't voetstuk van metaal.*

Overdrachtig bij Schipper, Verovering van Rhodes, 52:

(Die) Myn ziel zoo houwt bestrikt, dat niets op haar kan wrikken,
Dat deze knoop verschuyft. —

Verwrikken, inzonderheid van het doen wankelen van een gebouw, b. v. Loots, N. Ged. 10:

(Die) 't trotsche Escuriaal verwrikte *en wagglen deed.*

Alsmede van het verstuiken van hand of voet, hetwelk in de neders. tongvallen zoowel *wrikken* als *verwrikken* heet, zie Tiling, Danneil e. a. Buiten deze bijzondere toepassing leest men b. v. bij Bilderdijk, Nieuwe Mengel. I. 82:

— uw eeuwig zoenverbond
Rust op onwankelbarer grond,
En niets zal dit verwrikken.

Dez. Ziekte der Gel. 142:

't Zij zachte stoking... den huid uit d' onbeweegbren stand verwrikke *of rimpel'* —

De afl. *verwrikking* vindt men bij Bilderdijk, Ibn Doreid, Voorr. 2: *mijne ziel, die... het goede of kwade des levens... naar* de verwrikking, *die het in hare gestemdheid toebracht, berekende.* Ziekte der Gel. 35, heeft de samenst. *krachtverwrikking.*

Als afl. van de wwn. heeft men *wrikbaar* en *verwrikbaar;* Zweerts, De beloonde Ondeugt, 38: *— zou ik* wrikbaar *zijn van zin?* Bilderdijk, Ond. der Eerste Wareld, 51: *raadsbesluit, nooit wanklend of* verwrikbaar. — Meer gewoon echter *onwrikbaar* en *onverwrikbaar;* Bilderdijk, Nieuwe Mengel. I. 54:

Gy, Gy-alleen staat onverwrikbaar.

Bij Hooft *onverwrikkelijk*, dat Van Lodensteyn en Siegenbeek navolgden; des eersten Uytsp. 77: d' onverwrickelijcke *trouw.* En des laatsten Leerred. I 103: *stond hij, gelijk eene rots in het harte der zee...* onverwrikkelijk *pal.*

Van *wrikken* hebben we met andere voorzetsels *omwrikken, ontwrikken* en *voortwrikken;* Werken van het Gen. Tot Nut en Beschaving, III. 167:

Poog Jupiter 't heelal ten grondvest om *te* wrikken.

Van Lodensteyn, Uytsp. 165:

Mijn lend'nen waren omgewrickt;
Mijn leden uyt het lid geswickt.

Nieuwe Honigbije, I. 49:

Een koeltje zelfs kan ons gestel ontwrikken.

Vrouwe Bilderdijk in W. Bild. Poëzy, IV. 106:

— alles is zijne orde ontwrikt.

Tollens, Laatste Ged I. 67:

Nu slaan zij andermaal de spanen
En wrikken *hun gesplinterd boord*
Op nieuw door ijs en puinen voort.

Van het hier bedoelde en als scheepsterm bekende *wrikken* heeft men ook den naam *wrikriem.* De dichter Burlage vermeerderde ons niet groot getal der afleidingen op *loos* van werkwn. in zijne Academ. Tafer. 51 (een eik):

Die wrikkeloos *van voet... zijn sterke takken schudt*

Het ww. *wrichten* wordt door Bilderdijk, Verkl. Geslachtl. III. 252, vermeld. Het is mij alleen bekend in *ontwrichten*, in bet. overeenkomende met het zoo even aangeh. *ontwrikken*, d. i. door *wrikken* of *wrichten* uit zijn verband of gelid brengen, b. v. Berkhey, Nat. Hist. van Holland, VIII. 19: *wanneer de banden* ontwricht *worden.* Van der Palm, Al de Leerred. I. 162: *een mensch... lam of* ontwricht *aan zijne voeten.* — Ook fig. Stuart, Rom. Gesch. XIX. 355: *het Romeinsche Rijk in deszelfs middelpunt te* ontwrichten. Prof. De Vries, in de N. Reeks v. Werken der leidsche Maatsch. VI 203: *de taal... was...* ontwricht *en ontzenuwd.* Zie voorts Weil.

Bekend is *gewricht* voor »de samenvoeging van de leden", zegt Weil.; beter (dunkt mij) zulk eene samenvoeging, waar de ledematen zich bewegen of draaijen. Overdrachtig spreken wij van een *tijdsgewricht*, eene verbinding of samenloop van omstandigheden, fransch *conjoncture;* vroeger ook onsamengesteld; Hooft, Ned. Hist. fol 67: *zoo vol van goede meeninge en heyligheit, als nootwendigh, in dit* gewricht *van tyde* De Brune, Jok en Ernst, 27: *tot ons de wisselvalligheit van 't lot een beter* gewricht *van tijden brenge.* Ten Kate, II. 524, spreekt van een »gewricht *van zaken.*" Zie voorts *Wriggelen.*

Wrichten², zie Wrochten.

Wrochten—Werken.

Volgens Weil. is het ww *wrochten* in de gemeene spreektaal van Gouda gangbaar voor *werken*. Ook haalt hij de volgende plaats aan uit Van Dorp:

Die kracht, die mijn gebeent met senuwen
t' saam verknochte,
Mijn hert en hersens schiep, de ziele daarin
wrochte.

Waar *wrochte* voor *wrochtte* staat, imperf van *wrochten*. In den tegenw. tijd komt het voor bij Van 's Gravenweert, Odyssea, I. 138:

Hij ballast zich met hout en wrocht *met nieuwen spoed*
Een zeil uit sluijers, van Kalypsoos hand genoten,
En klemt zijn touwen vast, met stevig treil en schoten.

Nolet de Brauwere, Ged. II. 96:

Hij wrocht *en slooft zich af om meer dan om den broode.*

Reeds in het middelned. is het bij Maerlant, Spieg. Hist. II. 250:

Dus aerbeidi en wrochte.

En ald. 393:

God onse Here, diene gewrachte

Hier kan men verstaan *wrochtte* en *gewrachtte*, imperf. van *wrochten*, *wrachten;* doch mijns inziens niet met zekerheid, dewijl de *e* zeer dikwerf werd aangehecht. Kil. en Ten Kate, II 523, kenden het ww nog niet. Het is ontstaan uit den onv. verl. tijd van *werken*.

Wij vervoegen thans *werken* gewoonlijk: *ik werkte, heb gewerkt*, doch oudtijds: *ik worcht* of *warcht*, bij verplaatsing der *r*, *wrocht* of *wracht*, *heb geworcht* en *gewrocht*, of *gewarcht*, *gewracht*. Dus ook b. v. het middelhd. *würken*, *wirken*, *worhte*, *würhte*, *warhte*, *geworht*, *gewurht;* frank. duitsch *wirkan*, *wirchan*, *worhta*, *giworht* en *giwroht;* angels *weorcan*, *wyrcan*, *worhte*, *geworht;* eng. *to work*, *I wrought*, *I have wrought*.

Een voorb. van het imp. *worcht* ontmoette ik in het Passion. Somerst. fol. 145 verso: *een heydens werckman dye des sondaechs* worcht *als dye ander vierden*. Anders *warcht*, Leven van Jezus (door Meijer), 45: *Gaet van mi ghi die* warchtt *de werke van der boesheit*. Ald. 84: *omme die ongheloevegheit des volks, so ne* warchtte *hi dar niet vele mirakelleker werke*. Ald. 244: *Nog vele werke* warchtte *Jhc*. En elders. Zoo mede aldaar het deelw. *gewarcht*, 5: *Dit werc heeft got ane mi* ghewarcht. Ald. 173: *dat werc dat Jhc. hadde* ghewarchtt. En elders.

Voor het deelw. *gewrocht* leest men *gewracht* bij Maerl. Spieg. Hist. II. 185:

Dat hi gedaen heeft ende gewracht
Vanden cloestre die swaerste pine.

Ald. 373:

Der heilegher ewangelien bouke,
Diere gewracht *van hoeke toeke*
Met sconen werke enz.

En elders. Dus ook nog in de zeventiende eeuw; Ampzing, Christen-Hoogtijden, 17:

Door sijnen arm, en kragt,
Heeft hy een werk gewracht enz.

Cats' Wercken, I. fol. 315:

— *het teere vrou-geslacht*
Is voor den man gemaeckt, en uyt den man gewracht.

Ald. fol. 422:

Hy sal u wijsen aen, hoe dat 'er dient gewragt.

En fol. 638:

Noot is een bitter kruyt, dat dikmael heeft gewracht
Dat niemant heeft gedaen, dat niemant heeft gedacht.

Men ziet, de bet. van *werken* wordt zeer verschillend toegepast; bij Cats is het nu maken, voortbrengen, dan te werk gaan en dan weder uitwerken, teweegbrengen. Ook is de korte *a* om het rijm; want elders heeft men dien klinker niet; D. II. fol. 91:

Daer was geen ambachtsman die met den hamer wrogt.

Het rijmwoord is »doght" Zoo ook elders en latere dichters; Westerbaen, Ged. II. 374:

Heel schrael en zuynigh huys gehouden, hard gewrocht

Vondel, Noah, 8:

Wy kreunden 't ons niet eens, en wrochten *slechts om loon.*

Ogier, De Seven Hooftsonden, 146:

Soo was hy leegh, en wrocht, *terwyl niet eenen steeck.*

Inderdaad wordt in de gemeene volksuitspraak de *wr* dikwijls als *vr* uitgebracht. Schutte, Stichtel. Gez. II. 167:

Dat Gij het willen in mij wrocht.

Feith, Werken, IX. 144:

Het eens vervloogne keert niet weér,
Maar wat het wrocht, *blijft duren.*

Bilderdijk, Affodillen, I. 23:

Neen, de Almacht die ons wrocht, *bedeelde ons niet zoo schaarsch.*

Met voorzetsels heeft men van *werken* eene reeks van afleidingen, die niet allen in onze woordenboeken zijn opgenomen; Cabeljau, Treurbrieven van Ovid. 114:

Mijn spil (was) doe ontrold, en schielijk afgewrocht.

Tuinman, Mengelstoffe van Gez. 296:

Mijn taak zy voor den avond afgewrocht.

Waarvan als bijv. nw. J. de Haes, Leven van G. Brandt, 112:

Nadien de Helt te vroeg van de aerde weggeweken,
Zijn heerlijk werk helaes! onafgewrocht *laet steken.*

Cats' Wercken, I. fol. 294:

(*Die*) *Het swacke vrouwen breyn so konstig heeft* bewragt

Feitema, Telem. 289:

de vrucht. die de aarde, lang bewrocht,
Hen jaarlyks uit haar' schoot voor zo veel zweets verkocht!

Hiervan het bnw. *onbewrocht;* Valentijn, Werken van Ovid. I. 157: *een* onbewrochten *oegst*, d i. een oogst die nog niet ontgonnen is. — Doch voor onbewerkt, Antw. Spelen van Sinne, 566: *Die weghen eens Jonghelinx rou en* onbewrocht. Bilderdijk, Mengelp II. 128:

Zijn rusting onbewrocht

Doorwrocht, door en door gewerkt; Smits, Isr. Baälfeg 7:

— *purpren zyde of eêl scharlaken, ryk van pracht,*
Met zilver en rood goudt en 't geen men kostbaer acht
Op 't kunstigste doorwrocht; —

Minder eigenaardig toegepast bij Bilderdijk, a. w. I. 196: *hoop, met vrees* doorwrocht. Hiervan heeft men de afl. bij Immerzeel in de N. Werken der Holl. Maatsch I. 501: *een' rijken kunstschat* (van prenten) *waaronder zoo veel, dat blijk draagt van cene zeldzame* doorwrochtheid! — Bilderdijk, N. Mengel. II. 305: *verdichtselen, in den draad der geschiedenis* ingewrocht. — Vervolg op Wagenaars Vad Hist. XIV. 28: *welke oorzaken hier toe..* medewrogten — Blommaert, Ged 18: *de vermaerde dichter die de. sagen en mythen verzamelde en tot epos* omwrocht. — Jonctijs, Toon der Jal. II. 347: *die.. des nachts zoo veel* ontwrocht *als zij des daags geweven had.* — Van Focquenbroch, Werken, I. 159 (van het trojaansche paard):

Maer zo hoog moet dit dier zich rekken
Van hout ten hemel opgewrocht, enz

Cats, Wercken, I. fol. 198:

Wat door de leste noot kan worden uytgewracht

Feitama, Nagel. Dichtw. 327: uitgewrochte *Lykgedichten.* Hoogvliet, Mengeld II. 204: *de tafereelen.. zoo geestigh* uitgewrocht. P. de Groot, Uitbr. d. Pss. 335: *'t quade door hen* uitgewrocht. Aangeh. Vervolg, XIV. 59: *De tusschenspraak...* wrogt *niets* uit — Hooft, Ned. Hist. fol. 222: *de stoffen noch ruw maar naaderhandt* volwrocht *en bequaam* Antonides, Ged 26: *het Bouslot zelf, zoo koninklijk* volwracht. J. de Haes, Ged 49: *diamant.* volwrocht *met eigen hant.* Feitama, Nagel. Dichtw. 320. *Men zie.. dat wonder..* volwrocht. Bilderdijk, Nieuwe Mengel I. 196: *dat ook het Geluk-zelf. ieder oogenblik* volwrocht *en volkomen is.* Ten Kate, De Planeten, 75: onvolwrocht *beginsel.* — Het meest van allen echter komt *verwerken* voor, en in verschillende beteekenissen. Voor al werkende bezigen, Hooft, Brieven, II. 143: *hart- en blaeuwe steen aan de kanteelen en den trap* verwrocht. Huygens, Korenbl. I. 282: *soo veel kostelicks soo konstelick* verwrocht. — Voor al werkende iemands gunst verbeuren, iemand vertoornen; Die Dietsche Doctrin. 78:

Aldus moetti..
Gode of uwen here verwerken.

Ald. 160:

— *tsulken ghewinne,*
Daer niemens scade en leeght inne,
Noch (*die*) *Gode en* verwerct *mede*

Ald 289:

— *omdat wi te meneghen stonden*
God verwracht *hebben met sonden.*

Blommaert, Oudvl. Ged. III 10:

— *hande die mensche te genen stonden*
Gode verwracht *met sinen sonden.*

Ald. 98

Willende en wetende dat icken mede
Vertoornt hebbe ende verwrocht.

Reinaert, vs 4590:

Die vriende sijn aloos goet besocht,
Al had mense ooc een deel verwrocht.

Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 197:

Waer omme hebstu mi verwrocht
ende mine deughet niet wel bedocht?

Passionael Winterst. fol. 124 verso: *daermede* verwrochte *hi veel lieden omdat hy den onsaligen man geen ontfermenisse doen en wilde* Belg Mus VI. 188: *Wee den mensche die Gode* verwerct. D. IV. 86:

(*De knechtjens*) *soecken jonghe ydel spillekens,*
Al souden zy verwercken *vrienden en maghen*

Van Ghistele, Heroid Epist. 29 verso:

Ic en weet niet wat Godt dat ic verwrocht *hebbe,*
Oft in wat manieren dat ic hebbe misdaen.

Voor iets verbeuren; Lancelot, B. II. vs. 40318:

Al haddic te voren hem goeds geont,
Hi hevet verwracht *nu ter stont.*

Ja nog in deze eeuw; Streso, Constantijn en Charlem. 78: *dat Licinius die... lijfsgenade door zijne*

laatste trouweloosheid had verwerkt. Bilderdijk, Naklank, 130:

Waar de afval 't voorrecht niet verwrocht,
Geen laagheid haar bemorst.

De gemelde en nog verschillende andere afgeleide beteekenissen kan men van het middelhd. *verwürken* vermeld en gestaafd zien bij Benecke, b. v. nog die van opsluiten (einsperren), welke mij mede voorkwam in den Lancelot, B. III. vs. 12815:

— om dese sake, dat wet,
Soe eest dat si daer banderside et,
Verwracht *in ene camere aldaer.*

Volgens Hoeufft, Aanh. op het Bred. Taaleigen, is het ww. *wrichten* in oude stukken der stad Breda bekend voor *werken*. Daar dit ww. in sommige talen mede *wirken* luidt, kan de vorm *wrichten* even goed bestaan hebben als *wrochten* van *worken*. Ten Kate, II. 524, bracht zoo ook (hoewel onzes inziens onjuist, zie *Wrichten*) *gewricht* tot *werken*.

Zichten[1], zie Ziften.

Zichten[2]—Zien.

Ons ww. *zien* is samengetrokken uit *zi-en*, hoogd. *sehen*, middelhd. *sihen*, oudhd *sehan*, goth. *saihvan*, angels. *sean*, *seon*, eng. *to see*. Van den bij Ten Kate, II. 551, vermelden ouden infin *zichen* of *zigen*, hebben we, behalve het imp. *zag*, *zagen*, ook den middelned. enkelv. imperatief *zich* (zie mijne Versch. 197) en voorts de afleid. *sicht*, *gezicht* enz.

Den versterkten vorm *zichten*, die mij in oud- of later hoogd. niet voorkwam, leest men behalve bij Kil. in het Constth. Jaweel, 122:

Wy syn al uyt het hert, als hy ons nyet en sicht.

Ald. 148:

— om dat hy geen middelen sicht
om den Armen genouch te helpen, of ten zy hy wert verlicht enz.

En 169:

— sluyt ghy u hart als u oog hen ghebreck lijden sicht?

Meer gewoon was *bezichten*, waarvan zie op *Zichtigen*. Voor *zichtbaar* zeide men ook *zichtelijk*, bij Kil. onbekend; Vondel, Hierus. verwoest, 21: zichtelijcke *dingen*. Maria Heyns, Bloemhof van Doorl. Voorb. 256: *een verkleind afbeeltsel van de ziel, een* zichtelijke *geest*. De Groot, Van de Waarh. d. Chr. Godsd. door Oudaan, 363: *God, die alle so* sichtelijke *als* onsichtelijke *dingen, uyt niet heeft gemaakt.*

Ziften—Zijgen.

De oudere vorm van *zijgen* is in het middelned. *zijen*, *ziën*; Ypermans, Traité de Médec. Pratique, 146: *alst gesmolten es. so roeret wel ende* ziet *dore een cleet*. Ald. 124: *mach hyt drinken* engezyt. Zie het Alg. Vl. Idiot. van Schuermans op *Zieën* over dit ww. en over het znw. *zije*, d. i. *zeef*, *zift*, ook mijne Versch. 283 en 284. Met invoeging der *g* hebben wij *zijgen*, waarvan *doorzijgen* en *uitzijgen*, hoogd. *sieben*, neders. *seven*, vlaamsch *zeeven*. Eene enkele maal vond ik als rijmwoord *ziffen*; lofdicht vóór Kruls Inleydinghe op de Amsteld. Musyckkamer:

De welstandt soeckt de Gloor van 't onkruydt uyt *te* siffen,
O siffingh, *soet verheugh*, enz.

De versterkte vorm luidt bij ons *ziften* en *sichten*, angels. *siftan*, eng. *to sift*. Het veranderde *zichten* leest men in Van Hildegaersb. Ged. 9:

— ons is oerdel ende wit
Van elker saken hier gesat
Malc van ander mede te sceiden.
Of God wil zichten, *mogen wi beiden.*

Ypermans, Die Cirurgie, 195: *hier of maect cleene pulver ende* sichtent *dore eene temis*. Dez. Traité etc. 111: *dit pulvere* (d. i. stoot fijn) *wel cleine ende* sichtet. Ald. 124: *tsmorgens vaste dor een starc linnen cleet* gesicht. Passion. Winterst. fol. 154 verso: *daer leende si* een seef, *om tarwe mede te* sichten. Halbertsma, Lappekerf, door Goeverneur, II. 5: *een arbeider van de dockumer klei, die jaarlijks bij ons kwam* zichten. — Voor *ziften* leest men *suften*, Cassianus, der Oud. Vad. Collacie, fol. 97: (*si*) *gine daer over* suften *haer coern*.

Als znw. is *zeef*, in de a. p. uit het Pass. Wint. voorkomende, thans meer gebruikelijk dan *zift*, 't welk vroeger zeer gewoon was; b. v. Huygens, Korenbl. I. 132 (van een Alchymist):

Hy is een' ruyme sift, *daer 't koren met sijn' aeren,*
De stuyvers met de beurs, 't land met de hoev door vaeren.

Erasmus, Lingua, 153 verso: *gelijck oft yemant eenen Bock woude melcken, ende een ander daer onder* een sifte *hiel*. Udemans, Geest. Gebouw, 20: *een groote* sift *seer vol van groote gaten*. Poirters, Den Alderheyl. Naem, 241: *water met* een sift *uyt den Tiber moeten halen*. — Het bijv. nw. *zevig* is van Six van Chandeliers maaksel, Poësy, 349:

(*Ghy*) *mest uw gierigheit, nooit, als de Maan, volwassen,*
Maar als een zevigh *vat.*

Zuchten—Zugen.

Ten Kate, II. 566, brengt *zuchten* tot *zuigen*, oul. *zuiken*, en zeker zal er wel eenige verwantschap tusschen deze wn. alsmede met *zwoegen* bestaan; doch een rechtstreeksch primitief is mij in de duitsche talen niet voorgekomen. Het door mij gestelde *zugen* moet beantwoorden aan het eng. *to sigh*, bij Halliwell *to sife* en *to suff*, angels. *sican*, *siofian*, *seofian*, goth. *svogjan*, d. i. den adem met eenige kracht in- en uitlaten, ter aanduiding van eene inwendige gewaarwording van leed of verlangen.

De genoemde bet. heeft mede ons *zuchten*, hoogd. *seufzen*, beijersch *seufezen*, zwabisch (met ingeschoven *n*). *seunfzen*, *sünfzen*, middelhd. *siuften*, *süften*, oudhd. *siufton*, *süfton*, neders. *suften*. Zie Graff, Sprachsch. VI. 173 en Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 369.

Tot *zuchten* brengt Kil. de afl. *zuchtig* voor hakend, verlangend, thans alleen in samenstelling gebruikelijk. Dit w. kwam mij voor bij Jonctijs, Venus, 56:

— 't zuchtig *hart is vol van opgeblazen drift.*

De samenst. *rilzuchten*, met rilling zuchten, heeft Valentijn, Werken van Ovid. II. 46: *de strijdbare Pallas*... rilsugtte *met sulken ontroering* enz.

In het Wdb. der Ned. Taal ontbreekt *aanzuchten*, d. i. tegenzuchten; Bilderdijk, Affod. I. 101 (van het »jammerenswaardig kroost"):

Dan kwijnt het, heft het hoofd onmachtig naar den hoogen,
En zucht *den hemel* aan, *omneveld voor hunne oogen.*

Dez: bezigde *opzuchten;* zie mijne Proeve, 53. Van *verzuchten*, bij Weil. »uit het diepste van de borst zuchten", vindt men mede een voorb. in den Passionael, Som. fol. 89 verso: *hi* (t. w. de stervende Herodes) *stunc alte seer ende* verademde *ende* versuchte *dicwile.* — Opmerking verdient hier *verademen*, d. i. diep ademhalen, vergel. met de tegenwoordige bet. des woords.

Zwichten—Zwijgen.

Het ww. *zwijgen*, hoogd. *schweigen*, middelhd. *swigen* onz. en *sweigen* bedr., oudhd. *suigen*, angels. *swigan*, beteekent eig. wijken voor iets, onderdoen, bukken, ophouden, en bepaaldelijk ophouden met spreken, niet spreken, stil zijn, en dan dit stil zijn ook genomen in den zin van zich niet bewegen; Delfsche Bijbel, Exod. 14, vs. 14: *Die heer sal over u vechten ende ghij sult* swighen.

Ons ww. *zwijken*, dat den overgang tot *zwichten* maakt, gebruiken wij niet dan in *bezwijken*, doch het was vroeger niet ongewoon; Antw. Spelen van Sinne, 744:

Helpt haer den tijt niet, sy moet swijcken *en duycken.*

Marnix, Ps. 37, vs. 7:

Houd dy slechts stil: vertoef God sonder swijcken.

Hooft, Ged. fol. 68:

Toen zweeken *onder my de stijlen van mijn throon.*

Vondel, Poëzy, II. 6:

Daer die heldenharten zweeken,
Gaf een kint een manlijk teken.

Dez. Pascha, 55:

't Bleecste voor het helderst swyckt.

Oudaan, Poëzy, II. 424:

De geest verzwakt, en zwykt; *het leven glipt.*

Het ww. komt in bet. geheel overeen met ons *bezwijken*, d. i. wijken, bukken, onderdoen; het neders. heeft *swiken* en *beswiken* in denzelfden zin. Het eng. bij Halliwell heeft *to swike*, angels. *swican*, voor bedriegen en voor ophouden, stoppen. Wat het eerste betreft, ik denk daarbij aan ontwijken, te leur stellen (door te wijken en geen stand te houden); wij zeggen zoo ook »hij is mij *ontvallen*" voor »ik ben met hem bedrogen." Kil. heeft *zwijk slaan*, deficere, waarover ik handelde in mijne Versch. 192, 193. Een paar voorbb. voeg ik daar nog bij; Hor. Belg. XI. 69:

Mer lacen si slaet *mi nu* swijcke.

D. i. begeeft, verlaat. Van Mander, Bucolica. 96: *k' en mach u niet* slaen swijck. Dez. Gulden Harpe, 414:

Dees kennisse t' aenveerden
Mach niemant swijcke slaen.

D. i. nalaten. Doch verlaten wederom Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 29:

Waren met my zoo vele ducaten
Te gheven, hy en zou my slaen gheen swijcke,
Maer hy zou my trouwen, en d' ander laten.

Antw. Spelen van Sinne, 118:

Euclides en slaet *hier in* gheen swijcke.

D. i. zwicht hier niet, doet niet onder.

De versterkte vorm *zwichten* blijft veelszins de bet. van *zwijken* behouden. Bij Tiling is *swigten* toegeven, wijken; bij Dähnert *swigten*, *beswigten*, *beswigtigen*, tot zwijgen brengen, en derhalve bedrijvend; bij Stürenburg *schwichten* de molenwieken door eenen vang stuiten. Er zal wel toebehooren het middelhd. *swiften*, doen zwijgen.

Zwichten komt b. ons voor in de bet. van *zwijgen*, niet spreken: Rotterd. Spelen van Sinne, 119:

Maer hola Couzijn zonder meer te berichten,
Laet ons wat swichten, *want ick hoor gheluyt.*

Huygens' Korenbl. I. 38:

Spreeck ick, hy bervert sijn' tongh,
Swicht *hy wederom, ick* swichte.

Evenzeer verouderd is *bezwichten* voor *bezwijken;* Vondel, Toonn. des Mensch. Levens, 107:

Wijl ware vriendschap nooit, door ouderdom,
beswicht.

Ook bedrijvend, voor verbergen. bedekken; Der Minnen Loep, I. 275:

Ondect die lieflike aenghesichten,
Ende wiltse niet te duen bezwichten,
Datmen die zoete wangskijns root
Schouwen mach in liefden noot.

In Van Vrouwen ende Van Minne, leest men, 105:

— *niemant nu sijn hart* bezwicht,
Hi en dien sijn leli trouwelic.

Dr. Verwijs verklaart hier het w. door »stillen, tevreden stellen." Eene bedrijvende bet. had trouwens *bezwijken* insgelijks vroeger meermalen; Walewein, vs. 9435:

In (d. i. *ic en*) beswike *u niet: troest ju in desen.*

D. i. verlaat, begeef. Der Leken Spieghel, I. 191:

Dat hem God dede ghenade,
Die niemant en beswijct.

De Casteleyn, Konst van Rethoriken, 145:

Vreught heeft my besweken. *myn ooghen leken.*

Doch voor doen bezwijken; Vondel, Samson, 39:

— *zoo ras het paert den ruiter*
Bezwijckt, *daer zy den hiel gevat houdt met den tant.*

Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 43:

Haer vrindelijcken lagh heeft menich hert besweken.

Bilderdijk zong nog, Schemerschijn, 16:

Maar Gy die de Uwen nooit vergeet,
Zult me in geen nood bezwijken.

Dit kan verstaan worden als: verlaten, begeven, of als: doen bezwijken. Zie hierover de belangrijke opmerkingen in de Tael- en Dichtk. Bydragen, I. 346—353.

In het Zestal Leerred. van J. Wijs, J.C.Zn. leest men bl. 174: *ziet daar het flaauwe, het* bezwijkend *afbeeldsel van de zamenkomst in den beteren staat.* D. i. zooals Oudemans het w. uitlegt in zijn Wdb. op Hooft: onderdoend, en komt nabij aan bezwijmen, verflauwen.

Vooral is het ww. *zwichten* in bedrijvenden zin gebruikt; Goetman, Spyeghel der Jonghers, vs. 429:

Dijn oghen suldi altijt swichten.

D. i. nederslaan. Meijer, Oude Ned. Spr. 82: *Een cleyn goetwoort* swicht *grooten toorn.* D. i. insgelijks nederslaan, doch in anderen zin, vellen. Antw. Spelen van Sinne, 145: swicht *hier u valsch voorstel.* Anna Bijns, Refer. I. 3: *Abigail die Davids gramschap* swichte. Geestel. Nachteg. II. 21: *Die can* swichten... *alle duysterheyt.* Vondel, Altaergeh. 103: *Rome (had) Draeck en standeyden* gezwicht. Ampzing, Heylig Dankoffer, 104: *De see heeft haeren loop...* geswicht. Bij Hooft dikwerf, zie het Wdb. des Inst. — De uitdrukking *het zeil zwichten* voor strijken, was een gewone term, b. v. Antw. Spelen van Sinne, 289; Hondius Moufeschans, 103; ald. 453; Vondel, Jeptha, 40; Dez. Bespiegel. 196, enz. Valentijn, Werken van Ovid. III. 184.

Het tegendeel daarvan, en dus het zeil hijschen, beteekent, naar ik meen, *ontzwichten;* Nieuw Geuzenliedboek door H. J. van Lummel, 322:

D' ander oock mê sijn ancker stracx oplicht,
En om t' ontgaen, zijn zeylen hy ontswicht,
En so verbaest, hen op te loop tsaem stellen.

Anders is het w. voor zwichtende wijken of ontwijken; De Honigbije, I. 48:

De duistre nacht...
Moet door den glans van duizent duizent lichten...
Het weif'lend oog van 't juichent volk ontzwichten.

En zoo heeft mede Weil het w.

Niet duidelijk is mij *aanzwichten,* Moll, Joh. Brugman, II. 201:

Wie tliden vlicht, dat hem aenswicht,
Die mach gheen troest ghewinnen.

Het w. schijnt voor *zwichten* gezegd, en dus *doet zwichten* te beteekenen.

Tusschen *zwijgen* en *zwichten* staat *zwikken,* dat van het buigen of knakken van eenig ligchaamsdeel gezegd wordt, b. v. Da Costa, Kompl. Dichtw. I. 330:

Gelijk de poging van het kind
Dat zwikt *by ieder schrede.*

Bij Hooft flg. N. Hist. fol. 1219: *dat... 't gezagh des Raads van Staate...* gezwikt *en gezwakt was.* D. i. bedrijvend. Bij P. de Groot, van palmboomen, Uitbr. der Pss. 281: (*die*) *noit* verzwikken *nogh vergaen.* — En dan met *zwichten* vereenigd; Oudaan, Voorschaduwing, 123:

— *een gewicht*
En last, waar voor hun kracht en rugge zwikt en zwicht.

Waarmeê ook *zwijgen* verbonden wordt bij Da Costa, Kompl. Dichtw. III. 295:

— *van bewondring en aanbidding* zwichtend zwijgt
Der Englen loflied in den tempelhof Daarboven!

Elders, t. w. Herm. Bouman, Leerred. 307, leest men: *wat voor het onheil dreigde te* zwichten *en te* bezwijken. — Hiertoe behoort ook het kermis-

vermaak *hoekzwikken*, bij Berkhey, Nat. Hist. van Holland, III. 1011. Een anderen zin heeft het w. bij De Regt, Mengeld. 144:

Mogt ik 'er nou een volle kroes
Uit deuvikken, hoe sou ik slikken.
'k Zal, by me keel, eens zien te zwikken,

D. i. happen, of eig. zooals Richey *zwikken* verklaart »door een geboord gat uit een vat tappen, of het lucht geven," van *zwick*, bij Weil. *swik*, een houten pennetje, dat men in het luchtgat steekt. Triviaal wordt die het. toegepast door Paffenrode, Ged. 127:

Hoor, terwyl dat je Meester vast besig is om eens
van 't maters vaatje te zwikken,
Zoo zullen wy 't paters vaatje ontsteken —

Zwik was bij ons bekend voor drinkerswoord; b. v. Immerzeel, Voor Opgeruimden, 47:

Gij wordt verzocht aan 't dischgeregt der goden,
En doet bescheid op Hebes vriendlijk zwik!

Anders *zwik zwak!* Zie mijne Verscheid. 191 en Lat. Versch. 468.

Met enkele bij Weil. noch Kil. vermelde afleidingen zij dit artikel besloten; Antw. Spelen van Sinne, 539:

Al sonder verswijcke, *segt my toch onbevreest* enz. Den Nederd. Helicon, 202: *Ceres vrucht, oft* swijckrigh *riet*. Poot, Ged. II. 215:

Laet hem langer ook geen zwichter
Voor Apolloes kunstgebodt.

Nomsz, Will. de Eerste, 476:

Verr' dat hun zwichting *'t woên des Kastiljaans bedaar!*

Dez. Mohammed, II. 107: *Naauwlyks was het gerucht van* de zwichting *der Khaïbaren te Medina gekomen*, enz. Vlaerd. Redenrijckb. 49:

— *d' eendrachticheyt, mijn waard' en lieve Nicht.*
Daar door ghy alle macht door dijn macht brengt ter zwicht.

Onzwichtbaar, waarvan de afl. met *heid* bij Hooft aanwezig is, besigde nog Immerzeel, Ged. I. 74:

En negtans bleef in God gerust,
De Groot onzwichtbaar *groot.*

Van het nederl. werkwoord *bezwichten* heeft het hoogduitsch van de laatste helft der vorige eeuw een *beschwichtigen* afgeleid voor tot zwijgen brengen, dat men verkeerdelijk tot *schweigen* heeft gebracht; zie Richey, Grimms Wtb. en Andresen, Ueber deutsche Volksetymol. (Heilbr. 1876) 109. Grimm zegt, dat *bezwichten* en *bezwichtigen* wel niet bij Weiland voorkomen, maar toch voorhanden zullen zijn. In den hamburgschen tongval is mij dat bestaan gebleken, doch in het eig. nederlandsch nog niet.

VIJFDE AFDEELING.

WERKWOORDEN

OP

IGEN.

WERKWOORDEN

OP

IGEN.

Aflijvigen—Aflijven

Het ww. *aflijven* voor uit het leven scheiden, sterven, vindt men gestaafd en toegelicht in het Wdb. der Ned. Taal. Den verlengden vorm ontmoet men in het wederkeerige *zich aflijvigen*, zich dooden, bij Rodenburgh, Batavierse, 31:

— aflijvighit u *terstondt*,
Doorsteeckt u eyghen hert, 't is toch ter doodt ghewondt.

Angstigen—Angsten.

Van het ww. *angen*, waarvan zie op *Angelen*, heeft men het zelfst. nw. *angst*, nood pijn, gevaar, middelbd. *angest*, oudhd. *angust*, lat. *angustia*, eng. *anguish*, bij Halliwell *angusse* (adj. *anguishous*), fransch *angoisse*, oudfr. *angousse*. *anguisse*, *angusce*, middelned. *angwis*, *anwis*, *angenis*; Lancelot, B. III. vs. 6101:

Alse min her Walewein die glavie trac,
Uten sinen lichame, hi gebrac
Van angwissen *ende bleef doet.*

Walewein, vs. 8701:

Sine herte wart hem vlau ende cout
Dort bloet dat hem uut sinen wonden
Ghelopen was in dien stonden.
Nu sijn sine anwissen *swaer.*

Maerlant, Franciscus Leven, vs. 5084:

Es hi in Surien gevaren,
Daer hi vele angnissen *te waren*
Wilde ebben ende gedogen.

Van den laatsten vorm, hetzij eene verbastering van *angewis*, hetzij eene regelmatige afleiding op *nis*, heeft dez. een werkw. gesmeed, Rymbybel, vs. 25071:

— *Dine viande*
Sullen di beliggen te diere scande,
Ende di angnissen *utermaten.*

Voorts het ww. *angsten*, middelhd. *angesten*, in nood zijn; dus Spieghel, Hertsp. 80:

Zy volghden waarheids hoofd-leer, angst *niet voor den morgen.*

Van Hasselt voert op Kil. een voorb. van dit ww. aan in bedrijvenden zin, hetzelfde dus wat bij Kil. *be-angsten* is, 't welk men leest bij Van Ghistele, Heroïd. Epist. 23:

Hy was d' eerste die my beangste *met verdriet.*

J. Lublink, d. j., Veertig Gezangen, 91:

Wat tegenheên
My hier beneên
Beangsten *of doen schrikken.*

En welks deelw. als bijv. nw. nog gebruikelijk is. Men vindt *ontangsten* bij Van Swaanenburg, Arleq. Distel. 354: *een gewaarwording van ruimte, die haar eenigzins* ontankst.

Van dit ww. *angsten* hebben wij behalve *angsteren* (zie dit w.) *angstigen*, thans alleen gebruikelijk met *be*, doch vroeger ook wel zonder dit voorzetsel; Tuinman, Verbondslied. 24:

Hoe angstigt *zig een teder wijf,*
Om 't zuigend kindje van haar lijf?

Op *Angelen* gaf ik een voorb. van het znw. *ang* voor prikkel; een diminutief *angsken* kwam mij voor Antw. Spelen van Sinne, 699:

— *versceyden coren,*
Wiens aren met angskens *gedefendeert,*
Bewaert zijn tegen der vogelkens besporen.

Verg. De Vries, Middelned. Wdb. i. v.

Bandigen—Banden.

Van *banden*, middelhd. *benden*, aan banden leggen, eng. *to bandy*, zich in eedgenootschap verbinden, afgel. van *binden*, en waarvan we ook *bandelen* en *banderen* hebben (zie deze wn.), is *bandigen*, hoogd. *bändigen*, aan banden leggen, temmen, bedwingen; zie Kil. en Ten Kate, II. 121. Bilderdijk en Mevr. Bosboom-Toussaint bezigden dit ww.; zie mijne Proeve over des eersten Werken, 182, en voeg daarbij uit zijne Opstellen, II. 109: *dat Jezus Christus... zijn burgers die hem boden nazonden... straffen en* bandigen... *zal.*

Het bijv. nw. *bandig*, middelhd. *bendec*, hoogd. *bändig*, dat Kil. mede heeft in *bandig maken*, hetzelfde als *bandigen*, kennen wij in *losbandig*, ofschoon Weil. het niet opnam, en vooral in de tegenstelling *onbandig*, dat Weil. wel heeft, doch Kil. niet; dus De Statenbijbel, Hoses 4, vs. 16: *Israël is* onbandigh *als een* onbandige *koe.* Van der Palm, Salomo, IV. 221: *geketend als een* onbandig *dier.* Bilderdijk, Leydens Ramp, 45: 't onbandigst *leed.* Najaarsbl. I. 95: 't onbandig *ros.* Ald. 113: onbandig, *als verloren schapen.* Oprakel. 24: *zelfheid... vermetel en* onbandig. Vermak. 28: onbandige *Aardverdelger* (sc. de Dood). Ald. 64: *'t woudgedierte werd...* onbandig. — Ook als bijw. dez. Sprokkel. 12:

In zedeloose drift onbandig *om te zwieren.*

Ten Kate, Dichtw. II. 206:

Gelijk de maan in 't west, als zij de dolle orkanen
Onbandig *naadren ziet* —

Bl. 261:

— *fiere geesten tweven*
Onbandig *op uit uw gestorven kaf.*

Hiervan de afleiding in De Honigbije, III. 51:

Het quaad ligt niet in 't onderscheid
Maar enkel in d' onbandigheid.

De uitdrukking *bandig maken* beteekent nog iets anders dan boven uit Kil. is opgegeven. In de Honigbije, II. 28, leest men:

Wat praatje? zegt 'er een, hy kan ook anders schaaken,
Wannaer het slegts hem vlydt: hy zou 't je bandig maken.
'k Heb laatst nog tegens hem gereden, maar beken
Dat hy 't me te nâ ley, schoon ik juist geen keuker ben.

(*Heuker* is een gron. woord voor koopman in het klein, marskramer, eng. *a huckster.*) *Bandig maken* kan hier niet anders beteekenen dan *bang* of *benauwd maken*, hetzelfde wat in den vierden regel heet: *te na leggen.* Of men hier te denken heeft aan verwisseling van vorm (*band* = *bang*, *bandig* = *bangig*) dan wel aan de overeenkomst van het. van *bang*, d. i. *be-ang*, be-nauwd, beklemd, en *bandig*, d. i. wat vasthoudt of klemt, is mij niet duidelijk. Doch de overeenkomst in het gebruik blijkt ook uit *bangigheid*, dat Oudemans' Bijdrage niet weet te verklaren. De daar aangeh. pl. uit Van Iterssons Stemmen uit den Voortijd, 26, luidt: *Nae den anderen pater noster ofdede Hi alle sunden, als een wolken, mit die* bandicheyt *sijnre pinen.* D. i. blijkbaar angst, bangheid. Zoo leest men onmiddellijk vooraf: *nae die yerste pater noster toende Jesus sijn bloedighe sweet voer mi ende verdreef alle* bandicheyt. D. i. wederom (men denke aan den hof van Gethsemane) angst, benauwdheid. En nog hooger ter zelfder pl.: *bidde hem, dat Hi die menichvoudicheyt des bloedighen sweets, dat Hi van groter anxte om ons stortede, Hem weerdige te offeren sinen vader, om die menichvoudicheit mijnre sunden, ende voer alle* bancicheit, *die ic mit minen sunden verdient hebbe.* — De Uitgever teekent te recht aan: »Banghicheyt, vrees.' Nog liever echter »zielsangst." *Bangigheid* is anders bij Kil. vrees, angst, zooals het w. nog wel gehoord wordt, en gelezen bij Schipper, d' Onvergel. Ariane, 65:

Ik voel dat myn gemoed in bangigheyt *moet smoren.*

Alsmede bij Hooft, zie het Wdb. des Inst. Van Teylinghen, Het Par. d. Well. 335: (*hy*) *verclaerde eyndelijck* de bangigheit *sijns herten, ende seyde dat hy seer vreesde voor de oordeelen Godts.* Bl. 337: *dat... hy sijne ziele in sulcke* bangigheyt *vondt ens.* — Evenzeer echter gold het w. voor lichamelijke benauwdheid, door gebrek aan versche lucht veroorzaakt; dus Hofferus, Poem. Voorr. 13: *wanneer de lucht besloten is brenghtse* bangigheyd *aan.* Van Bleyswijck, Beschrijving van Delft, II. 663: *dat het Huysgesin... in de kelder niet sal mogen vieren* (d. i. vuur ontsteken), *apparentelijck om geen warmte of* bangigheyt *te veroorsaecken.* — Het bijv. nw. *bang* heeft denz. zin ald. 499: *om des Somers by* hang *weder de Ramen te konnen openen.* — En wordt dus nog dikwerf gebruikt, al vermelden onze Woordenboeken — met uitzondering van Holtrop — het wederom niet. Zie ook *Bondigen.*

Beestigen—Beesten.

Verbeesten is bij Kil. tot een beest worden of maken, fransch *embêtir*, oudfr. *abestir*, *abester*; dus Anna Bijns, Refer. II. 43:

De ghehoude lien en maken gheen mentie,
Al doen sy overspel, dus zijn sy verbeest.

Camphuysen, Uytbr. der Pss. 331:

— *haer hert, in 't weeldigh smeyr bedoven*
En als verbeest, *laet leer noch reden in.*

Orizandt, Democritus, 89: *buyten d' omtreck van Gods verkiesinge zijn alle menschen ontmenscht, ende als deerlijck* verbeest. Macquet, Proeven van Dichtl. Letteroeff. I. 358: *daer hij, wel eer de heerlijkste geest... zich moet* verbeesten *en met slijm van een dier bevlekken.* E. Bekker, Adele en Theodoor, II. 67: *Boeren... die door de luiheid, het gebrek en de losbandigheid als* verbeest *waren.* — Zoo nog bij Versnaeyen, Jac. van Maerl. 151: *groot verstand of* verbeestende *onwetendheid.* Verslag van het Gen. Met Tijd en Vlijt, 1866—67, bl. 79: *scholen waar des menschen geest veredeld, niet* verbeest *zal worden.*

In denz. zin treft men *verbeestigen* aan bij Camphuysen, a. w. 208:

Geen wolck, hoe 't oock verbeestight *is,* enz.

Tegenwoordig verkiest men hiervoor *verbeestelijken;* Bilderdijk, Krekelz. I. Voorr. 6: *dien vloek die... de later eeuw* verbeestelijkt *heeft.* Dez. Vermaking, 67:

— *zoo 't zinlijk hart niet dag aan dag* verbeestlijkt.

Kinker, Ged. II. 61:

— *bloeddorst, in* 't verbeestlijkt *hart ontstoken.*

Schenk, Nachtged. II. 157:

Opdat het (vermaak) niet den mensch verbeestlijke *in ons oog.*

Men ziet, het ww. is zoowel bedrijvend als onzijdig opgevat. Het ééne werkw. is ontstaan uit het bijv. nw. *beestig,* het andere uit *beestelijk,* die Kil. beiden heeft. *Beestig* heeft Weil. die het gelijkstelt met *beestachtig;* ook het neders. kent *bestig* voor »viehisch, bestialisch." *Beestelijk,* 't welk Weil. mist en dat met het eng. *beastly,* Halliwell *bestly,* overeenkomt, leest men bij De Groot, Bewijs van de Ware Godsd. 28:

— *datter niet en sterft een* beestelick *geslacht.*

Benadeeligen—Benadeelen.

Voor het gewone *benadeelen* leest men *benadeeligen* in De Toekomst van 1868, bl. 194: *Dat door de scheiding der geslachten... het openbaar onderwijs* benadeeligd *wordt.* — Het hoogd. zegt, althans volgens de Woordenboeken van Frisch en Grimm, in denzelfden zin *benachtheiligen.*

Bevoordeeligen—Bevoordeelen.

Voor ons ww. *bevoordeelen,* hoogd. *bevortheilen,* leest men meermalen *bevoordeeligen* in De Toekomst, b. v. 1867, bl. 575: *eenen lieveling te* bevoordeeligen. Jaarg. 1868, bl. 199: *Zoodat het Fransch op twee wijzen te gelijk* bevoordeeligd *was.* En bl. 201: *De vreemde taal is nog onder een tweede opzicht* bevoordeeligd. Dus mede Fredericq, Handb. van Gezondheidsleer (Gent, 1868), bl. 216: *dat het vreemde lichaam door zijn gewicht de uitwerping* bevoordeeligt. — Daar deze verlengvorm in het hoogd. niet bekend is, moet hij uit analogie met *benadeeligen* verklaard worden.

Zonder *be* heeft Kil. *veurdeelen,* promovere bevorderen; en gelijk het subst. *voordeel* oulings verkort werd tot *vordeel, vordel,* b. v. Visscher, Brabbeling, 88:

Dus wort schade dat ick meende dat vordel *was.*

vindt men ook het ww. *vordelen;* Oudaan, Poëzy, II. 237:

Dat stut, versterkt, en vordelt
Op den weg, om voort
Geschoeit, geschort, gegordelt
T' openen de poort enz.

Die ook, en buiten het rijm, *bevordelen* heeft; Uytbr. der Pss. II. 208:

In my-zelven in te dalen,
Om t' erkennen wat ik zy,
Dat, mijn God, bevordelt *my.*

Een adj. *voordeel,* voor *voordeelig,* meen ik te lezen in den Bijbel van 1477, Jes. Sirach 25, vs. 26: *Heeft een wijf die* voordeelder *hant: so is si haren man contrari.* D. i. die voordeelige hand (brengt zij voordeel aan).

Bloedigen—Bloeden.

Van het bekende ww. *bebloeden* (zie Kil. en Weil.) hoogd. *bebluten,* heeft men *bebloedigen;* De Burgerl. Edelman, naar Molière (Amst. 1700), bl. 11:

— *tot noch stond Romen*
In volle heerlykheid, gelyk Vorst Caezar haar
Gelaaten heeft, doen hy 't bebloedigde *Altaar*
Om ver stiet; —

Bilderdijk, Oprakeling, 22:

Treed wakker! hou van verr' de torenspits in 't oog...
Schoon ge elken stap bezwest, betraant, en zelfs bebloedigt!

Onder de afleidingen van *bloed* mis ik in Kil. en Weil. *bloederig,* in het neders. bij Tiling *blöerig,* bij Schambach *bloierig, blauerig;* Van 's Gravenweert, Verspreide Lettervr. 71:

De Tweedragt... die 't slangenhaar omwindt met bloederige *banden.*

Alsmede de opmerking, dat het znw. *bloed,* onnoozel mensch, zijn meervoud op *rs* maakt; Boet. a Bolswert, Duyfk. ende Willem. Pelgrimagie, 171:

daer staen wy simpele wichters, slechte bloeders, *en weten niet* enz. — En met uitlating der *d*, Antw. Spelen van Sinne, 579: *arm* bloeijers.

Blustigen—Blusschen.

Het ww. *blustigen* is gebezigd door Gysbert Japicx, in een nederl. dichtstuk, opgenomen in den Holl. Parnas, 567:

Soo sal de Vorst sich in Uw' schoont' verlust'gen,
Soo gloeyt Gh'hem 't borst liefd' flamm' vol niet om blust'gen.

Zie hetz. stuk ook in den Frieschen Volksalm. 1847, bl. 51. Dit w. kan niet anders uitgelegd worden dan door *blustigen*, afgel. van *blusschen*, met invoeging der *t* tot versterking der uitspraak. Of er voor den vorm der afleiding nog andere grond bestaat dan het rijm op *verlustigen*, kan ik niet beslissen.

Bondigen—Binden.

Bij Heyns, Bartas' Wercken, I. II. 185, leest men:

't Sy dat een eensaem man, verstandich met manieren,
(Willende synen styl met gulde woorden çieren)
De dingen en de daet eergierich ondersoeckt
Aen alle syden, hoe sy konnen syn verhoeckt,
Oft wel ten minsten hy de namen afgekondicht
Herstelt in haer natuur, en op een nieuwe bondicht.

De zin eischt, naar ik meen, bindt, verbindt, vereenigt tot een' goeden zin, en dan is *bondigen* voor *bindigen* of *bandigen* gezegd, afleiding van *binden*, *benden*, *banden*, imperf. *bond*, hoogd. *bund*, waarvan ook ons adj. *bondig*, hoogd. *bündig*, d. i. ineengebonden, beknopt, ter zake dienende, bij Huygens *bundig*, Korenbl. II. 355:

Jan, uw' Gedichten zijn elendigh,
Van woorden laf, van waerde licht.
Andriesens bundigh *en bestendigh,*
Van schoone munt en van gewicht.

Bondigen is dus nauw verwant aan *bandigen* (zie dit art.), en daarvan in dezelfde mate onderscheiden als *bond* van *band* en *bondig* van *bandig*, dit *bondig* namelijk opgevat in zijne tegenwoordige, zooeven gemelde beteekenis; oulings beduidde het ook verbindend; Discoursen van Machiavel, 212: *een Vorst, tusschen den welcken ende mijn eenige articulen van verdrach zijn, die langhe tijt vast ende* bondich *tusschen ons gheweest zijn.* Starter bezigt het w. voor vereenigd, Lusthof, 178:

Dat weet soo menigh mensch in 't bondigh *Nederland.*

Hiertoe behoort mede ons *uitbundig*, uitstekend, uitmuntend, vroeger *uitbondig;* Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 71: *hoe overheerlijck, hoe* uytbondich, *vrolijck, hoe vast gegrond en buyten alle gevaer den Staet der ghener is, de welcke Godt ghewaerdicht heeft te brenghen tot sijn Kercke.* — Zie voorts Oudemans' Taalk. Wdb. op Hooft. Uit het voorb. van *uitbundig*, ald. insgelijks uit Hooft aangevoerd, blijkt dat bij dezen Schrijver reeds het w. was overgegaan tot de thans meest gewone bet. van buitensporig, die Bomhoff te recht opgeeft. Dus b. v. Van der Palm, Salomo, V. 137: uitbundige *loftuitingen.* — Eene enkele maal trof ik *uitbandig* aan; De Denker, III. 323: *gaf ik my... aan die* uitbandige *plaisieren over.* — Verg. *losbandig.* De afl. door Weil. van *uitbundig* gegegeven, t. w. van het angels. *beond*, zijnde, werd reeds door Adelung als hersenschimmig beschouwd. Deze taalkenner wijst te recht op het hoogd. *ausbund*, d. i. dat gedeelte eener koopwaar, 't welk buitenwaarts is gebonden, om tot staal te dienen. Benecke heeft voor dit subst. *überbunt* en verklaart het door *schaufalt*, d. i. het vooreind van een stuk doek, dat naar buiten gelegd wordt en het beste gedeelte pleegt te zijn. Beide wn. drukken dus hetzelfde uit en bevestigen elkander; voor *ausbündig* heeft Schmeller *fürbündig*, dat aan een vooropbinden doet denken, en dus mede Adelungs afleiding staaft, die trouwens ook na hem algemeen erkend is. Alleen verwonderde het mij, dat Kaltschmidts Sprachvergl. Wtb. *ausbund* kortweg door »een slecht mensch" vertolkt; die bet. is ja niet ongebruikelijk, doch niet de eenige, en ook niet de eerste. Verg. Grimms Wtb.

Dadigen—Daden.

Dadigen komt bij Marnix voor in den zin van »tot daad maken, met de daad toonen"; Godsd. en Kerkel. Geschriften, door Van Toorenenbergen, I. 517: *so zijn wy nochtans door Godes genade bereyt om sijnen name te belijden... het welcke wy verhopen... met woorden ende met wercken getoont ende* gedadiget *te hebben, ende noch te sullen* dadigen *als het den Heere gelieven sal.* — Het w. is door Hooft gebezigd voor onderhandelen; Nederl. Historien, fol. 450: *dat hy volmaght kreegh, om ten besten dienste des Koninx te* dadighen. Zoo leest men ook nog Bogaert, Ged. 307:

— toen de Staat aan allen kant gedrukt,
Wou dadigen *met Lodewyk den Grooten.*

Vervolg op Wagenaar, XXVII. 374: *de Regeering van de gelegenheid verstooken om, op eenigerlei wyze, te* daadigen *met eenen overrompelenden Vyand.* En XXVIII. 5: *het Stichtt... als welk Gewest*

vroegst met de Franschen daadigde. — Kil. heeft daarvoor *dedigen*, doch ook *dadingen* en *dedingen*, welke laatste vormen behalve bij Hooft, zie het Wdb. des Inst., ook elders voorkomen; Vondel, Poëzy, I. 702:

Op hoop of zy het endtlijk op moght geven,
En daedingen, *behoudens lijf en leven.*

Cassianus, Der Oud. Vad. Coll. fol. 90 verso: *den heiligen geest die... met onsprekeliken suchten voir ons* dadinghet *als wi niet en weten wat wi bidden sullen.* Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 50: *dat er nu van goede Mannen gesproken en* gedadingd *was.* Bl. 144: *dat de geheele Zoen... gelijk dat* gedadingd *was... zevenēntwintig duizend Schilden beliep.* — En gemaakt zijn van het subst. *dading* of *deding*, in genoemd Wdb. voor onderhandeling, verdrag, overeenkomst. Mij kwam ook *bedadingen* en *bededingen* voor; a. w. 202: *mitten wisselair... dair zij dach an* bedadingden. Bl. 280: *Voirt so ist* bededinct *en bevorwert.* — Voorts *aandadingen;* N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. X. 178: *mit rechte noch gerichte ansprecken noch* andadingen.

Dit *dading* of *deding* wijst op het primit. ww. *daden*, bij Kil. nog voor ons *doen* bekend. Wij hebben er van *dader;* Bilderdijk, Spreuken, 12:

De weldaad die men andren doet,
Stort God den dader *in 't gemoed.*

Hiervan de samenst. *boosdader* en *weldader;* zie mijne Handl. tot de Statenvert. 23, waarbij men voege Randt. op Ps. 145, vs. 10: *dat ghy haren Vader ende* wel-dader *zijt.* Zoo ook Levens van Plut. fol. 118: *om henluyden te doen sien henluyder* weldader. Fol. 122: *haer* weldaders *die hen verlost hadden uyt de slaverny.* De Marquis De Thouars bezigde de uitdr. *heldendader*, die hij te recht tegen een' onhandig Recensent verdedigde, in De Cit. van Andw. II. 196. Ook Kil. trouwens heeft het w. *dader*, zoowel als *dadig*, ons bekend door de samenst. *goed-*, *boos-*, *wel-*, *werkdadig* en andd., maar ook nog in andere afleidd. en samenstellingen voorhanden; Gheschier, Des Wereldts Proefsteen, 365: maldadighe *leckernijen.* De Hubert, De Psalmen, bl. 122: *geen* listdadige. Bekker, Betov. Weereld, II. 14: *dat al wat God doet, maar een enkele* dadigheid *is.* Van Alphen, Dichtw. I. 68: *Weinig gerucht en veel* dadigheid *was eene der eigenschappen van Willems grooten geest.* Levens van Plut. fol. 30 verso: *de armoede... die de menschen dwingt tot* boosdadicheyt. Fol. 100 verso: boosdadelick *ende tonrecht de Volschen doen lasteren.* — Het vrouwelijke van *dader* kwam mij voor bij Kasteleyn, Nieuwste Poëzy, I. 168:

Ik ben de daaderes. — De wn. *daden* en *dadigen* moeten volgens Bilderdijk, Spraakl. 155, verstaan worden als te kennen gevende een afdoen, een samendoening of vereeniging maken.

Nauw verwant, of liever één met deze wn. is *verdaden* en *verdadigen*, anders ook *verdeden* en *verdedigen* (zie *Dedigen*). Hier heeft men, zie Bilderdijk t. a. p. te denken aan eene doenlijkheid of geoorloofdheid van iets te beweren of voor te staan; of, gelijk hij in de Briefwissel. met de Tydemans, I. 87, beweert, aan een met beschreven instrumenten (documenten) staven. Het thans verouderde *verdaden*, dat Kil. mist, heeft Hooft, Ged. (uitg. van Bilderdijk), II. 289:

— *den man,*
Die met der reden best syn recht verdaden *kan.*

Ald. 299:

Dat Philoctetes op het Eylandt is ghebleven,
Verdaedt *u eyghen zaeck;* —

Dez. heeft ook de afl. *verdading* voor verdediging; zie Oudem. Wdb. Het nu evenzeer verouderde *verdadigen*, bij Kil. *verdadingen*, was vroeger niet ongewoon; Hooft, Ned. Hist. fol. 12: *krygsvolk, om de graavers te* verdaadighen. Vondel, Poëzy, I. 430:

Had Andries niet Stadts eer bewaert,
En 's Keizers glori trouw verdadight, enz.

Oudaan, Ged. 8:

Gehandhaaft met gezag en moogende verdadigt.

Dus nog bij Van Merken, David, 82:

Zijn arm verdadige *u in 't groeijen van 't gevaar.*

En 179:

God-zelf, dus spreekt de Prins, God-zelf verdadigt *my.*

Van Alphen, Dichtw. III. 29:

Hoe scherp beluistert hij die stem,
Die van zijn' vader spreekt tot Hem;
Zijn' roem en eer verdadigt.

Bilderdijk, Wit en Rood, II. 107:

— *Zelma juicht, door uwen arm* verdadigd!

Krekelz. I. 43:

— *vloekbre wetten,*
Met bloed geschreven en verdadigd *door den dolk.*

Zie meer pll. in mijne Proeve, 182· zoowel dáár als hier blijkt, dat het w. niet altijd als rijmwoord gebezigd is. De afleiding *verdadiging* zie men in Oudem. Wdb. op Hooft.

Als samenstelling hebben wij het ww. *beweldadigen*, dat ik evenwel in onze Woordenboeken niet aantref. 'k Vond daarvoor het primit. *beweldaden* bij Van Lodensteyn, Uytsp. 249

Gods Soon was nauwlijks opgestaan,
En het aardrijck beweldaad *met soo een ligt.*

Ald. 412:

Mijn vriend van my met hulp beweldaad, *heeft hem Vergrepen* —

De Thouars, De Citadel van Andw. II. 24:

Gij, die, met teedre moedermin,
't Aan u verknochte huisgezin
Beweldaadt —

Eene andere met *beweldadigen* overeenkomende samenstelling is *verbaldadigen*, die Oudaan heeft, Agrippa, 312: *waar uit alleen, de meeste steden verdorven worden, en door alle slag van smuikerijen...* verbaldadigen.

Marnix bezigt *voldadigen* voor vervullen, eig. voldoen aan; Godsd. en Kerkel. Geschriften, II. 83: *de woorden... van Godt den Heere in derselver nacht met het werck* voldadiget. Bl. 188: *voor soveel als (het verbont) in de volheyt des tijts* voldadiget... *is geweest.* Het Lofsanck Davids (achter de Psalmen), vs. 25:

Daerom dijn woirt nu oock, O God, voldadig,
Het woirt gegaen uyt dijnen eygen mont.

Tgebet Danielis, ald. vs. 12:

Dies heeft God sijn woirt voldadicht.

Nabij komt het middelhd. *volletuon* voor voleinden; zie Beneckes Wtb.

Dechtigen—Dechten.

Dechten is bij Kil. *dachten*, denken, waarvan ald. *verdachten*, gedenken; zie *Dachten*. Vandaar is *verdechtigen*, bij Kil. onbekend, voor verdenken; het voorzetsel *ver* heeft hier eene ongunstige beteekenis. Dus De Brune, Jok en Ernst, 177: *Evenwel leert Hippocrates, dat een volle... gezontheit van eenige haastige veranderinge* verdechtight *moet worden.* — Het deelw. als bijv. nw. gebezigd en dan ook met den vorm *verdachtigd* voor ons *verdacht*, komt voor bij Hooft; zie Oudem. Wdb., dat mede vermeldt *verdachtenis* en *verdechtenis* voor verdenking, en *verdechtigdheid* voor verdachtheid. Voor verdenking ontmoette ik *verdachting* in de Levens van Plut. fol. 27: (*Romulus*) *heeft na sijn doot... de Raetsheeren in* verdachtinge *ghelaten, dat sy hem verradelick omghebracht souden hebben.* — Zoo bezigen wij *verdacht* liefst van iemand of iets, die of dat onder verdenking ligt, en niet gelijk het vlaamsch, voor *bedacht*, zooals nogtans Koenen heeft, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. I. 210: *terwijl andere Vorsten... nog niet* verdacht *waren op het aanbelang van zulk eenen bloei.*

Dedigen—Deden.

Voor het gewone *verdedigen* vindt men *verdeden* bij Bredero, Griane, 61:

Om te verdeden *myn soo seer beklickte eer.*

Ald. 64:

Souwt met de wapens ghy het selfde wel verdeden?

Zie voorts *Dadigen*. Het hoogd. zegt *vertheidigen*, dat Grimm voor een samentrekking hield van *vertagedingen*; Gramm. II. 296. Adelung, die dezelfde afleiding vermeldt, dacht echter ook aan *thätig*, van *thun*.

Delligen—Delen.

Delligen is de oude vorm van *delgen*, dat er van saamgetrokken is. De Teuthonista heeft geen anderen vorm dan *deligen*, *verdeligen*. Kil. stelt *verdelligen* naast *verdelgen*. Dus in proza bij Coornhert, Wercken, II. 155: *Jehu* verdellighde *gantschelijck al 't geslachte Achabs.*

Het oudhd. bij Graff, V. 398, heeft *tiligen*, *tilegon*, *fartiligon*; eerst in het middelhd. heeft men nevens *tiligen*, *vertiligen*, de vormen *tilgen*, *vertilgen*, overeenkomende met het angels. *dilegian*, *dilgian*.

Het primit. heeft alleen het oudhd. bij Graff, t. a. p. met de vormen *tilon*, *tilen*, dat bij ons *delen* zou moeten luiden. Grimm, in zijne Gramm. II. 44 en 45, leidt *tilgen* van *theilen* (deelen) af; Graff spreekt die afleiding tegen, en wijst alleen ter vergelijking op sanskrietsche wortels. Aan mij voegt hier geene uitspraak. De overeenkomst met het lat. *delere* valt in het oog.

Dichtigen—Dichten.

Dichtigen is bij Kil. hetzelfde als *dichten*, densare, solidare. Hij heeft ook het adj. *dichtig* voor *dicht*, densus. Zie die wn. mede bij Ten Kate, II. 153. Bij Weil. mis ik *verdichten*, condensare; Nieuw Leeskab. 1872, D. I. bl. 54: *Deze dampen werden* verdicht *toen zij in aanraking kwamen met de lucht.*

Doodigen—Dooden.

Het ww. *doodigen*, in den zin van *dooden*, d. i. dood maken, ontmoet men bij Vondel, Toonneel des Mensch. Levens, 47:

Hy doodigt *die, waar van hy 't leven heeft ontfangen.*

Ook bij de Vlamingen schijnt het w. niet onbekend; 'k lees het althans in de Nederd. Letteroef. (Gent, 1834), bl. 145: *De vrek* doodigt *de goudbarende hoen.* Camphuysen heeft *ontdoodigen* voor „in 't leven herroepen" en dus wel te onderscheiden van Kiliaans *ontdooden* voor *ontdooijen*, Uytbr. der Pss. 225:

Ont-doodight, *roepen wy u aen.*

De vorm was niet nieuw. Hij komt reeds in 't middelhd. voor, waarin men leest: *der herre* totigat

unde lôbhaftiget, d. i. *maakt dood en* maakt levend. — Zie Benecke, die zoowel als Graff ook het adj. *tôtig*, *tôdig*, heeft voor doodaanbrengend, bij ons *doodelijk*. Wij gebruiken *doodig*, dat onze Woordenboeken niet kennen, voor doodsch, zonder leven, somber. Dus Kist, Leerred. over versch. Onderw. I. 64: *staat de natuur daar zoo* doodig *voor ons*. Van Alphen, Dichtw. I. 77:

Heet Ge oogen aan mijn blind verstand,
Mijn doodig *hart gevoel gegeven.*

De scherpe slotconsonant van het hoogd. w. komt ook bij ons wel eens voor; Vondel, Kon. David herstelt, 22:

De balsem van verdrag heelt dootelijcke *wonden.*

Dorstigen—Dorsten.

Men leest *dorstigen* bij De Hardsyn, Goddel. Wenschen, 544: *Hier naer is 't dat ick* dorstighe. Ald. 543: *Mijne siele heeft* ghedorstight *tot den levenden Godt.* — Dez. Schrijver heeft ook *verdorstigen*, a. w. 541: *Hy verslindt de slanghen, ende naer dat hy die verslonden heeft, wordt langhst om meer* verdorstight. D. i. dorstig worden, dorst krijgen, van dorst verkwijnen, bij Kil. *verdorsten*, van 't welk het deelw. als adj. meermalen voorkomt; Den Nederd. Helicon, 14:

Dat coelen, spoelen sal u seer verdorsten *mondt.*

Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 69:

Met reed, noch swaard gheplaeght, verhonghert, noch verdorst.

Six van Chandelier, Ps. 143, vs. 6:

Myn ziel, die smakt, in deesen stryd,
Na u, zo als verdorste *landen,*
Na reegen, in een heeten tyd.

Reeds bij Van Velthem, fol. 8:

— alse die Kemele quamen,
Ende sere verdorst *waren, God weet,*
So namense haren veet gereet,
Daer si water wisten onder.

Het hoogd. zegt insgelijks *verdursten*, bij Benecke *erdürsten*.

Bij Weil. mis ik *uitdorsten;* Westerm. Ged. I. 14:

Het bliksemvuur, met kracht ontsteken,
Uit zwangre wolken losgebroken,
Verkwikt dus 't uitgedorste *land.*

Camphuysen heeft *ontdorstigen* voor den dorst lesschen; Stichtel. Rijmen, III. 378:

Opdat een yeder Dier... daer van ontdorstigt *zy.*

T. w. van het water. — Opmerking verdienen de afl. *dorsteloos*, Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitspann. 207:

— Geen wyn ooit vreugd vereerde
Aan zatte, dorsteloos *voor 't volle vat gestelt.*

En de samenstelling *dorstebloed* voor bloeddorstige; De Decker, Rymoeff. I. 22:

'k En ben oock dwingelant noch dorstebloed *geboren.*

De uitlating der *r*, die meermalen vóór de *t* plaats heeft, wordt ook bij *dorst* of *durst* aangetroffen; Constthoon. Juweel, 554:

Wel machmen niet drincken, men zou moeten dust *lijden.*

Het rijmwoord is: „lust strijden." Ald. 542:

Ick ete wat goets, en als iek ben dustich,
Ick drincke om my te verheughen lustich.

Het zeer gemeenzame hennebergsch dialect heeft het onpers. frequent. *dörschern* voor dorsten; zie Gerland, Intens. und Iterat. 34.

Duldigen—Dulden.

Voor het gewone *dulden*, d. i. lijden, verdragen, met invoeging der *d* van het oude *dolen* (zie Ypeij, Gesch. der Ned. Taal, II. 78), in het zwitsersch nog gebruikelijk met den vorm *tola* (zie Tobler), heeft Oudaan *duldigen;* Agrippa, 408: *haalfsters zijn u opgeworpen, ô Quiriten, in geener manier te* duldigen.

Gelijk dit ww. komt van *dulden*, kan men van het bij Kil. voorkomende *verdulden* (middelhoogd. *erdulden*, *verdulden*, *verdulten*) vormen *verduldigen*. Hiervan is het deelw. *verduldigd*, van 't welk als adj. met *on* Bilderdijk *onverduldigd* heeft, Nieuwe Oprakel. 24:

— door den moedwil van zijn schepsel onverduldigd.

Onder de verouderde afleidingen behooren *verduldigheid* en *onverduldigheid*, die men aantreft Discoursen van Machiavelli, 228: *hoe seer* de verduldicheydt *de Romeynen der Latinen trotsheydt vermeerderde.* Randteek. op den Statenbijbel, Gen. 16, vs. 5: *Dit heeft Sarai gesproken uyt* onverduldicheyt. — Het eerste komt nog voor in De Toekomst van 1867, bl. 6: *Welke eindeloze* verduldigheid! — Het adj. bij Van Kampen, Werken der Hell. Maatsch. III. 448: *Beeme...* onverduldig *over het dralen der moordenaren.* — En het laatste bij Clarisse, Voor Jongel. I. 37: *welk eene beminnelijke* onverduldigheid. — Het zoo straks vermelde ww. *verdulden* komt wederkeerig voor, Hor. Belg. XI. 77:

Eylaes thie buyten minen schulden;
Nochtans moet ik mi verdulden.

Prof. Bormans, in zijn Verslag over de Prijsverhandel. 541, maakt aanmerking op het adj. *duldeloos*, en ik moet erkennen met recht; niet echter omdat er geen subst. *duld* zie ne te wijzen": dit

bestaat in het oud- en middelhd. en duurt nog voort in ons *geduld;* maar omdat b. v. eene smart *zonder duld* geen' zin heeft. Dus bij Van der Palm, Al de Leerred. I. 256: duldelooze *toestand.* — Men behoorde te zeggen: *onduldbare* smart, toestand.

Eedigen—Eeden.

Het ww. *eeden* is bij Kil. bekend voor zweren, oudhd. *eidon*, middelhd. *eiden*. Dus in het middelned. Van Vrouwen ende van Minne (door Dr. Verwijs), 93:

Doe dat gheloeft daer was ghedaen
Ende gheëet *tusken hem twien,*
Quamen sijs beyde op een.

Belg. Mus. IV. 74: *daer af sal die deken hebben van der ambachte voirseyt twee oude grote, ende daer toe sal hi hare cnape* eyden, *als sijs te doene soelen hebben.* D. i. doen zweren, den eed afnemen. Ald. lager: *soe soelen die oude gheswoerne tot allen kersavonde, als sy die nuwe ghecoren hebben, dit voirseyde ambacht regeren mogen, sonder verboerte, tot dat die nuwe* gheeyt *sijn.* Zoo ook Informacie, 254: *zoe stelt de schout* 3 *van den verstandelsten van den dorpe, die hy* eedt, *om dat jaer elck te stellen nae zijn goet.* Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 245: *na dat Scepenen ende Borghemeesteren ghecoren, ende* gheëdt *syn* enz. Ald. fol. 227: *der Steden Rechten, Hantvesten, ende Vryheden, aldair die Lantsheer, en des Heeren, ende synre Steden dienres op* gheëedt *worden.*

Hiervan is *eedigen* in dezelfde bet., bij Kil. en elders onbekend, in Bekkers Betov. Weereld, IV. 171: *Wygersma, Hospes tot Bolsward, geciteerd,* geëedigd *en geëxamineerd, verklaarde* enz.

Met het voorz. *be* heeft men *beëeden* en *beëedigen*, beiden bij Kil. zooals nog in 't hoogd. Het eerste, thans bij ons verouderd, leest men bij Van Alkemade, a. w. II. fol. 209: *een Burgemeester, ende seven Schepenen van de bequaemste, die alsdan* beëet *sullen werden.* Huyg. Korenbl. I. 491:

Soo men vrunden be-eedt, *handen in handen geklemt.*

Het tweede, meest van personen gezegd, wordt ook op zaken toegepast; Vondel, Dav. Harpzangen, 27:

Die geene onwaerheit stout be-eedight.

Vrouwe Bilderdijk, Rodrigo, I. 103:

Te vordren dat ge uw woord met meer dan ja beëdigt (l. beëedigt).

Het meerv. subst. *eeden* komt saamgetrokken voor bij Vondel, Hierus. verw. 12:

Als hy haer lijf en ziel opdroegh met heilige eën.

Hooft bezigde *onteedigen;* zie het Wdb. des Inst.

Nog verdienen vermelding de bij Kil. en Weil. ontbrekende afleidingen *eedelijk* (hoogd. *eidlich*) en *eedeling;* Stuart, Vaderl. Hist. I. 160: (*dat*) *derzelver jaarlijksche aanstelling onder* eedelijke *verpligting aan de Gemeentslieden was overgegeven.* Brandt, Leven van De Ruiter, I. 226: *dat hy 's nachts te vooren een' zyner* mede-eedelingen... *hadt doodtgesteeken.* — Alsmede de samenstelling *eedstaving;* Vervolg op Wagenaar, XXVI. 323: *Deeze* Eedstaving *tekenden honderd en zestien Mans Ingezetenen.*

Eenigen—Eenen.

Zonder voorzetsel kwam *eenigen* mij voor, De Hubert, De Psalmen, 198:

Eenigt *toch mijn hert te same'*
tot de vrees' van dijnen naame.

Het middelhd. echter heeft *einen* zoowel als *einigen;* zie Benecke. Wij zeggen steeds *vereenen* en *vereenigen* in gelijken zin. In éénen regel leest men ze bij G. Brandt, Poëzy, III. 105:

Die twee vereenight, vereenen *de zinnen.*

Voor *onteenigen*, dat Weiland uit een paar schrijvers der zeventiende eeuw aanhaalt, heeft Staring *onteenen* gebezigd, Ged. I. 62:

In dubble heerschaar staat het Volk
Naast hem ten strijd onteend.

Mij kwam ook voor *veronteenigen;* Prince van Machiavelli, 23: *en scheyden noch en* veronteenighen *de inwoonders niet van malkanderen.*

Het vermelde ww. *vereenen* heeft bij Kil. behalve de bet. van: tot een brengen, verbinden, die van ontstellen, bang zijn. In het middelned. is het w. in dezen zin niet vreemd; Carel ende Elegast (door Dr. Jonckbloet), 62:

Mettien worde sweech hi,
Entie coninc riep: Ay mi!
Als die sere was vereend.

Walewein, vs. 9702:

Soene hadde ghene macht, seyt dhystorie,
Dat soe spreken mochte een wort,
Soe sere was soe doe verdort
Van groten vare, ende verheent.

Ald. vs. 10150:

Joncfrouwe, ghine moet ju *niet* verhenen,
Sprac Walewein: ic doe ju verstaen
Dat ic mi sal ghenesen saen.

Te dezer plaatse heeft men niet alleen op te merken de invoeging der aspiratie-letter, die ook in de onmiddellijk voorgaande voorkomt, maar tevens den wederkeerigen vorm *zich verhenen* voor hetzelfde als *vereenen*, t. w. ontstellen. Die uitdruk-

king leest men mede bij Maerlant, Spieg. Hist. III. 399:

Die gene seide: Mi vereent
Hier te sine, wants hets nacht.

Zij beteekent ook »ontsteltenis teweegbrengen, opschudding maken"; Maerl. a. w. I. 302:

Want die papen hadden hem verheent.

Ald. 393:

Joden, die quaet van hem spraken,
Ende begaedden so die saken,
Dat si hem *hebben* verheent.

Maar hetzelfde wat hier van de joodsche priesters gezegd wordt, geldt bij den Schrijver ook van de twee wijven van Socrates, ald. 116:

Ten lesten hebben si hem vereent,
Ende keerden up hem alden nijt,
Ende daden up hem menegen strijt.

Ik ben niet in de gelegenheid, Vincentius te raadplegen; doch de overeenkomst met de vorige plaatsen doet mij denken, dat ook hier *zich vereenen* beteekent: opschudding (een standje) maken, en dat Dr. Jonckbloet alzoo de uitdrukking minder juist verklaarde door »zich vereenigen"; zie a. w. 237. Ook Le Long dacht aan »vereenigen" in de pl. bij Van Velthem, fol. 176:

Daer waren selke die hem verenen
Om die selsenlike straten.

waar Dr. Jonckbloet te recht aan »zich beangstigen" denkt; zie zijn Specimen, 100. Dus ook bij denz. fol. 181:

Dus quamen si so verre vort,
Datsi enen luut hebben gehort
Van enen Vogele, die riep sere,
Dat hem vereende *menich here.*

Le Long, altijd aan vereenigen denkende, vertolkt hier »de hoofden t'zaamen staaken". De bedoeling is: zich verontrustte of beangstigde. Het deelw. *vereend* voor beangstigd, bevreesd, ontmoet men nog bij vlaamsche schrijvers in de eerste helft der zeventiende eeuw; Anna Bijns, Refer. I. 43:

Die 't spel eerst rockte, wat heeft hy ghewonnen?
Het is gherockt, maer noch niet volspunnen,
Daer menich goet herte af is vereent.

De Harduyn, Goddel. Wenschen, 449:

— *al ist dat de zee, de klippen en 't ghesteent*
My maecken hier bevreest, vervaerent en vereent.

De bet. van dit *vereenen* is dus duidelijk; maar vanwaar komt het woord? Dr. Jonckbloet zegt daarvan niets en schijnt het voor een ander woord te houden dan *vereenen* voor vereenigen. 'k Meen, dat Kil. ditmaal den rechten weg wijst, als hij het w. verklaart door »bang zijn wegens de eenzaamheid". De denkbeelden toch van eenzaamheid, verlatenheid en bekommering uit dien toestand geboren, grenzen aan elkander. Wij hooren wel eens zeggen: »die streek bevalt mij niet, zij is zoo *eenig*", en plegen daarmede in onze gedachte den minderen of meerderen angst te verbinden, door die eenigheid of eenzaamheid teweeggebracht, en de nog in zwang zijnde vlaamsche wn. *vereenen*, *vereenigen*, *vereendigen*, die Schuermans in zijn Idiot. heeft opgenomen, worden door hem met juistheid verklaard door »om de eenzaamheid of eenigheid schrik verwekken, benauwen, een zeker angst of vrees veroorzaken."

Van *vereenen* in den gewonen zin heeft men de afl. *vereening;* Feitama, Tooneelp. I. 341:

Opdat men nooit weêr kans tot uw verëeniug *vinde.*

Alsmede *vereenbaar;* Koenen, N. R. van Werken der leidsche Maatsch. I. 26: *met de rust van den Staat* vereenbaar. Bl. 82: *met de vrijheid van geweten kwalijk* vereenbare *maatregelen.*

Bilderdijk bezigde meermalen op zijn hoogduitsch het zelfst. *vereen;* zie mijne Proeve, 59 en voeg daarbij uit de N. Uitspruitsels, 108: *'t Christenteeknend* Godvereen.

Eenradigen—Eenraden.

Radigen komt voor in het meer hoog- dan nederduitsche werkw. *eenradigen* en *geëenradigen;* Meijer, Lev. van Jezus, 174: *Van din daghe vorwert so bleven si* gheenradegt *in din, dat sine doeden souden.* Ald. 175: *dar omme so* gheenraedegde *hem Jhc met vasten wille, te gane te Jhrlm wert.* — Het w. zegt blijkbaar tot een besluit komen, hetzij onderling, hetzij bij zich zelven. Het adj. *eenradig* komt dan ook voor in den zin van besloten, eig. één van raad of besluit; Die Dietsce Catoen, door Dr. Jonckbloet, 18:

Eenradich *ende sachte*
Saelstu sijn in dijn ghedachte.

Van Velthem, fol. 217:

Die hier af gerne die werheit canden,
...worden eenradich *in haer gedochte,*
Hoe hy dit bevinden mochte.

In het oudhd. is *uno consilio* overgezet door *einrätig;* zie Graff, Sprachsch. II. 464. In een latijnsch-nederd. Wdb. der dertiende eeuw, bij Graff, Diutiska, II. 208, wordt *conspiratio* vertaald door *eenradegheit*, d. i. derhalve overeenstemming. Het hoogd. *einräthig*, neders. *inrädig*, beteekent hetzelfde als *beiräthig*, d. i. met raad behulpzaam of dienende. Zooals ook het ww. *einräthen*, dat in het nederl. *eenraden* zou moeten luiden, overeenkomt met *beirathen*, met raad dienen, raad geven.

Bij Störenburg is *inraden* »bij een weddenschap van raad dienen." In het middelhoogd. dat de genoemde afleidingen niet heeft, is het adj. *raeteg* raadgevend, geschikt tot raadgeven, en een besluit nemend. Laatstgenoemden zin, die ook in het ww. *eenradigen* heerscht, heeft, naar ik meen, *radig*, Belg. Mus. IX. 62:

Maer dbest es, pinen wijs ons te wrekene
Ende met ons int stree te brungene
Die nu bi hem sijn; ic weetse te ringene
Ja meester, op dat ghijs radich *sijt,*
Ik crijchse by ons.

De meester antwoordt hierop: *By ons was* den raet bedreven enz. d. i. bij ons was het besluit genomen. Bij Schmeller is »rätig sein eines Dinges" zich op iets beraden.

Eerbiedigen—Eerbieden.

Kil. kent alleen *eerbieden*, 't welk dan ook vroeger vrij gewoon was; De Brune, Wetsteen, I. 273: *dat men de handen van groote personaadjen kust, en dat wy 'er malkander op onz' aankomst of vertrek mee* eerbieden. D. i. eer bewijzen. Van Effen, Holl. Spectator, IV. 430: *mannen, welkers gezond oordeel, genoegzame geleerdheid... in 't gansch Gemeenebest erkend, en* geëerbied *worden.* Ouwidd. Vervolg op Wagenaar, I. 430: *den arm der Justitie te handhaaven, en te doen* eerbieden. Van Engelen in de Werken der leidsche Maetsch. IV. 145: *Ik* eerbiede *hem.* Bl. 158: *wien ik* eerbiede. Feitsma, Henrik de Groote, 254: *de Engelschen, die hare kloekmoedigheid hadden behooren te* eerbieden. Ald. 69:

't Opvolgend Priesterdom...
Te meer geëerbied *wierd hoe dieper 't zich verneerde.*

En 76:

Men volge. Al 't Volk aanbid me, en eerbied *onze vanen.*

Fab. Vert. en Leerd. (Haag, 1805), bl. 114:

Welaan, ik zal uw leere eerbieden.

Huisinga Bakker, Poëzy, I. 8:

Zy ziet...
Uw wet geëerbied *en betragt.*

D. II. 24:

Hier dienenwe u getrouw, eerbieden *uwe altaeren.*

Thans komt het w. nog bij onze dichters voor; Bilderdijk, Oranjez. 206:

Aanbidden wy Gods wil, eerbieden *wy zijn wegen!*

Dez. Navonkel. I. 47:

— *we* eerbieden *ze* (d. i. *de hoop*) *in de oprechtheid*
Die 't Godlijk zegel ziet in zulk een zielegehechtheid.

Bogaers, Gez. Dichtw. I. 45:

(*De Aartsvader ging ons voor*) eerbieden *wij*
Gods wille!

D. II. 53:

Eerbiedt *uwe oudren, hebt ze lief!*

Het znw. *eerbieding* komt insgelijks voor; Levens van Plut. fol. 410 verso: *traden sy onder de voet* de eerbiedinge *des maechschaps.* Ald. fol. 463: *het meestendeel der* eerbiedingen *die op die tijt ingesteld worden.* En fol. 531 verso: *ontbloot van alle* eerbiedinghe *tot de wetten.* Don Quichot, II. 108: *sagen se hem met verwonderung en* eerbieding *aen.* — *Eerbiedenis* komt bij Hooft in proza voor, zie het Wdb. des Inst.; in poëzie leest men het in 't toneelstuk Pulcheria, 19:

Uwe achterdocht...
Betuigd aan ons geslacht een kleene eerbiedenis.

De volgende meervoudsvorm is niet zoor gewoon: Van den Berg, Proeven van Geestl. Oden, I. 85:

Teen, tot diepe eerbiedigingen,
's Heeren Engel nedersteeg.

In de poëzie meen ik dat de toonloose *e* van *ge*, waar die in een woord op een klinker stuit, niet versmelt. Dus boven meer dan eens *ge-eer-bied.* Daartegen zondigt Petr. Moens, De Gebr. De Witten (I. De Witt), 37:

En gij geëerbiedigd *heiligdom.*

Dez. Hugo de Groot, 258:

Die held, al de eeuwen door geëerbiedigd *en geroemd.*

Mevr. Van Streek, geb. Brinkman, Het Geluk, 82:

Ons door 't Prophetendom sinds eeuwen geëpenbaard.

Burlage, Acad. Tafer. 140 (dat hij):

Waarschijnelijk zijn zielsverlangen
Dien vader niet had geopenbaard.

Soms komt men de aanmerking voor, als bij (Nieuwenhuizen) Keur van Dichtbl. 44:

Apol moog vry g'eerbiedigd *zyn.*

Eeuwigen—Eeuwen.

Het middelhd. kent de wwn. *êwen* en *êwigen* voor bestendig duren, eeuwig maken; zie Ben. In het nederl. kwamen mij een enkele maal beiden voor in bedrijvenden zin; Mees, Een Vriendt in de Rouw (Rott. 1681), Dedicatie, 4: *de Wereld mach met Absalom trachten haer naem te* eeuwen *door groote en roemruchtige gedenckteekenen.* Verscheid. Ged. (uitg. door Groebe), I. 100:

Hy eeuwigt *al het doen van Hendriks kloeke hant.*

Doch wij hebben ze beiden met het voorz. *ver.* *Vereeuwigen* is bij Kil. en tot op heden bekend;

Hooft bezigde daarvoor *vereeuwelijken;* zie Oudemans' Taalk. Wdb. *Vereeuwen*, ofschoon in onze Woordenboeken niet vermeld, komt, met den zin van *vereeuwigen*, in de 17e en 18e eeuw voor; Hooft, Brieven, I. 428: *met een aensienelijcke grafstede sijn gedachtenisse... te* vereeuwen. Bogaert, Ged. 115:

Een' Prins wiens edle deugt zyn' eernaam zal vereeuwen.

Schermers Poëzy, 532:

— *men zal syn groote naam* vereeuwen.

Berkhey, Akadem. Vertell. I. 214:

Ja dat zijn naam, en roem reeds groot,
Vereeuwd *zou blijven na zijn dood.*

Brender à Brandis' Magazijn, II. 101:

Zal hij den roem der dappre Helden
Vereeuwen *door zijn Lier* —

Analogisch met *verjaren* in den zin van »een zeker getal jaren bestaan hebben" vindt men ook *vereeuwen* voor »eene of meerdere eeuwen bestaan hebben"; Ockerse, Ontw. tot eene algem. Characterkunde, III. 63: *eene strakke vasthouding aan* vereeuwde *gewoonten en zeden.* Vervolg op Wagenaar, XLIV. 62: *de* vereeuwde *gewoonte hier te lande.* Stuart, Vaderl. Hist. II. 465: *het* vereeuwd *bezit van hun voorregt.*

De wortel *ee* is ook een langdurig recht, en alzoo wet en verbond; zie op *Echten.* Vandaar is *eeuwigen* ook verbinden, eig. door eene wet vastmaken; Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 247: *Die Clerck sal* gheëwicht *wesen ende verbonden syn leven langh in den dienste.*

Van het znw. *eeuw* is de bekende afl. *eeuwig;* in samenst. nogtans zegt men *eeuwsch*, als *middeleeuwsch*, om licht te bevroeden reden. Achtbare schrijvers namen de onderscheiding niet in acht; M. Tydeman, in de Verhandd. der leidsche Maatsch. II. II. 8: *dat die Fransche woorden afstammen van het* middel-eeuwig *Latijn.* Ockerse, Napol. Redev. II. 72: *Geene blinde* middeleeuwige *gehoorzaamheid.*

Onze volkstaal past de tijdmaat *eeuwig* ook op andere voorwerpen toe; b. v. *een eeuwig groote zaal, een eeuwig groot getal;* in goeden ernst zingt Ampzing, Heylige Traenen, 61:

Daer toe is hier so eeuwig *duysend man,*
So swindig volk dat niemand tellen kan.

Eindigen—Einden.

Evenals in het hoogd. was ook in het nederl. de vroegere vorm *enden, einden;* de latere *endigen, eindigen. Einden* leest men b. v. bij Huyg. Korenbl. II. 473:

Jooxel al te sterck te klouwen,
Eindt *in onlust en berouwen.*

Van den Bergh, Bloeml. uit Shaksp. 103:

Of tegen eene zee van plagen strijdend
Door tegenstand ze te einden?

Lager ald.:

— *te weten dat een slaap*
De zielsangst en de duizend schokken eindt, enz.

Den wederkeerigen vorm van dit ww. dien het hoogd. bezigt, ontmoet men bij Bredero; zie Oudemans' Wdb. 497. Onze hedendaagsche schrijvers hebben *veroneindigen* ingevoerd; Beets, Stichtel. Uren, II. 178: *hare vrucht zal zich* veroneindigen. Hofdijk, Romant. Poëzy, 34:

Het was haar, of heur harte, dat
Reeds zooveel liefde hield omvat,
Zijn grenzen veroneindigd *had.*

Waarvan de afl. bij Da Costa, Kompl. Dichtw. II. 49: veroneindiging *van* (*zonde en stervenssmart*). — Zoo ook vindt men het hd. *beëndigen* bij ons; Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 196: *dat* (*Godt*) *alles op een sekere ghetal, waesdom ende ghewicht bepaelt ende* beeyndicht *heeft.* — *Voleindigen* en *voleinden* zie men beiden bij Weil.

Bij de samenstelling *endeldarm* zijn Kil. en Weil. in het onzekere, of hier aan het znw. *ende, einde,* dan aan *entel*, fimus, stercus, moet gedacht worden. Mij dunkt, dat de eerste opvatting de ware is. Immers de bijvoegl. vorm *endel* of *eindel* komt bij ons in meer samenstellingen voor; dus Passion. Winterst. fol. 43 verso: *die bisscop gaet drie werven om die kercke ende elcmael so coemt hy over die* eyndeldore... *ende seit Doet op uwe poerten.* Ald. fol. 171 verso: *doe die tijt quam van synen verscheiden, began hi selve sijn* eyndelvaers *te singen.* Oudaan, Aandacht. Treurigheyd, 49:

Nu had men 't eyndelperk *op Golgotha beschreden.*

Twespraack vande Ned. Letterk. 48: *de vyf* endelletters... *welke niet dan achter ande woorden moghen komen.* — Het neders. heeft van het adj. op de gewone wijze, d. i. door aanhechting der *s*, het bijwoord *endels* (zie Tiling), en bij ons vindt men den superl. *endelst;* Jonctijs, Toon. der Jal. I. 600: *de Beotiers, een volk op* d' endelste *grenzen van Griekken.* — Ook doe ik, ten aanzien van *endeldarm*, nog opmerken, dat het zweedsch daarvoor zegt *ändelarm*, d. i. einddarm. Zie ook *Endigen.*

Ellendigen—Ellenden.

Het ww. *ellendigen* heeft Kil. als een oud w. voor bannen, in ballingschap zenden. Meijers Woordenschat zegt, dat het w. »van ouds gebruiklyk was." 'k Moet bekennen, dat het bij onze

schrijvers mij niet voorkwam, zelfs niet in andere Woordenboeken, behalve in dat van Grimm.

Het prim. heeft het oudhd. bij Graff, II. 237: *alilenton, ellenton*, bannen; middelhd. bij Benecke: *ellenden*, vreemd zijn, zich in den vreemde begeven, *verellenden*, uit het land bannen, en deze afl. heeft mede het middelned.; Maerl. Spieg. Hist. I. 381:

Den oem heefti so geworoeget,
Dat hi daer wert verhellent
Ende tote Lyons ghesent.

Hetzelfde drukt de Schr. D. II. 322, uit door *in ellenden senden:*

Omme Euyeniuse, die in ellenden
Ghesent *was bi Honorike.*

Bij denz. Tweede Paertie, 77

Doe sendde die Keyser oppenbare
Ten baeliu van Ravene der steden.
Dat hi die gode dade anebeden
Apollinare, of dat hine sent
Daer hi sware si verellent.

Ald. 59:

Si sachse moede ende verelent,
Ende deedse ontcleeden saen enz.

d. i. in den toestand eens gebannenen, in jammer en gebrek. Ald. 151:

Van Alexandrien de heilege Dyonijs
Wert verallent *in deser wijs*
Ende gesent van steden te steden.

Het ww. *ellenden* heeft elders andere beteekenissen; bij Schmeller is *sich ellenden* jammeren, *beellenden* bejammeren; bij Stalder *beëlenden* smarten, medelijden hebben; bij Schambach *verëlennen* in gebrek omkomen.

Het subst. *ellende* luidde ook *allende;* Passion. Somerst. fol. 85 verso: *so wort hi versent in* allenden... *Liberius die vermoeyt was van* allenden. — Het tegenwoordige hoogd. schrijft *elende*, hoewel om de samentrekking van *elelende*, nederl. *el-lende*, de *l* moet verdubbeld worden; zie Grimm, Gramm. II. 629. Intusschen volgt Wiselius dit na; Mengel- en Tooneelp. IV. 217: *De* elende *groeit elk uur.* Bl. 281: *in die* elenden. — Misschien steunde deze navolging op het gezag der vertalers van den Statenbijbel, doch dezen haalden het w. verkeerdelijk uit het grieksch; zie Hinlopens Historie, Byl. bl. 133, en verg. Bilderdijks Verkl. Geslachtl. I. 183.

Andere dichters begaan in het w. een' misslag tegen de prosodie; Feith, Oden en Ged. III. 142:

Wat volken voor zijn donders vielen,
Hij bragt er ellende *en den dood.*

Van Loghem, Mengeld. 46:

Gij allen, die waar ellend *smeekt*, enz.

Niet aan te bevelen is ook *ellend*, als adj. voor *ellendig;* Mr. A. van Halmael Jr. Rein. en Will. van Oldenbarneveldt, 26: *hij was niet zoo* ellend! Dat reeds, inzelfdelijks om het rijm, in het middelned. voorkomt; Snellaert, Ned. Ged. 616:

Ghi selt in allen enden
Armen, crancken ende ellenden.
Weduwen ende wezen
Hulpen in haerre vresen.

Van *ellende*, dat dus eigenlijk ballingschap beteekende, als Vaderboeck, fol. 96: *dat abraham... scheide van sinen lande ende ginc in* ellende *in dat lant Chanaan.* — heeft Bilderdijk, Mengel. en Fragm. 6, den titel: *Mijne* ellendige *waarnemingen.* D. i. in ballingschap gemaakte. — Anders is het *elendige kerkhof* te Amsterdam, d. i. voor gestrafte misdadigers; zie Wagenaar, II. 108. Een andere afl. van *ellende* geeft Der Kinderen, Uitgez. Anal. en Etymol. Gronden van Ned. Letter- en Taalk. 30, volgens welke het w. bestaat uit *e* (latijn voor *uit*) en *land.*

Endigen—Enden.

Andere vormen voor *eindigen* en *einden*. *Enden* leest men b. v. bij Camphuysen, Stichtel. Rijmen. III. 488:

Dit Leven, 't welck alleen niet endt,
Maar kort oock is van duur.

Blommaert, Ged. 65:

— *na zijn komste,*
Werd de jagtparty geënd.

Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Ged. I. 47:

Opdat de twerspalt wenschlijk ende.

Het minder gewone *endigen* komt voor bij Vollenhoven, Poëzy, 112:

Schenk rykdom, eer en staat,
Die lyf en ziel verzaadt,
Nooit endigt *met dit leven.*

Langendijk, Ged. I. 492:

ô Goôn, hebt gy my dan gespaard,
Opdat ik dus myn leeven endig'!

Zie wijders *Eindigen.*

Fortigen, zie Vortigen.

Geestigen—Geesten.

Van *geesten*, middelhd. *geisten*, met geest voorzien of vervullen, hebben onze schrijvers in dezelfde bet. *begeesten;* zie *Geesteren.* Almede in gelijken zin vindt men bij hen ook *begeestigen;* M. Tydeman, Briefwiss. met Bilderdijk, I. 162: *mijne boodschap* (t. w. om Bild. aan te sporen tot

het vervaardigen van stichtelijke verzen), *die mogelijk u nog wel eens* begeestigt. Jonctijs, Tooneel der Jal. II. 547: *'t voorbeeld van den wanstalligen, doch* begeestigden *Claranus.* Westerman, Ged. IV. 207: 't Begeestigd *aanzijn.*

Men heeft ook wel *vergeestigen* gezegd; Prof. Meersseman in de Handel. v. h. zesde Taal- en Letterk. Congres, 128: *wordt het aanleeren der oude talen eene gemakkelyke en opregt* vergeestigende *bezigheid.* — Dat zal zijn verlustigende; want volgens De Bo is *vergeestigen* in het westvlaamsch gebruikelijk in dien zin, en voorts in dien van vervroolijken, verblijden. Vroeger evenwel sprak Bilderdijk in Lindners Mac-Benac, 121, reeds van: *hooger* vergeestiging *van de echt overgeleverde grondsymbolen der Vrijmetselary.* — Hij bedoelde hier, naar ik meen, wat men thans ook wel *vergeestelijking* noemt, van het ww. *vergeestelijken*, d. i. van het gebied der zinnen op dat des geestes overbrengen. Zoo ook bij hem in De Mensch, 135: *dus wordt het lichaam* vergeestlijkt, *en de geest verlichaamlijkt.* En bij Kinker, Ged. I. Voorrede, 4: *het zy de Dichter het zinnelijke verzedelijkt of* vergeestelijkt. Ald. 43: *het* vergeestelijken *van zinnelijke en voorwerpelijke begrippen.*

Gelovigen—Geloven.

Beide vormen komen voor met gelijke bet. in den aanhef van een privilegie van 1351, bij Van Alkemade, Beschrijving van Briele, II. fol. 32: *Willem, Hertoge... maken kont allen luyden. dat wy* gelooft hebben ende geloeven *in goeden trouwe onser liever Nichten, den Vrouwe van Vorne, om groete trouwe, die sy by ons* geloficht heeft, *dat wy haer te hulpe komen sullen* enz. D. i. *beloofd hebben ende beloven* en *beloofd heeft.* De aant. van Van Alkemade, bij het laatste woord: »ons doen gelooven, betoond, bewezen heeft" beduidt niets. Adelung vermeldt dezelfde uitdrukking: *Einem seine Treue geloven*, iemand zijne trouw of getrouwheid beloven. *Geloven* voor *beloven* was vroeger bij ons mede gewoon; Bijbel van 1477, Gen. 21, vs. 1: *Die here visiteerde saram alsoe hi* gheloeft hadde. Sinte Franciscus Souter, 62: *Ghij hebt mi* geloeft *dat ic u eewelic sal besitten.* Levens van Plut. fol. 3: *om dat sy Jovi* gelooft hadde *een statighe offerhande te doen indien Theseus gesont ende behouden weder quam.* Fol. 105 verso: *Als hy daerom een offerhande van hondert ossen aen Hercules* ghelooft hadde. — En elders. Voor het middelned. zie men ond. and. het Glossar. op Der Leken Spieghel. Nog bezigen wij *gelofte* voor *belofte*, in den gewijden zin van het woord. Ja ook *gelover* komt voor in de bet. van *belover;* Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. III. 192: *indien iemand zyn huis, of Erf tot onderpand wilde stellen, de Regeering daar voor... verbandbrieven verlenen zoude, om* de gelovers *buiten schade te houden.*

Gelukkigen—Gelukken.

Het ww. *gelukkigen* bezigt Luiken, Vonken der Liefde Jezus, 19:

O Solus! Punt van groote heerlykheid:
En schoonste kind, van alle tydelingen;
Die met uw Licht, en Glans van Majesteit,
Als een Tinctuur, gelukkigd *alle dingen.*

D. i. gelukkig, voorspoedig maakt. Het ww. *gelukken*, dat wij bezitten voor gelukkig zijn, moet hier in plaats van onzijdig bedrijvend genomen worden, en overeenkomstig met het hoogd. *beglücken*, dat werd nagevolgd door Van Someren, Ged. I. 38:

Die Echtkrans, waar meê u het lot begelukt.

Hiervan is *begelukkigen;* Valentijn, Werken van Ovid. II. 137: *Procris* begelukkigde *den neef des windgods.* Bl. 174: *de man... dien se met haar paren sal* begelukkigen. D. III. 111: *indien mij de vogelvlugt met stads bestier* begelukkigt had! — Wij hebben ook de wwn. *begelukken* en *vergelukken* voor gelukwenschen; dus Vlaerd. Redenrijckb. 379: *Overigheydt komt Eendracht* begelucken. (Men wete dat Overigheydt en Eendracht twee personagien voorstellen.) De Baron Van der Capellen, in de Amst. Courant van 7 Junij 1826, aangeh. door Witsen Geysbeek, Apollin. III. 151: *Ik begroet u en* vergeluk *u als een waarnemend Gouverneur Generaal van Neerlands Indië.* — Het znw. daarvan bezigde Van Wijn, Huiszitt. Leeven, II. 338: *schreef ik met* vergelukking *nopens dien vond en dankzegging voor het medegedeelde.*

Van *ongeluk* heeft men *verongelukken* als onzijdig ww. voor ongelukkig zijn of worden; zie Weil. Voorheen echter was het mede bedrijvend, d. i. ongelukkig maken, tot ongeluk brengen; Vondel, Elektra, 43:

Hoe hebtge *my* verongheluckt?

Dez. Virgilius in Dicht, 466:

— *dat jaeght hun flux te rugh,*
Zoo datze in 't hollen den koetsier verongelucken.

Ampzing, Heyl. Traenen, 110:

Word *onse spijs niet uytgepluckt,*
Verdorven, en verongeluckt?

Schipper verkort het woord, Onvergel. Ariane, 78:

Men weet niet waer hy is. Hy mag veronlukt zijn.

Weiland merkt trouwens op, dat Rodenburgh eenmaal *onluck* zegt": 'k voeg er bij, dat Brandt nog in zijnen Veinz. Torquatus schreef, 74: *Hoe waajen* d' onlukken *om my heen?* — En dat ik dit liever zou navolgen, dan met Storm van 's Gravesande, Luim. Ged. 34, schrijven: *onglukskind.*

Genadigen—Genaden.

In het hoogd. komt *genaden* (*gnaden*) zonder voorzetsel *be* voor, doch het is daar verouderd; zie Adelung. *Begnaden* en *begnadigen* of *begnädigen* zijn in die taal beiden in gebruik voor genade of gunst betoonen. Onze vroegere schrijvers bezigden mede *begenaden;* Huygens, Korenbl. II. 560.

'k Waer wel ter dood bereidt, soo sy maer wilde,
Als oorsaeck van mijn dood, mijn' dood begnaden.

Verscheid. Ged. (door Groebe), II. 255

— *u* be-ghenade *ooghen*
Hebben selfs aenschouwen mooghen, enz.

Luyken, Goddel. Liefdevlammen, 124:

Alschoon gy met u gunst, en duysenden weldaaden
Myn arme nietig stof hebt willen beg'naaden.

De Honigbije, III. 160:

Wat zaligheid wordt hem van Boven niet bereid
Dien God met zyne gunst in 't end wil begenaden!

Voor *begenaden* vindt men de verkorting *benaden* in Van Alkemades Beschr. van Briele, II. fol. 130. *den Coninck van Castilien, wiens ziele Godt* benade. — Andere pll. uit Nijhoffs Gedenkw. zie men in Oudemans' Bijdrage. I. 498. Dat Hooft en Vondel reeds *begenadigen* bezigden, zie men in het Wdb. des Inst., waar bij de pl. uit des laatsten Gijsbrecht nog gevoegd kan worden uit de Poëzy, I. 183:

Zoo heerschte uw vader, die met Herkles knods kon kneuzen...
En begenadigen *wat neêrviel op zijn plat.*

Haerlems Juweel, 5, met de voor onze uitspraak der *g* wat harde syncope:

Leert hoe dat Godt die hy beg'nadicht *schoon,*
Hier naer begaeft met d' eeuwigh' levens croon.

Vlaerd. Redenrijckb. 34: *de rust daar 't Lant Nu met* beg'nadicht is. Ald. 431

Naer dat ons Godt dan straft, of begenadigt *wis.*

Onze tegenwoordige schrijvers verkiezen alleen den verlengden vorm; Van Oosterzee, Mozes, 222: *dat Hij juist het minste toegevend is, voor wie Hij het hoogst* begenadigde. P. H. Hugenholtz, Twaalf Leerred. 15: *wanneer gij... u door God* begenadigd *acht in den Geliefde.* Ten Kate, Dichtw. VI. 19:

Hij heeft... *Israel* begenadigd.

Dez. De Psalmen, 410:

Hij heeft *de smachtende ziel* begenadigd.

Waarvan de afl. bij Hugenholtz, a. w. 13: *de middelooraaak onzer* begenadiging.

Hooft schreef eenmaal *verygenadigen:* Tacitus, fol. 275: *Thans zocht men de Goden om zoen aan... en werdt Juno* vergenaadight, *door de staatlyke vrouwen*, enz.

Het znw. *genade* heeft, zeggen Weil. en Van Dale, geen meervoud. Zij vergissen zich. Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 11: *doemnis en* genaden. Bl. 25: *'s Heeren* heilgenaden. Ten Kate, De Psalmen, 398:

Hij is goed en Zijn genaden
Einden nimmer, nimmermeer.

Wij verkorten het subst. tot *gena.* In de 16de eeuw zei men *genaai;* Van Nyveld, Souterl. Ps. 20: *sijn* genaey. Antw. Sp. van Sinne, 424. *sonder* ghenaye. — Ook nog in de volg. eeuw; Ogier, De Seven Hoofts. 6: *ick wil hem* genaey *doen.*

Giftigen—Giften.

Voor het tegenwoordige ww. *begiftigen*, d. i. beschenken, 't welk Kil. nog niet kende, zeide men vroeger *begiften;* Vlaerd. Redenrijckb. 276:

Of so d' een wyser is, meer als d' ander begift.

Erasmus, Lingua, 4: *met gheen autoriteyt, gheleertheydt oft wijsheydt* begift. Ald. 97 verso: *yemanden met officien* begiften. Statenbijbel, Gen. 30, vs. 20: *my heeft hy* begiftet *met eene goede gifte.* Ps. 16, vs. 4: *der gener, die eenen anderen Godt* begiften. — Hiervan *begifter;* Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. I. 136: *van welker Kapellanye zy ook langen tyd* begifters *geweest zyn.* — Zoo heeft men van *giften* het vrouwel. znw. *gifterse*, Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 445: *met toestemming van de* Gifterse *en den Pastoor der gemelde Moederkerk.* — Thans zou men *gifteres* zeggen, zie mijne Lat. Versch. 219 en 220. — Voorts het bijv. nw. *onbegift;* Vlaerd. Redenrijckb. 330:

— *u doen en blijft niet* onbegift,
Nadien ghy eyghen baet hebt uyt dijn Landt gezift.

Het westvl. zegt *vergiften* (zie De Bo), oul. *vergichten.* En zoo leest men bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 270: *al is 't dattet leit binnen der Vryheit... niet min sal men 't* verghiften. Lager wordt dit genoemd: *die ghifte dair of gheven* en *ter ghiften brenghen.*

Evenzoo gold het w. voor *vergiftigen*, d. i. door vergif ombrengen; Vlaerd. Redenrijckb. 277:

— *de Gemeent te* vergiften,
Met oproerigen haet te schryven over-weer.

Poirters, Masker, 125:

Als of hy waer vergift *door eenen minnendranck.* Hoofts Brieven, I. 24: *alles, wat besmettelijck is, met giften* vergiften. Erasmus, Lingua, 117 verso: *alsoo worden die ooren der toehoorders haestelijck* vergift *ende bedorven.* Dus nog Bilderdijk, Spiegh. Hartsp. 96:

— *dat erflijk kwaad* vergifte *ons al te gader.*

Men leze hier *vergiftte.* Ledeganck, Al de Dichtw. 97:

Als hoogmoed of haat haar het leven vergiften. Hiervan ook de afl. *vergifter;* Levens van Plut. fol. 428 verso: *de pijne daer men* de vergifters *in Persien mede straft.* — Opmerking verdient ook *vergiffenis* voor toediening van vergif; Vaderboeck, fol. 20: *si begonde hem menighe logen te seggen die hi een waerheit meende te wesen ende begonde oic die* vergiffenisse *metten selven woerden wt te ghyeten in sijn herte.* Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 233: *allen quaden faiten, die ghescien, diefte, mort...* verghiffenisse *etc.* — Men zie voorts *Giften.*

Vergifte is gebezigd voor *vergiftige;* Zeeus, Ged. 51:

Zy schiet van haren boog somwylen
Op ons nogh veel vergifter *pylen.*

Smits, Isr. Baälfeg. 23: *haer* vergifte *spies.* Nomsz, Athalia, 32:

Het kind blijft kloekmoedig onbewogen
Voor haar vergifte *vleijery.*

En Bilderdijk bezigde *gifte* voor *giftige,* Buitenleven, 149: *vol slijk en* gifte *dampen.* — Zie meer pll. in mijne Proeve, 27.

Ginnigen—Ginnen.

Dit ww. leest men in Floraes Sotte-Bollen, 72:

Het schijnt dat Zoylus Broer schits-ginnigende *spot;*
Hoe nae sou hem dees kost niet lecker ghenoegh smaken?

Het is blijkbaar een andere, of misschien de eigenlijke vorm van *ginneken,* dat volgens Weil. het geluid der paarden zou nabootsen, anders *hinneken* genoemd, en vervolgens »spottend lagchen" beteekenen. In den laatsten zin alleen kan ik het w. staven; Hoofts Brieven, III. 394: *soo treck ick mijn schouderen op met een manier van* ginneken, *of ick morghen lachen soude.* Leven van Marcus Aurelius, 192: *wat meerder bespottens weerdich macher zijn, dan datmen... mede oeffent het seghen van eenen geck door lachen en* ginnicken *van veel wijsen oock hoochlijck ghestiveert te worden?* — Vandaar *beginneken,* Rodenburgh, Melibea, III. 4:

Beginnickt *mijn gheween, bespot mijn droevich treuren.*

Anna Rodenburghs Trouwen Batavier, 75:

Helaes, mijn droefheydt hy beginnickt *en belachten.*

De bet. van spottend of grijnzend lagchen is hier steeds duidelijk, en evenzeer valt het in 't oog, dat het primit. *ginnen* zich voordoet in *ginnegabben* of *ginnegappen,* dat denzelfden zin heeft; zie op *Gabberen.* Daar het gebaar van spottend lagchen vergezeld pleegt te gaan met het opsperren van den mond, kan *ginnen* hetzelfde zijn als het middelhd. *ginen,* hoogd. *gienen,* den mond openen, geeuwen, waartoe ook het hoogd. *gähnen* en andere wwn. behooren. Zie vooral *ginen* en *gynen* bij Stalder, Schmeller en Schöpf. Bij Frisch is *Gien-Affe* een grijns- of spot-aap. In Notkers vertaling luidt Ps. 22, vs. 14: *Sie* gineton *gagen mir,* voor: Sy hebben *haren mondt* tegen my *opghesperret.*

Godigen—Goden.

Het middelhd. heeft een deelw. *gegotet* voor »tot god geworden," 't welk aan een ww. *goten* kan doen denken. Het hoogd. zegt met een frequent. vorm *vergöttern,* goddelijke eer bewijzen, bij Frisch *abgoteren,* als afgod aanbidden. Deze heeft ook het ww. *göttlichen* in dezelfde bet. als »vergöttern." Enkele, doch zeer achtbare schrijvers onder ons hebben in deze eeuw *vergoddelijken* gebezigd voor »tot god maken, tot goddelijken rang verheffen"; Bilderdijk, Taal- en Dichtk. Verscheid. II. 43: *den mensch... veredelen, vergeestelijken, verzedelijken en* (*om eene zeer oneigen uitdrukking, maar waar ik geene andere voor in de plaats weet te stellen die nadrukkelijk genoeg zijn zou*) *als* vergoddelijken *en volmaken.* Dez. Wit en Rood, I. 6:

Met bloed, U heilig, en, voor strafbre menschenloten
Vergodlijkt *in dit stof, en vlekloos uitgegoten.*

Van bloed gezegd, zooals hier, is de uitdrukking dunkt mij meer »oneigen" dan van den mensch. Ook Kinker bezigt het w. Ged. I. 3:

Voor U, verschijnt Natuur vergodlijkt *en verheven.*

Ald. 44 (dat ik):

Den zelfmoord van het hart vergodlijkt *af wil malen.*

En zoo ook Schenk (ik meen reeds vóór de beide aangehaalden), Nachtged. (2de dr.) I. 86:

Te denken aan den dood vergodlijkt *stervelingen.*

D. II. 158:

Een nooit berouwd genot vergodlijkt *stervelingen.*

Ons bekende ww. *vergoden* beteekent somwijlen hetzelfde, t. w. tot den rang van eenen god verheffen; zie Weil.; doch anders ook »buitengewone, goddelijke eer bewijzen." Het komt mij voor, dat het ww. *vergodigen,* dat zekere Nicolaes Fonteyn

heeft gesmeed, in de eerste dezer beteekenissen moet genomen worden; men leest in een lofvers op Krul, in diens Minnespiegel der Deughden, tegenover bl. 1:

Was kunst in achtingh hier, als eer in 't Roomsche Hof,
Ten tyden van August, men soud u anders loonen,
Mits uw vergoodight *breyn, en Poëtischen aert.*

Men denke hier aan een brein »als dat van eenen god." — Van het ww. *vergoden* is het deelw. *vergood*, verbogen *vergode;* onze dichter H. H. Klijn schrijft daarvoor, met eene te ver gaande vrijheid, *vergoden*, Ged. (2e dr.), 49:

Gij, volken! zoo vermaard, gij, half vergoden *eeuwen!*

Anders is het ald. bl. 54 gesteld:

Stort uit en hart en ziel in uw' vergoden *zang!*

Het tegendeel van *vergoden* is *ontgoden;* Huyg. Korenbl. II. 555:

Och of van dit geweld ons oogen open borsten,
En wy 't vergode *Kind van niews* ontgoden *dorsten!*

Fokke, Verzam. der Werken, XII. 9 (waar Apollo zegt): *Ben ik niet vrij wat* ontgood *sedert dien ouden tijd?*

Goedigen[1]—Goeden.

Het ww. *goeden* is bij Kil. erven, en *ontgoeden* onterven. Het eerste is mij niet in dien zin voorgekomen, doch wel voor »met goed begiftigen"; Maerl. Spieg. Hist. II. 410:

Hine eerde te Dorneke haer kerke
Ende goedde *euwelike de clerke.*

Dez. Rymbybel, vs. 5545:

Dies beloofde hi hem bi rade
Te goedene, *in die beste stede* enz.

Ald. vs. 7149:

— dies gheloofdem Moyses
Vanden besten, des sijt ghewes,
Te goedene *int heleghe lant.*

Der Leken Spieghel, I. 103:

Tienden, daer hi vrome man
Mede goedde *ende maecte rike.*

Der Redenryckers sticht. Tsamenk. bl. F4, verso:

(Hy) heeft noch evenwel...
Syn liefde aen u bewesen, ende u ghegoet
Met Hemelsche en Aerdtsche gaven —

Het tegenovergestelde *ontgoeden*, d. i. van goed of bezitting ontdoen, leest men bij Maerl, Spieg. Hist. II. 320:

— Wat hebwi mesdaen,
Dat wi naect ende aerm gaen,
Ende wi ontgoet *sijn ende ontset?*

Die Dietsche Doctr. 218:

Die princhc die sinen lieden ontreect
Lijf oft goet sonder vonnes,
Dat het quader dan roef es;
Want hi die ghene selve ontgoet,
Die van hem souden sijn behoet.

Grimb. Oorlog, I. 16:

Ten dien tiden, wet sekerlijck,
Dat dus ontgoet *werd Henrijc.*

Melis Stoke, I. 125:

Te Ghent quam hi ontgoet *al rene.*

Van Hildegaersberch, Ged. 251:

Soe menick mensch, dies cleyn vermoet,
Wort by oerloochs spel ontgoet.

Ald. 123:

Ghi en soudt malcander *niet* ontgoeden,
Maer leven in eendrachtigheden.

Malkander ontgoeden is elkander van zijn goed berooven; dus ook *zich ontgoeden*, zich van zijn goed ontdoen, Der Lek. Spiegh. III. 191:

— liede die om haer kint
Ofte om vriende ofte om maghe
Hem ontgoeden *tewighen daghe.*

Dus mede Serrures Vad. Mus. IV. 342: *omme* hem lieden tontgoedene *ende tontheervene van den vorseiden leene van viertiene ponden.* Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 260: *dat die wairdinne, om eens cleens ghewins wil...* ontgoet soude worden. D. i. bij rechterlijk vonnis haar bezitting verbeurd zou verklaard zien. Byvoegs. op Wagenaar, IV. 80: *dat hy, van dit regt, voor zig en zyne nakomelingen, niet afstondt, nog zig wilde* ontgoeden *en onterven van Friesland.* — *Ontgoed worden* is van zijn goed beroofd worden; Serrure, a. w. III. 52: *datter goeder liede kyndere daer op* (d. i. door zeker spel) ontgoedt worden. — De afl. *ontgoeding* leest men nog bij Van Scmeren, Sint Eliz. Nacht, Aant. 97: *De geheele* ontgoeding, *door deze geduchte ramp veroorzaakt, bragt vele... geslachten tot armoede.*

Minder komt voor *uitgoeden*, d. i. den uitzet van goed geven, zooals ouders aan huwende of aan meerderjarige kinderen plegen te doen; Van Alkemade, Beschrijving van Briele, I. 257: *dat een kint, dat syn dagen niet en heeft... geen smarte beleeden en mach op vader of moeder, also lange als 't in haren brode is, ende niet* wtghegoet. Ald. fol. 275: *op dat niemant van den Kinderen* wtghegoet *en sy, of hem syn Voechdie van sinen ouderen voir 't Gherecht overgegeven is.*

Voorts had men het ww. *begoeden*, van goed of goederen voorzien; Hooft, Ned. Hist. fol. 605: *een stokouwdt en wel* begoedt *man.* Oudaan, Agrippa, 274: *waarom 'er gasthuizen der armen... dagelijx*

door bijzondere Godsgaven der Rijken begoed *worden*. De Brune, Jok en Ernst. 56: *hun Meesters, wel gespekt en* begoedt *zijnde*. Bekker, Betov. Weereld, IV. 190: *dat meer of min* begoed *te zijn, de menschen meer of minder geloofweerdich maakt*. Huydecoper, Hekeld. 179:

Dat hy Stadsbode was, niet rijkelijk begoed.

Bij de vlaamsche schrijvers is dit ww. nog in gebruik; David, Vaderl. Hist. III. 353: *Men ziet dat Lodewyks nakind niet bovenmate* begoed *werd*. De Vlaminck, in Serrures a. w. V. 152 *de geleerden en de* begoede *klassen*. Sleeckx, Tybaerts en Kie., 18: *dat gij ons in staat stelt, als* begoede *lieden, zonder werken te leven*.

Van dit *begoeden* heeft men *begoedigen* in dezelfde bet. van met goederen beschenken of bedeelen; dus Hofferus, Poem. 2:

Maer hy vol liefd in desen,
Schiep u een Mensch in 't wesen...
End heeft u soo begoedight,
Geseghent, overvloedight, enz.

Ald. 36:

't Is t' mijnen heyle dat ghy my hebt soo begoedight.

Starter, Friesche Lusthof, 104:

In afkomst hoogh en groot, seer treffelijck begoedight.

Ald. 136:

Van vrienden treffelijck, en treffelijck begoedight.

Vandaar nog in het Vervolg op Wagenaar, XIX. 81: *de Geldersche* begoedigde *Ingezetenen*. D XXXIII. 67: *de min* begoedigden. Ypeij en Dermout, Geschied. der Ned. Herv. Kerk, I. Aant. 185. *één* begoedigd *persoon... alle* begoedigde *ingezetenen*. Halbertsma, in De Vrije Fries, IX. 244: *één bezadigd en* begoedigd *landbouwer*.

Voor het als adj. gebruikte deelw *begoed* zeggen wij tegenwoordig *gegoed*, en daarvoor vindt men het verlengde *gegoedigd*, Bekker, t. a. p.: *de verstandigste en* bestgegoedigde *inwoonders*. — In het vlaamsch zijn *begoed* en *begoedigd* beiden in gebruik; zie De Bo.

Six van Chandelier, Poësy, 3, schreef *begoedingd*, gesmeed van het subst. *goeding*, bij Kil. voor erfenis bekend:

Alzulck begoedingt *mensch hoeft niemendal te vraagen*.

Voor ons *begoeden* en *begoedigen* zegt het hoogd. *begüten*.

Goedigen²—Goeden.

Als afleidingen van het adj. *goed*, heeft het middelhd. de wwn. *guoten*, goed zijn, *güeten*, goed maken. Misschien behoort daarbij het middelned. *goeden*, Van Velthem, fol. 95:

So dat die van der Stat worden in vare,
Dat hem *die Coninc* goede *dare,*
Ende daden die porten sluten saen.

Zich goeden zou hier kunnen beteekenen: zich goed of sterk maken, zich in goeden staat brengen. In de hoogd. dialecten is *guten* beter worden, physisch en moreel, *entguten* ontstellen; zie Stalder en Von Schmid. Bij Schmeller is *güten* ten goede raden. Wijders kent de hoogd. taal de wwn. *begüten* en *begütigen* voor bedaren, stillen, eig. *goed* of *goedig* maken, en het is in dezen zin dat men *begoedigen* bij onzen Kiliaan aantreft.

Van de genoemde adjectieven beteekent *goedig* niet hetzelfde als *goed*. Weil. verklaart het door »overhellend, geneigd, om goedheid te bewijzen." Bomhoff door »goedhartig, welwillend, vriendelijk, liefderijk." Dus Coornherts Wercken, II. fol. 148 verso: *De woedighe herten verlustighen sich meer in bloedighe, dan* goedighe *wetten*. Tollens, N. Ged. I. 190:

Goedig *lonkt gij, gul en teeder,*
Gij vriendin van de aard.

Schrant, Redev. en Verhandd. II. 189: *zulk een' zachten heer en* goedigen *vader* (d. i. Keizer Theodosius). Ook van God: Van den Berg, Proeven van Geestel. Oden, III. 89:

Gij, goedigst *aller wezens, God!*

Zie ook mijne Lat. Verscheid. 254.

Grenigen—Grenen.

Herhaaldelijk komt *grenigen* voor bij Ogier, De Seven Hooftsonden, 45:

Gy grenicht, *doede Laef, ô stout en eerloos Vel,*
Gy grenicht *doede?...*
Gy sult dat grenigen, *ik vrees, te laet beweenen:*
Grenigen *als u Vaer uyt sorrighvuldigheydt*
Voor u, een eenigh Kindt, uyt reen te vooren leyt
Het geen u naken sal —

Ald. 254:

Sy grenigender *mé als m' hun spreekt van bekeeren.*

Blijkbaar is dit w. hetzelfde met *greniken*, in 't welk de *k* uit de *g* is ontstaan. Het primit. ww. *grenen* of *greenen* heeft Hooft, Ned. Hist. fol. 68: *dat de Prins alstoen*, greenende, *eenen hem naest gezeeten, in 't oor beet*. Bara, Galteno, 43:

— hy bulderde, zy weende.
O! hadj'et eens gezien hoe datze stondt en greende.

Zie voorts *Grinkelen* en *Grijnzelen*.

Grondigen—Gronden.

Voor de gewone wwn. *gronden* en *doorgronden*

leest men *grondigen* en *doorgrondigen*: Hooft. Ned. Hist. fol. 688: *hoewel op vierghende mauren geen quaadt bedenken te grondighen was.* De Hubert. Psalmen, 149:

Haar grondslag lygt op theyly geberst gegrondigd.

Dryderl. Keler. 24:

Daerom zal ick 't bloet van u eyschen. dit deurgrondicht

Ghy die met weerelts wysheyt de waerheyt staet tegheen.

Kil. kende dezen verlengden vorm niet. Daarentegen heeft hij den bastaardvorm *grondeeren*, dien Van Hasselt door voorbeelden staalt. Uit Vondels Werken voeg ik er een paar plaatsen aan toe; Zungchin, 52:

Wie kan Godts oordeel en voorzienigheit grondeeren!

Dav. Harpz. 286:

Verleenme geest, dat ick uw wet grondeere.

Men bemerkt dat dit w. hier *doorgronden* beteekent; doch Oudemans heeft aangetoond, dat men daarvoor vroeger ook *gronden* zeide: zie zijn Taalk. Wdb. op Hooft.

Gunstigen—Gunsten.

Voor *begunstigen* vindt men bij onze vroegere schrijvers meermalen *begunsten*; Leven van Marcus Aurelius 141: *Vraeght u herten oft ghy van my wel* begunst *zijt.* Bredero, Roddrick. 23:

Rodderick wert nu wel onthaelt,
Geyroet, begunst, *en wel gestraalt.*

Dez. Ned. Poëm. 10:

Dees Voermans Sone wel begunst,
Quam door gewindigheydt en kunst,
Aen 't Swagerschap van Alexander.

Cabeljau, Treurbrieven van Ovid. 227:

Die plaats, zoo zy nu is, begunst *geen teere Meysjes.*

Van der Veen, Zinneb. 266:

Ik eysch u boden-broodt, maer anders niet. Godin.
Dan dat ghy my begunst *ter plaetse daer ik min.*

Rotgans, Poëzy, 257:

Hier ziet men Pafos Koningin...
Adoon begunsten *met haar min.*

Ten Kate, die evenmin als Kil. *begunsten* als nederl. ww. kende, vermeldt, II. 642, als hoogduitsch de wwn. *gunsten* en *begunsten*. Het laatste wordt bevestigd door Grimms Wtb., dat *begunsten* en *begünsten* heeft; doch het eerste komt noch bij Frisch, noch bij Adelung voor. Grimms werk is nog niet tot *Gu* gevorderd.

Voor *begunstigen* leest men *bejonstigen* in Maria Heyns Bloemhof, 335: *achtende dat hy de Grieken* bejonstigt. Cardanus. Nerons Lof. 35 *of men d'ebendoorn, of de groten* bejonstigen *zal.*

Haastigen—Haasten.

Haastigen komt meermalen voor, in dezelfde bet. als *haasten*, en wel wederkeerig, bedrijvend en onzijdig: De Harduyn. Godded. Weenschen. 530: *eene ghevangenisse voor den sinnen die hem haestigh: met alle vlitcheydt te treden voor den hemel.* Statenbijbel. Jesus Sirach 43, vs. 14: *Door zijn bevel doet hy de sneeuw ophouden, ende* haestight *de bloemen zijns oordeels.* De Brune. Zinnew. 352: *andere dingen doen my* haestighen, *om eyndelijck een eynde te maecken* — Men vindt ook *verhaastigen*; Pulcheria, 44:

Gy hand hen straffen, maar verhaastig *niet uw tooren.*

Bij Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 643: *om zijn reyse heruwaarts te willen* verhaastigen. — Zie meer pll. in mijne Latere Verscheid. 387. Wij zeggen thans nog: *eene zaak verhaasten*, d. i. bespoedigen; doch het middelwd. kende dit ww. in den wederkeerigen vorm, voor het tegenwoordige *zich haasten*; Maerl. Rymbybel, vs. 20025:

Symoen die verhaeste hem
Te vestene Jherusalem.

Ald. vs. 20257:

— Jan die verhaeste hem
Dat hi tfolc van Jherusalem
An sine hant eerst ghewan.

Handigen—Handen.

Voor het tegenw. ww. *behandigen*, dat reeds voorkomt in den Statenbijbel, Inhoud van Exod. 36: *De stoffe... wert Bezaleel ende Aholiab* behandicht. Krul. Minnespiegel. I. Vervolg, 96: *Ferdinand*, behandight *my 't gedight.* Willinks Amst. Arkadia. II. 31: *De aartsbisschop... beval de poorten te sluiten, en de sleutels aan hem te* behandigen. — Voorts Versnaeyen, Achter de Gordijn, 177: *ik... verliet enkel het kasteel om een kleed te gaan* behandigen, *dat ik gemaakt heb.* — heeft Kil. *behenden* en *behanden*. Alleen de laatste vorm kwam mij voor; Coornhert, Wercken II. fol. 53: *Want ziet, in Maerte Anno 90*, werden *my* behandet *ses boecken van de Politie.* Ald. fol. 238 verso: *Omtrent ses dagen na den xi. Octobris... wert my* behandet *u luyder Wroegh-schrift.* Verscheid. Ged. (door Groebe), I. 97:

Soo doorziet eens deze blaeden,
Die met al dat goet belaeden
Onsen dichter u behandt.

In stede van *overhandigen*, dat met *behandigen*

gelijke bet. heeft, bezigde De Genestet *overhanden;* Eerste Ged. (2e dr.), 214:

— (*toen een*) *knecht trad in de mooije zaal*
En de oudste dochter een klein pakjen overhandde.

En Huygens smeedde een ww. *omhanden* voor omvatten (met de hand); Korenbl. I. 34:

Laet Dijnen grooten arm behouden en omhanden
Die op den dorpel-tré van doods-verhuysen staen.

Zie voorts op *Handelen*. Nopens het ww. *overhandigen* merk ik vooreerst hier nog aan, dat het, in overeenstemming met *overreiken*, ook wel scheidbaar is gebezigd; dus Onmiddell. Vervolg op Wagenaar, I. 90: *Aan den Voorzitter* handigde *hy zyne Geloofsbrieven* over. Vervolg op hetz. werk, II. 460: *om de Verklaaring...* over *te* handigen. D. XXV. 321: *De Verklaaring welke ik... de eer gehad heb, U Hoog Mogenden* over *te* handigen. D. XXXVI. 158: *Een Tabelle hier van* handigden *zy te deezer gelegenheid* over.

Ten tweede, dat in dezelfde bet. vroeger ook gebruikt werd *verhandreiken* en later *overhandreiken;* Levens van Plut. fol. 239: *hem alleen te voorsien ende te* verhantreycken *sijn nootdruftieheyden.* Ald. fol. 300: *die de speelders al* verhantreycken *dat sy van nooden hadden.* Brandt, Leven van De Ruiter, III. 371: *zullen de voorschreeve articulen den meergemelten L. Admirael* verhandryckt (sic) *werden.* Oudaan, Gedicht vóór De Groot, Van de Waarh. des Chr. Godsd.:

— *de Hoop van 't Goed helgeen men wacht...*
Van tijd tot tijd verhandreyckt *van die 't zagen.*

Wagenaar, Vad. Historie, XV. 17: *'t Antwoord der Staaten werdt...* overhandreikt *aan den Heer Belmonte.* Onmidd. Vervolg op Wagenaar, I. 34: *gaf (de Aanstelling) aan den Afgezant, die ze aan Zyne Hoogheid* overhandreikte. De Denker, IX. 118: *het getuigenis... door zulke... Menschen ons* overhandreikt. — Meijers Woordenschat en volgens hem Oudemans' Bijdrage hebben een ww. *overhandigen* voor de overhand hebben, welks bestaan mij nog niet gebleken is. Het schijnt gevormd van het bijv. nw. *overhandig*, ook als zelfst. gebruikt bij Hooft, voor »de overhand hebbende"; zie het laatstgen. werk.

Voor *behendig* zei men voorheen *behend*, zie Oudemans' Bijdrage, en voeg bij de daar voorkomende afleidingen *behendheid* voor arglistigheid; Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 18: *nochtans moeten wi in anxt staen om die* behentheit *ons herten.*

Hartigen—Harten.

Het werkw. *harten*, of naar de vroegere uitspraak *herten*, heeft bij Kil. twee beteekenissen. Vooreerst die van dooden, eig. *ontherten*, van het hart berooven. Men leest het dus in den Ferguut, vs. 1523:

Ene wile seit soe, si souden haer herten,
So soude si comen uter smerten;
Ene anderwaerf in haren sinne,
Seit soe, dat hem noit wijf om minne
In hare geslachte 't leven nam.

Prof. Visscher verklaarde dit onjuist door »sterk maken, tegen verdriet inzetten," zooals Halbertsma reeds opmerkte in zijn Letterk. Naoogst, I. 32. Zoo ook bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 322: *Als die gequetste sach, dat hy niet ontgaen mocht... so settede hy hem ter weren, ende had aventure, dat hy den anderen ter eerster steke* hertede.

Is in den aangewezen zin het werkw. afkomstig van het subst. *hart* voor ligchaamsdeel en dus in concreten zin: in de abstracte beteekenis van moed (die in het ligchaamsdeel zetelt), waarvan de spreekwijs: »iemand een *hart* onder den riem" en niet, zooals sommigen nog altijd voortgaan te zeggen »een riem onder het *hart* steken", heeft het ww. *harten* zijne tweede beteekenis, t. w. moed of kracht geven, sterk maken, gewoonlijk aangeduid door *beherten* of *beharten*, hoogd. *beherzen*. Vandaar bij onze schrijvers het deelw. *behert* of *behart* voor »(met moed) bezield." Dus Hooft, Henrik de Groote, fol. 115: *De Koning...* behart *met aangebore moedigheidt.* Dez. Tacitus, fol. 279: *zouden de Kornellen en Hondertmans... naa dat elk* behardt *was, toeloopen en hem vermoorden.* — Het deelw. komt als adjectief voor in den zin van stout, stoutmoedig; dez. Ned. Hist. fol. 136: *Jan Broek... een zeer* behart *man.* Vondel, Opdr. der Gebroeders:

Zoo wort de helt al staegh door 't roepen hier en daer
Gesolt, en hoe behart *een felle strijt gewaer.*

Hooft schreef daarvoor ook *behartst;* Henrik de Groote, fol. 92: *een' van de konsten, om de burgerij* behartst *te houden.* Ned. Hist. fol. 481: *eenen Brusselaar, welgeleerdt, hebbelyk en* behartst. — Heeft men hier te denken aan eenen overtreffenden trap van *behart*, of aan eenen hoogduitschen vorm van het woord? Ik denk het laatste. De hoogl. Siegenbeek licht *behartst* toe door de opmerking, dat voor het subst. *hart* bij ons oudtijds niet zelden geschreven werd *hartsen, hertsen;* zie de uitgave der Hist. in 8°. D. III. 428 en het Wdb. des Inst. Dan, voor zoover mij bekend is, ontmoet men dit *hartsen, hertsen*, nimmer voor *hart* of *hert*, maar steeds voor den genitief van dit woord, hetzij naar het hoogd. *herzen*, hetzij door

eene vereeniging der beide genitiefvormen *harts* en *harten*. Zoo leest men in de plaatsen, door Siegenbeek aangeduid: *ons hertsen lust, myns hartzen bloet, myns hertsens zoet verlangen*. Dus mede in de Dryderl. Refer. 16: *na shertsen begheren*. Coornherts Wercken, I. fol. 495: *elcx hertsen kroon*. Fol. 504 verso: *u 'shertsen wensch*.

Het werkw. *beherten* of *beharten* is bij ons intusschen meer gewoon in de beteekenis van: ter harte nemen, zijne aandacht of zorg schenken; dus Marnix, Ps. 9, vs. 14:

Ontferm du mijns Heer end' behert
Myn lyden ende zware smert.

Wtenhove, Hond. Ps. Dav. 80:

Myn Heer God, van gantsen herten
Ick wil dyn lof steeds beherten.

Croon, Moyal, 211:

Uw sinnen en gedachten
Niet anders dan de deught
Beherten *en betrachten.*

Sluyter, Eyberg. Sangl. 49:

Dat ick... beherte,
Wat heyl en al verborgentheyd
Aen dese Tafel is bereid.

Van Lodensteyn, Uytspann. 130:

Als 't hert (hoe vrolijck) wil beherten
Den wissen rekenday, die komt.

Poirters, Heyl. Hof van Theod. 51:

Wat gy behert *of niet in dit droef traenendal,*
Wilt siel en salicheyt besorgen eerst voor al.

Dez. Het Duyfken in de Steenrotse, 32: *onachtsaem... in uwe naergelaeten goederen te* beherten. Jonctijs, Tooneel der Jal. II. 403: *Die dan de eerbaarheid zijns gemaals niet wil in gevaar stellen... die* beharte *de lessen*. Dez. Venus, 43:

— *hy die, met schae van eygen Ziell, en smarte*
Van zynen Even-mensch, een vuyle Vreugd beharte.

Ogier, De Seven Hooftsenden, 119:

— *die een vodt* behart,
Die is een vodde mé —

Vandaar de afl. *beharting;* Erasmus, Lingua, 183 verso: de behertinghe *der Godsalicheyt*. — Het middelhd. schijnt dit ww. niet gekend te hebben: in het hoogd. is het, evenals bij ons, verouderd.

Insgelijks verouderd is ons *hertigen, hartigen*, welks deelw. *gehertigd, gehartigd*, eenen zin heeft, die wel eens van *behert* of *behart* afwijkt; Oudaan, Uytbr. over Job, 81: (*welker vaderen*) *ook dus* gehertigt *waren*. D. i. zulk een hart hadden. Dez. Agrippa, 237: *ten zy dat iemand* gehartigt *is, om Christus wil het Martelaarschap te lijden*. Ald. 604: gehertigt *liever alles te lyden, dan een vlek in zijn goede naam te gedogen*. — Deze beteekenis grenst evenwel ook na aan die van met moed bezield, gemoedigd, welke bij denz. Schrijver elders volkomen blijkt; Roomsche Mog. 267: *hierom was het dat Markus Antonius... onversaagd in 't heyligdom trad, waar toe Nero... zich niet* gehartigt *vond*. Dez. Toneelp. 16.

Doch wil ik, dat gy weet dat ik gehartigt *ben,*
De dood, en 't aardsch geweld... te smaken.

Ald. 54:

Gehartigt *door de les, die teikens open leyd,*
Wanneer men 't oog op 't boek der blyde boodschap spreyt.

En 58, met het bijbegrip van moed ten kwade:

— *een wreedheyd daer Prokrust',*
Busyr en Diomeed' niet toe gehartigd *waren.*

Ook bij schrijvers van de vorige eeuw komt het woord nog voor; Van Merken, in haren Jacob Simonszoon de Rijk, Tooneelp. 153:

Nu 't volk gehartigd *is om tegenstand te bieden.*

Dez. David, 314:

Het grootste deel van 't Volk volgt rustig Davids schreën,
Gehartigd *om op nieuw den Vyand na te streeven.*

Wagenaar, Vaderl. Hist. VI. 131: *de Bondgenooten*, gehertigd *door zulke verklaaringen*, enz. D. IX. 171: *dat het vyandlyk Leger...* gehartigd *was ten stryde*. En D. XX. 110: *de ingezetenen waren zo* gehertigd, *om 't uiterste af te wagten*, enz. — In het zwabensch dialect is *herzigen* in gelijke beteekenis gangbaar.

Thans bezigen wij *behartigen*, dat met het w. *beherzigen* overeenkomt, voor: in acht nemen, ter harte nemen, eene bet. die vroeger in de toepassing wel eens meer of minder werd gewijzigd; b. v. Vondel, Virgil. 224: *zijt ghy enckel bekst u tot dien reuckelooszen arbeit te beledigen, zoo* behartigh *wat u eerst te doen sta*. D. i. bedenk, overweeg wel. Hooft, Ned. Hist. fol. 147: *Daar zagh men d'Onroomschen hun woordt* behartighen, *en de wacht met yver waarnemen*. D. i. nakomen. Statenbijbel, Randt. op 2 Sam. 12, vs. 2: *dat (David) uyt den slaep sijner sonden ontwaken, derselver grouwelickheyt* behertigen (*soude*). D. i. beseffen, inzien. Van der Veen, Raetselen, 135:

Vermits het volck aldaer te veel steunt op haer Godt
En hem behartigen, *met hart, met siel, met sinnen.*

D. i. met het hart eeren of ook liefhebben, want *herzig*, zegt Schmeller, beteekent „lievenswaardig en geliefd" en dat oud. and. Tollens het woord *hartig* in denzelfden zin gebruikt, is bekend genoeg.

Bij Frisch is *herzen* kussen, waarvan bij Grimm *beherzen*, kussen, eig. aan het hart drukken. Een ww. *herten* of *harten* in dezen zin is mij bij ons niet voorgekomen. Stalder heeft ook *beherzen*, met het frequent. *beherzeln*, voor »zich erbarmen, medelijden hebben." Bij Marnix lazen wij boven: *behert mijn lijden*, 't welk met dit dialect wel is overeen te brengen.

Tegenover *beharten*, *beherten*, staat *ontharten*, *ontherten*, d. i. ontmoedigen, bij Kil. en Weil. opgeteekend en overeenkomende met het middelhd. en hoogd. *entherzen*.

Heidigen—Heijen.

In den Grimb. Oorlog, II. 21, leest men:

— *her Arnout dede ter vaert*
Grimbergen verheidigen *wel*,
Ende met grachten omgraven snel.

Bl. 326 teekent prof. Bormans daarop aan: »*Verheidigen*, var. *verhordigen*, in den zin van versterken. Mogelijk van *heyen*, *hyen*, fistucare, fistuca adigere." Deze afl. is zeer waarschijnlijk. Bij Schmeller is *heien*, *geheien*, werpen, stooten; vandaar het nederl. *heijen*, fransch *hier*, straatsteenen, palen en andere voorwerpen stootende indrijven door een werktuig dat bij ons *hei* heet, hoogd. *heye*, bij Schmeller *haien*, *haier*, *hoyer*, fransch *hiè*. Eene stad *verheijen* of *verheidigen* zal dus bij den ouden dichter willen zeggen: haar met heiwerk of heipalen versterken. Wij zeggen daarvoor *beheijen*, waarvan *beheijing* bij Stuart, Vaderl. Hist. II. 354: *de bestranding en* beheijing *van een gedeelte der zwakke oevers.*

Heinigen—Heinen.

Heinen is omtuinen, d. i. door eenig afschutsel insluiten of afperken, en komt in die bet. in den delfschen Bijbel voor, zie Weil. Vandaar ons *heining* voor het afschutsel, waarvoor men *heinsel* leest; Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 487: *dat men geen gelinten* (*), heynselen *oft tuynselen tusschen Huysen oft Hoven en sal mogen maken van riet of stroo.* Camphuysen, Uytbr. der Pss. 225:

Wat werpt ghy nu sijn heynsel *neder?*

Hooft heeft *heinmuur*, zie het Wdb. des Inst. Wagenaar, Amsterdam, III. 125: *heinsloot.*

Afleidd. van het ww. zijn *afheinen*, *beheinen*, *omheinen*. Het eerste zie men gestaafd in het Wdb. der Ned. Taal; de voorbeelden aldaar van den eig. zin des woords zijn allen uit de zeventiende eeuw; ook in de achttiende had nog hetzelfde gebruik plaats; Zeeus, Ged. 146:

— *een beukeboom, wiens groot*
Door de Boschgoôn is geheiligt,
Afgeheint enz.

Vervolg op Wagenaar, XI. 417: *een met Willigen takken* afgeheinden *tuin.* — Het gaf den verlengden vorm *afheinigen;* Willinks Amst. Arkad. I. 212: *het volk kwam uit nieuwegierigheit met zulk eene menigte op de wallen, dat... my de zelve ook met geschore pieken* afheinigde.

Het tweede bezigt Hooft in den eigenl. en overdrachtigen zin; zie het Wdb. des Inst. In den eersten werd dit nagevolgd door Blommaert, Ged. 159:

- *statig eikenwoud bij* onbeheinde *weijen.*

En in den laatsten komt het w. mede voor, Vlaerd. Redenrijckb. 321 (van de Romeinen):

— *haer alsins te* beheynen,
En te bemuyren door den uyterlijcken arm.

Coornhert, Wercken, I. fol. 168: *als hy onse onweghen ofte ongherechtigheyden straft ende* beheynt, *niet anders dan met die smertelijcke doornen.* En na Hooft, bij Valentijn, Werken van Ovid. III. 3: *rijksdagen, op welke 't volk om Magistraten te kiesen, binnen 't marsveld mogt* beheind werden. Verv. op Wagenaar, XXI. 128 (van eene Amnestie): *hoe zeer* beheind *en omperkt blykt uit een aantal uitzonderingen.* D. XXII. 6: *de zo zeer* beheinde *Amnestie.* D. XXX. 69: *de schikkingen... nader te* beheinen. — Coornhert leidde daarvan af *beheinsel*, Wercken, I. fol. 529: *dat noch dit selve* beheynsele *van so smalen woninge bewoont wert van veelrelye volcken.*

(*) D. i. latwerk, ter opleiding van vruchtboomen. Dus ook bij Rotgans, Poëzy, 269:

Gelinten *net gewerkt, geschilderde priëelen*
Staan t' aller wegen in den oofthof ryk ten toon.

Antonides heeft (als rijmwoord) *gelinden*, Ged. 101:

— *Persikken, die in al 't land geen weêrgae vinden,*
Geregent schijnende uit de lucht aen hun gelinden.

In het middeln. *gelent;* Serrure. Vad. Mus. III. 272:

vele cloëstere beslut hare gelent
dar men hare werc verhalen spent.

Bij Kil. is de vorm *glent*, bij Weil *glint*, *glinting*, welk laatste mij voorkwam bij Wellekens en Vlaming, Dicht. Uitsp. 53:

De glinting *die met peeren is bedekt*

Wag. Amst. I. fol. 161: *'t graauw hadt het hek of* de glinting *voor 't huis staande, uit den grond gerukt.* — Oudaan smeedde hiervan eene afleiding, Toneelpoëzy, 149:

Zoo gaa met Kruys en vaan, in statig' ommegang,
Die bloedpaap na 't Altaar beglintingt *met den drang*
Van woede Bisschoppen en zomb're Kardinalen.

Van *glent* is *geglent* bij Maerl. Rymb. vs. 11573:

Gheglent *waren die ganghe alle,*
Dat menre niet af ne valle.

In Snellaerts Nederl. Ged. 282, leest men:

Gheven can die helle vermueren
Ende den hemel ontglenden

D. i. (zegt het Glossarium) *uitsluiten;* kwalijk uitgelegd: het tegendeel daarvan wordt bedoeld. De Dichter zegt: het geven (de milddadigheid) kan (voor den gever) de hel sluiten, en den hemel *ontsluiten* (eig. van het latwerk ontdoen).

Van het derde, dat in gelijken zin als *beheinen* voorkomt, Jan Vos, Ged. I. 16:

Gescheptert met .een stok, omheind *van knablent vee.*

Zeeus, Ged. 450:

Van vagebonden zich gestaeg te zien omheinen. Vervolg op Wagenaar, XXX. 252: *schoon deeze* (*Toestemmingen*) *met bepaalingen* omheind *waren.* — heeft men den verlengden vorm *omheinigen;* Jan Vos, Ged. I. 87:

Nu zal het noodig zijn, dat gy des Tybers poort,
En 't ruime marriktveld, omheinigt *met uw' troepen.*

Bara, Herstelde Vorst, 63:

Geen geylheyd soo verhit, omheynight *met een stoet*
Van hael, verradery, van moorden, schenden, branden.

Dez. Galteno en Alimene, 17:

— *Lokirne, die, met krollen,*
De Wereldt splyt in twist, omheynigt *van haar kollen.*

Van het boven vermelde naamw. *heining* heeft men gesmeed de wwn. *beheiningen* en *omheiningen;* Op- ende Ondergangh van Flora, I. 26: *ick hebbe een groote Thuyn gekocht, die heb ick op een nieu laten* beheyninghen. Coornhert. Wercken, I. fol. 396 verso: *dat hy desen haren... onwech aldus met... doornen scherpelijck betuynt ende* omheyningt. Antonides, Ged. 506:

Men hoorde nauwelijx het dreunen van mijn wagen,
Van duizent ruiteren omheiningt *in den nacht.*

Op *Heimelen* is Kol. 197 getoond, dat voor *omheinen* voorkomt *omheimen* en voor *afheining* mede *afheiming;* het ww. *afheimen* kwam mij sedert insgelijks voor; Van Heurn, Hist. van 's Hertogenbosch, II. 252: *wallen en graften, waar mede die* (*erven*) *van den weg* afgeheimd waren. — *Afheining* daarentegen heeft hetz. werk, ald. 526: *het maaken der* afheiningen.

Helligen – Hellen.

Bij Kil. is *helligen* afmatten, verontrusten; bij Van der Schueren *hylligen, hilligen*, moeijen, plagen, verstoren enz. Het w. is blijkbaar het middelhd. *helligen*, afmatten door vervolging, vervolgen, storen, zie Benecke; bij Stalder *helgen, helken*, kwellen, plagen. Het hoogd. heeft er van *behelligen*, onrust of moeite verwekken, lastig vallen; zie de Wdbb. van Adelung en Grimm. In beiden, zoowel als bij Benecke, wordt het w. afgeleid van het adj. *hellig*, in 't hoogd. afgemat, bij Kil. afgemat, verontrust. Het is echter ook af te leiden van het ww. *hellen*, waarvan in 't hoogd. *behe* in dezelfde bet. als *behelligen;* zie Adelung Grimm.

Het adj. *hellig* heeft in verschillende verwa dialecten inzonderheid de beteekenis van afge of uitgeput door dorst of honger; zie Tiling, Schmid en Vilmar. Bij ons komt het voor in zin van verstoord, in drift of woede ontstok Westerbaen, Ged. III. 473:

Sy middler wijl gaen voort en stooten reys r

Elck even helligh *d'een den anderen nae 't vle*

En volgens Weil. en Laurman is het w. in Groni gen nog gebruikelijk voor »boos, kwaad, toornig waarvan aldaar mede *verhelligen*, ontsteken, ve ergeren van eene vurige wond, bij Von Schmid gronde richten, verwoesten, bij Benecke verwoe ten. Bij Stalder is *behelligen* zich ergeren of be droeven.

Doch vanwaar nu het adj. *hellig* en het werkw *hellen?* Frisch dacht aan *hel*, klinkend; Stalder aan een celtisch *hel*, foppen, plagen; Vilmar aan *hal* dor, droog; Von Schmid hield *verhelligen* voor één met *verhergen* (waarvan zie op *Herigen*) met verwisseling der *r* in *l*. Ik zou de gen. wn. brengen tot het angels. *elian*, storen, verontrusten, één met *eglan, eglian*, pijn of moeite aandoen, kwellen, plagen, eig. prikken, steken, van *egl, egle*, iets dat prikt, een doorn, en dit wederom van *eog*, iets wat scherp of puntig is. Het eng. zegt daarvan nog *to egg*, aanprikkelen, aanporren, *an edge*, het scherp of de snede, enz.; zie mijn Taalk. Mag. IV. 101 en volgg.

Als een nieuw freq. van *helligen* heeft Kehrein *heltgern*, voor ziek en daarbij onrustig of woelig zijn.

Herdigen—Herden.

Herden is de verouderde vorm van *harden*, waarvan zie op *Harderen*. Men heeft er van *herdigen* (te vergelijken met het eng. *to hardye* bij Halliwell), in twee afleidingen: *verherdigen* en *volherdigen*, voor *verharden* en *volharden;* Belg. Mus. IX. 91:

Hi es verherdicht *al in een*
Ende ruect mijns lutter.

De laatste regel beteekent »En geeft weinig om mij." Vondel, in Van Lenneps uitgave, I. 175:

— *dewijl zy langhs hoe styver*
Volherdight *in de jaght, en groeyt in desen yver.*

De druk van 1661 heeft beter, Toonneel des mensch. Levens, 23:

Volherd *in d' eedle jacht* —

Voor *volherden* kwam mij *beherden* voor, bij Kil. niet bekend; Noydekin, in de Dietsche Warande, VII. 374:

Sin beghin is herde scone;
Hi moet een luttelkin beherden,
Sullen hem uwer wapen werden. (*)

Herigen—Heren.

Heren, middelhd. *heren*, *herien*. *herjen*. oudhd. *harion*, angels. *herian*, eng. *to harry*, bij Halliwell *to herye*, is eig. te werk gaan zoosls een *heer* of *heir* doet, en alzoo rooven, plunderen. Dus in de Goudsche Kronijk, aang. door Huydec. op Melis Stoke, I. 362: *daer dede die Bisschop* heren *ende branden tot Leyden toe.* — Vandaar in het middelhd. *beheren*, gewelddadig berooven, *verheren*, (met krijgsmacht) verderven, te onder brengen, berooven; welk laatste ook in het middelned. voorkomt; Melis Stoke, I. 416:

Quam Grave Florans mit here machtich,
Ende hevet verheert *ende verbrant*
Winkel ende Niedorp in Vrieslant.

D. II. 16:

Doe voeren si van daer te Myden,
Ende verberneden de stede,
Ende Wesep; al tote Broclede
Heben si verheert —

Maerlant, Rymbybel, vs. 30499:

Daer sloech hi in .x.m man,
Ende vingher .m. nochtan.
Dus verherede *hi al tland.*

Ald. vs. 34427:

Hoe die lande verwonnen bleven,
Hoe ment verheerde *ende verwan,*
Hoe men verslocch wijf ende man.

Meermalen echter *verheriën* (het goth. zegt *harjis* voor *heer* of *heir*); Maerl. a. w. vs. 14765:

So quam Nabugodonosor daer
Ende verheride *tlant van Juda.*

En vs. 34326:

Om dat der Joeden lant
Dus verheryt *was ende verbrant.*

(*) Het stuk van Noydekin, waaruit deze regels ontleend zijn, is t. a. p. medegedeeld door Dr. Van Vloten met de bijvoeging »tot dusver onuitgegeven" Dit is eene vergissing; hetzelfde fragment werd reeds in 1843 uitgegeven door den hr Buddingh, in zijne Geschied van Opv en Ond II. 1 16—18. Hoewel beide uitgevers uit hetzelfde HS geput hebben, is de lezing hier en daar nog al verschillend Kort voor de door mij aangeh. regels leest men bij Dr. Van Vloten:

»Nochtan dat hi *gheruerich* was;
Sin Dochter Minne *troude* her das."

Terwijl de hr. Buddingh heeft:

»Nochtan, dat hi *gherne ric* was,
Sin docht' minne *roude* h' das."

(Varianten t. d. pl. zijn: *verhert*, *verert* en *verheerd*.) Dez. Spieg. Hist. II. 300:

Dat si dat Vrancsche conincrike
Verherijet *hadden so swaerlike.*

Ald. 375:

Alt lant ontsach der Vrancken swaert.
Dus verherijeden *si Spaengen sere.*

En 408:

(*Hi*) verherijede *sonder sparen*
Sijns broeders lant al toten Rine.

D. III. 49:

Diederijc ende there sijn
Verherijeden *tusscen Mase ende Rijn*
Al tlant, na orloges maniere.

Ald. 126:

Dat Serdaine verherijt *waren*
Vanden Sarrasijnschen scaren.

Aldaar lager:

Dat nu verherijt *was ende verbrant*
Die steden daer hi begraven lach.

En 244:

Si verherijeden *aldat lant,*
Ende en lieten veste no tuun
Al van Toel tote Verduun.

Dez. Epis. uit de Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), 71:

Mettien trac hy uyt die lande,
Ende sayde se optien geheryden *lande.*

Gelijk in het angels. van het ww. *herian* ontstond *hergian* en *herigian*, kwam van *heriën* bij ons *herigen*, dat Melis Stoke bezigt, I. 362:

Dus ghinc men hereghen *ende storen*
Ende bernen ende roven,
Meer dan men soude gheloven.

Bij samentrekking *hergen;* Maerl. Sp. Hist. II. 209:

Cume so bleef eenege port
Bewest den Rine, benort den berghen,
Sine gingense dore ergen.

Waarvan bij denz. *verhergen*, Rymbybel, vs. 7443:

Elcs jaers verhergheden *si dat coren*
Ende hare beesten, alse wijt horen.

De variant heeft: *verheret.* Richteren 6, vs. 4, wordt verhaald, dat de Midianiten c. s. »de opkomste des lants *verdorven*." Dus ook M. Stoke, I. 380:

Florens de voer al verherghen
Des heren goet van Arensberghe.

En ald. 384:

Haer lant voeren si verherghen,
So dat hem al of wort te broken.

Beneckes Wtb. heeft het als adj. gebezigde deelwoord *unverhert* voor »unverletzt", nederl. ongedeerd; in denzelfden zin vind ik *ongehergd* in den Lancelot, B. II. vs. 38532:

Sint dat gi selve hebt den man
In u huus geherbercht,
So sidine sculdech ongehercht
Te houdene alse uwes selfs leven.

Zie wijders *Hergeren*, en ook Huydecopers belangrijke aant. op M. Stoke, I. 362.

Hettigen, zie Hittigen.

Hilligen, zie Helligen.

Hittigen—Hitten.

Van *heet* hebben wij, behalve *hitte* of *hette*, het ww. *verhitten* in de verschillende toepassingen, aan het w. *heet* verbonden. Vandaar bij onze schrijvers *verhittigen;* Spieghel, Hertsp. 42:

— *jonghe luy, in 't brein* verhitticht *dronken.*

Versch. Ged. (door Groebe), I. 109:

Elk met het bloote sweert, verhittigt *op malkander.* Coornhert, Wercken, I. fol. 242: *dat de schoonheyt ende aentreckende ghelaat... de begheerten ontsteken ende* verhittighen *konnen.* Fol. 244 verso: *een camper, die... in soodanighen rasende gramschappe* verhittighde enz. D. II. fol. 91: *Hiervoor hebdy* verhittight. *Nu bestady te verkoelen.* Van Nievelt, Disc. van Machiav. 283: *dat sy de selve* (t. w. *de Vejensen de Romeinen*) *meer vertoornden ende* verhittichden *met hen woorden als sy met hen waepenen ghedaen hadden.* Banket der Ghoden (Amst. 1645), 42: *Venus, die klaaghde, dat haar Priapus, die naast haar zat, zo drong, dat hy ze heel* verhittight *had.*

Men vindt ook *verhettigen;* Levens van Plut. fol. 95: *Dese redenen... verhalende*, verhettichde *Martius in sijn meeninge wonderlick al de jonghe mannen.* En fol. 216: *goede hase-winden die op het wilt* verhetticht *zijn.*

Het adj. *hittig*, dat Kil. heeft, leest men nog bij Van den Berg, Proeven van Geest. Od. en Lied. II. 20:

Hoe vurig, hoe hittig *is, Heer, mijn begeren.*

Verwant met deze wn. is *verheetsteren* enz., waarvan zie op *Heitsteren.*

Hordigen—Horden.

Het ww. *horden* beteekent met eene *horde*, d. i. deur of beweegbare wand van vlechtwerk, omgeven, en komt voor in het hoogd. *hürden*, bij Adelung horden opslaan, vooral tot veiligheid voor schapen. Volgens hem is het middeleeuwsch lat. *hordare* met horden versterken. Volgens Roquefort heeft het oudfr. daarvoor *hourder, hourdir, hourdoyer, hourdeyer.* Het eng. zegt *hurdle* voor horde, en bij Halliwell *hurdices* voor versterking, wal.

Vandaar in het middelned. *verhordigen* voor met horden of palen versterken; Grimb. Oorlog, II. 21:

— *her Arnout dede ter vaert*
Grimbergen verhordigen *wel,*
Ende met grachten omgraven snel.

Dus naar de variant; de tekst heeft *verheidigen*, waarvan zie op *Heidigen.*

Huldigen—Hulden.

Hulden, middelhd. *hulden*, oudhd. *huldjan*, is eig. hulde bewijzen, welk *hulde*, hoogd. *huld*, middelhd. *hulde*, oudhd. *huldi*, toegenegenheid of gunst beteekent en afkomt van het adj. *hold*, toegenegen, gunstig, bij Kil. *houd, hold, huld*, waarvan ook *houw*, inzonderheid bekend door de spreekwijs: iemand *houw* en trouw zijn. Het gen. ww. werd vroeger gebruikt voor het latere en bij Kil. nog onbekende *huldigen*, d. i. door een eed tot getrouwheid verbinden en alzoo in zekere waardigheid erkennen; voorts gunst of trouw bewijzen, eer aandoen, enz. Dus Rott. Spelen van Sinne, 34:

Den knecht en zal niet beter dan syn meester zijn ghehult.

Marnix, Biencorf, 137 verso: *Om dat hy de Paus van Roomen niet en wilde* hulden. Hooft, Ned. Hist. fol. 937: *als de Hartogh van Anjou zich, in Brabant en Vlaandre, liet* hulden. Byvoegsels op Wagen. VIII. 74: *dat Prins Maurits zelve ongenegen of bevreesd was, om zig... in Vlissingen te doen* hulden. Willem van Haren, Friso, in de Werken der Van Harens, II. 91:

Het lukke uw nageslagt de dwing'landy te weeren,
En u, gelyk wy hier Eneas hulden, *te eeren.*

De Lannoy, Leo de Groote, 43:

Gy weet hoe 'k wierd geperst een' Medevorst te hulden.

Ook nog bij Bilderdijk, Treursp. I. 33:

Maar droefheid voegt geen volk, by 't hulden *van een' Heer.*

Perzius, 49:

Die Jezus als zijn God, zijn Hoofd, en Heiland huldde.

Vrouwe Bilderdijk, Poëzy, 51:

— *u, die geleerdheid* huldde,
En 't offer bracht eens harts dat zoo veel gloeds vervulde.

Vrouwe Van Ackere, geb. Doolaeghe, Madelieven, 44:

— *haer zult gij aenbidden*, hulden,
Zoo lang u bloed in de aderen vloeit.

De afl. *hulding* komt voor bij Hooft, Ned. Hist. fol. 950: de hulding *van 's Kooninx zoon... tot Prinse van heel Spanje.* — Het tegenwoordige *huldigen* komt niet alleen in het hoogduitsch, maar reeds in het middelhd. en oudduitsch (*huldiggan, gehuldigen*) voor.

Men zeide ook *inhulden;* Vondel, Adam in Ball. 56:

Ten Godt der bruiloften van 't oosten ingehult.

Udemans, Verkeerde Werelt, 109:

Want op dien selfden tijt is Christus ingehult.

Hooft, Ned. Hist. fol. 634: *om nieuwen Lantsheer* in *te* hulden. — Dez. heeft ook *inhulding*, a. w. fol. 551: *diergelyk toerusten t' zyner* inhulding.

Iemand *inhuldigen* heeft den zin van tot lidmaat der gemeente aannemen, bij Fokke, Verzam. der Werken, V. 147: *een' ernstigen catechiseermeester, die wel eens eene van de dienstwoden der gemeente* heeft ingehuldigd.

Voorts *onthulden;* Hooft, Ged. fol. 221:

Ter plaatse, daar een heldt van daadt en niet van dulden,
Slechts Velzens heer een' Graaf van Hollandt dard' onthulden.

Als voorbeeld van die bet. haalt Weil. aan de pl. uit Vondel, Hierus. verwoest, 38:

De maeghden nauwlijcx houwbaer noch
Zy na veel dreigementen och!
Van haere jongvrouwschap onthulden.

'k Zou echter meenen, dat Vondel hier bedoeld heeft: *onthullen*, d. i. berooven, ontblooten, zooals bij elders, mede volgens Weil., zegt: onthult *van zijnen hoofdband.* — Voor *onthuld*, als deelw. van *onthulden*, vindt men *onthuldigd* bij Antonides, Ged. 375:

— *een nieuw sieraet voor zijn* onthuldigt *hooft.*

Van de verwarring van *hullen* met *hulden*, zooeven vermeld, komen meer stalen voor; b. v. Vondel, Poëzy, I. 196:

— *Ick zal uw Vaders plaets vervullen*
Wanneer hy u ontvalle. Ick wil u laten hullen
Te Kleef op mijnen stoel, uw Vaders nagebuur.

Hier dient het rijm tot verschooning, iets hetwelk niet gezegd kan worden van *omhuldsel* bij Bilderdijk, Affodillen, I. 22:

Gy ziet door 't sluierdoek van hare omhuldsels *henen.*

Mr. Da Costa heeft in zijne uitgave, VII. 115, deze misstelling niet verbeterd.

Als eene afl. van het znw. *hulde* vermeld ik nog *huldelijk*, in De Groot, Bewijs van de Ware Godtsd. 141:

Sy hebben u in 't rijck van uwe handt
Te leen ontfaen, niet huld'lick *aangehangen.*

IJligen—IJlen.

Het ww. *ijligen* vindt men in *overijligen*, met den zin van *overijlen*, bij Camphuysen, Stichtel. Rijmen, I. 131:

Een die van ziekt op zijnen leger quijnt,
Door angst en quael aen geest en lijf gepijnt,
Lijdt meer dan hy, die over-yligt *werdt:*
De kortst' (*als 't noodt*) *is ver de beste smert.*

Het w. is hier met *worden* als lijdend gebezigd, en dus het deelw. van een bedrijvend ww. *Overijlen* wordt bij ons alleen wederkeerig gebruikt; zie Weil. Bedrijvend en in ongewonen zin leest men dit w. bij Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 5: (*dat*) *door opgejaagt vloeywater, de dijk alomme gelykelyk is overstort, en aldus de Landzaten met dien haastigen overval van water* overylt *en versmoort zyn.* D. i. ijlings overvallen.

Het hoogd. heeft *eilig* als bijv. nw. en bijw. voor haastig, spoedig, anders *ijlings*, middelhoogd. *ilec*, oudhd. *ilig*. Vondel heeft evenzoo *ijlig*, Hierus. verw. 17.

Hoe 't al voor u verschrickt, en yligh *'t mes opsteeckt.*

Vandaar, De Honigbije, II. 21:

Geen snoek schiet yliger, *gespoort door hongersnoodt.*

Bilderdijk heeft, op zijn hoogduitsch, *voorijlig*, Brieven, III. 152: *deze hoop was* voorijlig *en bedroog haar.* — Feith bezigde *ijlings* voor eensklaps, en dus, naar ik meen, minder juist; Werken, VII. 51: *Jedidia ziet* ijlings *de bloedige... lijken zijner Broederen door elkanderen liggen.*

Het ww. *ijlen*, gewoonlijk onzijdig, is echter, zooals Weil. te recht opmerkt, wederkeerig gebruikt; Vondel, Herkules in Trachin, 29:

— *onderwijlen*
Wy heene en weder voort toeschieten, en ons ylen.

Camphuysen, Uytbr. der Pss. 186:

IJlt u *ter hulp... o Godt!*

Ook wel bedrijvend; Heyns, Bartas' Wercken, II. 1. 71:

— *Doch Iudas midd'lerwijlen*
De borcht bestormen doet, om 't suiver-maken t' ylen.

Bilderdijk bezigde zoo *zich verijlen*, eig. dus voor *zich overijlen*, Vaderl. Oranjez. 143:

Waar zijn we? en tot hoe verr' verijlen *we* ons, o God!

Huygens den bedrijvenden vorm, Korenbl. I. 35:

Of verijlden *hy* sijn stralen
Nae de Wester slapens uer?

Bij Weil. mis ik *doorijlen;* Van Someren, Ged. I. 146:

Ja weinig zijn, ô mensch! de jaren
Die gij doorijlt *op 's levens baan.*

Jarigen—Jaren.

Bij Plantijn zijn *bejaren* en *bejarigen* beiden hetzelfde met jarig worden of verjaren. Het eerste kwam mij voor bij Huygens, Korenbl. I. 496:

— *men sal u noyt vermaren*
Voor marrer van de Maer die ick noch moet bejaren.

D. i. de mare (tijding) die ik nog een jaar moet zien oud worden (op welker vervulling ik nog een jaar wachten moet). Wij kennen alleen het deelw. *bejaard*, en spreken overigens van *verjaren* in meer dan ééne bet., dat in het middelhd. reeds voorkomt, doch alleen voor oud worden, in welken zin die taal ook heeft *jaren;* het hoogd. *jahren*, *jähren*, is verjaren, bij Kil. *jaren*.

Jeugdigen—Jeugden.

Van het znw. *jeugd*, middelned. *joget*, *joegt*, eng. *youth*, angels. *jogoth*, *geogoth*, *geoguth*, heeft Kil. het ww. *jeugden*, jeugdig of jong worden. Zoo leest men bij Hooft. Brieven, III. 460: *school te houden voor degeen, die wilden leeren* jeughden. — Meer gewoon echter is in dezen zin *verjeugden;* Episodes uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), vs. 5551:

Dats een diere steen, Godweet,
Ic seg u, wies ic seker ben,
Diene hadde over hem,
Hy soud verjogheden *te waren.*

Marius, Amstelred. Eer ende Opcomen, 57: *ghelijckmen van den Phoenix seyt, dat hy uyt zijn brandt* verjeugt, *ende verbetert.* Vondel, Poëzy, II. 511:

Dan bloeienze, en verjeughden,
En winnen daeghlijx aen enz.

Camphuysen, Uitbr. der Pss. 143:

— *'t vocht des dauws, wiens dropjens, koel en fris...*
— *kruydt en loff in groente doen* verjeuchden.

Duim, Mengelz. 321:

(*Terwyl*) *bloemen, gras, en 't kruit,*
Verjeuchden, *sprooten uit* enz.

Bogaers, Gez. Dichtw. II. 69:

Mag de aarde steeds verjeugden,
Eens bloeit uw lente maar.

Hetzelfde ww. komt ook wederkeerig en bedrijvend voor; Poot, Ged. II. 11:

Zy is wel out, maer kan zich *telkens weêr* verjeugden.

Bredero, Roddrick, 54:

't Verjeughden *my* mijn hert *als ghy ten Hove quam.*

Pers, Urania, 192:

— *Godsvrucht en geloof,*
Sullen u verjeugden, *met een heylig loof.*

Staring, Ged. IV. 80:

Worde eindloos Nassaus Stam verjeugd,
En heersche op Neêrlands grond!

Bogaers, Gezam. Dichtw. I. 264:

Gods Engel genaakt, die de schepping verjeugdt!

Bij Huyg. treft men *ontjeugden* aan, Korenbl. I. 95:

Hoe kan alle niew ontjeughden
Met het grijsen van den Tijd!

De verlengde vorm *verjeugdigen* is mij, behalve bij P. de Groot, Uitbr. der Pss. 280:

— *dat myn stantvastigh hert*
Van jaer tot jaer verjeugdigt wert.

alleen bij schrijvers der tegenwoordige eeuw voorgekomen, en mede zoowel bedrijvend als onzijdig; Van der Roest, Leerred. over de Gen. van den Godsd. 306: *een verheven en schoon gewest, waar... hij zijne krachten* verjeugdigd, *zijn leven als vernieuwd voelt.* Stuart, Rom. Gesch. X. 174: *De vleijerij* verjeugdigde *hem tien jaren.* Van der Palm, Al de Leerred. X. 44: *alles, wat den ouderdom verkwikken, en...* verjeugdigen *kan.* Bilderdijk, Opstellen, I. 127: *dat de giftige adder het bloed verbetert en het leven* verjeugdigt. Blieck, Mengelp. I. 18:

'T hart verjeugdigt *als het groen.*

Brester, Verspr. en Nag. Ged. 152:

Daar daalt op nieuw de schoone lente neder,
Verjeugdigt *weêr het aanschijn der Natuur.*

Schenk, Nachtged. II. 173 (van een vermaak, dat):

Zich door 't genot verhoogt; verjeugdigt *door de jaren.*

Meer voorbeelden zie men in mijne Proeve over Bild. 46 en 47.

Ook *ontjeugdigen* komt voor; Van Lodensteyns Uytsp. 443:

— *'t jeudig hert*
Dat in den band door sorg en smert
Gekneust, verwelckt, te vroeg ontjeugdigt *werd.*

Om des rijms wille vindt men in *verjeugden* de *d* weggelaten bij Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 584:

— *dat het spel in melancolye*
En druck, bequamer is om den gheest te verjeughen.

Six van Chandelier, Poesy, 117:

— *Ai proef met teugh op teugen*
En riek hoe eel, en ziel veroudert moet verjeugen.

Kleinzigen—Kleinzen.

Kleinzigen is bij Kil. hetzelfde als *kleinzen*, *klenzen*. Zie van dit w. op *Kleinsteren*.

Kleizigen—Kleizen.

Volgens Kil. zegt het zeeuwsch dialect voor

kleinzen of *klenzen*, *kleezen*, waarmede *kleizen* één is; en zoo leest men dan ook in Den Boom der Schriftueren, in 1539 te Middelburg gespeeld (uitg. van Dr. Schotel), 27:

Verslint eenen kemel, maer een mugge wilt cleesen.

Zoo ook vindt men *kleizigen* voor *kleinzigen* bij Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolmeesters, 68: *Neemt vier loot Aluyns tot een mengelen regenwaters... ende* kleysichtse *door eenen doeck.*

Knedigen—Kneden.

Het ww. *doorknedigen*, in gelijken zin als *doorkneden*, is gebezigd door Camphuysen, Uytbr. der Pss. 394:

Myn ziel, met bitter Wee door-knedight,
Dorst naer u als een dorre landt.

Kondigen—Konden.

Konden, hoogd. *künden*, *kunden*, oudhd. *kundjan*, is bekend maken, van het adj. *kond*, *kund*, bekend. Het eng. bij Halliwell heeft *to cund* voor het aanduiden van den weg, dien eene vischschool genomen heeft. Het w. komt in het middelned. voor; Reinaert, vs. 2061:

— daer binnen so salic al
Den volke mine biechte conden.

Snellaert, Nederl. Ged. 588:

Vorwaer wil ic dien conden,
Dat hi des gheens mesdaet
Op hem neemt —

Dus ook bij Dautzenberg, Verspr. en Nag. Ged. 6:

Middag is 't, zulks kondt *uit der verte de manende dorpklok.*

Men treft ook *bekonden* aan; Blommaert, Oudvl. Ged. III. 75:

Teerste deel sal beconden
Vanden .vii. dootliken sonden,
Elc geset met haren graden.

Ald. 96:

Nu wille ic u voert beconden
Van den seven dootliken sonden, enz.

Verouderd is insgelijks de verlengde vorm *kondigen;* Passionael, Winterst. fol. 166: *doe sinte hubrecht... dat woort gods sijnen volcke* condichde. Sinte Franciscus Souter, 73: *Ghy hebt u toecoemste* gekondicht *met figuren.* Informacie, 623: *dat ghy dese onse Oordonnantie ende Statuyt... van stonden aen doet ende laet* kondigen *ende uytroepen.* Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 127: *dat ghy desen onsen Ordonnantien publiceert, ende* condicht *over al in onsen voirs. Landen.* Dietsche Warande, VII. 534: *gelyk of men het oprechte woord Gods in Amsterdam noyt* gecondicht *en hadde.*

Zoo ook *bekondigen;* Hor. Belg. III. 73:

als hi u hoort spreken van so hoghen saken,
hi sal hem *jeghen u* becondeghen *saen*
ende noden, oft ghi wilt spelen gaen.

D. i. naar u vernemen, kondschap inwinnen. Den hier gebezigden wederkeerigen vorm ontmoet men ook in het bij ons thans gewone *aankondigen*, hoogd. *sich ankündigen;* Kinker, Ged. I. 156: *alles, waar mede zij* zich *den inwendigen zin* aankondigen. Ald. 159: *dat het (schoone)* zich *aan het fijnere gevoel... als iets geheimzinnigs* aankondigt. Bilderdijk, Betracht. by het Ziekb. 63: *Zoo dikwijls eene ziekte* zich aankondigt.

Het primitief van dit ww., in 't hoogd. *ankünden*, dat Grimm in zijn Wtb. "edeler en dichterlijker" noemt dan *ankündigen*, kwam mij alleen bij sommige latere dichters voor; Schonck, Proeve van Zangst. (Amst. 1807), 84:

Hy schynt van u uitgezonden,
Om den luiaart, die nog slaapt...
Uwe nadring aan *te* konden.

Van Dam van Isselt, Ged. 32:

Wat wil dat heer...
Dat, zonder oorlog aan *te* konden,
Zijn tenten neêrslaat op uw gronden?

De Thouars, Zriny, 86:

d' Ontzaglijk' oorlogsleeuw zoo'n boodschap aan *te* konden.

Da Costa, Kompl. Dichtw. II. 262:

De Engel zelve kondt *het* aan:
Dien gy zoekt is opgestaan!

Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Ged. III. 17:

Ja, rijst, o vriendelijke starren,
Kondt *van het firmament ons* aan, enz.

Vroegere dichters bezigden ook *afkonden* voor het bekende *afkondigen;* Schipper, D'Onvergel. Ariane in Thessalien, 11:

't Afkonden *van zijn straf en keizerlijk gebod.*

Schermers Poëzy, 276:

Om u gezamentlyk het oorlog af *te* konden.

Waarvan *afkonding* bij Van Heurn, Hist. van 's Hertog. IV. 201: *om de Puye, tot het doen van alle* afkondingen... *te gebruiken.* Lager ald.: *wanneer eenige* afkondingen... *geschieden zouden.*

De afleidingen *verkonden* en *verkondigen*, die Kil. beiden heeft, zijn nog in gebruik. Bij Kil. en ook bij Weil. is niet bekend het laatste ww. met een tweede voorzetsel aangedaan; Bilderdijk, Redev. van Chrys. 107: *daar Hy weder opstaan zou, zie hoe Hy dit* voorverkondigt. Bl. 114: *De Jooden zouden ongeloovig wezen... dit is* voorverkondigd. En 126: *anderen hem door woorden* voorverkondigende. Van de hoogd. wwn. *auskünden* (*auskunden*) en

auskündigen, voor kondschap nemen, uitvorschen, is het laatste, doch in den zin van afkondigen, uitvaardigen, bij ons nagevolgd; David, Vaderl. Hist. X. 570: *deed de landvoogd... de koninklyke brieven met veel plegtigheid* uitkondigen. En reeds in de zeventiende eeuw, in de Statenvert. des Bijbels, Randt. op Levit. 25, vs. 10: *het vijftichste jaer, hetwelcke met een ramshoorn* uytgekondicht *wert*. Op het voorg. vs. leest men de afl. *uitkonding*. Voorts bij Jonctijs, Tooneel der Jal. II. 324: *met zoodanigen wezen* (d. i. voorkomen, houding) *als zy den doemspraak* uitkondigen.

De middelhd. uitdrukking *kunt tuon* en *kunt machen* waren voorheen mede bij ons bekend. Zie *kond doen* in mijne Handl. tot de Statenoverz. des Bijbels, 58. *Kond maken* leest men bij Marnix, Ps. 96, vs. 3:

Maeckt kondt *den heyd'nen Godes eere.*

Ook *kondig maken;* Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 43: *Nochtans sal ic di* kondich maken *dat inder scriftueren der waerheit bewijst is.* Voor eene andere bet. van *kondig* zie men mijne Verscheid. 286. — Het adj. *kondbaar* beteekent: duidelijk te kennen, kenbaar; Coornherts Wercken, I. fol. 182: *niet alleen met clare woorden, maar ook met* condtbare *exempelen.* — Men leest *konder maken* bij Van Hildegaersb. Ged. 159:

— (*hi*) maect *hem* conder
Dat hi ten hemel varen woude.

Onkond is bij Kil. zoowel subst. als adj.; in den laatsten zin dus bij Coornhert, Wercken, II. fol. 23 verso: *de keyser der Turcken zijn sy niet* oncondt *geweest.* Zie *Kundigen.*

Kostigen—Kosten.

Van *bekosten* en *bekostigen*, beiden bij Kil. voorkomende, is het eerste geheel verouderd. Nieuwe Werken der leidsche Maatsch. I. 1. 276:

Ens niemene, als ics gevroede,
Also rike nu van goede,
Die .ii. de minste becosten *mochte.*

N. Reeks van Werken derz. Maatsch. X. 187: *ich meyne gy kunnen dat wal* bekosten. Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 16: *dat die lieden...* becosten *die dunen, ende den Hoeftdijc.* Jonctijs, Venus, 45:

Hy hoeft, in 't eerste jaar, geen scheer-schaer te bekosten.

Van de Venne, Holl. Turf, 52:

Dan zijn Turven veyl ontlost,
Als men die met gelt bekost.

D. i. de kosten er van dragen, betalen, en diezelfde bet. heeft ook ons *bekostigen.* Het hoogd. bezigt dit ww. in een anderen zin, t. w. in dien van den kost geven, voeden, en Grimms Wtb. is dus onnauwkeurig, als het ons w. met het hoogduitsche zoo maar eenvoudig gelijkstelt. Het is alleen in sommige dialecten, zooals Adelung met juistheid opmerkt, dat *beköstigen* voor betalen gangbaar is; zie ook Tiling.

Een ww. *zich bekostigen* kwam mij voor, zoo ik meen in den zin van nadeel lijden, bij Van Oudenhoven, Oudt ende Nieuw Dordr. 387: *dat die arme Luyden...* hen *te seer* bekostight *hebben, ende* bekostigen, *mits den vremden Bieren, dat in Zuydt-Hollandt verkocht ende gebruyckt werdt.*

Op een afwijkend gebruik van *bekostigen* door Bilderd. wees ik in mijne Proeve over hem bl. 93.

Krachtigen—Krachten.

Van *krachten* zonder voorzetsel is mij bij ons één voorbeeld voorgekomen, t. w. in eene middelned. psalmberijming, N. Werken der leidsche Maatsch. V. 1. 211:

Verlien hen scande ende lachter,
Die mine siele, van di, crachten
Oft stoken willen —

dat zijn kan, zooals prof. Meijer, bl. 233 aanteekent: »*Crachten* is verkort van *overkrachten*, waarvan wij nog *verkrachten* overig hebben." Misschien is *kracht* of *geweld doen* of *aandoen* nog wel zoo aannemelijk; want ook deze laatste uitdr. komt voor; Lancelot, B. II. vs. 15533:

Hi leide die joncfrouwe daer neder,
Die sere worstelde daer weder (d. i. *tegen*).
Hi seide hare dat hi hadde gehacht
Dat hi hare doen soude cracht
Ne daede si niet goedertierlike
Al sinen wille geheellike.

Ja het w. *kracht* voor geweld als het hier bedoelde komt zonder ww. voor; Westerbaen, Ged. II. 561:

— *want als* dees kracht *haer is geschiedt*
Heeft sy de karel aen 't fatsoen niet kunnen kennen
Omdat het was by nacht —

Vandaar nog de uitdr. *vrouwekracht.* Van *krachten* is *krachter*, verkrachter of schender; Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 242: *die* crachters *des rechts mit rechte te doen corrigeren.* Ald. fol. 330: *sonder dat men den misdadige noemt* crachter *ende weldiger.* D. II. fol. 147: *eenige* vrouwen-crachters, *kerckroovers, moorders, oft diergelijcke.* — *Bekrachten*, thans verouderd, is (met of door kracht) versterken of bevestigen; Vlaerd. Redenrijckb. 140:

Bevesticht en bekracht *met rijcke reen sijn werck.*

Huygens, Korenbl. I. 284:

Daer staet'er een en loert, soo ghy 't ten bontsten maeckt,
Die uw' verzieringen met waerheit wil bekrachten.

Marnix, Ps. 31, vs 24:

Hy sal het hert bekrachten
Van all' die op Godt wachten.

Heyns, Bartas' Wercken, II. 1. 78:

(Hy) soo door 't wijs beleyt sijn heerschappy bekrachte.

Sluiter, Ges. 179:

— u alleen
Die mij met kracht bekracht *hebt.*

Zubli, Nagel. Poëzy, 176:

Moet gij 't profetisch woord door uwen dood bekrachten.

Elders zegt het w. kracht of geweld aandoen, aanvallen; Constth. Juweel, 426, waar tot Haarlem gezegd wordt:

— met sulcken yver als ghy ginckt becrachten
De Damiaten, en verwont die: —

Bredero, Griane, 20:

Ick ben der kleynen troost, der grootsche groote schrick,
Den blixem, het ontsagh, dat niemandt derf bekrachten.

Deze bet. grenst aan die van *verkrachten*, waar *ver* den zin van *over* heeft, zoodat het w. eig. *overkrachten* aanduidt, d. i. in kracht te boven gaan en alzoo overweldigen, overmeesteren; Roman van Cassamus (door Dr. Verwijs), 57:

Wanneer ic sal willen minnen,
Ic sal u minnen vor alle man,
Die minne en vercrachte *mi dan.*

Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 21: *Hoe dattet (gemoed) gheweldiger totten ongestadigen ommelopingen in gladden wegen* vercrachtet *wort.* Ald. 65: *staet si van vreese der pinen of van hope des levens bedwonghen ende recht of si* vercrachtet *waer.* Ampzing, Bibels Tresoor, 20:

Een ander Pharao...
Belast dat Israel met lasten sij verkracht.

Vondel, Poëzy, I. 142:

Maer toen Prins Frederick, vermoeit van hartejaght,
By avontscheemring lagh van zoeten slaep verkracht.

Huygens, Korenbl. I. 208:

Maer bevind ick 't pack soo tilbaer,
Dat het, soo 't mijn Sterres will waer,
By haer' eigen Redens macht
Of vermydt waer of verkracht.

Deze pl. was Hinlopen niet duidelijk; hij vraagt er de bet. van in de Verhandd. der leidsche Maatsch. II. 1. 260. Huygens zelf geeft het antwoord aan den voet der bladz. waar hij de aangeh. regels dus in proza vertolkt: »Vind' ick dan de oorsaeck van uw quellingh soo geringh, dat ghyse had konnen ontgaen oft *vermeesteren.*" Ald. 311:

— de snaer die heldste luydt,
Scheidt d' eerste menighmael van leven en van Luyt,
Verkracht *en over-reckt, of met der tijd versleten.*

Poot, Ged. III. 34:

Haer lieve joffrelonken
Verkrachtten *zyn gemoet met kuische minnevonken.*

Dus nog bij Van Ryswyck, Eppenstein, 3:

— (zy) grepen naer 't geweer,
En wilden met vereende magten,
De naderende vlam verkrachten;
Die in het hart van 't vaderland,
Zoo lang meêdoog'loos had gebrand.

Bilderdijk, Redev. van Chrys. 59: *opdat zy in weelderigheid zich den buik* verkrachten *en opscheuren.* Stuart, Nagel. Redev. II. 274: *eene noodzakelijkheid welke... alle zedelijkheid* verkrachtede *of veeleer vernietigde.* David, Vaderl. Historie, VI. 29: *Dit (slot) werd eerlang* verkracht, *ter neêr geworpen en aen de vlammen prys gegeven.* Ald. 314: *Een anderen dag beproefde zyn oom het bygelegen slot van Oisy te* verkrachten. Met verschillenderlei toepassing vindt men hier overal de genoemde bet. geldende, en zij heerscht ook in den nog gebruikelijken zin van (eene maagd) *verkrachten*, zooals men in den Statenbijbel 2 Sam. 13 vs. 14 leest: *maer* stercker zijnde *dan sy, soo* verkrachtede *hy haer, ende lagh by haer.*

Dat *ver* hier den zin heeft van *over*, blijkt almede uit het znw. *overkracht* voor geweld, b. Kil. (middelhd. *überkraft*) en 't welk meermalen voorkomt in den delfschen Bijbel in de uitdrukking *overkracht doen* voor onderdrukken; Spreuck. 22, vs. 16: *Die den armen menschen* overkracht doet *omdat hi sijn rijcheit wil meerren.* Ald. C. 28, vs. 17: *Een mensche die* overcracht doet *eenre ziele.* Jes. 38, vs. 14: *ic* gedoghe overcracht — hiervoor heeft de Statenvert.: ick *worde onderdruckt.* Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 469:

Als oyt dan 's weirelts treyn, met' al haer ydel prachten,
De duyvel, en de doot, u pooghen t' overkrachten.

Ontkrachten beteekent met geweld ontnemen of rooven; Grimb. Oorl. I. 128:

So dat hem heeft die hertoghe
Een deel ontcracht *van haren goede.*

Lancelot, B. II. vs. 17510:

— *want di gone*
Heeft mi enen casteel ontcracht
Tonrechte met sine macht.

En B. III. vs. 11721:

Om dat hi sloech die ridders doet
Die haren casteel hadden ontcracht.

Passionael, Somerst. 103 verso: *Dese man* ontcrachte *drie huysen dye sinte laurens waren... ende hi hielt mit onrecht.* — Later ging deze bet. over tot die van krachteloos maken, van kracht berooven; Sluiter, Triumph. Christ. 17:

Want gy hebt de dood verslonden,
D' hel verstoord, de sond' ontkracht.

Vervolg op Wagenaar, I. 323: *De Dweepery... was wel gekortwiekt, doch niet ten vollen* ontkragt. D. XXII. 267: *den invloed der te ondergebragte Partye... verder te* ontkragten. D. XXVII. 324: *Zulk een last* ontkragtte *geheel alle gedaane voorstellen.* D. XLIV. 112: *De Patriotten... zagen hunne... denkbeelden... zeer gefnuikt, zo niet te eenemaale* ontkragt. E. Bekker, De Twee Moeders, II. 83: *Eene ziel,* ontkracht *door wroegingen.* Delcroix, Geld of Liefde, 7: *dan moge vrij het onheil... het broos ligchaam ter neêr slaan en* ontkrachten. Van der Hoop, De Renegaat, 35:

Tot eindlijk...
Die Noodlotszoon, door hoogre machten
Zijn strijdphalanxen zag ontkrachten.

Beets, Proza en Poëzy, 115:

Geen traanstroom die zoo 't hart ontkracht!

De twee laatstvermelde afleidingen heeft het middelned. ook met de vormen *verkrichten* en *ontkrichten.* Lancelot, B. III. vs. 7377:

Dat was die riddere, die daer
Die joncfrouwe wilde vercrichten *dan.*

Van Velthem, fol. 146:

Dese waren bi Wessen op ten Ryn
Vergadert, ende wilden gevaren syn
In 's Graven lant, ende brant stichten,
Van den Berge, ende dat vercrichten.

Van Heelu, 2:

— *den hertoge van Brabant,*
Ende die heeren, die hem dlant
Van Limborch ontcrichten *wouden.*

Ald. 3:

Limborch, dat hi nochtan
Met crachte in dinde ghewan,
Met orlogen, ende met grooter eeren,
Ondancs vele grooter heeren,
Diet hem wouden ontcrichten.

Willems denkt hier liefst aan *ontkrijgen,* doch de vergelijking met *verkrichten* doet zien, dat Lelyveld, op Huydec. Proeve, I. 497, te recht het w. door *ontkrachten* heeft verklaard. Ook levert de overgang der korte *a* in de korte *i* geen bezwaar.

De verlengde vorm *krachtigen,* die beantwoordt aan het middelhd. *kreftigen,* is mij bij ons alleen voorgekomen in Van Alkemades Beschr. van Briele, I. fol. 234: *enen boven der steden Rechten te belasten, ende te* crachtigen. D. i. geweld plegen.

Van *bekrachten* heeft men *bekrachtigen,* oudtijds insgelijks voor aanvallen; Dietsche Warande, VII. 527: *is gecomen een jongen tot een burger... zeggende dat die Herdopers starck waren wel zes of zeven hondert manspersoonen, ende van meeninghe zynde die stadt van dier nachte te* becrachtigen. - Later voor overweldigen, bemeesteren; Coornhert, Wercken, I. fol. 235: *Cenas ghevraaght zijnde, wat hy meynde te doen nae dat hy alle die Landen* bekrachticht *soude hebben.* Van Alkemade, a. w. I. fol. 231: *dat die Heer... syn ondersaten mit ghewelde* becrachticht, *ende dwinghet in syne oirloghe te trecken.* Voorts en nog tegenwoordig voor bevestigen; Poirters, Masker, 152: *dit* bekrachtige *ick met Clemens Alexandrinus.* Van Duyse, Vaderl. Poezy, II. 85:

Te wapen! laet uw moed uw eerstam nu bekrachtigen!

Of voor sterken; Van Oosterzee; Mozes, 92: *al wat Hij gezegd heeft, dat wij... verrigten kunnen, het blijkt werkelijk, wij worden er door Hem toe* bekrachtigd.

Verkrachten beteekende boven overweldigen, geweld aandoen; zoo vindt men ook *verkrachtigen* of *verkrechtigen;* Leven van Jezus (door Meijer), 70: *dat...* (*het*) *hemelrike* verkrechtecht *es, en die hem ghewout don, si winnent.* — Elders is het van kracht berooven; Oudaan, Agrippa, 396: *een verrotte of vermufte en* verkrachtigde *drog.*

Van *ontkrachtigen,* eindelijk, is de bet. gelijk aan de latere van *ontkrachten,* hoogd. *entkräften,* t. w. van kracht berooven; dus in den Renout van Montalbaen (door Dr. Matthes), 5:

Hi wert so crachtich in corten dagen,
Hi ontcrachteget *minen magen.*

Oudaan, in De Groots Waarh. des Christ. Godsd. 210: *nadien in diergelijke saaken de laatste wetten de eersten* ontkrachtigen. Hofferus, Poem. 21: *dat het Carmen aldus naacktelijck... sich selfs ten vollen weder-leght, ende* ont-krachtight. — Van dit verouderde ww. vindt men nog het afgel. znw. in het Vervolg op Wagenaar, XXXV. 345: *diende 't zelve* (*antwoord*) *tot* ontkragtiging *van de betuigingen der zoodanigen* enz.

Bogaers bezigde *herkrachtigen* voor opnieuw ver-

sterken, Gezam. Dichtw. D. I. 38:

Begon hij 't werk met moed, herkrachtigd *door de rust.*

Het hoogd. in Grimms Wtb. zegt *erkräftigen* voor versterken, zooals men daar ook vindt *erkräften*, doch dit met den zin van machtigen.

Kraftigen—Kraften.

Verouderde en bij ons weinig voorkomende vormen voor *krachten*, *krachtigen*. *Verkraften* is bij Hooft door kracht dwingen, noodzaken; Ned. Hist. fol. 519: *Dat hy anders* verkraft *zou zijn yet groots te bestaan.* Fol. 965: *die zelfste noodt, die hen tot het aanvangen van dien* (*krygh*) verkraft *had.* Elders eer schenden, t. w. Tacitus, fol. 369: *De Vitelliaanen... plonderden, roofden, bezoedelden alles met* verkraften *en geilheit.* In dezen zin van het w. is daarvan *verkrafter;* delfsche Bijbel, Judith 9, vs. 2: *vreemden luden die* vercrafters *waren in haren besmettinghen.*

Bij Hooft is *kraftigen* versterken, Ned. Hist. fol. 391: *waater, met eedik* gekraftight, *naa de wyze der ouwde Roomsche soldaaten.* — *Ontkraftigen* is van kracht berooven, ald. fol. 477: *dewelke* (*rechten, gewoonten,* enz.) *moeten ophouden, en geen' steede grypen, als, tot dien einde, in 't bezonder hier* ontkraftight *geworden.*

Het hoogd. zegt insgelijks *bekräftigen* en in het opperduitsch *bekräften*, versterken, bevestigen; vroeger ook *kräftigen*, middelhoogd. *kreftigen* en *kreften;* het eng. met wijziging der bet. *to craft*, listiglijk handelen. In de Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 39 *zo iemand de stad* becraftigen, *dat is met geweld er binnen dringen wilde.*

Krodigen—Kroden.

Het ww. *bekrodigen* komt voor bij Halbertsma, Het Geslacht der Van Harens, 14: *omtrent het Stadhouderschap te disponeren, sonder dat de gemeene bondtgenoten haer daer meede hebben te* becrodigen. Zoo ook elders; Overijsselsche Almanak, 1838, bl. 147: *des sich niemandt van den bueren... in den tyden plecht te* becrodigen. D. i. bekreunen of bekommeren. De Vrije Fries, IX. 396: *dye goede ende getrouwe schutters... hebben hoir in geender manieren willen* becroedigen *met hoere dinghen, die sij voor handen hadden.* D. i. zich bezighouden of inlaten. Het primitief van dit ww. vindt men in Der Minnen Loep, I. 213 (volgens de variant):

List ende behendighe zaken,
Daer men liefde mede mach maken
En sijn in minnen niet verboden.
Die him daer mede wil becroeden,
Mach mit list ende abele dinghen
Die vroukijns wael bi wilen bringhen, enz.

D. i. die *zich* daarmede wil *bekommeren, inlaten*, die dit wil »*ondernemen*", zooals ik de pl. reeds verklaarde in mijn Archief, IV. 146. De Teuthonista (gelijk ik daar mede aanwees) heeft *croeden* voor »ondervinden, bekommeren, werkmaken, ondernemen" enz. Het ww. beteekent hinderen of schaden; N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. X. 183: *dair bauen wy nyet en meynen geboirlich te wesen onse ondersaten vurss. alzo te* kroeden. Geld. Volksalm. 1874, bl. 44: *dat die Heer mit recht spreke, dat dorfft die gilde nyet* kroeden. Epkema heeft *bekroadgjen*, zich bemoeijen. Dus ook in Beneckes Wtb. is *kröten* zich eene zaak aantrekken, zich daarmede bemoeijen of bezighouden. De afl. *bekroding* leest men bij Halb. a. w. 13: *sonder iemants* bekrodinge. De oorsprong ligt in het subst. *krot*, ald. hindernis, last, bezwaar; in den Teuthonista *crot*, verstoring, nood, moeijenis, enz. Ook in het nederlandsch beteekende dit w. hinder, beletsel, zooals Van Hasselt op Kil. en Weil. reeds opmerkten, en zoo lees ik ook in den Codex diplomaticus, achter de Brab. Yeesten, II. 485: *Ende gevielt, dat hunne suster in deser voirsc. vriheit, dorpen, heerlicheiden ende renten, enich* crot, *hindernisse of letsel gedaen wirde*, enz. De Vrije Fries, III. 156: *sonder hemluyden daervan oft daerinne te doene oft te laeten gheschien eenich hinder, letsel,* crot *ofte moyenisse.*

In verwante dialecten heeft men als frequent. *krottlen* en *grodlen;* zie mijn Arch. t. a. p.

Kruisigen—Kruisen.

Beide wn., in den zin van aan een kruis slaan, worden in den Statenbijbel zonder onderscheid gebruikt; b. v. Marcus 15, vs. 15: *Pilatus... gaf Jesum over... om* gekruyst *te worden.* Doch Matth. 27, vs. 16: *gaf hy hem over om* gekruycight *te worden.* Gal. 2, vs. 20: *Ick ben met Christo* gekruyst. Doch Rom. 6, vs. 6: *dat onsen ouden mensche met hem* gekruycigt *is.* Zoo Oudaan in denzelfden regel, Aand. Treurigheyd, 30:

Pilatus zegt hier tegen
(*Verwondert en verlegen,*
En hoort weer eene stem)
Wat zal ik Jesus doen? kruyst, kruyst *hem*, kruycigt *hem.*

Het oudhd. had reeds *kruzon* en *kruzigon;* thans meen ik, dat bij de Hoogduitschers *kreuzigen* en bij ons *kruisen* meest gewoon zijn.

In het middelned. vind ik *ontkruisen*, van het kruis afnemen; Serrure, Vaderl. Mus. II. 416:

doen Joseph van Aramathiën
dijn lijf ontcruste, *metten wonden.*

Als afgeleid znw. zeggen wij *kruisiging*, gelijk reeds het oudhd. *kruziginga;* Bilderdijk verkiest *kruising*, Chalmers' Bewijs enz. 65: *Pilatus deed Jezus geesselen eer hy hem ter* kruissing *overgaf.* Niet minder ongewoon zijn *kruisenaar* en *kruiser*, voor *kruisiger*, bij Rodenburgh, Ecce Homo, 14:

Dees' Rechter, vol onrecht, die leverden u aen
De kruysenaers, *gaf wel zijn valscheydt te verstaen.*

G. Brandt, Poëzy, II. 124:

Gy kruissers, *die de Jootsche boosheit steeft,*
Gaet, boodtschapt nu uw meesters dat hy leeft.

In de spelling *kruicigen*, ja tot in *des kruices* volgde Beets, Twaalf Preeken, 168, den Statenbijbel.

Kundigen—Kunden.

Dezelfde wn. als *kondigen*, *konden;* zie dit art. *Kunden* komt voor bij Bilderdijk, Taal- en Dichtk. Versch. III. 165:

— die werde vrouw reyne
Mit haren liefliken munde
Sine lof mit gonste kunde.

Voorts in *verkunden* bij Kil. Men vindt *afkunding*, J. de Haes, Leven van G. Brandt, 9: d' afkunding *van den Eeuwigen Vrede.*

Meer ontmoet men *kundigen;* Snellaert, Ned. Ged. 570:

Mensche, hebstu ghesondecht (sic),
Soe sidi dat ghecundecht,
Dattu niet en macx der sunden mee.

Ald. 600:

Dat ander dat si u ghecundecht,
Dat oec tghevoelen seer besundecht.

Cassianus, Der Oud. Vad. Collacie, 114 verso: *dien der ewangelien daghelics* gekundicht *wert.* Krul, Pamp. Werelt, I. 148:

In 't huys des Heeren, daer u woord
Gekundigd *werd, en aengehoord.*

Voorts met verschillende voorzetsels; Vaderboeck, 89 verso: *dat dye heylighe twaelf apostelen* voirkundichden *die godlike ghenaden.* Marius, Amst. Eer ende Opcomen, 3: *dat sy... het Woordt Godts* verkundigt *hebben.* Ald. 64: *dat alle die mirak'len... opentlick* afgekundight *souden worden.* G. Brandt, Poëzy, III. 245: d' afgekundigde *oorlog.* Vervolg op Wag. VII. 85: *eene Concept-Publicatie, om... te kunnen* afgekundigd *worden.* Pers, Urania, 119:

Doch soo een doo' verrees,
En kundigd' *hun dit* aen, *sy stonden af van quaet.*

Jonctijs, Toon. der Jal. I. 490: *Om dies haar alleeneigen schande... te verdvisteren*, kundigtse *vrijen echt tusschen ouders en kinderen* uit. *Opkundigen* zie men in Oudemans' Bijdrage. — Voor *onkundig* vindt men *onkundbaar* bij Zweerts, De beloonde Deugt, 0

Wyl yder waant, dat wy, in zachten slaap gedoken,
Onkundbaar *zyn van zulk een dood'lyk ongeval.*

Kunstigen—Kunsten.

Van hetzelfde onderstelde ww. *kunsten*, waarvan *kunstelen* is af te leiden (zie dit w.), kan men *bekunstigen* doen komen, dat meermalen voorkomt bij Cabeljau, Treurbr. van Ovid. 163: *heeft hij eyndelijk met dezen* bekunstigden *brief haar zijn gantsche hert geopenbaard.* Ald. 165: *hy was een uytnemend Bouwmeester, ende had de Schepen* bekunstigd *met dewelke Paris Helena ontschaakt heeft.* Bl. 171:

Uw Man onthaaldme als gast, dit is ook zoo bekunstigd
Door hooger voorbesluyt, en Goddelijke macht.

En 333:

Zoo maar een vonkje van uw Geest mijn Geest bekunstigd.

De bet. is blijkbaar »met kunst of op eene kunstige wijze verrichten, of met kunst bezielen", en komt nabij aan die van het hoogd. *bekünsteln*, in Grimms Wtb. met kunst maken. — Voor ons *kunstenaar* zegt het hoogd. behalve *künstler*, *künstner* en *künster*, bij Schmeller ook *cünstiger.*

Kustigen—Kusten.

Bij Oudaan, Voorschad. 121 leest men:

O Dochter der Kaldeen, gij dartele en wellustige,
Gij die zoo teeder waart, zoo qualijk te bekustigen,
Schud uit den rok, enz.

De plaats is eene berijming van Jes. 47, vs. 1. De bet. van dit *bekustigen* durf ik niet stellig bepalen. Het naast denk ik aan eenen verlengden vorm van *bekusten*, van *kusten*, bevredigen, tevreden stellen, waarvan zie Oudemans' Bijdrage.

Landigen—Landen

Het ww. *ontlandigen* treft men aan in Het Leven van Marcus Aurelius, 70: *dat ick beraden ben als een onsalich mensch my eewich wt dat soete gheselschap en van mijn huysgesin te* ontlandighen. De bet. van *zich ontlandigen* is blijkbaar zich verbannen of verwijderen, en de uitdr. komt derhalve geheel overeen met het middelhd. *sich ellenden*, hoogd. *sich elenden*, waarvan het middelned. *verellenden*, verbannen; Maerl. Spieg. Hist. II. 321.

Daer na waren si ghesent
In Croscos ende verellent,
Daer si houwen moesten hout.

D. I. 381:

Den oem heeft hi so gewroeget
Dat hi daer wart verhellent
Ende tote Lyons ghesent.

Het middelhd. heeft wel een ww. *entlenden* en onze Huygens een ww. *ontlanden* (zie Weil.), die alzoo in vorm bij *ontlandigen* passen; doch dezen hebben de bet. van »van het land berooven, van het land losmaken." Overigens is het bekend, dat het ww. *landen* of *lenden* zoo zonder als met voorzetsels in verschillenden zin gangbaar is. Weiland merkt op, dat Halma *verlanden* heeft voor verhuizen; in dien zin vat ik het w. op bij P. de Groot, Uitbr. der Pss. 286:

Hy heeft den aertkloot met zyn handen
Eens vast gebonden aen zyn spil,
En doet hem nimmermeer verlanden.

Zie ook *Ellendigen*.

Lastigen—Lasten.

Lasten, een derivaat van *laden*, beteekent in den eig. zin hetzelfde als dit; dus Cats' Wercken, II. 9:

Een egel vol gelast *met allerhande vruchten.*

Ook komt het voor in den zin van iets aan iemand opdragen of bevelen, gewoonlijk door *gelasten* uitgedrukt, d. i. van een last voorzien; dus in den Statenbijbel, Kantteek. op Job 1 vs. 5: (*dat Job hen*) lastede, *datse hen heyligen souden.* Inhoud van Ezech. 3: *Godt... die hem wederom* last, *onderwyst* enz.

Hetzelfde beteekent *lastigen;* Oudaan, Ged. 41:

— van de Majesteit gelastigt, *uit genade,*
Zich op te heffen —

Dez. Roomsche Mogenth. 44: *als zijnde...* gelastigt, *en van Godt gevolmachtigt, om in 't Goddelijke te veranderen.* Werken van Rabelais, II. 345: *gy lieden en zijt hier immers niet gekomen om de zelve in haare zottigheid te stijven, noch daartoe eenigzins* gelastigt. Dus nog bij Stuart, Rom. Gesch. V. 34: *eene aanspraak aan te hooren van Sopater, door den Raad daartoe* gelastigd. Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, III. 595: *den kerkenraad, die hem tot het doen der aanspraak* gelastigd *had.* Siegenbeek, Leerred. I. 134: *daartoe uitdrukkelijk* gelastigde *mannen.* — Hiervan het znw. *lastiger*, voor lastgever; Vervolg op Wag. IV. 250. *om van de byzonderheden aan hunne* Lastigers *kennis te geven.* Ald. 253: *dat hunne* Lastigers *hun gehouden gedrag... ten vollen goedkeurden.* — Ook wel eens *gelastiger;* a. w. II. 162: *Hunne* Gelastigers *hadden geenszins kunnen verwagten*, enz.

Het adj. *lastig*, dat thans hinderlijk, moeijelijk, vermoeijend, vervelend, aanduidt, was oorspronkelijk ook wat zwaar drukt; Cats' Wercken, I. 286:

(*Peynst*) *dat 'er vaste gront dient tot een* lastigh *werck.*

De Decker, Rymoeff. I. 223:

Die (*misdaden*) *liggen hem zoo zwaer zoo* lastig *op 't gemoed.*

Als bijwoord, Montanus, Oorlog der Philos. 53:

Geen staat moet men te lastig *drukken.*

G. Brandt, Poëzy, II. 30:

Och laat...
Geen zwakken hals te lastig *overlaân.*

Figuurlijk wordt de bet. bij Vondel, Samson, 30:

Wy hebben lastigh *zelf 's aertspriesters hart gewonnen.*

D. i. niet zonder moeite. Dez. Kon. David herstelt, 43:

De twisten, uit verscheide bedden
Gesproten in een erfpaleis,
Zijn lastigh *overeen te brengen.*

Zoo zegt men *stuurlastig*, volgens Weil. »van schepen, die naar den kant van het stuur of roer te zwaar geladen zijn"; dus Stuart, Vaderl. Historie, I. 477: *of het ongeluk moest worden toegeschreven aan onoplettendheid op het* stuurlastig *gaan.*

Met het voorzetsel *be* heeft men de wwn. *belasten* en *belastigen.* Het eerste is bekend voor beladen, bevrachten; zie Weil. Doch het eerste, zoowel als het tweede, gelden ook voor gelasten; Statenb. Randteek. 1 Con. 22, vs. 22: *mits den selven... metten woorde te* belasten. Bilderdijk, Nalez. II. 123:

Dat we iemand zulk een lof vereeren,
En 't ons vervangend Nageslacht
Uit Erfbeschikkers vrije macht
Belastigen *met ze uit te keeren.*

Dit laatste zou men ook kunnen opvatten als lastig vallen, volgens het hoogd. *belästigen.* Het ww. *belasten* echter komt bij ons nog in eene andere opvatting voor, t. w. voor te last leggen, bezwaren, eene opvatting die nabij komt aan beschuldigen; dus Levens van Plut. fol. 88: *dat hy... deselve* (*brieven*) *hadde willen gebruycken om Phrynicum t' onrecht te* belasten *ende te beschuldigen.* Fol. 448 verso: (*sy*) belasten *ende beschuldichden opt leste malcanderen.* En fol. 530 verso: *hem te* belasten *van genomen te hebben voor gereeden gelde ongeloovelijcke ende onmogelijcke saken, dat is beschuldigen van gebreck van oordeel den verstandichsten autheur des werelts.* Vondel, Kon. David

herstelt, 20:

Men kan uit achterdocht den vroomsten wel belasten.

Vandaar *belasting* voor beschuldiging; Levens van Plut. fol. 84: *een oratie teghen Alcibiadem... in de welcke onder andere* belastinghen *staet dat Alcibiades hem ghemeenlick liet aenrechten... uyt silvere ende gouden vaten, die de Ghemeen saeck toebehoorden.* Fol. 134: *reysde (Marcellus) selve na Romen, om te beantwoorden* de belastinghe *die men op hem leyde.* Fol. 347 verso: de belastinghe *daer hem Caesar door syn brieven mede beschuldichde.* En elders. Zoo ook *ontlasting*, ontschuldiging, vrijspraak (fr. *décharge*), a. w. fol. 100: *hy gaf hem gerustelick gehoor om met gemack sijn* ontlastinghen *te moghen verhalen.* En fol. 106: *dit seyt dan Posidonius tot verdedinge ende* ontlastinghe *van Perseus.*

Met het voorvoegsel *ver* heeft men *verlasten*, d. i. beladen, overladen; Kausler, Denkm. I. 302:

In desen tijt tgroete water bedreef
Vele scaden, ende oec yselinghe
Verlasten *de boeme sonderlinghe*
Te vele steden, ende spleten vanden laste.

Bredero, Nederd. Poem. 11:

(*Siet*) *dat gh' u ziele niet* verlast
Met sorghe van dit nietigh leven.

Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, 75: *Coemt tot mij alle die daer arbeit ende* verlast *sijt.* Despars, Cronijcke van Vlaend. IV. 314: *dat zy midtsdien zeere vertravaylgiert ende* verlast *wierden van den vreimden volcke van oorloghe.* Leven van Marcus Aurel. 133 verso: *sy die altijt op slechte effen weghen wandelen, en worden niet minder moede, dan sy hen self* verlasten *die altemet rechtop climmen.* — Dit *ver* heeft meermalen de kracht van *over*, en hiermede komt het w. dikwerf voor; Van Nievelt, Discoursen van Machiav. 303: *besich met hen naebuyren te* overlasten, *ende te matten* enz. Moons, Sedel. Vermaeck-Tonneel, 143: *als gy den wyn... onmaetelyck drinckt... ghy* overlast *u natuer.* Roemer Visscher, Sinnep. 63: *daer men met overdaedt niemandt wil* overlasten. Gheschier, Proefsteen, 287:

Oom is altijdt vol van sorghen...
En ghedurigh dagh op dagh,
Overlast *met groot beslagh.*

Vondel, Kon. David in Ball. 41:

Het hoofd met rouw behangen,
Van jaeren overlast.

Dez. Davids Harpz. 21:

Ick zet al mijn betrouwen vast
Op Godt, als druck my overlast.

Huygens, Cluyswerck, vs. 253:

— *hoe 't my* overlasten,
Veel danckerijs te doen voor yemand te vergasten.

Oudaan, Uytbr. der Pss. II. 132:

Want uytgeteert, verdroogt, en dor van vasten,
Wil my de gang al wank'lende overlasten.

Luiken, Bykorf des Gemoeds, 287:

Als was men overlast *met Zilver en met Goud.*

Men ziet, de bet. is nu overladen, te zwaar drukken, dan last of geweld aandoen, die reeds beiden door Kil. zijn opgegeven. Het middelhd. *überlesten*, hoogd. *überlästen*, heeft, althans volgens Adelung, alleen den eerstgemelden zin. Met een dubbel voorzetsel vindt men bij ons *veroverlasten;* Levens van Plut. fol. 539 verso: *dat den wijsen niet en cdn mis-daen nochte* veroverlast *zijn.* Van Nievelt, Discoursen van Machiav. Prince, 11: *die blijven* veroverlast *ende qualijck ghehandelt van u.* Maria Heyns, Bloemhof, 10: *hoewel deze vrou my in haer leven dapper tegen geweest is, zo zal ik nochtans haer graf noch haer wetten* veroverlasten.

Wij bezigen nog het znw. *overlast*, zie Weil., hd. *überlast*, mhd. *überleste;* Kil. heeft *overlastig;* hoogd. *überlästig*, mhd. *überlestec;* Levens van Plut. fol. 504 verso: *Pausanias droech seer onlijdsamelijck in sijn herte dese* overlastighe *woorden.* D. i. zeer hinderlijke en ergerlijke. Zoo ook met eenigszins andere toepassing, Bekker, Betov. Weereld, I. 35: *hoe d'ouders sich van hunne kinderen, 't getal der selven hen te* overlastig *werdende, ontslaan.* D. IV. 58: *so droefgeestigheid hem* overlastig *word.* Scriverius, Ged. 72:

Wel eer, dit brakke nat, en Nereus woeste baaren
Gedreeven van den windt, ons overlastig *waaren.*

Nog bij Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 442: *hunne* overlastige *verzoeken, waar door menigmaal verkregen worden zaken welke niet behoorden toegestaan te worden.* Brender à Brandis' Kabinet, II. 74: *Middelaars die zich in een zaak mengen die hen niet aangaat, zyn* overlastig. — Terwijl het znw. *overlasting* gelezen wordt bij Van Nievelt, a. w. 333: *dat de dreyghementen der Vorsten schadelijcker zijn... als de verongheljckingen ende* overlastinghen *zijn.* En 402: *daer... soo veel* overlastingen, *ghewelden, ende verongheljckinghen gheschiet zijn.* Revius, Ps. 44, vs. 13:

Waerom ist dat ghy u verberget
Als men ons overlasting' *verget?*

Nevens *overlasten* komt *overlastigen* voor; Van Nievelt enz. 345: *by wijlen en is oock niemant gequetst noch* overlasticht *geweest.* Die excell. Cronike, bij Conscience, De Leeuw van Vlaenderen, II. 40: *Hi* overlastichde *den gemeenen volcke.* — En

nog bij Bilderdijk, Geschied. des Vaderlands, X. 139: *Hollandsche waren te verbieden en te* overlastigen, *tegen de gemaakte verdragen.* D. i zwaar te belasten.

Met ons *ontlasten* komt het hoogd. *entlasten*, middelhd. *entlesten*, overeen: doch het hoogd. *entlästigen* is, zoover ik weet, bij ons nog niet gebruikt.

Lazerigen—Lazeren.

In eene oorkonde van de stad Sluis van 1544, medegedeeld in Jaussen en Van Dales Bijdragen tot de Oudh. en Gesch. IV. 42, leest men: *zijne woonste en residentie te houden ter plaatse, van oude tijden den* belazerden *menschen geordonneerd... de vrijheden, liberteit en preëminenciën, den* belazerden *zieken gegund en verleend.* En in een stuk van het volgende jaar, ald.: *beleeder van de zieke en* belazerigde *menschen derzelve stede.* — Gelijk de eerste vorm het ww. *be-lazeren* onderstelt, doet de laatste een ww. *be-lazerigen* aannemen in gelijke bet. als het eerste. In onze gemeene volkstaal zijn de uitdrukkingen *belazerd zijn* en *iemand belazeren* niet onbekend.

In het middelned. bestond het adj. *lazers* of *lazersch;* Meijer, Leven van Jezus, 46: *suvert die* lazers *syn.* Bl. 52: *een* lazers *mensche quam.* En 84: *vele* lazerser *liede waren in Isrl.* Zie ook de Gloss. op Der Leken Spieghel, en op Maerlants Rymbybel. Kil. heeft daarvoor *laserisch*, en De Brune *lazerig;* zie de pl. bij Weil. op *Lazaret* aangehaald.

Leedigen—Leeden.

Bij Kil. is *leeden* leed doen, verdrieten; middelhd. *leiden;* zie ook Ten Kate, II. 275. In Der Minnen Loep leest men I. 14:

Die liefste en mach oic nymmermeer leyden
So langhe als si ghelike weecht
Ende deen des anders wille pleecht.

Het Gloss. verklaart dit door »onaangenaam, hatelijk worden"; 't zou ook kunnen zijn: leed of smart aanbrengen. Elders zegt het w. een gevoel van leed of spijt tegen iemand hebben en hem deswege benijden; Maerl. Rymb. vs. 863 (Abels offer geviel God; dat van Caïn niet):

Dies was hi drove ende onvro,
Ende leedde *sinen broeder Abelle.*

Vandaar ons bekende ww. *beleedigen*, d. i. eig. leed of smart aan iemand veroorzaken, door verongelijking of op andere wijze. Hooft schreef *beleidigen* op zijn hoogduitsch; zie het Wdb. des Inst. Den primitiefvorm *beleeden* bezigt De Brune, Zinnewerck, 315: *wy deeren en quetssen ons eyghen zelven, en vallen in het quaed, dat wy meynen te vlieden. Wy werden hier door zoo gheweldigh gedreven, om een ander te* beleeden, *dat wy gheen acht en nemen, om ons eyghen quaed te ontgaen.* Hiervan het znw. *beleeding*, bij Hooft, Tacitus, fol. 167: *nu de vyantschappen, belichtinghen, haat en* beleedinghen, *gequeekt werden.* Het lat. heeft *injuriae.* Men had ook *verleeden*, bij Kil. een walgend gevoel hebben, bij Plantijn *verleeden* en *verleen*, hoogd. *verleiden*, iemand iets tegen maken; dus Erasmus, Lingua, 67 verso. *dat de ghene die eenighe bitter ende stercke medecijne ghedroncken hebben, haer noch den kroes daer sy die uytghedroncken hebben*, verleet *ende de walghe daer van steeckt.* — Men weet, dat ons adj. *leelijk*, eig. *leedelijk*, van *leed* is, als zijnde iets wat ons afschuw of walging wekt.

Lenigen—Lenen.

Lenigen werd door Huydecoper gehouden voor »geen woord van Duitschen oorsprong, maar gemaakt van het Latijnsche *lenire*"; zie Proeve, III. 190. Bruining verklaarde zich hier tegen; hij hield het w. voor nederlandsch en verwant aan *lijn*, vlas, voorts de koord van vlas gemaakt, en eindelijk in *lenig* toegepast op hetgeen buigzaam is als de koord; zie Nederd. Synon. II. 43—45. Prof. Lulofs achtte *lenigen* insgelijks een nederl. woord, met de gedaante van een frequentatief, afkomstig door den wortel *len*, van een ongebruikelijk ww. *lenen;* zie Ned. Spraakk. enz. (Tweede Druk) bl. 197.

De laatste afleiding zal wel het dichtst bij de waarheid zijn. De wortel *len* toch doet zich voor in het adj. *len* in het beijersch, tiroolsch en zweedsch voor week, zacht, volg. Weil. verwant aan het ijsl. *linur* en ook aan het beijersche *leinen*, het angels. en eng. *lithe*, nederl. *linde*, lat. *lenis*, allen in de bet. van zacht, week, teeder. Höfer wijst (II. 206) het onderscheid aan, dat in zijn dialect tusschen *len* en *lind* gemaakt wordt. — Voorts is het primit. *lenen* bij ons wel ongebruikelijk, doch in verwante talen niet. In het zweedsch is *lena* zacht maken, *uplena* ontdooijen, hoogd. *leinen*, bij Schmeller en Von Klein *aufleinen*, ontdooijen. Bij Schöpf is *lenten* week maken (als tot deeg).

Dat sommige onzer schrijvers een nederl. ww. *lenen* ondersteld hebben, blijkt uit de afl. *lening*, bij hen voorkomende; Byv. op Wag. II. 98: *deeze wensch van onzen Graave ter* leening *of verzagting der gemoederen.* Macquet, Dichtl. Uitsp. I. 276:

Aleksis, my zoo waerd, zoo dierbaar, eischt een lied
Tot lening *zyner smart, tot troost in zyn verdriet.*

De dubbele *e*, die ook elders voorkomt (b. v. Schutte, Stichtel. Gez. III. 62: *Zij* leenigt *harde steenen.*

Engelen, Poëzy, 55: *Uw ramp te* leenigen; bl. 144: *die de ruwe zeden* leenigden.) strijdt tegen de verwante vormen.

Niet gewoon is het ww. *lenigen*, op personen toegepast; Trip, Tydw. 189: *De Richter, dus* gelenigd, enz. Smits, Rottestroom, 64 (van den turfmakenden Baggerling):

Hoe hy, onder 't vlytig slooven,
Vaek geleenigt *door een liedt,*
't Baggerwerktuig grondwaerts schiet.

Ook de beheersching met *van;* Rens, Ged. 149:

Hy voelt het, dit kusje;
Het gloeit op zyn wang,
En leenigt *zyn boezem*
Van knellenden dwang.

Eene afl. met *ver* bezigt Oudaan, Agrippa, 347: *my maakt de barsheid des gelux... tot een dief; indien mijn lot* verleenigde, *ik zouw misschien beter... worden.*

Lichtigen—Lichten.

Van *belichtigen*, hetzelfde als *beluchtigen* (waarvan zie op *Luchtigen*[1]), is *belichtiging*, dat Bilderdijk bezigt, Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheid. IV. 76: *nuances der* belichtiging *van een voorwerp.* Lager, bl. 78, zegt hij daarvoor *belichting: kleur drukt* de belichting *uit* enz. Zoo ook Pierson, Intimis (4e dr.), 351: *Wij klagen... wanneer de schilderijen in onze museën slecht geplaatst zijn; maar* de belichting *van onze naaste omgeving zal ons onverschillig blijven!* Dez. in De Gids 1873, D. II. 5 de belichting... *die op de omliggende huizen... door den brand geworpen wordt.* En het werkw. hiervan, dat aan het hoogd. *beleuchten* beantwoordt, komt vroeger en later mede bij goede schrijvers voor; Jonctijs, Roozel. Oogjes, 108:

Wil zy schijnen,
't Moet verdwijnen
Al wat uw wulf belicht.

Ald. 121:

't Zoet belichten,
't Vlammen-stichten
Van twee Lichten.

Hofdijk, in 't Jaarb. voor Reder. 9e Jaarg. bl. 220: *ten hoogsten torentrans, zoo hel en scherp* belicht. Alb. Thijm, Het Voorgeb. 69: *Tot wel* belichten *van zijn schat.*

Listigen—Listen.

Het ww. *listen* is in het middelhd. list gebruiken, inzonderheid door vleijerij, gelijk bij Graff, Sprachsch. II. 284 *listjan* door liefkozen, streelen, verklaard wordt. *Erlisten* is in het middelhd. door list tot stand brengen, en *verlisten* en *überlisten* iets of iemand door list overwinnen, en beide wwn. kent het hoogd. nog vooral voor verrassen, verkloeken, en voegt daarbij *belisten*, en dit laatste bezigde een nederl. rederijker, in Vlissings Redens Lusthof, 63:

Och! laet ons immers dan inde aerd' niet begraven,
Den schat die wert belist *van Diefs die loopen, draven.*

Hiervan het adj. *onbelist;* Der Minnen Loep, I. 149:

— elck zal bliven onghegheckel
Vanden anderen ende onbelistet.

Van hier *belistigen*, in het hoogduitsch onbekend, doch bij ons meermalen gebezigd; Vlaerdings Redenrijckb. 293:

De welcke al haer dingen aenleggen dach en nacht
Om te belist'gen *'t Landt, te weten door twedracht.*

Schadtkiste der Philos. fol. 278 (van eenen leeuw):

Gevangen en omringht, belistight *in een net*
Deur des Iagers vernuft —

Bijbel van Mourentorff, Genes. 3, vs. 15: *zy sal u den kop verpletteren, ende ghy sult haerder versenen* belistigen. De katholieke overzetting der Bibl. Pentapla heeft daarvoor *met List nachstellen.* — Het middelned. bezigde dus *verlistigen;* N. Reeks van Werken der L. Maatsch. IV. 117:

Die duvel penset nacht ende dach,
Hoe hi over ons verlistighen *mach.*

Horae Belgicae, III. 107:

— hoe hi den portwerder verlistechde *doe.*

Van Velthem, fol. 455:

Maer die heyligen met qere scole
En sal hi die verlistegen *mogen.*

dat Le Long goed verklaart door »verkloeken, verleyden". Bilderdijk nam dit w. over, Schemerschijn, 123:

— werktuig in de hand uws vijands die u haat,
Veracht, verlistigt, *en in vriendschapsschijn verraadt.*

In Maerlants Rymbybel ontmoet men enkele malen *lust* en *lustig*, voor *list* en *listig;* zie het Gloss. van David daarop. Daar ontbreekt echter D. I. 29 (vs. 596):

So was van allen creaturen,
Dat verstaet van allen beesten,
Tserpent lustechst *na der jeesten,*
Ende harde scalc ooc van sinne.

Tot het znw. *list* heeft men gebracht de afl. *lidsaart, lidsert, lidser.* ook *litsert, litser*, voor een slim mensch, een leepen gast. De voorbeelden

zie men uit Hooft in het Wdb. des Inst. en van Oudem., en uit Bredero het Wdb. des laatsten. Ter l. a. p. voege men uit Bredero, Groote Bron der Minnen, 32: *O* litsert *schalck!* Het bij Kil. onbekende woord schijnt door Hooft het eerst gebruikt. Weil. vermoedde, dat Hooft het w. van het fr. *lézard*, eng. *lizard*, ontleend had, omdat, na het gebruik er van Ged. fol. 210:

Wat lidzaart *wist met list zich oit zoo te behelpen,*
Dat hy verschafte raadt om vlamme te bestelpen
Dat zy niet uit en keek? —

en wel twaalf regels lager van »de sprengklen der *hegdisse*" gesproken wordt. Die grond is zeker niet minder zwak, dan de overbrenging van de haagdis op een olijk of leep mensch ongegrond is. Bilderdijk legde mede verband tusschen de nederl. uitdr. en den franschen diernaam. In de Aantt. op Hooft, III. 278, zegt hij: »'t Woord is eigenlijk *lijzaart*, dat is besluiper, van *lijse*, stil, en *lijzen*. Waarvan ook 't Fr. *lizard* (lees *lézard*) is." *Lijse* voor stil bestaat, maar *lijzen* voor besluipen niet, en het fr. *lézard* heeft met het nederl. *lijse* evenmin te maken, als het lat. *lacerta*, waarvan het komt. Aannemelijker is verreweg Van 's Gravenweerts meening, die in het aangeh. Wdb. des Inst. *lidsaard* eene omzetting acht van *listaard*, waarbij hij nog had kunnen opmerken, dat in Hoofts aangeh. regel de wn. *lidzaart* en *list* bij elkander voorkomen.

Ik voor mij zou het nederl. woord overgenomen achten uit het platduitsch van de koopstad Hamburg. Richey heeft *litzen-bröder* voor een' ambtenaar, die ten gerieve van kooplieden en reizigers was aangesteld, om voor het in- en ontpakken hunner goederen te zorgen, en die zijn' naam ontleende van de litsen of snoeren, waarmede zij steeds voorzien waren om de koffers of pakken te binden. Adelung heeft *litzenbruder* en geeft dezelfde uitlegging. Welnu, zoo een' hamburger *litsman*, die zeker ook wel met Amsterdammers in aanraking kwam, een' *litser* of *litsert*, of in den trant van Hooft, die in alles wat deftiger was dan een ander, een' *litsaart* te noemen, viel geheel in den smaak onzes volks, en de toepassing van dien naam op iemand, die gereedstaat om anderen te helpen en voor alles raad weet, lag zeer voor de hand, dunkt mij. In Amsterdam zelf gaf men zulken lieden den naam van *pakkers;* zie Wagenaar, Beschr. van Amst. II. fol. 547.

Luchtigen[1]—Luchten.

Luchtigen komt voor in *beluchtigen*, bij Camphuysen, Uytbr. der Psalmen, 69:

Hy beluchtight *haer 't Gewiss'*
Met sijns klaerheydts ware wesen.

D. i. verlicht, en het w. blijkbaar gevormd naar het hoogd. *beleuchten*, dat dezelfde beteekenis heeft. Hoewel *luchten* bij ons ook gangbaar was voor *lichten*, licht geven, (zie *Lichten*[2]) is echter een nederl. *beluchten* mij niet voorgekomen.

Nevens *beleuchten* heeft het hoogd. ook *ausleuchten*, met licht uitgeleide doen, naar huis geleiden; doch ook. in kwaden zin genomen, iemand ten huize uitdrijven, fig. kwalijk bejegenen, bij Frisch ook *leuchten* en *ableuchten*. Wij kennen *uitlichten* in goeden zin voor met licht uitlaten, uit de kamer, het huis enz.; doch vroeger was de bet. ook onzijdig en figuurlijk voor uitblinken, uitschijnen (als de Vlamingen zeggen); b. v. Oudaan, De Groots Waarh. des Christel. Godsd. 176: *aldus besluyten wy, dat dese gods-dienst hier in ook boven anderen* uit-licht, *dat hare meester, 't geen hy geboden heeft, selfs gedaan, en 't geen hy belooft heeft, selfs verkregen heeft.* Antonides, Ged. 1:

Een houding, die zijn beelt te schooner uit *doet* lichten.

In den vermelden kwaden zin zeggen wij *uitluchten;* Lud. Smids. De Debousjant, 31: *Wat helpt het my dus* uit *te* luchten. Van Effen, Holl. Spectator, III. 65: *deeze zyn noch de hebbelykste, want anderen* luchten *me noch wat* uit, *en dreigen me* enz. Fokke, Boertige Reis door Europa, I. 167: *toen begon de koning ze* uit *te* luchten. D. III. 238: *Hendrik... liep vol nijd naar (zijnen broeder) toe, om hem reis op zijn gemak braaf* uit *te* luchten.

Luchtigen[2]—Luchten.

Luchten is afgeleid van het znw. *lucht*, welks stamwerkwoord zelf, volgens Grimm, Gramm. II. 392, niet aan te wijzen is, en beteekent aan versche lucht blootstellen; vandaar *verluchten*, het genot van versche lucht smaken, fig. verfrischt, verlevendigd, opgebeurd worden. Dus Vondel, Jeptha, 25:

Een ander melt zijn rouw, magh zich verluchten,
Maar ick ontzagh en vreesde een' zucht te zuchten.

Van der Nest, Godsdienst. Ged. 169:

Gy zaegt de tranen die myn hart,
Vaek overkropt, verluchtten.

Tot *luchten*, hier bedoeld, zal te brengen zijn *opluchting*, bij Pierson, Een Pastorij in den Vreemde, bl. 114: *Het was hem een groote* opluchting, *zoo op eenmaal bevrijd te geraken van de schrikkelijkste zelfverwijten.* — Door het hoogd. *aufleuchten* zou men allicht aan iets anders denken.

In gelijken zin vindt men *verluchtigen;* Van

Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 84: *al sulc cruut... daer ons gheminde* hem *of* verluchtighen *moghe.* Don Quichot. II. 393: *hier drinkende van de versche beken... daer* ons verlugtigende *in de korte schaduw.* Willinks Amst. Arkad. I. 278: *dan wierden de ingewanden uitgenomen, gezuiverd... daar na* verluchtigd. Wagenaar, Amsterdam, II. fol. 37: *hunne kamers... door het openzetten der vensteren, te* verlugtigen. Van Effen, Holl. Spectator, I. 415: *zig 's maandags smorgens bedienende van een Paard... om zig wat te* verlugtigen, *en zyn honger tegen 't middagmaal te scherpen.* — Meer overdrachtig leest men het w. voor het verdrijven van dampen of hindernissen, bij Mevrouw Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, I. 127: *Het* (tabakrookcn) verluchtigt *zoo. als men zwarigheden in 't hoofd heeft.* — En in dien zin heeft Bilderdijk het znw. *verluchtiging*, Nicot. Kruid, 11:

Gewoonte maakte 't u (het zy zoo) tot genoegen,
Verluchtiging *van 't hoofd wanneer de hersens zwoegen.*

Het ww. *luchten* heeft mede de bet. van lucht of geur van zich geven en komt alzoo nabij aan *rieken:* dus Passionael, Winterst. fol. 94 verso: *desen naem gepredict* luchtet *als olye ende alsmenre om peynst so voedt hi.* Hooft, Ged. fol. 247:

Mijn hooft van u, met oly, wordt bedroopen,
Die lieflijk lucht. —

En hiervan is het bedr. ww. *overluchtigen*, door Gijsb. Japicx gebezigd voor: met lucht of geur overdekken, welriekend maken, Holl. Parnas, 567:

Dies U, o God! Uw' God heeft overluchtigd
Met olië der vreugden zonder maet.

Het gemelde *luchten* voor rieken werd ook fig. toegepast; Hooft, Ned. Hist. fol. 119: *Ondank, in plaats van gunst, begink men met dit bodt, als* luchtende *naa verneetelheit, en toeleg* enz. Gelijk echter het ww. *rieken* geldt voor geur opnemen zoowel als van zich geven, zeide men vooral *luchten* en *geluchten* in bedrijvenden zin, en wel overdrachtig en met toepassing op levende en levenlooze voorwerpen. Plantijn omschreef dit vrij juist door »souffrir aucun d'être avec soy", de lucht van iemand of iets kunnen verdragen. Anna Bijns, Refer, I. 42:

De gheestelijckheyt en machmen nerghens gheluchten,
Sijn 't Monicken, sijn 't Nonnen, men doet hen verdriet.

Vondel, Leeuwendalers, 25:

Zoo gaet het, daar de buur zijn' buurman niet magh luchten.

Statenbijbel, Randt. op Gen. 34, vs. 30: *verhaet te maken, sulcks datmen my niet en sal mogen* luchten *noch lijden. 'T is eene gelijckenisse van stinckende dingen, daer van de menschen het aensicht afkeeren.* Hooft, Tac. Jaarb. fol. 57: *Onbekende... en wilde hy niet* luchten. Dez. Ned. Hist. fol. 452: *Deeze... moghten geen Spanjaardts in de stadt* luchten. Ald. fol. 1139: *De stank... bezwalkte hierentussen der maate den aadem van Leicesters faame, dat, wie slechts niet gansch reukeloos was, haar nauwlyx langer* luchten *moght.* Versch. Ged. (door Groebe), II. 134:

Waerom doch soud ghy dan de Min niet mogen luchten?

Huygens, Korenbl. I. 209:

D' eerste locht van ongenucht en
Sal men in mijn oogh niet luchten.

Antw. Spelen van Sinne, 515:

Den boom wel gheplant draecht goede vruchten,
Maer de wortelen bloot en machmen niet luchten,
Om tfruyts beduchten, t' elcken saysoene.

D. i. ontbloote wortels mag men niet *dulden.* Constthoon. Juweel, 293:

Neemt desen Tabbert wech, k'en mach hem niet meer luchten.

De Brune, Zinnewerck, 180:

En leeft dan noch de Heer? magh dit de hemel luchten?
De menschen trotsen God, dien oock de beesten duchten.

De aangewezen oorsprong en bet. van dit *luchten* wordt door de gegeven voorbeelden buiten allen twijfel gesteld. Nogtans heeft men het w. anders opgevat. Kil. verklaart het door »zien, aanzien, met goede oogen aanzien"; Bilderdijk eenvoudig door »zien"; zie zijne Aantt. op Huygens, V. 168 en VI. 368, en Weil. vermeldt de spreekwijs »luchten noch zien", waarbij men, volgens den trant van zulke uitdrukkingen aan eene herhaling van hetzelfde of nagenoeg hetzelfde denkbeeld kan denken. Ook schijnen sommige plaatsen, en daaronder van de boven aangevoerde, de verklaring van zien toe te laten; andere zelfs te eischen, zooals bij Hooft, Brieven, II. 122: *het oogh is my zoo bedorven, door 't gezicht der kinderen van den geest Uwer Ed., dat het de misdraghten van den mijnen niet* luchten *magh* — waar dan ook Dr. Van Vloten *luchten* gelijk stelt aan *zien.* Intusschen heerscht hier een misverstand, dat op schijn rust. Ook waar het zintuig des gezichts vermeld wordt, beteekent *luchten* steeds verdragen of dulden; oorspronkelijk alleen gebezigd van den reuk, is het bij uitbreiding toe-

passelijk gemaakt op ieder zintuig. Het werd dan ook vanouds verbonden met *rieken;* Marnix, Bienkorf, 181: *Hy en canse doch* rieken noch luchten. Vondel, Palamedes, 57:

— *die razebul, die geen van allen* riecken
Noch luchten *magh* —

Te recht verklaarde Weil. derhalve *luchten* door »verdragen, lijden, dulden", en de uitdrukking *hij mag haar luchten noch zien* door »kan haar in het geheel niet verdragen"; en handhaafde Groebe, aant. op de Versch. Ged. a. p. de bet. van »rieken'.

Het ww. *geluchten* ondergaat eenige wijziging in de bet. bij de rederijkers; Antw. Spelen van Sinne, 676:

Vreese des heeren en mach my niet gheluchten,
Oick schouwe ick sijnen dorpel soo ick best mach.

Er is bedoeld: *ik* mag de vreeze des heeren niet *geluchten*, d. i. ik mijd of schuw haar. Door nu de vreeze tot het onderwerp en den persoon tot het voorwerp te maken, krijgt *geluchten* den zin van behagen, bevallen, die mede wordt aangetroffen bij Houwaert, De vier Wterste, 60:

Sijn ghenade die hy my dickwils wilde gheven,
Die en heeft my tot noch toe noyt connen gheluchten.

Het boven vermelde znw. *lucht* in den zin van geur heeft Weil. in de spreekwijs: *de hond* krijgt de lucht *van het wild*. Zij wordt ook op menschen overgebracht; De Denker, XI. 346: *Jan*, de lugt krygende, *dat Pieter by my tien duizend gulden hadt te ontvangen.* — Zie *lucht* met dien zin reeds in het middelned. uit Hillegaersb. gestaafd in Oudem. Bijdrage.

De volgende syncope vind ik wat hard, prof. Geel in Van Kampens Mag. I. 463:

Wipt met een lucht'gen *sprong aan land.*

Lustigen—Lusten.

Het ww. *lusten*, bij Kil. *losten*, hoogd. *lusten*, *lüsten*, eng. *to lust*, bij Halliwell *to luste*, *to liste*, angels. *lystan*, is een lust, d. i. genoegen of vermaak hebben. Het is bij ons doorgaans onpersoonlijk; b. v. Statenb. Deuteron. 14, vs. 26: *alles dat uwer ziele* lustet. Ps. 73, vs. 25: *neffens u en* lust *my oock niets op der aerden.* Spreucken 3, vs. 15: *al wat u* lusten *magh.* Ook *gelusten*, hoogd. *gelüsten;* Jerem. 42, vs. 22: *ter plaetse, daer 't u* gelust *heeft henen te gaen.* — In de spreektaal wordt het w. vaak bedrijvend gebezigd (zie Weil.) en wederkeerig leest men het bij Blieck, Mengelp. I. 13:

Dat heerschzucht, vuig belang, dat snoode kuipery
Zich lusten *by 't vertoog van uitgeplonderde oorden.*

In bedrijvenden zin vindt men ook *lustigen*, middelhd. *lustigen, gelustigen;* Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 86: *dese welrukende ende duerbaer crude, die aldus onsen gheminden* lustighen.

Met het voorzetsel *be* heeft men *belusten* en *belustigen* bij Kil. in denzelfden zin van vermaken, hoogd. *belusten*, *belüsten*, *belustigen*, *belüstigen*. Vandaar hebben wij nog *belust zijn*, vroeger ook *belustigd zijn;* Leven van Marcus Aurelius, 46 verso: *ghy walcht altesamen van dat goet, ende zijt* belusticht *op al dat quaet is.* Luiken, Bykorf des Gemoeds, 91 (van vogels):

Dat zy verlokt, belustigt, *met haar allen*
Uit d' open lucht en vlugt daar neder vallen.

Het ww. *belustigen* zelf leest men bij Jan Zoet, De Adel. Huisvader van Torq. Tasso, 11: *een jong edelman, die deeze Landstreek met de Jachtzeegen* belustigd.

Met *ver* samengesteld is het w. zoowel in den eenvoudigen als in den verlengden vorm, reeds bij Kil. bekend, steeds in gebruik, bedrijvend en wederkeerig, overeenkomende alzoo met het hd. *erlusten*, *erlüsten*, *erlustigen*, *erlüstigen*, oudhd. *sich verlusten*. Dus Statenb. Ps. 37, vs. 11: *De sachtmoedige... sullen* hen verlusten *over grooten vrede.* Ald. vs. 4: verlust u *in den Heere.* Smits, Ged. 168:

— *frissche bloemvaleijen,*
Waer zich de Godvrucht zelfs verlust.

Dez. Isr. Baälfeg. 48:

— *al wat prachtig is*
En wulpsche zinnen kan verleiden en verlusten.

De Denker, IV. 199: *hy zoekt... zyn verstand te* verlusten *en zyn hart te verbeteren.* Van der Pot, Endeldijk, 178:

Hoe vaak, ô Vooglenzang, hebt gy mijn ziel verlust!

Arntzenius, Nagel. Ged. II. 89:

't Aanzijn, dat in zorg en kommer
Mij bemoedigt en verlust.

Statenbijbel, Job 27, vs. 10: *Sal hy sich* verlustigen *in den Almachtigen?* Huygens, Korenbl. I. 320:

— *duysend roeden houts en sou my niet meer strecken,*
Dan minder, die my hier verlustigen *en decken.*

Vondel, Bespiegel. 149:

Bestaet nu 's menschen heil in geen uitwendig goet,
Genoten by fortuin, door 't lichaam of gemoed,
Verlustigt *by den zin;* —

Van der Pot, a. w. 179

Wy hebben dikwijls hier...
De ziel verlustigt *in 't bespieglen van de Deugd.*

Blieck, Mengelp. I. 71: *'t ouderlyk verblyf*, verlustigd *door uw lonk.* — Onzijdig is het ww. bij Coornhert, Wercken, I. fol. 12 verso: *uwe ziele sal in vetheydt* verlustigen.

Het hoogd. frequent. *lüstern* is mij bij ons niet voorgekomen; wel het znw. *lustbaarheid* (hoogd. *lustbarkeit*); Marnix, Ps. 27, vs. 4:

Opdat ick mach de lustbaerheyt *des Heeren*
Recht oversien na mynen wensch end' keur.

Kil. heeft dan ook *lustbaar*, middelhd. *lustbaer*. Voor het hoogd. *belusting* vindt men *verlusting*. Statenb. Jes. 58, vs. 13: *indien gy den Sabbath noemt* eene verlustinge. Ald. Cap. 5, vs. 7: *de mannen van Juda zijn een plante sijner* verlustingen. Udemans, Verkeerde Werelt, 208:

Want uw' sorgvuldigheyt is maer een kleyn verlusting.

In oude glossen trof Schmeller (II. 511) het ww. *wollusten* aan; zoo kwam mij bij ons *wellusten* voor, Hoeufft, Anakr. Gez. 19:

Wie weet'er iets van morgen?
Daarom gespeeld, gewellust,
Vrij heldre leevensdagen.

Vanhier het znw. *wellustor*, bij Coornh. Wercken, I. fol. 346 verso: *dat de onwijse ende onmatige* Wellusters *minder lusts genieten*. Fol. 347: *dit doen alle* Wellusters.

Machtigen—Machten.

Het ww. *machten*, af te leiden van het znw. *macht*, is mij alleen voorgekomen in het middelned.; Brab. Yeesten, B. VI. vs. 8477:

— deedse hueden ende wachten
Ende dagelijcx stercken ende machten.

D. i. macht of sterkte geven. Vanhier *machtigen*, insgelijks voor macht geven algemeen in gebruik (zie Kil. en Weil.), doch dan macht genomen in den zin van gezag. In den zin van sterken bezigt Krul het w. Pamp. Wereld, I. 15:

Ey, machtig *my de macht, opdat ik mag vernielen*
De wellust tot de zond, den vyand myner zielen.

Het tegengestelde van *machten* is *ontmachten*, macht of kracht ontnemen, van 't welk Weil. een voorbeeld aanvoert. Dus ook het Leven van Marcus Aurelius, 22 verso: *met de rasende hitte* ontmacht *zijnde, begheven wy ons over bergen ende door dalen*. Het middelhd. heeft daarvoor *unmehten*, bij Benecke verklaard door »in onmacht vallen", in het munstersch dialect van Tunnicius, *amechten*, blijkens het spreekw. in de uitgave van dezen door Hoffmann, 93: *Se sint nicht al krank de wol* amechten. D. i. die wel krachteloos zijn. Ook van dit w. hebben wij den verlengden vorm *ontmachtigen*, bij Kil. macht of gezag ontnemen; doch doorgaans in den meer eig. zin van sterkte of kracht ontnemen, krachteloos maken, uitputten; dus Jonctijs, Toon. der Jal. II. 251: *het* ontmachtigen *der mannen in haar voornaamste liefdeplicht, d'omhelzing*. Leven van Marcus Aurel. 100: *welcke Jonghelinck was soo gheweken buyten den wech door zijn wulpsicheden, ende* ontmachticht *met zijn tyrannijen*, enz. Ald. 137 verso: (*sy*) *verstercken onse senuwen tot quaet:* ontmachtigen *onse herten in deuchden*. Moons, Sed. Verm. Tonneel, 443: *soo is hy van Dalila* ontmachtight *en van sijn vyanden vast gekregen*. Hofferus, Poem. 151:

God die raackt' die trouwe tongh'
Die soo menigh Lof-sangh songh,
D' eene sijde van sijn stand
Werd ontmachtight *door sijn hand.*

Dan, Weil. zegt te recht, dat het w. ook beteekent »door overmacht ontnemen", anders ontweldigen: dus Ypeij en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, I. 174: *In andere steden werden de verwezenen ter dood, openlijk op de gerigtsplaats, den beul* ontmagtigd, *en de vierschaar... op de vlugt gedreven*. Serrure, Vad. Mus. IV. 185: *wanneer Philips de Schoone hem het meeste deel zyner steden door de wapenen had* ontmachtigd.

Met het voorzetsel *be* heeft men *bemachten*, d. i. door macht of kracht nemen; Heemskerk, Batav. Arkadia, 371:

Maer wat en derf men niet van Fredricks arm verwachten,
Die Wesel, die den Bosch, die Maestricht kon bemachten?

Geestel. Nachtegael, III. 87:

Wanneer als Pampelone,
Den Spaenjaerden bevolen,
Omcinghelt met een groot ghetal Francoisen, werd bemacht.

Wij zeggen gemeenlijk hiervoor *bemachtigen* als wederk. ww., hoogd. *sich bemächtigen* met den genitief der zaak, en dus bij Meerman, De Groots Vergel. der Gemeeneb. III. 137: *men* bemachtigt zich... van het opperste gezag. Van Senden, Nagel. Leerred. I. 157: *de aarde* heeft zich hunner ziel *geheel* bemagtigd. Bij Vondel insgelijks wederkeerig doch met den accusatief, Poëzy, I. 528:

't Eilant van geen zeven voeten
Zich bemaghtigen, *is meer*
Dan al 't uardrijk om te wroeten enz.

Bij Kil. is *bemachtigen* wat wij *machtigen* en *volmachtigen* noemen, d. i. macht of gezag geven of opdragen. Zoo leest men bij Orizandt, Democr. 17: *Elias mantel was* bemachtigt *om Elizam van de ploegh te nemen, en sijn vee te verlaten*. Eenigszins wordt die bet. gewijzigd bij Oudaan, Agrippa, 178: *Averroes... meent dat yder mensch met eene*

eigen, maar sterffelijke ziel bemachtigt is. D. i. toegerust, voorzien.

Van het zoo even gemelde *volmachtigen* is mij de primitieve vorm *volmachten* voorgekomen bij Schenk, Nachtged. I. 142:

Als dat gevolmagt *uur ons plotslings overrompelt.*

Doch niet dat van *overmachtigen;* de wwn. zelve zijn niet geheel ongewoon; Vervolg op Wagenaar, X. 290: *de Magistraat... te* volmagtigen *en te gelasten om een Concept... te vervaardigen.* D. XLV. 25: *die Colonellen te* volmagtigen, *om de overige Wapenrusting... over te nemen.* Stuart, Vaderl. Hist. IV. 344: *dat noch de Prins, noch de Raadpensionaris... iemand konden* volmagtigen. — Jonctijs, a. w. II. 556: *het zout en verlichting... konnen dienen, zoo der zelfder oorzaak, hare onmacht,* t' overmachtigen *stond.* Van Duyse, Vaderl. Poëzy, II. 85:

Zou u het schandlijk juk van Romers overmachtigen?

D. i. overwinnen, overmeesteren. — Ten slotte nog een paar afleidingen, die bij Weil. niet voorkomen; Van Oudenhovens O. ende N. Dordrecht, 473: Een bemachtiger *van een anders goet.* Ockerse, Napol. Redev. I. 117: *ook Engeland zou zijne* volmagtigers *zenden.* Schipper, Tomas Morus, 18:

Ik doe wat my belieft, mits ik volmachtig *ben.*

Ald. 21:

'k Wil niet volmagtig *zijn dan over mijn gemoed.*

T. z. pl. leest men hooger:

Daer een volmagte *staet zich wil aen u verbinden.*

Hier versta ik eene afkorting voor *volmachtige.* H. van Halmael, De Edelm. Vrienden, 20:

Zyn Zoon (tot voortgang van zyn handel, huis en zaaken)
Heeft hy voor zyn vertrek, volmagtig *laaten maaken.*

Men heeft bij ons een ww. *aanmachtigen* gebezigd in den zin van aanmatigen; zie het Wdb. der Ned. Taal, I. 241, alwaar het w. genoemd wordt »een geleerd verzinsel, het gevolg eener etymologische dwaling". 't Was, naar ik meen, Tiling die het eerst vermoedde, dat het hoogd. *anmaszen* kon afkomen van het goth. *anamahtjan,* d. i. geweld of onrecht plegen. Adelung ondersteunde dat vermoeden door de opmerking dat de neders. wwn. *undermagten* en *undermaten* vroeger insgelijks aanmatigen en bemachtigen beteekenden, en Weil. nam die bewering over. Hoewel Grimm op *Anmaszen* geene afleiding van dit w. geeft, en daaruit kan opgemaakt worden, dat hem dit niet helder was, meen ik met de Red. van ons Wdb. dat *aanmatigen* iets anders zegt dan *aanmachtigen.* Zie op *Matigen*[2] en *Metigen.*

Matigen[1]—Maten.

Matigen. hoogd. *mässigen,* middelhd. *maezigen,* is eig. eene maat aanleggen, binnen eene maat beperken. Het komt van *maten,* nog bij Kil te vinden voor *meten,* en in het middelned. gebezigd in de beteekenis van ons tegenwoordige *matigen,* namelijk intoomen, beperken, bedwingen; dus Nieuwe Werken der L. Maatsch. IV. 103:

— hi daer die ondersaten
Troosten conne ende maten.

Bl. 185 verklaard door »matigen, bezadigen, bedaren." Nieuwe Reeks van Werken der L. Maatsch. III. 73:

Wat waendi mi verbloeden
Met uwer talen? neghi niet.
Wilt god, daer sonder niet en gesciet,
Ghi selt den coninc siin lant laten
Ende uwe grote tale maten.

Bilderdijk, Versch. IV. 132:

So langhe ghinc hi met talen an,
Dat hi maten *began,*
Die coninc Karel —

Snellaert, Ned. Ged. uit de veert. Eeuw, 38:

— die sijn lippen maten *can*
Es die wijste, seyt die wise man.

Nogmaals dez. uitdr. bl. 49. Der Leken Spieghel, III. 31:

Te tide spreken, te tide maten,
Enen andren spreken laten.

Nog in de Versch. Ged. (door Groebe), II. 225:

Een vrolijck bly ghemoedt
Sal 't verder sorghen haten;
En weer sijn teghenspoedt
Met een soet lachen maten.

Ook wederkeerig; Melis Stoke, III. 40 (van gevangen vijanden):

Dat hise quite hadde ghelaten
Hadsi hem *iet willen* maten,
Hoe valsch dat hise te voren vant.

Bij Jonctijs vind ik de afl. *bemating,* De Pijnbank (1561), 84: *wanneer wy ons geensins, na des goddelijken wets* bemating, *en billikheyd, beleyden laten.* Hetzelfde werd uitgedrukt door *gematen* en *zich gematen;* Beatrijs (door Dr. Jonckbloet), 82:

— condise niet ghematen
Die ghene die u haten?

Lancelot, B. II. vs. 44163:

Die gene di hem *nine* gemaet
Ende doet datten die wereld haet
Ende onse herre God te voren,
Hi was ter quader tijt geboren.

Van Heelu, vs. 621:

Die ghene oec die sire moeder
Ende heeren Berthoude te voren
Hadden gedaen leet ende toren,
Die moesten hen ghematen.

Maerlant, in Willems' Mengel. 53:

Hine sal hem selven *niet* gematen,
Alse hem avonture op blies.

Passionael, Winterst. fol. 80 verso: *dat sy* hen gematen *souden van gierichedeu.*

Enkele afleidingen van *matigen* komen bij onze vroegere schrijvers voor, die thans verouderd zijn. Jonctijs, Toon. der Jal. II. 114: *heeft hy haar de* bematigde *soberheid... weten aan te preeken.* Dez. De Pijnbank (1651), 97: *In 't slaan der schuldige, had God de straf alzoo* bematigt enz. Westerbaen, Ged. I. 160:

Hy evenwel, als hy mijn deugd en kuysheyt siet,
Laet sich bemaetigen *en toont sijn krachten niet.*

Dit *be* wijzigt de bet. niet merkbaar. De afl. *bematiger* leest men bij Jottrand, Nederd. Gewrochten, 77: *den alouden dietschen geest, als* bematiger *des franschen... te doen te voorschijn treden.* En *aanmatiger*, in het Wdb. der Ned. Taal over 't hoofd gezien, bij Broes, De Kerk en de Staat, II. 163: aanmatiger *van wereldsch goed.* Doch met *ont* wordt de bet. omgekeerd; Leven van Marcus Aurel. 197 verso: *indien u dunct, dat ic* my *in mijn woorden* ontmaticht *hebbe, soo legter my weynich aen, dat ghy my tleven berooft.* D. i. mij te buiten gegaan. De Teuthonista vertolkt het w. door »distemperare".

Van het znw. *overmaat* is *overmatigheid*, dat Weil. vermeldt en Bilderdijk bezigt, Bydr. tot de Tooneelp. 163: *het eerste gedeelte van dit antwoord... het geen* de overmatigheid *der uitdaging roert.*

Matigen²—Maten.

Dit *matigen* komt niet dan in samenstelling voor; vooreerst en voornamelijk in het bekende *aanmatigen*, toeëigenen, tot zich trekken. Men heeft dit w. verklaard als eene verbastering van *aanmachtigen;* waarschijnlijk echter zonder genoegzamen grond; zie op *Machtigen.* Veeleer is het van het neders. *anmaten*, hoogd. *anmaszen*, dat denzelfden zin heeft, zie Tiling, III. 154. Die afleiding wordt door meer dan éénen vorm van het nederlandsch bevestigd; zie *Aanmetigen* en Ten Kate II. 294. Het primit. *maten* is derhalve hetzelfde woord, dat anders *meten* luidt, en waarvan, met eene andere toepassing, ook het vorige *Matigen* afkomt. Het middelhd. *mazen*, waarvan het gen. *anmaszen*, had insgelijks reeds den zin van beperken, zich onthouden, enz.; zie Benecke, en Grimms Gramm. IV. 678.

Met afwijking van het volstandige gebruik bezigt David *aanmatigen* als bedrijvend ww., Vaderl. Hist. III. 452: *Hy deed daer teruggaef van hetgene hy onregtveerdig had* aangematigd. — Ook meen ik dat Van Kampen zich onjuist uitdrukt als bij N. W. der leidsche Maatschapp. III. I. 79 spreekt van: *zijne* aangematigde *regters, de leden der Conventie.* — De rechters toch waren niet »aangematigd".

Met een ander voorzetsel heeft men *toematigen*, 't welk mij voorkwam bij Pers, Urania, 181: *onder wat schijn, soude ick, die hier toe recht noch deel hebbe, my die (schal) durven* toematigen? Men denkt hier terstond aan het hoogd. *zumessen*, dat meer dan ons *toemeten* den zin van *aanmatigen* heeft, hoewel ook het laatste wel zoo voorkomt; zie de pl. bij Weil. op *Vermeten*, uit Vondel aangehaald.

Menigen—Menen.

Het ww. *vermenigen* leest men in den Karel de Groote, 99:

Dus gedane slage, dats waer,
Sloech die keyser vele daer
Die wile dat hi stoet,
Die keyser, aldus te voet.
Maer vermenecht *werthi tsere,*
Al werdens vromelijc die here.

In het Glossar. verklaart Dr. Jonckbloet dit w. door overmannen. In oude stukken van de veertiende eeuw vindt men nevens *vermenigen* gevoegd *vermenen* of *vermeinen*, naar het schijnt in eene gelijke beteekenis; Taal en Letterbode, II. 39: *dat ickene alp* vermeynen *ende* vermeneghen *ende bringhen van live ter dood ende gaf opene wonden.* Eenige andere tot dit w. behoorende vormen komen ald. bl. 35 en volgg. voor. Of zij behooren tot den wortel *man*, zooals het wel schijnt, blijkt daar niet. Intusschen moet dit *vermenigen* onderscheiden worden van hetzelfde woord, dat van het telw. *menig* is afgeleid en bij Kil. vermenigvuldigen beteekent. Dus leest men Passionael, Winterst. fol. 153 verso: *dat dit mirakel verbreydet ende* vermenicht *is door al dat lant.* Six van Chandelier, Ps. 25, vs. 9:

Sie myn vyand, hy vermeenigt
Fier syn aanhang, vroeg, en laat.

Metigen—Meten.

Zich aanmetigen leest men in de bet. van *zich aanmatigen* bij Baardt, Deugdenspoor, 143, waar hij spreekt van »schirurgyns": *die haer de Medicijnen* aenmetigen.

Regelmatig komt dit ww. van *zich aanmeten*,

door Vondel en De Decker meermalen gebezigd; Berecht voor des eersten Adam in Ball. 12: *Niemant heeft voor dien heiloozen Pelagius* zich *zulck eene kracht van vryen wille durven* aenmeeten. Virgilius (in onrijm) Voorr. 14: *veel min durven wy* ons aenmeten *over de grootste mannen der weerelt te zitten.* Samson, 41:

Wy meeten *reuckloos* ons *uw wettigheit niet* aen.

De Decker, Rymoeff. I. 73: *eene stofster en grootspreekster, die* zich aenmeet, *'t geene haer in geenen deelen toe en komt.* J. de Haes, Ged. 644: *slechthoofden, die zich dien naem* (t. w. *van poëten*) *onwaerdigh* aenmeten. Zie andere voorbb. in het Wdb. der Ned. Taal.

Ons ww. *vermeten, zich vermeten,* is evenzoo — gelijk Halbertsma, Aantt. op Maerlant, 242 te recht opmerkt — »zich te veel toemeten." Dit blijkt vooral uit de wijze, waarop dit w. bij onze Ouden gebruikt werd; Van Velthem, fol. 53:

Doen 't (d. i. *zeker recht*) *die Lantgrave begaf...*
Doen quam van Gelre Otte die Grave
Ende vermat hem *oec* (*'t*) *recht daer ave.*

D. i. *matigde zich* het recht daarop *aan.* Vaderboeck, fol. 28 verso: *Hadt ghij alsoe grote crafte ende machte als ghi* u vermetet *ende beroemet.*

Men vindt (misschien bij vergissing) *zich vermaten* bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 138: *ingeval ymand met ons vereenigt zynde, kwame te discorderen of* hem *te* vermaten *questie te maken.*

Dat ons *vermetel* van dit *vermeten* komt, is bekend; minder misschien dat dit adj. voorheen zeer overdrachtig werd toegepast; Van Velthem, fol. 16:

Der op staet nu ene Kerke vermeten
Die Salvators es geheten.

En fol. 17:

Noch an desen berch vermeten
Springen .ij. borne scone.

Kil. vermeldt het subst. *vermete,* aanmatiging, en Van Hasselt geeft daarvan een voorbeeld. Niet vermeld vind ik het znw. *vermeter,* d. i. grootspreker, pogcher; Antw. Spelen van Sinne, 507:

Wie mach ons senden hier desen vermetere?
Tschijnt dat hijt al weet...
Want sonder niet en spreect hy soo hooghe.

Meuzigen—Meuzen.

Schuermans' Idioticon heeft *vermeuzegen* en *vermoozegen* voor vermorsen, bederven enz., van *vermoosen* of *vermooschen,* mede aldaar in gelijke bet. Men zie van deze wn. het art. *Meuzelen*[1].

Mildigen—Milden.

Het ww. *milden* zie men op *Milderen,* met welk frequent. Kil. *mildigen* gelijkstelt.

Moedigen—Moeden.

Het ww. *moeden,* voor moed geven, is bij Kil. opgeteekend. Gebruikelijker echter was *moedigen*; Hooft, Ned. Hist. fol. 175: *Voorts aan 't* moedigen *der uitgeweekenen.* Fol. 535: *hoe Don Johan d' Amsterdammers* moedighde *om niet te kreuken.* Dez., Brieven, III. 7: *Den yver...* heeft *my soo verre* gemoedight, *dat ick* enz. G. Brandt, Poëzy, III. 208: *aangemaant en* gemoedigt *om rustig voort te varen.* Bekker, Betov. Weereld, III. 17: *hy dan deselve dies te meer ten quade* moedigt. Vondel, Poëzy, I. 148:

Britanje moedigt *zich, dat lange wint, en weêr*
Dorst tarten met een boot van barstigh boekenleer.

Ald. 149:

Gesmeert, en geharpuist, gemoedight *tegens 't schennen.*

Dez., Kon. Dav. in Ball 3:

De koning moedight *my, en treedt zelf herrewaert.*

Pers, Gez. der Zeeden, 51:

Dus moedigt *u met vreugd en lust.*

Schermers Poëzy, III:

(*Zy*) moedigen *hun' vliegende oorlogsrossen.*

Van Merken, Nut der Tegensp. enz. 117:

Gemoedigd *door zyn' last, genoopt door ongeduld.*

Dez., David, 385:

(*De Prins*) moedigde *al het Volk in deezen jongsten nood.*

Pater, Poëzy, 19:

Ten minsten moedig *u, en win dus aller achting.*

Lublink, Thoms. Jaarg. 263: *hy ryst* gemoedigd *op.*

Dus nog Bilderdijk, Wit en Rood, I. 70:

Zy moedigt *onder 't leed, en leert het leed verachten.*

En Vrouwe Bilderdijk, Vaderl. Uitboez. 100:

Zwaar zijn de lasten die hy torscht;
Maar moedigend, *zijn Godbetrouwen!*

Voor de tegenwoordig bekende wwn. *aanmoedigen* en *verootmoedigen* zeide men vroeger ook *aanmoeden, ootmoeden* en *verootmoeden*; Van Middelgeest, in Scheltema's Mengelw. II. III. 72: *hij vindt den Koning zoo* aangemoed *op de progressen, dat* enz. Croon, Moyal, 315 (tot eene trompet gesproken):

— *wanneer ghy steekt*
Om ander' aen *te* moeden.

Episodes uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), 55:

Ghi hebt ghedaen ghelijc den goeden,
Dat ghys hiertoe wout oetmoeden.

Van Hildegaersberch, Ged. 188:

Hi en is te minder niet een oert,
Dat hi hem selven wil oetmoeden.

Moll, Joh. Brugman, I. 229: *geliek als Ruth voer Boas voeten ginck liggen ende* veroetmoeden *haer.* Vandaar de afl. *verootmoeding*; Van Teylinghen Parad. der Wellust. 516: *tot hunne meerdere* verootmoedinghe. — Kil. spelt *veroodmoedigen* en *oodmoedigen;* doch onze Ouden hadden de *t*; b. v. Maerl. Sp. Hist. Tweede Paertie, 63:

Hi moet hem jegen Galba
Oetmoedegen, enz.

Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 103: *Als ic dat doghen ons Heren aensie, soe* oetmoedighe *ic mi.* Het Vaderboeck, fol. 123 verso. *yemant die... vastet ende hem* veroetmoedicht *tegens alle menscen.* Zoo men bij deze samenstelling, volgens Wackernagel en anderen (zie Benecke, II. 431) te denken heeft aan het adj. *ode*, oudhd. *odi*, hoogd. *öde*, d. i. ledig, licht, zou, zooals Weil. reeds opmerkte, *ood* thans taalkundig beter zijn dan *oot.* Het middelned. heeft *omoedigen* en *omoeden*; Maerlants Rijmb. vs. 7847:

Al daer omoedechde *hi hem sere.*

waar het latijn heeft: Humiliavit *se coram Domino.* Ald. vs. 10124:

— *Voor Gode willic spelen,*
Ende mi omoedeghen *in velen.*

Verg. 2 Samuel 6, vs. 21 en 22. En vs. 12784:

Want hem Achab omoedecht *sere,*
Sone salickene niet plaghen
Al dus hier in sinen daghen.

Verg. 1 Kon. 21, vs. 29. Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 177:

Die hem hier ooc wel omoeden,
zi sullen leven zonder sterven.

Dus ook *omoedig* en *omoed;* Maerl. Spieg. Hist. II. 210:

Wes den omoedegen *goedertiere,*
Ende orloge emmer uptie fiere.
Nu es dit omoedege *kerstijn diet,*
Dat ghi vor u hier liggen ziet,
Omoedelike *nu ten stonden*
Gereet te stervene om sine zonden.

Voor het lat. *parcere* humilibus *et debellare superbos*, etc. Dez., Rijmb. vs. 22194:

— *om dat hi allen* omoed
Vervullen wilde ende leren.

D. i. *ut omnem* humilitatem *impleret.* Ald. vs. 24009:

J. kint nam onse Here al dare
Ende helset, ende leredse daer mede
Pleghen der omoedechede;
Want die hier in omoeden *leven,*
Sullen ghinder sijn verheven.

Het aangevoerde zal wel voldoende zijn om buiten twijfel te stellen, dat het *omoed* onzer Ouden *ootmoed* beteekent, en niet, zooals Bilderdijk wil, *hoogmoed;* zie zijne Verkl. Geslachtl. II. 303. Eene door hem zelven medegedeelde en opgehelderde plaats weêrspreekt lijnrecht zijne bewering; Verscheid. I. 141:

Pastet ons... in boten (d. i. *boete*) *staen*
Van dat wi hebben misdaen,
Met hope ende met gelove guet;
God die sal dan sijn omoet
Tonswert keren, enz.

Aant. »*Omoet* is *genade.*" Beter wellicht »nederbuigende goedheid," in ieder geval het tegendeel van »hoogmoed." In denzelfden zin van »genade, nederbuiging" heeft het middelhd. *diemüete, diemuot*, nederl. *deemoed*, en Kil. stelt insgelijks *deemoed* (*demoed*) gelijk met *ootmoed* (*oodmoed*), en *verdemoedigen* met *verootmoedigen.* Grimms Wtb. bevestigt dit, als het zegt: »samengesteld met *deo*, servus, duidt *demut* eigenlijk de gezindheid van een' knecht, onderworpenheid, aan; gelijkbeteekenend er mede is oudhd. *ôtmuoti*, nederl. *oodmoed.*"

De wwn. *deemoedigen* en *verdeemoedigen* (hoogd. *demüthigen*, middelhd. *diemuetigen* en *diemueten*, oudhd. *deomôtjan, gadeomôtjan*, zwitsersch bij Stalder, Schweiz. Dialektol. 192 met dubbele verlenging *demuthigern*) komen bij onze schrijvers voor; Dermout, Nieuwe Leerred. I. 236: *Als op het feestmaal... Peninna's trotsche blik haar* demoedigde. Levens van Plut. fol. 53 verso: *ghy sult my het leven berghende, een* verdemoedight *aenhouder bergen.* — Eene afl. daarvan heeft Mr. A. van Halmael Jr. Mathilda en Struensee, 52:

— *Mathilde, kan zij willen*
Dat mijn demoediging *haar grimmigheid zal stillen?*

Verouderd zijn de wwn: *Hermoedigen*; Bara, Herstelde Vorst, 15:

Gae, help uw' Broeder, gae, mijn Phocas is in lijden.

Hermoedight *u* —

Opmoedigen, bij Oudaan, Roomsche Mog. 239: *de naaryver, waar mede Kommodus in gebaar en toestel Herkules nabootste*, opgemoedigt *door zijn kracht, gezwindheyd* enz.

Vermoedigen, bij Rodenburgh, Casandra, 22:

Vermoedicht *Leonoor, uw klacht is vruchteloos.*

Anna Rodenburgh, Trouwen Batavier, 27:

Doch heur gentiel ghezicht zoo deftich en manierlijck
Vermoedichde *mijn hert, dies greep ick weerom moed.*

Overmoedigen, bij Kil., middelhd. *ubermueten*. — En *verweemoedigen*; Valentyn, Werken van Ovid. III. 216: *Verbiet gij mij het schreien, onbermhartiger als een vijand, daar Achilles door Priamus tranen* verweemoedigde? d. i. weemoedig, tot weemoed gestemd werd.

Vrijmoedigen, 't welk Camphuysen heeft, Uytbr. over de Pss. 244:

Door smaec van mijne gunst...
Vrijmoedight *sich sijn tong.*

leest men ook bij Bilderdijk, Nasprokkel. 137:

't Geloof in U vrijmoedigt *ons in 't smeeken.*

Brieven van Mr. I. da Costa, II. 351: *een gewichtige vraag, waarop ik mij* vrijmoedig *bij de Redactie... te wijzen.* — En *vervrijmoedigen;* E. Bekker, Nut der Vooroord. 43: *wy vinden er ons ook buitengemeen toe* vervrymoedigt. Van Senden, Nagel. Leerred. I. 221: *elke aanbevelingsbrief, die hem nog* vervrijmoedigen... *moest.*

In vorm heeft met dit veel overeenkomst *verhoogmoedigen;* Van der Palm, Salomo, V. 56: *al kunnen ze op niets anders...* zich verhoogmoedigen. — Voor het bnw. *hoogmoedig* leest men *hoogmoed*, De Harduijn, Uitgel. Dichtst. 7:

Meynt hy te leven soo in zijn' hoogh-moede *lusten?*

Bilderdijk heeft ook het ww. *mismoedigen*, Vaderl. Oranjez. 137:

— *tot stam en kruin misschien*
De winden tarten, en met uitgebreide takken,
Den arm mismoedigen *die ze eenmaal af wil hakken.*

Schemerschijn, 41:

— *voor 's Hoogsten wil gebogen,*
Mismoedigt *my geen haat, verdrukking, leed, of dood.*

Zoomede Siegenbeek, Leerred. I. 68: *zoo veel... geschikt om hem geheel te* mismoedigen. Doch vóór beiden bezigde Nomsz het woord reeds, Mohammed, I. 135: *Die afwyzing* mismoedigde *de Mekkaners.* Ald. 136: *Het door u geleden verlies is te gering om u te* mismoedigen. — Het deelw. als znw. gebezigd bij Broes, De Eng. Herv. Kerk, I. 193: *Heeft hij tot eenen moeijelijken pligt* de mismoedigden... *opgespoord.* — Het znw. *mismoed* (hoogd. *missmuth*, middelhd. *missemuete*) heeft Van Oudenhoven, Oudt ende Nieuw Dordr. 382: *sulcker* mismoet *als wy op hen hadden.* En de samenstelling *mismoedigmaking*, Vervolg op Wagenaar, XX. 167: *deeze (vergiffenisbetooningen) mogten eer tot* mismoedigmaking, *dan tot opbeuring, dienen.*

Voor *bemoedigen*, dat in bet. met *aanmoedigen* gelijkstaat, is mij geen vorm *bemoeden* voorgekomen; ik merk dus alleen op dat het ww. op minder gewone wijze op eene zaak wordt toegepast door Kasteleijn, Nieuwste Poëzy, II. 118:

O Hemel! sterk mijn ziel; bemoedig *mijn gedachten!*

En dat Nomsz er eene afleiding van heeft; Mohammed, II. 35: *volmaaktste der vrouwen en* bemoedigster *der geloovigen.*

Mondigen—Monden.

Het ww. *vermondigen* kwam mij voor in de Rotterd. Spelen van Sinne, 92:

— *hy zal verkondighen eeuwighe vrede,*
Syn woordt zal vermondighen *barmhertichede.*

Ald. 196:

Tis ons autentijckelijck in Godts woordt ghebleven,
Dat ons den meesten troost in 't lijden komt beneven,
Als schynen wy verdreven, zoo Godt zelf vermondicht.

Het woord komt in bet. overeen met en is gevormd van *vermonden*, bij Kil. spreken, verhalen, vermelden, verkondigen, van *monden*, bij denz. spreken, zeggen, eig. den mond openen of gebruiken. Dus bij Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 199:

Want wel hebstu ghehoort vermonden
dat euwangelisten oorconden: enz.

En in de gen. Spelen, 56:

Ick zal u bedien, hoort myn vermonden *ghy,*
Hoe dat wy gemaeckt zijn deur Christum van zonden vry.

En 159:

Wy zijn van Godt tot u ghesonden,
Om u te vermonden *troostelijcke zaken.*

Jonctijs, Venus enz. 67:

Voor eerst, als 't spreekwoord zeyt, en waerheyd doet vermonden,
Werdt op een dieppen grond een stillen vloed bevonden.

Antonides, Ged. 117:

— *zy zonk nu neêr, om in den ry*
Der vorsten, 't werk van haer gezantschap te vermonden.

Bogaert, Ged. 265:

Ik zou de trouwe en zucht voor my betoont tot nu,
Slecht loonen, wilde ik niet aan u 't geheim vermonden.

Zie wijders Van Hasselt op Kil., die ook een voorbeeld geeft van *vermonder*, dat Kil. niet vermeldt, doch 't welk voorkomt bij Hooft; zie het Wdb. des Inst.

Schmeller haalt een oud frequent. *mundalon*,

mundilon. aan, dat spreken, zich uiten, beteekent.

Bij Kil. is *mondig* gezegd van iemand die praat, ook van die veel praat; vandaar *kleinmondig*, als vereischte opgegeven van een stadsbode; Van Alkemade, Beschryv. van Briele, I. fol. 264: *Item, sal die Bode wesen* clein mondich, *bedect synre redenen, behoet synre woirden, ende luttel spreken.*

Naarstigen—Naarsten.

Naarsten of *neersten* komt bij Kil. voor in *beneersten*, dat hij in bet. met *beneerstigen* (*benaarstigen*) gelijkstelt. Dus bij Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 66: *Welcke dinghen allegader onse gierichcyt soo begonst heeft te beminnen ende* beneersten, *als haer eyghen.* Baardt, Deugdenspoor, 121:

— *om te weten hoe ick eerst,*
Tot sulcke Saken my beneerst.

Hiertoe behoort de afl. *beneersting;* Levens van Plut. fol. 492 verso: *hy schicte sich gantschelijck tot de ware* beneerstinge *der* (*deucht*).

Vandaar *benaarstigen*, d. i. met vlijt of zorg ter harte nemen, thans bijna uitsluitend wederkeerig gebezigd voor zich met ernst op iets toeleggen. Vroeger was de bedrijvende vorm zeer gewoon; Leven van Marcus Aurel. 63: *dat sy met voordachticheydt sullen* beneerstighen *meer te weten dan al d'andere.* Bl. 107: *niemant en* beneersticht *den peys.* Coornherts Wercken, I. fol. 14: *wat waarheyt ist van allen, die men sal* benaarstighen *te verstaan?* Ald. verso: *drie saken, die de Leser... mach* benaarstigen. Fol. 17 verso: *den genen die onnoodige wetenschap of kennisse* benaarstigen. Fol. 125: *dat hy niet en heeft* benaerstight *des Heeren wille te weten.* Fol. 394 verso: *heb ick... de sake soo verde* benaerstight. En elders. Levens van Plut. fol. 501 verso: *vele lieden...* beneerstichden *d'een in spijt van d'ander wie hem meer diensten soude doen.* Fol. 517 verso: *eene redene wel* beneersticht *ende totten tijt gevoecht.* Poirters, Masker, 64: *alwaer desen Theodon sijns Meesters en sijn eygen saken so* beneerstigt *heeft,* enz. Vondel, Virgilius, 39: *zommigh werck op feestdagen te* benaerstigen. — Dus ook bij David, Vaderl. Historie, I. 68: *Daer kon hy alle zyne belangen te gelyker tyd* beneerstigen. Het tegenwoordig gebruik is meestal wederkeerig, als bij Stuart, Vaderl. Hist., III. 468: *dat de handeldrijvende Mogendheden* zich *zouden* benaarstigen *om,* enz.

De afl. *benaarstiging*, bij Kil. onbekend, leest men bij Coornhert, a. w. I. fol. 157 verso: *door* benaarstiginghe *van ons eyghen Saligheydt.*

Het ww. *naarsten* of *neersten* is etymologisch één met het ww. *ernsten* bij Kil. en in het hoogd. bekend voor zich toeleggen, zich inspannen, met ernst handelen of spreken, in het engelsch bij Halliwell *to earnest.* De trapswijze overgang van den eenen vorm tot den anderen blijkt uit het substantief. Van het ww. *arnen* of *ernen* (zie dit w.) heeft men de afl. *arnst, aarnst, eernst, ernst.* Alleen den laatsten vorm kennen wij thans; de andere zijn verouderd. Dus Bijbel van 1477, Judith 4, vs. 8: *al tvolc riep totten here mit groter* arenste. Esther 9, vs. 28. *datmen desen dach soude ordineren feestelijc te wesen ewelijc hier na mit allen* arensten. Melis Stoke, III. 228:

In weet, of si in spele,
Of in eernste, *seiden dat.*

Zie wijders het Gloss. op Der Minnen Loep, i. v. *Aernst.* Met voorplaatsing der *n* had men *naarnst, neernst, narenst, nerenst.* Over den oorsprong dier *n* heeft men verschillend gedacht. In de Tweede Proeve van Dulces ante omnia Musae, 160, wordt vermoed, dat *neernst* gezegd is voor *na-eernst,* zooals in *na-denken.* Grimm denkt aan eene verbastering der veelvuldig voorkomende uitdrukking *in ernst;* zie zijne Gramm. II. 369, en Bilderdijk aan eene dergelijke verbastering van *in eere,* zie de de Verkl. Geslachtl. I. 187. Ik meen dat men hier te denken heeft aan de paragogische *n*, die in onze volkstaal en in die onzer Ouden zoo vaak voorkomt; men denke aan *naars, narm, noom* en derg. als men vinden kan bij Weil. Wdb. V. 171 en in Clignetts Bydragen, 276. De gemelde vormen leest men bij Maerlant, Leven van Franc. vs. 1351:

Fransoysen reinen simplen moet
Enten narenst *van sinen zinne.*

N. Werken der leidsche Maatsch. VI. 271: *ter* narenster *bede ende begherte.* Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 242: *dat hy wesen sal* narenst *ende coen.* Sinte Franciscus, Souter, 65: *mit groter* naernste *ende vlite veroetmoedigen wij ons.* Maerlant, a. w. vs. 1977:

Screef hijt zelve metter hant
Emmer daer in an een cant,
Gelijc oft al zijn nerenst *ware,* enz.

vs. 8061:

Al sijn nerenst *ende al sijn wille...*
Ende zijn gepens dedi keren
Altoes omtrent tcruce ons heren.

En elders. En zoo zal men ook wel te lezen hebben in Serrures Vad. Museum, V. 230: *up dat de gulde* (d. i. *gilde*) *voornoemt haerlieder vroegere exercitien met* neerents *soude continueren.*

Eene tweede vervorming van het w. was de uitlating der *n* achter de *r*. Zoo kreeg men *naarst*, *neerst*. Passionael, Winterst. 18 verso: *mit allen* naerste *soe dede sy die .VII. wercken der ontfermherticheit*. Fol. 31: *hi badt met groter* naerste. Fol. 71: *begheerde sy mit* naerste *te soecken*. Fol. 124: *doe hi al sijn* naerst *geleit hadde aen philosophie*. Horae Belgicae, XI. 197:

In narst *in spel Doet mijn bevel.*

Antw. Spelen van Sinne, 394:

— *hadde dopperste Schepper int ghemeene*
Sonder daet, neerste, *arbeyt*, *oft weene*
Den Mensche de consten willen becorten, enz.

Springhader aller Kinderen Gods, 57:

— *de Knechts zijn op vaerde*,
Doende neerste *op dat de Tafel werdt vervult*.

Meulewels, Misantr. 14:

De liefde, neirst, *en sorgh met arbeyt gaen veur my.*

Vaderboeck, 73: *doe dye rechter hoorde dat hem dat* neerste *was* enz. Ald. fol. 78 verso: *doe die devote vrouwen sagen dattet den heiligen vader alsoe groote* nerst *was*. Erasmus, Lingua, 152: *hy wist haer op alle woorden terstondt antwoorde te gheven, ende in goeder* neersten. En elders. In samenstelling met *acht* (voor *achtig*) heeft Maerlant *neerstacht*, Spiegh. Hist. I. 270:

Die wijs waren ende neerstachte
Om (d. i. *op*) *datmen die sterre wachte.*

Gelijk het hoogd. *ernst* en het eng. *earnest* zoowel bijvoegelijk als zelfstandig zijn, komen de vermelde substantieven ook bij ons als adjectieven voor. Dus Bijbel van 1477, Jes. 13, vs. 4: *die stemme eenre menichten inden berghen als van* aernsten *volken*. De Staten-vertaling heeft hier »groote". 't Woord zal hier aanduiden »door ijver of drift veel gedruisch makende". Het Gloss. op Der Minnen Loep verklaart het adj. *airnst* door »ijverig, naarstig, ernstig, norsch". Maerlant Spieg. Hist. II. 400:

In wakene ende in sijn gebede
So was hi een nerenst *man.*

Passionael, Winterst. 82: *hi wilde selver wachten met* naerster *sorgen*. Zeeus, Overgebl. Ged. 37:

— *dat zy, u ter straffe, op 't* naerste *zullen zweven* enz.

Thans zeggen we alleen *ernstig* en *naarstig*, het laatste vroeger ook *neerstig* of *nerstig*. Dus Vaderboeck 55 verso: *dat nye mensche een toornich ofte een onnut woort in schempe ofte in* nerstijgen *moede hoirde spreken*. Hier zouden wij *ernstig* verkiezen, daar dit meer op eene gemoedsgesteldheid, *naarstig* meer op eenige handeling toepasselijk gemaakt wordt. Beide beteekenissen vloeijen ineen, ald. fol. 44: *die bidt voer di nacht ende dach met groter vliete en* nersticheit. De laatstgemelde bet. daarentegen vindt men ald. fol. 46: *ic sal nu in mine outheyt verliesen dat ic met alle mine* nersticheit *in mine ionge ioget heb verwaert*. En geheel hetzelfde wordt uitgedrukt door *aernstigheid*, Bijbel van 1477, Jerem. 21, vs. 14: *dit segt wie sal... op ons visiteren na die vrucht van uwer* aernsticheden. De Statenvertaling heeft »handelingen".

Nadeeligen—Nadeelen.

Overeenkomstig met het hoogd. *benachtheiligen* leest men *benadeeligen* bij Versnaeyen, Achter de Gordijn, 208: *hoe de Sorlan geene gelegenheid spaart om hem te* benadeeligen. — Het gewone nederl. w. is *benadeelen*, dat het hoogd. niet schijnt te hebben. Verg. *bevoordeeligen* op *Voordeeligen*.

Nalatigen—Nalaten.

Het hoogd. *vernachlässigen*, d. i. verzuimen, is nagevolgd door den taalkundigen Ypey, Gesch. der Ned. Taal, II. 96: *Onder des werd echter de landbouw niet geheel* vernalatigd. Ypey en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, II. 300: *De studie der oude letteren begon allengs* vernalatigd *te worden*. — De bet. komt geheel overeen met het middelhd. *nachlâzen*, dat zoowel voorkomt in den zin van verlaten, als van verzuimen; zie Lexer, Middelhd. Handwtb. Ook ons *nalaten* bet. verzuimen, waarvan *nalatig*, zuimachtig; zie Weil.

Nichtigen—Nichten.

Met het voorz. *ver* komen beide wn. dialectisch voor; *vernichten* in den Teuthonista, en *vernichtigen* in eene Resolutie van Ridderschap en Steden van Overijssel, van Maart 1616, aangeh door Dumbar, in de Verhandd. der leidsche Maatsch. II. II. 107: *dat hij des Landes Pampijren ende Registren ter quader trouwen verbracht ende* vernichticht *hadde*. — De nederlandsche vormen zijn *vernieten* en *vernietigen*; zie *Nietigen*.

Vernichten is nog hoogduitsch, en *vernichtigen* in het dialect van Beijeren en elders. Frisch nam beide vormen op, zooals ook Benecke *vernihten* en *vernihtigen*. Dat de wortel *niht*, hoogd. *nicht*, nederl. *niet*, angels. *nate*, eng. *not*, ontstaan is uit *wiht*, d. i. schepsel (nederl. *wicht*, angels. *wiht*, eng. *wight*), zie men bij Schmeller, II. 674 en Benecke, III. 651.

Verkeerdelijk noemde dus Bilderdijk, Spraakl. 227, *niet* een deelw. van *ni-ên* of *ne-en*, en onderscheidde hij, Geslachtl. III. 259, *wicht*, kind, van *booswicht*. Ten Kate, II. 506, zag de identiteit

dier woorden goed in, ofschoon het wat gewaagd van hem was, ze van het ww. *wegen* te doen afkomen. Doch de eigenl. stam van *wicht* is na zooveel vorderingen, als de wetenschap na hem gemaakt heeft, nog duister; zie Grimms Gramm. III. 736, Graffs Sprachschatz, I. 730, en Diefenbach, I. 132.

Dat onze gemeenzame spreektaal evenals die van verschillende gewesten van Duitschland *niks* zegt voor *niets* of *nichts*, is bekend; minder, dat ook de engelsche volkstaal hetzelfde woord heeft, zie Halliwell op *Nix;* en zeker allerminst, dat dit *nix* overgenomen is van de *Russen*, die in 1810 aan de Medway lagen, volgens Bee. Zou het niet wèl zoo natuurlijk zijn, aan de *Nederlanders* te denken, die in 1667 aan de genoemde rivier het fort Sheerness bemachtigden?

Nietigen—Nieten.

Nieten noemt Kil. verouderd vlaamsch voor *vernieten*. Bij onze schrijvers kwam het mij niet voor. Wel daarentegen *nietigen*, dat Kil. niet kende. Bedrijvend is dit bij Rodenburgh, Jal. Stud. 17:

Hoe? isser sulcken haet, die al hun liefde scheurt?
Scheurt? Ja genieticht *heeft, hy is vol Jalousie.*

Dez., Geboorte Christi, 11:

De macht ghenietight *werdt des Wets, en der gheboden.*

Dez., Poeet. Borstw. 357:

Myn glory is vernieldt! ghenieticht *zijn mijn lusten!*

Onzijdig, ald. 300:

Waer rechte neygingh is daer nieticht *de begheert.*

Overeenkomstig, wat den vorm betreft, met het hoogd. *entnichten*, middelhd. *entnihten*, heeft Bilderdijk *ontnietigen* (zie mijne Proeve, 45); doch de bet. verschilt. Het nederl. ww. is regelmatig gevormd en zegt: van het niet ontdoen; doch het hoogd. met een uit *en* ontstaan voorvoegsel zegt: vernietigen, te niet doen. — Met *ver* hebben wij *vernieten* en *vernietigen;* het laatste thans in gebruik, het eerste verouderd. In bedrijvenden of wederkeerigen zin leest men het bij Van Vloten, Nederl. Proza, 35*: *versmaet ende oetmoedicht ende* vernyet *u selven*. Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 49: *een oetmoedich vertyen ende* vernieten *sijns selves*. Wolsschaten, De Doodt verm. 190: *Sy leerden aldus haer selven* vernieten *in de seven gaven des Heyligh Geest*. Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 462 (van Jeruzalem):

— waer is 't toch om geschiet,
Dat 't Titus altemael heeft in de grondt verniet?

Ald. 734:

De sorgh van heel het jaer wort op een ur' verniet.

Jonctijs, Venus, 64:

'T spits-vindig breyn verniett *all wat Ulysses doet.*

Onzijdig bij Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 62:

(Sy) legghent (graen) dan in 't droogh op dat het niet verniete.

Gheestel. Nachteg. III. 225:

Wanneer... met het hemels vier de werelt over goten
En 'tgene daer is in weder vernieten *sal.*

Huygens, Korenbl. II. 566:

Niet dat alleen het gen' wy met het vlieten
Der ueren sien vernieten.

Waarvan de afl. *vernieting* bij P. de Groot, Uitbr. der Pss. 149: *wilt gij u... door een* vernieting *wreken*. Uit Bredero zie men nog eene pl. in Oudem. Wdb. Hiermede komt overeen het hoogd. *vernichten*, *zernichten*, middelhd. *vernihten*, *ernihten* en *entnihten*. Dat voorts het nederl. *vernielen* mede van *niet* afkomt en er alzoo eig. een frequent. in steekt, valt in het oog. 't Wordt ook wel nevens *vernietigen* gebezigd; Van Beverwyck, Begin van Dordr. 6: *na dat al het Menschelicke geslacht, door het water* vernielt, ende vernietight *was*. — Het bestaan van een subst. *verniel* zou men niet licht vermoeden; Krul bezigde het, Pamp. Wereld (uitg. in 4to van 1681) 47:

O nikkerlijk bedrijf! ô gruwelijk verniel
Van deugd, geluk, en eer der eerelijker menschen!

Nijdigen—Nijden.

Bij Six van Chandelier, Poësy, 515, leest men:

Benydight, *sonder liefde of schaemte.*

Dit w. is hier gebezigd voor *benijd*, van *benijdigen*, gelijk dit van *benijden*. Kil. kende *benijden* zonder het voorvoegsel niet; het hoogd. intusschen heeft *neiden*, middelhd. *niten* en *niden;* ook het middelned.; Van den Lev. ons Her. vs. 1204:

Die u nidet *ofte haet,*
Verghevet hem, dat es mijn raet.

En vs. 2084:

Dien ic cusse dat es hi
Dien gi nidet *alle ende haet.*

Maerl. Rijmbybel, vs. 16804:

Dies nijddene *die princen ghemeenlike.*

Vandaar de afl. *nijder*, thans *benijder*; Cats' Wercken, I. fol. 313:

Noch vorder moet de vrou haer sinnen leeren buygen,
En door een willigh hert de nijders *overtuygen.*

Waarvoor men *benijdiger* aantreft bij De Haes, Verh. en vern. Portugal, 147:

— zyn benydigers, *door weldoen, te overtuigen.*

Noodigen—Nooden.

De eerste bet. dezer wwn. is met meer of minder geweld dwingen, nog *noodzaken* geheeten, evenals van het middelhd. *noeten* en *notegen*, hoogd. *nöthigen* en (opperd. bij Adelung) *nöthen*, oudhd. *notagon*, goth. *nauthjan*. Dus Passionael, Somerst. 79: *Doe dat haer vader hoorde so besmeecte hyse ende* nodese *dat sy den afgoden offeren soude*, d. i. drong of dwong haar sterk. De drang of dwang wordt van beleefder of vriendelijker aard, Hor. Belg. III. 73:

hi sal hem jeghen u becondeghen saen
ende noden, *oft ghi wilt spelen gaen.*

Ald. 78:

(*hi*) *bat hem, dat hi met hem at.*
hi nodene *ende eerden om den scat.*

Maerlant, Rijmbybel, vs. 23585:

Up enen berch...
Daer hi tfolc al noedde *tsamen.*

Hier heeft men wat de Teuthonista omschrijft door »laden tot eenigher ghenoichten", eene bet. die nog bij *nooden* en *noodigen* gangbaar is. Dat dit laatste oudtijds ook voor met geweld dwingen gold, blijkt o. a. uit Winhoff, Landr. van Auerissel, 90: *so moste hie gewalt an den Heren unde Lande begaen, waer doer dan die Heer met den Lande thor noedtwer* genoediget *unde gedrungen worde.*

In dezen zin had het middelhd. *beneeten* en *benotegen*, waarmede overeenkomen *benooden* en *benoodigen* bij Kil. Dus het laatste bij Hooft, Ned. Hist. fol. 429: *Met het verdwynen der hoope... vonden de Bondtverwanten zich* benoodight, *naa andren toeverlaat, en hulp van buiten, om te zien.* Andere pll. zie men in het Wdb. des Inst., doch ook elders. Levens van Plut. fol. 404 verso: *dat hy arbeyden soude te veroveren de hooge landen van Asien, alwaer hy veel vertrecks soude mogen hebben indien hy* benoodicht *quam te worden.* Don Quichot. II. 45: *waarom deed Cortes... zyn Spanjaart* benoodigen *tot dapperheid* enz. De Vrije Fries, VIII. 413: *deselve souldaeten... sijn* benodicht *geworden... omtrent de helft... te schicken.* Ald. 414: *zulcx dat hy* benodicht *is geworden weder te keren.* Vandaar het bijw. *onbenoodigd;* Coornh. Wercken, I. fol. 234 verso: *de Ghierighe... willens ende* onbenoodight *een seecker ghebreck aanvnarden, lijden ende hun selve aandoen.* — Thans heeft *benoodigd* eenvoudig den zin van *noodig*, Weil. zegt »verlegen"; dus Bilderdijk, Verhandel. Voorr. 6: *dat een ieder in staat is, die* (plichten en rechten) *dadelijk en t' elke reize zoo duidelijk te erkennen, als hem in de woeling der driften* benoodigd *is.* — In dezen zin hebben wij de afl. *benoodigdheid* (*-heden*) voor »behoefte, hetgeen men noodig heeft", zooals Bomhoff omschrijft. Doch voor dien concreten zin trof ik het w. aan in abstracte bet. voor de daad van noodig hebben of behoeven; Vervolg op Wag. XXIII. 183: *om eene zekere kwantiteit Graanen op te koopen... welke men naderhand weder, uit* benoodigdheid *van Penningen, heeft moeten verkoopen.* — De vorm *benoodigheid* zal wel af te keuren zijn; Collot d'Escury, in de N. Werken der holl. Maatsch. I. 6: *anderen, welke...* benoodigheden *derven.*

Bij Koenen, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. I. 221, leest men: *Men* noodigde *hem, om dit artikel er uit te lichten.* — Dit schijnt voor invitare gezegd, doch in dien zin zeggen wij thans liever *uitnoodigen*, vroeger ook *uitnooden;* Vondel, Joannes de Boetg. 96:

Toenze uitgenoot *den helt op Cydnus stroom gemoete.*

Dez., Altaergeh. 122:

My porrende d' Achaiers uit *te* nooden.

Hennebo, Verz. Dichtw. 66:

Wordt zijn gezicht door duizend perken
Gelokt en uitgenood *om strijd.*

Nog bij Van 's Gravenweert, De Ilias, IV. 47:

Om Peleus dappren zoon... ten kampstrijd uit *te* nooden.

En Ten Kate, Dichtw. V. 70:

Werdt Gij... uitgenood...
Om met Uw wraak Zijn vijanden te slaan.

Het voorz. *uit* heeft in afleidingen van dezen aard eene versterkende kracht; het *noodigen* geschiedt op eene kenbare wijze; zoo is *uitspreken* sterker dan *spreken*, *uitroepen* dan *roepen;* er heeft bij het gebruik van het voorzetsel eene beweging plaats, eene handeling naar buiten. *Uitnoodigen* wil dus niet zeggen, iemand, die binnen is, naar buiten noodigen; een denkbeeld dat wellicht Hoogvliet voor den geest zweefde, toen hij in plaats daarvan *innoodigen* bezigde voor iemand, die buiten is, naar binnen noodigen; Abrah. 266:

Hoe Laban, toen hy die schenkaadjen had beschout,
Hem in *kwam* noodigen, *en riep* enz.

Gelijk bij ons de afl. *noodiging* bekend is van *noodigen*, had men van *nooden* ook *nooding*, bij Plantijn voor invitatio, en bij Kil. voor drang (tot stoelgang en waterloozing). Van Velthem bezigt dit w. echter in een' anderen zin, fol. 241:

— derse niet conden ontgaen
In een nodinge *vol van grachten,*
Daer si hem niet iegen en wachten.

D. i. niet (zooals Le Long vertolkt) »noodtsaakinge", maar »een toestand van gevaar", gelijk we spreken van het »in *nood* verkeeren" van een schip enz. Eenige regels hooyer noemt de kroniekschrijver hetzelfde ook *nood:*

Noch droegense alle bloet een swerd,
Ende togeden dat si in node *lagen,*
Den Fransoysen, die derwerd sagen.

Over de verbasterde spreekwijze *desnoods* handelde ik Lat. Versch. 299 en 300. De uitdr. *nood zijn* leest men bij Koenen, a. w. 289: *wanneer het* nood was. Bl. 380: *voor zooveel* nood is. — Het mann. znw. *nood* was voorheen vrouwelijk; zie de Geslachtl. van Hoogstraten en Bilderdijk. Dat in het bijwoordel. *ternauwernood* het oude gebruik bewaard blijft, is niet vreemd, maar eerder regel. De afwijking daarvan, door de volgende schrijvers begaan, is dan ook niet nagevolgd; Nomsz, Tassoos Jeruz. verlost, 86: *Niet dan* ten naauwen nood. Verv. op Wag. XLI. 272: *die...* ten naauwen noode.. *ontkwamen.*

Noodzinnigen—Noodzinnen.

Volgens Weil. komt het ww. *noodzinnen* in het landrecht van Zutfen voor, met zijne afl. *noodzinning.* Uit de Keuren van Breda staaft Hoeufft, Aanh. op zijne Proeve, het znw. *noodzin* of *noodsin.* Het ww. *vernoodzinnen* ontmoet men bij Mr. Tadama, in de N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. X. 258: *offte hy nyet en quame by sittende gherichte offte een de one* vernoetsynnende *worden.* Lager: *nae dyen dat hy dat gherichte over sich gaen leyt und sich nyet* vernoetsynnende *en lyet.* D. i. volgens den Schr.: »zoo er niemand kwam die hem verontschuldigde, en wettige redenen deed gelden, waarom hij niet was verschenen".

De verlengde vorm *vernoodzinnigen* komt mede aldaar voor: *ten ware sake dat hy sig dede* vernoodtsinnigen, *te weten dat hy door lyfsnoodt, watersnoodt ofte Heerengebodt verhindert ware geweest.* — De pl. bevat het woord met de verklaring tevens. Over de afl. er van hebben Weil. en Hoeufft t. a. p. eenige gissingen.

Nuttigen—Nutten.

Het ww. *nutten,* hoogd. *nutzen,* middelhd. *niuzen,* oudhd. *niuzan,* goth. *niutan,* angels. *niotan, neotan,* beteekent eig. nemen, grijpen; en is één met *genieten,* hoogd. *ge-niessen,* neders. *ge-neten;* zie Ten Kate, II. 307. Aardig zegt Frisch: »wij meten het *nut* af naar het *genot.*"

In den zin van (voedsel) tot zich nemen, komt *nutten* vroeger en later in het nederl. voor. Ferguut, vs. 3300:

Nuttet *ghincbere, hets u goet.*

Blommaert, Oudvl. Ged. III. 37: *Dat Adam...* genut *hadde die vrucht.* Maerlant, Rijmb. vs. 622:

Dat ghi van alden oofte ghemeene
Nutten *zoud, danne van enen alleene.*

Ald. vs. 5345:

Noch gheenen visch...
Ne moesten si nutten *mede.*

Heyns, Bartas' Wercken, II. 1. 9:

'Tkruyt nuttende *van d' aerd, als d' ossen ende stieren.*

Vondel, Altaergeh. 138:

Zoo nut *de disch der zielen offerspijs.*

Leven van Marc. Aurel. 36: *overvloedicheydt van spijsen, alsoo seer datter veel meer moest overblijven, dan daer* ghenudt *werdt.* Thirsis Minnewit, III. 79: *elk Lepel die 'k* nut. De Toekomst, XI. 353: *al...* nut *hij de beste spijzen.* Hendr. Meijer, Ged. 118:

— nut *geen bete broods dan van uw tranen nat.*

Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. 41:

Koffie te nutten *en fijn witbrood en gesuikerde vladen.*

Deze bet. breidde zich uit tot die van het gebruik maken van andere voorwerpen; Maerlant, Rijmb. vs. 18111:

(*Moestse*) *een half jaer* nutten *mede*
Specie van groter dierhede.

Specie is welriekend kruid. Mostart, Mariamne, 22:

— *dit gewenschte licht, dat Godt my heeft gegeven*
Te nutten —

Riemsnijder, Fab. en Vertelsels, 163:

Hij die zig 't Leven tragt te nutten, enz.

Bild. Poëzy, II. 13:

ô Nutten *wy met moed een tijdstip zoo gewenscht!*

Ook onbepaald, voor baten, voordeel aanbrengen, nuttig zijn; dez., Opstellen, I. 85: *hoe moet de Zedekunde ons die plichten doen kennen? Om anderen te* nutten? — En lager: *Niet anderen te* nutten, *maar ons-zelven.* Rotsg. I. 206:

Och! dat gieten, scheppen, putten,
Kan niet nutten.

Hiervan de afl. *nutting,* die bij Kil. en Weil. ontbreekt; Marius, Amstelred. Eer ende Opcomen, 302: *als door de* nuttinghe, *van een geestelijcke spijs.* Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 106: *voor ende na de* nuttinghe *der spijsen.* Ald. 447: *de* nuttinge *van het lichaem ende bloedt Christi.* Alsook *nutbaar* en *nutbaarheid,* door hen vermeld, doch niet gestaafd; Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 164: *alle dit ghemeyne quaet... is niet dan* nut-

baer. Bl. 163: *het derde heer... daer van* de nutbaerheyt *den leytsman is.* Coornhert, Wercken, I. fol. 12: nutbare *waarschouwinge.* Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 472: *goedt ende* nutbaer *duncken te zijn.* H. van Halmael, Crispyn Weezenplaag, 29: *dat ge ooit aan andre* nutbaar *waart.* Muntinghe, Leerred. 283: *hoe* nutbaar (*de godsdienst*) *geweest zij.* Dit *nutbaar* zegt: wat nut, of wat nut aanbrengt, en komt dus overeen met *nuttig*, anders ook *nuttelijk*, b. v. Higt, Ged. 247:

Den nuttelijken *tak van Frieslands Stedehoudren.* Doch het zegt ook: wat genut kan worden, en zoo leest men bij Bilderdijk, Mengel. en Fragmenten, 107: *die ook geen spijze... verloren lieten gaan, en...* het onnutbare-zelfs *ten voedsel van het gediert aanwendden.*

Ik mis bij Weil. nog *nutheid* en *onnutheid;* Rabus, Vermakel. der Taalkunde, 89: *de noodzakelijkheid*, of nutheid *van Christus komste.* Macquet, Proeven van Dichtk. Letteroeff. I. 118: *de* onnutheid *der Fabelkunde.* Stuart, Rom. Gesch. II. 246: *de klaarblijkelijke overtolligheid en* onnutheid *der redenen.*

Als frequent. vorm van dit *nutten* heeft het nederl. *nuttigen*, zoowel in den eig. als in den fig. zin. Coornhert, Wercken, I. fol. 32: *Hy behoefde ende* nuttighde *vergankelijck voedtsel.* Vondel, Altaergeh. 138:

— *op datze, hier ten disch,*
Wat spijs en dranck slechts nuttighden *en droncken.*

Willem van Haren, Werken, III. 63:

Beminlyk kind, speel, nuttig *u deez' dagen.*

Bilderdijk, Naklank, 89:

Vermaak u, lieve Jeugd, en speel,
En nuttig *u den tijd.*

Hetzelfde wordt uitgedrukt door *genuttigen;* De Haes, Verh. en vern. Portugal enz. 205:

Neen, tast vry toe, genuttigt *veilig.*

Berkhey, Eerb. Proefkusjes, 119: *Men* genuttigde *er eenigen* (t. w. van de aardbeziën). Ald. 331: *zet u neder.* genuttig *spijze en drank.* Weil. heeft *genuttigen* opgenomen, doch zijne voorbeelden bewijzen niet veel; het eene, van zijn eigen maaksel, is het deelw. van *nuttigen*, en het andere, uit Camph. ontleend, vrees ik, evenzeer.

Hooft bezigde *vernuttigen;* Ned. Hist. fol. 383: *zonder dat yemandt yet* (van vlees) *aankoopen moght, eer 't ouwde* vernuttight *waar.* D. i. verbruikt, opgebruikt, in welken zin men bij Benecke *verniuzen* aantreft.

Fokke maakte een ww. *onnuttigen*, als spelende tegenstelling; De Vrouw is de Baas, I. 173: *een Mensch, dat... gebakjes enz. voor het geld dat de man voor den kost in huis brengt*, nuttigt *of* onnuttigt. D. i. ten onnutte besteedt.

Het ww. *ontnutten* treft men bij Starter aan, Friesche Lusthof, 57:

Laet niemand u ontnutten *u Privilegien groot.* Dit w., naar het mij voorkomt, van des Dichters maaksel, zal moeten beteekenen: nutteloos maken, van kracht of waarde berooven.

In later' tijd vindt men bij ons *benutten*, voor het hoogd. *benutzen;* Meerman, De Groots Vergelijking der Gemeeneb. I. 186: *dat zij de ligging van ons land* benutteden *om eenigen buitenlandschen handel te voeren.* D. II. 240: *wij hebben de driften zelven zoeken te* benutten, *om den mensch somwijlen tot de Natuur terug te brengen.* Bogaers, in de Werken der holl. Maatsch. X. 264: *Het voornaamste, hetwelk ik heb mogen vinden, is hier door mij* benut. Kramers, Herinnering aan P. de Raadt, 3: benutte *de Raadt... zijne weinige vrije uren voor de studie.* Jorissen, Const. Huygens, I. 299: *De man... heeft de lange ervaring van het leven* benut, *om* enz. Dit woord vond scherpe afkeuring bij Siegenbeek (Lijst van Woorden enz. 11) en bij Potgieter (De Gids van 1849, D. I. 330). Mr. Bogaers, zelf niet minder scherpzinnig taalbeoefenaar dan uitnemend dichter, veranderde daarna, in de afzonderlijke uitgave van zijn' Togt van Heemskerk, 105, *benut* in *gebruikt.* De vlaamsche schrijvers, intusschen, schijnen den woordvorm niet zoo ongepast te vinden; meermalen treft men bij hen *benutten* en vooral het frequent. *benuttigen* aan; Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. 5: benut *u den wenk.* David, Vaderl. Hist. II. 391: *Radulf, van zynen kant,* benuttigde *zyne viktorie.* D. VII. 77: *de Luikenaers* benuttigden *den tyd.* Conscience, Bella Stock, 11: *men* benuttigde *ons* (*schepelingen*) *tot den pelshandel met de wilde Esquimaux.* De Toekomst, XII. 18: *zijne scholieren... bij den kerkdienst te* benuttigen. Ald. 401: *dezulken, die de leerstof...* benuttigen. Bormans, Parthonopeus enz. Voorr. 34: *Mogen de lezers... hetzelve* (*geschenk*) *met even zoo veel dankbaerheid* benuttigen *als ik het ontvangen heb.* Versnaeyen, Achter de Gordijn, 259: *Gewenschte samentreffing, welke ik juist kan* benuttigen! In Noordnederland ontmoette ik het w. bij (Konijnenb.) Taf. v. d. Staatsomw., XIII. 203: *dat een waardig afstammeling zijnen arbeid...* benuttigen *mogt.* Ockerse, Napoleont. Redev. I. 126: *Hij had den korten stilstand der overwinnaren* benuttigd. Dez., Nagel. Redev. 168: *kleinigheden te* benuttigen. In het Album der

Natuur, door P. Harting, c. s. van 1863, bl. 255: *dat de glasblazer de eigenschap van water om bij hoogere temperatuur zich tot damp uit te zetten* benuttigt *om* enz. Mr. A. Bogaers, in den Taal- en Letterbode, II. 8: *de feesten, die ze daartoe* benuttigden. Van Lennep, Romant. Werken, XXI. 115: *terwijl ik het water... zal* benuttigen *voor de locomotiven*. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter, III. 331: *had men de ledige ruimte* benuttigd *voor het bouwen* enz.

Ontnuftigen—Ontnuften.

Bij Camphuysen, Uytbr. over de Pss. leest men, 291:

Daer gotens'...
Een kalff, dat sy Godtsdienstlijck eerden,
En soo (ont-nuftight *in den geest*)
De eer des grooten Godts toe-keerden
Een gras-verslindend runder-beest.

Dit *ontnuftigd* zal moeten verklaard worden als het deelw. van *ontnuftigen*, dat wederom kan afgeleid worden van *ontnuften*, d. i. van (ver)nuft berooven. Benecke vermeldt een middelhd. ww. *vernunftegen*, en bij ons bezigde men het frequent. *vernuftelen*, zie dit art.

Overvloedigen—Overvloeien.

Bij Hofferus leest men Poëm. 2:

(*Hy*) *heeft u soo begoedight,*
Geseghent, overvloedight, enz.

Dit ww. *overvloedigen* kan aangemerkt worden als het frequent. van *overvloeden*, bij Kil. bekend voor overloopen, thans *overvloeijen*, doch alsdan genomen in bedrijvenden zin, en dus voor »doen overvloeijen of doen overloopen."

Pijnigen—Pijnen

Beide wwn. staan bij Kil. opgeteekend in dezelfde bet. van smart, leed of moeite aandoen, kwellen enz. Het prim. *pijnen*, mhd. *pinen*, oudhd. *pinon*, angels. *pinian*, eng. (bij Halliwell) *to pine*, komt meest onder de vormen *pinen* en *pynen* in het middelned. in verschillend gewijzigde bet. voor; zie Clignett, Bydr. 253 en vlgg., de Gloss. op Der Leken Sp., Maerl. Rijmb. e. a.

Zich pijnen was ook in een later tijdvak zich moeite geven; Passionael, Som. fol. 76 verso: *als hi* hem pijnde *tot die stadt wert te gaen*. Fol. 98 verso: *hi stont op ende* pijnde hem *te gaen*. Levens van Plut. fol. 20 verso: *dat hy* hem pijnde *de vrouwen te reformeeren*. Ja nog bij den keurigen Feitama, Telem. 179:

Daar zich *Ixion* pynt *aan 't eeuwigdraaijend rad*.

Ook wel zonder het wederk. voorn. Passionael, Som. fol. 66 verso: *doe... hi sach sijn wijf soe mismoedich so* pijnde *hise te troesten*. Ditzelfde verschijnsel wordt bij Benecke ten aanzien van *pinen* opgemerkt.

Iemand pijnen is hem kwellen, pijn aandoen (op de pijnbank); Despars, Cronijcke van Vlaenderen, IV. 350: *binnen die Halle, aldaer hy zeer gruwelick* ghepijnt *wiert, maer hy wilde niet kennen*. Bl. 351: *doen wiert er* ghepijnt *Gillis Smout, die goutsmet*. Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 326: *te besoken mit* pynen *an den genen, die den Rechter gemelt syn*. Lager: *dair by te wesen, dair men enen* pynt. Waarvan mede aldaar *pijner* voor beul: *aengesien dat hy een Stedehouwer des Heren is ende een Rechter, ende niet een* pynre. Camphuysen, Uytbr. over de Pss. 106:

Laet droeve nijdt inwendigh u niet pijnen,
Als ghy 't geluck der booser Menschen siet.

Krook, De Toets der Minnaars, 30:

Gy word wel driemaal meer, als ik hier nu,
gepynt.

Mevr. Bosboom Toussaint, in het Tijdschr. *Nederland* 1861, n°. 11, bl. 189: *eene zachte demoedige gestalte, wie de verdrukking niet* pijnde. — Zie voorts ook over dit ww. het Wdb. des Inst. en dat van Oudem. op Hooft. — Van de door Weil. vermelde en verklaarde uitdrukking *gepijnde honig* vindt men een voorbeeld bij Vondel, Horat. Lierz. 75: *die...* gepijnden honigh *in zuivere kruicken giet*.

De afl. *pijning* vindt men in de Levens van Plut. fol. 540: *de lichamelijcke* pijninghen. Hooft, Tacitus, fol. 91: *de slaafsche* pyningen. Bilderdijk, Redev. van Chrys. 13: *Alle* pijningen... *zijn te gering voor eene tot zoo verr' in boosheid vervallene ziel*. Bij Hooft, a. w. fol. 108 leest men een ww. *pijningen: door 't* pyninghen *van Eudemus en Lygdus*. Het Wdb. des Inst. houdt dit voor den waren en oorspronkelijken, van het naamw. *pijning* afgeleiden, vorm, waaruit »bij verzachte uitspraak" *pijnigen* zou ontstaan zijn. Deze bewering wordt wederlegd door de talrijke voorbeelden van werkwoorden op *igen*, die uit bestaande werkwoorden zijn voortgesproten. Het w. *pijningen*, dat bij Hooft eene enkele maal, en alleen in den eersten druk van den Tacitus, voorkomt, is eene soort van bijvorm, die meermalen wordt aangetroffen. Zoo had men *dadingen* en *dedingen* voor *dadigen* en *dedigen* (zie dit art.); zoo leest men wel *gegadingde* voor *gegadigde*, *honing* en *honig* en derg.

Als afleidingen heeft men vooreerst *afpijnen* en *afpijnigen*, door pijn afmatten of uitputten: Vondel, Gysbr. van Aemst. 33: *haer zuivre ziel, van droefheit* afgepijnt. Nomsz, De Hertogin van Coralli, 60: *'k Ben deerlyk* afgepynd! Bilderdijk, Mengel. IV. 95: afgepijnd *door zoo veel leed*. Westerman, Ged. III. 69: *de* afgepijnde *ziel*. Bogaers, Lierzang, 13: *de* afgepijnde *borst*.

Vondel, Herschepp. 181: *Daerze* afgepijnight *legt*. Vollenhoves Poëzy, 698: *myn* afgepynigt *bloet*. Poot, Ged. II. 270: *Het* afgepynigd *hart*. Feith, Werken, II. 16: *Corneille*... pijnigt *zijne ziel eenen geruimen tijd in de afgezonderdste eenzaamheid* af. Van Alphen, Dichtw. II. 20: *uw zwak en* afgepijnigd *lijf*. Vrouwe Bilderdijk, Holl. Verlossing, II. 70: *'t* afgepijnigd *leven*. Kinker, Ged. I. 45: *'t* afgepijnigd *hart*. Tollens, Ged. II. 98: *Zijn* afgepijnigd *kroost*. Beecher Stowe, De kleine Vossen, 177: *dat hij... zich ellendig* afpijnigt.

Een' anderen zin hebben de beide wwn., t. w. door pijnen of pijnigen afgedwongen, Nieuwe Honigbije, II. 143:

Als Slaven voor zyn oog, gereed op zyn geboden,
Tot afgepynde *cyns.* —

Jonctys, De Pynbank (1651) 109: *'t* afgepijnt *beken van eenen Edelman vermoort te hebben*. Ald. 13: *de* afgepijnigde *bekentenis*.

Nagenoeg hetzelfde wordt uitgedrukt door de wwn. *uitpijnen* en *uitpijnigen;* a. w. 212: *dat en is geen konst, yemand eenige bekentenis* uyt *te* pijnen. Bl. 28: *alle gevangenen... aan den hals gestraft, of wel deerlijk* uytgepijnigt *te hebben*. Bl. 87: *d' onstrafbare gedachten den betijgden* uytpijnigen. Huyg. Korenbl. I. 237: *of de beklaeghde op eene onwaerachtige ende maer* uytgepijnighde *bekentenisse veroordeelt is geweest*. Leuter, de Kruiskerk, 153: *den gevangenen de diepste geheimen van hun geweeten...* uittepijnigen. — Eenigszins anders toegepast, bij Kleyn, Beschr. van Delfshaven, 289: *mijn geduld is* uitgepijnigd.

Herpijnen en *herpijnigen* komen beide voor; Jonctys, De Pynbank (1651), 220: *Martin del Rio wil ook wel tot twee, en drymaal* herpijnt *hebben*. Ald. 221: *indien hy... by de loochening in 't* herpynigen *volhardt*.

Zich verpijnen is (zegt Weil. te recht) »zijne krachten tot pijnigens toe inspannen". Dus Vondel, Poëzy, I. 497:

Dus leert de leerzucht zich verpijnen.

Ald. 661:

Zy zag hem toenze zich *tot kussen wou* verpijnen,
In haere ledekant met zijne torts verdwijnen.

Wagenaar, Vaderl. Historie, VIII. 422: *De Graaf van Fuentes...* verpynde zig, *om den Koning van Frankryk... afbreuk te doen*. Higt, Ged. 225: Verpijn u *dan*. Bilderdijk, De Dood van Edipus, 46:

Wie waant gij, dat zich *'t meest tot uw verderf*
verpijne?

Dez., Najaarsbl. I. 160:

Maar wat mocht ik my verpijnen!
't Was een vruchteloos verkwijnen.

Zich verpijnigen heeft eene gelijke bet.; Vondel, Herkules in Trach. 15:

(*Ik*) *wil in dit geval niet tegens goden strijden,*
Noch my verpijnigen. —

Feitama, Tooneelp. I. 238:

Verpynig u *niet meer:* —

D. II. 301:

Zo ge u verpynigt *om te scheiden uit deze oorden.*

Van 's Gravenweert, De Odysséa, I. 45:

Verpijnig u *niet meer om 't onheil, u beschoren.*

D. i. kwel u niet op eene pijnlijke wijze. Herm. Bouman, Leerred. 210: (*hij*) *vermant en* verpijnigt zich zelven. Zoo ook in bedrijvenden zin, Van 's Gravenweert, De Ilias, II. 94:

Verpijnig *mij niet meer door 't jamren van*
uw smart.

D. IV. 179:

Zijn moeder nadert hem, verpijnigd *door zijn klagt.*

Van Duyse, Vaderl. Poëzy, I. 26:

— *den opgelogen boezem,*
Zoo verpynigd *sedert lang.*

Van de beide volgende wwn. zijn mij de primitieve vormen niet voorgekomen; Leven van Marcus Aurel. 122: *u quaet ende tmijne* bepijnighen *alleen een herte*. Jonctys, De Pynbank (1651) 95: *hem niet alleen op zijn eygen daad te* bepijnigen. Ald. 96: *het* bepijnigen *van eenen, bereydt ook vele de vreeze*. Krook, De hedend. Waereld, 57:

— *een knaaging, ja, die my,*
Op 't alleronverwachtst, doorpynigd *myn geweeten.*

Nomsz, Cora, 47:

Ziedaar den laatsten slag voor myn doorpynigd *hart!*

Bilderdijk, Rotsgalmen, II. 84:

— *donderslagen, meer dan al uw addrenbeten*
Doorpijnigend. —

Rechtigen—Rechten.

Het ww. *rechten, richten* beteekent recht maken; Van Beverwyck, Verv. van de Heelkonste, 46: *dat desen Rugh-graet mochte* gherecht, *ende gebogen werden*. Voorts *recht* of *macht toekennen*. Dus in de Acten van de Colloq. der Ned. Gem. in Engel., uitgeg. door Van Toorenenbergen, 35: *hoe*

verre de Diaconen gericht *zijn in de overblivende goederen* enz. *ende hoe verre andere broeders* gericht *zijn in de selve;* waarbij dus dezelfde bet. van het w. *recht* ten grondslag ligt, die heerscht in *rechten* voor recht oefenen. Vandaar *rechtigen* in gelijken zin; Ockerse, Ontw. tot eene Alg. Characterk. I. 30: *De bewustheid van iemands in het oog lopende ondeugden* rechtigt *u nog niet terstond, mijne Heeren! om over zijn geheel Character een veroordelend vonnis te vellen.* D. III. 214: *dit alles en meer* rechtigt *en verplicht hem, om* enz. De Keyser, De Kerk Leidsvrouw enz. 61: *velerlei... dat tot een ontkennend antwoord op die vraag schijnt te* regtigen. Jorissen, Const. Huygens, I. 95: *dat deze mercantiele twisten Engeland niet schenen te* rechtigen, *zich openlijk tegen ons land te verklaren.* Kil. heeft daarvan *gerechtigd zijn in eenige zaak,* d. i. in zijn recht zijn. Men vindt daarvoor ook *gerechtigen;* Bilderdijk, Bewijs en Gezag enz. door Chalmers, 224: *gronden, waarop 's menschen reden en ervarenis hem* gerechtigt *een besluit te vestigen.* Van Hengel, Leerred. II. 69: *Zou dit ons* geregtigen, *om ook aan onze vromen zulk een heerlijk einde toe te zeggen?* — Insgelijks, evenals in 't hoogd., *berechtigen;* Van Spaen, Proeven van Hist. en Oudheidk. 43: *dat de Heeren van Abcoude tot het hooge Rechtsgebied... niet* berechtigd *waren.* H. W. Tijdeman, in Bild. Gesch. d. Vad. XII. 212: *Zijne zelfverdediging...* berechtigt *hem alzins tot de openlijke lofrede* enz. — Ja ook *begerechtigen;* Ypey en Dermout, Gesch. d. Ned. Herv. Kerk, III. 400: *bekwaam, om openbare belijdenis van hunnen nieuwen godsdienst af te leggen, en alzoo* begeregtigd... *tot het plegtig gebruik van 's Heeren heilig avondmaal.* Ald. 612: *wie tot deszelfs gebruik* begeregtigd *waren.* En 213: *de synode... verklaarde hem...* onbegeregtigd *tot de viering van het heilig avondmaal.*

Een' anderen zin heeft *rechtigen* of *gerechtigen* in den Passionael, Winterst. fol. 92 verso: *Abraham ontfinc van gode die besnidenisse ende wort daer bi* gerechtighet, *ende als abrahams sonen worden* gerechtighet *bider besnidenisse.* Waarop volgt: *die niet besneden en is en mach niet* gerechtig *sijn.* Dit adj. *gerechtig* is hetzelfde wat anders bij sommige onzer schrijvers door *gerecht* wordt uitgedrukt, over welk w. ik handelde in mijne Proeve ov. Bild. 186—8. Voor *rechtigen* in dezen zin bezigt de Statenbijbel *rechtvaardigen,* d. i. als bij rechterlijk vonnis herstellen, in het recht stellen, wat bij Kil. door *rechten* en *verrechten* wordt aangeduid.

Nog anders dient verstaan te worden *gerechtigen* in een oud sermoen bij Römer, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. VIII. II. 167: *sy destrueren dat vole meer met haren quaden leven, dan syt* gerechtighen *connen met prediken.* — Tegenovergesteld aan »destrueren" beteekent het w. hier terechtbrengen, tot gerechtigheid opleiden.

Bilderdijk bezigt het ww. *berechtigen,* Brieven, V. 226; *in een vreemd land, waar alles veranderd is, en ik dus niets weet te* berechtigen. Het w. schijnt genomen voor het hoogd. *berichtigen,* in orde brengen, of voor *berechten,* d. i. besturen (zie Weil.), eig. terechthelpen of brengen, en vandaar ook, als Kil. opgeeft, onderrichten, in welken zin De Groot *berechting* heeft, Bewijs v. d. Ware Godtsd. 18:

Soo heeft hy eyndelick sijn lieve soon gesonden,
Door wiens berechtingh *wy Godts vollen raedt verstonden.*

Hier zij nog opgemerkt, dat tegenover *rechten, verrechten,* recht doen, staat *veronrechten,* onrecht doen, of (zooals Kil. zegt) beleediging aandoen; dus Ned. Ged. uit de veertiende Eeuw, door Snellaert, 545:

Soe wien ghi veronrechten *saeght,*
Dat ghi als .i. leeu ghebeert
Op onrecht, tote dat ghijt verweert.

Ald. 616:

Wee hem die wet houden can,
Ende niet te rechte en rechtet,
Ende den rechte veronrechtet.

Passionael, Som. fol. 160 verso: *sy deden penitencie omdat syse* veronrecht *hadden.*

Reenigen—Reenen.

Hetzelfde als *reinigen, reinen;* zie dit art. Dat in het adj. *rein* de tweeklank *ei* met *ee* verwisseld wordt, blijkt uit Kil. en Ten Kate, I. 247; zie ook het Gloss. op Maerl. Rijmbybel, e. a. Van die verwisseling is mij van ieder der beide gen. wwn. een voorbeeld voorgekomen; Anna Bijns, Refer. III. 159:

Die thien leprosen met eenen woorde const reenen.

Vlaerdings Redenrijckb. 215:

— *ziet dat ghy 't wel* renicht,
Dan zijn wy vereenicht —

Het w. wordt hier toegevoegd aan iemand, die een' dronk aan een ander wil brengen; er schijnt mede bedoeld te zijn »schoon uitdrinken".

Reinigen[1]—Reinen.

Reinen en *ontreinen* voor *reinigen* en *ontreinigen,* middelhd. *reinen, entreinen,* oudhd. *hreinôn,* waren vroeger bij ons vrij gewoon, al ken-

den Plantijn en Kil. die vormen niet. Dus Reinaert, vs. 6997:

— *die seic ginc hem in dogen.*
Doe moest hi rusten, ende pogen
Dat hi die ogen daer af reinde.

Maerlant, Rijmbybel, vs. 33148:

God bringt dat vier metten Romeynen,
Ende sal die poort hier ave reynen.

Vlaerd. Redenrijckb. 408:

Hier in zijn wy gewasschen, suyver gereynt *eenpaer.*

Vlissings Red. Lusth. 232:

Christus die heeft sijn volck uyt sondens slijck getilt,
Opwaert door bloedt gereynt, *aen 't Kruys ten soen gegeven.*

Maerl. Spieg. Hist. I. 65:

Die poeten hebbent, alsict hore,
Ontreint *met favelen openbare.*

Ald. 454:

Rijcheit was deerste quaethede,
Die ontreinde *des menschen zede.*

D. III. 82:

— *si in Spaenyen* ontreinen
Die cracht vanden Roemscen rike.

Zie voorts voor het middelned. de Gloss. op Maerlants Rijmb., Der Minnen Loep e. a. Dus ook bij Cassianus, der Oud. Vad. Collacie, fol. 83 verso: *dat reyn wort lichteliker* ontreint, *dan dat onreyn ghereynicht mach werden.* Fol. 130 verso: *datsi mit vele vlecken* ontreynt *sijn.* Anna Bijns, Refer. II. 26:

Een schorft schaep ontreynt *eenen heelen stal.*

Six van Chandelier, Poësy, 153:

— *'t hart, in sondich bloed* ontreint.

Sommige vlaamsche dichters namen de verouderde woorden weder op; Dodd, Liefde — Lief en Leed, (Gent 1864) 89:

Het lijden reint *en sterkt den geest.*

Nolet de Brauwere, Ged. III. 65:

Wiens voetzool 't erf der Vadren zoekt te ontreinen.

Het ww. *afreinigen*, voor geheel reinigen, dat in het Wdb. der Ned. Taal ontbreekt, ontmoet men bij Pers, Gez. der Zeeden, 198:

Die veel' blind' en blind'-gebooren,
Overal 't gesichte gaf;
Stommen die niet kosten hooren,
De melaetsen reynigd' af.

Zoo ook *uitreinigen*, 't welk onze woordenboeken evenzeer missen; Coornhert, Wercken, II. fol. 198: *door de welcke (wetten) der Kercken vuylighedden... werden* wtgereynicht.

Reinigen²—Reinen.

Reinen is hetzelfde als *regenen;* zie dit w. In denzelfden zin wordt *reinigen* gebezigd door Despars, Cronijcke van Vlaenderen, III. 197: *tcontinueel* reynighende *sleggerich weder, daer die zaytijt grootelicx by verachterde.*

Roestigen—Roesten.

Het ww. *roestigen*, voor *roesten* of *verroesten*, wordt aangetroffen in het Lev. van Jez. (uitg. door Meijer), 41: *En legt nit uwen schat daer hi* rosteghen *moghe.* — Lager volgt: *daer noch* rostegheit *noch motte din en moghe ergren.* Dus ook in een leeuwardsch document van 1497, in De Vrije Fries, XI. 369: *da bussen ende armbursten weren* berustigt *ende onberat ende dat bussekruit waerd wild socht.* Het ww. *beroesten* komt bij Kil. en Weil. voor. Men leest het bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 515:

Het pynt hem dat hy gheeft, wat hy ghewoon te potten,
Siet in sijn kist beroest, *siet allen dagh verrotten.*

Een voorbeeld van *doorroesten* ontmoette ik in P. Moens en B Bosch, Liederen voor het Vad. 26:

Zijn ketens zijn, door 't koude zweet,
Op 't sterfbed doorgeroest.

Zie verder *Roesteren.*

Ruchtigen—Ruchten.

De bet. en afl. van *Ruchten* zie men op dit w. Men heeft er van de afl. *beruchten*, die daar is behandeld. Van dit ww. heeft men bij Kil. *beruchtigen* in gelijke beteekenis, evenals het hoogd. *berüchtigen* van *berüchten.* Eig. zegt het w. in eenen roep brengen, waarbij zich meestal het begrip voegt van een kwaden roep; nogtans heeft Schmeller *wohlberüchtigt*, in goeden roep staande. Dus bij Tunnicius (door Hoffmann) 73: *De* beruchtiget *wert, de vortüt sik gêrne.* Van Hasselt, Arnh. Oudh. I. 140: *Vrouwspersonen, de...* beruchticht *weren van onesrlicken leeven.* Dezelfde, Geld. Maandw. II. 72: *want sy* beruchticht *was enen knecht wat t' eten off to drincken gegeven solde hebben om lieff to hebn.* Coornhert, Wercken, I. fol. 498: *allemans opspraack elcken* beruchtight *na zyn ghezele.* Hooft, Ned. Hist. fol. 732: *was hy...* beruchtight *geweest met een merklyk en wel grof overspel.* (Andere pll. heeft het Wdb. des Inst.) Jonctijs, Toon. der Jal I. 712: *wat bewijs daar tegen wierd gedaan, begint zij d'arme dochter te* beruchtigen *en te haten.* Bekker, Betov. Weereld, II. Voorr. 1: *de genen, die myn werk van quaad* berugtigden *eer sy 't sagen.* D. III. 184: *luiden...* berughtigd... *dat sy besondere gemeenschap*

met den Duivel hebben. Nog bij Bilderdijk, Buitenl. 38:

Geen dorp, of 't had een Best, beruchtigd *in 't voorspellen.*

Als adj. komt ook voor *onberuchtigd;* zie Weil. i. v. Bij Kil. mist men het adj. *ruchtig:* Rodenburgh, Jacoba, 76:

Nu is Jacoba oock gelijck Johanna ruchtigh,
Van vuyl bedrijf helaes! —

Huygens, Korenbl. I. 220:

Enge, ruyme, soete, silte,
Ruchtige, *geruste stilte.*

Ald. 454:

Thoont hem waer het ruchtigh *roncken*
Van Castilien is gesoncken.

En 670:

De booste van 't getal
Is ruchtighste *van all'.*

D. II. 561:

Dien Herder huydendaeghs soo rijck, soo ruchtigh.

Oudaan, Poëzy, II. 287:

— *daar uyt het* ruchtig *woelen,*
Een vrolijk juichen steeg, en Hoffelyk krioelen.

Jonctijs, Toon. der Jal. II. 146: *als daar door de geheele stad in 't oog komende, en tot een* ruchtig *buurpraatje werdende.* – Ook *geruchtig,* dat Kil. heeft en wel in twee beteekenissen: tumultuosus en famosus. In den laatsten zin heeft Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I. 170: *doch alsoo Frans Floris te dier tijdt boven alle andere seer* gheruchtigh *was,* enz.

Beruchtigheid zal gerucht of faam beteekenen; N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. X. 122: *worde yemant betichtighet...* die beruchtichede *mach hem... onschuldich seggen.* Als samenstelling kennen wij *luidruchtig,* bij Hooft *luidruftig;* Tacitus, fol. 247: *Zy hadden te versmaaden der uitheemschen* luitruftigheit *en ydele dreighementen.* — Doch andere samenstellingen zijn verouderd; Den Ned. Helicon, 3: *den* wijtruchtighen, *hooghgheleerden... Symon Stevijn van Brugghe.* Ald. lager: *onse* outruchtige *eygen aengeboren sprake.* Vlaerd. Redenrijckb. 357: *maeckt sy* (*Gods waren roem*) loffruchtigh. Huygens, Korenbl. II. 145: 't reucke-ruchtigh *roocken.* Oudaan, Roomsche Mogenth. 209: *haare* naamruftige *overwinningen.* Dez., De Groots Waarheid, 120: *een volk dat...* naamruchtigh *is.* — Voor het vermelde *wijdruchtig,* dat nog door Bilderdijk gebezigd werd, Verspr. Ged. II. 26:

Wijdruchtig *zijn de gruweldaden*
Des woestaarts, enz.

heeft Rodenburgh een' anderen vorm, Keyser Otto, I. 35:

Lauriert uw waerde hooft, wijd-ruchtelick *befaemt.*

Rurigen—Ruren.

In Halbertsma's Wdb. van het Overijselsch is *rurigen* wat elders *ruijen* heet, d. i. het van vederen of haren verwisselen van sommige dieren, en wordt aldaar het frequent. genoemd van *ru-en,* dat dan wel hetzelfde zal zijn met *ruijen.* Men zal dan hebben op te vatten dat van *ru-en* gevormd is het frequent. *ruren,* en van dit wederom het overijselsche *rurigen.* Het bezwaar tegen die afleiding is alleen, dat van het ww. *ruren* het bestaan nog niet is gebleken. Misschien is *rurigen* af te leiden van *reiren, rieren,* bij Schmeller het afvallen van rijp ooft, zwitsersch bij Stalder *rühren, rüeren,* wegwerpen, angels. *hryran, hruron, hrure,* bewegen, nedervallen, lat. *ruere,* fransch *ruer.* Men kan daarbij opmerken dat bij het fransche *muer,* dat ruijen beteekent, als komende van het lat. *mutare,* insgelijks het denkbeeld van beweging, en voorts dat van verwisselen ten grondslag ligt.

Wat het nederl. *ruijen* betreft: ik meen, dat Bilderdijk, (Verkl. Geslachtl. II. 435) naar waarheid zegt, dat het eig. is *ruw worden* of *ruw zijn.* Het hoogd. zegt *rauhen,* en het neders. *rugen* bij Dähnert, *ruugen* bij Richey, *röjen* bij Stürenburg. De verwantschap van *ruw* met *ruig,* bij Kil. *ruidig,* is door Weil. aangewezen. — Voor *ruijen* heeft Kil. *ruiven,* dat voorkomt bij Poirters, Den Alderh. Naem, 7:

Door grijsen ouderdom doen ruyven *blonte haren.*

Rustigen—Rusten.

Voor het gewone *ontrusten,* dat men zie bij Weil. en waarvan de afl. *ontruster,* bij hem gemist, meermalen voorkomt; Verv. op Wagenaar, XXIII. 172: *om die* Ontrusters, *in de bosschen, hunne wykplaatzen, te vervolgen.* Feitama, Nagel. Dichtw. 340: *de* Ontruster *van Europe.* Nomsz, Barth. Las Casas, 45: Ontrusters *van ons oord.* Kasteleijn, Nieuwste Poëzij, II. 23: ontrusters *des levens.* Brender à Brandis' Magazijn, I. 193: *alle de magtige* ontrusters *der Aarde.* Schenk, Nachtged. III. 38: ontrusters *van den nacht;* zeide men vroeger *ontrustigen;* Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 87: *daer onse lieve gheminde in enigher wijs van bedrucket of* ontrustighet *mockt werden.* Vlaerd. Redenrijckb. 136:

— *nu Tweedracht moed' en mat*
Ontrusticht, *scheurt en breeckt vreeds pylen vanden and'ren.*

Huygens, Korenbl. II. 500:

Sy wil mégaende zijn, en, om in geenen deelen
Het Huys t' ontrustigen, *sy schenckt Jan 't heel geschil.*

Het Nieuwe Hoornse Speelw. 72:

— *u Gedicht...*
Had mijn gemoet soo niet ontrustight: —

Tuinman, Verbondslied. 55:

Als ons ontrustigt *de zondige pijn.*

Van *verontrusten* op gelijke wijze *verontrustigen;* Dez., Beg. van Hemelw. 22:

Is hebzugt nooit te vreên, hoe veel men wint:
Wyl zy den mensch gestadig verontrustigt.

Voor het een en ander zegt het hoogd. *beunruhigen.* — Van *berusten*, hoogd. *beruhen*, heeft, in overeenstemming met het hd. *beruhigen* Vrouwe Bilderdijk *berustigen;* Holl. Verl. I. 29:

— *het moederhart, zoo zalig, zoo* berustigd.

Weil. zegt dat oulings ook *gerustig* en *gerustigheid* in gebruik waren; van ieder volge hier een voorbeeld: Levens van Plut. fol. 102: *mijn* gherustighe *ende met eenighe passien ongepijnichde ghedachten.* Huygens, Korenbl. I. 245: *die* (*aan het goud*) *haer' welvaert... haer eere ende* gerustigheit *te kost leggen.*

Wat is »een *rustig* boekdeel", waarvan prof. H. W. Tydeman spreekt in Bilderdijks Gesch. des Vaderl. XIII. 13? Ik denk aan *flink*, zooals Bomhoff in zijn Nieuw Groot Wdb. het adj. omschrijft. De overdracht schijnt wel wat vreemd, doch men zie het Wdb. van Oudemans op Bredero, i. v. Onder de beteekenissen, die Weil. aan het w. toekent, is ook die van »moedig", welke echter door geen voorbeeld gestaafd wordt. 'k Laat daarom een enkel volgen; Van Merken, David, 21:

— *welk een hoop van vruchten en van graan*
Voert Davids rustig *Volk gestaâg al juichende aan!*

Ook als bijwoord, ald. 314:

Het grootste deel van 't Volk volgt rustig *Davids schreên.*

En 385:

De Prins, schoon hy de hoop der zege zag vervloogen,
Hield echter rustig *stand;* —

Rusten behoort tot de vrij talrijke klasse van wwn., die, thans alleen onzijdig, vroeger bedrijvend waren. Weil. doet dit te recht opmerken, met de bijvoeging dat men nog zegt: rust uw hoofd *maar!* De uitdr. *het hoofd rusten* voor *doen rusten* vindt men gebezigd Marnix, Biencorf, 144; Antw. Spelen van Sinne, 270 en 687; Com. Vet. 71; Gheestel. Nachteg. II. 57 en elders. — Dikwerf was het ww. wederkeerig; Lancelot, B. II. vs. 16504:

Hie ende die naen rusten hen *int gras,*
Totien dat none leden was.

Maerl. Spieg. Hist. II. 155:

— *alse hem die papen baden,*
Dat hi hem ter ziden kere,
Omme hem *te* rustene *te mere.*

Sinte Franc. Souter, 113: *geen bedde om* hem *te* rusten. Sambucius Emblem. 211: *dat hy* hem rust *op eenen boom.* Constthoon. Juw. 276: *soo moet ick* my *voor dese door wat* rusten. Camphuysen, Sticht. Rymen, II. 271: *laet uw handen* zich rusten *van een werck.* Oudaan, Broederm. 78: *Ik moet* my *wat* rusten *op het bed.* Sluyter, Buitenl. 25: rust u. Dez. Psalm. 13: *De Son, die* sich *hadd' in haer tent* gerust. Pers, Urania, 153: *van ons gelooof* sich rusten. — Ook bedrijvend; Maerl. Spieg. Hist. II. 191: (*Hi*) ruste *een lettel* sine lede. Passionael, Wint. fol. 153: *den selven bedde daer die heilighe maget...* haer vermoyde leden *wat te* rusten *plach.* Heyns, Bartas' Wercken, I. 276 *de spin, die* rustend' hare leden *in 't midden van haer web.* Coornhert, Wercken, I. fol. 322 verso: *Wanneer yemandts ooghen zijn vermoeyt, hy verversch ende* rust die *door 't aanschouwen* enz. Levens van Plut. fol. 105: *alwaer hy hem neder sloech om* sijn volck *te* rusten, *dat moede was van den wech.* Krul, Pamp. Wer. III. 156: *dat hy* 't hert *mach* rusten. Camphuysen, a. w. II. 249: *dat 's een kussentje dat* rust! Hoewel t. a. pl. geen voorwerp der werking vermeldt wordt, moet het er bij ondersteld worden; de bedoeling der uitdrukking, die in de spreektaal nog niet verloren is gegaan, is: dat *doet rusten.*

Het bedrijvende gebruik van *rusten* is door latere dichters weder in zwang gebracht; Bilderdijk, Mengelp. I. 119:

Maar beide hadden lang den adem opgegeven,
En rustten 't snikkend hoofd *in 't eeuwigzwijgend oord.*

Vaderl. Oranjez. 114:

(*Dat we*) *palm en mirth om 't schomlend wiegjen strengelen,*
Waar in ge uw leden rust! —

De Ond. der Eerste War. 176:

Uw arm voldeed zijn plicht. Men rust' de moede leden.

Voet in 't Graf, 71:

— *Winter* rust het lijf, *van vruchtbren arbeid moê.*

Oprakeling, 136:

— *neen wacht u,* rust uw vlerken.

Zie nog mijne Proeve, 217. Ook Vrouwe Bilderdijk, Ged. 120 (de peul):

Waarop hy 't weeldrig lichaam rustte.

Vrouwe Van Ackere, geb. Doolaeghe, Madelieven, 65:

— *ik vind geen steen om* het hoofd *op te* rusten.

Bij Maerlant kwam mij voor het bedr. *verrusten;* Spieg. Hist. I. 276:

Merchtucht verrust die moede lede.

En bij Huygens, Korenbl. I. 23, *berusten:*

Te loone sult ghy sien een' langen levens dagh,
Te loone vol gelucks de voor-beloofde Kusten
Van 't rijcke Chanaan besitten en berusten.

D. i. *rusten in* de beloofde Kusten, zooals »die bezitten' wil zeggen: daarin zitten of gezeteld zijn. De Dichter heeft denkelijk het eerste w. naar het tweede gevormd.

Schadigen—Schaden.

Van het bekende ww. *schaden*, hoogd. *schaden*, oudhd. *scadon*, goth. *skathjan*, komt *schadigen*, waarvan wij niet behoeven te zeggen, wat Adelung van *schädigen* zegt, dat het »een intensivum van *schaden* is, hetwelk alleen in de afl. *beschadigen* gebruikelijk is." Weil. gaf er reeds een voorbeeld van. Mij kwam het nog voor in een oud twentsch stuk, bij Winhoff, Landrecht van Auerissel, 520: *wolde Johan... versuecken... zie te* schadigen, *dat sal wesen op zyns selves gewyn ende verlues.* En in Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 168: *dat dese oorlogen... nergens toe en strecken, dan om te* schadigen *ende te hinderen.* Coornherts Wercken, I. Lev. van Coornh. fol. 3 verso: *off de Nederlanden verdorven worden, oock dat sy elck bysonder daer in* gheschadight *werden.* Krul, Noodsak. Wereld-haten, 51:

Wie weet niet, als een vlam van 't vuur is opgedreven,
Sich daer in went'len wil, hem schadight *aen het leven?*

Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 192: *siet ghy niet dat ghy andere* schadight, *ende u nochtans niet en helpt?* Het middelhoogd. had *schadegen* en *schedegen*, en het oudfriesch bij Von Richthofen *schadigia.*

Voor *schadelijk* leest men *schadig* bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 119: *soo* schadigh *volck.* Bl. 627: 't schaedigh *dier.* Bl. 629 *dat* schadigh *vier van twist; een* schaedigh *deel van het lichaem.*

Met uitlating der *d* van *schaden* vindt men *schaaijen*, zooals de volksuitspraak nog wel doet hooren. Antw. Sp. van Sinne, 163:

Ghelijck roest den ijsere, de motte eenpaer
De cleederen schaeyt, *opeet en door cnaecht,*
Soo schaden *sy de ghemeynte allegaer* enz.

Ten aanzien van de samenstellingen met *be* heeft het omgekeerde plaats: *beschadigen* is thans het gewone woord; *beschaden* is te eenenmale verouderd. Evenals *schaden* werd het van voorwerpen en van personen gezegd. Eig. zegt het nadeel of verlies aandoen, doch dit wordt uitgebreid tot nadeel in verschillend opzicht. Dus Rott. Spelen van Sinne, 141:

Den wreeden Goliam die ons wou beschaden.

Rodenburgh, Vrou Jacoba, 92:

Nochtans vertrou ick dat ghy my u hulp sult bieden
Wt 'tgun u niet en kan beschaden. —

Vondel, Amst. Hecuba, 43:

Om den verdelgden Phrygh in 't uiterst te beschaden.

Huygens, Korenbl. II. 551:

Aerdroeringh kan den mensch verschricken en beschaden.

Udemans, Geestel. Gebouw, 160:

— *wy seer weynig soecken dat,*
Wat niemant kan beschaden.

Ald. 163:

Indien het gelt oock niet verdwijnt,
Soo sal het ons beschaden.

Van Beverwijck, Schat der onges. 43: *De Koortse is een onnatuerlijcke hitte... de Natuerlijcke werckinghe* beschadende. Huydecoper, Hekeldichten, 78:

— *dat alle moordgeweer*
Vrij eeuwig ruste en roeste; en niemand my, die zeer
Tot vrede ben geneigd, beleedige of beschaade!

Hier zou men het w. door aanvallen kunnen verklaren. Voet, Nagel. Stichtel. Gez. 31:

Gij zoudt, of hier, of daar, zijn' arbeidsloon beschaaden.

Dit voorbeeld dagteekent uit de laatste helft der vorige eeuw; in de tegenwoordige werd het gebruikt door Blommaert, Ged. 36:

Een huid (dien)...
De sterkste lansestoot niet licht beschaden *mag.*

Ald. 48:

Met een zyden wapenkleed,
Dat de speer of 't sterkste lemmer
Nooit beschaedde *noch doorsneed.*

De bet. van *beschadigen* is gewoonlijk nadeel aan eenig voorwerp toebrengen; het is ook verlies doen ondergaan; Van Wijn, Byv. op Wagenaar, VII. 26: *den langduyrighen oorlog, in welken de landen van Hollandt, in haer Bestiael ende Vee, grootelyks* beschadight *ende berooft waren.* — In Bomhoffs Mag. van Ned. Taalk. IV. 8, toont Dr. Nassau, dat Wagenaar het ww. bezigde voor »niet eerbiedigen" en »aanvallen", waarmede men vergelijke de boven aangeh. pl. uit Huydecoper. Weil.

vermeldt *ontschadigen*, zonder het echter te staven; ik vrees, dat hij het hoogd. *entschädigen* slechts heeft overgenomen. Niet opgenomen vind ik *beschadigdheid*, dat mij voorkwam in het Verv. op Wagenaar, XXII. 261: *Schepen, die, om merkelyke* beschaadigdheid,... *de Visschery verlieten.*

Schandigen—Schanden.

In het Leven van Marcus Aurel. leest men 113: *door de gebreken vanden teghenwoordighen sullen* beschandicht *worden de nacomelinghen.* Dit ww. komt overeen met het hoogd. *beschänden*, schande of oneer aandoen. Over het ww. *schanden* zie men op *Schandelen.* Een ww. *schandigen* of *beschandigen* is te minder vreemd, omdat oul. ook het adj. *schandig* bestond, voor *schandelijk*, nu nog *schendig*, dat echter ook voor *schendend* gebruikt wordt (als in *schendige hand*). Dit *schandig* vindt men bij Kil., en volgens Weil. ook bij Hooft, ofschoon het Wdb. des Inst. en dat van Oudemans zulks niet vermelden.

Schattigen—Schatten.

Het ww. *schattigen* komt voor in *afschattigen;* Nijhoffs Bijdr. voor Vaderl. Geschied. Nieuwe Reeks, II. 198: *die baelyu quam daer en vencken selve en* schattichde *hem* of *tot mijns heren behoef CCC p.* — Blijkbaar is de bet. van dit w. een schatting opleggen, hetzelfde dus als *afschatten*, dat voorkomt bij Winhoff, Landr. van Auerissel, 519: *Affslaan is* afschatten, *tot schatting afneemen.* Bij Schmeller, in eene oude kroniek, vindt men *abschatzen.* De meer gewone term is *beschatten*, hoogd. *beschatzen, beschätzen;* zie voor het eerste het Gloss. op de Ged. van Van Hildegaersberch en voor de laatste Schmellers en Grimms Wdbb.; of ook eenvoudig *schatten*, hd. *schatzen, schätzen.*

Schijnigen—Schijnen.

Schijnigen komt voor in *beschijnigen*, 't welk men aantreft in Van Hasselts Arnh. Oudh. I. 59: beschynicht *sy des nyet alse recht is, soe en sall se mit recht gheen deell an Johans ende Aleidens geerfden guede hebben.* En 208. *hi* beschynicht *mit segell en mit brieven* enz. N. Reeks van Werken der Leidsche Maatsch. X. 194: *hem des schyn* (d. i. bewijs) *ende brieve te geven daer medde hie die* beschynygen *mochte in anderen gerichten.* Dit w. is hetzelfde wat de Teuthonista heet *verschijnigen*, ald. verklaard door »openbaren, vertoonen," hoogd. *bescheinigen*, bevestigen bewijzen, van *bescheinen*, oudhoogd. *bisceinan*, bewijzen, toonen. Dit *scheinen*, bij Schmeller *schainen* gespeld, is volgens de juiste opmerking van dezen even nauwkeurigen als uitstekenden geleerde, het factitief van *scheinen*, zooals bij Graff *sceinan* van *scinan*; het zegt dus eig. doen schijnen of blijken. In het nederlandsch zou het *scheinen* moeten gespeld worden, in onderscheiding van *schijnen*, waaruit het ontstaan is.

Vandaar nevens het bovengen. *schijn*, het znw. *beschijn* voor bewijs, dat mij voorkwam bij Van Oudenhoven, Oudt ende Nieuw Dordr. 329: *wert nochtans alsulcke persoonen gheen recht geboren... omme te mogen houden alsulcken heyningh, hage, ofte beschuttinge, 't en zy... hy boven de possessie toone eenigh* beschijn, *ofte ander rechtelijck bescheyt.*

Schoonigen—Schoonen.

In den drentschen tongval is *beschönegen* besparen, bezuinigen; zie Dr. Volksalm. 1847, bl. 174. Het w. wordt verklaard door de omschrijving, die Adelung van het hoogd. ww. *schonen*, geeft: »schuwen iets uit of weg te geven, *die Unkosten, das Geld schonen*" Die bet. heerscht met eenige overdracht mede in ons *verschoonen*, b.v. in de bij Weil. voorkomende uitdrukkingen: *de dood verschoont niemand, lasteraars die niets verschoonen*, en derg., waar het w. zich door ontzien of sparen vervangen laat. Beneckes Wtb. omschrijft *schönen* in dien zin door »nauwlettend en zorgvuldig met iets omgaan", en geeft daarvoor ook *beschönen.*

Schuldigen—Schulden.

Het gebruik van het ww. *schulden* zonder voorvoegsel beperkt zich tot het oudhd. en middelhd. In het eerste is *sculdôn* verdienen, en in het tweede *schulden* schuldig zijn, schuldig maken, beschuldigen; ook in het beijersch dialect is *schulden* schuldig zijn, en Mr. Van den Bergh nam in zijne Bloeml. uit Shakspeare het w. over, 111: *Gij* schuldt *mij geenen eerbied.* Het daarvan afgel. znw. *schulder*, bij Benecke *schuldaere*, heeft de Teuthonista, zooals ook het middelned., zie de Gloss op Die Dietsche Doctr. en der Leken Spieghel. Bij Jonctys leest men, De Pynbank (1651) 15: *Het roomsche volk heeft niet konnen dulden die bitterheyd der* Inschulders, *die de wet... haar toe liet; waar door zy.. in 't bloed van hare* Uytschulders *mochten woeden.* De Teuthon. heeft mede *schulding.*

Den frequent. vorm *schuldigen* heeft insgelijks de Teuthonista voor aanklagen, alsmede Benecke, Frisch, Tiling en Schmeller in dez. bet. Laatstgen. zegt, dat het ww. ook aangenomen moet worden in den zin van schuldig zijn, uit hoofde van het subst. *schuldiger*, debitor, bij Benecke *schuldigaere.*

Met het voorzetsel *be* heeft het nederl. *beschulden* in denzelfden zin als *beschuldigen;* zie de pll. uit Bredero in Oudemans' Wdb. Volgens De Bo's Idiotikon is het w. in Vlaanderen nog gebruikelijk. Voor het deelw. *beschuld* zegt het middelned. *bescout;* Reinaert, vs. 7549:

Sulc wert dan bescoren ende bescout,
Dat hi noch goet noch eer en hout.

Het tegengestelde *onbeschuld* vindt men bij Maerl. Spieg. Hist. I. 336:

Ten bisscop quamen si ende spraken,
Dat sise ombeschult *van kinde*
Vinden inden ondervinde.

d. i. dat zij haar bij onderzoek *onschuldig vonden* ten aanzien van de haar toegedichte zwangerschap. — Voorkomende afleidingen van het ww. zijn *beschulder* en *beschulding;* Passionael, Som. 160 verso: *een maecht... die voor den* besculdersgheordeelt *is voer een overspeelre.* Levens van Plut. fol. 546: *Op dese* beschuldingh *zijn sy verdachvaert geweest.*

Volgens den Dr. Volksalm. van 1847, bl. 174 is in het dialect van Drenthe *besculdegen* »voordeel opbrengen, in voordeel opwegen, de onkosten goedmaken." Daar met het denkbeeld van *schuld*, d. i. verplichte betaling, dat van *voordeel* niet wel te vereenigen is, acht ik dat de bet zal zijn: het verschuldigde voldoen, en wel zoodanig dat ten slotte de eischer daarbij voordeel heeft. Wellicht komt hier in aanmerking de bet. van vergelden, die bij Benecke zoowel als bij Frisch aan *beschulden* wordt toegekend.

Ontschulden, thans verouderd, is hetzelfde als *ontschuldigen;*

Maerl. Spieg. Hist. II. 262:

Dat somech in selke stat
Hem ontsculden *sal harde vele*
Omme redene van desen bispele.

Bara, Herstelde Vorst, 22:

De moordenaer altoos sich sellefs sal ontschulden.

Cabeljau, Treurbrieven van Ovid. 77:

Het geen dat hem geviel, zal hij in u ontschulden.

Van Halmael, Verstand en Deugd, 47:

— *die misdaad is, Mevrôu,*
Zo klaar, dat ik my des vergeefs ontschulden *zou.*

Huygens heeft *onschulden*, Korenbl. I. 339:

Verlappers van oud werck kost ick genadigh dulden:
Maer Snijders van niew' stoff en sagh ick niet t' onschulden.

Deze schrijfwijze is niet vreemd; Kil. heeft *onschuldigen* voor *ontschuldigen*, en *ontschuld* voor *onschuld* komt meermalen voor, b. v. Van Nievelt, Disc. van Machiav. 83: *om dat in misdaden ende hals-saecken de verdiensten ende weldaden geen* ontschult *behooren te maken.* Evenals *ontschuldig* voor *onschuldig;* Statenbijbel, Randt. op 1 Sam. 14, vs. 42: *dien, die in der daet* ontschuldich *was.* — Voor de uitdr. *onschuld maken*, die bij Van Nievelt voorkomt en in bet. gelijkstaat met *verontschuldigen*, zeide het middelned. ook *onschuld doen;* Maerl. Spieg. Hist. II 292:

Alse tfolc omme hem was gestaen,
Haddi gherne onscout gedaen,
Dat hi der dinc onsculdich ware.

Dez. Rymbybel, vs. 25315:

— *hi sinde*
Om vele liede, dat siere quamen
Te sijns soens brulocht te samen;
Die alle hare onsculde daden,
Dat sijs niet ne waren beraden.

Zoo ook Mostart, Mariamne, 15:

— *Dies, tegens dat vermoên,*
En aenklaght, ik voor u hier koom mijn onschuldt doen.

Onschuld vinden daarentegen is verontschuldigd worden; Van Nievelt, a. w. 90: *soo veel feylt het dat alsulcke schandelijckheyt* onschult vindet, enz. Ja, ook in 't algemeen gold *onschuld* voor verontschuldiging; a w. 252: *Siet daer de valsche* onschulden, *door de welcke sy hen selven het oordeel bederven ende verargheren.* De Vrije Fries, IV. 46: *biddende... Uwe Hoghe Moghentheden, deze* onschout *ende excusatie van... onsen ondersaet, int deuchdelikste te kennen ende te verstaen.* Van Velthem, fol. 131:

Gene onscout *en mocht haer staen*
In staden, dat haer yet bescoet.

d. i. geene *verontschuldiging* kon haar baten.

Van het ww. *ontschulden* is de afl. *ontschulding;* Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 221: *tot* ontschuldinghe *van hare onnooselheydt schepte (zij) een zeef oft teemst vol waters* enz.

Het ww. *ontschuldigen* bezigt Bilderdijk in den letterlijken zin van »vrijspreken van schuld"; Nieuwe Vermaking, 77:

Daar staan wy (hoe met schuld besmet,)
Gereinigd van de zonden,
Ontschuldigd *voor den eisch der Wet.*

Voor *ontschuldiging* leest men *ontschuldighede*, Maerlant, Spieg. Hist. Tweede Paertie, 136:

Jeronimus noch weten doet,
Dat hem selven dunct, dat hi seget,
Dat hi in enen siere boeke ontweget

Een deel was in ene stede,
Ende dit es sine ontsculdechhede:
Also enz.

Verschulden had meer dan ééne bet. Als verouderd noemt Kil. die van vergelden; dus De Groot, Bewijs van de Ware Godtsd. 62:

Wie sijnen heer verlaet en gaet den vijandt hulden,
Moet sulcks met staeck of radt of swaerder doot verschulden.

Van der Veen, Zinneb. 215:

Ik wil na macht verschulden
De deught aen my gedaen.

Huisinga Bakker, Poëzy, III. 56:

De sterfling....
Zoekt buiten zig de gaeven, die hem vulden,
Door giften te verschulden.

Zie ook de pl. uit Hoofts Ged. in het Wdb. des Inst. Voorts verdienen; Coornhert, Wercken, I. fol. 9 verso: *dat ghy mede soo boos zijt, ende mede rechtelijck* verschuldet *hebt d'eeuwighe verdoemenisse.* Ald. fol. 19: *Sulcke* verschulden *vanden Heere te hooren* enz. Vondel, De Vaderen, 10:

Alleenlyck maeckt my dienst, (l. *diets*) *waer in ick heb* verschuld
Soo grouwelycken dood —

Vandaar *onverschuld*, onverdiend (middelhoogd. *unverschuldet*); Van Maerlant, Spieg. Hist. II. 401:

Droeve ende een deel vervaert
Van sire vrouwen overmoet,
Die hem onverschult *dit doet.*

Coornherts Wercken, I. fol. 531 verso: *soo maken de eeren-amteeren den onvromen... des te meer versmadelijck: Ende dit voorwaar niet* onverschult. —

Zich verschulden met iets is zich schuldig maken aan; Jonctys, De Pynbank (1651) 127: *Een Rechter, die zig voor den al-doorzienden God* met den dood-doem eenes onschuldigen verschuldt heeft. Eindelijk heeft men ook de bet. van verplichten, schuldig zijn; Vondel, Warande der Dieren, 88:

Den Ezel langh-geoord die kreesch uyt ongedult,
Hij was aen zulcken last noch arbeyd niet verschuld.

Poot, Ged. I. 423:

Al wat men oit te lyden is verschult
Valt lichter door gedult.

Ald. III. 2:

'k Weet, hoe gy my verschult, *en zing' er heden van.*

Gewijzigd is die bet. D. I. 171:

Voorts, acht my niet meer onbedocht,
Schoon ik my aen uw' haet verschuldde.

d. i. verbond, het voorwerp werd van. Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 21: *veel meer Menschen heeft de weelde deser Wereld verwildert, tot Sonden verlockt, tot Plaegen* verschult. d. i. tot voorwerpen gemaakt van. Tuinman, Verbondslied. enz. 135:

Ik moest betalen met geduld,
Al wat de mensch ooit had verschuld.

d. i. tot schuld zich had gemaakt, of, zooals Beneckes Wtb. omschrijft, »door zijne schuld verloren of verbeurd had." Bij Smits is het weder verplichten, Nagel. Ged. II. 306:

Te wanen dat hun elk verschuld *is eer te bien.*

Doch bij Staring misdoen, eig. in schulden brengen, Ged. II. 31:

Wolf — schenkt vergiffenis, van 't geen Graaf Ot verschuldde!

Het frequent. *verschuldigen*, eindelijk, is vooreerst vergelden; zie de pl. uit Hooft in het Wdb. des Inst. en voeg daar deze bij uit Brandt, Leven van De Ruiter, II. 58: *voor 't groot geschenk... te bedanken: wenschende het zelve te konnen* verschuldigen.

En vervolgens *verplichten;* Don Quichot, I. 256; *daer toe syt gy* verschuldigt, *en dat door eene reden.* Poot, Ged. I. 407:

Dees vrientschap heeft my dier tot dankbaerheit verschuldigt.

Schermers Poëzy, 119:

— *Pluto, lang* verschuldigt *aan die vreede,*
Stont van zyn seetel op, en antwoordde op haar reede.

De afl. *verschuldiger* is gebezigd door Reisig, in zijne vertal. van Miltons Verl. Paradijs, 127: *thans streek Satan vlammende van woede, nu nog als verzoeker, maar weldra als* verschuldiger *neder.* d. i. beschuldiger; de oorspronkelijke tekst heeft »accuser."

Smadigen · Smaden.

Voor *smaden* en *versmaden*, d. i. eig. verachten, hoogd. *schmähen, verschmähen*, middelhd. *smâhen, smaehen, versmâhen, versmaehen, oudhd. smâhjan, farsmâhjan*, hebben onze schrijvers der zeventiende eeuw *smadigen* en *versmadigen*. Statenbijbel, 1 Tim. 4 vs. 10: *hier toe arbeyden wy oock, ende worden* gesmadight. Poirters, Masker enz. 4: *de Ydelheyt des werelts, by soo veel duysenden beklaegt, by soo weynige* versmadigt. Oud., Agrippa, 26: *Indien hij niemand van zijns gelijken* versmadigt. Ald. 336: versmadigende *Gods en des natuurs wetten.* En 379: *dat... der oude welgewrochte dingen* versmadigt *en achter baks geworpen worden.* Dez. Roomsche Mogenth. 88: *schat-*

ten van wijsheyd... verschopt en versmadigt. Zie and. pll. in mijne Handl. tot de Statenoverz. 99.

Bij Kil. is *smaden* ook *smadden* en *smadig* evenzoo *smaddig;* welk laatste mij voorkwam bij Van de Venne, Sinnem. 87:

(*Sy*) *vatmen* (d. i. *me*) *by den haer soo* smaddigh *datse berst.*

Het nu ook reeds verouderende *smadig*, d. i. smadelijk, leest men b. v. bij Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 36: *Dit nam de Keyserin soo* smadigh *op, dat* enz. Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 458: *door een* smadigh *handt oft door een tong besprongen.* Ald. 433: *alle dwase worden ghemenght met* smadigheden. Stuart, Rom. Geschied. XV. 311: *zijne vriendschap zoo gretig gezocht, als... die van zijnen voorganger* smadig *veracht.*

Loots, Ged. IV. 4:

Waarborgt gij zijn historieblâren,
Voor 't smadig *kroost schier fabeldicht?*

Dez. Nag. Ged. II. 125:

Hoe smadig *moet ge uw blik thans op uw kindren slaan!*

Een samenst. heeft Van der Cruycen, a. w. 519: *een* smaetaerdigh *veers.* Zie wijders *Smadelen*, waarbij ik nog alleen de opmerking voeg, dat van het ww. *smaden* de afl. *smading* gelezen wordt in den Statenbijbel, 4 Esdr. 11, vs. 43: *Daerom is uwe* smadinge *gekomen tot den Allerhoochsten.* En van *versmaden* de afleidingen *versmadenis* en *versmadelijk;* Van Goor, Beschr. van Breda., tol. 365: *in grooter* versmadenissen *ende vercortingen van den rechte.* Van Bleyswyck, Beschr van Delft, I. 304: *de* versmadenisse *des Werelts.* Ald. II. 687: *kleynachtinge en* versmadenisse. Fokke, Verzam. van Spreekw. 44: *zoo alle Rang, Rijkdom en Roem* versmadelijke *zaken waren.*

Smedigen—Smeden.

Bij Ten Kate, II 296 is *smedigen* hetzelfde als *smijdigen.* Bij Kil. is ook *smedig* gelijkgesteld met *smijdig.* Het daarvan gevormde subst. *smedigheid* leest men in De Toekomst. XII. 340: *aan het versteende Fransch iets van de Germaansche* smedigheid... *bij te zetten.* Zie voorts *Smijdigen.*

Smijdigen—Smijden.

In het neders. dialect vindt men hiervoor *smiden, smidigen* bij Tiling, en *smöden, smödigen* bij Richey, terwijl het nederl. ook *smeden, smedigen* zegt; zie dit art.

Richey verklaart het primitieve ww. door het frankische *smithan*, week, lenig maken. Tiling beslist niet tusschen het angels. *smitan*, slaan, kloppen, en het goth. *smeitan*, zalven, smeren, en ik moet zeggen, dat, zeventig jaar later, Diefenbach het w. zoowel brengt tot het gothische *gasmithon*, smeden (waarvan ons *smid*), als tot *smeitan*, smeren; zie het Vergl. Wtb. II 279 en 280. Als men de zacht- of lenigheid tot het hoofddenkbeeld des woords maakt, en niet de slaande hand, die zacht of lenig maakt, is liefst te denken aan verwantschap met het frankd. *smithan* en het goth. *smitan*, waartoe dan ook behoort het angels. *smethian*, zacht of week maken, eng. *to smooth*, en bij Halliwell *to smeeth.* Het adj. *smijdig, smidig, smedig*, bij Kil. *gesmijdig* en *gesmijd*, komt overeen met het angels. *smethe, smoethe*, eng. *smooth* en *smeeth*, nederl. volkstaal *smijig, smejig*, bij Schambach *smig, smêig* enz.

Het ww. *smijdigen*, dat, tenevens *smedigen*, alleen bij ons schijnt voor te komen, was in de zeventiende eeuw een zeer gebruikelijk woord voor verzachten, murw of week maken. Dus Vondel, Herschepp. 494:

(*de goden die*) *'t nootlot, hardt als yzer, niet vermogen*
Te smijdigen. —

Mostart, Mariamne, 41:

O Heere, smijdigh *toch het Koninglijk gemoedt!* De Brunes Bancketw. II. 360. *Die eertijds woest... waeren, zijn nu... zoo ghevijlt, en* gesmijdight enz. Zie voorts de pll. uit Hooft in het Wdb. des Inst. Nog in de laatste helft der vorige eeuw zong Macquet, Dichtl. Uitsp. I. 352:

— *het stug en wreed gemoed...*
Al zagt te smydigen *tot vorstlyk mededogen.*

Vooral was *versmijdigen* bij Oudaan een geliefd woord; Ged 15: *'t Hart te* versmydigen. Ald. 44: *De Spaansche statigheid* versmydigt *met een blik.* Voorschad. 25: *het Heilig volk*, versmijdigt *en gemoutert.* Poëzy, II 293: Versmydigt *uwen moed.* Agrippa, 259: *die... het gemoed tot alle dartelheid en verdorventheid* versmijdigt. Bl. 358: *zij* versmijdigen *hare redenen als olij.* Roomsche Mogenth. 51: *Seneka..* versmijdigde *haast zijn wrede en wrangen aart.* Ald. 181; (*dit woord*) versmijdigt *hy nog door een verzachtende manier van spreken.* — Zie ook *Smeijeren.*

Het bvn. *smijdig*, smeedbaar, zacht, lenig, zie men in mijne Proeve over Bilderdijks Dichtw. 189.

Gesmijdig, dat ook Weil. heeft, kwam mij voor bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 652.

Ghy sult het hartste staal veel eer ghesmydig *kloppen.*

Snoodigen—Snooden.

Nevens *versnoodelen* en *versnooderen* hebben

wij van *versnooden* ook *versnoodigen*, bij Hooft, Ned. Hist. fol. 101: *gelyk ik eener gemeente... niet zoude toevertrouwen, zich tot dus verfoeyelyk een' guiterye te* versnoodighen. — Naar de eig. bet. van het w. snood, zou ik dit ww. hier verklaren door verlagen, vernederen; liever dan, zooals in het Wdb. des Inst. geschiedt, door »met boosaardigheid zich sterken en toerusten." Zie *Snoodelen* en *Snooderen*.

Tot den vorm *snoodigen* behoort het adj. *snoodig*, in *snoodigheid* bij Kil. en Van der Schueren. Frisch heeft *schnödigkeit* en *schnödiglich*.

Spenigen—Spenen.

Het ww. *spenigen* voor onthouden, en dus in denzelfden overdrachtelijken zin, waarin *spenen* wordt gebezigd, komt voor bij Bern. Bosch, Ged. II. 262 (volgens de aanh. van Witsen Geysbeek, Biogr. Wdb. I. 350):

't Was een maagdken, rein en edel,
Opgesmukt door kostbaarheid,
Daar geen geld aan was gespenigd,
Maar in goud gebenedijd.

Over den oorsprong en de bet. van *spenen* handelt prof. De Vries, in mijn Archief, IV. 230 en vlgg. Ik voeg daarbij, dat voor dit ww. bij ons ook de vorm *spennen* wordt aangetroffen; Vlissings Redens Lusth. 193:

Gheluckigh is dat Volck, dat...
Leert sijnen boosen aert, en quade lusten spennen.

Dat het oude *spanen* niet alleen in de zeventiende eeuw voorkomt, als bij Vondel, Adam in Ball. 33:

— *leert dat den mont niet* spaenen
Van dootelijck venijn? —

maar ook in de achttiende en de negentiende: Van Effen, Holl Spectator, IV. 729: *dat we... vroeg moeten leeren ons te* spaanen *van alle die vermaaken*. D. V. 582: *Zy wilde... noch zich ergens van* spaanen *om eens schepzels wille* Bilderdijk, Poëzy, IV. 120:

ô Mocht het u van rampen spanen.

Dez. Ziekte der Gel. 112:

— *Leert u des van hersenoefning* spanen!

En dat tot de vormen van het znw. *speen* nog behoort *speun*, bij Rodenburgh, Geb. Christi, 24: *leggend' aen de* speun *haers boesems*. Dez. Ecce Homo, 18:

Ontreckt my 's Werelds speun, *Waer ick heb aen gesogen.*

Spijzigen - Spijzen.

Van deze beide thans in gebruik zijnde wwn. was de frequent vorm vroeger niet bekend; hij is later ontstaan, om nevens het primitief plaats te nemen. Weil. vermeldt het w als bedrijvend; het komt, evenals *spijzen*, ook onzijdig voor; Van 's Gravenweert, De Ilias, IV. 18:

Nu, Grieken! spijzigt *vrij en 't staal dan vastgeklemd.*

Dez. De Odysséa, I. 78:

Men spijzigt *zittende* —

Dezelfde dichter bezigt ook het znw. *spijzer*, beantwoordende aan het middelhd. *spisaere*, bij Schmeller *spisar*, d. i. spijsbezorger; De Odysséa, II. 147:

Tot hij den herder, aan zijn vorstlijk huis verbonden,
Den grootsten spijzer *van den Koning, had gevonden.*

Spoedigen—Spoeden.

Ons ww. *spoeden* komt overeen met het neders. *spoden*, *spöden*, beijersch *spue-en*, middelhd. *spuon*, oudhoogd. *spuon*, *spuoan*, angels. *spowan*, eng. *to speed* en bij Halliwell *to sped*. Geene taal heeft er zooveel afleidingsvormen van als de onze.

Het primitief is zoowel bedrijvend en wederkeerig als onzijdig in bekend gebruik voor vlug van de hand gaan, voortgang maken, haasten en derg.: zie Weil. die den oorsprong des woords echter verkeerdelijk, zooals Tuinman vóór, en Bilderdijk na hem, in het grieksch zocht. De leuvensche Hoogl. Willems wees die verkeerdheid onlangs aan in de Voorrede van de Ned. Ged. van wijlen den Hoogl. David, bl. 29, doch was zelf niet nauwkeurig in de aanwijzing der verwante vormen.

Het ww. *spoedigen*, bij Kil. met *spoeden* gelijkgesteld, is verouderd· onzijdig vindt men het bij Van Teylinghen, Parad. der Wellust. 473: *den genen die daer henen magh* spoedighen... *hy kan derwaerts* spoedighen enz. De Brune, Bancketw. I. 415: *geen dagh, die ons geen milioenen van mijlen, naer ons graf, doet* spoedighen. Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 329: *die gene, die met haer onordentlijck en onmatigh leven na het Graf* spoedighden. Vondel, Jeptha, 10:

De dochter schijnt, uit eene wolck van stof,
Te spoedigen *ten berge af, naer het hof.*

De Swaen, Leven en Dood van Jezus Chr. II. 57:

Waer henen gulde Son? Waer spoedigt *gy soo vlugge?*

Bedrijvend, bij Huygens, Korenbl. I. 348:

Mijn' bruyne Mannetjens, die.. haer' nemmer grijsen kop
Ten Hemel spoedigen, *om Somer-Sonn te blinden.*

Moons, Sed. Verm. Tonneel, 311: *een schip om*

hunnen wegh te spoedigen. Bekker, Betov. Weereld, IV. 220: *Men* spoedigt *ook het ondersoek.* — En wederkeerig, bij Sprankhuisen, Geestel. Bat. 32: *den jonghen Prophete... die* sich *niet en* spoedighde *nae huys.* Ald. 70: *Ick... wil* my spoedigen *nae 't Hemelsche Jerusalem.* Poirters, Masker, Opdr. 1: *d' Ondersaten* sich... *tot den veldtocht* spoedigden. Oudaan, Uytbr. der Pss. I. 184:

Verneder u; op datge verdemoedigt...

Ter rechter tijd u *vlijtig t' Hemwaarts* spoedigt.

Asselijn, Den grooten Kurieen, 70:

Ik heb my *vaardig dus* gespoedigt.

Zie ook mijne Handl. tot den Statenb. 104.

Met voorzetsels hebben we, behalve het gewone *bespoedigen* (zie Weil.), *bespoeden*, dat mij voorkwam bij Van Wijn, Byvoegs. op Wagenaar, X. 115: *hem zelf aanraadende en verzoekende het zelve* (*huuwlyk*) *te* bespoeden. En voorts bij enkele latere dichters; Vrouwe Bilderdijk, Vaderl. Uitboez. 152:

Wat wonder, zoo u 't hoofd van hoogmoed heeft gezuizeld,
En de eigen trots uw val bespoed, enz.*

Dez. Nieuwe Dichtschak. II. 113:

Of zoudt ge, ô tijd, uw vaart nog meer bespoeien enz.

Mr. Rau, Alcestis, 24:

De grijzaart naar wiens wil de spaan
En 't roer de boot bespoêden.

Voorts *aanspoeden*, dat het Wdb. der Ned. Taal heeft opgenomen en door voorbeelden gestaafd, doch alleen in onzijdigen zin. Langer dagteekent het niet vermelde wederkeerig gebruik; dus Asselijn, Mas-anjello, 35:

Daar is gewis iet gaans, men spoey zich *derwaarts* aan.

De drie Gebroeders Medeminnaars (Amst. 1734), 20:

Door welke (*brief*) *ik hem verzocht* zich *herwaarts* aan *te* spoên.

Feitama, Tooneelp. II. 415:

Het Offer toeft te lang. Men spoed' zich *derwaarts* aan.

Poot, Ged. II. 226:

Als gy u *t' onswaert* aen *komt* spoeden.

en Vrouwe Bilderdijk, Holl. Verl. II. 28:

Daar nadert hy, spoedt, spoedt u aan.

Opspoeden, voorkomende bij Van der Dussen, Proeven van Overzetting, 94:

De rest, die 't teeken wacht, om ijlings op *te* spoeijen.

En eindelijk *voorspoedigen*, dat mij voorkwam bij Bekker, Betov. Weereld, II. 176: *of God sijnen oorlogh tegen de Syriers* voorspoedigen *soude*, en wederkeerig in de Lyckred. enz. op Fred. Henryck, 137: *om* ons voort *te* spoedighen. Anders *bevoorspoedigen*; Valentijn, Werken van Ovid. I. 72: *Dit toeven kan misschien u wens* bevoorspoedigen. En lager: *Soo mij de Goden genadig in mijn min* bevoorspoedigen — Waar tegenoverstaat *betegenspoedigen* bij denz. II. 167: *hij is 't alleen die mijn voornemen* betegenspoedigt.

Als afl. vermeld ik nog *spoedigheid*; Poirters, Masker, 156: *een boodtschap met alle* spoedigheyt *te volbrengen.*

Vreemd is het ww. *uitspoeden* voor met spoed uitdrijven bij Nomsz, Barth. Las Casas, 13:

— Ik heb den beulenstoet
Op last des opperbeuls ten moordhol uitgespoed.

Het bvn. *voorspoedig* verliest den uitgang, Antw. Sp. van Sinne, 63: *word ick veel* voorspoedere. — *Ontspoedig* is wat aan iemand ontspoedt of ontsnapt, ald. 73:

Niet swaers ter werelt en is haer ontspoedich.

Stadigen—Staden

Staden, hoogd. *statten*, neders. *staden*, middelhd. *staten*, eng. *to stead*, beteekent op eene stad of plaats stellen, vestigen, bevestigen; Kil. onderscheidt daarbij drie beteekenissen: vestigen, in staat stellen en toestaan. Dus Nieuwe Reeks van Werken der L. Maatsch. III 53:

Stappans ment in de stad ontboet
Dat men den vrede staden *sal.*

d i. bevestigen. Ook met het voorzetsel *be: bestaden*, hoogd. *bestatten*, middelhd. *bestaten;* dus Ferguut, vs. 354:

Het 's wel bestaet *dat hi leeft.*

Snellaert, Ned. Ged. 321:

Scepenen in gheender wisen
En selen copen gheen assijsen,
Ende die setten ende bestaden *voert.*

Van Hildegaersberch, Ged. 122:

Hertoghe Willem maectse heer
In Hollant, ende dede hem eer,
Want sy en mochtet nerghen bet bestaden.

Het Gloss. zegt: »eene plaats geven, plaatsen, besteden". Hor. Belg. VI. 96:

Ic woude ic tghelt hadde van miere coe,
dat ghi dus wel hebt bestaet.

d. i. besteed, eig. geplaatst. Rom. van Karel den Gr. 127:

Die like waren bestaet *ter erden.*

d. i. ter aarde *besteed* of *besteld* (als wij zeggen). Zoo ook N. Reeks van Werken der L. Maatsch. III. 174:

— *men soudem weten doen*
Dat ic bestaet *ben ter mouden.*

Moude is *aarde.* Leven van Jezus (door Meijer) 86: *so namen si din lichame ende* bestaeddene *ter erden.* — Ook zonder het znw.; Vaderboec, fol. 105 verso: *dat vernam die goede priester ende haelde haer lichamen ende woudese* bestaden *mit sielmissen.* — Beneckes Wtb. heeft voor begraven niet alleen *bestaten*, maar ook *bestategen*, en *bestatunge* voor begrafenis. Voor vaststellen wederom leest men het ww. in Winhoffs Landr. van Auerissel, 157: *alle oerdel wysers sollen schueldich wesen, die oerdele in der hoger Banck* bestadet *tho wysen* enz. De hierop gegeven verklaring: »besteed, aanbevolen" is niet nauwkeurig.

Vooral was in gebruik *gestaden* voor toestemmen, hoogd. *gestatten*, middelhd. *gestaten;* Maerlant, Spieg. Hist. I. 338:

(*Si*) *wilden, wilds hem God* ghestaden,
Int heileghe lant van over mere.

Van Heelu, vs. 421:

Om te volbringhene sinen eet
Ghestaede *men hem doen, dat*
Hi riden mochte voor die stat.

Ald. vs. 5118:

— (*si*) *baden*
Dat hi hen des woude gestaden
Datsi vore moesten riden.

Leven van St. Christina (door Bormans), vs. 1738:

— *alst wesen soude,*
ende God om ander sake gestaden *woude.*

Hor. Belg. V. 17:

daer edel vrucht af comen sal,
of dat god ghestaden *wille.*

Snellaert, Nederl. Ged. 122:

Eest dat ons onse vriende raden
Ende sijs ons wel ghestaden.

Leven van St. Amand, I. 65:

(*Of*) *hijt ooc wilde* ghestaden
Te verghevene met ootmoede.

Meijer, Leven van Jezus, 24: *Doe* ghestades *Yan Baptista ende doepdene.* Ald. 185: *Hoe menechwerf hebbic willen ghedren dine kinder... ende du ne woudes nit* ghestaden. Coornhert, Wercken, II. fol. 160 verso: *Maer wie wil Beze dat* ghestaden? *geen vrome Gereformeerden, ick mede niet.* Huygens, Korenbl. I. 238

Maer, gestaedt *ghy mijn berechten,*
'k Sal de meesters voor de knechten,
't Grijs voor 't groene doen gestaen.

De Groot, Bewijs v. d. Ware Godtsd. 37:

— *wie ons sal* gestaden
Dat Godes roer bestiert de menschelicke daden.

Ald. 60:

Maer aengesien hier by deselven ons gestaden
Dat dese geesten zijn soo goeden als oock quaden.

Zie vooral het Gloss. op Der Leken Spieghel, waar aangetoond wordt dat de uitdr. *des ghestaed zijn* beteekent »de gelegenheid hebben"; doch zoo meen ik ook, dat het ww. *gestaden* moet opgevat worden bij Snellaert, Ned. Ged. 118:

Na dien dat u die raedt ghestaedt
Ende ghijt mi op trouwe raet,
So doet daer uwen wille met.

Het Gloss. zegt »de gelegenheid geeft"; liever, dunkt mij, gelegen komt, vlijt. De zoo even vermelde uitdr. *des gestaed zijn* geeft opheldering van de pl. bij Van Velthem, fol. 381:

Doen begonstemen daer te bedrivene,
Oft die Hertoge, dat secgic u,
Soudiere soude laten licgen nu...
Om Vlaendren te dwingen mede.
Des was *men echter* ongestaet,
En mochte niet syn ongescaet.

Des ongestaet zijn is geen gelegenheid er toe hebben. *Ongenegen*, dat Le Long geeft, en dat dan nog *ongeneigd* zou moeten zijn, komt minder te pas. De Schrijver wil zeggen: het inlegeren van soldaten *vlijde niet* en zou ook niet *zonder schade* geweest zijn. — Marnix bezigt het ww. *volstaden* voor ten volle gestand doen, en dus niet wijd verschillende van *volstaan*, in den zin van pal staan, zooals Broes opmerkt in het Wdb. des Inst. op Hooft; Ps. 22, vs. 26:

Voor 't heylich volck mijn g'loften nu voortaen
Wil ick volstaden.

Hier heeft men in bedrijvenden zin wat door *vólstaan* als onzijdig ww. wordt uitgedrukt bij Vondel, Salmon. 9:

— *of ghy met wat zeils te minderen*
Niet veiliger door zee zult vaeren, voor een poos,
Dan laeten volstaen, *en den godtsdienst reuckeloos*
Beveelen aen 't gevaer van gijpen of van stranden.

Den frequent. vorm *stadigen*, die zonder samenstelling alleen in 't nederl. schijnt voor te komen, heeft Kil. voor bevestigen. Dus Bijbel van 1477, 2 Sam. 7, vs. 26: *dijns knechts Davids huus sal werden* ghestadicht *voer den here.* De Statenoverz. heeft »bestandig sijn". Hooft, Ned. Hist. fol. 480: *by raadt nochte daadt yets te bestaan teeghens den gezuiverden Godsdienst oft diens oeffening, althans* (d. i. *tegenwoordig*) gestaadight *in Hollandt en Zeelandt.* Cras, Nagel. Verhand. I. 251: *Welk regtmatig bevel... door den Paus Honorius III uitdrukkelijk is* gestadigd.

Hetzelfde wordt uitgedrukt door *bestadigen*, hoogd. *bestätigen*, oudfriesch (bij Von Richthofen) *bistedigia;* Marnix, Tgebet Danielis, achter de Psalmen, vs. 12:

Dies heeft God sijn woirt voldadicht,
Ende met den werck' bestadicht,
Twoirt dat ons sijn Majesteyt
Van te voren had geseyt.

Huygens, Ghebr. en Onghebr. van 't Orghel, 133: *alle ordentlickheydt by den genen die het toestaet gheregelt ende* bestadight. Delecourt (Van den Hove) in de Handd. van het Derde Ned. Lett. Congres (in 1851), 61: *Laat ons vooreerst aanstippen en* bestadigen, *dat* enz. De Laet, Verslag o. d. Vlaamsche Zaak (Antw. 1866) bl. 58: *daadzaken door de regering zelve* bestadigd *en erkend.* — Waarom andere vlaamsche schrijvers liever, op zijn hoogduitsch, *bestatigen* zeggen, vat ik niet; Bormans, Verslag o. d. Verhandd. (van 1841) bl. 51: *titels, die voldoende zijn om eene daedzaek... te* bestatigen. (1) Dez. Parthonopeus van Bloys, 364: *om dat phenomeen te* bestatigen. Handd. van het Zevende Ned. Congres, 55: *Het is pijnlijk te moeten* bestatigen *dat er in deze eeuw nog zulke belachelijke tegenstrijdigheden bestaan.* De Toekomst, XI. 410: *kon de graad van geleerdheid niet worden* bestatigd. — De plomphoogd. vorm, dien men aantreft in De Denker, II. 343: *de dagelyksche ondervinding kan dit genoegzaam* bestattigen. — heeft gelukkig geen' opgang gemaakt.

Van *gestadigen* is mij, bij onze schrijvers, één voorbeeld voorgekomen, t. w. in Die Dietsche Doctr. waar men bl. 263 (naar de variant) leest:

— *gheseedthede,*
Daer die sin werdt ghemaect mede
Ghestaedicht *ende oec ghesaet.*

Het beantwoordt aan het middelhoogd. *gestatigen*, bevestigen. Zoo vond ik dan ook het znw. *gestadiging* voor bevestiging, bekrachtiging, ratificatie; Brandt, Leven van De Ruiter, II. 87: *over de volkoome* gestaadiging *of bekrachtiging, zou naader worden geraadtslaaght.*

(1) De Schr. teekent bij dit w. het volgende aan: »Op zijn Fransch te *constatéren;* maer het woord ontbreekt ons, en de Duitscher biedt ons *bestatigen* aen, wat een minder vreemd opzigt heeft. *Bewaerheden* komt er, in beteekenis, het naest bij, maer 't woord strijdt tegen alle analogie." In deze aanteekening heeft men moeite, den scherpzinnigen Bormans te herkennen. 'k Meen te hebben getoond, dat het woord ons niet ontbreekt, maar dat wij het reeds in de zeventiende eeuw, en in nederlandschen vorm, bezaten. Het Alg. Vl. Idioticon nam *bestatigen* op met de bijvoeging »nieuwerwetsch woord". Het woord is volstrekt niet nieuw, maar in 't hoog duitsch zeer oud; 't is alleen onnederlandsch in vorm.

Marnix heeft *volstadigen*, waarvoor misschien *volstandigen* zal te lezen zijn; Ps. 33, Inh.: *met bede dat hy in de selve* (*goetgunstigheyt*) *wil* volstadigen.

Onder de talrijke afleidingen van het w. *stad* vestig ik hier alleen nog de aandacht op *stadig* of *gestadig*, dat wij kennen voor bestendig, aanhoudend, om daarbij op te merken, dat dit w. vroeger geheel anders werd toegepast, t. w. voor stijf, strak; b. v. Van Rusting, Werken, I. 5:

Hy hemde en bromde en teeg an 't drygen,
Vermits hy geen gehoor kon krygen,
En zag zo stadig *als een Poep.*

Ald. 24:

Quam hy aan tafel by de Goden,
En heeftze zyne dienst geboden
Met een gestadig *aangezigt.*

Van Elsland, Gez. 153:

Maar Knier heeft geld, en Neel is kaal,
En dartel; Knier zeer stadig.

Hier staat het w. over tegen *dartel*, en zegt dus stijf, als verwant aan *steeg* en *stug*. Verg. Ten Kate, II. 417.

Standigen—Standen.

Standen, in oorsprong en bet. gelijk met *staan*, is verouderd; zie Ten Kate, II. 414. Men trof het aan in het middelhd. *standen*, oudhd., goth. en angels. *standan*, en men heeft het nog in het eng. *to stand*. Dus in het middelned.: Walewein, vs. 402:

Hi greep den scacht met beden handen
Ende ghinc vor die scuere standen.

Melis Stoke, III. 35:

(*Hi*) *was ghegaen al Walchren dore.*
Hem dorste niemant standen *vore.*

Maerl. Spieg. Hist. III. 46:

So mach de mensce met offeranden
Der zielen vele in staden standen.

Met voorzetsels heeft men *verstanden*, *bestanden*, *onderstanden* en *gestanden;* Blommaert, Oudvl. Ged. III. 39:

Meester, nu doet mi verstanden
Van werclieden die werken met handen?

De Hubert, Psalmen, 11:

Hebb ik sulks, Heer mijn God, bestanden,
Is daar iet onrechts in mijn' handen.

d. i. bestaan. Ald. 119:

De Heer is onder het getall
Van die mijn' siele onderstanden.

waarvan bl. 273: *mijne* onderstanders, d. i. helpers. Huygens, Korenbl. I. 324:

— *d' een nakomelingh of d' ander sal 't* gestanden.

d. i. gestand doen, bevestigen, staven. — Ik noemde daar de uitdr. *gestand* doen; wat rededeel is *gestand?*

Gestand komt mij voor een zelfst. naamwoord te zijn. De eenige maal dat het w. in het middelhoogd. voorkomt, is het dit, voor bekentenis, bevestiging; zie Lexer. Onze Ouden hadden het, doch in andere beteekenis. Nieuwe Werken der leidsche Maatsch. I. II. 150 leest men in een geschrift der vijftiende eeuw:

Hi meende van veel steden te weten tgestant.

d. i. zooals Koning daarop aanteekende: »den stand, staat, gesteltenis". Evenzoo bij Van Hildegaersberch (uit de veertiende eeuw) Ged. 37 (als twee partijen voor den rechter komen):

Dan sel die rechter thants versinnen
Ende vraghen hem al om tghestant.

d. i. de rechter zal hun vragen naar den toestand, de gesteldheid der zaak. En bij Dirc Potter, die in dezelfde eeuw bloeide, komt het w. negenmaal voor en steeds als zelfst. naamw. en in denzelfden zin; men zie het Glossarium van Leendertz. Dus ook nog bij Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 115: *Die werkelike cracht des sacraments is na den* gestande *ende na den toekeer dergheenre diët ontfanghen.*

Later is het w. in onbruik geraakt, naar het schijnt; want Kil. noch Plantijn, Mellema noch Van den Ende kennen het. In de eerste helft der vorige eeuw kwam het weêr op, en wel in de uitdr. *gestand doen*, die Ten Kate, II. 416 opnam, en dus met eene nieuwe beteekenis. *Gestand* vertaalt hij door perseverantia, en *gestand doen* door praestare dicta, perseverare dictis. De latere lexicographen dier eeuw, zooals Corleva, Halma en Holtrop, geven alleen de uitdr. *gestand doen*, die noemende »een werkwoord". Dat gebruik van *gestand*, alleen bij een werkwoord, deed Weil. in 1802 het woord een bijwoord noemen, en nu Van Dale een bijvoegel. naamw., waarbij ik echter moet opmerken, dat Weil. in zijne Spraakkunst praedicatieve adjectieven ook bijwoorden heet.

De kundige Kramers begreep de zaak goed, toen hij in 1862 *gestand* een zelfst. nw. noemde, met de bijvoeging: »Il s'emploie adverbialement dans les locutions *gestand doen* et *gestand blijven*." Bilderdijk, wiens Geslachtlijst het w. niet heeft, nam het op in zijn Wdb. voor de Ned. Sp. (1829) met de bijvoeging: »z. n. zonder geslacht". Het geslacht was intusschen vanouds stellig onzijdig, zooals Ten Kate ook aanwees.

Gestand doen beheerscht den derden naamval. Dus Van der Palm, Al de Leerred. VIII. 147: *Dien heiligen eed... zal* gestand worden gedaan. N. Werken der leidsche Maatsch. I. II. 217: *door niet* gestand *te* doen *aan de onderscheidene verdragen en accoorden.* En zoo in ons Volkslied:

Doe *nog ons laatst, ons jongst gezang*
Dien eigen wensch gestand.

Naast de spreekwijze *gestand doen* zijn andere gekomen, hoewel Van Moock in 1833 die nog niet wilde erkennen. Weil. sprak ook van *zijne belofte gestand blijven*, en zoo lezen we bij Nolet de Brauwere, Ged. III. 64:

De Koning zwoer (*Hij* bleef *dien eed* gestand). Alsmede *gestand houden;* bij denz. ald. bl. 90:

Want 't Woord, bevestigd als bij eede,
Hield *hij* gestand *en trouw bewaard.*

In deze gevallen laat zich *gestand* niet meer als znw. opvatten, maar wordt een zuiver bijv. nw. of bijwoord. Bomhoff — hoe is mij niet duidelijk — verklaarde *gestand* voor een onz. znw., enkel gebruikelijk in *zijn woord gestand doen, zijne gelofte gestand blijven*, met een' derden naamval.

Als afleidingen, die minder bekend zijn, noem ik van *standen* de znww. *onstand* en *ongestand* voor weêrstreving, een zwakker bet. dan van *opstand;* eene ordinantie van 1450, bij Buddingh, Gesch. v. Opv. II. I. 154: *dat nyement... den Rectoer...* onstandt *en bewise, met woerden off werken.* Rekeningen van iets vroeger, in de Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 175: *Willam van Bredenroede, die te Hairlem ontboden was, om des* ongestants *wille dat aldaar geschiedde.* Ald. 259: *Heyn Graet mit sinen gesellen... hebben dair veel* ongestants *gedreven*, enz. Voorts het znw. *standing*, Statenbijbel, Randt. op Ps. 69. vs. 3: *daer en is... geene* standinge, d. i. *geene* vasticheyt. En nog het adj. *standig*, stabilis, en *gestandig*, constans, beide bij Kil. Tot *verstanden* behoort *verstandel*, voor ons *verstandig;* zie o. a. het Gloss. op Der Leken Spieghel voor het middelned., doch ook bij lateren: Bijbel van 1477, Deuteron., 4, vs. 6: *Sich dit is* verstandel *volc ende groot wijs volc.* Ald. 29, vs. 4: *so en heeft u die here niet ghegheven* verstandel *herte noch siende oghen.* Vlaerd. Redenrijckb. 158: *Verjaecht inlantschen nijt, leeft als* verstandelen. Spieghels Hertsp. enz. 149: *een oud* verstandel *man.* Het middelhd. heeft daarvoor *verstanden*, zooals wij ook hebben *vermeten* en *vermetel*, *vergeten* en *vergetel.* Voorts *verstandenis;* Bijbel van 1477, Exod. 31, vs. 3: *ic hebben vervolt... mit vroetscap ende* verstandenisse. Deuteron. 4, vs. 6: *dit is uwe wijsheit ende* verstandenisse *voer alle den volke.* Coornherts Wercken, I. fol. 6: *de Schrift... die den kenners het licht der* verstandenissen *toont.* Zie ook het Gloss. op Der Leken Spieghel. De daar vermelde vorm *verstannesse* komt ook elders voor. Zie b. v. het Gloss. op Van Maerlants Sinte

Franc. Leven. De bet. van het w. komt overeen met die van ons *verstand*; doch somwijlen beteekent het ook *opstanding*, zooals bij Kil. *opverstanden* resurgere is; Der Leken Spieghel II. 248 (de variant):

— *maect cont ende ghewesse*
Jhesus Cristus verstannesse.

De lezing van den tekst heeft *opverstannesse*. Het middelhd. zegt in die beteekenis *uferstandenheit*, *uferstandung*, *uferstant* en *urstende*, bij Notker, *urstand*, zie Graff, Sprachsch. VI. 607. Het Vaderboec heeft daarvoor met Kil. *opverstandenis*. Fol. 44 verso: *dat hi oeck wert verleydet ende bedrogen van dijne bekeringe ende* opverstandenisse. Fol. 60: *die heylighen dach der* opverstandenisse *ons heren*. Fol. 75 verso: *die heilighe* opverstandenisse *na dese leven*. De Teuthonista heeft: opverstentenisse *der doeden*.

Van *bestanden* is *bestandenis*, Vaderb. fol. 33 verso: (*hi*) *nam goet van den luden... ende sprac dat hy Hylarion daer mede sijne* bestandenisse *woude doen, want hy waer doot*. d. i. begrafenis, ter aarde bestelling, waarvoor ik *bestantenis* aantrof in zwolsche keuren. bij Van Alkemade en Van der Schelling, Nederl. Displegtigh. I. 319: *Soe wair eyn dode oft* bestantenysse *ys in den huese*. Ook *bestaan* voor begraven vindt men aldaar: *des middages alse dye doede gheëerdet ofte* bestaen *is*... Lager: *alse dye dode gheërdet is, ende eer men den doeden* bestaet. Vergelijk *bestaden* in dezen zin op *Stadigen*. — De *t* in *bestantenis* is niet zoo vreemd, als zij wel schijnt; het middelhd. heeft voor *standen* ook *stanten* en het frankduitsch zoowel *stantan* als *standan*, en Tiling heeft *bestentenis* voor het bestaan, en wij *ontstentenis* voor het ontstaan, d. i. ontbreken. Kiliaans *bestantigheid* voer ik niet aan, dewijl dit eene misstelling is voor *bestandigheid*, zooals de druk van 1642 heeft.

Onze bekende uitdrukking *bestand zijn* verdient opmerking. Weil. ziet de afl. daarvan niet in. Ook Grimms Wtb. heeft als bijw. *bestand*, en verklaart het door *im stande*, in staat. Mij kwam voor de afl. *onbestand*, bij Stuart, Nagel. Redev. II. 121: *Toen... scheen Bosscha* onbestand *voor het overweldigend leed*. Bl. 136: *De brave, maar zwakke Neroa was* onbestand *voor het woest geschreeuw des volks*. — Vandaar *onbestandheid*, bij Fokke, Verzam. der Werken, X. 340: *een teeken van zwakheid en* onbestandheid, *om den drom van rampen... te kunnen weërstaan*.

In overeenstemming met het middelhd. *umbestan*, d. i. rondom staan, omringen, lees ik *omstandenis* voor omgeving, omringing, in Cassianus, der Ouder Vader Collacie, fol. 76: *Heere, sette mijnen monde eene behoedenisse, ende een dore der* ommestandenisse *minen lippen*.

Het frequent. *standigen* komt voor in *verstandigen;* Hooft, Brieven, IV. 114: *In allen gevalle heb ik raadzaam geacht UE. wat naader te* verstandighen *van de geleeghenheit der zaake*. d. i. verstand of kennis geven, inlichten, anders gewoonlijk *verstendigen*, waarvan zie op *Stendigen*.

Nog heeft men *veromstandigen*, d. i. in omstandigheden of bijzonderheden voorstellen; Nieuwland, Letter- en Oudheidk. Verlustig. II. 347: *Dat toekomstige kwaad zult ge... zoo* veromstandigt, *als mogelyk is, aan uwen Geest voorstellen*. Ald. 349: *gy vergroot, gy* veromstandigt, *gy schetst aan u zelven het zekere toekomstige goed*. Waarvan *veromstandiging* bij Ockerse, Napol. Redev. II. 19: *in de* veromstandiging *van alles*. Met deze bet. komt overeen die van het subst. *omstand*, bij Kil. circumstantia, en dus hetzelfde wat wij nu *omstandigheid* noemen, d. i. de toestand of gesteldheid eener zaak, van *omstandig*, d. i. tot in de bijzonderheden den toestand meldende; en dus leest men bij Coornhert, Wercken, I. fol. 16 verso: *uwe zondelijcke eyghen wercken... met haren* ommestanden. Fol. 38 verso: *Laat ons dan aan mercken d'*ommestanden *van de plaatsen*. Fol. 102: *de Godlijcke rechtvaerdigheydt met haren* ommestanden. Doch *omstand* had ook andere beteekenissen, b. v. van omgeving, toestel; Van Halmael, De Verl. Gryzaard betrapt, 38:

Wy zyn verraaden, ik kan het uit al den omstant *merken*.

Dez. De Kon. van Luilekkerland, 37:

Aan den omstand *blykt alles, dat gy dapper moet weezen*.

Elders die van omslag, uitvoerigheid; Huygens Cluys-werck, 3:

Ick will u rekening van seggen, doen en dencken,
Met allen omstand *doen, wilt ghij m'een oore schencken*.

Voor dit laatste vind ik *omstel* gebezigd, dat onze woordenboeken niet kennen, bij Ypey en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk. II. 344: *Men hoorde... de gevoelens der remonstranten met grooten* omstel *van redenen wederleggen*. Ald. 395: *met grooten* omstel *van redenen en bewijzen*. D. IV. 273: *eene zuiver bijbelmatige godsdienstleer... zonder eenigen* omstel.

Statigen, zie **Stadigen**.

Stedigen[1]**—Steden.**

In oorsprong en bet. dezelfde wn. als *Stadigen* en *Staden;* zie dit art.

Steden, bevestigen, leest men in den Parthonopeus (door Bormans) vs. 7791:

Met haesten hiet hi ende beval
Lucium, dat hi den vrede
Van sinen halven vaste stede.

Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 242: *eenen Eedt, die hem die Bailiu* steden *ende voirseggheu sal.* Ald. fol. 290: *so 't vonnes wyst, sal die Rechter den Eedt* steden.

Stedigen en *bestedigen* komen overeen met het hoogd. *bestätigen* en het oudfriesche *bistedigia* bij Von Richthofen, altijd in den zin van vestigen, bevestigen. Dus N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. III. 131:

Die vrede wert tien tiden
Vaste ghestedight *in beiden siden.*

W. Moll, Joh. Brugman, I. 285: *Want ghien werc, hoe goet dattet is... dat en* stedicht *ons niet eyghelic boven ons selven in Gode. Mer dat werc, dat ons eyghelic in Gode* stedicht *ende daert namelic aen staet*, enz. Van Hasselt, Arnh. Oudh. I. 208: *wyne te tappen, en taverne te holden bynnen marcten... dat oich confirmiert en* bestedicht *is.* N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. X. 210: *dar (dese sake) mit yn rechte gehort ende sus trefflich* bestediget *is.* De Vrije Fries, XII. 220: *altoes zal die olde raet den nijeuwen* bestedighen. (Een regel hooger heette dit *bestadighen*). Zie ook *steedigen* en *steediging* in het Wdb. des Inst. op Hooft.

Stedigen[2]—Steden.

Het ww. *besteden* zegt eig., zooals Ten Kate II. 417 juist aanmerkt, »eene plaats beschikken" Zoo *besteden* wij iemand in den kost, een leerling op de school, enz.; overdrachtelijk *besteden* wij ons geld, onzen tijd, enz. Het is in dezen laatsten zin dat sommige onzer schrijvers *bestedigen* gebruiken, misschien in navolging van het friesche *besteedgjen*, dat Epkema een echt friesch woord noemt. Dus Oudaan, Agrippa, 222: *zoo zeer* bestedigt *het grootste des Christen volks deze heilige uitspanning der Feestdagen niet tot bidden*, enz. Baardt, Deugdenspoor, 21: *die... op 't neerstichste al hare crachten* bestedigen *aen dese Wortel* (t. w. van oncruyt), *nimmer eynde connen vinden.* De Decker, Rymoeffeningen, I. 259:

Dies wil ick, Heer, 't verlengde levenslicht
Steeds tot uw' eer bestedigen, enz.

Dat deze wwn. etymologisch één zijn met *bestaden*, blijkt in allen deele. In Maerl. Spieg. Hist. I. 337 leest men:

In die kerke hijt (t. w. *het vingerlijn*) *doe brochte,*
Of hijt ieweren besteden *conde,*
Dat hijt naden spele vonde.

Voor dit *besteden*, dat letterlijk eene plaats beschikken aanduidt, heeft de variant *bestaden*, waarvoor men *bestaaijen* aantreft in de Antw. Spelen van Sinne, 504, waar vader en moeder raadplegen:

Hoe ons Sone best synen cost bejaghe...
Tsy aen een Ambacht zijn handen doen slaen.
Oft hem elwerder ter Scholen bestaeyen.

Steenigen[1]—Steenen.

Voor ons ww. *steenigen*, in den Teuthonista *steinigen*, d. i. iemand met steenen werpen als doodstraf, zeide men oudtijds *steenen*, in 't middelhd. *steinen*, *ersteinen* en *versteinen*. Dus Reinaert, vs. 4796:

Daer staet ooc, hoe die Phariseen
In overspel vingen een wijf:
Si wildense steenen, *ende nemen tlijf.*

Maerl. Spieg. Hist. I. 295:

Hier omme so bolgen si hem das,
Ende wildene steenen *omdie dinc.*

Van Velthem, fol. 22:

Der werd Sente Steven gesteent.

Zie voorts de Gloss. van Maerlants Rymbybel, Vermeulen, Van den Lev. ons Heren, e. a. Passion. Winterst. 86: *om dat Saulus der gheenre cleeder bewaerde die dair* steenden *om dat si lichtelic* steenen *souden, so* steende *hi hem met harer alre handen* Delfsche Bijbel, Exod. 17, vs. 4: *Wat sal ic desen volke doen? Noch over een luttel: ende si sullen mij* steenen. Antw. Spelen van Sinne, 670:

Dat hy eenen Babilonisschen mantel stal...
Met een gulden tonghe, dies hy wert ghesteent *snel.*

Rotterd. Spelen van Sinne, 216:

Stephanus, de eerste der martelaren,
Scheen te zijn verlaten van Godt de Heer,
Doen hy werde ghesteent *met groot beswaren.*

Anna Bijns, Ref. I. 37:

Die de waerheyt wilt segghen (dus ist nu gestelt)
Wert schiere als Sinte Steven ghesteent.

Het middelned. heeft ook wel den hoogd. klank in het w.; Lancelot, B. III. vs. 16758:

— *dat sijt hal* (d. i. *verborg*) *quam bi des,*
Om datmense alle steinde *dan*
Die kint hadden sonder getrouden man.

Snellaert, Nederl. Ged. 155:

(*Si*) *laten hem* (d. i. *zich*) *tormenteren ende vanghen,*
Villen, steynen, *aen crucen hanghen.*

Meijer, Verslag en Mededeeling uit twee Getijdenb. 21:

(*Si*) *brachten meneghen swaren steen,*
Ende woudene steinen, *sonder waen.*

Onze woordenboeken vermelden niet de afl. *steeniger*, die toch reeds voorkomt bij Coornhert, Wercken, I. fol. 20: *Badt hij niet voor zijne* steenigers?

Het ww. *uitsteenigen* komt voor in Dickens' Verlaten Huis, door C. M. Mensing, 50: *bouwvallige, blinde huizen, die* (l. *dien*) *de oogen zijn* uitgesteenigd. Het eng. heeft: with their eyes *stoned out*.

Steenigen²—Steenen.

Bij Weiland is *versteenen* een bedr. en onz. ww. voor tot steen worden, zoo hard worden als steen. Dit komt ook wederkeerig voor; Tollens Ged. II. 70:

Neen, het (*hart*) *zal* zich *niet* versteenen,
Niet verstokken voor mijn klagt.

Het hoogd. heeft in dezen zin het frequent. *versteinern*, door Bilderdijk overgenomen, zie *Steeneren*. Het nederl. zegt daarvoor *versteenigen*, in den Teuthonista *versteinigen*. Dus Van Spranckhuysen, Van de Danckbaerheydt, 11: (*de aerde*) *soude van gestadige droogte moeten bersten, scheuren, splijten*, versteenigen. Vondel, Poëzy, II. 638:

De tulbandrager Turk... langer niet versteenigt,
Heeft zijnen scepter korts met uw gebiet vereenigt.

Dez. Palamedes, 33:

(*Die*) *blijft* versteenight *en verstockt.*

Oudaan, Uytbr. over de Pss. II. 37:

Of indiense, gantsch versteenigt,
Niet erkennen wie Gy zijt, enz.

I. G. Tengnagel, Verwoestingh d. St. Naerden, 28:

't Is even met de mensch, die so door 't aertsch verwart,
Dat voor het Hemelsche versteenight *is sijn hart.*

Dus nog Bilderdijk, Nieuwe Oprak. 156:

Schoon aarde en menschlijk hart steeds meer en meer versteenige.

Men heeft ook *oversteenen*, met steen overdekken; Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. 176: *dat een rotting, stok, of iets diergelyks, daar in*, (d. i. in zeker water) *geworpen, en een wyl tyds gelaten zynde... overdekt, en* oversteend *worden.*

Stendigen—Stenden.

Dez. wn. als *standen, standigen*, zie dit art. — *Bestenden* ontmoet men bij Camphuysen, Uytbr. over de Pss. 344:

Hy is 't die voor den val
Uw' voet bestenden *sal.*

d. i. stand doen houden, bevestigen. Vandaar *bestendigen*, Oudaans Toneelp. 203:

Want hoe hy Arons kroon in 't huys van Ithamar
Voortaan bestendigt *heeft, is klaar genoeg gebleken.*

Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 111: *dat sulck rijck door het Fatum t'onder ghekomen en vergaen, een ander opghekomen en* bestendicht *sy.* Jonctys, de Pynbank (1651) 6: *Alle quade vonden en gewoonten... werden noch door de lankheyd des tijds, noch door de oudheyd der gewoonte* bestendigt. In den jongsten tijd heeft men gebezigd *verbestendigen;* De Gids 1870, D. I. 89: *Er wordt een gruwelijk onrecht geduld, bedreven,* verbestendigd *in Nederland.* Meer gewoon evenwel is *verstendigen* voor aan het verstand brengen, te verstaan geven, bekend maken, verwittigen; Hooft, Ned. Hist. fol. 18: *Guido Cavalcanti...* verstendighde *'t den gemaghtighden.* Dez. Tacitus, fol. 407: *in Etrurië, alwaar hy* verstendight *van den uitgank des strydts te Cremone, genoomen heeft een niet lafhartigh.... opzet.* Vervolg op Wagenaars Vaderl. Hist. XII. 336: *Aan alle de Schutteryen... vaardigden zy... eenen Brief af, om dezelve te* verstendigen *van den toedragt der zaaken binnen Utrecht.* Wiselius, Mengel- en Tooneelp. II. 184: *de Stroomgodin, door haren vader...* verstendigd, *hoe de dood haren Zoon voor de Trojaansche muren verwachtte*, enz. Feitama, Tooneelp. I. 422:

— *Hun gramschap, fel ontsteken,*
Verstendigt *Marius dat hy 't heeläl moet wreken.*

Bogaert, Ged. 553:

Wie van 's mans styl en taal nu wil verstendigt *wezen,*
En op wat trant ze rolt, die kan 't bericht maar leezen.

Koenen, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. I. 76: *De Graaf... liet geenzins na, zijnen Souverein onmiddelijk van alles te* verstendigen. Van der Hoop, Hugo en Elvire, 28:

Naauw had uw trouwe knaap zijn jachtverhaal geëndigd,
En haar van uw triomph op 't woedend dier verstendigd, enz.

Uit Bilderdijks dichtwerken zie men eenige pll. in mijne Proeve, 183; doch ook in zijn proza komt het w. voor; Brieven III. 24: *onze brave Secretaris zal U... van 't geen... by ons voorgevallen is wel* verstendigd *hebben.* D. IV. 310: *Hy...* verstendige *ons innerlijk dat onze hoop niet ingebeeld... zij.*

Onze afl. *bestendig* (die bij Bilderdijk een' niet gewonen zin heeft, zie mijne Proeve, hem betreffende, bl. 217) komt nog niet bij Kil. voor; wel *bestandig*, zooals men dan ook leest, Spieghel, Hertsp. enz. 149:

— *dat men die* (*gaven*) *betrouwt,*
Of acht als eighen ghoed, en voor bestandigh *houwt.*

Ald. 258: *De* bestandighe *ende veylighe gaaf des ware geloertheyds.* Vondel, Adam in Ballingsch. 9: *gelijck' er buiten den eeuwigen Godt niet* bestandighs *is.*

De wn. *aanstendig*, *aanstending*, zie men in het Wdb. des Inst. op Hooft; Kil. mist ook dezen, evenals *gestentig*, middelhd. *gestendec*, onveranderlijk, bij Kil. *gestandig*, constans, firmus; Marnix, Biencorf, 29 verso: *alsoo heeft oock de Jootsche Kercke de Schriften... voor* gestentich *aenghenomen.* Willems, Mengel. 353: *onsen ambachteren ende knechten...* gestentich *ende gehulpich te sine.* Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 480: *op dat dit vast ende* gestentich *zy, blyve ende gehouden worde tot euwighen daghen.* Anders leest men daarvoor in hetz. werk. fol. 429 en 446: *vast ende* gestade.

Stevigen—Staven.

Ons ww. *stevigen* dagteekent nog niet zeer lang. Wij hebben het onmiddellijk afgeleid van het adj. *stevig*, dat wel bij Ten Kate, II. 440, doch nog niet bij Kil. bekend was en voor 't welk Schultze *steebig* heeft. Het ww. komt het eerst in het Wdb. van Weil. voor; en onder onze schrijvers ontmoette ik het w. het eerst bij Wagenaar, doch in eenen bij Weil. niet vermelden zin; Vaderl. Historie, VIII. 386: *Terwyl Maurits dan in beraad neemt, of hy de moerassen* stevigen, *en zig binnen de vesting werpen wil.* De uitdr. »moerassen *stevigen*" kan hier bezwaarlijk iets anders beteekenen, dan »moerassen drogen of opdrogen", hetgeen geschiedt door den weeken grond te doen harden; dus schijnt het w. hier te moeten worden opgevat, en inderdaad heeft het eng. bij Halliwell *to steeve* niet alleen voor stijven, maar ook voor opdrogen. Hoe Wagenaar aan die bet. gekomen zij, is mij niet duidelijk. In den gewonen en bij Weil. bekenden zin van stevig of sterk maken heeft Van Alphen het w., die in 1771 zong, volgens de Dichtw. III. 329:

Hij stevigt *mijn lenden.*

Voorts Lublink, Thoms. Jaarg. 290: *De glinsterende luchtkring pakt zich inëen,* stevigt *en versterkt onze ligchaamen.* (Konijnenburg), Tafer. v. d. Staatsomw. IV. 29: *De Gemeente zelve* stevigde *daardoor haar eigen staatkundig aanwezen.* Van der Palm, Salomo, II. 372: *dat (de arbeidzaamheid) de slappe vezelen steunt en* stevigt. Van Hengel, Leerred. I. 24: *Zoo wordt... onze voet tegen elken herhaalden aanval* gestevigd. Borger, Leerred. I. 37: *door den stut van den godsdienst* gestevigd. Ald. 113: *dan gevoelen wij immers onze krachten* gestevigd *ter torsching van een' last.* Broes, Geschiedk. Onderz. 32: *om door zijn gedrag... de Calvynsgezinden te* stevigen *tot het handhaven van den... regel.* Fockens, J. H. van der Palm gekenschetst, 135: *al wat... wél luidt, door onwrikbare gronden* gestevigd. Van Oosterzee, Mozes, 91: *Zwakke kinderschreden... worden geleid en* gestevigd *door eene onzigtbare hand.* Van den Bergh, Een Dichtb. voor mijn Vad. (1851) bl. 47:

(*de steenen*) *Waarmeê de grond* gestevigd *werd.*

Ten Kate, De Schepping (3de dr.) 104:

Zij-het hart, vol vreugd en teêrheid, maar gestevigd *door zijn kracht.*

Als primitief ww. van *stevigen* doet zich voor *steven*, in het neders. hetzelfde als *stäven*, *staven*, nederl. *staven*, d. i. stijven, sterken, bevestigen. De nauwe verwantschap of liever de identiteit van *steven* en *staven* blijkt ook uit ons subst. *staf*, waarvoor Kil. als een' verouderden vorm *steve* opgeeft. Evenzeer zijn beide vormen vermaagschapt aan *stijven*, angels. *stifian*, eng. *to stiffen* en *to steeve*, hoogd. *steifen*, neders. *stiven;* zie Diefenbach, Vergleich. Wtb. II. 300 en Ten Kate, II. 439.

Hier zij nog de afleiding *stevigte* vermeld, te vinden bij Ockerse, Ontw. tot eene Algem. Characterk. I. 2: *die kleene broze staf kan zulk eene* stevigte *niet geven.*

Stichtigen—Stichten.

Het ww. *stichtigen* komt in den zin van *stichten* voor bij H. van Halmael, Wysheid en Zotheid, 9:

'T vergift dat wierd gezaaid, men stichtigde *veel schoolen*
Daar al de waereld kon met schyn van reeden doolen.

Stribbigen—Stribben.

Van *stribben*, waarover zie op *Stribbelen*, heeft men *stribbigen* gemaakt; Vlissings Redens Lusthof, 103:

Op dat ghy zijt een Godt en die gheen sult verpletten,
Wie oyt mijn wil of Wet gestribbicht *weder stondt.*

Men kon tot dien vorm lichtelijk komen door het adj. *stribbig*, dat bestond blijkens Baardt, Deugdenspoor, 315: *sijn* stribbigen *hals te voeyen onder het Juck.*

Terrigen—Terren.

In de Com. Vet. 107 leest men: *dat de Princen van die Landen liever een sterck gewapenden vyand hadden te* terrigen, *als een onversoenlijck*

Monnikjen, dat wat kaeckelen kon, doen spreken. Dit *terrigen* is de eigenlijke vorm van het samengetrokkene *tergen*. Het prim. *terren* leerden wij reeds kennen bij *Tarnen* en *Ternen*. Het doet zich mede allerduidelijkst voor in het eng. *to terre*, bij Halliwell voor »to stir, to provoke", en ons *tergen* komt overeen met *zerge* bij Schultze, en *zergen* bij Schmeller, plagen, kwellen, waartoe ook het adj. *zerrig*, wonderlijk, gemelijk behoort. Ons primitief en frequent. vindt men terug in het eng. *to tar* (waarover zie Horne Tooke, II. 273) met het schotsche *to tarrow*, en in het angels. *tirian* met *tirigan*. Dat met *terren*, *tarren*, ons ww. *sarren* (ook wel *tsarren* uitgesproken) één is, loopt in het oog en is ook reeds door Tuinman en Ten Kate, II. 706 aangewezen. Weil. zat evenwel met dit woord, dat hij oordeelde »misschien alleen te vinden te zijn in de nabootsing van een geluid, waardoor vechtende dieren aangehitst werden." Bilderdijk was van meening dat *sarren* en *tergen* van *zeer*, *teêr* (*teder*) afkomen! Zie de Verkl. Geslachtl. III. 286. Beter verklaarde hij *tergen* in de Nieuwe Verscheid. IV. 60, als van *tarren*, scheuren, afgeleid. De ww. *sarren* en *tergen* hebben derhalve in den grond dezelfde beteekenis; het eerste is eenigszins platter en meer beleedigend in het gebruik dan het tweede, dat dikwerf aan *uitdagen* nabijkomt. Fraai worden de drie wwn. toegepast bij Dermout, Nieuwe Leerred. 117: *moesten zij toezien, om de vervolging nimmer* uit *te* dagen; *de begrippen hunner tijdgenooten nooit te* tergen; *de boosheid der kwaadwilligen niet te* sarren. — Voor »de vervolging *uitdagen*" zou men ook kunnen zeggen »op den hals halen". Zoo ook Huygens, Korenbl. I. 79:

Dat ginder oorboor heet, waer hier de sieckte tergen.

Deze bet. intusschen is bij verzachtende overdracht; de eig. komt meer uit b. v. bij Bilderdijk, als hij, Rotsgalmen, II. 81, van lastige insecten zegt, dat:

— *ze een moedig paard*
In 't neusgat tergen, *en hem tramplen doen op de aard.*

Tichtigen—Tichten.

Van *tichten*, in de vorige Afdeeling behandeld, heeft de Teuthonista *tichtigen* (zie *Tychtigen* en *beClagen*) in gelijke beteekenis, en men leest het w. in een oud leidsch document, medegedeeld door Meerman, in de Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 238: *of yemant van den luden, die gelooft hebben, dair in* betichtiget *worden... soo mach him die dair of mit sinen eede onsculdigen voir den Heeren.* Vandaar *betichtigen*, dat voor *betichten* vroeger meermalen gebezigd werd. Dus in een hollandsch document van 1447, bij Van Wijn, Byv. op Wagenaars Vad. Hist., IV. 15: *alle de genen, die in eingerwys in den voirs. dootslach* betichtiget *ofte bedacht mogen wesen.* In een landbrief uit Zwolle gedagteekend van 1457, bij Tadama, N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. X. 122: *worde yemant* betichtighet *dattet van synre weghen toe queme* enz. En in een geldersch document van eene eeuw later, bij Van Hasselt, Geld. Maandw. II. 97: *ingefall jemantz myt alsulcken seckten befaempt ader* betichtiget *wurde.* Voorts bij nederl. schrijvers van de zeventiende eeuw; De Brune, Wetsteen, I. 28: *kan het niet in my komen, dat ik hun van eenig wanbedrijf zou* betichtigen. Ald. 129: *gaat hyze van wanstal en ongerijmtheid* betichtigen. Dez. Jok en Ernst, 44: *Onder andere verwijten*, betichtighde *sy de Mevrou van onverdragelike hoogmoet en laatdunkentheid.* Ald. 64: (*hy*) betichtigde *zijnen Boer van dieverye.* Poirters, Het Duyfken in de Steen-rotse, 114: *hy wiert* betichticht *dat hy met een versmaetheyt vanden Apostolijcken Stoel had gesproken.* — Hiervan de afl. *betichtiging;* De Denker, V. 274: *dat zyne* betigtiging *ongegrond en belachgelyk* (*was*).

Toornigen—Toornen.

Voor *vertoornen* bezigt Marnix, zoowel in proza als poëzie, in denzelfden zin *vertoornigen;* Biencorf, 180 verso: *op dat Godt niet* vertoornicht *en werde.* Godsd. en Kerkel. Geschr. (door Dr. Van Toorenenbergen) I. 530: *wilt... den eewigen God niet tergen ende* vertoornigen. D. II. 108: *dat hy sick hoochelick* vertoornicht *over degene, die deselve leeringe... in den wint slaen.* Ps. 60, vs. 3:

Du waerst op ons vertoornicht *seer.*

Het Lofs. des Con. Ezechie, vs. 1:

Doe Godt vertoirnigt, *mijne dagen*
Af sneed —

Troostigen—Troosten.

Dezen verlengden vorm heeft Camphuysen voor *troosten*, om den wille der voetmaat, Uytbr. over de Pss. 167:

Ghy hebt by dien Uw' volck een droevigh ding doen sien,
— *Dan, noch* getroostight *die u vreesen.*

Het adj. *troostig* bestaat, zooveel ik weet, alleen in *mistroostig.* — Voor het vrouwelijke van het znw. *trooster* had het middelned. twee vormen, die verouderd zijn, *troosterigge* en *troostersse;* Maerl. Spieg. Hist. I. 326:

Doe verbaerde hare die coninginne
Van hemelrike, die goedertiere,
Mine troesterigge, *na hare maniere.*

Van Velthem, fol. 30:

— *moeder van alre ontfermecheit!*
Trostersse *van allen goeden beginnen!*

Dit laatste heeft Vondel nog, Elektra, 14:

Mijn troosterssen, *verlaetme toch!*

Men weet, dat de uitgang *ersse* nu *resse* geworden is; zie anders mijne Lat. Verscheid. 219. Waarom Weil. *troosteres* niet vermeldt, vat ik niet; het zal althans niet minder gebruikt worden dan het door hem opgegevene *trooster*, waarbij hij als voorbeeld Huygens had kunnen aanhalen, Korenbl. II. 141:

Maer trooststers, *seghts', en zijn geen' plaesters*
voor haer' pijn;
Het mosten troosters zijn.

Bij Weil. is ook niet vermeld de afl. *troosting;* H. H. Klijn, Filips van Egmond, 85:

En dan, de vadervloek...
Bij wien in 't stervensuur mijn vader troosting *vond.*

Zeker hier, dat oudtijds bij gelegenheid eener begrafenis werd gedronken, heette *troostelbier*. Zoo leest men in eene oude groningsche keur, bij Van Alkemade en Van der Schelling, Nederl. Displegt. I. 317: *dessen voors. personen die moghen weder komen des avends toe* troostelbier, *ofte sie willen, und anders niemant, en daer en sal men geenen kost toe reden, en anders geen* troostelbier *toe drinken*. Bij Kil. is *troostelbier* begrafenismaal. — Wat *troostel* betreft, die uitgang was voorheen ter vorming van adjectieven niet ongewoon, en is nog in *vermetel, schamel* e. a. over. Ook het zwabisch bij Von Schmid, heeft *trostle* voor getroost, veilig.

Tuchtigen—Tuchten.

Van het in de vorige Afdeeling behandelde *tuchten*, dat verouderd is, hebben wij thans *tuchtigen* voor kastijden of straffen, hoogd. *züchtigen*, middelhd. *zuhtegen*. Volgens Adelung is het w. van *straffen* onderscheiden, voor zooverre het meer doelt op het ter verbetering aanbrengen van een inwendig besef der misdaad. Uit kracht van de afl. van *tuchten* geeft *tuchtigen* (1) ook te kennen tot gehoorzaamheid of onderwerping brengen. Deze bet. wordt door Schermer niet onaardig toegepast, Poëzy, 264:

— *hoe, met groote kracht,*
De sluizen tuchtigen *de felle waterslagen.*

(1) Men leest bij Van Hasselt, Geld. Maandwerk, I. 136: *Voirt heeft Willem van Appeltern vursz. mit consent des Statholders* getuchtigt *Engbert Uylenweerde synre huysfrouwen aen den voirschreven leenguede samelich, oir levenlanck, indien sy den vursz. Willem averlevet.* Dit *tuchtigen* is een ander woord, afgeleid van (*lijf*)*tocht*. De bedoeling is: hij heeft haar het goed in lijftocht gegeven.

Betuchtigen komt overeen met *tuchtigen;* Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 418 en 510: Betuchtight *uwen soon!*

Het ww. *uittuchtigen* beteekent (door tucht) verdrijven; Bekker, Betov. Weereld, I. Inl. 36: *hoe qualijk datmen doet die bygelovigheid noch meer te voeden, in de plaats van* uit *te* tuchtigen. Steenmeijer, Nagel. Leerred. 45: *dweeperij... die met... geeselslagen niet wordt* uitgetuchtigd. Schotel, Vaderl. Volksboeken, II. 226: *De leden dier orde moesten... zich die onkuischheid door roeden laten* uittuchtigen.

Het adj. *tuchtig*, tegenwoordig alleen in het tegenovergestelde *ontuchtig* bewaard, en niet te verwarren met het hoogd. *tüchtig*, nederl. *duchtig* (zie mijne Lat. Versch. 224), is wat met eene goede tucht of opvoeding overeenkomt, en dus betamelijk, zedig, eerbaar; dus Levens van Plut. fol. 399 verso: *Demetrius antwoorde hem, dat sijn hoer* tuchtigher *was als sijn Penelope*. Afd. fol. 424: *het schoonste ende* tuchtighste *kint van al de Atheniensen*. Bredero, Schijn-heyligh, 13:

Hy heeft my eerelijck en tuchtigh *laten voen.*

De Decker, Rymoeff. I. 38:

Die door een slecht gewaet, een rock of vreemden hoet
Vertoonende quansuis een slecht en recht gemoet,
Den naem van zedigen, van tuchtigen *verkregen.*

Don Quichot, I. 207: *om dat ick onder hun* tuchtig *leven niet anders als alderhande tugt geleert had*. Lager ald. heet dit *tuchtelijk: alsoo hun begeerten over my* tuchtelyck *waren*. — Zoo leest men nog bij Beets, Twaalf Preeken, 263: *menschen van twijfelachtige Godsvrucht, ofschoon van een eerbaar en* tuchtig *leven*.

Twistigen—Twisten.

Het ww. *twistigen*, voor *twisten*, komt enkele malen bij onze schrijvers der zeventiende eeuw voor: Leven van Marcus Aurelius, 138 verso: *dat door de oorsake van een peert ghy ende u ghebuerman Patricius* getwisticht *hebt*. Jonctys, Verhand. der Tooversieckten, 20: *ick en wil met dien niet* twistigen. Dez. Tooneel der Jal. II. 153: *de konst hoeft tegens de natuur niet te strijden, noch den schijn met de waarheid te* twistigen. — Het adj. *twistig* heeft de Statenbijbel, Ex. 23, vs. 2: *ghy en sult niet spreken in eene* twistige *sake*. Richt. 12, vs. 2: *Ick ende mijn volck waren seer* twistich *met de kinderen Ammons*. Ook Lev. van Plut. fol. 64 verso: *Daer en boven maeckte hy hem* twistich *tegen groote ende cleyne personagien.*

Vaardigen—Vaarden.

Vaarden, dat onze taal alleen met voorzetsels samengesteld bezigt, komt overeen met het middelhd. *verten*, eig. op eene vaart brengen en alzoo gereed maken; het w. is afgel. van *varen*, d. i. zich van de eene plaats naar de andere bewegen. Van *vaarden* hebben wij *vaardigen*, ook bij Kil. bekend voor bezorgen, verzenden, te gemoet dragen, middelhd. *vertigen*, hoogd. *fertigen*, dat ook voor bereiden, tot stand brengen, gebruikt wordt. Dus voor gereedmaken; Jonctys, Rooz. Oogjes, 88:

Al waar hy... met een zoet gewemel
Haar vaardigt *tot een vrindelijken strijd.*

Van Lodensteyn, Uytsp. 314:

Den Batavier...
Kapt al sijn touwen, veerdigt *sijn seylen.*

Wij hebben daarvoor *vervaardigen;* Van Heurn, Hist. van 's Hertog. III. 156: *mits... het Klooster op Stads kosten* vervaardigd *zoude werden.* Bl. 157: *het agterste (deel) tot een vertrek voor den Hoogleeraar* vervaardigen. Bl. 274: *schoon de plaats... in een der kamers... van het Stadhuis* vervaardigd *zy.* Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 187: *wierdt 't bovenste gedeelte der gemelde Kerk* vervaardigt *tot een Boekvertreck.* Fol. 190: *de Groote Zaal van 't Kasteel, die men daar toe hadt* vervaardigt. En fol. 194: *in weik gebouw het middagmaal* vervaardigt *was.* Feitama, Tooneelp. I. 448:

Arisbe won uw hart: dat ze alles dan vervaardig'
Tot onze vlucht; —

D. II. 99 (een Hoofd):

Welks bloote naam hen hulp by 't wufte Volk vervaardig'.

Ald. 324:

Myn gunst wil, dat haar Held den rykstroon haar vervaardig'.

En 448:

— all' de weldaën, die ik thans voor u vervaardig.

De Lannoy, Cleopatra, 18:

— eer het (lot) my verneêre, of mynen val vervaardig'.

In den wederkeerigen zin heeft men zoowel *vaardigen* als *vervaardigen;* Cabeljau, Treurbr. van Ovid. 4: *als alle de Vorsten van Grieken* zich *ten oorlog* vaardigden, *heeft Ulysses... zich geveynst uytzinnig te zijn.* Valentyn, Werken van Ovid. III. 148: *tijds genoeg om* mij *na den eis tot de reis te* vervaardigen. Focquenbroch, Werken, I. 8:

(Hy) zonder voor gevaar te vreezen,
Vervaardigde zich *tot de reys.*

De Groot, Van de Waarh. des Christ. Godsd. door Oudaan, 111:

— daar alles zich vervaardigt
Door tweedragt, om te doen te niet gaan het verbond.

Feitama, Tooneelp. I. 406:

Gy, dien ik met den last van 't offerfeest vervaardig,
Maak dat daar toe een stoet van Raaden zich vervaardig'.

D. II. 100:

— Vervaardig u, *Albyn,*
Om u te spoeden naar het leger van Tarquyn.

Bilderdijk, Krekelz. III. 45:

— betreed die baan.
Die ge u vervaardigt *in te slaan.*

Van ons bekend ww. *aanvaarden* (zie het Wdb. der Ned. T.) hebben wij *aanvaardigen*, bij Tiling *anfardigen*, *anferdigen*, bij Benecke *anvertigen;* Oudaan, Roomsche Mogenth. 346: *dat de Bondelen... eerst by den Meestbejaarden* aangevaardigt *wierden.* Ook met toepassing op personen; Meulewels, Misanthr. 25:

Daer ick... hem gunstich heb aenveredicht.

Afvaarden is geheel verouderd; Vlaerd. Redenrijckb. 44:

En daar toe zy ick oock...
Door Spaanschen Conincx last eygentlijck afghevaart.

Wagenaar, Vaderl. Hist. VII. 457: *Jan Sarazyn... werdt* afgevaard *naar den Koning.* Deze bet. komt overeen met die van ons, bij Kil. mede bekende, *afvaardigen*, omtrent hetwelk ik in de eerste plaats opmerk, dat het ook voorkomt in den zin van verrichten, afdoen; Lev. van Plut. fol. 309 verso: *ghecomen zijnde binnen de stadt... nae dat hy sijn noodichste saken* afgeveerdicht *hadde, begaf hy hem wederom tot spelen ende openbare tijtcortinghen te laten spelen.* Van Beverwyck, Verv. van de Heel-konste, 69: *De gantsche verhandelingh der Genees-konste...* afgevaerdight *hebbende.* J. C. C. den Beer Poortugael, Dichtpoog. Voorb. 11: *dit weet ik, dat ik nà* 1795 *geen een stukje* afgevaerdigd *heb.* En voorts vooral in die van vaardig maken, africhten; Cats, Wercken, I. fol. 71: *Andere, die hier op* (t. w. *op dit bedrog*) *meer* afgeveerdigt *en geslepen zijn, senden eenige handelingen van goede trouwe als van voren uyt, en spelen daar na eerst haer personagie.* Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I. 54: *een... Prince... soo expert en* afgevaerdight *in 't stuck van den Oorloch, dat hy voor een van de alderbeste Chrygs-Helden van dien tijdt is gerenomeert.* Ald. 178: *in teycken dat desen manhaftighen Heldt in de Navigatie... grootelijcks* af-ghevaerdight *was.* Poir-

ters, Masker, 206: *de Meeuwen, die daer op* afgeveerdigt *waren, vlogen, ende vochten onder een om dit aes op te halen.* Jonctys, De Pynbank (1651) 9: *het schuym zelfs van de boosheyd...* afgevaardigt *in logenen.* Van Beverwyck, a. w. 53: *een doove, en stomme, die met Handen, en Vingeren hem doet verstaen, ende 't gene hem andere, die daer op* af-geveerdight *zijn, antwoorden, seer wel verstaet.* — Nomsz bezigde *afvaardigen* voor afmaken, naar de andere wereld zenden; Mohammed, I. 98: *Hy zwoer... den eersten, die een' sabel ontblootte, met eigen handen* af *te zullen* vaardigen. Zoo ook Van den Bergh, Bloeml. uit Shaksp. 83:

Zoo is hij afgevaardigd?
Zijn draad is afgesneên. —

Elders is de bet. iemand afschepen; Zincgreven, Duytsche Apophthegm. 123: *Soo heeft sigh den Stadt-Raedt ten hooghsten daer over by den Lantgraef beklaeght, welcke haer met dese woorden* afgeveerdight *heeft* enz. Bij Van Beverwyck wordt die bet. in bijzondere toepassing genomen; Schat der Gesontheydt, 131 (van een' man, die aan Priaepsstuipen leed): *soo liep hy op een Kamer, alwaer drie vier meyssens lagen, die hy allegader* afveerdighde.

Dat Hooft de afleiding *afvaardiging* bezigt voor het bastaardwoord *dépêche*, is opgemerkt in het Wdb. des Inst. Doch men leest het ook voor »de daad van afvaardigen"; Wagenaar, Vaderl. Hist. VII. 228: *Anjous Gemagtigden, die ook dagelyks om* afvaardiging *aanhielden.* D. XVIII. 216: *de Staaten... spaarden den omslag en kosten eener* afvaardiging *naar Kameryk.* — De afl. *afvaardiger* treft men aan in het Vervolg op Wagenaar, XXX. 50 *de Burger Van Voorst deelde der Vergaderinge mede, dat zyne* Afvaardigers... *een Committé Revolutionair hadden benoemd.*

Voor ons bedrijvende, vooral wederkeerige, ww. *verhoovaardigen*, dat ook Kil. heeft, zeide men oudtijds (*zich*) *verhoovaarden.* Dus Serrure, Vad. Mus. II. 179:

Ghevet hem (d. i. *Gode*) *te male den lof,*
ende verhoeverdet u *niet daer of.*

Maerlant, Spieg. Hist. Tweede Partie, 74:

Selve was hi saechte ende goet
Ende ten wapenen sere vroet,
Ende onder die sine wert
In negenen dingen verhovert.

Bl. 105:

Want hi dat ridderscap hadde wert,
Ende jegen niemene verhovert
En heeft hi —

Van Ghistele, Heroïd. Ep. 90:

— *daer oppe mach ick* my *een weynich* verhooveerden.

Krul, Pamp. Wereld, III. 259:

Waer op zoud ik my *doch zoo zeere* verhoovaerden?

Het ww. komt echter mede onzijdig voor, overeenkomende met het middelhd. *hochvertigen, hoffertigen* bij Benecke; Maerlant, Rymbybel, vs. 10787:

Hier naer verhoverde *Davijt,*
Ende hiet Joab daer ter tijt
Dat hi tellen soude wel enz.

Ald. vs. 20205:

So rike van scatte was hi do,
Dat hi verhovaerde *te hant.*

Parthonopeus van Bloys (door Bormans) 14:

Die Fransoyse waren tien tiden
Verhoevaert *harde van ghesmiden.*

Rodenburgh, Alexander, 3:

— *Vermits de kinder'n daer op* verhovaerden.

Veiligen—Veilen.

De afl. van het bnw. *veilig*, en dus ook van het ww. *veiligen*, is op verschillende wijzen gegeven. Ten Kate, II. 712 en 713, zag in *veilig* eene samentrekking van *vegelig*, van het ww. *vegen*, »als ziende op een weg die wegens struikroovers schoon-*gevaegt* is." Anderen (zie Tiling) dachten aan eene samenstelling *vede-leeg* d. i. leeg of los van vijandschap. Prof. Brill hield *veilig* voor één met *veil*, d. i. te koop; zie Taalgids, VII. 35. Met meerder grond vermoedde Diefenbach, Vergl. Wtb. I. 375, dat het nederl. *veilig*, neders. *velig*, oudfriesch *felich, feilich*, noordfriesch *falig*, d. i. zeker, afkomt van het goth. *filhan*, bewaren, verbergen, oudnoordsch *fela.* Ook ons ww. *bevelen* is daarvan, hoewel die verwantschap nog niet in allen deele duidelijk schijnt; zie Grimms Wtb. I. 1253. Hoe dit zij, de afl. van ons *veilig* uit het oude *fela*, d. i. dekken, bedekken, is later ook voorgestaan door Bogaers en Te Winkel, zie Taalgids, VIII. 188 en 232. In onze taal kan het primitief alzoo uitgedrukt worden door *veilen*, te meer, omdat die vorm inderdaad bij ons zoowel als in het eng. *to feal, to fele* bij Halliwell en in het noordfriesche *feilje* bij Outzen voorkomt; N. Witsen, Scheeps-bouw en Bestier (1671), II. 483: *een geweldig groote oorlogs baertze, gebouwt, om de kust te* veilen, d. i. dekken, in zekerheid stellen, hetzelfde dus wat door *veiligen* of *beveiligen* wordt uitgedrukt. Van *veilen* is *beveilen* en vandaar de afl. *beveiling*, meermalen voorkomende bij Brandt, Leven van De Ruiter, I. 52: *een oorlogsvloot, tot* beveiling *der zee... in zee te brengen.* Ald. 53: *tot nader* beveilinge *van de zee.* Dus ook nog in Willinks Amst. Arkad.

II. 262: *Wat tot* bevylinge *der havens en zeegaten kon bedacht worden, wierdt in 't werk gestelt.* — Voorts heeft men nog *onveilen* en *ontveilen* voor onveilig maken; Valentyn, Werken van Ovid. I. 35: *'t Arkadiër eerswijn, dat de Cypresrijke Erymanth* onveilde. Der Redenryckers stichtighe Tsamenkomste, I 2:

...d'oorloghe, die...
Ontveylt *de vruchtbarighe rycke Zee* —

Een adj. *veil*, dat vroeger bij ons meermalen wordt aangetroffen, b.v. Vlissings Redens Lusth. 361:

Al sijt ghy hier in noot, geeft den moet niet verlooren,
Den wech is veyl *en vry, om tot u Godt te gaen.*

Oudaan, Uytbr. over de Pss. II. 77:

Onze Rots van heyl:
Daar we ons vrank, en veyl,
Op verlaten mogen.

Bara, Herstelde Vorst, 24:

Het krijgsvolck nam de vlucht, en socht nae veyle *banen.*

en veel andere pll., door Bogaers bijgebracht in De Taalgids, VIII. 27, behoeft onzes inziens niet, gelijk deze beweert, van *veilig* te worden afgeleid, maar kan als wortel van of nevens *veilen* worden aangenomen. Ook »treedt dit *veil* niet alleen te voorschijn bij dichters"; meer dan één taalkundige heeft het w. aangenomen; zie Von Richthofen, 731, Ten Kate en Diefenbach, t. a. pll., waarbij men nog denke aan het eng. adj. *feal*, getrouw, dat wel hetzelfde w. zal zijn.

Het ww. *veiligen*, dat Kil. heeft in de uitdr. »*veiligen* de wegen", kwam mij voor bij Brandt, a. w. II. 6: *om daar, tot afbreuk der Turken kruissende, het vaarwaater te* veiligen. *Ontveiligen*, waarvan bij Kil. »*ontveiligen* de wegen", werd vroeger meer gebruikt, zie Weil. Men leest het in Der Redenryckers sticht. Tsamenk. G 4 verso: *d'oorloghe die de Zee* ontveylicht. En bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. 119: *Gedurende den Oorlog... wierd de Noordzee door een schandelyke Zeeroovery*e ontveiligt. Onder de latere schrijvers komt het voor bij Van der Hoop, De Renegaat, 8:

— *eerlooze korsaren,*
Die eeuwen lang het veld der baren
Ontveiligden, *Euroop ten schand.*

Venijnigen—Venijnen.

Van beide werkwn. vindt men het verl. deelw. in eene Apologie van Lumey, aangeh. door Van Someren, Verspr. en Nagel. Dicht- en Prozastukken, 253: *De Monniken binnen Schoonhoven zijn alleen daarom geëxecuteerd geweest, om dies wille, dat zij valsch* gefhenijnt *buskruid en koegels gemaakt hebben... ook met dezelve valsch* gefhenijnigde *koegels en poeder over hun... zijn bevonden geweest.* — De onverlengde vorm komt in hetzelfde tijdvak meer voor; Spieghel, Hertsp. enz. 246: *Of al is schoon de spijs voedzaam, indien dat ghy een waan hebt datse* ghefenijnt *is*, enz. Heyns, Bartas' Wercken, II. II. 200:

— *dats al te samen storven,*
Mits dat haer woonst en spijs fenijnt *was en bedorven.*

Van Swaanenburg, Vervrol. Momus, 272: *die verborgene giften, die... in staat zyn de geheele waereld door te* fenynen. En reeds in het middelned.; Episodes uit Maerl. Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), vs. 2647:

Eer hy oec schoot syne scichte,
Venynden *hy se in sulcker saken,*
Dat d' ysere in die wynt ontstaken.

Dez. Rymbybel, I. 35:

So vlied noch tserpent twaren
Den naecten: ware hi ghecleed
So zouten veninen *ghereed.*

Nederl. Ged. (door Snellaert), 477:

— *daer omme hadden sij*
Alle putten verre ende bi
Doen veninen *telker stede.*

Venzigen—Venzen

Van *venzen*, bij Kil. voorkomende voor *veinzen*, bij Til. *finsen*, bij Stürenburg *veensen*, fransch *feindre* en *faindre*, eng. *to feign*, bij Halliwell *to faine* en *to feine*, lat. *fingere*, vindt men *venzigen* bij Tunnicius, uitg. van Hoffmann von Fallersl., 74: *Plumenstrykers sint al* gevensiget.

Verlustigen—Verliezen.

In eene proeve van groningsch dialect, medegedeeld in Lulofs' Kakographie (derde druk), leest men 59:

Heur mouder het ze al biester jong
Verlustigd —

d. i. haar moeder heeft ze al zeer jong *verloren*. Ook in het beijersch bij Schmeller is *verlustigen* verliezen en *verlustig* verliezende. Het middelned. heeft reeds *verlust* voor verlies en *vlüstech* (d. i. *verlüstig*) voor verlies ondergaande of aanbrengende. Daar nu het groningsch voor verlies *verlus* zegt, volgens Laurman, 72, is de vorm *verlustigen* in dat dialect niet vreemd. Van het eng. *to lose* heeft men *I lost* en *have lost*.

Vestigen—Vesten.

Beide wwn. zijn in gebruik, zie Weil., door wien *vestigen* het voortdurend ww. van *vesten* genoemd

wordt. Tot de minder gewone uitdrukkingen behooren: *eene stad vesten*, d. i. met een vest of wal omringen; Van Alkemade, Beschr. van Briele, II. fol. 23: *dat si huer Stede* vesten *mogen, ende hem zelven bewaren te behoudere haer Stede, huer lyf ende huer goed. Een twist vesten*, bij Van Velthem, fol. 365:

Aldus so ward daer een twest
Tusscen desen tween gevest,
Dat lange wile geduren sal.

Bevesten geeft Weil. alleen als bij Kil. voorkomende op. Bij Vondel komt het voor, Poëzy, I. 431:

De stam...
Wort noch, gelijk van outs, bevest.

Zoowel als bij Hooft; zie het Wdb. des Inst. Doch ook bij lateren; Kasteleyn, Nieuwste Poëzij, I. 148:

Hij minn', bevestte (l. beveste) *'t heil van volk en vaderland!*

Van Halmael, Mathilda en Struensee, 51:

— *dat me uw gemaal den titel geef',*
Die onze macht bevest. —

Van der Hoop, Tiend. Veldtocht, 19:

Houdt stand nu, roovers, en bevest *de zegepralen.*

Men vindt er ook voor *bevasten;* Passion. Somerst. 94 verso: *hi eyschte ende bat van Innocencio den paeys dat hi hem ende sijn navolgers* bevasten *wilde een oerden.* Fol. 95 heet het: *hi* beveste *hem haer oerden.*

Omvesten is omringen, insluiten; Antw. Sp. van Sinne, 567:

Hebdy gheen Amije...
Die u therte met deuchden soo sal omvesten, enz.

Overvesten is wat bij Benecke *vervesten* uitdrukt, d. i. eenig goed in vast bezit geven of overdragen; dus Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 312: *de selve goeden moghen verkoopen ende syn erfgoeden transporteren ende* overvesten. Lager ald.: *sulcke goeden, die naer den ontseth vercocht ende* overghevest *ofte getransporteert worden.*

Van *vesten* is bij Kil. de samenst. *vesthalm*, omdat bij koop en verkoop de halm diende tot onderpand; dus Marnix, Godsd. en Kerk. Geschriften, door Van Toorenenbergen, II. 26: *de geest Godes van Paulo genoemt wort een onderpant,* vesthalm, *ende godspenninc des geloofs.* — Vanhier het bij Kil. niet voorkomende ww. *behalmvesten;* a. w. 127: *de beloftenisse... als met onderpanden der aertsche weldaden* behalmvestet *ende besegelt.*

Vestigen heeft den zin van met vesten omringen; Informacie, 76: *overmits dat zy leggen oepen ende onbemyert, zoe souden zy gaerne vervolgen* (d. i. dringend verzoeken) *an mijn genadichen heere omme die stede te mogen* vestigen *ende sluyten.* — In den eig. zin voor *bevestigen* komt het voor in Leven van Marcus Aurelius, 40: *als ick de yseren boeyen van desen ghevangenen los dede, dat ickse weder* vestichde *aen de herten van haren Conincrijcken.* — In den zin van versterken bij Hooft, zie Oudemans' Wdb. i. v. — Meer figuurlijk voor *bevestigen* bij Bilderdijk, Treursp. II. 22:

— (*de hulde*) *maakt den Vorst, regeerder:*
Zy vestigt *hem.* —

en voor vaststellen, bepalen, dez. ald. 112: *Het zal des te nuttiger zijn, dit punt wel te* vestigen. — *Zich bevestigen* (met iemand) is zich aansluiten of vastklampen; Levens van Plut. fol. 440 verso: *Hy was blijde dat hy hem ontmoet was, ende* bevestichde sich *met hem als met een medecijne teghen Dionem.* (Voor *medecijne* heeft eene latere overzetting *voorbehoedmiddel*).

Met *in* heeft men zoowel *vesten* als *vestigen;* Statenb. Spreuck. 8, vs. 25: *Al eer de bergen* ingevestet *waren.* Everart, Politica van Just. Lipsius, 14: *een goet man, wien* ingevesticht *is, in alle zijn leven niet een hayr te wijcken van een goede Conscientie.*

Bij Hooft is *ontvesten* eene stad ontmantelen; zie het Wdb. des Inst. Dus ook Van Lennep, Rom. Werken, XIV. 218: *dat gemelde stad door niemand...* ontvest *zoû kunnen worden.* Volgens Weil. heeft Moonen in dezen zin *ontvestigen.*

Als samenstellingen heeft men *grondvestigen* (voor het gewone *grondvesten*); Marnix, Ps. 89, vs. 12 (prozatekst): *du hebst alles wat daer in* (d. i. in de weirelt) *is,* gegrondvestiget. *Redevestigen;* Oudaan, Agrippa, 45: *zoo heeft hij tegen zijn Meester dus* geredevestigt, d. i. met redenen bevestigen. Er volgt op bl. 46: *Korax toen die* bewijsvestiging... *poogende te trekken.* — Van *behandvesten*, dat Hooft bezigt (zie het Wdb. des Inst.) leest men *behandvestigen*, Vaderboec, fol. 99 verso: *dat hi... voir hem ende voir sine nacomelingen woude verseker en ende* behantvestigen *den clooster tot ewigen tijden te gebruycken.* — 'k Voeg hierbij dat *zich handvesten* hetzelfde beteekent als *zich handhaven;* Levens van Plut. fol. 64 verso: *alle middelen te soecken van* hem *selven te* hantvesten.

Vlijtigen—Vlijten.

Het ww. *vlijten*, middelhd. *vlizen*, hoogd. *fleissen*, komt voor in een Hs. bij Huydecoper op Melis Stoke, III. 299: *zoe wie der fermerien pleghet, die sel hem des* vliten *dat hi al den Broederen ghelike wale toezie.* Meermalen ontmoet men het, thans echter ook verouderde, *bevlijten*, hoogd. *befleissen*, neders. *befliten;* Vlissings Redens Lusth. 107:

Als dat een Christenmensch, door d' Opper Geests geleyden
Sich neerstelijck bevlijt —
Jonctys, Venus en Minerva, 7:
Den wreeden Leeuwen-aerd bevlijt *zich dan tot vleijen.*
De Decker, Rymoeff. I. 108:
Doch zoo myn fockeren zich zomtyts oock bevlyten
Om uit hun herssenen wat op 't papier te smyten.
Zich bevlijten is zijn ijver tot iets aanwenden: doch men vindt ook *iets bevlijten*, en dan zegt het behartigen, als a. w. I. 204:
Natuurlyck, billyck is 't, dat elck zyn' winst bevlyt'.
of besteden; Van Mander, Gulden Harpe, 335:
Paulus met sijn Tapijten
Te weven ginck bevlijten
Arbeyt met onghemack.
Vlijtigen hebben Kil. en de Tenthonista (op *Staen*, bl. 255); ook in 't hoogd. is *fleissigen* verouderd, hoewel het middelhd. het nog niet kende. Bij ons kwam het w. mij eenmaal voor; Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 59: *Wie ghenade... wil vercrighen ende behouden, die* vlitighe *hem tot oetmoedicheyt.* Wij zeggen thans alleen *bevlijtigen*, hoogd. *befleissigen*, als wederkeerig ww., b. v. Bogaers, Togt van Heemskerk, 116: *Bij de behandeling van dit Vaderlandsche onderwerp heb ik* mij bevlijtigd *om... der geschiedenis getrouw te blijven.* Het w. komt, evenals *bevlijten*, ook wel bedrijvend voor met de bet. van »doen verwerven"; Schipper, Onvergel. Ariane, 5:
Hy 's niet, van liefd' zo vreemd, of zal u liefd' er loon
Noch wel bevlijtigen. —
Willink, Lusthof, Voorr. 9: *Om... niet veel aan te haalen, en de kortheid in deezen te* bevlytigen. Ja, men leest in de Handell. van het Elfde Taalcongres, 228: *Bij het* bevlijtigen van de geschiedenis *des lands, ondervond de jeugdige liefhebber.*
De afl. *bevlijtiging* leest men bij Van der Palm, Al de Leerred. VIII. 333: *Dat zij onze ernstige* bevlijtiging! — Men ontmoet haar ook in het meervoud; Werken der leidsche Maatsch. I. Aengen. Verhandd. 5: *geheel en al zig aen de* bevlytigingen *der tael- en dichtkunde overgegeeven hebbende.*

Vochtigen—Vochten.

Vochten, bij Kil. *voechten, vuchten* gespeld, komt overeen met het hoogd. *feuchten*, middelhd. *viuhten*, oudhd. *fuhtjan*. Men leest het bij Brester, Verspr. en Nag. Ged. 76:
Kijk, hoe z' heur voet zet in de locht,
De mauw opstroopt en vingers vocht.
Vandaar *vochtigen*, bij Kil. *voechtigen*, hoogd. *feuchtigen;* dus de Statenbijbel, Randt. op Hoogl. 6, vs. 11: *daer de Kercke Christi gewatert ende* gevochtight *wort met Godes woort ende Geest.* Don Quichot, II. 151: *een goeye kan wyns... om haer mont te* vochtigen. En Bilderdijk, Perzius, 1:
Niet een drop van 't Hoefbronnat
Vochtigde *ooit mijn lippen.*
Voor het thans gewone *bevochtigen* (zie Weil.), hoogd. *befeuchtigen*, is *bevochten*, hoogd. *befeuchten*, verouderd. Dus Vlaerd. Redenrijckb. 192:
Ons oogen nat, met tranen boven maten
Bevocht —
Vondel, Amsterd. Hecuba, 47:
De kaecken zijn bevocht *van schreyen dagh aan dagh.*
Starter, Friesche Lusthof, 113:
— *de Silv're Dauw, waer mee de Nacht de paden*
En lovers van het veld bevocht *had en beladen.*
Bilderdijk, Vaderl. Uitboez. 158:
Die wond, die de arm des Helds bevocht,
Heeft onverbreekbrer band gewrocht
Dan ooit de pijlen heeft omgeven.
Brester, Verspr. en Nag. Ged. 186:
Na droogte werd de grond bevocht.
Het voorz. *door* versterkt de bet. van het adj. Willink, Lusthof, 122: *'t* doorbevochte *land.* Het ww. *doorvochten*, hoogd. *durchfeuchten*, is gebezigd door Bilderdijk, Ovidius Gedaanteverw. 207:
Waar de afscheidstraan de kaak des vaders heeft doorvocht.
Die ook het daarvan afkomende *doorvochtigen* heeft. Brieven, IV. 91: *'t pak, 'tgeen* doorvochtigd *tot my kwam.* Buitenl. 94: *'t steeds* doorvochtigd *slyk.* Doch ook de Statenbijbel had dit w. dat de verwante talen missen, Jes. 55, vs. 10: *gelijck de regen...* doorvochtight *de aerde.* Alsmede Wagenaar, Amsterdam, III. 46: *het nieuwe Lemmel, onder 't vullen,* doorvogtigende *met olie.*
Vervochten en *vervochtigen* ontmoet men beide bij Van Beverwyck, Schat der Onges. I. 65: *zijn sommighe (Geneesmiddelen) verkoelende, en* vervochtende. Dez. Heelkonste, 110: *by aldien men noch langher met het* vervochten *voortgaet... De manier om met lauw Water te* vervochtighen, *is driederley.* Dez. Schat der Gesonth. 73: *De vochtige lucht* vervochtight *het lichaem.* Ald. 82: *als hy waeyt, wert het aertrijck met reghen bestort, ende seer* vervochtight. Ook onzijdig, ald. 146: *hy* (d. i. *de wijn*) *en verdrooght niet, als medicijne, ende* vervochtight *als voedsel.* — Het laatste ook, bij Valentyn, Werken van Ovid. III. 83: *een rak lands dat* vervogtigt *is door 't besproeien van bron en water-vallen.*

Voor het adj. *vocht*, dat als het grondwoord moet worden aangemerkt en bij Kil. *voecht*, *vucht*. hoogd. *feucht*, middelhd. *viuhte*, oudhd. *fûht*. angels. *fuht* luidt, zeggen wij thans doorgaans *vochtig*, middelhd. *viuhtec*, hoogd. *feuchtig* (alleen in samenstelling volgens Grimms Wtb.); het eng. bij Halliwell heeft *foughty* voor duf, beschimmeld. Van ons *vocht* een paar voorbb. Levens van Plut. fol. 104 verso: *een* vochte *natticheyt*, *die dick wort*. — Het tweede van deze eeuw; De Jaarget. van Saint-Lambert, 104: *De lichtbol keert nu tot den* vochten *steenbok weder*. Het bvnw. *vochtig* wordt door Kinker gebezigd ter vertaling van het fransche *mouillé;* Holl. Pros. 96: *de* vochtige *neusletter... den* vochtig *smeltenden medeklinker*. — Kramers zet het w. over door *weekvloeijend*, dat wel zoo goed schijnt. — *Consonnes liquides* heeten bij Kinker, ald. 97, *vloeibare medeklinkers*.

Vondigen—Vinden.

Uitvondigen voor *uitvinden* heeft Trip, Tydwinst, 36:

Heeft uw vernuft de maat van Godts geduld
uitvondigd?

Het middelhd. kende *vündec* voor vindingrijk en het hoogd. heeft *ausfindig* en *ausfündig* voor uitvindbaar. Wij hebben *spitsvindig* en *spitsvondig* in gelijken zin. *Vindelijk* vindt men bij ons voor vindbaar; Despars, Cronijcke van Vlaend. II. 471: *die hoofden der apostelen... alsdoen qualick* vindelick. Statenb. Randt. op Ps. 46, vs. 2: *eene seer* vindelicke *hulpe in benauwtheden*. Een frequent. *vündeln* voor uitvinden heeft Benecke.

Voordeeligen—Voordeelen.

Het ww. *voordeelen* (*veurdeelen*) heeft Kil. voor *promovere*, voorderen, d. i. bevorderen, en Grimms Wtb. geeft (op *Bevortheilen*) eene plaats uit Sachs van *vortheilen*. Ons gewone w. is *bevoordeelen*. Hiervan heeft het vlaamsch bij De Bo *bevoordeeligen*, dat men ook leest in De Toekomst, Jaarg. 1867, bl. 575: *Het zij u niet genoeg eenen vriend... te* bevoordeeligen.

Vortigen—Vorten.

Beide wwn. heeft het vlaamsch voor rotten, verrotten; zie het Idiot. van De Bo. De verlengde vorm is bij hem ook *fortigen*. *Uitvorten* en *uitvortigen* is door verrotting uitvallen.

Vorten is niet alleen bij Kil. en Plantijn, maar ook bij onze middeln schrijvers bekend; Kausl. Denkm. II. 462:

Waendi dat ic uut soude gheven
Huwe heimelicheit, ende voort segghen,
Ic liete mi eer int yser legghen,
Dat mi vorten *mine beene,*
Dan ics ghewoughe woert ne gheene.

Der Leken Spiegel, I. 65 (naar de variant):

— *dit vleesch* vordt *ende werdet eerde.*

Het w. is van het adj. *vort;* Oude Ned. Spreuken en Spreekw. (door Meijer) 77: *Liever op een* vurten *waghen, dan in een nieu schip*. Belg. Mus. II. 128: *Ghy waert weerdich ghesmeten met* vurte *sleteren*. Ald. 315:

Een groen raepkin
Een vuurt *scaepkin,*
Ende den rogghenen cant:
Dat zijn de pruesschaerts van Brabant.

Prof. De Vries in het Gloss. van Der Leken Spiegh. trekt zeer in twijfel, of die opvatting te dezer pl. juist is. Mij ontbreken de gronden voor dien twijfel. Een *rot* schaap kan, dunkt mij, evengoed tot schimpnaam van een Brabander strekken als een *onrijpe* knol, en Willems zelf zag in de verklaring geen bezwaar. Bovendien moet ik doen opmerken, dat *rot* in het eng. bepaaldelijk eene ongesteldheid der schapen aanduidt. Hetz. werk, VI. 105: *Morfea es een smette, die comt in die huut, ende si comt van* vorten *voetsele*. Bij Kil. is *vorat* in Van Hasselts uitg. een drukfout voor *vort*. Van het adj. heeft het vlaamsch *vortig* en *vortheid*, bij Kil. onbekend. Voor *vort* leest men, met omzetting en verandering der *v* in *w*, *wrot* bij Orizandt, Democritus, 43: *de* wrotten *lijnen-gordel van Jeremias, die gansch bedorven was*.

Ook het eng. heeft het ww. *to rot*, rotten en doen rotten, en als adj. *rotten*, angels. ww. *rotian*.

Voudigen—Vouden.

De *ou* in deze wn. is ontstaan uit *ol*, zooals in *zoude* voor *zolde* van *zollen*, *woude* voor *wolde* van *wollen;* zie Ten Kate, II. 491. Voor *vouden*, ook *vulden*, (zie *Vuldigen*) zeggen wij thans *vouwen*. Het komt in het middelned., evenals het subst. *voude* voor *vouw*, meermalen voor; b. v. Ferguut, vs. 2650:

— *Doe hiet hi* vouden
dat amelaken, ende deen wock.

Maerlant, Rymbybel, vs. 13041:

Sinen mantel voudde *Helias.*

Nederl. Ged. (door Snellaert) 591:

Dit saldi effene vouden
Onder dijns herten borst.

Zie ook ald. 598, 604, 625 en 629. Het w. leeft nog, behalve in *ontvouden*, dat mij voorkwam bij Ypey en Dermout, Geschied. der Ned. Herv. Kerk. III. 353: *andere redenen, welke wij... opzettelijk* ontvouden *zullen*, in samenstellingen als *verhonderdvouden;* Van Someren, Ged. II. 106: *het tar-*

wezaad, dat... zich ras verhonderdvoudt. *Verduizendvouden;* Ten Kate, Het Boek Job, 44:

(*Hij*) Verduizendvoudt *en snoeit ze weêr.*

Dez. Dichtwerken, II. 18:

Op snelle wieken vloog de mare,
Verduizendvoud *door 't gansche Land.*

Het ww. *menigvouden* heeft b. v. Die Dietsche Doctrinale, 44:

Die Gods minne wilt behouden,
Sal in doechden menichfouden.

Ald. 93 (bedrijvend):

Vriende maken ende houden
Ende die altoes menichfouden,
Es beter vele, sekèrlike,
Dant ware een conincrike.

Met *ver* leest men het in het Constth. Juweel, 161 (als rijmwoord):

Dat zijn zaet sulcx soude vermenichvouwen
als de sterren des Hemels alle te gader.

Alb. Thijm, Het Voorgeborchte, 70:

Wanneer natuur, in al heur schoon,
Betoovrend zich had aangeboôn...
En zij, verrijkt, vermenigvoud,
Aan 't willig kunstdoek was betrouwd.

Het frequent. *voudigen* is mij alleen in samenstellingen voorgekomen; Delfsche Bijbel, Genes. 1, vs. 28: *Wasset ende* menichfoudicht *ende vervollet die aerde.* Ald. vs. 22: *Wast ende wort* ghemenichvoudicht *ende vervollet die wateren des zees: ende die voghelen worden* ghemenichvoudicht *boven der aerden.* Bilderdijk, Nieuwe Verscheidenh. II. 57: *Dat ook de zelfstandige naamwoorden, eenmaal* vermeervoudigd, *geene verandering meer ondergaan, en dat derhalve onze geheele Declinatie neêrkomt op deze* vermeervoudiging. Da Costa, Kompl. Dichtw. D. III. 40: *dagen* verveelvoudigd *als het zand.* D. I. 279: *de nood* Verhonderdvoudigt *uw geluk.* Van Oosterzee, Nieuwe Leerred. 178: *de mate uwer kennis is* verduizendvoudigd. Dez. Mozes, 9: *wat er van uw* vertienduizendvoudigd *geslacht... geworden is.*

Evenals in de wwn. wisselen ook in de overige afleidingen *ou* en *ul* bij ons elkander af. Zoo b. v. spreken wij van *drievoudig* en *drievuldig, veelvoudig* en *veelvuldig.* In sommige samenstellingen had men vroeger *voudig,* waar we thans *vuldig* zeggen of zouden zeggen; b. v. Vaderboec, fol. 123 verso: (*hi*) *en was niet* sorchvoudich *tegens morghen.* Cassianus, der Oud. Vad. Collacie, fol. 73: *daer wi saten vervaert ende* anxtvoudich. Ald. fol. 37 verso: *si hebben selve als si te stride sullen gaen grote* anxtvoudicheyt. En fol. 60: *al is hij in traecheden ende in* anxtvoudicheden *des ghemoets ghevallen.*

Ongewoon is de weglating van den uitgang in *eenvoudig,* bij H. H. Klijn, Nieuwe Ged. II. 12:

— *o kalmte van 't gemoed,*
Zoo eenvoud *bij de vreugd, zoo grootsch in tegenspoed!*

Vredigen—Vreden.

Het ww. *vreden,* d. i. vrede stichten, verzoening bewerken, heeft Kil. en het beantwoordt aan het hoogd. *frieden,* middelhd. *vriden.* oudhoogd. *fridon,* angels. *frithian,* friesch (bij Von Richthofen) *frethia, frithia.* Men leest het bij Van Hildegaersb. Ged. 14:

Wi en vreden *noch doen bestant.*

Passionael, Winterst. fol. 87 verso: *wat wilstu dat ic doe ende werde* ghevreet? Handvesten van Vlaerd. fol. 270: *Soe en wart nochtans dat geschil niet* gevreet. Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 334: *dat men in der Steden van den Briel in twierhande maniere* vreedt. — Vandaar *vreder,* bij Benecke *vrider,* welk nederl. w. voorkomt bij Van Alkemade a. w. I. fol. 250: *so sal hy wesen een* vreder *des twists, ende der gheenre, die twien.* Fol. 334: *Om te verhoeden onvreden, so heeft die eerbair Stede... hair doen versorgen van* vreders.

Den verlengden vorm *vredigen* vind ik, behalve bij Kil. en Van der Schueren, alleen in een brief, door eene geldersche Hertogin in 1415 geschreven, bij Van Spaen, Proeven van Hist. en Oudh. 71: *dat gi U nyet te zeer mishalden en wilt des ongevals dat onse mage ende vriende... gehadt hebben, ende wilt U te bat halden ende* vredigen *omme der vrucht wille die gi draight.* — En *friedigen* alleen in Grimms Wtb.

Met voorzetsels hebben wij *bevreden,* hoogd. *befrieden,* thans verouderd. Als bedrijvend ww.; Maerlant, Spieg. Hist. III. 11:

Doch wildi dat si sijn bevreet,
Die daer quamen om predicade,
Dattem niemene en scade.

Een leidsch tractaat van 1420, in Verhandd. der leidsche Maatsch. I. 281: *dat wij en onse helper, die om onsen willen inder veten getreden sijn, vrylijc bezoent of* bevreet *sullen wesen.* Rott. Spelen van Sinne, 217:

Dese belofte om ons te bevreden
Is Abraham by eede toeghesworen.

Vondel, Hippolytus, 49:

— *met wat zoen*
Gy uw' gesleurden zoon zijn schimme moet bevreden.

Six van Chandelier, Poësy, 347:

De saalge Vreegodin verliet haar saalgen throon,
Om Holland, met Leon, vol onrusts, te bevreeden.

Ook wederkeerig; Constth. Juweel, 403:

Maer ten baet niet, ghy moet u *met dit antwoordt* bevreden.

Als zelfst. nw. komt het w. voor in de bet. van vrede, vredestaat; Janssen en Van Dale, Bijdragen, VI. 336:

tEn quam noynt tyement binnen sHemels bevreden,
Sy en hebben up de waerelt trybulacie gheleden.

In saamgetrokken vorm leest men het bij Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitsp. 135:

— *Ik zal, zo 't u behaagt,*
Europe en Azië te zamen haast bevreën.

Blijkens Epkema op Japicx, 154, en Von Richthofen, 759 en 760, heeft in het friesch bij het woord *vrede* en zijne afleidingen eene verplaatsing der *r* plaats; zoo vindt men bij hen *ferd*, *ferde*, *ferda*, voor *vrede*, en *ferdien*, *ferdian*, *ferdia* voor *vreden* (*bevredigen*). Ook in het middelned. vindt men van dat verschijnsel sporen; Maerl. Spieg. Hist. I. 125:

Nu bestu daerchste entie derde,
In di en es pays no verde.

Zie meer hiervan bij Clignett, Bijdr. 103. Vandaar de samenstelling, Kausler, Denkm. I. 105:

Tien tiden quam een ruddere claghen
In sgraven hof ende dede daghen
Eenen andren edelen man,
Dien hi verdebrake *leide an.*

en voorts, voor het ww. *bevreden*, in het middelned. *beverden;* Maerl. Spieg. Hist. III. 298:

Entie twee (*paertien*) *sullen den derden*
Wijsheit leeren ende beverden.

Fergunt, vs. 1022:

Vrient, sprac die coninc, laet gewerden,
dat willic tusschen u beverden.

De Roman der Lorreinen (door Dr. Matthes), 28:

Dat si (*die heren*) *hoeden moete ende* beverden.

Moltzer, Biblioth. v. Middeln. Lett. 2de Afl. 66:

Liet ic u aldus gewerden,
Ic soude mijn spel qualic beverden.

Ten aanzien van *bevredigen* zij hier alleen opgemerkt, dat dit bedr. ww. ook wederkeerig voorkomt; Orizandts Heraclitus, 222: *Judassen... dewelcke* haer *niet en* bevredigen *met hem alleenelijck te verkoopen*. d. i. tevredenstellen. Fokke, Boertige Reis, I. 188: *hij* bevredigde zich *evenwel eindelijk met hem*, d. i. vrede maken. En ald. lager: *Alleen daarom is het goud en zilver toch achtingswaardig, dat er* zich *broeders door laten* bevredigen, d. i. tot vrede brengen. Voorts dat de afl. *bevrediger* voorkomt bij Ockerse, Napol. Redev. I. 15: *de* bevrediger *en verlichter eener wereld.* En *bevredigbaar* bij Stuart, Rom. Gesch. XV. 36: *daar men zich de schimmen der omgebragte krijgsmakkers alleen* bevredigbaar *voorstelde door de eerlijke wonden* enz.

De Teuthonista vermeldt *ontvreden*, middelhd. *entfriden*, in Grimms Wtb. *entfrieden*. Men ontmoet dit ww. bij Moll, Joh. Brugman, I. 280: *Gheen dinc en mach ons* ontvreden *noch ontsetten dan sonde.* Houwaert, Lusth. der Maechden, I. 340:

— *de liefde begonst zoo* tonvredene (sic)
Syn jonstich herte, dat hy enz.

Coornhert heeft hiervan *onvredigen*, Wercken, II. fol. 378: *Dit onghenoegen dan ontrustet ende* onvredicht *sulcken Ziele.* En Bilderdijk *ontvredigen*, zie de pll. in mijne Proeve 46.

Onze Rederijkers schroomden niet het bnw. *vredig* saam te trekken tot *vreeg.* Vlaerd. Redenrijckb. 10:

— *ghy mijn gheselschap, met mijn nu uyt ghetoghen,*
Deur-vrolijckt 't vrege *Landt* —

Ald. 7:

Hier mede sweech Jupijn, daer quam een groote stilt
Over d' onvrege *aard'* —

Vriendigen—Vrienden.

Vrienden is bij Kil. vrijen, en *freunden* in het hoogd., *vriunden* in het middelhd., tot vriend maken. *Bevrienden* verklaart Kil. door vermaagschappen, en Grimm *befreunden* door verzoenen, tot vriend maken. Vandaar *bevriendigen*, dat het hoogd. niet kent; Leydsch Vlaemsch Orangien Lely-hof, 9:

Twee Coninginnen oock, die bloets bevriendight *waren.*

d. i. vermaagschapt of *bevriendschapt*, zooals ik aantrof bij Van Wijn, Byvoegsels op Wag. Vad. Hist. XII. 12: *onzydige en met den andere* bevriendschapte *Landen.*

Vruchtigen—Vruchten.

Het ww. *vruchten*, vrucht voortbrengen, is door Weil. als verouderd opgenomen; voorbeelden van het gebruik waren hem echter niet bekend, en mij evenmin. Het hoogd. heeft *fruchten*, middelhd. *vrühten*, in transitieven en intransitieven zin; zie Grimms Wtb. Vandaar het bekende *bevruchten*, hoogd. *befruchten;* benevens *bevruchtigen*, hoogd. *befrüchtigen;* Oudaan, Roomsche Mogenth. 324: *wie hy zy, die... het aardrijk met allerley soort van zaden* bevruchtigt. De Génestet, Eerste Ged. 2de druk, 45:

Want haar geloof wies op, door 't bloed dier martelaren
Bevruchtigd —

Ten Kate, Dichtw. VII. 20:

Door d' onspoed zet het hart zich uit,
Met nieuwen liefdegloed bevruchtigd.

D. VIII. 57:

Zóó bevruchtigt *overal...*
De eeuwge Liefde 't levensdal.

Het tegendeel van *bevruchten* is *ontvruchten*, hoogd. *entfruchten*, van vrucht berooven; men leest dit bij Nolet de Brauwere, Ged. I. 166:

Ploegt de oorlogskar, met ijzren wielen,
't Ontvruchtend *kouter door de klont?*

Doch in den fig. zin van vruchteloos maken reeds bij Jonctys, De Pynbank (uitg. van 1651) bl. 198: *den betijgde zonder voorgaande aanwijzingen gepijnigt hebbende, zoude (de Rechter) licht van hem de hervatting of volharding zijner belijdenis bekomen; en alzoo zouden de wetten bedriechlijk* ontvruchtt *werden.*

Vuldigen—Vulden.

Dezelfde wn. als *voudigen—vouden*, zie dit art. Het ww. *vulden*, dat overeenkomt met het hoogd. *falten*, middelhd. *falten*, *valden*, oudhd. *faltan*, *faldan*, goth. *falthan*, angels. *fealdan*, eng. *to fold*, bij Halliwell *to felde*, is mij niet voorgekomen dan in samenstelling; De Groot, Bewijs enz. 8:

— *veel cijph'ren wel gestelt,*
Verdeelt, vermenighvuldt *en na de konst getelt.*

Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 510:

Godt heeft hem gesegent, en vermenichfuldt
Syn Domeynen —

Met den verlengden vorm heeft men, behalve het bekende *vermenigvuldigen*, nog andere samenstellingen; Da Costa, Kompl. Dichtw. I 248: *het lot* verhonderdvuldigd *wreed.* Stuart, Nagel. Redev. I. 246: *het etswerk van dezen meester, hetwelk zijne voorbeelden* verhonderd-, *ja*, verduizendvuldigd *heeft.* Van 's Gravenweert, Marco Bozaris, 2:

Een wonder, op Zijn' wenk in Haarlems muur geboren,
Verduizendvuldigde, *met onuitwischbre sporen,*
Wat immer goed en schoon door 't hart was voortgebragt.

Van den Bergh, Een Dichtb. voor mijn Vad. (1851) bl. 91:

Die stemmen, door de kunst, in Haarlems vest verrezen,
Verduizendvuldigd *wijd en zijd.*

Ten Kate, Het Boek Job, 5: *zijn vee* verduizendvuldigd. — Vondel drukte dit korter uit, Altaergeh. 17:

Zy kan de kracht der spijs verdubbeleeren,
Verduizenden —

Eindelijk bezigde Bilderdijk, daarin door anderen gevolgd, het ww. *vervuldigen;* Avondsch. 10 (van deugd of wijsheid):

Zoo ze immer naar heur aart zich uitbreidt en vervuldigt.

Van der Hoop, Poëzij, 176:

Gij, die 't oneindige in 't oneindige vervuldigt.

En *verveelvuldigen;* Bilderdijk, Verscheid. I. 7: *gevoel,... dat zich* verveelvuldigen *moet, of het hart zou barsten.* Beets, Stichtel. Uren (2de druk) IV. 83: *een zich* verveelvuldigende... *boekrol.*

Voor ons *eenvoudig* vindt men *eenvuldig* en *eenvuldelijk;* Schaep, Bloemtuyntje, 87:

Soo 't (boekje) maer eenvuldig *is gemaekt*
Soo wort'et straks van hem gelaekt.

Ald. 86:

Al zijn 't eenvuldelijkke *reên,*
Hy is noch echter wel te vreên.

Naar het hoogd. *sorgfalt* is gesmeed *zorgvuld* voor *zorgvuldigheid;* De Groot, Bewijs enz. (1648), 124:

Waerom zijt ghy bevangen met sorghvuld,
Waer mee dat ghy u leden decken sult?

Vurigen—Vuren.

In het vlaamsch is *vurigen* volgens Schuermans' Idiot. »gloeijend zijn of worden". Het ww. *vuren* kent het nederl. alleen voor »vuur geven": doch reeds het middelhd. had *viuren*, voor gloeijend zijn of worden, en het hoogd. *feuern*, neders. *vüren*, beijersch *feuren*, hebben dergel. bet. van branden, in brand steken, enz.

Waardigen—Waarden.

Het ww. *waarden* is waardig achten, schatten; zie Ten Kate, II. 519. Het w. komt overeen met het middelhd. *werden*, oudhd. *werdon*, angels. *weorthian*, *wearthian*. Dus in het middelned.: Der Leken Spieghel, I. 129:

Hier bi machmen leren,
Dat goet is vader ende moeder eren
Ende waerden *telker stat.*

D. II. 132:

Talre eerst sal sijn zijn lere,
Dathi die papen waerde *ende ere.*

D. III. 60:

Maer beschedene miltheit can
Waerden *ende hoghen haren man.*

Ald. 140:

Gheven hoeght ende werd *den man,*
Die te poente gheven can.

d. i. zooals het Gloss. leert »doet hoogachten". Bilderdijk, Verscheidenh. III. 167:

Een reyne moet die eren gheert,
Wie daer an vest sijn herte vast,
Des sal hi seker sijn gheweert.

Zie ald. de aant. bl. 173.

Van dit *waarden* is *waardigen*, hoogd. *würdigen*, middelhd. *wirdigen*, angels. *wurthigean*, in dezelfde beteekenis. Het w. kwam mij voor bij Spranckhuysen, Van Blyschap, 17: *De Mensche en* weerdicht *de weldaden Godts niet behoorlijck.* Men kan er toe brengen het deelw. *gewaardigd* bij Tollens, Ged. II. 110: *het* hooggewaardigd *beeld, in 't goud gezeteld.*

Met *ge* versterkt heeft men *gewaarden*, mij bij onze schrijvers niet voorgekomen, doch aanwezig in het middelhd. *gewerden, gewirden;* en vandaar *gewaardigen*, bij Kil. *geweerdigen*, des te meer bij ons bekend; Maerl. Spieg. Hist. II. 102:

So was die man vro, die sot,
Om dat gewerdegede *haer god*
Sijn wijf te hebbene inder manieren.

d. i. waardig achtte. Snellaert, Nederl. Ged. 445:

Mar u sal duncken mere ere
Dat Hi ghewerdicht *nu ende echt,*
Dat Hem dient soe vulen knecht.

Ald. 447:

Dat sal sijn groot ere
Dat van hemelrike die Here...
Gheweerdighen *wilt aldus,*
Dat soe vulen stinkende slijc
Sinen Sceppere es ghelijc.

En 453:

Dat die Here, die boven al es,
Ghewaerdigde *ons, vuyl slijc,*
Sijn beelde te maken ghelijc.

Passionael, Somerst. fol. 181 verso: *Ic bidde u, o edel man ende goede grave, dat ghi* gewaerdighen *wilt te volghen dat ick u bidde.* Vondel, Dav. Harpzangen, 295:

Die zegen vloeit op hem, dien gy 't gewaerdight.

Vollenhoves Poëzy, 119:

— *eer, die Jesus zelf* gewaardigt
Te winnen met zyn doornekroon!

Ald. 172:

Die wereltsch goet geen' naam gewaardigt.

Bilderdijk, Ziekte der Gel. 138:

— *gy die 't oor* gewaardigt *aan mijn klanken.*

Wij zeggen in dergelijken zin thans *verwaardigen* en *zich verwaardigen*, zooals ook *gewaardigen* reeds wederkeerig voorkomt in de Levens van Plut. fol. 303: *die door een teedere luyheydt* hem *niet* gheweerdicht *of ontwent zijn handen te ghebruycken om sijn lijf te strijcken.* Vollenhove, a. w. 89:

Jesus heeft zich *ook* gewaardigt...
Lieve vrienden...
By te komen, bly van geest.

Het tegengestelde van *waarden* is *onwaarden*, d. i. derhalve niet van waarde achten, niet achten, verachten, smaden. Maerlant, Leven van St. Franc. vs. 6577:

Wie es van zinne dan so quael
Of so hart in sinen raet,
Die onwaerden *of versmaden*
Soude Fransoysen predecaden?

Dez. Rymbybel, vs. 8480:

— *die mi dient, dien salic eren,*
Ende die mi onwerd, *dien salic deren.*

en vs. 25158:

— *die waenden wel*
Goed wesen, ende ooc gherecht,
Ende ander volc onwerden *echt.*

Vanden Levene ons Heren, vs. 1197:

Hen es niemen die sijn geboren,
Die my onwert *hine sij verloren.*

Ald. vs. 1361:

Mi selen si spuwen in minen mont,
Mi selen si onwerden *als enen hont.*

en elders; zie het Gloss. Meijer, Leven van Jezus. 34: *Salech sidi alse de liede... uwen name* onwerden *omme des menschen sone.*

Gelijke beteekenis had *veronwaarden;* Maerlant, Spieg. Hist. II. 102:

(*Hi*) *gaf hare dan clenoets vele,*
Datse die god tsinen spele
Niet veronwerde *noch versmade.*

Ald. 247:

(*Hi*) veronwerde *niet die dinc,*
Die hem die stomme beeste brochte.

Dez. Rymbybel, vs. 21895:

Archelaus die veronwerde
Sijn gheslachte dor sine hoverde.

Passionael, Somerst. fol. 155: *om dat hi was verdreven vander macht ende al die luden hem* veronwaerden. Bijbel van 1477, Exod. 21, vs. 8: *ist dat hijse* veronwaert, *soe en sal hijse gheen macht hebben te vercopen vreemden volc.* Jerem. 3, vs. 20: *gheliken als een wijf* veronwaert *haren minnare, also heeft mij* veronwaert *dat huys van Israhel.* — Zie voorts Clignett, Bijdragen, 145 en mijne Handl. tot den Statenbijbel, 119. Het w. werd weder gebruikt door Dr. Van Vloten, Bekn. Geschied. d. Ned. Lett. (2de druk) 232: *'t mag ons geen reden zijn, zijn eigen wakkere werk zaamheid... te* veronwaarden.

Van de frequent. *onwaardigen* en *veronwaardigen* is het eerste mij alleen voorgekomen in den

Teuthonista, doch Oudemans' Bijdrage heeft er een voorbeeld van uit Stalpaert van der Wielen; het tweede, behalve bij Kil., ook bij onze schrijvers, steeds in den zin van verachten, versmaden, honen. Vaderboec, fol. 82: *Wat sal mi dine gruete? mi hebben doch* veronwaerdighet *alle de ghene die inden hutten legghen.* Bijbel van 1477, Jes. 66, vs. 14: *des heren hant sal worden bekent sijnen knechten: ende hi sal* veronwaerdighen *sijnen vianden.* Levens van Plut. fol. 527 verso: *de studie der Philosophie... dede hem niet* veronweerdighen *de middelen die sijne voorganghers hem naghelaten hadden.* Oudaan, Agrippa, 50: *terwijl eenige de Heilige Schrift, daarom datze de welsprekentheid en Ciceronische aardigheid mist, zoo* veronwaardigen, *datze* enz. — Ook in wederkeerigen vorm; Levens van Plut. fol. 541: *het zy dat Seneca den Apostel gesien ende met hem ghehandelt hebbe, t' zy dat hy* sich veronweerdicht *hebbe hem te sien.* Erasmus, Lingua, 167: *dies hy* hem veronwaerdichde *den Keyser reverentie te doen.* — Hier komt de uitdrukking overeen met *zich niet verwaardigen.*

Het voorzetsel *on* werd ook met *ont* verwisseld. Dus Brender à Brandis' Kabinet, I. 48: *de Menschelyke natuur zo vernedert en* ontwaardigt *te zien.* — Houwaert, Lusthof der Maechden, D. II. bl. 715:

Waerom zijt ghy dan zoo dwaeslijck bedacht,
Dat ghy Latonam eert, en wilt my verontweerdighen?

d. i. verachten, versmaden, en dus hetzelfde als *veronwaardigen.*

Thans zeggen wij *zich verontwaardigen* voor een gevoel van verachting en daaruit spruitend misnoegen hebben; daarvoor vindt men *zich verontwaarden* bij Bredero, Griane, bl. 29:

Mijn Dochter, wilt u *niet mis-moedigh* verontwaerden,
Over dijns Vaders straf, en hevigheden fel.

Zich ontwaardigen en *verontwaardigen* geldt voor *zich verwaardigen*, d. i. waardig achten; Banket der Ghoden, bl. 8: *Men* ontwaerdighde zich *niet zo ellendigh een man te slaan.* Don Quichot door L. v. B. II. 31: *zo veel wil ik zeggen, dat, indien ik Koning was, ick* my *niet eens* verontweerdigen *zou antwoord op zulke ongerymde klachten te geeven.* Ald. 227: *als hy sulck een slagh van rymen* sich verontwaerdighde *te schryven, die men in Candaya Rondeelen noemt.* Valentyn, Werken van Ovid. I. 16: *een slaaf, waar aan ik...* mij *niet* verontwaardigde *te trouwen.* — Gelijk dit gebruik eene afwijking heeten mag, verdient ook *verwaardigen* voor *zich verwaardigen* geene goedkeuring; Bilderdijk, Fingal, I. 107:

Gy, Helden van zijn' stam, die hy vertorend heeft!
Verwaardigt, *daar hy dwaalt door de onbewoondste streken,*
D' onteerden, in zijn wee, vertroostende aan te spreken!

Beter zingt Schenk, Nachtged. I. 117:

Wanneer zijn dood de zonde in 't oog van hem regtvaardigt,
Die, slechts voor zulk een' prijs, den mensch zijn gunst verwaardigt.

Voor »iemand verwaardigen met iets" heeft Huygens *bewaardigen*, Korenbl. II. 560:

— *soo sy maer wilde,*
Als oorsaeck van mijn dood, mijn' dood begnaden,
En my bewaerdighde *met haer' schoon' oogen.*

Vroeger had men het ww. *pennewerden;* Informacie, 412: *Van elck last geeft men* 6 *st. de cooper en de vercooper half ende half, dat int gros vercoft wert, ende alst* gepennewert *wert, van de tonne* 1 *st.* Ald. 449: *die wonen in de voorstat... geven exchijsen gelijc die van der stat int tgene dat men vercoopt ende* pennewert, *te weten van bier ende broot.* d. i. bij *penningwaarde* en dus in het klein verkoopen, afgeleid van dit znw., oulings *pennewerde*, en niet (zooals het Gloss. zegt) van een »bijv. naamw." *penninckwaerde*, hetwelk niet bestaat. Zie van dit w. mijne Lat. Versch. 67—69.

Warigen—Waren.

Waren, van het adj. *waar*, verus, is bij Kil. bevestigen, verzekeren, handhaven, eig. van iets zeggen of getuigen, dat het waar is; bij Benecke *waeren*, waarmaken. De Teuthonista heeft daarvoor *weren*, en Frisch *erweren*, nederl. *beweren*, 't welk alzoo overeenkomt met *bewaren* bij Kil. *probare*, in den Teuthonista waarmaken; Frisch heeft in dien zin *bewären*, Benecke *bewaeren*, Graff *piwaren*, hoogd. *bewähren* en bij Luther *beweren*.

Voor *waar* heeft het middelhd. *gewaere*, en vandaar het ww. *gewaeren*, waarmaken, bewijzen: en dus ook in het nederl. *gewaren* voor *beweren;* Antw. Spelen van Sinne, 396, waar op de vraag: »Woudy my daer af en wat meer verclaren?" geantwoord wordt:

Twaer moeyte verloren, ghy sult wel lesen
Al tghene dwelck de wijse daer af ghewaren.

Het nederl. heeft voor hetzelfde adj. *warig*, bij Kil. verus; dus Der Leken Spieghel, I. 113:

— *alden ghenen, die hem keren*
Wilden ter warigher *leren ons heren.*

D. II. 57:

Doe bekende si wale,
Dat was een warich *bode,*
Te hare ghesent van Gode.

en elders. Delfsche Bijbel, Job 12, vs. 20: (*hij*) *verwandelt der* warigher *lippen, ende doet wech der ouders leringhen.* Men vindt daarvoor ook *gewarig*, dat Kil. niet heeft; a. w. Levit. 19, vs. 36: *die mate sal wesen gherechte, ende dat sestendeel* ghewarich. 2 Sam. 7, vs. 17: *dijn woerden sullen* gewarich *wesen.* Passionael, Winterst. fol. 22: *om dat si* ghewarige *hope hadden dat hi genesen soude.* Fol. 28: *dat sy niet* ghewarichs *noch sekers en hebben.* Fol. 36 verso: *een* gewarich *oefenaer vanden religioen.*

Gelijk *waar* ook bij uitbreiding beteekent wat het hoogd. uitdrukt door *zuverlässig*, d. i. waarop men zich verlaten kan, wordt *gewarig* in het vlaamsch gezegd voor trouw, waakzaam; zie het Vlaamsch Idiot. en zoo leest men in De Toekomst, 1867, bl. 164: *De hond... is zeer* gewarig *en moedig.*

Van *bewaren*, waarmaken, bevestigen, heeft Hooft in denzelfden zin *bewarigen;* Nederl. Historien, fol. 415: *nu zagh men het zeggen der voorouwderen* bewaarighen, *die ooverlange gespelt hadden* enz. Fol. 419: *Men konde...* bewaarighen, *dat de Koning der Heilighe kerke... geswooren had.* Fol. 495: *om dat de Raadt van Staate* bewaarighde, *dat het gemelde verding niets inhield* enz. Zie ook de plaatsen aangevoerd in het Wdb. des Inst. In den Passionael, Somerst. fol. 166, lees ik een ww. *warigen: waert dat een die aerde* warichde *als die goddinne, ende een ander als een bouman ploechdese, het schijnt dat sy meer den bouman gheven soude dan dye ghene die haer* waerdicheit ghedaen had. — Doch uit het verband blijkt, dat dit beteekent »waardigheid aandoen" d. i. vereeren, en dus voor *waardigen* staat.

Voor de verouderde wwn. *bewaren* en *bewarigen* zeggen wij ook *bewaarheiden*, hoogd. *bewahrheiten.* Sommigen keuren dit woord af. Adelung noemt het een dwaas woord door onbedrevenen gesmeed; Prof. Bormans in zijn Verslag, bl. 51, acht het in strijd met »alle analogie". Zonder het w. fraai te vinden, kan men in zijn bestaan berusten. Grimm schijnt het dan ook als gewettigd te beschouwen, want hij neemt het in zijn Wtb. op, staaft het met voorbeelden uit Göthe, en voegt er niets ter aanmerking bij. In het nederlandsch althans is het dan ook moeijelijk te weren, naardien het sedert lang en zelfs in de spreektaal is doorgedrongen. Doch hoe moet men zeggen: *bewaarheiden* of *bewaarheden?* Hooft heeft beide vormen, zie het Wdb. des Inst.; Weiland, in navolging misschien van Halma, want voorbeelden geeft hij niet, alleen *bewaarheden*, en zoo ook Siegenbeek. Dus leest men bij Van Kampen, Mag. II. 102: (*zij*) *moet* bewaarheden, *hetgeen* enz. Van Moock heeft op gezag van Weil. *bewaarheden*, doch dat hij aan de juistheid dier spelling twijfelt, blijkt uit zijne bijvoeging tusschen haakjes: »Bewaarheiden?" Bomhoff (Nieuw Groot Wdb. van 1858) en Kramers (Nieuw Ned. Fr. Wdb. van 1862) willen alleen *bewaarheiden;* doch Te Winkel, Woordenlijst van 1866 en Van Dales N. Wdb. »*bewaarheiden* of *bewaarheden*." — Het komt mij voor dat de laatste dezer twee vormen onwettig is. Het w. toch is ontstaan uit het enkelv. znw. *waarheid*, en geenszins uit het meerv. *waarheden.* Niemand vervoegt dan ook *ik bewaarheed, bewaarheedde, heb bewaarheed*, maar steeds hoort en leest men *bewaarheid, bewaarheidde* en *heb bewaarheid*, en dat deze vorm vanouds gewoon is, blijkt uit oudere schrijvers; dus Daemonologia, door Con. Jacobus, vert. door Meusevoet (1603) bl. 33 verso: *om dit te* bewaerheyden, *soo sullen zy u blijckelijcke teeckens geven.* Levens van Plut. fol. 345: *om zijn ghetrouheyt te* bewaerheyden *ende te kennen te geven.*

Weelderigen—Weelderen.

Van *weelderen* en *verweelderen* zie men voorbeelden op *Weelderen.* Vandaar het bekende bijv. nw. *weelderig*, bij Kil. *welderig*, en het frequent. *verweelderigen* bij Kil. *verwelderigen.* Dus Oudaan, Agrippa, 102: *een oeffening* (t. w. *de bouwkunst*) *andersins geheel noodzaakelijk en eerlijk, indienze niet te zeer de gemoederen der menschen* verweelderigde. Orizandt, Democritus, 10: *Hoogheyt en gunste doet den mensche* verweelderigen *in losse vermetelheydt.* Valentyn, Werken van Ovid. I. 221: *jubbens* (1), *die door groenheid en kittelachtigheid* verweelderigen. Van Kampens Mag. VIII. 92: *naar dat... hun smaak zich... men dulde mij dit woord, meer* verweelderigen *zal.* Bilderdijk, Aanteekk. op Huygens' Korenbl. VI. 270: *niemand... wiens geslacht alles wat in Amsterdam zich iets aanmatigde, heeft zien opkomen, en* verweelderigen. — Zie ook Ten Kate, II. 534.

Weeldigen—Weelden.

Het ww. *weelden* komt voor in *verweelden*, zie

(1) *Jubben, jubbe*, bij Kil *jobbe*, is een onbedreven, onhandig mensch. Ook hooger komt dit w. bij den Schr. voor: *Een out bedreve vrijer sal... veel verdragen, dat geen leerjubbe lijden sou.* Een paar pil uit Cats heeft Oudemans' Bijdrage. Bij *jobbe* teekende Van Hasselt op de spreekw. »voor *'t Jobje* houden."

Weelderen. Vandaar *verweeldigen* bij Kil. Dus ook het Leven van Marcus Aurelius, bl. 134 verso: *dat sy* (d. i. *de wereldt*) *henlieden in als* verweeldichde, *ghelijck sy haer altijdt met verdriet loont*. Poirters, Het Heylich Hof van Theodosius, 239: *dat den Keyser sich van geen vleyende herts-tocht-ten en liet* verweeldigen. — In den Theophilus, naar het triersche handschrift door Hoffmann von Fallersleben uitgegeven, heet dit *verweligen*, 128:

— *ik klage hyr mit myn gesellen*
Dat wy jo nicht verweligen.

d. i. dartel of uitgelaten worden.

Weldigen—Welden.

Welden, d. i. macht hebben, heerschen, in 't hoogd. *walten*, middelhd. *walten* en *walden*, oudhd. *waltan*, goth. *valdan*, angels. *wealdan*, eng. bij Halliwell *to walt* en *to welt;* zie Ten Kate II. 726. Het komt bij ons voor in *ontwelden;* Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 30:

Dat men moet ghelden dies men ontwelden *niet en can,*
hets wel aenscijn, dat het moet zijn rente dan.

Ald. 31:

Maer als meeninghe der herten ontweldet.
ende zoe de jeught niet kan bedwinghen enz.

Den Nederd. Helicon, 100:

Want siet den grooten schat...
Dien liet hy ongeroert, noch socht hem niet t' ontwelden.

en in de afl. *overwelding*, van *overwelden;* Marnix, Ps. 6. vs. 6 (druk van 1580), *'s doodes* overwelding; waartoe met verlengden uitgang ook te brengen is *weldener;* Winhoff, Landrecht van Auerissel, 428: *worde* (*hie*) *inn den unrechte befundenn...*, (*hie*) *sal als eyn* Weldener *gestraffet werden*. — En *overweldenaar;* Vervolg op Wagenaar, Vad. Hist. D. XXXIV. bl. 392: *te gevoelig voor het gemoed van eenen* overweldenaar.

Weldigen komt voor in het middelhd. *waldigen*, neders. *weldigen*, bij Tiling een oude rechtsterm genoemd. Wij hebben er van *ontweldigen* en *overweldigen*, hoogd. *entwältigen* en *überwältigen*. Verouderd zijn de bij Kil. voorkomende afl. *verweldigen*, *afweldigen* en *beweldigen;* Oudaan, Ged. 75:

Die Recht en Wetten schend, 's Raads achtbaarheid veracht,
's Lands geldkist meester word, verweldigt *en verkracht.*

Poot, Ged. II. 334:

Dat weldigt *Godt, ter wraek bereit,*
Den blixem af *met bittre klagten.*

Jonctys, de Pynbank (1651) 139: *na 'et herroepen van een* afgeweldigde *belijdenis*. Hooft, Nederl. Hist. fol. 700: *naa 't* beweldighen *der brug met kleene moeite.*

Men leest *veroverweldigen* bij De Hubert, Psalmen, 325:

maakt mij van mijn' vervolgers vrij:
want sij veroverweld'gen *mij.*

Weldig voor *geweldig* zie men bij Kil. en het Wdb. des Inst. op Hooft. — Met uitlating der *d* vindt men voor *ontweldigen* bij Van Ghistele *ontwelligen*, *ontwelgen;* Heroïd. Epist. 65:

Als tkint mi ontwelcht *wert, noit meerder onvrome.*

Ald. 119 verso:

Die Paris hem ontwelcht *had, kreech hy weer als de koene.*

De onverkorte vorm evenwel komt reeds in het middelned. voor; Parthonopeus (door Bormans) 162:

Het hief cort ende onversien
Een storm ende een wint so groot
Dat hem ontweldicht *wart die boot.*

Gelijk *provoost*, d. i. opzichter over de gevangenen, ook *kapitein-geweldiger* genoemd, bij ons genomen is voor de gevangenis, zoo vindt men in dezen zin ook het w. *geweldiger;* Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. III. 380: *Zeker Gebooren Burger deezer Stad... was in den* Geweldiger *alhier gebragt.*

Werkstelligen—Werkstellen

Van het ww. *bewerkstelligen* zegt Grimms Wtb. dat dit w. in de vorige eeuw uit het nederlandsch in het hoogd. is overgebracht. Ik kan niet beslissen, of dit oordeel juist zij. Zooveel is waar dat tot op het einde dier eeuw het w. in onze woordenboeken gemist wordt; althans Hannots Ned.-Lat. Wdb. verb. door D. van Hoogstraten en Verheyk (1771), Halma, Ned.-Fr. Wdb. (1781) en Holtrop, Ned.-Eng. Wdb. (1801) hebben het niet, en Gellert, uit wiens werken door Grimm voorbeelden zijn aangevoerd, bloeide vóór dien tijd. Ik zou het niet onwaarschijnlijk achten, dat het ww. uit den genoemden, hier te lande veel gelezen, schrijver, bij ons is overgenomen. Terwijl men *werkstelligen* vindt bij (Konijnenb.) Tafer. v. d. Staatsomw. IV. 234: *moet de uitwendige vertooning de mooglijkheid afbeelden... en met de daad* werkstelligen. D. XX. 96: *om alsdan te* werkstelligen, *wat een wijs beleid vordert*. Ald. bl. 158: *om* (*den opstand*) *te* werkstelligen. — leest men *bewerkstelligen* bij Fokke, Boertige Reis, II. 23: *dat hij voorts bij hem als een boerenknecht moest gaan werken... dat was toch niet gemakkelijk om te* bewerkstelligen. D. III. 77: *om den eenen Robbert met den anderen te verjagen,*

dat hij ook gemakkelijk bewerkstelligde. Prof. Ypey, in de Voorr. van Higts Ged. 4: *besloot ik deeze uitgave niet te* bewerkstelligen. Van der Palm, Salomo, IV. 197: *om de uitkomst, die wij begeerden, te* bewerkstelligen. Stuart, Vaderl. Hist. III. 348: *middelen... om de konvooijen... nog gedurende dit jaar te* bewerkstelligen. Van der Boon Mesch, Werken der Holl. Maatsch. VII. 223: *zijne voortvarendheid om de gekozene middelen te* bewerkstelligen. Anders zeide men, evenals in het hoogduitsch, *werkstellig maken;* De Denker, II. 63: *of het (ontwerp)* werkstellig gemaakt *kan worden.* Blz. 369: *eer men zyne uitvindingen* werkstellig maakt. Van Spaen, Proeven van Hist. en Oudh. 104: *aan den Raad van Gelderland te schrijven, dit terstond* werkstellig *te* maaken. Wagenaar, Amsterdam, I. fol. 696: *dat zy 't groote werk noch aan- noch afraaden konden; doch zo 't, buiten hun toedoen,* werkstellig gemaakt *werdt* enz. Fol. 720: *Burgemeesteren werden verzogt, den inhoud van het zelve (advis), met den eersten,* werkstellig *te willen* maaken. Stuart, Rom. Geschied. I. 199: *had zijn geest... het (ontwerp)* werkstellig gemaakt. Berkhey, Nat. Hist. van Holl. II. 493: *De grond... waar in de proeven* werkstellig gemaakt *zyn.* Ald. 724: *om dit geheim in uitgebreidheid* werkstellig *te kunnen* maaken. Van der Palm, Bijbel voor de Jeugd, IV. 9: *Jakob wilde dien (overtogt)* werkstellig maken.

Als primitief ww. van *bewerkstelligen* kan men aanmerken *bewerkstellen,* dat voorkomt, Vervolg op Wagenaar, Vad. Hist. I. 226: *Spoed dient by het* bewerkstellen *van kragtdaadige middelen gemaakt te worden.* Waarvan de afl. *bewerkstelling;* D. XIV. 155: *de voordragt en* bewerkstelling *der Middelen.* D. XXII. 216: *de daadlyke* bewerkstelling. Anders *te werk stellen;* Bor, aangeh. bij Van Someren, Verspr. en Nag. Dicht- en Prozast. 262: *om zijne verraderije...* te werk *te* stellen. Onmidd. Vervolg op Wagenaars Vad. Hist. D. II. 11: *onderneemen te doen, of* te werkstellen... *iets... tegen de eene of andere Leden of Steden deezes Landschaps.* Vervolg op hetz. w. D. VII. 126: *in het beraamen en* te werkstellen *der (middelen van behoud).* — Wij schrijven thans *te werk stellen.* — Van het ww. vindt men de afl. *tewerksteller* ald. XXIV. 305: *de* te werkstellers *dier Executie.*

Wetigen—Weten.

Wetigen komt voor in *verwetigen,* bij Kil. hetzelfde als *verwittigen,* d. i. doen weten. Camphuysen heeft daarvoor *bewetigen;* Uytbr. over de Psalmen, 248:

Des is 't gemoedt bewetight *uyt Godts reden.*

Een adj. *wetig* voor kundig heeft Kil. en leest men in Der Leken Sp. I. 113 (naar de variant):

— *hare derde kint,*
Dat wetich *was ende goet*
Ende in die sterren vroet.

Ook bij Bredero, Jerolimo, 11:

Ten lesten quam' er een weetige, *teetige, versoorde blinde-man.*

Oudemans verklaart dit door »wijsneuzig", d. i. dus iemand die veel meent te *weten.*

Jonctys, De Pynbank (1651) 164, heeft de samenstelling: *een* gewiswetige *Rechter.*

De vorm der wn. *wetigen* en *weten* levert geen bezwaar op, om het eerste van het tweede af te leiden, doch daarbij merke men dan op, dat de beteekenis eene wijziging ondergaat. *Wetigen* is doen weten. Zoodanige overgang van den zin komt meermalen voor. Het hoogd. *witzigen,* wijsmaken, komt volgens Adelung niet van een actief ww., maar van een verouderd *wizzen,* wijs worden; zie voorts *Wittigen.*

Wichtigen—Wichten.

Van *wichten* (zie dit art.) heeft men *wichtigen;* Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, Voorr. 2: *die (ghifte) al is sy in haer selven kleyne ende lichte, sal nochtans door sijn goedt hert* ghewichticht *worden.* Bl. 237: *hoe sult ghy ô mensche rechtelijcken oft wettelijcken de sonden* wichtighen, *diese niet en kent?* — De bet. is hier blijkbaar wegen, het gewicht bepalen. — Kil. heeft *bewichtigen* voor wegen, in evenwicht brengen.

Wijzigen—Wijzen.

Het in den lateren tijd bij ons ontstane ww. *wijzigen* komt mij voor gevormd te zijn naar het fransche *modifier,* dat niet, zooals het lat. *modificare,* maat houden of matigen beteekent, maar »donner un mode, changer le mode ou la manière." Zoo is ons *wijzigen* zekere wijze aan iets geven, den vorm of de gedaante eener zaak bepalen of veranderen. Het w. kan niet afgeleid worden dan van het znw. *wijze,* en wel door middel van een hieruit ontstaand ww. *wijzen,* dat gelijken zin moet hebben. Ten Kate, II. 533, kende het w. niet, en Weil., die het in 1811 opnam, geeft geene afleiding. Terwen noemt het bl. 984 »een voortdurend werkw. van *wijzen*". Ofschoon dit primit. ww. niet gebruikelijk is en door Prof. Bormans, Aantt. op St. Christina, bl. 213, ontkend wordt, vinden we er toch sporen van. Het engelsch bij Halliwell heeft *to gise* voor kleeden, gereedmaken en eene richting of buiging geven; ja bij

ons vindt men de afl. *wijzing* voor *wijziging;* zoo leest men bij Van Alphen, Dichtw. II. 215 (in eene ten jare 1783 geschrevene Voorrede): *De godsdienst geeft aan de liefde hare edelste* wijzing. En bij Kinker in een dichtstuk van 1812, Ged. I. 33:

Het zij we, in diep gepeins, 't gelouterd denkvermogen
In al zijn wijzingen *bespieden;* —

De Dichter zal met dit w. wel hetzelfde bedoeld hebben als met *wijzigingen*, dat hij in de Voorrede voor hetzelfde Deel bezigt, bl. 9: *de verschillende* wijzigingen *van het schoone en verhevene, in gedachten, stijl en uitdrukking.*

De afl. *wijziger* kwam mij voor bij Ockerse, Gedenkzuil op Bellamy, 169: *zijn physiek gestel, als in vele opzigten de eerste* wijziger *van vele gedeelten des menschelijken karakters.*

Willigen—Willen.

In het middelhd. heeft *willen* de bet. van willig of gewillig, d. i. geneigd maken, doen neigen of overhellen, overhalen, en in denz. zin het frequent. *willigen, gewilligen.* De laatste vormen benevens *verwilligen* vindt men bij Kil. in gelijke beteekenis. Dus Hoofts Ged. fol. 238:

— De Prins, dat pas, zocht lieden
Met hoop van overloon te wilgen, *om te gaan*
Met brieven door 't beleg. —

Tuinman, Liederen Zions, 208:

Dan staat wat wederstand deê stil,
En 't willigt *ziel en leden.*

Krul, Pamp. Wereld, I. 15:

Ey! willigt *my de wil, op dat ik willig zy*
Te offeren aen u hetgeen gy wild van my.

Brender à Brandis' Kabinet, V. 304: *Ik wil hen met traanen bidden, om in geene zonde te* willigen.

Het deelw. *gewilligd* is bij Hooft, wat wij *gewild* noemen, d. i. (in den handel) *gezocht;* Brieven, II. 310: *De schulteischrechten (actiën) in d' Oost-Indische Maetschappye zijn, hoor ick, dapper* gewillight, *uit een' ongeziene oorzaeke.*

In het nedersaksisch bij Tiling is *verwillen* toestaan; vandaar *verwilling*, zie Kil. en Van Hasselt op dezen. Voorts *verwilligen*, bij Benecke willig zijn, en dus onzijdig; doch bedrijvend voor toestaan, inwilligen bij Kil. Dus Hooft, Nederl. Historien, fol. 241: *De burgherwacht...* verwillighde *aan hem en zyn' aadelborsten... naauwlyx ingank.* (*Aan iemand*) *verwilligen* is behagen in het Leven van Marcus Aurelius, 123 verso: *My dunckt beter te eysschen den Goden te* verwilligen *met deuchden, dan hen meer te veronweerden door quellingen.* — Ook zeide men *in iets verwilligen;* Hooft, Tacitus, fol. 283: *de schelmstukken*, in *welker wraak hy* verwillight *hadt.* Statenb. Randt. op Gen. 34, vs. 30: *dat Jacob van den aenslagh sijner twee sonen niet en heeft geweten, veel min daer* in verwillight. — Voor gewillig maken komt het voor bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 548:

Verwillight *hert, en gheest, om door Godts milden zeghen,*
Te gaen waer 't hem belieft. —

Het ww. *bewillen* is mij niet voorgekomen; wel daarentegen de afleiding *bewilling;* Van Oudenhoven, O. ende N. Dordr. 176: *Dese Heervaerden dan leyden de Graven met* bewillinge *van de Staten, ende oock wel sonder haer* bewillinghe. — Het afgeleide *bewilligen* gebruiken wij thans gewoonlijk met *in* voor »te wille zijn, genoegen nemen"; doch ook met den datief; Vondel, Poëzy, I. 365:

Bewillighde *ik* uw minn' *tot zulk een ende?*

en den accusatief; Bilderdijk, Betracht. bij het Ziekbedde, 132: Bewilligt *u de genadige God* het groote voorrecht *van zulk een bezoek.* — In bedrijvenden zin met een persoon verbonden, beteekende het w. oulings overhalen; Hooft, Ned. Hist. fol. 17: *om* zyne gemaalin, *in haare krankheit te bezoeken, en te* bewilligen, *met voorslagh van een huwelyk.* Fol. 59: *dat hy* Fy Harmans *zoude* bewillighen, *om met den brenger tot Haarlem te koomen.* Fol. 162: *De burghers...* bewillighden den Prins... *om de weederleevering der sleutelen te verzoeken aan den Hartogh.* Fol. 199: 't volk... *was voortaan niet... tot eenigh krysbedryf van belang te* bewillighen. Fol. 790: *hadden die van Ooveryssel* den kornel Ysselstein bewillight, *om* enz. Dez Rampzaal. fol. 9: *by hulp van een deel* der landtzaaten, *te vooren daar toe* bewillight. Fol. 12: *Clemens...* bewillighd' hem *de stadt te ruimen.* Dez. Brieven, I. 27: *de landen... t' samenvlechten...* de steden bewilligen *tot beloften.* D. II. 73: *wenschte wel, dat* Mr. Dirk Sweeling *moghte beweeght ende* bewillight worden. Krul, Pamp. Wereld, III. 126:

Ik ben *door 't aenzoek toen van zijne Majesteyt*
Bewilligt, *dies ik hem 't verzoek heb toe gezeyd.*

Dus nog bij David, Vaderl. Historie, I. 80: *had hy* de Eduenzen *weten te* bewilligen *om van hunnen kant eenen inval te doen.* — Voor *bewilligen in* heeft Bilderdijk *willigen in;* De Mensch, 71:

Men dacht geene oorzaak na, tot dolle zelfverstrikking,
Maar willigde in *Zijn' wil en onberispbre schikking.*

Tot de samenstellingen behoort *argwilligen*, in den Teuthonista verklaard door bedriegelijk han-

delen, in Oudemans' Bijdrage, I. 243 »kwalijk gezind zijn", en *muetwillen*, *muetwilligen*, beide bij Schmeller moedwillig handelen.

Van *ontwillen*, dat mij voorkwam bij Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius. 118 *dinghen... daer in ghy niet en hebt te willen oft t'* ontwillen. — schijnt geen verlengde vorm te bestaan.

Wittigen—Witten.

Witten is de angels., engelsche, friesche en neders. vorm van ons *weten*, hoogd. *wissen*, middelhd. *wizzen*, oudhd. *wizan*; zie Ten Kate II. 509; Steenwinkel, Schatk. der Taalen, 310; Hoeufft, Aanm. op oudfr. Spreekw. 158; Epkema op Japicx en Tiling. Het adj. *wittig*, middelhd. *wizzec*, *witzec*, neders. *wittig*, heeft Der Leken Sp. I. 113:

— hare derde kint,
Dat wittich *was ende goet,*
Ende aen die sterre herde vroet.

d. i. wetende, kundig; zie het Glossar. Dat *wittig*, zooals daar wordt opgemerkt ook voor *wettig* voorkomt, blijkt mede uit Willems' Mengelingen, 345: *Item sal men... maken een* wittich *assay vanden vors. guldene ende silveren gelde.*

Het afgeleide *wittigen*, in den zin van doen weten, waarvoor wij thans *verwittigen* zeggen, leest men bij Starter, Friesche Lusth. 22:

Wat sullen nu hier toe der Nydris tonghen seggen...
Die yder een soo slim ghewittight *hebben van*
De trouwe die ghy deed met sulcken braven man?

Het ww. *verwitten* leest men bij De Hubert, Psalmen, 50:

Wat weg dat hij kiesen moet,
daar van sall hij hem verwitten.

en vindt men verwisseld met *verwittigen* bij Coornhert, Wercken, II. 106 verso: *dat niemant anders dan de kerckelycke luyde, sorghe en draeght om u van de kerkelycke saecken te* verwittighen... *ons alsoo noodtsaecken u niet meer te* verwitten — Daarvan heeft men de afl. *verwitting* in De Brunes Zinnewerck, 142: *een waerachtighe* verwittinghe, *dat de ziele niet en zoude konnen bestaen* enz. d. i. aankondiging, bekendmaking.

Wij zeggen gewoonlijk: iemand *van* eene zaak verwittigen. Met den datief van den persoon en den accusatief van de zaak komt het ww. echter ook voor; Brandt, Leven van De Ruiter, II. 75: *die dit voorval den Heeren Staaten...* verwittigde. — Zie voorts *Wetigen*. Nog zij opgemerkt dat het znw. *geweten* bij Camphuysen ook voorkomt als *geweet*; Stichtelijcke Rijmen, 63:

Een quaedt geweet (*wist hy 't maer wel*)
Is op de werelt zelfs een Hel.

Woedigen—Woeden.

Van *verwoeden*, d. i. in woede of drift geraken, hoogd. *erwüten*, middelhd. *erwüeten*, *verwüeten*, heeft Hooft *verwoedigen*; Tacitus, fol. 442: *de tweedraghtige gemoeden werden door veele dingen* verwoedight. — Wij hebben nog het als adj. gebruikte deelw. *verwoed*.

Wondigen - Wonden.

Van het ww. *wonden*, hoogd. *wunden*, oudhd. *wuntôn*, angels. *wundian*, eng. *to wound*, heeft Van Mander *wondigen* gemaakt, Gulden Harpe, 209:

Een yeghelijck sonde is als een sweert,
Die 's Menschen Ziele wondight, *quelst ende deert.*

Het hoogd. heeft het adj. *wund*, gewond of verwond, middelhd. en oudhd. *wunt*, goth. *vunds*. Dit is bij ons nagevolgd; De Keyser, De Kerk, Leidsvrouw tot Hum. 64: *enkele* wonde *plekken van het maatschappelijk ligchaam.* Dez. Sprokkeling, 31: *Legden we den vinger op een* wonde *plek.*

Woordigen—Woorden.

Het ww. *woorden* komt in de verwante talen in verschillende beteekenissen voor. In het middelhd. en bij Schmeller is *worten* spreken, eig. woorden maken, bij Frisch »onder woorden brengen", wat ook het eng. *to word* uitdrukt, dat echter bij Halliwell ook redewisselen, twisten en iemands rede nazeggen beteekent. Bij ons bezigde Rodenburgh het w. voor »door het woord verbinden"; Keyser Otto, II. 24:

Is dit de trouwe trouw, die, Laura, ghy my toont?
Zijn dit Liefds vruchten van Liefds-enting zeven jaeren?
Dat wy drie jaer ghewoordt, *en vier in echts trouw' waren?*

Met voorvoegsels heeft Kil. *volwoorden*, met woorden bevestigen; doch we hadden ook *gewoorden* en hebben nog *bewoorden*, middelhd. *geworten* en *beworten* voor »in woorden uitdrukken". Het eerste leest men bij Moll, Joh. Brugman, I. 282: *boven beelden ende formen, ende boven al, dat men* ghewoerden *mach of begripen.* Het laatste in Coornherts Wercken, I. fol. 414 verso: *Waer 't ons nu oock noodigh om weten, hy soude den zin wel claerder* bewoorden. Hoofts Brieven, I. 335: *Midas, dien 't aen kennis gebrak om zijn gebedt wel te* bewoorden. D. IV. 252 (in een brief aan Hooft): *'t en waer dat een pappegaey deze zangh* bewoorde *ofte aenhoorde.* Van dit ww. kennen wij het als adj. gebezigde deelw. *bewoord;* Stuart, Rom. Gesch. X. 129: *eene lange en* welbewoorde *redevoering.* Alsmede de afl. *bewoording* in concreten zin voor de woorden of uitdrukking; doch

zij komt ook voor in abstracten zin voor de daad van het bewoorden; Bilderdijk, Mengel. en Fragm. 144: *de genen, die dus verre de eenvoudig klare uitdrukking van Homerus... verlieten; of tot eene historische* bewoording *vervallende, die echte verhevenheid glippen lieten.*

De frequent. vorm luidt in het middelhd. *wortigen* en *gewertigen*, in woorden uitspreken; het ww. *bewoordigen*, ofschoon het mij bij onze schrijvers nog niet voorkwam, is te vinden in het Alg. Vl. Idiot. van Schuermans. Vandaar de afl. *bewoordiging* voor *bewoording;* Byv. op Wagenaar, Vad. Hist. IV. 7: *zekere, opgegevene en zeer nederige*, bewoordigingen, *te breed om hier in te voegen.* Vervolg op het a. w. XXII. 151: *deedt de Stadhouder aan de Staaten des verslag, by eenen Brieve, in algemeene* bewoordiging *eene kennisgeeving behelzende.* Bl. 202: *dat hy zich van* bewoordigingen *bediende, hoogst onvoorzigtig.*

Wij hebben het ww. *vertegenwoordigen*, volgens Weil. in de bet. van »iets als tegenwoordig voorstellen" en in die van iemand vervangen »door in diens plaats te spreken en te handelen". Anders wordt het w. toegepast, Vervolg op Wag. XXXIX. 48: *Wy vinden ons... gedrongen, nogmaals, by herhaalinge, U te* vertegenwoordigen, *hoe ernstig het Friesche Volk de bezuiniging van 's Lands gelden begeert.* — Hier zouden we anders zeggen: voor te houden, voor de aandacht te roepen.

Het beijersch dialect heeft het frequent. *wörteln, wertlen*, voor scherp redewisselen.

Zachtigen—Zachten.

Zachten, bij Kil. *saechten*, middelhd. *senften*, eng. *to soften*, is verouderd. Men leest het Maerlant, Alex. Geesten, II. 235:

Alexandere te gaen in hant,
Ende op te gevene al eer lant,
Om te sachten *sinen moet.*

Dez. Spieg. Hist. II, 203:

— men die stat niet houden mochte,
En ware datmen die goden sochte.

Nederl. Ged. (door Snellaert) 584:

Daer om dwingt dinen toorne,
Mensche, ende sachtet *dinen moet.*

Biblioth. van Middelned. Letterkunde, II. 48:

Ic wane u tonen selke scoenheide,
Dat u sachten *sal u seer.*

Passionael, Winterst. fol. 94 verso: *desen naem...* sachtet *ende salft alsmen aenroept.* Vaderboeck, fol. 117 verso: *des lives wille ende begeerte* sachtet *men mit hongher, arbeit ende sorghe in rechter mate.* Huygens' Korenbl. I. 509:

Maer 't laege dient om 't hoogh te temp'ren en te sachten.

Camphuysen, Stichtel. Rijm. 40:

Om mijn ziele-zeer te zachten.

Van Lodensteyn, Uytsp. 325:

Sy die ons in den nood als vrienden plachten
Te stutten, en met troost ons quell te sachten.

Ook *gezachten;* Nederl. Ged. (door Snellaert), 468:

Dat die paeus ende die clergie
Hier toe ghenen raet en sochten
Hoe si Gode ghesachten *mochten.*

Men ziet dat de spelling van Kiliaan (*saechten*) niet algemeen was. Men vindt ze in Erasmus, Lingua, 4: *soo kanmen (het quaedt) daer door nochtans een luttel* versaechten. Zie mede het Wdb. des Inst. op Hooft.

Voor *zachtigen*, bij Kil. *saechtigen*, middelhd. *senftigen*, bij Schiller und Lübben *sachtigen*, vindt men *zaftigen;* zie dit w.

Zadigen[1]—Zaden.

Het ww. *bezadigen* komt voor in den Statenbijbel, Num. 5, vs. 28: *so sal (de vrouw) vry zijn, ende sal met zade* bezadight *worden.* — Deze uitdrukking is overgenomen uit de hoogd. gereformeerde overzetting, die t. a. p. heeft: »so wird sie... *besamet* werden mit Saamen." De vroegere nederlandsche bijbels hebben meestal: »kinderen dragen." Het primit. *bezaden* heeft Ampzing, Bibels-Tresoor, 25:

De wet van dieverij...
Van vrou-kragt; toverij; van beesten te besaden.

Hiervan *bezading;* Levit. 18, vs. 20: *gy en sult niet liggen by uwes naesten huysvrouwe ter* bezadinge. Het hoogd. *besamen* is ook wat wij *bezaaijen* noemen, en hetzelfde acht ik te zijn het middelned. *bezaden*, Serrure, Vad. Mus. III. 249:

Men sal den sotten meester gaden
metten ossen, die dlant besaden,
dies bate en hebben nemmermeere.

Mijn vriend Oudemans in zijne Bijdrage, i. v., verklaart dit door »beploegen." Het blijkt echter niet, langs welken weg *bezaden* die bet. hebben kan. Of het bezaaijen gezegd mag worden »metten ossen" te geschieden, kan ik niet beslissen; doch men behoeft dit bij een rijmwoord niet zoo nauw te onderzoeken.

Zadigen[2]—Zaden.

Zaden, middelhd. *saten, satten, setten*, kennen we thans alleen in *verzaden*, middelhd. *ersaten;* het komt echter vroeger meermalen voor; Van Velthem, fol. 18:

— *daer* saëtde *onse here God*
Vif .M. man na syn gebod
Met vif gerstinen brode mede.

Maerlant, Rymb. vs. 34010:

Die ridders begonsten ooc saden
Van slane, ende ghingen tfolc vercopen.

Te dezer pl. is het w. intrans. genomen; doch als gewoonlijk ald. vs. 34266:

Met ghevene dede hi die vrecke zaden.

Leven van Jezus (door Meijer) 34: *Salech syn deghene din honghert ende dorstt na gheregtheit, want si selen* ghesaedt *werden.* Bl. 87: *al dat volc at... so dat si alle worden* ghesaedt. Bl. 97: *Laett tirst de kinder* ghesaedt *werden.* Passion. Winterst. fol. 93 verso: *Hi hadde honger op dat hi ons* saden *soude.* Delfsche Bijbel. Exod. 16, vs. 12: *morgen vroech suldi worden* ghesadet *van brode.* Deuteron. 8, vs. 10: *alstu ghegeten hebs ende* gesadet *biste.* Hooft. Brieven, I. 390:

Om op een anders kost mijn dertel keel te saden.

Heyns. Bartas' Wercken, I. II. 224:

Die als diep-grondigh volck haer ziel niet konden saden
Met slechte wetenschap —

Ook wederkeerig; aldaar I. I. 310:

— *d'ander 'tgraen wech voert, om 's winters* haer *te* saden.

D. II. II. 62:

Het volck en neemt gheen rust, ja, sonder haer *te* saden,
D' een brengt op sijnen rug d'and're op een paert geladen.

Camphuysen, Stichtel. Rijmen II. 159:

(*'t Hert*) Zaedt zich *niet aen 's vleesch vermaken*

Men vindt ook *gezaden*, middelhd. *gesaten, gesatten;* Leven van Jezus (door Meijer) 105: *also vele broeds... alse dat wi al dit volc met mochten* ghesaeden.

Ons *verzaden*, dat aan het middelhd. *ersaten* beantwoordt, is onzijdig gebezigd door Vr. Bilderdijk, Vaderl. Uitboez. 17:

Geen schatting wordt u meer ontwrongen...
Geen rot van roovren opgedrongen,
Die aan uw gullen disch verzaân.

Bij Van Velthem leest men fol. 470:

Daer es twierhande pine den quaden
Dan gegeven, om hem versaden.

Le Long verklaart dit door „straffen", zooals de zin ook schijnt meê te brengen; ik denk hier aan „genoegdoening geven, tevredenstellen", in ironischen zin genomen.

Ontzaden is ontstellen, Belg. Mus. I. 134:

God ghestaet
Dat een ontsaedt
Dicke wert van herten, enz.

d. i. God gedoogt dat dikwerf iemand *ontsteld* (*verontrust*) van hart wordt enz.

Van *zaden* is bij Kil. *zadigen* hoogd. *sättigen.* Bij ons komt het w., hoewel niet dikwerf, toch voor; een geschrift uit de 17de eeuw, aangeh. bij Broes, Geschiedk. Onderz. 78: *in plaetse van soete verquickinghe te ontfanghen, worde ick met bitterheyt* ghesadicht *ende met alssem ghedrencket.* Oudaan, Uytbr. over d. Pss. II. 113:

Met Quakk'len zadigd' *Hy den lust.*

Dez. Aand. Treurigheyd, 92:

(*Gy*) zadigt *met genoegen*
Die zich weerhoorig droegen.

In het tegenw. nederl. is de gewone vorm *verzadigen*, hoogd. *ersättigen*, middelhd. *ersettigen.* De vorm *versaten*, dien Kil. heeft, behoort niet tot ons taaleigen.

Zadigen[3]—Zaden.

Verzachte vormen van *zatigen, zaten*, zie dit art. Ook het neders. heeft *saden, sadigen*, tot rust brengen, bedaren, stillen. Dus *bezaden* bij Bredero, Griane, 30:

— *als die* (*oploop*) *door den tijdt geslinght is, en* besaet,
Sal ick sijn Majesteyt de tijdingh laten weten.

Geslinght is *geslonken*, en de ww. *bezaden* en *slinken* komen insgelijks bij elkander voor bij Six van Chandelier, Poësy, 301:

De zee moet luisteren besaadt,
En al het swellen slinken.

Meer gewoon is *bezadigen;* Bredero, Angeniet, 26:

— *ick was daer stracks soo gram,*
Maer ick besadighde, *soo haast ick u vernam.*

Ook bedrijvend; Zweerts, Scipio, 54:

Laat ons bezadigen *de onsteldheid van zijn bloed.*

P. de Groot, Uitbr. der Pss. 184: *Gy zyt het die... Het weêr* bezadigt. Bilderdijk, Navonkel. II. 195:

Een later Herfst verscheen, en rijper levensdag
Bekoelde 't vuur der drift, bezadigde *'t gedrag.*

Broes, De Kerk en de Staat, IV. I. 304: *Wat weert en* bezadigt *die opstanuls- en omwentelingsdrift?* Dez. Filip van Marnix, II. I. 39: *Hij dan zet de misnoegden neder en* bezadigt *hen.* En ook wederkeerig; De Brune, Jok en Ernst, 67: *hy* zich *van lachen wat* bezadigende. Feitama, Nagel. Dichtw. 185: Bezadig u. Bilderdijk, Bydr. tot de Tooneelp. 141: bezadige zich *uwe Majesteit!* — Zie voorts mijne Proeve over Bild. 206.

Voor *zadigen* en *bezadigen* treft men ook *zedigen* en *bezedigen* aan; zie *Zedigen.*

Zaftigen—Zaften.

Door verwisseling der *ch* met *f* hetzelfde als *zachtigen, zachten;* zie dit art. Men leest de wn. in Der Minnen Loep, I. 166 (van scheidende gelieven):

Mar wanttet (d. i. *omdat het*) *ymmer wesen moet,*
So saften *sy den truerighen moet*
Ende verhoghen hem opt weder comen.

D. Warande, VI. 206: *een welrukende rose... mit welkes soeticheit die wreetheit* ghesaftet *wort.* Huygens' Korenbl. I. 409:

Het hard dat onder light versaft *dat boven drijft.*

Scheltema, Mengelw. V. III. 43: *het* (*kruut*) saftight *den tantsweer.* Ald. 44: *het...* saftigt *die scarpigheyt van den ooghebraauwen.*

Zatigen—Zaten.

Zaten is bij Kil. zitten, zich zetten, en etymologisch met deze beide vormen één; zie Ten Kate, II. 561, Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 220, en het Gloss. op Der Leken Spieghel. Serrure, Vad. Mus. I. 312:

Onverdient ende buten scouden
hebben mi die ghene ghelaten
dies met rechten niet doen en souden,
wilden si hem ter doghet saten.

d. i. stellen, voegen. Maerl. Spieg. Histor. I. 120:

— *hier moeticse uchterlaten,*
Ende elswaer mine materie saten.

d. i. stellen, plaatsen. Anders *gezaten;* a. w. D. II. 345:

Den vijften bouc sullen wi hier laten,
Ende ons vort daer toe ghesaten,
Dat wi den sesten bestaen.

d. i. zetten. Gelijk het ww. *zitten* zelf voorkomt in den zin van voegen, schikken, Vanden Levene ons Heren, 105:

Recht es dat wi sijn verdaen,
Dat en sate *niet wel, liet men ons gaen.*

zoo komen ook *zaten* en *gezaten*, als wederk. ww., in dienzelfden zin voor; Snellaert, Nederl. Ged. 488:

Dit boecsken wil ic hem laten,
Op dat hi hem te bat mach saten
Te comen ten ewighen rike hier boven.

Belg. Mus. I. 104:

Op dinen hope soe levic al
Dat mi mijn lief troesten sal.
Ic hebbe mi in dien ghesaet:
Die mijns niet en wilt, hi laet.

Serrure, Vaderl. Mus. I. 323:

si selen hem daer toe ghesaten
dat si jeghen hem opstaen.

De denkbeelden zitten of zetten en stillen, bedaren. zijn naverwant. Men vergelijke het lat. *sedere* met *sedare*, en denke aan onze uitdr. *iemand nederzetten* voor tot bedaren brengen. Vandaar zijn *zaten* en *gezaten* ook in de laatstgen. bet. gebezigd; Cassianus, der Oud Vad. Collacie. fol. 98 verso: *Daer mede wort Davids ghemoede also* ghesaet *ende verwonnen.* Antw. Spelen van Sinne, 381:

Dus segghen wy, dat meest in alle staten,
Dwel spreken donpaeyde tot vrede can saten.

Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 435:

Daer naer ick hem met moede stout hebbe
Doen zegghen, dat hy syn liefde zaten *zoude,*
En dat hy my met vreden laten zoude.

Ald. 824:

Om dat dees oncuysche mans souden saten
Haren onghebonden wil en verstroyde sinnen.

Serrure, Vaderl. Mus. I. 305:

hi en conste die Vleminghen niet gesaten,
si en brachten elc andren in groter noet.

Vanhier komt het adj. *gezaat* voor bedaard, vreedzaam; Maerl. Spieg. Hist. II. 212:

(*Die bisscop*) *was van groter reinechede...*
Goedertieren ende ghemate,
Ghedoochsamech ende gesate.

Dez. Sinte Franc. Leven, 10:

So sochte was hi ende so mate,
Ende van seden so ghesate,
Gedogich ende gewandrich mede.

Ald. 44:

Sijt in u spreken gemate,
Van zeden suver ende gesate.

Die Dietsche Doctr. 263:

Ghestadech ende oec ghesaet,
Ende van onbescheide ghemaet.

Cassianus, der Ouder Vad. Collacie, fol. 69 verso: *dat een* ghesate *lijdtsamheyt die alrecrachtichste medicine der herten is.*

Van dit adj. komt het subst. *gezaatheid*, bedaardheid, stilte; Cassianus, a. w. fol. 71 verso: *al eest dat die onverwinlike beweghinge des vleysches die* ghesaetheit *des menschen somtijt moeyet.* Moll, Joh. Brugman, I. 280: *ghestadicheyt in den sinnen ende* ghesaetheyt *van binnen ende enicheyt van gheeste.* Belg. Mus. VI. 168: *De Priesters ende dat convent worden upghewect met groeter* ghesaetheid.

Het tegengestelde van *gezaat* is *onzaat*, onvoegzaam, ongeschikt; Maerl. Spieg. Hist. I. 384:

— *alse hi balch, stont hem* onsate,
Open nesegaten, scumenden mont.

en van *gezaatheid, ongezaatheid;* Cassianus, a. w. fol. 52: *als die broeder vermoeyt was ende rusten*

woude, wort hi weder van den bosen geest met onghesaetheden *tot dien wercke ghetoghen.* Fol. 108: (*als*) *wi dan met heymeliker onwerden van binnen sijn merringhe berispen mit* onghesaetheden *des gemoedes, so moghen wi claerlike mercken dat die wortel des toerns... in ons is.*

Als afleidingen van *zaat* of *zaten* kwamen mij nog voor *zatelijk* als bijw. voor bedaard; Passion. Winterst. fol. 166 verso· *laet alle dingen* sateliken *ende mit alre behoerlijker volcomenheit geschien.* En *verzating;* Passion. Somerst. fol. 11: *dat hi so oetmoedich was dat hi synen dume ofsloech om dat hi niet en soude worden pape: maer nochtans soe gincker boven gods* versatinghe *ende sinte Peters macht die hem sende een bisschop te syne in Alexandrien.* — d. i. naar het mij het naast dunkt: bestel, beschikking.

De verwantschap van *zaten* met *zetten* blijkt nog uit het adj. *bezet;* Delfsche Bijbel, Judith 11, vs. 19: *boven die werlt en is dusdanen wijf niet in aensien, in schoenheden ende in* besetten *redenen.* d. i. gepaste. Job 34, vs. 10: *hoert mi, gi* besette *mannen.* d. i. bevoegde, verstandige. Jonctijs, Toon. der Jal. II. 92: *een vrouw, die door een zedigen en* bezetten *ommegang de dertelheden verbant.* d. i. ingetogen. Ald. 144: *hij, die van zijn wijf een* bezette *zedigheid in 't vercieren eischt.* Van Effen, Holl. Spectator, IV. 58: *ieder teug wijn, die de* bezetste *matigheid voorby streefde.* Ald. 61: *Deze kwanswys* bezette *Leeraar voelde zo een onverwinnelyken afkeer voor het druivensap.* Zie voorts Oudemans' Bijdrage o. h. w.

Zich zaten en *bezaten* heeft de bet. van zich op iets toeleggen, zich tot iets zetten, bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 274: *Lovelic is 't... an allen Rechteren dat sy* hem *altyt* saten, *den eerbaren, goeden Poorteren te houden hair Vryheden.* Lager: *die Rechteren sullen altoes* hem *dair toe* besaten, *yghelic bereet te wesen tot sinen recht.*

Van *zaten* is het frequent. *zatigen*, neders. *satigen*, bedaren, stillen, matigen, verzachten; Moll, Joh. Brugman, I. 274: *die lichtverdighe of die stuere menschen vinden dairin, dair sy hem in* satighen *moghen of vermorwen tot ynnicheyt.* Cassianus, der Oud. Vad. Coll. fol. 55: *hij heeft ons... den wech ontopent daer wij sijn strenghe oerdeel tegens ons mede* satighen *mogen.* Passion. Winterst. fol. 120 verso: (*Paulus*) *wert vermagert inden vleische om dattet vleysch soude worden* ghesaticht *om te voldoen goede wercken, want voert meer was sijn lichaem altemael* gesaticht *om wel te doen.* — d. i. als wij zouden zeggen: bedwongen. Levens van Plut. fol. 123: *om de manieren ende de natuer van hen jonghe mannen te* satighen *ende te versoeten.*

Met voorzetsels heeft men *bezatigen*, hoogd. *besättigen*, en *verzatigen;* Leven van Marcus Aurel. 132 verso: *Alle dese dinghen... heb ick u willen schrijven... om dat mijnen gheest wat* besaticht *in die te verhalen.* Bl. 169 verso: *Die gierichcyt is wel groot, die welcke... de reden niet en* besaticht. Six van Chandelier, Poësy, 40:

— *gaa vriendlyk saamen rechten,*
Besaatight *van gemoed.*

Theophilus (door Hoffmann) vs. 12:

Dei tyt sik heft versatiget *gâr*
Tegen einen soeten somer klâr.

d. i. het weder is geheel *verzacht.*

Het adj. *zatig* is bij Kil. modestus, doch het is ook bedaard, kalm; Cassianus, der Oud. Vad. Coll. fol. 92 verso: *datsi met dien woerden eens anders toerne niet alleen niet en lesschen, mer veel te meer in henselven ende in eenen anderen doen ontfoncken. Ende al mochten si selve* satich *ende vreedsamich bliven* enz. Levens van Plut. fol. 54: *nae die tijt was hy wel* satiger, *ende heusser in alle dingen, ontsiende alreede de nijdicheyt der Barbaren.* Fol. 137: *om dat de eene snel, schielicken, licht avontuerende, loos, ende lichtelick alle dinghen aenvangende was, ende de ander daer tegen was coel,* satich, *stantvastich ende stil.* Six van Chandelier, Poësy, 372:

— *een falsoenlik man...*
Die saatigh, *met verstand, de reeden my verbreidde.*

Hetzelfde is *gezatig;* Krul, Pamp. Wereld, III. 212: *Den snappert is 'er wijs, den Rabbelaer* gezatig. en blijkt ook uit de afleidingen op *heid;* Cassianus, a. w. fol. 65: *minne der lijdsamheit ende der* saticheyt. Roemer Visscher, Sinnepoppen, 31: *de wilde woeste menschen tot* ghesatigheydt *en ghehoor ghebracht.* Leven van Marcus Aurel. 7: *de* onghesaticheyt *ende het weynich verstants om hem daer in* (t. w. *in de monarchie*) *te connen behouden.*

De tegenwoordig bij ons gebruikelijke vorm is die van het neders. *bezadigen;* zie *Zadigen*[3].

Zedigen—Zeden.

Deze wn. treft men aan in den zin van *zaden* en *zadigen* (zie *Zadigen*[3]), en dit mag niet verwonderen. Diefenbach merkt op, dat de wn. in vorm en bet. nauw verwant zijn; zie zijn Vergl. Wtb. II. 222. *Zede* is de aard of wijze waarop men leeft; wie zich daaraan houdt, is *zedig*, d. i. niet afwijkend of uitspattend van den gewonen

regel, en dus ook bedaard, kalm, matig, ingetogen, gelijk dit adj. dan ook bij Kil. zoowel »modestus" als »tranquillus, sedatus" aanduidt.

Het ww. *zeden* komt voor in Die Dietsche Doctr. 112:

Een mensche die wilt sijn ghemint
Sal selc gheseedt *sijn overal,*
Datmen hem met rechte minnen sal.

Ald. 128:

— *hebbe liever ene maghet dan...*
Die gheseed *es ende behoedt,*
Ende onder die goede op ghevoedt.

waarvan ook de afl. *gezeedheid;* ald. 263:

— gheseedthede,
Daer die sin werdt ghemaect mede
Ghestadech ende oec ghesaet,
Ende van onbescheide ghemaet.

Zedigen leest men bij Camphuysen, Uytbr. over de Pss. 243:

De ongemeten Zee, wanneer sy is aen 't swellen,
Wort, Heer, van u beheerscht, ghy kontse mate stellen,
Ghy zedight *haer gebruysch, ghy set haer baren neder.*

Bezedigen bij Jonctijs, Toon. der Jal. I. 143: *Zeker* bezedigt *man.* Bl. 238: *den grooten afkeer... die eerlijke, en* bezedigde *gemoederen van 't dansen hebben.* Dez. De Pynbank (1651), 82: *onze vrije, kloekmoedige, en niet min* bezedigde *Nederlanders.* P. de Groot, Uitbr. der Pss. 486:

Waerachtigh Heilge Geest, bezedigh *myn gedachten.*

Van *gezedigen* gaf Van Hasselt een voorb. op Kil.

Met betrekking tot het grondwoord van het ww. *zeden* is het niet zoo onbepaald waar, wat Bomhoff zegt, dat dit »behalve in samenstelling slechts in het meervoud in gebruik is." Kil. heeft het enkelvoud en 't is in verschillende tijdperken gebruikt; Van Maerlant, Leven van Sinte Franc. vs. 5553:

Het was altoos zine zede,
Datti sijn ghetide dede
Met vresen ende zere devoot.

Antw. Spelen van Sinne, 22:

Vruecht die God vergheten doet, is een valsche sede.

Van Mander, De Gulden Harpe, 86:

Ghy leydt een wandelinghe
Godtlijck nae Christus ze.

En 325:

Lanckmoediche, en cuysche ze.

Bilderdijk, Redev. van Chrys. 132: *eene nieuwe* zede *en geheel strijdige denkwijze aan te nemen.* Ockerse, Vruchten en Result. II. 93: *dat deze nationale* zede... *is verloren gegaan.* Zie voorts Hoogstr. Geslachtl. en het Wdb. des Inst. op Hooft, o. h. w.

Het meervoud der contractie *ze* heeft Feith, De Eenzaamheid (uitg. in kl. 8vo. van 1826) bl. 160:

Zoo werd Metellus, om zijn deugd gehaat in Romen,
Vrijwillig balling, om 't verderf der zeën (*lees* zeên) *te ontkomen.*

Het w. *onzede* kwam mij voor bij Numan, Strijt des Gemoets, 40:

Zy es een dochter des vleeschs die de ziel bevlect:
Een suster van Eygen Liefde vol onzede.

Het middelned. trouwens had het w. reeds, middelhd. *unsite;* Melis Stoke, II. 94:

— (*hi*) *toghede haer mede,*
Dat hi ghedoghede dese onsede,
Dor haren wille enz.

N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. III. 109:

Maer hi ontsach hem mede
Dat wel ware een onsede,
Dat heyden Kersten ghenaken.

Verouderd is *zedebaar,* bij Kil. hetz. als *zedig,* modestus. Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 115:

Wort oyt een zebaer *man begrepen in sijn feylen,*
Hem dunckt hy gaet voor wint, en voor ghetyde zeylen.

Poirters, Heyl. Hof van Theodosius, 178:

'T is waer, hy was een seebaer *kindt,*
En weerdich oock te syn bemindt.

waarvan de bij Kil. ontbrekende afleidingen *zedebaarheid, zedebarig* en *zedebarigheid;* a. w. 167: *een Keyserinne... aengenaem door* seebaerheyt. Croon, Moyal, 188:

Meckt ghy in u selven iet
Dat de zeebaerheydt *verbiedt.*

De Casteleyn, De Konst van Rethor. 103:

Schoon roose root,
Uwe zebaerheit *groot,*
Dijn reynicheyt ghewaecht.

De Harduijn, Uitgel. Dichtst. (door Schrant) bl. 9:

Hy aansiet heur ghelaet, heur zebaerheydt, *heur wesen.*

Orangien Lelyhof, 15:

Ontsien, geeert, bemind, was hy, subtijl, beradigh,
Gespraecksaem, bly van gheest, sebarich, *spaed en vroegh.*

Visscher, Brabbel. 62:

Treurich, vrolick, wulps, en zebaerich.

De Casteleyn, a. w. 114:

Ick prise menichvuldich hare zedebaricheit.

In dez. bet. hebben de vlaamsche schrijvers

zeegbaar, dat zal moeten verklaard worden als eene contractie van *zedigbaar*, 't welk echter niet schijnt te bestaan; wellicht ook dat het bloot verwarring is met *zeegbaar*, triumphalis, waarvan zie op *Zegenen*². De Rederijkerskamer te Rousselare heette: *Seeghbaer herten*, d. i. volgens prof. Serrure: *de Zeegbare* of *Zêbare herten;* zie Vad. Mus. V. 119 en 66. Dus leest men bij Poirters, Het Duyfken in de Steenrotse, 181:

Nochtans vergunt gy my ô Heer
Het leven van u gracy weer,
Waer door ick hop' dat ick voortaen
Voorsichtich sal, en seegbaer *gaen.*

Ald. 171: *een heylige* seegbaerheyt, *en een volmaeckte abstinentie.* Bl. 200: *in* seeghbaerheyt... *leven.* Moons, Sedel. Vermaeckspiegel, 450:

Een jonge weduwe niet seeghbaer *sigh cost houden;*
Hierom haer Moeder wenscht, dat sy al haest weer trouwden:
Een jonge weduwe de seeghbaerheyt *betaemt.*

Dez. Sedel. Vermaecktonneel, 77: *wilt om u oodtmoedigh en* seeghbaer *kleet niet trots en lichtveerdigh worden.* En 249: *dien persoon sonder qualiteyt, sonder capaciteydt, sonder* seeghbaerheydt. Van Teylinghen, Het Paradijs der Wellust. 95: *treckt oock aen het ghestrijpt kleedt van* zeeghbaerheydt *ende manierlijckheydt van buyten.* Ja, nog bij Rens, Ged. 68:

Nooit heeft die zeegbre, *vrome maegd*
Zich ydel opgetooid.

en Ledeganck, Al de Dichtw. 159:

Uw meisje, lief en rein,
Wier zeegbre *blik verrukt.*

zooals dan ook de Idiotikons van Schuermans en De Bo de uitdrukking als hedendaagsch vlaamsch vermelden. De eerste met de bijvoeging »gewis *zedigbaar*". Bij mij is dat niet zoo zeker, omdat *baar* achter adjectieven tegen ons taalgebruik strijdt.

Zeerigen—Zeeren.

Zeeren is bij Kil. hetzelfde als »zeer doen". Eig. zegt het w., dat in het neders. *seren*, middelhd. *sêren*, oudhd. *sêron*, *serjan*, angels. *sarian* luidt, wonden, kwetsen, van het adj. *zeer*, oud- en middelhd. *sêr*, angels. *sar*, eng. *sore*.

Vandaar *bezeeren*, bij ons, zooals reeds in het middelhd. *besêren*, bekend voor wonden, kwetsen; vroeger figuurlijk toegepast, zie Oudemans' Bijdrage o. h. w. Voorts *verzeeren*, thans verouderd; bij Kil. eene wond maken, pijn of leed aandoen, middelhd. *versêren*, evenzeer zoowel eig. als fig., hoogd. *versehren*. Dus Maerl. Rymb. vs. 27740:

Dese sake heeft verseerd
Der goeder herte. —

Der Leken Spiegh. I. 26:

— *so wanneer die ziele sneeft,*
So is die ynghel verzeert.

d. i. bedroefd. Ald. 73:

Den lichame jammert ende es verseert,
Om dat hij in asschen keert.

Ald. 189:

(*Sal hi*) *sijn vernoy ende sijn* verseren
In Gods ontfermicheit keren.

Voor dezen zelfst. vorm heeft Kil. *verzeer*. Van het als adj. gebezigde deelwoord, dat men leest in Hoofts Brieven, I. 58: *zijn* verseerde *conscientie* — hebben wij nog *onverzeerd*, (middelhd. *unversêret*, hoogd. *unversehrt*) ongedeerd, ongeschonden.

Het frequent. *zeerigen*, neders. *serigen*, middelhd. *sêrigen*, oudhd. *seragon*, angels. *sargian*, leest men in den Delfschen Bijbel, Boeck der Wijsh. 14, vs. 15: *een vader* serighende *mit bitter weeninghe.* d. i. treurende, rouw of leed gevoelende. Een ander voorb. geeft Van Hasselt op Kil. Meer gewoon zijn *bezeerigen* en *verzeerigen;* Passionael, Winterst. fol. 45: *Eens heylichs mans hert wert* beseericht *als hi pensde waer hy was.* Delfsche Bijbel, Deuteron. 23, vs. 16: *hi sal rusten in een van dinen poorten: ende en* bezeerichts *niet.* 1 Sam. 20, vs. 34: *hij wort* bezeericht *om Davids wille.* 2 Machab. 4, vs. 37: *Anthiochus wort* bezericht *in therte.* Jerem. 8, vs. 21: *Op die bedroeftheit der dochter mijns volcs bin ic bedroeft ende* beseericht. Cap. 22, vs. 3: *den wesen ende die weduwe en wilt niet* beserighen *noch en verdructse niet.* Serrure, Vaderl. Mus. II. 440: *Ic ben keytivich worden...* beseericht *ghinc ic alden dach inne.* — In al deze pll. is de bet. duidelijk; niet zoo echter Delfsche Bijbel, 1 Sam. 23, vs. 21: *Gebenedijt soe moeti wesen vanden here: want ghij* beseericht *mine sake.* De heer Oudemans, die dez. pl. — met een paar misstellingen — aanhaalt in zijne Bijdrage o. h. w., verklaart het w. aldaar door »behartigen, ter harte nemen", en dit geeft zeker een' goeden zin. Doch de Staten- en andere overzettingen hebben: dat gy *u over my ontfermt* hebt. (Lat. vert. van Junius: quod *clementia utimini erga me*). *Bezeerigen* t. a. p. is dus meer dan behartigen; het is met een gevoel van hartelijke deelneming of leedgevoel zich aantrekken.

Verzeerigen is insgelijks bedroefd of beangst worden; Leven van Jezus (door Meijer) 216: *hi begonste te* verseereghen *ende bedruft te sine.* Passionael, Somerst. fol. 124 verso: *Ick worde sulcke tijt oec* verseericht... *alsmen dat in mi prijst daer ic mi selven in mishaghe.* Doch ook deren, beschadigen, bij Kil. laedere; Spranckhuysen, Van

het Ghebedt, 14: *sonder dat door de vlamme des vyers hare kleederen wierden* verzeericht. Vandaar *onverzeerigd*; dez. Van de Danckbaerheydt, 12: *De drie Jongelingen... en quamen soo haest niet* onverseeright *uyt den gloeyenden Oven* enz. Zie voorts de pll. uit den Statenbijbel, in mijne Lat. Versch. 397.

Het adj. *zeerig* is bij Kil. en in het neders. scabiosus, waarvan wij nog zeggen »een *zeer* hoofd"; doch voorts ook bedroefd; Der Leken Spiegh. II. 226 (naar de variant):

Mijn ziele es seerech *toter doot.*

Passion. Winterst. 39 verso: *waer om wortste* seerich *om dat ic prince ben der duechden? wat vader was ye droevich in sijns kints gheluc?* Delfsche Bijbel, 1 Sam 1, vs. 5: *hi gaf der* serigher *Annen een deel.* Coornhert, Wercken, I. fol. 10 verso: *plaasteren, op soodanighe* zeerighe *Herten dienende.* — Deze laatste beeldspraak doet denken aan ons *hartzeer* voor inwendig verdriet.

Vandaar *zeerigheid*, leed, verdriet; Maerlant, Rymbybel, vs. 12:

Ghi hebt den menighen beraden
Ende ghetroest van zericheit.

Dez. Spieg. Histor. II. 215:

— *hi moet met* serecheden,
Met tormenten laten tleven.

Der Leken Spiegh. I. 72:

Die ziele heeft anxt ende zeerichede.

D. III. 268:

— zericheden *toter doot*
Jeghen dat ana telike oordel groot.

Leven van Jezus (door Meijer) 217: *quam hi... ende vantse echt slapende van* seregheiden. Coornhert, Wercken, I. fol. 371: *Pyne is een smerte,* zeerigheydt *of quellinge.*

Zelligen--Zellen.

Zellen, d. i. tot gezel, eig. huisgenoot, geven, heeft het middelhd., dat echter daar ook reeds *gesellen* heet, welke vorm mede bij Kil. voorkomt. Wij zeggen *verzellen* en *vergezellen.*

Den frequent. vorm ontmoet men bij Kil. in *gezelligen*, sociare.

Zelvigen—Zelven.

Onze latere schrijvers hebben ingevoerd het adj. *eenzelvig* voor identisch. Ockerse, Lijkrede aan het Graf van Nap. 4: *het verdrietig tellen van duizende* éénzelvige *dagen en onrustige nachten.* Dez. Napol. Redev. II. 121: *de zedelijke* eenzelvigheid *der maatschappijën.* Vandaar het ww. *vereenzelvigen*, tot één of eenheid brengen; Kinker, Ged. I. 15:

— *de eenheid der Natuur, die, in het vrouwenbeeld,*
Zich duizendvoudig vereenzelvigt *en verdeelt.*

D. III. Voorr. 12: *het wonderbare... schijnt zich met het wezen dezer dichtstukken zoo zeer* vereenzelvigd *te hebben* enz. Henry, Leven van Calvijn, door Huët, I. 267: *Overigens had Calvijn zich zoodanig met de leer... als* vereenzelvigd enz. Hofdijk, Ons Voorgeslacht, II. 262: *het oude, waarmeê zy zoolang geheel* vereenzelvigd *waren geweest.* Van Oosterzee, Gedachtenis, 44: *den trouwen Vriend... die zijne eigene zaak als* vereenzelvigt *met die zijner verdrukte geloovigen.*

Bilderdijk verkortte dit w. tot *verzelvigen;* Wit en Rood, I. 46:

— *ô Dichtkunst! daar, op Englenwiek geheven,*
Stijgt ge op in vlammend vier tot d' Eeuwige, en vergoodt,
Verzelvigt *met de bron uit wie ons wezen sproot!*

d. i. zoo althans de *t* niet voor de *d* staat, in onzijdigen zin. Anders is het ww. bedrijvend; Nieuwe Dichtschak. I. 139:

Of de enkle klank eens naams, in trekken schrifts bewaard,
Den mensch verzelvigd *hield met onkerkenlijke aard!*

Rotsgalmen, II. 147:

Neen, daar zijn slechts Echtgenooten
Samen aan een band gesloten,
Wier bestaan verzelvigd *werd!*

Andere dichters namen het w. over; Beets, Ged. (1847) bl. 130:

Komt hem zijn moeders zachtheid toegevloten,
Verzelvigd *met het zachtste van haar bloed.*

Ten Kate, De Schepping (3de druk) bl. 131:

— *verstrooid door alle naties,*
maar verzelvigd *met niet één.*

Dez. Dichtw. I. 270:

Dat ziel en ziel, in hemelsch vreugdgenieten,
Verzelvigd *en ondeelbaar saam doet vlieten.*

In plaats van den frequent. vorm bezigde Van Vloten *vereenzelven;* Nederl. Spect. van 1862, n°. 21, bl. 167: *een telg uit het met Nederland als* vereenzelfde *huis van Oranje.* De vorm *zelven* bestond intusschen reeds lang in *ontzelven*, bij Weil. opgenomen en verklaard door »zich zelven als het ware doen ophouden"; juister misschien: buiten zich zelven raken, aan zich zelven ontvallen. Dus Rodenburgh, Jacoba, 35:

— *Gantsch sinneloos ick ben,*
Jae dat ick ben ontselft, *ick willighlijck beken.*

Dez. Geboorte Christi, 40:

— *door gheboogen geest wy gantschlijck zijn gebroocken,*
Ons' zelven gantsch ontzelft —
Van Swaanenburg, Arlequin Distel. 85:
Kon ik my zelfs geheel ontzelven *van myn zelf!*
De Bo, Ged. 104:
Een oogslag wenden naar het kruis
En zich ontzelven!

Zichtigen—Zichten.

Zichten zie men op dit artikel. Het komt voor in de afl. *bezichten*, thans bij ons zoowel als in het hoogd. verouderd, en steeds door *bezichtigen* vervangen, doch vroeger zeer gewoon; dus Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, Voorw. 4: *een splinter uyt het oogh trecken, die u in het* besichten *van dese Leydsche Oorlofdaghen zouw moeyelijck vallen.* Het werk zelf, 5:
Laet my 't praelen doch besichten,
't Praelen van die trotsche vrouw.
Bl. 85:
Verdwaeld, drab-oogigh volck, komt desen God besichten.
Rodenburgh, Keyser Otto, II. 19:
Ghy tintelsterren schuyldt dijn ghlinsterende lichten,
En Mane laet uw' klaert de aerd' niet meer bezichten.
In den prozastijl zou men 't woord hier opvatten voor beschijnen; doch beschouwen laat de dichterlijke uitdrukking toe. Verscheidene Ged. (door Groebe) II. 244:
— *so gantsch wel gheleghen,*
Dat men daer van daen te deghen
Kost besichten *'t vlacke lant*
Tot de Soeter-woutsche kant.
Bredero, Griane, 27:
Ick ga besichten *voort, mijn Susterling sijn noodt,*
De banghe boodtschap my doet vresen voor sijn doodt.
Dez. Kluchten, 75:
— *den gulden dageraet*
Vertoont zijn blickerend' hooft met zijn glansrijcke lichten,
Om 's Werelts wilt geswarm seer neerstigh te besichten.
Huygens, Korenbl. I. 30:
Viel hy schielick aen 't beduchten,
Aen 't besichten *langhs het gras,*
Offer van sijn vrouwigh suchten
Geen getuygh' om her en was.
Hondius, Moufeschans, 128:
Hoe soude hy op en neer
Besichten *over weer*
Van achter en van vooren
Mijn bedden uytvercoren.
Van der Veens Zinneb. 65:
De Vrienden t' samen al gelijk,
Besichten *het gewenste lijk.*
Ald. 350:
— *hy die hart en nier en alles hier* besichtet.
Van Halmael, De herstelde Zoon, 47:
Myn Heer, zo 't u gevàlt, gy moogt het huis bezigten.

Eene enkele maal vond ik *doorzichtigen* voor doorzien, doorschouwen; Oudaan, Agrippa, 144: *De natuurlijke Magia is deze, die de krachten aller natuurlijker en hemelscher dingen* doorzichtigt... *hebbende*, enz. Ald. 452: *de gene, die de Goddelijke dingen* doorzichtigt *hebben.* Het adj. *doorzichtig* heeft ook den flg. zin van »met het verstand doordringend"; Des Am. van der Hoeven, Redev. 61: *de naauwlettende en* doorzigtige *man laat zich door dien schijn niet verblinden.* Weil. heeft het subst. *doorzicht* voor »het zien door eene opening, of door eene plaats"; dus leest men bij Van der Pot, Endeldijk, 16:
Die Hoeven, dat Geboomte en doorzicht, *in 't verschiet.*
Willinks Amst. Tempe, 14:
Wat praalt hier niet een schoone straat
Van nette en welgevoegde doorzicht!
alsmede voor het »bezichtigen" van een boek; Kramers Wdb. noemt dit te recht weinig gebruikelijk. Het kwam mij voor bij prof. H. W. Tydeman, Briefw. met Bild. I. 324: *een paar exemplaren... waarvan ik een ter* doorzigt *krijgen kon.* D. II. 125: *Vergun mij U ter* doorzigt *aan te bieden een werkje over den Veldtogt.*

Gelijk *doorzichtig* soms gelijk is aan *doorziende* (zie mijne Proeve over Bilderdijk, 89), *scherpzichtig* aan *scherpziende*, zoo vind ik *bijzichtig* voor *bijziende;* Fremery, Mijn Letterhof, 126: *Waerom... ontevreden Sterveling, zijt gij, hoe* bijzigtig *en zwak, geen Gebieder* enz. — *Doorzichtbaar* is wat doorzien kan worden; Herm. Bouman, Leerred. 43: *des nachts werd het (azuur)...* doorzigtbaar *gemaakt.* Het tegengestelde wordt door *on* aangeduid; Trip, Tydwinst, 84: *'t gewelf Des* ondoorzichtb'ren *Hemels.* Anders *ondoorzienbaar;* Porjeere, Dichtmengel. 113: *Gods* ondoorzienbre *wegen.* Rens, Bladeren uit den Vreemde, 68: *D'* ondoorzienbren *sluijer.*

Zijdigen—Zijden.

In het Verslag van J. A. de Laet over de Vlaamsche Zaak (Antw. 1866) leest men bl. 19: *de Walen zelfs, die... de kwade gevolgen ervan in-*

zagen en ze trachtteden te bezijdigen. En 38: *de pogingen... tegengewerkt en deels* bezijdigd *langs den bestuurlijken weg.* — Blijkbaar heeft men hier eene overneming van het hoogd. *beseitigen*, volgens Grimms Wtb. een nieuw gesmeed werkw., bij Adelung nog onbekend, voor »aan eene zijde zetten, uit den weg nemen". 'k Moet echter daarbij opmerken, dat het ww. volgens Schmeller ook in het beijersch dialect in den gemelden zin voorkomt. Een primitief *beseiten* is mij niet voorgekomen, doch wel het wederkeerig ww. *seiten* bij Stalder, voor »zich ter zijde stellen". De bet. der wwn. komt overeen met het hoogd. bijw. *beseit*, *beseite*, *beseits*, *beiseit*, *beiseite*, *beiseits*, middelhd. *besit*, *besite*, *besiten*, aan een zijde, op zijde. Onze volkstaal zegt *bezijden*, bij Kil. ook *bezijdens*, b. v. »dat valt *bezijden* of *bezijen*"; ook als voorz. »*bezijden* de waarheid". Dus ook in het middelned. Maerlant, Rymb. vs. 5133:

Stant in den hole hier beneven,
An desen steen hier besiden.

Ald. vs. 11473:

Dus waren die mure, besiden *den duren,*
.V. cubitus breet, na der Scrifturen.

Dez. Spieg. Hist. I. 361:

Maer doe hi dit sach gescien,
Hevet hine besiden *gheleet*
Ende beswoerne onder enen eet enz.

Zinnigen—Zinnen.

Den vorm *zinnigen* ontmoet men bij ons in twee afleidingen: *gezinnigen* en *ontzinnigen*. De eerste komt voor bij Bredero, Angeniet, 62:

Soo siet ghy (schoone Maeght) twee Goden voor u staan,
Bereyd' tot uwen dienst, gesinnight *u te eeren.*

en bij Starter, aangeh. in Oudemans' Bijdr. II. 583:

Gesinnight *eenigh pad te schepe in te slaen.*

Dit deelw. is hetzelfde wat wij door *gezind* uitdrukken, van het ww. *zinnen*, bij Kil. gevoelen, denken. van *zin* zijn, eig. volgens Benecke »zich op een doel richten", en vandaar »zijne gedachte, meening of begeerte op iets richten". De uitdr. *op iets zinnen*, al heeft Weil. haar niet, is zeer gewoon voor denken of peinzen, bij Van Hasselt op Kil. meditari. Het middelhd. heeft in gelijke bet. *gesinnen*, dat blijkens denz. Van Hasselt op Kil. mede bij ons voorkomt, en *gezinning* geeft, dat men leest in het Vervolg op Wag. XLIII. 163: *de* gezinningen, *welke Buitenlandsche Mogenheden jegens ons Gemeenebest koesteren.* De Kruijff, in de Werken der Holl. Maatsch. IV. 56: *Frankrijk, van welks ware* gezinningen *zij nog zoo korts... eene zoo bittere ondervinding hadden.* Wiselius, Over de Tooneelspeelkunst enz. 35: *om u hunne voornaamste* gezinningen *en heerschende hartstogten bloot te leggen.* Dez. in Van Kampens Mag. VII. 273: *verkeerde* gezinningen. Zie wijders over het ww. het Gloss. op Der Minnen Loep.

De andere afl. heeft Vlaerdings Redenrijckbergh, 330:

Nadien ghy eygen baet hebt uyt dijn Landt gezift,
En 'tonverstant dy niet ontzinnight *heeft in desen.*

Het deelw. *ontzind*, dat hiermede overeenkomt, bezigen wij nog als adjectief; vroeger was echter ook het ww. in gebruik; Visscher, Brabbel. 118:

Ghy verwondert, Harmen, wat u dus doet ontsinnen.

Dus nog bij Van Ryswyck, Onze Vader, 52:

Omgeleid door snood bedrog,
Dat hun heeft ontzind.

Zie meer pll. bij Weil. Het voorz. *ont* heeft hier de beroovende kracht, zooals ook in het middelhd. en hoogd. *entsinnen*, en dus mede in het middelned.; Melis Stoke, II. 350:

Si voeren dolen op de zee...
Recht als volc dat wilde ontsinnen.

Der Leken Spieghel, II. 140:

Met rechte zoudic ontsinnen,
Dat ic nu ben in mijn leven
Van enen kinde te scheerne ghedreven.

d. i. zinneloos worden. Doch ook in wederkeerigen zin; Maerlant, Wapene Martijn (door Verwijs), 57:

Hine moeste al sinen sin ondoen...
Ofte hem selven ontsinnen.

In het middelhd. en hoogd. heeft het voorvoegsel intusschen ook eene versterkende of liever aanvangende kracht, en *entsinnen* is dan zich bezinnen, tot bezinning komen. In bedrijvenden zin voor verzinnen, d. i. uitdenken, vond ik dit nagevolgd door Feith, Oden en Ged. (kl. 8vo) I. 46:

Poog vrij, verachte! poog vermetel
Een' glimp te ontzinnen *voor uw schuld.*

Zoldigen—Zolden.

Het primitief komt voor in het middelhd. *solden*, loonen, betalen, van het subst. *solt*, van het lat. *solidus*, zekere gouden munt, hoogd. *sold*, bij Kil. *soud*, *sold*, waarvan de eerste vorm gelezen wordt bij Maerlant, Spieg. Histor. II. 121:

(*Juliaen*) *gaf doe ten selven tiden*
Sinen ridderscepe scat...
Maer Martijn, sonder waen,
En wilde nemmeer tsout *ontfaen.*

Die Dietsche Doctr. 160:

— *te dienne op dat* sout.

Nederl. Ged. (door Snellaert) 468:

Stichten roef ende brande,
Daer si reden op dat sout.

En de tweede, Levens van Plut. fol. 500 verso: *Oock dede hy slaen veel stucken goudts ghenaemt Philippus waer van hy* selt *gaf groot getal van volc.* Zie voorts het Wdb. des Inst. op Hooft en Weil. Vandaar bij Kil. *bezolden*, in het middelhd. *versolden;* dus Hooft, Ned. Hist. fol. 127: *Men... verwillighde in 't* besolden *van tweehondert der bequaamste poorteren.* Westerbaen, Ged. III. 323:

— *uwe vroomheyd sal haer selven best* besolden.

Men zegt daarvoor thans *bezoldigen*, dat vroeger niet gebruikt schijnt. Wel, daarentegen, vindt men *ontzoldigen* bij Hooft; zie het Wdb. des Inst. Van *bezolden* is nog in gebruik *bezolding;* ook, wat bij Weil. niet voorkomt, *bezoldeling;* Wagenaar, Vad. Hist. VII. 416: *de vrywilligen naar huis, en de* bezoldelingen... *naar Vlaanderen, te zenden.*

Behalve *zoldigen* bestaat er nog een frequent. bij Schmeller, t. w. *soldenen.*

Zondigen—Zonden.

Zonden is in het middelned. *zunden;* Nederl. Ged. (door Snellaert) 628:

Des hoverdichs wijfs aensichte
Als een vierich wendt het es;
Want haer openbaerheit, sijts gewes,
Een herte sciere ontsundet,
Dat het met ghedachte sundet.

(*Wendt* is wind, en *ontsundet*, ontsteekt, ontbrandt). Ook het middelhd. zeide *sünden* voor *zondigen*, oudhd. *sunton*, van *sunta*, hoogd. *sünde*, oudnoordsch *synd*, angels. *syn*, *sin*, eng. *sin*, d. i. *zonde.* Het hoogd. heeft nog daarvan *sünder*, en het nederl. vroeger *zonder;* Cassianus, Der Ouder Vader Collacie fol. 127 verso: *sommighe* sonders *die hem selven vanden vleyscheliken weelden... niet ofbreken en connen.* Van Rusting. Werken, II. 104:

Dat Godt de zonden... vergeeft,
Wanneer den Zonder *leetzyn heeft,*
En hem zyn zonden heeft beleden.

Wij bezigen daarvoor, met verzwaarde uitspraak van den uitgang, *zondaar*, middelhd. *sündaere*, oudhd. *sundare*, *suntari.* Van *zondaar* is een bnw. Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 56: *'t* sondarigh *volck.* Voor *zonden* zegt men thans *zondigen*, hoogd. *sündigen.*

Met voorzetsels heeft men *bezonden*, middelhd. *besunden.* Dus sang. Nederl. Ged. 625

Den uuven si oec dese lere bi,
Dat haer niet en ghevalle dat
Dat haer yet een ander bat
Niet en bevalle in haren moet;
Want het zere besunden *doet.*

Hiervan *bezondigen;* a. w. 586:

Dat hi besondecht *sinen mont*
Met quaden uoorden talre stont.

Maerl. Spieg. Histor. III. 334:

Die besondegode *ridder en was niet verre,*
Ende quam weder ende bat
Genaden aldaer ter selver stat
Van siere zonden —

Zoo zeggen wij nog: zijne ziel *bezondigen*, en ook wederkeerig, als bij Mr. A. Van Halmael Jr., Mathilda en Struensee, 81:

— *verboden Min,*
Die 't hart bevlekt, schoon zich het lichaam niet bezondig'.

welk gebruik echter reeds bij Maerlant te vinden is; Rymbybel, vs. 6194:

An die afgode ende an die wive
Besondechde hem *menech der kaytive.*

Voor *zondig* leest men *besondecht*, een' jongeren vorm voor *besondech*, bij Maerl. Sp. Hist. II. Partie, 248:

Want in dese stat en si
Niemen besondecht *gelijc mi.*

In het middelhd. heeft men *versünden* voor in zonden vallen, en door zonde bederven. Dus ook in het middelned.; sang. Nederl. Ged. 588:

Daer omme, mensche, nam des ware,
Oftu di heefs versundet *zware.*

en evenzeer het frequent. ald. 593:

Datti benemt dijnre zielen heel
Ende versundicht *di dijn leven.*

welk laatste nog in gebruik is, al komt het bij Weil. niet voor; dus Ypey en Dermout, Gesch. der Ned. Herv. Kerk, Aanteek. I. 104: *hij zelf* verzondigde *die heerschappij*, d. i. verbeurde of verloor door zijne zonden.

Zich verzondigen beteekent *zich bezondigen* bij Meerman, De Groots Vergel. der Geniecneb. I. Voorr. 57: *zal ieder ligtelijk begrijpen, dat de Groot* zich *niet zoo grovelijk tegen die taal kon* verzondigen. — De dichter J. P. Kleyn zong met bijzonderen nadruk, Cephise, 56:

ó! Als Gods donder wordt en brult,
Is wis uw borst, ó Mensch! vervuld
Met angst en bittre zielepijnen,
En in uw ververzondigd hart
Regeert vergeefs een doodsche smart.

Het eerste ver schijnt mij toe het bijw. te zijn,

zagen en ze trachtteden
pogingen... te
den
hier
vo
b

ONDIGEN.

prim. ontzonden niet voorgekomen. Wel de afl. ontzonding; Statenbijbel, Num. 8 vs. 7: *Sprenght op hen water der* ontsondinge. Het ww. *ontzondigen* komt in dat werk dikwerf voor, en ook in de bijbelsche taal elders; b. v. Vrouwe Bilderdijk, Nagel. Ged. 17:

— *zij die door dien Heiland werd* ontzondigd.

BIJVOEGSELEN.

DEEL I.

Kol. 15.

Opbedelen is gebruikt door Steenmeijer, Nagel. Leerred. 195: *als gij den cijns... reeds hier in dit leven te veel hadt* opgebedeld.

—

Kol. 21.

Bij *doorbeuzelen* en *voorbeuzelen* voege men *nabeuzelen;* W. Everts, Gesch. der Ned. Lett. (2de uitg.) 201: *men moet... Poirters niet gelezen hebben, om, met Hofdijk, Snellaert* na *te* beuzelen.

—

Kol 23..

Het ww. *biggen*, in Noordholland nog bekend, vindt men bij Beets, Cam. Obsc. (5de druk), 82: *Onze zeug het* ebigd, *zei het meisje.*

—

Kol. 25.

Bij het gezegde over de min juiste uitdrukking *biggelende oogen*, kan men voegen dat ook Bilderdijk het werkw. niet zeer gepast gebruikt in den Floris, 23:

Hun wangen, *nat bedaauwd en* bigglend *van het vocht.*

Multatuli maakte daarop te recht aanmerking.

Het Kolom 26 vermelde *biggelen* voor *bikkelen* kwam mij later voor in het Kluchtspel Pefroen met 'et Schaapshooft (Amst. 1702), bl. 16:

Men speelt met knikkers, men gaat hoepen,
Men koot, en biggeldt *in de stoepen.*

—

Kol. 32.

Van *bondelen* is bij Weil. *opbondelen*, opbinden. Oudaan bezigt het w. meermalen; Roomsche Mogenth. 56: *dat het (haar) aan lokken getist en* opgebondelt *geweest zy.* Bl. 359: *een* opgebondelden *maal, om verschooning van lywaat of iet anders te voeren.* Bl. 481: *de Roeden, en de Bijlen...* opgebondelt, *om aan te wijzen dat de toorn der Overheden niet behoort den lossen toom te hebben.* — Met overdracht, Agrippa, 427: *wiens regelen en besluiten, zelf de geheele Godgeleertheid zoo* opgebondelt *hebben*, enz.

Tot de afleidingen van *binden* brengt Ten Kate, II. 121, *bondsel* en *gebondte*, (het eerste met *ge*) voorkomende in Vlaerd. Redenrijckb. 390:

Hoe soude d'eendracht doch in eenich Landt bestaen,
Daer sulcke pylen twe uyt haer gebonsel *gaen.*

Bladz. 398:

Voor d'oude heb ick hier gemaeckt twe nieuwe pylen...
Het zijn de beste diem' in haer gebonsel *vant.*

En bl. 399 (van *pijlen* gesproken):

Verwerpt die uyt 'tgebont, *dees twe daer voor sult steken.*

—

Kol. 34.

Borrelen heeft men ook met het voorz. *af;* J. F. Willems, Ged. en Verh. van het Kon. Gen. te Antw. 40:

Terwyl een andre bron, met aengenaem geklater
Ten klippen afgeborld.

—

Kol. 48.

Vaneenbrokkelen leest men in Van Kampens Mag. V. 84: *sommige (steenen) zijn...* van een gebrokkeld.

—

Kol. 90.

In de Antw. Spel. van Sinne treft men niet al-

leen *druilen* aan, ook *druil*, bl. 41: *Ghy schijnt eenen* druyl.

—

KOL. 92.

Nevens *dromming* vindt men *gedrom* voor gedrang; D. Warande, N. Reeks, I. 554: *Pijnlic bliven wi int* ghedrom.

—

KOL. 95.

Van *druppelen* heeft men ook *voortdruppelen;* Gessners Werken, III. 234: *de bron... die daar ginder uit de rots* voorddruppelt.

—

KOL. 100.

Het oude *beduizelen*, komt evenwel nog voor bij Van der Dussen, Proeven van Overzetting, bl. 76:

Zoo lagen ze allen ook, beduizeld *door 't gevoelen*
Der gruwzame ommekeer van hun verloren goed.

En bl. 77: Beduizeld *door schrik.*

—

KOL. 103.

Het subst. *dutsel* komt voor in De Denker, X. 23: *zo 'er al een* dutsel *onder ons loopt, dat moet niet staan op de algemeene rekening.*

—

KOL. 104.

Omdwarelen, met den klemtoon op het ww., vindt men in Hilmans Verspr. en Onuitg. Ged. III. 28:

Alles geeft, wat ons omdwarelt
Suizend omzweeft met gegons.

—

KOL. 105.

Van *dwarrelen* is mede *verdwarrelen;* Prudens van Duyse, Vrolijkheid (Leeuw. 1853), bl. 132:

Maar, teugelloos en door zijn driften aangespoord,
Verdwarrelt *de arme mensch van 't een naar 't andre voort.*

Het prim. *dwarren* was reeds vroeger gebezigd door den amsterdamschen Kerkleeraar N. Swart, in Van Kampens Mag. IV. 21: *Wie prentte den* dwarrenden *winden wetenschap in?*

—

KOL. 120.

Foezel, slechte jenever of brandewijn, komt voor bij Cl. Bruin, Kleefsche en Zuid-Holl. Arkadia, 11:

De mol behaagt my niet, en op dat u de borst
Niet zal verkouden, kan deez foezel *u doen bloozen*
Van warmte.

In hetz. werk leest men de samenst. *foezelsop*, bl. 19:

En geef de maag met een wat helder foezelsop,
Zo word het lyf verwarmt van buiten en van binnen.

—

KOL. 125.

Voor rimpelen, fronsen, komt *frommelen* voor in De Denker, VIII. 59: *By elk geschel* frommelden *zich de voorhoofden.*

—

KOL. 145.

Op *kochelen*, d. i. goochelen, tooveren, zegt het Mittelnied. Wörterb. von Schiller und Lübben, (II. 509): »Das Simplex *kochen* findet sich Hansens Marienl. 3922: *Der duvel, der uns waente* kochen, *Den hastu sinen stric zubrochen*".

—

KOL. 159.

Het door Weil. vermelde *gruppel* voor *greppel* leest men bij Van Someren, Verspr. en Nagel. Dicht- en Prozastukken, 28:

Gij raakt, langs gruppel, *hout en heg,*
Al verder van den regten weg.

Uitgreppelen vindt men in De Denker, III. 4: *den vlakken grond... ter breedte van een voet of twee, een weinig* uitgegreppeld.

—

KOL. 175.

Bedrijvend komt *gruizen* voor in Brender à Brandis' Mag. I. 223:

Om dit katijvig lijf... tot stuivend stof te gruizen.

—

KOL. 179.

Van *vergruwen* is *vergruwing;* Oudaan in J. de Haes' Leven van G. Brandt, 126: *ik voele zodanigen ingedrukten afkeer, en* vergruwing, *van alles, wat die Roomsche Kerk, als zodanig, eigen is.*

—

KOL. 183.

Van *guichelen* is *naguichelen;* zie mijne Proeve over Bild. 176.

—

KOL. 186.

Wat hier met het *habbelen* der zuigelingen bedoeld wordt, omschrijft Asselijn, Kraambed of Kandeelmaal van Zaartje Jans, 31:

— ik schrik als ik de jonge aanleggen sel,
Sulke seere Tepels heb ik, ja 't swiet breekt men uyt als ik sel beginnen,
Dat hy noch toevatten, en soog deur, maar dat happen, en dan weer loslaten, *ja wel het gaatje aan de zinnen,*
Sulken pyn als het is —

—

KOL. 187.

Hagelen is door voorzetsels aangedaan; Lentfrinck, Hovaardye in Armoede, 20:

Ja, zo doorluchtig zelf als een doorhageld *raam.*

Van den Broek, Vaderl. Poëzij, 11:

De schoone Nederlandsche Vlag,
Doorhageld *van granaten.*

Vondel. Altaergeh. 14:

— *daer zy, als hagelsteen,*
Gestremt, van 't heir der Englen, naer beneên,
Het leger, dat gedeelt leit in zijn orden,
Als in den mont en toegehagelt worden.

Weil. heeft *nederhagelen*, en moest hebben *inhagelen*.

Kol. 190.

Hakkelen voor twisten, woordstrijden, hebben de hoogd. dialecten onder verschillende vormen, t. w. bij Schmeller en Schöpf *hägkeln*, *häkeln*, bij Stalder *häggeln*, *hägelen*. Aan deze vormen is ontleend *hegchelen* of *heggelen*, dat, naar mij is bericht, te Zaltbommel en wellicht ook elders in ons land in zwang is voor »kibbelen, haspelen, tegenspreken."

Kol. 195.

De samenstelling *verhensmaal* bezigde Cl. Bruin, Kleefsche en Z. Holl. Arkadia, 80.

Kol. 196.

Hegchelen, zie Hakkelen[1].
(Bijvoegs. hierboven).

Kol. 199.

Voor ophemelen, buitensporig verheffen, leest men *verhemelen* in De Denker VIII. 215: *lieden, die de geleerdheid zo* verhemelen.

Kok. 211.

Nog vermeldenswaard is het gebruik van *ophevelen*, zooals het voorkomt in De Denker, IX. 350: *Dat ik wat* opgeheveld *was, met vuile streepen te zien maaken op die zwarte klederen draagen.*

Kol. 215.

Van *hippelen* is *ophippelen;* Rogge, Wtenbog. III. 157: *d ooievaars, die altemet eens* ophippelen, *als willende vliegen, maar die zich niet buiten het nest durven wagen.*

Kol. 219.

Vóór Bild. werd *behebd* geschreven door Macquet, Proeven van Dichtk. Letteroeff. I. 108: *Geene Natie... is met dit kwaed zoo sterk* behebd *als wij.*

Kol. 223.

Tot mijn genoegen vond ik mijn vermoeden, dat *wihot* bij Kausler (zie mijne noot) uit het oudfransch is en hoorndrager beteekent, bevestigd door Dr. Verwijs in zijne uitgave van Die Rose, bl. 147, en voeg er nu bij, dat bij Roquefort het woord niet alleen *wislot*, maar ook *whihot* en *wihot* luidt, welk laatste overeenkomt met de lezing in Die Rose.

Kol. 232.

Voor *hommeles* leest men *hommelens* in De Denker, XI. 389: *'t Is by veele menschen schrikkelijk hommelens, als zy niet by stervende Vrienden worden geroepen.*

Kol. 238.

Voor *hortig* gebruikte De Keyser *horterig* Sprokkeling, 262: *een koppig,* horterig *en tot impotentie gedetermineerd beest.*

Kol. 241.

Ook met *henen* en *na* komt *huppelen* voor; Oc kerse, Vruchten en Res. II. 36: *met een luchtigen tred...* henen *te* huppelen. Gessners Werken, III 23: *hoe de jonge kalveren haar* nahuppelen.

Kol. 259.

Bij Berkhey leest men *overkanten;* Zeetr. der Bat. Vryh. II. 272:

(Zij) vaart regt toe, regt door, zelfs zonder overkanten
Van stuur- en bakboord, noch het wapp'ren van het doek
Der zeilen.

Kol. 261.

Onder de beteekenissen van *kartelen*, door Weiland vermeld, is die van »schiften, zamenloopen". Een voorbeeld daarvan geeft Dr. Nolet de Brauwere, Proza, I. 114: *dat men alsdan eenige citroenschillen onder den* (lees *de*) *thee mengde, welke de melk deden* kartelen.

Kol. 264.

Gekekel leest men in D. Warande, N. Reeks, I. 394: — *Logens, Lastering* (*in 't opgepronkt* gekeekel) *Te braken.*

Kol. 269.

Wederkeerig is *kittelen* gebruikt in De Denker, XII. 14: *kon hy niet nalaaten...* zich *in zynen vond te* kittelen. — De samenstelling *kitteljacht* leest men bij Bodecheer Benn. Leydsche Oorlofd. 33:

Nochtans liep hy nae de hoeren
Altijt op de kittel-jacht.

Kol. 275.

Knungel vindt men in De Denker, XII. 66: *zo een* knungel *van een Moffin.*

Kol. 276.

In *doorknabbelen*, uit Bild. aangehaald, is het voorzetsel onscheidbaar; scheidbaar is het, De Denker, V. 180: *als ongelukkiglyk de baldadige Wormen deze parkamenten...* doorgeknabbeld *en*

verteerd hebben. — *Rondknabbelen* is gebezigd door Stuart, Rom. Gesch. X. 392: *hoe lang* knabbel *ik niet* rond *aan den harden brok, dien ik verzwelgen moet?* — De samenst. *bastknabbelaar* is een schimpnaam, De Denker, V. 321 en 327.

—

Kol. 299.

Niet vermeld is *inkorsten*, voorkomende bij Bild. Wit en Rood, I. 45:

Daar gloeit die sprankel nog van 't Godlijke, aan uw borst
Met d' adem ingestort, in 't dierlijke ingekorst.

—

Kol. 302.

Van *keuzelen* is gevormd *keuzelarij;* Nolet de Brauwere, Proza, I. Voorb. XVII: *een soort van buurtpraatje,... vol van vertrouwlijke* keuzelarij.

—

Kol. 305.

Nederkrabbelen is gebezigd door Ter Haar in Steenmeijers Nag. Leerr. XXVII: *dat... zijne hand... naar eene veder zou hebben gezocht, om* neder *te* krabbelen, *wat hij niet spreken of fluisteren mogt.*

Krabbelaar is een soort van bier; zie Belg. Mus. II. 125 en 134. — Te Brielle werd nog niet lang geleden een baggermolen gebruikt, die een mol of *krabbelaar* heette; zie 't Gloss. achter de door Dr. Fruin uitgegeven Enqueste ende Informatie o. h. w. *mol.*

—

Kol. 309.

In Vlaerd. Redenrijck-bergh noemt de boer den stedeling een *kriek;* ald. 130:

Wat droes wie schoptme daer sucken voet in me gat?
Sin jy 't Stee-Kriecx?

Bl. 139:

Boeren weten me al wat...
Wetense ste-luy 'tgeltgen t' ontlocken met t' ien oft aer,
En die nousgnerige Kriecken *wordent niet eens gewaer.*

—

Kol. 315.

Evenals in Van Rijnsdorp Spieg. der Minnen: *Hae* krevelt *sijn hertel, maet* men ook *krevelt* lezen in heiz. werk, bl. 70, in plaats van: *Haer herte* kaevelt. — En bij De Castelcyn, Hist. van Pyramus ende Thisbe, 73, *geerevel* in pl. van:

Want ick noyt in Venus ghedrevel meck.

Van het ww. *krevelen* is *verkreuelen;* Van Rijsele, 2. w. 101:

Hy sal nach wapelen,
Dan zalse verkreuelen in Venus fornaya.

Kol. 317.

Van *kribbelen* is *gekribbel;* Brieven van J. F. Willems, 43: *Vergeef mij mijn ellendig en haastig* gekribbel.

—

Kol. 320, 321.

Bij Van Lodensteyn vindt men *krijgeling;* Uytsp. 300:

Dies menig duysend Krijgeling
't Lieve land omving.

Voor *krijlig* in de bet. van dartel heeft Van der Cruycen *krillig*, De Sproeckw. van Sal. 130:

Hy temt het krilligh *vleesch, door 't louwen van sijn huyt.*

In den zin van *kragelig* heeft De Hubert *krijlig;* De Psalmen, 176: *een* krijlig *volk, weerspannig en misnoegd.*

—

Kol. 327.

Een adj. *krengig* voor bekrompen kwam mij voor in Fokkes Boert. Reis, III. 130: *nou komt het toch zoo* krengig *en zoo chicanneurig uit.*

—

Kol. 329.

Van Beers heeft de samenst. *kroazelbol;* Jongelingsdr. 4de dr. 101: *een zwerm van bruine* kroazelbollen.

—

Kol. 334.

Daar Weil. van *kronkel* geen voorb. heeft, voer ik er hier een aan uit (Konijnenb.) Tafer. van de Staatsomw. XXII. 39: *Haar oog zal alle de plooijen van het hart ontvouwen, elken* kronkel *ontwinden.*

Tot de afleidingen met voorzetsels, hier en Kol. 1003 aangevoerd, behoort nog die bij Stuart, Rom. Gesch. IV. 210: *hij zag eene vreeselijke slang achter zich* aankronkelen. — Bij de samenst., die Weil. vermeldt, voege men *kronkeldraat* bij Oudaan, Roomsche Mogenth. 56; *kronkelgolfjes* bij V. M. Post, Gez. der Liefde, 97; *kronkelpad*, ald. 108; *kronkelgang*, ald. 18; *kronkelsleep*, bij Van der Dussen, Proeven van Overz. 118.

—

Kol. 335.

Bij Weil. ontbreekt *verkruimen;* De Hubert, De Psalmen, 34:

Ik sal' als stoff [stoff] voor den wind verkruijmen.

Van het frequent. zonder voorzetsel gif ik geen voorbeeld; men treft het aan bij V. M. Post, Gez. der Liefde, 137:

Ik kruimel hier een stukje brood
En rust op 't zachte mosch.

In fig. zin wordt *kruimelen* gebezigd voor nauw dingen en karg geven; zoodoor bij Weil. *kruimelig* voor karg, gierig, doch ook *kruimelaar* bij

Clarisse, Voor Jongel. I. 129: *Gij veroordeelt... buiten twijfel den dralenden* kruimelaar, *en den dollen wildeman, terwijl gij den echten Koopman vereert.* Schultz Jacobi, Oud en Nieuw, 1862, bl. 43: *soberen, die niet dan eenig* kruimelgeld *voor hunne inschrijving konden betalen.*

De woordenboeken van Weil. en Van Dale onderscheiden de naamwoorden *kruim* en *kruimel* in beteekenis van elkander, en ook naar het tegenwoordig gebruik te recht. Het laatste, door zijn vorm eene soort van diminutief, is een stukje kruim; het eerste staat tegenover de korst van het brood, en is alzoo het binnenste, het beste deel daarvan. Dus zong Vondel, Altaergeh. 66, van de graanvrucht, dat:

De wan haer wann'; de molensteen haer breke;
De voet haer knede, en 's ovens gloet haer steke
Op't hooft, en sluit' de kruim *in eene korst.*

Minder eigenaardig, doch om de versmaat verschoonbaar, zong dezelfde Dichter, De Gebroeders, 40:

Noch schijnt het, dat... ons lot volhart in 't wrocken,
En niet verzaet kan zijn, dan met de leste brocken,
Ja d' allerjongste kruim. —

Neemt men het woord in het onzijdig geslacht, dat de beteekenis collectief maakt, dan kan het voor *kruimel* nog minder worden toegelaten. Onjuist heeft daarom Ten Kate, Dichtw. VIII. 11:

O mijn Heiland en Heer, die geen Moeder versmaadt!...
Mij het kruim *van den disch, waar Gij de Uwen verzaadt!*

In plaats van het geringste, vraagt de boetvaardige hier om het voornaamste. De aangewezen beteekenis van *kruim* blijkt mede uit sommige spreekwijzen. *Daar is kruim in,* zegt Tuinman (Spreekw. II. 35), wordt gebezigd van »iets, waar in veel keest en voedzaamheid steekt. De kruim word dan genomen voor 't edelste en vetste". Weil. heeft: *in dat boek steekt kruim,* voor verstand.

—

Kol. 338.

Van *kunstelen* is *kunsteling;* Ockerse, Nagel. Redev. 44: *eene stijve* kunsteling *van den stijl.* Ald. 130: *sierlykheid, zonder* kunsteling *en valsch vernuft.*

—

Kol. 354.

Bij Kil. auctus (1642) is *querdelen* ook »schoenlappen", fransch *carreler.* Verg. Schuermans Idiot. 316.

—

Kol. 355.

Een znw. *gequest* trof ik aan bij Van der Does, Voorr. van M. Stoke (1591), fol. 2:

Laet Roemers soet gequest
Deur d' ongehoirde clanc der Nederlandscher Luyten,
Int' Oost, West, Zuyd en Noord in allen ooren tuyten.

—

Kol. 364.

Toelispen is gebezigd in Gez. aan God, de Deugd en de Liefde (door Bellamy), 58:

(*Wij*) lispen *aan die zaligheden*
Een lagchend welkom toe.

—

Kol. 383.

De hier voorgestane afleiding van *mergelen* vond ik later bevestigd door Andresen, die in zijn werkje Ueber deutsche Volksetymologie, S. 121 zegt: »*Abgemergelt* und *ausgemergelt* sind nicht von *Mergel* herzuleiten, vielmehr auf *Mark* (medulla) zu beziehen, welches für *Marg* steht, mhd. *marc,* Gen. *marges,* ahd. *marag,* womit des niederd. *sik afmarachen* (sich afarbeiten, abplagen) zusammenhängt". — Dit *afmarachen,* vroeger mijner aandacht ontsnapt, komt voor bij Richey, die S. 161 heeft: »marachen, *ermüden, fatiguer.* Ick hebbe my so deger afmarachet: *ich habe mich dermassen abgearbeitet*". De ww. *marachen, afmarachen* laten aangaande den oorsprong van ons *mergen* en *afmergen* geenen twijfel over.

—

Kol. 392.

Nieseling leest men ook bij De Hubert, De Psalmen, 260.

—

Kol. 400.

Meermalen wordt *moffelen* toegepast op godsdienstige handelingen; De Denker, V. 112: *Laaten anderen* moffelen, *hun Geweeten verkragten.* Bl. 117: *Als eenig Gereformeerd Leeraar... een Arminiaan of Doopsgezinde, die over den Doop kan heen stappen, behoudens hunne gevoelens aanneemt, wat doet hy? hy* moffelt *'er op een onverantwoordelyke wyze onder.* Bl. 172: *het* moffelen *van zulke Predicanten, die anderen tot hunne Kerkgemeenschap toelaaten.* En bl. 174: *Daar moet dan* gemoffeld *of eene Belydenis gedaan worden strydig met de waare meening zyns harten.* — *Moffelaar* vindt men ald. 172: *De Formulieren moeten agter den bank, of de zoogenoemde Toleranten, anders* Moffelaars, *ter Kerke uit.* — *Vermoffelen* heeft de bet. van verkreukelen bij Onderwater, Ernstige enz. Letterarbeid, 30:

Mijn god! wat is mijn halsdoek
Verfrommeld en vermoffeld.

—

KOL. 404.

Mokkelen werd ook gebruikt door Van Huls, Ged. 116:

'k Mokkel *graag wat aan jouw vlysje.*

—

KOL. 408.

Bij de afleidingen van *mompelen* behoort *namompelen;* E. M. Post, Voor Eenzaamen, 16: *het gerucht dat door de treurige Echo's word* nagemompeld.

—

KOL. 423.

Nekelen—Nijken.

Aanleiding tot het stellen van deze twee wwn. gaven mij de volgende plaatsen. Valentyn, Werken van Ovid. I. 46: *Ik selfs, die u tegengift verschaft had, sat bleek* verneken, *doen ik 't heir soo schielijk sag in 't wapen oprijsen.* Ald. 216: *Dan bekruipt ons de gramschap... en* verneke *spijt.* D. II. 257: *Al 't scheeps-volk sworf soo* verneken *als de besettelingen van een stad* enz. — G. van Spaan, De Indiaansche Wegwijzer, 52: *zijn* vernekeld *bultig wijf en twee mottige dochters.*

Het deelw. *verneken* komt mij voor te beteekenen: vernepen, verknepen; het komt althans overeen met wat wij noemen: in de *verknijping* zittende. De onbepaalde wijze kan dan zijn *nijken, niken,* hoogd. *nicken,* oudhd. *ginichan,* conterere; zie Schmeller, II. 677, eng. *to nick,* raken, treffen, bij Halliwell op de daad vatten; waarvan als frequent. voorkomt *nickeln,* bij Schmeller knijpen, vatten; bij Von Delling drukken. Naar het deelw. van dit frequent. is het nederlandsch *vernekeld* voor ineengedrongen, ineengedrukt, op het bultige wijf niet onvoegzaam toegepast. Von Delling heeft een bijv. nw. *nigl* voor iets dat klein is, 't welk verwant schijnt aan het eng. *niggling* bij Halliwell, voor iets dat gering of verachtelijk is, waarmeê weder overeenkomt *nickel* bij Von Schmid, een klein, doch daarbij eigenzinnig mensch, bij Von Delling *nickl* een stijfzinnig man, bij Fulda (Idiotikensamml.) *nikel,* booze schelm, en *neke,* een knorrig wijf. — Het zeeuwsche *vernikkeld* (zie De Toekomst, XII. 318) schijnt van *nikker* te komen en dus van anderen oersprong.

—

KOL. 424.

Zich vernestelen heeft den minder juisten zin van *zich nestelen* bij Stuart, Rom. Gesch. V. 421: *Terwijl Scipio* zich *dus reeds in Afrika* vernestelde *ter plaatse, welke naar hem... bij den naam van Castra Corneliana bekend bleef.*

—

KOL. 426.

Tot dit artikel behooren *naneuzen* en *naneuzelen;* het eerste bij Weiland, het tweede in Dr. Nolet de Brauweres Proza, I. 189: *plaats en leuningstoelen, van waar wij alles op ons gemak konden* naneuzelen.

—

KOL. 436.

Ook het primitief *lief-oogen* komt voor; zie Oudemans' Wdb. op Bredero.

—

KOL. 447.

Voor drinkglas komt *pimpel* ook voor in 't Holl. Mag. van Van Kampen en De Vries, 313: *de Ypocras, welke... gedronken werd uit* Pimpels.

—

KOL. 449.

Van *pinken* is *napinken;* Gessners Werken (door Mevr. Overdorp—Post), I. 248: *hoezeer ik... met de oogen vol verlangen u* napinke. — De samenst. *pinkoogen* kwam mij nog voor bij Higt, Ged. 338:

Ik pinkoog. *Hou toch op! Uw dichtrol raakt in brand*
Door al dat flikkerlicht —

—

KOL. 451.

Plampelen—Plampen.

Bij Dr. Nolet de Brauwere, Proza, I. 9, leest men: *Na aldus het goede te hebben genoten, lieten die heeren ons in vrede* voortplampelen. d. i. voortslenteren. De uitdrukking is ontleend aan het zwitsersch dialect. Zoowel *plampen* als *plampeln* komt daarin voor met de bet. van heen en weêr slingeren van hangende ligchamen, zooals eene klok; voorts op menschen toegepast, lui en werkeloos zijn, zich traag voortbewegen enz., en dan in tal van afleidingen bekend; zie Tobler en vooral Stalder. Bij Von Delling is *plemperen* den dag in ledigheid doorbrengen en rondslenteren.

—

KOL. 453.

In de Denker leest men de uitdr. *op éénen bof* voor in eens, Deel VI. 30: *gelieft gy 't (geld)* op éénen bof *aan de Armen te geeven, of wat langzaamer 'er u van te ontdoen.*

—

KOL. 460.

Van *popelaar,* bij Kil. popeler, vindt men een voorb. in de Antw. Spelen van Sinne, 576:

Wel, sal ons desen popelare *dwinghen?*

—

KOL. 466.

Behalve met *tegen* komt *preutelen* ook voor met het voorzetsel *op;* Schultz Jacobi, Oud en Nieuw uit de Gesch. der Luth. Kerk, (1863) bladz. 123: *de Papisten, van wie de leden der Kerk geene zondenvergiffenis ontvingen, indien sy niet volcomelyc alle heure sonden* op *en* preutelden.

—

KOL. 470.

Bij het middelned. *opwaerts prigen* voege men *jegenprigen*, d. i. tegenstreven; Maerlant, Spieg. Hist. Tweede Partie, 350:

Daer en was geen jegenprigen;
Hi sweech, hi dede al datmen woude.

—

KOL. 475

Duidelijk is de bet. van het znw. *prut* in Van Elslands Gezangen, 62:

In somma, 't was dikkemelks prut.

De samentrekking van *pruttelen* tot *prullen* of *prollen* (Kol. 476) vertoont zich ook in *prol* voor brij; Van de Venne, Belacch. Werelt, 49:

Lusje Roompje, suyr, of soet?
Lusje Prol, *of monckel-goet?*

Vandaar ook *geprol* voor *geprottel* of *gepruttel*, d. i. gemor; Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 647:

Want komt eens uw' gheprol *een ieder in de mont.*
Het kost u dobbel moeyt, eer ghy 't weer heelen kont.

Vergelijk *preprollen*, Kol. 468.

—

KOL. 478.

Uitrabbelen leest men in De Denker, I. 410: *gy moet alles* uitrabbelen, *wat u in den mond komt.*

—

KOL. 480.

Het ww. *uitrafelen*, waarvan een voorbeeld is aangevoerd, en waarvan Weil. te recht zegt, dat het bedrijvend en onzijdig voorkomt, leest men mede in den eigenlijken zin bedrijvend; Geel, Voorlez. te Utrecht (1830) bl. 6: *hij plukt en pluist en* rafelt *het* uit. En onzijdig, Jan Pietersen, De Geus, Drama (Rott. 1876), bl. 66:

— *Het koord dat ons omsnoerde,* rafelt
Uit *en breekt weldra* —

—

KOL. 483.

Tot *raffelen*, snappen, brengt Epkema, 369, het friesche *rijffeljen*, in dez. bet. gebezigd, alsmede *for-rijffeljen*, iemand met babbelen en praten foppen of bedriegen. De Taalgids, III. 282, heeft *forriffelje*, misleiden. Hiervan is het nederl. *verrifelen;* Halbertsma, Lappekorf door Goeverneur, II. 76: *Dit is en les om nooit jins evennaasten met leugens te* verrifelen.

—

KOL. 490.

Van *rappig* is *rappigheid;* Van der Port, De Lof der Zotheid, 36:

(*De Geiten*) *volgden snel op 't spoor de vlugt der* rappigheid.

—

KOL. 496.

Het ww. *reren* of *reeren*, op *Reurelen* vermeld en bij Halliwell *to rare* luidende, komt mede voor in den Teuthonista, zoowel voor het bulken der koe en het blaten van het schaap, als in het algemeen voor krijten, krijschen, roepen. Men leest het bij Maerlant, in Willems' Mengelingen, 55:

Wie heeft den dorper daer gemeert,
Int dal daer die duvel reert?

Serrure, Vaderl. Mus. I. 70:

Die honden spronghen den esel om
ende waenden dat ware een wilt.
God, here! hoe lude hi doe reren *beghan.*

Vandaar *bereren* in den Roman der Lorreinen (door Dr. Matthes), 45:

Hi en si in die borg gegaen,
Die her Wibrecht hadde laten staen
Open na sijn wederkeren,
Dat menich ridder sal bereren.

d. i. bekrijten, beschreijen. — In het vermelde Museum vindt men, D. II. 441, een woord *ghereert*, dat als eene afl. van *reren* kan aangemerkt worden: *Want ic ben* ghereert *inden gheselen.* Doch 't is eene misstelling. De plaats is eene middelned. vertaling van Psalm 38, vs. 18, in de latijnsche overzetting: »quoniam ego in flagella *paratus* sum." Voor *ghereert* moet men dus lezen *ghereet.* De bijbel van Vorsterman geeft het latijn letterlijk: *want ic ben tot die geesselen bereit.* De Statenoverzetting: *tot hincken gereet.* In de Interlinearversionen van den door Graff uitgegeven Trierschen Codex leest men S. 166: *Wande ich in den geisole* gegerwet *bin.* d. i. insgelijks bereid, van het ww. *gerwen*, bereiden, waarover handelden Steenwinkel en Bilderdijk achter Maerl. Spieg. Hist. Derde Deel (uitgeg. door 't Kon. Ned. Instituut), bl. 20 en volgg., en de hoogleeraren Ypey en Clarisse, in het Taalk. Mag. I. 95 en III. 606.

De wortel van *gerwen* is *gaar*, welks eerste beteekenis, zooals het Woordenb. der Ned. Taal te recht zegt, is: bereid, gereed. Het geeft mij wonder, aldaar niet als afleiding vermeld te zien: *gaarwen, gerwen*, bij Kil. bereiden, gereedmaken, toerusten, ook van kleeding gezegd; Maerl. Spieg. Hist. I. 351:

Doch so was hi daer ghesocht
Ende voer onser Vrouwen brocht,
Ende gheghaerwet, *ende gedaen*
Messe ghinder aneslaen.

D. III. 340:

Na sine messe ginc die man,
Ghegherwet *als hi gewapijnt ware.*

Ontgaarwen, ontgerwen, is ontkleeden; zie Kil. en Weil., en verg. het Gloss. op Der Leken Spieghel, i. v. *Gherwen.*

—

Kol. 499.

Van *reven* is *reverij*, fr. *rêverie*, zie Oudemans' Bijdrage, V. 835.

—

Kol. 501.

Ravelen in de bet. van ratelen is mij voorgekomen bij P. Hofstede, Apologie, bl. 180: *Wat* ravelt *en mengt dit Mensch al onder een!* — Dez. Schrijver bezigde *uitravelen;* ald. 102: *dit, en wat hy meer* uitravelt, *aan zyn plaats gelaten.*

—

Kol. 510.

Van *rimpelen* is eene afl. met *heen;* E. M. Post, Het Land, 35: *de zwarte huid was over de zigtbare pezen* heengerimpeld. — *Ontrimpelen* komt wederkeerig voor bij Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Ged. I. 257:

't (doek) Moog glorievol, breed golvend, zich ontrimplen.

—

Kol. 513.

Een werkw. *ringen* voor omringen kwam mij voor in het door Blommaert uitgegeven Fragment d'un Roman de Chevalerie, 9:

Trouwen, ghi heren, dies es geen noot
Al sijn wi van wapinen bloet
Men mochte ons niet so lichte ringen.

—

Kol. 517.

Bij het voorb. van het prim. ww. *rinken* voege men nu dit uit het Drama: Jan Pietersen (Rotterdam 1876) bl. 63:

— *Het volk schudt aan zijn boei.*
De keten rinkt.

—

Kol. 526.

Het w. *rappig* (reg. 3 van ond.) is van het znw. *rap, rappe*, bij Kil. roof en schurft. Een meervoud van dit *rap* leest men bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 239:

Lagh niet eens vol verdriets, vol rappen, *vol van seeren,*
Een man van hooghe deught, en naer het hert des Heeren?

Kol. 529.

Dat *roffiaan* tot de duitsche dialecten behoort, wordt waarschijnlijk, als men in aanmerking neemt, dat Schiller en Lübben niet alleen hebben het primit. ww. *ruffen* of *roffen* voor onkuischheid drijven, maar ook *ruffer, roffer*, die onkuisch leeft en onkuischheid bevordert, koppelaar, hoerenwaard; *rufferie*, koppelarij; *ruffersche*, koppelaarster; *roffewort*, koppelaarsreden, ontuchtige praat; en dan ook *ruffian*, hoerenjager, hoerenwaard en koppelaar.

—

Kol. 530.

Voor *oproffelen* leest men *aanroffelen* bij Van Duyse, Vrolijkheid, bl. 15:

Roffel, roffel *gij maar* aan.

—

Kol. 531.

Uitrogchelen vindt men in P. Hofstedes Apologie, 78: *Na dat Monsieur... nog deze en gene smaadtaal* uitgerocheld *heeft* —

—

Kol. 542.

Het op *Ruigelen* besproken bijv. nw. *ruud* of *ruut*, d. i. ruw, behoort ook gelezen te worden in Van Itersons Stemmen uit den Voortijd, 68: *verre is hy noch al van den leven Christi ende is noch een grof* runt *mensche der werlt.* — welk *runt* ald. verklaard wordt door »welgedaan, dik, vetlijvig." Het op deze plaats gegronde art. *Runt*, in Oudemans' Bijdrage, V. 919, moet derhalve wegvallen.

—

Kol. 550.

Van *rispen* is, behalve *uitrispen*, het ook door Weil. vermelde *oprispen*, dat men aantreft in Oudaans vert. van De Groots Waarh. des Christel. Godsd. (1693), bl. 330: *die als haar de gegeten vogelen noch* oprispten, *gelijk als over seer grote armoede klaagden.* Da Costa, Kompl. Dichtwerken, II. 384:

Wiens ingewand...
Zijn gisting toch verraadt in trilling, rook en steenen
Die 't oprispt! —

—

Kol. 556.

P. de Groot bezigde *doorschakelen*, Uitbr. der Pss. 118:

Ik zie mijn zonden, als een keten
Die doorgeschakelt *is, gedurigh om my staen.*

—

Kol. 568.

Voor schemer leest men *schemel* bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. 602:

— *Wy sien en hel en Hemel,*
Als in een diep verschiet, en maer als in de schemel.

Kol. 571.

Scheutelen—Schutten.

In het vlaamsch bij De Bo is *scheutelen* »schikken, regelen, *arranger*." Bij Schuermans luidt het w. *schotelen*, aldaar verklaard door »effenmaken, klaarspinnen, fr. *arranger: wij zullen dat wel schotelen* (Oostvl.)" Vanwaar het ww. afkomt, melden de Schrijvers ons niet. Het zal wel één zijn met het drentsche *beschusselen*, dat beredderen beteekent; zie Dr. Volksalm. van 1847, bl. 174. 'k Meen, dat men in dien tongval ook *beschuttelen* zegt.

De vormen, waaronder het werkwoord voorkomt, doen gereedelijk denken aan het znw. *schotel*, ook *schuttel*, hoogd. *schüssel*, als stamwoord, zooals wij daarvan ook hebben *opschotelen* voor opdisschen (zie Weil.) Doch zoozeer als bij *opschotelen* het denken aan den schotel voor de hand ligt, zoo vreemd is het aan den zin van het bovengenoemde *schotelen*, *scheutelen*, *schusselen*. Mij althans gelukt het niet, het verband te vatten tusschen het spijsvat en het schikken of beredderen eener zaak. Naderbij, of liever geheel overeenkomende is de beteekenis, die het engelsch bij Halliwell toekent aan *to shut*, namelijk van doen, schikken, besturen. Er kan etymologische verwantschap zijn van het w. *schotel* (zooals Adelung die ontwikkelt) met de vermelde werkwoordvorwen: de laatsten komen niet rechtstreeks van het eerste. Gezamenlijk komen én het naamwoord én de werkwoorden van een primitief, dat het eng. uitdrukt door *to shut* en het nederl. zou uitdrukken door *schutten*.

Wat die opvatting versterkt, is eene andere beteekenis, die in het vlaamsch bij De Bo aan *scheutelen* wordt gegeven, t. w. tot gezelschap hebben, vereenigd zijn, samenwerken. Op eene merkwaardige wijze vindt men ook dezen zin in het engelsche *to shut*, bij Halliwell »*to join, to agree*."

Volgens Halbertsma's Woordenb. zegt het overijselsch *ofschuttelen* voor iemand afzetten of afschepen; langs welken weg, zegt de geleerde Verzamelaar niet. Misschien staat *afschuttelen* eenvoudig tegen *beschuttelen* over. Is het laatste een »op zijn stel brengen", dan kan het eerste »van zijn stel brengen of verwijderen" aanduiden.

—

Kol. 584.

Zie over *schommelen*, schoon maken, De Denker, II. 370. — In hetz. werk vindt men een voorb. van het door Weil. vermelde *verschommelen*, D. XII. 378: *ik zou de zaaken... hebben moeten draaien, alles* verschommelen *en verschikken*.

Kol. 589.

Schotelen—Schutten.

Schotelen komt voor in *beschotelen* bij Baardt, Deugdenspoor 393: *de desperate Menschen... sluyten ende* beschotelen *ymmer so dicht alle de Poorten ende Speloncken haerder Herten*. d. i. begrendelen.

In het nedersaks. is *schott* een deurgrendel, en *schotten* (waarvoor wij *schutten* zouden zeggen), *afschotten*, *toschotten*, eene deur met den grendel sluiten. Ook het eng. zegt voor sluiten *to shut*. De oorsprong der beteekenis ligt in het *beschutten* of beschermen; zie Adelung op *Schütten*. Het vlaamsch heeft van dit *schutten* het znw. *schutter* voor grendel en *schutteren* voor grendelen, dat zij opvatten als »met den schutter sluiten" en derhalve als een denominatief; zie De Bo.

—

Kol. 604.

Schrobben op iemand leest men in De Denker, VIII. 342: *Gy hebt...* geschrobd op *de Heeren Friseurs, doch ten onregt*.

—

Kol. 618.

Voor *sijfelen* of *siffelen* schreef A. Loosjes Pz. *zeiffelen* in het dichtwerk M. A. de Ruyter, 59:

De bliksem schittert door het touwwerk zeifflend *heen*.

—

Kol. 620.

Voortschuifelen is gebezigd door De Keyser, De Kerk Leidsvrouw enz. 66: *dat* (*de ontucht*) *onder de bloemen der beschaving* voortschuifelt *als de adder*.

—

Kol. 628.

Van het hier vermelde *smelen* of *smeelen* is te onderscheiden het gelijkluidende woord, dat lagchen beteekent, en waarvan Bilderdijk *toesmeelen* heeft; zie mijne Proeve over hem, bl. 172. Dit laatste *smelen* trof ik nog aan bij Van der Dussen, Proeven van Overzetting, 117:

Geen aangename kout, geen hartewinnend smelen,
Geen jeugdig dart'len faalde, en geen lieftallig streelen.

Milton heeft hier: *nor endearing smiles*. Het nederl. *smelen* is dan ook in 't engelsch *to smile*, in de duitsche tongvallen bij Schöpf *schmielen*, bij Schmeller *schmuelen*, *schmaueln*, bij Von Schmid *schmulen*, bij Von Klein *schmollen*, waartoe vermoedelijk bij Halliwell *to smoyle*. Willeramus heeft er van het adj. *smehlich* (Graff, VI. 823), hoogd. *schmeichlich*. De afl. van *schmeichen*, nederl. *smeeken*, is alzoo : angewezen.

KOL. 631.

Een adj. *smeekelijk* komt voor in Coornherts Wercken, II. fol. 23 verso: *als zy* smeeckelijcke *dinghen spreecken.*

Nevens *aansmeeken* heeft men *insmeeken*, biddende inroepen; Stoppendaal, De Lusiade, 150: *de gunst van den Almagtigen* intesmeeken. En 285: *Hij gaet voort met de hulp des Hemels* intesmeeken. Clarisse, Voor Jongelingen, II. 155: *het inroepen*, insmeeken *der Wijsheid.*

—

KOL. 641.

Het vlaamsche *snabbelen* voor babbelen zie men ook opgenomen in de Idioticons van Schuermans en De Bo. Men leest het bij Dr. Nolet de Brauwere, Proza, I. 112: *de loonknecht, al* snabbelende *en babbelende, was hierin toch van groote dienst.* Ald. 107: *dewijl zijn* gesnabbel *ons verveelde.*

—

KOL. 642.

Voor *snavel* leest men *snabel* bij E. M. Post, voor Eenzaamen, 254 (aan een papegaai):

— *met uw krommen* snabel
Te bijten aan de tralies.

—

KOL. 653.

Voor *de nieuwe snof*, d. i. de nieuwe mode, vindt men bloot het zelfst. nw. met dezelfde beteekenis; Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 86:

Van boven tot beneen 't was al al-even bont,
Niet datter niet en roock, en naer de snuf *en stont.*

Ald. 414:

— *die 't ghepraemde lyf in hondert bochten setten...*
Opdat 't al na den snuf, *en na de mode gaet.*

—

KOL. 674.

Sparren en *uitsparren*, door Bilderdijk in den zin van spreiden, uitspreiden, gebezigd, komt overeen met Kiliaans *sperren*, tendere, extendere. Deze heeft er ook van *opsperren*, pandere, *opsperren de ooghen*, intendere oculos. Dus de Statenbijbel, Job 29, vs. 23: *sy...* sperreden *haren mont* op. Klaeglied. 2, vs. 16: *Alle uwe vyanden* sperren *haren mont* op *over u.* Jes. 5 vs. 14: *Daerom sal het graf sich selven wijt* opsperren. En elders. — Om het rijm zegt Bogaert *opsparen*, Ged. 37:

— *'t razend ondier, op den Burgerheer gebeeten,*
En hebbende in zyn drift den muil wrang opgespaart.

En buiten het rijm Wiselius *opspeeren*, Mengel- en Tooneelp. IV. 217:

De schrikbre zwavelpoel speert *zelfs, van stond tot stond,*
Zijn kaken wijder op, *ontoombaar in 't verdelgen.*

Beter, wat den vorm betreft, doch onzijdig van bet., Klijn, Montigni, 15:

(*Gij*) *beeft voor d'afgrond niet, die* opspart *voor uw' voet?*

In den zin van sluiten komt *sparren* voor bij (Konijnenb). Taf. van de Staatsomw. XXIII. 21: *de ontoegankelijke wegen, overal met hout* gespard.

—

KOL. 691.

Van *sprokkelen* is niet alleen het hier vermelde *opsprokkelen*, ook het in 't Woordenb. der Ned. Taal onvermelde *afsprokkelen;* Clarisse, Voor Jongelingen, II. 134: *Zoudt Gij van uitspanningen en inspanningen niet daarvoor iets willen* afsprokkelen *en uitwoekeren?*

—

KOL. 695.

Van *stamelen* is nog *opstamelen;* Gessners Werken, I. 111: *zal mijne ziel lof en dank tot u* op stamelen. Het oorspronkelijke heeft te dezer pl. alleen *stammeln.*

—

KOL. 718.

De afl. *aanstribbelen* komt mede voor in Lulofs' Kakographie (Gron. 1841), 150: *wil ik tegen de substantievische declinatie... niet* aanstribbelen.

—

KOL. 723, 724.

Opstrompelen vindt men bij Mina Kruseman, Een Huwel. in Indië, 65: *De beide meisjes... zagen... het schelmpje met groote moeite de stoep der achtergalerij* opstrompelen.

—

KOL. 725.

Stronkelen komt voor saamgesteld met het voorz. *uit;* Van Duyse, Vrolijkheid, 7:

Te middernacht, ter herberg uitgestronkeld,
Ziet iemand gansch het torenspits ontfonkeld.

Het onzijdig geslacht van *spits* is hier tegen 't gebruik; misschien in navolging van Bilderdijk, Sprokkel. 32: 't spits *der klip.* Staring, Ged. I. 95: 't *flikkrend* spits *van helm bij helm.* — In Van Dales Nieuw Woordenb. is het onzijdig geslacht alleen aangenomen in de spreekwijzen *het spits bieden* en *het spits afbijten;* eene onderscheiding, reeds door Hooft en Vondel gemaakt, en steunende op de afkomst van 't woord, dat eigenlijk een bijv. nw. is als zelfst. gebezigd, zie Kluit op Hoogstr. Geslachtl. Zoo leest men bij Bilderdijk, Mengel. I. 67:

Hy zag de strijdbre twee, gereed hem 't spits *te bien.*

Ald. D. II. 5 leest men:

— *hecht een vlammend vlasch aan* 't spitse *van 't geweer.*

Nagevolgd door Ten Kate, Tassoos Jeruz. I. 228:

Aan 't spitse *van de ruiters uitgetogen.*

Hier blijft de bijvoegelijke vorm geheel behouden, wat nog duidelijker 't geval is bij Rodenburgh, Poëtens Borst-weringh, 412:

Dat all' de willen 't zaem verkryghen groote machten...

En wederstaen het spitst' *van hunliens viands krachten.*

—

Kol. 733.

Het bijw. *stuk* vindt men reeds bij Van Focquenbroch, Werken I. 116:

Waar door van ons het meeste deel
Is stuk *gesmakt, op rots, en klippen.*

In Brender à Brandis' Kab. is door J. C. Schutz vermeld de uitdr. *stikkend* voor aan of in stukken. Zie D. I. 155.

—

Kol. 735.

Van *suffen* is de spreekwijs, in Der Redenryckers sticht. Tsamenkomste, bl. L verso:

— *komt ghy by ons ghestadich ter scholen,*
Oft ghy zult lichtelijc dolen en in de suf-kamer komen.

—

Kol. 738.

Het werkw. *zuijen*, hier uit een paar vroegere schrijvers aangehaald, werd nog gebezigd door Immerzeel, Hugo van 't Woud, 104:

Geduld en moed dus! Wieg, en zing, en zui, *getroost,*
De flaauwende oogjes digt van uw aanminnig kroost.

—

Kol. 744.

Het taaleigen van Urk heeft niet alleen het frequent. *tuntelen*, maar ook zijn primit. *tunten*, in eene beteekenis, die blijkbaar met die van talmen, beuzelen, langzaam te werk gaan, samenhangt, t. w. karnen met een weinig melk, door één persoon in eene bijzondere karn; zie Taal- en Letterbode, VI. 44.

—

Kol. 754.

De vogelnaam *tureluur* komt voor in De Vrije Fries, XII. 110:

Ik weet reeds wat de tureluur *zegt,*
Als zij eerst hare eijeren gelegd heeft.

—

Kol. 757.

Het *tingelen* van de klok is niet uitsluitend maastrichtsch; men leest het w. ook bij de geldersche Juffer E. M. Post, Voor Eenzaamen, 214: *op eens dringt deze* tingelende *klok in hare ooren.*

De afl. met verlengden vorm heeft mede Smeets, Lentebloesem 14:

Tingelingeling, tingting,
Bel en klink valt met den ring;
Hoort ze wringen
Aan uw ringen
Tingelingen, enz.

—

Kol. 759.

Dr. Van Helten meent (in De Schoolbode van Novemb. 1876, bl. 510) dat het prim. van *tintelen* (2de Artikel) in plaats van *tinten* had moeten zijn: *tinden*, omdat de *d* in het goth *tundjan* (beter meen ik *tandjan*), angels. *tendan*, geen *t* als sluitletter van den wortel toelaat. Is deze regel juist, dan zijn de uitzonderingen talrijk. Men zie niet alleen de afleidingen met *t* in het oudhoogd. bij Graff, V. 686 en volgg.; maar ook het middelhd. *zünten* naast *zünden*, het beijersche *kenten* naast het hd. *kenden*, de nederl. znwn. *tontel*, *tintel*, *tuntel*, naast *tondel*, *tonder*, enz. De verandering komt mij derhalve nog niet noodzakelijk voor, en te minder omdat Diefenbach (II. 657) geen zwarigheid maakt, om tot hetzelfde gothische stamwerkwoord te brengen het nederl. *tintelen* (3de Art.), waarvan het prim. *tinten*, *tenten* bij ons dikwerf voorkomt.

—

Kol. 761.

Gelijk het fransch zegt *les oreilles lui tintent* voor »de ooren tuiten hem", heeft men ook ons freq. gebezigd van de ooren; Schultz Jacobi, Oud en Nieuw, 1864, bl. 92: *Die ooren* tintelen *ende jeucken haer dickwils nae nieuwe dinghen.*

Nedertintelen is ook gebruikt door Feith, Oden en Ged. II. 7.

—

Kol. 771.

De meening, op *Tobbelen* door mij geuit, dat het woord *tobbe* den naam zou hebben van de *tobbende* of schuddende beweging, is onjuist. De ware afleiding van het w. denk ik elders te geven. Men zie inmiddels de zeer juiste opmerking van den hoogl. Ypey, Geschied. der Nederl. Taal, II. 90.

—

Kol. 781.

In poëzie vindt men *onttokkelen* bij Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Ged. II. 8:

Zoo'n kinderlach...
Onttokkelt *vreugdekreten aan 't gemoed.*

—

KOL. 790.

Ten Kate laat den goddelooze *trantelen* van woede, De Psalmen, 433.

—

KOL. 809.

De samenstelling *troetelgebrek* heeft De Denker, IV. 78.

—

KOL. 812.

Samentrommelen is gebezigd door De Keyser, Sprokkeling, 25: *de lieden werden* zamengetrommeld *tot een bijeenkomst.*

—

KOL. 822.

Tegentuimelen gebruikte J. A. D. Molster, Lied. en Geb. 3:

Hal mijn thirs zij een seringenloot,
En ik tuimel *hem er mede* tegen.

Bij H. Maronier, Ged. 230, vindt men de samenst. *tuimelzucht.*

—

KOL. 832.

Onzijdig komt *vertwijfelen* ook voor bij Beets, Twaalf Preeken, 283: *hier* vertwijfelt *alle hoop.*

—

KOL. 839.

Van *vaandelen*, hier uit de volksspraak door mij opgeteekend, vond ik later een voorbeeld in H. van Halmaels Schynheilig, 32:

'k Zeg zulke beesten hier niet meer sullen stallen,
Ons voer is te kostlyk voor zulk een vee,
Zy zullen niet (d. i. *niets*) vaandlen, *al brogt jy ze mee.*

—

ALDAAR.

Verkeerelen—Verkeeren.

Bij De Bo is *verkeerelen*, aldaar *verkèrelen* uitgesproken, vermeld voor »ten kwade keeren, in 't slecht veranderen, verdraaien, uit den behoorlijken stand helpen, bederven, verstooren". Bij de vroegere vlaamsche dichters is het w. niet vreemd, in eene der vermelde of daaraan grenzende beteekenis. Antw. Spelen van Sinne, 128:

My wondert wat dat is u intentie
Die soo grooten credentie hebt op de weerelt
Door uwen grooten rijckdom bepeerelt
Dat ghy soo slecht verkeerelt *u noch wilt houwen.*

d. i. afkeerig, ten kwade gekeerd of gezind. Ald. 131 (van den landbouwer):

Al wort hy somtijts nochtans verkeerelt,
Maer weerdich bepeerelt in alle ghehuchten.

d. i. verkeerd beschouwd of behandeld. Bl. 325:

De vremde weerelt
Die seer verkeerelt *alomme domineert.*

d. i. ten kwade gekeerd, bedorven. Bl. 416:

Vrede verdrijft alle tweedracht, en twist verkeerelt.

d. i. booze twist. En 573:

Hy waer wel verkerelt, *boven en ondere,*
Diet misprese —

d. i. (door en door) verkeerd, van den rechten weg gekeerd. Zoo ook Van Rijssele, Spieg. der Minnen, 54:

Begheerte van hoocheden houdt my verkeerelt.

Doch voor bedorven, Ogier, De Seven Hooftsonden, 68:

Een Dochter soo het scheen bequaem tot alle Deught,
Is op een oogenblick geschonden en verkerelt.

Dat hier te denken is aan een prim. *verkeeren* is duidelijk, vooral als men in aanmerking neemt, dat het deelw. *verkeerd* in niet minder verschillend gewijzigde bet. thans wordt gebezigd, dan vroeger *verkeereld.* Weil. omschrijft het door »het tegenoverstaande van echt, juist, regt." Adelung merkt op, dat in den duitschen Bijbel *verkehren* beteekent »tot zonde verleiden, van den weg der deugd op den tegenovergestelden brengen." Zoo bij Luther in het Boek der Wijsheid, Cap. 4, vs. 11: *dass die Bosheit seinen Verstand nicht* verkehre. En vs. 12: *die reitzende Lust* verkehret *unschuldige Hertzen.* De Statenoverz. heeft voor het eene *veranderen*, voor het andere *omkeeren;* Van der Palm, *ontaarden* en *verleiden;* doch de Bijbel van 1477 op de eerste plaats *verwandelen*, dat met *veranderen* overeenkomt, en op de tweede evenals Luther: *verkeeren.* — Dit *verkeeren* nu verklaart den zin van het vlaamsche *verkeerelen.* Ja, volgens De Bo is *keeren* zonder voorzetsel in het vlaamsch gebruikelijk voor: van gedrag veranderen, slecht worden, bederven. En *verkeeren* voor verleiden komt reeds bij onze Ouden voor; Maerl. Spieg. Hist. I. 320:

Daer was een Symoen, een felle,
Een toverare, die verkeerde *de stede.*

Leven van Jezus (door Meijer), bl. 223: *wie hebben desen vonden*, verkirende *onse volc.*

In sommige hoogduitsche dialecten heeft *verkeeren* nog een' anderen zin, t. w. iemand of iets verwerpen, afdanken, vooral ambachtslieden, ambtenaren of raadsleden, die men door anderen wil vervangen; zie Schmeller, Von Delling en Schöpf. En nabij dien zin komt wat Van Dale op het oog heeft, als hij zegt, dat ons *verkeerelen* gebruikt wordt »bij het veranderen der wet of der regeering van eene stad"; zie De Navorscher van 1854, bl. 65, waar hij het w. onjuist afleidt van het

znw. *keerle* of *kerle*, toga of tabbaard. De door hem aangewezen plaatsen uit de Chron. van Vlaend. kan ik niet opslaan; doch het komt mij voor, dat er ook toe behoort Despars, Cron. van Vlaend. IV. 506: *dat zy van den grave van Nassauwe niet* verkeerelt *en wilden wesen.* Uitnemend althans voegt de bet. van verwerpen, bij De Casteleyn, De Konst van Rethoriken, 123:

Wie is met charitaten nu bepeerelt?
Minne ende vrienschap zyn al verkeerelt.
Waer is nu bekentheit? waer is trauwe?

Van het behandelde *verkeerelen* moet onderscheiden worden de uitdrukking bij Ogier, a. w. 306:

Sy twisten onder hun wie d' eerste wesen moet...
Uyt Maey, och armen Maey, die wordt daer overKeireldt:
En lichtelijck de Noodt die praemt haer d'eerst te sijn.

d. i. overmand, zooals het verband en de schrijfwijze meêbrengen: van *keirel*, *keerel*, *kerel of karel*, welks eerste bet. die van man is, zooals blijkt uit het eng. *carl-cat* en *carl-hemp*, bij Weil. aangehaald.

—

Kol. 840, 841.

In den comparatief leest men *vernuft* bij Van der Cruycen, De Spreeckw. van Sal. Voorw.:

Soeckt altijt liever iet... daer ghy in minn' door blaeckt,
Als dat u, naer de gheest, alleen vernufter *maeckt.*

Vernufteling werd ook gebruikt door (Konijnenb.) Tafer. van de Staatsomw. XIII. 105.

—

Kol. 842.

Ontvezelen bezigde ook Onderwater, Mengel. 34: *Eene uitteerende ziekte* ontvezelde *langzaam den band der Natuur tusschen u en haar.*

—

Kol. 845.

Het werkw. *vijzen*, hier zwak vervoegd, is in Vlaanderen sterk; J. van Ryswyck, Een Loover uit het Zuiden op het Graf van Tollens:

Hij had de snaren zijner harp,
Ook diep in 't Zuiden vast gevezen.

Zie ook de Idioticons van Schuermans en De Bo. — Het freq. *vijzelen* (zie Kol. 846 de plaats van Tollens) komt toch ook wederkeerig voor; Van der Dussen, Proeven van Overzetting, 19:

Onzeker zich *ten God te* vyz'len —

—

Kol. 854.

Ockerse bezigde de samenst. *waggeltrede*, Vrucht. en Result. I. 6: *mijne laatste* waggeltreden *naar het graf.*

Kol. 861.

Voor ontloopen komt *ontwandelen* voor in De Denker, VII. 69:

— *zo 't u mooglyk zy, ontwyk*, ontwandel *hem.*

In Gessners Werken (door Vr. Overdorp-Post) leest men niet alleen *opwandelen*, Deel I. 143, ook *doorwandelen*, ald. 164: *heeft hij het barre zand der wildernissen* doorgewandeld. — *Nawandelen* bezigde ook Domela Nieuwenhuis, Twaalf Preken over het O. T. 36: *de sporen Zijner wijsheid en goedheid tevens in de geschiedenis* na *te* wandelen.

—

Kol. 868.

Warrelen heeft ook het voorvoegsel *ver;* Dr. Nolet de Brauwere, Proza, I. 3: *den geleerde die... tusschen ongenadige folianten en lijvige quartoboeken* verwarreld *zat.*

—

Kol. 887.

Over *wepel* zie men nader het belangrijke artikel op dat woord, in het Idioticon van den Eerw. De Bo. Gebruikt vond ik het in het tafelspel: Twee blauwe Schenen, van den verdienstelijken Vlaming F. Blieck, (opgenomen in den Vierden Bundel van 's Dichters Mengelpoëzij), bl. 8:

Een poezle hen ontliep twee hanen;
Een derde haan liep ze aanstonds na.
De twee, nu wepel, *storten tranen*
Langs blauwe schenen. —

—

Kol. 890.

Nevens *weveling* heeft men ook de afl. *wevelaar;* Der Redenryckers stichtighe Tsamenk. bl. Z verso:

Om nu milde te schencken
U ghiften onbelaen
Wt des wevelaers *baen.*

—

Kol. 922.

Van *wrevelen* is het ww. *verwrevelen*, bij Schmeller *verfreveln*, *verfräfeln;* (Konijnenb.) Tafer. van de Staatsomw. XXIV. 69: *het gevaar is thans nog grooter, om Legers te* verwrevelen. d. i. wrevelig te maken, in wrevel te ontsteken.

Van het ww. *wrevelen* zelf, dat niet dikwerf voorkomt, geef ik nog een paar voorbb.; Ockerse, Vruchten en Resultaten, I. 22: *zijnen* wrevelenden *invloed op de beoordeeling.* Van Kampens Mag. VI. 88: *Dat eeuwige morrelen en* wrevelen *over hetgeen achter is.*

—

Kol. 933.

Wurpelen—Werpen.

Volgens De Navorscher, VII. 322, is *wurpelen* in Noordholland gebruikelijk bij het melken van

koeijen, en zegt het woord: »zachtjes aan de spenen trekken, het begin van het melken". Bouman beschrijft die verrichting breedvoerig. De hoofdzaak is, mijns bedunkens, de handeling of beweging, waarmede het melken, om goed te slagen, moet aanvangen. In de breede beschrijving, die Berkhey in het Negende Deel zijner Nat. Hist. van Holland van het melken der koeijen geeft, komt de benaming *wurpelen* niet voor. Aangaande de bedoelde handeling zegt hij bl. 273: »Wanneer men nu zal melken, begint men eerst met zachte en ligte nederstropingen, tot dat het uur allengs begint toe te vallen, als wanneer men sterker en aanhoudend doormelkt."

Als primitief van *wurpelen* kan men aannemen het eng. *to warp*, dat bij Halliwell ond. and. den zin heeft van eene rollende of slingerende beweging maken (*to wrap up, to make a waving motion*). Eerder misschien nog het hoogd. *warfen*, *werfen*, beginnen te weven, en zoo: iets aanvangen. Bij ons zou dit *werpen* heeten; de inslagdraad van een weefsel heet in het nederl. *werpte*.

—

KOL. 935.

Niet alleen *verzamen* komt voor: ook *opzamen*, hoogd. *aufsammen* (zie Grimms Wörterb.); Van den Broek, Vaderl. Poëzij, bl. 33: *de* opgezaâmde *kracht*. — Waar het samentrekkingsteeken hier wel toe dienen moet?

—

KOL. 951.

Tot *zwanken* behoort het middelhd. adj. *zwanc*, hoogd. *schwank*, buigzaam, dun, nederl. *slank*, zie D. II. Kol. 518. Dit *zwank* ontmoette ik in Der Redenryckers sticht. Tsamenkomste, bl. L2:

Ziet met ydele handen en weet ic niets te pleghen,
Ende daerenteghen zijn myne leden noch teeder en swanc.

d. i. teeder; doch voor wankel, onvast, ald. bl. G2, verso:

Dat ghy tot mynen schuldighen plicht, den welcken ginc swanc,
Zoo neerstich hebt opgheweet door u vermanich wtmeten.

—

KOL. 988.

Een ander voorb. van *opdoffelen* kwam mij nog voor in De Gids van 1876, D. I. bl. 248: *zijn* (*ze*) *juist bij tijds gestorven om hunne kinderen aan anderen* op *te* doffelen.

—

KOL. 991.

Stuart bezigde niet alleen het bijv. nw. *dwingelandsch*, Rom. Gesch. II. 22, ook een bijw. *dwingelands*, a. w. XIV. 146: *al zijne verordeningen, hoe* dwingelands *ook uitgevoerd*.

—

KOL. 995.

De spelling *gegrifd*, op welke hier als bijvoegsel tot Kol. 161 wordt gewezen, kwam mij nog meermalen voor in Van Kampens Mag. voor Wetensch. enz. III. 210: *Dit denkbeeld van strijd scheen in de gemoederen* gegrifd. Bl. 450: *waar de geschiedstift... de verdiensten van Tulp onuitwischbaar* gegrifd *heeft*. D. X. 304: *de omstandigheden... staan in het hart... met gulden letteren* gegrifd. Zoo leest men in Beets' Cam. Obs. (5e druk), 334: *een* gebefde *flesch*.

DEEL II.

KOL. 13.

Het woord *baakster* kwam mij nog voor in de vorige eeuw; De Denker, VIII. 234: *De* Baakster *hoorde ik nu en dan dat femelende taal voerde*.

—

KOL. 18.

Het werkw. *soebatten* wordt mede beschouwd uit het maleisch afkomstig in De Gids van 1875, D. III. bl. 442.

—

KOL. 20.

Voor *beijeren* vindt men *gebeijeren*, Erasmus, Lingua, 130 verso: *Ghy buldert ende* ghebeyert *seer op de quaetspreeckende tonghen*.

—

KOK. 23.

Het middelhd. *bret*, hoogd. *brett*, heeft ook Van der Schueren: *Bret*, boirde, meerv. *bredere*. Het middelhd. verkleinwoord *bretelin*, *bretel*, is bij Lexer, Handwtb., een tafel of bord, om openbare bekendmakingen aan te slaan, eene bet. waarin Ypey nog het w. *bord* kent, zie zijne Taalk. Aanmerk. op Ypey, 10. Van een anderen nederl. verkleinvorm *bretteke* heeft het oudfr. gesmeed *bretèque*, ook *bretesque* en *bretèche*, in de Dictionn. de Trévoux: »lieu public où l'on fait les cris et proclamations de Justice". In een brief van 1566, bij Groen van Prinst. Archives etc. II. 472 (1e Serie) leest men van de bevelen van zijne Excell.: *à la* bretecque *de la ville publiées*. d. i. op het stadsaanplakbord bekend gemaakt. De heer Groen verklaarde dit onjuist door »*bretèche*, forteresse, chateau", gelijk te recht werd opgemerkt door den even bekwamen als ijverigen Schultz Jacobi, Oud en Nieuw, 1866, bl. 5.

Vondel, Altaergeh. 14:

— *daer zy, als hagelsteen,*
Gestremt, van 't heir der Englen, naer beneên,
Het leger, dat gedeelt leit in zijn orden,
Als in den mont en toegehagelt *worden.*

Weil. heeft *nederhagelen*, en moest hebben *inhagelen.*

—

Kol. 190.

Hakkelen voor twisten, woordstrijden, hebben de hoogd. dialecten onder verschillende vormen, t. w. bij Schmeller en Schöpf *hägkeln*, *häkeln*, bij Stalder *häggeln*, *hägelen*. Aan deze vormen is ontleend *hegchelen* of *heggelen*, dat, naar mij is bericht, te Zaltbommel en wellicht ook elders in ons land in zwang is voor »kibbelen, haspelen, tegenspreken."

—

Kol. 195.

De samenstelling *verhensmaal* bezigde Cl. Bruin, Kleefsche en Z. Holl. Arkadia, 80.

—

Kol. 196.

Hegchelen, zie **Hakkelen**[1].

(Bijvoegs. hierboven).

—

Kol. 199.

Voor ophemelen, buitensporig verheffen, leest men *verhemelen* in De Denker VIII. 215: *lieden, die de geleerdheid zo* verhemelen.

—

Kok. 211.

Nog vermeldenswaard is het gebruik van *ophevelen*, zooals het voorkomt in De Denker, IX. 350: *Dat ik wat* opgeheveld *was, met vuile streepen te zien maaken op die zwarte klederen draagen.*

—

Kol. 215.

Van *hippelen* is *ophippelen;* Rogge, Wtenbog. III. 157: *d ooievaars, die altemet eens* ophippelen, *als willende vliegen, maar die zich niet buiten het nest durven wagen.*

—

Kol. 219.

Vóór Bild. werd *behebd* geschreven door Macquet, Proeven van Dichtk. Letteroeff. I. 108: *Geene Natie... is met dit kwaed zoo sterk* behebd *als wij.*

—

Kol. 223.

Tot mijn genoegen vond ik mijn vermoeden, dat *wihot* bij Kausler (zie mijne noot) uit het oudfransch is en hoorndrager beteekent, bevestigd door Dr. Verwijs in zijne uitgave van Die Rose, bl. 147, en voeg er nu bij, dat bij Roquefort het woord niet alleen *wislot*, maar ook *whihot* en *wihot* luidt, welk laatste overeenkomt met de lezing in Die Rose.

Kol. 232.

Voor *hommeles* leest men *hommelens* in De Denker, XI. 389: *'t Is by veele menschen schrikkelyk* hommelens, *als zy niet by stervende Vrienden... worden geroepen.*

—

Kol. 238.

Voor *hortig* gebruikte De Keyser *horterig;* Sprokkeling, 262: *een koppig*, horterig *en tot impotentie gedetermineerd beest.*

—

Kol. 241.

Ook met *henen* en *na* komt *huppelen* voor; Ockerse, Vruchten en Res. II. 36: *met een luchtigen tred...* henen *te* huppelen. Gessners Werken, III. 23: *hoe de jonge kalveren haar* nahuppelen.

—

Kol. 259.

Bij Berkhey leest men *overkanten;* Zeetr. der Bat. Vryh. II. 272:

(Zij) vaart regt toe, regt door, zelfs zonder overkanten
Van stuur- en bakboord, noch het wapp'ren van het doek
Der zeilen.

—

Kol. 261.

Onder de beteekenissen van *kartelen*, door Weiland vermeld, is die van »schiften, zamenloopen". Een voorbeeld daarvan geeft Dr. Nolet de Brauwere, Proza, I. 114: *dat men alsdan eenige citroenschillen onder den* (lees *de*) *thee mengde, welké de melk deden* kartelen.

—

Kol. 264.

Gekekel leest men in D. Warande, N. Reeks, I. 394:
— *Logens, Lastering* (*in 't opgepronkt* gekeekel)
Te braken.

—

Kol. 269.

Wederkeerig is *kittelen* gebruikt in De Denker, XII. 14: *kon hy niet nalaaten...* zich *in zynen vond te* kittelen. — De samenstelling *kitteljacht* leest men bij Bodecheer Benn. Leydsche Oorlofd. 33:

Nochtans liep hy nae de hoeren
Altijt op de kittel-jacht.

—

Kol. 275.

Knungel vindt men in De Denker, XII. 66: *zo een* knungel *van een Moffin.*

—

Kol. 276.

In *doorknabbelen*, uit Bild. aangehaald, is het voorzetsel onscheidbaar; scheidbaar is het, De Denker, V. 180: *als ongelukkiglyk de baldadige Wormen deze parkamenten...* doorgeknabbeld *en*

verteerd hebben. — *Rondknabbelen* is gebezigd door Stuart, Rom. Gesch. X. 392: *hoe lang* knabbel *ik niet* rond *aan den harden brok, dien ik verzwelgen moet?* — De samenst. *bastknabbelaar* is een schimpnaam, De Denker, V. 321 en 327.

—

KOL. 299.

Niet vermeld is *inkorsten*, voorkomende bij Bild. Wit en Rood, I. 45:

Daar gloeit die sprankel nog van 't Godlijke, aan uw borst
Met d' adem ingestort, in 't dierlijke ingekorst.

—

KOL. 302.

Van *keuzelen* is gevormd *keuzelarij;* Nolet de Brauwere, Proza, I. Voorb. XVII: *een soort van buurtpraatje,... vol van vertrouwlijke* keuzelarij.

—

KOL. 305.

Nederkrabbelen is gebezigd door Ter Haar in Steenmeijers Nag. Leerr. XXVII: *dat... zijne hand... naar eene veder zou hebben gezocht, om* neder *te* krabbelen, *wat hij niet spreken of fluisteren mogt.*

Krabbelaar is een soort van bier; zie Belg. Mus. II. 125 en 134. — Te Brielle werd nog niet lang geleden een baggermolen gebruikt, die een mol of *krabbelaar* heette; zie 't Gloss. achter de door Dr. Fruin uitgegeven Enqueste ende Informatie o. h. w. *mol.*

—

KOL. 309.

In Vlaerd. Redenrijck-bergh noemt de boer den stedeling een *kriek;* ald. 130:

Wat droes wie schoptme daer sucken voet in me gat?
Sin jy 't Stee-Kricck?

Bl. 139:

Boeren weten me al wat...
Wetense ste-luy 'tgeltgen t' ontlocken met t' ien oft aer,
En die nousgierige Kriecken *wordent niet eens gewaer.*

—

KOL. 315.

Evenals in Van Rijsseles Spieg. der Minnen: *Hoe* krevelt *sijn hertel*, moet men ook *krevelt* lezen in hetz. werk, bl. 59, in plaats van: *Haer herte* knevelt. — En bij De Casteleyn, Hist. van Pyramus ende Thisbe, 33, *gecrevel* in pl. van:

Want ick noyt in Venus ghetrevel *wieck.*

Van het ww. *krevelen* is *verkrevelen;* Van Rijssele, a. w. 101:

Hy sal noch wepelen,
Dan zalse verkrevelen *in Venus forneys.*

KOL. 317.

Van *kribbelen* is *gekribbel;* Brieven van J. F. Willems, 43: *Vergeef mij mijn ellendig en haastig* gekribbel.

—

KOL. 320, 321.

Bij Van Lodensteyn vindt men *krijgeling;* Uytsp. 300:

Dies menig duysend Krijgeling
't Lieve land omving.

Voor *krijlig* in de bet. van dartel heeft Van der Cruycen *krillig*, De Spreeckw. van Sal. 136:

Hy temt het krilligh *vleesch, door 't touwen van sijn huyt.*

In den zin van *kregelig* heeft De Hubert *krijlig;* De Psalmen, 176: *een* krijlig *volk, weerspannig en misnougd.*

—

KOL. 327.

Een adj. *krengig* voor bekrompen kwam mij voor in Fokkes Boert. Reis, III. 130: *nou komt het toch zoo* krengig *en zoo chicaneurig uit.*

—

KOL. 329.

Van Beers heeft de samenst. *kroezelbol;* Jongelingsdr. 4de dr. 101: *een zwerm van bruine* kroezelbollen.

—

KOL. 331.

Daar Weil. van *kronkel* geen voorb. heeft, voer ik er hier een aan uit (Konijnenb.) Tafer. van de Staatsomw. XXII. 39: *Haar oog zal alle de plooijen van het hart ontvouwen, elken* kronkel *ontwinden.*

Tot de afleidingen met voorzetsels, hier en Kol. 1003 aangevoerd, behoort nog die bij Stuart, Rom. Geschied. IV. 210: *hij zag eene vreeselijke slang achter zich* aankronkelen. — Bij de samenst., die Weil. vermeldt, voege men *kronkeldraai* bij Oudaan, Roomsche Mogenth. 56; *kronkelgolfjes* bij E. M. Post, Gez. der Liefde, 97; *kronkelpad*, ald. 106; *kronkelgang*, ald. 18; *kronkelsleep*, bij Van der Dussen, Proeven van Overz. 118.

—

KOL. 333.

Bij Weil. ontbreekt *verkruimen;* De Hubert, De Psalmen, 34:

Ik sals' als stoff [*stoff*] *voor den wind* verkruijmen.

Van het frequent. zonder voorzetsel gaf ik geen voorbeeld; men treft het aan bij E. M. Post, Gez. der Liefde, 137:

Ik kruimel *hier een stukje brood*
En rust op 't zachte mosch.

In fig. zin wordt *kruimelen* gezegd voor nauw dingen en karig geven; vandaar bij Weil. *kruimelig* voor karig, gierig; doch ook *kruimelaar* bij

Deel der Mengelpoëzij uitmaken), bl. 17 (van een kereltje):

Nederploffend als een blok.
Deerlijk ligt het daar te janken
En te jamren —

Bij *op-* en *najanken* behoort *afjanken;* Der Redenryckers stichtighe Tsamenkomste, N3:

Ic en zoude tghelt zoo haest niet konnen spellen,
Als ghy met u vellen my af *zoudt* jancken.

Op Kol. 200 behoort nog de afl. *najammeren;* Vr. Overdorp, geb. Post, Gessners Werken, I. 88: *Zij* jammeren *aan den oever den buit* na, *die zich haastig van hen verwijdert.* — Weil. heeft trouwens het woord reeds opgenomen; het beantwoordt aan *najanken*, van 't welk door hem verschillende voorbeelden worden aangevoerd.

—

Kol. 202.

Men vindt *naar iets jukken*, gelijk de platte volksspraak het woord nog doet hooren; De Hubert, De Psalmen, bl. 287:

so sij na *'t woord van dijn gerechtheyd* jucken.

Het rijmwoord is: *onderdrucken.*

—

Kol. 237.

Van *klapperen* is *naklapperen;* Vr. Overdorp, geb. Post, a. w. III. 5: *waar de Nymfen... op de klanken van mijne fluit den dans aanhieven, terwijl de springende Faunen mij met hunne Krotalen* naklapperden. — Weil. heeft *naklappen.* — *Krotalen* zijn dansklappers (castagnetten), bij de priesters van Cybele in gebruik.

—

Kol. 244.

Het werkw. *kleinen* (zie *Kleineren*[2]) is mij toch zonder voorzetsel voorgekomen in De Poëtische Spectator (van Bellamy), 136:

Een lood in tien gebragt tot greinen:
Toldat er, door tienvouwig kleinen,
Ten laatste een zandjen overschoot.

—

Kol. 263.

Het ww. *kluizen* voor sluiten kwam mij nog voor bij Van der Dussen, Proeven van Overzetting, 76 (de beken):

Die 't hoog Etrurisch woud met digt gewelf van blaêren
In Vallombroza kluist. —

En bij *opkluizen* behoort *omkluizen*, mij voorgekomen bij denz. 106:

't Onmeetbaar vuurgewelf, dit schand'lijk aêmbaar zwerk
Omkluist *ons negenmaal.* —

—

Kol. 305.

Kwasteren—Kwasten.

Van het naamw. *quast*, d. i. een bundeltje van zijde, wol, haar, vederen of rijzeren om te strijken of te vegen, heeft het nedersaksisch bij Tiling de werkwn. *questen*, *uutquesten*, voor vegen, uitvegen, en bij Richey de frequentatieven *quästeln*, *uthquästeln*, in dezelfde beteekenis. — Met eene andere toepassing heeft Huppel het ww. *quästen* voor met roeden slaan.

In figuurlijken zin bezigde onze dichter Hilman het ww. *bekwasteren;* Verspr. en Onuitgeg. Gedichten, II. 186:

Wie ook uw naam en deugd hier schandelijk bekwastert,
U overspuwt met 's lasters schuim.

d. i. als met een kwast bezoedelt. Een ww. *bekwasten* laat zich ook bij ons regelmatig van het naamw. *kwast* afleiden.

—

Kol. 306.

Het *kwekken* of *kwekkeren* van eendvogels wordt op eene andere wijze aangeduid door E. M. Post, Het Land, 32: *waar een eenzame eend in een bijt duikte, terwijl zijne makkers... door een woest* kwe-kwe-e, *een naderenden storm voorspelden.*

—

Kol. 339.

Van het hier aangehaalde fr. ww. *lanterner*, dralen, onderscheide men het revolutiewoord *lanterner*, ontstaan uit den ruwen kreet der parijsche oproerlingen: *à la lanterne!* Over de lantaarn, waaraan men de slachtoffers moordde, zie men de Tafereelen uit de Staatsomwent. (door J. Konijnenburg), D. III. bl. 241.

—

Kol. 341.

Behoort tot het hier behandelde *leukeren* het werkw. *opleukeren?* Beets, Camera Obscura (5e druk) bl. 312: *hetzij hy... de oude besten met zijne vrolijke invallen* opleukerde *by het spinnewiel.*

Zoo ja, dan zegt het w. zooveel als *opwarmen*, mede fig. bekend voor (iemand) opbeuren, in de hoogte steken.

—

Kol. 349.

Lodder voor hoerenwaard kwam mij later voor in Maerlants Spieg. Hist. Tweede Partie, 263:

Den lodders *hiet hise ontfaen,*
Ende ten bordecle leiden saen.

Vincentius: tradidit eam *lenonibus.*

—

Kol. 385.

Wat betreft *modderen* voor schikken: In Rog-

ges Johannes Wtenbogaert leest men D. I. 124: »Van *modereeren*, zegt Wtenbogaert, maakten ze *modderen*, en noemden mij *een modderaar*."

—

Kol. 396.

Een later voorbeeld van de hier bovenaan besproken samenstelling geeft Immerzeel, Hugo van 't Woud, 5:

Kom, Huigje, ik bid u, roei die muizenesten *uit.*

—

Kol. 415.

Van *het hooi opperen*, hier vermeld en gestaafd, is het znw. *opper*, bij Weil. hooistapel. Men leest dit bij E. M. Post, Het Land, 232: *wierd het geheel drooge hooi bij elkaar geherkt, en aan* oppers *gezet.* Lulofs, Louise, 14: *Ginds zie ik het hooi aan* oppers *gezet.*

—

Kol. 428.

In de plaats uit Van Velthem, fol. 195, luidt de tweede regel:

Ende waren blide, ende dancten *sere.*

Zóó heeft niet alleen Le Longs uitgave, maar ook Dr. Jonckbloet, in zijne bearbeiding van het Derde Boek als Specimen, bl. 52. Nogtans komt het mij voor, dat de zin eischt, *dansten* te lezen. Is dit wèl gezien, dan schijnt de fout in het Handschrift te schuilen, want mijn exemplaar van de Kroniek, door Steenwinkel met de pen nagegaan en verbeterd, behield *dancten* onveranderd.

—

Kol. 484.

Bij de afll. van *schemeren* behoort nog *aanschemeren.* Het Wdb. der Ned. Taal heeft een voorb. uit Tollens' Gedichten; 'k geef er hier een uit het proza van E. M. Post, Voor Eenzaamen, 238: *elke* aanschemerende *waarschijnelijkheid is hem een straal van vreugde.*

—

Kol. 495.

Bij Stuart komt *uitschitteren* voor; Rom. Gesch. II. 375: *Hoe meer echter het aanzien der Krijgstribunen bij deze feesten had* uitgeschitterd, *te minder* enz.

—

Kol. 512.

Als afl. van *sidderen* behoort hier nog *tegensidderen;* E. M. Post, Mijne Kinderl. Traanen, 78: *akelig* sidderden *wij een onbekend lijden* tegen.

—

Kol. 513.

Van *simperen* is *doorzimperen*, dat mij voorkwam in het brugsche blad *Rond den Heerd*, 1877, n°. 10, bl. 75: *'t christendom, dat...* doorzimperd *is van vuilnisse.*

Kol. 549.

Slisteren—Slijten.

Het werkw. *slisteren* doet ons Beckering Vinckers kennen, in zijne Taal en Taalstudie (naar Whitney) Eerste Serie, Tweede Stuk, bl. 105, als een groningsch woord voor keilen, keitjes langs het water scheren. Het primitief acht ik te zijn *slijten*, nederl. vorm van het hoogd. *schleissen*, middelhd. *slizzen.* Het gron. frequent. is dus eig. *slitseren.* De beteekenis van dit woord is eigenlijk rijten, splijten of klieven. De steentjes klieven het water of de golfjes. Wat in *kleederen slijten* eene afgeleide het. is, hield Weil. verkeerdelijk voor de eerste. Zie ook Schmeller op *Schlaissen.*

—

Kol. 554.

Het voorb. van *sloddervos*, hier reg. 12 opgenomen, plaatse men bij dat op reg. 8 van ond.

—

Kol. 582.

Het hier bedoelde *opsnappen* voor opēten leest men in Van Kampens Magazijn, IX. 153: *dat land, door het* opsnappen *van sprinkhanen... te beweldadigen.*

—

Kol. 591.

In de regels uit Van Manders Olijfbergh is *afsnoeken* opgevat als afsnoepen. De Dichter kan ook afsnijden bedoeld hebben.

In plaats van de woorden: »Van *snoepen* in den laatstgemelden zin" leze men: »Van *snoeken* in den eerstgemelden zin". T. w. van snoeijen, afsnijden.

—

Kol. 598.

Voor het vlaamsche *sneutelen* (op *Snutteren* vermeld) kan men het nederl. *sneuteren* aannemen, waarvan dan afkomt *gesneuter* voor kleinigheden, bij Dr. Nolet de Brauwere, Proza, I. 66: *zoo wat klein* gesneuter *van sprotjes, een opregt peuzelwerk.*

—

Kol. 620.

Van *stameren* is mede de afl. *toestameren;* E. M. Post, Het Land, 329: *Och kon ik ze u zelf, nog eens aan mijn hart gedrukt,* toestameren! — *Toestamelen* vermeldde ik D. I. Kol. 695.

—

Kol. 633.

Tot *stuiter* of *stuitknikker* behoort *stoet*, middelned. benaming van den bal; Maerl. Sp. Hist. I. 148:

Dies hebbic di ghesent oec mede
Eene scorgie ende eenen stoet.

Ald. verwisseld met »bal". Tweede Partie, 387:

Eens reet dese in die stede,
Daer kindere speelden met enen stoete,
Die viel an sbisscops perts voete.
Die kindere namen dien stoet, *te handen,*
In een vier sine verbranden.

Het znw. *scorgie*, ter naastvoorg. pl., leest men nogmaals dez. bl.:

Nu sendstu mi eene scorgye
Ende eenen bal, dies ic lie
Dattet grote dinc bediede.

en wordt er verwisseld met *geesel*. Het w. komt insgelijks voor in den Roman van Ferguut, 141:

Tote haren mule dat si liep,
met ere scorgien *ghinc soe se driven.*

In het Gloss. verklaard door »Fr. *scorpion*, eene soort van zweep." En is ook bedoeld in hetz. werk, 16:

Hi grepene in 't gereide, hi spranc,
den steghereep wistijs cleinen danc;
ene gorgie *nam hi in sine hant,*
men wiste van sporen niet int lant,
die gorgie *was te Inde geknocht.*

Prof. Visscher legde dit verkeerdelijk uit door het fr. *gorgerette*, ringkraag, bedeksel voor den hals. De Schr. van het Iets over Ferguut (Leyden, 1838) bl. 12 en Dr. Halbertsma, Naoogst, I (1840) bl. 27, hielden *gorgie* te recht voor één met *scorgie*. De laatstgenoemde wees daarbij op het eng. *scourge* en het fr. *escourge*, waarbij prof. De Vries (Proeve van Middelned. Taalzuiv.), 80, het fr. *escourgée* voegt, d. i. een zweep.

Het eng. en fransch hebben niet alleen de vermelde naamwoorden, maar ook de werkwn. *to scourge*, *escourger*, *escorcier*, *escorchier*, geeselen, met roeden slaan; en met het eng. werkwoord brachten Tiling (IV. 720) en Ypeij (Taalk. Mag. I. 79) in verband het hoogd. *schurgen*, iemand met strengheid tot arbeid of plichtsvervulling aandrijven, oudh. *scurgan*, *scurjan*, voortstooten, voortdrijven. De hoogl. De Vries ontkent deze verwantschap, t. a. pl. Volgens hem en ook volgens Diez (I. 374) en Scheler moet de oorspr. der fr. en eng. woorden gezocht worden in het lat. *excoriare*, van *corium*, riem, op welk naamw. ook vroeger Dr. Halbertsma wees.

Het komt mij echter voor, dat de overeenkomst van *to scourge* en *escourger* met het lat. *excoriare* minder groot is dan met het hoogd. *schurgen*. Dit laatste is door alle duitsche tongvallen in verschillende vormen verspreid. Bij Schmeller vindt men *schorgen*, *schörgen*, *schurgen*, *schürgen*, bij Weinhold *schergen*, bij Vilmar *schirgen;* zie voorts Schmidt, Reinwald, Regel en andd. Ja ook in Vlaanderen is de uitdr. bekend, blijkens De Gedichten van De Bo, bl. 145:

— *Het stormt daar op de zee.*
't Is hooge springvloed morgen,
En 't voorgetij begint alreê
De waatren op *te* schorgen.

d. i. voort te stuwen, op te zweepen. Het nederl. *schorgen*, hoogd. *schurgen*, middelhd. *schürgen*, *schurgen*, oudhd. *scurgan*, komt dus niet alleen in vorm, maar ook in beteekenis met het eng. *to scourge* en het fr. *escorger* volmaakt overeen, en belet, mijns inziens, om hier aan een' verschillenden oorsprong te denken. Nevens de tallooze andere uitdrukkingen, die uit de germaansche taal tot de romaansche overgingen, behoort ook het onder zooveel vormen verspreide *schorgen*. Zooals dit in het fr. *escorger* werd, ontstond in dezelfde taal *écorce*, *écot* (*escot*), *échoppe*, *escope*, *échevin*, *écrin* (*escrin*), *écume* (*escume*), *écrou* enz. uit het nederl. *schors*, *schot*, *schop*, *schepen*, *schrijn*, *schuim*, *schroef* enz.

Wat betreft den oorsprong van *schorgen*, *schurgen:* Graff (VI. 542) brengt het tot *schuren*. En Schmeller (III. 397) bevestigt die afleiding op afdoende wijze. *Ausschüren* is in het beijersch uitstooten, uitdrijven. Ons gewone *schuren* (bij de Franschen tot *escurer*, *écurer*, eng. *to scour* geworden) zegt sterk wrijven, tegen elkander met kracht drukken. De frequentatieve of versterkende vorm daarvan is *schurigen*, saamgetrokken tot *schürgen*, *schurgen*, *schorgen*, fr. *escorger*, eng. *to scourge*. Indien dit laatste bij Halliwell »met een bezem vegen" wil zeggen, is dit dan niet hetzelfde als *schuijeren*, dat met *schuren* etymologisch één is?

—

Kol. 649.

Met *teuterachtig*, hier uit Fokke aangehaald, komt overeen *teuterig*, bij Dr. Nolet de Brauwere, Proza I. 14: *de* teuterige *en kneuterige kleingeestigheid hunner bewoners.*

—

Kol. 678.

Het ww. *vervaken* is hier bedrijvend; onzijdig komt het voor bij Van Duyse, Vrolijkheid, 15:

Zeker, om er te geraken,
Past het veel gerucht te maken,
Of de wereld kon vervaken.

—

Kol. 687.

Het werkw. *vlinderen* komt niet alleen bij »onze latere dichters" voor; ook in Der Redenryckers sticht. Tsamenkomste te Schiedam (1608) bl. C verso:

Maer penninghen op dobbel interest wtghegheven,
Daer de mot noch rorst niet en zal door vlinderen.

—

KOL. 720.

Fraai is *wipperen* gezegd van een' »kleinen vogel", bij E. M. Post, Voor Eenzaamen, 145: *hoe rustig* wippert *hij daar op de struik.*

—

KOL. 771.

Bij de samenst. van *doenen* voeg ik (Konijnenburg) Tafer. van de Staatsomw. D. VII. 52: *de* afdoenende *verklaring van het stedelijk Bewind.* D. V. 111: *een* wacht-doenend *Burger.*

—

KOL. 795.

Een voorb. van den vorm *kernen* vindt men bij E. M. Post, Het Land, 227: *Een jonge meid* kernde *met handige vaardigheid de boter van de melk.*

—

KOL. 827.

Bij de hier vermelde voorbb. voege men het volgende uit Maerl. Sp. Hist. II. Partie, 279:

Die juge, die dit siet ende hort,
Hem dinct dat hi bescerent *es.*

—

KOL. 831.

Nog een voorb. van *sterren* geeft B. Huydecoper, Ged. 209:

Maar zie, nu viel het oog, en sterde *met verlangen*
Op 't edele geschenk.

—

KOL. 849.

Zooals het hoogd. *warnen* of het nederl. *waarnen* het fransche *warnir, garnir* gaf, is het fr. *garant* en *garantir*, oudfr. *warant* en *warantir* van ons *waren*, waarvan mede *waarborg* en *waarborgen.* Het znw. *warant* is ook middelned. Roman van Lancelot B. II. vs. 29778:

— *Ne hebdijs gheen ander* warant
Soe moetti die herberge rumen te hant.

Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 447: *soo verbinden wy ons ende onse nacomelinghen goede* warant *daer aff te syne.* Zie ook Kil. — Het fr. *garderobe* luidt bij ons *waerdereube*, zie Maerl. Sp. Hist. I. 163, vs. 41; Blommaert, Oudvl. Ged. II. 80, vs. 452; het fr. *garnison* bij ons *waernisoen* (en niet *waeruisoen*) bij Kausler, Denkm. I. 96, vs. 2852. Enz.

—

KOL. 854.

Reg. 9 van ond. *sine Laten.* Dit znw. *laten*, dat in den tekst bij Van Goor t. a. p. en fol. 395 meer voorkomt, trof ik mede aan bij Despars, Cron. van Vlaenderen, II. 82: *byder hulpe van den* laten *ende inwoonders aldaer.* — Volgens de Bijvoegselen op Bilderdijks Gesch. des Vaderl. I. 315, beteekent dit woord: *vrijgelatenen.* Prof. David acht het w. eene verbastering van 't lat. *leti*, dat zelf uit *luiden* of *lieden* verwrongen zou zijn; zie Vaderl. Hist. II. 169. De Hoogleeraar verwijst naar het aangehaalde Deel van de Geschiedenis van Bilderdijk, en ook het Register van dat Deel heeft: »*Laten, legii*, 319, 320". Die bladzijden zeggen echter van *laten* niets. en het vereenigd Register (in D. XIII) heeft zeker daarom de verwijzing weggelaten. Als boven bleek, moest er staan: *Laten*, D. I. 315.

—

KOL. 866.

Evenals *voorachten* ontbreekt in de aangehaalde Woordenbb. de afl. *onachtig*, onachtzaam; Der Geholpen Weesen schuld. Danckseggingh, bl. C 3v°:

— *sulcx niet* onachtich
Immermeer vergeten, maer ghedencken rijckelick.

—

KOL. 876.

Dat *bedrichten* de bet. heeft van *bedrijven*, blijkt uit het neders. *drift*, dat bij Schiller en Lübben onder anderen gelijk staat met *bedrijf.* En met *bedrichten* is wellicht gelijk *bedrechten*, dat als rijmwoord gelezen wordt in de Rott. Sp. van Sinne, 122:

— *zit ghy daer, al wat wy dan wenschen,*
Zal ons ghewerden hoe dat het bedrecht.

d. i. hoe dat het bedreven worde, zich toedrage.

—

KOL. 878.

Voor *eeman* zeide de arnhemsche predikant A. van den Berg geheel op zijn hoogduitsch *eheheer*, in eene deftige Opdracht vóór Het Land van E. M. Post: *Vaarwel, Mevrouw, leef, met uwen waarden* Eheheer, *in gezegenden welstand.*

Van het ww. *echten*, huwen, is de afl. *echting;* Ockerse, Vruchten en Result. II. 247: *hare jeugdige* echting *heeft zelfs dit voordeel* enz.

—

KOL. 902.

Van het bijv. nw. *plechtig* heeft men het ww. *beplechtigen* gevormd, ter vertaling van het fr. *solenniser;* (Konijnenburg) Tafer. van de Staatsomw. XI. 70: *Reeds bij zijne komst stond een gedeelte der Nationale Garde onder de waapenen, om zijnen intogt te* beplegtigen.

—

KOL. 913.

Het w. *corcelet*, in de plaats uit Heyns voorkomende, is door Oudemans opgenomen in zijn Woordenboek (*Bijdrage* geheeten) III. 497, met een vraagteeken. Als basterdwoord had het op de C in Deel II moeten voorkomen. 't Woord is

het fransche *corselet*, diminut. van *corset*, en beteekent borstharnas, borstschild. Kil. heeft *corsalet*, aegis, thorax.

—

KOL. 920.

Een voorb. van *den honger slessen* treft men aan in Der Redenryckers stichtighe Tsamenkomste, bl. O3:

Daer zijnder die loopen krijten en klaghen,
Nauwelijcx sy bejaghen den kost om hun hongher *te* slessen.

—

KOL. 1057.

Op de plaats uit het eedsformulier, door Van Alkemade medegedeeld, komt *zich vermaten* niet voor. Zooals blijkt uit twee, in het brielsche Archief berustende, afschriften van dat formulier, moet er gelezen worden: *ingevalle yemande... quaeme te discorderen ofte* hem vermaeten *questie te maecken.*

—

KOL. 1058.

Bij de voorbb. van *moedigen* voege men het volgende uit Asselijn, Den gr. Kurieen, 71: *Een ieder* moedigt *zig.*

—

KOL. 1061.

Mismoedigen komt ook voor bij Ockerse, Vruchten en Res. II. 35: *dat men... daardoor hen* (*de jongelieden*) *al te zeer bezwaarde of* mismoedigde.

—

KOL. 1062.

Vermondigen kwam mij nog voor in de D. Warande, N. R. I. 554:

Ic aerm meinsche, zere bezondich,
Aenroupe di ende dijns vermondich,
O. Clemens enz.

—

KOL. 1073.

Onnutbaar leest men nog bij Bild. Sprokk. 73:

Wat vordert men 't onnutbaar *land*
Thands blijde vruchten af?

En *onnutheid* bij Stuart, Rom. Gesch. XVIII. 94: *Trajanus, die wel de* onnutheid *van zulke schepen... inzag.*

—

KOL. 1120.

De uitgave van Wagenaars Vad. Hist., door mij gebruikt en aangehaald, is die van Allert. Na het afdrukken van de hier voorkomende plaats uit dat werk is mij bericht, dat de eerste editie (1749—1759) niet *afgevaard* maar *afgevaardigd* heeft.

—

KOL. 1149.

In mijn exemplaar van Starters Fr. Lusth. staat ter aangeh. plaatse *ghewittigh.* Dit is echter blijkbaar een drukfout voor *ghewittight.*

ALPHABETISCHE KOLOMWIJZER

DER

BEHANDELDE NEDERLANDSCHE WOORDEN EN VORMEN.

Aecken II. 679.
aalmis II. 745.
aalmoezen II. 745.
aalmoessene II. 745.
aalmoessenen II. 745.
aamechtig II. 887.
aamhechtig II. 887.
aamhechtigheid II. 887.
aanbaggeren II. 12.
aanbarnen II. 762.
aanbeden 15.
aembeelten 85.
aanbeijeren II. 20.
aanbeticht II 933.
aanbikken 24.
aanblaken II. 37.
aanbulderen II. 54.
aandadingen II. 981.
aandobberen II. 72
aandoenend II. 771.
aandonderen II. 85.
aandrentelen 80.
aandriesschen 989.
aandrift II. 875.
aandruischen 989.
aaneenhoepelen 222.
aaneenklonteren II. 260.
aaneenknongelen 275.
aaneenrokkenen II. 826.
aaneenrommelen 533.
aaneenstremmen 710.
aaneenstrengelen 712.
aaneenvertuijen II. 662.
aanenten II. 96.
aanfladderen II. 105, 125, 1199.
aanflonkeren II. 126.
aanfronsen 992.
aangeheimd 197.
aangetijgd II. 932.
aangetogen II. 936.
aenghevoldert II. 125.
aangoochelen 993.
aangreinzen 163.
aanguichen 180.
aanhandelen 193, 996.
aanhanden 193.
aanherken 208.
aanhompen 233.
aanhonden II. 167
aanhuppelen 241.
aankabbelen 253.
aankakelen 257.
aanklank II. 107.
aanklateren II. 238.
aanklonteren II. 260.
aanknikken 286.
aankoesteren II. 278.
aankonden II. 1026.
aankondigen II. 1026.
aankronkelen II. 1178.
aankuijeren II. 297.
aankundigen II. 1035.
aanlijken II. 804.
aanloeven II. 355.
aanmachtigen II. 1053, 1055.
aanmatigen II. 1053, 1055.
aanmatiger II. 1055.
aanmeten II. 1056.
aanmetigen II. 1056.
aanmoeden II. 1058.
aanoekeren II. 413.
aanopperen II. 415.
aanpaddelen 1004.
aanpakken 111.
aanpeuren 445.
aanpieren 445.
aanporren 461. II. 815
aanprikkelaar 473.
aanprikkelen 473.
aanpruisen 987.
aanrammelen 486.
aanrangen 489.
aanrannen 488.
aanransen 488.
aanreken II. 819.
aanridselen 523.
aanridsen 523.
aanrinkinken 522.
aanritselen 523.
aanritseling 524.
aanritsen 523.
aanroffelen II. 1186.
aanrokkenen II. 826.
aanrommelen 533.
aansaggelen 551.
aanschemeren II. 1205.
aanschokken 582.
aanschonkelen 583.
aanschuifelen 622.
aansijfelen 621.
aansissen 1006.
aanslenteren II. 522.
aanslibben II. 537.
aanslonsen II. 527.
aansmachten II 922.
aansmeeken 631.
aanspatten II 608.
aanspoeden II. 1099.
aanspoegen 693.
aanspugen 693.
aanspuigen 693.
aanstendig II. 1113.
aanstending II. 1113.
aanstevenen II. 533.
aanstichten II. 927.
aanstifting II. 927.
aanstippen 699.
aanstompelen 707.
aanstribbelen 718, II. 1190.
aanstrijken 719.
aanstrompelen 723.
aanstukkende 734.
aansukkelen 667.
aanteeking II. 836.
aanticht II. 933.
aantichten II. 933.
aantichting II. 933.
aantiegen II. 936.
aentiën II. 928.
aantijden II. 930.
aantijgen II. 931, 936.
aantokkelen 781.
aantonderen II. 654.
aantrantelen 789.
aantrippelen 799.
aantsissen 623.
aanturen II. 664.
aanvaardigen II. 1120.
aanvechten II. 943.
aanvijteren II. 684.
aanvlonderen II. 687.
aanvoetjeling II. 691.
aanvonkelen 854.
aanvonken 850.
aanwakkeren II. 697.
aanwandelen 864.
aanwandeling 864.
aanwankelen 867.
aanwapperen II. 706
aanwemelen 881.
aanworstelen 919.
aanwreker 922.
aanziener II. 860.
aanziening II. 860.
aanzuchten II. 963.
aanzwichten II. 966.
aanzwippen 958.
aer II. 240.
aard II. 454
aerdsenier II 755.
aergeren II. 174.
aernovel II. 754.
aarnst II. 1064, 1065.
aernstigheid II. 1066.
aars 6.
aars over bol tuimelen 1, II. 1202.
aarsain 1.
aertzelen 5.
aarzelen 4.
aarzelingen 6.
aarzelings 5.
aarzen 1, 4.
achgelen 187.
acht II 865, 885.
achten II. 865.
achteraandrentelen 80.
achteraansokkelen 666.
achterdingelen 62.
achterdingen 62.
achterherrinkelen 590.
achterkousig 303.
achterkousigheid 303.
achterlasteren II. 327.
achterleeveren II. 332.
achteruitkrabbelen II. 498
achteruitsidderen II. 512.
achterwaren II. 847.
achterzwans 957.
ademachtig II. 887.
ademechtig II. 888.
ademhechtig II. 887, 888.
ademtogen II. 933.
advocatenborrel II. 721.
aemechtig II. 887.
afbaken II. 756.
afbakenen II. 757.
afbaking II. 757.
afbalderen II. 15.
afbedwelmen 101.
afbiggelen 25.
afbikken 24.
afbladderen II. 35.
afbladeren II. 35.
afblaken II. 37.
afblakeren II. 38.
afbochten II. 870.
afboddelen 28.
afborrelen II. 1172.
afbotten 28.
afbrijselen 46.
afbrokkelen 48.
afbrokken 48.
afbuitelen 54.
afdabben 56.
afdappen 56.
afdeizen 62.
afdingen 62.
afdoenend II. 771, 1209.
afdonderen II. 85.
afdrentelen 80.
afdruppelen 95.
afdruppen 95.
afduiken 96.
afduizelen 101.
afdwaan II. 774.
afdwarrelen 105.
afflikkeren II. 115.
afflonkeren II. 126.
affnezen 118.
afgeeselen 136.
afgemopperd II 390.
afgerammeld 488.
afgeschroffeld 608.
afgesmakt II 922.
afgestompt 708.
afgewrocht II. 959.
afglinsteren II. 155.
afglippen II. 156.
afglipperen II. 156.
afgrijselijk 164.

afgrijzen 164.
afgrissen 159.
afgruizelen 175.
afgruizen 175.
afhandelen 193.
afhaspelen 196.
afhavenen II. 788.
afheimen II. 1015.
afheiming 197.
afheinen II. 1014.
afheinigen II. 1014.
afheining II. 1015.
afhobbelen 221.
afhoeken II. 177.
afhoekeren II. 177.
afhompelen 234.
afjachten II. 889.
afjagen II. 889.
afjakken II. 198.
afjakkeren II. 198.
afjanken II. 1203.
afkabbelen 253.
afkalken II. 210.
afkantelen 260.
afkentelen 260.
afkeuvelen 1000.
afkladden II. 228
afklappen II. 237.
afklaveren II. 242.
afklippen II. 257
afknabbelen 276.
afknauwelen 279.
afknibbelen 284.
afknibbeling 284.
afknikken 286.
afknuffelen 292.
afkonden II. 1026.
afkonding II 1026.
afkorteren II. 293.
afkrabbelen 305.
afkronkelen 332.
afkruimelen 333.
afkudderen II. 295.
afkuijeren II. 297.
afkundigen II. 1035.
afkunding II. 1035.
afkwanselen 347.
afkwispelen 361.
afleugenen II. 806.
afijven II. 973.
afijvigen II. 973.
afloochenen II. 807.
afloochening II. 807.
afluisteren II. 372.
afmergelen 383.
afmergen II. 1180.
afmolmen 417.
afmortelen 417.
afmotsen 396.
afneuzen 426.
afpegelen 441.
afpersen 461.
afpiegelen 441.
afpijnen II. 1077.
afpijnigen II. 1077
afpikken 446.
afpingelen 448.
afpletschen II. 431.
afplonderen II. 443.
afpluizen II. 440.
afplunderen II. 443.
afpragchen II. 456.
afprevelen 468.
afpriegelen 470.
afrabbelen 478.
afrafelen 480.
afraffelen 483.
afraffen 484.
aframmelen 487.
afranselen 488.
afraspen II. 460.
afrasteren II. 461.
afregenen II. 819.
afreinigen II. 1081.
afrepelen 494.
afrepen 494.
afrijselen 508.
afrijzen 508.
afrisselen 523.
afrissen 523.
afristen 523.
afritselen 525.
afritsen 525.
afrokkenen II. 826.
afsammelen 936.
afschampelen 559.
afschampen 558, II. 476.
afschamper 558.
afschatten II. 1089.
afschattigen II. 1089.
afschelferen II. 482.
afschifelen 574.
afschiften II. 909.
afschijfelen 574.
afschilferen II. 482.
afschitteren II. 495.
afschoffelen 581.
afschrabbelen 590.
afschuifelen 613.
afschuttelen II. 1187.
afsjokken 582.
afsjorren 625.
afslibberen II. 536.
afslidderen II. 538.
afslonsen II. 537.
afslooven II. 560.
afsloven II. 561.
afsmoezelen 633.
afsnippen II. 586.
afsnipperen II. 588.
afsnoeken II. 591, 1206.
afsnoepen II. 592.
afsnoezen II. 591.
afsnorren 656.
afsnuffelen 659.
afsollen II. 500.
afsorrelen 626.
afspatten II. 608.
afsprokkelen II. 1199.
afstijgen II. 628.
afstippen 699.
afstommelen 704.
afstompen 708, 724.
afstrompen 724.
afstruikelen 728.
afsukkelen 667, 748.
aftarren II. 835.
afteisteren II. 645.
afternen II. 838.
afterren II. 838.
aftobben 774.
aftornen II. 841.
aftrippelen 799.
aftroetelen 806.
aftroggelaar 810.
aftroggelen 810.
aftroggeling 810.
aftrompen 1010, II. 659.
aftrompetten II. 659.
aftroonen 1010.
aftruggelen 810.
aftuimelen 822.
aftumen 820.
afvaarden II. 1120, 1212.
afvaardigen II. 1120.
afvaardiger II. 1121.
afvaardiging II. 1121.
afvoeden II. 690.
afvoederen II 690.
afvonkelen 852.
afwandelen 863.
afweldigen II. 1143.
afweren II. 851.
afwikken II. 954.
afwoekeren II. 723.
afworstelen 919.
afzabbelen 934.
afzamelen 936.
afzeugen 940.
afzeveren II. 732.
afzijgen II. 733.
afzijgeren II. 733.
afzijpelen 944.
afzijpen 944
agen II. 865.
ak 6.
ake 6.
akel 6.
akelen 6.
akelheydt 6
akelig 6.
akelijk 6.
akelijkheid 6.
aken 7.
akkelen 6.
albedil 107.
albedrijf 107.
alderdeusichst 102.
aldoorzienend II. 860.
allende. II. 995.
alontheisterend II. 172.
alvoorzienend II. 860.
alzienend II. 860.
amachtig II. 887.
amechtig II. 887.
amelen 7, II. 745.
amen 7, II. 745.
amenen II. 745.
amoijen II. 448.
ampelen 8.
ampen 8.
—and 107.
anden 192
anfiteren II. 684.
ang (znw.) 9.
ang (bvnw.) 8.
angel 9.
angelen 9.
angelijk 9.
angen 8, II. 973.
angenis II. 973.
angsken II 974.
angst II. 973.
angsten II. 5, 749, 974.
angsteren, II. 5, 974.
angstigen II. 974.
angstvoudig II. 1131.
angstvoudigheid II. 1131.
angwis II. 973.
ankel II. 749.
anken II. 5.
anken² II. 7.
ankeren II. 5.
ankeren² II. 7.
ankering II. 7.
ancluw II. 749.
anksen II. 749.
anksenen I. 749.
anwis II. 973.
arbeid II. 754.
aren II. 749.
aren (zonden) II. 753.
arenen II. 751.
arg II. 7, 9.
argduiden II. 9.
argduider II. 10.
argen II. 8.
argenis II. 10.
argeren II. 8.
argering II. 10.
argheid II. 9.
argwilligen II. 1148.
armspansel II. 605.
arne II. 754.
arnen II. 750.
arnen (zonden) II. 752.
arnmaand II. 754.
arnst II. 1064.
arsater II. 754.
arsedier II. 755.
arselen 4.
arst II. 754.
arstedye II. 755.
arts II. 754.
artsen II. 755.
artseneeren II. 755.
artsenen II. 755.
artsenij II. 755.
artsct II. 754.
arzet II. 754.
asch II. 756.
asschen II. 755.
asschenen II. 755.
avoes II. 448.
avoesen II. 218.

Baag II. 11.
baaijarden II. 20.
baaijen 12.
baaijerd II. 22.
baaijeren II. 20.
baak II 756, 757.
baakster II. 13, 1198.
baarbijsteren II. 30.
baersen 678, 918.
baartesen II. 10.
baartering II. 10.
babbe 10.
babbeleguichje 11.
babbelen 10.
babbeling 11.
babbelkous 304.
babben 10, 22.
babbert 10.
babbus 10.
babeguichje 11.
babelen 10, 11.
babert 10.
bacht II. 867.
bachten II. 866.
bad 12.
baden 12.
ba-en 12.
bagen II. 11, 867.
bager II. 11
bageren II. 11, 207.
baggelen 12, II. 12.
baggen 12.
baggeren II. 12.
baggert II. 11.
bagge-warm 12.
baien II. 19.
baiert II. 22.
bajerd II. 22.
bake 12.
bakel 13.
bakelen 12, 13.
baken II. 12, 756.
baken (znw.) II. 757.
bakenen II. 757.
baker II. 13.
bakeren 12, II. 13.
bakkelen 13.
bakken 12, 13.
balderen II. 14, 53.
balhoutje 800.
ballen II. 55.
bandelen 13, II. 15, 975.
bandelier II. 15.
bandeling 13.
banden 13, II. 15, 975, 976.
banderen II 15, 975.
banderik II. 15.
bandig II. 975.
bandig maken II. 975.
bandigen II. 15, 975.
bandigheid II. 976.
bang II. 976.
bangen 9, 18.
bangigheid II. 976.
bannen II. 49.
baraet II. 10.
baraten II. 10.
barateren II. 10.
bard II. 23.
baren II. 19, 764.
barnen II. 752, 758.
barning II. 762.
barninghoat II. 762.
barnnetels II. 762.
barrenoven II. 759.
bassen II. 28.
bastknabbelaar II. 1177.
bats II. 16.
batsch II. 16.
batten II. 16.
batteren II. 16.
base (ten) 43.
bazelachtig 15.
bazelen 14.
bazen 13.
bazing 14.
be- II. 333.
beachten II. 866.
beademen II. 747.
beaêmen II. 747.
beamelen 7, II. 745.
beamen 7, II. 746.
beâmen II 747.
beamenen 7, II. 745.
beâming II. 747.
beängen 9.
beangst II. 974.
beangsten II. 749, 974.
beangstenen II. 749.
beangstigen II. 974.
beasemen II. 747.
beasschen II. 755.
bebabbelen 11.
bebaken II. 757.

bebelen 10.
beblaad II. 34.
bebladeren II. 34.
beblikkeren II. 44.
bebloeden II. 978.
bebloedigen II. 978.
bechten II. 866.
bedadingen II. 981.
bedagen II. 59.
bedaken II. 62.
bedampelen 56.
bedauwelen 59, 60.
bedauwen 59.
bedden II. 18.
bededingen II. 981.
bedeemen II. 64.
bedeemsteren II 66.
bedeisteren II. 66.
bedelen 15
bedemen II. 64.
bedemmelen 56.
bedempt II. 1199.
beden 15.
bederf II. 771.
bederp II. 771.
bederven II. 771.
bedi 829.
bedibberen II. 68.
bediepen II. 67.
bedijen II. 874.
beding 15
bedisselen II. 298.
bedodden II. 76.
bedommelen 60.
bedompelen 72, 73.
bedompen 73.
bedonderen II. 86.
bedonsen II. 82.
bedorste II. 773.
bedotten II. 76.
bedotterij II. 77.
bedrabbelen 77.
bedrabben 77.
bedrechten II. 1210.
bedremd 79.
bedremmeld 79.
bedremmeldheid 79.
bedremmelen 79.
bedremmeling 79.
bedremmen 78.
bedretelen 81.
bedreutelen 81.
bedribbelen 77, 85, 86.
bedrichten II. 876, 1210.
bedriegen 809, II. 139.
bedriften II. 876.
bedrijten 81.
bedrijven II. 876.
bedrillen 85.
bedrommelen 93.
bedroppelen 94.
bedrusch 88.
bedruppelen 95.
bedruppen 95.
bedrausch 88.
beduchting II. 877.
beduidend II. 838.
beduimelen 97.
beduimen 97, 98.
beduizeldheid 100.
beduizelen 100, II. 1173.
beduseld 100.
bedutten II. 76.
beduusd 100.
bedwemelen 105.
beëeden II. 987.
beëedigen II. 987.
beëindigen II. 994.
beel 371.
beelberouw 371.
beelen 371.
beenderen II. 1[illegible].
beenen 290, II. 1[illegible], 422.
beëngen 9, 983.
beënging 983.
beerekikquak II. 467.
beernen II. 757.
bees II. 21.
beesteljk II. 977.
beesten II. 976.
beestig II. 977.
beestigen II. 976.
beferpelt 116.
befiteren II. 684.
beflenteren II. 113.
beflikken II. 117.
beflikkeren II. 115.
beflonkeren II. 126.
befluisteren II. 129.
befoetelen 120.
befoezeld 120.
befommelen 122.
befronsen 128.
befutselen 132.
begaait II 140.
begaen II. 139.
begabbelen 252.
begaden II 138, 299.
begangen 137.
begarrelen 135.
begchelen 15
begeesten II. 147, 996.
begeesteren II. 145.
begeestering II. 146.
begeestigen II. 996.
begeesting II. 147.
begegen II. 793.
begeisteren II. 149.
begelukken II. 998.
begelukkigen II. 998.
begenaden II. 999.
begenadigen II. 999.
begenadiging II. 1000.
begenen 15.
begerechtigen II. 1079.
begeven luden 467.
beggelen 15, 25.
beggen 16.
begiën II. 867.
begiften II. 881, 1000.
begifter II. 1000.
begiftigen II. 1000.
begigchelen 139.
beginnegappen II. 134.
beginneken II. 1001.
begleuzen II. 157.
beglintingt II. 1014.
beglozen II. 158.
begoed II. 1005.
begoeden II. 1004.
begoedigd II. 1005.
begoedigen II. 1005, 1006.
begoedingd II. 1005.
begokelen 144.
begokeling 144.
begordelen 149.
begorden 148.
begording 149.
begortelen 149.
begraasd 156
begrazeld 156.
begrazen 155.
begrazen (doen) 156.
begremelen 158.
begremen 158.
begriemen 158.
begrijmelen 162.
begrijmen 158, 162.
begrijnen 163.
begrijzen 165.
begrimmelen 158.
begrobbelen 154.
begrobbelt 173.
begroezen 996.
begrommeld 172.
begrommelen 171, 172, 173.
begrommen 173.
begruizelen 176.
begruizen 176.
begudsen 185.
beguichelen 182.
beguicheling 183.
beguichen 180.
beguigen 180.
begunsten II. 1007.
behabbeld 187.
behacht 217, II. 885.
behaft 217.
behalmvesten II. 1125.
behanden 193, II. 1006.
behandhaven II. 781.
behandigen II. 1008.
behandvesten II. 1126.
behandvestigen II. 1126.
behansen 195.
behart II. 1010.
beharten II. 1010.
behartigen II. 1012.
beharting II. 1011.
behartst II. 1010
behavenen II. 782, 785.
behavenste II. 785.
behebben 218.
behebd 219, II. 1175.
behebden 219.
behebt 218.
behecht 217.
beheept 218.
beheerschappen II. 168.
beheft 217.
beheijen II. 1013.
beheijing II. 1013.
beheimen 197.
beheinen II. 1014.
beheiningen II. 1015.
beheinsel II. 1014.
behekelen 203.
behemelen 198.
behemstelijk 198.
behemstig 198.
behend II. 1009.
behenden II. 1008.
behendheid II. 1009.
behept 218.
behepten 219.
beherden II 1017.
behert II. 1010.
beherten II. 1010.
behertigen II. 1012.
behijzelen 245.
behippelen 216.
behippen 220.
behipt 216, 219.
behipten 220.
behoene II. 750.
behoozen 997
bei II 21.
beiden II. 21.
beijaard II. 22.
beijaarden II. 20.
beijen II. 19.
beijen II. 21.
beijer II. 21.
beijeren II. 19.
beijeren' II. 21.
beijers II. 21.
beijert II. 21.
beijzen 245.
beitelen 54, 988.
beiteler 54.
bejaard II 1023.
bejaën II. 868.
bejaren II 1023.
bejarigen II. 1023.
bejegen II. 793.
bejegenen II. 793.
bejegenheid II. 794.
bejert II. 22.
bejonstigen II. 1007.
bekaaid II. 299.
bekaaijen II. 299.
bekabbelen 252.
bekaden II. 299.
bekaken 255.
bekallen 255.
bekansen 258.
bekeeuwen II. 303.
bekeijen II. 303.
bekeukelen 147.
bekeuzelen 304.
bekibbelen 1000.
bekinderen II. 225.
bekittelen 270.
bekkelen 16.
bekken 16, 24.
bekladden II. 227.
bekladderen II. 227.
beklammeren II. 235.
beklateren II. 239.
beklatteren II. 229.
beklauteren II. 241.
beklaveren II. 242.
beclawen II. 240.
beklenteren II. 260.
bekleteren II. 229.
bekliemd II. 234
beklippen II. 256, 257.
beklodderen II. 262.
beklonderen II. 260.
beklonteren II. 260.
beklouter II. 241.
beclummen II. 263.
beknabbelen 276.
beknauwelen 279.
beknauteren II. 269.
beknibbelen 283, 428.
beknikken 286.
beknocht II. 892, 895.
beknoopt II. 895.
beknopt 291, II. 895.
beknuffelen 292.
bekoekelen 145.
bekogelen 145, 993.
bekokelen 145.
bekokkelen 295.
bekommeren II. 283.
bekonden II. 1025.
bekondigen II. 1026.
bekorstelen 299.
bekorsten 299.
bekosten II. 1027.
bekostigen II 1027.
bekozelen 304.
bekrabbelen 305.
bekrabbelvuisten 306.
bekrachten II. 1028.
bekrachtigen II. 1032.
bekraftigen II. 1033.
bekrengen 327.
bekrenken 307.
bekribbelen 317.
bekringen 328.
bekroden II. 1033.
bekrodigen II. 1033.
bekroding II. 1034.
bekroesen 335.
bekroosd 334.
bekrozen 334, 335.
bekruizen 334, 335.
bekuijeren II. 296, 297.
bekumen II. 285.
becummeren II. 288.
bekunstigen II. 1036.
bekusten II. 1036.
bekustigen II. 1036.
bekwajeren II. 299.
bekwasten II. 1204.
bekwasteren II. 1204.
bekweelen 352.
bequecken II. 309.
bekwikken II. 309.
bekwispelstaarten 361.
belabben II. 314, 316.
belabberd II. 315.
belabberen II. 315, 316
belaken II. 323.
belaking II. 323.
belammeren II. 315, 326.
belasten II. 1038.
belastigen II. 1038.
belasting II. 1039.
belatten II. 320.
belaserd II. 1041.
belaseren II. 1041.
belaserigd II. 1041.
belaserigen II. 1041.
belebben II. 314.
beleeden II. 1041.
beleedigen II. 1041.
beleeding II. 1042.
belegeren II. 332.
beleggen II 332.
belegger II 333.
beleidigen II. 1041.
belemen II. 335.
belemmen II. 336.
belemmerd II. 336.
belemmeren II. 336.
belichten II. 1043.
belichtigen II. 1043.
belichtiging II. 1043
belichting II. 1043.
beliegen II. 807.
beliggen II. 332.
belijmen II. 341.
belijmeren II. 341.
belippen II. 804.
belippenen II. 804.
belipt II. 314.
belispen 364.
belisten II. 1044.
belistigen II. 1044.

belobberen II. 348.
belodderen II. 351.
beloftuiten II. 671.
beloochenen II. 807.
belooveren II. 359.
beluchten II. 1046.
beluchtigen II. 1043, 1045.
beluimen II. 367.
beluinen II. 369.
beluipen II. 368.
beluisteren II. 372.
belul 652.
belust II. 1058.
belusten II. 1050.
belustigd II. 1050.
belustigen II. 1050.
bemachten II. 1052.
bemachtigen II. 1052.
bemachtiger II. 1053.
bemaggelen 367.
bemasschelen 378.
bemasscheren II. 376.
bematigen II. 1055.
bematiger II. 1055.
bemating II. 1054.
bemetsen 387.
bemeuzelen 389.
bemijmeren II. 381.
bemodderd II. 385.
bemoedert II. 385.
bemoedigen II. 1061.
bemoedigster II. 1062.
bemoeial 107.
bemoesd 390.
bemoezelen 390.
bemoffelen 399.
bemokkelen 368, 404.
bemoppen II. 391.
bemopsel II. 391.
bemorwen 377.
bemorzelen 418.
bemozelen 389.
benaarstigen II. 1063.
benaarstigen (zich) II. 1063.
benaarstiging II. 1063.
benadeelen II. 977, 1066.
benadeeligen II. 977, 1066.
benaden II. 999.
benaderen II. 401.
benaderen (zich) II. 401.
benadering II. 401.
benden II. 979.
beneden II. 401.
benedert II. 402.
beneersten II. 1063.
beneerstigen II. 1063.
beneersting II. 1063.
benestelen 425.
beneusd 427.
beneuzelen 427.
beneuzen 426.
beneveniren II. 218.
bengel 16.
bengelen 16, 18, 31, 983.
bengen 16, 18.
benijden II. 1068.
benijder II. 1068.
benijdigd II. 1068.
benijdiger II. 1068.
benippelen 428, 429.
benogen II. 412.
benoyt II. 411.
benooden II. 1069.
benoodigd II. 1069.
benoodigdheid II. 1070.
benoodigen II. 1069.
benoodigheid II. 1070.
benooid II. 411.
benoozen II. 408.
benul 652.
benutten II. 1074.
benuttigen II. 1074.
benzelaar 19.
benzen 19.
beoefenen II. 811.
beoefening II. 811.
beoorkonden II. 413.
bepanteren II. 452.
bepestert II. 425.
bepeuteren II. 452.
bepijnigen II. 1078.
bepimpeld 447.
beplechtigen II. 1210.
bepluisteren II. 439.
bepluizen II. 439
bepoetelen 457.
bepreutelen 466.
beraadslagen II. 913.
beragchebeld 484.
berasten II. 461.
berd II. 23.
berdelen 19, II. 23.
berderen 19, II. 23.
berdt II. 23.
berechten II. 1080.
berechtigen II. 1079, 1080.
berechting II. 1080.
beredden II. 464.
beredderen II. 462.
beroddering II. 463.
bereden II. 816.
beredend II. 817.
beredenen II. 817.
bereenen II. 819.
bereinen II. 819.
beren II. 19, 757.
bereren II. 1184.
beridderen II. 463.
berimpelen 510.
bering 512.
beringelen 516.
beringen 512, II. 605.
beringing 512.
berispen 550.
berne II. 827.
bernen II. 758.
berochten II. 906.
beroemd II. 906.
beroepen II. 905.
beroerd 742.
beroesten II. 1062.
berokken II. 824.
berokkenaar II. 825.
berokkenen II. 825.
berokkening II. 825.
berompen 535.
beropen II. 905.
berrelen 19, II. 23.
berren II. 758.
berschen 44.
berstelen 985.
bersten 42.
bert II. 23.
berucht II. 906.
beruchten II. 1082.
beruchtigen II. 1082.
beruchtigheid II. 1083.
beruften II. 906.
berusten II. 1085, 1087.
berustigen II. 1085.
berustigt II. 1082.
bes II. 21.
besammeld 553.
beschaden II. 1088.
beschadigdheid II. 1089.
beschadigen II. 1088.
beschaffen II. 908.
beschagchen 555.
beschameld 575.
beschampen II. 477.
beschamperen II. 477.
beschampscheuten 558.
beschandigen II. 1089.
beschatten II. 1089.
beschemelen 567.
beschemen II. 484.
beschemeren II. 484.
bescheren II. 827, 1209.
bescheriën II. 828.
beschermutselen 571.
beschernen II. 827.
beschijn II. 1090.
beschijnigen II. 1089.
beschijten II. 139.
beschilderen II. 401.
beschimmeld 575.
beschimmen II. 492.
beschimpe (ten) II. 477.
beschimpen II. 477.
beschitteren II. 495.
beschobben 587.
beschoffelen 580.
beschompen II. 478.
beschonegen II. 1090.
beschoppen 587.
beschotelen II. 1188.
beschrabbelen 590.
beschraden II. 506.
beschranken 591.
beschrobben 604.
beschroden II. 506.
beschrompen 609.
beschrooijen II. 506.
beschuifelen 620.
beschulden II. 1091.
beschulder II. 1091.
beschulding II. 1091.
beschusselen II. 1187.
beschuttelen II. 1187.
bescout II. 1091.
besculdegen II. 1091.
besef 935.
besibben II. 511.
besibberen II. 511.
besieckt 742.
besijfelen 621.
besissen 623.
beslaan II. 530.
beslabben II. 515.
beslabberen II. 515.
beslagen II. 914.
beslechten II. 917.
beslenderen II. 525.
beslenteren II. 524.
besleteren II. 529.
besletsen II. 530.
besletten II. 530.
beslibben II. 537.
beslibberen II. 538.
beslicht (znw.) II. 917.
beslichten II. 917.
beslijmen II. 539.
beslijmeren II. 539.
beslingeren II. 546.
beslissen II. 920.
beslobben II. 551.
beslommer II. 559.
beslommeren II. 559.
besluimeren II. 568.
besmeulen 634.
besmikkelen 632.
besmoddelen 632, II. 575.
besmodden II. 573.
besmodderen II. 574.
besmoezelen 633.
besmoezen 633.
besmokkelen 632, 637.
besmossen 633.
besmuiken 637.
besmuisterd II. 593.
besmuisteren II. 578.
besmukken 637.
besmullen II 576.
besnappen II. 582.
besnijden II. 593.
besnoeden II. 592.
besnoetjen II. 592.
besnorren 656.
besnot II. 596.
besnoteren II. 596.
besnotten II. 595.
besnotteren II. 596.
besnuffelen 659.
besnuffen 658.
besnuisterd II. 593.
besnuisteren II. 592.
besoezen 663.
bespaarzen 669, 670.
bespat II. 606.
bespatten II. 608.
bespeerelen 678.
bespeerzen 669, 671.
bespetjeren II. 613.
bespeiten II. 613.
bespengen II. 605.
besperken 672.
besperzen 671.
bespikkelen 679.
bespikken 679.
bespoeden II. 1099.
bespoedigen II. 1099.
besprankelen 681.
besprekelen 688.
besprengelen 683.
besprengen 683.
besprenkelen 684.
bespristelen 687.
bespringen 683.
besprinkelen 684.
bespronkelen 684.
bestaatjen II. 1110.
bestaan II. 1107.
bestaden II. 1100, 1109.
bestadigen II. 1103, 1109.
bestand zijn II. 1107.
bestanden II. 1104.
bestandenis II. 1107.
bestandig II. 1112.
bestantenis II. 1107.
bestantigheid II. 1107.
bestarnd II. 830.
bestarren II. 832.
bestatigen II. 1103.
bestattigen II. 1103.
besteden II. 1109.
bestedigen II. 1109.
besteigeren II. 623.
besteken 695.
bestenden II. 1111.
bestendig II. 1112.
bestendigen II. 1111.
besteven II. 813.
bestevenen II. 833.
bestijgen II. 623.
bestippelen 699
bestippen 699.
bestoeteren II. 630.
bestoffelen 701.
bestommelen 704.
bestoppelen 1007.
bestoppen 1007.
bestoptheid 1008.
bestrengelen 712.
bestuwen II. 623.
besuckt, besukt 742, 762.
besussen 1008.
bet 871.
betateren II. 641.
betatewalen II. 640.
beteekenen II. 837.
beteekenend II. 837.
beteekening II. 838.
beteeking II. 836.
beteezen II. 643.
betegenen II. 794.
betegenheid II. 794.
betegening II. 794.
betegenspoedigen II. 1100.
beteutelen 752, II. 648.
beteuterd II. 648.
beteuterdheid II. 648, 649.
beteuteren 752, II. 648.
betichten II. 933.
betichtigen II. 1115.
betichtiging II. 1116.
betiën II. 928.
betierelieren 756.
betijden II. 930, 935.
betijen II. 666, 928, 934.
betijgen II. 931.
betingelen 758.
betintelen 760.
betipst 623.
betoogen II. 839.
betrantelen 789.
betrappelen 791.
betrappen 86, 792.
betrekken 199.
betrentelen 792.
betrillen 85.
betrippelen 799.
betrompen 1010.
betuchten II. 939.
betuchtigen II. 1118.
betuijeren II. 663.
betuimeld 822.
betuimeling 822.
betweet (een) II. 23.
betweten II. 1199.
betweter II. 23, 1199.
betweteren II. 23.
betwijfelen 834.
beugelaar 983.
beugelen 19, 20, 30.
beugen 30.
beukelaar 20, 984.
beukelen 20, 983.
beuken 19, 20, 30, II. 872.
beukerij 20.
beurlen 55.
beuteren II. 23.
beuzel 20.

beuzelen 14, 20, 29, 443.
beuzelmarkt 21.
bevangen 217.
bevasten 11. 1125.
bevechten 11. 943.
beveilen 11. 1122.
beveiling 11. 1122.
bevelen 11. 1122.
beven 11. 24.
beverden 11. 1133.
bevesten 11. 1125.
bevestigen (zich) 11. 1126.
beviggend 11. 846.
bevlijten 11. 1126.
bevlijten (zich) 11. 1127.
bevlijtigen 11. 1127.
bevlijtiging 11. 1127.
bevochten 11. 1128.
bevochtigen 11. 1128
bevolken 11. 693.
bevolker 11. 693.
bevolkeren 11. 693.
bevolkster 11. 693.
bevoordeelen 11. 977, 1129.
bevoordeeligen 11. 977, 1129.
bevoorspoedigen 11. 1100.
bevordelen 11. 978.
bevreden 11. 1132.
bevreden (znw.) 11. 1133.
bevredigbaar 11. 1134.
bevredigen 11. 1133.
bevrediger 11. 1133.
bevrienden 11. 1134.
bevriendigen 11. 1134.
bevriendschapt 11. 1134.
bevruchten 11. 1134.
bevruchtigen 11. 1134.
bewaardigen 11. 1140.
bewaarheden 11. 1141.
bewaarheiden 11. 1141.
bewaarnen 11. 849.
bewachten 11. 953.
bewandelaar 864.
bewandelaarster 864.
bewandelares 864.
bewandeld 11. 702.
bewandelen 864.
bewandelersse 864.
bewanderd 11. 702.
bewanderen 11. 702.
bewapperen 11. 706.
bewaren 11. 847, 850, 1140, 1141.
bewarigen 11. 1141.
bewarnen 11. 850.
bewegen 881.
beweldaden 11. 982.
beweldadigen 11. 982.
beweldigen 11. 1143.
bewempelen 904.
bewentelen 884.
beweren 11. 1140.
bewerkstellen 11. 1145.
bewerkstelligen 11. 1144.
bewerkstelling 11. 1145.
bewerven 887.
bewetigen 11. 1145.
bewichtigen 11. 1146.
bewijsvestiging 11. 1126.
bewikkelen 900.
bewikken 11. 954.
bewillen 11. 1148.
bewilligen 11. 1148.
bewilling 11. 1148.
bewimpelen 903.
bewimpsel 903.
bewindelen 906.
bewoekeren 11. 724.
bewoord 11. 1150.
bewoorden 869, 11. 1150.
bewoordigen 11. 1151.
bewoordiging 11. 1151.
bewoording 11. 1150.
bewracht 11. 959.
bewratselen 921.
bewribbelen 924.
bewrocht 11. 959.
bezabbelen 934.
bezabberen 11. 728
bezaden 11. 1152, 1154.
bezadigen 11. 1152, 1154, 1158
bezadigen (zich) 11. 1154.
bezading 11. 1152.
bezaken 615.
bezapen 941.
bezaten (zich) 11. 1157.
bezatigen 11. 1158.
bezedigen 11. 1159.
bezeeën 11. 730.
bezeeren 11. 1161
bezeerigen 11. 1162, 1163.
bezeeuwen 11. 730.
bezeeveren 11. 732.
beseget 11. 855.
beseinen 11. 856.
bezengelen 940.
bezengen 940.
bezet 11. 1157.
bezetten 11. 353.
bezibberen 11. 728.
bezichten 11. 961, 1165.
bezichtigen 11. 1165.
bezielen 11. 147.
bezijden (voorz.) 11. 1167.
bezijden (bijw.) 11. 1167.
bezijdens 11. 1167.
bezijdigen 11. 1167.
bezijen 11. 1167.
bezitigheid 11. 731.
bezingen 945.
bezitten 11. 333, 1087.
bezoedelen 949.
bezoeken 837.
bezoetelen 946.
bezoldeling 11. 1169.
bezolden 11. 1169.
bezoldigen 11. 1169.
bezolding 11. 1169.
bezondecht 11. 1170.
bezonden 11. 1169.
bezondigen 11. 1170.
bezondigen (zich) 11. 1170.
bezout 11. 730.
bezouten 11. 731.
bezukt 742.
bezwadderen 11. 738.
beswendeld 974.
bezwichten 11. 965, 968.
bezwichtigen 11. 968.
bezwijken 11. 963, 965.
bezwijmdheid 961.
bezwijmeldheid 964.
bezwijmelen 962.
bezwijmen 958.
bezwijmenis 964.
bezwindeling 975.
bibbelen 10, 22.
bibben 22, 11. 24.
bibberen 11. 24.
bichten 11. 868.
bidden 15.
biechteling 11. 868.
biechten 11. 868.
biechter 11. 868.
bienderen 11. 422.
bienen 11. 422.
bies 11. 28.
biesbauwen 11. 27.
biesbout 11. 27.
biesbouten 11. 27.
biesjager 11. 31.
biessen 11. 28.
biester 11. 29.
biesterig 11. 29.
biesworm 11. 27.
biezelen 22.
biezen 14, 22, 11. 26.
bigge 23.
biggelen 12, 23, 25, 11. 1171.
biggeling 25.
biggen, 12, 23, 11. 1171.
bijeendrommen 92.
bijeenfladderen 11. 1199.
bijeenfutselen 131.
bijeenrijven 506.
bijeenroffelen 527.
bijeensnorren 656.
bijmetselen 1004.
bijs 11. 29.
bijster 11. 25.
bijsteren 11. 25.
bijstier 11. 30.
bijten 245.
bijwacht 1004.
bijze 11. 29, 31.
bijzen 22, 11. 26.
bijzichtig 11. 1166.
bijzienendheid 11. 860.
bijzuk 742.
bikkel 446.
bikkelen 23, 25, 11. 32.
bikken 23, 446, 11. 32.
bikkeren 24, 11. 32.
bimbam 26.
bimmelen 26.
bimmen 26.
binden 11. 979.
bingebangen 18.
bingelen 17, 18.
bingen 18.
binnenstevenen 11. 833.
binnenstreven 715.
binnenstumpelen 708.
binnenwoekeren 11. 724.
bisse (die) 11. 27.
bissen 11. 26.
bisen (znw.) 11. 28.
bizzen 11. 26.
blaaijen 11. 32, 34.
blaaijen² 11. 33.
blaaijer 11. 34.
blaaijeren 11. 32.
blaaijeren² 11. 33.
blaak 11. 36.
blaasteren 11. 33.
blad 11. 34.
bladderen 11. 35.
bladders 11. 35.
bladen 11. 35.
bladen (znw.) 11. 34.
bladeren 11. 33.
bladeren (znw.) 11. 34.
blading 11. 34.
blaker 11. 36.
blakeren 11. 38.
blakkeren 11. 37, 44.
blaren (ww.) 11. 36.
blären (znw.) 11. 34.
blaten 11. 39.
blater 11. 40.
blateraar 11. 40.
blateren 11. 39.
blazen 613, 661, 11. 33.
bleeken 11. 40.
bleekeren 11. 40.
bleeten 11. 39.
bleeve 11. 331.
bleeveling 11. 331.
bleeven 11. 331.
bleiken 11. 40.
bleisteren 11. 33.
bleckaers (eenen) rijden 1.
blecken 1.
blekken 1, 11. 40
blekkeren 11. 37, 40.
blenken 11. 45.
bles 557.
blesschen 11. 921.
bletteren 11. 40.
bleukeren 11. 39.
bleveling 11. 331.
blijven 11. 331.
blik 11. 42.
blikaars 11. 45.
blikaarzen 1.
bliken 11. 42.
blikken 1, 11. 41.
blikkeren 11. 42.
blikkerig 11. 44.
blikkertanden 11. 43.
bliktanden 11. 42, 43.
blindselen 26.
blinken 11. 41, 45, 120.
blinkeren 11. 45.
bloeden 11. 978.
bloederig 11. 978.
bloeders 11. 979.
bloedigen 11. 978.
bloeijers 11. 979.
bloesten 11. 46.
blond 729.
blonk 11. 45.
blonkheid 11. 46.
blont 11. 46.
bluisten 11. 46.
bluister 11. 47.
bluisteren 11. 33, 46, 158.
bluizen 11. 46.
blusschen 11. 921, 979.
blustigen 11. 979.
bluusteren 11. 46.
bob 26.
bobbe 26.
bobbel 28.
bobbelen 26.
bobbelmoedig 27.
bobbelvast 27.
bobberen 26, 11. 48.
bobbertje 11. 48.
bobel 27.
bocht 11. 866.
bocht (in de) 11. 870.
bochten 11. 869.
boddelen 28.
boddelkar 28, 224.
bodderen 11. 48.
boechelen 30.
boei 11. 763.
boeijen (znw.) 11. 763.
boeijen 11. 763.
boeijenen 11. 763.
—boek 133.
boelen 11. 446.
boen (bnw.) 11. 49.
boender 11. 48.
boenderen 11. 48.
boenen 11. 48.
boenen (imperf.) 11. 49.
boerekikken 11. 222.
boetselen 33.
boezelaar 29.
boezelaren 29.
boezelen 28, 29.
boezen 28.
bof 53, 453.
bof (op éénen) 11. 1182.
boffen 53, 454.
boffertje 53.
bogchelaar 984.
bogchelen 29, 985.
bogelen 30.
bogen 30, 11. 41, 868.
boggelen 25.
boicken 11. 872.
bokkelen 30, 984.
bocken 11. 872.
bokken 30, 11. 869.
bokkert 11. 489.
bolaarzen 1.
bolbaan 11. 51.
bolbaken 11. 757.
bolder 11. 51.
bolderen 11. 49, 53, 1201.
boldering 11. 50.
bolderwagen 11. 50, 53.
bolghe 11. 757.
bolle blaas-op 28.
bollen 11. 49, 52, 261, 446.
bollen² 11. 55.
bollen (eenen os) 11. 51.
bolteren 11. 51.
bom 30.
bombambengelen 18.
bombammen 18, 30.
Bombastus 11. 208.
bomme 32.
bommel 31.
bommelaar 32.
bommelen 30.
bommeler 32.
bommelgat 31.
bommelnecker 32.
bommen 30.
bondelen 32.
bondig 11. 979.
bondigen 11. 979.
bondsel 11. 1172.
bondselen 32.
bonge 32.
bongelen 18.
bonselen 33.
bonsen 33, 11. 52.
bonsteren 11. 52.
bonteren 11. 52.
boog 11. 41.
boogen 11. 868.
boogerd 11. 720.
boorden 11. 52.
boorderen 11. 52.
boordering 11. 52.
boos 20.
boosdadelijk 11. 981.
boosdader 11. 981.

boosdadigheid II. 981.
booste 33.
boostele 33.
boostelen 33.
boosten 33.
bootselen 33.
boetsen 33.
borbelen 36.
bord II. 23, 764, 1198.
borde II. 764.
bordeel 37.
bordél 36.
bordelen 36, 37.
borden (ww.) II. 764.
borden (znw.) II. 764.
bordenen II. 765.
borderen II. 52.
bordezel II. 764.
boren 445.
borten 37.
born II. 765.
borneeren II. 766.
bornen II. 758, 766.
borre II. 765.
borrekikken II. 222, 466.
borrekikker II. 222.
borrelen 26, 33, 37.
borren 33. 37, II. 765.
borstel 37.
borstelen 37, 985.
borsten 37.
bortelen 34, 36, 985.
bortelig 36.
borten II. 764.
bos 38.
bossel 38.
bosselen 29, 38.
bosselken 38.
bossen 29, 38.
bot II. 24.
botaarzen 3.
botsen 28, 29, 462, II. 16.
botten 28, 55, II. 16, 52, 214.
botteren II. 52.
boubbele 27.
bout II. 620.
boutaarzen 2.
boze 29.
braadspit II. 614.
brabbel 985.
brabbelaar 39.
brabbelen 38.
brabbeling 39.
bragelen 40.
bragen 40.
braggeeren 41, II. 902.
braggelen 40.
brake 42.
brakelen 41, 42.
braken 41, 42.
brallen 41.
brandegraefmouweris II. 760.
brandemoris II. 760.
branden 42, II. 646, 763.
branding II. 759.
brandinger II. 760.
brandoelje II. 760.
brandselen 42.
bras 43.
bras (al den) 43.
brase (ten) 43.
brasselen 43.
brassen 43.
bredt II 23.
breeden II. 715.
breizelen 46.
breken 46.
brekkelen 46.
bremmelen 46.
bresschelen 43.
bresschen 44.
bret II. 23, 1198.
bretteke II. 1198.
breucke 42.
breuzelen 45.
bribbel 40
bridse slaen 3.
brieschen 987.
briesselen 44.
briezelen 44.
briezen 44.
brijsselen 45.
brijse 46.
brijselen 44, II. 85.
brijselig 46.
brijselken 46.
brijseltje 46.
brijzen 44.
brijzeren II. 53.
brikkelen 46.
brikken 769, II 467.
brillen 513.
brimmel 46.
brimmelen 46.
brinsel 47.
brinselen 47.
brinsen 47
briscole 908.
brisselen 45.
brisel 46.
brobbelen 28.
brod (de) brengen 47.
brodde 47.
broddelen 47, 474.
brodden 47
brodder 47.
broem 49.
broetsen 52.
brok 49.
broke 42.
brokkel 49.
brokkelen 48, 690.
brokkeling 49, 691, 800.
brokken 48, 691.
brom 49, 985.
brombrommen 49.
brommeken 49.
brommelen 49.
brommen 49.
bron II. 766.
brondselen 474.
bronc (in) 51.
bronkelen 50.
bronken 50.
brons 52.
bronselen 51, 474.
bronst 51.
bronstelen 51.
bronsten 51.
bronstig 51.
bronzelen 52.
bronzen 52.
bronzig 51.
broos 45.
bros 45.
brosselen 986.
brozelen 45.
brubbel 28.
bruis 987.
bruistig 51.
bruizen 44.
brummelen 46, 49.
brummen 49.
brumstig 51.
brunken 51.
brunst 51.
brunsten 51.
brunstig 51.
brusselen 45, 52.
brussen 52.
brutselen 52.
brutsen 52.
bubbelen 22.
bubbelwind 984.
bucht II. 867, 871.
buchten II. 866.
buchten II. 872.
buf 53.
buffe 53.
buffelen 53.
buffen 53
bugchelen 29.
buichten 440.
buigen 440, II. 868.
buistel 33.
buit II. 872.
buitelen 54.
buiteler 54.
buitelsteen 54.
buiten 53, 337, 440, 823
buitenkasperen II. 212.
buizen 288.
bukken II. 869.
bul II. 54, 56.
bulderen II 53.
bulderen' II. 55.
bulderig II. 54.
bulderwagen II. 50.
bulghe II. 757.
bulgen II. 56.
bulken 419, II. 56.
bulkeren II. 55.
bulle II. 757
bullen II. 54, 56.
bullen' II. 55.
bulster II. 55.
bult II. 55.
bultekaarten II. 56.
bulten II. 56.
bulteren II. 56.
bulterig II. 57.
bultje II. 871.
bulsen II. 56.
bulzig II. 56.
bundelen 32.
bundig II. 979.
bundselen 32.
bungelen 18.
bunsel 32.
bunseldoek 32.
bunselen 32.
burde II. 764.
burden II. 764.
burdenaar II. 765.
burlen 37, 55.
burrelen 37, 55.
bussel 38.
busselen 38.
busselken 38.
bustel 33.
busten 918.
buttelen 55.
buuirggede II. 55.

Calaphates II. 208.
ch II. 894, 904.
Christoffel 65.
cyperen II. 734.
cinder 763.
citteren II. 511.
corcelet II. 1210.
corsalet II. 1211.

D 965, II. 400, 771.
daai II. 57.
daaijen II. 57.
daaijeren II. 57.
daak II. 60.
daal (te) 727.
daal (ten) 727.
daarheenflodderen 123.
daaweltje 60.
dabbelen 55.
dabben 55, II. 62.
dabberen 55, II. 60.
dabbing 55.
dachten II. 872, 983.
daden (ww.) II. 981.
dader II. 981.
daderes II. 982.
—dadig II. 981.
dadigen II. 980.
dadigheid II 981.
dading II. 981.
dadingen II. 981, 1076.
dagen II. 57.
dageraad 317.
dagerake 318.
dagge 748.
daggen II. 60.
daggeren II. 60.
daggrake 318.
dagtoortswandel 857.
dak 748.
daken II. 60.
dakeren II 60.
dakerig II. 60.
dakig II. 60.
dal (bnw.) 728.
dale 559, 727.
dale (te) 727.
dameln 56.
dammelen 56.
dammen 56.
dammeren II. 62.
damp 68, 74.
dampelen 56, 73.
dangelen 57, 62.
dangen 57.
dankbetuiging II. 672.
danken II. 872, 876.
dancten II. 1205.
dansen 57.
dant 745.
dantel 745.
dantelen 57, 988.
dantelette 745.
danteloore 745.
danteloric 745.
danten 744, II. 650.
dantinne 745.
dantinnen 745.
dantje 745.
dapperen II. 62.
darden 59.
dare II. 768.
daren 50, II. 767.
darn II. 767.
darnen II. 766.
darren 57, 58.
dartel 57.
dartel-aardig 58.
dartelen 59.
dartelijk 58.
darteling 809.
dartsimheyt 58.
dartten 58.
datten 512.
daudijnen II. 79.
daueln 60.
dauwelen 59, 60.
dauwen 59, 60.
daven 61, II. 62.
daveren II. 63.
davering II. 64.
dechten II. 983.
dechtigen II. 983.
dedderen II. 68.
deden II. 983.
dedigen II. 981, 983.
deding II. 981.
dedingen II. 981, 1076.
deefelen 747.
deekelen 61
deem II. 66.
deemoed, demoed II. 1060.
deemoedigen II. 1060.
deemster II. 65.
deemsteren 68, II. 62.
deemsterheid II. 65.
deemsternis II. 65.
deemstig II. 65.
deer II. 767.
deeren II. 767.
deerlijk II. 768.
deerlijkheid II. 768.
deernis II. 768.
degen II. 768.
degenen II. 768.
degger 748.
deggeren II. 60.
deimster II. 65.
deimsterheid II. 65.
dein II. 16.
deinigheid II. 17.
deintje II. 17.
deinzelen 61.
deinzen 61, 749.
deyre II. 767.
deisteren II. 66.
deizen 62, II. 66.
deizig II. 66.
dekscheel 505.
dekseles 710.
delen II. 984.
delgen II. 984.
deligen II. 984.
delligen II. 984.
deme II. 66.
demen II. 64.
demmelen 56.
demmen II 62, 520.
demoediging II 1060.
demp 68
dempen 56, 74.
demphoorn 74.
demster II 65.
demsteren 68.

demsterheid 11 65
demsternis 11. 65.
demstig 11. 65.
denderen 11. 67.
denken 11. 872, 876
dennen 11. 67.
deppen 11. 67.
derde (hem) 388.
dere 11. 767.
deren 11. 767, 768.
derschen 102.
dertelaersken 58.
derteling 58, 809.
derteltjes 58.
derten 58.
desnoods 11. 1071.
detten 11. 67.
detteren 11. 67.
deuk 61.
deuken 61.
deumelen 99.
deumis 99.
deun 11. 17.
deunen 11. 82.
deurrinkinken 522.
deurstrijpelen 720.
deuse 102.
deuzelen 100.
deusig 102, 991.
deuzigheid 102.
dewlen 60.
dewwelen 60.
dibbelen 61, 96.
dibben 61, 11. 67.
dibberen 96, 11 67, 73.
dicht 11. 874.
dichten 61, 11. 874, 876, 984.
dichtig 11. 984.
dichtigen 11. 984.
dichtselen 61.
didden 11. 68.
didderen 11. 68.
dienen 775.
diepen 11. 68.
dierste 918.
dieveluchtje 11. 898.
dieveslonsje 11. 527.
dijden 11. 874.
dijen 11. 874.
dijgen 11. 874.
dijken 248.
dijselen 61.
dijzig 11. 66.
dimmen 11. 68.
dimmeren 11. 68.
dimsterheid 11. 68.
dinderen 11. 67.
ding 62.
dingelen 57, 62.
dingen 57, 62.
dinghuis 62.
dingsig 62.
dinnen 11. 69, 180.
dinneren 11. 69.
dippen 61, 11. 67.
dirker 261.
disteren 11. 69.
dizelen 61.
dizig 11. 66.
djangelaar 248.
djangelen 57, 248
djingelen 62.
djool 770.
dob 772.
dobbe 63.
dobbelen 63.
dobben 11. 71.
dobber 11. 71.
dobberen 63, 11. 72.
dobbering 11. 72.
dobbervreugde 11. 73.
dodde 11. 77.
doddelen 63.
dodden 11. 73.
dodderen 63, 11 73.
dodderen 11 80.
dodderig 11. 78
doddig 11. 78.
dodeinen 11. 78.
dodelen 63.
dodje 11. 77
dodoor 11. 78.
doebelen 63, 96
doedelen 63.
doeden 63.
doedijnen 11. 79.
doekelen 64.
doeken 64.
doemdons 11. 83.
doemen 74.
doen 11. 768.
doenen 11. 768.
doeniet 107.
doening 11. 771
doerselen 103
does 64, 988.
doesch 64.
doetelen 64.
doetje 64, 11. 77
doetoor 11. 78.
doeven 11. 80.
doeveren 11. 80.
doeze 64
doezelaar 64.
doezelen 64.
doesen 87.
doezen 64.
doezerig 988.
doezig 64.
dof 71.
dof (een) 65.
doffelen 65, 701, 988.
doffen 65, 701, 776. 988, 11. 81.
doggen 11. 81.
dogger 11. 81.
doggeren 11. 81.
Doggersbank 11. 81.
doy 11. 77.
doken 493.
dokkelen 65.
dokken 65, 11. 81.
dokkeren 11. 81.
dolen 11. 986.
dolk 11. 273.
dollen 11. 273.
dom 70.
domen 68.
dommelen 65, 67.
dommelig 67.
dommeltjk 71.
dommeling 69.
dommelings 70.
dommelmetten 67.
dommen 67, 71.
dommerdein 11. 70.
dommeren 11. 81.
domp 68, 70, 73, 74.
dompel (op den) 73.
dompelaar 73.
dompelen 57, 72, 74.
dompelike 71.
dompen 72, 74, 11. 81.
domper 74.
domperen 11. 81.
dompheit 71.
domphoorn 74.
donderaar 11. 94.
donderbaar 11. 94.
donderement 11. 94.
donderen 11. 83.
dond rhalen 11. 94.
donderig 11. 94
donderjagen 11. 94
donderknallen 11. 94.
donderknods 11. 94.
donderstof 11. 94.
dondertoon 11. 94.
dondertrede 11. 94.
donen 11. 81.
donkelen 75.
donken 75, 11. 94, 876.
donker 11. 94.
donkeren 11. 94.
donnen 11. 82.
donneren 11. 83.
donsen 11. 82.
dooden 11. 984.
doodig 11. 985.
doodigen 11. 984
doodprikkelen 473.
doof 71.
doom 73.
doomen 73.
door- 11. 715.
doorbeuzelen 21.
doorbevocht 11. 1128.
doorbikken 25.
doorbladen 11. 35.
doorblaken 11. 37.
doorblakeren 11. 38.
doorbortelen 35.
doordartelen 59, 988.
doordaveren 11. 64.
doordobberen 11. 72.
dóórdommelen 69
doordonderen 11. 86.
doordrevelen 84.
doordroomen 92.
doordwarelen 104.
dooreenrommelen 534.
dooreenstrengelen 712.
dooreenwervelen 888.
dooreren 11. 750.
doorfladderen 11. 105
doorflikkeren 11 115.
doorflitsen 11. 122
doorflonkeren 11. 126.
doorgaten 11. 145.
doorgateren 11. 145.
doorglinsteren 11. 155.
doorgrazen 155
doorgrieven 11. 583.
doorgronden 11. 1006
doorgrondigen 11. 1007.
doorhageld 11. 1174.
doorhakelt 188
doorhakkelen 189.
doorhaspelen 196.
doorheisteren 11. 170.
doorhuiveren 11. 183.
doorhuppelen 241.
doorijlen 11. 1022.
doorjakkeren 11. 198.
doorkeuvelen 265
doorkittelen 270.
doorklateren 11. 239.
doorkleinderen 11. 244.
doorkleinsteren 11. 244.
doorkleinzen 11 244.
doorknabbelen 276, 11. 1176.
doorknappelen 277.
doorknauwelen 279.
doorknauwen 279.
doorknedigen 11. 1025.
doorkniestelen 286
doorknistelen 286.
doorknocht 11. 895.
doorkoesteren 11. 278
doorkronkelen 1003
doorkruiden 11. 295.
doorkuijeren 11 297.
doorlobberen 11. 347.
doorluisteren 11. 374.
doormeugelen 379.
doormetselen 387.
doormijmeren 11. 382.
doormuskeren 11. 399.
doorneuzelen 287, 426, 11. 592.
doorneuzen 426.
dooroefend 11. 811.
doorpijnigen 11. 1078
doorpluizen 11. 440.
doorprikkelen 472.
doorregenen 11. 819.
doorritselen 525.
doorroesten 11. 1082.
doorrommelen 533.
doorruifelen 529.
doorschakelen 11. 1186
doorschateren 11. 486.
doorschemeren 11. 484.
doorschinteren 11. 495.
doorschuifelen 612.
doorslibberen 11. 536.
doorslingeren 11. 546.
doorsluimeren 11. 569.
doorsmuigen 635.
doorsnoffelen 654.
doorsnorren 656.
doorsnuffelen 659.
doorsnuffen 658.
doorsnuiven 660
doorsollen 11 500.
doorspikkelen 679.
doorspikken 679.
doorsporrelen 675.
doorsportelen 677
doorsprankelen 681.
doorsprikkelen 688.
doorstippelen 699.
doorstommelen 704.
doorstompelen 707.
doorstrengelen 712.
doorstrijken 720.
doorstrompelen 723.
doorsukkelen 667.
doorteezen 11. 643.
doortintelen 760, 761.
doortjakkelen 769.
doortokkelen 781.
doortooveren 11. 657.
doortrapt 86
doortrippelen 799.
doortrobbelen 800
doorvligchelen 847.
doorvochten 11. 1128.
doorvochtigen 11. 1128.
doorvonkelen 852.
doorwandelen 11. 1196.
doorwanderen 11. 703.
doorweetert 11. 714.
doorwemelen 881.
doorweten 11. 715.
doorwippen 11. 721.
doorworstelen 919.
doorwriemelen 925.
doorwrocht 11. 959.
doorwrochtheid 11. 959.
doorzapen 941.
doorzeeveren 11. 732.
doorzicht 11. 1166.
doorzichtbaar 11. 1166.
doorzichtig 11. 1166.
doorzichtigen 11. 1166.
doorzienend 11. 860.
doorzieperen 11. 734.
doorzijgen 11. 962.
doorzijpelen 945.
doorzijpeling 945.
doorzijpen 944.
doorzimperen 11. 1205.
doorzwindelen 975.
dootelijck 11. 985.
doovelen 75
dooven 75.
doppen 11. 95.
dopperen 11. 95.
dorfenen 11. 772.
dormen 11. 419.
dorschen 102.
dorsteblood 11. 986.
dorsteloos 11. 985.
dorsten 11. 985.
dorstigen 11. 985.
dorven 11. 771, 772
dot 121, 11. 125.
dotelore 11 78.
doten 64, 103, 11. 74.
dotje 11. 73.
dotteren 11. 638.
doudeinen 11. 79.
doudeinen 11. 79.
doudeining 11. 79
doudijnen 11. 79.
doudre dejntje 11. 79.
dozig 102
draaiaarzen 2.
draaibillen 2.
draaijelen 11. 57.
draaijeler 78, 87
draaijen 78, 353.
draaijer 78.
draainaarzen 2.
drab 76.
drabbe 76.
drabbelen 75, 76.
drabbelig 78.
drabben 75, 76.
drabbers 76.
drabbig 76.
draben 84.
drabmoes 439
dra-en 78.
draf 76.
drafzak 77.
dragelen 78.
dragen 78.
draven 76.
drazelen 78
drebbelen 84.
drebben 84.
dreefelen 84.

dreeft 11. 874.
dreemelen 82.
dreeselen 78.
dreeseler 78.
dreesen 78.
dreet 81.
dreetelinck 81.
dreften 11. 874.
dreigen 87.
dremelen 82.
dremmelen 78, 87.
dremmen 78.
drempel 786.
drendelen 80.
Drent 80.
drent 80.
drentelen 80, 792.
drenten 79, 792.
drentsche 80.
dresseler 87.
dretel 81.
dretelen 81.
drets 81.
dreumelaar 82
dreumelen 82.
dreumen 82.
dreumis 82, 99.
dreutel 81.
dreuteleerken 81.
dreutelen 81.
dreutelken 81.
dreutelmanneken 81.
dreuzelen 83.
dreuzen 83.
drevelen 84, 989, 11. 874.
dreven 84, 11. 874.
dribbe 86.
dribbelen 76, 84, 86.
dribben 84, 86.
driegdraad 811.
driegen 87, 811
driesschen 88, 989.
driest 88, 989.
driesten 87.
drievoudig 11. 1131.
drievuldig 11. 1131.
drift 11. 875.
drifteling 11. 876.
driften 11. 874.
driftig 11. 875.
driftigheid 11. 876.
driftzand 11. 876.
drijffen 84.
drijst 990.
drijstig 990.
drijt 81.
drijten 81, 11. 139.
drijven 84, 816, 11. 875.
drillen 84, 85.
drimmelen 87.
dringelen 87.
dringen 87.
dringend 87.
drinkhomp 234.
drinten 80.
drispelen 87.
drispen 87
drits 81.
droebelen 85.
droef 801.
droel 90.
droelen 90.
droesten 87.
droestig 89.
droeven 801, 818.
droezelen 87.
droezen 87.
drogasterij 11. 144.
drogelen 90.
drogen 90, 809.
drogenaar 91.
drogenen 91.
drol 90.
drollig 91.
drom 92
dromel 92.
dromen 79, 82, 91.
dromgaren 92.
drommel 92, 990.
drommelen 91.
drommen 79, 91.
dromming 92.
dronkesnorse 657.
droog 11. 144.
drooggasterij 11. 144.
droogje 11. 144.
droom 11. 74.
droopen 94.
droozen 83.
droppelen 93, 95.
droppen 93, 95.
drotel 81.
droufsal 801.
drouwen 89.
drozen 83.
drubbelen 85.
druggelen 990
druil 11. 1173.
druilen 90.
druiloor 90, 11. 78.
druipelen 94.
druipen 94.
druischen 87.
druisen 89.
druistich 89
druit 803.
druizen 87.
druizig 89.
drukkelen 94.
drukken 94.
drulooren 90.
drumel 93.
drummelen 93.
drungelen 87, 93.
druppelen 94, 95, 990.
druppen 94, 95.
drustig 89.
druust 88.
druusticheyt 990.
druusting 88.
druut 803.
druwen 89.
druwer 89.
drüwwen 89.
dubbelen 61, 96.
dubben 61, 63, 96, 11. 71, 95.
dubberen 96, 11. 73, 95.
ducht (znw.) 11. 877
duchtbaar 11. 877.
duchtbaarheid 11. 877.
duchten 11. 877.
duchtig 11. 1118.
dudderen 11. 68, 638.
dudoor 11. 78.
dudoorig 11 78.
duften 988.
duig 771.
duikelen 65, 75, 96, 990.
duiken 64, 65, 96, 11. 876.
duim (den) roeren 99.
duimelen 97.
duimen 97, 991.
duimkruid 99.
Duimpje (klein) 99.
duinen 157.
duipen 11. 67.
duipen (znw.) 11. 68.
duiper 11. 67.
duist 102.
duizeldomp 73.
duizelen 99, 103.
duizelig 102.
duizen 99.
duizend 102, 991.
duld 11. 986.
duldeloos 11. 986.
dulden 11. 986.
duldigen 11. 986.
dumpelen 72.
dunken 11. 876.
duppen 61
durffen 11. 771.
durven 11. 772.
durzelen 102.
dust 918, 11. 986.
dustich 918, 11. 986.
dut 103, 11. 73
duts 64, 11. 77.
dutsel 11. 1173.
dutselen 103, 991.
dutsen 103.
dutten 64, 103, 11. 74.
dutteren 11. 638.
dwa 11. 773.
dwaan 11. 773.
dwaaweltje 60.
dwach 11. 774.
dwaden 11. 774.
dwaerelen 104.
dwanen 11. 773.
dwarelen 103.
dwaren 103.
dwarrelen 104.
dwarren 11. 1173.
dwars 871.
dwemelen 105.
dwemen 105.
dwerelen 104, 106.
dweren 106.
dwerg 350, 354.
dwerrelen 104.
dwijnen 976.
dwingeland 107.
dwingelandes 108, 991.
dwingelandin 991.
dwingelands 11. 1197.
dwingelandsch 991, 11. 1197.
dwingelen 107.
dwingemerkt 107.
dwingen 107.
dwoeg 11. 773.

Ebeen 11. 453.
ebrekerij 11. 878.
echten 11. 865, 878.
echtig 11. 879.
echting 11. 1210.
ee (znw.) 11 877, 993.
eebreker 11. 878.
eebreuk 11. 878.
eedelijk 11. 988.
eedeling 11. 988.
eeden 11. 987.
eedigen 11. 987.
eedstaving 11. 988.
eegade 11. 878.
eegde 11. 790.
eegen 11. 790.
eegenen 11. 776.
eek 108.
eekelboom 108.
eekelen 108.
eeken 108.
eeman 11. 878.
Eembdert 1009.
eemdert 768.
eên (znw.) 11. 987.
eenen 11. 988
eenig 11. 990.
eenigen 11. 988.
eenraden 11 990.
eenradig 11. 990
eenradigen 11. 990.
eenradigheit 11. 990.
eensgangs 11. 232, 356.
eensgans 11. 232, 356.
eensklaks 11. 231.
eensklaps 11. 231.
eensloefs 11. 356.
eensloops 11. 231, 356.
eenslags 11. 231.
eensprongs 11. 231.
eensstoots 11. 231
eenswegs 11. 356.
eenvoud (bvnw.) 11. 1132.
eenvuldelijk 11. 1136.
eenvuldig 11. 1136.
eenzelvig 11 1164.
eenzelvigheid 11. 1164.
eerbieden 11. 991.
eerbiedenis 11. 992.
eerbiedigingen 11. 992.
eerbieding 11. 992.
eeren 11. 749.
eerkriegelheid 321.
eernst 11. 1064.
eersater 11. 754.
eerselen 4.
eertuiting 11. 673.
eestand 11 878.
eeuw 11. 879.
eeuwen 11. 992.
eeuwig 11. 993.
eeuwigen 11 992.
eeuwsch 11. 993.
effen 209.
egenen 11. 791.
egge 11. 775, 790.
eggen 11. 775.
eggenen 11. 775.
eheheer 11. 1210.
ehemmen 11. 471.
eiden 11. 987.
eifandelen 839.
eigen 11. 775.
eigenen 11. 776.
eigenen (zich) 11. 776.
eijndeldore 11. 994.
eijndelperk 11. 994.
eijndelvaers 11. 994.
einden 11. 993.
eindigen 11. 993.
eisen 11. 1202.
ekel 6.
ekke 6.
elende 11. 995.
elkander 11. 656.
ellend (bnw.) 11. 996.
ellende 11. 995.
ellenden (in) senden 11. 995.
ellendig 11. 996.
ellendigen 11. 994.
eluy 11. 878.
Embder beding 1009.
embdert 768.
Emderboekje 768.
Emderhoekje 768.
emelen 108.
emen 108.
Emsters (goed) 768.
—en 11. 769.
ende 11. 753.
endeldarm 11. 994.
endelletter 11. 994.
endelst 11. 994.
enden 108, 11. 996.
endigen 11. 996
endten 11. 95.
endteren 11. 95.
endterer 11. 95.
endtering 11. 95.
eng 8.
enkel 11. 749.
enklauw 11. 749.
enklaw 11. 749.
enknochte 11. 893.
entel 11. 994.
entelen 108, 11. 95.
enten 108, 11. 95.
enten² 11. 96.
enteren 108, 11. 95.
enteren² 11 96.
er- 11. 196, 414.
erachten 11. 197.
erarnen 11. 751.
eren 11. 749.
ergen 11. 97, 174.
ergeren 11. 97, 173.
erheyt 11. 99.
erien 11. 749.
erinneeren 11. 196.
erinnen 11. 193.
erinneren 11. 193.
erkennen 11. 196.
erlangen 11 357.
erne 11. 754.
ernen 11. 750, 776
ernst 11. 754, 1064.
ernsten 11. 1064.
ernstig 11. 1065.
erre 11. 98
errelik 11. 98.
erren 11. 97, 776.
errescap 11. 99.
ersater 11. 754.
erselen 4.
ersetre 11. 755.
ersetrie 11. 755.
—erssc 11. 1117.
esse (in) 994.
etelen 109.
eten 109.
eul 636.
euscudrop 997.
even 209.
ewe 11. 877.
eweghever 11. 878.
ewen (ww.) 11. 877, 879.

F. II. 579, 893.
faes (goey) 113.
facelen 113.
faden II. 99.
faggel (op de) 109.
faggelaar 109.
faggelen 12, 109.
faggen 110.
fakkelbaak II. 757.
fakkelen 111.
fakken 109, 111.
faloerde 814.
falteren II. 111.
fandelen 838.
fant II. 326.
fardeel 112.
farden 112.
fartel (op de) 112.
fartelen 112.
faten II. 99.
fateraan II. 99.
faterachtig II. 99.
fateren II. 99.
faterer II. 99.
faterij II. 99.
fatering II. 99.
fatten II 99.
fazel 113.
fazelen 15, 112, 118, 983.
faselclomp 113.
fazen 112, 991.
feben II. 100.
febt II. 100.
feem 115.
femel 114.
femelen 114.
femen 114.
fep II. 100.
feppen II. 99.
fepper II. 100.
fepperen II. 100.
feppert II. 100.
ferben 116.
ferpel 116.
ferpelen 116.
ferpely 116.
feuzelen 21.
fezelen 843.
fibberen II. 100.
fichtergast II. 685.
fifelaar 116.
figgelen 117.
fijfelen 116.
fijfen 116.
fijffel 116.
fijken 117.
fijkeren II. 101.
fijmelen 114.
fijmelkous 304.
fijtelen 116.
fijts 116.
fikkelen 117, 992.
fikkeling 117.
fikken 117, II. 685.
fikkert II. 685.
fikmolen II. 685.
fimel 114.
fimelen 114.
finkelen 117.
fisselen 842.
fistelaar 844.
fits 116.
fitselen 131, 844.
fitselwerk 131.
fitten 116.
fizelen 844.
fizelfazel 844.
fl- II. 371.
flab II. 103.
flabbe II. 101.
flabben II. 101.
flabberen II. 102.
flabberig II. 103
fladder II. 107.
fladderen II. 103, 124, 131.
fladderig II. 106.
fladderwieken II 106.
flaen II. 125.
flaggeren II. 685.
flakken II. 108, 686.
flakkeren II. 108, 686.
flappen II. 101, 110.
flapperen II. 110, 1200.
flar II. 108.
flarde II. 107.
flarden (ww.) II. 108.
flarren II. 107.
flars II. 108.
flarze II 107.
flaten II. 111.
flater II. 111.
flateren II. 110.
flatteren II. 104, 110, 114.
flatterig II. 106.
flatterij II. 114.
flausken II. 131.
flauw II. 131.
flebbe II. 101.
fledden II. 107.
fledderen II. 103, 114.
flederen II. 103.
fleeuwen II. 114.
fleisteren II. 111, 153.
flennen II. 112.
flenzjes II. 112.
flenter II. 112.
flenteren II. 112, 122, 688.
flenteren² II. 113.
flentertjes II. 112.
flep II. 101.
flerd II. 108.
flerren II. 107.
fleter II. 113.
fletsen II. 114.
fletten II. 113.
fletter II. 112.
fletteren II. 112, 114.
fletterij II. 114.
flibberen II. 114.
flieflotteren II. 128.
fligchelen 847.
fliggeren II. 686.
flik II. 119.
flickfloying II. 119.
flikflootjen II. 119, 687.
flikflootjer II. 119.
flickefloyerie II. 119.
flikken II. 687.
flikken² II. 117.
flikker II. 118.
flikkeren II. 115, 687.
flikkeren² II. 118.
flikkeroogen II 117.
flikkert II. 119.
flickersout II. 117.
flink (znw.) II. 120.
flink (bnw.) II. 121.
flinkeeren II. 120.
flinken II. 120.
flinker II. 120.
flinkeren II. 120, 1200.
flinster II. 112.
flinteren II. 112.
flintertjes II. 112.
flippen II 115.
flitje II. 121.
flits II. 122.
flitsen II. 121.
flitsken II. 121.
flitten II. 121.
flitter II. 121.
flitteren II. 112, 121.
flobberen II. 122.
flodder II. 124.
flodderblad II. 123.
flodderbroek II. 123.
flodderen 123, II. 106, 122, 437, 553.
flodderhoed II. 123.
floddering II. 124.
flodderkleed II. 123.
flodderkous 123.
floddermadam 123, II. 106.
flodderschop II. 124.
flodderves 123.
flodderwieken II. 123.
floesteren II. 125, 128.
floezen II. 125.
flokker II. 125.
flokkeren II. 125.
flonk II. 127.
flonken II. 125.
flonker II. 127.
flonkeren II. 126.
flonkering II. 127.
flootjen II. 119.
floppen II. 122.
flotten II. 128.
flotteren II. 128.
flous II. 131.
flousje II. 131.
flouwen II. 131.
flouwheftig II. 131.
fluimelen 118.
fluimen 118.
fluimig 118.
fluister II. 47.
fluisteren II. 47, 128, 371.
fluit II. 130.
fluiten II. 130.
fluiten (in 't oor) II. 129.
fluiteren II. 130.
fluize II. 128.
fluizelen 118.
fluizen 118, II. 125. 128.
fluks 847.
fluksch 240.
fluksheid 848.
flus 848.
fluten II. 131.
fluteren II. 131.
fnaze 118.
fnazel 118.
fnezelen 118.
fnezen 118.
fniezen 287.
fnuisteren II. 130.
fobbelen 124.
foberdie 110.
fobitasie 110.
fochtelen 848.
foedraal II. 692.
foefelen 118
foefen 118.
foefje 118.
foemelen 114.
foetelen 119.
foeten 119, II. 131.
foeter II. 131.
foeteren II. 131, 218.
foetselen 992.
foetzelen 120.
foesel, foezel 120, II. 1173.
foezelen 120.
foezelsop II. 1173.
foezen 120.
fof 119.
foffelen 119.
foffen 119.
fok 120.
fokkelen 120.
fokken 110, 111, 120.
fokken (bij de ooren) 111.
fomfaatjen 123.
fomfeijen 123.
fomfootjen 123.
fommelen 114, 121.
fommelkusjens 121.
fommen 121.
fonkelen 851.
fonkeren II. 694.
foppasie 110.
foppen 110.
fopperij 110.
forpel 116, 992.
fortigen II. 1129.
fotte 119.
foudraal II. 692.
frazelen 125.
frazen 125.
fretelen 126.
fretteeren II. 132.
fretten II. 132, 1200.
fretten (helsche) II. 1200.
fretteren II. 132.
freuzelaar 22.
freuzelen 21.
frevel (bnw.) 922.
frevelen 922.
freveler 923.
frevelig 922.
fribbel 924.
fribbelen 923.
fribbelknoop 924.
friemelen 115.
frijzen 127.
frikkelen 126.
frinkelen 929.
frisen 126.
frissel 126.
frisselen 127.
fritselen 126.
frittittelen 127.
frittitten 127.
frize 127.
froesselen 919.
froezelen 921.
frommel 125.
frommelen 115, 124, 128, II. 1174.
frommen 992.
fronkelen 128.
frons 127, 129, 993.
fronsel 129.
fronselen 127, 128, 992.
fronselfrons 128.
fronselfronsig 128
fronselig 129.
fronselplooi 129.
fronselplootjen 129.
fronsen 127.
frubbelen 924.
fruit 692.
fruttelen 476.
ft II. 132.
fuikelen 129.
fuiken 129.
fulteren II. 132.
fut 119, 130, II. 131.
futen II. 133
futeren II. 132.
futs 130.
futse 130.
futsel 130.
futselaar 133.
futselbroek 133.
futselen 120, 130, 849.
futseling 132.
futsen 130.
futte 119.
futten II. 131.
fuut II. 133.

Gaatjen 134, II. 136.
gaaike II. 137.
gaaisteren II. 133.
gaan II. 777.
gaar II. 1184.
gaarden II. 133.
gaarder II. 133.
gaarderen II. 133.
gaarwen II. 1184.
gab II. 134.
gabbelen 133, 138.
gabben 133, 138, II. 134.
gabben² II. 136.
gabber II. 134.
gabberen 134, II. 135.
gabberen² II. 136.
gabberij II. 136.
gabbermond II. 136.
gabbert II. 136.
gade II. 137, 140.
gadelen 134.
gadelijk II. 137.
gaden 134, II. 136.
gaderen II. 136.
gadeslaan II. 140.
gading 134, II. 137.
ghafheit 185.
gagchelen 134, 144, 268.
gagelen 134.
gagen 134.
gaggelen 134.
gakelen 134.
galferen II. 142, 483.
galferij II. 142.
galijk II. 137.
gallen II. 143.
galmen II. 142.
galp II. 141.
galpen II. 141.
galveren II. 141.
gampen 8.
ganen II. 777.
gang 137, II. 880.
gangbaar 137.
gangelen 136.
gangen 136.
—ganger 137.
gapen 299.

gappen II. 136.
garen 135.
garrelen 135.
garren 135.
garrelen' 135.
garwen 135.
gasten II 143.
gastereeren II. 143.
gastereering II. 144.
gat II. 145.
gaten II. 145.
gateren II. 145.
gaters II. 145.
gaudeeren II. 158.
gearnen II. 752.
gebakeloerd II. 14.
gebakerloerd II. 14.
gebanderd II. 15.
gebeenderd II. 19.
gebefd II. 1198.
gebetjer II. 21.
gebetjeren II. 1198.
geberren II. 759.
gebimmel 26.
gebladder II. 36.
gebluister II. 47.
gebommel 34.
gebondte II. 1172.
gebonsel II. 1172.
gheboog II. 869.
geboogd II. 869.
gheboogen II. 869.
gebroddel 47.
gebronc 50.
gebubbel 22.
gebult II. 56.
gedacht (het) II. 873.
gedachten (ww.) II. 872.
ghedadert II. 61.
gedagen II. 59.
gedank II. 872.
gedauwel 60.
gedaver II. 64.
gedé II 874.
gedender II. 67.
gedenk II. 873.
gedichtsel 61
gedijen II. 874.
gedijgen II. 874.
gedingel 757.
gedommel 65, 66.
gedons II. 82.
gedrift II. 875.
gedriepel 87.
gedroebel 85.
gedrom II 1173.
gedrommel 93.
geduld II. 987.
gedwagen II. 773.
gedwegen II. 773.
gedwemel 991
gedwoegen II. 773.
geëchte II. 879.
geëemand II. 878
geëenradigen II. 990.
geëerbiedigd II. 992.
geelzacht 742.
geërren II. 98.
geesel 136.
geeselen 135, 141, 360.
geesen 135.
geestdrift II. 875.
geestdriftig II. 876.
geesten II. 133, 996.
geesteren II. 145.
geestigen II. 996.
geeuwen II. 717.
gefferen II 136.
geflik II. 115, 119.
geflonk II. 125.
gefluister II. 130.
gefluit II. 129.
gefnuister II. 130.
gefommel 121.
gefottel 119.
gefrijsd 127.
gefrom 992.
gefutsel 133.
gegade II. 137.
gegadingde II. 1076.
gegalp II. 141.
gegangen 136.
gegichel 139.
gegiegauw II. 134.
gegigchel 140
geginnegap II. 134.
geglent II. 1014.
gegoed II. 1005.
gegoedigd II. 1005.
gegor 150.
gegribbel 160.
gegrifd II 1198.
gegrijs 165
gegrimmel 167.
gegrinkel 169.
gehaafdig II. 780.
gehacht II. 886.
gehartigd II. 1011.
gehavend II. 787.
gehecht II 887.
gehefsel 212.
gehefseld 212.
geheid II. 168
geheimen 197.
gehem II. 471.
gehengen 204.
geherderen II. 166
geherken 208.
gehertigd II. 1011.
gehinge 203.
gehinkel 213.
gehommel 231
geinster II 155.
geinsteren II. 155.
geister II. 153.
geisteren II. 153.
geizelaar 140.
gejalp II. 141.
gejeuker II. 202.
gejeuzel 249.
gejodel 250.
gejoechjach 144, 251, II. 889.
gejoechter II. 204.
gek (den) II 829.
gekaak 255.
gekavel 263
gekeil II. 214.
gekekel II. 1176.
gekereld II. 796.
gekerelde 264.
geklak II. 229.
geklangel 271.
geklats II. 250.
geklawetter II 243
geklet II 250.
gekliem II. 234.
geklikklak II. 230.
gekling 273
geklingel 273.
geknacht 281.
geknecht II. 891.
gekneter II. 267.
geknetter II. 266.
geknibbel 283.
geknitter II. 266.
geknocht II. 891.
geknoes 288
geknoezeld 288.
geknoft II. 891.
geknoopt II. 892.
geknoter II. 269.
geknuist 288.
gekoft II. 905.
gekolder II. 282.
gecray 323
gecrevel II. 1177.
gecri 323.
gekribbel II. 1178.
gecrijsch 324.
gekrijssel 324.
gecrisel 324.
gekrongen 326.
gekruisd 329
gekscheren II. 829.
gekuifd zijn 1003.
gekwakel 340.
gequeek 340
gequest II 1180.
gekwetel 352.
gekwetter II. 309.
gelaai II 896
gelab II 312.
gelabber II. 318.
gelasten II. 1037.
gelastiger II. 1037.
gelaurlooverd II. 359.
gelden II. 150.
gelderen II. 149.
gelders troeven II. 150
gelent II. 1013.
gelesen 536
gelijken II. 804.
gelijkendste II. 804
gelijkenen II. 802.
gelijksaam II. 804.
gelijksamen II. 804.
gelijksem II. 804.
gelijksemen II. 804
gelijksenen II. 777.
gelinde II. 344.
gelinsteren II. 154.
gelint II. 1013
gelisp 363
gellen II. 142
gelletje II. 143
gheloechenen II. 806.
gelofte II. 997
geloochenen II. 806.
geloogen II. 805.
geloven II. 997
gelover II. 998
gelovigen II 997
gelpen II. 141.
gelps II. 142
geluchten II. 1047.
geluimd zijn II. 369.
gelukken II. 998.
gelukkigen II. 998.
gelunder II. 374.
gelureluer 754.
gematen II. 1054.
gemeutel 418.
gemijmer II. 382.
gemink 375.
gemoffel 401.
ghemommeldons II. 83.
gemot 289.
gemuijer II. 394.
gemuizebrui 825.
gemul II. 396.
gemurmel 421.
gemurmureer II. 399.
gemuskt II. 390.
gena II. 1000.
genaai II. 1000.
genade II. 1000.
genaden II. 999.
genesten 424.
geneucht 281.
geneuterd II. 403.
geng 137.
genge ende gave 993.
gengelen 136.
gengen 136, 993.
genieten II. 1071.
geniezen 287.
genoegdoenend II. 771.
genoffelen 293.
genster II. 151.
gensteren II. 150.
genuttigen II. 1073.
geopenbaard II. 992.
gepijnde honig II. 1076.
geplaar II. 429.
geplaar' II. 430.
geplamoot 451.
geplauder II. 427.
gepletsch II. 434.
gepletter II. 436.
gepleurd II. 427.
gepijst II. 446.
gepof 452.
gepolijsterdheid II. 446.
geporrenen II. 814.
gepraes 464.
geprenten 465.
gheprikelt II. 387.
geprol II. 1183.
gepruttel 475, II. 1183.
geps 549.
geraffel 482.
geragchel 484.
geraken II. 815.
gerakenen II. 815.
geravel 483.
gerecht II. 1079.
gerechtig II. 1079.
gerechtigd zijn II. 1079.
gerechtigen II. 1079, 1080.
ghereert II. 1184.
geremel 507.
geribd 501.
gerichten II. 883.
gering II. 467.
gerink 517.
gerinkink 522.
gerist 523.
gerocht II. 906.
geroes 543.
gerommel 534.
geronk 537.
gerotel 541.
gerrelen 135.
gerren 135.
gherren II. 838.
gerucht II. 904, 906.
geruchtelooz II. 906.
geruchtig II. 1083.
geruft II. 906.
gerugchel 534.
geruizebuis 545.
geruizemuis 545.
gerustig II. 1085.
gerustigheid II. 1085.
geruusch 544.
gerwen II. 1184.
gerzelen 137, 166.
gerzeling 137.
gerzen 137.
geschach 555, II. 912.
geschacht II. 908.
geschaf II. 908.
geschaft II. 908.
geschagchel 555.
geschakeld 557.
geschal II. 492.
geschartel 563.
gescheft II. 908.
gescheid 564.
geschemel 567.
geschetter II. 486.
gescheuk II. 488.
geschicht II. 912.
geschicht- II. 912.
geschieden II. 908.
geschimmer II. 493.
geschink 577.
geschrooijen II. 498.
geseuter II. 635.
gesibbe II. 511.
gesiffel 618.
geslinght II. 1154.
geslipper II. 549.
geslobber II. 550.
gesmiespel 640.
gesmijd II. 1096.
gesmijdig II. 1096.
gesmoktheid 639.
gesmuk 639.
gesnabbel 641, II. 1189.
gesnar 657.
gesnater II. 583.
gesneukel 644.
gesneuter II. 1206.
gesnor 657.
gesnorte 657.
gesnuivel 660.
gesp 135, 549.
gespan II. 604.
gespang II. 604.
gespark 671.
gespen 135
gesplinter II. 616.
gesportel 677.
gesprankt 681.
gesprietel 685.
gesprokkel 691.
gestade II. 1113.
gestaden II. 1101.
gestadig II. 1104.
gestadigen II. 1103.
gestadiging II. 1101.
ghestaed (des) zijn II. 1102.
gestand II. 1104.
gestand blijven II. 1106.
gestand doen II. 1105.
gestand houden II. 1106.
gestanden II. 1104.
gestandig II. 1100, 1113.
gestarnd II. 830.
gestarte II. 831.
gesteiger II. 623.

gestentig II. 1113.
gesterd II. 830.
gesternd II. 830.
gesterte II. 831.
gestompt 708.
gestrampel 709.
gestrijf 715.
gestruiveld 729.
getater II. 639.
geteem 938.
getees II. 642.
geteisterdheid II. 645.
getengelt 750.
getepel 766.
getetert II. 641.
getentel 751.
getingeling 757.
getinktank 757.
getist II. 641.
getjangel 770.
getjankel 769.
getjenter II. 206.
getjeuter II. 206.
getjouk II. 651.
getjouwel 771.
getjuter II. 205.
ghetochte II. 934.
getommel 783.
getramp 787.
getrantel 790.
getrappelte 1009.
getrentel 793.
getreuzel 83.
getromp II. 659.
getuigen II. 672.
getuimel 822.
getuisch 824.
getummel 783.
getuntel 744.
geturelner 754.
getut II. 647.
geubelen 143, 993.
geubelgalpe 143.
geubelschocke 143.
geuiten II. 677.
gevaar II 843.
gevecht II. 942.
geven II. 881.
geverel 843.
gewaarden II. 1137.
gewaardigd II. 1137.
gewaardigen II. 1137.
gewaardigen (zich) II. 1137.
gewachten (zich) II. 953.
gewagen 853
gewanhavend II. 785.
gewarcht II 957.
gewaren II. 1140.
gewarig II. 1141.
gewarrel 349.
geweerdigen II. 1137.
geweet II 1149.
geweifeld 877.
geweldiger II. 1144.
gewemel 880, 926.
gewemelte 883.
gewepel 886.
gewicht II. 954.
gewichtig II. 954.
gewilligd II. 1147.
gewilligen II. 1147.
gewisper II. 721.
gewiswstig II. 1146.
gewogen II. 708.
gewoorden II. 1150.
geworkquakquak II. 467.
geworren 917
gewracht II. 957.
gewricht II. 956, 964.
gewriemel 925.
gewritsel 930.
gezaat II 1156.
gezaatheid II. 1156.
gezabber II. 728.
gezachten II. 1152.
gezaden II. 1153.
gezammel 939.
gezanik 248
gezaten II. 1155, 1156.
gezatig II 1158.
gezatigheid II. 1158.
gezedigen II. 1159.
gezeedheid II. 1159.
gezeet II. 1155.
gesellen II. 1163.
gezelligen II. 1163.
gezemel 939.
gezind II. 1167.
gesinnen II. 1168.
gezinnigen II. 1167.
gezinning II. 1167.
gezout II. 731.
gezouten II. 731.
gezwatel 954.
gezwind 971.
ghavent II. 779.
gibbelen 143.
gibben II. 150.
gibberen II. 150.
giben 138.
gicht II 880, 882.
gichten II. 879, 881.
gichter II. 879.
gichtig II. 881.
giebelen 138.
gieben 138, II. 150.
giechelen 139.
giegelen 139.
giën II. 879.
gif II. 882
giffen II. 777.
giffenen II. 777.
gift II. 882.
gifte II. 1001.
giften II 881, 1000.
gifteren II. 1000.
gifterse II. 1000.
giftigen II. 1000.
gigchelen 138, 212.
gigchen 138.
gigcheren 138, II. 150.
gigelen 140.
giggelen 139.
gijbelen 138
gijben II. 717.
gijzel 140.
gijzelares 140.
gijzelen 140.
gijzen 140.
gilde (de) spelen 438.
gillen II 142.
gilpen II. 141.
ginnegabben II. 134, 1002.
ginnegapen II 134.
ginnegappen II. 134.
ginneken II. 134. 1001.
ginnen II. 1002.
ginnigen II. 1001.
ginster II 155.
ginsteren II. 155.
girsen 137.
girzen 137.
gisp 142.
gispelen 141, 360.
gispeling 141.
gispen 135, 141.
glantsen II. 150.
glanzen II. 150.
gleinster II. 154.
gleizen II 153.
gleizenen II. 777.
glenster II. 151.
glensteren II. 150.
glent II. 1013.
glenzen II. 150.
gleste II. 153
gleuzen II. 157.
gleuzer II. 158.
glibben II. 151.
glibberen II. 151.
glibberheid II. 151.
glibberig II. 151.
glidden II. 152.
glidderen II. 152.
glidsen II. 152.
glidsteren II 153.
glyssenaer II. 777.
glijsteren II. 153, 373.
glijzen II. 153, 373.
glimlagchen 361.
glimmen II. 154.
glimmeren II. 154.
glinster II. 154.
glinsteren II. 154.
glint II. 1013.
glinting II. 1013.
glintseren II. 155.
glinzen II. 154.
glippen II. 151, 156.
glipper II 156.
glipperen II 155.
glipperig II. 156.
glippert II. 156.
glissen II. 152, 777.
glissig II. 153.
glisteren II. 153.
gloed II. 350.
gloeijen II. 350.
gloeren II. 157.
glose II. 158.
glosieren II. 158.
glosse II. 158.
glozer II. 158.
glu II. 157.
gluijen II. 157.
gluiteren II. 157.
gluisteren II. 157.
gluizen II. 157.
gluren II. 157.
gnarren II. 271.
gneuterig II. 271.
gniezen 287.
gniffelen 142.
gniffen 142.
gnisteren II. 274.
gnoffelen 142.
gnoffen 142.
gnorren II. 270.
gnorrer II. 270.
gnorrig II. 270.
gnorten II. 270.
gnortig II. 270.
gnutteren II. 270.
gobbe 143.
gobbelen 143.
gobben 143, II. 159.
gobelen 143.
goch 145.
goddeeren II. 158.
godden II. 159.
godderen II. 158.
goden II. 1002.
godigen II 1002.
godsvrucht II 949.
godvruchte II. 950.
godvruchtig II. 949.
goechelen 144.
goechen 144.
goed II. 1006.
goeden II. 159, 1003, 1006.
goederen II. 159.
goedertieren 913.
goedig II. 1006.
goedigen II. 1003.
goedigen' II. 1005.
goeding II. 1005.
goegelen 144.
goete II 880.
goyde 185.
goysen 185.
gokelaar 145.
gokelen 144.
gokelie 145.
goken 144.
golveren II. 142.
goochelaar 148.
goochelen 144.
gooperen II. 159.
goor 152.
gopperen II. 159.
gordelen 148, 149.
gorden 148.
gorg 152.
gorgel 150.
gorgelen 150.
gorgeling 151.
gorgen 150
gorgie II. 1207.
gorre 152.
gorregen 150.
gorren 150.
gorrig 152.
gorrigen 150.
gorselen 152.
gorstelen 152.
gorsten 152.
gosselen 185.
gote II. 880.
gouchelaar 145.
goudglid II. 152.
graag 152.
grabbel (te) 153, 155.
grabbelen 152.
grabbeling 153.
grabben 152.
graken 318.
graking 318.
granzen 174.
grap 154.
grapen 154.
grappe 154.
grappelen 154.
grappen 154.
grasduinen 157.
grasduinen (in) gaan 157.
grassen 159.
graveeren II. 883.
grazelen 155.
grazen 155, 995.
grebbe 159.
grebben 158.
greenen 164, II. 1006.
greep 155
greezen 160.
greffelen 162.
greinsmuilen 163.
greinzen 163.
greizelen 159.
gremelen 157, 162.
gremelen' 158.
gremen 157, 162.
gremen' 158.
gremmelen 158.
gremmen 158.
grempel 168.
grempelen 168.
grempeler 168.
grendelknars 278.
grenen 164, II. 1006.
grenigen II. 1006.
greniken 169, II. 1006.
greppe 159.
greppel 159.
greppelen 158.
greppen 158.
greumelen 171.
grezelaar 159.
grezelen 159.
grezzelen 166.
gribbelen 160.
gribbelgrabbel 160.
gribben 160.
grichten II. 882.
gridselen 160.
gridsen 160.
gri king 318.
griemelen 166, 167.
griemen 158.
griesselen 165.
grietsel 170.
grieven II. 882.
griezel 170
griezelen 137, 160, 165, 170.
grif 161, 162, 926.
grifde 995.
griffelen 160.
griffelen' 161.
griffelt 142.
griffen 160, II. 882.
griffens 161.
griffer 161.
griffe 161, 162.
griffën 160, 162.
griffer 161.
grift 161.
Grift II. 883.
grijbelen 162.
grijm 162.
grijmelen 162, 173.
grijmen 162.
grijnen 163, 169, 174.
grijnig 164.
grijns 163.
grijnzelen 163.
grijnzen 163.
grijpen 162, 169.
grijzelen 137, 160, 164.
grijzen 137, 160, 164.
gril 505.
grillen 505.
grimlagchen 158.
grimmelen 166, 173, 924.

[illegible] 173.
[illegible] 174, 924.
[illegible] 168.
[illegible] 168.
[illegible] 176.
[illegible] 168.
[illegible] 168.
[illegible] 170.
[illegible] 170.
[illegible] 170

herderen II. 166.
herdertramp 787.
herdigen II. 1016.
heren II. 1017.
herfakken 111.
herft 678.
hergen II. 174, 1018.
hergeren II. 173.
herigen II. 1018.
herinneeren II. 196
herinneren II. 193.
herinnering II. 195.
herjongen II. 203.
herkelen 206.
herken 206.
herkennen II 196.
herkinderen II. 225.
herklouteren II. 241.
herkrachtigen II. 1032.
hermoedigen II. 1060.
herne 962.
herordenen II. 812.
herpijnen II. 1077.
herpijnigen II. 1077.
herrechten II. 903.
herschilderen II. 491.
herslingeren II. 546.
herstrompelen 723.
herten II. 1010.
hertigen II. 1011.
hertijgen II. 936.
hertokkelen 781.
hertsen II. 1010.
herwaartspatten II. 609.
herwakkeren II. 699.
herzamen 936.
herzeeveren II. 732.
heteren II. 167.
hetsen II. 172
hetsig II. 173.
hette II. 1019.
heug II. 175.
heugen II. 175.
heuk 229.
heukelen 208.
heuken 208, 229, II. 174.
heuker II. 174, 975.
heukerbaar II. 174.
heukeren II. 174.
heukeren² II. 175.
heutepeutelen 209.
heutepeuten 209.
heuveren II. 182
heve 209, II. 792.
hevel 210.
hevelen 209.
heveling 998
heven 209, II. 780, 791, 885.
hevenen II. 791.
hevening II. 791.
hevenmeester II. 791.
heventijd II. 791.
hever 210
hichten 212, II. 888.
higchelen 212.
hiiveren II. 182.
hijchelen 212
hijgen 212, II. 169, 887, 888.
hijselen 245.
hik 190, II. 178.
hikkelen 212.
hikken 190, 209, 212.
hilkeren II. 183.
hillebillebombambeijeren II. 21.
hilligen II. 1015.
himpen 192.
himp-hamp 192.
hind 213.
hinder 213.
hinderen 213.
hinds 213.
hindselen 213.
hindsen 213.
hinkelen 213.
hinkelverzen 214.
hinken 213.
hinkende 214.
hinkepink 214.
hinkepinken 214
hinkperk 214.
hinneken II. 1001.
hippeklik 216.
hippeklink 215.
hippelen 214, 240.
hippelklink 215.
hippelkoren 216.
hippen 214, 240.
hirne 962.
hits II. 173.
hitsen 623, II. 172.
hitsig II 173.
hitte II. 1019.
hitten II 1019.
hittig II. 1019.
hittigen II. 1019.
hitzen II. 173.
hobbel 222.
hobbel (in den) 222.
hobbelaar 222.
hobbelen 221
hobbeltobbel 222, 772.
hobben 221, 772, II. 175.
hobberen II. 175.
hoddebackis II. 176.
hoddebek II. 176.
hoddelen 227.
hoddelen en boddelen 227.
hodden II. 176.
hodderen 227, II. 176.
hodeleer 227.
hoedelen 227.
hoeden II. 177.
hoederen II. 177.
hoefenen II. 812.
hoeft 223.
hoeijeren II. 177.
hoeijerpot II. 177.
hoeken II. 177.
hoeker II. 174, 413.
hoekeren II. 177, 413.
hoenderen II. 177.
hoenkelen 998.
hoep 223.
hoepel 223.
hoepelen 222.
hoepen 222.
hoetelaar 228.
hoetelen 209, 223, 226.
hoeven II. 788.
hoevenklapperen II 238.
hoffenen II. 702, 812.
hokeren II. 178.
hokkelen 229, II. 178.
hokkelen' 230.
hökkelig 209.
hokkelplaats 230.
hokken 190, 191, 209, 229, 230, II. 178.
hokkeren 229, II. 178.
hol over bol II. 1201, 1202.
hold II. 1020.
holder (met) en van bolder II. 1201.
holderbolder II. 50
holderdebolder II. 1201.
holderebolderen II. 50.
holderen II. 1201.
holk II. 183.
holle maag II. 184.
hollebol II. 1201.
hollen II. 501, 1201.
holm 232.
holwammes II. 184.
hommel 31, 232, 236.
hommelen 231.
hommelens II. 1176.
hommeles 231.
hommeling 232.
hommen 231.
homp 234.
homp en tromp 234.
hompelen 192, 233.
hompelig 233.
hompelpompel 455.
hompelpompers 455.
hompelvoeten 234.
hompen 192, 233.
hompompelen 233, 455.
hompompen 233.
hond (op een) II. 179.
honden II. 179.
honderen II. 179.
hondevot 119.
hondsvot 767.
honen II. 139.
honger (bnw) II. 187,
hongerbrokken II. 187.
hongeren 1000, II. 186.
hongerloosheid II. 187.
honigzeem 937
honing II. 1076.
honk 998.
honkelen 999, II. 186.
honken 1000.
honkeren II. 186.
hoofdzwindel 975.
hoofsch 241.
hoogmoed (bnw.) II. 1061.
hooischelf II. 482.
hoopen 235.
hooren 208.
hoosdrup 202.
hoosvat 202.
hoozen 202.
hoppelen 235.
hoppen 235, II. 176, 180.
hopperen 235, II. 180.
hopsa II. 176.
horde II 1019.
horden II. 1019.
hordigen II. 1019.
horendol 917.
horken 207
horlefoks 235.
horlement 236.
hornen 903.
horrel 235.
horrelen 235.
horrelpoot 235.
horrelvoet 235.
horren 235.
hortelen 237.
horten 235, 237.
horterig II. 1176.
hortig 238.
horzel 236.
horzelen 236.
hossebossen II. 181.
hossen 242.
hot 223.
hot en haar 223.
hot en her 223.
hots 243.
hotselen 225.
hotsen 242.
hotstotsen II. 181.
hottekar 224.
hottelen 225.
hotten 223, II. 176, 181, 188.
hotteren II. 180.
hotteren² II. 181.
hotweg 224.
houd II. 1020.
houten 224.
houw (bnw.) II. 1020.
houwen II. 883, 885.
hoven II. 788, 792.
hubbelen 240.
huds 228
huedelen 227.
huederen II. 176.
hugen 238.
hugge II. 182.
huggen II. 181.
huggeren II. 181.
hui II. 182.
huichelen 238
huichelen' 239.
huichelij 239.
huicheling 239.
huichelisch 239.
huichelkleed 239.
huichelmoord 239.
huichelsch 239.
huichen 239.
hui-en II. 182.
huifelen 238.
huigen 239.
huyckefaex II. 178.
huik 229
huikefaker II. 178.
huikelen 239
huiken 229, 230, 238, II. 178.
huikevaak II. 178.
huikevaken II. 178.
huikevaker II. 178.
huisdrop 202.
huiven 238, II. 182.
huiver II. 182
huiveren II. 182.
huiverigheid II. 183.
huivering II 183.
huizendrop 202.
huken 239.
hukeren II. 185.
hukkelen 239.
hukken 229.
hukker II. 174.
huld (bnw.) II. 1020.
hulde II. 1020.
huldelijk II. 1021.
hulden II. 1020.
huldigen II. 1020.
hulding II. 1020.
hulk II. 183.
hulken II 184.
hulkeren II. 183.
hullen II. 1021.
hulsen en bulsen II. 56.
hulst II. 184.
hulsteren II. 184.
hulre II 184.
hulzen II. 184.
hum II 470.
hummen 231, II. 470.
humpelen 234.
hungen II. 184.
hunkelen 259.
hunkeren 239, II. 677.
hunkering II. 188.
huppelen 214, 235, 240.
huppelig 242.
huppelklink 216.
huppelkoren 216.
huppen 214, 235, 240.
hupsch 240.
hupsen 240.
hurken 207, 997.
hurten 237.
hurtig 238.
hussen 623.
hutje 418.
hutseklutsen 242.
hutselen 242.
hutsen 242, II. 181.
hutteren II. 188.
huwen II. 827.

Ieltuit II. 674.
ijdeltuit II 674.
ijdeltuiten II. 673.
ijdeltuiter II. 675.
ijgen II. 775.
ijlen II. 1022.
ijlig II. 1022
ijligen II. 1021.
ijlings II. 1022.
ijsdrift II. 875.
ijselijk 179.
ijsschors 589.
ijssendrop 202.
ijsteren II. 188, 1202.
ijzel 245.
ijzelen 245.
ijzelen 246.
ijzen 245, 1000, II. 1202.
ijzen 246.
ijzeren 245, II. 188.
ikikken II. 188.
ikikkeren II. 188.
illustreeren II. 898.
imbust 918.
in II. 952.
in scine II. 751.
inaarzelen 6.
inbuste 918.
indachtig II 194.
indragelen 78.
indraggelen 78.
indruppelen 990.
induiken 96.
indutten II. 77.
ine ndrommen 92.
ineengetist II. 70
ineenklonteren II. 259.
ineentissen II. 70.
ineentwernen II. 842.
inenting II 96.
inetende 109.
infladderen II. 105.
inflikken II. 119.

influisteren II. 130.
infommelen 122.
infrommelen 125.
infronsen 128.
ingasten II 144.
ingedeukt 61.
ingeesten II. 147.
ingeesting II. 147.
ingeouderd II 417.
ingewikkeld 902.
ingewrocht II. 959.
inglippen II. 156.
ingorgelen 151.
ingreffelen 162.
ingreffen 162.
ingrieven II. 883.
ingriffelen 161.
ingriffen 162.
ingriffien 161.
inhagelen II. 1175.
inhandelen 194.
inheemsch 197.
inhulden II. 1021.
inhuldigen II. 1021.
inhulding II. 1021.
inkabbelen 254.
inkavelen 254.
inkorsten II. 1177.
inkuijeren II. 297.
inkwispelen 360.
inlichten II. 898.
inluchting II. 898.
inluisteren II. 371.
inmargen 382.
inmoffelen 400.
inne doen II. 193.
inne maken II. 192.
inne worden II. 192.
inne zijn II. 193.
innen II. 189, 193.
inner II. 191.
inneren II. 192.
innestelen 425.
inniglijk 198.
innoodigen II. 1070.
inpangelen 439.
inpenten II 421.
inpletten II 434.
inpompen 454.
inrammelen 487.
inrekenen II. 821
inscharrelen 562
inschoffelen 580.
inscholferen II. 504.
inschrabben 589.
inschranken 591.
inschrapen 594.
inschrapper 594.
inschrimpen 601.
inschulder II. 1090.
insjokken 582.
insjorren 626.
inslingeren II. 545.
inslippen II. 548.
inslob eren II. 550.
insluimeren II. 568.
insmeeken II. 1189.
insnippen II. 587.
insnuiven 660.
inspatten II. 609.
insteigeren II. 625.
instichting II. 927.
instompelen 707.
insuffen 735
insussen 738
intuijen II. 662.
investen II. 1126.
investigen II. 1126.
invezelen 843.
invreten 126.
invretende 109.
inwandelen 863.
inwiegen 892.
inwiggelen 898.
inwikkelen 901, 902.
inwindelen 906.
inwoekeren II. 724.
inzwijmelen 963.

—

Jaapmaatjes II. 273.
jacht II. 889.
jachten II. 888.
jachtig II. 889.
jagen II. 197, 792, 889.
jagenen II. 792.
jakhals 578.
jakken II. 197.
jakkeren II. 197.
jalpen II. 141.
jamben 246.
jamen II. 198.
jameren II. 200.
jammen II. 198.
jammer II. 198.
jammer (bnw.) II. 199.
jammeraar II. 200.
jammeren II. 198, 1202.
jampelen 246.
jampen 246.
jangelen 247, II. 198.
jangen 247.
jankelen 770.
janken 247, 770, II. 7, 198, 1202.
jankerig II. 199.
jaren II. 1023.
jarigen II. 1023.
jaselen 249.
jazen 249.
jechtig II. 881.
jegen (ww.) II. 793.
jegen (voorz.) II. 793.
jegenen II. 793.
jegenprigen II. 1183.
jegens II. 794.
jengelen 247.
jenken 247, 770.
jeugd II. 1023.
jeugden II 1023.
jeugdigen II. 1023.
jeuken 139, II. 201.
jeukeren II. 202.
jeukerig II. 202.
jeukering II. 202.
jeuzelen 249.
jeuzen 249.
jicht II 880.
jingelen 247.
jobbe II. 1142.
Jobje (voor 't) houden II. 1142.
jodderen II. 202.
jodelen 250.
joechelen 249, 251.
joechen 249, 251.
joechteren II. 204.
joechterig II. 204.
joedelen 249.
joe-elen 250.
joe-en 250.
joegjagchen 144.
joeken II. 203.
joekeren II. 202.
joecken II 201.
joelen 250, 323.
jogchelen 251.
jogchen 251
joget II. 1023.
joken II. 201.
jokerig II. 202.
jokken II. 203.
jolig 250.
jongelen 251.
jongen 251, II. 204.
jongeren II. 204.
jonken II 204
jonkeren II. 188, 204.
joochten II. 204.
jool 250, 770.
jotten II. 202.
jouw 627, II. 204.
jouwen 626.
jouweren II. 204.
jubben II. 1142.
jucht II. 880.
juchteren II. 204.
juchtig II. 880.
juchtigheid II. 881.
juichen 251, II. 889.
juichten II. 204, 889.
juilen 250.
juiten II. 205.
juiteren II. 205.
juiting II. 205.
juitingjaar II. 205.
juitingtij II. 205.
jukken II. 201, 1203.

—

Kaai II. 300.
kaak 255, II. 727.
kaakster 255.
kaam 575.
kaarnen II. 795.
kaatselen 251.
kaatsen 251.
kaauwen 871.
kabas II. 206.
kabassen II. 206.
kabasseren II. 206.
kabbe 251
kabbelen 251, 266.
kadei II. 219.
kadij II. 218.
kadijsteren II. 218.
kadijzen II. 218.
kadodden II. 207.
kadodder II 207.
kadodderen II. 207.
kadotteren II. 207, 638.
kaeuen 262.
kagen II. 207.
kageren II. 207.
kak II 313.
kakeijen 255.
kakelbek 256.
kakelbont 256.
kakelen 10, 256.
kaken 254.
kaker 255.
kal 255.
kalf (een) baren II. 209.
kalf (een) leggen II. 209.
kalfaten II. 207.
kalfateren II. 207.
kalfken II. 210.
calcoen II. 85.
kallemoei 255.
kallen 255.
kallooi 255.
kalven 252, II. 208.
kalven II. 210.
kalverbraken II. 209.
kalveren II. 208.
kalveren' II. 210.
kamen II. 283.
kamig 575.
kampel II 211.
kampelijk II. 211.
kampen II. 211.
kamper II. 211.
kamperen II. 211.
kamperlijk II. 211.
kancsie (een) leggen 258.
kans 257.
kanselen 257.
kansen 257.
kant 259.
kant zetten 258.
kant (in de) zetten 259.
kantelen 259.
kanteling 260.
kanten 258.
kanteren II. 211.
kantselen 257.
kapitein-geweldiger II. 1144.
kappelen 253.
kappen 253.
kardiezen II. 218.
karel II. 1195.
karig II 7.
karnen II. 795.
karniffelen 261.
karnispelen 260.
karnoffel 203.
karnuffelen 261, 293.
karrelen 261.
kartel 261.
karteldarm 261.
kartelen 261, II. 1176.
karten 261.
kaspen II. 212.
kasperen II 212.
kasseeren 262.
kasselen 262.
kauwelen 262.
kauwen 262, 871, II. 304.
kauwetten II. 212.
kauwetteren II. 212, 309.
kave 263.
kavel 265.
kavelen 262.
kavelen 263.
kaven 263.
kawauwelen 263.
kawauwen 263.
kazelen 302.
kebbelen 266
keden II. 280.
kediezen II. 218.
keelslond II. 527.
keen 575.
keep II. 226
keerel II. 1195.
keerelen 263, II. 796.
keeren 264, II. 795, 1194.
keerle II. 1195.
keernen II. 795.
keezel II. 215.
kei 267, II. 213, 362.
keijen II 213, 300.
keijeren II. 213.
keil II. 214.
keilderen II. 214.
keilen 267, II. 213.
keirel II. 1195.
keisteren II. 213, 217.
keizel 267, II. 214.
keizeling 267, II. 215.
keizen II. 218.
kekelaar 264.
kekelen 257, 264.
keken 264, II. 215.
kekerachtig II. 215.
kekeren 268, II. 215.
kekermal II. 215.
kekerzot II. 215.
kekkelen 264.
kelden II. 223.
kenen 575.
kentelen 260.
kenteren II. 212.
kentering II. 214.
keperen II. 226.
kerel II. 1195.
kerle II. 1195.
kernen II. 795, 1209.
kerren II. 216.
kerseme II. 850.
kertelen 261.
kerten 261
kerteren II. 216.
kerven 261.
kerzelen 137.
kesteren II. 217.
ketelachtig 269.
ketelen 269.
ketelig 270.
ketelstreelen 270.
ketsen 251, 268, 271.
kets-merie 271.
kettelen 269.
ketten II. 216.
ketteren II. 216.
keu II. 797.
keujen II. 797.
keujenen II. 797.
keukelaar 147.
keukelen 146, 295
keuken 295.
keun II. 797.
keusten II. 217.
keusteren II. 217.
keuteren II. 293.
keuvelen 263, 265, 266.
keuvelkousig 304.
keuzel 304, 338.
keuzelarij II. 1177.
keuzelbetig 304.
keuzelen 301, 337.
keuzelen 304.
kevel 264, II. 217.
kevelen 264, 266, II. 217
kevelkin 265.
keven 264, 266, II. 217.
kever 264 II. 217.
keverbek II. 217.
keverbekken II. 217.
keveren II. 217
kezel 267, II. 215.
keseling, kezeling 267, II. 215.

kibbe 265.
kibbelen 265, 282.
kibbeling 266.
kibbels 266.
kibben 265.
kichhoest 268.
kichling 139.
kiedelen 269.
kiem (bvnw) II. 286.
kiemen 574.
kiemig 575.
kiepen II. 217.
kieperen II. 217.
kies 304.
kiesch II. 219.
kiese 304.
kietelen 269.
kieuw 264.
kieuwelen 262.
kieuwen 264, II. 304.
kieve 266.
kievel 266.
kievelen 266.
kiezel 267
kiezelen 267.
kiezelsteen 267.
kiezelzand 267.
kiezen 267.
kiffelen 267.
kigchelen 268, II. 215.
kigchen 268, II. 215, 223.
kigchen 268.
kigcher 268
kijchen 268.
kijkelen 268.
kijken 268
kijkhoest 268.
kijste II. 219.
kijsteren II. 213, 217.
kijzel II 214.
kijzeling 267.
kijzen II. 217
kik II. 222.
kikhalzen II. 223.
kikhoest II. 223.
kikken II. 215, 221.
kikker II 222.
kikkeren II. 215, 221.
kikkrengrom 172.
kikvorsch II. 222.
kil II. 224.
kilde II. 224.
kilden II 223.
kilderig II. 224
killen II. 224.
kimmen 574.
kind II. 226.
kinden II 224.
kinderen II. 224.
kinken 268.
kinkhoest II. 223.
kippen 267, II. 226.
kippenvel II. 226.
kipperen II. 226.
kirren II. 216.
kiskassen II. 214
kissen 623.
kit 271.
kiten 268.
kits 271.
kitsen 268, II. 214.
kittel 267.
kittelen 268.
kittelen (zich) II. 1176.
kitteljacht II. 1176.
kitzelooren 269.
kitteloorig 269.
kitteltanden 270.
kitten 268.
kittertje II. 222.
kittig 271.
klaarselen 271.
klaarsen 271.
klaasteren II. 226.
klad II. 227.
kladde II 227, 252.
kladdeboter II. 228.
kladdeboteren II. 228.
kladdeijen II. 228.
kladden II. 227.
kladder II 227.
kladderen II. 227, 251.
kladderig II. 227.
kladderij II. 228.
kladdeunie II. 228.
kladdig II. 227.
kladdorie II. 228.
kladiten II. 229.
kladiteren II. 229.
kladschuld II 250.
kladsteren II. 227.
klaferen II. 243.
klak II. 233.
klaken II. 229.
klakeren II 256
klakkeloos II. 232.
klakken II 229.
klakkeren II. 230.
klakkooi 256, II. 230.
klakkooijen 256, II. 230.
klaks II. 230.
klammen II. 233.
klammer II. 233.
klammeren II. 233.
klamp II. 234.
klampen II. 233, 234.
klamperen II. 234.
klangelen 271.
klangen 272
klankelen 272.
klap II. 237.
klapbaks II. 237.
clapcloot II. 237.
klappaart II. 236.
klappei II. 236.
klappeijen 255, II. 237.
klappen II. 101, 235.
klapper II. 249.
klapperen II. 234, 256.
klappering II. 235.
klapperij II. 238.
klappert II. 236.
klappertanden II. 235
klappertje II. 265.
klapspaan II 237.
klaptandig II. 238.
klapwieken 894.
klaren 271
klas II. 252.
klasteren II. 227.
klat II. 252.
klaten II. 238.
klater II. 239.
klaterbus II. 239.
klateren II. 229, 238, 252.
clatte II. 229.
klatteren II. 239.
klaudit II. 229.
klauteren II. 240, 246.
klauteren' II. 241.
klauwen II. 226, 240.
klauweren II. 240.
klauwteren II. 240.
klaveren II. 241.
klawen II. 241.
klawetten II. 243.
klawetteren II 243, 309.
klawsteren II. 305.
kledden II. 243.
kledderen II. 243, 251.
kledderig II. 227, 243.
kleddernat II 229.
kledsnat II 229.
kleemen II. 234.
kleeter II. 240.
kleezen II. 797, 1025.
klefferen II. 243.
kleijen II 246.
klein II. 245
kleinderen II. 244.
kleineeren II. 244.
kleinen II. 244, 1203.
kleinmondig II. 1063.
kleins II. 244.
kleinster II. 155.
kleinsteren II. 155, 244.
kleinzen 290, II. 244, 1024.
kleinzer II. 244.
kleinzigen II. 244, 1024.
kleisteren II. 240.
kleizen II. 797 1025.
kleizenen II. 797.
kleizigen II. 1025.
klemmen II. 246.
klemmer II. 247.
klemmerblad II. 247.
klemmeren II. 246.
klemmerkrans II. 247.
klenken II. 256.
klenkeren II. 256.
klennen II. 247.
klens II. 244.
klenteren II 247.
klenzen II. 244, 245, 1025.
klenzer II. 244.
klepelen 272, 1001.
kleppelen 272.
kleppen 272, 1001, II. 247, 256.
kleppenteer II. 249.
kleppenteeren II. 249.
kleppenter II. 249.
kleppenteren II. 249.
klepper II. 249.
klepperen 272, II. 247, 256.
klepperriet II. 249.
klepping II. 249.
kleps II. 142.
kles II. 252.
klessen II. 252.
kleter II. 229.
kleteren II. 239.
klets II. 250.
kletsen II. 250, 255.
kletten II. 249.
kletten' II. 251.
kletteren II. 249.
kletteren' II. 251.
klettertoon II. 250.
kleumen II. 261.
kleumkous 304.
kleun II. 264.
kleunen II. 264.
kleuren 116.
kleut II 252.
kleuten II. 252, 253.
kleuterachtigheid II. 254.
kleuterboek II. 254.
kleuteren II. 252.
kleutergeld II. 253.
kleven II. 254.
kleveren II. 254.
kliek II. 255.
klieken II. 255.
kliemen II. 233.
kliemerig II. 234.
klijsteren II. 227, 255.
klik II. 256
klikken II. 255.
klikkeren II. 255.
klikkers II. 255.
klikklakken II. 229.
klikkooi 256, II. 255.
klikspaan II. 255.
klikspil II. 255
klimmen II. 246, 620.
klimmerblad II. 247.
kling 275.
klingelen 272, 273.
klingelen' 274.
klingen 272, 274.
klink 273, 275, II. 127.
klinken 275, II 127, 256.
klinkeren II. 256.
klinkert II. 128.
klinkklankklepperen II. 248.
klip II 256
klippen II. 256.
klipperen II. 256.
klippertanden II. 256.
klis II. 252.
klissen II 251
klit II 252.
klits II. 252.
klitsen II. 251, 255.
klitten II. 251.
klodder II. 227, 262.
klodderen II. 253, 262.
kloek II. 258.
kloeken II. 258.
kloen 275, II. 797.
kloenachtig II 798.
kloesteren II. 278.
kloeten (znw.) II. 261.
cloeteren II. 252
kloeteren II 261.
klokeren II. 257.
klommel 275.
klommelen 275
klommer II 258.
klommeren II. 258.
klompen II 258.
klomperen II. 258.
klonderen II. 260.
klonen II. 264.
klonge 275.
klongel 275.
klongen 274.
klont 75, II. 258.
klonten II. 259.
klonteren II. 259.
klonters II. 260.
klontervoetig II. 261.
kloomen II. 258.
kloot II. 259.
klooten II 261.
klooteren II. 261.
klootjesvolk II. 237.
kloppen 215.
kloterboek II. 254.
kloteren II. 253.
klotergeld II. 254.
klotsei II. 504.
klotte II. 261.
klotten II. 262.
klotteren II. 261.
klottertje II. 262.
klouteraar II. 241.
klouteren II. 240.
klouw 207, II. 797.
klouwenachtig II. 798.
klouwenen II. 798.
klucht 692.
kluis II. 262.
kluisteren II. 263.
kluit 75, 692.
kluiter II. 254.
kluiver II. 798.
kluizen II. 263, 1203.
klummeren II. 263.
klunderen II. 264.
klungel 275
klungelen 274.
klungelig 275.
klungen 274.
kluts II. 254.
klutsen II. 253.
klutteren II. 253.
kluw II. 797.
kluwen (werkw) II. 797.
kluwen (znw.) II. 797.
kluwenen II. 798.
kluwert II. 798.
knaap II. 890.
knabbelen 275, 282, 290, 427.
knabben 275, 282.
knagen II. 666.
knakken 280, 281.
knap II. 274.
knapen II. 890
knappelen 277.
knappen 275, 277, 282, II. 265.
knapperen II. 265.
knappertje II. 265.
knarpen II. 265.
knarren 278.
knars 278.
knarsen 277, II. 265.
knarstanden 278.
knarzelen 277.
knarzeltanden 277.
knarzeren II 265
knaspelen 278.
knaspen 278, II. 266, 275.
knasperen II. 266.
knatteren II. 266.
knauwelen 279.
knauwen 279, 872
knebbelen 282.
knecht II 890.
knechtelijk II. 891.
knechtelijkheid II. 891.
knechten II. 890.
kneden II. 268, 1025.
knedigen II. 1025.
kneeuwelen 279.
kneeuwen 279.
kneisteren II. 274.
knerren 278.
knersen 277.
knerzelen 277.
knetering II. 267.
knets II. 267.

knetsen II 267.
knetteren II. 266.
knetteren' II. 267.
knettering II. 266.
kneu II 268.
kneukel 280.
kneukelen II. 269.
kneukelsop 291.
kneuken 280.
kneuten II. 271.
kneuter II 268, 271.
kneuteren II. 268.
kneuterig II 271.
kneutervaar II. 271.
kneuzelen 281.
kneuzen 282, 290.
knibbelbrief 283.
knibbelen 282.
knibbelig 283.
knibbeling 283.
knibbelkunde 283.
knibbellust 283.
knibbelvier 283.
knibbelvuist 283.
knibbelziek 283.
knibben 282.
knieden II. 272.
knieoor II. 78.
knieteren II. 272.
knieterig II. 272.
kniezen, 284, II. 272.
kniffelen 142.
knijnselen 285.
knijnzen 284.
knijpen 430.
knijzen 284.
knik 286.
knikhalzen 286.
knikkekniëën 286.
knikkelen 285.
knikken 280, 285.
knip II. 274.
knip (op) II. 273.
knipmes II. 273.
knippe-knerssel-tanden II. 273.
knippelen 286, II. 272.
knippen II. 273.
knipperdollen II. 273.
knipperdolletje II. 273.
knipperdolling II. 273.
knipperen II. 272.
knippering II. 273.
knippertanden II. 273.
knips II. 274.
knispelen 286.
knispen 261, II. 275.
knisschen II. 274.
knitten II. 267.
knitteren II. 267.
knobbel 293.
knobbelen 277, 290.
knochten II. 893.
knodderij II. 272.
knoddig II. 271.
knoddigheid II. 272.
knodse II. 272.
knoedel 287.
knoedelen 287.
knoeden 287.
knoeperen II. 275.
knoepering II. 275.
knoest 288
knoetel 287.
knoeten 287.
knoezel 288.
knoezelen 287, 289.
knoezelvoeten 287.
knoezen 287, 289.
knoffelen 143, 277, 290, 291.
knoffen 290.
knogchelen 290.
knogchen 290.
knok 280.
knokel 280.
knokelen 280, 291.
knoken 280.
knokkel 280.
knokken 280, 291.
knol 815.
knongel 275.
knongelen 275.
knook 280.
knoopen 291, II. 275, 891.
knooperen II. 275.
knoppelen 291.
knoppen 291, II. 675.
knorrelen 291.
knorremorrelen 415.
knorren 291, II. 269.
knosen 282.
knospen II. 275.
knosperen II. 275.
knot II. 891.
knoter II. 268.
knoteren II. 268, 269.
knotering II. 271.
knotje II. 871.
knotten II. 271.
knotteren II. 270.
knudderig II. 272.
knuffelen 291.
knuffen 291.
knuidelen 287.
knuif 291.
knuifelen 291, 294.
knuis 288.
knuist 288.
knuiven 294.
knuizelen 288.
knuizen 287, 288, 1001.
knungel 275, II. 1176.
knuppen 291.
knus 289.
knusjes 289.
knusselen 435.
knut II. 891.
knuts 289.
knutselen 435, II. 253.
knutsen 282.
knutseren 435, II. 275.
knuttel 287.
knutten II. 271.
knutterig II. 269.
kob 298.
koddig II. 272.
koderen II. 279.
koechelen 335.
coechlen 145.
koedelen 294.
koefelen 297.
koeferen 297.
koeffelen 292.
coeijeren II. 295.
koekelemeijen 295.
koekelen 297.
koekeloer 298.
koekeloeren 297.
koeken 298, II. 276.
koekeren II. 276.
koekzwikken II. 967.
koenen II. 276.
koeneren II. 276.
koeskoesen 294.
koessert II. 292.
koesteraar II. 278.
koesteraarster II. 278.
koesterares II. 278.
koesteren II. 276.
koesteren (zich) II. 278.
koestereresse II 278.
koesteres II. 278.
koestering II. 277.
koesterplaats II. 277.
koeten 294.
koeteren II. 279.
koeterfoeteren II 280.
koetertje koet II. 280.
koeterwaal II. 280.
koeterwaalsch II. 280.
koeterwalen II 280.
koetsen II. 276.
koetsteren II. 278.
koetzeren II. 276.
koftelen 297.
kofferen 297.
koft II. 905.
kogchel 295.
kogchelen 147, 335.
kogchelin 296.
kogchelstukje 296.
kogel II. 296.
kogen II. 296.
koggelen 146, 147.
coifie 336.
coyting II. 279.
kokelaar 145.
kokelen 145, 294, 993.
kokelen' 295
koken II. 281.
koken' 295.
kokeren II. 281.
kokke 297
kokkelen 295, 297.
kokkeloeren 297.
kokken 297, II. 281.
kokkeren II. 280.
kolder II. 282.
kolderaar II. 281.
kolderen II. 281.
kolferen II. 283.
koljer II. 282.
koljert II. 282.
kollaciën 933.
kolleféren II. 283.
kollen II. 282.
kolveren II. 283.
kolvéren II. 283.
kommer II. 286.
kommeren II. 284.
kommeren (zich) II. 289.
kond (bnw.) II 1025.
kond doen II. 1027.
kond maken II. 1027.
kondbaar II. 1027.
konden II 1025.
konder maken II. 1027.
kondig II. 1027.
kondig maken II. 1027.
kondigen II 1025.
konkelen 120.
konkelfoezelen 120.
konkelfoezen 120.
konkelfuizen 120.
konstlizeren 1003.
koochelen 146.
kooijen II. 295.
kookelen 146.
koon II. 291.
koonderen II. 291.
koonen II. 291.
koordgestrengel 713.
koose 304.
koosseren II. 292.
kop 298.
koppe 298.
koppegespin 298.
koppelen 298.
koppelen' 299.
koppen 298.
koppen' 299.
kopperen II. 292.
koppermaandag II. 292.
kopwebbe 298.
koretje II. 798.
korn II. 796.
kornen II. 796.
korst II. 217.
korstelen 152, 299.
korsten 299.
kortavonden II. 412.
korten II. 293.
korteren II. 293.
kosten II. 1027.
kosteren II. 293.
kösteren II. 293.
kostigen II. 1027.
koten II. 294.
koteren II. 279, 293.
kotering II. 294.
kotje 418.
kouden II. 294.
kouderen II. 294.
kous 724.
kousig 303.
kousje 303.
kousvoeteling 850.
kouten II. 280.
couteren II. 279.
kouwelen 282.
kouwen 282.
koze 304.
kozelen 301, 337.
kozelen' 304.
kozelen' 304.
kozen 300, II. 292, 293.
kozen' 304.
kozen' 304.
kozeren II. 292.
kraagman II. 345.
krabbedieven 305.
krabbelaar II. 1177.
krabbelen 305, 316, 596.
krabbeling 305.
krabbelvuisten 306.
krabben 305.
krabberij 305.
kracht II. 1028.
kracht doen II. 1028.
krachten II. 1028.
krachter II. 1028.
krachtigen II. 1032.
kraften II. 1033.
kraftigen II. 1033.
crayeren 322.
crayieren 322.
crayolen 323.
krakeelen 306.
krakelen 306, 1001.
kraken 306, II. 490.
krakken 325.
krank 307.
krankelen 306.
kranken 306.
krans 1002.
kranselen 1001.
kransen 1001.
krappe 154.
krasselen 308.
krassen 308.
kratsen 170.
krauw 309.
krauwel 319.
krauwelen 319.
krauwen 309, 316.
krauwsel 309.
krauwseer 309.
kravelen 315.
kreeften 316.
kreeg 320, 321.
kreek 310.
kreen 319.
kreet 323.
kregel 310, 320.
kregelig 310, 321.
creyeren 322.
kreyselen 324.
krejoelen 323.
krekel 309.
krekelen 309.
krekelen' 310.
krekelig 310.
kreken 309.
kreken' 310.
kremmelen 310.
kremmen 310, 1002.
krenen 319.
krengen 325.
krengig II. 1178.
krenken 307.
krenselen 311.
krenselen' 312.
krensen 311.
krent 311.
krentachtig 312.
krente 312.
krentelen 311.
krentenkakker 311.
krenterig 311.
krentesire 312.
krentig 311.
krepgefrom 992.
kretse 170.
kretsen 170.
kreuchelen 313, 1002.
kreukefronzen 128.
kreukelen 313, 1002.
kreukelig 314.
kreuken 313.
kreutselen 325.
krevel 316.
krevelen 168, 314, II. 1177.
kreveling 316.
krewen 316.
cri 323.
kribbelen 316.
kribben 316.
kribbig 316
kriebelen 316.
krieg 320.
kriegel 310, 320.
kriegelen 320.
kriegelheid 321.

kriek 309, 318, II. 1177.
krieke 317.
kriekelen 317.
kriekeling 317.
krieken 310, 317, II. 490
kriel 321.
krielen 314, 323, 1002.
krielheid 322.
krielig 322.
krieme 319.
kriemelen 166, 167, 319.
kriemelhand 167.
kriemen 319.
krienelen 319.
krienelig 319.
krienen 319.
criëren 322.
krievelen 314.
kriewelen 314.
kriewen 316.
kriezeltje 170.
cry 323.
krijchel 321.
krijg 320.
krijgel 310. 320, 321.
krijgelen 319.
krijgelheid 321.
krijgelijk 321.
krijgeling II. 1178.
krijgen 320.
krijlig II. 1178.
krijnsen 311.
krijschen 322.
krijselen 323.
crijt 323
krijten 323.
krijzeltanden 324.
krik 321
krikkel 321.
krikkelen 325.
krikken 325.
krikkig 320.
krikkrakken 325.
kril 321.
krillig 322, II. 1178.
krimmelen 166, 167.
krimpelen 325.
krimpen 509.
kringelen 326, 328, 1003.
kringen 325.
kringen (znw.) 327.
kringkelen 328.
krinkel 331.
krinkelen 306, 327, 610.
krinkelwinkelen 908.
krinken 610
krinse 311.
krinselen 311.
krinsen 311.
kriselen 314, 323.
criselen 324
criseling 323.
kritse 170.
kritsen 170.
kritzeltje 170.
krochen 313.
kroden II. 1034.
krodigen II. 1033.
croec 330.
croecklen 329.
kroelen 1002.
kroes 329, 335.
kroest 335.
kroezelbol II. 1178.
kroezelen 176, 329.
kroezelig 329.
kroezen 329.
krogchen 1002.
kroke 329.
kroken 329.
krokken 329.
krompelen 331.
kronkel 331, II. 1178.
kronkeldraai II. 1178.
kronkelen 127, 331, 610.
kronkelgang II. 1178.
kronkelgolfje II. 1178.
kronkelpad II. 1178.
kronkelsleep II. 1178.
kronkelwronkel 929.
kronken 331, 610.
kronselen 333.
kronsen. 333.
kroos 335
kroost 335.
krootse 330.
crot II. 1034.
krotalen II. 1203.
krugchelaar 1002.
krugchelen 1002.
krugchen 313.
kruices II. 1035.
kruicigen II. 1035.
kruid II. 295.
kruiden II. 294.
kruideren II. 294.
kruikelen 328.
kruim II. 1179.
kruimel II. 1179
kruimelaar II. 1178.
kruimelen 168, 319, 333, II 1178.
kruimelgeld II. 1179.
kruimelig II. 1178.
kruimeling 333
kruymelmul II. 396.
kruimen 533.
kruis 329.
kruisen 46, II 1034.
kruisenaar II 1035.
kruiser II. 1035.
kruisigen II. 1034.
kruisiging II. 1035.
kruising II. 1035.
kruivelen 334.
kruiven 333.
kruizelen 334.
kruizen 329, 334.
krummelen 333.
krumpen 331.
krunkelen 332, 610.
kruselig 329.
kudde II. 797.
kuddeman II. 295.
kudden II. 295.
kudder II. 295.
kudderen II. 295.
cudren II. 295.
kudren II. 280.
kudse II 272.
cufie 336.
kugchelen 335.
kugchen 268, 335.
kui II. 797.
kuiden 262, 337, II. 296, 299.
cuyden 337.
kuideren II. 295.
kuif 336.
kuifel 336.
kuifelen 335.
kuijelen 337.
kuijen II. 295, 296.
kuijer II. 298
kuijeren II. 295.
kuijeren' II. 296.
kuim II. 285.
kuimen II. 283, 284.
kuyndselen 334.
kuinen 338.
kuipen II. 298.
kuiperen II. 298
kuiperij II. 298.
kuisch II 219.
kuischen II. 220.
kuitelen 337
kuiten 337.
kuiteren II. 298.
kuitflikker II. 118.
kuiven 337, II. 182, 299.
kuiveren II. 299.
kuize 337.
kuizel 304, 338.
kuizelen 302, 337.
kuizen 337.
kukken II. 223.
kul II. 721.
kulen 338.
kume II. 285.
kumen II 284.
kund (bnw.) II. 1025.
kunden 338, II. 1035.
kundigen II. 1035.
kundsel 338.
kundselen 338.
kunselen 338.
kunstelen 338, 840.
kunsteling II. 1179.
kunsten 338, II. 1036.
kunstenaar 339.
kunstigen II 1036.
curie II. 768.
kurre II. 798.
kurren II. 798.
kurrenen II. 798.
kusten II. 1036.
kustigen II. 1036.
kuumvrouwen II. 285.
kuwelen 339.
kuwen 262, 339.
kuzelen 337
quaackbord 341.
kwaal 352, II. 303.
kwab 339.
kwabbe 339.
quabbel 339.
kwabbelen 339, II. 696.
kwabben 339.
kwabs 345.
kwaden II. 299, 308, 309.
kwaderen II. 299.
kwaggelen 345.
kwak 341, 343, 358
kwakelen 340
kwaken 339, 341, II. 304.
kwakeren II. 304.
kwakje 344
kwakkelaar 345.
kwakkelen 340.
kwakkelen[2] 341.
kwakkeloos 341.
quackelvorst 342
kwakkelwinter 342.
kwakken 339, 769, II. 304.
kwakken[2] 341.
kwakkeren II. 304.
kwaks 344.
kwakverkooper 343.
kwakzalven 343, II. 729.
kwakzalveren II. 729.
kwal II. 305.
kwallen II. 305
kwalmen II. 700.
kwalster II. 303.
kwalsteren II. 305.
quanchuys 348.
kwangelen 346.
quans (als) 348.
kwanselig 346.
quansijs 348.
kwansuis 347.
quansvijs 349.
kwant 347.
kwants 1003.
kwantselaar 347.
kwantselen 346, 1003
kwantsen 1003.
kwantswijs 347.
kwanzelaarster 347.
kwap 345.
quaren II 799.
quarensteen II. 799.
kwarlig 350.
kwarrel 349.
kwarrelen 349
kwarrelen[2] 350.
kwarrelknuist 354.
kwarren 349, 354
kwarren[2] 350.
kwas 350.
quasi 347.
kwassen 350.
kwastelen 350.
kwasten II 1204
kwasteren II. 1204.
kwatschen 350.
kwatsen 350.
kwatten 350.
kwauwelen 350.
kwauwen 350, 351
kwazelen 350.
kwazen 351
que paers 47.
kwebbelen 351
quedden 353.
kwedden II 305.
kwedderachtig II 305.
kwedderen II 305.
kwedderij II 305
kwedelen 352.
kweden 352 II. 308.
kweeken 769.
kweelen 352.
kweeltje II. 308.
queeren (ww) II. 799.
kweern 360, II 798.
kweernen II. 798
queernsteen II. 799.
kweesten 355.
kweffelen 351
kweggelen 346.
quec 355
kweken 339, II. 306.
queken 356.
kwekken 339, II. 306, 1204.
kwekkeren II. 306.
quecksen 345.
kwe-kwe-e II. 1204.
kwelen 352, II. 306.
kwellen II. 306, 307.
kwelsteren II 306.
kwenen II. 307
kwengelen 353, 354.
kwentelen 354.
kwentselen 354.
querdel 354.
kwerdelen, querdelen 350, 354, II 1179.
kwern II 798.
kwernen II. 798.
kwerrelen 354, II. 800.
kwerren 354.
kwetelen 352 II. 308.
kweteren II 308
kwetering II. 308.
kwets II. 305.
kwetsen II. 305
kwetten II. 305, 309.
kwetteren II. 305, 308.
kwettersnaterig II. 309.
quetter-snetter II. 585.
kwezel 355.
kwezelen 351, 354.
kwezelkous 304, 355.
kwezen 351, 354.
quylbabbe 10.
kwijlebabberij 10.
kwik 344, 355, 358, II. 310.
kwik (bnw.) 355.
quikbil 2.
kwikje 344.
kwikkebillen 357.
kwikkel 357.
kwikkelen 357.
kwikkelstaart 357.
kwikken 355, 358, II. 309.
kwikken (den staart) 356.
kwikkeren II. 309.
kwiks 355.
kwikst 356
kwikstaart 357.
kwikstaarten 357.
kwingelen 353.
kwink 358.
kwinkeleeren 358.
kwinkelen 358.
kwinkelieren 1003.
kwinken 358.
kwinkslag 358.
quinckt 359.
quinsi quansi 348.
quinsiquans 348.
kwint 359.
kwintig 359.
kwirrelen 359
kwirren 360.
quisquans 348.
kwispelen 142, 360.
kwispelstaart 360
kwispelstaarten 911.
kwispen 360
kwisten II. 310.
kwisteren II. 310.
kwistgoed 107.
kwistpenning 107.
kwitteren II. 309.

L 695.
laai (znw.) II. 896.
laai (bnw.) II. 897.
laaien (bnw.) II. 897.
laaijen (werkw.) II. 896.

laeijen (om hooger) II. 897.
laak II. 323.
laamte II. 333
labbaaijen II. 314
labbe II. 312.
labbei II. 313
labbeijen II. 313.
labbekaak II. 313.
labbekak II. 312.
labbekakken II. 313.
labbekakkerij II. 313.
labbekallen II. 313.
labben II. 311.
labben[1] II. 316.
labben[2] II. 317.
labber II. 317.
labberen II. 310.
labberen[3] II. 316.
labberen[4] II. 317.
labberig II. 317.
labberij II. 314.
labbering II. 318.
labberlot II. 310.
labberlottig II. 311.
labbermuilen II. 317.
labbertocht II. 318.
labbertong II. 310, 316.
labes (de vrije) II. 317.
labster II. 312.
labzoet II. 314.
lace II. 800.
lachachen 361.
lachachtig 362.
lachgelach 361.
lach-ha-hacchen 361.
lachter II. 320.
lachteren II. 318.
lachterlijk II. 323.
lachtig II. 323.
lachzuchtig 362.
lafelijk II. 800.
lafenen II. 800.
lafenis II. 800.
lagchelen 341.
lagchelijk 361.
lagchen 361.
lagchig 362.
lagen II. 896.
lajen II. 896.
lak II. 321.
laken II. 318, 327.
lam (bvnw.) II. 336.
lame II. 333.
lammen II. 324, 336.
lammen (znw.) II. 324.
lammeren II. 324.
lammerij II. 336.
lammertjes II. 324.
landdwinger 107.
landen II. 1036.
landigen II. 1056.
landontheisteraar II. 172.
landscheede 564.
landschei 564.
landtrefant II. 326.
landtrefanten II. 326.
lang II. 357.
langen 363, II. 324, 357.
langeren II. 324.
langzaam 939.
lanssum 939.
lanteren II. 326, 338.
lanterfant II. 325.
lanterfanten II. 325.
lanterfanteren II. 325.
lanterfantig II. 327.
lanterfantster II. 326.
lapen II. 316, 339.
lapis (de vrije) II. 317.
lappen II. 316.
lapzalven II. 729.
lapzalver 343.
lapzalveren II. 729.
lasse II. 800.
lastelic II. 329.
lasten II 327, 1037.
laster II. 327.
lasteren II. 327.
lasterig II. 328.
lasterlijk II. 328.
lasterstuk II. 328.
lastig II. 1038.
lastigen II. 1037.
lastiger II. 1037.
lat II. 329.
late 400.
laten (znw.) II. 1209.
lateren II. 329.
latten II. 329.
lauteren II. 329
lauw II. 330.
lauw maken II. 330.
lauwen II. 329.
laveeren II. 354.
laven II. 800.
lazeren II 1041.
lazerig II. 1041
lazerigen II 1041.
laserisch II. 1041.
lazers II. 1041.
lazersch II. 1041.
lebbe 362, II. 313.
lebben II. 331, 340.
lebberen II. 331, 340.
lebbig II. 312.
lechten II. 805, 897.
leeden II. 1041.
leedigen II. 1041.
leeferen II. 331.
leeftocht II. 940.
leelijk II. 1042.
leemen II. 333.
leemtig II. 334.
leenigen II 1042.
leep II. 342.
leepeind II 342.
leepen II. 342.
leeren II. 331.
leeveraar II. 331.
leeveren II. 331.
leeverens II. 332.
leffe 362.
leffelen 362, II. 332.
leffen 362, II 332.
legen II. 332.
legeren II. 332.
leggen 914.
lei II 366.
leiden II. 1041.
leidse II. 800.
leidsel II. 801.
leiferen II. 366.
leipen II. 342.
leipereind II. 342.
leiperen II. 342.
leisel II. 801.
leisen II. 801.
leisenen II. 801.
leisse II. 800.
leits II. 800.
lekken naar iets II. 340.
lem II. 333.
leme II. 333.
lemen II 333.
lemmen II. 333.
lemp II. 334.
lempig II. 334.
lempte II. 333.
lemptig II. 334.
lemte II. 333.
lemteloos II. 335.
len II. 1042.
lenden II. 1037.
lenen II 1042.
lengelen 363.
lengen II. 337.
lengenis II 337.
lengeren II. 337.
lenig II 1042.
lenigen II. 1042.
lening II. 1042.
lenken II. 337.
lenkeren II 337.
lenten II. 339.
lenteraar II. 338.
lenteren II. 338.
lenterer II. 338.
lepen II. 340.
leperen II. 340.
lepig II. 343.
leppen II. 316, 339, 681.
lepperen II. 340.
leppig II. 312.
lepse II. 339.
lepsen II. 339.
lerken II. 340
leruyt 475.
lespen 363.
lesschen II. 920.
letterknabbelaar 277.
letterknabbelarij 277.
letterknabbelen 277.
leuchenen II. 806.
leucheren II 340, 807
leugen II. 340.
leugenstraffen II. 341.
leugenstrepen 720.
leuk (znw.) II. 341.
leuk (bvnw.) II. 341.
leuken II. 341.
leukeren II. 341.
leuren II. 350.
leuterbeenen II. 363.
leuteren II. 360.
leuterig II. 360.
leuterkei II. 363.
leuterpraat II. 361.
leve II. 331.
leven II. 331, 801.
levenen II. 801.
lezen II. 802.
lezenaar II. 802.
lezenen II. 802.
licht (bvnw.) II. 895.
lichtelaai II. 896.
lichten II 895, 1043.
lichtens II. 896, 897.
lichter 210.
lichterlaai II 896.
lichterlage II. 896.
lichterloo II. 897.
lichtgewemel 883.
lichtigen II. 1043.
lid 565.
lidden II. 341.
lidderen II. 341.
lidsaart II. 1044.
lidser II. 1044.
lidsert II. 1044.
liederlijk II. 349.
liefkozen 301.
liefoogelen 436.
liefoogen II. 1182.
liegen II. 805, 895.
lieven II. 895.
lijb II. 342.
lijftocht II. 940.
lijftochter II. 940.
lijk II. 777.
lijken II. 802.
lijkenen II. 802.
lijmen 937, II. 341.
lijmeren II. 341.
lijn II. 1042.
lijnsachtig 366.
lijnse 366.
lijnselijck 366.
lijp II. 342.
lijpeind II. 342.
lijpen II. 342, 344.
lijpereind II. 342.
lijperen II 342.
lypogen II. 342.
lypoich II. 342.
lijs 367.
lijs (lange) 367.
lijsachtig 366.
lijselijk 366.
lijsentlijck 366.
lijwaarts II 355.
lijse II. 1045.
lijzen II. 1045.
lijzig 366.
likkebroër II. 539.
likkersmikken 631.
lind II. 344.
linde II. 1042.
linden II. 344.
linderen II. 344.
lindering II. 344.
linderlijk II. 344.
—ling 809.
lingelangen 273.
lingelen 363.
lingen 363, II. 337.
linkerfeem 115.
lipjenshengelen 206.
lipnippelen 429.
lippen II. 340, 344, 804.
lippenen II. 804.
lipperen II. 345.
lise 365.
lisekine 365.
liselike 365.
lisenlike 365.
lisp 363.
lispelen 363.
lispeler 363.
lispen 363, 909:
listdadig II. 981.
listen II. 1043.
listigen II. 1043.
litser II. 1044.
litsert II. 1044.
litsman II. 1045.
lob II. 345.
lobbe II. 345.
lobben II. 346.
lobberen II. 346.
Lobberich II. 348.
lobberig II. 317, 348.
lobbes II. 345.
lobman II. 345.
loboor II 345.
loboorig II. 345.
loch II. 805.
lochen II. 805.
lochene II 897.
lochting II. 439.
loddege II. 352.
lodder II. 349, 350, 1204.
lodder (bnw.) II 353.
lodderaitje II. 350.
lodderbeddeken II. 352.
lodderboef II. 352.
lodderen II. 351, 365.
lodderhond II. 349.
lodderig II 352.
lodderij II. 353.
lodderketeling II. 352.
lodderklap II. 352.
lodderkoets II. 352.
lodderlagchen II. 352.
lodderlijk II 353.
lodderlispen II. 352.
loddernij II. 353.
loden II. 350.
loechenen II. 806.
loeder II 350.
loef II. 355.
loefwaart II. 355.
loey II. 366.
loeijen II. 354.
loeijer II. 354.
loeijeren II. 350, 354, 365.
loeijertje II. 350.
loer (op de) II. 368.
loerding II. 354.
loeren 298, II. 157, 350, 370.
loeveeren II. 354.
loeven II. 354, 356.
loever II. 355.
loeveren II. 354.
loevert II 355.
lofbetuiging II. 673.
lofgetuigenis II. 673.
lofgetuit II. 671.
lofruchtig II. 1083.
loftuiging II. 672.
loftuitachtig II. 671.
loftuiten II. 670.
loftuiter II. 671.
loftuiterij II. 671.
loftuiting II. 671.
log II. 805.
logchenen II. 806.
loge II. 897.
logen II. 805.
logenares II. 807.
logenen II. 806.
logenstraffen 721.
logenstrepen 720.
logenstroopen 721.
lojjen II. 350.
lok II. 125.
lokken II. 125, 374.
lollen 652.
lombarden II. 356.
lombarderen II. 356.
londeren II. 326, 374.
longeren II. 357.
lonken II. 350.

loochenen 11. 806.
loof 11. 359.
—looi 256.
loop hutselen 243.
looven 11 357.
looveren 11. 358.
lording 11. 354.
loren 11. 350.
losbandig 11. 975.
losbersten 42.
losbijten 245.
losbondelen 32.
losbulderen 11 54.
losdonderen 11. 86.
losleuteren 11. 361.
lossen 11. 807.
lossenen 11. 807.
lossening 11. 808.
losspatten 11. 609.
losten 11. 1049.
loswreken 921.
loten 11. 360, 363.
loterbol 11. 362.
loteren 11. 360.
loteren² 11. 363.
loting 11. 363.
lotteren 11. 362.
louteren 11. 330.
louw 11. 330.
louwen 11. 329.
loventuten 11. 671.
loverwrong 928.
loy 11. 366.
loyeren 11. 365.
loyfer 11. 364.
lozen 11. 360.
lubbe 11. 345.
lubbeling 11. 346.
lubben 11. 152, 364.
lubber 11. 364.
lubberig 11 348.
Lubbert 11. 349.
lucht (znw.) 11. 898, 1046, 1049.
lucht (bvnw.) 11. 898.
luchte drager 11. 898.
luchten 11. 363, 897, 1046.
luchten² 11. 1046.
luchter 11. 898.
luchteren 11. 363.
luchterlage 11. 896.
lucht'gen 11. 1049.
luchtigen 11. 1045.
luchtigen² 11. 1046.
luden 11. 350.
luder 11. 354.
ludsen 85.
luferen 11. 364.
lui 11. 365.
luibak 11. 366.
luibuis 11. 366.
luiden 11. 19, 374.
luidruchtig 11. 1083.
luidruftig 11. 1083.
luifer 11. 364.
luiferen 11. 364.
luijaardeeren 11. 365.
luijen 11. 364.
luijer 11. 354.
luijeren 11. 354, 364.
luilak 11. 366.
luilok 11. 366.
luim 11. 368, 369.
luimen 11. 366, 565.
luimen² 11. 369.
luimen (liggen) 11. 368.
luimen (op zijne) 11 368.
luimen (op zijn, liggen 11. 368.
luimeren 11. 366, 565.
luimeren² 11. 369.
luinig 11. 369
luinte 11. 369.
luip 11. 368.
luipeind 11. 342.
luipen (op zijn) 11. 368.
luischen 11. 369.
luisteren 11. 369.
luisteren² 11. 373.
luisterscharden 570, 11. 373.
luistervinken 11. 373.
luiteren 11. 362.
luiwammes 11. 366.
lukkeren 11. 374.
lunderen 11. 320, 338, 374.
lundering 11. 338.
lunteren 11. 338, 339.
luntering 11. 339.
lust 11. 1044.
lustbaar 11. 1051.
lustbaarheid 11. 1051.
lusten 11. 1049.
lusteren 11. 373.
lustig 11. 1044.
lustigen 11. 1049.
lutsen 85, 11 360.
lutteren 11. 360.
lutterspeekt 11. 363.
luur 11. 354.
luusschen 11. 369.
luw 11. 330.
luwen 11. 329.
luwing 11. 330.
luwte 11. 330.
luzen 11. 373.

Maaijen 368.
maeckelersse 369.
maal 367.
maar 385.
maarlen 384.
maasschelen 378.
maasschen 378.
maets 388.
maatselen 388.
maetsen 385.
maetsenaer 388.
machten 11. 1051.
machtigen 11. 1051.
madden 11. 375.
madderen 11. 375.
maf 401, 403.
maffelen 400.
mafje 401.
magge 367.
maggelen 367.
makel 367.
makelaar 369.
makelen 367, 368.
makelgeld 370.
makelij 370.
makelster 369.
maken 368.
makerelle 370.
mal 762.
maldadig 11. 981.
malegen 367.
malen 368.
maliënkolder 11. 282.
malsch 11. 393.
maltantig 762.
maltenterig 762.
maltentig 762.
mangel 372, 375.
mangelen 370.
mangelen² 372.
mangelen³ 373.
mangelen (zich) 372.
mangeling 371.
mangen 370, 11. 375.
mangeren 11. 375.
mank 374.
mankeeren 373.
manken 373.
mannen 376.
manselen 376.
manseling 376.
mar 385.
marbelen 376.
mare 377.
maren 377, 378.
marlen 384.
marlijn 1004.
marling 1003.
marrelen 378.
marren 377.
marring 378.
marschalken 11. 60.
masche 378, 11. 376.
mask 11. 376.
masken 11. 375.
masker 11. 376.
masschel 378.
masschelen 378.
masschen 378, 11. 376.
masscheren 11. 376.
massel 378.
masselen 378.
mate (bvnw.) 11. 201.
maten 11. 1054.
maten² 11. 1055.
matigen 11. 1054.
matigen² 11. 1055.
matsen 385.
mazel 378
mazurka 11. 377.
mazurken 11. 377.
mazurkeren 11. 377.
mechel 394.
medeplichtig 11. 901.
medewrochten (imperf.) 11. 959.
meêbehipt 219.
meel 11. 384.
meerderen 11. 377.
meeren 11. 377.
meerren 11. 377.
meersen 678, 918.
meerste 11. 378.
meêslenderen 11. 522.
meesmuilen 392.
mekel 394.
mekeren 11 378.
mekken 11. 378.
mekkeren 11. 378.
melm 11. 384.
meltbak 11. 393.
melter 11. 393.
melterij 11. 393.
meluw 11. 384.
menen 11. 1056.
mengelen 379.
mengen 379.
menger 11. 375.
menigen 11. 1056.
menigvonden 11. 1131.
menigvoudigen 11. 1131.
menke 374.
menksel 375.
menschelen 380.
menschelken 381.
menscheltje 381.
menschen 380.
menschenslacht 11. 916.
meppen 11. 400.
meren 377.
merenmijg 395.
merg 384.
mergel 383.
mergelen 382, 11. 1180.
mergeloos 382.
mergen 371, 11. 1180.
merlen 384.
mervelen 384.
merven 384.
mesanje 193.
mesel 379.
meselrije 379.
mesien 11. 396.
mesnaer 388.
messaken 616.
mest 11. 66.
mestorden 961.
meten 11. 379.
meteren 11. 379.
metselaar 386.
metselen 386.
metselier 388.
metsen 385.
metsenaar 388.
metser 388.
metteren 11. 379.
meugen 404.
meuk 405.
meuken 404, 405, 11. 393.
meutelen 418.
meuzelen 389.
meuzelens 391.
meuzelig 390.
meuzen 389, 11. 1057.
meusie 11. 396.
meuzigen 11. 1057.
middeleeuwig 11. 993.
middeleeuwsch 11. 993.
miege 395.
miegelen 395.
miegen 395.
mielre 449.
mier (een) 391.
mierelen 391.
mieren 391.
mierig 392.
mierlijk 391.
miersch 391.
mierschheid 391.
mieseling 392.
miesmeezen 392.
miesregen 392.
miesten 392.
miezelen 392, 395.
miezen 392, 395.
miezerig 392.
migchel 394.
migchelen 393.
migchelijk 394.
miggelen 395.
mijge 395.
mijgen 395.
mijmelen 395, 11. 381.
mijmen 11. 381.
mijmer 11. 381.
mijmerachtig 11. 382.
mijmeren 11. 379.
mijmerig 11. 382.
mijmerij 11. 382.
mijmering 11. 382.
mijmerziek 11. 382.
mijten 11. 382.
mijteren 11. 382.
mijzel 392, 395.
mijzelen 395.
mijzen 395.
mik 396.
mikkelen 395.
mikken 393, 395, 11. 223.
mikken (binnen) 396.
mikmak 395.
mikteren 11. 382.
mild 11. 383.
milden 11. 383, 1057.
milderen 11. 383.
mildering 11 383.
mildigen 11. 1057.
milven 11. 383.
milveren 11. 383.
mimer 11. 381.
mimmeren 11. 380.
minderen 11. 384.
mingelen 380.
mingnesse 375.
minke 374.
minken 373.
minkenesse 375.
minksel 375.
minnekozelen 302.
minnekozen 301.
minnen 11. 384.
minneren 11. 384.
minnering 11. 384.
minnesukkeling 668.
misbrokkelen 48.
misglibberen 11. 152.
mishandeld 193.
mishandelen 193.
mishanden 192, 193, 996.
mismoed 11. 1061.
mismoedigen 11. 1061, 1211.
mismoedigmaking 11. 1061.
misschelen 396, 11. 383.
misschèn 396, 11. 383.
misschienis 337.
misel 379.
miselsucht 379.
mist 11 66.
misten 392.
mistig 392.
mistribelen 800.
miswandelen 864.
miszaken 615.
mitselen 388.
moddelen 396.
modden 396, 11. 384, 392, 395.
modder 11. 392.
modderaar 11. 1205.
modderen 11. 384, 394, 1204.
moddergang 11. 385.
modeken 405.
moeden 11. 808, 1058.
moedenen 11. 808.
moedigen 11. 1058, 1211.
moeffelaer 398.
moeijen 11. 386.
moeijeren 11. 385.
moer 415, 11. 395.

moeren 415, 825, II. 395.
moerig 415.
moerschroef 608.
moesjanken II. 200.
moesjanker II. 201
moesje 390.
moesjonker II. 201.
moetelen 418.
moetselen 388.
moezel 397.
moezelen 397, 633.
moezen 397, 633.
mof 398, 401.
moffel 398.
moffelaar II. 1180.
moffelen 398, II. 1180.
moffelen² 400.
moffen 398.
mofmaf 402.
mogen 404.
moggel 404.
moggen 404.
mok, 404, 454.
mok roepen 404.
mokachtig 1003.
moken 405.
mokkel 404.
mokkelen 403, 637.
mokkelen² 404.
mokkelen³ 404, II. 1181.
mokken 401, 403, 419.
mol II. 398.
molde II. 397.
molferen II. 388.
molfert II. 388.
molfter II. 388.
mollen 404.
molletje 405.
mollig 405.
molm II. 398.
molsem II. 398.
molster II. 387.
molsteren II 387.
molten II. 388.
molter II. 388.
molteren II. 388.
mom (voor) 410.
mommekans II. 389.
mommekansen 258, II. 389.
mommelaar 407.
mommelen 405.
mommelerij 407.
mommen 405, 409, II. 388.
mommeren II. 388.
mompelen 407.
mompelen² 409.
mompelig 408.
mompen 407.
mompen² 409.
mompen (de) geven 410.
monden II. 389, 1062.
monderen II. 389.
mondig II 1063.
mondigen II. 1062.
mondpelen 407.
monigen II. 868.
monkefrooijen 412.
monkelen 411.
monkelwerk 412.
monken 411, II. 389.
monker 412.
monkeren 412, II. 389.
moor 415.
moorderen II. 389.
moorelen 415.
moosjanken II. 200.
mooajanker II. 201.
mop II. 391.
mopmuts II. 391.
moppen II. 390.
mopperen II. 390.
mopperen² II. 391.
mordelen 412.
morden 412.
morderen II. 389.
morelen 416.
moren 415.
morf 413.
morfelen 413
morfen 413.
morg 381.
morkelen 413.
morkeling 414.
morken 413.
mormeijeren II. 398.
mormende II. 398.
morrelen 414.
morrelen¹ 415.
morren 414, 420, II. 399.
morren² 415.
morrerij 415.
morrig 415.
morse 417.
morsen 418.
morstelen 418.
morsvod II. 689.
mortel (te) 417.
mortelen 416.
morteling 417.
morteling (te) 417.
morten 416.
morter II. 392.
morteren II. 391.
mortering II. 392.
morzelen 417.
morzelen² 418.
morzeling 417.
morzen 417.
mot II. 393.
moten 450.
moteren II. 392.
motje 418.
motsen 385.
mottelen 418.
motten 404, 418, 450, II. 393.
motteren II. 392.
mottig 450, II. 393
moude II. 397, 1101.
mousel 397
mouten II. 393.
mouteren II. 393.
mouw 398.
mowde 906.
mose II. 201.
moze 389.
mozegat 389.
mozelen 389.
mozen 389.
mosie II. 396.
muddeken 405.
mudelen 396.
muedre II. 385.
mueren 825.
muesien II. 396.
muf 402.
muffelen 400.
muffen 398.
mugen 404.
muggelen 419.
muggen 419.
muggeziften 419.
muicheldolk 420.
muichelen 399.
muichelhinderlaag 420.
muichelkogel 420.
muichelmoord 420.
muichelmoordenaar 420.
muichelmoorder 420.
muijen II. 395.
muijeren II. 393.
muijerwerk II. 394.
muik (ter) 420.
muiken 419, II. 393.
muisteren II. 395.
muizebruijen 824.
muizen 391, 824, II. 395, 578.
muizenest II. 395, 1205.
muizenis II. 395.
mul II 384, 396.
mulm II. 384, 398.
multen II. 396.
multer II. 397.
multeren II. 396.
mummelen 405.
munten II. 809.
muntenen II. 808.
murf 413.
murg 381.
murkelen 413.
murmelen 420.
murmeling 421.
murmen 420.
murmeren 420, II. 398.
murmureeren 421, II. 399.
murmurren II. 398.
murren 420, II. 398.
murw 376.
murzelen 417.
musel 397.
musk II. 399.
musken II. 399.
muskeren II. 399.
muskus II. 399.
mutje 418.
mutselementen 388.
mutselen 388.

N II. 374, 771, 1064.
naaijen II. 119.
naämen II. 748.
naäming II. 748.
naamruchtig II. 1083.
naamruftig II. 1083.
naamstremig 713.
naarder II. 400.
naarderen II. 399.
naarnst II. 1064.
naarsen II. 400.
naarst II. 754, 1065.
naarsten II. 1063, 1064.
naarstig II. 1065.
naarstigen II. 1063.
naarwandelen 864.
nababbelen 11.
nabeuzelen II. 1171.
nabootselen 33.
nachtschamel 557.
nadeelen II. 1066.
nadeeligen II. 1066.
naden II. 400.
naderen II. 400.
naderheid II. 401.
nadernis II. 400.
naderschap II. 401.
nadonderen II. 87.
nadribbelen 989.
nadruipen 990.
nadummelen 783.
nafladderen II. 105.
nagaggelen 134.
nagen II 636
naggen II. 636.
nagnorren II. 270.
naguichelen II. 1174.
nahakkelen 192.
nahengelen 206.
nahompelen 234.
nahunkeren II. 188.
nahuppelen II. 1176.
nahuppen 240.
najammeren II. 1203.
najanken II. 199, 1203.
najouwen 250, II. 204.
najuilen 250.
naken II. 400.
naklappen II. 1203.
naklapperen II. 1203.
naklungelen 274.
nakruimelen 333.
nakuijeren II. 297.
nakuischen II. 220.
nakunstelen 339.
nalaten II. 1066.
nalatig II. 1066.
nalatigen II. 1066.
nalispen 364.
namoesjanken II. 201.
namompelen II. 1181.
namurmelen 421
naneuzelen II. 1182.
naneuzen II. 1182.
napelen 421.
napen 421.
napinken II. 1182.
napluizen II. 438.
naren (bvnw.) II. 401.
nären II. 400.
narenst II. 1064.
narinkelen 520.
narinkinken 1005.
naschuifelen 611.
naschuiven 611.
naslurven II. 534.
nasnoffelen 654.
nasschen 422.
nasselen 422.
nassen 423.
nastamelen 395.
nastameren II. 619.
nasteigeren II. 623.
nastijgen II. 623.
nastumpelen 706.
natijgen II 936.
natrippelen 799.
nauluisterich II. 373.
navonkelen 852.
nawandel 864.
nawandelen 864, II. 1190.
neb 428.
nebaal 642.
nebbe 641.
nebbeling 642.
nebbelnebben 428.
neden II. 401.
neder II. 401.
neder te dale 727.
nederbiggelen 26.
nederblaken II. 37.
nederblikkeren II. 1199.
nederbranden II. 37.
nederbrijzelen 46.
nederdauwen 59
nederdaveren II. 63.
nederdonderen II. 87.
nederduiken 96.
nederduizelen 101.
nederdwarrelen 105.
nederen II. 402.
nederfladderen II. 105, 1199.
nedergriffen 995.
nedergruizelen 176.
nedergruizen 995.
nederhagelen II. 1177.
nederheid II. 402.
nederkletteren II. 250.
nederkrabbelen II. 1177.
nederleggen II. 919.
nederpletten II. 434.
nederpletteren II. 435.
nederrammelen 487.
noderratelen 1005.
nederrinkelen 487.
nederschrinkelen 602.
nederslechten II. 917.
nederslibberen II. 537.
nedersmoffelen 646.
nederspartelen 676.
nederspatten II. 609.
nedersprenkelen 684.
nederst II. 401.
nederstijgen II. 628.
nederstommelen 704.
nederstruikelen 728.
nederstuizelen 740.
nederteisteren II. 644.
nedertintelen 760, II. 1192.
nedertuimelen 821.
nedertumen 819.
nederwemelen 883.
nederwervelen 888.
nederzetten (iemand) II. 1156.
nederzwabbelen 949.
neef 432.
neêrbrokkelen 48.
neerderen II. 403.
neêren II. 403.
neerents II. 1064.
neêrmatsen 385.
neêrmozelen 417.
neernst II. 1064.
neerst II. 1065.
neerstacht II. 1065.
neersten II. 1063, 1064.
neerstig II. 1065.
neffens 209.
neigen 895.
neijen 895.
nekelen II. 1181.
neppen 428.
nerenst II. 1064, 1065.
nersticheit II. 1066.
nerstig II. 1065.
nes 423.
nescaert 422.
nesch 422.
neschachtig 423.
nescheyd 423.
neschigheyd 423.
nesk 422.
neskebol 422.
neskebollen 423.

nest 425.
nestelen 424.
nesteling 425.
nestelplaats 425.
nesten 423.
netelig 270, 435.
neukel 281.
neulen 434.
neusdoek II. 597.
neuswijs 426.
neuswijselijk 426.
neuswijzigheid 426.
neutelaar 434.
neutelen 418, 434.
neutelerskes 434.
neutelig 434.
neuten 794, II. 403.
neuteren II. 403.
neutje 434.
neutken 434.
neuwe II. 469.
neuzelen 287, 426, 433.
neuzeling 427, 434.
neuzelpotten 427.
neuzen 287, 426.
nevelscheid 564.
nevens 209.
nibbelen 427.
nibben 427.
nicht 432.
nichten II. 1066.
nichtigen II. 1066.
nieseling 392, II. 1180.
niet II. 1066.
nietelen 430.
nieten 430, II. 1067.
nietigen II. 1067.
nieuwen II. 403.
nieuweren II. 403.
nieuw-kerken II. 745.
niezen 287.
niffelen 430.
nift 432.
nyb 428.
nijden II. 1068.
nijder II. 1068.
nijdigen II. 1068.
nijen 895.
nijfelachtig 431.
nijfelen 430, II. 403.
nijfen 430, II. 403.
nijferen II. 403.
nijken II. 1181.
niken II. 1181.
niks II. 1067.
nippelen 429.
nippen 428, 431.
nippertje 431.
nis 422.
nisch 422.
nispelen 286.
nisselen 286.
nist 431.
nistelen 431.
nisten 431.
Nobis II. 489.
noeijen II. 410.
noeyeren II. 405.
noekeren II. 413.
noffen 432.
noken 281.
nokkelen 431.
nokken 431, 654.
nol 652.
nollebroeder 652.
nollen 652.
nood II. 1071.
nood (ten nauwen) II. 1071.
nood zijn II. 1071.
nooddorft II. 772.
nooddruft II. 771.
nooddruftig II. 773.
nooddurft II. 772.
nooden II. 1069.
noodigen II. 1069, 1070.
noodiging II. 1070.
nooding II. 1070.
noodtorft II. 772.
noodzin noodsin II. 1071.
noodzinnen II. 1071.
noodzinnigen II. 1071.
noodzinning II. 1071.
nooijen II. 406, 410.
nooijeren II. 404.
nooselijk II. 406.
noosterig II. 406.
nootdorst II. 773.
nooze II. 409.
noozen 899, II. 406.
nopen 432.
nopens 432.
noppelen 431.
noppen 293, 431.
noster II. 406.
nosteren II. 406.
notorft II. 772.
noturftich II. 772.
nose II. 409.
nozelen 434.
nosen II. 407.
nozing II. 408.
nu meer 910.
nudderen 434.
nuf 432.
nuffelen 432.
nuffeltje 433.
nuffen 432.
nufken 432.
nuk 403.
nurk 413.
nusselen 286, 433.
nusseltje 434.
nussen 433, II. 275.
nutbaar II. 1072.
nutbaarheid II. 1072.
nutheid II 1073.
nuttelijk II. 1073.
nutten II. 1071.
nuttigen II. 1073.
nutting II. 1072.

Ochten II. 412.
ochtend II. 412.
ochteren II. 412.
oefeling II. 809.
oefenaar II. 809.
oefenen II. 809.
oefening II. 810.
—oefening II. 811.
oeken II. 174, 412, 722.
oeker II. 413.
oekeraar II. 413.
oekeren II. 413.
oekerij II. 413.
oeven II. 809.
oeving II. 809.
oeselaarzen 2.
ofniifelen 430.
oicken II. 413.
ombalderen II. 15.
ombesengeld 940.
om ewimpelen 904.
ombladeren II. 35.
ombuitelen 54.
ombulderen II. 54.
omdobberen II. 72.
omdonderen II. 87.
omduikelen 97.
omduizelen 101.
omdwaerelen 104.
omdwarelen 104, II. 1173.
omdwerrelen 105.
omeekelt 108.
omeenstrengelen 712.
omfakken 111.
omfladderen II. 105.
omflikkeren II. 115.
omflodderen II. 123.
omflonkeren II. 126.
omfluisteren II. 129.
omflunderen II. 687.
omfommelen 122.
omgooijen (zijn gat) 863.
omgordelen 149.
omgorden 149.
omhanden 193, II. 1009.
omheinen 197, II. 1014.
omheinigen II. 1015.
omheiningen II. 1015.
omhengelen 206.
omhoepelen 222.
omhuldsel II. 1021.
omhuppelen 241.
omhuppen 240.
omhutselen 243.
omhutsen 243.
omkabbelen 253.
omkanten 258.
omkarrelen 261.
omkentelen 260
omklemmeren II. 246.
omkluisteren II. 263.
omkluizen II. 1203.
omklungelen 274.
omknabbelen 276.
omkorsten 300.
omkranselen 1001.
omkransen 1001.
omkringelen 328.
omkringen 327.
omkuijeren II. 297.
omkwispelen 361.
omlaagdonderen II. 87.
omlammerd II 324.
omlooven II. 358.
omlooveren II. 359.
omluisteren II. 374.
ommildert II. 583.
omnestelen 425.
omoed II. 1059, 1060.
omoeden II. 1059.
omoedelike II. 1059.
omoedig II. 1059.
omoedigen II. 1059.
omoedigheid II. 1059.
omomwemelen 883.
ompampelen 456.
omploeteren II. 438.
omplucht II. 901.
omrafelen 480.
omrasteren II. 461.
omreden II. 816.
omringelen 511.
omringen 511.
omrinkelen 520.
omrinkinken 522.
omschilderen II. 491.
omschoffelen 581.
omschommelen 585.
omschuifelen 619.
omsjokken 664.
omslingeren II. 546.
omslommeren II. 559.
omsnoffelen 654.
omsnoffen 653.
omsnorren 656.
omsollen II. 500.
omspatten II. 609.
omsprankelen 1007.
omstand II. 1108.
omstandenis II. 1107.
omstandig II. 1108.
omstarnd II. 830.
omstel II. 1108.
omstevenen II. 834.
omstikken 697.
omstikking 697.
omstrengelen 712.
omstrengen 711.
omstruikelen 728.
omstuwen II. 632.
omsuizelen 741.
omsukkelen 666.
omtobbelen 773.
omtommelen 783.
omtrommelen 812.
omtuimelen 832.
omvesten II. 1125.
omwandelen 863.
omwapperen II. 706.
omwemelen 882.
omwentelaar 885.
omwentelen 885.
omwervelen 888.
omwiegelen 893.
omwikkelen 900.
omwimpelen 904.
omwindelen 906.
omwingerden II. 719.
omwingeren II. 719.
omwriemelen 925.
omwrikken II. 956.
omwrocht (imperf.) II. 959.
omzwabbelen 949.
omzwabben II. 736.
omzwabberen II. 737.
omzwanken 952.
omzwappen II. 736.
omzwarrelen 953.
omzwenken 952.
omzwindelen 974.
omzwinden 970.
onachtig II. 1210.
onafgewrocht II. 959.
onbandig II. 975.
onbedaauweld 59.
onbeduimeld 98.
onbegaad II. 139.
onbegerechtigd II. 1079.
onbegift II. 1000.
onbehabbeld 187, 996.
onbehabben 996.
onbehaffend II. 786.
onbehavend II. 785.
onbeheind II. 1014.
onbehouden 187, II. 786.
onbehoudenheid II. 786.
onbehouwen 187, II. 786.
onbehouwenheid II. 786.
onbehulsd II. 184.
onbeklad II. 227.
onbeklokerd II. 257.
onbelabberd II. 315.
onbelabt II. 314.
onbelist II. 1044.
onbeloftuit II. 671.
onbeluimd II. 368.
onbenoodigd II. 1069.
onberedend II. 817.
onberucht II. 906.
onberuchtigd II. 1083.
onbeschimt II. 493.
onbeschuld II. 1091.
onbeslommerd II. 558.
onbeslnimerd II. 568.
onbestand II. 1107.
onbestandheid II. 1107.
onbeteekenend II. 838.
onbeteuterd II. 648.
onbewaard II. 850.
onbewacht II. 953.
onbewarent II. 850.
onbeweerd II. 850.
onbewimpeld 904.
onbewrocht II. 959.
onbezwemen 961.
onboend II. 49.
onderdrikelen 97.
ondereenbrabbelen 39.
ondereendeumelen 99.
ondereenlappen II. 316.
ondereenschommelen 585.
ondereenstrengelen 712.
onderhaspen 195.
onderhevig II. 885.
onderkabbelen 254.
onderenocht II. 892.
onderkwikstaarten 357.
onderluisteren II. 372.
ondermingelen 380.
onderpolteren II 447.
onderstanden II. 1104.
onderstander II. 1104.
onderwoekeren II. 724.
ondoorzichtbaar II. 1166.
ondoorzienbaar II. 1160.
onduldbaar II. 987.
ongadelijk II. 137.
ongalijk II. 137.
ongearent II 752.
ongebarnd II. 762.
ongebluisterd II. 47.
ongeduimigheid 97.
ongefommelt 121.
ongehavend II. 782, 784.
ongeheft II. 885.
ongehegend II. 791.
ongeheisterd II. 172.
ongehergd II. 1018.
ongeheveld 211.
ongelijk II. 792.
onghelimpe II. 847.
ongemergeld 382.
onghemingelt 380.
ongemuisterd II 395.
ongemuisterdheid II. 395.
ongenerent II. 752.
ongepegeld 441.
ongepoltjsterd II. 446.
ongered II. 464.

ongeredderd 11. 464.
ongerept 495.
ongeringd 514.
ongerost 11. 469.
ongerucht 11. 907.
ongerumpelt 536.
ongeschrooijen 11. 498.
ongesmukt 639.
ongestaet (des) zijn 11. 1102.
ongestand 11. 1106.
ongestichtig 11. 927.
ongestremmeld 710.
ongeteisterd 11. 645.
ongetokkeld 781.
ongetucht 11. 938.
ongetuchtigd 11. 939.
ongetwernd 11. 842.
ongeveet 11. 941.
ongewaerneert 11. 849.
ongewandeld 857.
ongewerrent 11. 850.
ongezaatheid 11. 1156.
ongezatigheid 11. 1158.
ongezien 11. 860.
ongezyt 11. 962.
ongezuurd 211.
ongluk 11. 999.
onkommeren 11. 290.
onkond 11. 1027.
onkuizerig 11. 221.
onkundbaar 11. 1036.
onlochbaar 11. 805.
onlochbaarlijk 11. 805.
onlogbaar 11. 805.
onloochenbaar 11. 805.
onluk 11. 999.
onmildert 11. 383.
onnutbaar 11. 1073, 1212.
onnutheid 11. 1073, 1212.
onnuttigen 11. 1073.
onontzwindelijk 975.
onopgesmukt 639.
onopgesmuktheid 639.
onordening 11. 813.
onordentelijk 11. 813.
onordentelijkheid 11. 813.
onordentlijk 11. 813.
onordentlijkheid 11. 813.
onordering 11. 416.
onschindelen 576.
onschuld 11. 1092.
onschuld doen 11. 1092.
onschuld maken 11. 1092.
onschuld vinden 11. 1092.
onschulden 11. 1091.
onschuldigen 11. 1091.
onstand 11. 1106.
onstichtig 11. 927.
onstukken 732.
onsusbaar 737.
ont- 129, 964, 11. 184.
ontangen 9.
ontangsten 11. 974.
ontanksen 11. 749.
ontbeenderen 11. 19.
ontbeenen 11. 19.
ontbijsteren 11. 29.
ontbladen 11. 34, 466.
ontbladeren 11. 34, 35, 466.
ontblaken 11. 37.
ontblakeren 11. 39.
ontboend 11. 49.
ontborden 11. 765.
ontborrelen 34.
ontbortelen 34.
ontbunselen 32.
ontdaan 11. 785.
ontdoenend 11. 771.
ontdonkeren 11. 30, 95.
ontdooden 11. 984.
ontdoodigen 11. 984.
ontdorstigen 11. 985.
ontdroppelen 94.
ontdruppelen 95.
ontduikelen 97.
ontduiken 96.
ontduisteren 11. 29.
ontechten 11. 878.
onteedigen 11. 988.
onteenen 11. 988.
onteenigen 11. 988.
ontfacht 616.
ontfakken 111.
ontfangen 11. 753.
ontfechten 616, 11. 943.
ontfengen 11. 753.
ontfijmelen 115.
ontflikkeren 11. 116.
ontfloesteren 11. 125.
ontfonkelen 854.
ontfonkeren 11. 694.
ontfronselen 128, 992.
ontfronsen 128.
ontfruchten 11. 950.
ontfuikelen 129.
ontfuiken 129.
ontfuncken 850, 11. 694.
ontfutselen 132.
ontfutseling 133.
ontgaarwen 11. 1185.
ontgangen 137.
ontgeesten 11. 148.
ontgeesterd 11. 149.
ontgeesting 11. 149.
ontgerwen 11. 1185.
ontglenden 11. 1014.
ontglibberen 11. 152.
ontglippen 11. 156.
ontgoden 11. 1003.
ontgoed worden 11. 1004.
ontgoeden 11. 1003.
ontgoeding 11. 1004.
ontgoochelen 183.
ontgordelen 150.
ontgorden 149.
ontgrabbelen 153, 154.
ontgrommen 173.
ontguichelen 183.
onthachten 11. 885
onthalmen 11. 163.
ontharten 11. 1013.
onthasenen 11. 778.
onthavend 11. 785.
onthazen 11. 778.
onthegend 11. 791.
ontheimen 197.
ontheisteren 11. 169.
onthemelen 200.
onthemen 197, 200.
ontherten 11. 1013.
onthippelen 216.
onthoepen 222.
onthotteren 11. 180.
onthottering 11. 180.
onthulden 11. 1021.
onthuldigd 11. 1021.
onthullen 11. 1021.
onthulzen 11. 184.
onthuppelen 241.
onthutselen 244, 11. 181.
onthutseling 244.
onthutsen 243.
onthutsing 244.
onthutstheid 244.
ontijzen 245.
ontjeugden 11. 1024.
ontjeugdigen 11. 1024.
ontkeeren 862.
ontkinderen 11. 225.
ontklauteren 11. 240.
ontkluwen 11. 797.
ontknarpen 11. 265.
ontknerpen 11. 265.
ontknibbelen 284.
ontknocht 11. 892, 893.
ontknochten 11. 894.
ontcombren 11. 289.
ontkommeren 11. 289.
ontkommering 11. 290.
ontkrabben 305.
ontkrachten 11. 1030.
ontkrachtigen 11. 1032.
ontkrachtiging 11. 1032.
ontkraftigen 11. 1053.
ontkreuken 314.
ontkrichten 11. 1031.
ontkronkelen 332.
ontkruisen 11. 1034.
ontlanden 11. 1037.
ontlandigen 11. 1036.
ontlasting 11. 1039.
ontleken 11. 803.
ontlichten 11. 896.
ontlijken 11. 803.
ontlijkenen 11. 803.
ontlijksemen 11. 804.
ontlijksenen 11. 804.
ontlingen 11. 337.
ontloochenen 11. 807.
ontlooveren 11. 359.
ontloteren 11. 363.
ontluisteren 11. 373.
ontmachten 11. 1051.
ontmachtigen 11. 1051.
ontmaren 377.
ontmargen 381.
ontmarren 378.
ontmasken 11. 375.
ontmasscheren 11. 376.
ontmatigen 11. 1055.
ontmeeren 378.
ontmengelen 379.
ontmenschelijkt 380.
ontmenschen 380.
ontmeren 377.
ontmergelen 383.
ontmergen 381.
ontmetselen 387.
ontmodderen 11. 384.
ontmommen 409, 411.
ontmompelen 409.
ontmompen 411.
ontmorgen 381.
ontnestelen 425.
ontnietigen 11. 1067.
ontnuften 11. 1075.
ontnuftigd 11. 1075.
ontnuftigen 11. 1075.
ontnutten 11. 1074.
ontoogen 436.
ontplonderen 11. 443.
ontpluchten 11. 901.
ontraden 11. 751.
ontrafelen 480.
ontravelen 480.
ontred 11. 464.
ontredden 11. 464.
ontredderen 11. 464.
ontreinen 11. 1080.
ontrijzen 11. 466.
ontrijzeren 11. 466.
ontrimpelen 510, 11. 1185.
ontringelen 516.
ontroffelen 527, 530.
ontronselen 540.
ontronseling 540.
ontrooven 129.
ontruften 11. 906.
ontruiten 11. 472.
ontrusten 11. 1084.
ontruster 11. 1084.
ontrustigen 11. 1084.
ontsachten 11. 945.
ontschadigen 11. 1089.
ontschakelen 556.
ontschamelen 557.
ontschamen 557.
ontschampen 558.
ontschiften 11. 909.
ontschindelen 576, 764.
ontschinken 577.
ontschrikken 598.
ontschuld 11. 1092.
ontschulden 11. 1091.
ontschuldig 11. 1092.
ontschuldigen 11. 1092.
ontschuldighede 11. 1092.
ontschulding 11. 1092.
ontsjorren 1007.
ontslapen 964.
ontslibberen 11. 536.
ontslinderen 11. 522.
ontslingeren 11. 547.
ontslippen 11. 548.
ontslipperen 11. 548.
ontsloezen 11. 555.
ontsluimen 11. 570.
ontsluimeren 11. 568.
ontsnotten 11. 595.
ontspartelen 676
ontspatten 11. 609.
ontspoedig 11. 1100.
ontspraukelen 681.
ontsteenen 11. 621.
ontsteigeren 11. 624.
ontstekkelen 698.
ontstelen 129.
ontstentenis 11. 1107.
ontstevenen 11. 834.
ontstikkelen 698.
ontstrengelen 713.
ontstukken (bijw.) 732.
ontstukken (ww.) 732.
ontsukken 778.
ontsunden 11. 1169.
onttarnen 11. 856.
ontteekenen 11. 837.
ontteesen 11. 643.
ontternen 11. 839.
ontterren 11. 838.
onttiën 11. 928.
onttissen 11. 70.
onttodderen 11. 652.
onttokkelen 781, 11. 1192.
onttroetelen 805.
onttroggelen 1009.
onttuijen 11. 662.
onttuijeren 11. 664.
onttwee 732.
onttwemen 11. 841.
ontvacht 11. 943.
ontvakeren 11. 678.
ontvallen 11. 964.
ontvechten 11. 943.
ontveilen 11. 1123.
ontveiligen 11. 1123.
ontverren 11. 680.
ontvesten 11. 1126.
ontvestigen 11. 1126.
ontveteren 11. 683.
ontvezelen 842, 11. 1195.
ontvluchtster 11. 947.
ontvolken 11. 693.
ontvolkeren 11. 693.
ontvolkt 11. 693.
ontvonkelen 854.
ontvonkeling 853.
ontvonken 850.
ontvonkeren 11. 694.
ontvonking 853.
ontvouden 11. 1130.
ontvreden 11. 1134.
ontvredigen 11. 1134.
ontvruchten 11. 950, 1135.
ontvruchting 11. 951.
ontwaardigen 11. 1139.
ontwaardigen (zich) 11. 1139.
ontwake 11. 951.
ontwaken 11. 699.
ontwakkeren 11. 699.
ontwandelen 861, 11. 1196.
ontwanderen 11. 703.
ontwee 732.
ontwekken 11. 699.
ontwelden 11. 1143.
ontweldigen 11. 1143, 1144.
ontwelgen 11. 1144.
ontwelligen 11. 1144.
ontwemelen 882.
ontwenden 861.
ontwentelen 884.
ontwervelen 889.
ontwikkelen 900.
ontwilderen 11. 718.
ontwillen 11. 1149.
ontwimpelen 903.
ontwindelen 907.
ontwippen 908.
ontwispelen 911.
ontwoekeren 11. 724.
ontworstelen 919.
ontwrichten 11. 956.
ontwriggelen 927.
ontwrikken 11. 956.
ontwroetelen 932.
ontwurstelen 918.
ontwustelen 918.
ontzaden 11. 1153.
ontzaken 615.
ontzegenen 11. 856.
ontzelven 11. 1164.
ontzepelen 941.
ontzienen 11. 860.
ontzienend 11. 860.
ontzijpen 944.
ontzind 11. 1168.
ontzindelen 576, 764.
ontzinnen 11. 1168.
ontzinnen (zich) 11. 1168.
ontzinnigen 11. 1167, 1168.
ontzoldigen 11. 1169.
ontzonden 11. 1172.

ontzondigen II. 1171.
ontzonding II. 1172.
ontzonden 577.
ontzwadelen 950.
ontzwichten II. 966.
ontzwijmelen 964.
ontzwindelen 975.
ontzwingen 978.
onveilen II. 1193
onverduldig II. 986.
onverduldigd II 986.
onverduldigheid II. 986.
onverknesen 285.
onverleemd II. 335.
onverloochenbaar II. 805.
onvernoeyigh II. 411.
onvernuft 840.
onverouderbaar II. 417.
onverouderd II. 417.
onverschronkt 1005.
onverschuld II. 1093.
onverslensbaar II. 523.
onverslenst II. 523.
onvertidelik II. 937.
onvertogen II. 937.
onvertuid II. 662.
onvervaard II 842.
onverwaard II. 850.
onverwaernt II. 850.
onverwaggelijk 854
onverwandeld 860.
onverwandelijk 860.
onverweegert II. 707.
onverwelkerd II. 713.
onverwrikbaar II. 955.
onverwrikkelijk II. 955.
onverzeerd II. 1162.
onverzeerigd II. 1163.
onvolwrocht II. 960.
onvredigen II. 1134.
onvreeg II. 1134.
onvruchten II. 950.
onwaarden II. 1138.
onwaardigen II. 1138.
onwaggelijk 854.
onwandelbaar 857.
onwrikbaar II. 955.
onzaat II. 1156.
onzede II. 1160.
onzege II. 859
onzegen II. 857.
onzichtelijk II. 961.
onzwichtbaar II. 968.
onzwichtbaarheid II. 968.
oodmoed II. 1060.
oodmoedigen II. 1059.
oogelen 436.
oogeler 436.
oogen 436.
ooglid 565.
oogsprieten 686.
—ool 256.
ook II. 412.
ookende II. 412.
oor- II. 414.
oorblazer 751.
oorden II 812.
oorgevezik 844.
oorketelijk 269.
oorkonde II. 413.
oorkonden II. 413.
oorkonder II. 414.
oorkonderen II. 413.
oorkondschap II. 414.
oorruner 751.
oorsmekerij 631.
oortuiter II. 670.
oortuitig II. 670.
oosdrup 202.
oosten II. 414.
oosteren II. 414.
ootmoed II. 1060.
ootmoeden II. 1058.
ootmoedigen II. 1059.
oose 202
oozen 202.
oozingdrop 202.
opbaggeren II. 12.
opbakeren II. 13.
opbedelen II. 1171.
opbernen II. 762.
opbijten 246.
opblaken II. 37.
opblakeren II. 39.
opblikken II. 42.
opblikkeren II. 44.
opbobbelen 27, 984.
opbobbelendheid 27.
opbobbeling 27.
opbobberen II. 48.
opbolderen II. 50.
opbondelen II. 1171.
opbonselen 33.
opbornen II. 766.
opborrelen 34.
opbortelen 35.
opbossen 38.
opbrabbelen 153.
opbulderen II. 54.
opdagen II. 59.
opdammeren II. 62.
opdartelen 59.
opdaveren II. 63.
opdoffelen 65, II. 1197.
opdoffen 988.
opdommelen 67.
opdonderen II. 88.
opdraaijen II. 341.
opdrieschen 88.
opdwarrelen 105.
opeechenen II. 776.
openbijten 246.
openrammen 486.
openspalten II 602.
openspranklelen 671.
opfazen 113.
opfiteren II 684.
opflakkeren II. 109.
opflakkering II. 110.
opflikken II. 117.
opflikkeren II. 116.
opflikkeren' II. 117.
opfronselen 128.
opgebulderd II. 55.
opgeeselen 993.
opgensteren II. 150.
opgesmuktheid 639.
opgetogen II. 939.
opgewrocht II. 824, 959.
opglensteren II. 150.
opgordelen 994.
opgorden 149.
opgrabbelen 153, 155.
ophemelen 199.
opheve II. 792.
ophevelen 211, II. 1175.
opheven 209.
ophippelen II. 1175.
ophoepelen 223, 1000.
ophuppelen 241, 1000.
opjanken II. 199.
opklappen II. 237.
opklaveren II. 242.
opkloosteren II. 263.
opkloteren II. 253.
opklouteren II. 241.
opkluisteren II 263.
opkluizen II. 263.
opkluwen II. 797.
opkneuteren II. 269.
opkoesteren II. 279.
opkoonderen II. 291.
opkoonen II. 291.
opkoteren II. 294.
opkrabbelen 305.
opkrabben 305.
opkrassen 308.
opkuijeren II. 297.
opkundigen II. 1036.
opkwabben 339.
opkwikkelen 356.
opkwikken 356, II. 310.
opkwinken 358.
oplappen II. 729.
opleukeren II. 1204.
opleven II. 801.
oplevenen II. 801.
oplobberen II. 347.
oploeven II. 355.
opluchting II. 1046.
opluisteren II 374.
opmetselen 387
opmoedigen II. 1060.
opmuijeren II. 395.
opmuizen 391, II. 578.
oppakken 112.
oppelen 241.
oppen II. 414.
opper (znw.) II. 1205.
opperen II. 415.
oppeuzelen 444.
oppiensteren II 422.
oppoffen 53, 452.
opprenteelen II. 1183.
opprikkelen 473.
oprakelen 485.
opraken 485.
opredderen II. 462.
oprekenen II. 821.
oprepsen 549.
oprijden 526.
opripsen 549.
oprispen II 1186.
opritsen 524, 525.
oproerslond II. 527.
oproffelen 530.
oprogchelen 531.
oprokken II. 824.
oprokkenen II. 825.
oproosteren II. 470.
opruggen 542.
oprupsen 549.
oprusping 549.
opscharrelen 563.
opschommelen 585.
opschoonen II. 505.
opschorgen 1006, II. 1208.
opschorten 588.
opschorting 588.
opschossen 588.
opschotelen II. 1187.
opschrabben 589.
opschransen 593.
opschrensen 593.
opschriefelen 597.
opschrikken 598.
opschrikkerig 599.
opschuijeren II. 509.
opschutsen 588.
opsjorren 625
opslabben II. 515.
opslenderen II. 522.
opslik II. 541.
opslikkerig II. 541.
opslingeren II. 547.
opslobberen II 550.
opslooven II. 560.
opslooveren II. 560.
opsluimen II. 571.
opsmak II. 922.
opsmokken 637, 638
opsmokking 639.
opsmuiken 637, 638.
opsmuk 639
opsmukken 637, 638
opsmukking 639.
opsmukseel 639.
opsnakken II. 581.
opsnaperen II. 581.
opsnappen 642, II. 582, 1206.
opsnapper II. 582.
opsneukelen 644.
opsnoffen 653.
opsnorren 656.
opsnuffelen 659.
opsorlen 669.
opsparen II. 1189.
opsparren II. 1190.
opspatten II. 610.
opspeeren II. 1189.
opsperren II. 1189.
opspoeden II. 1099.
opsprokkelen 691.
opstamelen II. 1190.
opsteigeren II. 624.
opsteigering II. 625.
opstevenen II. 834.
opstichten II. 927.
opstijgen II. 624.
opstijgeren II. 628.
opstoffelen 701.
opstommelen 703.
opstrompelen II. 1190.
opstruivelen 729.
opstubbelen 1008.
opsudderen II. 634.
opsukkelen 666.
optiegen II. 939.
optijgen II. 931.
optobben 773.
optogen II. 933.
optoruen II. 840.
optrekken II. 939.
optrekking II. 939.
optrommelen 812.
optrommen 812.
optruffelen 816.
optuijen II. 662.
optuijeren II. 664.
optuijling II. 663.
optuimelen 822.
opvandelen 838.
opverstandenis II. 1107.
opverstentenisse II. 1107.
opveteren II. 683.
opvijzelen 845.
opvijzen 845.
opvluchten II. 946.
oproedeling II. 691.
opvoederen II. 690.
opvoedsteren II. 690.
opvonkelen 854.
opvonken 851.
opwaerts prigen. 470.
opwachter II. 700.
opwake II. 700.
opwaker II. 700.
opwakkeren II. 697.
opwakkering II. 698.
opwandelen 863, II. 1196.
opwarmen II. 1204.
opwekbaar II. 700.
opwekbaarheid II. 700.
opwekkelijk II. 699.
opwemelen 882.
opwentelen 884.
opwiegen 892.
opworstelen 919.
opzamen II. 1197.
opzet II. 888.
opziener II. 860.
opzuchten II. 963.
opzwabberen II. 737.
opzwadderen II. 738.
orde II. 416, 812.
ordelijk II. 813.
orden (ww.) II. 416, 812.
orden (znw.) II. 812.
ordenen II. 812.
ordening II. 812.
ordentelijk II. 813.
ordentlijk II. 814.
order II. 416.
orderen II. 415, 812.
orientaaltje II. 760.
Orienten (uit de) II. 760.
orkenen II. 414.
orkenschap II. 414.
orkonden II. 414.
orcondscape II. 414.
orconscepe II. 414.
ouden II. 416.
ouderen II 416.
outruchtig II. 1083.
overbobbelen 27.
overbulderen II. 53.
overdruppelen 990.
overeenslobberen II. 552.
overflikkeren II. 116.
overflonkeren II. 126.
overfluisteren II. 130.
overgerompeld 535.
overgift II. 882.
overgrazen 155.
overhanden II. 1009.
overhandig II. 1009.
overhandigen II. 1008, 1009.
overhandreiker II. 1009.
overhangen 204.
overhuppen 240.
overijlen II. 1022
overijligen II. 1021.
overkantelen 200.
overkanten II 1176.
overkeerelen II. 1195.
overkentelen 260.
overklakken II. 230.
overklaveren II. 242.
overkorsten 1001
overkracht II. 1030.
overkrachten II. 1030.
overkroukelen 332.

overkrozen 335.
overkuijeren II. 297.
overlast II. 1040.
overlasten II. 1039.
overlastig II. 1040.
overlastigen II. 1040
overlasting II. 1040.
overlijden 645.
overluchtigen II. 1047.
overmaat II. 1055.
overmachtigen II 1053.
overmatigheid II. 1055.
overmetselen 387
overmoedigen II. 1061.
overmommelen 406
overraderd II. 460.
overreden II. 816.
overredendheid II. 816
overredenen II 817.
overredt II 816.
overreiken II. 1009
overrimpelen 535
overrompelaar 535.
overrompelen 535.
overrompen 535
overschemen II. 484.
overschitteren II 496
overschittering II. 496.
overscholpen II. 504.
overschrikkelen 600.
overschrikken 598.
overslobben II. 551.
oversloof II 555, 560.
oversloover II. 560.
overslutjeren II. 561.
overspatten II. 610.
oversprengelen 684.
oversteenen II 1111.
oversteigeren II. 625.
overstijgen II. 625.
overtichten II. 933.
overtijgen II. 936.
overtroetelen 806.
overtuimelen 821, 822.
overvesten II. 1125.
overvloeden II 1075.
overvloedigen II 1075.
overvonkelen 852.
overwandelen 863
overwanderen II. 703.
overwandering II. 703.
overwelden II. 1143.
overweldenaar II. 1143.
overweldigen II. 1143.
overwelding II. 1143.
overwikkelen 900.
overwikken II. 954.
overwimpelen 903.
overwoekeren II. 724.
overworstelen 920.
overzondigen II. 1171.
oseldrop 997.

P II 813
paardentuischer 823.
paerten II. 419.
paddelen 1004.
paden II. 417.
paderen II. 417.
paf 438.
pafzak 439
paggelen 110.
pakken 110, 111.
pakkers II. 1045.
paleye 796.
paljsteren II. 447.
pallast II. 602.
palmmaete 451.
palmmoten 450.
paltrok II. 283.
Palts II. 283.
paltsrok II 283.
pamp 436.
pampelen 436, 455.
pampelmoes 439.
pampen 436, II. 418.
pamperen II. 418.
pampzak 436.
panaarzen 3.
pander II 421.
pangelen 439.
pangeler 439.
pangeljood 439.
pangen 439.
pansaak 797.
pap 436.
papmoes 439.
pappelen 440.
pappels 440.
pappen 440.
papzak 436.
parament II. 692.
parlechanten II. 418.
parlechanteren II. 418.
parlesanten II 418.
parlesanteren II. 418.
parten II. 419.
parteren II. 418.
pasdijzen 481.
paveijen II. 419.
paveisteen II. 419.
paven II. 419.
paveren II. 419.
paversteen II. 419.
pazen II. 419.
peeraerzen 3.
pegelen 25, 440, 448.
pegen 440.
peilen 440.
peinsteren II. 420.
peinzen 749.
peisteren 442, II. 419.
peizelen 442.
peizen 442, II. 419.
pekkrans 1002.
peleye 796.
pemelen 448.
pengelen 442.
pengeler 439.
pennewerde II. 1140.
pennewerden II. 1140.
penninckwaerde II. 1140.
penten II 421.
penteren II. 421, 457.
penterhaak II. 458.
pentertjes II. 422.
penzelen 19
pergelen 442.
pergen 442.
pestelen 442.
pesten 443.
pethaak II. 422.
petten II. 422.
petteren II. 422.
petterer II. 422.
petterig II. 422.
pettering II. 422.
peuëraar II. 449.
peuëren II. 449.
peuren 445, II. 449, 451.
peuteren 209, II. 449.
peuzel 444.
peuzelaar 444.
peuzelen 443.
piemel 448.
piemelaar 448.
piemeltje 448.
piën 447.
pienderen II. 422.
piensteren II. 422.
piep II. 425.
piepen II. 424.
pieperen II. 424.
pieperig II. 424.
piepertje 447, II. 424.
piepmuis 622.
Pier 445.
pier 2.
pieraarzen 2.
piereerschen 3.
piereerzen 926.
pierelen 444.
pieren 444.
pierig II 425
pieter II. 425.
pijk 445.
pijkelen 445.
pijken 445.
pijnen II. 1075.
pijnen (zich) II. 1075.
pijner II. 1076.
pijnigen II 1075
pijning II. 1076.
pijningen (werkw) II. 1076.
pijpen 116, 908, II. 425.
pijperen II. 425.
pik 446.
pik (Heintje) II. 426.
pikelen 445.
pikeur 446.
pikheintje II. 426.
pickeeren 446.
pikkel 446.
pikkelen 446.
pikken 24, 268, 446, II. 426.
pikken (de) II. 426.
pikkeren II. 426.
pickieren 446.
pimpel 447, 448, II. 1182.
pimpelaar 447.
pimpeleeren 447.
pimpelen 446, 448.
pimpelmees 447.
pimpelpaars 447.
pimpeltje 447.
pimpen 447.
pimpoogen 447.
pinchodi 449.
pinen II. 1075.
pingeeren 448.
pingelen 448.
pingelen 448.
pingen 448.
pingen² 448.
pingieren 448.
pink 450.
pinkelen 449.
pinkeloogen 450.
pinken 447, 448, 449.
pinker II. 719.
pinkoogen 447, 449, II. 1182.
pinsen II. 422.
pinteleeren 450.
pintelen 450.
pinten 450.
pippe II. 424.
pippig II. 424.
pips II. 424.
pipsig II. 424.
pits II. 423
pitsen II. 423.
pitsier II. 423.
plaatjen II. 426.
plaatjeren II. 427.
plaatjerens II. 428.
plaatjeren' II. 430.
plaasdank II. 429.
plaasteren II. 421.
plaatsdank II. 430.
plachten II. 900.
pladen II. 426.
pladen' II. 430.
pladeren II. 426.
pladeren² II. 427.
pladeren³ II. 428.
pladeren⁴ II. 430.
plagge II. 431.
plaggen II. 431.
plagger II. 431.
plaggeren II. 431.
playdieren II. 428.
playeren II. 427.
plaisdank II. 429.
plaisteren II. 420.
plakaasteren II. 431.
plakken II. 431.
plamaasteren II. 431.
plammaete 450.
plammeusteren II. 431.
plammodderen II. 431.
plammotelen 450.
plammoten 450, II. 431.
plammoteren II. 431.
plammuisteren II. 431.
plamoesteren II. 431.
plamoezen II 431.
plamotter II. 431.
plampelen II. 1182.
plampen II. 1182.
plandekselen 451.
plandiksen 451.
plandizen 451.
plappen II. 432.
plapperen II. 427. 431.
plaren II. 428, 429.
plaring II. 427.
plasdank II. 429.
plasdanking II. 430.
plasregen II. 520.
plassen II. 430.
plat II. 436.
platplonderen II. 444.
platten II. 436.
plaveijen II. 419.
plavijs II. 419.
plecht II. 900.
plechtelijk II. 902.
plechtelijkheid II. 902.
plechten II. 898.
plechtig II. 902.
pledderen II. 427.
plegen II. 899.
plegten II. 427.
pleidieren II. 428.
pleijen II. 428.
pleijeren II. 430.
pleisteren II. 420.
pleiten II. 427.
plenken II. 433.
plenkeren II. 432
plet II. 436.
pleteren II. 430.
plets II. 437.
pletschen II. 431.
pletten II. 433.
pletter (te) II. 436.
pletteren II. 427, 430, 434
plicht II. 900.
plichteling II. 901.
plichten II. 898.
plichtig II. 901.
pliën II. 900.
plodden II. 437.
plodderen II. 437.
ploden II. 438.
ploesteren II. 439.
ploeten II. 438.
ploeterdier II. 427.
ploeteren II. 427, 437.
ploeterig II. 438.
ploetersop II. 438.
ploffen 454.
plompverloren II. 231.
plonder II. 442.
plonderen II. 443.
plondergrijns II. 442.
plonje II. 441.
plots II. 231.
plotselings II. 231.
plotsverloren II. 231.
plucht II. 901.
pluchten II. 901.
pluis II. 440.
pluistenaar II. 439.
pluister II. 440.
pluisteren II. 438.
pluizelen 118, 451, II. 439
pluizen 118, 451, II. 439.
pluizen (zich) II. 438.
plun II. 442.
plunder II. 442.
plunderaadje II. 442.
plunderen II. 441.
plunderij II. 442.
plundje II. 441.
plunje II. 441.
plunnen II 441.
pluusteren II. 439.
pochhans II. 456.
poddelen 457.
poden II. 448.
poedel 457.
poedelen 457.
poefen II. 457.
poeleken 458.
poenderen II. 444.
poenten II. 444.
poepelen 451.
poepen 451, II. 445.
poeper II. 445.
poeperen II. 445.
poepert II. 445.
poeren II. 449.
poetelen 209, 457.
poeteltje 457.
poëterij II. 452.
pof 452.
poffe 53.
poffelen 452.
poffen 53, 452.

poffertje 53, 452.
pogchelen 693.
pogchen 476, II. 925
poyen II. 448, 562.
poyeren II. 449.
poykin II. 448.
pointen II. 445.
poken II. 445.
pokeren II. 446.
pokkelen 454.
pokken 454.
pokkig 454.
pokmok 454.
polaarzen 3.
polakst II. 602.
polderen II. 446.
polijsten II. 446.
polijsteren II. 446.
polijzen II. 447.
polka II. 447.
polken II. 447.
polkeren II. 447.
pollen II. 446.
polsen II. 447.
polsteren II. 447.
polteren II. 447.
pompboen 455.
pompelen 454.
pompelen[1] 455
pompelmoes 439.
pompen 447, 454.
pompen[1] 455.
pondel 456
pondelen 456.
ponden 456.
ponderen II. 447.
pong 456.
pongelboom 456.
pongelen 456.
pongen 456.
ponsen 32.
pootjen II. 447.
pootjeraar II. 449.
pootjeren II. 448, 449, 450.
pook II 446.
pool II. 440.
poot 456.
pootelen 456.
pooten 456, II. 455.
pootje 457.
popel 458.
popelaar 460, II. 1182.
popelen 458.
popelen[2] 460.
popeler II. 1184.
popeling 460.
popen 458.
popen[2] 460.
poperen 477, II. 449.
poppelen 459.
popperen II. 449.
por 461.
porren 461, II. 814.
porrenen II. 814.
porring II. 814.
porse 461.
porsen 461.
portelen 461.
porteltjes 36.
portelwei 462.
postelen 462.
posten 463.
postuleeren 462.
pot II. 455.
potboef II. 453.
potboeverij II. 455.
poten II. 450.
poteren II. 449.
potridder II. 455.
potten II. 452.
potter II. 453.
potterachtig II. 453.
potteren II. 452.
potteren[1] II. 455.
potterij II. 452.
pottert II. 454.
praatkous 304.
prachhans II. 456.
prachster II. 456.
prachten II. 903.
prachthans II. 903.
pragchen 41, II. 455.
pragcher II. 456.
pragcheren II. 455.
pragelen II. 902.
pralen 41, II. 902.
pramen II. 457.
prampen II. 457.
pramperen II. 456.
prangen 463.
pranselen 463.
pratelaar 463.
pratelen 463.
praten 463.
pratten 476.
prazelen 464.
prazeling 464.
prazen 464.
prebelen 468.
prekelen 472.
prekeling 472.
premelen 469.
prengen 463.
prepelen 469.
preprollen 468.
preugelen 470.
preutel 467.
preutel- 467.
preutelen 465, II. 635.
preuteling 466.
preutelpot 466.
preuten 465.
preutsch 988.
preuvelen 467, 470.
preuven 467.
prevelen 467.
preveling 468.
preven 467.
pride II. 210.
prie 471.
priegel 470.
priegelen 469.
prien 470.
prige 471.
prige (te) 471.
prigen 470.
prijch 471.
prijsbolling II. 51.
prik 472.
prikkelen 472.
prikken 472.
prikseleë II. 630.
prinden II. 457.
proesen 986.
proesten 986.
proetsen 475.
proeveljaar 467.
prol II. 1183.
prommel 992.
prommelen 125.
prommeling 125.
prompelen 50.
prondel 473.
prondelen 473, II. 443.
prondelhoek 474.
prondeling 125, 473.
pronden 473, II. 457.
pronderen II. 457.
prondsel- 474.
prondseler 473.
prondselgeld 473.
prondseling 473.
prongelen 474.
pronken 50, 51.
pronseling 125.
pronseelen 474.
prootsch 988.
proppen 438, 578.
propvol 438.
pros 987.
prosselen 52.
prossen 475, 986.
prossig 987.
protelen 465.
prottelpruteling 476.
protten 475.
provoost II. 1144.
prugelen 470.
pruidsch 987.
pruilen 476.
pruis 987.
pruis (bnw.) 987.
pruischen 986.
pruisen 986.
prullen 476.
prut 475, II. 1189.
pruts 474.
prutselen 474.
prutsen 474.
pruttelaar 460.
pruttelen 52, 475, II. 635, 1183.
prutten 475.
puf 453
puffe 53.
puffen 452, II. 457.
pufferen II. 457.
pugchelen 476.
puist (een) 391.
pulken II. 457.
pulkeren II. 457.
pulveren II. 962.
punderen II. 447
pung 456.
puntaal II. 458.
punten II 444, 458.
punteren II. 457.
punterhaak II. 458.
puppelen 476.
puppen 476.
put II. 422.
putse 130.
putten II. 422, 458.
putteren II. 422, 458.

—

R 680, 689, 695, 801, 891, 918, 925, II. 217, 986.
raadslaan II. 913.
raai II. 458.
raaijen II. 458.
raaisel II. 459.
raak 532, II. 822.
raaks II. 820.
raaksel II. 821.
raaksenen II. 822.
raaskallen 494.
rabbelaar 478.
rabbelen 40, 477.
rabbelen[2] 479.
rabben 478.
rabben[2] 479.
rach 532.
rad II. 459.
radbraken II. 459.
raden II. 458.
raden[2] II. 459.
raderen II. 458.
raderen[2] II. 459.
radig II. 991.
radigen II. 990.
radokkeren II. 81.
raepalie II. 461.
raf raf 483.
rafel 480, 481.
rafelen 479, 483.
rafelen[1] 481.
raffelen 482, II. 1183.
raffeltuit 483.
raffen 479, 483, 495.
ragchebel 484.
ragchelen 484, 530.
ragchen 484, 531.
rakelen 485.
raken 485, II. 815.
raken[2] II. 822.
rakenen II. 815.
raket 336.
rakkelen 485, 509.
rakken 486.
ramelen 486.
ramen 486.
rammeijen 486.
rammelen 256, 486, 1005.
rammelen[2] 487.
rammelig 487.
rammen 486.
rand uit 489.
randen 489.
randy 490.
randten 489.
randuinen 157, 489.
rangen 489
rausel 540.
ranselen 488.
ranseling 489
ransen 488.
rantannen II. 460.
rantanteren II. 460.
rantelen 489.
ranteling 489.
ranten 489.
rap 490, II 1185.
rapalje II. 461.
rapelen 490.
rapeling 490.
rapen 483, 490.
rappelen 490.
rappen 478, 479, 483, 490.
rappianis 527.
rappig 490, 526, II. 1185.
rappigheid II. 1184.
raps 490.
rasch 54.
rasp II. 461.
raspalie II 461.
raspalje II. 461.
raspeel II. 461.
raspelen 491, 550.
raspen 491, II. 460.
rasperen II. 460.
rasphuis II 460.
rasselen 491, 920.
rassen 491.
rasteel II. 461.
rasteeren II. 461.
rasteren II. 461.
rasterwerk II. 461.
ratel 492.
ratelaar 492.
ratelen 491.
raten 491, 494.
raveel 501.
raveelen 501.
ravelaar 483, 501.
ravelen 480, 483, 501, II. 1185.
ravitsen 493.
ravooi 493.
ravot 493.
ravotmaker 493.
ravotselen 492.
ravotsen 492.
razelen 493.
razen 493.
razend 494.
rê II. 466.
rechten II 903, 1078, 1079.
rechteres II. 904
rechtigen II. 1079.
rechtster II. 904.
rechtvaardigen II. 1079.
reddelen 494, II. 465.
redden 494, II. 462.
redderen II. 462.
rede 503.
redekavelen 263.
reden II. 464, 815
redenen II. 815, 816.
redening II. 818.
rederen II. 464.
redevestigen II. 1126.
reding II. 818.
redokkeren II. 81.
redzen II. 465.
redzeren II. 465.
reede II. 465.
reeftre II. 419.
reek II. 820.
reeks II. 820.
reeksen II. 821
reenen II. 1080.
reenigen II. 1080.
reep 494.
reepel 494.
reepelen 494.
reepen 494.
reeren 496, II. 1184.
reessem 523, II. 821.
reessemen 523, II. 821.
regen (ww.) II. 818.
regenen II. 818.
regenguds 185.
regh 580.
reijen II. 466.
reijeren II. 465.
reijering II 466.
rein (znw.) II. 819.
rein (bnw.) II. 1080.
reinen II. 818, 1080.
reinen[1] II. 1082.
reinig II. 819.
reinigen II. 1080.

reinigen² 11. 1082.
reiteren 11. 464.
rekelen 485.
reken 11. 819, 903.
reken² 11. 822.
rekenen 11. 821, 903.
reksenen 11. 822.
reksening 11. 822.
releef 11. 331.
releve 11. 331.
relief 11. 331.
relif 11 332.
reljf 11. 332.
remelen 507.
remeltaal 507.
remmelen 487.
rempen 509.
ren 11 465.
renderen 11. 465.
rengelen 514.
rennen 510, 11. 465.
repelen 494.
repen 494, 495.
repje den brij 496.
reppelen 495, 528.
reppen 483, 490, 495.
reren 496, 11. 1184.
resch 547.
resden 11. 465.
resderen 11. 465.
resder 11. 465.
respeel 11. 461.
respelen 491.
respen 549, 11. 471.
retsen 11. 465.
retseren 11. 465.
retteren 11. 465.
retzer 11. 465.
reukelen 485.
reucke-ruchtigh 11. 1083.
reurelen 496.
reuren 496.
reuselen 546.
rentel 498.
reutelen 496, 541, 11. 363.
reutelig 497.
rentelk.k. 497.
reuten 496.
reuzelen 498, 508, 548.
reuzen 498, 508.
revel- 500.
revelaar 500.
revelarij 500.
revelen 499.
reveling 500.
revelkal 507.
reven 499.
reverij 11. 1185.
revot 493.
ribbelen 501, 504.
ribbeling 502.
ribben 501.
ribbezakken 502.
richten 11. 903, 1078.
ridde 503.
ridderen 11. 463, 465.
ridering 11. 466.
rids 525.
ridselen 165.
ridzer 11. 465.
riebelen 504.
rieken 11. 1047.
riemelen 502.
riemen 502.
rietzudde 948.
rifeleeren 506.
riffelen 480, 502.
riffen 502.
riggelen 503.
rijde 503.
rijden 503, 11. 465.
rijelen 503.
rijeling 504.
rijen 503, 11. 465.
rijeren 11. 465.
rijf 207, 506.
rijfelen 481, 505.
rijfelen² 506.
rijfeling 482.
rijfen 505.
rijfiel 481.
rijg 503.
rijgen 503, 11. 903.
rijmelaren 508.
rijmelen 506.
rijmelen 507.
rijmelstuip 508.
rijmelzot 508.
rijmen 506.
rijmen² 507.
rijs 509, 11. 466.
rijschen 509.
rijselen 508.
rijselen² 509.
rijstelen 524.
rijtelen 526
rijten 170.
rijtsen 523.
rijven 505, 528, 542.
rijven² 506.
rijzelen 498, 509.
rijzen 498, 508, 509, 11. 466.
rijzeren 11. 466.
rikkelen 509.
rikken 509.
rikkikken 11. 466.
rikkikkeren 11. 466.
rilzuchten 11. 963.
rimmelen 487.
rimp 509.
rimpelen 509, 725.
rimpelneuzen 427.
rimpen 509.
rimpen² 510.
rindelen 510.
rinfelen 510.
ring 11. 467.
ringel 513.
ringelen 510.
ringelen² 511.
ringelen³ 514.
ringelen⁴ 516.
ringelen⁵ 517.
ringelooren 515.
ringen 510, 11. 467.
ringen² 511, 11. 1185.
ringen³ 514.
ringen⁴ 516.
ringeren 11 467.
ringkelen 517.
rinkebom 517.
rinkel 511.
rinkelen 517.
rinkelrooijen 519.
rinkels 517.
rinken 517, 11. 1185.
rinkinkelen 520.
rinkinken 520.
rinneken 313.
rinnen 510.
riote 493.
ripje den brij 496.
rippen 495.
ripsen 548.
ris 525.
risch 547.
rispelen 522.
rispen 522, 549, 11. 471.
risselen 509, 523, 524.
rissen 523.
rist 523.
ristelen 524.
rits 525.
ritselen 509, 523, 524.
ritsen 523, 524.
ritten 11. 465.
riveleeren 529.
robbelen 526.
robbelig 526.
robben 526.
rocht 11. 904.
rochten 11. 904.
roddelen 527.
roden 11. 472.
roder 11. 468.
roeden 11. 468, 472.
roeder 11. 468.
roeijen 11. 468.
roeijeren 11. 468.
roek 11 904.
roekeloos 11. 904.
roeken 531, 11. 822, 904.
roemklapprend 11. 238.
roemronken 538.
roep 11. 905.
roepen 11. 904.
roer 11. 468.
roerdepot 107.
roes 547.
roes (bij den) 547.
roeselen 540.
roesten 11. 469, 1082.
roesteren 11. 469.
roestigen 11. 1082.
roezeboezen 29, 545.
roezemoezen 29, 445, 824, 11. 727.
roezemoezig 545.
roezen 543.
roezie 544.
roffel 528, 530.
roffelen 483, 484.
roffelen² 527.
roffelen³ 527.
roffelen⁴ 529.
roffelen⁵ 530.
roffelschaaf 528.
roffen² 527.
roffen³ 527.
roffen⁴ 529
roffen⁵ 530.
roffiaan 529, 11. 1186.
rofster 529.
rogchaart 531.
rogchelen 530.
rogchen 531.
roggeling 531.
royeren 11. 468.
rok 11. 822.
rokelen 485.
rokkelen 532.
rokken (ww) 11. 823.
rokken (znw.) 11. 822.
rokkenen 11. 825.
rokker 11. 823.
rollebollen 11. 51.
rollen 11. 501.
rombomben 31.
romfel 537
romfelen 532.
rommel 467, 534, 547.
rommel- 534.
rommelarij 534.
rommelen 169, 487, 532.
rommeling 534.
rommelkamer 534.
rommen 534.
rompel 537.
rompelen 535.
rompelig 537.
rompelweg 537.
rompen 535.
ron 127.
rondbabbelen 983.
ronddaveren 11. 64.
ronddobberen 11. 72.
ronddraaijen 353.
ronddribbelen 84.
ronddwarrelen 105.
rondfladderen 11. 106.
rondklateren 11. 239.
rondkleisteren 11. 246.
rondkleuteren 11. 253.
rondklungelen 274.
rondknabbelen 11. 1177.
rondkrielen 315.
rondkuijeren 11. 298.
rondluwen 11. 330.
rondmompelen 408.
rondneuzelen 426.
rondritselen 525.
rondsidderen 11. 512.
rondsollen 11. 501.
rondspatten 11. 610.
rondstompelen 707.
rondstrengelen 712.
rondtippelen 766.
rondwaren 103.
rondwervelen 889.
rondwroeten (zich) 931.
rondzwadderen 11. 738.
ronfelen 532.
ronk 538.
ronkelen 538.
ronken 532, 537.
ronkig 538.
ronniken 538.
ronse 539.
ronselaar 359.
ronselen 539.
ronselen² 540.
ronsen 539.
ronsen² 540.
roodvonk 852.
rooijen 519.
roosten 11. 469.
roosteren 11. 470.
roosterwerk 11. 461.
rooven en ruiten 11. 472.
ropselen 548.
rostegheit 11. 1082.
roster 11. 469.
rotelen 541.
roten 491, 540.
rouschen 544.
rouw 528.
rouzemouzen 545.
rucht 11. 907.
ruchtbaar 11. 907.
ruchteloos 11. 907
ruchten 11. 904, 905, 1082.
ruchtig 11. 907, 1083.
ruchtigen 11. 1082.
ru-en 11. 1084.
rufelen 482.
ruffiaan 530.
rugchelaar 531.
rugchebalken 531.
rugchelen 531.
rugen 11. 904.
ruggelen 532, 541.
ruggeling 542
ruggelings 542.
ruggen 541.
ruid 542.
ruiden 11. 472.
ruidig 11. 1084.
ruifelen 506, 528, 542.
ruifelschup 514.
ruig 542, 11. 1084.
ruigelen 542.
ruigen 542.
ruijen 548, 11. 1084.
ruilebuit 54.
ruilebuiten 54, 337.
ruis 543.
ruisch 543.
ruische 547.
ruischen 543, 547, 11. 826.
ruischenen 11. 826.
ruiselen 546.
ruismoezen 545.
ruispen 11 471.
ruisperen 11. 470.
ruiten 496, 11. 472.
ruiten en rooven 11. 472.
ruiteren 11. 471.
ruiven 548, 11. 1084.
ruizebuis 545.
ruizebuizen 11. 727.
ruizelen 548.
ruizemuizen 544, 824, 11. 727.
ruizen 543.
ruizie 544.
ruizing 543.
ruk 11. 788.
rukaarzen 3.
rumpelen 536.
runen 11. 370.
rungelen 516.
runneken 313.
runniken 538.
runse 539.
runselen 539.
runsen 539.
runtselen 539.
runtsen 539.
ruppen 11. 826.
rupselen 548.
rupsemen 548, 11. 826.
rupsen 548, 11. 826.
rupsenen 11. 826.
rupsening 11. 826.
ruren 11. 1084.
rurigen 11. 1084.
rusch 547.
ruse 548.
rusen 543.
ruspelen 491, 549.
ruspen 549, 11. 471, 826.
rusperen 11. 470.
rusping 549.
russche 547.

rusten II. 469, 1085, 1086.
rusten (het hoofd) II. 1085.
rusten (zich) II. 1085.
rustig II. 1085.
rustigen II. 1084.
ruten 496.
rutselen 550.
rutsen 550.
rutte 550.
ruttelaar 550.
ruttelen 541, 550.
rutten 550.
ruud 542, II. 1186.
ruussing 544.
ruut II. 1186.
ruw 542, II. 1034.
ruzie 544.

—

S 678, 690, 702, 918, II. 378.
s (in de) 994.
saamdeumelen 99.
saamgeklont II. 259.
saamkringelen 328.
sabatteren II. 473.
sabbat II. 473.
sabbatteeren II. 473.
sabbatten II. 473.
sabbatteren II. 473.
sabbe 554.
saffel 551.
saffelen 550.
saffen 550.
saggelaar 551.
saggelen 551.
saggen 551.
sake 615.
saken 769.
samblant 746.
samelen 552.
samenbundelen 985.
samendrieschen 88.
samendrift II. 875.
samendrommen 92.
samenhokken 230.
samenklonteren II. 259.
samenknarsen 278.
samenmuijeren II. 393.
samenspatten II. 610.
samentrommelen II. 1193.
samenwoekeren II. 724.
sammelachtig 552.
sammelen 552, 936, 939.
saneken 247.
sankelen 554.
santeren II. 418.
sappen 614.
sarren II. 1115.
sauel 554.
sauwelaar 554.
sauwelen 554.
sauwelig 554.
sauwen 554.
scampecoep II. 478.
scerien II. 444.
scerne II. 828.
schaatjen II. 1087.
schaard 569.
schaatsen (op) gaan 573.
schabel 568.
schabelletje 568.
schach 555.
schacht II. 907.
schaden II. 473, 1087.
schaderen II. 473.
schadig II. 1087.
schadigen II. 1087.
schaffelen 580, 581, 613.
schaffen II. 907, 912.
schaffenaar II. 908.
schafklok II. 913.
schaft II. 907.
schaften II. 907, 913.
schagchelen 555.
schagchen 554, 555, II. 474.
schagcher II. 474.
schagcheraar II. 475.
schagcheren II. 474.
schagcherij II. 474.
schaggeren II. 475.
schakel 556.
schakelen 556.
schaken 556, 557, II. 475, 488.
schaken (znw.) 556.
schaker II. 475.
schakeren II. 475.
schallen II. 483, 492.
schamel 557, 568.
schamelen 557.
schamelig 557.
schamelijkheid 557.
schamen 557.
schamerig 557.
schamfelen 560.
schamfeljk II. 211.
schamp II. 477, 478.
schamp hebben 559.
schampelen 559, II. 211.
schampen 558, II. 476.
schamper (znw.) II. 477.
schamper (bnw.) II. 477.
schamperen II. 211, 476.
schamperheid II. 477, 478.
schamperig II. 477.
schamperigheid II. 477.
schamperij II. 477.
schamperlagchen II. 478.
schamperschoot II. 476.
schampig II. 477.
schampscheut 558.
schandaliseeren 561.
schandeeren 560.
schandel 561.
schandeleeren 561.
schandelen 560.
schanden 560, II. 1039.
schandig II. 1039.
schandigen II. 1039.
schardelen 563.
scharfelen 563.
Scharloo II. 479.
scharloo-en II. 479.
scharlookeren II. 479.
scharmuteeren 571.
scharpen 573.
scharrebeenen 562.
scharrel 563.
scharrelaar 563.
scharrelen 308, 562.
scharrelings 563, 569.
scharren 561.
schartelen 563.
schartsen 563.
schateren II. 485.
schatten II. 1089.
schatteren II. 486.
schattigen II. 1089.
schavelen 572, II. 480.
schaven 572, 612, 613, II. 479.
schaverdijnen 572.
schaveren II. 479.
schavielen 572, II. 480.
schavijsteren II. 479.
schavuisteren II. 479.
schavuit II. 479.
schavuiten II. 479.
schechten II. 907.
schedel 565.
scheedelen 564.
scheef 574, 614.
scheefje 574, II. 489.
scheel 565.
scheel zien 566.
scheelen 564.
scheeltje 564.
scheem II. 483.
scheernen II. 826.
scheetert II. 439.
scheffen II. 907.
scheid 564.
scheidel- 564.
scheidelen 564.
scheiden 564, II. 481, 908.
scheijen II. 481.
scheijeren II. 481.
scheikeren II. 481.
scheinen II. 1090.
scheisteren II. 481.
scheizen II. 481.
schelen II. 490.
scheif II. 482.
schelfen II. 481.
scheiferen II. 481.
scheiferen² II. 433.
scheifzee II. 482.
schellen II. 483, 492.
schelling II. 103.
schelven II. 481.
schemel 567, II. 1186.
schemelen 566, II. 485.
schemen II. 484.
schemeren II. 484.
schemerheid II. 484.
schemerpinken 450.
schemerwiegelen 893.
schempelijk II. 477.
schempen II. 477.
schemperig II. 477.
schenden 560, 576.
schendig II. 1089.
schenkel 577.
scherd 569.
scherdelen 569.
scherdelinck 569.
scherden 561, 568.
scheren II. 214, 827.
scheren (znw.) II. 828.
scheren den zot II. 830.
scheren houden II. 829.
scheren maken II. 829.
scherlings 569.
Scherloo II. 479.
scherlookeren II. 479.
schermen 571.
schermut 570.
schermuteeren 570.
schermuteering 571.
schermuteelen 570.
schermuteeltje 571.
schermuteen 570.
schermuteing 570.
scherne (te) II. 828.
schernen II. 826.
scherpzichtig II. 1166.
scherpzienend II. 860.
scherren 561.
schertelen 570.
scherten 563.
schertsen II. 830.
scheteren II. 485.
schetten II. 486.
schetteren II. 485, 490, 496.
scheuk II. 488.
scheuken II. 487.
scheukeren II. 487.
scheutelen II. 1187
scheuvel 571, 1005.
scheuvel- 571.
scheuvelen 571.
scheven II. 489.
scheveren II. 489.
scheversteen II. 489.
schevielen 1005.
schib 574.
schibbetje 574.
schicht II. 910.
schichtelijk II. 910.
schichten II. 909.
schichter II. 911.
schichtig II. 496, 910.
schiechelen 139.
schieden II. 908, 912.
Schieloo II. 479.
schielookeren II. 479.
schieloos 770.
schiem II. 493.
schiesten II. 477, 495.
schifelen 574.
schiffel 574.
schiffelen 573.
schiffen 573, II. 909.
schiften II. 909.
schiftig II. 911.
schijf 574, II. 489.
schijfelachtig 612.
schijfelen 612, 621.
schijn II. 1089.
schijnen II. 495, 1090.
schijnigen II. 1089.
schijnre II. 494.
schijt II. 489.
schijten II. 489.
schijter II. 489.
schijteren II. 489.
schijveling II. 490.
schijven II. 490.
schijveren II. 490.
schijvert II. 490.
schikken II. 490.
schikkeren II. 490.
schild II. 490.
schild' II. 491.
schilden II. 490.
schilden' II. 491.
schilderaar II. 491.
schilderen II. 490.
schilderen' II. 491.
schilf II. 482.
schilfer 574.
schilferen II. 481, 492.
schillen II. 491, 492.
schimmelen 568, 574.
schimmen 574, II. 492.
schimmer II. 493.
schimmeren II. 492.
schimpelen 575.
schimpen 575, II. 476, 494.
schimper (bijw.) II. 478.
schimperen II. 494.
schimperheid II. 478.
schimperlijk II. 478.
schimpscheut II. 478.
schimslacchskens II. 478.
schindelen 576.
schinden 576, II. 494.
schinderen II. 494, 495.
schingelen 583.
schink 577.
schinkel 577.
schinkelen 577.
schinken 577.
schinnen II. 494.
schinneren II. 494.
schinsteren II. 495.
schinstering II. 495.
schinteren II. 495.
schits II. 496.
schitsheid II. 496.
schitter (znw.) II. 496.
schitter (bnw.) II. 496.
schitteren II. 486, 495.
schittig II. 496.
schobbe 578, II. 497.
schobbeeren 579, II. 497.
schobbeerlijk 578, II. 497.
schobbejak 578.
schobbejakken 579.
schobbelen 577, 581.
schobben 578, II. 497.
schobbert 578, II. 497.
schobbig 578.
schobhond 578, II. 497.
schoedelen 579.
schoefelen 613.
schoeperen II. 497.
schoeveren II. 182, 510.
schof II. 913.
schoffel 580.
schoffelaar 581.
schoffelen 579.
schoffen 579.
schoft II. 480, 913.
schoften II. 912.
schoftijd II. 912.
schoftijd II. 912.
schok 497.
schokkebak 582.
schokkelen 581.
schokken 578, 582, 665, II. 203, 488, 599.
scholderen II. 498.
scholderer II. 498.
scholfer II. 504.
scholferen II. 504.
scholfert II. 504.
schollevaar II. 504.
scholp II. 503.
scholp-ei II. 504.
scholpen II. 503.
scholperen II. 504.
scholver II. 504.
schom 585.
schommel 584.
schommel- 585.
schommelen 583.
schommelen' 584, II. 1187.
schommen 583, 585.
schompelen 583.
schompen II. 477.
schomperen II. 478.
schomperlijk II. 478.

schompermuilen II. 478.
schonderen II. 504.
schongelen 583.
schongelvlotig 583.
schonkelen 583.
schoonderen II. 505.
Schoonderloo II. 479.
schoonen II 505, 1090.
schoongelen 583.
schoonigen II. 1090.
schoonkozen 301.
schoorvoeten 850.
schop 586, 587, II. 820.
schoppelen 586.
schoppen 578, 586.
schoraarselen 6.
schorft 608.
schorgen II 1208
schors 589.
schorselen 587.
schorsen 587.
schorsneuzig 588.
schortel- 588.
schortelen 587.
schorten 587.
schortneuzen 588.
schortneuzig 588.
schossen 550, 611.
schotel II. 1187
schotelen II. 1187.
schotelen² II. 1188.
schotelvod II. 689.
schots 589.
schotteren II. 486.
schounderen II. 504.
schouperen II. 497.
schouten II. 505
schouteren II. 505.
schoutert II. 505.
schouwen II. 847.
sche eling 572.
schoven II. 912.
schraag 592.
schrabbe 589.
schrabbelaar 590.
schrabbelen 589.
schrabben 589.
schrabelen 590.
schrafelen 590.
schrafen 590, 597.
schraffelen 590.
schram II. 506.
schramen II. 506.
schrammen II. 506.
schramp 602.
schrampen II. 505.
schramperen II. 505.
schrank 591.
schrankel 592.
schrankelaar 593.
schrankelbeenen 592.
schrankelen 591.
schranken 591.
schranselen 593.
schransen 593.
schrapel 594.
schrapelen 593.
schrapelheid 594.
schrapeling 594.
schrapen 593.
schrapig 594.
schravelaar 596.
schravelen 591, 596.
schravelig 596.
schraven 561, 591, 595.
schraver 595.
schred 569.
schreeuwen 1005.
schremmen 601.
schremp 602.
schrempen 601.
schrenkel 603.
schrenkelschoen 592.
schrepel 594.
schrepeling 594.
schrepen 594.
schreuderen II. 506.
schreudje II 507.
schreur II. 507.
schribbelen 596.
schribben 596.
schribelen 596.
schrid 569.
schriefelen 597.
schriffen 597.
schrijbelen 596.
schrijvelaar 597.
schrijvelen 597.
schrijven 596, 597.
schrikkel 599.
schrikkel- 599.
schrikkelen 599.
schrikteling 600.
schrikken 597.
schriks 599.
schril 505.
schrillen 505.
schrimpel 602.
schrimpelen 601, 602.
schrimpen 601, 609.
schrinden 593.
schrinkelen 602.
schrinkels 603.
schrinken 602.
schrinkinkel 603.
schrobbe 605.
schrobbeering 605, II. 497.
schrobbelaar 604.
schrobbelbank 604.
schrobbelen 603
schrobben 173, 578, 603, II. 497, 1188.
schrobber 605.
schrobberij 605.
schrobbing 605.
schroden II. 506.
schroeder II. 506.
schroederen II. 506.
schroef 606.
schroetjen II. 498.
schroer II. 507.
schroevelen 605.
schroeven 606, 609.
schroever 606.
schroffelen 608.
schroffen 608
schroft 608.
schrokken 582.
schrokkert 582
schrompelen 609.
schrompen 609.
schronden 593.
schronkelen 610
schroode II. 507.
schrooder II. 507.
schrootje II. 507.
schrootjen II. 498, 506.
schroor II. 507.
schrosselen 610.
schrossen 610.
schrutjelen 611.
schruwelen 611.
schruwen 611.
schuchter II. 911.
schudde II. 488, 508.
schuddeboef II. 508.
schuddebollen II. 508.
schuddekal II. 721.
schuddelen 611.
schuddemakooi II. 508.
schudden 579, 611, II. 473, 488, 507.
schudderen 611, II. 507.
schufelen 618.
schuffelen 580, 613, 618.
schuffeltjzer 581.
schufterig II. 510.
schuideren II. 508.
schuifel 613.
schuifelbout 613.
schuifelen 611, 618, 623.
schuifeler 613.
schuifelschappraai 613.
schuifelspel 619.
schuifelvoeten 611.
schuiffen 612.
schuiflet 618.
schuijen II. 509.
schuijeren II. 508, 1208.
schuim 585.
schuimen 585.
schuin 613.
schuinen 613.
schuins 614.
schuinselen 613.
schuivelen 619.
schuiven 572, 579, 611, II. 182, 479, 509, 510.
schuiverdijnen 572.
schuiveren II. 510.
schuivering II. 510.
schulden II. 1090.
schulder II. 1090.
schuldigen II. 1090.
schuldiger II. 1090.
schulding II. 1090.
schulpen II. 504.
schuppelen 614.
schuppen 614.
schuren II. 508, 1208.
schurft 608.
schurigen II. 1208.
schurk 578, II. 488.
schurken II. 488.
schurrewitselen 1006.
schurrewitsen 1006.
schuttel II. 1187.
schuttelen 614.
schutten 614.
schutten² II. 1187.
schutten³ II. 1188.
schutter II. 1188.
schutteren 614, II. 1188.
schutting 693.
schuur II. 183.
schuveren II. 510.
schuw II. 911.
schuwen II. 912.
scoloesten 573.
scorgie II. 1207.
sdijberen II. 67.
sebbelen 614.
sebol 551.
segchelen 614.
seibold 551.
semelen 553.
semmelen 552.
senteren II. 418.
seuren 625.
seuteren II. 635.
seutering II. 635.
seuzelen 617.
seuzen 617.
sibbe II. 511.
sibben II. 510.
sibberen II. 510.
sidderaar II. 512.
sidderen II. 68, 511.
sies II. 800.
siffel 618.
siffelen 617.
sifflet 618.
sijfelen 613, 617.
sijpelen 944.
Syrinx 754.
sijs 622.
sijsje 622.
simmelen 945, II. 513.
simmelregentje 945.
simmen II. 512.
simmeren II. 512.
simpen II. 513.
simperen II. 513.
sindel 763.
sintel 577, 763.
sintelen 763.
sinteling 763.
sinten II. 513.
sinteren 758, 761, 763, II. 513.
sippen 935.
sips 623.
sirrelen 625.
sisselen 622.
sissen 622, 737.
sitten II. 512.
sitteren II. 511.
sitterig II. 512.
sjabben II. 727.
sjaggelen 555.
sjilpen II. 492.
sjimpen II. 513.
sjirrelen 624.
sjirren 624.
sjoerelen 625.
sjoeren 625.
sjok 664.
sjokken 582, 664, 665, II. 203, 599.
sjollen II. 499.
sjorrelen 625.
sjorren 625.
sjorring 625.
sjouwelen 626.
sjouwen 626.
sjouweren 626.
sjuiteren II. 505.
sjuitert II. 505.
slaan II. 913.
slaan (iemand) II. 915.
slaap (in) II. 952.
slaapspreken II. 518.
slab II. 515.
slabben II. 513.
slabberen II. 515.
slabberken II. 514.
slacht II. 914.
slachten II. 914.
slachter II. 914.
sladde II. 516.
sladden II. 516.
sladderig II. 516.
sladeren II. 516.
slafferen II. 555.
slag II. 914.
slagen II. 913.
slagen² II. 916.
slager II. 914.
slagregen II. 519.
slak (bnw.) II. 556.
slakkaard II. 557.
slakken II. 517, 556.
slakkeren II. 517, 519.
slammig 438.
slampampen 436, 521.
slampamper 436.
slampamperij 438.
slampampster 436.
slangen II. 517.
slangeren II. 517.
slangse II. 517.
slank II. 518, 1197.
slankeeren II. 518.
slanken II. 518.
slankeren II 518.
slanteren II. 525.
slapen II. 518.
slaperen II. 518.
slaperij II. 518.
slariem 120.
slateren II. 516.
slaterkouse II. 517.
slatten II. 517.
slatter II. 517.
slecht (znw.) II. 917.
slecht (bnw.) II. 452, 918.
slechtelijk II. 919.
slechten II. 518.
slechteren II. 518.
slechts II 919.
sledde II. 539.
sledderen II. 538, 539.
sledderig II. 531.
slederen II. 539.
sleepdeken II. 520.
sleepen II. 520.
sleeplende II. 520.
sleet II. 532.
slegge II. 519.
sleggen II. 519.
sleggerachtig II. 519.
sleggeren II 519.
sleggerig II. 519.
sleggering II. 519.
sleijen II. 520.
sleisteren II. 520.
slekken II. 541.
slem II. 520, 541.
slemmen II. 520.
slemmer II. 520.
slemp II. 520.
slempempen 437.
slempemper 437.
slempen II. 520.
slemper II. 520.
slemperen II. 520.
slenden II. 522, 527.
slender (znw.) II. 524.
slender (bnw.) II. 524.
slenderen II. 521, 527.
slenken II. 337, 518.
slensen II. 522.
slenter II. 524, 527.

slenteren II. 521, 528.
slenterig II. 524.
slepe II. 533.
slessen II. 920, 1214.
slet II 531
sleten II. 529.
sleten (bijw.) 734.
sleter II. 530.
sleteren II. 528.
sleterig II. 531.
sletig II. 531.
slets II 531.
sletser II. 531.
sletteren II. 529.
sletvink II. 532.
sleuf II. 533.
sleur II. 565
sleuren II. 561, 565.
sleurig II. 565.
sleurigheid II. 565.
sleurveren II. 533.
sleuteren II. 553.
sleuven II. 533, 560.
sleuveren II. 533, 560.
slibben II. 516, 534.
slibben' II. 537.
slibber II. 538.
slibberachtig II. 535, 537.
slibberachtigheid II. 537.
slibberbaan II 537.
slibberen II. 535.
slibberen' II. 537
slibberglad II. 537.
slibberig II. 537, 538.
slibbig II. 538.
slicht (bnw.) II. 918.
slichten II. 916.
slidde II. 539.
slidden II. 538.
slidderen II. 538.
slier II. 565.
slieren II. 565.
sliffen II. 539.
slifferen II. 214, 539.
slijderen II. 538.
slijferen II. 539.
slijm II. 540.
slijmen II. 539.
slijmeren II. 539.
slijplenter II. 338.
slijten II. 527, 529, 1206.
slijven II. 539.
slickaert II. 541.
slikken II. 540.
slikker II. 541.
slikkerbeestje II. 540.
slikkeren II. 540.
slikkermik 631, II. 540.
slikkertanden II. 540.
slim II. 541, 558.
sliming II. 540.
slimmen II. 541.
slimmeren II 541.
slimp II. 558.
slinden II. 527, 543.
slinder (bnw.) II. 524.
slinderen II. 522, 526, 543.
slindkolk II. 527.
slingen 627, II. 543.
slinger (in den) II 547.
slingeraarzen 4.
slingeren II. 214, 543.
slingerschorten II. 547.
slingerslang II. 517
slinken II. 518, 544, 1154.
slint II. 527.
slippen 612, II. 534, 547.
slipperachtig II. 548.
slipperen II. 548.
slipperig II. 549.
slippert II 549.
slissen II. 920.
slisteren II. 1206.
slitseren II. 1206.
slob II. 551.
slobbe II. 559.
slobben II. 516, 549.
slobben' II. 551.
slobben (znw.) II. 552.
slobber II. 550, 552.
slobber' II. 551.
slobberen II 346, 516, 549.
slobberen' II. 551.
slobbering II. 551.
slobbermuil II. 551.
slobbertje II. 550.
slobbetje II. 552.
slochteren II. 557.
slochterig II. 557.
slodde II. 516, 553.
slodden II. 516, 562.
slodder II. 554.
slodderen II. 516, 552, 562.
slodderer II. 554.
slodderig II. 554.
sloddervos II. 554, 1206.
sloerelje II. 564.
sloeren II. 564
sloerie II 564.
sloeriebel II. 564.
sloeriegoed II. 564.
sloerieslet II. 564.
sloes II. 555.
sloester II. 555.
sloesteren II. 555, 593.
sloezen II 555.
slof (bnw.) II. 556.
slof (znw.) II 555.
sloffen 653, II. 556.
slofferen II. 555.
slofheid II. 556.
sloftoffel II 556.
slojen II. 553
slokeren II. 557.
slokkaart II 557.
slokken II. 556.
slokker II. 557.
slokkeren II. 557.
slokkert II. 557.
slom II. 558.
slommen II. 558.
slommer II. 558, 567.
slommeren II. 560, 566.
slommerig II. 559.
slonde II. 527.
slonden II. 527.
slons (znw.) II. 526.
slons (bnw.) II. 526.
slonsen 628, II. 526.
slonsje II. 527.
sloof II. 555, 560.
slooi II. 562.
slooijen II. 562.
slooipoot II. 562.
sloor II. 563.
sloorig II. 554.
slooven II. 560.
slooveren II. 560.
sloovermuil II. 560.
slordig II. 554, 565.
slorp II. 534.
slorpen II. 533.
slort II. 554.
slorven II. 533.
slorzig II. 554.
slorzigheid II. 554.
sloven II. 560.
sloveren II. 560.
slovernij II. 561.
sluchterig II. 557.
sludderen II. 553.
sluijer II. 562.
sluijeren II. 561.
sluim II. 565, 569, 571.
sluimen II 565, 569.
sluimer II 570.
sluimerbollen II. 568.
sluimeren II. 566, 566.
sluimerkoorens II. 567.
sluimerslapen II. 568.
sluimervaak II. 567.
sluimervallen II. 567.
sluimervallig II. 567.
sluimervalligheid II. 567.
sluimrer II. 569.
sluipen II. 533, 547, 571.
sluiperen II. 571.
slume II. 569.
slungel 627.
slangelachtig 627.
slungelen 627.
sluns (znw.) II. 526.
sluns (bnw.) II. 526.
slunselen 627.
slunsen 627.
slunt II. 527.
sluren II. 561.
slurf II. 534.
slurpen II. 533.
slurven II. 533.
slurveren II. 533.
slurving II. 534.
slut II. 532.
sluts II. 532.
slutsch II. 532.
sluweren II. 561.
smaadaardig II. 1095.
smaal 628.
smacht (znw.) II. 923.
smachten II. 921.
smachterig II. 923.
smachtig II. 923.
smadden II. 1095.
smaddig II. 1095.
smadelen 628.
smaden 628, II. 1094, 1095.
smadig II. 1095.
smadigen 628 II. 1094.
smadigheid II. 1095.
smading II. 1095.
smak II 922.
smaken II. 921.
smakken 632, II. 921.
smakmonden II. 922.
smakmuilen II. 921.
smaktanden II. 921.
smakwammes II 922.
smal 628.
smalen 628.
smaltjk 628.
smalleeren 628.
smallen 628
smalt II. 393.
smeden II. 571, 1095.
smedig II. 1095, 1096.
smedigen II. 1095, 1096.
smedigheid II. 1095
smeeden (znw.) II. 572.
smeekelen 629.
smeekeltjk II. 1189.
smeeken 630.
smeeker 630.
smeelen 628.
smeerdagge 748.
smeichelaar 630.
smeichelen 629.
smeijeren II 571.
smeisteren II. 571.
smejig II. 1096.
smeker 630.
smekken II. 921.
smektongen II. 922.
smelen II. 1188.
smelik 628.
smelten II. 393.
smets II. 577.
smetsbroer II. 577.
smetsen II. 577.
smetsheid II. 577.
smetten II. 572.
smetteren II. 572.
smeugeltje 636.
smeuken 635.
smeulen 635.
smeuzelen 633.
smidig II. 1096.
smieg 631.
smiegen 631.
smiespelen 640, II. 579.
smiesperen II. 579.
smigchelen 631.
smijchelaar 629.
smijchelen 629.
smijden II. 1095.
smijdig II. 1096.
smijdigen II. 1096.
smijig II. 1096.
smijten II. 572.
smik 632.
smikje 632.
smikkelen 631, II. 573.
smikken 631, II. 573.
smikker 632, II. 573.
smikkeren II. 573.
smickerlickje 631.
smikkerlik II. 541
smiks II. 573.
smod II. 573.
smoddelen 632.
smodden 632, II. 573.
smodderbekje II. 575.
smodderen II. 576, 578.
smodderig II. 575.
smodderigheid II. 575.
smoddertj II. 575.
smoddermuil II. 575, 576.
smoddersmoeltje II. 575.
smoefelen 400.
smoegen 635.
smoes II. 492.
smoesterig II. 579.
smoezelen 632
smoezen 632, 640.
smoffelen 400.
smogchelen 636.
smok 639.
smokelen 634.
smoken 634.
smokkel 636.
smokkelbier 636.
smokkelen 632, 634, 635.
smokkelen' 637.
smokkelen' 639
smokkeling 637.
smokkeltappen 636.
smokken 419, 632, 638.
smokken' 639.
smokkeren II. 578.
smockuel 636.
smookregen 635.
smoordronken II. 923.
smoorlijk II. 923
smote II. 573.
smout II. 393, 573.
smuddelen II. 576.
smuffelen 400.
smuig (ter) 634
smuigachtig 635.
smuigen 394, 634.
smuigerd 634.
smuik 635, 639.
smuik (ter) 634.
smuiken 419, 634, II. 578.
smuikerd 634.
smuisteren II. 578.
smuisterig II. 578
smuistering II. 578.
smuizen II. 578.
smuk 638.
smuken 635.
smukken 638.
smul II 577.
smulbroeder II. 577.
smulferen II. 579.
smullen 634, II. 576, 579.
smullertj II 577.
smullig II. 577.
smuuspelen 640, II. 579.
smuusperen II. 579.
smuzen 640, II. 579.
snabbe 640.
snabbel 641.
snabbelbek 641.
snabbelen 640, 641, II. 583, 1189.
snabbeling 641.
snabben 640, II. 579.
snabberen II. 579.
snabel II. 1189.
snaffel 642.
snagen II. 579.
snageraar II. 579.
snageren II. 579.
snaggen II. 579.
snaken II 580.
snakken II. 580.
snakker II. 580, 581.
snakkeren II. 580
snakkerig II. 580.
snakkertand II. 580.
snaktand II. 580.
snaktanden II. 580.
snap II. 583.
snapen II. 581.
snaperen II. 581.
snapering II. 581.
snappen 642, II. 582.
snapperen II. 582.
snapperkaken II. 582.
snaps (ter) II. 583.
snar (znw.) 658.
snar (bnw.) 658.
snars II 590.

snaten 11. 583.
snater 11. 585.
snateraar 11. 584.
snateren 11. 583.
snaterig 11. 584.
snatering 11. 584.
snatersnel 642, 11. 585.
snats 11. 590.
snauwen 643, 11. 162.
snave 642.
snavel 641, 11. 581.
snavelen 642.
snaven 642.
snaveren 642.
snaversnel 642, 11. 584.
snawel 642.
snebbe 640, 11. 581.
snebbig 641.
snebel 641.
sneirts 11 590.
snel (znw.) 11 585.
snelleren 11. 585.
snelte 11. 585.
sneppen 11. 588.
snepper 11. 589.
sneteren 11. 584.
sneufelen 660.
sneukelaar 83, 644
sneukelen 643.
sneukeling 645.
sneuken 643.
sneukeren 644, 11. 585.
sneutelen 11. 598.
sneuteren 11 1206.
sneuvel 646.
sneuvelen 647.
sneuveling 648.
sneuvelplaats 648.
sneuzelen 645.
sneuzen 645.
snevel 646.
snevelen 647.
sneven 645.
snibbe 649.
snibbig 641.
sniebelen 648.
snieben 648.
snieuwelen 648.
snijden 138.
snikkelen 648, 11. 586.
snikken 648, 11. 586.
snikker 11. 586.
snikkeren 11. 586.
snip (bijw.) 11. 589.
snipjes 11. 589.
snippel 649, 11. 588.
snippelen 649.
snippelig 649.
snippeling 649.
snippelloof 649.
snippen 11. 586.
snipper 649, 11. 588.
snipperachtig 11. 588.
snipperen 649, 11. 586.
snipperig 11. 588.
snippering 11. 588.
snipperling 11. 588.
snippesnel 643.
snir 11. 590.
snirs 11. 590.
snirsen 11. 589.
snirssnars 11. 589.
snisteren 11. 589.
snitken 11. 586.
snobbelaar 650.
snobbelarij 650.
snobbeldief 650.
snobbelen 649.
snobbeltje 650.
snobben 649.
snoedshaan 11. 594.
snoefshaan 11. 595.
snoeijen 11. 579, 591, 592.
snoeken 643, 11. 585, 591, 1206.
snoekeren 11. 591.
snoepen 649, 11. 579, 582, 591.
snoeperen 11. 591.
snoerelen 657.
snoeshaan 11. 594.
snoester 11. 555.
snoesteren 645, 11. 555, 591, 592.
snoestering 11. 593.
snoetshaan 11. 594.
snoeven 660, 661.
snoezen 645, 11. 591.
snof 653, 11. 1189.
snoffelen 646, 653.
snoffen 653.
snok 654.
snokkel 654.
snokkelaar 654.
snokkelder 654.
snokkelen 644, 654.
snokken 654.
snokkertje 11. 586.
snol 651.
snollen 651.
snollerij 651.
snood 654.
snoodel 655.
snooden 11. 1096.
snooderen 11. 595.
snoodig 11. 1097.
snoodigen 11. 1096.
snoodigheid 11. 1097.
snoorelen 657.
snor 657.
snoren 657.
snorken 538, 658.
snorre 657.
snorrelen 655.
snorrelen' 657.
snorren 656.
snorrepijp 657.
snorrigen 658.
snossen 11. 595.
snotdoek 11. 597.
snoteren 11. 596.
snoterig 11. 597.
snotpaalm 11. 598.
snotschrapper 11. 598.
snotten 11. 595.
snotteren 11. 596.
snotterig 11. 597.
snottig 11. 597.
snotveger 11. 598.
snovelen 645.
snuedel 655.
snuf 658, 11. 1189.
snuffelen 658, 11. 598.
snuffen 658.
snuffer 658.
snuifelen 659, 11. 598.
snuijel 11. 593.
snuisteren 11. 591, 592.
snuisterij 11. 594.
snuistering 11. 593.
snuitdoek 11. 597.
snuiteldoek 11. 597.
snuiten 11. 595, 598.
snuiterij 11 593.
snuivelen 648, 659.
snuiven 658, 660, 661, 11. 598.
snuiver 661.
snuiveren 11. 598.
snuren 658.
snurken 658.
snurre 657.
snurrigen 658.
snutdoek 11. 597.
snutselen 11. 598.
snutteldoek 11. 597.
snutten 11. 595.
snutter 11. 598.
snutteren 11. 598.
snutterling 11. 598.
sob 662.
sobbe 11. 598.
sobbedoppen 662.
sobbelaar 662.
sobbelen 661.
sobben 661, 11. 598.
sobberen 662, 11. 598.
soebatten 11. 18, 1198.
soefelen 663.
soefen 663.
soetje 738.
soelen 949.
soerlen 625.
soes 347, 662.
soeswind 663.
soezelen 663.
soezen 662.
soffelen 663.
soffen 663.
sok 664.
sokkelen 663.
sokken 665, 11. 599.
sokkeren 665, 11. 599.
sokses 664.
sol 11. 499.
sold 11. 1168.
soldeeren 11. 599.
solden 11. 599.
sollebollen 11. 501.
sollefas 11. 502.
sollen 11. 499.
sommelen 553, 668.
sommen 668.
somp 669
sompe 669
sompelen 669.
sompeling 669.
sompen 669.
sop 662.
soppedoppen 662.
soppen 662, 11. 599.
sopperen 11. 599.
sopperig 11. 599.
soppig 11. 599.
soren 625.
sorlen 626.
sorpel 992.
sorrelen 669.
sorren 625, 669.
soubatteeren 11. 18.
soubatten 11. 18.
soud 11. 499, 1168.
soudeeren 11. 599.
soufelen 663.
soulatten 11. 18.
sout 11. 499.
souteren 11. 599.
spaan 11. 599.
spaander 11. 600.
spaanderen 11. 600.
spaarsen 678.
spaersen 673.
spaarzelen 669.
spaarzen 669.
spachten 11. 925.
spadden 11. 606.
spaggeren 11. 601.
spaken 11. 601.
spakeren 11. 601.
spakerig 11. 601.
spakig 11. 601.
spalk 11. 602.
spalken 11. 601, 602, 613.
spalkeren 11. 602, 613.
spallen 11. 602.
spalt 11. 602.
spalten 11. 602, 604
spalteren 11. 603.
span 11. 604.
spanderen 11. 604, 679.
spanen 11. 599, 1097.
spang 11. 604.
spangsel 11. 604.
spankelen 671.
spankeren 11 604.
spannen 671, 11. 604.
spansel 11. 604.
spark 671.
sparkelen 672.
sparken 671, 680, 682.
sparrelen 675.
sparren 674, 11. 1189, 1190.
sparsen 673, 678.
spartelbeenen 676.
spartelen 675, 11. 603.
spartelig 677.
sparten 675.
sparzen 670.
spat 11. 606.
spatten 11. 606.
spatten (te moet) 11. 611.
spatteren 11. 606.
spechten 11. 925.
specie 11. 1072.
speekelen 677.
speeken 677
speeksel 677.
speekselen 678.
speerelen 669, 678.
speeren 678.
speersen 678.
speerzelen 669.
speerzen 669.
speet 11. 614.
speeuwen 11. 613.
speijen 11. 613.
speijeren 11. 613.
speiten 11. 614.
spekel 677.
spekelen 679.
speken 677, 11. 926.
spekheuker 11. 174.
spekken 11. 925.
spelken 11. 613.
spelkeren 11. 613.
spellen 11. 613.
spellike 11. 613.
spenen 11. 1097.
spenigen 11. 1097.
spenne 11. 605.
spenneken 11. 605.
spennekoets 11. 605.
spennen 11. 1097.
sperelen 678.
speren 678.
sperk 671.
sperkelen 672, 673.
sperken 671.
sperren 673, 11. 1189.
sperring 674.
spertel 677.
spertelen 675.
sperzelen 669.
sperzen 669.
spet 11. 614.
speten 11. 606, 614.
speteren 11. 614.
spetten 11. 606, 614.
spetter 11. 614.
spetteren 11. 614.
speun 11. 1097.
spichten 11. 925.
spichtig 11. 925.
spiebelen 678.
spieben 679.
spiën 11. 613.
spierig 394.
spiet 11. 614.
spiets 11. 614.
spijbelen 678.
spijbeltje 678.
spijen 11. 613.
spijken 11. 615.
spijkeren 11. 615.
spijzen 11. 1097.
spijzer 11. 1098.
spijzigen 11. 1097.
spikkel 679.
spikkel hebben 680.
spikkelen 679.
spikkelig 679.
spikken 677, 679.
spilpenning 107.
spinderen 11. 615.
spinnekobbe 298.
spinnekop 298.
spinnen 11. 615, 842.
spinnevoeten 11. 615.
spinnewebbe 298.
spinneweve 298.
spirrelen 675.
spits 11. 614, 1190.
spitse 11. 1191.
spitsvindig 11. 1129.
spitsvondig 11. 1129.
spitten 11. 614.
splenter 11. 615.
spletten 11. 616.
splijtmijt 107.
splinten 11. 615.
splinter 11. 615.
splinter (te) 11. 616.
splinteren 11. 112, 615.
splinterig 11. 616.
splinternieuw 11. 616.
splissen 11. 617.
splitsen 11. 617.
splitten 11. 616.
splitteren 11. 112, 617.
spochten 11. 925.
spodderen 11. 617.
spoeden 11. 617, 1098.
spoedigen 11. 617, 1098.
spoedigheid 11. 1100.
spoeg 693.
spoegen 693.

spoeijen II. 617.
spoeijeren II. 617.
spoeteren II. 617.
spog 693.
spogchelen 693.
spokkelen 680.
spokken 680.
spookgeschicht II. 912.
spoor 680.
sporelen 680.
sporen 680.
spork 690.
sporkel 691.
sporken 680.
sporrelen 675, 680, II. 617.
sporrelig 675.
sporreling 675.
sporren 680, II. 617.
sporrig 674.
sporte 689.
sportelen 675, II. 617.
sporten II. 617.
sporteren 675, II. 617.
spot, II. 618 829.
spotboef II. 455.
spotten II. 455, 618.
spotter II. 455.
spotteren II. 617, 618.
spouteren II. 617.
sprank 680, 682.
sprankel 681, 682.
sprankelen 681.
spranken 681.
sprant 682.
spreetoogen 686.
sprekelen 688.
spreken II. 926.
sprengel 684.
sprengelen 683.
sprengen 683.
sprengvleesch 685.
sprenkel 684.
sprenkelen 683.
sprenkvleesch 685.
spriet 685.
sprietelen 685.
sprietelig 687.
sprieteling 685.
sprieteloogen 685.
sprieteltopje 687.
sprieten 685.
sprietoogen 685.
sprik 687, 690.
sprikkelen 684, 687.
sprikkeloogen 686, 688.
sprikken 687, 691.
spring 685.
springen 8, 672.
sprinkel 685.
sprinkelen 684.
sprits 688.
spritsen 688.
sprittelen 688.
spritten 688.
sprochtel 692.
sproedelen 689.
sproet 689.
sproetel 689.
sproetelen 689.
sproeten 688.
sproetsel 689.
sprok 690.
sprok (bnw.) 690.
sprokelen 690.
sprokkel 690, 691.
sprokkelen 689.
sprokkeling 691.
sprokkelmaand 691.
sprokken 691.
sprokkig 691.
sprokwater 691.
sprong (op den) 216.
spronkelen 1007.
sprote 689.
spruchtel 692.
spruchtelen 692.
spruchten 692.
spruitel 692.
spruitelen 692.
spruiteling 693.
spruiten 692.
spugchelen 693.
spugen 693.
spuigen 693.
spukken 693.
sputteren II. 618.
staak 693.
staar (te) II. 832.
staarlijk II. 832.
staaroogen II. 831.
— staarten 892.
staatstuimel 822.
staden II. 1100.
stadig II. 1104.
stadigen II. 1102.
staf II. 926, 1114.
stagchelen 695.
staggelen 693, 695.
stagger 693, II. 618.
staggeren 693, II. 618.
staket 693.
staketselen 693.
staketten 693.
staketting 693.
stakkel II. 618.
stakker II. 618.
stamelaar 694.
stamelachtig 695.
stamelbold II. 620.
stamelen 694, II. 619.
stameler 694.
stameling 694.
stamen 694.
stamerbold II. 620.
stamerbout II. 620.
stameren 695, II. 619.
stamering II. 619.
stamerredenen II. 817.
stamersnaar II. 620.
stampen 56.
stampvoeten 849.
standen II. 1104.
standig II. 1106.
standigen II. 1108.
standing II. 1106.
stappen 796.
star II. 831.
star (bvnw.) 708.
staren II. 832.
starnen II. 830.
staroogen II. 831.
starren 708, II. 830.
starren² II. 831.
starrig 708, II. 832.
statigen II. 1108.
stauweren II. 620.
staven 700, II. 926, 1114.
steden II. 1109.
steden² II. 1109.
stedig II. 626.
stedigen II. 1109.
stedigen² II. 1109.
steedigen II. 1109.
steediging II. 1109.
steeg II. 626.
steeger II. 623.
steegeren II. 622.
steegheid II. 626.
steek (een) geven 696.
steenbikkelaar 23.
steenen II. 621, 1110.
steenen² II. 1111.
steeneren II. 620.
steenigen II. 1110.
steenigen² II. 1111.
steeniger II. 1111.
steg II. 626.
stegchelen 695.
steger II. 623.
steggelen 695.
steig II. 626.
steigen II. 621.
steiger II. 623.
steigeren II. 621.
steigering II. 623.
steil II. 626.
steilig II. 626.
steiloor II. 626.
steinen, steynen II. 1110.
steinigen II. 1110.
stekelen 695.
steken 695.
stekken 697.
stelkeren II. 631.
stelpen 729, II. 632.
stem 694.
stenden II. 1111.
stendigen II. 1111.
stenken II. 627.
stenkeren II. 627.
steperen II. 627, 634.
steperkwaad II. 634.
ster II. 830.
sterhalzig II. 832.
sterk II. 832.
stern II. 831.
sternen II. 831.
steroogen II. 831.
sterrelings II. 832.
sterren (ww.) II. 831, 1209.
steukelen 696, 701.
steupelen 696.
steupen 696.
steuvelen 697.
steuveling 697.
steuven II. 627.
steuveren 697, II. 627.
steve II. 833, 1114.
steven 700, II. 833, 1114.
steven (znw.) II. 833.
stevenen II. 833.
stevig II. 1113.
stevigen II. 1113.
stevigte II. 1114.
stibberen II. 633.
stibelen 730.
stichten II. 926, 1114.
stichtenis II. 927.
stichtigen II. 1114.
stieren II. 629.
stifelen 700.
stift 700.
stiften 700, II. 926.
stifter II. 926.
stigren II. 618.
stijberen II. 67.
stijg II. 626.
stijgen 508, II. 618, 621, 628, 926.
stijgeren II. 621, 628.
stijpen II. 629.
stijperen II. 629.
stijven II. 926, 1114.
stijveren II. 629.
stik II. 630.
stikheet II. 923.
stikkelen 697.
stickelkine 734.
stikken 697, 732, II. 630.
stikken (te) 732.
stikkend II. 1191.
stikkeren II. 630, 649.
stikkerslee II. 630.
stikzienendheid II. 860.
stip (bnw.) 700.
stippel 700.
stippelen 699.
stippen 698, 701, 796, II. 634.
stips 700.
stipsch 700.
stipstappen 699, II. 214.
stipt 700.
stivelen 700.
stiven 700, II. 629.
stobberen II. 633.
stodaarzen 3.
stoeijen II. 630.
stoeijeren II. 630.
stoep II. 834.
stoepen II. 834.
stoepenen II. 834.
stoepje II. 834.
stoet II. 1206.
stoeteren II. 630.
stoethaspel II. 630.
stoffelen 65, 701.
stoffen II. 627.
stofregen II. 519.
stofregenen II. 519.
stokebrand 107.
stokelen 701.
stoken 701, II. 631.
stoker II. 631.
stokeren II. 631.
stokken 696.
stolken II. 631.
stolkeren II. 631.
stolp 696.
stolpe 696.
stolpen 697, 729, II. 632.
stom 71, 694, 705.
stomfelen 707.
stommel 724.
stommelen 28, 56, 702, 822.
stommelen² 705.
stommeling (znw.) 705.
stommeling (bijw.) 706.
stommen 702, 705.
stomp (znw.) 707, II. 634.
stomp (bnw.) 708.
stompelen 706, 707.
stompelig 708.
stompen 707, 731, II. 634.
stompig 731.
stonfelen 707.
stoof II. 489.
stooten II. 630, 632.
stooter II. 103.
stoppelen 697, 1007, II. 634.
stoppen 696, 1008, II. 634.
storkelen 708, 728.
storken 708.
stormrinkinken 1005.
stortkar 821.
stotaarzen 3.
sto'sen II. 631.
stotteren 63, 694, II. 632, 657.
stotterig II. 632.
stouwen 696, II. 620, 632.
stouweren II. 632.
stram 709, 710.
strammen 709.
strampelen 709.
strampen 709.
strang 710.
strangen 711.
stranc 711.
streel II. 310.
streelen 709, 720.
streeling 720.
streep 713.
strekel 709.
strekelen 709.
streken 709.
stremel 713.
stremen 713.
stremis 475.
stremmel 710.
stremmelen 709.
stremmeles 710.
stremmelis 710.
stremmen 709.
stremsel 710.
streng 710.
strengelen 712.
strengen 711, 713, 1008.
streumelen 713.
streuvelen 729.
strevelen 716.
strevren 714.
stribbelen 717.
stribbeling 718.
stribbelrede 718.
stribben 716, II. 1114.
stribbig II. 1114.
stribbigen II. 1114.
striebelen 718, 719.
striemelen 718.
striemen 718.
strievelachtig 716.
strievelen 719.
strievelen 719.
striewen 718, 719.
strigel 719.
strigelen 720.
strijd 320.
strijkel 719.
strijkelen 719.
strijken 719.
strijp 720.
strijpelen 720.
strijpen 720.
strijven 715.
strijverij 715.
stringen 711.
strippelekoord 721.
strippen 721, 726.
strips 721.
stripsters 721.
strobbe 721.
strobbelachtig 721.
strobbelen 721, 722.
strobbelig 721.

strobbeling 721.
strobbelsteen 721.
strobben 721, 722.
strobbig 722.
stroddelen 726.
stroflelen 722.
stroffen 722.
strommelen 724.
stromp 722.
strompe 723.
strompelen 722.
strompelingen 724.
strompelvoeten 724.
strompen 722.
stromphozen 724.
stromptrampelen 709.
stronk 75.
stronkelen 707, 724.
stronkelvoets 725.
stronken 707, 724.
stronksel 725.
stroo 718.
strookelen 725.
strooken 725.
stroopen 725.
stroppekoorde 721.
stroppelekoord 721.
stroppelen 725.
stroppen 725.
strotelen 726.
strotten 726.
strubbe 721.
strubbelen 718, 721.
strubbeling 718.
struik 75.
struikelbaan 728.
struikelbeenen 728.
struikelen 707, 726.
struiken 707, 726.
struiksel 728.
struismuis 835.
struivelen 729.
struiven 729.
strukelen 708, 728.
strumelen 724.
strummelen 724.
strumpe 723.
strunkelen 725.
struvelen 729.
struwelen 729.
stubbe 730, 731.
stubbelen 730.
stubben 730, 11. 633.
stubberen 11. 633.
stubbig 731.
stubelen 730.
stug 11. 626.
stuif 11. 627.
stuipelen 730.
stuipen 11. 634.
stuit (op een) 11. 633.
stuit (een) nemen 11. 633.
stuitaarzen 3.
stuitbeen 11. 633.
stuiten 11. 630, 633.
stuiter 11. 633.
stuiteren 11. 633.
stuitknikker 11. 633.
stuiveling 697.
stuiven 697, 11. 627, 633.
stuiveren 11. 627.
stuk (bijw.) 733, 11. 1191.
stukkelen 731.
stuckeline 734.
stukkeling 734.
stukken 731, 11. 634.
stukken (bijw.) 733.
stukken (aan) 733.
stukken (om) 733.
stukken (te) 732.
stukkend 733.
stukkend (aan) 733.
stukkeren 11. 634.
stulp 696.
stulpen 697, 729.
stumpelen 707.
stumpen 11. 634.
stuntelen 734.
stuntelig 734.
stunten 734, 11. 634.
stunteren 11. 634.
stupelen 730.
stuperen 11. 634.
stuppelen 697.
sturkelen 708, 728.
stutaarzen 3.
stuten 11. 630.
stutteren 11. 632.
stuurlastig 11. 1038.
stuwen 696, 11. 620, 632.
—stuwer 11. 620.
—stuwster 11. 620.
subbe 602.
subbelen 661.
sudde 948.
sudderen 11. 634.
sudse 948.
sudzig 948.
suf 735.
suffelen 663, 735, 1008.
suffelig 735.
suffen 735, 11. 75.
sufferig 735.
suffig 735.
sufkamer 11. 1191.
suizebollen 740.
suizelen 735, 736, 740.
suizeling 736.
suizen 663, 735, 740.
suk 742.
sukkel 668.
sukkelachtig 743.
sukkelen 664, 742.
suckelicheit 743.
sukkelig 743.
sukkeling 668.
sul 11. 502.
sulfes 11. 502.
sulfus 11. 502.
Sulleman 11. 502.
sullen 11. 503.
sus 738, 740.
sus houden (zich) 738.
sussen 624, 736.
susser 737.
sussing 736.
swieben 679.
swieselen 957.
swijnspriet 686.
swijnswanzen 957.
swijselen 957.
swobbelen 949.

—

T 11. 586.
taai 771.
tabakstrippen 721.
tadde 11. 652.
taffelen 769.
tagen 11. 59.
taggen 11. 636.
taggeren 11. 636
taisteren 11. 643.
takelen 779.
takken 11. 636.
takkeren 11. 636.
tale 727.
talmen 553.
talmkous 304.
talten 11. 637.
talteren 11. 636.
tammelen 553.
tandgekner 278.
tang 750.
tangel 750.
tannen 11. 650.
tautelen 57, 743, 11. 650.
tanteren 11. 650.
tapen 11. 638.
taperen 11. 638.
tappelen 746.
tappelings 746.
tappen 746.
taren 11. 836.
tarhof 11. 835.
tarnen 11. 835.
tarnen² 11. 836.
tarning 11. 835.
tarra 11. 835.
tarren 11. 834, 1115.
tarrig 11. 832.
tartuffelen 746.
tartuffen 746.
tatelen 747.
taten 747, 11. 639, 651.
tateraar 11. 640.
tateren 11. 639.
tatering 11. 639, 641.
tater-snater 11. 585.
tatewalen 11. 640.
tats 750.
tauteren 11. 636.
tebbelen 747.
teefelen 747.
teeken (ww.) 11. 836.
teekenen 11. 836.
teekenen (zich) 11. 836.
teem 938.
teemen 937.
teemster 938.
teeuw 747.
teeuwelen 747.
teeuwen 747.
teewe 747
teezen 749, 11. 70, 644.
teffelen 747.
teffens 209.
tegemoetfladderen 11. 106.
tegen (voorz.) 11. 794.
tegenblaken 11. 38.
tegendommelen 66.
tegendonderen 11. 1199.
tegenhuiveren 11. 183.
tegenhunkeren 11. 188.
tegenhuppelen 212, 1000.
tegenknibbelen 284.
tegenkrabbelen 306.
tegenleeveren 11. 332.
tegenlispelen 364.
tegenpoppelen 460.
tegenpreutelen 466.
tegenprevelen 1004.
tegensidderen 11. 1205.
tegensmachten 11. 922.
tegenspatten 11. 610.
tegensporen 674.
tegensporrelen 675.
tegensportelen 677.
tegenstrevelen 716.
tegenstribben 717.
tegenstrobbelen 718.
tegenswaffelen 874.
tegentintelen 761.
tegentuimelen 11. 1193.
tegenwieken 894.
tegenwrevelen 922.
tegenwrijten 930.
teggelen 747.
teggen 747.
tegger 747.
teinzelen 749.
teinzen 749.
teister 11. 645.
teisteraar 11. 645.
teisterband 11. 645.
teisteren 11. 643.
teisteren² 11. 646.
teistering 11. 645.
teizen 749, 11. 641.
tekken 11. 636.
teknoteren 11. 208.
telten 11. 637.
temayeren 11. 386.
temen 937.
temer 938.
temerig 938.
temoyert 11. 385.
tengel 749.
tengelen 749.
tengen 749.
tent 764.
tenteeren 764.
tentelen 764.
tenten 11. 1192.
tentig 762.
tepelen 766.
tepeling 766.
tepelwerk 766.
tergelen 750.
tergen 748, 750, 11. 835, 1115.
ternauwernood 11. 1071.
ternederklateren 11. 239.
ternen 11. 838.
terren 11. 834, 838, 1115.
terrigen 11. 1114.
terugfladderen 11. 1199.
terughuiveren 11. 1202.
terugkrabbelen 11. 498.
terugstevenen 11. 834.
terwant 11. 326.
tet 751.
tets 750.
teteen 750.
tettelen 750.
tetten 750.
teu 11. 646.
teulen 11. 665, 668.
teut 11. 647.
teutelen 750.
teutelen² 752.
teutelkousjen 752
teuten 751, 764, 11. 646, 65[illegible].
teuterachtig 11. 649.
teuterachtigheid 11. 649.
teuteren 11. 646, 657.
teuterig 11. 1206.
teutering 11. 648.
teuterkwaad 11. 648.
teuterkwantje 11. 649.
teuterslaap 11. 649.
teutkous 304.
tevens 209.
tewerksteller 11. 1145.
tewwellen 747.
theem 938
tibbelen 747.
ticht 11. 932.
tichten 11. 932, 1115.
tichtigen 11. 1115.
tiebelen 766.
tiegen 11. 660, 675, 933, 939.
tiën 11. 927, 933.
tiepelen 766.
tiepelspel 766.
tier 912.
—tiere 913.
tierelen 752.
tierelieren 127, 752.
tierelliering 753.
tieren 752.
tierig 912.
tierlantijn 756.
tierlwiewie 752.
tijden (ww.) 11. 934.
tijdsgewricht 11. 956.
tijen 626, 11. 660, 666, 927, 933.
tijgen 756, 11. 660, 927, 934.
tijeke (ter) 248.
tijkelen 756.
tijperen 11 649.
tijsteren 11. 644
tijzelhoofden 11. 70.
tijzelhoofdig 11. 70.
tijzeling 11. 70.
tijzelzinnig 11. 70.
tijzen 11. 646.
tik 11. 649.
tikkelen 757.
tikken 757, 11. 649.
tikker 11. 649.
tikkeren 11. 649.
tikslede 310.
tikslee 11. 630, 649.
tiktakken 341.
tinden 11. 1192.
tinge tinge 1008.
tingel 758.
tingelen 757, 11. 494, 1191.
tingelen² 758, 761.
tingelingeling 11. 1192.
tingelingen 11. 1192.
tingen 757, 759, 770.
tingetang 757.
tingetangen 757.
tingtangtin 758.
tinkelen 249, 758, 11. 494.
tinken 758, 759, 770.
tinselen 749.
tintamaer 759.
tintel 577, 763, 11. 654, 1192.
tintelen 672, 758, 759, 946, 11. 226, 513, 654, 1192.
tintelen² 764.
tinteling 762, 765.
tintellicht 760.
tinteloogen 760.
tintelvuur 760.
tinten 577, 759, 11. 654, 1192.
tinten² 764.
tintentig 762.
tinzelen 749.

tip 11. 649.
tipelen 766.
tipelzinnig 766.
tiperen 11. 649.
tippelen 765.
tippelstok 767.
tippen 765, 11. 649, 650.
tipperen 765, 11. 650.
tips 623, 767.
tis 11. 69.
tissen 11. 60.
tit 767.
tittel 767.
tittelen 768.
titten 767.
tiwwelen 747.
tjaffelen 769.
tjaffen 769.
tjak 769.
tjakkelen 769.
tjakken 769.
tjakkevoyen 769.
tjangelen 770.
tjankelen 769.
tjanken 769.
tjanteren 743, 11. 650.
tjats 11. 651.
tjelpen 11. 492.
tjengelen 770.
tjenken 247, 769.
tjet 11. 651.
tjetteren 11. 650.
tjeuteren 11. 206.
tjilpen 11. 492.
tjingelen 770, 11. 494.
tjingen 770.
tjinkelen 249, 769.
tjinken 769.
tjoeken 770.
tjok 769.
tjokkelen 770, 776.
tjokken 769, 770.
tjölen 770.
tjonk 770.
tjonkelen 770.
tjonken 770, 11. 204, 651.
tjonkeren 11. 651.
tjotelen 770.
tjoten 770.
tjouwelen 771.
tjuffen 769.
tjuiteren 11. 205.
tjunkelen 770.
tjutteren 11. 650.
tobbe 771, 11. 1192.
tobbelen 63, 773.
tobbelig 774.
tobben 771, 11. 71.
tobber 774.
tobberen 774.
tobbert 774.
tobeu 772.
tocht 11. 934, 940.
tochteling 11. 934.
tochten 11. 934.
tochtenaar 11. 940.
tochtenares 11. 940.
tochtenersse 11. 940.
todde 11. 652.
todden 11. 652.
todderen 11. 652.
todde-vodde 11. 653.
toe- 774, 11. 655.
toeblaken 11. 38.
toedonderen 11. 91.
toefelen 774.
toeflikkeren 11. 116.
toeflonkeren 11. 1200.
toefluisteren 11. 130.
toefronselen 128.
toefronsen 128.
toegeknocht 11. 892.
toeglinsteren 11. 155.
toegrijnzen 163.
toehagelen 11. 1175.
toeknikken 286.
toekronkelen 332.
toelagchelen 361.
toelen 11. 668.
toelispelen 364.
toelispen 11. 1180.
toeluisteren 11. 371.
toematigen 11. 1056.
toemeten 11. 1056.
toemoffelen 400.
toemurmelen 421.
toeoogelen 436.
toeraken 485.
toereden 11. 816.
toeredenen 11. 817.
toeregenen 11. 819.
toeringelen 516.
toerinniken 538.
toeritsen 524.
toerunniken 538.
toeschen 823.
toeschetteren 11. 485.
toeschrimpen 601.
toeschuifelen 620.
toeselen 775.
toeslingeren 11. 547.
toesmeelen 11. 1188.
toesollen 11. 499.
toestamelen 605.
toestameren 11. 1206.
toestijgen 11. 628.
toestorkelen 708.
toesuizen 736.
toetelen 775.
toeten 63, 751, 775, 11. 646, 653.
toeter 11. 654.
toeteraar 11. 654.
toeteren 11. 657.
toeterloof 11. 654.
toetijen 11. 935.
toetijgen 11. 935.
toetrappen 798.
toetsissen 624.
toetuimelen 822.
toeven 771, 774, 11. 655.
toeven (elkander) 11. 656.
toevonkelen 852.
toevonken 851.
toewapperen 11. 707
toewepelen 886.
toewindelen 907.
toeze 775.
toezelen 775.
toezen 775.
toezoetelen 948.
toezweeming 959.
toffelen 65, 701, 776.
togen 11. 81, 933.
togen (loon) 11. 933.
tok 776
tokkebollen 778.
tokkelen 770, 776.
tokkelen' 777.
tokken 770, 776, 11. 675.
tokken' 777.
tokketok 776.
tol 11. 502.
tollen 11. 504, 666.
tommelen 781.
tommeling 783.
tommelings 1009.
tommen 702, 781.
tondel 763, 11. 1192.
tonden 11. 654.
tonder 763, 11. 654, 1192.
tonderen 759, 11. 654.
tondyet 11. 783.
tontel 763, 11. 1192.
tontelen 744.
toogen 11. 839.
toogenen 11. 839.
toornen 11. 1116.
toornigen 11. 1116.
toortelen 784.
toorten 784.
toorts 784.
toover 11. 657.
tooveren 11. 655.
top 330.
toppen 330.
tork 784
torkeel 784.
torken 785.
tornen 11. 839.
torntouw 11. 840.
torren 11. 834, 839.
tortel 805.
tortse 784.
totelen 785.
toten 785, 11. 657.
toteren 11. 657.
toterkwaad 107, 785, 11. 648, 657.
tottelen 785, 11. 657.
totteren 11. 657.
toufelen 774.
tourtel 805.
touter 11. 637.
touterbeenen 11. 637.
touteren 11. 637.
touw 771, 11. 660.
touwen 771.
touwter 11. 637.
touwteren 11. 637.
toveraar 145.
traag 785.
tragel 785.
tragelen 785.
tragelweg 785.
tragen 95, 785, 794.
traiter 11. 658.
traiteren 11. 658.
traiterij 11. 658.
trakelen 785.
traken 785, 794.
trammelen 786.
trammen 786.
trampeldier 787.
trampen 87, 436, 786.
tramper 787.
trampvoeten 786.
transselen 789.
—trant 790.
trant 788.
trantelen 788, 11. 1193.
trantelwandelen 789.
tranten 788.
trantje 788
tranteelen 789.
trappelen 790, 798.
trappen 76, 87, 436, 786, 790, 796.
trawant 11. 326.
treedsel 787.
treesel 787.
treifelen 815.
treiten 11. 659.
treiter 11. 658.
treiteren 11. 657.
treiterij 11. 658.
trek 155.
trekken 95.
trembelen 786.
trempen 786, 796.
trensselen 789.
trentelen 790, 792.
trenten 792.
trepelaar 799.
trepelen 799.
trepeler 799.
trepelken 799.
trèten 11. 659.
trèteren 11. 658.
treukelen 793.
treuken 793.
treurgeschicht 11. 912.
treus 794.
treutelen 794, 818.
treuten 794, 818.
treuteneute 794.
treuteneuten 794.
treuzel 83.
treuzelarij 83.
treuzelen 83.
treuzeltje 83.
treuzeneus 794.
trewant 11. 326.
tribbeldribbel 800.
tribbelen 800.
tribelen 800.
triezen 795.
trifelen 816.
trijfelen 815.
trijkelen 795.
trijken 795.
trijp 86, 797.
trijpbuik 797.
trijpzak 797.
trijsel 796.
trijselen 83, 795.
trijsen 796.
trijtert 11. 658.
trijzen 795, 11. 1192.
trillen 84.
trimmen 87.
trimpelen 796.
trimpen 87, 796.
trip 86, 796.
tripe 86, 797.
tripmadam 798.
tripmakers 797.
trippelen 798.
trippeling 799.
trippelmaat 798.
trippen 87, 796, 11. 659.
tripperen 11. 659.
tripsch 798.
troebelen 801.
troep 813.
troetel 804.
troetelbed 808.
troeteldief 808.
troetelduif 805.
troeteleiland 808.
troetelen 802.
troetelgebrek 11. 1193.
troeteling 808.
troeteljongen 808.
troeteljuffer 807.
troetelkind 805.
troetelkunst 807.
troetelkwaad 808.
troetellust 808.
troetelpop 809.
troetelschoot 809.
troetelslavin 808.
troeteltrek 808.
troetelwangen 807.
troetelwicht 808, 809.
troetelziek 808.
troetelzonde 808.
troeten 802.
troeter 804.
troetje 804.
trogchelen 811.
troggelen 809.
troggelvrouw 811.
troggelzak 811.
troggen 809.
trokken 817.
trom 812.
trommel 812.
trommelen 812.
trommen 812, 1010.
trommer 812.
trompe 11. 659.
trompen 1010, 11. 659.
trompetteeren 11. 659.
trompetten 11. 659.
trompetteren 11. 659.
trondelen 817.
tronge 11. 164.
tronkel 813.
tronkelen 812.
tronken 724, 813.
trontelen 817.
troonen 1010.
troostel 11. 1117.
troostelbier 11. 1117.
troosten 11. 1116.
troosteres 11. 1117.
troosterigge 11. 1116.
troostersse 11. 1116.
troostig 11. 1116.
troostigen 11. 1116.
troosting 11. 1117.
troostster 11. 1117.
trop 813.
tropen 813.
troppelen 813.
troppen 813.
tros 83.
trotten 802.
trouwant 11. 326.
trubbelen 800.
trublig 802.
trufelij 815.
truffe 813.
truffel 815.
truffelen 815.
truffelen' 816.
truffen 746, 815.
truffer 815.
trug 809.
truggelaar 810.
truggelen 95.
truggeler 809.
truggelersse 811.
trui 804.

truifelen 815.
truijelen 818.
truik 817.
truikelen 817.
truiken 817.
trukkelen 95, 817.
trukken 817.
trullen 90.
trunkelen 812.
trunt 817.
trunte 817.
truntel 817.
truntelen 817.
trunteling 817.
trunten 817.
truntenote 794.
truppelen 800.
trutselen 794, 818.
trutsen 794, 818.
truttelen 794.
trutten 794.
truut 803.
truwelen 818.
truwen 818.
tsammelen. 553.
tsarren II. 1115.
tseteren II. 511.
tsissen 623, 910.
tsitteren II. 511.
tsjilpen II. 492.
tsollen II. 499.
tsomp 669.
tsticken 732.
tsukken 778.
tubbelen 747.
tuchtelijk II. 1118.
tuchten II. 938, 1117.
tuchten (met) II. 939.
tuchter II. 939.
tuchtig II. 1118.
tuchtigen II. 1117.
tuchting II. 939.
tudderen II. 663, 664.
tuelen II. 668.
tufie 336.
tui II. 667.
tuianker II. 660.
tuien 826, II. 660.
tuijens II. 666.
tuijer II. 663.
tuijers II. 664.
tuijeren II. 652, 663.
tuijeren² II. 664.
tuijering II. 663.
tuil II. 666.
tuilderen II. 669.
tuilderij II. 666.
tuilen II. 664, 669.
tuilerij II. 666.
tuiltje II. 666.
tuimel 822.
tuimelaar 821.
tuimelen 820.
tuimelval 822.
tuimelzucht II. 1193.
tuimen 819.
tuin II. 668.
tuischen 823.
tuischer 824.
tuit II. 662, 674.
tuitelachtig 823.
tuitelen 823.
tuitelens 825.
tuitelen¹ 826.
tuitelig 822.
tuiten 751, 825, II. 669.
tuiteren II. 669.
tuitouw II. 660.
tuk 777.
tukkebollen 778.
tukkelen 780.
tukken 777, II. 675.
tukkeren II. 675.
tumelen 820.
tumeler 821.
tumen 818.
tuntel 763, II. 1192.
tuntelen 744, II. 1191.
tunten II. 1191.
tureluren 754.
tureluur 755, II. 1191.
turen II. 664.
turfhever 210.
turig 912.
turk 784.
tuselen 100.
tutelen 768.
tutelende 768.
tuten 751, II. 669.
tuter II. 669.
tuttelen 768.
tuttelende 768.
twa 826
twaalf 826.
twaernen II. 842.
twanen 826.
twantelen 826.
twanten 826.
twee 826, 827, II. 841.
twee-en II. 841.
tweefel 834.
tweefelen 816, 832, 833.
tweeren II. 841.
tweernen II. 841.
twees II. 841.
tweespalk II. 603.
tweespalt II. 603.
tweespaltig II. 603.
tweespaltigheid II. 603.
tweesprankeld 683.
tweren II. 841.
twernen II. 841.
twi 826, 828.
twie 828.
twie-en II. 841.
twiën 826.
twifel (bnw.) 831.
twifelen 830.
twij 828.
twijden 828.
twijen 826.
twijfel 835.
twijfel (bnw.) 831.
twijfel (in) II. 80.
twijfelen 831.
twijfelmoed 831.
twijfelmoedig 831.
twijfelradig 831.
twijgen II. 675.
twijger II. 675.
twijgeren II. 675.
twijing 827.
twijnen II. 841.
twijvelen 831.
twine 829.
twinten 826.
twintig 826.
twippelen 908.
twisten 827, II. 841, 1118.
twistig II. 1118.
twistigen II. 1118.
twistredenen II. 817.
twivelen 830.
tzitteren II. 511.

Uchtend II. 412.
uel 636.
uit II. 677.
uitaarzelen 6.
uitbaggeren II. 12.
uitbandig II. 980.
uitbengelen 16.
uitbeuzelen 21.
uitbiggelen 26.
uitblakeren II. 39.
uitblikken II. 42.
uitblikkeren II. 44.
uitbobbelen 27.
uitbochten II. 870, 872.
uitboenen II. 49.
uitbommelen 31.
uitbondig II. 979.
uitborrelen 34.
uitbortelen 35.
uitbotsen 28.
uitbrabbelen 38.
uitbreken 42.
uitbulderen II. 53.
uitbulten II. 57.
uitbundig II. 979.
uitdartelen 59.
uitdaveren II. 64.
uitdompelen 74.
uitdompen 74.
uitdomperen II. 81.
uitdonderen II. 91.
uitdorsten II. 985.
uitdrentelen 988.
uiteenbrijzelen 46.
uiteenspatten II. 612.
uiten II. 676.
uiteren II. 676.
uitering II. 676.
uitflabben II. 102.
uitflappen II. 102, 110.
uitflateren II. 110.
uitflikkeren II. 116.
uitflonkeren II. 126.
uitgabberen II. 135.
uitgaggelen 134.
uitgasten II. 144
uitgemenscht 380.
uitgemergeld 384.
uitgesmacht II. 923.
uitgewikkeld 902.
uitgeworstelen 920.
uitgewracht II. 959.
uitgewrocht II. 959.
uitgobbelen 143.
uitgoeden II. 1004.
uitgorgelen 151.
uitgreppelen II. 1174.
uitgrimmelen 167.
uitgubbelen 143.
uitguiten II. 160.
uithakkelen 192.
uithalen 584.
uithaperen II. 164.
uitharden II. 165.
uitheukeren II. 174.
uithevelen 212.
uithongeren II. 187.
uiting II. 677.
uitjammeren II. 200.
uitjogchen 251.
uitjokken 627.
uitjouwen 250, 626, II. 204.
uitjouweren II. 204.
uitjouwing 627, II. 204.
uitjuichen 627.
uitjuigen 251.
uitjuilen 250.
uitkabbelen 254.
uitkalven II. 210.
uitkauwen II. 210.
uitkavelen 263.
uitkernen II. 796.
uitkieuwelen 262.
uitkinderen II. 226.
uitklappetjen II. 237.
uitklenzen II. 245.
uitknabbelen 1001.
uitknetteren II. 267.
uitkondigen II. 1027.
uitkonding II. 1027.
uitkornen II. 796.
uitkouwelen 262.
uitkozelen 304.
uitkozen 304.
uitkrielen 167.
uitkruimelen 333.
uitkuijeren II. 298.
uitkundigen II. 1036.
uitkwallen II. 305.
uitkwispelen 360.
uitlappen II. 314.
uitlebberen II. 331.
uitlichten II. 1046.
uitlispelen 364.
uitluchten II. 1046.
uitluijeren II. 365.
uitluimig II. 369.
uitmergelen 382.
uitmergen 381.
uitmompelen 408.
uitmortelen 416.
uitnooden II. 1070.
uitnoodigen II. 1070.
uitoefenaar II. 811.
uitoefenen II. 811.
uitoozen 202.
uitpampen 436.
uitpegelen 441.
uitpiegelen 441.
uitpijnen II. 1077.
uitpijnigen II. 1077.
uitpluisteren II. 439.
uitpluizelen 451.
uitpluizen 451, II. 438, 440.
uitplunderen II. 444.
uitpooijen II. 443.
uitpreukelen 472.
uitprevelen 468
uitproesten 986.
uitrabbelen II. 1183.
uitrafelen 480, 481, 482, II. 1183.
uitragchen 484.
uitraken 485.
uitrammelen 487.
uitravelen II. 1185.
uitreinigen II. 1081.
uitreutelen 493.
uitrevelen 500.
uitrichten II. 903.
uitridderen II. 463
uitrijfelen 480.
uitrijmen 503.
uitrijven 506.
uitrispen 550.
uitroepen II. 1070.
uitroffelen 483.
uitrogchelen 531, II. 1186.
uitrommelen 533.
uitruiten II. 472.
uitschampen II. 476.
uitscharren 562.
uitschateren II. 485, 486, 487.
uitschetteren II. 485, 486, 496.
uitschiften II. 909.
uitschitteren II. 1205.
uitschoffelen 580.
uitscholperen II. 504.
uitschrabben 589.
uitschrillen 505.
uitschulder II. 1090.
uitsissen 623.
uitsjouwen 626.
uitslabben II. 514.
uitslagen II. 913.
uitslibberen II. 536.
uitslippen II. 548.
uitsluimeren II. 569.
uitsnabbelen 641.
uitsnateren II. 584.
uitsnikkelen 649.
uitsnipperen II. 588.
uitsnuiven 660.
uitsparkelen 673.
uitsparren 674, II. 1189.
uitspartelen 676.
uitspatten II. 611.
uitspatting II. 612.
uitsperkelen 673.
uitsperken 672.
uitspoeden II. 1100.
uitspreken II. 1070.
uitstamelen 695.
uitstameren II. 619.
uitsteenigen II. 1111.
uitstevenen II. 834.
uitstippen 699.
uitstommelen 703.
uitstotteren II. 632.
uitstrijken 719.
uitstrijken (iemand) 37.
uitstrompelen 723.
uitstronkelen II. 1190.
uitstubben 730.
uitsukkelen 667.
uittekenen II. 836.
uittijgen II. 888, 936.
uittintelen 760.
uittjeuteren II. 206.
uittoeten II. 653.
uittrompetten II. 660.
uittuchtigen II. 1118.
uittuilen 665.
uittuiten II. 653.
uitvaagsel II. 867.
uitvegen (den mantel) 37.
uitvoederen II. 690.
uitvondigen II. 1129.
uitvonkelen 852.
uitvonken 851.
uitvorten II. 1129.
uitvortigen II. 1129.
uitwaaijen II. 696.
uitwapperen II. 707.
uitwentelen 884.
uitwoekeren II. 724.

uitworstelen 920.
uitzabberen II. 729.
uitzeeveren II. 732.
uitziffen II 962.
uitzijgen II. 962.
uitzijpelen 945.
uitzijpeling 945.
uitroetelen 948.
uitzwenken 952.
uitzwingen 977.
unken II. 677.
unkeren II. 677.
uutfiterje II. 684.
uven II. 809.
uvenen II. 809.

Vaak II. 678.
vaandelen 839, II. 1193.
vaangeflap II. 110.
vaar II 843, 948.
vaarden II. 1119.
vaardigen II. 1119.
vaardigen (zich) II. 1119.
vaarschroef 608.
vaas 841.
vaeskijn 841.
vake II. 678.
vakeren II. 678.
vallen 648.
vandelen 838.
vanden 835, II. 679.
vanderen II. 679.
vanding 837.
vaneenbrokkelen II. 1172.
vaneensparkelen 673.
vantijd 838.
varen II. 842, 948, 1119.
varenen II. 842.
varenen II. 844.
varent II. 844.
varkelen 839.
varken 839.
vas 842.
vastknutselen 435.
vastmetsen 387.
vastsperelen 678.
vaten II. 681, 684.
vatsteren II. 679.
vatten II. 679. 681.
vatten (den slaap) 111.
vaze 118.
vechtelie II. 943.
vechtelijk II. 942.
vechten 849, II. 940.
veden II. 714.
vederen II. 683.
vederig II. 942.
vedig II. 941
veechte II. 941.
veede II. 941.
veeden II 941.
veedig II. 941.
veêg II. 941.
veelspaltig II. 603.
veelvoudig II. 1131.
veelvuldig II. 1131.
veerne II. 844.
vees 841.
veesje 841.
veesken 841.
veete II. 941.
veeten II. 941.
vegger 748.
veide II. 941.
veil II. 1123.
veilen II. 1122.
veilig II. 1122.
veiligen II. 1122, 1123.
vendelen 838.
vengolen 17.
venijnen II. 1123.
venijnigen II. 1123.
venusjanker II. 201.
venzen II 1124.
venzigen II. 1124.
ver II. 679, II. 844.
ver- 832, II. 414, 1030, 1039.
veraalmoesen II. 745.
verachten II. 865.
verademen II. 963.
verargen II. 8.
verargeren II. 9.
verarren II. 98.
verarring II. 98.
verasschenen II. 755.
verbagen II. 11.
verbaging II. 11.
verbakeren II. 13.
verbaldadigen II. 983.
verbalderd II. 15.
verbangen 9.
verbarnen II. 761.
verbazen 14.
verbedden II. 18.
verbedderen II. 18.
verbeestelijken II. 977.
verbeesten II. 976.
verbeestigen II. 977.
verbengelen 19.
verbernen II. 761.
verberren II. 758.
verbestendigen II. 1112.
verbijsteren II. 29, 31.
verbijsterig II. 31.
verbijstering II. 31.
verbijsternis II. 31.
verblaaisteren II. 33.
verblaasteren II. 33.
verbladeren II. 35.
verblakeren II. 39.
verbleeken II. 40.
verblikken II. 44.
verblikkeren II. 44.
verbloetjen II. 46.
verbluijen II. 46.
verblusteren II. 47.
verbollen II. 51.
verboozen (zich) 22.
verbornen II. 761.
verbost 22.
verborten 22.
verbrabbeld 40.
verbrabbelen 39.
verbranden 42.
verbrandselen 42.
verbranseld 43.
verbrantst 42.
verbreizelen 46.
verbribbeld 40.
verbriezelen 44.
verbriezen 44.
verbrijzelen 45.
verbrijzen 45.
verbrilt 40.
verbroddelen 47.
verbrodden 47.
verbrokkelen 48, 601.
verbrokken 48.
verbrubbeld 40.
verbuiten 54.
verbulderd II. 15.
verbulderen II. 54.
verbuten 54.
verbutzen II. 24.
verdacht II. 983.
verdachten II. 872, 983.
verdachtenis II. 983.
verdachtigd II. 983.
verdachting II. 983.
verdaden II. 982.
verdadigen II. 982.
verdadiging II. 982.
verdading II. 982.
verdadingen II. 982.
verdaerentheid II. 767.
verdaert II. 767.
verdaren II. 767.
verdarnen II. 766.
verdarnt II. 766.
verdarntheid II. 766.
verdartelen 58.
verde II. 681, 1133.
verdebrake II. 1133.
verdechtenis II. 983.
verdechtigdheid II. 983.
verdechtigen II. 983.
verdeden II. 982, 983.
verdedigen II. 982.
verdoemoedigen II. 1060.
verdoemsteren II. 66.
verdegen II. 768.
verdegenen II. 768.
verdeigen II. 984.
verdeligen II. 984.
verdelligen II. 984.
verdemmen II. 66.
verdemoedigen II. 1060.
verdemsteren II. 66.
verden II. 680.
verdichten II. 984.
verdichtsel 61.
verdiersing 918.
verdoende II. 82.
verdoetelen 64.
verdolt 64.
verdomen 68.
verdommelen 70.
verdompen 74.
verdonderen II. 93.
verdonen II. 82.
verdonken II. 94.
verdoofd 75.
verdoovelen 75.
verdooven 75.
verdord 745.
verdorsten II. 985.
verdoten 64, II. 77.
verdrieschen (zich) 88.
verdrijsten 989.
verdroesten 89.
verdroezeld 87.
verdroppelen 94.
verduiken 96.
verduimelen 98.
verduisemen 101.
verduizelen 100.
verduizenden II. 1135
verduizendvouden II. 1131.
verduizendvoudigen II. 1131.
verduizendvuldigen II. 1135.
verdulden II. 986.
verduldigen II 986.
verduldigheid II. 986.
verdut II. 77.
verdutsen 103.
verdutst 103.
verdutten 64, II. 77.
verdwarrelen II. 1173.
verdwerelen 106.
verdwijnen 976.
vereen II. 990.
vereenbaar II. 990.
vereend II. 989.
vereendigen II. 990.
vereenen II. 988.
vereenigen II. 988, 990.
vereening II. 990
vereenzelven II. 1164
vereenzelvigen II. 1163.
vereeuwd II. 993.
vereeuwelijken II. 993.
vereeuwen II. 993.
vereeuwigen II. 992.
verellenden II 995, 1036.
verent II. 844.
verergen II. 97.
verergend II. 97.
verergeren II 99.
vererren II. 776.
vererren II. 98, 776.
verflenst II. 112.
verfletsen II. 112.
verflikkeren II. 116.
verflodderd II. 123.
verfobbelen 124.
verfomfaaijen 123.
verfommelen 122.
verfonfeijen 123.
verfonkfooid 123.
verfrommelen 125.
verfrompelen 125.
verfronselen 128.
verfrousen 128.
verfutselen 132.
vergaden II. 136.
vergangen 137.
vergasten II. 143.
vergasteren II. 143.
vergasting II. 143.
vergeestelijken II. 997.
vergeestelijking II. 997.
vergeestigen II. 997.
vergeestiging II. 997.
vergeesting II. 147.
vergelijkenen II. 803.
vergelukken II. 998
vergelukking II. 998.
vergenadigen II. 1000.
vergeven II. 882.
vergezellen II. 1163.
vergicht II. 881.
vergichten II. 1000.
vergicntig II. 881.
vergieren II. 507.
vergif II. 777.
vergiffen II. 777.
vergiffenen II. 777.
vergiffenis II. 777, 1001.
vergift II. 777.
vergifte II. 1001.
vergiften II 777, 1000.
vergifter II. 1001.
vergoddelijken II. 1020.
vergoden II. 1002.
vergodigen II. 1002.
vergood II. 1003.
vergrooten II. 160.
vergrooteren II. 160.
vergrouwelen 179.
vergrouwen 178
vergruizelen 175.
vergruizen 175.
vergruwelen 179.
vergruwen 178.
vergruwing II. 1174.
vergudderen 186, II. 160.
verguigen 180.
verguttelen 186.
verguttern II. 160.
verhaasten II. 1008.
verhaastigen II. 1008.
verhaftelen 996.
verhakkelen 189.
verhandreiken II. 1009.
verhandselen 194.
verhanselen 194, 996.
verhansen 195, 996.
verhanzen 195.
verhaspelen 997.
verhavenen II. 788.
verheetsteren II. 172, 1019.
verheidigen II 1013.
verheisteren II. 172.
verheitsteren II. 172.
verhelligen II. 1016.
verhemelen 198, 199, 997, II. 1175.
verhemelen (zich) 200.
verhendelen 194.
verhenen (zich) II. 988.
verhengen 204.
verhensen 195.
verhensmaal II. 1175.
verherdigen II. 1016.
verheren II. 1017.
verhergen II. 1018.
verheriën II. 1017.
verhetsen II. 172.
verhettigen II. 1019.
verhevelen 211.
verheveling 998.
verheven 209.
verhitsen II. 172.
verhitten II. 1019.
verhittigen II. 1019.
verhoetelen 228.
verhoetelen (zich) 229.
verhonden II. 179.
verhonderdvouden II. 1130.
verhonderdvoudigen II. 1131.
verhonderdvuldigen II. 1135.
verhondsen II. 179.
verhoogmoedigen II 1061.
verhoovaarden II. 1121.
verhoovaardigen II. 1121.
verhordigen II. 1019.
verhulsteren II. 1202.
verhutselen 244.
verijdeltuiden II. 673.
verijdeltuijen II. 673.
verijdeltuiten II. 673.
verijlen II. 1022.
verijzelen 246.
verijzen 246, II. 188.
verjaren II. 1023.
verjeugden II. 1023.
verjeugdigen II. 1024.
verjeugen II. 1024.
verjichtig II. 881.
verjongelijken II. 203.
verjongelingen II. 203.

verjongen II. 203.
verjongeren II. 203.
verkakelen 257.
verkansen 258.
verkauwen 262.
verkeerelen II. 1193, 1194, 1195.
verkeeren II. 1194.
verkeynst 285.
verken 839.
verkenschen II. 225.
verkerelen II. 1193.
verketteren II. 216.
verziescht II. 220.
verkijsten II. 219.
verkijsteren II. 219.
verkikkerd II 222.
verkilden II. 223.
verkilderen II. 223.
verkimmeren II. 291.
verkinderen II. 224.
verkindschen II. 225.
verkinsen II 225.
verclaersen 918.
verkladdeijen II. 228
verklammen II. 263.
verklampen II. 234.
verkleinderen II. 244.
verkleinte II. 244.
verkleinzen II. 244.
verkleumen II. 263.
verkleund II. 264.
verkleuteren II. 253.
verklikken II. 255.
verklingen 272.
verklissen II. 252.
verkloemen II. 263.
verklomen II. 263.
verklommen II. 263.
verklongelen 275.
verklonnen II. 263.
verklonteren II. 260.
verklummeren II. 263
verklungelen 275.
verknabbelen 277.
verknapen II. 890.
verknechten II. 891.
verkneynst 285.
verknetteren II. 268.
verkneukelen II. 269.
verkneukelen (zich) 279.
verkneuteren II. 269.
verkneuteren (zich) II. 269.
verkniezen 285.
verknijzen 285.
verknikken 286.
verknocht II. 892.
verknochten II. 894.
verknochter II. 895.
verknoester 289.
verknoezen 289.
verknoffeld 292.
verknoften II. 894.
verknoopen II. 894.
verknoopt II. 892.
verknuselen 290.
verknutteren (zich) II. 268.
verkoenen II. 276.
verkoeneren II. 276.
verkoesteren II. 279.
vercoeverden II. 387.
verkommelen II. 291.
verkonden II. 1026.
verkondigen II. 1026.
verkorsten 299, 1001.
verkorteren II. 293.
verkouden 185, II. 294.
verkouderen II. 294.
verkouwen II. 294.
verkrachten II. 1028.
verkrachtigen II. 1032.
verkraften II. 1033.
verkrafter II. 1033.
verkrangen 326.
verkranken 307.
verkreukelen 314.
verkrevelen II. 1177.
verkrichten II. 1031.
verkroken 329.
verkrompelen 331.
verkronkelen 332.
verkruimelen 333.
verkruimen II. 1178.
verkuijeren II. 298.
verkuischt II. 219.
verkunden II. 1035.
verkundigen II. 1035.
verkunstelen 339, 1003.
verkwabsen 345.
verkwakkelen 342.
verquacken 342.
verkwalsteren II. 305.
verkwanselen 346.
verkwantelen 347.
verkwanten 347.
verkwantselen 346.
verkwantsen 346.
verkweelen 352.
verkwikken 356.
verkwikkeren II. 309.
verkwispelen 361.
verlammen II. 336.
verlanden II. 1037.
verlangen II. 324, 357.
verlangeren II. 325.
verlasten II. 1039.
verlasteren II. 328.
verlastering II. 328.
verlauwen II 329.
verlauweren II. 329.
verlauwteren II. 329.
verleeden II. 1042.
verleemde (znw.) II. 335.
verleen II. 1042.
verleenigen II. 1043.
verlemen II. 335.
verlemmen II 335.
verlempen II. 335
verlengeren II. 337.
verlenkeren II. 337.
verleppen II. 681.
verlepperen II. 681.
verlevenen II. 804.
verlichten II. 897.
verlief II. 332.
verliezen II. 1124.
verlijkenen I . 803.
verlingen II. 337.
verlistigen II. 1044.
verlochchenen II. 806.
verlodderen II. 352.
verloeijen II 364.
verlogen II. 805.
verloochenen II. 807.
verlossen II. 807.
verlossenen II. 808.
verloven II. 681.
verloveren II. 681.
verluchten II 897, 1046.
verluchtigen II. 1046.
verluchtiging II. 1047.
verluiferen II. 364.
verluijen II. 364.
verluijeren II. 364, 570.
verluimd II 369.
verluimen II. 367, 369.
verluimerd II. 369.
verluimeren II. 369.
verlus II. 1124.
verlust II. 1124.
verlusten II. 1050.
verlustigen II. 1050, 1124.
verlusting II. 1051.
vermaffe 403.
vermangelen 372.
vermansen 376.
vermasken II. 375.
vermeerderen II. 377.
vermeeren II. 377.
vermeering II. 377
vermeersen 678, 948, II. 378.
vermeervoudigen II. 1131.
vermeervoudiging II. 1131.
vermeinen II. 1056.
vermenën II. 1056.
vermengelen 379.
vermenigen II. 1056.
vermenigvouden II. 1131.
vermenigvulden II. 1135.
vermenigvuldigen II 1135.
vermenschen 380.
vermete II. 1057.
vermetel II. 1057.
vermeten II. 1057, 1211.
vermeter II. 1057.
vermeteen 387.
vermeukelen 280.
vermeuzegen II. 1057.
vermijten II. 382.
vermijteren II. 382.
vermikkeld 430.
vermilderen II. 383.
vermilferen II. 383.
vermilveren II. 383.
vermisel 379.
vermizeld 379.
vermoddelen 396.
vermodderen II. 385.
vermoedenen II. 808.
vermoedigen II. 1060.
vermoeijen II. 386.
vermoeijeren II. 386.
vermoelen II. 397.
vermoën II. 808.
vermoenen II. 808.
vermoeren 415.
vermoffelen 400, II. 1180.
vermompelen 409.
vermompen 409.
vermonden II. 389, 1062.
vermonder II 1062.
vermonderen II. 389.
vermondigen II. 1062, 1212.
vermooschen II. 1057.
vermoosen II. 1057.
vermoozegen II. 1057.
vermopperen II. 391.
vermorderen II. 390.
vermortelen 416
vermorteren II. 391.
vermorwen 377.
vermorzelen 417.
vermout II. 397.
vermuijeren II. 393.
vermulferen II. 383.
vermumplen 409.
vermuren 415.
vermurzelen 417.
vernaderen (zich) II. 400
vernalatigen II. 1066.
verne II. 681.
verne (van) II. 845.
verneerderen II 403.
verneëren II. 403.
vernekeld II. 1181.
verneken II. 1181.
vernen II. 844.
vernen (bnw.) II. 844.
vernenwijn II. 845.
vernestelen 424, II. 1181.
vernesten 424.
verneucht 284.
verneuken 284.
verneutelt 433.
vernibbeld 429.
vernibbelen 429.
vernichten II. 1066.
vernichtigen II. 1066.
verniel II. 1068.
vernielen II. 1068.
vernieten II 1067.
vernietigen II. 1067.
vernieting II. 1068.
vernieuweren II. 403.
vernikkeld II. 1181.
vernissen 416.
vernoeijen II 410.
vernoeyeren II. 405.
vernoeitsel II. 411.
vernoft 840.
vernoy II. 405, 411.
vernoyeeren II. 405.
vernoyen II. 405, 410.
vernoyeren II. 404.
vernonft 840.
vernoodzinnen II. 1071
vernoodzinnigen II. 1071.
vernooi II. 411.
vernooidheid II. 406.
vernooijen II. 410.
vernoozen II. 408.
vernuft (znw.) 840.
vernuft (bnw.) 840, II. 1195.
vernufteien 840, II. 1075.
vernufteling 841, II. 1195.
vernufteliseeren 840.
vernuften 840.
vernuftheid 840.
vernuftig 840.
vernuftiseeren 840.
vernukkelen 281.
vernukken 281.
vernutelt 433.
vernutseld 433.
vernuttigen II. 1073.
veromstandigen II. 1108.
veromstandiging II. 1108.
veroneindigen II 994.
veroneindiging II. 994.
verongelukken II. 998.
veronlukken II. 998.
veronrechten II. 1080.
veronteenigen II. 988.
verontrusten II. 1085.
verontrustigen II. 1085.
verontwaarden (zich) II. 1139.
verontwaardigen II. 1139.
verontwaardigen (zich) II. 1139.
veronwaarden II. 1138.
veronwaardigen II 1138.
veroodmoedigen II. 1059.
verootmoeden II. 1058.
verootmoedigen II 1059, 1060.
verootmoeding II. 1059.
veropperen II. 415.
verorderen II. 415.
verouden II. 416.
verouderen II. 417.
verouweijken II. 203.
veroverlasten II 1040.
veroverweldigen II. 1144.
verpaft 438.
verpaisteren II. 420.
verpangelen 439.
verpanjeren 439.
verpeisteren II. 420.
verpel 416.
verpeterd II. 425.
verpeuterd II. 425
verpeuteren II. 451
verpieperd II. 424.
verpieterd II 425.
verpieteren II 425.
verpijnen (zich) II. 1077.
verpijnigen II. 1078.
verpijnigen (zich) II 1078.
verplaatjeren II. 428.
verplatten II. 436.
verplegen II. 902.
verpletten II. 433.
verpletteraar II. 436.
verpletteren II. 435.
verplichteling II. 901.
verplichten II 899.
verplonderen II. 443.
verpluizen II. 440.
verpoetelen 457.
verponden II. 447.
verponding II. 447.
verpooijen II. 448.
verporren II. 815.
verporrenen II. 815.
verpronselen 474.
verrabbelen 479.
verraffen 479.
verraft 484.
verrappen 479.
verrassen 491.
verrechten II. 1079.
verrek 603.
verrekken II. 300.
verren II. 679, 844.
verren (van) II. 845.
verrene (van) II. 845.
verrens (van) II. 845.
verreppen 479.
verridderen II. 463.
verrifelen II. 1182.
verriggelen 503.
verrijfelen 482.
verrimpelen 510.
verrinkelrooijen 520.
verrinneren II. 1202.
verrisselen 526.
verroekeloozen II. 904.
verroesten II. 469.
verroesterd II. 469.
verrompelen 535, 536.
verrompen 535.
verronseld 539.
verronselen 539.
verrosteren II. 469.
verruifelen 542.

verrukt 603.
verrusten II. 1087.
versappen 614.
verschaften II. 907.
verschagcheren II. 475.
verschakelen 556.
verschateren II. 487.
verschemeren II. 484.
verschieten 600.
verschietenis 600.
verschijnigen II. 1089.
verschillen II. 491.
verschimmelen 574.
verschoffelen 580.
verschommelen II. 1187.
verschoon II. 505.
verschoonderen II. 505.
verschoonen II. 1090.
verschoppen 580.
verschrafelen 590.
verschrankt 592.
verschrikken 597.
verschrikking 599.
verschrimpelen 602.
verschrimpen 601.
verschroeven 606.
verschrompelen 609.
verschrompen 609.
verschrompt 609.
verschronfelen 610.
verschronkelen 610.
verschulden II. 1093.
verschulden (zich) met iets II. 1093.
verschuldigen II. 1094.
verschuldiger II. 1094.
versebbelen 614.
verslampampen 437.
verslampen II 520.
verslappen II. 681.
verslatterd II. 516.
verslechten II. 519.
verslechteren II. 518.
versledderen II. 529, 539.
verslekken II. 541.
verslekkeren II. 541.
verslemmen II 570.
verslenderen II. 523.
verslensen II. 522.
verslenteren II. 523, 528.
verslentsen II. 522.
versleteren II. 529.
versletteren II. 529.
verslibben II. 538.
verslieren II. 540.
verslijmen II. 539.
verslikken II. 540.
verslikkeren II. 540.
verslimmen II. 542.
verslimmeren II. 543.
verslinden II. 543.
verslinderen II. 543.
verslingeren II. 545.
verslingering II. 546.
verslitst II. 530.
verslochteren II. 557.
verslodderd II. 553.
versloetjeren II. 561.
versloffen II. 556
verslonsen 627, II. 526.
verslorden II. 554.
verslorgen II. 554.
versloriën II. 564.
versluchteren II. 557.
verslutjeren II. 561.
versluimen II. 570.
versluimeren II. 569
verslumen II. 599.
verslunselen 627.
verslunsen 627, II. 526.
versmacht II. 923.
versmachten II. 923.
versmadelijk II. 1095.
versmaden II. 1094.
versmadenis II. 1095.
versmadigen II. 1094.
versmalen 629
versmijdigen II. 1096.
versmodderen II. 575.
versmuiken 634.
versnapeling II. 581.
versnapering II. 581.
versnellen II. 585.
versnelleren II. 585.
versneuvelen 648.
versnippelen 649.
versnippen II. 587.
versnipperen II. 587.
versnodelen 655.
versnoffelen 654.
versnoffen 654.
versnoodelen II. 1096.
versnooden 655, II. 595, 1097.
versnooderen II 595, 1096.
versnoodigen II. 1097
versnot II. 596.
versnoteren II. 596.
versnothaid II. 597.
versnotterd II. 596.
versobbedoppen 662.
versoezelen 663.
versokkelen 668
versollen II. 501.
versoppen II. 599.
versopperen II. 599.
verspaanderen II. 600.
verspatten II. 612.
versperren 678.
versplinteren II. 616.
verstameren II. 620.
verstandel II. 1106.
verstanden II. 1104.
verstandenis II. 1106.
verstandigen II. 1108.
verstannesse II. 1106.
verstarnen II. 830.
versteenen II. 620, 621, 1111.
versteeneren II. 621.
versteenigen II. 1111.
versteigeren II. 625.
versteinigen II. 1111.
verstendigen II. 1108, 1112.
versteroogen II. 831.
verstijveren II. 629.
verstomd staan 705.
verstommelen 704, 705.
verstommen 705.
verstompelen 704, 706.
verstompeling 706.
verstoppen 1007.
verstoptheid 1008.
verstorkelen 708.
verstrangen 711
verstremen 714.
verstrommelen 709.
verstrengelen 712.
verstreusmeuzen 825.
verstreuvelen 729.
verstrijken 997.
verstringen 711
verstruivelen 729.
verstubben 730, 731.
verstuiveren II. 627.
verstukkelen 731.
versuffen 179, 735.
versuft 735.
versukkeld 668.
versukkelen 668.
versussen 739.
vertaperen II. 639.
vertardt 58.
vertegenwoordigen II. 1151.
vertichten II. 933.
vertichter II. 933.
vertichting II. 933.
vertiegelen 756.
vertiegen II. 936.
vertiën II. 929.
vertienduizendvoudigen II. 1131.
vertiezen II. 643.
vertijden II. 930, 937.
vertijen II. 929
vertijgen II. 931, 936.
vertijging II. 931.
vertijkelen 756, 795.
vertilgen II. 984.
vertissen II. 70.
vertoeven II. 655.
vertokken 778.
vertoogen II. 839, 937.
vertoogenen II. 839
vertoornigen II. 1116.
vertrappelen 791.
vertroefelen 815
vertreifelen 815.
vertrekken 95, 795.
vertreuzelen 83.
vertrijkelen 756, 795.
vertrikkelen 795.
vertritselen 818.
vertroetelen 806.
vertrutselen 818.
vertuid II. 661.
vertuijen II. 660, 673.
vertuischen 823.
vertuismuizen 824, 825.
vertuysnuyst 824.
vertuit II. 661.
vertuitelen 823.
vertuiten II. 662.
vertukken 778, II. 675.
vertureluren 756.
verturluren 755.
vertweefelen 816, 833.
vertweifelen 833.
vertwijfeld 833.
vertwijfeldheid 834.
vertwijfelen 832, II. 1193.
vervaarachtig II. 843.
vervaard II. 842.
vervaardigen II. 1119.
vervaardigen (zich) II. 1119.
vervaarlijk II. 843.
vervaken II. 678, 1208.
vervakeren II. 678.
vervaren II. 842, 948.
vervarenen II. 842.
verveelen 154.
verveelvoudigen II. 1131.
verveelvuldigen II. 1136.
verveeren 179, II. 842.
ververden II. 681.
ververderen II. 681.
ververren II. 680.
ververzondigd II. 1170.
vervlakken II. 686.
vervochten II. 1128.
vervechtigen II. 1128.
vervoetelen 849.
vervolgen II. 1125.
vervonkelen 852.
vervrijmoedigen II. 1061.
vervuldigen II. 1136.
verwaardigen II. 1137, 1139.
verwaardigen (zich) II. 1137.
verwaarloozen II. 847.
verwaarneeren II. 849.
verwaggelen 854.
verwakkeren II. 697.
verwandelen 858, II. 701.
verwanderen II. 701.
verwaren II. 850.
verwarrelen II. 1190.
verwateren II. 599.
verwauwelen 873.
verweegeren II. 707.
verweelden II. 719, 1142.
verweelderen II. 710.
verweelderigen II. 1142.
verweeldering II. 710.
verweeldigen II. 1143
verweemoedigen II. 1061.
verweent 58.
verweerderen II. 710.
verweernen II. 852.
verwegen 881.
verweifeld 877.
verweifelend 878.
verweigeren II. 711.
verweisteren II. 712.
verwelden II. 719.
verwelderigen II. 1142.
verweldigen II. 1143.
verweligen II. 1143.
verwelken II. 710, 712.
verwelkeren II. 713.
verwemelen 881.
verweren II. 710, 851.
verwerken II. 960.
verwernen II. 852.
verwerrendheid II. 852.
verwerrenen II. 852.
verwertelen 868.
verwerven 887.
verwerzelen 868.
verwetigen II. 1145.
verwiggelen 854, 898.
verwijden II 715.
verwijden² II.. 716.
verwijderen II. 715.
verwijderen² II. 716.
verwikkeld 901.
verwikkelen 900.
verwikkeling 901.
verwikken 899.
verwilden II. 717.
verwilderen II. 717.
verwilligen II. 1147.
verwilling II. 1147.
verwimpelen 903.
verwissel (znw.) 916.
verwisselen 914, 916.
verwitten II. 1149.
verwittigen II. 1149.
verwitting II. 1149.
verwoed II. 1150.
verwoeden II. 1150.
verwoedigen II 1150.
verwoesten II. 726.
verworgelen 917.
verworren 917.
verworst 917.
verworstelen 918.
verwortelen 918.
verwracht II. 960.
verwreken 921.
verwrekken 925.
verwrevelen II. 1196.
verwrikbaar II. 955.
verwrikken 926, II. 955.
verwrikking II. 955.
verwrocht II. 960.
verwurst 918.
verwust 918.
verzaden II. 1152, 1153.
verzadigen II. 1154.
verzaechten II. 1152.
verzaften II. 1155.
verzaken 615.
verzamen 935, II. 854.
verzamenen II. 854.
verzamening II 855.
verzaming 935.
verzaten II. 1154.
verzatigen II. 1158.
verzating II. 1157.
verzeer II. 1162.
verzeerd II. 1162.
verzeeren II. 1161.
verzeenigen II. 1162.
verzeeuwd II. 730.
verzeeuwdheid II. 730.
verzeeuwen II. 730.
verzeeuwerdheid II. 730.
verzeeuweren II. 730.
verseeuwt II. 732.
verseevert II. 732
verzellen II. 1163.
verzelvigen II. 1164.
verzienen II. 860.
verzingelen 946.
verzoeken 837.
verzoetelen 948.
verzondigen II. 1170.
verzondigen (zich) II. 1170.
verzopen 735.
verzuchten II 963.
verzuisen 740.
versunden II. 1170.
verzwenden 955.
verzwender 956.
verzwijken II. 967.
verzwijm 961.
verzwijmdheid 962.
verzwijmen 961.
verzwijmenis 962
verzwijmig 962.
verswijnen 965.
verzwikken II. 966.
verzwindelen 973.
verzwinden 966.
verswinnen 965.
vesten II. 1125.
vesthalm II 1125.
vestigen II. 1124, 1125.
veten II. 681, 941.
veter II. 682.
veteren II. 682.
veurdeelen II. 978, 1129.
veze 118.
vezel 841.
vezelaar 842.

vezelen 118, 842.
vezelen² 843.
vezeling 842.
vezelvlas 842.
vezen 113, 842.
vezen² 843.
veziken 844.
vezikje 844.
vichte II. 901.
vichten II. 941.
vichteren II. 684.
vieren II. 976.
viernen (bnw.) II. 844.
viervoeten 850.
vieteren II. 684.
vigen II. 941.
vigge 23, II. 846.
viggelen 117.
viggen 12, 23, II. 846.
viggenen 23, II. 846.
vijand II. 941.
vijden II. 941.
vijen II. 941.
vijgen II. 101, 941.
vijken II. 101.
vijnzel 846.
vijteren II. 684.
vijze 845.
vijzel 846.
vijzelen 845, II. 1195.
vijzen 845, II. 1195.
vindelijk II. 1129.
vinden 837, II. 1129.
vingertepelen 766.
vinkemannetje spelen 117.
vinken 117.
vinken vangen 117.
vinkertjes leggen 117.
visselen 844.
vits 116.
vitse 846.
vitselen 842, 846.
vitsen 846.
vl- II. 371.
vlaag II. 685.
vlaai II. 112.
vlaen II. 113.
vlabbe II. 103.
vladden II. 111.
vladderen II. 106.
vladen II. 111, 113.
vlader II. 114.
vlag II. 685.
vlaggen II. 685.
vlaggeren II. 685.
vlaken 20, II. 686.
vlakken II. 685.
vlakkeren II. 110, 686.
vlard II. 108.
vledden II 107, 111.
vleeschhouder II. 786.
vlegel 16.
vleggeren II. 686.
vlei II. 112.
vleibekken II. 112.
vleiden II. 111.
vleijen II 111, 686.
vleijeren II. 686.
vlekkeren II. 686.
vleter II. 111.
vleugs 848
vleus 848.
vlichsteerten 846.
vlieden II. 945, 947.
vliecn II. 945.
vliegelen 846, II. 687.
vliegen 846, II. 686, 947.
vliender II. 687.
vlieten II. 128.
vligchelen 846, II. 687.
vliggeren II. 686.
vlijten II. 1126.
vlijtigen II. 1127.
vlikken II. 115, 687.
vlikkeren II. 115, 687.
vlinder II. 687.
vlinderen II. 687, 1208.
vlinken II. 45, 120.
vlinnen II. 687.
vlodden II. 124.
vlodderen II. 124, 1200.
vloechs 848.
vloes 848.
vlonkeren II. 127.
vlooijen II. 119.
vloten II. 125, 128, 131.
vlotten II. 714.
vlouw II. 131.
vlouwen II. 125.
vluchten II. 945.
vlug 847.
vluggelen 847, II. 687.
vluggen 847.
vlugs 847.
vluister II. 48.
vlunder II. 687.
vlunderen II. 687.
vlusch 848.
vlüstech II. 1124.
vnase 118.
vocht II. 1129.
vochtel 849.
vochtelen 848.
vochten II. 1127.
vochtig II. 1129.
vochtigen II. 1128.
vod 130, II. 688.
vodde II. 688.
vodden II. 688.
vodder II. 688.
vodderen II. 688.
vodderij II. 689.
voddevaär II. 689.
voderen II. 692.
voecht II. 1129.
voechten II. 1127.
voechtigen II. 1128.
voeden II. 132, 689.
voeder II. 691.
voederaar II. 691.
voederen II. 689.
voederen² II. 692.
voederij II. 691.
voedersse II. 691.
voedraal II. 692.
voedster II. 691.
voedstere II. 691.
voedsteren II. 690.
voedsterer II. 691.
voedsteres II. 691.
voeijeling II. 691.
voeijeren II. 689.
voeijeren² II. 692.
voer 112.
voeragie II. 691.
voeragie² II. 693.
voëren II. 689.
voëren² II. 692.
voering II. 692.
voesteren II. 690.
voesterse II. 691.
voeteeren 849.
voetelen 849.
voeteling 850.
voeten 849.
voetfutsel 130.
voetgedommel 66.
voetgetrippel 800.
voetschemel 568.
voetselen 849.
voezelen 849, 992.
vogchelen 848.
vol— II. 166.
volant 336.
volladigen II. 983.
voldoend II 769.
voldoenend II. 769.
voldoenendheid II. 769.
volharden II. 165.
volhardig II. 167
volherdelijk II. 167.
volherden II. 1016.
volherdig II. 167.
volherdigen II. 1016.
volhouden II 166, 1188.
volken II 693.
volkeren II 693.
volknocht II. 892.
vollen II. 132.
volmacht (bnw) II. 1053.
volmachten II. 1053.
volmachtig II. 1053.
volmachtigen II. 1053
volmachtiger II. 1053.
volstaan II. 1102.
volstaden II. 1102.
volstadigen II. 1104.
volwoorden II. 1150.
volwracht II. 960.
volwrocht II. 960.
vommelen 122.
vondigen II. 1129.
vonk 852.
vonkel 852.
vonkelen 851.
vonkeling 853.
vonken 850, II. 694.
vonkeren II. 694.
vonkist 852.
vonksel 852.
voor II. 694, 948.
voorachten II. 866.
voorbeuzelen 21.
voorbijkuijeren II. 298.
voorbijslenderen II. 521.
voorbijslinderen II. 522.
voorbijzwindelen 975.
voorbijzwinden 971.
voordeel (bnw) II. 978.
voordeelen II. 1129.
voordeeligen II. 1129.
voorder II. 694.
voorderen II. 694
voorders II. 694.
voordonderen II. 94.
voorijlig II. 1022.
voorknotteren II. 270.
voorkundigen II. 1035.
voorprevelen 468, 1004.
voorrabbelen 478.
voorreutelen 1005.
voorspoedere II. 1100.
voorspoedigen II. 1099.
voortbengelen 16.
voortbroddelen 47.
voortdruppelen II. 1173.
voorteem 938.
voortetende 109.
voortfakkelen 112.
voorthinkelen 213.
voorthompelen 234.
voortkabbelen 1000.
voortkakelen 257.
voortkeilen II. 213.
voortklungelen 274.
voortkoesteren II. 279.
voortkrabbelen 596.
voortkrassen 308.
voortkruijen II. 298.
voortoekeren II. 413.
voortooveren II. 657.
voortplampelen II. 1182.
voortploeteren II. 438.
voortprikkelen 473.
voortrevelen 500.
voortroffelen 484.
voortschaffelen 580.
voortscharrelen 562.
voortschoeperen II. 498.
voortschrenkelen 592.
voortschuifelen 612, II. 1188.
voortschuijeren II. 509.
voortsjorlen 625.
voortslenteren II. 522.
voortspatten II. 612.
voortspruchtelen 692.
voortstrompelen 723.
voortstumpelen 708.
voortsukkelen 667, 742.
voorttrentelen 793.
voortvijteren II. 684.
voortwemelen 882.
voortwoekeren II. 724.
voortwrikken II. 956.
voortzwindelen 975.
voorverkondigen II. 1026.
voorwachten II. 953.
voorwikken 896.
voorwikking 896.
vorat II. 1130.
vorchten II. 947.
vordel II. 978.
vordelen II. 978.
vorden II. 695.
vorderen II 694.
vorderen² II. 695.
vorders II. 694.
voren II. 694.
voren² II. 695.
vorhacht II. 866.
vorstelen 918.
vort II. 1130.
vorten II. 1129.
vortheid II. 1130.
vortig II. 1130.
vortigen II. 1129.
vot 119.
voude II. 1130.
vouden II. 1130.
voudigen II. 1130.
vraagal 107.
vracht 112.
vraten 126.
vrede II. 1133.
vreden II. 1132.
vreder II. 1132.
vredig II. 1134.
vredigen II. 1132.
vreeg 927, II. 1134.
vregelen 923.
vreigelen 923.
vreijelen 923.
vreten 126.
vribbelen 923.
vrienden II. 1134.
vriendigen II. 1134.
vrijgeesteren II. 149.
vrijgeleffel 362.
vrijmoedigen II. 1061.
vrijter 931.
vrijven 923.
vrikkelen 927.
vrikken 126.
vritselen 930.
vrobbelen 931.
vrocht (imperf.) II. 958.
vrochtelijk II. 950.
vroelen 932
vroeschelen 919.
vroetelen 932.
vroeten 931.
vrouw (een) als een zwiep 4.
vrouwekracht II. 1028.
vrucht 692, II. 949.
vruchtelijk II. 950.
vruchten II. 904, 946, 948, 1134.
vruchtigen II. 1134.
vucht II. 1129.
vuchten II. 1127.
vuiken 130.
vuilpeuk 748.
vuisten II. 942.
vulden II. 1130, 1135.
vuldigen II. 1135.
vullen II. 132.
vunk 852.
vunken II. 694.
vurchten II 947.
vuren II 1136.
vurigen II. 1136.
vurt II. 1130.

W 926.
waaijen II. 695, 712.
waaijer II. 696, 712.
waaijeren II. 695.
waaiop II. 696.
waar (znw) II. 846.
waar II. 1140, 1141.
waarborg II. 1209.
waarborgen II. 1209.
waard 869.
waarden II. 1136.
waardigen II. 1137.
waarneeren II. 849.
waarnemen II. 847.
waarnen II. 847, 1209.
waarnen² II. 849, 851.
waarning II. 848.
waarschuwen II. 847.
waauwel 873
waauwelen 873.
waauwen 871.
wabbelen 874, 916.
wabbelig II. 696.
wabben 339, 917, II. 696.
wabberen II. 696.
wabbering II. 696.
wabelen 874.
waben 351.

wachtdoenend II. 1209.
wachten II. 951.
wachter II. 952.
wadde II. 737.
waerderubbe II. 1209.
waernisoen II. 1209.
wafel 351, 874.
wafelen 855.
waffel 351, 873.
wagchelen 853.
wagelen 853.
wagen 853, 893, 898, 1004.
waegeren II. 712.
wages II. 499.
wageschongelen 583.
waggelen 12, 109, 853, 898, 925.
waggeltrede II. 1195.
wake (in) II. 951.
wakelen 853.
waken II. 697, 699, 722, 951.
waker II. 952.
wakeren II. 700.
wakkeren II. 697.
walken II. 700.
walkeren II. 700.
wallen II. 700.
walm II. 700.
walmen II. 700.
walsen II. 713.
wamelem 855.
wamelen 855.
wameling 855.
wamen 855.
wamme 672.
wammen 671.
wandel (znw.) 857.
wandel (bnw.) 856.
wandelbaar 856.
wandelbaarheid 857.
wandelen 856, II. 700.
wandeling 857.
wandeltje 857.
wanden 856.
wanderen II. 679, 700.
wanhavenig II. 785.
wanhavenigheid II. 785.
wanhavening II. 785.
wanc (sonder) 865
wank (znw.) 865.
wank (bnw.) 865.
wankel 866.
wankelbaar 856.
wankeleeren 867.
wankelen 867.
wankelheid 856.
wankelloos 867.
wanken 866.
wanker 865.
wantelen 867.
wapelaar 887.
wapeling 855.
waperkaak II. 705.
wappen II. 703.
wapper II. 705.
wapper (van de) geven II. 705.
wapperen II. 696, 703.
wappering II. 707.
wapperkaken II. 705.
wapperoog II. 707.
war II. 852.
warant II. 1209.
warcht (imperf.) II. 957.
waren 103, II. 847, 1140, 1209.
warig II. 1140.
warigen II. 1141.
warneeren II. 849.
warnen II. 847, 848
warning II. 847.
warpalen 868.
warre II. 853.
warrelen 104, 868, 952, II. 852.
warren 104, 867, 917, II. 851.
warrick- II. 467.
wars 869
warstelen 918.
wartel 869.
wartelen 869.
warvelen 888.
warzel 870.
warzelen 870.
warzen 870.
warzig 870.
waslichten 840.
wassen II. 722.
waterzucht 742.
wauwelen 872, 895.
wauweling 872.
wauwen 351, 871.
wawel 873.
wawelen 873.
webbelen 351.
webben 351.
wedde II. 737.
weddespel II. 499.
wederflikkeren II. 116.
wederglinsteren II. 155.
wedersperring 674.
wedersporig 674.
wedersporigheid 674.
wedersporrelig 675.
wedersporrig 674.
wedersteit II. 633.
wederstribbelen 717.
wederstribben 717.
wederwerig 891.
wederwertig 868.
wederwerzelen 870, 891.
wederwerzeling 870.
wederwezelen 890.
wederwezeligheid 890.
weefijnen 889.
weeger II. 709.
weegeren II. 707.
weegerhartig II. 709.
weegerheid II. 709.
weelde II. 709.
weelden II. 709, 1142.
weelderen II. 709, 1142.
weelderen' II. 710.
weelderig II. 1142.
weelderigen II. 1142
weeldich II. 783.
weeldig II. 710.
weeldigen II. 1142.
weepstaarten 886.
weer II. 853.
weêrbarstig 37.
weêrborstig 37.
weerd 869.
weerderen II. 710.
weernen II. 851.
weêrschitteren II. 493.
weêrstrijver 716.
weerzig 870.
weetniet 107.
weeuwen 875.
weeuwer 875.
weffelen 351.
wegbenselen 19.
wegblaken II. 38.
wegdonderen II. 1199.
wegdruipen 94.
wegdwarrelen 105.
wegen 853, II. 708, 954.
wegher II. 708.
wegfinkelen 117.
wegfommelen 122.
wegfutselen 120.
weggabben II. 136.
weggelen 874, 898, 913.
weggen 874, 898, 913.
weggrissen 159.
weggruizelen 996.
weghokkelen 230.
wegkabbelen 254.
wegkantelen 260.
wegkasperen II. 212.
wegklepperen II. 249.
wegkrassen 308.
wegkringelen 328.
wegpakken 112.
wegplunderen II. 444.
wegscharrelen 562.
wegschilferen II. 482.
wegschoeperen II. 498.
wegschuifelen 620.
wegsissen 623.
wegslippen II. 548.
wegsluimeren II. 568.
wegsnavelen 642.
wegsnorren 656.
wegspaanderen II. 600.
wegspatten II. 612.
wegsplinteren II. 616.
wegsprankelen 682.
wegstommelen 703, 706.
wegstompelen 707.
wegstuven II. 627.
wegvluchten II. 946.
wegvonkelen 852.
wegvonken 851.
wegvreten 126.
wegwikkelen 902.
wegwendelen 956.
wegwinden 971.
weydelijck II. 292.
weifel 879.
weifelaar 878.
weifelen 855, 876, 886.
weifeling 878.
weifeloog 878.
weifeloogsch 878.
weigen II. 711.
weigher II. 708.
weigeren II. 711, 851.
weigerig II. 709.
weigerlijk II. 709.
weijen II. 712.
weisteren II. 712.
weivel 879.
weyvelen 878.
weiven 875, II. 711.
wekken 925, II. 697, 699, 951.
weldader II 981.
welde II. 709.
welden II. 1143.
weldener II. 1143.
welderig II. 1142.
weldig II. 1144.
weldigen II. 1143.
weldoenend II. 771.
welen II. 710.
welgestreeld 720.
welhebbend II. 779.
welk (bnw.) II. 712.
welken II. 712.
welkeren II. 713.
wellusten II. 1051.
welluster II 1051.
welredendheid II. 818.
welten II. 713.
welteren II. 713.
weme 883.
wemelen 855, 880, 926.
wemelig 883.
wemeling 883.
wemen 106, 855, 880, II. 714.
wemeren 106, II. 714.
wempel 903.
wendel 885, 905.
wendelen 883, 906.
wendeltrap 885.
wenden 856, 867, 884.
wendt II. 1169.
wendtelen 884.
wenken 907.
wentelen 883, 884.
wenteltrap 885.
wentzelen 885.
wepel 886, 887, 892, II. 1196.
wepelachtig 886.
wepelen 855, 879, 886.
wepeler 887.
wepelig 886, 892.
wepelsteerten 586.
wepen 885.
weren 891, II. 710, 851, 1140.
werf 889.
werfel (bnw.) 879.
werig 891.
werk (te) stellen II. 1145.
werken II. 957
werkstellen II. 1144.
werkstellig maken II. 1145.
werkstelligen II. 1144.
werneeren II. 849.
wernen II. 848, 851.
wernieren II. 849.
werpe 890.
werpelaarzen 1,4
werpen II. 1197.
werpte II. 1197.
werre II. 853.
werreballen 867.
werrelen 104, 868.
werren 104, 867, II. 851.
wers 870.
wers (znw.) 871.
wersaem 870.
werstelen 918.
werte II. 853.
wertel 869.
wervel 884.
wervelbeenders 888.
wervelbraai 889.
wervelen 887.
wervelig 889.
wervelwind 888.
wervelziek 889.
werven 887.
werzel 870.
werzelen 868, 870, 891.
werzelig 870.
wesp 135.
weten II. 714, 1146, 1149.
weteren II. 714.
wetig II. 1146.
wetigen II. 1145, 1146.
weve 890
wevel 890.
wevelaar II. 1196.
wevelen 889.
weveling 889.
weven 879, 889, 891.
wezelen 891.
wezen 891.
wezzelen 891.
wibbelen 855, 891, 925.
wibbelig 892.
wicht II. 954, 1066.
wichten II. 953, 1146.
wichtig II. 954.
wichtigen II. 1146.
wie II. 513.
wiebelen 883, 891.
wiebelig 892.
wieben 891.
wiechelen 895.
wiegelen 893, 898.
wiegeling 894.
wiegelwagelen 894.
wiegen 853, 892, 895, 898.
wiegewage 893, 894.
wiekelen 894.
wieken 894.
wiekwispelen 911.
wiemelen 855, 883.
wiemen 855, 880, 891.
wierook 898.
wieuwauwen 895.
wiewaauwen 872.
wiewauwelen 894.
wiewauwen 895.
wif 876.
wifjes 876.
wift 876.
wigchelen 895.
wigcheling 897.
wigchelster 897.
wigcher 896.
wighelinghe 897.
wiggelen 854, 898, 913, 925.
wiggelig 898.
wiggen 898, 913.
wiggewiegen 893.
wigselen 913.
wihelen 895.
wihot 224, II. 1175.
wijchelen 895.
wijden II 715.
wijden' II. 716.
wijderen II. 715.
wijderen' II. 716.
wijdruchtelick II. 1084.
wijdruchtig II. 1083.
wijdwagen 893.
wijen 898.
wijfelen 879.
wijgeling 897.
wijcken 896.
wijpelen 908.
wijper II. 716.
wijperen II. 716.
wijseus 426.
wijwater 898.
wijzen II. 1146.
wijzigen II. 1146.
wijziger II. 1147.
wijziging II. 1147.
wijzing II. 1147.
wik II. 955.
wikelaar 896.

wikelen 896.
wikeligghe 897.
wikelresse 897.
wikkelen 899.
wikken 895, 898, 899, II. 954.
wikker 896.
—wikker 896.
wikkerij 896.
wikking 896.
wikster 896.
wikvrouw 896.
wild II. 718
wilden II. 717.
wilderd II. 719.
wildernis II. 718.
wildert II. 718.
wildvreemd II. 718.
wilkeren II. 713
willekozen 301.
willen II 1147.
willigen II. 1147.
willigen in iets II. 1148.
wimmen II. 719.
wimpbrauw II. 719.
wimpel 902. 905.
wimpelen 902.
wimpen 902, II 719.
wimper II. 719.
wimperen II. 719.
wimproog II. 719.
wimpoogen II. 719
winde 906.
windel 885, 905.
windelen 906.
windelen' 907.
winden 905.
winden' 907.
windtelen 885.
wingem II. 720.
wingerd II. 720.
wingeren II. 720.
wingert II. 720.
winkelen 907.
winken 907.
winkoogen 907.
winnen II. 750.
wintelen 885.
wip (znw.) II. 721.
wipelen 908.
wipkul II. 721.
wippelen 908.
wippen 908, II. 720.
wipperdewap II. 705.
wipperen II. 720, 1209.
wipperstaarten II. 720.
wipperwap II 705.
wipper-wapper spelen II. 705.
wips 876, II. 721.
wipstaarten II. 720.
wipwijntje II. 721.
wirren 360.
wispeldier 912.
wispelduerig 912.
wispelen 142, 360, 908.
wispeling 910.
wispelstaart 360.
wispelstaarten 911.
wispeltier 912
wispeltierig 912, 913.
wispeltuit 912. II. 674.
wispolturen 913.
wispelturig 912, 913.
wispeltuur 913.
wispeltuurtje 913
wispelurig 912
wispelziek 912.
wispen 908, II 721.
wisperen II. 721.
wisperturig II. 722.
wissel 914.
wissel (bnw.) 915
wissel (den) geven 915.
wisselbalg 916.
wisselbeurtig 915.
wisselen 913.
wisselgang 915.
wisseling 914.
wisselkeerig 916.
wisselstandig 916.
wisselverwig 915.
wissen 914, 916
wistelen 916.
wittebroodsweek 805.
witten II. 1149.
wittig II. 1149.
wittigen II. 1149.
wobbelen 916.
wobben 917.
woed (bnw.) 917.
woeden 917, II. 1150.
woedigen II. 1150.
woeken II. 722.
woekenaar II. 724.
woeker II 722
woekeraar II 724.
woekeraarster II. 725.
woekerares II. 725
woekeren II. 174, 722.
woekerij II. 725.
woekering II. 725.
woekerkruid II. 725.
woekerplant II. 725.
woekerziel II. 725.
woelteren II. 713.
woesten II. 725.
woestenij II. 726.
woesteren II. 725.
woesting II. 726.
woetelen 917.
woiteren II. 727.
wokeren II. 722.
woma elen 880.
wond (bnw.) II. 1150.
wonden II 1150.
wondigen II. 1150.
woorden 869, II. 1150.
woordigen II. 1151.
worcht (imperf.) II. 957.
worgelen 917.
worgen 917.
workworkikkere II. 467
worren 917.
wors 870.
worst 917.
worsten 917, 918.
wosinge II. 726.
wouteren II. 713.
wr 924.
wrabben 923, 931.
wrachten II. 957.
wraen 313.
wraggelen 920, 925.
wraggelgat 920.
wrakken 920.
wrakselen 920.
wrang (znw.) 928
wrang (bnw.) 928.
wrange 928.
wrangen 928.
wrasselen 920.
wrastelen 921.
wrasteling 921.
wrasten 920.
wrat II 853.
wratselen 921, 929.
wreef 927.
wreeg 927.
wreen 312.
wreeuwen 922.
wrekelen 921.
wreken 921, 926.
wrekken 925.
wremelen 924.
wrengen 928.
wrenschen 312.
wrevel (bnw.) 922.
wrevelaar 923.
wrevelbloedig 923.
wrevelen 922, II. 1196.
wrevelheid 922.
wrevelhoofdig 923.
wrevelig 922
wrevelmoedig 923.
wrevelstaarten 923.
wrevelwrakig 923.
wreven 922.
wreventlijk 922.
wribbelen 923, 925, 931.
wribben 923.
wrichten II. 956, 961.
wriemelen 168. 925.
wriemen 924.
wrievelen 926.
wrieven 926.
wriewelen 926.
wriewen 926.
wrig (bnw.) 927.
wrigge 927.
wriggelen 925, 927.
wriggen 926.
wrijchhals 927.
wrijf 927.
wrijg (bnw.) 926, 930.
wrijgen 926.
wrijten 929.
wrijter 931.
wrijven 923, 926.
wrikbaar II. 955.
wrikkelen 927.
wrikkeloos II. 956.
wr kken 920, 926, 927, II. 955.
wrikriem II. 956.
wrimmelen 168, 924.
wrimmen 924
wringaarzen 2.
wringelen 937.
wringen 510, 927, 928.
wrinkel 929.
wrinkelen 929.
wrinschen 312.
writselaar 931.
writselen 929.
wrivvelen 926.
wrobbelen 931.
wrocht (imperf) II. 958.
wrochten II. 957.
wroelen 932.
wroetelen 932.
wroeten 931.
wrong 917, 928.
wrongel 929.
wrongsel 929.
wrongziek 928.
wronk 928.
wronkel 929.
wronkelen 929.
wrostelen 919.
wrot II 1130.
wrubbelen 924, 931.
wuf 876.
wufjes 876.
wuft 876.
wuftig 876.
wuifelen 933.
wuifen 933.
wuipelen 933.
wuisten 824.
wuisteren II. 726.
wuit II. 727.
wuiten II. 727.
wuiteren II. 727.
wuiven 875, 933, II. 711.
wuizen II. 726.
wupelen 933.
wupen 933.
wups 876, II. 721.
wurpelen II. 1196.
wust 918.
wusteren II. 725.

Z 952.
zaamgepampt 436.
zaanken 554.
zaenken II. 729.
zabbelen 554, 934, II. 599.
zabben II. 727.
zabberen II 599. 728.
zabberigheid II. 729.
zachten II. 1151.
zachtigen II. 1152.
zaden II. 1152.
zaden' II. 1152.
zaden' II. 1154.
zaden (zich) II. 1153.
zadigen II 1152.
zadigen' II. 1152. 1154.
zadigen' II. 1154.
zaechten II. 1152.
zaechtigen II. 1152.
zaften II. 1155.
zaftigen II. 1155.
zageles 710.
zagelis 710.
zaggelen 551.
zaken 615.
zalven II. 729.
zalveren II. 729.
zamelen 935, 936.
zamen (ww.) 553, 935, II. 854.
zamenen 936, II. 854.
zamening II. 855.
zamenknutselen 435.
zamenroffelen (te) 527.
zaneken 248, 554, II. 729.
zangelen 940.
zangeren II. 729, 733.
zangerig II. 733
zapen 941.
zateljk II. 1157.
zaten II 1155, 1156, 1157.
zaten (zich) II. 1157.
zatig II. 1158.
zatigen II. 1157.
zatigheid II. 1158.
zauwelen 554.
zechgenen II. 856.
zede II. 1158.
zedebaar II. 1160.
zedebaarheid II. 1160.
zedebarig II. 1160.
zedebarigheid II. 1160.
zeden II. 1158, 1159.
zedig II. 1158.
zedigen II. 1158, 1159.
zeedrift II. 875.
zeedriftig II. 876.
zeef II. 962.
zeeg II. 859.
zeegbaar II. 859, 1161.
zeegbaarheid II. 1161.
zeeghaftig II. 859.
zeem 936.
zeemelen 938.
zeemen 937.
zeën II. 1160.
zeep II. 731.
zeepelen 941.
zeepen II. 731.
zeer (adj.) II. 1163.
zeeren II. 1161.
zeerig II. 1163.
zeerigen II. 1162.
zeerigheid II. 1163.
zeet 941.
zeeuwen II. 780.
zeeuweren II. 730, 732.
zeeven II. 731, 962.
zeever II. 731.
zeeverbekken II. 733.
zeeveren II. 731.
zeeverkinnen II. 733.
zege II. 858.
zegeljk II. 859.
zegeloos II 859.
zegen (znw.) II. 858.
zegen' (ww.) II. 857.
zegenaar II. 857.
zegenen II. 855.
zegenen' II. 857.
zegenender II. 857.
zegens II. 857.
zeger II 858.
zegevroljken II. 860.
zeggelen 939.
zeggen 939.
zeiffelen II. 1188.
seinen II. 856.
zellen II. 1163.
zelligen II. 1163.
zelven II. 1164.
zelvigen II. 1163.
zemelen 939.
zenden II. 734.
zenderen II. 513.
zeng 940.
zengelen 940.
zengen 940, II. 730, 733.
zengeren 758, 761, II. 733.
zepelader 941.
zepelen 941.
zepeling 941.
zepeloogen 941.
zepen 940, II. 731.
zet 155.
zete 942.
zetelen 942, II. 332.
zeteling 942.
zeten 941.
zeupelen 943.
zeuteren II. 635.

zeuzerij 617.
zevig 11. 962.
zich (ww.) 11. 916.
zichen 11. 961.
zichtelijk 11. 961.
zichten 11. 961, 962, 1165.
zichtigen 11. 1165.
zidderen 11 511.
zieden 11. 635.
ziekelen 743.
zieken 742.
zieldoorangelend 983.
zieltogen 11. 934.
zien 11. 860, 961.
zien (bvnw.) 11. 860.
ziën 11 962.
zienen 11. 860.
ziener 11. 860.
zieriken 11. 735
ziffen 11. 962.
siffingh 11. 962.
zift 11. 962
ziften 11. 962.
zigen 11. 961.
zijden 11. 1166.
zijdigen 11. 1166.
zije 11. 962.
zijen 11. 962.
zijgen 11. 733, 962
zijgeren 11. 733.
zijmelen 939.
zijpelen 943.
zijpen 943, 11. 731, 734.
zijperen 11. 734.
zijpoog 944, 944.
Zyringh 754.
zinderen 11. 513.
zingelen 945.
zingelen' 946.
zingelijk 946.
zingen 945.
zingen' 946.
zinnen 11. 1167.
zinnen op iets 11. 1167.
zinnigen 11. 1167.
zipen 943.
zippen 943.
zipperen 11. 734.
zit 942.
zitsel 942.
zitten 942, 11. 1155.
zitteren 11. 511.
zode 11. 635.
zodig 11. 635.
zoedelen 946.
zoel 949.
zoetelaar 947.
zoetelaarster 947.
zoetelaren 947.
zoetelen 947.
zoldem 11. 1168.
zoldigen 11. 1168.
zondaar 11. 1169.
zondarig 11. 1169.
zonde 11. 1169.
zonden 11. 1169.
sonden 11. 504.
zonder 11. 1169.
sonder si 828.
sonder sy 828.
sonder twi 828.
zonderen 11. 734
zondigen 11. 1169.
zonnen 11. 735.
zonnevreesjen 841.
zoo 11. 635.
zorgvoudig 11. 1131.
zorgvuld 11. 1136.
zorren 1066.
zoubelen 554.
zouwelen 554.
zucht 742.
zuchten 11. 963.
zuchtig 11 963.
zudde 11. 241.
zudden 948.
zudse 11 241.
suften 11. 962.
zugen 11. 963.
sughen 11. 735.
zuigen 11. 735, 963.
zuijen 617, 624, 736, 738, 11. 1191.
zuijesuesen 738.
zuiken 11. 963.
suyken 11. 735.
zuil 11. 503.
zuyle 11. 503
zuilen 741.
zuiloor 742.
zuilooren 741.
zuimen 553.
zuipen 942.
zuja 738.
zujeren 11. 735.
zukken 742.
zunden 11. 1169.
zurken 11. 735.
zurkeren 11. 735.
zus en zoo 830.
zwabbe 11. 736.
zwabbelen 949.
zwabben 949, 11. 735.
zwabber 11. 736.
zwabberen 11 697, 736.
zwabbert 11. 736.
zwaad 950.
zwadder 11. 739.
zwadderbek 11. 740.
zwadderen 11. 737.
zwadderig 11. 739.
zwadderij 11. 739.
zwade 949.
zwadel 951
zwadelen 950, 954.
zwaden 949.
zwalken 11. 700.
zwalp-ei 11. 504.
zwang 978.
zwangelen 980.
swanc, zwank (bnw.) 979, 11. 1197.
zwankelen 951.
zwanken 951.
zwans 957, 980.
zwanselen 956.
zwanszwangelen 980.
zwantselen 956
zwap 11. 736.
swardeling 953.
zwarrelen 952.
zwarreling 953.
zwarren 952.
zwartelen 953.
zwarten 953.
zwate 949.
zwatelen 953.
zwaten 11. 740.
zwateren 950, 11. 740.
zweden 949.
zweedelen 950.
zweelen 950
zweem 959.
zweemeling 963
zweemen 959.
zweemsel 960.
zweep 136, 958.
zweepen 958.
zwegel 955.
zwegelen 955.
zwegelpijp 955.
zwegen 955.
zweinselen 956.
zwendelaar 956.
zwendelarij 956.
zwendelen 956.
zwendeltje 956.
zwenden 955.
zwengelen 979.
zwengen 353, 977.
zwenk 952.
zwenken 951.
zwens 957.
zwenselen 956.
zwentselen 956.
zwentsen 956.
zwerm 467.
zwermzwarreling 953.
zwet 11. 737.
zwetsen 955.
zwetten 11. 737, 740.
zwetteren 950, 11. 740.
zwetting 11. 737.
swicht (ter) 11. 968.
zwichten 11. 964, 965.
zwichter 11. 968.
zwichting 11. 968.
zwiebelen 958.
zwiep 958.
zwiepen 958.
zwierelen 958, 980.
zwierelieren 958.
zwieren 958, 980.
zwiertje 958.
zwijdig 971.
swijg 11. 675.
zwijgen 11. 963.
zwijk slaan 11. 964.
zwijken 11. 963.
swijkerig 11. 967.
zwijmel 964.
zwijmelaar 965.
zwijmelen 962.
zwijmen 958, 11. 740.
zwijmenie 964.
zwijmeren 11. 740.
zwijmsel 960.
swijnen 965.
swijnselen 957.
zwik 11. 967.
zwikken 11. 966.
zwimmelen 964.
zwimpelen 964.
zwimsel 960.
zwin 971.
zwind 971.
zwindelaar 956.
swindelband 975.
zwindeldrop 975.
zwindelen 967, 972.
swindelgeest 975.
zwindelig 975.
zwindelijk 975.
zwindeling 975.
zwindelpartij 975.
zwindelzucht 975
zwinden 965, 966.
zwindig 971.
zwing 978.
zwingelen 979.
zwingelgeest 980.
zwingelzwaaijen 980.
zwingen 353, 977.
zwinkelen 980.
zwinken 980.
zwinkeel 980.
zwinnen 965.
zwirrelen 960, 981.
zwodder 11. 739.
zwoegen 11. 963.

OPGEMERKTE DRUKFEILEN.

DEEL I.

Kol. 72 reg. 34 ik l. is.
» 610 » 26 *schrunk* l. *shrunk*.
» 612 » 9 *schuffle* l. *shuffle*.
» 693 » 52 *stachet* l. *stacket*.
» 794 » 33 dat l. dan.
» 905 » 23 De Wit l. De Witt.
» 955 » 22 oudhd. l. mhd.
» 988 » 33 *doftelen* l. *doffelen*.

DEEL II.

Kol. 47 reg. 38 het l. er.
» 186 » 16 *quyt* l. *quijt*.
» 187 Daar Berkhey *hongerlijn* schreef, valle weg wat ik hier over *hongerlijf* heb gezegd.
» 218 reg. 33 *beneviniren* l. *beneveniren*.
» 260 » 47 beklonterd l. beklondert.
» 377 » 8 bemaschrende l. bemascherende.
Kol. 482 reg. 46 *schelf* l. *shelf*.
» 508 » 10 *schudder* l. *shudder*.
» 523 » 31 verslenst l. verslentst.
» 536 » 47 *Afslipperen* l. *Afslibberen*.
» 621 » 35 Adeling l. Adelung.
» 692 » 9 nederl. *fodren* l. neders. *fodern*.
» 700 » 38 *walken* l. *walkeren*.
» 701 » 9 *wanderen* l. *wandern*.
» 723 » 36 *wondkruid* l. *woudkruid*.
» 735 » 18 *sugan* l. *sugen*.
» 779 » 23 middelned. l. middelhd.
» 786 » 46 *onbehauen* l. *unbehauen*.
» 881 » 35 *gifra* l. *gifva*.
» 933 » 35 *betichting* l. *vertichting*.
» 953 Het voorb. van *bewacht* uit de D. Warande is 4 regels te laag geplaatst.
» 1054 reg. 41 (1561) l. (1651).
» 1065 » 17 Misantr. l. Misanthr.
» 1095 » 6 *soo* l. *so*.
» » » 7 *berst* l. *beeft*.
» 1130 » 46 *saldi* l. *seldi*.
» 1182 » 40 de Denker l. De Denker.

SCHIJNBARE FREQUENTATIEVEN

IN HET

NEDERLANDSCH.

SCHIJNBARE

FREQUENTATIEVEN

IN HET

NEDERLANDSCH

DOOR

Dr. A. de JAGER.

(Aanhangsel op het Woordenboek der Frequentatieven in het Nederlandsch).

UITGEGEVEN DOOR H. DE JAGER.

GOUDA,
G. B. VAN GOOR ZONEN.
1878.

Achteren.

Van het voorzetsel of bijwoord *achter*, over welks vorming men zie het Wdb. der Ned. Taal, heeft het middelnederlandsch een werkw. *achteren*, b. v. Kausler, Denkm. II. 563:

Dune moets oec niemen achtren,
Noch met quaden worden lachtren.

d. i. benadeelen; zie De Vries' Middelned. Wdb. en Oudemans' Bijdrage. Het woord komt ook in prozastukken voor; Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 396, in een giftbrief van 1450: *dat si... en sellen noch by hen doen noch laten geloven by hen zelve oft yemande anders om yemande in den rechte te vorderen ofte* achteren.

Als verouderd vlaamsch vermeldt Kiliaan voor *achter: echter*, en daarvan een werkw. *echteren*, dat hij door »lasteren" verklaart.

Verouderd is mede *verachteren* voor achterstellen; Antwerpsche Spelen van Sinne, bl. 508:

Den tronck die goet voetsel gheeft, waer quaet verachtert.

Houwaert, Lusthof der Maechden, D. I. bl. 798:

— *my dunckt inder waerhede...*
Dat d'een meer dan d'ander te verachteren *is,*
En dat d' alderquaetste meest te lachteren is.

D. II. bl. 37:

Ick meynde sy zou die zake verschoonen,
En heeft my verachtert *tot mynder ontbaten* (l. *onbaten*).

Ald. bl. 70:

Sy doent om den anderen te voorderen ghereet,
En om die ick minne te verachteren.

Evenals boven tegen *achteren*, staat hier ook *verachteren* over tegen *vorderen*. D. I. 867:

Ghy partijghe mans, die de vrouwen seer lachtert...
En die haren lof en eer verachtert.

Hier zou het gering achten of verzuimen kunnen zeggen. Zoo mede in Den Nederd. Helicon, bl. 174, waar het Water tot het Vuur zegt:

Al heeftmen s'winters u doch eenighsins wat lief,
Hoe zijt ghy Somers dan van elck end' een ghehatet,
Versteken, en verfoeyt, verachtert *u men latet.*

Ook Hooft gebruikte het werkw. in dergelijken zin; zie het Uitlegkundig Wdb. des Inst. IV. 191, dat echter aangaande de bet. niets »uitlegt". Ook het aanvullend Wdb. van Oudemans geeft uit Hooft eenige voorbeelden, die verklarende door »verwaarloozen, te kort doen aan, intrekken, niet nakomen, niet gestand doen". — »Verwaarloozen" ware voldoende geweest; het overige, »intrekken" vooral, had weg kunnen blijven; daarvan ligt niets in het woord. — De uitdrukking »iemand verachteren" voor achteruitzetten vindt men nog in De Denker (van 1764) D. I. 204: *Banquerouten, die my zo* veragteren, *dat ik thans werk heb om aan 't brood te komen.*

Akeren, Eikelen.

Beide werkwoorden leest men in oude stukken bij Van Hasselt, Geldersche Maaltyden, bl. 60: *die Verken die dit jaer op Rykwalt* geaeckert *syn.* Bl. 59: *Vercken, dye* geëyckelt *weren.* Zij beteekenen hetzelfde, te weten: met *akers* of *eikels* voeden, in het neders. *eckern.* De vormen *aker, akel, eekel* wisselen af; zie Kiliaan. Dus, wat de thans verouderde vormen betreft, Valentyn, Werken van Ovid. D. I. bl. 155: *door tooversang... vallen d'ake-*

len *van d'eiken*. Bl. 211: *gelijk d'*akelen *aan takrijke* eekelaars. Het Vrouw. Cieraat van Sint Agnes, bl. 133:

Al wat de wereld laeft, is anders niet dan peeckel;
Al wat de wereld spijst, niet dan verkropte eeckel.

De *eikenboom* heet bij Kil. *eekelboom;* dus in de Levens van Plut. fol. 129 verso: *hy hadde laten afhouwen een hoogen ende rechten* eeckelboom... *nam hy den* eeckelboom *selve op sijn schouderen.* Doch ook, wat Kiliaan niet heeft, *eekelaar*, als boven uit Valentyn bleek. Zie ook Oudemans' Bijdrage.

Akkeren.

Het werkwoord *akkeren*, zegt Grimm in zijn Wörterb., is opgekomen na het ondergaan van het oude *aren* of *eren*, d.i. (land) arbeiden, (land) bouwen. Het oorspronkelijke werkwoord ruimde dan de plaats aan het denominatief van *akker*, dat in veel talen zich vertoont en oorspronkelijk de weide schijnt te beteekenen, waarin men het vee drijft; zie Grimm.

Weiland zegt dat *akkeren* eigenlijk ploegen is. 'k Meen, dat het meer in 't algemeen voor land bearbeiden gold. Der Leken Spieghel, D. I. bl. 98 (naar de variant):

Si mosten den clooster laten staen,
Ende ackeren *ende roden gaen.*

Antw. Spelen van Sinne, bl. 284:

Hier ackerdy *tlant, daer waert noot dat sijt groeven.*

En bl. 664:

Quintio Cincinato brachtmen tijdinghe onghelaeckt ras,
Daer hy Ackerde, *dat hy Dictator ghemaeckt was.*

Coornherts Wercken, D. I. fol. 183: *connen (suygende Kinderkens) oock reysen, coopmanschappen, ofte* ackeren? — Vooraf ging: *mijne kinderen doen alles... in reysen, in coopmanschappen, in* acker bouwen. De Honigbije, D. V. bl. 92:

Men ploegt en akkert *nu den Grond,*
Waar eertyds 't magtig Troje stond.

Hilarides, Humor. Rijmelarijen, bl. 120:

Wie niet akkert *mag niet maaien.*

Bepaaldelijk voor oogsten heeft Bilderdijk het woord, Avondschem. bl. 12:

'k Ontken niet echter dat de vlijt is aangewakkerd,
En vruchten uit den grond van Wijsheid heeft geäkkerd.
Ja oogsten toont; —

De afl. *beakkeren* kwam mij voor in Bolswerts Pelgrimagie, bl. 39: *Ghy die... in persoon uwen bloemhof met veel sweets bearbeyt,* beackert *ende geplant hebt.*

In de vertaling der ernstige Boecken van Lipsius door Mourentorf leest men bl. 122 de overdracht: *Tis besloten dat ghy kinderen sult crijghen: maer in dier voeghen dat ghy eerst* uwes vrouwen acker besaeydt.

Kiliaan heeft *akkerbaar* voor beploegbaar, ook in 't hoogd. *ackerbar*. *Akkerheid* leest men, naar 't schijnt, voor akker in Der Redenryckers sticht. Tsamenkomste, bl. S 3:

— *Petrus heeft ghezeyt,*
Oft hy vanden ackerheyt *zoo veel had ontfanghen?*

Verg. Handel. der Apost. 5, vs. 3.

De benaming van *godsakker* voor kerkhof, insgelijks overdrachtig, is door sommigen minder goedgekeurd, zie Adelung, i. v. *Gottesacker*, en Dr. Nassau, in Te Winkels Taalmag. I. 102. In Bilderdijks oogen was zij een belachlijk en lasterlijk germanisme; zie Versch. I. 48. Ze werd echter op goede gronden verdedigd door den heer Buser, aang. Taalm. III. 200—205. Het middelhd. bezat het woord reeds; zie Lexers Handwörterb. I. 1055.

Anderen.

Van het bijvoeglijke *ander*, een der oudste woorden in de duitsche talen, geeft Grimm in zijn Wtb. eene allerdoorwrochtste nasporing. Daaruit blijkt, dat de uitgang *er* oorspronkelijk een comparatief aanduidt, doch dat het begrip daarvan onheuglijk lang verdwenen is. Wij hebben het dus als een stamwoord aan te zien, dat in onze taal zijn comparatiefwezen nog handhaaft door *dan* achter zich te nemen in plaats van *als*.

De eerste beteekenis van het woord is die van *tweede*, eene bet. die in het middelnederlandsch zeer gewoon was, tot op Hoofts tijd standhield, en nog bewaard blijft in verscheidene uitdrukkingen, b. v. in *anderhalf*, en in den bij publieke veilingen gewonen term: *eenmaal, andermaal, ten derdemaal.*

Het van *ander* afgeleide werkwoord *anderen* staat bij Kil. als verouderd opgeteekend, maar het eerste voorbeeld er van is nog te leveren. Het nederl. kent het woord alleen in samenstelling met *ver*.

In het middelhoogduitsch is *sich verandern* in het huwelijk treden, welke uitdrukking in Beneckes Wtb. ontbreekt, en niet altijd goed uitgelegd is; zie Dr. Weygand in Haupts Zeitschrift, VI. 484. Zij leeft nog in verschillende dialecten; zie de Idiotikons van Schmidt en Kehrein. Men heeft beweerd, dat het woord eigenlijk wilde zeggen: tot een ander huwelijk overgaan, hertrouwen.

Doch Weygand verklaart het door huwen in het algemeen, en Schmeller (I. 75) bewijst overtuigend, dat de uitdrukking wil zeggen: van stand of staat verwisselen, tot een' anderen toestand overgaan, en dan onder meer ook is toegepast op het treden in den huwelijken staat.

Schiller en Lübben geven, in hun Mittelnied. Wtb. I. 82, een werkw. *andern*, *anderen*, *anderden*, dat Grimm niet vermeldt, t. w. voor antwoorden. Dit behoort echter niet tot *ander*, maar is van hetzelfde *and* of *ant*, dat *tegen* beduidt en in ons *antwoord* voorkomt.

Bandelen

In het dialect van Overijsel is *bandel* een hoepel, en *bandelen* hoepelen; zie Halbertsma's Woordenboekje. *Bandel*, als eene soort van diminutief, is eigenlijk een smalle band, in 't hoogduitsch *bändel*, *bendel*. De woorden zijn afleidingen van *binden;* doch de aan *bandel* toegekende beteekenis van hoepel, die op *bandelen* is overgegaan, maakt dit werkwoord tot een denominatief van den naam des speeltuigs.

Banjeren.

In de Dietsche Warande wordt opgemerkt, dat ons volk zegt: »*zie hem daar eens* banjeren!" van iemand »die in zijn paaschkleederen trotsch daarhenen stapt"; of »*kijk, hij loopt als* een Banjert!" Zie D. V. bl. 347.

Banjert, zooals daar werd opgemerkt, is voor *bander* of *baanderheer*. *Baanderheer* namelijk d. i. de banierdrager, luidt, gelijk Weiland opmerkt, *banderheer*, *banerheer*, en, in den gemeenen spreektrant, *banjerheer*. Zoo leest men in de Tydwinst van Trip, bl. 64:

Hoe krielt de Beurs van Handelaaren...
Wier doelwit en wier zaligst lot
Bestaat in schatten te vergâeren,
Waar van een losse zoon of neef
Gelyk een baanderheertje *leev'!*

Banjeren is dus bij verzachting voor *banderen* gezegd.

Bedekselen.

Six van Chandelier, Poësy, bl. 425:

— *Dees kool van hout.*
Met swaavelgruis, en vlamsiek sout
Bedekselt *hebbende in syn vysel*, enz.

De beteekenis van dit *bedekselen* zal niet wijd verschillen van *bedekken*. Daar in het nederlandsch geen frequent. werkw. *bedekkelen* of *dekkelen* bekend is, als waarvan *bedekselen* door invoeging der *s* alsdan zou ontstaan kunnen zijn, moet dit laatste beschouwd worden als rechtstreeksche afleiding van het znw. *bedeksel*, bij Weiland niet onbekend, en behalve in den Statenbijbel een paar malen (2 Kor. 4, vs. 2; 1 Thess. 2, vs. 5) voorkomende bij Ockerse, Napol. Redev. I. 104: *een toereikend* bedeksel... *voor alle zijne krijgskundige misslagen.*

Naar een oude afleidingsvorming zeide men *dekkeles* voor *deksel*, zooals *zageles* voor *zaagsel*, *hengeles* (nog in gebruik) voor *hengsel*. Eene vermenging van de beide vormen biedt *dekseles;* Het School van de Mannen ('s Gravenhage, z. j.) bladz. 5:

Ick wil in Modens spyt een deckseles *op setten,*
Die het gesteeck der Son volkomen kan beletten.

Bedojeren.

Sommige vroegere schrijvers hebben dit werkwoord voor: met een dojer (eigeel) overdekken of bewerpen. Poirters, Den Alderheyl. Naem, bl. 44: *de eyers zijn altemael ghebroken, den heelen wegh lagh* bedoyert. Ogier, De Seven Hooftsonden, bl. 72:

Com Swager, of gy syt bedooyert *en bescheten.*

De tweeërlei spelling moet niet verwonderen; het naamwoord werd te allen tijde en wordt nog op verschillende wijze geschreven. B. v. Natuurkunde van het Geheelal (uitg. door Clarisse) bl. 176:

Ghelike der doder, *die leghet*
Recht int midden van den witten.

Belgisch Mus. D. IV. bl. 86:

Knechtjens, die den doeyer *hangt aen haer billekens.*

Statenbijbel, Job 6, vs. 6: *isser smaeck in 't witte des* doyers? Toetsteen van de Wereld, bl. 114: *wy eten den* duyer, *ende geven het wit... aen onse Griet.* Van der Hoop, Lente en Herfst, bl. 23: *'t wit van d' eidop... wier* doier... *de moede gasten tegenlacht.* Kinker, Gedichten, D. III. bl. 50:

— *het gruwzaam drakenzaad,*
Welks dojer *in het zwerk zich van de schelp ontslaat.*

De Gids van 1854, D. II. bl. 302: *de* dooijer *van een ei.* — Voegt men daar nu den *dooier* bij, waarmede Dr. Te Winkel onze spelling verrijkte, dan heeft men, meen ik, de mogelijke verscheidenheden (althans voor onze taal) compleet. De gewone uitspraak houdt zich buiten dat alles en zegt bij samentrekking *door*, waarvoor Bilderdijk in zijne Geslachtlijst *doir*, doch in zijn Woordenb. voor de Spell. *dooir* stelde.

Bekarigen.

Plantijn heeft dit werkw. (i. v. *Becarighen*)

voor besparen, en zoo leest men dan ook in het Constthoonende Juweel van Haerlem, bl. 291:

Na dat elck had van doen sijt d'een den and'ren gaven,
Een die becariget *en wordet 't syne quijt,*
Een andere deylet uyt, en heeft meer t' aller tijt.

d. i. eigenlijk niet besparen, maar eerder bezuinigen, karig zijn; want *karig* is bij ons hoog zuinig, en grenzende aan gierig. De oorspronkelijke beteekenis van *karig* intusschen is anders. In het middelhoogd. is *karg* listig, in goeden en kwaden zin; in het eng. *chary* spaarzaam, maar ook zorgvol, bezorgd (zie Halliwell), enz. Volgens Hildebrand is de gang der beteekenissen, die het woord doorgeloopen heeft, deze: angstvol, beangst, voorzichtig, listig, op eigen voordeel bedacht. Willems had dus niet in twijfel behoeven te wezen aangaande den zin van *kargheid*, in de Brabantsche Yeesten:

Doen voerhi over, in cargeheide
Vechten op enen Lamfreide.

De beteekenis van »bezorgdheid" is alleszins te wettigen; zie Oudemans' Bijdrage, III. 318.

Bemosteren.

Deze uitdrukking komt voor in de vertaling van Rabelais' Werken, D. I. bl. 313: (*ik*) *zag de geheele stad in vuur en vlam; waar over ik zoo ten hoogsten verheugt was, dat ik van vreugde* my *meende te* bemosteren. Wat hier de bedoeling is, blijkt uit den franschen tekst, die luidt: *que je* me *cuiday* conchier *de joye*. In gewone taal zou men kunnen zeggen: zich bedrijten. Het werkwoord zou eigenlijk moeten luiden *zich bemosterden*, van het zelfst. naamw. *mosterd*, met eene overdracht van beteekenis, die hier niet behoeft aangewezen te worden.

Bikkelen, Pikkelen.

Zie De Taal- en Letterbode V. 52—55.

Bodelen, Beulen.

Enkele malen komt dit werkwoord in het middelnederlandsch voor; Roman van Ferguut, vs. 3921:

Die van buten ghingense driven,
Ende bodelen *ende steken;*
Si wilden hare scade wreken,
Si dadense te meskieve sere.

Spieg. Hist. van Van Velthem, fol. 247:

Myn Here Jan van Renesse
Las den sinen oec een lesse...
Ende syt nu niet vervart,
Bodelt *al man ende pard;*
Vlaendren ende Leul es onse gecri.

De aant. luidt: »buytelt, tuymelt, sneuvelt". Fol. 256:

Hi werd ont-orst noch anderwerve,
Doe dochti hem hi moeste sterven,
Als syn ors gebodelt *was.*

De aant. zegt: »vermoort was". En fol. 258:

Menich Fransoys was ontset,
Ende afghehouwen oec syn let...
Der waren gebodelt *scone beesten.*

D. i. zegt de aant.: »vermoort en gewondt". Delfsche Bijbel, Jeremia 18, vs. 21: *Haer ionghelinghen moeten worden* doerbodelt *mitten zwaerde inden stride.* — De Statenoverzetting heeft hier: geslagen worden. — Tuinman in zijn Fakkel, I. 31, zegt dat het oude *doorbodelen*, met verwisseling der *r* in *l*, *doorboren* is.

Meer aandacht verdient de uitlegging van prof. Visscher, die in het Glossarium op den Ferguut zegt: »*Bodelen*, beulen, kwellen, mishandelen". Dat loopt nogal uiteen, en de hr. Oudemans kwam de verscheidenheid nog vermeerderen, door er bij te voegen: »vellen, van kant maken, afmaken". De vraag blijft dus nog: wat is *bodelen?*

Bilderdijk, in zijne Geslachtl. I. 68, vertolkte *bodelen* door »doodslaan", en Huydecoper zeide het vóór hem, op Melis Stoke, D. III. bl. 471, en dat was niet zoo bezijden de waarheid, althans naderbij dan »kwellen of mishandelen". *Bodelen* is van het oudfransche *éboéler*, ook *ébouailler*, d. i. letterlijk ontdarmen, van het ingewand ontdoen, in het tegenwoordige fransch *éventrer*. Gelijk dit van *ventre*, is *éboéler* van *boel*, oudtijds mede *boué*, *bouel*, *bovel*, thans *boyau*, te Lyon *bouaille;* zie Roquefort, Gloss. de la Langue Romane. Het Glossaire Génevois heeft »*bouelle*, *boelle*, la panse, celtique *bouellou*, les intestins; Roman, *la boèle*, et *éboeller*, éventrer."

Dat tot de gemelde woorden het engelsche *bowels* behoort, valt in het oog, maar evenzeer behoort er toe ons *beuling*. Ten Kate, II. 118, leidde dit naamwoord van *bieden* af, omdat men oudtijds in den slachttijd de gewoonte had »elkander uit vriendschap beulingen *aan* te *bieden* of toe te zenden"; eene afleiding niet veel beter dan die van Kiliaan, die in *beuling* een *vulling* zag, en daarin door Van Hasselt en later door Bilderdijk t. a. p. ondersteund werd.

Beuling is, zooals Bilderdijk óók zegt, »eigenlijk *darm*". Het woord is samengetrokken uit *beudeling* of *bodeling*, zooals het middelnederlandsch zeide; Ferguut, vs. 3945 (de ridder Ferguut weerde zich zóó dapper in den strijd, dat):

alle die orsen moesten tumen,
die hem quamen in 't gemoet.

waarop dan lager volgt:

Die daer hadde gesien die scachte
dore die bodelingen *waden,*
in wane niet hine hadde ontraden.

d. i. wie daar de speren in *het ingewand* had zien waden, ik meen niet anders of hij *zou verschrikt, ontzet zijn geworden.* (De hoogl. wil: »hij zou het afgeraden hebben!") Van Velthem, fol. 161:

Des Hertogen cnecht, een Merbeke,
Gaf des Graven ors een steke,
Dat hem die darme *uthingen.*

waarop lager dus:

Nochtan dat ors des edels Graven,
Die bodelinge *dus uthingen,*
So droech 't noch na desen dingen
In die porsse weder omme.

Terwijl *bodelen* (eigenlijk *ontbodelen*) een denominatief is van *bodel*, gaf het werkwoord *bodelen* bij ons de afleiding *bodeling*, als collectief in concrete beteekenis; *bodeling* is hetgeen *gebodeld* of doorstoken wordt, en bij de samentrekking *beuling* werd de beteekenis van *darm* vervangen of uitgebreid tot die van hetgeen in den darm gestopt wordt, en zoo spreken wij van *bloedbeuling*. Dat voorts *beuling* op een' mensch toegepast, zooals Bilderdijk meent, van *beulen*, martelen, komt en alzoo een martelaar beteekent, strijdt ten eenenmale tegen het gebruik. Weiland noemt zoo iemand »een' onkundige"; eigenlijk is het een opgevulde zak, dien men rollen kan waar men wil, in de volksspraak ook met benamingen als *papzak, potjerol*, bestempeld.

Vraagt men waar de wortel *boel, bodel*, van de werkwoorden *éboéler, bodelen*, thuis behoort, dan luidt het antwoord: in het romaansch. Van het latijnsche *botulus*, worst, beuling, dimin. *botellus*, kwam door het italiaansche *budello*, oudspaansche *budel*, het oudfransche *boel*, nederl. *bodel* en de andere boven aangewezen vormen; zie Diez, Etym. Wtb. I. 93.

Het straks vermelde nederlandsche werkwoord *beulen*, martelen, in verband te brengen met *bodelen*, afmaken, lag te zeer voor de hand, om de aandacht onzer taalvorschers te ontgaan. En zulks te eerder, naardien bij overeenkomst van beteekenis zich nog eene merkwaardige gelijkheid in den vorm kwam voegen. Ons *beul*, scherprechter, dat blijkbaar het werkwoord *beulen* opleverde, luidt bij Kiliaan niet alleen *beudel*, maar ook *bodel*. Den laatsten vorm, ofschoon ook Bilderdijk en anderen *bodel* verouderd noemen voor *beul*, weet ik niet te staven; zooveel te meer echter den eersten. Coornherts Wercken, D. I. fol. 106 verso: *dat zonde altijdt haarder dienaren* Beudel *is, ende haar altijdt selve straft.* Fol. 112: *makende alle hare zonden haar zelfs* beudels *ende pynighers.* D. II. fol. 41 verso: *de wreedtheyt ghepleecht by de papistelijcke* beudels. Fol. 73: *dat hy 't gheweldigh handelen in desen quaedt noemt ende* beudels *werck.* Fol. 122: *De macht des swaerts en is dan oock niet by den* beudel, *die d'executie doet.* En elders. Vondel, De Helden Godes, bl. 19:

O Saül, 't was om zunst, dat ghy...
Wierd beudel *uwes zelfs nae zo veel hoons en smaeds.*

Warande der Dieren, bl. 1: *O* beudel! *wilt u schamen.* Poëzy, D. I. bl. 306:

Gewetens Beudel, *vrees den Goddelijken wreker.*

Van der Veens Raetselen, bl. 48:

Ontschuldigh raeck ick vaeck in banden,
Oock dickwijls in des Beudels *handen.*

De hier plaats hebbende overeenkomst is echter toevallig en dit *beudel* heeft met het werkwoord *bodelen* niet te maken.

Ons naamwoord *beudel*, dat we thans alleen door zijne samentrekking *beul* kennen, in 't hoogd. *büttel*, middelhd. *bûtel*, oudhoogd. *putil*, angels. *bydel, bidel*, eng. *beadle*, bij Halliwell *budel* en *boie*, in de romaansche talen (zie Diez, I. 72) *boja, boya, bojer*, etc. komt. naar het overeenstemmend gevoelen van Grimm (Wörterb. i. v.), Graff (III. 82), Diefenbach (I. 302) en Benecke, I. 184, van het werkwoord *bieden*, hoogd. *bieten*, oudhd. *piotan*, angels. *beodan*, eng. *to bid, to bidde, to bede* enz. — *Beudel* is alzoo in afkomst één met *bode;* hij was de *gerechtsbode*, de uitvoerder van het recht, waarvan onze benaming *scherprechter;* en dewijl (zegt Grimm) deze bode het bevel des rechters op eene harde en onbarmhartige wijze placht uit te voeren, kreeg het naamwoord *büttel* (*beudel, beul*) den verachtelijken zin van henker, henkersknecht. Die hardheid van bet. ontdekken wij vooral in ons werkwoord *beulen*, inzonderheid bekend door *afbeulen*, dat Weiland wat zwak opvat als »afwerken"; het Woordenb. der Nederl. Taal omschrijft het woord met meer juistheid door »meedoogenloos als een beul afpijnigen".

Indien de duitsche Taalgeleerden, zoo even door mij vermeld, zich de moeite gaven, bij het vele dat zij raadplegen, kennis te nemen van het werk van onzen Lambertus ten Kate, zouden zij daaruit hebben kunnen vernemen, dat, ruim eene eeuw vroeger dan door hen, de ware afleiding van hun *büttel*, van het werkwoord *bieten*, door den nederlandschen Taalvorscher werd aan de hand ge-

daan. Laat mij echter niet onbillijk zijn: ook voor menigeen zijner landgenooten schijnt Ten Kates werk geen groote aandacht te verdienen.

Mr. J. van Lennep, in zijnen Vondel, D. I. bl. 398, uit, waarschijnlijk gedachtig aan de afschaffing der doodstraf, de vrees, dat het woord *beul* onder ons eerlang niet meer zal verstaan worden. De korte geschiedenis, die ik hier van het woord en zijne beteekenis gaf, zal wellicht bijdragen, om die vrees vooreerst nog niet te verwezenlijken. In allen gevalle zou ik het verstaan van het woord veel te duur gekocht achten door het behoud van het ambt, en het woord *beul* is niet beter te achten dan het onnoemelijk getal andere, wier eigenlijke beteekenis mettertijd verloren ging. Doch ik koester zulk eene vrees niet: zoolang de afstammeling *afbeulen*, door het Woordenboek der Nederlandsche Taal zoo uitvoerig en duidelijk toegelicht, nog in wezen zal blijven, zal de gedachtenis aan den pijniger niet geheel verloren gaan, die trouwens in tal van spreekwijzen bij ons volk voortleeft.

Ik vermeldde nog niet een zelfst. naamw. *bodel*, dat tot de behandelde woorden wel in geen betrekking zal staan. In het Somerstuck van den Passionael leest men fol. 11. op het woord *buffel*, dat aldaar in de reden te pas komt, eene glosse, dus luidende: »Buffel is een wilt stier of een *bodel*." Deze mij elders niet voorgekomen benaming houd ik voor hetzelfde woord als *bulle*, *bolle*. bij Kiliaan, taurus non castratus. In dit *bolle* zal men eene samentrekking gezien en daarnaar de uitdrukking onverkort gegeven hebben. Het woord schijnt ten tijde des glossators nog niet zeer bekend geweest te zijn. Grimm zegt dat *bulle* in het hoogduitsch in de zestiende eeuw nog niet gebruikt werd. Hierin vergist zich echter deze Geleerde; volgens Von Stade, Erläut. und Erkl. der vorn. Wörter, deren sich Dr. M. Luther gebrauchet, p. 150, komt het naamw. reeds voor in de nedersaksische bijbelvertaling van 1533. In het engelsch, dat gezegd wordt het woord uit het nederlandsch te hebben overgenomen, leest men het niet alleen in de bijbelvertaling, die onder de regeering van Jacobus I. tot stand kwam, b. v. Job 21, vs. 10: *Their* bull *gendereth and faileth not.* — maar reeds bij Shakespeare, volgens één der voorbeelden bij Johnson aangehaald.

Indien de vorm *bodel* uit den Passionael van de vijftiende eeuw kon gestaafd worden, zou men naar een' anderen oorsprong mogen omzien, dan die gewoonlijk van het woord gegeven wordt, t. w. van *bullen* of *bollen*, brullen, om nu van het klokje of de *bel*, die men, naar Bilderdijks bewering, den stier aanhing, niet te spreken. Voor het geluidmakende in den naam *bul* pleit anders wel de omstandigheid, dat verschillende andere vormen van dien diernaam op denzelfden oorsprong wijzen. Het hoogduitsch zegt in verschillende dialecten: *brüller*, *brummer*, *brömmer*, *brüllochs* en *brummochse;* zie Popowitsch, Versuch einer Vereinig. der Mundarten von Teutschland. In samenstellingen als de laatste wijst het eerste lid op eene hoedanigheid van het tweede; de stier is dan een *brommende*, *brullende os*. Zoo verklaart zich dan ook gereedelijk het hoogd. *bullochs*, friesch *bolle oxe*, door een os, die bult, bolt of brult. Als samenstellingen met een ander omschrijvend woord heeft Popowitsch nog: *farrochs*, *faselochs*, *hämmelochse*, *herdochse*, *reitochse*, *spielochse*, *springochse*, *zuchtochs*. — Het woord *bul* of *bol* is dus eigenlijk bij verkorting gezegd.

Het oudengelsch bij Nares en Halliwell heeft als verkleinwoord *bulchin* of *bulkin*, als dier-, maar ook met minachting als menschen-naam. In het angelsaksisch is *bulluca* een jonge bul, waarvan het eng. *bullock* met dezelfde bet. Als men dit een en ander in aanmerking neemt, zou men geneigd zijn te vragen, of het gebruik van *bul* niet het eerst in het engelsch plaats had, en uit die taal in het nederlandsch en hoogduitsch is overgegaan.

Of *bullebak* van den stiernaam is, zooals men meent, acht ik niet zeker. Eerder zou ik het woord brengen tot Kiliaans *bulleman* voor bietebauw, bij Grimm (D. Mythol. 1835, S. 288) *bullmann*, *bullermann*, *bullerkater*, van *bullen*, *bullern*, *poltern*, nederl. *polteren*, zie mijn Woordenb. der Frequentatieven. En tot de gemelde reeks van samenstellingen acht ik mede te behooren het engelsche *bullbeggar*, waarvan Nares uit Shakespeares tijdgenooten eenige voorbeelden bijbrengt; hij verklaart het door spook of kabouter, doch noemt de afleiding onzeker. Het engelsche *beggar* verklaart wellicht ons *bak*, dat men, bij gebrek aan beter, voor gezicht, aangezicht heeft opgevat.

Nog zij opgemerkt dat het onderscheid tusschen *stier*, het gewone woord voor *bul*, en *os*, niet altijd werd in acht genomen. De boven aangeh. pl. uit Job luidt in den bijbel van 1477: *Haer* osse *ontfinc drachte ende die drachte en verdarf niet*. En dus hebben nog de bijbels van Vorsterman en Gaillaert. Luther in gelijken trant: *Seine* Ochsen *lässet man zu*, en Piscator: *Sein* Ochse *besamet*. De latijnsche overzetting, die men gevolgd zal hebben, heeft dan ook: *Bos* ejus init, nec ejicit

semen. Daarentegen is in het waalsch *bul* een gelubde stier; zie Grandgagnage, Vocab. des Noms Wallons d'Animaux etc. (Liège 1857) p. 7.

Boegeren, Buggeren.

Zie De Taal- en Letterbode V. 55—77. Voor *ketter* komt *bugger* nog voor bij Maerl. Sp. Hist. II. Partie, 334:

So disputeerde... Athanaes
Jegen Arrius, den buggere *fel.*

Ald.

Daer bleef die buggere *sere verscroven.*

Ald.

Eusebius, die buggere *quaet* enz.

Bl. 344:

dat
Liberius een recht buggere *ware.*

Bl. 359:

hi was in alre ure
Staende jegen die buggers *quaet.*

Ald.

Hadde hi nerenstech geweest te voren
Jegen die buggers *te disputeerne.*

Bl. 360:

Hi screef oec menege salege leere,
Dat die buggers *crancte seere.*

Zooals ik meldde, hadden wij voor den franschen naam van het schandbedrijf *bougrie, bougrerie*, het woord *buggerij*, dat men nog leest bij Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. 320: *Die ander sonde is* buggherie, *die te onrein, of openbairlic te seggen is.* Ald. 329: *Wort yement voir den wairliken Rechter gewroecht van die lelike onnatuerlike sonde* buggherie,... *men salre over rechten mit brande.*

Bogchelen.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 138 en 139.

Bogelen.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 139 en 140.

Bokkelen, Boekelen.

Men ontmoet dit woord in Heyns' Vertaling van Bartas' Wercken, D. I. Stuk I. bl. 156 (van den Dierenriem):

— een Oraengien Bandelier
Geschickt met Silverdraet end met Robynen fier,
Gebockelt *met zijn Gout —*

In Oudemans' Bijdrage leest men de uitlegging: »Sieren, opzetten, met dopjes opleggen", met de bijvoeging, dat »de starren bij gouden doppen vergeleken worden".

De opvatting heeft op zich zelve geen bezwaar, maar hoe zij in het woord *bokkelen* ligt, blijkt niet. Het fransch van De Bartas heeft den halven regel dus: *Bouclé de bagues d'or.* d. i. gegespt met gouden ringen. Heyns heeft dus *bokkelen* gesmeed naar het fransche *boucler.* »Den Bandelier," noemt hij dus *gegespt, vastgegespt.* En het zelfst. nw. *boekel* of *bokkel* is bij Kiliaan dan ook bekend voor gesp of haak. Voor haarkrul leest men het woord bij schrijvers uit de vorige eeuw; Van Effen, Holl. Spectator, I. 333: *zyn blond paruikje, dat noch in de* bokkels *legt.* Pater, Nagel. Poëzy, bl. 2:

Ik zie der Juffren hoofd met keur van tooisels pronken,
Met boekels, *die Natuur haar nimmer heeft geschonken.*

Van dit *boekel* is het werkw. *boekelen*, fransch *boucler*, het haar op krullen zetten, bij Staring, Gedichten, D. II. bl. 160:

— Al kwam, bij wintertijd,
Het goede Suusje vaak, niet al te regt geregen,
Niet zeer in 't evenwigt geboekeld, *aan 't ontbijt.*

Bij het fr. *boucle* en *boucler*, zoomin als bij ons *boekel* en *bokkel*, blijkt iets van de beteekenis van dopjes, zoodat ik Heyns' uitdrukking daardoor niet durf verklaren. Liever blijf ik bij de beteekenis van gespen, die bij een »bandelier" niet kwalijk voegt. De bijvoeging »met zijn gout" is mij intusschen niet geheel duidelijk. Er zal toch niet te lezen zijn: *met fijn goud?*

Borrelen.

Van het zelfst. naamw. *borrel*, d. i. wat men voorheen een *zoopje* noemde, b. v. De Denker, D. XII. bl. 66: *zy lust gaarne* een borrel. — heeft men in de gemeenzame taal het werkwoord *borrelen* gemaakt voor een zoopje drinken of nemen. Jan de Regts Mengeld. bl. 152:

— ik moet
De peis noch met je borlen, *maatje.*

Clarisse meende, dat *borrelen* in dezen zin rechtstreeks van *borren* kwam, omdat na de inzwelging bolletjes opkomen; zie het Taal-, Dicht- en Letterk. Mag. van Brender à Brandis, D. III. bl. 7. Ik meen dat deze afleiding niet opgaat. *Borrelen* staat gelijk met *een borrel drinken*, en *borrel* heeft dan niet zijne eigenlijke beteekenis, maar die van eene hoeveelheid dranks.

Voor *borrel* bezigden onze vroegere kluchtige schrijvers *borlesoes* of *borlesoesje.* Fielebout (door Nil Volent.) Amst. 1680, bl. 7:

— Jy liegt, ik bén niet vol,
'k Héb maar drie borlesoesjes *binnen.*

Van Rustings Werken, D. I. bl. 147:

— ik heb een borlezoesjen
Verdient! betaal my nou! kom an!

Dez. Klaaggedichten van Ovid. bl. 85:

— *sluypende, wiert ik 'er*
So scharp op, en so op geslepen, als de nicker
Op borlesoesjes —

De Regts Mengeld. bl. 108:

Ik meende dat je weêr, als lest eens,
Een borlesoesje *voor me hadt.*

Langendijk, Ged. D. IV. bl. 300:

Ik heb voor tydkorting al een borlesoesje *of zes in de maag.*

Een paar andere voorbeelden, waaronder één van het onverkleinde *borlesoes*, geeft Oudemans' Bijdrage, waarin men ook aantreft de samenstelling *borlesoesmoêr*. Niet vermeld aldaar is het werkw. *borlesoezen;* Van Rustings Werken, D. I. bl. 559:

Na dat Aurora met een party Appelteven
Geborlezoest *had* —

Het laatste lid der samenstelling *borlesoes* zal, evenals het kleine gebak van dien naam, genoemd zijn naar het opbruisen, opzetten, dat aan het zoopje eigen is.

Iets gelijksoortigs schijnt te liggen in het woord *borlebop*, almede voor zoopje gebruikt; Gest. Winkel en Luifenbanquet, bl. 131:

Den borlebop *is medicijn,*
Veel beter als een Renschen Wijn.

Waarvan insgelijks een werkwoord, aldaar:

Hier borlebopt *men op een banck.*

Borstelen.

In mijn Woordenboek der Frequent. D. I. 37, merkte ik *borstelen* voor afschuijeren niet als een nederlandsch frequentatief aan, naardien bij ons geen werkwoord *borsten* in dezelfde beteekenis noch een zelfst. naamw. *borst*, schuijer, aanwezig is of geweest is. Met het oog op het hoogduitsch zou er anders reden zijn, om het gemelde werkwoord op de lijst der frequentatieven te plaatsen. In die taal toch heeft men *bürsten* en *bürsteln* beiden voor afschuijeren, en gebruikt men zelfs het eerste meer dan het laatste, zooals men ook alleen *bürste* zegt voor ons *borstel*.

Ter aangeh. pl. bracht ik tot *borsten* ons *weêrbarstig* of *weêrborstig*. Daarbij denk ik dan niet zoozeer (gelijk Ten Kate II. 114) aan de bet. van splijten, doch vooral aan die van zich verheffen, stijf staan, zich verzetten, die uit het wortelwoord *borren*, opwellen, is af te leiden. Die beteekenis wordt bevestigd door het fransche werkwoord *brosser* (door verplaatsing der *r* één met *borsten*), 't welk niet alleen afschuijeren, maar ook in de jachttaal door heggen en struiken loopen beteekent, d. i. daartegen ingaan. Hiertoe behoort mede in die taal *rebours*, verkeerde, tegengestelde kant, *au rebours*, tegen de vleug of het haar in, waarvan weder met omzetting, *rebrousser*, tegen de vleug opstrijken, *rebrousser chemin*, op zijn' weg terugkeeren.

Voor het bovenvermelde *weêrbarstig* of *weêrborstig* leest men *tegenborstig* bij Jonctijs, Tooneel der Jal. D. II. bl. 135: *om doch geen droeve en* tegenborstige *kuisheid te beleven.* En bl. 190: *indien deze (woorden) van haar als met vermaak of immers niet met blijk van* tegenborstigheid *gehoort werden.*

In Berkheys Natuurl. Hist. van Holland, D. VII. bl. 163, leest men: *zoogenaamd* borstel... *het welk eigenlijk het afkooksel of den droesem is van de hop en andere granen, waarvan men bier brouwt, en dat van de bierbrouwerijen wordt afgehaald en aan de Koeijen van veel nut is.* — Deze opheldering verklaart de plaats van Bredero, Jerolimo, bl. 55:

Om dat ick mijn lant vet mest met koemis, en mijn boomen met hennedreck,
En mijn varckens met borstel *en mensche draf.*

De heer Oudemans verklaart dit door »afval, aanveegsel". Dit »aanveegsel" bewijst, dat aan den *borstel* als aanveger is gedacht; ik weet echter niet, of bij het verzamelen van den droesem der afgekookte granen, door Berkhey bedoeld, en dien wij (zoo ik meen) *spoeling* noemen, de borstel te pas komt, en durf alzoo die opvatting nog niet onderschrijven. Wat ik meen wèl te zien, is dat Huygens hetzelfde woord in den zin van afval bedoelt, als hij in een' brief aan Hooft, waarbij hij aan dezen zijne *Otia* ter inzage zendt, het volgende schrijft: *Aen dit misvall gebreken noch hooft en staert... Ick sal verwachten, dat my desen ongebonden* borstel *weder geschickt worde, om hier sijn' volle leden te ontfangen.* Zie Hoofts Brieven, D. II. bl. 455.

In het vlaamsch wordt door *borstel* de kwast of het penseel van den schilder en door *borstelen* schilderen verstaan. Zoo bij De Laet, Verslag over de Vlaamsche Zaak (Antw. 1866), bl. 56: *om gloed en licht te laten sprankelen uit Rembrandts* tooverborstel. Ald. bl. 55: *zijne gedachten op het doek te* borstelen, *in 't marmer te houwen.* En bl. 9: *terwijl het geslacht onder het Keizerrijk of later geboren alles wat het te zien kreeg voor wat nieuws heeft gehouden, al was er dan ook veel van het oude staande gebleven en enkel op zijn nieuws* overborsteld.

Dat *borstelen* den figuurlijken zin heeft verkregen van doorhalen, berispen, hekelen of bestraffen,

heeft het met *strijken* en *vegen* gemeen. Duidelijk wordt die overdracht aangeduid door Udemans, in wiens Afbeeldinge van de Verkeerde Werelt, bl. 162, gelezen wordt:

O Vrou! siet hoe ghy hier met uwen Heere worstelt,
En siet oock eens hoe hardt hy u met woorden borstelt.

Ten Kate merkte reeds op, dat in *borstel* en *borstelen* bij de uitspraak de *r* dikwerf niet gehoord wordt, wat trouwens vóór de *s* voorheen en in de spreektaal nog in meer woorden plaats heeft.

Bij Weiland wordt op *Borstelen* de beteekenis gemist van »als een borstel overeindstaan", die voorkomt in Van der Hoops Willem Tell, bl. 67:

Nog ziet hij d'angst hem 't hoofdhair borstlen,
En d' adem stikken in zijn long.

Bottelen.

Zie De Taal- en Letterbode, I. 300.

Botteren, Butteren.

Volgens Dr. Te Winkels Nieuw Ned. Taalmag. II. 220 is in het dialect van Zuid-Beveland bekend het werkwoord *butteren*, voor »te regt komen". Dit is blijkbaar hetzelfde woord met *botteren*, anders *boteren*, waarvan Weiland zegt: »Tot boter worden: *de melk wil niet boteren*. Van hier de figuurlijke spreekwijs, in de gemeenzame verkeering: het wil niet *boteren*, de zaak wil niet schikken."

Men leest het werkwoord in zulken zin in het kluchtspel De Vakantie (door Constantia et Labore) Amst. 1707, bl. 32:

Ja wel, het zal van daag met my niet botteren,
myn lyf staat als in den brand.

De beteekenis is dus eigenlijk: slagen, gelukken, die dan ook bij Tiling (I. 127) aan *bottern*, en bij Grimm (Wtb. II. 586) aan *buttern*, langs bovengemelden weg, wordt toegekend.

Breidelen.

Zie De Taal- en Letterbode, I. 300 en 301.

Buidelen, Buijelen.

Zie De Taal- en Letterbode, II. 300—302.

Deutelen.

Volgens de aanhaling van den hr. Oudemans, in De Taalgids, D. II. bl. 48, komt dit werkw. voor bij Witsen, Scheepsbouw en Bestier, D. I. bl. 104: *Het werk dat in 't schip gedreven wort, pik, teer, eens wel afgebrant en* gedeutelt. — Ik leid het af van het znw. *deutel*, in den scheepsbouw bekend voor een klein houten pennetje, dat in gaatjes, die zich in den scheepswand bevinden, of ook in andere pennen geslagen wordt, om dezen te beter te doen klemmen, in het fransch *épite* genoemd. Zie Winschootens Seeman en ook Kramers' Woordenboek. In de aangehaalde pl. van Witsen zal het werkwoord dan beteekenen: met pennetjes bevestigd. *Deutel* is wellicht verwant aan *dot*, prop, hoogd. *dutte*. Als primitief een werkw. *dutten*, d. i. slaan, aan te nemen, zooals Oudemans t. a. p. doet, komt mij te onzeker voor.

Dichten.

Zie De Taal- en Letterbode, IV. 19 en 20.

Disselen

Zie De Taal- en Letterbode, IV. 1—3. Het woord *dissel* wordt aldaar gezegd af te komen van het oudhoogduitsche *disihla*. Men heeft daarvoor te lezen *dihsila*.

Bedisselen vond ik nog bij Fokke, Boert. Reis, IV. 86: *die wist het met zijne fijne en looze tong zoo te* bedisselen, *dat hij weder al het vertrouwen won.*

Bedistelen, door De Génestet gebezigd, gaf ook de Nieuwe Rotterd. Courant te lezen in 't nummer van 17 Apr. 1875: *De tweede penningmeesteres had dat geheele zaakje...* bedisteld.

Dobbelen.

Zie De Taal- en Letterbode, I. 301.

Doorlemmeren.

Orizandts Heraclitus, bl. 191: *hy die schendigh woecker pleegt*, doorlemmert *sijn eygen ziele*. Deszelfden Schrijvers Democritus, bl. 3 der Opdracht: *Ghy bekommert u met de rampsalige onheylen ende wederwillige onhebbelijckheden des Werelts te* doorlemmeren, *of, tot spot, naer 't leven uyt te boetsen*. d. i. te doorboren, te doorsteken, als met een lemmer. Het woord is dus een denominatief van *lemmer*, een metalen kling.

Bekend is dit woord door den Statenbijbel, Gen. 3, vs. 24: *een vlammich* lemmer *eenes sweerts*. 1 Sam. 17, vs. 7: het lemmer *sijner spiesse*. Richt. 3, vs. 22: *Dat oock het hecht achter* den lemmer *inginck, ende het vette om* den lemmer *toesloot*. — Op grond der laatste plaats zegt Weiland, dat de Overzetters *lemmer* ook mannelijk gebruikten. Dit is niet zoo zeker; *den lemmer* kan beschouwd worden als een datief van het onzijdige, om de voorafgaande voorzetsels *achter* en *om*. Bij Vondel komt mede het onzijdige geslacht voor; Virgilius (in Ondicht) bl. 132: (*hy*) *bint* het Griecksche lemmer *op de zijde*. Bilderdijk zegt in zijne Geslachtlijst, dat het woord voorheen vrouwelijk

was, doch de bewijzen ontbreken. Wel staat in Hagemans Verz. van Ned. Byvoegl. Naamw. D. I. bl. 362 achter *Lemmet* de letter *v.;* doch dit is blijkbaar eene misstelling voor *o.*, want alle zestien de adjectieven, die er bij zijn aangetogen, hebben de onzijdige buiging. Ik noemde daar *lemmet*, want ook met dezen uitgang is het woord gebruikelijk, b. v. Thirsis Minnewit, III. bl. 21: *Trekt... u* Lemmet *uyt de Scheê.* Halbertsma in De Vrije Fries, X. bl. 361: *eene lans met een lang snijdend* lemmet. — Weiland zegt, dat Hoogstraten *lemmet* heeft voor eene kling, en voor een kaarslemmet. Onjuist; de twee voorbeelden in de Geslachtlijst duiden beiden eene kaarspit aan. De plaats uit Vondels Jeptha is duidelijk, en die uit den Virgilius evenzeer, als men slechts de moeite neemt bl. 42 van de vertaling in Ondicht op te slaan, en daar verneemt, dat de bij nacht spinnende maagden zagen, hoe de olie in de brandende lamp sparkte en het vuur *aan het lemmet* bleef hangen.

Lemmer en *lemmet* zijn niet de eenige vormen, die het woord heeft. In Oudemans' Bijdrage vindt men uit de middelnederlandsche Schrijvers voorbeelden aangevoerd van *lemmel*, *lemle* en *lempele*, en uit die der zeventiende eeuw van *lem*. Het groningsch dialect zegt *lemt*. Het platduitsch of nedersaksisch zegt *lämmel*, *lemmel*, zie Tiling; en Fulda's Idiotikensamml. heeft *lam* en *lämel*. Duidelijk blijkt de verwantschap met het fransche *lame*, een dunne metaalplaat en voorts het lemmer van een mes en degen, verkleinvormen *lamette*, *lamelle*, en het werkw. *laminer*, pletten. Evenzeer met het engelsche *lamm* (bij Halliwell) metaalplaat, en het adj. *lamellated*, met schilfers of plaatjes.

Mr. J. H. Hoeufft meldt ons, dat »zeker geleerd man" het woord *lemmer* of *lemmet* afleidde van »het angelsaksische *helm* (lees *hlem*) sonus", waarvan Kiliaan »door letterverzetting" *helm* heeft voor *galm* of *echo*, en voorts ons *hel*, sonorus, komt; zie Taalk. Aanm. op eenige Oudfriesche Spreekw. (Breda 1815) bl. 42. Zonder juist veel geleerdheid te bezitten, zal men met het oog op de boven aangewezen verwantschapping liever met Tuinman, Weiland en Bilderdijk den oorsprong zoeken in het lat. *lamina*, dunne plaat en degenkling, waarvan in dezelfde beteekenis het verkleinwoord *lamella*.

Drommelen.

Dit werkwoord is een frequentatief van *drommen* in den zin van dringen, samenpersen enz.; zie mijn Woordenb. D. I. 93. Doch met het voorzetsel *ver* komt een deelwoordvorm voor met eenen zin, die aan eene andere afleiding moet doen denken. Zoo bij Nomsz, in het blijspel Vrindschap en Liefde tegen de Mode, Derde Bedrijf, Tweede Tooneel:

— *was ik niet* verdrommeld *blij*,
Toen ik van mijn baardschraperij
Verlost wierd, door behulp van vrinden?

Jonctijs, Tooneel der Jalouzijen, D. I. bl. 224: *onze wereld... die zoo* verdrommelt *op 't dansen is, datze... licht den eenen nacht aan den anderen knoopen zou.*

Blijkbaar is *verdrommeld* hier gebezigd als bijwoord, tot versterking der beteekenis, zooals men ook *drommels* op gelijke wijze hoort in: dat is *drommels* mooi of leelijk, ik heb mij *drommels* verveeld, en dergel. Weiland zegt te recht, dat het bijv. naamw. *drommelsch* gelijk is aan *duivelsch;* maar eveneens verneemt men in de volkstaal als bijwoorden *duivels* en *verduiveld*. Komen nu deze laatsten van het znw. *duivel*, dan lijdt het wel geenen twijfel, of *verdrommeld* is van het znw. *drommel*, dat vaak, misschien wat zachter of welvoegelijker, maar overigens in gelijken zin als *duivel* gebezigd wordt.

Vanwaar is dat woord *drommel?* Richey — want de nedersaksische dialecten hebben mede *drummel* — noemt het een stopwoord, als men niet vloeken wil, en anderen zeggen hem dit na, doch niemand geeft ons de afleiding van dat stopwoord.

Jacob Grimm schijnt in zijne Deutsche Mythologie *drummel* niet gekend te hebben; doch bl. 149 van dat werk (uitgave van 1835) lees ik dat in het oudnoordsch *trami* en *tremill* benamingen zijn voor den »cacodaemon, malus daemon", waarmede hij vergelijkt *dremil*, pessulus. Het verwondert mij, dat geen der schrijvers, die over *drummel* handelden, ook niet Schiller en Lübben verleden jaar, op de gedachte gekomen is, op dit *tremil* en *dremil* te wijzen. De overeenkomst dezer woorden met *drommel* en *drummel* komt mij, bij gelijkheid van beteekenis, althans opmerkelijk voor.

Tot het van het subst. afgeleide werkw. *drommelen* breng ik *overdrommelen*, bij Bekker en Deken, Sara Burgerhart, D. I. bl. 395: *ik geloof dat zy meer is uitgebluscht, of* overdrommelt, *dan wel dat zy van de Natuur zo geheel misdeelt is.* d. i. overmeesterd; en *overdrommelen* is alzoo geheel hetzelfde wat elders *overduivelen* heet; zie de Taal- en Letterbode, I. bl. 302. Ook het overige, door mij daar ter pl. op het art. *Duivel* aangevoerd,

kan dienen, om de hier beweerde overeenkomst der afleidingen van *drommel* met die van *duivel* te staven. Ik haal hier nog een paar voorbeelden aan van het met *overduivelen* gelijkstaande *verduivelen;* Jan Zoet, De adel. Huisvader van Tasso, bl. 116: *dat men* (*de kinderen*) *met roepen en tieren, slaan en stooten, stok en roê zal* verduivelen, *en meer een beul, als een vader over hen zyn.* Marius, Amstelred. Eer, bl. 87: *dat... Pontanus.. een deel vuyle ende onbequame woorden teghens de gheschiedenis van dit mirakel voorbrengt, om het selfde te verminderen jae by nae te* verduyvelen. Coornhert, Wercken, II. fol. 185 verso: *tot grooten verdriet der armer* verduyvelder *Christenheyt.* — Wel onderscheide men dit gebruik des werkwoords van een ander bij denzelfden Schrijver, D. I. fol. 8 verso: *De Godtloos is verhardt ende* verduyvelt. d. i. in eigenlijken zin: tot duivel geworden. En nog van een ander in de vert. van Rabelais' Werken, I. 310: *toen mijn Bassa zag, dat de zaak hoopeloos... was...* verduivelde *hy* zich zelven, *roepende* enz. d. i. vervloekte zich, wenschte zich bij den duivel. Weiland vermeldt deze beteekenissen niet.

Druppelen.

Zie De Taal- en Letterbode, VI. 198. Men leest ald.: »Bij dit werkwoord zelfs valt, meer dan bij menig ander, de herhaling van de daad (van *druppelen*) in het oog." *Druppelen* is een drukfout voor *druppen.*

Duffelen.

Zie De Taal- en Letterbode, IV. 3—5. Hier zij nog vermeld dat het ww. *duffelen* voorkomt in den zedenroman van D. Delcroix, Geld of Liefde, 120: *gij moet u dan in dezen mantel laten* duffelen. En *doffelen* in Rond den Heerd, 1877 N°. 9. bl. 65: *'t was lijk eene peerdesargie waarin hij* gedoffeld *was — want dat geeft warmte en de man hadde koud.* — Het bvnw. *duffelsch* vindt men bij Fokke, Boert. Reis, III. 107: *nog een douzein witte,* duffelsche *en roode baaijen onderrokken.*

Duisteren.

Op de afleiding van dit werkw. rust nog zeker duister. Een primitief er van heb ik niet kunnen opsporen. Wel zegt Grimms Wörterbuch, dat het behoort tot *dus, dust;* doch de naastbekende oorsprong ligt in het oudhoogd. *dinstar,* middelhd. *dinster,* vermoedelijk van het angels. *dim,* d. i. duister. waarvan het eng. werkw. *to dim,* nederlandsch *demen,* waarvan *deemster,* dat dan met *duister* etymologisch één is; zie mijn Wdb. der Frequent. II. 65.

Het werkw. *duisteren* komt bij Kiliaan voor, en Oudemans' Bijdrage geeft enkele voorbeelden, zoowel van het transitieve als het intransitieve gebruik. Doorgaans is het woord met het voorzetsel *ver* aangedaan; zie Weiland, die onder de beteekenissen opgeeft »onzichtbaar maken, behendiglijk uit den weg ruimen, verdonkeren". Tot staving dier beteekenis kan b. v. dienen De Denker, II. 104: *Hy* verduisterd *van tyd tot tijd de regte eigendomsbrieven.* Het woord is dan ook wederkeerig; Brandt, Leven van De Ruiter, II. 16: *De Turken lieten niet ongedaan, om van de Hollanders af te koomen, en* verduisterden zich *des nachts... uit hunne oogen.*

Ontduisteren heeft Weiland in tweeërlei zin; vooreerst voor verlichten, duisternis wegnemen, waarin *ont* dus eene beroovende kracht heeft; zoo leest men ook bij P. de Groot, Uitbr. der Psalmen, bl. 215 (van Gods bezoeking):

Maer de uwe, Heer, heeft my bekeert,
Myn hert ontduistert, *en geleert,*
Dat al ons heil komt van uw' zegen.

Ten tweede voor »door middel van duisternis onttrekken, verbergen", waarbij *ont* de beteekenis versterkt, zie het voorbeeld, door Weiland uit de Bat. Arcadia aangehaald.

Gemist wordt bij Weiland *beduisteren,* dat De Groot bezigde in één zijner gedichten, achter Het Bewijs enz. (1648) bl. 137:

Hy heeft ons verschijnen laten
Uyt den hemel 't Morgen-roodt,
Daer wy dick beduystert *saten*
In de schad'we van de doodt.

Alsmede *overduisteren;* Van der Dussen, Proeven van Overzetting, 82:

Want nimmer zal deez' kolk...
Zijn akelig gewelf met nacht ons overduist'ren.

Als afleiding van *duisteren* geeft Oudemans *duistering;* 'k voeg er bij *duisteraar,* uit Schippers tooneelstuk D' onvergelijkelijke Ariane in Thessalien, waar men bl. 76 leest:

De duystraers *van uw eer, de blusschers van 't verstant.*

Duivelen.

Zie De Taal- en Letterbode, I. 301—303 en ook op *Drommelen.*

Edekeren.

Zie De Taal- en Letterbode, VI. 187 en 188. *Edericken* leest men ook bij Maerl. Sp. Hist. II. Partie, 392 (beesten):

Die plegen te ederickene *hare spise.*

Emeren.

Men ontmoet dit werkwoord bij Berkhey, Zeetriumph der Bat. Vryheid, D. II. bl. 343:

Tot daar de schaduw aan de noordsche rotzen schemert:
d' Euphrates, uit den bron der zeên, zijn stroomnat emert.

d. i. schept of put. Het woord is van *emer*, thans *emmer* uitgesproken, een bekend watervat. Ook de *tobbe* kennen wij als zulk een vat, doch beiden zijn daardoor onderscheiden, dat, zooals de oude vormen (*einbar* en *zuipar*) aanwijzen, het ééne voorwerp bestemd is om door *ééne* en het andere door *twee* handen *gedragen* te worden; zie Schmeller, I. 54, en Grimms Wörterb. III. 111, en vooral onzen landgenoot Ypey, Geschied. der Ned. Taal, D. II. bl. 89 tot 91. Bilderdijk zag dit ook in zijne Geslachtl. I. 180; doch noemde minder nauwkeurig beide vaten *tobben*. Nog onjuister is *mijne* opvatting (Woordenb. der Frequent. I. 771) dat *tobbe* den naam heeft van »de schommelende beweging", die door *tobben* en *tobbelen* wordt aangeduid.

Dat in de zeventiende eeuw de vorm *emer* of *eemer* zeer gewoon was, is aan hen, die in Vondels werken geen vreemdelingen zijn, bekend. Dus b. v. uit zijne Gebroeders, bl. 26:

Men bluscht een' grooten brant met eenen eemer *bloets.*

En bl. 27:

Myn eemer, *eerst aen 't overloopen,*
Verschonck met blanck en bruizend schuim
Het klare water weêr zoo ruim enz.

Zie mede Weiland en Oudemans' Bijdrage. Bilderdijk nam het woord in zijne poëzie op; zie mijne Proeve over zijne Dichtwerken, bl. 221.

Enkelen, Eenkelen.

In deze beide vormen komt het werkwoord voor. De Brune, Bancketwerck, I. 467: *Waer toe dient het, den zangh wel te* enckelen, *en doof te blijven by een zoet accord?* Six van Chandelier, Poësy, 158:

Wat is er, in die pijp, zoo ongemeen,
Dat uwe stem doet hoogen en doet daulen,
Zoo fraai geeenkelt, *dat de toon*
Van ieder woord gelijkt een duisendschoon?

(De leidsche Fragment-Woordenlijst, die deze plaats aanhaalt, heeft *geinkeld* en voorts eene andere lezing in den laatsten regel). Kiliaan heeft *Eenkelen den zang* voor »door afwisseling van toon den zang verfraaijen, eig. den toon door langzame afneming tot een' anderen doen overgaan, in de muziektaal door *diminuendo* aangeduid.

Het werkw. is derhalve een denominatief van het bijv. naamw. *enkel*, bij Kil. mede *eenkel* en *enkel*.

Huygens bezigde *enkelen* buiten de toonkunst, als tegenstelling van *dubbelen*, en dus eenvoudig voor *enkel maken;* zie Oudemans' Bijdrage, i. v. waar bij de uitlegging de woorden: »kwijtraken, opmaken, verliezen" te veel zijn.

In het Alg. Vlaamsch Idiotikon van Schuermans vindt men *enkelen*, *inkelen*, voor wat anders *hinken* of *hinkelen* heet. De Schrijver schijnt in die woorden eene afleiding van *enkel* te zien, als zijnde het hinken »op een *enkel* been springen", en werd daartoe geleid, of liever misleid, door Kiliaans vertolking: *unico pede saltare.* Zie echter mijn Woordenb. der Freq. I. 213 en 214.

Enteren.

Een schip enteren is bij ons, Nederlanders, eene zeer bekende uitdrukking voor »een vijandelijk schip aanklampen en dan daarop overgaan". Onze dichters laten het woord niet ongebruikt. Dus Poirters, Den Alderh. Naem, bl. 118:

Men clampter stracks aen boort, men entert *sonder wachten;*
Men springhter in het ruym enz.

Tollens, Ged. I. 21:

»*Brand los! grijp vast! klamp aan en* enter!"
Weêrgalmt op nieuw de krijgsschreeuw voort.

Zij passen het echter ook op andere voorwerpen toe dan schepen. Vondel zingt, Poëzy, I. 424:

De slaven van het out Karthage hoopen
Dat uwe maght zal entren *'t heiloos strant*
Van Barbarye —

Ter Haar, De St. Paulus Rots (5e dr.) bl. 29:

Hij zwoegt, hij strijdt en overwint,
En entert *met zijn hand de rots.*

Hier gaat het enteren van het strand en de rots althans nog uit van den strijdenden schepeling. Doch ook dit wordt gemist in de overdracht bij Van Rusting, Werken, D. I. bl. 18 (Mars spreekt tot de Kermisgasten):

So Jy niet...
Met al Jou Schelmen heen gaat slent'ren,
Soo je de kramen weer komt ent'ren,
Soo jaag ik je onder Plutoos staart.

d. i. eenvoudig: aanvallen. Hooft, in zijne Ned. Hist. fol. 154, bezigt het woord van een vijandelijk aanvallen door gewapenden: *Een hoop huis- en handtwerxluiden... zullen ooghen nocht ooren hebben, om 't balderen van een groot bussen, om 't* enteren *van een verbandt spietsen te wachten.* Schutte maakt de beteekenis abstract, Stichtel. Gez. III. 164:

Zwijgt waereld, zonde, en hel:
Al dreigt en stoot gij fel,
Al entert *gij de zinnen;*
Ik strijde en steun op Gods bevel.

Tollens geeft aan het woord eene beheersching, die ik niet weet te verdedigen, Nieuwe Ged. II. 38:

Reeds wordt een schans gebeukt, die wegbrokt in de haven;
Een ladder hier gesteld, een toegang daar gegraven;
Reeds grijpt een wakkre gast, die entert naar den muur,
Een Turkschen standaard weg. —

De herkomst van het woord is niet uitgemaakt. Grimm (Wörterb. III. 511) noemt het »vreemd", doch geeft geen afleiding. Volgens Tuinman is het van het lat. *intrare*, binnenkomen; volgens Adelung »zonder twijfel" van het fransche *entrer;* een derde zou misschien met niet minder grond kunnen beweren, dat het overgenomen is uit het engelsch, in welke taal *to enter* niet alleen met velerlei toepassing, maar ook voor *to board a ship* gebruikelijk is.

Ersateren.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 57 en 58.

Eunjeren, Ungeren.

Eunjeren, bij Kiliaan *ungeren*, beteekent betooveren, waarvan *beëunjeren* bij De Brune, Banckettwerck, D. I. bl. 95: *die duvelsche hofpesten, die den geest der vorsten* beeunjeren *en vergiften.* Jonctijs, Tooneel der Jal. D. I. bl. 676: *Vorders beroert de duivel het houwlik, en wel meest, met de mans onmachtig te maken tot d'omhelzing, die dan in 't gemeen gezeit werden koud, en* beëunjert *te zijn.* De wortel dezes woords is *eunjer, unger*, d. i. tooveraar, over welk woord men Weiland en Bilderdijks Geslachtlijst, I. 190 en III. 178 kan raadplegen.

In den gemelden zin leest men het naamwoord bij Krul, Pampiere Wereld, D. II. bl. 13:

Rijs eunjers, *rijs geswind...*
Rijs onder aerds gespuys inwoonderen der Hellen.

Floraes Sotte-Bollen, bl. 74:

Siet ons Buurman op de hoeck,
Loopt gelijck een Unger *spoken.*

Strick van en tot Linschoten, Gedichten, bl. 96:

Hol slaat de klok het eunjer uur.

d. i. middernacht, het spookuur. Vooral werd het woord gezegd van eene vrouw, voor tooverheks; Van der Wielen, Vrouwelick Cieraet, bl. 40: *eenige (de Maged) scheldende voor* eunjer, *andere voor goddelooz.* Het spookend Weeuwtje (Amst. 1713) bl. 29:

Zou 't dan geen kol zyn, die ons daat'lyk is ontvloogen?...
Indien 't geen Eunjer *is, zo is 't een tovenaar.*

Cats, Wercken, D. II. fol. 102:

Daer is een Eunjer-wijf *in dit gewest te vinden,*
Die gaf, gelijck het scheen, geboden aen de winden.

De bijgevoegde plaat geeft de afbeelding der heks met hare attributen. Westerbaen, Gedichten, D. I. bl. 202:

Omhelst ghy deze kol, en kunt ghy sonder vreesen
Met so een eunjer-hoer *op 't selve bedde wesen?*

De benaming werd mede op Cupido toegepast; Rodenburgh, Poëtens Borstweringh, bl. 273:

Wech wulpse kindtse wicht, wech droch, ghy spoke-maker:
Weeh wispeltuur'ghe schicht, wech deughds en liefds rabraker.
De Bruyd'gom u verfoeyt, de Bruydt uw aerdt veracht,
Want uunj're-momme *noyt waert ghy in hun ghedacht.*

Dez. Batavierse, bl. 22, waar Schoonpraet tegen Schijndeught zegt: *ghy zijt een boef*, en daarop de laatste tegen de eerste: *En ghy een* eunier-wight. — nadat voorafgegaan was:

Spreeckt nimmer vande min.
Noch noemt Cupido niet, maer toont ghy in u zin
Die gayle luste haet, en wilt op 't eerbaerst vrijen.

Vandaar dat als bijvoeglijk naamw. of bijw. gebezigd is *eunjer* slim, aardig, lief; Oudaan, Agrippa, bl. 175: *die* eunjeren *Aristoteles, die een nieuw benaamwoord gevonden hebbende, de ziel Entelechiam noemt.* Zeeus, Gedichten, bl. 393:

Wel! wel! Pasquyn, jy weet wel eunjertjes *te schild'ren*
Met verf noch kwast. —

Zie wijders eenige pll. uit Bredero, in Oudemans' Woordenboek. Ook bij Hooft is *eunjer* bedreven, geslepen; zie het Woordenb. des Inst. Waarvan bij denz. *eunjerlijk* en *eunjerheit.* De laatste afleiding van welke het Wdb. eene plaats opgeeft uit den Tacitus voor slimheid, schranderheid, komt mede in de Nederl. Historien voor, fol. 777: *deezen handel, die met eevene koenheit en* eunjerheit *gedreeven is.* En in Henrik de Groote, fol. 136: *Toen bleeven die van binnen, ontrent een' uure, zonder zich te vertoonen. Waar uit zommigen gissing maakten, datze maaltijdt hielden; anderen, dat zy zich bereidden tot eenige weerbieding; maar zijn' Majesteit hield, datze vergadert waaren, om hunne verdraghspunten te be-*

raamen. Zy had het geraaden. Ende terstondt daar naa... verzochten zy in gesprek te komen. Des yder verwondert was in de eunjerheidt *zijner Majesteit, die zulks zoo net hadt geweeten af te zien.*

Evelen.

Het woord *evel* of *euvel*, oorspronkelijk adjectief (zie Grimm, Gramm. III. 534), doch tevens reeds vroeg als substantief gebezigd, vindt men terug in het hoogd. *übel*, neders. *oevel*, oudhd. *ubil*, angels. *yfel*, eng. *evil* (verkort tot *ill*) enz. Adelung merkt op dat, daar *el* een afleidingsuitgang is, het woord moet afkomen van een wortel *ub* of *ūb*, dien hij gelijkstelt met *ab*, nederl. *af*, als gevende het woord iets te kennen dat van het begrip van goed *afwijkt*. Kaindl, IV. 220, denkt aan het wortelwoord *ob*, als komende het kwaad *op* of *over* den mensch. Eerstgenoemde afleiding wordt bevestigd door Graff, Sprachsch. I. 92; *ub-il*, *ab-il* beteekent volgens dezen »iets wat niet zoo is als het zijn moet". Een werkw. met dien wortel *ub* of *ab* is, zoover ik weet, niet bekend, zoodat we het ww. *evelen* moeten houden als van het znw. *evel* komende en dus voor een denominatief.

In het drentsch dialect, wel is waar, kent men een werkw. *euven* voor hinderen en kwaaddoen; zie den Dr. Volksalm. van 1844, bl. 149. Zoolang echter die vorm niet door de oudere talen wordt gestaafd, zal hij als eene afwijking of verbastering moeten beschouwd worden. Het genoemde dialect heeft daarvan meer sporen. Het zegt (zie t. a. pl.) insgelijks *even* voor effenen, vlak of effen maken; doch vervoegt dit werkw. *ik even, dou evenst, hi event, wi even*, waaruit blijkt dat de verkorting *even* (voor *evenen*) zich bepaalt tot de onbepaalde wijs of de tijdvormen, die daarmede overeenkomen.

Het van *evel* gemaakte werkwoord *evelen*, dat, behalve de engelsche volkstaal, die volgens Halliwell *to evyl* heeft voor ziek worden, alleen het nederlandsch schijnt te kennen, komt in de middeleeuwen en ook later voor. Serrures Vad. Mus. D. II. bl. 327: *so wie enen anderen sochte in evelen moede, binnen den sinen, omme hem te* evelen *of te quetsen.* d i. zooals Kil. zegt: »evel doen, *nocere*". Codex achter de Brab. Yeesten, D. II. bl. 669: *of yman... enighen man... gedreicht heeft, of willen* oevelen, *of meint te dreighen ofte* oevelen. Deze schrijfwijze is naar het dialect van den Teuthonista. — Men zie uit oude keuren eene andere plaats bij Van Hasselt op Kil. en twee andere bij Oudemans, Bijdrage. De laatste geeft het werkw. *euvelen*, uit Meijer overgenomen. Het woord bestaat niet. Meijer las Kiliaans *evelen* verkeerd.

Naar de bet. van ziekte, in welke *evel* oulings bij ons gewoon was (zie Clignetts Bydr. bl. 320), had het middelned. *beëveld* voor met ziekte bevangen; Maerlant, Spieg. Hist. D. II. bl. 231:

Teenen Paschen gingen si daer:
Deen ginc in behevelt *zwaer*
In sente Stevens kerke ende bat.

Dez. Rymbybel, vs. 25984:

Dat hi met siere scade ghenas
Meneghen, die beëvelt *was.*

Dez. N. Werken der leidsche Maatsch. D. IV. bl. 85:

Dat vierde let is die manlichede.
Die daeran wert beevelt *mede,*
Hine hebbe vardighe medicine,
Hem naect of grote pine.

Melis Stoke, D. I. bl. 478:

Te Dordrecht lach hi bevelt *zware,*
Ende hi wort des wel ghewaere,
Dat hi der doot niet mochte ontbreken.

Deze saamgetrokken vorm verleidde Van Alkemade te denken aan »bevalt". Graaf Dirk verklaart hij »bevallen in 't siekbedde"; zie zijne uitgaaf, fol. 64.

In zijne Bijdrage wijst Oudemans op eene figuurlijke beteekenis van *evelen*, die hij omschrijft door »kwetsen door vloek- en scheldwoorden". Aanleiding daartoe geeft deze plaats:

Doen begostse te kruysen en te vaenen, te moffelen en te prevelen,
Te recken en te strecken, te vloecken en te evelen.

Den zin van *evel* in het oog houdende, zou ik het woord liever verklaren door »kwaad wenschen", en de uitdrukking komt dan nabij aan ons »vloeken". Zoo leest men bij Ingen, De Getr. Herderin, bl. 165:

Zy streed 't my op, ik swoer, en loochenden 't, en hoe
Meer blijk zy gaf van waarheyt,
Hoe ik 'er sterker tegen
Streê, swoer, en evelden.

Vandaar *verevelen*, dat nevens »vervloeken" gesteld wordt; Westerbaen, Ged. D. I. bl. 626:

So moet hy babbelen met wapen-loose kevlen.
Sijn wijf en kinderen vervloecken *en* verevlen
Den tijd die hy noch leeft. —

Dus mede Oudaan, Agrippa, bl. 252: *indien hij in zijn vrijadje te leur gestelt wanhoopt van haar ooit te konnen bekomen, zich tot quaadspreken begevende,* vereevelt *hijze met oneindige scheldwoorden.*

De vorm *evel* is thans verouderd en door *euvel* vervangen; en dan minder op ligchamelijke kwalen toegepast, maar vooral op wat tegen 't gemoed

of zedelijk gevoel strijdt. De oude beteekenis heerscht bij voorbeeld nog in *voeteuvel*, bij Vondel, Adonias, bl. 35:

De rijcke tullebant
Geneest geen hooftpijn, purpre broozen
Voetevel *nochte smart.*

Eene plaats, die bij gemis aan het deelteeken voor menigen lezer een struikelblok is.

In zijne Gramm. III. 606 zegt Grimm, dat het adjectief naar zijne vorming geene vergrooting toelaat, en dat *übler*, *übelst* eerst in het nieuwhoogduitsch mogelijk werd. Ik moet opmerken dat de trappen reeds bij ons voorkomen in de eerste helft der zeventiende eeuw; Hoofts Ged. fol. 83: *'T is* euv'ler *noch dan 't dient.* Dez. aangeh. bij Weiland: *op* 't euvelst *afgerecht.* Six van Chandelier, Poësy, bl. 74: *dit* euvelst *volk.*

Fabelen.

Kiliaan heeft *fabelen* voor fabels vertellen; en zoo kan men het woord nemen bij Bekker, De betoverde Weereld, D. I. bl. 64: *Daar op komt hy dan tot de verleidinge en den val des menschen; daar hy even sterk over* fabelt *als 't gene daar nu verhaald is.* Overeenkomstig den zin van 't lat. *fabulari*, beteekende het werkw. in het oudfransch, met de vormen *fableir*, *fabler*, *fabuler*, *faveler* enz., vertelseltjes doen, beuzelpraat houden, beuzelen, praten. Dus in den laatst opgegeven zin, met verwisseling der lipletter, Heimel. der Heimelijkh. vs. 1940:

Als si dor hare straten wandren
Fawelende *deen ieghen den andren*
Die wise erst den iode vraghede,
An wat wette hi hem draghede enz.

De variant heeft *faveleerde.* Denzelfden basterdvorm vindt men, in den zin van vertellen, in Maerlants Rymbybel, D. I. bl. 180:

Van deser twierande plaghe
Faveleert *ons Ovidius.*

Roemer Visscher, aangeh. bij Weiland: zoo Poeten *fabuleren*, d. i. vertellen. Voor *fabel* heeft het middelnederlandsch dikwijls *favel;* zie de Bijdr. van Oudemans. —

Femelen, Fijmelen.

Zie De Taal- en Letterbode, II. 302–306. Het ald. niet vermelde *femelaar* is gebezigd door P. H. Hugenholtz, Twaalf Leerred. 82: *donkere gewaarwordingen, die den duisterling en den* femelaar *kenmerken.* En *fijmelarij* ook door E. Wolff, Walcheren, 201:

Lang word' de Fymlaary *manmoedig afgeweerd,*
Door Godsvrucht en Verstand.

Ferdelen.

In eenen brief van 1568 (in geldersch dialect) leest men, N. Werken der leidsche Maatschappij, D. VI. bl. 12: *die twee* (brandstichters) *ontquamen den ruitteren... unnd den eynnen sitt hier, unnd men vermeindt dat hy dissen dach* gefferdelt *sal warden.* d. i. gevierendeeld. — *Ferdelen*, naar de hollandsche uitspraak *verdelen*, is met uitwerping der *n* voor *verndelen*, bij Tiling *varndelen*, van het zelfst. naamw. *varndeel*, nederl. *verndel*, in de volksuitspraak *verrel*, *vurrel*, anders *viertel*, *virtel*, bij Kil. *veertel* en *veert*, van het telwoord *vier*, waarvan wij nog hebben *veertien* en *veertig.*

De verscherping der *v* tot *f* doet zich mede voor in het friesche *farndel*, *fearn*, ook *fjirddel;* zie Halbertsma's Lexicon Frisicum, 644. Volgens Wassenbergh, Taalk. Bydr. I. 31, zegt het friesch dialect voor *farndel*, met uitlating der *r*, ook *fandeltje*, oudfriesch *faentje*, voor vierendeeltje. En daardoor acht ik opgehelderd het woord *vaantje* of *vaan*, dat bij onze Schrijvers der zeventiende eeuw bekend is voor eene drankmaat, het vierde gedeelte, misschien van een mudsje of een mengel. Zie de voorbeelden van dit woord bij Van Hasselt op Kiliaan, en Oudemans op Bredero. Mellema en Van den Ende vertalen in hunne fransche Woordenboeken *vaan* door »mesure de quatre pots"; en Halma, die het woord overzet door »mesure de deux pots" omschrijft het door »twee kannen of vier mingelen". In verschillende oude rekenboeken, die ik heb geraadpleegd, komt onder de vaten voor natte waren de *vaan* niet voor; wel de *virtel*, waarvan de 30 een okshoofd, en de 20 een aam maken: zie De Wiskonst. Rekenkonst van A. van Diepenbeek, Eerste Deel (Amst. 1711).

Van Hasselt, t. a. p., had den niet gelukkigen inval het woord *vaan* af te leiden van *vatten;* Bilderdijk, Geslachtl. i. v., van *vangen.*

Flenteren.

In den zin van *fladderen* is dit werkw. een frequentatief; zie mijn Woordenb. D. II. 112. Doch het heeft, en meestal, de beteekenis van: tot flenters overgaan, in flenters hangen, en dan is het, als van *flenter* afkomende, een denominatief.

Zoo leest men het woord in de vertaling van Don Quichot door L. V. B. (Amst. 1707) D. I. bl. 155: *een broek, wel van fluweel, maer geheel gebroocken, en* geflentert, *aen hebbende.* Proeve van Dichtoeff. (door A. L. F. en A. P. S.) bl. 273:

Want om myn oude schabbe een beter schyn te geeven,
Heb ik haer omgekeerd, en dus het geen gevlekt
Of al te haevloos scheen geflenterd, *fraei bedekt.*

Bogaers, Gezam. Dichtw. D. I. bl. 136:

Een vorstlijk zeeslot strijkt zijn kleuren,
Gezengd, geflenterd *in den slag,*
Voor Frieschen Wouters Prinsevlag.

Ter Haar, De St. Paulus Rots (5de dr.), bl. 33:

Daar woei nog statig Neêrlands vlag;
Hij scheurt die flentrend *van de stag.*

Het voorzetsel *ver* versterkt de beteekenis. Jonctijs, Tooneel der Jalouzijen, D. I. bl. 162: *Deze (pleister) door de dartelheid aan ontelbare snippelingen* verflentert enz. Valentyn, Werken van Ovidius, D. II. bl. 367: *de stukken van mijn* verflentert *schip, die ik soek bij een te samelen.* S. Rivier, De Verovering van den Briel (Rott. 1777), bl. 37:

— De Vrouwen, aangedreeven
Door liefde tot den Prins, zien wy haar schortekleên
Ontknoopen, en, met drift, verflentren *ondereen,*
Om van de ontweefde draên vervolgens lont te draaijen.

Minder gewoon is *beflenteren*, met flenters bedekken; Z. Heyns, Dry Hooftdeuchden, bl. 14:

Soo heerliick staet ghy hier beflentert *en beleurt.*

Leur heeft met *flenter* in beteekenis eenige overeenkomst; zie Weilands Woordenb.

Wat dit laatste zelfst. naamw. betreft: bij de voorbeelden, daarvan door mij t. a. p. van het Woordenb. aangevoerd, had ik kunnen voegen den regel:

Ik wensch, dat gy elkaer tot flenters *moogt verslijten.*

dien Cats zou hebben toegezongen aan Joan de Witt en Wendela Bicker bij hun huwelijksfeest; zie Van Lenneps Vondel, VI. 639. 'k Vermeld dien thans, om er bij te voegen, dat volgens den heer J. ter Gouw die huwelijkswensch niet van Cats afkomstig is; zie De Navorscher, 1875, bl. 392.

Foeteren, Sakkeren.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 58 en 59.

Folteren.

Zie De Taal- en Letterbode, I. 306—310. Het daar vermelde *folen* vindt men ook bij A. Simons, Verzam. Poëzij, 5:

Verhef u, ô mijn geest! al lang genoeg gefoold,
Al lang genoeg gesufd en rust'loos omgedoold.

Het zelfst. nw. *folter* komt ook voor in Brender à Brandis' Kabinet, VI. 106:

In hun bestaan, waarin zij spoorloos zich verhieven,
Is allen rust verstoort, daar hen thans folters *grieven.*

En voor *pijnbank* in de Bloemlez. uit Shaksp. door Van den Bergh, 74:

O Furien grijpt hem, sleept hem op de folter!

Het hoogd. *folterer* werd niet alleen door Vrouwe Bilderdijk overgenomen, ook door Van der Dussen, Proeven van Overzett. 94:

dat we onze folteringen
Ten ijs'lijk wapentuig voor 's folt'raars *kop verwringen*

En door Ter Kate, Dichtw. VIII. 271:

O, laat die folteraars *niet dl te vroeg ontwaken!*

Van 's Gravenweert gebruikte *doorfolteren*, Ilias, I. 169:

De wond, hem toegebragt, doorfolterde *zijn hart.*

Tot de gebezigde samenstellingen behooren *folterbed* en *folterwerk*. Brender à Brandis, Kab. VI. 110: *Het* folterbed *der min.* Van der Dussen, a. w. 94:

Hij zie... 's doempoels zwavelvlagen
En onbekenden gloed, zijn eigen folterwerk,
Heen snorren om zijn troon.

Gaffelen.

Zie De Taal- en Letterbode, VI. 181 en 182.

Hagchelen.

Men ontmoet dit werkwoord in de spreekwijze *hij kan voor mijn part den bout hagchelen*, vermeld bij Harrebomée, D. III. Voorwerk, bl. 44, en aldaar gelijkgesteld met een verwensching naar de maan. Hier aan *hach*, gevaar, te denken, is wat vreemd en geeft ook geen licht. Het woord *hagchelen* heeft in de verwante talen twee beteekenissen. In sommige dialecten van het hoogduitsch is *acheln*, *hacheln*, eten, afkomende van het hebreeuwsche *achal*, d. i. eten; zie Tendlau, Sprichw. und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit, S. 159; Stürenburg, Ostfr. Wtb. S. 2. u. 79. En in het engelsch is *to haggle* plukken; zie Halliwell. *Den bout hagchelen* kan dus beteekenen *den bout eten* of *den bout plukken*. Beide opvattingen geven eenen zin; doch welke van de twee de spreekwijze bedoelt, weet ik, bij het weinige dat tot hare verklaring is aangevoerd, niet te bepalen.

Halfteren, Halteren, Halsteren.

De beide eerste vormen heeft Kiliaan; den laatsten het Lexicon van Jungst i. v. *Capistro*, als-

mede Cabeljau, Treurbrieven van Ovidius, bl. 17: (*zij*) *rijd hoogmoedig op 't* gehalsterd *Tijgerspan.* Zij zijn gevormd van de zelfst. naamwoorden *halfter*, *halter*, *halster*, met nog andere vormen bij Weiland voorkomende, in de beteekenis van paardentoomtuig. De oudste en echtste vorm is *halfter*, reeds in het oudhoogduitsch *halftra*, zie Graffs Sprachsch. IV. 925. Ook het angels. zegt *haelfter*. De verwisseling der *f* met *ch* geeft *halchter*, *helchter* (bij Kiliaan); de uitstooting derzelfde consonant *halter*. Een bijvorm van *halfter* is *halfster*, in Oudemans' Bijdrage te vinden, waarvan insgelijks met verwerping der *f*: *halster*, te onzent (naar ik meen) de meest gewone vorm.

Bilderdijk vergiste zich dus zeer in de meening, dat *halfter* verbasterd is door »een wonderlijke verwarring van *halter* en *halster*"; zie zijne Geslachtlijst. Als er verbasterd is, dan geschiedde het in de omgekeerde orde. De afleiding, die hij in de Verhand. o. d. Gesl. bl. 332 geeft, en die ook bij Weiland voorkomt, namelijk van *halden*, houden, is dan ook onjuist; zie Heyne in Grimms Wtb. IV. II. 226.

Van *halfter*, dat bij Oudemans ontbreekt, zie men voorbeelden uit Vondel in Hoogstratens Geslachtlijst.

Voor *halchter* vond ik in proza den verlengden vorm, in Serrures Museum, D. II. bl. 440: *In die* halechtere *ende den breidele bedwinghen hare wanghen* enz.

Het denominatieve werkwoord, dat alleen in onze taal schijnt voor te komen, beteekent naar zijne afleiding: (met een halster) bedwingen of binden.

Heikeren.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 59—61.

Heiligen.

Zie De Taal- en Letterbode, VI. 196 en 197.

Hemelen.

Een art. over dit ww., als denominatief beschouwd, is geplaatst in De Toekomst, jaarg. XIX. 1875, bl. 481—490. — Bij de voorbb. van *hemelen* in den zin van wonen of tronen voege men: P. Moens in Van Kampens Mag. IV. 274:

Wat ook de nieuwe dag moog' schenken, vreugd of smart,
De liefde hemelt *in der trouwgenooten hart.*

(Bellamy) Ges. aan God, de Deugd en de Liefde, 64:

— die lieve — onnoozl'e lagch —
O teed're Zuigeling! —
Die op uw zabb'lend mondje zweeft —
Ze zacht gehemeld *is!*

Verhemelen in den zin van in den hemel plaatsen of in dien van ten hemel opheffen leest men nog bij E. M. Post, Voor Eenzaamen, 156: *of ook zijn* (*des nachtegaals*) *konstig lied nog voor* verhemelde *ooren klinken... zal.* H. Coster, Mengelp. 40:

Getuig dit, Godshuis! daar mijn ziel zoo vaak vergast
En als verhemeld *werd.*

J. P. Klein, Cephise, 57:

Mijn God!...
Verhemel *mijn besmette ziel!*
Beneem haer al heur zonden vlekken.

Ald. 60:

't Englig ja...
Heeft me aen 't nietig stof ontheven
En verhemelt *mijne ziel!*

En Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Ged. II. 33, 44, 49, 87. III. 89 en 140.

Voor overdekken komt *overhemelen* voor bij Schenk, Nachtged. III. 10:

Het schuddend oppervlak des aardrijks leeft en wemelt,
Waar 't ook zijn talrijk kroost de slaapkoets overhemelt.

Voor *hemel* in den op bl. 486 vermelden zin leest men *verhemelte* bij Van der Dussen, Proeven van Overzetting, 111 (de Hoogmoed zegt ald.)

Voor Mij bestuurt de Zon haar schitterenden wagen
Door 't helder Firmament met zulk een schoonen glans.
De Aarde is mijn voetbank; mijn Verhemelte *de Trans.*

Gehemelte bij De Harduyn, Godd. Lofsanghen, bl. 178.

De besproken samenstelling *hemelval* vindt men nog bij Vondel, Aenl. vóór Poëzy I. 3; Dullaert, Gedichten, 4; B. Huydecoper, Gedichten, 64; J. P. Kleyn, Cephise, 12; Hofstede, Bloemen op het Graf van Friso, 6; M. Nieuwenhuijzen in (Bellamy) Poët. Spectator, 39; en Bilderdijk, Zedel. Gisp. 1; Krekelz. I. 52.

Heuvelen, Hovelen.

Zie De Taal- en Letterbode, VI. 182 en 183. Het aldaar niet vermelde *opheuvelen* leest men in De Denker, VIII. 245: *De Dame... by alle gelegenheden gaerne* opgeheuveld *wordende* enz. Hier heeft het w. de beteekenis van in de hoogte steken, ophemelen. In den zin van ophoopen komt het voor bij Van der Hoop, W. Tell, 91:

En zijn lijken opgeheuveld *houden slechts den Zwitser op.*

Hinderen.

Zie De Taal- en Letterbode, IV. 14—16. Hier zij nog vermeld, dat men in de, door Prof. R. Fruin in de N. Bijdragen voor Rechtsgel. en Wetgev. medegedeelde, keuren van Rotterdam, art. 28, leest: *waert dat sheeren ende der stede recht erghent mede* ghehinnert *ware.*

IJdelen.

Het woord *ijdel* van het fransche *idole* af te leiden, omdat het oudfr. eenmaal voor dit naamwoord *ydle* schreef, gelijk Bilderdijk doet, is wat kras; zie zijne Verh. o. d. Gesl. bl. 342; de bl. 343 aangehaalde bijbelplaats is uit het Glossaire van Roquefort, II. 747.

Volgens de navorsching in Grimms Wörterb. is in het bijv. naamw. *ijdel* de oorspronkelijke beteekenis van glanzig, helder, overgegaan tot die van donker, ledig; van blijde tot nutteloos, vergeefsch. De tweede dezer afgeleide beteekenissen komt vooral uit in het tegenwoordige, de eerste in het vroegere nederlandsch.

IJdel in den eigenlijken zin van ledig was oudtijds zeer gewoon; Maerlant, Sinte Franc. Leven, vs. 3113:

Het gevel dat de goede man
Met Fransoyse wandren began;
Ene ydele *kerke si vernamen,*
Daer si bede in gingen te samen.

vs. 9120:

Dits wonder; al te hant si vonden
Sijn vat vul waters, sijt seker das,
Dat te voren ydel *was.*

En vs. 3855:

Si wilden copen spise ende broot,
Maer sine vonden clene no groot,
Ende camen weder ydel *dan.*

Met ledige handen, zeggen wij. Zie voorts mijne Handl. tot den Statenb. bl. 135. Zoo nog bij Versnaeyen, Lange Jan, bl. 23: *weldra hoorde men hem zuchten in de* ijdele *kamer zijner zuster.*

In een stuk uit de veertiende eeuw, door Prof. David aangehaald in zijne Vaderl. Historie, D. VI. bl. 352, komt voor: *dat van den burgheren uter stadt van Utrecht tot vier hondert mannen selen comen uter stadt voersz. in* ydelen *rocken, ongegordet, bloets hovets ende barvoets.* De Hoogl. teekende hierop aan: »Hier zal men waerschynlyk voor lezen moeten *in lynen rokken*, dat is, in hun hemd". Geenszins. *In ydelen rokken* wil zeggen: alleen, bloot in rokken. Zoo leest men in het middelhoogduitsch: *niht ander spise dan idel brôt, bekleit in itel grâ*, voor: dan alleen brood, in grauw (bont) alleen; zie Lexers Handwtb. I. 1461.

Het van *ijdel* gevormde werkwoord had den zin van ledigen, ledig maken; Kausler, Denkm. III. 3:

Daer so merct ende es in vare
Dat leckaert scrijn ende keldenare
Heift ghehidelt, *al zijn sij wijt.*

Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 1 verso: *Oeck* ydelt *hi die volle schueren gaern weder.* Constth. Juweel, bl. 29:

Daer Scheuren waren vol, door den bequamen Oest,
Daer ist verdorven al, gheydelt *en heel woest.*

Numan, Strijt des Gemoets, bl. 12:

Oock sach ick Pluto hun lieflijck toenijghen,
En zijn koffers ydelen *met volder hant.*

Van der Cruijcen, De Spreeckw. van Sal. bl. 447:

Slaept dan, maer in de maet, want die veel slapen lieven...
Het ydelt *hen de beurs, en 't maeckt hen onghesomt.*

Delfsche Bijbel, Ecclesiast. (Jesus Syrach) Cap. 13, vs. 6: *ist datstuut heues soe sal hi mitti werscappen, ende hi sal di* ydelen. Vs. 8: *hi sal di bedrieghen in sine spisen tot dat hi di sal* verydelen *twewerven.* De Statenoverz. heeft op beide plaatsen »uitledigen". De zin wordt dus hier overdrachtig; zoo ook Croon, Moyal, bl. 172: *alsoo sal eene ziele...* geydelt *ende berooft worden van de Goddelijcke gratie.*

Kiliaan heeft *ijdel van hoofd*, amens, demens, delirus. Saamgetrokken wordt dit *ijl;* Fokke, Boertige Reis, II. 132: *dan kon je die luije liedjeszanger, zoo zomers, heele dagen in het riet zitten te sjilpen en te teuteren, dat een mensch er* ijl *en misselijk van werd.* Bl. 133: *dat is althans om* ijl *in je kop te worden.* Ook in dezen zin gaf het adj. een werkwoord, dat we altijd *ijlen* of *ielen* uitspreken, maar vroeger ook *ijdelen* luidde. Six van Chandelier, Poësy, bl. 110:

Gerimpelt, geldloos volk, vol ydelende *hersen.*

Nog een ander *ijdelen* heeft Coornhert, Wercken, D. I. fol. 502 verso:

So ydelt *nu, o mensch van d' ydel goeden*
U eel gemoed, na 't ware goed wilt spoeden.

De woordspeling is niet onaardig; maar *ijdelen* voor *ijlen*, haasten, is ongeoorloofd. Het woord heeft met het vorige *ijdelen* niets gemeen, en in de afleiding komt de *d* niet voor. Zie Grimms Wtb. op *Eilen.*

IJveren.

Het zelfst. naamw. *ijver* is van onzekere afkomst; zie de Woordenboeken van Adelung en Grimm, en des laatsten Grammatik, III. 510. Van een prim. *iven*, prikkelen, door Bilderdijk, in zijne Geslachtl. II. 3, opgegeven, is, jammer genoeg, het bestaan nergens gebleken. De aldaar »kluchtig" genoemde meening van Clauberg, dat het hoogd. *eifer* eene samentrekking is van *ein feuer*, wordt buiten twijfel gesteld door Jonctijs, Toon. der Jalouz. I. 6. Eenvoudiger hield Bruining, Synon. I. 358, het eene naamw. door omzetting uit het andere ontstaan, waartoe hij door onze oude schrijfwijze van *yver* en *vyer* licht kon komen. Inderdaad waar men vroeger van *vuur* sprak, gewaagt men thans van *ijver*, hetzij dan ontstoken door liefde, hetzij door gramschap of andere aandrift.

Grimm beweert, dat het woord *ijver* ons aangebracht is door Luthers bijbelvertaling. Zooveel is zeker, dat het woord met zijne afleidingen, zooals uit Trommius met een' oogopslag blijkt, in onze Statenoverzetting dikwerf voorkomt; in vroegere overzettingen, zooals de delfsche van 1477, de liesveldtsche van 1526 en de verbeterde van deze bij Vorsterman van 1528, zoover ik heb nagegaan, nog niet. Daaruit volgt echter geenszins, dat onze Synodale Overzetters in het bezigen der toen bij ons nieuwe uitdrukkingen rechtstreeks alleen Luther gevolgd hebben. Zij kunnen evenzeer het spoor gevolgd zijn van de eerste gereformeerde Overzetting, in 1556 te Embden gedrukt. In de uitgave althans bij Willem Gailliart, anno 1568, die, volgens Le Longs Boekzaal bl. 733, »ten eenemaal volgt het Exemplaar" eener embdensche uitgave, komen de woorden *ijver* en *ijveren* reeds menigmaal voor, als Numeri 5, vs. 14 en 30; 25, vs. 11; Deuteron. 32, vs. 16; 1 Kon. 14, vs. 22; Ezech. 39, vs. 25; Joël 2, vs. 18 en elders.

In de beteekenis van het werkw. *ijveren* zou ik met Weil. niet durven leggen: »iemands voorregten, met ernstig ongenoegen over de schending, verdedigen; iemand, wegens ontrouwheid in de liefde, verdenken" enz. Het woord zegt eenvoudig: *ijver* toonen, in den onderscheiden zin, dien dit naamwoord zelf heeft.

Opmerking verdient vooreerst het gebruik van het werkwoord in den onpersoonlijken vorm, in Oudemans' Wdb. op Bredero aangeduid. Ten tweede de voorplaatsing der *n*, die, echter hoogst zeldzaam, voorkomt bij het zelfstandig naamwoord, Stuart, Rom. Gesch. XV. bl. 89: *Alle* nijver *zal ook kwijnen*. En in het werkw. bij Van der Veen, Zinnebeelden, bl. 458:

Hoe nyvert *hier de By' op allerley gebloemt.*

Maar des te menigvuldiger bij het bijvoegl. naamw.; zie het Woordenb. des Inst. op Hooft en dat van Weiland, i. v. Dus ook — om een voorbeeld uit lateren tijd aan te voeren — Van der Palm, Al de Leerred. VIII. 206: nijvere *arbeidzaamheid is de tweede pligt.* Den oorsprong der paragoge zoek ik in den toeleg om het anders gelijkluidende subst. en adj. te onderscheiden. Maar nu is men in de afleiding *nijverheid* nog iets anders gaan leggen dan in *ijver* en *ijverigheid*, nam. de min of meer handige of vernuftige aanwending van ijver op kunst, handel of andere vakken. Zoo reeds bij Van der Palm, a. w. VIII. 205: *wegen... voor eerlijke vlijt en* nijverheid. Een werkwoord *nijveren* is mij in dezen zin niet voorgekomen. Nogtans spreken de Vlamingen meermalen van *nijveraars;* De Laet, Vlaamsche Zaak (1866) bl. 10: *vonden onze dichters, schilders, geleerden,* nijveraars, *zeevaarders huns gelijken nooit elders dan in Italalje.* Nolet de Brauwere, Proza, D. II. bl. 26: *Uit priesters, geleerden en* nijveraars *bestaat de gansche maatschappij.* Sleeckx, Tybaerts en K.[te], bl. 27: *de nieuwe fabriekaten onzer* nijveraars. Handel. van het Elfde Congres (Leuven 1870) bl. 111: *een toekomende koopman of* nijveraar. En bl. 454: *voortbrengsels van alle slag, die tot de* kunstnijverheid *behooren.*

De samenstellingen *naijver* en *naijverig* zijn bekend; minder het verouderde werkw. *naijveren;* zie de voorbb. bij Weil., de Woordenbb. op Hooft van het Inst. en Oudemans. Steeds is het daar *iets naijveren;* doch ook van een' persoon is het woord gezegd bij Schipper, Onvergel. Ariane in Thessalien, bl. 57:

(Ik) Los datelyk een pyl op deze twee Barbaren,
Trof d'een in sijne keel, dies d'ander door 't geschreeu
Zich voort aen 't vlugten gaf, die ik, gelyk een Leeu,
Op dat ik d'eer had van de leste Scyth te dooden,
Nayverd' *op het spoor —*

Vandaar de afl. *naijveraar;* Vondel, Virgilius (in onrijm), Voorr. bl. 6: *Demokrijt, de bekende* naeryveraer *der wijsheit.*

Het werkw. *ijveren* (ten slotte) luidt bij Kiliaan ook *uveren;* om het rijm werd dit *uiveren* bij De Brune, Zinnew. bl. 217:

Ghewis 't zou beter zijn 't Augeesche stal te zuyv'ren,
Als voor een snoode vrouw zoo dwaezelick te uyv'ren.

Ook *uveren* neemt de *n* voorop. Bij Kiliaan is

nuveren eischen, begeeren; zooals ook *nuver* voor *nyver* in verschillende dialecten zich voordoet; zie Weiland, Halbertsma's Wdb. van het Overijs., mijn Archief, I. 337, en vooral Lesturgeon in den drenthschen Volkselm. van 1846, bl. 261 en 2; voorts de hoogduitsche Idiotikons van Schütze en Stürenburg.

Jadderen, Uijeren.

Zie De Taal- en Letterbode, VI. 188—190.

Jonkeren.

De bekende titel *jonker* leverde aan Huygens het werkwoord *jonkeren* voor: jonker noemen; Korenbl. D. II. bl. 110:

Wat hebt ghy my te Jonck'ren, *Geck,*
Sei d' eene Beest aen d' ander': enz.

Doch aan den Rederijker in de Antwerpsche Spelen van Sinne voor »den jonker spelen of uithangen"; bl. 646:

En veel ghenuechlijcker te planten, hier en daer,
Te bouwene, en te laborerene,
Dan te ionckeren *oft te heerschapperene.*

Jubelen.

Het werkw. *jubelen* heeft Van Dales Woordenb. (naar ik meen voor het eerst) opgenomen. Weil. kende het nog niet, maar geeft in zijn Kunstwoordenboek *jubileeren*, zooals Adelung *jubiliren* vermeldt. Deze werkwoorden zijn gevormd naar het lat. *jubilare*, d. i. juichen, een geschreeuw aanheffen. Het fransch zegt er voor *jubiler*, en hiermede komt ons *jubelen* overeen, dat intusschen ook van het bekende zelfst. naamw. *jubel* afkomstig kan geacht worden. Het werkw. leest men bij voorb. bij Tollens, Nieuwe Ged. D. I. bl. 12:

Viert feest, o steden en o velden! jubelt, *grooten!*

Dr. Büser, Klaroengalmen, bl. 147:

We keeren terug, bij 't geruisch der fanfaren,
En juichend naar huis met de juublende *scharen.*

Het Woordenb. der Ned. Taal heeft *ómjubelen* en *omjúbelen*, echter beiden zonder voorbeelden. Het laatste ontmoet men in den zoo even genoemden dichtbundel, bl. 9:

Maar spoedt gij, met lauwren gekranst om de slapen,
Verwelkomd, omjubeld, *terug naar uw land.*

Kalaberen.

Kiliaan heeft dit woord, ook met de spelling *kallaberen*, voor »onder elkander over verschillende zaken aangenaam keuvelen". Aangaande de afleiding zegt hij niets. Becanus deelt ze ons mede. Het woord is samengesteld uit *kal* en *aber; kal*, de wortel van *kallen*, is bekend; *aber* bestaat op zijne beurt uit *a*, een overgangspartikel, en *ber*, d. i. *wer*, contractie van *weder*, tegen. *Kalaberen* is dus tegen elkander, over en weder kallen of praten; zie 's Mans Opera, Tom. II. p. 78.

Van *kallen* schijnt de uitdrukking wel gemaakt, doch door welk laschwoord het tot *kallaberen* is geworden, bleek mij niet.

De Bo heeft *kalabering* voor »versletene meubels". De overeenkomst des woords met *kalaberen* is treffend; doch de beteekenis rijmt er niet mede. Ook blijkt uit Schuermans' spelling, dat men *kalabeering* moet uitspreken. Dit schijnt samen te hangen met het romaansche *calabre*, neêrgeworpen boomtakken, waartoe ook het fr. *accabler* behoort, eig. nederwerpen; zie Diez, II. 235. Het engelsch heeft daarvan *cablish*, sprokkelhout.

Kankeren.

Overeenkomstig met den aard der kankerziekte beteekent het werkw. *kankeren* invreten, voortkruipen, doordringen. Zie Weiland en de daar aangeh. pl. uit Hooft. Bilderdijk, Zedel. Gispingen, 9:

Uw goud, en wat ge u dankt als uitkomst van uw plannen...
Strekt tot verderf-alleen, en kankert *u door 't hart.*

Met het onderwerp *goud* dient men in zijne gedachten het *verderf* te verbinden, tenzij men *kankeren* opvatte als: tot kanker worden. Een zonderlinge overdracht heeft Jan Vos, Ged. I. 828:

Het knarsetanden van de hongerige zaagen;
Het gierigh kankren *van de scherpgebekte boor*

Met het voorzetsel *in* is het woord bekend; Vervolg op Wagenaar, XII. bl. 9: *Het misnoegen, dat... twee dagen was* ingekankerd. — Minder met *be;* Baardt, Deugdenspoor, bl. 338:

Als dan de Blixem heeft bekanckert *uwe Wondt,*
De Plaester coomt te laet, en ghy blijft ongesond.

Daar het stamwoord *kanker* uit het latijn is overgenomen, valt bij *kankeren* aan geen frequentatieven vorm te denken.

Kaperen.

Dit werkwoord mis ik in onze Woordenboeken. Tuinman, Rymlust, bl. 234:

Is niet dat vrouwmensch raar gekapert?

Rosseau, Helsche Kermis, bl. 37:

Maya, die half dronken waar,
Was gekapert, *en Aurore*

Had een mantel om haar ooren,
Fraai gemaakt van wit satijn.

Het woord is blijkbaar afgeleid van het znw. *kaper*, een bekende muts voor vrouwen of kinderen, eene benaming, die wel aan het woord *kap* zal verwant zijn.

Van *kaperen* vindt men eene afleiding bij Jan Vos, Ged. I. 35:

Uw' macht zal nimmer haperen,
Om Saturninus hoofd met hoorens te bekaperen,
Als of 't Acteon waar.

Deze uitdrukking is niet onaardig. Wij kennen de vrouwenmuts, *kornet* of *kornetje* geheeten; welnu, het fransche *cornette*, dat dezelfde beteekenis heeft, is van *corne*, hoorn, en de benaming ontleend aan de gelijkheid van vorm.

Eene verdere afleiding heeft Valentyn, Werken van Ovidius, I. 210: *Een langwerpige troonje wil* onbekaperde *scheelen hebben.*

Kaperen zou een frequentatief zijn, als wij het voor *kapen*, d. i. behendig wegnemen, hadden zooals sommige hoogduitsche dialecten; zie *capern*, *wegcapern* bij Schmidt, Westerw. Idiot. en Von Klein, Deutsches Provinzialwörterb. II. 228.

Katæren.

Dit werkwoord kwam mij voor bij Van Merwede, Uytheemsen Oorlog, bl. 57:

— *dat syn Puysjen nimmer raeckt aen 't* kat'ren.

Puisjen is, weet men, de poes, en *kateren* met den kater te doen hebben. Gelijke bet. heeft het woord in de plaats uit Van Dorp, bij Weiland aangehaald:

Om langs de stad en buert, te kat'ren *heel den nacht.*

Het werkwoord is dus blijkbaar van het zelfst. naamw. *kater* gevormd. Men leest het ook bij Jonctijs, Tooneel der Jalouzijen, D. II. bl. 104:

— *niet als Cynthia, of zij*
Die om haar mos was deerlijk in de lij,
'k Zeg Lesbia, van kat'rende *Catul.*

d. i. voor kater spelenden. De uitdrukking, die mede voorkomt D. I. bl. 390: *dien* katerenden *Catullus*, ziet op de wellustigheden van den latijnschen dichter Catullus, van wien Voltaire, hem vergelijkende met Ovidius en Tibullus, zeide:

» — Catulle vantait, plus vif en ses désirs,
Dans ses vers libertin les baisers de Lesbie."

(Oeuvres compl. Paris 1817, T. III. p. 1002.)

Kavelen.

Zie De Taal- en Letterbode IV. 5—14. Men vindt *kavel* nog bij Maerl. Rymbybel, zie Gloss. Alexanders Geesten II. bl. 12 (naar de lezing op bl. 271):

Dies hadden si den besten cavel,
Dat hun dus geviel; eer gavel
Liet hi dlant al durenture.

Van Alkemade, Beschr. van Briele, I. fol. 292: *Die Scepen wyst, na dat die* Cavel *bewyst heeft, van wat einde van der Steden dat men den ommeganc aenbeginnen sal te gane.* Dez. II. fol. 232: *daer sy (de landen) metter Reister* kavel *vallen.* Ald. fol. 233: *soo sullen sy ons geven, ende vry dycken, alle de gene, die dit voors. landt dycken sullen, die sevende voere van allen dien lande, in vryen landt, daer sy ons metter* cavel *valt.* Valentyn, Werken van Ovid. III. 36: *'t sotte graau, dat sijn* kavel *niet en kent.* Wagenaar, Amst. III. fol. 119: *zoo zullen de Gronden af gemeeten, en in* Cavelingen *van dertig Morgens met Slooten afgestooken werden, of in* Cavels *van zoodanige groote als convenabelst geoordeelt zal werden. Deeze* Cavels *zullen door kundige lieden werden getauxeert.* De Hubert, Psalmen, 242:

Hij sprak ik sall dij Kanans Landen
ten kavel *dijner erf' behanden.*

Bij Marnix leest men *kabelsnoer;* Ps. 16, vs. 6 (proza): *My sijn* kabelsnoeren *toegevallen in lustige plaetsen.* En bij De Hubert *kaveldeel;* a. w. 180:

Hij heeft voor hun de heijdenen verdreven,
en heeftse hun ten kaveldeel *gegeven.*

Het ww. *kavelen* is ook gebezigd door Van der Cruijcen. Spreeckw. van Sal. 331:

Wanneerder wort om prijs ghekavelt, *of gheschoten,*
Vernoeght u met het ghen' dat u de Taelman las,
Oft dat het kavel *A, oft niet een sier en was.*

En door Loosjes, M. A. de Ruyter, 181:

De Ruyter kavelt, *waar meest voordeel wordt gedaan*
Met branders, tot verderf van 's vijands oorlogskielen.

Met *kiezen* verbonden vindt men het in De Honigbije, II. 135:

Houdt standt; ei treedt niet verder voort;
Hier valt te kav'len, *of te* kiezen.

De uitdrukking *het getij kavelen* leest men ook bij Van der Palm, Salomo, VI. 351: *gelijk de verstandige stuurman, nu tij weet te* kavelen, *dan zeil te minderen.* En figuurlijk bij Lublink, Verhandel. I. 207: *Ziende niet dan bij noodweder de haven hunner hartstogten te bezeilen,* kavelen *zij* het getij *bekwaam.*

Tijd kavelen gebruikte Brandt, Leven van De Ruiter, V. 238 tydt *te* kavelen. Ook Stuart, Rom.

Gesch. X. 190: *Cato, wiens eerlijkheid anders geene* tijdkavelende *staatkunde kende.*

Bij de voorbb. van *eer kavelen* voege men uit Van Ghistele, Terentius' Heautontimorumenos, bl. G 7:

Hi is veel te straf, hi en cavelt geen eere.

Afkavelen voor afdeelen vindt men bij Marnix, Godsd. en Kerkel. Geschr. uitgeg. door Van Toorenenbergen, II. 199: *om niet alleen alle de Capittelen te vermelden, maer oock om het getal der verskens* af *te* cavelen. Ald. bl. 209: *hebben sy in haer vernuft gevonden, dat sy zijne* (d. i. *Christus*') *Godheyt ofte Goddelijck wesen ende natuere souden* afkavelen, *ende hem ten halven toestaen, dat hy God soude wesen.*

Verkabelen leest men in Der Reden-ryckers stichtighe Tsamenkomste, L 4 verso:

Ic zie wel hoet is, wy moeten verkabelen,
En als den abelen, den bal kaetsen op een ander dac.

In één der aangeh. plaatsen uit Wagenaars werk over Amsterdam komt *kaveling* voor. Uit hetz. werk nog een voorb., D. III. fol. 120: *een ieder, wiens* Caveling *of* Cavelingen *minder Mergentaalen mogten koomen in te houden.* Men vindt het w. ook bij Valentyn, Werk. v. Ovid II. 133: *Immers wijkt hij mij niet, als alleen, dat mij bij* kaveling *beter lot toe viel.* En bij Willink, Amst. Arkadia, II. 129: *als wanneer de* kavelingen *der landen op den zeventienden van Sprokkelmaandt gemaakt, en na elks aandeel uitgedeelt wierden.*

Van het gebruik van *redekavelen* volgen hier nog eenige voorbb. Vlaerd. Redenrijck-bergh, 141:

Den een neuswyzich twist en redencavelt *zinnich*
Van d' oorspronck en begin.

Willink, Amst. Arkad. I. 48. *de Druïden... die... ook van de goede en kwade zeden* redenkavelden. Ald. bl. 249: *Zy* redenkavelden *van het gesternte.* De Denker, IV. 323: *behoorde ééne zaak tusschen jonggetrouwden... geoeffend te worden... te weeten, met elkanderen vriendelyk te* redekavelen. Alewijn in de Werken der leidsche Maetsch. II. 96 *Velen bidden de grammatici als halve goden aan, en kunnen over eene enkele letter* redenkavelen, *als of 'er het welzijn van gantsch Euroop aan hinge.* Van Kops in dez. Werken, II. 223: *Terwijl zij... over het lijden en sterven van onzen Zaligmaker* redenkavelden. P. van den Bosch in dez. Werken, V. 208: *Nadat hy... over alle soorten van redenvoeringen had beginnen te* redenkavelen, *en genoegzaam alles verklaard had* enz. Messchaert in de Werken der holl. Maatsch. V. 274: (*hij*) *onderscheidt, verbindt en* redekavelt *zoo lang, tot dat hij van het onderwerp geheel vervuld is.* Ockerse, Vrucht. en Result. I. 25: *een Mathematische cursus... een der beste hulpmiddelen om... ons aan juist denken en bondig* redekavelen *te gewennen.* Koopmans in Van Kampens Mag. II. 12: *Laat ik... de vrijheid nemen, u iemand voor te stellen, die aldus bij zich zelven* redekavelde. Lublink, Verhandd. I. 77: *dat deze* (d. i. *de ziel*)... *zekere hebbelijkheid van denken, van verkiezen, van besluiten, verkrijgt, zonder daarover lang of met moeite te* redekavelen. Deel II. 196: *wetenschappen, die van denken en* redekavelen *afhangen.* Ald. bl. 373: *Men kan... wel eens verkeerd critiseren; of, laat ik het liever noemen, verkeerd* redekavelen. En voorts nog in hetz. werk Deel I. 43, 92, 216; Deel II. 191. Wiselius, De Tooneelspeelk. Voorr. 24: *men wil hen* (*de kinderen*) *doen* redekavelen, *alvorens hunne rede eenige... ontwikkeling heeft ondergaan.* Ald. bl. 36: *hiertoe behoort zekerlijk niet, dat timmermansknechts* redekavelen *over Doorzichtkunde* enz. Schrant, Redev. I. 109: *Over het geheel zijn* (*de nieuwere volken*)... *meer op naauwkeurigheid en bondigheid in het* redekavelen *gezet.* Fokke, Werken, V 176: *Hoort... Seneca van het onderscheid tusschen begeerte en behoefte* redekavelen. Bilderd. Opstellen, II. 62: *Zoo zijt gy, zoogenaamde Filozofen, wanneer gy over 't geestelijk geopenbaarde wilt* redekavelen.

Evenals *redekavelen* gebruikte Bild. ook *redekaveling*, en hij voegde er een definitie bij; N. Mengel. I. 207: *op 't eind der* redekaveling (*dus noem ik een aaneenschakeling van redeneering*). Het w. werd mede gebezigd door Lublink a. w. II. 98: *Als Pope, met eene mannelijke* redekaveling, *betoogt, dat de hoogste Wijsheid uit kwaad goed kan doen voortkomen.* In 't meerv. door Siegenbeek in de N. Werken der leidsche Maatsch. VI. 116: *Slingelandt was... een practisch Staatsman, die zich weinig of niet met wijsgeerige* redekavelingen *inliet.*

Van *redekavelen* werd *redekavelaar* gemaakt. Erasm. Colloq. Famil. 148: *de Sophistische* redenkavelaers *behoorden anders geen wijn te drincken.* Cats, Wercken, I. fol. 179: *De* Reden-kavelaers *leeren dat strydige dingen, d' een tegen d' andere gestelt, meer uytmunten.*

In De Denker komt nog *beredekavelen* voor; D. II. 346: *als men dit alles met eene afgetrokke wysgeerte* beredekavelt. D. VII. 146: *eene Verhandeling, veeltyds oneindig beter uitgewerkt, en duizendmaal bondiger* beredekaveld. D. VIII. 75: *hetzelve* (*zeker waereldkundig geval*) *te* berede-

kavelen. Ald.: *Hy bekleedt dit zyn oordeel met verscheidene bewysredenen, en* beredekavelt... *eenige punten.*

Kelteren.

Kiliaan heeft dit werkwoord voor persen. Ik twijfel echter of het door nederlandsche schrijvers gebruikt zij. Het woord is het hoogd. *keltern*, van *kelter*, druivenpers, welk naamwoord van het latijnsche *calcatura* is, van *calcare*, treden of persen; zie Adelung en Hildebrand.

Kemelen.

Men leest in Th. van Ryswycks Eppenstein, bl. 135:

Hy liep op hand en beenen rond,
En kemelde *als een kat.*

Met dit woord bedoelt de Dichter blijkbaar: maakte een' kemelsrug. Het woord, dat mij voorkomt door hem gesmeed te zijn, is alzoo eene afleiding van het znw. *kemel*, met anderen vorm *kameel*. Weiland zegt, dat het woord uit het hebreeuwsch is, maar 't is dan toch bij ons uit het latijnsche *camelus* ontstaan.

In zijn Bancketwerck schreef De Brune, D. I. bl. 493: *als het onmogelick is, dat een* kemel of kabel, *door een naelden ooge, passeren zoude.* Deze uitdrukking is opmerkelijk, daar zij schijnt aan te duiden, dat *kemel* in de bekende schriftuurplaats een *kabel* beteekent. Inderdaad heeft ook Halbertsma de identiteit dier woorden beweerd, zie zijne Letterkundige Naoogst, D. I. bl. 47. 'k Moet het voor de Geleerden overlaten 's Mans aangevoerde gronden te toetsen. Dat in ieder geval het woord *camele* uit den aangehaalden Ferguut daar buiten ligt, blijkt uit mijne Lat. Verscheid. bl. 92. Verg. Prof. De Vries, Proeve van middelned. Taalzuivering, bl. 98—100.

Keperen.

Kiliaan heeft dit woord in twee beteekenissen. Vooreerst voor »naar den keper of winkelhaak maken." Een *keper* is wat gekeept, uitgehakt is, waarvan de toepassing op den winkel- d. i. hoekhaak der timmerlieden; in het middelnederlandsch de in scherpen hoek opstaande dakribben; N. Reeks van Werken der L. Maatsch. D. IV. bl. 119:

Daer die blixem vallet, soe
Het vallet tot den gronde toe.
Daer en mach gheen dinc wederstaen;
Ist stare, het moet ontwee gaen.
Want kepers *het ontwee brac,*
Ende gheen arch an rac.

d. i. en geen letsel (deed) aan het dak; zie Clarisses Aant. bl. 404. — Hiervan heeft *keperen* bij Kiliaan voorts den zin van »balken of binten samenvoegen."

In het Idiot. van Schuermans is *keperen* vlechten, t. w. een koord, het haar of eene streng garen, wat meer in 't algemeen zal genomen zijn van, zooals Weiland opgeeft, »met eene keper weven", in het hoogduitsch *köpern*. Waarin dit bestaat, zie men door Clarisse, t. a. pl. uitgelegd, waar tevens de spreekwijs *iets op de keper bezien*, tegenover Bilderdijks opvatting, goed verklaard wordt.

Frisch zegt op *Kepert Zeug*, dat de Duitschers dit werk van de Hollanders ontleend hebben.

In zijne verschillende beteekenissen is het ww. *keperen* gevormd van het naamwoord *keper*.

Kerstenen.

Het mij bekende oudste voorbeeld van het ww. *kerstenen* leest men bij Huydecoper op Melis Stoke, uit Kostuimen van Utrecht van 1342, D. I. bl. 24: *so waer men een kynd* kerstend, *daer en zellen maer twaelf vrouwen mede wesen.* In den Passionael, Somerstuck. (d. i. eene eeuw later) fol. 182: *die clocken die hy hadde doen gieten ende mitter benedixie des bisscops* ghekerstent *waren.* — Uit deze plaats ziet men dat het woord, eigenlijk *tot kersten* of *christen maken*, bepaaldelijk gold voor doopen. — Voorts Hooft, Henrik de Groote, fol. 168: *De staatsi van 't* kerstenen *des Dauphins.* Vondel, Peter en Pauwels, 4: *De Rey bestaet uyt* gekerstende *soldaten.* En bl. 22:

Al stonden wy, met heele benden,
Gekerstent, *blanck in 't harrenas.*

Dus nog De Keyser, Sprokkeling, bl. 288: *Dáár brandde, eer de Saks* gekerstend *was, het heilige vuur.*

Voor *kersten* zeide men oulings ook *kerst;* zie b. v. het Glossar. op Maerl. Rymbybel. Had men nu van *kersten* een werkw. *kerstenen*, zoo mocht men bij ons van *kerst* ook een werkw. *kersten* verwachten, zooals het middelhd. de beide werkwoorden *kristen* en *kristenen* bezat voor »tot christen maken". Het werkw. *kersten* is mij evenwel bij onze Ouden niet voorgekomen. Wel ontmoette ik het bij den lateren Dichter Dautzenberg, Verspr. en Nagel. Ged. bl. 42:

Maar hoe haakt al de moeder te huis naar de snelle terugkomst
Heurer gekerste *geliefde, aan wie ze den heiligen doopnaam*
En heur lavende vocht zal geven veel duizenden malen!

Zou men nu, bij de aanwezigheid van den vorm *kersten* als werkwoord, *kerstenen* als een frequentatief daarvan mogen aanzien? In geenen deele

Ieder der twee werkwoorden is een denominatief, gevormd van een bestaand naamwoord.

Het genoemde *kersten* moet onderscheiden worden van een gelijkluidend werkwoord bij Van Maerlant, Spieg. Hist. D. II. bl. 354:

Sente Remij doepte den here,
Also dat niemen ghelochte
Dat hi daer kerseme *brochte.*
Mettien quam daer cortelike
Eene duve van hemelrike,
In haren bec eene ampulle,
Ende daer in kersemen *te vulle...*
Ende alle die coningen, merre ende minder,
Bekerstmender *mede, alse mense sacreert.*

Dit *bekersten* is gesmeed van het voorafgaande znw. *kerseme*, van *chrisma*, bij Kil. *kersme*, *kerstme*, oliesel, gewijde olie. *Bekersten* is dus zalven. Het nw. *kerseme* heeft ook de Spieg. Hist. D. III. bl. 332, vs. 15 en 61.

Keutelen.

Van het bekende naamwoord *keutel*, door Weiland juist verklaard en afgeleid, is het bij hem niet voorkomende werkwoord *keutelen*, in het nedersaksisch *köteln*, »den Koth fallen lassen". Dus leest men in de vertaling van Rabelais' Werken, D. II. bl. 264: *want gy... zoo grooten kak krijgt, datje daadelyk daar heen* keutelt *als achtien beedelaars eesels.* Vandaar *bekeutelen;* Ogier, De Seven Hooftsonden, bl. 37:

— *zyter niet hooveerdigh op al hebt g'u wat bepreutelt:*
Gy en hebt geen slot voor den Neers, want ghy zyt wel bekeutelt.

In overdrachtigen zin leest men het werkw. bij Bilderdijk, Brieven, D. IV. bl. 230: *Gy ziet uit mijn schrijven den zwakken en* (*als men 't noemt*) keutelenden *ouden man.*

Keuteren.

Volgens mijn Archief, D. I. bl. 329, is *keuteren* in Drenthe »eene kleine boerderij houden". Vandaar hetzelfde woord in Noordholland voor »in het klein naäpen, halfgebakken werk doen"; zie Bouman, De Volkstaal in Noordh. bl. 52.

Het woord is van het zelfst. naamw. *keuter*, een kleine boer of arbeider, welk woord naar eisch is toegelicht door Mr. J. Pan, Archief, t. a. p.

Het gemelde *keuter* geeft opheldering aan de benaming *keutergeld*, waardoor men in sommige gemeenten van Drenthe verstond, en wellicht nog verstaat, de opbrengst in geld aan den predikant door de landlieden, ter vervanging van het koren, de tienden, den turfbrand of andere artikelen, welke zij hem anders jaarlijks plachten te leveren; zie Ypeij en Dermout, Geschied. der Ned. Herv. Kerk, Aantt. op D. I. bl. 133.

Keuvelen.

De *keuvel* is het meest bekend door de spreekwoorden of spreekwijzen, waarin zij, en dan dikwerf met de *kap* gepaard, voorkomt; zie Harrebomée, D. I. 399. Over het kleedingstuk is gehandeld door Ant. de Rooy, Taal- Oudheid- en Oordeelk. Mengelstukjes, bl. 9 en 10. Cabeljau maakte er van het werkw. *keuvelen*, van een keuvel voorzien; Treurbrieven van Ovidius, bl. 89:

Gij hebt uw rouwe hayr gemijterd en gekeuveld,
Aan 't welk een populier al beter cierseel strekt.

Het naamwoord is bij Kiliaan *kovel* gespeld, en leest men b. v. in Marnix' Bienkorf, bl. 52: *Daer sy alle haer zijde laken, vergulde ende geborduerde cappen, kasuyfelen,* kovelen *ende mijters, als met een constighe naelde heeft na gesteken.* Ald. bl. 60 verso: *Dese voorwaer sullen geerne tot verdedinge zijner Leere cap ende* kovel *wagen.* — Dat echter reeds in het middelnederlandsch de tegenwoordig gewone uitspraak mede bekend was, blijkt uit Maerlants Spieg. Histor. D. II. bl. 80:

Ic zie some met widen cuevelen
Crom gaen gelijc huevelen,
Upghescorst, met langen baerden.

Klaveren.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 149 en 150.

Klodderen.

Waarom Weiland en Bomhoff *klodder*, zoopje, en *klodderen*, een zoopje nemen, niet opgenomen hebben, begrijp ik niet. Niet alleen in de spreektaal, maar ook bij onze schrijvers komen de uitdrukkingen meermalen voor. Bartelink, De Beemster Kermis, bl. 24:

Geen wonder! daar hij nog geen klodder *binnen had,*
Want naar ik merken kon, had hij eerst sjap van noden.

(*Sjap* is jenever.) H. van Halmael, De onberaaden Minnaar, bl. 9:

— *al hebt gy de brandewyn zo volmondig gepreezen,*
Nochtans heeft hy 'er meer door den Opiaat, als door de klodder *geneezen.*

Nomsz, Urbanus en Isabel, bl. 11:

Ik zal 't niet weer doen, ik zal altyd by den haart
Met jou een Klodder *drinken, met een pypje in myn baard.*

Tuinman, Spreekw. II. 50: *Hy neemt een* kloddertje. Van Swaanenburg, Arleq. Distelateur, bl.

350: *hoe zuur dit voor deze ziel smaakt, noch zouw ik het met* een bitter kloddertje *afgespoelt hebben.* Dr. Büser, Humor. Rijmel. 89:

't Gewone borrelfleschje van de bedplank naar u toe te halen
En nog een kloddertje *te pakken, vóór de drank soms ga verschalen.*

Het zal naar eene verhoogduitschte uitspraak zijn, dat men in het Gemengelde Parnasloof, bl. 34, leest: *daar was nog fijne tintel, nog driedraad, nog scherp, nog* klotter, *nog niet een bruy scheep; ik moest derhalven een droog pypjen rooken.*

Het naamwoord gaf een werkwoord. Van Swaanenburg, aangeh. w. bl. 9:

— *zo de magteltjes ook al eens willen* klodd'ren,
Om met een sleetje van annys, na bed te flodd'ren.

In bedrijvenden zin, bij denz., De vervrol. Momus, bl. 90: *de Morgendrank der Goden is zo lekker, dat hy hem tot laat in den avond* kloddert.

Vandaar *uitklodderen* bij denz. Arl. Distel. 38:

— *Juno's boozen kop, die meest altyd half dronken,*
Slegts soopjes van annys uitkloddert *naar haar zin.*

Kluchten, Kluften.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 151—153.

Knevelen.

Zie De Taal- en Letterbode, I. 303 en 304. *Knevelaar* en *uitknevelen* zijn aldaar niet vermeld. 't Eerste leest men in Stuarts Rom. Gesch XVI. 70: *Corbulo, als* knevelaar *onder Tiberius bekend.* Het tweede bij (Konijnenb.) Tafer. van de Staatsomw. XV. 190: *had men de vrijmaaking der Natiën tot heil en voorspoed doen dienen, in stede van dezelven* uitteknevelen: *Frankrijk zou* enz. Over *knevel* en *knevelen* raadplege men J. Beckering Vinckers, Een Orthgr. E-legie, 112—114.

Knobbelen.

In het kluchtspel Belachelyck Misverstant ofte Boeregeck van G. Ogier (Antw. 1715) leest men bl. 9:

Dat daeghs soo prachtigh thoont daer soume snachts by grysen
Een Lichaem als een staeck, geknobbelt, *geen gelyck*
Van dat den Dagh belooft —

Geknobbelt is hier blijkbaar »van knobbels voorzien". Als men met Weiland aanneemt, dat *knobbel* een verkleinwoord is van *knob*, dan zou zich van dit laatste een werkw. *knobben* kunnen laten vormen, van 't welk dan *knobbelen* als frequentatief kan aangemerkt worden. Dan, aangezien het znw. *knob* niet, of althans zeer weinig, voorkomt, zal het voegzamer zijn *knobbelen* als eene afleiding van het algemeen bekende *knobbel* te beschouwen.

Van *knobbel* is de afleiding *knobbelig* bij Weil. vermeld. Dus Orizandts Democritus, bl. 149: *Ick wil u by der hant leyden dat ghy niet en sneuvelt in dit* knobbeligh *en verdrietigh leven.* Doch men vindt ook *knobbig*, dat eene afleiding van *knob* is, bij Herkhey, Natuurl. Hist. van Holland, D. V. bl. 80: *als de kossem* knobbig *en kliverig is.*

Als samenstellingen vermeld ik *knobbelkwab*, t. a. p. voorkomende. Voorts *knobbelweg*, bij Orizandt, Heraclitus, bl. 313: *een rechten* knobbelweght *van Rampsalicheydt.* Eindelijk *knobbeljicht*, dat in het dagelijksch leven wordt gehoord.

Schuermans' Idioticon heeft een werkw. *knobbelen* voor »uit de vuist eten", dat een andere vorm is van *knoffelen* of *knuffelen.*

Koeveren.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 142—149.

Kogelen.

Weiland heeft dit werkwoord voor »met kogelen beschieten". Ik meen dit denominatief aan te treffen bij Six van Chandelier, Poësy, bl. 431:

Tromp krygt alleen des daaghs dry duisend wonden,
Voor duisend, van syn koegelend *tempeest.*

Kokeren.

In den Sedelycken Vermaeckspiegel van Moons leest men bl. 385:

Hoe veel en vint-men niet, die sich van const beroemen,
Die sich geleert, vernuft, wijs en gekokert *noemen;*
Maer als 't daer comt op uen, sy toonen niet een daet,
Die hun lofweerdigh toont, enz.

Wat is *gekokert?* Het Idioticon van den Eerw. Schuermans leert ons, dat in sommige vlaamsche gewesten het naamwoord *koker* overdrachtig gebruikt wordt voor »bol, hoofd: *hij heeft verstand in zijnen koker*". Ik vermoed, dat naar deze spreekwijs *gekokerd* beteekent: een goed hoofd of verstand hebben, wel bij 't hoofd zijn.

Konkelen.

Zie De Taal- en Letterbode, II. 306—311. Aldaar is niet vermeld, dat Fokke gewaagt van *koffiekonkeltjes;* Boertige Reis, I. 200: *die eef uurtjes en* keffijkonkeltjes *verslappen de maag.* Dat *konkelpot* voorkomt in De Denker, VIII. 131: (*De vrouwen*) *vinden 'er haare rekening by, en zeggen, onze Mannen moeten toch by het vuur*

zitten, en hetzelve gestookt worden, wat kan het dan scheelen, of de konkelpot *overhangt.* En dat volgens De Navorscher 1860, bl. 89, in 't land van Kuik *tontelen* gezegd wordt voor »onder buurvrouwen in 't geheim een lekker kopje koffij drinken".

In de daar medegedeelde tweede bet. komt het ww. *konkelen* ook voor bij Nolet de Brauwere, Gedichten, II. 155:

—*'t werd bewaerheid dat, door* konkelen *en knoeijen,*
Eéne enkle veer kan tot vijf kippen groeijen.

En bij De Bull in Neêrl. Biblioth. (door De Keyser) Jaarg. V. bl. 81.

Van *verkonkelen* geeft ook Van der Cruijcen een voorb., Spreeckw. van Sal. 178:

Ghy meynt al wat ghy doet dat 't is van goet besluyt,
En als het is ghedaen, 't komt al verkonckelt *uyt.*

Bij Bomhoff in zijn Nieuw Groot Woordenb. is *konkel* een lui en slordig vrouwmensch. Een voorb. vindt men in De Denker, II. 38: *De eene (muts) is de natuurlyke dragt van eene Fransche* Konkel, *die even uit haar bed is opgestaan.* — Het door Bomh. vermelde *konkelachtig* leest men in hetz. werk, ald. bl. 37: *dat de anderen een soort van mutzen zyn, vry* konkelagtig *digt aan 't hoofd sluitende.*

Koppelen.

Dit woord is gevormd van *koppel*, overgenomen uit het fransche *couple*, dat zelf het latijnsche *copula* is. Het denominatief *koppelen*, in het fransch *coupler*, is dus van uitheemschen oorsprong.

Het fransch zegt *accoupler* en *découpler*, beantwoordende aan ons *aankoppelen* en *ontkoppelen*, beiden bij Weiland bekend. Het laatste kwam mij voor bij Schermer, Poëzy, bl. 25:

Hier spanden anderen de netten, and'ren, stout
Op den aanstaanden roem, ontkoppelden *de brakken.*

Bilderdijk bezigde het minder bekende *verkoppelen*, waar het voorzetsel, als in *verbinden, vereenigen*, de beteekenis eenigszins versterkt; Nieuwe Uitspruitsels, bl. 193:

Een geld- en staatskontrakt verkoppelt *man en vrouw.*

En Van Wijn *opkoppelen;* Naleez. op Wag. II. 273: *de Prinses van Orange, gekleed in korte en ter helfte* opgekoppelde *Rokken.*

In de Antwerpsche Spelen van Sinne leest men bl. 638:

Waer creech hy den cost dan?
Met Coppelen draeyen
Oft ander lichtveerdighe saechte wercken.

Het antwoord hierop luidt:

Wee hem die in zulcken Handtwerck versterckcn
Oft die aenmercken twellustich samblant.

Dezelfde uitdrukking heeft ook Houwaert, Lusthof der Maechden, D. I. bl. 367:

Ghy zijt de ghene die my wilt doen bringhen
Myn eyghen Dochter nu ter oneeren,
Ghy zijt de ghene die my wilt leeren
In myn oude daghen koppelen draeyen.

Wat zij beteekent, blijkt uit Kiliaan, die het zelfst. naamw. *koppeldraaijer* met *koppelaar* gelijkstelt, d. i. huwelijkskoppelaar en hoerenwaard.

Hiertoe behoort het werkw. *koppelen* in de vertaling van Goldsmiths Vicar of Wakefield (door A. M. van Vollenhoven) Dordr. 1827, bl. 175: *Zijne moeder was bij een heer van aanzien waschvrouw geweest, en dus had hij reeds vroeg geleerd te* koppelen *en zijn rug tot een voetbank te krommen.* Het engelsch heeft hier: »a taste for *pimping*".

Korrelen.

Dit werkw. wordt bij Weiland verklaard door »aan korrelen vallen"; het wordt, naar ik meen, ook gebruikt voor »tot korrels worden". Bij Schmeller vindt men het woord nog in eene andere beteekenis, t. w. iets rond doen rollen, en deze doet zich ook voor in *omkorrelen*, dat in het dialect van Drenthe wil zeggen: omkantelen; zie Dr. Volksalm van 1846, bl. 263.

In ieder geval is *korrelen* een denominatief van *korrel* of *korl*, een stamwoord, dat zich bij ons mede onder de vormen *kerl, korn* en *kern* voordoet, en over welks beteekenis en verwantschap men Hildebrand, V. kol. 593, kan raadplegen. Het onderscheid, dat wij nu maken tusschen *korrel* en *kern*, bestond niet altijd. Bij Kiliaan is *kerne souts* wat wij nu een *korrel* noemen. Daarentegen was *kerle* zoowel *korrel* (zie het Woord. des Inst. op Hooft) als wat nu *kern* is; Sinnepoppen van Roemer Visscher, Voorred. bl. 3: *om alsoo de soetheydt van de* kerle *of pit te smaecken.*

Het engelsch bij Halliwell heeft *to corle* voor kloppen of slaan. Bij ons heette dit *kornen* (zie mijn Wdb. der Freq. op *Kernen*), en de engelsche vorm bevestigt de afleiding, door mij aldaar voorgestaan.

Van het vermelde subst. *korn* onderscheid ik het gelijkluidend woord, dat in het middelnederlandsch gebruikt werd voor lijk of lijf, zooals uit de twee plaatsen, in Oudemans' Bijdrage aangevoerd, blijkt. Doch later werd het w. niet zoozeer op het geheele ligchaam als wel op een deel daarvan toegepast. Zoo heeft Bredero de uitdrukking:

iemand na zijn korn veteren, waarvoor men anders zeide *naar het gat veteren;* zie mijn Wdb. op *Veteren*. Vandaar dat de heer Leendertz aan »de billen" dacht. In het westvlaamsch dialect is *korre* nog »het achterste"; zie De Bo. Zoo leest men bij Van Rusting, Klaagged. van Ovidius, bl. 193:

Alschoon ik in een plooy van Plutoos korrel *ben*
Gebannen, so verr' als men iemant bannen ken:
Want Caesar kond my, met sijn ban, niet arger plagen,
Of moest my regelregt by Plutos gat *in jagen.*

Korrel is hier door een misverstand voor *korren* gezegd, maar overigens is de zin duidelijk genoeg. Kiliaan noemt dit *korne* verouderd voor *karonie*, verbastering van het fransche *carogne*, eigenlijk *charogne*, van *chair*, lat. *caro*, vleesch. De oudfransche en dialectische vormen (van *chair*): *charn*, *carn*, *car*, bevestigen de verwantschap hiermede van het nederl. *korn*, dat overigens vroeger en later verschillende basterdvormen heeft, b. v. Maerlant, Spieg. Hist. D. I. bl. 393:

Aldaer wart Paulus gesteent
Ende geworpen uter stede,
Alse ene onreine croenge *mede.*

Ald. bl. 427:

Die vliegen volgen den honege mede,
Der croengen *volgen oec die diere.*

Dez. Rymb. vs. 12264:

Entie crongen *van den lieden*
Die salic gheven den dieren.

Met de varianten: *coringhe* en *croenien*. Orizandts Democritus, bl. 66: *Rostuysschers* kroingjen *sullen altijds meer kromme sprongen en parten bedrijven, dan een paert, dat tot reysen en trecken bequaem is.* — Ons volk zegt *karonje* of *kronje*. Het engelsch zegt *carrion*, bij Halliwell: *caraing*, *caroigne*, *caronyes*.

Zou tot *korn*, *carn*, *car*, ook niet behooren ons oude *korre* voor kreng? Zie voorbeelden daarvan in de Bijdrage van Oudemans, bl. 504. Doch breng daartoe ook het voorbeeld op bl. 505 vermeld. Evenzeer als *kreng* nóg, werd *korre* toegepast als scheldnaam op een' mensch; vandaar de uitdr.: *Swijch, wel vule* corre! Zoo vindt men het woord toegepast op een' vrek; Serrure, Vad. Mus. I. 337:

Als die corre *sit biden viere*
ende waent dat hem der erden sal gebreken.

Korre, bandhond, bij Kiliaan, schijnt een ander woord; zie Schuermans' Idiot. op *Korreken*.

Korzelen.

Zie De Taal en Letterbode, VI. 183—185.

Krachten.

Zie De Taal- en Letterb. VI. 198.

Krepelen, Kreupelen.

Tiling, Weiland en Bilderdijk (Geslachtlijst D. II. 420) leiden *krepel*, *kreupel* van *kruipen* af. Hildebrand zegt (Grimms Wtb. V. 2475), dat die afleiding geen steek houdt. Volgens hem is het woord verwant aan *krimpen*, *krommen*, zooals Adelung reeds meende, hoewel hij ook nog aan *kruipen* dacht. Het zegt dus zooveel als saamgetrokken; de *kreupele* (zegt hij) is iemand met gekromde, vergroeide of verlamde ledematen. De hoogduitsche vorm is *krüppel*, *krüpel*, neders. *kröpel*, bij Kil. *kropel*, eng. *cripple* enz.

Het werkw. *krepelen* of *kreupelen* zegt krepel of kreupel maken. Het hoogduitsche *krüppeln* verklaart Hildebrand door krommen of buigen, en deze zin laat toe het woord als een frequentatief te beschouwen. Doch in zulken zin komt ons werkwoord niet voor; dat zegt: in een' toestand brengen, die door het bijvoegel. woord *krepel* of *kreupel* aangeduid wordt, en moet dus als van dit afgeleid aangemerkt worden. Zonder voorzetsel heb ik slechts één voorbeeld; Despars, Cron. van Vlaend. II. 256: *quade wijfs, die met haerlieder speten, hamers... al deurbeulden ende* crepelden *daar zy eenichsins by gheraken consten.* d. i. verminkten. — Met *ver* voorop komt het woord meer voor; Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 39: *so wat siec mensche metter olien bestreken wort dat sinen* vercrepelden *lichaem geroert hadde, die ghenas van wat siecten hi oec becommert was.* Constthoonend Juweel, bl. 472:

Secht van waer is u compste dus naeckt en bloot,
En zijt dus out vercrepelt *met stijve leden.*

Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, D. I. bl. 230: *een kint dat* verkrepelt *was alle die leden door.* Ald. bl. 235: *een* verkrepelt *Vrouwken.* Bekker, Bet. Weereld, D. IV. bl. 247: *enen predikant, die in de stuipen of termynen doe hy klein was niet alleen* verkreupeld, *maar ook so van uitspraak was geworden* enz. — Ook met toepassing op andere zaken dan het ligchaam; Tweespr. van de Ned. Lett. bl. 85: *'twelck de taal* verkruepelt *ende die van haar cieraat berooft.* Den Nederd. Helicon, bl. 5: *onse Moedertale, die dus langhe van verscheyden uytheemsche woorden* vercreupelt, *byna versmacht ghelegen heeft.* Camphuysen, Uytbr. over de Pss. bl. 260:

De Recht-verkreupelende *zetel*
Der boosewichten (*hoe vermetel*)
Sal die sich plaetsen neven dy?

Zoo spreken wij, van de taal of het recht te *verminken*.

Uit den Lancelot geeft Oudemans' Bijdrage een voorbeeld van *crepeling* voor eenen kreupele; in verachtelijken zin noemt onze volkstaal zulken gebrekkige een' *krommeling*, welk woord naar de bovenvermelde afleiding synoniem is met *kreupeling*. — Eene andere afleiding op *ling* trof ik aan bij Ypey en Dermout, Geschied. der Ned. Herv. Kerk, D. I. bl. 538: *zulk eene* verkreupeling *van Gods woord*. d. i. verminking.

Kulderen.

Tuinman, in zijn Rymproeve, bl. 373, heeft den regel:

Wat is die ruiter dik gekuldert!

d. i. *gekolderd*, van een kolder voorzien. *Kolder* namelijk, of *koller*, was eene soort van lederen kleed of harnas voor krijgers. Hooft heeft daarvan *ringkolder*, en de Statenbijbel *maliënkolder;* zie mijne Handleiding tot dat werk, bl. 66.

De uitspraak met de korte *u* behoort waarschijnlijk tot het zeeuwsch dialect; om het rijm was de verwisseling niet noodig. Ook het nedersaksisch zegt *kuller* voor *koller*.

Kwakeren

Van den bekenden, oorspronkelijk engelschen, sektenaam *kwaker* (*quaker*), van het werkw. *to quake*, schudden, trillen, afkomende, is het werkwoord *kwakeren* gesmeed, voor »tot de sekte der kwakers behooren", door Bekker en Deken, Econom. Liedjes. bl. 70:

Zy was wat lang van styl; dat 's waar;
En ik was juist wat hiet gebakerd.
'k Dagt dikwyls by my zelf, 't is raar,
'k Zou zeggen dat Mevrouw wat kwakerd(t).

Ledigen.

Kiliaan heeft dit werkwoord in twee beteekenissen, t. w. 1°. voor ledig maken. 2°. voor vrij maken. los maken.

De eerste beteekenis kent iedereen, als men spreekt van eene glas, eene flesch, een vat enz. te *ledigen*, d. i. te ontdoen van hetgeen de genoemde voorwerpen bevatten. Eigenlijk is het woord in dezen zin eene bijzondere toepassing van de tweede beteekenis; het glas, de flesch, het vat kunnen gezegd worden vrij of los te worden van hunnen inhoud; de tweede beteekenis had dus het eerst vermeld moeten worden

In den zin van ledig maken werd *ledigen* voorheen gebruikt op eene thans niet meer voorkomende wijze. Men zeide *zich ledigen tot iets* voor zich met iets bezig houden, of liever zich gaan houden, of zich zetten. Dit *bezig houden* of *bezig gaan houden* bestaat in het aan zijde zetten van andere werkzaamheden, dat is dus in het *zich ledig* of *los* of *vrij maken* daarvan. Zoo leest men in A. van Nievelts vertaling van De Prince van Machiavel, bl. 67: *Een Vorst en behoort geen ander wit noch gedachte te hebben, noch* hem *tot eenige ander saeck te* leedigen, *als tot het oorloch*. Levens van Plutarchus (Delft 1644) fol. 47: *op dat de heochste Overicheyt... niet afghekeert worde... tot beter ende grooter saecken* hem *te* leedigen. Fol. 57: *op dat sy door het hy huys blijven, geen ledige tijt souden hebben om* hen *tot burgherlicke oproeren ende oneenicheyden te* ledighen. Fol. 128: *Hy beminde de Grieckscheta el ende wetenschap... voort verhinderden hem de saecken* hem *daer toe te* ledigen. Fol. 212: *op dat sy te beter tijt souden hebben om* haer *in de bedieninghe van het ghemeene-best te* leedighen. Lager aldaar: *voortaen begherende in rusten te leven, ende* hen *te* ledighen *tot bouwerck tot hen coopmanschap, ende huyshoudinghe*. En elders.

Hetzelfde drukte men uit door *zich beledigen*, hoewel Kiliaan noch Plantijn die uitdrukking kennen. Hooft, Ned. Hist. fol. 82: *Als beide de gezanten nu te hoove waaren*, beleedighde zich *de Koning daaghelyx, om hun... gehoor te geeven*. Fol. 116: *op dat men* zich *alsdan... tot het verhandelen van zoo hoogh en wightigh een' stoffe* beleedighen *moghte*. Dez. Tacitus Jaarb. fol. 297: *dat hy... als yder om strydt toeliep, om Silanus en Vetus in te toomen*, zich *liever* beleedight *hadt tot de bezondere zaaken zyner aanhangelinghen*. Vondel, De Amst. Hecuba, bl. 11:

Handen, rand het lichaem aen,
En beledight u *tot slaen.*

Gysbr. van Aemstel, bl. 55:

Nu zal hy zich *voortaen ten uitval niet* beledigen.

Ovidius' Herscheppinge, bl. 376 (helt Tezeus):

Beledight zich *niet eens, noch hadde geenen tijt*
Om 't weerloos lichaem af te maeken in dien strijt.

Virgilius' Wercken (in Ondicht), bl. 224: *zijt ghy enckel belust* u *tot dien reuckeloozen arbeit te* beledigen. En bl. 350: *hoewel de zorgen hem jagen, om* zich *tot het begraven zijner megenooten te* beledigen. Oudaan, Agrippa, bl. 222: *op dat hij des te vrijer God diene*, zich *ter gebede en aandachtigheid* beledige. Asselijn, Op- en Onderg. van Mas-Anjello, bl. 32:

Ach of d' Aartsbisschop zich, *tot heyl der heerschappy,*

Beleedigden, *om 't volk, moetwilligh opgesteegen,*
Door eenigh middel wist tot stilstant te beweegen.

Beledigen werd tot *beleegen* saamgetrokken; Spieghels Hertspieghel, bl. 141:

Die zich beleeght, *die ziet, die vreest, die bid,*
die waakt.

Hoofts Gedichten, fol. 98:

— (*indien de ziel*) zich *magh* belegen
Om nederwaarts te zien, en acht slaan op enz.

De wederkeerige vorm werd ook wel met den bedrijvenden verwisseld; Hooft, Henrik de Groote, fol. 177: *biddende, dat zy voor lief name, hier toe het oor een luttel te* beledigen. d. i. verleenen. Vondels Poëzy, D. II. bl. 119:

Hier heerscht hy, die zoo trots zijn afgeleide kroon
Met opgezetten helm in 't vlakke velt verdedight,
En fier, by beurt, zijn vuist tot staf en kling
beledight.

d. i. gebruikt, bezigt.

Voor dit *zich beledigen* zeggen we thans *zich verledigen*, b. v. Siegenbeek, Leerred. D. II. bl. 166: *Wij zouden allen lust en geschiktheid derven, om ons met aardsche zorgen... in te laten, althans* ons *daartoe niet verder willen* verledigen, *dan de nood... drong.* — Bij vroegere schrijvers was deze uitdrukking mede niet onbekend; Huygens, Korenbl. II. 220:

Verleeght *uw' besigheit om hier wat uyt te*
spannen,
Gespannen hersenen, die door de Boecken reist.

Westerbaen, Gedichten, D. II. bl. 274:

Ick wil my oock met u beraen en overweegen
Hoe ick haer best verkrijgh. —

Waarop het antwoord luidt:

— *ick sal* m' *er toe* verleegen.

Schultz Jacobi, Oud en Nieuw, 1864, bl. 93: *een urken oft anderhalf* ons *met kinderen ende gesinde te* verleghen *om hetselve bequaemlyck te hooren.* En Kiliaan heeft: *Sich verledighen tot bidden*, vacare orationi.

Almede in denzelfden zin zeide men *zich veronledigen;* Passionael, Somerstuck, fol. 70 verso: *hi* veronledichde hem *so mit geoerlofde dingen, dat ongeoerlofde dingen in hem geen stat en vonden.* Lager aldaar: *den tijt des slaeps* veronledichde *hi* hem *inder luden salicheit, want altoos so preecte hi.* Fol. 86: *so bleef Maria daer wonende ende sy* veronledichde haer *altoes in beden ende in vasten.* Winterstuck, fol. 34 verso: *om dat hi sonder oflaten* hem veronledighen *wilde met Gode, so ontclede hi hem ende bleef een weke inder woestinen.* — Met den bedrijvenden vorm, ald. fol. 82: *om dat die ander luden... al die herberge.i* veronledicht *hadden ende sy geen herberge crigen en conden, so keerden si na een gemeen huys.* d. i. ingenomen, gevuld.

Eene enkele maal ontmoette ik het werkwoord zonder het voorzetsel *ver;* Bekker, De betoverde Weereld, D. I. bl. 1: *Echter soud ik* my *noch al niet so seer tot een ernstig ondersoek van dat stuk* onledigd *hebben, had ik niet gesien* enz.

Kiliaan heeft, zeker door misverstand, *ontledigen* en *verontledigen* voor occupare. Reeds de plaats, waar de woorden pag. 720 staan, duidt aan, dat de *t* in die woorden te veel is; Van Hasselt had de letter moeten schrappen.

De vraag is natuurlijk: hoe kan *onledigen* en *veronledigen* in beteekenis gelijk staan (zooals wij zagen) met *ledigen* en *verledigen?* Het antwoord is niet moeijelijk. *Ledigen* en *verledigen* ziet op het zich los- of vrijmaken om zich met eene andere zaak bezig te houden; welnu, eenmaal die zaak ter hand genomen hebbende, is men daarmede *onledig;* men is *ledig* ten aanzien van het verledene, maar *onledig* ten opzichte van het tegenwoordige. Zich bezighouden heette daarom *onledig zijn;* Passionael, Somerstuck, fol. 108 verso: *wi* sijn onledich *metter wtvaert uan onser vrouwen.* — En het bedrijvende *onledig maken*, besteden, bezigen, bezighouden; Nederl. Gedichten uit de veertiende Eeuw (door Snellaert), bl. 209:

Oec eest grote salichede
Datmen den tijt onledech make
Met goeder leere, met goeder sprake.

Gedichten van Van Hildegaersberch, bl. 164:

Dat ic dichtens most beghinnen
Ende mijn sinnen onledich maken.

Het is voor dit *onledig zijn* en *onledig maken*, dat men als regelmatige afleiding van *onledig* met gelijke beteekenis is gaan zeggen *onledigen, veronledigen.*

De tweede beteekenis van *ledigen*, d. i. los- of vrijmaken, heeft het middelnederlandsch; Horae Belgicae, III. 17:

doe pijnde haer echter de vrouwe das,
hoe sise mochte ledeghen *van der doot.*

d. i. verlossen, bevrijden. Vanden Levene ons Heren (door Dr. Vermeulen), bl. 10:

Den rouwe dien gi draecht so groot,
Sal meneghen ledeghen *vander doot.*

Dezelfde uitdrukking heeft bl. 117. Voorts bl. 39:

Ic ledichde *u van groten seere.*

Een andere toepassing vindt men ald. bl. 12:

Si ghingen ledeghen *haren chens.*

d. i. hunnen cijns kwijten, zich van die schuld alzoo vrijmaken.

Meer dan *ledigen* in dezen zin ontmoet men *verledigen;* Roman van Lancelot, B. III. vs. 12291:

Ay edel riddere, op gerechte trouwe,
Sprac die joncfrouwe, verledeget *mi!*

De jonkvrouw stond weggevoerd te worden door eene vijandelijke hand. Maerlant, Spieg. Hist.. D. II. bl. 284:

Selve bat hi nerenstelike,
Dat onse Here van hemelrike
Sine stat verledeghen *soude.*

D. III. bl. 48:

Die bisscop rekende openbare,
Dat dat die xxxste dach ware,
Van dat hi messe upwan,
Dat verledecht *was de man.*

De man, namelijk, had in groot levensgevaar verkeerd, waarvan de mis hem verloste. Dietsche Warande, D. III. bl. 163:

(*hi*) *bat Gode dat hi ghewerde*
the verledegen *zijn siele, daer derde*
den lichame had beloken af.

Serrure, Vaderl. Museum, D. II. bl. 219: *die dien wee seghet alle daghe enen pater noster, hine soude niet werden ghevaen vanden viant, in soudene* verledeghen *ende in hulpen staen.* d. i. 't paternoster zoude hem verlossen van den vijand. Ald. bl. 332: *de meere ende tydinghe dat mijn genedege Vrouwe, de Hertoghinne van Oostryck ende van Brabant, bleven ende* verledicht *es van eenen scoonen jonghen knapelynen kinde.* d. i. bevallen, nog *verlossen* genoemd. Leven van Jezus (door Meijer), bl. 46: *Gaet ende predekt...* verledegt *die van den euelen gheest beseten syn.* Passionael, Somerstuck, fol. 123: *Ic ontsach dat ic aldus soude werden* verledicht *van alle* veronledicheden *ende so* veronledich *te werden is tontsien.* Die hier spreekt is iemand, die zich zeer beklaagt over zijne traagheid en werkeloosheid; hij zegt daarom: ik vreesde dat ik aldus *bevrijd* of *ontdaan* zou worden van alle *bezigheden* en zoo *onledig* of *bezig* gehouden te worden is vreeselijk. Anders is de toepassing in het Winterstuck, fol. 124: *Als ic die van Persen verwonnen sal hebben so sal ic dese stat* verledigen *ende salse doen eren* (d. i. omploegen) *datmense woest hieten sal.* d. i. verwoesten, onbebouwd laten; *ledig* en *woest* worden dikwerf bijeengevoegd of met elkander verwisseld. In 't voorbijgaan zij hier vermeld, dat tot de verschillende thans verouderde beteekenissen van *ledig* behoort die van »zonder echtgenoot"; *ledige vrouwe* is bij Kiliaan eene weduwe, en zoo leest men, Belgisch Museum, VII. 307, in eene brusselsche Keur van 1360: *Wie op* ledeghe wive *leefde oft goet van hen nempt, hy waers op twee pond grote, oft op sijn rechte hand, ende een jair uut Brabant gebannen te sijne.* Hoe is 't mogelijk dat Willems kon aanteekenen: »*Ledeghe wive,* ligte vrouwen"! Men wete, dat ons woord *weduwe* ook niets anders zegt dan *ledige,* van het lat. *vidua,* fransch *veuve* enz. Eigenaardig is bij dit woord, in strijd met het gewone gebruik, dat het tegendeel wil, in onze taal de mannelijke naam van den vrouwelijken afgeleid: *weduwer* of *weduwenaar* komt van *weduwe.* 't Zal willen zeggen, dat *het ledige* vooral bij de vrouw wordt gevoeld. Niet ongepast, dat de brusselsche wetgever juist *hare* bezittingen in bescherming neemt en niet die des weduwenaars. Ook die der hoeren behoefde hij zich minder aan te trekken.

Nevens *verledigen* heeft men voor *ledigen* ook *ontledigen* gevormd, dat, mede volgens Weiland. beteekent: »ledig maken; los of vrij maken". Het voorzetsel *ont* duidt derhalve hier geene berooving aan, maar, zooals Weiland op *Ont* bl. 510 te recht opmerkt, »eene versterking". *Zich van iets ontledigen* is zich ledigmaken, zich ontdoen van iets; Hooft, Nederl. Hist. fol. 18: *Koning Philips zal* zich ontleedighen *van Sant Quintyn.* Fol. 214: *de vergunde tydt ter berouwtooning noch een maant verlengt zynde, als oft de gemoeden* zich *daarmée strax van alle ommezien en bekommering* ontleedighen *zouden.* Mostart, Mariamne, bl. 2:

— *door de schrik van eenen zwaeren droom*
Van deez voorlede nacht, daer ik als noch voor schroom.

Zoo spreekt Maria, waarop Marta antwoordt:

Ontleedight u *daer van, en wilt my voorts verklaeren* enz.

Bij Delcroix, Geld of Liefde, bl. 37, leest men: *Mijnheer... las het dagblad, terwijl Mevrouw* zich ontledigde *met het breien van een rood zijden beursje.* Hier zal bedoeld zijn: *zich verledigde,* d. i. hield zich bezig, zie boven; *ontledigen* in dezen zin is mij niet bekend.

Ontledigen komt ook bedrijvend voor; Levens van Plutarchus, fol. 98: *dat sy hem baden, dat hy henluyden van dit oorloch wilde* ontleedighen. d. i. bevrijden, verlossen. Hooft, Tacitus Jaarb. fol. 170: *op C. Silius, den schoonsten der Roomsche jeught, was* (*Messalina*) *zulks ontsteeken, dat zy Junia Silana, een eedele vrouwe, uit zyn huwlyk schopte, om den* ontleedighden *overspeeler alleen te genieten..* d i. (van zijne vrouw) bevrijden, ontslagen. Camphuysen, Uytbr. over de Psalmen, bl. 11:

— *slapen met een lust,*
En wederom ontwaken,
Ontleegt *van allen dut.*

d. i. bevrijd, ontdaan, en in dergelijke beteekenis is het woord nog gangbaar, zie Weiland, bij wien ik alleen nog een voorbeeld voeg van den zin van vacant maken; Siegenbeek, Verhandd. der leidsche Maatsch. D. III. St. I. bl. 44: *den post van Raadpensionaris van Holland, door den dood van... Van Hoornbeek* ontledigd. —

In het Verslag van het verdienstelijke Genootschap: Met Tijd en Vlijt, te Leuven, over 1868—69, leest men bl. 26: *Hij* (d. i. prof. Willems) *schreef eene onpartijdige critiek welke de verdiensten van David in een helder licht stelt, maar tevens toont zij ook waar het hem soms aan mangelde in zake van* ontlediging *der taal.* — Hier zal men te lezen hebben: *ontleding*, d. i. ontvouwing, ontwikkeling, van *ontleden*, geheel verschillend van *ontledigen.*

Over *uitledigen* zie men Siegenbeeks Lijst. —

Het werkwoord *ledigen*, dat naar zijne tweeërlei opvatting, ook in zijne afleidingen, door het aangevoerde duidelijk is geworden, leidt men af van het bijvoeglijk naamwoord *ledig*. Doch waar ligt de oorsprong van dit woord?

Men heeft het afgeleid van het werkw. *laden*, zoodat *ledig* zou zijn, wat een' last hebben kan en alzoo eene holle ruimte heeft; van het zelfst. naamw. *lade*, omdat dit voorwerp eene holle ruimte heeft; zie Weiland. Doch, noch het holle, noch het ruime ligt in de eerste beteekenis van *ledig;* die is: los, vrij. Ten Kate zag dit in en bracht daarom *ledig* tot het werkw. *lijden* (*leed*, *geleden*), voorbijgaan, overgaan, *transire*, als »los en vrij, zonder gezette bezigheid zijnen tijd latende doorgaen" (D. II. bl. 277). Hij wijst tevens op het verouderde zelfst. naamw. *onlede* voor bezigheid. Ook Bilderdijk, in zijn Geslachtlijst op *Onlede*, leidt dit naamwoord af van *lede* »praeteritum van *ik lijde, ik lede*", hoewel de bijgevoegde verklaring niet het juiste begrip toont van het woord *ledig;* het *in statu passivo* zou de *werkeloosheid* uitdrukken. Benecke—Müller, zoowel als Lexer, onthouden zich van eene stellige beslissing, maar vragen alleen of het middelhd. *ledec*, *ledic* ook afkomt van *liden*, gaan, zoodat het adjectief oorspronkelijk zegt, dat iemand vrij gaan kan. Het is opmerkelijk, dat taalvorschers, die van elkanders onderzoekingen geen kennis droegen, tot dezelfde uitkomst geraakt zijn.

Vreemd is het, dat van het nederlandsche *onlede*, waarmede de duitsche Geleerden niet bekend schijnen te zijn, het stamwoord *lede* nog niet is voorgekomen. Is de aangewezen afleiding de ware, dan heeft *on* geen beroovende of tegenstellende kracht; zij kan alleen bevestigend of versterkend zijn. Het is dan met *lede* en *onlede* als met de woorden *onguur* en *guur*, die wij nagenoeg in denzelfden zin bezigen, en daardoor is dan ook wellicht opgehelderd, dat *zich verledigen* en *zich veronledigen* in denzelfden zin worden gezegd.

Onlede voor bezigheid is in het middelnederlandsch niet zeldzaam; Maerlant, Spieg. Historiael, D. I. bl. 57:

Die gheene, die in Egypten waren,
Hilden over haren god dat,
Waest boem, waest dier, daer elc bi sat,
Ende daerne toe verbant onlede,
Dat hi niet en voer mede.

d. i. waar *bezigheid* hem toe verbond, zoodat hij niet meeging. Ald. bl. 332:

Alse hi dordie kerke ginc,
Noch sorghe nochte besichede,
Noch oec ghene onlede *mede,*
Nochte verghetelhede en nam hem dat,
Hine knielde neder ende oat.

Der Ystorien Bloeme (door Oudemans), bl. 46:

Wine willen niet sijn bescheiden,
Welc onser dattie meeste es,
Wine pleghender omme, sijts gewes,
Te hebbene onleede *no gedinge,*
No perlement onderlinge.

d. i. bezigheid of moeite. Oudvlaemsche Gedichten (door Blommaert), D. II. bl. 27:

(*Si hoerden*) *dansen ende springhen*
Van mannen ende van wiven;
So horden si onlede *driven.*

Kausler, Denkmäler, I. 274:

Dat die coninc beede de steden,
Ricele, Duway, sonder vele onleden
De Vlaminghe wilde over gheven.

Wij zouden hier zeggen: omstandigheden. Moll, Joh. Brugman, I. 265: *Voirt moeten wy scuwen alle ydelheyt ende* onleden *der werlt.* Ald. bl. 279: *Wy sullen oec scuwen te grote* onlede. Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 134: *dat lichaem dat* (*de menschen*) *in hare oefeninghe ende in haren ghebede der menschen ghedaente of woerde of* onlede *of onnutte ghedachten* (*doet*) *overtrecken.* Het Vaderboeck, fol. 50 verso: *Doe was een broeder onder ons die hadde die cortze op den derden dach ende wi hadden grote* onlede *mit hem op den wege gehadt.* Doch zie wijders mijn Taalk. Mag. IV. 54, het Glossar. op Der Leken Spieghel, en andd.

In Die dietsche Doctrinale leest men bl. 54:

Daer vele liede vergaderen, daer
Es vele onleden, *dat es waer.*
Ende daer men vele onleden *vint*
Gherijst dickewile perlament,
Ende onminne herde groet
Alsmen den dranc heeft int hoet.

Prof. Jonckbloet, de uitgever van dit werk, verklaart *onleden* hier door »tweedracht". Prof. De Vries, in het genoemde Glossar. op Der Leken Spieghel, zegt van deze verklaring: dat zij »te ver gaat" en dat het verband der plaats »die verklaring volstrekt niet toelaat". Ik moet mij hier scharen aan de zijde van prof. Jonckbloet, en wel om drie redenen.

1°. De Doctrinale is bezig met te leeren, hoe de eendracht best bewaard blijft, ook bij het maaltijd houden. Met trotschaards en gierigaards moet men in geen geval eten of drinken; en zelfs dan als vriendschap aan den disch voorzit, moet men dien niet te veelvuldig bezoeken, onder anderen, zegt hij, om deze reden: waar veel menschen bij elkaar komen, rijst lichtelijk tweedracht, oneensgezindheid, en waar deze ontstaat, gaat zij, als men wat te veel gedronken heeft, tot grooten twist en onmin over. — Mij dunkt, de beteekenis van »tweedracht" voegt in het verband uitnemend.

2°. In de varianten op de aangehaalde regels wordt *onlede* tweemaal met een woord vereenigd, dat wel aan »tweedracht", maar niet aan »bezigheid of drukte" doet denken, te weten: *Onlede ende murmereringhe groot*, en *Onlede ende onminne.*

3°. Ook elders heeft *onlede* eenen zin, die ontwijfelbaar op tweedracht of twist wijst. Voorbeelden daarvan geven Van Hasselt op Kiliaan, en Weiland o. h. w. Ik voeg daar nog een paar plaatsen bij uit de Antwerpsche Spelen van Sinne, waar telkens *onlede* tegenover *vrede* gesteld wordt, en alzoo aan tweedracht of twist moet gedacht worden; bl. 132:

Bruerlijcke liefde, en minsamighen vrede
Sonder onlede *sal hem dan naren,*
Om namaels te verwerven deewich welvaren.

En bl. 389:

Maer den loon der duecht is blijschap en vrede,
En vander onduecht, droefheyt en onlede.

Het staat dus vast, dat *onlede* ook den zin heeft aangenomen van tweedracht. Vraagt men, langs welken weg? Door eene uitbreiding van het begrip van vrijheid of losheid. Op dergelijke wijze erlangden de woorden *vrij* en *los* bij ons de beteekenis van losbandig en ongebonden, en het woord *ijdel*, dat eigenlijk *ledig* zegt, die van lichtzinnigheid en trotschheid.

Het gebruik van het woord *onlede* beperkte zich niet tot de middeleeuwen; ook volgende tijdperken tot het laatst der vorige eeuw toe, behielden het. Coornherts Wercken, D. I. fol. 72: *dese (hooghmoedighe bespeurders der verborghentheyden Godes) niet achtende op 't hanteren der Deughden, overmits haar stadighe* onlede *in haar onnoodighe Weetgierigheyt, blijven* enz. Ald. fol. 311 verso: *Der gierigen quellijcke* onlede *is meest gheleghen in 't onrechtvaardelijck verkrijgen,* enz. Brandt, Poezy, D. III. bl. 269: *UE. Schryvens en Gedichten zyn my ter hant gekomen, wanneer ik in 't besichste was van myn beroep. Soo dat my leet was dat de schielykheit en aangenaamheit der bootschap niet over een quam met myne* onleede. Brouerius van Niedek, Zedel. Zinneb. der Tonge, Voorb. bl. 2: *ons Vaderlandt met de blonde Vrede Olijf te begunstigen, waar door my een ruimer tydt in de* onlede *myner bedieninge verleent wierdt.* Van Effen, Holl. Spectator, II. 669: *de zaken die zyn Kantoor betreffen. Dezen geven hem* onlede *genoeg.* Byvoegsels op Wagenaar, D. XIV. bl. 93: *By de* onlede *van het Fransch geweld, kwamen nog, ten deezen tyde, de baldaadigheden van eenigen onzer eigene Bezoldelingen, ten platten lande.* — Dit laatste voorbeeld (van 1794) is het laatste dat mij voorkwam, en 't was goed ook, dat het gebruik ophield: men begon het woord niet meer te verstaan. *De onlede van het Fransch geweld*, zooals Van Wijn of één zijner medenalezers schreef, laat zich niet zeggen. De beteekenis van overlast, ongelegenheid of zoo iets als hier de zin meêbrengt, ligt niet in *onlede.*

Leveren.

In navolging van Adelung leidde Weiland *leveren* af van het gothische *lewjan*, geven, overgeven, in het nedersaksisch *leven*, en noemde dit *leven* dan het primitief van het frequentatief *leveren*. Dergelijke afleiding was reeds vroeger door onzen Huydecoper aan de hand gedaan; zie zijne Proeve, II. 272 en III. 208. Ook werd zij nog voorgestaan door Kaltschmidt, in zijn Sprachvergl. Wörterb. (Leipzig 1839).

Latere taalvorschers intusschen zijn van eene andere meening. Diefenbach, Vergl. Wtb. der goth. Sprache, II. 138, zegt dat het hoogd. *liefern*, (nederl. *leveren*) van romaansche afkomst is en met het goth. *lewjan* of *levjan* niets te maken heeft. Die afkomst wordt aangewezen door Diez, Etymol. Wtb. der Rom. Sprachen, I. 254. *Leveren*

is van het lat. *liberare*, vrijmaken, overgegaan tot het begrip van vrijgeven, overgeven enz. In plaats van een nederlandsch frequentatief is het woord dus van uitheemschen oorsprong.

Van het werkw. *overleveren*, dat bij Weiland is toegelicht, teeken ik nog aan, dat daarvan ook eene afleiding op *aar* bestaat; Wagenaar, Amsterdam, D. III. fol. 377: *moet de langstleevende eene nette Inventaris*... overleveren... *By deeze Inventaris die de* overleveraar... *gehouden is te beëedigen*, enz.

Lichteren.

Dit werkwoord is bij Kiliaan en Plantijn een lijk op de baar heffen, van *lichter*, doodbaar. De benaming van *lichter* van *lichten*, opheffen, komt alzoo in beteekenis overeen met *baar*, van *baren*, *beren*, *beuren*, dragen.

De Idioticons van Schuermans en De Bo leeren, dat in het tegenwoordige vlaamsch *lichteren* beteekent een lijk kisten, in de kist leggen of lichten, van het naamw. *lichter*, doodkist. Het laatste taalgebruik schijnt minder eigenaardig dan het eerste. De Eerw. Schuermans noemt *lijkkist* en *lijkbaar* als gelijkbeteekenende woorden. In Holland is *kist* van *baar* geheel onderscheiden.

Liefhebberen.

Zie De Taal- en Letterb. V. 150. Het ww. werd ook gebezigd door De Keyser, Sprokkeling, 176: *geen beuzelen, geen spelen, geen* liefhebberen *met de wetenschap.*

Lommeren.

Kiliaan heeft dit werkwoord voor »onder de schaduw uitrusten". Weiland zeide in 1803: »Dit woord begint reeds te verouden". Zoo het gebruik heeft plaats gehad, moet het zeer schaarsch geweest zijn. Het woord is mij bij geenen schrijver, hetzij van vóór of na 1803, voorgekomen. Met de voorzetsels *be-*, *ont-* en *over* aangedaan (van welke Kiliaan alleen het eerste kent met de spelling *belomberen*) ontmoette ik het bij de volgende schrijvers. Porjeere, Dichtmengel. bl. 76:

Maar ik, bekommerd, Door druk belommerd.

P. Moens, Joh. van Oldenb. 282: *de grijsheid zelf, die Barneveld* belommert. — Men ziet, in beide plaatsen is de beteekenis overdrachtig. In zin gelijk, maar eigenlijk genomen, is *overlommeren;* Valentyn, Werken van Ovidius, D. I. bl. 93: *bosschagie, die ons... met digt loof* overlommerde. Ald. bl. 137: *De vlietjens... doen d' opgeschoote groente haar vogt*, overlommeren. Wederom overdrachtig bij Vondel, Salmoneus, bl. 33: *een van de Grooten, met wolcken* overlommert. — Het tegendeel van *be-* en *overlommeren* is *ontlommeren;* Valentyn, a. w. D. II. bl. 135: *Prohne... rukt veil en wijnrank af*, ontlommert *'t schaamroot aansigt van haar deerlijke suster.* — *Omlommeren* zie men in het Woordenb. der Ned. Taal.

Als afleiding van *lommeren* kan men *lommering* beschouwen, dat in beteekenis met *lommer* overeenkomt. Poirters, Den Alderheyl. Naem, bl. 7: *in een* lommeringh *van dichte bosschen weyen.* Wellekens en Vlaming, Dichtl. Uitsp. bl. 87:

Indien ik eenmaal daags in deeze lomring *zat.*

Willinks Amst. Arkadia, D. II. bl. 216: *een enkele hofstede, alom met hoogopgaande* lommeringe *van bomen gedekt.* Brender à Brandis, Kabinet, D. V. bl. 51: *de* Lommering *diend slegts om mijnen kommer te voeden.* Bilderdijk, Mengel. D. II. bl. 142:

Wilt ge in de lommering *van deze Wilgentwijgen*
U nederzetten, vriend! —

Een collectief van *lommer* is *gelommer;* Brender à Brandis, a. w. D. II. bl. 33: *Deze zoom is met boomen beplant... onder het* gelommer *zingen de Vogelen.* Bilderdijk, Ziekte der Gel. bl. 14: *In hellen dag... die door 't* gelommer *blinkt.*

Weiland en Van Dale zeggen, dat *lommer* geen meervoud heeft; echter heeft Westerbaen, Gedichten, D. I. bl. 408:

— *sitten onder 't lo,*
Daer de hitte niet kan nypen
Door de lommeren *der ypen.*

Wat den oorsprong van het zelfst. naamw. *lommer* betreft: naar het sedert Kiliaan vrij algemeene gevoelen is het gevolgd naar het fransche *ombre* of *l'ombre*, dat zelf van het lat. *umbra* is. Een werkwoord *lommen*, waaraan Bilderdijk (Brieven, D. III. bl. 101 en Geslachtl. II. 193) dacht, bestaat niet; trouwens ook hij geeft elders (laatstaangeh. pl. en Letterschrift, bl. 184) het fransche woord als oorsprong op.

De beteekenis van *lommer*, zoowel als van *ombre* en *umbra*, zal derhalve wel zijn: schaduw in eigenlijken, en beschutting, bescherming in overdrachtigen zin. Intusschen heeft bij ons te dezen aanzien verwarring plaats. Oudemans merkt in zijne Gemengde taalkundige Bijdragen (Leiden 1845) op en toont ald. aan, dat *lommer* bij voorname schrijvers wordt gebruikt voor het loof of de bladeren, die de schaduw geven. In de boven door mij gegeven voorbeelden van *lommering* en *gelommer* ontdekt men dezelfde verwarring. Gepastelijk kan men zeggen, dat het vee *in een lommering van bosschen weidt;* dat men *in de lommering zit;* dat *de lommering den kommer voedt;* dat men *zich in de lommering nederzet.* Maar geenszins

kan men zeggen, dat *de hofstede met hoogopgaande lommering van boomen gedekt wordt;* dat *de vogelen onder het gelommer zingen;* dat *de dag door het gelommer blinkt.*

Niet minder groot is de verwarring ten aanzien van het geslacht van *lommer.* Als komende van het fransche *ombre* en het lat. *umbra,* zou de regel eischen, dat ons *lommer* het geslacht van deze woorden, dat is het vrouwelijke, volgde. En zoo hebben het dan ook, op Hoogstratens voorgang, Weiland, Siegenbeek, Bilderdijk en Bomhoff genomen; intusschen hebben vroegere en latere schrijvers aan het woord nu eens het mannelijke, dan weder het onzijdige geslacht toegekend; zie Oudemans t. a. pl. en Weilands Woordenb. Bilderdijk zeide zelfs, in zijne Geslachtsl.: »Kwalijk schoon algemeen neemt men 't woord *Onzijdig*"; en zelfs Van Lennep schijnt het woord voor onzijdig te houden, als hij in Vondels Werken, D. X. bl. 382, aanteekent: »*De lommer:* hier vrouwelijk gebezigd, in navolging van 't Fr. *l'ombre.* Zie Bild. Gesl. in v." Dit »hier" is vreemd. Het woord is bij Vondel altijd vrouwelijk, zelfs kort te voren (bl. 358) en kort daarna (bl. 392) in hetzelfde Deel.

Heerschte er dus ten tijde der vroegere bedeeling nog al ongelijkheid, zij heeft bij de nieuwste regeling niet opgehouden. De Woordenlijst van De Vries en Te Winkel, in 1866 verschenen, heeft *lommer* VROUWELIJK, en dus ook het Nieuw Woordenboek van Van Dale. De door prof. De Vries herziene herdruk der gemelde Woordenlijst, van 1872, intusschen, schrijft het ONZIJDIG geslacht voor.

In zijne Rhapsodia van Nederd. Taalkunde, benevens eene Geslachtlyst der Zelfst. Naamw. (Amst. 1776) geeft Hendrik Pieterson, bl. 162, over het woord *lommer,* dat hij, gelijk Hoogstraten, als vrouwelijk opneemt, de volgende leerzame aanteekening.

»Lang na dat het blad F afgedrukt ware, zag ik, dat *Lommer,* bij Vondel, verscheiden maalen manlyk gebruikt is.

In de Opdragt van zynen *Adam in Ballingschap* lees ik,

In den lommer van eene spelonck, —

In het II Bedr. Bl. 23, staat,

De Godtheit wandelde in den lommer van dees blaën.

Ook in het III Bedr. II. Toon. Bl. 34,

— *in den lommer van dees hoven.*

Nog eens in Joseph in Dothan, V Bedr. I. Toon. Bl. 43,

Elck wyckt de hitte, of slaept, gedeckt van koelen lommer.

Hierop heb ik de *Eerste* drukken ingezien, doch bevonden, dat de Dichter het *Vrouwlyke* **Geslacht,** in alle die plaatsen, gebruikt heeft. **Hoogstraten,** die de uitgeever van den tweeden druk dier **Treurspelen** is, schryft in zyne Geslachtslyste **insgelyks** *Vrouwlyk.* **Ik** wilde deeze *Aantekening* **nogthans** niet achterwege laaten, vertrouwende dat **dezelve** het aangenomen Vrouwlyke Geslacht van dit **woord,** zo niet volkomen, ten minsten eenigzins **handhaaft.**"

Pieterson geeft het jaar van de uitgave **diens** »tweeden druks" niet op. In mijn exemplaar **van** den *Adam* (van 1664) en van den *Josef* **(1692)** is *lommer* steeds vrouwelijk gebruikt, **behalve** in den aangeh. regel uit 't II. Bedr. van den ***Adam,*** waar het lidwoord is weggevallen, eene **misstelling,** die in Westermans uitgave behouden is. **Nu,** als men de elisie van *wandelde in* over **'t hoofd** ziet, heeft de regel toch zes voeten.

Het leerzame van Pietersons aanteekening ligt daarin, dat zij doet blijken, hoe weinig waarde eene geslachtlijst hebben moet, als hare opmaking uit de auteurs niet vergezeld gaat van de noodige tekstkritiek. Het is Hoogstraten niet alleen, die bij het gebruiken van nieuwe uitgaven eene groote behoedzaamheid noodig maakt. Gelukkig wie bij zijn onderzoek de eerste uitgaven kan raadplegen!

Louteren.

Het bijvoegl. naamw. *louter,* dat eigenlijk hel, licht, beteekent en voorts helder, zuiver, rein, is van een bijv. nw. *lut,* in het gothisch *hlutrs, hliuth,* oudhoogd. *hlutar,* mhd. *luter* enz. Zie Diefenbach, Vergl. Wtb. II. 569. Hoewel Grimm, Grammatik, II. 139, in *er* eenen afleidingsuitgang ziet, en het werkwoord voorstelt als *lût-er-n,* ontbreekt echter het woord, dat als primitief hiervan zou moeten optreden, want Adelungs *luoten* schijnt foutief. Wij beschouwen dus het werkwoord *louteren* als afgeleid van het bijvoeglijke *louter,* zooals ook Benecke—Müllers Wtb. I. 1059 het middelhd. *liuteren, luteren,* afleidt van *lûter,* en Stalders Schweiz. Dialektologie, S. 181, het onzijdige *lautern* en het bedrijvende *läutern* van *lauter.*

In Friesland, zegt Weiland; in den bildtschen tongval volgens De Taalgids, III. 283, zegt men *lotteren* voor het schouwen van eijeren, eig. de zuiverheid beproeven.

Als ongewone afleidingen vermeld ik *uitlouteren* en *weglouteren.* Baardt, Deugdenspoor, bl. 169:

Ick wensch, dat u twe-woordz Mondt,
Was uyt-geloutert *met een Stront.*

Berijming van wat ons Gemeen zegt: ik wou, dat je stront in je mond hadt. Het woord komt overeen met *uitzuiveren.* — De Dietsche Warande, N.

Reeks, I. 205: *In zijne navolging heeft hij het onwijsgeerige en onsamenhangende uit dit dichtstuk voortreffelijk* weggelouterd.

En als overdrachtige beteekenissen van het bijvoegl. naamw. Vondel, Ifigenie, 30:

Wat Vloekgodin hier zat, en 't vonnis overwoegh,
Bestemde dit besluit, en schoude my gansch louter.

d. i. onschuldig, ook wel *zuiver* geheeten. Huisinga Bakker, Poëzy, II. bl. 4:

Toen zulk een stand, met Romes outer,
Hier viel, in vroeger eeuwe, omveer,
Bleef Melkema, hervormd en louter,
Een onderzaet, geen heerscher meer.

d. i. zuiver, onvervalscht.

»De harde vergr. en de overtreff. trap van *louter* (zegt Van Dale) komen zelden of nooit voor." Van den vergrootenden trap heeft Weiland twee voorbeelden; 'k voeg er twee van den overtreffenden bij; Vondel, Salmoneus, bl. 41:

Een reden... die de proef kan lijden,
Behout haer waerde, als munt van 't louterste *metael.*

Luiken, Jezus en de Ziel, bl. 57: *welke den* allerloutersten *weg waar, om tot het naaste einde te komen.*

Martelen, Marteren.

Deze werkwoorden, die in het hoogduitsch *marteln* (dialect.), *martern*, middelhoogd. *martelen*, *marteren*, oudhoogd. *martolon* en *martoron* luiden, zijn gemaakt van de naamwoorden *martel*, *marter*, eigenlijk bloedgetuigenis, inzonderheid het lijden, voorts het kruis, als teeken van het lijden, en eindelijk de pijniging of kwelling.

Het zelfst. naamw. *martel* komt, zoover ik weet, niet in het nederlandsch voor, en *marter* is verouderd, zie twee voorbeelden in Oudemans' Bijdrage. Het werkwoord is thans bij ons *martelen*, dat Kiliaan nog niet kende; hij heeft *marteren*, thans buiten gebruik en op zijne beurt bij Weiland onvermeld. Dus bij Marnix, Prophecije van het lijden Christi (achter de Psalmen), vs. 4:

Dat hy van Godes handt geslagen
End dus gemartert *was.*

En vs. 10:

End twas nochtans Gods welbehagen,
Dat hy gemartert *werdt.*

Constrijck Beroep (Leyden 1614), bl. 22:

Door een Madianijts moordadigh woeden, daer
Gh' elckander door verderft, cruyst, martert,
brenght om t' leven.

Starter, Friesche Lusthof, bl. 10:

(U ooghjes) sien snelder, en felder te met,
Als 't flickerigh licht van Jupiters schicht,
En ylen, by wylen, als pylen seer dicht,
In 't harte, vol smarte, ja marteren *dien.*

Coornherts Wercken, D. I. fol. 243 verso: *met veele andere plagen gequelt, gheplaaght ende* ghemartert. D. II. fol. 216: *dat de arme Wederdooper om zijn Conscientie...* ghemartert *ende ghemoort werdt.* — In hetzelfde Deel, fol. 41, leest men het woord met den basterduitgang: *tien duysenden martelaren datter doort aendringhen ende toedoen der Pausen... met grouwelijcker pijnen* ghemarteert *zijn.*

Dat intusschen ook in het nederlandsch reeds vroeg de *r* door de *l* verdrongen werd, blijkt uit het znw. *martelie*, in het middelnederlandsch bekend voor *marteling* of martelaarschap; zie het Gloss. op Der Leken Spieghel, en Oudemans' Bijdrage; waarvan dan wederom het werkw. *martelieën*, in denzelfden Spieghel, en ook elders, b. v. Maerlant, Spiegel Histor. D. II. 366:

Een godshuus sente Mauricius teeren,
Daer gemaertelijt *waren der heren*
vi= ende vi hondert mede.

Ook ons *martelaar* heeft dezelfde Schrijver, a. w. bl. 210:

Sente Eutropia bat ende las...
Ende troeste ter marteleren *crone*
Den goeden lieden also scone.

En bl. 215:

Dus wart hi maertelere *claer.*

Het werkwoord *martelen* is bij ons, niet zeer eigenaardig, onzijdig gebezigd; Sluiter, Psalmen enz. bl. 155:

't Moet alles beven ende mart'len,
O Christe, voor uw aengesicht.

Valentyn, Werken van Ovidius, D. I. bl. 241: *legt gij gevlegelt onder de knien van de wrede min:* martelt *niet tegen de wind in.* — De zin is dan: pijnlijk lijden of pogen. Weiland heeft de uitdrukking: *hoe martelt gij zoo?* en verklaart dit door »talmen, knoeijen". Zeer te onrecht. *Knoeijen* komt er geheel niet bij te pas; en bedoelt men werkelijk *talmen*, dan bedoelt de spreker *marren*, dat talmen beteekent. De uitdrukking: *hoe martelt gij zoo*, kan alleen beteekenen: *hoe pijnigt* of *kwelt gij zoo.* Dit kan nu geschieden door te *talmen;* maar daarom is de beteekenis van *martelen* nog niet veranderd.

Het Wdb. der Ned. Taal merkt op *Aar*, kol. 530, te recht op, dat *martelaar* niet onmiddellijk van *martelen* komt, maar van het znw. *martel*, zooals ook blijkt uit Benecke-Zarncke, II. 83.

Een werkw. *bemartelen* bezigde Van der Dussen, Proeven van Overz. bl. 95:

— *waar de pijn...*
Ons zonder hoop op eind bemartelt *immer toe.*

Middelen.

Het werkwoord *middelen* wordt thans weinig gebruikt zonder voorzetsel; wij zeggen doorgaans *eene zaak bemiddelen*. Weiland zegt, dat *middelen* wil zeggen »vereffenen, beslechten, bijleggen". Hoe die beteekenis uit het woord voortvloeit, wijst hij niet aan; zij ligt er trouwens ook niet in. *Middelen* is, zegt het Woordenb. des Inst. op Hooft, »in het midden treden". Dit geeft ten minste eenig licht. Duidelijker is misschien de omschrijving: in het midden deelen. Wie een geschil *middelt*, plaatst zich tusschen de twee uitersten, zij het dan ook niet altijd wiskunstig juist op volkomen gelijke afstanden. Weiland doet op het artikel *midden* opmerken, dat het woord ook gebezigd wordt »zonder opzigt tot de wiskundige juistheid, voor iets, dat gerekend wordt *het midden* te zijn."

Van *midden* zou men *middenen* als afleiding verwachten, doch in samenstellingen verwisselen wij nog de slotletters *n* en *l*; b. v. *middelpunt*, *middenpunt*; *middeleeuw*, *middeneeuw*, enz. Voorheen werd ook buiten samenstelling dikwerf *middel* voor *midden* gebezigd. Zie voor het middelnederlandsch ond. and. het Glossarium op Maerlants Rymbybel. Uit latere Schrijvers; Passionael, Somerst. fol. 121 verso: *dair blincstu int* middel *van Gods scaren*. Cassianus, Der Ouder Vader Coll. fol. 22 verso: *onse wille die recht in dat* middel *gheset is*. Het Vaderboeck, fol. 37: *dat beghinsel dat* middel *ende dat eynde sijns heylighen levens*. Anna Bijns, Refer. D. III. bl. 53:

Lof Dagheraet, middel *tusschen dagh en nacht.*

Van het werkw. *middelen*, in den aangewezen zin van »in het midden deelen, tusschen de uitersten plaatsen", alleen een paar voorbeelden. Cassianus, Der Ouder Vader Coll. fol. 21 verso, van David, in den strijd van door God verlaten, of tot volkomenheid gebracht te worden: *hi badt hem dat hijt liever* middelen *woude*. Levens van Plutarchus, fol. 286 verso: *Cicero... dede sijn best om verdrach te* middelen. Maria Heyns, Bloemhof, bl. 372: *middelaers, om hun verschillen te* middelen.

Opmerking verdienen twee verouderde beteekenissen. Nederl. Gedichten (door Snellaert uitgeg.), bl. 3:

Wildi des boecx name weten,
Melibeus sal hi heten;
Want het op dien man beghint
Ende vec middelt *ende int.*

En bl. 69:

So suldi wijsselijc versinnen
Hoe ghi die dinc sult beghinnen,
Middelen *ende inden mede.*

Der Leken Spieghel, D. III. bl. 159:

Men sal ooc voren versinnen,
Hoemen dat dicht zal beghinnen,
Middelen *ende daer toe enden.*

Wij zouden zeggen: voortzetten; letterlijk moet het aanduiden: het middelgedeelte eens werks verrichten.

Eene andere beteekenis, eveneens thans onbekend, kwam mij voor in prof. Molls Joh. Brugman, D. I. bl. 276: *eertsche dinghen sceyden den mensche van Gode ende* vermiddelen *en verblinden sine redene ende verbeelden sijn verstant*. Ald. bl. 284: *al so langhe als wy verbeelt sijn of* vermiddelt *van enighen tijtliken dinghen*. — Wat hier met *vermiddelen* bedoeld wordt, leert het Mittelhd. Wörterb. van Benecke—Zarncke, dat *vermittelen* omschrijft door »hindernd dazwischen treten", beter misschien: door het aanbrengen van eene middelstof in het gezicht hinderlijk zijn, en zoo hinderen of beletten.

Ten slotte wijs ik nog op een verouderd tegenwoordig deelwoord van *middelen*, als voorzetsel gebezigd, overeenkomende met het fransche *moyennant*, deelw. van het nu verouderde ww. *moyenner*. Discoursen van Nic. Machiavel, overgeset door A. van Nievelt, bl. 263: *Milanen, dat weynich te vooren van de Switsers was inghenomen gheweest*, middelende *de gunst ende bystant van de Paus*. Ald. Prince, bl. 31: *veroverde Cesar Borgia veel schoone heerlijckheden*, middelende *het gheluck zijns Vaders*. Bl. 32: *De Coninck zijnde overghekomen in Italien*, middelende *de hulpe der Venetianen*. En bl. 41: middelende *de onderstant van de Vitelliers dese stadt te verrasschen*. Levens van Plutarchus, fol. 90 verso: *een goede groote somme ghelts...* middelende *het welck hy sijn bootsghesellen... besoldinghe gaf*. Ald. fol. 101: middelende *het voorbidden van een vrouwe*. Fol. 104: middelende *de somme van drie hondert talenten*. En elders. Wij zeggen hiervoor: door middel of tusschenkomst van.

Mijteren.

Zie De Taal- en Letterbode, IV. 16—18.

Mokeren.

Tollens, Nieuwe Ged. D. II. bl. 22, zingt van het doorbreken van den ketting voor Damiate:

Zij mookren *op haar* neêr *en houwen met de bijlen.*

Dit *mokeren* of *nedermokeren* is met den moker, (d. i. zware hamer, bij smeden en metselaars bekend) nederslaan. Ook Stürenburgs Ostfries. Wörterb. heeft *mökern* voor hameren, kloppen, waar het zelfst. *möker* wordt afgeleid van het holl. *meuken*, murw of zacht maken; Bilderdijks Geslachtl. leidt *moker* van *moken*, breken, af. In ieder geval heeft het werkw. de bepaalde beteekenis van met den moker slaan, en is dus een denominatief.

Mondigen.

Het werkw. *mondigen* is, naar ik meen voor 't eerst, gebezigd door Wiselius, Mengel- en Tooneelp. D. I. bl. 126:

Haar wet, die 't kindsche menschdom mondigt
En wijsheid strekt ten hechtsten schoor.

De beteekenis is blijkbaar »mondig maken, uit den staat van onmondigheid verheffen."

Van het oudhoogd. *munt*, d. i. schut, scherm en vandaar voogd, is niet alleen het werkw. *munden*, beschermen, maar ook het adj. *mundea*, meerderjarig, eig. die zich zelven beschermen kan. Het eerste kennen wij in onze taal niet, wel het tweede, en het is van dit *mondig* dat het ww. *mondigen* is gevormd.

Dat men bij dit werkwoord niet moet denken aan een primitief *monden*, maar wel aan het bijvoegl. *mondig*, blijkt daaruit, dat in dit laatste het denkbeeld van meerderjarigheid is opgenomen, hetwelk in het werkwoord nog niet ligt.

Onmondig wordt door Van Velthem, fol 304, uitgedrukt door *minder vermond:*

Dit waren sicre suster kinder;
Ende al die wile datsi waren minder
Vermont, *boydise, ende nam hem al*
Haer goet, beide groet ende smal.

(*Boydise* is, zegt de aant., »*berooyde* of *beroofde* hy haar". Liever, dunkt mij: *boeide*, hield in den band).

Het middelhd. *vormunder*, hoogd. *vormund*, d. i. verdediger, beschermer, voogd, hebben ook de onzen; Levens van Plut. fol. 82: *waren sijn soons* voormonderen *Pericles ende Ariphron.* Ald. verso: *dat hy noch een jonck kint zijnde, liep uyt sijner* voormonderen *huys.* Fol. 103: *de Vorsten ende Heeren van Macedonien vreesende dat het Coninckrijck sonder hooft soude blijven, vorderden eenen Antigonum, die een Neve was van den laetst verstorven Coninc, ende deden hem trouwen de moeder van den cleynen Philippus, hem ghevende int begin den naem van* Voormonder *des Coninckx.* Coornhert, Odyssea, I. 21:

Telemachum meyn ick, die hy liet by zijn voormonderen,
Noch jong zijnde thuys, als hy met dander Griecken ging strijcken.

Het middelhd. znw. *muntbaer, muntbor*, d. i. beschermer of voogd, is bij ons met veranderde uitspraak *mombaar, momber;* Statenbijbel, Randt. op 2 Con. 10 vs. 1: (*de Voedsterheeren*) *die als vooghden ende* mombaren *sorge droegen voor de opvoedinge ende onderwijsinge deser jonge heeren.* Erasmus, De Onvers. Krijghsman, bl. 63: *Derhalven besorgen dese* mombaers... *dat geen vroom man immermeer een Vorst sy*, enz. Deze vorm komt bij Kiliaan niet voor; wel de meer gewone; Erasmus, Colloq. Famil. 128: *Die de peerlen en het gout lichtveerdelick doorbrenght, word voor een quistgoed gehouden, ende men gheeft hem een* momber.

Weiland houdt *baar* in *mombaar, mondbaar* voor gelijk met *loos;* en *mondbaar* voor iemand, die zonder voogd is. Kwalijk! *Baar* heeft zijne gewone beteekenis. *Mondbaar* is »wie de voogdij *draagt*"; de voogd is *de drager* van het toezicht. Zie Benecke—Zarncke, II. 237, en bovenal Schmeller, II. 597.

Wie in goeden ernst *momber* wil afgeleid zien van het gewone *mond*, zie Schagens Godgel. enz. Vermakelykheden, D. IV. bl. 717. De geleerde Heineccius beweert aldaar, dat *de momber* iemand is, die het recht heeft, den onder zijn opzicht staanden den mond te openen of te sluiten.

Monigen.

Dit ww. was in de middeleeuwen en nog daarna bij ons niet ongewoon. Lancelot, B. III. vs. 17131:

— *Nu biddic u,*
Dat gi mi biecht ende moneget *nu.*

Ald. vs. 17140:

Doen nam hi eerde ende monechden *nu.*

Walewein, bl. 137:

— *Nu gaept, in Gods name*
Ic moneghe *jou* —

Ald. bl. 277:

Omme dat ghi mi daedt ter aerde,
Ende mi moneghet *also ic begaerde*, enz.

(Dus sprak des dooden geest.)

Melis Stoke, D. III. bl 143:

Gherne wistic...
Hoe menighen man, ende wien
Si monegheden *in Paeschadghe,*
De met weende ende met claghe
Sine biechte hadde ghedaen.

Ik herinner dat de uitdrukking *met weende* een' onzin behelst, die aan Huydecoper onbegrijpelijkerwijze ontsnapt is. Prof. Bormans verbetert (Christina, bl. 445) den regel dus:

De (*die*) met wee *ende met claghe.*

Christina, vs. 1723:

(*als*) *si haer de doed sach neken,*
bad si dat mense moneghen *soude*
ende olien: want sijd begeerde ende woude.

Maerlant, Spieg. Hist. D. I. bl. 349:

Die priester hi wart ontboden,
Dat hi quame te sulken noden
Ende horen wille den riken,
Moengen *ende met olie bestriken.*

De variant heeft: *moneghen.*

Hetz. werk, Tweede Partie, bl. 168:

(*Hi*) *bad om doepsel; saen daer naer*
Wert hi gedoept, ende daer ter stede
Wert hi oec gemonecht *mede*
Van den pape Juliane.

Ald. bl. 354:

Die viant sprac: Ic gange nu
Die bruedere monegen, *die hier bi sijn.*

Bl. 400:

— *Eens stont hi in dit doen,*
Dat hi die moenke monegen *soude.*

N. Reeks van Werken der L. Maatsch. D. VII. St. I. bl. 49:

Wileneer in ouden daghen
Vinden wi, dat die papen plaghen
Tfolc te moneghen *op elken dach.*

Der Leken Spieghel, D. II. bl. 255:

Daer hi in broot ende in wijn
Maecte den lichame zijn,
Daer hi sine jonghers mede
Monichde *daer ter stede.*

Ald. bl. 256:

Daer die priester monighen *zal*
Onder tfolc openbare.

En bl. 257:

Beide van brode ende van wijn,
Daer hi sine jonghers mede
Monichde *ter zelver stede.*

Belgisch Museum, D. II. bl. 436:

Dat si mi hielden vri
Int dopen, graven ende trouwen,
Int moneghen *ende int singhen.*

Passionael, Winterstuck, fol. 20 verso: *sy brochte die siecken dat sy hem biechten ende* monighen *soude.* Somerst. fol. 100 verso: *dat die dyaken mitten kelc den ghenen die* gemonicht *waren gods bloet droech.* Fol. 151: *doe hy alle die luden* gemonicht *hadde, soe keerden si elck tot haer huys.*

Kiliaan spelt ook *muynighen.* Met dezen klank kwam mij het woord niet voor; wel *munigen;* Walewein, bl. 276:

Maer hi biechtene ooc eer,
Ende muenechdene *daerna* —

Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, D. I. bl. 166: *een cleyn arck daermen op Hoochtijden mede* municht.

Het van *monigen* afgeleide zelfst. naamw. zou luiden: *moniging.* 'k Vind daarvoor de verbastering *moning;* Passionael, Somerst. fol. 12 verso: *wantmen inder apostolen werc leest dat die iongeren duerden inder apostolen leeringe ende* moninghe *des broots te breken, dan vander misse te doen* Deze plaats is ontleend aan Handel. 2, vs. 42, en volgt de latijnsche overzetting: »Perdurabant autem in doctrina Apostolorum, et *communicatione,* et fractione panis et precibus". De nederlandsche vertalingen hebben voor *communicatio* »gemeenschap".

Tuinman gaf van het werkwoord eene duidelijke verklaring: »*Monigen* was by de ouden het misouweltje ontfangen, of gelyk men met een bastaardwoord zegt, *communiceren,* van het lat. *communicare*".

Ik voeg hierbij, dat het basterdwoord *communiceeren* ook bij de Hervormden is gebruikt voor «het Nachtmaal houden". Zoo leest men in het Formulier voor die plechtigheid: *Dewijle dat men* communiceert, *sal men stichtelick singen.* En vervolgens: *Na de voleyndinge der* Communicatie, *sal de Dienaer spreken.*

Monsteren.

Monsteren, van het latijnsche *monstrare,* omschrijft Weiland door »eigenlijk, naauwkeurig en stukswijze bezien, om het goede van het slechte af te zonderen". De maatstaf, naar welken dit geschiedt, heet *monster,* anders model of staal genoemd. Het platduitsch zegt daarvoor *munster* en *munstern.* Ook bij ons komt die klank voor, in het naamwoord bij Coornhert, Wercken, D. II. fol. 39 verso: *laet ons uwer een voor al nemen tot een* Munster. Leven van Marcus Aurelius, bl. 29: *Om alzulcke ware te willen vercoopen, en wilt toch zodanigen valschen* munster *niet wtzetten.* — En ook in het werkwoord, ald. bl. 8 verso: *Salustium, Lucanum... met noch een ander* wtghemunsterde *lofwaerdigen hoop gheleerder mannen.* Coornherts Werken, D. II. fol. 364 verso: *die Woordekens... te recht* uytghemunstert.

Een *monster* is bij Kiliaan een toonstuk of proefstuk; vandaar is *monsteren* bij hem pronken, zich

weidsch voordoen; evenzoo *munstern* in het platduitsch, bij Tiling, aan kleederen netheid en aanzien geven. In dergelijken zin vindt men *opmonsteren* bij Jonctijs, Tooneel der Jalouz. D. I. bl. 615: *eenige voorbeelden... die deze stoffe niet weinig zullen* opmonsteren. D. II. bl. 636: *Martin Delrio zingt den zelfden deun, hem vorders hier me'e* opmonsterende, *dat die laatste kinderen... onverzadelijk in 't zuigen, en uitstekende zwaar zijn.* — Voor het laatste zouden wij zeggen: zich te goed doende, ingenomenheid betoonende.

Nestelen.

Zie De Taal- en Letterbode, I. 304 en 305. Men vindt het ww. in Der Geholpen Weesen schuldighe Danckseggingh, B. 3 verso:

— *wat credyt heeft hy doch off wat can hy maecken*
Die nu slecht gaet genestelt *in een broeck van laecken?*

Benestelen heeft Focquenbroch, Werken, I. 167:

Zyn beenen door 't moordadig hollen,
Wel vast benesteld *in den toom* —

Opnestelen voor opbinden, door Weil. vermeld, leest men bij Valerius, Gedenckcl. 40:

Com nestelt *hem de broeck eens* op.

Ontnastelen komt voor bij Hooft; zie Oudemans' Wdb.

Netelen.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 140 en 141.

Nevelen.

Het werkw. *nevelen*, reeds bij Kiliaan bekend voor misten, mistig zijn, hoogd. *nebeln*, middelhoogd. *nibeln*, volgens Benecke, doch bij Lexer ook *nebelen*, komt van het zelfst. naamw. *nevel*, hoogd. *nebel*, dat zelf van het latijnsche *nebula* is, zooals ook Bilderdijk in zijne Geslachtlijst vermoedde. Adelung spreekt wel van een' wortel *neb*, doch het bestaan daarvan heeft hij niet aangetoond. Ook zegt deze Geleerde onjuist, dat »die Niederdeutschen und ihre Sprachverwandten" dit naamwoord niet hebben, en dat het hollandsch daarvoor *mist* zegt. Kiliaan had hem beter kunnen leeren.

Meer dan het werkw. *nevelen* zelf komen afleidingen daarvan bij onze schrijvers voor. Van *neveling* haalt Weil. eene plaats aan uit Rodenburgh, welke te vinden is in 's Dichters Borstweringh, het 4e coupl. van den Voorzang. Men leest het w. mede bij Van Duijse, Vrolijkheid, bl. 18:

De blanke neveling *langs 't rijmig veld verdween.*

Van het zeer bekende *benevelen* (zie Weiland) leest men *beneveling* en *benevelaar;* Voet, Stichtel. Ged. I. 52:

Ach! dat uwe oogen eens door hunn' beneev'ling *zagen.*

Nomsz, Willem de Eerste, bl. 49:

Een akelige zwerm van dwaal- en leugengeesten...
Benevlaars *van den geest op eigen krachten stout.*

Omnevelen zie men bij Weiland. In beteekenis komt dit overeen met *overnevelen*, dat Weil. niet heeft; Van Duijse, Vrolijkheid, bl. 38:

— *strijk de rimpels glad,*
Die u het bleeke voorhoofd overnevelen.

Ook *ontnevelen* komt bij Weil. voor, met een voorbeeld van De Decker; bij schrijvers uit de tegenwoordige eeuw leest men het, Bogaers, Gezam. Dichtw. D. I. bl. 50:

— *De graauwe hemelboog*
Ontnevelt *zich in 't Oost* enz.

En Van Someren, Verspr. en Nag. Dicht- en Prozast. bl. 229. Doch Weiland heeft niet *opnevelen;* Van Someren, Ged. D. II. bl. 144: *een zeemist...* opneevlende *uit het west.*

Nigchelen.

Zie De Taal- en Letterbode, II. 311—314. Het ww. komt ook voor in 't Belg. Mus. X. 117: *Soe es overdraghen... dat men dat uutgescrefte van desen jeghenwoirdeghen brieve... op berdere* genichelt, *hangen sal te vijf steden.*

Notelen.

In Van Elslands Lotery-leven leest men bl. 27:

Wel segt hem dan, dat hy myn dat stukje land,
Dat hy van myn kogt, ten eerste sal hebben te betaalen,
Of dat ik hem siteeren en notelen *zal, en op die manier myn geld komen haalen.*

Voor eene schriftelijke aanteekening van behandelde zaken kennen wij het zelfst. naamw. *notule*, van het lat. *notula*, verkleinwoord van *nota*, doorgaans in het meervoud gebruikt, en dan *notelen* uitgesproken. Het woord beteekende ook een minuut of voorloopig opstel van eenig officieel, notarieel of ander stuk. Vandaar is bij Schmeller het werkw. *noteln*, *aufnoteln*, iemand door het gerecht of een' notaris aanschrijven; zie zijn Wtb. II. 720.

Onze Van Elsland nam het werkwoord, gelijk men bemerkt, in dezelfde beteekenis als het beijersche dialect.

Nuchteren.

Als werkwoord is mij dit woord alleen bekend met voorvoegsels. *Ontnuchteren*, zeker wel het

meest gebruikelijk, heeft Weiland door verschillende voorbeelden toegelicht, behalve in de wederkeerige en onzijdige beteekenis. 'k Geef van elk een voorb.; Stuart, Rom. Gesch. XVIII. 210: *des morgens...* zich ontnuchteren *en versterken met een stuk droog brood.* P. Hofstede, 's Lands Pylaren vastgem. Voorr. bl. 27: *De Hemel geve, dat zy eens eindelyk van den Zwymelwyn* ontnugteren! De afleiding *ontnuchtering* wordt bij Weiland alleen vermeld, daarom één voorbeeld hier; Willinks Amst. Arkadia, D. I. bl. 244: *daar zy de zorg dragende Rozegaardt bezig vonden, alles tot een smakelyk ontbyt en* ontnuchtering *te beschikken.* Van *nuchteren* is het deelw. *genuchterd;* met voorvoegsel en dan als adj. heeft Kiliaan daarvan *ongenuchterd, ongenuchterdheid* voor niet matig, gulzig, gulzigheid, eig. de toestand van iemand, die niet ontnuchterd is, die nog niet gegeten heeft. Het laatste komt voor bij Despars, Cron. van Vlaend. D. III. bl. 46: *eenighe ongherehelde ende* onghenuchterde *dronckaerts.* — Weiland heeft — doch alleen uit Kiliaan — *vernuchteren,* nuchter worden, van dronkenschap bekomen. Dus Orizandt, Democritus, bl. 54: *Ons lichaem... wert droncken en versopen in 't sorgelijck vergift van voorspoet, insonderheydt, wanneer wy niet* vernuchtert *en worden door de heylsame wateren van verdruckingen.* Bilderdijk (meer in eig. zin), De Voet in 't Graf, bl. 21:

Voorzienige Vader die alles bestiert,
Wiens hand van weldadigheid druppelt;
Wiens vreugd in de borst van 't vernuchterd *gediert'*
Door struiken en loveren huppelt!

Wat onze Woordenboeken niet hebben is *benuchteren,* dat toch nog al eens voorkomt; Vondel, Joannes de Boetg. bl. 97:

De moeder... daer gaetze, eer 't wort te spade,
En hy benuchtere, *met Malchus stil te raede.*

En bl. 107:

Te Macherunte quam, heel spa na zon en dagh,
Herodes uit den slaep benuchteren —

Erasmus, Colloq. Famil. bl. 134: *Hoe vele sien wy die... van dese... gulsicheydts dronckenschap nimmermeer ontwaken ende* benuchteren? Van Teylinghen, Het Paradijs der Wellust. bl. 136: *ter tijdt toe dat uwen man* benuchtere, *oft dat sijne toornigheydt over is.* D. i. dus onzijdig; doch bedrijvend bij Oudaan, Uytbr. over de Psalmen, D. I. bl. 215:

De nacht, die stilte en aandacht geeft,
Benuchtert *noyt zijn overleg.*

Men zie voorts het Wdb. des Inst. op Hooft, en dat van Oudemans op Bredero, waar het woord ook *benochteren* luidt en wederkeerig voorkomt.

De beteekenis van het woord is duidelijker dan zijn oorsprong. Bilderdijks werkw. *oeken* is niet onaardig gevonden, maar niet voldoende gestaafd. Minder aandacht verdient Kaltschmidts begrip van niets en berooving, als »*niet* gegeten hebbende" enz. Grimm was in het onzekere, in zijne Grammatik, II. 338; hij dacht aan het lat. *nocturnus* (wat reeds door Frisch was aangenomen), of aan een verloren werkwoord *nahan.* Adelung denkt het liefst aan het nederl. *nuchte,* bij Kiliaan hetzelfde als *uchtend, ochtend,* en deze afleiding wordt bevestigd door Diefenbach, Vergl. Wtb. der goth. Sprache, I. 107. Van het goth. *uhtvo,* vroegte, morgenschemering, stamt het oudhd. *uohta,* middelhd. *uohte, uhte,* neders. *ucht,* nederl. *nuchte, uchtend, nuchtend, ochtend* en *nochtend,* allen in dezelfde beteekenis; voorts als latere afleiding het middelhd. adj. *nüehtern, nüehter,* hoogd. *nüchtern,* nederl. *nuchter, nuchteren, nochter,* in den toestand van den vroegen morgen verkeerende en dus nog geen drank of spijs genuttigd hebbende. Dat dit *nuchter* den eigenlijken zin verliest, en vooral door dichters wordt toegepast op voorwerpen en toestanden van verschillenden aard, zie men uit de voorbeelden, door Weiland aangehaald. Het woord vervangt ten slotte *ochtend* of *morgen* en Schermers zingt van »d'Oranje Dageraat" die »ten *nuchtren* bedde" uitrees.

Het is vreemd, dat bij sommige onzer schrijvers schroom bestaat, om het woord *nuchter* en het daarvan afgeleide naamwoord *nuchterheid* te gebruiken: zij houden dat voor een germanisme.

De hoogl. Van Kampen schreef in ééne zijner talrijke prijsverhandelingen, Nieuwe Werken der leidsche Maatschappij, D. III. St. I. bl. 61: *Lysias nogtans schijnt zekere* nuchterheid *behouden te hebben, die den grooten Plato minder behaagde.* En voegde daarbij: »men vergeve mij dezen veelbeteekenenden *Germanismus*". De geleerde Fockens in zijn geschrift: J. H. van der Palm als Bijbel-Uitlegger enz. gekenschetst, bl. 142: *die geest van wijsgeerig onderzoek* (der Duitsche naburen) *kenmerkt ook de werken onzes Schrijvers;* nuchterheid (Nüchternheit), *om hun woord te gebruiken, is eene harer eigenschappen.* En de bekwame Van Dale in zijn Nieuw Woordenboek merkt op, dat »eene *nuchtere* levensbeschouwing voor »kalme" een germanisme is, dat onze afkeuring verdient."

Ik moet verklaren, de zaak niet te begrijpen. In oorsprong en vorm zal *nuchter* wel evenzeer

voor neder- als voor hoogduitsch moeten erkend worden, en wat de beteekenis aangaat: als men het artikel *Nüchtern* van Adelung met *Nuchter* van Weiland vergelijkt, valt het in het oog, dat onze taal vanouds aan het adjectief veel ruimer overdracht toekent, dan het hoogduitsch. En gesteld, dat onze schrijvers *nuchter* bezigen in eenen zin, tot hiertoe meer bij onze naburen dan bij ons in zwang: waarom is dit niet geoorloofd? Wie van de twee natiën heeft hier een uitsluitend recht van toepassing? Dan alleen verdient het gebruik afkeuring, wanneer het indruischt tegen de wetten der taalkunde; wanneer het met den aard van het woord in strijd is; maar dan aan beide kanten evenzeer.

Van Kampen bezigde *nuchterheid* in de beteekenis (naar ik meen) van soberheid, matigheid; nu, Van Dale erkent die als nederlandsch. Bij Fockens is hetzelfde woord voor »welberadene bedaardheid", eene beteekenis, die uit den toestand van den *nuchtere*, die zich van zijnen toestand volkomen bewust is, onmiddellijk voortvloeit. En wat aangaat de door Van Dale verworpen uitdrukking: »eene *nuchtere* levensbeschouwing", ik meen, dat »kalme" hier den zin onjuist uitdrukt; maar al ware dat niet zoo, waarom heet het w. een *germanisme?* De beteekenis van »kalm" vind ik bij Adelung niet. Door »*nuchtere* levensbeschouwing" zou ik verstaan eene *frissche*, *wakkere*, *onbevangen* beschouwing. In zulken of daaraangrenzenden zin sprak Cats van »een wijs en *nuchter* man", Vondel van »eene *nuchtere* Hageroos", Hooft van »eene *nuchtere* bekwaamheid". Zouden onze tegenwoordige schrijvers in de, zij het dan ook genuanceerde, toepassing van het woord verschooning moeten vragen? Ik meen, dat zij er het volle recht toe hebben, mits hunne overdracht maar langs natuurlijken weg zij.

Offeren.

Hoewel sommige Geleerden meenen in dit werkwoord het nederl. *beren*, dragen, te zien, met het voorzetsel *op*, als zijnde het offeren eigenlijk een *opdragen* aan God, verschillen echter anderen hiervan in zooverre, dat zij, dezelfde beteekenis als grondslag aannemende, het woord onmiddellijk afleiden van het lat. *offerre* of *obferre*, welk *ferre* dragen beteekent en met *beren* etymologisch één is; zie, wat de eerste afleiding betreft. Adelung, Kaindl (IV. 218), Weiland en Ypeij (Gesch. d. Ned. Taal, II. 73); en voor de tweede, Frisch, Von Raumer (Die Einw. des Christ. auf die Althochd. Sprache, S. 317), en het Wdb. der Nederl. Taal. Zarncke, in Beneckes Mittelhd. Wörterb. (II. 438), helt over, om met Wackernagel het woord uit *opera*, *operari*, te halen. — In ieder geval is *offeren* niet als een freqnentatief aan te merken.

Van de samenstelling *slachtoffer* hebben de Vlamingen een werkw. *slachtofferen* gevormd. Consience, De arme Edelman, bl. 11: *voor haar had hy zoo dikwijls zijne fierheid* geslagtofferd. David, Vaderl. Historie, D. II. bl. 54: *zoo ziet men soms... de deftigste lieden zelf... in eenen oogenblik van opbruisching aen de volkswoede* geslagtofferd *worden.* Versnaeyen, Achter de Gordijn, bl. 261: *gansch uw gezin... zult gij* geslagtofferd *hebben, terwijl gij ze te redden wist.* Bl. 294: *Van der Hoef vraagt uwe hand niet om u te* slagtofferen. En bl. 308: *het bestaan uwer Sabina voor altijd te willen* slagtofferen *aan eenen man, dien zij haat.*

Mij dunkt, het nederlandsch zegt kalmer, en toch voldoende, *opofferen.*

Onderdanigen.

Kiliaan heeft dit werkwoord voor gehoorzaam of onderdanig zijn. In het middelhoogd. is *undertaenigen* en bij Frisch *unterthänigen*, onderwerpen, d. i. dus onderdanig maken. In den eersten of onzijdigen zin leest men het in het Leven van Marcus Aurelius, bl. 185 verso: *Wy zijn soo ellendich... dat, al ghebiedtmen ons dat goet is, wy ghehoorsamen onwillich, hoe veel te meer, alsmen ons yet onbehoorlijckx ghebiedt, wy dan wel souden willen* onderdanigen. — In den tweeden of bedrijvenden zin, ald. bl. 134 verso: *de ghene die der Wereldt aldermeest* geonderdanicht hebben. Camphuysen, Uytbr. over de Psalmen, bl. 397:

Gelooft de Heer, heylbrenger aller vromen...
Die... my mijn volck geonderdanight heeft.

Het bijv. naamw. *onderdanig*, dat het werkwoord vormde, luidde vroeger ook *onderdaan*, eig. *ondergedaan*, deelw. van *onderdoen*, onderwerpen; zie voor het middelned. het Glossarium op Maerlants Rymbybel; ook bij de lateren, b. v. Vondel, Lucifer, bl. 12:

— *gaet heene, viert, en dient,*
En eert dit nieuw geslacht, als onderdane *knapen.*

Jeptha, bl. 29:

— *mensch en vee zijn* onderdaen *aen 't sterven.*

En elders. Huydecoper zegt in zijne Proeve, D. II. bl. 3, dat Vondel dus zegt »om het rijm voor *onderdaanig;* want *onderdaan* wordt als een zelfstandig woord gebruikt." Van Lennep wijst te recht op de dubbele onjuistheid dezer bewering, D. VI. bl. 234. Vondel bezigt *onderdaan* ook buiten, en dus niet om het rijm; en *onderdaan* is

niet oorspronkelijk een substantief, maar een adjectief; zie Benecke—Müller, III. 145.

Kiliaan heeft het adj. *onderdaan* in den zin van verscheiden, discretus, mixtus, etc. Inderdaad heeft ook bij Benecke—Müller t. a. p. het werkw. *undertuon* de beteekenis van »doen tusschen iets en daardoor verscheiden maken". Eéne plaats wordt daarvoor aangehaald, uit den Tristan, vs. 2390:

dâ wart manec klagemaere:
ir klage was sus, ir klage was sô,
und als ez an den âbent dô
und an ein scheiden muose gân,
ir klage, diu ê was undertân,
diu wart dô gar einbaere.

d. i. hunne klacht, die eerst *verscheiden, verschillend* was, werd toen gansch eenparig. Men bemerkt, dat *onder* hier niet denzelfden zin heeft als in *onderdoen* voor onderwerpen; maar dat het voorzetsel *tusschen* beteekent, als in *ondereendoen*. Oudemans' Bijdrage geeft insgelijks één voorbeeld van die beteekenis in het middelnederlandsch, t. w. uit den Brandaen, waar onder meer andere wonderen, bl. 62, verhaald wordt:

In die borch so spronghen
Diere watre; daer zonghen
Molenen of si hadden tonghen.

Voorts in die kostbare wateren:

Visschen, die daer speelden.
Ende alrande weelden
Waren der borch onderdaen.

Prof. Brill, dien Oudemans in zijne verklaring volgde, verklaart dit *onderdaan* door »dooreengemengd" met beroep op Kiliaan. Mij dunkt, dat die verklaring niet met den datief: *der borch* strookt, en dat de uitdrukking: *allerhande weelden waren verschillend* wat flauw is, en zou daarom in bedenking geven, of de Dichter niet heeft willen zeggen: allerhande weelden waren *der borch dienstbaar, stonden haar ten dienste.* Wat ons *onderdaan* of *onderworpen* is, is ons *dienstbaar.*

Onderen, Veronderen.

Het werkw. *veronderen* leest men eenige malen bij Van Mander; dus in zijn Bethlehem oft Broodhuys, bl. 52:

Maer Roboam verlatende Gods wet,
Den Koning van Egypten Sisak met
Ontallijck heyr quam, en heeft u gheplondert,
Na desen, noch Joas sonder belet,
Heeft u ter tijd, Amasia verondert.

d. i. Joas heeft Amasia *te onder gebracht,* vernederd; zie 2 Chron. 25, vs. 23. In den Olijfbergh, bl. 50:

De wijsheyt self die t' hooghste Cepters recht
Ghewisselt heeft in dienstbaerheyt als knecht,
O mensch voor u, ja svyants macht verondert.

Ald. bl. 106:

Die plochten tot Constantinopel prachtich
Als Goden gh'eert te wesen, sietse met
Hun valsch Propheet en voorsaet Mahomet
Daer staen al naect verschrict en seer verwondert
Van t' groot bedroch te wesen dus verondert.

En in de Bucolica en Georgica, bl. 83:

Stracx wordt al t' landt verwonnen en verondert
Van grooten vloet die uyt den Hemel stort.

In de uitdrukking: *veronderd* te zijn van den grooten vloed, kan het woord vertolkt worden door *verdelgd.* En ik twijfel niet of men heeft hetzelfde woord te lezen in Maerlants Spiegel Histor. D. I. bl. 197:

Daer naer souden die Roemsche heren
Te Rome metten rove keren,
Ende worden indie zee vervondert.
xx scepe ende twee hondert
Lieten si inder zee vloede
Metten volke ende metten goede.

Het onverstaanbare *vervondert* is eene verschrijving voor *verondert;* de legers werden in de zee *verdelgd.*

Het werkw. *veronderen* komt overeen met het middelhd. *undern,* onderwerpen, bij Benecke — Müller te vinden. Ook het engelsch heeft bij Halliwell *to under* in denzelfden zin.

Insgelijks is van *onder* bij Kiliaan *onderen,* naar eene andere uitspraak *ongeren,* voor ontbijten en middagslaap doen: Schmeller geeft daarvan de volgende verklaring.

In sommige streken van Zweden is *Under* als subst. in zwang voor het ontbijt; elders voor het avondbrood of avondmaal. In oude glossen beduidt het woord den middag, en deze is de ware zin van *onder,* genomen voor »tusschen". Er bestaat nog (in Beijeren) het werkw. *untern* van, voor het nederliggen en rusten van het vee in de middaguren; ook aan den Benedenrijn wordt *onderen* gezegd voor uitrusten, den middagslaap houden.

Deze verklaring wordt bevestigd door Kehrein, die als nassausch vermeldt: *unnern, onnern,* eigenlijk eten tusschen de twee hoofdmaaltijden in (*elf* en *vier* ure). Voorts middagrust nemen, van menschen en dieren, bijzonder in de vrije lucht onder schaduwrijke boomen. Vergelijk ook Benecke — Müller in voce *Undern.*

Ontmaakselen.

Dit woord is geliefkoosd bij Oudaan en mis-

schien wel door hem gesmeed. Men leest het bij hem, Ged. bl. 59:

En zaagt gy niet, van uit dien trans der transsen,
Den trotsen Lucifer...
Ontmaaxelt *van zyn godgewyde waarde?*

Bl 62:

(*Hy werd*) Ontmaaxelt *van zyn heerlykheid en luister.*

En bl. 83:

Op datze gansch Euroop ontmaaxel *en hervorm.*

Woestijnstrijd, bl. 4:

Van 't licht, en van mij zelven schuw,
Zoo snood ontmaaxelt —

Gedicht vóór Hugo de Groot, Van de Waarheid enz., bl. 4:

Den Maker zelf t' ontmaaks'len *in zijn wezen.*

Roomsche Mogentheid, bl. 10: *daar... 't geene door zo veele handen wandelt eerlang* ontmaaxelt *is.* Bl. 88: *schatten van wijsheyd... gelijk als verwaarloost en* ontmaaxelt. Agrippa, bl. 445: *terwijlze 't gestel* ontmaaxelen, *de verstandlijkheid knakken.* En elders. In de vorige eeuw nagevolgd door Huisinga Bakker, Poëzy, D. I. bl. 93:

Tot eindlyk schok by schok uw sloten, vastgelegen...
Met alles, wat ooit weelde of konst heeft opgebouwd,
Ontmaekzelt, *schendt of sloopt.* —

En bl. 165:

— *zo dikwerf als het beeld*
Wordt aen Bevatting valsch, ontmaekzeld, *meêgedeeld*

Nieuwe Honigbije, I. 54:

Maar, ach! wie zou 't ontmaakz'len *der Natuure*
Beschouwen, en niet schrikken op 't gezicht enz.

Bekker en Deken, Willem Leevend, D. V. bl. 362: *toevalligheden... die de gedaante kunnen* ontmaakzelen, *ja verminken.*

De beteekenis van het werkwoord is blijkbaar wat de vorm aanwijst: van *maaksel* of gedaante ontdoen of berooven. Weiland geeft de omschrijving dus: »mishandelen, het maaksel verwoesten". Noch mishandelen, noch verwoesten ligt eigenlijk in het woord.

Ontmaakselen is niet hetzelfde als *ontmaken.* Kiliaan, die dit woord heeft, kent het in drie beteekenissen: 1°. ongedaan maken, ongeldig maken. 2°. een' koop breken, en 3°. onterven. Eigenlijk zijn het er slechts twee; want het verbreken van eenen koop behoort tot n°. 1. Oudemans telt niet minder dan zeven beteekenissen; doch zijn n°. 1 en 2, zoowel als n°. 4 en 5 behooren bij elkander. Resten dus 2 beteekenissen, die bij Kiliaan niet voorkomen; vooreerst die van (het aangezicht) mismaken; en ten tweede die van beletten, te dezer pl. uit Der Minnen Loep, van eene tot oneer gebrachte vrouw:

Want si was tsulker ste gheraect,
Daer hoir tclaghen was ontmaect.

Het Glossarium zegt: »afbreken, vernietigen, beletten". Doch die vereeniging gaat zoo maar niet, en de heer Oudemans deed wel, alleen »beletten" op te nemen. Misschien voegt er nog beter: ondoenlijk maken; doch ongewoon en onduidelijk blijft de uitdrukking nog altijd.

Tot Kilaans eerste en dan ook de meest eigenlijke beteekenis behooren deze plaatsen; Maerlants Spieg. Hist. D. II. bl. 124:

(*Hi*) *dede* ontmaken *den outaer,*
Ende scuerde die peligrimage daer.

Van Velthem, fol. 420:

Cleine dierkyn selen eerst wteomen,
Ende selen die grote Diere begomen,
Ende so vreselike op hem gapen,
Als oft sise al souden ontmaken.

d. i. vernielen. Kiliaans derde beteekenis, die van onterven, van welke Oudemans geen voorbeeld geeft, vindt men bij Houwaert, Lusthof der Maechden, D. II. bl. 237:

— *wilt ghy in u quaet voornemen volheerden,*
Ick zal u ontmaken *al mijn goet en renten.*

Alewyn, De bedrooge Woekeraar (Amst. 1739), bl. 34:

Ik waarschouw je, Izabel, doe je 't niet, zo zal ik je, by Testament, al myn goed ontmaaken.

En bl. 38:

— *als je tegens myn zin trouwde,* ontmaakte *ik u al myn goed.*

De Denker, D. XII. bl. 282: *hy kan nog eens komen te hertrouwen, en* ontmaaken *haar alles. Ontmaken* werd meermalen tegen *maken* overgesteld; Nederl. Gedichten (door Snellaert uitgeg.), bl. 186:

Die ghemaect *heeft ghemeynlike*
Alle die hemele ende ertrike,
Ende al weder ontmaken *mach.*

Bl. 194:

— *diet* ghemaect *heeft al,*
Ende alse hi wille ontmaken *sal.*

En bl. 212:

Die hen ghemaect *heeft ende* ontmaken *sal.*

Marnix, Bienkorf, bl. 133 verso: *dewijle hy Santen ende Santinnen canoniseren,* maken *ende* ontmaken *can.* Hier kunnen de woorden verwisseld worden met: aanstellen en afzetten, en dezelfde

toepassing vindt men op scholieren in de plaats uit Hooft, aangehaald in Oudemans' Wdb. op dien Schrijver. Vandaar de zelfst. naamw., Coornherts Wercken, D. I. fol. 236: *soo is 't moghelijck dat de* makers *der Princen* ontmakers *werden.*

In het hoogduitsch is de uitdrukking *machen und entmachen* eene bekende rechtsformule; zie Grimms Wtb. III. 572, en ook in het eng. worden *to make* en *to unmake* niet zelden bijeengevoegd; zie de voorbeelden bij Johnson. — Volgens Lexers Handwörterb. is *entmachen* in het middelhoogd. verbergen, onkenbaar maken.

Bijzonder eigen aan het vlaamsch is de gallicismus *zich ontmaken* voor zich ontdoen (van iemand of iets). Gheschier, Proefsteen, bl. 278:

Soo oock die meent vry te raken
Met sijn dochter sich *t'* ontmaken,
Alsse kiest den echten staet,
Saeyt, en maeyt sijn eyghen quaet.

David, Vaderl. Hist. D. II. bl. 87: *waerdoor hy* zich ontmaekte *van vyanden die hem zoo byzonder veel spel geleverd hadden.* Bl. 167: *dat de grondeigenaers* zich *van hun land* ontmaekten. D. V. bl. 265: *Ook zocht weldra de hertogin* zich *van hen beleefdelyk te* ontmaken. D. VI. bl. 41: *van* zich *voor altyd te* ontmaken *van eene burgt.* Snieders, De Verstooteling, bl. 166: *myne moeder heeft zy in gebrek... laten sterven, en van my heeft zy* zich *met verachting willen* ontmaken. Versnaeyen, Achter de Gordijn, bl. 67: Ontmaak u *spoedig van dit natte bovenkleed.* De Toekomst, XII. 242: *om* zich (*van de eieren*) *te* ontmaken. Van Ryswyck, Balladen, 179: Zich *van de onnoozle wees te* ontmaken. Dez. Antigonus, bl. 55: *Om* zich *er van t'* ontmaken. — Het Idioticon van De Bo heeft de uitdrukking opgenomen.

Openen.

Openen, hoogd. *öffnen*, wordt gehouden voor eene afleiding van het adj. *open*, hoogd. *offen*, dat zelf van *op*, *of*, *uf* is; zie Adelung, Graff, I. 160 en Benecke—Zarncke, II. 431. De vorm *offen*, die als onbepaalde wijs in het middelhd. voorkomt, wordt niet als een primitief werkwoord, maar als een verkorte vorm van *offenen* beschouwd, Zarncke, 432; hoewel Grimm (Gramm. I., 1020) van een verloren werkw. spreekt, welks deelwoord *offen* zijn zou.

De onbep. wijs *open* kwam mij voor in het platduitsch bij Tunnicius, door Hoffmann, bl. 89: *Olde wunden* open *sik wedder lichtverdich.*

Opperen.

In den zin van hooi op hoopen zetten en in dien van opwerpen van zwarigheden enz. houd ik *opperen* voor een frequentatief; zie mijn Wdb. Doch de uitdrukking is ook gangbaar voor de werkzaamheid van dengenen, die den metselaar de steenen, kalk enz. aandraagt en andere diensten bewijst. Volgens Weiland en Bilderdijk (Aanteek. op Huygens, VI. 182) is ook in het laatste geval te denken aan hetzelfde nederlandsche woord, als in het eerste. Die afleiding schijnt echter niet de ware. In de zeventiende eeuw zeide men niet *opperman*, maar *operman;* Levens van Plutarchus, fol. 84 verso: *veel metselaers*, operluyden, *steenkouwers, ende andere werckluyden.* Huygens, Korenbl. D. II. bl. 419:

Loopt by de Mieren school, en siet hoe s'haer geneeren;
Daer's groote wijsheit by die Operluy *te leeren.*

Oudaan, Poëzy, D. II. bl. 148:

De truffel klinkt, nu gaat de muur rondomme...
Het leeft' er drok van vlytige oper-mans.

Volgens Schuermans' Idioticon zegt het vlaamsch nog voor den bedoelden werkman *operknecht*, en dus heeft reeds eene leidsche rekening van 1419, bij Meerman, in de Verhandd. der leidsche Maatschappij, D. I. bl. 218: 2 operknechtse, 11 *daghe werkens* enz. Huygens zag dan ook in dit *oper* iets anders dan *opper*, in zijn sneldicht, getiteld: *Opermann*, Korenbl. D. II. bl. 19:

Ick ben een Slaef en blijf 't; daer is niet uyt te raken:
Dat komt van 't mengelmoes van oud' uytheemsche spraken.
Sprack Holland eens goed Duytsch (*siet wat een' letter kan*)
Ick waer soo goed als Baes, ick waer een Opper-mann.

De kundige Fokke wees in zijn Leven van Lucifer ter verklaring van *opperman* op het lat. *opus* (genit. op *eris*), fransch *oeuvre;* zie de Verzam. zijner Werken, D. IV. bl. 110, en Bilderdijk zelf bevestigde dit in zijne Geslachtlijst (Eerste druk van 1822), waar hij op het woord zegt »*Opperman* is *overman* of *Hoofd.* Maar 't wordt kwalijk gebruikt by verbastering van *operman*, (dat *operarius* is,) gelijk Huygens 't ook schrijft; en dit is *werkman.*" In de boven aangeh. Aanteek. (in 1825 verschenen) leest men intusschen: »*Opperman* wordt hy thands genoemd, en zoo is zijn ware naam. Enz."

Naar de later ingevoerde verkeerde uitspraak *opperman* heeft men gemaakt het werkw. *opperen* voor oppermanswerk verrichten. Dus in de Verhandd. boven aangeh. bl. 140: *Men ontboodt er*

zelfs zes Straatenmaakers uit andere Steden toe... terwijl nog twee man hier bij opperden. De Denker, D. VI. bl. 115, van twee echtelieden: *hy* Opperde *en zy ging uit Schoonmaaken.*

Dat overigens bij ons het woord *opperman* gewettigd kan worden voor hoofdman, zoowel als *upperman* in het nedersaksisch (zie Tilings Wtb.), zal niet betwist kunnen worden.

Opsolferen.

Volgens Hoeufft zegt men in het dialect van Breda *opsolferen*, en volgens De Navorscher, XII. bl. 26, in Noord-Brabant *opsulferen* voor »iemand iets opdringen". En D. XIII. 375, in Zuid-Beveland *opsolferen* voor »iemand ergens meê belasten". Hetzelfde tijdschrift, D. II. bl. 312, deelt mede: »*opsolferen* wordt in de spreektaal gebruikt in de spreekwijze *iemand iets opsolferen*, voor »iemand iets bedriegelijk opdringen".

Gebruikt vond ik het woord door den zeeuwschen predikant Tuinman, Rymlust, bl. 347:

Gy hebt my daar wel opgesolfert.

En den hollandschen Van Koetsveld, Fantasie en Waarheid, D. II. bl. 234: *dat zy... den geheelen zomer eene meid onder dak had gehad, die de heeren haar hadden* opgesolferd.

Hoeufft zegt, den oorsprong dezer spreekwijze niet te kunnen nagaan. Ik meen dien te kunnen aanwijzen.

Opsolferen is aan het platduitsch of nedersaksisch ontleend. In dat dialect zegt men *upsollern* voor in zijn huis opnemen, zich met iets of iemand belasten. Het woord komt van *soller*, nederl. *zolder*, en zegt eigenlijk granen of andere waren op zijn' zolder bergen, die daar opleggen en bewaren.

Indien zij, die *upsollern* overnamen, het woord verstaan hadden, zouden zij *opzolderen* gezegd hebben. Nu heeft men, om de moeijelijke uitspraak van *sollern*, er de *f* ingeschoven en zoo den oorsprong onduidelijk gemaakt.

De overdracht, die in de uitdrukking plaats vindt, komt volmaakt overeen met die van het nederlandsche werkwoord *opschepen*. Letterlijk zegt dit: goederen op een schip laden of bergen; vandaar iemand belasten, voorts iemand een' last aandoen of opdringen. In den eigenlijken zin leest men het woord bij Wagenaar, Amsterdam, II. fol. 422: *De beesten worden op- en* afgescheept *aan den Diemerdyk.* En figuurlijk in De Denker, XI. bl. 396: *Wy zyn dus met dit Grootje droevig* opgescheept. Fokkes Boertige Reis, IV. 148: *hij bleef met zijn' gast tot deszelfs dood* opgescheept. In Brabant zou men gezegd hebben: *opgesolferd.*

Pegelen.

Dit werkwoord vindt men gebezigd door Vrouwe Bilderdijk, Wit en Rood, D. II. bl. 73:

— *de dappre jongeling,*
Wien en ijs en ruige sneeuwvlok peeglend *van de lokken hing.*

Wel te onderscheiden van *pegelen*, peilen, dat mijn Woordenboek der Frequent. I. 440. heeft opgenomen, is dit *pegelen*, voor »tot een' pegel worden". Ik meende dat dit *pegel* een algemeen bekend woord was voor wat men ook wel een' *ijskegel* noemt, d. i. een stuk ijs, dat zich b. v aan de bovenkozijnen van ramen vormt, door het gestadig afloopen van vocht, dat aanvriest en zoo de gedaante krijgt van een' omgekeerden kegel. In Bilderdijks Geslachtl. vindt men het hier bedoelde naamw. *pegel* opgenomen en in verband gebracht met *pee*, anders *peen*, en *peer*, welke beide voorwerpen denzelfden vorm hebben. Onze Woordenboeken, en daaronder dat van Van Dale zelfs, kennen het woord niet; met uitzondering van het bij uitstek nauwkeurige werk van Kramers, dat *Pegel* vertaalt door »chandelle de glace".

Van het woord *pegel* smeedde Bilderdijk het werkwoord *ompegelen*, met pegels bedekken; zie het Woordenb. der Ned. Taal. En in dezelfde beteekenis leest men *bepegelen* in De Jaargetyden van Saint-Lambert, bl. 119:

De beer, in Zwitserland, gestadig door ys omgeven,
Leert zich het guur getij' verwinnend' door te staan;
Met ys bepegeld, *stapt hy langzaam af en aan.*

Daar deze vertaling in 1802 is uitgegeven, mag men aannemen, dat het woord *pegel* reeds in de vorige eeuw in Nederland niet onbekend was.

Kiliaan heeft het woord niet; maar zoo ik mij niet vergis, heeft zijn uitgever Van Hasselt dat toch gemeend. In den druk, namelijk, door dezen Geleerde bezorgd, vindt men p. 486:

»Peyl. *Holl.* j. peghel, lecke".
»Peylen. *Holl.* j. peghelen, lecken".

Dit *lecke* en *lecken* is een fout; het moet zijn *iecke* en *iecken;* zie den Kil. Auctus, van 1642, p. 391. Deze woorden nu zijn hetzelfde als *ijck* en *ijcken*, zie Van Hasselts uitgave p. 261 en hebben dus met *lekken* niets gemeen. De *i* (in het duitsche karakter) kon lichtelijk voor een *l* worden aangezien; doch dat *lecke* naast *pegel* en *lecken* naast *pegelen* gesteld werd, kan alleen worden verklaard door aan den *ijspegel* te denken, die zich al lekkende of druipende vormt.

Penegen.

In Serrures Museum, D. IV. bl. 356 en volgg. wordt eene oorkonde van het jaar 1372 medegedeeld, waarin men leest bl. 358: *Ende obligere dat tallen wetten... omme mine testamenteeres ane al hare hande te slane stappants, als ic ghewaren sal sijn van live ter doot, dat te heffene... te vromene, te ontvromene, te* peneghene, *te vercoopene ende minne scult te inne* enz. Dus ook in de Bijdragen van Janssen en Van Dale, D. VI. bl. 169, in eene sluische keur van 1441: *eist om die* (wulle of laken) *te vercoopene of te* peneghe *binnen den vors. lande van Vlaendren.* En ald. bl. 178: (*niet*) *meer te houdene int vercoopen dan een vierendeel... zonder in dandre drie vierendeelen te deelne up de boete van xx. sch. par., ende dat zal hi zelve* peneghen *elken diet begheert ghelike andre.*

Ik versta door dit werkwoord hetzelfde als *pennega* bij Von Richthofen, d. i. betalen, van *penig*, d. i. penning. Ook het angelsaksisch zegt *penig*, eng. *penny*.

Het woord *penning* af te leiden, heeft groot bezwaar geleverd. Men zie tal van meeningen bij Adelung; zij kunnen nog aangevuld worden uit Tuinmans Fakkel, I. 500 en II. 156, en Bilderdijks Geslachtl. i. v. Wat Weiland »allerwaarschijnlijkst" acht, komt mij hoogst onwaarschijnlijk voor. De door Schmeller, I. 317, gegeven verklaring, die ook Kaltschmidt schijnt aangenomen te hebben, heeft veel aannemelijks. *Penning* is dan voor *pending, panding*, pand, onderpand. Bij den ruilhandel gaf men een lossend en weder uit te lossen *pand*.

Peukelen.

In onze spreektaal is bekend het zelfst. naamw. *peukel*, bij Weil. opgenomen en verklaard door »een klein slag van puisten of zweertjes". Kiliaan heeft er voor *pukkel, pokkel*, diminutief van *pok*, dat het gebruik, zooals bekend is, van *peukel* onderscheidt.

Van dit laatste is het werkwoord afgeleid, dat voorkomt in de Levens van Plutarchus, fol. 198: *hy was seer root* gepeuckelt *ende gesprenckelt met witte plecken op sommighe plaetsen.*

Evenzoo het bijv. naamw. bij Valentyn, Werken van Ovidius, D. III. bl. 66: *sijn* peuklig *geswolle bakhuis.* T. w. van Silenus.

Pikelen.

Men leest in den Konst- en Letterbode van 1852, n°. 24, bl. 377: *Hoe vele militairen ziet hij* (d. i. de inlander) *te Weltevreden, te Ambarawa enz. dagelijks aan dronkenschap zich overgeven; hoe vele zoogenoemde fatsoenlijke blanken ziet hij niet dikwijls.* pikelen, *omdat zij niet in staat zijn naar huis te gaan.* En in de Mededeelingen van het Ned. Zendelinggenootschap, D. VII. bl. 262: *zoo lang men zich op boven bedoelde wijze laat* pikelen *of dragen, zal geen Europeaan zich ligt met zulk eene reisgelegenheid verzoenen.*

Dit werkw. *pikelen* is uit het maleisch genomen. In deze taal is *pikoel*, dragen, torsen, aan een' stok of ook een ander toestel. Het zelfst. naamw. *pikoelan* is een last, dracht of vracht, en ook een juk.

Pokkelen.

In sommige nederlandsche dialecten is het werkw. *pokkelen* gebruikelijk voor »op den rug dragen, lasten dragen, zwaar werk doen"; zie Taalk. Mag. IV. 681 en Halbertsma, Overijs. Woordenb. Het woord is afgeleid van het zelfst. naamw. *pokkel*, dat bij onze schrijvers in meer dan éénen vorm voorkomt. Nomsz, Mijne Uitspanningen, D. I. bl. 77: *ik sloeg mijn rotting in stukken op den* pokkel *van den alderman.* Bilderdijk, Mengelpoezy, D. I. bl. 329:

— *daar gooit ze op nieuw, en smijt den armen sukkel,*
Die altijd met haar loopt, uw' Wachthond, op zijn' pukkel.

Van Rusting, Werken, D. I. bl. 140:

Volbreng die bootschapt en zo niet,
Zo krygje licht wat op je bokkel...
Zou 't zwaar zyn (zey Permokel) dat je
Myn op myn bokkel *laden woud?*
Zo zwaar (zei Phebus) dat jy platje
Jou over dies verwondren zoud;
En 't is niet anders als een rotting.

De Denker, D. VII. bl. 364: *of men de kussens voor op het ligchaam, dan agter op den* pogchel *draage.* — Dezen laatsten vorm heeft Weilands Woordenboek.

De vermelde naamwoorden komen overeen met *bogchel*, hooge of kromme rug, hoogd. *buckel*, en naar Adelungs opgave in de dialecten *bockel, buchel, puckel* enz. Zie eene afleiding van *bogchel*, Taal- en Letterbode, V. 138.

Poorteren.

Kiliaan heeft dit werkwoord voor »als burger opnemen, het burgerschap verleenen". Het is gevormd van het zelfst. naamw. *poorter*, burger of stedeling, eig. een bewoner der poort, d. i. stad. Dat dit *poorter* oudtijds zeer gewoon was, blijkt ond. and. uit de Glossaria op Maerlants Rymbybel en Der Leken Spieghel.

Het genoemde werkwoord is mij bij onze schrijvers niet voorgekomen; doch wel het er van gevormde *ontpoorteren*, van het burgerschap berooven; Van Alkemade, Beschr. van Briele, D. I. fol. 275: *Die vierde vraghe... of men eenen Poirter* ontpoirteren *mach?* En fol. 276: *Also moet hy, als een Poirter, al syn scult voldoen, eer hy* ontpoirtert *wort.* Lager aldaar: *Om gheenrehande zaken wil en mach men eenen Poirter* ontpoirteren. P. Scheltema, Oud en Nieuw, I. 208: *dat de Raden of Vroetschappen van de Steden mosten sijn eeuwige Raden, blijvende in dienst tot dat sij sterven of* ontpoortert *worden.* — Hiervan de afleiding bij Vreede, Geschied- en Letterk. Herinneringen, St. II. bl 59 *de Vroedschap, waarin, of door den dood, of door* ontpoortering *van een' der XXXVI, eene vacature moest ontstaan.*

Van *ontpoorteren* is te onderscheiden *ontpoorten*, dat onze Woordenboeken niet kennen; Vervolg op Wagenaar, D. XIX. bl. 170: *kwamen 'er* [te Franeker] *uit Leeuwaarden om de Deuren uit de Poorten te neemen, en den Krygsvoorraad weg te voeren. Dit* ontpoorten *stootte geweldig.*

In Maerlants Rymbybel leest men D. I. bl. 443:

Rechab ende Banaa
Quamen Ysboseth so na,
Dat si dien man slapende vonden;
Ende ooc mede tien selven stonden
Sliep die poortwaerdere *mede.*

Prof. David teekent hierop aan: »Poortwaerdere, *deurwaerderes*, ostiaria". Op welken grond hier aan eene vrouw gedacht wordt, is mij onbekend. Het vrouwelijke van *poortwaarder* is *poortwaarderes*, met de oude vormen: *poortwaarderse*, bij Vondel *poortwachterse*, Heerl. van Sal. bl. 19. Naar nog een andere oude vorming vindt men *poortiereghe*. Willems, Belg. Museum, D. VI. bl. 162.

Puddelen.

In de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 26 April 1874 leest men: *Het ijzer* (voor een spoorwegbrug) *lag* gepuddeld, *doch moest nog op maat geplet, gesneden, gezet en bewerkt worden.* Dit werkw. *puddelen* is uit het engelsch overgenomen. In die taal is *to puddle* water modderig maken, omroeren, van het subst. *puddle*, nederl. *poel*, een modderig water en een mengsel van klei en zand. Voorts is *to puddle*, toegepast op ijzer, zooals Kramers het in zijn' Kunstwoordentolk omschrijft, »op zekere wijze het ijzer in den vlamoven smeedbaar maken en tot staven vormen". Deze Schrijver noemt dat in het nederlandsch *frisschen*.

Als een nederlandsch woord komt *puddelen* mede voor in Tidemans Woordenb. voor den Scheepsbouw, waar het omschreven wordt door »ijzer aan de oxyderende werking der vlam blootstellen in een puddeloven of vlamoven, waarin men op duinzand het gietijzer door de vlam van kolen of cokes doet veranderen in smeedijzer, nadat het eerst verfijnd is."

Het Complément du Dict. de l'Académie nam mede het werkw. *puddler* op, met de omschrijving: *brasser la fonte pour l'affiner.*

Zooals *puddelen* in het aangehaalde courantbericht voorkomt, beteekent het: tot staven bereiden.

De Gids van 1859, D. II. bl. 299, zeide van het woord: »Dit geheel nieuwe werkwoord is zoo onverstaanbaar techniek, dat men even goed *roeren* had kunnen gebruiken".

Blijkens het aangevoerde is het woord *puddelen* zoo onverstaanbaar niet.

Punteren.

In Drente, en bepaaldelijk op het Hoogeveen, is *punteren* een watertochtje doen, van *punter*, d. i. een licht gebouwd bootje, zie Dr. Volksalm. van 1838, bl. 233.

In de scheepvaart is *punteren* of *penteren*, volgens De Flines, een' takel inpikken, mede van een zelfst. naamw. *penter* of *punter*, kat, in het fransch *caponne*. De reden dier benaming, die licht over de afleiding zou kunnen verspreiden, geeft mij geen zeemanswoordenboek.

Regelen.

Het bekende nederlandsche werkw. *regelen* is van het zelfst. naamw. *regel*, van het lat. *regula*. Doch het hoogduitsch heeft een werkw. *zuriegeln*, en dit vindt men bij ons overgenomen in Oudaans Voorschaduwing van het Zegepralende Rijk enz. bl. 206:

Een valdeur van metaal gevallen op den put,
En in de spong geknelt, met boomen toegeregelt,
Word met een kram geklemt, en met een slot verzegelt.

d. i. gesloten. Het hoogduitsche woord, namelijk, beteekent sluiten met een' boom of grendel, van het znw. *riegel*, dat ond. and. die beteekenis heeft.

Reimeren.

Zie De Taal en Letterbode, VI. 191—194.

Rekelen.

Dit werkwoord is afgeleid van het zelfstandige *rekel*, d. i. hond. Het komt voor in de oude vertaling van Plutarchus, fol. 240 verso, in de rand-

teekening: *De Roomsche monarchie die slave is van een oneyndelicke menichte van sonden, wordt geslagen ende gereeckelt van de slaven.* d. i. als een rekel behandeld.

Apollo's Marsdrager, D. II. bl. 116:

Maar gy zijt een ondankbaar reutje,
En dien 't niet scheeld wat hy verkoopt;
Gy zijt een vuil verrekelt *Jeudje,*
Die altijd met Pasquillen loopt.

d. i. verhondst. Ogier, De Seven Hooftsonden, bl. 23:

Wat verstant hebben die rekels, die lempe Boersacken?

waarop de Boer antwoordt:

'k En ben nochtans niet berekelt *gelyck gy met het backhuys vol swerte placken.*

d. i. toegetakeld als een rekel.

Van een ander woord is *rekeling;* Krook, De Spiegel der Zotten, bl. 29:

— *wyl hy geen* Reekeling,
Noch Raf, noch Bokkings brengt —

d. i. gedroogde mooten van heilbot, bij Tiling *rekel*, bij Frisch *rechling*. Zie over de afleiding eerstgenoemde op *Raf*.

Scheperen.

Het dialect van Twente kent het werkw. *scheperen*, voor de schapen weiden; zie De Taalgids, III. 142. Het woord is van het zelfst. naamw. *scheper*, schaapherder, in het genoemde en andere nederlandsche dialecten zeer bekend; zie de belangrijke bijdrage van den heer Buser in De Nederl. Taal, I. 178. Het hoogd. zegt *schäfer*, maar het nedersaksisch *schäper* en *scheper*, en in dezen vorm is het woord, dat blijkbaar van *schaap*, hoogd. *schaf*, gevormd is, ook nederlandsch. Zie Kiliaan op *Schaeper*.

Het middelnederl. heeft *sceper;* Van Velthem, fol. 108:

Dat die sceperen *dat cruce namen,*
Ende van vele landen te gader quamen,
Ende lieten haer scapen staen up 't velt.

en ook *scaper;* Dietsche Doctrin. bl. 144:

Eens scapers *dochter, die es rike,*
Mach van .m. kiesen enen,
Daer alder best toe slaet haer menen.

Der Leken Spieghel, D. II. bl. 294 (van paus Sixtus):

Romein was hi, eens scapers *sone,*
Die vele doghden was ghewone.

Op beide pll. luidt de variant *sceppur*, waarin niet zooseer onze korte e, als wel eene toenadering tot de hoogduitsche uitspraak zal moeten gezocht worden. De *a*-klank handhaafde zich bij ons later op den duur. Van Mander, Bucolica, bl. 8:

Pan sorght voor kudd' en schapers *daer beneven.*

Ald. bl. 18:

Een selfde liefd' verderf alhier ter stede
T' schaepkudd' geheel, en oock den schaper *mede.*

Vondel, Virgilius (in dicht), bl. 36:

De schaeper *quam 'er oock: in 't endt quam d'ossenhoeder.*

Huygens' Korenbl. D. II. bl. 12:

Van 't Keiserlicke Hof tot in de schaepers *Kluys.*

Jakob Zeeus, Gedichten, bl. 109:

De schapers *moeten uit den mont van Vrêryk spreken.*

Lentfrinck, Hovaardye in Armoede (Amst. 1764). bl. 42:

De derens melken 't vee; zo houde ik maid en knecht
En schaaper *van den deel: dus gaat de wagen recht.*

Van Ryswyck, Balladen, bl. 127:

De schaper *opende den mond,*
En fluisterde beducht den reiziger in d' ooren.

Ald. bl. 219:

Een schaper *had*
Hen langs zyn pad,
By horden voort zien snellen.

Mr. L. Ph. C. van den Bergh, Bloemlezing uit Shakspeare, bl. 64:

Geeft niet het doornebosch een beter schaauw
Den schaper, *die de onnoozle kudde aanschouwt.*

Met den heer Buser zou ik wenschen, dat woorden gelijk dit »in onze algemeene taal weder werden opgenomen".

Scherwenselen.

Met dit woord wordt zekere wijze van kaartspelen bedoeld. Dus in Jan van Elslands Gezangen, bl. 125:

Adieu dan nu, ons tydverdryf der zotten,
Lanturelu, Scharwenss'len, *Bruiten, Botten,*
Piket, Minelle en Jassen honderd uit.

Met verbasterde uitspraak, Berkhey, Nat. Hist. van Holland, D. III. bl. 1449: *dat men zig vry algemeen vermaakt, met Scheepje zeilen, Kometten, Lanterluwen,* Schrevenselen, *Belle Bruiden, Frans en Boeren Jassen* enz.

Het van het werkw. afkomende zelfst. naamw. heeft Van Effens Spectator, D. IV. bl. 380: *Men speelt wel eens een* scherrewenseltje, *dog dat duurt niet lang.* D. V. bl. 350: *speelt men een* scherrewenseltje, *of ook wel... een quadrilletje,* enz.

Volgens Adelung worden in zeker kaartspel de vier boeren *wenzel*, het spel zelf *scherwenzel* en het spelen *scherwenzeln* genoemd, bij Schmeller *scharwenzeln*.

Over de afleiding des woords geven Adelung en Kaindl, D. I. 184, alleen gissingen.

Schotelen.

Van het naamw. *schotel* leidt Weil. af het werkw. *schotelen* voor »in schotels opdisschen". Van dit woord zijn mij alleen voorbeelden bekend met het voorzetsel *op*. Baardt, Deugdenspoor, bl. 258: *willen (wy) een ander Sootjen* opschotelen; *laet sien oft u dat beter sal smaken*. Bogaert, De Roomsche Monarchy, Voorr. bl. 1: *dat zulks de weereld niet smaaklijk zou zijn, dewijl men haar weder opdiste, dat reeds* opgeschootelt *was*. Alewyn, De Puiterveense Helleveeg, bl. 36:

— *Zo 't u gelieft, je kunt maar binnen treden.*
Ik zal terwyl de baars opschoot'len *gaan beyeden.*

(Eerste) Vervolg op Wag. D. I. bl. 142: *veelerlei Ververschingen, kostbaar* opgeschoteld. Quos Ego! Hekelrijmen, bl. 46: *Uitheemsche kostjens* op *te* schootlen.

Over den oorsprong van het woord *schotel* denken de Geleerden verschillend. Ten Kate brengt het tot *schieten*, zie Aenl. II. 366; zoo ook Willems, zie zijne Mengel. bl. 369, en Kaindl, III. 590; Adelung tot *schoot;* Frisch leidt het af van het lat. *scutella*, daarin gevolgd door Grimm, Gramm. II. 21, en Benecke—Müller. De laatste afl. wordt door Kaindl en Bilderdijk bestreden. 'k Moet dan ook zeggen, dat Grimm, in het Derde Deel der Gramm. S. 464, de vraag oppert, of *Schüssel* met zijne verwanten wel uit het latijn ontsprongen is.

Schouderen.

Schouderen is (eenig wapen) op den schouder nemen; dus Van Lennep, Gedichten, zoo O. als N. bl. 195:

Nog eenmaal werd de kroes, en boordevol, geschonken,
Op goed succes nog eenmaal rondgeklonken,
En voorts was 't: uitgerukt, geschouderd *elk musket!*

Als samenstelling hebben de vlaamsche schrijvers *schokschouderen;* Conscience, De arme Edelman, bl. 169: *In stilte hield de notaris het oog op den jongeling gerigt en* schokschouderde *bywylen, met eene zenderlinge uitdrukking van medelyden op het gelaet.* Dautzenberg, Gedichten, bl. 140:

Doch neen, nimmer verlaegt zóó zich een vry gemoed,
Dat, zyns zelven bewust, over verwaten lof
Schokschoudert *en over heekling.*

Met den saamgetrokken vorm van *schokschoeren* komt het woord voor in het Idioticon van den Eerw. De Bo, met de uitlegging »met de schouders schokken en hutsen: *Hij loeg dat hij schokschoerde*". De aangetogen voorbeelden toonen, dat de uitdrukking ook andere aandoeningen uitdrukt dan van lachwekkenden aard.

Bij een vroeger schrijver vind ik *krimpschouderen*, dat stellig geen gebaar van vroolijkheid aanduidt; Coornhert, Odyssea, D. II. bl. 120:

— *Ulysses heeft gedoken*
En gekrimpschouwert *stil, roerend' den bolle oudt*
Met dreygende gedacht —

Schranderen.

Weiland zegt van het bijvoegl. naamw. *schrander*, dat het »een bijzonder eigendom van onze taal" schijnt te zijn. Zoo zegt ook Tiling in zijn Brem. Nieders. Wörterb. dat *schrander* en *schrandig*, in zijn dialect gangbaar, uit het hollandsch zijn genomen. Over de afleiding van het woord geeft Bilderdijk, in zijne Briefwisseling met de Tydemans, D. II. bl. 90 en 91, belangrijke opmerkingen. De wortel is *schrand*, bij Kiliaan opgeteekend voor »scherp, geslepen, loos" en »zuurachtig, eenigszins scherp". Plantijn omschrijft het eensdeels door »kloek", anderdeels door »amper", wat in de hoofdzaak op hetzelfde neêrkomt. Stürenburg heeft daarvoor *schrann*.

De eigenlijke beteekenis van *schrander* zal dan wel »scherp" zijn, dat althans tegenwoordig op het verstand of het oordeel wordt toegepast, zoodat het woord aan snedig en scherpzinnig nabijkomt.

Oudemans' Woordenb. op Bredero heeft uit de Griane opgenomen den vorm *schrandel*, naar eene uitgave van 1638, en dien vorm heeft ook de latere druk van 1644. Ik wantrouw echter die lezing, want de vroegere druk van 1622 heeft *schrander*.

Van het bijv. naamw. heeft Bredero gemaakt het bedrijvende werkw. *schranderen*, voor schrander maken, en het onzijdige *schrandrizeeren*, schrander zijn, schranderheid toonen; zie het genoemde Woordenb.

Meer gewoon echter was in de zeventiende en ook nog in de achttiende eeuw *opschranderen*, dat Weiland dan ook als bedrijvend werkwoord opnam voor schrander maken, opscherpen. Dus Beronicius, Boeren- en Overheids-stryd, bl. 3: *om hunnen moed en geesten* op *te* schrand'ren. Bekker en Deken, Brieven, D. II. bl. 285:

Dit hemelsch onderwys vol licht, en geest, en kragt.

Is magtig het verstand volkomen op *te* schrandren.

Het werkwoord is ook wederkeerig; Baardt, Deugdenspoor, bl. 219:

Ey, schrandert u *een weynigh* op.

En onzijdig; Camphuysen, Uytbreyding over de Psalmen, bl. 152:

Dit doe my, Heer, soo ga ick, diep verheught...
En in 't verstandt ter waerheydt opgeschrandert.

Crous, Josephs Droev' en Bly-einde Spel, D. II. bl. 328:

'k Wiet niet hoe 'k ben soo verandert;
En mijn sinn is opgeschranderd!

Het Nieuwe Hoornse Speelwerck, bl. 251:

Doe begon ick op *te* schrand'ren.

Bekker en Deken, Econ. Liedjes, bl. 125:

Ach, 't vernuft is opgeschrandert;
't Heeft zyn invloed uitgebreidt.

Singelen.

Van het naar het latijn gevormde zelfst. naamw. *singel* is het werkwoord *singelen;* doorgaans door een voorzetsel aangedaan, doch zonder dit voorkomende bij Westerbaen, Ged. D. I. bl. 427:

Wilje visch? daer 's oock al raed toe...
Gaen wy singlen in de swinden,
't Wandt is ree, en maer t' ontwinden.

d. i. naar ik althans versta: rondvaren in de kreken. Zie ook twee voorbeelden in Oudemans' Bijdrage.

Bekend is *omsingelen;* Beeloo, Tooneel- en Mengelp. bl. 129: *hier* omsingelt *ons de dood.* Doch Weiland heeft niet de afleiding *omsingeling;* De Vrije Fries, D. V. bl. 59: *de belegering van Aken, die... slechts eene* omsingeling *geweest was.* Tollens, Tuiltje, bl. 126:

Al wat den hoop vermeert blyft gantsch den drom omringen,
En toont me, in vredestyd, de dichtste omsingelingen.

Krul nam de vrijheid, als rijmwoord, *omsinger* te bezigen; Kracht der Deughden, bl. 14:

Hoe! sal de swarte aerd' met levende omcingers
Afstroopen 't sneeuwit vel, en vleesch van uwe vinghers?

Het woord vond gelukkig geen navolgers. — Weiland vermeldt *besingelen*, dat geheel verouderd is; Passionael, Winterstuck, fol. 119: *een stede... die alom mit lopende rivieren* besinghelt *was.* Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, bl. 111: *Den elendigen Sondaer, sich alomme vindende ontzet van Troost en* bezingelt *met Gevaer* enz. Willink, Amstell. Arkadia, D. I. bl. 257: *Waar zyn de Batavieren... en meer andere, die de Vriezen rondom* becingelden?

In de psalmberijming van Mr. A. de Hubert leest men bl. 140:

Hij vest de bergen door sijn' magten:
hij die met sterckt' omzingd.

En bl. 321:

Het hoofd van die mij hier omzingen.

De Dichter bedoelt *omsingelen;* zijn *omsingen* is eene dichterlijke vrijheid, analogisch met *omringen* en *omringelen*, nevens *omsingelen* aangenomen, en mag daarom niet voor een primitief van dit gelden. De prozavertaling van Marnix, die De Hubert hier, gelijk op meer plaatsen, volgde, heeft »omgorden" en »belegeren".

Daar is nog een ander werkwoord *singelen.* Levens van Plutarchus, fol. 259: *Aengaende de peerden, deselve dede hy* cinghelen *de eene nae de andere.* Croon, Moyal, bl. 89: *Doch en vergeet niet, den Sadel te* cingelen, *ende onder den buyck toe te gespen.* Kiliaan heeft *cinghelen het peerd.* ventrem equi subcingere. Het fransch zegt *sangler*, oudfr. *cengler*, bij Hécart *singler*, van *sangle, single*, nederl. *singel*, d. i. gordel, riem; bij Croon, a. w. bl. 84:

Ghy die Toornen en Gareelen
Sadels, Cingels *en soo voort*
Wat uw Ambacht toebehoort
Maeckt enz.

Van Wijn, Byvoegs. op Wagenaar, IV. bl. 58: *een driftig Vrouwenpaard of Telle, wiens* cingels, *onder het snel ryden, van een sprongen, waar door de Zadel los, en Maria agter over schoot.*

Sluijeren.

Het zelfst. naamw. *sluijer* komt van een werkw., dat bij ons voorkomt onder de vormen *slooijen* en *slodden;* zie mijn Wdb. der Frequent. op *Sluijeren.* De beteekenis er van is neêrhangen, zich flodderend bewegen, en *de sluijer* is, zooals Weiland niet onjuist zegt »een los en vrij doorschijnend weefsel, dat op menigerlei wijze (lees: vooral nederhangende) gedragen wordt".

Het denominatieve werkw. *sluijeren* is derhalve »met zulk neêrhangend weefsel bedekken, of daarvan voorzien".

Gebruikelijk zijn vooral *om-* en *ontsluijeren;* zie Weiland. Men heeft echter ook *besluijeren* gebezigd, in beteekenis met *omsluijeren* gelijk, en wel in den eigenlijken zin; Hoogvliet, Ovidius Feestdagen, bl. 107:

Daar rimplige Anna zich wel fier liet henen leijen,
Gelyk een jonge bruit besluijert, *en bedekt.*

Bilderdijk, Nieuwe Vermaking, bl. 64:

Gods Englen, van naby voor 's Hoogsten throon gebogen,
Aanbidden met besluierde *oogen.*

Hoe gezind ook om onzen dichteren de door hen verlangde vrijheden, ook die der syncope of crasis, toe te staan, moet ik het bejammeren, dat zij voor *sluijeren* het onuitspreekbare *sluiren* bezigen. Immerzeel, Voor Opgeruimden, bl. 106: *zoo lang 't* omsluirend *stof ons dekt.* Engelen, Poëzij, bl. 89:

De zijden wenkbraauwboogjens
Omsluiren *reeds haar oogjens.*

H. H. Klijn, Nieuwe Gedichten, D. I. bl. 163:

Waar de eeuwge Vader van 't Heelal
Zijn heerlijk doel ontsluijren *zal.*

D. II. bl. 178: *'t zacht* ontsluiren *van nog ongekende krachten.* Dez. Agathocles, bl. 54:

Het plegtige uur is daar, dat u der snooden val,
Mijn trouw, mijn moedig doel geheel ontsluij'ren *zal.*

De drieërlei schrijfwijze van den Dichter toont wel eenige verlegenheid. H. Maronier, Gedichten, bl. 155: *'t geen uw komst* ontsluijren *zal.* Geel, in Van Kampens Magazijn, D. II. bl. 431: *'t duistre pad* omsluiren.

Snijderen.

Onder de beteekenissen van het zelfst. naamw. *snijder* is die van kleermaker, doch het wordt doorgaans in minder edelen zin genomen dan dit. Adelung zegt, dat de reden dier lagerstelling daarin ligt, dat het werkw. *snijden* voorheen inzonderheid gebezigd werd voor het herstellen van kleederen. Een *snijder* (*Schneider*) was dan iemand die kleedingstukken herstelde of oplapte; terwijl de *kleermaker* geacht werd nieuwe stukken te vervaardigen. Dit vervaardigen kreeg den naam van *snijden*, omdat dit wel als een deel, maar dan toch een belangrijk deel der werkzaamheid beschouwd werd.

Van *snijder*, zegt Weiland, is *snijderen* voor kleermaken, eigenlijk het werk eens snijders verrichten. Een voorbeeld van dit werkwoord trof ik aan in de Brieven van Bekker en Deken, D. III. bl. 187: *de Schoutin, wiens* (sic) *man te gelyk ten besten van het Vaderland* snydert; *en een Burgermeesters vrouw, die spelden en naalden... verkoopt.* — De volksuitspraak zegt *snijeren*, en dus leest men in de Koddige Opschriften, D. III. bl. 95:

Omdat ik met snyeren *niet veel en kost winnen,*
Daarom so ging ik dees neering versinnen.

Spiegelen.

Zie De Taal- en Letterbode, I. 305 en 306. Nog zij medegedeeld, dat men voor *spiegel* leest *spegule* in Antw. Spelen van Sinne, 305:

Als in den spegule, *siende elck sijn ghebreck.*

En dat hetzelfde werk het bijv. nw. *spiegelijk* heeft, bl. 329: *die* spieghelijcke *claerheyt.*

Inspiegelen vindt men bij Bild. Verscheidenh. IV. 5: *verband, dat tusschen 't verstandelijk of geestelijk en het lichaamlyk bestaande, het een door het ander* inspiegelt, *vertoont en vermengt.*

Spijkeren.

Zie De Taal- en Letterb. V. 61—63. Voor pakhuis leest men *spijker* ook bij Wagenaar, Amsterd. I. fol. 462: *De Remonstranten... huurden... een grooten* Spyker *of Pakhuis.* Lager ald.: *dat de huurders van zyn* Spyker *zorg draagen moesten* enz.

Standeren.

Van *standen*, d. i. *staan*, heeft men *stander*, ook bekend onder de vormen *standerd, standaard;* zie Weiland. Van dit naamwoord heeft Van Swaanenburg een werkwoord *standeren* gesmeed, De vervrolykende Momus, bl. 144:

Alcides, op myn zuil, gestandert, *met zyn knots,*
Treet straks de spooren af, van onzen wonderrots.

d. i. op den stander of de zuil geplaatst.

Stapelen.

Het zelfst. naamw. *stapel* is volgens Weiland, of liever volgens Adelung, dien hij volgt, eigenlijk een paal, die ter onderstutting van één of meer voorwerpen dient, voorts die voorwerpen zelve, als min of meer opeengehoopt, en eindelijk een hoop in 't algemeen.

Vandaar is het werkw. *stapelen*, d. i. op eenen stapel zetten, ophoopen. Het werkwoord heeft alzoo de beteekenis van het naamwoord, en niet, zooals Weiland zegt, omgekeerd het naamwoord van het werkwoord.

Tuinman bezigt *stapeling* figuurlijk voor hoop, Liederen Zions, 290:

O hier is zaamgevloeit,
En hemelhoog gegroeit,
Een stapeling *van zonden.*

In dergelijken zin zijn wij gewoon van *opeenstapeling* of *opstapeling* te spreken. Dus Ockerse, Characterkunde, D. III. bl. 108: *eene* opstapeling *van geleerdheid te vertoonen.* d. i. derhalve in concreten zin; doch abstract, Jongvr. Slicher, Weegschaal, bl. 51 (van boeken gesproken):

— *'k tracht liever uittezoeken*
Die 't klaarste voor mij zijn, dan door opstapeling
Mijn hoofd te kwellen —

Weiland mist de volgende afleiding: Fremery, Mijn Letterhof, bl. 122: *den* opstapelaer *van het goud.*

Het werkwoord zelf, waarvan aan Weiland geen voorbeeld bekend was, leest men ond. and. bij Van Goor, Beschryving van Breda, fol. 153: *over welke zoldering* (*Adriaen van Bergen*) *den Torf zeer dicht en in goede orden deed* opstapelen.

Verstapelen is bij Weiland »anders stapelen dan voorheen". Doch het woord heeft nog een' anderen zin; Wagenaar, Vad. Hist. D. V. bl. 190: *dat alle goederen... komende uit het Noorden... niet gehouden zouden zyn, te Dordrecht aan te vaaren, noch aldaar te* verstapelen. d. i. aldaar, op de stapelplaats of *depot*, op te leggen of aan het stapelrecht te voldoen. Te Dordrecht hield men eertijds (zegt Hooft ergens) den *stapel der fransche wijnen.*

Van *stapel* in den gewonen zin kwam mij voor het werkw. *bestapelen*, met een' stapel overdekken; Wagenaar, Beschr. van Amsterdam, D. I. fol. 278: *Men maakte zig zelven diets, dat het op den Predikant gemunt was, en hieldt hem, den gantschen nagt,* bestapeld *onder de spaanders.*

Voorts *overstapelen;* Ter Haar, De St. Paulus Rots (5de dr.), bl. 45:

(*Zij*) overstaaplen *'t lijk met steenen.*

Als adjectief heeft Kiliaan *ongestapeld* voor onvast, wankelbaar, waarbij dus de oorspronkelijke beteekenis van steun of stut heerscht. Zoo leest men bij Houwaert, Lusthof der Maechden, D. I. Voorr. bl. 7: *jonge dochters oft vrouwen, die uyter natueren teere, brooscb, ende* ongestapelt *zijn.* En bl. 8: *al zijn de menschen* onghestapelt, *plomp, oft slecht van verstande end ingenien.* Den Gheestel. Nachtegael, D. I. Voorr. bl. 19: *Orpheus, die door sijn kunstich harp slaen, de Boomen ende Steenrootsen doet dansen, dat is de* onghestapelde *ende hertneckighe menschen tot reden brengt.*

Onze spreektaal bezigt *stapel* als versterkingswoord bij sommige adjectieven. Dus reeds bij Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, bl. 95: *Isser wel yemant soo* stapel-geck, *die niet geerne een oudt kleedt soude geven om een nieuw?* Van Effen, Holl. Spectator, D. II. bl. 413: *je ziet ons immers niet voor* stapelzot *aan, hoop ik.* Langendijk, Gedichten, D. IV. bl. 234:

— *zo hy dat niet doet, is hy* stapel zot.

Vanwaar dit gebruik? Ik vermoed, dat het denkbeeld van veelheid, menigte, aan dat van stapel verbonden, er aanleiding toe gegeven heeft. Het zotte of gekke is, als het ware, bij wien men dus noemt, opgestapeld. Volgens het Alg. Vlaamsch Idioticon van Schuermans is *stapel* in sommige streken gebruikelijk voor »stom, bot, mak". Ook in Holland zegt men: *ben je stapel?* Ik houd dergelijke uitdrukkingen voor elliptisch. Men bedoelt *stapelzot*, enz. maar onderdrukt het laatste deel der samenstelling.

Steffenen.

Volgens den drentschen Volkalmanak van 1839, bl. 201, is in het drentsch dialect *steffenen* bekend voor »op den tweeden kersdag te paard uitgaan". Het is, met verhoogduitschten vorm, van den naam des Heiligen *Stephanus*, nederl. verkort tot *Steven*, hoogd. *Steffen.* Het werkw. zegt dus zooveel als »den dag van Stephanus vieren", want de R. K. kerk vereert hem op den 26 December. De genoemde Heilige was de hoofdpatroon van het vee, inzonderheid van de paarden. In Beijeren deed men dezen op den genoemden dag eene aderlating ondergaan, reed met hen de kerken, aan Sint Stephanus gewijd, om, opdat de steenen hunne hoeven niet zouden beschadigen, hield wedrennen enz. Zie Schmellers Wörterb. III. 617. Met deze feestelijkheden zal het uitrijden in Drente wel in verband staan.

Schambach in zijn göttingsch Idiotikon vermeldt een spreekwoord in dat dialect, dat vertaald luidt: »hij heeft hem gedaan, zooals Steven zijn klok", en voegt er bij, dat de zin hem niet duidelijk is. Ik denk, dat de spreekwijze ontleend is aan Steven van der Klok, wiens lofrede in onze oude almanakken voorkwam, en die door Immerzeel is bezongen (Ged. II. 118—122). Tot de ambtsbezigheden van dezen schoolmeester behoorde inzonderheid het klokluiden, waarvan hij misschien wel den naam had. De Dichter zegt van hem:

»Hij luidt — de toren slaat aan 't schokken".

Met iemand doen, zooals Steven met de klok, kan derhalve beteekenen: hem onzacht, op een forsche wijze behandelen of aanpakken.

Stevelen, Stievelen.

Stevel, bij Kiliaan ook *stivel* en *stifel*, hoogd. *stiefel*, is waarschijnlijk een onduitsch woord, van *aestivale* afkomende en dus, wat men niet licht vermoeden zou, eigenlijk eene zomerbekleeding van dun leder; zie Diez, Etym. Wtb. der Rom. Sprachen, I. 397. — Wij hebben er van *stevelen* voor gelaarsd zijn. Doch in het dialect van Maastricht is *stievelen* niet alleen »van stevels voorzien zijn",

maar ook »gaauw gaan, doorstappen"; zie mijn Archief, III. bl. 384.

Tafelen.

Bekend is dit werkwoord voor »aan tafel zitten om te spijzen": »*hij* tafelt *lang, hij heeft dezen middag kort* getafeld". Bepaaldelijk voor »zitten (aan de tafel) in het algemeen" heeft Dautzenberg het woord, Verspr. en Nagel. Gedichten, bl. 43:

Ziet ge die vrouwen met blikken vol vreugd in 't ronde getafeld?

Minder eigenaardig zong Oudaan, Toneelpoëzy, bl. 153:

Gy Graave van Anjou! was 't niet genoeg, dat gy
Mijn Zoon zijn' Errefrijk, en wettig' Heerschappy,
Zoo schalk onttafelt *hebt, en moet gy hem noch moorden?*

Iemand onttafelen zou zijn »hem de tafel ontnemen". *Aan iemand iets onttafelen* is dan »iets aan iemand ontnemen". Wel wat vreemd gezegd!

Takelen.

Het zelfst. naamw. *takel* wordt in onze Woordenboeken verklaard en ook gemeenlijk opgevat als een scheepsterm, voor katrol en touwwerk voor een schip. Doch in het nedersaksisch en platduitsch, waar het woord oorspronkelijk schijnt thuis te hooren, had het oudtijds ook een' anderen zin. Dähnert haalt uit een stedelijk reglement van 1451 een artikel aan, waarin *takel* genomen wordt voor de toerusting van een' reisknecht, zooals een zwaard, een boog enz.; en Tiling uit een dergelijk stuk eene bepaling, dat de jongste ambtenaars schutters moesten zijn, en zich »ohre egene Takele", d. i. hunne eigene *uitrusting* aanschaffen. Later, en steeds bij ons, werd het woord toegepast op de toerusting van een schip.

Vandaar is een schip *takelen* het van het noodige tuig voorzien. Dus Sprankhuisen, Geestel. Bataille, bl. 28: *Tis een poinet van Wijsheyd syn Schip wel te drijven, te teeren, te* taeckelen, *en van alles te voorsien.* — Minder juist drukte zich Berkhey uit (iets wat hem trouwens meer gebeurde), Het Rhynlandsch Wedspel, bl. 44:

De Zeeuwen door geen dwang van Vyanden beneepen
Volbouwden Schip by Schip, vast taakelend *wandt by wandt.*

En Vaderlyk Afscheid, bl. 68:

Hoe men de kabels maakt en duizend touwen taakelt.

Dezelfde Schrijver gebruikt het woord onzijdig, ald. bl. 67:

Men staat u toe, om daar het havendok te aanschouwen;
Hoe men daar takelt *en het scheepstuig weet te bouwen.*

daarin gevolgd door Beeloo, Gedichten, bl. 23:

De wakkre zeeman zwoegt, beklimt het schuddend want,
En hijscht de vlag in top, of takelt, *windt de touwen.*

Ook na het raadplegen van eenige zeemans-woordenboeken weet ik de juiste beteekenis van *takelen* te dezer plaatse niet aan te duiden.

Bekend en verstaanbaar zijn de afleidingen *optakelen* en *toetakelen*, bij Weiland opgenomen, ook met aanwijzing van het figuurlijk gebruik van het laatste, waartoe ook kan gebracht worden. De Denker, D. VIII. bl. 59: *Het luste my niet door langer blyven 't losbarsten der* toetakelende *buien af te wagten.* d. i., naar ik meen, *zich toerustende.* Van de afleiding *toetakeling*, door Weiland alleen vermeld, vindt men een voorbeeld bij Stuart, Vad. Hist. II. 483: *tot den aanbouw en* toetakeling *van vier en twintig schepen.*

Minder bekend, en ook in het Woordenb. der Ned. Taal niet opgenomen, is *aantakelen*, in den figuurlijken zin van *toetakelen*, uitdossen, bij Conscience, De Omwent. van 1830, bl. 45: *Dus* aengetakeld, *wandelde ik de stad op en neêr.*

Het tegendeel van *op-*, *toe-* en *aantakelen* is *aftakelen* en *onttakelen*, waarvan het eerste in het genoemde Woordenboek uitvoerig wordt behandeld. 'k Trof er echter niet aan een voorbeeld als dit, Nolet de Brauwere, Proza, II. 173: *eenmaal 't hoogste standpunt te bereiken en daarna* af *te* takelen. Schultz Jacobi, Oud en Nieuw, 1866, bl. 205: *Ik gevoel dat ik voortga met* aftakelen, *en 't zou wel eens kunnen zijn, dat de tijd van mijn heengaan niet ver af meer ware.* En de beteekenis van afdingen, die mij voorkwam in De Gids van 1861, D. II. bl. 556: *Wij* takelen *met dat woord niets* af *op de bekwaamheid, waarmede dit opstel is geschreven.*

Het tweede komt bij Weil. voor en wordt gelezen b. v. bij Stuart, Rom. Geschied. II. 185: *het vinden en* onttakelen *van twee-en-twintig oorlogsgaleijen.* D. XIV. bl. 31: *het grootste gedeelte der schepen te* onttakelen.

Figuurlijk komt *vasttakelen* voor bij P. de Groot, Uitbr. der Pss. bl. 273:

'T begin des levens en het endt
Zyn aen malkander vast getakelt.

Temperen, Timperen.

Dit werkwoord komt bij ons in meer dan éénen

zin voor. Lancelot, B. II. vs. 29408:

Hi droech vor hem ene harpe doe,
Die rike sceen ende diere toe...
Hi tymperde *die harpe eer iet lanc,*
Ende begonste harpen enen sanc.

Blijkbaar is *tymperen* hier de snaren stemmen, zóó spannen als vereischt wordt, om de verlangde tonen voort te brengen. Die beteekenis wordt bevestigd door het fransche *timbre*, zekere snaar onder aan eene trom, door welker spanning het geluid bepaald wordt. Zoo leest men in de Goede Boerden, door Dr. Verwijs uitgegeven, bl. 15:

Die clerc nu bideř vrouwe es,
Die hem dede goet ghetes:
Hem dochte hi hadde wel ghevaren;
Hi vertemperde *iii werf haer snaren.*

De uitlegging »bespelen van een muziekinstrument" is niet juist. *De snaren vertemperen* is opnieuw spannen, hier met de obscene toepassing van *coire*.

Het woord *timbre* en dus ook het werkw. *timperen*, *temperen*, is volgens Scheler van romaansche oorsprong.

Een ander woord in afkomst en beteekenis is *temperen*, ook wel *timperen*, van het lat. *temperare*, maat houden, matigen, (volgens de maat) voorwerpen mengen, om hun de vereischte hardheid of dikte te geven. Zoo inzonderheid het staal en de voorwerpen daaruit bestaande. Vaderlandsch Museum van Serrure, D. II. bl. 81:

elck had in zijn hant een scherp snydende sweert,
die menich marck wel waren weert..
die waren ghetimpert *van finen stale.*

Den Nederd. Helicon, bl. 112:

Voor scherp getempert *stael en waer dan niet te vluchten.*

Van der Veens Zinneb. bl. 8 (van een oorlogsmonster):

Wiens vreesselick gebit is sijn getempert *Stael.*

Maria Heyns, Bloemhof, bl. 62: *men meende, dat het (swaert) zoo gesmeet en* getempert *was, dat geen yzeren harnas de slagen die 't gaf kon weêrstaen.* Ald. bl. 130: *een zweert... hard en wel* getempert. Maerlant, Spieg. Hist. Tweede Partie, bl. 186:

Daer was Simplicius, een heidijn,
Die niet en conste ten wille sijn
Sinen beitel getemperen, *dat hem dochte*
Dat hiere iet mede gewerken mochte.

Lager aldaar:

Ic bidde di...
Dattu hem geefs die temperinge,
So dat ic mijn werc volbringe.

En bl. 187:

Daerna so vragede hi hem sciere
Om der temperingen *maniere,*
Want hi dat temperen *niet en conde ontfaen.*

Getemperen is hier hetzelfde als *temperen;* en de afl. *tempering* is harding of graad van harding. Dus ook Hofstede, Bloemen op het Graf van Friso enz., bl. 135: *Om dat (de menschen) van zulk een verschillende* temperinge *zyn, als de bergstoffen in het beeld van Nebuoadnesar waren.* — Anders zeide men daarvoor *temper;* Hoofts Ged. fol. 166:

Mijn' kling krijght haast haar' temper *weêr.*

Waterloos, achter Huygens' Ghebruik en Ongh. van 't Orghel, bl. 143:

Zijn rechterhandt verbrak mijn vyandts speer,
En gaf mijn Zwaert, haer sneê en temper *weêr.*

Joan de Haes, Ged. bl. 531:

— schoon geen goude punt juist blinke aen dezen schicht,
Nogh is hy goddelijk van temper —

Het *mengen* of *vermengen* wordt voorts overgebracht op verschillende voorwerpen. In het vlaamsch is *temperen* wat men elders *het beslaan* (van pannekoeken, wafelen of ander gebak) noemt; *temper* is daar *beslag;* zie het Idioticon van De Bo. De handeling bestaat in het bij elkaâr voegen van de vereischte bestanddeelen, ieder op zijne maat. In Die Cirurgie van mr. Jan Ypermans leest men: *van deser bolleken* temperet *ij of iij in wijne*, d. i. doopt, fransch *tremper*, welk *tremper* eene omzetting van *tempérer* en dus eigenlijk hetzelfde woord is, zooals ijzer of staal harden in 't fransch is *tremper du fer, de l'acier.* In de schilderkunst zegt men mede *temperen* voor kleuren mengen; dus in Alberdingk Thijms Voorgeb. en andere Ged. bl. 71, van den schilder Hals:

Frans is aan 't werk getegen:
Hij ziet, en schetst, en tempert *snel.*

Het werktuig leest men bij Van Lennep, Romant. Werken, D. XXII bl. 191: *een aantal dozen, met penseelen...* tempermessen *en wat dies meer zij.*

Ongetemperd is onvermengd, zuiver; Den Ned. Helicon, t. a. pl.:

U suyghelinghen t'saem, die naer u borsten trachten,
Vol ongetempert *sogh, die souden haest versmachten.*

Getemperd eindelijk ziet op de bloedmenging; b. v. Huygens, Korenbl. D. I. bl. 220: (*menschen*) *die middelmatigh* getempert *zijn.*

Ook in deze opvattingen is het naamwoord *temper* bij vroegere schrijvers niet ongewoon; Vondels

Salmoneus, Berecht, bl. 2: *eenen byzonderen toon en grimmas... naer den ongelijcken* temper *en inbeeldinge der ontstelde herssenen.* Della Casa, Galateus, bl. 46: *zo de woorden en de tytels... hunne eerste kracht niet hadden verlooren, en zo hun* temper, *om zo te spreeken, niet verzacht was geworden.* Hooft, Ned. Hist. fol. 446: *'t waar een fraaye* temper *van Landvooghdye geweest, zoo men... de puure deughden van hun beide, hadde kunnen te zaamen mengelen.* Fol. 907: *T' zynen daaghelykschen gelaate en manieren, zagh, door den ernst, yet vroolyx en gunstveirdighs uit: welke* temper, *genaamt Ioviaal, fraayst eenen Vorste voeght.* Dez. Rampz. der verh. van den Huize Medicis, fol. 26: *midts de* wantemper *der lucht, die, in den zelfsten zomer, veele zielen, door smettende ziekten, weghnam.* — Van der Dussen heeft *timber*, Proeven van Overz. bl. 128 (van de verleidende slang):

Hij dreef zijn timber *op, dien vreugd aan 't schitt'ren bragt.*

Milton, hier nagevolgd, zegt: *joy brightens his crest.* (B. IX. v. 634).

Met betrekking tot de lucht verkiezen wij thans te spreken van *de temperatuur*, en voor de bloedmenging van *het temperament.* Voor dit laatste in meer nederlandschen vorm *getemperdheid* bij Wiselius, in Van Kampens Magazijn, D. VII. bl. 263: *omdat zijne vochten deze of wel gene* getemperdheid *hebben.* Fokke, De Vrouw is de Baas, D. II. bl. 5: *de ongelijkheid en* ongetemperdheid *der vochten in het ligchaam.* Beide woorden evenwel leest men reeds bij Coornhert, Wercken, D. I. fol. 236 verso: *t' sichbaar vleesche, welcx ghesondtheyt in wel* ghetempertheyt *ende de sieckte in* onghetempertheyt *des Lichaams is gheleghen.*

Betemperen is hetzelfde als *temperen;* Van der Dussen, a. w. bl. 25:

Beheersch uw Driften slechts, betemper *slechts haar vuur.*

Overigens geldt het werkw. *temperen* thans voor matigen, zooals het fransche *tempérer*, gelijk reeds bij Huygens, Korenbl. I. 509:

Maer 't laege dient om 't hoogh te temp'ren *en te sachten.*

Het eng. *to temper* geldt nog voor mengen en matigen. In het middelhd. werd *tempern* in verschillende beteekenissen veel gebezigd, ook met den vorm *temperieren;* zie Benecke, en vooral Lexers Handwörterb.

Tijferen.

Zie De Taal- en Letterb. VI. 194 en 195, alsmede De Gids, 1875, Sept. 433.

Timmeren, Temmeren.

Adelung achtte het moeijelijk te bepalen of het werkw. *timmeren* (hoogd. *zimmern*) afkomt van het zelfst. naamw. *timmer* (hoogd. *zimmer*), dan omgekeerd het naamwoord van het werkwoord. In het laatste geval (zegt hij) zou het werkwoord een intensitief-iteratief zijn van een oud werkw. *timen* (*zimen*).

Latere nasporingen echter hebben geleid tot de aanneming van het eerste geval. Als stamwoord is aangenomen *timmer*, hoogd. *zimmer*, middelhd. *zimmer*, *zimber*, oudhd. *zimbar*, oudsaksisch *timbar*, angelsaks. *timber*, gebouw. De oorspronkelijke beteekenis des woords is de stof, waarvan men bouwt, bouwhout, voorts het gebouw zelf, en (in het hoogduitsch) eene kamer: zie Grimms Gramm. III. 224 en 429; Graff, Sprachsch. V. 669, Benecke—Müller, III. 892.

Bij het bouwen is thans het *timmeren* van het metselen enz. onderscheiden. Zoo niet oudtijds. Timmeren gold toen voor bouwen in het algemeen niet alleen van huizen, maar ook van steden. Bij voorb. Passionael, Winterst. fol. 107 verso: *inder kercken die* getimmert *was inder eeren des heiligen naems ons heren.* Fol. 109: *Anthonius... heeft dit cloester inder woestinen* ghetimmert. Fol. 119: *daer hi een kerc* timmerde *ende een huysken.* Levens van Plutarchus, fol. 14: *sedert alleen den tijt... dat* (*Romen*) getimmert *gheweest hadde.* Randteek. in den Statenbijbel op Josua 19, vs. 29: *om datse* (*Tyrus*) *op eenen rotzsteen* getimmert *was.* Jes. 1 vs. 8: *Jerusalem, 't welck ten deele op den bergh Zions* getimmert *was.* En elders. Vandaar ook de samenst. bij Stuart, Rom. Gesch. XVIII. 213: *nooit eenig ontijdig badgebruik, noch eene dolle* timmerzucht.

Eenmaal vond ik (en in onze taal alleen) den vorm *temmeren;* Van Nyvelds Souterliedekens, Ps. 88:

Ghy spraect, want mijn genade fijn,
Inden hemel sal getemmert *zijn.*

Naar het latijn: aedificabitur in caelis.

Vondel heeft *timmer* voor getimmerte, timmering, Hierus. Verwoest, bl. 54:

— *gy valt aen 't schenden, en aen 't breken*
Van onzen timmer —

d. i. graf of tombe. In samenstelling bezigt hij meermalen het bekende *vrouwentimmer*, waar voor *jofferentimmer* voorkomt, Noah, bl. 16:

Doorluchtste weereltvorst, het joffrentimmer *wacht*
Uw komste op 't juichend hof —

Elders leest men *vrouwengetimmer*, als Levens van Plut. fol. 44 verso; en *vrouwgetimmer*, De

Brune, Jok en Ernst, bl. 14, doch dit laatste op zijn hoogduitsch voor de vrouwen zelve: *De warmte... maakt ons bruin... daar het* vrouwgetimmer... *witter wort gevonden.*

Getimmer, voor praalgebouw of praalgraf, leest men bij Stuart, Rom. Geschied. D. XIV. bl. 60: *In dit* getimmer *liet thans Cleopatra al hare kostbaarheden... overbrengen.* Ald. bl. 65: *het onvoltooide* getimmer.

Voor *timmeren* heeft Weiland *optimmeren* met zijne afleiding *optimmering.* Daar hij er echter geen voorbeelden van bijbrengt, laat ik er hier eenige volgen. Levens van Plutarchus, fol. 268: *daer beneven worden de Stadt-mueren van Athenen weder* opghetimmert. Marius, Amstelredams Eer, bl. 8: *datmen soude* optimmeren *het huys des Heeren.* Wagenaar, Amsterdam, D. I. fol. 619: *alwaar het (nieuwe gebouw) deftig* opgetimmerd *werdt.* Van Heurn, Hist. van 's Hertogenb. D. IV. bl. 71: *dat men wel een Boterhuis kon* Optimmeren. Ald. D. III bl. 358: *ook werden de Penningen... enkel tot* optimmering, *en versiering van het Stadhuis gebruikt.* Marius, a. w. bl. 66: *de* optimmeringh *van de Capel.* — Dat is alles in den eigenlijken zin. Figuurlijk daarentegen bij Beets, Stichtel. Uren, (2de druk), D. III. bl. 305: *dier kunstwareld, die hy zich... zou* optimmeren.

Voltimmeren, dat Weil. niet heeft, leest men Levens van Plut. fol. 411: *den Raet belooft hebbende (den Tempel) te laten* voltimmeren.

Tortelen.

Van het zelfst. naamw. *tortel*, eng. *turtle*, hoogd. *turtel* enz. heeft men volgens Adelung in laatstgenoemde taal het werkwoord *turteln*, het geluid maken, dat door het woord wordt aangeduid. Hecker nam dit werkwoord over in zijn Dichterl. Mengelwerk, bl. 2:

Teêr als 't duifje, dat naar het gaaiken tortelt.

Onze taal zegt hiervoor anders *koeren.*

Trachten.

Zoowel te onzent als elders werd *trachten* vroeger beschouwd af te komen van een primitief werkwoord. Ten Kate bracht het woord tot *treffen*, Aenl. II. 459; Bilderdijk tot *tragen* of *trekken;* zie Verh. over de Gesl. bl. 313 en 327. Adelung leidde het woord insgelijks af van *tragen*, evenals Kaindl, IV. 251, 252. Kaltschmidt noemt geen werkwoord, maar een' wortel *rag*, die reiken, strekken, beteekent; zie Sprachvergl. Wtb. Volgens de laatste navorschingen evenwel is *trachten* in oorsprong geen germaansch woord, maar van het latijnsche *tractare* gevormd; zie Schmeller, I. 472. Graff, Sprachsch. V. 513, Benecke—Müller, III. 81; Diefenbach, II. 637, waar op het gothische *dragan*, d. i. dragen, tragen en trekken, als afleiding *trachten* gemist wordt. Ondertusschen moet ik opmerken, dat honderd jaar vroeger dan bij de hoogduitsche Geleerden dezelfde afleiding reeds werd aan de hand gedaan door onzen Tuinman, zie het Vervolg op de Fakkel, bl. 212.

Tot de beteekenissen van het lat. *tractare* behoort die van overdenken, overleggen, en in dien zin bezigen het middelhd. en hoogd. het werkw. *trachten* in de eerste plaats. Doch het overleggen gaat over tot begeeren, en dit tot streven en pogen ter verkrijging, en zoodanig is bij ons de voornaamste beteekenis.

Halma heeft *trachting* voor poging; inderdaad leest men bij Huygens, Korenbl. I. 500:

Verbiedt ghy my die deur om t' uwent in te gaen,
't Sal noyt mijn' trachtingh *zijn van sijdweghs in te delven.*

Met het voorzetsel *be* wordt de beteekenis des woords 1°. als werking des gemoeds: ter harte nemen, behartigen; 2°. als die des verstands: nauwkeurig overwegen, beschouwen, en 3°. als die van het zintuig des gezichts: aanschouwen.

1°. *Een gebod, zijn plicht* en derg. *betrachten* zijn zeer gewone uitdrukkingen. Daartoe behooren mede de volgende aanwendingen. H. van Halmael, Verstand en Deugd, bl. 33:

Myn kindren, hebt gy wel uw avondbeê betragt?

Kleyn, Oden en Ged. I. 22:

— de liefde van dien God,
Die steeds het eeuwig heil, 't geluk der stervelingen,
Voor de Eeuwen heeft betragt; —

Van 's Gravenweert, De Odyssea, D. II. bl. 178:

De Godheid, die u hoedt en uw belang betracht.

In dezen zin vindt men de afleiding *betrachting* zonder eenige beheersching; Feitama, Tooneelp. II. bl. 245:

Zo gy zyn harte raakt, verdubbel uw betrachting.

En *betrachter;* Vervolg op Wagenaar, D. XXVIII. bl. 313: *een aangenaamen pligt der Vaderlandsliefde, die den waardigen* betragter *door evenredige bekentenis ryklyk beloont.*

2°. Ockerse, Characterkunde, II. bl. 288: *een Volk in openbare vrolijkheden, Nationale feesten, en oproerige bewegingen, wijsgeerig te* betrachten. Feiths Werken, D. IX. bl. 147:

— komt iets goeds mij al te stade,
Als ik getrouw mij zelv' betracht.

Helmers' Gedichten, D. I. bl. 15:

Klein, nietig zijt ge, o mensch, alleen als stof betracht.

Kleyn, Oden en Ged. III. bl. 24:

'k Heb een Priëel der rust; daar kunt ge, in stille nagten,

Den akker van den Dood betragten.

Feith, Oden en Ged. I. bl. 119:

Daar ik heur talloos tal, verrukt, bedwelmd, betrachte,

Verzink ik in den glans van uwe Majesteit.

Steenmeijer, Brieven over de Welsprekendheid. bl. 101: *drie waarheden... die ik, achtereenvolgend, met u beiden wil* betrachten.

De afleiding *betrachting* wordt in denzelfden zin genomen; Van der Palm, Verhandel. D. II. bl. 214: *de vrucht van deze en van alle onze Godsdienstige* betrachtingen. En bl. 248: *ik laat dit thans aan uwe eigene* betrachting *over.* Cras, Nagel. Verhandel. D. II. 176: *zijn er in de andere takken van wetenschappen en* betrachtingen *geene dwalingen ingeslopen?* — Een bundeltje stichtelijke opstellen in zijne Nieuwe Mengelingen noemde Bilderdijk: *Verscheiden Betrachtingen*, en een door hem vertaald werkje: *Betrachtingen bij het Ziekbedde.*

3°. Van Lennep, Vertal. en Navolgingen, bl. 113:

Daar was een tijd, dat zij...

Der sterren blijden flikkerglans

In stillen aandacht kon betrachten;

Dan vond zij in dat schouwspel vreugd, enz.

Frans de Cort, Liederen, bl. 239 (van Chloris):

Ontroeren, Vervoeren,

Dat kan zij al wie haar betracht.

Als afleiding komt hier in aanmerking wat Helmers heeft, Ged. D. I. bl. 17:

Snelt nog een Hoofdplaneet de dagtoorts te gemoet,

Eerst kortelings ontdekt door 't hoofd der starbetrachters.

Ter staving en vervollediging van het hier aangevoerde zie men mijne Handl. tot de Staten-Overz. des Bijbels, bl. 17, en Proeve over Bild. Dichtwerken, bl. 205 en 206.

Kiliaan heeft *natrachten* voor »nadenken, overpeinzen". Voorbeelden van dit gebruik weet ik niet aan te voeren; wij zeggen in dien zin thans *nabetrachten*, althans de afleiding *nabetrachting* is bekend. Het Woordenb. des Inst. meent, dat de vermelde zin van *natrachten* gestaafd wordt door Hoofts Brieven, II. 391: *weeromaek in de schorheit der ongewoone woorden, en 't* naetrachten *eener zuivere Duitsheidt, dat vielliehl al te gemaakt komt.* — Te onrecht; wat zin zou het geven: *de Duitsheidt te overpeinzen?* Hooft bedoelt hier met *natrachten*, wat hij er op meer plaatsen mede wil aanduiden, doch die in het Woordenb. niet volkomen goed verstaan zijn: nastreven, nasporen, najagen. (1) Hij verdedigt zich in zijnen brief aan Huygens over het najagen der zuivere Duitschheid in zijne Historiën, waaromtrent hem door Huygens aanmerkingen waren gemaakt Onze Statenbijbel bezigt *natrachten* in dien eigen zin; zie mijne Handl. bl. 69. — Marnix, Voorrede der Psalmen:

Wy willen Saüls stam end Benjamins geslachten,

End onser Vaders wet end t' out gebruyck naetrachten.

Het *najagen* wordt hier *navolgen. Iemand natrachten* is hem nasporen; Ampzing, Bibels Tresoor, 71:

Hy word ten tweedemael van die van Ziph verraden,

Van Sauwel nagetracht; —

Trijselen.

Zie De Taal- en Letterbode, VI. 185 en 186.

Troffelen.

In de vertaling van Rabelais' Werken leest men D. I. bl. 538: *Dat is, denkje, wel* getroffelt: *de Heer behoede u voor een mislukte Metzelaar te worden.*

Troffelen is den troffel hanteeren, metselen. Voor *troffel* zegt men anders *truweel*, bij Kiliaan *trouweel*, fransch *truelle*, eng. *trowel*, bij onzen Vondel *truffel*. Het woord is van het lat. *trulla* voor *truella*, dimin. van *trua*. Het woord zegt dus eigenlijk een lepel om te scheppen. Pieterson verklaarde *truweel* dus verkeerdelijk door »houweel", als voorwerp om te hakken (zie Hoogstratens Geslachtl.), en Bilderdijk even onjuist door »drukker, pletter", van *tro-en*, treden, drukken (zie zijne Geslachtl. i. v.).

Vaandelen.

Vaandelen zou als een van *vaandel* afgeleid denominatief moeten beteekenen »het vaandel opsteken", zooals *vlaggen* »de vlag opsteken". In dien zin echter is mij het woord niet voorgekomen. De enkele maal dat ik het ontmoette, heeft het eene andere beteekenis. Van Swaanenburg, Arlequin Distelateur, bl. 130: *anders zouw Mas Anjello's gemalin, in een blaauw voorschoot*

(1) De drie beteekenissen, die Oudemans' Bijdrage van *natrachten* geeft, kunnen tot één teruggebracht worden.

gevaandelt, *met een heel schot Vis- en Appelwyven toeschieten.*

Dit *vaandelen* is niet te verstaan in analogie met *vlaggen*, maar met *wimpelen*, genomen voor »in een' wimpel wikkelen, of daarmede omwinden". In een voorschoot *gevaandeld* is dus gewikkeld.

In den boven eerst vermelden zin van »het vaandel opsteken", leest men het woord met den basterduitgang in de Randteekening in den Statenbijbel op Psalm 20, vs. 6: *als of men seyde: wy sullen* vaendeléren. — De tekst zelf heeft: *de vaendelen opsteken.*

Varkenen.

In het Leven van De Ruiter, door G. Brandt, leest men D. I. bl. 194: *de Ruiter... quam met de zynen... in de baai of haven van Gibraltar ten anker, daar hy zyn schip liet* varkenen *of schoonmaaken.* De nadere verklaring van het werkw. geeft Winschootens Seeman, bl. 325: »te scheep werd door een *varken* verstaan, een kleine legger, of waatervat· als ook een werktuig van veel schrobbers aan een, en alsoo is *varkenen* een schip met schrobbers schoon maaken".

Vedderen.

Van der Veen gebruikt dit werkwoord in zijne Zinnebeelden, bl. 342:

'k Schaam my als u vrome Neef
Dit al t' samen komt te weten,
Hoe sal hy u (meent ghy) heten,
'k Wed hy Veddert *u niet meer.*

d. i. hij noemt u geen *neef* meer, van *vedder*, bij Kil. neef, hoogd. *vetter.*

Vedelen, Viddelen.

Van het zelfst. naamw. *vedel*, hoogd. *fiedel*, middelhd. *videl*, eng. *fiddle*, angels. *fithele* enz. hebben wij het werkw. *vedelen*, op de vedel óf viool spelen; zie Weiland. Het hoogduitsch zegt daarvoor *fiedeln*, het middelhd. *videlen*, het eng. *to fiddle*, 't welk bij Halliwell overdrachtig voor schrappen geldt.

Onze volkstaal zegt op zijn hoogduitsch *fiedelen* of *fietelen.* Doch op zijn engelsch zegt Six van Chandelier, Poesy, bl. 309:

Nu sie ik wel 't zyn Fransjes,
Landloopers, beedelaers, gelyk se te Parijs
Aan taafel viddelen —

In het Nibelungenlied worden de woorden *videlboge* en *schwert* met elkander verwisseld en wordt van één der Helden gezegd, dat hij: *mit dem Schwerte videlt*, zie Von der Hagens Glossarium. Prof. Jonckbloet nam die uitdrukking over, Geschiedenis der Nederl. Letterkunde, D. I. 132 (eerste druk), bl. 84 (tweede druk): *Volker voegde zich bij hem en* vedelde *met zijn zwaard in het rond.* — De bet. zal dan zijn: zwaaide met zijn zwaard bij wijze van strijkstok. De overdracht, zegt Grimm in zijn Wörterb., is volgens eene zinrijke vergelijking van het heldenwerk met een spel.

Met eene dergelijke overdracht wordt in den Reinaert, bl. 218, van den ezel gezegd:

Met sinen versten voeten voren
Vedelde *hi sijns heren oren,*
Dat hi hem maecte grote bulen.

Willems teekent daarop aan: »Vedelde, *strykte*". Lees: *streek.*

Verdapperen.

Van het bijv. naamw. *dapper*, hoogd. *tapfer*, welks afkomst duister is, zegt Grimms Grammatik, II. 136, dat de beteekenissen in de verschillende talen dus samenhangen, ter eene zijde: *alacer, fortis, gravis, hebes;* ter andere: *alacer, agilis, exilis, venustus.* Het begrip van wakkerheid en moed, dat als punt van uitgang genomen wordt, is dan bij ons steeds vrij wel behouden. Zooals Maerlant zong, Spieg. Hist. D. I. bl. 248:

Julius was groot ende lanc...
Staerc ende dapper *was hi van leden.*

schreven Hooft en Vondel, en spreken wij nog.

In het oude duitsch had men een denominatief werkwoord *gatapharjan*, zwaar drukken; zie Graff, Sprachsch. V. 394, en *tapfern*, maturare, zie Schmeller, I. 451.

Bij ons zegt het vlaamsch *verdapperen*, voor versnellen, van *dapper*, in dat dialect spoedig; zie het Idioticon van den Eerw. De Bo. Dus leest men bij De Swaen, Het Leven enz. van Jes. Christ. D. I. bl. 45:

Versterkt door dit gedacht, verdappert *hy syn schreden.*

En D. II. bl. 184:

Sy, op die vremde maer', verdapperen *hun schreden.*

Ik voeg hierbij eene samenstelling, die bij Weiland gemist wordt; Willinks Amstelstroom, bl. 25: dappermoedige *oorlogsdaaden.*

Verdorperen.

Als wederkeerig werkwoord leest men dit woord in den Lancelot, B. III. vs. 3710:

Alse die riddere sal verstaen
Dat ic dor sinen wille doet bem,
Hine sal soe niet verdorperen *hem,*
Hine sal bidden over mi.

Het is afgeleid van het bijv. naamw. *dorper*, eigen-

lijk een zelfst. naamw., gevormd van het bekende woord *dorp*. Een *dorper* was in het middelnederlandsch een dorpbewoner of landman, voorts een eenvoudig, boersch, onbeschaafd en zoo verder een ruw, onbeschoft, snood mensch. Het woord komt met tal van afleidingen bij onze schrijvers voor; zie de Glossaria op de meeste hunner werken, en de plaatsen, in Oudemans' Bijdrage bijeengebracht.

Opmerkelijk is het, dat een tot in de zestiende eeuw zoo vaak voorkomend woord, in de geschriften der zeventiende bijna verdwenen schijnt. De Woordenboeken op Hooft hebben het niet. Vondel heeft eenmaal *dorperheid*, Palam. bl. 13:

Wat dorperheit *is dit, onedele gemeente!*

Starter, het bijv. naamw., Lusthof, bl. 108:

Dorpere *menschen dus haeckt na de deughd.*

En zoo enkele malen elders.

Bilderdijk, die zoo menig oud woord in zijne poëzie opnam, gebruikte *dorperheid* in de oorspronkelijke beteekenis van boerschheid in zijn puntdicht op Poot, Verspr. Gedichten, D. I. bl. 66:

— *had geen valsche kunst zijn* dorperheid *beschaafd,*
Geen Dichter waar zoo stout den Pindus opgedraafd.

Feith bezigde hetzelfde woord voor onedelmoedigheid, en met eene letterwisseling, die elders in andere woorden, maar niet in dit voorkomt, Poëtisch Mengelwerk (Amst. 1788), bl. 183: *Eindelijk zal men... onze kooplieden, die onedelmoedig genoeg zijn, van hunne winkels met buitenlandsche manufacturen op te vullen, verpligten van deeze hunne* dorpelheid *terug te komen.* — Eene andere taalkundige vrijheid nam Prudens van Duyse, door in de Voorrede zijner Gedichten ('s Hage 1831) te gewagen van »*de wanluidendheid en* dorperigheid *van het gesprokene vlaamsch.*" De uitdrukking zal platheid aanduiden.

Wat betreft *zich verdorperen*, de beteekenis komt mij voor te zijn: zich laag of onedelmoedig aanstellen.

Verhabelen.

Zie De Taal- en Letterbode, VI. 196.

Verhonderen.

Zie De Taal- en Letterbode, VI. 195.

Verkommelen.

Men ontmoet dit woord bij Oudaan, Agrippa, bl. 25: *Hij... word zelve gesischt om rekening te moeten doen van zijn Griexe dieverij, en word met veele lakken geteekent, als bloode, overvloejende in herhalingen,* verkommelt *in schimpstreken,* enz. Bl. 59: *met de pen twisten zij niet, met haar verzierselen willen zij niet aan den dag komen, om dat die al te* verkommelt *zijn.* Bl. 187: *ketters en wijsgeeren.. die.... d' eenvoudige Godgeleertheid tot een luidruftige en woordvittige klapvchtigheid, en een* verkommelde *wiskonst gebracht hebben.* En bl. 71: *Hier uit zijn gesproten de ketterijen van Mark de toovenaar... in de getallen gevestigt... die voorgaven datze de heilige Godsdienst... door deze* kommelachtigste *getallen, wisten uit te vinden.*

Schmidt heeft in zijn Westerwäldisches Idiotikon hetzelfde woord. *Verkümmeln* wordt daar verklaard door »kleedingstukken of huisraad beneden den prijs voor geld verkoopen, om dit liederlijk te verdoen of aan lekkernijen te besteden." Men ziet, deze omschrijving komt nauwkeurig overeen met de beteekenis van ons *verkonkelen.* In plaats dus van met Schmidt *verkommelen* af te leiden van het znw. *kommer* of den oorsprong in het gothische *fraquiman*, verteren, verkwisten, te zoeken, aarzel ik geen oogenblik *verkommelen* met *verkonkelen* voor hetzelfde woord te verklaren, door eene verwisseling in de uitspraak van *ng* of *nk* en *m*, die zich in meer woorden vertoont, b. v. in *prangen* en *pramen*, *schonkelen* en *schommelen*. *Verkominelen* in de aangehaalde plaatsen uit Oudaan heeft denzelfden zin van verdraaijen en verwarren, die aan *verkonkelen* bij ons insgelijks eigen is; b. v. Van der Cruijcen, De Spreeckw. van Salomon, bl. 178:

Ghy meynt al wat ghy doet dat 't is van goet besluyt,
En als het is ghedaen, 't komt al verconckelt *uyt.*

d. i. verward, verkeerd. Zie voorts mijn stukje over *Konkelen* in De Taal- en Letterbode, II. 306—311.

Eene bevestiging van de overeenkomst van *verkommelen* met *verkonkelen* levert het vlaamsche *verklommelen* bij Schuermans, dat hetzelfde is als het nederl. *verklongelen*, *verklungelen*, gelijk het vlaamsche znw. *klommel* hetzelfde aanduidt als het nederl. *klongel* of *klungel*. Zie mijn Wdb. der Frequent. I. 275.

Verlakkeren, Verlekkeren.

Het eerste dezer woorden leest men bij Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 144: *dat rijcke der hemelen en gripet niet die traghe, noch die verlaude, noch die* verlackerde. Wij zeggen hiervoor *verlekkerde* van *verlekkeren*.

Het werkw. is gevormd van het bijv. naamw. *lekker*, oulings *lakker*, en beteekent dus *lekker*

zijn of *maken*, en dan dit *lekker* genomen in den zin van gaarne lekkend of likkend, gezet op smakelijke spijs of drank, en zoo verzot op welk genot ook. Zie twee voorbeelden van *verlekkeren* uit Hooft en Vondel bij Weiland.

Schiller en Lübben verklaren in hun mittelnied. Wörterb. het adj. *lecker* door »weelderig of wellustig levend", en merken op, dat dit woord dikwerf als zelfstandig voorkomt voor iemand, die op de genoemde wijze leeft. Kiliaan, nader bij den oorsprong blijvende, verklaart *lekker*, *lakker*, door wat men anders een' *lekkerbek* noemt, bij hem *lekkertand*, van welk laatste men een voorbeeld vindt bij Vondel, Poëzy, D. II. bl. 574:

Dit wist de lekkertand *al meê*,
Die droegh zijn tong in eenen scheê.

en waarvan een werkw. is gesmeed, in beteekenis met het bij Weiland bekende *lekkerbekken* overeenkomende; Gedichten van Jan Vos, D. I. bl. 85:

Gy hebt aan uwe zoons terstondt gelekkertandt.

G. Brandt, De veinz. Torquatus, bl. 60:

— *Cerbrus ruw*
Behaart met slangen zal aan uw verscheurde leeden
Haast lekkertanden. —

Het zelfstandige *lekker* komt enkele malen in het middelnederlandsch, doch meermalen in de taal der zeventiende eeuw voor. Daar het woord niet altijd, vooral niet in Oudemans' Bijdrage, goed verstaan is, sta ik er wat nader bij stil.

De eerste beteekenis van *lekker* vloeit onmiddellijk uit de boven aangeduide afleiding voort; zij is die van lekkerbek, dat is iemand die (zooals Kiliaan zegt) te veel behagen in spijzen vindt. Zoo legt prof. Jonckbloet het woord uit in Die Dietsche Doctrinale, bl. 88:

Ghi en seldu in en ghenen dingen
Metten quaden menschen mingen,
Met vorecopers, *met persemieren*,
Met leckeren *no met ghieren*,
Met dieven noch met mordeneren.

En zoo verklaart ook Benecke het middelhoogduitsche *lecker* door teljoorlekker, vreter, en Halliwell het engelsche *lechour* door tafelschuimer. Geen' anderen zin heeft het nederlandsche woord in den Bijbel van 1477, Spreuken 28, vs. 7: *die* leckers *voedet hi verdoemt sinen vader*. Luthers vertaling heeft hier met andere hoogduitsche: *schlemmer*, 't welk de nederlandsche overzetting bij Gaillaert (1568) in *slemmers* overnam, in den bijbel bij Vorsterman (1528) verbasterd tot *sluymers*. Die van Van Liesvelt (1616) heeft *verslinders* en Van der Palm *losbandigen*. De vertaling der Statenoverzetters *vraten* komt overeen met de joodsch-hoogduitsche. Het woord *slemmer*, dat het oude *lekker* verving, is hetzelfde als *slemper*, d. i. brasser. Het slempen of brassen leidt tot het doorbrengen van zijn geld en goed; vandaar wordt de *lekker* een doorbrenger. Dus bij een' dichter der twaalfde eeuw, Serrures Museum, D. III. bl. 262:

o Wach! ghi leckers, *die vleesch ende bloet*
meer ontsiet, *ende diet al verdoet*,
ende uwen buke schijnt soe vrient.

Belgisch Museum, D. X. bl. 118:

Eens backers huus sonder vier,
Eenen dobbeleere niet putier,
Ende eenen woekereere wel ghecleet,
Eenen lecker *die hem soe beleet*
Dat hi niement sculdich en si,
Dit vint men selden, *gheloves mi.*

De beteekenis is duidelijk: *een doorbrenger*, die geen schulden maakt.

De *lekker* is niet alleen verzot op wat zijn smaakorgaan streelt: ook op het mingenot, op den wellust. Vandaar zegt het engelsche *leacher* of *lecher* een wellusteling; en komt bij ons *een jonge lekker* voor met de beteekenis van schandjongen; zie de twee plaatsen bij Oudemans, D. IV. bl. 80. Hiertoe behoort ook de uitdrukking in de Schimp- en Hekeldigten (Hoorn, 1718), bl. 119:

Hoe menig aangelokt door een vervloekte hoop
Van eerelooze winst, *haar maagdom draagt te koop.*
Daar oude sneukelaars zig listig van bedienen,
En jonge lekkers, *die men 's avonds vind na Tienen*,
In 't koordedansers spel, *in kroeg*, *en Wafelkraam*
En verdre kufjes, *tot dien handel best bequaam.*

Doorgaans echter is deze beteekenis meer onschuldig en komt zij overeen met minnaar of vrijer; dus Bredero, Lucelle, bl. 34:

Moet ick dien Ed'len helt, *die hem soo heeft gehouwen*,
Een slaef sien vande min, een lecker van de Vrouwen?

Dezelfde dichter past het woord toe op Cupido, Griane, bl. 10:

Ay al te bloode vrees; wat wijckt ghy voor een kindt?
Barvoets de lecker *is*, *beroyt*, *heel naeckt*, *en blindt.*

Ook de Harduijn, Uitgel. Dichtst. (door Schrant), bl. 14:

Wat hier door al verdriets een leckerken *sal brouwen*,

Om eenen groten Prins te bringhen in 't benouwen.

De hier bedoelde *Prins* is David, en het *leckerken* de Minnegodt, die Bathseba aanzet om den koning te verleiden. (Historisch is deze bijzonderheid niet.) Zeer duidelijk heeft Cats *lekker* in den genoemden zin; Wercken, D. I. fol. 439:

Het weelig boefje, Venus kint,
Het slimste guytje dat men vint,
Was lestmael ick en weet niet waer...
Men wist niet waer de lecker *bleef.*

Elders is het bij hem een gewone vrijer; D. II. fol. 106:

De Prins quam hant-gespel aan haren boesem maken...
Sy keert sijn handen af, met soo een fier gebaar,
Of sy een Prinssen kint, en hy een lecker *waar.*

D. I. fol. 642 wordt van den gevallen boom, daar het volk om malt, verhaald:

»Een van den jongen hoop, geprickelt van de minne,
Komt swieren uyt het dorp, met Chloris zijn vriendinne,
Die grijpt het fijnste rijs, en vlegt een groenen krans,
En setse 't meysjen op, en leytse nae den dans."

Maar van de steil staande boomen is het:

Daer komt geen dertel kint, geen stoute lecker *aen.*

Aan het denkbeeld van minnaar of vrijer paart zich dat van jong gezel in het algemeen, en zoo kan men het woord nemen bij denzelfden Dichter, D. I. fol. 363:

Hier maen' ick yder man en alle kloecke vrouwen,
Geen luy en dertel volck in huys te willen houwen;
Siet wat het weeligh hof voor snoode leckers *heeft,*
En al om dat de jeught daer onbekommert leeft.

Men lette op, dat het woord *snood* oorspronkelijk in 't geheel niet, en in de zeventiende eeuw niet in de mate van thans, een' verachtelijken zin had. *Snoode lekkers* zal hier gelijkstaan met losbandige of losse jonge gezellen. Aan dezulken denkt men bij Vondel, Warande der Dieren, bl. 105:

Den loomen Ezel klaeght mistroostigh en verslagen,
Dat hy most door de stadt, ooft, moess, en wort'len dragen,
En van de leckers *zijn bespot en oock bejout.*

Bredero, Moortje, bl. 66:

Wel, Lecker! *suldy tegen u overhooft sulcke sticke spreken?*

Het geldt hier denzelfden persoon, tot wien wat hooger gezegd werd:

Het sal u beurt werden, bengel! *datje met mijn Kornel dus geckt.*

Nog onschuldiger wordt de beteekenis in *jonge lekker* voor jong gezel, jongeling; Levens van Plutarchus, fol. 22 verso: een jonge lecker (*seyde*) *tot een ander die hem beloofde* enz. Fol. 67 verso: *Op een ander tijt gelijck hy te scheep ginck met Sophocles... die hem prees de schoonheyt van* een jonghe lecker *die sy tusschen wegen ontmoeten.* En fol. 83: *Voort zijnde noch* een jonghe lecker, *was hy* enz. Onder de Personagiën van Hooft's Warenar is »Casper" *de Hofmeester,* en »Lekker" *de jongen.* Nu zegt, fol. 266, de eerste tot den laatste:

Ik, ik heb t' Antwerpen voor hofmeester gedient over dertigh jaeren,
En zoude nu eenen lakker *my doen dees hoon?*

d. i. die melkmuil, die onbedreven knaap. — De onbedrevenheid toch is eigen aan de jeugd en vandaar dat het engelsche *lechour* ook een botterik beteekent, zie Halliwell. In Bredero's Jerolimo zegt de Jonker tot Robbeknol, zijn' knecht, bl. 49, in éénen adem: *Doet open,* lacker, *flucx!* en: *wech,* uyls-kuycken, *loopt wech.*

Op den verrader Judas toegepast, krijgt het woord den zin van gierigaard, iemand die verzot is op geld; Vanden Levene ons Heren, door Dr. Vermeulen, bl. 70:

o Judas, quade leckere,
Fel, onwert, gierich treckere,
Hoe dorstu nie wesen soe bout,
Dattu dinen here verrieds om gout!

Volgens het Glossarium is *trecker* hier een »loos, sluw mensch, bedrieger". Op wat grond, blijkt niet. Er kan bedoeld zijn wat wij *een' uitzuiger* noemen; *trekken* gold ook voor zuigen, zie Halbertsma's Aant. op Maerl. bl. 409.

Ik zie niet, dat de verklaring der verschillende beteekenissen van het naamw. *lekker,* in verband met de gegeven afleiding, eenige zwarigheid oplevert. Vreemd is het dan, dat Bilderdijk (Geslachtl. op het w.) *lekker* of *lakker* verklaart door *lakei* van *lakken,* d. i. loopen. Nog vreemder dat die verklaring is overgenomen in het Woordenboek des Instituuts op Hooft, en door Oudemans in zijn Woordenb. op Bredero, bl. 207, zelfs nog in zijne Bijdrage, IV. 78. De misvatting had ten gevolge, dat het laatstgemelde werk opnam een

werkwoord *Lecken, lekken, lakken* voor »loopen, draven."

Vermemelen.

Dit werkw. komt voor in Van Heurns Historie der Stad en Meyerye van 's Hertogenbosch, D. III. bl. 129: *het* vermemeld *vleesch der binnenste bedorven deelen.* Lager aldaar: *vond hy de herssenen byna* vermemeld, *en vol kleine verdroogde maaijen.* En nog lager: *zoude het overige* (*van het lighaam*) *binnen een jaar, min of meer, geeel vergaan, en* vermemelen. De dichter Th. van Ryswyck spreekt van »*een* vermemeld *boek*"; zie Bydragen der Gazette van Gend, II. bl. 101. Het woord behoort bijzonder tot het dialect van Antwerpen; zie De Middelaer, II. 292, en het Idioticon van Schuermans. Het is, zooals het gemelde Idioticon, bl. 372, aanwijst, afgeleid van het zelfst. naamw. *memel.* in 't hoogduitsch *memel* en *memer;* zie Adelung en Fulda's Idiotikensammlung. Weiland heeft er van *memelig,* en geeft tot voorbeeld: *memelige kaas,* kaas met mijten bedekt.

Etymologisch is het woord één met *melm, mulm, molm,* hoogd. *milbe,* nederl. bij Kiliaan *miluwe, meluwe,* mijt of ander vretend of *vermalend* wormpje.

Het nederl. werkw. *vermemelen* luidt bij Schmeller *zermilben,* en bij onzen Kiliaan *vermeluwen,* dat men leest bij Vondel, Toonneel des Menschel. Levens, bl. 148:

— *dat al wat men ziet*
Ik met mijn komste zal vermeluwen *tot niet.*

De Vaderen, bl. 11:

T' kan mooghlyck syn, dat hy de Scepters spruyten doe
Wt u vermeluwt *stof.*

Alsmede bij De Brune, Bancketwerck, D. II. bl. 78: *de wormen thoonen haest, dat het* (*huys*) vermeluwt, *en nae-by de wrottingh is.*

Vernikkerd.

Dit als bijvoeglijk naamwoord gebezigde deelwoord leest men bij De Brune, Bancketwerck, D. I. bl. 410: *een ontelbaerheyd van zwarte en* vernickerde *zielen, gemerckt met Cains teycken.* Van Rusting, Ovidii Klaaggedichten, bl. 174:

Ook wort het hier so glat, van al 't vernickert *vriesen.*

Tuinman kende de uitdrukking mede in de spreekwijs: *hij is daar op vernikkerd,* voor verzot of verslingerd. Hij is van oordeel, dat *vernikkerd* zooveel zegt als *verduiveld,* van *nikker* of *nekker,* d. i. duivel; zie zijn werk over de Spreekw. D. II. bl. 58. Ik ben van dezelfde meening. De verschillende wijze der toepassing levert geen bezwaar, als men bedenkt hoe uiteenloopend wij *verduiveld, duivelsch* en zulke termen plegen aan te wenden. Bovendien leert Van Dale ons in De Toekomst, D. XII. bl. 318, dat *beduiveld* en *vernikkeld* (voor *vernikkerd*) in Zeeuwsch-Vlaanderen gezegd worden voor »verzot, sterk genegen" (lees: geneigd).

In plaats van *nikker* heeft Kiliaan *nekker,* en dit leest men in Haerlems Juweel, bl. 39:

— *hy sit nu by den* neckere,
Daer mach noch gheraken soo menighen puyt tusschen.

Weiland heeft het bijwoord *nikkerlijk;* dus bij Rodenburgh, Jacoba, bl. 16:

De boose schalckheyts-tocht, soo nickerlijck *indrong,*
Dat elck een dubbel hert draeght op beveynsde tong.

Ook als bijvoeglijk naamwoord; Krul, Pampiere Wereld, D. I. bl. 4 (van de Begeerlijkheid):

O grootste vyandin! ô nikkerlijke *vond!*

Dez. Weghwyser, D. II. bl. 61:

O nikkerlijk *bedrijf, o gruwelijk verniel*
Van deugt, geluk enz.

Eene niet vermelde afleiding komt voor in het blijspel De Waarzegster (Amst. 1712), bl. 60:

Nu moet gy zyn stantvastigheid voor haar toonen.
Maar laat 'er vry wat van de Nikkery *onderloopen.*

Veroesteren.

Van het zelfst. naamw. *oester,* lat. *ostrea,* over welk woord Bilderdijks artikel der Geslachtlijst belangrijk is, heeft men gemaakt het werkw. *veroesteren,* voor tot oester worden, een oesterleven leiden. Dus Potgieter, De Gids van 1860, D. I. bl. 250: *zoo groote onverschilligheid voor het schoone... doet bijwijlen gansche besturen* veroesteren. Ook Mevrouw Bosboom-Toussaint bezigde het woord in een opstel over Prof. Van Oosterzee, waar (naar mijn geheugen) de plaats luidt: *Rotterdam moet Van Oosterzee niet laten* veroesteren.

Verschrapelen.

Het bijv. naamw. *schrapel* beteekent mager, schraal, eigenlijk wat *geschraapt* is; zie mijn Wdb. der Frequent. I. 594. Aan de daar gegeven voorbeelden van het woord voeg ik deze toe uit Oudaans Roomsche Mogentheid, bl. 50: *Klaudius zietmen op eenige penningen wat voller en boller, op andere wat* schrapelder *van aanzicht.* En bl. 87: *hy is smal en* schrapel *van aangezicht, spits van neus en kin.*

Van het bijv. naamw. heeft Jonctijs een werk-

woord gevormd; Tooneel der Jalouzijen, D. II. bl. 592: *'t gevoelen leert, dat in alle menschen deze verdeeltheid* (in het krakebeen van den neustip) *blijkt, hoe wel door 't opdroogen in de voljarige, en vermagerende meer: zoude daarom een merkelijker merk van des mans maagdom konnen zijn; door dien hem den neus door d' omhelzing wel zoo tastelik* verschrapelt. En bl. 715: *wanneer* (*de kinderen*) *door de jaren, en verscherpte hitte* verschrapelende, *de gestalte der vaste, of zaaddeelen beter zien laten.*

Vervluchtigen.

Het hoogduitsch heeft *verflüchtigen* voor »delfstoffelijke ligchamen in damp doen vervliegen". Bilderdijk nam die uitdrukking over; Mengel. D. III. bl. 45:

Geen geest van aangezette wijnen
Vervluchtigt *'s levens sap in hart of hersenklier.*

Lulofs volgde dit min of meer na in zijn Reistogtje naar Hamburg, D. II. bl. 87: *tot dat ook deze laatste nevelwolken, zich telkens al meer* vervlugtigend, *verdwenen.*

Die beteekenis wordt verklaard door den zin, die aan het bijv. naamw. *flüchtig* in 't hoogd. en *vluchtig* in het nederl. wordt toegekend, t. w. van (in damp) vervliegende. Vandaar *flüchtiges salz, vluchtig zout*, sal volatile; en het werkwoord *vervluchtigen* moet dan ook van dit bijv. naamw. en niet van een werkw. *vluchten* of *vliegen* worden afgeleid.

Anders wordt de uitdrukking toegepast op eene plaats bij Bilderdijk, Krekelzangen, D. II. bl. 39:

ô Almacht, leer, ja leer ons danken
Met vuriger, met voller gloed!
Ontvlam, vervluchtig *ons 't gemoed,*
En vliegen we op in Hemelklanken enz.

Hier kan kwalijk de wensch bedoeld zijn, dat het gemoed *in dampen wegvliege*, hoewel dit niet gansch kwalijk zou strooken met: het *opvliegen* van ons *in klanken*, letterlijk verstaan. De zin zal zijn: dat ons gemoed, van al wat het bezwaart ontdaan, met onweerhouden vlugge vaart tot u opstijge en in hemelklanken zich uitstorte!

Een ander *vluchtig* kennen wij in *voortvluchtig*, d. i. vluchtende, op de vlucht zijnde. Zonder het voorzetsel heeft het woord die beteekenis in den Statenbijbel, zie Weiland, mijne Handl. bl. 128, en Latere Versch. bl. 400. Dus ook de Bijbel van 1477, Jes. 58, vs. 7: *die mate ende die* vluchtighe *lede in dijn huys.* d. i. leid de armen en *verdrevenen.* Vondel, Peter en Pauwels, bl. 42: *dit* vluchtigh *paer.* Jonctijs, Toon. der Jal. II. 654: *terwijl haar man David...* vluchtig *was.* Bilderdijk, Redev. van Chrysost. bl. 118: *zijn de Jooden... overal* vluchtig. — Het middelhd. heeft *vorvlühtec*, onze Kiliaan *vcurvluchtig*, en met dit *voor* vind ik ook het werkwoord; Levens van Plut. fol. 141: *de* voorvluchtende *Griecken.* Fol. 316 verso: *Caesar... geliet hem dat hy voor henluyden* voorvluchte. — Bilderdijk, Ziekte der Gel. bl. 119: *door vuur* vervlugde *geest.* d. i. vlugger gemaakte, en dus van *vervluchtigde* onderscheiden.

Verwalteren.

Volgens Halbertsma's Woordenb. van het Overijselsch is *zich laten verwalteren* in dat dialect »zijne plaats door een ander laten bezetten". De uitdrukking is plomp weg naar het hoogduitsch gevormd, welke taal *sich verwalten* heeft in gelijke beteekenis; zie Adelung.

Het vervangen geeft aan dengene, die de plaats bekleedt, zeker gezag, oul. *geweld*, hoogd. *gewalt;* vandaar de beteekenis.

Verweteren.

De Gewaande Weuwenaar, D. III. bl. 38, leest men:

Nou dat is tot daar en toe, ik heb my vast als een Held
In dit geval getoond, laaten mijn Makkers 't eens verbeteren,
Woorden vullen geen zak; licht zal hy die 't gat verweteren,
Hy leid nu op de Loere-jacht. 't Is tijd, dat ik mijn spillen pak.

Dit werkwoord is gemaakt naar 't hoogduitsche *verwittern*, bij Schmeller (IV. 198) een jagersuitdrukking, die wil zeggen: een' vos opsporen, door hem lokspijs voor te leggen. Het hoogd. *wittern*, namelijk, beteekent opsporen, eig. door middel van de lucht of reuk, die door den wind of het weder (hoogd. *witter*) verbreid wordt, ontdekken; zie Adelung, en ook Weinholds Idiot. *Het gat verweteren* bij onzen auteur, dat beter *verwederen* gezegd ware, is dus opsporen. Hij wil zeggen: lichtelijk zal hij (de Weeuwenaar) die (d. i. den Makkers) op het spoor komen; hij loert op ons; enz.

Veugelen.

Dit werkwoord is mij in tweeërlei gebruik bekend. In de platte volkstaal beteekent *veugelen* een of ander onhandig werk verrichten, iets doen wat anderen hindert. *Wat veugel je daar weer! Leg niet langer te veugelen!* zegt men tot iemand, die op de omschreven wijze handelt.

Voorts heeft Weiland, blijkbaar mede uit de volkstaal, opgenomen *verveugelen*, b. v. *wat verveugelt gij een' tijd!* met de omschrijving »op eene nietige wijze doorbrengen".

Meer dan ééne verklaring doet zich hier voor. Men kan denken aan het vogelvangen, dat dan zou voorgesteld worden als eene lastige en tamelijk nuttelooze bezigheid. Een bijzondere grond voor die opvatting is mij evenwel niet bekend.

Eerder misschien is *vogelen* te nemen in den zin van *vogchelen*, coire, waarover ik handelde in De Taal- en Letterbode, II. 314. Het zou niet buiten den smaak van ons gemeen vallen, en ook niet geheel zonder voorbeeld zijn, eene overdracht van zoodanigen aard te bezigen.

In den zwabischen tongval is *fugel*, *fugele*, de benaming voor iemand, die zich om beuzelingen moeite geeft; doch een daartoe behoorend werkwoord schijnt onbekend.

Vlechten.

Bilderdijk leidde dit werkwoord af van een primitief, nu *vleën*, dan *vlegen* genoemd; Zie Verhand. o. d. Gesl. bl. 134 en Geslachtl. III. 209. Ten Kate, II. 484, erkende zulk een primitief niet. Tuinman, Fakkel, I. 411, zocht de verwantschap alleen in het grieksche πλέκειν (plekein), en het latijnsche *flectere*, en *plectere*, en hierheen, bepaaldelijk tot *plectere*, helt ook, met meer of minder vastheid, de meening van Grimm, Gramm. III. 520 en Wörterb.; van Graff, Sprachsch. III. 514, 769; van Benecke, III. 341 en Diefenbach, I. 382.

In het Wörterb. wijst Grimm er op, dat *flechten* meermalen met de zwakke vervoeging voorkomt. Ik kan daarbij voegen, dat zij ook in het nederl. niet geheel ontbreekt; Vondel, Pascha, 36:

— *synen stercken erm, die nau verheven schier*
Om stryden, al omvlecht *is met den Lauwerier.*

P. Boddaert Jr. Ged. (Z.Bommel, 1827), bl. 86:

Door hun wordt de knoop gevlecht.

Zeegers, Nederl. Chrestomathie (Amst. 1851), bl. 108:

Sints bouwde vrijheid Nassau's troon;
En vlechtte *door zijn vorstenkroon*
Olijf en palmenloten.

Zóó is de lezing in de Chrestomathie in het gedicht *Van der Werf*, van Mr. M. C. van Hall, naar eene eerste (mij niet bekende) uitgave. In des Dichters Tweede Verzam. van Gedichten, in welke het stuk bl. 14 en volgg. werd opgenomen, leest men den regel aldus veranderd:

En vlocht *door* zijne *Vorstenkroon.*

Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Ged. D. I. bl. 181:

Daar heur reine en kiesche gunst,
Lauwren vlechtte *voor de kunst.*

De zwakke conjugatie kan ontstaan zijn door een zeker besef, dat het werkw. van vreemde afkomst of uit het znw. *vlecht* ontstaan is. Het laatste heeft vooral bij Vondels *omvlecht* veel schijn van regelmatigheid.

Vlegelen.

Het Alg. Vlaamsch Idioticon van den Eerw. Schuermans leert ons, dat het zelfst. naamw. *vlegel* in verschillende streken gezegd wordt voor wat men elders een raagbol of raagshoofd heet, en dat vandaar een werkwoord *vlegelen* gebezigd wordt voor „met een vlegel het stof afdoen". In Holland noemt men dat *ragen*, *afragen*. Tot iemand, die een ander, welke hem met zijnen stok dreigt, slaag geeft, wordt Constthoonende Juweel, bl. 63, gezegd:

Hout daer, hout daer, wat dunct u van sulcken rager?
Is die niet goet om uwen naers daer me te vegen?

De benaming schijnt op den stok te zien. De beeldspraak is dan dezelfde, als waardoor men zegt: iemand *afborstelen*, *den mantel uitvegen* enz. voor duchtig onder handen nemen.

Van het vermelde *vlegelen*, heeft Van Ryswyck het werkw. *uitvlegelen*, Poetische Luimen, bl. 136:

Nu vlegelde *zy web en draden*
Den schoorsteen en de hoeken uit.

Vleugelen.

Dit werkwoord werd vooral in de zeventiende, doch ook nog in de achttiende eeuw gebezigd voor de handen binden, de handen op den rug en ook op andere wijze binden, zoowel bij dichters als bij prozaschrijvers. Dus Vondel, Leeuwendalers, bl. 41:

Ick vleugelde *dien gast de handen op den rugh.*

Dez. Poëzy, I. 368:

't Geweer ontzijght van zelf zijn ruwe handen.
Zy stijght hier op om laegh, en vleugelt *vlugh*
En bint hem bey zijn armen op den rugh.

Westerbaen, Ged. D. I. bl. 213:

Wat twijfelt ghy om my te vleuglen *en te binden?*

D. II. bl. 597:

Men sal syn ouden hals niet laen
Met zeeghepraelen, noch met schanden
Op synen rugh des Coninghs handen
Gevleugelt *zien* —

Van Paffenrode, Ged. bl. 167:

Hebje niet een touw by je dat we hem vleugelen *en binden de handen?*

Zie, vooral uit Vondel, meer plaatsen bij Mr. A. Bogaers, Taalkund. Opstellen, bl. 58—60. Doch ook in den prozastijl komt de uitdrukking voor; Levens van Plut. fol. 415: *De Mardienser liet*

hemselven binden ende vleugelen. Rabus, Vermakel. der Taalkunde, bl. 71: *Toen de Soldaten hem trillende en bevende uit een schuilhoek voor den dag haalden, de handen op den rug* vleugelden enz. Wagenaar, Amsterdam, D. I. fol. 287: *de Schout... deedt... vier plonderaars vatten, aan elkanderen* vleugelen *en naar de Stad brengen.* Valentyn schrijft *vlegelen*, hoewel *vleugelen* bedoeld is; Werken van Ovid. D. II. bl. 371: *Ixion, die schigtig omgesnort wert op 't rat daar hij aan* gevlegelt *is.*

De verklaring, die Kiliaan van dit werkwoord geeft, is zeer aannemelijk. Volgens hem is *vleugelen* eigenlijk: de vlerken op den rug binden, waardoor den vogel het vliegen belet wordt, en dan op menschen overgebracht, de handen op den rug binden, en de handen knevelen. Ten Kate (II. 487) vereenigde zich met die opvatting.

Het is zoo, Van Hasselt haalt op Kil. uit een oud geschrift deze plaats aan: *langht hier* vleughelen, vleughelen, *om dese te binden.* — en leidt op dien grond het werkwoord af van het znw. *vleugel.* De geleerde Schrijver verzuimt ons te zeggen, hoe dit znw. *vleugel* aan de beteekenis van touw of band zou gekomen zijn. Het ééne geleverde voorbeeld van het woord in dien zin zou ik daardoor verklaren, dat aan het den schrijver bekende werkw. *vleugelen* voor binden door hem het denkbeeld is ontleend van *vleugel* voor band.

Bij Schmeller is *flugeln* een jachtterm voor »aan den vleugel kwetsen", en *aussiflüg'ln* iemand bij den arm nemen en de deur uitzetten. Wij zeggen daarvoor eveneens: iemand bij *de vlerken* nemen.

Bilderdijk bezigde *vleugelen* in den zin van »van vleugelen voorzien"; zie mijne Proeve over hem, bl. 215. Het bijv. naamw. *gevleugeld*, zooals Weiland het noemt en van het deelwoord onderscheidt, heeft onze Statenbijbel meermalen, zie Gen. 1, vs. 21, Ps. 78, vs. 27 en elders. — Als collectief zelfst. naamw. heeft Ten Kate, Dichtw. II. 292, *gevleugelte*, d. i. de vleugelen:

Hij, die uw stof gevleugelt' *aan wil schoeien.*

Met voorzetsels voorop heeft men *omvleugelen*, dat fraai wordt gebezigd door Vrouwe Van Ackere, geb. Doolaeghe, Madelieven, bl. 83:

Een engel is gedaeld,
Die 't wieggen wil omvleugelen.

Doch minder fraai, althans met ongewone toepassing, ald. bl. 98:

Het pleit wordt omvleugeld *door d' edelsten vrind.*
Wat listen en lagen zy smeden, men wint
't Beruchte geding na veel jaren.

Zie overigens het Woordenb. der Ned. Taal, dat dit woord uitvoerig behandelt. — En *overvleugelen*, dat Weil. nog niet kende, maar door Bomhoff wordt omschreven door »den vleugel over iets uitbreiden, de vleugels van het eigene leger over die van het vijandelijke uitstrekken, fig. overweldigen, overtreffen". Hoe Van Dale dit kan noemen: »een leger *overgeven* en insluiten" vat ik niet. Zeer gepast zong Simons, Verzam. Poëzij, bl. 28:

Zoo deed ook Helena den Aartstiran beteuglen,
Zijn adelaar, verlamd, kon niet meer overvleuglen.

Vreemd zingt Bilderdijk, N. Vermaking, bl. 11: *De* uitgevleugelde *uren spoeden.* Men zal moeten denken aan een werkw. *uitvleugelen*, de vleugels uitspreiden.

Weiland heeft *ontvleugelen* voor »iemand die gevleugeld is, los maken", en geeft daarvan uit Bogaert dit voorbeeld:

Om 't kwaatdoen dus door haare wet t' ontvleugelen.

Ik meen, dat hier de beteekenis gansch anders is, t. w. van vleugels te berooven, te fnuiken of krachteloos te maken; zoo kwam mij bij denzelfden Dichter het woord mede voor, Ged. bl. 503:

— weeu en wees in haar' verdrukten staat
De hant te biën door 't vuil bedrog t' ontvleugelen.

d. i. het bedrog van kracht of invloed te berooven. Voor ontbinden daarentegen, ontmoet men het werkw. bij Hilman, Verspr. en Onuitgeg. Gedichten, D. I. bl. 324 (van Napoleon I):

Of dorst hij weer naar bloed of hongert hij naar strijd,
Om zijn gesloten wiek in voller vlucht te ontvleugelen?

Vochten.

Dit werkwoord wordt somwijlen zonder, doch meest met een voorzetsel (*be*, *door*) bij ons aangetroffen; zie mijn Wdb. der Freq. op *Vochtigen.* Het is een denominatief, als komende van het adj. *vocht*, hoogd. *feucht*, enz. Zie de Woordenbb. van Adelung, Grimm en Benecke.

Voor het adj. bezigen wij thans doorgaans *vochtig*, wat de verwarring van het adj. met het daarvan afgeleide subst. *vocht* voorkomt.

Hoogstraten toont aan, dat Huygens *vocht* eenmaal vrouwelijk gebruikt, waarbij hij de opmerking maakt, dat dit geslacht voegt bij de beteekenis van vochtigheid. Zoo heeft dan ook het middelhd. *diu fluthe* en het hoogd. *die feuchte*, met den vrouwelijken vorm. *Vocht* zonder zulken

uitgang behoort ontwijfelbaar het onzijdig geslacht te hebben. Intusschen, het is niet Huygens alleen, die van dien regel afwijkt; veel andere schrijvers volgden hem. Westerbaen, Ged. I. 307: *de naeste vocht.* Krul, Pampiere Wereld, I. 295: *midden in de vocht.* Het N. Hoornse Speelw. 175: *de vocht.* Van Elslands Gezangen, 63: *De uitgeleezen Vocht.* Van Spaan, Opkomst der O. I. Compagnie, bl. 34: *met deze vogt.* Van Alkemade en Van der Schelling, Nederl. Displegtigh. II bl. 95: *de vogt tot noodig onderhoud.* En bl. 430: *dat die Graaf... de vogt... uitgoot.*

Vogchelen.

Zie De Taal- en Letterbode, II. 314. In 't vlaamsch zegt men *fochelen.* Zie Schuermans' Idioticon.

Vruchten.

Van dit werkw. in den zin van vrucht hebben, baten, zegt Weiland dat het oulings gebruikelijk moet zijn geweest, »daar wij in onze taal de zamenstelling *bevruchten* hebben". Dit bewijs gaat niet op. De voorbeelden ontbreken niet, dat van zelfst. naamwoorden met *be* werkwoorden zijn gevormd, die zonder dat voorvoegsel niet bekend zijn, b. v. *begaven, begenaden, begevelen* enz. Het werkw. *vruchten,* intusschen, ontbreekt bij ons even weinig als *fruchten* in het hoogduitsch. Dus in Severijns Mengel. D. II. bl. 65:

Maer vrugt' *et dat ik my dus pijn?*
Wat helpt het of mijn oogen vlieten,
So z' oorsaek van mijn straffing sijn?

Een primitief werkwoord heeft dit *vruchten* niet; het is waarschijnlijk van het znw. *vrucht* gevormd, en dit uit het lat. *fructus* ontstaan. Zie Graff, III. 819, Benecke—Müller, III. 427, en het aandoenlijk artikel *Frucht* in Grimms Wtb. (Het was het laatste, dat uit zijne pen vloeide. En welk eene pen!)

Wageren, Wegeren.

In de scheepstaal is *wageren* volgens Winschooten en De Flines, *wegeren* volgens Twent en Van Lennep, »een schip van binnen met planken bevloeren, die den naam van *wagers* of *wegers* dragen", eng. *to ceil.* Zie behalve de genoemden Burmans Aanmerkk. II. 161. Van *wager* of *weger* hebben de Franschen *vaigre* gemaakt, waarvan ze ook voor *wageren* het werkw. *vaigrer* hebben; zie Romme, Dict. de la Marine Franç.

Van *weger* is *wegering* bij Nierstrasz, Frans Naerebout, bl. 20:

(*Men*) *hoost of pompt, om 't woelend water, dat er wast*
Langs boord en weegring, *aan het zout terug te geven.*

En bl. 54:

Het borlend water... dat langs de weegring *wast.*

De wortel der woorden ligt in het angels. *wag,* d. i. wand of muur, in het engelsch (bij Halliwell) *waghe.* Vandaar ook ons *wagenschot,* eigenlijk wandbeschot en hout daartoe dienende, eng. *wainscot.* Men leest het reeds bij Marnix, Bienkorf, bl. 123: *sommighe meynen, dat* (het afschutsel tusschen de Hel en het vaghevyer) *maer met* waghenschot *plach af ghepaelt te zijn, ende dat het* wagenschot *nu over langhe verbrant is geweest.* — Wie denkt bij dit »wagenschot" niet aan het door De Génestet bezongen »Schotje" in het Athenaeum te Amsterdam?

Wapenen.

Voor het werkw. *wapenen* komt in het middelned. zoowel buiten als in het rijm de vorm *wapen* voor; Lancelot, B. II. vs. 6428:

Die here hadde van sinen knapen
Hem .vi. oec doen wapen.

Ald. 27380:

Hestor dede di ghesellen hen wapen,
Ende die perde bereidden die cnapen.

B. III. vs. 16481:

Des ander dages harde vroe
Wapedemen *den riddere doe*
Over algader sijn abijt.

Ald. vs. 17572:

Elc sta anderen bi met trouwen,
Ende wapenwi *ons ende riden uut.*

Van Velthem, fol. 191:

Om dese sake men wapen *gine*
In 't here met groter geluut.

Ald. fol. 320:

(*De Keyser*) *hiet: Dat men dade varinc*
Wapen, *ende gereden te stride.*

Van Maerlant, Alex. Geesten, D. I. bl. 202:

Gaet, doet onse gesellen wapen,
Beide ridders ende knapen.

D. II. bl. 50:

Doen si die niemeer (d. i. tijding) *vernamen*
Beide ridders ende knapen,
Ende dorsten hen niet wapen.

Zoo mede *ontwapen* voor *ontwapenen;* Lancelot, B. II. vs. 2984:

Als hi gebeet was camen knapen
Sciere, diene halpen ontwapen.

Ald. vs. 7341:

Die knapen quamen gelopen saen,
Die den ridder wouden ontwapen.

Ald. vs. 31027:

Si beval nadien den cnapen
Dat sine souden ontwapen.

B. III. vs. 21367:

Men dedene daer ontwapen *saen.*

N. Reeks van Werken der leidsche Maatsch. D. II. bl. 128:

Wi selen ons ontwapen,
Want wine dorvens niet ontsien.

Uit Benecke—Müller (III. 457) blijkt, dat evenzoo in het middelhoogd. de onbepaalde wijs dikwerf *wâfen* luidt voor *wâfenen.*

De vraag, of liever het vermoeden, rijst natuurlijk, of wij alzoo in het tegenwoordige werkw. *wapenen* niet een frequentatief hebben van het vroegere primitief *wapen*, en het vermoeden wordt nog versterkt, als wij vernemen dat de wortel van *wapen* zich voordoet onder den vorm *vap;* zie Grimm, Grammatik, II. 160, 161, en Diefenbach, Vergl. Wtb. I. 154. Men houdt echter den werkwoordsvorm *wapenen* voor den echten, en *wapen* als eene verkorting daarvan. De uitgang *en* trouwens werd ouditijds meermalen bij verkorting of verlenging gebezigd, en het aangehaalde stamwoord *vap* te lang door *wapen* of *wafen* vervangen, om dit niet als den wortel des werkwoords aan te merken. *Wapenen* is dus voor ons een denominatief van het zelfstandige *wapen*, en komt met het hoogd. *waffnen*, *wappnen*, middelhd. *wafenen*, *wapenen*, oudhoogd. *wafanjan*, angels. *wepnian*, eng. *to weapon*, overeen.

Eene afkorting van den uitgang heeft mede plaats ten aanzien van het meervoudige zelfst. naamw. *wapenen* in de uitdrukking: *in de wapen!* Zie Huydecopers Proeve, D. II. bl. 223.

Volgens Grimm, Grammatik, III. 297, en Benecke—Müller, III. S. 456, behoort tot het woord *wapen* de uitroep *wapene!* middelhd. *wafen!*, bij onze oude schrijvers niet onbekend. Dus b. v. Maerlant, Spieg. Hist. I. 346:

Wapene! *dat niet al nes doot*
Rome die stat! —

Ald. bl. 349:

Die mont riep wapene *groot,*
Therte bat al omme de doot.

D. II. bl. 103:

— *alsoe thuus quam, riep soe lude:*
Wapene *over den mordenare.*

Ald. bl. 130:

Die ghene ontsprano hem ende riep:
Wapene! *ende in die kerke hi liep.*

Ald. bl. 167:

Wapene! *dat wi dat gedoghen,*
Dat die aerme vor onsen ogen
Vor die tafle hongherech bliven.

en bl. 183:

Pachomius die riep bidi
Met luder stemmen: Wapene *mi!*
Wats mi aermen gesciet?

Men zie wijders Huydecoper op M. Stoke, D. II. bl. 116 en 117. Dus ook nog bij schrijvers uit de zeventiende eeuw; Coornherts Wercken, D. I. fol. 200 verso: Wapen. *Hoe verschricken my die ses eerst verhaalde bynamen des gebets.* Zie voorts Oudemans' Woordenb. op Bredero. Een' anderen vorm heeft de fraaije vertaling van Erasmus, Colloq. Famil. bl. 7: Wapy, *seecker ghy wint het de beste Hoveniers al af.* Bl. 49: *Swijgh, sy komen uyt 't bosch.* Wapy! *wat een glants!*

De uitdrukking beantwoordt aan de insgelijks middelhoogd. interjectie *wach!* (waarvan men zien kan mijne Verscheid. bl. 179), nederl. *wee!* Zij is dan oorspronkelijk een noodkreet om hulp, aan het krijgsleven ontleend, en voorts een uitroep van nood of verrassing in 't gemeen. Bij Schmeller vindt men den uitroep: *waffen schreyen* voor »om wapens of hulp roepen, wraak of wee roepen", en zoo spreken wij van een' *wapenkreet.* Het fransche zelfst. naamw. *alarme* is oorspronkelijk niet anders dan: *à l'arme!*, nu *aux armes!*

Bilderdijk echter, in zijne Verklarende Geslachtlijst, D. III. bl. 242, en na hem Dr. Verwijs, in het Glossarium op Maerlants Wapene Martijn, brengen den uitroep *wapen!* tot het gothische *vopjan*, roepen, angels. *wepan*, eng. *to weep*, bij Halliwell *to wepen*, huilen, krijten, schreijen. Mij komt deze afleiding minder waarschijnlijk voor dan de verige.

In het Glossarium op De Goede Boerden vraagt Dr. Verwijs naar de beteekenis van het woord *wapene* in deze plaats:

Elc scoet andren in sijn haer,
Mallic ginc andren gheven daer
Metten vuusten wel ghedicke:
Elc hadde van wapene *een ansichte.*

Mij dunkt, het woord heeft hier zijn' gewonen zin. Het geldt twee vechtenden, die elkander zonder wapens, bloot met de handen afrossen, en waarvan de Dichter dan zegt, dat ieder hunner het aanzien of het voorkomen had van door *wapens* gewond te zijn; zoo goed hadden ze elkaar geraakt, dat ze het teeken van wapenen op 't ligchaam schenen te dragen.

Van het zelfst. naamw. *wapen* is *wapentuur*, bij Kiliaan verouderd vlaamsch genoemd, een ge-

harnaste ruiter en een wapendrager. Dus Belgisch Museum, D. IV. bl. 202: *Int jaer ons Heeren xiii ende iii veraamede grave Ghie van Vlaenderen uutghesaren* wapenteurs. D. VII. bl. 229:

Want ridderen, ende heren,
Wapentuers, *ende scilt knechten*
Setten al har ghedechten
Op reine vrouwen ende op goede wijf.

Bilderdijk en Van Lennep namen het woord wederom in hunne werken op; zie mijne Proeve over den eer-tgen. bl. 163, en wat daar nopens de afleiding voorkomt.

Een paar andere afleidingen, bij Weiland zoo min als de vorige vermeld, zijn *wapenij*, bij Hooft voor gewapenden, zie het Woordenb. des Inst., en *wapenaar*, bij De Bo een scholierenspel, waarbij de een de anderen moet vangen; het woord, dat in Noord-Nederland als geslachtnaam bekend is, beteekent eigenlijk iemand die de wapenen draagt of hanteert.

Het nederlandsch onderscheidt niet, zooals het hoogduitsch, *wapen*, die Wafte, van *wapen*, das Wapen. Oorspronkelijk zijn de beide woorden dan ook niet onderscheiden, zie Grimms Grammatik, I.² 406. Het geslachtswapen werd op een schild afgebeeld, en zoo ging de benaming van het wapenschild over op de afbeelding zelve. Van *wapen* in den laatsten zin had men een werkw. *verwapenen*, dat Mr. G. van Hasselt ons doet kennen in zijne Arnhemsche Oudheden, D. I. bl. 26 en volgg. Zoo leest men ald. bl. 33: *Een segel cofferken overtogen mit root fluweel ende* verwapent *met die wapenen van Raveslein.* — *Noch een tapeyt* verwapent *mit die wapenen mit den crommen staf daerby.* d. i. van wapen veranderd. — Het naamw. *verwapening* erlangde zoo de beteekenis van vervalsching. — Bij Benecke—Müller vindt men *verwafenen*, *verwapenen* voor volkomen wapenen. Wij zouden daarvoor *bewapenen* zeggen.

Wettigen.

Ofschoon het zelfst. *wet* van *weten* afstamt, (zie Ten Kate, II. 510, Bilderdijk, Geslachtl. i. v. en Diefenbach, I. 219), is daarom *wettigen* niet als rechtstreeks afgeleide vorm van *weten* te beschouwen. Van *wet* is *wettig*, d. i. naar de wet, en vandaar is *wettigen* hetzelfde als *wettig maken*, in overeenstemming brengen met de eischen der wet. Het werkwoord was ten tijde van Kiliaan nog onbekend.

Bij Ten Kate, II. 532, is vermeld een werkw. *wetten*, doch dit beteekent straffen, d. i. de wet toepassen, volgens de strafwet te werk gaan; en daartoe kan gebracht worden het middelhd. *wizegen*, straffen, pijnigen (Benecke—Müller, III. 785), een werkwoord, voor zooveel ik weet, in het nederlandsch niet voorkomende.

Wezenen.

In de beteekenis van »het *wezen*, *aanwezen* of bestaan krijgen of aannemen", en dus als een van het zelfst. naamw. *wezen* gevormd woord, leest men *wezenen* bij Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 51 verso: *wi en sullen sinte Pauwels ghebot niet vervullen mogen, ten si dat onse gemoede ghesuvert sij. Ende alleen inden duechden als in natuerliken goede* ghewesent *si ende vander aenschouwinge des almachtighen Gods stadelike wards ghevoedet.* Ald. fol. 52 verso: *als dat bevuelen des gemoets in deser puerheit mocht ment seggen versiouden ende mede* ghewesent *is, ende van alre eerscheit metter geesteliker ende enghelikcr gelikenisse medeformich geworden is.* — Wij zouden hier zeggen *tot één wezen geworden.* — De Schadthiste der Philosophen, fol. 277:

Hoe wonderlijcken heeft Prometheus de dinghen
Vernuftelijck gevoucht, ende cunnen voortbringhen,
Uyt een clomp ongeschickt, en hoop verwerret seer,
Gewesent *en gemaeckt alleen deur sijn gehingen*
Al watter is, off was, off sal sijn emmermeer.

Wimpelen.

Het werkw. *wimpelen* is een frequentatief in den zin van omsluijeren, bedekken; zie mijn Wdb. I. 902—5. Doch voor zooverre het afkomt van het znw. *wimpel* en dan eene beteekenis heeft, die met *wimpel* in verband staat, moet het als een denominatief worden aangezien. Zoo leest men bij Bara, Herstelde Vorst, bl. 34:

— *iek sie de vyands-vlagg*
Al wimp'len *op de wal, kom volg my, mijn getrouwe.*

d. i. fladderen als *een wimpel*. Nolet de Brauwere, Ged. D. I. bl. 168:

De driekleur wimpelt *langs de stangen.*

D. III. bl. 25:

Geen zwellende aëmtogt die langs 't hangend mastzeil wimpelt.

Hofdijk in het Jaarb. van de Reder. 9de Jaarg. bl. 3:

't Rijke Oranje golft en wimpelt *door de heldre driekleur heen.*

Ook in proza; De Denker, VIII. 167: *de stokken... van hunne* wimpelende *vlaggen beroofd.* — Oudaan heeft *afwimpelen*, Roomsche Mogentheid, bl. 53 *aan verscheyde Straalkroonen...* wimpelt *ook dezen band achter* af.

Als bijwoordelijke uitdrukking vindt men *ter wimpel*, voor zoo vlug als een wimpel; Noozeman, Beroyde Student, bl. 12:

Ick vlooch strack, met een sprongh, ter wimpel *te deuren uyt,*
En dacht dat mijn party souw volgen, jae een blaes met kooten.

Wel zoo eigenaardig gezegd is de samenstelling bij Schaap, Bloemtuyntje, bl. 33:

Ey siet het Hondtjen aen, wat vreugt het gaet betoonen...
Ey siet hoe 't wimpelstaert —

Anders zegt men hiervoor *wispelstaarten*, en zoo zegt men in het oostfriesch dialect bij Stürenburg en in dat van Osnabrug bij Strodtmann *wimpeltöge* voor *wispelturige* gedachte of gezegde. Bij den eerste is dan ook *wimpeln* voor fladderen bekend, doch bij den laatste hetzelfde werkwoord voor »een graf reinigen", van welke zonderlinge benaming als reden wordt opgegeven, dat de ambtenaar, die vanwege de Overheid het graf doet reinigen, bij den tocht daarheen zich de ambtsvaan laat voorafdragen.

Wortelen.

Het hoogduitsche werkw. *wurzeln* zou men als een frequent. kunnen beschouwen van *würzen*, welk werkwoord in die taal bestaat voor eene spijs door wortels smakelijk maken enz., van het zelfst. naamw. *würze*, wortel om spijzen te kruiden; zie Adelung en Benecke—Müller.

Met ons *wortelen* is de zaak eenigszins anders. Kiliaan heeft wel een subst. *worte* als verouderd voor wortel, doch waar dit voorkomt, is nog niet aangewezen. Bovendien is ook een werkw. *worten* niet bekend. Wij beschouwen dus *wortelen*, d. i. wortel schieten, den wortel bevestigen, als eene afleiding van het naamwoord *wortel*.

Als opmerking verdienende zij hier ten eerste vermeld het gebruik van het naamwoord in den delfschen Bijbel, waar Genes. 35, vs. 8, van Debora gezegd wordt: *si is begraven* ter wortele *Bethel*. — De Statenoverzetting heeft »*onder aen* Bethel".

Ten tweede een bedrijvende vorm van het werkwoord, bij Bilderdijk, Het Buitenleven, bl. 4:

Hy wortelt *zucht voor 't schoon, die 't wel beschouwen doet.*

Zachten.

Zonder het voorvoegsel *ver* is dit werkw., dat ook vroeger *zaften* luidde, thans geheel verouderd. Voorbeelden gaf ik er van in mijn Woordenb. op *Zachtigen*.

Wat de afleiding betreft: Weiland zegt met eene meer bij hem voorkomende voorzichtigheidsformule: »*zacht* schijnt zijne beteekenis aan zijnen klank verschuldigd te wezen." Bilderdijk leidt het woord flinkweg van *zagen*, strijken, af; Verh. o d. Gesl. 307. Kaindl. IV. 339, van *satt*, gezet, afgemeten; en Terwen van *tap*, vocht.

Het verstandigste woord over de afkomst van *zacht* werd voor anderhalfhonderd jaar door onzen Tuinman gesproken. In zijne Fakkel, I. 453 en II. 253, acht hij het woord van ééne familie met het oudduitsche *semft*, hd. *sanft* en het nederl. *zeem*. Met veel geleerdheid kan men dit vermoeden gestaafd — hoewel daarom niet uitgemaakt — vinden bij Diez, II. 192, op het gothische werkwoord *samjan*. Wordt het nederl. *zeem* hoogd. *seim*, daar niet met name vermeld, ik wijs op Grimms Gramm. III. 463, die deze woorden met het bij Diez opgenomen oudnoordsche *seimr* gelijkstelt.

Zadelen.

Zie De Taal- en Letterbode, V. 141 en 142.

Zaligen.

Het werkw. *zaligen*, dat Kiliaan en Weiland hebben voor zalig maken, komt ook met de voorzetsels *be* en *ver* voor; wat zij niet hebben. *Bezaligen* en *verzaligen* schijnen dan ook van latere dagteekening. Fokke, Verzam. der Werken, D. V. bl. 75: *dat het schepsel... door den algoeden God* bezaligd *is*. D. X. bl. 124: *om zoo vele wezens... met het genot des levens te* bezaligen. Dautzenberg, Gedichten, bl. 20:

Den dichter bezaligt *een vlinder, een boom,*
Gezien in den droom.

Dez. in De Toekomst, 1867, bl. 30:

Lachjens bezaalgen *de moeder, die weldra denkt aan den kerkgang.*

Macquet, Dichtl. Uitspann. D. II. bl. 146 (van de Deugd):

— *een glans verlicht haar koren,*
Geschoten uit het licht der stralen, die haar hoofd
Verzaligen, *een glans, die 't licht der zon verdooft.*

Uit de verklaring, die de Dichter zelf op deze regels geeft, blijkt dat het werkwoord door hem genomen wordt voor »met een cirkel van glanssen (*radii beatifici*) omringen". Meer in den gewonen zin van zalig of gelukkig maken, Van der Hoop, Poëzij, bl. 82:

Daar staart hij, verzaligd *van zinnen en geest,*
Naar 't golven der hairen, naar 't schoon van heur leest.

De Cort, Liederen, bl. 59:

Maar kinderliefde wat ze mag
Verzaligt *haar den ouden dag.*

Het bijvoegl. naamwoord *zalig*, waarvan wij de genoemde werkwoorden gevormd hebben, komt van den wortel *sâl*, goth. *sêls*, die goed beteekent, waarvan dan het middelhd. zelfst. naamw. *saelde*, het goed zijn en voorts zegen, heil, geluk; zie Benecke—Müller, II. II. 35. *Zalig*, in de verwante talen met verschillende vormen voorkomende, is dan in de eerste plaats gezegend, gelukkig; voorts met iets gezegend en dus rijk, en dan ook rijk in 't algemeen. Dat in het middelnederlandsch de beteekenis van gelukkig zeer gewoon was, zie men b. v. in het Glossarium op Der Minnen Loep.

Zoo leest men ook in een oud liedeken, door Willems medegedeeld in zijne Mengelingen, bl. 300:

Ons comt noch huden een salych *dach:*
Vaer hennen, mijn ongheluch!

Maar lager in hetzelfde liedje leest men het woord voor rijk:

Wien alles leit ter herten gaet,
Die mach selden wesen vroe;
Sijn herte weinech vrouden haet (d. i. heeft).
Dat sprac een rein druc saelech *wijf:*
Ich soude mijn troeren laeten;
Goeden moet hout al dijn lijf;
Gaet vroudelijc op der straten!

Hoe was de brave Willems hier het spoor bijster! *Zalig* leidt hij, vermoedelijk door Bilderdijks beweren (Verkl. Geslachtl. III. 283) misleid, af van *tzalen*, *tellen*, vertellen, verkondigen, en een *drukzalig wijf* is bij hem een »weleer bedrukt wyf." En dat, terwijl Kiliaan reeds voor zoolang had geleerd, dat *druck-saligh* eene oude uitdrukking is voor treurig, droevig, ongelukkig. Het woord zegt: rijk aan druk, zooals nog *rampzalig* rijk aan ramp. Later ontmoette Willems in zijne Elnonensia, naar eene invulling van Hoffmann von Fallersleben, het woord *wigssalig*, dat hij juist door »rijk aan krijg" vertaalde. Misschien ware echter de plaats beter ingevuld door *sigesalig*, d. i. rijk aan zege. Deze samenstelling komt althans in het middelhoogduitsch voor, zie Benecke—Müller, II. II. 39, en evenzeer in het middelnederlandsch; Roman van Walewein, vs. 1479:

Here, men seit ons dat hi es
Seghesalich, *dien hi rudder doet.*

Die Hist. van Seghelijn van Jherusalem, vs. 62:

Hi was sege salich *in allen stride.*

En vs. 95:

Dat Kint van iherusalem
...die soude seghe salich *sijn.*

Het bijv. naamw. *zalig* wordt met *door* versterkt, bij Bilderdijk, Nasprokkeling, bl. 2:

— enkle Godverloofden,
Doorzaalgen, *van omhoog verlicht,*
Getrouw aan waarheid, hart, en plicht.

Anders zegt men *volzalig*, en hiervan vindt men een werkwoord bij Hilman, Verspr. en Onnitgeg. Ged. I. 103:

Dat vaderlandsch gevoel, dat ons, bij leed en smart,
Volzaligt, *kalmte en vrede ons liefdrijk stort in 't hart.*

De algemeene beteekenis van rijk, in samenstellingen met *zalig* op te merken, blijkt almede uit Hoofts *kinderzaligheid*, zie het Wdb. des Inst., waarbij ik opmerk, dat deze uitdrukking reeds gebezigd was door Coornhert, Wercken, D. I. fol. 527: *Wederom is een ander door* kinderzalicheyt *verblyt geweest; maar hy beweent de misdaden zijnre zonen of dochteren.* En door Spieghel, Hertspieghel, bl. 116: (Boek VI. vs. 137):

De kinderzalicheid *is recht des Heren zegen.*

En voorts dat ze een paar malen voorkomt bij Vondel, Virgilius Wercken, bl. 210: *een stockoude vrouw, van goeden huize en naem, en eertijts* kinderzaligh. Ovidius Herscheppinge, bl: 167:

Ik ben het avontuure ontwassen door getal.
Mijn kinderzaligheit *schroomt scha noch ongeval.*
Ik hou meer kinders, schoon Fortuin een deel quam rooven.
Ik kinderzalige *ben alle vrees te boven.*

En bl. 409:

'k Was kinderzaligh *voor de moortzucht en het woeden*
Des zoons van Eakus. —

In zijne uitgave van Vondel geeft Van Lennep ter gelegenheid van dit woord wederom een bewijs van slordigheid. D. XI. bl. 483 zegt hij: »ik herinner my niet, dit woord elders by onzen dichter te hebben aangetroffen, behalve hier". Intusschen was het hem D. V. bl. 241 reeds voorgekomen, door hem verklaard en met de benaming van »een lief gekozen woord" vereerd, ofschoon er in *zalig* eigenlijk van het lieve niet aan is, evenmin als van het onlieve in *drukzalig*. Maar erger is het, dat de Aanteekenaar ter eerst vermelde plaatse als dichter van den Hertspiegel *Coornhert* noemt. — De samenst. met *kinder* leest men nog bij Ockerse, Vruchten en Result. II. 273: *een gezin... wanneer het* kinderzalig... *is.* Andere samenstellingen met *zalig* kan men vinden bij Huydecoper, Proeve, D. II. 163 en 164, waarbij ik er nog eene voeg uit de Levens van Plutarchus, fol. 62 verso: *gissende dat hy de Toscaners in onordeninge soude*

vinden, sonder op hen hoede te zijn, noch nergens op als op goede chiere te maken denckende, om dat sy inghenomen hadden een rijcke goetsalighe *stadt.*

Het werkwoord *zaligen* is door mij beschouwd als het denominatief van *zalig.* Men zou er echter ook eene afleiding in kunnen zien van een primitief werkwoord. Immers het middelhoogduitsch heeft *saelden* voor zalig maken, als onmiddellijk komende van *saelde;* zie één voorb. bij Benecke—Müller en een ander bij Lexer. Ik moet echter daarbij aanmerken, dat *zaligen* in den oudst bekenden vorm van het middelhoogd. niet *saeldigen*, maar *saeligen* luidt; en dat in het oudhoogduitsch een primitieve werkwoordsvorm niet aanwezig is, en dus *saligon* in die taal alleen van *sâlig* is af te leiden; zie Graff, Sprachschatz, VI. 181.

Nog merk ik op, dat Weiland de afleiding *onzaligheid* te onrecht »een woord der dichteren" noemt. Zij komt evenzeer bij prozaïsten voor. Coornhert, Wercken, D. I. bl. 122 verso: *de onwetenheydt om den mensche in* onsaligheydt *te houden.* Vervolg op Wagenaar, D. XLII. bl. 84: *heersch- en hebzugt, bronnen, waar uit zo veele* onzaligheden *ontspringen.*

Zetelen.

Weiland omschrijft dit werkwoord door »zitten, gezeten zijn". Niet geheel juist; het zegt »den zetel of zitplaats hebben", en heeft dus een denkbeeld van duur of vastheid, dat in *zitten* niet in die mate ligt. Stond *zetelen* met *zitten* in beteekenis gelijk, dan kon het als een frequentatief daarvan aangemerkt worden. De gemelde beteekenis is onzijdig, en thans, naar ik meen, het meest in gebruik. De bedrijvende, mijns inziens minder eigenaardig voor »eenen zetel geven, plaatsen," leest men bij Vrouwe Bilderdijk, Vaderl. Uitboez. bl. 153:

Verbeelding moge u *daar, in ijdlen waan verheven,*
Beroofd van scepterstaf en kroon,
Nog zetelen *bij de aardsche Goón!*

Ogier heeft een werkw. *bezetelen* gesmeed voor bezeten zijn; een vorm aldus, door verwarring van dit deelw. *bezeten* met het werkwoord *zetelen* ontstaan; De Seven Hooftsonden, bl. 213:

Dees quellingh hout mijn ziel, soo met Berou besetelt,
Dat my de schraele doodt in mijn gevrichten Ketelt.

Zeumeren, Seumeren.

Zie De Taal- en Letterbode, IV. 18 en 19.

Zuiveren.

Het werkw. *zuiveren* is afgeleid van het bijvoeglijk naamwoord *zuiver*, dat wel in verwante talen met andere vormen voorkomt, doch onzeker van oorsprong is; zie Grimms Grammatik, II. 136, en Graffs Sprachschatz, VI. 70.

Bij Van Dale zoowel als bij Weiland mis ik het werkw. *doorzuiveren*, dat de Statenbijbel heeft voor geheel zuiveren, Matth. 3, vs. 12, en Lucas 3, vs. 17, in navolging van den Bijbel bij Gailliaert, en overeenkomende met *durchreinigen*, dat de dusgenaamde nieuwe duitsche overzetting op beide plaatsen had. Van der Palm behield er het woord.

Het tegendeel van *zuiveren* is *ontzuiveren.* Hoewel zeldzaam, komt dit woord toch reeds voor in het middelhoogduitsch voor ontreinigen; zie één voorbeeld in Beneckes Wörterb. en nog één in dat van Lexer. Meermalen ontmoet men het in het middelnederlandsch, voor ontreinigen en ontheiligen; zie het Glossarium op Maerlants Rymbybel. Uit een geschrift van 1498 voerde Hinlopen, in de Verhandelingen der leidsche Maatschappij, D. II. St. I. bl. 246, de volgende plaats aan: *die jonghelinc dit hoorende namse tot hem, ende stelde haer die sinnen in haren lichaem ende* ontsuverdese. d. i. ontnam haar den maagdom.

Ook Kiliaan nam het woord op met de vertolking: inquinare, contaminare", en de schrijvers der zeventiende eeuw bezigden het dus. Hoofts Nederl. Historien, fol. 783: *Al dat 'er in te berispen scheen, was een' blaakzuchtighe ruimborstigheit in 't houden van hof en disch... en 't* ontzuivren *van zyn' eer en gewisse met verandring van parthy.* Dezelfde, Gedichten, fol. 97:

Oft is de dagh, tsint zy bezweven quam de locht,
Ontzuivert *met een stuk dat hier by halen moght?*

Krul, Minnespiegel, D. I. bl. 190:

Heb ik u suyverheyt ontsuyvert, *'t was u sin.*

Erasmus, Lingua, bl. 6 verso: *Vander locht scheppen wy onsen adem, maer als hy gecorrumpeert ende* ontsuyvert *is, wat grooter sterften maect hy onder 't gedierte?*

Nog in deze eeuw ontmoet men het werkwoord bij IJpeij, Geschiedenis der Nederl. Taal, D. I. bl. 179; *het Engelsch of Angelsaksisch van de zevende eeuw, toen nog niet* ontzuiverd *door het Fransch-deensch en Latijn.* Bilderdijk, Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, D. II. bl. 2": *dat altijd het menschlijk verstand ongevoelig nieuw ontfangen indrukken met de oudere in zich vermengt, en ze wederzijds door elkander gewoon is te* ontzuiveren.

In de Lijst van Woorden en Uitdrukkingen, met

het Ned. Taaleigen strijdende, van prof. Siegenbeek, komt bl. 56 voor: *zuiverlijke leer* voor *zuivere leer*, met de bijvoeging: »eene met ons taaleigen strijdende uitdrukking. Volgens hetzelve toch kan *zuiverlijk* niet, dan als bijwoord, gebruikt worden."

Ik meen, dat het woord verouderd is, maar onnederlandsch niet. Gelijk in het middelhoogduitsch *süberlich* als adjectief zeer gewoon was (zie Beneckes Wtb.), was *suverlic* in het middelnederlandsch zulks niet minder (zie het Glossar. op Der Minnen Loep). Dat Hooft de uitdrukking nog bezigde, blijkt uit Oudemans' Woordenboek op dezen Schrijver. En Vondel zong, in zijn' Joannes de Boetgezant, bl. 39:

Hy wert geboren uit een zuiverlijcke *maeght,*
Als Izaias, d' eer van koningsbloet, gewaeght.

Het is zoo, dat *zuiverlijk* thans gewoonlijk als bijwoord gebezigd wordt, doch dat woorden van een adjectief met *lijk* gevormd, zij het dan soms ook in min of meer gewijzigde beteekenis, ook wel voor bijvoeglijk gelden, komt meer voor, b. v. *wonderbaarlijk*, *weekelijk*, *ziekelijk*, enz.

Zwachtelen.

Het zelfst. naamw. *zwachtel* had tot hiertoe voor onze etymologen moeijelijkheid in de verklaring; zij geven dan ook alleen vermoedens. Tuinman achtte het eene verbastering van het lat. *fascia;* zie zijne Fakkel, I. bl. 494. Ten Kate dacht aan het werkw. *zwakken*, als dienende het voorwerp »om de *zwakheid* te ondersteunen"; zie de Aenl. II. 508. Bilderdijk aan *zwagen*, *zwa-en*, omslaan; zie de Geslachtl. III. 306, en Terwen aan *zwaaijen*, bewegen, slingeren, omslaan; Etym. Woordenb. 967. Ik meen, dat Kiliaan hier den naasten weg aanwijst. Bij *zwachtels* voor kindsdoeken stelt hij: »Ang. *swathel*". Welnu, *zwachtel*, door hem vermeld voor »arm-band", een ander voor »zelf-ende", en nog een voor »fascia", zullen allen wel het woord *zwachtel* zijn, met ééne hoofdbeteekenis, doch verschillend toegepast. En dit *zwachtel* is blijkbaar het eng. *to swathe*, ook *to swatch*, frequent. *to swaddle*, zwachtelen, angels. *be-swethan*, ombinden, waarvan *swethel*, zwachtel.

Een nederl. werkwoord, beantwoordende aan het eng. *to swathe*, angels. *swethan*, is mij niet bekend. Wij hebben *swethel* in *zwachtel* overgenomen, en daarvan het werkw. *zwachtelen* gevormd.

Weiland kent dit werkwoord, dat Kiliaan nog niet heeft, alleen in den eigenlijken zin van »een kind of beenen *zwachtelen*". Het komt echter mede in figuurlijken zin voor; Oudaan, Agrippa, bl. 308: *dat's de beste die meest wint, dien te liegen, te bedriegen, te zweren en te* zwachtelen *alsins eigen*. Lager aldaar: *zij alle zweren*, zwachtelen, *morssen en bedriegen*. d. i. (de waarheid) bewimpelen of bedekken. Die beteekenis komt uit in *bezwachtelen*, bij Weiland te vinden. Dus eigenlijk bij Van der Port, De Lof der Zotheid, bl. 52:

Gy zult ook selfs uw hoofd met heil'ge offerbanden
Beswagt'len —

(Konijnenburg) Tafer. van de Staatsomwent. XX. 221: *eenen heelmeester, die zijne wond* beswagtelt. En figuurlijk in De Nieuwe Honigbije, I. 89:

— *een wolke, daar*
Al 't zintuig, het toneel der reden, in verduisterd,
Als in een nevel is bezwagteld, *en ontluisterd.*

en vooral in de plaatsen uit Hooft, in het Woordenb. des Inst. aangehaald. — Hetzelfde wordt uitgedrukt door *omzwachtelen*, dat in zijne verschillende beteekenissen naar eisch is behandeld en door voorbeelden toegelicht in het Woordenb. der Ned. Taal. 'k Voeg daar alleen bij, dat het w. ook eigenlijk genomen wordt voor omkleeden, Stuart, Rom. Gesch. D. XVIII. bl. 317: *het Keizerlijke purper* omzwachtelde *mijne kinderlijke leden*. — En voorts de fraaije plaats uit Dermouts Nieuwe Leerred. D. II. 267: *al de onzekerheid, die de juiste kennis aan het toekomend lot der menschen* omzwachtelt. —

Met ééne uitspraak der Redactie kan ik mij niet vereenigen. Zij keurt minder eigenaardig de uitdrukking van Tollens, die *omzwachtelen* bezigt »van een persoon, met een lichtenden glans omschenen". Het denkbeeld (zegt zij) van *bedekken, voor het oog van den beschouwer verbergen*, is uit den aard der zaak met *omzwachtelen* verbonden. Bij duisternis is dus het woord uitnemend op zijne plaats; bij een licht, ook zelfs bij een min of meer nevelachtigen gloor, is het minder gepast". Vooreerst valt op te merken, dat *omzwachtelen* overdrachtelijk wel beteekent »bedekken", doch dat het denkbeeld van »een verbergen voor het oog" daarin niet ligt; het woord komt dan overeen met *omgorden*, *omwimpelen* en dergelijke. Voorts is in den dichterlijken stijl niet zoo vreemd de voorstelling, dat iemand met het licht wordt bedekt of omkleed. Men denke slechts aan het poëtisch meesterstuk der Hebreeuwen, den honderd vierden Psalm, vs. 2: *Hij* bedekt zich met het licht *als met een kleed*. Van der Palm teekende hierop aan: »Er is iets zonderlings, schijnbaar strijdigs, en te gelijk zeer verhevens, in de uitdrukking, *met het licht zich te bedekken*, het

aan te doen als *een kleed*, dat het ligchaam omwindt en verbergt."

Tegenover *be-* en *omzwachtelen* staat *ontzwachtelen*, waarvan mij alleen voorbeelden in den overdrachtelijken zin bekend zijn. Hoffham, Theorie der Nederd. Poëzy, bl. 102: *wy betoogden dat de poëzy de taal der goden is; echter is het noodig om zulks meer in het byzonder te* ontzwachtelen. E. Bekker, Adele en Theodoor. I. bl. 2: *Ik kan u in deezen Brief alle myne gevoelens niet* ontzwagtelen. Trip, Tydwinst, bl. 176:

Van Harens treurgeval,
Ontzwagteld, *of verbloemd*
Naar zucht of haat —

Hiervan de afleiding *ontswachteling;* Van der Roest, Leerred. over de Genoegens van den Godsd. bl. 87: *dat alle voorvallen niet anders zijn dan* ontzwachtelingen *van de eeuwige raadsbesluiten der hoogste Wijsheid.* Vr. Hennert — De Timmerman, Nagel. Gedichten, bl. 101:

Hier brengt mij uw ontzwagteling *te binnen,*
Of ook mijn ziel, bij 's ligchaams val,
Een vlugger werktuig met voortreffelijker zinnen
Ter wooning erven zal.

Zwangeren.

Het bekende bijv. naamw. *zwanger* is van onzekeren oorsprong. Met waarschijnlijkheid acht Grimm het te moeten brengen tot *zwingen*, zie zijne Grammatik, II. 37; en bij Benecke—Müller vindt men het dan ook, doch zonder nadere opheldering, geplaatst onder de afleidingen van *Swingen* (II. II. 805). Het denkbeeld van drukken en daardoor ledigen, van kracht ontblooten, lusteloos en traag maken, schijnt daarbij te moeten worden aangenomen. Het angelsaksische *svongor*, waarop Grimm wijst, is van *swong*, *sweng*, traag, lui, en Strodtmann vermeldt in zijn Idiot. Osnabrug. p. 266: *unvermögend* voor hoog zwanger. Onze spreektaal kent voor *zwanger* het woord *zwaar*, 'twelk men leest bij Ampzing, Bibels-Tresoor, bl. 12:

De dochters worden voords by hunnen vader swaer.

Dit woord kan gevoeglijk als eene samentrekking van *zwanger* verklaard worden, zooals *vaên* van *vangen;* doch het verdient toch ook opmerking, dat de beteekenissen van »zwaar in gewicht" en »zwanger" zich vereenigen in het lat. *gravis* en *gravidus*, waarvan het engelsch *gravid* en *gravidity* heeft voor zwanger en zwangerschap. Ter versterking van de verwantschap tusschen *zwingen* en *zwanger* of *zwaar* dient almede het woord *zwaar* in zijne gewone beteekenis van wichtig, drukkend; volgens Bilderdijk toch komt dit adj. van *zwa-en*, d. i. zwaaijen (zie Aantt. op Huygens, D. VI. bl. 274); zooals ook Diefenbach het hoogd. adj. *schwer* in verband brengt met »swieren" (Vergl. Wtb. II. 362). Men weet dat *zwingen* met *zwieren* en *zwaaijen* in beteekenis na verwant is; en Bilderdijk oordeelde niet zoo onjuist, dat *zwanger* van *zwang* is en dit woord »dracht" beteekent; zie de Aantt. op Hooft, D. III. 99. Vooral komt hier nog in aanmerking het bij Kil. onbekende nederlandsche adj. *zwang* of *zwank* voor gedrukt; rotterdamsche Spelen van Sinne. bl. 43:

Och decs questie leyt in myn memorie swaer,
Zoo dat myn leden beswaert en swanck *zijn,*
Hem ghevende tot slapen.

Het middelhoogd. heeft daarvoor *swanc*, buigzaam, slank, d. i. wat geslonken, ingevallen of ingezakt is. Volgens Schambachs Wörterb. is dit *swank* nog in den göttingschen tongval in gebruik.

Dat het taalgebruik ten aanzien van *zwanger* velerlei overdracht toelaat, zie men uit de voorbeelden bij Weiland. Doch wat Vondel zong, Warande, bl. 30:

Den Ezel overlaen en met veel packen zwanger. houd ik voor ongepast. De ezel droeg de pakken niet overdrachtelijk, maar in letterlijken zin, en dan zegt men *zwanger van kinde*, maar niet van pakken of andere voorwerpen.

Sommigen hebben voor *zwanger* gezegd: *zwangbaar;* Levens van Plutarchus, fol. 13 verso: *dienstelick om* swangbaer *te worden, ende om lichtelick te baren.* Fol. 17 verso: *dat de huysvrouwe van sijn broeder* swangbaer *ghebleven was.* Fol. 46: *de* swangbare *vrouwen.* Fol. 207: *so* swangbaer *als zy was van haer eerste man.* Fol. 293 verso: *dat sy* swangbaer *was van een sone.* En elders. De Vrije Fries, D. VIII. bl. 335: *Myn huisfrouue ginck doenmaels* swangbaar *van haer eerste kindt.* —

Vanwaar deze vorm, dien Weiland zoomin als Kiliaan kende?

Ik vermoed, dat daarin zekere taalwijsheid schuilt, en dat men daardoor het woord *zwanger*, waarvan men den oorsprong niet wist, heeft getracht te verduidelijken. De zwangere vrouw *draagt*, waarvan men ook zegt: hare *dracht:* welnu, *baar* beteekent wat draagt, en dus scheen *de zwangbare vrouw* wel eenigen zin op te leveren.

Uit de plaatsen, aan Van Nievelts vertaling van Plutarchus zoo even ontleend, blijkt dat men zeide: *zwangbaar* zoowel *van* haar eersten man, als *van* haren zoon; en ik meen, dat ons spraakgebruik ook voor het eerste geval nog wel *van* bezigt. Uit

dien hoofde zong Vondel:

Klimeene baerde u, en ging waerlijck van *my* zwanger.

waarop Van Lennep aanmerkt, »dat zy zwanger ging *van* Faëton, maar by Febus." (D. XI. bl. 341). De opmerking is historisch juist en de onderscheiding alleszins nuttig; maar Vondel volgde het spraakgebruik van zijnen tijd. In tallooze andere gevallen worden de voorzetsels *van* en *door* (want dat beteekent hier *bij*) met elkander verwisseld. In den wezenlijken zin van *van* bezigde men vanouds geen voorzetsel, maar den genitief: *eines kindes swanger;* zie Benecke—Müller, t. a. p.

Van het adj. *zwanger* dan leidde het middelhd. af het werkw. *swangern*, zwanger zijn, figuurlijk en eigenlijk; zie Schmellers Bayer. Wtb. III. 541, en Lexers Mittelhd. Handwörterb. II. 1336. Ook ons nederlandsch biedt het aan; Vondel, De Helden Godes, 19:

O, riepze, die my heeft gezwangert *met verblyden.*

d. i. in zwangerschap gedragen. Bilderdijk, Zedel. Gispingen, bl. 1:

Om 's aardrijks schoot met vruchtbaarheid te zwangeren.

Het gewone woord is anders *bezwangeren*, dat Weiland alleen vermeldt in den eigenlijken zin, zooals dit dan ook voorkomt, b. v. bij Jonctijs, Tooneel der Jal. D. I. bl. 709: *want d' oude wel meest... met dochters* bezwangeren. — Maar dat vooral in overdrachtelijken zin wordt aangetroffen; Maria Heyns, Bloemhof, bl. 69: *Met dit quaet voornemen* bezwangert, enz. Jonkvrouwe (en dus wederom eene Dame) De Lannoy, Leo de Groote, bl. 52:

Met wat verwoed besluit zyn zoon bezwangerd *ging.*

Dezelfde, Cleopatra, bl. 72:

Al 't Volk, bedeesd, ontroerd, vertoont op zyn gelaat
De vreugd, het ongeduld waarmeê 't bezwangerd *gaat.*

Vervolg (nu van een' Heer) op Wagenaar, XXVIII. bl. 60: *Lang heb ik* bezwangerd *gegaan met het voorneemen* enz. — De afl. *bezwangering*, bij Weiland mede zonder voorbeeld, leest men bij Jonctijs, a. w. II. 608: *'t zwellen des buiks, als gemeen buiten* bezwangering *haar opdoende.* Eerste Vervolg op Wagenaar, D. II. bl. 353: *het pleegen eens Minnehandels van* bezwangering *gevolgd.* — Nog eene andere afleiding is *bezwangerdheid*, bij Weiland onbekend, hoewel zij in het gemelde werk van Jonctijs meermalen voorkomt, b. v. D. I. bl. 700, D. II. bl. 608 en elders.

Ontzwangeren is mij, evenals aan Weiland, onder de vroegere schrijvers eenmaal voorgekomen bij Camphuysen en wel in oneigenlijken zin. De plaats, die, naar Weilands onloffelijke gewoonte, niet is aangewezen, treft men aan in des Dichters Uytbr. over de Psalmen, bl. 147:

— ontswangert *u gemoedt*
Van sulck gedacht. —

Doch ook later ontmoette ik het woord bij Bilderdijk, Vaderl. Uitboezemingen, bl. 25:

Wanneer de hemelrand
Aan 's warelds andren kant
Zich kleurde van een nieuwen gloed,
En de uitgebluschte hemelkloot
't Ontzwangerd *nat ontschoot.*

Alphabetische Kolomwijzer

DER

BEHANDELDE NEDERLANDSCHE WOORDEN EN VORMEN. (*)

Aankoeveren Bode, V. 145.
aankoppelen 59.
aantakelen 114.
abel Bode, VI. 196.
abellijk Bode, VI. 196.
achteren 9.
ader- Bode, V. 60.
afbeugelen Bode, V. 140.
afbeulen 18, 19
afbotteien Bode, I. 300.
afdonderen Bode, IV. 18.
affolen Bode, I. 308.
afkavelen 51.
afknevelen Bode, I. 303.
aftakelen 114.
afwimpelen 144.
akel 10.
aker 10.
akeren 10.
akker 11, 12.
akkerbaar 12.
akkeren 11.
akkerheid 12.
ameren T. XIX. 487.
amering T. XIX. 487.
and- 13.
ander 12.
anderen 12.
ant- 13.
arsater, aersater Bode, V. 57.
arts Bode, V. 57.

Baanderheer 13.
baar 73.
bak 20.
bandel 13.
bandelen 13.
bander 13.
banderen 13.
banderheer 13.
banerheer 13.
banjeren 13.
banjerheer 13.
banjert 13.
beakkeren 11.
bedeksel 14.
bedekselen 13.
bedisselen 26, Bode, IV. 2.
bedistelen 26, Bode, IV. 3.
bedojeren 14.
beduffeld Bode, IV. 4.
beduisteren 30.
beduiveld 132.
beenderig Bode, V. 55.
beëunjeren 33.
beëveld 36.
beflenteren 39.
begaffelen Bode, VI. 181.
behinderen Bode, IV. 15.
bekabelen Bode, IV. 13.
bekankeren 48.
bekaperen 49.
bekarigen 14.
bekersten 55.
bekeutelen 55.
beklaveren Bode, V. 150.
beledigen 65.
beledigen (zich) 64.
beleëgen 65.
belomberen 73.
belommeren 73.
bemarteien 79.
bemiddelen 79.
bemosteren 15.
benestelen 85.
benevelaar 86.
benevelen 86.
beneveling 86.
benochteren 88.
benuchteren 87.
bepegelen 98.
beredekavelen 52.
berekeld 103.
bernkruyd Bode, V. 140.
besingelen 107.
beslutjeren 108.
bestapelen 111.
betemperen 117.
betrachten 120, 121.
betrachter 120.
betrachting 120, 121.
beudel 17, 18.
beugelen Bode, V. 139.
beul 17, 18, 19.
beulen 17, 18.
beuling 16.
bewapenen 143.
bezaligen 146.
bezetelen 149.
bezwachtelen 152.
bezwangerdheid 156.
bezwangeren 155.
bezwangering 156.
bieden 18.
bikkel Bode, V. 52.
bikkelen 15.
bikkelig Bode, V. 54.
bikken Bode, V. 52.
bocheus Bode, V. 139.
bochus Bode, V. 139.
bode 18.
bodel 17, 19.
bodelen 15.
bodeling 16.
bodseus Bode, V. 139.
boecheus Bode, V. 139.
boedseus Bode, V. 139.
boegeren 21.
boekel 22.
boekelen 22.
bogchel 100.
bogchelen 21.
bogcheljoen Bode, V. 138.
bogel Bode, V. 139.
bogelen 21
bogger Bode, V. 55.
boggerij Bode, V. 56.
boydise 81.
bokkel 22, 100.
bokkelen 21.
bol 20.
bolle 19.
bollen 19.
borlepop 23.
borlepoppen 23.
borlesoes 22.
borlesoesje 22.
borlesoesmoer 23.
borlesoezen 23.
borrel 22.
borrelen 22.
borren 23.
borstel 24, 25.
borstelen 23, 24, 25.
boteren 25.
bottelen 25.
botteren 25.
breidel Bode, I. 300.
breidelen 25.
breiden Bode, I. 300.
breijelen Bode, I. 300.
buffel 19.
bugger 21, Bode, V. 55, 57.
buggeren 21.
buggerij 21, Bode, V. 56.
buidel Bode, II. 300, 301.
buidelen 25.
buijelen 25.
buil Bode, II. 300.
builen Bode, II. 300.
bukken Bode, V. 56, 57.
bukker Bode, V. 57.
bul 20.
bulle 19.
bullebak 20.
bulleman 20.
bullen 19.
butteren 25.
buulriggede Bode, V. 139.

Communicatie 84.
communiceeren 84.

Dapper 124.
dappermoedig 124.
deemster 29.
dekseles 14.
demen 29.
deutel 25.
deutelen 25.
diabelen Bode, V. 56.
dichten 26.
dinken Bode, IV. 19.
dissel 26, Bode, IV. 1.
disselen 26.
dobbelen 26.
dobben Bode, I. 301.
doder 14.
doeyer 14.
dof Bode, IV. 4.
doffel Bode, IV. 4.
doffelen 29, Bode, IV. 4.
dofje Bode, IV. 5.
doier 14.
doyer 14.
doir 14.
dojer 14.
—dom T. XIX. 487.
donder Bode, IV. 18.
donder (op zijn) komen Bode, IV. 18.
donderen Bode, IV. 18.
dondersch Bode, IV. 18.
dood-aars Bode, II. 303.
dooier 14.
dooijer 14.
doofr 14.
door (znw.) 14.
door (voorz.) 155.
doorbodelen 16.
doorfolteren 40.
doorlemmeren 26.
doornastelen Bode, I. 305.
doornestelen Bode, I. 305.
doorzalig 148.
doorzuiveren 150.
dorpelheid 125.
dorper 124.
dorper (bvn.) 125.
dorperheid 125.
dorperigheid 125.
dot 26.
drommel 28.
drommelen 27.
drommels 28.
drommelsch 28.
drukzalig 147.
druppelen 29.
druppen 29.
duffel Bode, IV. 3, 4.
duffelen 29.
duffelgoed Bode, IV. 3.
duffelsch 29, Bode, IV. 3.
duyer 14.
duisteraar 30.

(*) In dit Register zijn ook opgenomen de nederlandsche woorden en vormen, behandeld in de artikelen, welke in De Taal- en Letterbode en De Toekomst werden geplaatst, en waarnaar men in het Aanhangsel verwezen wordt. Het Eerste Tijdschrift is aangeduid door het woord Bode; het Tweede door T.

duisteren 29, 30.
duistering 30.
duivel Bode, I. 301.
duivelen 30.
duiveling Bode, I. 303.
duivels 28.
dutten 26.

—

Echter 9.
echteren 9.
edder- Bode, V. 60.
edeken Bode, VI. 187, 188.
edekeren 30.
eder- Bode, V. 60.
edereken Bode, V. 60.
ederikken 30, Bode, V. 60, VI. 187, 188.
ederkauwen Bode, V. 60, VI. 188.
ederkewen Bode, V. 60.
ederkuwen Bode, V. 60.
eekel 10, 11.
eekelaar 10, 11.
eekelboom 11.
eemer 31.
eenkel 32.
eenkelen 31.
eenkelen den zang 31.
eerkauwen Bode, V. 60, VI. 188.
eercaveling Bode, IV. 10.
eerricken Bode. V. 60.
eersater Bode, V. 58.
eikelen 10.
elder Bode, VI. 189.
emer 31.
emeren 31.
emmer 31.
—en 141.
ende (zijn) doen Bode, VI. 194.
ende (zijn) nemen Bode, VI. 194.
enkel 32.
enkelen 31, 32.
enteren 32.
er- Bode, V. 60.
eren 67.
ericken Bode, V 60.
erkauwen Bode, V. 60, VI 188.
erater Bode, V 57.
ersateren 33.
euder Bode, VI. 189.
eunjer 33.
eunjer (bnw.) 34.
eunjeren 33.
eunjerheit 34.
eunjerlijk 34.
eur Bode, VI. 189, 190.
euren Bode, VI. 188.
euvel 35, 36, 37.
euvelen 35.
euven 35.
euverdunvelen Bode, I. 301.
evel 35, 36.
evelen 35, 36.
even 35.

—

Fabelen 37.
fabuleren 37.
fandeltje 38.
favel 37.
faveleeren 37.
fawelen 37.
feemer Bode, II. 305.
femel Bode, II. 302.
femelaar 37.
femelen 37.
femelkous Bode, II. 303.
femelteeken Bode, II. 304.
ferdelen 38.
feulen Bode, I. 308.
fiedelen 123.
fietelen 123.
fijmelarij 37.
fijmelen 37.
fijmeling Bode, II. 303.
fijmelkous Bode, II. 304.
fijmeltaal Bode, II. 305.
fijmlarij Bode, II. 306.
fijn Bode, VI. 194.
fijn (zijnen) doen Bode, VI. 194.
fijn (iemand zijn) nemen Bode, VI. 194.
fimel Bode, II. 302.
fimelen Bode, II. 302, 305.
fienter 39.
fienteren 38.
fochelen 139.
foelen Bode, I. 308.
foeteren 39.
folen 39, Bode, I. 306.
folter 39, Bode, I. 309.
folteraar 40, Bode, I. 310.
folterbed 40.
folteren 39.
folterwerk 40.
frisschen 101.

—

Gaffel Bode, VI. 181.
gaffelaar Bode, VI. 182.
gaffelen 40.
gefoem Bode, II. 305.
gefemel Bode, II 303.
gefoeter Bode, V. 58.
geheild Bode, VI. 196.
ghebemel T. XIX. 486.
gehemelte 42.
gelommer 74.
genichet Bode, II. 314.
ghenyet Bode, II. 313.
gheremeren Bode, VI. 193.
getemperd 116.
getemperdheid 117.
getemperen 115, 116.
getimmer 119.
gevleugeld 137
gevleugelte 137.
godsakker 12.
goetsaligh 149.
guur 70.

—

Hagchelen 40.
halchter 41.
halechter 41.
halfster 41.
halfter 41.
halfteren 40.
halster 41.
halsteren 40.
halter 41.
halteren 40.
ham T. XIX. 481.
heekeren Bode, V. 61.
heen Bode, IV. 14.
heikeren 41.
heilig Bode, VI. 196, 197.
heiligen 41.
hel 27.
helchter 41.
helm 27.
hemel T. XIX. 481, 485, 486.
hemel (ten) varen T. XIX. 484, 485.
hemelen 41.
hemeling T. XIX. 487.
hemelingen T. XIX. 487.
hemellaer T. XIX. 488.
hemellijk T. XIX. 488.
hemelling T. XIX. 486, 487.
hemellingen T. XIX. 487.
hemelschdom T. XIX. 487.
hemelschheid T. XIX. 488.
hemelscht T. XIX. 488.
hemelvaart T. XIX. 488.
hemelval 42, T. XIX. 488, 489.
hengeles 14.
herkauwen Bode, V. 59, VI. 188.
heur Bode, VI. 189.
heurg Bode, VI. 189.
heuvelen 42.
hillig Bode, VI. 197.
hind Bode, IV 16.
hinder Bode, IV. 14.
hinderdam Bode, IV. 16.
hinderen 43.
hinderste Bode, IV. 15.
hinds Bode, IV. 16.
hindselen Bode, IV. 16.
hinneren 43.
hovel Bode, VI. 183.
hovelen 42.
hueriken Bode, V. 61.
huider Bode, VI. 189.
huideren Bode, VI. 188.

—

Ielen 44.
ijdel 43, 44.
ijdelen 44.
ijl 44.
ijlen 44.
ijver 45.
ijveren 45.
inabel Bode, VI. 196.
inkankeren 48.
inkelen 32.
inspiegelen 110.
iven 45.

—

Jadder Bode, VI. 189.
jadderen 47.
jofferentimmer 118.
jonkeren 47.
jubelen 47.
jubileeren 47.

—

Kabel 53, Bode, IV. 5, 6, 7.
kabelsnoer 50.
kalaberen 47.
kalabering 48.
kallaberen 47.
kameel 53.
kankeren 48.
kaper 49.
kaperen 48.
kargheid 15.
karig 15.
karonie 61.
karonje 61.
kateren 49.
kavel 49, Bode, IV. 5, 7.
kaveldeel 50.
kavelen 50.
kavelen (beter kiezen dan) Bode, IV. 10.
kavelen (eer) 51, Bode, IV. 10.
kavelen (het getij) 50, Bode, IV. 9.
kavelen (tijd) 50.
kaveling 50, 51, Bode, IV. 11.
kavellotten Bode, IV. 11.
kaveloten Bode, IV. 10.
kaven Bode, IV. 12.
kelteren 53.
kemel 53.
kemelen 53.
keper 53.
keper (iets op de) bezien 54.
keperen 53, 54.
kerl 60.
kern 60.
kerseme 55.
kersme 55.
kerst 54.
kersten 54.
kerstenen 54.
kerstme 55.
keutel 55.
keutelen 55.
keuter 55.
keuteren 55.
keutergeld 55.
keuvel 56.
keuvelen 56, Bode, IV 12.
kinderzalig 148.
kinderzaligheid 148.
klaveren 56.
klieven Bode, V. 152.
klodder 56, 57.
klodderen 56.
kloddertje 57.
klommel 126.
klotter 57.
klucht Bode, V. 152.
kluchten 57.
kluchter Bode, V. 151.
kluchting Bode, V. 151.
kluft Bode, V. 151.
kluften 57.
kluftig Bode, V. 151.
kluftigheid Bode, V. 152.
kluit Bode, V. 152.
kluiten Bode, V. 152.
knevelaar 57.
knevelen 57.
kneveling Bode, I. 303.
knob 57
knobbelen 57, 58.
knobbelig 58.
knobbeljicht 58.
knobbelkwab 58.
knobbelweg 58.
knobbig 58.
koever Bode, V. 146, 149.
koevereeren Bode, V. 146.
koeveren 58.
koevereren Bode, V. 146.
koeverheid Bode, V. 147.
koeverig Bode, V. 147.
koevering Bode, V. 146.
koffiekonkeltjes 58.
kogel 58.
koker 58.
kokeren 58
kolder 63.
koller 63.
kommelachtig 126.
konk Bode, II. 311.
konkel 59, Bode, II. 307—31
konkel (bnw.) Bode, II. 308.
konkelachtig 59
konkelen 59, 126.
konkelig Bode, II. 310.
konkelpot 58.
konkel-stroom Bode, II. 309.
konkel-wronkel Bode, II. 308
koppel 59.
koppeldraaijer 60.
koppelen 59, 60.
coppelen draeyen 59.
korl 60.
korn 60, 61.
korne 61.
kornen 60.
kornet 49.
korre 61.
korrel 60.
korrelen 60.
korrelig Bode, VI. 183.
korzel Bode, VI. 184.
korzel Bode, VI. 183, 184.
korzelen 61.
korzelhoofd Bode, VI. 183.
korzelig Bode, VI. 183.
korzelkop Bode, VI. 183.
kovel 56.
krachten 62.
krepel 62.
krepelen 62.
krepeling 63.
kreupel 62.
kreupelen 62.
krimpschouderen 106.
croenge 61.
krommeling 63
cronge 61.
kroingjen 61.
kronje 61.
kuivereeren Bode, V. 146.
kulderen 63.
curselheydt Bode, VI. 185.
kwaker 63.
kwakeren 63.

—

Lakker, 126, 130
lede 70.
ledig 67, 69.
ledigen 63, 66.
ledigen (zich) tot iets 64
lekker (bnw.) 126.
lekker 127, 128.
lekker (een jonge) 128, 130.
lekkertand 127.
lekkertanden 127.
lem 27.
lemle 27.
lemmel 27.
lemmer 26, 27.
lemmet 27.
lempele 27.
lemt 27.
leur 39.
leveren 72.
lichter 73.

lichteren 73.
liefhebberen 73.
lijkbaar 73.
lijkkist 73.
lommen 74, 75.
lommeren 73.
lommering 74.
lotteren 76.
louter (bvnw.) 76, 77.
louteren 76.

Maken 94.
maker 95.
maliënkolder 63.
marteeren 78.
martel 77.
martelaar 78.
martelen 77, 78.
martelie 78.
martelieën 78.
marter 77.
marteren 77.
meluwe 131.
memel 131.
memelig 131.
meuken 81.
middel 79.
middelen 79.
middelende 80.
mijt Bode, IV. 16.
mijteren 80.
miluwe 131.
mispikkelen Bode, V. 54.
miter Bode, IV. 17.
miteren Bode, IV. 17.
mitersch Bode, IV. 17.
moker 81.
mokeren 80.
mombaar 82.
momber 82.
mondbaar 82.
mondig 81.
mondigen 81.
monigen 82, 84.
moning 84.
monster 84.
monsteren 84.
mouden (ter) T. XIX. 485.
munigen, muynighen 84.
munster 84.

Nabetrachten 121.
nabetrachting 121.
nagel Bode, II. 313.
nagelen Bode, II. 313.
naijver 46.
naijveraar 46.
naijveren 46.
naijverig 46.
nastelen Bode, I. 304, 305.
natrachten 121, 122.
nau Bode, VI. 190.
nedermokeren 81.
neet Bode, V. 141.
neijen Bode, II. 313.
nekker 132.
nestel Bode, I. 304.
nestelen 85.
nesten Bode, I. 304.
netelen 85.
neteler Bode, V. 141.
netelig Bode, V. 141.
neur Bode, VI. 189.
neutelen Bode, V. 140.
nevel 85.
nevelen 85.
neveling 85.
niemeer 140.
nieten Bode, II. 313.
nigchelen 86.
nijen Bode, II. 313.
nijver 45.
nijver (bvnw.) 46.
nijveraar 46.
nijveren 45, 46.
nijverheid 46.
nikkerij 132.
nikkerlijk (bijw.) 132.
nikkerlijk (bvnw.) 132.
notelen 86.
notule 86.
nuchte 88.
nuchter 88, 89.
nuchteren 86.
nuchterheid 88, 89.
nuren Bode, VI. 188.
nusselen Bode, V. 140.
nuver 47.
nuveren 46.

Oeken 88.
oester 132.
oevelen 35.
offeren 89.
omjubelen 47.
omkorrelen 60.
omlommeren 74.
omnevelen 86.
ompegelen 98.
omsingelen 107.
omsingeling 107.
omsingen 108.
omsinger 107.
omsluijeren 108.
omsluiren 109.
omvlechten 135, 136.
omvleugelen 137.
omzwachtelen 152.
onabel Bode, VI. 196.
onbedisseld Bode, IV. 2.
onbekaperd 49.
onder 92.
onderdaan (bvnw.) 90, 91.
onderdanigen 90.
onderen 92.
ongekaveld Bode, IV. 8.
ongenuchterd 87.
ongenuchterdheid 87.
ongeremert Bode, VI. 192.
ongeren 92.
ongestapeld 111.
ongetemperd 116.
ongetemperdheid 117.
onguur 70.
onlede 69—72.
onledig maken 66.
onledig zijn 66.
onledigen 66.
onledigen (zich) 66.
ontdisselen Bode, IV. 1.
ontduisteren 30.
onthemeld T. XIX. 482.
ontkoppelen 59.
ontledigen 66, 68.
ontledigen (zich) van iets 68.
ontlediging 69.
ontlommeren 74.
ontmaakselen 92.
ontmaken 93.
ontmaken (zich) 95.
ontmaker 95.
ontnastelen 85.
ontnevelen 86.
ontnichelen Bode, II. 312.
ontnuchteren 86.
ontnuchtering 87.
ontpoorten 101.
ontpoorteren 101.
ontpoortering 101.
ontraden 17.
ontsluijeren 108.
ontsluijren 109.
ontsluiren 109.
onttafelen 113.
onttakelen 114.
ontvleugelen 138.
ontwapen 140.
ontzuiveren 150.
ontzwachtelen 153.
ontzwachteling 153.
ontzwangeren 156.
onzaligheid 149.
openen 95.
operknecht 96.
operman 96.
ophemelen T. XIX. 482, 486.
opheuvelen 42.
opkonkelen Bode, II. 307.
opkoppelen 59.
opmonsteren 85.
opnestelen 85.
opnevelen 86.
opperen 95, 96.
opperman 96, 97.
opschepen 97.
opschotelen 105.
opschranderen 106, 107.
opschranderen (zich) 107.
opsolferen 97.
opstapelaar 111.
opstapelen 111.
opstapeling 110.
opsulferen 97.
optakelen 114.
optimmeren 119.
optimmering 119.
opzomeren Bode, IV. 19.
os 20.
overborstelen 24.
overdrommelen 28.
overduisteren 30.
overduivelen 28, Bode I. 302.
overhemelen 42.
overleveraar 73.
overleveren 73.
overlommeren 73.
overnevelen 86.
overstapelen 111.
overvleugelen 138.

Papzak 17.
parlesanten Bode, V. 56.
pegel 98.
pegelen 98.
penegen 99.
penning 99.
penter 102.
penteren 102.
peukel 99.
peukelen 99.
peukelig 99
pikelen 99.
pikkel Bode, V. 52—54.
pickelbeen Bode, V 53.
pikkelen 15.
pikken Bode, V. 52.
poel 101.
pogchel 100.
pok 99.
pokkel 99, 100.
pokkelen 100.
polteren 20.
poorter 100.
poorteren 100.
poortiereghe 101.
poortwaerdere 101.
poortwaarderse 101.
poortwachterse 101.
potjerol 17.
puddelen 101, 102.
puisjen 49.
pukkel 99, 100.
punter 102.
punteren 102.

Rager 136.
redekavelaar 52.
redekavelen 51, Bode, IV. 11.
redekaveling 52, Bode IV. 14.
regelen 102.
reimen Bode, VI. 193.
reimeren 102.
reimering Bode, VI. 193.
rekel 102.
rekelen 102.
rekeling 103.
recoevereren Bode, V. 145, 148.
remeren Bode, VI. 191, 192.
ringkolder 63.

Sakeren Bode, V. 59.
sakkeraar Bode, V. 59.
sakkeren 39.
sackermenten Bode, V. 59.
scaper 103.
sceper 103.
schaper 104.
scharwenselen 104.
scheper 103.
scheperen 103.
scherrewenseltje 104.
scherwenselen 104.
schokschoeren 106.
schokschouderen 105.
schotel 105.
schotelen 105
schouderen 105.
schrand 106.
schrandel 106.
schrander 106.
schranderen 106.
schrandrizeeren 106.
schrapel 132.
schrevenselen 104.
singel 108.
singelen 107, 108.
slachtofferen 90.
slaffermenten Bode, V. 59.
slemmer 127, 128.
slodden 108.
slootjen 108.
sluijer 108.
sluijeren 108
sluymer 127.
snijden 109.
snijder 109.
snijderen 109.
snijeren 109.
snood 129.
spegule 110.
spiegel Bode, I. 305, 306.
spiegelen 110.
spiegeltjk 110.
spiegen Bode, I. 305.
spijker 110, Bode, V. 62, 63.
spijkeraar Bode, V. 61.
spijkeren 110.
splinterig Bode, V. 141.
spoeling 24.
standaard 110.
standen 110.
stander 110.
standerd 110.
standeren 110.
stapel 110.
stapel- 112.
stapelen 110.
stapeling 110.
starbetrachter 121.
steffenen 112.
stevel 112.
stevelen 112.
Steven (iemand doen, zooals) zijn klok 112.
stier 20.
stievelen 112.
stifel 112.
stivel 112.

Tafelen 113.
takel 113.
takelen 113.
te T. XIX. 485.
teems Bode, VI. 186.
tegenborstig 24.
tegenborstigheid 24.
temmeren 118.
temper 116, 117.
temperen 114—117.
tempering 116.
tempermes 116.
tijferen 117.
timber 117.
timmer 118.
timmeren 118.
timmerzucht 118.
timperen, tymperen 114, 115.
tobbe 31.
tobben Bode, I. 301.
toeregelen 102.
toetakelen 114.
toetakeling 114.
tontelen 59.
tooverborstel 24.
tortel 119.
tortelen 119.

trachten 119.
trachting 120.
trekken 130.
trecker 130.
treslerbekken Bode, VI. 186.
trezel Bode, VI. 186.
trezelen Bode, VI. 186.
trijselen 122.
trijzel Bode, VI. 186.
troffel 122.
troffelen 122.
trouweel 122.
truffel 122.
truweel 122.

Uder Bode, VI. 189.
ulder Bode, VI. 189.
uijeren 47.
uitgevleugeld 138.
uitklodderen 57.
uitknevelen 57.
uitledigen 69.
uitlouteren 76.
uitmunsteren 84.
uitvlegelen 136.
ulveren 46.
ulder Bode, VI. 190.
unger 33.
ungeren 33.
uur Bode, VI. 189.
uurboord Bode, VI. 189.
uveren 46.

Vaan, vaantje 38.
vaandeleeren 123.
vaandelen 122.
van 155.
varken 123.
varkenen 123.
vasttakelen 114.
vedderen 123.
vedel 123.
vedelen 123, 124.
veert 38.
veertel 38.
veertien 38.
veertig 38.
verabelen Bode, VI. 196.
verachteren 9, 10.
verdapperen 124.
verdorperen 124.
verdorperen (zich) 125.
verdrommeld 28.
verduisteren 30.
verduisteren (zich) 30.
verduiveld 28.
verduivelen 29, Bode, I. 302.
verevelen 36.
verfemelen Bode, II. 304.
verflenteren 39.
verhabelen 125.
verheiligen Bode, VI. 197.
verheiliging Bode, VI. 197.
verhemeld T. XIX. 486.
verhemelen 42, T. XIX. 482, 484.
verhemeling T. XIX. 482, 486.
verhemelsel T. XIX. 486.
verhemelte 42.
verhoedt Bode, I. 302.
verhonderden Bode, VI. 195.
verhonderen 125.
verijdelen 44.
verkabelen 51.
verkavelen Bode, IV. 11.
verklommelen 126.
verklongelen 126.
verknungelen 126.
verkoeveren Bode, V. 142, 148.
verkoevereren Bode, V. 145.
verkommelen 125.
verkonkelen 59, 126, Bode, II. 307, 310.
verkoppelen 59.
verkorzeld Bode, VI. 184.
verkoveren Bode, V. 142.
verkrepelen 62.
verkreupelen 62.
verkreupeling 63.
verkuivereeren Bode, V. 146.
verlakkeren 126.
verledigen 67.
verledigen (zich) 65, 70.
verlekkeren 126.
vermeluwen 131.
vermemelen 131.
vermiddelen 80.
vermond (minder) 81.
verndel 38.
verndelen 38.
vernestelen Bode, I. 305.
vernikkeld 132.
vernikkerd 131.
vernuchteren 87.
veroesteren 132.
veronderen 91, 92.
veronledig 67.
veronledigen 66.
veronledigen (zich) 65, 70.
veronledigheid 67.
verontledigen 66.
verrekeld 103.
verrel 38.
verschrapelen 132.
verstapelen 111.
vertemperen 115.
verveugelen 134.
vervluchtigen 133.
vervlugd 134.
vervonderen 92.
verwalteren 134.
verwapenen 143.
verwapening 143.
verweteren 134.
verzaligen 148.
veugelen 134.
veurvluchtig 134.
viddelen 122.
vier 38.
viertel 38.
virtel 38.
vlechten 135.
vlegel 136.
vlegelen 136, 137.
vleugel 137.
vleugelen 136, 137.
vluchtig 133.
vocht (bnw.) 138.
vocht (znw.) 138.
vochten 138.
vochtig 138.
voeteuvel 37.
vogchelen 135, 139.
vogel Bode, II. 314.
vogelen 135, Bode, II. 314.
vollen Bode, I. 309.
voltimmeren 119.
volzalig 148.
volzaligen 148.
voormonder 81
voortvluchtig 133.
voorvluchten 134.
vrouwengetimmer 118.
vrouwentimmer 118.
vrouwgetimmer 118.
vrucht 139.
vruchten 139.
vurrel 38.

Wagenschot 140.
wager 139.
wageren 139.
wantemper 117.
wapen (ww.) 140, 141.
wapen 142, 143.
wapen (in de) 141.
wapenaar 143.
wapene 141, 142.
wapenen 140, 141.
wapenij 143.
wapenkreet 142.
wapenteur 142.
wapy 142.
weduwe 68.
weêrbarstig 23.
weêrborstig 23.
weger 139.
wegeren 139.
wegering 139.
weglouteren 76.
welabel Bode, VI. 196.
wet 143.
wetten 143.
wettig 143.
wettigen 143.
wezenen 144.
wimpel (ter) 145.
wimpelen 144.
wimpelstaarten 145.
wispelstaarten 145.
worte 145.
wortel 145.
wortelen 145.

Zacht 146.
zachten 145.
zadelen 146.
zaften 145.
zageles 14.
zalig 147.
zaligen 146, 149.
zeem 146.
seghesalich 147.
zetelen 149.
zeumeren, seumeren 149.
zitten 149.
zomeren Bode, IV. 19.
zuiver 150
zuiveren 150.
zuiverlijk 151.
zwaar 153.
zwachtel 151.
zwachtelen 151.
zwang 154.
zwangbaar 154.
zwanger 153—155.
zwangeren 155.
zwank 154.

ERRATA.

Kol. 34 reg. 18 *Weeh* l. *Wech*
» 106 » 53 *kragt.* l. *kragt*

NABERICHT.

In de Eerste Uitgave van het Woordenboek der Frequentatieven, in 1832 verschenen onder den titel: *Proeve over de Werkwoorden van Herhaling en During* enz., komt op bl. 224—228 een *Aanhangsel* voor van werkwoorden, die niet als frequentatief te beschouwen zijn.

Sedert het jaar 1832 nam ook die verzameling van *schijnbare Frequentatieven* aanzienlijk toe, en nadat het Woordenboek der Frequentatieven afgewerkt was, hield mijn Vader zich nu en dan bezig met het bearbeiden van de door hem opgeteekende schijnbare Frequentatieven. In De Taal- en Letterbode en De Toekomst verschenen dientengevolge artikelen, handelende over schijnbare Frequentatieven.

Een aantal dergelijke artikelen liet mijn Vader in HS. na, en na eenige overweging besloot ik aan het Woordenboek der Frequentatieven een Aanhangsel toe te voegen met den titel: SCHIJNBARE FREQUENTATIEVEN IN HET NEDERLANDSCH.

De wakkere uitgevers van het Woordenboek der Frequentatieven waren terstond bereid ook het Aanhangsel in druk te laten verschijnen, en door hunne bereidvaardigheid ben ik thans in staat, een reeks artikelen over schijnbare Frequentatieven, in alphabetische orde door mij gerangschikt, aan te bieden aan allen, die in de kennis onzer schoone en rijke moedertaal belangstellen.

De schijnbare Frequentatieven, in de genoemde Tijdschriften behandeld, werden door mij in het Aanhangsel opgenomen; niet de artikelen zelve. Ik achtte het voldoende, den Lezer naar die Tijdschriften te verwijzen. Waar ik echter door aanteekeningen mijns Vaders in de gelegenheid was, aan de in die Tijdschriften voorkomende artikelen iets toe te voegen, daar verzuimde ik zulks niet.

Aan de uitgave van taalkundige opstellen niet gewoon, had voor mij de taak, om dit Aanhangsel het licht te doen zien, hare eigenaardige moeijelijkheden. Bij de voltooijing der uitgave van het Woordenboek der Frequentatieven stond de Hoogleeraar Dr. M. DE VRIES mij ter zijde. Natuurlijk zonder de verantwoordelijkheid op zich te nemen voor de door mijn' Vader neergeschreven gevoelens, liet hij met de grootste welwillendheid, waarvoor ik hem ook openlijk dankzeg, zijn oog gaan over de bladen, voordat zij afgedrukt werden. Dezelfde dienst zou mij — ik ben er zeker van — op mijn verzoek ook voor dit Aanhangsel door den hooggeachten Hoogleeraar bewezen geworden zijn; maar de spoed, die er wegens bijzondere omstandigheden met de uitgave der Schijnbare Frequentatieven moest gemaakt worden, liet mij tot mijn leedwezen niet toe, de drukproeven van het Aanhangsel door een man van het vak te laten herzien. Rustte

NABERICHT.

daardoor op mij de verplichting om bij de correctie dier proeven zeer nauwlettend te zijn verloor dat niet uit het oog en heb mij beijverd de niet gemakkelijke taak zoo nauwke mogelijk te vervullen.

Dat ik haar met diepen weemoed verrichtte, zal ik niet behoeven te zeggen. Wat mij kracht gaf om haar te aanvaarden en ten einde te brengen, was vooral het besef, dat de uitg van hetgeen mijn geliefde Vader in HS. naliet en voor de pers bestemde, voor mij een d kinderplicht was.

Toen mijn Vader op zijn' laatsten, 71sten verjaardag, den 10den April des vorigen jaars, bezoek ontving van een' zijner letterkundige vrienden, werd door dezen het Woordenboek Frequentatieven ter sprake gebracht. Mijn Vader deelde hem mede, dat het eerste vel der v laatste aflevering ter perse was en hij de hoop voedde zijn' arbeid zelf te zullen kunnen tooijen. Tegelijkertijd dacht hij echter aan de mogelijkheid van het tegendeel, en, na zijn recht hand op mijn' schouder te hebben gelegd, vervolgde hij: mocht het mij niet vergund wor mijn werk te voltooijen, dan zal deze zoon mijn plaats wel vervangen.

Slechts enkele dagen daarna werd de mond, die zoo sprak, voor altijd gesloten. Zonder e ziekbed te hebben gehad, ontsliep mijn Vader in den vroegen morgen van den 26sten April.

Door hetgeen hij op den 10den April had gezegd, wist ik ten aanzien van het Woordenbo zijn verlangen. Omtrent de door hem geschreven artikelen over schijnbare Frequentatieven g hij zijn' wensch niet te kennen. Ik vlei mij echter, dat hij, ware hij nog in leven, de wij van uitgave dier artikelen goedkeuren zou, en dat deskundigen mij de getuigenis niet zulle onthouden, dat door de uitgave van dit Aanhangsel een krans op het graf mijns onvergetelijke Vaders is nedergelegd.

Brielle, 12 Jan. 1878.

H. DE JAGER.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03005 4863

C